ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ"
—ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : : ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

೧೯೭೬

KANNADA NIGHANTU - VOL-II
Second Edition : 2010
Published by : Kannada Sahitya Parishat
Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018
Pages : X+1323 to 2474 Price : Rs. 350=00

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೨೦೧೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦
ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು

ಮುದ್ರಣ: ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್
ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ
ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್
ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

(೧೯೭೬ನೆಯ ಜೂನ್ ೨೮ರಂದು ಇದ್ದಂತೆ)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ

ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.

ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೭೧)

ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.

ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.

ಡಾ. ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.

ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ

ಡಾ. ಆ. ನೇ. ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್ (೧೯೭೫)

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್ಎಲ್.ಬಿ.

ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.

ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ (೧೯೭೬)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಕೆ. ಗುಂಡುರಾವ್

ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗ

(೧೯೭೭ನೆಯ ಜೂನ್ ೨೮ ರಂದು ಇದ್ದಂತೆ)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

'ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು' ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದೆದುರು ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಧಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡ ೧೯೯೫ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕೆಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು – ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ – ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು – ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಗೂ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಸಾ.ಶಿ.ಮರುಳಯ್ಯನವರವರೆಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫-೬-೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ
ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವ
ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವಾಲಯ
ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು–೧

ಅಭಿವಂದನೆ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕನ್ನಡ. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರವು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶ ಈ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದುದು ನಿಘಂಟು. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತುಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಅತೀವ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರಿ ನಿಘಂಟಿನ ಉಳಿದ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಹೊರಬರಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸುವರ್ಣ ಮಹೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಎರಡು ವರುಷಕ್ಕೊಂದು ಸಂಪುಟ ಹೊರಬೀಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ, ಕಾಗದದ ಅಭಾವ, ಮುದ್ರಣ ಸೌಕರ್ಯದ ಕೊರತೆ, ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಆದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ೧೯೭೩ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾದ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ ಈ ವರ್ಷ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೀಗೆ ತಡವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿಗೆ (ಎಲ್ಲ ಸಂಪುಟಗಳು) ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವನ್ನು ಮೈಸೂರು ಕಾಗದದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಿಂದ ತಂದು ಶೇಖರಣೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅಚ್ಚುಕೂಟದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದೆ. ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ತೆರವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನುರಿತ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪ್ರೊ|| ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಬೆಳಗ್ಗೆಯಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿಘಂಟುಕಾರ್ಯ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ತ್ವರಿತಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ೧೯೭೭ ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರತರಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ನಿಘಂಟು ರಚನಾಕಾರ್ಯ ಯಾವಾಗ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡುವಂಥ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ. ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೇರಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ. ಉಳಿದ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಗೂ ನಿಘಂಟುರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅವಸರವಾದಷ್ಟೂ ದೋಷಗಳು ಉಳಿಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೂ ಸುಮಾರು ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಈ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಕಾರ್ಯ ಬೇಗ ಮುಗಿಯಬೇಕೆಂಬುದು ಸರ್ಕಾರದ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸರ್ಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಪಡೆಯದೆ ಈಗ ಯೋಜನೆಗೆ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಹಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರದೂಗಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರ್ಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದ ೩ ಸಂಪುಟಗಳು ಬೇಗ ಅಚ್ಚಾಗಿಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂಥ ಈ ಬೃಹತ್ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಮೂವತ್ತೆರಡೂಕಾಲು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಉದಾರ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಪರವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕ ಸಮಿತಿಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಿಗೂ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಪ್ರೊ|| ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟರಿಗೂ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪ್ರೊ|| ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಎಂದೂ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಚ್ಚುಕೂಟದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರಿಗೂ ಇತರ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕು.

ಐದು ಸಂಪುಟವೂ ಸೇರಿದ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಒಂದು ಪ್ರತಿಗೆ ಸುಮಾರು ೩೫ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚ ತಗಲುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಮಾರಿದರೆ ಒಂದು ಪ್ರತಿಗೆ ಈ ಬೆಲೆಯ ಎರಡರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಲಭ ದರದಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಒಂದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಇದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ದೇಶಹಳ್ಳಿ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಬೆಂಗಳೂರು
೧-೭-೧೯೭೩

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಓದುಗರ ಕೈಯಲ್ಲಿಡಲು ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಆಚರಿಸಿದ ಸುವರ್ಣಮಹೋತ್ಸವದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಬಹುಭಾಗವು ಈಗ್ಗೆ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಅಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಾಗದದ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣದ ಕೆಲಸವು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ವರ್ಷದ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಿ, ಭದ್ರಾವತಿಯ ಕಾಗದದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯವರು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಆಬಳಿಕ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣವು ವೇಗಗೊಂಡು ಈಗ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯ ಎರಡು ಅನುಬಂಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿ ಕೋರಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಕ' ಕಾರದಿಂದ ಹಿಡಿದು 'ಗಾಢಿಕೆ' ವರೆಗೆ, ನಿಘಂಟಿನ ೨೮೭೮ನೆಯ ಪುಟದವರೆಗೆ ನಿಘಂಟು ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೭ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳ ವೇಳೆಗೆ ನಡೆಯುವ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವಸಮಯಕ್ಕೆ ಆ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಹೊರತರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಮುದ್ರಣವೂ ಪ್ರಕಟಣೆಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಧನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಕಾರ್ಯದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಒದಗಿಸದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸರಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಸಚಿವರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲಗಳ ನೆರವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕೆಲಸವು ತುಂಬಾ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದುದು; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು. ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧಾರಮಾಡಿ, ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಕವಿಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ್ದರೂ, ನಿಘಂಟು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟೂ ನಿಸ್ಪೃಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿದ್ದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ; ಅನುಮಾನವೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ನಿಸ್ಪೃಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಿಟ್ಟೆಲ್ಲರ ಕಾಲದಿಂದ ಸುಮಾರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಸ ವಿಷಯಗಳಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಸಮಸ್ಯಾತ್ಮಕ ವಿಷಯಗಳೂ ಇವೆ. ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿ ನಿಘಂಟುಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿಸ್ಪೃಷ್ಟತೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿಘಂಟು ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಅವರ ನಾಡು ನುಡಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ನಾನು ಮನಸಾ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟವು ಅಚ್ಚಾದ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಮ್ಮ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಪ್ರೊ. ಆದಿನಾಥ ನೇಮಿನಾಥ ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ— ಇವರುಗಳ ನಿಧನದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಗೆ ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ರಚಿಸುವ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಮಹಾನುಭಾವರ ಸೇವೆ ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಸಹಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತೇನೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ ಅವರ ಅವಿರಳವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಈಗ ತ್ವರಿತಗೊಂಡಿರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಅವರ ನುಡಿಯ ಅಭಿಮಾನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದೊರೆತಿದೆ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರು, ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದವರು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಟಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರ ಪರವಾಗಿಯೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

೧-೭-೧೯೭೩

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಅನುಬಂಧ II

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಂತಸಂ.	ಅಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು	ಅ. ಪು. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೨	ಅಂಬಚ.	ಅಂಬರೀಶ ಚರಿತ್ರೆ	ವಾಸುದೇವ	೧೯ನೆಯ ಶತ	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೦೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩	ಅಕಾರ.	ಅಧಿಕಾರ	ಶರಚ್ಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿ, ಅನು: ಡಾ॥ ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೫	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪	ಅಖಂಡೇ.	ಅಖಂಡೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಶ್ರೀ ಷಣ್ಮುಖಸ್ವಾಮಿ, ಸಂ॥ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧವೀರದೇವರು	೧೭೦೦	ಶ್ರೀ ನಿ. ಪ್ರ. ಸ್ವ. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಧಾರವಾಡ
೫	ಅನಂಶ.	ಅನಂತಶತಕ ಟೀಕು	ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬	ಅನುಕ.	ಅನುಕಲ್ಪನೆ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೭	ಅಬ್ಬಲೂ.	ಅಬ್ಬಲೂರು ಚರಿತ್ರೆ	ಶಾಂತನಿರಂಜನ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೨೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮	ಅಮುಸಾಂ.	ಅಮುಗಿ ದೇವಯ್ಯಗಳ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿವಲಿಂಗ, ಸಂ॥ ಡಾ॥ ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ	೧೧೬೦	ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ ಮೈಸೂರು
೯	ಅರಾಮ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ರಾಮಾಯಣ	ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಕವಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೨೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦	ಅರ್ಕಮಾ.	ಅರ್ಕ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೫೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧	ಅಶೋಕ.	ಅಶೋಕ ಚಕ್ರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೬೬	ಜ್ವಾಲಾಮಾಲಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨	ಅಶ್ವಟೀ.	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಟೀಕು	ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೬೨೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೨೭, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಅಶ್ವವೈ.	ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ಸಟೀಕು)	ಅಭಿನವಚಂದ್ರ	೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಅಱುತ್ರಿ.	ಅಱುವತ್ತುಮೂವರ ತ್ರಿವಿಧಿ	ನಿಜಗುಣಶಿವಯೋಗಿ	೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೯೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	ಆಚಷ.	ಆಚರಣ ಸಂಬಂಧ ಷಟ್ಪದಿ	ದೇಶಿಕ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೩೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಆತ್ಮತ್ರಿ.	ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪ್ರಣವ ಸಂಯೋಗ ಸ್ಥಲದ ತ್ರಿವಿಧಿ (ಟೀಕು)	ಶೀಲವಂತಯ್ಯ	೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೩೧೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ಆತ್ಮಾರ್ಪ.	ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ವಿಜಯ ಭಾರತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ನೆಹರೂ ನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮	ಆದಿಪು.	ಆದಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೫೬೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯	ಆಯಟೀ.	ಆಯನಿರ್ಣಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣ ಟೀಕೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೪೧೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦	ಆಳನಿ.	ಆಳನಿರಾಳ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೨	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧	ಇಂಚಾಪ.	ಇಂದ್ರಚಾಪ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೫	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೨	ಇಂದ್ರಕೀ.	ಇಂದ್ರಕೀಲ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೨೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೩	ಈಶ್ವಸ್ವ.	ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೪	ಉತ್ತಕ.	ಉತ್ತರರಾಮ ಕಥಾ	ಸರಸಕವಿ	೧೬೧೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೧೮೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೫	ಉತ್ತಟೀ.	ಉತ್ತರಗೀತೆಯ ಟೀಕು	ಗೌಡ ಪಾದಾಚಾರ್ಯ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೫೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೬	ಉದ್ಧವಾ.	ಉದ್ಧರಣೆಯ ವಾಚ್ಯ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೫೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೭	ಉದ್ಗೋಪ್ರ.	ಉದ್ಗೋಧ ಪ್ರಜ್ಞ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೮	ಉರ್ದುಪಾ.	ಉರ್ದು ಮತ್ತು ಪಾರಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯ	ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್	೧೯೬೪	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೨೯	ಊರುಕ.	ಊರು ಕವಲೊಡೆದಾಗ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೬೨	ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦	ಎಬಕಾ.	ಎಮ್ಮೆ ಬಸವನ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ, ಭಾಗ–I	ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು	೧೯೪೬	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೧	ಏಕೋಪು.	ಏಕೋರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ನಂಜಣಾರ್ಯ ಕವಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨	ಒಂಟಿದ.	ಒಂಟಿದನಿ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೩೩	ಕಕುಮಾ.	ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೮೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೪	ಕಕ್ಕೋಕ.	ಕಕ್ಕೋಕ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಲ್ಲಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೫೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೫	ಕಥಕ.	ಕಥನಕಲೆ	ಗಜೇಂದ್ರಗಡ ಶಾಮರಾಯ	೧೯೬೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೬	ಕದಕೆ.	ಕದರಡಕೆ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೭	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೩೭	ಕನ್ನಇ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೬೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೮	ಕನ್ನಜಾ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	ಡಾ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೬೩	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯	ಕನ್ನಬಾ.	ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರಿಂದ	೧೯೫೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦	ಕಪೋತ.	ಕಪೋತವಾಕ್ಯ	ನಂಜಕವಿ, ಸಂ॥ ಆರ್. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೧	ಕರಚಾ.	ಕರಸ್ಥಲ ನಾಗಲಿಂಗ ಚಾರಿತ್ರ	ರುದ್ರಕವಿ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೨	ಕರಿಕ.	ಕರಿಯ ಬಂಟನ ಕಥೆ	ಭಾಳಾಕ್ಷ ಕವಿ	ಸು.೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೭೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೩	ಕರುಶ್ರಾ.	ಕರುಣಾಶ್ರಾವಣ	ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೬೭	ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಮೈಸೂರು
೪೪	ಕರ್ನಾಅ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು	ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ	೧೯೪೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೪೫	ಕರ್ನಾಜ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೩೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೬	ಕರ್ನಾಟಿ.	ಕರ್ನಾಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆ (ಪ್ರಥಮ ಭಾಗ)	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೭	ಸಮಾಜ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಧಾರವಾಡ
೪೭	ಕರ್ನಾಪೂ.	ಕರ್ನಾಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆ (ದ್ವಿತೀಯ ಭಾಗ)	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೮	ಕರ್ನಾಕ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಸರೋಜಿನಿ ಮಹಿಷಿ	೧೯೬೫	ಕ. ಸ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೪೯	ಕಲ್ಲೋಲ.	ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆ	ಕಾವ್ಯಾನಂದ	೧೯೬೮	ತಾರಾ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೫೦	ಕವಿಕ.	ಕವಿನಂದನ ಕಥೆಗಳು	ನಂಜನಗೂಡು ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೩	ಎಂ. ಎಸ್. ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧	ಕವಿಕೋ.	ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಸಂಪುಟ–I	—	೧೯೬೯	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨	ಕಶಾಅ.	ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ	ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರುವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೫೩	ಕಸಾಹಿ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಚಯ	ಹಿ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೭೧	ಹಂಸಧ್ವನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು–೧೦
೫೪	ಕಚೀಕಂ.	ಕಚೀಕಂಠಶತಕ	ಶ್ರೀಕಂಠ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೫	ಕಾಮಶಾ.	ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೭೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೬	ಕಾಲೂರ.	ಕಾಲೂರ ಚೆಲುವೆ	ಕೊಳಂಬೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣಗೌಡ	೧೯೬೩	ಚೊಕ್ಕಾಡಿ, ಸುಳ್ಯ (ದ. ಕ)
೫೭	ಕಾವ್ಯಕು.	ಕಾವ್ಯಕುತೂಹಲ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮	ಕಾಶಕೃ.	ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಶಬ್ದಕಲಾಪ ಧಾತುಪಾಠ	ಚೆನ್ನವೀರ ಕವಿ ಸಂ|| ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	ಸು.೧೫೦೦	ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ವಿಭಾಗ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು, ಪೂನ
೫೯	ಕಿರೀಟೇ.	ಕಿರೀಟೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿ	೧೮೬೩–೧೯೩೮	ಕಿರೀಟಮಠ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
೬೦	ಕೀಟಬೆ.	ಕೀಟಗಳ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ	ಡಾ|| ಎಂ. ಪುಟ್ಟರುದ್ರಯ್ಯ	೧೯೭೦	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೬೧	ಕುಮಾಪು.	ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಾಚ್ಕದ ಕುಮಾರಾರ್ಯ	೧೮೪೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೨	ಕುಮಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೬೩	ಕುವಲ.	ಕುವಲಯಾನಂದ	ಜಾಯೇಂದ್ರ	ಸು.೧೭೩೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೪	ಕೂಪಶಾ.	ಕೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೬೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೫	ಕೃಕರ್ಣಾ.	ಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಾಮೃತ	ಕೃಷ್ಣ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬	ಕೃಷ್ಣವಿ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ	ಮದ್ದಗಿರಿ ನಂಜಪ್ಪ	೧೮೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೭೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೭	ಕೃಷ್ಣಾಕಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ	?	ಸು.೧೬೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೮	ಕೇರಪ್ರ.	ಕೇರಳ ಪ್ರಶ್ನೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೯೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೯	ಕೊಲ್ಲಾಚ.	ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಸಾಮಂತರಾಜ ಚರಿತಂ	ಪಾರೀಶ್ವರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೬೭, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೦	ಕೋಗಿಲೆ.	ಕೋಗಿಲೆ ಮತ್ತು ಸೋವಿಯಟ್ ರಷ್ಯಾ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೭೧	ಕೋಡಚ.	ಕೋಡಗದ ಮಾರ್ಕೈಯ್ಯನ ಚರಿತೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೫೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೨	ಕೌತುಚಿಂ.	ಕೌತುಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೦೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩	ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ.	ಕ್ರೌಂಚಧ್ವನಿ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೬೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೪	ಕ್ಷಿತಿಜ.	ಕ್ಷಿತಿಜ	ಶಾಂತಿನಾಥ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೬೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೫	ಕ್ಷೇತ್ರಗ.	ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ	ತಿಮ್ಮರಸ	ಸು.೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೬೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೬	ಕ್ಷೇತ್ರಸು.	ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸುಮನೋವಾದಂ	ಚೆನ್ನವೃಷಭೇಂದ್ರ (ಚನ್ನಬಸವ)	೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೪೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೭	ಗಂಧಪ್ರ.	ಗಂಧಕ ತೈಲಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳು	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೮	ಗಗತಾ.	ಗಗನತಾರಾವಳಿ	ನಿರಂಜನಾವಧೂತ	೧೭೫೦	ಟಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.
೭೯	ಗಣಿಚ.	ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಚರಿತ್ರೆ	ಸಿ. ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್ಯ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೦	ಗರಮ.	ಗರಳಪುರಿ ಮಹಿಮೆ	ನಂಜರಾಜ	೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೧	ಗರುದಾ.	ಗರುಡಗಂಬದ ದಾಸಯ್ಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೦	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೨	ಗಾಥಾಸ.	ಗಾಥಾಸಪ್ತಶತಿ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೮೩	ಗುಂಡುಸು.	ಗುಂಡುಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳ ಸುವ್ವಿ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೫೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೪	ಗುರುಬ.	ಗುರುಬಸವೇಶ್ವರ ವಚನ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೩೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೫	ಗೊತ್ತುಗು.	ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಗೊತ್ತು ಗುರಿಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೪೬	ಪದ್ಮಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಹೈದ್ರಾಬಾದು
೮೬	ಗೊಮ್ಮಚ.	ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಅನಂತಕವಿ	ಸು.೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೭	ಗೊಮ್ಮಸಾ.	ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೩೪೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೮	ಗೊಲ್ಲಾಪು.	ಗೊಲ್ಲಾಳಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಸಂ॥ ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೭೩	ಶ್ರೀ ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪೦
೮೯	ಗ್ರಂಥಾಲ.	ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಅಂತರಂಗ	ಎಸ್. ಆರ್. ಗುಂಜಾಳ	೧೯೬೫	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦	ಚಂದ್ರಮಾ.	ಚಂದ್ರಮಾವು	ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ	೧೯೭೧	ಮಧು ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧	ಚಂದ್ರವೀ.	ಚಂದ್ರವೀಥಿ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೯೨	ಚತುಪು.	ಚತುರಾಚಾರ್ಯ ಪುರಾಣ	ಪರ್ವತೇಶ	೧೬೯೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೮೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೯೩	ಚಾಮವಂ.	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರವರ ವಂಶರತ್ನಾಕರ	?	?	?
೯೪	ಚಿಕಸ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ಸಪ್ತಪದಿ	ಸಂ॥ ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ	೧೬೮೦	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೯೫	ಚಿತ್ರಸೃ.	ಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿ	ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೪೦	ಉಡುಪಿ ಭೀಮರಾವ ಬೀದಿ, ಮಂಗಳವಾರಪೇಟೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೬	ಚಿದಾಕೋ.	ಚಿದಾನಂದಕೋರಡೆ	ಚಿದಾನಂದ	೧೬೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೩೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೯೭	ಚೆಂಗಾಳ್ವ.	ಚೆಂಗಾಳ್ವ ಚೆಲುವಾಂಬ	ರಾಮರಾಜ ಪುಟ್ಟರಾಜ ಅರಸು	೧೯೬೩	ಕಾರೊನೇಷನ್ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೮	ಜಗಸಂ.	ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೩೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯	ಜಾನಗೀ.	ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೦೦	ಜ್ಯೋತಿಶಾಂ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಶಾಂಭವಿ	ಗುಹೇಶ್ವರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೬೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೧	ತತ್ವಪ.	ತತ್ವಪದಗಳು	ಗೋಪಾಲಾರ್ಯ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨	ತತ್ವಪ್ರಾ.	ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್	೧೯೭೦	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೦೩	ತತ್ವಾಟೀ.	ತತ್ವಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ ಟೀಕು	ಅನಂತ ತೀರ್ಥಮುನಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೧೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪	ತಾರನಿ.	ತಾರಕ ನಿರಂಜನ	ದಾಸ ಚಿನ್ಮಯ	ಸು.೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೩೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೫	ತುರಾಯಿ.	ತುರಾಯಿ	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬	ತ್ರಿಭುಮೋ.	ತ್ರಿಭುವನಮೋಹಿನಿ ಕಾವ್ಯ	ಹಿರಿಯ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರ	೧೬೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೩೦೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೭	ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ.	ಥೇಮ್ಸ್‌ನಿಂದ ಗಂಗೆಗೆ	ಡಾ॥ ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೮	ದುರಪು.	ದುರದುಂಡೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಬಸವಕವಿ	೧೭೮೨	ಶ್ರೀ ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೯	ದೂರಸ.	ದೂರಸರಿದರು	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೨	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.
೧೧೦	ದೇಕನ್ನೆ.	ದೇವಕನ್ನೆ	ರಾ. ಕು.	೧೯೭೦	ಮಧುಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೧
೧೧೧	ದ್ಯಾವಾಪೃ.	ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೫೭	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೨	ದ್ರಾವಿವಿ.	ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನ	ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷವರ್ಧನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೩	ಧನ್ಯಚ.	ಧನ್ಯಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ	ಆದಿಯಪ್ಪ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೫೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧೪	ಧರ್ಮಶ್ರೀ.	ಧರ್ಮಶ್ರೀ	ಎಸ್. ಎಲ್. .ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೫	ಧರ್ಮಸಾ.	ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	ಪ್ರೊ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಕುಂದರಗಿ	೧೯೬೫	ಕ್ಯಾನರಾ ಕಾಲೇಜು, ಕುಮಟ (ದ.ಕ)
೧೧೬	ನಂಜುಂಡ.	ನಂಜುಂಡ ಕವಿ	ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೪	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೭	ನಂಬಿನಾ.	ನಂಬಿದವರ ನಾಕ ನರಕ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ	೧೯೫೭	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೮	ನಕ್ಷತ್ರ.	ನಕ್ಷತ್ರ ದರ್ಶನ	ಡಾ॥ ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೯	ನನದಿ.	ನಮ್ಮ ನದಿಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಗಿರಿಜಾಬಾಯಿ	?	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೈವೇಟ್ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦	ನನ್ನೂರು.	ನಮ್ಮೂರು	ಎಚ್. ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ	೧೯೬೮	ದಿ ಅಕಾಡೆಮಿ ಆಫ್ ಜನರಲ್ ಎಜ್ಯುಕೇಷನ್, ಮಣಿಪಾಲ
೧೨೧	ನವಮೋ.	ನವಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿ	೧೮೮೪	ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೨೨	ನಳನಾ.	ನಳನಾಟಕ	ವೀರನಗೆರೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೧೭೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೩	ನಾಂದೇಡ್	Inscriptions from Nanded Districts	ಸಂ॥ ಜ. ಸಿ. ಶಿಲ್ಪ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಿತ್ತಿ	೧೯೬೮	ಯಶವಂತ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ನಾಂದೇಡ್
೧೨೪	ನಿಜಶ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಶತಕ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೭೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	ನಿಟ್ಟೂಶಾ.	ನಿಟ್ಟೂರು ಶಾಂತಿನಾಥ	ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೬೯	ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪೦
೧೨೬	ನಿಬಂಧ.	ನಿಬಂಧಮಾಲಾ ಭಾಗ I ,, ಭಾಗ II	ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್ I ಅನು॥ ಸ್ವಾಮಿ ಶಂಕರಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ II ಅನು॥ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೬ ೧೯೬೪	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ ,,
೧೨೭	ನೀಲವ.	ನೀಲಲೋಚನೆಯ ವಚನಗಳು	ನೀಲಲೋಚನೆ, ಸಂ॥ ಸಿ. ಕೆ. ಪರಶುರಾಮಯ್ಯ	೧೧೬೦	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮	ಪಂಚಶ.	ಪಂಚ ಶತಕ	ವಿವಿಧ ಕವಿಗಳಿಂದ	೧೯೬೯	ಕಾವ್ಯಾರಾಮ, ಸರಸ್ವತೀಪುರ, ಮೈಸೂರು-೪
೧೨೯	ಪರಪ.	ಕನ್ನಡ ಸಂತರ ಪರಮಾರ್ಥ ಪಥ	ಡಾ॥ ಆರ್. ಡಿ. ರಾನಡೆ ಅನು॥ ಎಂ. ಎಸ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೬೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೦	ಪರಿಶೀ.	ಪರಿಶೀಲನ	ಡಾ॥ ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೧	ಪಾಂಚಜ.	ಪಾಂಚಜನ್ಯ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨	ಪಾಂಡಚ.	ಪಾಂಡವ ಚರಿತ್ರೆ	ಹುಚ್ಚ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೫೧೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೩	ಪಾರ್ತಿಸು.	ಪಾರ್ತಿಸುಬ್ಬ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೫	ಬಾಳಿಗ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೩೪	ಪಾಶ್ಚಾವಿ.	೧೯ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕನ್ನಡ ಸೇವೆ	ಐ. ಮಾ. ಮುತ್ತಣ್ಣ	೧೯೬೯	ಉಷಾ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು–೧
೧೩೫	ಪುನರ್ಮಿ.	ಪುನರ್ಮಿಲನ	ರಘುನಾಥ ಪಾಡೇದ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬	ಪುರಾವಿ.	ಪುರಾತನ ಭಕ್ತ ವಿಲಾಸ	ಎಸ್. ಸಿ. ಚನ್ನವೀರಪ್ಪ	೧೯೦೬	ಗುರು ಬಸವ ಅಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಮದರಾಸು
೧೩೭	ಪ್ರಬಂಧ.	ಪ್ರಬಂಧ ಪರಿಮಳ	ಸದಾನಂದನಾಯಕ	೧೯೫೯	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ವಿಜಾಪುರ.
೧೩೮	ಪ್ರವಾಇ.	ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ ಭಾಗ I, II, III	ಎಚ್. ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ	೧೯೬೪–೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೩೯	ಪ್ರಶ್ನೆ.	ಪ್ರಶ್ನೆ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦	ಪ್ರಹಾರ.	ಪ್ರಹಾರ	ಲಾಂಗೂಲಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೩	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೧	ಬದ್ಧಪ್ರ.	ಬದ್ಧಪ್ರಮಿಯತ್ಯೂಸ್	ಟಿ. ವಿ..ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೫	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೨	ಬಸಪ.	ಬಸವ ಪವಾಡ	ಸಂ॥ ಬಿ. ನಂ. ಚಂದ್ರಯ್ಯ	೧೬೫೦	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೩	ಬಾಳಬ.	ಬಾಳಬಟ್ಟೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೧೪೪	ಬಾಳಹೊ.	ಬಾಳಹೊಳೆ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೫	ಬಾಳಿವೈ.	ಬಾಳಿನ ವೈಭವ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಉಡುಪ	೧೯೬೬	ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬	ಬಿಗಾಳಿ.	ಬಿರುಗಾಳಿ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೭	ಬಿಚಿಕಿ.	ಬಿಸಿಲು ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೭	ಶ್ರೀರಾಮಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು–೩
೧೪೮	ಬೆಂಗಬ.	ಬೆಂಗಳೂರು ಬಸ್ಸು	ಬೀಚಿ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೪೯	ಬೆತಂಬಾ.	ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೬೨	ಕೆ. ಸೀತಾರಾಮ ಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦	ಭಾತತ್ತ್ವ.	ಭಾರತೀಯ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೧	ಭಾರದ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ	ಸಂ॥ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೬೨	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨	ಭಾರಪ.	ಭಾರತೀಯ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನ ಪರಿಚಯ	ಎಸ್. ಎಂ. ಕತ್ರೆ, ಅನು॥ ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ	೧೯೬೮	ಹರ್ಷವರ್ಧನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೩	ಭಾರವೀ.	ಭಾರತ ವೀರಚರಿತ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೩೬	ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪	ಭಾವಗೀ.	ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆ	ಪ್ರಭುಶಂಕರ	೧೯೬೬	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೫	ಭಾಸ್ಕರ.	ಭಾಸ್ಕರ ಗಣಿತ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೨೧೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬	ಭೀಮಕಾ.	ಭೀಮಕಾಯ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	?	ಎಸ್. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆ, ಕುಮಟ
೧೫೭	ಭೂಗೋಳ.	ಭೂಗೋಳ ಮಂಜರಿ	ಮ. ಸೂರಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೮೯	ಶ್ರೀ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೮	ಭೂಮಿಅ.	ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆ	?	?	?
೧೫೯	ಮಂಜುಳ.	ಮಂಜುಘೋಷಾ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಶೃಂಗಾರಾದ್ಭುತ ಕಥೆ	ಭೀಮಾಚಾರ್ಯ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಕಿತ್ತೂರು	೧೯೧೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೬೦	ಮಡಿಭ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ ಮಹಿಮಾಮೃತ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಸಾರ	ಪಂಡಿತ ಬಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೬೮	ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು–೪೦
೧೬೧	ಮಡಿಸಾಂ.	ಮಡಿವಾಳಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೭೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೬೨	ಮನೆಲ.	ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಲಕ್ಷಣ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೮೩೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೬೩	ಮನೋನಂ.	ಮನೋನಂದನ	ಎಂ. ಶಿವರಾಂ	೧೯೬೫	ವಿದೇಹ, ೧೭ನೆಯ ಕ್ರಾಸ್, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	ಮನೋರೋ	ಮನೋರೋಗಗಳು	ಎಸ್. ಆರ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೫	ಮಲೆನಾ.	ಮಲೆನಾಡವರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೬	ಮಲೆಮ.	ಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮದುಮಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೭	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೭	ಮಹಾಯೋ.	ಮಹಾಯೋಗಿ ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಧನೆ, ಉಪದೇಶ	ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ್	೧೯೬೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೬೮	ಮಾದೇಸಾಂ.	ಮಾದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಗುರುಸಿದ್ಧಕವಿ	೧೭೫೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೯	ಮಾಧವಾ.	ಮಾಧವಾಲಂಕಾರ	ಮಾಧವ	೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭೦	ಮಾನಸ.	ಮಾನಸ ಸರೋವರ	ಕಾವ್ಯಾನಂದ	೧೯೫೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೧	ಮಾರ್ಗದ.	ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ	ಆರ್. ಕೆ. ನಾರಾಯಣ್ ಅನು॥ ಟಿ. ನ. ಮಂಗಳ	೧೯೬೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೭೨	ಮುಂಬವ್ಯಾ.	ಮುಂಬಯಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ	ರಾ. ರಾ. ರಾಮಚಂದ್ರ ವಿನಾಯಿಕ ಟಕೆಕರ	೧೮೯೪	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೭೩	ಮುಕ್ತಿ.	ಮುಕ್ತಿ	ಶಾಂತಿನಾಥ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೬೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೪	ಮುಗಿಯು.	ಮುಗಿದ ಯುದ್ಧ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೧	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೭೫	ಮೂಗುತಿ.	ಮೂಗುತಿಹಾಡು	ರಾಘವೇಂದ್ರ ಹಡಗಲಿ	೧೯೭೨	ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿ, ಬೆಂಗಳೂರು–೧೮
೧೭೬	ಮೃಜಲ.	ಮೃಗಜಲ	ಅನಂತ ಗೋಪಾಲ ರೇವಡೆ ಅನು॥ ಪರ್ವಾಡೆ ಸದಾಶಿವಭಟ್ಟ	೧೯೬೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೭	ಮೇಘದೂ.	ಕನ್ನಡ ಮೇಘದೂತ	ಅಂದಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೮	ಮೈಲಾರ.	ಮೈಲಾರದ ಶ್ರೀ ಬಸವಲಿಂಗಶರಣರ ಕೃತಿಗಳು	ಮೈಲಾರದ ಶ್ರೀ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣ	೧೭೮೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೯	ಭಾಸ್ಕರಂ.	ಭಾಸ್ಕರಂಜನಂ	ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ	೧೫೮೩	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೦	ಲಿಂಗಪು.	ಲಿಂಗಪುರಾಣ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೪೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೧	ವಚಕಾ.	ವಚನ ಕಾದಂಬರಿ	ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಎಂ.ಎ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯ನೆಯ ಶತ	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು
೧೮೨	ವಂಶವೃ.	ವಂಶವೃಕ್ಷ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.
೧೮೩	ವಾತಾಚಿ.	ವಾತಾದಿ ಸಕಲರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೧೬೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೪	ವಿಮರ್ಶೆ.	ವಿಮರ್ಶೆಯ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ	ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಸಾರಸವಿಹಾರ, ಸರಸ್ವತೀಪುರ, ಮೈಸೂರು
೧೮೫	ವಿಷಚಿ.	ವಿಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೪೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೬	ವ್ಯಾಸಟಿ.	ವ್ಯಾಸರ ಟಿತಣ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೧	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮೭	ಶಂಕಶ.	ಶಂಕರ ಶತಕ	ಚಂದ್ರಕವಿ ಸಂ॥ ಸಿ. ಮಹದೇವಪ್ಪ	೧೪೫೦	ಪ್ರಥಮದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೮೮	ಶಮಪಾಂ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಪಾಠಾಂತರಗಳು	ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್	೧೯೫೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ
೧೮೯	ಶರಚ.	ಶರಣಚರಿತಾಮೃತ	ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೬೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೦	ಶಿಲ್ಪನಾ.	ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆ	ಎಚ್. ಸಿ. ಕಪಿನೀಪತಿಭಟ್ಟ	೧೯೬೮	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೯೧	ಶಿವಪ್ರ.	ಶಿವಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ (ಟೀಕೆ)	ಬಸವಾರಾಧ್ಯದೇವ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೮೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೯೨	ಶ್ರೀಪದಾ.	ಶ್ರೀಪದಾಶೀತಿ	ಅಚಣ್ಣ	೧೫೨೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೮೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯೩	ಶ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ.	ಶ್ರೀಷ್ಮ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಮೇ. ರಾಜೇಶ್ವರಯ್ಯ, ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ	೧೯೬೫	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೯೪	ಷೇಕ್ಸ್ಪಿ.	ಷೇಕ್ಸ್ಪಿಯರ್	ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೫	ಸಂಗೀತ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತರತ್ನಗಳು	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೬೦	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೬	ಸಂಧ್ಯಾಕಾ.	ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೬೪	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯೭	ಸಂನಾಟ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೫	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೮	ಸಂಶೋತ.	ಸಂಶೋಧನ ತರಂಗ	ಡಾ॥ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೯೯	ಸಂಶೋಧ.	ಸಂಶೋಧನ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆ	ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟ	೧೯೬೯	ಚಿರಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೦	ಸಂಸ್ಕಾರ.	ಸಂಸ್ಕಾರ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೧	ಸಕವೈ.	ಸಕಲವೈದ್ಯ ಸಂಹಿತಾಸಾರಾರ್ಣವ	ಕಳಲೆ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ	೧೭೨೦	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦೨	ಸನ್ಯಾಸಿ.	ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಬದುಕು	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೦೩	ಸರ್ವವ.	ಸರ್ವ ಪುರಾತನರ ವಚನ	ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೧೯೫೯	ಸದ್ಧರ್ಮ ದೀಪಿಕೆ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೨೦೪	ಸಾಮುಲ.	ಸಾಮುದ್ರಿಕಾ ಲಕ್ಷಣ	ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦೫	ಸಾಲಂಸಾ.	ಸಾಲಂಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಪಂ. ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೬	ಸಾವಿತ್ರಿ.	ಸಾವಿತ್ರಿ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೯	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ,ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೭	ಸಾಹಿಸ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಸದಾನಂದ ನಾಯಕ	೧೯೫೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೮	ಸಾಹೇಬ್.	ಸಾಹೇಬ್, ಬೀದಿ ಮತ್ತು ಗುಲಾಮ	ವಿಮಲಮಿತ್ರ, ಅನು॥ ಅ. ಶಂಕರ	೧೯೬೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೦೯	ಸುತ್ತುಮು.	ಸುತ್ತು – ಮುತ್ತು	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೬೫	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಳಗಾಂ
೨೧೦	ಸುಧಾಮ.	ಸುಧಾಮ ಚರಿತೆ	? ಸಂ॥ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್	೧೮ನೇ ಶತ	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೧೧	ಸುವರ್ಣ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಚಯ	ಸಂ॥ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೭	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೨	ಸೌಂದಪ.	ಸೌಂದರ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ	ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೫	ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೩	ಸ್ಮೃತಿಚಿ.	ಸ್ಮೃತಿಚಿತ್ರಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಟಿಳಕ, ಅನು॥ ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೬೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ಹೊಸ ದೆಹಲಿ
೨೧೪	ಸ್ವಪ್ನಹೊ.	ಸ್ವಪ್ನದ ಹೊಳೆ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧೫	ಹಂಸದ.	ಹಂಸದಮಯಂತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ರೂಪಕಗಳು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೧೬	ಹಣಪ್ರ.	ಹಣ ಪ್ರಪಂಚ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೧೭	ಹಳ್ಳಿಪ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಪದಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	—	?
೨೧೮	ಹಾಲಾಸ್ಯ.	ಹಾಲಾಸ್ಯ ಪುರಾಣ	ಇಮ್ಮಡಿ ಗುರುಸಿದ್ಧ	೧೭೨೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೧೫೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೯	ಹುಲಿಹಾ.	ಹುಲಿಯ ಹಾಲಿನ ಮೇವು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೭೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಡಕೇರಿ
೨೨೦	ಹೇಮಂತ.	ಹೇಮಂತ	ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ	೧೯೫೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	ಹೇಮಕೂ.	ಹೇಮಕೂಟ	ಸಾ. ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ	೧೯೬೬	ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೨೨	ಹೇಮಾತೀ.	ಹೇಮಾವತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೯	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೨೩	ಹೈದರ.	ಹೈದರನಾಮ	ನಲ್ಲಪ್ಪ	೧೭೮೪	ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ. ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೪	ಹೊಯ್ಸವಾ.	ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೫	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಅನುಬಂಧ III

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಚಿತ್ರಾಂಗ	ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೩೬	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨	ದಶಾವ	ದಶಾವತಾರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಲ್ಲರಸಾಂಕ	೧೬೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೯೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩	ನಂದಿಲೀ.	ನಂದಿಯಾಗಮಲೀಲೆ	ವೀರಸಂಗಯ್ಯ	೧೫೮೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೩೦೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪	ನನ್ನಕಾ.	ನನ್ನಯ್ಯನ ಕಾವ್ಯ	ಪರ್ವತದೇವ	೧೫೭೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೪೫೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫	ನಾನಾಗು.	ನಾನಾರ್ಥ ಗುರುಬೋಧಸಾರ	ಯೋಗೀಂದ್ರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಬಿ. ಕೆ. ೧೮೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬	ನಾನಾಲ.	ನಾಯಕನಾಯಿಕಾ ಲಕ್ಷಣ	ಯೋಗೀಂದ್ರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. .೨೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭	ನೊಳಂಬ.	ನೊಳಂಬ ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ	ಸಂಗ್ರಹ ಕೆ. ಆರ್. ಬಸವರಾಜ್	೧೯೭೬	ನೊಳಂಬ ಇತಿಹಾಸ ಪರಿಷತ್, ಕೃ. ರಾ. ಬಡಾವಣೆ, ತಿಪಟೂರು
೮	ವೈಶಾಖಿ	ಗೊಲ್ಗೊಥಾ ಮತ್ತು ವೈಶಾಖಿ	ಗೋವಿಂದಪೈ	೧೯೪೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಮೈಸೂರು

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

ಅನುಬಂಧ II

—ಕ. ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಕಟಣೆ (ಉದಾ. ಚನ್ನವ. ಕ., ಬಸವ. ಕ., ಮಹಾದೇ. ಕ)

ಕೃಶಾ. ಕೃತಕಶಾಸನ

ಟೀ. ಟೀಕು(ಕೆ)

—ದೇ. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರ 'ಶರಣಚರಿತಮಾನಸ'

ಪೋರ್ಚ್. ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್

ಪ್ರ. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

—ಬ. ಡಾ. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರ 'ಅಕ್ಕನ ವಚನಗಳು'

ಮೊ. ಮೊದಲಮಾತು

ರ. ರಗಳೆ

ರಾಣಿಬೆ. ರಾಣಿಬೆನ್ನೂರು

ವ. ವಚನ

ಸು. ಸುಮಾರು

ಹಾನುಗ. ಹಾನುಗಲ್ಲು

—ಹ. ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿಯವರ 'ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು'

(R) Revised Edition

◁ Back Formation

ಕ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಕ$_2$ (ನಾ). ಕಮ್ಮ; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲು ಬೆದ್ದಲೆ ಕ ೧೦೦ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಸೊಡರೆಂಣೆಗೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೬೧ ; 1225). ℙ ಇದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ 'ಕಮ್ಮ'ದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. [< ಕಮ್ಮ$_1$]

-ಕ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ಪುಲ್ಲಿಂಗಸೂಚಕ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಏನಾನುಮೊಂದು ಭಾವಮನಾನಲ್ ಸಲ್ವನೊಳಱಿಗೆ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ . . . ಕೊಟಕಂ" (ಶಮದ. ೨೦೫, ಪ್ರಯೋ); "ಕ – ಇದು ಉಳ್ಳ – ಕರಿಕ, ಕೊಟಿಕ, ದಿಳಿಕ" (ಕೃಪಿಡ. ೧೮). ೨. ಕರ್ತೃತ್ವ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ. ಚಿನ್ನಗೆಯ್ಕ, ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ. ℙ ಉಡುಕ, ನಡುಕ: ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಕ'ಕಾರವನ್ನು ಕೇಶಿರಾಜ ಭಾವನಾಮಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಡು ಎಂಬುದು ಆಟ ಆದ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡುಗು ಎಂಬುದು ನಡುಕ ಆಗಿದೆ.

ಕ$_4$ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ವಾಯು. ೬. ತಲೆ. ೭. ನೀರು. ೮. ಸ್ವರ್ಗ. ೯. ಅಗ್ನಿ. ೧೦. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೧. ಆಕಾಶ. ೧೨. ಯತಿ. ೧೩. ಗಿಳಿ. ೧೪. ನವಿಲು. ೧೫. ಸಂತೋಷ. ೧೬. ಸೊನ್ನೆ. ೧೭. ಕಣ್ಣು: "ಸಾರಿಯೊಳು ಬ್ರಹ್ಮನೊಳು ಶಿರದೊಳು ಸುಖಾಂತದೊಳು ಮಾರುತಸೆಖೋರಂತೆ ಕಂ ಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫–೨೯); "ಪವನಾತ್ಮಂ ಭಾನು ಶಿರಂ ನವಿಲಿಂದ್ರಿಯ ಬೊಮ್ಮ ನಯನ ವೈಶ್ವಾನರ ನೀರ್ ದಿವವೇಕಾದಶ ಲೆಖ್ಖಂ ಭುವಿಯೊಳ್ ಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ ನಯದಿಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೨); "ಪವನ ದಿವಾಂಬು ಕೀರ ನವಿಲಾನಲ ಭಾನು ಶಿರಂ ಸರೋಜಸಂಭವ ನಯನೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಮಿವು ಕಂ ಶಬುದಂ" (ನಾನಾರ. ೮). [ಸಂ.]

ಕಉ[ವು]ಲೆ 'ಕವಿಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಉ[ವು]ವಲಪಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಾರಿಯ ಕೊಪ್ಪಲ ಒತ್ತಿನಲು ತಾತೆಯ ಹೊಳೆಯ ದಡದ ಮೇಲೆ ಕಉ[ವು]ವಲ ಮರ ಒತ್ತಿನಲು ನಟ್ಟ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦–೩೩ ; 1497). [? + ಮರ$_1$]

ಕಉ[ವು]ಸಾಳೆ 'ಕಂಸಾಳೆ' ನೋ.

ಕಂ 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಂಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಜಾತಿಯ ಹದ್ದು; ರಣಹದ್ದು: ಈ ಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವೇಗ ಬರಲು ತುದಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಗರಿಯು ಗೃಧ್ರದ್ದೆ, ಕಂಕದ್ದೆ, ಕಲಲದ್ದೆ, ಮಯೂರದ್ದೆ ಅಥವಾ ಶಿಥಿಲ ಹನುವಿನದೆ? (ಬುದ್ಧಪ. ೮೦); ಕಂಕ ವಿಶೃಂಖಲ ಬಿಂಕದ ಬೆನ್ನೇರಿ ಬಾನೆಲ್ಲ ತಾನೊಂದೆ ಆಳುವೊಲೆ (ಸಖೀಗೀ. ೨೩–೩೯೩). ೨. ಇಕ್ಕಳ; ತಂಡಸ; ಚಿಮುಟ: ಮದಂಘ್ರಿ ಸಂಸ್ಪರ್ಶನಮುಂ ಸಂಗತಮಲ್ತೆನಲಿದೆ ಕಂಕಂ ಗರುವನೆಯೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೦೯). 'ಕಂಕಮುಖ' ಪರಾ. ℙ ಇದು 'ಕಂಕವದನ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವಿರಬಹುದೆ? ೩. ಯಮ. ೪. ಕಪಟಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೫. ವಿರಾಟರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಸರು: ಕಂಕನೆಂಬಭಿಧಾನ ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೬). ೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು. [ಸಂ.]

ಕಂಕಟ (ನಾ). ೧. ಕವಚ; ಚಿಲುಖುತ್ತು. ೨. ಅಂಕುಶ. ೩. ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಕಟಕ (ನಾ). ತಲೆಯ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ: "ಕಂಕಟಕಮೆನೆ ಠಾಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಂಕಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ತಂದಸಿ, ಕಂಕಡ (ವೈಶಿ೧. ೪೧–೮೧೮). [?]

ಕಂಕಡಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಸವುತೆಯ ಕಾಯಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿ. / ಹಿಂ. ಕಕಡೀ ; ಮರಾ. ಕಾಂಕಡೀ]

ಕಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ ; ಹಸ್ತಾಭರಣ ; ಬಳೆ: ಜಯವಧು ಪಂಕಜನಾಭಂಗೆ ಕೂರ್ತು ರಣಮುಖದೆಡೆಯೊಳ್ ಮುಂ ಕೊಟ್ಟಟ್ಟಿದ ರತ್ನದ ಕಂಕಣಮೆಂಬಂತೆ ಕೈಗೆವಂದುದು ಚಕ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೮೫); ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಜಗವಿ. ೩–೫೨). ೨. ಉಡಿದಾರ; ಮೇಖಲೆ. ೩. ಕೌಸ್ತುಭ. ೪. ಯಾವುದಾದರೂ ಆಭರಣ. ೫. ಭ್ರಮಣ; ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ. ೬. ಮುಡಿ. ೭. ನೀರಿನ ಕಣ: ತಾವರೆದೆಱೆದ ಕೈಗಳಿಂ ತುಳುಕಿದರ್ ಚೆಲ್ವ ಕಂಕಣರವಂ ಮಿಗೆ ಚೆಲ್ವ ಕಂಕಣರವಂಗಳೊಡನೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೦–೭). ೮. ಕಣ್ಣೀರು; ಅಶ್ರುಬಿಂದು: ಪ್ರಣುತ ಕಂಕಣ ನಿಕರವದು ತಾಂ ಗಣಿಸುವಡಾನಂದಕರ ಕಾರಣಮೆನಿಸಿದದು ಚೋದ್ಯಮೇ (ಬಸವು. ೧೮–೭೭); ಅರಸರ್ ಕುಡುವಾ ಕಾರ್ತಸ್ವರ ಕಂಕಣಮಿಕ್ಕೆ ಸರಸರಾಸ್ವಾದಿಸಿ ಕಾವ್ಯರಸವ ಸೂಸುವ ಸುಖ ಭಾಸ್ವರಾಶ್ರುಕಂಕಣಮೆ ಕವಿಗೆ ಕಂಕಣಮಲ್ತೇ (ದಮುಸ್ವ. ೫–೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). ೯. ಕಣ್ಣು. ೧೦. ನೀರು. ೧೧. ಬಿಳಿದಾದುದು. ೧೨. ಕಾಂತಿ. ೧೩. ಯುದ್ಧ. ೧೪. ನವಿಲು. ೧೫. ಕಾರ್ಯ. ೧೬. (ಮದುವೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ) ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ರಕ್ಷಾಸೂತ್ರ: ಮದುವೆ ಕಂಕಣ ಬಿಚ್ಚುವವರೆಗೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ರೂಢಿ); "ಕೌಸ್ತುಭ ಕಣ್ಣೀರ್ ತಿರುಗುವ ನ್ವಸ್ತುಡಿದಾರಗಳು ಕೈಯ ಕಂಕಣವೈದುಂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಂಕಣಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೮೪); "ಕೌಸ್ತುಭಂ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಭ್ರಮಣಂ ಮೇಖಲೆ ಹಸ್ತಭೂಷಣಮಿವಿಂತುಂ ಕಂಕಣಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೬); "ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನಲುದಕಮಕ್ಕು ಕಂಕಣಮೆನೆ ಬೀದಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಂಬಣಿಯುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಾಂತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ ॥ ಕಂಕಣಮೆನೆ ನವಿಲಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಾರ್ಯಮಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್" (ಶಬ್ದರ. ೮, ೯). [ಸಂ.]

ಕಂಕಣಕಟ್ಟು 'ಕಂಕಣಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಂಕಣಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಳೆತೊಟ್ಟ ಕೈ ; ಕಡಗವಿಟ್ಟ ಕೈ ; ಮುತ್ತೈದೆಯ ಚಿಹ್ನೆ: ಕಂಕಣಕ್ಕೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿ ಕೊನೆಯ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಳು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೬೧). [ಕಂಕಣ + ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$)]

ಕಂಕಣಗಟ್ಟು, ಕಂಕಣಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮನೆಗೊರ್ವ ಮಂಕ ತೊಡರ್ಚಿದ ತನ್ನ ಸೋಂಕಲೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತನವೈವಾಹಕೆ ಕಂಕಣಗಟ್ಟಿಂದರಳುತ (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗು; ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡು. **ಕಂಕಣಕಟ್ಟು**: ೨. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧರಣಕ್ಕೆ ಶಿವಾಜಿ ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿದನು (ಯುಕ್ಸಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ); ನಾವು ಕಂಕಣಕಟ್ಟ ನಿಲ್ಲಬೇಕು (ದಾನಚಿಂ. ೧೬೮).

ol-2-1

ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = (ಆಲಂ) ದೀಕ್ಷೆವಹಿಸು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗು. [ಕಂಕಣ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಂಕಣಗಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಟಗೇರು, ಹುಲಿಗೇರು, ಸಣ್ಣಹೊಲಿಗಾರ, ಕಂಕಣಗಾಳ (ಸ್ಮೃಬಿಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕಂಕಣಗೀಲು (ನಾ). ಕಂಕಣದ ಕೀಲು; ಬಳೆಯ ತಿರುವು: ಕರದ ಕಂಕಣಗೀಲನೊತ್ತುವ ಭರದ ನೆವದಿಂ ಪ್ರೀತಿಮತಿ ಸೌಂದರಿಯ ಸಾಧ್ವಸ ಮೊಡನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಯನೋಡಿಸಿದ ಕುವರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೮). [ಕಂಕಣ + ಕೀಲು (< ಕೀಲ್)]

ಕಂಕಣತೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂಕಣವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗು; ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡು: ನಿಮಗಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಕಂಕಣತೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರ ಶಾ ಪ. ೬೬); ಪ್ರಜೆಗಳ ನೆಮ್ಮದಿ ಸುಖಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಕಣತೊಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೬). [ಕಂಕಣ + ತೊಡು₁]

ಕಂಕಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗುವ ಯೋಗ: ತನ್ನ ಜಾತಕದಲ್ಲಿ 'ಎರಡನೆಯ ಕಂಕಣಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? (ಮಹಾಗ. ೩೨೦). [ಕಂಕಣ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಕಂಕಣಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ: ಮಂಗಳಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಕಂಕಣಬದ್ಧನಾದ ರಾಮನು ... ಅಡವಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು (ವಾ ರಾ ಕ. ೫೬). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾದವನು (ಕಿ). [ಕಂಕಣ + ಬದ್ಧ]

ಕಂಕಣಬಲ (ನಾ). ೧. ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯೋಗ; ಮದುವೆಯ ಯೋಗ: ಅವನಿಗೆ ಕಂಕಣಬಲ ಕೂಡಿಬಂತು (ರೂಢಿ). ೨. ಯೋಗ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಕಂಕಣ + ಬಲ]

ಕಂಕಣರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ೧. ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಐಶ್ವರ್ಯಸೂಚಕರೇಖೆ: ಭೂಲಾಭಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸುಬುದ್ಧಿಯು ಶೌರ್ಯವು ಧೈರ್ಯವು ಯುವು ಕಂಕಣ ರೇಖೆಗೆ ಫಲ (ಸಾಮುಲ. ೧೧೧). ೨. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ವಿವಾಹ ಸೂಚಕ ರೇಖೆ. 'ಆಯುರೇಖೆ' ಪರಾ. [ಕಂಕಣ + ರೇಖೆ]

ಕಂಕಣವರ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಂಕಣವರ್ಷ ಜಾಗವೆಡಂಗಿ (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೧೫; 1028). [ಸಂ. ಕಂಕಣವರ್ಷ (ಕಂಕಣ + ವರ್ಷ + -)]

ಕಂಕಣವಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಬಳೆ: ಸೊಗಯಿಸುವ ಕರ್ಣಾವತಂಸ, ಕಂಕಣವಲಯಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೫). ೨. ಜಲಕಣಗಳ ಆವರಣ: ಕಂಕಣವಲಯಂಗಳಿಂ ಮನೋಜ್ಞಮಪ್ಪ ಸುಮೇರುವೆಂತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧೮). [ಕಂಕಣ + ವಲಯ]

ಕಂಕಣವಾರ (ನಾ). ಕಂಕಣದ ಸಾಲು, —ಗುಂಪು: ಮುಗುಳ್ಪರಿಗೆ ತೋಳ್ಗಳೆ ಕಂಕಣವಾರಮೆಂದು ಬೇಟ್ಟನಿತನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೬). [ಕಂಕಣ + ವಾರ₃]

ಕಂಕಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗೈಯ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿರುವ ಕಡಗ. ೨. ಸಣ್ಣ ಗೆಜ್ಜೆ: ಕನಕಮಣಿಖಚಿತ ಕಂಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕಿಣಿ, ಕಿಂಕಿಣಿ]ಕೆಯ ಸುಖಾಸನದೊಳನುಪಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಗುರುವ ದಿಜಯಂಗೈಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಣೀಕಾ]

ಕಂಕತ (ನಾ). ಹಣಿಗೆ; ಬಾಚಣಿಗೆ: "ಹಣಿಗೆ ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ ಕಂಕತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಂಕತಿಕೆ (ನಾ). = ಕಂಕತ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂಕತಿಕಾ]

ಕಂಕಪತ್ರ (ನಾ). ಹದ್ದಿನ ಗರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಣ, —ಅಂಬು: "ಚಿತ್ರಪುಂಖಂ ಮಾರ್ಗಣಂ ಬಾಣಮಿಷು ಕಂಕಪತ್ರಂ . . . ಎಂದೆನಲ್ಕಂ ಬೆಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೬೪). [ಕಂಕ + ಪತ್ರ]

ಕಂಕಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಾಟಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ. [ಕಂಕ₀ + ಬಲೆ₁]

ಕಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೨. ಕೈಗಳ ತಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ ತಾಳ ಸೂಚನೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂಕಮಾಲಾ]

ಕಂಕಮುಖ (ನಾ). ಇಕ್ಕಳ; ಪಟಕಾರ (ಕಿ). [ಕಂಕ + ಮುಖ]

ಕಂಕರ₁, ಕಂಕರೆ, ಕಂಖರ (ನಾ). ೧. ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು. ೨. ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು. 'ಕಂಕರಕಲ್ಲು' ಪರಾ. ಕಂಕರೆ: ೩. "ಹಾದಿಗೂ ರಸ್ತೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪಮರಳಿನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಉಂಡೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಗರಸು" (Gravel. ೩೦೬೫). ಕಂಖರ: ೨. ಸುರಭಿ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಂತಾನಂಗಳಿರೆ ಬಱಡು ಕಂಖರಗಳನಾರೈವ ಮರುಳನಂದದೆ ನಿಮ್ಮ ಪದಮಿರೆ ಸಂಸಾರಶರಧಿಯೊಳಾಳ್ದರ್ದೆಯೆಲೆ ದೇವ (ಶ್ರಿ ಘು ತಿ. ೬-೪೬). [ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕರ (< ಸಂ. ಕರ್ಕರ). / ಹಿಂ. ಕಂಕಡ, ಕಂಕರ]

ಕಂಕರ₂ (ನಾ). ಸುಳಿಗೂದಲು. [< ಸಂ. ಖಂಕರ]

ಕಂಕರ₃ (ಗು). ೧. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. (ನಾ). ೨. ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ. ೩. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆ (ಒಂದು ನೂರು ನಿಯುತದಷ್ಟು). [ಸಂ.]

ಕಂಕರಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು: ಹುಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಂಕರಕಲ್ಲುನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಬಿಸಿಲ ಝಳದಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ವೀರರಸಾತ್ಮಕಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೬೫). [ಕಂಕರ₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕಂಕರಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು (?): ಕರಿ ಹಯವು ಕಾಲಾಳು ಕಂಕರಗರೆವುತೇಕಾಕ್ಷೋಹಿಣಿಯು ಬರುತುರುಸರಳಮಾಲಿಯನು ಕೆದರಿ ದರದಿಂದು ಮುಳಿಸಿಂದ (ಜನಧಾ. ೬೩-೪೩). 'ಕಂಕಾರಿಸು' ಪರಾ. [ಕಂಕರ₀ + ಕರೆ₁]

ಕಂಕರಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಕಂಕರಿಯ ಸಿವಿಣಿ ಪಂಪಿನ ಝುಂಕಟಿ ಬೊಂಬುಟಿಯ ಪಟವಮುಳಿಕೆಯ ಢಕ್ಕಾಸಂಕುಳದ ತಾಳದುಲಿ ನೆಗಟ್ದಿಂ ಕರ್ಣಾಮೃತ ಸಮುದ್ರಘೂರ್ಣನಮಾಯ್ತು (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೧೨-೨೬); ಕಂಕರಿಯ ದನಿಗೆ ಕುಣಿಯನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ವೀಕ್ಷಿಪು. ೮-೫-೧೨); ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳತ್ತರದ ಕಂಕರಿಯ ಜುಂಜಿಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿಸ ದನಿ ಗೇಳುತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ನಂದನುವೆರಸಿ ಬರುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೬). [?]

ಕಂಕರಿ₂ (ನಾ). ಚಾಟಿ; ಚಬಕ: ಈತಂ ಪಗಲ್ಗಳ್ಳನೀತನಂ ಸಮ್ಮ ಕಂಕರಿಯಿಂ ಬಡಿವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೬-೨೯). 'ಕಂಕರಿಗೋಲ್' ಪರಾ. [?]

ಕಂಕರಿ₃ (ನಾ). ಸುಳಿಗೂದಲುಳ್ಳವನು: "ಖಂಖರಿ-ಕಂಕರಿ" (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಖಂಕರಿನ್]

ಕಂಕರಿಕೆ (ನಾ). = ಕಂಕಣಿಕೆ ೧ (?): ಮಯ್ಯ ಮಸಿ ಕೊರಲ ಬಕ್ಕಳೆ ಪೊಯ್ಮೆ ಪುಗಿಲ್ಗರೆವ ಕೆಯ್ಯ ಕಂಕರಿಕೆ ಕರಂ ರಯ್ಯಮೆನೆ ಹಾಡು ತಿರ್ದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೯). [?]

ಕಂಕರಿಗೋಲ್, ಕಂಕರಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾವಟಿಗೋಲು; ಉದ್ದವಾದ ಚಾಟಿ (ಈ). ೨. (ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಚಂಡಾಲನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ) ದೊಣ್ಣೆ: ಇಂದುಧರನೊಂದುವೇಷಂಬೊತ್ತು ಬರುತಿರಲ್ ಪೆಗಲ ಮಿಣಿ ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿಗೋಲಿನೀಶ್ವರಂ ಸೊಗಯಿಪ ವಿಭೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಕೃಪಾಕರಂ (ಭೋಗರ. ೨೧೦-೪); ಪಿಡಿದ ಕಂಕರಿಗೋಲಿನಿಂದೆ ತನ್ನಂಗದೊಳ್ ಪೊರೆದ ಮಣ್ಣಂ ಪರುಷಮಂ ಮಾಡಿ (ಚಬಪು. ೫೬-೨೧). **ಕಂಕರಿಗೋಲು**: ೨. ಮಿಣಿ ಕಂಕರಿಗೋಲ ಹಿಡಿದು ಬಪ್ಪುದು ಜಂಗಮಸ್ಥಲವೇ (ಉರಿಪ. ೫೮-೩೬); ನಸುಕುಸಿದ ದೇಹ ಕಂಕರಿಗೋಲನಿಱಿದು ಬಾರಿಸುತ ಕೈವಿಡಿದೆ ಸಂಬಳಿ ಸಂಬಳೆಂದೆಂದು ಕೊಸರುತಿಹ ಬಾಯ್ವರಸಿ ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು ಸುಳಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೬); ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿಗೋಲ ಕನಕವಾಗಿಸಿ ತೋಱಿದನು ಕೂಡೆ ಭಾಳಲೋಚನಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ಮಂಚಯ್ಯ (ಮೋಳಪು. ೫-೧೧೩); ಚರ ಪಾದತೀರ್ಥದಿಂ . . . ಕಂಕರಿಗೋಲ ಹೇಮಗೆಯ್ದುರದೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ಮಂಚಯ್ಯ (ಧೃರಸೂ. ೩೫೩). [ಕಂಕರ್$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಂಕರಿಗೋಲು 'ಕಂಕರಿಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಂಕರಿ 'ಕಂಕರ್$_1$' ನೋ.

ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯ (ನಾ). (?): ಲಲಿತ ಕಂಕೆಲಿದ್ರುಮವೆ ನೀ ತೋಱೊಲಿದು ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯನನು (ಜೀವಂಧ. ೫-೨೩). [?]

ಕಂಕವಕ್ಕಿ (ನಾ). ರಣಹದ್ದು: "ಲೋಹಪೃಷ್ಠಃ, ಕಂಕ ಈ ೨ ಕಂಕವಕ್ಕಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೪). [ಕಂಕ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಂಕಳ (ನಾ). ಕೈಗಡಗ: "ಕಂಕಳ-ಕಂಕಾಳ; ಕಂಕಣ" (ಶಬ್ದಕೋ. ೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಣ]

ಕಂಕಳವರಳ್ (ನಾ). ೧. ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ರತ್ನ (ಈ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಈ). ೩. ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು; "ನಲ್ಗಾದೆಗಾಱ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೪೩). [ಕಂಕಳ + ಪರಳ್ (< ಪರಲ್)]

ಕಂಕಾರಿಸು, ಕಂಖಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಬೊಬ್ಬೆಮಾಡು: ಕೂಗುತಿಹ ಕಹಳೆಗಳು ಖಿಡಿಖಿಡಿ ತಾಗು ತಾಗೆಂದೊದರ್ವ ತಂಬಟಗಾರರಿಂ ಬಲವೆರಡು ಕಂಕಾರಿಸುತ ರಣಮುಖಕೆ (ಪಕುಭಾ. ೮-೧೧); ವೀರಕೋಡುಗಳುಡುಗಿ ತುರುವಾಕಾರವಾದವರೊಂದಿನಲಿ ಕಂಕಾರಿಸುತ ನಡಸಿದರು ಕೌರವನಾಳು ಗೋಗಱವ (ಜೆಸಭಾ. ೫೮-೨೬); ನೀರ ಮಧ್ಯದ ಪುರದ ಹಯ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕುಣಿವುತಿರೆ ಕಂಕಾರಿಸುವ ಜೋಧರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜೆನಭಾ. ೬೪-೫೧). **ಕಂಖಾರಿಸು**: ಒತ್ತಿ ಕಂಖಾರಿಸುತೆ ಕಿತ್ತ ಕತ್ತಿಯ ಭಲ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕೈಯಸ್ತ್ರವ (ಜಿನಮು. ೧೬-೧೧); ಅಡಿಗಟ್ಟು ಕಂಖಾರಿಸುತ ಕುಲಿಕುಲಿ ನಾಲ ಮೊರೆಯುತಲಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೬೧-೪).
[ಕಂಕರ್$_0$ + -ಇಸು$_3$. / ಮರಾ. ಖಂಕಾರಣೇ = ಗಂಟಲನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು]

ಕಂಕಾಲ, ಕಂಕಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು: ತೋಲಂ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಕಂಕಾಲಮೆ ದಲ್ ಜೀವದಿರ್ಕೆಯೆನಲಾಗದು (ನೀತಿಮಂ. II, ೪೯); ಕಂಕಾಲ ಭೀಕರಮದಂ ಕಂಡು ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೩೬೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. **ಕಂಕಾಳ**: ೧. ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲ ವಿಷ್ಣುಕಂಕಾಳವನಿಕ್ಕಿ ಆಡುವಲ್ಲಿ ನೀಲಕಂಠನೆಂಬಾತನೊಬ್ಬ ಗಣೇಶ್ವರನು (ಅವಚಂ. ೧೧೩-೫೧೨); ಆ ಮುನಿಯ ಕಂಕಾಳದಲಿ ಸುತ್ರಾಮ ಕೊಂದನು ವೃತ್ರನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೧೧); ಇಂದುಧರ ಕಂಕಾಳಮಂ ಧರಿಸಿದಾ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿ (ಲಶಿಚಂ. ೬ ಸೂಚನೆ); ಸುಟ್ಟು ಕರಿಯಾಗಿದ್ದ ಆರ್ವರ ಕಂಕಾಳಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುವು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕಂಕಾಲತೆ (ನಾ). ಕಂಕಾಲವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದ ಸ್ಥಿತಿ: ತೊವಲ್ ಪತ್ತಿ ಬಿಗಿದೆಲ್ಬುಗೂಡಿನ ಶಿಥಿಲ ಕಂಕಾಲತೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧-೫೪೬); ಬರದ ಗರ ಬಡಿದಿರ್ದ ಕಲ್‌ಕೊರಕು ಕಂಕಾಲತೆಯ ಮಲೆಯ ತೊರೆ ಕಾನಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ತಂಗಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೦-೧೪). [ಸಂ. ಕಂಕಾಲತಾ]

ಕಂಕಾಲಧರ (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ (ಈ). [ಸಂ.]

ಕಂಕಾಲಮಾಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕಾಲಧರ (ಈ).
[< ಸಂ. ಕಂಕಾಲಮಾಲಿನ್]

ಕಂಕಾಲಿ, ಕಂಕಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಶಿವ. ೨. ಶಿವನ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವೇತ್ರಧರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. **ಕಂಕಾಳಿ**: ೨. ಕೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ ಹೋ ಸಾರ್ ತೊಲಗೆಂದು ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತ ಸ್ಥಾನದೊಳಿಂಬುಗೆಯ್ಯುವ ಭೀಮ ಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕಾಳರೆಂಬ] ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬೯ ವ). ೩. ರುದ್ರಾಣಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಧುರದೊಳಗೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ಭೂತಗಣಸಹಿತ ರುಧಿರದೋಕುಳಿಯನಾಸುರದೊಳೊಲಿದಾಡುವಾಗಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೫೮); ಹೋಳಿರಡ ಬೀಸಾಡೆ ರಣದಲಿ ಕಾಳಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ದಣಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೩೪). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲಿನ್]

ಕಂಕಾಳ 'ಕಂಕಾಲ' ನೋ.

ಕಂಕಾಳಗೊರವ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶೈವಗುರುವಿನ ಹೆಸರು: ಪುರುಷೋತ್ತಮ[ನ]ಜಿಯೆ ಬಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಕಾಳಗೊರವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚೆ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೦೬-೮; 859).
[ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ಗೊರವ]

ಕಂಕಾಳದಂಡ (ನಾ). ಎಲುಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಂಡ, —ಕೋಲು; ಅಸ್ಥಿದಂಡ: ಹರಿಯ ಕಂಕಾಳದಂಡವ ಪಿಡಿದವರ್ ಪಂಚಮುಖರು ನಯನತ್ರಿತಯರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೩೫). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ದಂಡ]

ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿ (ನಾ). = ಕಂಕಾಲಧರ: ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿಗೆ ಶಂಕರತ್ವದ ಕಿಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೩).
[ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ಅಂಕ$_3$ + ಪಾಣಿ$_3$]

ಕಂಕಾಳಿ 'ಕಂಕಾಲಿ' ನೋ.

ಕಂಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು: ಬಂಯಿಲ್ ಬೇಱಿರ್ದ ಕಂಕಾಳಿಕೆ ಪೆಡತಲೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಯಾಕ್ಕೆಸರೆ . . . ಚಿದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೆ ಚರಿಗೆಗುಱಿಲ್ಪಂದನೊರ್ವಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨). [ಸಂ. ಕಂಕಾಲಿಕಾ]

ಕಂಕಿ, ಕಂಕು, ಕಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ಉದುರಿಸಿ ಉಳಿದ ತೆನೆ: ಮೇಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ದನಗಳು ತಿರುಗಾಡಿದಂತೆ ಅವುಗಳ ಕಾಲ್ತುಳಿತಕ್ಕೆ ತೆನೆಗಳು ಕಂಕಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ನಡುಗೋ. ೩೬); ಹಂತಿಯ ಹೊಡೆಯುತ ಕಂಕಿಯು ತೆಗೆಯುತ ತಣಿವರು ರೈತರು (ಕಪಪು. ೩-೬೬); ಸುಂಕರಾಶಿಯ ಕಡಕೆ ಸಂಕದೇವನ ಬಲವು ಕಂಕಿಯಾ ಕಣಕೆ ನಿನಬಲವು ಮಾದೇವಿ ಸೋಂಕಿದರೆ ರಾಶಿ ಕಣತುಂಬಿ (ಶರಷ. ೨೮೩). ೨. (ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ) ಊಬು; "ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿನ ಊಬು" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸುಂಕಿಗನು ಹುರಿಹಲ್ಲು ಬಿಂಕದ ಬೆಳೆವೆಣ್ಣು ಕಂಕಿಯು ಸುಂಕ ನಸುಗುನ್ನಿ ಇವು ಅಱು ಸೋಂಕಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೦).

೩. ಕಾಯಿ ಉದುರಿಸಿದ ಗೊನೆ : ಅಡಕೆಕಂಕಿ ಬರಲಿಂದ ಕಸಗುಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. (ಆಲಂ) ಸತ್ತ್ವಹೀನೆ; ರೋಗಿಷ್ಠೆ : ಕಂಕಿ ಹೋಹುದ ಜೀಂದ ಮಂಕಿ ಹೋಹುದು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೨). ಕೆಂಕು : ೧. (ಕ). ಕೆಂಕೆ : ೧. ಜಂತುಗುಂಟೆಯಿಂದ ಕೆಂಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಉಳಿಯುವುದೇ ಸುಂಕರಾಶಿ (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧). [← ತೆಲು. ಕಂಕಿ]

ಕೆಂಕಿಕಣ (ನಾ). ತೆನೆಯನ್ನು ಒಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ತುಳಿಸಿ ಕಂಕಿಯನ್ನೂ ಕಾಳನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕಣ (?) : ಕೊಂಕಣದ ಕೊಪ್ಪರಲಿ ಅಂಕಣದ ಗುತ್ತಿರಲಿ ಬಂಕಣದ ರೊಕ್ಕ ಗಪ್ಪಿರಲಿ ಸುಗ್ಗ್ಯಾಗ ಕಂಕಿಕಣ ಸುಂಕ ಒಪ್ಪಿರಲೊ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೬). [ಕೆಂಕಿ + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕೆಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೇಗು ; ಸಿಡಿದುಬೀಳು (?) : ಸತಿಯು ಸಾರ್ದುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಕೌಶಿಕ ಶಾಂತಿಯ ಕವರ್ದು ಕಂಕಿಸಿ ಮಸಗುತತಿ ಕನಲ್ಕೆಯ ನಾಂತು ಶಾರ್ದೂಲನಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತಲಿ (ಮದೇಪು. ೨೪–೧೩).
[ಕೆಂಕು$_0$ + –ಇಸು$_3$. P ತೆಲು. ಕಂಕು = ನಿಂದಿಸು, ದೂಷಿಸು]

ಕೆಂಕು 'ಕಂಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಕುಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ : ಆ ಕೆಂಕುಣ ವೆಂಬ ರೋಗವೂ, ತಿಮಿರವೂ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯೆ. ೨೬).
[?]

ಕೆಂಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕೆಂಕುಣಿಕೆ, ಹೆಮ್ಮಿಟಲ, ಅಜಗಂಧಿ, ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಕೆಂಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮಣ್ಣು : "ಕೆಂಕುತುಷಾ–ಕೆಂಕುಷ್ಠಂ" (ಒಷಧಿ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಕೆಂಕುಷ್ಠಾದಿಘೃತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ : ಕೆಂಕುಷ್ಠಾದಿ ಘೃತ . . . ಕೆಂಕುಷ್ಠ, ಇಂಗು, ಸೈಂಧವ, ತಿಗಡೆ, ಮುಂಡುಗಳ್ಳಿಯ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಪಾನಾಭ್ಯಂಗ ವಸ್ತಿಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಮಲಬಂಧ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಉದಾವರ್ತ, ಆಧ್ಮಾನ, ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೦೩).
[ಕೆಂಕುಷ್ಠ + ಆದಿ$_3$ + ಘೃತ]

ಕೆಂಕುಳು 'ಕವುಂಕುಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಕುಟು 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕೆಂಕೆ 'ಕಂಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಕೆಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕೆಲ್ಲ : ಲಲಿತ ಕಂಕೆಲಿದ್ರುಮವೆ ನೀ ತೋಱೂಲಿದು ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯನನು (ಜೀವಂಧ. ೫–೨೩) ; ಎಸೆವ ಭಾಮಂಡಲವು ಚಾಮರ ಕುಸುಮ ಮಳೆ ಕಂಕೆಲಿಚ್ಛತ್ರವು (ಜಿನಸಾ. ೭೩).
[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲಿ]

ಕೆಂಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ : ಕಾಮಿನೀ ವಾಮಪದಾಹತಿಯಂ ಬಯಸದೆಯುಂ ಪುಷ್ಪಿತಮಾದುದು ಲಲಿತ ಪಲ್ಲವಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೧) ; ನೇಱಿಲ್ ಘನಸಾಂಬ್ರವತ್ತಿ ತಿಳಕಂ ಕಂಕೆಲ್ಲ ಪು(ಂ)ನ್ನಾಗನಾದರಿ ಪೂಗದ್ರುಮ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೪೦ ; 1226).
[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲ]

ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕೆಲ್ಲ : "ಕಂಕೆಲ್ಲಿಃ, ಅಶೋಕಃ—ಈ ೨ ಅಸುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೩೯) ; "ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯದಶೋಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯) ; ಕೆಂದಳಿರಿಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಗಳ ನಂದನದಿಂ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳಿಂದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೧೦ ; 1070) ; ಕರ್ಪುರದ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಪಲ್ಲವಂಗಳಿಂ ಸಮೆದ ತಳಿರ್ವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೧೫) ; ಮುಕುಳಿತವಕುಳಂ ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸಿ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ಲತಾಂತಾಕ್ರಾಂತ ವಾಸಂತಿಕವೆಸೆದುದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೪೨).
[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲಿ]

ಕೆಂಕೇಲಿ, ಕಂಕೇಳಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ : ಕಂಕೇಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕೆಲ್ಲ] ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸ ರಚಿತಮುಜ್ಜ್ವಲಮಣಿದರ್ಪಣ ದೀಪ್ತಿರಮ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೪–೩೦ ರಗಳೆ) ; ಕುಸುಮಮಳೆ ಕಂಕೇಲಿ ದುಂದುಭಿಯೆಸೆವ ಚಾಮರಛತ್ರ (ಪಸುಭಾ. ೬–೮). ಕೆಂಕೇಳಿ : ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಕೆಂಕಮಾದ ಕಂಕೇಳೀಕುಜಂಗಳೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೩) ; ತತ್ಕಂಕೇಳಿಯ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಕೆಂಕೇಳಿ 'ಕಂಕೇಲಿ' ನೋ.

ಕೆಂಕೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಂಕೋಷ್ಠ : "ಪಟುಪರ್ಣೀ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೀರೀ, ಹಿಮವತೀ ಈ ೪ ಕಂಕೊಟ್ಟೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [?]

ಕೆಂಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಂಕೊಲ–ಕಂಕೊಳ, ದೊಡ್ಡ ಕಹಿಮೆಣಸು" (ಒಷಧಿ. ೨೨). [< ಸಂ. ಕಂಕೋಲ]

ಕೆಂಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಘಂಟಾಮಣಿ ಸೊಪ್ಪು : "ಪಟುಪರ್ಣೀ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೀರೀ, ಹಿಮಾವತೀ – ೪ ಕಂಕೋಷ್ಠದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೬). [?]

ಕೆಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ಮೆಣಸಿನ ಕಾಳಿನಂತೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಗೆಡ್ಡೆ : ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೬).
[ಕಂಕೋಳ$_0$ + ಚಿನ್ನಿ$_2$]

ಕೆಂಖರ 'ಕಂಕರ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಖಾರಿಸು 'ಕಂಕಾರಿಸು' ನೋ.

ಕೆಂಗ (ನಾ). (?) : "ದೋರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂದಾರುಜ ಭುಜಗಳಿಂದ ಹಿಡಿವಂಥಾ ಮರನು ಯಿದಕೆ ಕೆಂಗಯೆಂಬ ಹೆಸರೂ" (ಖಡ್ಗಟೀ. ೨–೩೧). [?]

ಕೆಂಗಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಗಡೆ 'ಕಣ್ಗಡೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಾಳ ಕೆಂಗಣಿಗೆಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೆಂಗಣಿಗೆಯ ಗುಡ್ಡೆಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ (ಹೈಆಸಿ. VIII, ೩೩–೨೮೫, ೩೧೬ ; 1085) ; ಕೆಂಗಣಿಗೆಯ ಬಡಗ ಪೊಲದಿಂ ಮೂಡ ಶ್ರೀ ಮಧುಸೂದನ ಶ್ವೇತ ಕೇಶವ ದೇವರ ಕೆಯ್ಯ (ಕಇಅ. ೧೩–೪–೧೦೨ ; 1093). [?]

ಕೆಂಗದಿರು 'ಕಣ್ಗದಿರು' ನೋ.

ಕೆಂಗನೆ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ಮುನಿಸಿನೊಳಾದ ಮೇವಯಿಸಿ ಸ್ವೈರಿಸದಾದಱಿಲೊಳ್ ಕನಲ್ದು ಕೆಂಗನೆ ಕನಲುತ್ತು ಮುಮ್ಮಳಿಸಿ ಸ್ವೈರಿಸಲಾಱದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬) ; ದನಿದೋಱಿ ಕತ್ತುರಿ ಮೊನೆಗೊಂಡ ಕಿವಿಯಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಕೆಂಗನೆ ಕನಲ್ದು (೧೦ಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಭಗದತ್ತನ ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕೆಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫).

ಕೆಂಗನೆಕನಲ್, ಕೆಂಗನೆಗನಲು = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಸುರತಸುಖಸುಧಾ ಸೇವನೆಗೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯೆನಿಪ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಕೆಂಗನೆಕನಲ್ದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೨೫ ವ) ; ಕವಿದುದು ಸೇನೆ ಕೆಂಗನೆಗನಲಿ ಕರ್ಣ ದ್ರೋಣರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೯).
[ಕೆಂಗು$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಕೆಂಗಪಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಚೋಳಧನಞ್ಜಯನ್ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಅಱುನೂಱು ಆಳೆ ಕಂಗಪಾದಿ ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳಿಪಾದಿ ವಲ್ಲಭ ಪಾದಿಯು ಮೂಱುಪಾದಿ ವಲವರ್ಮ್ಮನಾಮೇಕೆ ಮ × × × ಧೊಕೆಯ್ದನ್ನು ಕನ್ದಕೊತ್ತರ ಶ್ರೀರಾಮನ್ . . . ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. XII, ಮಧ್ಧಗಿ. ೯೩–೧ ; 750). [< ಗಂಗವಾಡಿ ?]

ಕೆಂಗಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕುಲಬ್ರಹ್ಮಣರ್ ಕ್ಕೆಂಗಮಂಗಲವರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಡಿನ್ನ ನಾಮ ಗೋತ್ರಸ್ಯ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೧೪, ೯–೧೦ ; ?). [ಕೆಂಗ ? + ಮಂಗಲ]

ಕೆಂಗಲಿಂಡಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೆಂಗಲಿಂಡಿಗ ನಾಟ್ಟಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦–೫ ; 950). [?]

ಕೆಂಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ; ಕವಚ (?) : ಜಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯ ಕೆಂಗಲ ಜೋಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕಡಿದಟ್ಟಿ ಕಯ್ಯ ಸಿಂಗಾಡಿ ತೊಡೆಯ ಬಲ್ಲಿಹ ಮಿಗೆ ಮೆಱೆಯಲೆಯ್ತಂದರಂದೊಡನೆ ತುರುಕರಾವುತರು (ಕು ರಾ ಸಾ ಂ. ೧೧–೨೨) ; ದಶರಥಿ ಜವದಾಡೆ ಕಡಿದಾಟೆ ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಕೆಂಗಲು ತೌಳಿ ಸ್ಪವಗ ಎಸೆಯೆ ರಣದೊಳೆಸೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೪೭) ; ಸಿಂಗಾಡಿ ತರಕಸ ಕುರುಬಾಣ ವೊಚ್ಚೆಯ ಹೊಂಗೆಲಸದ ಜೋಡು ಸವಗ ಕೆಂಗಲು ವಜ್ರಾಂಗಿ ಕತ್ತಿ ನೇಝುಯಗಳ ವಂಗಡ ಸಿಕ್ಕಿತೇನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೭೮) ; ಮುಡಿಯಾಭರಣ ಸೀಸಕ ಕೆಂಗಲು ಮೈದೊಡಿಗೆ ಕೆಂಗಳಿ ಪಾಜಿಗಳು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗು ಬಲ್ಲಿಹವಾಗೆ ಸತಿಯರು ನಡೆದರು ಹಯಕಾಜಿರಂತೆ (ನಾಗಕು. ೪–೪೧).
[< ಸಂ. ಕಂಕಟ, ಕಂಕಟಕ ?]

ಕೆಂಗವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೈದಿಸಿದ ಕಾಳೆಗ ಆಣೆಯುಳ್ ಕುದುರೆಯುಳ್ ತಾಗಿ ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಙ್ಗವಡಿಯಾನ್ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟದು(ಎಕ.X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮–೮ ; 890). [< ಗಂಗವಾಡಿ ?]

ಕೆಂಗಳ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು ; ಕುರುಡ : ಕೆಂಗಳಯ್ಯಂಗೆ ಮಣಿಮುಕುರವ ತೋಱೆ ಕಾಣ್ಬನೆ ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಂಗವ (ಅದವ.ಉ. ೮೩–೧೩೭) ; ಕೆಂಗಳನ ಕೋಲು ಕಳೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೭) ; ಗಾಳಿ ಬೆಮರ್ತರ್ಂದು ನೇಸಱ್ ಕಂಗಳನಾದಂದು (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೧೧–೨೯) ; ಕೆಂಗಳನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನಸಿದ್ಧನಿಗೆ ಆಮಾತು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೧೪–೧೭) ; ಕೆಂಗಳರ ಜಂಗುಳಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕೆ ತಂದೆಯೋ (ಗರ. ೧೭–೧೦).
[ಕೆಂ (< ಕಣ್) + ಕಳ್ $_2$ (< ಕಱು$_1$) + –ಅ$_7$]

ಕೆಂಗಱುಬು ‘ಕಣ್ಗಱುಬು’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ರೇಗು ; ವ್ಯಗ್ರವಾಗು ; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು (ಕ). [ಕೆಂಗು$_5$ + ಆಗು$_1$]

ಕೆಂಗಾಡು (ನಾ). ದುರ್ಬಲತೆ ; ನಿಶ್ಯಕ್ತತೆ : ಈಚೀಚೆಗೆ ಅವನು ತುಂಬಾ ಕೆಂಗಾಡಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಂಗಾಣಿಕೆ ‘ಕಣ್ಕಾಣಿಕೆ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು : ಕೆಂಗಾಣಿಸದೆ ಪಾರಿಯ ಪಟ್ಟೆ ಕರ್ವಣ್ಣ ಗೊಂಗಡಿ ಮುಸುಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂಗಡಿ ಸೊಡರ್ಗೆಟ್ಟ ದೇಗುಲ ದೆಡೆಯ ದುಸ್ಸಂಗ ದಂಪತಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೩).
[ಕೆಂಗಾಣು (< ಕಣ್ಗಾಣ್) + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಗಾಣು ‘ಕಣ್ಗಾಣ್’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾರ ‘ಕಂಗಾರು’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾರು, ಕಂಗಾರ (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ (ಕ). ಕೆಂಗಾರ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕೆಂಗಾಲ (ಗು). ೧. ಬಡವಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ : ಇಂದು ಅವರು ಕಂಗಾಲ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು (ಊರು ಕ. ೪). (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ ಮನುಷ್ಯ ; ಬಡವ : “ಕೊಡು, ಆ ಕಂಗಾಲ ಕಗ್ಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಾ ಹೋಗು” (ಇ ಪ್ರ ಕ. ೩೮೫) ; “ಹೇ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ತೈಲಿಕ ತನಯ ! ಈ ಕಂಗಾಲನ ಹೊಟ್ಟೆ ಇನ್ನೂ ತುಂಬಿಲ್ಲ” (ಕಮಕ. ೧೪೦).

ಕಂಗಾಲಾಗು = ೧. ಕಂಗೆಡು ; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು ; ದಂಗುಬಡಿ : ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒದಗಿದ ಉಗ್ರಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ ಕಂಗಾಲಾಯಿತು (ಸ್ವಾವೀರ. ೧೦೮) ; ಜನರು ಕಂಗಾಲಾಗಿ ಗುಳೇಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಹತ್ತಿದರು (ಚಂದ್ರ ಕಾ. ೮). ೨. ಕ್ಷೀಣವಾಗು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು : ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಈ ಹೊಸ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗಾಲಾದರು (ಹಂಗೀತೆ. ೮೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಗಾಲ]

ಕೆಂಗಾಲತನ (ನಾ). ದರಿದ್ರತೆ ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ; ಹೀನತೆ : ಈ ಕಂಗಾಲತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋವರ್ಧನನ ಒಂದು ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವನಿಗೆ ಛೀ ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು (ಎರಸೆ. ೧೧೭) ; ಕಂಗಾಲತನವು ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ನದ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬಂಗಾಲಿತನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೩೪). [ಕಂಗಾಲ + –ತನ]

ಕೆಂಗಾಲಿ, ಕಂಗಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಬಡತನ; ಕಂಗಾಲತನ (ಕ). ೨. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ (ಕ). **ಕೆಂಗಾಳಿ:** ೨. ತೊಲಗಲ್ಕೆ ಕಂಗಾಳಿಯುಲ್ಲಾನು ಬಂದಿರ್ಪ ಕೆಲಸಮದು ಬೇರಿರ್ಪುದು (ಪರಶು. ೨೭–೯) ; ದೊಡ್ಡಮನೆಯವರಿಗೆ ಮೇಲುಗಡೆಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಎಲೇ ಹಾಕಿ, ಕಂಗಾಳಿ ಮುತ್ತೈದೆಯರನ್ನು ಅಚೆತೊಟ್ಟಿಯ ಕೆಳಗಡೆಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ (ನೀತಿಚಂ. XIV, ೬). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಗಾಲೀ]

ಕೆಂಗಾಹಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಾಯುವಂಥದು ; ರೆಪ್ಪೆ : ಲಕ್ಷ್ಮಗಳನುಳಿದು ದಾಹಗೊಂಡಕ್ಷಿಗಳು ತ್ರಿಜಗನ್ಮೋಹನನಮಳಮೂರ್ತಿಯನು ಕಂಗಾಹಿಗಳು ತಾವಾಗಿ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡರಬಲೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೦–೧೭). [ಕೆಂ (< ಕಣ್) + ಕಾಹಿ]

ಕೆಂಗಾಳಿ ‘ಕಂಗಾಲಿ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಿಡಿ ‘ಕಣ್ಗಿಡಿ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಿಡಿಸು ‘ಕಣ್ಗೆಡಿಸು’ ನೋ.

ಕೆಂಗು$_1$ ‘ಕರ್ಗು$_1$’ ನೋ.

ಕೆಂಗು$_2$ ‘ಕವುಂಗು’ ನೋ.

ಕೆಂಗು$_3$ (ನಾ). ಬರಗು ; ನವಣೆ : “ಕೋರದೂಷಂ ಸ್ಯಾಮಕಾಹ್ವ ಬರಗುವದಕ್ಕುವಂತಾ ಪ್ರಿಯಂಗು ಕಂಗು ಸಮಾಖ್ಯಂ” (ವಸ್ತು ಕೋ. ೯೪–೧೭) ; “ಕಂಗುವೆನೆ ನವಣೆ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪) ; ಚತುಷ್ಖಣ್ಡುಕ ಬ್ರೀಹಿ ಬೀಜವಾಪಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಖಣ್ಡುಕ ಕಂಗು ಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಮೈಆರ. ೧೯೪೨, ೩೪–೭೧ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಪದವಣಿಗಳೊಳ್ ಕಳಮ ಷಷ್ಟಿಕಾ ವ್ರೀಹಿ ಯವಯಾವನಾಳ ಗೋಧೂಮ ಕಂಗು . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕೆಂಗು$_4$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ : “ಜ್ವಲಿನಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿಯೆನಲ್ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂ]ಗೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೪). ‘ಕಂಗುಂಗೆ’ ಪರಾ. [?]

ಕೆಂಗು$_5$, ಖಂಗು (ನಾ). (ಉಕ) ಅಸಮಾಧಾನ ; ಕೋಪ. **ಖಂಗು** : “ಕಂಗು, [ಖಂಗು], ಸೇಡು, ಸಿಟ್ಟು, ಮುಯ್ಯ” (ಕಂಸುಹು. ೮೦).
[← ಮರಾ. ಖಂಕ, ಖಂಖ]

ಕೆಂಗು$_6$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೋಜಿಗ, —ಚೋದ್ಯ; “ಬಲು ಚೋದ್ಯ” (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೭೩). [?]

ಕೆಂಗು$_7$ (ನಾ). ಆತ್ಮನಿಂದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕೆಂಗುಂಗೆ, ಕಂಗೊಂಗೆ, ಕಂಗೊಗ (ನಾ). = ಕಂಗು$_4$: “ಕಟಭಿಃ — ಕಂಗುಂಗೆ, ಬಿಳಿಯ ಸೀಗೆ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ” (ಒಷಧಿ. ೨೩) ; ಎಳೆಯದಾದ ಪಾದರೀಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕಂಗುಂಗೆ ಬಳ್ಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೇಯಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಹುಳಿಪಲ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೧೫ ಅಡಿಟ).

ಕೆಂಗೊಂಗೆ : (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಕೆಂಗೊಗ** : ರಾಜಿಪ ಸಮುದ್ರ ಫಲಮಂ ಯೋಜಿಸು ಕೆಂಗೊಗನ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಗೊನ, ಕೆಂಗುವನ, ಕೆಂಗೋನ]ಬೇರುಮಂ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಂ ಪೂಜಿತರಿತ್ತೊಡೆ ಕೊಳೆ ನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ ಪೂಸದೆನೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ವಿಷಮುಱುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೨೩). [?]

ಕೆಂಗುಡಿ 'ಕಣ್ಕುಡಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತೆಗಳು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಕೆಂಗುಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನ ಕಂಡವರೊಳಗೆ ಭಂಗಬಡಿಸಿದೆ ನೀನು ಬಾಹ್ಯಳನು ಮಾಡಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೭). [ಕೆಂಗು$_{2}$? + ಮಾಡು$_{1}$]

ಕೆಂಗುರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗುರುಡ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು ; ಕುರುಡ : ಮುಂತೆ ಕೆಂಗುರುಡಂಗೆ ಬೆಳಪ ಕಂಗಳನೀಯೆ ಸತ್ಪಥದಿ ನಡೆಯದಿಹನೇ (ನವಮೋ. ೧೫-೩೩). ೨. (ಅಲಂ) ಕಣ್ಣಿದ್ದೂ ಕುರುಡ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಅನಿಮಿಷರ ಸಾವಿರವಿಲೋಚನದಮರಪತಿ ಕೆಂಗುರುಡನಾದನು ಮದದಲಿನ್ನುಳಿದವರ ಪಾಡೇನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೬-೬).

[ಕೆಂ (< ಕೆಚ್) + ಕುರುಡ]

ಕೆಂಗುಱುಹು 'ಕಣುಗುಱುಹು' ನೋ.

ಕೆಂಗೂರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗೆಂದಿಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕೆಂಗೆಂದಿಬೇರು, ಗಜ್ಜುಗದ ಬೇರು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೪೧).

[ಕೆಂಗೆಂದಿ$_{0}$ + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕೆಂಗೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಗಾಬರಿ ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ : ಫಲುಗುಣನ ಕೆಂಗೆಡಿಕೆಯನು ಕಂಡಱುಹಲಱಿಯದೆ ಗಹನ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೨-೬೭) ; ಈಗ ನಾವಿಹ ಮಡುವಿದೆಂದಿಗೆ ಬತ್ತುವುದು ಕೆಂಗೆಡಿಕೆಯೇತಕೆ ಮುಂದೆ ಬಂದುದ ಕಾದೆವೆಂದೆನುತ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೪-೭೯). [ಕೆಂಗೆಡು (< ಕಣ್ಗೆಡು) + -ಇಕೆ]

ಕೆಂಗೆಡಿಸು 'ಕಣ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕೆಂಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕೆಂಗೇಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೇಡು, —ಬಾಧೆ. ೨. ಕೆಂಗೆಡುವಿಕೆ ; ತೊಂದರೆ : ನರಮೃಗತತಿ ಕೆಂಗೇಡಿಗೊಳಗಾಗೆ ಬಂದಂ ನೀಡುಂ ನಿಷ್ಠುರ ನಿದಾಘ ರಾಜಂ ತೇಜಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೬೫) ; ದೇವನನು ಕಾಡದಿರು ಕೆಂಗೇಡು ಮಾಡದಿರು – ಆಡದಿರು ಕಾಡದಿರು ! (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೫೯).

[ಕೆಂ (< ಕೆಚ್) + ಕೇಡು]

ಕೆಂಗೊಂಗೆ 'ಕಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗೊಗ 'ಕಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗೊಳ್, ಕೆಂಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡು : ಕಾಲಂ ಕೆಂಗೊಂಡನೆ ಹರಿ ಮೇಲೊಪ್ಪುವ ತಲೆಯನಜಿಸಿ ಕಂಡನೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೭-೪೪). **ಕೆಂಗೊಳು** : ೨. ಕಣ್ಣನ್ನು ಸೆಳೆ ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಲಲನೆಯ ರೋಚಿ ಚೆಲುವು ವಿದ್ಯಾಕಲೆಯಿಂದಧಿಕವೆನುತ್ತರಸ ಕೆಂಗೊಳುತಿರಲು ಭೂವರನ ನೋಡುತ ಮೂರ್ಛಿಸಿದಳಾಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೪೨).

[ಕೆಂ (< ಕೆಚ್) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕೆಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಅಂದವಾಗು ; ಶೋಭಿಸು : ಕೆಂಗೊಳಿಪ ಮರಕತದ ಕಳಸಂಗಳ ಜಲಮಂ ಸುರಿದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩) ; ಪರಮನೆರ್ದೆ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿ ಮೇಣ್ ಪ್ರವಾಹಿಸಿತೊಯೆನೆ ಗಂಗೆ ಕೆಂಗೊಳಿಸಿತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೩೧) ; ವಿಹಂಗ ಸಂತೋಷದಿ ತಮ್ಮ ಮುಂಗಟ್ಟಿದ ಮುದ್ದುಮಱಿಗಳ್ಗೆ ಗುಟುಕೀಯೆ ಕೆಂಗೊಳಿಸಿತು ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೧೯) ; ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲೆತ್ತಲುಂ ಬಳಸಿ ಕೆಂಗೊಳಿಸುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೧೧). [ಕೆಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_{1}$]

ಕೆಂಗೊಳು 'ಕಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಗೋರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗೋರು 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗೋರೆ, ಕೆಂಗುರಿ, ಕೆಂಗೂರಿ, ಕೆಂಗೋರಿ, ಕೆಂಗೋರು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ, ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಅಲಂಕಾರ; ಅಂಚುಕಟ್ಟು ; ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ (ಕಿ). **ಕೆಂಗುರಿ** : ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದ ಕಸೂತಿ ; ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಣಿಗೆ : ಕೆಂಗುರಿ ಚಂದಿರಗಾವಿಯ ಪಟದಿಂ ಮಂಗಳತರ ನಂದಿಧ್ವಜ ಚಯದಿಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೮೦). **ಕೆಂಗೂರಿ** : ೨. ಅವರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂಬೂರಿ ವೀಣೆಗಳಿಗೆ ದಂತದ, ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ನಕಾಸಿನ 'ಕೆಂಗೂರಿ' ಕಟ್ಟಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦). **ಕೆಂಗೋರಿ** : ೨. (ರೀವ್ಸ್). **ಕೆಂಗೋರು** : ೨. (ರೀವ್ಸ್).

[← ಪಾರ. ಕಂಗುರಾ ; ಮರಾ. ಕಂಗೂರಾ, ಕಂಗೋರಾ]

ಕೆಂಗೋಲು (ನಾ). ಕವೆಗೋಲು : ಆಕೆ ಹಿಟ್ಟನ ಕೆಂಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಬಡಿದಳು (ರೂಢಿ). [< ಕವೆಗೋಲು ?]

ಕೆಂಚ್ಚ 'ಕಂಚು$_{1}$' ನೋ.

ಕೆಂಚ$_{2}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತಂಗೆ ನೆಗಳ್ದನ್ವಯದಿಂ ಸಂಜಾತರ್ಭುಜವೀರ್ಯರಪ್ಪ ಕವಿಲಾಸನುಂ ಕೆಂಚನುಂ ಪ್ರವೀತಭಯಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೧೩ ; 1114) ; ಹಿತ್ತಿಲಿಗೆ ಗಡಿ ಮೂಡಲು ಅದು ಸಾದನ ಮಗ ಕೆಂಚನ ಹಿತ್ತಿಲು ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಹರವರಿಯ (ಕಇ. I, ೪೧-೪೨ ; 1417). [?]

ಕೆಂಚ$_{3}$ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಕೊನೆಯ ಮೆಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ; ಗುರಿ : ಜನಸಮೂಹವೂ ಜಯಕಾರ ಹಾಕುತ್ತ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು. ನಂದಿ ಕೆಂಚವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ (ಬೆಳುಮು. ೧೮೧).

[?]

ಕೆಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ 'ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕೆಂಚಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಚುಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಕಂಚುಗಾರರ ಹೆಂಗಸು : ಕಂಚಗಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + -ತಿ$_{1}$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೆಂಚಗಾಱ 'ಕಂಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಕೆಂಚಗಾಱಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಞ್ಚಗಾಱಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಪುಣುಸೆವಿ (ಎಇ. XII, ೧೬-೪ ; 795) ; ಕಡವಿನ ಪುಲ್ ಪದಿಯೆ ಕಞ್ಚಗಾಱಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಪುಣುಸೆವಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೫ ; 812). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಕಲ್$_{1}$]

ಕೆಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ, ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಗ್ರಹಾರತಿಳಕಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೨ ; 1042). **ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ** : ಅಗ್ರಹಾರಂ ಕಞ್ಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿಯ ಪೂರ್ವ್ವದ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪-೫ ; 981). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಬೆಳ್ಗಲಿ]

ಕೆಂಚಗಾಱವಸರ (ನಾ). ೧. ಕಂಚುಗಾರನ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಕಂಚುಗಾರರ ಅಂಗಡಿ ಸಾಲು : ಪುರದೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದ ತಾಪಾಗಣಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಂತಿರೆ ಕಂಚಗಾಱವಸರಂ ಮಾಱ್ಕುಂ ಮನೋರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೦). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಪಸರ]

ಕೆಂಚಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರನ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ : ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ, ಕಂಚಗಾಱಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಕಂಚಡಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚುಟ; ಕೌಪೀನ : ಕಾಶಿ ಕಂಚಡಿಯೇಕೆ ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ ಕೇಶವನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳಲೇಕೆ ತ್ರೈಮಲದ ಆಶೆ ಬಿಡದನಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೩). [< ಕಚ್ಚುಟ]

ಕಂಚಯ 'ಕಂಚಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಂಚಯ್ಯ, ಕಂಚಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಞ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೬೦ ; 1000). **ಕಂಚಯ** : ತಿಳಿವಳ್ಳಿಯುತ್ತವಸೆಟ್ಟಿ ಕಂಚಯನ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ದೋಣಯಾಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ಕಇ. I, ೧೯–೧೨ ; 1108). [ಕಂಚ$_{2}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕಂಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತಹದು ; ಜಲಚರ. [ಸಂ.]

ಕಂಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಕಂಚರಸರ್ ಕೈಗೊಟ್ಟ ಗಂಗನಿಂ ಬಂದ ಧರ್ಮಮಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೧೨–೨೬ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಂಚ$_{2}$ + ಅರಸ$_{1}$]

ಕಂಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ನನ್ನಿಯ ಗಂಗದೇವನುಂ ಪಟ್ಟಮಹಾದೇವಿ ಕಂಚಲದೇವಿಯರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೯೨ ; 1122). [ಕಂಚಲ$_{0}$ + ದೇವಿ]

ಕಂಚಲು (ನಾ). ಕರುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ : ಕೊಳುಂಬನು ಕಂಚಲಿನಿಂದ ಕರುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ (ಧೂಮಮ. ೩೦). [?]

ಕಂಚವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಗಾಲುಮಾರರ ಚಲುಡಣನ ಕೆಯ್ಯನ್ತಂಕಣ ಕಂಚವಡ್ಡದ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೪–೨೯ ; 1124). [ಕಂಚ$_{3}$ + ?]

ಕಂಚವಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಳವಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ : ಕಾಯ್ ಪೇಚಿದ ತೆಂಗು ತೋರ ಗೊನೆವೇಚಿದ ಕಂಚಳವಾಟಿ ತೋರವಪ್ಪೇಚಿದ ಬಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೧–೭೮). [ಕಂಚಳ ? + ಬಾಟಿ]

ಕಂಚಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ : ಕಂಚಳಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂ ಯೇಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಸ್ಸರ ಪಂಚಸರಗಳೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೪–೮೭). [< ಸಂ.* ಕಾಂಸ್ಯತಾಲಿಕಾ]

ಕಂಚಾ (ನಾ). ಗಜುಗದ ಬೀಜ, ಕಲ್ಲು, ಅರಗು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ, —ಗುಂಡು ; ಆಟದ ಗೋಲಿ (ಕಿ). [?]

ಕಂಚಾಲ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಿ$_{1}$ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು, —ಮರ; ಹೇರಿಳೆ : "ಹೇರೀಳೆಯೆನೆ ಕಂಚಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦) ; ಮಾದಲ ನಿಂಬೆ ದೊಡ್ಡಿಲೆ ಕಂಚಿ ಕಿತ್ತೀಳೆ ಸ್ವಾದು ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೪–೫೨) ; ಕಂಚಿಯಾಲದ ಗಡಣಂ ಕೊಸಗಿಜೆ ಬಸಿಜೇ ಹುಲಗಿಲ್ ಗೊರವಿ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೬೮) ; ಕಂಚಿಯ ಫಲ ಲೇಸು ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೮) ; ಕಂಚಿಹಣ್ಣು ಕಹಿಯೆಂದ ಲಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಹುಳಿಯೆಂದ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೮).

ಕಂಚಿಕಾಯಿ, ಕಂಚೀಕಾಯಿ = ಕಂಚಿಮರದ ಕಾಯಿ : ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ, ಕವಳೀಕಾಯಿ, ಕಂಚಿಕಾಯಿಗಳ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗಳು ನೋಡುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುಣ್ಯತಿ. ೬) ; ಕಂಚೀಕಾಯಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಚಟ್ನಿಯು ಗ್ರಾಹಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೧) ; ಸಕ್ಕರೆಗಂಚಿ ಕಂಚೀಕಾಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೮). [< ಕಂಚೀಳೆ]

ಕಂಚಿ$_{2}$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹುಲ್ಲುಚಪ್ಪರದ ಕೆಳಭಾಗದ ಅಂಚು ; ಸೂರು : ಕಂಚಿನೀರು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಕೊಡನೀರು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಚಿ$_{3}$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಂಚಿನ ಗಿಂಡಿ : ನೀರನ್ನು ಕಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಚಿ$_{4}$ (ನಾ). ೧. ಕಂಚೀಪಟ್ಟಣ ; ಕಾಂಚೀಪುರ : ಕಞ್ಚಿಯಾನ್ ಕೊಣ್ಡು (ಎಇ. III, ೩೬೦–೩ ; 740) ; ಕಞ್ಚಿಯನ್ ಕೊಣ್ಡನ್ನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೨ ; 740) ; ಕಂಚಿಯೊಳು ಸಿರಿಯಾಳನೆಂಬನು (ಬಸಪು. ೨೪–೩). ೨. ಡಾಬು ; ಒಡ್ಯಾಣ : "ಕಂಚಿ – ಕಾಂಚೀ = ಒಡ್ಯಾಣ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). [< ಸಂ. ಕಾಂಚೀ]

ಕಂಚಿ$_{5}$ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಾನ (?) : ಎದುರಿಗಿದ್ದದ್ದೆಲ್ಲ ಅದಲು ಬದಲು ಕಂಚೀಬದಲು ಹುಡುಕುತಿದ್ದೇವೆ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ : ಇವರ ಬಿಟ್ಟವರಾರು ? (ನೆಲಮು. ೩೨). ೨. "ಹೋಳು ; ಭಾಗ ; ಗುಂಪು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). [?]

ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ 'ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಂಚಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವುಟು : "ಕಂಚಿಕಮೆನಲ್ ಸೌಟಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [< ಕಚಕ]

ಕಂಚಿಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ ಕಞ್ಚಿಕುಳ್ಳಿಯಂ ಪಾಣದರುಂ ಅಕ್ಕಶಾಲೆಯರಾ ಪುಲಿಯಣ್ಣಂಗಳು ಎರೆಕಾಡನಳದೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬–೧೪ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ ; ಬೊಬ್ಬೆ : ಮೊಲೆವಾಲೊಳ್ ಬಸಿರಿಯ ತಳಿರೆಲೆಯಂ ಕಜಿಕೆಯುಮನಕ್ಕೆಯಲ್ಲದೊಡೆ ಶಮಿಾದಲಮನಜದುಗ್ಧದಿಂದರೆದು ಲೇಪನಂಗೆಯ್ಯೆ ಉರಿವ ಕಂಚಿ(ಚು)ಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೨). [ಸಂ. ಕಂಚಿಕಾ]

ಕಂಚಿಗ (ನಾ). ೧. "ಅಸುರ" (ಚತುಃ. ಕಿ. I, ೨೭). ೨. (ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ) ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಮಾರ್ತಾಂಡ ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಕುಂಬಾರ ವೆಸನ ಹದಿ ಸಲಿಸುವ ಕಂಚಿಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೫ ; 1079). [?]

ಕಂಚಿತೋರಣ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತೋರಣ : ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೊಡದವಳು ಕಂಚಿತೋರಣ ಕಟ್ಟಿ ರಚ್ಚೆಗೆ ಬರಲು ನಾಲ್ವರ ಮುಂದಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲೊಶವಲ್ಲ ಕೇಳು ಸಜ್ಜನ ಸೊಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೩೭–೩). [< ಸಂ.* ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ]

ಕಂಚಿನಮರಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು (?) : ಕರೀಮೀನು, ಗಿಡಪಕ್ಕೆ, ಕೊರವ . . . ಹುರವಿನ ಮರಳು, ಕಂಚಿನಮರಲು ; ಬಿಳೀಕೊರವ, ಮರಕೊರವ, ಬಾಳು ; ಬೇಲಿಕೊರವ (ನಮ್ಮಸು. ೨೪೦). [?]

ಕಂಚಿನಿ (ನಾ). ನರ್ತಕಿ ; ಕುಣಿತದವಳು (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಂಜನೀ. / ಮರಾ. ಕಂಚನೀ]

ಕಂಚಿನಿಂಬೆ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು, —ಮರ : "ಜಟಲಃ – ಕಂಚಿನಿಂಬೆ, ಹೇರೀಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೫೯) ; ನಿಂಬೆ ಕಿತ್ತೀಳೆ ನಾರಂಗ ಹೇರೀಳೆ ಕಂಚಿನಿಂಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ಯ ಕಾಯ ಕುಸುರೆಗಳನಾ ರಸವೊಡೆಯದಂತೆ ಹುರಿದೆಗೆದು ಬಟ್ಟವಾಲೊಳಗೆ ಪಾಯಸ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೦). [ಕಂಚಿ$_{1}$ + ನಿಂಬೆ]

ಕಂಚಿಮೇಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಗಿಡ್ಡ ಮೇಕೆ (ಕಿ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೆಚ್ಚಲುಳ್ಳ ಮೇಕೆ. [← ತೆಲು. ಕಂಚಿಮೇಕ]

ಕಂಚಿಮೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ ವಿಶೇಷ : ಮುಸ್ಸಿವಾಲ, ಮುಸ್ಸಿವಾರ, ಕಂಚಿಮೊಗ್ಗೆ (ಮೈಬಿಗಿ. ೫೩–೧೦೬೧). [?]

ಕೆಂಚಿಯಬ್ಬೆ, ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಮಿನಿ ಕೆಂಚಿಯಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಳಱಿವಭಿಮಾನಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೪೧–೨ ; 900?). **ಕೆಂಚಿಅಬ್ಬೆ**: ದುಗ್ಗಮಾರೆಱ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂನೂಱುಂ ಗಂಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕೆಞ್ಚಿ ಅಬ್ಬೆ ಆಗಳೆ ಅಳೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೫ ; 767). [ಕೆಂಚಿ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕೆಂಚಿವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಮೂಡಣ ಕೆಂಚಿವಡ್ಡದಿಂ ಬಡಗಲುಂ ಕೆಱೆಯ ಬರ್ಚ್ಚಲಿಂದ ಮೂಡಲುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೫೯ ; 1047); ಹಾಲಿಯ ಕೆಱೆಯಿಂ ಪಡುವಣ ಪತ್ತು[ಗೆ]ಯೊಳು ಕೆಂಚಿವಡ್ಡಮಾಗಿ ಬಡಗಲು ಹರಳ ಮತ್ತರೊಂದು (ಕಇ. I, ೨೪–೪೫ ; 1148). [?]

ಕೆಂಚಿವಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕೆಂಚಿಹಸು (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ್ಡ ಹಸು (ಕ). [ಕೆಂಚಿ$_0$+ ಹಸು (< ಪಸು$_3$)]

ಕೆಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಕೆಂಚಿ$_0$+ ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೆಂಚೀಳೆ (ನಾ). = ಕಂಚಿನಿಂಬೆ: ಪೇರೀಳೆಯ ನಾರಂಗದ ಕೆಂಚೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಣನಿಕ್ಕಿ ಮೆಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೧); ಬಾೞೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀೞ[ಳೆ]ಯ ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ ಕೆಂಚೀೞ[ಳೆ]ಯ ಪಲಸಿನ ಮರದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಮಾದುಫಲಮಾಳೆ ಬೆಡಂಗೆನಿಸಿರ್ದ್ದ ಮಾವು ಕೆಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸುಬ್ಬಿದ ಕಬ್ಬಿನ ತೋಂಟಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೬ ; 1147). [ಕೆಂಚಿ$_1$+ ಈಳೆ]

ಕೆಂಚು$_1$, ಕಂಚ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರವೂ ತವರವೂ ಸೇರಿ ಆದ ಮಿಶ್ರ ಲೋಹ: "ಕಂಚೆನಲ್ ಕಾಂಸ್ಯಂ" (ಕಶರ. ೧೨೦); ಪೊಟಲೊಳಗೊಪ್ಪೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಕಂಚಿನ ತೋರಣದೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೪); ಸೋರೆಯ ಬಟ್ಟಲಂ ನಂಬಿ ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲನೊಡೆವ ಗೊರವನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧); ಕಂಚಿನಿಂದೆ ಭಾಸುರಮಾಗಿ ಸಮೆದ ಕಲಶಂಗಳೊಳ್ (ಅರಾಜ. ೬–೨೧); ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನೆರಹಿ ಮಿಥ್ಯದಬೇಕೆಂದು ಬಲುಜ್ಯೋತಿಗಳನು ಹಚ್ಚಿ (ಪುರಂದ. ೨–೨೫–೨). ೨. ಕಂಚಿನ ತಟ್ಟೆ,—ಹರಿವಾಣ: ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕಂಚನಿಟ್ಟು ಬಿಸಿಯುಂಬಲಿಯಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮–೧೮); ಎನ್ನ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಕಂಚಟ್ಟುಂಡರೆಯೂ ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೬೯೨); ಕಱು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂಮನೆಯೂಳೆಗಳುಯ್ದರಕ್ಕ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೩೪). **ಕೆಂಚು$_1$**: 'ಕಂಚಗಾಱ' ಪರಾ.

ಕಂಚಿನಕಂಠ = (ಆಲಂ) ಗಡುಸಾದ ಧ್ವನಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆ ದಾಸರದು ಕಂಚಿನಕಂಠ (ರೂಢಿ). **ಕಂಚಿನನಾಣ್ಯ** = ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ (ಪಾರಿಪಿ. ೧೬). **ಕಂಚಿನಹಾನೆ** = ತುಳುವರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಣ್ಯ: ಹಾನೆ, ನಾಡಹಾನೆ, ಕಂಚಿನಹಾನೆ, ಮೂಡೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]

ಕೆಂಚು$_2$ (ನಾ). = ಕಂಚುಕ ೧: ಮನದೊಳಗೊಸಗೆಯಂ ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುವಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಮದಿರಾಮದವಾಗಿಸೆ ತೆಗಟ್ಟನಾಕೆಯ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯). [< ಸಂ. ಕಂಚುಕ]

ಕೆಂಚುಕ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪಸ; ರವಕೆ: ಪೊಸನೇತ್ರದ ಚಂಚತ್ಕಂಚುಕಮನಿಳಾವಿಳಸತ್ಕಾಮಿನಿ ತೊಟ್ಟ ಪೋಲ್ತೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೦); ಪೊಸಸೀರೆಯಂ ನಿಱಿವಿಡಿದುಟ್ಟು ಕಂಚುಕಮಂ ಬಿಗಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೪–೩). ೨. ಉದ್ದವಾದ ನಿಲುವಂಗಿ: ಮುಸುಕಿದ ಮೆಯ್ಯಿಂಗುಲ್ಪಾವಸಕ್ತಮೆನಿಸಿರ್ದ ರಕ್ತನವಕಂಚುಕದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯); ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ ಸಿತಕಂಚುಕಂ ತ್ವರಿತದಿಂ ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨); ಅವನ ಚರ್ಮದ ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿ, ಒಳಗೋಣೆಗೆ ಹೋದನು (ಪುನರು. ೫೧೦). ೩. ಹಾವಿನ ಪರೆ; ನಿರ್ಮೋಕ. 'ಕಂಚುಕಗಳೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೆಂಚುಕಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪರೆ ಬಿಚ್ಚು; ಪರೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಬಳಕಲೇವೊಗಳುವೆನು ಕಂಚುಕಗಳೆದ ಕಾಳೋರಗನ ಖಾತಿಯ ಕಳಕಳಕೆ ಮಿಗಲುಗಿದನೊಱೆಯಿಂದುಗ್ರಖಂಡೆಯವ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪೧). [ಕಂಚುಕ + ಕಳೆ$_1$]

ಕೆಂಚುಕದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಚವನ್ನು ತೊಡು: ತರಿಸಿದ ಬಾಣ ತೂಣೀರ ಕಾರ್ಮುಕವ ಸೇವರಿಸಿದ ಕಂಚುಕದಳೆದ ಧರಿಸಿದ ಶಂಖಚಕ್ರವನಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದ ವಿಹಗೇಶ್ವರನ (ಮೋಹತ. ೩೬–೨೮). [ಕಂಚುಕ + ತಳೆ$_1$]

ಕೆಂಚುಕದೋಷ (ನಾ). ಕಂಚುಕ ಎಂಬ ರೋಗ (?): ರಸಮಹಾತ್ಮ್ಯವ ಕೇಳಿ ಪಡೆಯಲಾ ಲವಲವಿಕೆಯಲಾ ಕಂಚುಕದೋಷವ ಹಸನಾದೌಷಧದಿಂ ಕಳೆಯದೆ ತದ್ರಸ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶುದ್ಧಿಗೆ ಬೀಜವೆನಿಸುವ ಶುಭಪ್ರಭೆಯಂ ಕಾಣದೆ (ಭಕ್ತಿಸ. ೪–೯೨). [ಕಂಚುಕ ? + ದೋಷ]

ಕೆಂಚುಕಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಚುಕ: "ಬಳಸು-ಭ್ರಮಣ, ಕಂಚುಕಾಂಗಯೋಃ (ಯುದ್ಧಕವಚ)" (ಶಮಧಾ). [ಕಂಚುಕ+ ಅಂಗ$_2$]

ಕೆಂಚುಕಿ$_1$ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಕೆಱಕು ತುಱುಗ (ಖ) ಜ್ಜ ಕಂಚುಕಿ ಕುರುವಂಬಳು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨–೧). [< ಕಂಚಿಕೆ]

ಕೆಂಚುಕಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ರಾಣಿವಾಸದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಧವಳ ಕಂಚುಕಾವಚ್ಛನ್ನ ವೃದ್ಧಕಂಚುಕೀಜನ ಪರಿವೃತೆಯುಂ (ಅಜಪು. ೩–೧೩ ವ); ವೃದ್ಧಕಂಚುಕಿ ಸಹಿತಂ ಪುರಪುರಂಧ್ರಿಯರುಂ . . . ನಿಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೨ ವ); ಅಭಿನವ ರವದ ಕಂಚುಕಿಗಳ ಘಡಾವಣೆಗಳಲಿ ರಾಜಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಹೊಕ್ಕನನುಪಮ ರಾಜಮಂದಿರವ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೭೨); ಮುದಿಕಂಚುಕಿಯೊಬ್ಬನು . . . ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೋದನು (ಸವಶಿ. ೭೨). ೩. ದ್ವಾರಪಾಲಕ. ೪. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೫. ಕುಪ್ಪಸ: ಮಡದಿಯರಿಗೆ ನಾನು ತೊಡಿಸುವೆ ಕಂಚುಕಿಯ ವುಡಿಸುವೆ ಪೀತಾಂಬರವ (ಹವುಚ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕಂಚುಕಿನ್]

ಕೆಂಚುಕಿತ (ಗು). ೧. ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡ: ರೋಮಾಂಚಕಂಚುಕಿತಾಂಗ ಸಂಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೨–೨೨); ವಿಶ್ವದ ಚರಾಚರಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತಗಾತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪–೧೬೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ: ಚತುರವಚನ ರಚನಾ ಪ್ರಪಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ರೋಮಾಂಚ ಚುಂಚುಸಭಾಜನ ಶರೀರನುಮಪ್ಪ ದೂತಮುಖ್ಯನ ನಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕೆಂಚುಕೀಂದ್ರ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಗರುಡ ಚಂಚುವಂ ಕಂಡ ಕಂಚುಕೀಂದ್ರನಂತೆಯುಂ ಭಯಂಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೨೬ ವ). [ಕಂಚುಕಿ$_2$ + ಇಂದ್ರ]

ಕೆಂಚುಕೆ (ನಾ). = ಕಂಚುಕ ೧: ಅವರವರ ದಿವ್ಯದುಕೂಲ ಕಂಚುಕೆಗಳನು ಸವಿನಯದಿ ನಿರಿಯ ಪಸರಿಸಿಯುಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೦–೬೬). [ಸಂ. ಕಂಚುಕ]

ಕೆಂಚುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಕನ್ನಡಿ: ಕುಂಚದ ಕಂಚುಗನ್ನಡಿಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬–೨೯). [ಕಂಚು$_1$ + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕಂಚುಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ಕಂಚಿನ) ತಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ ಕೆಯ್ಗಿಱಿವ ಕಂಚುಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯನ ಬಾಣಸಿಗಂ ಗಾರಿತ್ರರೆಲವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭). [ಕಂಚು$_1$ + ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಳ್ಚು)]

ಕಂಚುಗಾರ 'ಕಂಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಂಚುಗಾರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ,—ಭಂಗಿ: ಪಾದಗಳ ತುದಿಗಳಿಂದ ನಿಂತು ದೇಹದ ಯಡಬಲದಲ್ಲಿ ತಿರಗಿಸುವದೂ ಯಿದು ಕಂಚುಗಾರಗತ್ತಿಯೆಂದೂ ಸಮ್ಮತವೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೪೨). [ಕಂಚುಗಾರ$_0$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಂಚುಗಾಱ, ಕಂಚಗಾಱ, ಕಂಚುಗಾರ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ಲೋಹಕಾರನೆನಲ್ ಕಂಚು[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ಗಾಱನದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧); [... ಕಂಚುಗಾಱರ್ ಮಿಂಚುಗಂಡ ಶಿಶುವಿನಂತಂಜೆ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ನಿರ್ಮಳ ಪಾತ್ರೋತ್ಕರದಿಂದಂ ತೊಳತೊಳಗುತ್ತಿರ್ಪ ಕಂಚುಗಾಱರ ಪಸರಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೯೨); ತಾವರೆಗಳೆಲೆಯನಾಂತ ಕೊಳಂಗಳ್ ಪಸರಿಸಿದ ಕಂಚುಗಾಱರ ಪಸರದವೋಲ್ ನಾಡೆ ತೋರ್ಪುವು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೦೫); ಕಂಚುಗಾಱರ ಬಿಡಾರದಂದದಲಿ ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನೆರಹಿ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೨); ಕಮ್ಮಾಱ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಱರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮); ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ ಮೆಱೆದುವು ಕಂಚುಗಾಱರ ಪಸರಗಳು (ಕಂನವಿ. ೩-೬೯). **ಕಂಚಗಾಱ**: ಕಞ್ಚಗಾಱ ನೇಣಗೆ ಮನೆ ವೀಡಿಲ್ಲಾದದು (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೨೫; 725); ಅಣಿಯರ ಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು ಮಣಿಗಾಱರ ಕಂಚಗಾಱರೊಱೆಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯೆನಿಪ ಮಾಲೆಗಾಱರ ಗಣನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳೆ ಪೊೞಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೮); ಕಂಚಗಾಱ ಬಸವೋಜ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫-೭೩; 1167); ಕಂಚಗಾಱರು ಕೈದುಗಾಱರು ಹೊಳೆವ ಹೊಮ್ಮಂಚಗಾಱರು ಶಿಲ್ಪಿಗರು (ಮೋಹತ. ೩-೨೨). **ಕಂಚುಗಾರ**: ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ 'ಪಾಂಚಾಳ'ರು ಇರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕಂಚುಗಾರರಾಗಿರುವರು (ಕರ್ನಾಜ. ೯೩).
[ಕಂಚು$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಂಚುಗಾಱಗೇರಿ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರರ ಓಣಿ, —ಬೀದಿ: ಪುಲಿಯಂ ಕಂಡ ಪುಲ್ಲೆಯ ಪಿಂಡಿನಂತೆ ಕಂಚುಗಾಱರ್ ಭಯದಿಂ ಮನೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗೆ ಕಂಚುಗಾಱಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೫). [ಕಂಚುಗಾಱ + ಕೇರಿ]

ಕಂಚುಗುಳಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲಿನ ಗುಳಿ: ಕಂಚುಗುಳಿಯಂತೆ ಹೊಳ್ಳೆಗಣ್ಣದೆ (ಕರಿಕ. ೮೦-೧೧).
[ಕಂಚು$_1$ + ಕುೞಿ$_2$ (< ಕುೞ್ಳಿ$_2$)]

ಕಂಚುಗೊರಳ್ (ನಾ). ಕಂಚಿನಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಕಂಠ; ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಮಧುರವಾಗಿ ನುಡಿಯುವ ಧ್ವನಿ: ಭಕ್ತಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಕಂಚುಗೊರಳಂ ಕೊಟ್ಟನಿಂತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೨-೮೧೯).
[ಕಂಚು$_1$ + ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್)]

ಕಂಚುತನ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಗುಣ; ಕಂಚಿನಂತೆ ನಾದ ಹೊರಡಿಸುವ ಗುಣ: ತಮ್ಮ ಶಾರೀರದ ಕಂಚುತನವನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯರ್‌ರವರು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೪). [ಕಂಚು$_1$ + -ತನ]

ಕಂಚುಪ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಂಚುಪ್ರಾಂತಿ, ಚಂದಕಲ, ಬಟ್ಟಚೆಂದ್ರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧-೧೦೩೩). [?]

ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಮಾಯವಾಗು: ಇಂತಿವೆಲ್ಲವೂ ಸಂಚಾರದ ಸಂದೇಹ ಇವಱಲ್ಲಿ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗದೆ ಮುಂಚು ಬೇಗ (ಸಗಮಾ. ೧೬); ಹಿಂಚುಮಿಂಚಿನ ಸವಿ ತೂಗಿ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗಿ ರಾಗಿಸಿದರು ಮೈಗೆ ರೋಮಾಂಚನ ಜುಮ್ಮನೇಳ್ವಂತೆ (ಭರಹ. ೧೩-೩೧); ಸಂಚಿಯವನಂ ಪೊಂಚ ಸದೆದು ಕಂಚುಮಿಂಚಾದರ್ (ಚಕವಂ. ೪೫-೨೦); ಈ ಪರಿಯಿಂ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿದಂಗದನ ಪೋಗದ ನುಡಿಗಳನಾಲಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೨೧).
[ಕಂಚು$_1$ + ಮಿಂಚು$_1$ + ಅಗು$_1$]

ಕಂಚುರಳಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗುಂಡನೆಯ ಪಾತ್ರೆ (ಶಿ).
[ಕಂಚು$_1$ + ಉರಳಿ (< ಉರುಳಿ$_1$)]

ಕಂಚುವಡಿಗ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: "ಮಾಲೆಯಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ, ಮಾಲೆವಡಿಗಂ. ಏವಂ ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಪಱೆವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೬ ಪ್ರಯೋ); ಮಡಿವಾಳ ಮಾಲೆವೂಗಾಱ ಕುಂಬಾಱ ಕಂಚುವಡಿಗ ಕಮ್ಮಾಱ ವಟ್ಟಗರಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೫). [ಕಂಚು$_1$ + -ವಡಿಗ]

ಕಂಚುವಱೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಮಟೆ; ಕಂಚಿನವಾದ್ಯ: ಮುಟ್ಟುಪಡಂ ಬೆರಸಿರ್ಪೊಡಂ ಪೊಲೆಯರ ದನಿಯಪ್ಪೊಡಂ ಕೇಳದಂತು ಕಂಚುವಱೆವೆರಸು ಲೇಸುನುಡಿ ಲೇಸುನುಡಿಯೆಂಬ ಮಹಿಮೆಯಿಂದುಣ್ಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೧). [ಕಂಚು$_1$ + ಪಱೆ$_1$]

ಕಂಚುವಾಳ, ಕಂಚವಾಳ, ಕಂಚಾಲ, ಕಂಚಾಳ, ಕಂಚಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಾರೆಮರವು ನೀಲೀಮರ ಕಂಚುವಾಳದ ಮರ ಯೀ ಮರಗಳು ಭಯಂಕರಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಾರದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೨೭-೧೧); ಅರಳಿದ ಕಂಚುವಾಳದ ಹೂಗಳಿಂದ ನಗರ ಪ್ರಾಂತದ ವನಸ್ಥಳಿಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು (ಬಾಣಅ. ೬೯). **ಕಂಚವಾಳ**: "ಮಹಾಪುಷ್ಪ – ಕಂಚವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬); ತಲೆಯಂ ಕಟ್ಟರೆ ಕಂಚವಾಳ ಮರದೊಳ್, ಶೂದ್ರೀಕ ವೀರಾಖ್ಯನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೨). **ಕಂಚಾಲ**: ಕಂಚಾಲ ಕಡವದ ಕಕ್ಕೆ ತಂಡಸಲೊಕ್ಕಿ ಮಿಂಚುಳ್ಳತೇಗು ಚಂದನವು (ದೇವಾಂಶು. ೬-೨೯೯); ಕಣ್ಗೆ ಸೊಕಮನಿತ್ತುದು ವನಂ ಯರಯಲವ ಕಂಚಾಲ ಬಕುಳ ನವಿಲಾದಿ ಯರಟಾಳದಿಂಡಂ ಹೊನ್ನೆ (ಪ್ರಭುಶು. ೩-೧೭೯). **ಕಂಚಾಳ**: "ಕೋವಿದಾರಃ, ಚಮರಿಕಃ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರಕಃ ಈ ೪ ಕಂಚಾಳದ ಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೬); ವೇಗದಿಂ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಚಾಳದ ಕೇತನಂ ವಿಷಮ ಭೂಭಾಗೋಪಘಾತಂಗಳಿಂ (ಉರಾಚ. ೮೮). **ಕಂಚಿವಾಳ**: ಕಾರಾಚ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳದ ಮರ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೭). [< ಸಂ. ಕಂಚೂಲ ?]

ಕಂಚುಳಿಕ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ರಾಣಿವಾಸದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಬರುವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಿಡನರಮನೆಗೋಡೆಂದು ಇರದೆ ಪೇಳಿದ ಕಂಚುಳಿಕನು (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೭೩). [?]

ಕಂಚುಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪಸ; ರವಕೆ: ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಧರಾತಳಮೆಂಬ ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ ಸೀಮುರ್ತಿನಂದಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅಬ್ಜನೀದಳದಳವಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆ ಕೆಂದಳಿಗೊರ್ಂಚಲ ಚಲ್ಲಣಂ ಪ್ರವಾಳಲತೆಯ ಬಾಲಗಚ್ಚೆ ಬಲಕಿಕ್ಕಿದ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಶೋಭೆಯಂ ಬಳೆಯಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೪). ೨. ಅಂಗಿ: ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಂದರಿಯ ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ನಿದ್ರೆಗೈದಿಂದುಹಾಸನ ಕಂಚುಳಿಕೆಯುಲಿರ್ದ ಪತ್ರವ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಕಿರ್ದಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೩-೧). [ಸಂ. ಕಂಚುಲಿಕಾ]

ಕಂಚೆಯರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಚೆಯರಸರಾಳು ಅಯ್ಯಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಸುದ್ದಗಿ. ೪೦–೨ ; 950).
[< ಕಂಚು$_3$ + ಅಯ್ಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_{11}$) + ಅರಸ$_1$]

ಕಂಚೋಲಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಓಲೆ: ಮುಗಿಲ ಪೂವಂ ಸೂಡುವಳ್ ತಾರೆಯಂ ತಿಱುವಳ್ ಮುತ್ತುಗಳೆಂದು ಚಂದ್ರರವಿಯಂ ಕಂಚೋಲೆಯೆಂದಿಕ್ಕುವಳ್ ನಿಱಿಯಂ ಸುತ್ತುವಳೇೞುವಾರ್ಧಿಚಯಮಂ ಶ್ರೀಕೀರ್ತಿ ರೇಚಾಂಕನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೨೪). 'ಕಲ್ಲೋಲೆ' ಪರಾ.
[ಕಂಚು$_1$ + ಓಲೆ]

ಕಂಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಇದೞೊಳ್ ತೋಱುತ್ತು ಕೊಳಂ ಪರಿವಿಕಸಿತ ಕನಕಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕ ಪುಂಜ ಪಿಂಜರಿತ ಜಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೮); ದಿನಪನ ಕೆಯ್ಯ ಕಂಜ ದೊಡವುಟ್ಟಿದ ತಾವರೆ ಕಾಮಚಾಪದಿಂ ಜನಿಯಿಸಿದಿಕ್ಷು ಚಂದ್ರನಮರ್ದಿಂ ಮಡುಗೊಂಡ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೬); ಕಂಜ ಕುಮುದಂಗಳಿಲ್ಲದ ಸರಂ ಸರದಿಂದೆ ರಂಜಿಸದ ಶುಕಪಿಕಂ . . . ಇಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಚೆಬಪು. ೧೧–೫). ೨. ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಕಂಜಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು (ಕಿ). [ಕಂಜ + ಗರ್ಭ]

ಕಂಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ.
ಕಂಜಜನಯ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು : ಖಗಪತಿಗಮನ ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಕಂಜಜಾತ (ನಾ). = ಕಂಜಜ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಂಜಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕಂಜಜ (ಕಿ). [ಕಂಜಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕಂಜನಾಭ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಸಂ. (ಕಂಜ + ನಾಭಿ + –)]

ಕಂಜನಾಭಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭ: ಕಂಜನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಜರ ಬಂದು ಮಂದಿರದವರನೆಲ್ಲ ಕೊಂದಿತ್ತು (ಮಧುವ. ೨೨). [ಕಂಜ + ನಾಭಿ]

ಕಂಜನಾಲ, ಕಂಜನಾಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ದಂಟು, —ದೇಟು (ಕಿ). **ಕಂಜನಾಳ** : ಆ ಕೆಱೆಗೆ ತೂಬು ಬಿಸಿಲ ಸಂಭ್ರಮದ ಕಲ್ಲು ಕಂಜನಾಳದ ನೂಲಿನ ಕಂಭ (ವಡಸಂ. ೫೪೬–೧); ಕುಂಜರಂ ನಾ ನಿನ್ನ ಮಸ್ತಕ ಕಂಜನಾಳಕ್ಕೆನುತಡಸಿ ಬರೆ (ಬಸಪು. ೨೮–೨೫); ಕಂಜನಾಳದಿ ಕಟ್ಟುವಡೆವುದೆ ಕುಂಜರನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೧೧). [ಕಂಜ + ನಾಲ$_1$]

ಕಂಜನಾಳ 'ಕಂಜನಾಲ' ನೋ.

ಕಂಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಕ್ಷ; ವಿಷ್ಣು. [ಕಂಜ + ನೇತ್ರ]

ಕಂಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಂಜನೇತ್ರಾ (ಕಂಜ + ನೇತ್ರ + –)]

ಕಂಜಪತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಳ, —ಎಸಳು. 'ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ' ಪರಾ. [ಕಂಜ + ಪತ್ರ]

ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಅಂಜುವೆಯೇತಕೆ ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ (ಶಾಕುಂತ. ४೧ ಅಡಿಟ).
[ಸಂ. ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕಾ (ಕಂಜಪತ್ರ + ಅಂಬಕ + –)]

ಕಂಜಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಪಿಂಜರರುಚಿ ರಂಜಿಸಿದುದೆಂದು ಕಂಜಪ್ರಿಯನಾ (ಜಗವಿ. ४–೬೨).
[ಕಂಜ + ಪ್ರಿಯ]

ಕಂಜಬಾಣ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ (ಕಿ). [ಕಂಜ + ಬಾಣ]

ಕಂಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆ ವಧು ಯೌವನೋದಯ ರಸಾಯನಸಿದ್ಧಿ ಮನೋವಿಮೋಹ ಸಂಭಾವನವಿದ್ಯೆ ಕಂಜಭವ ಕೌತುಕ ಸೃಷ್ಟಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೬); ರಂಜಕರು ನಾವಲ್ಲ ಜಾಜಿಗೆ ಕಂಜಭವ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೫೧). [ಸಂ.]

ಕಂಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ: ಕಂಜಮುಖಿಯ ಕರತಲದಂಗುಲಿಯೊಳು ರಂಜಿಸಿದವು ಬೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦–೫೫). [ಸಂ. ಕಂಜಮುಖೀ (ಕಂಜ + ಮುಖ + –)]

ಕಂಜರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಆನೆ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. ನವಿಲು. ೬. ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಕಂಜರ$_2$, ಖಂಜೀರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ ಬಾಗಿರುವ ಅಲಗುಳ್ಳ ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಪಂಜಿನವರ ಬಗೆನೋಡಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಕಂಜರಕೆ ಕೈಯ ಹಾಕಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬–೯). **ಖಂಜೀರ** : ಒಬ್ಬನು ಈ ಅಲ್ಲೀ ಅದಿಲ ಶಹನನ್ನು ಖಂಜೀರ ಚುಚ್ಚಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು (ವಿವರ್ಣ. ೩೫).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಂಜರ್]

ಕಂಜರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ; ತಾವರೆಯ ಬಂಡು: ಸಿರಿಯ ಹರಿಯಡೆಯೊಳಬ್ಧಿಯೊಳಿರದೇಳ್ವ ಸುವರ್ಣ ಕಂಜರಜದೊಡವೆರೆದೊಕ್ಕಿದ್ದರೆಗೆ ದೊರೆಯಾದುದು ವಧೂವರರೆಡೆಯೊಳ್ ಮಿಸುಪ ಮಿಸುನಿದೆರೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೦). [ಕಂಜ + ರಜ$_1$]

ಕಂಜರಿ, ಖಂಜರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತಮಟೆಯಂಥ ಒಂದು ವಾದ್ಯ: ಹಯಾತ್ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಜರಿ ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಅಂದರೆ ಸಾಕು; ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಗೋಪುರ. ೩೮). **ಖಂಜರಿ** : ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳೂ ತಾಳ ಮದ್ದಲೆ ಖಂಜರಿಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂದಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಭವಿ. I, ೨೫೫); ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಖಂಜರಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಗಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದನು (ಪಿಶಾಪ. ೩೦).
[← ಮರಾ. ಖಂಜರೀ, ಖಂಜಿರೀ; ಹಿಂ. ಖಂಜರೀ]

ಕಂಜರೀಟ (ನಾ). ಗೀಜಗನ ಹಕ್ಕಿ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಂಜರೀಟ]

ಕಂಜಲೋಚನ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು (ಕಿ). [ಕಂಜ + ಲೋಚನ]

ಕಂಜವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: "ಕಂಜವೈರಿಯೊಳು ಮಾಸದೊಳು ತಿಂಗಳು ಸೀರೆ ಗಂಜುಗಳೊಳಂ ಜವಳಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಾಪಲಗಳುಂ ಚಾವಳವೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩). [ಕಂಜ + ವೈರಿ]

ಕಂಜಶರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ (ಕಿ). [ಕಂಜ + ಶರ]

ಕಂಜಸಂಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಂಜಸಂಭವ ಪಿತನು ಬಂದನು ನಂಜಿನಲಿ ಪವಡಿಸುವ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫೧). [ಕಂಜ + ಸಂಭವ]

ಕಂಜಸಖ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಮಂಜಿನ ಪುಂಜಮೊತ್ತರಿಸಿ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುಂಕೆ ಭಯಾರ್ತಿಗೊಳ್ವನೇ ಕಂಜಸಖಂ (ಶಬಶಂ. ४–४४). [ಕಂಜ + ಸಖ]

ಕಂಜಸದ್ಮೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂಜಸದ್ಮಾ ?]

ಕಂಜಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಳ; ಕಮಲಾಕರ: ತರುಲತೆಗಳೆಱುಬಿನಲಿ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರೆದು ಕೇಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು ತಂತಮ್ಮ ಹೆಸರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ४–೩೦). [ಕಂಜ + ಆಕರ$_3$]

ಕೆಂಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂಜಾಕ್ಷನಂ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜಂ ನೆರೆದೆಯ್ದಿದಂತೆ ಬಲಗೊಂಡಾನಂದದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾಂಸದ ಮೇಗಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೩). [ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಕೆಂಜಾತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ. ೨. ತಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೧, ೨ : ಮುಳಿಸಿಂದಿಸಲೊಡವಾಜುವ ಶಿಲೀಮುಖಂಗಳಿ ಶಿಲೀಮುಖಂ ಕಂಜಾತಂಗಳಿ ಕಂಜಾತಮೆನಲ್ ಪೂಗೊಳನಂ ಪೋಲ್ತುದು ನಭಂ ಧನುರ್ಧರಧುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೫೫). [ಸಂ.]

ಕೆಂಜಾತನಯನ (ನಾ). = ಕಂಜಾಕ್ಷ: ಈ ತೆಱದಿ ಫಲುಗುಣನ ರೂಪದಶಾತಿಶಯ ಲಕ್ಷಣವನಾ ಕಂಜಾತನಯನನು ಪೇಳಲು (ತಿಮ್ಮಅ. ೭–೮೯). [ಕಂಜಾತ + ನಯನ]

ಕೆಂಜಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಳ, —ಎಸಳು : ಇದು ತಾನಾಕೆ ಪೊರಳ್ದ ಪುಷ್ಪಶಯನಂ ಕಂದಿರ್ಪ ಕೆಂಡಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಗ್ರ ನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೩–೭೭). [ಕಂಡಾತ + ಪತ್ರ]

ಕೆಂಜಾತಪೀಠ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಾ ಕಂಜಾತಪೀಠನ ಸೂನು ಬಳಿಕಾದರದಲಿಂತೆಂದ (ತಿಮ್ಮಶ್ರ. ೩–೩). [ಕಂಡಾತ + ಪೀಠ]

ಕೆಂಜಾತಸಂಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಸುರಸ್ತ್ರೀಭಾಗ್ಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಮ್ಮ[ದ]ಸೌಂ[ದ]ರ್ಯ್ಯಮನಾಯ್ದು ತೀವಿ ಪಡೆದಂ ಕಂಜಾತಸಂಜಾತನೀ ಸು[ದತೀ]ರತ್ನಮಂ (ಕಇಅ. ೮೧–೧೫–೬೦; 1117). [ಕಂಜಾತ + ಸಂಜಾತ]

ಕೆಂಜಾಪ್ತ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು ; ಸೂರ್ಯ : ಕಂಜಾಪ್ತ ನಿನ್ನನೀ ಮುಂಜಾನೆ ಹೊಗಳುವವು ಮಂಜುಳಧ್ವನಿಯಿಂದ ವಿಹಗಂಗಳು (ಕಎಪು. ೨೩–೭). [ಕಂಜ + ಆಪ್ತ]

ಕೆಂಜಾರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು ; ಚಂದ್ರ (ಕ). [ಕಂಜ + ಅರಿ$_6$]

ಕೆಂಜಾಲಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವುದು ; ಕೊಳ. **ಕಂಜಾಲಯಳ್** = ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಮುಂಜಕೇಶಿಯ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ವೃತ್ತಮಾದುದೋ ಕಂಜಾಲಯಳ ಮುಕುರ ನಡೆಗಲ್ಲುದೋ (ವಿಕೋಪು. ೫–೭). [ಕಂಜ + ಆಲಯ]

ಕೆಂಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ: ನಮಗೀಗೆ ಬೇಟ್ಪ ವರಮಂ ಶ್ರೀರಾಜ ಕಂಜಾಸನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩). [ಕಂಜ + ಆಸನ]

ಕೆಂಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಕಾಮ : ಲೀಲಾಕಮಲಂ ಕರಾಂಬುಜದಿನಾಗಳ್ ಸೂಸೆ ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನಂ ನಗುವಂತೊಪ್ಪುವನಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ನಡೆನೋಡುತ್ತಿರ್ದಳಾ ಭೂಪನಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೨೧). [ಕಂಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕೆಂಜಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಮುಖಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂಜಾಸ್ಯಾ (ಕಂಜ + ಆಸ್ಯ + –)]

ಕೆಂಜಾಳಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ : ಇದೆ ಪರ್ವಿತ್ತು ಮತಂಗಜೋಚ್ಛಲಿತ ಕಂಜಾಳೀ ರಜಸ್ತೋಮಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೪) ; ಮಂಜುಳದ ಕಂಜಾಳಿಗಳ ಕಡುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳ ಪದ್ಮಾಕರದ ಪವಮಾನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೧೩). [ಕಂಜ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕೆಂಜೂಷ್, ಕಂಜೂಷಿ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ ; ಲೋಭಿ : ಆ ಮನುಷ್ಯ ಮಹಾ ಕಂಜೂಷ್ (ಅಭಮಾ. ೪). **ಕೆಂಜೂಷಿ** : ಆದರೆ ಅವರು ಅಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೂ ಹದಿನಾರಾಣೆ ಕಂಜೂಷಿಗಳು (ಪಾನಕ. ೪೨). [← ಮರಾ. ಕಂಜೂಸ್, ಕಂಜೂಷ್ ; ಹಿಂ. ಕಂಜೂಸ್]

ಕೆಂಜೂಷಿ 'ಕಂಜೂಷ್' ನೋ.

ಕೆಂಜೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂಜೇಕ್ಷಣಾ (ಕಂಜ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಕೆಂಜೊಡರ್ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು : ಕಾಮಿನಿಯರ್ಗೆ ಕೆಂಜೊಡರೆನಸುಂ ತಾಜಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩–೫). [ಕೆಂ (< ಕಣ್) + ಸೊಡರ್]

ಕೆಂಜೋದಯ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ (ಕ). [ಕಂಜ + ಉದಯ]

ಕೆಂಜೋದರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು : ಏದೊರೆಯಂ ಕಂಜೋದರನ ಮೈದುನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೭). [ಕಂಜ + ಉದರ]

ಕೆಂಜೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಂಜೋದ್ಭವನ ಸರಸ್ವತಿಯ ಧವನ ಮಸ್ತಾಹಿತ ಕರತಳನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨೩). [ಕಂಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕೆಂಟ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯೋಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿ : "ಕಂಠ – ಕಂಟ ; ಕಂಠಿಕಾ – ಕಂಟಿಕೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಂಟವೊನೆ ಬಾಳ್ಮೊನೆಯಾಗಿರೆ (ಅನಂಪು. ೨–೨೪) ; ಒಂದು ಕರದಿ ಪುಸ್ತಕಗಳಂ ಕೂಡೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹಸ್ತದಿ ಕಂಟಮಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೭–೬) ; ಇದಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕಿನ ಕಂಟವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪) ; ದಂಟು ಮುರಿದರೆ ಕಂಟವಾದೀತೆ ? (ಗಾದ). ೨. ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲಂಚು, —ಕೊರಳು, —ಬಾಯಿ : ದಂಡಿಗಂಜುವ ಬಂಟ ಒಡೆದ ಹರವಿಯ ಕಂಟ (ಕನಕ. ೧೩೧–೪) ; ಆದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಒಂದು ಅರ್ಧ ಹರಿವೆಯ ಕಂಟವನ್ನು ಹಾಕಿ– ಆ ಕಂಟದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಕಭಾಗ. ೨೮). ೩. ಗದ್ದೆ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ಅಂಚು (?)ೞ ಗಡಿ ಮೂಡಲು ಕೆಱೆಯ ಕಂಟ (ಕಇ. I, ೪೧–೩೮ ; 1417) ; ಬಡಗಲು ಹರಿದ ಅವಳೆಯ ಕಂಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ನಟ್ಟ ಕಲು ಗಡಿ (ಕಇ. III-i, ೯–೩೨ ; 1538). [< ಸಂ. ಕಂಠ]

ಕೆಂಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳು : ಕಮಳಕಾನನಕಂಟಕಲಗ್ನಪಾದನಾದ ವೊಲುಡುಗುತ್ತುಮಾತ್ಮಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬) ; ಕಂಟಕದೊಳ್ ಕೋದೆಳಮುತ್ತುಗಳೆನೆ ನಿಂದುವು ಜಡದಿಂದುಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಉಪದ್ರವಕಾರಿ ; ಶತ್ರು : ಕಂಟಕಕೋಟಿಯಂ ಕಡಿದು (ಶಾಪಮಂ. ೩೮–೨೦೭ ; 1112) ; ಕಂಟಕನಲಾ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವಕೆ ಕೌರವೇಶ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೨) ; ಎಂಟು ಕಂಟಕರಿಂಗೆ ನೆಂಟರುಗಳಯ್ವರಿಗೆ ಗಂಟಲಗಾಳನಾಗಿಪ್ಪ ಗುರು ನೀಲಕಂಠನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦). ೩. ವಿಘ್ನ ; ವಿಪತ್ತು : ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೮) ; ಪರದೈವ ಭಜನೆಗಳನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಮಾಳ್ಪ ನರರ್ಗೆ ಕಂಟಕಮಪ್ಪುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೮) ; ಕಂಟಕದ ಸಂಕಟವ ಕಳೆದು ಮೇಲೇರ್ದರೂ ತಟ್ಟಿದೊಡನೆಯೆ ತೆರೆವ ಕದವದಲ್ಲ (ಅನಿಕೇ. ೨–೯). ೪. ರೋಮಾಂಚನ ; ಪುಳಕ ; ಮೈ ನವಿರೇಳುವಿಕೆ : ಪುಳಕಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟಜನ ಸುಜನತೆಗೆ ಬೆಱಗಪ್ಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೫) ; ನೆಗೆವಿನಂ ಕಂಟಕಂ ಚೂತಿಕಾಕೋಮಳೆಯಂ . . . ತಿಳಿಪಿದಂ ಪ್ರೇಮಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪು. ೬–೭೪).

೫. ಬೇಟೆಗಾರ; ಬೇಡ; ಲುಬ್ಧಕ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಕುಂಡಲಿಯ ೧, ೪, ೭ ಮತ್ತು ೧೦ನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯ ದಶಾಸ್ತಮಯ ಚತುರ್ಥದೆಡೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ ಕಂಟಕಮೆಂಬುದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾತಕ. ೧-೩೬). ೭. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಂಟಕ ನಾಳಿಕೇರ ಹಿಂತಾಳ (ಯಾದವ. ೧-೩೫). ೮. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಅರಾತಿ ಮುಳ್ಳಾಹವ ಕಿಲ್ಬಿಷಂ ಪುಳಕ ಲುಬ್ಧಕರಿಂತಿವು ಕಂಟಕಾಖ್ಯಯಂ" (ನಾನಾರ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕಂಟಕಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರು; ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು: 'ಪುಸಿಯುಸುರಿ ಸರ್ವೇಶಂಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗತಿ ಕಂಟಕಂಬಡೆದು ನಾಣ್ಗಡೆ ಯಳೆಯೊಳಿಹನು (ನವಮೋ. ೧೦-೪೦). ೨. (ಅಲಂ) ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು. ೧, ೨: ಮೂಡೆಗಟ್ಟಂ ಹುಡುಕುತಿರ್ದೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಡುತಿಹ ಪಾಮರರ ಕೈವಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ನಾಡೆ ಪಂಕವ ಪೊಗುತ್ತಿರ್ದೆಯೊಡೆದು ಕಂಟಕಂಬಡೆದೆವಿನ್ನು . . . ಎಂದು ರಾಗಿಸಿ ಕಳಮೆಯ ಮಡಿಯ ಸಾಲ್ ಮೆಱೆದವು (ಧಾವಚಂ. ೩-೬). [ಕಂಟಕ + ಪಡೆ]

ಕಂಟಕಚಕ್ರ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ; ಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ: ದಂತುರಚಕ್ರ, ಅಂದರೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳಂಥ ಚಕ್ರ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಂಟಕಚಕ್ರ, ಅಂದರೆ ಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳಂಥ ಚಕ್ರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೧ ಅಡಿಟಿ). [ಕಂಟಕ + ಚಕ್ರ]

ಕಂಟಕಛೇದ್ಯ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: "ಚುರ್ಚುವತಿ ವಾಕ್ಯಮಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರಗಂಧದೊಳು ಕಂಟಕಛೇದ್ಯದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೭). [ಕಂಟಕ + ಛೇದ್ಯ]

ಕಂಟಕಟ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತ; ದೃಢ: ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಪೋಲೀಸಿನವರೂ ಈತನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಂದಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಂಟಕಟಯಾದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಬಸವಳಿದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿರುವರು (ಬಿನ್ನದೇ. ೫). [?]

ಕಂಟಕದ್ವಾರ (ನಾ). ಕಂಟಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಾಗಿಲು; ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳು ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದಿರುವ ಬಾಗಿಲು: "ಕಂಟಕದ್ವಾರ – ಕಂಟಿಯಬಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಂಟಿಯ ದಾರ' ಪರಾ. [ಕಂಟಕ + ದ್ವಾರ]

ಕಂಟಕನಾಶ (ನಾ). (ಅಲಂ) ೧. ವಿಘ್ನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾಶಮಾಡಿದವನು. ೨. ಕಂಟಕದಿಂದ ಪಾರಾದವನು: ಎಂಟು ಬಂಟರು ಕಂಟಕನಾಶ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠನಷ್ಟ]ವಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೦-೭೮೬). [ಕಂಟಕ + ನಾಶ]

ಕಂಟಕಫಲ (ನಾ). ೧. ಹಲಸಿನ ಮರ. ೨. ಗೋಕ್ಷುರದ ಗಿಡ. ೩. ಔಡಲ ಗಿಡ; ಹರಳಿನ ಗಿಡ. ೪. ದತ್ತೂರದ ಗಿಡ. [ಕಂಟಕ + ಫಲ]

ಕಂಟಕಭವನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ: ನವಪಂಚಮದೊಳ್ ಕಂಟಕಭವನದೊಳಶುಭಗ್ರಹಂಗಳಿರೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ವ್ಯರಿ ವಿನಾಶ ವ್ಯಯದೊಳ್ ನಿಲೆ ರವಿಯುದಯದೊಳಾಗೆ ಶಿಶುಗೆ ಸದ್ಯೋಮರಣಂ (ಜಾತಕ. ೬-೩). [ಕಂಟಕ + ಭವನ]

ಕಂಟಕಭೂಪ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಶತ್ರುರಾಜ; ವೈರಿಯಾದ ಅರಸ: ಕಂಟಕಭೂಪರ ಕೋಂಟೆಯನಂಟ ಕರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೬೦). [ಕಂಟಕ + ಭೂಪ]

ಕಂಟಕರೂಪ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಇರುವವನು; ವಿಘ್ನಕಾರಿ; ಶತ್ರು: ಪರಮಾರ್ಥಮಾರ್ಗಕಂಟಕರೂಪರ್ ಧೀರರ್ . . . ನಡೆತಂದರ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೧೦೦). [ಕಂಟಕ + ರೂಪ]

ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವುದು. ೨. ಮುಳ್ಳಿನ ಡೊಂಕು, —ಮುರಿತ. ೩. (ಅಲಂ) (ಇತರರಿಗೆ) ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ. ೧, ೩: ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮಂ ಬದರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರವು. ೩-೯೭). [ಕಂಟಕ + ವಕ್ರಿಮ]

ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಬಾಧೆಕೊಡುವವನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ನೆಗಬ್ದುದ್ದಂಡತೆ ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ ಸರೋಜವ್ರಾತದೊಳ್ . . . ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆಣಿಸಿದಂ ತನ್ನೇಳ್ಗೆಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೫-೫೬). [ಕಂಟಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಂಟಕಾಂಕುರ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳು ಬರುವಿಕೆ; ನವಿರೇಳುವಿಕೆ; ರೋಮಾಂಚನ: ಅತಿಪೀಡಿಸುಗುಂ ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತನಾಗಿಯುಮಖಿಳಮಂ ಖಳಂ ವ್ಯತಿವೀರುತ್ಪತಿತಂ ಪಥಿಕರ ಪದತಳಹತಿಯಂ ಹತಕಂಟಕಾಂಕುರಂ ಮಾಡುವವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೬). [ಕಂಟಕ + ಅಂಕುರ]

ಕಂಟಕಾರಣ್ಯ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಾಡು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಂಟಕಾರಣ್ಯವೂ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಸ್ವರ್ಣಪಂಜರಕ್ಕಿಂತ ಶತಶಃ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಬಲಿಯತೊಡಗಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೭). [ಕಂಟಕ + ಅರಣ್ಯ]

ಕಂಟಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ. ೨. ಪಾದರಕ್ಷೆ. ೧, ೨: ಓದಿದವ ತಾನೆಂದು ತನ್ನಯ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನೌಷಧಕೆ ಸಂಪಾದಿಸುವನೀ ಕಂಟಕಾರಿಯನಱಿಯದವನೆಂದ (ಸಭಾಗ. ೪-೧೭-೮). [ಸಂ. ಕಂಟಕಾರೀ; ಕಂಟಕ + ಅರಿ]

ಕಂಟಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಕಾಯಿ: "ನಿದಿಗ್ಧಿಕಾ, ಕಂಟಕಾರಿಕಾ, ವ್ಯಾಘ್ರೀ – ಈ ೩ ನೆಲಗುಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೪೬೫). ೨. "ಅಂಟಾಳಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೩). [ಸಂ. ಕಂಟಕಾರಿಕಾ]

ಕಂಟಕಿ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು. ೨. ಮೀನು. ೩. ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಗಿಡ. ೪. ಹಲಸು: ಕಂಟಕಿಯು ಸಹಕಾರ ದಾಡಿಮಫಲಂ ಟಿಂಟಣಿಸಿ ತಳ್ತೊಡೆದು ರಸಪ್ರವಾಹಗಳಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೨೧). ೫. ಕಡ್ಡಿ; ಕುಂಚ: ವರದಂತಮಂ ಕ್ಷೀರಿ ಕಂಟಕಿಗಳಿಂದೊರಸಿಯುರುನಿರ್ಮಲೋದಕದಿ ಗಂಡೂಷವೆಂಬವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಕಚಿಂ. ೪೫-೩). ೬. (ಅಲಂ) ಪೀಡಿಸುವುದು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವುದು. ೭. ವಿಘ್ನಕಾರಿ: ಕಪಟ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕಂಟಕಿನ್]

ಕಂಟಕಿತ (ಗು). (ಅಲಂ) ರೋಮಾಂಚನ ಹೊಂದಿದ; ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳುಬಂದ: ಅಲೌಕಿಕಮಮಾನುಷಮೆಂದು ಕಂಟಕಿತಾಂಗನಾದ ನಿಕಾಧಿಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೯೩). [ಸಂ.]

ಕಂಟಜವಾಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡವಾದ ಉತ್ತರ; ಅಡ್ಡಜವಾಬು: "ಸಾಕುಮಾಡು ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟುಕಥೆಯನ್ನು, ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಕಂಟಜವಾಬುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲ ಗೊತ್ತೇನು?" (ಮೊಗ್ಗು. ೮೨). [ಕಂಟ ? + ಜವಾಬು]

ಕಂಟಣಿಸು 'ಕಂಟಳಿಸು' ನೋ.

ಕಂಟಣೆ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತು 'ಕಂಟಲೆಎತ್ತು' ನೋ.

ಕಂಟಮೊನೆ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೊನೆ; ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿಯ ತುದಿ: ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಧನವೃದ್ಧಿ ರಾಜಗೃಹಕರ್ಮಕಳಾಪಸಮನ್ವಯಂ ನಿರಂತರಮಿವರೊಂದು ಕಂಟಮೊನೆ ಬಾಳ್ಕೊನೆಯಾಗಿರೆ ಸಲ್ವುದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೪). [ಕಂಟ + ಮೊನೆ]

ಕೆಂಟೆಯ 'ಕಂಟೆಯ' ನೋ.

ಕೆಂಟೆಲಿ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕೆಂಟಲೆ, ಕಂಟಣೆ, ಕಂಟಲಿ, ಕಂಟಾಳ, ಕಂಡಾಲ (ನಾ). ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ ಹೇರುವ ಎರಡು ಒಡಲಿನ ಚೀಲ; ಹಸುಬೆ: ಎತ್ತು ಕಂಟಲೆ ಕಂಬಿ ಕಾವಡಿ ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಹಸುಬೆಗಳ ಶರಣರ ಮೊತ್ತ ಸಾಗಿತು (ಶರಲೀ. ೫೪೦-೫); ಎಂಟು ತಿಂಗಳ ನಾರಿ ಎಂಟೇನ ಬಯಸಿದಳು ಕಂಟಲೆ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡ ತುಪ್ಪ (ಜಗೀತ. ೯೬); ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣವು ಕೈಯೊಳಗಿರುವ ವರೆಗೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೂತರೂ, ಕಂಟಲೆ ಹೇರಿದರೂ . . . ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೦). **ಕೆಂಟಣೆ**: ನೇಣ್ ಕಂಟಣೆ ಗೋಣಿ ದಂಡಿಗೆ ಸವಂಗಂ ಮೊಟ್ಟೆಯಂ ಹಲ್ಲಣಂ . . . ಇನಿತುಂ ದಂಡಿಂಗೆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೩); ರಸಭಂಡವೈದು ವಿದಳವಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಪಸರ ಪತ್ರಿಗೆಯ ಕಂಟಣೆಯೆಪ್ಪತ್ತೈದು (ಶಿವಗೀ. ೧೮೯-೯೪೬). **ಕೆಂಟಲಿ**: ಪರಮೇಶ್ವರನು ಒಬ್ಬ ಬಣಜಿಗನ ವೇಷದಿಂದ ತನ್ನ ಗಿಡ್ಡ ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಟಲಿಯನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಸುಮತಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ಭದ್ರಾಯು. ೬); ತಮ್ಮಣದೀಕ್ಷಿತರ ಕಾಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವರು . . . ತಮ್ಮ ಕಂಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಲಿಕು. ೫); "ನಾವೂ ನೀವೂ ನೆಂಟರು, ಆದರೆ ಕಂಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡಿರಿ" (ಕುಟುಂಬ. ೪೫). **ಕೆಂಟಾಳ**: (ಕ). **ಕೆಂಡಾಲ**: ಉಸಿಗನೆಡಗೌಂಕುಳೊಳಗೊಂದು ಕಂಡಾಲಮಂ ಸಸಿನೆದಳೆಯುತ್ತ ಮಾದೇವಿ ಸಡಗರದೆ ಪಿಂದೆಸೆಯೊಳೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲ್ (ಅರಾಚ. ೮-೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಳ; ತೆಲು. ಕಂಟಲ, ಕಂಟ್ಲ. / ಮರಾ. ಕಂಠಾಳ, ಕಂಠಾಳೀ]

ಕೆಂಟಲೆಎತ್ತು, ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತು, ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು (ನಾ). ಕಂಟಣೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು; ಹಸುಬೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು: ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಕಂಟಲೆಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಆಳು ಹೊರಡುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದನು (ಚಿಕರಾ. ೩೬೬). **ಕೆಂಟಣೆಯೆತ್ತು**: ಗುಡಿಯುಂ ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತುಂ ನಡೆಗುದುರೆಯುಮೆರಡು ಬಂಟರಿರ್ವರ್ ತೊತ್ತಿರ್ ಕಡುಗೂರ್ಪ ಮಿಂಡಿವೆಂಡಿತಿಯೊಡವಾರದ ದಂಡು ಜವನ ದಂಡಣೆಯಲ್ತೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೪). **ಕೆಂಠಣೆಯೆತ್ತು**: ಚಂಡಿಗೊಳುವ ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತ ಸಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು ಕೆಲರು (ನಾಗಕು. ೧೫-೫೦).

[ಕಂಟಲೆ + ಎತ್ತು₂ (< ಎಚ್ಚು₁). / ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಳವೆರುದು]

ಕೆಂಟವಣ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಲಿಪಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಪುರವರ್ಗ ಗೌಡಿಕೆ ಮಾನ್ಯ ಪೇಟೆಪದಿಕೆ ಉಂಬಸಿದ್ಧಾಯ ದಾಯ ಕಾರಕ ಕಂಟವಣ ಮೊದಲವಿದ್ಯ ×× ನುಂಟಾದನುಮ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೬-೩೫; 1629). 'ಕಂಠವಣ' ಪರಾ. [ಕಂಟ + ಪಣ₁]

ಕೆಂಟವಲಗೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಲಗೆ (?): ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಲಗೆಗಳಿಂ ಬಕುಳದ ಬೋದಿಗೆಗಳಿಂ ಬಂದೂಕದ ಬಾರವಟ್ಟೆಗಗಳಿಂ ಕೇತಕಿಯ ಕಂಟವಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠದಲಗೆ]ಗಳಿಂ ಕುರವಕದ ಕೀಲ್ವದುವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೋಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೬ ವ). [ಕಂಟ ? + ಪಲಗೆ]

ಕೆಂಟೆಳಿಸು, ಕಂಟಣಿಸು, ಕಂಠಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು: ನಿಜಪುರೋಪವನ ಲೀಳೆ ಮಧುಮಾಸ ವಿರತಿಯೊಳ್ ಮಸುಳ್ದರೆ ಕಂಟಳಿಸಿದ ಮಯ್ದೆರಸಿ ನಿಸಾಕುಳನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೫); ಪಾಟ್ಟನೆವುಲ್ಲನುರ್ಚವಂದದಿನೆಲ್ಲಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿ ದೇಳ್ವರರೆಬರ್ ಸುಡದಟ್ಟುಸಲಾಜಿದಗ್ನಿ ಕಂಟಳಿಸುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೨); ಜಗವೆಲ್ಲಂ ಕಡುಪಿಂಗೆ ಕಂಟಳಿಪಿನಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೯೨-೮; 12ನೆಯ ಶತ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಜುಗುಪ್ಸೆಪಡು: ಬಳಮಚುದಿರ್ದ ತೋಳನಿಚುಳೆಯ್ವಳಿಪಿಂದೆ ಪುರುಳ್ ಧುರಕ್ಕೆ ಕಂ(?)ಟಳಿಸೆ ಕನಲ್ದು ಪೋಗೆ ಸಿರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೫೧). ೩. ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ರೋಮಾಂಚನಗೊಳ್ಳು; ನಿಮಿರು: ವೀರರಸಂ ಕರೆಗಣ್ಮೆ ಕಂಟಳಿಸೆ ಮೆಯ್ಯನಿರಗ್ಗಳಮೊಪ್ಪಿದಂ ಗಳಸರಿತ್ಸುತ ಸಾಹವಲಂಪಟಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೯); ಇಳಾತಳಕ್ಕೆ ಕೀಲಿರ್ದುಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಜ್ಜೆ ಮಿಾಂಟಿ ದಾಂಟ ಕಂಟಳಿಸಿ ಪೊದಳ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪರಿಯುಟ್ಟುದು ವಾಯು ರಯಂ ಹಯದ್ವಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೧). ೪. ಕೇಕರಿಸು: ತೂಂಕಡಿಸುವ ದಿಳ್ತಾಗುವ ಬಿಕ್ಕುವ ತೇಂಕುವ ತೇಗುವ ಕಂಟಳಿಸುವಖಿಳ ವಿಕೃತಿಗೆ ಸಲ್ಲಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೪). ೫. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಖಂಡೆಯ ಬಾಯಿಂ ತೊಲಗದೆ ಕಂಡರ್ ಕಂಟಳಿಸೆ ಕಾದಿದರ್ ಬಲ್ಗಂಡರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೧). **ಕೆಂಟಣಿಸು**: ೧. ಹೇಸಿಕೆಯನು ನೇಸ ಜುಗುಲನ ಕಾಳಿಜಂ ಕಂಟಣಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಣಂ ಕಲ್ಲಯಿಸ್ಸಲು] ಬೇಕೆಂದು ನೆರಹಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೦). ಗಂಟಲುರಂಬರಂ ಬಚಿತು ಗೋಣೆಟಲಲ್ ಕಡುಸೇದೆಯಿಂದೆ ಮೈ ಕಂಟಣಿಸುತ್ತೆ ಕೋಡಗಚು ಸೀದು ಮುಚುಂಟ ವಿಹಂಗ ಸಂಕುಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೯); ಅಧಿಕನಲ್ಲಾ ಕರ್ಣ ಕಿಚುಕುಳನೆ ಕಂಟಣಿಸಬೇಡಿನ್ನು ಭಾಷೆಗಳುಂಟು ನಿನ್ನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭). ೨. ನರಕದ ನೆಲೆ ಪೇಸಿಕೆಗಳ ಕರು ಮಸಣದ ಪುಟ್ಟು ಪಾಪದೆಚ್ . . . ಅಂತದಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿಸುತ್ತಮೆನ್ನೊಳಿಂತೆಂದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೮); ಪೇಸದೆ ಕಂಟಣಿಸದೆ ಬೆರೆತೋಸರಿಸದೆ ಮಾಂಸಸೇವನೆಗೆಯ್ದನೆ ಭಕ್ತಂ (ಸಮುಪ. ೧೪-೧೪೦); ಆ ಕೊಂಟಣೆಯ ಕಿವಿಲುತನಮಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿಸಿ ವಿದೂಷಕನಿವಳಂ ಜವನಾದೊಡೊರ್ಮಿಂಗೆ ಕೊಯ್ಯಲಮ್ಮನೆಂದು ನುಡಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೬೯ ವ). ೩. ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಮಲರ್ದಳ್ಳೆಪೊಯ್ಯೆ ಮೆಯ್ಯೊಜಗೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕಂಟಣಿಸೆ ಮೆಯ್ಯವಿರೊಯ್ಯನೆ ಕಂಠಕಂದಳಂ ತೆಜಿದು ಮಿಡುಂಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೦); ಸಂದ ಕಲ್ಕರಗೆ ನರರ ಮನ ನಾರಿಯರಿಂದ ಝೋಂಪಿಸದೆ ಕಂಟಣಿಸಿ (ವರ್ಧಚ. ೧-೮೫). ೫. ಆತುರಿಸಿ ಕಾಡುವೆನ್ನಂಡಲೆಗೆ ಕಂಟಣಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಳಿಸ, ಕಂಠಣಿಸ]ದೀತನಲ್ಲದೆ ನಿಲುವರಾರೆಂದು (ಸೋಮಚ. ೩-೪೬); ಬಂಟನಾಗಿರ್ದ ಗಣಕನ ಕಯ್ಮಲೆಂದೊಡವ ಕಂಟಣಿಸದೀಸಿಕೊಂಡಕ್ಷರವ ಕಂಡು ಮನವಂಟೆ (ಸೌಂದಪು. ೫-೮). **ಕೆಂಠಣಿಸು**: ೧. ಭೀಮನ ಗದೆಯ ಘಾತಿಯ ಘುಲ್ಲಣೆಗೆ ಕಂಠಣಿಸಿದವು ಟೆಂಠಣಿಸುವಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫೪); ರವಿ ಮತ್ತೆ ಮೂಡಣ ಗದ್ದುಗೆಯ ವೆಂಠಣಿಸಿದನು ಕುಮುದಾಳಿ ಕಂಠಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೪). ೫. ದಶಕಂಠಾಸುರನ ಕಂಠರವ ದಿಕ್ತತಿಯ ಕಂಠಣಿಸೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೦-೫೪). ೬. ಗೋಳಾಡು; ದುಃಖಿಸು: ಎಡೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಡೆ ಕಂಠಣಿಸದ ಸಮಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಪದಗೋ. ೪-೨೦೧); ಎಸೆವ್ರತಿರೆ ಬಂದು ಮಹಮನೆಯ ಗೋವಳನಲ್ಲಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಂಪಿಸುತ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಟಂ]ಠಣಿಸುತಂತಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಬಸವಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಂ (ಬಸರ. ೯-೧೦೪).

[ಕಂಟಳ₀ + -ಇಸು₃. / ಮರಾ. ಕಂಟಾಳಣೇ]

ಕೆಂಟಾಳ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕೆಂಟ್ಟಿ₁ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಹಾರ: "ಕಂಟಿ– ಕಂಠೀ = ಕಂಠಾಭರಣ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫); ಮೆಚ್ಚೀವೊಡಾ ಗಾವಮಂ ಸರಮಂ ಕಂಟಿಯ ಜೋಡುಸಾಲ್ಗಳನಿವಂ ನೀಡಲ್ಕನಂ ನೋಳ್ಪದೈ (ಮೃಸೂಮ. ೪-೪೮). [< ಸಂ. ಕಂಠೀ]

ಕಂಟಿ$_3$ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಪೊದೆ; ಮೆಳೆ; ಮುಳ್ಳು; ಹೊದರು: ಕಿರಿಗಿಡಗಳೂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕಂಟಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೫೨); ಬನ್ನಿಯ ಕಂಟಿ, ಬೇವಿನ ಕಂಟಿ, ಮುಡಿಯನ ಕಂಟಿ . . . ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗೆದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫); ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲು ಮೆತ್ತಿದಾ ಕವಳಿ ಕಂಟಿಯಾ ಹಣ್ಣು ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಹಾಂಗ ಕಣ್ಣಿರುವ ಹೆಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೮–೧೬). ೩. ಗುಂಪು; ತೋಪು; ಸಮೂಹ: ಸಹಕಾರದ ಸಂದಣಿಯುಂ ತೆಂಗಿನ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿಮದ ತೋರಣಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೮ ವ); ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿ ಕಮ್ಮರದ ಸಂದಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೩೭); ತೆಂಗಿನ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿಮದೊತ್ತರಮುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೭೮ ವ). ೪. ಬೃಹಚ್ಛ್ರೀ ಎಂಬ ವೃಕ್ಷಭೇದ. ೫. ಆರೇಖದಿರ. ೬. ನೀರುಗಂಟಿ. ೭. ಒಂದು ಆಯುಧ: ಅಸ್ಸಿಜ ಸುಲದಿ ಕಂಬು ಕಂಟಿ ಕುಲಿಶಾವನ . . . ಮೊದಲಾದಾ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧಾಶಕ್ತ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪–೨೦; 1672). ೮. (ಆಲಂ) ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ. [< ಸಂ. ಕಂಟಿನ್]

ಕಂಟಿಕೆ$_1$ 'ಕಂಡಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕಂಟಿಕೆ$_2$, ಕಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಏಕಾವಳಿ ಸರ; ಒಂದೆಳೆ ಹಾರ; ಕಂಠಿಕೆ: "ಕಂಠಿಕಾ – ಕಂಟಿಕೆ" (ಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟಿಗೆ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಂಠಿಕಾ]

ಕಂಟಿಗ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಸೇವಕ (ಕ). 'ನೀರುಗಂಟಿಗ' ಪರಾ. [ಕಂಟಿ ? + –ಇಗ]

ಕಂಟಿಗೆ 'ಕಂಟಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕಂಟಿಯ, ಕಂಟಯ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿಘ್ನ: "ಕಂಟಯ – ಕಂಟಕ = ವಿಘ್ನ, ಮುಳ್ಳು" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). **ಕಂಟಿಯ**: "ಕಂಟಕ, ಕಂಟಯ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಂಟಕ]

ಕಂಟಿಯದಾರ, ಕಂಟಯಬಾರ, ಕಂಟೆಯದರ, ಕಂಟೆಯದಾರ, ಕಂಟೆಯಬಾರ (ನಾ). ಕಂಟಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಾಗಿಲು; ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳು ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದಿರುವ ಬಾಗಿಲು: "ಕಂಟಿಯುದಾರ – ಕಂಟಕದ್ವಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). **ಕಂಟಿಯಬಾರ**: "ಕಂಟಕದ್ವಾರ – ಕಂಟಿಯಬಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ); "ಕಂಟಿಯಬಾರಮೆನಲ್ಕದು ಕಂಟಕಮುಹ ಬಾಗಿಲಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩); ಆ ರಾಜಗೇಹಾಜಿರದ ಸೀಯದರದ ಕಂಟಿಯದಾರದಂತರಾಳದಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧–೧೧೭ ವ). **ಕಂಟೆಯದರ**: "ಕಂಟೆಯದರಂ, ಕಂಟೆಯ ದಾರಂ, ಕಂಟೆಯಬಾರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟೆಯದಾರ**: "ಕಂಟೆಯದರಂ, ಕಂಟೆಯದಾರಂ, ಕಂಟೆಯಬಾರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟೆಯಬಾರ**: ಅರಿನೃಪಾಳರ ಹಿಂಡ ನಿಹಾಸಿದಂಡದಿಂ ಕಂಟೆಯಬಾರದೊಳ್ ಸುಳಿಸಿ (ಇಆ. XII, ೯೭–೧೭; 1187). [< ಸಂ. ಕಂಟಕದ್ವಾರ]

ಕಂಟಿಯಬಾರ 'ಕಂಟಿಯುದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟಿರಾಯಿ 'ಕಂಠೀರಾಯಿ' ನೋ.

ಕಂಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು: ಬೆಸವರಿಗೆಯ್ವ ಬೇಸಱಿಸುವಿತ್ತುದನೆತ್ತುವ ಮೇಗುದೋರ್ಪ ಕಂಟಿಸುವ ಕನಲ್ವ ಕಡ್ಡಯಿಸುವೇಱಿದನಂ ತಿಳಿಪಲ್ ಮನಂಗೊಳಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೩); ಅವಳುಮನೊಲಿಸಿ ಕಂಟಿಸಿ ಗೋವರ ಗುಗ್ಗುರಿಗೆ ಮಾಡಿಯುಂ ತಣಿಯಯ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೬); ಕರೆಯದೆ ಕಾಡಿ ಕಂಟಿಸುವ ಕೂಂಟಣಿಯಂ ನೊಣಗಳ್ಳಿ ತಿಂಗೆ ಬೆಂಗುರುಟಿ ಬಳಾರಿ ಬಾಡಿಸುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೬); ಸಖಿ ಕಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಸಿ ಕಾಡುವಳೆಂದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೦); ಮುಳಿವ ಕನಲ್ವ ಕಂಟಿಸುವ ಕಾಡುವ ಬೇಡುವ (ರಸರ. ೩–೧೫೬). [ಕಂಟ + –ಇಸು$_3$. P ಪ್ರಾ. ಕಟ್ಠ (< ಸಂ. ಕಷ್ಟ)]

ಕಂಟಿಸು$_2$ 'ಕಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಕಂಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಮನೆಯ ಒಳಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಚಾಚಿರುವ ಛಡಿ, —ಚಡ, —ಕಂಟ. ೨. ಪಾತ್ರೆಯ ಅಂಚು, —ಕಂಟ. ೩. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಸೋಪಾನಮಾರ್ಗ (ಕ). [< ಕಂಟ ?]

ಕಂಟು$_2$ 'ಕವಟು' ನೋ.

ಕಂಟೆಯದರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟೆಯದಾರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟೆಯಬಾರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು. ೨. ಪಾತ್ರೆಯ ಕಂಟ. ೩. ನಾದ; ಧ್ವನಿ. ೪. ದೇಹ. ೫. ಸಾಮೀಪ್ಯ. ೬. ದಂಡೆ; ತಟ; ದಡ. ೭. ಬರೆಯುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಕಂಟ: ". . . ಕೈಯೊಳಗಿನ ಓಲೆಕಂಠಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟು ಇದನ್ನು ಅರಿಸಿ ಹೋದನು" (ಕಪಪು. ೬–೬೫); ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ 'ಕಂಠ'ವಿದೆ (ವಿಜಸಾ. ೭೮). ೮. ಕಾಂಡ: "ಪತ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರತಿ] ನಾರಾಚಮೆನೆ ಕಂಠ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೫); "ನೀರಲ್ಲಿ ನಿಜ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವದಲಿ ನಿಂದೆಯಲಿ ಶಸ್ತ್ರದಲಿ ಕಾಂಡಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭–೩೮); "ಸಂಹನನ ಸಮೀಪ ನಾದ ತಟ ಕಂಧರಮೆಂಬಿವು ಕಂಠವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ್ಥ, ೫೨). ೯. (ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ) ದೇವಾಲಯದ ಕಮಾನಿನ ಒಂದು ಅಂಗ. ೧೦. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಾಡಪುಂಖ – ಕಂಠ, ಉತ್ತರಣೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೧).

ಕಂಠಚಾಮೀಕರನ್ಯಾಯ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನ್ಯಾಯ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹುಡುಕುವುದು. ಕಂಠಶೋಸಿಕೊಳ್ಳು = (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಗಂಟಲು ಒಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕಂಠಶೋಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದ್ಯಾಗುರು ಎಂದರೆ ಕಾಸಿಗಾಗಿ ಕಂಠಶೋಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಶು ಎಂಬ ಭಾವನೆ (ಹೇಮಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಂಠಕಚ್ಚರ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ತಗುಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ (?): "ಕಂಠಕಚ್ಚರದೊಳ್ ಬಕ್ಕಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೪). [ಕಂಠ + ಕಚ್ಚರ]

ಕಂಠಕುಬ್ಜ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರ: ಕಂಠಕುಬ್ಜ . . . ಪ್ರಳಾಪಗಳೆಂದು ಪದಿಮೂರು ತೆರನಾದ ಈ ಸನ್ನಿಪಾತಂಗಳ್ಗೆ (ಸಕವೈ. ೧೫೧). [ಕಂಠ + ಕುಬ್ಜ]

ಕಂಠಗತ (ಗು). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಂದಿರುವ: ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಬರುತಿರ್ದ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಕಂಠಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿರ್ದನ್ನಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೮); ಕಂಠಗತಪ್ರಾಣೆಯವಳ್ ನಿನ್ನ ದೂಸಱಿಂ ಬಟ್ಟಪ್ಪಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೧೮). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪೇಚು; ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕಂಠಗತವಾಯು (ನಾ). ಉಸಿರು ಕೊರಳೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವವನು; ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು: ಅಂತು ಬಿದ್ದು ಜಟಾಯು ಕಂಠಗತವಾಯುವಾಗೆ ದಶಕಂಠನುಯ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೬ ವ). [ಕಂಠಗತ + ವಾಯು]

ಕಂಠಗತಾಸು (ನಾ). ಪ್ರಾಣವು ಕೊರಳವರೆಗೆ ಬಂದಿರುವವನು; ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು: ಅಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣ ಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ ಕಂಠಗತಾಸುವಕ್ಕುಮೇಕಕ್ಷಣದಿಂ (ಜಗವಿ. ೬–೧೧೦). [ಕಂಠಗತ + ಅಸು$_1$]

ಕಂಠಗರಲ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಶ). [ಕಂಠ + ಗರಲ]

ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಠವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಕತ್ತು ಹಿಸುಕು: ಅಂತಕಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯದಿಂ ತಡೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೭೯). [ಕಂಠಗ್ರಹ$_1$+ ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂಠಣಿಸು 'ಕಂಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು 'ಕಂಟಲೆಎತ್ತು' ನೋ.

ಕಂಠತಾಲವ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕಂಠ ಮತ್ತು ತಾಲು ಎರಡೂ ಕೂಡುವ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠತಾಲವ್ಯ – ಏ (ಶೃಬಿಡಿ. ೫) [ಸಂ. (ಕಂಠತಾಲು + –)]

ಕಂಠತ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ: ಆ ತಂದೆ ತಾಯಂದಿರ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಕಂಠತ್ರಾಣವನ್ನೂ ನಾನು ಗೌರವಿಸುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೮೬). ೨. "(ಹೆಂಗಸಿನ) ತಲೆಯ ಮತ್ತು ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (Gorget. ಇಂಕಸ). [ಕಂಠ + ತ್ರಾಣ]

ಕಂಠನಾಳ (ನಾ). ಕಂಠದ ನಾಳ: ಚಂಚುವಂ ತೆಱೆದೆಱಂಕೆ ನೆಱಲ್ದಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ ವಿಯತ್ತಲಕ್ಕೆಗೆದು ಕಾರಮುಗಿಲ್ವನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಡುವಿನಂ ಕರ್ದುಂಕಿ (ಪಂರಾ ಪು. ೬–೧೪೭); ಕಂಠನಾಳ (Larynx)ದೊಳಗೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದಾಗ ಕಂಠನಾಳದ ಹತ್ತಿರ ಶೀತು ರಣೆಯಾದ ಜೊಲ್ಲನ್ನು ಹೀರಿ ಹೊರತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೨೬). [ಕಂಠ + ನಾಳ$_1$ (= ನಾಲ$_1$)]

ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ; ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕಂಠಬಂಧ: "ಅವನ ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಬೇಕು" ಎಂದು ಅಂಚೆಯವ ಸೂಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೪೪೪). [ಕಂಠ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಕಂಠಪಾಠ (ನಾ). ಉರುಹಾಕುವುದು; ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡುವುದು: ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಿಂದ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಕಂಠಪಾಠಮಾಡಿದ ಕುಶಲವರು ಯಾರೆಂಬುದೇ ಈಗಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ (ಭಾರದ. ೮೬). [ಕಂಠ + ಪಾಠ]

ಕಂಠಪಾವಡ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಕಂಠಪಾವಡ ವಾದಲ್ಲಿ ಉರದಿಂದ ಮಾಜಾ ಹಾಯಲಾಗದು (ಏಲೀಶ್ವ. ೫೪). [ಕಂಠ + ಪಾವಡ]

ಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ಅ). ಕುತ್ತಿಗೆ ಮಟ್ಟ; ಕೊರಳು ತುಂಬುವವರೆಗೆ: ಕಂಠಪೂರ್ತಿ ಕುಡಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯); ಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಿಂದಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳ ತೀಟೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹಾಗೆ ಅವರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೨೪). [ಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]

ಕಂಠಬಂಧ (ನಾ). = ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆ: "[ಷರ್ಟಿನ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ(ಂತೆ ತೋರುವ) ರೇಷ್ಮೆ, ನೂಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ] ಕಂಠಬಂಧ" (Neck-tie. ಇಂಕಸ). [ಕಂಠ + ಬಂಧ]

ಕಂಠಭೂಷೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಅಡ್ಡಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕಕಂಠಿಕೆ (ಶ). [ಕಂಠ + ಭೂಷೆ]

ಕಂಠಮಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ನೆಱೆವ ಗುಣಾಢ್ಯ(ಢ್ಯ) ರ್ಕ್ಕಣ್ಠಮಗೆಱೆಗಿನಿತುಂ ದ್ರವ್ಯದಾಯಮುಂ ಕೊಟ್ಟು(ಟ್ಟ) ವರ್ಗ್ಗ(ರ್ಗ)ಳ್ ತಱಿಸನ್ದೀ ಶಾಸನವನ್ನಿಱಿಸಿದರ್ (ಇಅ. XII, ೨೨೩–೧೧; 929). [ಕಂಠಮ್ಮ$_1$+ ಕೆಱೆ]

ಕಂಠಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಭಾಗ; ಗಂಟಲುಮಣಿ; ಗೋಮಾಳೆ; ಧ್ವನಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ: "ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸ ನಾಳದ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ 'ಥೈರಾಯ್ಡ್ ಕಾರ್ಟಿಲೆಜ್' ಎಂಬ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗ: ಕಂಠಮಣಿ; ಗಂಟಲಮಣಿ; ಗೋಮಾಳೆ" (Adam's apple. ಇಂಕಸ). ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ರತ್ನ. ೩. (ಅಲಂ) ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತು. [ಕಂಠ + ಮಣಿ$_1$]

ಕಂಠಮಾಲೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: ಮಾಲೆಗೆ–ಕಂಠಮಾಲೆ, ಪಚ್ಚೆಮಾಲೆ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಠಮಾಲೆ ೧ಕೆ ಮುತ್ತು ೨೦ ಮಾಣಿಕ ೧೮ ನೀಲ ೨ ತುಂಬಿದ ಕುಸುರಿ ೩೮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೭–೩; 1513); ಹೊಳೆವ ವಜ್ರದ ಕಂಠಮಾಲೆ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸುಲಲಿತ ಕಂಠಮಾಲೆ ಗಳ . . . ಸಲೆ ಧರಿಸಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೪). [ಕಂಠ + ಮಾಲೆ]

ಕಂಠರುತಿ (ನಾ). ಕಂಠಧ್ವನಿ: ಶಕುನಿರವಕ್ಕೆ ಕಂಠರುತಿ ಕೂಟ ದೊಡಂಬಡಿನೊಳ್ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಗಾಯಕತೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೧). [ಕಂಠ + ರುತಿ]

ಕಂಠಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಕೊರಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ, —ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಕೊರಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡವಳು; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಅವಳು 'ಆನಂದದಿಂದ ಔರಂಗಜೇಬನ ಕಂಠಲಗ್ನಳಾದಳು' (ಬಂಕಿಮ. ೨೪೫). [ಕಂಠ + ಲಗ್ನ]

ಕಂಠವಣ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಲಿಪಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಭೂಮಿಗಳು ಮನೆಗಳು ಆಯಹಾರಕ ಕಂಠ ವಣವಳೆ ಬುಟ್ಟಿ ಮೊರಸಹಿತಾ ಕೊಟ್ಟು (ವೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೬೪–೧೫; 1533). 'ಕಂಟವಣ' ಪರಾ. [ಕಂಠ + ಪಣ$_1$]

ಕಂಠವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ರೇಷ್ಮೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಚೌಕ: "ಕಂಠವಸ್ತ್ರ" (Neckerchief. ಇಂಕಸ); ನನ್ನ ಕಂಠವಸ್ತ್ರವನ್ನು (ಮಫ್ಲರ್) ಕೈಚೀಲದಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿದ್ದೆ (ಸಂಚರು. ೯೯). [ಕಂಠ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಂಠಶಾಲೂಕ (ನಾ). ಕಂಠರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎಲಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ಹಾಗೆ ಕೊರಳ ಒಳಗೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಿ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಹುದು. ಅದು ಕಂಠಶಾಲೂಕವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೭). [ಕಂಠ + ಶಾಲೂಕ]

ಕಂಠಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಂಠಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಧ್ವನಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ: ಇದರಿಂ ಖಾಸ, ಶ್ವಾಸ . . . ಕ್ರಿಮಿರೋಗ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಹುದು. ಶರೀರಕಾಂತಿ, ಕಂಠಶುದ್ಧಿ, ಅಗ್ನಿಪಟುತ್ವ, ಧಾತುವೃದ್ಧಿ ಸಹ ಉಂಟಾಗು ವುದು (ಸಕವೈ. ೩೧೮). [ಕಂಠ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಂಠಶೋಷ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಡಿ ಗಂಟಲು ಒಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. (ಅಲಂ) ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವಿಕೆ: "ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ಇವನು ಹಗಲೆಲ್ಲ ಕಂಠಶೋಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಒಂದಸ್ಟೇ ಹೇಳಿ – "ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆಡಿಸಬೇಡಿರೋ" . . . ಎಂದು ತೊಳ ಲಾಡಬೇಕು (ಮೂರುವಾ. ೫೭). [ಕಂಠ + ಶೋಷ]

ಕಂಠಶೋಷಣೆ (ನಾ). = ಕಂಠಶೋಷ ೧: ಕಳ್ಳುಬಣ್ಣದ ವೈಶ್ಯನೊಬ್ಬ ದೊಡ್ಡದನಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠಶೋಷಣೆ ನಡೆಸಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೩) [ಕಂಠ + ಶೋಷಣೆ]

ಕಂಠಶ್ರೀ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯ ಸಂಪತ್ತು; ಉತ್ತಮವಾದ ಶಾರೀರ: "ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ 'ಕಂಠಶ್ರೀ' ಇತರರಿಗಿಲ್ಲ" (ಕಬಸಾ. XIV, ಪೀಠಿಕೆ); ಕೃಷ್ಣಯ್ಯರ್ ಅವರಿಗೆ . . . ಮಂದರಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಲ್ಲ ಕಂಠಶ್ರೀ ಇತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೪೦). [ಕಂಠ + ಶ್ರೀ]

ಕಂಠಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: ಈ ಕಂಠಸೂತ್ರಮಿಾ ಕರ್ಣತಾಟಂಕಮಿಾ ಶ್ರೀಕರಂ ನಿಜಜನನಿಗೇಕೆಂದು ಬಿಡಿಸಿದ್ಯೆ ಸಾಕಿನ್ನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೫೫). ೨. ಯಜ್ಞಸೂತ್ರ (ಕ). ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಆಲಿಂಗನದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. [ಕಂಠ + ಸೂತ್ರ]

ಕಂಠಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಕೊರಳಲ್ಲಿರುವ: ಕಂಠಸ್ಥ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಿಂ . . . ಉದ್ಭಾಸಿಸಿದಂ ಸ್ವಯಂವರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೬೧). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಬಾಯಿಪಾಠ; ಕಂಠಪಾಠ; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವಿಕೆ: ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನು ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕಂಠಸ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಶಮಪಾಂ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕಂಠಾಭರಣ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ: ಆ ತ್ರೈಭುವನಕಾಂ[ತೆಗಂ] ದಲ್ ಕಂಠಾಭರಣಮೆನೆ ಪರೆದ ತನ್ನಧ್ವರ ಧೂಮದೆ ಕರಿದು ಮಾಡಿದಂ ನಿಜಯಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೪೪); ಅವಳ ಕೊರಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಠಾಭರಣವನ್ನೂ . . . ಅರಸನ ಮುಂದಿಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೧೫). [ಕಂಠ + ಆಭರಣ]

ಕಂಠಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಠ; ಗಂಟಲು. ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: "ಉರಸ್ಸೂತ್ರಿಕೆ–ಹೊಕ್ಕುಳ ತನಕ ಜೋತಾಡುವ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೫); ಉಳಿದಾರ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮುರಿ ಪೆಂಡೆಯ ತೋಳ ಬಳೆ ಕಂಠಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಿ] ಕಡೆಯ ಕಡುಕಿನಾ ಬಲುರಾಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೮–೪೫); " . . . ಅವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಂಠಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ" (ಆಬೋಲಿ. ೪೬). ೩. ಕುದುರೆಯ ಕತ್ತಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ. [ಸಂ. ಕಂಠೀ]

ಕಂಠಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಕಂಠಹಾರವನ್ನು ತೊಡಿಸುವುದು: ಯುವರಾಜ ಕಂಠಿಕಾಬಂಧವಂ . . . ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೩). [ಸಂ. (ಕಂಠಿಕಾ + ಬಂಧ)]

ಕಂಠಿಕಾಳಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಮುದ್ರಪ್ರಾಣಿಯ ಒಳಚಿಪ್ಪು; ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ: "ಕಫಂ–ಕಡಲನಾಲಗೆ, ಕಂಠಿಕಾಳಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [?]

ಕಂಠಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂಟೆಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ; ಏಕಾವಳಿ: "ಒಂದು ಸರವಾಗಿರ್ದ ಹಾರಮೇಕಾವಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦–೨೪); ಕಪ್ಪುರದ ಕಂಠಿಕೆ ಬಣ್ಣದ ಸಣ್ಣಮಾಲೆ ತೆಂಗಿನ ತಿರುಳೋಲೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೦೮); ಕುಂಡಳಮನಮರ್ಚಿ ಕಂಠಿಕೆಯನರ್ಪಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೬೦); ನಲ್ಲಕೆಯಂ ಚಿತ್ತರಿಸಿದೊಡೆ ಅರಮನೆಯೊಳ್ ರನ್ನಗಡಗಮಂ ಪೊನ್ನ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಮೆಚ್ಚನೀವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫–೧೬). [ಸಂ. ಕಂಠಿಕಾ]

ಕಂಠಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಸುರಗಿ ತಾವರೆಯು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗುಳ್ಳ ಮಂದಾರ ಕುರವಕಂ ಬಹುಕರ್ಣಿಕಾರ ಕಂಠಿಕೆ ಜಾಜಿ ಬಕುಳ ಲೋಧ್ರಂ . . . ಪುಷ್ಪವಿವು ಯೋಗ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೬–೧೩). [?]

ಕಂಠಿತ (ಗು). ೧. ದುಃಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆತುರವಾದ; ಉತ್ಕಂಠಿತವಾದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಂಠಿಸರ, ಕಂಠೀಸರ (ನಾ). ಕಂಠೀರಾಯಿ ವರಹದ ಸರ; ಕಂಠಿಕೆ: ತುದಿಗೆ ಬಂದಿಹುದೆನಲು ಮುಂಗಡೆ ಚದುರನಿರೆ ತ್ರೈವರ್ಷದಣುಗೆಂದು ಸುದತಿ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಂಠಿಸರವನುಗೋಳಿಸೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೯–೫೮); ಬಾಚಣಿಗೆಗಳು, ಕಂಠಿಸರಗಳು . . . ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳು ಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ (ದಭಾಇ. ೧೬). **ಕಂಠೀಸರ**: ಕಂಠೀಸರ, ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಂಠಿ + ಸರ$_8$]

ಕಂಠೀರವ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಜಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಿಂಹ: ಆ ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತ ಕಂಠೀರವ ರವಮಂ . . . ಕೇಳ್ದಾ ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತರ್ ನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೨); ಕಂಠೀರವದ ಮೇಲೆ ಬಿಡುಕೂರಂಬಂ ತಡೆದಿಱು ಪುಲಿಗಳನೆಂಬುಗ್ಗಡವೇಡರ ಪಡೆಯ ರಭಸಮಾಯ್ತಡವಿಯೊಳಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೪೩). ೨. ಮದವೇರಿದ ಆನೆ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ. ೪. ಮೈಸೂರು ಅರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಸದೃಶ ಕಂಠೀರವನಂಕಿತ ಕೃತಿಯ ಪೇಳುವೆನು (ಕಂನಚ. ೧–೨೩).

ಕಂಠೀರವಗುಳಿಗೆ = ಕಂಠೀರವರಾಯನ ವರಹ: ೨೦ ಮಟ್ಟಿನ ಕುಲುಚಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹೊಲ ಗು ೬ ಉಭಯಂ ಕಂಠೀರವಗುಳಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವರಹದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೪–೧೧; 1763). [ಸಂ.]

ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ನಡುವಿನಂತೆ ತೆಳುವಾದ ನಡುವುಳ್ಳವಳು: ವರ ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯೆ ಮಿಾನ ನಯನಾಂಭೋಜಾಸ್ಯೆ ಬಾಲೇಂದು ಸೌಂದರ ಫಾಲಾಳಿ ಸುಕೇಶಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೬೨). [ಸಂ. ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯಾ (ಕಂಠೀರವ + ಮಧ್ಯ + –)]

ಕಂಠೀರವವಾಹನೆ (ನಾ). ಸಿಂಹವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ದುರ್ಗೆ: ಕೂರಸಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುಗೆ ಕಂಠೀರವವಾಹನೆ ಚಳುಕ್ಯಕಂಠೀರವನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೫). [ಸಂ. ಕಂಠೀರವವಾಹನಾ (ಕಂಠೀರವ + ವಾಹನ + –)]

ಕಂಠೀರವಾಸಂದಿ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ: ಸೌಂದರಾನೇಕಮಣಿ ರುಚಿ ಜಳಸ್ಯಂದಿಯಂ ಮಂದರೋತ್ತುಂಗ ಕಂಠೀರವಾಸಂದಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠೀರವಸ್ಯಂದಿಯಂ] (ಆದಿಪು. ೬–೨೬ ರಗಳೆ). [ಸಂ. ಕಂಠೀರವಾಸಂದೀ]

ಕಂಠೀರಾಯಿ, ಕಂಟಿರಾಯಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ವರಹ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೬ ಕಂಠೀರಾಯಿ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ರೂ. ೩ ಆ. ೪ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦); ಹತ್ತು ಹಣಕ್ಕೆ ಕಂಠೀರಾಯಿ ಒಂದು ವರಹ (ಮಹಾವಂ. I, ೯೦). **ಕಂಟಿರಾಯಿ**: ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಕೊಪ್ಪಲ ಭೂಮಿಯಂನ್ನು ಕಂಟಿರಾಯಿ ಗು ೫ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೩೨; 1813).

ಕಂಠಿರಾಯಪಗೋಡ, ಕಂಠಿರಾಯಿಹಣ, ಕಂಠೀರಾಯಿವರಹ = ಕಂಠೀರಾಯಿ: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೬೩೬); ಎರಡು ಕಂಠಿರಾಯಿಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಪಾರುಪತ್ತೆಗಾರನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೯); ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರಾವಾದ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯ ಅಂದಾಜು ಕಂಠೀರಾಯಿವರಹ (ಮಹಾವಂ. II, ೩). [< ಕಂಠೀರವ?]

ಕಂಠೀಸರ 'ಕಂಠಿಸರ' ನೋ.

ಕಂಠೆಯಭಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಅವದಾತ ಕೀರ್ತ್ತಿವಿಭು ಕಣ್ಠೆಯಭಾರದ ನನ್ನಪಯ್ಯರಾಣನ ತನೆ(ನ)ಯಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಕತ್ತಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮ್ಮಗಂ (ಎಇ. XVI, ೪–೪೧; 978). 'ಕಂಟೆಯಬಾರ' ಪರಾ. [?]

ಕಂಠೋಕ್ತ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಮರೆಮಾಚದ: ಗಂಡನ ಸೋಮಾರಿತನಕ್ಕೆ ಅವನ ಉತ್ತೇಜನವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಆಕೆ ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೂ ಹಿಡಿಶಾಪ ಹಾಕಿದಳು (ಯೋಧಪು. ೭೮).

[ಕಂಠ + ಉಕ್ತ]

ಕಂಠೋಷ್ಠ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿ ಎರಡೂ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠೋಷ್ಠ್ಯ– ಔ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ. (ಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + –)]

ಕಂಠ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠ್ಯ – ಅ, ಆ, ಕವರ್ಗ, ಹ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಕಂಡ$_{1}$, ಕಂಡು$_{2}$, ಖಂಡು$_{1}$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು; ತುಣುಕು; ಭಾಗ: "ಖಂಡ – ಕಂಡ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಕಂಡವೆನಲ್ಕೆ ತುಂಡಿಸೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ವಜ್ರತುಂಡ ಹತಿಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಂತು ಕಂಡಂಗಳುಳ್ಳಿನಮುಂಗಂಗಳನೊಡ್ಡಿಯೊಡ್ಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೬). ೨. ಖಂಡ; (ಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ) ಮಾಂಸ: ಇಱಿದು ಕಣ್ಡಕಣ್ಡಮಾಗಿ ಸತ್ತಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೪೮–೬; 860); ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ವ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೮); ಕಂಡದಿಂಡೆ ಕೋಟ್ಟ್ಯುಮುಳ ರಾಶಿ ನೆಣದುರ್ವು ಪರ್ವೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೬); ನಿಡಿಗರುಳ ಕಂಡದ ಕಾಳಜದ ನೆತ್ತರಿನ ನಿಡುಗಲ್ಲಾಯ್ತು ರಣಭೂಮಿ (ಉತ್ತರಾ. ೮–೭೬). **ಕಂಡು**$_{2}$: ೧. ಕಂಡಿಂದ ಕೆಳಗೆಂಟು ಕಂಭವ ಕಾಲಂತೆ ಕಂಡರಿಸಿದನೊಡನವನು ಕಂಡರೊಂದಾಯತವಾಗಿದ್ದುದದಕೊಲ್ದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು ನೃಪಸುತನ (ಭರತ. ೭೫–೧೬); ಬಾಳೆಎಲೆ ಆರಿಸುವಾಗ. . . ಕೀತು ಹಾಕುವುದೊ? ಕುಡಿ ಹಾಕುವುದೊ? ಕಂಡು ಹಾಕುವುದೊ? (ಮಳೆಮ. ೨೩೫). **ಖಂಡು**$_{1}$: ೧. ಖಂಡನಂ, ಖಂಡನೀಯಂ, ಖಂಡಿಃ, ಖಂಡುಃ, ಈ ೪ ಸರಿಪಾಲ್ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). ೨. ಉರಿತೈಲದೊಳಗ್ಹಾಕಿ ಗುಂಡು ಕರಿದ ಕೆಜನಾಗಿ ಹಂದಿಯ ತಿನಿಸುವ ಖಂಡು (ಪುರಂದ. ೫–೬೮–೩).

[< ಸಂ. ಖಂಡ]

ಕಂಡ$_{3}$ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಕಂದು (?): ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಂಗೆ ಮುಡಿತಿನಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೊರಂಟಿ ಅರಟ ಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೪; 1256); ಹೊಂನೆಯ ಮಾಲು ಅರಟ ಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೦; 1256). [?. / ತುಳು. ಕಂಡೊ = ಹೊಲ, ಭೂಮಿ]

ಕಂಡ$_{4}$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಂಡಗೂಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಂನ್ಯಾಯತದ ದಿರಿದು ಮೂಱು ಕಂ[ಡ]ಗೂಳಿಯ ಹರಿಗೆಯು ಹಿಡಿದು ಜಕಂಣ ನಾಯಕನಿಂದಲ್ಲಿ (ಕಇ. I, ೩೬–೬; ಸು. 1398). [?]

ಕಂಡಗೆ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡಣಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಡಣೆ, ಕಂಡನೆ (ನಾ). ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ; ಒಪ್ಪಂದ (ಕ). **ಕಂಡನೆ**: (ಕ).

ಕಂಡಣೆಪತ್ರ = ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಕಾಗದ (ಕ). **ಕಂಡಣೆ ಹಣ** = ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ (ಕ). [< ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಕಂಡನಿ (ನಾ). ೧. ಒರಳು. ೨. ಒನಕೆ: ಚುಲ್ಲಿ ಪೇಷಣಿ ಕಂಡನಿ ಉಪಸ್ಕರ ಉದಕುಂಭ ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ ಹತ್ಯಾಕಾರಕಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೬). [ಸಂ. ಕಂಡನೀ]

ಕಂಡನೆ 'ಕಂಡಣೆ' ನೋ.

ಕಂಡಪಟ 'ಕಂಡವಡ' ನೋ

ಕಂಡಪಿಳ್ಳೆ (ನಾ). "ಗರ್ಭದೊಳಗಿನ ಕೂಸು, ಮಾಂಸದ ಪಿಂಡ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಐಕ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಕಂಡಪಿಳ್ಳೆಯಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೩–೫೧೮). [ಕಂಡ ? + ಪಿಳ್ಳೆ]

ಕಂಡಬಟ್ಟೆ 'ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಂಡಭೂಮಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಭಾಗ; ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಮತ್ತಮಾ ಪ್ರಭುಗಳ್ಗೆ ಅಳದು ಕಣ್ಡಭೂಮಿಗೆ ನೂಱಕ್ಕೆ ಹತ್ತಱ್ಪೋಪಾದಿಯ ದಶವನ್ದಮನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೨; 1147). [ಕಂಡ$_{1}$ + ಭೂಮಿ]

ಕಂಡಮುಂಡಲ (ನಾ). ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿ ಬೀಳುವ ಮಳೆ; ಖಂಡವೃಷ್ಟಿ (?): ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೂಱುವರ್ಷ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಕಂಡಮಂಡಲವಾದದ್ದೆ ಕುಱುಹು (ಕಾಲಸಂ. ೮೯–೧೧); ಮೂರು ಆರು ಉಳಿದರೇ ಕಂಡಮಂಡಲ ಬಾಗಿ ಹರಿದರೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ತಪ್ಪದೂ (ಮನೆಲ. ೧೮–೩). [?]

ಕಂಡಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರಂಗಲ್ಲೊಡೆಯ ಕಣ್ಡಮ್ಮಯ್ಯನಾ ಮಗನ್ ವಿಲಗಣ್ಡಯ್ಯನು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೬೪–೫; 900). [ಕಂಡ$_{0}$ + ಅಮ್ಮ$_{1}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕಂಡರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಯುವಿಕೆ; ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವಿಕೆ: ಸೂಣ್ಡಯ ಸೋವೋಜನ ಕಣ್ಡರಣೆ ಮಙ್ಗಳಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೪–೪೦; 1049); ಕಲ್ವೆಸದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ ಮರವೆಸಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೬); ಪೊಂಬೊಳಲ ಮಾರೆಯಭಟ್ಟರ ಬರೆಪ ರೂವಾರಿ ಸೊಸೆನೋಝನ ಕಣ್ಡರಣೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೨–೧೦೧; 1142); ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡವೆಸೆದ ವಿಚಿತ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಲಸದ ಗತಿಯಂ ನಡೆನೋಡಿ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೬); ಯಾವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿವಾಹಮಂಟಪ ಈ ತೆರನಾದ ಕಂಡರಣೆಯ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಬಲ್ಲುದು! (ಪಂಯಾತ್ರಿ. ೨೫). [?]

ಕಂಡರಣೆಕಾರ (ನಾ). ಕಂಡರಣೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಷರ, ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ: ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಲಿಪಿಕಾರನ ಮತ್ತು ಕಂಡರಣೆಕಾರನ ತಪ್ಪುಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೬೧).

[ಕಂಡರಣೆ + –ಕಾರ$_{1}$ (< –ಕಾಱ)]

ಕಂಡರಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಂಡರಿಸು ೧: ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಿನೊಳ್ಸುಡಿಯನೆ ಕೊಂಡು ಕಂಡರಣೆಗೆಯ್ದರೊ ಪೇೞೆನೆ (ಅನಂಪು. ೩–೧೯).

[ಕಂಡರಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಕಂಡರಿಸು, ಕಂಡಣಿಸು, ಕಂಡಳಿಸು, ಖಂಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಕಡೆ; ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸು: ಎಸಟ್ಟಿಗನೆಯ್ದೆ ಕಂಡರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನೊಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಚೂರ್ಣಮಂ ಪಸರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೬); ದಿನಕರಸುತವಚನಂ ರಾಮನೆನಿಸು ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರಮುಮೆಂದಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು ನೃಪಶಾಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೨೫); ಈ ಶಾಸನಮಂ ಬೂವೋಜನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮೋಜ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೨೯–೬೧; 1042); ಕರಗಿ ಕಾಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯನು ಬೇಱಿರಿಸಿ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವನು ಕಂಡರಿಸಿದಂತಿರಲೆಸೆವ ಶಿವನನು ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೧೬); ಕರುಮಾಡದ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಖಂ]ಡರಿಸಿದ ಜಾಳಾಂದರದೊಳು ರಾಜಾಂಗನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೭೩). **ಕಂಡಣಿಸು**: ೧. ರಾವಣನಾಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಕಮಂ ಅಣೆದಡರ್ದೆಸೆದನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣಿಸಿದ ರಾಹುವಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೧೧೦); ಮನೋಹರದ ಸಿದ್ಧಿಗಳನೊಳಕೊಂಡು ಕಾರದ ವಿಚಿತ್ರರೆ ಕೆಲಸಗತಿಯಂತೆ ಕೋಱಿಕೊಂಡೆಸವುತ್ತ ಕಂಡಣಿಸಿ (ವೀಕ್ಕಪು. ೮–೨೦–೨೫).

೨. ತುಂಡುಮಾಡು: ಕಡಿವ ಕಂಡಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕೈದುಡುಕಿದೊಡೊಡನೆ ಮುರಿವ ಮೇಘಪಥಕೆ ಬಿಡದಡರುವ ಬಿರುದಿನ ಬಹುತುರಗವ ಪೊಡವಿಪರಿಗೆ ತೋಱಿದರು (ಅಂಜನ. ೬–೯೨). **ಕಂಡಳಿಸು**: ೧. ಕಂಡಳಿಸಿದ ಕರ್ಪುರದ ಕರಂಡಗೆಯಂ ನಗುವ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೪೦); ಪಳುಕಿನ ಭಿತ್ತಿಯಿಂದೆ ಶಶಿಕಾಂತದ ಬಾಗಿಲುವಾಡದಿಂದೆ ಕಂಡಳಿಸಿದ ವಜ್ರವೇದಿಕೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೬೪). **ಖಂಡರಿಸು**: ೧. ಬರೆದಂ ಪೆಗಂ ಖಣ್ಡರಿಸಿದಂ ಪದುಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೧೭; 1021); ಮಾಳೋಜಂ ಸಾಸನಮಂ ಅಕ್ಕರಮಂ ಖಣ್ಡರಿಸಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬–೫೩; 1080); ಬಿರುದ ರೂವಾರಿ ಮುಖತಿಳಕಂ ವರ್ದ್ಧಮಾನಾಚಾರಿ ಖಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. II, ೭೩–೫೩; 1118). ೨. ಹಿಡಿಂಬನ ಹಿಂಡಿ ಬಕಾಸುರನ ಖಂಡರಿಸಿ ಕೀಚಕನ ಮಂಡಲದೊಳಗೆ ನಿಂದೆ (ವಿಪಕೀ. ೬೦). [ಕಂಡರಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಡರೆ (ನಾ). ದೇಹದೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯವಾದ ರಕ್ತನಾಳ (*). [ಸಂ. ಕಂಡರಾ]

ಕಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡಿಗತ್ತಿ (*). [?]

ಕಂಡವಡ, ಕಂಡಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ: "ಕಂಡವಡಂ ತೆಱೆಸೀರೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪); ತಳಿರ್ಗಳ ಕಂಡವಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಟಂ]ಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸುಗಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೯). **ಕಂಡಪಟ**: "ಕಾಂಡಪಟ – ಕಂಡಪಟ" (ಶಮುದ. ೨೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಅಮರೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಟ್ಟುಳಿಯ ಕಕ್ಕುಂಬ ತೊಡಂಬೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಂಡಪಟ. / ತೆಲು. ಕಂಡವಡ]

ಕಂಡವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಟವಾಗು; ಮಾಂಸಖಂಡಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ದಪ್ಪವಾಗು (*). [ಕಂಡ$_1$ + ಇಡು$_1$. / ತೆಲು. ಕಂಡಪಟ್ಟು]

ಕಂಡಸಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಮಿದಿಲೆಯ ಕದುಯ್ಯ ಭರತಯ್ಯ ದಿಟ್ಟಿಯಮ್ಮ ಅಮ್ಮಣಬೀಯವರು ಕಂಡಸಕ್ಕರ ಕಸವಣ್ಣ ಕುಣ್ಣನಗಮ್ಮ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಇನ್ತಿನಿಬರಾ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧–೧೫; 903). [?]

ಕಂಡಸಕ್ಕರೆ, ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ: ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪). **ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ**: ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ ಚಿಲುಪಾಲು ಗಾರಿಗೆ ವಡೆ ಮಂಡಿಗೆ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ತಂಡತಂಡದೆ ರಾಸಿಗೈದು ನೈವೇದ್ಯವ ಚಂಡಿಕಾಂಬಿಕೆಗರ್ಪಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೨೮). [< ಸಂ. ಖಂಡಶರ್ಕರಾ]

ಕಂಡಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಲ್ಲವತ್ತಂ ಬೇವು ಬಿಕ್ಕೆ ಕಂಡಸಿ ತಪಸಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೧೭); ಕಂಡಸಿ ಸೊಪ್ಪಂ ಅರೆದು ಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮೋಹ ಗುಣ (ವಿವ್ಯವಿ. ೪). [?]

ಕಂಡಳಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ ಐನೂರ್ವರ ಒಂದು ಬಿರುದು; ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಲಕ್ಷ್ಮೀವಕ್ಷಸ್ಥಳಂ ಸರಾಳಿಂಗಿತ ಭುವನಪರಾಕ್ಕ್ರಮಂ ವಾಸುದೇವ ಕಣ್ಡಳಿ ಮೂಳಭದ್ರೋದ್ಭವ[ಂ] ಭಗವತೀ ವರಪ್ರಸಾದಂ (ಕಇ. IV, ೫೫–೬; 1000); ಜಯವಧೂಲೋಲರ್ ಕಣ್ಡಳೀಮೂಳಭದ್ರೋದ್ಭವ ವೀರಾವತಾರರೇಕೈಕವೀರರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೧–೧೯; 1045). [?]

ಕಂಡಳಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ 'ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ, ಕಂಡಬಟ್ಟೆ, ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ (ಅ). ಮನ ಬಂದಹಾಗೆ; ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ: ಈಗ ಅವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಲಭ್ಯವಾದವು. ಇದ್ದವುಗಳ ಬೆಲೆ ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ (ಕೈಹಕಾ. ೩೧); ಅಹಲ್ಯೆಯ ಮನಸ್ಸು ಹಾದಿಬಿಟ್ಟು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಅಲೆಯತೊಡಗಿತು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೧೨೧); ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು ಎಂದು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಯಾರೂ ಹೇಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಪಂಜೆನೆ. II, ೯೨); "ಗೌಡರು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಬೈದರಲ್ಲಾ ಇವತ್ತು, ನನಗೆ? . . . ಇವತ್ತಾದ್ರೂ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ" (ಮಲೆಮ. ೪೭೧). **ಕಂಡಬಟ್ಟೆ**: ಅಟ್ಟಿದ ಕೌರವ ಬಲವಾ ಕಂಡಬಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ದಿಬ್ಬಣವಾ (ಕನಕಾಂ. ೫೧). **ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ**: ಮೊಗಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ನಿಂತೆಡೆ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಅವರನ್ನು ಗೋಳಾಡಿಸಿರುವನು (ಹಿಂಕಿರು. ೪೦); ಕೆಲವು ಜನರು ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದಂಬನಾ. ೮೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಡಮಟ್ಟುಂ = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ]

ಕಂಡಾಲ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕಂಡಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕಂಡಾಳು, ಕಾಡುಬೆಣ್ಣೆ ಬಿದಿರುಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗ. ೨೪–೪೩೯). [?]

ಕಂಡಿ$_1$, ಖಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಿಂಡಿ; ರಂಧ್ರ: ಎಸೆವಂಬುಗಂಡಿ ಪಟಲ ಕಂಡಿ ಸುಭಟರು ಮುಸುಕಿ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಕಂಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೫೨); ಪ್ರಕಾಶನವು ಬೆಳಕಿನ ಕಂಡಿ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿರಿಸಿದ ರಾಸಾಯನಿಕ ಪ್ಲೇಟ್ ಇಲ್ಲವೆ ಪಟಲ (Film) ಇದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೪). ೨. ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ: ಕಂಡನಾತನ ಕಪಟವೇಷದ ಕಂಡಿಯನು ನೆಱೆ ನೋಡಿ ಭಾವಿಸಿ ದಂಡನಾಯಕ ಬಳಿಕ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು ಗುರುವೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨–೩೮). ೩. ಮೃಗಗಳು ಕಾಡಿನಿಂದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಅಥವಾ ಬರುವ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕೆಯಂ ಗಣಿದಮಂ ಕಂಡಿಯಂ ಮಾರ್ಕಂಡಿಯಂ ಪುಗಿಲಂ ಪೋಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩); ನಾಯ ಬಾಯ ಮೊಲನಂ ಕೈಗುತ್ತಿ ಕೊಲ್ ಕಂಡಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆ ಕುತ್ತೆಬ್ಬಿಸು ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೧೫); ಬಿಲ್ಲಿನವರು ಜೀವಾದಿಗಳು ಆ ಕಾಡಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಡಿಗೆ ಓಡುವ ಜಾಗಗಳನ್ನು . . . ತಮ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಕಂಡಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಲೆಚ. ೫). ೪. ಗುಪ್ತದ್ವಾರ: ಭ್ರಂಡನ ಕಂಡರೆ ಕಂಡೀಲಿ ಆದರೂ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಖಂಡಿ$_1$**: ೧. ಕರುಳ್ಸೂಸಿದೊಡಂ ಖಂಡಿಯ ಬಾಯಿಂ ತೊಲಗದೆ ಕಂಡರ್ ಕಂಟಳಿಸೆ ಕಾದಿದರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೫೧); ಸುಪ್ರಚಂಡನೆಂಬುದೂ ಕಂಡಿತೀಗ ಮಯ್ಯೊಳಿರುವ ಖಂಡಿ ಪೇಳ್ವುದೂ (ರಾವಸೋ. ೮).

ಕಂಡಿಮಾಡು = ತೂತುಮಾಡು: ಧಾತ್ರಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡಿಮಾಡಿ ಕಣ್ ತಣಿವಿನಮಂದು ನಿಂದಿಱಿದ ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆನೋಟ್ಪಹೀಂದ್ರರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೧).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಣ್ಣ; ತುಳು. ಕಂಡಿ, ಖಂಡಿ, ಗಂಡಿ; ಕೊಡ. ಕಂಡಿ; ತೆಲು. ಗಂಡಿ, ಗಂಡಿಕ]

ಕಂಡಿ$_2$ 'ಖಂಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಂಡಿಕೆ$_1$, ಕಂಟಕೆ$_1$ (ನಾ). ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ, —ದಾರದ ಉಂಡೆ: ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ದೇದಾವ. ೬೦–೧೪೭). **ಕಂಟಕೆ$_1$**: (*).

ಕಂಡಿಕೆಮುಳ್ಳು = ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮುಳ್ಳಿನಂತಹ ಕೊಕ್ಕೆ (*).

[ಕಂಡು$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಕಣ್ಡು; ತೆಲು. ಕಂಡೆ, ಕಂಡಿಯ]

ಕಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು; ಚೂರು: "ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಕೆ ಯೆಂಬುದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಗ. ೭೩); ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದ ಬೆರಲ ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಂ ಪಸಿಯ ರಸಿನದ ಕೊಂಬನುಡಿದು ಸುಣ್ಣಂದೊಡೆದಿದೀಡಾಡಿದಂತಾಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ); ಕರಿಯ ಕರ್ದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗಳೊ ಕರಶಾಖೆಗಳೊ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೦); ಚಂಡಿಮಾಡಿದ ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಕಬ್ಬಿನದೊಂದು ಕಂಡಿಕೆಯನು ಕೊಡುವಂತೆ (ಭರತ. ೪೯-೧೪೩). ೨. "ಭಾಗ, ಏಕದೇಶ" (ಲಶಿಚಂ. ಕೋಶ): ಪಾಳಿಯೊಳ್ ನಿಜಿಗೆ ಪದವರ್ಥರುಚಿ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಖಂ]ಡಿಕೆಗಳೋಳಿಯಿಂ ಪಠಿಸುತಾ ಪದಗಳಂ ಛೇದಿಸುವ ಪೇಳುತಿಪ್ಪಾ ಕ್ರಮವ ನಾರಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಸೂತ್ರಮಂ ನೆಲೆಯಜಿಃವುತ (ಲಶಿಚಂ. ೩೬-೫); ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶತಪಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯವರೆಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೪೩). ೩. ಕಾಂಡ: "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ – ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೫). [< ಸಂ. ಖಂಡಿಕಾ]

ಕಂಡಿಕೆವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಎಳ್ಳು ಜೋಳ ನಲ್ಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಖಾಣ ಥಿಬನ್ನಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಅಡಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮; 1185); ಕೊಡರು ನಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫; 1206); ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪಣ ೨ ವತ್ತಗದ್ಯಾಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೩೪; 1216). [ಕಂಡಿಕೆ$_1$? + ಪಣ$_1$]

ಕಂಡಿತ$_1$ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಕಂಡಿತಮಪ್ಪ ಪರತತ್ತ್ವ ವಿಷಯವನು ಕಂಡು ನಂಬುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯೩); ತನ್ನ ಕಂಡಿತವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗುವ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಡುವ ಮಾತು ... ಎಂತಹದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ ಮಿಗಿಲಾದುದು (ಭೂಮಿತಾ. I, ಮುನ್ನುಡಿ). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತ]

ಕಂಡಿತ$_3$ 'ಕಂಡಿತಂ' ನೋ.

ಕಂಡಿತಂ, ಕಂಡಿತ$_2$ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ: ನಾವನಾರ್ಯರನೊಳಗಿಸೆ ಸಮಾಜದ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ ತಾನುತ್ತರೋತ್ತರವಹುದು ಕಂಡಿತಂ! (ಹಬ್ಬರ. ೨೪-೨೪). **ಕಂಡಿತ$_2$**: ಆರು ತಪ್ಪಿದರು ಕಂಡಿತ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೬೩-೨೩; 1412). [< ಕಂಡಿತ$_1$]

ಕಂಡಿತವಾಚೆ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಮಾತು; ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಮಾತು: ಇದು ವೇ ಕಂಡಿತವಾಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡಿತವಾಚ್ಯ] ಅಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬. ೪೨-೧೨). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತವಾಚಾ]

ಕಂಡಿತವಾದಿ (ನಾ). ಕಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ಆಡುವವನು: ಕಂಡಿತವಾದಿ ಲೋಕವಿರೋಧಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತವಾದಿನ್]

ಕಂಡಿದೋರು (ಕ್ರಿ). (ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ) ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಚೋರಗೆ ಕಂಡಿದೋರಿ ಪಡೆಯಂಗೆ ದೂರ ಹೇಳುವಾ ಕುಟಿಲ ಚರನಂತಾದೆ (ನವಮೋ. ೩೦-೪೫). [ಕಂಡಿ$_1$ + ತೋರು (< ತೋಱು)]

ಕಂಡಿಬೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಾಗು; ತೂತುಬೀಳು: ಅನೇಕ ವಿಧದ ಘಾಯ ಗಳಿಗಳಿಂ ಪೊಳಲ್ವೋದ ಮೆಯ್ಗಳಂ ಕಳೆಯೆ ಪಾಱುವ ಕೈಗಳುಂ ಕಂಡಿಬಿರ್ದ ತೋರ ತೊಡೆಗಳುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೫೪ ವ). [ಕಂಡಿ$_1$ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕಂಡಿವಲ್ (ನಾ). ನಡುವೆ ಸಂದಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವ ಹಲ್ಲು: ಮಿಂಚುದಲೆಗಳ ಕಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡಿ] ವಲ್ಗಳ ಸಂಚದವದಿರ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ಕುಂಚಿತರ ಹೆದ್ದಸಿಗಳಾ ಜೊಳ್ಳುಗಳ ಹೇರೊಡಲ ವಂಚಕರ (ಬಸವು. ೫೧-೫೪). [ಕಂಡಿ$_1$ + ಪಲ್]

ಕಂಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: ದುರದೊಳ ಗಿದಿರಾದ ವೈರಿರಾಯರ ಗರ್ವಗಿರಿಶಿಖರವ ಕಂಡಿಸುವ ವರವಜ್ರದಂಡ ದಂಡದಲಿ ಭೂಪಾಲನ ಸುರುಚಿರ ಖಡ್ಗವೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೨೨-೯). ೨. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು: ಈ ಧರ್ಮವನು ಕಂಡಿಸದೆ ನಡೆಸಿದಡೆ ತಮ್ಮ × × × ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಫಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೯-೧೮; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಂಡ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಂಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತು; ಕೊರೆ: ವಾರಿಕಲ್ಲ ಕಡಿದು ಪುತ್ಥಳಿಯ ಕಂಡಿಸುವಂತೆ ಉಪ್ಪಿನ ಪೊಟ್ಟಣವ ಉದಕದಲ್ಲಿರಿಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಣುತೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ಲಿಂಗವ ವಗ್ರಾಹಕ (ವಚಶಾ. II, ೪೨೮). [< ಕಂಡರಿಸು ?]

ಕಂಡು$_1$ (ನಾ). ದಾರದ ಉಂಡೆ; ಕಂಡಿಕೆ (೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಡು; ತೆಲು. ಕಂಡೆ, ಕಂಡಿಯ]

ಕಂಡು$_2$ 'ಕಂಡ$_1$' ನೋ.

ಕಂಡು$_3$ (ನಾ). ನವೆ; ತೀಟೆ: "ಮೆಯ್ಯ ತಿಮಿರ ಕಂಡೂ ಖರ್ಜು ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧); ಆಕೆಯಾ ಕೂಸಿನ ಕಯ್ಯ ಪತ್ತಿರ್ದ ಕಂಡುಗಳಂ ಕಂಡು ಕರಕಂಡುವೆಂಬ ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಸಲಹುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಡು$_4$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಂಡುಕ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡುಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಪರಂ(ರ)ದಿಶಿ ಕ(ಕೆ?)ಣ್ಡುಕೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾವಿಧಿ (ಇಆ. V, ೫೧-೧೯; 5ನೆಯ ಶತ). [? + ಊರ್]

ಕಂಡುಗ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುತುಂಡಾಗು: ಕಂಡುವೋದ ತೊಡೆಯುಂ ಪಿಸುಟ್ಟಿ ಕಿಟ್ಟೊಪ್ಪೆಡೆಯುಂ ... ಕೋಟ್ಟುದುಳ ಕೋಟ್ಟಿಸಜುಮುಗುರ್ವು ವಡೆಯೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [ಕಂಡು$_3$ (< ಕಂಡ$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಂಡೂತಿ (ನಾ). ತುರಿಸುವುದು; ತುರಿಕೆ; ನವೆ; ತೀಟೆ: "ಕಂಡೂತಿಃ, ಕಂಡೂಯಾ, ಕಂಡೂಃ, ಕಂಡೂಯನಂ, ಖರ್ಜೂಃ – ಈ ೫ ತಿನಸು" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೯೯); ಶಿರದ ಕಂಡೂತಿಯನು ಕಳೆಯಲ್ಬುರಿವ ಕೋಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡು ತುರಿಸುವ ಪರಿಯ ಮಾಡಿದೆ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೨೭). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂಯನ (ನಾ). = ಕಂಡೂತಿ: ವನಕರಿಕಪೋಲ ಕಂಡೂಯನ ದಿಂದಂ ಪಾಯೆ ಮದಜಲಾಸವರಸ ವಾಸನೆಯಿಂದಿತರ ವನಂಗಳು ಮನುಕರಿಪುವು ಸಪ್ತಪರ್ಣಪಾದಪ ವನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂರಗಣ 'ಕಂಡೂರ್ಗಣ' ನೋ.

ಕಂಡೂರ್ಗಣ, ಕಂಡೂರಗಣ (ನಾ). ಜೈನಯತಿಗಳ ಒಂದು ಸಂಘದ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಡೂರ್ಗ್ಗಣಾಬ್ಧಿ ಚಂದ್ರನ ಖಣ್ಡಿತ ಸುತಪೋ ವಿಭಾಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೩೧; ?). **ಕಂಡೂರಗಣ**: ಕಣ್ಡೂರ ಗಣೋರು ಕನ್ನಿವೃದ್ಧಿಕರಃ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೨೩; 980). 'ಕಾಣೂರ್ಗಣ' ಪರಾ. [ಕಂಡೂರ್$_0$ + ಗಣ]

ಕೆಂಡೂಲ, ಕಂಡೂಳ (ಗು). ನವೆ ಹತ್ತಿದ; ತುರಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಡಿತ ಹತ್ತಿದ: ಮದಪಯಃಕೆಂಡೂಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ, ಯ] ಗಂಡಸ್ಥಳ ದ್ವಿರದೋದ್ವೃಷ್ಯಘನಸ್ರವತ್ ಸರಳ ಸಾರಾಮೋದ . . . ಮಂದಾನಿಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೯). **ಕೆಂಡೂಳ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಕೆಂಡೂವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ನವೆಯ ಹರಡುವಿಕೆ: ತರು ಕಾಂಡಂ ದೆಸೆ ಯಾನೆಗಳ್ಗೆ ಕಂಡೂವ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಪಿಂಗಿಸುತ್ತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೩–೩೫). [ಸಂ. (ಕಂಡೂ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ)]

ಕೆಂಡೂಹೃತಿ (ನಾ). ನವೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತೀಟೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎನ್ನಯಭುಜಕಂಡೂಹೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಡೂತಿ] ಯಂ ನೆಗಳ್ವೆಂ ತೋರ್ಪೆನೆನ್ನ ಸಾಹಸದಿರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೩೨). [ಸಂ.]

ಕೆಂಡೂಳ 'ಕಂಡೂಲ' ನೋ.

ಕೆಂಡೆ 'ಖಂಡೆ' ನೋ.

ಕೆಂಡೆಗೊಳ್ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕೆಂಡೆಯ$_1$ 'ಖಂಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ಖಂಡಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾತೇ ಕಂಡೆಯ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಂಡೋಲ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೂಡೆ, —ಗಳಗೆ. ೨. ಕಾಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗ್ರಾಣ. ೩. ಒಂಟಿ. [ಸಂ.]

ಕೆಂತ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಇಳಿಜಾರು; ಕಡಿದು: ಮಡಿಕೇರಿಯಿಂದ ಸುಳ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಬಹಳ ಕಂತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಆಳ: ಎಂಥ ಶಬೆ ಅಂತೀಯ! ಕೆಂಡದೊಳಗಡೆ ಕೆಂತಹೂತ ಬದನೆಯಕಾಯಿ ಯಂತೆ ಮೈ (ಚಂಡಮ. ೩೧). [← ತುಳು. ಕಂತ್, ಕಂತ]

ಕೆಂತರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಂದವಾಡಿ ಸಾಸಿರದ ಕಂಪಣಂ ಭಾಗಿ ೧೨೦ ಬಳಿಯ ಬಾಡಂ ಕಂತರಿಕೆಯಂಬ ಗ್ರಾಮಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೭–೩೫; 1184). [?]

ಕೆಂತರಿಸು 'ಕತ್ತರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕೆಂತಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಹಂಗರ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಂತಾ ಡಿಯ ಬಿಂನಾಣಿಯ ಕಯ್ಯಲೂ ಹಂಗರಬಟ್ಟನ ಕಯ್ಯಲೂ ಧನಿಯರು ಮೂಲವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೯೯–೧೪; 1365). [?]

ಕೆಂತಿ$_1$ 'ಕಂದಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಲಿಂಗಗಳಿಗೂ, ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೂ ಲೇಪಿಸು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಗೇರೆಣ್ಣೆ ಹಾಗೂ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕರಿಯ ಮಿಶ್ರಣ: ಬೂದಿ ಕಂತಿಯ ಬಡಿದು ರನ್ನಕಂತೆಯ ತೀಡಿ ಜೋಗಿರೂಪವು ಒಪ್ಪುವದೊ ದೇವಾ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೪೯–೨೬). ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: "ಶ್ರಮಣಾ, ಭಿಕ್ಷುಕೀ, ಮುಂಡಾ – ಈ ೩ ಕಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೩೩೩); ಕಟೆಯಿಲ್ಲಲ್ಲ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗಂತಿಯರ್ ನೋನ್ತು (ಎಕ. II, ೭೬–೨; 700); ತಮ್ಮತ್ತೆವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯ ರಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪–೨); ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿ ಯರ . . . ಮುಂದಂ ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮–೨೬). ೩. ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಕವಯಿತ್ರಿಯ ಹೆಸರು: ಕಂತಿ ಹಂಪನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು (ಕವಿಚ. I, ೧೧೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನಿ]

ಕೆಂತಿಕಾಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?).

ಕೆಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತು ಕಂತಿ ಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ನಾಗಂಣ್ಣ ಒಡೆಯರು ಸಾದಲಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೩–೫; 1371); ಕಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ಗಜದಳ ವಿಭಾಡ ಸಮುದ್ರಸಾಳ್ವ × ಗೆಟೆಹಾಳ ಮದುವರಸನಾಯ್ಕರ ಮಗ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೩–೬; 1547). [?]

ಕೆಂತಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ತಾನುಂ ಪದ್ಮಾವತಿ ಕಂತಿಕೆಯರ ಪಕ್ಕದೆ ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧಮಾನಮಂ ನೋಂತು (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೩–೨೨); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ ಪದ್ಮಾವತಿಯರೆಂಬ ಕಂತಿಕೆಯರ ಸಾರೆ ರತ್ನಾವಳಿ ತಪ ದೊಳ್ ನೆಗಟ್ದು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೧೯); ಸುರಮಂಜರಿ ಕಂತಿಕೆ ಚಾರಿತ್ರವನಿರದಾಂತು ತಪಿಸುತಲಿರಲು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೪–೬೩). [ಕಂತಿ$_2$ + –ಕೆ ?]

ಕೆಂತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆರಿಸು; ನಂದಿಸು (ಳ). [ಕಂತು$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಕೆಂತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಅಡಗು: ನಾಳೆಗಂ ನಳಿನಸಖ ಕಂತು ವನಕಂ ಕಾಯ್ವೆ ಸೈಂಧವನ ರಣದಿ (ತುರಂಗ. ೫೩–೬೫); ಮುತ್ತಣ್ಣನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಹೊತ್ತು ಕಂತುತ್ತಿತ್ತು (ಈ ಕಥೆ. ೯೪); ಕಂತಿದೆ ನೀ ದಿನಾಂತದಿನನಂತೆ (೧೪೨ಎಂ. ೫೩–೧೨); ವೆಂಕಮ್ಮ ಆಗಲೇ ಸರೋವರದ ನೀರಲ್ಲಿ ಮಿಂದಿ ಕಂತುವತನಕ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೪). ೨. (ಕರಾ) ಚುಚ್ಚು; ನಾಟು: ನಡೆಯುವಾಗ ಮುಳ್ಳು ಕಂತೀತು, ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಂತ್, ಕಂತು]

ಕೆಂತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು. ೨. ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಹಣ, ಕಾಳು ಅಥವಾ ಇನ್ನು ಯಾವುದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ನಿಯಮಿತ ವಾದ ಅವಧಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕಾದ ಪಾಲು; ನಿಶ್ಚಿತ ಪಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ; ಕಿಸ್ತು: ಕಂಪನಿಯವರು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಕಂತಿನ ಮೇಲೆ ಆರು ಹೊಲಿಗೆಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರು (ಬದುಜ. ೧೯೯); ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಕಂತುಕಟ್ಟು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೫೨); ಪುಣ್ಯವಂತ ಕೊಡಲು ಬೇಕಿಲ್ಲ ನೀನವಗೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂತ (ಗಣೇಶ. ೭೧–೧೦). [?]

ಕೆಂತು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: "ಮನಸಿಜಂ ಮನ್ಮಥಂ . . . ಕಂತುವೆನೆ ಮಾರನೆನೆ ಮದನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬–೨೨); ನಿರ್ಜಿತ ಕಂತುವೆನಲ್ಕಂತು ಪುಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೬); ನಂದನ ವನದೊಳಗೇನೇಂ ಬಂದವೊ ಮರನೆಂದು ಕಂತು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಅಜಪು. ೬–೧೩); ನನೆಗಣೆಯಂ ತೂಗುತುಂ ಕಂತುವೀ ಬಂದಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೧); ಕಂತು ಕೂರ್ತಾತ್ಮರತಿಯೊಡನೆ ಈಸಾಡಲ್ಕೆ ರಾಗಮಗ್ನಲಿಸಿತೆನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೭–೨೯೩). ೨. ಹೃದಯ. ೩. ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕೆಂತುಕ, ಕಂದುಗ (ನಾ). ಆಟದ ಚೆಂಡು: ಲೀಲಾಂಬುಜದ ರತ್ನಕಂತು ಕದ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ (೧೧೦ಕ. ೩–೯೧ ವ); ಒಲೆಯಲು ತನುಲತೆ ಸುರಿಯೆ ಕಂಗಳ ಕಾಂತಿ ಲಲನೆ ಹೊಡೆದಳು ಕಂತುಕವಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯–೪೨); ರತಿಕಾಮರ್ಕಳ ತಿಱುಕಳ್ಳಾಟದ ಇಂದ್ರಾಶ್ಮ ಕಂತುಕಂಬೊಲೆಸೆವ ಬಾಲಜಂಬೀರದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩–೧೬). **ಕೆಂದುಗ**: "ಕಂದುಗ (ಕಂತುಕ) – ಕಂದುಕ = ಚೆಂಡು" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). 'ಕರಗಂದುಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಂದುಕ]

ಕೆಂತುಕಕೇಳಿ (ನಾ). ಚೆಂಡಾಟ: ಕಂತುಕಕೇಳಿಗಿನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪೆ ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೧೧೧). [ಕಂತುಕ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕೆಂತುಕಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಕಂತುಕಕೇಳಿ: ದಿಗ್ಗಜಂಗಳನಜಾಂಡಂಗಳಂ ಬಿಡೆ ಕಂತುಕಕ್ರೀಡೆಯಾಡುವೆನೊ ಬೇಗ ಬೆಸನು (ವೀಕ್ಷಕು. ೩–೩–೨೩). [ಕಂತುಕ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಕಂತುಕಖೇಲನ (ನಾ). = ಕಂತುಕಕೇಳಿ : ಬರ್ಪ ಪರ್ವತಗಳೊಗ್ಗ್ಗಿ ಯಿಂದ ಪಿಡಿದೊಂದನೊಂದ ಸಂಬಂಧಗೈವುದಮಿರ್ದನೊಡನೆ ಕಂತುಕ ಖೇಲನಂಗೈವನಂತನಾಯಾಸದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೮–೧೦).
[ಕಂತುಕ + ಖೇಲನ]

ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಮಾಯಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (?) : ವೈಶ್ಯಸುತ ಲೋಕವಿಸ್ಮಯಮಾದರಣ್ಯಕ್ಕೈದಿ ಕಂಗ ಳಿಂದ ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯೆಯನೆಲ್ಲವನು ಅಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿ (ಕಕುಮಾ. ೧೬೧–೧೦).
[ಸಂ. ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯಾ (ಕಂತುಕ + ಮಾಯಾ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಕಂತುಕಳಂಬ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಾಣ : ಮಹೀಕಾಂತಾತ್ಮಜೆ ಚಿಂತೆ ಯಿಂದೆ ಬರಲೊಡನದಟಿಂ ಕಂತುಕಳಂಬಕದಂಬಂ ಸ್ವಾಂತವನೊಳಪೊಕ್ಕು ದಂದು ಯತಿಪುಂಗವರಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೨೫).
[ಕಂತು$_3$+ ಕಳಂಬ (= ಕಲಂಬ)]

ಕಂತುಕುಂತ (ನಾ). ಕಂತುವಿಗೆ ಕುಂತಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಶಿವ; ಈಶ್ವರ : ಚಿತ್ಕಾಮಿನೀಕಾಂತ ಹೃತ್ಕಾಂತ ಸಾಹಸೋದ್ಧತ್ಕಂತುಕುಂತ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೩೦). [ಕಂತು$_3$ + ಕುಂತ]

ಕಂತುಕೇಳಿ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ ; ಸಂಭೋಗ : ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ದಿವ್ಯಾಂಗ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೆಸಗೆನ್ನೊಡನೆಂದರ್ಥಾಂತರದಿಂದವಳುಸುರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೧೦೧). [ಕಂತು$_3$+ ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂತುಚಾಪ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು ; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : ಕಂಪನಕ್ಷಿಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಪಳಂಚೆ ಗೇಯದ ರುತಿ ಕಂತುಚಾಪ ರುತಿಯೊಳ್ ತಡಮಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೩). [ಕಂತು$_3$+ ಚಾಪ$_1$]

ಕಂತುಚೇತ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ : ನೀರೇಜಪರ್ಣೋತ್ಕರಮೆನುತೆ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡುದಂಭೋಜ ಸದ್ಭ್ರಾಂತದೊ ಳುದ್ಧತ್ಕಂತುಚೇತಂ ತೊಱಲಲವಿರತಂ ಚಕ್ರವಾಕಂ ವರಾಕಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೧೦). [ಕಂತು$_3$+ ಚೇತ]

ಕಂತುಧೇನು (ನಾ). ಕಾಮಧೇನು : ಕಡಿವೆನದೆಂತು ಕಲ್ಪದ್ರುಮವ ನೆಲವದ ಸಂತತಿಯ ಫಲಗಳನು ನೆಚ್ಚಿ ಪಯೋವಿಹೀನೆಯನು ಕಂತು ಧೇನುವ ಮಾಱಿ ಬೆಲೆಗೊಂಬಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೬–೪೩).
[ಕಂತು ? + ಧೇನು]

ಕಂತುಪಿತ (ನಾ). ಕಾಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂತುಪಿತ ಸನ್ನಿಭನು ಸತಿಯನು ಸಂತವಿಸಿ ಮರಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೬).
[ಕಂತು$_3$ + ಪಿತ]

ಕಂತುಮಥನ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಮಥಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಚಿಂತಿ ಸಿದೊಡೇನಹುದು ಹೊಗುವೆನು ಕಂತುಮಥನನ ಮಱೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೩). [ಕಂತು$_3$+ ಮಥನ]

ಕಂತುಮರ್ದನ (ನಾ). = ಕಂತುಮಥನ: ನೆನೆದು ಕೀರ್ತಿಸಲಾಗಿ ಬಯ ಲಾದ ಕಂತುಮರ್ದನನೆ, ಬಂದಾ ಮುನಿವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕೃಪೆಯಿಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೫–೨–೨೫). [ಕಂತು$_3$ + ಮರ್ದನ]

ಕಂತುವೈರಿ (ನಾ). ಕಂತುವಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು; ಶಿವ : ಕಂತುವೈರಿಗೆ ತನ್ನ ನೇಮವನೆಂತು ತಪ್ಪಿಸಬಹುದು (ಬಸಪು. ೪೩–೨೩).
[ಕಂತು$_3$+ ವೈರಿ]

ಕಂತುಶರ (ನಾ). = ಕಂತುಚಾಪ : ಮೃಡಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂತೆ ಕಂತುಶರ ದಂತಿರ್ದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕಡುದಣ್ಪಂಗೆಡೆಗೊಂಡಿದೊಂದು ಬಿಸಿಲೆಂದಾಶ್ಚ ರ್ಯದಿಂದಂ ಜನಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೪–೭೪).
[ಕಂತು$_3$+ ಶರ]

ಕಂತುಹರ (ನಾ). = ಕಂತುಮಥನ : ಕಂತುಹರನಿಪ್ಪ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸೊಬಗ ನೊಳಕೊಂಡು ಎಸೆವ ಪುರದೊಳಗೆಲ್ಲ ಹರಮಯಂ ಶಿವಮಯಂ (ತಿರುಶ. ಹ. ೨–೧೪). [ಕಂತು$_3$ + ಹರ$_2$]

ಕಂತೆ$_1$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊರೆ, — ಕಟ್ಟು, — ಪಿಂಡಿ: ಊರಲೊಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಱೆಯುಂ ಪತ್ತುಕೊಳಗ ಭತ್ತಮುಂ ಒನ್ದು ಕನ್ತೆಯು ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮೂಗುಳಮುಂ ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಪಱ್ತಿಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಿ ಭಟರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೧೮ ; 1032) ; ಹದಿನೆಂಟು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು . . . ಕಂತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಣಬೆಯನ್ನೊಟ್ಟಿ (ವಚಶಾ. II, ೬೬) ; ನೋಟನ ಕಂತೆ ತೆಗೆದು ಕೊಡುವನು (ಕೂಲಿ. ೧೦).

ಕಂತೆಕಟ್ಟು = ೧. ಪೆಂಡಿಕಟ್ಟು ; ಹೊರೆಕಟ್ಟು ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟು : ಅವನ್ನು ಕಂತೆಕಟ್ಟಿ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಮುನಿಮಾ. ೧೯) ; ನಾಟಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರು ಅಗೆ ತೆಗೆದು ಕಂತೆಕಟ್ಟುವರು (ಗ್ರಾರಕ. ೪೩). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡು : ಅವನು ಕಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಱೈ ; ಮಲ. ಕಱ್ಱ]

ಕಂತೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ ; ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಕವುದಿ : "ಕಂಥಾ –ಕಂತೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಂತೆಬೊಂತೆಯ ಜಂಗಮ ಬಂದರೆ ಹೀನವೆಂದು ಕಂಡೆನಾದರೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ (ಬಸವ. ೪೧೧) ; ವಿಪರೀತದಲಿ ಹಱಕು ಕಂತೆಯ ಹೊದ್ದು (ರೇವಣ. ೧–೧೧); ಹಲುಬುವುದೇನು ಕಂತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಬೊಂತೆಯನು (ನಳಚ. ೭–೧೦); ಕಂತೆಯನು ಹೊದ್ದು ತಿರಿದುಂಬ ಶಿವಯೋಗಿ ಎಂತಿರ್ದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೩). ೨. ಜೋಳಿಗೆ. 'ಕಂತೆಭಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೩. ಗೋಡೆ (?). ೪. (ಆಲಂ) ಗೊಡ್ಡುಕಥೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : ಅಱಿತು ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಲದೆಲ್ಲವು ಮೆಱೆವುದೀಗ ಕಂತೆಗಳಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೩–೪) ; ಕಂತೆಗಳವದ್ಯತನರೂಳ್ವ ಕವನಂ (ಸಂಸಪ. ೭–೨) ; ಒಕ್ಕಾಲು ಮಾತ್ರವೆ ದಿಟವೆಂದು ತಿಳಿ ನೀನು ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೬–೬೭).

ಕಂತೆಕಟ್ಟು = ೧. ಹರಕಲು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು. **ಕಂತೆಬೊಂತೆ** = ಕಂತೆ ಮತ್ತು ಬೊಂತೆ : ನೆನೆವೊಡೆ ಸೀರೆ ಗೀರೆ ಸಲೆ ಕಂಬಳಿಗಿಂಬಳಿ ಕಂತೆಬೊಂತೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೭೫). **ಕಂತೆವೊಗೆ** = (ಆಲಂ) ಪ್ರಾಣಬಿಡು ; ಸಾಯು : ಅವನು ಮನೋ ರೋಗದಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾಡಿ ಒಂದುದಿನ ಕಂತೆವೊಗೆದ (ರೂಢಿ).
[< ಸಂ. ಕಂಥಾ]

ಕಂತೆಕಾಯಿಕ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವ ಉದ್ಯೋಗ : ಸಂತೆಕಾಯಿಕ ಸೋಮಕಾಯಿಕ ಕಂತೆಕಾಯಿಕ ಇರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಜ್ಜಪು. ೪೮–೫೨). [ಕಂತೆ$_2$ + ಕಾಯಿಕ (< ಕಾಯಕ)]

ಕಂತೆಗ (ನಾ). ಕಂತೆಯನ್ನು ಧರಿಸುವವನು ; ವಿರಾಗಿ ; ಯೋಗಿ : ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ -ಮಾತುಗಂ, ಬೂತುಗಂ, ಕಂತೆಗಂ, ಕತೆಗಂ, ಬೊಂತೆಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂತೆ$_2$ + -ಗ$_3$]

ಕಂತೆಪುರಾಣ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನವಾದ ಕಥೆ; ಹಾಳುಕಥೆ; ಗೊಡ್ಡುಕಥೆ : ಕಂತೆಪುರಾಣ ಆರಂಭವಾಯಿತು (ಅಲಹೂ. ೪೭).
[ಕಂತೆ$_2$ + ಪುರಾಣ]

ಕಂತೆಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಿಕ್ಷೆ. ೨. ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆಯೆತ್ತುವ ವೃತ್ತಿ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಪ್ಪನವ ರನ್ನು ಕರದಿ ಕಪ್ಪರ ಹಿಡಿಸಿ ಕಂತೆಭಿಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿ ಭಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ದರು (ಶರಚ. ೮೧೯). [ಕಂತೆ$_2$ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕಂತೆವೊರೆ (ಕ್ರಿ). (ಅಲಂ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತಾಡು: ಅವರಿವರಂ ಕನಲ್ದು ಬಿಜಯಮಾತುಗಳಿಂ ಜಜಿದಾನೆ ಲೋಕದೊಳ್ ಕವಿಯೆನುತುಂತೆ ಕಂತೆವೊರೆದಂತಟಿಗಬ್ಬಮನುದ್ಘಿ ಪೇಟ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೬). [ಕಂತೆ₂ + ಒರೆ₁]

ಕಂತ್ರಾಟ, ಕಂತ್ರಾಟು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಗುತ್ತಿಗೆ; ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸಿದ ಕರಾರುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಲಸ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕಂತ್ರಾಟದಾರ' ಪರಾ. ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸದ ಹಂಚಿಕೆ; ಕಾರಸ್ಥಾನ: ಅವರದೇ ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಂತ್ರಾಟವಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ನೆನಸಿ ಕುದಿದರು (ನಿರಾಥ. ೧೧೨); ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಕಂತ್ರಾಟನಮಾಡಿ ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ ದೊರಕಿಸಿ ... ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದಿದ್ದುತ್ತಾನೆ (ಚೀನಬಾ. ೬೪); ನಿಮ್ಮ ಕಂತ್ರಾಟಕ್ಕೆ ಏನು ಕೊನೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ (ಏಂಚಿಹು. ೩೧). **ಕಂತ್ರಾಟು**: ೧. 'ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Contract]

ಕಂತ್ರಾಟದಾರ, ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದವನು; ಕಂತ್ರಾಟ ವಹಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಕಂತ್ರಾಟದಾರನಿಗೆ ೧೦೦ ಕೂಲಿ ಯಾಳು ಕೊಡಿಸಿ ತರುವುದು ಇದರಿಂದ ದುಸ್ತರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕರವೀ. ೧೯೫). **ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ**: ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ ಕಣ್ಣಾಪಂಡಿತನ ಕೈಲಿ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲೂ ದಾರದುಂಡೆಯೂ ಇದ್ದುವು (ಮಲೆಮ. ೩೨೯). [ಕಂತ್ರಾಟ+ -ದಾರ್₄]

ಕಂತ್ರಾಟು 'ಕಂತ್ರಾಟ' ನೋ.

ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ 'ಕಂತ್ರಾಟದಾರ' ನೋ.

ಕಂತ್ರಿ (ಗು). ೧. ಒರಟು ತಯಾರಿಕೆಯ; ನಯವಲ್ಲದ: ಕಂತ್ರಿ ಸಾಬೂನಿನ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ನಲುಗಿದ ಬಟ್ಟೆ ಎಳೆಗಳು (ಗೃಹವಿ. ೮೮). (ನಾ). ೨. ಮೋಸಗಾರ: ಕಪಟಿ; ಕಾರಸ್ಥಾನಿ: ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂತ್ರಿಗಳ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಸಾದೀತಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ... ಸುಲಭ ವಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೧); ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳ ಬಳಗವಾದರೂ ಶ್ರೀಮಂತ ಕಂತ್ರಿ ಜನ (ಅಳನಿ. ೧೬); ದೇವಯ್ಯ ಕಂತ್ರಿನಗೆ ನಕ್ಕು, ಹೇಳುತ್ತಲೆ ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿದನು (ಮಲೆಮ. ೩೬೪). ೩. ನಾಟ; ಕಸಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಗ್ರಾಮೀಣ: ಏನ ಕಂತ್ರಿಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಆದಾಳಪಾ ಅಂತೇನ! (ಬೇಳಕ. ೧೯೯). [← ಇಂ. Country]

ಕಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಡರಿಸು; ಮುರುಟು: ಗೌಡರು ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಂದ ಮುಖ ಕಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು ... ಕೇಳಿದರು (ಮಲೆಮ. ೩೯೩). [?]

ಕಂಥೆ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ಭಿಕ್ಷುಕರೂ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕವುದಿ: ಸಮತೆಯೆಂಬ ಕಂಥೆಯ ತೊಟ್ಟು ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಟೊಪ್ಪರವ ನಿಕ್ಕಿ (ಅವಚಂ. ೨೪೩–೧೧೨೨); ನಿಮ್ಮ ಕಂಥೆಗೆ ಕೌಪಿಗೆಹೆಯೆನಲಮ್ಮೆನು (ಬಸವ. ೨೬–೪೪); ಮಱಸಿಕೊಂಡಾ ಕಂಥೆಯಂ ಬೇಡಲಾತುರದಿ (ಲಕಚಂ. ೩೫–೧೯); "ಮಂತ್ರ ಭಿನ್ನವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಕಂಥೆಯ ಬಿಡುವರೆ ಅಱಿವುಳ್ಳವರು ..." (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೬೧). ೨. ಜೋಳಿಗೆ: ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕಂಥೆ ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಅಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಥೆ (ಅರಲು. ೬೪–೧೩). ೩. (ಅಲಂ) ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹೇಳಿಕೆ: ಬಾಳ್! ಕಳ್ಳನೊರೆದೊಂದು ಸುಳ್ಳಿನ ಸಂತೆ ... ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಬಣಗು ಕಂಥೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೭–೮೫). [ಸಂ. ಕಂಥಾ]

ಕಂಥೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪಸ: ನಿಜ ಸಮಯದುತ್ಸಾಹಮೆಂಬ ಸೊಂಪಿನ ಕಂಥೆಗುಪ್ಪಸಂ ತೊಟ್ಟು ... ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ಶಿವಂಗರ್ಪಿಸಿ (ಅರಾಚ. ೫–೭). [ಕಂಥೆ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಂದ₁ (ನಾ). ೧. ಮಗು; ಕೂಸು; ಹಸುಳೆ: ತಾರಕನಂ ಶಂಕರನ ಕುಮಾರಕನಱಿದಂ ಗಡಿಂತು ತೊಟ್ಟಿಲ ಕಂದಂ (ಸಮಪ. ೧೦–೬೬); ಪಾಲ್ಗೊರೆದ ಸುಸ್ಪೆರಲಂ ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ದು ಕಣ್ದೆಱೆಯದ ಕಂದ ನೆಂದೆನಗೆ ಕಣ್ದೆಱೆಯಿಪ್ಪನೊ ಮಂದಹಾಸಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೦); ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬); ಕದನಕ್ಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೪). ೨. ತನಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನನುಜರ್ ನಿನ್ನಂ ಬೆಸಕೆಯೆ ನೀನೆ ನೆಲನ ನಾಳ್ವುದು ಕಂದಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೨); ಕಂದ ನಿಜಾನುಜರೆಲ್ಲಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೩–೬೬); ಕಂದಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮೆಂದವ ತೋಜಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೫–೩೪); ಕಂದ ಬಾರೆನ್ನ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಪೆಣ್ಮಣಿಯೆ ಬಾರೆಂದು ಮುಂದಕೆ ಬರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೧–೨೬). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಟ್ಟು; ತೆಲು. ಕಂದು, ಕಂದುವು; ಕುರುಖ್. ಖದ್ದ್, ಖದಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕದೆ]

ಕಂದ₂ (ನಾ). ೧. ಹೆಗಲು; ಭುಜಾಗ್ರ: ಕುಣಿದವಿಟ್ಟರ ಮುಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟರ ಹಣೆಯಲೆದೆಯಲಿ ಮೋಱೆಯಲಿ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂದದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೭); ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ನಡೆಯಿಸಿ ನಲವೇಱಿಸಿ ಕಂದವ ತಟ್ಟಿ ಬಿಡದೆ ದಟ್ಟಿಸಿ ತೋಱಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೯೩); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇವೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಚಬುಕು ಮೊಗರಂಬ ವಾಘೆಗಳ್ (ಚಬಪು. ೪೭–೪೪); ಮುದ್ದು ವೆಣ್ಣೂರ್ವರ ಕಂದದೊಳ್ ನಟ್ಟು ಮೊಟಗುವ ಮದ್ದಳಮಂ ನೋಡಿ (ಚಕವಿ. ೬–೧೩೨ ವ). ೨. [ಛಂದ] ಮಾತ್ರಾಗಣಬದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ: ಕಂದಂಗಳ್ ಪಲವಾಗಿರೆ ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ... ಅಂದಂಬೆತ್ತಿಸಿಯೆ ಪೇೞ್ದೊಡದು ಚತ್ತಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೫). ೩. ಸೈನ್ಯ; ದಳ. 'ಕಂದಾಚಾರ' ಪರಾ. ೪. ಸಮೂಹ. ೫. [ಜೈನ] ಪುದ್ಗಲಗಳ ಪಿಂಡ: ಗಿರಿ ತರು ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದುವು ಬಲು ಕಂದದಿರವಿಂದ ನಡೆಗಡ್ಡಲಹುವು ಪರಮಾಣುವಣು ಬಡ ಕಂದದ ಪುದ್ಗಲವಿರುತಿದ್ದು ತಡೆಯವೆಯ್ದುವರಾ (ಭರತ. ೬೮–೪೦). [ಪ್ರಾ. ಖಂಧ (< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧ)]

ಕಂದ₃ (ನಾ). ೧. ಗೆಡ್ಡೆ; ಕಮಲದ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಸಾರಸದ ಗಡ್ಡೆಯದು ಕಂದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೭); ಜಲಜಾತ ಕುಮುದ ನೀಲೋತ್ಪಲಕಂದ ಮನಾಜ್ಯ ಮಧುಗಳಿಂ ಸಂಧಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೩); ಮರ ಫಲತೋಟ ಬೆಬನಹೆತ[ಲು] ಕಂದ ಕದಿರು ತುಂಬೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯–೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೯–೧೭; 1320). 'ಕಂದಮೂಲ' ಪರಾ. ೨. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. ೩. ಸೂರಣ ಗೆಡ್ಡೆ. ೪. ಬಾವು; ಊತ; ಗಂಟು. ೫. ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯ ಬಾಧೆ. ೬. ಮೇಘ. 'ಕಂದವಾಹನ' ಪರಾ. ೭. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]

ಕಂದಕ₁ (ನಾ). (ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ) ಅಗಳು, —ಅಗಳತೆ; ಆಳವಾದ ತಗ್ಗು, —ಕುಣಿ, —ಹಳ್ಳ: ಎರಡು ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯೊತ್ತಿನಲಗಳು ಕಂದು[ದ]ಕವ ಮತ್ತೆ ರಾಟವಳ. . .ಕಂಡರಾಗ (ಕಂಠವಿ. ೧೪–೨೬); ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಆಳವಾದ ಕಂದಕವಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಶಾಅ. ೨೮೪); ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧಕಾಲದ ಕಂದಕಗಳು ನಾಶವಾದ ಮೋಟಾರ್ ಗಾಡಿಗಳ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ಯೋಧಪು. ೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಂದಕ. / ಅರ. ಮರಾ. ಖಂದಕ]

ಕಂದಕ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾದೇವ ಗಿರೀಃ ಪೂರ್ವತ ಅನೇವರಿ ಚಾಲ ಕನ್ದಕ ದುದ್ದಪಲ್ಲಿ ಸಹಿತಾ ಪಾಣ್ಡುರಙ್ಗಪಲ್ಲೀ ಪ್ರತಿಪ(ಪಾ)ದಿತೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೭–೧೮; 516). [?]

ಕಂದಕೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕನ್ದಕೊತ್ತರ ಶ್ರೀರಾಮನ್ ನರ ಗಜ ತುರಗ ಸಮೂಹಂ ಪೊಕ್ಕು ಎತು ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩–೩; 790). [?]

ಕಂದಗಡ್ಡೆ, ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ (ಕ). **ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ**: (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೫೫೮). [ಕಂದ$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ 'ಕಂದಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕಂದಣಿಕೆ 'ಕಂದಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಂದತಮ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಮ್ಪೆಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × × ಸರ್ ನಿನೆಬ್ಬಾರ್ ಧರಳೆ × × ಕನ್ದತಮ್ಮ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೬; 750). [?]

ಕಂದನಾಡಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಮುಖ್ಯ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿ (?); "ಸುಷುಮ್ನನಾಡಿ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಕುಂಡಲಿಯ ಭೇದದ ಕಂದನಾಡಿಯ ನಡುವೆ ಮಂಡಿಸುತಿರ್ಪ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿರವೆ ಕಂಡಿಹುದು ಸುಳುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೬೪). [ಕಂದ ? + ನಾಡಿ]

ಕಂದನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಚಲನ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ, —ಹೆರೆ; ಎರೆಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ: ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಂದನೆ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ತೆಲು. ಕಂದೆನ, ಕಂದಿಯನ]

ಕಂದಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೈವಾರ ವಿಷಯ (ಅ)ನ್ತರ್ಗತಾ ಕನ್ದಮಙ್ಗಲೋ (ಅ) ನಾಮಧೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩–೩೫; 806); ಕಂದಮಂಗಲಕೆ ಸಲುವ ಶಿಂತ ತಡಪು ಎನಿಸಿಕೊಂಬ ಗ್ರಾಮವ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೩೧–೧; ?). [ಕಂದ$_0$ + ಮಂಗಲ ?]

ಕಂದಮೂಲ (ನಾ). ಗೆಡ್ಡೆಗೆಣಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆಯಂ ಕಳೆದು ಮಣದೊಡಿಗೆಯಂ ಕಂದಮೂಲವನು ಬಿಟ್ಟೊಟಮಂ . . . ಜಗವಱಿಯೆ ಕೂಡಲು ವ್ರತಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪಾಯ್ತು ಮುಪ್ಪಿನೊಳು (ಹಚಕಾ. ೯–೮). [ಕಂದ$_3$ + ಮೂಲ]

ಕಂದಮ್ಮ (ನಾ). ಮಗು: ಸಣ್ಣ ಕಂದಮ್ಮಗಳ ಕಣ್ಣೀನ ಕವಡೀಯ ತಣ್ಣನ್ನ ಜೋಮಾಲೆ ಕೊರಳೊಳಗಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೮). [ಕಂದ$_1$ + ಅಮ್ಮ$_{1}$]

ಕಂದಮ್ಮಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕನ್ದಮ್ಮಭಟ್ಟರಾನೆ ಊರಾಳೆ ಅನೆಊರಱಿವಿನೊಳ್ ಮನ್ದೆಯನ್ಪಗೆ × × × ತಮ್ಮುತ್ತಿ ಬ್ಬರ್ರುಂ ಎಱದು ಸತ್ತಾರ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೪–೧; 900). [ಕಂದಮ್ಮ + ಭಟ್ಟ]

ಕಂದಯ್ಯ (ನಾ). = ಕಂದಮ್ಮ: ಚಿಕ್ಕ ನನ ಕಂದಯ್ಯ, ಚಿಣದಾಂಡು ಅಡ್ಯಾನ . . . ಬಾಲ್ಯಾರ ಚಿತ್ರದ ಕೊಡಕ ಚಿಣಬಡೆದ (ಕನ್ನಜಾ. ೪೬). [ಕಂದ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕಂದರ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ: ಗರಳವನುಯಮರ್ದನುಂಬಂತೆ ಸವಿದಮಳ ಕಂದರದಿಯಂಕಿತಗ್ಯೆದ ರಾಮೇಶನಡಿಕಮಲ ಕೂರ್ತು ಮೇಲ್ಗಥೆಯ ಪೇಳ (ನವಮೋ. ೧೬–೧); ಲಿಂಗಗಳನವರ ಬಂದದಿ ಕಂದರಕೆ ಬಿಗಿಸವರ ಕರಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಉರದೆಡೆಗವನು ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೪೪–೩೩). [< ಸಂ. ಕಂಧರ]

ಕಂದರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣಿವೆ; ದರಿ: "ಕಂದರಮೆನಲು ದರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೨); ಪಾಲ ಪೊನಲ್ ಪೊದಱ್ದುದವಿ ಸೌಂದರಮಂದರ ಕಂದರಂಗಳಂ (ಅಜಿತು. ೪–೬೩). ೨. ಗವಿ; ಗುಹೆ: ಆ ಗಿರೀಂದ್ರಕಂದರ ದೊಳ್ ತಪಂಗೆಯ್ವ ತಪೋಧನರ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂದರಿ (ನಾ). ಗವಿ; ಗುಹೆ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂದರೀ]

ಕಂದರಿಕೆ (ನಾ). 'ಭೋಗದವರು' ಎಂಬ ಪಂಗಡದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ದಾಂಪತ್ಯ ವಿಧಿ: ಕಂದರಿಕೆಯೆಂಬುದು ಮದುವೆಗೆ ಎಡಗೈ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾಳಿಶಾಸ್ತ್ರವಾಗುವ ದಿನವೇ ಕಂದರಿಕೆಯಾಗುವುದುಂಟು (ಗಾಯಜ. ೨೬). [?]

ಕಂದರೆ (ನಾ). = ಕಂದರಿ (ಕ). [< ಕಂದರಿ]

ಕಂದರೊಳ (ನಾ). ಆಕ್ಷೋಡದ ಮರ (ಕ). [< ಸಂ. ಕಂದರಾಲ]

ಕಂದರೋದರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ, ಕಣಿವೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡದ್ದು: ಭರತೈರಾವತದ ನಟ್ಟ ನಡುವಿರ್ದುದು ಸೌಂದರ ಮಂದರಾಚಲಂ ಕಂದರೋದರಂ ಕಿನ್ನರಾಮರ ಸ್ತ್ರೀರಮ್ಯಂ (ಅಜಿತು. ೨–೨). [ಕಂದರ$_2$ + ಉದರ]

ಕಂದರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: "ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ, ಮಕರಧ್ವಜಃ . . . ಮನ್ಮಥಃ, ಕಂದರ್ಪಃ . . . ಮನೋಭವಃ — ಈ ೨೮ ಕಾಮ(ದೇವ)ನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೭–೩೩); ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಕಂದರ್ಪನಂತೆ ಶಂಬರ ಮದವಾರಹೋದಾರಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ); ಕಂದರ್ಪನೆಂಬ ಡೊಂಬನ ಚಂದದ ಪೊಂಬೊಂಬೆವಿಂದು ನೆರೆದತ್ತಾಗಳ್ (ಹವ್ಯಾರ. ೨–೭೧). ೨. ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಂದರ್ಪನ ಕಾವ್ಯಂ (ಕವಿಚ. I, ಅನುಬಂ. ೨). [ಸಂ.]

ಕಂದರ್ಪಕ (ನಾ). = ಕಂದರ್ಪ ೧: ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಕಂದರ್ಪಕನ ಕೂರಲಗೊ ಮದನನ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಕಂದರ್ಪದಹನ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟವನು; ಶಿವ: ಕಂದರ್ಪದಹನನಂ ನೆನದು ಕೀರ್ತಿಸುವವನ ಭಾಗ್ಯವಂ ಪೊಗಳಲಳವೆ (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೩೧). [ಕಂದರ್ಪ + ದಹನ]

ಕಂದರ್ಪನಂದನ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಮಗ; ಅನಿರುದ್ಧ. ೨. ಕಾಮನಂತೆ ಇರುವ ಬಾಲಕ; ಚೆಲುವಾದ ಮಗು: ನಮ್ಮ ದೊರೆ ನಂದನವನಕ್ಕೆ ಬೇಂಟೆವೋಗಿ ತಂದಿರ್ಪನೀ ಕಂದರ್ಪನಂದನನ್! (ಚಂದ್ರಸ. ೩೯–೨). [ಕಂದರ್ಪ + ನಂದನ]

ಕಂದರ್ಪರಿಪು (ನಾ). ಕಾಮನವೈರಿ; ಶಿವ (ಕ). [ಕಂದರ್ಪ + ರಿಪು]

ಕಂದರ್ಪಸಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಾಣ: ವಿಲಾಸವತಿ ನರ್ತಿಸಿದಳ್ ಕಂದರ್ಪಸಾಯಕಂ ನರ್ತಿಪವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೪೯). [ಕಂದರ್ಪ + ಸಾಯಕ]

ಕಂದರ್ಪಾರಿ (ನಾ). = ಕಂದರ್ಪರಿಪು: ಕಂದರ್ಪಾರಿ . . . ಮದನರಿಪು–ಇವು ಪದಿನಾಱುಂ ರುದ್ರಗಣಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೩ ವ). [ಕಂದರ್ಪ + ಅರಿ$_6$]

ಕಂದಲ್$_1$, ಕಂದಲು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕಪಾತ್ರೆ; ಗಿಂಡಿ: ಮಹಾತೀರ್ಥಂಗಳೊಳನೇಕ ಕವಿಲೆಗಳಂ . . . ಕಂಚಿನ ಕಱವ ಕಂದಲ್ಗಳುಂ ಬೆರಸು . . . ದಾನಂಮಾಡಿದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪–೫೧; 1148); ನೆಲಹಿನ ಪಾಲುಂ ಬರ್ದುಂಕದೆಲೆ ಕಱವೀ ಕಂದಲ ಪಾಲುಂ ಮುಂ ಬರ್ದುಕದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೮೦); ಕಂದಲ ತೊಡೆಯೊಳಿರುಕಿ . . . ಸುರಭಿಯ ಕಱವಬಲೆಯರ ಕುವರನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಜೀವಂಚ. ೬–೨೮). **ಕಂದಲು**: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಂದಲ ಕರಗಲಿಟ್ಟರೆ ಕಂದಲು ಕರಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೪೯–೬೮೦); ಹಾಲ ಕಂದಲು ತುಪ್ಪದ ಮಡಕೆಯ ಬೋಡು ಮುಕ್ಕನಬೇಡ (ಬಸವ. ೪೧೬); ಮುಂದಲೆಯೊಳು ಶಿಖಿ ಮೊರೆವ ಲಹರಿಯೊಳು ಕಂದಲ ಸುರೆ ಕಂಕುಳಲಿ (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೧೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಂದೆಲ್]

ಕಂದಲ್$_2$ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ; ಚಿಗುರು : ಅವರ ಬೀಟದ ಕಂದಲ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲ್ಗ]ಳಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯರೆಂಬ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೩ ವ). [< ಸಂ. ಕಂದಲ]

ಕಂದಲ, ಕಂದಳ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಕುಡಿ. ೨. ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ. ೩. ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ. ೪. ಮಧುರವಾದ ನಾದ. ೫. ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ. ೬. ಗುಂಪು. ೭. ಚಿನ್ನ. ೮. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು. **ಕಂದಳ** : ೩. ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಹಾರದ ನೆವದಿಂದಮೋಲಗಿಸೆ ತಾರಗೆಯಂ ನಿಜಕಂಠ ಕಂದಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೭೮). ೯. ಕೇದಗೆಗಳೊಳ್ಗಱಿಯೊಳ್ ಗಱಿಸೋಂಕೆ ಕುಂದದೊಳ್ ಕುಂದದ ಲೀಲೆಯಿಂ ಸುೞಿದು ಕಂದಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂದಳ]ದೊಳ್ ದಳಮಂ ಕಲಂಕಿ . . . ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಂದಲಿ$_1$ 'ಕಂದುಳಿ' ನೋ.

ಕಂದಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಕದಲಿ. ೨. ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಗಿಡ; ಭೂಕದಲಿ; ನೆಲಬಾಳೆ : ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಲಿ, ಕಂಡಲಿ] ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ನೀಪಾವನೀಜಾವಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). ೩. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ. ೪. ಕಮಲದ ಬೀಜ. [ಸಂ. ಕಂದಲೀ]

ಕಂದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಲಿಸು ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು (?) : ಮನೋಹರವಾದ ವುಸುರಿನ ಘಾಳಿಯಿಂದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಕಂದಲಿಸುತ . . . ಆ ನಾರದನನ್ನು ಕುರಿತು ನುಡಿದನು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬೬). [ಕಂದಲ್ ? + -ಇಸು$_3$]

ಕಂದಲು 'ಕಂದಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳ (ಹೆಗಲ) ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆ, —ಜೂಲು : ಚಿನ್ನದ ಲಾಳ ವಜ್ರದ ಪೆಂಡೆಯ ಪೊಸರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆ ಮೊಗದ ಕನ್ನಡಿ ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ ಮೆಱೆಯೆ ಚೆಲ್ವ ಕನ್ನಡಿಸಿದುದಾ ವಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೬೨). [ಕಂದ$_3$+ ಪಕ್ಕರಿಕೆ]

ಕಂದವಕ್ಕರೆ (ನಾ). = ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ : ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ ಕಂದವಕ್ಕರೆಯ ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕುಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗ (ಚೇರಮ. ೧೧-೪೩). [ಕಂದ$_3$+ ಪಕ್ಕರೆ]

ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. "ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ, ಕದದ ಹಲಗೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ವೀಣಾದಂಡ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ; ಮದ್ದಳೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ : ಆವುಜಿಗಂ ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಯ್ಮನೇಜೊಳ್ ಕರತಳಮಂ (ಮಹಾನೇ. ೪-೫೪ ವ); ಆವುಜಮಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆಯನೆ ಕಂದದೊಳ್ತಳೆದು ತನ್ನೆಡಗೈಯನೆ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೧). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಕಂದವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆಕ್ಕೆ ಬರಹದ ಬಣ್ಣ (ಅಮೂಸಾಂ. ೪-೯). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧಾವಾರ = ರಾಜನ ಬಿಡಾರ]

ಕಂದವಾಹನ (ನಾ). ಮೋಡವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮೇಘವಾಹನ; ಇಂದ್ರ : ಮುನ್ನ ಧರೆಯೊಳು ಸಂದ ರವಿಸುತ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ಶಿಬಿ ಕಂದವಾಹನರೀಶ್ವರಂಗರ್ಪಿಸಲಜಾಯದೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೧೯). [ಕಂದ$_4$+ ವಾಹನ]

ಕಂದಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕನ್ನಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕಪ್ಪಶರ್ಮ್ಮಣ ಚತಾರಿ ಅಂಶಃ (ಇಆ. VII, ೧೮೬-೪೨; 668). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂದಶರ್ಮನ್]

ಕಂದಳ 'ಕಂದಲ' ನೋ.

ಕಂದಳಿ (ನಾ). ಸಸಿ; ಮೊಳಕೆ : ಧರ್ಮದ್ರುಮಚ್ಛೇದ ಪರಶುಧಾರೆಯುಂ ವಿಷಯ ವಿಷದ್ರುಮ ಕಂದಳಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಪಾತಕಿಯೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೨ ವ, ೧೨೩). [< ಕಂದಲ್$_2$]

ಕಂದಳಿಕೆ, ಕಂದಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನಗಿಡ; ನೆಲಬಾಳೆ : ಕಂದಳಿಕೆಯಂತೆ ಶಿಶಿರ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಕಂದಿ ಕುಂದುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೦). ೨. ತಡಿ; ಜೀನು : "ಬಜುಗೋಣೆ ಕಂದಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಣಿ]ಕೆ ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). ೩. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ : ಮದಗಜಕಿಕ್ಕು ಕಡಿಯಾಣಮಂ ಕಬ್ಬಿಯಂ ರಥಚಯಕಿಕ್ಕು ಹಲ್ಲಣಮುಮಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಂ ವೀರಭಟರಿಗಿಕ್ಕು ಕಂದಳಿಕೆಯುಮಂ ಕಕ್ಕೆಯುಮಂ (ಕುಮುರಾ. ೧೮-೧೬). **ಕಂದಣಿಕೆ** : ೨. "ಬಜುಗೋಣೆ ಕಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆ ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ಕಿ. ೧೦೨-೩). 'ಕಂದಲಿ$_2$' ಪರಾ. [?. / ತೆಲು. ಕಂದಳಿಕ = ಜೀನಿಗೆ ಹಾಕುವ ದಪ್ಪ ಬಟ್ಟೆ]

ಕಂದಳಿತ (ಗು). ೧. ಚಿಗುರಿದ. ೨. ಅರಳಿದ; ಹಿಗ್ಗಿದ : ಪರಾಗಾರುಣಶ್ರೀಮಿಳದುದ್ಯದ್ವರ್ಣಕಂ ಕಂದಳಿತ ಕಮಳ ಚಿತ್ರಂ . . . ಕಾಸಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೨); ಅರಸನೂ ಅಪರಿಮಿತಾನಂದ ಕಂದಳಿತ ಹೃದಯನಾಗಿ ಕಲಾನಾಥರನ್ನೂ ಪರಮಶಿವನನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಿದನು (ಪುರಾವಿ. ೯೧). [ಸಂ. ಕಂದಲಿತ]

ಕಂದಳಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನಾಯಕನು ಕಂದಳಿರೊಳಗೆ ಮು x x ಎನಸಲುರಳಿಯಲುಕೆ ವೊಂದು ಸಿವನೆಕೆಯನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೪-೧೩ ; 1282). [?]

ಕಂದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಡಿಯಿಡು : ಮುಕ್ತಾಲತೆ ಮುಂದೆ ಕಂದಳಿಸೆ ಕಣ್ಮಲರಂ ಶ್ರವಣಾನತೋತ್ಪಳಂ ಲಾಲಿಸೆ ಬಾಲೆ ಬಂದೆಱಗಿದಳ್ ನಿಜತಾತನ ಪಾದಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೩೫). ೨. (ಅಲಂ) ಮಿನುಗು; ಹೊಳೆ : ಅಳಿಕುಳ ಪ್ರಭೆಯನಿಳಿಸಿ ಕಂದಳಿಪ ಕುಂತಳದ ಕಾಂತೆಯರ (ನಂದಿಮಾ. ೯-೩೩). [ಕಂದಳ (= ಕಂದಲ) + - ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಕಂದಳಿಂಚು]

ಕಂದಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸೇವಕ, —ಜವಾನ: ಬೆಳೆಯ ಲೆಕ್ಕದಲೂ ಕಂದಾಚಾರ[ಕೆಬ]ರಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೧-೧೬ ; 1337); ಕಂದಾಚಾರದ ಕಾಚಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨-೨೧ ; 1563); ಮೀರ್ಮುಹಮದಲ್ಲಿ ಕಡೆ ಐನೂರು ಕಂದಾಚಾರದ ಜನ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಕಂದಾಚಾರದ ಜವಾನರು ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿದುತಂದರು (ಅದೂಟ. ೧೬೨). ೩. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಹಳೆಯ ಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಈ ಹಾಳು ಕಂದಾಚಾರ ಯಾವತ್ತು ಹೋಗುತ್ತೋ ಅವತ್ತೇ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷ (ಅನಾಮಿ. ೫೬); ನೀವು ಹಳೇ ಕಂದಾಚಾರಗಳನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಳ್ಳಿ (ನಾಲ್ಕಮ. ೫); ಕಂದಾಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಅಗ್ಗದ ಲೇಖನಗಳ ಸಮುಕ್ಕೂ ಅವನ ಬರಹಗಳು ನಿಲ್ಲುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೩೩೩).

ಕಂದಾಚಾರಕಚೇರಿ, ಕಂದಾಚಾರಕಛೇರಿ = ಸೈನ್ಯಖಾತೆಯ ಕಚೇರಿ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) : ಕಂದಾಚಾರಕಛೇರಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೯).

ಕಂದಾಚಾರದ ದಫೇದಾರ=ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಭಂಟ = ಕಂದಾಚಾರದ ವಾಲೆಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಭಕ್ಷಿ = ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿ : ಈ ವರ್ತಮಾನ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಕೇಳಿ, ಕಂದಾಚಾರದ ಭಕ್ಷಿ ಸದೂರ್ ಗುಲಾಮಲ್ಲೀ ಗಾಜೀ ಕಾದಲೇರ್‌ದಿಲ್ಖಾ ಇವರ ಸಂಗಡ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧). ಕಂದಾಚಾರದವ = ೧. ಸೈನಿಕ; ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಓಲೆಕಾರರು ಕಂದಾಚಾರದವರು ಆರಾರು ? (ಚಿಟ್ಟಿಅ. ೫೦–೮). ೨. ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವನು. ಕಂದಾಚಾರದ ವಾಲೆಕಾರ = ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸೇವಕ, —ಜವಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ = ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತವಾದ ಸೇವಕರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಹೋಬಳಿದಾರ = ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಕಂದ$_2$ + ಆಚಾರ]

ಕಂದಾಯ, ಕಂಥಾಯ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ, ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತೆರುವ ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ; ತೆರಿಗೆ; ಕರ; ತೀರ್ವೆ; ಬಿರಾಡ : ನುಡಿದ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕಂದಾಯದೊಳ್ ಕುಡುವುದು ಸ್ಕಂಧೋಪನಯ ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧–೨); ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಕ್ಕೆ ತಪದಿ ಕಂದಾಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ನಷ್ಟವಾಗಿ (ವಚಶಾ. I, ೨೮೦); ಮೂಲೂರಲು ಕಡಿದ ಕಂದಾಯದಲು ಸಟ್ಟು ಬೆಡಿಗೆ ಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೦–೧೮ ; 1375) ; ಕಂದಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಖಳನಿತ್ತ ಜೀವಿತ ಸಂದುದೆ ನಿಮಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೫) ; ಬೆಳೂರು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಅಯಿದು ಹೊನ್ನು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೬೪–೧೮ ; 1663) ; ಮುಂ ಮಿತಿಗೆಯ್ದ ಕಂದಾಯಮನಲ್ಲದೆ ಪೆಜಕೊಂದು ಕಾಸುವೀಸಮನೊಲ್ಲಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೫–೩). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿ : ವರುಷಕ್ಕಯನಗಳೆರಡಂ ಹರುಷದಿ ಕಂದಾಯ ಮೂರು ರುತುಗಳಾರು ವರುಷಕೆ ಮಾಸವು ದ್ವಾದಶ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೨–೧). **ಕಂಥಾಯ:** ೧. ಇಂಘಾರಿಗೆ, ಕಂಥಾಯಂ, ಅಂಘವಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ದಾಯ ; ತುಳು. ಕಂದಾಯೊ ; ತೆಲು. ಕಂದಾಯ]

ಕಂದಾರಿ, ಕಂದಾರೆ (ನಾ). ಅಫಘಾನಿ ದೇಶ, —ಜನ ; ಪಠಾಣಿ : "ಒಂದಲ್ಲ ನೂರುಜಡೆ ಹಾಕುತ್ತಾಳೆ ನೋಡು ಅಕ್ಕ, ಕಂದಾರಿಗಳ ಹಾಗೆ . . ." (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭೬). **ಕಂದಾರೆ:** ಕಂದಾರೆಯವರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಚೀಲಕ್ಕೆ ತುಂಬಿ ಮಾರಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೪೯).
[← ಹಿಂ. ಕಂಧಾರೀ. / ಸಂ. ಗಂಧಾರ, ಗಾಂಧಾರ]

ಕಂದಾರೆ 'ಕಂದಾರಿ' ನೋ.

ಕಂದಾವುಜ (ನಾ). ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ ; "ವಾದ್ಯಭೇದ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಕಂದಾವುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಥಾವುಜ, ಕತತಾವುಜ, ಕುಂಡಪ್ರುಜ] ಪಟಾವುಜ, ಕುಡುವಾವುಜ, ಅಡಾವುಜಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಆವುಜಮನೋಜೆಯಿಂ ಬಾಜಿಸುವವಾವುಜಕಾಱರಿಂ (ವಿವೇಕ. ಉ. ೧೯೧); ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಚಾವುಜವಡಾವುಜ ತುಂಬಿವೊಂದೆಸೆಯೊಳುಲಿಯೆ (ರೇವಣ. ೩–೪೫). 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ಪರಾ. [ಕಂದ$_3$ + ಆವುಜ]

ಕಂದಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕಂದಾಳ, ಕಂಡ್ಲಾ (ವ್ಯೆಔಗ. ೬೬–೧೩೪೬). [?]

ಕಂದಾಳಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮನೋರಂಜಿನಿ ಹೂಬಳ್ಳಿ, ಕಂದಾಳಸಂಪಿಗೆ (ವ್ಯೆಔಗ. ೯–೧೫೪). [?]

ಕಂದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (ವ್ಯೆಔಗ. ೭೧–೧೪೫೩). [?]

ಕಂದಿ$_1$, ಕಂತಿ$_1$ (ನಾ). ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಈದ ಆವು. 'ಎಳಗಂದಿ', 'ಕಡುಗಂದಿ' ಪರಾ. **ಕಂತಿ$_1$** : 'ಎಳಗಂತಿ' ಪರಾ. [ಕಂದು$_5$ + –ಇ$_2$]

ಕಂದಿ$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ (ಕ). [< ಕಂದು$_3$]

ಕಂದಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಡುವಿಕೆ ; ಕಪ್ಪಾಗುವಿಕೆ : ಕಂದಿಕೆ, ಕಂದಿಕೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂದು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮಸಕಾಗಿಸು ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿಸು : ಏಪೊಟ್ಟುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಶೋಷಿಸುತೆ ಕರಣಮಂ ಕಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭) ; ಪಿರಿದುಂ ಸುಯ್ವೆಂಕೆಯಿಂ ಪಂಕಜೋತ್ಕರಮಂ ಕಂದಿಸುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೧೨); ನಿಂದಿಸರಲೇ ಪ್ರಜೆಗಳಿನ್ನೆಗಂ ತನ್ನ ಗುಣಕೊಂದಿಸರಲೇ ಪಳಿವನಮಲತರ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಂದಿಸರಲೇ ದೂಸಱಿಂದೆ ಭುಜವಿಜಯಪ್ರತಾಪತೇಜವನಿಳೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೪೨) ; ವನಜಾರಿಯ ಕಂದಿಪವೋಲ್ ದಿನಮಡು ಕುಮುದಿನಿಯ ಪಿರಿದು ಕಂದಿಸಿದಪುದೇಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೮–೬೮). [ಕಂದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂದೀಲ 'ಕಂದೀಲು' ನೋ.

ಕಂದೀಲು, ಕಂದೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೇಣದ ಬತ್ತಿ. ೨. ಗಾಳಿ ತಾಗದಂತೆ ಗಾಜಿನ ಆವರಣವುಳ್ಳ, ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಒಯ್ಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ದೀಪ ; ಲಾಟೀನು ; ಲಾಂದ್ರ: ಅರಮನೆಯವರೇ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕಂದೀಲು, ಗುಳೋಪು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೯೬) ; ಕಂದೀಲಿನ ಮಂದಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ . . . ಮನ ಕಳವಳಿಸ ಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೫೪) ; ಕಂದೀಲಿನ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಏರಿಸುವಾಗ ಚೆನ್ನೂನ ಕೈ ನಡುಗಿತು (ಕ್ಷಿತಿಜ. ೪೫) ; ತಾಯಿಯವರು . . . ಕಂದೀಲನ್ನು ಸಣ್ಣಮಾಡಿ, ನನ್ನ ಬಳಿಯ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದರು (ಆಬೋಲೀ. ೩). **ಕಂದೀಲ** : ೨. ಕಂದೀಲದ ಮಂದಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಸೋತು ಸಣ್ಣಾದ ಒಬ್ಬ ಮಧ್ಯಮ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೪೪); ಇರುಳಿನಲಿ ಕಂದೀಲ ಬೆಳಕಿನಲಿ ಬರುವಂತೆ ಬಾಲ್ಯದನುಭವ ಮರಳಿ ಕರೆವುದಯ್ಯ (ಭಾವಜೀ. ೮).
[← ಅರ. ಕಂದೀಲ್ ; ಹಿಂ. ಕಂಡೀಲ್, ಕಂದೀಲ್ ; ಪೋರ್ಚು. ಕ್ಯಾಂಡಿಲ್]

ಕಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳೆಗುಂದು ; ಮಾಸು ; ಬಣ್ಣಗೆಡು : "ಕಂದು – ಗತಕಾಂತೌ, ಪೇಷಣಾಗ್ರಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಾಡೊಳ್ ಬೇಡರಂತೆ ತೊಟಲ್ವ ದಾಯಿಗರ ಕಂದಿ ಕುಂದಿದ ಮೊಗಂಗಳಂ ನೋಡುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೨ ವ) ; ಮಾಱುವಡೆಯದ ಪರದನಂತೆ ಕಂದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೮) ; ಮುಖಶಶಿಮಂಡಲಂ ಕಂದಿ ಕಳೆಗುಂದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೭) ; ಧೂಮಶಿಖಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ಕಂದುವದೆ ನಭ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೧೪) ; ಮುಸುಡುಗಳು ಕಂದಿದವು ಕುಂದಿದವೆಸೆವ ತನುಕಾಂತಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೬). ೨. ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿಕಾಗು : ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ಮೊಗಂಗಳುಮಾಳೆಯ ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳುಮೊಡನೊಡನೆ ಕಂದಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೧ ವ); ಇನಮಂಡಲಮಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ನುಂಗೆ ಕಡುಗಂದಿ ಕಂದುಗೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಪಾವಾ. ೨–೩೦); ಕಾಯ ಕಱ್ಱನೆ ಕಂದಿದಡೇನಯ್ಯಾ ಕಾಯ ಮಿಱ್ಱನೆ ಮಿಂಚಿದಡೇನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೫೮–೧೫೩) ; ಕೊಳುಗಿಡಿಯ ಸಿಖಿ ತಾಗಿ ಸುಭಟಾವಳಿಯ ಮಿಸೆಗಳುರಿಯೆ ನೆಱಿ ಕಂದಿದವು ಮೋಱೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ದು, ಕನ್ಣಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕಂದು]

ಕಂದು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ಊದುಗ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೂದಿ ಸದೆವೊಯ್ದುದು ಮರ್ದಿಸುತಿರ್ಪ ಕೈಗೆ ಕಂದಾದುದು ನೋೞ್ಪ ಕಣ್ಗೆ ಪೊಗೆ ಪೊಯ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೨); ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ನೀಲಿ . . . ಈ ಮೂರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಕಪ್ಪು (ಅಥವಾ ಕಂದು) ಬಣ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೩೭); ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ, ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣಗಳು ಬಿಳುಪು, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಕಂದುಗಳಾಗಿ . . . ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಲು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೨೧). ೨. (ಅಲಂ) ಕಲೆ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: "ಕಳಂಕಕ್ಕೆ ನಾಮ ಕಜಿ ಕಂದೆಂದು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೪೪); "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಜಿಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಕುಲದೊಳಂ ಚಲದೊಳಮಾದ ಕಂದುಂ ಕುಂದುಮಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಮಾರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೬ ವ); ಇನನೊಡವೋಗದ ನವವಧುಗೆ ಪಿರಿದೆ ಕಂದುಂ ಕುಂದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩); ಬಲುಹು ಹೊಜಗೆ ಪರಾಭವದ ಕಂದೊಳಗೆ ಕಡುಹಿನ ಕಲಿತನದ ಹಳಹಳಿಕೆ ಹೊಜಗೆ ಮಹೀಶ ಹದನಿದು ನಿನ್ನ ನಂದನನ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೨-೧); ರಾಯನ ಮನದೊಳಗಣ ಕಂದ [ಪಾಠಾಂ. ದು] ಕಳೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೧೦೧); ಮಂದಮರಾಟರ ದುರ್ಯಶದಿಂದಂ ಮಿಗೆ ಮಾಸಿವಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದಾ ಕಂದಂ ಕಳೆದಪ್ರತಿಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೭-೧೪).

[< ಕಂದು$_1$. / ಕೊಡ. ಕಂದಿ = ಹೊಡೆತದ ಗುರುತು, ಜಜ್ಜುಗಾಯ; ತೆಲು. ಕಂದು]

ಕಂದು$_8$ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು; ರುಬ್ಬುಗುಂಡು: "ಕಂದು-ಗತಕಾಂತೌ, ಪೇಷಣಾಗ್ರ ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಹಿಮಚೂರ್ಣಮಂ ತಳಿದು ಕಂದುಗಳಿಂ ಪಿಡಿದಾಂಕಿ ನೂಂಕಿದರ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಲ್ಲ ಕಂಪೆಸಗೆ ಗಟ್ಟ ಮಗುಳ್ಚುತೆ ಗಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (೧೦ಳ. ೨-೮೯); ಗಟ್ಟಮಗುಚ್ಚುವ ಗಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದುಂ ಕೈಯಿಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಡಿದುಂ ಕಂದಿನೊಳ್ ಕಂದಿಯುಂ ಅಸವೆಯೊಳಸಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೧). [?]

ಕಂದು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಸಜ್ಜೆ: "ಗುಂದ್ರಾ-ಕಂದು, ಕಂಬುಧಾನ್ಯ" (ಒಷಧಿ. ೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಿ = ಬೇಳೆ; ತೆಲು. ಕಂದಿ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆರ್ದಿ]

ಕಂದು$_5$ (ನಾ). ೧. ಕರು; ಆಕಳ ಕರು: "ಕಂದೆಂದು ಗೋವತ್ಸಮೆನಿಸಿರ್ಪುದು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೬೧); "ಕಂದೆನಲು ಕರುವಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೮); ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹ ಮದ ಮತ್ಸರದಿಚ್ಛೆಗೆ ಹರಿದು ಹಂದಿಯೊಡನಾಡಿದ ಕಂದಿನಂತಾದರು [ಪಾಠಾಂ. ಕಜ್ಜನಂತಾದವರು] ಇನ್ನು ಬಲ್ಲರೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ಮಾಯಾಮುಖರು ನಿಮ್ಮುವನು (ಅವಚಂ. ೭೪-೩೨೯). ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗರ್ಭಸ್ರಾವ: "ಅವತೋಕಾ, ಸ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ - ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); ಅನೇಕ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದು ಹಾಕಿಬಿಡುವುವು (ಗ್ರಾ ಮಾ ಕ. ೧೫೦). ೩. ಬಾಳೆಯ ಸಸಿ, —ಅಗೆ: ಕಂದಿನೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಕಂದರೆಲ್ಲರ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಳೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಜನದಾ ನಿಂದೆಯೊಳೊಂದಿ ಬಾಳುವ ಬಾಳ ಸುಡಲಕಟೆಂದು ಬಾಳೆಗಳೆಙಿದವು (ಅಂ ಜ ಚ. ೨-೩೭); ಇನಿವಣ್ಗಳನೀಯದೆ ಪೇೞನಿವಣ್ಗಳನಿತ್ತು ಸತ್ತಬಾೞೆಯ ಕಂದುಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೧೭); ಕಡಿದುಬಿದ್ದ ಬಾಳೆಯ ಕಂದಿನಂತೆ ಬಿದ್ದು (ವಚಥಾ. ೩೨೭).

ಕಂದಹಾಕು, ಕಂದುಹಾಕು = ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗು: ಕಂದಹಾಕಿದ ಆಕಳು (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಅವರ ಮನೆಯ ಹಸು ಕಂದುಹಾಕಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ರು; ಮಲ. ಕನ್ನು, ಕಜ್ಜು; ತುಳು. ಕಂಜಿ; ಕುರುಖ್. ಖದ್ದ್, ಖದಾ]

ಕಂದು$_6$ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು; ಕಾವಲಿ: "ಹುರಿವ ಹಂಚಕ್ಕು ಕಂದು ಸ್ವೇದನಿಕೆಯದೆಂದರೆ ಕಾವಲಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪); ಪಿರಿದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಂದುವಿನಲ್ಲಿ ದೇಹಮಂ ಭರದಿನಿನಿಸಿನಿಸಾಗಿ ಕೊಯ್ದಿರಿಸಿ ಸುಡ ಬಗೆವಂ (ಅರಾಚ. ೯-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಂದುಕ (ನಾ). ಚೆಂಡು: ಕಂದುಕ ದೀಳಲರಮನೆಗದನಿರದೆತ್ತಿ ತಂದಪೆನೆಂದು ಕಂಪಿಲನ ನಂದನನೆಯ್ದಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೬); ನೆಲಕೆತ್ತಿ ಹೊಡೆದರು ಮೇಲಕೆ ಪುಟನೆಗೆದೇಳುವ ಕಂದುಕದಂತೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೨೧-೯೩).

ಕಂದುಕದಾಗಮ = (ಕುದುರೆ) ಚೆಂಡಾಟದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಶ್ರೀಗೆ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ವಿದ್ದೆಗೆ ಚಾಗಕ್ಕದಟಂಗೆ ಜಸಕೆ ಪೆಂಪಿಂಗಿನಿತಕ್ಕಾಗರಮಿದೆನ್ದು ಕನ್ದುಕದಾಗಮದೊಳೆ ನೆಗೞ್ದುಮಲ್ತೆ ಬೀರರ ಬೀರ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೬೫; 982). [ಸಂ.]

ಕಂದುಕಕೇೞಿ (ನಾ). ಚೆಂಡಾಟ: ಡೋಳಾಕೇೞಿಯ ಕಂದುಕಕೇೞಿಯ . . . ದಿನದದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೮೨).

[ಕಂದುಕ + ಕೇೞಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಕಂದುಕಕೇಳಿ: ಅರಮರಸಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯೊಳರಮರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆಗಳೊಳ್ . . . ನಿಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೮); ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ವಿನೋದಂಗಳಿಂ ಕೆಲವು ದಿವಸಮನಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯ ವ). [ಕಂದುಕ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತ (ನಾ). = ಕಂದುಕಕೇಳಿ: ರಿಪುನೃಪತಿ ಶಿರಃಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೪೬; 1133); ಕನತ್ಕಳಶನಿಕರಮಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದೊಳ್ ತಂದೀವ ಕೊಳ್ವ ಸಂಭ್ರಮದಂದಂ ಪೋಲ್ತತ್ತು ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨೪). [ಕಂದುಕ + ಕ್ರೀಡಿತ]

ಕಂದುಕನೀಱ (ನಾ). (ಕುದುರೆ) ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಭಟ್ಟಜನ ಬಾಂಧವ ಬೊಪ್ಪನಂಕಕಾಱ ಕಂದುಕನೀಱ ರಣರಂಗಸಿಂಗ ವೆಡೆಯವೆಡಂಗ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೨೩; 1226).

[ಕಂದುಕ + ನೀಱ]

ಕಂದುಕಮಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾಸಾಮಾನ್ತ ಚಲ್ಲಧ್ವಜರಣದುತ್ತರಙ್ಗನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿದಂ ಕನ್ದುಕಮಾಳನ ಧಳಕೆ ದೊರಯ್ಗಂ ವೈರಿ ಕಾಳಾನಳಂ ಚಣ್ಡಮ್ಹಾರ್ತ್ರಣ್ಡಂ ಸರಯ್ಕ ಸೂದ್ರಕ ಶ್ರೀಕ[ಲಿ] ವಿಟ್ಟರ[ಸ]ರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮-೩; 912).

[ಕಂದುಕ + ಮಾಳ ?]

ಕಂದುಗ 'ಕಂತುಕ' ನೋ.

ಕಂದುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣ ವಿಷಯೋ ಕನ್ದುಗುಳ್ನಾಮಗ್ರಾಮ (ಇಆ. VI, ೭೭-೩೧; ?). [?]

ಕಂದುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು: ಕಿಱುವೆಱ ಬಾಂದೊಱ ಬಿಸುಗಣ್ಣೈಮೊಗವೆಲರುಣಿ ಕಂದುಗೊರಲ್ಪತ್ತುಂತೋಳಾನೆದೊವಲ್ದೊಂಬುಲಿ ಸಮ್ಮಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೩೯). [ಕಂದು$_2$ + ಕೊರಲ್]

ಕಂದುಗೊರಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: "ಗೊರವನ್ನೆಕಿಲ್ಕೆಟ್ಟಳಿಯನ್ನೆಮೊಗಂ ಕಂದುಗೊರಲನೆಲರುಣಿವೆದೆಯಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೪); ಗೊಂದೆಗಳಂ ಕಾಯದ ಗೋವಿಂದಂ ಕಂದುಗೊರಲನಲ್ಲದ ಮಾದೇವಂ . . . ರಾಜಪ್ರಭ ರಾಜಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೭೯); ಕಂದುಗೊರಲನೊಳು ಕಾದಲ್ಕೆ ಸ್ಮರ ತನ್ನದೊಂದು ಬಿಲ್ಲದು ಸಾಲದೆಂದು ತಂದಿಲ್ಲಿ ಬೆಳಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ಗಬ್ಬು ಸಂದಣಿಸಿತು ಬನಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨-೪೭). [ಕಂದುಗೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ 'ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಂದುಮೋಱೆ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಒಣಗಿದ ಮುಖ: ಕಂದುಮೋಱೆಯ ರಾಯನನು ತೆಗೆದಂದಣದೊಳಾಲಿಂಗಿಸುತ ನಲವಿಂದ ಮನ್ನಿಸಿ ತಂದನರಮನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೭); ಕಂದುಮೋಱೆಯ ಮಹಿಪತಿಯ ನೆಗಹಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೨೧).
[ಕಂದು$_1$ + ಮೋಱೆ]

ಕಂದುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ: ಬಿಳಿಯ ಸಕ್ಕರೆಯಿಟ್ಟು ಸಂಭಾರವೊಂದರೊಳಗಿಳುಹಿ ಮತ್ತದಕೆ ನಾರಂ ಸುತ್ತಿ ಮೊದಲು ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದಂತೆ ಯೆರಡು ಘಳಿಗೆ ಗೂಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳುಹಿ ನಾರಂ ತೆಗೆದು ಪರಿಮಳವ ಪೊರೆಯೊತ್ತಿ ಬಳಿಕ ಕಂದುರಿ ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಪಾಕಮೆಂದೆಂಬ ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೨೮).
[?]

ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ, ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕವಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಳಿ; ಅಶುದ್ಧ ಬೆಳ್ಳಿ: ರಸಮೊಸರ್ವ ಜೇನ ಬಱಿವುಟ್ಟ ಸುರಿದು ಕವಿದಿಟ್ಟ ಕಂದುವೆಳ್ಳಿಯ ಕೊಡನಾಟಿಸಿ ಮುಡಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿನದದೆ ಬಿಸುಟ್ಟ ಪೂಮಾಲೆಯೆನಿಸಿದುದು ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯–೧೩). **ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ**: ೨. ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ: ಮುರಿಗಂಚು ತವರ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಂಬ್ರಯಿವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹವ ತನ್ನಿ ಕಳ್ಳವಣ ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ (ಬಿಡವ. ೨೪೭). [ಕಂದು$_3$ + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕಂದುಹೃದಯ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಳಂಕ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು: ಇತ್ತಲು ಕಂದುಹೃದಯದ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಹದನ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨೦). [ಕಂದು$_2$ + ಹೃದಯ]

ಕಂದುಳಿ, ಕಂದಲಿ$_1$ (ನಾ). ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ: ನಳಿನನೇತ್ರೆಯರೊಳು ನೇಹಗಲಹವಾಂತು ಮುಳಿದರೆ ಸ್ಮರ ತಮ್ಮದಿಸಲು ಬಳಿಯ ಕಬ್ಬುಗಳು ಬಿಲ್ಲಹವೆಂದು ಮಸೆದ ಕಂದುಳಿಯಿಂದ ಕಡಿದ ಜೂದಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೦–೨೩). **ಕಂದಲಿ$_1$**: ನಾನು ಹೊರಡುವಾಗ ಒಂದು ಕಂದಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ತಂದೆ. ಸೀನನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಚೂರಿ (ಚಾಕು) ಇತ್ತು (ವೀನಾದ. ೫).
[ಕಂದು ? + ಉಳಿ$_6$]

ಕಂದೂರಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ: ರೋಗವು ಹೋದ ಬಳಿಕ ಪೀರನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕುರಿಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಂದೂರಿಯ ಮಾಡಿಸುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೪೮೭).
[← ಪಾರ. ಕಂದೂರೀ; ಮರಾ. ಕಂದುರೀ, ಕಂದೋರೀ./ ತಮಿ. ಕನ್ದಿರಿ, ಕನ್ದೂರಿ]

ಕಂದೆ (ನಾ). ಮಡುವಾಗಲೆಂಬ ಸಸ್ಯ: "ಕಂದೆಯೆನೆ ಮಡುವಾಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೭). [?. / ತಮಿ. ಕನ್ದೈ]

ಕಂದೆದೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಳಂಕಿತ ಮನ; ಮಲಿನ ಮನ: ಕಂದೆದೆಯಳಾ ಖಡುಗವನು ನೆಗೆತಂದು ಗಂಡನ ಕೊರಳ ಹೊಯ್ಯಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೪೭). [ಕಂದು$_3$ + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಕಂದೆರವಿ 'ಕಣ್ದೆಱವಿ' ನೋ.

ಕಂದೆರೆ 'ಕಣ್ದೆಱೆ^{3}' ನೋ.

ಕಂದೆಱವು 'ಕಣ್ದೆಱವು' ನೋ.

ಕಂದೆಱವುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ನಿಜ ಮಹಿಮೆಯಂ ಕಂದೆಱವುಗೈದು ಪೇಳಿಸಿದವೊಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧–೩೪).
[ಕಂದೆಱವು (< ಕಣ್ದೆಱವು) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂದೆಱವಿ 'ಕಣ್ದೆಱವಿ' ನೋ.

ಕಂದೆಱವು 'ಕಣ್ದೆಱವು' ನೋ.

ಕಂದೆಱವೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದು; ಕಣ್ಣುಬಿಡುವುದು: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನವ ಕಂದೆಱವೆಯ ಮಾಡಿ ಶಿವಾಚಾರದ ಘನದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಅವಚಂ. ೨೩೧–೧೦೪೭); ಕಳಕಳದ ಕಂದೆಱವೆಗಳ ಕುರುಕುಲದ ನಿರ್ಮೂಲನದ ನಿಶ್ಚಯದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೩೦); ತತ್ಪುರದ ದಱಿವ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ನಭ ಕಂದೆಱವೆಯಾದುದು (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಕೃಪೆ; ಅನುಗ್ರಹ: ಒಳಹೊಱಗೆನ್ನದೆ ಎನ್ನೊಳು ತನ್ನಯ ಹೊಳೆವ ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ತಿಳಿವಂತೆನ್ನಯ ಕಂದೆಱವೆಯ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಸಲಹಿದ ಶ್ರೀಗುರುವೆ ಶರಣು (ಶಿವಗೀ. ೮–೨೩).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೆಱವೆ]

ಕಂದೆಱಸು (ಕ್ರಿ). (ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ಕಣ್ಣುಬಿಡಿಸು: ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಂದೆಱಸಿ ಮಾಡಹೇಳಿದರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೯, ಕುಂದಗಲ್. ೮೨–೯; 1366). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೆಱಸು]

ಕಂದೆಱೆ 'ಕಣ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಂದೆಱೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ್ ಕನ್ದೆಱೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ಯಾಣ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೫; 890).
[ಕಂದ ? + ಎಱೆಯ]

ಕಂದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆ ಒಡೆ; ಅಂಕುರಿಸು: ಭಾಗ್ಯದ ಕಂದಂ ಕಂದೊಡೆದುದು (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೨೩). [ಕಂದು$_6$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಂದೊಳಲ್ 'ಕಣ್ದೊಳಲ್' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲಿ 'ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲು 'ಕಣ್ದೊಳಲ್' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಮಿಸು: ಲಿಂಗ ಜಂಗಮ ಒಂದೇ ಎಂದು ಕಂದೊಳಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗೊಂಡಿರಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೩೬–೧೫೮).
[ಕಂದೊಳಲು (< ಕಣ್ದೊಳಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂದೊಳಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಗೆಡು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು: ಬಲುಮೆ ಬಿದ್ದುದು ವಾಸಿಯಲಿ ಕಂದೊಳಸುಗೊಂಡುದು ಕಾಮಶರ ಮನವಳುಕಿ ಕೆಡಹಿತು ವಿರಹತಾಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೩೪).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೊಳಸು$_2$ (< ತೊಟಸು$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂದೋಟಿ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಇಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಚೀಲ (ಕ).
[?]

ಕಂದೋಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು; ಕನ್ನಡಿ ಹಾವು: ಇದನ್ನು ಕಂಡೇ ನೀವು ಇಷ್ಟು ಬೆರಗಾದಿರಿ. ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತೊಡೆಯಷ್ಟು ದಪ್ಪದ ಕಂದೋಡಿಗಳುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೭೧).
[← ತುಳು. ಕಂದಡಿ, ಕಂದೊಡಿ]

ಕಂದ್ಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಂಧ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಂಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು: ಉರದಿನಾಂತೊಡೆ ತುಡುಗೆವೊಲೆಸೆದಿರ್ದುದಂಕುಶಂ ಕಂಧರದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೭); ಆ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು . . . ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). ೨. ಮೋಡ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಂಧರಗಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ತುಂಡು; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹೋಳು (?): ಕಂಧರಗಡಿ ಬಾಹುಗಡಿ ಹಸ್ತಗಡಿ ನೇರಂದದ ನಡುತೊಡೆಗಡಿಯ ವೃಂದಾರಕ ವಿರೋಧಿಗಳು ಬಿದ್ದರು ಕಾಮನಂದನನ ಬಾಣಗಳಿಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೨). [ಕಂಧರ + ಕಡಿ]

ಕಂಧರದ್ವಯಸ (ಗು). ಕೊರಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು; ಕುತ್ತಿಗೆಯವರೆಗೆ ಆಳವಾದ; ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣದ: ಪರಿಕಿಸೆ ಕಂಧರದ್ವಯಸಮಾಯ್ತು ವಿಭಾಸುರ ಕೇಸರಾಳಿಯೊಳ್ ಕರತರಣೀಯಮಾಯ್ತು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ . . . ಮಧುಪಮಾಳೆಗೆ ಮಾಧವದೊಳ್ ಮಧೂತ್ಕರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೬೪). [ಸಂ.]

ಕಂಧರಬಂಧ (ನಾ). ಹೆಗಲು: ಗಂಧೇಭ ಕಂಧರಬಂಧ ಪ್ರವಿಭಾಸಿಯಪ್ಪರಿಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಕಣ್ಪೋಲ್ವು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೮). [ಕಂಧರ + ಬಂಧ]

ಕಂಧಾಯ 'ಕಂದಾಯ' ನೋ.

ಕಂಪ$_1$ (ನಾ). ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಮದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವು (ಪುಷ್ಪದ. ೧೦–೧೧); ಇದು ಕಂಪ; ಮೊದಲ ಬೆಳೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೬೫); ಕೆರೆ ಅಂಗಳದ ಕಂಪ ಆದೆಯಲ್ಲಾ, ಅಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕೊಡಬೇಕು ಇವರಿಗೆ ಕೈ! (ಮಲೆಮ. ೫೪೨). [< ಸಂ. ಪಂಕ. / ತುಳು. ಕಂಪೊ, ಗಂಪೊ = ಜೌಗುಭೂಮಿ]

ಕಂಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ; ಅದಿರುವಿಕೆ: ರಂಭೋರುವ ಕಂಪಮುಟ್ಟದೆ ನಿಜೋಷ್ಮ ಸ್ಪಂದನ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಮಾಣದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೬೫); ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಕಂಪ ಅಥವಾ ನಡುಗು ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೨). ೨. ವರುಣ: ಗುರು ಕಂಪ ನಿನಗೇಕೆ; ಬಲಭೇದಿ ಜೃಂಭಿಕವು? (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೯). ೩. ದೇವಾಲಯದ ತಳಹದಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ದಿಮ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಕಂಪಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅದಿರು: ಸಿಡಿಲಿಂ ಮಿಂಚಿಂ ಘನಧ್ವಾನದಿಂದಿಳೆ ಕಂಪಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೯); ಮೇದಿನಿ ಕಂಪಂಗೊಂಡುದು . . . ಏನುಗ್ರಮೋ ವೈಷ ವಾಸ್ತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೮–೬೩). [ಕಂಪ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂಪಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; ಈಗಿನ ಹೋಬಳಿಯಂತೆ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: "ವಿಷಯಮೆಂಬುದು ಕಂಪಣ" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೨೯); ತುಪ್ಪದ ದೇವಯ್ಯಂಗಂ ನಲ್ವಿಡಿ ೧೨ ಜ ಕಂಪಣಂ ಒರ್ವಾರಯಂ ಕುಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೨–೧೬; 1036); ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ನೂಱಱ ಕಮ್ಪಣಂ ನಿಡುಗುನ್ದಗೆ ಪನ್ನೆರಡಱ (ಕಇ. I, ೧೬–೩೩; 1055); ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರದ ಕಂಪಣಂ ಬಾಸವುರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೬೦; 1076). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಳಿಗಾವುಂಡಿಗುತ್ತಸವದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದರೊಪ್ಪೆ ಬಮ್ಮಣನುಮಂತಾಕ[ಮ್ಪ]ಣಂ ಬಾಚಣಂ ರವಿತೇಜಂ ಪದ್ಮ[ಣ]ಂ (ಕಇ. I, ೨೪–೧೬; 1148). [?]

ಕಂಪಣ$_2$ (ನಾ). ಮೆದೆ; ಹೊರೆ: ಎಮ್ಮ ತಾಯಿ ನಿಂಬವ್ವೆ ನೀರನೆರೆದುಂಬಳು ಎಮ್ಮಯ್ಯ ಚೆನ್ನಯ್ಯ ರಾಯಕಂಪಣವ ಹೊಱುವ (ಬಸವ. ೩೫೧); ಗುಡಿ ಸರವತ್ತಿಗೆ ಹುರಳಿ ಹುಲ್ಲ ಕಂಪಣ ಕಡಲೆ ಕವಳ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯ ಹಿಡಿದ ಹೇಱಿನ ಕೊಟ್ಟಗೆಯೆತ್ತುಗಳ್ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೮೮); ಚೆನ್ನಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಕಂಪಣವನಡಕುವನು (ರಾಘಶ. ೧೨–೪೪). [?]

ಕಂಪಣ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ: ಕಣಯ ಕಂಪಣ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ಮುಸಲ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂಡಿವಾಳ ತೋಮರ ಮುದ್ಗರ ಮಹಾವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳೆಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೮ ವ); ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣಯ ಕಂಪಣ ಮುಸುಂಡಿ ಪಿಂಡಿವಾಳ . . . ಆದಿಯಾದ ಪಲವು ತೆಱದ ಕೈದುಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೬೬ ವ); ಶರಶಕ್ತಿ ತೋಮರ ಕಣೆಯ ಕಂಪಣ ಕೊಂತ ಪರಶು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೮೫); ಹೆಣಗಿದರ್ ಶರ ಖಡ್ಗ ಪರಶು ಗದೆ ಚಕ್ರ ಕಂಪಣ ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧಾದಿ ಸಕಳಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೯–೪೩). [< ಸಂ. ಕಂಪನ]

ಕಂಪಣಿಗೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಮೆದೆ ಹಾಕುವವನು: ಚೆನ್ನ ಚೋಳನ ಮನೆಯ ಕಂಪಣಿಗನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೮೨). [ಕಂಪಣ$_2$ + –ಇಗ]

ಕಂಪನ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ; ನಡುಗುವಿಕೆ: "ತೊನೆದುದು ತೂಗಿದುದೊಲೆದುದುಮೆಸುತಲ್ಲಾಡಿದುದು ನಡುಗಿತೇದೆನಲದು ಕಂಪನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೪); ಸ್ವೇದ ಕಂಪನ ದೇಹೋತ್ಥಾನವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂ ಕನಿಷ್ಠ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚನಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧); ಘೋಷದಲ್ಲಿ ಏರುತಗ್ಗುಗಳು ನಿಯಮಾನುಸಾರ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇದರಿಂದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿದಂತೆ . . . ಅನುಭವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶಬ್ದದ ನಡುಗುವಿಕೆಗೆ ಕಂಪನವೆಂದು (Beat) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೧೨೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ: ಮುಸಲ ಕಣಾಯ ಕಂಪನ ಮುಸುಂಡಿ ಬಿಂಡಿವಾಳ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳೆಚ್ಚು ಮಿಟ್ಟುಮಿಱಿದುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೬ ವ). ೩. ಶಿಶಿರ ಋತು. ೪. ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರ. [ಸಂ.]

ಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದು; ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ಕಡು ನಾಣ್ಚೆಯಂಜಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಕಂಪನಗೊಂಬ ಬಡವೆಣ್ಗಳು (ಹರಿಬ. ೧–೫೬); ದಶಕಂಠ ಘನ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ವಿಂಶತಿ ತೋಳ್ಗಳೊಸೆದು ಬಂಧಿಸಿ ಬಿಗಿದುಯೆತ್ತೆ ಕಂಪನಗೊಂಡೆ ಬಿಸಜಾಕ್ಷ ಪಶುಗರ್ಭ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯ ಸುರರು ಮರೆಯಿಡಲು ಒಲಿದು (ನವಮೋ. ೨–೧೩). [ಕಂಪನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂಪನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು; ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸು: ಆ ಕೇಳಿದ ಮಾತು ಅವಳ ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಪನಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕುಸುಸಂ. ೧೧೦). [ಕಂಪನಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪನತರಂಗ (ನಾ). ಕಂಪನಗಳ ಅಲೆ: ಅವರ ಶಾರೀರದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸ್ಪಂದನ ತರಂಗವೂ, ಆ ಮನೆಯ ಹಜಾರದ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಕಂಪನತರಂಗವೂ ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಕೂಡಿದುದರಿಂದ ಕಂಬ, ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ನೆಲಗಳು ಏಕನಾದದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಸಂಗೀತ. ೩೫). [ಕಂಪನ + ತರಂಗ]

ಕಂಪನಾಂಕ (ನಾ). ಕಂಪನಗಳ ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣ: ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಗಾಳಿಯ ಕಂಪನಗಳು ಶಬ್ದವಾಗಿ ತೋರಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಾಗುವ ಕಂಪನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕಂಪನಾಂಕವು ಒಂದು ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೧೧). [ಕಂಪನ + ಅಂಕ$_1$]

ಕಂಪನಾವರ್ತ (ನಾ). ಕಂಪನ ಪರಂಪರೆ: ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕಂಪನಾವರ್ತಗಳು ಸುತ್ತಲಿರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಸೋಕಿ ಗಾಳಿಯೂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಪಂ. ೬). [ಕಂಪನ + ಆವರ್ತ]

ಕಂಪನಿ, ಕುಂಪಣಿ, ಕುಂಪನಿ, ಕುಂಪೆನಿ, ಕುಂಫಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಮೂಹಿಕ ಕಾರ್ಯಸಂಸ್ಥೆ, —ಸಂಘ, ಮಂಡಲಿ: ನಾಲ್ಕು ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು (ನಾಡಿಗೇ. ೩೦೦). ೨. "ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ನಿನ ಅಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾತಿದಳ" (Company. ಇಂಕಕ). ೩. (ಭಾರತವನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ) ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರೀ ಸಂಸ್ಥೆ. **ಕುಂಪಣಿ**: ೧. ಕುಂಪಣಿ ಅಂಗಡೀ ಇಟ್ಟು ಸಾವಕಾರಾದ್ರ ನಿನ್ನಷ್ಟಕ್ಕ ನೀ ಆದೀ (ದಾಸಹು. ೨೧). ೨. ಅವನು ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಕುಂಪಣಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಳುಹುತ್ತಿದ್ದನು (ದೇವೀಚೌ. ೩೧). ೩. ನರರ ವರ್ಷತ್ರಯಂ ವಾಗ್ವಿಷಯದಿಂ ಕಾದುತಿರದೆ ಬೇಸರಿಸಿ ಕುಂಪಣಿಯೆಂಬರಾಜ್ಞೆಯಿಂ ನೆರೆ ವಿಚಾರಿಸಲವಳ್ ಪೂರ್ವಪ್ರಮಾಣಮಂ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ (ಮುಹಾವಿ. ೨೩–೫); ದೊಡ್ಡವೀರರಾಜ ತನ್ನ ಮಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕುಂಪಣಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ಏಳು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯನ್ನು ನಿಧಿಯಾಗಿರಿಸಿದ್ದನು (ಚಿಕಕಾ. ೬೫).

ಕುಂಪನಿ : ೨. ವಬ್ಬ ಸರದಾರ ವಂದು ಕುಂಪನಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳು ಸಹ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೧). **ಕುಂಪೆನಿ** : ೩. 'ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ' ಪರಾ. **ಕುಂಫಣಿ** : ೩. 'ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ' ಪರಾ.

[← ಇಂ. Company. / ಮರಾ. ಕಂಪನೀ. / ತಮಿ. ಕುಮ್ಪಿನಿ; ತೆಲು. ಕುಂಪಿಣಿ]

ಕಂಪಲ್, ಗಂಪಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಹುದಿಲು : ಕಂಪಲೊಳ್ ಬಿರ್ದ ಪಶುವಿನಂತೆ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಬಿರ್ದು ನಮೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೮೪); ಪಲ್ಗಳ್ ಕೆದಱಿದೊಡಂ ಕಂಪಲ್ಗಳ್ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಿರ್ಪಿನಿಂ ಪುಟ್ಟಿದೊಡಂ ಬಲ್ಗಂಡಂ ಸೂಸಿದೊಡಂ ಬಲ್ಗಂಡರ್ ಬೆದಱದಿಱಿದು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೫೨); ಕಂಪಲ್ಮಡುಗೊಂಡಾ ಪಲ್ವಲಂಬೊಕ್ಕಡಿಗೆ ಪೊರಳ್ದಟ್ಟುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೩೬). **ಗಂಪಲ್** : ನೀರ ಸೂಡಲೆಂದಾ ವರವಜ್ರಘೋಷಕರಿ ಪೋಗುತೆ ತತ್ತಟದಾನೆ ಗಂಪಲೊಳ್ ಭಾವಿಸದೆಯ್ದೆ ಪೊಕ್ಕ ಬಳಮಟ್ಟಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೬೧); ಮೂವರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ತನ್ನ ತೂಗೆ ಗಂಪಲೊಳಿರ್ದು ನೀಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಕರ್ಚಿ ರತ್ನಮಯಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದುದಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳ್ದಪಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೩೮ ವ). [ಕಂಪು$_1$ + -ಅಲ್$_2$]

ಕಂಪಲರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸುಗಂಧ ಹಬ್ಬು : ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ ಕಂಪಲರ್ದುದೆನಲ್ಕೆ (ಶಮುದ. ೪೫). [ಕಂಪು + ಅಲರ್$_1$]

ಕಂಪಲರ್$_2$ (ನಾ). ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಹೂವು; ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪ. [ಕಂಪು + ಅಲರ್$_2$]

ಕಂಪಲ್ಮಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರೆಬ್ಬಿಸು; ಕೆಸರು ಏಳಿಸು : ಮದಧಾರಾವೃಷ್ಟಿ ಕಂಪಲ್ಮಸಗಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂಕಂ ಮಸಗಿಸೆ] ನೆಲನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೯). [ಕಂಪಲ್ಮಸಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕಂಪಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು : ಕಂಪಲ್ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದೞುಗೆಱಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨); ಜಳರಾಶಿಶ್ರೇಣಿ ಕಂಪಲ್ಮಸಗೆ ಬಲ ಪದೋದ್ಧೂತ ಧೂಳಿವ್ರಜವ್ಯಾಕುಳದಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೬). [ಕಂಪಲ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಕಂಪವಾತ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ; ಎಳವು; "ದೇಹದ ಸ್ನಾಯುಗಳು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವ ಸೆಳವುರೋಗ" (Chorea. ಇಂಕನ್). [ಕಂಪ$_2$ + ವಾತ]

ಕಂಪವೇಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ಅಧಿಕವಾಗು, —ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲವಂಕುರವೇಱಲ್ ನುಡಿ ಕಂಪವೇಱೆ ಚರಣಂಗಳ್ ಲೀಲೆಯೇಱಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮). [ಕಂಪ$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಂಪಳ$_1$ (ನಾ). ಸರಂಜಾಮು; ಸಲಕರಣೆ : ಕುರಿಗಳು, ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಂಡಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳ (ಸರಂಜಾಮು) ವನ್ನು ಅವರು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು (ಕರತ್ನ. ೧೩೩); ಈ ಮೂರು ಜನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು . . . ಕುರು, ಕುರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ, ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳವನ್ನು ತೆರಳಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪). [?]

ಕಂಪಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; ಈಗಿನ ಹೋಬಳಿಯಂತೆ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ್ಕ ಕಂಪಳದೊಳಗೆ ಹನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಅವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧–೨೦; 1310); ಆ ಹೆಜ್ಜಿನ ಕಳಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಹಗ ಕಂಪಳಕೆ ಅದಿಕವಾದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೮೩–೧೨; ಸು. 1680). [?]

ಕಂಪಾಡಗ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ : "ಕಂಪಾಡಗಮೆ ತೇಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೬). [?]

ಕಂಪಾತ್ರ (ನಾ). ಶಿವ; "ತಲೆಬುರುಡೆಯನ್ನು ಪಾತ್ರೆಮಾಡಿಕೊಂಡವ" (ಪ್ರೌಢರಾ. ಕೋಶ) : ಜಗದೀಶ ಕಂಪಾತ್ರ ಜಲಜಾರಿ ಖರನೇತ್ರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೧). [ಸಂ. (ಕಂ + ಪಾತ್ರ)]

ಕಂಪಾಯಮಾನ (ಗು). ನಡುಗುವ; ಕಂಪಿಸುವ (೬). [ಸಂ.]

ಕಂಪಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕುಂಪೋಲಿ, ಹುದಿಗೊಳ್ಳು, ಕಾಳ್ಮಧು, ಕಂಪಾಲೆ, ಕಬ್ಬಿಣದಮರ (ಮೈಆರಿ. ೭೦–೧೯೩೫). [?]

ಕಂಪಾಸು (ನಾ). ೧. ಕೈವಾರ; ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ರೇಖಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸಲಕರಣೆ : ಈ ಕಂಪಾಸುಯೆಂಬ ಸಾಧನವು ಸರಿಸುಮಾರು ಅಡಿಕೆ ಕತ್ತರಿಯ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭೂಮಿಅ. ೪೨). ೨. ದಿಕ್ಸೂಚಿ. [← ಇಂ. Compass]

ಕಂಪಾಹತ (ನಾ). (?) : "ತಂಪುಂ ಕಂಪಾಹತಮಿವು [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಹು] ನುಂಪೆಣಿಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಂಪೆಣಿಕುಂ]" (ಚತುಪಾ. ೬. I, ೧೦೬). [?]

ಕಂಪಿ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿ ಪುಸ್ತಕದ ಇಕ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ : ದುರಿತಗಳನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಗುಣಗಳ ಧರಿಸಿ ಕಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪುಸ್ತಕಕೆಸೆವ ಕಂಪಿಯ ರಚಿಸಿ ಸದ್ಗುಣವ ಭರದಿ ದಾರವ ಮಾಡಿ ಧರಿಸಿದ ವರ ರತಿಯ ಜಱಿದಚಳಿತನ ಸುಸ್ಥಿರದಿ ನೆನೆವೆನು ವರ್ಧಮಾನ ಮುನೀಂದ್ರಚಂದ್ರಮನ (ಜೀವಂಚ. ೧–೧೩). [ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಕಮ್ಪು$_4$]

ಕಂಪಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಮ್ಪಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ×× ಗಾತಿ ಪುಲಿ[ಯ]ನಿಱಿದುಂ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೨; 946). [ಕಂಪಿ ? + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬು; ಗಮಗಮಿಸು : ಅರಮನೆ ಮೂಗು ಕಂಪಿಡಿದೆಲರ್ ನಱುಸುಯ್ ಸಿತಕೇತುಮಾಳೆ ಭಾಸುರ ನಯನಾಂಶು . . . ಪುರಮೆಸೆದಿರ್ದುದಾ ವಿಷಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮುಗ್ಧಮುಖೇಂದುವೆಂದಿನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೨). [ಕಂಪು + ಇಡಿ$_2$]

ಕಂಪಿಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ತುಂಬು : ತಲೆಯೆಲ್ಲಾ ಕಂಪಿಡಿಗಿತು, ಆಮೇಲೆ ತಲೆ ಹೌರಗಾಯಿತು (ಮುಂಗಾಪು. ೯೧). [ಕಂಪ$_2$ + ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು$_1$)]

ಕಂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳ ಸೂಸು; ಸುವಾಸನೆ ಹರಡು : ಕುವಲಯಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟುದು ತುಂಬಿ ಜಾತಿ ಕಂಪಿಟ್ಟುದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೬); ಸೊಂಪಿನಿಂ ಕಂಪಿಡುವ ಸಂಪಗೆಗಳಿಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೨೩); ಮೈಪರಿಮಳದಿ ದೆಸೆ ಕಂಪಿಡಲು ಭಾರವಣೆಯಲಿ ಬಂದನು ಕರ್ಣನೋಲಗಕೆ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೧–೧೯); ಕಡುಜವದಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಳು ಕಂಪಿಡಿದ ಚಂದನ ಪೊಯ್ದು ಪವನಂ ಬಿಡದೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಭುಜಂಗಿಪೊಲವನ ವಹಿಲದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩೩). [ಕಂಪು + ಇಡು$_1$]

ಕಂಪಿಣಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸು (?) : ಬರುವ ಕಿಚ್ಚಿನ ದಾಳಿಗುನ್ನತ ಮರುತ ಬಲವಾದವೊಲ್ ಮಹಾ ಕಟ್ಟರುಳ ಮೋಹರವೆಲ್ಲ ಕಂಪಿಣಿಯಾದುದೆಂಬಂತೆ (ದೇವೀಮ. ೫–೧೫). [?]

ಕಂಪಿತ (ಗು). ೧. ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಬಹುಕಹಳಾ ಶಂಖಭೇರೀ ಮೃದಂಗ ಸ್ವರದಿಂದೋರಂತೆ ತೀವಲ್ ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ ಕಂಪಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭಾಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೩೫). (ನಾ). ೨. ನಡುಕ; ಕಂಪನ : ಮನದೊಳತಿಭಯಕಂಪಿತದಿ ಕರವನಜಮುಕುಳಿತನಾದ ಬಸವ ಕುಮಾರನಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೨೨–೭೬). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : "ಕಂಪಿತ–ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಸ್ವರ ಕಂಪಿಸುವುದು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೮). ೪. ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ. . . ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). ೫. ಗಾಯಕನ ದೋಷ : "ಕಂಪಿತ – ದೇಹ ನಡುಗಿಸುತ್ತಾ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಲ$_1$ ‘ಕಂಪಿಲಿ’ ನೋ.

ಕಂಪಿಲ$_2$ (ನಾ). = ಕಂಪಿಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಲಿ, ಕಂಪಿಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಂಪಿಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ಪಾಣ್ಡಿಪ್ಪನ್ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ಸತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫–೬; 750); ಕಂಪಿಲಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. IV, ೨೧೩–೧೧; 1064). **ಕಂಪಿಲ$_1$**: ೨. ಕಂಪಿಲ ದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಚಂಗಾಪುರದಲು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಬಾಹತ್ತರ ವಿನೋಗಾಧಿಪತಿ ಪತಿ ಕಾರ್ಯ್ಯಧುರಂಧರ ಬಯಿಚವೆಗ್ಗಡೆ (ಎಇ. XXIII, ೨೮–೪; 1407). [?]

ಕಂಪಿಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: “ರಂಜಕಃ – ಕಂಪಿಲ್ಲ” (ಒಷಧಿ. ೧೩೩); ಅದು ಜಂಬೂ ಜಂಥ ರಂಭಾಕುಳಕ ಬಕುಳ ಕಂಪಿಲ್ಲ ಸತ್ರಾರ್ಣ . . . ತಿಳಕಖರ್ಜೂರಾದಿ ಭೂಜಾವಕೀರ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೩೫). [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಪರಿಮಳಿಸು: ಹೊಸ ಯೆಳೆಯ ಕೋಮಳದ ನವ ಕಂಪಿಸುವ ನುಣ್ಪಿನ ತಣ್ಪನಾವೋದಿಸುವ ಸೊಂಪಿನ ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೦); ಸೊಂಪೆಸೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ಸರ ದೆಸೆ ಕಂಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ತಂಪೆಸೆವ] ತಂಬೆಲರ ಹುವ್ವಿನ ಜೊಂಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೩೭). [ಕಂಪು + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು; ಅದಿರು: ಬಜಸಿಡಿಲೆಯ್ತಂದು ಪೊಯ್ಕಲ್ ನೆಲಂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೦); ಕರಮುರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳ ನೋವೆನೆ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೬); ಪೂರಾಯದ ವಿಘಾತಿಯಲರಸ ಕಳವಳಿಸಿದನು ಕಂಪಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೪); ಕಡಲಳ್ಳಿಹೊಯ್ವಂದದಿ ಕಂಪಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨–೭). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಅಂಜಿಸು: ಬವರದಲಿ ರಘುನಾಥಸೇನಾನಿವಹವನು ಕಂಪಿಸುವೆನೇ ಕಾಂಗದಲಿ ವೈರಿಗಳ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦–೮). [ಕಂಪನ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪು, ಗಂಪು (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧ; ವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: “ನಱುಸೊವಡು ಕಂಪು ನಾತಂ ನೆಱೆ ಸೌಸವ ಕಮ್ಮಿತೆಂದು ಮಗಮಗಿಸಿದುದು” (ಕವಿಕಂ. ೯೬); ಬೇಯದೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನ ಜೋಳದಂತಲರ್ದೊಡಾ ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊದಱ್ದು ಪೊಸನೈದಿಲ ಕಂಪನೆ ದೀಱಿ ಕಾಯ್ತ ಕೆಂಗೊಲೆಯೊಳ್ ಜೋಲ್ವ ಶಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨); ಕಂಪಿಲ್ಲದ ತುಪ್ಪಮುಂ ಪೆಂಪಿಲ್ಲದ ಪ್ರಭುತ್ವಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫); ಚಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಱೆದು ತೇದಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೯–೧೨೭). ೨. ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ವಾಸನೆ; ದುರ್ನಾತ: ಕನಲ್ವ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಪಱೆಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ತೊಯ್ದಿಕ್ಕಿದ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಂಪಿನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೧ ವ). **ಗಂಪು**: ೧. ಗಂಪಿನ ಸಂಪಿಗೆಯ ವನದ ತಂಪಿನ ನೆಲದೊಳ್ (ಸುಸಾರ. ೧೩೧–೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮುಕಮುವೆನಲ್; ತುಳು. ಕಮ್ಮೆನ, ಕಮ್ಮನ; ತೆಲು. ಕಂಪು; ಕೋಲಾ. ಕಮ್, ಕಂಪ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಪ್; ಕುರುಖ್. ಗಮಕ್]

ಕಂಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪರಿಮಳವನ್ನು ಬೀರುವವಳು: ಕೊಡುವೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂ ನುಡಿದು ಮಾಱುವ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರು ತಾವೆ ತಮ್ಮೊಡಲೊಳರ್ಪನ್ನತಮಂ ಕನ್ನಡಿಸುವಂತೆಸೆದರ್ (ಚಬಪು. ೧೦–೬); ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದ ಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ ಮನದಾಣ್ಮಗೆ . . . ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮುಡಿಸಿದರು (ಕವಿಚ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಹೂ ಮುಡಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು). [ಕಂಪುಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಪುಗಾಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಕ್ತವಾದ ಗಾಳಿ: ತೆನೆಯ ಕಂಪುಗಾಳಿ ಬೀಸಿಬರುವುದು (ಕೊಳಲು. ೮೫). [ಕಂಪು + ಗಾಳಿ]

ಕಂಪುಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಳವನ್ನು ಬೀರುವವನು. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು: ಸೊಂಪುಗಾಱಂ, ಕಂಪುಗಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೬ ಉದಾ). [ಕಂಪು + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಕಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೂಸು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು: ಸಂಪಗೆ ಕರಂ ಮಿಗೆ ಕಂಪುಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೧೭); ನೆಗಳ್ದ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ವೃಕ್ಷಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨೩). [ಕಂಪು + ಉಗು$_1$]

ಕಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೀರು; ಮೂಸಿನೋಡು: ಕಂಪುಗೊಳಲ್ಕುಸಿರ್ದುಸಿರಿನಿಸಂ ಪೊಜಮಟ್ಟೆಸಟಿ ತುದಿಯನೆಯ್ದಲೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೫); ವಿಷ ವಿಷಮ ಕನಕ್ಕಿಂಜಲ್ಕಮನುತ್ಪಲವೊಂದಂ ಜನಪತಿ ಕಂಪುಗೊಂಡು ತೂಂಕಂಗೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೨); ಗರುಕೆಯನ್ನು ಕಂಪುಗೊಂಡ ಕುರಿಮರಿಯಂತೆ ಬಿಜಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ! (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦–೧೦). [ಕಂಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂಪುಗೋಲ್ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಬಾಣ; ಹೂವಿನ ಬಾಣ. ‘ಕಂಪುಗೋಲ’ ಪರಾ. [ಕಂಪು + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಂಪುಗೋಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. ‘ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ’ ಪರಾ. [ಕಂಪುಗೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಪುಷ್ಪಕದೊಳಗೆ ದಂಪತಿಗಳನಿಟ್ಟು ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ ಜಗಂ ಪೊರೆಯೇಱಿ ನೋಡುತಿರೆ ಮುಂಪೋದ ಕೈಲಾಸಕಂ (ಭೈರವೇ. ೫–೧೪೩). [ಕಂಪುಗೋಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಂಪುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧವನ್ನು ಉಣ್ಣು; ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೇವಿಸು: ಕಂಪುಂಡು ಸೊಕ್ಕಿ ಸಲೆ ಬೀಬ್ವ ಮತ್ತಾಳಿಯಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೮೯). [ಕಂಪು + ಉಣ್]

ಕಂಪುಣಿ (ನಾ). ಕಂಪನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಜೀವಿ; ದುಂಬಿ: ಕಂಪನುಣ್ಬುದು ಶೀಲಮಿದರ್ಕೆ ಕಂಪುಣಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೬ ಪ್ರಯೋ); ಗಡಣಂಗೊಂಡರೆಯಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಕಂಪುಣಿಗಳೊಳಂ (ಮರಾಜ. ೨೩–೪೮ ವ). [ಕಂಪುಣ್ + –ಇ$_2$]

ಕಂಪುಣುಬ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟೆ ಬಂದಾಡವೊಲ್ಲಮ್ಮನೋಡುತಿಹ ತಿರುವನೊಂದೇ ಜಾವದೊಳ್ ಕೆಡುವ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂ]ಪುಣುಬನ ಬಲ್ಗಯ್ಯನವನೆಂದು ಕೊಂದ (ಚೇರಮ. ೧೧–೪೮). [ಕಂಪು + ಪುಣುಬು (< ಪುಣುಂಬು) + –ಅ$_7$]

ಕಂಪುದೀವು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು: ತೊಂಗಲ್ವೊಂಡಿರ್ದ ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳಿರಂ ಕಂಪುದೀವಿರ್ದ ಪೂವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮). [ಕಂಪು + ತೀವು]

ಕಂಪುನೀರ್ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ ಬೆರೆತ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ದಿಜ್ಜಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿದರ್, ಕಂಪುನೀರೆರಚಿದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೨–೮೮). [ಕಂಪು + ನೀರ್$_1$]

ಕಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವಾ ಮೂಲಾಗ್ರಮಾ ಬನದ ನಡುವೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾಳ್ಮರಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೬). [ಕಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಕಂಪುವಳೆ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು; ಗಂಧವಹ; ಗಾಳಿ : "ಕಂಪುವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ – ಈ ಜ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪–೩೮); "ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ತಾಂ ಪರಿಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಇಂಪಿನ ಕಂಪಂ ಕಾಣ್ಕೆಯ ನಿತ್ತಾ ಕಂಪುವಳಂ ಮನ್ನಣೆವಡೆದು (ಹವಿಸ್ಮಾರ. ೪–೧೨ ರಗಳೆ).
[ಕಂಪು + –ವಳೆ]

ಕಂಪುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆ ಹಿಡಿ; ವಾಸನೆಯಿಂದ ಗುರುತು ಹಿಡಿ : ಕಂಪುವಿಡಿದಿಂತು ಬರ್ಕುಂ ಬಿಡದೆ ಬೇಂಟೆನಾಯ್! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧–೭).
[ಕಂಪು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಂಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪನ್ನು ಹೊಂದು : ಸುಗಂಧಜಲದೊಳ್ ತೋಳೆಯೆ ಕಂಪುವೆತ್ತು ಪೊಳೆವ ಪಳುಕಿನ ಕಂಬಂಗಳೊಳಂ . . . ಎಸೆ ವಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯). [ಕಂಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಕಂಪುವೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಪುವಡೆ : ಅವಿರಳ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಕಂಪುವೇಱೆ ಸೊಗಯಿಪ ಕಿಱುಮಿಡಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦).
[ಕಂಪು + ಪೇಱು$_1$]

ಕಂಪುವೊಲಿಲ್ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಪಟ್ಟಣ; ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತುರಿಪದಿಂ ಬಂದು ಕಂಪುವೊಲಿಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೮). [ಕಂಪು + ಪೊಲಿಲ್]

ಕಂಪೂ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಂಘ; ಮಂಡಲಿ; ಟೋಳಿ : ನಮ್ಮ ಕಂಪೂದ ಮಂದಿಗೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿಬಿಡತೇನಿ. ನಿನಗ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕೇಬಿಡತೇವಿ (ಶಿಡುಗು. ೩೯); ನಮ್ಮ ಕಂಪೂ ಕೂಡಿತು ಅಂದ್ರ ನಾ ಮತ್ತ ಆ ಮಾತು ತಗೀತೇನಿ (ಮಿಂಚುಹು. ೯೦).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಪೂ = ಸೈನಿಕ ಪಾಳ್ಯ, ಶಿಬಿರ. / ಇಂ. Camp]

ಕಂಪೂರಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕಂಪೂರಕುಲನ್ ಮಾರಿಕೇಸಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೮೧; 890). [?]

ಕಂಪೆ (ನಾ). (ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ) ಮಡಕೆಯ ಹೊರೆ : ಕುಂಬಾರರ ಕಂಪೆಗೆ ಮಡಕೆ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯೯–೧೧; 12ನೆಯ ಶತ); ಕಂಪೆಗೆ ಮಡಿಕೆ ಒಂದು (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೨೭–೬೫; 1205). [?]

ಕಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದು : ನವ ಪ್ರಸೂನ ರಸೋದ್ಧತ್ ಪರಿರಂಭದಿಂದೆ ಪಿರಿದುಂ ಕಂಪೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೮೫).
[ಕಂಪು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಂಪೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೂಸು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು : ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದಂಥ ಗೊಮ್ಮಟ ನಿಲವು ರಸಿಕತೆಯ ಕಂಪೊಗೆವ ಚೆಂಗುಲಾಬಿ (ನೆಲಮು. ೫೦). [ಕಂಪು + ಒಗೆ$_1$]

ಕಂಪೊರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಂಪೊಗೆ : ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕದಲಿಸದೆ ನುಸ್ಫೊಗರ ತಿಮಿರದಳ್ ಕಣ್ಗೊಳ್ವಂ ತುಂಬಿ ಕಂಪೊರೆಯುತಿಹಳು (ಕಾಲೂರ. ೩೩–೩೧). [ಕಂಪು + ಒರೆ$_3$ (< ಒಱ್$_1$)]

ಕಂಪ್ರ (ಗು). ೧. ನಡುಗುವ. ೨. ಚಲಿಸುವ; ಚಂಚಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಕಂಬ$_1$ 'ಕಂಭ' ನೋ.

ಕಂಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ : ಬೇವಂದಿಯ ಕಂಬರು ಗಾಣವನು ಯವಲಡವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೧–೫; 1340). [?]

ಕಂಬ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಪುತ್ರಜೀವಿ, ಹೆಸ್ಸರೆ, ವೃಚ್ಛಿನ, ಕಂಬದಮರ (ವೈಬಿಗಿ. ೩೩–೧೨೮೫). [?]

ಕಂಬಗಟ್ಟು 'ಕಂಭಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಂಬಚ್ಚಿ 'ಕಂಬಿಯಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಂಬಚ್ಚು 'ಕಂಬಿಯಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಂಬಚ್ಚುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಕಂಬಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ; ಕಂಬಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಗೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಕೆಲಸ : ಬಿರುವಾತು ಬಗೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡು ಕಣ್ಬುಚ್ಚ ಕಂಬಚ್ಚುಗಜ್ಜದಿಂ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ನೀಳ್ದೆಳೆದು ಮೆಯ್ತಣ್ಣಗೆಡಿಸಿತ್ತು (ಸಂಸಪ. ೨೪–೬).
[ಕಂಬಚ್ಚು (< ಕಂಬಿಯಚ್ಚು) + ಕಜ್ಜ]

ಕಂಬನಿ 'ಕಣ್ಬನಿ' ನೋ.

ಕಂಬನಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸು : ಪುತ್ರನ ಸಲಹಲೊ ಬೇಡವೊ ಹೇಳೆಂದತ್ತಳು ಕಂಬನಿಗಱೆದು (ಮೋಹತ. ೧೧–೫೨); ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಜಂತುಗಳ್ ಧರಣಿಸುತೆಯಂ ಬಳಸಿ ನಿಂದು ಮೈಯುಡುಗಿ ಜೋಲ್ದಿರದೆ ಕಂಬನಿಗಱೆದು ನಿಜವೈರಮಂ ಮಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೨). [ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಕಱೆ$_1$]

ಕಂಬನಿಗಿಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕಿಡಿ, —ಬೆಂಕಿ : ಕಣ್ಗಳಿಂದುಗುತರ್ಪ ಕಂಬನಿಗಿಡಿಗಳಿಂದುರುಪುವಂತವನಂ ನೀಡುಂ ನೋಡುತ್ತ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨). [ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಂಬನಿದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬು; ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿಬರು : ಕಂಗೆಟ್ಟವ್ವೆಯಲೆ ಕಂದ ಹಾಯೆಂದೊಟ್ಟವೊಱಲಿದಳಬಲೆ ಕಂಬನಿದುಂಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳುಕೆ] ಪೌರಜನ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೭); ಪರಮಸುಖವಿಹ ಸತಿಗೆ ವಿಧಿಯಿದು ಹರಹರಾಯೆನುತರಸ ಕಂಬನಿದುಂಬಿದನು ಮಱುಗಿ (ನಳಚ. ೫–೧೫); ಮಱುಗಿ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ವಿಘಾತಿಯಂ ಮಱೆದು ಸುತನಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨–೫೬).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಂಬು$_1$]

ಕಂಬನಿದುಳುಕು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಬನಿದುಂಬು : ಕಂದ ಬಾಯೆಂದು ಸೆಳೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿದನು ಕಂಬನಿದುಳುಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೬೧); ಕಂಬನಿದುಳುಕುತಮರರ ಚಕ್ರಿ ಸರಿದನು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೭೦).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಳುಕು$_1$ (< ತುಳುಂಕು$_1$)]

ಕಂಬನಿದುಱುಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಬನಿದುಂಬು : ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು ಕಂಬನಿದುಱುಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೭).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಱುಗು (< ತುಱುಂಕು)]

ಕಂಬನಿದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಒರಸು : ಕಂಬನಿದೊಡೆದು ಕಾಂತೆ[ತಿ]ಯ ತಾಳ್ದ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬವ ಚುಬುಕಾಗ್ರವಿಡಿದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೪೯); ಮಗಳೆಂದ ಮಾತಿಗೆ ಕರಗಿ ಕಂಬನಿದೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಯುಗಲು] (ನಳಚ. ೮–೮); ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕಂಬನಿದೊಡೆದು . . . ಲಾಲಿಸಿದಂ ಕುಳಿಂದಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೫).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತೊಡೆ$_1$]

ಕಂಬನಿಯೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸು : (ಅಸಹಾಯೆಯಾಗಿ, ಎದ್ದು, ಕಣ್ಣೀರವನನ್ನೇ ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕಂಬನಿಯೊರತು, ಅವನತ ವಕ್ತ್ರೆಯಾಗುವಳು) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೬–೨೪).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಒರೆ$_3$ (< ಒಱ್$_1$)]

ಕಂಬಪೂಜೆ 'ಕಂಭಪೂಜೆ' ನೋ.

ಕಂಬಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಹಾರಾಜರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ರಣಾವಲೋಕ ಶ್ರೀ ಕಮಯ್ಯನ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. II, ೩೫–೩; 800); ಕಂಬಯ್ಯಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯಾಗೆ . . . ಕೆಱೆಯಂಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦–೫; 986). [ಕಂಬ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ 'ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ' ನೋ.

ಕಂಬರ್ತಿ (ನಾ). ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿ ಕೊಡುವಿಕೆ (*).
[ಕಮ್ $_0$ + ಬರ್ತಿ (< ಭರ್ತಿ). ℙ ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮ್ = ಸ್ವಲ್ಪ, ಕಡಮೆ]

ಕಂಬಲ, ಕಂಬಳ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿ ; ಜಾಡಿ : ಕರ್ಪುರಚ್ಛವಿದೀಹ ಕುರ್ಪಾಸಂ ಕಂಬಲದಿ ಸರ್ಪನ ಶಿರೋವೇಷ್ಟಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೫–೬೨). ೨. ದನಗಳ ಗಂಗೆದೊಗಲು. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ. ೪. ಉಣ್ಣೆಯ ಉತ್ತರೀಯ; ಶಲ್ಯ. ೫. ಗೋಡೆ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಹುಳು. ೭. ಸರ್ಪರಾಜನ ಹೆಸರು. ೮. ಆನೆಯ ಹೊದಿಕೆ. ೯. ನೀರು. **ಕಂಬಳ$_4$** : ೧. "ಅವಿಕಃ ... ಕಂಬಳಃ – ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೭) ; ವರಚಿತ್ರ ಕಂಬಳದ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳಂ ತೈಲ ವೆರಸಿದಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನವಂ ಮಾಡಿಸಿಯೆ (ಲಶಿಚಂ. ೪೪–೩) ; ಜರತಾರದಿಂ ಕರೆಯ ಕಟ್ಟಿರ್ದ ಪೊಸ ಕರಿಯ ಕಂಬಳವ ಪೊದ್ದು (ಜೋರಬ. ೪–೭). ೨. ಜಲಮಂ ಕುಡಿದಾಡುವ ಸಂಚಲಗಳ ಕಂಬಳದ ಸೆಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ಬಲ್ಗೆಚ್ಚಲದ ಪಲತೆಱದ ಬಣ್ಣದ ಎಳದುಱ[ಱು]ಗಳ ಬಳಗ ಮೆಸೆದುದಾ ಪೋಳಿಮಳಲೊಳ್ (ಕವಿಕ. III, ೨೦೯ ಸರಸ್ವತೀಪ್ರಬಂಧ). ೧೦. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ : "ಗಂತ್ರಿಯೆಂದೆನಲ್ ಕಂಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೩). ೧೧. ಶಿವನು ಕರ್ಣಕುಂಡಲವಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಕರ್ಣ ಧೃತ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರ ಸರಸ ಸಂಗೀತಾಕರ್ಣನ ಕೌತುಕಾಂತರಂಗ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೪ ವ). ℙ ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಅಶ್ವತರ ಎಂಬಿವೆರಡು ಸರ್ಪಗಳು ಶಿವನ ಕರ್ಣಾಭರಣವಾಗಿದ್ದು ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಬಲವಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿಸಿದ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ; ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿಸಿರುವ ಸವಾರಿಯ ಬಂಡಿ. [ಕಂಬಲ + ವಾಹ್ಯ]

ಕಂಬಲಾಸನ, ಕಂಬಳಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿ ಹಾಸಿದ ಪೀಠ (*). **ಕಂಬಳಾಸನ** : ೨. ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮ ಹಾಸಿದ ಪೀಠ : ಕಂಬಳಾಸನ ಸರ್ವಸುಖಕರ ತುಂಬು ವ್ಯಾಘ್ರಾಸನದಿ ಮೋಕ್ಷವು (ಗಗಶಾ. ೪–೨೪) ; ಅವನೆದುರಿಗೆ ಕಂಬಳಾಸನದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾದಾಸನು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೯೭). [ಕಂಬಲ + ಆಸನ]

ಕಂಬಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಿದುದು, —ಮುಚ್ಚಿದುದು. ೨. ಎತ್ತು. [< ಸಂ. ಕಂಬಲಿನ್]

ಕಂಬಲಿವಾಹ್ಯಕ (ನಾ). = ಕಂಬಲವಾಹ್ಯ. [ಕಂಬಲಿ + ವಾಹ್ಯಕ]

ಕಂಬವಲಿ 'ಕಂಭವಲಿ' ನೋ.

ಕಂಬಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಬೆಸ್ತರಲ್ಲಿ) ಮದುಮಕ್ಕಳು ಗೊತ್ತಾದ ಕಂಬಗಳ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳೆದುರಿಗೆ ಅನ್ನದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ (ಎಸಮ್ಮ. IV, ೬). [ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಂಬಳ$_1$ (ನಾ). ಹೊಲ ; ಗದ್ದೆ (?) : ತಾಯೂರ ಪಱಿಕೆಱಿ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ಏರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಱಿ ಕಮ್ಪುಳದೆಡಕೆಯ್ಯಿಸಿ ಮಾರಗವುಣ್ಡ ಸನ್ತಿಗವುಣ್ಡಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೬ ; 898) ; ಎಟ್ಟ ದಿಮ್ಬುಗ್ಗೆ ಎಳಚಾಗಪಳ್ಳಿಯ ಮಾರಯ್ಯ ಕಪೆಱಿಕೆಱಿ ಬಸವಯ್ಯ ಕಮ್ಪುಳದೊಳೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೮೮–೯ ; 898) ; ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಲದ ಕಂಬಳದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಡಿ ೩೦ (ಇಅ. V, ೭೨–೩ ; 1587). [?. / ತಮಿ. ಕಮ್ಬುಳ್ಳೈ ; ತುಳು. ಕಂಬಳೊ]

ಕಂಬಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : ಕರಿಕಾಲ ಚೋಳಾನ್ವಯ ಪವಿತ್ರ ಕಂಬಳ ಘೋಷಣ ಮಣ್ಣಾಳಕ ಭೂಷಣಂ ರಾಜಮಾನ್ಧಾತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೨–೮ ; 1082). 'ಕಂಬಳಪಱಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬಲಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರೆ, ನಗಾರಿ]

ಕಂಬಳ$_3$ (ನಾ). ದಿನಗೂಲಿ ; ಒಂದು ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ : ಕಂಬಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕನಕದ ಕೊಡನ ಕಂಡಂತೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಾನವಜನ್ಮವ ಕಂಡೆ (ಘವಚ. ೧೪) ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕೂಲಿ ಕಂಬಳ ಸೇವಕಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಾದೊಡಂ ಪರದುಗೆಯ್ವುದಕೆ ವೌಲ್ಯಮಂ ಹಡೆಯದೊಡೆ ಕಾರ್ಯಮಹುದೇ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೧೧–೮). [?]

ಕಂಬಳ$_4$, ಕಂಬುಳ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ : ಕಂಬಳ ಎಂದರೆ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ. ಅದು ನಡೆಯುವುದು ನೀರಿರುವ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ (ಕಪತು. ೫–೨೬) ; ತುಂಬಿ ಕೊಪ್ಪದ ಸುಗ್ಗಿ ಗದ್ದೆಯ ಕಂಬಳ ಎಂದರೆ ಭಾರೀ ಮನರಂಜನೆಯ ಕಂಬಳ (ದೇವಹಂ. ೧೧೦) ; ನಾಯಿಯ ತರಲೇಕೆ ಕೋಳಿಯ ಅಂಕಕೆ ಮೇಕೆ ತಾನೇಕೆ ಕಂಬಳಕೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೦೦–೯೦). ೨. ಒಕ್ಕಲುತನದ ಆರಂಭದ ಉತ್ಸವ : ಉಳುವ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳ ಎಂಬ ಹಬ್ಬವಿದೆ (ಜಾನಗೀ. ೬೫) ; ಆ ದಿನ ನೆಲ್ಲುಹಳ್ಳಿಯ ಪೆದ್ದೇಗೌಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಬಳವಾಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೬೫). **ಕಂಬುಳ** : ೧. ವರ್ಷವರ್ಷವೂ ಬರುವ ಅಣಿಲಜೆ ಬೈಲಿನ ಕಂಬುಳದ ಉತ್ಸವವು ಸಮಾಪಿಸಿತು (ಕೋಟಿಚೆ. ೮); "ಪಂತಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಹೊಲ" (ಕೋಟಿಚೆ. ಕೋಶ). [?]

ಕಂಬಳ$_5$ 'ಕಂಬಲ' ನೋ.

ಕಂಬಳಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡಗದ್ದೆ ; ಸೇವೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ; ದಿನಗೂಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (?) : ಅವಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ಕಂಬಳಗದ್ದೆ ಕುಸಿಯ ತರದ ಗದೆಗಳು ೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೪೬ ; 1482) ; ಹಣವಿನ ಬಡಿಯನು ಯಂನ್ನ ಕಂಬಳಗದೆ[ದ್ದೆ]ಯಿಂದ ನಡಸಿ ಬಾಹೆನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೫೯–೩೬ ; 1673) ; ಶ್ಯಾನೆ ಮೂಡವತ್ತು ಬಲಗ್ಗೆ ಕಂಬಳಗದ್ದೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೫೦೯ ; 1748).
[ಕಂಬಳ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ದೆ)]

ಕಂಬಳಗಾರ (ನಾ). ಕೂಲಿಕಾರ ; ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವನು : ಜೀತಗಾರರು ಕಂಬಳಗಾರರ ಸುಂಕವೊಳವಾ ಎ ಸುಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಆ ಸಕಲ ಪೈರು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೬೬ ; 1724).
[ಕಂಬಳ$_3$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಂಬಳತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು : ಕುಱುವಡವಂ ಪೊದೆವರುಮಾದೊರಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಕಂಬಳ[ಪಾಠಾಂ. ೪, ಲ]ತೀರ್ಥಮಂ ಬುದಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೧೯).
[ಕಂಬಳ$_5$ (= ಕಂಬಲ) + ತೀರ್ಥ]

ಕಂಬಳದಾನವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಣ್ಣಕಲ್ಲ ಕಮ್ಬುಳ ದಾನವರ್ಮ್ಮ[ರ್ಮ] ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕೊಜ್ಜೊಡೆ ಆ ಪುಲಿಯ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು ಜಾಮದಿನ್ದೊಳಗೆ ಕೊನ್ದಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨–೨ ; 950). [ಕಂಬಳ ? + ದಾನವರ್ಮ]

ಕಂಬಳಪಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : ಕಾ[ಸ್ಯಪ]ಕುಳಪವಿತ್ರ ಸುಜನಯ್ಯ[ಮಿತ್ರಂ] ಕಂಬಳಪಱಿ ಘೋಷಣಂ ಮಣ್ಣಾಳಿಕ ಭೂಷಣಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೬–೧೬ ; 1079). 'ಕಂಬಳ$_2$' ಪರಾ.
[ಕಂಬಳ$_2$ + ಪಱಿ$_1$]

ಕಂಬಳವಂತ (ನಾ). ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಸಂಬಳವಂತರಾಗಿ, 'ಕಂಬಳವಂತ' ರಾಗಲು ಬಯಸಿ, ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ಪೇಟೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವರು (ವಾವಾದ. ೧೯೫).
[ಕಂಬಳ$_1$ + –ವಂತ]

ಕಂಬಳಾಸನ 'ಕಂಬಲಾಸನ' ನೋ.

ಕಂಬಳಿ, ಕಂಬಟಿ (ನಾ). = ಕಂಬಲ ೧: "ಕಂಬಲಂ ಕಂಬಳಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧); ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಣಕವ ನಾದಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೇ ಎನ್ನ ಮನ (ಬಸವ. ೨೬೦); ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿಯೋಗರದಿಂದೆ . . . ಪರಿತಂದು (ಬಸರ. ೯-೯೫); ಕಂಬಳಿ ದಟ್ಟಿ ಬೂರವಡವೆಂಬಿವು ಕಾವುವೆ ಶೀತಕಾಲಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೬೧); ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆವವಗೆ ಮಡಿಯೇತಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೨); ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಪ್ಪುಸ ಕುಲ್ಲಾಯಿಕ್ಕಿ . . . ಕೊಡಗರ ಪರಿವಾರ ಬಂದುದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೦-೬೪). **ಕಂಬಟಿ**: "ಕ್ಷಳನೊಳಂ ಜಟಿನುಂಟು . . . ಕಂಬಳಕೆ ಕಂಬಟಿಯೆಂಬ ತೆಱದಿನಹುದದು ಕನ್ನಡಂ" (ಸಂಜೀವ. ೩೧); ಕುಂಬಟಿ, ಬೆಂಬಟಿ, ಕಂಬಟಿ, ಅಗುಟಿ, ಕೊಟವಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಕಂಬಳಿಯಹುಬು = ಮೈಮೇಲೆ ತುಪ್ಪಟವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಕೋರಿಹುಳು: "ಊರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯಹುಬುವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); ಕಂಬಳಿಯಹುಬುವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ (ಕುಮುದ. ೧೩-೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಪಳಿ; ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಳಿ; ತುಳು. ಕಂಬೊಳಿ; ತೆಲು. ಕಂಬಳಿ. / ಸಂ. ಕಂಬಲ]

ಕಂಬಳಿಕರೀಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಂಬಳಿಕರೀಮರ, ದೀಡಿಎಲೆಮರ, ತೂಪ್ರ, ತೂಬರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೬೦೪). [?]

ಕಂಬಳಿಕುರುಬ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ನೆಯ್ಯುವ ಕುರುಬ. [ಕಂಬಳಿ + ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$)]

ಕಂಬಳಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಂಬಳಿಗಿಡ, ರೇಷ್ಮೆಹಿಪ್ಪಲಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೫-೧೧೦೦). [ಕಂಬಳಿ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಂಬಳಿಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೌಸು, —ಮುಸುಕು: ಹಿಡಿದ ಸಂಬಳಿಗೋಲು ಕಂಬಳಿಗೊಪ್ಪೆಯು ಸಡಗರದಿ ಹಱೆಯ ಬಾಜಿಸುತ (ಹರಿಸಾಂ. ೪-೧೩). [ಕಂಬಳಿ + ಗೊಪ್ಪೆ$_2$ (< ಕೊಪ್ಪೆ)]

ಕಂಬಳಿಗೋಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಕಂಬಳಿ: ಮೂರು ಹಣಕೊಂದು ಕಂಬಳಿಗೋಟೆ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬-೧೫). [ಕಂಬಳಿ + ಗೋಟೆ]

ಕಂಬಳಿತಿಮಿರ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಂತಿರುವ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕವಿದ ಕಂಬಳಿತಿಮಿರದಿಂ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಪಡೆಯೆ ಮೆಯ್ ಕೊಡಹಿತುದಯಾಚಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧-೩೧೯). [ಕಂಬಳಿ + ತಿಮಿರ$_2$]

ಕಂಬಳಿಯುಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓತಿ; ಊಸರವಳ್ಳಿ; ಸರಟ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೮). [ಕಂಬಳಿ + ಅಳಿಗ]

ಕಂಬಳಿಹುಳು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ತುಪ್ಪಟವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಕೋರಿಹುಳು: "ಕಾಂಡಿಲ್ಯಃ – ಕಂಬಳಿಹುಳ[ಳು], ತುಂಬಿ, ಸರದಾಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೨); ಮಳೆಬಿದ್ದು ಕಂಬಳಿಹುಳು ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಂಬಳಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$). / ತಮಿ. ಕಮ್ಪಳಿಪ್ಪುೞು; ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಳಿಪ್ಪುೞು; ತುಳು. ಕಂಬೊಳಿಪುರಿ; ತೆಲು. ಕಂಬಳಿಪುರುಗು]

ಕಂಬಱ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಂಬಟಿ 'ಕಂಬಳಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾರ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ 'ಕಮ್ಮಾರಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾರಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಂಬಾವತಿ 'ಕಂಭವತಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾಱ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಂಬಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳ ತಂತಿ: ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಂಬಚ್ಚಿನಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಕಂಬಿ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿಡುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು: ಕಂಬಿಯ ಕಡಿಯಣದ ಕೀಲಣದ ಹೋರಟೆಯ ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಳ್ ಜೋಳಿಸುವ ಲಾಲಾಜಲಂ ಖುರಹತಿಯಿಂ ನೆಗೆವ ಧೂಳ್ಗೆ ಚಳೆಯಂಗುಡೆ (ಗಂಶ. ೬-೫೫ ವ). ೩. ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಅಂಚು: ಕುಂದದನಂತಪುರಾಣಮನೊಂದಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗೀವುದು ಕೇಳ್ದಾನಂದಿಸುವ ವಿವೇಕಿಗೆ ತೀವಿದ ಚಿತ್ರಂ ಕಂಬಿಕಪ್ಪಡಂ ಮೆಱೆವಿನೆಗಂ (ಅನಂತ. ೧೦-೮೩); ಬೋರಿಟ್ಟು ಬಂದ ಮಳೆರಾಯ – ರಂಭೆ ನಿನ್ನ ಕಂಬೀಯ ಸೆರಗ ಮರೆಮಾಡೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨). ೪. ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನ ಸಟ್ಟೆಕೆ, —ಕೋಲು; ಹಳಿ: ತೆಂಗಿನ ಪೊಸನೇಣಂದಱು ದಿಂಗಳ್ವರಮಡಸಿ ಕಂಬಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ ತಾಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಸುತ್ತಿಂಪಿಂಗದು ಡೊಂಕೆಂಬ ನಾಯ ಬಾಲದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೨); ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣು ಕಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಸುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬); ಸುಧಾರಣೆ ಹಬ್ಬುತ್ತ ಹೋಗುವದು ರೇಲ್ವೆ ಕಂಬಿಗಳ ಗುಂಟ (ಮೇದಿಮ. ೧). ೫. ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳ ಮಧ್ಯದ ದಿಂಡು: ಮೊದಲ ಬಾಲದೊಳು ಮೂಗಿನ ಕಂಬಿಯೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಬನೊಳು] . . . ಸುಳಿ ಪುಟ್ಟೆ ಕಷ್ಟಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೧೯). ೬. ಕೋಲು; ಗಳೆ; ಕಾವಲುಗಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ವೇತ್ರದಂಡ: ತಱುಬಿದರು ಕಂಬಿಯನಿಕ್ಕಿ ಬಾಗಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೩೨); ಮುಂದೆ ಕಂಬಿಯ ಕಂಚುಕಿಯರುಲುಹಿಂದೆ ವಿಪ್ರರ ಮಂತ್ರಘೋಷಣೆಯಿಂದ ಬಂದರು ರಾಜಪುತ್ರರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೨); ಜಡಿವ ಪಡಿಹಾರರುಗ್ಘಡಿಪ ಕಂಬಿಯ ಚರರ ನಡುವೆ ಭಟ್ಟರು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೧-೧೫); ಬಿಲ್ಲ ಕಂಬಿಯು ಡೊಂಕು, ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವು ಡೊಂಕೆ (ಗಂ. ೩೨-೫). ೭. ಭಾರ ಹೊರಲು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಿದಿರ ದಬ್ಬೆ; ಅಡ್ಡೆ: ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿನ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆವ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಱಿಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ . . . ವನೇಚರರು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬); ಕಾವಡಿಯ ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಘನಪಾತ್ರೆಗಳನಿರಿಸಿ (ಒಹರ. ಹ. ೨೧೧-೩); ಅಂಬುವನು ತರಲೆಂದು ಪಿತೃಗಳ ಕಂಬಿಯನು ನೇರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೧೦); ಎತ್ತು, ಕಂಟಲೆ ಕಂಬಿ ಕಾವಡಿ ಹೊತ್ತು ಹೊರೆ ಹಸುಬೆಗಳ ಶರಣರ ಮೊತ್ತ ಸಾಗಿತು (ಶರಲೀ. ೫೪೦-೫).

ಕಂಬಿಕಟ್ಟು = ಅಂಚುಕಟ್ಟು; ಕರೆಕಟ್ಟು: ಶಾಲಿಗೆ ಕಂಬಿಕಟ್ಟಿದೇಕು (ರೂಢಿ). ಕಂಬಿಕೀಳಿಸು = (ಆಲಂ) ಜಾಗಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಸು: ನಾಳೆಯೇ ಅವನ ಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕೀಳಿಸಿಬಿಡ್ತೇನೆ (ಬೆಂಗಬ. ೧೮೪). ಕಂಬಿಕೀಳು = (ಆಲಂ) ಓಡಿಹೋಗು: ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ದಾರಿಯೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕೀಳುವುದು (ಪುನರು. ೩೦೬); ಶ್ರೋತೃಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕಿತ್ತರು (ಚಿಕಸ. ೧೧). ಕಂಬಿಯುವ = ಕಾವಲುಗಾರ: ಅಂಕದ ಕಳಕೆ ನಡೆವ ಮೂಸಾಳ್ಗಳ ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳೆ ತಳುಮೂಡದೆ ಪೊಱಮಡುವ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬಿ; ತುಳು. ಕಂಬಿ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮಿ, ಕಮ್ಮಿ]

ಕಂಬ್ಬಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತೆಂಕಲು ಜೊಗರಕಟ್ಟೆ ಹಳ್ಳದ ಕೆರೆ ಕಂಬೀಹರೆ ತಿಟ್ಟಿನಲ್ಲು ಬಡಗಮುಖವಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪುಟ ೧೫೦-೫ ; 1716).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲು ಹೊಂಬಳಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬೀಥಾರ ಸೇಸೆ ಮರನ ಬಿಟ್ಟ ಜೋಡಿಗ್ರಾಸ ಆ ಗ್ರಾಮದ ತೋಟಗಾರುಳ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ಕಂಬಿ ನಾಡ ಸರಥಿಯಿಂದ ಬಹಂಥಾ ಮಳಬ್ರಯ ಮುಂತಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೩೬–೪೫; 1399). ೩. (?): ಅದಱ ಮೇಗಣ ತೋಳ ಅರವೆ ಕಂಬಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೫೧; 1256); ಆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಅರವೆ ಕಂಬಿ ಮನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೬೨; 1256).

[?. / ತಮಿ. ಕಮ್ಬಿ = ಪಟ್ಟುಪ್ಪು]

ಕಂಬಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ: "ಕಂಬಿ ತದ್ರು ತಾಂ ದರ್ವಿ ದಾರುಹಸ್ತಕಮೆನಿಪ್ಪುದದು ಖಜಿಕಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೩). ೨. ಬಿದಿರಿನ ಗಂಟು. ೩. ಬಿದಿರಿನ ಟಿಸಿಲು. [ಸಂ.]

ಕಂಬಿಊರನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರೆದೊನ್ಕಮ್ಬಿಊರನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬(a)–೮; 800); ಕಮ್ಬಿಊರನ್ ವರೆದನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬(b)–೭; 800). [?]

ಕಂಬಿಕಾತಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾತಿ; ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ; ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ: ಅಜ್ಞಾವಧಾನ ಸಾರ್ತಂದಳೆಂದಱಿಪಿದರಿಚ್ಛೆಯೊಳ್ ಕಂಬಿಕಾತಿಯರು (ಭರಜ. ೪೭–೯೩); ಇಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಜಿಯ್ಯ ಪರಾಕೆಂದು ನುಡಿದು ವುಗ್ಘಡಿಸಹ ಕಂಬಿಕಾತಿಯರುಗಳ ಸಡಗರವನಾರು ಪೇಳುವರೆ (ನವಮೋ. ೪–೩೮). [ಕಂಬಿಕಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಬಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ: ಕಂಬಿಕಾಱಂ ಹೊನ್ನದೇವಂ ನಿಂದಿ ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೆಯವಳು ಸಿಟಿಲಾಂಬಕನೆ ಮಾರಯ್ಯನಡುಗಬ್ಬುಗೆಳನಡಕುವನು (ಬಸವು. ೯–೪೧); ಕಂಬಿಕಾಱರು ಪಾಯಕರು ಗಾಯಕರು . . . ಮಂಟಪದೊಳು ವಿರಾಜಿಸಿದರು (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೭); ವಂದಿಗಳ ನುಣ್ಣರದ ಕವಿಗಳ ಕೊಂಡಾಟದ ಕಂಬಿಕಾಱರ ರವವೊಪ್ಪಿತಾ ಸಮಯದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦–೭೪). ೨. ಅಡ್ಡೆ ಹೊರುವವನು: ದಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕಂಬಿಕಾಱರ ಮಹಾಮಾಹೇಶ್ವರರ ಹೊಗಳ್ವ ಜನಂಗಳಂ ವಂದಿಗುಡುತ (ಒಹಿರ. ಹ. ೨೦೮–೧೫). [ಕಂಬಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕಂಬಿಗ$_1$ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ; "ಪಡಿಯಱ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೧೩): ಸೂಳಾಯ್ತರು; ಕಂಬಿಗರು; ವಂದಿಮಾಗಧರು (ಮಂತ್ರಶ. ೭–೧೫); ಓಲಗದ ಗುರಿಕಾರರು, ಕಂಬಿಗರು, ಬಂದಬಂದವರನ್ನು ಆಸನಗಳವರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸವಹಿ. ೯೭). [ಕಂಬಿ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕಂಬಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀಚ ಮನುಷ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯ. ೨. ಭಿಕಾರಿ: "ಕಂಬಿಗ – ಕಂಬುಕ = ಬಿಕಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). [< ಸಂ. ಕಂಬುಕ]

ಕಂಬಿಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಬಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಸು; ತಂತಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಸು: ತುಂಬಿ ನೂಱಾಱು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ದುಗುಲವ ಮುಂದೆ ಕಂಬಿಗಟ್ಟಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ಭರಜ. ೧೯–೧೩೪). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಸು]

ಕಂಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸರಳು, ಸಲಾಕೆಯನ್ನು ಇಡು: ನಂಬಿಸಿ ಖಳನಂ ಸಜ್ಜನನೆಂಬುದನೆನಿಸಿದೊಡಮೇನೊ ಸೈತಾದಪನೇ ಕಂಬಿಟ್ಟು ನಾಯ ಬಾಲವನಿಂದಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡೆ ಸೈತದೇನಾದಪುದೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೪೨). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಂಬಿಪಂಚೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿರುವ ಪಂಚೆ, —ದೋತರ: ಇಬ್ಬರೂ ಬರೀ ಮೈಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕಂಬಿಪಂಚೆ ಮಾತ್ರ ಉಟ್ಟಿದ್ದರು (ಚಂಗಾಳ್ದ. ೪೭). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಪಂಚೆ]

ಕಂಬಿಪೇಟ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿರುವ ರುಮಾಲು: ರಾಯರು ತಲೆಗೆ ಭರ್ಜರಿಯಾದ ಕಂಬಿಪೇಟ ಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಪೇಟ$_3$]

ಕಂಬಿಯಚ್ಚು, ಕಂಬಚ್ಚಿ, ಕಂಬಚ್ಚು (ನಾ). ತಂತಿಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಉದ್ದಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಫಲಕ, —ಪಟ್ಟಿ: ಇದೆ ಯೋನಿ ಕಂಬಿಯಚ್ಚಿನ ಸರಿಗೆಯಾವಿನ್ನು (ಸಾನಂಡ. ೪–೭೭ ರಗಳೆ); ಬಿಸಿಗದಿ ವರ್ಟ್ಟಿಂಬ ಕಂಬಿಯಚ್ಚಿಂ ಕಾಲವೆಸ ಕನಕಪ್ರಭೆಯ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಸರಿಗೆದೆಗೆವ ಸುತ್ತುಗಂಭದೊಂದೆಸಕವಾಯಿತು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೫೧). ಕಂಬಚ್ಚಿ: ಸಿರಿ ಎಂಬ ಕಂಬಚ್ಚಿಯಿಂದಱ ಮನದಂದು ವರನೀಲ ಸಣ್ಣ ಸರಿಗೆಯ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨–೭). ಕಂಬಚ್ಚು: ಅನಿತುಂ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದಮೊಂದೆ ದನಿಯುಣ್ಮತ್ತೆಂಬಿನಂ ಕೂಡೆ ನುಣ್ಣನೆ ಕಂಬಚ್ಚಿನೊಳೆಟ್ಟ ಪೊಂಜರಿಗೆಯಂ ಪೋಲ್ಗುಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಫೂರ್ತಿ (ಚಕವ. ೪–೧೧೩); ಕರ್ತಾರನ ಕಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಸಲಾಕೆಯ ತೆಗೆವಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೯–೭); ಇರ್ಕುಟಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ . . . ಸೊನ್ನೆಗಾಜರ ಸಾಲೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೦).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಅಚ್ಚು$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಯಚ್ಚು; ತುಳು. ಕಂಬೆಚಿ, ಕಂಬೆಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮಚ್ಚು]

ಕಂಬಿವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು(?): ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯದಱ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ನೂಱು ಮತ್ತರ್ ಕೈಯ್ಯಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯–೨೮; 1010). [?]

ಕಂಬಿವಾರು (ಅ). ಅಂಚುಗುಂಟ; ದಂಡೆಗುಂಟ; ಅಂಚುಹಿಡಿದು: ಮೂಡಲು ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಲನಂಚು ನೀರೇರ ಕಲಲಿ ನೆಟ್ಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ . . . ಪಡುವಲು ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಲನಂಚು ನೀರೇರ ಕಲಲಿ ನೆಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಭೀಮಣನ ಕೋಟದ ಗಡಿಯಲಿ ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೧–೩೩; 1630). [ಕಂಬಿ$_1$ + ವಾರು$_3$]

ಕಂಬಿವಿಲ್ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಬಿಲ್ಲು(?): ಎಡಗೈಯೊಳ್ ಕಂಬಿವಿಲ್ ದಕ್ಷಿಣ ಕರತಲದೊಳ್ ಮೂಱು ಮಾಱಂಬುಗಳ್ . . . ಅಂಸಸ್ಥಾನದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿದ ಬಲೆ ನೆಲಸಲ್ ವ್ಯಾಧನಾಕಾರಮಾಗಲ್ ನಡೆತಂದಂ ಪುಷ್ಪಬಾಣಂ (ಮಹಾನೇ. ೭–೧೨೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಬ್ಬುವಿಲ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [ಕಂಬಿ$_3$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕಂಬಿಸೀರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಸೀರೆ: ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೇರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಸೀರೆ]

ಕಂಬೀರ (ನಾ). "ಶೂರ; ಬಂಟ; ಮುಂದಾಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [← ಮರಾ. ಖಂಬೀರ್]

ಕಂಬು (ನಾ). ೧. ಶಂಖ: ಪವಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು ಜಲೇಶನ ಜೋಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೭). ೨. ಕಡಗ; ಕಂಕಣ. ೩. ಆನೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: ನರೆದಲೆಗನಿದು ನೆಲ್ಲು ಹಾರಕ ಬರಗು ಜೋಳವು ಕಂಬು ವುರುತರದ ಎವೆ ನವಣೆಯಿದೂ ನವಧಾನ್ಯ (ರಾಮಚ. ೧೧–೩೨). ೭. ಕೊರಳು: "ಮದಗಜ ಶಂಖಂ ಧಾನ್ಯಗಳುದಕಂ ಬಿಳಿದ್ಯೆದು ಕಂಬು ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಂಬುಕ (ನಾ). ೧. ಶಂಖ. ೨. ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಂಬುಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು : ಎಱಲೆಗಣ್ಣಾ ಪೊಂಬಣ್ಣದಸಿಯೊಡಲ ಕಂಬುಕಂಠ[ಠ]ದ (ಜನವ. ೨-೯); ಪಂಕಜಾನನಂ ಸೆಳೆನಡು ಸುಕಂಬುಕಂಠಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೪). ೨. ಶಂಖದಂತೆ ಧ್ವನಿಹೊರಡಿಸುವ ಕೊರಳು : ಅವನ ಕಂಬುಕಂಠಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ನಿದ್ದೆ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೬೦). [ಕಂಬು + ಕಂಠ]

ಕಂಬುಕಂಠಿ (ನಾ). ಶಂಖದಂತೆ ಕೊರಳುಳ್ಳವಳು: ಪಟ್ಟಣದೊಳಿಲ್ಲ ದುಸ್ತ್ರೀಯರೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಠೀ (ನವಮೋ. ೨-೫೩). [ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಠೀ (ಕಂಬು + ಕಂಠ + -)]

ಕಂಬುಕಂಠೆ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠಿ : ಅಳಿನೀಳಾಳಕಿ ಹಂಸಗಾಮಿನಿ ಲತಾತನ್ವಾಂಗಿ ಬಿಂಬೋಷ್ಠೆ ನಿರ್ಮ್ಮಳ ಚಂದ್ರಾನನೆ ಕಂಬುಕಂಠೆ (ಸೌಇಇ. XX,,೧೧೬-೬೩ ; 1146). [ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಠಾ (ಕಂಬು + ಕಂಠ + -)]

ಕಂಬುಕಂಧರ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠ ೧ : ತುಂಬಿಗುರುಳ ಬಿಂಬಾಧರದ ಕಂಬುಕಂಧರದಂಬುಜನೇತ್ರೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧೬). [ಕಂಬು + ಕಂಧರ]

ಕಂಬುಕಂಧರೆ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠಿ : ಸಚ್ಚಕೋರೀಕ್ಷಣದೆ ಗಜಗಮನೆ ಕಂಬುಕಂಧರೆ (ಚಬಪು. ೧೦-೨೩). [ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಧರಾ (ಕಂಬು + ಕಂಧರ + -)]

ಕಂಬುಗಲ, ಕಂಬುಗಳ (ನಾ). ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು (ಕ). **ಕಂಬುಗಳೆ** : ಕಂಬುಗಳಂ ನಗುವಂತಿರೆ ಕಂಬುಗಳಂ ಕರಮೆಸೆಗುಮಾವಚಕ್ಕಶಿಸತಿಯಾ (ಸುಕುವಿ. ೯-೮೯); ಕಂಬುಗಳದಾ ಅತುಲ ತುಲಸೀ ಮಾಲನಂ ರಮಾಲೋಲನಂ . . . ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೬). [ಕಂಬು + ಗಲ್ಲ]

ಕಂಬುಗಳ 'ಕಂಬುಗಲ' ನೋ.

ಕಂಬುಗೆ (ನಾ). ೧. (ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ) ರಥದ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಜಾಗ : "ರಥಗುಪ್ತಿ ವರೂಥ ಎಂದು, ದೂಳುಮುಱ; ಕಂಬುಗೆ ಎಂದೂ, ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಬಲ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಕಂಬುಗೆಯ ಭಂಡಿ ಕಟಿಲ್ದುದಿದಿರ್ಪೊಡೆತ್ತಲುಂ ತೊಲಗದೆ ನಟ್ಟು ನಿಲ್ವೊಡದು ದೇಶ ಮಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೬); ಆತಂ ಕಂಬುಗೆಯ ಬಂಡಿಯೊಳು ಮಂದಸಂಗೊಟ್ಟಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೦); ತೆಗೆತೆಗೆದು ತಲೆ ಮಟ್ಟು ಕಱದರು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗಳಲತರಥರು ಕಂಬುಗೆಯ ಮುಱದರು ಹಯವ ತಱದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫೬); ರಥಕೆ ಹೂಡಿದ ಲುಳಿಯ ಕೇಜಯ ಶಸ್ತ್ರ ತುಂಬಿದ ಹಲವು ಕಂಬುಗೆ ಸಹಿತ ಮೆಱೆಯುವ ಹುಲಿಯ ಹಳವಿಗೆಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬-೧೬); ಬಸವಳಿದು ಕಂಬುಗೆಯ ದಿಮ್ಮಿದಂ ಕರ್ಣ ತನ್ನಸುವ ಮರೆದಂ ದ್ರೋಣ (ತುರಂಗ. ೫೨-೨೨). ೨. "ರಥದೊಳಗೆ ಕುಳಿತವರಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ತಗುಲದಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಸಲಾಕೆ, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ (?)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಸಲೆ ತರಹರಿಸಲಱಯದೆ ಮಲಗಿ ನಿಂದನು ರಥದ ಕಂಬುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೬೩); ಸುಪತಾಕೆಗಳ ಸಿಂಧದ ಹೊಳೆವ ಹೊಂಗಂಬುಗೆಯ ಹೂಡಿದ ಹಯದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೯). [?]

ಕಂಬುಗೆಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡ : ಹೇಮರಜತದೊಳೆ ಸಮೆದಾ ಕೋಮಳ ದೀವಿಗೆಯ ಕಂಬ ಕಂಬುಗೆಕೊಡನುಂ ಸೋಮ ದಿನಕರರ ಪೋಲ್ವ ಸನಾಮದ ಭಾಜನದ ಭಾರಕರ್ ನಡೆತಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೩೦). [ಕಂಬುಗೆ ? + ಕೊಡ್ಡ]

ಕಂಬುಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು. ೨. ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು (ಕ). [ಕಂಬು + ಗ್ರೀವ]

ಕಂಬುಗ್ರೀವೆ (ನಾ). ಶಂಖದಂತೆ ಕೊರಳುಳ್ಳವಳು : ಕಂಬುಗ್ರೀವೆಯ ಜಾನಕಿಯ ಸುದ್ದಿಗಾತಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾವಿ. ೧೧-೧೧೪). [ಸಂ. ಕಂಬುಗ್ರೀವಾ (ಕಂಬು + ಗ್ರೀವ + -)]

ಕಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು: ವಾಜಿತನೋರಚಿತ ಕಂಬುಜಲತಾಂಬುಜಂ (ಮದತಿ. ೧-೪೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಬುಧರ (ನಾ). ಶಂಖವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂಬುಧರ ಕಾಯಭವ ಕುಂಭಿನೀಧರ (ಪ್ರಾಢರಾ. ೧೫-೧). [ಸಂ.]

ಕಂಬುಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಕಂಬುಲಪಟು ಪಟ್ಟಹ ಘೋಷಣಾನೀಕ ವಿಸ್ತಾರಿತ ಸಮಸ್ತಲೋಕ . . . ಚೋಳಕುಳಾನ್ವಯ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೯-೧೯ ; 1169). 'ಕಂಬಳ್ಕ' ಪಠಾ. [?]

ಕಂಬುಸೂತ್ರ (ನಾ). (?) : ಸಾಂಬಲೋಕದ ಮಧ್ಯದಿ ಸವಿಗೊಂಡು ಕಂಬುಸೂತ್ರದ ಸಾಧ್ಯದಿ ಅಂಬರದೊಳವತಾರ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವಂತೆ (ಶರೀಪ. ೩೧-೧). [ಕಂಬು ? + ಸೂತ್ರ]

ಕಂಬುಳ 'ಕಂಬಳ್ಕ' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಕು 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಗು$_1$ 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಗು$_2$ 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_2$' ನೋ.

ಕಂಬೇಟೆ 'ಕಣ್ಬೇಟ' ನೋ.

ಕಂಬೊಣರ್ 'ಕಣ್ಬೊಣರ್' ನೋ.

ಕಂಬೊಲ 'ಕಣ್ಬೊಲ' ನೋ.

ಕಂಬೋಲಿ 'ಕಂಭವಲಿ' ನೋ.

ಕಂಭ, ಕಂಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಮರ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವು; ಧ್ವಜವೇರಿಸಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕೋಲು; ಸ್ತಂಭ: ಪಿಡಿದಡಸಿ[ಯ]ಗುರ್ವು ಪರ್ವ ದೀಸಿ ಗುಣಿಣಿಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗಳೊಳಮಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ ತಾಟಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೬ ವ); ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೮-೧೯); ಕಡೆವ ಕಂಭದ ಕೆಳಗೆ ಧರಿಸಿದ ಕೂರ್ಮರೂಪದಿ ಮೇರು ಮಂದರವ (ಸಂಭಶೆ. ೫-೧೦೪); ಮತ್ತಗಜ ಮದವೇಱ ಕಂಭವ ಕಿತ್ತುದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮುಱದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ : ಉದ್ದಮನಗಲದಿನಿಱಯಲ್ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ತಾಂ ಬಂದ ಲಬ್ಧ ಮಕ್ಕುಂ ಕಂಭಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೪ ಕ್ಷೇತ್ರ). ೩. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಧಾನ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ : ಮೂಡ ಗೋಡಿಯ ಮೂನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲುಂ ಹಡುವ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಹಡುವ ಗೋಡಿಯೇಳನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲು ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೩ ; 1170); ಮತ್ತರು ಎಂಬುದು ಭೂಮಿಯ ಗಡಿ ಬಗೆ ಮತ್ತರು ೧ಕ್ಕೆ ಕಂಭಂ ೯೦೦ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಬುದು ಕಂಭ ೧ಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ ೪ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧೮-೨೯ ಟೀಕು); ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕುನರ್ಧಿಸೆಯದ ನರ್ಧಿಸೆ ಉತ್ತಮಾದಿ ಪಾದಮವಾಗಲ್ ನೆಱ ಕಂಭಮೊಂದದಕ್ಕುಂ ನವಶತದಿಂ ಮತ್ತಱೊಂದು ಗಣಿತವಿಳಾಸಾ (ವ್ಯವಹಾ. ೬-೩೮). **ಕಂಬ$_1$**: ೧. ಚಾಗದ ಕಂಬಮಂ ಕಿಱುಸಿ ಬೀರದ ಶಾಸನಮಂ ನೆಗಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೦); ಕುಂಭಕರ್ಣನಂ ಕಂಬಂ ಮುಱದ ಮಾಳಿಗೆಯಂತೆ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೫); ಕೆಟ್ಟು ಸುರರೋಡಿದರು ಕಂಬದಿ ನಟ್ಟ ಬಾಣವ ಕಂಡು (ಪಂಥಪ. ೨೦-೫೦); ವಿಜಯದಾಸರು . . . ಅದೇ ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು-ಎದ್ದುಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಚಹು. ೧) ; ಕುಟ್ಟನಿಗಾರದ ಹಲ್ಲು, ಮುಳಿಗಾರಿದ ಕಂಬ (ಗಾದೆ).

೩. ಸಾವಿರ ಖಂಡುಗಮಂ ಬೆಳೆದಾಪೊಕ್ಕಲಮಗನದೊಂದು ಕಂಬಮ ನೊಯ್ದಿಟ್ಟಾಪೂರಿನ ಬಾದುಂಬೆಗೆ ಸಾವಿರಮಂ ಬೆಳೆದೆವೆಂದು ನಡುವರ್ ಮೂಢರ್ (ಸಮಪ. ೯–೪೩); ತೆಂಕಲು ಕಂಬಂ ಸಾಸಿರ (ಕೊಲ್ಹಾಪು. ೧೩–೩೮; 1156); ಹಳಿಯಲು ಗದ್ದೆ ಕಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೦–೬೩; 1180); ಸೇನಬೋವ ವೀರಪ್ಪಂಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಮೆಟ್ಟಿನ ನೂಱು ಕಂಬ ಕೆಯಿಸಲು ಉದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೩೩; 1333).

[ಪ್ರಾ. ಕಂಬೊ (< ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬ; ತುಳು. ಕಂಮ, ಕಂಬ, ಕಂಬೊ, ಕಂಭ; ತೆಲು. ಕಂಬ]

ಕಂಭಕುಂಭ (ನಾ). ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ : ಈ ರೀತಿ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕಂಭಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ (ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ) ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೭). [ಕಂಭ ? + ಕುಂಭ ?]

ಕಂಭಗಟ್ಟು, ಕಂಬಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕಂಬದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ, ಹೂವು ಮುಂತಾದುವು: ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿಗಳಿಂ ಚಿನ್ನದ ಕಂಭಗಟ್ಟಿನಿಂ ಶೃಂಗಾರಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೧೫); ಕಂಗೆ ಸುರಂಗವೆನಿಸಿದ ಕಂಭಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೩). **ಕಂಬಗಟ್ಟು**: ಬಳ್ಳಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮಾಲೆಯ ದುಗುಲದ ಕಂಬಗಟ್ಟಿನಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೫೧).

[ಕಂಭ + ಕಟ್ಟು₃]

ಕಂಭದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಬದ ಮೇಲಿನ ದೀಪ: ತೂಗುಂಜೊಡರ್ಗಳನ್ನು ಕಂಭದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಬತ್ತಿವೊತ್ತಿಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೦೯–೬).

[ಕಂಭ + ದೀವಿಗೆ]

ಕಂಭನಿಱುಸುಗೆ (ನಾ). ಕಂಬವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ಕಂಬವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು: ಗುಂಡೋತ್ತರದಂತೆ ನೆಲಗಟ್ಟಿನಂತೆ ರಂಗಘಟ್ಟಿಕೆಯಂತೆ ಕಂಭನಿಱುಸುಗೆಯಂತೆ ಕರುಮಾಡದಂತೆ . . . ಪದಿಮೂಱು ಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳಿರ್ದಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪).

[ಕಂಭ + ನಿಱುಸುಗೆ]

ಕಂಭನಿಱುಗೆ (ನಾ). ಕಂಬದ ಸ್ಥಾಪನೆ: ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಕಳಶಮನಿಡುವ ಗುಂಡೋತ್ತರದ ಮೇಲೆ ಸೂದೆಯಂ ಬಱಿವ ಕಂಭನಿಱುಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜಿನಭವನಮಂ ಮಾಳ್ಪ . . . ಕಜ್ಜಿಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). [ಕಂಭ + ನಿಱುಗೆ]

ಕಂಭಪೂಜೆ, ಕಂಬಪೂಜೆ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಮೊದಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ (+). **ಕಂಬಪೂಜೆ**: ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ; "ಮುಂಡಿಗೆ ಮುಹೂರ್ತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಂಭ + ಪೂಜೆ]

ಕಂಭಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಕಂಭಪೂಜೆ ೧ (+).

[ಕಂಭ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ, ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ರಕ್ತದಾಪ್ಪ – ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೪). **ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ**: "ಬಾಷ್ಟಿಕ – ಅಂಬಟಿ, ಇಂಗು, ಪತ್ರ, ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ." (ಓಷಧಿ. ೧೦೮).

[ಕಂಭ₀ + ರಾಜಗೀರೆ]

ಕಂಭವತಿ, ಕಂಬಾವತಿ, ಕಂಭಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ: ಕೃಷ್ಣನಾಂ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಅಕ್ಷಯವೆಂದನು ಸುರುತಿ ಕಂಭವತಿ ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಸೀರೆಗಳು ಮೇರುವಿನ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಮಹಿಮೆ ತೋಱಿದ (ಪುರಂದ. ೫–೬೨–೧೯). **ಕಂಬಾವತಿ**: ೨. ಭಾರಿ ಅಂಚುಳ್ಳ ಉಡಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) **ಕಂಭಾವತಿ**: ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕಂಭವಲಿ, ಕಂಬವಲಿ, ಕಂಬೋಲಿ (ನಾ). ಕಂಬಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ: ತಿಂಗಳ ಕಂಭವಲಿಯ ಮಾಡಿರುತಿಪ್ಪ ಮಂಗಲವ ಕಮಲಿನಿಯೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೮–೧೧೬). **ಕಂಬವಲಿ**: ಇಳೆನುತಿಪಂತೆ ನಾಕಬಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಗುಳ್ದು ಬಂದು ಸಂಕುಳಮದು ಪೆರ್ಚೆ ಕಂಬವಲಿಯೊಳ್ ನಲಿದೋಕುಳಿಯಾಡಲು (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬೯); ಆದುವು ನಾಗವಲಿಯು ಕಂಬವಲಿಯು ಮತ್ತಾದುವಂತೊಸಗೆಯೌತಣವು (ನಾಗಕು. ೩–೮೧). **ಕಂಬೋಲಿ**: ಮಲಗವೇಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಂಬೋಲಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು (ಕಥವಿ. ೩೧೦); ಮರುದಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಆಮೇಲೆ ತಿಂಗಳ ಕಂಬೋಲಿ (ಶ್ರೀಕಥ. ೧೧೦). [ಕಂಭ + ಬಲ್ಕಿ]

ಕಂಭಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಧಾರಭೂತ ಶಕ್ತಿ; ಬೆಂಬಲಿಗ ಶಕ್ತಿ (?): ತೊಡೆಗಳನುಡಿಯಲ್ ಗುರುಗಳ್ ತೊಡೆಸಕ್ಕೆಗಳಾಗೆ ಮಕುಟಭಂಗಂ ಮಾಡಲ್ ನುಡಿದೆನಗೆ ಮಕುಟಬದ್ಧರುಮೊಡನಿರ್ದರುಮವರ ಕಂಭಶಕ್ತಿಗಳಾದರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೬೮). [ಕಂಭ + ಶಕ್ತಿ]

ಕಂಭಾವತಿ 'ಕಂಭವತಿ' ನೋ.

ಕಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಂಚು. ೨. ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಡಿಯುವ ಬಟ್ಟಲು. ೩. ವರ್ತುಳದ ಪರಿಧಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ; '( )' ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ: ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳು ಕಂಸದೊಳಗಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ, ಓದುವ ಸಲುವಾಗಿವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೧೩). ೪. ಕೃಷ್ಣನ ಮಾವನಾದ ಮಥುರಾದೇಶದ ಅರಸು: ಶಿಶುಗಳಾಱುಮವೀ ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಲಕಾಲಾಕೃತಿ ಕಂಸನಿಂ ಲಯಮನೆಯ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೫೬).

[ಸಂ.]

ಕಂಸಜಿತ್ತು (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಕೃಷ್ಣ (+).

[< ಸಂ. ಕಂಸಜಿತ್]

ಕಂಸತಾಲ, ಕಂಸತಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಾಳ (+). **ಕಂಸತಾಳ**: ಕಂಸತಾಳಾವಳಿಯ ಘೋಷಣವೆಸೆಯಲಾ ಧೂಪಾರತಿಯನೀಯೆ (ಬಸಪು. ೧೨–೩೪). [ಕಂಸ + ತಾಲ್ಯ]

ಕಂಸತಾಳ 'ಕಂಸತಾಲ' ನೋ.

ಕಂಸಬೆ 'ಕಸಬೆ' ನೋ.

ಕಂಸಸೂದನ (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಕೃಷ್ಣ: ಪುಟ್ಟಿದಪಂ . . . ಉಗ್ರಸೇನ ಭಯಭೇದನನುದ್ಧತ ಕಂಸಸೂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೪).

[ಕಂಸ + ಸೂದನ]

ಕಂಸಹರ (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಕೃಷ್ಣ (+). [ಸಂ.]

ಕಂಸಾಂತಕ (ನಾ). = ಕಂಸಸೂದನ: ಹಂಸಧ್ವಜಂ ಕಾದಲೆಂತಹುದೊಯೆನುತುಮಾ ಕಂಸಾಂತಕಂ ನಿಧಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಶಕ್ರಸುತನಂ ಸ್ಮರಿಸೆನುತೆ . . . ಐತಂದನಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೨೬). [ಕಂಸ + ಅಂತಕ]

ಕಂಸಾರಕ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಉತ್ಕಿ(ತ್ಕೀ)ರ್ಣ್ಣಂ ಕ[ನ್ಸಾ](ಮ್ಸಾ)ರಕಾ(ಕ) ದೇವಪಿಲೇನೇತಿ(ತಿ) (ಎಇ. XIX, ೧೩೬–೩೫; 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕಾರಕ]

ಕಂಸಾರಾತಿ (ನಾ). = ಕಂಸಾರಿ (+). [ಕಂಸ + ಅರಾತಿ]

ಕಂಸಾರಿ (ನಾ). ಕಂಸನ ವೈರಿ; ಕೃಷ್ಣ: ಧೀಕರಸಾಮಂತನಿಕಾಯದೈತ್ಯಬಳವತ್ಕಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರರಂಗಕ್ಕಹಿವೈರಿವೈರಿಯೆನಿಪಂ ಸಾವನ್ತ ನಾಗಾರ್ಜುನನಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೪೦; 1206); ಕಂಸಾರಿ ಬಾರದೆ ನರಂಗೆ ಸೋಲ್ವವನಲ್ಲ ಹಂಸಧ್ವಜಂ ಧುರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೯). [ಕಂಸ + ಅರ್ಕ್ರಿ]

ಕಂಸಾರಿಸಖ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣನ ಗೆಳೆಯ; ಅರ್ಜುನ: ಎದುರಂಗೆ ಕಂಸಾರಿಸಖನು ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನ್ನು ಹಂಸವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡಿ ನಿಂತನು (ಭಾಮಣಿ. ೨೬). [ಕಂಸಾರಿ + ಸಖ]

ಕಂಸಾಳ, ಕಉ[ವು]ಸಾಳ, ಕಾಂಸಾಳ, ಕೌಸಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ದೊಡ್ಡ ತಾಳ: "ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ – ಕಂಸಾಳ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ); ಸುಗತಿಯನುಗುಳ್ವ ಕರಡೆಗಳ ಮೇಳೈಪ ಕಂಸಾಳದ ಗರ್ಗರಿಪ ಗಿರ್ಗಟಿಗಳ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ); ಅವುಜ ಕರಡೆಗಳ ತಾಳ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಸಾಳ ರವದೊಳಗೆ ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೨೦); ಕರಡೆ ಕಂಸಾಳ ಡೊಳ್ಳಾರಿ ಟುಮುಕು ತಂಬಟಂ (ಚಬಪು. ೬–೭). **ಕಉ[ವು]ಸಾಳ**: ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ರತದುತ್ಸಹ ಕರಡೆ ಕಉ[ವು]ಸಾಳ ಡೋಳು ಕಾಳೆ ನಂದಾದೀವಿಗೆಯಿನ್ತಕೆ ನಡೆಯಬೇಕು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೮–೧೩; 1549). **ಕಾಂಸಾಳ**: "ಜಗಳೆಯ ಕಾಂಸಾಳಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೯). **ಕೌಸಾಳ**: ಅಗಳುಣ್ಮದವು ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಸಾಳದ ಘಳತ್ಕಾರ (ಬಸರ. ೭–೧೦೪); ಭೋರ್ಗರೆವ ಭೇರಿ ನಿಸ್ಸಾಳ್ಗಳಿಂ ತರತರದೊಳೊದಱುತಿಹ ಕಹಳೆ ಕೌಸಾಳ್ಗಳಿಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೪೨). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ]

ಕಂಸಾಳಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ (ಕ).
[ಕಂಸಾಳ + -ಕ$_3$. / ತೆಲು. ಕಂಸಾಲ, ಕಂಸಾಲಿ]

ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂಸಾಳವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು: ಓಲಗದವರ ಚಿತ್ರದಾಟದ ತಾಳಧರಿಗಳ ಕಹಳೆಕಾಱರನಾಲಿಸುವ ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫–೪೩). [ಕಂಸಾಳ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕಂಸಾಳೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಕಹಳೆ: ಕರಡಿ ಕಂಸಾಳೆ ಹೆಗ್ಗಾಳೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೬); ಬೀಣೆಯ ಜವಳಿಮದ್ದಳೆಯ ಕಂಸಾಳೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೧೯).
[< ಸಂ. *ಕಾಂಸ್ಯಕಾಹಲಾ]

ಕಂಸಾಳೆಪದ (ನಾ). ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಸಾಳೆಪದಗಳು ಈಗಲೂ ಇವೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಂಸಾಳೆ$_0$ + ಪದ$_2$]

ಕಂಸಿ (ನಾ). ಜಾಗಟೆ: ಢೋಲ್ ಮತ್ತು ಕಂಸಿ(ಜಾಗಟೆ)ಯ ಧ್ವನಿಗೆ ಮರದ ಖಡ್ಗಗಳಿಂದ ನರ್ತಕರು ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನ್ಯ. ೧೨೮).
[< ಸಂ. ಕಂಸೀಯ = ಕಂಚು]

ಕಃಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅತಿ ತುಚ್ಛವಾದ ವಸ್ತು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಜೋನ್ಸಳ ನೀಚತನದ ಮುಂದೆ ಅವನು ಕಃಪದಾರ್ಥವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಅಂಬಿಕ. ೮೬); ನಾನೊಂದು ಕಃಪದಾರ್ಥವಾದಾಗ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಥೆಯ ಮುಂದೆ ಆ ಅಗಲಿಕೆಯ ಬೇನೆ ಏನೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೪೯). [ಸಂ. (ಕಃ + ಪದಾರ್ಥ)]

ಕಕಂಟಕ (ನಾ). ಓತಿ; ಓತಿಕೇತ: ಹುಲ್ಲುಗಡ್ಡೆಯ ದೇವತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಕಕಂಟಕ (=ಓತಿಕಾಟ) ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು, ಆ ಮಂಗಲವೃಕ್ಷದ ಬೊಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೨೬). [ಪಾಲಿ. ಕಕಂಟಕ]

ಕಕಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಕವತ್ತ್ರ ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನ ಕರೆ ಕೂಟ ಕಕನ್ದಿ ದೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ... ವೊಳಗಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೦; 1669). [?]

ಕಕಬಿಕ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕಬಿಕಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದವಾಗು; ಮಾತು ತಡವರಿಸು: ಹದಿದು ಸಡಿಲದ ತೆಕ್ಕೆ ... ರದಹತಿಯ ಚೀತ್ಕಾರ ಕಕಬಿಕಗೊಳುವ ಗಳರವದ ಹದನು (ಅನಂರಾ. ೭–೧–೭೨).
[ಕಕಬಿಕ (< ಕಕವಕ) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಕಮಕ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕಮುಖ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕರ (ನಾ). ಒರಟ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕಕರ, ನಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?. / ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕಕವ (ನಾ). ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಮಂಕ; ಬೆಪ್ಪ: ಕಕವನ ಹಾಗೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತ, ಬಡಿಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಡಿಸಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಮಣ್ಣ ಎರಡನ್ನೂ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿ (ಮನೋನಂ. ೯೪). [?]

ಕಕವಕ, ಕಕಬಿಕ, ಕಕಮಕ, ಕಕಮುಖ (ನಾ). ೧. ಭ್ರಾಂತಿ; ಅರಿವು ಮರುಳು; ಏನೂ ತಿಳಿಯದಿರುವುದು: ಕಾಮುವಿಕಾರದ ಇಚ್ಛೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿಹುದು ಕಕವಕ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಕರಹ. ೬೦). **ಕಕಬಿಕ**: ೨. ಗದ್ಗದ; ಮಾತು ತಡವರಿಸುವಿಕೆ. 'ಕಕಬಿಕಗೊಳು' ಪರಾ. **ಕಕಮಕ**: ೧. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ನಾನು ಏನುಮಾಡುವುದೂ ತೋಚದೆ ಕಕಮಕನಾಗಿದ್ದೆ (ಸಣ್ಣಕ. X, ೧೭೬); ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಮಲ್ದಾರರಿಗೆ ಕಕಮಕ ಹಿಡಿದಿತ್ತು (ಶ್ರೀಕಥ. ೧೩೭); ಯಾವುದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ಯಾವುದನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಎಂದು ಕಕಮಕ ಹಿಡಿಯಿತು (ರಾಗಿಣಿ. ೨೨೯). **ಕಕಮುಖ**: ೧. ನಕುಲ ಸಹದೇವ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಸೋತರಿನ್ನಲ್ಲಿಯದನಂತಸೇನೆ ಕಕಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲತೆಱದೊಳಾ ಶಕುತಿಯ್ಯದಿತ್ತು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೩–೪೬). [?]

ಕಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಕ$_1$: ಪ್ರಕಟತರ ವ್ಯಂಜನ ಸಂಜ್ಞೆ ಕಕಾರದಿನಾ ಳಕಾರಪರ್ಯಂತಂ (ಶಮದ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕಕುಂದರ (ನಾ). ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿರ್ರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಳಿ: "ಕಕುಂದರಂ ಕುಂಡೆಗಳ ತಟದ ಕುಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೬). [ಸಂ.]

ಕಕುತ್ಸ್ಥ (ನಾ). ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಿನ ಮೊಮ್ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕಕುತ್ಸ್ಥಜ (ನಾ). ಕಕುತ್ಸ್ಥ ವಂಶದವನು; ರಾಮಚಂದ್ರ: ರವಿಸುತನಲ್ಲಿಗೈತಂದಱುಹಿದನು ಬರವನು ಕಕುತ್ಸ್ಥಜನ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಕುದ (ನಾ). ೧. ಶಿಖರ; ತುದಿ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೩. ಗೂಳಿಯ ಹಿಣಿಲು; ಡುಬ್ಬ: ಪೂಜಿಮ್ಮುಟ್ಟಿತ್ತು ಕಾಂತಾರದಿಂ ಪಾಟಲನೇತ್ರಂ ತುಂಗಗಾತ್ರಂ ಘನತರಕಕುದಂ ಶಾತಶೃಂಗಂ ಗವೇಂದ್ರಂ (ಜಗಎ. ೫–೩೫); ಇಂದುಶೇಖರನು ... ನಿನ್ನಯ ಕಕುದಮಂ ಪಿಡಿದು (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೮). ೪. ಕೋಡು; ಕೊಂಬು. ೫. ಗೂಳಿಯ ಮುಸುಡು, —ಮುಖ. ೬. ಗೂಳಿ; ಹೋರಿ. ೭. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖಂಡ. ೮. ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. ೯. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ. ೧೦. ಆಕಾಶ: "ಪ್ರಧಾನಮುಂ ಪುಂಗವ ತದ್ವಿಷಾಣ ತತುಪ್ರೋತಕಮದ್ರಿತಟಂ ಕೃಪಾಣ ರೋಧೋಂಗಣ ಮೆಂದಿವುಂ ಕಕುದಮೆಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕಕುದಿ (ನಾ). ಹಿಣಿಲುಳ್ಳದ್ದು; ಡುಬ್ಬವುಳ್ಳದ್ದು: ಕಕುದಿಯುಮವಯವ ಹೀನಾಧಿಕನುರಸ್ತನಿಯುಂ ತ್ರಿಕರ್ಣಿಯುಂ ... ಕುಲನಾಶಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪–೪೩); ಕಕುದಿಯ ಸಂಧಿಯಪೇಕ್ಷಿಸು ಕಕುಸಂದಿಯೆಡೆಗೆ ರಂಧ್ರಮೆಯಿಂದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೪೧). [< ಸಂ. ಕಕುದ್ಮಿನ್]

ಕಕುದ್ಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು; ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟ: ಭೂಲೋಕಪಾವನ ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಸುದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಕೈಲಾಸವದಱ ಮೇಲಣ ಗವಿಯ ಸಿಂಹಾಸನ (ವೀಕ್ಷಪು. ೧–೧–೬೫).
[ಸಂ. (ಕಕುದ್ + ಗಿರಿ)]

ಕಕುದ್ಮ (ನಾ). ಗೂಳಿ; ಹೋರಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ನಂ] ... ಎನೆ ಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧).
[< ಸಂ. ಕಕುದ್ಮತ್]

ಕಕುದ್ಮತಿ (ನಾ). ತಿಕ; ಪಿರ್‍ರೆ; ಜಘನ: "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ, ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೯–೩೫೪). [ಸಂ. ಕಕುದ್ಮತೀ]

ಕಕುಭ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕು: ನಿಜಪೀಠಂಗಳಿಂದೆಟ್ಟುದಾಗಳ್ ತೀವ್ರವೃತ್ತಿ ಪರ್ಣೆಗಂ ಭೂಷಣರುಚಿ ಕಕುಭಾನೀಕಮಂ ರಾಜಲೋಕಂ (ಪಂಪಾಭಾ. ೫–೭೬). ೨. ಆಕಾಶ: ಧರೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪಂತಾ ಕಕುಭರಂಗದೊಳ್ ತೋರ್ಪನನಿಲಪಥದೊಳ್ ತೋರ್ಪಂ ಪರಿಣತಿವೃತ್ತಮನೆನೆ ಚಿತ್ರರಿಸಿದ ಸಂದಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ(ಆಜಿಪು. ೫–೧೮). ೩. ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ: "ಅರ್ಜುನಃ, ಕಕುಭಃ – ಈ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೯೨); ಕಕುಭಾಶೋಕ ಕದಂಬ ಲುಂಗ ಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾ ನೋಕಹಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೦). ೪. ಶಿಖರ. ೫. ಮುಖ್ಯ. ೬. ವೀಣೆಗೆ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಕುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಬುರುಡೆ. ೭. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
[ಸಂ. ಕಕುಭ್, ಕಕುಭ]

ಕಕುಭದಂತಿ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ; ದಿಗ್ಗಜ: ಸಕಳ ಚಂದ್ರಮುನಿನಾಥರುರ್ವ್ವರಾ ಸಕಳರೊಳ್ಪರಮಯೋಗ್ಯರೆಂಬುದಂ ಕಕುಭದನ್ತಿಗಳ ದನ್ತದೊಳ್ಕರಂ ಪ್ರಕಟಮಾಗೆ ಬರೆದಂ ಪಿತಾಮಹಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೫೭–೯೩; 1077). [ಕಕುಭ + ದಂತಿ]

ಕಕುಭವಸನ(ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ; ಶಿವ: ತಿಳಿಯದೇ ಕಕುಭವಸನನ [ಪಾಠಾಂ. ಮಖವೈರಿಯಂ] ಜಜೀದು ಮರುಳು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಕರಿನಿಕರ ಸರಿಯೆ ಹರಿಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೩೭).
[ಕಕುಭ + ವಸನ]

ಕಕುಲತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಲಾತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಸಂದಿ (ನಾ). ಕಕುದಿಯ ಸಂದಿ (?): ಕಕುದಿಯ ಸಂಧಿಯಪೇಕ್ಷಿಸು ಕಕುಸಂದಿಯುಡಿಗೆ ರಂಧ್ರಮೆಯೆಂದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೪೧).
[?]

ಕಕುಳತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಸರಕುಟವಕ್ಕಿ: "ಶರವ್ಮರಯೆನಲಾ ಕಕೂಟಮನಿಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಪಾಕ್ಕೋಟಮನಿಸಿ, ಪಾಕಂಕೂಟ]" (ಮುಂಗರಾ. ೫೧–೬). [?]

ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕಕೋರ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹೆತ್ತರಾಣಿಕೆ, ನಲ್ಲ, ಹೆದ್ದರಣೆ, ಬಿಳಚಿ, ತೆರಣೆ, ಕಕೋರ್ಲ (ವೈಶಿಗಿ. ೬೩–೧೨೬೯). [?]

ಕಕ್ಕ₁ (ನಾ). ಡೊಂಕು; ಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ (?). [?]

ಕಕ್ಕ₂, ಕಾಕ₁, ಕಾಕಾ₁ (ನಾ). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ; ತಂದೆಯ ತಮ್ಮ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಮ್ಮ ಕಕ್ಕನಾಗಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೦೫); ಅಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಕ್ಕನ ಮಗನ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬ (ಮಹಾಕ್ಷ್ಮಾ. ೮೩). ಕಾಕ₁: ಈ ಕಾಕನ ಹೆಸರನ್ನೇ ನನಗೂ ಇಡಲಾಯಿತು(ಬೆಂಜನ್. ೧೧). ಕಾಕಾ₁: ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಾ ರಾಯರನ್ನು "ಚಾಕ್ಲೇಟು ಕಾಕಾ!" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಂಬಹು. ೧೩೧).

ಕಕ್ಕಂದಿರು (ಬಹುವ): ಜಯಣ್ಣನಿಗೆ ಕಕ್ಕಂದಿರು... ಸೋದರ ಮಾವ ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು (ವೈಸಿ. ೩೭).

[← ಪಾಳಿ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಕಾ; ಸಿಂಧಿ. ಕಾಕೊ = ತಂದೆಯ ಸಹೋದರ]

ಕಕ್ಕ₃ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ಹೊಲಸು; ಹೊಲಸು ಪದಾರ್ಥ: 'ಥೂ – ಕಕ್ಕ ಅದನ್ನ ತಿನ್ನಬಾರದು' (ಅವತಂ. ೬೦).
[< ಕಕ್ಕಸು ?]

ಕಕ್ಕಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಮುಳ್ಳಿನ ಬಾಣ; "ಕಕ್ಕುಳ್ಳ ಅಂಬು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಮುಂ ಮೊನೆ ನೆರಕೆ ನಾರಾಚಂ ತಗರ್ತಲೆಯಂ ನೆಜನರಿ[ವ] ಕ[ಪ]ಗೆಲೆಯಂಬು ಕಕ್ಕಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮೊನೆಯಂಬು [ತೀವೆ ಕಣ್ಣಾಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೯); ಕಕ್ಕಂದಿಂ ಮೊನೆಯುಂದಿಂ ನೆಲೆಗಕ್ಕಂ ಬಿಲ್ಲಾಂತು ಕೆಲ್ಲಕೆಲ್ಲಂಬುಗಳಿಂ ಚಕ್ಕನೆ ಪೊಣ ರ್ದ್ದರ ತಲೆಗಳು ಮೊಕ್ಕನೆ ಪೋಪಿನೆಗಮೆಚ್ಚ ಬೆಳನಾಹವದೆಡೆಯೊಳು (ವ್ಯಅರಿ. ೧೯೩೦, ೬೬–೧೯; 1194). [ಕಕ್ಕು₃ + ಅಂಬು₂]

ಕಕ್ಕಟಿ₁ 'ಕರ್ಕಟೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಟಿ₂ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಕಕ್ಕಟ ಕಹಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಕ್ಕಟೆ 'ಕರ್ಕಟೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡ₁ 'ಕರ್ಕಟೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡ₂ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸಿ ಉರಿಸುವ ಕೈದೀಪ; ದೀವಟಿಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕತ್ತಲೆ ಅದೆ; ಒಂದು ಕಕ್ಕಡಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ಮುಂಬಯಿ. ೯–೬೨); ಕಕ್ಕಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕೆನ್ನೀರ್ ಜಳಕವನು (ಗಗಿ. ೬೬–೪); ಮುಂದುಗಡೆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕಡದಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಪಂಜುಗಳು (ಗರುಡಾ. ೫೮). ೨. ದಪ್ಪ ಬತ್ತಿ: ದಾಸಯ್ಯ ಗರುಡಗಂಬವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಕ್ಕಡವನ್ನು ಚಾಚುತ್ತಿದ್ದ (ನದೀಪ. ೫೫).
[?. / ತೆಲು. ಕಾಗಡಾ. / ಮರಾ. ಕಾಂಕಡಾ, ಕಾಕಡಾ]

ಕಕ್ಕಡ₃ (ನಾ). (ಉಕ) ಅವರಣ (?): ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಿಥುನಗಳು ಕೊಳದ ಕಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಚೀತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೩).
[?]

ಕಕ್ಕಡ₄ (ಗು). ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡ; ಪುಷ್ಟ. 'ಕಕ್ಕಡವಂದಿ' ಪರಾ.
[ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕಡ]

ಕಕ್ಕಡವಂದಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಂದಿ; ಪುಷ್ಟವಾದ ಹಂದಿ; "ಖಡ್ಗಮೃಗ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ಎನ್ನ ಚಿನ್ನಕುನ್ನಿಯನೀ ಕಕ್ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಕರ್ಕಡ]ವಂದಿ ಕೊಂದುದಿನ್ನಿದಜೊಡನಳಿವೆಂ ಕೊಲ್ಲದುಳಿಯೆನೀ ಸೂಕರನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೫); ಕೆಡೆದಿರ್ದ ಶಬರನಂ ಕಕ್ಕಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಕರ್ಕಡ]ವಂದಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಶಬರಸಮೂಹಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೦); ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದ ಕಕ್ಕಡವಂದಿಯ ... ಮೊಜಿವ ಬಲ್ಪುಲಿಯ ಗಜಬಜದ ಸಂಚಾರಂ ಬಲ್ಪಿರಿದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೯–೮).
[ಕಕ್ಕಡ₄ + ಪಂದಿ]

ಕಕ್ಕಡವೆಳಗು (ನಾ). ದೀವಟಿಗೆಯ ಬೆಳಕು: (ಕಕ್ಕಡವೆಳಗು; ಏರುತ್ತಿರುವ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಝುಲ್ಲಳಿಯ ... ಬಾಜಣೆ; ತರುವಾಯ) (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೫). [ಕಕ್ಕಡ₂ + ಬೆಳಗು₂]

ಕಕ್ಕಡಾರತಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಡವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಅದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಮೋಹಿನಿಯು ಹೋದಾಗ ಸಂಜೆಯ ಕಕ್ಕಡಾರತಿಯಾಯಿತು (ದಾಸಹು. ೧೮). [ಕಕ್ಕಡ₂ + ಆರತಿ₁]

ಕಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆಕಾಯಿ (?): ಕಕ್ಕಡಿಯ ಕಾಯಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿವ, ಧಾತಕೀಕುಸುಮ ... ಸೇವಿಸಲು ಸಕಲಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳು, ಗ್ರಹಣೀದೋಷ, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೯ ಟೀಕ). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟೀ]

ಕಕ್ಕಡೆ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡೆವಲೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕೊಡಂಕುವಲೆ ಕೊಲ್ವಲೆ ಕಕ್ಕಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ವಲೆ ನಿಡುವಲೆ ಸಾಲ್ವಲೆ ಬಿಡುವಲೆಗಳೆನಿಪ್ಪುವೆಸೆದುವಾ ಬೇಂಟೆಗರೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪). [ಕಕ್ಕಡೆ ? + ಬಲೆ$_1$]

ಕಕ್ಕಣೆ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಟನೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕನೆಬಿಮೇಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಆದಿವಾರದುತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಂದು ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆಯ ಚಂ[ಡೇ]ಸ್ವರಕ್ಕೆ [ಅ]ಪೊಂದ ಕಕ್ಕನೆಬಿಮೇಲ ಬಟ್ಟಿಯಿಂ ಇ[ಸ್ಸುಂ]ಕದಲುಂ ಒಟಟನ ಕೋಲಲು ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯ ಮತ್ತರೊಳಗೆ... ಮೂಣಿಗಳ್ಗೆ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೧೯ ; 1077). [?]

ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ 'ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣ: 'ಕಕ್ಕರ(ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ)ವು ಸಂಧಿ(ಸಂಜೆ)ಗೊಂಡ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ' ಎಂದೂ... ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೬೯). ೨. ಒಂದು ಮದ್ಯದ ಹೆಸರು: ಚಿಂತಾಮಣಿ ಗೇವುದಕ್ಕ ದಳಮಲ್ಲೀ ಕಕ್ಕರಕ್ಕಿಂತುಟಪ್ಪುದು ಕಳ್ಳಪ್ಪುದು ತಪ್ಪದೆಂದು ಕುಡಿದರ್ ಕಾಮಾಂಗಮಂ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). ೩. ಸಿಹಿ; ಮಧು: ಕಕ್ಕರ ಇಲ್ಲದ ಹಣ್ಣು ಅಕ್ಕರೆ ಇಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕರೂ ಬೇಡ (ಜಾಧ). [?]

ಕಕ್ಕರ$_2$ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕರ$_3$ (ನಾ) ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಕ್ಕರ ಮದಲೂರಿಜಿಂದು ಕೊಜು ಗೊಂಡ್ಡೊಡ ...ಣ್ಣಣಮಾರ ಶ್ರೀಮೇಟಿಂಇಣ್ಣಣಿಯೂರುಳ್ಳಗಿ ಪಲರನ್ ... ಎಱಿದು ಸಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೨-೩ ; 870 ?). [?]

ಕಕ್ಕರ$_4$, ಕಕ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕಕ್ಕರಾಖ್ಯವದು ಕಾದಂಬಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೭); ಗೌಜು ಕಕ್ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕು]ಟ ಸೋಜಿಗ ಪುಲ್ಲೆಡೆ ಕಿಱುವಕ್ಕಿಗಳನುದುರ್ಚಿದರಲ್ಲಿ ನಲ್ಲಿಕಾಯಿಗಳ ಚಲ್ಲಬಡಿದಂತೆ (ಸೂಬಸೂ. ೧೧-೫೦); ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಕ್ಕರ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೫): ಎಱಲಾವಿಗೆ ಬುಜುಲೆ ಕಕ್ಕರ ಗವುಜು ಚಲುವ (...): ಹರಡೆ ಚಾತಕ ಕಾಕ ಗಿಡುಗ ಕಕ್ಕರ ಹದ್ದು (ಮರುಚಾ. ೧-೨೯). **ಕಕ್ರ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರಕರ]

ಕಕ್ಕರಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಕಕ್ಕರವೆಂಬ ಮದ್ಯದ ಪಾನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಚೇಷ್ಟೆ: ಅಂತು ಕುಡಿಯೆ ಕಕ್ಕರಗೆಯ್ತದಿಂ ತುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆಯ್ತುದಿ, ಗೈತುತುದಿ]ನಾಲಗೆಯೊಳ್ ತೊದ[ಲ್ದೆ] ರಸು ನುಡಿವ ನುಡಿಗ[ಳುಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮ ವ). [ಕಕ್ಕರ$_1$ + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಕಕ್ಕರಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿ ತನ್ನದೀ ತಟದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಕ್ಕರಗೊಣ್ಡಮೆಂಬಧಿಷ್ಠಾನದೊಳುರ್ವ್ವರಾಧಿಪತಿ ಚಕ್ರಧರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ್ದ ಬೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೩೪ ; 1071). [ಕಕ್ಕರ ? + ಕೊಂಡ$_1$]

ಕಕ್ಕರನೆ (ಅ). ಕರಕರನೆ; ಕರಿಕಾಗುವಂತೆ (?): ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಕರ್ಚಿ ದೆಲೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲದೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕಕ್ಕರನೆ ಕರಿಯೆ ಖಾರದಿನಧರಂ ಪಲ್ಲಂ ದಷ್ಟಾಧರ ಮಧು ನಲ್ಲನ ಪಲ್ಗಳ್ಗೆ ಕರ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಚಿ]ತೆನೆ ತೋರ್ಪವಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೩೩).

ಕಕ್ಕರನೆಕರಿ= "ಬಲು ಕಪ್ಪಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಸೀದುಹೋಗು (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಡುಗ ಮೊಲಂ ಕವುಂಜು ಮರೆ ಮುಂಗಲಿ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕೋಡಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮); ಶರಭ ಕೋಕಿಲ ಕೋಕ ಕಾಕ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕಲವಿಂಕ ಕಂಕ ಶಕುನಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೩-೧೯). [ಕಕ್ಕರ$_4$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಕ್ಕರವಟಯಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ (?): ಮಟ್ಟುವಡೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ಪಾಸಿಕಾರೋಹಣದ ಕಕ್ಕರವಟಯಿಗೆಯ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಪಳಿವಡೆಯ ತುಳಿವಡೆಯ ನೆಳಲಪಾಣೆಯ ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಜವನಿಗಳನೆ ಮೊಗಂನೋಡದೆ ಸೂಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೩೪ ವ); ಬಾಯಿನಂಗಳ್ವೆರಸುಂಗುರ ದೇವಾಂಗದ ಚಳೆಯ ಪಟಿಯ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯೆಕ್ಕಾರೋಹಣದ ಕಕ್ಕರವಟಯಿಗೆಯ ದುಗುಳದ ಪಾಗುಡಂಗಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ಕರಿದೆನಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾನೇ. ೯-೪ ವ). [ಕಕ್ಕರ ? + ಪಟಯಿಗೆ]

ಕಕ್ಕರಸಂಜೆ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಜೆ (?): ಅಂಗನ ನಾಂಪ ಗಂಡುಮದಟುಂ ನಿಮಗಾವಗಮೂದುದಾಹವಾಜಿರದೊಳದರ್ಕೆ ನಾಳೆ ನರನಂ ತೆಗೆದುಯ್ಯುದು ಧರ್ಮಪುತ್ರನಂ ಗುರು ಪಿಡಿವಪ್ಪನೆಂದವರ ನಾಗಳೆ ಪೂಣಿಸಿ ಪೋಗವೇಳ್ದು ಮಚ್ಚರದೊಳೆ ಮಾಣದೊಡ್ಡಿದನಸುಂಗೊಳೆ ಕಕ್ಕರ[ಪಾಠಾಂ. ತಕ್ಕರ]ಸಂಜೆ ಸಂಜೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೫). ▷ "ಈ ಪದ್ಯದ ಕಡೆಯ ಭಾಗವನ್ನು 'ಕಕ್ಕ - ಅರಸು - ಅಂಜೆ - ಸಂಜೆಯೊಳ್' ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅನ್ವಯಗೊಳಿಸಬೇಕು. 'ಕಕ್ಕ-ಕಕ್ಕಲ' ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂಬುದು ಇತರ ರಾಜವಂಶಾವಳಿಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. 'ಸಂಸಪ್ತಕರನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಕ್ಕರಸ(ಸುಯೋಧನ)ನು ವೈರಿಗಳಂಜುವಂತೆ ಸಂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಣಿಯಾದನು' ಎಂದೂ, ಅದರೊಡನೆ, 'ಕಕ್ಕರ (ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣ)ವು ಸಂಧಿ(ಸಂಜೆ)ಗೊಂಡ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ' ಎಂದೂ, ಪ್ರಕೃತಾಪ್ರಕೃತಾರ್ಥಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ" (ನಾಡೋಜ. ೧೬೯); "'ಕಕ್ಕರಸಂಜೆ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ 'ಕಕ್ಕಸರಂಜೆ' ಎಂದಾಗಲಿ, 'ಕಕ್ಕರರಂಜೆ' ಎಂದಾಗಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು, ಕಕ್ಕಸ < (ಸಂ) ಕರ್ಕಶ = ಕಕ್ಕರ < ಕರ್ಕರ - ಕಠೋರ, ಕಠಿನ; ಎಂದರೆ ಕದನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶರಾದವರು, ಕದನ ಕರ್ಕಶರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು" (ಪಂಪದೀ. ೪೦೯). [ಕಕ್ಕರ$_1$? + ಸಂಜೆ]

ಕಕ್ಕರಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಕ್ಕರಸೆಯ ಮಣ್ಣಗಂ ಬೀರದ ಪೋಜಗಂ ಸಮುಸ್ತ ಭರದನಿರೂಪಿತನಾಗಿ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೪-೧೪ ; 954). [?]

ಕಕ್ಕರಿ (ನಾ). ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕುಂದು (?): ಎಡೆಗಳೊಳ್ ತೆಱಪಂ ನಡೆ ನೋಡಿನೋಡಿ ಮಯ್ಯ ಬೇಸಱುಮುತ್ತು ಕಕ್ಕರಿ ಕರಂ ಬಡಪಟ್ಟರಲೊಂದು ಸಂದು ಕಟ್ಟಾಸೆಯನಿತ್ತುದು (ನಳಚಂ. ೪೯೩). [ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕರಾಇಯ (< ಸಂ. ಕರ್ಕರಾಯಿತ)]

ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ, ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ (ನಾ). ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ (ಕ). **ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ**: (ಕ). [ಕಕ್ಕರಿ$_0$ + ಬಿಕ್ಕರಿ$_0$. / ತೆಲು. ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ]

ಕಕ್ಕಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕರಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ); ಶ್ರೀಮನ್ ಕಕ್ಕಲದೇವ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೫-೨ ; 972). [?]

ಕಕ್ಕಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕವಡ, ಕಕ್ಷವಡ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ; ಪಾದಭಂಜನವೆಂಬ ಬಿನ್ನಣ. ℙ ಎದುರಾಳಿಯ ಸೊಂಟವನ್ನು ಎರಡುತೊಡೆಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ಕಂಕುಳುಗಳಿಗೆ ಆನಿಸಿ ಎದುರಾಳಿಯ ಒಂದು ಪಾದವನ್ನು ತಿರಿಚಿ ಹಿಂಸಿಸುವುದು: ಕಮ್ಮರಿ ಮುಹುಡಂ ಜವತ್ಸವಡಿ ಪಾಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮಹಗ್ಗ ಮಂತರಲಗಡಂ... ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣವೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಷವಿ. ೨೬–೧೪). **ಕಕ್ಷವಡ:** ಎಸೆವ ಮುಹಗ್ಗಳಂ ಠಡಕಿ ಕಕ್ಷವಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೮). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷವಡ ?]

ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಶ 'ಕಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸ, ಕಕ್ಕಶ, ಕರ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಪ್ರಯಾಸ; ಆಯಾಸ; ಏದುವುದು: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ಹಗ್ಗದ ಹೂಟೆಯಿಂದತಿ ಕಕ್ಕಸದಿಂ ನಡೆಯಿಪರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೪೮); ಕಕ್ಕಸ ನಿನಗಿದು ಹವಣಲ್ಲ ಛೇದಿಸೆ ವೆಕ್ಕಸವಹುದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೨೧); ವೃಥಾ ಗಳಹಬೇಡ ನಾವೀಗ ಸಾರಿದೆವು ಮುಂದೆ ಕಕ್ಕಸವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೬೨). ೨. ಕಠಿಣತೆ; ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಜರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೧೯); ಕಕ್ಕಸದ ಬಾಣವೊಂಬತ್ತುಜಂ ಹರಿವರೂಥವನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಜಿದನು (ಶಬಪು. ೩೨–೧೧); ಕಕ್ಕಸದ ಬಿಸದುರಿಯನುಗುಳ್ವ ಪಾವಂ ತಂದು ಪಕ್ಕೆಗೈದವರುಂಟಿ (ನಂದಿವಾ. ೧೦–೫೦); ರಾಣಿ ಯಾರನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಎಂದೂ ಕಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಸಿದವಳಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೮೫). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ಉಬ್ಬು: ಕಿಕ್ಕಿಜಿದು ದೆಳೆದ ರಸವಾಳೆವಣ್ಣೊನೆಗಳಂ ಕಕ್ಕಸದೆ ಬೆಳೆದ ತೆಂಗಾಯ್ಗೊನೆಗಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೨೯). ೪. ಜೋರು; ರಭಸ: ಆಹವದೊಳೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕಕ್ಕಸವನು ಮಾಡಿದೊಡವರನು ಯವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನ ಬಿಕ್ಕುವೆವು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬೫); ಎಕ್ಕತೂಳದ ಬಂಟನಾ ವಸುದೇವನು ಕಕ್ಕಸದಿಂದಿದಿರಾದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೬); ಕಕ್ಕಸದಿಂ ಕಾದಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಗಜ ಮಱಿವೊಕ್ಕಡೆ ದಿಡೆನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೮); ಕಕ್ಕಸದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ನಾಲಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದನೆಸಗಿದೆನು (ಭರಣ. ೩೮–೧೩೩). **ಕಕ್ಕಶ:** ೨. ಕಕ್ಕಶವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ಕುಚದೊಳು (ಅಂಜಚ. ೨–೨೫). **ಕರ್ಕಸ:** ೨. ಲೆಕ್ಕಿಸರು ನಮ್ಮವನು ಪಲವೇಂ ಟಿಕ್ಕಹರೆಯದಿ ಮೊದಲು ನಮ್ಮೊಳು ಕರ್ಕಸವ ಬೆಳಸುವರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨–೩೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕಕ್ಕಸಂಬಡು, ಕಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಚಡಪಡಿಸು: ದೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಕ್ಕಸಂಬಡುವೆರಡುಂ ವೇದಾಂತಂಗಳುಂ (ಚಿಕವಂ. ೬೮–೧೦). **ಕಕ್ಕಸಬಡು:** ಕಿಕ್ಕಿರಿ ತುಂಬಿದೆ ಭೂಮಿಯ ಕಣಜ ಕಕ್ಕಸಬಡುತಿದೆ ಬೊಕ್ಕಸದೊಡಲು (ಗರಿ. ೬೦–೧೩); ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ವೆಂಕಪ್ಪನು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಕಕ್ಕಸಬಟ್ಟನು (ಫಲಸಂ. ೬); ಕೆಲವರು ನಕ್ಕರು; ಹಲವರು ಕಕ್ಕಸಬಟ್ಟರು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಕಕ್ಕಸ + ಪಡು$_1$]

ಕಕ್ಕಸಂಬೆಱು, ಕಕ್ಕಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಕ್ಕಸಂಬಡು: ಆ ರಕ್ಕಸಂ ಕಕ್ಕಸಂಬೆತ್ತೊಳಱುತ್ತುಂ ಬಿಳ್ದು ಪಾತಾಳದೊಳೆ ಮಿಡುಕನೇ ಪೇಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨–೧೫). **ಕಕ್ಕಸವೆಱು:** ೨. ದರ್ಪತೋರು; ಸೊಕ್ಕುತುಂಬು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತು ಕಾದುವ ನೃಪೋತ್ತಮರೆಲ್ಲ . . . ತೊತ್ತಿನ ಮಕ್ಕಳಂತೋಲಗಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨೦–೪೪). ೩. ಕಠಿನವಾಗು: ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಬಲ್ಮೊಲೆದಳೆದ ಹೆಂಡತಿಯ ಕೈಪಿಡಿದು (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೪). [ಕಕ್ಕಸ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಕ್ಕಸಗಾರ (ನಾ). ಕ್ರೂರನಾದ ಮನುಷ್ಯ (ಕಿ). [ಕಕ್ಕಸ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಕ್ಕಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು (ಕಿ). [ಕಕ್ಕಸಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಕ್ಕಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರಯಾಸಪಡು: ಕಡುನೇಮವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹದಿಬ. ೨–೨೮). [ಕಕ್ಕಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ (ನಾ). ಬಲಿತ ಯೌವನ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಯೌವನ: "ಕರ್ಕಶಯೌವನ – ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಕ್ಕಸ + ಜವ್ವನ]

ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಬಲಿತ ಯೌವನವುಳ್ಳವಳು; ನವಯುವತಿ: ಪಕ್ಕಿ ಸೋಲವ ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನೆಯರ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ಕೇಳಿವರ್ಪುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೮). [ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ + -ಎ$_2$]

ಕಕ್ಕಸಬಡು 'ಕಕ್ಕಸಂಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸಮೂದಲೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಮೂದಲೆ, —ಚುಚ್ಚುಮಾತು: ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆಯು, ಕಕ್ಕಸಮೂದಲೆಯು, ನಿಸ್ಸಹಾಯರನ್ನಿರಿವ ಹಂದೆಯ ಹಮ್ಮು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೩–೬). [ಕಕ್ಕಸ + ಮೂದಲೆ]

ಕಕ್ಕಸವೆಱು 'ಕಕ್ಕಸಂಬೆಱು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸು, ಕಕ್ಕಸ್ಸು (ನಾ). ಪಾಯಖಾನೆ; ಶೌಚಕೂಪ: ಕೋಣೆಗೆ ಸೇರಿಯೇ ಸ್ನಾನದ ಮನೆ, ಕಕ್ಕಸು, ಮುಖತೊಳೆಯಲು ತೊಟ್ಟಿ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೬). **ಕಕ್ಕಸ್ಸು:** ಜಲಗಾರರಿಬ್ಬರು ಬಂದು, ಈ ಮನೆ ಕಕ್ಕಸ್ಸು ಗುಡಿಸುವವನು ತಾನು, ತಾನು ಎಂದು ಜಗಳಾಡಿದರು (ರೂಪಸಂ. ೧೧). [← ಡಚ್. ಕಖುಯಿಸ್. / ತಮಿ. ಕಕ್ಕುಸು; ಮಲ. ಕಕ್ಕೂಸ್; ತುಳು. ಕಕ್ಕುಸ್, ಕಕ್ಕೊಸು]

ಕಕ್ಕಸ್ಸು 'ಕಕ್ಕಸು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಳಗೆಟಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಥಿಲವಾಗು; ಕಳಚಿಬೀಳು (?): ಅಂತು ಪಿಱಿಯೆ ಕಕ್ಕಳಗೆಟಲ್ದು ಸೊಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೆಲ್ವಂ ಕುದಿಯಿಸೆ ತತ್ತಳಗುದಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೫ ವ). ೨. ಜಾರು (?): ಅಳುಕೆ ನೆಲವಕ್ಕೆ ತನು ಕಿಸುಗುಳನಾಗಿ ಕನಲ್ದುಕ್ಕಿ ಕಿದುಕೆ ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳೆವಂ ಕಕ್ಕಳಗೆಟಲ್ದು ಮೆಯ್ಯಲೆ ಕುಕ್ಕುಳಗಂದಿ ಪೊಂದೆ ಚಿತ್ತಮಾ ತುಂದಿಗೆಯಾ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೪). [ಕಕ್ಕಳ ? + ಕೆಟಲ್$_1$]

ಕಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಪುಕ್ಕ; ಹೇಡಿ (?): ಎಂತೆಂತವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಸುಮ್ಮನಿರೋ ಕಕ್ಕಾಟ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೦೬). [?]

ಕಕ್ಕಾಡಿಚಕ್ರ (ನಾ). ದೀಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಚಕ್ರ; ಅಗ್ನಿಚಕ್ರ (?): ಇದಿರಾಗಿ ಯಿತ್ತೆರದ ಜೋಡು ಜವನರ ಕೊಂಡವೆನೆ ಕಕ್ಕಾಡಿಚಕ್ರವ ಕಾಲ ಚಕ್ರೊದಗೂಡಿದಂದದಿ ಜೋದರಿರಿದಾಡಿದರು ಭರವಶದಿ (ಜರಾಮಾ. ೬೦–೩೫). [ಕಕ್ಕಾಡಿ$_0$ + ಚಕ್ರ]

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕ (ನಾ). ಹೆದರಿದವನು; ಗಾಬರಿಗೊಂಡವನು (ರೀವ್ಸ್); "ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧). [ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು (< ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ) + -ಅ$_7$]

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಾವಾಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ; ಕಹಿಮಿಣಕೆ: "ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ – ಕಾಡಕವಡೀಕಾಯಿ, ಕಕ್ಕಾವಾಡೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). [ಕಕ್ಕಾವಾಡಿ$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು, ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು (ನಾ). ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವುದು; ಗಾಬರಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಸೀತಕ್ಕನ ಈ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಆವೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಸುಬ್ಬಕ್ಕನವರು ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದರು (ಇತಶ್ರೀ. ೬೮); ಹುಡುಗರು ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ . . . ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಗುರುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು (ಜಯಂತ. ೨೩); ಶೈಲಿಯೂ ಅವಳ ಮಾತಿನಿಂದ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದಳು (ತೇಮೋದ. ೧೪). **ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ**: ನಿತಾಯಿ ಬಾಬುಗಳು ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಅಂದರು (ಕುಂಹಿಂ. ೨೬). **ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ**: ಬೃಹನ್ನಳೆಯು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಆಡುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಉತ್ತರನು ತಾನೇ ಬಂದು ಕವಚವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೨೦೪); ಅವಳು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡತೊಡಗಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೮); ಹಕ್ಕಿಮಾತಿನಿಂದ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೯). **ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು**: ಅವರು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು**: ಶ್ರೀಧರನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯೊಡನೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಮೊಗ್ಗು. ೬೬); ಕೋದಂಡರಾಮಯ್ಯ ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ (ನಡೆದಾ. II, ೯೩೧).

[< ಸಂ. ಕಾಕಪಿಕ ?. / ತುಳು. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಾರೆ; ತೆಲು. ಕಕಪಿಕ, ಕಕವಿಕ, ಕಕಾಪಿಕ, ಕಕಾವಿಕ]

ಕಕ್ಕಿ, ಕಾಕೀ (ನಾ). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ: ಕಕ್ಕಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಂಡೇ ಇಲ್ಲವಂತೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಆ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅವರು 'ಕಕ್ಕಿ'ಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೨೬); ಅವರ "ಕಕ್ಕಿ" ಇರದಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಏನಾಗುತ್ತಿದ್ದರೊ! (ದಕ್ಷಿನ. ೧೬). **ಕಾಕೀ**: "ಇವತ್ತು ಪಾಠ ಇರಲಿಲ್ಲ ಕಾಕೀ" ಎಂದಳು ಶಾಂತಾ (ಜನಿವಾ. ೬೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಾಕೀ; ಮರಾ. ಕಾಕೀ, ಕಾಕೂ]

ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀವನಿತಾಲಯರ ಅಟ್ಟುರಾನಾರದಿಗೆ ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿಯೊಳ್ ಪುಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವಪರಿಹಾರಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೬-೩; 950 ?).

[ಕಕ್ಕಿ ? + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಾಂತಿ ಮಾಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ತಿರುಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನಗೆ ಸೊಕ್ಕೆಱಿತಾ ಯಾಗಪಶುರುಚಿಗಳಿಂದದಂ ಕಕ್ಕಿಸುವೆನೀಕ್ಷಣಂ (ಜೈಬಪು. ೩೨-೧೧). [ಕಕ್ಕು$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಕಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾರಿಕೊಳ್ಳು; ವಾಂತಿಮಾಡು: ಕರೀಂದ್ರನೊಳ್ ಸುರೇಂದ್ರನ ಕರೀಂದ್ರಮಾದೊಡಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಕಕ್ಕದಿರದೆಂದು ನೀಡುಂ ನೋಡುತ್ತ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೪೪ ವ); ದಕ್ಕಿಸಲಾಱದೆಯಾ ಮುನಿಯಾ ಕೂಳ ಕಕ್ಕಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೦-೩೪); ಸೊಕ್ಕಿದ ಕುಂಭಾಂಡ ರಣದೊಳು ರಕುತವ ಕಕ್ಕಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೨); ಕಕ್ಕುವರ್ ಮೂಗಿನಿಂ ಶೋಣಿತವನು (ಜೈಬಪು. ೨೮-೨೬); ಮೆಲ್ದುದಂ ಕಕ್ಕು ಕಕ್ಕೆಂದು (ಚಿಕವಿ. ೩-೫೬). ೨. (ಆಲಂ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸು: ಬಲವಾಗಿ ತದಕಿದರೆ ಸರಿ, ಅವನು ಹಣ ಕಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳು, —ಹೇಳು: ಸಿಕ್ಕವರೊಡನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಗೋಳಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಕ್ಕುತ್ತಾಳೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧೦); ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಚಾರವನ್ನೂ ಕಕ್ಕಲೇಬೇಕು (ದೌಲತ್. ೮೪)

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಕ್ಕು; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಕ್ಕ್; ತೆಲು. ಕಕ್ಕು, ಕ್ರಕ್ಕು; ಗೊಂಡಿ. ಕಕ್ಕಾನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಕ್ರೆ = ಉಗುಳು]

ಕಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ಕಾರಿಕೆ; ವಮನ: "ಸಿಗುರೊಳುದ್ಗಾರದೊಳ್ ಕಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೨. ಕಾರಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು (ಕಿ).

[< ಕಕ್ಕು$_1$]

ಕಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಗರಗಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹಲ್ಲು, —ಮುಳ್ಳು: ಕಕ್ಕಿನ ಪವಳದ ಮಣಿಗಳನಿಕ್ಕುವವರ್ಪಲರೊ ಮುತ್ತಿನ್ನೆಸರಮಂ ಕೀಳಿಕ್ಕುವವರ್ಪಲರೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೦); ವಿರಹಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಸೀಳ್ವ ಕಾಮನ ಕಯ್ಯ ಗರಗಸದ ಕಕ್ಕುಗಳೊ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೬). ೨. ಸಿಗುರು; ಸಿಬುರು: "ಸಿಗುರೊಳುದ್ಗಾರದೊಳ್ ಕಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೩. ಒರಟಾಗಿರುವಿಕೆ: ತಳ್ವಿತ್ತು ಕೆಂಪಸಿದೆನಿಪ್ಪ ನಾಲಗೆ ಲೇಸು ಕಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪು] ಕವಲಾಗೆ ಪೊಲ್ಲಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೬). ೪. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಹರಿತ; ಚುರುಕು (ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರುಕ್ಕು, ಕರಟು; ತುಳು. ಕರಡ್, ಕರಡು; ತೆಲು. ಕರಕು, ಕರುಕು; ಪರ್ಜಿ. ಖರ]

ಕಕ್ಕು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಕ್ಕಿನ ಕೋಡು ಅದಱ ಮೂಡಣ ಬೀರಜ್ಜನ ಕೆಱೆ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೪; 1159). [?]

ಕಕ್ಕುಂದಱು, ಕಕ್ಕುದಱು (ನಾ). ಗರಗಸದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಯುಧ (?): "ಕಕ್ಕುಂದಱುಯೆಂದು ಕಕ್ಕುದಱು" (ಕಕಸಾ. ೧೬-೩೧೫); ಕುಸುಂಕುಱುಗೊಂಡೆಸಟ ಬಾಚ್ಚೀಳಿಯ ಕೇಸರದ ಕಕ್ಕುಂದಱುಯ ಕಾಪಿನ ಕಂಪಿನ ಕೋಶಮಿರ್ಪಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೮-೫೧ ವ); ಕಕ್ಕುಂದಱು, ದಕ್ಕುಂದಲೆ (ಕಮುದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಬಗ್ಗಂದೊವಲ್, ಬಗ್ಗದೊವಲ್; ಕಕ್ಕುಂದಱು, ಕಕ್ಕುದಱು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಚೆಂದಳಿರಾಂತಶೋಕೆ ಮಣಿಮಂಟಪಂ . . . ಕೇತಕಿ ಸುತ್ತುವೇಲಿ ಕಕ್ಕುಂದಱುಯಾಂತ ಕೋಟೆ ಮದನಂಗೆನೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿರ್ದುದಾವನಂ (ವೃಷವಿ. ೪-೩೩). **ಕಕ್ಕುದಱು**: "ಕಕ್ಕುಂದಱುಯೆನಲು ಕಕ್ಕುದಱುಯುಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೬); ಅಂಗಜನೃಪನ ಬಿನದದರಮನೆಯೆಂದು ಮಧುವನಕೆ ಕಕ್ಕುದಱುಯಂ ನೆಟ್ಟನೋ . . . ಎನಲ್ ವನಮನುಱೆ ಬಳಸಿ ಕಂಗೊಳಿಪ ಪೊಂಗೇದಗೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಜೈಬಪು. ೪೫-೧೮); ಎದ್ದಡರಿದು ನೂಕುವ ಕಕ್ಕುದಱು ಕೇತಕೆಸಳ ದಸಿಯಲಿ (ನಜಸಾಂ. ೯೦); ಅಗಣಿತ ಕಕ್ಕುದಱು ಬದ್ದುಗಳಲೊಪ್ಪುವ ಕಳ್ಳುವಲಗೆಗಳು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೪-೩೪). [ಕಕ್ಕು$_3$ + ತಱು ?]

ಕಕ್ಕುಂಬ (ನಾ). (?): ಕಾಡದೇಲಿಯಂ ಮಾರ್ಕಾಡನಱುಯಲುಂ ಮೂಡಿಗೆ ಕಕ್ಕುಂಬಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುಂಬಂ, ಕುಕ್ಕಂಬಂ] ಸುಱುಸಿ ಪೊಂಪಂ ಬೀಡು ಬಿಡುವಿಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೧); ಅಮರೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಟ್ಟುಳಿಯ ಕಕ್ಕುಂಬ ಕೊಡಂಬೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೬ ವ); "ಕಕ್ಕುಂಬ – ?" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ℙ "ಕುಕ್ಕಂಬ (ಕಿಱುದು + ಕಂಬ) ಗಳೆಂದರೆ, ಇಕ್ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಿದ ಡೇರೆಯ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವ ಕಿರುಗಂಬಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು" (ನಾಡೋಜ. ೩೦೫). [?]

ಕಕ್ಕುಗಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದುದು; ಸಣ್ಣಚೂರು: ಕೊಡೆಯನು ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ ಕಕ್ಕುಗಡಿಗಡಿದಟ್ಟು ಭೃತದಿಂದಿಕ್ಕಲಾ ಭೂಸುರನು ಕೋಪಿಸಿ ನಕ್ಕು ನುಡಿದಪನು (ಸಂಭಪ. ೨೫-೧೫, ೧೬).

[ಕಕ್ಕು$_3$+ ಕಡಿ$_4$]

ಕಕ್ಕುಗುರು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರು; ಚೂಪಾದ ಉಗುರು: ಕಕ್ಕುಗುರಿನೇರ್ಗಳಂ ಸುಯ್ಯುಟ್ಟು ಸುಗಿದಂ (ಕಾಲೂರ. ೯೮-೧೯೬).

[ಕಕ್ಕು$_3$+ ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_1$)]

ಕಕ್ಕುದಱು 'ಕಕ್ಕುಂದಱು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುರಿ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯ. 'ಕಕ್ಕುರಿಮಿಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಕ್ಕುರಿಮಿಗು(ಕ್ರಿ). ಕ್ರೌರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು; "ಕಕ್ಕುರಿಮಿಕ್ಕು = ಕರುಣೆ ಯಿಲ್ಲದೆ" (ಪದ್ಮಸಾ. II, ೮೫೩ ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಬಿಡದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕೆಡೆ ಮೆಟ್ಟಿಡು ಕಕ್ಕುರಿಮಿಕ್ಕು ಪೊಕ್ಕು ಪೊಯ್ ಕಡಿ ತಿವಿ ಕೊಲ್ಲು . . . ಎಂಬ ಬೀಡ ವಡೆಯಬ್ಬರವಾತಿಡಿದುತ್ತು ಸುತ್ತಲುಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬–೫೪).

[ಕಕ್ಕುರಿ + ಮಿಗು]

ಕಕ್ಕುಲತೆ, ಕಕುಲತೆ, ಕಕುಲಾತಿ, ಕಕುಲಾತೆ, ಕಕುಳತೆ, ಕಕ್ಕಲಾತಿ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿ, ಕಕ್ಕುಲಾತೆ, ಕಕ್ಕುಲಿತೆ, ಕಾಕುಲತೆ, ಕಾಕುಲಾತಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ; ಸಂಕಟ: ತಪ್ಪದುವೋ ಲಲಾಟಲಿಖಿತ ಕಕ್ಕುಲತೆಗೆ ಬಂದರೆ ಆಗದು ನೋಡಾ (ಬ ಸ ವ. ೬೮೭); ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಕ್ಕುಲತೆಗಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಸೇವೆಯ ಮಾಡುವ ಮಿಟ್ಟೆಯ ಭಂಡರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ನೆಟ್ಟನೆ ದೇವತ್ವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೦–೨೪೬). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಮೋಹ; ಮಮಕಾರ: ಅಕ್ಕಟಕ್ಕಟ ಈತಗಳುಪಿದ ಕಕ್ಕುಲತೆ ಕೈಸಾರಿತಲ್ಲದೆ . . . ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು ಸವಿಯದೆ ಯೆನ್ನ ಭಾವನೆ ಮುಕ್ಕುಹೋದುದೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೫–೪೯); ಹರಣದಲಿ ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿತೆ] ಬೇಡುದ್ಧರಿಸುವುಧು ಸತ್ಕುಲತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೧); ಕಕ್ಕುಲತೆಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಅರಸು ತಾ ಚಕ್ಕಂದವಿರುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೮); ರಾಧೆಯು ತಾಯಿ–ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳಾದ ಕಕ್ಕುಲತೆಯ ಮಗಳು (ಸ್ಕೂಲಮ. ೩೧). ೩. ಕನಿಕರ; ದಯೆ: ಸುರರ ನೀಂ ಬಿಡಿಪ ಕಕ್ಕುಲತೆಯೇತಕೆ (ಜೈಮಿ. ೩೨–೧೧). **ಕಕುಲತೆ:** ೪. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ: ಕೆಟ್ಟ ಕಕುಲತೆಯ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬೮). **ಕಕುಲಾತಿ:** ೧. ಪದ್ಮಾವತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸುಮಿತ್ರೆಯ ಕಕುಲಾತಿ ಮೇರೆ ಮೀರಿಬಂತು (ಅನುರ. ೪೦). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಮನುಕುಲದೊಂದು ಪುಣ್ಯದಾ ಬನದಲ್ಲಿ ಕಕುಲಾತಿಯರಳಿಸಿದ ಮಧುರ ಹೂವು! (ಭಾವಜೀ. ೧೫–೨೯೦). ೩. ಮೊದಲು ಅವಳಂಥ ಕಕುಲಾತಿಯ ಹೆಂಗುಸೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕಾರವಾ. ೧೨); ಭಾವನೆಯನ್ನು, ರಾಗವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಕುಲಾತಿಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ (ಜೀವಪ್ರ. XI, ಮನೋವೇದಿಕ). **ಕಕುಲಾತೆ:** ೨. "ಅಂತಃಕರಣ; ಪ್ರೀತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧). **ಕಕುಳತೆ:** ೨. (ಶಿ). **ಕಕ್ಕಲಾತಿ:** ೧. ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲಂತ ಕಕ್ಕಲಾತಿಯ ಮಾತು ಪಕ್ಕದವರ ಮುಂದೆ ಆಡಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧–೯೦). **ಕಕ್ಕುಲಾತಿ:** ೧. ತಾಯ ಹೃದಯದಿಂದ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯಿಂದ ಬಂದ ವಾಣಿ ಅದು! (ಬನಸಿ. ೧೬). ೨. ಅಗಲಿಸಿದೆನ್ನೆವರ ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಗಳಾ (ಶರೀಫ. ೫೦); ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುವ ಚಿಕ್ಕಸಿದ್ಧನ ಕಂಡು ಕಕ್ಕುಲಾತೀಲಿ ಕರೆದು ಕೇಳಿದರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೧೮). **ಕಕ್ಕುಲಾತೆ:** ೧. ಸಿಕ್ಕಿತಿವಳೊಳೆನ್ನ ಮನವಿನ್ನು ತಿರಗದು ಕಕ್ಕುಲಾತೆಯ ಮಾಡಲೇಕೆ (ಜಿದಾಮಾ. ೪–೯೩). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆ:** ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ತಂದುಕುಡಲು ಚಿನ್ನಮನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡದಿರರು (ಅಂಜಚ. ೩–೮೬); ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡಿ ಕೆಡಬೇಡ ಬಿಡು ಬಿಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೬೮); ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡಿನ್ನು ತನ್ನನು ಮಿಕ್ಕು ಬದುಕುವೆನೆಂಬ ಕಾಲನ (ನಿಥಾಗ. ೪–೧೨–೧೩). ೨. ಒಡಲ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲತೆಗೆ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿಗೆ, ಕವಳಕ್ಕೆ] ಪರರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯದೈವ ಭವಿನೇಮಸ್ತರುಗಳಲ್ಲಿ (ಚನ್ನವ. ೪. ೧೬೭–೩೮೪); ಪೊಡವಿಪತಿಗಳ ಬಸುಬ ಬಂದೀಯೊಡಲ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನು ಕಾಳಗದೆಡೆಗೆ ಮಾಡಿದರಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೨೮); ಕೈವಾರವೇಕೀ ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೫೩). ೫. ಬಯಕೆ; ಹಂಬಲು: ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನುಂಟುಮಾಡಿದುದು ಪೆಣ್ಗೊಳಾವನಪಾಂಗ ವಿಭ್ರಮಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೨೩); ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯೆಮಗಿಲ್ಲೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೩೩); ದೊರೆಗಳಾದರೂ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಎಮಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (ವ್ಯಅರಿ. ೧೯೩೦, ೬೦–೨೦ ; 1573); ಇನ್ನು ಹಯಮಂ ಬಿಡುವನಲ್ಲ ನಿಮಗೆಮ್ಮ ತಾತಂ . . . ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡ ನಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೭). ೬. ಸಂಶಯ; ಅನುಮಾನ: ಅಕ್ಕಜಂದಲ್ಲ ನೀನೋಡಿಹೋದಹೆಯೆಂಬ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೇಜಿಂದೆನ್ನೆಸೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೬೮). **ಕಾಕುಲತೆ:** ೧. "ಪುನಃ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುವೆನೇ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ . . ." ರೂಪಾ ಕಾಕುಲತೆಯಿಂದ ನುಡಿದಳು (ರೂಲೇಖಾ. ೧೨೪). **ಕಾಕುಲಾತಿ:** ೨. ಕಾಕುಲಾತಿಯ ಪಿಡಿದು ಲೌಕಿಕದೊಳು ಬಿದ್ದು (ವಿದಾಕೃ. ೧೩೫–೧); ಆಕಳನು ಕಾಯ್ದು ಕಾಕುಲಾತಿಯಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦–೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಕ್ಕುರಿತ = ಪ್ರಯಾಸ, ತೊಂದರೆ; ತೆಲು. ಕಕ್ಕುಱುತಿ, ಕಕ್ಕೂಱುತಿ]

ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು 'ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು, ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು, ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರುಣೆಗಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹಲುಬು: ಖಳರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ನಿನಗಲ್ಲದಾರಿಗೆ ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿತೆ]ಬಡುವೆನು ಮುರಾಂತಕಯೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೧೧೯). **ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು:** ೨. ಚಿಂತೆಮಾಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿತೆ] ಪಟ್ಟರಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಳು ನಿನ್ನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕೆನು ಸಲಹೊ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೪–೩). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು:** ೨. ಸಕ್ಕರೆಗೆ ಸದೃಶಮಾದೆಳನೀರುಗಳ್ ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳಗೆ ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಕ್ಕಿದತಿಹರುಷದಿ ನಿಜಜೀವವಿರುವನಕ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡದೆ ಕೊಡುತಿರ್ಪ ಕೆಂದೆಂಗುಗಳ್ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೩–೫). ೩. ಆಸೆಮಾಡು; ಬಯಸು: ಒಕ್ಕಲಿಗ ವೈಶ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಂಗೆ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಂ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬಟ್ಟು ವಂದಿಪನೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೩–೯). [ಕಕ್ಕುಲತೆ + ಪಡು$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಾತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ, ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು; ಲೋಭಿ: ಕಳವಳಿಸಿದರು ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾಱ]ರು ಕೈದೆಗೆದ ರಗ್ಗಳೆಯನುಱುಬೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೧). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಕ್ಕುಲಿತೆ (< ಕಕ್ಕುಲತೆ) + -ಕಾಱ]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ 'ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಂಬಲಿಸು; ಆಸೆಪಡು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಳುಕಿ ಶೂದ್ರನನು ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಂಡಣಲಿ ಬೇಡಿದೊಡಿಕ್ಕದಿರಿ ನರಮಾಂಸವಿಂದೆಲೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ಮರುಳಾಗಿ ಶೂದ್ರನ ಕಷ್ಟಭೋಜನಕೆ (ಸಂಥಪ. ೨೫–೧೬). ೨. ಚಿಂತೆಮಾಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಬೇಡ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೦).

[ಕಕ್ಕುಲಿತೆ (< ಕಕ್ಕುಲತೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು: ದುರ್ಮಾರ್ಗ ರಕ್ಕಸಿಯರುಂ . . . ನೆಲದಣುಗಿ ಭಯಮೋಹಗೊಳುವಂತೆ ಪರಿಪರಿಯ ಲಲಿತಕಾಠಿಣ್ಯತರ ಕಲುಷಿತದ ದುರ್ಭಾಷೆಯಲಗುಗಳ ನಾಲ್ದೆಸೆಯ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಿಸಿದರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೦–೧). [ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು 'ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಮರುಳಾಗು : ಸಿಕ್ಕಿತಲ್ಲಾ ಲೋಕವಿಪರಿ ಕಕ್ಕುಲಿಸಿಯೊಡಲಾಸೆಗಜೀವನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯಕಟ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೫). [ಕಕ್ಕುಲ ? + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಸುವರ್ಣಕ ; ರಾಜತರು : "ಆರಗ್ವಧಂ ಸ್ವರ್ಣಪುಷ್ಪ ಕೃತಮಾಲಮೆನಲಾ ರಾಜತರುವೆನಲ್ ಕಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೨) ; ಪಂಚಮುಖನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆಯಮರದ ಮೇಲಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸುಖಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಭಕ್ತನ ಸಮ್ಮುಖಕ್ಕೆ ಶಿವನಂತಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ರುದ್ರನ ರೂಪಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಶರ್ವನ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ನಂಟಾಗಿರಲು (ಅನಾರ. ಹ. ೧೩೨-೧೪) ; ಕಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಗಳ ಪೂವಂ ತಂದು ತಣಿವಿಲ್ಲ ದರ್ಚಿಸುತೆ (ಚಂಡೇರ. ಹ. ೧೪೦-೧೯) ; ಕಡವೊಡವಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ ತರಿ ತಾರಿ ಬೆಳಲ್ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿ (ಧರ್ಮಪ ೩-೪೬) ; ಗಿರಿಯ ಶಿರದಲಿ ಹೂತ ಕಕ್ಕೆಯ ಮರ ಮುರಿದು ಬೀಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೬) ; ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕೆಯಣಲು ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡುಕ್ಕೈ$_{1}$, ಕೊನ್ಸೈ$_{1}$; ಮಲ. ಕೊನ್ನ ; ತುಳು. ಕಕ್ಕೆ]

ಕಕ್ಕೆಕೂಳು (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರ (?) : ದಿಕ್ಕೇಕೂಳು ಕಕ್ಕೇಕೂಳು ತಿನ್ನುತಾ ಇದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೬೮).
[ಕಕ್ಕೆ ? + ಕೂಳು$_{2}$ (< ಕೂೞ್$_{1}$)]

ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಕಕ್ಕೊರಳೆ, ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕುಬೇರಕಃ-ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಓಷಧಿ. ೩೬) ; ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಹಂಸಪಾದಿಗಳ ಸೊಪ್ಪನು ಶಿಶುಗಳ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ ಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪). **ಕಕ್ಕೊರಳೆ** : ಕಕ್ಕೊರಳೇಬೀಜ, ಯವಕ್ಷಾರ . . . ಐದುವರಹತೂಕವ ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೮). **ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ** : ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ, ಎಲವದ ಹಗಿನು . . . ಧೂಪವ ಹಾಕಲು ಚಿತ್ತವಿಭ್ರಮ ಸನ್ನಿ ಶಮನವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೬). [? + ಕೊರಲೆ]

ಕಕ್ಕೊರಳೆ 'ಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಹೆಸರು (+). **ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ** : "ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೪). **ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ** : ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೇಳುವ ಆಸೆ ಇದ್ದರೂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣು ಆ ಕಡೆ ಹೋಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೫). [ಕಕ್ಕೋಕ$_{0}$ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ 'ಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕೋಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ☞ ಇದರ ಕಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗವು ಅಂಟಾಗಿಯೂ, ಸುಗಂಧವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ೨. ಕಕ್ಕೋಲ ಕಾಯಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸುಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಕಕ್ಕೋಲಕ (ನಾ). = ಕಕ್ಕೋಲ ; "ಗವಲಕಚೂರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೪).
[ಸಂ.]

ಕಕ್ಖಟ (ಗು). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ; ಘನರೂಪವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ನಗೆ ; ನಗುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಕ್ಖವಡ 'ಕಕ್ಕವಡ' ನೋ.

ಕಕ್ರ 'ಕಕ್ಕರ$_{4}$' ನೋ.

ಕಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಂಕುಳು ; ಬಗಲು : ನಿಚ್ಚಲಿ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಪೊಱಪಚ್ಚಮನುಟ್ಟಿರ್ದಿಱುಂಕಿ ಕಕ್ಷದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೫) ; ಮೇಲುದುಗುಡದ ಮುಖದ ಸೀರೊಱೆವಾಲಿಗಳ ಕಕ್ಷದ ಗದೆಯ ಭೂಪಾಲ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧) ; ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠದೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೩). ೨. ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಪಕ್ಕ : ಅಗಲ್ ಮದಗಜ ಕಕ್ಷಧ್ವಜ ವಿರಾಜಿತಮಪ್ಪ ಕನ್ನ ಪೊನ್ನರಥಮಂ ಮದ್ರರಾಜನನೇಱಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯ ವ). ೩. ಕೊಠಡಿ ; ಕೋಣೆ : ಡ್ಯೂಕನ ಶಯನಕಕ್ಷವು ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯ ಮತ್ತು ಸುರುಚಿಪೂರ್ಣರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧರು. ೬೦). ೪. ಅರಣ್ಯ : ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತರಾಮಯಾಪತ್ ಕಕ್ಷಧೂಮಾಂಕ ಪಶುಪತಿ ಲಲಾಮ ಪರಿಪಾಲಯ (ಗುರುಚಾ. ೨-೧). ೫. ಕಚ್ಚೆ ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಸೀರೆಯ ಅಥವಾ ಪಂಚೆಯ ಅಂಚು : ಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ಭಕ್ಷ, ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಕಕ್ಷ, ನಾರಾಯಣ ಅಂದವಗೆ ಮೋಕ್ಷ (ಗಾದೆ). ೬. ಲಂಗೋಟಿ ; ಕೌಪೀನ. ೭. ಉಡಿದಾರ ; ನಡುಕಟ್ಟು ; ಒಡ್ಯಾಣ. ೮. ಹುಲ್ಲು. ೯. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ. ೧೦. ಅರಮನೆಯ ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ. ೧೧. ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದ. ೧೨. ಅಂಗಣ ; ಪ್ರಾಂಗಣ. ೧೩. ಬಾಗಿಲು ; ದ್ವಾರ. ೧೪. ಗ್ರಹ, ತಾರೆಗಳು ತಿರುಗುವ ಪಥ : "ಪ್ರಾಂಗಣ ಕೌಪು ಕಕ್ಷಮುದಿನೂರ್ ಕಾಂತಾರ ಕಕ್ಷಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧).
[ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). ಬಗಲಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸ್ವಾಧೀನನಾದವನು : ಪಕ್ಷಕಾರರನ್ನು ಕಕ್ಷಕಾರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಲ್ಲ ಮೋಹಕನಗೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ವಕೀಲಮಿತ್ರರು . . . ಬಂದರು (ನರಾಭ. ೧೪೬).
[ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಕುಳ (ನಾ). ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುವವನು (?) : ಆಕಾಶದ ಕವಿಗಳೆನ್ನ ತೊಟ್ಟಿಲ ಕೂಸು ಹರಿಬ್ರಹ್ಮರೆನ್ನ ಕಕ್ಷಕುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಷೆಯ ಒಕ್ಕಲು] ನೀ ಮಾವ ನಾನಳಿಯ ಗೊಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೨೧-೫೫೦).
[ಕಕ್ಷ + ಕುಳ ?]

ಕಕ್ಷಪಾಲ, ಕಕ್ಷಪಾಳ (ನಾ). ಕಂಕುಳಿಗೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ ; ಬಗಲು ಚೀಲ : ಕಾಲಕರ್ಮವನು ಪಾದುಕೆಗಳಾಗಿಯೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೇಲೆನಿಸುವಷ್ಟಮಾಸಿದ್ಧಿಗಳನೇ ಕಕ್ಷಪಾಲವಾಗಿಱುಕಿ (ಭಕ್ತಾಪ. ೧-೧೪). **ಕಕ್ಷಪಾಳ** : ಆಕಾಶವೆ ಕೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಆದಿಯಾಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ (ಅವಚಂ. ೪೩-೩೬೪) ; ಸರಪಳಿಯ ಹೊಸ ಕಕ್ಷಪಾಳದ . . . ಪರಿವಿಡಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಜೋಗಿಗಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೫). [ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ, ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ (ಸ್ತ್ರೀ). = ಕಕ್ಷಪಾಲ : ಸನ್ನುತ ವಿದ್ಯಾಮಯ ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ ಬೆಡಂಗಂ ಬೀಱೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೩೧). **ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ** : ಅಂತಿತ್ತು ತನ್ನ ಕಕ್ಷತಳದೊಳಿಱುಂಕಿದ ಪೊಂಬುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆಯೊಳಗಳವಟ್ಟ ನಿಗ್ಗವದ ಕರಂಡಕದೊಳಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫ ವ).
[ಸಂ. ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕಾ]

ಕಕ್ಷಪಾಳ 'ಕಕ್ಷಪಾಲ' ನೋ.

ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ 'ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಷಪುಟ (ನಾ). ಕಂಕುಳು ; ಬಗಲು : ಮಾಱ್ಪುದು ಕಂಪಿನ ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗರಿಂದಂ ವನಿತೆಯ ಕಕ್ಷಪುಟಮಾಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೩-೩೮). [ಕಕ್ಷ + ಪುಟ$_{2}$]

ಕಕ್ಷಭಂಡ (ನಾ). ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ತರುವಂಥ ಸರಕಿನ ಹೊರೆ ; ಕಂಕುಳ ಗಂಟು (?) : ಪೊಱಗಣಂ ಬಂದ ಗಂಧವಣಕ್ಕೆ ಕಕ್ಷಭಣ್ಡಕ್ಕೆ ಆ ಭಣ್ಡಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕಮಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩ ; 1204).
[ಕಕ್ಷ + ಭಂಡ]

ಕಕ್ಷಮೂಲ (ನಾ). = ಕಕ್ಷಪುಟ : "ಕೌಂಕುೞ್ = ಕಕ್ಷಮೂಲಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [ಕಕ್ಷ + ಮೂಲ]

ಕಕ್ಷಾಂತ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಪಕ್ಕ; ದ್ವಾರದ ಬಳಿ: ಐತಂದು ವಿನಯದಿಂದರಮನೆಯ ಕಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ನಿಂದು ಪೇಳೆ ದೌವಾರಿಕೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೨-೧೪). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತ$_2$]

ಕಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ಒಳಮನೆ; ಏಕಾಂತದ ಕೋಣೆ: "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ, ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ – ಈ ೨ ನೆಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೯); "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಷಂತರು] ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ ಮನೆಯ ನಿಲವದು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೪). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತರ]

ಕಕ್ಷಾಂತರಂಗ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ; ಪ್ರಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯ: ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಾಗಧರ ವಂದಿಗಳ ಗಡಣಮಂ ಕಕ್ಷಾಂತರಂಗದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೧). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತರಂಗ]

ಕಕ್ಷಾಪಟ (ನಾ). ಕೌಪೀನ; ಲಂಗೋಟಿ. [ಸಂ. (ಕಕ್ಷಾ + ಪಟ)]

ಕಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಜ್ಯ; ವಿವಾದ (?). ೨. ವಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿ: ಅಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಕಕ್ಷಿಯು ಹೊಸದಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ನೇಮಿಸತಕ್ಕದೆಂದು ವಿಧಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೬); ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಷಿ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳು ಎದ್ದರೆ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೧). [?]

ಕಕ್ಷಿಗಾರ (ನಾ). ವಕೀಲರ ಬಳಿ ಫಿರ್ಯಾದು ಮಾಡುವವನು; ವಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿ: ಕೆಲಸ ಕಲಿಯುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಕ್ಷಿಗಾರರೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೬೬); ಕಕ್ಷಿಗಾರರೇ ರಾಜಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ? (ಚಂದತೋ. ೧೬೦); ವಕೀಲರ ಮತ್ತು ಕಕ್ಷಿಗಾರರ ಹಿತ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೯೦). [ಕಕ್ಷಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಂಕುಳು; ಬಗಲು: ಕಕ್ಷೆಯಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಕುಕ್ಷೆಯ ವರ್ತನವ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೩೫-೫೨೨). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಪರಿಮಿತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಇತಿಹಾಸದೊಳಗಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕೂಡ 'ಪರಮಾತ್ಮಶಕ್ತಿ' 'ದೈವ' ಇಂತಹ ಇತಿಹಾಸದ ಕಕ್ಷೆಯ ಹೊರಗಿನ ಮಾತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ (ಕಹಾರ್ಟ. ೪೦೧); ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಲಾವಧಿಯು ದೀರ್ಘವಾದದ್ದು (ಸಾಸಮಾ. ೬೬). ೩. ಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಉಪಗ್ರಹಗಳು ಸುತ್ತುವ ಮಾರ್ಗ; ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಪಥ: ಈ ವಾರ್ಷಿಕ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯ ಕಕ್ಷೆ ಎನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೫೯); ನಾವು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಕಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗುವ ಗ್ರಹಗಳು! (ಮುಕ್ತಿ. ೧೬). ೪. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕೋಣೆ: ಚಾರು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕಕ್ಷೆಯ ಗವಾಕ್ಷದೊಳಗೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೬). [ಸಂ. ಕಕ್ಷ, ಕಕ್ಷಾ]

ಕಕ್ಷೇಷು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: "ಕವಡಿಕೆಯಂಬು ಕಕ್ಷೇಷು ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೫). [ಕಕ್ಷ + ಇಷು]

ಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ಆವರಣ; ಪ್ರಾಂಗಣ: ರಾಜಧಾನಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಸಪ್ತಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರಂಗಳ ಕಾಂಚನಮಯತೋರಣಂಗಳಂ ನುಸುಳ್ದು ಕನ್ಯಾಂತಃಪುರದ್ವಾರಮನೆಯ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೫); ಪಯೋದ ಗಜ ಘಟಿ ಸುಟಿದತ್ತಿನರುಚಿಪಲ್ಲವಕುಳಕಬಳನ ಲೀಲೆಯಿನಂತರಿಕ್ಷ ಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೩೨). [ಸಂ. (ಕಕ್ಷ್ಯಾ + ಅಂತರ)]

ಕಕ್ಷ್ಯಾವಕಾಶ (ನಾ). ಒಳಮನೆಯ ವಿಸ್ತಾರ: ಬಾಗಿಲ್ವಾಡಮಂ ಪೊಕ್ಕಂತರಾಂತರಾಭಿಶೋಭಮಾನಾಕಲ್ಪನ ಕಕ್ಷ್ಯಾವಕಾಶಮಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೬ ವ). [ಸಂ. (ಕಕ್ಷ್ಯಾ + ಅವಕಾಶ)]

ಕಕ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ನಡುಕಟ್ಟು. ೨. ಕಟ್ಟಡಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಒಳಅಂಗಳ; ನಡುತೊಟ್ಟಿ. ೩. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಪರಿಮಿತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಅದು 'ಕಾವ್ಯ' ಕಕ್ಷ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಕಕ್ಷ್ಯಾ]

ಕಖುಡಿಬರ್ತಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಡದ ಆರತಿ; ದೀಪಾರತಿ (?): ಬೆಳಿಯ ನೀರಾಂಜನದ ಹಲಿಗೆ ೯ ಹಿರಿಯ ಆರತಿ ೮ ಪುರುಷಾಮೃಗದ ಆರತಿ ೩ ನಾಗಾರತಿ ೧ ಧೂಪಾರತಿ [೧] ಕಖುಡಿಬ[ರ್ತಿ] ೨ ಪ್ರತುಮೆಆರತಿ ೧ ಅಂತು ಆರತಿ ೨೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೩-೪೩; 1513). [ಕಖುಡಿ$_0$ (< ಕಕ್ಕಡ$_2$?) + ವರ್ತಿ?]

ಕಗತಿ (ನಾ). ಪೀಠ (?): ವಿಗಡ ಶುಂಭ ನಿಶುಂಭರು ... ಹೊಗುವ ರಮರಾವತಿಗೆ ಸುರಪನ ಕಗತಿನಲಿ ಮಂಡಿಸುವರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೩-೬). [?]

ಕಗ್ಗ$_1$ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ: ಆ ಮುನೀಶ್ವರನೆನ್ನ ಕೋಪದಿಂ ಝುಂಕಿಸುತ ರುದ್ರನಂತೆ ಕಗ್ಗ ಭೂಸುರನೆನುತ್ತೀನ ವಂಚಿಸಿ ಶರಸಮುದ್ರವಂ ಬೇಡ್ದರ್ (ತುರಂಗ. ೬೧-೨೨); ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಓರ್ವ ಕಗ್ಗಬಡಹಳ್ಳಿಗನಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವಪ್ರಸಂಗವು ಒದಗಿದೆ (ಪರಿಣೀ. ೫). (ನಾ). ೨. ಬೇಸರದ ಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡು ಕತೆ: ಈ ಕಗ್ಗವನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಓದಿದಾಗ, ಇದು ಏನೋ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕಗ್ಗವೆಂದು ತಿನಿಸುತ್ತದೆ (ರಾಮುರಾ. ೬೬); ಯಶಸ್ಸು ಎಂಬುದೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಕಗ್ಗ (ಮಲೆನಾ. ೧೫); ಈ ಕಗ್ಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿದೇನೆ ಬಿಡು (ಅಪಾಥೂ. ೧೬). ೩. ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ಒಡ್ಡ: ಆ ತೆರೆದಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕರಿಸಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಭೀಮನು ಕಗ್ಗನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಮಭಾರ. ೮೨). [?]

ಕಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಕಗ್ಗದಲಿ ಮಡಿದನುಜನಿಗೆ ಮನ ತಗ್ಗಿ ಮಮ್ಮಲಮರುಗಿ ವಂಶವು ಜಗ್ಗಿತಾಹಾಯೆಂದು (ಜನಥಾ. ೩-೬೫); ಎಲೆ ಮದೋನ್ಮತ್ತಿ ನೀನು ಕಗ್ಗಕೆ ಬಲನೆ (ಜಿಸಭಾ. ೧೧-೧೩); ಕಗ್ಗದ ಕಲಿ ಧೀರಾ ಎದ್ದು ಬಾರೋ ಸಗನಯ್ಯಾ (ನಾಪದ. ೧೪೦). [ಪ್ರಾ. ಖಗ್ಗ (< ಸಂ. ಖಡ್ಗ)]

ಕಗ್ಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಗಂಟು: ಈ ದಾರ ಬಹಳ ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಸರಗಂಟು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಜಟಿಲವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ: ಇದು ಬಿಡಿಸಬರದ ಕಗ್ಗಂಟು ಕೂಟಜನ್ಮದ ರಹಸ್ಯ (ಅರಳು. ೨೧೮-೩); ಈ ನೆಂಟು ಕಗ್ಗಂಟು, ಹಸನಿಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರ (ಮಾಮನೆ. ೪೫); ಅರ್ಥವೇ ಆಗದ ತೊಡಕಿನ ಕಗ್ಗಂಟುಗಳಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದೀಯಾ? (ವಂಶವೃ. ೩೦೫). [< ಕಡಿದು + ಗಂಟು]

ಕಗ್ಗಂದು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಂದು ಬಣ್ಣ: ಆಕೆಗೆ ಕಗ್ಗಂದುಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಕಂದು$_2$]

ಕಗ್ಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ: ಬಾರೆಂದು ಕರೆದು ಕಾಳಾಂಬರ ಮನುಡಿಸಿ ಕಗ್ಗಂಬಳಿಯ ಪೊದಿಸಿ ಪಗಲಂಗನೆಯಳಾ ... ಎಂಬಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ (ನವಮೋ. ೧೬-೧೦); ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅಪಾರವಾದೊಂದು ಕಗ್ಗಂಬಳಿಯಿಂದ ಮುಸುಕಿ ಮುಚ್ಚಿದಂತಿತ್ತು (ವೀರಬಂ. ೧೮). [< ಕರಿದು + ಕಂಬಳಿ]

ಕಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕಟ್ಟು: ನೋಟಗಳ ಕಗ್ಗಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ಮೇಣ್ ಆಟವಾಡುತಲಿಹುದು ಬೇರೆಡೆಯ ಬಿಗಿದು (ಕಾಲೂರ. ೪೩-೫೫). [< ಕಡಿದು + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಗ್ಗತ್ತಲ್ 'ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗತ್ತಲು 'ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗದಾರಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾದಾರಿ, —ರಸ್ತೆ: ಉಳಿದ ಮೂರು ಮೈಲು ಕಗ್ಗದಾರಿಯಿಂದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಆಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಊರು ಮುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೯). [ಕಗ್ಗ$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಗ್ಗನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೆಲ್ಲಿಕುಂಟೆ ಗ್ರಾಮ ೧ ಕಗ್ಗನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ ತಿರುಮಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮–೧೪ ; 1234). [ಕಗ್ಗ$_0$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಗ್ಗನೆ 'ಕರ್ಗನೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗಪ್ಪು$_1$ (ನಾ). ತೀರ ಕಪ್ಪು ; ಕಡುಗಪ್ಪು ; ದಟ್ಟವಾದ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : ಕಾರ್ಮೋಡದ ಒಡ್ಡು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಗ್ಗಪ್ಪಿನ ಹಾಯಿ ಹಾರಿಸಿ ಮುಗಿಲಿನ ನಡುವೆ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ನಿಂತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೦). [< ಕಡಿದು + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಕಗ್ಗಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಕುಳಿ, —ಹಳ್ಳ : ಅವರ್ಗಳನ್ನಸಹಾಯತೆಯ ಕಗ್ಗಪ್ಪಿಗೊದೆದುರುಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೩೪–೧೩). [< ಕಡಿದು + ಕಪ್ಪು$_3$]

ಕಗ್ಗಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಜಡಬುದ್ಧಿ ; ದಡ್ಡಬುದ್ಧಿ : "ನಿಮ್ಮ ಮೂರ್ಖತನದಿಂದ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕಗ್ಗಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಗು ಸತ್ತದ್ದು" (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೪೪). [ಕಗ್ಗ$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಗ್ಗರಿ 'ಕಗ್ಗಲಿ$_1$' ನೋ.

ಕಗ್ಗರಿಕು (ನಾ). ಅತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕರಿಕು, —ಇದ್ದಲು : ಮಹೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಗ್ಗರಿಕೆಂತಂತೆತ್ತಲುಂ ಪಂದಲೆ ಪಡಲಿಡೆ ಧಂಧಂಧಗಿಲ್ಬುಭುರ್ಗಿಲ್ ಘಂಘರಿಲೆಂದೇನಳ್ವಿತೋ . . . ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಕೋಪೋದ್ಧುರದಾವೋಗ್ರಾನಳಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೪೩ ; 1196). [< ಕಡಿದು + ಕರಿಕು$_2$ (< ಕರಿಂಕು)]

ಕಗ್ಗಲ್, ಕಗ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲ್ಲು ; ಕಾಡುಕಲ್ಲು : ಕಾದ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಫಲವೆಂದವರ್ ತಂದೀವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೩೦) ; ರೋಹಿಣಿ ಧರಣೀಧರ ಮಣಿಯಂ ಕಗ್ಗಲ್ಲಂ ಧರಿಯಿಸಿದಂತಿರೆ ಸಜ್ಜನರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಪಡೆದಂ ಕಮಳಭವಂ (ಕುಮುರಾ. ಪೀಠಿಕಾ ಸಂಧಿ. ೩೫) ; ಮಂದಮತಿಯಾ ಸುಯೋಧನನೃಪಂ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಬೀಟೆಯಂದದಿ ಮುನಿಸನು ಒಂದಿನಿಸು ಮುಚ್ಚದಾ ಕಳ್ಳರಂ ನಾಳೆ ನೀ ತಂದೊಪ್ಪಿಸೆಂದು ಯಮದಂಡನಂ . . . ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೬೯). **ಕಗ್ಗಲ್ಲು** : ಕಾಳಮ್ಮನೆಂಬವಳ್ ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಿಂ ಕಟೆದ ಹಾಲನೀಶಂಗುಣಿಸಿದಳ್ (ಚೆಬಪು. ೫೫–೪೫) ; ಪೊಸ ಕಗ್ಗಲ್ಲುಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಗೆ ರಾಜಿಸಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೦–೫) ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳೆಲ್ಲವು ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದವು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೬೨). [< ಕಡಿದು + ಕಲ್$_3$]

ಕಗ್ಗಲಮಾನೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡುಗೆ : ನಿತ್ಯ ನಿ(ನೈ)ವೇದ್ಯಕಂ (ಕ್ಕಂ) ಬಿಟ್ಟ ಕಗ್ಗಲಮಾನೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು ೧೨ (ಇಅ. IX, ೭೫–೬ ; 1118). [ಕಗ್ಗಲ್$_0$ (< ಕಗ್ಗಲಿ$_2$) + ಮಾನೆಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಕಗ್ಗಲಿ$_1$, ಕಗ್ಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಕರಿಜಾಲಿ ; ಖದಿರವೃಕ್ಷ : ಕರಡಿಗಳೊ ಕಗ್ಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗವಿ, ಕಗ್ಗಲ್ಲ, ಕಗ್ಗನಿ, ಕಗ್ಗೊಲೆ]ಯ ಬಲು ಹೆಮ್ಮೊರಡಿಗಳೊ (ತೊರರಾ. ೬–೮–೨೯) ; ಕೈಯಿಂದ ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡಲಿನಿಸು ಬಗ್ಗಿತಿಲ್ಲದು ಕಗ್ಗಲಿಯೊನಕೆಯಂದದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೧೧೫) ; ಕಡಿದೆ ಕಗ್ಗಲಿಗೋಸುಗ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೧೪೬) ; ಕಾರಾಚ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳದ ಮರ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೩೭). **ಕಗ್ಗರಿ** : ಕತ್ತಿಯ ಲದ್ದಿ ಕಗ್ಗರಿಯ ಕರಿಯಂ ಪುಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರದು (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩–೫೩ ಟೀಕೆ) ; ಆ ರೀತಿಯೊಳಮರ್ಯಾದೆಯಿಂ ಕುಡುವ ಕೊಂಬ ಮಾನವರಿರ್ವರುಂ ಕಗ್ಗರಿಯ ಮರನಾದೊಡಂ ಕಲ್ಲ ಗುಂಡನಾದೊಡಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಬಿಗಿದು ಸಾಗರಮಂ ದಾಂಟಲೆಳಸುವ ಮಾನಿಸರಂತೆ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೬೭). [?]

ಕಗ್ಗಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ ; ಮಿಗಿಲಾದ ಬಂಟ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ನಾರಿಯರು ನಸುನಗುತ ವಿಹಾರಿಸುತ ಕಗ್ಗಲಿಯ ಪೊಲ್ ಕರವೀರವರ್ಗವ ಮಂಡೆವಾಗಿಸಿ ಪೂದಿಜಿಿದರು (ಸನತ್ಕು. ೬–೧೩) ; ಅಜಿಯೊಳ್ ಬೆನ್ನ ಬಿಡದೊಂದಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕಗ್ಗಲಿಗಳಿತ್ತ ಬನ್ನಿಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೪೪) ; ಇದಿರಾಗಿ ಕಱುತ್ತು ನಿಂದಾ ಕಗ್ಗಲಿಗಳ ಮೊತ್ತವನೆಲ್ಲವನಾ ಗದೆಯಿಂ ವಿಕ್ರಮೋತ್ತಂಸನರೆದು ಹಾಕಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೨೫). [< ಕಡಿದು + ಕಲಿ$_2$]

ಕಗ್ಗಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದುದು ; ಕಂದಿದುದು . . (ಗು). ೨. ಕಪ್ಪಾದ ; ಕಂದಿದ : ದೊರೆಯು ಇವಳ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಕೊಡುತಾ ಇದ್ದ ಖಾಸಾ ಸೋಬಸ್ಕರವನ್ನು ದಿನಕ್ರಮೇಣ ಕಡಿಮೆಮಾಡುತಾ ಕಡೆಗೆ ಕಗ್ಗಲುರಾಗಿ ಮುಗ್ಗಲುಹುರಳಿಗೆ ಇಳಿಸಿದನು (ಪೀಟಿಮಾ. ೧೬). [ಕಗ್ಗು$_1$ (< ಕರ್ಗು$_1$) + -ಅಲು(< -ಅಲ್$_3$). / ತಮಿ. ಕರುಕಲ್]

ಕಗ್ಗಲು$_2$ (ನಾ). (?) : ಒಬ್ಬ ಬೆಟನಯರ ಕಗ್ಗಲ ಒಬ್ಬ ಗಾಳ ಬೇಲ ಹುಣಿಸಿ ತೋಂಣ ಕಾಲವೂರ ಮುನ್ದಣ ಬಲದ ಒಬ್ಬಯ್ಯರು (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೦೭–೯ ; 1321). [?]

ಕಗ್ಗಲ್ಲು 'ಕಗ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕಗ್ಗವಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಗವಿ : ಪ್ರಾಣಕೊಪದ ಕಗ್ಗವಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಿ ನಡೆಯಲು ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವುದು (ಮಣಿಸ. ೨೭) ; ಆ ಕಗ್ಗವಿಯೆ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ನೆಲೆಮನೆ ! (ಸುವಸಂ. ೭೫) ; ಗೊಬ್ಬರ ತುಂಬಿದ ಕಗ್ಗವಿಯಲ್ಲಿ (ಕವಿಸೋ. ೧೪). [< ಕರಿದು + ಗವಿ$_1$]

ಕಗ್ಗಳ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು (?) : ನೀಲದಾತ ನೀರಸದೊಳಗೊಂದು ಕಗ್ಗಳ ಮೇಳವಿಡಿದು ಕಳೆಗೊಂಡು ಶೂರಿಯರ್ಧಾಂಗಿವೊಪ್ಪಿರ್ದಳು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧–೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲ]

ಕಗ್ಗಾಡು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿ ; ನಿಬಿಡವಾದ ಅರಣ್ಯ : ಆ ಹಿಮಾಲಯದ ಹೆಗ್ಗವಿ ಕಗ್ಗಾಡುಗಳನ್ನು ಅಡುಂಬೊಲಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆರ್ಯರಿಗೆ ಈ ವಿಂಧ್ಯವನ್ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಭಯಜ್ವರವುಂಟಾಗಬಹುದೇನು ? (ನಾಡೋಜ. ೧೧೧) ; ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಹೋದುದೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೨೧) ; ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಈ ಕಗ್ಗಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿದರೆ . . . ಬೆಳಕನ್ನು ಕಂಡೀತು (ಭಾರದ. ೪೮). [< ಕಡಿದು + ಕಾಡು$_3$]

ಕಗ್ಗಾಯಿ (ನಾ). ಕಸುಗಾಯಿ ; ಬಲಿತು ಪಕ್ವವಾಗದಿರುವ ಕಾಯಿ : ಕಗ್ಗಾಯಿ ಬಲಿಬಲಿದು ಮ್ಯಾಲೆ ಮಧುರಸ ಬೆರೆದು ಪದಗಾಯಿಯಾದಂತೆ (ನವಮೋ. ೨೩–೩೪). [< ಕಡಿದು ? + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಗ್ಗಾರು$_1$ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ ; ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (ಕ). [< ಕಡಿದು + ಕಾರು$_3$ (< ಕಾರ್$_2$)]

ಕಗ್ಗಾರು$_2$ (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿ ; ಬರಗಾಲ (ಕ). [< ಕಡಿದು + ಗಾರು (< ಗಾಜು)]

ಕಗ್ಗಾಲ (ನಾ). ಬರಗಾಲ ; "ಕೆಟ್ಟಕಾಲ ; ಬರಗಾಲ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧). [< ಕಡಿದು ? + ಕಾಲ$_1$]

ಕಗ್ಗಾವಳ, ಕಗ್ಗಾಳ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಅವ ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಲು ಕಗ್ಗಾವಳ ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೩೮). **ಕಗ್ಗಾಳ** : ಅವಳ ಭಾವಂ ಬೆಚ್ಚಿಸಿತ್ತೆಂತೆನಲು ಕಗ್ಗಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗಾಳು, ರಗಳ] ಕವಿದ ಕಾನನಕೈದಿ ನಿರಿಯುದ್ಭವಿಸಿತೆಂದೆಳ್ತಹ ಚಕೋರಿರನ (ಮದೇಪು. ೫–೫೩) ; ಆ ಪ್ರತಾಪಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ರಕ್ತಕರಗಳಿಂದ . . . ಚೋಳರೆಂಬ ಕಗ್ಗಾಳನ್ನು ಚದರಿಸಿದನು (ಕರತ್ನ. ೧೦). [< ಕಡಿದು + ಕಾವಳ$_1$]

ಕಗ್ಗಾಳ 'ಕಗ್ಗಾವಳ' ನೋ.

ಕಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕಗ್ಗಿ ಮುವತ್ತರ ಸೀಮೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕ. ೬೭–೧೦; 888). [?]

ಕಗ್ಗು$_1$ 'ಕಗುರ್$_1$' ನೋ.

ಕಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ೧. "ಬರ, ಅಸಹ್ಯನೋಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಕಗ್ಗು ಕಾಣಲು ಹೊಲ್ಲ ಮೊಗ್ಗೆ ಮುಡಿಯಲು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೬). ೨. "ಹೀಚು, ಮಿಡಿ . . . ಕಾಯಿ, ಕಗ್ಗು" (ಕಂನುಹು. ೯೨). ೩. ಕವರು ವಾಸನೆ (೩). [?]

ಕಗ್ಗುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ: ಕಗ್ಗುಂಬಳದ ಹಾಸುಗಾಯ್ಗಳನು ತಂದಿಳುಹಿ ಸಮನಾದ ಕಂದಲ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೧೬); ಭಸ್ಮವ ಹೂಸಿದಡೇನು ಚಪ್ಪರದ ಮೇಲೆ ಕಗ್ಗುಂಬಳಕಾಯಿ ಬಿದ್ದಂತೆ (ಶರಚ. ೭೨೨). [< ಕಡಿದು ? + ಕುಂಬಳ]

ಕಗ್ಗುರಿ (ನಾ). ದಡ್ಡ ಕುರಿ: ಗುರಿಯಿ ಮರೆತು ಕಗ್ಗುರಿಗಳಾಗಿ 'ಕಬ್ಬಿನ ಹೊರಗಣೆಲೆಯನೆ ಮೆಯ್ದುಂತ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ' ಸೋಲಬಾರದು (ಶರಚ. ೮೩೪). [< ಕಡಿದು ? + ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$)]

ಕಗ್ಗುಱುಕೆ 'ಕಗುರ್ಜುಕೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೆರೆ 'ಕರ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೆಱೆ 'ಕರ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಡಗೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆ (?): ಮಹಾಜನಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಕಗ್ಗೊಡಗೆಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩–೫೧; 1204). [< ಕಡಿದು ? + ಕೊಡಗೆ ?]

ಕಗ್ಗೊನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊನೆ; ತುಂಬಿದ ಗೊನೆ (?): ಕಗ್ಗೊನೆ ಗಾಜ್ಜಿಯ ಒಳಗಿನ ಅಕಲಂಕಿತ ಕೆಚ್ಚೀ ನೆಲದೆದೆಯಲಿ ನೆಲೆ ಮಾಡೆಲೆ ಹೊನ್ ಹೂ ಮನ ಮೆಚ್ಚೀ (ಅರಳು. ೨೨೫–೧೧). [< ಕಡಿದು ? + ಗೊನೆ (< ಕೊನೆ$_3$) ?]

ಕಗ್ಗೊಲೆ೯ 'ಕಗ್ಗೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಲೆ 'ಕಟ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಱ (ನಾ). ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡುವವನು; ಕ್ರೂರನಾದ ಕೊಲೆಗಾರ: ತಾವರೆಯ ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಱನುತ್ಪಳವನ ವಿದೂಷಕನು . . .' ಎನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೭). [ಕಗ್ಗೊಲೆ (< ಕಟ್ಗೊಲೆ) + -ಕಾಱ]

ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ 'ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಱಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಡು: ಬೆಂದ ಕಗ್ಗೊಱಡಿನಂತೆ ಬಿಸಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೦). [< ಕರಿದು + ಕೊಱಡು]

ಕಗ್ಗೊಱಲೆ, ಕಗ್ಗೊಲೆ೯ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಳಸಿ: "ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಬಾಬರಿ ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೬); ತಗರಂ ಕೊಳ್ಳುಳಿ ನುಗ್ಗಿ ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ಸೂರಣಂ ಕುಂಕಿಯಜ್ಜಗೆಯಯ್ದುಪ್ಪುಗಳೆಕ್ಕೆ ಸಾಸಿವೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೦); ಅರುಣಾಭಂ ಪುಷ್ಪಮಪ್ಪೊಂದಗಸೆಯನೆ ವಲಂ ನೋಡಿ ತನ್ಮೂಲಮಂ ಕೊಂಡರೆ ನೀಂ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯಂ ಕಗ್ಗೊಱಲೆಯ ರಸದಿಂ ಭಾವಿಸಂತಿರ್ದ ಮರ್ದಂ ನರಮೂತ್ರಂಗೂಡಿ ನಸ್ಯಂ ವಿರಚಿತ ಮದು ತತ್ಸರ್ಪದಷ್ಟಾಂಗಮಾಗಳ್ ನಿರುತಂ ಸಂಹಾರಿಕುಂ (ಖಮದ. ೭–೧೨); ಅಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾತಗಳು ತೀಡಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೫). **ಕಗ್ಗೊಲೆ೯**: "ಪರ್ಣಾಸಃ, ಕಠಿಂಜರಃ, ಕುಟೇರಕಃ – ೩ ಕಗ್ಗೊಲೆ೯ಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪). [< ಕರಿದು + ಕೊಱಲೆ]

ಕಗ್ಗೋಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಐಶಾನ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕಗ್ಗೋಡಿ ಸಂಗಮಸ್ಯೋತ್ತರ ನಿಕಟೇ ವಾಮನಮುದ್ರಾ ನಿಖಾತಶಿಲಾ (ಕಇ. IV, ೫೪–೭೯; 1245). [?]

ಕಚ (ನಾ). ೧. ತಲೆಕೂದಲು: ಪರೆದ ಕಚಮುಂ ಕಣ್ಣಂ ಕಯ್ಗಳ್ಮ ವಸ್ತ್ರಜಲಂಗಳುಂ ಬೆರಸು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೪೨). ೨. ತುರುಬು; ಹೆಡ ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕೂದಲಗಂಟು (೩). ೩. ಜಟೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು (೩). ೪. ಗಾಯದ ಕಲೆ,—ಗುರುತು. ೫. ಕಟ್ಟು; ಬಂಧ. ೬. ಮೋಡ. ೭. ಉಡುಗೆಯ ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. [ಸಂ.]

ಕಚಕುಳಿ, ಕಚಗುಳಿ, ಕಚ್ಚಕುಳಿ, ಕಚ್ಚಗುಳಿ (ನಾ). ನಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಗುಳುಗುಳು ಬೆರಳಾಡಿಸುವುದು; ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ: ನಿರ್ಮಲೆಗೆ ಕಚಕುಳಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಆಬೋಲೀ. ೧೦೯). **ಕಚಗುಳಿ**: ಕಚಗುಳಿಯಿಡುತ್ತಿದೆ ಹೂದೇಟ! (ಕೋಗಿಲೆ. ೬೭–೧೪). **ಕಚ್ಚಕುಳಿ**: ಪ್ರಮೀಳೆಗೆ ಕಚ್ಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಆಗಿ (ಮರಳಿ. ೧೪೮). **ಕಚ್ಚಗುಳಿ**: ನನಗಾದರೋ ಕಚ್ಚಗುಳಿ ಇಟ್ಟಹಾಗಾಯಿತು (ಗಲಿಪ್ರ. ೧೨).

ಕಚಕುಳಿಯಿಡು, ಕಚಗುಳಿಇಡು, ಕಚಗುಳಿಯಿಡು = ಚಕ್ಕಲಗುಳಿಯಿಡು; ಕಟ್ಯಾಡಿಸು: ನೀಳಕೇಶ ಹಾರಿ ನಾಗೇಂದ್ರನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟವು (ಸಿಡಿಲು. ೩೬); ಮರ್ಯಂಕಳನ್ನು ಕಚಕುಳಿಯಿಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಲೆನಾ. ೧೬೪); ನೂರು ಝರಿ ತೊರೆಗಳಲಿ ಬಳುಕಿ ಕಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟು ಹಸುರ ನಗಿಸುತ (ನೆಲಮು. ೧೫); ನೀರೊಳಗಿನ ಕಸ ಕಳೆಗಳು ಅಲುಗಿದವು; ಅವು ಮೈಗೆ ಸೋಕಿ ಕಚಗುಳಿಇಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ನಗಹೊ. ೨೫೮); ಭುಜದಿಂದ ಕಾಲಿನವರೆಗೂ ಕಚಗುಳಿಯಿಟ್ಟು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಡ್ವಿನ್ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟ (ಹೊಸಸ್ಕೆ. ೨೬೭). [?]

ಕಚಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿಯಿಡು; ಕಟ್ಯಾಡಿಸು: ಮೋಡದ ತುಂಡುಗಳು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ನಾಚಿ ಬೆಸೆದು ಮೈಗೂಡಿ ಕಣ್ ಚಿವುಟ ಕಚ ಕುಳಿಸಿ ಕರೆದವು ಜಡಿ (ಪಲಾನ. ೩೮). [ಕಚಕುಳಿ + -ಸು$_1$]

ಕಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕಚ್ಚನೆ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಕಚಕ್ಕನೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಚಗುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚಗ್ರಹ (ನಾ). ಚಂಡಿಕೆ ಅಥವಾ ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಕಚಗ್ರಹ ವಿಲುಳಿತ ಮೌಳಿಯುಂ . . . ವಿದಾರಿತಶರೀರನುಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ಶರಾಚಾರ್ಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೪ ವ). [ಕಚ + ಗ್ರಹ]

ಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆ; ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಎಳೆ: ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ನಿಶಾಕಾಂತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪). [ಕಚಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಚಡ, ಕಚಡಾ, ಕಚರಾ, ಕಚ್ಚಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಸಾದ; ಕೊಳಕಾದ: ನಾನು ಈ ಕಚಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪೋದಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧೩೧). **ಕಚಡಾ**: "ಥೂ! ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಚಡಾ ಪುಸ್ತಕ . . ." (ರಂಗವ. ೧೧೧); ಕೆರೆಯ ಕಚಡಾ ನೀರೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರಂತೆ (ಕರಿಕಂ. ೯). ೨. ಹೀನವಾದ: "ಕಚಡಾ ಜನಗಳ ಸಹವಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ ಗೌಡರೇ" (ಗೃಹಲ. ೧೮೩). **ಕಚರಾ**: (ನಾ). ೩. ಕಸ; ಕೊಳಕು: ಕಾಲಿವೆಯೊಳಗಣ ಕಚರಾ ವಗೈರೆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನು ತೆಗಿಯುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩). **ಕಚ್ಚಡ**: (೩).

[?. / ತಮಿ. ಕಚಡು; ಮಲ. ಕಚ್ಚ; ತೆಲು. ಕಸಟು. / ಮರಾ. ಕಚರಾ. / ಸಂ. ಕಚ್ಚರ]

ಕಚಡಾ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚಡಿ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚಪಕ್ಷ (ನಾ). ಹೆಣೆದು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ತಲೆಗೂದಲು; ಕೇಶಪಾಶ. [ಸಂ.]

ಕಚಪಚ 'ಕಚಪಿಚಿ' ನೋ.

ಕಚಪಾಶ (ನಾ). = ಕಚಪಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕಚಪಿಚಿ, ಕಚಪಚ (ಅ). ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; "ಹೊಲಸು ಪಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). **ಕಚಪಚ**: ನೆಗ್ಗಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಹೊಡೆಯಲು ಅದನ್ನು ಕಚಪಚ ತುಳಿಯುವದಿದೆಯೆ? (ಜನನಾ. ೬೨).

ಕಚಪಿಚಿಕೆಲಸ = ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಕೆಲಸ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯ ಕೆಲಸ (ಕ). [?]

ಕಚಪು (ನಾ). ಮಸಾಲೆ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು (ಕ). [← ತುಳು. ಕಚಪು]

ಕಚಬಂಧ (ನಾ). ತಲೆಕೂದಲಿನ ಕಟ್ಟು; ಹೆರಳು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: ಮಹಾಕವಿಗಳೊಜಲ್ದು ತಿರ್ದುಗೆ ವಚೋವನಿತಾ ಕಚಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೨೪). [ಕಚ + ಬಂಧ]

ಕಚಭರ (ನಾ). ತುಂಬುಗೂದಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಪಾರ್ವತಿಯ ಜಡೆಗಳನೊಪ್ಪಿರೆ ಬಿಡಿಸಿ ಕಚಭರಮನತಿಭರದಿಂ ತಿರ್ದುತ್ತುಮಿರ್ದಳ್ (೧೦೪. ೧೦–೧೬); ಅಳಿಕದೊಳಕ್ಷಿಯೊಳು ಕಚಭರದೊಳೀ ಪರಿಯಿಂದೆ ತತ್ತತ್‌ಸ್ಥಾನ ಕಳೆಗಳಲಿ (ಬಸಪು. ४೦–೧೯). [ಕಚ + ಭರ]

ಕಚಭಾರ (ನಾ). ತಲೆಕೂದಲಿನ ಒಜ್ಜೆ, —ಹೊರೆ; ತುರುಬಿನ ಭಾರ: ಕಚಭಾರಂ ಕೊರಲ್ಗಬಲೆಯ ಕಚಕುಚಭರಮಸಿಯ ನಡುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೨–४೩). [ಕಚ + ಭಾರ]

ಕಚಮಾಲ (ನಾ). ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. [ಸಂ.]

ಕಚರಾ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚರಿ₁ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚರಿ₂ (ನಾ). ಅರಿದಾಳ; ಕಚೋರ (?): ತಳಗು ಕಲೆ ಕಚರಿ ಜರ್ಝರಿ ಪುಳಕಂ ತಿಳಿಗಾರೆ ತಿರವಿ ವರ್ಣಮಣಂ ಸಂಗಳಿಸದೆ ಪಳುಕಿನ ಕುಟ್ಟಿಮ ತಳಮದು ತಳತಳಿಸಿ ಹೊಳೆಗುವುದು ತಣಿವೆಳಗಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೧೫). [?]

ಕಚವಾಯಿಸು, ಕಚವಾಸು, ಕತವಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ಬಳಲಿ ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವವಾಗು; ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಾಗು (ಕ). ೨. ಬೇಸರವಾಗು; ರೋಸಿಹೋಗು; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು. **ಕಚವಾಸು**: ೨. ಜೀವಾ ಕಚವಾಸಿ ಹೋತು (ಸಹೂರ. ೧೧೬). **ಕತವಾಸು**: ೨. ನಾನೇ ಅಲ್ಲೆ ಇರೂದಕ್ಕ ಕತವಾಸಿದೆ (ದೀಪಹ. II, ೩४೩).

[ಕಚವಾಯ್? + –ಇಸು₂. P ಮರಾ. ಖಚಣೇ = ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು]

ಕಚವಾಸು 'ಕಚವಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕಚಾಕಚಿ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕೂದಲು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುವುದು; ಕೇಶಾಕೇಶಿ: ರಣಂ ಬಿಲ್ಲಿಂದಮಾಯ್ತು ಬಿಲ್ಮುಱಿದೊಡೆ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೆ ತಲೆಯೊತ್ತುತಿರ್ಪೊಂಮುರವಣೆಯಿಂದಾದುದಾ ಕಚಾಕಚಿಯುದ್ಧಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦–೭೦); ಜಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿಯುಂ ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ ಕಚಾಕಚಿಯುಮಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿವ ವಸುಷೇಣನೃಪನ (ಅನಂಪು. ೧೧–೬೩ ವ). ೨. ಜಗಳ; ಬಡಿದಾಟ: ದಂಡಾದಂಡಿ, ಕಚಾಕಚಿ (ಶಮುದ. ಸ. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಭಾಯಿಸು; ನಿರ್ವಹಿಸು: ಎಂತೆಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೋ ಕಚಾಯಿಸಿದ ತಾನು . . . ಈ ಹುಡುಗ ಅಮಲ್ದಾರರುಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲಾ (ಬಿಸ್ತ್ರ ಕ. ೨೬). ೨. ತುಂಬುಹರಯಕ್ಕೆ ಬರು; ಯೌವನ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಬೀದಿಯ ಕಾಮಣ್ಣಗಳು ಕಚಾಯಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಚುಡಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಕಚಾಯತ್? + –ಇಸು₂. P ಮರಾ. ಕಚಕ್ಯಾ=ದಿಟ್ಟ, ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ]

ಕಚಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನ ಬಡಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ಪರಾತ (?). [< ಕಟೋರ₂?]

ಕಚಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): ತುಂಬುರು ಮುಸ್ತೆ ಎರಡು ಜೀರಿಗೆ ಕಚಾರಿಕೆ ಅಜಮೋದ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೦೬–೮). [?]

ಕಚಾವಳಿ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ: ಮನಮೊಲ್ದೊಡಂ ತಪಶ್ರೀವಧು ಕಾಮಿನೀ ಜನದವೋಲ್ ನಿನಗೀವಳೆ ಕೊರ್ತು ವಸ್ತ್ರಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಚಾವಳಿಯುಮೀ ವಧುಗರ್ವದಗಾಳು ವಸ್ತ್ರಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಚಾವಳಿಯನಿತ್ತರನಲ್ಲದೆ ಪೊರ್ದಲೀವಳೇ (ಶಂರಾಮಾ. ೨–೧೯). [ಕಚ + ಅವಳಿ₁ (= ಅವಲಿ)]

ಕಚು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂದಮೂಲ. ೨. ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸುವ ಗಿಡ; ಗಂಧಪತ್ರ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಚುವನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಗಟ್ಟವೊಳಗಾದ ಮಡಲು ಕಚುವನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೯–೬; 1398).

[ಕಚುವ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ₁)]

ಕಚೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಗಂಧಿಗೆ ಪದಾರ್ಥ, —ಮೂಲಿಕೆ: ಸೂರ್ತಿ ಚವಾಳಾ ಮಣದ ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇರತಕ್ಕ ಜಿನಸಗಳು. ೧, ಅಕ್ಕಲಖಾರ . . . ೧೪, ಕಚೂರ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨४). 'ಕಚೋರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಚೋರ]

ಕಚೇರಿ, ಕಚ್ಚೇರಿ, ಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ, ಕಾರಭಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಆಫೀಸು: ದಿವಾನ್ ಕಚೇರಿ ಹಜೂರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ४४–४; 1813); ಅಂಚೆ ಅಮೃತ ಮಹಲ ಕಚೇರಿ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮುರಾ. ३४०–೧; 1868); ನಡುವಿನ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಶೀಲಚಿಯವರ ಕಚೇರಿಯಿತ್ತು (ರತ್ನಗೋ. ೧೫); ಮಾಮಲೇದಾರ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವೂ ದೊರಕಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧). ೨. ಸಭೆ; ಸಮಾರಂಭ: ನಾಳೆ ಸುಬ್ಬಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಂಗೀತಕಚೇರಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಚ್ಚೇರಿ**: ೧. ಕಚ್ಚೇರಿಯ ಜನರು ದಾಖಿದಾರರ ಮನೆಗಳನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡಿ (ದೇವೀಚೌ. ೧೦). **ಕಛೇರಿ**: ೧. ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ೧೮ ಕಛೇರಿಗಳೂ . . . ಫೌಜುದಾರಿ (ತುಕಡಿ) ಗಳೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); (ಅವನಿಗೆ ಸರ್ಕಾರದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ನೌಕರಿ ಇದ್ದಿತು) (ಮರೆನಾ. ೮).

[← ಮರಾ. ಕಚೇರೀ; ಹಿಂ. ಕಚಹರೀ]

ಕಚೋರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧಪತ್ರ: "ಶಟಿ, ಗಂಧಮೂಲಿ, ಷಡ್ಗಂಧಿಕಾ— ಈ ೩ ಗ್ರಂಥಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಚೋರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ದಳಬಳ (ಕಚೋರ)ದ ಹಸಿಗಡ್ಡೆಯ ರಸ ಒಂದು ಚಮಚೆಗೆ ಅಷ್ಟೇ ನೀರುಳ್ಳ ರಸ ಕೊಡಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಮನಿಮ. ೧४). ೨. ಅರಿದಾಳ: "ಅಂಗುಲಿ ಕಚೋರವೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬); ಕಚೋರ ಗಂಟು ಪರಂಗಿ ಅತಿಬಜೆ . . . ಉಮ್ಮತ್ತದ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಲೇಪವಂ ಮಾಡಲು ಮಾಣ್ಗು (ವಾತಾಚಿ. ೧३–४). [ಸಂ.]

ಕಚೋರಿ (ನಾ). ಮೀನು, ತರಕಾರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಣಕದ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ; ಮೊಟ್ಟೆಪೂರಿ; ಸಮೂಸ: ಚಾರು ಆಗ ಭೂಪತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ತತ್ತಿಯ "ಕಚೋರಿ"ಯನ್ನು ಕರಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧).
[← ಮರಾ. ಕಚೋರಿ; ಹಿಂ. ಕಚೌರೀ]

ಕಚೌಘ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ಸಮೂಹ: ಭೂಕಂದರ್ಪಂ ಸೂಸಿದ ನೊಲವಿಂದವಳ ಕಚೌಘದಲ್ಲಿ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೬೪).
[ಕಚ + ಓಘ]

ಕಚ್ಚ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚೆಯ ಚುಂಗು. ೨. ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕಕ್ಷದೊಳ ಕಚ್ಚಂ" (ಕರ್ನಾಶ. ೩೮); "ಕಕ್ಷ – ಕಚ್ಚ" (ಶಮದ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷ]

ಕಚ್ಚಕುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಗುಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಲ್ಲ: ಜೀರಗೆ ಹೇಱುಂಗೆ ಹಿರಿಯ ಸೊಳಸ ೨ ಕಚ್ಚಗುಡಕ್ಕೆ ಹೇಱಿನದ್ದ್ರ ಬೆಲ್ಲಂ ಭಣ್ಡಗೆ ೧೦ ಹೇಱುಂಗೆ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೨–೩೪; 1106). [ಕಚ್ಚ ? + ಗುಡ]

ಕಚ್ಚಗುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಡ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಡಿ, ಕಚಡಿ, ಕಚರಿ₁, ಕಚ್ಚರಿ (ನಾ). ಊಟದಲ್ಲಿ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ, —ಪದಾರ್ಥ: ಉಪ್ಪುಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ ಕೃಸರಿ ಕಚ್ಚಡಿ ಪಾಲ್ ಮೊಸರ್ಗಳಿವು ಬಗೆಗೊಳಿಸಿ ಪೊಸತೆನಿಸಿರಲ್ ಸವಿದನಚ್ಯುತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೪); ಕರುಳು ಶಾಖಾವಳಿಯ ಮಿದುಳಿನ ಪರಿಪರಿಯ ಕಚ್ಚಡಿಯ ಮಾಂಸದ ಪರಿಕಲಿತ ಚಿತ್ರಾನ್ನರಾಶಿಯ (ಅನಂರಾ. ೬-೨೨-೧೪); ಕಚ್ಚಡಿಯ ಸೀಕರಣೆ ಪಳದ್ಯವ . . . ಬಡಿಸಿದಳ್ (ಕೋಗಯು. ೪-೧೮). **ಕಚಡಿ**: ಬಂದೆಳ್ಳರಾಸಿಗಳ ತೆಲ್ಲಿಗರೊಯ್ದು ಗಾಣವಾಡೊಳ್ಳಿತೆನಿಸಿದ ತೈಲ ಕುಂಭಕೋಟಿಗಳ ತಂದರು ಹಿಂಡಿ ಕಚಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚರಿ, ಖಚರಿ, ಬಚರಿ]ಗಾಗಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧). **ಕಚರಿ₁**: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ಕಚರಿಗಳ ಬಟ್ಟಸಂಡಗೆ ಬಾಳುಕಂಗಳನೊಟ್ಟುತಿರ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೨೪); ಪಪ್ಪಳ ಸಂಡಿಗೆ ಪಚ್ಚಡಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಪಲ್ಯಂ ಮೇಲೋಗರ ಕಚರಿಗಳೊಪ್ಪಿರಲವನೆಲ್ಲಮುಮಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೮-೨೦). **ಕಚ್ಚರಿ**: ಸೇವಗೆಯ ಪಾಯಸ, ಮುಕ್ಕಡಲೆಯ ಹುಗ್ಗಿ, ಹಿಂಡಿಯ ಕಚ್ಚರಿ, ಉಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗರಿ, ಜೇನುತುಪ್ಪ . . . ಮಂತ್ರ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಿ . . . ನಿವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೯-೩); ಪರಿಮಳಂಗಳ ಪಸರಿಸುವ ಕಚ್ಚರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸ್ತುರಿ]ಯ ಪಚ್ಚಡಿಗಳ ಸುಸಾರೋತ್ಕರದ ಸಾರಿನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೪೫); ಅಚ್ಚರಿಯ ಕಚ್ಚರಿಯ ಹಪ್ಪಳಗಳ ಸೋಗೆಗಣ್ಣಬಲೆ ನೀಡಿದಳು (ಧರಚ. ೧೦-೨೮); ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಪಳಿದ್ಯ ಕಚ್ಚರಿ ಬಾಳುಕಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಕ್ವಫಲ ರಸಾಯನದ ಸೀಕರಣೆಗಳನು (ಚಬಪು. ೫-೬೦).
[ದೇ. ‖ ತೆಮಿ. ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಕಚ್ಚನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಕಚಕ್ಕನೆ: ಕಚ್ಚನೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).
[?]

ಕಚ್ಚಪ (ನಾ). ಆಮೆ; ಆವೆ: ಮಚ್ಚದಿಂ ಕಮಠದಿಂ ಕಚ್ಚಪೋತ್ಕರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ನಕ್ರನಿಕಾಯ (ಅಮುಸಾಂ. ೧-೩೧).
[< ಸಂ. ಕಚ್ಛಪ]

ಕಚ್ಚಪವೀಣೆ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಚ್ಚಪವೀಣೆಯ ಕೋವಿದರಿಂ ಮುಖವೀಣೆಯ ಮೋಹಿಗಳಿಂದಂ ರಾವಣ ವೀಣೆಯ ರಂಜಕರಿಂ (ಹವಿಸ್ಮಾರ. ೮-೪೧ ವ).
[ಕಚ್ಚಪ + ವೀಣೆ]

ಕಚ್ಚಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಟಯನ ಬರಹ ಕಚ್ಚಯನ ಬರಹ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೩-೧೨; 1503). [?]

ಕಚ್ಚರ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಸು; ಕೊಳೆ; ಧೂಳು: ತೊಡವುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪರಿದಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚರದ ಉಡಿಗೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೆದರಿದ ಕೇಶಪಾಶಗಳ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೯). ೨. ಚೇಲ. 'ಕಂಠಕಚ್ಚರ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಕಚ್ಚರಾಂಬರ (ನಾ). ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಸೊಗಯಿಸುವ ಕಚ್ಚರಾಂಬರದಿಂದ ಪರಿಕದೊಳು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕುಹಿಯಂತೆ ರಕ್ಕಸೀಗಣದೊಡನೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಜನಕಜೆಯ ಸುಪ್ರಭೆಯ ಕಾಣುತ್ತ ಹಿಗ್ಗಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೨೪). [ಕಚ್ಚರ + ಅಂಬರ]

ಕಚ್ಚರಿ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಲು (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೊಳೆದ ನೀರು. 'ಅಕ್ಕಚ್ಚಲು' ಪರಾ. [ಕಚ್ಚು₂ (< ಕಚ್ಚು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್₃)]

ಕಚ್ಚವಡ (ನಾ). (?): ರಮಣನಿಗೆ ಯರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಿಗೆ ಪರವಾದ ವಿಗ್ರಹ ಯಮನ ಕಟಳಿಡುವೆಂದು ಬಿಟ್ಟೊಯ್ಯಾನ ಕಚ್ಚವಡಾದು ಮುಕಲವನಿಗೆ ಖಗನು ಹಾಯೆಂದಮರಿದಜ್ಞಾನದಲಿ ಯಿರಲಿಲ್ಲಮಿತಗುಣ ದೀಳ್ವಾಗ ತಿಳಿದೊನದೇವಿಯವಧಿಯಲಿ (ಜರಾಮಾ. ೭೬-೨೯). [?]

ಕಚ್ಚವರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಲೆಂಡೆ(? ಣ್ಣೆ)ಯರಸರು ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮನಾಳುತ್ತಿರೆ ಮಟ್ಟಿವುರದ ನೂರ್ಪದಿಮ್ಬೊರುಂ ಇಱ್ದು ದಯೆಗೆಯ್ದು ಕಚ್ಚವರ ಕಾದಮ್ಮನ ವುಟವುರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೫-೯; 916). [?]

ಕಚ್ಚವಿ, ಕಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಳಂಬದೊಳೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦(೩)-೧೫; 1032); ಮುಟ್ಟವಯಲೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಳೆಯಲು ಕಮ್ಮಂ ೨೫ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪-೧೬; 1089). **ಕಚ್ಛವಿ**: ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಯೊಳಳೆದು ಕೊಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೮; 1025); ಆಯೂರ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರೆರಡುಮಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೯-೧೩; 1220). [?]

ಕಚ್ಚಳಿ 'ಕಚ್ಚಟಿ₁' ನೋ.

ಕಚ್ಚಟಿ₁, ಕಚ್ಚಳಿ (ನಾ). ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ: "ಕಚ್ಚಟಿ – ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಚ್ಚಟಿಯೆನೆ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೦); ಅರಮನೆಯವರುಂ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಂಡಲ್ತೆ ಕಚ್ಚಟಿಯನಿತ್ತರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೪). **ಕಚ್ಚಳಿ**: ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಪಲುದಿಯ ಗಱಿಯ ತೋಳ ಕಚ್ಚಳಿಯ ತೊಂಗಲ್ ಘಂಟೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಕಾಂಚನ ಮುದ್ರಾಂಗುಲೀಯಕ ಕಚ್ಚಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚಕಳಿ] ಸಹಿತಮಡರ್ದಾನೆವೆರಸು (ಕಳನೃ. ೨-೪೯); ತೋಳ ಕಂಕಣದ ಕಚ್ಚಳಿಗಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೯೭-೧೬). [?]

ಕಚ್ಚಟಿ₂ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದದ್ದು: "ಕಚ್ಚಟಿಯೆಂದು, ಒತ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದುದು" (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕಚ್ಚಟಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಕಲು ಬೀಳು (?): ಪರಿವ ಜಳಪ್ರವಾಹಕುಳದಿಂ ನೆಱೆ ಕಚ್ಚಟಿ [ಪಾಠಾಂ ಕಚ್ಚರಿ]ವೋಗೆ ಭೂಧರೋತ್ಕರಮಿರದೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಕೊಱೆದಡಂಗೆಡೆಯುತ್ತಿರೆ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೫೩). [ಕಚ್ಚಟಿ ? + ಪೋಗು₁]

ಕಚ್ಚಾ (ಗು). ೧. ಅಪಕ್ವವಾದ; ಹಣ್ಣಾಗದ; ಅಸಿದ್ಧವಾದ; ಮೂಲಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ಬಾಳಿಕೆ ಬಾರದ; ಬೇಗನೆ ಹಾಳಾಗುವ,

೩. ನಯಮಾಡದ: ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆಗಳು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದೆ ಇರುವ; ಹಸಿಬಿಸಿಯಾದ. (ಕ). ೫. ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸದೆ ಇರುವ. ೬. ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅವನಿನ್ನೂ ಕಚ್ಚಾ ಹುಡುಗ (ರೂಢಿ). ೭. ಪೂರ್ಣವಾಗದ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಮಾಡಿದ; ಅರೆಬರೆಯಾದ (ಕ).

ಕಚ್ಚಾ ಕರಡು = ಸುಮಾರಾದ, ಸ್ಥೂಲರೂಪದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಂದಾಜಿನ ಲೆಕ್ಕ. ಕಚ್ಚಾ ಕಿರ್ದಿ = ಖಾತೇವಾರು ಹಂಚಿ ಹಾಕದಿರುವ ಜಮಾ ಖರ್ಚು. ಕಚ್ಚಾ ಪದಾರ್ಥ = ಕಚ್ಚಾ ಮಾಲು: ಕಚ್ಚಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ ರಫ್ತು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಭೂ ವಿವ. ೬೬೬). ಕಚ್ಚಾ ಮಣ = "ಮುಂಬಯಿ ಮಣಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಾಮಣ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ" (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೮). ಕಚ್ಚಾ ಮಾಲು = ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ, ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ವಸ್ತು: ಜೀವನವೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಳಗಿನ ಯಾವತ್ತೂ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಏರಿಳಿತಗಳು ಹಾಗು ಇರುವಿಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಜೀವನದ ಕಚ್ಚಾಮಾಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೦); "ಪಕ್ಕಾ ಮಾಲು" ಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ "ಕಚ್ಚಾಮಾಲಿ"ನ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಮಾವಾದ. ೧೪೫). ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆ = ಟಾರು, ಸಿಮೆಂಟು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸದೆ ಇರುವ ರಸ್ತೆ: ಮಳೆಯಾದಾಗ ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). ಕಚ್ಚಾ ವಸ್ತು = ಕಚ್ಚಾ ಮಾಲು (Raw material. ಪತ್ರಿನಿ. ೬೮). ಕಚ್ಚಾ ಸೇರು = ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ (ಕ). ಕಚ್ಚಾ ಹುರಿ = ಸಿದ್ಧಮಾಡದೆ ಇರುವ ಹುರಿ: ಸಣಬಿನ (ಕಚ್ಚಹುರಿ) ಕಚ್ಚಾಹುರಿ ವಗೈರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೮).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಚ್ಚಾ]

ಕಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಕಚ್ಚಾಡುವುದು; ನನಗೆ ತನಗೆಂದು ಕಿತ್ತಾಡುವುದು; ಜಗಳ: ಧರೆ ಕೋಲುಕಾಜ ಮಾರುಗನಿಂಥ ಹಾಳಾಯ್ತು ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಆ ಮಹಾದ್ವಿಜರ ಕಚ್ಚಾಟಮುಂಟು (ಜೀರಮ. ೮-೧೪); ಈ ರೀತಿಯ ಕಚ್ಚಾಟದಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾಡ್ಯವಾಗಿದೆ! (ರೂಪಸಂ. ೩೨).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಆಟ]

ಕಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕಡಿದಾಡು; ಜಗಳವಾಡು; ನನಗೆ ತನಗೆಂದು ಕಿತ್ತಾಡು: ಅತ್ತೆ ಸೊಸೆ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಮಗನನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ); ನೀ ಮಾಡು ನೀ ಮಾಡು ಅಂತ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಮಾಡೋಕೆ (ಮುನಿಮಾ. ೬೬). ೨. (ಅಲಂ) ಪ್ರಣಯಕಲಹವಾಡು: ಹೆಣ್ಣಂಡು ಜೇನ್ನೊಣ ಮುದ್ದಾಡಿ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಹೂಜೇನ ಹನಿಹನಿ ಕುಡಿಧಾಂಗ (ಸಖೀಗೀ. ೫೧).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಕಚ್ಚಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಗಿರಿಜಾ - ದೊಡ್ಡಬೇವು, ಕಚ್ಚಾಳ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೪೮). [?]

ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ಹುಳು: ಅಮ್ಮ ಕಚ್ಚಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + -ಇ$_3$]

ಕಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಕಡಿತ (ಕ).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + -ಇಕೆ]

ಕಚ್ಚಿಯಗಂಗೆ (ನಾ). ಗಂಗರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕಚ್ಚಿಯಗಙ್ಗನ ಪಟ್ಟಙ್ಗಟ್ಟಿದ ಮೂಜನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೧-೧; ಸು. 930 ?). [?]

ಕಚ್ಚಿಲವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮಗ್ಗದೆಜೆ ಕಚ್ಚಿಲವಡಿ × × × ಹಡಲ × × × ಯ ಕುಳವನುಂ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩೭-೨೧; 1278). [?]

ಕಚ್ಚಿಸು 'ಕರ್ಚಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚೆಜು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಕಚ್ಚೆಜು - ಯುಗಲ ಸಂಧಾನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಇಜು$_1$]

ಕಚ್ಚು$_1$ 'ಕರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_2$ 'ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_3$ 'ಕರ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_4$, ಗಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಾರಿ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು; ತುತ್ತು; ಕಬಳ: ಹಸುವಿಂಗೆ ಒಂದು ಕಚ್ಚು ಎತ್ತಿಂಗೆ ಎರಡು ಕಚ್ಚು ಕಜುವಿಂಗೆ ಮೂಜು ಕಚ್ಚು ಇಂತಿವ ನೋಡಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ತೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ನಾ ಕಾದೊಪ್ಪಿಸಬೇಕು (ತುಜುಗಾ. ೨); ಬಾಯೊಳಗಣ ಕಚ್ಚು ದೇಹದೊಳಗಣ ಮುರುಗು ಅವಂಗಾವ ನಿತ್ಯನೇಮವು ಇಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೧೯-೬೧೪); ಹಸು ಒಂದು ಕಚ್ಚೂ ಹುಲ್ಲು ತಿಂದಿಲ್ಲ ಈ ದಿನ (ರೂಢಿ). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಿದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಈ ಸಾಮಾನುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚುಗಳು ಗೀರುಗಳು ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೬೩); ಕಪ್ಪುರದ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕೊಡ್ಲೆಯಿಂದ ಕಚ್ಚುಹಾಕಿದರೆ ಹಾಲು ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧). ೩. ಗಾಯ: ಕೈಗೆ ಉಳಿಯಿಂದ ಕಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೋವು; ವ್ಯಥೆ: ಫ್ಲೈಜಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಚ್ಚು ಅನಿಸಿ ಅವನು ಅದೇ ರಾತ್ರಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮವನ್ನೂ . . . ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನು (ಅಪ್ರೇಮು. ೧೬); ಅವಳ ಮನಕ್ಕೆ ಅದು ಬಹಳ ಕಚ್ಚಿ ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಗಿಕ. ೬೬); ಮೃಣಾಲಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಕಚ್ಚೆನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಅರ೧. ೫೬). ೫. ತುಂಡು; ಭಾಗ (ಕ). ೬. ಸೇಡು; ಮತ್ಸರ; ಕುನಿಸು: ಆ ಮನುಷ್ಯ ಹಾವಿನಂತೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಗಚ್ಚು$_1$**: ೧. ದನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಚ್ಚು ಹುಲ್ಲು ಹಾಕು (ರೂಢಿ).

[< ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಕಚ್ಚುಕ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾಟ; ಜಗಳ: ಹುಚ್ಚುಕುನ್ನಿ ಮನವೇ ನೀ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಬುದು ಘನವೆ ಕಚ್ಚುಕದತನವ ಬಿಟ್ಟು ಅಚ್ಯುತನ ಪಾದ ಮುಟ್ಟು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫೫ ಪಲ್ಲವಿ). [?]

ಕಚ್ಚುಕಡಿ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ನೋವು (?). 'ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಕಡಿ ?]

ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು (?): ಆ ಸಮುದ್ರದತ್ತಂ ತನ್ನ ಬಡತನಕೆ ನೊಂದು ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೆ ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೧೧-೮). [ಕಚ್ಚುಕಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಚ್ಚುಕನ್ನಡಕ (ನಾ). "ಮೂಗಿಗೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ತೋಳಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡಕ" (Pince-nez. ಇಂಕನಿ): ಕಚ್ಚುಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣು ಹೊರಳಿಸಿ. . .ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು (ಖನರು. ೩೦). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಕನ್ನಡಕ]

ಕಚ್ಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಿ ಚಿಹ್ನೆಮಾಡು, —ಗುರುತುಮಾಡು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿದು ಕಚ್ಚಿ ಆ ಚಿನ್ನದ ಹಾಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚುಕೂಡಿಸಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೦). [ಕಚ್ಚು$_4$ + ಕೂಡಿಸು]

ಕಚ್ಚುಗಾಲಿ (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಚಕ್ರ; ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಚಕ್ರ; ಕಚ್ಚುಚಕ್ರ; ಹಲ್ಲುಗಾಲಿ: ಕೈಲಿನ ಚಕ್ರಗಳಿಗೂ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕಿರುವಂತೆ ಕಚ್ಚುಗಾಲಿ(Cog – wheel)ಗಳನ್ನಿಡುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೬೮). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಗಾಲಿ]

ಕಚ್ಚುಟ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕಟ್ಟುವ ಕಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚ]ಟಂ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೯); ಒರ್ವಂ ಕರಿಯ ಕಚ್ಚುಟಮನುಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ಮಸಿಯಂ ಪೂಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮–೧೩); ಆಚಜ್ಯರ ಕವಡಿ ಕಚ್ಚುಟಕ್ಕೆ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧–೨೬; 1077); ಮುಂಚೆ ಕಚ್ಚ[ಚ್ಚು]ಟಂ ಗುಂಡಿಗೆ ಬೋಳಮಂಡೆ ಮಣಿದಂಡಮಿವೀಕ್ಷಣ ಸೌಖ್ಯ ಹೇತುವೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೮೧); ಪೊದೆದಂಬರಮುಟ್ಟ ಕಚ್ಚುಟಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೮); ಮುಂತೆ ಬೇಡಲು ಮುನ್ನ ಮಡಗಿದ ಬೊಂತೆಯಂ ಕಚ್ಚುಟವನರಸಿಯು ಕಾಣದೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೪೩); ಸಾಗರವ ದಾಂಟಿ ಹೊನ್ನಾಗರಕೆ ಹಾಱಿದ ರಾಘವನ ಬಂಟ ಹನುಮಂಗೆ ಕಚ್ಚುಟ[ಟ]ಯು ಹೋಗದೇಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೫೫). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷಾಪಟ]

ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಂಗೋಟಿಯಿಲ್ಲದಾಗು. ೨. (ಅಲಂ) ನಿಷ್ಠೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಈ ಸ್ಥಾನಂ ನೈಷ್ಠಿಕ ತಪೋಧನರ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗಿದ ತಪೋಧನರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೬–೫೪; 1119); ಇಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗಿದ ತಪೋಧನಂ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೊಡೆಯನೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೯–೪೫; 1120). [ಕಚ್ಚುಟ + ತೊಲಗು]

ಕಚ್ಚುತುಟಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿಹಿಡಿದ ತುಟಿ: ಹಣ ಕೈಗೆ ಸೇರಿತೆಂದರೆ . . . ಸಿಡುಕುಮೋರೆ, ಗಂಟುಹುಬ್ಬು, ಕಚ್ಚುತುಟಿ, ಕಟು ಭಾಷಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೬).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ತುಟಿ$_2$]

ಕಚ್ಚುನೀರು 'ಕರ್ಚುನೀರ್' ನೋ.

ಕಚ್ಚುಮಾತು (ನಾ). ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು; ನೋವುಂಟು ಮಾಡುವ ಮಾತು: ಚುಚ್ಚುಮಾತು, ಕಚ್ಚುಮಾತು (ಕಂಸುಹು. ೮೩). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಕಚ್ಚುಹಣ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಕಚ್ಚೋಣ: "ದಂಶನಂ, ದಂಶನೀಯಂ– ಈ ೨ ಕಚ್ಚುಹಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೮೦).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಅಹಣ]

ಕಚ್ಚುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ) ಗುರುತುಮಾಡು: ಇಳಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಹತ್ತದ ಹಾಗೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ದೊಟೆಗೆ ಚೂರಿಯಿಂದ ಕಚ್ಚುಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೯).

[ಕಚ್ಚು$_4$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಚ್ಚೂರ, ಕರ್ಚೂರ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಚಂದ್ರಮಲ್ಲಿಕೆ (ಕ). ಕರ್ಚೂರ: ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಹಾಲ ಮಡ್ಡಿ ಕರ್ಪೂರ . . . ಚಂದನ ಕರ್ಚೂರ ರಾಳ ಗುಗ್ಗುಳದ ದಶಾಂಗ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೯–೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಚೂರ]

ಕಚ್ಚೂರಾದಿಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಕಚ್ಚೂರ ಮೊದಲಾದ್ದರಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಔಷಧ: ". . . ಗಾಬರಿಯಿಲ್ಲ. ತಲೆಗೆ ಕಚ್ಚೂರಾದಿಚೂರ್ಣ ಇಡಿ" (ಸೀತಾರ. ೧೮). [ಕಚ್ಚೂರ + ಆದಿ$_3$ + ಚೂರ್ಣ$_2$]

ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಪಂಚೆ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ಒಂದು ಸೆರಗನ್ನು ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಿಂದ ಹಾಯಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಕಟಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪಂಚೆಯ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, —ಚುಂಗು: "ಉಡುಸೀರೆ ಕೋವಣಗಳೊಳ್ ಕಚ್ಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೬); ಆವ ಗಂಡರುಮಂ ಕಚ್ಚೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವೆನೆನುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ . . . ತಾಳ್ದಲರಿದೆಂದಿರ್ಕಚ್ಚೆಯಂ ಕಟ್ಟಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೮); ಗಂಡರ ನಾಲಗೆಯ ನಣ್ಣಿಯುಂ ಕಚ್ಚೆಯ ಶೌಚಮುಮಿವೆಲ್ಲ ನಿಲಲಱಿವುವೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೧೫ ವ); ಪೊಸೆದ ಕೆಂಜೆಡೆಯುಂ ಪುಲಿದೋಲ ಕಚ್ಚೆಯುಂ (ಉಮಾಶ. ೪೯); ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕ್ಕಿ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಚುಂಗುಚುಂಗಾಗಿ ಧೋತ್ರವುಟ್ಟು (ಸಾಹಿಜೀ.೫೧). ೨. ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: ದಿವಾಳಿಗೆ ತಂದ ಬಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚೆಗೆ ಆದರೆ ದಿವಾಳಿಗೆ ಏನು ಮಾಡ್ಯಾನು? (ಗಾದ). ೩. ನಡುಕಟ್ಟು; ಉಡಿದಾರ; ಒಡ್ಯಾಣ (ಕ). ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಮರ್ಮಾಂಗ; ಯೋನಿ: ಬೀಸುವ ಬಾಲಂಗಳಿಂ ಕಚ್ಚೆಯ ಕೆಚ್ಚಲುಜ್ಜಿಗೆ ಪಕ್ಕಿಯಿಬಗುವಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೦); ಪೊಸನಸೆಯ ಸೊವಡನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಮಣಿಕದ ಮಿಡುಕುಗಚ್ಚೆಯೊಳ್ ಮೊಗವೆತ್ತುತ್ತೆ ಸೆದುದು ವೃಷಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೮). ೫. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಮೇಣಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: ಮೇಣಿಯ ಕಚ್ಚೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಚ್ಚೆಯಕಟ್ಟು, ಕಚ್ಚೆಯಂಕಟ್ಟು = ೧. ಉಟ್ಟ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು: ಬಿಗಿದು ಬೀಗಿ ಕಚ್ಚೆಯಕಟ್ಟಿ ಫಲವೇನು (ಪತಿಲ. ೧೩). ೨. (ಅಲಂ) ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಶ್ರೀಮಹಾಭಾರತಂ ಮಡಿದ ಬಳಿಕಂದಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕಚ್ಚೆಯಕಟ್ಟಲೇನಹುದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೪–೧೫); ಎನ್ನ ಮಾತಂ ಕೇಳದೆ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚೆಯಂಕಟ್ಟುವ ನಿನಗೆ ಕಚ್ಛಪ ಕಥೆಯಾಗದೆ ಪೋಗದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೧–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಚ್ಚೈ, ಕಚ್ಚು, ಕಜ್ಜ; ಮಲ. ಕಚ್ಚ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಚ್ಚೆ; ತೆಲು. ಕಚ್ಚ]

ಕಚ್ಚೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಕ್ರುತ್ರಿಹೇತ್ರನಾನೆವೆಡಙ್ಗಂ ವನಗಜಮಲ್ಲಂ ಕಚ್ಚೆಗ ಕ್ರಿಷ್ಣರಾಜ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನರದೇವ (ಎಕ. III, ಮುಂಡ್ಯ. ೪೧–೩; 930); ಅಕಾಳ ವರಿಷಂ ನೃ[ಪತು]ಂಗಂ ಕ[ಚ್ಚೆ]ಗಂ (ಎಇ. XIX, ೨೮೯–೯; 963). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಂಚಿಗೊಂಡ (= ಕಂಚಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದ)' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡಮಂ ದಿಸುಟ್ಟು ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಸಯ್ಯುತ್ತುಡುವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೧೮). ೨. (ಅಲಂ) ಕದನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ ಮಹಾಮೋಹಾಸುರನ ಮುಸುಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೫). [ಕಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಚ್ಚೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳುಕು: ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಯಶವಂತರಾಯ ನನ್ನು ಕಂಡು ಕಚ್ಚೆನಿಸಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೬೧).

[ಕಚ್ಚು$_4$ + ಎನಿಸು$_1$]

ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಉಡುವ ಪಂಚೆ: ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆಯನುಟ್ಟು ಮೈಮೇಲುತ್ತರೀಯವ ಹೊದ್ದಿರೆ (ಗಸೀಶ. ೬೩–೧೩); ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆ, ದ್ವಾದಶನಾಮ, ಮುದ್ರೆ, ತುಳಸಿಮಣಿ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಚೌಕ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨). [ಕಚ್ಚೆ + ಪಂಚೆ]

ಕಚ್ಚೆಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಯಮ; ಶೀಲವಂತಿಕೆ: ಕಚ್ಚೆಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕಚ್ಚೆ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಚ್ಚೆಹರಕುತನ (ನಾ). ವ್ಯಭಿಚಾರ; ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಲೈಂಗಿಕ ವೃತ್ತಿ: ಅರವತ್ತರ ಕಚ್ಚೆಹರಕುತನದ ತೆವಲು ದುಡುಕಿದಂತೆ (ಚಂಡಮ. ೫೩–೫). [ಕಚ್ಚೆ + ಹರಕು + –ತನ]

ಕಚ್ಚೆಹರುಕ (ನಾ). ಕಾಮುಕ; ಹಾದರಮಾಡುವವನು; ಜಾರ: ಕಚ್ಚೆಹರುಕನನ್ಯಾನುತಾ ಲಜ್ಜೆಗೇಡುಮಾಡಿ (ಕನಕಾಂ. ೬೦).

[ಕಚ್ಚೆ + ಹರುಕ]

ಕಚ್ಚೆಹರುಕಿ (ನಾ). ಹಾದರಗಿತ್ತಿ; ಜಾರಸ್ತ್ರೀ: "ಕಚ್ಚೆಹರುಕಿ; ದುರ್ನಡತೆಯ ಹೆಂಗಸು" (Light – Skirts. ಇಂಕನಿ).

[ಕಚ್ಚೆಹರುಕ + –ಇ$_2$]

ಕಚ್ಚೇರಿ 'ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಛ (ನಾ). ೧. ದೋತ್ರ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ಕಚ್ಚೆ. ೨. ನೀರಿನ ಬಳಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಜವುಗು ನೆಲ. ೩. ನದಿಯ ದಂಡೆ: "ತೀರಂ, ಕೂಲಂ, ತಟಂ, ಕಚ್ಛಃ, ಪ್ರಪಾತಃ, ರೋಧಃ – ಈ ೬ ತೊಱೆಯ ತಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೫); ಕಾಳಿಂದೀನದೀಕಚ್ಛದೊಳಾತ್ಮೇಚ್ಛೆಯಿಂ ನಲಿನಲಿದು (ಪಂಚತಂ. ೨೪–೧೨); ಯಮುನಾಕಚ್ಛಂಬಿಡಿದೇೞ್ತರುತ್ತಮೊಂದವಸರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). ೪. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು. ೫. ಹಡಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; "ಹಡಗದ ನಾಳ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೫). ೬. ಮರಮುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ೭. ಬಾಣ ಮಾಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡ್ಡಿ: ಈ ಬಾಣದ ಕಾಂಡವು ಕಚ್ಛದ್ದೆ, ರೋಟಿಮದ್ದೆ? (ಬುದ್ಧಪ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛಕ್ಷುರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ವಜ್ರಕವಚ, ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ, ಕರತ್ರಾಣ, ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ, ಮಧ್ಯತ್ರಾಣ, ಪದತ್ರಾಣ, ವರ್ಮವರ, ಕಚ್ಛಕ್ಷುರಿಕೆ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨).

[ಸಂ. ಕಚ್ಛಕ್ಷುರಿಕಾ (ಕಚ್ಛ + ಕ್ಷುರಿಕಾ)]

ಕಚ್ಛಪ(ನಾ). ೧. ಆಮೆ: ಕಳಹಂಸೆಗಳ್ ಕಚ್ಛಪಂಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇೞ್ದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೧೪); ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯ ಕಚ್ಛಪ ಕುಳೀರ ಕುಂಭೀರ ಕಮಠ ನಕ್ರಚಕ್ರಮೆ (ಜಗವಿ. ೧೪–೮೯ ವ). ೨. ಕುಬೇರನ ಒಂಭತ್ತು ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಬೇರಂಗೆ . . . ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಛಪ, ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ, ನೀಲ, ವರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಿಗಧಿಕಾರಮುಂಟಾಗಿ(ವಿವೇಕ. ೨೦೬). ೩. ಮದ್ಯಾರ್ಕವನ್ನು ಬಟ್ಟಿ ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಳುರೋಗ: ಕಟವಾಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೇದನೆ ಉಂಟಾಗಿಹುದು . . . ವಾಯ ದಿಡಲೀಸದು ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನು ಕಚ್ಛಪವೆಂಬ ತಾಲುರೋಗವೆಂದಱಿವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ (ನಾ). ಆಮೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ, ನಾರದವೀಣೆ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬).

[ಕಚ್ಛಪ + ವೀಣೆ]

ಕಚ್ಛಪಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಆಮೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ; ಸರಸ್ವತಿಯ ವೀಣೆ: ಬಚ್ಚುದಳೆ ಕನ್ನಡದ ಭಾರತಿ? ಮುಚ್ಚುವಳೆ ಮಧುಮಧುರ ಕಂಠವನೆಚ್ಚರಿಸಳೇನಚ್ಚರಿಯ ಕನ್ನಡದ ಕಚ್ಛಪಿಯ? (ಗೀವಿಂ. ೧೦೦–೨೦). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ. [ಸಂ. ಕಚ್ಛಪೀ]

ಕಚ್ಛಾವಾಲ (ನಾ). ಕಚ್ಚೆಯ ಚುಂಗು; ಹಿಂಗಚ್ಚೆ: ಎಯ್ದೆವಂದಳ್ಕುಱೆ ಕಚ್ಛಾವಾಲಮಂ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದನಂ ನೋಡದಂತಿರ್ದ ಪಾಂಗಿಂ ತೊಱಿಕೆಯೊಳ್ ಮೋದಿ (ಜಗವಿ. ೬–೪೪).

[ಸಂ. (ಕಚ್ಛಾ + ವಾಲ)]

ಕಚ್ಛು (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ; ತುರಿ; ನವೆ. [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛುರ (ಗು). ೧. ತುರಿಯುಳ್ಳ; ಕಜ್ಜಿಯಾದ. ೨. ಕಾಮುಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಯವಾಸ; ನಸುಗುನ್ನಿ (ಸ). [ಸಂ. ಕಚ್ಛುರಾ]

ಕಛೇರಿ 'ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಕಜ(ನಾ). ಆನೆ: ದಿಗ್ಗಜಗಳೊಳು ಕಾದುವೆವೆಂದು . . . ಸಗ್ಗದಾನೆಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲೆನಿಸುವ ಕಜವೊಗ್ಗಿಹವಾ ನೃಪನೊಳಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೨–೧೫). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಗಜ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಜಕ, ಕಜಿಕೆ (ನಾ). ಸೌಟು; ಹುಟ್ಟು; ಚಮಚ: "ಖಜಕಂ – ಕಜಕಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಜಿಕೆ**: "ಕಜಕೆ (ಕಂಟಿಗ,– ಖಜಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫); "ಗಿಲಿಕೆ" (ಶಮದ. ನ. ೨೬೯ ಅಡಿಟಿ).

[< ಸಂ. ಖಜಕ, ಖಜಾಕಾ]

ಕಜಗಟ್ಲೆ (ನಾ). ಜಗಳ: ಕೊಡಗರ ಸಂಗಡ ಕಜಗಟ್ಲೆ ಬ್ಯಾಡ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೨೬೩). [?]

ಕಜಗೆಡು, ಕಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಕೆಲಸ) ಕೆಡು, —ನಿಂತು ಹೋಗು: ಜಾನವಾರುಗಳಲ್ಲದೆ, ಊರಿನ ಬೇಸಾಯವು ಕಜಗೆಡಬಾರದೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು (ವಿದಾಉ. ೩೬೪). **ಕಜೆಗೆಡು**: ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಕೆಲಸ ಕಜೆಗೆಟ್ಟಿತಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಚಿಂತೆಯಿ (ಕುಡಿಕೂ. ೩೬೯). [ಕಜ₀ (< ಕಜ್ಜ₁) + ಕೆಡು]

ಕಜರಗಳೆ (ನಾ). ಅತಿ ರಂಪ; ಬಗೆಹರಿಯದ ರಗಳೆ: ". . . ಇದೇನಾ ಕಜರಗಳೆ ಅಟ್ಟೇಲಿ–?" (ಸರ್ವಮಂ. ೧೫೪).

[ಕಜ? + ರಗಳೆ]

ಕಜಾಕ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿ: "ಖಜಾಕಃ – ಕಜಾಕ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಖಜಾಕ]

ಕಜಾವು (ನಾ). ೧. ಕಸ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಸಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದವನು; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಇಂಥ ಶ್ರೀಮಂತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೇ ಒಬ್ಬರು ಅಕ್ಷೇಪವೆಂದರೆ ಮಿ| 'ನಂದ್'. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಕಜಾವುಗಳು(ವಿದಾಉ. ೨೪೪).

[← ತುಳು. ಕಜವು, ಕಜಾವು]

ಕಜಿಕೆ 'ಕಜಕ' ನೋ.

ಕಜಿಯಾ, ಕಜ್ಜಿಯಾ (ನಾ). ೧. ಜಗಳ; ತಂಟೆ; ವಿರೋಧ. ೨. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ: ಕೊಡಗಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಮುಂದೆ ಕಜಿಯಾ ಇಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ದೋಸ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨); ಈ ಮೇರೆ ಇದ್ದರೆ ಕಜಿಯಾ ಬಾಕಿ ಇದ್ದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೬). **ಕಜ್ಜಿಯಾ**: ೨. ಉಭಯ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಬಹಳ ದಿವಸದಿಂದಾ ಲಡಾಯಿ ಕಜ್ಜಿಯಾ ಯಂಬ ಕಿಡಿ ಬಿದ್ದು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದಂಥಾದ್ದು ಶಿವನ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನೊಂದಿಹೋಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಕಝಿಯ್ಯಾ. / ಸಂ. ಖಜಾ]

ಕಜೂರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಳಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಳಿಸದೆ ಇರುವುದು: ಕೊಳವಳಿಕೆ ಬೀಜದ ಪುಡಿಯನ್ನೂ ಹಿಪ್ಪಲಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದರೆ (ಅಕ್ಕಿಯು ಕಜೆಯಾಗಿದ್ದರೂ) ಅನ್ನವು ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೧೬–೪೪ ಅಡಿಟಿ).

ಕಜೆಕಜೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟದೆ ಕಜೆಕಜೆಯಾಗಿರುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ (ಮನಿಮ. ೮೨). [← ತುಳು. ಕಜೆ]

ಕಜೆಗೆಡು 'ಕಜಗೆಡು' ನೋ.

ಕಜೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಟಹಿಡಿ; ರಗಳೆಮಾಡು; ರಚ್ಚೆಹಿಡಿ: ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಹಳ ಕಜೆಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೨೫೯).

[ಕಜೆ₀ + ಹಿಡಿ₁ (≪ ಪಿಡಿ₁)]

ಕಜ್ಜ₁ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕರ್ತವ್ಯ: ತಲೆಸೂಡಿ ಮುನ್ನೆ ಕಜ್ಜದ ಫಲಮುಂ ಬೆಸಗೊಂಡುಮ[ೆ]ವನಲ್ಲಿಂ ಬೞಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೪); ಸಂಧಿಯನೊಲ್ಲುದೆ ಕಜ್ಜಮಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮); ಅದಱಿಂ ನಾಮುಸಿಱದಿರ್ದಪುದೇ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೬); ಬಲು ಕಜ್ಜವುಂಟಿದಱಿಂದ ತೊಲಗದೆಮ್ಮೊತ್ತಿನೋಳಿರು (ಭರಜ. ೨೬–೧೬); ಮಿಾಱಬಾರದ ಕಜ್ಜದೊಳು ಮೇರೆಯಱಿಕು ನ್ಯಪದೋಱಾ ನಡೆವುದುಚಿತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೮–೩೫).

೨. ಉಪಾಯ; ಪರಿಹಾರ: ಏತಱ ಪಡೆಮಾತೊ ಮತ್ತಮಿರ ವೇೞ್ಪುದು ಪನ್ನೆರಡಬ್ದಮಂ ಮನಂ ಮಱುಗೆ ಬನಂಗಳೊಳ್ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಗೆ ಪೇೞಿಮಿದರ್ಕೆ ಕಜ್ಜಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೯).

[ಪ್ರಾ. ಕಜ್ಜ (< ಸಂ. ಕಾರ್ಯ). / ತೆಲು. ಕಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜ$_2$ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಾಯ ೨: ಮಾಡಿದ ಪುಳ್ಗೆ ಕಜ್ಜ ತೊಗೆ ಪುಪ್ಪೊಡೆ . . . ಇಂತಿವರ ಭೋಜನಕೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೮-೫). [ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜಕ (ನಾ). ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿ; ಬೆತ್ತ: "ಮಹಾಶರಃ – ಕಜ್ಜಕ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೬). [?]

ಕಜ್ಜಗಲಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಯಶೂರ: ಕಜ್ಜಮಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರ್ವ ಕಜ್ಜಗಲಿಗಳುಮಂ . . . ನಡೆಗಲಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೮-೩೪ ವ); ಕಜ್ಜಗಲಿಯಪ್ಪುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೧೧). [ಕಜ್ಜ$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಜ್ಜಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಗುಟ್ಟು; ಕಾರ್ಯದ ರಹಸ್ಯ: ಅವಳಿಗಿದಾ ಕಜ್ಜಗುಟ್ಟು ತಂದೆಗೇನಾದರೂ ತಿಳಿದಿಹುದೊ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೨).

[ಕಜ್ಜ$_1$ + ಗುಟ್ಟು]

ಕಜ್ಜಟಸತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನುಪಮ ವಿಭವಂ ನೋಡಾ ಕಜ್ಜಟಸತ್ತಿಗನೋಡದೆ ಸಂಗರದೊಳಿಱಿವ ತಂಬುಲಿಗೆಱಕ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೩೩-೩೯ ; 1087). [?]

ಕಜ್ಜಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಜ್ಜರಿ, ಗಜ್ಜರಿ, ಗಜ್ಜರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ; ಕ್ಯಾರೆಟ್: ಮೂಲಂಗಿ ಮಾಗುಳಿ ಯೆಳೆಯ ಕಾರಗೆಣಸು ಕಜ್ಜರಿಯ ಸಣ್ಣನಂ ಸವಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೮). **ಗಜ್ಜರಿ:** ನಾದಿಗರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯುವ ತುಮ್ಮಡಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಗಜ್ಜರಿಯಂತೆ ಶಂಕ್ವಾಕೃತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ವಪಂಬಯಿ. ೪-೭೭); ಸಂಡಿಗಿಗುಂಬಳ ಗಜ್ಜರಿ ಮೂಲಂಗಿ ಕಡಲೆಪಲ್ಯೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೪೭); ಮೊಟ್ಟೆ, ಮೂಲಂಗಿ, ಗಜ್ಜರಿ – ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಸಿಹಸಿಯಾಗಿಯೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮಹಾತ್ಮ. ೯೦). **ಗಜ್ಜರೆ:** ಅವನ ಗಜ್ಜರೆಯಂಥ ಕೆಂಪು ತುಂಬಿದ ಮುಖ, ಶಾಂತಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳ ಬೀಡಾಗಿದೆ (ಚೀನದಾ. ೨೯೮).

[ಪ್ರಾ. ಗಜ್ಜರ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಜರ್]

ಕಜ್ಜಲ, ಕಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಡಿಗೆ: ಪಾರಾವತ ಕಜ್ಜಲವರ್ಣಮಾದೊಡದಱಿಂ ಕಜ್ಜಲಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೭); ತೊಡೆದು ಕಣ್ಗೆ ಕಜ್ಜಲ ವಿಲಾಸವಿನ್ನೇವುದೆಮಗೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೦೬); ವಿಲೋಚನಕ್ಕೆ ಕಜ್ಜಲವತಿಭಾರವೆಂಬ ತನುಲೇಖೆಗೆ ಚಂದನದಪ್ಪು ದಿಣ್ಣೆ ತೆಂಬ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯); ಕಜ್ಜಲಮಂ ತಿಲರಸದೊಳ್ ಕಲಸಿ ಗೆಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳೆನೆ ದಲ್ ಸಲೆ ನುಣ್ಗೆಂಪಿನ ಬೇಡರ ಲಲನೆಯರಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೪-೭೫). ೨. ಮೋಡ. **ಕಜ್ಜಳ:** ೧. ಅನವರತಂ ಕಜ್ಜಳಮಂ ತಳೆವಕ್ಷಿಗಳಜ್ಜಳಮಂ ತಾಳ್ದಿ ತನಯ ನೀಂ ಸ್ಪೈರಿಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨); ಕಜ್ಜಳದ ಕನ್ನಡಿಯ ಚೆನ್ನೆಯರ್ವೆರಸು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೪); ಪದೆಪಿಂದಂಬರಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಚ್ಚಕೊಳಲೆಂದೌತ್ಸುಕ್ಯದಿಂ ಕಜ್ಜಳಂ ಪುದಿದೊಪ್ಪಿರ್ದ ಕರಂಡಮಂ ತೆಗೆದು (ದಶಕು. ೩-೩೩); ಚಂದೇಂದುಮುಖಿಕೆ ಕತ್ತುರಿಯಿಟ್ಟುಮಿರ್ವರ ಗಂಡಸ್ಥಳಕೆ ಕಜ್ಜಳವ (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೫); ಕಜ್ಜಳದ ರೇಖೆಯೊಯೆಂದಿನವಿಾಕ್ಷಿಪರ್ಗೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ, ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಪರ್ವತ (ಲ). **ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ:** ಒಡಲುಗೊಂಡ ತಮಂಧ ಪಟಲಮೊ ನಡೆವ ನೀಲಾದ್ರಿಗಳೊ ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಜ್ಜಳಗಿರಿಗಳೋ (ಬಸವು. ೫೮-೪೮).

[ಕಜ್ಜಲ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಗೆರೆ; ಕಾಡಿಗೆಯ ಗುರುತು: ಕೇಯೂರ ಮುದ್ರಾಂಕಿತಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ ತನ್ನಧರದೊಳ್ . . . ತಳ್ತೊಪ್ಪಯ್ತೆ ನಿಚ್ಚಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಮುದ್ರಿತ); ಮಂಜುಮಣಿದೀಪದ ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ ನೆಗೆದುದೆನೆ ಕಜ್ಜೊಲವಿತ್ತುದು ರೋಮರಾಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೩೪). [ಕಜ್ಜಲ + ರೇಖೆ]

ಕಜ್ಜಲಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ: ನೆಗೆದು ಧೂಮವಚಾಂಡವೆಲ್ಲವ ಮಿಗೆ ಮುಸುಕಿ ಕೆಂಪಡರೆ ಮಿಕ್ಕನ ನಗಕುಲಂಗಳು ಕಜ್ಜಲಾದ್ರಿಗಳಂತೆ ತೋಱಿದವು (ಬಸವು. ೫೮-೬೧). [ಕಜ್ಜಲ + ಅದ್ರಿ]

ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ: ಅಣ್ಣನ ಕಂಡರ್ತಿವಡುತ ಬಂದರು ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣುಗಳ್ವೆರಸಿ ತಂಗಿಯರು (ಭರಚ. ೩೯-೧೦); ಅಷ್ಟಜೊಳು ಬಂದರರಸನ ಬಳಿಯಿಂದ ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣುಗಳು (ಭರಚ. ೪೨-೩೦).

[ಕಜ್ಜ$_1$ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಕಜ್ಜಳ 'ಕಜ್ಜಲ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಳಂಬರೆ (ಕ್ರಿ). (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚು, —ಲೇಪಿಸು: ತಿಲಕಮನಿಡುವ ಮೊಗಮುರಿವ ಕಜ್ಜಳಂಬರೆವ ಕನ್ನಡಿಯ ನಿಟ್ಟಿಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨೪). [ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಬರೆ$_1$]

ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ 'ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಳವಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಡಿಗೆ ಇಡು, —ಲೇಪಿಸು: ಕಜ್ಜಳವಿಡುವ ಕನ್ನಡಿಯ ನೋಡುವ ಮಿಗೆ ಸಜ್ಜುಕ ಸರಗಳ ಮುಡಿವ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೭). [ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಇಡು$_1$]

ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಜ್ಜಳವಿಡು: ಎಣ್ಣೆಯನೂಡಿ ನೀರೆಱೆದು ತೂಪಿಱಿದಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚು[ಚ್ಚಿ] (ಮೋಹತ. ೪-೭೫).

[ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಎಚ್ಚು]

ಕಜ್ಜಳಿ (ನಾ). ಹಲವು ಔಷಧವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ, —ರಸಾಯನ: ಭಾವನೆಯಾದ ಕಜ್ಜಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾಕಷಾಯದಿಂದ ಏಳುಸಾರಿ ಭಾವನೆ ಮರ್ದನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦೨); ರಸ, ಗಂಧಕ, ಇವಂ ಕಜ್ಜಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ನಿಂಬೆಯ ರಸದಿಂ ಮೂರುದಿನಂಗಳು ಮರ್ದಿಸಿ ನಾರು ಬೇಳೆಗಳ ರಸದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨೧ ಸಲ ಮರ್ದಿಸಿ ಗ ೧ ತೂಕವನ್ನು ಗರುಗದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು, ಅತಿಸಾರ, ಗ್ರಹಣಿಗಳು ಮಾಣುವುವು (ಎವೈವಿ. ೨೫).

[ಸಂ. ಕಜ್ಜಲೀ]

ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜಯ, ಕಝ್ಝಯ, ಕಝ್ಝಾಯ, ಖಜ್ಜಯ, ಖಜ್ಜಾಯ (ನಾ). ೧. ರೊಟ್ಟಿ; "ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ" (ಜಾನಕೊ. ೩೨). ೨. ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ: ಪಸರದಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳ್ಳಿತಾರೋಗಿಸುವ ಕಜ್ಜಾಯವನೊಸೆದು ಕೊಡೆ (ಬಸವು. ೩೭-೬೫); ಕಳಿತ ಹಲಾಹಳದ ಕಜ್ಜಾಯವೆನಿಸಿತು ರೂಹು ಸುಮನೋಹರ ಭಯಂಕರವಾಯ್ತು ಸುರಸತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೪೨); ದೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತಿರಸಂಗಳ್ (ಚಬಪು. ೪೭-೪೨); ಕಜ್ಜಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಸು (ಚಂಗೂಚಿ. ೧೩೬). 'ಪಂಚಕಜ್ಜಾಯ' ಪರಾ.ಶಿ. (ಆಲಂ) ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ಸರಿ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎರಡು ಕಜ್ಜಾಯ ಕೊಡ್ತೀನಿ! (ರೂಢಿ). **ಕಜ್ಜಯ:** ೨. ಉಂಡಿಂ ಬಳಿಯಂ ತಿಂಬರ್ ಕಜ್ಜಯಮಂ . . . ಅಱಿತವಿಲ್ಲದ ಗೊರವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೪-೯); ಮಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ ಮರುಳ್ಗಳ ಕಜ್ಜಯಮೆನಿಸದೆ (ಜಗವಿ. ೯-೬೨). **ಕಝ್ಝಯ:** ೨. ತುಪ್ಪದ ಲಟಿ ಬೆಲ್ಲದ ಕಝ್ಝಯ ೧೦ ತಾಂಬೂಲಕೆ ಅಡಕೆಯ ಹೋಳು ೧೦ ಯಲೆ ೧೦ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧೩-೧೮ ; 1556).

ಕಜ್ಞಾಯ : ೨. ನಿತ್ಯ ನೈವೇದ್ಯ ಕಝ್ಞಾಯ ನಂದಾದೀಪ ಇವಕೆ ಕಲವಾಗಿ ಈ ನಾಗಲಾಪುರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೫; 1529); ತುಪ್ಪ ನೆಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಕಝ್ಞಾಯಕೆ (ಮೈ ಅ ೦. ೧೯೩೪, ೧೫-೧೭; 1547); ತುಪ್ಪಂ ಕಝ್ಞಾಯಕ್ಕೆ ವೊಡೆಗೆ ಉದ್ದು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦-೧೫; 1552). **ಖಜ್ಜಯ** : ೨. ಸಿಹಿಯ ಮಜ್ಜನದ ಖಜ್ಜಯದ ಹೀಲಿಕರಗದ ಬೋನದ ಪರಿಯಣದ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೮೫ ವ). **ಖಜ್ಜಾಯ** : ೨. ಸಿಹಿಯ ಮನೆ ಮಜ್ಜನದ ನಿಶಾಂತವು ಖಜ್ಜಾಯದ ಮಂದಿರವು (ಅಂಜಚ. ೩-೩೩); ಆ ದಿನ ಹೂವಿಂಗೆ ಪ × ಖಜ್ಜಾಯಕ್ಕೆ ಪ ೨ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮-೧೧; 1298); ವಿನಾಯಕ ದೇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯಪಡಿಗೆ ಖಜ್ಜಾಯದ ಆರೋಗಣೆಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೦-೫; 1308); ನಾರಿ ಖಜ್ಜಾಯವನೆಡೆಮಾಡಿದಳು (ಭರಜ. ೧೦-೩೦).

[ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜ (< ಸಂ. ಖಾದ್ಯ). / ತಮಿ. ಕಜ್ಜಾಯ; ತುಳು. ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜಾಯೊ; ತೆಲು. ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜ, ಕಜ್ಜೆ. / ಮರಾ. ಖಾಜೀ]

ಕಜ್ಜಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಬಣ್ಣದವಳು. ೨. ನೀಚ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಜಗಳಗಂಟಿ: "ಕಜ್ಜಾಲಿ – ಕರಿಪಿ; ಜಗಳಗಂಟಿ; ಕರಿಗಣ್ಣು; ಕಾಡಿಗ್ಗಣ್ಣಿನ ಹುಡುಗಿ; ಕೊಜ್ಜ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨); ಚೆಜ್ಜಕ ಹೋಳಿಗಿ ಚೂಜಲಿ ತುಪ್ಪ ಕಜ್ಜಾಲೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧).

[← ಮರಾ. ಖಜ್ಜಾಳೀ]

ಕಜ್ಜಿ, ಖಜ್ಜಿ, ಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ಬೊಕ್ಕೆಯೇಳುವ ಅಥವಾ ತುರಿಯೇಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: "ಖರ್ಜು – ಕಜ್ಜಿ" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ); ದೌರ್ಜನ್ಯಕಾರಿ ಸತ್ತರೆ ಹತ್ತಿರ್ದ ಕಜ್ಜಿ ಹರಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೪); ಈ ತೈಲದಿಂ ಕಜ್ಜಿ, ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು ... ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯಎ. ೬೯); ಕಜ್ಜಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ, ಅಜ್ಜಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಖಜ್ಜಿ** : ತುರಗದ ಖಜ್ಜಿಗೆ ವಿಲೇಪನಂಗೆಯ್ವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧೭); ಬೊಜ್ಜು ಇದ್ದರೆ ಖಜ್ಜಿ ಬಿಡುವುದೇ? (ಗಾದೆ). **ಗಜ್ಜಿ** : ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೀತಿ ಹುಟ್ಟುವದು, ಲೂತಿಯಿಂದ ಗಜ್ಜಿ ಹುಟ್ಟುವದು (ಗಾದೆ); ಬದನೇಕಾಯಿ ಬಜ್ಜಿ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಗಜ್ಜಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಖರ್ಜು, ಖರ್ಜೂ]

ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಜ್ಜಿಯಾಗು; ಬೊಕ್ಕೆಯಾಗು: ಅನುಲೋಮವಾಗಿ ವಾಜಿಗೆ ಜನಿಯಿಸೆ ಬಲಮೆರ್ದೆಯ ಲದ್ದಿಗುತ್ತಂ ಪಿರಿದಪ್ಪಿನಮಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟುವುದನುನಯದಿಂ ಕುಡುಗೆ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ನವರಸಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೨೭). [ಕಜ್ಜಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಜ್ಜಿಗಿಡ (ನಾ). ತೊಗಟೆ ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಜ್ಜಿಯ ಬೊಕ್ಕೆಗಳಂತೆ ಗುರುತುಗಳಿರುವ ಗಿಡ (ಸ). [ಕಜ್ಜಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಜ್ಜಿಗುತ್ತ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿಯ ರೋಗ: ಮರದರಸಿನ ... ಎಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟಾದರದಿಂದಂ ಪೂಸೆ ಕಜ್ಜಿಗುತ್ತಂ ತೀರ್ಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧೪).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕುತ್ತ]

ಕಜ್ಜಿಗೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಗೂಡುಮಿಟ್ಲ ಮರ, ಕಜ್ಜಿಗೋಲಿ (ವೈಔಗಿ. ೩೬-೭೧೫). [?]

ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ ಎದ್ದು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವನು : ಇಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದುಹೋಗೋ ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ (ರೂಢಿ). [ಕಜ್ಜಿ + -ಪುರುಕ]

ಕಜ್ಜಿಬುರುಕಿ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ ಎದ್ದು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವಳು : ಅವಳೊಬ್ಬಳು ಕಜ್ಜಿಬುರುಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ + -ಇ$_3$]

ಕಜ್ಜಿಯಾ 'ಕಜಿಯಾ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿಹುಳು (ನಾ). ಕಜ್ಜಿರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಹುಳು: ಕಜ್ಜಿಹುಳುಗಳಿಂದ ಕಜ್ಜಿರೋಗ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಜ್ಜಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಕಜ್ಜುರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜ್ಜೂರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ತಂಟೆ; ಜಗಳ: ಯತಿಗೆ ಲಾಂಛನವೇಕೆ ಶುಚಿಗೆ ಮೊದಲು ಏಕೆ ಕಲಿಗೆ ಕಜ್ಜೆಯೇಕೆ ದಿಟವುಳ್ಳ ಮನಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇಕೆ (ವಜಶಾ. II, ೫೦೫). ೨. ಪ್ರಕರಣ; ವಿವಾದ: ಈ ಕಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಬೀರಬ. ೧೭). [← ಮರಾ. ಕಜ್ಜಾ; ಪಾರ. ಕಝಿಯಾ]

ಕಜ್ಜೆರೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೆರೆ, —ನರ (?): ಬಸಿಱೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಕಜ್ಜೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಚಿರೆ] ಬೆಸೆದಿರೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿನುತ್ತುಮಿರೆ ಕಾಲಂ ಘಟ್ಟಿಸುತುಮಿರ್ದ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲದೊಳ್ ಬಸವಳಿದಱೆಮೇಹುಮೇಯೆ ಬಾಱದು ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೬೦). [< ಕರಿದು + ಸೆರೆ$_3$]

ಕಜ್ಝಂಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಜ್ಝಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಟ$_1$ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ತುದಿ. 'ಕಟವಾಯ್' ಪರಾ.

[< ಕಡೆ$_3$]

ಕಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ; ಚಾಪೆ. ೨. ಊರಿನ ಹೊರವಲಯ. ೩. ಕಾಲ; ಸಮಯ. ೪. ಸೊಂಟ. ೫. ಪಕ್ಕೆ. ೬. ಹೆಣ; ಶವ. ೭. ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ. ೮. ಸಿದಿಗೆ; ಹೆಣ ಒಯ್ಯುವ ಚಟ್ಟ. ೯. ಮರದ ಹಲಗೆ. ೧೦. ಒಂದು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಸಸಿ. ೧೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. ೧೨. ವಿಪುಲತೆ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೧೩. ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ: ಕರೀಂದ್ರರುಂದ್ರ ಕಟ ಕೂಟ ಪರಿಚ್ಯುತ ಭೃಂಗಮಾಲಿಕಾ ಪೀತ ಮದಾಂಬುಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩). ೧೪. ದವಡೆ: ಕಟ ಕಂಡೂತಿ ನಿವಾರಣೈಕಮತಿ ಮತ್ತೇಭೌಘ ಸಂಘೃಷ್ಟ ತತ್ಕಟದಾನದ್ರವ ಚಿಹ್ನ ಚಂದ್ರಮಣಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫). [ಸಂ.]

ಕಟಂಕಟ (ಗು). ಸೊರಗಿದ; ಶುಷ್ಕವಾದ (?): ಕಟಪಟ ಮಕ್ಷ ಕಟಂಕಟ ದೇಹಾ ದಿಟಪುಟವಿಹಪರಸುಖನಿರ್ಮೋಹ (ಅವಧೂ. ೫೯).

[?]

ಕಟಂಕಟೀಯ (ಗು). ಒಳಕ್ಕಿಳಿದ (?): ಪುತ್ತಡರ್ದಿರ್ದ ಮೆಯ್ ಪೊದಱುಗೊಂಡ ಜಟಾವಳಿ ಕೆಯ್ಯಕಾಲುಗುರ್ ಸುತ್ತಿ ಕಟಂಕಟೀಯ ಮೆನಲಾದ ಬಸಿಱ್ ಪರಮಾತ್ಮ ರೂಪದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿ ... ಒಪ್ಪುತ್ತಿರೆ ಜೀರ್ಣತಾಪಸಕುಲಂ ಮೆಱೆದಿರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೪-೩೦).

[?]

ಕಟಂಜನ 'ಕಟಾಂಜನ' ನೋ.

ಕಟಂಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಸ). [ಸಂ. ಕಟಂಬರಾ]

ಕಟಂಭರೆ (ನಾ). ಹಸರಣೆ ಗಿಡ; ಕಳ್ಳನ ಚೌರಿ; ಕೊಮ್ಮೆಗಿಡ (ಸ).

[ಸಂ. ಕಟಂಭರಾ]

ಕಟಕ$_1$ 'ಕಟಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ: "ಕುಳಿರಃ, ಕರ್ಕಿ, ಕಟಕಃ ... ಕರ್ಕಟಕಾ ಯಾಆ ಕಟಕಕ್ಕೆ ಹೆಸರೂ" (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೩). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಟಕವು ಕ್ರಾಂತಿಚಕ್ರದ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಷೀಣತಮ ಕಾಂತಿಯುದು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೬).

[< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಕ ?]

ಕಟಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಕೈಬಳೆ: ರತ್ನಾಶೋಕ[ರಚಿತ]ರತ್ನಕಟಕದಿಂ ಕಪ್ಪುರದ [ಪೂವ] ಸರಿಗೆಯಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೬); ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಂಗಳ್ ಕಟಕ ಮಕುಟಾದಿ ಭೂಷಣಗಳಂತೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೮-೧೪); ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಡಿಲ್ದು ಈಗಳ್ ಕಟಕಂಬೊಲಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೨೦). ೨. ರಾಜಧಾನಿ; ನಗರ; ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣ: ನೀಂ ಪತ್ರಲೇಖೆಯನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕಟಕಮಂ ಪುಗಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೬೨೪); ಗಂಗಮಂಡಲ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಕಟಕೋತ್ತಮ ನಾಯಕ ವಿರಚನೆಯಿನನರ್ಘರತ್ನಮಾದಂ ರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦); ಬೆಟ್ಟಯಿಂದ ಕಟಕವ ಕಂಡೆನೆಂಬುದೆನಗಾಯ್ತು (ಹಜಕಾ. ೫-೮೪); ಈ ಕಡಲಸುತ್ತರಿಸಿ ವೀರವನೌಕಸರ ಕಟಕವನು ಹೊಕ್ಕನು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೫೪). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು: ಬಳಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಕುಮುರ್ವೀಧರ ಕಟಕ ಚರದ್ವನ್ಯದಂತಾವಳಂಬೊಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೨-೩೮). ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ನಂದಗೋಪಂ ... ನಿಖಿಲ ಗೋಪಕಟಕಂಬೆರಸು ಕತಿಪಯ ಪ್ರಯಾಣಂಗಳಿಂ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೬-೭೫ ವ). ೫. ದಂಡು; ಸೈನ್ಯ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಮಂ ತನ್ನ ನೆಟಿಲೊಳೆ ಕಾವ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ); ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೬); ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ ಕಂಪಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭಾಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೫). ೬. ಸಮುದ್ರ. ೭. ನಿತಂಬ. ೮. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೯. ಹಲ್ಲು; ದಾಡೆ. ೧೦. ಆನೆಯ ಕೋರೆಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಉಂಗುರ, —ಅಣಸು. ೧೧. ಉಪ್ಪು. ೧೨. ಬಿಸಿಲು. ೧೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ: ಜೊಡೆಯಂ ಕಡೆಯಂ ತೆಗೆದಾರ್ದುಂ ಬಿಲ್ಗದಂ ಪೂಡಿ ಪೊಡರ್ಪುವೆತ್ತು ಕಟಕಾಮುಖದಿಂ ಸೆಳೆದು (ಶಬಶಂ. ೬-೫೨). ೧೪. ಕಡಜ; ಕಣಜ; ಕಡಜೀರಿಗೆ ಹುಳು: "ಗಂಡೋಲಿ, ಪರಟಾ ಈ ೨ ಕಟಕ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೫). ೧೫. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ: "ಉಪ್ಪಿನೊಳು ದಂತದೊಳು ಸೇನೆಯೊಳು ಗಿರಿಯ ಪೊರೆಯೊಳು ರಾಜಧಾನಿಯೊಳು ವಳಯದೊಳು ಶರಧಿಯೊಳಲಂಕಾರದೊಳು ನಿತಂಬಂಗಳೊಳು ಕಟಕಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೯); "ಪರ್ವತೋಪತ್ಯಕಂ ವಿಪುಲಂ ಹಸ್ತವಿಭೂಷಣಂ ಶರಧಿ ಸೈನ್ಯಂ ದಂತಮುಂ ಕ್ಷಾರಮಾತಪಮಿಂತುಂ ಕಟಕಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೪).

ಕಟಕದಗೋವ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟಕದಗೋವನಚಳಿತಧೈ[ರ್ಯ್ಯಂ] (ಇಅ. V, ೧೬-೨೨; 1019); ಕಟಕದಗೋವನೆಂಬ ಪೆಸರೇಂಗಳ (ಎಇ. XVI, ೩೫೭-೧೪; ?); ಕಟಕದಗೋವಂ ರಕ್ಕಸಗಂಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೭೩; 1177). [ಸಂ.]

ಕಟಕಟ$_1$, ಕಟಕಟಾ (ಅ). ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ: ಕಟಕಟ ಧನಂಜಯನೆಂದು ಸೋತನು ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೮); ಕಟಕಟ ದುರಾತ್ಮರು ದೇರು ಗೊಳೆಗಂಗೈಸಿದರು (ವಿಭಾಗ. ೩-೧-೧೧); ನಾಣಿದಿರ್ಗೊಳದೆ ಕಟಕಟ ನೀವಿಂತು ಬಪ್ಪರೆ (ಭರಚ. ೪೬-೫೬). **ಕಟಕಟಾ**: ಕಟಕಟಾ ಪೇರಡವಿಯೊಳಗೆಕ್ಕಟಿಯದೇತಕೆ ನವೆವುತಿರ್ದಪೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೯); ಕರ್ಣ ಸೂರ್ಯನ ಮಹಿಮೆ ಮಸುಳಿತು ಕಟಕಟಾ[ಹಾಹಾಂ. ಮಸುಳಿತಕಟಕಟಾ]ಯೆನುತಖಿಳಬಲ ಬೆದಜೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭೦೩. ೧೬-೪೬). [< ಅಕ್ಕಟ. / ಮರಾ. ಕಟಕಟಾ]

ಕಟಕಟ$_2$ (ನಾ). ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಕಟಕಟಾ 'ಕಟಕಟ$_1$' ನೋ.

ಕಟಕಟ, ಕಿಟಕಿಟ (ನಾ). ಕಿರಿಕಿರಿ; ತೊಂದರೆ; ಅನಾನುಕೂಲ: ಅಕ್ಕನ ಬಂದಾಳಂದಮ್ಯಾಗ ಕಟಕಟೇನ ತಪ್ಪಿಹೋತು! (ಚೆಂದಯ. ೮); ನಮ್ಮ ಚಿನ್ನರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಜಾಗೆಯ ಕಟಕಟಯಿಲ್ಲ (ಚೆಂದುಟ. ೮೯); ಅಷ್ಟು ಪರಿವಾರದೊಡನಿರುವುದೂ ಆತನಿಗೆ ಕಟಕಟಯೇ ಅನಿಸಹತ್ತಿತು (ಕಾಳರಾ. ೮). **ಕಿಟಕಿಟ**: ನನಗೆ ಅತ್ತೆಯಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಿಟಕಿಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಮೋಹನಿ. ೨೯). [← ಮರಾ. ಕಟ್‌ಕಟ್, ಕಿಟ್‌ಕಿಟ್]

ಕಟಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಇಬ್ಬರ ಹಲಗೆಗಳೂ ಕಟಕಟಿಸತೊಡಗಿದವು (ರಂಗರೋ. ೪೫). [ಕಟಕಟ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಟಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಮರದಿಂದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟೆ; ಕಟಾಂಜನ: ಮರದ ಸಾಮಾನು ವಗ್ಯೆರೆ ೩೦ ಕಟಕಟಿ ದೊ ೧೦ ಚಿಕ್ ೨೦ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯-೫; 1847). ೨. (ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ) ಆರೋಪಿ ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಿ ನಿಲ್ಲುವ ಕಟ್ಟೆ; ಸಾಕ್ಷಿಗೂಡು: ನಾನವಳನ್ನು ಪೈದಿಗಳ ಕಟಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನೋಡುವಂತಾಯಿತೆ? (ಪುನರು. ೯೯). [ದೇ. ǁ ತೆಲು. ಕಟಕಟಾಲು]

ಕಟಕತ್ವ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯ (?): ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಟಕತ್ವಮಂ ಸಮರ್ಥಬಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕಟಕಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಜುಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ ಕಟಕಯಗಂ ಬಿಟ್ಟಿರಡುಗ್ಗಂಡುಗಂ ಮಣ್ಣದೆಜ್ ... ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೭; 791). [?]

ಕಟಕರಕ್ಷಪಾಳ (ನಾ). ನಗರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಪ್ರತಿಹತ ಶೌರ್ಯ್ಯ[ಂ] ಗುರುಜನ ಪದ ಪರಾಗರಂಜಿತ ಭಾಳಂ ಕಟಕರಕ್ಷಪಾಳ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಕಇಅ. ೪೦-೫೭-೧೮; 1121). [ಕಟಕ$_3$ + ರಕ್ಷಪಾಳ]

ಕಟಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ ದಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಡುಮಾಡು. ೨. (ನೂಲು ಮೊದಲಾದುವು) ಹರಿದು ಹೋಗು, —ತುಂಡಾಗು: ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳು ಕಟಕರಿಸಿದಾಗ ಎದ್ದ ಸಪ್ಪಳವೇ ಭೀಕರವಾಗುವದೇನೋ ನಿಜ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೩). [ಕಟಕರ? + -ಇಸು$_3$]

ಕಟಕರೋಣಿ, ಕಟಕರೋಹಿಣಿ, ಕಟಕಲೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಶ). **ಕಟಕರೋಹಿಣಿ**: (ಶ). **ಕಟಕಲೋಣಿ**: (ಶ). [< ಸಂ. ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ]

ಕಟಕರೋಹಿಣಿ 'ಕಟಕರೋಣಿ' ನೋ.

ಕಟಕಲೋಣಿ 'ಕಟಕರೋಣಿ' ನೋ.

ಕಟಕವರ್ಧಮಾನಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ – ೧. ಅಂಜಲಿ ... ೫. ಕಟಕವರ್ಧಮಾನಕ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮). [ಸಂ. (ಕಟಕ + ವರ್ಧಮಾನಕ)]

ಕಟಕಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡರ ತೀರ್ತ್ಥಂ ಕಟಕಸನ್ನಾಹಂ ಸಿಂಘನ ಗರುಡಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೪೬; 1019). [ಕಟಕ$_3$ + ಸನ್ನಾಹ]

ಕಟಕಸೇಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ... ಒಳಗಾದ ಪೂರ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬಾಯಂಗಳನು ... ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೭; 1330). [ಕಟಕ$_3$ + ಸೇಸೆ]

ಕಟಕಾಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಟಕಾಂಬ, ಹೀಲಗ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೬). [?]

ಕಟಕಾಚಾರಿಯ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ: ಅಖಿಳಸೇನೆಯ ಭೂರಿ ಭಟರಗ್ರದಲಿ ಕಟಕಾಚಾರಿಯನು ಕೈವೀಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೩). [< ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ]

ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ರಾಜಗುರು; ಅರಸುಮನೆತನದ ಗುರು(?): ಯಾದವ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ ಸುಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣ ಹಾಮಾತ್ಯ ಪರಮ ಚಿದಾನಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವೀಶ್ವರ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೮ ವ); ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯನೆಸೆವ ದೌಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ ಕವಿ ಕೇಶವನೆಂ (ಶಮುದ. ಪೀಠಿಕೆ. ೨); ಪ್ರಾರ್ಥನಾದಿಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯರೂ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವವರೂ, ಸೇವಕರೂ ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಗಾಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೭). ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ; ಸೇನಾನಿ: ಉಭಯ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ ಪಾಂಡವವಿಭುವ ಹಿಡಿತಹೆನೆಂದು ಕೌರವ ಸಭೆಗೆ ಭಾಷೆಯ ಕೊಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಕಟಕ$_3$ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕಟಕಾಯನ (ನಾ). ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ; ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ: ಜೂನ್ ೨೧ನೆ ತಾರೀಖಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ನೇರವಾಗಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಟಕಾಯನ (Summer Solstice) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. ೧೫). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಾಯನ]

ಕಟಕಾರ (ನಾ). ಮೇದ; ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ನಲಿದು ಕಟಕಾರರ್ಗೆ ಕೆಲರ್ಗೆ ಜೀವಿತವಿತ್ತು ಮಲಸದವರಿಂ ಮೊಱಗಳಂ ಭರದೆ ಮಾಡಿಸುತ (ಅರಾಚಾ. ೧೩-೬). [ಸಂ.]

ಕಟಕಿ (ನಾ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಪರಿಹಾಸ; ವ್ಯಂಗ್ಯ: ಮುಂದೆ ಕುಣಿವುತ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಂದ ಕಟಕಿಯನಾಡಿ (ತಿರುರ. ಹ. ೧೬-೧೦); ಸಿಪ್ಪಸರ ಜೋ ಎಂದು ಕಟಕಿಯನಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೯); ನಲ್ಲೆಯಾಡಿದ ಕಟಕಿಯ ನುಡಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ಮನದೊಳಗೆ ಹರುಷಗೊಂಡ (ಬದುರಿ. ೨೫). ೨. ಚುಚ್ಚುಮಾತಾಡುವವಳು: ಕುಲಗೇಡಿ ಕಪಟ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ . . . ಎನಿಪ ವನಿತೆಯರ ನಿಜಕೆ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧).

ಕಟಕಿಯಾಡು = ಚುಚ್ಚುಮಾತಾಡು: ಎಮ್ಮ ಅತಿಶಯಮಪ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯನು ನುತಿಸದೆ ಕಟಕಿಯಾಡಿದನಿವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೪); "ಊರೂರು ಬಿಕ್ಕೆ ಬೇಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಬೇಡಿ ಕಾಡುವ ನಿನಗೆ . . . ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲವೆ" ಎಂದು ಕಟಕಿಯಾಡಿದನು (ಹಗಲಿ. ೫೨). [?]

ಕಟಕಿಗ (ನಾ). ಸೈನಿಕ; ದಂಡಾಳು: ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮೆನುತ ಸವಂಗಂಬುಗವ ಕಟಕಿಗರನಳಿಜಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗದಂಡಾಧಿಪನಾ (ಎಕ. II, ೭೩-೨೩; 1118). [ಕಟಕ$_3$ + -ಇಗ]

ಕಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಚುಚ್ಚಿನುಡಿ; ಕಟಕಿಯನ್ನಾಡು: ಪುರದ ವಿಪ್ರಾದಿ ಕಟಕಿಸುತ ಬಿಜ್ಜಳಗೆ ಬಂದೊರೆದರತಿಕೊಂಡೆಯವನು (ಲಿಂಗಪು. ೨೯-೪೨). [ಕಟಕಿ + -ಇಸು$_8$]

ಕಟಕು$_1$, ಕಟಕ$_1$ (ನಾ). ಬಿಳುವು ಅಥವಾ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗಟ್ಟಿಮಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಟ್ಟುಗಲ್ಲು: ಧಾರ್ವಾಡ ಕಟಕು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ವನವಾಸಿ ಕುಂತಳದ ಭವ್ಯಜಾಗ (ಅರಳು. ೩೦೬-೩). **ಕಟಕ$_1$**: ಉಸುಬಿನ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬೈಲುಗಳೂ, ಕಟಕ, ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗುಡ್ಡಗಳೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬೪); ಕಪ್ಪು, ಕರಲು, ಕೆಂಪು, ಬಿಳಪು, ಕಟಕ, ಕೆಂಪುಮಸಾರಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿಗಳಿಗಾದರೂ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೩). [< ಸಂ. ಖಟಿಕಾ ?]

ಕಟಕು$_2$ 'ಕಟುಕು$_4$' ನೋ.

ಕಟಕು$_3$ 'ಕಡುಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟಕೆಟ್ಟು (ನಾ). ನಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ, ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ (?): ಮುಂದೆ ಮುದ್ದೆ ಮಾಡಿದ ಕಣಕದ ರೊಟ್ಟಿ ಅದಕೆ ಸಾಧನ ತೋವೆ ಕಟಕೆಟ್ಟು ಅದಱ ಮೇಲೆ ತಾ ಪುಣ್ಯವು ಪುಟ್ಟಿ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ಪ್ರಸಾದ ಘಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೫-೭೬ ಉ). [?]

ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ರಾಜಗುರು; ಅರಸುಮನೆತನದ ಗುರು (?): ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮಂ . . . ನೃಸಿಂಹ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪); ಯಾದವ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಪ್ಪ ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಮಗಳ ಮಗನೆಂ (ಶಮುದ. ಪೀಠಿಕೆ. ೨ ವೃತ್ತಿ). [ಕಟಕ$_3$ + ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಕಟಗಡಕಿ (ನಾ). ನಿರ್ದಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕಟುಕ ಹೆಂಗಸು: ಕಟಗಡಕಿ ನಿನ ಮಾತು ತುಟಿಮ್ಯಾಲೆ ನಿಲ್ಲವ . . . ತಗುದಾಳ ತಗುದಾಳ ನ್ಯಾಯ ಹಟಗಾಸಿ (ಕಜಾಗೀ. ೪). [< ಕಟು$_1$ + ಕಡಿಕ$_3$ + -ಇ$_2$]

ಕಟಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲು) ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗಾಳೀಮುಳ್ಯಾಗ ಕಟಬೋ ಅಂತ ಹಲ್ಲು ಕಟಗರಿಸಿಗೊಂತ ಕುಂದ್ರೋ ಪಿರುತಿ ಇತೇನು ಅವಗ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೨-೪). [ಕಟಗರ$_0$ + -ಇಸು$_8$]

ಕಟಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಅತ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಂತು ಬಾಟಲಿಗಳನ್ನು ಕಟಗುಟ್ಟಿಸುತ್ತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೯೯). [ಕಟಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಕಟಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿ ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗು; ಕಟಕಟಿಸು. 'ಕಟಗುಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳು: ಎರಡೆಂದರೆ ಎರಡೇ ದಿನಾಲು ಕಟಗುಟ್ಟಿ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಸಂಪಿಗೆ. ೯). [ಕಟ$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಟಗೋಲು (ನಾ). (ಚಿಣ್ಣಿದಾಂಡು ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಂಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗುವುದು: ಕಟಗೋಲೆಂದು ಕೂಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಔಟಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಟ$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಟಪಟ, ಕಟಪಟಿ, ಕಟಪಿಟ, ಕಟಪಟ, ಖಟಪಟ, ಖಟಪಿಟ (ನಾ). ೧. ಹೋರಾಟ; ಹೆಣಗಾಟ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಏತಜ ಕಟಪಟ ಒಂದಿನ ಹೋಗುತಿದ್ದೆ ಲಟಪಟ (ಪುರಂದ. ೨-೫೨ ಪಲ್ಲವಿ); ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಕಟಪಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಜೀವನದ ಇತಿಶ್ರೀಯು ಆಗಿದ್ದರೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೦). ೨. ತೊಂದರೆ; ರೇಜಿಗೆ; ಕಷ್ಟ. ೩. ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ: ಕಟಪಟದೇವರಿಗೆ ಕಾಯಿಬಾಳೆಹಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೪. ತಡಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡುವುದು. **ಕಟಪಟಿ**: ೨. ಕಟುಕದ ವೃತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಾಳ್ಪುದಕೆನ್ನ ಚಂದದಿಂ ಕಟಪಟಿಮಾಡದಿನ್ನು ಹರುಷೋನ್ನತಿಯಿಂದಲಿ (ಯಜೋರ. ೩೭). **ಕಟಪಿಟ**: ೧. "ಪ್ರಯತ್ನ" (ಜಾನಗೊ. ೩೨). **ಕಟಪಟ**: ೪. ತಟತಟ ತನುತಾಪದಿನುದರಾರ್ಥಂ ಕಟಪಟ ವಚನ ವೃಥಾ ವಾದಾರ್ಥಂ (ಅವಧೂ. ೨೭). **ಖಟಪಟ**: ೧. ತಾಯಿ, ಮಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ವರ ಸಿಗಬೇಕೂ ಅಂತ ಖಟಪಟಪಟ್ಟರ ಇದರಾಗ ಏನು ತಪ್ಪು? (ಸಮುಜೀ. ೨೪೪). **ಖಟಪಿಟ**: ೧. ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೆಲ್ಲ ಹಕ್ಕನ್ನು ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಖಟಪಟ (ಗಾಳಿಪ. ೫೭). [← ಮರಾ. ಖಟ್‌ಪಟ್]

ಕಟಪಟಿ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಕಟಪಯ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಂಕೆಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು: ಅಕ್ಷರ ಸವುಚ್ಚಿ × ಕಟಪಯಮೆಂದರೆ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೨-೫). [?]

ಕಟಪಿಟ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಕಟಬಾಯಿ 'ಕಟವಾಯ್' ನೋ.

ಕಟಭಿ (ನಾ). ಕಂಗೊಂದಿ ಗಿಡ ; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ, ಅಪರಾಜಿತಾ ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಹೆಸರು : "ಪಾರಾವತಾಂಘ್ರಿ, ಕಟಭಿ, ಪಿಣ್ಯಾ, ಪಣ್ಯಾ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಕಟಭೀ]

ಕಟರು (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು ; ಬಿರುಸಾದುದು : "ತಂಗಳಾಗಿ ಕಟರಾಗಿ ದ್ದಾವು. ಅವನ್ನೇನ ಮಾಡ್ತೀರಿ ಬಿಡ್ರಿ . . ." (ಜ್ವಾಲಾಮೇ. ೩೬೭). [?]

ಕಟರೆ 'ಕಟ್ಟಜವೆ' ನೋ.

ಕಟಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ₁' ನೋ.

ಕಟವಪ್ರ (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದ ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಕಟವಪ್ರನಾಮಕೋಪಲಕ್ಷಿತೇ . . . ಉತ್ತುಙ್ಗ ಶೃಙ್ಗೇ (ಎಕ. II, ೧-೬ ; ಸು. ೬೦೦) ; ಕೇಕೊಪ್ಪನ್ನ ಕಟವಪ್ರಶ್ಶೈಲಮಡಱ್ದೀನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ನೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆವೋ (ಎಕ. II, ೨೨-೩ ; ಸು. 700). ℙ ಇದು 'ಕಟ್ಟವಪ್ಪು' ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಟವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : ಕಟವರಿಗೆ, ಕೊಳವಳಿಕೆ ಬೀಜ . . . ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿ ಕರೆಪಾಕದಿಂದಿಳುಹಿ ಸರ್ವಾಂಗಲೇಪಂಗೈಯಲು ಸಂಧಿಗಸನ್ನಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಸನ್ನಿಪಾತವೂ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. I, ೧೫೩). [?]

ಕಟವಾಯ್, ಕಟಬಾಯಿ, ಕಟವಾಯಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆ, —ಮೂಲೆ : ಎತ್ತಿದ ಮುಖಂ ಮೆಱೆಯೆ ಇಳಿದ ಕಟವಾಯ ಹೊಸ ನೊರೆಗಜುಂಕೆಗಳೆಸೆಯೆ (ಅನಾರ. ಹ. ೧೩೧-೧೦) ; ಕಲ್ಲ ಪೊಗರೊಳಂ ನೆಮ್ಮಿ ಪುಲಿ ಸಮಱೆದುವು ಕಟವಾಯ ಸವಿಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೭ ರಗಳೆ) ; ಕಟವಾಯನು ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಸವಱಿ (ಸೊಬಸೋ. ೫-೪೭) ; ಗಳಹಿದೊಡೆ ಕಟವಾಯ ಕೊಯ್ವೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೩೦). **ಕಟಬಾಯಿ:** ಮೂಗು ಹಿಡಿದು ಅದರ ಕಟಬಾಯಿ ಕಿಸಿದು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ತುತ್ತು ತುರುಕು ವುದು (ನಡೆದಾ. II, ೮೮೮). **ಕಟವಾಯಿ :** ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದಂ ಕಟವಾಯಿಗಳಂ ಸವರಿಕೊಳುತ್ತುಂ (ಭಾರತಾಂ. ೮) ; ಕಟವಾಯಿಯೊಳು ಜೊಲ್ಲು (ನಾಡಪ. ೧೪) ; ಅವಳು ಕಟವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹನುಮಪ್ಪ ಕೇಳಿದ್ದ (ಬಂಡಜೀ. ೩೧). [ಕಟ₁ + ಬಾಯ್]

ಕಟವಾಯಿ 'ಕಟವಾಯ್' ನೋ.

ಕಟಳೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ₁' ನೋ.

ಕಟಳೆವಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಮಾನ, —ಆದಾಯ : ಯಾ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ. . . ದುಳಿರವಟ ಕಟಳೆವಟ ಏರಿ ಮಿಾನ ಬೆಲೆ ಸಂತೆ ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್‍ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೩-೮ ; 1470). [ಕಟಳೆ (<ಕಟ್ಟಳೆ₁?) + ವಟ್ಟ₃ (<ವಟ್ಟ₁?)]

ಕಟಾಂಜನ, ಕಟಂಜನ (ನಾ). = ಕಟಕಟೆ ೧ : ಈ ಗಜಗಳ ಕಟಾಂಜನಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೆಳಿಗ್ಗೂ ಸಂಜೆಗೂ ತೆರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩) ; ಶಿನ್ನ ಭಡಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು ಕಟಾಂಜನದೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ನೋಡಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೫). **ಕಟಂಜನ :** ಬಳಸಿದ ಕಟಂಜನದೊಳಗಣ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ (ಚಿಟ್ಟಿಅ. ೧೦೫-೨೦). [← ಮರಾ. ಕಟಂಜನ್, ಕಟಾಂಜನ್, ಕಟಿಂಜನ್]

ಕಟಾಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ; ಸರಿಸುಮಾರು : ರಾಮಟಂಕಿ ನಾಣ್ಯವು ಕಟಾಕಟಿ ನಾಲ್ಕು ತೊಲಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). ೨. ಅತಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ (ತೂಕ); ಬರಾಬರಿ (ತೂಕ) : "ಒಂದು ತರದ ತೂಕ: (ಬಾಳ ಕಟಾಕಟಿ ತೂಕ) ಸಮತೂಕ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). [← ಮರಾ. ಕಟಾಕಟೀ]

ಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿನೋಟ ; ಓರೆನೋಟ ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಕಾಂತೆಯರ್ ಬರೆ ಕಟಾಕ್ಷಮಂ ಚೆಲ್ಲುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೩); ಭ್ರೂಲತೆಯ ಬಿಲುಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೋಲ ಹೊದೆಗಳ ಬಾಸೆಗಳ ಕರವಾಳಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೩೪). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಅಪಾಂಗ : ಮಾನಿನಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಸೂನ ಮುಡಿಸುವ ವರ ಕಟಾಕ್ಷಕೆ ಕಾಡಿಗೆಯನಿಡುವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೩೧). ೩. ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ; ಅನುಗ್ರಹ : ಮುರವೈರಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಹು ಘನವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೪). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ : ಒದವಿದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳತಿಮುದದಿಂದಂ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಮರಳ್ದುಂ ತಿರುಗಲ್ ಉದಯಿಸುವಪಾಂಗಮದು ತಾಂ ಮದವಾರಣಗಮನೆ ಕೇಳ್ ಕಟಾಕ್ಷಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಕಟಾಕ್ಷನಿರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದು. ೨. [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀ ನೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಅರೆ ಮಾತುಮು ನಾಲಿಸಲೊಲ್ಲಳು ನೋಟದೊಳಾರುಮನಾವಗಂ ಮಾರಬಾಣಂಗಳ ಕಾಟಕ್ಕಾ ನಾಟಲಿಯೆಂಬರುರೋಪನಂದಬ್ಬರದಿ ನಯದಿಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಯಿವಿದೆಂದೞಿವಂತು ಪಂಕೇರುಹಾಸನುಮಂ ಮುಳಿದಾ ಸ್ತ್ರೀ ನೋಡೆ ಕಟಾಕ್ಷ ನಿರೀಕ್ಷಣಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೧೮) [ಕಟಾಕ್ಷ + ನಿರೀಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಕ್ಷವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹ ಹೊಂದು: ಅಂದುದು ಕಪಿಸೇನೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ವೀರಸಿರಿಯ ಕಟಾಕ್ಷವಡೆದನು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೬-೭೫). [ಕಟಾಕ್ಷ + ಪಡೆ₁]

ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ) ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ನೋಡುವುದು; ಅಪಾಂಗ ದೃಷ್ಟಿ : ಅಕ್ಕಪ್ಪ ಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷ ವಿಕ್ಷೇಪನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ); ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ ಲಕ್ಷಿತ ಸುಖುಮಯ ಶರೀರನಾಗಿರ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪ ವ). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ : ತನ್ನ ನಾಲ್ವರ್ ತಮ್ಮಂದಿರ ಮುನಿದ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಯ ಕೇಡಂ ಬಗೆದರೆಂದು ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮ ವ). [ಕಟಾಕ್ಷ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ ೧ : ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಬಾಸಿಗಂ ನಿಮಿರ್ವ ಪೋಲ್ ನಿರ್ಮಿದತ್ತು ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೬) ; ನೀಮುಂ ಧನ್ಯರ್ ; ಸ್ವಿತಾ ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಪರಿಪೂತಗಾತ್ರರಲ್ತೆ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೯). [ಕಟಾಕ್ಷ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು ; ಓರೆನೋಟ ಬೀರು: ಅನೇಕ ಹೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂಗಳಂ ತೋಱೆ ನುಡಿದ ದ್ವಿಪದಾಕ್ಷನಂ ಕಟಾಕ್ಷಿಸಿ ಪತಿಹಿತ ಶಿಖಾಮಣಿಯಪ್ಪ ರಕ್ತಾಕ್ಷನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೯-೧) ; ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕುಪಿತಮನಂ ಕಟಾಕ್ಷಿಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೬). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು : ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದುಲದೇಕೆ ಭಂಗವೇನಾಯ್ತು ಕಟಾಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದೆನೆ ನಿನ್ನಾ (ಭರತ. ೫೨-೧೭). [ಕಟಾಕ್ಷ + -ಇಸು]

ಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ಗುರು ಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣದಿ ಮುನ್ನಿನ ಮರವೆಯೆಲ್ಲವು ಸರಿಯಲು (ಗಗಕಾ. ೨-೨೩). [ಕಟಾಕ್ಷ + ಈಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಟಂಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ (?) : ದೇವ ಸಂವರ್ತದ ಕಟಾಟಂಕದುರು ಕೋಪಭಾವದಿಂ ತೊಡವುಗಳ ತೊಡಕುಗಳನುಳಿದು ರಾಜೀವಾಕ್ಷಿ ತಿರೆಯೊಳೊರಗಿರ್ಪಳಾರೊಡನಿದನ್ನುಸುರದಲೆ ಮೌನವಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಟಂಕಟ (= ಅಗ್ನಿ)' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಟಾಣ, ಕಟಾಣಿ (ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ : ಕಡಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಟಾಣದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೯). **ಕಟಾಣಿ** : ವಟಾಣಿ ಮೊದಲಾದ ಕಟಾಣಿ ಜೀನಸುಗಳು ಕಡಲಿಯು ಧಾನ್ಯಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯ ಬಹುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೨). [← ಮರಾ. ಕಟಾಣ್, ಕಠಾನ್, ಕಾಠಣ್]

ಕಟಾಣಿ 'ಕಟಾಣ' ನೋ.

ಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಿಸು; ಕಟಾವು ಮಾಡಿಸು (ಹ). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು: ತಲೆಯ ಜೆಂಗೂದಲನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿ, ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಟಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ, ನಾನು ಇವನನ್ನು ಹೆತ್ತವಳೇ ಅಲ್ಲ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೫೩); ಅವನ ಒಂದು ದಿನದ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕಟಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಮುಗಿಸು (ಹ). [ಕಟಾವು + -ಇಸು₃]

ಕಟಾರ್₁ 'ಕಡಾರ್₄' ನೋ.

ಕಟಾರ್₂, ಕಟಾರಿ, ಕಠಾರ, ಕಠಾರಿ, ಕಡಾರ್₃, ಕಾಠಾರಿ (ನಾ). ಸರಳವಾದ, ಒಂದು ಹಸ್ತ ಉದ್ದದ ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಬಾಕು; ಚೂರಿ: ಭಟ್ಟಗುತ್ತನ ಕಟಾರದ ಪೊಲ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೦); ಮಿಸುಪ ರತ್ನಘಟಿತ ಕಟಾರಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೬ವ); ವೈರಿಸಂಹಾರಮನೀ ಕಟಾರದೊಳೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದನದಂತೆ ಮಾಡಿದ (ಎಳ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೫-೧೩ ; 1247) ; ಸಬಳ ಭಲ್ಲೆಯ ಕತ್ತಿ ಕಡಿದಾಬೆ ಕಟಾರ ಕೈಗತ್ತಿಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೪-೬). **ಕಟಾರಿ** : ಅಸಿಯಲಗಿಟ್ಟಿ ಕಕ್ಕಡೆ ಕಟಾರಿ ಸರಲ್ ಸಬಳಂಗಳೆಂಬಿವಂ ಮಸೆಯಿಪ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೩೧); ಕೊಡಲಿ ಕಟಾರಿ ಕಕ್ಕಡೆ ಕವಚೆಯ ಪಿಡಿದೊಡನೆಯ್ತುರುವ ಶಬರರ (ಕಾಮಕ. ೪-೨೩); ಕಟಕರವನ ಕಟಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕುರಿಗಳು ಭೀತಿಗ್ರಸ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೨೩). **ಕಠಾರ** : ಕೆಯ್ಯ ಪಲಗೆಯೊಳಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕಠಾರದೊಳಂ ಪಿಡಿದ ಕೊರಸಿಯೊಳಮೆಯ್ದುಸಿ ಪರಿದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೮ವ); ನಿಶಿತ ಕಟಾಕ್ಷಮೆಂಬ ಶರಮಂ ನಖಮೆಂಬ ಕಠಾರಮಂ (ಬಾಧಪು. ೨-೬೧); ಹೊನ್ನ ಮೋಹರದ ಕಠಾರ ಬೆನ್ನ ಮೂಡಿಗೆಯ ಬಿಲ್ಲಾಳು ನಡೆದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೫) ; ಅವನ ಸತಿ ಕಠಾರವ ಭಿಕ್ಷವಿಕ್ಕೆ (ಗುರುಚಾ. ೨-೬). **ಕಠಾರಿ** : ಕೂರಸಿ ಕಠಾರಿಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿಗಳವಡಿಸಿ (ಇಹರ.ಹ. ೧೩೮-೪) ; ಹೊಸ ತಿರುವ ಕಟ್ಟುವ ಕಠಾರಿಯ ಮಸೆವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೮) ; ಕಡಿಗತ್ತಿ ಚೂರಿಯು ಕಠಾರಿ ಗದೆ ಮುಖ್ಯ ಪೊನ್ನೊರೆಯಿಂದ ಉರೆ ಬೆಳಗುವ (ನವಮೋ. ೨೪-೫೩) ; ಅಧಿಕಾರಿಯು . . . ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಠಾರಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುದನ್ನು ಕಂಡನು (ಒಡೆಕ. ೨೩). **ಕಡಾರ್₃** : ಕಟಕಿಯ ಕಡಾರಂ ಕೊಯ್ದುದೆಂಬವನಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟರಕ್ಕೊಯ್ದಂತೆ] ಗೆಯ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೮ವ) ; ಪೊಳೆವ ಚಲ್ಲಣಗಳಿಂ ನನೆಯ ಪಿಲ್ಲಣಿಗೆಯಿಂ ದಳವಡೆದ ಹೂವಿನ ಕಡಾರ ವೀಟಕಗಳಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೨-೩೮). **ಕಾಠಾರಿ** : ಕಾಸಿ ಬಡಿದೇ ದಬ್ಬಣವು ಕಾಠಾರಿಯೆಂದೇ ಕರದ ಬಹುವಿಧದಿ ಮುಬ್ಬುಡೋಜದೆ ಅವನು ನೋಡಲು ಕಬ್ಬಿಣವು ತಾನೊಂದೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬-೧೨). [< ಸಂ. ಕಟ್ಟಾರ]

ಕಟಾರಿ 'ಕಟಾರ್₂' ನೋ.

ಕಟಾವು (ನಾ). ಪೈರುಕೊಯ್ಯುವುದು ; ಕೊಯ್ಲು : ತೆನೆ ಬಲಿತು ಪೈರು ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ಯಬೇಕು (ವ್ಯವಮ. ೪೬) ; ಈ ವರ್ಷ ಅದು ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೂ ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತ್ತು (ನಮ್ಮೂರ. ೧೮) ; ಸುಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆಯ ಕಟಾವು ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬರುತಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೪೧). [← ಹಿಂ. ಕಟಾವ್, ಕಟಾಈ]

ಕಟಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಾಯಿ ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ತದ್ಗಿಂತಟದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಪೂಟ್ದ ಸುವರ್ಣ ಪೂರ್ಣ ಕಟಾಹಂಗಳಂ ತೋಜಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೧೧ವ) ; ಈ ಖಳನಂ ಕಟಾಹಪೂರಿತ ತಪ್ತತೈಲದೊಳ್ ಮುಳುಗಿಸೆನೆಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೩೧). ೨. ಅರ್ಧಗೋಲ : ಮಂಡಿತೋರು ಜಟಾಚ್ಛಟಾ ಪ್ರೋದ್ದಂಡ ಹತಿಯಿಂದಂಬುರುಹ ಗರ್ಭಾಂಡ ಕೂಟ ಕಟಾಹ ಪೊಡೆಯಲು (ಬಸವು. ೧೬-೧೮). ೩. ಕೇರುವ ಮರ. ೪. ಮಿಲನ; ಕೂಟ. ೫. ಸಾಮಿಪ್ಯ. ೬. ಸಮಯ ; ಅವಕಾಶ. ೭. ಸೋರೆಕಾಯಿ. ೮. ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು ; ಆಮೆಕವಡೆ. ೯. ಬಾವಿ. ೧೦. ನರಕ. ೧೧. ಕೊಂಬು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಎಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಕೋಣ : "ಸಮಯಂ ಸಮಿಪಪ ಚಕ್ಕಮಿಳನಂ ಸುಪಾತ್ರ ಸೂರೆಯಂ ಬಿವಕೆಯ್ದೆ ಕಟಾಹ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಕಟಿ₁ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿ ; ಬಿರುಸು : ಕಾಟನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಟಿಯಾದ ಬಕ್ಕರಿಯಿತ್ತು (ವೀನಾದ. ೩) ; ಏನು ರೊಟ್ಟಿಯಿವು ? ಕಟಿಕಟಿ ಕಬ್ಬಿಣ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಟಿ₂ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ ; ನಡು : ಕಟಿ ಕಳಕಾಂಚಿಯಿಂದೆ ಕಳಕಾಂಚಿಯುಮಿಾ ಕಟಿಯಿಂ . . . ಅಲಂಕರಿಸಿರ್ದುವು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೬) ; ಗಳದೊಳ್ ತೋಳ ಮೊದಲ್ ಪಳಂಚೆ ಕಟಿಯೊಳ್ ವೃತ್ತೋರು ತಳ್ತೊಯ್ಯೆ (ಅನಂಪು. ೬-೧೮) ; ಕುಮತಿಯಿಳಿದನು ಜಾನು ಕಟಿ ಹೃತ್ಕಮಲಗಳ ಮುಖ ಮೂರ್ಧಪರಿಯಂತಂ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೪೩) ; ಮಲ್ಲಗಚ್ಚೆಯ ಕಟಿಯ ಅ ಮಲೆಯ ಸಿಡಿಲಾಳ್ಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೧-೧೬೬). ೨. ಕುಂಡೆ ; ನಿತಂಬ : "ಆರೋಹಃ, ನಿತಂಬಃ, ಕಟೀ— ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೮). [ಸಂ.]

ಕಟಿಕ 'ಕಡಿಕ್ಕ₂' ನೋ.

ಕಟಿಗ 'ಕಡಿಕ್ಕ₂' ನೋ.

ಕಟಿಗಣ್ಣು (ಅ). (ನಡೆಯುವಾಗ ಹಾವುಗೆಗಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ : ಕಟಿಗಣ್ಣು ಝುಟಿಲೆಂದು ಪಾವುಗೆಗಳ ದನಿ ನಟಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಪಟುಭಾವ ಪಸರಿಸೆ ವೀರಲಕ್ಕ್ಮಯ ರಾಯ ವಿಟ ನಡೆದನು (ಭರತ. ೪-೪). [?]

ಕಟಿಗೆ 'ಕಟ್ಟಿಗೆ₁' ನೋ.

ಕಟಿಚಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತೆತ್ತಿಸಿರುವ ಸಣ್ಣದಾದ, ಗುಂಡಾದ ಕನ್ನಡಿ: ಇಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರದಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಿ[ಪಾಠಾಂ.ತಟಿ] ಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾಡುದಬ್ಬರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧). [ಕಟಿ₂ + ಚಲ್ಲಿ]

ಕಟಿಜೀವ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಜೀವ ; ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕುಗ್ಗದ ಜೀವ : ಈ ಜೀವ ಬಹಳ ಕಟಿಜೀವ ಅಂತ ಬದುಕಿದೆ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೬). [ಕಟಿ₁ + ಜೀವ]

ಕಟಿತಟ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಪ್ರದೇಶ : ಸ್ಫುಟವೈಶಾಖಸ್ಥಾನಂ ಕಟಿತಟವಿನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತಯುಗನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೪೫). [ಕಟಿ₂ + ತಟ]

ಕಟಿದಘ್ನ (ಗು). ನಡುಮುಟ್ಟ ಮುಳುಗುವ; ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮುಳುಗುವ : ಪೆಣ್ಬಡೆ ಸಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನದಘ್ನೋರುದಘ್ನ ಕಟಿದಘ್ನ ನಾಭಿದಘ್ನ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೫) ; ತರುಣಿಯರಿದೆ ಕಟಿದಘ್ನದ ಸುರಚಾಪ ತರಂಗಿಣೀ ಪ್ರವಾಹಾಂತರದೊಳ್ ಬರುತಿರ್ದಪರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಕಟಿನರ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನರ : ಕಟಿನರದ, ಕಟಿನರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ (Sciatic. ಇಂಕನಿ). [ಕಟಿ₂ + ನರ₁ (< ನರವು)]

ಕಟಿಪಟಿ 'ಕಟಪಟಿ' ನೋ.

ಕಟಿಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ: ಸಮವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಕಟಿಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಪುನರು. ೩೧). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಕಟಿಪಿಟಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಜಗಳ: ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮಗೂ ಅವಳಿಗೂ ಕಟಿಪಿಟಿ ಹತ್ತಿ ಕೈ ಕೈಯೂ ಆಯಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೬). 'ಲಟಾಪಟಿ' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕಟಿಪಿಟಿ]

ಕಟಿಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಉಡಿದಾರ; ನಡುಕಟ್ಟು. ೨. ಹವಾಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಲಾದ ಭೂವಲಯ (ಕ). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಬಂಧ]

ಕಟಿಭ್ರಾಂತಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಡೆಯೊಳ್ ಚತುರಶ್ರಮುಮಂ ಪಡೆದಿರೆ ಕಟಿಭ್ರಾಂತಕರಣ ಮೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೯೬). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಭ್ರಾಂತ + ಕರಣ]

ಕಟಿರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸೊಂಟವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಉರುಕಟಿಯಂ ನಾನಾ ದೆಸೆಗಿರದೇ ತಿರುಪಲ್ಕೆ ಕಾಂತೆ ಕಟಿರೇಚಿತಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೨೧). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ರೇಚಿತ]

ಕಟಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ರತ್ನತ್ರಯಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಮೂರೆಳೆಯ ಮುಂಜಿಹುಲ್ಲಿನ ದಾರ: "ರತ್ನತ್ರಯ ಪರಿಕಲ್ಪಿತದಿಂ ತ್ರಿಗುಣಮಪ್ಪ ಮುಂಜಿಯಂ ತಾಳ್ದುದು ಕಟಿಲಿಂಗಂ" (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೨). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಲಿಂಗ]

ಕಟಿಲ್ಲಕ (ನಾ). "ಹಾಗಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೫). [ಸಂ.]

ಕಟಿವ (ನಾ). ಸೊಂಟ: ಕಡಿ ಕಟಿವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯಂ ನಡನಡ ನಡುಗು ವಿನಮಡಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬-೫). [< ಕಟ್ಟ$_2$]

ಕಟಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ: ಪ್ರಭುಗಳು ... ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟನ್ನುಟ್ಟು, ಮೇಲೆ ನೀಲಿಯ ಕಟಿವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಟಿವಾತ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನೋವು; ಟೊಂಕಶೂಲೆ (ಕ). [ಕಟಿ+ವಾತ]

ಕಟಿವೃತ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ: "ಏಕಪಾದ ಕಟಿವೃತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಯುವೃತ್ತಂ, ಕಲಿಯುಲ್ಬ್ರುತ್ತಂ] ತ್ರಿಭಂಗಿ ಬಾಗೆನಲು ನಿಲುಕಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ವೃತ್ತ]

ಕಟಿಶಿರ (ನಾ). ನಿತಂಬ: ಕಟಿಶಿರಮೂರುದ್ವಂದ್ವಂ ದಿಟದಿಂ ಪದಿಮೂಜು ತಾಣಮೊಪ್ಪುವ ಕೈಗಳ್ ನಟಿಪ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೫). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಶಿರ$_1$]

ಕಟಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಕೆಳಭಾಗ; ಕುಂಡೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕಟಿಶೀರ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿರರ್ಷ]ಮೆನಲುವಾ ತುದಿಗುಂಡೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೭). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಶೀರ್ಷ]

ಕಟಿಸಮಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನೆಗಳ್ದಾ ಕಟಿಯೇ ಬಾಗಲ್ ಮಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದೆಶ್ತಿ ತೋಜಲ್ ಬರಿಯಾ ಪರಿಯಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ವೈಷ್ಣವತಾಣದೊಳೊಗೆದೆರಡುಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಗೆ ಕಟಿಸಮಕರಣಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೬೪). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಸಮ + ಕರಣ]

ಕಟಿಸಾನು (ನಾ). ಕುಂಡೆ; ನಿತಂಬ: "ಕಟಿಸಾನು ಪ್ರೋಥಂ ಯುಗಂ ಕುಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೭). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಸಾನು]

ಕಟಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣ; ಡಾಬು; ಕಾಂಚೀದಾಮ; ಉಡಿದಾರ: ನಿತಂಬದ ದಿಣ್ಪನೊಳೇವುದಕ್ಕೆ ಪೋ ಬಿಡು ಕಟಿಸೂತ್ರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೬); ಮರಕತ ಮಣಿ, ಪದ್ಮರಾಗ ಶೋಭಿತ ಕಟಿಸೂತ್ರವನ್ನು ಆ ಮೇಖಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೪). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಸೂತ್ರ]

ಕಟಿಸ್ನಾನ (ನಾ). "ಟೊಂಕದ ವರೆಗೂ ತೊಟ್ಟಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಕಟಿಸ್ನಾನ; ಈ ಸ್ನಾನದ ತೊಟ್ಟಿ" (Hip-bath. ಇಂಕಅ). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಸ್ನಾನ]

ಕಟಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಕೈಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ: ಕಟಿಹಸ್ತನಾದ ವಿಠ್ಠಲನು ಎರಡು ಸಣ್ಣಚೀಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು (ಹೊಯ್ಸಳ. ೧೩೬). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಹಸ್ತ]

ಕಟೀರ (ನಾ). ಕುಂಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ತಿಕ: "ಕಟೀರಮನೆ ತಿಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೬). [ಸಂ.]

ಕಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಸಾ(ಂ)ಮ್ಯ ಕಟು ತಳವಾಜಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೯೯೩-೩೩; 1513). [?]

ಕಟು$_2$ (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಖಾರವಾದ: ಮಧು ಸೀತುಂ ಕಟು ಸೀದು ಪೋ ಪುಳಿತ ಕಳ್ಳಲ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮). ೨. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ವಕೀಲ ಸರ್ಕಾರಿವಕೀಲನನ್ನು ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೯೫). ೩. ರಭಸದ; ಆವೇಶದ. ೪. ಕಹಿಯಾದ. ೫. ಹೊಂದದ; ಸರಿಬೀಳದ. (ನಾ). ೬. ಅನುಚಿತ ಕೆಲಸ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕಟುಂಬಣ 'ಕಟ್ಟುಂಬಣ' ನೋ.

ಕಟುಕ$_1$ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಟುಕ$_2$ 'ಕಟ್ಟುಕ' ನೋ.

ಕಟುಕ$_3$ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಇಂತೆಸೆವ ಕಟುಕ ಬೇಸಗೆಯೊಳಗೆ ಧರಣಿಜಾಕಾಂತ ತರುನೆಳಲನಾಶ್ರೈಸಿ ಬರುತಲಿರೆ (ವಂಕಾರಾ. ೩-೬-೨). ೨. ಅಸಹ್ಯವಾದ: ಈ ಮುನಿ ಜಲಕ್ರೀಡಾ ವಿನೋದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾದನಿದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ವಾರುವಂಗೆ ಕೂಡಿದ ಕಟುಕ ಕವಳಮಂ ಕೈಯೊಳಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೨೮ವ). [ಸಂ.]

ಕಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಅವನ ಕಟುಕತನ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೂ ಜಾಸ್ತಿಯಾಗ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟುಕ$_1$ (< ಕಡಿಕ$_2$) + -ತನ]

ಕಟುಕತ್ರಯ (ನಾ). ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಟುಕತ್ರಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮಧುರಪ್ರಯೋಗದಿಂ ಕಫಮನಾವನುಪಶಮಿಯಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೪೨). [ಕಟುಕ$_3$ + ತ್ರಯ]

ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಟು$_1$, ಕಟುಂಬರಾ, ಶೋಕರೋಹಿಣಿ, ಕಟುರೋಹಿಣಿ, ಈ ೪ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯); ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಪಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದಜಕೊಳಗಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೩೨). [ಸಂ.]

ಕಟುಕಲು (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಬಿರುಸು: ಈ ಕೋಡುಬಳೆ ಕಟುಕಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಟುಕು$_1$ 'ಕುಟುಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_2$ 'ಕಡಿಕು$_2$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_3$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_4$, ಕಟುಕ್ಕು$_2$, ಕಟುಗ$_1$ (ಗು). ಒಣಗಿ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟು ಬಿರುಸಾದ, —ಗಟ್ಟಿಯಾದ: ಕಟುಕುರೊಟ್ಟಿ, ಗುಟುಕುನೀರು (ರೂಢಿ). **ಕಟಕ್ಕು$_2$**: ಕಟುಕುರೊಟ್ಟಿ ಮಣಸ್ಹಿಂಡಿ ತಿಂದು ಮೇಲೊಂದು ಗುಟುಕು ನೀರು (ನೆಲಮು. ೩೫). **ಕಟುಗ$_1$**: ಹಿಂದಿನ ದಿವಸದ ಕಟುಗರೊಟ್ಟಿ, ಅರೆಗೂಳನ್ನು ನೆನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಇದು ಇಂದ್ರಭೋಗವೆಂದು ಎನಿಸಿತು (ಮೇದಿಮು. ೩೮). [?]

ಕಟುಕೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟುಕೊಡಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟು[ಟ]ಕೋಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟು[ಟ]ಕೋಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೧–೧೮; 1032). [ಕಟಕ$_3$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಜ್ಝ)]

ಕಟುಗ$_1$ 'ಕಟುಕ$_4$' ನೋ.

ಕಟುಗ$_2$ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಟುಗ$_3$ (ಗು). ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ: ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸಿನ ಈ ಕಟುಗದೇವರು ನಿನ್ನ ಮೇಲಣ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ಪರಂಧಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೯). [< ಕಟುಗ$_2$]

ಕಟುಗೊಳು 'ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು$_2$' ನೋ.

ಕಟುಗೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟುಗೊರಲು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠೋರವಾದ ಸ್ವರ: (ಕಟುಗೊರಲಲ್ಲಿ) ಕರೆದ ದನಿ ಕೇಳಿಸದೆ! (ನಡದಾ. I, ೪೪೯). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕೊರಲು (< ಕೊರಲ್)]

ಕಟುತುಂಬಿ (ನಾ). ಕಹಿಸೋರೆ; " ಹಾ ಲು ಗು ಂ ಬ ಳ ಕಾ ಯಿ " (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [ಸಂ. ಕಟುತುಂಬೀ]

ಕಟುತೆ (ನಾ). ಬಿರುಸುತನ; ಉಗ್ರತೆ; ಕರ್ಕಶತೆ: ಹಟವಾದಕೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಜ ಪ್ರಪಂಚದಲಿ . . . ಕಟುತೆ ಸಲ್ಲದು ಜಗಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಕಟುತಾ]

ಕಟುತ್ರಯ (ನಾ). ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣ: ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ ಕಟುತ್ರಯಮರಿಸಿನಮುತ್ತರಣೆಯಕ್ಕೆ ಮಧುವೆಂಬಿ ವಱಿಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡರೆದೆ ಚುಚ್ಚುಗೆ ನಯನದೊಳ್ ವಿಷೂಚಿಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೨). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ತ್ರಯ]

ಕಟುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಖಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಖಾರ: ಧರಣೀನಂದನನಿಂ ಸಕಂಟಕ ಕಟುತ್ವಂ ಸೌಮ್ಯನಿಂ ನಿಷ್ಫಲಂ . . . ತತ್ತರುವಿಂಗೆ ಪೂರ್ವಗದಿತ ಸ್ಥಾನಸ್ಥರಾದಂದವರ್ (ಜಾತಕಿ. ೫–೧೧). ೨. ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ. ೩. ಅಪ್ರಿಯತೆ. [ಸಂ.]

ಕಟುನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತು: ಅತ್ತಿಗೆಯ ಕಟುನುಡಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರದರ್ಪಕ್ಕೂ ಹೆದರಿ, ಅವಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವೆಂಕಪ್ಪ . . . ತಿರುಪತಿಗೆ ತೆರಳಿದನು (ಜಗದಾ. ೧೩೩). ೨. ಕಹಿಯಾದ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು: ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಒರಟು ಉತ್ತರದ ಕೊನೆಗೆ . . . ಸ್ವಭಾವದ್ಯೋತಕವಾದ ಕಟುನುಡಿಗಳಿವೆ (ತವಸಿ. ೬೦). [ಕಟ್ಟು$_2$+ ನುಡಿ$_2$]

ಕಟುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಕಟುನುಡಿ ೧: ಆ ದ್ರೋಹಿಯು . . . ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಟುಭಾಷೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕಗದ್ಯ. II, ೨೯). [ಕಟ್ಟು$_2$+ ಭಾಷೆ]

ಕಟುಮಧುರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾಗಿದ್ದೂ ಸಿಹಿಯಾಗಿರುವುದು: ಸಖಿ! ನಮ್ಮ ಸಖ್ಯದ ಆಖ್ಯಾನ ಕಟು–ಮಧುರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಡಗೂಡಿ ವಿವರಿಸಲೇ (ಸಖೀಗೀ. ೧–೧). [ಕಟ್ಟು$_2$+ ಮಧುರ]

ಕಟುಮುಖವಾದಿತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ನಂದಿಘೋಷವರ್ಮನನ್ನು ಹೊಡೆದಟ್ಟಿ ಕಟುಮುಖವಾದಿತ್ರ, ಸಮುದ್ರಘೋಷ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ . . . ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕರ್ನಾಅ. ೯೦). [ಕಟುಮುಖ ? + ವಾದಿತ್ರ]

ಕಟುರ 'ಕಟೋರ$_1$' ನೋ.

ಕಟುರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಟುಕಾಶ– ಕಟುರೋಹಿಣೀ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). [ಸಂ. ಕಟುರೋಹಿಣೀ]

ಕಟುವಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮ. ೨. ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು. ೩. ಪಚನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಸಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆ: ಕಟುವಿಪಾಕವು ಲಘುವೂ ರೂಕ್ಷವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಲಬಂಧಕವಾಗಿಯೂ ಶೋಷಕವಾಗಿಯೂ ಶುಕ್ರವನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೫೪). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ವಿಪಾಕ]

ಕಟುವಿಪಾಕೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಳು; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಳು: ಅಮರ್ದಿನೊಡವುಟ್ಟಿಯುಂ ಕಟುವಿಪಾಕೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೦). [ಸಂ. ಕಟುವಿಪಾಕಾ (ಕಟು + ವಿಪಾಕ + –)]

ಕಟುವಿಷ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವಿಷ; ಉಗ್ರವಿಷ: ಸೌಂದರ್ಯವೆಂಬ ಕಟುವಿಷವೆ ಪೀಯೂಷವೇ! (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨–೬). ೨. ವತ್ಸನಾಭಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಟುವಿಷ, ಸೀಮೆನಾಭಿಗಿಡ (ಮೈಬಿಗಿ. ೨–೩೦). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ವಿಷ]

ಕಟೂಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತು: ನಾಸ್ತಿಕತೆಯ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ನೋಯಿಸಬೇಡವೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡುವಂತಿತ್ತು ಆ ನೋಟ (ತಾಯಿ. ೮೬); ಕಟೂಕ್ತಿಗಳನಾಡಿ ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು . . . ಮುಸಲ್ಮಾನನಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೪). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉಕ್ತಿ]

ಕಟೆ 'ಕಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟೋರ$_1$, **ಕಟುರ** (ಗು). ಬಿರುಸಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: "ಕಠೋರ–ಕಟೋರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಟುರ**: "ಉದ್ಯೋಗ–ಉಜ್ಜುಗ; ಕಠೋರ–ಕಟುರ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಕಠೋರ. / ತುಳು. ಕಟುರ, ಕಟೂರ, ಕಟೋರ, ಕಠೋರ; ತೆಲು. ಕಠೋರ]

ಕಟೋರ$_2$ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು; ಮರದಿಂದಾಗಲಿ, ಲೋಹದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಗಲವಾದ ಪಾತ್ರೆ; ದ್ರೋಣ; ಬೋಗುಣಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಟೋರಾ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಟೋರಾ, ಕಟೋರೀ]

ಕಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ಸ್ನಾನಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ: ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟದಿಂ ಕೆಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೫–೫೨; 1041); ಮಾಣಿಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಗಟ್ಟಿದ ಮತ್ತರೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೧೩; 1050); ಕೆಱೆಯೊಳಗಣ ಕೇದಗೆಯ ಕಟ್ಟದ ಮೊದಲೇರಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಟ್ಟಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಮುಂನೂಱು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೫–೨೨; 1122). 'ಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟ]

ಕಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: "ಕಷ್ಟ – ಕಟ್ಟ; ಗೋಷ್ಠಿ–ಗೊಟ್ಟಿ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಕಷ್ಟ, ಕಟ್ಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಷ್ಟ. / ತಮಿ. ತುಳು. ಕಟ್ಟ, ಕಷ್ಟ; ತೆಲು. ಕಷ್ಟ]

ಕಟ್ಟೆಅನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಮುಂಡಗಳ್ಳಿಯ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆಹಣ್ಣಿನ ಭಾವನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಕಡಲೆಯಪ್ಪು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ೧ ಗುಳಿಗೆಯಂ ತುಪ್ಪದಿಂ ಸೇವಿಸೆ ಕಟ್ಟೆ ಅನೆ, ಜಲಗರ, ಶೋಭೆ, ಉದರದೋಷ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. I, ೩೩೮). [?]

ಕಟ್ಟಂಕ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಯುದ್ಧ; ಬಿರುಸಾದ ಕಾಳಗ (?). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ವೀರ; ಕಡುಗಲಿ; ಮಲ್ಲ: ಕಟ್ಟಂಕ, ಮಾಜಂಕ (ಶಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಟ್ಟಂಕದಲ್ಲಣ' ಪರಾ.
[< ಕಡಿದು + ಅಂಕ$_2$]

ಕಟ್ಟಂಕದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಶೂರರನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸುವವನು; ವೀರಾಧಿವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟ್ಟಂಕದಲ್ಲಣಂ; ಪೂಮಾಲೆದುಜುಂಬು (ಶಮದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಟ್ಟಂಕ + ತಲ್ಲಣ]

ಕಟ್ಟಂಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟದ ಕಾಲುವೆ (?): ಮೂಡಣ ಹೊಲದಲು ಕಟ್ಟಂಗಾಲುವೆ ಬಡಗಲು ಮಧ್ಯ ಕಡಿಲುಕರಂಭ (ಕಇಅ. ೯೬-೯-೧೮; 1152). [ಕಟ್ಟ ? + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಟ್ಟಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಅಂದ; ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ: ಕಟ್ಟಂದದಿಂ ಬಿಟ್ಟಗಣ್ಣ ಬಿಡಪೆಂಡಿರನಂಡಲೆವ ಸಿಂಗರದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಳ ವಂಗಡಮುಂ (ಚಕವಂ. ೭೩-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಅಂದ]

ಕಟ್ಟಂಬಕಳ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ: ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯಂ ಕಟ್ಟಂಬಕಳಮಂ ... ಆರೋಗಿಸಿದನೆಂಬರು (ಬಸಪು. ೩೩-೧೬). [< ಕಡಿದು + ಅಂಬಕಳ]

ಕಟ್ಟಂಬರ (ನಾ). ಒತ್ತಾಯ; ಸಡಗರ (?): ಕರಸುತ್ತ ಖಳರನಾಗಳ್ದೊರೆ ಮಗಳಾಯಾಯಕಾರ್ಯದುಚಿತಜ್ಞರನಂದುರವಣೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಟ್ಟಂಬರದಿಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಬಂದಂತೆಸಗಿದರವರ್ಗಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೬-೬). [?]

ಕಟ್ಟಂಬಲಿ (ನಾ). (ಜೋಳದ) ನುಚ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಮಂದವಾದ ಅಂಬಲಿ; "ಹುಳಿನುಚ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨); "ಹುಳಿಯಂಬಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [< ಕಡಿದು + ಅಂಬಲಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಂಬು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ (?): ಸಂಘಟ್ಟನೆಯೊಳು ಕಟ್ಟಂಬ ಕಲಿಯ ತಾಗಿದ (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೭೫-೬; ?).
[< ಕಡಿದು + ಅಂಬು$_3$]

ಕಟ್ಟಕಡುಹು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೀವ್ರತೆ, —ರಭಸ, —ಜೋರು: ದಿಟ್ಟತನದಲಿ ಕಳನ ಕೊಯ್ಕೆ, ಕಟ್ಟಕಡುಹಿನ್ ಪಗೆಯ ಪೊಯ್ಕೆ (ಪಾರಸು. ೬-೧೩೪). [< ಕಡುಹು + ಕಡುಹು]

ಕಟ್ಟಕಡೆ (ನಾ). ತೀರಕೊನೆ, —ಅಂತ್ಯ: ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಜದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಚ. ೮-೨೧); ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಪರ್ವಟ್ಟಿ ಕರಂ ಗೆಂಟುಂ (ಶಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ); ಶೋಭನವಹುದಿಂದ್ರಪದವಿಯಹುದು ಮೋಕ್ಷಲಾಭವಹುದು ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ (ಭರಚ. ೧-೧೨); ಕರ್ಕಾಟಕರಾಶಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಕಡೆಯಾದುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೦); ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲಿ ಮೇಯದಿರು ಬಿಟ್ಟದೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗದಿರು (ಗೋಹಾಡು. ೭೧). [ಕಟ್ಟ$_0$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಟ್ಟಕರ್ಜನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಟ್ಟಕರ್ಜ್ಜನನ ಶಿಲಾಕರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦೭-೭; 1016). [?]

ಕಟ್ಟಕೊನೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕಡೆ, —ಕೊನೆ: ರಂಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಕೊನೆಯ ಮಾತೇ ಅವನದ್ದು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೭). [ಕಟ್ಟ$_0$ + ಕೊನೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಕ್ಕರು 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಾಖ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಾಖ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಕ್ಕಾಖ್ 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಾಖ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಗ್ಗಿ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಸಗ್ಗಿಗವೆಟ್ಟೀ ಪರ್ವಿಲ್ ವಾಸುಗಿಯುಗ್ಗಳದೊಳ್ತಿರು ಪೊಡೆಯಲರನು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಟ್ಟಗ್ಗಿಯ ಕೊರ್ಗಣೆ ನೆಲನೇ ತೀರ್ ಸಸಿಬಿಸುಗದಿರರೆಗಾಲಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೪೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸೋಜಿಗ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ: ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿಯಾದುದೊರ್ಬನ ಮಹಾರತಸಂಭ್ರಮಮೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೯-೪೫); ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿಯ ಗಡಾರ್ಥತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೭); ಬಾಲೆಯ ಭಾಷಣಮಂ ಭಾವಿಸಿ ನಾರದಂ ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿಯೊಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೨-೧).
[< ಕಡಿದು + ಅಚ್ಚರಿ$_3$]

ಕಟ್ಟಚ್ಚು (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಕರೆ: ನಿನ್ನಟ್ಟಿಯಲ್ಪುಕುಟ್ಟಿವುಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟಚ್ಚಿನ ಹೋಟುಗೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬-೨೧).
[< ಕಡಿದು + ಅಚ್ಚು$_4$]

ಕಟ್ಟಡ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಣ ೧: ಪುರಾತನ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಕಟ್ಟಡಗಳೂ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨೨); ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨).
[< ಕಟ್ಟಣ ?. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಟ್ಟಡ]

ಕಟ್ಟಡಕ (ನಾ). ೧. ಕರಾರುಪತ್ರ; ಲಿಖಿತ ಕರಾರುಪತ್ರ: (ಮೈಗೆಜಿ. IV, ೭೭೬). ೨. ಬಂಧ; ರಚನೆ (?): ಬಿರುಸುಮಾತುಗಳಿಂದ ಇಂಪುಮಾತಿನ ತಂಪು ಮರೆಸಿ ಮನಸಿನ ಸೊಗಸ ಕಳೆದು – ಹಿಂಗಿಸಿ–ಹೀರಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡವನೊಡಕುನುಡಿಗಳಿಹ ಕಟ್ಟ ಕಟ್ಟಡಕ ಮಾಡೆ (ಗರಿ. ೧೬-೧೨). [ಕಟ್ಟು$_8$ + ಅಡಕ$_1$]

ಕಟ್ಟಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು: ದಾರುದಾರುಣದ ಕಟ್ಟಡವಿಗಿಲ್ಲಿ ಗೇಕೈತಂದೆ ತಂದೆಸೌಮಿತ್ರಿ ಹೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೧); ಒಂದಾನೊಂದು ಕಟ್ಟಡವಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು (ಮಣಿಸ. ೩೨). [< ಕಡಿದು + ಅಡವಿ]

ಕಟ್ಟಡಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸು, —ಮುತ್ತು, —ಆವರಿಸು: ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೇ ಅಪಘಾತ ಅನಾಹುತವು ವಿಪತ್ತಿಯು ಕಟ್ಟಡಸಿ ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಿ ಲಯವೇ ಆಗಿಹೋಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಯ್ತೇ! (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೦೭-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಅಡಸು]

ಕಟ್ಟಣ, ಕಟ್ಟಣೆ$_1$, ಕಟ್ಟೋಣ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿದುದು; ಮನೆ, ಮಂದಿರ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟಡ; ಇಮಾರತು: ಕಲ್ವೆಸದ ಕಟ್ಟಣಂ ತಿರ್ದ್ದದೆ ಹತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ವರಲು ಕೆಱಿಗೆ ಪಡಿಸಲಿಕೆಯ ಕೋಪ್ಪರು (ಸೌಇಇ. XI-೨i, ೧೬೭-೧೦೨; 1124); ಕೆರೆಯ ಮೂಡು ಕಟ್ಟಣದ ಒಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೪೮); ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅರಸು ಬಲ, ಕಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಬಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಂಧ; ರಚನೆ; ಕೂರಿಸುವುದು: ಸೌದೆಯಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಗೆ ಗಡಕಿದಾ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಣಂ ತೋರ್ಪಂತೆ, ಕಡ್ಗೆಸೆದುದಾ ಮುಂದೆದೆಂಥ ಚಿತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೦-೨೨೦); 'ಪಂಪಭಾರತ'ದ ಕಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಇದೆ (ಕಸಾಚ. ೯೬). **ಕಟ್ಟಣೆ$_1$**: ೧. ನಾಯಕಶಿಲ್ಪಿ ನಳಂ ಕೃತಿಯಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ ಶೃಂಗ ಸದೃಶಂ ನಿಂದು, ಕಟ್ಟಣೆಯ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಂ ತರಿಸಲ್ಕ ಕಣ್ಣ ಕರ್ತವ್ಯದೊಳ್ ತೊಡಗಿರಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೩-೨೪೩); ಇಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ಟಣೆಗಳು ಬಲು ಅಂದವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಗ್ರೀಟಬ್ರ. ೬೫). ೨. ಕಟ್ಟಣೆಯಿಲ್ಲದೆತ್ತಿದೆಳೆಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆ ಸಾಲ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೨೩); ಎಣಿಸಿ ಪೇಳುವೆನ್ ಆದಿನಾಥನೋಲಗದ ಕಟ್ಟಣೆಯ (ಭರಚ. ೭೭-೬೬). **ಕಟ್ಟೋಣ**: ೧. ಆ ರಸ್ತೆಯು ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟ್ ಕಟ್ಟೋಣದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ (ಪ್ರವಾಸಿ. ೯೧); ಅದೂ ಒಂದು ಉದ್ದ ಶಾಲೆಯಂತಹ ಕಟ್ಟೋಣ (ಕೃಹಿಕಾ. ೨೨); ನಿನ್ನ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಕಟ್ಟೋಣಗಳನ್ನೂ ... ಹರಾಜು ಹಾಕಿಸಬಲ್ಲೆನು (ಪ್ರಕಾಶ. ೯೯).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + –ಅಣ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟಣ; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು, ಕೆಟ್ಟಕ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಣ, ಕಟ್ಟಲೆ]

ಕಟ್ಟಣಕ₁ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯ,— ಅದ್ಭುತ : ನರ್ತಕರ ವರ್ತಕರ ಮೊತ್ತದೊತ್ತರದ ತಿಂತಿಣಿಯನೊತ್ತರಿಸಿ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕಟ್ಟಣಕದಾಸ್ಥಾನದೊಳು (ಬಸರ. ೬–೨೬) ; ಒಡೆಯನ ಕಾವು ಕಟ್ಟಣಕ ಮೆಂದೊಡೆ ಬಂಧುಗಳಾಪ್ತರಾಗರೆಂದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೩) ; ಪೊಳೆವ ಕಟ್ಟಣಕದ ಕಟ್ಟೆಗೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಮಾದ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳೊಳ್ ಆನೆಯಂತೆ ನೀರಾಟಮನಾಡಿಯುಂ (ಶಬ್ದಾ. ೧೨೫). ೨. ಪ್ರಚಂಡವಾದುದು : ಕಟ್ಟಣಕದ ದುಷ್ಟಗಜಮನಗ್ರಪಲ್ಲವಮಂ ಪಿಡಿದೇಱ ಥಂಗಿಸುತ್ತ (ಗಂಳ. ೩–೧೦೫ ವ) ; ಕಟ್ಟಣಕ ಕಟ್ಟು ಒಡೆಯಿತ್ತು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭–೬೪).
[< ಕಡಿದು + ಅಣಕ₁]

ಕಟ್ಟಣಕ₂ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕುಚೋದ್ಯ : 'ಅಯ್ಯೊ ಮದುವೆ ! ಅವನಿಗೂ ಅವನಪ್ಪನಿಗೂ ಒಂದೇ ಸಾರಿ, ಒಂದೇ ಹಂದರ ದಲ್ಲೇ ಮದುವೆ' —ಕಟ್ಟಣಕದಿಂದ ನುಡಿದನು (ಬೆಳುಮು. ೨೦೨).
[< ಕಡಿದು + ಅಣಕ₂]

ಕಟ್ಟಣಿ₁ 'ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ₂ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಸಜ್ಜು (?) ; "ಬಲವಾದ ಆಯುಧ" (ಪಾರಸಿ. ಕೋಶ) : ಇಲ್ಲ ; ತಾಯಿ. ನಾಟುವೀಟಿ, ಹೊತ್ತ ಹರಿಗೆ, ಕಟ್ಟಣಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೧–೨೫೩). [< ಕಡಿದು + ಅಣ್ಣೆ₂]

ಕಟ್ಟಣೆಗಾವಲು (ನಾ). ಸುಸಜ್ಜಿತ ಸೈನ್ಯದ ಕಾವಲು : ಆತನನ್ನು . . . ಅರಮನೆಯ ಕಟ್ಟಣೆಗಾವಲಲ್ಲಿರಿಸಿರಬೇಕೆಂಬ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ದಂಡಾಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸಿಬಿಡು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೦೯–೨೪).
[ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ₂ + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್₁)]

ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ₁ 'ಕಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ₂ 'ಕಟ್ಟಳೆ₁' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ₃, ಕಟ್ಟಣಿ₁ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯನದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಾಟ್ಯ ದಲ್ಲಾಗಲೀ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಸಮಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ತಾಳಾಕ್ಷರ ; ಜತಿ : ಪೊಂದಾಳಮಂ ಪಿಡಿದು ರಾಗಂಗೆಯ್ದು ಪಂಜಳದಲಿ ಅಂದವಡೆ ದಿಹ ಕಟ್ಟಣೆಯಲಿ ಕಡುಜಾಣ್ಮೆಯ ಸರಂದೋಱ . . . ಸೌಂದರ ಪಾಡಿದ (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೧೪) ; ಕಾಲವನಱಿದು ಕಟ್ಟಣೆಗಳನಱಿದಾಗ ಗೌಳ ಶ್ರೀರಾಗಗಳಿಂದ ಮಾಳವಶ್ರೀಯೆಂಬ ರಾಗದಿಂದವರೊಲಿದಾಲಾಪಗಳನು ಮಾಡಿದರು (ಭರಜ. ೬೪–೫). **ಕಟ್ಟಣಿ₁** : ಮುಂಬರಿದೆಸೆವ ಕಟ್ಟಣಿಗಳ ಗತಿಯ ನಿತಂದಿನಿಯರುಗಳಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮–೬೪). [?]

ಕಟ್ಟಣೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾಣು (?) : ಸೊಗಯಿಪ ವೀಣೆಯು ಕಟ್ಟಣೆಗಾಣದೆ ಮೊಗದಿರುಹಿದನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧–೭). [ಕಟ್ಟಣ್ಣೆ₃ + ಕಾಣ್]

ಕಟ್ಟಣ್ಮು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ, —ಸಾಹಸ : "ಪರಾಕ್ರಮ ಕರ್ಕಶಃ = ಕಟ್ಟಣ್ಮಿನ ಜಟ್ಟಿಗಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೬೩) ; ಕಟ್ಟಣ್ಮಿಂ ಸ್ಯಗಾಲಂ ರಥಾಂತರದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಾಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮–೬೫) ; ಕಟ್ಟಣ್ಮಿನ ಯವ್ವನಶ್ರೀಯನ್ನೇ ಒದೆದೆಳ್ಬಿ ಕೆರಳಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೦–೧೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಣ್ಮು₂]

ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ : ಸ್ಯೆಪುಗಾಱಂ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱಂ ವಿತತವಿತರಣೋತ್ಸಾಹದೊಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೩೭). [ಕಟ್ಟಣ್ಮು + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟದಟು (ನಾ). =ಕಟ್ಟಣ್ಮು : ಕಟ್ಟದಟಿಂದೆಯುಂ ಕಠಿನಪೀನ ಮಹೋನ್ನತ ಕಾಯದಿಂದೆಯುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಂದು (ಚಿಕವಿ. ೨–೪).
[< ಕಡಿದು + ಅದಟು₂]

ಕಟ್ಟಧಿಕಾರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ : ನಿಯತ ದಧಿಘೃತದುಗ್ಧಗುಡಸಂಚಯಕೆ ಸಂಬಾರಾದಿ ರಸ ನಿರ್ಣಯಕೆ ಕಟ್ಟಧಿಕಾರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಗಂಗೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧–೭–೨೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಧಿಕಾರ]

ಕಟ್ಟನೀತಿ (ನಾ). ಅತಿ ಅನ್ಯಾಯ : ಕಾಯಫನಕಟ ನಡಸಿದ ವಿಚಾರಣೆಯ ಕಟ್ಟನೀತಿಗೆ ಹೇಸಿ ಬೆಳುಗದಿರನಿಳಿಪೋಗೆ (ಗೂರ್ಲ್ಮಗಾ. ೧–೪).
[< ಕಡಿದು + ಅನೀತಿ]

ಕಟ್ಟನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ ; ಥಟ್ಟನೆ ; ತಟಕ್ಕನೆ : ಕಾಮುಕ್ಕೆ ಮೋಹಕ್ಕ ನುಗೆಯ್ದೊಂದಾಗ್ರಹಂ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾ ಕ. ೬೨) ; ಅಮರರ ಧೇನು ಕಲ್ಲಾಯ್ತು ಪರುಷ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿತು (ಹಚಕಾ. ೧–೪೨) ; ಪರಮನೆರ್ದೆ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೩೧). [?]

ಕಟ್ಟನ್ನ₁ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ ; ಕಟ್ಟಿದ ಕೂಳು ; "ಬುತ್ತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ ; ಕಟ್ಟೋಗರ.
[ಕಟ್ಟು₁ + ಅನ್ನ₃]

ಕಟ್ಟನ್ನ₂ (ನಾ). ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟು ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ ; ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಥ್ಯದ ಅನ್ನ : ಕಟ್ಟಿತನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದವ, ಕಟ್ಟನ್ನಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪ ಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕಟ್ಟು₃ + ಅನ್ನ₃]

ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಅಪ್ಪಣೆ ; ಉಗ್ರವಾದ ಆಜ್ಞೆ : ಗೋಪುರದ ಕಿಟಕಿಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಅರಸನ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ಮಣಿಸ. ೪೫) ; ಆ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಗಿನವರಾರೂ ಹೋಗಬಾರದು ಎಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೨). [< ಕಡಿದು + ಅಪ್ಪಣೆ₁]

ಕಟ್ಟಪ್ಪುಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಗದ್ದೆಗಳ ನಡುವಿನ) ಬದು ; ತೆವರು : ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಮಣ್ಣನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಪ್ಪುಣಿಗಳಿಗೂ ಹಾಕಬೇಕು (ಮಣ್ಣನಂ. ೮೩). [← ತುಳು. ಕಟ್ಟಪುಣಿ]

ಕಟ್ಟಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು ; ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು : ಬೇಸರನು ಬಹುಕಟ್ಟಬಡಿಸಲು ಬೇಸರನು ಅವನೀಗ ಶಿಕ್ಷಿಸು ಬೇಸರಿಲ್ಲದೆಯಿಹನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧–೨೯). [ಕಟ್ಟು₂ + ಪಡು₁ + -ಇಸು₃]

ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಭಿಮಾನ ; ವಿಶೇಷವಾದ ಹೆಮ್ಮೆ : ಧರೆಗೆ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ ಹೆಂಡಿರ ಹಂಬವಾ ಹಂಬದಲಿ ಕೆಡಹುವುದರಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೨೪) ; ಬಿಸುಟಲೊಡೆದುಳ ಶೂರ್ಪಣಖಿ ನಿವಡಿಸಿದ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ ವಿಲಸಿತ ಬಿಸುಗೆಗಳಜಿದ ನಾಸಿಕವಣಿದಿರಲಿ ಖರಾಸುರೆನ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೩). [< ಕಡಿದು + ಅಭಿಮಾನ]

ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು ; ಮಾನ ಧನ : ಇವನು ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿ ಭಂಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೀತಂಗಿದುವೆ ಮರಣವಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೦). [< ಕಡಿದು + ಅಭಿಮಾನಿ]

ಕಟ್ಟಭೋ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಟ್ಟಭೋ ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೦–೧ ; ಸು. 950). [?]

ಕಟ್ಟಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?) : ದುಂದುಮಿಯೆಮ್ಮ ವರ್ಷಮ್ಮವತ್ತ್ರಿನೆ ಕಟ್ಟಮರಕೇಱಿಯುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪–೫ ; 907). [?]

ಕಟ್ಟಮಸ್ತು 'ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಮಾಟಿತ (ನಾ). (?) : ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರದ ಅಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಗೌಡಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿ ಕಟ್ಟಮಾಟಿತಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಾ × × ಗವುಡ ಆಮಿತಗವುಡಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಪಾದಪೂಜೆ ಕೋಟಾಕೆ ಗ ೨೫ ಪ ೧೦ ಕೊಂಡು ಗವುಡುಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೩–೨೦ ; 1235). [?]

ಕಟ್ಟರಣ್ಯ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು : ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕಾಮಧೇನುವ ನೊಲ್ಲದಳ್ತಿಯಿಂ ಕಟ್ಟರಣ್ಯದ ಪುಲಿಯುನಱಸಿ ಕರೆಯಲ್ಕೊದೆಯ ಕಟ್ಟುವೆಯಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೦). [< ಕಡಿದು + ಅರಣ್ಯ]

ಕಟ್ಟರಸ, ಕಟ್ಟರಸು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಸ; ಪ್ರಬಲನಾದ ರಾಜ : ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆಱಗವೆ ಕಟ್ಟರಸನಂತೆ ತಂತ್ರಕಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೬); ಕಟ್ಟರಸರೊಡನೆಮಗೆ ವೈರವೇಕೆ (ಭಾವಚಂ. ೫–೨೧). **ಕಟ್ಟರಸು** : ಕಟ್ಟರಸಿನ ಕುವರನ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯನು ಕಣ್ಣಟ್ಟು ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದೊಳು ಬಟ್ಟಜವ್ವನೆಯರ ಬಳಗಕಂಗೋದ್ಭವನಟ್ಟುಳಿಯತಿಘನಮಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೨೬); ಗರ್ವದಿಂದೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವ ನಟ್ಟುಳಿಯನು ಮಾಡುವುದನು ಕಟ್ಟರಸಿನ್ನು ತಾಳನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೧೫); ನಟ್ಟನೆ ಬೇಡ ನಮ್ಮರಸುಗಳ್ ನಿನಗೊಲ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲಹುದು ನಿನ್ನೊಡವೆ ಕಟ್ಟರಸಾದರೆ ಮನೆಯೊಳಿರುಳ್ಕುದ ಕುಟ್ಟನುಡಿವೆನೆಂದ ಕೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೩–೧೨). [< ಕಡಿದು + ಅರಸ$_1$]

ಕಟ್ಟರಸು 'ಕಟ್ಟರಸ' ನೋ.

ಕಟ್ಟರಸುತನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಸುತನ; ಪ್ರಬಲ ರಾಜತನ: ಈ ಪರಿಯೊಳತಿಶ್ರಮಾಪಹರಮುಂ ಶ್ರಮಕಾರಿಯುಮಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಟ್ಟರಸುತನಂ ಸ್ವಹಸ್ತಧೃತದಂಡಮಹಾತಪವಾರಣೋಪಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೨–೧೦೬). [ಕಟ್ಟರಸು (< ಕಟ್ಟರಸ) + -ತನ]

ಕಟ್ಟರೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಲ್, ಕಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ; "ಬದ್ಧ, ಸಿತ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಟ್ಟಲು** : ೧. (೬). ೨. ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ವೇದಿಕೆ; ರಂಗಭೂಮಿ; ಸ್ಟೇಜು : ಕಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಜನಗಳ ಮಧ್ಯ. . .ಎರಡನೆಯ ಕಟ್ಟಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಪ್ರಯಾಸ (ನನ್ನೂರು. ೧೧೯).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + -ಅಲ್$_2$?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟ್ಟಿಲ್ = ಮಂಚ]

ಕಟ್ಟಲು 'ಕಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಲೆಜ್ವರ (ನಾ). ಅವಧಿ ಜ್ವರ; ಕಟ್ಟಿನ ಜ್ವರ; ಗಡುವಿನ ಜ್ವರ: ಕಟ್ಟಲೆಜ್ವರದಿಂದ ಹುಡುಗ ಬಲಹೀನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಟ್ಟಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಟ್ಟವತ್ತಿ (ನಾ). = ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ: "ವೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ ಕಟ್ಟವತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). [< ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ]

ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಶಂಖಪುಷ್ಪಿಗಿಡ : "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ = ಹೆಗ್ಗಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭); ತಿಗಡೆ ಶುಂಠಿ ಶಿವೆ ಬೆಲ್ಲಮೆಂಬ ಮದ್ದುಗಳನಕ್ಕೆ ಪುರಿದಿರ್ದ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆಯ ಬಿತ್ತುಗಳನಕ್ಕೆ ತಿಂಗೆ ಮಾಡುಗುಮುದಾಗ್ರಮಧಿಕಂ ವಿರೇಕಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೫); ಶಂಖಿನೀ = ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ವಿನ್ಯವಿ. ೫೯). [?]

ಕಟ್ಟವಸರ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತ ಸಮಯ : ನೆಟ್ಟನೆ ಮಹೀಶ್ವರಂ ಪಿರಿದು ಕಜ್ಜಕೆ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಬಾಯೆನಲ್ಕೆ ಕಟ್ಟವಸರಕೆ ಬಂದೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೪೪). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆತುರ, —ತ್ವರೆ: "ಆ ಮೂರು ಮನೆಗಳವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಟ್ಟವಸರವದೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ತಿಳಿಯಬಯಸುತ್ತಾರೆ" (ಸವತಿ. ೧೬೯).
[< ಕಡಿದು + ಅವಸರ]

ಕಟ್ಟವಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಡು ಹೆಂಗಸು; ಮೊಂಡಿ. ೨. ತುಂಟುದನ; ಮೊಂಡುದನ (೬). [?. / ಮರಾ. ಖಟ್ಯಾಳ್]

ಕಟ್ಟಶನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ; ಕಟ್ಟೋಗರ : ಉತ್ತಮದ ತುಪ್ಪಮಂ ಕಲಸಿಕೊಂಡೋಗರವ ಹತ್ತೆಂಟು ಬಗೆ ಮಾಡಿ . . . ಬಿಳಿಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಶನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೭). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಅಶನ]

ಕಟ್ಟಸವಸ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಆತುರ: ನನಗೆ ಕಟ್ಟಸವಸದ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ತರವು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದೆ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೩೧–೧೧). [< ಕಡಿದು + ಅಸವಸ]

ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ; ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಥೆ : ಕಾಲ್ನಡೆಯಿಂದ ಕಡುಕಾಹುರದ ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆಯಲ್ಕೆದಿದನವನಿಜಾಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೩). [< ಕಡಿದು + ಅಳಲಿಕೆ (< ಅಳಲ್ಕೆ)]

ಕಟ್ಟಳಲು (ನಾ). = ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆ: ಮುಂಗಾಣದಾತುರದೊಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡವರಿಸಿ ಕೆಡೆದೆದ್ದು ಕಟ್ಟಳಲುರಿಯ ಸರದೊಳೊಜಲಿ ಕರೆಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಅಳಲು$_2$ (< ಅಱಲ್$_2$)]

ಕಟ್ಟಳವಿ (ನಾ). ೧. ಘೋರ ಕಾಳಗ : ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ವೈರಿರಾಯನ ನಿಟ್ಟೆಲುಸಿ ಮುಱಿಯೆಸುತ ಬರಲಡಗಟ್ಟಿ ತಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೪); ಕೆಣಕಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ. . .ಬಲಿಮುಖವ್ರಾತ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೫). ೨. ತೀರ ಸಮೀಪ, —ಸನಿಯ : ರಥವನು ಹರಿಸಿ ಭೀಷ್ಮನ ಹತ್ತಿರೆ ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಹಾ ಮುತ್ತಯನು ಸಿಲುಕಿದನು ಶಿವಶಿವಯೆನುತ ಬಲ ಬೆದಱಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೪); ರಥ ಚಕ್ರವನು ಕಡಿಕಡಿದು ಬಿಸುಟನು ಹೊದ್ದಿದನು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೫೯).
[< ಕಡಿದು + ಅಳವಿ]

ಕಟ್ಟಳಿಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಕಟ್ಟಳಿಕೆಱೆಯ ಬಡಕಿಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ ಕಮ್ಮ ೭೦೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೭–೬೯ ; 1160). [ಕಟ್ಟಳ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕಟ್ಟಳಿಪು (ನಾ). ಬಹು ದುರಾಸೆ : ಕಟ್ಟಳಿಪಿಂದೊಳ್ಗುಣಮಂ ಬಿಟ್ಟುಂ ಲಘುಪಾತ್ರನಾಗಿ (ಸಮಪ. ೧೫–೩೭). [< ಕಡಿದು + ಅಳಿಪು]

ಕಟ್ಟಳುಕು (ನಾ). ಬಹಳ ಭಯ; ಅತಿಭೀತಿ : "ಬಹಳ ಭಯ, ಭೀತಿ, ಅಂಜಿಕೆ, ದಿಗಿಲು; ಕಟ್ಟಳುಕು" (Dread. ಇಂಕನಿ).
[< ಕಡಿದು + ಅಳುಕು$_4$ (< ಅಳ್ಕು$_3$)]

ಕಟ್ಟಳೆ$_1$, ಕಟಲೆ, ಕಟಳೆ, ಕಟ್ಟಣೆ$_2$, ಕಟ್ಟಲೆ, ಕಟ್ಲೆ, ಖಟ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ; ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ನಿಮ್ಮ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ನಾನು ಬೆಱಗಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩–೫೨); ಈತಂಗಿಂತೀ ಪುರದೊಳಗೋತನ್ನಮನಿಕ್ಕದಂತೆ ಕಟ್ಟಳೆಯಂ ಮೇಣೇತೆಱದಿಂ ಮಾಚ್ಪೆವು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೯೫); ಹುಟ್ಟಿಸುವ ರಕ್ಷಿಸುವ ಭಕ್ಷಿಪ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಸಳವಡಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೨೧); ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಳೆ ಪುರದೊಳು ಬಿಡದೆಚ್ಚಱೊಳಗಿರಲೆಂದು ಪೊಡವೀಶ್ವರ ದಳಪತಿಗೆ ನೇಮವನಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೨–೯೮). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಭರತನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ತೋರಲು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ : ಕರದಭಿನಯ ಕಟ್ಟಳೆ ಕಳಾಸಿಕೆಯಿಂದ ಸಿರಿಯರಸನನೋಲಗಿಪರು (ಕಂನವಿ. ೭–೧೦೭); ಗಿಳಿಯ ಕಟ್ಟಳೆ ಸೋಗೆನವಿಲಾಟ ಹಂಸೆಯೆರಳೆಗಳ ಗತಿ ಗಂಡುವೇಷಗಳ ಬಗೆಬಗೆಯಭಿನಯ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ತಲೆದೂಗಿಸಿದರು ಸಭೆಯ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೧೧೬). ೩. (ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ರತ್ನವನ್ನೂ ತೂಗುವ) ತೂಕ; ಅಳತೆ; ಪ್ರಮಾಣ : ಒಟ್ಟಿದ ಪೊನ್ನಬೆಟ್ಟುಗಳ ನೀವೆಡೆಗೇವುದೊ ತೂಕಮೆನ್ನ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ ಕೊಳ್ಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೯); ಹೊನ್ನ ತೂಗಿದ ತ್ರಾಸು ಕಟ್ಟಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹೆ] ಹೊನ್ನಿಂಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪುದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೮–೪೯೦); ಸೊಗಸು ಮಿಗಲಾ ತ್ರಾಸು ಕಟ್ಟಳೆಯೊಗು ಮಿಗೆಯ ಮಾಷಗಳ ಪದ್ಧತಿಯಗಲದಲಿ ಹರಹಿದನು (ಸಂಭಪ. ೩೨–೩೩).

೪. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯದ ಏರ್ಪಾಟು: ಇಂದು ಏನು ಕಟ್ಟಳೆ? (ರೂಢಿ). **ಕಟಲೆ**: ೫. ಮಠ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆಯ ನಿಗದಿ; ಸೇವೆಯ ಕಾಣಿಕೆ; ಸೇವಾಕ್ರಮ: ಆ ರಾಮಣ ದೇವರಿಗೆ ನಂಮ ಅರಮನೆಯಲು ಕೊಡುವ ಕಟಲೆಗೆ ಆ ರಾಮಣ ದೇವರ ಸಂನಿಧಿಯಲು ಹಿರಂಣ್ಯೋದಕ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಧಾರೆಯ ನೆರದು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೪; 1386). **ಕಟಳೆ**: ೧. ಅಧಿ[ಕಾರಿ] ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಅರು ಊಗದಾಂಗೆ ಕಟಳೆ ಯನು ಮಾಡಿ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡಸಿ ಬಹದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೯–೩೮; 1405); ತಂನ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಹಾಗೆ ಕಟಳೆಯ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೫–೬; ?). **ಕಟ್ಟಣೆ**: ೧. ಆಡುವ ಚಿತ್ತ ನಿಜವಸ್ತುವಿನ ಗೊತ್ತನರಿಯದೆ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡುತ್ತಿದೆ ನೋಡಾ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಟ್ಟಣೆಯ ಗೊತ್ತ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಡೆವಂತೆ ಮಾಡು (ತುಲುಗಾ. ೪೦); ಸುಖಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯ ಆ ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಿಕ್ಕುತಿಯ್ದ ಬಂದವುದಾಗಿಯೇ (ವೀಶೈತು. ೫–೯–೧೮); ಕಟ್ಟಣೆಯಿಲ್ಲದಪ್ರತಿಮನೊಳಗೆ ಯಳವಟ್ಟಿರ್ದ ಮೋಳಿಗೆಯಯ್ಯ (ಮೋಳಿತು. ೫–೧೩೮). **ಕಟ್ಟಲೆ**: ೧. ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಸಾವು ತಪ್ಪದು ಬೊಮ್ಮನ ಕಟ್ಟಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ, ಳೆ] ಇದಕಂಜಲೇಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೧೧೧); ಕುಱಿಯ ಹಿಂದಿನ ಕಾವಲಿಹು ದೆಂದಱಿಹೆ ತೋಳಗೆ ಕಟ್ಟಲೆಯ (ಕೋಗಯು. ೨೪–೧೪); ರಾಯ ರಾಜ್ಯ ಭಾರವಂ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲೆ ತಪ್ಪದೆ ನಡೆವುದೇ ಫಲ (ಬತ್ರೀಪು. ೨೭). ೩. ಧಾನ್ಯಂ ಗುಂಜೆ ಮೂಷ ಕಟ್ಟಲೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೫೮–೨೦). ೫. ಈ ದೊರೆಗಳ ಸಂಸಾರವೆಲ್ಲಾ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿವರುಷವೂ ಕಣಕುಪ್ಪಗೆ ಹೋಗುತಾ ಇದ್ದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪೮). ೬. ಸರದಿ; ಪಾಳಿ: ಒಂದೊಂದು ಶುಕ್ರವಾರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟಲೆ (ಇಬದು. ೧೧೨). **ಕಟ್ಲೆ**: ೧. ಕಟ್ಲೆ ಮಾಡಿಸಿ ಯಿರುವುದರಿಂದ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೪೨; 1811). ೪. ಹೀಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಕಟ್ಲೆ ಶ್ರಾವಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೫). ೭. ಅವಧಿ; ಸಮಯ: ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಸ್ವರಿಓಳು ಪುರಂದರವಿಠಲನೆನು ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ೨–೩೧–೫). ೮. ಕ್ರಮ; ಪದ್ಧತಿ: ಚಿನಿವಾರರು ಸರಾಫಚೀಲವನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಟ್ಲೆ ಉಂಟಷ್ಟೆ (ಕಥಾಮಂ. ೧೫–೧೬). ೯. ದಾವೆ; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಲ ಬಿಡಿಸಿಕೊಡದೆ ತ್ರಕರಾರ್‍ರು ಮಾಡುತ್ತಾರ್‍ರಿಂಬುದಾಗಿ ಫಿರಿಯಾದಿ ಮಾಡಿದರ್‍ರಿಂದ ಕಟ್ಲೆಮಾಡಿಶಿ (ಎಕ. VII (S), ಚನ್ನಗಿ. ೮೫–೧೬; 1821); ಅವರ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಲೆ ಹೂಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೧೦. [ವೀಶೈ] ಗುರುಗಳ ಪಾದಪೂಜೆಮಾಡಿ ಪಾದೋದಕ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು: ಕಟ್ಲೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). **ಖಟ್ಲೆ**: ೯. ಒಂದು ಕೊಲೆಯ ಖಟ್ಲೆಯು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ದಾಖಲಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಲಂಚಪ್ರ. ೯); ಪತ್ರಿಕಾ ಚೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಖಟ್ಲೆಮಾತ್ರ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೩೪); ಸೋಡ ಪತ್ರಗಳ ಖಟ್ಲೆಯಲ್ಲಂತೂ ಅವನದು ಎತ್ತಿದ ಕೈ (ಮೊಪಾಸಾ. ೪೧). ೧೧. ರೀತಿ; ಮಾರ್ಗ: ವಾಸವನೆ ನಾವು ಸೋಲುವರಲ್ಲ ಬಂದ ಖಟ್ಲೆಯನರಿದು ಪೋಗೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೧೬–೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಳೈ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಳೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟಡ, ಕಟ್ಟಡಿ]

ಕಟ್ಟಳೆ₃ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ; ನೀರು ಬೆರಸದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; "ಮಜ್ಜಿಗೆ" (ಚತುಶಿ. ೬. I, ೪೭): ಕಾಯ್ಪವನ ಬಿಸುಪಿಗೇಂ ಬಿರ್ದಾಗಿ ತಂದಿತ್ತ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮೊಗೆಯೇ? (ಕಾಲೂರ. ೧೨೭–೨೭೦).

[< ಕಡಿದು + ಅಳೈ]

ಕಟ್ಟಳೆ₄ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹ; ಪ್ರತಿಮೆ: ಕಟ್ಟಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟೆ]ಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ ... ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಆದವ. ೫. ೨–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಳೈ]

ಕಟ್ಟಳೆಮರ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದವರ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಸರಕಿನ ಕೋಣೆ ಕಟ್ಟಳೆಮರಂ ಕುಡುಗೋಲ್ ತೆರಿಸೀರೆ ದಬ್ಬಳಂ ಹುರಿ ಗಡಹಾರೆ ... ಎಂಬುರುತರ ಸಾಧನಂಬೆರಸು ದಂಡಿನವರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರರ್ಥಿಯಿಂ (ತ್ರಿಷವಿ. ೨೪–೨೮೫). [ಕಟ್ಟಳೆ? + ಮರ₁]

ಕಟ್ಟಳ್ಕಱ್ 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಱ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಳ್ಳೆ (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಮ್ಮರ್ದ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು: ಕಟ್ಟಳೆ, ಕಟ್ಟಳ್ಳೆ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಅಳ್ಳೈ]

ಕಟ್ಟಱವೆ, ಕಟರೆ, ಕಟ್ಟರೆ, ಕಟ್ಟಱು, ಕಟ್ರಿ (ನಾ). ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಜೀರ್ಣ: ಕಟ್ಟಱವೆಯಾದೊಡಾಂ ಮುಟ್ಟಿಸುವೆನೇ ಕಾಲದೃಷ್ಟಿ ಯೆಂಬಡೆ ಹಾಲ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಂ ಬಂದೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೭–೫೮); ಮೆಟ್ಟಿ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದು ಪ್ರಳಯದ ಕಾಲಗೆ ಕಟ್ಟಱವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೮೬). **ಕಟರೆ**: ಕವಿ ಶೃಂಗಾರದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳನ್ನು ಕಟರೆಯಾಗು ವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (ನಂಜುಂಡ. ೯೭). **ಕಟ್ಟರೆ**: ನೂರು ವಸಂತಗಳ ಹೀರಿ ಕಟ್ಟರೆಯಾಗಿದೆ ಇದರ ಜೀವ (ಶಿಲಾಲ. ೪೨). **ಕಟ್ಟಱು**: ಮಾಣವನೆಂದುಮೇನ್ ತನ್ನೆರ್ದೆಯೆ ಕಟ್ಟಱಿಯಿನೋಗಡಿಪುದನ್ನಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೦–೨೦೩). **ಕಟ್ರಿ**: ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಕಟ್ರಿಯಾಗಿ (ಶಿವದ. ೧೫೨). [< ಕಡಿದು + ಅಱವೆ (< ಅಱಿಮೆ)]

ಕಟ್ಟಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೨. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಕುಱಿವಾಣಿಸನಾನೆ ಕುಬುದ್ಧಿಯಾನೆ ಕಟ್ಟಱಿಕೆಯ ದುಷ್ಟನಾನೆ ಮಱೆ ದೇವ ಮದೀಯ ಶತಾಪರಾಧಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೯).

[< ಕಡಿದು + ಅಱಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಱು 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಱುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣಹೊಂದು: ಕೊಟ್ಟು ಬೇಸಱದ ಮುಗು ದರಸು ದೊರಕಿದನಲೇ ಎಂದು ಕಟ್ಟಱಗಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣ್ಣ, ಕಂಡೆ] ಪಾಪಿ ನಿಷ್ಕರುಣಿ ನಿರ್ದಯ (ಹದಕಾ. ೯–೭).

[ಕಟ್ಟಱು (< ಕಟ್ಟಱವೆ) + ಕಾಣ್]

ಕಟ್ಟಟ್ಕಱ್, ಕಟ್ಟಕ್ಕರು, ಕಟ್ಟಕ್ಕರ, ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್, ಕಟ್ಟಳ್ಕಱ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ. **ಕಟ್ಟಕ್ಕರು**: ಉಳಿದಿರಲು, ಮಾತಾಡಿ, ಅಳಿಸುವರೆ ಅದನೆಂದು ಮುಳಿಯುವೆನು ನನ್ನ ಕಟ್ಟಕ್ಕರಿನ ಬಳಿಯೂ (ಇಂಗೀತ. ೫೬–೧೨). **ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ**: ಕಂಪಿಲನಿಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೩೧). **ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್**: ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ [ಪಾಠಾಂ. ರ, ಱನ, ಱಿನ] ಮಗನನಗಲಲಾಱದೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೧೭); ಪಗೆತನಮಂ ಮಾಡಬಹುದೆಯೆನುತಶ್ರುಗೆ ಮುನಿದಳ್ ಕಟ್ಟ ಕ್ಕಱ ಮುಗುದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೨೪). **ಕಟ್ಟಳ್ಕಱ್**: ಹೋಮ ಸಮಾಪ್ತಿ ಯೊಳಾಪ್ತನಪ್ಪ ಕಮಳಜಂ ಸಪ್ರಹರ್ಷದಿಯಂ ಕಟ್ಟಳ್ಕಱಿಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬ ವ); ನಿಜಸುತಂಗೆ ಮಿತವಚನಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳ್ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಱಿಂ ಸಲಪುತ್ತಮಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೬ ವ); ಕಟ್ಟಳ್ಕಱಿಂ ಭಕ್ತಿಸೌರಭ ಪರಿಮಳಿತ ಮೃದುತರ ಹೃದಯಸರಸಿನ ಸುಖಾಸನದೊಳ್ಮೂರ್ತಿ ಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೪ ವ). [< ಕಡಿದು + ಅಟ್ಕಱ್]

ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ಆಕಳಿಸುವುದು: ಜವಗತಿಯ ಹೆಕ್ಕಳದ ಗಳಘರ್ಜನೆಯ ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಕೆಗಳ ನಾಯ್ತುಡುಕಿ ದವು ತಡೆದಖಿಳ ಮೃಗಕುಲವ (ತೊರವಾ. ೩–೩–೧೪).

[< ಕಡಿದು + ಅಗುಳಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಚಾರ(ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಆಚಾರ: ಇಂತಿದಂ ಮಾಳ್ಪುದಕೆ ಕಾರಣವನಱಿವು ಎನಗೆಂದೆನಲ್ ನೋಳ್ಪೊಡುಬ್ಬಟೆಯ ಕಟ್ಟಾಚಾರವೇನೆನಲ್ ಮಱುಮಾತುಗುಡದೆ ತೃಣದಣಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಸಾಮರ. ಹ. ೨೪೧–೨೨). [< ಕಡಿದು + ಆಚಾರ]

ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ(ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಅಪ್ಪಣೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆಜ್ಞೆ: ನೇಮಿಸಿ ಹರಿಪತಿಗಳನು ಕಳುಹಿದನು ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಲಿ ರವಿಜ (ತೊರರಾ. ೪–೮–೧೯); ತಲೆಯಾಳುಗಳ್ ಪರಿದರಂಬುಧಿವರೆಗೆ, ಸಾರುತೆ ಕಪಿಧ್ವಜಂ ತಾಂ ಮೆರೆವ ನಾಡೊಡೆಯರೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೬–೨೧೦); ತಲ್ಲಣದ ಕಟಾಜ್ಞೆಗಾಗಲಿ ಎಲ್ಲರೋಡಿದರ್ ಅರಸುತಾ (ಕಎವು. ೪೦–೬). [< ಕಡಿದು + ಆಜ್ಞೆ]

ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆ(ನಾ). ೧. ಬಿರುಸಾದ ಚಲನೆ: ರಾಘವನ ಕೈಗಾಡಿಕೆಯ ಕಣೆ ಕತ್ತರೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಖಳನವಯವವ ಬಗಿದುಗಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೭–೨೮–೨೨). ೨. (ಉಕ) ಕಚಗುಳಿಯಿಡುವುದು. 'ಕಟ್ಟಾಡಿಸು' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆಡಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಚಗುಳಿಯಿಡು: ಅವರಿಬ್ಬರ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಚಿಂದುಟಿ. ೯೮). [< ಕಡಿದು + ಆಡಿಸು]

ಕಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಳಸು; ಸುತ್ತುವರಿ: ಭಂಗಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಜಡೆಗಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಯುಂ ಮುಱಿಯೆ ಪೊಯಿಸಿದನುರೆಯಂ ಕೊನ್ನು ಧರೆಗೆಡೆ ತಗರ್ಗಡ ಯುವನೆನಿಸದೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಡುಜಾಣನೆನಿಸಲ್ಕೆ ಬಕ್ಕರ್ಮೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೪೦; 982); ಅಲ್ಲೆ ಗಾ ರ ರ ಂ ತೆ ಕಟ್ಟಾಡಿವಂದಣೆದಪ್ಪಿ ಹೊಯಿದರು ಮೊಗಲ ರಾವುತನ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೧೧೩). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣತಿ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ: 'ಸೋ ೯ ತ ಜನಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ಜನ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಬಾರದೆಂದು ಕಟ್ಟಾಣತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ . . . ' (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೨). [< ಕಡಿದು + ಆಣತಿ$_8$ (< ಆಣತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಾಣಿ, ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$, ಕಠಾಣಿ, ಕಡ್ಡಾಣಿ(ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು; ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಒಂದು ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂಱು ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದುವು ಒಂದು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಒಂದು ಸುಪ್ಪಾಣಿ (ಮನುಗುಂ. ೮೪); ಶ್ರೀಕಲಾವಾಸಿನಿಯವಳ ವಾಕೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಣಿ (ಭರಚ. ೩೬–೬೦). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸುಭಟರಲಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಬಾರೈ ತಂದೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೩–೩೨); ಪಣ್ಣಾಂಗನೆಯರ ಕುಲಕತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮದನಮೋಹಿನಿಯೆಂಬ ಲಲನೆಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫). ೩. ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಒಂದು ಕಂಠಾಭರಣ: ಕರುಣರಸವೆಂಬಂಥ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಪುರಂದ. ೧–೩೪–೧); ಮುತ್ತಿನ ಯೇಳುಸರಂಗಳ ಕಟ್ಟಾಣಿಯಂತೆ (ಸಾ ಗ ಂ ಧ. ೨೩೨–೨); ಕಾಳು ಕಡ್ಡೀ ಮಾರಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದೆ ಕಟ್ಟಾಣೊಂದರ ಘಳಿಗಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೋ (ನಾಪದ. ೨೬). (ಗು). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ. 'ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತು' ಪರಾ. **ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$**: ೧. ಕಟ್ಟಾಣೆ ಯಾವುದು ನಿಮ್ಮ ದೇಶದೊಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ . . . ಕಾಣಿಕೆಯನೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೬೫). **ಕಠಾಣಿ**: ೩. ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಕಠಾಣಿಯು ಜಗನ್ನಾಥನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೧); ವಾಲೆ ಮೂಗುತಿ ಅಣಿಮುತ್ತು ಕಠಾಣಿ (ವಿಪಕೀ. ೭). **ಕಡ್ಡಾಣಿ**: ೩. ವಾಣಿ ಕಮಲಾಸನನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಗಳ ಕಡ್ಡಾಣಿ . . . ನಟಿಸೊಲಿದು ರಸನಾಗ್ರ ರಂಗದಲಿ (ದೇವೀಮ. ೧–೪). [< ಕಡಿದು + ಆಣೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್ 'ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತು: ತಳತಳಿಪ ಪೊಸ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತೆಸೆವ ಮೂಕುತಿಯ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೬); ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಚೌಕುಳಿ ಕೊರಳೊಳಗಿಟ್ಟ ಪದಕ ಚಂದ್ರಹಾರ (ಕಂನವಿ. ೬–೬೧). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಮುತ್ತು$_5$]

ಕಟ್ಟಾಣಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕಡಗ ಭಾಪುರಿದ್ವಯ ಭುಜಪತ್ರ ಕಟ್ಟಾಣಿವಡೆದ ಕಂಧರದ ಮಾಲಿಕೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೧–೫೫೭). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್, ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್ಣೆನಿಸುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜೆ ಪಟ್ಟವರ್ಧನನ ಕೈವಿಡಿದು (ಭರಚ. ೯–೮೭). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಚೆಲುವೆ: ದಿಟ್ಟದೆಗೆಯದೆ ವಿಟರು ತಲೆದೂಗುವ ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಂಗಳ ಕಂಡರು (ಗೋಮಟೇ. ೧–೭೯). **ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್**: ೨. ಊಣಯವನು ಮೋಹದೊಳಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆ [ಪಾಕಾಂ. ವೆ] ಣ್ಗೊಲಿಯರೆ ವಿಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮–೬೧). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಪೆಣ್]

ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ(ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರ: ಕಂಠೀಸರ, ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಸರ$_6$]

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ: ಜನರಾರೂ ಅರಿಯದಿರಲೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯ ಕಟ್ಟಾಣೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೨). [< ಕಡಿದು + ಆಣೆ$_3$]

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_3$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (?): ದಿಸಿಗೂರುಳ್ ಬಾಟ್ವ ಪ್ರಜೆಗೆಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟೊಡು ಕಟ್ಟಾಣೆ ಮರ್ಯ್ಯಾದಿ ಕಾರಾಳ್ಕೆಗೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX (S), ಮಾಗಡಿ. ೧೨೯–೫; 800). [?]

ಕಟ್ಟಾನೆ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ಕಟ್ಟಾನೆ ಕಡಂಗಿ ಕೊಲ್ವ ತೆಜದಿಂ ಕೊಂದಂ ಮರುನ್ನಂದನಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೨); ಕಟ್ಟಾನೆಯುಮಂತುಟಲ್ಲ ಸರಿ ದಿಕ್ಕರಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೧೭); ಆನೆವಿನ್ನಣೆಯಪ್ಪುದೀ ಕಟ್ಟಾನೆಯೆಂದು ಕುಮಾರನಾ ಮದದಾನೆಯನು ಬೆಂಬರಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೩). [< ಕಡಿದು + ಆನೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲ(ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಜಟ್ಟಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತುಱುದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ತ ಘಟಿಯನಾಯದ ಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಜಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭–೧೩; 971). [ಕಟ್ಟಾನೆ + ಮಲ್ಲ]

ಕಟ್ಟಾಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಮನುಷ್ಯ; ನಿಷ್ಠಾವಂತ: ಅವನು ಕಟ್ಟಾಮನುಷ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಿಡಿಸದು (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಆರಿಸು: ಕಟ್ಟಾಯ್ದು ಬಲ್ಲಾಳ್ಗಳ ಜಟ್ಟಿಗರ ಯೋಧರ . . . ಚಿಕ್ಕ ಸೈನ್ಯವೊಂದನ್ನು ನೆರಪಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೬–೧೫). [< ಕಡಿದು + ಆಯ್$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ: ಇಱಿವಾಳ್ ರಣಕ್ಕೆ ತುಱಿಲಾಳ್ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೩೫). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಕಡ್ಡಾಯ; ಒತ್ತಾಯ (ಕ). ೩. ದೃಢನಿಶ್ಚಯ: ಎನಗೆ ಮಿತ್ರತ್ವ ಮನಿತೊಡಲ್ಲದೆ ಪೋಗೆನೆಂದು ಕಾಗೆ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭–೧೨); ನೀವು ಕಟ್ಟಾಯದಲಿ ನಡೆಸಿರಲು ನಾನು ದೊರೆಯಾಗಿಹೆನು (ನವರಾ. ೫–೭). ೪. ಮಿಗಿಲಾದ ಸೊಗಸು, —ಚೆಲುವು: ನಾಳೆಗಲ್ತೆ ಕಾಮನ ಕಟ್ಟಾಯದ ಹಬ್ಬಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪–೧೮). [< ಕಡಿದು + ಆಯ$_1$. P ತಮಿ. ಆಯ್ = ಸೌಂದರ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಯ$_3$ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ: ಮಾಜಿದರಂ ತವೆ ಕೊಂದ ಪೆಂಪು ಕಟ್ಟಾಯದ ಪೆಂಪು ಶಕ್ರನೊಡನೇಱಿದ ಪೆಂಪಿವು ಪೆಂಪುವೆತ್ತು ನಿಟ್ಟಾಯುಗಳಾಗಿ ನಿನ್ನೊಳಮರ್ದಿರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೬); ಪೊರೆವೋಗದ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ ಓರೆವೋಗದ ಛಲಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೬ ವ); ರಾವಣನ ಕಟ್ಟಾಯಕ್ಕೆ ಮಯಂ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭೯ ವ); ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ತಟ್ಟುಕ್ಕಿಱಿವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೩ ವ).

[< ಕಡಿದು + ಅಯ್ಯ$_3$]

ಕಟ್ಟಾಯಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿ ಚೆಲುವೆ: ತೀಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಾಯಿಲ್ಲದ ಕೂಸಿನಂತೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡೆಯುಂ ಕಟ್ಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟೀ, ಟ್ಟ]ಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ಕೆಟ್ಟ ಮನಮುನಱಿಸುವಂತೆ ಕಾಮುಪಿಶಾಚದಿಂ ಪುಗಪೆಡೆಯಂ ಪುಗೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ).

[ಕಟ್ಟಾಯ$_1$ + -ಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಾಯಕಾಱ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಶೂರ: ನಿಸರ್ಗಶೂರನುಂ ಕಟ್ಟಾಯಕಾಱನುಂ ಅಪ್ಪುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮ ವ).

[ಕಟ್ಟಾಯ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟಾಯತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಕಡೆದೆಱೆದಂತೆ ಕಟ್ಟಾಯತ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ತೊಡೆಹದಂತೆಸೆವ ಮೈಬಣ್ಣ ಅಡರುವ ಜವ್ವನದರಸು ಮಕ್ಕಳು ಬಹ ಕಡುಗಾಡಿ ಸೋಲಿಸಿತವನಾ (ಭರತೇ. ೬೭–೧೯). (ನಾ). ೨. ಅಣಿ; ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಸುವ್ರತಸೂತ್ರಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆರ್ಪು ... ಕಟ್ಟಾಯತನಾಗಿ ಚಳಿಯದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೫೬); ವೈಹಳಿ ಮಾಡಿದವಗೆ ಪಸಾಯನವಿತ್ತಾ ನೃಪತಿ ವೈಯಾರದಿಂ ತಾನೇಱುವೆನೆಂದು ಕಟ್ಟಾಯತಮಾದನಾ ನೃಪತಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೫).

[< ಕಡಿದು + ಆಯತ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು, —ಸೌಂದರ್ಯ. 'ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆಱು' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆಯತಿ]

ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು ಹೊಂದು, —ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆತ್ತ ಸತಿಯ ತಳೋದರ ನೆಟ್ಟನೆ ಹೊಱಹೊಮ್ಮಿತಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫).

[ಕಟ್ಟಾಯತಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗು: ಕಟ್ಟಾಯವಡೆದಿರ್ದನಂಗಜನಲರ್ಗೋಲ ಕೊಟ್ಟ ಮೋಹನಶಕ್ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೮). [ಕಟ್ಟಾಯ$_2$ + ಪಡೆ]

ಕಟ್ಟಾಯವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೊಗಸನ್ನು ಪಡೆ, —ಚೆಲುವನ್ನು ತಾಳು: ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಾಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿರಲು (ಮೋಹತ. ೩೬–೫). [ಕಟ್ಟಾಯ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಳಲಿಕೆ, —ಆಯಾಸ, —ಶ್ರಮ: ಕಸರಿಕೆಯ ಕಾಪಥದ ಕಟ್ಟಾಯಸವು ತಡೆಮದು (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೬); ರಾಯನ ಕಟ್ಟಾಯಸದ ತಪವ ಬಲ್ಮೆಯಂ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೫). [< ಕಡಿದು + ಆಯಸ್ಸ$_1$]

ಕಟ್ಟಾರತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಆರತಿ: ಕಟ್ಟಾರತಿಯ ಮಿರುಗುತಿಹ ಕನ್ನಡಿ ಸುಕಳಸಗಳ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೩೪–೩೪). 'ಉಪ್ಪಾರತಿ$_3$', 'ದೀಪಾರತಿ' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆರತಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಾರ್ಪು (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕಲಿತನ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ: ಧರ್ಮದಿನೋಜೆಯಿಂ ಸೊಬಗಿನಿಂ ಕಟ್ಟಾರ್ಪಿನಿಂ ಬಲ್ಪಿನಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೫).

[< ಕಡಿದು + ಆರ್ಪು$_1$]

ಕಟ್ಟಾವೈದಿಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಠಾವಂತ ವೈದಿಕ: ಅವರು ಕಟ್ಟಾವೈದಿಕರು (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ವೈದಿಕ]

ಕಟ್ಟಾವೈದ್ಯ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವ ವೈದ್ಯ: ಆತನು ಒಬ್ಬ ಕಟ್ಟಾವೈದ್ಯನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ವೈದ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಸರು 'ಕಟ್ಟಾಸಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಸಱು, ಕಟ್ಟಾಸರು (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಯಸ: ಮುತಿಯುಡುಗಿ ಡಗೆದೋಱೆ ಕಟ್ಟಾಸಱು ಮೊಳೆತು ಬಾಯೂಱೆ ತನು ಬೆಮರಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ (ಹಱಿಶಾ. ೬–೩೪); ಆಕಟ ಕಟ್ಟಾಸಱು ಮಹಾರಾಯರಿಗೆ ಬಂದುದೆ ಶಿವಶಿವಾಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೨–೫). **ಕಟ್ಟಾಸರು**: (ಶಾಂತನಾಗಿ, ಕಟ್ಟಾಸರಿಂದ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ, ಕುಲಗನ್ನು ನೆಮ್ಮಿರುವನು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೮೩–೧೦).

[< ಕಡಿದು + ಆಸಱು$_2$ (< ಆಸಱ್$_2$)]

ಕಟ್ಟಾಸುರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ: ಮಿಸರಗಂಡ ಬೊಯಲ ಪೋತರಾಜ ಕಟ್ಟಾಸುರ ಮದನಗೋಪಾಲ ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣಳ ನರಸಿಂಹನೆನಿಸುವ ಭಾಸುರಗಜಗಳ್ಳೆದಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೩–೪೦). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಅತ್ಯುಗ್ರತೆ: ಆಗಳಸುರಂ ಕಟ್ಟಾಸುರಂ ಕುಂದದ ಕೋಲ್ಗಳಸುಗೆಯ ಕೈಚಳಕದಿಂ ಪಗೆಗಳಂ ಘಾತಿಸಿ ಭೀತಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೨೩). ೩. ಅತಿ ರಭಸ, —ತೀವ್ರತೆ, —ವೇಗ: ಆಗಳಾ ಕಪೋತನಂ ಕಟ್ಟಾಸುರದಿಂದಟ್ಟುತ್ತೆ ಬಂದ ಗಿಡಗಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩–೨೦ ವ); ಕಟ್ಟಾಸುರದಲೊದಱಿದವು ಘನ ಗಂಭೀರ ಭೇರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೨೨). ೪. ಅತಿ ಕ್ರೌರ್ಯ: ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಕಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆದ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೧).

[< ಕಡಿದು + ಅಸುರ]

ಕಟ್ಟಾಸೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಕಡುಬಯಕೆ: ಪಲ್ಲವಿಕಂ ಬಿಟ್ಟಗಲಲಾಱದೆ ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿಂ ನುಡಿಯಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೨೯ ವ); ಅಹಂಕರಿಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿಂ ಬಂದು ಪತ್ರಂಗಟ್ಟಿಯುಲಿದೆ ಕೇಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೫೭); ಬೆರಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆಯೊಡನೆಯ್ದ ದಾನಾರ್ಥಿಯಾಗೆಱಗಿದ ಸದಾಳಿಗಳ ತೆವರಿ ನಿಸ್ಸಾರತೆಯ ಧರಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೭–೯).

[< ಕಡಿದು + ಆಸೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹಂಬಲು; ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿರುವಿಕೆ: ಇಂತಿದು ಈ ಮದನಯಾತ್ರೆಯ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಕರೆವಾಟದ ಕೆಣಕು ವೇಟದ ಆದಿಮುಂಗಳವೇನು? (ಮುಂತ್ರಶ. ೨೪–೧೩); ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದನು ಶಂಕಿಸಲ್ಕಾರದ ಸುಮುಹೂರ್ತ! (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೫–೧೫).

[ಕಟ್ಟಾಸೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಸೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅತಿಯಾಗಿ ಆಸೆಪಡು: ಇಳೆಯೊಳಗೆ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದಾನಿಯೆಂಬುದನು ಕೇಳ್ದೆಳಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆವಟ್ಟೆಯ್ತಂದು ಬೇಡಿ (ಹರಿಶಾ. ೭–೧೫). [ಕಟ್ಟಾಸೆ + ಪಡು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಳ್, ಕಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಕಡುಗಲಿ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಕಟ್ಟಾಳ್ ಮಾನುಸಗಣ್ಣ ಮನ್ನದ ಬಣ್ಣನಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬೪–೯; 885); ಅದಟೊಂದುತ್ತರಮಾಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೬); ಆನೆ ಪೋಗಿ ಕಾದುವೆನೆಂದು ತಱಿಸಂದು ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯೩ ವ); ಕಟ್ಟಾಳ್ ನೆರಂಬಾರ್ವರ್ ನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೪೬). **ಕಟ್ಟಾಳು**: ೧. ಪುಟ್ಟಿದ ಪದಿನೆಂಟು ವರುಷಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯ ಕಟ್ಟಾಳು ಕೈಕೊಂಬನೆಂದು ಸೆಟ್ಟನೆ ತಿಳಿದು (ಅಂಜಡ. ೪–೧೧೫); ಲೇಸಮಾಡಿದೆ ಭೀಮ ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಸಲೇ ನೀನವರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೩೦); ಹೊಸ ಹೊಂಜುರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಾಳು ಕಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸಿದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೩೭).

೨. ನಂಬುಗೆಯ ಅಡಿಯಾಳು, —ಸೇವಕ: ಆಳ್ದರ ನಡೆ ಸದಾಚಾರ ವೆನ್ನದಿದ್ದರೆ ಕಟ್ವಾಳು ಶಿಷ್ಯತನಕ್ಕೆ ಹೋಹ ಕಷ್ಟವ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೬೪೬); ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಕಟ್ವಾಳಾಗಿ ನೀ ನಡೆದೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೪೭–೪). [< ಕಡಿದು + ಆಳ್$_3$]

ಕಟ್ವಾಳು 'ಕಟ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ವಾಳುತನ 'ಕಟ್ವಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಟ್ವಾಳ್ತನ, ಕಟ್ವಾಳುತನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಪರಾಕ್ರಮ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೌರ್ಯ: ಪೆರ್ವಡೆವೆರಸು ಮಹಾನಿರವಿವೆರಸು ಕಟ್ವಾಳ್ತನದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೬); ಉಗ್ರಕೋದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು ವಿಮಾನದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಟ್ವಾಳ್ತನದಿಱಿಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೮೬ ವ); ಕಡುದಿನ್ನಣಂ ಬಡೆದು ಕಟ್ವಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). **ಕಟ್ವಾಳುತನ**: ಕಟ್ವಾಳುತನವಾಭರಣವವನೀಪಾಲಸುತರಿಗೆ (ಕುಮಾವ್ಯಾಸ. ೫–೩೧); ಕಟ್ವಾಳುತನವನು ಮೆಱೆದರಿದಿರಲಿ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರವೆ. ೬–೪–೯). [ಕಟ್ವಾಳ್ + -ತನ]

ಕಟ್ವಾಳ್ತನಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿಲಾದ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: ಸಿಡಿಲ ಪಡೆ ಕಾಲನ ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು ಕಟ್ವಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತಂತೆ ಮೆಱೆದು ನೆರೆದ ಪದಾತಿವ್ಯೂಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ) [ಕಟ್ವಾಳ್ತನ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗು: ಕಟ್ವಾಱಿದ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊಡೆಗಳನೆಯ್ದೆ ... ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೭೨). [< ಕಡಿದು + ಆಱು$_1$]

ಕಟ್ವಿಕೆ 'ಕಟ್ವಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ವಿಗೆ$_1$, ಕಟಿಗೆ, ಕಟ್ವಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮರದ ತುಂಡು; ಸೌದೆ; ಉರುವಲು: ಹಚ್ಚೆಯ ಕಟ್ವಿಗೆಯಂತೆ ಖಳರ ನುಡಿಗಳ್ಪಾಡದೆ ಇಱಿ ಪೊಲದ ನೀರಂತೆ ಕುಪಥಕ್ಕೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೪೪); ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆಗಳು ಕಟ್ವಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೬–೧೫); ಉರಿಗೆಂಡದೊಳಗವಳಿಗಟ್ವಿಗೆಯ ಕಟ್ವಿ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೧); ಬೆಂಕಿಯನುರುಹು ಕಟ್ವಿಗೆಯ ಹಾಕಿವರವರಂ ಕರಿ ಯಾಗಾಗ ಲೆಂಬ ಡೊಂಕಿಲ್ಲ (ಭರತೇ. ೨೬–೮೮); ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ, ಕಟ್ವಿಗೆಯಲ್ಲ ಅಂದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಡ್ಡಿ; ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ: ಚಿತ್ರವ ಬರೆವ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯ ಕಟ್ವಿಗೆಯಂತೆ ನೋಡಿದಡೆ ರೋಮ ಹಲವಾಗಿ ಬರೆವಡೆ ಕೂಡಿಹ ದಾರಿ ಒಂದೆಯಾಗಿ (ಅಂಬಿವ. ೫೪); ಅಂಕುಶದ ಕಟ್ವಿಗೆಯ ಧಾರೆಯ ಕಮಳ ದಳಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರಿಗಳನಳವಡಿಸಿದರು (ಕುಮಾವ್ಯಾಸ. ೩–೩). ೩. ಬೆತ್ತ; ಕೋಲು: "ಕಟ್ವಿಗೆ ವೇತ್ರದಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೪); ಕಟ್ವಿಗೆಯುಮನಡ್ಡಲಿಟ್ಟು ದೌವಾರಿಕರ್ ನಿವಾರಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೮ ವ); ಮಕುಟವರ್ಧನರಂ ಕಟ್ವಿಗೆಯೆತ್ತಿ ಮುಟ್ಟಮಿರಿಸುವ ವೇತ್ರಹಸ್ತ [ರಾ]ಕ್ರಮಣೆಯ ನಡುವೆ (ಬಸರ. ೬–೨೯); ಬಾಗಿಲಲಿ ಕಟ್ವಿಗೆಯ ಕೈಗಳಲಾ ಗುರುದ್ರುಪದ ನೃಪರು ನಿಂದರು (ಕುಮಾಆ. ೭–೨೦); ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಮೊದಲಾಗಿ ಕಟ್ವಿಗೆ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ವಿ ಸ್ನಲ್ಲವು (ಶಾಕುಂತ. ೬೧ ಅಡಿಟಿ). ೪. ಕಟ್ವಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಹೊಡಕೆ ಹೊಂಬಳಿ ಮಗಮೆವಟ್ಟ ಕಟ್ವಿಗೆ ಸಹ ಸರ್ವಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ... ಭೋಗಿಸೂದೆಂದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೨೩–೪೯; 1384). **ಕಟಿಗೆ**: ೩. ಶ್ರೀಪಾದಸೇವೆಯ ಕಟಿಗೆಯ ಅಹಮುದಖಾನನು ರಾಯರಿಗೆ ಧರ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಟಿಸಿದ ಧರ್ಮಸಾಲೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೭–೩; 1439). **ಕಟ್ವಿಕೆ**: ೧. ಪೊನ್ನಾಡ ಮಾದನ ಹಳಿಗೆ ಅಡಬರುವ ಕಯ್ಯಾಲು ಕಟ್ವಿಕೆ ಕಲ್ಲ ವರದರಾಜದೇವರ ಮುಖಮಂಟಪದ ಗೋಪುರದ ಕದವಿಗೆ ತರ್ಸಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ३–೭; 1430).

ಕಟ್ವಿಗೆಯವ = ೧. ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಕಾಯುವ ವೇತ್ರಧಾರಿ; ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಕಟ್ವಿಗೆಯವಂ ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ ದಂಡಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೪). ೨. ಕಟ್ವಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು ಅಥವಾ ಹೊರುವವನು (ಶ).

[< ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಿಕ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಿಗೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟೆ, ಕಟ್ಟೆಯ]

ಕಟ್ವಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಟ್ವಿದುದು; ಕಟ್ವಡ; ಕಟ್ವಣ; ಕಟ್ವೋಣ (?): ಪೋಳೆವ ಕಟ್ವಣಕದ ಕಟ್ವಿಗೆಗಳಂದಿಟ್ಟಣಮಾದ ತಳಿಗೊಳಂಗಳೊಳಾನೆ ಯಂತೆ ನೀರಾಟಮನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೫). [ಕಟ್ವು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ 'ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ್ತಿ, ಕಟ್ವಿಗೆಗಾತಿ, ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಯಲು ನಿಯಮಿತಳಾದ ರಾಜಸೇವಕಿ; ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ: ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸೆ ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ್ತಿಯರು ಮುಂದೆ ನಲವಿಂದಾ ನೃಪತನಯ ತಳರ್ದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೮೩). **ಕಟ್ವಿಗೆಗಾತಿ**: ನೆಲನ ನುಗ್ಗಡಿಸುವ ಕಟ್ವಿಗೆಗಾತಿಯರ ಬೇಡವೆಂಬುದು ನೆವವಾಯಿತು (ವಚಶಾ. ೫೬). **ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ್ತಿ**: ಗಲಬೆಯ ನಿಲಿಸುವ ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರುಲುಹೆಸೆದುದು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪–೫). [ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱ+-ತಿ$_1$(<-ಇತ್ತಿ)]

ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱ, ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ, ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ, ಕಟ್ವಿಗೆಗಾಱ (ನಾ). ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಕಾಯುವ ವೇತ್ರಧಾರಿ; ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಪ್ರತೀಹಾರಕನೆನೆ ಪೆಸರದು ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱಗೆ" (ಚತುನಿ. ೧೦೮); ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವರಥ ಪದಾತಿಗಳೊಂದಱೊಳೊಂದು ಪೊರ್ದಲೀಯದೆ ನಿಯಮಿಸುವ ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೪೬); ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವ ಪಡಿಯಱರ ಕಡಂಗಿ ನಡೆವರಂ ಜಡಿವ ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱರ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೯ ವ); ನರರತ್ನ ಸುರರಿತ್ತಲೆಂಬ ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱರುರವಣೆಗೇಳುತೆಯ್ದಿದನು (ಭರತೇ. ೪೪–೭೨). **ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ**: ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರರು, ವಂದಿಮಾಗಧರು, ಅಂಗರಕ್ಷಕರು (ಚಿಟ್ವಅ. ೮–೨). **ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ**: "ಕಕ್ಷಾ – ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರರೂ" (ಅಕಾನಿ. ೪–೩೦). **ಕಟ್ವಿಗೆಗಾಱ**: ಕಟ್ವಿಗೆಗಾಱರುಘೇಯುಘೇಯೆನುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೫೮); ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬ ಕಟ್ವಿಗೆಗಾಱನ ಕೈಯ ಕೂಗಿಸಿದನು ತೀಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೬–೧೪). [ಕಟ್ವಿಗೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ವಿಗೆಗಾತಿ 'ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ 'ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ವಿಗೆಗಾರ್ತಿ 'ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಟ್ವಿಗೆಗಾಱ 'ಕಟ್ವಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ವಿಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಯಲು ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಜಯಸ್ವಾಮಿಯ ನುಣ್ಣಾಡಿಯನವರ್ಗಿಡುವ ಸೆಳೆಯೆನೆ ಪಡಿಯಱಕೆಗೆ ಸುರವಧೂಟಿ ಕಟ್ವಿಗೆವಿಡಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ४–೮೧). ೨. (ಅಲಂ) ಮುಪ್ಪಾಗು: ನಿಟ್ವಿಲು ಮುಱಿಯದ ಮುನ್ನಂ.... ಕಟ್ವಿಗೆವಿಡಿಯದ ಮುನ್ನಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನೀಂ ನಿನ್ನನಱಿದು ಭಾವಿಸು ಜೀವಾ (ಕವಿಚ. I, ೫೧೦ ಚಿಕ್ಕ ಶ್ರಾವಕಾಚಾರ). [ಕಟ್ವಿಗೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಟ್ವಿಗೆವೆಣ್ (ನಾ). = ಕಟ್ವಿಗೆಕಾರ್ತಿ: ಗೆಲು ಹೆಂಗಳರಸಿಯೆಂಡೊಡನೆ ಕಟ್ವಿಗೆವೆಂಗಳುಲಿವುತಿದ್ದರು (ಭರತೇ. ೮–೮೫). [ಕಟ್ವಿಗೆ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕಟ್ವಿದಿರ್, ಕಟ್ವಿದಿರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದುಗಡೆ; ಸಮಕ್ಷ; ನೇರ ಇದಿರು; ಮುಖಾಮುಖಿ: ಆತಂಗೆ ಕಟ್ವಿದಿರೊಳ್ ನಿಲ್ವೊಡೆ ನೀನೆ ನಿಲ್ವೈ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೧); ದೊಸಮಾರನಗುರಿನ ಕಟ್ವಿದಿರೊಳು ನಿಲುವ ಗಂಡನಾವಂ ಧುರದೊಳ್ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೬–೩; 1244); ಈ ಸವಣನ ನಾಂ ಕಟ್ವಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು (ಜಯಶಾ. ೧೩–೪೦).

ಕಟ್ಟದಿರು: ಕಟ್ಟದಿರಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತನ ಕಂಡು ದೃಷ್ಟಿ[ಯಾ]ರೆ ಶರಣೆಂದೊಡೆ ಹುಟ್ಟೇಳು ಜನ್ಮದ ಪಾಪ ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂಗುವುದು (ಬಸವ. ೧೯೦); ಹರಿ ಸೃಜಿಸಿದನು ಮಾಯಾಸೂಕರನ ಕಟ್ಟದಿರಿನಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿತು ದಾಡೆಯ ಮಸೆದು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೯). [< ಕಡಿದು + ಇದಿರ್]

ಕಟ್ಟದಿರು ‘ಕಟ್ಟದಿರ್’ ನೋ.

ಕಟ್ಟನಿಯ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ: ಅರಿಯದಾನಾತ್ಮಿಯಲಿ ಕಟ್ಟನಿಯ ನಂಟೊಡನೆ ನೆರೆದಿರ್ಪ ನೀನ್ (ಮೂರುಸಾ. ೧೧೦-೪೨೧). [< ಕಡಿದು + ಇನಿಯ (< ಇನಿದು)]

ಕಟ್ಟರಿತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ: ಒಂದೇ ದೀಸಿಳೆಯ ಒಂದೇ ಕಟ್ಟರಿತ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೧೫-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಇರಿತ (< ಇರ್ಚಿತ)]

ಕಟ್ಟರುವೆ ‘ಕಟ್ಟಬುಂಬೆ’ ನೋ.

ಕಟ್ಟರುಳು (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ರಾತ್ರಿ: ಮಹಾಕಟ್ಟರುಳ ಮೋಹರವೆಲ್ಲ ಕಂಪಿಸಿಯಾದುದೆಂಬಂತೆ (ದೇವೀಮ. ೫-೧೫); ಕವಿದ ಕಟ್ಟರುಳಿನಲಿ ಹಡಗು ದೆಸೆಗೆಡುತಿರಲು (ಕವಿಕಾ. ೮೬). [< ಕಡಿದು + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಕಟ್ಟಸು, ಕಂಟಸು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟು: “ಕಟ್ಟಸು- ಬಂಧನೇ” (ಶಮಧಾ); ಕಾಡಾನೆಯುಂ ಕಟ್ಟಸಲೆಂದು ದಾವಿಗೆ ಪೋದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೨೧); ಲಾಯದಿ ಕಟ್ಟಸಿದ ಹಯವ ನಿರುತ ಕಟ್ಟಸಿ (ಸಂಧಪ. ೩-೧೫). ೨. ನಿರ್ಮಿಸು; ರಚಿಸು: ನಾಗವರ್ಮ್ಮನ್ ಕಟ್ಟಸಿದ ದೇವಿಗೆಜ್ಜೆಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨-೮; 968); ಹೊಸ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಸಿ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೦; 1047); ಕೆಱೆಯುಂ ಕಟ್ಟಸು ಬಾವಿಯುಂ ಸವಸು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೩೭-೪೪; 1380); ಗ್ರಾಮವಂನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೩೩; 1558). ೩. ಅಳವಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು: ಮಾರ್ಪಡೆಯಾನೆಯ ಕೆಲವಣಿಯಿಂದು ಡೆವಣಿಗಟ್ಟಸಿದನಾ ನರೇಂದ್ರಕುಮಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೭); ಬಲ್ಲಿತ್ತಂ ಕಬ್ಬೊನ್ನೊಳ್ ಕಟ್ಟಸಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೩); ಸುಯೋಧನನಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ನೃಪರು ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಬರಲಿ ಕಟ್ಟಸು ಪಾವುಡವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೧೪). ೪. ತೊಡಿಸು; ಅಲಂಕರಿಸು: ವಾರಣಾಸಿಯೆಪಳ್ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ] ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ಕಟ್ಟಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟ[ಫ]ಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೪-೧೯; 925); ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪಞ್ಚರತ್ನಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಸಿ ಮಹಾ ರಿತ್ವಿಜಗಳ್ಗೆ ಧಯುಮುಖಗೊಟ್ಟ ಫಳ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೫೨; 969). **ಕಂಟಸು₂**: ೩. ಅರಸಿಕೆಱೆಯ ಪುರದ ತುಂಬು ಮುಱಿದು ಬಿದು ಕೆಟರಲಾಗಿ ಆ ತೂಂಬನು ಬಿಚಿಸಿ ಸೋಧಿಸಿ ಬಲುಮಾನದ ಕಲಕು ಕಂಟಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೨೨-೧೩; 1527). [ಕಟ್ಟು₁+ -ಇಸು₂]

ಕಟ್ಟಸುಗೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು: ನೀಂ ದಿಟ್ಟಂ ದಿಟಮಾದೊಡೆನ್ನ ಕಟ್ಟಸುಗೆಯ ಕೋಲಂ ಪಟ್ಟಮುಱಿವುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೭-೧೪). [< ಕಡಿದು + ಇಸುಗೆ]

ಕಟ್ಟಱಕಾಱ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಇರಿಯುವವನು; ಉಗ್ರನಾದ ಯೋಧ: ಬಿಲ್ಲವರು ಕಟ್ಟಱಕಾಱರಾತನ ಜಡಗೆಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨). [< ಕಡಿದು + ಇಱ್₄ + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟಬುಂಬೆ, ಕಟ್ಟರುವೆ, ಕಟ್ಟಬುಪೆ, ಕಟ್ಟಬುವೆ, ಕಟ್ಟಬುಹೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ, ಕರಿಯ ದಪ್ಪನಾದ ಇರುವೆ; ಗೊದ್ದ: ಜೂಂಗಾಳೀಜಿ - ಕಟ್ಟಬುಂಬೆಗಳೆಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೨-೫); ಕಡಿವ ಕಟ್ಟಬುಂಬೆಗಳುಮಾವೆಡೆಯ ಸುರಿಸುವುದೊ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩). **ಕಟ್ಟರುವೆ**: ಆ ಸೈನ್ಯವು ಕಟ್ಟರುವೆಗಳ ಗುಂಪು ಚದರಿ ಹೋಗುವಂತೆ . . . ಓಡಿಹೋಗುವುದು (ಶ್ರಪಾಲು. ೨೪೫). **ಕಟ್ಟಬುಪೆ**: ಕರಿಯವು ಪಿರಿಯವು ಪವಣಿಸಲಱಿಯವು ಬಹು ವಿಧದಿನಾದ ಕಟ್ಟಬುಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟುಜುಪೆ] ತಗುಳ್ದಿರದಡಿಯುಂದಡರ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೧೮೦-೩೮); ಕಂಗಳಂ ಕಡಿದುವು ಪತ್ತಿ ಕಟ್ಟಬುಪೆಗಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆಗಲೊಳ್] (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೮೨). **ಕಟ್ಟಬುವೆ**: ಕಟ್ಟಬುವೆಯೋಳಿಯಂತೆಸೆವಸಿಯ ಬಾಸೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೬); ಮುಱಿದು ಲೋಕವ ನುಂಗಿದರೆ ಕಟ್ಟಬುವೆಯೋ ಕಾಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೪); ಬೆಟ್ಟವನು ಕಟ್ಟಬುವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹೆ] ಕವಿವಂದದಲಿ ಕವಿದುದು (ತೊರರಾ. ೫-೯-೨); ಉರಗನ ಮುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಬುವೆಯು ಕೊಱೆದಂತೆ ತಿಣಿನವ್ವುದೆಷ್ಟಱೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೫-೨). **ಕಟ್ಟಬುಹೆ**: ಬೇಸರದೆ ಕಾಳೋರಗನನಡ್ಡೈಸಿ ಕಟ್ಟಬುಹೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ಗಳು ಮಿಗೆ ವೇಡೈಸಿ ಕಡಿದಱೆಯಟ್ಟುವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೫); ಕಟ್ಟಬುಹೆ ಕಚ್ಚದರೆ ದಿಗ್ಗಜವಳುಕಿ ನೊಂದವುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೩೦೭); ಜಗಂಳ ಕೆಂಜಿಗ ಕಟ್ಟಬುಹೆಯೋತಿಯು ಗೊದ್ದ ನೆಗೆವ ಹಾವರಣೆ ಕೆಂಡೇಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೦). [< ಕಡಿದು + ಇಱುಂಬೆ]

ಕಟ್ಟಬುಪೆ ‘ಕಟ್ಟಬುಂಬೆ’ ನೋ.

ಕಟ್ಟಬುವೆ ‘ಕಟ್ಟಬುಂಬೆ’ ನೋ.

ಕಟ್ಟಬುಹೆ ‘ಕಟ್ಟಬುಂಬೆ’ ನೋ.

ಕಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು; ಹಿಡಿದಿಡು; ಸೆರೆಹಾಕು; ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ: “ಕಟ್ಟು - ಬಂಧನೇ, ಪಶ್ವಧಾನ್ಯರಸೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ಕಟ್ಟಿದ ಸಿಂಘಮನ್ ಕಟ್ಟೊಡೇನೆಮಗೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ಪೊಲ್ (ಇಅ. X, ೬೧-೯; 700); ಆವ ಗಂಡರುಮಂ ಕಟ್ಟಿಯೊ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವೆನೆನುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೮); ನಾಯುದಾಲ ಸೆಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಲ್ಕೆ ಟಿನ್ನಪ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೭); ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೮). ೨. (ನೊಗಕ್ಕೆ) ಹೇರು: ದಂತಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ನಿಡುನೊಗನ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೪೫). ೩. ಹೂಡು: ನೊಗದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೋರಿ (ಜ್ಞಾಸಾರ. ೬); ಊರಿಗೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯ್ತು ಏರುಕಟ್ಟೊ ಕಂದಯ್ಯ (ಜಗೀತ. ೯೦). ೪. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ರೂಪಿಸು; ಕಲ್ಪಿಸು: ಕಪ್ಪವರ ಪೊಬಲ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಱೆಯ ಕಾಲೆಳೆಗೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೫; 907); ಮಹದಂತಿ ದಂತದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದ ತೊಟ್ಟಿಲಂ ನಯದಿಂದ ಮೋಱ[ಸೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೩); ಕಟ್ಟುಗೆ ಕಟ್ಟಿದರ್ ಕಡಲಂ ಕಟಿಸೊಂತಿ (ರಾಣಾವ. ೧-೧೧); ಕಟ್ಟಿಯುಮೇನೊ ಮಾಳಿಗಾಜನ ಪೊಸ ಬಾಸಿಗಂ ಮುಡಿದ ಪೋಗಿಗಳೆಲ್ಲದೆ ಬಾಡಿ ಪೋಗದೇ (ಅನಂಪು. ೧-೪೫); ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣದ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೯). ೫. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತರುಬು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕೃಷ್ಣಯಂಬ ತೊಱೆಯ ಕಟ್ಟುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೨೨); ಪೋಪಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯುಂ ಕಟ್ಟಿಕ್ಕುಂ ಪಾವೊಂದು ಪಲವುತಲೆಯುಮ (ಚುಕ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೯-೨೫); ಧೀರುಗಳು ಕಟ್ಟಿದುದು ಬೀದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧); ಕಟ್ಟಿದ ವ್ಯೂಹಾಯಿಂತಿಗಳ ಸಂದಣಿ ದಾಂಬಟ್ಟಿಗರಿಡೆಯಾಟಿಸು ಕಟ್ಟಿದುದು (ಅಹಸಾಂ. ೯-೧೨೧). ೬. ತೊಡು; ಧರಿಸು: ಕಟ್ಟಿದುದೆ ಸಂಗೆ ಮುಟ್ಟಿದುದೆ ಕೆಲಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೨); ಬಳಿದ ನಿಸಿಯಿದ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪದೊಳ್ ಕಟ್ಟುಕಾವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೩); ಪೊನ್ನಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಮುಸಿಯುಂ ಕಟ್ಟುವೆನ್ನನಿಂ ಪೋಲ್ವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧). ೭. ತೊಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಮುತ್ತಿನ ಕೊರಳ್ಗೆ ಗೋಧಿಯ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದೊಡುದ್ಭಿಯಾಗದೆ ಹಾಹಾವುತ್ತೇ ಕಬ್ಬಿಗರಾಹುಸಿರಿದ ಕಾವ್ಯದ ಶಿಧ್ದಿ ಪರ್ದುಸುವುದು (ಶಿವಾಸ್ತ. ೫-೨೨).

೮. ಗಳಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಷೋಡಶಭಾವನೆಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ತೀರ್ಥಕರ ಮಹಾಪುಣ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಜಾಪು೦ಪು. ೧–೪); ಪೂಜೆಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವುದು ಪೊನ್ನಂ (ಸಮಪ. ೯–೯೧). ೯. ವಿಧಿಸು; ನಿಯಮಿಸು; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಕಟ್ಟಿದಾಯುಷ್ಯದ ವಿರಾಮದೊಳ್ ಸತ್ತು ನಾನಾ ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೬–೬ ವ). ೧೦. ತೀರ್ಮಾನಿಸು: ಏನೊಂದನಿಂದಿಗೊಲ್ಲೆವು ವ್ರತವೆಂದು ಸಂಧಾನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿದರು (ಭರತೇ. ೮–೨೮). ೧೧. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು; ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು: ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಱಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪಱಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಡೆಯೊ ಭೂಪರಿನಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೬); ಜಾಜಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳವಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸಕಪ್ಪ. ೯೩); ಸಂಭಾರಮಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಪಾಕವನೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಮಳವ ಕಟ್ಟುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೭೨). ೧೨. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸಾತ್ಯಕಿ ಹವಣ ನಱಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಿದನವರೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಟಿಲ] ದವು ಸುತ್ತಲು ಸಾವಿರಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೭); ಬಲದ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟಿತುರಿ ಕೆಂಬೆಳಗು ಕುಡಿದವು ಕರ್ಬೊಗೆಗಗಳಗ್ಗಳಿಡ ಬಾಣದ ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತ್ತು ರಿಪುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೫). ೧೩. ತೆಗೆದಿಡು; ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸು: ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧–೯; 1020?); ಬಿತ್ತಿಂಡಂ ಬೆಳೆದೊಕ್ಕಲ್ ಬಿತ್ತಂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೫). ೧೪. (ಎಮ್ಮೆ, ಹಸು ಮುಂತಾದುವು) ಗರ್ಭವಾಗು; ಗರ್ಭನಿಲ್ಲು: ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಕಟ್ಟಿದ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಈಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೫); ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೬೦). ೧೫. ಮಂತ್ರದಿಂದ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮಾಟಮಾಡು. ೧೬. ಸಲ್ಲಿಸು; ಪಾವತಿಮಾಡು; ಜಮೆಮಾಡು: "... ಒಟ್ಟು ಮತಗಳ ಪೈಕಿ ಹತ್ತನೇ ಒಂದು ಭಾಗವಾದರೂ ಬರದಿದ್ದರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಣ ತಿರುಗಿ ಬರೋದಿಲ್ಲ" (ರಾಯುಕ. ೯೫); ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹಣ ಕಟ್ಟು (ರೂಢಿ). ೧೭. ಮುಚ್ಚು: ದಾರಿ ಕಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೮. ಇಳಿಯಬಿಡು; ನೇತುಹಾಕು: ತೊಟ್ಟಿಲು ಕಟ್ಟು (ರೂಢಿ). ೧೯. (ಬೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ನಿರ್ಧರಿಸು: ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿಂ ಕಟ್ಟುವಚ್ಚರಿಯಿಂದಾ ಪುರದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವರದರ್ ತಾಮಿಂತು ವಿಭ್ರಾಜಿಪರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೧೨೧). ೨೦. (ಆಲಂ) ಸಾಕು; ಬೆಳಸು: ಅವನು ನಾಲ್ಕು ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕಟ್ಟಾಗು = ೧. ನಿಂತುಹೋಗು; ತಡೆಯಲ್ಪಡು: ಈ ತಗ್ಗಿನೊಳಗೆ ಹೊರಗಿನ ಬೆಳಕೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಗಿ, ತೀರ ಕತ್ತಲೆಯುಂಟಾಗಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೭೩); ಸಾಯಂಕಾಲವಾದೊಡನೆ ದಾರಿಗಳು ಕಟ್ಟಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ನಾಕಥ. ೨೭); ಈಗ ಬಾಡಿಗೆ ಬರುವದು ಕಟ್ಟಾಯಿತು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೩೧). ೨. ನಿಯಮವಾಗು; ನಿಯತವಾಗು (ಕಿ). ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್, ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ಬೆಡಬೆಡಬೆಂದಿನಿಬರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವ ಕಣಿಯೇಂ ಪೇೞಂ (ಆದಿಪು. ೯–೪೦); ಇನಿತು ಪುಣ್ಯಂಗಳಂ ನೀ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ (ಬಸಪು. ೧೭–೩). ೨. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತರುಬು: ಅದಟನ್ನೆತರೆ ಹೋಗಲೀಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಥ ಭೀಮನೊಳು ಬಲುಗಾಳೆಗವ ಹಿಡಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೬೩). ೩. ಹೂಡು; ತೊಡಗು: ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಸಿಂಗದೊಳ್ ಕದನವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೊಕ್ಕಲಾಗಿರ್ದು ಬಾಳುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೩೩–೨೪). ೪. ತೆಗೆದಿಡು; ಮೀಸಲಾಗಿಡು: ರಿಪೇರಿ ಕೆಲಸ ವಗೈರೆ – ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ೧೦,೦೦೦ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಿ (ಯೋಧಪು. ೨೫). ೫. ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಪರವಹಿಸು: ಅತ್ತ ತಾಯಿ, ಇತ್ತ ಹೆಂಡತಿ ... ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚಿನದು? ಯಾರನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಾರ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೧). ೬. ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು: ಅಂಥ ಗಂಡ, ಇಂಥ ಮಗ – ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ನಾನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಿ ಬಾಳು ಮಾಡುತ್ತೇನೋ (ಬಿತಂಬಾ. ೧೦೧); ನಾಳೆ ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೋಡುವಳು, ನೋಡು! (ಚಂದ್ರಸ. ೮೮). ೭. ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು: ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? (ರೂಢಿ). ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಬುತ್ತಿ = (ಆಲಂ) ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು; ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ ವಿಷಯ: ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ, ಕೈತುಂಬ ಹಣ, ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಬುತ್ತಿಯಂತೆ ಕೂಡಿಬಂದುವು (ಪುನರು. ೩೫೧). ಕಟ್ಟಿಡು = ೧. ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸು; ನಿಗದಿಪಡಿಸು: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವಿಯೂ ತನಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ತನ್ನ ಪಾಲನ್ನು... ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXV ಪೀಠಿಕೆ, ಅಡಿಟ); ಪದವಿ ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ನಂಟರಿಷ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಗೆ ಕಾಣ ಕೊನೆಗೆ (ಇರಜಾಪ. ೯೨–೫೦). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ನಿನ್ನ ಬಡಿವಾರವೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಡು; ನನ್ನೆದುರು ಅದೆಲ್ಲ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕಟ್ಟಿತು, ಕಟ್ಟಿದುದು = ಕರ್ಮಫಲ; ದೈವದಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾದದ್ದು; ಹಣೆಬರಹ: ಕಟ್ಟಿತನಿನ್ನಾವನುಂ ಕಳೆವನ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೮೮); ಕಟ್ಟಿತನಾರ್ಗಂ ಕಳೆಯಲ್ ಸಟ್ಟನೆ ಬಾರದವೋಲ್ (ಅನಂಪು. ೧೨–೩೬); ಅರ್ಗಮೇಂ ಬಿದಿಯ ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬–೭೪). ಕಟ್ಟಿದಆವು = ಗರ್ಭನಿಂತ ಆವು; ಗಬ್ಬವಾದ ಆಕಳು: ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ–ಈದ ಆವು; ಕಟ್ಟಿದ ಆವು; ಕನೆಯ ಆವು ... ಬಗೆಬಗೆಯವು (ಧಾಪಾಶಾ. ೨೫೬). ಕಟ್ಟಿದಲಗು = ೧. ಸದಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಲಗು, —ಕತ್ತಿ; ಸಿದ್ಧಖಡ್ಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಲಗೈ ಬಂಟ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಿಪುಮಂಡಳಿಕ ಸರಭಭೇರುಂಡ ನೆರೆವಡೆ ಗಂಡ ದಂಡಮಣಿಜೀವಂ ಗೋಮನಸಿಂಗ ಶ್ರೀಮಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರ ಕಟ್ಟಿದಲಗು ಕುಮರಂ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವರಸರ ಮಹಾಪಸಾಯಿತಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೩೦–೧೯; 1145). ಕಟ್ಟಿಬರ್, ಕಟ್ಟಿಬರು = ೧. ಮುತ್ತಿಬರು; ಗುಂಪಾಗಿ ಬರು; ಆವರಿಸು: ಕಪ್ಪುರದ ಪಪ್ಪುಳಕ್ಕಂ ಮಱುದುಂಬಿವಿಂಡು ಮುಂದೆ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಬರೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಂದು ರೂಪು ರೇಖೆವಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೨–೨೮ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಮನಸ್ತಾಪವಾಗು; ಜಗಳವಾಗು: ಇತ್ತಲಾಗಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಂಪನಿಯವರಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಟ್ಟಿಬಂದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೯). ಕಟ್ಟಿಹೋರು = ಛಲದಿಂದ, ಬಿಡದೆ ಜಗಳವಾಡು: ಎತ್ತ ಮಾತಿನವಾಸಿಗೆ ಮಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡರಂತೆ ಕಟ್ಟಿಹೋರುತ್ತ ತಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳುಗುದಿವುತ್ತ (ಸರ್ವವ. ೧೨೦–೬೩೫); ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹೋರಲೇಕೆ (ಕವಿಚ. II, ಅನುಬಂ. ೫೧).

[ದೇ. ? ತಮಿ. ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್; ಕೊಡ. ಕೇಟ್ಟ್; ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ಕೋಲಾ. ಕಟ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ್; ಗದಬ. ಕಟ್, ಕಟ್ಟ್]

ಕಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಬಂಧನ; ಸಂಕೋಲೆ: ಗಜಂ ಸೊರ್ಕಿ ಮಸಗಿ ಕಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು] ಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಱಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೧೦); ಸಾಯೆ ಸರಸಂ ನುಡಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗಳಂ ತಾನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯ ವ); ಕಟ್ಟಿ ಬಡಿದಪನೊ ಇವಳಂ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಕುಟ್ಟುತಿರ್ದಪನೊ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೧೩); ಬಿಗಿದ ಮೂಟೆಯ ಕಟ್ಟು ಸಡಿಲವಾದರೆ ಧಾನ್ಯವೊಗುವಂತೆ (ಭರತೇ. ೧೮–೪೪); ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದರ ಅಭಾವವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದರ ಕಟ್ಟೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆಪಾ. ೮).

೨. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಗೊಟ್ಟಲ್ವೆಟ್ಟು ಮೇರೆ ಆಗ್ನೇಯಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕೊಯಲೇರಿ ಕಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೧೯; 11ನೆಯ ಶತ). ೩. ಚೌಕಟ್ಟು; ಅಣಸು: ನಾಡೊಳಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಕಟ್ಟಂ ಮಾಡುವನ ಪೊನ್ನನಿಕ್ಕಿ ಮಾಟ್ಪವೋಲ್ (ಸಮಸ. ೩-೬೨); ಚಿನ್ನದ ಹರಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟು ಮುತ್ತುಗಳುನ್ನತ ಕುಚ್ಚುನಿಟ್ಟಗಳ ಸನ್ನಾಹದ ಬಲು ಭಟರು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪೫). ೪. ಅಪ್ಪಣೆ; ಶಾಸನ; ಆಜ್ಞೆ: "ಕಟ್ಟು ಇತಿ ಅನುಲ್ಲಂಘ್ಯೋ ನಿರ್ಣಯಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ಈ ಕಟ್ಟಮ್ಮಡಿಸಲಿಸಲೆನ್ದು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪-೫; 902); ಬಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ನೀವು ದೂರದಿ ಬಪ್ಪಂತು ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿ ರ್ದಿಂತುಟಾಯ್ತು (ಧರಚ. ೨೩-೮೦). ೫. ಸಿವುಡು; ಪಿಂಡಿ; ಕಂತೆ: ಅವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಅರ್ಧ ಕಟ್ಟು ವಿಳ್ಳೆದೆಲೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಬೈಸರ್ವ. ೧). ೬. ಎಮ್ಮೆ, ಹಸು ಮೊದಲಾದುವು ಗರ್ಭವಾಗುವುದು. 'ಕಟ್ಟು ಗಡಸು' ಪರಾ. ೭. ದಿಗ್ಬಂಧನ: ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗದಂತೆ ಅವರು ಮನೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಮಾಟ; ಮಾಯ. 'ಕಣ್ಣಟ್ಟು' ಪರಾ. ೯. ಬಹಿಷ್ಕಾರ: ಯಾವುದೋ ಅಪರಾಧಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೧೦. ಮರೆ: ಅಡಕೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ತೆಂಕು ಕಟ್ಟು ಆವಶ್ಯಕ (ರೂಢಿ). ೧೧. ಕಾಗದ, ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಡತ: ಶಂಕರಪ್ಪನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ... ದಪ್ಪವಾದೊಂದು ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು (ರಂಗಕ. ೨೦).

ಕಟ್ಟುಪಡು = ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಶಿಸುಗುಳನಪ್ಪ ಬೈಕಂಗುಳಿಯುಮಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಕಳ್ಳನುಮಂ ಕಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೪೦-೬). ಕಟ್ಟಿಕ್ಕು = ಗಾಯಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಹಾಕು: ಮಸೆಯುಗ್ರುಕ್ಕೆಗಳಂ ಸೀಳ್ದರಲ್ ನೊಂದು ಒಸೆದು ಕಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಮೇಹಾರಯ್ದು ಹುಲಿಗುಲಿಯ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೯೯). ಕಟ್ಟನಜ್ವರ = ೧೫, ೨೦, ೩೦ — ಹೀಗೆ ನಿಯಮಿತ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ಜ್ವರ: ಅವನಿಗೆ ಬಂದ ಕಟ್ಟನಜ್ವರಗಳು ಬೇಗನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧೯). ಕಟ್ಟುಮಾಡು = ೧. ಕಟ್ಟಿಹಾಕು; ಕೈಕೋಳ ತೊಡಿಸು; ಸೆರೆಯಿಡು (ಕ). ೨. ನಿರ್ಬಂಧಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಬಡತನದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಕಾಲ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದುದೂ (ಕೃಮಹ. ೧೨೩). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು: ಮುಟ್ಟಬೇಡ ಮುರಹರನ ದಾಸರನು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಯಮನು ತನ್ನ ದೂತರಿಗೆ (ಕನಕ. ೬೪-೪೫); ಸಮಾಚಾರವಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದು ಸನ್ನಂ ಕಟ್ಟುಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿಯಿರುವನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬೧-೧೪). ಕಟ್ಟುಹರಿದಪಂಜು = ೧. ಕಟ್ಟುಸಡಿಲಿ, ಮಿತಿಮೀರಿ ಉರಿಯುವ ಪಂಜು. ೨. (ಅಲಂ) ಹದ್ದು ಮೀರಿದುದು; ಎಲ್ಲಾ ಆಧುನಿಕ ದೇಶಭಾಷೆಗಳೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪತ್ರಲೇಖನದಲ್ಲಿ, ಈಗ ಬಹು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿವೆ. ಕಟ್ಟನ ಕಷ್ಟವಿರಲಿ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅವು ಕಟ್ಟುಹರಿದಪಂಜುಗಳಾಗಿವೆಯೇನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೯೪).

[< ಕಟ್ಟು₁. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್; ಕೊಡ. ಕೇಟ್ಟ್; ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ; ಗೊಂಡಿ. ಕಟ್ಟಾ]

ಕಟ್ಟು₃ (ನಾ). ೧. ಬೇಳೆ, ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ನೀರು, —ಸಾರ, —ರಸ: "ಕಟ್ಟು-ಬಂಧನೇ, ಪಕ್ವಧಾನ್ಯರಸೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತುರಗಕ್ಕಿಕ್ಕುಗೆ ... ಪೆಸಱ ಕಟ್ಟನಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೯); ಹುರುಳಿಯ ಕಟ್ಟನೊಳು ಕೆಲವನೊತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೨); ಹೆಸರು ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಕುರಿಒಂ. ೪೭); ಹುರುಳೀ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದವಗೆ ಕುದುರೇ ಬೆಲೆ ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಳೆ ಕುಚ್ಚಿ ತೆಗೆದ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾರು, —ಎಸರು: ಕಟ್ಟಂಬುಱು ರಸವಿಶೇಷದೊಳ್ (ದಶಕು. ೧-೨೨ ವ); ಪಾಟೊಡಲ ನೆತ್ತರ್ ಪಿಱಿತಿನಿವಡೆಗೆ ಪಗಲ ಬೋನದೊಂದು ಕಟ್ಟಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೦).

ಕಟ್ಟನಾಂಬರ, ಕಟ್ಟನಾಂಬ್ರ = ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟಿನ ಸಾರು: ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕದಳೀಫಳ್ಯದಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬರಾ ಉಂಡಿಗಡುಬು (ಶಂಽಫ. ೩೬-೧); ಹುರಕ್ಕಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕದಲಿ ಫಳ್ಯದಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬ್ರಾ (ಶಂಽಫ. ೨೩-೧).

[ದೇ. ∥ ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್]

ಕಟ್ಟುಂಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಕರಮೆಸೆವ ದೊಗರಂ ಕಟ್ಟುಂಗರೆ ತಿಱಿಕಲ್ ಚೆಂಡುಗಳನೊಱಲ್ದಾಡುತುಮಾ ತರುಶಾಖೆಗಳುಯ್ಯಲನಾದರದಿಂದೆಸೆಗುತ್ತೆ ಬಾಲಮುಧ್ಯದೊಳಿರ್ದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೧೫೯). [?]

ಕಟ್ಟುಂಗವಳ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಸೇನಾನಿಗೆ ಕೆಯ್ಸಾರೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೃಪಘಟಿಗಾರಾಜಕಮಾದುದಂದು ಕಟ್ಟುಂಗವಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೪). [ಕಟ್ಟು₁ + ಕವಳ]

ಕಟ್ಟುಂಗೂಳ್, ಕಟ್ಟುಗೂಳು₁ (ನಾ). ೧. = ಕಟ್ಟುಂಗವಳ: ಹಸಿದು ನಿಬ್ಬಣಿಗರೆಲ್ಲಂ ಬಂಡಿಯಿಂದಿಳಿದು ಎಸೆವ ಕಟ್ಟುಂಗೂಳನಾನಂದದಿಂ ತೆಗೆದು (ಹಂಗೂರ. ೯೫-೨೫). ಕಟ್ಟುಗೂಳು₁: ೧. ಅದು ಧ್ರುಷ್ಟನ ಕಯ್ಯ ಕಟ್ಟುಗೂಳು (ಕೋಲಶಾಂ. ೫೮); ಅಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗೂಳ ಕಕ್ಷದೊಳಿರಧಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೯೧); ಕಟ್ಟುಗೂಳನು ಹೊತ್ತು ಮಾನವ ಬಟ್ಟೆಯಲಿ ಕಡುಬಳಲಿ (ಅಮೃತ. ೮-೧೯). ೨. ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ: ರಸ ರಸಾಯನ ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಚಲುಪಾಲು ಕೆನೆಮೊಸರೆಂದಿವಂ ಬಡಿಸುವುದ ಕಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೧೦).

[ಕಟ್ಟು₁ + ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್₁)]

ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆ (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕಠಾರಿ: ಅಟ್ಟುಂಜಗಳಂ, ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆ (ಶಮುದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯ್ಯನೊರೆಗೆಳೆದುಕೊಳುತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದು, ವಿಕ್ರಮರಾಯನಿಗೆ ನಿಂತು) (ಬಟ್ಟಿ. ೨೯-೫). [ಕಟ್ಟು₁ + ಸುರಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುಂಜೋಳ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಕುಪ್ಪಸ, —ರವಕೆ: ಕಟ್ಟುಂಜೋಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಜೋಗ], ಏಱುಂಜವ್ವನಂ (ಶಮುದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಟ್ಟು₁ + ಚೋಳ₂ (=ಚೋಲ)]

ಕಟ್ಟುಂದೆಱು, ಕಟ್ಟುತೆಱು (ನಾ). ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ನಿಗದಿಯಾದ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಬಾಳಂಗೆ ಕಟ್ಟುಂದೆಱು ಕೋಟೀಶ್ವರ ದೇವರಂಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೦೮-೮; 1323); ಉಳ್ಳೂರ ದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟುಂದೆಱಾಗಿ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ೧ ಹೊಂನ ನಡಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೩-೨೭; 1400). ಕಟ್ಟುತೆಱು: ಗುರುವಾರದಲು ತ್ಯಾಗಬಿಗೊಡಲ ಸ್ಥಳವ ಕಟ್ಟುತೆಱು[ವ್] ೧೨ ವನು ಬಟ್ಟಕಳದ ಮರ್ದ್ದವೆಳದ ಕುಟುಂಬದವರು (ಕಇ. I, ೩೭-೭; 1414?).

[ಕಟ್ಟು₁ + ತೆಱು₂ (< ತೆಱೆ₈)]

ಕಟ್ಟುಂಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಟ್ಟುಂಪಟ್ಟುಂ ತಗಪಟ್ಟುಂ ಸೆರೆಯೊಳಿರ್ದುಂ ಅಳಲದೆ ಬೇಸಱದೆ ಮುನಿಯದೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೪೮-೧೪).

[ಕಟ್ಟು₂ + ಪಡು₁]

ಕಟ್ಟುಂಬಗೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢಚಿತ್ತ: ಲೋಗರ್ ಪರಮೇಶನಂ ಕಟ್ಟುಂಬಗೆಯಿಂ ಪಿಡಿದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೧೪).

[< ಕಡಿದು + ಬಗೆ]

ಕಟ್ಟುಂಬಣ, ಕಟುಂಬಣ (ನಾ). = ಕಟ್ಟುಂದೆಱು : ನಿಬಂಧ ಶಾಸನಂ= ಕಟ್ಟುಂಬಣದ ಶಾಸನಂ (ಶೀತಿವಾ. ೨೯–೩೩). **ಕಟುಂಬಣ**: ಪ್ರತಿ ವಂಷಕ್ಕಂ ಕಟುಂಬಣವಾಗಿ ಕಿಱಿಯ ದೀಪಾವಳಿಯಲು ತಿಱುವ ಅರುವಣಂ ಗದ್ಯಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೯–೩೦ ; 1148).

[ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಪಣ$_{1}$]

ಕಟ್ಟುಂಬಳಿ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಉಂಬಳಿ, —ಕೊಡುಗೆ : ಈ ಕುತ್ತೋಲೆಮುರಿಯಲ್ಲಿ "ಪ್ರಭುವಳಿತವಾದ ಕಟ್ಟುಂಬಳಿ" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣೆಯಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೬–೨). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಉಂಬಳಿ]

ಕಟ್ಟುಕ, ಕಟುಕ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವವನು : ಕಟ್ಟುಕಂ, ತಟ್ಟುಕಂ (ಶಮುದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸುಳ್ಳು ; ಕಟ್ಟುಕಥೆ : ಕಟ್ಟುಕ ಪುರಾಣವಂ ದಿಟ್ಟತನದಿಂ ಪಿಡಿದು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೧–೩) ; ನಾಣಿದಕ್ಕೊಡಬಡುವೆನೇ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕಕ್ಕಾನಂದಿಪೆನೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೫೯) ; ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುಕವೆಂದು ಕೀಳ್ಪಡಿಸಲು ನನಗಿಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ವಿಗಹ. ೪೮–೧೦). **ಕಟುಕ$_{3}$** : ೨. "ಕಟುಕಂ ಕೊಡಲ್ ನುಸುಳೆಂದು ನೆಱೆ ಪುಸಿಯೆನಲ್ಕನೃತಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೫೯).

[ಕಟ್ಟು$_{1}$ + –ಕ$_{3}$]

ಕಟ್ಟುಕಂಬ 'ಕಟ್ಟುಗಂಭ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಭಿಕ್ಷುಣೀ ಸಂಘಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿದ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾಗ (ರಾಮರಾ. ೧೬). ೨. (ಕರಾ) ಯಥಾಪ್ರಕಾರದ್ದು ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು : ಇಂದು ವಿಶೇಷವೇನಿಲ್ಲ, ಬರೀ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕಟ್ಟಳೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_{1}$)]

ಕಟ್ಟುಕಡಹ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೀವ್ರವಾದ ಕಳವಳ, —ತೊಳಲಾಟ: ಇದೆಲ್ಲಂ ಕರ್ಮರಾಜನ ಪರಿಣತಿಯೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕಡಹಮಂ ಕಳೆವಂದು ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದರಮನೆಗೆ ವಂದು ಕತಿಪಯದಿನಮಿರ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೧೯). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕಡಹ$_{2}$ (< ಕಡೆಪ)]

ಕಟ್ಟುಕಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಿಸು, —ಮರುಗು; "ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು, ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): "ಕಟ್ಟುಕಡೆ – ಮನೋನಿರೋಧೇ" (ಶಮುಧಾ. ಸ) ; ಮುನ್ನಂ ಮೈತ್ರೇಯರ್ ಕೊಟ್ಟೂರುಭಂಗ ಶಾಪಮಂ ನೆನೆನೆನೆದು ಮನದೊಳ್ ಕಟ್ಟುಕಡೆದು (ಗದಾಯು. ೪–೪೩ ವ) ; ಮಯ್ದುನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಕ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಡೆದು ಮನದೊಳ್ ಸೈರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೨ವ) ; ಭರತಂ ಕ್ರಮಂದಪ್ಪಿ ಸಾಕೇತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಮನೊಡಂಬಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕಟ್ಟುಕಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩೭) ; ಇವರ ತನುಗೆ ತಗದಾಹಾರಮನಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಕಟ್ಟುಕಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೫ ವ).

[< ಕಡಿದು + ಕಡೆ$_{1}$]

ಕಟ್ಟುಕಣಜ (ನಾ). (ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ಕಣಜ, —ಗಳಗೆ : ಎರಡು ಕಟ್ಟುಕಣಜಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ತುಂಬಿದೆ (ಬಿಳುಮ. ೧೧೭).

[ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕಣಜ$_{1}$ (< ಕಣಂಜ)]

ಕಟ್ಟುಕತೆ (ನಾ). ವಾಸ್ತವಿಕವಲ್ಲದ ಸಂಗತಿ; ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಥೆ : ಇದೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕತೆ! (ಕಂಕಕೂ. ೬) ; ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭೀತಿ ಕಟ್ಟುಕತೆಯಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೬೦); ಈ ಕಟ್ಟುಕತೆಯನ್ನು ಅದರಷ್ಟಕ್ಕೇ ನೀಗಿಬಿಡಬಹುದು (ತುಳುನಾ. ೧೮). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಕತೆ]

ಕಟ್ಟುಕಥೆ (ನಾ). = ಕಟ್ಟುಕತೆ : ಅದ್ಭುತ ಮಹಾದ್ಭುತಗಳ ಕಟ್ಟುಕಥೆ ಕೇಳುವುದೆಂದರೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೦೭). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಕಥೆ]

ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಅಣೆಕಟ್ಟಿನಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವ ಕಾಲುವೆ: ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕಾವೇರಿ ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆಯೊಳಗಾದ ಬಲ್ಲಾಳಪುರದ ಸ್ಥಳ . . . ಹೇಮಾವತಿಯ ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆಯೊಳಗಣ ವರಾಹನ ಕಲಹಳಿ ಸ್ಥಳ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೮–೪ ; 1544).

[ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕ್ಕು (ನಾ). ಗಡುಸಾದ ಉಕ್ಕು : ಮಸಗಿದನು ನಿಮ್ಮಾತನುಗಿದೆಬ್ಬಿಸಿದ ಹುಲಿಯೋ ನೊಂದ ಹಂದಿಯೊ ಹಸಿದ ಭುಜಗನೊ ಕಾದ ಕಟ್ಟುಕ್ಕಿನ ಛಡಾಳಿಕೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೭).

[< ಕಡಿದು + ಉಕ್ಕು$_{3}$ (< ಉರ್ಕು$_{4}$)]

ಕಟ್ಟುಗಂಭ, ಕಟ್ಟುಕಂಬ (ನಾ). ೧. ಕಸರತ್ತು ಮಾಡಲು ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ : ಕಾಮುಕ ಪಶುಬಂಧನ ಯೂಪಸ್ತಂಭ ಕಾಮ ಜಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟುಗಂಭ ಎನಲೊಪ್ಪಿದುವಾ ಪುಗ್ಗಿಯೆಸೆವೊಳ್ತೊಡೆಗಳ್ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೦). **ಕಟ್ಟುಕಂಬ** : ೧. ಗರಡಿ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟುಕಂಬ (ರೂಢಿ). ೨. ದನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ (ಚ). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಕಂಭ]

ಕಟ್ಟುಗಡಸು (ನಾ). ೧. ಬೆದೆಗೆ ಬಂದ ಕಡಸು, —ಹಸು : "ಕಾಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆದೆಯಾದ ಆಕಳು" (ನಾಚಿರಾ. ಚ). ೨. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವಳು ; ಜವ್ವನೆ : ಈ ನನ್ನ ಕಟ್ಟುಗಡಸಿನ ಮಯ್ಯೆಂಬ ಹೊನಹಿನ ಪಾತರದಲ್ಲಿ ಎಸಂಟ್ಟಿರುವ ರೂಪ ಸೌಂದರ್ಯ ಯವ್ವನ ಶೃಂಗಾರ ಕಲೆಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಸವಗಳನ್ನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೯–೧೫). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕಡಸು$_{1}$]

ಕಟ್ಟುಗಾಣ 'ಕಟ್ಟುಗಾಳ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ರಚನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನಟನಿಗೆ ಮಾತುಗಳ ಕಟ್ಟುಗಾರಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ನರ್ತಕನಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). [ಕಟ್ಟುಗಾರ್ತಿ + –ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟುಗಾವಲಿಗ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಕಾವಲು ಮಾಡುವವನು : ಕಾಮದೇವನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಕಟ್ಟುಗಾವಲಿಗರಂತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩–೯೩). [ಕಟ್ಟು$_{3}$ + ಕಾವಲಿಗ]

ಕಟ್ಟುಗಾಳ, ಕಟ್ಟುಗಾಣ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದಗಾಳ ; ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾಡಿದ ಕೊಕ್ಕೆ : ಲವಣಾಬ್ಧಿಯಲಿ ತರಳನ ನುಂಗಿದ ಪೆಣ್ಮೀನನೊರ್ವನು ವರ ಕಟ್ಟುಗಾಳದೆ ಪಿಡಿದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೩). **ಕಟ್ಟುಗಾಣ** : ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ರೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳು ಕಟ್ಟುಗಾಣಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ವ ಮೀನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೦). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಗಾಳ]

ಕಟ್ಟುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡು, —ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ : ಪಸಿ ಮಲ್ಲದಿಯಂ ಕಟ್ಟುಗಿಯಲ್ ನಡೆಯುಡುಗಿ ಬಟಲ್ದಲ್ದ ನೋಹಿಲದೇವಂ ಇಂತಂಗಾಲ ನೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಗಿಯಲಾ ನೋವಿನಿಂ ನಡೆಯುಡುಗುತಂದು ನೊಂದು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೦೩, ವ). [< ಕಡಿದು + ಉಗಿ$_{3}$]

ಕಟ್ಟುಗುಂಟೆ (ನಾ). (?) : ಕಟ್ಟುಗುಂಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ದೇವರ ಪೂಜಿಸಲು ಸೂಜಿಯ ಪೋಣಿಸಿ ದಾರವ ಮಱೆದಡೆ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೯೧–೪೦೮). [?]

ಕಟ್ಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಡ್ಡಗುಂಡು : ಧರೆಯ ವಿಟರ ಪೇರೆರ್ದೆಗಲ್ಲನಾ ರತಿವರನೆಂಬೊರ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಭರದಿ ಪೊಡೆವ ಕಟ್ಟುಗುಂಡಿದೆನಲಾ ತರುಣಗೊಪ್ಪಿದುವು ನಿತಂಬ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೧).

[< ಕಡಿದು + ಗುಂಡು$_{2}$. / ತೆಲು. ಕಟ್ಟುಗುಂಡು]

ಕಟ್ಟುಗುಣ (ನಾ). ಕಲಿತುಕೊಂಡ ಗುಣ: ಹುಟ್ಟುಗುಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಟ್ಟುಗುಣ ಕೀಳೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ (ಸ್ವಮಹ. ೧೬೫). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಗುಣ$_{2}$]

ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ, ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಗುತ್ತಿಗೆ: ಸರ್ವಾಯಶುದ್ಧಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ ಪಿಂಡಾದಾನ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೩೦; 1185); ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ತೆಱುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಪಳ ಅಲ್ಲಿ ದೇವಾಲ್ಯವ ಮಾಡಿಸಿದದಕ್ಕೆ ಐಱಿಗೆ ತೆಱುವ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೭-೧; 13ನೆಯ ಶತ); ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ವರುಷವೊಂದಕ್ಕೆ ತೆಱುತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೫೦-೧೪; 1392). **ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ**: ಎನಗೆ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆಯೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨-೮೬); ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪಿಂಡದಾನವಾಗಿ ಕಿಱುಕುಳ ತಪ್ಪುತಾಡಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೩; 1261); ಉಭಯಂ ಖ ೧೬೯೦ ಗೆ ಸಲುವ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಗಡಿಯ ಛತ್ರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬-೩೨; 1610). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಗುತ್ತಗೆ]

ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೂಳಿ (ನಾ). ಆಕಳಿಗೆ ಗರ್ಭ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಗೂಳಿ; ಬೀಜದ ಹೋರಿ (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಗೂಳಿ$_{2}$]

ಕಟ್ಟುಗೂಳು$_{1}$ 'ಕಟ್ಟುಂಗೂಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೂಳು$_{2}$, ಕಟುಗೂಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ತುಪ್ಪ ದಳಮೀ ಕುಳು ನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೬; 1330); ಸಿದ್ಧಾಯ ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬-೩೨; 1338). **ಕಟುಗೂಳು**: ಪಂಚಾಳವಳಕೆ ಕಟುಗೂಳು ಹದಿಕೆ ಕರ ಸುಂಕ ಕೊಮಾರ ಕಾಣಿಕೆ ಸುಂಕ ಹೊದಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಿರುಕುಳ ಏನು ಹದಿಕೆಗಳನೂ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೯-೨; 1329). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಗೂಳು ?]

ಕಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಮಠ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆಯ ನಿಗದಿ; ಸೇವೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಸ್ಥಾನಿಕ ತಂಮಣನು ಗಣಾಚಾರದ ಕಟ್ಟುಗೆಯ ತೆರುವ ಹಣವನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೮; ?). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + -ಗೆ ?]

ಕಟ್ಟುಗೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳನು ನಾವು ಆ ರಾಮಣ್ಣಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಗದ್ಯಾಣಂ ಎಂಟನೂ ಕಟ್ಟುಗೆಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಂಡು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೧೩-೧೪; 1318). [ಕಟ್ಟುಗೆ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಟ್ಟುಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥೈರ್ಯಗೆಡು: ಪೊಸವೇಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಮ್ಮ ಕನ್ನವೇಟಮವಸೊಳಾಗದೆ ಕೆಟ್ಟವೆಂದು ಕಟ್ಟುಗೆಡೆಯೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕೆಡೆ$_{1}$]

ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ, ಕಟುಕೊಡಗಿ, ಕಟುಕೊಡಿಗೆ, ಕಟುಗೊಡಗಿ, ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ, ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ, ಕಟ್ಟುಗೊಡಗ (ನಾ). ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ಆ ದಾಮೋದರಸೆಟಿ ಕೊಡಿಯಪಂ ಕಟದರಾಗಿ ಆ ಎರಡು ಒಡವಿಂಗೂ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆಯಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೭೨-೨೦; 1370). **ಕಟುಕೊಡಗಿ**: ಚಿಕ ತಿಂಮಂಣನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಕೊಟ ಕಟುಕೊಡಗಿಯ ಸಾಧನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೮-೪; 1577 ?). **ಕಟುಕೊಡಿಗೆ**: ಕಟುಕೊಡಿಗೆ ಗದೆ ಖಂ ೧ ಹೊಲ ೧ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೪೭-೧; 16ನೆಯ ಶತ). **ಕಟುಗೊಡಗಿ**: ತಿಂಮಾವೊಡೆರಿಗೆ ಕೊಟ ಕೆಱೆಯ ಕಟುಗೊಡಗಿಯ ಶಿಲಾಸಾಶನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೦೦-೬; 1524). **ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ**: ಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಒಡವುಗಳನೂ ಕಟ್ಟಿ ರೂಪುಮಾಡಲಾಗಿ ಆ ಕೆಱೆಯಲಿ ಕಟ್ಟುಕೊಡೆ [ಡ]ಗೆ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯನೂ . . . ನದಿಯ ಊಳದು (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೪-೨೦; 1433). **ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ**: ಪೆರುಮಾಚನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಕಟಿಸಿದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಷ್ನಪಗೆ ಕೊಟ ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ ಹೊಲ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೧-೬; 1677 ?). **ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ**: ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ ಮಾಂನ್ಯದ ಸಾಶನ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೩೫-೬; 1548). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_{2}$)]

ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತು (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಾನ, —ಸ್ಥಳ, —ಹಕ್ಕೆ: ಹಸುವಿಂಗೆ ಹರವರಿ ಎತ್ತಿಂಗೆ ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತು ಕಱುವಿಂಗೆ ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಿವುತ್ತಿಪ್ಪ ಕಱುವಿನ ಅಱಿವ ಗೋಪತಿನಾಥ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವಡೆಯಬೇಕು (ತುಱುಗಾ. ೪); ಆರಾರ ಶ್ರೀ ನೇಮಂಗಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದಿಪ್ಪ ಆ ವಸ್ತುವ ಬೇಱೊಂದು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತಿಂಗೆ ತರಲಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೮-೫೩೨). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಗೊತ್ತು]

ಕಟ್ಟುಗೊಳ್, ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು, —ಬದ್ಧವಾಗು: ಗುಟ್ಟೀದುದು ಮುನಿವರನಿಂದೆ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಬಿಟ್ಟುದು ಭಾರ್ಗವಶರಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡುದು ಮೂಱುಭಂಗವೆಂದಬುದಿಯ ಬಿಟ್ಟೋಡಿತಾ ಪುರದಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೦-೧೦). ೨. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟೈಸು: ದೀಸರಮಾದ ರಾಶಿಯಂತೆ ಪುಲಿಮೊಗಂಗೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ತಟ್ಟುತ್ತಿಱಿವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩ ವ); ಉರವಣಿಸಿತು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೆಳದಿಯರ್ ಕಂಡು ಕಾತುರ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡುದಿರ್ವರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೯). **ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು**: ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಡು; ಬಂಧಿತವಾಗು: ಬಿಳಿಯುಡುಪು . . . ನಡುವಿನ ಬಳಿ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೯). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟಿಹಾಕು; ಬಿಗಿಮಾಡು: ಭಸಿತವುಗುತಿಪ್ಪಡಿಯ ರಂಧ್ರದೊಳೊಸೆದು ಧಿಕ್ಕನೆ ತೆಗೆದೆಲೆಗಳಲಿ ಪುಸುಕಿ ಬಂಧಿಸಿ ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ ಬಲಿಷ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೪-೧೬). ೨. ತಡೆ; ನಿಲ್ಲಿಸು: ನಿಟಲದೆ ಸುಱಿವ ರಕ್ತವ ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ . . . ಸತ್ರಾಣ ಸಂಘಟಿಸೆ ರಕ್ಕಸರಾಯ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೧). [ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು 'ಕಟ್ಟುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗ್ಗರ (ನಾ). ಕ್ರೂರಭಾವ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ಗರದ ಜಾಯಿಲದ ಜಂಗುಳಿಗಳ ತಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಂದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೩೯); ಕಟ್ಟುಗ್ಗರದಿ ಬಿಲ್ಲವರೆಚ್ಚ ಶರಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸುತಲೆಯ್ತಂದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೩೫). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ಗರ]

ಕಟ್ಟುಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬಹು ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಅತಿ ಕ್ರೂರವಾದ: ಕಟ್ಟುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಮುಳಿದಂದು ರಾಘವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೦); (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕಟ್ಟುಗ್ರಭಾವದಿಂದ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ . . .) (ಚಂದ್ರಸ. ೯೨). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ, —ಸಾಧನೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಚರಣವ ಕಂಡೆ (ಬಸವ. ೪೮೧). ೩. ಕ್ರೂರಭಾವ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ರದಿಱಿದ ಕತ್ತಲೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೩೫-೬೧೯); ತರಹರಿಸು ಕಟ್ಟುಗ್ರವನು ನಿಷ್ಠುರತೆ ಸಾಕಿನ್ನು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೨೧). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ರ]

ಕಟ್ಟುಜ್ಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ದುಡಿ, —ಶ್ರಮಿಸು: ಪುಣ್ಯವಂಶಪ್ರದೀಪಕರಾಗಿ ಧನ್ಯರಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು . . . ಕಟ್ಟುಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೯೬-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಉಜ್ಜುಗಿಸು]

ಕಟ್ಟುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚು ; ಬಂಧ ಸಡಿಲವಾಗು: ಕಟ್ಟುಡಿದ ನಾಲಗೆಯಡುಸಿರ್ಗುಮ ನುಡಿಗಳನ್ (ಐದ್ಧಪ್ರ. ೪೩–೧೦೧೩). [ಕಟ್ಟು₂ + ಉಡಿ₁]

ಕಟ್ಟುತೆಱು 'ಕಟ್ಟುಂದೆಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುತ್ತಮಿಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದ್ದು: ನೀವಿರಿಸಿದಂತಿಹನು ನೀವೆಂದಂತೆ ನಡೆವನೆಂದರಸ ಕಟ್ಟುತ್ತಮಿಕೆಯಂ ನುಡಿವೆ (ಹ ಚ ಕಾ. ೮–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತಮಿಕೆ]

ಕಟ್ಟುತ್ತರ (ನಾ). ೧. "ಬಿಗುವಿನ ಮಾತು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). ೨. ಕಡ್ಡಾಯದ ಆಜ್ಞೆ; ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (೬). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತರ]

ಕಟ್ಟುತ್ತಾರ(ನಾ). ಮಳೆ, ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದಾಗ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸವಲತ್ತು, —ರಿಯಾಯಿತಿ (೦೬ವ್). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತಾರ]

ಕಟ್ಟುದಾರ (ನಾ). (ನಡುವಿಗೆ) ಕಟ್ಟುವ ದಾರ; ಉಡಿದಾರ: "ಸುತ್ತುಪಟ್ಟಿ; ನಡುಕಟ್ಟು; ಕಟ್ಟುದಾರ; ಅಂಚು; ಅರುಗು" (Cincture. ೩೦೮೩). [ಕಟ್ಟು₁ + ದಾರ₁]

ಕಟ್ಟುದೀವಿಗೆ(ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ದೀಪ: ಕಂಡು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂದಣದ. . . ಸಾಲುದೀವಿಗೆಗಳೆ ಕಟ್ಟು ದೀವಿಗೆಗಳು (ಪುರಂದ. ೫–೬೯–೧೧). [ಕಟ್ಟು₁ + ದೀವಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುದೆರೆ (ನಾ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಅಲೆ; ಎದುರು ತೆರೆ: ಇಡುಕು ದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಪೊಟ್ಟು, ಯಟ್ಟು]ದೆರೆ ತಟ್ಟುದೆರೆಯಡ ಕಿಲುದೆರೆಗಳುಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮುಕ. ೧–೩೦). [ಕಟ್ಟು₁ + ತೆರೆ₄]

ಕಟ್ಟುದ್ದ (ನಾ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದುದು; ಅತಿ ಎತ್ತರವಾದುದು: ಕಟ್ಟುದ್ದಮನಾಂತು ಮಿಸುಪ ಕೊಸಗಿನ ಚೆಲ್ವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೭).

ಕಟ್ಟುದ್ದಮಾಗು = ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು; ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗು: ಬನಂಬಿಡಿದು ಕಟ್ಟುದ್ದಮಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪). [< ಕಡಿದು + ಉದ್ದ]

ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು(ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಕಟ್ಟಳೆ; ಬಿಗುವು: ನ್ಯಾಯದಾನ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವನು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ (ಹಾಹುಕ್ತ. ೯೯); ಹೆಣ್ಣು ಎಂದು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟನಲ್ಲಿಟ್ಟವರಲ್ಲ ನಮ್ಮ ತಂದೆ (ತೀನೋಡ. ೯೩). [ಕಟ್ಟು₂ + ನಿಟ್ಟು₀]

ಕಟ್ಟುನೇಣು (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ಪಾಶ: ಹಟ್ಟಿಯೊಳಗುಳ್ಳನಿತು ನೇಣ್ಗಳು ಕಟ್ಟ ಸವೆದವು ಕಡೆವ ಕಂಭದ ಕಟ್ಟುನೇಣಗೆ ನೇಣು ಬಂದವು ದಾಳೆಯಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯–೯೧). [ಕಟ್ಟು₁ + ನೇಣು (< ನೇಣ್)]

ಕಟ್ಟುಪಂಜರ 'ಕಟ್ಟುವಂಜರ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಡು 'ಕಟ್ಟುವಡು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಡೆ 'ಕಟ್ಟುವಡೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಾಟು 'ಕಟ್ಟುಪಾಡು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಾಡು, ಕಟ್ಟುಪಾಟು (ನಾ). ನಿಯಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಕ್ರಮ: ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಒಂದು ಕಟ್ಟು ಪಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೮೦); ಪ್ರಮಾಣ ಮೀರಿದ, ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಲ್ಲದ ವರ್ಣನ ವಿಸ್ತಾರವೇ ಅವನ ಹೆಗ್ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು (ತವಾ. ೧೬೫); ನೆಗಡಿಗೆ ಇಂಥ ಕಾಲ, ಇಷ್ಟು ಸಲ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುಪಾಡು ಯಾವುದೂ ಇದ್ದಂತೆ ನನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೩೩). **ಕಟ್ಟುಪಾಟು**: (೬). [ಕಟ್ಟು₂ + ಪಾಡ್ಯು. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಪ್ಪಾಡು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್‌ಪಾಡು; ತೆಲು. ಕಟ್ಟುಪಾಟು]

ಕಟ್ಟುಪಾಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಉಪವಾಸ; ಕಠೋರವಾದ ಉಪವಾಸ: ಅನಿತಜಲಿ ಕೂಲಿ ಹುಟ್ಟದೆ ಕಟ್ಟುಪಾಸ[ಪಾಠಾಂ. ನಿಟ್ಟು ಪಾಸ]ದೊಳೇಳುದಿನವಿರಲು (ಬಸವು. ೨೬–೧೩). 'ನಿಟ್ಟುಪಾಸ' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಉಪಾಸ]

ಕಟ್ಟುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಉಪ್ಪಾಗಿರುವುದು; ಉಪ್ಪು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರುವುದು: ಸಾರು ಕಟ್ಟುಪ್ಪಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೃತಕ ಉಪ್ಪು (೬). [< ಕಡಿದು + ಉಪ್ಪು₁]

ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಬಣ್ಣ; ಕಟ್ಟಿದ ಬಣ್ಣ: ಹುಟ್ಟುಬಣ್ಣ ಒಂದಜಿನೊಳಗೆ ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ ಒಂದುಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಕುಟ್ಟಿ ಕಾಸಿ ಕರಗಿ ಮೂಜುಬಣ್ಣವ ಮುಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ (ಕಸಕ. ೩೧೪–೨೩೧). ೨. ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಮದನಹಾರವ ಹರಿಣಾವಳಿ ವಳವಟ್ಟ ಕದಳಿ ಕೇಸರಿ ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೨೨). [ಕಟ್ಟು₁ + ಬಣ್ಣ]

ಕಟ್ಟುಬಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸೂಲಾಗದ ಬಾಕಿ, —ಹಣ: ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುಬಾಕಿ ಬಹಳ ಉಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟು₁ + ಬಾಕಿ₁]

ಕಟ್ಟುಬಾಳು (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಿತ ಜೀವನ; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಜೀವನ: ಅವನದು ತೀರಾ ಕಟ್ಟುಬಾಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೀವನ: ಪಟ್ಟಣದ ಕಟ್ಟುಬಾಳಿನ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಗುಚಿ ಹಾಕಿ ಹೇಳುವ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆ (ನನ್ನೂರು. ಪೀಠಿಕೆ. ೧೪). [ಕಟ್ಟು₂ + ಬಾಳು₂ (< ಬಾಳ್₂)]

ಕಟ್ಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಡು: ಮತ್ತಕೋಟೆಭಿಪ್ಪವಿಲ್ಲದ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಕಟ್ಟುಬೀಳದ ಸಕ್ಕರೆಯಿಂದೆ ಸವಿಪಾತ ನೆಟ್ಟನೆ ಪೇಳ್ವುದೆನ್ನೊಡನೆ (ನೋಹಕ. ೨೩–೧); ನನ್ನ ಮನಸು. . . ಕರ್ತವ್ಯದ ಕರೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ (ರಾಜವ. ೪). [ಕಟ್ಟು₂ + ಬೀಳು₁ (< ಬೀಳ್₁)]

ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿಯ ನುಂಡು ತಳುವದೆ ಬೀಗದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫–೭೪); ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಉಣಲುಂಟು ತಾಳು (ಜಗದಾ. ೧೦೧). [ಕಟ್ಟು₁ + ಬುತ್ತಿ]

ಕಟ್ಟುಬೆವರು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬೆವರು: ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟುಬೆವರಂಟ್ಟಿದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೪೭). [< ಕಡಿದು + ಬೆವರು₃ (< ಬೆಮರ್₂)]

ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ 'ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಬ್ಬರ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ರಭಸ, —ವೇಗ: ಸಿಡಿಲಾಳ್ ತಡೆ ಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದಿಂ ಬಂದೆಱಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೩); ನಿಸ್ಸಹಾಯರಲ್ಲಿರಿವ ಹಂದೆಯ ಹಮ್ಮು, ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದ ತಗೆತನವು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೩–೮). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ)]

ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಅತಿ ಉಬ್ಬಸ: ಕಟ್ಟಾಳ್, ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸಂ (ಕಮದ. ೧೪೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬಸ]

ಕಟ್ಟುಬ್ಬೆಗ(ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಚಿಂತೆ, —ವ್ಯಾಕುಲತೆ (೬). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಆವೇಗ, —ರಭಸ: ಮಿಗೆ ಮೂಲೋಕಂಗಳಂ ಗೆಲ್ದಧಿಕ ಮದದೆ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರಮಂ ತೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಬ್ಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಜ್ಜು]ಗದಿಂ ಕಂದರ್ಪ ನಾರ್ಪಿಂ . . . ಸಾರ್ತೆವಂದು (ಶಬಶಂ. ೨–೯). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬೆಗ]

ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಮಂಡಿಗೆ: ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೮–೪೯). [ಕಟ್ಟು₁ ? + ಮಂಡಿಗೆ (< ಮಂಡಗೆ)]

ಕಟ್ಟುಮರ(ನಾ). ೧. ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ತೇಲುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ : ದೋಣಿಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟುಮರಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಡಸುತ್ತ ಆ ಮಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಹಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮ ಜಾ ಗ. ೨೧೮). ೨. ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಡಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮರ: ಆ ಈಚಲು ತೋಪಿನಲ್ಲಿ ನೂರು ಕಟ್ಟುಮರಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮರ$_1$. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಮರ]

ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಜಂಭ (ಕ).
[< ಕಡಿದು + ಮಸ್ತಿ]

ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು, ಕಟ್ಟಮಸ್ತು (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಮೈಕಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟು : ಕೋಮ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಆಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೨) ; ಒಳೇ ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು ಆಗಿದ್ದಿನಿ (ಮಣ್ಣುಹ. ೧೧೩). **ಕಟ್ಟಮಸ್ತು** : ಮೂವರು ಕಟ್ಟಮಸ್ತಾದ ಆಳುಗಳು (ಗರುಡಾ. ೨೦).
[← ಹಿಂ. ಕಠಮಸ್ತ್; ಮರಾ. ಕಟಮಸ್ತ್. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು]

ಕಟ್ಟುಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ : ನೀಲು ಕಟ್ಟ[ಟ್ಟು]ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ ಬೀಜವರಿಯ ಗದೆ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೫ ; 1521). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮಾನ್ಯ]

ಕಟ್ಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕ್ಲೇಶ. ೨. ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು (ಕ).
[< ಕಡಿದು + ಮುಟ್ಟು$_3$]

ಕಟ್ಟುಮುಡಿ (ನಾ). ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟಿದ ಮುಡಿ; ವೇಣೀಬಂಧ: "ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟುಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೬). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮುಡಿ$_8$]

ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿರ್ಬಂಧ : ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ರಾಣಿವಾಸವೆಂದು ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೬–೨೪೦) ; ಆಚಾರ ಭ್ರಷ್ಟಂಗೆ ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨೯) ; ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ಬಗೆಬಗೆಗಳೊಳವೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟಂಮಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೫). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಟ್ಟುಮೊಸರು(ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ನೇತುಹಾಕಿ, ನೀರು ಸೋರಿ ಹೋಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು : ಒಡೆಯಂಗೆ ಭಿಟ್ಟ ಮನೆಯೊಡೆಯಂಗೆ ತುಪ್ಪ ಕಟ್ಟುಮೊಸರು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨–೮೫) ; ಸಲೆ ಕಟ್ಟುಮೊಸರುಗಳ್ ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಲಲನೆಯರುಣಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮–೯೧). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮೊಸರು (< ಮೊಸರ್)]

ಕಟ್ಟುರಸ (ನಾ). ೧. ಬೇಳೆ, ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾರು ; ಕಟ್ಟಿನ ಸಾರು. ೨. ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪಾದರಸ (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_3$ + ರಸ]

ಕಟ್ಟುರೋಗ (ನಾ). (ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ) ಆಮಶಂಕೆ ; ರಕ್ತಭೇದಿ (ಎಸಮ್ಮ. XV, ४१). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ರೋಗ]

ಕಟ್ಟುರ್ಬಟೆ, ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ : ಸುಟ್ಟೊಡೆ ತನ್ನಯ ಮಹಿಮೆಯ ಕಟ್ಟುರ್ಬಟೆಯಱಿಯಲಕ್ಕುಮೆ (ವೃಷವಿ. ೧೩–೪೨). **ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ** : ೧. ನೋಡು ನಂದೀಶ ನಿಜ್ಜಟದ ಶರಣನಿರ್ವುದಂ ನೋಡ ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ನೇಮದಿಂ ಬಾಳ್ದುದಂ (ಸುರಠ. ೮೮–೮). ೨. ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ, —ವೇಗ, —ಸಾಹಸ : ಸುತ್ತಿತೆಗೆವ ಮೆಟ್ಟಿ ಸೀಳ್ವ ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ದುಷ್ಟಗಜಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೩. ಅತಿಯಾದ ಆಯಾಸ : ಭಿಲ್ಲರ ರಭಸಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲಿದ ಕಲಿಹಂದಿಯೊಂದು ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪೊಱಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದಲ್ಲೊರ್ವಂ ಬಿಲ್ಲಬಂಟನಿರ್ದುಂ ಮಱೆಯೊಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ४–४४).
[< ಕಡಿದು + ಉರ್ಬಟೆ]

ಕಟ್ಟುರ್ಬು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಖರತೆ ; ಬಲು ಚುರುಕು, —ತೀವ್ರತೆ : ಕಟ್ಟುರ್ಬಿನ ಬೇಸಗೆಯ ಬೇಗೆಯೊಳಂ ಬತ್ತದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩–೧೨). [< ಕಡಿದು + ಉರ್ಬು$_3$ (< ಉರ್ವು$_2$)]

ಕಟ್ಟುಲಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಉಲಿ, —ಶಬ್ದ : ವೀರರಸಮೊಳಸಾರ್ದುಡುಗಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಪೊಱಗಣ ಕಟ್ಟುಲಿ ಮಾತ್ರದಿಂದಿರ್ಪ ಪಾಂಗನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೯४–೨ ವಿಷ್ಣುಪು). [< ಕಡಿದು + ಉಲಿ$_2$]

ಕಟ್ಟುಲುಹು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: ವಿಪಿನ ವಿಹಂಗಮದ ಕಟ್ಟುಲುಹು ಸೂಚಿಸುತಿರ್ದುದೈ ವನವಿಲಸದಭಿನವ ರಾಜಪದವಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಉಲುಹು (< ಉಲಿವು)]

ಕಟ್ಟುಲುಹುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಗದ್ದಲ ಮಾಡು ; ಕೂಗಾಡು : ಹಕ್ಕೆಯಾಡುಂಬೊಲನ ಮರಗಾಡುಗಳೊಳಗೆ ಕಟ್ಟುಲುಹುದೋಱದೆ ಹೊಕ್ಕುದಗಲಕೆ ಶಬರಸಂದೋಹ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೧). [ಕಟ್ಟುಲುಹು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಟ್ಟುವಂಜರ, ಕಟ್ಟುಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಕಟಕಟೆ ; ಸುತ್ತುವರಿದ ಚೌಕಟ್ಟು ; ಕಟಾಂಜನ : ಕಟ್ಟುವಂಜರದೊಳ್ ನೀಂ ಬರೆದ ಗಾಹೆಯ ವೆಲ್ಲಿ ಕಲ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬–೧೮). ೨. (ರಥದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ) ಮರದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಂಜರ : "ವರೂಥಃ, ರಥಗೋಪನಂ– ಈ ೨ ರಥದ ಕಟ್ಟ[ಟ್ಟು]ವಂಜರ" (ಹಲಾಯು. ೭४–೨೯೫) ; "ಕಟ್ಟುವಂಜರಂ ರಥಗೋಪಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮४–೨೫). **ಕಟ್ಟುಪಂಜರ** : ೧. ಪೂರ್ಣೇಂದು ಹೊನ್ನಿನುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟುಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಜೊನ್ನವ ಸುರಿದನಳ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫४) ; ಕಟ್ಟುಪಂಜರದೊಳೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗಾ ದಿಟ್ಟ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದಿರಲು (ಪ್ರಭುಂಜ. ४–೯೨).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಂಜರ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಡು, ಕಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡು ; ಸೆರೆಸಿಗು : ಪಾಂಚಾಲರಾಜತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟಿರ್ದೆಳಿದಿಕ್ಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೮ ವ) ; ಕರಿಪತಿಗಳ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ನರರ್ಗಂ ಬಸಮಾಗಿ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೧). **ಕಟ್ಟುಪಡು** : ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕುಡಿಯುತುಗುಟ್ಟಿನಿಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟೆಬ್ಬಿದಿನ್ತಪ್ಪದು ಪೆಂಪನಾತ್ತಿಲ್ದಿತೆನ್ದನ್ದಱಿಯರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ३८–೧೫ ; 890) ; ಅವನಿಪಾಳರ್ ಧರಣೀಪಾಳನ ಸೇನಾಪತಿಗಿರದಾಳಾದರ್ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟ ವನಮದ ಕರಿವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–४३). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಟ್ಟುವಡೆ, ಕಟ್ಟುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). =ಕಟ್ಟುವಡು : ಕಟ್ಟ ಪರ್ವತ ತತಿಯಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದತ್ತಪರಾಬ್ಧಿ (ಗದಾಯು. ೧–೨४) ; ಕಾಮಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹದಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದನು (ಬಸವ. ४೬) ; ಅಣ್ಣದೇವನೋಳಿಡಿದ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮೆಂಬ ಬಲ್ಗಣ್ಣಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬೦). **ಕಟ್ಟುಪಡೆ** : ಜಿನುವ್ವಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಪುಳಿಯಣ್ಣನಸ್ಥಿಯ ಎಕಣದಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗೆ × ಕ್ಕಟ್ಟು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬–೧೦ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಕಟ್ಟುಪಡೆದವಗುಂಟು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಿಂತೆ (ಅರಳು. ೯೬–४೧). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಣ್ಣ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಬಣ್ಣ ; ಹೊಳೆಯುವ ಬಣ್ಣ : ಕಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಪಟ್ಟು] ವಣ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ ಬಲ್ಲಳ ದಟ್ಟ ಧೂಸರ ಮೇಘವರ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ (ಬಸವು. ೧೧–೨೬). [< ಕಡಿದು ? + ಬಣ್ಣ]

ಕಟ್ಟುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಠಿಣವಾಗು ; ಬಿರುಸಾಗು ; ಗಡುಸಾಗು : ಚಕ್ರೇಶ ಸಿಗ್ಗನುಱೆ ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡೀ ತಮ್ಮಂದಿರೊಳಿಂತಿಂತು ಕಟ್ಟುವರ್ಪುದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡರಪ್ಪುದು] ಪೆಂಪೇ (ಆದಿಪು. ೧४–೧೨೮). [< ಕಡಿದು ? + ಬರ್$_1$]

ಕಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿರ್ಬಂಧ: ಈ ಸೇನಾ ನಿಯಮಗಳ ಕಟ್ಟುವಳಿಗಳ್ಗೆ ಬಾಗಲು ನಿಮಗೆ ಮನವಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೦–೫).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + –ವಳಿ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ರಕ್ಷಾಕವಚ (+)
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ವಾಸ$_2$]

ಕಟ್ಟುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಟ್ಟುವಡು: ಕಟ್ಟುವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನೆಲ್ಲಮುಮಂ ನುಡಿಗುಮೆನ್ನೊಳಂತಪ್ಪುದಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೬–೧); ಉಪಸರ್ಗಂಮಾಡಿದ ಬಲಿ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ ಬೋಂಡಾಗಿ ಕಟ್ಟುವೆತ್ತನೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೫೪); ವಾಮನನ ಕೈಯೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಕಟ್ಟುವೆತ್ತು ಪಾತಾಳದೊಳಿರ್ದನೆಂದು ಪೞುವಂ ಬಲಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೮೧).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟುಸಿರು (ನಾ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕಷ್ಟಶ್ವಾಸ; ಕಟ್ಟುಸಿರು; ಶ್ವಾಸಾವರೋಧ (Dyspnoea. ಇಂಕನಿ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಕಟ್ಟುಹಾವು (ನಾ). ಮೈಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಡ್ಡವಾಗಿ ಮಚ್ಚೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾವು; ಬಳೆಹಾವು (+). [ಕಟ್ಟು ? + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಕಟ್ಟುಹುರಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ (+).
[< ಕಡಿದು + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಕಟ್ಟುಹೋರಿ (ನಾ). ಆಕಳಿಗೆ ಗರ್ಭ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಗೂಳಿ; ಬೀಜದ ಹೋರಿ (+).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಹೋರಿ (< ಪೋರಿ$_1$)]

ಕಟ್ಟುಱ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ವೇಗ, —ರಭಸ: ಕಟ್ಟುಱದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟತ್ತ ನಿಟ್ಟುರಮಂ ನುಡಿದು (ಚಿಕವಂ. ೬೬–೨೧); ಕಟ್ಟುಱದಿಂ ದಿಟ್ಟರಡರ್ದರಟ್ಟಳೆವರೆಗಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೧೯); ಈತಂಗೆ ನೆರಮಾಗುತುಂ ದೀಡಿಕೆಯಿಂ ಕಟ್ಟುರ್[ಱ]ದಿಂ ಪೆಣ್ಬಡೆಯ ನೀಱುವೆಣ್ಗಳ್ ಬಂದೊದವಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯–೬). [< ಕಡಿದು + ಉಱ ?]

ಕಟ್ಟುಱುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು: ಮುರಕುಟುಗ ಕಟ್ಟುಱುಕ ಹಂಸೆಯು ಕರಿಯ ಪದುರ್ಗಱಿಪದುರ್ ಜೇಪದುರ್ಗುಳತರದ ಹಡೆಹದುರ್ ಪೆರ್ವದುವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [?]

ಕಟ್ಟೋಳಿಗ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ: ಕರೆ ಕಟ್ಟೋಳಿಗದ ಕಾತರರನೆಂದನು ಹರಿ ಸುಪರ್ಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫೪); ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕರಿವಿರೋಧದ ಬೇಳುವೆಯ ಸುರವಲ್ಲಭನ ಕಟ್ಟೋಳಿಗದ ಕಶ್ಯಪ ಮುನೀಂದ್ರ ಪೂರ್ವಸಂಗತಿಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೩).
[< ಕಡಿದು + ಓಳಿಗ (< ಓಱಗ)]

ಕಟ್ಟೋಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಂದಾಯ (?): ಆಱು ಶತ್ತಿನ ಮಹಾಜನಂಗಳು ... ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಗದ್ಯಾಣಂ ಆ ಮೂಱು ಕಟ್ಟೋಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೆಱೆ ಕಾಲುವೆಯ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೯–೨೩; 1325). [?]

ಕಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜಗಲಿ; ವೇದಿಕೆ: ಧನಪಾಳಂ ... ಧನ್ಯಕುಮಾರನಂ ಕಟ್ಟೆಯೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೪ ವ); ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಂಗೆ ಹಂಚಿಕುಡುವ ಚಿನ್ನವರದರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩–೨೮); ಈ ತರ್ಕವನ್ನು ಅವರು ಊರಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೇಳಲು ಸಹ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೪೮); ಭಟ್ಟರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತರು (ಹಬ್ಬಬ. ೪೫). ೨. ಒಡ್ಡು; ಸೇತುವೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಸೇತುಃ, ವಾರಣಃ – ಈ ೨ ಕಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೯೯); ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ (ಅವಹಂ. ೧೬೨–೬೬೩); ಘನಸಾಗರವ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆಯಿದಲಾ ಕಾಣದೇ ಲೋಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೯); ಮೂದನಹಳಿಯ ಪಡುವಣ ಮಾರೆಗಲುಡನ ಕಟ್ಟೇ ಮೇಲಣ ಗಂಡಭೇರುಂಡನೆಂಬ ಮಾವಿನ ಮರನೂ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೩; 1430); ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹದುಱುಬೆಯ ಸೈರಿಸದಾಗ ಜರಿವ ಮಳಲ ಕಟ್ಟೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೮೯); ನಟ್ಟ ನೀರೊಳಗೆ ಈಸಲಾಱೆ ನಾನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ಸೇರಿಸದೇಕಯ್ಯಾ ನೀನು (ಪುರಂದ. ೧–೩೬–೩). ೩. ಜಲಾಶಯ; ಕೊಳ: ಊರೂರುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುವೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನಿತ್ತು ಚಾರುತರದ ಧಾನ್ಯಗಳನು ಪೂರಿತ ಫಲವೀಯುತೆ (ಕಂನವಿ. ೨–೨೦). ೪. ಪಾತಿ; ಮಡಿ; ಗಿಡ ಗಂಟೆಗಳಿಗೆ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ರಚಿಸಿದ ಒಡ್ಡು: ಬೆಟ್ಟದಾ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಯನು ಕಟ್ಟಿ ನೀರೆಱೆದವರು ಯಾರೋ (ಕನಕ. ೫೦–೬೧). ೫. ಪೊರಕೆ; ಕಸಬರಿಗೆ (+).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟು, ಕಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ; ಕೊಡ. ಕಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟ; ಕೋಲಾ. ಕಟ್ಟಾ; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ; ಗೊಂಡಿ. ಕಟ್ಟಾ]

ಕಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). (ಬಲಿತು ಒಣಗಿದ) ಬಿದಿರು: "ಆಲವಾಲದೊಳ್ ಕುಂಡದೊಳ್ ವಂಶವೃದ್ಧತ್ವದೊಳು ಕಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ = ಸೌದೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟೆ = ಒಣಸೌದೆ]

ಕಟ್ಟೆ$_3$ 'ಕುಟ್ಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು) ಅಣೆಕಟ್ಟು ಹಾಕು: ಕನಕ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮುಂ ಅನಂಗರಾಗರಸ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟುವಂತೆ ಕಟ್ಟೆ (ಆದಿಪು. ೪–೪೧ ವ); ದರಿಗಳಂ ಕೋಡೊಳ್ ಕುತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ದಿದಿರ್ದೀಡಾಡುತ್ತಿರ್ದು ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ ಜಗುನೆಯುಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಿದು (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೨); ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬರಿವೊನಲಂ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿವಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭–೯ ವ). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಟ್ಟೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ: ಕಟ್ಟೆಗೆಲಸವೆ ತನ್ನಿಷ್ಟವಾಗಿರೆ ಹಿಡಿವಿಟ್ಟಿಯನಾ ಚರರ್ಕೈದಿ ಏಟ್ಟಿವ್ವೆಯನು ಪಿಡಿದು (ಭೈರವೇ. ೧–೧೩೯). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕಟ್ಟೆಗ್ಗ (ನಾ). ಅತಿ ದಡ್ಡ; ಬಲು ಮೂರ್ಖ: ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಪ್ಪ ಋಷಿಯರ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ರಾಜ್ಯದುಪೇಳಾದ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿಕೊಳವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೨); [ಪಟ್ಟೆಯಂ ಪಱಿದು ಚೆಂಡಂ ಮಾಡುವ] ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೬೨). [< ಕಡಿದು + ಎಗ್ಗ]

ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ 'ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱು, ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿ ಜಾಗರೂಕತೆ; ಬಹಳ ಎಚ್ಚರ: ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳಿಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱೋಳಿರಿಸು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೨೯). ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ: ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರದಿಂದಿರು (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಎಚ್ಚಱು$_2$ (< ಎಚ್ಚಱ್$_2$)]

ಕಟ್ಟೆಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಾವಡಿ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ; ಹಾಳುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು: ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವುದೇನು? ಬರೀ ಕಟ್ಟೆಪುರಾಣ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಪುರಾಣ]

ಕಟ್ಟೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಜಾತಿಯ ಶ್ರೇಣಿ, —ಸಂಘ, —ಸಂಸ್ಥೆ (ಎಸಮ್ಮ. III, ೧೫). ೨. ಪಂಚಾಯಿತಿ ಕಟ್ಟೆ, —ಚಾವಡಿ: ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಗುರುಮನೆ ಅರಮನೆಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯನೋ ಅವಿಧೇಯನೋ ಎಂದು ಕೇಳುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೯); ನಾನು ಹಿಂದೆಂದೂ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ ನೀಡಿತು (ಪುನರು. ೫೧೯). ೩. ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಮನೆ; ಊರ ಮುಖಂಡನ ಮನೆ.

ಕಟ್ಟಮನೆ ಯಜಮಾನ್ = ಜಾತಿಯ ಮುಖಂಡ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (ಎಸಮ್ಮ. III, ೯). [ಕಟ್ಟು₁ + ಮನೆ]

ಕಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಸಾಹಸ (?) : ಮಲಸಿಟ್ಟೆಯ ಮಗ[ಬಿ]ಟ್ಟೆಯಂ ಕಟ್ಟೆಯದಿಂ ಮಾಡಿದಾಳ್ತನಮೆಂತೆ[ಂ]ದಡೆ (ಕಇ. IV, ೨೪–೬ ; 1124). [< ಕಟ್ಟಾಯ್ಮ₂ ?]

ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟೆ ಒಡೆದು ಹೋಗು ; ಮೇರೆ ಮೀರು : ಮುಟ್ಟ ಬಂದುದು ಸೇನೆ ಕವಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ . . . ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆದಂ ಬುಧಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೮). [ಕಟ್ಟು₁ + ಒಡೆ₁]

ಕಟ್ಟೆರಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವುದು : ಕಟ್ಟರಕದ ಚಿತ್ರ ಪಟಗಳಿಂ ರಾಯನ ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳ್ಸೆದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೪೩) ; ದಿಟ್ಟಗೆ ನೂತನವಾದಪರಂಜಿಯ ಕಟ್ಟೆರಕದ ಭಿತ್ತಿಯಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೭–೪೨). [< ಕಡಿದು + ಎರಕ₂]

ಕಟ್ಟೆರಕೆ (ನಾ). ಬಲಿತ ರೆಕ್ಕೆ : ತನ್ನ ಮರಿಗಳೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟೆರಕೆ ಮೂಡಿದನಿತುಮಂ ಪೊರಮಡಿಸಿದುಲಿವಕ್ಕಿಯುಮ್ಮ (ಗಿಲಿಎಂ. XV, ೫). [< ಕಡಿದು + ಎರಕೆ₁ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕಟ್ಟೆಲ್ವು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಎಲುವು : "ಕಡಿದು ಎಲ್ವು, ಕಟ್ಟೆಲ್ವು" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಎಲ್ವು]

ಕಟ್ಟೆವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತರದ ಬಲೆ : ದುಷ್ಪಮತಿ ಕೌರವನ್ನೊಡ್ಡಿದ ನಲಾ ಮಹಾ ಕಟ್ಟೆವಲೆಯಕ (ತುರಂಗ. ೩೩–೫). [ಕಟ್ಟೆ ? + ಬಲೆ₁]

ಕಟ್ಟೆಸಕ₁ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸೊಬಗು ; ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು : ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನಂ ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂ ಮಲಗಿಸಿ (ಹರಿಪ್ರಾರ. ೨–೨೫ ವ) ; ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದ ಪಾಶೀನಕೇತನ ನೃಪನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಣಿಕುಂಭದ್ವಯಕ್ಕೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟ ಬೆಳ್ವಟ್ಟೆಯಂತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೭–೨೮) ; ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿದೆ ಪೊಳಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೧) ; ರಕ್ಕಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟೆಸಕದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨–೬೨). [< ಕಡಿದು + ಎಸಕ₁]

ಕಟ್ಟೆಸಕ₂ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ರಚನೆ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಟ ; ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಕೃತಿ : ಕಟ್ಟೆಸಕದ ಕುಂದದ ಕಂದದ ಕಂಪಿಟ್ಟಚಿಸಿದ ಕುಂದದರಲ ಬಾಸಿಗದೊಟ್ಟಜೆಯೆಂತಂತೀ ಕೃತಿ ಚತುರರ ಬಗೆಗೀಗೊಗು ಮಿಗೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨೮). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಸಾಹಸ, —ಪರಾಕ್ರಮ : ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಬಲ್ದು ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದರಿ ಬೇಂಟೆಯಾಡಿ ಬಟಲ್ದಿನಿಯರ್ಕಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೮೨ ವ) ; ಬಿಲ್ಗಳಂ ಕುಸುರಿದಱಿವರ್ ಕುಬುಬಿನುತ್ತಾರಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂ ಪೊಸಬಿಲ್ಲನಾನುವರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೬–೨೬). [< ಕಡಿದು + ಎಸಕ₂]

ಕಟ್ಟೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಅಂಚನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಧರೆ ಗಗನ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಸಾಗರಗಳನು ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಪಿತಾಮಹನಿಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಯ ಕಟ್ಟೆಸಗಿ ಭರಿತವಾಗಿಯೆ ಕಜ್ಜಲವ ವಿಸ್ತರದೊಳೂಡಿದನೆಂದೆನಲು ಕಾರಿರುಳು ತುಂಬಿತು ಜಗವನು (ಜೀವಂಚ. ೪–೧೭). [ಕಟ್ಟು₁ + ಎಸಗು₁]

ಕಟ್ಟೆಸರ್ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿದ ನೀರು. ೨. ಸೊಗಸಾದ ಸಾರು : ಸಣ್ಣಭತ್ತದೋಗರಮಂ ಕಟ್ಟೆಸರ ತೋವೆಯುಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೬ ವ). [< ಕಡಿದು + ಎಸರ್]

ಕಟ್ಟೆಸುಗೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು : ಸಾಯಕದ ಕಟ್ಟೆಸುಗೆಯಲಿ ಶಾಙ್ಗ್ರಾಯನೀಕಂಗೆಡೆ (ಕೂರರಾ. ೬–೧೮–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಎಸುಗೆ]

ಕಟ್ಟೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣ ಹೊಡೆ : ಸಾಲದೇ ನಾವುಂಬ ಖಗಗಳಂ ಮಿಗಗಳಂ ವಿಮಾಂಗಳಂ ಕಟ್ಟೆಸೆಯೆ ಗುರಿಗೊಂಬುದಂ ಕಲಿಯೆ ? (ಹೆಪ್ಪರ. ೧೬–೨೭). [< ಕಡಿದು + ಎಸೆ₁]

ಕಟ್ಟೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು ; ಬತ್ತು : ಕಟ್ಟೆಹಾದಾ ಮರಕೆಯೆಷ್ಟು ನೀರೆಱೆದೊಡಂ ಹುಟ್ಟುವುದೆ ಚಿಗುರು ಯೆಲೆ ಪುಷ್ಪ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣು (ಗುರುಬೋ. ೧೩೩–೩). [ಕಟ್ಟು₃ + ಹಾಯ್₁ (< ಪಾಯ್₁)]

ಕಟ್ಟೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಹೋಗು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಕಟ್ಟೆ ಹೋದ ಬಿದಿರಿನಂತೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨–೪೨). [ಕಟ್ಟು₃ + ಹೋಗು₁ (< ಪೋಗು₁)]

ಕಟ್ಟೆಱಕ₁ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಅನುರಾಗ : ಕಟ್ಟೆಱಕ ದಿನಮುರ್ದಪ್ಪೆ ಪುಳಕತತಿ ನಾಂಟುಗುಮೆನ್ನೆಱೆಯನನೆನುತ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೫) ; ಕಟ್ಟೆಱಕದೊಳಿನಿಯನ ಕಾಣುತ ಮರವಟ್ಟು ಮೈಮಱೆದು ನಿಟ್ಟಿಸಳು (ಹದಿಬ. ೭–೪೧) ; ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಾವ ಸುಕೃತದೊಳವನ ತಾಯಿ ಕಟ್ಟೆಱಕದಲಿ ಪಡೆದಳೊ (ಕಂನವಿ. ೯–೪೪). [< ಕಡಿದು + ಎಱಕ₁]

ಕಟ್ಟೆಱಕ₂ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧೀನವಾಗುವಿಕೆ, —ಬಾಗುವಿಕೆ ; "ಕಡುಪ್ರೀತಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ) : ಮುಖಾಶ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟೆಱಕದಿನೆಮ್ಮೊಳ್ ಪುದುವಾಟುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೬–೧೩). [< ಕಡಿದು + ಎಱಕ₂]

ಕಟ್ಟೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಎರಗು ; ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆಬೀಳು : ಪಸಿವಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲ್ ಕಟ್ಟೆಱಗಿ, ದಿನಮಲ್ಲ ತಣಿಯುಣುತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪–೧೧೮೫). [< ಕಡಿದು + ಎಱಗು₁]

ಕಟ್ಟೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯ ; ಬಹಳ ಗೋಪ್ಯ, —ಗುಟ್ಟು : ಕಳೋದರ ವೃಕೋದರರನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೦ ವ) ; ಪರಿಜನಮಂ ಪೋಗಲ್ವೇಱು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತಮಂ ಮಾಟ್ಟುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೦೬ ವ) ; ದುರಿಯೋಧನನ ನಾದರಿಸಿ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುವ್ವರು ವಿಚಾರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೨೪) ; ಅರಮನೆಗೆಯ್ತಂದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದೊಳೊರೆದನವಳಿಗಿಂತೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೨೨). ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಜಾಗ : ಈಗಳುಂ ಎನ್ನಂ ತನ್ನಾಕೆಱೆಂದೇ ಬಗೆದನ್ನಂ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತಕ್ಕುಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫–೧೨). [< ಕಡಿದು + ಏಕಾಂತ]

ಕಟ್ಟೇರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾದ ಏಟನ್ನು ಹೊಂದು ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಗಾಯಗೊಳ್ಳು : ಶ್ರೀ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನಿಂ ಕಟ್ಟೇರ್ವಡೆದು ಹೊಕ್ಕುಹುದು ತನ್ನ ಹಕ್ಕೆಯಂ ಪಗೆಮಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೭೫–೩೮೮). [< ಕಡಿದು + ಏರು₂ (< ಏಱ್₄) + ಪಡೆ₁]

ಕಟ್ಟೇವ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಸಮಾಧಾನ : ಪರಿಭವಮಂ ದನುಜಾರಿ ಬಲಾರಿಗಿತ್ತನೆನಗಿದು ಚಿತ್ರಂ ಎನೆ ಕೇಳ್ದು ಕಟ್ಟೇವಮುಂ ನೋಡೆ ಮಳವಿಗೞಿಯೆ ಶಚಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩–೮೦ ವ). ೨. ಅತಿ ಅಸೂಯೆ : ನಭೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಕಳಪ್ರಕಾಶಮಂ ಮೊಟ್ಟೆಗಟ್ಟೆ ಪಕ್ಕೆವೆಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಡೆಗೆ ಕೆಳಿಪಿದ ಕಟ್ಟೇ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ವದ ಪೊಟ್ಟಳಮಿದೆಂದಿನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬–೨೩ ವ). [< ಕಡಿದು + ಏವ₁]

ಕಟ್ಟೇಳ್ಗೆ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ : ಕಟ್ಟಾಯಂ, ಕಟ್ಟೇಳ್ಗೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಏಳ್ಗೆ]

ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸಮೂಹ ; ಮಹಾಸಮುದಾಯ ; ಒಗ್ಗಟ್ಟಾದ ಗುಂಪು : ಕಪಿಲೆಯುಂ ಪಾರುವರುಮಂ ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆಯಂ ಭಣ್ಡಾರಮುಮಂ ಕಾಲದಳ ××× ಬಲ್ಲಂ ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆಸಾಳುವುದೆನ್ನು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭–೫ ; 972). [< ಕಡಿದು + ಒಟ್ಟಜೆ]

ಕಟ್ಟೊಡತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಒಡತಿ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಮಹಾರಾಣಿ: ಬಟ್ಟದುಱುಬಿನೆಳವೆಣ್ಣ ಹರಣನಾಡ ಕಟ್ಟೊಡತಿಯೆ (ವರ್ಧಅ. ೬-೩). [< ಕಡಿದು + ಒಡತಿ]

ಕಟ್ಟೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ನಿಯಮ ಮೀರು: ಹಿಗರಕೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ ಕೈಯ ಕಟ್ಟೊಡೆದ ಕೋಡಗದ ಮನಕೆಂತ ಹುದು ನಿನ್ನ ಭಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೩). ೨. ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನಡಸದಿರು; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಕರಾರಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಂದ ಮುರಿ. ೩. ಗುಂಪು ಚೆದುರಿಹೋಗು (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಒಡೆ$_{1}$]

ಕಟ್ಟೊಡೆಯ (ನಾ). ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ; ಪರಮ ಪ್ರಭು; ಮಹಾರಾಜ: ಕಟ್ಟೊಡೆಯ ಕೊಲ್ಲುವಾಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಬೇಡಾ ಎನಲುಂಟೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೭೯); ನಿನಗುದ್ರೇಕವೇಕಿನಿತು ಕಟ್ಟೊಡೆಯ ನಾನಿರಲ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೩); ಸುರನದೀಜ ದ್ರೋಣ ಕೃಪರೀ ಕುರುಬಲಕೆ ಕಟ್ಟೊಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೨); ಕಟ್ಟೊಡೆಯನಾತನು ಜೀವಭೂತನು (ನಿಥಾಗ. ೬-೩-೨೬). [< ಕಡಿದು + ಒಡೆಯ$_{1}$]

ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಡೆತನ; ಪರಮ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನವ ಬಲಿದಿಂತು ಹೋರುವೆ ನೀನು ಹುಟ್ಟುವಾಗಿನ ಧನವ ಕಟ್ಟಿತಂದೆಯೋ ನೀನು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೫-೬); ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನದಿಂದ ಭೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆ ರಾಜ್ಯವನಾಳೆನುತ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ನುಡಿದನು (ದೇವೀಮ. ೫-೧೧). [ಕಟ್ಟೊಡೆಯ + -ತನ]

ಕಟ್ಟೊಣಗು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಒಣಗು: ಕಾದುದಾ ವನಭೂಮಿ ತರುಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು ಕಟ್ಟೊಣಗಲಾದವು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫-೪೦). [< ಕಡಿದು + ಒಣಗು$_{1}$]

ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಒತ್ತಾಯ, —ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಲಿಂಗಣ್ಣನ ಕಯ್ಯ ಓಲೆಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ರಭಸದಿಂದ ಝಾಡಿಸಿ ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬದ ಬಲ್ಮೆಯಿಂದೆಳೆದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೧೧-೧೬). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತಂಬ]

ಕಟ್ಟೊತ್ತರ$_{1}$ (ನಾ). (ಉಕ) ಅತಿ ಅವಸರ: ಕಟ್ಟೊತ್ತರದ ಕೆಲಸ ಈಗಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತರ$_{2}$]

ಕಟ್ಟೊತ್ತರ$_{2}$ (ನಾ). ಕಟ್ಟು ಕಳಚುವಿಕೆ; ಬಂಧವಿಮೋಚನೆ: ತಾನಱಿಯದುದನಱಿದಾಗವೇ ಭರಿತಾರ್ಪಣ ತ್ರಿವಿಧಮಲದಿಂದ ಕಟ್ಟೊತ್ತರ ಬಂದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣಿನಂತಿದ್ದಾಗವೇ ಭರಿತಾರ್ಪಣ (ಸರ್ವವ. ೧೬೧-೬೫೯). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಉತ್ತರ ?]

ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯ (ನಾ). = ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬ: ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯಕೆದ್ದನೆಂಬಂ ತೇಳ್ದನೂಟಕಾ ಮಲ್ಲಯನು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೩); ಎಲೆಲೆ, ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯದ ರಾಯ! ಮೊನೆಗೊಡ್ಡಿ ಬಂದು ನೀವಾರೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದಿದಾವ ನಡತೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೯-೬). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತಾಯ]

ಕಟ್ಟೊನಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು, —ರೇಗು: ರಂಗನಾಥ:— (ಕಟ್ಟೊನಲ್ದು) ವೃದ್ಧನ ಮೇಲೆ . . . ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦೦-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಒನಲ್]

ಕಟ್ಟೊಪ್ಪ (ನಾ). ಬಲು ಒಪ್ಪವಾದದ್ದು; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು; ತುಂಬ ಚೆಲುವಾದದ್ದು: ಕಟ್ಟೊಪ್ಪಮಾದ ಬಿಂಕದ ಬೊಟ್ಟೆಕ್ಕಿದ ಖುಲ್ಲ ಕಂಕಣಂ . . . ಅಳವಟ್ಟಿರೆ ಚಂಚರಿಯರಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩೬). [< ಕಡಿದು + ಒಪ್ಪ$_{2}$]

ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಬೇಲಿ (ಇರುವ ಸ್ಥಳ): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ಹಾಳೆಹಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆ ಹಳ್ಳಾ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ಕಲಮಾಲಡು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೪೮; 1516). [< ಕಡಿದು + ಒಬ್ಬೆ$_{1}$ (< ಒಟ್ಟೆ)]

ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ 'ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆ, ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅನುರಾಗ: ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯೊಳೆವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ನೀಱನ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). **ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ**: ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ ಹೋಗೊಲಿಯದಿರೆನು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೪); ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯನುಳ್ಳ ಕಡುನೀಱ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೩೦). [< ಕಡಿದು + ಒಲ್ಮೆ]

ಕಟ್ಟೊಱತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಒರತೆ; ರಭಸವಾಗಿ ಉಕ್ಕುವ ಊಟೆ: ಕಂಬನಿಯ ಕಟ್ಟೊಱತೆಯಲಿ ಕರೆಕರೆವುತ್ತೈತಂದರು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೧); ರಣಕಾರಣರಸದ ಕಟ್ಟೊಱತೆ ಸೂಸಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೧೬-೩೬). [< ಕಡಿದು + ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ)]

ಕಟ್ಟೊಱಲ್ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಚೀರು; ಗೋಳಾಡು: ಪೊಱಮಡುವ ಭೂಪಾಲನಂ ಕಂಡು . . . ಕೈನೀಡಿ ಕರೆದು ಕಟ್ಟೊಱಲಿ ಸ್ತೈರಿಸಲಾಱದೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೫). [< ಕಡಿದು + ಒಱಲ್$_{2}$]

ಕಟ್ಟೊಱಲಿಕೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೋಳಾಟ; ಆಕ್ರಂದನ: ಸುರರ ಕಟ್ಟೊಱಲಿಕೆಯನದ ಕೇಳ್ದರಿಭಯಂಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧೬). [ಕಟ್ಟೊಱಲ್ + -ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿದ ಅನ್ನ; ಕಟ್ಟನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟೋಗರ[ಪಾಠಾಂ. ಓಗರ]ದ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಕಟ್ಟಿದರೇನು ಹಸಿವು ಹೋಹುದೇ (ಅವಚಂ. ೪೨-೧೬೯); ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ದ ಕಟ್ಟೋಗರವ[ನಾಹ]ರಂಗೊಟ್ಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ಕಿಱುಗಲ್ಲಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಕ್ಷದೊಳ್ ನೇಲ್ವ ಕಟ್ಟೋಗರಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೦-೨೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ: ಓಗರದ ಪುಳ್ಗಿಯೋಗರದ ಪಲತೆಱದ ಪಾಲೋಗರದ ಕಟ್ಟೋಗರದ . . . ವಿಧಮಂ ವಧೂಜನವಱಿವ ತೆಱದಿನೊರೆವೆಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಓಗರ]

ಕಟ್ಟೋಣ 'ಕಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡರಾಜಸಭೆ; ಮಹಾಸ್ಥಾನ; ತುಂಬಿದ ದರ್ಬಾರು: ಸದಮದದ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ದಶವದನನಿದಿರಲಿ ಹಾಯ್ಕಿದನು ಬಲುಬೆದಱಿಕೆಯ ರಣಭೈರವನ ಸಂಗರ ಭಯಂಕರವ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೩); ತಳವಾಱರೊರ್ಮೆಗಂ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ರಾಯನೆಡೆಗೆಯ್ತಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೧-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಓಲಗ$_{1}$]

ಕಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದ ಓಲೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ರಾಯಸ: ಓಲೆಕಾಱರ್ ಬಂದು ಮುನಿಗೆಱಗಿ ಪಾವುಡೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೬). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಓಲೆ]

ಕಟ್ಟೋವತ (ನಾ). ಬಲು ಜೋಪಾನ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ: ತಮ್ಮುಳ್ಳಾರ್ಥಮಂ ಬಯ್ತು ಬಂದಿಗೆ ಕಳ್ಳಂಗರಸಿಂಗೆ ದಾಯಿಗರಿಗಂ ಕಟ್ಟೋವತಂ ಮಾಡ್ಪಲೊದಿಗಳೇಂ ಪೋಲ್ವರೆ ಸಾಕ್ಷ್ರೀಕ ಸುಕಚೂಡಾ ರಾಮನಂ ಸೋಮನ (ಕಇಅ. ೭೮-೧೩-೨೬; 1088). [< ಕಡಿದು + ಓವತ ?]

ಕಟ್ರೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕಟ್ಲೆಜ್ವರ (ನಾ). ನಿಯಮದಂತೆ ಬರುವ ಜ್ವರ; ವಾಯಿದೆ ಜ್ವರ; ಕಟ್ಟಿನ ಜ್ವರ: ಅವಳು ಕಟ್ಲೆಜ್ವರದಿಂದ ತುಂಬಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_{1}$) + ಜ್ವರ]

ಕಟ್ವಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (ಕ). [< ಸಂ. ಖಟ್ವಾಂಗ]

ಕಠಡೆ (ನಾ). ಕಟಕಟೆ; ಕಟಾಂಜನ: ಅಡಕೊತಗಳು . . . ಕಠಡೆಗಳು (ಕಟಂಜನ) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [← ಮರಾ. ಕಠಡಾ]

ಕಠರಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಜದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಖಜಾ ಕಠರಿಗೆಯಲ್ಲ ಸುಂಕ ಗಣಾಚಾರಯಿಲ್ಲ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೯೩–೪ ; 1637). [?]

ಕಠಾಣಿ 'ಕಟ್ಯಾಣಿ' ನೋ.

ಕಠಾರ 'ಕಟಾರ್₁' ನೋ.

ಕಠಾರಾಯಿತ (ನಾ). ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಾಳಗ ಮಾಡುವವನು : ಬಾರಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರ ತೋಟಿಯ ಕಠಾರಾಯಿತರ ಬಾಣಾಯಿತರ ಮಲ್ಲಜಟ್ಟಿಗಳ (ಬಸಪ. ೬–೨೩).
[ಕಠಾರ (< ಕಟಾರ್₂) + -ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತ)]

ಕಠಾರಿ 'ಕಟಾರ್₂' ನೋ.

ಕಠಾರಿಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ; ವೀರಗಾಸೆ : ತಲೆಗೆ ಜೋಡೀವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುಚ್ಚುಬಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿ ಪಟ್ಟೇಅಂಚಿನ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಕಠಾರಿಕಚ್ಚೇ ಹಾಕಿ ಉಟ್ಟು (ಮುಸುಗ. ೪).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್₂) + ಕಚ್ಚೆ]

ಕಠಾರಿದಾರ (ನಾ). ಕಠಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, —ನಡುಕಟ್ಟು : ಮೊನೆ ಮುಂಜೆಜಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಸುತ್ತಿನೋಳುಕಿ ಬಿಗಿದ ಕಠಾರಿದಾರದ ಗೊಂಡೆಯವ ಕೆದಜಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೯).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್₂) + -ದಾರ್₄. / ಮರಾ. ಕಟಾರೀದಾರ್]

ಕಠಾರಿರಾಯ (ನಾ). ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳ ತ್ರಿಭುವನ ಕಠಾರಿರಾಯರಾದ ಉದಯಗಿರಿಯ ಹರಿಸಿಲ ಅಬ್ಬರಾಜಗಳ ಮಕ್ಕಳೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫–೨ ; 1535).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್₂) + ರಾಯ]

ಕಠಾರಿಸಾಳುವ (ನಾ). = ಕಠಾರಿರಾಯ: ಮೇದಿನಮೀಸರಗಂಡ ಕಠಾರಿಸಾಳುವ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೦, ಜೆಯ್ಯಾರ್. ೧೧೬–೩೦ ; 1469); ಮೇದಿನೀಮೀಸರಗಂಡ ಕಠಾರಿಸಾಳುವ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬ. ೭೮–೩ ; ಸು. 1495).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್₂) + ಸಾಳುವ]

ಕಠಿಣ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಗಡುಸಾದ; ಕರ್ಕಶವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. ೨. ನಿಷ್ಠುರವಾದ : ಕಠಿಣವಾದ ಧರ್ಮಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವವಳು ಅಜ್ಜಿ (ಕಂಬಹು. ೪೪). ೩. ಹಗುರಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟಕರವಾದ; ದುಷ್ಕರವಾದ; ಜಟಿಲವಾದ. ೪. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ. (ನಾ). ೫. ಬಿರುಸು ; ಗಟ್ಟಿತನ : ಭೂಮಿಯ ಕಠಿಣವನು ಆಕಾಶದ ಮೃದುವನು ತಿಳಿವ ಗಮನವಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂದಿತ್ತು (ಅವಹಂ. ೬–೧೯); ಶಿಲೆಯ ಮೇಲಾ ರಾಮಚರಣದ ತಳವನೂಜಲು ನಡುಗಿ ಬೆವತುದು ಯೆಲೆಲೆ ಕಠಿಣವನುಳಿದು ನಾರೀರೂಪ ಕೈಕೊಳಲು (ತೊರಾ. ೧–೯೬).
[< ಸಂ. ಕಠಿನ]

ಕಠಿಣತೆ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗಟ್ಟಿತನ; ಬಿರುಸು : ಕಾಸೆ ಪಾಲುಂ ಪಡೆಗುಂ ಕಠಿಣತೆಯನರಿಸೆ ಶೀತಳಜಳದೊಳ್ (ಬೋಧೆಕೋಕ ಪ. ೮–೯೫); ಉದ್ವೃತ್ತತೆ ಕಠಿಣತೆ ಕುಜಕ್ಕೆ ಸಹಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೩೭); ಕೆಸಜ್ವೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಕಠಿಣತೆಯನಾವರಿಸಿ ಕಂದನಾಂತುವಂ (ಜಟಪು. ೩೭–೩೮).
[< ಸಂ. ಕಠಿನತಾ]

ಕಠಿನ (ನಾ). = ಕಠಿಣ : "ಖರಃ, ಕಠೋರಃ, ಕಠಿನಃ, ಕರ್ಕಶಃ, ಕರ್ಕಶಃ, ದೃಢಃ — ಈ ೭ ಬಿಟ್ಟದು" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೮೭).
[ಸಂ.]

ಕಠಿನಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯಿ : ಇವನು ಬಹು ಕಠಿನಚಿತ್ತನಾದುದರಿಂದ . . . ಯೋಗ್ಯರಾದವರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಇವನ ಕಾಟವು ದುಸ್ಸಹವಾಗಿದ್ದಿತ್ತು (ಕವಿಕ. ೧). [ಕಠಿನ + ಚಿತ್ತ₂]

ಕಠಿನತೆವೆರು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಸಾಗು; ಕರ್ಕಶವಾಗು: ಸೆಳೆಯುತ್ತಿರ್ಪಂತರಿಂ ಮೂರ್ವಿಯ ಕಠಿನತೆವೆತ್ತಿರ್ಪ ಪೂರ್ವಾಂಗದಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೨–೩೮). [ಕಠಿನತೆ+ ಪೆರು (< ಪೆಱು₁)]

ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ : ಅವಳು ಕಠಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಪುನರು. ೩೨೮).
[ಕಠಿನ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಕಠಿನಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕಲ್ಲೆದೆ. ೨. ನಿರ್ದಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ರೂರಿ (*).
[ಕಠಿನ + ಹೃದಯ]

ಕಠಿಲ್ಲಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಗಲಕಾಯಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : "ಬೆಳ್ಪಡಕಿಲು ವಿಶಾಲಂ ಕಠಿಲ್ಲಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಠೋರ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಕಠಿನವಾದ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ: ಕಠಿಕಳಭ ಪ್ರಚಂಡ ಮೃಗರಾಜ ಕಿಶೋರ ಕಠೋರ ಘೋರ ಹೂಂಕರಣ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೨) ; ಅಜ್ಜಿಯ ಅಜ್ಞೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಠೋರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಕಠೋರಗತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ನಡಗೆ; ತೀವ್ರವಾದ ಗತಿ : ಏನುತ್ತರೆ ಕುಮಾರಿ ಕಠೋರಗತಿಯಲಿ ಬರವು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೩೭).
[ಕಠೋರ + ಗತಿ]

ಕಠೋರತನ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ : ದುಷ್ಟದಂಡನವೂ ಅವರ ನಿರ್ಮೂಲನವೂ ಕಠೋರತನದಿಂದ ಆಗಲೇಬೇಕು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೪).
[ಕಠೋರ + -ತನ]

ಕಠೋರತರ (ಗು). ಅತಿ ಉಗ್ರವಾದ, —ಕ್ರೂರವಾದ : ಘೂರ್ಣಿತ ಭೀಕರ ಮಕರ ಮಹಿತಿಮಿ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಕಠೋರತರ ರಾಜೀವ ಜೀವಪ್ರತತಿವಾಸವಾ ಸಮುದ್ರದೊಳೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೭). [ಸಂ.]

ಕಠೋರವಾಣಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು ; ಗಡುಸಾದ ನುಡಿ : ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೩). [ಕಠೋರ + ವಾಣಿ₁]

ಕಡ₁ (ನಾ). ಎರವು ; ಸಾಲ ; ಋಣ ; ಉದ್ದರಿ : ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕೊಳ್ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೯) ; ಮುನ್ನಿನ ಕಡನಂ ನೀಂ ಕುಡು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೩) ; ಕಡನ ಕೊಡಲಾಗಿ ಕೊಂಡವ ಸತ್ತ ಕೊಟ್ಟವ ಕೆಟ್ಟ (ಮೋಕಮಾ. ೨೩೭–೮೧೯) ; ಕಾಲನಾ ತಿಗುಳನೇಂ ಕಡಗೊಂಡನೊ ಬದ್ದಿಗೊಂಡನೋ (ಶಮದ. ಸ. ೧೭೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡನನು ಸವೃದ್ಧಿಕವಾಗಿ ಕೊಡಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೧೩) ; ಕಡ ಹುಟ್ಟ ಬಡವ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಡ]

ಕಡ₂ 'ಕಡಹು₁' ನೋ.

ಕಡ₃ 'ಕಡವೆ₁' ನೋ.

ಕಡ₄ (ನಾ). ೧. ಪಾರ; ದಂಡೆ; ಕೊನೆ. 'ಕಡತೇರು' ಪರಾ. ೨. ಪಾತಿ; ಕಟ್ಟೆ; ಮಡಿ. 'ಕಡಹು₂' ಪರಾ. [?]

ಕಡ₅ (ನಾ). = ಕಟ₂ : "ಕಟ – ಕಡ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ವೃತ್ತಿ).
[< ಸಂ. ಕಟ]

ಕಡಂಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು (?) : ಮಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿದತ್ತು ತುಜುಗಾರ್ತಿಯ ಕೋಣೆ ಕಡಂಕಿ ಮಿಂಚಿದ ತ್ತೊರ್ಮೆಯ ನಿಂದ ನೀರ್ ತೆಗೆದುದೊರ್ಮೆ ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ಪೊದಱ್ದುದೋಳಿಯಿಂ ಘುಮಿಮರೀಚಿಮಂಡಳತರಂಗಿತ ಮೈವಳಿಯಾಯ್ತು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೧೬೩). [?]

ಕಡಂಕು$_2$, ಕಡುಕು$_4$ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆ; ಕಬಂಧ: "ಕಡಂಕೆನೆ ಕಬಂಧ" (ಕಶರ. ೨೦). **ಕಡುಕು$_4$**: "ಅಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೩). [?]

ಕಡಂಗ$_1$ 'ಕಡಂಗು$_3$' ನೋ.

ಕಡಂಗ$_2$ (ನಾ). ಕಡಾಯಿ; "ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ" (ಅಯ್ಯಾಶಾ): ತರುಣಿಯರಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆಯೆ ಸಾಲ್ವುದೆನಲ್ ನೆರೆಪಾದಮಿಾಂಟುಕುಂ ಬರೆ ಬಿಸಿಲಟ್ಟಿಕೊಳ್ವೆಸಕದಿಂ ಬಿಸಿನೀರ ಕಡಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ತಡಂಗ]ದಂದದಿಂದಿರೆ ಬಸಿಱರ್ತ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪಾಂಥಜನಂ ನಡೆಯಿತ್ತು ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೯). [ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಕಡಗ = ಗಿಂಡಿ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಂಗ$_3$ 'ಕಡಗ$_1$' ನೋ.

ಕಡಂಗರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಬೂಸ: "ಕಡಂಗರಂ ಬುಸಮೆನಲು ಹೊಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩). ೨. ದೊಣ್ಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ. [ಸಂ.]

ಕಡಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು; ಹುರಿದುಂಬಿಸು: ಪೆರ್ಚುಗುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲು ಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). [ಕಡಂಗು$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಕಡಂಗು$_1$, ಕಡಗು$_1$, ಕಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರಿದುಂಬು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಪಡು: "ಕಡಂಗು-ಔತ್ಸುಕ್ಯೇ" (ಶಮುಧಾ); ಬೆಸನಂ ಪೂಣ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೫); ಏಟುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪); ಅರಲ್ವೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೪೦). ೨. ಮಸಗು; ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: ಪಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆನ್ನೊಳೆ ಕಡಂಗುವನೆನ್ನೊಳೆ ಬಲ್ಪುದೋರ್ಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೪); ಮಿಾಱಿದಡೆ ಮೃತ್ಯು ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ ಸಿಂಹ (ಎಕ.XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೮; 1124); ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ವಸಂತರಾಜಂಗೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ). ೩. ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು; ರಭಸವೇರು: ಬಡಿ ಕೋಲ್ ಕಟ್ಟೆಱು ಮುಱು ಕಡಿ . . . ನಿಮಿರ್ದಱು ಬಯ್ ಕಡಂಗಿ ನುಂಗೆಂದು ಮುಸುಱು ನಾರಕರಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೧೨); ಜನಕನನಿಕ್ಕಿದುದ್ಧತನನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ಕಡಂಗಿ ಬಂದು (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೧-೭೧); ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಕಡಂಗಿ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಕೊರ್ಳ್ವನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೨೮; 1198); ಎರಡೂ ಮಹಾಸೈನ್ಯಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತುಡುಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದುವು (ಕರತ್ನ. ೫೮). ೪. ಏರಿಬರು; ಸಾಹಸಮಾಡು: ಮಿಾಱಲು ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡೆಗೊಟ್ಟಯ್ವಲುಕ್ಕಲ್ . . . ಮಾಱಾಂತು ಕಾದಲ್ ನೆಱೆವರೆ ಧುರದೊಳ್ ದೇವ ಕಾದಂಬರುದ್ರಾ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೨; 1075); ಮಿಾಱಿದಡೆ ಮಾರಿ ಕಡಂಗಿದೊಡಾಂಪ ಗಂಡರಾರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೪; 1118); ಕಡಂಗುವಂನ್ನ ಭೂಪರನಿರದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. IV, ೧-೧೭; 1204). ೫. ತವಕಪಡು: ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂದಿಪಳಿಂಬಱಿಪಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಟ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಪೂದ್ರಕ). **ಕಡಗು$_1$**: ೧. ಏಳನೆಯ ದಿನದೊಳ್ ಕಡಗಿ ನಡೆದು (ನಂದಿವಾ. ೧-೯); ಲವಣ ಮನರೆದು ಕಡಗಿ ಪಾಳಂಗೈದು (ಲಿಂಗಪು. ೮-೪೨). ೨. ಕಡಗಿದಡೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೭). ೩. ಬಸವನೀವ ದೇಡಿತನೆಂದು ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗಿ ಕೋಟಿಸಲಾಗ ಲದನಱಿದು (ಲಶಿಚಂ. ೩೭-೩೧); ಕಡಗಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯೊಡನೆ ಬವರವ ಹಿಡಿದ ಭಟರಮರರ ವಿಮಾನವನಡರುತಿದ್ದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೧೨).

೪. ಕಡಗುವ ರಿಪುಗಳ ಶಿರವಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಂ ಪೊಡೆ × × × ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆಯನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೩೦; 1203); ಕಡಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗೆ] ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೦); ಕಡಗಿ ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿಗಳಲೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೫). **ಕಡುಗು$_1$**: ೧. ಧಾತ್ರೀವಧುವಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತ್ರ ಕಡು(ಗು)ಗೂಸ್ತಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೩೯-೪೧; 1152); ಬಲು ಬೇಡವಡೆ ಕಡುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗಿ] ಹರಕರಿಸಿ ನಡೆಯೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೪); ಬಣಗುಗಳೊಡನೆ ಸರಿಗಂಡೆನ್ನ ಬಗೆಯದೆ ಕಡುಗುವ್ವೆ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೬); ಚಕ್ರಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ಕಡುಗಿ ಹಾದಿಯ ನೋಡುತಿಹನು (ಭರಚ. ೩೮-೧೧೪). ೨. ಕಡಲ ಮಧ್ಯದ ಗಿರಿಗೆ ಸುರಪತಿ ಕಡುಗಿ ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೧); ನಿವಾಘದ ಸುಳುವಿಗಿನಮಂಡಲವ ತಡೆವುದೆ ತಿಮಿರಲತೆ ಕಡುಗಿ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೨೬); ಆ ದನಿಗೇಳ್ದಾಂ ಕಡುಗಿ ನಡುಮನೆಗೆ ಯ್ತರ್ಪನಿತಱೊಳ್ (ಚಕವಂ. ೬೮-೯). ೩. ಹೊಕ್ಕುದು ತುಳುವ ಪಡೆ ಕಡುಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೩); ಕಡುಗಿಬರ್ಪ ಕಾಡುಮಿಗವ ಹುಯ್ಯೆ ಸೆಳೆಯ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ ಕಡುನೀಱೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೫೪). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಡಂಗು, ಕಣಂಗು]

ಕಡಂಗು$_2$, ಕಡಕು$_4$ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ (ಕ). **ಕಡಕು$_4$**: ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಉತ್ಸಾಹ: ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದು ಕಡಕಿಲಿ ಬರುವವರು ಕಡುಜಾಣ ನಮ್ಮಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪-೪); ಕಳಕ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೆ ಕಡಕಿಲೆ ವೈದನೆ ತಡಮಾಡದೆ ಅಡಸರದ್ದೂವ (ಕಜಾಗೀ. ೪೨). [< ಕಡಂಗು$_1$]

ಕಡಂಗು$_3$, ಕಡಂಗ$_1$, ಕಡಗು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಂದಕ; ಅಗಳು: "ಕುಲ್ಯ ಕೌತ್ಸುಕ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಡಂಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). ೨. ಕಾಲುವೆ (ಕ). **ಕಡಂಗ$_1$**: ೧. ೧೮ ವರುಷ ಪರಿಯಂತರ ಕೊಡಗಿನ ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗೆ ಯಾವತ್ತು ಕಡಂಗ ಕಂದುಕ ಮುಂತಾಗಿ ತೆಗೆಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮); ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಕಡಂಗ ಪರಿಯಂತ್ರ ಭೂಮಿ ನಮ್ಮದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೨೮). **ಕಡಗು$_2$**: ೩. ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಗಿಡಗಂಟೆಗಳ ಮಡಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಚಿಕ್ಕ ಹರಿ: ಬಾಳೆಗೆ ಕಡಗು ಸೂಳೆಗೆ ಬೆಡಗು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಡಙ್ಙು; ಕೊಡ. ಕಡಂಗೀ = ನೀರಿಲ್ಲದ ಕಂದಕ]

ಕಡಂಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಂಗೊಡು, ಕಡಂಗುಡು, ಕಡಗುಡು, ಕಡಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಕೊಡು; ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಡು: ಪೊಸ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮಂ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟು (ಜಯುಕಾ. ೧೪-೬೯). **ಕಡಂಗುಡು**: ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂದೆಱೆದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮). **ಕಡಗುಡು**: ನಿಖಿಲ ಪೂಗಳಿಗೆ ಮೆಯ್ಗಂಧವ ಕಡಗುಡುವಂತೆ . . . ಬಾಣಿಜೆ ಬಂದಳೀಶ್ವರನ ಚಾವಡಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೯). **ಕಡಗೊಡು**: ಮನ್ನಿಸುತ ಕಡಗೊಡುವ ಯಧಿಕ ಧನಯುತರಾಗಿ . . . ವರ್ತಕರು ಮಿರ್ಪರು (ಸವಮೋ. ೨-೪೭); ಬೆಳ್ಗೊಳದ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಕಡಗೊಟ್ಟಿರುವ, ಬಡ್ಡಿಗೊಳ್ಳುವ, ಅಶೇಷರೂ ಜೈನರು (ಬೆಟ್ಟಲ. ೪೧-೯). [ಕಡ$_1$ + ಕೊಡು]

ಕಡಂಗೊಳ್, ಕಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು; ಎರವಲು ಪಡೆ: ಕಡಂಗೊಂಡಂ, ಕಡಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡಗೊಳ್**: ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಂ ಕಡಗೊಂಡೊಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮುಗುಳ್ದುದಂ ಕೊಂಡಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೩). [ಕಡ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಂಜ, ಕಡಜ$_1$, ಕಣಜ$_2$ (ನಾ). ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ,—ಹಾರುಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: ಗಡ್ಡದೊಳು ಸಲೆ ಕಡಂಜಗಳ ಮೊತ್ತಮದು ಗೂಡಿಕ್ಕಿ ತತ್ತಿಯಿಕ್ಕಿರ್ದಪುವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೯-೫೭). **ಕಡಜ$_1$**: ಕಡುಗತ್ತಲೆಯ ಕೂಪದೊಳಗೆ ಹಾಯ್ಕಲು ತುಂಬಿ ಕಡಜಂಗಳೆಜಗಿ ತಿನುತಿರ್ಪವು (ವೀಕ್ಷೈಪು. ४-೧೯-४೧); ಕಡಜ ನಡುವಿನ ಕಾಂತೆಯರು ನಡೆ ನಡೆಯ ಬಿಂಕದೊಳಸಮಶಸ್ತ್ರನ ಮಡದಿಯೆಡೆಯೊಳ ಗೈದಿಬಂದರು (ಜಿನಭಾ.೧೯-೨೩) **ಕಣಜ$_2$**: ಕಣಜನ ಗೂಡನರೆದು ನಾಭಿಗೆ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ३೭೫); ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಚಿಂತಿಸಲ್ ಕಣಜ ಕಟ್ಟಿದ ಕ್ರಿಮಿಯ ತೆರನಾಗಿ ತಾ ಮತ್ತೆ ತೋರುವಂ (ಪರಶು. ೯-೯); ಬಾರಿ ಬಾರಿಗು ಕಣಜ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಬೇರೆಯಾದ್ದುಳು ಕಣಜ ನಾಮವ ಸಾರುವಂದವ ತೋರಬೇಕೆಂದೆನುತ (ಅರ್ಜುವಿ. ೧೬-४೨).

[ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಕಡನ್ಬ್ಬು; ಮಲ. ಕಡನ್ನಲ್, ಕಡುನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಣಜದ; ಕೊಡ. ಕಡಂದಿ; ತೆಲು. ಕಡಜು, ಕಣಜು]

ಕಡಂದುರು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಂದುಱು, ಕಡಂದುರು, ಕಡದುಱು, ಕಡುದುಱು (ನಾ).=ಕಡಂಜ: ಮದುವೆಯು ನೆರವಿಯಂ ಕಡಂದುಱು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೧); ಕಾರಮಳೆ ಕಱಿದಂತೆಯುಂ ಕಡಂದುಱ ಹುಟ್ಟಿಯ ಕೆಣಕಿದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫-೭; 1156); ತುಂಬಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪೂವೊಳ್ ಮಗಮಗಿಸುವ ಕಂಪಂ ಕಡಂದುಱೇನಱಿದಪುದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮); ಸಿಂಗ ನಡುವಿನ ಕಡಂದುಱುನಡುವಿನ ಹೆಂಗಳೆಯ್ದಿದರವಳೊಡನೆ (ನಾಗಕು. ४-೮); ಆ ಕಾಂತೆಯೊಳಾ ನೆತ್ತರೆ ದಿತ್ತಾಗೆ, ಬಸಿಱ್ ಕಡಂದುಱುಗೂಡಿ ನೋಲ್ ದಿನ ಕ್ರಮದಿಂ ಬಳೆಯುತಿರ್ದುದು (ಅದ್ಭುತ. ३೧-೭). **ಕಡಂದುರು**: ದಾನ ಪರೋಪಕಾರ ಪಿರಿದುತ್ಸಹ ಸಂತತಮಿಲ್ಲದಾ ಗೃಹಂ ಕಾನನದಿಕ್ಕೆ ಗೀಜಗನ ಗೂಡು ಕಡಂದುರು ಪತ್ತು (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೮). **ಕಡದುಱು**: ಕಡದುಱುಗಳ್ ಕಡಿದಂತಾಯೆಡೆಗಾಕ್ಷಣದಿಂದಮುಪಜಿ ಗೂಡಿನ ಮಣ್ಣಂ ತಡೆಯದೆ ನೀರಿಂ ಪೂಸಲ್ ಕಿಡುಗುಂ ತದ್ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧३-೧೧೨); ಅರಳಿದಂಬುಜದೆಸಳಿನಲಿ ಕಡದುಱುವ ಕಂಡಡೆ ಕೊಡುವುದೆ ಮಧುಕರನ ಲಾಯದೊಳ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೫); ಕಡದುಱು ವಿನುಬ್ಬರದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನ ತೊನಸೆಯ ಹರವಿಗಳ ... ಕಾಲ್ದೊಡಕು ಗಳ ಹಗ್ಗಗಳ ಹರಹಿನಲೆಸೆದುದಾ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ३-೭-೧೧). **ಕಡುದುಱು**: ಕಡುದುಱಿನ ಸಂದೋಹವಮಮಾ ಬಡಬಶಿಖಿಯನು ಮುತ್ತುವಂದದಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧-३४).

[ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಕಡುತ್ತೇಱು; ತೆಲು. ಕಡುದುರು, ಕಣುದುರು]

ಕಡಂದುಱುತೆ (ನಾ). = ಕಡಂಜ: ತುಂಬಿ ಪೀರ್ವಪೊಲೇಂ ಪೀರ್ದ ಪುದೆ ಕಡಂದುಱುತೆ ನವ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧३). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಕಡಂದುಱು + ತೆ' ಎಂದು ಓದಿ 'ತೆ' ಎನ್ನು ವುದನ್ನು ಅವ್ಯಯವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

[ಕಡಂದುಱು + -ತೆ]

ಕಡಂಬ, ಕಡಬ್ಬೆ$_3$, ಕಡವ$_1$, ಕಡವು$_3$, ಕಡವೆ$_1$, ಕಡಹ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕದಂಬವೃಕ್ಷ: ತಿಳಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಡಂಬ ನಿಂಬ ಪಾಟಳ ತರುಸಂಘದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨३೫-೬೫; 1207). ೨. ನಾಳ; ದಂಟು; "ದೇಂಟು" (ಗಂಗಾಮ. ३३). ३. ಈಚಲು ಮರ. ४. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಕೂಟ: ಭುಜಯಾದಿತ್ಯ ಮಣ್ಣಲದ ಮಹಾಜನ ಕಡಮ್ಬ ಧರ್ಮ್ಮ ಒಟ್ಟಿಕ್ಕದೇವರು ಒನ್ದು ಪೊಱೊಬ್ಬ ಪಾರ್ವ್ವನುಣ್ಣ ಧರ್ಮ್ಮಂ ನಡವುದು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೨-೮; 943). ೫. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು; ಕದಂಬ: ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಕಡಂಬಂ ಜಗದನುಗ್ರಹ ವಿಗ್ರಹಂ ದಾನವಿನೋದಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೬-೧೧; 1200). **ಕಡಬ್ಬೆ$_2$**: ೧. ಅರಳುವಾಳ, ಕಡಬೆ, ಕಗ್ಗಲು ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷ ಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). **ಕಡವ$_1$**: ೧. ಕಜ್ಜುರ ಕಕ್ಕೆ ಕಡವ ವೊಳಗು ನವಿಲ್ವಕ್ಕಿ ಗಜುಳೆ ... ಬೆಳೆದಿರಲಾ ಬಿಂಜಂ ಭೀಕರ ತರಮಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨४); ಮುಳ್ಳನುಳ್ಳ ಕಡವದ ಮರದಿಂ (ರಸರ. ಪರಿ. ೧೧೫). **ಕಡವು$_3$**: ೧. "ಕಡವೆನೆ ಕದಂಬವೃಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಹಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯); ಕಡವಿನಲರ ಕೇಸರಂಗಳಿಂ ಪೊರೆದೆಲರ್ಗಳುಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೯); ಕಡವಿನ ಸೊವಡಿಂದೊಂದೆರಡಡಿಯಿಡುತಿರ್ದಪುದು ಗಾಳಿ (೧ರಿಕ.೯-३೨). **ಕಡವೆ$_1$**: ೧. ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರನೇಱಿಲ ಕಡವೆ ಪೆರ್ಗೋಳಿಯಾಲವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-३); ತಿಲಕ, ಕರಿತಿಲಕ, ಕಡವೆ, ಕಲ್ಲುಬಸರಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಅ. ೨೨೮). **ಕಡಹ$_1$**: ೧. ಕಡಹದ ಮರನೇರಿ ಕಾಡುವು ದುಚಿತವೆ (ವಿದಾಕ್ಯ. ३३-೧); ಕೆಂಪುಬೂರಗದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಗಳು, ಕಡಹದ ಮರದಲ್ಲಿ (Anthocephalus) ಬಾವಲಿಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡುವವು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೧).

[?. / ತಮಿ. ಕಡವ್ಬು, ಕಡಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಡಮ್ಬು; ತೆಲು. ಕಡಾಮಿ, ಕಡಿವಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಯಂಬ, ಕಲಂಬ. (< ಸಂ. ಕದಂಬ)]

ಕಡಂಬಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರ್ಪ್ಪಂತಾಗಿ ಕಡಂಬಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಮುಟ್ಟೆ ವಯಲೊಳಗೆ ದಿಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧४-೧೫; 1089).

[ಕಡಂಬ + ಗಟ್ಟ$_1$]

ಕಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡಂಬಡೆಯದ ಬಡವನಂತೆ ಪಸಿದು ಪಟ್ಟು ಬಱಿದಿದೇಕೊಡಲಂ ತಪಿಸಿ ಗಾವಿಲನಾದಪ್ಪೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦). [ಕಡ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಂಬರಸ, ಕಡಬರಸ (ನಾ). ಕಡಂಬದ ರಸ; ಈಚಲಿನ ರಸ; ಹೆಂಡ: ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೊರೆಯದೆ ನಡೆವುದದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಂಬರಸ ನರಸನಂತಾಗಿರರೇ [ಪಾಕಾಂ. ಕಡಲ್ವೆರಸು ಪೊಡವಿಗರಸಾದಪನೇ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫४-४). **ಕಡಬರಸ**: ಧರ್ಮಮುಂ ಪೆರ್ಚುವಂತಾಗೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯದರಸಂ ಕಡಬರಸಂ ಪಾದರಸಂ ನಿಶ್ಚಯಮರಸಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬೭); ಜವ್ವನದಿರವದು ಸುರಚಾಪ ದಂತೆ ತನು ಬುದ್ಬುದದಂತಿರೆ ಬಯಲೆಂಬುದನಱಿಯದೆ ಪರವಶನಪ್ಪರಸ ನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಕಡಬರಸಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೯-३೬); ಶರಹನೆ ಕಾಯ್ವುದು ಬೇಡಿದೊಡಿರಡೀವುದು ತೊಹರೆ ಸಿಡೆಯದಿರುವುದು ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪರೆಯದೆ ನಡೆವುದು ನಡೆಯದಡರಸಂ ಕಡಬರಸನಂತೆ ಚೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ३३೦). [ಕಡಂಬ + ರಸ]

ಕಡಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವಿಷಪೂರಿತ ಹಾವು: ಈ ಬಾರಿ ಕಂಡುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡ ಹಾವೆಂದರೆ, ಕಟ್ಟಿಕ ಹಾವುಗಳು; ಕಡಂಬಳ. ಇವು ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಾವು ಗಳು (ಅಖೂಬ. ೧೧೧). [← ತುಳು. ಕಡಂಬಳೆ]

ಕಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು: ಪೆಜರ ದಿನ್ನಣಮಂ ಪೆಜರೋಜೆಯಂ ಕಡಂಮಾಡುವ ಕಳ್ವ ಕೊಳ್ವ ಖಳರಿರ್ಕೆಮ (ಶಾಂತಿಪು. ೧२-೬೭); ಬಿದಿಯುಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಕಡಂಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧३-४).

[ಕಡ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡಕ್ಕೆ$_1$ 'ಕಡಗ$_1$' ನೋ.

ಕಡಕ$_{2}$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡಕವಿಲ್ಲದೆಂತೀ ಮನ ಕೊಟ್ಟು ಅನ್ಯಶ್ರವಣವು ಕೇಳದಂತೆ ಕಿವಿಯ ಕೊಟ್ಟು . . . ಎನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೊ (ಸಂಕೋಕ. ೩೯); ಅಯ್ಯನಿರಲು ಮಗ ನಡೆಯಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅಯ್ಯನೊಳ ಕಡಕವೆನ್ನುವರೇ (ಕೂಡ್ಯಚ. ೯–೬).
[< ಸಂ. ಕೃತಕ ?]

ಕಡಕ$_{3}$ (ಗು). ಕರಾರುವಾಕಾದ; ಖಂಡಿತವಾದ: ತಂಗುಳ ಉಳಿಸದಿರಲು, ತಿನ್ನದಿರಲು ಕಡಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ಹೊಲಮ. ೧೧೧).
[← ಮರಾ. ಕಡಕ್]

ಕಡಕಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ಏರ್ಪಾಡು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪುರಾಣ ನಿತ್ಯ ಹೋಮ ವೇದಪಾರಯಣ ಶ್ರೀ ತಿರುವಾಟ್ಟು ಯಿಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಕಾರ್ಯ್ಯಕೆಲು ಕೂಡಿ ಮಾಡಿದ ಕಡಕಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೭೩–೨; 1381); ಹಿಡಿತುಂಟ ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೊಲತುಂಬ ಬಿತ್ತ್ಯಾರೆ ಕಡಕಟ್ಟಿನ ಜಾಣ ನನ ತಮ್ಮ (ಗೌರಪ. ೧೧–೧೦). [ಕಡ ? + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಕಡಕಟ್ಟು$_{3}$ 'ಕಡಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಡಕಡಾಟ (ನಾ). ಕಡಕಡ ಎಂಬ ಸದ್ದು; ಕರತಾಡನ ಶಬ್ದ: ಧೋಂಡೂಬಾಯಿಯ ತರಾವಿಕ ಮೇಳವನ್ನು ಕಂಡು, ಪ್ರೇಕ್ಷಕವೃಂದ ಹರ್ಷಭರಿತವಾಗಿ ಟಾಳಿಯ ಕಡಕಡಾಟ ಮಾಡಿತು (ದೀಪಕ. II, ೩೦೮).
[← ಮರಾ. ಕಡಕಡಾಟ]

ಕಡಕತ್ತಿ$_{1}$ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಕತ್ತಿ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರಗಾರನು ತದೇಕಧ್ಯಾನ ನಿರತನಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕಡಕತ್ತಿ ಗಿಡವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಇಬದು. ೧೪೪). [?]

ಕಡಕಲ್, ಕಡಕಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗಲು ಹಾಕಿರುವ ಕವೆ; ಅಕ್ಕಳೆ; ಕವೆಗಳ ನಡುವಿನ ಕಿರುದಾರಿ (ಕ). **ಕಡಕಲು**: ತೋಟದ ಕಡಕಲ (ಹಿಕ್ಕಲು) ದಾಟೋದು ತಡವೇನೊ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೪).
[< ಕಡೆ$_{2}$ + ಕಲ್$_{3}$?. / ತಮಿ. ಕಡವು]

ಕಡಕಲು 'ಕಡಕಲ್' ನೋ.

ಕಡಕು$_{1}$ 'ಕಡುಕು$_{3}$' ನೋ.

ಕಡಕು$_{2}$ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ದೊಡ್ಡ ಚರೆ; ಗುಂಡು: ಮೊದಲನೆ ಈಡು ಕಡಕಿನ ತೋಟಾದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಕಡಕುಗಳು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ತಗುಲಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬಂದಿತು (ಕಾನೂರು. ೧೪೩); ಈಡಿನ ಒಂದೆರಡು ಕಡಕು (ದೊಡ್ಡ ಚರೆ) ಅದರ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ತಗುಲಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೯೦). [?]

ಕಡಕು$_{3}$ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿತ; ತಡೆ: ನಾನು ಮಾಡಿದ ಯತ್ನಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದವುಗಳಾದರೂ ಆ ಕತೆಯನ್ನು ಕಡಕಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತ (ಕಅನ. ೧೭೯). [< ಕಡಿಕು$_{2}$?]

ಕಡಕು$_{4}$ 'ಕಡಂಗು$_{3}$' ನೋ.

ಕಡಕು$_{5}$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು; ಚೂರುಕಲ್ಲು: ಕ [ಪಾಠಾಂ. ತ] ಡಕುಂ ಓಟ್ಟೆಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯); ಕಡಕುಂ ಪರಲ್ಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನೆಡೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿದೆಡೆಯಿಂ ನೆತ್ತರ್ ಬಿಡದೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮). [?]

ಕಡಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವ್ರಿತ್ತಿ ಕಡಕುಳದಲೆರಡು ಬಳ್ಳಿಗೆಜ್ಜೆಯಲೆರಡು (ಕಇ. I, ೩೦–೫೫; 1277); ಕಡಕುಳದ ಸಾವಂತ ದೊಪ್ಪಗೌಡನ ಹೆಗ್ಗಡೆ (ಇಆ. XII, ೧೦೦–೫; 1246). [?]

ಕಡಕೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨–೨೦೮).
[?]

ಕಡಗ$_{1}$, ಕಡಂಗ$_{3}$, ಕಡಕ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಅಥವಾ ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ; ಬಳೆ: ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಡಗಮಂ ಕೊಳ್ವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೬೨); ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆಗಳಿಗೆ ಕಳ್ಳರ ಅಂಜಿಕೆಯುಂಟು (ಪುರಂದ. ೨–೩೧–೨); ಕೊಳಗುವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡಗ ಕಂಕಣದಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೨೩–೭೯). ೨. (ಅಲಂ) ಮುತ್ತ್ಯದೆತನ: ಕಾವುದಾತ್ಮಾನುಜೆಯ ಕಡಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೬). **ಕಡಂಗ$_{3}$**: ೧. ಹಸ್ತಕಡಂಗದ ಹರಿಣಲೋಚನೆಯಳ ಪುಸ್ತಿದೊಡವಿನ ಬೆಡಗಿಯ ಶಿಸ್ತಿನಿಂ ನಿಂತು ರಂಗಾಯೆಂಬಳ ಕೂಡುಪಾಸ್ತಿಯದೆಂದು ವಂದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬–೩೪). **ಕಡಕ$_{1}$**: ೧. (ಕ).
ಕಡಕಬಳೆ, ಕಡಕಪಾತ್ರಬಳೆ = ಮೂರು ಏಣಿನ ಬಳೆ (ಕ).
[< ಸಂ. ಕಟಕ]

ಕಡಗ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ನೆಲ್ಲಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಸಾಗಡೆ, ಚೆಂದಲ, ಕಡಗ, ಸೀ ಅಣವಿಗೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೬). [?]

ಕಡಗ$_{3}$ (ನಾ). ಗಾಡಿ; ತೋಡು. 'ಕಡಿಗೆ$_{1}$' ಪರಾ. [?]

ಕಡಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲಾರದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು (?): ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮನ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡಗಂಟು ಹೆಣೆದಂತೆ ಆಯಿತು (ಕೊನಭೇ. ೧೦೧). [ಕಡ ? + ಗಂಟು]

ಕಡಗಟ್ಟು, ಕಡಕಟ್ಟು$_{3}$ (ನಾ). ಸಾಲದ ವಹಿವಾಟು: ಈ ಕಡಗಟ್ಟಿನ ಎಷ್ಟು ವರಹಗಳಿಗೆ ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ನೀವು ಇತ್ತ – ಮನವ ಮಾಡಿದಿರಿ? (ಬಿಟ್ಟಆ. ४೧–೧೨). **ಕಡಕಟ್ಟು$_{3}$**: ಅವನ ಕಡಕಟ್ಟಿಗೆ ನೋಟು, ದಸ್ತಾವೇಜು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳ ಲೆಕ್ಕ (ಹಹಸ. ೨೬).
[ಕಡ$_{1}$ + ಕಟ್ಟು$_{3}$]

ಕಡಗತ್ತಿ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಗದ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: ಕಡವಳ, ಕಡಗದ, ಕಡಾಸಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೮೫). [?]

ಕಡಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ಅವನು ನನಗೆ ಕಡಗಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ$_{1}$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಡಗು$_{1}$ 'ಕಡಂಗು$_{1}$' ನೋ.

ಕಡಗು$_{2}$ 'ಕಡಂಗು$_{3}$' ನೋ.

ಕಡಗು$_{3}$ 'ಕಡಹು$_{2}$' ನೋ.

ಕಡಗುಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಕೆಟ್ಟೆಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿದ್ದು ನೀರೂ ನಿಲ್ಲುವ ಸಂಭವವಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಗುಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರು ಬಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು (ವ್ಯವಸ. ೬೩).
[ಕಡಗು$_{2}$ (< ಕಡಂಗು$_{3}$) + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಡಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಗೆ (ನಾ). ಮೂಟೆ; ಹೊರೆ; ಕಟ್ಟು: ಹೊಜಗಣಂ ಬಂದ ಸೀರೆಯ ಕಡಗೆಗೆ ವೀಸವೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೨೧–೫೩; 1204). [?]

ಕಡಗೊಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಗೊಳ್ 'ಕಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಡಗೋಲಮಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಬಚನಾಗ: ಕಡಗೋಲಮಂಡೆಯ ಆಕಾರದ ಕೆಂಪಾದ ಹೂವಾಗುವದರಿಂದ ಕಡಗೋಲಮಂಡೆ ಎಂದು ಗೊಲ್ಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಗೃಹವೈ. ೭).
[?]

ಕಡಗೋಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಅಂತ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಡಗೋಲುಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಮುತ್ತ, ಜಾಲಿಜಪ್ಪಟಿ – ಇಂಥ ನೂರಾರು. . . ಗಿಡ ಮರ ಬಳ್ಳಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಮ್ಮ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿವೆ (ಬೆಳುವ. ೫೩) [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಡಗೋಲುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (*). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡಗೋಲುಮಂಡೆಯಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (*). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಮಂಡೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಡಗೋಲುಮರ (ನಾ). ೧. ಕಡಗೋಲಿನ ಹಿಡಿ ಅಥವಾ ತಲೆ. ೨. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (*). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕಡಚಲು, ಕಡಚ್ಚಿಲು, ಕಡೆಚಲು (ನಾ). ೧. ಮರ, ದಂತ, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು ಚರಕಿ ಯಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಡೆಯುವುದು, —ರೂಪಿಸುವುದು : ಅದರ ಚಿತ್ರ, ಕೆತ್ತನೆ, ಕಡಚಲು ಕೆಲಸ ನೋಡುವುದೆಂದರೆ ನಮಗೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿ (ಹುಮುಖ. ೧೪). ೨. ಕಡೆಯುವ ಯಂತ್ರ; ಗಾಡ; ಚರಕಿ. **ಕಡಚ್ಚಿಲು** : (ಕರಾ) ೧. ಮೇಜಿನ ಕಾಲಿಗೋಸ್ಕರ ಬೀಟೆ ಮರವನ್ನು ಕಡಚ್ಚಿಲು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಡೆಚಲು** : ೧. (*).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈಚ್ಚಲ್ ; ಮಲ. ಕಡಚ್ಚಲ್ ; ತುಳು. ಕಢ್ಚಿಲ್, ಕಡಿಚಲ್]

ಕಡಚಿ, ಖಡಚಿ, ಖಡಿಚಿ (ನಾ). (ಉಳ) ಮಗುಚುವ ಕೈ; ಕುರುಪಿ; ಹಂಚಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಸಾಧನ: ಮುಂಬಾಯಿ ಶಹರದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಜಿನಸಗಳ ವಿವರವು . . . ಕೆಳಗೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ೧. ಅಡಕೊತಗಳು . . . ೪. ಕಡಚಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೧). **ಖಡಚಿ** : ಮುಚ್ಚುಳಟಿಗೆ ದಿನದ ವ್ಯವಹಾರದ 'ಖಡಚಿ' (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೪). **ಖಡಿಚಿ** : ಖಡಿಚಿಯಿಂದ ಹೋಳಿಗೆ ತಿರುವಿಹಾಕು (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕಢಚೀ, ಕರಥೀ]

ಕಡಚಿ (ನಾ). ಶಿರೀಷ ವೃಕ್ಷ (*). [?]

ಕಡಚ್ಚಿಲು 'ಕಡಚಲು' ನೋ.

ಕಡಜ$_1$ 'ಕಡಂಜ' ನೋ.

ಕಡಜ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : "ವಸುಕಃ—ಚೆನ್ನಿಗ್ಗಿಲು, ಬಾಗೆ, ಕಡಜ, ಅರಸೆಳ್ಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೯೩). [?]

ಕಡಜಾಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಮುವಲ್ಲಿ–ಕಡಜಾಜಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕಡಜೀರಿಗೆ, ಕರ್ಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ, —ಹಾರುಹುಳು : ಕಡಜೀರಿಗೆ ನೋಡಲು ಬಣ್ಣದ ಬೆಡಗನ್ನೇನೊ ಪಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹಾಡಿ ಹರಸುವ ಪುಣ್ಯವಂತ ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೨೧೩). **ಕರ್ಜೀರಿಗೆ**: ೧. (*). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಬೀಜ (*). [< ಕಡಂಜ]

ಕಡಣ 'ಕದ್ದಣ' ನೋ.

ಕಡತ 'ಕಡಿತ$_2$' ನೋ.

ಕಡತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಂಗ (?): ಮುದಿ ಗಂಡುಮಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ಕಡತಿಗಳೊಡನೆ ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೩೬). [?]

ಕಡತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಬೆಳೆತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ ಕಡತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧–೧೧ ; 753). [? + ಊರ್]

ಕಡತೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಾರು ಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು. ೨. ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸು (*). [ಕಡತೇರು + –ಇಸು$_1$]

ಕಡತೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆ, ರೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗು. ೨. ಮುಗಿ (*).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡತ್ತೇಱು ; ತೆಲು. ಕಡತೇಱು, ಕಡತೇರು]

ಕಡದುಱು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಪ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡಪಕತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡ ಕತ್ತಿ; ಮಚ್ಚು. [← ತುಳು. ಕಡ್ಪತ್ತಿ]

ಕಡಪಟ್ಟುಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಕಡಪಟ್ಟುಗಾಲ ವಟವೃಕ್ಷಮ್ (ಎಕ. I, ೧–೩೦ ; 466). [?]

ಕಡಪುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಡಪುಡನ್ ಸುಡಿದನ್ ಸಲಿಪೋ ಬಾದಾಮಿಯ ಮಾಣಿ (ಇಅ. IX, ೬೫–೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಡಬು$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಬು$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಚಾಮಯಗೆಱೆಯ ಮೊದಲ ಕಡಬನ ಗಱೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೫–೨೨; 1148). [?]

ಕಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಾಲ : ಹಡೆದೊಡ್ಡವೆ ವಸ್ತುವನು ಮೃಡಭಕ್ತರಿಂಗಲ್ಲದೆ ಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡಲಾಗದು . . . ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಿಂಗಲ್ಲದೆ ಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡಲಾಗದು (ಬಸವ. ೨೨೮). [ಕಡ$_1$ + ಬಡ್ಡಿ]

ಕಡಬರಸ 'ಕಡಂಬರಸ' ನೋ.

ಕಡಬೆ$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಬೆ$_2$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡಮೆ, ಕಡಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕಮ್ಮಿ : ಎಂದ ಮಾತುಗಳನೆಲ್ಲವನು ಒಂದಱೊಳ್ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೇಳ್ದು (ನೋಹತ. ೩೩–೩೬); ೧೪೦೭ ವರಹ ಕಡಮೆ ಬಂದ ಠಿಕಳದಲ್ಲಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೭–೬ ; 1564); ಭೂಪಣಾವಳಿಯೊಗ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲಮಗೆ (ಭರತ. ೮–೧೬). ೨. ಉಳಿದದ್ದು ; ಮಿಕ್ಕದ್ದು : ಕೈಕೊಂಡನಘ ಭಾರತ ಕಥೆಯ ಕಡಮೆಯ ಜನಪನರಸಯ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗಂಕಿತವ ಮಾಡಿ (ತಿಮ್ಮಣಾಂ. ೧–೨೮); ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟೆಯಂ ಹಂದೆ ಪೋಗೆಂದು ಕಟ್ಟಿಂದಟ್ಟು ಕಳುಹಲಾ . . . ಕಡಮೆ ಮಂಡೆಯನು ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೪–೨೮, ೩೦). ೩. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಕೆಳದರ್ಜೆ: ಮಂತ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಮೆ ಆಗಿರುವ ಬೇರೊಬ್ಬ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನಾದ ಆಲೋಚನಾಧಿಕಾರಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬. ೨೫೭). **ಕಡಿಮೆ** : ೧. ಮಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಹಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೧); ರಾಯನ ಸೈನ್ಯಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಸೈನ್ಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕೃದೇವ. ೧೪). ೩. ಮೆಣಸು ಹುಳಿತರೆ ಜೋಳಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯೆ? (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡ್ಮೈ ; ತುಳು. ಕಡಮೆ ; ತೆಲು. ಕಡಮ]

ಕಡಲ್$_1$ (ನಾ). ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು; ಬಂಡೆಗಲ್ಲು; ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡನಿಂತದ್ದು : "ಹೊನಲನ್ ಇಬ್ಬಗೆ ಮಾಡುವ ಕಡಲು[ಲ್] – (ಕೂಪಕ, ವಿದಾರಕ)" (ನಾಚರಾ. *). [?]

ಕಡಲ್$_2$, ಕಡಲು (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ ; ಸಾಗರ: ಕಡಲ ತಡಿಯಯ್ದ ನೆಲನಂ ಪಡೆದರ್ ಭವದೀಯ ಪುತ್ರರ್ (ಆದಿಪು. ೮–೯೮) ; ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೊರೆಯದೆ ನಡೆವುದದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಲ್ವೆರಸು ಪೊಡವಿಗರಸಾದಪನೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಂಬರಸನರಸನಂತಾಗಿರರೇ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೪–೪) ; ಕಡಲಾಪೋಶನಮಾದುದಾ ಮುನಿಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩) ; ಹೊಡೆಗೆಡೆದ ದಂತಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೋಳೀಸಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೦) ; ಕಡಲೆಡೆಯೊಳು ಮಲಗಿದನಾವಳಿಗಾಗಿ ಕಡಲ ಕಡೆದು ಬಳಲಿದನು (ಹರಿಬ. ೬–೨). **ಕಡಲು**: ೧. ಕಾಳರಕ್ಕಸುಭಟರು ಕವಿದರು ಕಾಲಕೂಟದ ಕಡಲು ಕವಿವಂದದಲಿ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬–೩೩–೮) ; ಬಾ ಅಲ್ಲಿ ಕಡಲಲ್ಲಿ ತೆರೆತೆರೆಯ ನೊಡೆವಲ್ಲಿ (ಸಖೀಗೀ. ೬–೧೩). ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು.

ಕಡಲತರಕಾರಿ = ಮೀನು : ತರ್ಕಾರಿ ಬೆಳೆದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಮಂಗ್ಳೂರಿಗೊ, ಬೆಂಗ್ಳೂರಿಗೊ ಹೋದ್ರೆ ಕಡಲತರಕಾರಿಯುಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಂಥಾದ್ದು ತಿಂತೊ, ಪಾಪ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). **ಕಡಲನಾಲಗೆ, ಕಡಲನಾಲಿಗೆ** = **ಕಡಲನೊರೆ** : "ವಾರಿಫೇನಂ ಕಡಲನಾಲಗೆಯದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೨) ; ಒಡಲಾಂತು ಹರಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗೆಯ್ಯದ ಜಿಹ್ವೆ ಕಡಲನಾಲಗೆಯಾಗದಿಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೧೩–೨) ; ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಿಗೆ:—ಕರ್ಪೂರ, ಕಡಲನಾಲಿಗೆ . . . ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಹುರಿದು ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತವಂ ಮಾಡಿ ಕಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ಧಿಸಿ . . . ಇಕ್ಕುವದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೬). **ಕಡಲನೊರೆ** = ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ : "ಉದಧಿಫೇನಾ – ಕಡಲನೊರೆ" (ಅಪಧಿ. ೧೬). **ಕಡಲಮಗಳಗಂಡ** = ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ ; ವಿಷ್ಣು : ಕಡಲಮಗಳಗಂಡನಾದೊಡಮ್ಮೊಡನೊಮ್ಮೆ ಕೊಡರಲು ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳು (ಶ್ರೀಪುಸಾಂ. ೧೫–೧೬೪). **ಕಡಲೊಳ್‌ಪಟ್ಟಂ** = ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಡಲೊಳ್‌ಪಟ್ಟನನಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದದಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಡಲ್ ; ತೆಲು. ಕಡಲಿ]

ಕಡಲಣುಗ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಚಂದ್ರ (ಕ).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಕಡಲಣುಗಿ, ಕಡಲಣುಗೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಕಡಲಣುಗಿ ಮಲರ್ಗಣ್ಣ ಕೈಪಿಡಿಯ ನೋಡುವಳ್ ಜುಣುಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೬–೧೬). **ಕಡಲಣುಗೆ** : ದುಡುಕಿದಾ ಸೂರೆಗರ ಹಾವಳಿಗೆ ನೊಂದೆ ! ಕಡಲಣುಗೆ ! ಬಡವಾದೆ ಕಾವರಿಲ್ಲೆಂದೆ ! (ಕವಿಪು. ೩೨–೨).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕಡಲಣುಗೆ 'ಕಡಲಣುಗಿ' ನೋ.

ಕಡಲಳಿಯ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಅಳಿಯ ; ವಿಷ್ಣು : ಕಡಲಳಿಯ ನೊಲವಿಂದ ಕಾಯಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೯–೧೯೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಅಳಿಯ]

ಕಡಲಾಂಡಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅತ್ತಿರಾಳ್ವಭಟ್ಟರು ಶ್ರೀರಂಗಭಟ್ಟರು ಕಡಲಾಂಡಭಟ್ಟರು ಪಾರ್ತ್ಥಸಾರಥಿಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೦–೪೬; 1148).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಆಂಡ + ಭಟ್ಟ]

ಕಡಲಾಣ್ಮ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ; ವರುಣ: "ಕಡಲಾಣ್ಮಂ ಯಾದಸಾಂಭರ್ತೃವಿನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧). [ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಕಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರವಾಗು ; ಸಮುದ್ರದಂತೆ ತುಂಬಿ ನಿಲ್ಲು : ಕಡಲಿಡುವ ರಕುತದ ಸುಗ್ಗಿ ಶಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯) ; ಕಟ್ಟಿದಿರ ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಸುರಿವ ಸುಧಾರಸದ ಹೊಂಗಟ್ಟುಗಳ ಫಲಭೂಜರಾಜಿಯ ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೫) ; ಕಡಲಿಡುವ ಕಂಬನಿಯೊಳಿಂತೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨–೫೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕಡಲಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತಿ : ದೀವಿಗೆಯ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಿಡ್ಡಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೪).

[? + ಬತ್ತಿ]

ಕಡಲಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಡಲಿಗೆ ಇಳಿ ; ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು : ಏಣಾಂಕ ಗಗನದೊಳಿರ್ದು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಡಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿಪಂಚಬಾಣ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೨೮). [ಕಡಲ್$_2$ + ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ)]

ಕಡಲು 'ಕಡಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಡಲುಕಾಲುವೆ 'ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಕಡಲುಗಳ್ಳ 'ಕಡಲ್ಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಡಲುಗಾಲುವೆ 'ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಕಡಲುಘಂಟೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನಾವಿಕರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಗಂಟೆ : ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಬಂಡೆಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ನಾವಿಕರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲು, ದೀಪಸ್ತಂಭಗಳಿರುವಂತೆಯೇ, ನೀರಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಡಲುಘಂಟೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೫೮).

[ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$) + ಘಂಟೆ]

ಕಡಲುರಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ ; ವಡಬಾಗ್ನಿ : "ಕಡಲುರಿ ಮುನ್ನೀರ್ಗಿಚ್ಚೆನೆ ವಡಬಾನಲಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೨) ; ಕಡಲುರಿಯಂತಕಾಲಘನಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ತಟಂ ಪಿಡುಗುವಿನಂ ರಣಾನಕ ರವಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೩).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಉರಿ$_2$]

ಕಡಲುವರಿ 'ಕಡಲ್ವರಿ' ನೋ.

ಕಡಲುಸಿಂಹ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ, ಸಿಂಹವನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಮುದ್ರದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಸಮುದ್ರಸಿಂಹ : ಕಡಲುಸಿಂಹ ಎನ್ನುವುದು ವಾಲ್‌ರಸ್ ಎಂಬೊಂದು ಪ್ರಾಣಿ (ಒಂದೇರಾ. ೧೨); ಬಲವಾದ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ ಕಡಲುಸಿಂಹ, ವಾಲ್ರಸ್ ಮೊದಲಾದುವು ಅವುಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಳ್ಳಿ ತುಸುದೂರ ಸಾಗಬಲ್ಲುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೨೪).

[ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$) + ಸಿಂಹ]

ಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ ; ಚಣಕ : "ಚಣಂಗಿ ಖಂಡಿಕಮೆನಲು ಕಡಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪) ; ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬ ವ) ; ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ದಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಪರಲಲರುವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೨) ; ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಲಕೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೫) ; ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲನೂಲೆಯ ನಾದಂ ಕೆಬೊರ್ನ್ನ ಕಡಲೆ ವಾದಿಸೆ ರಸಮುಂ ಸೋದಿಸೆ ಯುರ್ಕಿನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (೧೦೪. ೧–೨೨) ; ಕಡಲೆಗಳಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವ ದೇಣುಲದೆಡೆ ಯಾವುದು (ಶಮದ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಗೋಧಿ ಕಡಲೆಯ ವಿಳಸ ರಾಶಿಯ ದೇಸು ಯೋಜನದಳತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬–೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಲೈ ; ಮಲ. ಕಡಲ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡಲೆ]

ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಕಾಳುಗಳುಳ್ಳ ಕಾಯಿ : ಕಾಷ್ಠ ಪೋಗಿ ತಾ ಪರ್ವತ ನುಂಗಿತು ಕೃಷ್ಣನ ನುಂಗಿತು ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ಪುರಂದ. ೩–೯೩–೩). ೨. ನೆಲಗಡಲೆ ; ಸೇಂಗಾ : "ನಿಮಗೆ ಹಾಲು, ಹಣ್ಣು, ಕಡಲೆಕಾಯಿ, ಪುರಿ – ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ" (ರಂಗಳ. ೮೬).

[ಕಡಲೆ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತಮಿ. ಕಡಲೈಕ್ಕಾಯ್]

ಕಡಲೆಗೊರವಂಕ (ನಾ). ಗೊರವಂಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಒಂದು ಗುಂಪು ಕಡಲೆಗೊರವಂಕಗಳ ಹಿಂಡು ಹಾರಿಹೋಯಿತು (ಚಿಂದುಟ. ೧೫). [ಕಡಲೆ? + ಗೊರವಂಕ]

ಕಡಲೆಬೇಳೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಕಾಳನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ: ಕಡಲೆ ಬೇಳೆಯನ್ನು ನೆನೆಸಿ ನಿಂಬೆಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದುಕೊಟ್ಟರೆ ಅಜೀರ್ಣ... ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೯೦ ಪರಿ). [ಕಡಲೆ + ಬೇಳೆ]

ಕಡಲೆವಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟು: ಕರಿಬೇವು ಬತಗಸಂಡಗೆ ಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟರಿಸಿನದ ಹುಡಿ ಕೆಂಡಬೆಂದ ತೆಂಗಾಯೋಟೆ ಹುರುಳಿ ಸಾಸುವೆ ಮೆಂತೆಯದ ಚೂರ್ಣ ಹಪ್ಪಳಂ ಸಂಭಾರ ವಸ್ತುವಹವು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧). [ಕಡಲೆ + ಪಿಟ್ಟು]

ಕಡಲೆಹುಳಿ (ನಾ). (ಔಷಧಿಗಾಗಿ) ಕಡಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತೆಗೆದ ಹುಳಿಯಾದ ರಸ: "ಚಣಕಾಮ್ಲ – ಕಡಲೆಹುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೪). [ಕಡಲೆ + ಹುಳಿ$_2$ (< ಪುಳಿ$_2$)]

ಕಡಲೆಜೆಯ (ನಾ). ವರುಣ: "ಮುನ್ನೀರೆಜೆಯಂ ಪ್ರಚೇತನೊಳ್ ಕಡಲೆ[ಜೆಯಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಲೆಣಿಕುಂ]" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧); ಕಡಲೆಜೆಯ ನಾಲವಟ್ಟವ ನೆನಸೆ ಪಡುವಣೆಲರಲೆದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೧೭). [ಕಡಲ್$_2$ + ಎಜೆಯ]

ಕಡಲೊಡೆಯ (ನಾ). = ಕಡಲೆಜೆಯ: ಕಡಲೊಡೆಯನಿತ್ತ ರನ್ನದ ತೊಡವಂ ತುಡು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೬); ವಡಬಗೌತಣವಿಕ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೬–೧೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕಡಲೋಟ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ಇಳಿತ; ಓಹಟ: ವೇದತಸ್ಕರನ ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪೊಱಮಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳಿ ಬಂದಂತಾಗಲಾದುದು ಕಡಲೋಟ ಭರಿತ (ಮೋಹತ. ೨–೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಭಾತಣೆ ವರನಾಳಿ ಕಡಲೋಟ ಮುಂತಾದ ಚಾರುಕೌಶಲ್ಯವಿದ್ಯೆಗಳ ಧಾರುಣಿ ಪೊಗಳೆ ಪೇಳ್ದೀಲಾಚಾರ್ಯರ ಚಾರುಚರಣ ಶರಣೆನಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೧೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಓಟ]

ಕಡಲ್ಕರೆ 'ಕಡಲ್ಗರೆ' ನೋ.

ಕಡಲ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರದಷ್ಟಾಗು; ಅಗಾಧವಾಗು; ಅಪಾರವಾಗು (?): ದಯಾರಸ ನೀರ ತಟಾಕಂ ತೀವಿ ತುಳುಂಕಿ ಕೋಡಿ ಮರಳಿಯುಂ ದಾನತೀರ್ಥ ಸರೋವರಂಗಳಟಿಬಳಿಪೋಗೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗಾಚಾರ ಚಾರುಪರಂಗಳ್ಕಡಲ್ಗಟ್ಟಿಯುಂ ಪೊದಟ್ಕೆವಡೆದ ಸದ್ಧರ್ಮ ಪೀಯೂಷ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಂ (ಅನಂತು. ೧೪–೪೬ ವ). [ಕಡಲ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಡಲ್ಗರೆ, ಕಡಲ್ಕರೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರತೀರ, —ದಡ: ಕಡಲ್ಗರೆಯನ್ನು ಸಂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಮುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜಲದೇವರ ಬರವನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತ ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಮಣಿಸ. ೯೯). **ಕಡಲ್ಕರೆ:** ಜಯಸೇನನು ಕಡಲ್ಕರೆಯ ಕಾಡುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಲಂಗರು ಹಾಕಿ, ಹಡಗನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ವೀರರೊಡನೆ ತೀರವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಮಣಿಸ. ೮೧). [ಕಡಲ್$_2$ + ಕರೆ$_4$]

ಕಡಲ್ಗಳ್ಳ, ಕಡಲುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು: ರಷ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹಡಗಿನ ಮೇಲೆ 'ಕಡಲ್ಗಳ್ಳರ ಹಡಗುಗಳ' ದಾಳಿಗೆ ಅಮೆರಿಕಾ ಸರ್ಕಾರವೇ ಹೊಣೆ ಎಂದು ಹವಾನಾರೇಡಿಯೋ ಇಂದು ಆರೋಪಿಸಿತು (ಪ್ರಜಾವಾ. ೧–೨; ೨೧–೬–೬೬). **ಕಡಲುಗಳ್ಳ:** ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡಲುಗಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೧). [ಕಡಲ್$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ, ಕಡಲುಕಾಲುವೆ, ಕಡಲುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರಭಾಗ: ಕಾಲುವೆ; ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ (ಪಾರಿನಿ. ೧೪). **ಕಡಲುಕಾಲುವೆ:** "(ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ) ಜಲಸಂಧಿಗಿಂತಲೂ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರ ಭಾಗ; ಕಡಲುಕಾಲುವೆ" (Channel. ಇಂಕನಿ). **ಕಡಲುಗಾಲುವೆ:** ಮಂಜು ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾರಣ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಡಲುಗಾಲುವೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೯೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಡಲ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬಾಗ್ನಿ: "ಕಡಲ್ಗಿಚ್ಚು ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೬). [ಕಡಲ್$_2$ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಡಲ್ಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮೀನ ಜಾತಿ; ಕಡಲ್ಗುದುರೆ" (Hippocampus. ಇಂಕನಿ). [ಕಡಲ್$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಡಲ್ತಡಿ (ನಾ). ಕಡಲ ದಂಡೆ; ಸಮುದ್ರತೀರ: ಕಡೆಯ ಕಡಲ್ತಡಿ ದೊರೆಗಳ ಪಡೆಯಂ ಗೆಲ್ದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೭). [ಕಡಲ್$_2$ + ತಡಿ$_5$]

ಕಡಲ್ತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಜೋಡಿ ತೆಂಗು, ಕಡಲ್ತೆಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೧–೧೦೧೭). [ಕಡಲ್$_2$ + ತೆಂಗು$_2$]

ಕಡಲ್ವರಿ, ಕಡಲುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಪಸರಿಸು; ಹರಿದು ಸಮುದ್ರವಾಗು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಡಲ್ವರಿವ ಕಣ್ಣೀರ ಪೂರದೊಳ್ ಮುಱುಗಿದೆಮೆಪೊಜೆಯನಾನಲಾಜದೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೬ ವ); ತನುರುಚಿ ಕಂಪಿನ ಪೊಳಪಿನ ಕೌಮುದಿಯನೇಂ ಕಡಲ್ವರಿಯಿಪುದೋ (ಅನಂತು. ೪–೪೮); ನೋಡುವ ಕೂಡುವ ಚಿಂತೆ ಕಡಲ್ವರಿದುದಂದು ಬೆಳಗಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೬೨). **ಕಡಲುವರಿ:** ಬಸಿಯ ನೆತ್ತರು ಕಡಲುವರಿದುದು ಕೂಡೆ ಕಣನೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ಒರಿಇ. ೨೮೨ ಪರಿ); ಭೂಕಾಂತ ನೆಜಗಿದನಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಕಾಂತನಂಘ್ರಿಗೆ ಕಡಲುವರಿವಾನಂದ ಭಾಷ್ಪದಲಿ (ನಿಧಾಗ. ೫–೮–೬೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಡಲ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಲಾಗಿ ಪಸರಿಸು; ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಹರಡು: ಕಣ್ಮಲರ್ ತನಿವೆಳಗಂ ಕಡಲ್ವರಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೯೯); ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಮಿಂಚು ಕಡೆಗಣ್ಮಲರ ಕಡಲ್ವರಿಪ ಕಾಂತಿ ದುಗುಲದ ಮುಕ್ತಾಫಲದ ಮಲಯರುಹದೊಪ್ಪಮನಲರ್ಗಣೆಗೆಳೆನೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡೆ ನಡೆತಂದಳ್ (ಅನಂತು. ೪–೧೦೮). [ಕಡಲ್ವರಿ + -ಸು$_1$]

ಕಡಲ್ವುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹೊಗು, —ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಚಂದ್ರಬಿಂಬಂ... ಪಡುವಣ ಕಡಲ್ವುಗೆ ಪರಿವ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳ್ನೊನಲೊಳುರ್ವಿದ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ತಲೆಗರೆಯೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಡವ$_1$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವ$_2$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡವಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೯೪). [?]

ಕಡವಡ (ನಾ). ಗೂಡಾರ; ಬಟ್ಟೆಯ ಗುಡಿಸಲು; ಡೇರೆ: ಪಟಯುಗೆಯು ಪಜವಡಿಯುಮೆಡದೊಳಂ ಬಲದೊಳಮುಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ದಂಡಿಗಳ ದಂಡನಾಯಕರ ದಾನವಸೇನಾದಿಗಳ ಕಡವಡಂಗಳುಂ (ಅನಂತು. ೧೬–೪೦ ವ). [< ಕಂಡವಡ?]

ಕಡವರ, ಕಡಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೂಳಿಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯ; ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಸಂಪತ್ತು, —ನಿಧಿ: "ಕಡವರಮ ಬಯ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ಅಱಿಯಬಹುದೆ ರಸದ ಬಾವಿ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಂಗೆ ತೆಗೆಯಬಹುದೆ ಕಡವರವು ದರಿದ್ರಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೬೬); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರವಿರ್ಪಂತೆ ಕುರುಡಂಗೆ ಕಣ್ಗಳಿರ್ಪಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೫೧); ನೆಲಮುಱಿಯ ಕಡವರದಂತೆಯಿರು ತಿರ್ದನತಿಶೌರ್ಯನಾದಯ್ಯನಾದಯ್ಯನು (ಕಾಥಚ. ೧೩–೪೩). ೨. ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ: "ಕಸವರಂ ಸೊನ್ನೆ ಚೆಂಬೊನ್ನು ಕಡವರಮೆನಲು ಮಿಸುನಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೯); ಕುವರನ ತೆಗೆದು ತಕ್ಕೈಸಿ ಕೇಳೆನ್ನ ಕಡವರಮೆ ಚಿಂತೆಯೆನಗೇಕೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೧೬); ಕಡವರವನೊರೆದು ಪುಟವಿಡಲು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨–೪೬); ನಿನ್ನಡಿಯ ಪುಡಿಯ ಬಡತನವೆ ಕಡವರ ಕಣಾ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೧–೧೧). ೩. "ಹಣ, ಧನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಬಳಿಕ ಶರಣೆಂದು ಕಡವರವನಾರಾಧನಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೬–೧೮). **ಕಡಾರ$_2$**: ೧. "ಕಡಾರಂ ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫); ಬಡವಂಗೆ ಕಡಾರಂ ಕೈಸಾರ್ದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೪೧); ವಸುಧೆಯೊಳಡಂಗಿರದೆ ನೆಗೆದೆಸೆವ ಕಡಾರಮನೆ ಬಡವನಡಿ ಮೊದಲೊಳಭೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಣ್ಬ ತೆಱದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೮೦). 'ಕಸವರ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾರ್ತಸ್ವರ ?]

ಕಡವಲ್, ಕಡವಲ, ಕಡವಾಲ, ಕಡಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಡಂಬ (?) **ಕಡವಲ**: (ಗಂಗಾಮ. ೩೬). **ಕಡವಾಲ**: ಹಸಿರು ಹಳದಿ ಕಪ್ಪಾದ ಮುಗುಳ ಕಡವಾಲಗಳನು ನೋಡಿ (ಕಮೋಥ. ೬–೫); ಮೈಗೆ ಕಡವಾಲಮರದ ಕಾಂತಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೯–೧೪). **ಕಡಾಲ**: ಕಡಾಲ (ಕಳಂಬ) – ಉನ್ನತ ವೃಕ್ಷ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೬). [< ಕದಂಬ]

ಕಡವಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡವಸ, ಕಡಾಸ್ಸ, ಕಡಾಸು (ನಾ). (ಋಷಿಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೊಗಲು; ಚರ್ಮ; ಅಜಿನ: "ತೋಲ್ ಕೊವಲ್ಲೆದೆ ಸಮ್ಮವದು ನೀಡು ಕಡವಸವಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಕಳ್ಳರು ಕಡವಸ[ಪಾಠಾಂ. ವರ]ದ ಸ್ವಾಮಿಯನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಅಱಸುತ್ತೈದಾರೆ (ಅವಚಂ. ೯–೩೩); ಸೂಡುತಲಿ ದಿಡುಜಡೆಗಳನು ಕೈಗೂಡುತಲಿ ಕಡವಸ ವಿಭೂತಿಯ . . . ಮಾಯೆ ಬರಲೆದ್ದೋಡಿದರು ಹುಲಿಗಂಡ ಹುಲ್ಲೆಗಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೪೫); ಜೋಗಿಗಳೋಡಿದರು ಕಡವಸಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಶಂಕದಾ. ೧೫–೩೩); ಜಡೆಯ ಕಟ್ಟಲುಬಹುದು ಕಡವಸವನುಡಬಹುದು . . . ಕರಣಗಳ ತಡೆಯುವುದೆ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೦). **ಕಡಾಸ್ಸ**: " . . . ಏನು ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊರಟೆಯಾ ಜೋಗಿ, ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಡಾಸ" ಎನ್ನುವಂತೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಹೊರಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ" (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೫೫). **ಕಡಾಸು**: ಎಡಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕಡಾಸು, ಬವನಾಸಿ, ಬಲಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ತುತ್ತೂರಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೬); ಜೋಗಿ ಎದ್ದರೆ ಕಡಾಸು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ).

[?. / ತೆಲು. ಕಡವಸ, ಕಳವಸ, ಕಡಾಸ, ಕಳಾಸ. / ಮರಾ. ಕಡಾಸನ]

ಕಡವಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಡವಳ, ಕಡಗಡ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗ. ೫೪–೧೦೮೫). [?]

ಕಡವಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡು: ಕ್ಷೋಣಿಯಂ ಪಯದೇಟಿಗೆ ಬಳ್ವಳ ಬಳ್ಕಿಸುತ್ತಿರೆ ಮಿಕ್ಕ ದಿಕ್ಕೋಣಮಂ ಕಡವಾಗಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೧೪–೭೧).

[ಕಡವು$_3$ (< ಕಡಹು$_2$) + ಆಗಿಸು]

ಕಡವಾಯ್ 'ಕಡೆವಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಡವಾಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡವಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಡಗಾಯ್ಕಡವಿಗೆಱೆ ಎ (ಪ್ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೮–೪೮; 726).

[ಕಡವಿ ? + ಕೆಱೆ]

ಕಡವು$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡವು$_2$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವು$_3$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡವುಗಾರ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ಹಾಯಿಸುವವನು; ದೋಣಿ ನಡಸುವವನು: ಬಡಗಿಗಳನ್ನು, ಉಪ್ಪಾರರನ್ನು, ಕಡವುಗಾರರನ್ನು . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಬೆಂಜನ್. ೨೦).

[ಕಡವು$_3$ (< ಕಡಹು$_2$) + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಡವುಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಡುಹುಲ್ಲು: ಕಡವುಂ ಕಡವುಲ್ಲೊಳಡಂಗಿ ಝೊಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಭರದಿಂದೆ ಬೇಂಟೆವಱಿಯುಬ್ಬರಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತರಣ್ಯದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೧೬).

[ಕಡ$_6$ + ಪುಲ್]

ಕಡವೆ$_1$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವೆ$_2$, ಕಡ$_3$, ಕಡಬ$_1$, ಕಡಬೆ$_1$, ಕಡವ$_2$, ಕಡವು$_1$, ಕಡಹ$_3$ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಜಿಂಕೆ; ಸಾರಂಗ: ಕಡವೆ ತುಱಿದು ಕದಡಿದೆಡೆಯೊಳಿಲೆ ಕಱುಳ್ದು ಕೆಡೆದ ತೋರಗೊಂಬುಗಳಂ ಪರ್ವಾವೆಂದು ಪೊರ್ದಲಂಜಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಎಕ್ಕಲನ ಕೊಟಾರಂ ಕರಡಿಯ ಹಟ್ಟಿ ಕಡವೆಯೂರ್ ಚಮರಿಯ ಹುರಂ (ಜಯುಕಾ. ೧೫–೨೩); ಕಡವೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲಗಳೊಡನೊಪ್ಪುತಿಹ ಹರಿಣಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೩೩); ದೇಟಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಡವೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಂದು (ಕಾನೂರು. ೧೪೪). **ಕಡ$_3$**: ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವ ಮಿಗ, ಹಂದಿ, ಕಡ, ಕಾಡುಕುರಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಡಿ ಕಾಯುತ್ತಿತ್ತೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ (ಮಲೆಮ. ೭೫). **ಕಡಬ$_1$**: ೧. "ಕಮಲಃ . . . ಕಡಬ, ತಾವರೆ, ನೀರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೨). **ಕಡಬೆ$_1$**: ೧. ಪಾಂಡವರ ಎತ್ತು ಹೋಗಿ ಕಾಡ ಮೊಲವಾದೊ . . . ಪಾಂಡವರ ಎಮ್ಮೆ ಹೋಗಿ ಕಾಡ ಕಡಬ್ಯಾದೊ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೮೩). **ಕಡವ$_2$**: ೧. "ಗಂಡವುಶವೆನಲಾ ಕಡವ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುವ]ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮). ೨. ಗಂಡುಕುದುರೆ: ಪೆಂಟೆಗಳಂ ದಾಂಟೆ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ ಕಡವಂಗಳಂ ಕರ್ಚಿ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ ತಾನೆ ತನ್ನ ದೀರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಱೀಡ ಕಟ್ಟಿಯಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೯೧ವ); ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಾದ ಗೋಳಿಗೆ ಕಡವಗಳು ವಾತದಿಂದ ಕೂಡಿರಲು ಅವಱಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಱಿಯು ವಾತರೋಗವನುಳ್ಳುದಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೪೪–೨). **ಕಡವು$_1$**: ೧. "ಕಡವು ವಿಪಿನಾಶ್ವಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮); ತಡಂಮೆಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಮರೆಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೮ ವ). ೨. ಮುಳಿವ ಘೋಳಿಗೆಯಿರ್ದ ಠಾವಿಂ ತಳರದಿಪಾರ ಕಡವುಗಳ ಬಿಡದಳಲಿಸುವ ಸೂಕಳತೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುದಾ ತುರಗಂ (ಕುಮುರಾ. ೩–೬೦). **ಕಡಹ$_3$**: ೧. ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಪ್ಪಾದ ಮುಂಗಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕಡಹ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಮೈ, ಕಡಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಕಡಮಾನ್; ತುಳು. ಕಡಮು; ಕೊಡ. ಕಡಮೇ; ತೆಲು. ಕಡತಿ, ಕಣತಿ, ಕಡಜು, ಕಡಿತಿ, ಕಣಾಜು, ಕಣೆತಿ, ಕಣುಜು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಡಸ್; ಕುರುಖ್. ಕಾಡ್ಸಾ]

ಕಡವೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡವೆಗುಂಡಿ ಎ(ಯ) ಉತ್ತರಂ ನೋೞಿ (ಇಅ. VIII, ೨೧೩–೩೧ ; 10ನೆಯ ಶತ).

[ಕಡವೆ ? + ಗುಂಡಿ ?]

ಕಡಸಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಶೃಂಗಿ ಕಡಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸೀ]ಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೮) ; ಕಡಸಿಗೆಯ ಬೇರ್ ಮರುಂಗುಳ್ ಯೊಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೪–೨೨) ; ಕಡಸಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ ಹಾಲೆಯೇಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೬) ; ಕಡಸಿಗೆಯೆಸರಂ ಮೆಣಸಂ ಕುಡುವುದು (ಖಮದ. ೨–೮೫) ; ಕಬ್ಬಿನ ಬನದಿ ಕಡಸಿಗೆ ಚೂತಮಯ ಕಾನನದಿ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಭೀಮಸೇನನಯುರವು ತವ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೮–೫). [?]

ಕಡಸು$_1$, ಕಣಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದೆ ಇರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ ; ಮಣಕ ; ಪಡ್ಡೆ : ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕೊಂಡೊಡೆ ಆ ಪುಲಿಯಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨–೨ ; ಸು. 950) ; ಮಂದೆಯಲ್ಲಿ ಕಱು ಕಡಸು ಎತ್ತು ಹಸುವಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವರ್ಣವ ನಱಿಯಬೇಕು (ತುಳುಗಾ. ೧೧) ; ಹುಡುಗಿಯು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಕಡಸನ್ನೂ ಹುಡುಗನು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಹೋರಿಯನ್ನೂ ಮೀಸಲಾಗಿ ಹರಕೆ ಕಟ್ಟಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೨) ; " . . . ಭಾಗೀರಥಿಯ ಕಡಸು ಕರು ನಿನಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೇ ಸಾಕಿದ್ದೇನೆ" (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೯). **ಕಣಸು$_3$** : ೨. ಮರಿ ; ಶಾಬ : ಪಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಪಟ್ಟು ಕಣಸಂ ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು ಪರಿವ ಕಾಬ್ಬುರದ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಿರೆ . . . ನೋಟ್ಪ ಹರಿಣಸಂದೋಹದಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಾರಿ, ಕಿಡಾರಿ ; ಮಲ. ಕಡಚ್ಚ ; ತುಳು. ಗಡಸ್, ಗಡಸು ; ಕೊಡ. ಕ್ಡೀಚ]

ಕಡಸು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಬಿಕ್ಕೆ ನೇಮಿ ಹೆಗ್ಗಳಪಿ ಕಡಸು ಕಾರೆ ಬೋರೆ ಗುಳವತ್ತಿ . . . ಮುಂತಾದ ಹಣ್ಗಳ ತಂದರಾಳ್ದನ ಬಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೬) ; ಗಗನವ ಬಿಡದಲೆವ ಹಿಂತಾಲ ತಾಲವು ಕಡಸು ತೇಗರುಟಾಳ ಭೂಜವ್ರಜ ವಿರಾಜಿತವು (ಕೋಗಯ. ೪–೩೫). [?]

ಕಡಹ$_1$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡಹ$_2$ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡಹ$_3$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಹ$_4$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡಹರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಣ್ಣ (?) : ಕಡಹರದ ಸುಣ್ಣವ ನಿತುಮಂ (ಎಇ. XII, ೩೩೨–೧೩ ; 1110). [?]

ಕಡಹಾಲೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : ಕಡಹಾಲೆಬಳ್ಳಿ, ದುಗ್ಧಿಕಾ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೫೧). [ಕಡಹಾಲೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳಚು ; ಬಿಡು (?) : ಕಟ್ಟಿದ ಹಸುವ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಿದ ಎತ್ತ ಕಡಹಿ ನಾಳೆ ಕೆದಡಿ ಎಂದು ಹೊಡೆವುತ್ತಿದೇನೆ (ತುಳುಗಾ. ೪೪). [?]

ಕಡಹು$_2$, ಕಡ್ಡ$_2$, ಕಡಗು$_3$, ಕಡವು$_3$, ಕಡಹ$_4$, ಕಡುವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ ; ಹಾಯ್ಗಡ : ಹಲವು ಕಡಹಿನಲ್ಲಿ ತೆಪ್ಪವನಿಕ್ಕಿದಡೆ ಹೊಳೆ ಒಂದೆ (ಮನುಗುಂ. ೬೭) ; ಕಾಲು ಕಡಹು ಆರಿಗೂ ಆಗದು ಎಲ್ಲಾ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಡುಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೨) ; ಈಶಾನ್ಯದ ಮೇಗಡ ಹಳ್ಳಿಯ ದರುಗಡಹಿನ ನಡುಹೊಳೆಗಾಗಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೩೬೨ ; 1748) ; ನದಿಗಳನ್ನು ತೆಪ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು 'ಕಡಹು' (ಈಗಿನ 'ಕಡ') ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಕಶಾಅ. ೩೬೬ ಅಡಿಟ). **ಕಡ್ಡ$_2$** : ೧. ಸರಹದ್ದಿನ ಮುಳ್ಳು ಸೋಗೆ ಕಡ ದಾಟಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ರಾಜೀಂದ್ರ. ೩೪). ೨. ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನರು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಲಾಶಯದ ದಂಡೆ, —ಘಟ್ಟ : ನಮ್ಮೂರಿನ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಕಡವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕಡಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲಿದೆ (ಗರುಡಾ. ೪೬). **ಕಡಗು$_3$** : ೧. ಶುಕ್ರವಾರದ ಪ್ಯಾಟಿ ಕಡಗಿನಲ್ಲಿ ನದೀ ದಾಟ ಹೋದರು (ಹೃದರ. ೧೦೪). **ಕಡವು$_3$** : ೧. 'ಗುರುವೆ ! ಕಡವು ನೀನಾಗಿರಲು ಕಡವಿಗೈದುವುದೇಕೆ ? ಕಡವು ನಿನ್ನೊಳಗಿರಲು ಕಡವಿನ್ನು ಹೊರಗುಂಟೇ ? . . .' (ಕಗದ್ಯ. II, ೬೯) ; ಮೆಲ್ಲನಿಳಿದೆ ಕಡವಿನ ಕೇರಿಗೆ (೧೪೭೦. ೫೪–೧೨) ; ಅದು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವ ಜಾಗ – ಕಡವು (ಚಿರಸ್ಮ. ೧೨). **ಕಡಹ$_4$** : ೧. ವೈಜೇಶ್ವರದ ಕಡಹ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೬–೬೪ ; 1191). **ಕಡುವು$_1$** : ೧. ಸಜೀ ತಂಬು ಸಹಿತ ಸೋಸಲೆಯ ಕಡುವ ದಾಟ (ಕಂನವಿ. ೩–೫೬) ; ಆ ನದಿಯು ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಡುವಿಲ್ಲದೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ (ಕೃವಾಉ. ೨೮೬). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಸ್ನಾನದ ಕಡುವುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಿವರಾ. ೯೪) ; ಹೆಂಗಸರ ಕಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅವರದೇ ರಾಜ್ಯ (ಗರುಡಾ. ೪೬).

[< ಕಡ್ಡ$_2$ + – ವು ?. / ತುಳು. ಕಡವು, ಕಡವು]

ಕಡಹು$_3$ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಮಡಿ, —ಕಡ, —ಕಟ್ಟೆ : ಮುಂಣಿನ ಗದ್ದೆಯ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯ ಕಡಹ ದಾರಿಯನೆಱದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೫–೨೨ ; 1092) ; ಇಳ್ದುಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ಗಳ್ದೆ ಕಡಹು ಮೂಱು ಸಲಗೆ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧೯–೧೨ ; 1108) ; ಕೆಂಗಾಡುವಾಟನ ಕೆಱೆಯಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆ ಮುತ್ತದ ಕಡಹು ಕಂಬ ೫೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೩೯ ; 1154) ; ಕೊನಿಗಾರ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ದಡಿಗ ಮೂಡೆ ೨ ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಕಡಹು ಮೂಡೆ ೧ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೬ ; 1256) ; ಭಣಗಿಲ ಬಯಲಲು ಕಡಹು ೧ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೦–೨೨ ; 1398). [?]

ಕಡಹುರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಮುಜ್ಗಱಿಯ ಕಡಹುರ ಭಟಾರ ಶಿಷ್ಯರುತ್ತನಿನ್ನಿ ಪುರಿಮಣ್ಣಲ ಭಟಾರರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೮೩ ; 903). [?]

ಕಡಾಖಡಿ 'ಖಡಾಖಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಡಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಗಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅಚ್ಚಿನ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಣಿ, —ಕೀಲು : ಒಂದೊಂದೂ ರಥದ, ಅಣಿ, ಅರಗೀಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಕಣಿಯವರೆಗೆ ಅಂಗಅಂಗಗಳನ್ನು ನೋಡುವನು (ಸವತಿ. ೪೮). ೨. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕಡಿವಾಣ : ಬಾಯಿ ಹಗ್ಗ, ಬಾಯಿ ಚಿಕ್ಕ ಲಗಾಂ, ಬಾಯ ಕಡಾಣಿ, ಕುಣಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬). ೩. (?) : ಇದಿರು ನಿಲಿಸಲ್ ಕಡಾಣಿಗೆ ಎಡೆಯಲಲ್ಲಾಡಿಸಿದಡೆ ತಿರುಗಿಸುವದಕ್ಕಂ ಅದೆ ಕೈಯತ್ತಲು ಗಿಲುಗಿಸಿ ದಂಡದೆ ಪಿಡಿಯೆ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥಕಹುದಾಲಸ್ಯಂ (ತತ್ತ್ವಾನಿ. ೪೬).

[ಕಡ್ಡ$_3$ + ಆಣಿ$_2$]

ಕಡಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕಡವಳ, ಕಡಗಡ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೮೫). [?]

ಕಡಾಯು$_1$ 'ಕಡ್ಡಾಯ' ನೋ.

ಕಡಾಯು$_2$, ಕಡಾಯಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ದುಂಡಗಿರುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಡಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೬) ; ಒಂದು ಕಡಾಯ ನೀರು ಕಾಸಿ ಒಂದು ಮಣ ಸೀಗೆಯ ಅರದು (ನಾಪದ. ೧೫೨).

ಕಡಾಯಿ : "... ಈ ಕಡಾಯಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಿನ್ನ ಹಳೇಬರಹ ವನ್ನು ನೆನೆದುಕೋ!" (ಮೇದಿಮ. ೧೫೫); ಅದನ್ನು ... ಕಡಾಯಿ ಯೊಳಗೆ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1249); ದೇವಕ್ಕನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡಾಯಿನ ನೀರನ್ನು ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡು ಕಡಾಯಿಯನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡಿದಳು (ನೀತಿಚಂ. IX, ೩೧). 'ಕಡಾರ$_4$' ಪರಾ.

[?. / ಹಿಂ. ಕಢಾಈ, ಕಡಾಹೀ, ಕಢೈಯಾ ; ಮರಾ. ಕಢಈ. / ಪ್ರಾ. ಕಡಾಹ (< ಸಂ. ಕಟಾಹ)]

ಕಡಾಯಿ 'ಕಡಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಡಾಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿಸು, —ಹೊಡೆ; ಬಂದೂಕಿಗೆ ಮದ್ದು ಜಡಿಯುವಂತೆ ಜಡಿ; ಮೊಳೆಯಂತೆ ಜಡಿದು ಕೂಡಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು (ಆ).

[ಕಡಾಯು ? + -ಇಸು$_3$. ℙ ತಮಿ. ಕಡಾಜು, ಕಡಾವು]

ಕಡಾಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡಸದ್ದುಮಾಡು; "ಸಪ್ಪಳ ಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೭).

[ಕಡಾಯ್ ? + -ಇಸು$_3$. / ಮರಾ. ಕಡಕಾವಣೇ]

ಕಡಾರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಗಂಗೆಯು ಕಡಾರಮು ಪೂರ್ಬ್ಬದೇಸಮು ಕೊಣ್ಡೊಯಾ (ಎಕ. IX(S), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೧-೨ ; 1028); ಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವ್ವದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೧ ; 1035); ಸಮಂತೆಸವಶೋಕ ಕಡಾರ ವಿಶಾಲಸಿಂಹಳಾದ್ಯಂತರ ದೇಶಮಂ ತಗುಳ್ದು ಪೊಕ್ಕು (ನೇಮಿಪು. ೩-೭೦). ℙ ಈಗಿನ ಬರ್ಮಾ ಅಥವಾ ಸುಮಾತ್ರ ದೇಶ.

[?. / ತಮಿ. ಕಡಾರ = ಬರ್ಮಾ ಅಥವಾ ಸುಮಾತ್ರ ದೇಶ]

ಕಡಾರ$_2$ 'ಕಡವರ' ನೋ.

ಕಡಾರ$_3$ 'ಕಟಾರ$_2$' ನೋ.

ಕಡಾರ$_4$, ಕಟಾರ$_1$, ಕಥಾರ (ನಾ). ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ಹಂಡೆ : ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕಡಾರದ ಪೊನ್ನಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೮ ವ); ಬಿಡದೆ ಕಡಾರದ ಪೊನ್ನಂ ಕಡುಲೋಭಂ ಕಂಡು ಮೋಹ ದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತಿರ್ಪ ವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೪); ಪೊಂದಗಡಿನ ಕಡಾರಮಂ ಕಾದಿರ್ಪಂತೆ ಕಂಪಂ ಪೀರ್ದು ... ಪೊಱ ಮಡುವ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೬); ತಣ್ಬೆಲ ತಾಣಮಂ ಕಂಪಿನ ಕಡಾರಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೮ ವ). **ಕಟಾರ$_1$** : (ಕರಾ) ಕಟಾರ ದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಬೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಥಾರ** : ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಅಥವ ಕಥಾ[ಪಾ ಠಾಂ. ಠ]ರವ ಹಿಡಿದು ಮೂಱುಗಾವುದವ ತಿರುಗಿ ಬಂದ (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೪); ಸಱಿಮಿಂದಿ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಪಳುಕಿನ ಕಥಾರವಾ ನೆಱೆವೆಱೆಯ ಪೋಲ್ತ ಮುಖಕಾಂತಿಗೊಸರಿರ್ದೊಡೆದ ತೆಜದೊಳಿರಲ್ (ಚೀರಮ. ೨-೧೮).

[?. / ತಮಿ. ಕಡಾರ, ಕಿಡಾರ; ಮಲ. ಕಿಡಾರ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಾರ$_5$ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ : "ಹರಿಃ, ಕದ್ರುಃ, ಕಡಾರಃ, ಪಿಂಗಳಃ —ಈ ೪ ನಸುಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೦); "ಪಿಂಗಳಂ ಕದ್ರು ಕಡಾರ ಚಂಡಸೀಮ ನಸುಗೆಂಪು ಪಿಂಗಂ ಪಿಶಂಗಂ ಕಪಿಲು ಶ್ಯಾಮಮೆನೆ ಹಸುರುಗೆಂಪು" (ಮುಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ನೀಲದ ಕಡಾರದ ಕಾಲಿಮ ಕಾಂತಿಯುಂ ಮಲಯರುಹಜಲಮಿಳಿತ ಮೃಗಮದಾಳ್ಯಂಗನಮ ನಂಗೀಕರಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೫-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಡಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಡಾರಂಬಡೆವ ಬಡವರಂತೆ ನಲವು ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೪೨ ವ).

[ಕಡಾರ$_2$ (< ಕಡವರ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಾಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡಾವಿಗೆ, ಖಡಾವಿಗೆ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮರವಾವುಗೆ : ಕಡಾವಿಗೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪಡದಪ್ಪನವರು ಲಿಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಚಾವಡಿಗೆ ನಡೆದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೭೮). **ಖಡಾವಿಗೆ** : ತನ್ನ ತೀರಿದ ಗಂಡನ ಖಡಾವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ... ಆಣೆಮಾಡಿದಳು (ಜಮಿನ್ದಾ. ೩೮). [ಕಡಾವು + -ಗೆ$_1$]

ಕಡಾವು (ನಾ). = ಕಡಾವಿಗೆ (ಆ).

[← ಹಿಂ. ಖಡಾಊ ; ಮರಾ. ಖಡವಾ, ಖಡಾವಾ]

ಕಡಾಶೆ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆ; ಕಟ್ಟಾಸೆ(?) : ಅತಿ ಆಶೆ ಪಟ್ಟರೆ ಕಡಾಶೆ ಕಣ್ಣು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಎಂಬ ಸಾಮತಿಯು ಹಾಗೆ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೋಸ ಬರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೭೯). [< ಕಡಿದು + ಆಶೆ]

ಕಡಾಸ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಡಾಸ$_2$ 'ಕಡವಸ' ನೋ.

ಕಡಾಸು 'ಕಡವಸ' ನೋ.

ಕಡಾಹ (ನಾ). = ಕಡಾಯ್$_2$: ತದ್ಗಿರಿತಟದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಪೂಟ್ಟ ಪೊನ್ನ ಕಡಾಹಂ[ಪಾಠಾಂ. ರಂ]ಗಳಂ ತೋಱಿ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೩೬-೬). [ಪ್ರಾ. ಕಡಾಹ (< ಸಂ. ಕಟಾಹ)]

ಕಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚು; ಕುಕ್ಕು; ಕುಟುಕು : "ದಂತದಿಂ ಕಡಿವಲ್ಲಿ ತೊಳೆವಲ್ಲಿಯಂಬಿಲದೊಳಂ ಕರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ಒಡಲಂ ಮಿಡುಕುವಿನಂ ಕಡಿವ ಕಟ್ಟಿಱುಂಪೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩); ಭೀಮಸೇನಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಮೀಸೆಯಂ ಕಡಿದು (ಗದಾಯು. ೩-೧೬ ವ); ಇಲಿಗಂ ಮರಕುಟವಕ್ಕಿಗಮಲಸದೆ ಕರ್ದುಕುತ್ತೆ ಕಡಿಯುತಿರ್ಪುದೆ ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೬); ಹಿಡಿದ ಮೇಲಳಿಮನಸಾದರೆ ವ್ರತ ತಾನೆ ಕಡಿವುದು ಫಣಿಯಂತೆ ತನ್ನಾ (ಭರಚ. ೧೬-೧೫). ೨. ನವೆಯಾಗು; ತುರಿಕೆಯಾಗು : ನಸುಗುನ್ನಿ ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಡಿಯತೊಡಗಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ℙ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡೆ; ಕೊಡ. ಕಡಿ; ಕುರುಖ್. ಕಟ್ನಾ]

ಕಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಸೀಳು; ತುಂಡರಿಸು; ತರಿದುಹಾಕು : "ಕಡಿ – ಖಂಡನೇ, ಶಕಲೇ ಚ (ತುಂಡು)" (ಶಮೂಧಾ); ಘೋಟಿಯಿಲರ್ ತಗುಳ್ದು ತತ್ತಱ ತಱಿದಿಕ್ಕಿ ದೇಗುಲಕೆ ಪೆರ್ಮರನಂ ಕಡಿವಂತೆ ಮಾಡಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೫); ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಪಾಲವಂ ಕಡಿವ ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩ ವ); ಚಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಱೆದು ತೇದಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೯-೧೨೬); ಅಲಿಕಲುಗಳ ಕಡಿವಡುಕ್ಕಿನ ಚೀಲಣದ ಹಂಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೧). ೨. ಅಗೆ; ತೋಡು : ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ ಬಾವೀ ಕಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೫); ಅದು ಕಡಿದ ಕಾಲುವೆಯಲ್ಲ; ಹರಿದ ಹೆದ್ದೊರೆ (ನಾಡೋಜ. ೬). ೩. ತುಂಡಾಗು; ನುಚ್ಚಾಗು : ಒಂದೇ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿ ಕಡಿಯುವುದು (ಹೋಳಾಗುವುದು) (ಸಂಶೋಧ. ೧೪೯). ೪. (ಅಲಂ) ಮಾಡು; ಸಾಧಿಸು : ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕೊಣ್ಡೋಡೆ ಆ ಪುಲಿಯಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨-೩ ; ಸು. 950); ನೀನು ಏನು ಕಡೀತೀಯೋ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

ಕಡಿದಾಟ = ಹೊಡೆದಾಟ; ಜಗಳ: ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲಾದರೂ ಹಾಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ – ಇವರ ಕಡಿದಾಟ (ಕಮನೆ. ೪೪). **ಕಡಿದಾಡು** = ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಭೇದಿಸು: ಕಡಿದಾಡುತಿರ್ದವುದ್ದಂಡ ವೀರರ ಕೆಯ್ಯೊಳೆಸೆವ ತಂಡತಂಡದ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯ ಕೆಂಗಿಡಿ ಕೆಂಡದ ಮಳೆಯಾದುದಿಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೪); ಕಡಿದಾಡಿದರ್ ಕತ್ತಿ ಕೈದುವಿಂ ಗದೆಗಳಿಂ ಬಡಿದಾಡಿದರ್ (ಚಬಪು. ೨೪-೬). ೨. (ಆಲಂ) ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಗೋಮಿನೀವರನೊಳು ಕಡಿದಾಡಿ ಕೈಲಾಸಭೂಮಿಗೆ ತಾ ಬಪ್ಪೆನೆಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫-೬೪); ಕಡಿದಾಡಿದರೆ ಫಲವೇನು ತಾರ್ಕಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಯಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೨-೮೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡಿ, ಕಪ್; ಕುರುಖ್. ಖಟ್ನಾ]

ಕಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೋಳು; ತುಂಡು; ಚೂರು; ಭಾಗ: "ಕಡಿ – ಖಂಡನೇ, ಶಕಲೇ ಚ (ತುಂಡು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ಕಪ್ಪಡಮನೆರಟ್ಕಡಿಯಾಗೆ ಸೀಳ್ದುಡಾಡುವುದುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೯ ವ); ಅಳ್ಕಿ ಪುಳಿಂದಂ ಕಾಣುತೆ ತಳ್ಕೈಸಿಯೆ ಕೊಂಡು ಶುನಕನೆರಡುಂ ಕಡಿಯಂ ಕಾಳ್ಕಿರ್ಚು ತಗುಳ್ದ ತೆಜದಿಂ . . . ಬಳಲುತ್ತ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೬); ನಗರದಲಿ ಕಟಕದಲಿ ಕೆಂಪಿನ ಮುಗಿಲ ಕಡಿ ಬಿದ್ದಂತೆ . . . ಎಸೆದವಾ ಹೋಳೆರಡು ರಕ್ಕಸಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೨೩); ಒಂದು ಕಡಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತಂದು ಅವರ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು (ಬಾಳವ್ಯೆ. ೧೧೪). ೨. ದಪ್ಪನುಚ್ಚು. 'ಕಡಿನುಚ್ಚು' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಏಟು; ಹೊಡೆತ (?): ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗ ವಿಕ್ರಮರಂಬುಗಡಿಯಿಂದೆ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೪).

[< ಕಡಿ$_2$. / ತಮಿ. ಕಡಿಕ್ಕೈ; ತುಳು. ಕಡಿ, ಗಡಿ; ತೆಲು. ಕಡಿ]

ಕಡಿ$_4$ 'ಕಡಿದು' ನೋ.

ಕಡಿ$_5$ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ನಡು; ಟೊಂಕ (?): ಮೆಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಪೊಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದಪುದೆಂಬ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಗದ್ಗದಿಸಿಯವರ ಕಡಿಗಳಂ ಕಂಡು ಲಜ್ಜಿಸಿ ಪೋಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೪೨ ವ). 'ಕಡಿಗೊಳ್', 'ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಟಿ]

ಕಡಿ$_6$ (ನಾ). ಪಳಿದ್ಯ; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸಾರು (?): ಮುಡಿಯು ಯೆಂಬರು ಬೆಳದ ಕೂದಲನೊಡಕಲೆಸರುಗಳಾ ಕಡಿಯು ಯೆಂಬರು ಧೌತವಸ್ತ್ರವ ಮಡಿಯು ಎಂಬರದಲ್ಲದೇ ಜನ ನುಡಿಯರು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೪-೨೫).

[< ಸಂ. ಖಡ]

ಕಡಿ$_7$ (ನಾ). ಹತ್ತಿನೂಲಿನ ನೀಳವಾದ ಸುರುಳಿ; ಲಡಿ (+).

[← ಮರಾ. ಕಡೀ]

ಕಡಿ$_8$ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಚರ್ಮದ ಮಡಿಕೆ; ವಲಿ: "ವಲಿ – ಹೊಟ್ಟೀ ಮೇಲಿನ ಕಡಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೩). [?]

ಕಡಿ$_9$ (ನಾ). ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ; ಭಾಷೆ (?): ಕಡುಮುನದ ಕಪಿಬಲದ ಧಾಳಿಗೆ ನಡುಗಿ ಕಂಡುದು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪೊಡವಿಪರು ಸಾಮಂತಮನ್ನೆಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಪೊಡವಿ ತಮ್ಮನಿತಜಲಿ ರಾವಣನಡಗಿರದ ಪೋಲಾಣೆಭಾರದ ಕಡಿಯ ಕೊಟ್ಟರು ಬಳಿಕ ತಮ್ಮಯ ಧರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨೨). [?]

ಕಡಿಕ$_1$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನವುಳ್ಳವನು; ಗಟ್ಟಿಗ; ಕಟ್ಟಾಳು: ಕಂದುಂಟೇತಂಗೆ ಈತನೊಳ್ ಮೇಣ್, ಕಠಿಕಂ. ಏವಂ ಬೀಕಂ, ಕಡಿಕಂ, ತೋಠಿಕಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + -ಕ$_3$]

ಕಡಿಕ$_2$, ಕಟಿಕ, ಕಟಿಗ, ಕಟುಕ$_1$, ಕಟುಗ$_3$, ಕಡಿಗ, ಕಡುಕ$_2$ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ಕಡಿಯುವವನು, – ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಸಾಯಿಗಾರ: ನರಪಶುಯಣುಗಂ ಸೂಣಕಡಿಕರುಮಂ ಪೊಲೆಯರು ಮನೋಲಗಿಪ್ಪುದೆ (ಸಮುಕ. ೯-೯೯); ಒಂದು ಸಾವಿರ ಜೀವಿಗಳ ದಿನಕೆ ಕೊಲ್ವ ಕಡಿಕೊಂದುದಿನ ವನದಲ್ಲಿ ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೮-೬೬); ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಯಂತ್ರಗಳ ಕಡಿಕರ ಸಾಹಾಯ್ಯದಿಂದ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೫೨-೬). **ಕಟಿಕ**: ಮಜವೆಯೆಂಬ ಸುರಾಪಾನವ ಕೊಂಡು ದ್ವೇಷವೆಂಬ ಕಟಿಕರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಸರ್ವಪಾತಕದ ಮಾಂಸವ ಕೊಂಡು (ಮೋಳಮೊ. ೧೯೦-೭೧೪). **ಕಟಿಗ**: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಟಿಗನೆಣಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೪); ತಾಮ್ರಮರ್ದನಮುಸಗ ಮುಚ್ಚಿಗ ರಜಕ ಚಿತ್ರಿಕ ಕಟಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಕಲುಕುಟಿಕ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೨). **ಕಟುಕ$_1$**: ಅನುವೇಷಧಾರಿಯಯ್ಯ ಕಟುಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಕ, ಕಾಟುಗ] ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ನನ್ನ ಹೆಸರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೩೫); ತಲೆಗಳ ತುಂಡು ತೋಳ್ಗಳ ತುಂಡು ನಡು ತುಂಡು ಸಲೆ ಜಾನು ಜಂಘೆಯ ತುಂಡು ಬೆಲೆಯಿಂದೆ ಕಟುಕರಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗುಪ್ಸೆಯ ತೋಱಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೭); ಕಟುಕರ ಮನೆಯ ಕುರಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕಟುಗ$_3$**: ಕಟುಗಗಂಜಿಕೆಯೇಕೆ ದಿಟಕೆ ಮೂದಲೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦೯). **ಕಡಿಗ**: ಅವನ ಮೊಗ ನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಕಡಿಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಗ, ಕಟುಗ, ಕಡಿಕ]ರೆದೆ ಕರಗಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೨); ಆ ಕಡಿಗರು ಅವನ ರಭಸಕ್ಕೆ ಭೀತರಾದವರಂತೆ ಶಕಟದಾಸನಂ ಬಿಟ್ಟು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಲು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೦೨). **ಕಡುಕ$_2$**: ಅಂಜಿ ಅಳುವ ಬಾಲಕನಂ ಕಂಡು ಕಡುಕರ ಮನ ಕರಗಿತು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧-೫೧).

[ಕಡಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕಡಿಕೆಂಡ, ಕಡಿಖಂಡ, ಕಡಿಗಂಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ತುಂಡಾದದ್ದು; ಛಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದುದು; ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದದ್ದು: ಉಡಿಯೆ ಪಱಯಿಗೆ ವರೂಥಂ ಕೆಡೆಯೆ ಭುಜಾದಂಡ ವಜ್ರಮಯ ಕೋದಂಡಂ ಕಡಿಕಂಡಮಾಗೆ ಪಱಪಡೆ ಪೊಡರ್ಪು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೩-೬೦). **ಕಡಿಖಂಡ**: ೧. ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಸುರ್ಕಿಱಿದು ಹಲರಂ ಕೊನ್ದು ತಾಂ ವೀರಭಟನಪ್ಪುದಱಿಂ (ಕಇ. IV, ೧೬-೧೫; 1166); ಜವನುಂಡು ಕಾಱಿದಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಕರಮಾಸುರಮಾದುದು ಸಂಗರಾಂಗಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೮); ಕಡಿಖಂಡಮಯುವಾಯ್ತು ಭರಥಾಶ್ವಕದಂಬ ನಿಮಿಷದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೬); ಜಂಗಮವ ಕೆಡೆನುಡಿದೆನು ಕೈವಿಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕಡಿಖಂಡವ ಮಾಡಿದೆ ಒಡನಾಡಿದ ಕಡುಗೂಪರಣಿಱಿದು ಕೊಂದೆ (ಘನವ. ೬); ಇದಿರಾದವರ ಕಡಿಖಂಡಗಳನು ಮಾಡುತೆದೆಗೆಟ್ಟು ಮಱಿಹೊಕ್ಕರಿಗೆ ಮುದದೊಳಭಯದಾನವನಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೫೧). ೨. ಕಡಿಯುವ ಕತ್ತಿ; ಖಂಡೆಯ (?): ಸದ್ದರ್ಶನಾಲಸ್ಯಮೆಂಬ ಕೊಂತಂಗಳಿಂ ತತ್ವಭೀತಿಯೆಂಬ ತಿವುಗಳುಗಳಿಂ ಸದ್ಗೋಷ್ಠಿದೂರಮೆಂಬ ಕಡಿಖಂಡಂಗಳಿಂ ದೀಱಿ ಮೋದುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೬ ಅಡಿಟ). **ಕಡಿಗಂಡ$_3$**: ೧. ಈ ನಿಷ್ಠುರನಪ್ಪ ತಳಾರನ ಕೈಯೊಳ್ ಕಡಿಗಂಡಮಾಗೆ ಜೀಱಿಱಿ ಪೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ಸಾಯದೆ ವಾತ್ಸಲ್ಯರತ್ನಾಕರನ ಮಱಿಯಂ ಪುಗುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೪).

[ಕಡಿ$_3$ + ಕಂಡ$_1$]

ಕಡಿಕೆಂಡಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡರಿಸು; ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಗಜಯೂಥನಾಥನ ಬಂಧನವೋಕ್ಷಮುಪ್ಪಂತು ಪಾಶಮಂ ಕಡಿಕೆಂಡಂಗೆಯ್ದು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೬-೬).

[ಕಡಿಕಂಡ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು : ಮುದದಿಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಂ ರಣಾಜಿರದೊಳ್ ಶ್ರೀವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸುವೆಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೨೦೪). [ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ + -ಸು$_1$]

ಕಡಿಕಂಡಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ : ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಂಡಮಾಡಿದನು (ಶಕವ್ಯ. IX, ಪ್ರಸ್ತಾವ). [ಕಡಿಕಂಡ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡಿಕತ್ತಿ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಿಕಾಳಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ; ತುಂಡುಕಾಳಗ; ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ (?) : ಯತ್ತಿದ ಮೊನೆಗೆ ಮುಂತು ಕಡಿಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಪಿಂತು ಅಟಿದ ದೀಳಗೆರಡುಗೆಱೆ ಶಿವಧರ್ಮ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳನ್ (ಎಕ XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೪; 1130). [ಕಡಿ$_3$? + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ)]

ಕಡಿಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ಕಿತ್ತುಹೋಗು : ತಸೆಸುಧೆಯೊಸರ್ದು ತೊಟ್ಟಿಡುವ ಬಿಂದುಗಳ ಸಾಲಿಡೆನಲು ಕಡಿಕಿ ಜಱಿದುಗುವ ಹಾರದ ಮುತ್ತುಗಳ ಮಣಿಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಸೂಸುತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೭). [?]

ಕಡಿಕು$_2$, ಕಟುಕು$_2$, ಕಡುಕು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಡಿದದ್ದು; ತುಂಡು; ಹೋಳು; ಖಂಡ : ಉಡಿದ ತೊಡೆಗಳ . . . ತೋಳಿವ ಕಡಿಕುಗಳ ರಣಮಹಿ ಭಯಾನಕರಸಕೆ ಗುಜಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೮-೫೧); ಕಡಿಕುಗಳು ಜೀವವ ಪಡೆಯವೇ ನಿನ್ನಂತೆ ದ್ರೋಣಸುತಾಸ್ತ್ರ ಬಾಧೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೩೫). **ಕಟುಕು$_2$** : ೧. (ಕ). **ಕಡುಕು$_1$**: ೨. ಸಿಪ್ಪೆ; ಕೆಬ್ಬೆ: ಎಳನೀರು ಕಾಯನ್ನು ಚಿಕ್ಕ . . . ಕುದಿಸಿ ಕಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಡುಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದು ದುಡ್ಡು ತೂಕ ಹಿಪ್ಪಲಿಚೂರ್ಣವನ್ನು ಎಳನೀರಿನೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಸಕವ್ಯ. ೪೬೨ ಪರಿ). [ಕಡಿ$_2$ + -ಕು$_1$]

ಕಡಿಕುವಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಪೊರಳ್ದುವು ಕಾಲಾಳುಗಳ್ ಕಡಿಕುವಲಿಗಳಿಂದುರುಳಿದುವು ನೆಲನಗಲಕಂ ಹಾಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೨). [ಕಡಿಕು? + ಬಲೆ$_1$]

ಕಡಿಕೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ಗಳಗೆ: (ಧಾನ್ಯ, ಸೆತ್ತೆ, ಮೊ.ನ್ನು ಹಾಕಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾ., ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ) ಪಾತ್ರೆ; ತೊಟ್ಟಿ; ಗಳಗೆ; ಕಡಿಕೆ; ಓಡೆ (Bin. ಇಂಕನಿ). [?. / ತುಳು. ಕದಿಕೆ]

ಕಡಿಕೆಯ್$_1$, ಕಡಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು; ತುಂಡರಿಸು; ಕತ್ತರಿಸು : ಶರವರ್ಷದಿನಂದಱಿಯೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆಡೆವಱಿನಂ ಮಾಡಿದುವು ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೧). **ಕಡಿಗೆಯ್** : ಅರ್ಜುನಿಯ ಮೇಲೆ ಗದೆಯಂ ತೆಗೆದಿಡಲ್ಕವನದಂ ನಡುವೆ ಕಡಿಗೆಯ್ಕಲೆಂತೊಡೆದಗಿದನೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೨). [ಕಡಿ$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡಿಕೆಯ್$_2$ 'ಕಡುಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡಿಕೊಂಬು, ಕಡಿಗೊಂಬು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಂಬೆ; ತುಂಡು ಮಾಡಿದ ರೆಂಬೆ: ಶರಪಂಜರನಂ ಯಮಕುಂಜರಕ್ಕೆ ಕಡಿಕೊಂಬುಮಾಡಿ ಕಡಿಖಂಡಮೆನಲ್ ಕರವಾಳಿಂ ನಂದನಸಾಜರಂಗದೊಳ್ ಪೊಯ್ಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೮); ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಕಡಿಕೊಂಬಂ ಮೇಡು[-ದು] ನಿರ್ಮಳಸರೋವರಜಲಂಗಳಂ ಊಡಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). **ಕಡಿಗೊಂಬು** : 'ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಡಿ$_2$ + ಕೊಂಬು$_3$]

ಕಡಿಖಂಡ 'ಕಡಿಕಂಡ' ನೋ.

ಕಡಿಗ 'ಕಡಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಡಿಗಂಟು 'ಕಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಕಡಿಗಂಡ$_1$ (ನಾ). ತೀವ್ರ ಅಪಾಯ; ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತು (ಕ). [ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + ಗಂಡ$_2$]

ಕಡಿಗಂಡ$_2$ 'ಕಡಿಕಂಡ' ನೋ.

ಕಡಿಗಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಸೀಳು, —ಕತ್ತರಿಸು : ಬಾಣನ ತೋಳುಗಳ ಕಡಿಗಡಿದು ಮೆಱಸಿದನಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೩೬). [ಕಡಿ$_3$ + ಕಡಿ$_2$]

ಕಡಿಗಡಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಡಿಕಂಡ ೧: ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿದ ತೆಜದಿಂ ಕಡಿಗಡಿಯಾಗಿರೆ ಪೋರ್ವುವೆರಡು ಕೋಟಿಗಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೫). [ಕಡಿ$_3$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕಡಿಗತ್ತಿ, ಕಡಕತ್ತಿ$_1$, ಕಡಗತ್ತಿ, ಕಡಿಕತ್ತಿ (ನಾ). ಕಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ; ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ : ಕಡು[ಡಿ]ಗತ್ತಿ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಪಿಡಿದು ಹಲಗೆಯ . . . ಪಿಂಡಿವಾಳಾಸಿ ಕಡಿಗತ್ತಿ ಚೂರಿ (ನವಮೋ. ೨೩-೫೬). **ಕಡಕತ್ತಿ$_1$** : ಕಡಕತ್ತಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಎಳನೀರನ್ನು ಕೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟೆ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೪೩). **ಕಡಗತ್ತಿ** : ಕರದೊಳಗಣ ಕಡಗತ್ತಿ ಕಂಬದಿಯಾನು ಹರುಷದಿ ಯೊಡ್ಡು ಪಾವಡಿಯ ಶಿರದೊಳು ಕಟ್ಟಿದ ಹುಳಿಗಾರ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೧೩). **ಕಡಿಕತ್ತಿ** : ಕುಡುಗೋಲ್ ಕೊಡಲಿ ಕೈಪಾರೆ ಗುದ್ದಲಿ ಮಚ್ಚು ಕಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಕತ್ತಿ ದಬ್ಬುಕಗಳನು ಬಿಡದಾಂತು ನಡೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೪೮); ಶಾಕಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಒರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಒಂದು ಕಡು[ಡಿ]ಕತ್ತಿಯನ್ನು (ಕೃವಾವಿ. ೧೫). [ಕಡಿ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಡಿಗಲ್ (ನಾ). ಗಡಿಕಲ್ಲು; ಬಾಂದುಕಲ್ಲು : ತಳುಕಲ್ಲ ನಾಗಲೇಶ್ವರರ್ಕೆ ಕಾಲಂ ಕಳ್ಚಿಕೊಟ್ಟ . . . ತೆಂಕಲಿಂಗದ ಕಲ್ ಎರಡು ಕಡಿಗಲ್ ಪಡುವಲಿಂಗದ ಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೨೮-೨೨; 991). [ಕಡಿ$_0$ (< ಕಡೆ$_3$) + ಕಲ್$_3$]

ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿದು ಕೆಡಹು; ಕತ್ತರಿಸಿ ಒಗೆ: ಖಡ್ಗವ ಹಿಡಿದು ಹಲಗೆಯಗೊಂಡ ಕೋಪದಲೊಡನೆ ಹರಿತರೆ ಬೋಳೆಯಲಿ ಕಡಿಗಳೆದ ಖಡ್ಗವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೩-೫೬); ಜಗದುಪತಿ ಕಡಿಗಳೆದನಸುರನ ಕೈಯ ಕಾರ್ಮುಕವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೩೩). [ಕಡಿ$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಡಿಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ಮನೆ ಕಡಿಗುತ್ತಿಗೆ ಅಱುವಣವನೂ ಬನಗುತ್ತಿಗೆ ಆ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಏನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೭-೩೪; 1360). [ಕಡಿ? + ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಕಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಡಗ ಹೊಡೆಯುವುದು; (ಕೆತ್ತನೆಯಲ್ಲಿ) ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; "ಕಡೆತ" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಈಯಳತೆಯಾಯಧಿಷ್ಠಾನದೀ ರೇಖೆಯಾ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡಿಗೆಯಾ ತಾನದೀಯಾಯದೀ ಗೃಹವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವರಿಲ್ಲೆಂದು ಹಿಂದು ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩). [< ಕಡೆ$_1$ + -ಗೆ ?]

ಕಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಗುಜ್ಜೆ: ಹಲಸಿನ ಕಡಿಗೆಗೂ ಅಭಾವವಿಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೩೩೯); ಒಂದು ಐವತ್ತು ಕಡಿಗೆಯಾದರೂ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೧೨೮). [?]

ಕಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಬೆಲ್ಲ: ಅಲೇಮನೆ ಸೂಳುಂಡೆ ದಿನ ೧ಕ್ಕೆ ಕಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ ೫೦೦ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮-೨೧; 1589). 'ಗಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕಡಿಗೆ? + ಬೆಲ್ಲ]

ಕಡಿಗೆಯ್ 'ಕಡಿಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡಿಗೊಂಬು 'ಕಡಿಕೊಂಬು' ನೋ.

ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದಾಗು, —ಪಡೆ: ಸ್ಥಿರಮೂಲಮನಾಲದ ಪೆರ್ಮರನಂ ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಾಲವ್ಯಾಳದ್ವಿರದಕ್ಕೆ ನರಕಳೇಬರ ಜರತ್ತೃಣಗ್ರಾಸ ಮಾತ್ರಮಾವುದೊ ಗಹನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೭೧); ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಡವಿಯಾನೆಗಳ್ ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಂಡ ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಱಿಗಜ್ಜೊಳೊಗೆದ ಪಗಿನೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೬೫ ವ). [ಕಡಿಗೊಂಬು (< ಕಡಿಕೊಂಬು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು, —ಸಿಕ್ಕಿಸು, —ಅಳವಡಿಸು: ಸುಡುದಲೆ ಬಿಟ್ಟಕಣ್ ಕಲಿಮೊಗಂ ಕಡಿಗೊಂಡುಡೆ ಬೆಟ್ಟತಪ್ಪ ಕೈಯುಡಿದು ಪೊರಳ್ವ ... ಬಂದನದೊರ್ವನಂದು ಬಿಲ್ಲಿಡಿದು (ಅರ್ಜನೇ. ೬-೫೦). [ಕಡಿ$_6$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಿಚಣ (ನಾ). ಉಗುರುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ (?) : ತುಱುಬಿಂಗೆ ಬೆಳೆದುದಕ್ಕೆ ಕೊಱಗುರ್ಗಳ ಮತ್ತೆ ಹರಿವ ನಖಕ್ಕೆ ಕಡಿಚಣ ಮತ್ತೆ ಉಸುರಿನ ದೆಸೆಯ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಕಸನ ತೆಗೆವುದಕ್ಕೆ ಅಂಗುಲ ಸಂಗಿ (ಸರ್ವಜ. ೧೨೫-೬೩೬). [?]

ಕಡಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವಿಕೆ: ಒಂದಱ ಕಡಿತಕ್ಕೊಂದಿನಿಸಂಜದೆ ಒಂದಿದ ಕಡುಗೋಪದಿಂದ ನಿಂದು ಕಾದಿ ಬೀಳ್ದಾ ಕೋಡಗದೊಳಗೊಂಡು ಮರಣಮನೆಯ್ದಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೨೪); ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸೊಳ್ಳೆ ಕಡಿತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನವೆ; ತುರಿಕೆ: ಅಗವನು ... ತುರುಚಿ ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಅವನ ಕೈಗಳಿಗೆ] ಕಡಿತ ಹತ್ತಿತು (ಪುನರು. ೫೬). [ಕಡಿ$_1$ + -ತ$_1$]

ಕಡಿತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿಯುವಿಕೆ; ಕಟಾವು; ಛೇದನ: ಅರಸ ನಿನ್ನಯ ಕೊರಳ ಕಡಿತಕೆ ಸರಳು ಕುದಿತದಲೆನಗೆತನಗೆಂದೊಱಲುತಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೩). ೨. ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಪರಶುರಾಮನ ಕೊಡಲಿ ಕಡಿತವ ಧರಿಸಲಾಪೆನು ವಿಲಯಭೈರವ ನಿಜಾಂದದಂಡೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೭); ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪರಶುಗಳ ಕಡಿತಮೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಶಿಲಾವರುಷಂಗಳು (ಜಬವು. ೨೮-೨೩); ದೈತ್ಯರ ಕಡಿತಕೊಳಗಾಗದ ಹಯಂಗಳ ಪೊಡವಿಯೊಳು ತಾ ಕಾಣೆ (ಕೋಗಯು. ೨೩-೫೦). ೩. (ಉಕ) ಪಗಡೆ, ಲೆತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ, —ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: ಕಡಿತ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಈಗ ಹತ್ತು ಬೀಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಡಮೆ ಮಾಡಿದ್ದು; ಕುಗ್ಗಿಸಿದ್ದು; ಖೋತ.

ಕಡಿತಹಾಕು = ಕಡಮೆಮಾಡು; ಖೋತಾಮಾಡು: ಬೊಕ್ಕಸವು ಬರಿದಾದಾಗ ... ನೌಕರರ ಪಗಾರವನ್ನು ಕಡಿತಹಾಕಿರಿ (ರೂಪಸಂ. ೨೫). [ಕಡಿ$_2$ + -ತ$_2$]

ಕಡಿತ$_3$, ಕಡತ (ನಾ). ೧. ಬಳಪದಿಂದ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಪ್ಪುಲೇಪನವುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟೆ; ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ: ಪಡೆದ ಧನಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಿಂದ್ರನಗಂ ಬಳಪಂ ಧರಾತಳಂ ಕಡಿತ ಮಹೀಶ್ವರಂ ತಗುಳೆ ಬಾಜಿಸುವೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೭); ಪೊಸಪೊನ್ನನೀರಾಜುಸಾವಿರಮನುಜ್ಜಳ ಹರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦); ಪದವಿಟ್ಟು ಕಡಿತದೊಳ್ ಬರೆದು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಯಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧-೨೧); ಈ ಕಾಗದವ ಸೇನಬೋವರ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೮-೧೫; 1686). ೨. ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳ ಹಾಸು, —ಹಲಗೆ: ಕಡಿತಮಿಕ್ಕಿದಂತಿರ್ದ ಸಮಚತುರಶ್ರಂ ... ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮನೆಯ್ದೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ); ಕಡಿತಮಂ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪ ಜೂದುಗಾಱರಂತೆ ಯಚ್ಚಪಡಮಂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರಲೊಡನೆ (ಅರ್ಜನೇ. ೮-೭೧ ವ). ೩. ಚರ್ಮ; ಚರ್ಮದ ಪದರ (?) : ಕಾದಲ್ಕೆಂದೀ ತೆಱದಿನೊಡ್ಡಿನಿಂದುವು ಭೂತಳಮಳ್ಳಾಡೆ ಕೆಸಱ ಕಡಿತದ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩); ಭೂತಳಂ ನೀರೊಳ್ಪಾಸಿದಟೊಂದು ಪೆರ್ಗಡಿತದಂತಳ್ಳಾಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨೬); ಮೆದುಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಸಮ್ಮಗಾರರು ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿತ (ಚರ್ಮ)ವನ್ನು ಹಾಸಿ ಇಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೪೭). ೪. (ಅಲಂ) ಹತೋಟಿ; ವಶ; ಅಧೀನ: ಧರತಾವಣೀಮಂಡಳ ಪಟ್ಟಂಡಮಂ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ತಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ); ಕಡಿತಕ್ಕೇಱುತ್ತು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡಲ ಕಡೆವರಂ ಧಾತ್ರಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೫; 1226); ಬನವಸೆ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ವೆರಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೭; 1136). **ಕಡತ**: ೧. ಯಿ ಕಗದವ ಸೇನಬೋವನ ಕಡತಕ್ಕೆ ಬರಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬-೧೪; 1672); ಮುಗಿಯದಿಹ ಲಾಭ ನಷ್ಟಗಳ ಕಡತದೊಳ್ ಅದೆಂದಿನಾ ಲೆಕ್ಕವೇ ತೀರ್ಮಾನ? ಬಿಡು ಲಾಭದಾತುರವ(ಮಂಕುಟ. ೫೯೪); ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಶಾನುಭೋಗ ಹಳೇ ಕಡತ ತೆಗೆದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕಡಿತ; ತುಳು. ಕಡತ, ಕಡಿತ; ತೆಲು. ಕಡಿತ, ಕಚಿತ]

ಕಡಿತ$_4$ (ನಾ). ಉಂಬಳಿ: ಜಿಯಂಣ್ಣನ ಹೊಲದೊಳಗೆ ಅಯಿಗುಳ ಹೊಲ ಕಡಿತದ ಹೊಲದೊಳಗೆ ಅಯಿಗುಳ ಹೊಲ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೮-೧೩; 1424). [?]

ಕಡಿತಕಾಱ (ನಾ). ಕಡಿಯುವವನು; ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಕೌರವ ಪಡೆಯ ಹೇರಡವಿಯನು ಸವಱಲು ಕಡಿತಕಾಱರು ಮುಂದೆ ಹೊಕ್ಕುದು ನಕುಲ ಪಾರ್ಥಜರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೮). [ಕಡಿತ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕಡಿತಲೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಜಯಕಾಮನ್ವೀರ ಪೆರ್ಬ್ಬಾಣನ್ ಕಡಿತಲೆ ಮಡ್ಡೆ ಮಾಡಿ ಕೊಪ್ಪುತ್ತ್ಯವರ್ ಇಱಿದೊ (ಎಕ. IX (S), ದೊಡ್ಡಬ. ೩೨-೨; 909); ಎರಡುಂ ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯಕರ್ ... ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಕಡಿತಲೆವೆರಸು ಪಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವೆನೆಂಬ ... ಬೆಳ್ಳನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ಉಗಿದ ಕಡಿತಲೆ ಮುಸುಕಿದವು ಚೌರಿಗಳ ಡೊಂಕಣಿ ತುಱುಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫); ಕಡಿತಲೆ ಕಪ್ಪಿನ ಹರಿಗೆ ಬಳಸಿ ನಿಱವಿದುಟ್ಟ ದಟ್ಟಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೯). ೨. ಗುರಾಣಿ 'ಕಡಿತಲೆಕಾಱ' ಪರಾ.

[?. / ತುಳು. ಕಡ್ತಲೆ]

ಕಡಿತಲೆಕಾಱ, ಕಡಿತಲೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ: ಕಡಿತಲೆಯಂ ತೂಗುತ್ತುಂ ಕಡಿತಲೆಕಾಱರ್ ಕಡಂಗಿ ಬರೆ (ಪಂಚಾಮಾ. ೭-೫೬). ೨. ಗುರಾಣಿ ಹಿಡಿದವನು: ನಡುವಿರುಳಪ್ಪಾಗಳ್ ಕಾಪಿನ ಕಡಿತ[ಕಡಿತಲೆ] ಕಾಱರ್ ಮಱಿದು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದು ದನಱಿದು ಮೆಲ್ಲನೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೭); ಕಡಿತಲೆಕಾಱರ ನೆರವಿಯನಾಗಳ್ ಬಿಡೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿದು ಹಿಂಗಾಲಂ ಪಿಡಿದ ಹಲಗೆ ನುಚ್ಚುಂನೂಱಾಗಲ್ಕಡು ಪಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ಕುಮುರಾ. ೮-೫೧). **ಕಡಿತಲೆಗಾಱ**: ೧. ಆವಱಿಂ ಪೊಱಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯನನುಕರಿಸುವ ಕಡಿತಲೆಗಾಱರಿಂದಂ(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೩); ಮೆಱೆವ ಹಜ್ಜೆಯ ಪಂಡೆವಲಗೆಯ ಮಱೆಯ ಕೈದಂಡೆಗಳ ಜುಣುಗಿಸಿ ತಱುಬಿ ನಿಂದರು ಸಂದ ಕಡಿತಲೆಗಾಱರುಭಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೪). ೨. "ಚರ್ಮಿನ್, ಫಲಕಪಾಣಿ – ಈ ೨ ಕಡಿತಲೆಗಾ–" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). [ಕಡಿತಲೆ + -ಕಾಱ]

ಕಡಿತಲೆಗಾಱ 'ಕಡಿತಲೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಡಿತಲೆಗೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಜಿನಪದಪಂಕಜ ವಿರಾಜಿತ ಮಧುಕರನೆನಿಪ್ಪ ಮಲ್ಲಿಕೊಟ್ಟಿಂ ಪೂಜಿತವನೆ ತೀರ್ಥಕರ ಬ್ರಾಜಿತ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನುಚಿತ ಕಡಿತಲೆಗೋತ್ರಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೪೪೩, ೩೭-೫; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಡಿತಲೆ ? + ಗೋತ್ರ]

ಕಡಿತಲೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾದ ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಕಾವಲುಗಾರ: ಸುತ್ತಲುಂ ಕಡಿತಲೆಯಾಳ್ ಕಡಂಗಿ ಬರೆ ಮಾರ್ಗಮೊಡಂಬಡೆ ರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆಯೆ ಹಯಂ ವಿಳಂಬಿತದೆ ಕುಂಡಳಮಂಡಿತನೇಂ ವಿಳಾಸಮಂ ಪಡೆದನೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೯).

[ಕಡಿತಲೆ + ಆಳ್$_{8}$]

ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಧಾನ ಕರಣಿಕ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ... ಯೋಗೇಶ್ವರದೇವಂ (ಕಇ. IV, ೨೨-೬; 1024); [ಕಡಿತ]ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚನ್ನಿಮಯ್ಯನಾಯಕರು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಇ. IX-i, ೯೬-೧೧; 1050); ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಡಿತವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕಾಳಿಮರಸರ್ (ಕಇಆ. ೧-೧-೪; 1092).

[ಕಡಿತ$_{3}$ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಕಡಿತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ: "ರೌಹಿಷಃ ... ಗೋಕರ್ಣವಾದ ಕಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬).

[← ತೆಲು. ಕಡಿತಿ, ಕಣತಿ]

ಕಡಿತಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ತಿನ್ನು; ಕೊಂದು ತಿನ್ನು: ಒಂದಾಡ ತಿಂಬಾತ ಹೊಂದಿದಡೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಎಂದೆಂದು ಅಜನ ಕಡಿತಿಂಬ ಕಟಿಗ ತಾನಿಂದ್ರನೇಕಾಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೯).   [ಕಡಿ$_{2}$ + ತಿನ್$_{1}$]

ಕಡಿದಬ್ಬೆ 'ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ$_{2}$' ನೋ.

ಕಡಿದಲೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ: ರಕ್ಕಸನ ಕಡಿದಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದು ಬಿಂದ ಬಳಿಕೀ ಖಳನ ಸತಿಯರು ತೊತ್ತಿರಹರು ... ಫಡ ಪತಿವ್ರತೆ ತಾನು ಗಡ ಕಾಳ್ಗೆಡದು ನುಡಿವವರಾವು ಗಡ ದಿಟ ಕಡಿದಲೆಯ ತಾ ಮೆಟ್ಟಿ ಮಿಾವಳು ಗಡ ಮಹಾದೇವ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೬, ೫೮); ಕರ ತಾವರೆ ಕರುಳ್ವಳ್ಳಿ ತೋಳ್ದಿರೆ ಪಯೋಧರ ಮಿಾನು ಗಜತುಂಡು ಮೊಸಳೆ ನೊರೆತ ರೋಹಿತ ಫೇನ ಕಡಿದಲೆ ಕಮಠ ಸಂಗರವಿದ್ದುದಂಬುಧಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೩).   [ಕಡಿ$_{2}$ + ತಲೆ$_{1}$]

ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ$_{1}$ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕಣೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಿ ಪಾಱುಂಬಳೆ ಭಿಂಡಿವಾಳ ಸಬಳ ಭಲ್ಲೆಯ ಕತ್ತಿ ಕಡಿದಾಬೆ ಕಟಾರ ಕೈಗತ್ತಿಗಳಿಂ ಕೊಂದು (ಚಿಕವಂ. ೧೪-೭).   [ಕಡಿ$_{2}$ + ?]

ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ$_{2}$, ಕಡಿದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡುಪಟ್ಟಿ: ಮುತ್ತಿನ ಜಡೆ ರನ್ನದ ದಶರಥಿ ವಜ್ರ ಕತ್ತಿದೊಱೆಯ ಕಡಿವಾಬೆ ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜವದಾಡೆ ಮೆಱೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೭೭). **ಕಡಿದಬ್ಬೆ**: ಜಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯ ಕಂಗಲ ಜೋಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕಡಿದಬ್ಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಬು, ದಾಬೆ] ಕಯ್ಯ ಸಿಂಗಾಡಿ ತೊಡೆಯ ಬಲ್ಲೆಹ ಮಿಗೆ ಮೆಱೆಯಲೆಯ್ತಂದರಂ ದೊಡನೆ ತುರುಕರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೨).

[ಕಡಿ$_{8}$ + ದಾಬೆ (< ದಾವು$_{3}$)]

ಕಡಿದು, ಕಡಿ$_{4}$, ಕಡು$_{1}$ (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಒಳ್ಳಿತು ಮೆಲ್ಲಿತು ಬೆಟ್ಟಿತು ತೆಳ್ಳಿತು ಬಸಿದಸಿದು ಕಡಿದು ... ತು ದು ಕಡೆಯನೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಿಂ ಗುಣವಾಚಿ ಮೇಣ್ ತುಕಾರಂ ದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೭೭). (ನಾ). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು; ಉಗ್ರವಾದುದು: ಘೋರಾವಿ - ಆದವಾನುಂ ಕಡಿದಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೪); ಪರಿವಂಬಿನಂತೆ ಕಡಿದಪ್ಪ ಬಿದಿರಡವಿಯಂತೆ ಪುಗಲರಿದಪ್ಪ.... ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ ದರ್ಶನಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕೆಡಿಸುವುದೆಗ್ಗಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬); ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕೊಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮಿಾ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಮೆಂದು ನುಡಿವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೬ ವ); ಅವಗಿರ್ಣಿದು, ಕಡಿದು ಎನಗೀ ಸಾವು (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೯-೭೫೬).

೩. ಏರುಗಡೆ ಇರುವುದು; ಇಳಿಜಾರಲ್ಲದುದು: ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಈ ಬೆಟ್ಟ ಕಡಿದು; ಸಿದ್ಧಗತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಹೋಗಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೧೫೧); ಎತ್ತರವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಡಿದಾಗಿರುವ ಎಡದಡವನ್ನೂ ... ಕುರಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ತೋರಿಯುತ್ತದೆ (ಮಲೆನಾ. ೧೯). ೪. ಕಷ್ಟವಾದುದು; ಕಠಿನವಾದುದು: ಈ ಕೆಲಸ ಬಹಳ ಕಡಿದಾದದ್ದು (ರೂಢಿ). ೫. ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ; ಕೆಬ್ಬರಿ: ಆ ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಯು ಕಡಿದಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಬಡಿದಾಡುವದು ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಸತ್ವಸಾ. ೯೩). ೬. (ಆಲಂ) ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ರೇವಕ್ಕನೂ ಕಡಿದಿನಿಂದ ಓಡಾಡಿ ಹರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೩೬). **ಕಡಿ$_{4}$**: ೧. 'ಕಡಿಗಂಟು', 'ಕಡಿಗಂಡ$_{1}$' ಪರಾ. **ಕಡು$_{1}$**: ೧. 'ಕಡುಕಾಯ್', 'ಕಡುಗಂಪು' ಪರಾ. ☞ 'ಕಡಿ$_{4}$' 'ಕಡು$_{1}$' ಎಂಬಿವು 'ಕಡಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದ ಸೇರಿ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪಗಳು.

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕಡು, ಕಡುಮೈ, ಕಡಿ; ಮಲ. ಕಡು, ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡು, ಕಡ್ಟ್; ಕೊಡ. ಕಡೀಪ; ತೆಲು. ಕಡಿದಿ]

ಕಡಿದೋಳು (ನಾ). ಕಡಿದ ತೋಳು; ಕತ್ತರಿಸಿದ ತೋಳು: ಕರತಳದ ತಳಿರೆಲೆಯ ಕಡಿದೋಳುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳ ಬೆರಳ ಕಳಿಕೆಯ ತಲೆಯ ಫಲಬಂಧುರದ ... ರಣವನವೆಸೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೨).

[ಕಡಿ$_{2}$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಕಡಿನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಳ: ಅರಳ್ವ ಕಡಿನಾಳಿಕೆಯ ರಕುತಕೆ ಮರಲ್ವ ಭೂತವ್ರಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೩).

[ಕಡಿ$_{2}$ + ನಾಳಿಕೆ]

ಕಡಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ತುಂಡಾದ ಕಾಳು; ದಪ್ಪನುಚ್ಚು: ಎರಡಿಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು ನೋಡಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಮಡದಿಯ (ನಾಪದ. ೮೯).   [ಕಡಿ$_{3}$ + ನುಚ್ಚು]

ಕಡಿಪು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲಿಸು; ಕಡಿಸು: ರವಿತನಯಂ ತನಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಾದ ಸಹಜಾತನಾಗಬೇಕೆಂಬುದನಱಿಯದೆ ರಾಜ್ಯಕಾಮುಕನಾಗಿ ಬವರದೊಳ್ ಕಡಿಪಿ ಪಿರಿದಾಗಿ ದುರ್ಯಶಮಂ ಪಡೆದೆನೆಂದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ (ಭಾರಶಾಂ. ೨).   [ಕಡಿ$_{2}$ + -ಪು$_{1}$]

ಕಡಿಪು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿದಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಂಪಾತಿ ಕುಳ್ತಿರ್ದ ಶಕುನಿ ಶಿಲೆಯಿರ್ಪೆಡೆಯ ಕಡಿಪುಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೨-೭೩); ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಗುಡ್ಡದ ಕಡಿಪು ಕಡಿಮೆಯಾಗತೊಡಗಿ, ಕಡೆಗೆ ಸಮತಟ್ಟಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೫೧).   [ಕಡಿ$_{4}$ (< ಕಡಿದು) + -ಪು$_{2}$]

ಕಡಿಪೆಂಡೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಕಿಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಡಿಪೆಂಡೆ ಘಂಟಾ ಕಟಿಸೂತ್ರ ವರ ಹಾರ ಪದಕ ಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭರತ್ನ (ವಾದಿಕೀ. ೭೨).   [ಕಡಿ ? + ಪೆಂಡೆ$_{1}$ (< ಪೆಂಡೆಯ)]

ಕಡಿಮಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?).

ಕಡಿಮಣ್ಣ ಕೋಲ್ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಳತೆಗೋಲು: ಕಡಿಮಂಣಕೋಲಿನಲಳೆದು ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇ. XX, ೨೪೮-೬೭; 1228).   [ಕಡಿ ? + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕಡಿಮಾಡು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಸೂರು, —ಛಾವಣಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಡಿಮಾಡಿನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ನಿಂತರು (ಮಲೆಮ. ೬೭೦).

[ಕಡಿ$_{4}$ (< ಕಡಿದು) + ಮಾಡು$_{3}$ (< ಮಾಡ$_{1}$)]

ಕಡಿಮೆ 'ಕಡಮೆ' ನೋ.

ಕಡಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸು ಮೆಟ್ಟಿದ ಗುರುತು (?).

[ಕಡಿ ? + ಮೆಟ್ಟು$_{2}$]

ಕಡಿಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಡಿಮಯ್ಯಙ್ಗಳ ಪೊರ್ಗ್ಗೆ ಸ್ಥಳನಂಗೆಯ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩೪-೫ ; 999). [?]

ಕಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ನುಚ್ಚಾದ ಅಕ್ಕಿ ; ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ : ಕಡಿಯಕ್ಕಿಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿ . . . ಹುರಿದು ಮೃದುಮಾಡಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೪-೨೨) ; ಪಡಿಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ಕಡಿಯಕ್ಕಿ ಅಗದೇ? (ಗಾದೆ). 'ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕಡಿ$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಡಿಯಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಣಿ 'ಕಡೆಯಾಣಿ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಲ (ನಾ). ಹಕ್ಕರಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ಶಂಖಿನಿ, ಚೋರಪುಷ್ಪೀ, ಕೇಶಿನೀ – ೩ ಕಡಿಯಾಲದ ಗಿಡದ ಪೆಸರುಗಳು, ಹಕ್ಕರಿಕೆಸೊಪ್ಪಿನ ಹೆಸರು " (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). [?]

ಕಡಿಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದಿಂದ) ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಸೀಳು: ತುಡುಕುವಾನೆಗಳ ಸುಂಡಿಲ ಕಡಿಯೆಚ್ಚನು . . . ಕಾಲವರನು ಮಡುಹಿದನಾ ವೀರರಾಮ (ತೊರಾಸಾಂ. ೨೦-೩೧). [ಕಡಿ$_3$ + ಇಸು$_1$]

ಕಡಿಯಿಸು$_2$, ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ತುಂಡರಿಸು : "ಕಡಿಯುಸು–ಖಂಡನೇ" (ಶ ಮ ಧಾ) ; ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳಪೊಂಪಲಮಾರಾಯರ್ ಸಗ್ಗಯ ದಡಿವರಾಳ ಚೆಲ್ವ ಗಣ್ಣ × × ತಲೆಯಂ ಕಡಿಯಿಸಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೧-೩ ; ಸು. 1050). **ಕಡಿಸು** : ಮಾರ್ಮಲೆತವಂದಿರ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿದು ಕಡಿಸುವನೆಳಸುವನು ನಿಮಿಷದೊಳಭೋಗತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೬) ; ಪಿಡಿಸಮರರೋಳಿಯಂ ಕಡಿಸು ಮಾಸಾಳಿಯಂ ಕುಡಿಸು ನೆತ್ತರನು (ಚೆಬಪು. ೪೬-೨೨). [ಕಡಿ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಕಡಿಲವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ತಥಾ ದಕ್ಷಿಣ ಬೈಲು ಹುರದ ಕಡಿಲವಾಗಿಲ ಹಲುಹಾಡಿಯು ಎವಂ ತಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸಿಮಾತು (ಇಆ. VIII, ೯೫-೧ ; 444). [?]

ಕಡಿಲುಕರಂಭ (ನಾ). (?) : ಮೂಡಣ ಹೊಲದಲು ಕಟ್ಟಂಗಾಲುವೆ ಬಡಗಲು ಮಧ್ಯ ಕಡಿಲುಕರಂಭ ೬ ಮತ್ತರು ೧೨ [ದೇ]ವರ ಮುಂದೆ ಹೂದೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಇಆ. ೪೬-೪-೧೯ ; 1152). [?]

ಕಡಿವಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು : ಮೃಡನಿಂ ತನ್ನಯ ತಲೆಯಂ ಕಡಿವಡೆದಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೫೫) ; ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನು ನೆಱೆ ಕಡಿವಡೆದರೆಂದಱಿದು (ಬಸಪು. ೧೧-೫೧) ; ಭರದಲೆತ್ತಿದ ತೋಳು ಕಡಿವಡೆದುರುಳಿತವನಿಗೆ (ತುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೪) ; ಕಡಿವಡೆದ ಚತುರಂಗವನು ಮೇಲಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೧೪) ; ಶಿಶುಪಾಲನು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಕಡಿವಡೆದು ಬಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೮೩). [ಕಡಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಿವಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ : ಮೊಸರ ನೀರೊಳಗಟ್ಟು ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕೆ ಮೊಸರೊಡೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಾಯ್ತು ನೆಱೆ ಕಾಸಿದ ಅಳಗೆಯೊಳ[ಗ]ಟ್ಟ ಪ[ಕಡೆ]ಯೊಳು ಪಾಕಂ ಮಾಡಿಯಿಳಿಪೆ ಕಡಿವಡೆಯೆಂದೆನಿಸಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೦). [ಕಡಿ$_6$ + ವಡೆ]

ಕಡಿವಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿವರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರು ; ಕೊಲೆಗೆ ಒಳಗಾಗು (?) : ಅಂತು ಕಂಸಂ ಕೃಷ್ಣಂಗೆ ಕಡಿವಂದುದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಡಿವಂದುದಂ, ಕೆಡೆವಂದುದಂ] ಕಂಡು ವಸುದೇವಂ ಬಲದೇವನಂಬೆರಸು ಚಾತುರ್ದಂತಬಲಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು . . . ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೭೨ ವ). [ಕಡಿ$_3$? + ಬರ್$_1$]

ಕಡಿವಾಗ (ನಾ). ಕಡಿದ ಭಾಗ ; ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡು : ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಮೃಗಂಗಳಿಗೆ ಮದ್ದರೆದು ಕಡಿವಾಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಭಾಗಂ]ಗಳನು ಕೊಡಿಸಿದನು ಪರಿವಾರಕೆ ವಿನೋದದಲಿ (ತುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೩೮). [ಕಡಿ$_3$ + ಬಾಗ]

ಕಡಿವಾಡಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಈ ತಡಸಲುಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ೧೦೦ ರಿಂದ ೨೦೦ ಫೂಟು ಎತ್ತರವಾದ ಕಡಿವಾಡಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮). [ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + ವಾಡಿ$_1$]

ಕಡಿವಾಣ, ಕಡಿಯಣ, ಕಡಿಯಾಣ, ಕಡಿವಣ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು ; ಖಲೀನ : ಕವಿಯ ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುವಿಲ್ಲ ನಾಕದ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕೊಂಡೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡಿವಾಣಗಳ (ಕುಮುರಾ. ೩-೨೯) ; ಕತ್ತೆಗೇಕಯ್ಯ ಕಡಿವಾಣ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೦೨) ; ಬಾಲಕೆ ಕಡಿವಾಣವನಿಕ್ಕಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲುಮೊಗಕೆ ಹಲ್ಲಣದ ಹೇಳಲಳವೆ ಕಟ್ಟಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೩) ; ಕಡಲಿಗೆ ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿದರೆ ಆದೀತೆ? (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ತಡೆ ; ನಿರೋಧ ; ಹತೋಟಿ : ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕಡಿವಾಣವಿಲ್ಲ (ಕಮಚಿ. ೨೪) ; ನನ್ನ ಹುಚ್ಚು ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಾರ್ಗದ. ೮೨). **ಕಡಿಯಣ** : ೧. ಕಡಿಯಣಕೆ ಬಾಯಂ ತೆಱೆಯದಿರಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೪) ; ಕಂಬಿಯ ಕಡಿಯಣದ ಕೀಲಣದ ಹೋರಟಿಯ ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಳ್ ಜೋಳಿಸುವ ಲಾಲಾಜಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ) ; ಸಾರಥಿ ಕಡಿಯಣದ ಕುಡಿನೇಣ ಕೊಂಡನು ತಿರುಹಿದನು ರಥವ (ತುವ್ಯಾಕ. ೧-೮) ; ತುರಗಚಯದ ತುಟಿಯಿನುಣ್ಮುವ ಕಡಿಯಣದ ಖಣಖಣ ಧ್ವಾನಂ (ಚೆಬಪು. ೨೩-೨೬). **ಕಡಿಯಾಣ** : ೧. "ಖಲೀನಂ, ಕವಿಯಂ – ಈ ೨ ಕಡಿಯಾಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೮೮) ; ಕಸೆ ಕಟ್ಟಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಡಿಯಾಣ ಸರಸಮಂ ಸೈರಿಸದ ಚಳ ಬಳಿಕೆಗಳ ಚಾರು ತುರಗಕುಲ (ಸೋಮುಚ. ೫-೨೮) ; ಕಡಿಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಣವನು ಸೆಳೆದಿಳಿಗಿಳಿದು ದೇನ್ಯೆಯವನಿಗವತರಿಸಿದ ಕಥಾಂತರವೇನು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೨). **ಕಡಿವಣ** : ೧. ಹಮ್ಮುಗೆಗಳನು ಬಲಿಸುವ ಕಡಿವಣವ ಕಂಬಗಳ ವಾಗೆಯ ಬಿಗಿಯ (ತುವ್ಯಾಕ್ಷು. ೦೦೫. ೧೨-೧೩ ಅಡಿಟ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡಿವಾಳ ; ತುಳು. ಕಡಿವಾಣ, ಕಡಿವಾಣೊ, ಕಡ್ವಾಣೊ ; ತೆಲು. ಕಳ್ಲೆಯ, ಕಳ್ಳೆ, ಕಳ್ಲೆ]

ಕಡಿವಾರು 'ಕಡಿವಾಱು' ನೋ.

ಕಡಿವಾಱು, ಕಡಿವಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ದುರ್ಗದೇವರಿಗೆ ಕೊಟುಬಹ ಕಡಿವಾಱ[ಱು] ನಾಡು ದಳವಾಱಿಕೆ ಹುಗಿಯ ಭತ್ತ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೪ ; 1513). **ಕಡಿವಾರು** : ಗ್ರಾಮಗಳ ಸ್ಥಳ ಸುಂಕಕ್ಕೆ ಸಲುವಂತ ಕಡಿವಾರು ಅಂಗಡಿ ಕಡಿವಾರು ಮಗ್ಗ ಕಡಿವಾರು ಗಾಣ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೧-೨೯ ; 1557). [?]

ಕಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಡಿಯಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು : ಅಂಗೈವೆರಲ್ ಕಾಲ್ ಕಡಿವೆತ್ತಂತಾಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೨). [ಕಡಿ$_3$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗಿ ಹೋಗು ; ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೀಳು : ಅರಿ ಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕೆಯ್ಯುಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩) ; ತೋಳ್ ಬೇಱಾಗೆ ಕಾಲ್ ಖಂಡಿಸೆ ನಡು ಕಡಿವೋಗಲ್ಕೆ ಜೀರೇಱೆ ಮೂರ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೭-೫೭) ; ತೊಡೆ ಕಡಿವೋಗೆ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೩೬೧-೨ ; 1200) ; ಸುರಿವ ರೋಹಿತದಿಂ ಕಡಿವೋದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂ ತೊಲಗಿದ ತೋಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೯). [ಕಡಿ$_3$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಡಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಶ). ℙ ಇದರ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಿಚ್ಚೈ ; ತೆಲು. ಕಡಿಸೆ]

ಕಡಿಸು 'ಕಡಿಯಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಡಿಹ (ನಾ). ಕಡಿತ; ಕತ್ತರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಛೇದನ: ಕರ್ಬೊನ್ನದಂತೆ ಇರ್ಕುಟಿಗೆ ವಂದು ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭); ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ಬಡಿಹಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಸಲಹು (ಬಸವ. ೨೫೧). [ಕಡಿ$_2$ + -ಹ$_2$]

ಕಡು$_1$ 'ಕಡಿದು' ನೋ.

ಕಡು$_2$ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ : [ಕಡುಪಾರ್ವ][ಪಾಠಾಂ. ಗುಡುವಾಯ] ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ (ಕಾದಂಬ. ೩೭); ಕಡು ನೆಗೆದಪ್ಪರಂ ಮೊಆಗಿನಂತಿರೆ (ಶಬ್ದಶಾ. ೨೬೭); ಎಮಾದಿ ಗಣಪಠಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಅವ್ಯಯ ಸಂಜ್ಞಾ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ. ಪ್ರಯೋಗ:— ಎಮ ; ನಾಡೆ ; ಎಡೆ ; ನೆಱೆ, ಮಿಗೆ, ಕಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುನಾಣ್ಚಿಯಂಜಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ (ಹರಿಚ. ೧-೫೬). [< ಕಡು$_1$]

ಕಡು$_3$ (ನಾ). ಬದುವುಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಗದ್ದೆಯ ಸೀಳು, —ಭಾಗ: ಧಣಿಗಳು ನನಗೆ ಎರಡು ಕಡು ಗದ್ದೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಡು$_4$ 'ಖಡು' ನೋ.

ಕಡುಂಬು, ಕಡುಬು, ಕಡುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣಕದ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೂರಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿದ ಅಥವಾ ಕರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ : ನಿತ್ಯ ಬಿಂದುಗೆ - ಬೆಡಂಗು . . . ಕಡುಂಬು, ಕಡಂದುಱು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕೊಡಂತಿ, ಕಡುಂಬು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕಡುಬು** : ೧. ಕಡುಬಿಟಿಗುಮೆ ಗಂಜಿಯಿಟಿಯದೆನಲೇಂ ಮರುಳೇ (ನೇ ಮಿ ಪು. ೧೧-೯೮); ಕಡುಬುವುಂಡಲಿಗೆ ಬೆರಲಸೇವಗೆಯಾದಿಯಾಗಿಯಡವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೭); ಸಮರವು ಕಡುಬಿನಟ್ಟಾಟವೆ (ಶೋಗಯ. ೨೨-೬೧); ನೀರಿಟಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಱುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೮). 'ಕರಿಗಡುಬು' ಪರಾ. ೨. ಇಡ್ಡಲಿಗೆ; ಇಡ್ಲಿ : ಉದಯದೊಳು ಸೆಕೆಯಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡೆಗಟ್ಟಿಯದಱೊಳಗೆ ಸುಳಿವಾಳೆಯಂ ಹರಹಿ ಸಂಪಳೆಯನೊದಗಾಗಿ ಯಱೆದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಿಯಟ್ಟೊಡುದ್ದಿನ ಕಡುಬುವೆಸರ ಹಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಡುವೆಸರೊಡೆದುದು, ಕಡುಬವೆಸರಾದುದು] ಮೃದುವಹುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೨). 'ಹೊಯ್ಗಡುಬು' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು : ತಮಗೆ ಬೀಳಬಹುದಾದ 'ಕಡುಬು'ಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಕುಂಚಿ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೭೧). **ಕಡುವು$_2$** : ೧. ಜೋಳಾವ ಬೆಳೆಯಾಲಿ ಏಳೆಮ್ಮೆ ಕರೆಯಾಲಿ ಮಾವಗಳ ಮನೆಯ ಬೆಳಗಾಲಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೆ ತುಪ್ಪದ ಕಡುವ ಕಳುಹೇನು (ಗೌರಪ. ೧೮-೨).

ಕಡುಬಿನಕಾಳಗ, ಕಡುವಿನಕಾಳಗ = ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ : ಕಡುಬಿನಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಲು ಹಿಗ್ಗು (ರೂಢಿ); ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲವೆ ನಮ್ಮ ಕೆಣಕಿ ಸಮರಾಂಗಣದಿ ಗೆದ್ದವರು ಲೋಕದೊಳಗಿಲ್ಲೆಂಬುದನ್ ಅಪ್ರಬುದ್ಧನರಿಯನೆ . . . ಉತ್ತರನ ಯುದ್ಧ ಕಡುವಿನಕಾಳಗಮ್ಮಲ್ಲ ರಣಬಲಿಯ ತಿದ್ದುವೆನು ಭೂತಗಣಕೆ (ತುರಂಗ. ೩೬-೨೮).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಡುಂಬು, ಕಡುಬು; ಕೊಡ. ಕಡೀಂಬೀ ; ತೆಲು. ಕಡುಮು]

ಕಡುಂಬುಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) "ಕಡುಬು" (ಹುಲಿ ಹಾ. ಕೋಶ) : ಕೋಳಿಕರಿ, ಕೈಮ, ನೆಯ್‌ಕೂಳು, ಕಡುಂಬುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ನಡದಾ. II, 1132) ; ಪೂವಿ ಕಡುಂಬುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತ ಬೆಂಗುಮಣಿಯ ಎಲೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದಳು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೬). [← ಕೊಡ. ಕಡೀಂಬುಟ್ಟೀ = ಅನ್ನದ ಸಣ್ಣ ಉಂಡೆ]

ಕಡುಕ$_1$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಡುಕ$_2$ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಡುಕೆಂಪು 'ಕಡುಗೆಂಪು' ನೋ.

ಕಡುಕಲು, ಕಡುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲಿಂ ಪಡುವಲು ಧಾರೆ ಕಡುಕಲು ಅಲಿಂ ಪಡುವಲು ಮಲಮುರಿ ಕೆಳೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೭೪; 1424); ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆ ಕಡುಕಲು ಗ್ರಾಮ ೧ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೭-೫; 1696). **ಕಡುಕಲ್ಲು** : ಕಡುಕಲ್ಲ ಪುಲ್ಲಮಜ್ಜಲ ತೆಱುದಾರ ಪುನ್ನಾಡನಾಳೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೩-೨ ; 900). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$)]

ಕಡುಕಲ್ಲು 'ಕಡುಕಲು' ನೋ.

ಕಡುಕಷ್ಟ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೊಂದರೆ, —ಪ್ರಯಾಸ: ಆಗಿನ ಅವರ ಜೀವನನಿರ್ವಹಣೆಯ ಕಡುಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು (ಜಗದಾ. ೧೩೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಷ್ಟ]

ಕಡುಕಳ್ಳ 'ಕಡುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಡುಕಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಫಲ ಬಿಡು : ಬೇರಿಂದಿಟ್ಟೆಱಸಿ ಕಡುಕಾತ ಹಲಸನು . . . ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೫). [ಕಡು$_2$ + ಕಾಯ್$_3$]

ಕಡುಕು$_1$ 'ಕಡಿಕು$_2$' ನೋ.

ಕಡುಕು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಸಣ್ಣ ಕಡುಕು ; "ಕಣಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಶ). [?]

ಕಡುಕು$_3$, ಕಟಕು$_3$, ಕಟುಕು$_3$, ಕಡಕು$_1$, ಕಡುಕ$_1$ (ನಾ). ಗಂಡಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಳು ಅಥವಾ ಮುತ್ತು ಇರುವ ಆಭರಣ : ತೋರಹಾರಮನಗಲುರಕ್ಕೆ ಕೈಕೊಳಿಸುತುಂ ಹಾರೈಸಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕನಿಕ್ಕುತುಂ (ನಂಬರ. ೧೩-೪೦) ; ಹವುಳೆಳಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಸಣ್ಣ ಕಡುಕಿನ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಪ್ಪುಗಳ ಕರ್ಣಾಭರಣವೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪-೩೯) ; ವಜ್ರಮಾಣಿಕದ ಕಡುಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೦). 'ಹತ್ತಿಕಡುಕು' ಪರಾ. **ಕಟಕು$_3$** : (ಶ). **ಕಟುಕು$_3$** : ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಕಟುಕು ಪಚೆಯೊಳು ತಿದ್ದಿ ಧರಿಸಿರ್ದ ಸುವಿಭೂತಿ (ಮಲ್ಲಚ. ೭-೨೨). **ಕಡಕು$_1$** : ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಸರ ಕಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಕುಗಳನು ತಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೬೫) ; ಕಿವಿಯೊಕೊಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷ ಕಡಕು ಗಂಟ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೩೦) ; ಬಾಲನ ಕಿವಿಗೆ ಕಡಕಿಲ್ಲ ಮುರಿಯಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೮); ಎರಡು ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಕೆಂಪು ಹರಳಿನ ಭಾರವಾದ ಕಡಕು (ವಂಶವೃ. ೧೪೪). **ಕಡುಕ$_1$** : ಕಡುಕ ನೇವಳ ಉಳಿ ಬಳಿ ಮೊದಲಾದಚ್ಚದೊಡಿಗೆಯನು (ಭರತೇ. ೭೩-೧೧೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡುಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಕಡೀಕೀ]

ಕಡುಕು$_4$ 'ಕಡಂಕು$_1$' ನೋ.

ಕಡುಕುಂದಣಿ, ಕುಡುಕುಂದಣಿ (ನಾ). ಕರಗಸದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ ; ಕಕ್ಕುಗತ್ತಿ ; "ಶಿವಿವ ದಸಿ" (ಶಮದ. ಸ. ೧೪೧ ಅಡಿಟಿ) : ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕುಡು]ಕುಂದಣಿ, ಉರ್ಕುಂಡೊಣಿ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಡುಕುಂದಣಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಡುಕು ? + ತಣಿ$_6$]

ಕಡುಕುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರು; ದೊಡ್ಡ ಕುರು (?): ಕಡುಕುರು ಪೂಣುವುದಕ್ಕೆ—ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ ಬೇರನ್ನು, ಎಳ್ಳನ್ನು ಅರೆದು ಮೈಗೆ ಪೂಸಲು ಕಡುಕುರು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಶ್ವವಿ. ೧೩೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುರು$_1$]

ಕಡುಕುವರ (ನಾ). ತೀರ ಎಳೆಯ ಹುಡುಗ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಯದವನು: ಕಡುಕುವರ ಧನುವಿಲ್ಲ ಸಾರಥಿಯು ನಾಸ್ತಿ ರಥ ಕಡುದುರುಳ ತವನಿಗಂ (ತುರಂಗ. ೫೨-೩೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುವರ$_1$]

ಕಡುಕೆಂಕ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಂಪು; ತುಂಬ ಕೆಂಪು: ಬೆಳರ್ವಟ್ಟು ನಿಂದುದೊಂದೆಡೆ ಮಲಯೋದ್ಭವ ಪ್ರಸರದಿಂ ಕಡದಿಂ ಕಡುಕೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಂ]ಕಮಾದುದೊಂದೆಡೆ ನವಕುಂಕುಮದ್ರವದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೯ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೨೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಂಕ]

ಕಡುಕೆಯ್, ಕಡಿಕೆಯ್$_2$, ಕಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸಗೊಳ್ಳು; ತೀವ್ರವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು: "ಕಡುಕೆಯ್-ತೀವ್ರತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ); ನಡಪಿದನಜ್ಜನೆಂದು ವಿಜಯಂ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಯ್ದಿಸನೆನ್ನಮಮ್ಮನಾಂ ನಡಪಿದನೆಂದು ಸಿಂಧುತನಯಂ ಕಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಯ್ದಿಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೮); ಕಡುಕೆಯ್ದು ನಿನ್ನನುಜರಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಕೂಡೆ ನೂರ್ವರುಮಂ(ಗದಾಯು. ೩-೪೬); ಕಡುಕೆಯ್ದು ಮುರಾರಿ ಬಾಣದಶಕದಿನೆಚ್ಚಂ (ಜಗನ್ನಾ. ೯-೩೯). ೨. ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಸಾಹಸ ಮಾಡು: ಜಗದಳಲನಾಱಿಸುವೆನೆಂದು ಕಡುಕೆಯ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಕೈದು] ದುರಿನಿರ್ಘಾತನಂಗೆಯ್ಕೆ (ಹರಿಶ. ೬-೨೦); ಗೋಟಿಯಿಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೬೮). **ಕಡಿಕೆಯ್$_2$**: ೧. ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಕಾದಲೆಂದೊಡರಿಸುವಾತನೇಂ ಭುಜಗಮರ್ದ್ದನನೇ ಕಲಿಗೋನ ಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೬ ; 1042); ಕಡಿಕೆಯ್ದಿದಿರಾಂತಂಬಾತನ ನಾಜಯೊಳಂತಕಂಗೀವೆಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೨೬). **ಕಡುಗೆಯ್**: ೧. ಕಡುಗೆಯ್ದೀಳ್ ನಿಂದು ಕೇಳ್ ನಾಯ್ಗಳಂ ಬಿಡು (ಕಾದಂಪೂ.೧೫೫); ಕಳವೆಯ ಕೊಱಮಂ ತೊವೆಯುಮಂ ತಳದುಪ್ಪುಮುಮಂ ವಿನೋದದಿಂ ಗಳಿಲನೆ ನಾಯ್ಗೆ ಬೇಗಮೊಸೆದಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಡುಗೆಯ್ದು ಮತ್ತಮುವ್ವಳಿಸಿ ಕಚಲ್ದೊಡಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೬). ೨. ಆ ಜಗದೀಶನ ದಂಡನಾಯಕಂ ಮದವದನೇಕಪ ಪ್ರಕರದಿಂ ಕಡುಗೆಯ್ದು ಗೆಲಲ್ ಕಡಂಗಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೧); ಅರಿಮೋಹರವ ಕಡುಗೆಯ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುಕೆಯ್ದು, ಕಡಿಕೆಯ್ದು] ಕಡಿದೊಟ್ಟಿದನು (ಕುಮಾರಾಮ. ೧೩-೧೩೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡುಕೊರ್ಬು 'ಕಡುಗೊರ್ವು' ನೋ.

ಕಡುಕೋಪ 'ಕಡುಗೋಪ' ನೋ.

ಕಡುಗ 'ಖಡ್ಗ' ನೋ.

ಕಡುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಡುಗ (ಎಕ. II, ೪೧೯ ; 1050). [?]

ಕಡುಗಂಟು, ಕಡಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು; ಬಲುತೊಡಕು: ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗಿ ಕಡಿದುಹೋಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸಂಸಾರ ಕಡುಗಂಟಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೧೬). **ಕಡಿಗಂಟು**: (ಕ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಂಟು]

ಕಡುಗಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಹಸು: "ವತ್ಸಕಾಮಾ, ವತ್ಸಲಾ – ಈ ೨ ಕಡುಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೬). ೨. ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದೇವಕಿ ಕಡುಗಂದಿಯಪ್ಪುದಱಂ ತೊರೆದೆಚ್ಚು ಪಾಯ್ವ ಮೊಲೆವಾಲಿಂ ಮಗನಂ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿ(ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೧ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು)+ ಕಂದಿ$_1$]

ಕಡುಗಂದಿಗಲಿ (ನಾ). ಕರುವಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಹಸುವಿನಂತೆ ಶೂರನಾದವನು (?): ಕಣ್ದೋಱಿ ಮೊಗಮಂ ಸುತ್ತಿ ಕುಂಬಿಕ್ಕುತುಂ ಪರಿವ ಕಡುಗಂದಿಗಲಿಗಳುಮಂ ... ಮೊಱೆಯುತ್ತುಂ ಪರಿವ ಪೆಂಕುಳಿಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [ಕಡುಗಂದಿ + ಕಲಿ$_1$]

ಕಡುಗಂದಿತನ (ನಾ). ಅತಿ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ: ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುಱುಳೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕಕ್ಕಿ ಕಡುಗಂದಿತನದಿಂ ಕೋಡಗಱಿಯ ತುಱುಗಲೊಳ್ ಪೊದೆಯಿಸಿ ಪದೆದಿರ್ದ ವನವಿಹಗಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೪ ವ). [ಕಡುಗಂದಿ + – ತನ]

ಕಡುಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಡು, —ಸೊರಗು: ಇರದಧಿಕ ಭ್ರಾಂತತೆಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಜಿನುಗುವಾಜಡಿಯಾದಂತಿರೆ ತೋರ್ಪ ಪರಿಜನಮಂ ಹರಿಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ತೊೞಲು ಚರಣಾಂಬುಜಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೫). [ಕಡು$_3$ + ಕಂದು$_1$]

ಕಡುಗಂಪು, ಕಡುಕಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಗಂಧ; ಮಿಗಿಲಾದ ಸುವಾಸನೆ,—ಪರಿಮಳ: ಮಡಿಗಳೊಳಗಲರ್ದ ನೆಯ್ದಿಲ ಕಡುಗಂಪುಮನಿವಱ ಕಂಪು ಗೆಲ್ದುವು (ಆದಿಪು. ೧-೬೦); ನಡು ತಾನೆ ಸಿಂಗಳದೇಶ ಕುಂತಳದೇಶ ಮುಡಿ ಕರ್ಣ ಕರ್ಣಾಟದೇಶ ಕಡುಗಂಪು ಕಾಶ್ಮೀರದೇಶ (ಭರತೇ. ೯-೪೬); ತೊಡೆದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕಡುಗಂಪಿಂಗೆ ಮದಾಳಿ ಮೊರೆದೆಱಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಡುಕಂಪು**: ಕಡುಕಂಪಂ ಪಿಡಿಕೆಯ್ಸಲ್ ಅಕ್ಕುಮೆ ಬಟಲ್ದೈತಂದ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಂಪು]

ಕಡುಗಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸುವಾಸನೆ ಹೊಂದು, —ಪರಿಮಳಗೊಳ್ಳು: ಪೂಗಳೊಂದುಗೂಡಿ ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೩). [ಕಡುಗಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡುಗಕ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನವಾದುದು; ಕಷ್ಟವಾದುದು: ಕಡುಗಕ್ಕಸದ ಕೆಲಸಮನುಸಿರಲಱಿಯದವನೊಯ್ಯನವನಿಸುತೆಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೪). ೨. ಕರ್ಕಶವಾದುದು: ಕಡುಗಕ್ಕಸದ ಬಟ್ಟಬಲ್ಮೊಲೆಯ ಪೊಳ್ಪೊಸಜವ್ವನದ ನೀಱೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಕ್ಕಸ]

ಕಡುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕೆಲಸ; ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಕೇಳದತಿಹಿತರ ವಚನಮನಾಲೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಡುಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೇಳಿಪುದುರ್ವೀಶನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಕಡುಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅತಿ ಕಸ್ತು: ಪುಟ್ಟಿ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಗಳ ಕಡುಗಟ್ಟಿಂ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯೆಂಬ ನೃಪತನಯನನಂ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ಪಾರದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದನೆರಸಂಗಮರಸಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಟ್ಟ$_3$]

ಕಡುಗಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ; ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತುಱುದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ನ ಘಟಿಯನಾಯದಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಘಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೬-೧೩ ; 971). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಟ್ಟಿಗ]

ಕಡುಗಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೇಗವಾಗಿ ಸರಿದಾಡು; ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಗಡಬಡಿಸು: ಕಾಲದುರ್ಭರಭೋಗಿ ಜಿಹ್ವಾಜ್ವಾಲೆ ಕಿಡಿಯನುಗುಳುತ ನುಡಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆಯಂ ಬಡಿದುಕೊಳುತಂ ಕಡುಗಡಬಡಿಸುತ ಬಾಲವಂ ನುಲಿನುಲಿದುಕೊಳುತ (ಬಸವಪು. ೫೧-೫೯). [ಕಡು$_3$ + ಗಡಬಡಿಸು]

ಕಡುಗಡಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಡಲು ; ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ; ಮಹಾಸಾಗರ: ತಾನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು ಕೌತುಕಾಮೃತರಸದ ಕಡುಗಡಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೩) ; ಕಳವಳದ ಕಡುಗಡಲೊಳಾಡದೆ ಸುಳಿದೆವಿತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೭) ; ಇದೆಯಲಾ . . . ಅಖಿಳಕರ್ಣಾಮೃತದ ಕಡುಗಡಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧-೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$)]

ಕಡುಗಡಿಕ (ನಾ). ಉಗ್ರನಾದ ಕಟುಕ; ಕೊಲೆಪಾತಕಿ : ಅವಂ ಕಡುಗಡಿಕರಾದ ಚರರನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕಡುಗಡಿದು (ನಾ). ಅತಿ ವೇಗಶಾಲಿಯಾದುದು : ಮನದಿಂ ಕಡುಗಡಿದು ಮಿಥಿಲೆಯಂ ಕೂಗಿಡಿಸಿದುದದ್ಭುತ ತುರಂಗಮಂ ಸಿಂಗದ ಪೋಲ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೪-೧೧೦).

ಕಡುಗಡಿಯುವು=ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವು, —ರಭಸವುಳ್ಳವು : ಕಡುಗಡಿಯವ[ಪಾಠಾಂ. ಗಲಿಗಳ]ಪ್ಪೆರಡಾನೆಗಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ಪೋರಲ್ ಸಾರ್ದು ಪೆಱಪಿಂಗಿ ಪೋದುದುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡಿದು]

ಕಡುಗಡುಪು (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ; ಅತಿ ತೀವ್ರತೆ: ಮುಳಿಸಿಂದೆರಡುಂ ಕಡುಗಡುಪಿನಂಕದಾಂತೊಡಮಡಿದುವು . . . ಕರಿಯುಂ ಹರಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೭) ; ಪೊಱಗೊಳಗೆಡದೊಳಂ ಬಲದೊಳಂ ಕಡುಗಡುಪಿನ್ನೆ ಬರ್ಪ್ಪ ವೆಳಯನ್ದಪ್ಪದೆ ಚಾರಿಸುವೋಜೆಯಂ ರಟ್ಟಕನ್ದರ್ಪ್ಪನನ್ತಾವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೯೩ ; 982).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡುಪು]

ಕಡುಗತ್ತಲೆ ‘ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ’ ನೋ.

ಕಡುಗನಲು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ಅತಿಯಾಗಿ ಕೋಪಿಸು : ಕಡುಗನಲುತ್ತ ವಜ್ರಾಯುಧಕೆ ನೇಮವನಿತ್ತನಾ ಬಲವೈರಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೨೪).   [ಕಡು$_3$ + ಕನಲು$_1$ (< ಕನಲ್$_1$)]

ಕಡುಗಯ್ಮೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ದುಡಿಮೆ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ: ನಿಮ್ಮಂತಹ ಕಡುಗಯ್ಮೆಯ ಶ್ರಮಜೀವಿಗಳ ಜೀವಿತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊಸರಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೪-೧೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಯ್ಮೆ (< ಕೆಯ್ಮೆ$_1$)]

ಕಡುಗರಿದು (ನಾ). ಬಲುಕಪ್ಪಾದುದು; ಕಡುಗಪ್ಪಾದುದು: ಕಡುಗರಿಪಯಶಂ ಪೆಸರಿಡೆ ಕಡುವೆಳದಾಯಿತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ಕವಿಗಳ್ ಕರಿದೆಂದೊಡೆ ಕರಿದವರ್ಗಳ್ ಬಿಳಿದೆಂದೊಡೆ ಬಿಳಿದು (ಲೀಲಾವ. ೧-೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರಿದು]

ಕಡುಗರುಣ (ನಾ). ಬಹಳ ದೈನ್ಯ ; ಅತಿ ದೈನ್ಯತೆ: ಒಡನೆ ಕುಳ್ಳಿಹೆನೆಂದು ತಂದೆಗೆ ಕಡುಗರುಣವನು ತೋಱು ಕಾಡಿಯಳುತ್ತಿರಲು ಕಂಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೩೪).   [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರುಣ]

ಕಡುಗರುಣಿ (ನಾ). ಬಹಳ ದಯಾವಂತ ; ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು : ಈಕ್ಷ್ವಸುತ ನೃಪ ವರಕುಮಾರನ ಗಮನವನು ಕಡುಗರುಣಿ ಹೆತ್ತವರಾವ ಕಲುಹೃದಯರೋ ಮಹಾದೇವ ಪರಿಕಿಸುವೆನಿದನೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೧೪).   [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರುಣಿ]

ಕಡುಗರುವ (ನಾ). ಬಹಳ ಘನತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿಮೆಯುಳ್ಳವನು : ಕಡುಗರುವನೀ ರಾಧೇಯನಧಮನೆ ಮಾವ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨) ; ಹರಿಯ ಮಱೆದೆನು . . . ಕಡುಗರುವನೆನಿಸುನ ದೇವನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗರುವ$_1$]

ಕಡುಗರ್ಪು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಪ್ಪು ; ತೀರ ಕಪ್ಪು : ಕಡುಗರ್ಪು ಭೃಂಗಕೋಟಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದ ನೀಲಿ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕೆಯೊಳ್ ಸಮನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೪) ; ಕಡುಗರ್ಪೆಳೆಸಿದ ನಿಜವದನದೊಳಗ್ಗಳವಧರಂ ಕೆತ್ತೆ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೮) ; ಮದಗಜಂಗಳ ಕಟತಟದ ಮದಕರ್ದಮದಿನೊಡವೆರೆದು ಕಲಸಿ ಕಲಂಕಿ ಕಡುಗರ್ಪನಾಳ್ದ ಕಾಳಿಂದಿಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆವಂದು (ರಾಜಶೇ. ೨-೮ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗಲಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶೂರ ; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ; ಬಲುಗಟ್ಟಿಗ : ನೆಱೆದೊಱೆ ಕಾದಿದಂ ಕಡುಗಲಿಯಂ ಪೋಲ್ತು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೩-೪ ; 977) ; ಕಡುಗಲಿ ನಿತ್ಯೋಪವಾಸದೊಳ್ ನೆಱೆನೆಗಳ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೭) ; ಅಂಗವಿಸಿ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಱದಾಡಿದರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩) ; ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಹೇಡಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಡಂಬಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಭರಹ. ೨-೧೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಲಿ$_2$]

ಕಡುಗಲಿಗಂಡ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ಶೂರರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡುಗಲಿಗಂಡ ರಾಚಿಣನೂರ್ಜ್ಜಿತ ಕೀರ್ತ್ತಿವಿಳಾಸ ಮೂರ್ತ್ತಿಯಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೨೨ ; 1218).

[ಕಡುಗಲಿ + ಗಂಡ$_1$]

ಕಡುಗಲಿತನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಶೂರತನ; ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮ : ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕುಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯವು ಭುವನಾಂತರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೪) ; ನುಡಿಯ ಬಲ್ಮೆಯುಂ ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ . . . ಒಡವೆಯಾದಂದು ತಮ್ಮಿಂ ತಾವಕ್ಕುಂ ಕಿಡುವುವು ಧನಮಿಲ್ಲದಂದಿವೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨-೧೪); ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದೆನ್ನಂ ಬಿಡೆ ನುಡಿದು ಪೊಡರ್ಪನುೞಿದು ಬೆಳ್ಳಿರಲೆಯ ಪೋಲ್ ಕಡುಗಲಿಗಳಾದಿರ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೫-೬೦).

[ಕಡುಗಲಿ + -ತನ]

ಕಡುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಮಂದ್ಯೆಪ ದಿಸಿಲ ಬಿಸಿಯುಂ ನೆತ್ತಿ ನೆಲನ ಬಿಸಿಯಿಂದ ಕಾಲ್ ಕಡುಗಲಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗಱಸಿ] ಕವಿವ ಕಾದೆಲರ ಬಿಸಿಯಿಂದ ದೇಹಂ . . . ಬೆಂದು (ಹರಿಶಾ. ೧೦-೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + -ಕಲ್$_4$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಹೃದಯ ; ಕಠಿಣ ಹೃದಯ. ೨. ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು : ಒಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯಿರ್ದೆಯನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯).   [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ]

ಕಡುಗವಿಲ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಪಿಲ ವರ್ಣ : ಸೊಡರಂ ಪರ್ಚಿಸಿದಂತಿರೆ ಬೆಡಂಗುವಡೆದೆಸೆವ ಮುನಿಯ ದೇಹದ್ಯುತಿಯಿಂ ಕಡುಗವಿಲಮಾಗಿ ಕಾಂಚನದಡವಿಯನನುಕರಿಸಿ ತದ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕವಿಲ$_2$ (< ಕವಿಲ್$_3$)]

ಕಡುಗಳ್ತಲೆ ‘ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ’ ನೋ.

ಕಡುಗಳ್ಳ, ಕಡುಕಳ್ಳ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಳ್ಳ ; ದೊಡ್ಡ ಕಳ್ಳ : “ಪಶ್ಯತೋಹರಂ ಕಡುಗಳ್ಳಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೫-೮೨). **ಕಡುಕಳ್ಳ** : ಕಡುಕಳ್ಳರಿಗೆ ಗಂಡ ಮಡಿಧೋತ್ರಗಳ ಮಿಂಡ (ಪುರಂದ. ೪-೮೮-೧) ; ಕಳ್ಳರಲ್ಲಿ ಕಡುಕಳ್ಳ ಹೊಕ್ಕ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡುಗಟಿಪ (ನಾ). ಬಲು ಮಾತಾಡುವವನು ; ವಾಚಾಳ ; ಬಾಯ್ಬಡಿಕ ; ಅತಿ ಹರಟೆಗಾರ : ಚಪಳನಿವಂ ಕಡುಗಟಿಪಂ ವಿಪರೀತಮನೆನ್ನ ಮುಂವೆ ನುಡಿದಪನೆಂದುರ್ವಿಪ ಮುನಿಯುವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೪) ; ಏನನೆಂದೊಡಂ ಕಡುಗಟಿಪಂ ಜಗಮೊಳಿವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೮೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಟಿಪ]

ಕಡುಗಟ್ತಲೆ, ಕಡುಗತ್ತಲೆ, ಕಡುಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಬಲು ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ: "ಅವತಮಸಂ, ಅಂಧತಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ – ಈ ೩ ಕಡುಗಟ್ತಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮–೧೧೦) ; ಇಡಿದಡರೆ ಕೊಂಡ ಕುಸುಕಜ ಕಡುಗಟ್ತಲೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೊತ್ತರಿಸದಣಂ ಸೊಡರದೆಲೆಮಿಡುಕದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೮). **ಕಡುಗತ್ತಲೆ** : ಕಡುಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬–೯). **ಕಡುಗಳ್ತಲೆ** : ಕಡುಗಳ್ತಲೆ ಕವಿತರ್ಪಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೭೦ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಟ್ತಲೆ]

ಕಡುಗಾಂಪ (ನಾ). ಬಲು ದಡ್ಡ; ಮಹಾಮೂರ್ಖ : ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಚೆಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯರು ಕಡುಗಾಂಪರ ವನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೮೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಾಂಪ]

ಕಡುಗಾಡಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚೆಲುವು; ಅತಿಶಯವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ: ಕಡುಗಾಡಿಯ ಸನ್ನಿಧಿ ಬೇಜದೊಂದು ನುಣ್ಪಿನ ಕಣ ಬೇಜದೊಂದು ಪೊಸಗಂಪಿನ ಪೊಂಪುಳಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೯) ; ಕಡುಗಾಡಿ ಕಣ್ಗಡಜು ಮನಂ ಬೆರ್ಚೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೦); ಕಡುಗಾಡಿ ಗರುಡಿಯೆಂಬಿವಱಿಂದಂ ವಸುಧೀಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಬುಮುಳ್ಳಾಗಿರ್ದಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೩೧) ; ಗೊಲ್ಲವೆಣ್ಣುಗಳು ಕಡುಗಾಡಿಯಿಂ ಬಂದು ಸೋಹುತಿಹರು ನೆಲ್ಲಮಡಿಗಳಿಗಿಳಿವ ಗಿಳಿಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಾಡಿ$_1$]

ಕಡುಗಾಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ; ಬಲು ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಡುಗಾಡಿವೆತ್ತ ವಾಕ್ಸುಂದರಿ ಕೂರ್ತು ನಿಲ್ಕೆ ನಯಸೇನ ಮುನೀಂದ್ರಮುಖಾಬ್ಜಷಂಡದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೮); ಕಡುಗಾಡಿವೆತ್ತಲೆವ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯ ಸೋಂಕು ಸೊರ್ಕುವೆತ್ತುದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೭೨). [ಕಡುಗಾಡಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗಾಪು (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾದ ಕಾವಲು; ಬಲವಾದ ಕಾವಲು: (... ಕೆಂಪನಾರಸಿಂಹಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಡುಗಾಪಿನಲ್ಲಿ, ರಣಧೀರನೊಡನೆ, ನಿಷ್ಕ್ರಮಿಸುವನು). (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೮–೧೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಪು$_1$]

ಕಡುಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಯಾಗಿ ಕಾಯು; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾವೇರು, —ಬಿಸುಪೇರು: ಕಡುಗಾಯ್ದ ಶಿಲೆಗಳೊಳ್ ಕೂರ್ಪುಡುಗದ ಕೈದುಗಳೊಳೆಜಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೮) ; ಕಡುಗಾಯ್ದುಂ ನೀರ್ ಮನೆಯಂ ಸುಡಲಱಿಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೧) ; ನೆಲನುಷ್ಣಿಸಿತಲ್ಕೆ ಕಡುಗಾದ ಕಾವಲಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೫) ; ಕ್ರೋಣಿಯೊಳ್ ಬಲ್ಪಿಸಿಲಿಂದೆ ಕಡುಗಾದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಬುದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೫). ೨. (ಅಲಂ) ಅತಿಯಾಗಿ ಮುನಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಾಗು : ಕಡುಗಾಯ್ದಡರ್ತು ಮಚ್ಛರಿಸುವಳುನ್ನತಿಕ್ಕೆಗೆ ಬೆಡಂಗಿನ ತೋರ್ಕೆಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೬೩). [ಕಡು$_2$ + ಕಾಯ್$_3$]

ಕಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಯಿ; ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಯಿ : ಅದಿನ್ನೂ ಕಸಗಟ್ಟಿ ಕಡುಗಾಯಿ (ರೂಢಿ). 'ಕಸುಗಾಯಿ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಡುಗಾಯ್ಪು, ಕಡುಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಉಷ್ಣತೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕಾವು : ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಕೆಯ ಕಡುಗಾಯ್ಪಂಗಗಿದು ಜಡೆಗಳಿಡುವಿನೊಳಹಿಗಳ್ ತೊಡರ್ದು ನುಸುಳ್ದೋಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೦) ; ಉದಯಿಸೆ ಭಾನು ಭಾನುಮಣಿಯೊಳ್ ಕಡುಗಾಯ್ಪೊಗೆವಂದದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೬–೫) ; ಬಿಸುಗದಿರನ ಕಡುಗಾಯ್ಪಂ ಮುಸುಳಿಸಿದುವು . . . ಕಾವನೆಚ್ಚಲರ್ಗಣೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೧). ೨. (ಅಲಂ) ಏರಿದ ಕೋಪ; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ; ಕೆರಳುವಿಕೆ: ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲ್ ತನ್ನಂ ಸುಡೆ ವನಕರಿ ಕಮಳಬಂಧುವೊಳ್ ದಿನಕರನೊಳ್ ಕಡುಗಾಯ್ಪನೆ ಸರಸಿಜಮುಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕುದಾಗ ಬಗೆದಾ ಕೊಳನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೫) ; ಸಿಡಿಲಂ ಪಿಡಿವ ದಿಕ್ಕರಿಗಳನೆಳ್ಚಟ್ಟುವ ಕಡುಗಾಯ್ಪಂ ತಳೆದು . . . ನಿಂದು ಗಜಘಟಾಪಟಲದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ) ; ಕಡುಗಾಯ್ಪಿನಿಂದೆ ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನೊಡನಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಚಬಪು. ೩೧–೩) **ಕಡುಗಾಹು** : ೩. ಕಾದು ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕಡುಗಾಹ ತಳೆದವು ಕಂಗಳತಿಶಯ ರೌದ್ರಮುಖನಾದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೪–೩೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಯ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗಾರ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠ (?) : ನುಡಿ ಭೇದಗಳಿಂದ ಕುಣಿಸುತಿಪ್ಪ ಮಾಯಾಕಡುಗಾರನೊಬ್ಬನೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೪–೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + -ಗಾರ (< -ಗಾಜ)]

ಕಡುಗಾವಲ್ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕಾವಲು ; ಬಿಗಿಯಾದ ಅಂಗರಕ್ಷೆ: (... ಭದ್ರಾಸನವನ್ನು ಬಳಸುಗಟ್ಟಿ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಕಡುಗಾವಲ್ಗುಡುತ್ತಿರುವ . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರ ಜಂಗುಳಿ) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೩೦–೧೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾವಲ್$_1$]

ಕಡುಗಾವಲಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾವಲಿ; ಅಗಲವಾದ ಹಂಚು: ಕಾದ ಕಡುಗಾವಲಿಯೊಲಾಯ್ತಿಳೆ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೬೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾವಲಿ$_2$]

ಕಡುಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾಯಿಸು; ಮಿತಿಮೀರಿ ಶಾಖವುಂಟುಮಾಡು; ಕಡುಗ್ಗಾಸೆ ಕುದಿವ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟೆ ಕೆಂಗಲಿಸಿ ಘುಗಿಲಿಡುವ ವಿಷವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೧೪) ; ಕಡುಗಾಸಿ ಚಿಮ್ಮಾಡಿ ಕುಡಿ ಮಗುಚಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಡೆವೆಡೆಗಳೊಳಗೆ ಸಿಡಿಸಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೨).

[ಕಡು$_2$ + ಕಾಸು$_1$]

ಕಡುಗಾಹು 'ಕಡುಗಾಯ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುಗಾಹೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳ ಕಾವೇರು. ೨. (ಅಲಂ) ಸಿಟ್ಟು ನೆತ್ತಿಗೇರು; ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಹೇಱಿದರು ಹಿಳುಕುಗಳ ಮೈಯಲಿ ಜೋಱು ಮಸಗಲು ಭೀಷ್ಮ ಕಡುಗಾಹೇಱಿದನು ರೋಷಾಗ್ನಿವಿಕಟಜ್ವಾಲೆ ಮುಖನಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೯).

[ಕಡುಗಾಹು (< ಕಡುಗಾಯ್ಪು) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಡುಗಾಳ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೆಟ್ಟವನು, —ನೀಚ : ಕಡುಗಾಳ ಕೆಡಿಸಿ ಹೋದನು ನೋಡು (ಅಸಂಪ. ೧೧–೯೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳ$_1$]

ಕಡುಗಾಳಿ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಗಾಳಿ; ಬಿರುಗಾಳಿ : ಅಡಿಯಿಂ ಮೇಗಕ್ಕೆತ್ತುವ ಕಡುಗಾಳಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳಿದಱ ನೀರೊಱೆದಪುದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೨); ಉಸಿರ್ದೊಡೆ ಕಡುಗಾಳಿಯ ತಱಗೆಲೆಗಳಂತೆ ಪಾಱಿದರಮರರ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೫) ; ವಿಳಯಾನಿಳನನೆ ಭರದಿಂ ಕಡುಗಾಳಿ ಬೀಸಿದುದು ಗೋಕುಲದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೮೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಾಳಿ]

ಕಡುಗಾಳುತನ (ನಾ). ತುಂಬ ದಡ್ಡತನ: ಕೇಳಜ್ಜ ನಿನ್ನ ಮಾತಂ ಕೇಳದೆ ಕಡುಗಾಳುತನದೆ ಸಿಲ್ಕಿದೆವು (ಪಂಚತಂ. ೨೯೦–೫).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳುತನ (< ಕಾಳ್ತನ)]

ಕಡುಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಯುದ್ಧ; ಭಾರಿ ಕದನ: ಲಂಕಾಧಿನಾಥನಂ ವಾನರ ಸಹಾಯದಿಂ, ಕಡುಗಾಳೆಗದಿ ಕೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೫೭–೧೪೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳೆಗ]

ಕಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಿಚ್ಚು; ಪ್ರಬಲವಾದ ಉರಿ: ಕಡುದುಃಖದಿಂದ ಬೆಂದುಂ ಬಿಡದಿಕ್ಕುಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಮಂ ಜ್ಞಾನಮಯಂ ಕಡುಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಬೆಂದುಂ ಬಿಡದಂತಿರೆ ತನ್ನ ರೂಪಮಂ ಕಳಧೌತಂ (ಪರಮಾ. ೫೯–೭೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಡುಗಿಱಿದು (ನಾ). ಬಹಳ ಸಣ್ಣದು; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕದು: ಕಡುಗಿಱಿದಾಯ್ತು ರಜ್ಜುವರಮ್ಮೆದುವರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೫೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಿಱಿದು]

ಕಡುಗು$_1$ 'ಕಡಂಗು$_1$' ನೋ.

ಕಡುಗು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯತೆ; ಹೆಚ್ಚಳ (?): ಮಿಡಿಯಲೊಡಂ ಸುರಿವುದು ರಸವೆಡೆಯುಡುಗದೆನಿಪ್ಪ ನುಡಿಗೆ ಕಡುಗೆನಿಸಿದ ಪೋಲ್ ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ಗಂಟುಗಂಟುಗಳೆಡೆಯಿಂ ರಸಮುಣ್ಮುವಿಕ್ಷುವಾಟಿಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೦೦); ಮೃಗಪತಿಯುಱುಡುಗು ಬೀಳುವ ಪಿಡುಗು ಮಿಂಚಿನ ಕಡುಗು ಬೆಡಗು ಮಳೆನೀರ್ ಕರಿಕರಾಯತದೀ (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೨–೬೮).
[?. / ತಮಿ. ಕಡುಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು]

ಕಡುಗುಜ್ಜ, ಕಡುಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಕುಳ್ಳ; ಅತಿ ಗಿಡ್ಡ: ಆನೆ ಕಡುಗುಜ್ಜನಾದೊಡಮೇನನ್ಯ ಮೃಗಕ್ಕದೆಂತುಮುದ್ದಮೆ (ಸಮಪ. ೪–೬೪). **ಕಡುಗುಜ್ಜು**: "ಕಡುಗುಜ್ಜು ವೃಕ್ಷಂ ಕ್ಷುಪಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುಜ್ಜ]

ಕಡುಗುಜ್ಜು 'ಕಡುಗುಜ್ಜ' ನೋ.

ಕಡುಗುಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಆಳ; ತೀರ ತಗ್ಗು: ಕಡುಗುಣ್ಪುವೆರಸು ದಾಂಟಿಂ ಗಡ ಮೇರೆಯನೆಂದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨೪); ಅವಳ ಕಡುಗುಣ್ಪನಾಳ್ದ ಪೊರ್ಕುಳ್ (ಚಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). [ಕಡು$_1$(< ಕಡಿದು) + ಗುಣ್ಪು$_2$]

ಕಡುಗುತ್ತ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ರೋಗ; ಉಲ್ಬಣವಾದ ವ್ಯಾಧಿ: ಕಿರಾತನಾಯಕರೆಯ್ತಂದು ಕಡುಗುತ್ತದಿಂ ಬಡಪಟ್ಟನೊಡಲಂ ಬಿಡದೆ ನೋಡಿ ನಡನಡ ನಡುಗಿ ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕೊಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮಿಾ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೫೬ ವ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುತ್ತ]

ಕಡುಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ಕುದಿ. ೨. (ಅಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಚಡಪಡಿಸು: ಒದವಿದೈಶ್ವರ್ಯದಿಂ ಬಾಳ್ವರಂ ಕಂಡು ಕಡುಗುದಿದು ಮತ್ಸರದೆ ಕೊಂಡೆಯವನುಸಿರಿದೊಡೆ ಕೇಳ್ವುದು ನೀತಿಮಾರ್ಗವೆ (ಚೆಬಪು. ೮–೨೧). [ಕಡು$_2$ + ಕುದಿ$_1$]

ಕಡುಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕುದಿತ; ಕತಕತ ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಅತ್ಯಂತ ಬೇಗೆ: ಮಿಡುಕುವಧರದ ಬಿಟ್ಟ ಕಂಗಳ ಕಡುಗುದಿಯ ಸುಯ್ಲುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೪–೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುದಿ$_3$]

ಕಡುಗುದುರೆ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಕುದುರೆ; ವೇಗವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ: ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಗಳ್ ಪೊಳೆವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರೆಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೧ ವ); ತೊಡೆಯಿಂ ಕಡುಗುದುರೆಗಳಂ ಮದದಿಂ ನಡುಪಟ್ಟದಂತಿಯಂ . . . ಬಸದಾಗಿಸುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೧); ಬಂದ ಕಡುಗುದುರೆ ಪೊಲದೊಳ್ ನಿಂದವರಂ ತಿವಿದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೬); ಅಖಿಳವೇಗದ ಕಡುಗುದುರೆ ಬಳಲಿದವು ಬಗೆಯದೆ ಹರಿಯ ಗರ್ಜನೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೧೦–೨೨); ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕ ಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯ ಮೇಲ್ವಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂಸವ. ೬–೧೨೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುದುರೆ]

ಕಡುಗುರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು; ದೊಡ್ಡಗುರು: ಕಡುಗುರುವಿನಂತತಿ ವಿಭಕ್ತಿಲಿಂಗವನೀವುದೊಡನಾಡಿಯಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೀವುದು (ಮಂಗರಾ. ೨–೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುರು$_2$]

ಕಡುಗುರುಡ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುರುಡ; ಕಗ್ಗುರುಡ: ನಿಮಿಷದೊಳಾರುಹತರಂ ಕಡುಗುರುಡರಂ ಮಾಡಿ ಬಸದಿಗಳಂ ಹಿರಿದು ಕೆಡಪಿ (ಬಸಪು. ೪೯–೪೬); ಕಡುಗುರುಡಂ ಕಣ್ಣಂ ಕಡವರಮಂ ಬಡವಂ ಬಯಸುವ ಪರಿಯಿಂದೆ (ಜಯುಕಾ. ೨–೩೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುರುಡ]

ಕಡುಗೂಪ 'ಕಡುಗೂರ್ಪ' ನೋ.

ಕಡುಗೂರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸು: ಒಡಲೆರಡು ಜೀವಮೊಂದೆನೆ ಕಡುಗೂರ್ಪುದನಱಿ[ಯದಿಂತು ದುಷ್ಕೃತದಿಂದಂ] ತೊಡರ್ದವನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಂ ಕಿಡೆ (ಶಾದಂಉ. ೪೮೧); ಕಡುಗೂರ್ಪಂಗನೆಯರ್ ನಂಟರ್ ತನುಭವರನುಜಾದಿಗಳಪ್ಪರೇ ಶರಣ್ ಸಾವೆಡೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೬೮). [ಕಡು$_2$ + ಕೂರ್$_1$]

ಕಡುಗೂರಿತು, ಕಡುಗೂರಿದು (ನಾ). ಬಹಳ ಹರಿತವಾದದ್ದು: ಕಡುಗೂರಿತಕ್ಕುಮುಕ್ಕಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ಪಚ್ಚೆ ಬೇಱೆ ಕೂರ್ಪಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೬–೬೫). **ಕಡುಗೂರಿದು**: ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚುಡಿದಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಕೊಂಡುವು ಕಡುಗೂರಿದುವೆನಿಪ ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರಿತು (< ಕೂರಿತ್ತು)]

ಕಡುಗೂರಿದು 'ಕಡುಗೂರಿತು' ನೋ.

ಕಡುಗೂರ್ಪ, ಕಡುಗೂಪ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಿಯತಮ: ಅನೆರಡಿಲ್ಲದೊಲ್ದ ತೆಱದಿಂದಿನಿಯಂ ಕಡುಗೂರ್ಪನಾದ ನಿನ್ನೇನೆನಗೆ (ಅನಂಪು. ೮–೧೮). **ಕಡುಗೂಪ**: ಕೈವಿಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕಡಿಖಂಡವ ಮಾಡಿದೆ ಒಡನಾಡಿದ ಕಡುಗೂಪರನಿಱಿದು ಕೊಂದೆ (ಭಸವ. ೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪ$_1$]

ಕಡುಗೂರ್ಪು$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚು ಅನುರಾಗ: ಅಡಗಿನೊಳು ಬೆರಸಿ ವಿಷಮಂ ಕಡುಗೂರ್ಪಿಂದಿಕ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗೂರ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಬಹಳ ಹರಿತ: ಕಡುಗೂರ್ಪಿಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ . . . ಅರ್ಥಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೬); ಖಗನಾಯಕರಱಿದೊಡುರ್ಕುಗೆಟ್ಟನೆ ಮುನ್ನಿಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂರ್ಪಂ ತಳೆದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೩೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪು$_2$]

ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿ ಪ್ರೇಮ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ಶಿನ್ನಸು . . . ಪೋಪೊಡಮೆನಗಿನ್ನುಮಿಾಯೊಡಲೊಳಿರ್ದಪುದು ನಾಣಲಿ ಜೀವಮಂ ದೊಡಾವಡೆಯೊಳೆ ನಿನ್ನೊಳಿನ್ನ ಕಡುಗೂರ್ಮೆಯುಮಱ್ಕುಮಂಗ ವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪); ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಘಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೯); ಕಡುಗೂರ್ಮೆಯಿಂದ ನಿನ್ನಡಿಯಾಣತಿಯನೆನ್ನ ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆನು (ಹರಿಚ. ೧–೪೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಮೆ]

ಕಡುಗೂರ್ಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚು ಅನುರಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು : ಒಂದಪ್ಪ ಬೆಸನನೆನಗಿಂದರಸಂ ಕಡುಗೂರ್ಮೆವೆತ್ತು ಬೆಸಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೭). [ಕಡುಗೂರ್ಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗೆಂಟು (ನಾ). ಬಹಳ ದೂರ : ಗುಣಾ[ನುವಾದದಿಂ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ ಕಡುಗೆಂಟಾದನಂ ಬಱಿಯಟ್ಟದೆಯುಂ ಬಲ್ಪಿನಿಂ ದೇವಿಯ ಪಾದಮೂಲಮನೆಯ್ದಿಸಲುಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪); ಬಿಲದೊಳಗೊಂದು ಕಲ್ಲ ಗವಿಯೊಳ್ ಕಡುಗೆಂಟಱೊಳಿರ್ದುದ ಕಪ್ಪೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭-೬೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಂಟು]

ಕಡುಗೆಂಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಂಪು; ದಟ್ಟವಾದ ಕೆಂಪು: ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಕಡುಗೆಂಪು ನೋಡಿಯುಂ ಸೈರಿಪೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೪); ಕಡುಗೆಂಪುವೊರೆದ ತಳಿರ್ಗಳಿನೆಸೆವಿಪದಿದಿದಡವಿ ಸುತ್ತಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋಱುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦); ರಕ್ತಬಲಿಯುಮಂ ತಾನೆ ಕುಡುವಂತೆಸೆದಿರ್ದರೊ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಭೀಮದುರ್ಯೋಧನರಾ (ಗದಾಯು. ೮-೩); ಅರೆಮುಗಿದಕ್ಷಿ ಬೆಮರುವಂಗ ಕಡುಗೆಂಪು ಪರಿದು ರಾಜಿಸುವಧರಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕಡುಗೆಚ್ಚಲ್ (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಕೆಚ್ಚಲು : ಬೆನ್ನಿಂ ಬಿರಿವನ್ನಂ ಕೂರ್ಬಿ ಮುಂಗಾಲ್ ಗಡಿಯೆನೆ ಕಡುಗೆಚ್ಚಲ್ ಪೊದಟ್ಟುಂದು ವತ್ಸೋತ್ಕರಮೆಲ್ಲಂ ಬಾಲವಂಬಂ ಕಱೆಯೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಚ್ಚಲ್]

ಕಡುಗೆಡೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಗೆಳೆತನ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ನೇಹ: ಎರವಿಲ್ಲದ ಕಡುಗೆಡೆಗಿಂದು ನೆರಮಿಲ್ಲದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯ್ತೇ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೬-೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಡೆ$_2$]

ಕಡುಗೆಯ್ 'ಕಡುಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು, —ಕೈಚುರುಕುಳ್ಳವನು (?) : ಅಂತು ಕಡುಗೆಯ್ಯನಾಗಿ ಶೀಘ್ರಸಂಧಾನಮಿಸುವಶ್ವಗ್ರೀವನ ತಕ್ಕುಂ ಬೇಗಯ್ಯುಯುಂ ಕಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಯ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಡುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. 'ಕಡುಗೆಲಸಿ' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಲಸ]

ಕಡುಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಪರಿಶ್ರಮಿ : ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ (ಶಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಡುಗೆಲಸಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡುಗೆಲಸ + -ಇ$_3$]

ಕಡುಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮಹಾಜಯಶಾಲಿನಿ; ಯಾವಾಗಲೂ ಗೆಲ್ಲುವವಳು : ನೀನೀಕೆಯ ಕಾಲ್ಪಿಡಿವಂತಾದಪುದಿನ್ನೇಂ ತೊಡರ್ದೈ ಕಡುಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿಯಾ ಕಾಂತೆ ಗಡಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿ]

ಕಡುಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಸರು; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕದಡು: ಬಿಡದುಗುವ ಸೊನೆಯ ಸೋನೆಯ ಕಡುಗೆಸಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಬಂದ ಮಾವಿನ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು ಕಣ್ಗುರುಡನಂತಿರುಪವನ ಪವನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೩೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಸಱ್]

ಕಡುಗೇಡಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಡುಕ; ಅತಿ ದುಷ್ಟ : ಮೇಲ್ವಿನ್ನಣ, ಕಡುಗೇಡಿ (ಶಮದ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕಡುಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಕಡುಗೇಡಿ : ಪರಪೀಡೆಗಳುಕದೆ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂದ ನಡೆವ ಕಡುಗೇಡಿಗರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೧). [ಕಡುಗೇಡು + -ಇಗ]

ಕಡುಗೇಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು ; ಮಹಾವಿಪತ್ತು ; ಅತಿಯಾದ ಹಾನಿ.

ಕಡುಗೇಡಕೆಡು = ಬಹಳ ಹಾನಿಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ದೊಡ್ಡ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಯದುಗಳನ್ವಯದಾತ ನಮಗೊಳ್ಳಿದನು ಸೋದರಭಾವನೆಂದೇ ಮದಮುಖದಿ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆಸು ಶಿವಶಿವಾ (ಉಪ್ಮಾಭೀ. ೩-೬೮); ಅಕ್ಕಟಾ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟನೆ ಶಿವಶಿವಾ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೩); ಭೇದವನು ತಿಳುಹೆನಗೆ ಬಹಳ ದಯೋದಧಿಯೆ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನಲಾ (ನಿಧಾಗ. ೪-೧೭-೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೇಡು]

ಕಡುಗೈ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಕೈ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ, —ಪ್ರತಾಪ : ಬಾವನ್ನವೀರ ಕಂಸನ ಕಡುಗೈಗೇಳಿದಾ ವಸುಧಾಮಂಡಲದ ಚಾವಡಿಚಾವಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ವೀರಭಟಾವಳಿ ಬಂದು ಸೇರಿಮುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$)]

ಕಡುಗೊಬ್ಬು 'ಕಡುಗೊಬ್ಬುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕು ; ಅತಿ ಗರ್ವ : ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನದಲಿ ನಡೆಯದಿರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೮-೩). [ಕಡುಗೊಬ್ಬು (< ಕಡುಗೊಬ್ಬುರ್$_2$) + -ತನ]

ಕಡುಗೊಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಬಟಲ್ದ ಬಡಗೊಂಡಿಯುಂತಿರಾಳ್ವೇರಿಯಬಿಡು ಕಡುಗೊಯ್ಯಲಾದ ಕೆಯ್ಯಂತೆ ತೆನೆಮುಱಿದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೊಯ್ಯಲ್]

ಕಡುಗೊಬ್ಬುರ್$_1$ 'ಕಡುಗೊರ್ವು' ನೋ.

ಕಡುಗೊಬ್ಬುರ್$_2$, ಕಡುಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದು ; ಸುಪುಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು : ಮೊದಲೊಳ್ ಮಿಳಿಸುತ್ತಿಂ ಗಗ್ಗಳಮಾಗಿ ಕಡುಗೊರ್ದಿಂ ಬಳೆದ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬). **ಕಡುಗೊಬ್ಬು** : ೨. ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ, —ಸೊಕ್ಕು. 'ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನ' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೊಬ್ಬುರ್$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಕಡುಗೊರ್ವು, ಕಡುಕೊಬ್ಬುರ್, ಕಡುಗೊಬ್ಬುರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಬ್ಬು, —ಬಲಿ, —ಸೊಕ್ಕು : ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮನಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೬). **ಕಡುಕೊಬ್ಬುರ್** : ಕಡುಕೊರ್ದಿ ಚಪ್ಪರಿಪ ರಾಜಶುಕಾಳಿಯನಾಮ್ರಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೩೩); ಎಯ್ಯಮೃಗಂ ಕಡುಕೊರ್ದಿ ಕಾನನಾಂತರದ ಕುಟೀರವಂ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಗಳನಂತಿರಲೀಯವು (ನಳಚಂ. ೬೫). **ಕಡುಗೊಬ್ಬುರ್$_1$** : ಮಡಲ್ತು ಬೆಳೆದ ತರುಣ ತಮಾಲತರು ವನದೊಳಿಡಿದು ಕಡುಗೊರ್ದಿ ಪರ್ದಿದ ಮಬ್ಬುರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೦೨ ವ). [ಕಡು$_3$ + ಕೊರ್ವು$_1$]

ಕಡುಗೋಡು (ನಾ). ಬಹಳ ತಂಪು ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ. 'ಕಡುಗೋಡುವೆಱು' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಡು$_3$]

ಕಡುಗೋಡುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತಂಪು ಹೊಂದಿರು ; ಅತಿ ಶೀತಲವಾಗಿರು : ಅಱವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೯). [ಕಡುಗೋಡು + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗೋಪ, ಕಡುಕೋಪ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪಾಧಿಕ್ಯ : ಮಸಗಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಂ ಸಸಿಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆ ರಾಹು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೫); ಉಕ್ಕಿದ ಕಡುಗೋಪದಿ ಕೋಲ್ಗಳ ತಿಕ್ಕಿ ಮುಕ್ಕಿದ ಮುರಹರಾಗ್ರಜನ ಟಕ್ಕಿಸಿ ಹೋದಡೆ ಬಿಡೆನು (ಮೋಹತ. ೩೯-೯); ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಕಡುಗೋಪದಿಂ ಮಯ್ಯೊಳಿರದೆ ಪೊಱಮಡುವುದೋ ಕಂಗಳಿಂದೆನೆ ಕೆಂಪಡರ್ದಾಲಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩).

ಕಡುಕೋಪ: ಉರಿಗೊಳುವ ಕಡುಕೋಪದಲಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋದನ ಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಶಾ. ೩-೭-೧೪); ತಡವಿದರೆ ಭುಸ್ಸೆಂದು ಕಡುಕೋಪ ಗೊಂಡು ನೋಡುವ ನಾಗಣ್ಣ ಅಡಿಗಳ ತೋರೆಂದ ಮಲ್ಲೇಶನ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೧೪); ಕಡುಕೋಪ ಬಂದಾಗ ತಡಕೊಂಡವನೇ ಜಾಣ (ಗಾದೆ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಪ]

ಕಡುಗೋಮಲತೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಕೋಮಲತ್ವ: ಎಲೆಗೆ ಕಲು ಮ್ಮೆಯಾದೆ ಕಡುಗೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು ಮಾಯವೇಷವ ಧರಿಸಿದೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಮಲತೆ]

ಕಡುಚದುರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಅತಿ ಚತುರ: ಕಡು ಚದುರರ ಚಿತ್ತಂಗೊಳಿಸಿದುದಾ ಬನದೊಳು ಸುಳಿವೆಳಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚದುರ]

ಕಡುಚದುರು (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚಾತುರ್ಯ; ಬಲು ಜಾಣ್ಮೆ: ನೆಲದೊಳ್ ಮೃದುಪಾದವನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡುಚದುರಿಂದಂಬರ ಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆದೆಯ್ದುವ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚದುರ್ು]

ಕಡುಚಪಲ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವ. ೨. ಅತಿ ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದವನು: ಕಡುಚಪಲನಿವಂ ತನಗೇಗಿಡುಗುಮೋ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಪಲ]

ಕಡುಚಳಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಳಿ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ: ಇಡಿದಿಂಧನದೊಳ್ ಫಣಿವೊಳಗಡಂಗೆ ಮಣಿಗಂಡು ಕೆಂಡವೆಂದೊರ್ವಂ ಕೈದುಡುಕೆ ಮೊಜ್ದೇಳೆ ಭಯದಿಂ ಕಡುಚ[ಪಾಠಾಂ. ಛ]ಳಿಯಿಂದೊರ್ಮೆ ಸೆಡೆದು ನಡುಗುತ್ತಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಳಿ$_1$]

ಕಡುಚಾಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತ್ಯಾಗ; ಮಹಾದಾನ: ನಿಡುದೋಳ್, ಕಡುಚಾಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಾಗ$_2$]

ಕಡುಚಾಗಿ (ನಾ). ಮಹಾತ್ಯಾಗಿ; ಮಹಾದಾನಿ; ಬಹಳ ದಾನ ಮಾಡುವವನು: ಅಳಿಚಿನ್ನಂ, ಕಡುಚಾಗಿ, ಉರಚಲ್ಲಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦ ಉದಾ); ಚಾಗಿಗಳ ನಡುವೆ ಕಡುಚಾಗಿ ಸಂಗನ ಬಸವ (ಬಸರ. ೯-೮೩); ಕರುಣಾಮೃತವ ಕಜೀವ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಡುಚಾಗಿ ಬಾಂದೊಜೆಯ ನೆಳವೆಜೆಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೮); ಕಡಿದು ಚಾಗಂ ಅವಂಗೆ ಅತಂ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡುಚಾಗ + -ಇ$_3$]

ಕಡುಚಿಬ್ಬು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಮಚ್ಚೆ, —ಚುಕ್ಕೆ: ಕಡುಚಿಬ್ಬಂ ಬೊಯ್ದು ಬಣ್ಣಂಬಡೆದು ಮೊನೆಗಳುಂ ನೇರಿತಾಗಿರ್ದು ಮತ್ತಿಮ್ಮಡಿ ಚೆಲ್ವಂ ಬೀಜುತುಂ ರಂಜಿಪ ಬಿಳಿಯೆಲೆಗಳ್ ಕಾಮದೇವಾಧಿರಾಜಂ ಪಿಡಿದಾರ್ಪಂ ತೋರ್ಪ ಕೂರಂಬುಗಳ ತೆಜದೆ ಕಣ್ಗೊಂಡವು (ಬಾಧಪು. ೧-೧೨೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಿಬ್ಬು]

ಕಡುಚೆನ್ನ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವ; ಬಹಳ ಸುಂದರ: ತಂನಂನರಿಜಾ ವೀವರುಂ ಕಡುಚೆಂನರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ರಾಮಚಂದ್ರಮಹೀಶಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦-೮; 1275). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೆನ್ನ]

ಕಡುಚೆನ್ನೆ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ; ಬಹಳ ರೂಪವತಿ: ಚೆನ್ನ ಮೇಲಣ ಕಲಿಗಂಟಿನ ಕೆಂದಳಿರನ್ನದುಟಿಯ ಕಳಕಳಿಪ ಕನ್ನಡಿಮೊಗದ ಸುಕ್ಕುಂ ದುಜುಬಿನ ಕಡುಚೆ[ಪಾಠಾಂ. ಚೆ]ನ್ನೆಯರೆಸೆದರೊಗ್ಗಿನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೪೭). [ಕಡುಚೆನ್ನ + -ಎ$_1$]

ಕಡುಚೆಲ್ವ (ನಾ). ಅತಿ ಸುಂದರನಾದವನು; ಬಹಳ ರೂಪವಂತ: ಚೆಲ್ವನಿನಿತ್ತುಮೆಯ್ದೆ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ (ಅನಂಪು. ೮-೫೮); ಕಡುಚೆಲ್ವನಾದ ವರನಂ ಕಂಡು ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೮); ಕಡುಚೆಲ್ವ ನಿನ್ನ ವಾರತೆಗೇಳಿವಾಕ್ಷಣ ಕುಡುವಿಲ್ಲನಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೩೪). [ಕಡುಚೆಲ್ವು + -ಅ$_7$]

ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸೌಂದರ್ಯ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು: ನವಚಿತ್ರದ ಮಡದಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆಯಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ನೋಡಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೪); ನುಡಿಯಲಳವೆ ರಾಮನ ಗಂಡಗಾಡಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಸಡಗರವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೬೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಕಡುಚೆಲ್ವು (ನಾ). = ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ: ಸೊಗಯಿಪ ಮುನ್ನಿನಿರ್ದ ಪರಿಜಂ ಕಡುಚೆಲ್ವು ಗಡಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೦); ಕಡುಚೆಲ್ವಾದಂಗರಾಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦೨); ಆ ನಯನದ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೧); ಕಡುಚೆಲ್ವ ಪಾಣಿಯುಮಧರಮುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೆಲ್ವು]

ಕಡುಚೆಲ್ವೆ (ನಾ). = ಕಡುಚೆನ್ನೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯರೆರ್ದಾಡಿದರೊಡನಾಡುವರ ಕೇರಿಯಾದುದು (ಅಜಿಪು. ೫-೩೫); ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯ ರೂಪುಗಂಡ ಬಳಿಕಂ ನಡೆಯರ್ . . . ಪಥಿಕರ್ (೧೦೪. ೨-೨೫); ಪೃಥಿವಿಯೊಳಗೆ ಸತಿ ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯಾದರೆ ಮಿತಿಮೀರಿಯಲ್ಲದ ಮೋಹದ ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೫-೧). [ಕಡುಚೆಲ್ವು + -ಎ$_1$]

ಕಡುಚೋದಿಗ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಬಲು ಸೋಜಿಗ: ವಟಪಕ್ವ ಫಲಮೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದೀ ವಿಧುಮಂಡಲಮೇನುಜ್ವಲಿಪೀ ಶ್ರೀವದನಕ್ಕೆನೆಗಡ ಕಡುಚೋದಿಗಮಂ ಸಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿಯೆನುತ ತೋಜುವವೋಲ್ (ಜಯಕಾ. ೮-೩೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೋದಿಗ]

ಕಡುಜಡ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಎಲೆ ಮರುಳು ವಿಪ್ರ ಎಲೆ ದ್ವಿಜಾಧಮಾ ಎಲೆ ಕರ್ಮದ ಕಡುಜಡನೆ ಕೇಳು (ಬಸರ. ೬-೭೭). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೋಮಾರಿ: ಕಡುಜಡರೆನ್ತು ಪೋಲಿಪರೆ ಧನ್ಯನೆನಿಪ್ಪ ವಚೋಗ್ರಗಣ್ಯನಾ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೮; 1057). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಡ]

ಕಡುಜರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರ: ಪಾವು ಪಿಡಿದಂಕೊಂದಜಾ ಕಡುಜರ ಪತ್ತಿದಂತು ಕಳವಳಿಸಿ ಠಕ್ಕು ಪತ್ತಿದಂತೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೪ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜರ$_2$]

ಕಡುಜಲ (ನಾ). ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು: ಕಡುಜಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಾಗಿ ಹರಿವ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬರವ ಕಂಡು ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿಸುವ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೨೫೧-೧೧೪೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಲ$_1$]

ಕಡುಜವ (ನಾ). ಅತಿ ವೇಗ; ಹೆಚ್ಚು ತ್ವರೆ: ಸುಟ್ಟುರಿಯಿಂದತ್ತತ್ತ ಮತ್ತನಿಮಿರದಿರನಿದೇನೆಂದು ಜಾತಾದ್ಭುತಂ ನೋಟ್ಟುರ ಕಣ್ಣುಂ ಚೇತಮುಂ ಕಾಲ್ಗಿಡೆ ಕಡುಜವದಿಂ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧಿಷ್ಣುವಾದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜವ$_2$]

ಕಡುಜಾಣ್ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಕೌಶಲ್ಯ; ತುಂಬ ಜಾಣತನ: ಕಡುಪುಗಳುದ್ದವಟಂ ಗಡ ಬೆಡಂಗುಗಳ ಬೀಜಿ ಭಂಗಿಗಳ ಲಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಜಾಣಿನೆ ಬದಿಕಯ್ಯುರಮುಡರ್ದ್ದವುಳಿನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೧೮; 982); ಎನ್ನೀ ಕಬ್ಬದೊಳೆಂದುಂ ಸನ್ನಿದಮಾಗಿರ್ಕೆ ಕಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಕಡುಜಾಣ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ್]

ಕಡುಜಾಣ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಪ್ರಾಜ್ಞ: ವರ ವಸ್ತುವ ನಱುವೆಡೆಗಂ ಪರದರ್ ಕಡುಜಾಣರೆಂದು ಕರಮಾದರದಿಂ ನರನಾಥರ್ ಪೂಜಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೦); ನುಡಿವರೊಳ್ ಕಡುಜಾಣಂ, ಕಲಿಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ಗಲಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೭ ಉದಾ); ಕಡುಜಾಣರ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ವಾಗ್ವಿಲಾಸಂ (ಚಿಬಪು. ೧–೨೫); ಕಡುಜಾಣ ಭರತಾಚಾರ್ಯನು ರಾಜಿಪ ಬೆಡಗನದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೮–೫೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ]

ಕಡುಜಾಣಾಯ್ಲ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಥವಾ ಜಾಣತನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು: ಅವರು ಪೂರ್ವರು ಪರಶುರಾಮ ಪ್ರವರರನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದೆವೀಗಳೆನವರು ಕಡುಜಾಣಾಯ್ಲರೆಂದು ಸುರೇಖರೆಂದಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೩೩).

[ಕಡುಜಾಣ + -ಅಯ್ಲ (< -ಅಯಿಲ್ವ)]

ಕಡುಜಾಣೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತೆ; ಬಹು ಚತುರೆ: ಉಬ್ಬೆಗಮಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಕರಂ ಚದುರರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೭); ರಾಜಮಹಿಷೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಡುಜಾಣೆಯುಂ ಪ್ರವೀಣೆಯುಮೆನೆ ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣೆ]

ಕಡುಜಾಣ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ; ಬಹಳ ಚಾತುರ್ಯ: ನುಡಿ ಬೆಡಂಗಂ ಬೀಱೆ . . . ಕಡುಜಾಣ್ಮೆ ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ ಮೃದುಪದಂ ಸಂಪದಮನಡರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೩೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ್ಮೆ]

ಕಡುಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಜಿಗುಟು; ಬಹಳ ಜಿಡ್ಡು: ಕಡುಜಿಡ್ಡುನಾರ್ಕುವಾ ಹಾಲ್ಗಡಲ ಮಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾತೋರ್ಡಂ ಗೋಪಾಳಂ ಬಿಡನು ಚಿತವೆಂಬೊಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದೇಚಲೆ ಪದುಮಗಂಧಿ ಸಿರಿವಂ ಹರಿವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೪೮–೬; 1165; ಕವಿಚ. I, ೨೪೬ ನೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಿಡ್ಡು$_1$]

ಕಡುಜ್ವರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರ: ಕಡುಜ್ವರಕ್ಕೆ–ಕುಂಕುಮದ ಹೂ . . . ಏಲಕ್ಕಿ ಒಂದು ಹಣತೂಕ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೊಲೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದುಕೊಡಲು ಕಡುಜ್ವರಂ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜ್ವರ]

ಕಡುಝುಳ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾವು, —ಬೇಗೆ: ಕೋಪದ ಕಡುಝುಳದ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ರುದ್ರನ ಕಣ್ಣ ಹೋಲುವೆಯ . . . ಕಡುಹುಕಾಱರು ಮಸಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಝುಳ]

ಕಡುಟಕ್ಕು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಸ; ಅತಿ ವಂಚನೆ: ಕಡುಟಕ್ಕು; ಮಾಣಿಕಟಕ್ಕೆ (ಶಮುದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಟಕ್ಕು, ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಟಕ್ಕು (< ಠಕ್ಕು)]

ಕಡುಟಕ್ಕುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಡುಟಕ್ಕುಗೊಂಡವೊಲ್ ಮೆಯ್ ನಡುಗೆ ಮನಂ ವಿಕಳಮಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨)

[ಕಡುಟಕ್ಕು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡುತಣ್ಪು 'ಕಡುದಣ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುತಪ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಕಡುತಪದಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಪಡೆಪಾವುದೊ ಗಾವಿಲ ಸಗ್ಗಮಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೩); ಕಾಮನಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಚಲಿಯಿಸಿ ಕಡುತಪಮಂ ಕೆಡಿಸೆಂದು ಪೇಳೆ (೧೦ಕ. ೨ ಕಥಾಗರ್ಭ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಪ]

ಕಡುತರುವಲಿ (ನಾ). ತೀರ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗ: ಕಡುತರುವಲಿಯೆನಿಸುವನು ಪವನಜನು (ತಿಮ್ಮಕ್ರ. ೨–೧೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತರುವಲಿ]

ಕಡುತವಕ (ನಾ). ಅತಿ ಆತುರ; ಅಧಿಕವಾದ ಉತ್ಕಂಠೆ: ಕಡುತವಕದಲಿ ತಾನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿ (ಬಸಪು. ೪೦–೧೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತವಕ]

ಕಡುತಿಣ್ಣ (ನಾ). ಬಲು ಹೆಚ್ಚಾದುದು; ಅತಿ ತೀವ್ರವಾದುದು: ಅನೂನದಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪ ಬಯಕೆ ಕಡುತಿಣ್ಣಮಾಗಿಯಂತೆ ಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ಬಾಥಪು. ೪–೩೭ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಿಣ್ಣ]

ಕಡುದಣ್ಣನೆ (ಅ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗೆ: ಆಡುವ ಮಿಾನ್ಗಳುಂ ಕುಣಿವ ಹಂಸೆಗಳುಂ ಕಡುದಣ್ಣನೇಗಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಾಳ್ಗಳುಂ] ತೀಡುವ ಗಾಳಿಯುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಣನೆ]

ಕಡುದಣ್ಣಸ (ನಾ). ಬಹಳ ತಂಪು: ಕುವರ್ಣಮಾಗೆ ನಖದಂತಜಯುಂ ಕಡುದಣ್ಣಸಾಗಿ ಸುಯ್ ಪೊಱಮಡೆ . . . ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೯). 'ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱು' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಣಸ]

ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಾಗು; ಶಾಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಜಸಮೆಲ್ಲಂ ಮಾಸುಗುಂ ತ್ವತ್ಪ್ರತಾಪಹುತಾಶಂ ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱುಗುಮಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೨–೪೯); ಬಿಸಿಲ್ ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱೆ ಕೇದಗೆ ಸುಟ್ಟಿಯೇಱೆ (ಜಗವಿ. ೪–೪).

[ಕಡುದಣ್ಣಸ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಡುದಣ್ಪು, ಕಡುತಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಿರುವಿಕೆ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ: [ತನಿಗಂಪನಾಳ್ದು ಕಡುದಣ್ಪನಸುಂ] ಕವಿತರೆ ನೀಡಿದನಾಗಳ್ ದಿವಿಜೇಭಕರಾನುಕಾರಿ ನಿಜಕರಯುಗಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೮). **ಕಡುತಣ್ಪು**: ಕಡುತಣ್ಪು ಕೆಟ್ಟು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ನೀರ್ ಬಟ್ಟೆಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕೈ ಸುಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಪು]

ಕಡುದನಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ತೀವ್ರವಾದ ನಾದ: ಅಬುಜಭವಾಂಡ ಭೇರಿಯ ಕಡುದನಿಗಳೆನಲೊದಱಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದನಿ]

ಕಡುದರ್ಪ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಬಹಳ ಠೀವಿ: ಅರಸುಗುಣಂ, ಕಡುದರ್ಪಂ (ಶಮುದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದರ್ಪ]

ಕಡುದರ್ಪವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಗರ್ವಿಸು: ಕಡುದರ್ಪವೇಱಿದ ಒಡಲೆಂಬ ಬಂಡಿಗೆ ಮೃಡಶರಣರ ನುಡಿಗಡಣವೇ ಕಡೆಗೀಲು ಕಾಣಾ (ದೇದಾವ. ೧–೨). [ಕಡುದರ್ಪ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಡುದಾರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರ: ನಿಧಾನವ ಕಂಡ ಕಡುದಾರಿದ್ರನುತ್ಸವದಂತೆ ಕೋಸಲದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿರಲು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಾರಿದ್ರ]

ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಬಡತನ. ೨. (ಅಲಂ) ತೀರ ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ: ಸುತಂ ಜನಿಯಿಸುವಂ ನಿನಗೆಂದು ಲೀಲೆಯೊಳುಸಿರಲು ಕೇಳ್ದತಿಹರ್ಷಂದಾಳಿ ಸುಖದೊಳಿರುತಿರಲಾ ವಾರ್ತೆಯನಾ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ನಡುವಿನ ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಪಿಂಗಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨–೫೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]

ಕಡುದಿಟ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ನಿಶ್ಚಿತ, —ಸತ್ಯ: ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿಸರ್ಗಗುಣಮಂ ಪತ್ತುವಿಡುವುದು ಕಡುದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧–೨೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಿಟ]

ಕಡುದಿಟ್ಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, —ಗಟ್ಟಿಗ: ಮಧುರೇಂದ್ರಂ ಕಡುದಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ದುಷ್ಟ] ನಾಗಲು ಬಳಿಕ್ಕಿಡೇರಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಸದನಂ ವಾರ್ಧಿಯ ಕೂಡದೇ . . . ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳ್ ವಿಧಿಕಾಡಲ್ ಸುಖಮಾಂ ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಿಟ್ಟ]

ಕಡುದೀರ್ಘ (ಗು). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದ: ಕಡುದೀರ್ಘಂ ಜರಠಂಗಳಾದಿ ಕಥೆಯುಂ ಪೌರಾಣ ಶಬ್ದಂ (ನಾನಾರ. ೧೩೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೀರ್ಘ]

ಕಡುದುಗುಡ (ನಾ). ಅತೀವ ದುಃಖ; ಬಹು ವ್ಯಥೆ: ಈತಂ ಭವತ್ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಯನೆಂದಱಿದಾಂ ಕಡುದುಗುಡಂದಳೆದಿದೇನೆಂದು ಕಂಬನಿಗಳಂ ಬಿಡುತ್ತೆ ಲಜ್ಜಾವನತಮುಖಿಯಾಗಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೮); ವಿಧಿ ನಿನ್ನ ವರಸಹೋದರನಿಟಲದಲಿ ಬರೆದನೆ ಪುಟ್ಟಿದಾಕ್ಷಣ ಪೋಪುದೆಂದು ಪಲ್ಮೊರೆದಳು ಕಡುದುಗುಡದಲಿ (ಮೋಹತ. ೪-೮೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಗುಡ]

ಕಡುದುಮ್ಮಾನ (ನಾ). = ಕಡುದುಗುಡ: ನರನ ಕಡುದುಮ್ಮಾನ ನೆಜಿ ಹೆದಱಿಸಿತು ಮೂಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಮ್ಮಾನ]

ಕಡುದುರುಳ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮಹಾದುಷ್ಟ: ಮೃಡನ ದೋನವನಿಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಕಡುದುರುಳನಿವನೆಂದೆನುತ ತಲೆವೊಡೆಯೆ ಹೊಯ್ದಳು (ಬಸವು. ೨೪-೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುರುಳ]

ಕಡುದುಷ್ಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವನು. 'ಕಡುದುಷ್ಟೆ' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಷ್ಟ]

ಕಡುದುಷ್ಟೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕೆಟ್ಟವಳು; ಬಹಳ ಕೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಪಟಿ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ ವಿರಸೆ ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಕಡುದುಷ್ಟ + -ಎ$_4$]

ಕಡುದುಱು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡುದೂಱುಕಾಱ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾಗಿ ದೂರು ಹೇಳುವವನು; ಮಹಾಚಾಡಿಕೋರ: ಕೇಳದನು ಕಡುದೂಱುಕಾಱರ ನಾಲಗೆಯ ರಚಿತೋಕ್ತಿಯನು ಕರುಣಾಳುಗಳ ಬಲ್ಲಹನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೂಱುಕಾಱ]

ಕಡುದೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ತಿಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಲತೆ: ಅದಟನಳುರ್ಕೆ ಮಯ್ಮೆಯ ನಿಮಿರ್ಕೆ ಯಶೋಧನದಿರ್ಕೆ ರಾಜವಂಶದ ಕಡುದೆಳ್ಪು ದಾನಗುಣದೊಳ್ಪು . . . ತನ್ನದೆಂಬುದನೆನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದನೋ ನ್ರಿಪರೊಳ್ ನೃಪತ್ರೈಲಶಾನ್ತರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೧೨; 1159); "ಶ್ರೀಸ್ಮಿತೆ" (ಶಾಪಮಂ. ೫೬೭ ಕೋಶ) [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತೆಳ್ಪು$_2$]

ಕಡುದೇಸಿ (ನಾ). ಬಲುಸೊಬಗು; ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು. 'ಕಡುದೇಸಿವೆಣ್' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೇಸಿ$_1$]

ಕಡುದೇಸಿಗ (ನಾ). ತೀರ ಅನಾಥ; ಯಾರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು: ಹಲುಬಿದನಕಟ ಕಡುದೇಸಿಗನು ತಾ ತನ್ನೊಡನೆ ಫಲುಗುಣನೇಕೆ ಜನಿಸಿದನೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೇಸಿಗ]

ಕಡುದೇಸಿವೆಣ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಬಹಳ ಸೊಬಗಿನವಳು: ಕೊಂಡಸಿಯಂಬೊಂದನೆ ದಡ್ಡವಿರ್ದ ಹೃದಯಂ ಜಾಳಾಂದರಂಬೋಪಿನಂ ಬೆಸೆದೆಳ್ಚಂ ಕಡುದೇಸಿವೆಂಡಿರನದೇಂ ಕಾಮುಂ ಛಲಗ್ರಾಹಿಯೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೪೬). [ಕಡುದೇಸಿ + ಪೆಣ್]

ಕಡುದೈನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಲಘುವಾಗಿರುವುದು; ಅತಿ ದೀನತೆ: ಉಗ್ರ ಪಂಚಾನನಂ ಗೆಲ್ವ ಚತುರೋಪಾಯಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಕಡುದೈನ್ಯದಿಂದೀಗ ಮುಗ್ಧಾಂಗಮಂ ತಳೆದಿರ್ಪುದು ಏನಿದಚ್ಚರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೮); ಕಂಡಕಂಡವರೊಳು ಕಡುದೈನ್ಯವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯೆನಿಸಿ ತಾನಿರದೆ . . . ಪೆರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೧). ೨. ಅತಿ ಬಡತನ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೈನ್ಯ]

ಕಡುದೊಡಂಕು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೊಡಕು, —ಆತಂಕ, —ಬಂಧನ: ಕೋಪೋದ್ಭವವೇಕಾನೇಕ ಕರ್ಮದ್ವಯದ ಕಡುದೊಡಂಕೇಕದಾನೇಕೆ ದೇವಾ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತೊಡಂಕು$_3$]

ಕಡುನಂಜು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ: ಕಿಚ್ಚನುರಿ ಪತ್ತದೆ ಪೊತ್ತುವ ಬೇಗೆ ಪಾವು ತಿನ್ನದ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ತನಿ]ನಂಜು ತನ್ವಿಯರೊಳಾದಳುಪಿಂ ಪೆಱತುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೪೬; ಲೀಲಾವ. ೪-೫೫ ನೋ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಂಜು$_1$]

ಕಡುನಂಟ, ಕಡುನೆಂಟ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದ ಆಪ್ತ; ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧು: ಈ ಕಡುನಂಟನ ಸತಿಯ ರೂಪು ಸೋಲಿಸಿತೆನ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೦). **ಕಡುನೆಂಟ**: 'ಕಡುನೆಂಟತನ' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಂಟ]

ಕಡುನನ್ನಿ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯ; ಪರಮ ಸತ್ಯವಂತಿಕೆ: ಕರ್ಣನೇಱು ಕರ್ಣನ ಕಡುನನ್ನಿ ಕರ್ಣನಳವಂಕದ ಕರ್ಣನ ಚಾಗಮೆಂದು ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಲ್ತೆ ಭಾರತಂ (ಪಂಪಭಾ ೧೨-೨೧೭); ಕಡುನನ್ನಿ ಬಂದು ಸರಣೆಂದವರಂ ತಲೆಗಾಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನನ್ನಿ]

ಕಡುನಲ್ಲ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು: ಅಂದೆ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸವೇಟಕಾಱರಪ್ಪ ಕಡುನಲ್ಲರು ಮಿರ್ಪರುಮಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೮ವ); ಕಡುನಲ್ಲಂ ನೆರೆದಪ್ಪೊಡೆ (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಕಡುನಳಿದು (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿದುದು; ತುಂಬಾ ಇಳಿಬಿದ್ದುದು: ಅಡಿಯಿಡಲೀ ಧರಾವಳಯಮಿಟ್ಟೆಡೆಯೆಂಬಿನಮಭ್ರಮಂಡಲಂ ಕಡುನಳಿದಾದುದೀ[ಪಾಠಾಂ. ದಳವಾದುದೇ, ವಡಿಲಾದುದೀ] ಬಲದ ಧೂಳಿಯೊಳೆಂಬಿನಮೊಂದನೊಂದು ತಳ್ತಿಡೆಗಿಱಿದೆತ್ತಲುಂ ನಡೆವ ದಂತಿಘಟಾಳಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಳಿದು]

ಕಡುನಾಣ್ (ನಾ). ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆ; ಅತಿ ಲಜ್ಜೆ: ಇದು ಕಡುನಾಣಪುತ್ತು ವಲಮಿಂ ನೆನೆಯುತ್ತಿರಿಮೆಮ್ಮನೆಂಬುದಾವುದು ಗುಣಮೆಮ್ಮೊಳಾಗೆ ನೆನೆದಪ್ಪಿರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೧); ಸಾವುದೆ ಜೀವನಂ ದಲೆನಗೀ ಕಡುನಾಣ್ಗೆಡೆಯಾದ ಜೀವನಂ ಸಾವೆಮ (ಕಾದಂಉ. ೫೯೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಾಣ್]

ಕಡುನಾಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು, —ಲಜ್ಜಿತನಾಗು: ನುಡಿ ತೊದಳಪ್ಪುದೊಂದಿಬರೆ ಮಯ್ಯೆಗೆದೋಡುವ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಣ್ಸೆಡೆವರ ಮಾತುಗೇಳೆ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಯೆ ಮುಂಚುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೫). [ಕಡು$_4$ + ನಾಣ್ಚು]

ಕಡುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ನಾಲಗೆ; ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವ ನಾಲಗೆ: ಕಳ್ಳಗೆ ಕಡುನಾಲಿಗೆ ಹಾದರಗಿತ್ತಿಗೆ ಹಲವು ನಾಲಿಗೆ (ಗಾದ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಾಲಿಗೆ (< ನಾಲಗೆ)]

ಕಡುನಿಂದೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದ; ಬಹಳ ನಿಂದೆ: ಸೋಕಿತೇ ಕಡುನಿಂದೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೧೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಂದೆ]

ಕಡುನಿಡಿದು (ನಾ). ಬಲು ಉದ್ದವಾದುದು; ಬಹಳ ದೀರ್ಘವಾದುದು: ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಕಡುನಿಡಿದಾದುವು (ಜಯಕಾ. ೩–೨೫).

ಕಡುನಿಡಿಯ = ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದವನು, —ಎತ್ತರವಾದವನು: ಅಸಿಯಂ ಕಡುನಿಡಿಯಂ . . . ಸ್ಥೂಲನಖದಂತರೋಮಂ ರವಿಜಂ (ಜಾತಕ. ೨–೨೫); ಕುಡಿದಾಡೆಯರ್ ಕೆಲರ್ ಕೆನ್ನೆಯುಗುರರ್ ಕೆಲರ್ ಕಡುನಿಡಿಯವರ್ ಕೆಲರ್ (ವೀರರ. ೩೮೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಡಿದು]

ಕಡುನಿಡಿದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು, —ಎತ್ತರವಾಗು: ಕಡುನಿಡಿದುಗೊಂಡಂಬರಮಂ ಚುಂಬಿಸಿ ನಳನಳಿಸಿ ಕೊರ್ಬಿ ಬೆಳೆದ ಪರ್ಬಿದಿರ ತುದಿ ತಾಗಿ ಪಜಿದ ಕಿಜಿಮುಗಿಲ್ಗಳಿಂದ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ).

[ಕಡುನಿಡಿದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡುನಿದ್ದೆ (ನಾ). = ಕಡುನಿದ್ರೆ. 'ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿದ್ದೆ]

ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬ ನಿದ್ರೆಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆಹೊಂದು; ಸಾಯು: ದೀಕುಕೊಂಡುದು ಜೀವ ಗರಳದ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಲು ತನುವ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಾಲಕನು ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈದನು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೩–೩೨).

[ಕಡುನಿದ್ದೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಡುನಿದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿನಿದ್ರೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆ; ಸಾವು: ನಿರ್ದಿಶರಿಗಿನ್ನೇನು ಗತಿ ಕಡುನಿದ್ರೆಯಾಯಿತೆ ಕಮಲಲೋಚನನಿರ್ದಡೀ ವಿಧಿಯಹುದೆ ಹಾಯೆನುತಿರ್ದುದಖಿಳಜನ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೦–೨೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿದ್ರೆ]

ಕಡುನಿಬ್ಬರ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ, —ಆವೇಗ: ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲಿವನ ಕಡುನಿಬ್ಬರದ ಧಾಳಿಗೆ ಧೈರ್ಯಗೆಟ್ಟುದು ಕೂಡೆ ಕುರುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೧೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಬ್ಬರ]

ಕಡುನಿಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು ಚಾಚು: ಕಡುನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬು ಕೊಂಬಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಲರ್ದಲರ ತೊಂಗಲಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೫೫); ಕಡುನಿಮಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೂಗುಡಿಯೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದ ಸಬಳಮನೊಲವಿಂ ಪಿಡಿದು (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೧೩).

[ಕಡು$_2$ + ನಿಮಿರ್]

ಕಡುನೀರಡಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗು: ಗಜಮೃಗ ಪೊಕ್ಕು ನದಿಯೊಳ್ ಕಡುನೀರಡಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ನೀರಡಿಸಿ] ತೆಗೆದಿಂಟೆ ಜಲಮಂ ಬಿಡೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೀವಿಕೊಂಡು ಚೆಲ್ಲುವ ಪದದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೦).

[ಕಡು$_3$ + ನೀರಡಸು]

ಕಡುನೀಱ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವ; ಅತಿ ಸೊಬಗುಗಾರ: ಮಱುಗಿಮನದೊಳ್ ಮುನಿದು ಕೆಲದ ಕಡುನೀಱರನಡರೆ ನೋಟ್ಪೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ); ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯನುಳ್ಳ ಕಡುನೀಱ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮–೬೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನೀಱ]

ಕಡುನೀಱೆ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ; ಅತಿ ಸುಂದರಿ: ಚಿತ್ರಭವಂ ದಶಕಂಧರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ ಕಡುನೀಱೆ ನಿನ್ನನನುರೂಪ ವರಂಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೪); ಮಣಿಗರ್ಮಗೆಯೊಳಗಾ ಕಡುನೀಱೆ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೧೩); ಕಡುನೀಱೆಯರು ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ಮೊಱೆ ಧರ್ಮವಬಿಡುವರು ಮೋಹಿಜನಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೯೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನೀಱೆ]

ಕಡುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು: "ಧೇಕತೇ = ಕಡುನುಡಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೮೬).

[ಕಡು$_3$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕಡುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತು. ೨. ಬಡಾಯಿ: ಬಡವನ ಸುಖಮುಂ ಪಂದೆಯ ಕಡುನುಡಿಯುಂ ಮುಗಿಲ ನೆೞಲುಮೋಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ . . . ನಿಲಲಱಿದವುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೦). ೩. ಅತಿಯಾದ ಮೂದಲಿಕೆ, —ಕಟಕಿ: ಕಡುನುಡಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಹಿಂದಕೆ ಮಿಡುಕುವವನೇ ಕರ್ಣನೀತನ ಕಡುಹ ನೋಡು ವಿಶೋಕ ಎಂದನು ನಗುತ ಕಲಿ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಡುನುಡಿಕಾರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿಷ್ಠುರವಾದಿ: "ಧ್ರೇಕಃ, ಧೇಕಕಃ, ಧ್ರೇಕಮಾನಃ–ಈ ೩ ಕಡುನುಡಿಕಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೮೬).

[ಕಡುನುಡಿ$_2$ + –ಕಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಕಡುನುಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ನುಣುಪು; ಅತಿಶಯವಾದ ಮೃದುತ್ವ: ಕಿಱುದೊಡೆಯ ಕಡುನುಣ್ಪು ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ನೆಱೆ ಪೊಳೆಯೆ (ಅಜಪು. ೪–೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನುಣ್ಪು]

ಕಡುನೆಂಟ 'ಕಡುನಂಟ' ನೋ.

ಕಡುನೆಂಟತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಾಂಧವ್ಯ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ಕಮಲ ಅರ್ಕನಲಿರುವ ಕಡುನೆಂಟತನದಿಂದ ವಿಮಲ ಜಲದೊಳಗೆ ಅಡುತಿಹುದು (ಪುರಂದ. ೨–೩೪–೧).

[ಕಡುನೆಂಟ (< ಕಡುನಂಟ) + –ತನ]

ಕಡುನೆಱ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳ; ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ: ದಶಮುಖ ಸಾಮಂತನಂ ವಿಘ್ನನಂ ತೋಮರದಿಂದುದ್ದಾಮಶಕ್ತಿಂ ಬಿಡೆ ಕಡುನೆಱನಂ ನಟ್ಟು ತೂಗಾಡುವನ್ನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೦೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನೆಱ$_1$]

ಕಡುನೇಮ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ವ್ರತ; ಉಗ್ರನಿಯಮ: ಕಡುನೇಮವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು ಮಡದಿಯರಿಱಿಯರ್ ಮನವಱಿತೆಸಗುವ ನಡತೆಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨–೨೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನೇಮ$_1$]

ಕಡುನೇಹ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ; ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ನೇಹ: ಪ್ರಿಯವಚದಂತೆ ಪುಣ್ಯಕತಿಯಂತೆ ಸುಧಾಕರನಂತೆ ಕೂರ್ತ ಮುಗ್ಧೆಯ ಕಡುನೇಹದಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೮); ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವ ಜೊಲ್ಲುವಾಯಿಗೆ ಕಡುನೇಹ ಸೊಕ್ಕಾಂತು ಮುತ್ತನಿಕ್ಕುವಳು (ಮೋಹತ. ೧೬–೬೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನೇಹ]

ಕಡುನೋ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ದುಃಖಪಡು, —ಸಂಕಟಪಡು: ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು ದೃಗುಜಲ ಉರವಣಿಸಿ ಕಡುನೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೧); ಹಂಸಧ್ವಜಂ ತನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕಡುನೊಂದಳಲ್ದು ಮಿಗೆ ಮರಣಮಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೨೪).

[ಕಡು$_3$ + ನೋ]

ಕಡುನೋವು (ನಾ). ಬಹಳ ದುಃಖ; ತೀವ್ರವಾದ ಯಾತನೆ: ಪ್ರಿಯದತ್ತಸೆಟ್ಟಿ ಮಗಳಾಡುವೆಡೆಗಳಂ ನೋಡಿ ಕಡುನೋವಿಂ ಸ್ಮರಿಸ ದುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೩೩); ಕರಗಂಬೊತ್ತ ಮಡದಿಯರ್ಗಂ ದೀನವದ ಖಗಮೃಗಕಂ ಬಿಡದಡಸಿತು ತರುಮೂಲಮನೊಂದಿದ ಕಡುನೋವಾ ಶಾಖಾಸಂತತಿಗಿರದೆಯ್ದುವ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನೋವು]

ಕಡುಪಂಥಗಾತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಠಗಾತಿ: ಕಡುಪಂಥಗಾತಿ ನೀನೆನಗೆ ವೀಳೆಯದೆಲೆಗೊಡದಿರಂಜುವೆವು ನಾವೆಂದು (ಭರತೇ. ೧೫–೪೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಂಥಗಾತಿ (< ಪಂಥಗಾರ್ತಿ)]

ಕಡುಪಗಲ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಏರಿದ ಹೊತ್ತು; ತುಂಬುಹಗಲು; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ: ಕಡುಪಗಲಾದುದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸುವುದೀ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತಡಿಯೊಳ್ ದೇವರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೯).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಗಲ್]

ಕಡುಪಾಗಿರು (ಕ್ರಿ). ಮಂದವಾಗಿರು: ಚಿತ್ರದ ಪುರೋಭಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಡುಪಾಗಿದ್ದು ಮುಂಭಾಗದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಪರಿಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುವುದು (ಛಾಚಿತ್ರ. ೨೬). [ಕಡುಪು + ಆಗು₁ + ಇರು₁ (< ಇರ್₁)]

ಕಡುಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾಪ: ಕರುಣಾಳು ರಾಘವನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಡುಪಾತಕಂಗೈದು ಪೆಣ್ಣಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದೊಡಲಂ ಪೊರೆವುದೆನ್ನೊಳಪರಾಧಮುಂಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೬).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಾತಕ]

ಕಡುಪಾತಕಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಪಾಪಮಾಡಿದವನು; ಪಾಪಿಷ್ಠ: ಕಡುಪಾತಕಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮಯ್ಯನೆಂದಳು ಫಲುಗುಣನ ರಾಣಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೬). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಾತಕಿ]

ಕಡುಪಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಪಾಪ; ದೊಡ್ಡ ಪಾಪ: ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ ಘನಪರಿತಾಪ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೬). ೨. ಬಹಳ ಪಾಪಮಾಡಿದವನು: ಕಡುಪಾಪಂ ಬಲು ಮಾಯಲಾತ ಶುಚಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪ₃]

ಕಡುಪಾಪಿ (ನಾ). = ಕಡುಪಾಪ ೨: ನಿರ್ಭರದ ಕಡುಪಾಪಿ ದೈತ್ಯರ ಗರ್ಭದುಬ್ಬರ ಹಬ್ಬಿಸಿರ್ದುದು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೮); ಮಿಡುಕಿದರು ಕಡುಪಾಪಿಯವ ತಾ ಬಿಡನೆನುತ ಮನನೊಂದು (ನಳಚ. ೪-೧೩).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪಿ]

ಕಡುಪಾಪಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಕಡುಪಾಪ ೨: ನಂಟರುಣ್ಣಲುಡಲುಂಟಾಗಿರ್ದುದಂ ತಾಳದಾ ಕಡುಪಾಪಿಷ್ಠನ . . . ನೋಡಿಯುಂ ನುಡಿಸಲ್ ಸಜ್ಜನರೊಲ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೯). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪಿಷ್ಠ]

ಕಡುಪಾಜು₁ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖರತೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಬಲ್ಪುಗುಂದಿದ ಮೃಗವೈರಿಯಂತೆ ಕಡುಪಾಜಿದ ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಕಾಂತಿ ಬತ್ತಿದ ಸಸಿಯಂತೆ (ದಶಕು. ೬-೬೩). [ಕಡುಪು + ಅಱು₁]

ಕಡುಪಾಜು₂ (ನಾ). ಅತಿ ಹಾದರಗಿತ್ತಿ: ಸಿತಗೆ ಕಡುಪಾಜು ನಿಷ್ಠುರೆ ಮತಿವಿಕಳೆ ಸಮಾನಯೋಗಸಂತುಷ್ಟೆ ಮದೋದ್ಧತೆ ಕಾತರಾಕ್ಷಿಯೇನಾಕೃತಯುತೆ ಸಂಭಾಷಿತಾತ್ಮೆಯೆನೆ ವಂಗದವಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೫-೨೮).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಜು₃]

ಕಡುಪು, ಕಡುರ್ಪು, ಕಡುಹು₂ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ; ಪ್ರಖರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಕಿನಿಸಿ ಕಡುಪಿನಿಂದಂ ನಡುಗಿದವುದು (ಕಾದಂಬ. ೬೬); ವಿಳಾಸಲೋಚನಂ ಕಡುಪಿನ ಬಾಣಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೯); ಏವೊಗಟ್ಟಿಂ ಕಡುಪಂ ನಿದಾಘದಾ (ದಶಕು. ೪-೨೨); ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕ್ಕಾಯ್ಪು . . . ಸಿಡಿಲ ಕಡುಪಗ್ಗಳದಿನೊಡಗೂಡಿರ್ದ ಪುರಿಯೊಱಲಿಟ್ಟುದೋಯೆನಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೦). ೨. ವೇಗ; ಆವೇಶ; ರಭಸ; ಬಿರುಸು: ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ತಂದು ಮಾಜಾಂತ ಸಾಮಜಸಂಘಾತ ಮನೊಂದುಗೊಳ್ಳೆರಡುಗೊಳ್ಳೆಂದುರ್ವಿ ಪೊಯ್ಯೊಂದು ಪೊಯ್ಗೆ ಜವಂ ಗುಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೨); ಕಡುಪಿನೊಳಂದು ಬಿಟ್ಟನತಿಶೀಘ್ರದೆ ವಾಜಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦); ಪಾಂಡ್ಯನಾಜಿಜಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿನೆಯ್ದೆ ವಂದು ಕಡುಪಿಂದಂ ತಾಗೆ(ಎಇ. XX, ೧೨-೨೫; 1167); ಗಿಳಿಗಳ್ ಕಡುಪಂ ನಡೆತಂದು ಸುತ್ತಲುಂ ಪಡಿಯಜರಾಗಿ ಚಪ್ಪರಿವುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೬); ಭಗಣಂ ಪಾಯ್ದುಳ್ಳ ಭೂಭೃತ್ಕುಳಂ ಕಡುಪಿಂ ಕಂಪಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧). ೩. ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ; ಉಬ್ಬು: ಕಡುಪಿಂ ಬಂದು ಪುರುಷಸಿಂಹಂಗಳಂತೆ ತರತರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಜಾರೋಹಕರ ಗೊಂದಣದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಆ ನೃಪವರನು ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ದು ನಿನ್ನೊಳು ನಿಲ್ವ ನೊಸಗೆಯ ಪೊಡವಿಯಱಿವ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೦೨); ಒಡಲುರಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕಡಲನು ಕಡುಪಿನೊಳು ಮುದ್ದಾಡಿ ರಮಿಸುವೆ ನಗೆಮೊಗವ ತೋರಿ (ಗಂ. ೫-೧೮). ೪. ಬಲುಮೆ; ಪರಾಕ್ರಮ; ದರ್ಪ: ಅಂತಕಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯದಿಂ ತಡೆಯಂ ಚೀತರಿಸು (ಆದಿಪು. ೧-೬೯); ಕುಳಿಕನ ಪಲ್ಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ ಮೋದಿದರಾರ್ ಕಡುಪಿಂದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ] (ಗದಾಯು. ೯-೨೦); ತತ್ಕಟಕಮಂ ಕಡುಪಿಂ ನೆಱೆ ಸೂಱೆಗೊಣ್ಡ ದೋಶ್ಶಾಳಿ ಕಳಿಂಗನಂ ಮುಱಿದು(ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೩; 1112?); ಕುಸುಮಕರ್ಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಲ್ವುದಿದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಭೋಂಕನೆ ಪುಟ್ಟೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೧ ವ); ತೋರಿಸು ನಿನ್ನ ಕಡುಪನಿಲೆ ವಾಮನ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೪). ೫. ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ: ಕಡುಪುಗಳುದ್ಭವಟಂಗಡ ಬೆಡಂಗುಗಳ ಬೇಱೆ ಭಂಗಿಗಳ ಲಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಹಾಹನೆ(ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೦೬; 982). ೬. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಕಡುಪಂ ಪಟ್ಟಿಸಮೆಂಬ ಬಿನ್ನಣದೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ದು ಪಿಂಗಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದಾರ್ದೆತ್ತಿ ನಿಶಾಟನಂ ತಿರಿಪೆ (ಜಗವಿ. ೬-೬೯). ೭. ಮಂದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆಕೃತಿಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಿದ್ದುವಾದರೂ ಬಳಸಿದಂಥ ಬಣ್ಣಗಳು ತೀರ ಕಡುಪಿನವು (ಅಪೂಪ. ೧೬೬); ಹೀಗೆ ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳೂ ಕಡುಪಿನ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿಂದಾಗಿ, ಬರಿಯ ಛಾಯೆ ಮಾತ್ರದ ಬಣ್ಣಗಳಂತೆ ಗೋಚರಿಸಬಹುದು (ಕಲಿದ. ೬೦). ೮. ಹುರಿಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಿಗಿಯಾಗುವಿಕೆ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಸೆದರೆ ಹುರಿ ಕಡುಪಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). △**ಕಡುರ್ಪು**: ೪. ಕಡುರ್ಪ್ಪಿನಿಂ ವಿಗುರ್ವಿಸುವರಮಾಸೆಯಂ ಸುಡುವ ತೇಜದಳುರ್ಕ್ಕೆ . . . ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೨೧; 1143). **ಕಡುಹು₂**: ೧. ಕಡುಹಿನ ಕಾಳಕೂಟದ ಸವಿಗೆ ನಂಜಿನ ಹೊನಲು ಬೆರಸಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೧); ಮರ್ಕಟಂಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುತಿರೆ ಕಡುಹ ಕಂಡೋಡಿತು ಕಪಿಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬-೮); ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು ಸುರುತಾಳನ ಕೋಪದ ಕಡುಹು ಕಂಗೆಡಿಸಿ ತೆಲ್ಲರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೨೨). ೨. ಎಡೆವಿಡದಿಡುವ ತುಪಾಕಿಯ ಗುಂಡಿನ ಕಡುಹಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೩-೬೬); ಹೊಣಕೆಗಳ ತಡಹುಗಳ ಕಲಿತನದ ಕಡುಹುಗಳ ರಣದವಕದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪೨). ೪. "ಕಡುಹೆನೆ ಶೌರ್ಯಂ" (ಭಾರಣಿ. ೪); ಬಿಡದ ಕುಲಶೈಲಂಗಳಗ್ಗದ ಕಡುಹೆನಿತು ವಾನರರು ಹೊಜಲೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಜರಿವಾ ಮಣ್ಣಬೆಟ್ಟಂಗಳ ಬಿಗುಹದೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೩೦); ಗುರುಸುತನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಕಡುಹಿನ ಉರವಣಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೯); ಲಯಕೃತಾಂತನ ತಲೆಯನರೆಯರೆಗೊಯ್ವ ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ ಹಲುಗಳೆದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೬). ೯. ಬಹಳ ನೋವು, —ಯಾತನೆ: ನಡುನೆತ್ತಿಗೇಱಿತು ಮನದ ಕಡುಹು ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುದು ಮಡದಿಗೆ ಮನ ರಾಮ ಮಡಿದ ವಾರ್ತೆಯನಾಲಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೦೮).
[< ಕಡಿದು + - ಪು. / ತಮಿ. ಕಡುಪ್ಪು, ಕಡುಮ್ಮೈ; ಮಲ. ಕಡುಪ್ಪು, ಕಡುಮ; ತುಳು. ಕಡ್ಪು = ವಿಪರೀತವಾದ; ಕೊಡ. ಕಡೀಪ]

ಕಡುಪುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು: ಇದಿರಂ ಕಡುಪುಗಿಡಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುದೆಗೆದಿಸೆ] ಕೆದಱಿದರೆ ಕಣೆಗಳಂ ಸುಭಟರ್ಕಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೫೩). [ಕಡುಪು + ಕಿಡಿಸು (< ಕೆಡಿಸು)]

ಕಡುಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಬಲ್ಪುದೋರು; ಸಾಹಸಮಾಡು: ಭಗ್ನಃಖಟ್ಗನಾಗಿ ಮತ್ತಂ ಕಡುಪುಗೆಯ್ವ ಶಿಶುಪಾಲನಂ ಮಗಧ ನರಪಾಲಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೭–೧೦೦ ವ).
[ಕಡುಪು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡುಪೆಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿರಿಮೆ; ಮಹಾವೈಭವ: ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್ ತಾನಾರ್ತನಿಲ್ಲ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ತೆ ಪಡೆದನೆನಿಸಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ ಪೊಚಿಗೆ ನೀವು ಮೊದಲಿಗರಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೆಂಪು]

ಕಡುಪೆರ್ಚು 'ಕಡುವೆರ್ಚು' ನೋ.

ಕಡುಪೊಲ್ಲ (ನಾ). ಬಲು ಕೆಟ್ಟದು; ಅತಿ ನಿಂದ್ಯವಾದುದು: ಕಡುದುಷ್ಪರಪ್ಪವರ್ ಮುನಿದೊಡೆ ರಾಗದಿಂದೊಸೆದೊಡಂ ಕಡುಪೊಲ್ಲದಱಿಂದ ಮಂಜಿ ದುರ್ಜನ ಪರಮೇಶ್ವರರ್ಗಱಿದು ಕೈಮುಗಿವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊಲ್ಲ]

ಕಡುಬಂಜೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಂಜೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಗೊಡ್ಡು; ಪೂರಾ ನಿಷ್ಫಲವಾದುದು: ಪೌರುಷವು ಕಡುಬಂಜೆಯಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೨೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಂಜೆ$_1$]

ಕಡುಬಂಡೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು: ನಿಡಿದಾದ ದಾರಿಗೆ ಕಡುಬಂಡೆ ಕಂಡರೆ ಬಂಡಿ ಬಂಡಿಯಲಲ್ಲ ಮುಗ್ಗರಿಸದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭–೭೭೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಂಡೆ$_1$]

ಕಡುಬಡತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡತನ; ಅತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಮೂಲಧನವೇಸುಂಟವೆಲ್ಲವನೋಕಿಯಲಿ ಚಂದನಕೆ ಸವೆಯಲು ಮೇಲೆ ಕಡುಬಡತನವಡಸಿರಲು (ಬಸವು. ೨೭–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಡತನ]

ಕಡುಬಡವ (ನಾ). ಅತಿ ಬಡವ; ತೀರ ದರಿದ್ರ: ಹರ್ಷದ ಲಹರಿಯೊಳೋಲಾಡಿದಂ ಕಡವರವನೆಡೆಹಿ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಡುಬಡವನಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಡವ]

ಕಡುಬತ್ತಲು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಗ್ನತೆ; ದಿಗಂಬರತ್ವ: ಕಡುಬತ್ತಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಕೈಲಿ ಕಾಸಿಲ್ಲೆಂದರು ಒಡನೆ ಹಯವನೇಜೀ ಓಡಿದರು ಬಿಡೆನು (ಪುರಂದ. ೧–೨೩–೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬತ್ತಲು$_2$ (< ಬತ್ತಲೆ)]

ಕಡುಬಯಕೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ: ಅವನಿಗೂ ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಡುಬಯಕೆ (ತುಂಗಭ. ೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಯಕೆ$_2$]

ಕಡುಬರವು (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವಿಕೆ; ಬೇಗನೆ ಬರುವಿಕೆ: ನೀನಿಲ್ಲಿಗೇಕೆದ್ದು ಬಂದೆನ್ನ ಕಂದ ಈ ಕಡುಬರವೇನು ಕಾರಣ ಹೇಳು (ಮೋಹತ. ೨೭–೫೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬರವು]

ಕಡುಬಲಿ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿ, —ಗಟ್ಟಿಯಾಗು: "ಸಾರಯತಿ=ಕಡುಬಲಿದಪುದು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೮೩). [ಕಡು$_0$ + ಬಲಿ$_1$]

ಕಡುಬಲ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ (ಸಂಭ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಮೆ]

ಕಡುಬಲ್ಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷೀಣ ಪರಾಕ್ರಮ; ಕ್ಷೀಣ ಬಲ: "ಸ್ವಾರ, ಕೃಶ, ಶ್ರಥ – ದೌರ್ಬಲ್ಯೇ, ಕಡುಬಲ್ಮೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೮೩). [ಕಡು$_0$ + ಬಲ್ಮೆ. P ಶಮಿ. ಕಡುಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು, ಕ್ಷೀಣಿಸು]

ಕಡುಬಲ್ಲಿತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಗಡುಸಾದುದು; ಬಹು ಘನವಾದುದು: ಮುತ್ತಿನ ನವಮಣಿಸರದೊಡವಿನ ಬಿಣ್ಪಿತ್ತಱ ಬಟ್ಟಿದುಱುಂಬಿನ ಕಡುಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಗುರುಕಟಿತಟಯುಗ್ಮದ (ಜಯಕಾ. ೫–೨೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಲಿತ್ತು]

ಕಡುಬಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಬಲಶಾಲಿ: ಕಡುಬಲ್ಲಿದನಪ್ಪ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ಬಲಗಯ್ಯಾನಯ್ಯ ಮುಱಿದೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೫); ಆತನಪೊಲ್ ಕಡುಬಲ್ಲಿದರಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೭೭). ೨. ಮಹಾಶ್ರೀಮಂತ: ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಭೇದಮನಯಂ ಬಡವರ್ ಕಡುಬಲ್ಲಿದರ್ . . . ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಲಿದ]

ಕಡುಬಿಂಕತನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಅಹಂಕಾರ; ಅತಿ ಗರ್ವ: ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡದಿಹಗೆ ಕಡುಬಿಂಕತನವೇಕೆ ಪಾಡಲಱಿಯದವಂಗೆ ಪ್ರೌಢತನವೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೨–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಂಕತನ]

ಕಡುಬಿಣ್ಪು 'ಕಡುವಿಣ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುಬಿನ್ನಣ 'ಕಡುವಿನ್ನಣ' ನೋ.

ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆ; ನಿಪುಣನಾಗು: ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಕ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕಡುಬಿನ್ನಣ (< ಕಡುವಿನ್ನಣ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡುಬಿಲ್ಲಾಱ (ನಾ). ಪ್ರಚಂಡ ಬಿಲ್ಲುಗಾರ; ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ: ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲನರಲಸರಲಂ ತೂಗುತ್ತುಂ ಕರಮೆಸೆದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿಲ್ವಂ ಕಡುಬಿಲ್ಲಾಱನ ತನುವೆಂಬ ತಳಾಱಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೦೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಲ್ಲಾಱ]

ಕಡುಬಿಸಿ (ನಾ). ಅತಿ ಬಿಸಿ; ಹೆಚ್ಚು ಶಾಖ: ಪುಲಿವುದು ಕಡುಬಿಸಿಯಪ್ಪಂತಿರೆ ಮಳಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೨೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸಿ (< ಬಿಸಿದು)]

ಕಡುಬಿಸಿಲ್ 'ಕಡುವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಕಡುಬಿಸಿಲು 'ಕಡುವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಕಡುಬಿಸುಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾವು; ಅತಿ ಉಷ್ಣತೆ: ಕರ್ದೋಗೆಯಂ ನೆಗಪುವ ಕೊಂಬುಗಳ ಕಡುಬಿಸುಪು ಕಾಲ್ಗಳಂ ಸುಡೆ (೧೦ಶ. ೯–೨೬ ವ); ಕಡುಬಿಸುಪನಹಿಮಕರನಿವಜಿಕೊಡಲೊಳ್ ಮುಡಗಿಟ್ಟು ಪೋದನೆನೆ ಮಱುಕಂ ನೂರ್ಮಡಿಸಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸುಪು]

ಕಡುಬಿಱುಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು, —ಒರಟಾದದ್ದು: ಕಡುಬಿಱುಸಿನ ವೀಣೆ ಸೋಂಕಿ ನೊಡಿದೆದೆಯಿದೆಂದೊಡನೆನೆದಡಹಿ ತಕ್ಕಿಸುವ (ಭರತ. ೧೧–೮೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಱುಸು]

ಕಡುಬು 'ಕಡುಂಬು' ನೋ.

ಕಡುಬುವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಡುಬುವಾಡದ ಕಂಠದಿಂ ಪ| ತೆಂ| ಪೋಣಿಯಿಂ ಬ| ಪ| ಕಡುಬುವಾಡನ ಗಡಿಯಿಂ ಮೂ| ಬ| ಬರಬಯಲ ಗಡಿಯಿಂ ತೆಂ| ಯಾ ನಾಕು ಗಡಿಯೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೫–೨೦; 1472). [ಕಡುಬು ? + ವಾಡ]

ಕಡುಬೆ (ನಾ). (?): ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಡುಬೆಯ ಹಾಗೆ ಹುರಿದು ನನೆದ ಪಾವುಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೨–೬). [?]

ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು 'ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು' ನೋ.

ಕಡುಬೇಗ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ, —ರಭಸ: "ತ್ರಸೀ – ಉದ್ವೇಗೇ, ಕಡುಬೇಗದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೮೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಗ]

ಕಡುಬೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತ್ವರೆಮಾಡು; ಆತುರಪಡಿಸು: "ತ್ರಸ್ಯತಿ = ಕಡುಬೇಗಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೮೨). [ಕಡುಬೇಗ + –ಇಸು$_2$]

ಕಡುಬೇನೆ 'ಕಡುವೇನೆ' ನೋ.

ಕಡುಭರ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ರಭಸ, —ವೇಗ : ಗರುಡಿಯೊಡೆಯನ ಪಾಳಯಕೆ ಕಡುಭರದಲೈತರೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಬರವಿದೇನೆಂದಿದಿರು ಬಂದನು ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೬) ; ವಿರಹಿವಿತಾನಮ ನೆಚ್ಚು ಕೆಡಹಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಪ ಶಂಖುಮೆನಲ್ ನುಡ್ಡೊರಲತಿರಂಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩–೩೯) ; ಆ ಸುಧನ್ವನ ಸರಿಸಕಡರಿತುರಿ ಕಡುಭರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭರ]

ಕಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ವೀರ ಶಪಥ; ದೃಢ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಒಳ್ಳಿತಿದು ಕಡುಭಾಷೆ ನಾಳಿನ ಗೆಲ್ಲವೇ ಗೆಲವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭಾಷೆ]

ಕಡುಭೀಕರ (ನಾ). ಬಹಳ ಹೆದರಿಸುವಂತಹುದು ; ಅತಿ ಭಯಾನಕವಾದದ್ದು. 'ಕಡುಭೀಕರಂದೋಱು' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭೀಕರ]

ಕಡುಭೀಕರಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಭಯಾನಕವಾಗಿ ತೋರು ; ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕಾಣು : ಇಡಿಕಿಱಿದ ತಿಳಿನೀರ ಗಿಡುಗಳಿಂ ಮಡುಗಳಿಂ ಕಡುಭೀಕರಂದೋರ್ಪ ಹಳ್ಳದಿಂ ಕೊಳ್ಳದಿಂ (ರಾಘಚಾ. ೧೬–೫೬).

[ಕಡುಭೀಕರ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಡುಮಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲು ದಪ್ಪವಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು: ತಾಂ ಕಾಣ್ಕೆಗರಿದೆನಲ್ ಬಗೆಗೇಂ ಕಡುಮಂದೈಸಿ ನಿಂದುದೋ ಘನತಿಮಿರಂ (ದಶಕು. ೨–೪೪). [ಕಡು$_3$ + ಮಂದೈಸು]

ಕಡುಮಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [॥*] ಬಯ್ದುಮ್ಮಹಾರಾಜ ಅಳು ವೀರಸತ್ತಿಮಗನ್ ರಣಬಜ್ಗ್ಗ ಶ್ರೀಕಡುಮಗನ್ಕಲಹಾನಿಟ್ಟುರನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೩–೨ ; ಸು. ೬ನೆಯ ಶತ). [ಕಡು ? + ಮಗ ?]

ಕಡುಮದ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕು ; ಅತೀವ ಮದ : ಕಡುಮದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮದ$_1$]

ಕಡುಮನ (ನಾ). ರಭಸದ ಮನಸ್ಸು ; ಆವೇಶಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಕಡುಮನದ ಕೈಚಳಕಿಗರು ಮುಂಗುಡಿಯಲೈತರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೭) ; ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೯) ; ಕಡುಮನದ ಕಪಿಬಲದ ಧಾಳಿಗೆ ನಡುಗಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮನ$_1$]

ಕಡುಮಾನಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು, —ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವನು : ಅನುಪಮ ಶಿವೈಕಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಿ ಕಡುಮಾನಿ (ಬಸರ. ೫–೧೦) ; ಶಿವನಲ್ಲದಾರುವಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದ ಕಡುಮಾನಿ (ಮಱಿರ. ವೇ. ೬೯–೧೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮಾನಿ]

ಕಡುಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ತಳ್ಳು, —ದೂಡು : ಮೃಡನ ಮಱಿಗೊಂಡಿಪ್ಪ ಸತಿಯಂ ಕಡುಮಿಡುಕುತಂ ಹೋಗಿ ಸೆಱಗಂ ಪಿಡಿದು (ಬಸಪು. ೫೨–೨೭).

[ಕಡು$_2$ + ಮಿಡುಕು$_3$ (< ಮಿಡುಂಕು$_3$)]

ಕಡುಮಿಸುಗು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಿಂಚು, —ತಳತಳಿಸು : ಕಡುಮಿಸುಪ ಕಪ್ಪಂ ಪಡೆದವಾಜಡಿಗಳೀಕೆಯ ಮುಡಿಗೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೧–೪೧). [ಕಡು$_2$ + ಮಿಸುಗು$_1$]

ಕಡುಮುನಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು, —ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು : ವಿದ್ಯುದ್ದಂಷ್ಟ್ರನುಮಂ ಸುದಂಷ್ಟ್ರನುಮಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುನಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೦ ವ). [ಕಡು$_2$ + ಮುನಿ$_1$]

ಕಡುಮುನಿಸು (ನಾ). ಅತಿ ಸಿಟ್ಟು ; ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ ಕೋಪ : ನೋಡಸಯ್ಯನುಸುರದಿಹನು ತಾನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಕಡುಮುನಿಸದೆಂತಹುದೊ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುನಿಸು]

ಕಡುಮುಪ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಮುದಿತನ ; ಅತಿ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ : ಕಡುಮುಪ್ಪಾಗಿರೆ ಕುಂಟನಾಗೆ ಕುರುಡಂ ತಾನಾಗೆ . . . ಒಲಿವರ್ ಪೊನ್ನಿತ್ತೊಡಂ ಸೂಳೆಯರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೧) ; ಕಡುಮುಪ್ಪು ಜವ್ವನದ ನಾನಾತೆಱದ ಸದಳಿಗರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಪ್ಪು]

ಕಡುಮುಹುಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧಮೂಳಿ (?) : ಬಿಡಿಸಲಾಗದೆ ಕೈದು ಕಾತಿಯರಡಬಳವನೀ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲಿ ಕೆಡವಿ ಕಳೆದಿರಲಾ ಸುಯೋಧನ ಕರ್ಣ ಗುರುಸುತರು ಸುಡಲಿ ನಿಮ್ಮನು ಮೊಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಕಡುಮುಹುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮವುಳಿ] ನಿಮಗೇಕೆ ನಿಮ್ಮನು ನುಡಿಸುವವರಾವಲ್ಲೆನುತ ಮದವೇಱಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೫೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಹುಳಿ ?]

ಕಡುಮುಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಡುಮುನಿ : ಕಡುಮುಳಿದು ನಿನ್ನ ತೊಡೆಗಳನು ಡಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನನಾಪದದೊಳ್ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದಿರ್ದನಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೯) ; ಅದಱ ಚೇಷ್ಟೆಯುಮಂ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುಳಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೭–೮) ; ಕಡುಮುಳಿದು ಶತ್ರುಘ್ನನೊಂಬತ್ತು ಬಾಣದಿಂ ಬಿಡದೆಚ್ಚೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೩೦). [ಕಡು$_3$ + ಮುಳಿ]

ಕಡುಮುಳಿಸು (ನಾ). = ಕಡುಮುನಿಸು : ತದ್ರಾಜನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಬರ್ದು ಪಡೆದುದು ಮನಕ್ಕೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿನೆಸಕಮಂ ಮಾಗಧನಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೨) ; ಪರಿಯಿಟ್ಟೀ ಬಪ್ಪನೀ ಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆಮ್ಮಾರ್ಡಿರಾಯುಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೮ ; 1057) ; ಒಡನೊಡನೆ ಶೋಕರಸಮುಂ ಕಡುಮುಳಿಸುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೩೨) ; ನುಡಿದಡೆ ಪಾಪವೆ ಹೆತ್ತವರೊಡನೆ ಕಡುಮುಳಿಸೇ[ಪಾಠಾಂ. ಮುನಿಸೇಕೆಲೆ] ಮಗನೇ ಎನ್ನೊಡನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೦ ರಗಳೆ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಳಿಸು]

ಕಡುಮೂರ್ಖ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ದಡ್ಡ ; ಮಹಾಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ : ಕಡುಮೂರ್ಖನೊರ್ಮೆ ಶಾಂತಂ ಕಡುರಾಗಿ ವಿರಾಗಿ (ಸಮುಪ. ೮–೬೦) ; ಕಡುಮೂರ್ಖಂ ಹಿತ ಕೇಳ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯) ; ಕಡುಮೂರ್ಖಂ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಜ್ಯಮದಫಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೫೮). ೨. ಬಹಳ ದಡ್ಡತನ : ನಾವು ಕಡುಮೂರ್ಖದಲಿ ವೈಮಱಿದೆವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೂರ್ಖ]

ಕಡುಮೆ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಮಕಾರಕ್ಕೆ – ಒಲ್ಮೆ . . . ಕಡುಮೆ, ಮೈಮೆ, ಕೂರ್ಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + –ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕಡುಮೈ; ಮಲ. ಕಡುಮ]

ಕಡುಮೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚು : ಕಟ್ಟಾಣೆ ನುಡಿಗೇಳಿ ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ಪರಿತೋಷಪಟ್ಟು (ಪೋಹತ. ೩೩–೫೩) ; ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ತಮ್ಮನಂ ಕುಶನಪ್ಪಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೪೦).

[ಕಡು$_2$ + ಮೆಚ್ಚು$_1$]

ಕಡುಮೇಳ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಚೆನ್ನಾದ ಜೊತೆ : ಕಡುಮೇಳವುಳ್ಳವರ್ ಕಾಲ್ವಿಡಿವಿಡಿಯೆನೆ ಕುವರನೋಪಳಿಸೆವುಂಗುಟಮಂ ಪಿಡಿದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೮೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೇಳ]

ಕಡುಮೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಕಡುಮೊನೆಯ ಕೂರಂಬುಗಳ ಮಿಗೆ ಗಡಣಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಡುಮೋನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಮೌನ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮೌನ : ವಿಕಳವೆಡೆಗೊಳಲೇಳು ಕಡುಮೋನ[ಪಾಠಾಂ. ಸಲೆಮೌನ, ತಿರಮೋನ]ಮಂ ತಳೆಯುಲೆಂಟತಿಮೂರ್ಚೆ ಮೂಡಲೊಂಬತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೪–೪೩).
[ಕಡು$_1$ < ಕಡಿದು) + ಮೋನ]

ಕಡುಮೋಹ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿ ಮೋಹ: ಕಡುಲೇಸೆಂದೋಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ ಕೈಮುಸಿಯುಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದಿಂ ದುರ್ಜನರಂ ಕಡುಮೋಹದಿನೊಳಕೊಂಡಿರ್ದೊಡೆ ಕಿಡುಗುಂ ತನ್ನೊಳಾದ ಗುಣಮೆನಿತನಿತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೭); ನಡೆ ವಿಜಯನಾಗೆಂದು ತನುವನು ತಡವಿದರು ಕಡುಮೋಹವೆಡೆಯಲಿ ಘುಡುಘುಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೋಹ]

ಕಡುಮೋಹಿತ (ನಾ). ಮೋಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಶನಾದವನು; ಅತಿ ಮರುಳಾದವನು : ಕಡುಮೋಹಿತರಾರುಮುಚಿತಮಂ ನೆನೆದಪರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೩೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೋಹಿತ]

ಕಡುರಮ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ರಮ್ಯವಾದುದು; ಬಲು ಸೊಗಸಾದುದು: ಬಂಧುಗಳ್ ಮನಂಬಡೆ ಕಡುರಮ್ಯಮಾಯ್ತುಮಿತತೇಜನೊಳೆಂದು ವಿವಾಹಮಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೩); ಕಡುರಮ್ಯಮಪ್ಪ ನಿರ್ಮಳ ಜಿನಮಂದಿರಂಗಳ ವಿಳಾಸಮನಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ನೋಡಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೪೫); ಮರ್ತ್ಯಭುವನಂ ಕಡುರಮ್ಯವದರ್ಕೆ ಸಂರಾಜಿತವಪ್ಪ ಭಾರತಮಹೀತಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೧೧೯–೫; 1181).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ರಮ್ಯ]

ಕಡುರಹ (ನಾ). ಬಲು ದುಡುಕು; ಬಹಳ ಅವಸರ; ಅತಿ ಚಮತ್ಕಾರ (?) : ವಿಗ್ರಹದೊಳಧಿಕರು ಜರಾಸಂಧಾದಿ ನಾಯಕರು ಮಹಿಯ ಮನ್ನೆಯರಧ್ವರವ ನಿರ್ವಹಿಸಲೀಯರು ಶಿವಶಿವಾ ಕಡುರಹವ[ಪಾಠಾಂ. ಗಡ ಶಿವಶಿವಾ ರಹವ] ಮಾಡಿದನರಸನೆಂದನು ನಗುತ ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೨೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ರಹ$_1$]

ಕಡುರಾಗ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಸ್ನೇಹ : ಮಂಗಳಾರತಿ, ಕಡುರಾಗಂ, ಪೊಡವೀಶಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ); ಕುವರನೋಪಳೆಸೆವುಂಗುಟಮಂ ಪಿಡಿದು ನಸುನಗುತಮಾಕೆಯ ಕಡುರಾಗದೆ ಸಪ್ತಪದಿಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೮೦); ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊನರಾಗಂ, (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ರಾಗ]

ಕಡುರಾಗಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಅತಿ ಮೋಹಿ: ಕಡುಮೂರ್ಖನೊರ್ಮೆ ಶಾಂತಂ ಕಡುರಾಗಿ ವಿರಾಗಿ ದುಶ್ಚರಿತ್ರಂ ಶುಚಿ (ಸಮಪ. ೮–೬೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ರಾಗಿ$_2$]

ಕಡುರೂಪು (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ: ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಗೆ ಮೃಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಜೇವ ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಕೃತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨–೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ರೂಪು]

△ **ಕಡುರ್ಪು** ‘ಕಡುಪು’ ನೋ.

ಕಡುಲಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಅಕ್ಕರೆ: ನಡುವೆ ಜವನಿಕೆ ವಿಡಿದು ಪೊಜಗೆ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದು ಕಡುಲಲ್ಲೆಯಿಂ ಭೀತಿಯಿಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಿರ್ದು (ಬಸರ. ೩–೬೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಲಲ್ಲೆ]

ಕಡುಲಾಗು (ನಾ). ಅತಿ ರಭಸ; ಬಹಳ ಚುರುಕು : ತಸಿಗಿಡಿಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ನಾಲಿಗೆಕೊನೆಗಳಲ್ಲಾಡಿದವು ಕಡುಲಾಗಿನಲಿ ಲಂಬಿಸಿ ಚುಂಬಿಸಿದುದುರಿ ಲಲಿತನಂದನವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೨೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಲಾಗು$_3$]

ಕಡುಲಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಾಗುವ ಮೊದಲು ಒಣನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತ್ರುವುದು: ಈ ವರ್ಷ ಕಡುಲಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಡುಲುಳಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಚಳಕ, —ಚುರುಕು : ಅಲಸಿದರು ಬಿನ್ನಣಕೆ ಬಿಗುಹಿನ ಕಳವುಗಳ ಬೇಸಜಾಕೆಯಲಿ ಕಡುಲುಳಿ ಮಸಗಿ ಡಾವರಿಸಿ ಮನವನುಪಾಯ ಡಾವರಕೆ ತೊಲಗಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿಮು) + ಲುಳಿ]

ಕಡುಲುಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾದ ಚಳಕವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಡಲುಳಿವೆತ್ತು ಲಾಗಿಸುವ ಮೆಯ್ ಕುಡಿಮಿಂಚಿನವೊಲ್ ಪಳಂಚೆ (ಚಕವಿ. ೧೪–೧೩೬). [ಕಡುಲುಳಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಲೇಸು (ನಾ). ಬಲು ಒಳ್ಳೆಯದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಕಡುಲೇಸೆಂದೋಡಂ ಪಿಡಿವೊಡೆ ಕೈವಾಸಿಯುಪ್ಪಮಾರ್ಗದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೭).

ಕಡುಲೇಸುಮನದವ = ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: “ಕಡುಲೇಸುಮನದವಂ ಚಿದ್ರೂಪನೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೨೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಲೇಸು$_1$]

ಕಡುಲೋಭ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸೆ. ೨. ಅತಿ ಲೋಭಿ, —ಜಿಪುಣ: ಕಡುಲೋಭಂಗತಿದ್ರವ್ಯಮಂ ಸುಕೃತಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮಂ ನೀಡುವಂ ಸುಡು ಪಾಪಿಷ್ಠನ ದೊಮ್ಮನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಲೋಭ]

ಕಡುಲೋಭಿ (ನಾ). = ಕಡುಲೋಭ ೨ : ಅವಿದಗ್ಧರ್ ಕಡುಲೋಭಿಗಳ್ ಕೆಲಬರೀಯಲ್ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕಾಜರ್ (ಅನಂಪು. ೮–೫೫); ಕಮ್ಮುಂಡರೆ ಕಡುಲೋಭಿಯೆಂಬೊರು ಉಣದಿದ್ದರೆ ರೋಗ್ಯಂಬುವರಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೪–೬೦–೧). [ಕಡುಲೋಭ + –ಇ$_3$]

ಕಡುವಂದೆ (ನಾ). ಅತಿ ಹೇಡಿ; ಬಲು ಪುಕ್ಕ: ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಳ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಗಲಿ ಮಾಳ್ಪ . . . ಅವಿವೇಕತೆಯಿಂ ನೃಪಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಸಂಚಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಕವಲಂಬು ತನ್ನ ಸಾಂದರ್ವನಂ ಕೊಳೆ ನೆತ್ತರುಣ್ಮೆ ತಾಂ ನೊಂದನೆಗೆತ್ತವಧರಿಸದೆ ಬೇಗಂ ಮೂರ್ಛೆವೋಗಿ ಕಡುವಂದೆ ಪಡೆಗೆ ಪಡೆದಂ ನಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೬); ದೇವ ನೀಂ ಕಾಯ ಕಾಯೆನುತಿರ್ದಾ ಕಡುವಂದೆಯಿಂ ಭಯರಸಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಯ್ತಾಜಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೭).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಂದೆ]

ಕಡುವಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾದ ವೈರ; ಬದ್ಧವೈರ. ೨. ಕಟುಶತ್ರು; ಬದ್ಧವೈರಿ: ಕಡುವಗೆಯುದಾರವರ ಬಲದಲಿ ನುಡಿ ನಿದಾನವನವನ ಜೀವಕೆ ಹಿಡಿ ಮಹೀಪತಿ ಸಂಚಕಾರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೨೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಗೆ]

ಕಡುವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತ್ತೋಟತ್ತುಡಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ ಕಡುವಣ ಕಾಶಾವರ್ಗಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೨–೪೭ ; 1681). [ಕಡು ? + ಪಣ$_1$]

ಕಡುವಳೆ ‘ಕಡುವಟ್ಟೆ’ ನೋ.

ಕಡುವಳೆಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾದ ಮಳೆ ಸುರಿಸು: ಕೊಲುತಿರ್ದ ಸನಿಬರಂ ಕೋಲ ಕಡುವಳೆಗಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೧೧).
[ಕಡುವಳೆ (< ಕಡುವಟ್ಟೆ) + ಕಱೆ$_1$]

ಕಡುವಟ್ಟೆ, ಕಡುವಳೆ (ನಾ). ಬಿರುಮಳೆ; ಜೋರುಮಳೆ; ಬಲವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ: ಕಡುವಟ್ಟೆಯಂ ಕಱೆಗೆ ಕದಡುದೋಪು ವ ಕಡಲೊಳ್ (ಚಕವಿ. ೧–೩೯). **ಕಡುವಳೆ** : ಕಡಿತಲೆಯ ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊಯ್ಲಿನ ಸಿಡಿಲುಗಳ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹದ ಕಡುವಳೆಯ ನೃತ್ಯತ್ಕಬಂಧದ ಸೋಗೆ ನವಿಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮಟ್ಟೆ]

ಕಡುವಾಯಿ (ನಾ). (?): ಬಳ ಕಡುವಾಯಿ ಗಾಣ ಮಾನೆಂಚ ಯೀ ಮರಿಯಾದೆಯಲು ನಡದು ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೨; 1377). [?]

ಕಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಖಡ್ಗ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿ: ನಿಡುದೋಳಿಂ ಕಡುವಾಳಂ ಕೂರಸಿಯಿಂ ಕಡಂಗಿ ದಣಿಯಂ ಸಮಂತು ಬಸದಾಗಿಸುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೧); ಕಡುಗುದುರೆ, ಕಡುವಾಳ್; ನಿಡುದೋಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೩ ಉದಾ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಾಳ್$_3$]

ಕಡುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ: ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜ ಭಕ್ತಿಯೆ ತಮಗಿಹಪರ ಗತಿಯೆಂದು ಕಡುವಿಡಿದಿರ್ಪ ಸತಿಯರು (ಹರಿಬ. ೨–೧೬). [ಕಡು$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಭಾರವಾದದ್ದು: ತುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತೆನಿಸಿ ನಡೆದು ಮೋರಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲು ಮಾಜದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಿಡದಾರಯ್ವನಿತುಮಾಗೆ ಬಳೆದುದು ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಣ್ಣಿತ್ತು]

ಕಡುವಿಣ್ಪು, ಕಡುಬಿಣ್ಪು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಭಾರ: ಮುಡಿಯ ಕುಚ ಯುಗದ ಜಘನದ ಕಡುವಿಣ್ಪಿಂ ಮಣಲೊಳಬ್ದು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೮೫). **ಕಡುಬಿಣ್ಪು**: ಕಡುಬಿಣ್ಪಿನ ಜಘನದ ಕಾಮಿನಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦–೨೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಣ್ಪು]

ಕಡುವಿತ್ತೆಗ (ನಾ). ಬಹಳ ಜಾಣ; ಬಹು ನಿಪುಣ: ಕೆಂಗಣಿಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳ್ ಕಣ್ದೆಜೆಯಿಸಿದುವು ಪೊಣರ್ವ ಬಿಲ್ಲ ಕಡುವಿತ್ತೆಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿತ್ತೆಗ]

ಕಡುವಿನ್ನಣ, ಕಡುಬಿನ್ನಣ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚಾತುರ್ಯ; ಅಧಿಕವಾದ ಜಾಣ್ಮೆ: ಕಡುಪುಂ ಕಡುವಿನ್ನಣಮುಂ ತಮಗಳವಡೆ ತಾಗಿದರಿಳಿಯುಮಾಗಸಂ ತಾಗುವ ಪೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ.೧೦–೨೨). **ಕಡುಬಿನ್ನಣ**: ರಸಚಿತ್ರದ ಧೂಳೀಚಿತ್ರದ ಕಡುಬಿನ್ನಣದೆರೆದುತೆಜಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬). 'ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿನ್ನಣ]

ಕಡುವಿನ್ನನೆ (ಅ). ಬಹಳ ಮೌನವಾಗಿ, —ಖಿನ್ನವಾಗಿ.

ಕಡುವಿನ್ನನಾಗು= ಬಹಳ ಮೌನವಾಗು; ಅತಿ ಖಿನ್ನವಾಗು; ಅತಿ ಮ್ಲಾನವಾಗು: ಸರಸೀಜ ಬಾಂಧವನ ಪಿಂಬಿದಿನೊಳ್ ಕಡುವಿನ್ನನಾದುವಿಂತೀ ಸರಸೀರುಹಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೭); ಈ ನುಡಿಯನೀ ಪದದೊಳ್ ಪೆಜಗಿಕ್ಕೆ ನಾರದಂ ಮನದೊಳೆ ಪೇಸುಗುಂ ಸುರಪನುಂ ನಗುಗುಂ ಕಡುವಿನ್ನನಕ್ಕುಮಯ್ಯನ ಮುಖಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿನ್ನನೆ]

ಕಡುವಿರಿದು (ನಾ). ಬಲು ಹಿರಿದು; ಅತಿಶಯವಾದುದು: ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಡುವಿರಿದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯಲ್ ಪರಿದೆಯ್ದುವ ಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩–೫೯); ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರವಿಜಯಾಚಲದಿರ್ಕೆಲದೊಳು ಮಾನಧ್ವಜನಾಡುಂಬೊಲನೆನಲೆಸೆದುದು ಸರಸಿಜನಣುಗನ ಕೈಮಾಟಕೆ ಕಡುವಿರಿದುಂ ಬಿನ್ನಣವಡೆದು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಿರಿದು]

ಕಡುವಿಲಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು; ಅತಿ ಬೆಡಗು: ಸೀನೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಡುವಿಲಾಸವ ಬಿಸುಟು ಕುರುಪತಿ ನುಡಿಸೆ ಜೀಯ ಹಸಾದವೆಂಬುದು ಕಷ್ಟ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವಿಲಾಸ]

ಕಡುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಬಿಲ್ಗಾರ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಪುಣ: ಶರಸಂಧಾನಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲರಿದೆಂದಿನಮೆರಡು ಬಲದ ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಭೋರ್ಗರೆದಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೨); ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೬); ಅತನೊಳೆ ಕಡುವಿಲ್ಲನಾಗಬೇಕೆನಿಸುತಿದೆ (ಹಪ್ಪರ. ೩–೧೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಲ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಕಡುವಿಷ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವಿಷ; ಉಗ್ರವಿಷ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ: ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಕೈಯ ಹದಡಂ ಕಡುವಿಷಂ ಮಿಗೆ ಕಚ್ಚಿ ಮೊಜೆವುತ (ಬಸಪು. ೪೬–೨೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವಿಷ]

ಕಡುವಿಸಿಲ್, ಕಡುಬಿಸಿಲ್, ಕಡುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ಉರಿಬಿಸಿಲು: ಕಡುವಿಸಿಲಿಂ ತಪ್ತಾಜಿದ ಘರ್ಮದಿಂ ಪೃಷ್ಠದ್ವಾರಂ ಮುಚ್ಚಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೯); ಕುಸಿದುವು ಕಿರಣಂಗಳ್ ಕಡುವಿಸಿಲ ಪೊಡರ್ಪುಡುಗೆ ವಂದನುಕ್ರಮದಿಂ ತಣ್ಪಿಸಿಲಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೭೭); ಕೂರ್ಪೇಜಿದ ಕಡುವಿಸಿಲ ಪೊಡರ್ಪಿಂಗಿಜಿದಂತೆ ತೀರತರುಗಳ್... ನೀರ್ವೊಕ್ಕಿರ್ಪುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೯೮); ಉರಿಗಿದು ಸರಿ ಕಡುವಿಸಿಲೆನಿಸಿರೆ ನಿದಾಘಮೇಂ ಪಸರಿಸಿತೋ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೪). **ಕಡುಬಿಸಿಲ್**: (ಕ). **ಕಡುಬಿಸಿಲು**: "ಕಡುಬಿಸಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಸಿಲು] ಘರ್ಮಂ ನಿದಾಘಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸಿಲ್]

ಕಡುವಿಳಿದು (ನಾ). ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯದು; ಪೂರ ಬಿಳಿಯದು: ಕಡುಗರಿದಯಶಂ ಪೆಸರಿಡೆ ಕಡುವಿಳಿದಾಯಿತ್ತು ಕೀರ್ತಿ (ಲೀಲಾವ. ೧–೯); ಕಡುವಿಳಿವಾದ ತಂಬುಲದ ಚೆಲ್ವಿಲೆಯಂ ಮಡಿಸೊಳ್ಪಿರಳ್ಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು (ಬಾಧಪು. ೬–೮೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಳಿದು]

ಕಡುವೀಟು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಬೀಳು, —ಆವರಿಸು: ದಿಶೋತ್ಕರ ಮನಿತುಂ ಕರಂಗಿ ಕಡುವೀಟುತಿರಲ್ ಬರುತಿರ್ದನಾ ನೃಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೩೦). [ಕಡು$_2$ + ಬೀಟು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಕಡುವು$_1$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡುವು$_2$ 'ಕಡುಂಬು' ನೋ.

ಕಡುವು$_3$ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ, ಹಳ್ಳ: ಆ ಕೆಱೆಯವೊಡವನೂ ನೀವು ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬನನೂ ನಿಲಿಸಿ ಕೋಡಿಯ ಕಡುವನೂ ತೆಗಸಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೩೪–೫; 1518). [?]

ಕಡುವು$_4$ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸಮಸ್ಯೆ: ಎಡರಿನೊಳು ಧೈರ್ಯ ಮುಟ್ಟದ ಕಡುವಿನೊಳರಿತಱಿತಮಧಿಕಪದದೊಳು ಕೃಪೆ ಬಂದೆಡೆಗೊಂಡು ಬಾಳ್ವನಂ ವಿಧಿ ಪಡೆದುದೆ ಸಫಲಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩೭೭). [?]

ಕಡುವು$_5$ (ನಾ). (?): ಪಡೆದು ಮತ್ತೊಂದಸಿಯ ದಿನಕರ ಕಡುವ ಕೊಡಹುತಲಟ್ಟಿ ದಾರಿಯ ತೊಡಗಿ ಬಂದನು ಕಡುಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗೆದುರು ಶಂಭುಕನೂ (ಜರಾಮಾ. ೩೦–೧೭). [?]

ಕಡುವೃದ್ಧ (ನಾ). ಬಹಳ ವಯಸ್ಸಾದವನು, —ಮುಪ್ಪಾದವನು: ಮರುಳಲಾ ಮಜುಮಾತು ಕಡುವೃದ್ಧರಿಗದೇಕೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರದ ಹುರುಳ ಬಲ್ಲೆನು ಪಥವ ಬಿಡಿ ಕೆಲಸಾರಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೃದ್ಧ]

ಕಡುವೆಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಂಕಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಉರಿ: ಮೇಗೊಗೆವ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಡುವೆಂಕೆಗಳಿಂ ಕಳಿಪುವುವು ಕಪಿಗಳದಱೊಳ್ ಹಿಮಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಂಕೆ]

ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು 'ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು' ನೋ.

ಕೆಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು, ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು, ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು (ನಾ). ಬಹಳ ಬಿರುಸಾದುದು; ಅತಿ ಕರ್ಕಶವಾದುದು, —ಕಠಿನವಾದುದು: ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗೆ ನಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಮನುಜರ್ ಸೆಡೆಯೆ ಹಯಾದಿಗಳಿಂದಂ ನಡೆಯಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೬). **ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು**: ನಡುಸೀಳವಾಗಿ ಬೆನ್ನಂ ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಜಘನಮಂ ಹೊಕ್ಕುಳುಮಂ ನಡುವಿಂಗೆ ಸರಿಸಮಾಗಿಯೆ ಕೊಡುವುದು ತಲೆಕಟ್ಟನರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಂ (ಕವಿಚ. III, ೩೨೧ ಪುಟದ ಕಂದ). **ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು**: ಮೆಲ್ಲಿದುವಪ್ಪ ಕಾಲತಳಮುಂ ಕಡುವೆಟ್ಟಿದುವಪ್ಪ ಹಸ್ತಮುಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಟ್ಟಿತ್ತು]

ಕೆಡುವೆರ್ಚು, ಕಡುಪೆರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಉನ್ನತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಬಗೆಯದೆ ಮೆಯ್ಯೊಕಮಂ ಬಗೆ ಪಗೆವರ ಕಡುವೆರ್ಚನೆನ್ನ ಪೂಣ್ಕೆಯನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಬಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೬). **ಕಡುಪೆರ್ಚು**: ೨. ಅಧಿಕವಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಅಹಂಕಾರ: ಕಡುಪೆರ್ಚಿನಿಂದಿಂದ್ರನಿಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೧೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೆರ್ಚು$_3$]

ಕೆಡುವೆಸ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸ: ಉತ್ಸುಕತನದಿಂ ಪಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಕಡುವೆಸನಂ ಮಾಳ್ಪ ಸೂಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋೞಿಸಿದಳೆಂಬಂತೆ ರಾಗದಿಂದಮಾ ರತ್ನಮಣಿಗಳ್ ನೆಗಪಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಪೋಗಲ್ಬಾರದು . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ನಿಂದು ಕಾರ್ಯಮಂ ನೆಗೞ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಸ$_1$]

ಕೆಡುವೆಸನ (ನಾ). ಅತಿವ್ಯಸನ, —ದುಶ್ಚಟ. 'ಕಡುವೆಸನಿಗ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಸನ$_3$]

ಕೆಡುವೆಸನಿಗ (ನಾ). ಅತಿ ದುಶ್ಚಟವುಳ್ಳವನು: ಅಡಗಿನ ಕಡುವೆಸನಿಗ ತಿನ್ನಡಗಂ ನಿನ್ನಡಗನೆಂದು ಪೇಸೇೞ್ವನೆಗಂ . . . ಕೂರುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೯೨).

[ಕಡುವೆಸನ + –ಇಗ]

ಕೆಡುವೆಳಗು (ನಾ). ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕು: ನಡುಪಗಲಿದೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಡುವೆಳಗೇಕಾದುದೆಂದು ಕೌತುಕದಿಂದಂ ನಡೆ ನೋಡುತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೨೨); ಝಳಪಿಸಿ ಕಡುವೆಳಗು ಥಳಥಳಿಸಿ ತರಣಿಯ ತುಡುಕಿ ಹಾಯ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೭೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಳಗು$_3$]

ಕೆಡುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆ; ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆ: ಚಿಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರೆನೆ ಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ ಕಡುವೆಳೆದ ರಸದಾಳಿಗಬ್ಬುಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦).

[ಕಡು$_2$ + ಬೆಳೆ$_1$]

ಕೆಡುವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಬಿಳುಪು; ಅಚ್ಚ ಬಿಳುಪು: ಅನನೇಂದುವ ಕಡುವೆಳ್ಪು ಕೂಸಿನ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಬೆಳ್ಪುವೊಲಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೫); ನಡುವಣ ಕರ್ಪುಂ ಕಡೆಯಣ ಕಡುವೆಳ್ಪುಂ ತುದಿಯ ಕೂರ್ಪುಮೆಸೆದಿರೆ ವಿಟರಂ ಬಿಡದಿಸಲೆ ತೆಗೆದ ಮದನನ ಏಡಿಯುಲರ್ಗಣೆಗಳನೆ ಪೋಲ್ತುವಾಕೆಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೫೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಳ್ಪು]

ಕೆಡುವೆಱಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಅತಿ ವಿಸ್ಮಯ: ಅಱುವು ಮಱವೆಗಳೊಂದನೊಂದನು ಮುಱಿದು ನೂಕಿದವನಿಪತಿ ಕಡುವೆಱಗ ಕೇಣಿಯ ಕೊಂಡವೋಲಿದ್ದನು ವಿಚೇಷ್ಟೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೪); ಇದುವೆ ಕಡುವೆಱಗೆನುತಲಾ ದಶವದನ ಕದಪಿನ ಕೈಯ ಲಾಬಿಯ ವದನವನು ನೋಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಱಗು]

ಕೆಡುವೇಗ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ವೇಗ; ಅತಿ ರಭಸ: ಕಡುವೇಗದಿ ನಸಕಱಿದುದು ಮನಮುಮಂ ತುರಂಗಮರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೯); ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದುಸೆ ಕಡುವೇಗದೆ ಪರಿದುವರುಣ ಜಲದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೯೬); ಬಿಡದಿಱಿದಾಡಿ ಬಿಲ್ವಡೆ ನುಡಿದುದು ರಣದೆಡೆಯೊಳು ಕಡುವೇಗದಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬೦). ೨. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವನು: "ವೇಗಾಯ್ಲಂ ಕಡುವೇಗಂ" (ಚತುನಿ. ೩೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೇಗ]

ಕೆಡುವೇಗಿ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದು: "ಜವನ, ಜವಾಧಿಕ–ಕಡುವೇಗಿ ಅಹ ಕುದುರೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವನು (೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೇಗಿ]

ಕೆಡುವೇಟಕಾಱ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಬೇಟವುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಾತುರನಾದವನು: ಮುನ್ನೆ ಬೇಟದ ಸವಿಗಂಡನಲ್ಲದಱಿಯಂ ಶ್ರಮಮಂ ಕಡುವೇಟಕಾಱರಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಟಕಾಱ]

ಕೆಡುವೇಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಾತುರವುಳ್ಳವಳು: ಅಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ).

[ಕಡುವೇಟಗಾಱ$_0$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೆಡುವೇನೆ, ಕಡುಬೇನೆ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ನೋವು; ಅತಿ ಹಿಂಸೆ: ಉದಯಪ ನೇಸಱಿಂ ಕಿಡದ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಿತ್ತಲಗಿಂ ಕಱುತ್ತು ಕುತ್ತದ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕರಿ, ಕಲಿ, ತಲೆ]ವೇನೆಯಂತಕನ ಬಾರಿಗೆ ಬಾರದ ಸಾವು . . . ತನ್ನಿಯರೊಳಾದಳುಪಿಂ ಪೆಱತುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೫೫; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೪೬ ನೋ). **ಕಡುಬೇನೆ**: ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಬೇನೆ: ಕೊಡಗೂಸಿಂಗೆ ಕಡುಬೇನೆಯಾದುದ ಕಂಡೆ ಹಡೆದಿರ್ದ ಶಿಸುವ ಕೊಡಗೂಸು ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ಹ. ೩೪–೯೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇನೆ]

ಕೆಡುವೇಸಗೆ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೇಸಗೆ: ವಿಗಡ ಕುಂಭಜ ಮೇಘಋತು ತನಿಹೊಗರಿಱಿದು ಪರಬಲದ ಕಡುವೇಸಗೆಗೆ ಕವಿದುದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೋಸರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೮); ಉರಿವ ಕಡುವೇಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದೆ ಬಸವಳಿದ ಕೋಮಲ ರಸಾಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಸಗೆ]

ಕೆಡುವೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಬ್ಬು; ಅತಿ ಉತ್ಸಾಹಪಡು: ರಾಜ್ಯಂ ತನಗೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ತೆಱದಿಂ ಮನದೊಳ್ ಕಡುವೊಂಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨).

[ಕಡು$_2$ + ಪೊಂಗು$_1$]

ಕೆಡುವೊತ್ತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಗು: ಕಡುವೊತ್ತಾದುದು ರವಿಯುಂ ನಡುವಗಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕೆಡಱಿದಂ ಕರತತಿಯಂ ಕಿಡಿಗಳನೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೬).

[ಕಡುವೊತ್ತು + ಅಗು$_1$]

ಕೆಡುವೊತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತು. 'ಕಡುವೊತ್ತಾಗು' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕೆಡುವೊದಗು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಉಂಟಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬರು: ಟಂಕೃತಿ ಧನುವಿಂ ಶರದಿಂ ಛೇಂಕೃತಿ . . . ಹೇಷಿತರುತಿ ಹಯದಿಂ ಕಡುವೊದಗುವಿನಮೆಯ್ದುದುವು ರಥನಿವಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೨೧).

[ಕಡು$_2$ + ಒದಗು$_1$]

ಕೆಡುವೊಸತು (ನಾ). ಅತಿ ಹೊಸದು; ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದು: ಪೊಸತೆನಿಪ ಸುರಗೆವೆಕ್ಕಣಮೆಸೆದಿರೆ ಕಡುವೊಸತು ಬಣ್ಣರಸಮೆಸೆದಿರೆ ನಿಪ್ಪೊಸತೆನಿಪ ದೇಸೆ ಮಾಸಱಮೆಸೆದಿರೆ ಸಭೆ ಮೆಚ್ಚೆ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತಾಯ್ತು ರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೩೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊಸತು]

ಕಡುಶಿಶು (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕಮಗು ; ಸಣ್ಣ ವಯಸ್ಸಿನ ಶಿಶು ; ಹಸುಗೂಸು : "ಉಮಂಚದೊಳು ಕಡುಶಿಶುವಿನೊಳು ಬಾಲದೊಳು . . . ದೇವಕೀತನಯನೊಳು ಬಾಲಕಾಧಿಕ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩–೬೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶಿಶು]

ಕಡುಶೋಕ (ನಾ). ಅತಿ ದುಃಖ : "ಅಳಲೆನಲ್ ಕಡುಶೋಕಂ" (ಭಾರಸಿ. ೫೫); ಚಿತ್ರದ ಬವಣಿಗೆಯ ಭಾರಣೆಯ ಕಡುಶೋಕದಲಿ ಮೈಮಜೆದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪); ಮಿಗವಕ್ಕಿಗಳ್ ನೊಂದು ಕಡುಶೋಕದಿಂದೆ ಪಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯಂ ತೊಜೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶೋಕ]

ಕಡುಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮ : ಅವನ ಕಡುಶೌರ್ಯಮಂ ಕಂಡು ಶಂಕೆಯಿಂ ದೇವಪುರದೊಡೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀವರಂ ಮಾಡಿದಂ ತನ್ನ ಮೈದುನನೊಳಾಲೋಚನೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೬೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶೌರ್ಯ]

ಕಡುಸಂತಸ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂತೋಷ ; ಅತ್ಯಾನಂದ : ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಚತುರಂಗಬಳಮಂ ಕಂಡು ಕಡುಸಂತಸಂ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೦ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಂತಸ]

ಕಡುಸಡಗರ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಡಗರ ; ಅತಿ ಸಂಭ್ರಮ : ಅದಂ ಕೇಳ್ದು ಕಡುಸಡಗರಂ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಡಗರ]

ಕಡುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಸನ್ನಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚು : ಕಡುಸನ್ನಿ ವಿಡಿದು ಬೀಸುವ ಬಿಜುಗಾಳಿಯ ಕಡೆಯೊಳು ಹಜಗೋಲ ನಿಲಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೩–೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸನ್ನಿ]

ಕಡುಸಲುಗೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಲುಗೆ ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಮಮತೆ : ಅಂಬಿಕಾಪ್ರಿಯ ಚಿತ್ರಪ್ರಿಯನೆಂಬ ತಂಬಿರಾಂತೋಳನೆಂಬ ಕಡುಸಲುಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಬಹುವಿಧದ ಕಹಳಾರವಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿಯೆ (ನಂಬರ. ೮–೨೩); ಕಡುಸಲುಗೆಯಿಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿದಾಡುತಂ (ಮೆಜೆರ. ದೇ. ೭೩–೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಲುಗೆ$_1$]

ಕಡುಸವಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ರುಚಿ ; ಬಲುರುಚಿ : ನುಡಿವೊಂದು ಸವಿ ನೋಟವೊಂದು ಸವಿ ತೋಟ ಕರ ಕಡುಸವಿಯು ಮುನಿಸಿನಿಂದಂ ಮುನ್ನ ಬಯ್ಕೆ ಸವಿ (ಹಚಕಾ. ೨೩೫. ಪ೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸವಿ$_2$]

ಕಡುಸಹಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು ; ಮಹಾಸಾಹಸಿ : ಪಾಂಡವರೆಂಬವರು ಕಡುಸಹಸಿಗಳು ಗೆಲಲರಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೧೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಹಸಿ (< ಸಾಹಸಿ)]

ಕಡುಸಾರೆ (ನಾ). ತೀರ ಹತ್ತಿರ ; ಬಹಳ ಸಮೀಪ : ನಿನಗೆ ವೃಷಭೇಶ್ವರಂ ಲೋಚನಗೋಚರ ನಿನ್ನೆವರೆಗಮಿಾಗಳ್ ನಿಂದಂ ಮನುಕುಲಲಲಾಮ ನೆಟ್ಟನೆ ಮನದೊಳ್ ಕಡುಸಾರೆಯಲ್ತೆ ಮುನ್ನಿಂದೀಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾರೆ$_1$]

ಕಡುಸಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಾಲ ; ದೊಡ್ಡ ಸಾಲ : ಮದನಂಗೀಶ್ವರ ಶತ್ರು ಬಂಧುನಿಚಯಕ್ಕಂ ಜಾರೆಯೇ ಶತ್ರು ಪೇಳದ ವಿದ್ಯಂಗಳ ತಂದೆ ಶತ್ರು ಕುವರರ್ಗಂ ಶತ್ರು ಸಮ್ಮಾನ್ಯರಾ ಸದನಕ್ಕಂ ಕಡುಸಾಲ ರೂಪವತಿ ತಾನೇ ಶತ್ರು ಗಂಡಂಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೮೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾಲ$_1$]

ಕಡುಸಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸಾಹಸ : ನಾಡಿನಲಿ ಕಾಳೆಗದ ಸುಳುವಿಲ್ಲದಿರಲೇತಕಿನ್ನು ಪರಿಪರಿಯ ಕಡುಸಾಸದೀ ಹವಣಿಕೆಯು ನಾನರಿಯೆ ! (ಹಟ್ಟಿರ. ೧೭–೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾಸ]

ಕಡುಸಿಗ್ಗು (ನಾ). ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆ : ಮಹೀಪತಿಗಂ ದ್ವಿಜವಂಶಜಂಗಮೇತಜ ಕೆಳೆಯಿಂತು ನಾಣಲಿಗರಪ್ಪರೆ ಮಾನಸರೆಂಬ ಮಾತುಗಳ್ ನೆಜೆಗೊಳೆ ಕುಂಭಸಂಭವನನಾ ದ್ರುಪದಂ ಕಡುಸಿಗ್ಗು ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಿಗ್ಗು]

ಕಡುಸಿತಗ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಹಾದರಿಗ ; ಮಹಾಜಾರ. ೨. ಅತಿ ತುಂಟ : ನಿಮ್ಮೂರ ಕಡುಸಿತಗನೊರ್ವ ವೃದ್ಧಂ ಬಂದು ಕೆಮ್ಮನೆಮ್ಮೊಳು ಬಿಡದೆ ಜಗಳವಾಡಿದನಿಂದು (ನಂಬರ. ೬–೧೯); ಸಂಗಡದವರು ಕಡುಸಿತಗರೆನೆ ಕೇಳ್ದಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆಜಗಾಗಿ ಬಳಿಕಾ ರಜಕನಿಂತೆಂದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೨೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಿತಗ]

ಕಡುಸೀ (ನಾ). ಬಹಳ ಸವಿಯಾದದ್ದು : ನಾಯಕಸಾರವೊಲಿದು ಕಡುಸೀಯೆನೆ ಕುಡಿಯೆಂದು ತಂದು ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ತಪ್ತಾಯಸ ರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೀ$_1$]

ಕಡುಸುಖ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ ; ಅತಿ ಸಂತೋಷ : ಕಷ್ಟಬೇಡೆಂಬಾಸೆ ಕಡುಸುಖವ ಕಾಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸುಖ]

ಕಡುಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಬಾಡು, —ಮುದುರು : ಅರಳ ಹೂಮೊಗ್ಗು ಪರಿಮಳವ ಬೀರಿ ಕಡುಸುರ್ಕಿ ಬಳಲಿ ತಾನೊರಗೆ ನೆಲದೆ (ವಿಜೀ೧. ೨–೭). [ಕಡು$_3$ + ಸುರ್ಕು$_1$]

ಕಡುಸೆಲ್ಲೆಹ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಶಲ್ಯ : ಕಡಿತಲೆ ಕರಗಸ ಕತ್ತಿಗೆ ಕೊಂತಂ ಕಕ್ಕಡೆ ಕಡುಶೆ[ಸೆ]ಲ್ಲೆಹ ಬಲ್ಲೆಹ ಬಿಲ್ಲಲಗು (ವೀರೇಚ. ೨–೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೆಲ್ಲೆಹ]

ಕಡುಸೇದೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಶ್ರಮ ; ಬಹಳ ಬಳಲಿಕೆ, —ಆಯಾಸ : ದೂರದೆ ಬಿರ್ದದೊಂದು ಕಡುಸೇದೆಯೊಳಂ ಬಂದೆನ್ನಂ ಪರವಶತೆಯೊಳೊಂದಿಸಿದತ್ತಾಗಳಾ ಪಿಪಾಸೋದ್ರೇಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೯); ತೀರ್ದುದು ನೀರ್ ತೀರ್ದುದು ತೃಷೆ ತೀರ್ದುದು ಕಡುಸೇದೆ (೧೧೪. ೨–೨೪); ಕಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳೆಂ ಕಡುಸೇದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆರೆಯು] ನಿನಗಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೨೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೇದೆ]

ಕಡುಸೊಂದಿ (ನಾ). ಬಹು ಹಾದರಗಿತ್ತಿ, —ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ : ಸಿತಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ದುಳ್ ಜೋಟಕ್ಕೆ ಕಡುಸೊಂದಿ ನಾಣಲಿ ಬಕ್ಕಂಬಯಲೊಳಮದಾರುಮಂ ಬಂಚಿಸುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಂದಿ]

ಕಡುಸೊಂಪು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ, —ಸೊಬಗು : ಏನುಮಂ ಪಾಜ[ರ]ದೆಯರ್ಚಿಸಮ್ಮ ಕಡುಸೊಂಪಿನ ಪೆಂಪಿನ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಂಪು]

ಕಡುಸೊರ್ಕು 'ಕಡುಸೊರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಕಡುಸೊಗ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ ; ಬಹಳ ಆನಂದ : ಆ ಬಡನಡುವಿನಬಳೆಯ ಮೃದುನುಡಿಯಲೊಡಬಡಿಸಿ ಕಡುಸೊಗವಿತ್ತ ಮೃಡನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಪೊಡಮಡುವೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೭ ಶುಕಸಪ್ತತಿ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಗ]

ಕಡುಸೊಗಯಿಸು, ಕಡುಸೊಗಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿರು ; ಬಲು ಚಂದಕಾಣು : ಕಡುಸೊಗಯಿಸುವೀ ಕುಸುಮದ ಫಲಮೇ ಪೊಡವಿಯನೆಲ್ಲಮನೊಂದೇ ತೋಳೊಳ್ ಗಡಣದಿ ಧರಿಯಿಪುದಪ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೯೬). **ಕಡುಸೊಗಸು** : ಎಳಮಿಂಚಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತಿಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೯). [ಕಡುಸೊಗ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡುಸೊಗಸು 'ಕಡುಸೊಗಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡುಸೊರ್ಕು$_1$, ಕಡುಸೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಮದವೇರು; ಅತಿಯಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು: ಕತ್ತುರಿಯ ತಗುಳ್ದು ಪೊಯ್ವ ಸೊವಡಾ ಸೊವಡೊಳ್ ಕಡುಸೊರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿಗಾವರಿಸುವ ತುಂಬಿ (ಆದಿಪು. ೨-೫). **ಕಡುಸೊಕ್ಕು**: ಕಡುಸೊಕ್ಕಿ ಸೀರೆಯಂ ಕಳೆದು ಕೌಂಕುಳಲವಚಿ ನಡೆದು ಡೆಂಡಣಿಸುತ್ತ ತೊದಳಿಸುತ ಬೈವುತ್ತ . . . ಕೊತ್ತಿರೆಡೆಯಾಡಿದರು ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೯೫). [ಕಡು$_2$ + ಸೊರ್ಕು$_1$]

ಕಡುಸೊರ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಮದ; ಬಲು ಕೊಬ್ಬು: "ಶುಂಡಾಪ್ರಪಾನಂ ಕಳ್ಳುಡಿಹ ಕಡುಸೊರ್ಕು ಚರ್ಕಣಂ ತಾನದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೬); ಕಡುಸೊರ್ಕಿಂದಲರಂಬನಾನೆಯೆನಿಪೀ ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು ಬೇಗದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫); ಎನ್ನ ಪೂಗಣೆಗಳೋವದೆ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನಾಂಟದಿರ್ಪನ್ನೆಗಮುಂಟು ತನ್ನ ಕಡುಸೊರ್ಕು ಬೞಿಕ್ಕದು ಪಾೞಾಪೋಗದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊರ್ಕು$_2$]

ಕಡುಸೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಪಜಯ. ೨. ಬಲು ಮೋಹ; ಅತಿ ಆಕರ್ಷಣೆ: ಮಾಡಿ ಬೆಡಂಗಿ ಕಣ್ಗೆ ಕಡುಸೋಲಮನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮಂ ಮಾಡುವಲಂಪಿನಿಂ ಪುಗುವವೋಲಿರ್ದೆಪೊಕ್ಕೆನಗಿಂದು ಕೈತ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೋಲ]

ಕಡುಸೋವಡಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಡಿವಂತೆ; ಆಚಾರಶೀಲೆ (?): ಕೊಂಟಣಿದೊಟ್ಟಿ ಕೂರಿಸಿದ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಡೆಂದು ಕೀೞು ಬಾಯುಂ ಟಿನಗೆಂದು ಬಗ್ಗಿಸುವೆ ಕೂಠದರಾರ್ಕಿೞಿಯೆಂದು ನಿನ್ನನೇಂ ನಾಂಟವೆ ಪೂವಿನಂಬು ಕಡುಸೋವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಾದಪೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನುಣ್ಣಂ ಟೊಡವುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಮಿರೆ ಮಾಱುವರಾರೊ ಮನೋಜನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೬೪; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೪೪ ನೋ). ℙ "ಸೋವದಿಯಾಗು = ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೋವಡಿ. ℙ ಮರಾ. ಸೋವಳಾ = ಮಡಿ, ಶುದ್ಧ, ಮಂಗಳಕರ]

ಕಡುಹರುಷ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂತೋಷ; ಅತ್ಯಾನಂದ: ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಶಲ್ಯ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೫-೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹರುಷ]

ಕಡುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಮೀನುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯ ವಿಷವನ್ನು ಸೇರಿಸು: ಜನರು . . . ದೊಡ್ಡಗುಂಡಿಗಳಿಗೆ 'ಕಡುಹಾಕಿ'ಯೂ (ಕೆಲವು ಮರಗಳ ಕಾಯಿ, ತೊಗಟೆ, ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕದಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ವಿಷದಿಂದ ಮೀನು ಸತ್ತು ತೇಲುತ್ತವೆ . . .) ಮೀನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ವನಚರರುಗಳಿಗೆ ಆಹಾರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೪೯೦). [ಕಡು$_0$ (ℙ ತಮಿ. ಕಡು = ವಿಷ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಡುಹಿ (ನಾ). ಉಗ್ರನಾದವನು; ಕ್ರೂರಿ; ದಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕಡುಹಿಯೋ ನೀ ಬಳ್ಳುಗಱಿಯಲು ಪಡಿಗ ಹಾಲಿನ ಸವಿಯ ನೋಡುವೆ ಬಡಿಗೆಗಾಣದೆ ಹೆಡಕ ಮೋಹಿಪ ರಾಮಬಾಣವಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೯); ತನ್ನ ತಾನಱಿಯದ ಕಡುಹಿ ಕೊಲೆಯಂ ನೆನೆವನಲ್ಲದೆ ಮಹಾಪುರುಷಂ ನೆನೆವನೇ ಜೀವಹಿಂಸೆಯಂ (ಶಂಕರದಾ. ೧೪-೩೫). [ಕಡುಹು$_2$ (< ಕಡುಪು) + -ಇ$_3$]

ಕಡುಹಿಮ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಂಜು: ಕಡುಹಿಮಂ ಕಡುಬಿಸಿಲು ಕಡುಗಾಳಿಯಿಲ್ಲ (ಹದಕಾ. ೫-೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹಿಮ]

ಕಡುಹೀಹಾಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಅತಿ ಕ್ರೂರನಾದವನು, —ಉಗ್ರನಾದವನು: ಆಳುತನವುಬ್ಬಿದ್ದು ಕಡುಹೀಹಾಳಿಕಾಱರು ಕೈದುಕೊಂಡರು ಬಾಲಕನ ತಱುಬಿದರು ದೊರೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹೀಹಾಳಿ + -ಕಾಱ]

ಕಡುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಸಾಹಸ ಮಾಡು: ಕಡುಹುವಗ್ಗದ ಕಾಲಕೇಯರ ಗಡಣವಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೬). [< ಕಡುಪು]

ಕಡುಹು$_2$ 'ಕಡುಪು' ನೋ.

ಕಡುಹು$_3$ (ನಾ). ಉಂಡೆ; ಗುಳಿಗೆ: ಹಿಪ್ಪಲಿ ಗ ೧ ತೊಲ, ಶುದ್ಧರಸ ಗ ೧ ತೊಲ ಸಹ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂ ಮರ್ದಿಸಿ ಕಡುಹಂ ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ತಿಲಪ್ರಮಾಣವಂ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಸನ್ನಿಪಾತಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೮೦). [< ಕಡುಕು$_1$]

ಕಡುಹುಕಾತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವಳು; ಸಡಗರವುಳ್ಳವಳು: ಮುಡಿಯ ಸೊಬಗಿನ ಸಣ್ಣ ನಡುವಿನ ಬೆಡಗಿನಧಿನವರಸದ ಭಾವದ ಕಡುಹುಕಾತಿಯರೈದಿದರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೨೨). [ಕಡುಹುಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಡುಹುಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನು; ಸಂಭ್ರಮವುಳ್ಳವನು. ೨. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ: ಮೃಡನನೊಂದವಸರಕೆ ಬಗೆಯದ ಕಡುಹುಕಾಱರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೬); ಮಿಱುಮಿಸುಕುವ ಕಡುಹುಕಾಱರ ಕಾಲನೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಸಂದಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೦). [ಕಡುಹು$_2$ (< ಕಡುಪು) + -ಕಾಱ]

ಕಡುಹುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಭಾರಿಕಳ್ಳ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕಳ್ಳ: ಕಡುಹುಗಳ್ಳನು ಹಾದರಿಗನುಂ ಗಡಣೆಗಿವರೆನೆ ಖೂಳ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನು ನೆಱೆ ಕಡಿವಡೆದರೆಂದಱಿದು (ಬಸವು ೧೧-೫೧). [ಕಡುಹು$_2$ (< ಕಡುವು) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡೆ$_1$, ಕಟೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಗೋಲಿನಿಂದ ಮಥಿಸು, —ಹೊಸೆ: "ಕಡೆ–ಮಥನೇ, ಅವಸಾನೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಸುರಾಸುರರ್ . . . ಪಾಲ್ಗಡಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಶ್ರೀರಮಣಿಯಂ ದ್ವಿಷದ್ಬಳ ಪಾರಾವಾರದೊಳುದಗ್ರ ಭುಜವಿಜಯ ಮಹಾಮೇರುವನೆ ಕಡೆದು ಪಡೆದಳವಾರುಮನಿಱಿಸಿದುದುದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧); ಉರವಣಿಸಿ ತೊಡಗಿದರು ಕಡಲ ಕಡೆಯಲ್ಕೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೪); ಅರ ಹಾಸೈಸಿದರೇನುಂಟು ಬರಿ ನೀರ ಕಡೆದರಲ್ಲೇನುಂಟು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೪ ಪಲ್ಲವಿ); ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ಕೆಗೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೬). ೨. ಶೋಧಿಸು; ಸೋಸು; ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತ ಮಾಡು: ಈ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡೆದು ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೩. ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಉಜ್ಜು, —ತಿಕ್ಕು: "ಅರಣಿ . . . ಕಡ[ಡೆ]ದುವರೆಗೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯಂ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅರಣಿಯೆಂಬ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೯); "ಅರಣಿ = ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಡೆಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೬). ೪. (ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು) ರೂಪಿಸು; ಕೆತ್ತು; ತಿದ್ದು: ಅಮರ್ದಿಂಪಿನೆ ತೊಯ್ದು ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿಂ ಪಱಂ ಕಡೆದು ಕಂಡರಿಪಂವಲಮೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೬); ಪೊಳೆವ ನವಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳಮಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದುಪಮಾಡಿದವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೬); ನಿದ್ರೆಯ ಭರದಲಿರ್ದನು ನೀಲಗಿರಿಯನು ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ ಕಡೆದು ಕೆಡಹಿದ ತೆಱದಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೮). ೫. (ಅಲಂ) ದುಃಖಿಸು; ಕಳವಳಿಸು. 'ಕಟ್ಟುಕಡೆ' ಪರಾ.

ಕಟಿ : ೧. ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆ ಜ್ಞಾನ ಕಟ[ಟಿ]ದು ಬಲ್ಲೆನಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೮೨–೧೨). ೪. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪಂಚಸೂತ್ರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಟ[ಟಿ]ದು ತಿದ್ದಿ ತೀರ್ಚಿ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟುದು ಲಿಂಗವು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೮೪–೬೯೪ ಅರ್ಥ); ತನ್ನಲಿಹ ಲಿಂಗವನು ಮನ್ನಿಸಲಿ ಕಟಾಯದೆ ಬಿನ್ನಣದಿ ಕಟಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆಣಗುವ ಅನ್ಯಾಯ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯); ಸ್ವಾರಾಜ್ಯದೊಂದು ಘನ ಕನಸು ಕಂಡು ಕಟಿದಿಟ್ಟ ಅಗಿ ತ್ಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೬–೧೧); ತಾಯಿಯಂತೆ ಬಯ್ದು, ಅಂದು, ಕಟಿದು ಅವನನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತಂದಿದ್ದರು (ಬೆಳುಮ. ೨೬). ೬. ಕುಟ್ಟು; ಕೊರೆ : ತನಗೆ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲೆಂದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಕಟ[ಟಿ]ಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೬೩); ನನಗೆ ಆಶಾಭಂಗವಾದಂತೆನಿಸಿತ್ತು. ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಟಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಂದುಟ. ೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡ್ಯೆ; ಮಲ. ಕಡ; ತುಳು. ಕಡೆ; ಕೊಡ. ಕಡೆ = ಅರೆ; ಮಲ್ತೊ. ಗಟ್ಯೆ]

ಕಡ್ಯೆ (ಕ್ರಿ). ದಾಟು; ಹಾಯ್ದುಹೋಗು : ಜಟಾಗೋಲ ಬಿಸುಟು ಹೊಳೆಯಂ ಕಡೆವೆನೆಂದೆಂಬ ತೆಜನಲ್ಲವೇ (ಸಮ್ಯಕ್ತಾ. ೧೨–೨೧); ಮಾರ್ಪಡೆಗಳ ಕೂರ್ಪುಡುಗೆ, ಪೋರಬಯಸಿ ಕಡೆದರೇ! (ಪಾರಾಟ. ೩–೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡ; ತೆಲು. ಕಡಚು, ಗಡಚು, ಗಡುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಕಡ್ಪ್; ಗಡಬ. ಕರ್ಪ್; ಕುರುಖ್. ಕಟ್ಯಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಟಿ]

ಕಡ್ಯೆ₃ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ; ಅಂತ್ಯ : "ಕಡೆ – ಮಥನೇ, ಅವಸಾನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಪರಪಿನ ನೀಳದ ಕಡೆಯಂ ಮರುಳಂ ತವೆ ನೋಡಲಾಱದಂಬರತಳಮಂ ಕರಿದೆಂಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೦); ಕಳುಪಲ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡಂಬರೆಗಂ ಬಂದುದು . . . ಕನ್ಯಕಾ ನಿಕುರುಂಬಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೬೯); ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ . . . ಚೆಲುವಂಗೆ ನಾನೊಲಿದೆ ಎಲೆ ಅವ್ವಗಳಿರಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೦೮–೨೫೦). ೨. ಸೆರಗು; ತುದಿ; ಅಂಚು : ಮುತ್ತಿನ ಬೂತು ತಪಂಗಳೆಮ್ಮ ಪುರ್ವಿನ ಕಡೆಯೊಂದು ಜರ್ವಿನೊಳೆ ತೀರ್ವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೮೧); ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡಲ ಕಡೆವರಂ ದಿಗ್ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಸಾಧಿಸಿದಂ ವಿಶ್ರಾಂತದಿಂ . . . ಬಿಟ್ಟಿದೇವಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧–೯; 1235); ಕಣ್ಣ ಕಡೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗುಲು; ದೆಸೆ : ಅಮಿತ ಬಲದೆರಡು ಕಡೆಗಂ ನಿಮಿರ್ವ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಬೆಳೆಕೆಱೆಯ ಪಡುವಣ ಕಡೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೬; 915); ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಱಿ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ಯುದ್ದಮಾಗೆ. . . ಒರ್ವಂ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೩); ಒಂದು ಕಡೆಯಲಿ ತಾಳಮದ್ದಳೆಯೊಂದು ಕಡೆಯಲಿ ಸರಸ ನೃತ್ಯಗಳು (ನಳಚ. ೩–೫೨); ನ್ಯಾಯ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಇವೆರಡೂ ನಿನ್ನ ಕಡೆಯಲ್ಲಿವೆ(ಆರ್ಯಾಕ.೧೨). ೪. ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ : ಗೆಲವಂ ಕೋಱದೆ ದುಃಖ ಮಪ್ಪ ಕಡೆಯೊಳ್ ಭೂತಂಗಳಾವಾಸದೊಳ್ ಸಲೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಿಲೆ ಸಲ್ಲದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೫). ೫. (ಅಲಂ) ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಕೀಳು ಸ್ಥಿತಿ : ಷೋಡಶರಾಜರಿಂ ಕಡೆಯೊಳೆ ಪುರ್ದು ಜೀಯ ಪಸಾದ ಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೬); ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದವ ನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ).

ಕಡೆಗಾಗು = ೧. ದೂರವಾಗು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು : ಎನಿತಾದೊಡಂ ತಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೌರವನಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಗಾಗುವಂಥವನಲ್ಲ (ಭಾರತಾಂ. ೧೪). ೨. ಹೊರಬರು; ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು : ಮುಷ್ಟಿ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಚಾರುನ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಪತಿಯ ಕೈ ಕಡೆಗಾಯಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೪). ೩. (ಉಕ) ಮುಟ್ಟಾಗು; ಹೊರಗಾಗು.

ಕಡೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೫೫). ಕಡೆಪೂರೈಸು = ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ತಾಳು; ನಿಭಾಯಿಸು : ಅದೆಲ್ಲ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೆ, ಕಡೆ ಪೂರೈಸುವ ಮಾತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕಡೆಯಿಂದ = ಕೈಯಿಂದ : ನನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಕಡೆವಿಡಿದು = ಪಕ್ಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು; ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ; ಪಕ್ಕವಾಗಿ : ಆ ವಿಜಯಾರ್ಧ ಪರ್ವತದ ಕಡೆವಿಡಿದು ಮೇಗೆ ನೆಗೆದ ವನವೇದಿಕಾ ಪ್ರದೇಶ ಮನೆಯ್ದುವಂ ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೧೦ ವ); ಕಡೆವಿಡಿದು ಕಲಿಪಾರ್ಥನಂದಿನ ವಡಬನೆದ್ದುದು (ಕುಮ್ಯಾ.ಕ. ೬–೯); ಕಡೆದ ಕರುವಾಡದ ಕವಾಟದ ಕಡೆವಿಡಿದು ಹೊಂಬೆಸದಲುಱೆ ಪೊಗರಿಡುವ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡ್ಯೆ; ಮಲ. ಕಡ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡೆ; ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕಡ]

ಕಡ್ಯೆ₄, ಕಡೆಯ₁ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ರಚನೆ; ಪೂವಲಿ; ರಂಗವಲ್ಲಿ : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಬಳಸಿದ ಕಡೆ ನಡುವಣ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಟ್ಟವಣೆ (ಆದಿಪು. ೪–೩೩); ಕತ್ತುರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪಂ ಪುದಿದಿರ್ದ ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕಡೆ ತಳ್ತ ಹೇಮಮಯ ಪುಷ್ಪದ ಪೂವಲಿ (ಜಗವಿ. ೯–೯೬); ಕಡೆಯೆಂಬ ನುಡಿ ಮೊಸರೊಳಾ ರಂಗವಲ್ಲಿಯೊಳಗಲ್ಲದಂತಾ ನಾಡೊಳೆಂದುಮಿಲ್ಲ (ಚೀರಮ. ೨–೮); ಕರ್ಪೂರದ ಕಡೆ ಕುಸುಮವಲಿ ಅಗರುವಿನ ಪೊಗೆ ತುಂಬಿಗಳ ಸೆಱೆವಿಡಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೪೬). **ಕಡೆಯ₁** : "ಕಡೆಯಮದೆಂದುಂ ಪೂವಲಿಯೆನುತುಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸೆ ತಾಂ ರಂಗವಲಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೬); ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣದೊಳ್ ಕಡೆಯಂ ಗುಡುವಾ (ಜಯುಕಾ. ೮–೨). [?]

ಕಡ್ಯೆ₅ 'ಕಡೆಯ₃' ನೋ.

ಕಡೆಕಂಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೊನೆಯ ಕರು : "ಹಿಡಿಹುಲ್ಲನು, ತಿಂದಿ ಕಾಳನು, ಉಂಡು ಬೆಳೆದೀ ಕರುವಿದು ಗಂಡು ಅಲ್ಲವು. ಕೊಂಡು ಬಂದೆನು; ಹಿಂದಿನಲಿ ಕಡೆಕಂಜಿಯು" (ಕಎವು. ೧೮–೮).

[← ತುಳು. ಕಡೆಕಂಜಿ]

ಕಡೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಅಣಿ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಓರಣ (?) : ಎಡದ ಭಾಗದಿಗಿಂಡಿ ಬಲದ ಭಾಗದಿ ಹೊನ್ನ ಪಡಿಗ ಮುಂದಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಳು ಎಡೆಗೊಂಡ ಹರಿವಾಣವೆಸೆಯೆ ಕುಳಿತುದೊಂದು ಕಡೆಕಟ್ಟನ್ನೇನೆಂಬೆನವನ (ಭರತಚ. ೪–೬೧); ಮದುವೆಗೆಂದು ಕಟಕದ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಸಿಂಗರಿಸಿದ್ದ ಕಡೆಕಟ್ಟ ನೋಡುತ ಬಂದು (ಭರತಚ. ೩೯–೨೬). [ಕಡ್ಯೆ₄ ? + ಕಟ್ಟು₂ ?]

ಕಡೆಕಳೆ 'ಕಡೆಗಳ್ಳೆ₂' ನೋ.

ಕಡೆಕಾಲ 'ಕಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಕಡೆಕೂಳು (ನಾ). ಊಟದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ, —ತುತ್ತು : ಹಾಳಾಗಿ ಹುಡಿಗೂಡಿಹೋದ ಕನ್ನಡನಾಡಿಗಿದಿರಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂದು . . . ಕಾಳರಕ್ಕಸನ ಕಡೆಕೂಳು – ಬಾಳಕವಾದ ನಾಡ ನಡುಮನೆಯ ಕಂಡೆ (ಗರಿ. ೧೩–೬). [ಕಡ್ಯೆ₃ + ಕೂಳು₃ (< ಕೂೞ್₁)]

ಕಡೆಕೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಮು(? ಮೆ)ಂಗೂಟ ಪೋಜಂ ಕದೆ(? ಡೆ)ಕೇರಿಯನಾಳೆ (ಇಅ. XII, ೨೬೧–೧೧; 973).

[ಕಡ್ಯೆ₃ ? + ಕೇರಿ]

ಕಡೆಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡೆಕೊಳವಂ ಬಿರ್ಮ್ಮವೆಯ ಬಿಡುತಿಱ್ದೋಡೆ ಕಡೆಕೊಳದ ಗಾಮುಣ್ಡುಗಳು (ವ್ಯಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮–೪; 11 . .) [ಕಡ್ಯೆ₃ ? + ಕೊಳ₃ ?]

ಕಡೆಗಂತಿ 'ಕಡೆಗಂದಿ' ನೋ.

ಕಡೆಗಂದಲ್ (ನಾ). (ಮೊಸರು) ಕಡೆಯುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ: ಅಲ್ಲಿ ಗೋಪಿ ಕಡೆಗಂದಲೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಗಳೆಯದುಱುಪಿಯೊಲೆಯೊಳುರ್ಕಿ ಯುಗುವ ಪಾಲ್ಗಂದಲನಿೞುಪಿ ಬರ್ಪನಿತಱೊಳಾ ಕಡೆಗಂದಲಂ ಮಂತಿನೊಳ್ ಪೊಯ್ದೊಡೆದು (ಚಿಕವಂ. ೬೬-೧೮). [ಕಡೆ$_1$ + ಕಂದಲ್$_1$]

ಕಡೆಗಂದಿ, ಕಡೆಗಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆದ ಕರುವುಳ್ಳ ಹಸು: "ಬಷ್ಕಯಣೀ, ಪ್ರೌಢವತ್ಸಾ – ಈ ೨ ಕಡೆಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); ಕೆಲವು ಕಡೆಗಂದಿಗಳ ಬಾಲದ ಬಳಿಗೆ ಮೂಗಿಟ್ಟಡಿಗಡಿಗೆ ಮನ ನಲಿದು . . . ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೫೧). ೨. ಕಡೆಯ ಕರುವನ್ನು ಈದ ಹಸು (ಕ). **ಕಡೆಗಂತಿ**: ೧. "ಚಿರಸೂತೆ, ವಷ್ಕಯಿಣೀ – ಕಡೆಗಂತಿಯ ಆಕಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಂದಿ$_1$]

ಕಡೆಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಅವಜ್ಞೆಮಾಡು: ಹುಟ್ಟೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯನೆ ಕಡೆಗಟ್ಟೆ ಚಾತುರ್ವರ್ಣಗಳ ಸಂಗಟ್ಟೆದಿನ್ನೀ ಜಾತಿ ಯಾವುದು ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೧-೫೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಗಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಬಿರುದಿನ) ಕಡಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು (?): ರಂಭಾಸ್ತ್ರೀಯನೇಡಿಸಿ ಗೀತ ಕಡೆಗಟ್ಟೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟು, ಟ್ಟು]ಕೊಂಬರು ಶುದ್ಧ ಚಾರಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೫). [ಕಡೆ$_5$ (< ಕಡೆಯ$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಗಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟು (?): ನಡುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಹೊಕ್ಕುಳ ಹಲ್ಲೆಯ ತೊಂಗಲ್ಗಳಂ ಕದಾಯಿಯ ಕಡೆಗಟ್ಟಿನ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಂಕ್ತಿಯ (ಕೇಶಿರ. ೧೦೦-೨೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಡೆಗಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮೇರೆ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಎಲ್ಲೆ: ಅಮರರ್ ನೆರೆದುದು ತಮತಮಗೇಂ ಪೊಗಳ್ವೆಂ ಭೂಮಿಯೆ ಕಡೆಗಡಿಯೆನಲು (ವೀರೇಚ. ೨-೩೧). [ಕಡೆ$_3$ + ಗಡಿ$_1$]

ಕಡೆಗಣ್, ಕಡೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ; ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕಟಾಕ್ಷಂ ಕೇಕರಮಪಾಂಗಮೆನಿಕುಂ ಕಡೆಗಣ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೧೬); ವನರುಹದಳನಯನೇ ನಿನ್ನನೆ ನೆನೆನೆನೆದಿರುಳೊಳೊಱಗದಿರೆ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ ಮುನಿಸನಭಿನಯಿಪವೊಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ತಾಂಭೋಜರುಚಿಯನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೩); ಮುಳಿಸಂ ಪುರುಡುಂಟುಮಾಡೆ ಜರ್ವಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಜರ್ಬುಗಳೊ (ಆದಿಪು. ೪-೧೦). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಓರೆನೋಟ: ನಾರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಹೊಯ್ಲಿನ ಧಾರೆಗಳುಕದನಾವನಾತನೆ ಧೀರನಾತನೆ ದಿಟ್ಟ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೫೫). **ಕಡೆಗಣ್ಣು**: ೧. "ನೇತ್ರಯೋರಂತೌ – ಕಡೆಗಣ್ಣುಗಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೨). ೨. ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಸಂಗರದ ಸಿರಿ ಸೊಗಸಿನಲಿ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸೂಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೩೭); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸವಿ ನುಡಿ ನಿಡುಹುಬ್ಬಿನ ಬೇಟ (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೨೫). ೩. (ಆಲಂ) ಅನಾದರ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಹೆಂಡತಿಯು ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವಳೀಗ (ಪುರಂದ. ೧-೨೬-೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಕಡೆಗಣಿಕೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ; ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುವಿಕೆ: ತಿರಸ್ಕಾರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅವಮಾನ; ಕಡೆಗಣಿಕೆ" (Indignity. ಇಂಕನಿ). [ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು: "ಕಡೆಗಣಿಸು – ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಅರಸನದಂ ಕಡೆಗಣಿಸೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೯-೨೪); ಎಮ್ಮಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ನಿಮಗೆ ನೆಗಟ್ದುದು ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೮); ಬಿಡುಗಣ್ಣರಗಡಣಂಗಳ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮಡದಿಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೫-೨); ಅಮ್ಮನನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮಸ. ೨೦೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಗಣಿಸು]

ಕಡೆಗಣಿಸು$_2$ 'ಕಡೆಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಗಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$: "ಕಡೆಗಣ್ಚು (ಕಡೆಕಣ್ಚು) – ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ (ತಿರಸ್ಕರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ನಿನಗಂತು ಸೀತೆಯೇ ಸೀತೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ಕಡೆಗಣ್ಚಿದಳಪ್ಪೊಡೆ ಧಾತ್ರನಿಂ ತೊದಳ್ವಾತಿನೊಳೇನೊ ಪಾಂಡವರ ಕೆಯ್ಯೊಳೆ ನಿನ್ನ ನಿಸೇಕಮಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೯); ತಪೋವನವ ಕಾಣುತ್ತ ಕಡೆಗಣ್ಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗಣಿಸಿ]ಪೋದೊಡೆ ಕೇಳ್ದು ಮುನಿ ಮುನಿವನಲ್ಲದೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೫೯); ಉಪಮಾನವಸ್ತುವಿರ್ಪುದೆಂದು ಪಮೇಯವಸ್ತುವಂ ಕಡೆಗಣ್ಚಿ ಪೇೞ್ವುದುಂ ಪ್ರತೀಪಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೦-೪); ಕಡೆಗಣ್ಚುವರ್ಕೆ ಬಾಗಿದರಂ (ಸೌನಂದ. ೮-೩೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳಾಗು; ಪರಾಜಿತವಾಗು (?); "ಹಿಂಜರಿ" (ಶಾಸಮಂ. ಕೋಶ): ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ ಪಿಡಿವುಗ್ರ ಪನ್ನಗಂ ಸುಡುವ ದವಾಗ್ನಿ ಬಾಧೆ ಕಡೆಗಣ್ಚುವುದೆಂದೊಡೆ ತೇರಿದಾಳದೀ ಕಡುಗಲಿ ಗೊಂಕಭೂಪತಿಯ ಭವ್ಯತೆ ಕೇವಳಮೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಇಅ. XIV, ೧೫; 1123; ಶಾಸಮಂ. ೬೦-೩೩೯ ನೋ). [< ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಚು]

ಕಡೆಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ; ಕಡೆಗೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಎಳೆಯುವ ಹಗ್ಗ: ಪಡೆ ಪಲವಪ್ಪ ವಾಸುಕಿ ಮಹೋರಗನಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿ ಮಾಡಿ ಪಾಲ್ಗಡಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ). [ಕಡೆ$_1$ + ಕಣ್ಣಿ]

ಕಡೆಗಣ್ಣು 'ಕಡೆಗಣ್' ನೋ.

ಕಡೆಗಣ್ಣೇಱ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಕೊನೆಯ ನೋಟದಿಂದಾದ ಗಾಯ; ಓರೆನೋಟದ ಆಕರ್ಷಣೆಯಿಂದಾದ ಬಾಧೆ; ಅಪಾಂಗಘಾತ: ನೀಱೆಯರ ನಿಡಿಯ ಕಡೆಗಣ್ಣೇಱಿಂದೆರ್ದೆ ಬಿರಿಯೆ ಬಟ್ಟಿಕ ಮಲರಂಬುಗಳಿಂ ಮಿಱಿ ಮಿಳಿರ್ದಿಸದೆ ಮಸಕದೆ ತೋಱದೆ ಮಾಣ್ದಪನೆ ತನ್ನ ಸೊಬಗನನಂಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೯). [ಕಡೆಗಣ್ + ಏಱ್$_4$]

ಕಡೆಗಣ್ಬೆಳಗು (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು; ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಂತಿ: ಬಳೆಗೈಯೆತ್ತಿ ಬಗಸೆಗಣ್ಗಳ ಕೋಮಲೆಯರ್ ಪಾಱಿಸುತೀಕ್ಷಿಪ ಕಡೆಗಣ್ಬೆಳಗೆಸೆದುವು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೧). [ಕಡೆಗಣ್ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಡೆಗಳ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳ ತುದಿ; ಗಂಟಲು: ಒಳಗೆ ದೆಳೆದುದು ನೈರಶಿಖಿ ಕಡೆಗಳಕೆ ಹಾಯ್ದುದೆ ಜನನಿಜನಕರ ಬಲುನುಡಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೬). [ಕಡೆ$_3$ + ಗಳ$_2$ (= ಗಲ$_2$)]

ಕಡೆಗಳ$_2$, ಕಡೆಕಳ (ನಾ). ರಣರಂಗದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅಂಕದೊಡನೆ ತೊಡರಿದೆ ಬಿನ್ನಪವನವಧಾರು ನಿಮ್ಮಾಳಿನ ಭಾಷೆಯ ಕಡೆಗಳಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವೆ ಕೆಡಹುವೆನಂಕವ ಕರೆದರೋ ಎನಿಸಿದರೆ ನಿಮ್ಮಾಳಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೯೯). **ಕಡೆಕಳ**: ಮಾರ್ಪ್ಪಡೆಯ ವಿರೋಧಿಯಂ ತವಿಸಿ ಮಿಱಿದರಂ ಮುಱಿದಾನ್ತುದಗ್ರರಂ ಕಡೆಕಳಕಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೩೪; 1218). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಳ$_3$]

ಕಡೆಗಾಣ್, ಕಡೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟು; ಪಾರಾಗು: ಕ್ಷಯಮಣಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ದು ಕಡೆಗಂಡವನಾವನುಮಿಲ್ಲೆನಲ್ ತದಕ್ಷಯ ನಿಧಿ ತಾನೆ ತನ್ನನೊಸೆದೋಲಗಿಪಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫); ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರದ ಕಡೆಗಾಣಲ್ ಬಗೆವೆಯಪ್ಪೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೩); ಪುಳಕದ ಪಾದಿಗೆಂದು ಪಥವಪ್ಪುದು ಕಣ್ಗಳ ಕೋಡಿಗೆಂದು ನೀರ್ಗಳ ಕಡೆಗಾಣ್ಬುದು (ಸಂಪಾಕ. ೨); ಕ್ರಮವಱಿದೀತನ ನುತಿಸಲ್ಕೆ ನಿಗಮಾಗಮಶಾಸ್ತ್ರ ಕಡೆಗಂಡುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨೯-೪೫). **ಕಡೆಗಾಣು**: ೧. ಮಂತ್ರವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕಡೆಗಾಣುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ (ಕೃವಾಲು. ೭); ನಡೆಯಲಸದಳವಾದ ಕಡೆಗಾಣದಿಹ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದು ನೀನಿರಲು (ಕವಿಪು. ೨-೨). ೨. ಅಸ್ತಮಿಸು; ಮುಳುಗು: ನಳಿನಾಪ್ತ ಕಡೆಗಂಡ ಬಳಿಕ ಪಶ್ಚಿಮನಧದಿ ಸಂಜೆಗೆಂಪಡರ್ದುದಾಗ (ನವಮೋ. ೧೧-೨೩).

೩. (ಅಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ಖೀನೆನ್ನಂ ಕಡೆಗಂಡ ರೀತಿಯಳಲಂ ಪುಟ್ಟಿಪ್ಪುದೋ ನಾಥನೇ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೬೦); ಮಾನಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕಡೆಗಂಡಿದ್ದರು (ಅನಾಮ. ೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕಡೆಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಅಲಂ) ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಣುತೀ ರಘುಪತಿಯ ಚಾಪಕ್ಕೆಪಾಣ ಬಾಣವನೇಱೆಸಿಯ ಕಡೆಗಾಣಿಕೆಯಲೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾದೇವರಿಂದ ಕಂಡೆವಲ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧೯). [ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಇಕೆ]

ಕಡೆಗಾಣಿಸು, ಕಡೆಗಣಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಾನಾವರ್ಣದ ಹೇಮವ ಭಾವಿಸಿ ಒಂದಜಲ್ಲಿ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಭಾವನೆ ಬಣ್ಣ ಒಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ (ನೋಳೆಮಾ. ೧-೧); ವೈದ್ಯನು ತನ್ನ ವಚನವನ್ನು ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೮). ೨. (ಅಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನವನಾಗರಿಕತೆಯ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ನಾವು ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದ್ದೇವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೯೫); ಕೈ ಹಿಡಿದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ४೧). ಕಡೆಗಣಿಸ್ಸು: ೨. ಗಂಡನ ದೆಸೆವುತ್ತಮರಂ ಕಂಡಡೆ ಕಡೆ ...]ಣಿಸುವರ್ (ಸಮಪ. ೫-೯೭). ೩. ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳು: ಅವುದಱ ಕಾಣ್ಕೆಯಿಂ ತಣಿವು ಕಡೆಗಣಿಸದು ಅದು ... ಚನಕಂ (ನಾಚರಾ ೬). [ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗಾಣು 'ಕಡೆಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಡೆಗಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಕಾಪಾಡು, —ರಕ್ಷಿಸು: ...ಗಳಂ ತರಿದೆನ್ನ ಕಡೆಗಾಯಬೇಕೆಂದನು (ತುರಂಗ. ४೭-೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಯು$_1$ (< ಕಾ$_1$)]

ಕಡೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ; ತುದಿಗಾಲು: ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಕಡೆಗಾಲಿಂದ ಹೊಯ್ದನು ಹಾಯ್ದು ಮುಂದಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧४-೧೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಲ್$_1$]

ಕಡೆಗಾಲ, ಕಡೆಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಸಮಯ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ...ದೇ ಸರಳಲಾವವನೆಚ್ಚಡಾಗಳೆ ನಿಮಗೆ ಕಡೆಗಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಡಹುದು, ಕಡೆಯಹುದು] (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೮); ಪತಿಗೆ ಕೇಡಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಗೆ ಕಡೆಗಾಲಮಾಗದಿರ್ಕೆ (ಜಿಬಪು. ೯-೧೧); ಕಡೆಗಾಲದಿ ಕೈಮುಗಿದುಲು ದೈತ್ಯಂ ಎಂದನು ಹರಿ, "ಹೆಸರುಳಿಯಲಿ ನಿತ್ಯಂ" (ವಿಜದ. ೨೫-೧೩). ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲ: ಕಡೆಗಾಲ ಭೈರವನಂತೆ ಬಿಡೆಯವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ಯಾದವರಾಯನ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲವ ಸವರುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩೭-೬೯). **ಕಡೆಕಾಲ**: ೧. ಕಡೆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಆ ಪುತ್ರರು ಬಂದು ಸುತ್ತೂ ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹರಿನಾಮ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬४). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಡೆಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹಾಡಂಗ್, ಕಡೆಗಿ (ಸ್ಪೈಶಿಗ. ३५-७७०). [?]

ಕಡೆಗಿರ್ಚು (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಬೆಂಕಿ; ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ: ಕಣ್ಣೀರ್ಗನಲ್ ಕೋಡಿವರಿದು ಮುಖಶಿಖಿಯುರಿಯೆ ಜಗದ ಕಡೆಗಿರ್ಚುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೬-೨೧೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಿರ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು)]

ಕಡೆಗೀಲ್, ಕಡೆಗೀಲು (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಕಳಚದಂತೆ ಅಚ್ಚಿನ) ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ; ಕಡಾಣಿ: "ಅಣಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್" (ಹಲಾಯು. ೭४-३४೫). ಕಡೆಗೀಲು: ಕಡೆಗೀಲಿಲ್ಲದ ಬಂಡಿ ಹೊಡೆಗೆಡೆವುದು ಮಾಬುದ ಕಡೆಗೀಲು ಬಂಡಿಗಾಧಾರ (ದೇವಾಮ. ೧-೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೀಲ್]

ಕಡೆಗೀಲು 'ಕಡೆಗೀಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಆ ದಿನ ಗಂಜಿ ಊಟ, ಅರಳ ಹಿಟ್ಟಿನ ಪಾನಕ, ಹೆಸರು ತಿರುವಿದ ಕಡೆಗು (ಪಕಾಕ್ಷಿ. ೧೯). [?]

ಕಡೆಗುಂಡು (ನಾ). ಕಡೆಯುವ ಗುಂಡು; ರುಬ್ಬುಗುಂಡು: ಬೀಳಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಒರಳು ಮತ್ತು ಕಡೆಗುಂಡು (ಕಾನೂರು. ೩೭). [ಕಡೆ$_1$ + ಗುಂಡು$_3$]

ಕಡೆಗೂಸು (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮಗು; ಕಡೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು (ಶ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೂಸು]

ಕಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ಅನಂತವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಕೆಡದ ಸಂಪದವದು ಕೇಡಿಲ್ಲದಾನಂದ ಕಡೆಗೆಟ್ಟ ಸೊಬಗಿನ ಬದುಕು (ಭರತ. ೬೮-೯३). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಡೆಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪಕ್ಕ, —ಕೊನೆ; ತುದಿಗೆನ್ನೆ: ಬಿಮಿರಂ ಕಡೆಗೆನ್ನೆಯ ಚಾನಲಾದ ಬೊಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೬३ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೆನ್ನೆ]

ಕಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆದು ರೂಪಿಸು; ಕೆತ್ತು: ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗೆಯ್ದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಳ್ದಟ್ಟಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧३-೧೧೯). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡೆಗೊಡೆಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಬಟ್ಟಗೆಱೆಯ ಏರಿ ಉಳಗಾಗಿ ಬನ್ದು ಕಡೆಗೊಡೆಕಲ್ಪುಣುಸೆಯ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಪೇರಲವದಾ ಬಕ್ಕಣವಲ್ಕಣೆಯ (ಎಕ. IX (8), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-४೦; 828). [?]

ಕಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮಥನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗು: ಕೇಳ್ವವರ ಪೇಳ್ವವರ ನೋಳ್ಪಾತುರದಿ ನುರ್ಗಿ ಪೋಪವರ ಬರ್ಪವರ ತುಮುಲಮೇರ್ದುದು ಕಡಲ್ ಕಡೆಗೊಂಡವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೫-೩೯೩). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು; ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು: ಬಂಧನವ ಕಡೆಗೊಳಿಸದೋದುಗಳಿಂದ ಫಲವೇನು (ಗಗತಾ. ೧೭-೫३). ೨. (ಅಲಂ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಬಿಡು: ನೀರ ಕಡೆಗೊಳಿಸುತ್ತೆ ಶುದ್ಧ ಕ್ಷೀರಮಂ ಸಂಗ್ರಹಿಪ ಹಂಸೆಯ (ಗಗತಾ. ೧३-४೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿದಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ; ಸುಟ್ಟು ಉಳಿದಿರುವ ಸೌದೆಯ ತುಂಡು: ಅರಸನಾಶ್ಚರ್ಯಮಾನಸನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿಗಳುಮನಸ್ಥಿಶಕಲಮುಮಂ ಪುಂಜಿಸಿ (ವ್ಯಸಏ. ३४-३೦ ವ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕಡೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತ್ಯವಾಗು; ಮುಗಿ: ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ ಕಡೆಗೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಡೆಗೋಡಿ (ನಾ). ಕೆರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹರಿಯಬಿಡಲು ಮಾಡಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಕೋಡಿ: "ಪರೀವಾಹಃ, ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸಃ – ಈ ೨ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧२-३೫); ಕಡೆಗೋಡಿಗಳಿಂದ ಮೆಱೆವ ಬಳ್ಳಿಱೆಗಳಾ ಪೊಡವಿಯೊಳೆಸೆದಿರುತಿಹವು (ಕುಠಾಪಾಂ. ೨-३४); ಕಂಗಳ ಘನಸರೋವರದಿಂದ ಕಡೆಗೋಡಿಯಲಿ ಜಲವಿಳಿದು (ನಿಘಾಗ. ೧-೧೦-೧೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೋಡಿ$_1$]

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು 'ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು 'ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಬೀಳು ; ಹೊರಸೂಸಿ ಹರಿ : ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುವೆನಗಯ್ಯಾ ನಯನದ ಸುಖಜಲಂಗಳು(ಬಸವ. ೮೪೭); ಹೃದಯ ದಯಾಮೃತವಾಹಿನಿ ವದನದೆ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೨೮); ಕಡೆಗೋಡಿವರಿವ ಕಾಂತಿಯ ಕಡಲೊಳಗಣ ಮಣಿವೊಲೆಸೆವ ಶಿಶುವಂ ಕಟಿ ಕಂಡು (ಅನಂತ. ೫-೨೨); ಮಡದಿಯರ ಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಂ ಮುಡಿಯಲರ್ಗಳ ನಱುಗಂಪುಂ ಗಡಣಿಸಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುವೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೨೯); ಕಡೆಗೋಡಿವರಿವನುರಾಗರಸದಲೆ ಮುಳುಗಿತು ತನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೩೬); ಘನ ನವಘೃತವ ತಂದೆಱೆದರು ಪಾತ್ರಭಾಜನ ತುಂಬಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯೆ (ವೋಹತ. ೩-೫೪).

[ಕಡೆಗೋಡಿ + ಪರಿ$_3$]

ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಹರಿಸು; ತುಂಬಿ ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಣ್ಣ ತವಕಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸುವ ರೂಪಿಂಗನುರೂಪಮಾಗಿ . . . ಮತ್ತಗಜದುತ್ತರದೇಸೆಯಂತೆ ಚಿತ್ರಮಂ ತೊತ್ತಳದುೞಿದು (ಅನಂತ. ೧೧-೨೭ ವ). [ಕಡೆಗೋಡಿವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗೋಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊರಸೂಸಿ ಹರಿಸು: ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬಱಿವೊನಲಂ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿವಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). [ಕಡೆಗೋಡಿ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು, ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು : ರಜೋರ್ವಿಯೆಂಬ ಪೂಗೊಳನನದೆಂದೊ ವೀರರಸಪೂರದೆ ನಾಂ ಕಡೆಗೋಡಿವೋ[ಪಾಠಾಂ. ಪೋ]ಗಿಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೮). **ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು, ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಗೋಡಿವಿಡು: ಕಡೆಗಣ್ಣಂ ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗೆ ಪರಿದುಂ ಚಲ್ಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೩). **ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು** : ಬಿಡು ನಿಜಮನ್ನು[ಬಾಷ್ಪಭರವಂ] [ನುಡಿಗುಂದುತಮಿಂತು ದುಃಖಮಾಂತೊಡೆ] ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗದೆ ಪೊನಲ್ಪುಗುತರ್ಪ ತಟಾಕ[ದಂದದಿಂದೊಡೆದವುದಲ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸುಮುಕೋಮಲಮಪ್ಪೆರ್ದೆ . . .] (ಕಾದಂಉ. ೫೮೭). [ಕಡೆಗೋಡಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಡೆಗೋಡು (ನಾ). = ಕಡೆಗೋಡಿ : ಕೆಱೆಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡಿನ್ನೆದಿರಂ ಬೆಸನ್ತರದೊಳ್ ಒನ್ದು ಕಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೫ ; 904) ; ನಾರಣಬ್ಬೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಭಾಗದ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೆಱೆಯ ಎರಡು ಕಡೆಗೋಡಿನ ನಿಪ್ಪಱಿಯೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೯-೩೬ ; 920) ; ದೇವರ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡಿನಲಿ ಪೆಗ್ಗಟ್ಟಿ ಖಣ್ಡುಗ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೭೫-೨೦ ; 966). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೋಡು$_7$]

ಕಡೆಗೋಲ್, ಕಡೆಗೋಲು (ನಾ). ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಕೋಲು; ಮಂತುಗೋಲು; ಮಂತು : "ಮಂಥಾಃ . . . ಖಜಕಃ – ಈ ೫ ಕಡೆಗೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೧); ಕನಕಪರ್ವತಮಂ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಸೂದ್ರಕ); ಕಡೆನೇಣಂಗೆ ಫಣೀಂದ್ರಂ ಕಡೆಗೋಲ್ ಕನಕಾದ್ರಿಯಾಗೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೯೯); ಕಡೆಗೋಲೆಂತು ತಿರಿಗುಮಂತಿರೆ ತಿರಿಗುಱಿ (ಜೀವಸಂ. ೭೯-೫); ಮಂದರಪರ್ವತ ವನಧಿಗೆ ಕಡೆಗೋಲಾಯ್ತು (ಕಂಸವಿ.೨-೨೮). **ಕಡೆಗೋಲು**: ನಿನ್ನ ಕರದಿ ಕಡೆಗೋಲು ನೇಣಂತೆ (ಪುರಂದ.೧-೧೧-೩); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಗಿರಿಯ ಕಡೆಗೋಲನಿಟ್ಟು ಚಿದ್ಭಾವದ ನೇಣಿಂದ ಕಡೆವ ಪೊಲಿರ್ದುದಾ ಧ್ಯಾನ (ಭರತ. ೭೪-೧೮); ಕಡಗ ಇದ್ದವಳು ಕಡೆಗೋಲು ಹಿಡಿಯಲಾರಳೆ ? (ಗಾದೆ). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಡೆಗೋಲು 'ಕಡೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಲ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಳ್ಳಿ ; ಕಡೆಹಗ್ಗ : ಗೋಪಿ ಕೃಷ್ಣನನಂದು ಕೋಪದಿ ಬೈದು . . . ಕಡೆಗೋಲ್ವಳ್ಳಿಯಲಿ ಕೈಗಟ್ಟಿ ಕಂಬದಲಿ ಬಂಧಿಸಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೧). [ಕಡೆಗೋಲ್ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡೆಚಲು 'ಕಡಚಲು' ನೋ.

ಕಡೆಚೋರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯ ; ತುದಿಯ : ". . . ಕಾಗಿನಾ ಸೀರೆಯೋಳು, ಕಡೆಚೋರಿ ಮನೆಯೋಳು, ಮಾವನ ಮಗಳೆ, ತಂದುಕೊಂಡೇನು ತೆರ ಹೇಳೆ" (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಚೋರಿ$_1$]

ಕಡೆತ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ ; ಮಥನ : ಭುವಿಯ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಕಡೆದು ನಿಂತಿದೆ ಸಾಗರದಲೆ, ಅದರಾತ್ಮದ ಕಡೆತ ಕಂತಿದೆ (ಅಲಹೂ. ೧೧೦). ೨. ಮರ, ದಂತ, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು, ಚರಕಿಯಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಡೆಯುವುದು, —ರೂಪಿಸುವುದು : ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ, ಕಡೆತಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಮಾತ್ರನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವರು (ಚೀನಾಚಾ. ೩೬). [ಕಡೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕಡೆತೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು ; ಮುಕ್ತಾಯವಾಗು ; ದಾಟು (ಕ). [ಕಡೆ$_3$ + ತೇರು$_1$(< ತೇರ್$_1$)]

ಕಡೆದಾವು (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲಿನ ಹಗ್ಗ : ಬೆಣ್ಣೆಗಳದಿನೊಳ್ ಗೋಪಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಡೆದಾವು ಪೊಗಟ್ಟಿವಡೆದುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೨೮-೧೪). [ಕಡೆ$_1$ + ದಾವು$_3$]

ಕಡೆದೆಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆದು ತೆಗೆ: ನೊರೆವಾಲಿನೊಳಗೆ ಕಂಪಿಲ್ಲದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕಡೆದೆಗೆಯುವ ಕಲೆ (ಬಾಳಟ. ೨೦). [ಕಡೆ$_1$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಡೆದೆಗೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ತೆಗೆ ; ಪೂರ್ತಿ ಎಳೆ : ತೂಗಿ ಕಡೆದೆಗೆದೆಚ್ಚು ಗರುಡಿಯ ಲಾಗುಕಾಱನ ರಥವ ಮುಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೦೫. ೨೮೦ ಪಂ). ೨. ಹೊರಗೆ ತೆಗೆ: ಜಲಂ ಮುಂತೆ ಕಡುಗಾಯ್ದುಕ್ಕುತಿರಲು ಜಲಚರನಿಚಯ ತಂತವಾಗೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಯಗೊಂಬುತಿರೆ ಕಡೆದೆಗೆದು ನೆನೆದ ವಸ್ತ್ರವ ಬಿಡಿಸುತೇ (ನವಮೋ. ೨೫-೫೯). [ಕಡೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಡೆದೆಗೆಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಸು, —ತರಿಸು : ಮಣಿಮಯದ ವರಪುಷ್ಪಕವ ಮಾಡಿಸಿಹನೆನುತ . . . ಚಕ್ರೇಶಂಗೆ ತೋರೆ ಕಡೆದೆಗೆಸಿ ಶೃಂಗಾರಗೈಸಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೮). [ಕಡೆದೆಗೆ$_2$ + -ಸು$_1$]

ಕಡೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಕಾಣು ; ಮುಗಿ: ಕಡೆದೋಱುತ್ತಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪಾಗಸದ ನಡುವೆ ವಾಯುತ್ರಯಂ ಸುತ್ತೆ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೪೨); ಕಡೆದೋಱದಿರ್ಪ ಗಗನದ ನಡುವಿರ್ಪುದು ನೂಲ ಸೆಜ್ಜೆಯಂ ನೇಱಿದ ಪೋಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೯೮). [ಕಡೆ$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಡೆನಾಡು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಕಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ ; ಗಡಿನಾಡು : ಕಡೆನಾಡಲಿಂಗವ ನಡುನಾಡಿಗೆ ತಂದೆನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವ ಮುಂದುಗೊಂಡಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೨೧೯-೯೯೨). [ಕಡೆ$_3$ + ನಾಡು]

ಕಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮಾತು ; ಹಿನ್ನುಡಿ : "ಗ್ರಂಥದ ಉಪಸಂಹಾರ ಭಾಗ ; ಕಡೆನುಡಿ ; ಹಿನ್ನುಡಿ" (Epilogue. ಇಂಕನಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಕಡೆದಾವು : ಕಡೆನೇಣಂಗೆ ಫಣೀಂದ್ರಂ ಕಡೆಗೋಲ್ ಕನಕಾದ್ರಿಯಾಗೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೯೯). [ಕಡೆ$_1$ + ನೇಣ್]

ಕಡೆನೋಟ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ನೋಡುವಿಕೆ; ಓರೆ ನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ಅವರ ಬೊಗಸೆಗಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆನೋಟ ನೋಡಬೇಕು (ಮುಂಗಾಪು. ೬೨); ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಕಡೆನೋಟ ಕಣೆಯಾಗೆ ಬಂದೆ ನೀ ಶಬರಿಯ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ.೧೦೧–೯೧). ೨. ಕೊನೆಯಸಲ ನೋಡುವ ನೋಟ; ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ: ಅವರ ಕಡೆನೋಟಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಜನ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಕಡೆ$_3$ + ನೋಟ]

ಕಡೆಪ, ಕಡಪ, ಕಡಹ$_2$, ಕಡೆಹ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ; ಕಡೆತ; ಮಥನ: ಕಡೆಪಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯೆಂಬಂದದಿನಡವಿ ಮೂಗುವಟ್ಟಿರ್ದುದು ಬೇಟೆಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಓಂಗುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೨). **ಕಡಪ**: ೨. ಕಂಡರಣೆ; ಕೆತ್ತನೆ: ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡವೆಸದ ಬೆಡಂಗು (ಮಹಾನೀ. ೧–೮೫); ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡವೆಸೆದ ವಿಚಿತ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಲಸದ ಗತಿಯಂ ನಡೆ ನೋಡಿ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೬). **ಕಡಹ$_2$**: ೧. ಕಡಲ ಕಡಹದಲುರಿವ ಗರಳವನುಡುಗಿದವರಿವರೋ ಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೯); ಕಡಲ ಕಡಹದೊಳಿಡಿವ ತೆರೆಗಳೊಳೊಡೆದು ಮೂಡಿ (ತೊರರಾ. ೫೬೩ ಪಂ); ಬಾಯೆನುತ ಕಡಹವನುಳಿದು ನಾರಾಯಣನು ನೆಗೆಹಿದನು ಕೊಟ್ಟನು ಪರಮರುಷಿಗಳಿಗೆ (ನಭಾಗ. ೮–೮–೬). ೨. ಕಡಹದ ಕಾಂತಿ ಕಂಡರಣೆಯೊಪ್ಪು ಮನಂಬುಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೪). ೩. (ಆಲಂ) ತೊಳಲಾಟ; ಕಳವಳ. 'ಕಟ್ಟುಕಡಹ' ಪರಾ. **ಕಡೆಹ**: ೧. ಬಲುಗಡಲ ಕಡೆಹದ ಗಿರಿಯನಬುಧಿಯ ತೆರೆಗಳೊದೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೩). [ಕಡೆ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕಡೆಪಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). (ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೊನೆಯ ಪಟ್ಟು: ಅವನು ಕಡೆಪಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಪಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಕೊನೆಯದಾಗಿ; ಅಂತಿಮವಾಗಿ: ನೆಲವುತ್ತಿನೊಳ್ಪೊನಲು ಪುಗೆ ಪಾವು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೆಡೆಗಳಂ ಕೊಡೆಗಳಂತೆತ್ತಿದುವು ಕಡೆಪಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೯–೧೬ ರಗಳೆ); ಕಡೆಪಟ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಗೆ ನಡೆವರ ಪ್ಪಾಜಿಯು ತಡೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಕಳುಹುವನು (ಭರಚ. ೭೧–೬೫).
[ಕಡೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಕಡೆಪಡು$_1$ 'ಕಡೆವಡು' ನೋ.

ಕಡೆಪಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು,—ಅಲಂಕೃತವಾಗು: ತಳಿರುಯ್ಯಲಿಲ್ಲದ ಲತಾಗೃಹಮಿಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಣರಿಲ್ಲದ ಕಡೆಪಟ್ಟ ಸೂಳೆವನೆಯಿಲ್ಲದವಿಲ್ಲವು ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೬).
[ಕಡೆ$_4$ + ಪಡು$_1$]

ಕಡೆಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಾಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಇಂದುಕುಲ ಕಡೆಪರಿಯಿತಂದಿಗೆ (ಸಂಥಪ. ೧೩–೬೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱ್$_1$)]

ಕಡೆಪೊಳ್ತು (ನಾ). ಕಡೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಇದ್ದ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊರೆಯ ಬಿಟ್ಟೆಲ್ಲಿಗೈತಂದು ಬಿದ್ದೆಯೋಂ ಹುಲಿಬಾಯ್ಗೆ ಕಡೆಪೊಳ್ತಿದೆಂದು (ಕಾಲೂರ. ೮೩–೧೫೬). [ಕಡೆ$_3$ + ಪೊಳ್ತು (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕಡೆಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಾಳು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು: ಹೆಣ್ಣುಮಣ್ಣು ಹಾಳಂತ ಬಣ್ಣ ಕಡೆಬಾಳದಂತ ಬಾಳುವೀ ಸುಳ್ಳಾಟಂತ (ನಾದಲೀ. ೫೬–೧೨); ಕಡೆಬಾಳುವ ಗೆಲವು ಬೇಕಾದವರು ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು (ವಿಚಾಮಂ. ೨೪). [ಕಡೆ$_3$ + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾೞ್$_1$)]

ಕಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಮಾಡಿಸು; ಎಡೆಮಾಡಿಸು: ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಪಾತ್ರಾಕ್ಯವು ತಲೆದೂಗಿ ಕೂಡುಂಬಳಿಯುತ್ತವರ್ಗೆ ಮೂಡಿ ದುಮ್ಮಳದೆ ಮೂಕೊಱೆಯ ವೀದಿಯ ಕಡೆಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟನಾ ಪುರದ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೬೪). [ಕಡೆಮಾಡು + -ಇಸು$_2$]

ಕಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಲಂ) ಕಡೆಗಣಿಸು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು: ಮಿಸುಪರಿಂದಳವ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆವವಿದು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರಿಳೆಯೊಡೆಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪರಾಕ್ರಮದಂತೆ ಭಿತ್ತಿಯೊಳಗತಿ ಕುಶಲರು (ಭಾವಚಂ. ೫–೨೫). ೨. ಪಾರುಗಾಣಿಸು; ಕಡೆಹಾಯಿಸು: ಹೆಣ್ಣುಜನುಮಕ ಬಂದೆ, ಮಣ್ಣುಮಾಡಲಿಬ್ಯಾಡ ಹೆಣ್ಣುತನ ಶಿವನೆ ಜಗದಾಗ ಕೈಮುಗಿವೆ ಕಂದಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ಕಡಿ[ಡೆ]ಮಾಡು (ಜನಗೀ. ೫೯). ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಎಡೆಗೊಡು. 'ಕಡೆಮಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕಡೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡೆಮಿಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಡೆಯ ಹಗ್ಗ; ರಾಟೆಯ ನಡುವೆ ಇರದೆ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಜಾರಿ (ರಾಟೆಯ) ಕಿವಿಯ ಮತ್ತು ರಾಟೆಯ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ಹಗ್ಗ. [ಕಡೆ$_3$ + ಮಿಣಿ (< ಮಿಳ್ಳ$_2$)]

ಕಡೆಮುಕ್ಕು (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಸಲ ಹಾಕಿದ ಹಿಡಿಕಾಳು: ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡಿ ಕಡೆಮುಕ್ಕು ಜಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಲು ನಿಲ್ಲಿಸುವಳು (ಕನ್ನಜಾ. ೮೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಮುಕ್ಕು$_2$]

ಕಡೆಮುಗಿಲ್, ಕಡೆಮುಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಮುಗಿಲಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ; ಕ್ಷಿತಿಜ: ಕಡೆಮುಗಿಲ್ವರಮನಿತೊ ಕಣ್ಣಾಲಿ ದೂರಂ (೧೪ವಂ. ೫೬–೫). **ಕಡೆಮುಗಿಲು**: ೨. ಕೊನೆಯ ಕಾಲದ ಮುಗಿಲು; ಪ್ರಳಯ ಮೇಘ: ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ . . . ತೆತ್ತೀಸುಕೋಟಿಗಳ ಹಗಲಗಡಿತಕೆ ಹೊಕ್ಕುದೋ ಕಡೆಮುಗಿಲ ಕಾಹಿನು ದಿವವನೆತ್ತಿಱ ಗಗನಮಣಿ ನಕ್ಷತ್ರ ಚಂದ್ರಮರರಸ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೫೬).
[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಡೆಮುಗಿಲು 'ಕಡೆಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಮುಟ್ಟ (ಅ). ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ; ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವ ವರೆಗೆ: ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನಾಡಿ ನಡೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಶಿವನೊಲಿವುದು ಹುಸಿ (ಅವಚಂ. ೨೧೬–೯೬೬); ಕಡೆಮುಟ್ಟ ತಣಿದುದು ಕಟಕ (ಭರಚ. ೪೦–೧೬); ಬಡತನ ಒಡೆತನ ಕಡೆತನಕುಳಿವಾವೇನ ಎದೆಹಿಂಗ್ದು ಕಡೆಮುಟ್ಟ (ಗಂ. ೧೦೩–೧೪).
[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಟ್ಟ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕಡೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಪಾರಾಗು: ಎನಗಳವಡೆಯಿನ್ನಾ ಕಥನಮೆಂದ್ದು ಮದನಪತಾಕೆಗೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಚಿತ್ರಲತೆ ಪೇಳ್ವಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೪); ಜೀವನದ ಆಳದಲ್ಲಡಗಿದಾನಂದವನು ನಾನೊಮ್ಮೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ನೋಡಲಿಹುದು (ನೆಲಮು. ೯೨).
[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಮೂಲೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮೂಲೆ: ಗುಡಿಯ ಬೋದಿಗೆ ಕಲ್ಲು ನಡುರಂಗ ತಾ ಕಲ್ಲು ಕಡೆಮೂಲೆ ಸೆಜಗು ತಾ ಕಲ್ಲು ವರವನು ಕೊಡುವಾತ ಬೇಱ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಮೂಲೆ]

ಕಡೆಯ$_1$ 'ಕಡೆ$_4$' ನೋ.

ಕಡೆಯ$_2$, ಕಡೆ$_5$, ಖಡಿಯ, ಖಡೆ, ಖಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕಡಗ; ಕಾಲ ಬಳೆ; ನೂಪುರ: "ಸಿಂಜಿನಿ ಹಂಸಕಂ ಕಡೆಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦); ದಿಂಕದಿಂ ಮೆಱೆವ ಕಡೆಯುವನು ತುಱುಬಿನೊಳಕ್ಕು ಧೋಂಕೆಂಬ ಅಳಿಗಳಂ ಕಾಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಂದು . . . ಮರುಳ್ಗೊಂಡಳೊಬ್ಬಳು (ಹಚಕಾ. ೪–೪೮); ಝುಣಝುಣರೆಂಬ ಕಾಲಕಡೆಯದ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೮೯); ಕಾಲ ಕಡೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಪೆ]ದ ಪೆಂಡೆಯಂಗಳ (ಬಸಪು. ೬೧–೨೬); ಮುಸುಕಿನ ಮೌಳಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದನು ಕಡೆಯವ ತಿರುಗಿ ಕಿಱುದೊಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೧೨); ಚರಣದಲುಲಿವ ಕಡೆಯದ ಮೂಲಕುಮಿ ಮಾಡೆನಗೆ ಮಂಗಳವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧–೬).

ಕಡೆ$_5$: ೨. ಕೈಯ ಬಳೆ; ಕಂಕಣ; ಕಟಕ: ಆ ಸೇವಕರಿಗೆ ಸುವರ್ಣದ ಕಡೆಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು (ಮಂಜುಕ. ೨೦೯); ಭೃತ್ಯರು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ಕಡೆ ತೋಡೆ, ಶಾಲ್ ಜೋಡಿ ಮೊದಲಾದ ಇನಾಮುಗಳು ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫ ಉಪೋದ್ಘಾತ). **ಕಡಿಯ**: ೧. ಬಿಗಿದುಡಿಗೆ ರತ್ನಾಭರಣ ಝುಂಗಝುಗಿಸೆ ಝಣಝಣರವದ ರಭಸದ ಕಡಿಯ ತತಿ ಮೆರೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೧೫). **ಕಡೆ**: ೨. ಉಂಗುರುದುಗೂಣ ಕಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುವೊತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರತಿ. ೧೧೬); ದಂಡಿನ ಸರದಾರರು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ದೊರೆಯು ಅವರಿಗೆ ಭಾರಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ, ಕಡೆ ತೋಡ ಶಾಲು ಮೊದಲಾದ ಖಿಲ್ಲತ್ತನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಡಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೯೫). **ಕಡೆಯ**: ೧. ಭುಜಕಂಠ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಚರಣದ ಕಡೆಯದಲಿ ರಂಜಿಸಿದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೬); ಬಿರಿದಿನ ಕಡೆಯವೆಸೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯೧–೯೧); ವಜ್ರ ರತ್ನಸ್ಫುರಿತ ಕಡೆಯಗಳಿಕ್ಕಿದನು ಕಾಲ್ಗಳಲಿ ದನುಜೇಂದ್ರ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೯–೨೩). [ಪ್ರಾ. ಕಡಯ, ಕಡಗ < ಸಂ. ಕಟಕ]

ಕಡೆಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡು: ಪಳಿಗುಡಿಗಳನೊಸೆದೆತ್ತುವ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣದೊಳ್ ಕಡೆಯಂಗುಡುವಾ . . . ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣಿ ಮನೆಮನೆ ದಪ್ಪದೆ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೮–೨).

[ಕಡೆಯ$_1$ (< ಕಡೆ$_4$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಡೆಯಾಣಿ, ಕಡಿಯಾಣಿ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ಬಡಿಹಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಸಲುಹು (ಬಸವ. ೨೫೧); ಕಡೆಯಾಣಿಗುಂಟೆ ಒರೆಗಲ್ಲು (ಅವಚಂ. ೨೬೩–೧೨೧೯); ಅಸದಳದಿಂಪು ಕಂಪು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆಸೆವುದು (ಜಗವಿ. ೧೬–೮೨); ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ಘಟ್ಟಿಯಿಂ ಕಡೆದರೊ ಬಾಲಭಾನುಕರದಿಂ ಕರುವಿಟ್ಟರೊ (ಅನಂಪು. ೬–೧೯); ಒರೆಗಲ್ಲೊಳು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಚಿನ್ನವನೊರೆದ ರೇಖೆಯು ತೆಜನಾಗಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೬೮); ಅಡಗಿರ್ದ ಬಣ್ಣವಾ ಕೀಳು ಚಿನ್ನಕೆ ಪೊಜಮಡಲದು ಕಡೆಯಾಣಿಯಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೬೮–೨೭). **ಕಡಿಯಾಣಿ**: ಕಂಗೊಳಿಸುತಾ ಸುಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನೆ ಕಡಿಯಾಣ ಚಿನ್ನದಂತೆ (ಪರಶು. ೩–೪೫). 'ನೇರಾಣಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ? / ತೆಲು. ಕಡಾನಿ]

ಕಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸು; ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕು: ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೊಡರ್ದುಣ್ಮುವ ಬೆಳಗು ಪೊಳೆವ ದುಗುಲದ ಪಸೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮–೧೬); ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಬೆಳ್ಪು (ಜಗವಿ ೧೦–೯೪); ಕತ್ತುರಿಯ ಕೆಸಜಿನಲಿ ಸಾರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನಲಿ ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೭); ಗುಡಿಗಟ್ಟುವ ಕಡೆಯಿಕ್ಕುವ ಸೊಡರ್ವೆಳಗುವ ತೋರಣಂದಗುಳ್ಕುವ ಚಳೆಯಂಗುಡುವ (ರಸರ. ೪–೧೮೭). [ಕಡೆ$_4$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಮಥಿಸು: ಕಡೆಯಿಸಿದಂ ಸುರರಿನಸುರರಿಂ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ (ಶಮುದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಮೂರ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕಡೆದು ರೂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆತ್ತಿಸು: ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ದೂಷನೆ ಕರುವಿಡಿಸುವ ಕಡೆಯಿಸುವ ಕಂಡರಿಸುವ ಬೆಸನೆ ಬಸಮಾಗಿ (ಅರ್ಥಸೇ. ೨–೫೪ವ); ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು) ಕಡೆಯಿಸಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಸಮಾರೋ. ೧೪೮).

[ಕಡೆ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಯುಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ತುಂಡು; ಕಡೆಯ ಭಾಗ: ಬಡಿವಲ್ಲಿ ನಿಡಿಯ ಪುಳ್ಳಿಯ ಕಡೆಯುಡಿ ಸಿಜಿಲ್ದಿಂದು ಪಾಜಿ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊರಲಂ ನಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೨೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಉಡಿ$_6$]

ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣಿಸು; ಪಾರುಗಾಣಿಸು; ಮುಗಿಸು: ಚರಮದೊಳ್ ಪರಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಮುಂ[ಮಂ] ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ವ); ಇದೇಕೆ ತಡೆದಿರೆನೆ ಪೀಠಮರ್ದಕಳ ನುಜ್ಜುಗಿಸಿದ ಕಜ್ಜಮಂ ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸಲೆಂಬುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೬೦ವ). [ಕಡೆಯೆಯ್ದು + – ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಯೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಪಾರುಗಾಣು; ಮುಗಿ: ಇರ್ವರುಂ ಪೂರ್ಣ್ದಲಂಬಿನೊಳುಂಡರ್ ಕಡೆಯೆಯ್ದೆ ಷೋಡಶ ನದೀನಾಥೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೬೬); ಕಡೆಯೆಯ್ದತ್ತೆನಗಿಂದು ರಾಜ್ಯವಿಭವಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೫೪); ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರದ ಕಡೆಯಂ ಕಡೆಯೆಯ್ದೆ ಕಟ್ಟೆ ತಡೆಮಾಟ್ಪ ಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೮೧).

[ಕಡೆ$_3$ + ಎಯ್ದು]

ಕಡೆಯೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಒದೆ; ದೂರಕ್ಕೆ ಒದೆ: ಕಾಲಪಾಶವ ಕಡೆಯೊದೆವಡಾರಾಧಿಸುವುದವಿರತ ಮಹೀಸುರರ (ನಿಭಾಗ. ೩–೩–೧೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಒದೆ$_1$]

ಕಡೆವಗಲ್ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಕಡೆಯ ಭಾಗ; ಬೈಗು; ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಕಾಲ: "ಕಡೆವಗಲೆನಲ್ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಕಡೆವಗಲೊಳ್ ನಿಜಾಂಗಮತಿರಕ್ತದೊಳೊಪ್ಪಿರೆ . . . ಇನನೆಯ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ದಶಕು. ೨–೩೯); ವೃಷಭಯೋಗಿಗೆ ಘಾತಿಕರ್ಮವಾ ಕಡೆವಗಲೊಳು ಕೆಟ್ಟುದೊಡನೆ (ಭರಚ. ೬೮–೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಪಗಲ್]

ಕಡೆವಡು, ಕಡೆಪಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರು: ಕಡೆವಟ್ಟ ಬಿಣ್ಪಿನೊಳ್ ಬರೆ ಲಘುವೊಂದೆ ಪಿಂತೆ ಲಘು ಮುಂತೆ ಸಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳಾಗು; ನಿಷ್ಫಲವಾಗು: ರಕ್ಕಸನಂಬುಗಳ್ ಕಡೆವಟ್ಟು ಕೆಡೆದುವು (ಮೋಹತ. ೩೫–೩೭). **ಕಡೆಪಡು$_1$**: ೧. ಜಿನಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಡೆಪಟ್ಟನು ಮೆಣಿಸೆಡಜಡಿಸಿದಲ್ಲಿಯುಂ ತಿರಿದಪನೇ (ಸಮಪ. ೬–೧೩); ೨. ಕರಂ ಕೆಟ್ಟೋಡೆದ ಸರದವಂ ಕಡೆಪಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಬಗೆಗೆಟ್ಟು] ಮನಂಗೆಟ್ಟು ನಾಡುನಾಡಂ ತಿರಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦); ನೆಗಬ್ದಳಕಾನಗರೀಶಂ ಬರ್ಕುಮೆ ತನ್ನಗರದಿ ಕಡೆಪಟ್ಟ ಪರದರೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೦೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಕಡೆವರೆಯ (ನಾ). ಹರೆಯ ಕೊನೆಗೊಂಡ ವಯಸ್ಸು: ಒರೆದಳ್ ಪದರಿಂದಂ ಕಡೆವರೆಯದ ಬರ್ದೋದವಿದ ಕಾಮಿನಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೩೯).

[ಕಡೆ$_3$ + ಪರೆಯ (< ಪರಯ)]

ಕಡೆವಲಿ (ನಾ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಲಂಕಾರ: ಶೋಧಿಸಿದ ಕಾರಜೆಯ ಕಡೆವಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡವಲಿ, ಕಡವರಿ, ಕಡಿವಲಿ]ಗೈದ ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳ ಪಡಿಸಣಗೈದ ಧೂಪದ ಧೂಮಪವನನಲೆಸೆದುದಾ ನಗರ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೧೩).

[ಕಡೆ$_4$ + ಬಲಿ$_5$]

ಕಡೆವಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಹಲ್ಲು; ದವಡೆ ಹಲ್ಲು: ಕಡೆವಲ್ಲುಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕುಂ ಪಡೆಗುಂ ತಾಂ ಪಾರಿಕ್ಷ್ಮೆಂಬಾ ಪೆಸರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೮).

[ಕಡೆ$_3$ + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಡೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೀಳು ಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಅಲ್ಪಾಶ್ರಯಂ ಕಿಜುದೋಟಂ ಕಡೆವಳ್ಳಿ ಬೀಳುಮನೆ ಮುಂಗೆಯ್ಯಾರ್ಭಟಂ . . . ಬಜಿಗೈಯಂ ಸುಜಿದಂತೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬). [ಕಡೆ$_3$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಡೆವಾಯ್$_1$, ಕಡೆಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ದಾಟು; ಪಾರಾಗು: ಪಿಡಿಯಲೊಡರ್ಚೆ ತಡೆದು ತೊಡಂಕೆ ತುಡುಂಕಿದ ಗೋವನಂ ಕೊಡಪಿ ಕೆಡಪಿ ಕಡೆವಾಯ್ದು ನಡುವೀದಿಗೆ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಪರಿತಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). **ಕಡೆಹಾಯು**: ಕರ್ಮದ ಕಡಲಿಂದ ಕಡೆಹಾಯುವರು (ಪುರಂದ. ೧–೧೯೫–೩); ನಿನ್ನ ಸೊಮ್ಮು ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಡೆಹಾಯುವ ಕ್ಷಣವ ತಾ ಬೇಗ ಪ್ರಭುವೇ (ಅಂತರಾ. ೨).
[ಕಡೆ$_3$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಕಡೆವಾಯ್$_2$, ಕಡವಾಯ್, ಕಡೆವಾಯಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಕಡೆ, —ತುದಿ; ಕಟಬಾಯಿ: "ಸೃಕ್ವವೆಂಬುದು ಕಡೆವಾಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೩೬); ಕಡೆವಾಯ ಲೋಳೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಜ್ಜಪಸಿ ಯಜ್ಜಗಜುಂಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧); ಹಸ್ತಾಗ್ರಮಂ ಕಡೆವಾಯೊಳ್ ಸೆಱೆಯಿಟ್ಟು . . . ಇರ್ದುದೊಂದತಿ ಮದೇಭಂ (ಗಿರಿಜಾ. ೯–೨೯); ಚಾರಿವರಿದು ಚಂದ್ರಸುರಧೇನು ಕೂರ್ತು ಚಕೋರವತ್ಸಗೆ ಮೊಲೆಗುಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡೆವಾಯೊಳಿೞಿವ ತಣ್ಪಾಲೆನೆ ಸೋರಿತು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೆಳೆಗೆ (ವೀರಭದ್ರ. ೧೬–೫೫). **ಕಡವಾಯ್**: ಕಡವಾಯಂ ಬಿರ್ಚಿ ಬೆನ್ನಂ ಕುಸಿದು ನೆಗಪಿ ವಾಳಾಗ್ರಮಂ (ಅನಂತಪು. ೧೨–೬೨). **ಕಡೆವಾಯಿ**: "ತುಟಿಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು ಶ್ರಕ್ಷಣಿಯೆನಿಸುಗು ಕಡೆವಾಯಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೨೨). 'ಕಟವಾಯ್' ಪರಾ.
[ಕಡೆ$_3$ + ಬಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಡೈವಾಯ್; ಮಲ. ಕಡವಾಯಿ]

ಕಡೆವಾಯಿ 'ಕಡೆವಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಡೆವೀಡು (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಬೀಡು, —ಬಿಡಾರ: ಅಳು ನೆರೆದಿರೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಮೂಲೆ ನೆಱೆಯದು ಮುನ್ನವೀಗಳು ಪಾಳೆಯದ ಕಡೆವೀಡಿಗೈದದು ಶಿವಶಿವಾ (ಕುಮಾ್ಯ. ೨–೩); ಬೀಡುವೆನು ಹರಿದರುಶನವ ಕಡೆವೀಡಿನೊಳಗೆನ್ನಂತ್ಯಕಾಲಕೆ (ಸಂಭವ. ೧೯–೧೨); ಈಗಳ್ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್ ಇರ್ಪ ಕಡೆವೀಡೆಯ್ದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧–೭).
[ಕಡೆ$_3$ + ಬೀಡು$_2$]

ಕಡೆವುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು; ಕೊನೆಯ ಮಗುವಾಗು: ಅನವದ್ಯಚರಿತನೆಂದಱಿದನಿಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ ಹನುಮಂಗಸ್ಮಜ್ಜನಕಂ ದಧಿಮುಖ ನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರಗಮನಂ (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೧೧–೬೨).
[ಕಡೆ$_3$ + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆವೆಳಗು (ನಾ). (ರಾತ್ರಿಯ)ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೆಳಕು; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಬೆಳಕು: ಕಳದರಿಬ್ಬರು ಕತ್ತಲೆಯ ಕಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವೆಳಗಿನಲಿ ಕಾಮಾತುರದ ಕಳವಳಿಗನಾ ಮಾರೀಚಗೆಂದನು ಮಧುರ ವಚನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೧೨). 'ಕಡೆವಗಲ್' ಪರಾ.
[ಕಡೆ$_3$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಡೆವೊನ್ (ನಾ). ಮೆರುಗಿಟ್ಟ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಪತಿಯ ನಿಡಿಯ ಕಯ್ಪಾವರೆಗಾದನ್ನೀಡಿದಳಾ ಶಚಿ ಕಡೆವೊನ್ನೆಸಕಮನಿಳಿಸಿ ಮಿಸುಪ ಜಿನ ಬಾಳಕನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೯–೬೩).
[ಕಡೆ$_6$ + ಪೊನ್]

ಕಡೆವೊಳಲು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಸೀಮೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಊರು: ಸುವಸ್ತು ವಾಹನವ ಸಡಗರದಿ ತೆಗೆಕೊಂಡು ವಹಿಲದಿ ಮಡದಿರಿಗಿವರ ಮೇಳುಕೂಟದ ಕಡೆವೊಳಲ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದು ದೂದಟ್ಟಿದನು ಪುರವರಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೫೦).
[ಕಡೆ$_3$ + ಪೊಳಲು (< ಪೊಟಲ್)]

ಕಡೆಸರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆ ಸರಿ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಓರೆಯಾಗು: ಕಣ್ಪೊಲಂದಪ್ಪಿ ಕಡೆಸರಿದು ತನ್ನನಜಿಸಿ ತೊಳಲ್ವ ಕಾದಲನಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯಿಂ ಕಾಡಲೆಳಸಿ (ಶಬಶಂ. ೩–೩೫ ವ).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸರಿ$_1$]

ಕಡೆಸಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ದಡಸೇರು; ನೆರವೇರು: ಈ ನೆಲನಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಪೋಪಂತು ಮಾಱಿಪ್ಪೆನೆಂದು ಸಮಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರ್ದಂ ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ ಅದು ಕಡೆಸಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೆ ಭಯಸ್ಥನಾಗಿ ಬಂದು ನಿಮಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೯–೧).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಲ್$_1$]

ಕಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಸರಿ: ಕಡೆದತ್ತಿದೆನ್ನಯ ಬಾಣದಿಂ ಕಡೆಸಾರ್ ಬಿಡೆಂದವನನೀಶ್ವರನೆಂದು ಬಲ್ಲನೆ ಪಾರ್ಥನೊತ್ತಿ ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೯–೨೬); ಹವ್ವನೆ ಹಾರಿಯದ ಬಿಸುಟು ಕಡೆಸಾರ್ದು ಪೋಜಮುಟ್ಟು ಬಂದು (ನವಮೋ. ೯–೩೩).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಾರ್$_1$]

ಕಡೆಸಾರಿಗೆ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ನುಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಜರೆತರೆಯದಗಿದವು ಜಾಣನಲಿ ಸತ್ಯವ ನಡೆಸಿದಿರಿ ಕಡೆಸಾರಿಗೆಯಲುನ್ನತಿಯ ಕೆಡಿಸದಿರಿ (ಕುಮಾ್ಯ. ೧೫–೨೯).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಾರಿಗೆ]

ಕಡೆಸಾಲ್ (ನಾ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಕರ್ಪುರದ ಪರಿಪರಿಯ ಕಡೆಸಾಲ ಪರಿವಿಸ್ತರದ ಧೂಪದ ಧೂಮಗಂಧೋತ್ಕರ ಸಮುದ್ರದೊಳದ್ದನೊಲ್ಲದೆ ಪಥವ ಪವಮಾನ (ತೊರರಾ. ೧–೧೩–೫).
[ಕಡೆ$_4$ + ಸಾಲ್$_2$]

ಕಡೆಸಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರು; (ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡೆಸಿಡಿದೊಂದೆ ಭೂಜವಟ ಕಾನನಮೊಪ್ಪುವ ವೇಣುಕುಂಜವೆಂಬೆಡೆಗಳೊಳಿರ್ದ ಪಾವು ಕೊಳಲಪ್ಪುದಸಾಧ್ಯಂ (ಖವುದ. ೩–೪೧).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಡಿ$_1$]

ಕಡೆಸಿಡಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆ ಚಿಮ್ಮು; ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಹೋಮದ ಕುಂಡದಿಂ ಕಡೆಸಿಡಿಲ್ದು ಪೊದಳ್ದಿರೆ ಕಂಡು ಕೆಂಡಮಂ ಕಾಮಿಸಿ ಗೇರ ಪಣ್ಣೆನುತೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪೊರ್ದಿ ತುಡುಂಕೆ ಕೈ ಸುಡಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೨೮).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಡಿಲ್$_1$]

ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಲೆಕೆಳಗುಮಾಡು (?): ಬಿಡುವುರಿಯೆಜ್ಜೆ ಸೂಸುವ ಕನಲ್ಕಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂದಿಡುವಱಿ ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳಿ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಚುವೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡೆಸಿರ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆಱೆ]ಗೆಯ್ದು ನೂಂಕು ದಳಿಯುಳ್ಕುವ ಬಲ್ದಸಿ ಭೀತಿಯಿಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸೆ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಿಳದೋಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೦೫; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೫೫ ನೋ); "ತಲೆಯನ್ನೊಡೆದು ಬಿಡು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೩).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿರ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡೆಸಿಲ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು; ಕಡೆಗೆ ಉಳಿ: ಒಡನಾಡಿಗಳೆಲ್ಲರ ಸಂಗಡಮಿರದೀ ಪೊಳ್ತೆ ಪಸಿವಿನುರವಣೆಯಿಂ ಬೆಂದೊಡಲಂ ಪೊರೆಯಲ್ ಪೋದೆಂ ಕಡೆಸಿಲ್ಕಿದೆನದಱಿನಿಂತು ಪಳಯಿಪೆಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯–೪೪).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಲ್ಕು$_1$]

ಕಡೆಸಿಲ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಉಳಿಕೆ; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದದ್ದು: ವರ್ಷಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಕಡೆಸಿಲ್ಕೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಲ್ಕು$_4$]

ಕಡೆಸೆಱಂಗು, ಕಡೆಸೆಱಗು (ನಾ). ೧. ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ, —ಅಂಚು: ಮೃಡನ ಹೊಜಗೊಮ್ಮಾಜು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಱಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾತಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಬಸವಪು. ೫೩–೪೯). **ಕಡೆಸೆಱಗು**: ೧. ನಿತ್ಯದ ಕಡೆಸೆಱಗಿನ ಸೋಂಕಂ ಕುಡೆ ರೋಮಜನಾದಂ (ಬಸರ. ೮–೧೩೬). ೨. ಕೊನೆ; ತುದಿ: ತುಱುಗೆವೆಯ ನಿಡುಗಂಗಳಿನ ಕಡೆಸೆಱಗ ನಮುರಿಸುತೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಮಱುಕ ಮಿಗೆ ಕಾಣಸುತ ಬಂದಳು ರಾಮುನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮); ಕಂಗಳ ಕಡೆಸೆಱಗು ಕೆಂಪಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೪೭).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸೆಱಂಗು]

ಕಡೆಸೆಱಗು 'ಕಡೆಸೆಱಂಗು' ನೋ.

ಕಡೆಹ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡೆಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೀಮೆಯನ್ನು ಮೀರು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರು: ಕಡೆಹರಿದು ಹಾರುವುದು ಅಡಿಯ ಮೇಲೆಸಸುವುದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೪೧). [ಕಡೆ$_3$ + ಹರ್$_3$ (< ಪರ್$_3$)]

ಕಡೆಹಾಯಿಸು, ಕಡೆಹಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟಿಸು; ತೀರ್ಗಡೆಮಾಡು: ಅಯ್ಯ ನಾನು ಬಂದ ಭವಾಂತರದಲ್ಲಿ ನೀವು ಕಡೆಹಾಯಿಸಿದಿರೆಂಬುದ ನಱಿಯೆ(ಲಿಂಗವ.೮-೩೦); ಒಡೆಯನಾಜ್ಞೆಯಿಂದಲಿರ್ಪನೆನು ಕಡೆಹಾಯಿಸು ಹುಲಿರಾಯನೆ (ಗೋಹಾಡು. ೬೨). ೨. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳನೆಲ್ಲ ಕಡೆಹಾಯಿಸುವ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೬-೨); **ಕಡೆಹಾಸು** ೩. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು; ಪೂರ್ತಿಮಾಡು: ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹರಿದಡೆ ಅದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದು ಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದಱ ಹಿಂದೊಂದಱೆಯಿತ್ತು ಆ ಅಚ್ಚು (ಮೋಳಿಗಮಾ. ೫೫-೨೨೮). [ಕಡೆಹಾಯು (< ಕಡೆವಾಯ್$_1$) + -ಇಸು$_2$]

ಕಡೆಹಾಯು 'ಕಡೆವಾಯ್$_1$' ನೋ.

ಕಡೆಹಾಸು 'ಕಡೆಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಡೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು; ಕಿರಿಯ ಮಗು (ಶ). [ಕಡೆ$_3$ + ಹುಟ್ಟು$_2$ (< ಪುಟ್ಟು$_1$)]

ಕಡೆಹೊಲ್ಲದು (ಗು). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಡುಕನ್ನುಳ್ಳ, —ಕೆಟ್ಟದಾದ: ಕೊಡನ ಅಂಥಕ ಪೊತ್ತು ನಡೆವಂತೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಡೆಹೊಲ್ಲದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಲ್ಲಿ ಎ]ಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೫-೧). [ಕಡೆ$_3$ + ಹೊಲ್ಲದು (< ಪೊಲ್ಲದು)]

ಕಡೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ದಡಸೇರು: ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ದೇವರಿಗೆ ಮರುಳುಶಂಕರದೇವರ ನಿಲವು ಕಡೆಹೋಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊಂಗಿ] ತೋಱುತ್ತಿರಲು . . . ಸ್ತೋತ್ರಂಗಳಂ ಸಾಕೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೧೬-೨೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕಡ್ಡ$_1$, ಕಡ್ಡು, ಖಡ್ಡ$_1$, ಖಡ್ಡು (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ: "ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡ]ಮೆನಲ್ ದಿಟ್ಟತನಂ" (ಚತುಸಿ. II, ೩೮); ಕಡ್ಡದಿಂ ಕಾಳ್ಕೆಯ ಬಡಿದಾಡುತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೫೦-೬೪). ೨. "ಮತ್ಸರ; ದ್ವೇಷ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಅವರಿರ್ವರ್ಗಮೊರ್ವ ರೊರ್ವರೊಳ್ ಮೂಗುದುಱಿಸಲಾಗದ ಕಡ್ಡಮವರ್ಗೆಂತುಮೊಡಂ ಬಡಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೩ ವ). ೩. ಕೋಪ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರಿಯೆದ್ದರಿಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕದಾ. ೮-೪). **ಕಡ್ಡು**: ೧. ಕಡ್ಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡು] ಮನದ ಕಲಿತನದ ರೋಷಗಳಿಂದ ಪೊಡ್ಡೊಡ ಸಿದ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೧೧೩). **ಖಡ್ಡ$_1$**: ೧. "ಖಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡ]ಮೆನಲ್ ದಿಟ್ಟತನಂ" (ಚತುಸಿ. II, ೩೮). **ಖಡ್ಡು**: ೧. 'ಖಡ್ಡಳಿ' ಪರಾ. [?. / ಸಂ. ಕಡ್ಡ್ = ಬಿರುಸಾಗು, ಕಠೋರವಾಗು]

ಕಡ್ಡ$_2$, ಖಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ದ್ವೇಷಿ; ವೈರಿ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳ ನೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ ಮುಳಿದು ಬಂದೊಂ ಮೂಗುದುಱಿಸಲಾಱದ ಕಡ್ಡನೆಂದಾ ತೇಜನಂ ಪೇೞ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೮). ೨. ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ: ಆತಂ ಕಿಱುಕುಳನುಂ ಕಡ್ಡನುಮಾಗ ಲಾಗ ಧೈರ್ಯವಂತನಪ್ಪುದು (ಬಂಶರಿ. ೬-೧೪). **ಖಡ್ಡ$_2$**: ೨. ಗೊಡ್ಡು ಕೋಡಿನಲಿಱಿದು ನೆಗಹಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯಂತಿದನೆತ್ತಿ ಛಳುತಿಯ ಖಡ್ಡನೈತರೆ ಕಂಡು ಹೋಗದಿರೆಂದು ಮಾರ್ಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೫೮).

ಕಡ್ಡಮಾಡು = ಮೂರ್ಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಪೆಚ್ಚುಗೊಳಿಸು: ಅಱಿಯದಂತೆ ಕಡ್ಡಮಾಳ್ಪುದು ಪ್ರತಿಕೂಲವೆರಸಿ ಗರ್ವದಿ ಮಾಡುವುದು (ದ್ವಾದಶಾ. ೫೨-೧೩೩). **ಕಡ್ಡಾಗು** = ದಡ್ಡನಾಗು; ಪೆಚ್ಚಾಗು (ಶ). [?. / ಸಂ. ಕಡ = ಮೂರ್ಖ]

ಕಡ್ಡ$_3$ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದಾದ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ. 'ಕಡ್ಡವಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಷ್ಟ]

ಕಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಗೆರೆಯಂತಿರುವ ಅಂಚು; ಕಡ್ಡಿಅಂಚು: ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಡ್ಡಂಚಿನ ಪಂಚೆಯನ್ನು ತಂದೆ (ಋಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಅಂಚು$_2$]

ಕಡ್ಡಗೊಂಟಣೆ (ನಾ). ದಿಟ್ಟಳಾದ ಕುಂಟಣೆ; ತಲೆಹಿಡುಕಿ: ಕಡ್ಡಗೊಂಟಣಿ ಕಿಡಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿದಂತಾಗೆ ಚೌಕಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಬಂದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೯ ವ). [ಕಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಂಟಣಿ]

ಕಡ್ಡಣ, ಕಡಣ, ಕಡ್ಡಣಿ (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು; ಜಡೆಗಟ್ಟು: "ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ದ್ದ]ಣನೆಂದು ಜಡೆಗಟ್ಟು" (ಶಶಸಾ. ೨೨-೪೪೮); "ಮುದವಟ್ಟಗೆಯೆ ಕಡ್ಡಣಂ ಎನೆ ತಾನೆ ಜಡೆಗಟ್ಟು" (ಶಬ್ದಸ್ಮೃ. ೩೨); ಮುಡಿಜಡೆಯನ ಕಡ್ಡಣಮಂ ಚೊಕ್ಕಳಂ ತುಱುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೮). **ಕಡಣ**: "ಜಡೆಗಟ್ಟದು ಕಡಣಂ" (ಕವಿಶಂ. ೧೮೪). **ಕಡ್ಡಣಿ**: ಕಡಿತಲೆ ಕೆಯ್ಯ ನೇವಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿಕ್ಕಸಿಧೇನು ಮುಂಡೆಯೊಳ್ಕಡು ಮುರಿದೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಿದ ಕಣ್ಣದಣಿ [ಕಡ್ಡಣಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಣಿ] ನೇಣರೆ ದೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸಂ ಕುಡಿನಿಮಿರ್ದಿರ್ಪ ಮಿಸೆ . . . ಇಂತು ನಡೆದರ್ ನಲವಿಂ ಪತಿಗಂಗರಕ್ಷಕರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೮೮). [?]

ಕಡ್ಡಣಿ 'ಕಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಕಡ್ಡಣಿಗೆ, ಖಡ್ಡಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜಡೆ; ಹೆಣಿಗೆ: ಕೆದಱಿದ ತಲೆ ಯನಡಸಿ ಸುತ್ತಿದ ಮುಪ್ಪುರಿಯ ಬಾರಿಕಡ್ಡಣಿಗೆಯ (ಹಚಶಾ. ೧೧-೧೬). ೨. ಹೆಣೆದ ಚಾವಟಿ; ಬಾರುಕೋಲು: ಮಹಾಕಾಲನ ಕೋಣನ ಕೋಡಿನ ಹೊಸ ಬಡಿಗೆಗಳ ಕುಳಿಕನ ಕಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಶಶಿರವಿಗಳ ತಾಳಂಗಳ (ವೀರೇಚ. ೨-೨೧); ಆ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ಬಾರಿಕಡ್ಡಣಿಗೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಛಳೀರನೆ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ಹೊಸಮೇ. ೩೦೬). **ಖಡ್ಡಣಿಗೆ**: ೧. ತಲೆಯ ಖಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಸುರಂಗದ ಪಳಿಯ ಸೀರೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೦). ೩. (?): ಸಮತೆಯೆ ಖಡ್ಡಣಿಗೆಯೆಂದೆಂಬ ಸಮತ ಪಾತ್ರೆಯ ನಿಕ್ಕಿ ಸದ್ಭಾವನೆಂದೆಂಬ ನವ್ಯನೈವೇದ್ಯಮಂ ಬಡಿಸಿ (ವಾಯಿರ. ೧೩೬-೨೬). [ಕಡ್ಡಣ + -ಗೆ$_1$]

ಕಡ್ಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸು" (ತೊರರಾ. ಕೋಶ): ಅಣಿದನೆಡದಲಿ ಬಲದಲಾತಗಳಣೆದ ಖಡ್ಗವ ಖಡ್ಗದಲಿ ಕಡ್ಡಣಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡಣಿಸಿ, ದಟ್ಟಣಿಸಿ, ಕಡೆಗಣಿಸಿ, ಕಣಕರಿಸಿ] ಕೈ ಮೈ ಲುಳಿಯಲಿಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬನುರ ವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೧-೨೧). [? + -ಇಸು$_1$]

ಕಡ್ಡತನ, ಖಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ. ೨. ದಡ್ಡತನ; ಮೂರ್ಖತನ: ತನುಜ ಕದನದ ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ಟ]ತನ ಬೇಡೆನಗಿ ದುಪಕಾರವು ವೃಥಾ ಕುರುವನಕೆ ವಹ್ನಿಯ ಬಿತ್ತಬೇಡಕಟೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೧). **ಖಡ್ಡತನ**: ೨. ಗುಡ್ಡರೆಲ್ಲರು ಗುರುವ ನಾವನು ಖಡ್ಡತನದಲಿ ಜಱಿವನೆನುತವರಡ್ಡಹಾಯ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬); ಖಡ್ಡತನವನು ಬಿಸುಟು ಬಾಹ್ಯದಲಡ್ಡವಿಸಿ ಕಱುಮನಗೇಗೆ ಬ್ಬಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಬಲಕೇಶವರು ದಿವ್ಯಾಕೃತೀಕ್ಷಣದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೮). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ದರ್ಪ: ರಾಯನ ನಾರಿಯರ ವಿವಿಧಾಭರಣ ಸಿಂಗಾರವೊಡ್ಡಿತು ಕೊಂಡು ಮುಳುಗಿತು ಖಡ್ಡತನ ನೃಪನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯); ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೀ ಕಡುಖಡ್ಡತನವಿರಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೩). [ಕಡ್ಡ$_2$ + -ತನ]

ಕದ್ದಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಕಾಡು: ಬೆಸವರಿಗೆಯ್ದು ಬೇಸರಿಸು ವಿತ್ತುದನೆತ್ತುನ ಮೇಗುದೋರ್ಪ ಕಂಟಿಸುವ ಕನಲ್ದ ಕದ್ದಯಿಸು ವೇಱಾದನಂ ತಿಳಿಪಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೩). [ಕದ್ದ₂ + -ಇಸು₁]

ಕದ್ದವಣೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವುದು; ಬರಸೆಳೆಯುವುದು; ಸೆಳೆತ: ಅಳೆಯ ಮುದ್ದುವೆರಸಿದ ತೊದಲ್ನುಡಿಗಂ . . . ಪುರುಡುವೆರಸಿದ ಕೊಂಕಿಂಗಂ ಕದ್ದವಣೆ (?) [ಕದ್ದವಣೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದವಣೆ]ವೆರಸಿದ ಸೋಕಿಂಗಂ ಗಾಡಿವೆರಸಿದ ಹಾವಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ); ಎಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ ಮೆಱೆಯಿಸುವಂತೋರೊರ್ವರನೊಡಲೊಳಡಸಿಕೊಳಲ್ ಕಡಂಗಿಸುವ ಕದ್ದವಣೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೪೪ ವ). "ಕದ್ದವಣೆ – ರೋಮಾಂಚ ?" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). [← ಪ್ರಾ. ಕಡ್ಢಣ < ಸಂ. ಕರ್ಷಣ]

ಕದ್ದವಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾರ; ಶನಿವಾರ: ಕ್ರೂರದಿನಂಗಳ ಪೆಸರಂ ಮಱೆಯಿಸಿ ಮಂಗಳವಾರಂ ಕದ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ವಡ್ಡ]ವಾರಮೆಂಬಂತೆ ವಲಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೬). ☞ ಇದು 'ವಡ್ಡವಾರ'ದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಕದ್ದ₃ + ವಾರ₃]

ಕಡ್ಡಾಣಿ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಡ್ಡಾಣೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಡ್ಡಾಣೆ ಪೆರ್ಮಾನ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೦–೧; 750); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಡ್ಡಾಣೆ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಸಿಯಕೆಲ್ಲಕೆಸುಮಣ್ಣು ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫–೧; 780). [?]

ಕಡ್ಡಾಯ, ಕಡಾಯ₁, ಖಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ನಿರ್ಬಂಧ: ದುಷ್ಟರಿಗಂಜಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ ಕಡ್ಡಾಯದ ವ್ರತವ (ಏಲೇಶ್ವ. ೨೦); ಕಡ್ಡಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಈ ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲಿನ ಮುಱಿಯೆ ಎನಗೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಾ (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೧); ದೇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ಕಡ್ಡಾಯ ಮಾಡಿ, ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೬೯). ೨. ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸೇವೆ; ಒತ್ತಾಯದ ಕೆಲಸ: ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಸ್ಥಳದ ಹನ್ನವಣಿಗರುಂ ಕಡ್ಡಾಯದ ಕೋಲ್ಕಾಱರುಂ ಪುರಸ್ಸಹರಾಗಿ ನಡಸುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೪೪; 1098); ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣ ಮನೆದೆಱೆ ಮುಂತಾದ ಆಯವೆಲ್ಲಲು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೩೦–೨; 1332); ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಆಳುದೂ ಯಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೫–೧೬; 1401); ಮಗ್ಗ ಮುದ್ರೆ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಹಾರಿಕಾಯ ಬಾಳುಕ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೫; 1419); ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೪೧–೩೨; 1526); ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದು ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆನಿಯೆಂಬಾ (ಭರತ. ೩೮–೧೨೬). **ಕಡಾಯ₁**: ೨. ಅನುಪು ಅಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಉ ದಂಡಾಯವಾರರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೭; 1418); ಕ್ರಯ ಕಡಾಯ ಭಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬–೨೧; 1430); ಚಕ್ರ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ [ಬಿಟ್ಟೆ]ವೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೯–೧೪; 1547). **ಖಡ್ಡಾಯ**: ೨. ಸುಂಕ ಸೋಳಿಗೆ ಖಾಣ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಡ್ಡಾಯ ಕೊಟ್ಟ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೫೨); ಖಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬೇಡಿಗೆ ಬಿರಾಡ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೯–೧೪; 1446). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಾಯ; ತೆಲು. ಕಡ್ಡಾಯ]

ಕಡ್ಡಾಯಗಾರ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು (ಕ). [ಕಡ್ಡಾಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಡ್ಡಿ, ಖಡ್ಡಿ₁ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ದೇಟು; ಸಣ್ಣ ಸಿಗುರು: "ಯೋಗವಾಹ ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಡತ್ವಂ— ಕಾಷ್ಠ – ಕಡ್ಡಿ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಮಹಾ ಶ್ರೀಯಂ ಕೊಳದ ಪುಲ್ಲ ಕಡ್ಡಿಯಂ ತೊಱೆವಂತೆ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾನ್ಮ. ೯–೩೨); ಬೇವಿನ ಕಡ್ಡಿ ಭದ್ರಮುಷ್ಟಿ ದ್ರಾಕ್ಷಂಬೆರಸರೆದು ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಱೆದಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೩೮); ಉಱುವ ಜಯವಧುವೊಕ್ಕತನದಲಿ ಮುಱಿದ ಕಡ್ಡಿಯಿದೆನಲು ಕರದಿಂ ಮುಱಿದು ಬಿಡ್ಡುದು ಚಾಪವು (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೩); ದೂಜಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಮಾಡಬೇಡ ಕೈಯೊಳಿಕೊ ಕಡ್ಡಿ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಿಕೊ ಕಡ್ಡಿ (ಕನಕ. ೨೬–೩೨). ೨. ಬರೆಯುವ ಉಪಕರಣ; ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಕುಂಚ: ಹಲವು ಬಹುರೂಪ ಬರೆವ ಕರದ ಕಡ್ಡಿಯ ಬೋನದಂತೆ ಮನವಱಿದು ಕಣ್ಣು ನೋಡಿ ಕೈಯ ಕಡ್ಡಿಯ ಹಿಡಿದು ಲಕ್ಷಿಸುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೭). ೩. ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಕಂಡಿಕೆ; ಕದಿರು: ಕಡ್ಡಿಯ ಸುತ್ತುವ ಕೂಸ ಜಾಟಕ್ಕೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಹಾಸಿನ ಕಡ್ಡಿಯಲೂಳೆಯ ನೆಯ್ವಾತನ ಬುದ್ಧಿಯ ಏನೆಂದಱಿಯದ ಕೂಸು ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೪). ೪. (ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಲು) ತುದಿಗೆ ಮದ್ದು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ; ದೀಪದ ಕಡ್ಡಿ; ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿ: ಒಲೆ ಹಚ್ಚಲು ಒಂದು ಕಡ್ಡಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). 'ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ೫. (ಅಲಂ) ಒಣಕಲು; ಬಡಕಲು: ಅವನು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದೆ ಕಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೬. (ಅಲಂ) ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು: ಸಗ್ಗದ ರಾಜಪದವಿಯಂ ಕಡ್ಡಿಗುಂ ಕಡೆಯಾಗಿಯೆಣಿಸುವರು (ಅರ್ಜಾವ. ೨೮–೮). **ಖಡ್ಡಿ₁**: ೧. ವೀಣೆಯನು ವಿಸ್ತರದಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಧರಿಸಿಯೆ ಕಳೆಯ ಖಡ್ಡಿಗಳ (ಜೀವಂಚ. ೯–೩). ೪. ಬೀಡಿಯ ಖುಷಿ, ಖಡ್ಡಿಯ ಬೋನಸ್ (ಮುಂಗಾಪು. ೫೪). ೬. ಬೊಡ್ಡಿ ಹೋದಪೆ ನೀನದೆಲ್ಲಿಗೆ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಡ್ಡಿಗೆನ್ನನು ಕೊಳ್ಳದೆನುತಿದೆ ಗಡ್ಡವನು ಕೆದಱುತ್ತ ಹಿಡಿದರೆ ಕಾಂತೆ ಬಸವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೫–೧೭).

ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸು = ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆ: ಮುಗ್ಗುವ ಮರರಂ ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ (ಚಬಪು. ೪೨–೨೮). **ಕಡ್ಡಿಗೆಬಗೆ** = (ಅಲಂ) ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ನೋಡು; ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು: ಕರ್ಣಾದ್ಯರನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆಯನೀ ಹೂಹೆಗಳ ಗಣಿಸುವನೆ (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೬೮); ಚತುರೆ ವೀಣಾವಾದ್ಯದಲಿ ಭಾರತಿಯ ಕಡ್ಡಿಗೆಬಗೆಯಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩); ರಾಮಂ ರಾವಣನನೊಂದು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡ್ಡಿಚಿಂತಾಮಣಿಶಕುನ** = ಕಡ್ಡಿಯಿಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಪುಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಕುನ ಹೇಳುವುದು (ಕ). **ಕಡ್ಡಿತುಂಡಾಗಿನುಡಿ** = ಕಡ್ಡಿಮುರಿದಹಾಗೆ ಮಾತಾಡು: ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಕಡ್ಡಿತುಂಡಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೪೨೬). **ಕಡ್ಡಿಮುರಿದಹಾಗೆ ಮಾತಾಡು** = (ಅಲಂ) ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನುಡಿ: ನಾವು ಎಷ್ಟು ಆಸೆಯಿಂದ ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). **ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಕೈಗೆಕೊಡು** = ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳು: ಅವರ ಸಂಬಂಧ ಬೇಡ, ಬೇಡ ಎಂದು ನಾನು ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಕೈಗೆಕೊಟ್ಟೆ (ಮಹಾಗ. ೫). **ಕಡ್ಡಿಮುರಿದುಪೇಳ್, ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳು** = ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳು; ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ನುಡಿ: ಕಡ್ಡಿಮುರಿದುಪೇಳ್ದೆ, ನೀನಲ್ಲಿಗಯ್ದದಿರು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೫–೧); ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು. ನೀನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಪ್ರಾ. ಕಟ್ಠ. / < ಸಂ. ಕಾಷ್ಠ]

ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು 'ಕಡ್ಡುಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಡ್ಡಿಕಸರು (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿ: ದಿನಾಲು ಕಡ್ಡಿಕಸರುಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಕುಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಕಪವು. ೫–೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಕಸರು₂]

ಕಡ್ಡಿಕುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ನೆಡು. ೨. ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯಿಂದ ಮೂಡಿಸು; ಬರೆ: ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿಕುತ್ತುವ ನಾನೇ ಅವಮಾನಕ್ಕೀಡಾಗೆನೇ? (ಕನ್ನನು. I, ೧೩೨). [ಕಡ್ಡಿ + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕಡ್ಡಿಗೀರು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು: ಲಾಟಾನಿಗೆ ಕಡ್ಡಿ ಗೀರುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ಯಾರಿಗಳು ಸಿದ್ದಣ್ಣನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು. ೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಗೀರು$_1$]

ಕಡ್ಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಅಲಂ) ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಎಣಿಸು; ಹುಲ್ಲಿನಷ್ಟಾದರೂ ಬೆಲೆಕೊಡು: ದೇಶಕೋಶದ ಸಿರಿಯ ಗಣಿಸನು ಕಡ್ಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡಿ]ಗೊಳ್ಳನು ಸಕಲ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೬೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡ್ಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು; ತಂಬಾಕು: ಎಲೆಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಕಡ್ಡಿಪುಡಿಗೆ ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿ ತಿಕ್ಕತೊಡಗಿದರು (ಚಿತ್ರಸ. ೧೧೪). ೨. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪುಡಿ; ಹೊಗೆಪುಡಿ: ಅವರು ಅಡಕೆ ಎಲೆ ಜೊತೆಗೆ ಕಡ್ಡಿಪುಡಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಪುಡಿ]

ಕಡ್ಡಿಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಶಕುನಗಳ ಪುಸ್ತಕ. [ಕಡ್ಡಿ + ಪುಸ್ತಕ]

ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಗಳುಳ್ಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬೆಂಕಿಪೊಟ್ಟಣ: ಹುಡುಕಿದರೂ ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆಯಲೊಲ್ಲದು (ಕಮ್ಮಟ. ೪). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಡ್ಡಿಪೊಟ್ಟಣ (ನಾ). = ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಒಂದು ಕಡ್ಡಿಪೊಟ್ಟಣ ಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೊಟ್ಟಣ]

ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ, ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಹೊಸೆದು ಮಾಡುವ ಬತ್ತಿ: ಕರ್ಪುರದಾರತಿ ರತ್ನದೀಪಾರತಿ ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ ಆಪಾರ ಮಹದಾರತಿ (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೬); ಪಂಚಾರತಿ ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ ನೀಲಾಂಜನ ವಲಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೨–೪೩); ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿಮಾಡು ಹೂಬತ್ತಿ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಗೆಜ್ಜೆಬತ್ತಿ' ಪರಾ. **ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ**: ದೀವಿಗೆಯ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೪). [ಕಡ್ಡಿ + ಬತ್ತಿ]

ಕಡ್ಡಿಮಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಅಳೆದ ಪ್ರಮಾಣ: ಬದಸ್ತೂರು ಮಣ್ಣುಕೆಲಸ ಕಡ್ಡಿಮಟ್ಟಾ ವರಹ ವಂದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಕೋಲು ಎಂಬದಾಗಿ ಮೊಕರರ ಮಾಡಿಸಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಮಣ್ಣುಹಾಕಿಸುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಮಟ್ಟ$_2$]

ಕಡ್ಡಿಯರಕಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಶಿವನಾರುಬಳ್ಳಿ, ಕಡ್ಡಿಯರಕಿನಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೪೮–೯೫೪). [?]

ಕಡ್ಡಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಕಡ್ಡಿಯಾಕಾರದ ಅರಗು; ಅರಗಿನ ಶಲಾಕೆ. ೨. ಕಡ್ಡಿಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅರಗು (ಕಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಅರಗು$_3$]

ಕಡ್ಡಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು; ಕಡಗು (?): ಅರಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾವಲು ಕಡ್ಡಿಲು ವೃಕ್ಕಡ ಪ್ಯಾಟೆ ಕಂದುಕ ಮುಂತಾದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೆಳವಂ. ೧೨–೧೨). 'ಕಡಂಗು$_3$' ಪರಾ. [?]

ಕಡ್ಡಿವಲೆ, ಖಡ್ಡಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಕಡ್ಡಿ ವಲೆಗಳ ಪರವುತುಪಸಾಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನಡ್ಡಾಡಿಸುತ್ತೆ (ಪರಶು. ೨೧–೩೦). **ಖಡ್ಡಿವಲೆ**: ಒಡ್ಡಿದರು ದಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆ ಖಡ್ಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡಿ, ಖಡ್ಡ]ವಲೆಯನಗಲಕೆ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೨). [ಕಡ್ಡಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಡ್ಡಿಹಿಡಿ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪೊರಕೆ: 'ಕಡ್ಡಿಹಿಡಿ' ಹಿಡಿದು ಹಳ್ಳ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಬೆಳುವ. ೧೩೦). [ಕಡ್ಡಿ + ಹಿಡಿ$_2$ (< ಹಿಡಿ$_3$)]

ಕಡ್ಡಿಹುಳು (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಡ್ಡಿಹುಳು (Stick insect) ಇದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1257). [ಕಡ್ಡಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಕಡ್ಡು$_1$ 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಕಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಗಡ್ಡ. 'ಕಡ್ಡುವರ್' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಖಡ್ಡ]

ಕಡ್ಡುಪ್ಪು, ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: ರೋಗದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕಂಡಕೂಡಲೇ – ಕರ್ಪೂರ ೧೧ ತೊಲ ಕಡ್ಡುಪ್ಪು ೧ ತೊಲ ಬೆಲ್ಲ ೧ ತೊಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಸೇರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದಾವೃತ್ತಿ ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೨೬). **ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು**: ಸೀಸ, ಬಿಳುಗಾರ, ಸಜ್ಜರಸ, ಯವಕ್ಷಾರ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎಂಟು ಹಲ, ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಲ, ಇವಿಷ್ಟನೂ ಕೂಡಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೦೮). [ಕಡ್ಡಿ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಡ್ಡುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಗಡ್ಡಬರು; ಮುದುಕನಾಗು: ಅಂತು ಪೊಱಮಡುವರಾತಿಕಾಲಾನಲನಂ ಕಂಡು ಕಡ್ಡುವಂದ ದೊಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡುವಂದದೊಡ್ಡ]ರೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೧ ವ). [ಕಡ್ಡು$_2$+ ಬರ್$_1$]

ಕಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಮಂಗಳವಾದವಳು; ಕಷ್ಟವಾದವಳು; ಅನಿಷ್ಟೆ; "ದುಷ್ಟೆ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ವೀರಾಂಗನೆ ಕಡ್ಡೆ ತೋಳ್ಪಿಸುಗೆಯೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿಪಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ನೇರ್ಪಟ್ಟು] ನಿಲ್ವನ್ನಳೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೦); ಕುಟಿಲೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ಕಡ್ಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಟಿಲೆ] ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೧). [ಕಡ್ಡ$_3$ + –ಎ$_2$]

ಕಡ್ಯ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಕಡ್ಯಗಳಿಂದಿವರ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸಾನಂಗ. ೩೯). [← ಮರಾ. ಕಡ್ಯಾ, ಖಡ್ಯಾ. / ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಕಡ್ರಬಡ್ರ, ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು (ಅ). (ಉಕ) ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ: ಎಲ್ಲ ಕಡ್ರಬಡ್ರ ಗೀಚಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಕರಡುಮುರುಡು?]

ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು 'ಕಡ್ರಬಡ್ರ' ನೋ.

ಕಡ್ಲೆಗಂಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಕಡ್ಲೆ$_0$ (< ಕಡಲೆ) + ಗಂಗಾರ$_0$]

ಕಡ್ಲೆನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೨೬–೫೧೦). [ಕಡ್ಲೆ$_0$ (< ಕಡಲೆ) + ನಾರು$_2$]

ಕಡ್ಲೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಡ್ಲೆಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳು ಬೀಜದಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೨–೨೩). [ಕಡ್ಲೆ$_0$ (< ಕಡಲೆ) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಢಾರ 'ಕಡಾರ$_4$' ನೋ.

ಕಣ್, ಕಂ, ಕಣು, ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನೋಡುವ ಅಂಗ; ನೇತ್ರ; ನಯನ; ದೃಷ್ಟಿ: ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂಮಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫); ಬಂದು ದಂದು ಶರದಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ ಬರ್ಪಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೧); ಎನಗಿರ್ವರು ಮೆರಡು ಕಣ್ಗಳನ್ನರೆ ಯುವರಾಜನುಮಂಗರಾಜನುಂ (ಗದಾಯು. ೩–೬೭); ಲಿಪಿಭೇದದಿಂ ಪಲವಾಕಾರಮಾಗಿ ಕಣ್ಗೆ ತೋಱುವಕ್ಕರಂ ಚಾಕ್ಷುಷ ಮೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೩ ವೃತ್ತಿ); ಕೀರ್ತಿಲತೆ ವಿಸ್ಫುರಿಸುತಿರ್ದುದು ಸಕಲ ಜನಪದ ಜನದ ಕಣ್ಮನಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೩೧). ೨. ನವಿಲುಗರಿಯ ನಡುವಿರುವ ಗುಂಡಗಿನ ಚಿಹ್ನೆ, —ಗುರುತು: ಸುತವದನ ಕಮಲಮಂ ಕಾಣದ ಕಣ್ ಕಣ್ಪೀಲಿಯ ಕಣ್ಣೆನುತುಂ ಕಣ್ಬನಿಯಿಂ ಕರ್ಚಿದಳ್ ಕಪೋಲಸ್ಥಳಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೨೧); ಪೀಲಿಯ ಕಣ್ಣಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಪುಲ್ಲಂತೆ ತಾಳ ಕೆಯ್ಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೯೪).

೩. ಪಗಡೆಯ ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಚಿಹ್ನೆ, —ಚುಕ್ಕೆ: ಸೂಳಿಯ ಕಣ್ ಪಾಸಗೆಯು ಕಣ್ಣು ಮೇನುಱುಗುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩). ೪. ಹೊರಸು, ಬಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹೆಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಿಂಡಿ, —ತೂತು: ಹೊರಸಿನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ತೊಡರಿಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). ೫. ಮೊಳಕೆ ಹೊರಡುವ ಗೆಣ್ಣು: ಎಲೆ ಸುಲಿದೆಡೆಗಳ ಕಣ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಕಣ್ಗೆಲೆಯೆಡೆ ಗಂಟೊಡೆದು ಮೊನಸಿ ನನೆದೋಱು ಮುಗುಳ್ತಲರ್ದು ಮಱುದುಂಬಿಗಂತೆಂಬೆಲರ್ಗಂ ಮುದ್ದಾದುವಲ್ಲಿ (ಯಶೋಧ. ೪-೫). ೬. (ಆಲಂ) ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಪ್ರಮುಖವಾದ ಭಾಗ: ಪೊಜವೊಬಲ ಪೊಲದೊಳ್ ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ ಬಟ್ಟೆಗಣ್ಣೊಳ್] ರಾತ್ರಿ ಪ್ರತಿಮೆ ನಿಂದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨-೧೨); ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳಡ್ಡಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ವೃದ್ಧ ವಾಸರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೧ ವ); ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಲ್ಗಳ ನೊಟ್ಟುವರ್ (ಸಮಪ. ೧೨-೩); ಊರ ಮಧ್ಯದ ಕಣ್ಣ ಕಾಡಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದೈದಾವೆ ಐದು ಹೆಣನು (ಅವಚಂ. ೨-೨೬). ೭. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು: ಎಮಗೆಲ್ಲಂ ಕಣ್ಣಾಗಿರ್ದರವರತೀತರಾದರೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೩-೩); ಎನಗೀ ವೈಶ್ಯಾತ್ಮಭವನೆ ಕಣ್ಣುಂ ಮತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೯); ಚಾವುಂಡೋರ್ವಿಪತಿಗಂ ಸಿರಿದೇವಿಗಂ ಕುಮಾರರ್ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨-೨; 1187); ಕವಿಯೇ ರಾಜರ ಕಣ್ಣಲೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೬). ೮. (ಆಲಂ) ದಯೆ; ಕರುಣೆ: ಬೆಂದ ಬಿದಿಗೆ ಕಣ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಗ]ಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಯಶೋಧ. ೨-೩೪). ೯. ವೆಜ್ಜ; ತೂತು; ರಂಧ್ರ: ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದಿಹ ಸೂಜಿಯಲಿ ಹೊಲಿಗೆಯಹುದೆ (ತಿರುಪಾ. ೨೯). ೧೦. ಬೆರಳು ತಟ್ಟುವ ಮದ್ದಳೆ, ತಬಲ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಚರ್ಮದ ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮೆತ್ತಿರುವ ಕರಿ ಸರಿ: ಮದ್ದಳೆಯ ಬಲಗಣ್ಣನೆತ್ತಿ ನೋಡಿ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). ಕಂ: ೧. 'ಕಂಗಳ', 'ಕಂಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. ಕಣು: ೧. ಮಗನ ನೋಡಿದ ಹಲವು ಕಣು ದಣಿಯೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೨); ದೃಢವೈರ ದರುಶನ ಮಾತ್ರದಲಿ ಕಣು ಕೋರೆವಿಸಿದುವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨); ಕಣುಗಳನು ತೆರೆದ ವರ್ಗೆ ಗೋಚರಿಸತಿಹನು (ಗೀಎಂ. ೨-೨). ೭. ಕೌರವ ಕುಲಕೆ ಕಣು ಗತಿಮತಿಯೆನಿಸಿ ನೀ ಕರ್ಣನೆಂಬುದು ಸಕಲ ಜನಜನಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೬೧). ಕಣ್ಣು: ೧. ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಗಮಾ. ೧೩೬-೫೨೪); ನಿಮ್ಮರಿಭಟಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೬); ತಾವರೆ ಮೊಗ ಮೀನ್ ಕಣ್ಣು ನೀರಾನೆಗಳ್ ತೀವಿದ ನಡೆ ಸುಳಿ ನಾಭಿ . . . ಎನೆ ಭಾವಕಿ ಮೆಱೆದಳರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನಪ. ೫-೪೭). ೧೧. ದೃಷ್ಟಿ; ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕಣ್ಣು (ಭಾರದ. ೫೮೧).

ಕಣ್ಗವರ್ = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆಬೀಳು; ಕಾಣು: ದೆಸೆದೆಸೆಗೊಸಗೆಯ ಬರ್ಪಂತೆ ಕಣ್ಗವಂದುದು ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬); ನವಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳ್ ಮಹೀತಳದೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿ ಬಂದು ನಿಂದ ತೆಜದಿಂದಂ ಕಣ್ಗವಂದೊಪ್ಪುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೭). ೨. ಚೆಲುವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: "ಉಱೆ ಕಣ್ಗವಂದುವೊಳ್ಪುಮದಿರದಣೆಯನುವೆಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಅಂತೊಪ್ಪುವ ಗಂಡಗಾಡಿಯೊಳಿಂದ್ರನೀಲದಂತಪ್ಪ ಬಣ್ಣಂ ಕಣ್ಗವರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೮ ವ); ಮೌಕ್ತಿಕದ ರಂಗವಲಿ ಕಣ್ಗವಂದುದು (ಚಿಬಪು. ೬-೫೩). ಕಣ್ಣಬಿನೋದ = ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಸಂತೋಷ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲ[ದ]ಂಕ ರಾಜನುಂ ಕಂಣಬಿನೋದನುಂ ಎಸುವರಾದಿತ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.೧೫೭-೫೧; 1191).

ಕಣ್ಣಮೆಯ್ಯ = ಮೈತುಂಬ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ: ಆ ದೇವವೃಂದ ಸಹಿತ ಕಣ್ಣಮೆಯ್ಯನತ್ಯಾದರದಿಂದಿಳಿತಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೨). ಕಣ್ಣಲಾಗೆನೆ = "ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ): ಮನುಜಮನೋಜ ನಿನ್ನ ಪೆಸರ್ಗೇಳಲೊಡಂ ಬೆಮರಿಂದೆ ಕಣ್ಣಲಾಗೆನೆ ನೆಱೆನಾಂದು ಪತ್ತಿದ ನಿಜಾಂಶುಕಮುಂ ಪುಳಕಂಗಳೆತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೧೪). ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಹುಡುಕು = ಅತ್ಯಂತ ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ನನ್ನ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೯). ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಒತ್ತು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚು; ಕಣ್ಣೆಸುರಾಗು: ಮೊದಲೇ ಪೋಲೀಸಿನವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿಒತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಅಣ್ಣನೇ ಈ ಸಂಚಿನ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು . . . ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೫೧). ಕಣ್ಣಾಗು = ೧. ದೃಷ್ಟಿಯಿಡು; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಯಸು: ನೃಪತನಯರ್ ಜಾನಕಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಾಗಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೬೬). ೨. ಮುಖ್ಯವಾಗು; ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗು: ದೇವ ದೇವ ನಿಮ್ಮಂ ಕಂಡವನಾವಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಗ (ಬಸರ. ೬-೧೦೩). ೩. ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗು: ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಬಾಳ್ವಿಮ್ಮ ಮಿತ್ರನಾ ನಾಕಸ್ಥನಾದನೆಂದಾಪ್ತರಳಲುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೮-೩೬); ಹಾಡಿ ಹಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಜಗದ ಕಣ್ಣಾದಿ ನೀ ದುಡಿದು ಸಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಗುರುದೇವ (ಸಖೀಗೀ. ೪೭-೧೫). ಕಣ್ಣಾಡಿಸು = ೧. ದೃಷ್ಟಿಬೀರು; ನೋಡು: ಹುಡುಗರ ಕಡೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ನೋಡಲು ಜಯಂತನು ಬಂದುದು ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೨); ಆಗಾಗ ಹಳೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೂ ಕಣ್ಣಾಡಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೯). ೨. ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಸೂಚನೆ ಕೊಡು: (. . .ತನ್ನವರ್ಗೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ಕರವಾಳವನ್ನು ಹಿರಿದುಕೊಳ್ಳನು) (ಬರುಗಂ. ೨೦-೧೯). ಕಣ್ಣಿಗೆಇಂಗುಹಚ್ಚು = (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು: "ಇಕೊ, ಇಕೊ, ನೀನು ಬರೆದಿರುವಿ. ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಂಗುಹಚ್ಚುವಿಯಾ! ತೋರಿಸು, ತೋರಿಸು" (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೪). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತು = ನಿದ್ರೆಹತ್ತು: ಮಗಳ ಬದುಕು ಹಸನಾಗಲಿ ಎಂಬ ನೆನಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು = ಕಂಡುಬರು; ಗೋಚರವಾಗು; ಕಾಣಿಸು: ಮನೆಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಮೊದಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದು ನಿನ್ನ ಪತ್ರ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚು, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣಿಸೆ = (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು: ಆ ಪರಂಗಿಯವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಿ ಓಡಿಹೋಗಿ (ಬಂಕಿಮು. ೨೦೭); ಬಿಂಬಾಧರಾಮೋದಕರೆಯಲಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣಿಸದೇ (ಪಾಂಚಜ. ೫೯). ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡು = ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸು; ಕೆಕ್ಕರಿಸಿನೋಡು: ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರ್ಣನು ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡುತ್ತ (ವಚಭಾ. ೨೬೪). ೨. (ಆಲಂ) ಏನೂ ತೋಚದಾಗು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗು: ಇತರರು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರದೆ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೨೧). ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲಿಡು, ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆ ಬರು = (ಆಲಂ) ಮೂರ್ಛೆ ಬೀಳುವಂತಾಗು; ಬವಳಿಬರು: ದೇವಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು; ತಲೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು; ಕಣ್ಣು ಕತ್ತಲಿಟ್ಟಿತು (ಚಿದೇವ. ೭೩); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೬ ಕಥಾಸಾರ). ಕಣ್ಣುಕಾಣು = ತಿಳಿ; ಅರಿವಾಗು: ಪಣ್ಣುಪೆಣ್ಣಿಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೪-೭). ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕು = ೧. ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸು: ಸೂರ್ಯನು ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುವಂತೆ, ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು (ವಚಭಾ. ೧೫೮); ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುವಂಥ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು; ಕರುಬಿಸು: ಹಣವಂತನ ಸಿರಿ ಬಡವನ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಣ್ಣುಕೂಡು, ಕಣ್ಣುಕೂರು = ೧. ನಿದ್ರೆಬರು : ನಮ್ಮ ರೋಗಿಗೆ ಇದೇ ಈಗಷ್ಟೆ ಕಣ್ಣುಕೂಡುತ್ತಿವೆ ! (ಸ್ತ್ರೀಚಿ. ೩೧೧) ; ಕರಿಯನಿಗೆ ಧನಿಗಳಲ್ಲಿ ದನಕಾಯಲು ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಕಣ್ಣುಕೂರುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ (ರಕ್ತರೂ. ೪೧). ೨. ಪ್ರೇಮಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಸೇರು. ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಗು = ೧. (ಆಲಂ) ಕೋಪವುಂಟಾಗು ; ಕೆರಳು : ಡ್ಯೂಪ್ಲೆ ಒಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟನು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೨೪). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯುಂಟಾಗು ; ಕರುಬು : ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಿದ್ದಣ್ಣನ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೬೬) ; ಹೊಲ ಹಚ್ಚಗಾಯಿತು, ಒಡೆಯನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಯಿತು (ಗಾದೆ). ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸು = ಮೋಸಮಾಡಿ ಪಾರಾಗು : ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯವರ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡಿಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯). ಕಣ್ಣುತಾಕು = ದೃಷ್ಟಿಯಾಗು : ಮಗುವಿಗೆ ಯಾರದೋ ಕಣ್ಣುತಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುತುಂಬು = ಕಣ್ಣೀರು ಬರು ; ಹನಿಗೂಡು : ಆ ಗೋಳಿನ ಕಥೆ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬಿತು (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಬರು = ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯುಂಟಾಗು ; ಕಣ್ಣುಹತ್ತು : ಮಗುವಿಗೆ ಕಣ್ಣುಬಂದು ಅಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಬೀಳು = ೧. ಮನಸ್ಸಾಗು ; ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟು : ಆ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ದೃಷ್ಟಿತಾಕು : ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಡವರ ಕಣ್ಣುಬಿದ್ದೀತು ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು = ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆ ; ಸನ್ನೆಮಾಡು ; ಕಣ್ಸನ್ನೆಮಾಡು : "ಕುಮಾರಿ, ನಿನಗಿದೊ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರ" ಎಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದನು (ಪುನರು ೧೩೮) ; ತುಂಗಕ್ಕ ಬದಿಯ ಹೆಂಗಸಿನತ್ತ ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದ ರೀತಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೪). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು = ೧. (ಆಲಂ) ನೋಡದೆ ಇರು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ದೋಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಹೇಗೆ ? ಅದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾಯು ; ತೀರಿಹೋಗು : ಅವರು ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಹಾಕು = ೧. ಆಸೆಯಿಂದ ನೋಡು : ಹಿಂದೆ ಈ ಮೂಢನು ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಿದ್ದ (ವಚಭಾ. ೮೫). ೨. "(ಒಂದು ಗಿಡದ) ಎಲೆ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕುರವನ್ನು (ಮತ್ತೊಂದು) ಗಿಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು" (Inoculate. ಇಂಕನಿ). ೩. (ಅಸೂಯೆಯಿಂದ) ದೃಷ್ಟಿಹಾಕು : ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸು = ದೃಷ್ಟಿಬೀರು ; ನೋಡು : ಕಾಗದವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೨). ಕಣ್ಣುಹೊಡೆ = ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಮಾಡು : ಅವನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಹೊಡೆದು ಕರೆದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ ; ಮಲ. ಕಣ್, ಕಣ್ಣು ; ತುಳು. ಕಂಣ್, ಕಣ್ಣ್ ; ಕೊಡ. ಕಣ್ಣ್ ; ತೆಲು. ಕನು, ಕನ್ನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕನ್ ; ಗಡಬ. ಕಣ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಕನ್ ; ಕುಇ. ಕನು ; ಕುವಿ. ಕನ್ನು ಕನ್ನೂ ; ಕುರುಖ್. ಕನ್ನ್ ; ಮಲ್ತೊ. ಗನು ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕನ್]

ಕಣ್ಣು$_1$ 'ಕಳ್$_3$' ನೋ.

ಕಣ್ಣು$_2$, ಖಣ್ಣು$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಕುಪ್ಪಸದ ಬಟ್ಟೆ, —ರವಕೆ ಬಟ್ಟೆ : ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಯ ಜವಳಿಗಳನೆ . . . ಸೂಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೩೪ ವ) ; ಒಂದು ಪಟ್ಟೆಯ ಕಣವನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೫೫). ಖಣ್ಣು : ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಖಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ . . . ದೇವಿಯ ಉಡಿ ತುಂಬಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೬೨) ; ಖಣವನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಉಡಿ ತುಂಬಿದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೬೮). [← ಮರಾ. ಖಣ]

ಕಣ$_3$ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಸಣ್ಣಚೂರು ; ನುಚ್ಚು : "ಕಣಮೆನೆ ನುಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೬) ; ಈ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣವೂ ಚಿನ್ನದ ಕಣಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೮). ೨. ಪದಾರ್ಥದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂಶ ; ಅಣು : ಅದರೊಳಗೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಕಣಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೫) ; ಪರಾಗದ ಕಣಗಳು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಕುಣಿದಾಡುವುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಕದ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೋಡಬಹುದು (ಭೌತವಿ. ೨೮೬). 'ರಕ್ತಕಣ' ಪರಾ. ೩. ತೀರ ಅಲ್ಪ ; ಲವಲೇಶ : "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣು ಕಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೫). ೪. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ, —ಚೂರು : "ಕಿಡಿಯೆಂಬಗೆ ಕಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಸ್ಫುಲಿಂಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮). [ಸಂ.]

ಕಣಂಜ, ಕಣಜ$_1$ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಬಿದಿರಿನ ಗೂಡೆ : ಅಕ್ಕಿ ಕಣಂಜದ ಮು ೬೩ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುವುಟ. ೧೧೩-೨೮ ; 1475) ; ವಿಲಯ ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ಕಣಂಜದಂತೋ ಪ್ರಳಯಕಾಲಮೇಘಂಗಳ ಕಠೋರದಂತೋ ಭಾವಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೪೬-೧೯). ಕಣಜ$_1$: "ಧಾನ್ಯಂಗಳಿಹ ಠಾವು ಕಣಜವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮) ; ಕಣಜಂಗಳೊಳು ಪೊಕ್ಕು ನೆಲ್ಲುಗಳನುಜಿ ಕಟ್ಟಿ ಗಣಿಸದದ ಪೊತ್ತು (ಪೆರುರ. ೧೩೫-೬) ; ಭೂವರೇಣ್ಯಂ ತನ್ನ ಪಟ್ಟದ ದೇವಿ ಕಣಜದೊಳೆಮ್ಮ ಭತ್ತವನುಂಡೊಡಾಗ್ರಹಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೮೪) ; ಒಡೆಯಿರೋ ಕಣಜಗಳನೆಣ್ಣೆಯನಡಕಿರೋ ಸೀರೆಗಳ ದಿಂಡನು ಬಿಡಿಸಿರೋ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೭) ; ಮಾರಿಯ ಮನೆ ಬಿಯ್ಯದ ಕಣಜಂ ಮತ್ತಾ ಠಾಜ ಕೃತಾಂತನ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೨೦) ; ಕಣಜದೊಳಿಹ ಬಹುಧಾನ್ಯವ ಬಗೆಯದೆ ಸೂಜಿಯ ಕೊಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಞ್ಜಿಯ ; ತುಳು. ಕಣಜ ; ತೆಲು. ಕಣಜ, ಕಣಂಜ / ಮರಾ. ಕಣಂಗ]

ಕಣಂಜು, ಕಣಜ$_3$, ಕಣಜು$_1$ (ನಾ). ಹವಳ, ಮುತ್ತು ಹಾಗೂ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ : ವಿಕಲ್ಪದಿಂದಾಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಕಣಂಜು, ಕಣಜು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಕುಂಕುಮದ ಕಣಂಜು ೨ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಣಂಜು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೯-೩೯ ; 1513). ಕಣಜ$_3$: ಹವಳಕ್ಕೆ ಕಣಜ ಮುತ್ತಿಗೆ ಚವ್ವ, ಪಚ್ಚೆಗೆ ರತಿ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೯). ಕಣಜು$_1$: ಮುತ್ತಿನ ಕಣಜಿನ ತೂಕಕ್ಕೆ :—ಹತ್ತು ಹಣವಡ್ಡ ತೂಕದ ಮುತ್ತಿನ ಕಣಜಕ್ಕು ಅದನು ಚೌವಡವಿನೊಳಂ ಪೊತ್ತುವುದು ಮತ್ತು ಬಿಗಿವುದು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೨) ; ಗಂಧ ತೊಲೆ ೧ಕ್ಕಂ ಅಡ್ಡಸಾಂದು ಜವಾದಿ ಪುಣುಗು ಪ್ರತಿ ಕಣಜು ಮೂರಕ್ಕೆ ಹಾಗ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೪ ; 1382). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಞ್ಞು. / ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಣಕ, ಕಣಿಕೆ$_2$, ಕಣುಕ (ನಾ). ಹಸಿಹಿಟ್ಟು ; ಕಲಸಿದ (ಗೋಧಿಯ) ಹಿಟ್ಟು : ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಣಕವ ನಾದಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೬೦) ; ಅಡಗ ತಿಂಬರು ಕಣಕದಡಿಗೆ ಇರಲ್ಕೆ (ದೇದಾವ. ೩೩-೫೮) ; ಕಣಕ ಕುಟ್ಟೋ ಒನಕೆಲಿ ಬಡೆದರೆ ಕೈಂಕುಯಿ ರಾಗವ ಮಾಡುವಿರಿ (ಪುರಂದ. ೨-೯೦-೧) ; ಮಣೆಗೆ ಹತ್ತಿದ ಕಣಕ ಉರುಳುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಚನ್ನಹಿಂ. ೪೧). ಕಣಿಕೆ$_2$: ಬುಧವಾರ ದಿನ ಎಂಟೆ ಫಾರಿಗೆ ದು ೪ ಗುರುವಾರ ದಿನ ಕಣಿಕೆ ಫಾರಿಗೆ ದು ೪ (ಕಇ. III-i, ೧೭-೬೮ ; 1556) ; ಕುಟ್ಟಿದ ಕಣಿಕೆ ಯೆರಡು ಭಾಗ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆ ಯೆರಡು ಭಾಗ (ಭೀಮಸೂ. ೧೬-೨). ಕಣುಕ : ಬಿಸಿಲು ತಾಕಿದವರಿಗೆ ಕಣುಕದ ಕಡುಬು ನೀಡುವುದು . . . ರಸಿಕಮಾರ್ಗವೆ (ಶಂಕದಾ. ೭-೮೧). [< ಸಂ. ಕಣಿಕ]

ಕಣಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕಾಳು ಉದುರಿಸಿ ಉಳಿದ ತೆನೆ : ಕಣಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಉರುವಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಣಕಣ, ಖಣಖಣ (ನಾ). ಹರೆ, ತಮಟೆ, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಾರಿಸುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಧ್ವನಿ, —ಶಬ್ದ. 'ಕಣಕಣಿಸು$_1$' ಪರಾ. **ಖಣಖಣ** : ಖಣಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನ ಸಂಘಟ್ಟ ಸ್ಯಂದಮಾನ ಫೇನ ಸಲಿಲ ಸ್ರೋತಕ್ಷತಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫ ವ). [?]

ಕಣಕಣಿ, ಕಣಿಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ಜ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ; ಶಾಖ; ಕಾವು : ಕ್ಷಯದ ಆರಂಭವೇ ಮೊದಲು ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಕಣಕಣಿಯೂ, ಒಣಕೆಮ್ಮೂ ಇರುವದು (ದಿ ಪ ಧಿ ೀ. ೬೯). **ಕಣಿಕಣಿ$_1$** : ಅದೇಕೋ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಣಿಕಣಿ ಎನಿಸತೊಡಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತಮಿ. ಕಣಕಣ. / ಮರಾ. ಕಣಕಣ]

ಕಣಕಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಣಕಣ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು : ಜಾಗಟೆ-ಗಂಟೆಗಳು ಧಣಧಣಿಸುವುವು. ತಾಳಗಳು ಕಣಕಣಿಸುವುವು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೩). [ಕಣಕಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣಕಣಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಣಕಣಿಯೆನಿಸು; ಇರುಸುಮುರುಸಾಗು : ಮತ್ತೊರ್ವರ್ಳ್ ತಾನೊಲ್ದು ಮೊಲ್ಲದಂತವನೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುವ ಮಗಳಣಕಕ್ಕೆ ತಲೆ ಕಣಕಣಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೬೨ ವ). [ಕಣಕಣಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ (?) : ಪಾಯಸ ರನ್ನದ ಕಣಕಲಿಗೆ ಇಳಿವ್ಯಾಳ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೨); ರನ್ನದ ಕಣಕಲಿಗೆ ಇಳುವ್ಯಾಳ ಅಡಗಿಯ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೩). [?]

ಕಣಕಾಲ್, ಕಣಕಾಲು, ಕಣೆಕಾಲ್ (ನಾ). ಪಾದ ಮತ್ತು ಮಂಡಿಯ ಚಿಪ್ಪು ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ : ಅಡಿ ತೊಡೆಯೊರ್ಳುಂ ತೆಗಲೆ ಕೈ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಕಾಲ್ ಕೊರಲೆಂಬಿವುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೬); ಕೈಗಳ್ ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಕಣಕಾಲ್ಗಳ್ ನಟ್ಟುವುಗ್ರಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩-೯೫); ಅಕ್ಕಟಕ್ಕಟನ್ನುಡಿಯದೆ ವಾಣದೀಕಟಿಯ ಭಾರದಿನೀ ಕಣಕಾಲ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೧). **ಕಣಕಾಲು** : "ಜಂಘಾ, ಪ್ರಸೃತಾ - ಈ ೨ ಕಣಕಾಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧); ಪೊಯ್ಯೆ ನಿರತಂ ಕಣಕಾಲು ಮೊಳಕಾಲ್ಮುಖಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫-೧೨; 1156); ಕಣಕಾಲಂದುಗೆ ಘಲುಘಲುರೆನುತಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩-೨); ಒಂದು ಮೊಸಳೆಯು ಅವನ ಕಣಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿತು (ವಚಭಾ. ೨೧). **ಕಣೆಕಾಲ್** : ಕಣೆಕಾಲ್ ಕಡಿ ಬೆನ್ನೆರ್ದೆ ತೋಳ್ಗಲ್ಲ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೨-೯೨); ಕಣೆಕಾಲ್ ಮಲ್ಲಡಿಗಳಿಂದೆ ಮೆಱೆವಂ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಿಕವಿ. ೩-೯೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಕಣ್ಕೈಕ್ಕಾಲ್; ಮಲ. ಕಣಕ್ಕಾಲ್, ಕಣಙ್ಕಾಲ್]

ಕಣಕಾಲು 'ಕಣಕಾಲ್' ನೋ.

ಕಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕಿಸು : ಗಣಿಕೆಯರ ಚತುರತೆಯು ಯೆಣಿಸುವರೆ ಜಗದೊಳಗೆ ಫಣಿಗಸಾಧ್ಯವು ಕೇಳು ಕಣಕಿಸುವೆ ನಾನು (ಹಮಚ. ೬೯). [ಕಣಕ್ಕು$_0$ + -ಇಸು$_3$. / P < ತಮಿ. ಕಣಕ್ಕು = ಲೆಕ್ಕ]

ಕಣಕೋಜ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವ ವಸ್ತ್ರದ ವೇಷ್ಟನ : ಕಂಬಿಯ ಬಿಲ್ಲುಂ ಪಿಡಿದ ಪುಳುಂದಿನ ಮೂಜಂಬು ಪೆಗಲ ಬಲೆ ಕಣಕೋಜಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಲೆಣಕೊಜಂ, ಬಲೆಕಣ್ಣ ಕೋಜಂ] ಕೆಂಬೆತ್ತ ಸಿದಲೆ ತನಗಿರೆ ಶಂಬರರಿಪುವಂದು ಕೂಡೆ ವನಚರನಾದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೬೬). [ಕಣ$_3$ + ಕೋಜ$_0$ (< ಕೋಜು$_1$)]

ಕಣಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (?) : ಕಣಗಲ (ಕರ್ಮಾಳಿ)- ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಶುಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೩೬). [?]

ಕಣಗಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲ್ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲಿ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲೆ$_1$, ಕಣಗಲು, ಕಣಗಿಲ್, ಕಣಗಿಲಿ, ಕಣಗಿಲು, ಕಣಲಿಗೆ, ಕಣಿಗಿಲ್, ಕಣಿಗಿಲ, ಕಣಿಗಿಲೆ, ಕಣೆಗಿಲೆ, ಗಣಿಗಲು$_1$, ಗಣಿಗಲೆ, ಗಣಿಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಚೂಪಾದ ಎಲೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ಕರವೀರ : ಮೂಲಗಾಜದ್ದೇವಗ್ಗೆ ನಡೆಯಿಸುವ ಕಣಗಿಲೆಯ ಗಿಡುವಿಪ್ಪರ್ತು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೫-೧೮; 1069); ಕಬ್ಬಿನ ರಸ ಬಿಳಿಯ ಕಣಗಿಲೆಯ ಪುಷ್ಪ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿವಂ ಹೊಸ ಬಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೪-೧೫); ಫುಲ್ಲ ಕಂಕಣಂ ಕಣಗಿಲೆಯೊಂದಸಿಯ ಪಸಿಯೋಲೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ತಿಸರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩೫); ಕಣಗಿಲೆಯ ಬಂದುಗೆಯ ಕಕ್ಕೆಯ ಸಣಬ ಸರಿಸದ ಕುಸುಮದಲಿ ರಿಪುಗಣ ಭಯಂಕರನರ್ಚಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೯೩). ೨. ಒಂದು ತೆರದ ಬಾಣ : ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕವಲಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದವು ಪರಸೈನ್ಯ ಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪). **ಕಣಗಲು** : ೧. (ವ್ಯಶಿಗಿ. ೫೬-೧೧೨೮). **ಕಣಗಿಲ್** : ೧. ಕಿಸುಗಣಗಿಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಗಿಲೆ] (ಶಮದ. ೧೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಜೆಯುಂ ಕಣಗಿಲ್ ವಿಳಂಗಂ ರಜನೀದ್ವಿತಯಂ ಕಟುತ್ರಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೫೯). ೨. ಪರಿಗಳಿತ ಉಳಿಯಂಬು ಕಣಗಿಲ ಸರಳುಗೂಡಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರವೆರಡು ಸಾವಿರವುಳಿದವೀ ನಾರಾಚನಿಕರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೨೧). **ಕಣಗಿಲಿ** : ೧. ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಕಣಗಿಲಿಯ ಮರನಲಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ೧ (ಎಕ. VIII. ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೫-೫೩; 1405). **ಕಣಗಿಲು** : ೧. ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಲೆ ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಜವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩); ಹಾವು ಮಕ್ಕೆ ಕಣಗಿಲು ಕತ್ತರಿ . . . ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಬೇರು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಅರೆದು (ವಿನ್ಯವಿ. ೬೬). **ಕಣಲಿಗೆ** : ೧. ಪನ್ನೀರಿನಲಿ ವೇದಿಸಿದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳನು (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೯೩). ೨. ಕಂಡಳದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕೋಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೩೩); ನವಿಲುಗರಿ ಬಾಣದಲಿ . . . ಕಣಲಿಗೆ ಪವಣಿಕೆಯ ವಿಶಿಖದಲಿ ತಾರಕಿ ಮಿಂಟಿ ಹಳುಕಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೨-೬೧). **ಕಣಿಗಿಲ್** : ೧. "ಕರವೀರಮೆ ಹದ್ಮಳಿಯು ಕಣಿಗಿಲೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೦). **ಕಣಿಗಿಲ** : ೧. ಕಣಿಗಿಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಣಿಗಿಲ, ಚಂಡುಕಣಿಗಿಲ ಎತ್ತರ ಕಣಿಗಿಲ ಬಿಳಿಯ ಗಣಿಗಿಲ ಇವುಗಳಕೊಳ್ಳೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೦). **ಕಣಿಗಿಲೆ** : ೧. ಅಂಬಲಿಯ ಹಲವು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಮರುಗ ದವನ ಬಾವನ್ನ ಬಕ್ಕೆಯೆಳೆಗಾಯಿ ಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಗಿಲೆಯಾಳಿ ಯಿಾವೂವು . . . ತೀವಿ ಕೈತ್ನಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೩೯); ಸೌಂದರದ ಕಣಿಗಿಲೆಯ ಸಂಪಗೆಯ . . . ಅಲರ್ಗಳಿಂ ಹರನನರ್ಚಿಸಿದರ್ಗೆ (ವೀಕ್ಷತು. ೪-೨೧-೨); ಪಾದರಿ ಕಂಚಿ ಕಣಿಗಿಲೆ ದವನ (ಮೋಹತ. ೩-೧೫). **ಕಣೆಗಿಲೆ** : ೧. ಚೆಂಗಣೆಗಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಗಿಲೆ] (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). **ಗಣಿಗಲು$_1$** : ೧. "ಕರವೀರಃ . . . ಕೆಂಪು ಗಣಿಗಲಿಗೂ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪); "ಬಿಳೀ ಗಣಿಗಲಿಗುನ್ನೂ . . . ಕೆಂಪು ಗಣಿಗಲಿಗುನ್ನೂ ಹೆಸರು" (ಗುರುಬಾ. ೧೫೫). **ಗಣಿಗಲೆ** : ಗಣಿಗಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಅಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ . . . ವಾತಜ್ವರಂ ತೀರ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೯). **ಗಣಿಗಿಲು** : ೧. "ಕರವೀರಃ . . . ಬಿಳೀಗಣಿಗಿಲಿಗೂ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪).

[ದೇ. ? . / ತಮಿ. ಕಣವೀರ, ಕವಿರ, ಕಯಿರ; ಮಲ. ಕಣವೀರ; ತೆಲು. ಗನ್ನೆರು, ಗನ್ನೇರು. / ಹಿಂ. ಕನೇರಾ. / ಪ್ರಾ. ಕಣೇರ, ಕರವೀರ < ಸಂ. ಕರವೀರ]

ಕಣಗಿಲೆ$_3$ (ನಾ). "ಬಿರುದಿನ ಆಭರಣ" (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ಟೀಕೆ) : ಚೈತ್ರ ಮೊಸೆದಳಿವಾಳಾ ಕಿಂಕರರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗಿಲೆಯಂ ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗಿಲೆ ಪೋಲ್ತು ಪೂತು ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೧೩). [?]

ಕಣಗಿಲೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿ ಮಂಡಳಿಕ ಗಜಕಂಠೀರವ ಆಹನಮಲ್ಲದೇವನ ಹಣುವಂ ಶತ್ರು ಕ್ಷತ್ರಾಬ್ಧಿ ಬಡಬಾನಳಂ ಕಣಗಿಲೆವಾಡ ದಾವಾನಳಂ ಕನ್ನಮ ದಿಶಾಪಟ್ಟಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಚಾವುಂಡರಾಯರಸರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೧೬ ; 1047). [ಕಣಗಿಲೆ$_1$? + ವಾಡ]

ಕಣಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (✱). 'ಕೆಂಪುಕಣಗು' ಪರ್ಾ. [?]

ಕಣಚು (ಕ್ರಿ). (?) ; "ಕಳಚು" (ಸಿದ್ಧವ. ಕೋಶ) : ಹುಣಚಿಯ ಮರದಲ್ಲೊಂದು ಹಣಚಿಯ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಹೋದಲ್ಲಿ ಆ ಹುಣಚಿಯ ಮರ ಹಣಚಿಯ ಮರವಾಗಿ ತಾ ಕಣಚಿ ಹೋದುದ ಕಂಡೆ (ಸಿದ್ಧವ. ೭೭೪). [< ಕಟಿಲ್ಚು ?]

ಕಣಜ$_1$ 'ಕಣಂಜ' ನೋ.

ಕಣಜ$_2$ 'ಕಡಂಜ' ನೋ.

ಕಣಜ$_3$ 'ಕಣಂಜು' ನೋ.

ಕಣಜು$_1$ 'ಕಣಂಜು' ನೋ.

ಕಣಜು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಪಿಂಗಾಕ್ಷ: "ಪಿಂಗಾಕ್ಷಮೆನೆ ಕಣಜು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯). [< ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಣತಲೆ (ನಾ). ಹಣೆಗೂ ಕಿವಿಗೂ ನಡುವೆ, ತಲೆಯ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳ ಚಪ್ಪಟೆಭಾಗ ; ಮೆಲುಕು (ಉಕ) : "ಗಂಡಃ ಕಪೋಲಃ . . . ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಹೆಸರು. ಕಟವಾಯಿ ಕಣ[ಣ]ತಲೆಕೆಳದಾಡೆಗಂ ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦) ; "ಕಣತಲೆ, ಕಪೋಲ, ಗಂಡ (ಸ್ಥಲ)" (Temple. ೩೦೬೩). [ಕಣ್$_0$ + ತಲೆ$_1$]

ಕಣತಲೆಮೈಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬು (✱). [ಕಣತಲೆ$_0$ + ಮೈಲಿ$_1$]

ಕಣತಿ 'ಕಣೆತಿ' ನೋ.

ಕಣಪ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಈಟಿ, —ಬರ್ಜಿ. [ಸಂ.]

ಕಣಪ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [? . / ತಮಿ. ಕಣವಾಯ್]

ಕಣಪಾದ (ನಾ). = ಕಣಕಾಲ್ : ಬಲದ ಕಣಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಿತವೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪರಿ ಅಯ್ಯ ಎಡದ ಕಣಪಾದದಲ್ಲಿ ವ್ಯೋಮಕೇಶನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪರಿ ಅಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೮). [ಕಣ್$_0$ + ಪಾದ]

ಕಣಪೊರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಣಗರಾಂಮುಗನ್ನಣಪೊರಿ ಧಮ್ಮನಾಯಿಗಗೆ ಕೊಟ್ಟದು ಎರಡು ಸಾಲೆ ಅಟ್ಟುಣ್ಬೋದು ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೯ ; ಸು. 890 ?). [?]

ಕಣಬ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಕುದುರೆ : "ಅಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ] ಬೆಳ್ಪಾಗೆ ಕಣಬನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೫). [?]

ಕಣಬಲಿ 'ಕಳವಲಿ' ನೋ.

ಕಣಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ರೌದ್ರಿಯೆನೆ ಕಣಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [< ಕಳವೆ$_1$?]

ಕಣಮೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಯ$_1$, **ಕಣೆ**$_3$, **ಕಣೆಯ**$_1$ (ನಾ). ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು ; ಬಾಳೆಕಾಯಿಗುಂಟು ; ನೀವೀಗ್ರಂಥಿ : "ನಾರಿಯರ್ಕಳ ಜಘನಾಂಶುಕ ಗ್ರಂಥಿ ಕಣಯಮಂತದು ನೀವಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮-೨೧) ; "ನೀವೀ, ಉಚ್ಛ್ವಯಃ - ಈ ೨ ಕಣಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೩). **ಕಣೆ**$_3$: ಸ್ತ್ರೀಯ ಉಡಿಯ ಸೀರೆಯ ಕಣೆ (ನಾಚಿರಾ. ✱). **ಕಣೆಯ**$_1$: ನಡೆಯೊ ಚಟುಳತೆಗೆ ಕಣೆಯಂ ಸಡಿಲ್ದೊಡದನೆಡದಕೆಯ್ಯೊಳೋಸರಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯) ; ಕಣೆಯಮ ಳವಟ್ಟಿರೆ ಮುಯ್ವಂ ಬಳಸಿದ ಮೇಲುದು ಕುಚಮಂ ಬಿಗಿದಿರೆ ಗುರುನಿತಂಬೆ ದುಗುಲಮನುಟ್ಟಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೬) ; ಕಣೆಯದ ಚೆಲ್ವು ಕಂಪಣಮಡಂಗದ ಸುಯ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೪೫). [?]

ಕಣಯ$_2$ 'ಕಣೆಯ$_2$' ನೋ.

ಕಣಯ$_3$ 'ಕಣೆಯ$_3$' ನೋ.

ಕಣಲಿಗೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹೊಲೆಯರ ಕಣವೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣ ಖ ೧ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೧-೮ ; 975). [?]

ಕಣವರಿಕೆ 'ಕನವರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣವು 'ಕಳ್ಳ$_3$' ನೋ.

ಕಣವೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಶಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲು : ದೀಳಗಿಯ ಖಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಗುಲಾದೀ ಬಣ್ಣದ ಕಣಶಿಲೆಯ ಜಾತಿಯ ಹಲಿಗೆಗಳು ವರ್ಣಸತಕ್ಕಂಥವು (ಕಭಾಗ. ೩೧) ; ಈ ಶಿಲೆಯು (ಕಣಶಿಲೆ) ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾಳುಕಾಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೫೦) ; ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನ ಈ ಸ್ತಂಭಗಳು ದ್ರಾವಿಡ ರೀತಿಯ ಕಣಶಿಲೆಯ ಸ್ತಂಭಗಳಂತೆ ಎತ್ತರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯). [ಕಣ್$_3$ + ಶಿಲೆ]

ಕಣಸು$_1$ (ನಾ). ೧. ನೋಟ ; ಕಾಣ್ಕೆ. ೨. ಅತಿಮಾನುಷ ದರ್ಶನ ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ ತೋರಿಕೆ : ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕುಳಿತಾಗ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಮೂಡುವ ಪ್ರಕಾಶರೂಪಗಳೇ 'ಕಣಸು'ಗಳು (ಜೀಪಾಠ. ೨೫) ; ಕನಸೋ ಕಣಸೋ ನನಸೋ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭-೧೧). [< ಕಾಣ್]

ಕಣಸು$_2$ 'ಕನಸು' ನೋ.

ಕಣಸು$_3$ 'ಕಡಸು$_1$' ನೋ

ಕಣಾ (ಅ). ಕಂಡೆಯಾ, ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ.ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಕಲಿಯುಗದ ದುರ್ಮತಿ ಮನುಷ್ಯವ್ರಾತ ಹೀನಾಕೃತಿ ಕಣಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೩೩) ; ಬಣಗುಮಾನವ ಕೇಳು ಕಲಿದೂಷಣ ಕಣಾ ಬಂದವನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೬) ; ಈತನೆ ಜಗದ್ಗುರು ಕಣಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೮). [< ಕಾಣ್]

ಕಣಾದ (ನಾ). ೧. ಕಣಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ. (✱). ೩. ವೈಶೇಷಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕಣಾನ್ನ (ನಾ). ನುಚ್ಚಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ : ಅನುದಿನದಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಣಾನ್ನ ಕುತ್ಸಿತ ಕಂಬಳಿಯೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದವನಂಘ್ರಿಗಳ ಭಜಿಸು (ಹಸಾರ. ೫-೬). [ಕಣ್$_3$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಣಾವಳಿ (ನಾ). ಕಣೆಗಳ ಆವಳಿ ; ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ : ತಿರುವು ಸದರವು ನಿನಗೆ ಗತಿ ಕಾಹುರ ಕಣಾವಳಿ ಕಂಠಗತ ಬಾಹಿರನು ನೀನೆಲೆ ಕರ್ಣ ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೫೧). [ಕಣೆ$_1$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕಣಾಳಿ (ನಾ). ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ; ಸಣ್ಣ ಚೂರುಗಳ ಗುಂಪು: ಮಿಕ್ಕು ಸೂಸುವ ತೊಱುಗಿಡಿಗಳ ಕಣಾಳಿಗಳ ಕಾಱಿಡುವ ಪೊತ್ತುಗೆಗಳ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತುಗುವ ತನಿಗೆಂಡದಿಂಡೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೨).
[ಕಣ$_3$ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಣಾಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಮಾಧವಭಟ್ಟರ್ ಕಾರ್ತ್ತಿಕಾರಾಧನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಕೇರಿಯಂ ನಿಜಾವತಿ × × ತಿ ಪದತಿ ಕಣಾಳಿಗೆ ವದ್ದದ ಮನೆ ೧ (ಕಇ. I, ೩೩-೩೦ ; 1246). [?]

ಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ನೋಟ; ಕಾಣ್ಕೆ. ೨. ಮುಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರಲಿರುವುದು; ಭವಿಷ್ಯ ಫಲ; ಪ್ರಯೋಜನ: ಗುಜುಗುಮ್ಮೆಂದು ಪಸಿದಿರ್ದು ಬೆದಬೆದ ಬೆಂದಿನಿಬರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವ ಕಣಿಯೇಂ ಪೇೞಿಂ (ಆದಿಪು. ೯-೯೦); ಪ್ರಣವದ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವ ಕೇಳಿಂ ತ್ರಿಣಯನ ಭಕ್ತಿಯ ಕಣಿಯನು ಕೇಳಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೫-೧೭); ಕಣಿಯ ಹೇಳಬಂದೆ ನಾನು ಕಣಿಯ ಕೇಳೆ ನೀನು (ಶಿವಗೀ. ೧೫೪-೬೯೧); ಏನವನ್ ಪೇೞ್ದ ಕಣಿ? ನೀನ್ ಕಂಡ ಕಣಿಯುಮೇನ್? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೫೯೦); ಕಳ್ಳನ ತಾಯಿ ಸಂಗಡ ಕಣಿ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು: ನಿನ್ನ ಕಣಿ ತೆಗೆಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಕಣಿವೇೞ್' ಪರಾ.
[< ಕಾಣ್ ?. / ತಮಿ. ಕಣಿ = ಜ್ಯೋತಿಷಿ]

ಕಣಿ$_2$, ಖಣಿ$_1$ (ನಾ). ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ: ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲಣ ಕಣಿಯ ತಂದು ಅಪ್ಪತನುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು . . . ತಪ್ಪಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ಕೆಟ್ಟೆನಲ್ಲಾ (ಅಪಚಂ. ೫೧-೨೧೭); ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಣಿಯನೆ ತಂದು ಅಪ್ಪತನುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು . . . ನಾ ಹೇಗೆ ಪೂಜಿಸಲಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦-೨೦೯); ವತ್ಸ ಪ್ರಹರಾ[ಲಾ]ದಂಗೆ ಕಂಬದೊಳಿರ್ದ್ದಂತೆ ಕಣಿಯೊಳಿರ್ದ್ದಪನೆಂದು ಪೇೞ್ದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪೭-೫೧ ; 1200 ?); ಪರುಷದ ಕಣಿ ಹಸ್ತದೊಳಿದೆ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೩). **ಖಣಿ$_1$**: ಮಣಿಯನೆಣಿಸಿ ಕಾಲವ ಕಳೆಯಬೇಡ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣಿಯ ಪೂಜಿಸಿ ಕಾಲವ ಕಳೆಯಬೇಡ (ಅವಚಂ. ೧೯೦-೮೫೫). [?]

ಕಣಿ$_3$ (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ; ತಾವು (+). [?. / ತಮಿ. ಕಣ್]

ಕಣಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಉರುಳು; ಪಾಶ; ಹಗ್ಗ; ಕುಣಿಕೆ: ಕಣಿಯ ಕುಣಿಕಿಲ ಬಂಡಿಯಂ ಬಚ್ಚಣಿಸಿ ನಂದಿ ಪತಾಕೆಗಳ ತೋರಣವನದಱೊಳಳಂಕರಿಸಿ ಚವರಂಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಬಸವು. ೫೬-೫). ೨. ಕ್ಲೇಶ: 'ಬಲ್ಕಣಿ' ಪರಾ. [< ಕಣ್ಣಿ ?]

ಕಣಿ$_5$ (ನಾ). ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ: ಪಡುವ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲ ಕಣಿಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೪೭ ; 1029); ಸುತ್ತಲೂ ಕಣಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಕೋಟೆಯಂಥ ಆವಾರವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಅವರು ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟವೆಷ್ಟು ! (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೬೪); ಗಾಡಿಚಕ್ರ ಕಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ನಾವೆಲ್ಲ ದಾರೀಲಿ ಹೋಗೋರು ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೈ ಕೊಟ್ಟು ಎತ್ತಿ, ನೂಕಿ, ದಾರೀಗೆ ತರಬೇಕಾಯ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೭೬). [?]

ಕಣಿ$_6$, ಖಣಿ$_2$, ಗಣಿ$_1$, ಗನಿ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಆಕರ: ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದಂ . . . ವಿಳಾಸದ ಕಣಿಯೆಲ್ಲಿದಂ ಚದುರ ಪುಟ್ಟಿದನೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫); ಕಂಪಿನ ಕಣಿಯೆನಿಸಿದುದುದ್ಯಾನೈಕದೇಶದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೪೧ ವ); ಸದ್ಗುಣದಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾಪ್ಪಿನ ಕಣಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೩೮ ; 1029); ಪೆಂಪಿನ ಕಣಿ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗ್ಗದ ತವರ್ಮ್ಮನೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೦-೧೬ ; 1096); ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭರಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಛೆಯಚ್ಚು ವೀರದ ಕಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೫); ಮಕ್ಕಳ ಶಿರೋಮಣಿಯೆ ಸಿಂಗರದ ಕಣಿಯೆ ಜೋ (ಚಿಬಪು. ೫-೨೮); ಸ್ಲೇಟಿನ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಣಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೭). **ಖಣಿ$_2$**: ಖಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಧಾತುಗಳ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧಕವು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩); ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಖಣಿಯಂತಿರುವ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರಿ (ಭಾರದ. ೪೨೭). **ಗಣಿ$_2$**: "ಗಣಿ – ಖನೀ = ಆಕರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಬ್ಯಾಂಕೂರಾ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಗಣಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೪೭); ಅವರು ಗುಣಗಳ ಗಣಿ (ಬಾಣಅ. ೮೧). **ಗನಿ**: ನಿನ್ನ ತಾಯ್ಗನಿ ಎಲ್ಲಿ? ಅಗೆದ ಗುದ್ದಲಿ ಎಲ್ಲಿ? (೧೯ಏಂ. ೩೦-೬೫); ಆಕೆ ಸಿರಿ–ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಗನಿ–ಹೆಗ್ಗನಿ (ರೂಪಸಂ. ೩೯). [< ಸಂ. ಖನಿ, ಖನೀ]

ಕಣಿ$_7$, ಕಣೆ$_4$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವ ಅಥವಾ ನುಡಿಸುವ ಧ್ವನಿಯ ಘಾತ, —ನಾದ; ಮೋಹದ ಗುಣವುಳ್ಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಹೆಂಗಸರ ಶಾರೀರದ ನಾದ: ಇದರ ನಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಣಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಬಹಳ ಮೃದು ಮಧುರ ಗಂಭೀರವಾಗಬಲ್ಲುದು (ಗಾನಕ. ೯೮); ಹಾಡಿಕೆ ಉತ್ತಮವೆನಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹಾಡುವವರ ಶಾರೀರವೂ ಕಣಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦). **ಕಣೆ$_4$**: ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಪು ನೇವಣೆ ಕಣೆ ಬಣ್ಣದೊಡ್ಡವಣೆ ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩). [?]

ಕಣಿಕ (ನಾ). ೧. = ಕಣಕ: ಖರ್ಜೂರದ ಪಣ್ಣಂ ನಾರಿಕೇಳಮಂ ಶರ್ಕರೆಯುಂ ಪುದಿದಡುಗೆ ಕಣಿಕದೊಳ್ ತುಪ್ಪದೊಳದು ರಸಭರಿತಮಪ್ಪ ಪೂರಿಗೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೮); ಅಕ್ಕಿ ಕಣಿಕವ ರಾಶಿಮಾಡಿದರು ಮಹಮನೆಯು ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೦); ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂರಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಪೊಕ್ಕಳ ಕಣಿಕ ಮೂರು ಮಾನ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೮ ; 1366); ಸಜ್ಜಗೆಯ ಪಾಯಸವ ಸುಱಿದು ಕಣಿಕದಿ ಸಮೆದ ಕಜ್ಜಾಯಮಂ ಮೆದ್ದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೮); ಉಣಲಡಿಗೆ ಹಲವಾಗಿ ಕಣಿಕ ತಾನೊಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೭). ೨. ನುಚ್ಚು; ರವೆ: "ಕಣಿಕಂ – ನುಚ್ಚು" (ಕಾಶಕೃ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕಣಿಕಟಿಲು (ಅ). ಕತ್ತಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ: ಹೊಡೆವ ರಣಭೇರಿಯಿಂ ಬೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರಗಳಿಂ ಕಣಕಟಿಲು ಮಡುಹೆಂದೆನೆ ಕಡಿದಾಡುತಿರ್ದ ಡಾಕಾಶದೊಳು (ಏಕೈಪು. ೩-೧೦-೨೪); ಕಡಿದರಿಬ್ಬರು ಕತ್ತಿ ಕಣಿಕಟಿಲುಯೆನಲೂ (ಕರಿಕ. ೬೪-೧). [?]

ಕಣಿಕಣಿ$_1$ 'ಕಣಕಣಿ' ನೋ.

ಕಣಿಕಣಿ$_2$ (ಅ). ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?): ತಾಯುರಮನೆಯಿಂದ ತೆರಳಲೊಡನೆ ಮುಂದೆ ವಾಯಸ ತಿದ್ದಿದುವೆರಡು ಬಾಯುಬ್ಬಿ ಕಣಿಕಣಿಯೆಡದಲ್ಲಿ ಕರೆದುವಾ ರಾಯ ಪೋಪಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಿಗಳು (ಭರಚ. ೨೧-೪೨). [?]

ಕಣಿಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲುಹೂವು: ಚಿನ್ನದಂತೆ ಥಳಥಳಿಸುವ ಸುವಾಸನೆಯ ಕಣಿಕಪುಷ್ಪಗಳು ದಾರಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬೆಳೆದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೩೭). [ಕಣಿಕ$_0$ + ಪುಷ್ಪ]

ಕಣಿಕಾಱ (ನಾ). ಕರಣಿಕ; ಲೆಕ್ಕ ಇಡುವವನು: ಅವರ ಕೋಲ್ಕಾಱ ಗಣಪತಿಯು ಪೆಜ್ಜುಂಕದ ಕಣಿಕಾಱ ರಕ್ಕಸಗಂಗನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೧-೩೦ ; 1065). [ಕಣಿ ? + – ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಕಣಿಚಕ್ಕಾರನ್]

ಕಣಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಸಜ್ಜೆ, ಜೋಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತೆನೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಕಡ್ಡಿ: ಕಣಿಕೆಯಿಂ ಕೊಯಿಲೆಯೊಳು ಮರಳಿ ತೆನೆಗಳ ಸೃಜಿಸಿ ಕೊಯ್ದೊಡನೆ ಪುಟ್ಟುತಿರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩೭-೧೨೦); ಕಣಿಕೆಯ ರಾಶಿಯಂತೆಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಿದ್ದರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೬೯); ಕಣಿಕೆ ಮೇವು ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಎತ್ತುವ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೪೮).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಣಕ್ = ಸೌದೆ; ತೆಲು. ಕಣಿಕ = ಕೋಲು]

ಕಣಿಕ್ಕೆ₂ 'ಕಣಕ' ನೋ.

ಕಣಿಕ್ಕೆ₃ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕ; ಅಳತೆ (?): ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನ ತಿಗುಡು, ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಸಮಾನ ಕಣಿಕೆ ಅದಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ, ಅತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಎಂತಹ ಕೈಮುಸುಕು ಸಹ ಮಾಣ್ಬುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೪). [?. / ತಮಿ. ಕಣಕ್ಕು]

ಕಣಿಕ್ಕೆ₄ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಸಣ್ಣ ಕಣ; ವಸ್ತುವಿನ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾಗ. ೨. ನೀರಿನ ಕಣ, —ಬಿಂದು: (ಕ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಗ್ನಿಮಂಥವೆಂಬ ಮರ; "ನೆಲ್ಲಿಗಿಡದ ಭೇದಗಳು" (ಅಮರ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಕಣಿಕಾ]

ಕಣಿಕ್ಕೈ (ನಾ). ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನವರೆಗಿರುವ ಕೈಯ ಭಾಗ; ಮುಂಗೈ: ಅಡಿಗೆ ಕಡುಮೆಲ್ಪನೊಪ್ಪಿಸುವೆಡೆ ಕಣಿಕ್ಕೈಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಿಕಯ್ಯ, ಕರ್ಣಿಕೆಯ]ದಿಯನೂಜಿ ನಸುಗೆಸಜಿಂ ಕೇಸಡಿ ಯೆಸೆದುವು ಕತ್ತುರಿಯಿಂ ತೊಡೆದಂತಿರೆ ನಡೆವ ಸುಕರ ಕವಿಶೇಖರನಾ (ಲೀಲಾವ. ೫–೪೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣೈಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಕಣಙ್ಕೈ]

ಕಣಿಗಾತಿ 'ಕಣಿಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಣಿಗಾರ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವನು: ಮೀಣೇಗಳಟ್ಟಿಹನು ತಿರಿದುಂಬ ಕಣಿಗಾರನನು (ಮೂರುನಾ. ೧೧೧–೪೯೧). [ಕಣಿ₁ + – ಗಾರ₁ (< – ಕಾಜ)]

ಕಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಣಿಗಾತಿ (ನಾ). ಕಣಿಹೇಳುವವಳು; ಕೊರವಂಜಿ (ಕ). **ಕಣಿಗಾತಿ**: (ಕ). [ಕಣಿಗಾರ + –ತಿ₁ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಕಣಿಗಿಲ್ 'ಕಣಗಿಲೆ₁' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲ 'ಕಣಗಿಲೆ₁' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಬ್ಬು: ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರೇಕಬ್ಬು ಮತ್ತು ಕಣಿಗಿಲಕಬ್ಬು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೨). [ಕಣಿಗಿಲ ? + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು₁)]

ಕಣಿಗಿಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ₁' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲೆಲೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲೆ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?): ಹಿಳಿಕು ಕವಲಂಬು ಬೋಳೆವಿದಿರೆಲೆ ಮಿಟ್ಟಿಯಾ ಮೊಳೆ ತೊಡಕು ನಾರಾಚ ಕಣಿಗಿಲೆಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಗಿಲೆಲೆ, ಕಣಿಗಿಲೆಗ] ಸಿಲುಕು ಬಳೆ . . . ಎಂಬ ನಾನಾ. ಸರಳನು ಸೆಳೆದು (ಸೋಮುಚ. ೫–೨೬). [ಕಣಿಗಿಲ್ (< ಕಣಗಿಲೆ₁) + ಎಲೆ₁]

ಕಣಿಗೆ 'ಕಣ್ಣಿಗೆ' ನೋ.

ಕಣಿತಿ, ಕಣತಿ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವಳು; ಕೊರವಂಜಿ: ಏಳಲೀಸ ಪಟ್ಟಮುಟ್ಟೆ [ಸಿದೀ ಕಣಿತಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಚಿದಾಕಣಿತೆ] ಯೆಂಬುದದೃಷ್ಟ ತಾಗಿ ಕೋಪಿಸುವೆನು (ಶಿವಗೀ. ೧೫೬–೭೯೫); ಮಡಿವಳತಿಯ ಕಣಿತಿಯ ಸೂಲ ಗಿತ್ತಿಯ ಸೂಳೆಯನು ಆಲೋಚನೆಗಂತರಂಗಕೆ ಬರಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೯–೪೪). **ಕಣತಿ**: ಕಾರುಕನ ಹೃದಯದ ಕಪಟ ಕಣತಿಯ ಕೈಯ ಕಲ್ಲು (ಸಗಬೊ. ೭೯). [ಕಣಿ₁ + – ತಿ₁ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಕಣಿತೆ (ನಾ). ಹರವಿ; ಪಾತ್ರೆ (?): ಒಂಬತ್ತು ಜೂಳಿಯ ತ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣ್ಣೀರ ಕಣಿತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯಂ ಹೊತ್ತು ತಿತ್ತಿಗೆ ನೀರ ಕಾಣದೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೩). [?]

ಕಣಿಯ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವನು; ಭವಿಷ್ಯವಾದಿ: ಕಣಿಯನ್ನೆ ಮಜುನುಡಿಯಲೊಲ್ಲೆ ಸಾನ್ ಪೊಲ್ಲದನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೬–೯೬೯); ದೇವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕಣಿಯನಿಂದ ಆಯುಧಪೂಜೆಗೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಚಳಕಾ. ೨೬೨). [ಕಣಿ₁ + – ಅ₇. / ತಮಿ. ಕಣಿಯಾನ್]

ಕಣಿಯಕಲ್, ಕಣಿಯಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲಕುನ್ದ ಮೂನೂಱುಂ ಕಣಿಯಕಲ್ ಮೂನೂಱುಂ ಕುಡಿಯಾರವಿ ಯೊಟ್ಟಿತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೫; 1045). **ಕಣಿಯಕಲು**: ಕಣಿಯಕಲು ಮೂನೂಱಱಒಳಗಣ ಬಾಡಂ (ಎಇ. IV, ೨೧೪–೨೧; 1064). [ಕಣಿ ? + – ಕಲ್₄]

ಕಣಿಯಕಲು 'ಕಣಿಯಕಲ್' ನೋ.

ಕಣಿಲೆ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣಿವು (ನಾ). (?): ಕುಣಿವ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯಬ್ಬದುಣಿಯ ಸರಳಿಂ ತೆಗದು ಕಣಿವೆನಿಪ ಶೈಲಪಾತ್ರೆಯೊಳಿರಿಸಿ (ಲಿಂಗವು. ೮–೧೦). [?]

ಕಣಿವೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣ ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣವಣಿಯಾದ ಗೋವೆಯ ಸಣ್ಣ . . . ಶಾಲಿಯ ತೆನೆಗಳೊ ಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೫–೬೬); ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವು ಗಳಿದ್ದವು. ಅವಾವುವೆಂದರೆ ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣ, ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೫೫). [ಕಣಿವೆ (< ಕಣುವೆ) + ಸಣ್ಣ]

ಕಣಿವೇಳು 'ಕಣಿವೇೞ್' ನೋ.

ಕಣಿವೇೞ್, ಕಣಿವೇಳು, ಕಣಿಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸು: ಪಲರ್ಮ ಕಣಿವೇೞ್ದು . . . ಮೊದಲೆ ಒರೆದಿರ್ದರ್ ಕೆನಗೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩–೨೫೫). **ಕಣಿವೇಳು**: ೧. ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕನಸನೆ ನನಸಿನ ನನ್ನಿ ಎಂಬಂತೆ ಏನೇನೋ ಕಣಿವೇಳುತಿಹು ದವರ ಚಾಳಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೨). **ಕಣಿಹೇಳು**: ೧. ಹೊರನಿಮಿತ್ತಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಕಣಿಹೇಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು . . . ಮಾಡಿದೆ (ಮೂರುಉ. ೮). ೨. ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೇಳು; ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳು: ಅವನು ಕಣಿ ಹೇಳೋದು ಕೇಳಿ ತಲೆಬೇಸರ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕಣಿ₁ + ಪೇೞ್]

ಕಣಿಶ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಕಾಂಚನೋಜ್ವಳ ಕಣಿಶಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮಲ್ಲಿವು. ೨–೧೮); ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಾಲ್ದುಂಬಿ ಕಣಿಶವಾಗಿರ್ಪವಾ ರಮ ಣೀಯವಾದ ಕೇದಾರವು (ಚೀರಮ. ೨–೧೩). [ಸಂ.]

ಕಣಿಸ₁ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ತೂಕ ಅಥವಾ ಬೆಲೆ (ಕ). [?. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಣಜ]

ಕಣಿಸ₂ (ನಾ). = ಕಣಿಶ: ಕಣಿಸವ ಚಂಚುವಿಂದಾನುತೆ ಏಕತ್ವದಿಂದೆ ಸಾಲ್ಪಿಡಿದೈದೆ (ಪ್ರಭುವು. ೩–೨೪); ಗಿಳಿವಜಿಗಳು ಸಾಲಿಯ ಕಣಿಸ ಗಳೆಂಬ ಪೊಳೆವ ಕುಚಗಳ ಪಾಲುಂಡು ಕಳಕಳ ರವದಿ (ಅನಂತ. ೧–೬೪). [< ಸಂ. ಕಣಿಶ]

ಕಣಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತುಗಳು) ನೊಗಕ್ಕೂ ತಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗೂ ಕಟ್ಟಿದ ಮಿಣಿಯನ್ನು ಜಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೆಗಲ ಮೇಲಣ ನೊಗ ವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು; ಬಳಗಹಾಕು (ಉಕ): ಎತ್ತುಗಳು ಪದೆಪದೆ 'ಕಣಿಹಾಕಿ' ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಬೈಸರ್ವ. ೧೨೧); ರಥದ ಧುರ್ಯಗಳು ಕಣಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ವಾಹನ ಮುಂದೆ ಸಾಗದೆ ನಿಂತಿತ್ತು (ಕೆಲಸಿ. ೧೫೫). [ಕಣ್₆ (< ಕಣ್ಣಿ ?) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಚು₁)]

ಕಣಿಹೇಳು 'ಕಣಿವೇೞ್' ನೋ.

ಕಣೀರ, ಕಣ್ಣೀರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾಂಸ ಪಟಲದ ಕೆಂಪಾದ ಭಾಗ (?): "ವರ ಕಣ್ಣ ಮೊದಲಮಾಂಸದ ಕರಕೆಂಪೆ ಕಣೀರಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೧೮). **ಕಣ್ಣೀರ**: ಕಣ್ಣೀರ ಮುಳ್ಳಭಾಗ(ದ)ಕೆ ಬಣ್ಣಿಪ ಸು(ಷಿ)ರಕ್ಕೆ ತಾನುವಾಗಸಮೆಂಬುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೧೯); "ಕಣ್ಣ ಮೊದಲ ಮಾಂಸದ (ಕಡೆಯಿಂದ) ಕೆಂಪಿಂಗೆ ಕಣ್ಣೀರಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೭೬ ವ). [?]

ಕಣು 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಣುಕ 'ಕಣಕ' ನೋ.

ಕಣುಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಣುಕಪ್ಪಟೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣುಗಾಣ್ 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣುಗಿಡಿ 'ಕಣ್ಗಿಡಿ' ನೋ.

ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು 'ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಕಣುಗುಱುಹು, ಕಂಗುಱುಹು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗುರಿಯಾದುದು, —ಕಂಡದ್ದು (?): ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳಿಯ ಕಟ್ಟಣೆಯರಲಿ ಕುಬುಬಿಱಿದು ಕಾದಿದ ಕಣುಗುಱುಹಿನಸುರರಚಾರಿಸುತುಱುಬಿ ಬಾಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೫೦). **ಕಂಗುಱುಹು**: ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಗುರುತು: ಕಂಗುಱುಹ [ಪಾಠಾಂ. ಪ]ನಿಟ್ಟು ಕೆಱಹುಗಾಲುಂಗುಟವನಾತ ಮನಸಿನೊಳು ಪಿಂಗದೆಡಗಣ್ಣಿಂಬಿನಲಿ ತಾಂ ತೆಗೆಯಲು (ಬಸವು. ೧೮–೭೪). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿವು)]

ಕಣುಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಣುಚಿ (ನಾ). (?): ಹಾರುನಾಡ ಸೀಮೆ (ಕಣುಚಿಯಾಗಿತ್ತು) (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೦, ೫೯–೨; 577). [?]

ಕಣುದಣಿ 'ಕಣ್ದಣಿ' ನೋ.

ಕಣುದಪ್ಪು (ನಾ). ಕಣ್ಮರೆಯಾದುದು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಇರುವಂಥದ್ದು: ಮನು ಕುಲೀಶ್ವರನೆನ್ನನಾ ಭಾಮಿನಿಯ ನೋಡಲು ಕಳುಹಲರಿವುರವೆನಗೆ ಕಣುದಪ್ಪಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೫–೧–೨೮). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕಣುಮಿಂಚು 'ಕಣ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಟ: ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟಸವಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವಲಿ] ಹರಿ ಹಲಗೆ ನಿಡುಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೨). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_1$ + ಆಟ]

ಕಣುವಳೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ: ಕಳವಳಿಪ ಕುಂತೀಸುತರ ಕಣುವಳೆಗವಗ್ರಹವಾಗು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೯೯). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕಣುವೆ, ಕಣಮೆ, ಕಣವೆ, ಕಣಿವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ, ಆಳವಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಕಂದರ: ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಪಾಣ ಕುಂಟ್ಟಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೧–೨೯; 11ನೆಯ ಶತ); ಇವರಿಬ್ಬರು ಬಲು ಚೋದ್ಯರು ಕಣುವೆಯ ಕಟ್ಟೆ ಐದಾರೆ (ವಚಸಂ. ೬೩–೮೬); ಅನುಗೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದನಾ ನಂದಿ ಕಣುವೆಯನೆಡಹಿ ಬೀಳಲು (ಕಲಿರ. ೬೫–೨೨); ಕಣುವೆ ಕಾವ ದೇವರಿಗೆ ಅರಮನೆಯವರ ಮುಖಾಂತ್ರ (ಎಇ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೪–೨೩; 1664); ಅಗ್ನೇಯದೊಳ್ ಕಣುವೆಯ ಬೆಟ್ಟನುಱಿದು (ಚಕವಂ. ೫೩–೨೦). **ಕಣಮೆ**: ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನು ರಾತೋರಾತು . . . ನೂಲೋ ಕಣಮೆ ಹಾದು ದುರ್ಗದ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬). **ಕಣವೆ**: ಅನೇಕ ಕಣವೆಗಳನ್ನು ಕಾಡುಗಳನ್ನು ದಾಂಟಿ (ಪುರಾವಿ. ೫೪). **ಕಣಿವೆ**: ಕಣಿವೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಕ್ಷಣ ಗುಣವಿಹೀನನ ಸರ್ವ ಬಲವ ಹಣಿದವನಾದಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೭–೧೮); ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣಿವೆಯ ಕಡೆ ಇಳಿದೆ (ಮಗನೂಂ. ೩೪); ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯ ಕಣಿವೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿದಾಗ ಅದರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವ ನಮಗಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೧೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣವಾಯ್; ತುಳು. ಕಣಮೆ; ತೆಲು. ಕನುಮು, ಕನಮು]

ಕಣುಶೂಲೆ, 'ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ' ನೋ.

ಕಣುಸನ್ನೆ 'ಕಣ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಲು; ಸರಳು; ಬಾಣ: "ಪುಣುಬು ಕಣೆಯಂಬು ಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸನಮಾಹ್ವಯ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨); ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನಿಬ್ಬಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಲ್ಮೊನೆಗಾಸ್ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧೦–೮; 800); ಮುನಿದಿಸುವಿನಜನ ಸರಲಂ ಮೊನೆಯಿಂ ಗಱೆವರೆಗಮುಯ್ದು ಸೀಳ್ದುವು ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೭); ಜವನಾಳಂ ತಪ್ಪ ಕಣೆ ರೋಮರೋಮಂದಪ್ಪದೆ ನಾಂಟಿದುವು ಸೀಂಟಿದುವು ವಿಧಿಲಿಸಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೧); ಹೊಳೆವ ಕಣೆ ಹೊಕ್ಕಿಱಿದ ದಾರಿಯೊಳುಳಿದ ಕಣೆ ದಾಂಟಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೯); ಕಣೆ ನೆಯ್ದು ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಮುಕ್ಕೊಡ್ಡನಡಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೩–೭೪). ೨. ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಗಳಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಕಾಸೂರು. ೩೮೮); ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ 'ಕಣೆ' ಯನ್ನು ಕೆಡಹಿ ಹೊರಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಬೆಕುಮ. ೨೬೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣೈ; ಮಲ. ಕಣ; ತುಳು. ಕಣೆ, ಗಣೆ; ಗೊಂಡಿ. ಕಣೇ; ಪರ್ಜಿ. ಕಣಯ = ಈಟಿ]

ಕಣೆ$_2$ 'ಗಟೆ' ನೋ.

ಕಣೆ$_3$ 'ಕಣಯ$_1$' ನೋ.

ಕಣೆ$_4$ 'ಕಣಿ$_7$' ನೋ.

ಕಣೆ$_5$ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ: ತೃಣಮುಂ ತೆನೆವೋದ ಬಟಾಳ್ಕೊಣಗುವುದದಱಿಂದೆ ನರರ ಬಾೞ್ ಲಘುಕಾಲಂ ಹಣೆದದ ಪೊಯಿಲ್ಗೆ ಮೊದಲ್ಗಡು ಕಣೆಯೆನ್ನದಿದೆಳವೆ ಜವ್ವನಂ ಮುಪ್ಪೆನ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೩–೭೧). ℙ 'ಕಡೆ$_3$' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಕಡೆ$_3$?]

ಕಣೆ$_6$ (ಅ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯಾ, ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "... ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದೇ ಹಿರಿದಾದ ಭಾಗ್ಯ ಕಣೆ" (ನಡದಾ. II, ೧೦೦೫); ಸುಗುಣ ಅಂದರೆ ಖಂಡಿತ ನೀನೇ ಕಣೆ ಸುಗುಣ (ರಂಟಿರ. ೨). 'ಕಣಾ' ಪರಾ. [< ಕಾಣ್]

ಕಣೆ$_7$ (ನಾ). ೧. "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಅಮರ. ೞ೬೪). ೨. "ಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ೞ೬೪). [ಸಂ. ಕಣಾ]

ಕಣೆಕಾಲ್ 'ಕಣಕಾಲ್' ನೋ.

ಕಣೆಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು; ಬಾಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸು: ವೃಷಧ್ವಜ ಸುವೇಗಾನುಸಾಲ್ವ ಕೃತವರ್ಮಾದಿ ಪಟುಭಟರ್ ತಾಗಿದರ್ ಕಲ್ಪಮೇಘಂಗಳಂ ತಡವಿಟ್ಟ ಮಳೆಯೆನಲ್ ಕಣೆಗಱೆಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೨೯). [ಕಣೆ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕಣೆಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳು ಆವರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಶ್ವಸನನುಮರ್ಕಪ್ರಭೆಯುಂ ನುಸುಳದೆನಲ್ ಪಾಯ್ವ ಕಣೆಯ ಕಣೆಗಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨–೧೨); ಗಗನಸ್ಥಲಿ ಮಸೆವಿಸಿಲಿಂ ಕಣೆಗಟ್ಟಲೆಯಿಂ ಕೆಂಗಱಿಯ ಸಂಜೆಯಿಂ ತೀವುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೬೬). [ಕಣೆ$_1$ + ಕಟ್ಟಲೆ]

ಕಣೆಗಿಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೂರು; ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಸುಭಟವ್ರಾತವೀಕ್ಷಿಸಲಂದೆನುತ ಕಣೆಗೆದಱಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೪); ಕಣೆಗೆದಱಿ ಹೊದ್ದಿದರು ಜೋಡರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೪). [ಕಣೆ$_1$ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣೆಗೊಳ್, ಕಣೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ, —ಎತ್ತಿಕೊ: ಕಾವರ್ ಕಣೆಗೊಂಡವೊಲೆಂದೆಂಬ ಮಾತಿನಂತಾಗಿರದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೮); ನೀನೀ ವಿಷಯಕ್ಕೆಜಗುವುದುಂ ಕಾವರೆ ಕಣೆಗೊಂಡರೆಂಬ ನುಡಿಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೯೧); ಕಾವರೆ ಕಣೆಗೊಳ್ವೊಡಪ್ಪೆ ಬಾರಿಪರೊಳರೆ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೮). **ಕಣೆಗೊಳ್ಳು**: ಪೂವಿಲ್ಲನೇರಿಸಿ ಕಾವನು ಕಣೆಗೊಂಡು ಟಂಕಾರ ಮಾಡಿದನಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೪-೯). [ಕಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣೆಗೊಳ್ಳು 'ಕಣೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಣೆದುಡು 'ಕಣೆದೊಡು' ನೋ.

ಕಣೆದೊಡು, ಕಣೆದುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು; ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವಿನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧); ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಕೈಕೊಂಡಾರು ತೆಚ್ಚರು (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೭); ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯುಂಟು] ಹೆಂಗಳ ನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರತ. ೬-೪೫); ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹರಿಣಗಳದೊಳ್ ಮಣಯಿಸಲಾರೆಂ ಗುಣಾಂಕಚಾಪವಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೧-೩೭). **ಕಣೆದುಡು**: ಗಣತತಿ ಕಿರಿಯಂ ಸದೆಯಲ್ ಕಣೆದುಡುತಿರೆ ಪುರ್ಬಿನಿಂದೆ ಜರ್ಬಿತೆ ನಿಲಿಸುತ್ತೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೯). [ಕಣೆ$_1$ + ತೊಡು$_1$]

ಕಣೆಯ$_1$ 'ಕಣಯ$_1$' ನೋ.

ಕಣೆಯ$_2$, ಕಣಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; "ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಎರಡು ತುದಿಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ದಂಡ" (ಕಶಾಅ. ೨೭೬): ಅಸಿ ಮುಷಳ ಕಣೆಯ ಕೊನ್ತಂ ಮಸದ ಸರಲು ಮೆಯ್ಯನುಚ್ಚೆ ಬಮ್ಮುಗಸಾಂತಂ ಬಸಮಳಿದು ಬೀಳೆ ಧುರದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೧-೧೬; 1127). ೨. ಬಾಣ; ಸರಳು: ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಕಣೆಗಳ್ ಕೆಲರ್ ಕಣೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಯು]ಮನೀಡಾಡಿ ಕಣೆಯಮಂ ಕೊಂಡಾಡೆಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೨ ವ); ನಿರುತಮಿಾ ಕಣೆಯದೊಳ್ ಕಲಿಗಜಾಸುರನುರವನೆರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಸೀಳದೊಡೇಕೆ ಕೈಗಳೊಳ್ ಧರಿಸಿದಾಯುಧಂ (ಚಬಪು. ೨೮-೨೭). **ಕಣಯ$_2$**: ೧. ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಯ ಕಂಪಣ ಮುಸಲ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂಡಿವಾಳ . . . ಮಹಾ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಿಟ್ಟುಮೆಚ್ಚುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೮ ವ); ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣಾ]ಯ ಕಂಪನ ಮುಸುಂಡಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೊಳೆಚ್ಚುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ಕಣಯ ಕಂಪನ ಗದಾದಂಡ . . . ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ ಭಯಂಕರರ್ ಪರಿತಂದು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೪ ವ); ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣಯ . . . ಪಲವುಂ ತೆಱದ ಕೈದುಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೬ ವ). [< ಕಣೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕಣ್ಣೆಯ = ಗದೆ; ತೆಲು. ಕಣಯ]

ಕಣೆಯ$_3$, ಕಣಯ$_3$, ಖಣಯ (ನಾ). ೧. ಸಲ; ಬಾರಿ; ಸರತಿ; ಆವೃತ್ತಿ: ಜಲವನೀರಾಜು ಕಣೆಯಂಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯಂತರಂ] ಮುಕ್ಕಳಿಸಿ ಬಳಿಕ ಮುಖಮಜ್ಜನದೆ ಶುದ್ಧವಸ್ತ್ರವನುಟ್ಟು (ಲಶಿಚಂ. ೪೫-೪); ಅವನಿಸುತೆ . . . ಪುನರಪಿ ವಿವರಿಸಿದಳಿದು ಸತ್ಯವೆಂದಳು ಮೂಱು ಕಣೆಯದಲಿ (ಉರರಾ. ೧೮-೪೬). ೨. ರೀತಿ; ಪದ್ಧತಿ; ವಿಧಿ; ವಿಧಾನ; "ನ್ಯಾಯ" (ತೊರರಾ. ಕೋಶ): ಕೆಲರ್ ಕಣೆಯಮನೀಡಾಡಿ ಕಣೆಯಮಂ ಕೊಂಡಾಡೆಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೨ ವ); ನೋಡಾ ವಿಧದೆ ಕಣೆಯ ಕಣೆಯಕ್ಕೆ ಹಲವಹನೆಂತನೆ (ಮನೋವಿ. ೬-೩೩); ನಾಕೆರಡು ಕಣೆಯುದಲಿ ಹೇಳಿದೊಡಾಕೆ ನಿನ್ನನು ಪೊಲ್ಲಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೧೨); ಜೀವಿಸುವ ಮಾತ ನೀಂ ಪೇಳ್ದುದಿಲ್ಲತ್ಯಂತ ಸಾವ ಕಣೆಯವನೆ ಕರುಣಂಗೆಯ್ದಿರಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೩೦). ೩. ಸ್ಥಳ; ಪ್ರದೇಶ: ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗಣ ಕಣೆಯದಲ್ಲಿ ನಂದನವನಮಿರ್ಪುದು (ತಸೂವ್ಯ. ೯೬); ಕಳಿದು ಮುಂದಣ ವಿವಿಧ ಮಣಿಮಂಜುಳ ಮುಖದ್ವಾರಗಳು ಬಲಿದಗ್ಗಳವ ಮುಱಿದೊಳಹೊಕ್ಕನೀ ಪರಿ ಕಣೆಯಕಣೆಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೩); ಸಿದ್ಧಚಾರಣನಿವಹ ಸೇವಿಸೆ ಮೂಱನೆಯ ಕಣೆಯವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತಾ (ಉತ್ತರಾ. ೧೭-೩). ೪. ದಂಡೆ; ಅಂಚು; ತಟ: ಎರಡು ಕಣೆಯವಿದಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗಿರಿಚಯಂಗಳ ತಂದು ಹೂಳಲೊಖರೆಯದಲಿ ಬೆಸಸೇನ ಮಾಡಲಿಯೆಂದ ಹನುಮಂತ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೫-೪೬); ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಕಾವೇರಿಯ ತಟಾಕದ ಕಣೆಯವಿಡಿದೈತಂದು ಹೊಕ್ಕರು ಪಾಂಡ್ಯಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೪). ೫. ಕಥೆ; ಪ್ರಸಂಗ: ನಮ್ಮನ್ವಯಕೆ ಭಯವಿಲ್ಲದಿಹ ಪರಿಯೆಂತುಟೋ ನಾವೆಲ್ಲಿಯಾಪರಿ ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಕಣೆಯವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಥೆಯಿದ, ಕಣೆಯವ]ಲ್ಲೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೫೪). **ಕಣಯ$_3$**: ೨. ನೈಷ್ಠಿಕಾಚರಣೆ ಶಂಕೆಯನೊಂದದೆ ಸಮ್ಯಗುತ್ತರೋತ್ತರ ಕಣಯಂಗಳೊಳ್ ಸಲೆ ಸಮಾಹಿತಮಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪುದೊಂದರಿದೆ ಗುರೂಪದೇಶ ವಚನಾನುಭವಾಗಮದೊಳ್ (ಶತಕ. ೧೭-೨೧). **ಖಣಯ**: ೨. ಧುರದೊಳಿವನನು ಗೆಲ್ವೆನೆಂಬೀ ಬರಿಯ ಮದ ಸುಭಟಾಭಿಮಾನದ ಪರಿಯು ವರ ಸಾಹಿತ್ಯಜನಕಿದು ಖಣಯವಲ್ಲೆಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೬೧). [?]

ಕಣೆಯ$_4$ (ನಾ). (?); "ಕಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಅಣಲಂ ತೋಱಿಸುತೆ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕ್ರತಂ ಕಣೆಯವನಾಡಿಸಿ ತೊನೆದಾಡುತ್ತಂ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩-೨೩); ಕಣೆಯ ಕಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣಯ ಖಣೆ]ಯದ ದಾರವಟ್ಟ ವಜ್ರದ ಕದದ ಫಣಿಗಳಾಕಲ್ಪದಿಂದೆಸೆವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫); ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲ್ಸೊಣಗಂಗಳನೊಡನೆ ಪಿಡಿದುಮುರವಣಿಸುತ್ತುಂ ಕಣೆಯದೊಳಿಯ್ದುತ್ತಿರೆ ಘನ ಕಣೆಯ ಕದಂಬಂ ಭರದಿಂ ಮುಸುಕಿದುದಾಗಳ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೪೦). [?]

ಕಣೆಯ$_5$ (ನಾ). (?): ಪಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಪುರಕಣೆಯದ ಅಱವಡ್ಡಗ್ಗಿಱಗ್ಗ × ಯ ದರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಪುರ × ದ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೩-೩; 1709 ?). [?]

ಕಣೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಬಿಡು; ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: ಅಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಕಣೆಯಿಸಲರಿದ ಜೋದಂ ಗೆಲಲ್ಬಗೆಯೆ ಕಾಳೆಗದೊಳಿಂತಂತೆ (ಸೌನಂದ. ೫-೩೨). [ಕಣೆ$_1$ + ಇಸು$_1$]

ಕಣೆಯೇಱು (ನಾ). ಬಾಣದಿಂದ ಆದ ಗಾಯ: ಕಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಣೆ]ಯೇಱಿಂಗೆ ದಿಶಾಗಜಂ ಪೆಳಱೆ ಕೋಡೇಱಿಂಗೆ ಮಾಱಾನೆಗಳ್ ರಣದೊಳ್ ಬೆಂಗುಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೮೦). [ಕಣೆ$_1$+ ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕಣೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಗಣೆ ಮುರಿದು ಹೋಗು; ದಿಂಡು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು: ಕಣೆವೋದ ಕಣಕಾಲುಂ ದೊಣೆವೋದ ಮೇಗಾಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ); ಕಣೆವೋದ ಕಾಲಿನ ಕಯ್ವೋದ ತೋಳಿನ ಪಣೆವೋದ ಮೊಗದ ಸುಭಟರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೮೪). "ಕಣೆವೋದ ಕಣಕಾಲ್ = ಬಾಣವು ನುಗ್ಗಿ ಹೋದ ಕೆಳಕಾಲು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ). [ಕಣೆ$_2$ (< ಗಱೆ) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಣೆಹಂದಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: ಕಣೆಹಂದಿ (ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ), ಹಂದಿ, ಹುಲಿ, ಹಾವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಕಾಸೂರು. ೩೮೨). [ಕಣೆ$_1$ + ಹಂದಿ (< ಪಂದಿ)]

ಕಣೋ (ಅ). = ಕಣಾ: ನನ್ನನ್ನೂ ಅವರು ಆಮಂತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಕಣೋ (ಕಾಲಯಾ. ೮); ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ರೂ ಕಣೋ (ಕಂಕಕೂ. ೪೨). [< ಕಾಣ್]

ಕಣ್ಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾದಿರು 'ಕಣ್ಣಾದಿರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾಪಟ 'ಕಣ್ಣಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡಿ, ಕಣುಕಪ್ಪಟಿ, ಕಣ್ಣಾಪಟ, ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡೆ, ಕಣ್ಣುಕಪಟ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ತೊಲಬಾವಲಿ: ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡಿಗಳ ನಿವಾಸಗಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). **ಕಣಕಪ್ಪಟಿ**: (ಶ). **ಕಣ್ಣಾಪಟ**: "ಬಾವಲಿ; ಕಣ್ಣಾಪಟ" (Flitter-mouse. ಇಂಕಣ). **ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡೆ**: ಗೂಗೆಗಳೂ ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡೆಗಳೂ ನನಗೆ ಹೆದರಿ ಗಿಡಗಳ ಪೊಳ್ಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಳುಗೋಡೆಯ ಬಿರುಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಡಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೭). **ಕಣ್ಣುಕಪಟ**: ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದು ಹೊರಹೊರಟುವು ಕಣ್ಣುಕಪಟಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೪೬). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ**: ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿಗಳು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಾಗಿ ಒಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಜನಜೀ. ೬೬); ಆ ಗುಡಿಯು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿಗಳಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಂದು ಕೂಡ್ರುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು (ರಾಪಹಂ. ೮೬). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ**: ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆಯೆಂಬ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಹಾರಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಗೆಯೂ ಹಾರಹಾರುತ್ತ ಗಕ್ಕನೆ ತಿರುಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದ ಹಾಗೆಯೂ, ಅವುಗಳ ಶರೀರದ ರಚನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೭). [ಕಣ್ + ಕಪ್ಪಡಿ$_1$ (< ಕಪಟ)]

ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡೆ 'ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾಪ್ಪು, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ, —ಕರಿಗುಡ್ಡೆ: ಹೆಪ್ಪಿನೊಳು ಹಾಲಡಗಿದಂತೆಯೊಂದಾನೊಂದು ನೆಪ್ಪಿನೊಳಗಿರ್ದು ಮರವೆಗಳಡಗಿದಂತೆ ಕಣ್ಣಾಪ್ಪಿನೊಳು ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಪ್ರಕಾಶಂಗಳಡಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂದದಿ (ಕವಿಚ. III, ೧೬೧ ವೀರಶೈವಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾರ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ: ಕಣ್ಣಾಪ್ಪು ಕೊಳ್ಳೊ ಕಸ್ತೂರೀ ಭರಣೀ ಬ್ಯಾಡ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೩). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು**: ೨. ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪುಗಳಂ ತುಟಿಗಳೊಳ್ ಕರೆ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೫೮-೫). [ಕಣ್ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಕಣ್ಣಾಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಪ್ಪು (ಶ). [ಕಣ್ + ಕಾಡಿಗೆ]

ಕಣ್ಣಾಣಿಕೆ, ಕಂಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುವಿಕೆ: ಕಂಡಿಯಿಂದ ಕಂಡೇವೆ. ಕಣ್‌ಕಾಣಿಕೆ ಎಂದು ಜನ ಕಾದಿದೆ ಮನ ಕಾದಿದೆ (ಹೃದಸ. ೨೧-೧೦). **ಕಂಗಾಣಿಕೆ**: ೨. ದಾರಿ ತೋರಿಸುವುದು; ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ: ಬಿನ್ನಣದಿ ಕಂಗಾಣಿಕೆಯ ಕಾಯಕದೊಳು ನೆಜೆ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನ ಜೀವಿತದಿನಿರ್ಪಂ ಸದಾ ಸನ್ನಿಹಿತನುಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೮-೯೮). [ಕಣ್ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಣ್ಣಾವು 'ಕಣ್ಣಾವು' ನೋ.

ಕಣ್ಕೆಡಿ 'ಕಣ್ಗೆಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕೆಸುರ್, ಕಣ್ಕೆಸುರು, ಕಣ್ಗೆಸುರ್, ಕಣ್ಗೆಸುರು, ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು, —ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು (ಶ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಕರುಬು; ಈರ್ಷೆ. **ಕಣ್ಕೆಸುರು**: ೩. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿಯ ಗೀಜು; ಪಿಚ್ಚು; ಪಿಸುರು (ಶ). **ಕಣ್ಗೆಸುರ್**: ೪. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: ನೋಳ್ಪರ್ಗೆ ಕಣ್ಗೆಸುರ್ ಪುದುಗಿದೊಡೆ ಮದನಂಗೆ ಮಾನಹಾನಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೧). **ಕಣ್ಗೆಸುರು**: ೨. ತೆಳ್ವಸಿಬು ಕಾಮುಕರ ಕಣ್ಗೆಸುರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೪). **ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು**: ೧. ನಾವೆಲ್ಲ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಡೆದೆದ್ದು ನಮ್ಮೂರವರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕಿಸುರಾಯಿತು (ಮಠಲ. ೬೫).

ಕಣ್ಕೆಸುರಾಗು = ಅಸಹನೆಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಕೆಳದಿ ಸಪತ್ನಿಯಾದಳಿನಿಯ ಪಗೆಯಾದನನನ್ನಬಂಧುಗಳ್ ಮುಳಿವವರಾದರಾ ಹೊಟಲನೀಬರೆ ಕಣ್ಕೆಸುರಾದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೯). [ಕಣ್ + ಕಿಸುರ್$_2$]

ಕಣ್ಕೆಸುರ (ನಾ). ಅಸಹನೆಯುಳ್ಳವನು; ಕರುಬುಳ್ಳವನು: ಎಸೆವ ಬಸಂತಮಾಸಮಿದಿರೇಜುವ ಜವ್ವನಂ . . . ಕುಪ್ಪಿಗೆಯು ಕಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಿರಿದುಂಟು ತೋಂಟ ಕಣ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಕೆ]ಸುರರ ಮಾತು ನೀತಿ ಗಡ ಹಾದರವಾದದೆ ಸಾವಳೇ ಮಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೨೬). [ಕಣ್ಕೆಸುರ್ + -ಅ$_7$]

ಕಣ್ಕೆಸುರು 'ಕಣ್ಕೆಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಣ್ಕುಟಗಲ್, ದೇವನ ಹುಳಿ, ಮುಕ್ಕಿ (ಪ್ಮಶಿಗ. ೩೮-೬೫೭). [?]

ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ, ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ, ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ; ಕಣ್ಣುಜೆಟ್ಟು; ಕಣ್ಣುಜಟ್ಟಲೆ (ಉಕ). **ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ**: (ಶ). **ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ**: ರೆಪ್ಪೆಯ ಗುಳ್ಳೆಗಳು (ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆಗಳು) . . . ನೋಡಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ನೇತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸಕರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ನಮ್ಮದೃ. ೬೬). [ಕಣ್ + ಕುಟಿಕೆ]

ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ 'ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಲ 'ಕಣ್ಕುಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಲೆ, ಕಣ್ಕುಟಿಲ (ನಾ). = ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ: (ಕಣ್ಣಾಪೂ ಕಣ್ಕುಟಿಲಂಗಳ್) ಕವಡಿಕೆಯನಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ರಜತವನಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ ತೀದು ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಕಣ್ಕುಟಲೆಯಂತವಾಗಳೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೯) **ಕಣ್ಕುಟಿಲ**: ದುರ್ಮಾಂಸ ದೋಷವೂ ನೀಲಿಗಣ್ಣೊ ಮಜವೆಯೊ ಕಣ್ಕುಟಲವೋಯರಿಯೋ (ಬಸವು. ೧೮-೬೬). [ಕಣ್ + ಕುಟಿಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಕುಡಿ, ಕಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು: ನಡುನಡುವೆ ನಕ್ಕು ಮತಮತ್ತು ಕದ್ದು ಕಣ್‌ಕುಡಿಲೆ ನೋಡಬೇಕ (ಹೃದಸ. ೧೮-೧೦). **ಕಂಗುಡಿ**: ಅತಿನಿಡಿಯ ಕಂಗುಡಿಯ ಹೊಯಿಲಿಂ ಮತಿಗೆಡಿಪ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೧೦). [ಕಣ್ + ಕುಡಿ$_2$]

ಕಣ್ಕುಣಿ (ನಾ). = ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ (ಶ). [ಕಣ್ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುಟ್ಟು$_1$)]

ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ, ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ, ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ, ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತಗ್ಗಾದ ಭಾಗ, —ಕುಣಿ: ಎರಡು ಕಣ್ಕುಣಿಕೆಗಳನಾತನು ಬೆರಳಿನಿಂದೊತ್ತಲು ನೆರೆನೆರೆದು ಕಣ್ಕುದಿ ಕುಣಿಕೆಗಳಾಗಿ ಮೇಲ್ವರಿಯೆ (ಬಸವು. ೧೮-೬೨). **ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ**: ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಂಗುಟದಿನೊತ್ತೆ ಕಣ್ಗುಣಿಕೆಯಿಂದೆಡೆವಿಡದೆ ಸುರಿಗುಮಂಬಕದಂಬು (ಕುಮಾವ್ಯ. ೪-೩೪೦). **ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ**: (ಶ). **ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ**: ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆಗಳು ಗುಳಿ ಬಿದ್ದಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೫). [ಕಣ್ + ಕುಣಿಕೆ$_1$]

ಕಣ್ಕೂಸು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಕೂಸು; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾದವನು: ಅವನ ಕಣ್ಕೂಸಾಗಿ ನಿಂತು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆನ್ನುವೆ (ಜಯಂತ. ೧೧೬). [ಕಣ್ + ಕೂಸು]

ಕಣ್ಕೆತ್ತು, ಕಣ್ಗೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕು, —ಅದುರು. ೨. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು: ಜಯಾವತಿ ಕಣ್ಕೆತ್ತಿ ಬಾರಿಸಿದೊಡೆ (ವದ್ದಾರಾ. ೪೬-೧೩); ಕಣ್ಕೆತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆತ್ತಿ] ಕಿಱುನಗೆ ನಗುವ ಕೂರದರ ಮೊಗಮುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫ ವ). **ಕಣ್ಗೆತ್ತು**: ೨. ಕುಂಚದಡಪದ ದವಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರೆಲ್ಲರುಮಂ ಕಣ್ಗೆತ್ತಿ ಕಳೆದೇಕಾಂತದೊಳ್ ಕನ್ನೆಯನಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬ ವ); ಬಿನ್ನಣಿರೆ ವಸುದೇವ ಕಣ್ಗೆತ್ತೆ ಕಲಿಯೊಜೆಯ ವಸುದೇವ ನಾಕೆಯ ಪೊಳೆವ ಬೀಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೮). [ಕಣ್ + ಕೆತ್ತು$_1$]

ಕಣ್ಗೋರೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಂಚು : ಶಾರ್ಗಾಲದ ಮಿಂಚಿವೆನೆ ಕಣ್ಗೋರೈಪಂತಿರೆ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದಪುದೆಂತಕ್ಕುಮೊ ತಪದ ಮಹಿಮೆ ಮುನಿಪುಂಗವನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೬); ನೋಟ್ಟು ಕಣ್ಗೋರೈಪಂತಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೬–೫); ಕಣ್ಗೋರೈಸಿ ಮಮ್ಮಲಮಱುಗಿತುಭಯಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೧೮). [ಕಣ್ + ಕೋರೈಸು]

ಕಣ್ಗಂಡಿ (ನಾ). (ನೋಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವ) ಸಣ್ಣ ಕಂಡಿ; ಚಿಕ್ಕ ರಂಧ್ರ : ಬಲ್ಲವರಿಗಲ್ಲದೆ ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಕಣ್ಗಂಡಿಗಳೂ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೪೯–೩); ಹಗೇವು ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ಸುರಂಗ ಕಣ್ಗಂಡಿ ಪಾವಟಿಗೆ ಗುಟ್ಟಿನ ಬಾಗಿಲು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩–೯). [ಕಣ್ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_1$, ಕಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಶುದ್ಧಮಪ್ಪ ಪೊನ್ನೊಳ್ ದುಷ್ಕರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಲಾಭದಾಸೆಯಿಂ ಕಿಸುಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವಂ ಬೆರೆಯಿಸಿ ಪೆಱರ ಕಣ್ಗಟ್ಟಿ ತಿರಿಪಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಪೊನ್ನೆಂದು ತೋಱಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೪). **ಕಂಗಟ್ಟು** : ೧. ಹಲಧರನು ಪೋಕುಳಿಯೊಂದು ಕೊಡವಾಲ್ಪುರಿದು ಗೋಪಯಶೋಧರೆಯ[ದೆಯರ] ಕಂಗಟ್ಟಿದನು ಚದುರಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೧೦). ೨. ರಾಣೀವಾಸದಲಿ ಕಂಗಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಱಿಗಟ್ಟಿ] ತಂದುದು ತನ್ನನೀ ವಿಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೬೬). [ಕಣ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$, ಕಣುಕಟ್ಟು, ಕಣ್ಕಟ್ಟು, ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು : ಸಲೆ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಕಣ್ಗಟ್ಟನೆ ಶಶಿ ಮೂಡಿ ಬಳೆದ ನಾಗಸದೊಳೀವೇಳ್ಪೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೯). **ಕಣುಕಟ್ಟು** : ೨. (ಅಲಂ) ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ. ೩. (ಅಲಂ) ವಂಚನೆ; ಮೋಸ : ಗಣಿಕೆ ಮುದಿಯಳು ಹೊಲ್ಲ, ಕಣುಕಟ್ಟು ಹೊಲ್ಲ ಅಱಿದರಲಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೬). **ಕಣ್ಕಟ್ಟು** : ೩. ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಮನವೊಲಿಸಲು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕೈಕೊಂಡ ಕಣ್ಕಟ್ಟಿನ ಉಪಾಯಗಳೆಲ್ಲ ನಿರರ್ಥವಾಗಿ ನಿಂತವು (ಬೀಳತಿ. ೮೦); ಏಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಚಾತುರ್ಯ, ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಣ್ಕಟ್ಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೯). **ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು** : ೧. "ನೇತ್ರಬಂಧಂ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). ೨. ಪದುಮನಾಭನ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟವನಿದಕಳುಕನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೬–೬೫); ಮಣ್ಣೊಳಾಡುವ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತಹ, ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿನ ಸೊಬಗಿನಾ (ಕಏಪು. ೩೮–೧೧); ಪ್ರಪಂಚದ ಆಗುಹೋಗುಗಳಿಗೆ ಈ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಜನ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೯). [ಕಣ್ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಣ್ಗಡೆ, ಕಂಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಕೊನೆ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : ತನು ವಲ್ಲಿಯಲರು ಕಣ್ಗಡೆ ಮುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೯೭); ಕಡಗಂಗಳ್ಕನೆ ತೋಳ್ಗಳಿಂ ನೆಗಪಿದಳ್ತೆಳ್ಕೈಸಿದಳ್ತನ್ನ ಕಣ್ಗಡೆಯಿಂ ತುಳ್ಕಿ ಮುದಶ್ರು ನೋಡಿ ನಲಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೩೫). ೨. ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ: ಕರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಗಡೆಯಿಂದ ನೋಡುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೧೨). **ಕಂಗಡೆ** : ೨. ಎಳನಗೆಯೊಳಾದರಿಪ ಕಂಗಡೆಯ ನಿಟ್ಟೆಳಕೆ. . . ಬಯಸಿ ಬಯಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೧೦). [ಕಣ್ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಣ್ಗದಿರ್, ಕಂಗದಿರು, ಕಣ್ಕದಿರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ : ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮಿಂಚೆನೆ ಕಣ್ಗದಿರುರ್ವಿ ಮಿಂಚೆ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೫); ಆಭರಣಮಲುಗಿದೊಡೆ ಕಣ್ಗದಿರ್ಸೂಸಿದೊಡೆ . . . ಜನರ ನಿದ್ರಾಭಂಗಮಾಗಿ ಕಂಡಪರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೮). **ಕಂಗದಿರು** : ಕಂಗದಿರು ಸೂಸದೊಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೮). **ಕಣ್ಕದಿರು** : ಹಿಗ್ಗಿನಹೊಳಹನು ಕಣ್ಕದಿರು ಬಗ್ಗಿಸುತಿರೆಯಿರೆ (ಗೋಕುನಿ. ೩೪). [ಕಣ್ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕಣ್ಗಯ್ 'ಕಣ್ಣೆಯ್'. ನೋ.

ಕಣ್ಗಲಿ (ನಾ). (ಉಗ್ರವಾದುದನ್ನು) ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು, —ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ದೂರದೊಳಂಜದೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಣ್ಗಲಿಗಳ್ ನೃಪರಾರುಮಿಲ್ಲೆನಲ್ ಸಾರೆವರಲ್ ಮನಂಗಿಡದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ಯಾವನೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೮೨). 'ಮೆಯ್ಗಲಿ' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಣ್ಗಱುಬು$_1$, ಕಂಗಱುಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು : ದೊರೆವೆಣ್ಣು ಹೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ಸೊಂಪು ನುಣ್ಪುವೆತ್ತಿರೆ ಕಂಡು ಕದಳಿ ಕಣ್ಗಱುಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗಱುಬಿ, ಕಣ್ಗರುಚಿ] ಒರೆಗೆ ತಾ ಸಲ ಬಂದುದಿಲ್ಲವೆಂಬೊಂದೊಂದು ಹೊರೆಗಳೆದುವು ಬಾಳೆ ಬಸದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೪೦). **ಕಂಗಱುಬು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಣ್ + ಕಱುಬು$_1$ (< ಕಱುಂಬು$_1$)]

ಕಣ್ಗಱುಬು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಕಿಸುರು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು : ನನಗಯ್ಯನಂದು ಪಿರಿಚಿಕೊಟ್ಟುಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಿಹೆನು-ಕಣ್ಗಱುಬಾಯ್ತೆ ತನಗಿದ ನೋಡಿ (ಭರಚ. ೪೮–೩೬). [ಕಣ್ + ಕಱುಬು$_3$(< ಕಱುಂಬು$_3$)]

ಕಣ್ಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಯು, —ರಕ್ಷಿಸು : "ಕಣ್ಗಾವುದು – ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಆಲೋಕನ ಮಾತ್ರದಿಂ ಮಱಿದು ಪಾಂಥ ಶ್ರೇಣಿ ನೀರಟ್ಟೆಯಂ ಶ್ರಮಮಂ ತೀರಮೆಯಂ ಪ್ರಪಾಂಗನೆಯರಂ ಕಣ್ಗಾವುದಾದೇಶದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೦೩). [ಕಣ್ + ಕಾ$_1$]

ಕಣ್ಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಸೊಬಗು, —ಚೆಲುವು: ಕಣ್ಗಾಡಿ ಸೊಗಸುವ ಕನ್ನೈದಿಲಾಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೯೯); ಲಲನೆಯ ಕಣ್ಗಾಡಿ ಮಿಂಚೆಂದು ಚಾತಕ ನಲಿವವು ಮಳೆಗಾಲವೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೬–೬). [ಕಣ್ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಾಣ್, ಕಂಗಾಣು, ಕಣುಗಾಣ್, ಕಣ್ಗಾಣು, ಕಣ್ಣುಕಾಣು, ಕಣ್ಣುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ದೃಷ್ಟಿಸು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣು : ಎನ್ನ ಗಂಡನಂ ಕಣ್ಗಾಣದಂತು ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೨–೨೨); ಕಣ್ಗಾಣವನ ಕೈಲಮಲರತ್ನವನಿತ್ತ ತೆಱನಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೨–೮೪). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ನೋಡು; ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿರು : ಕಣ್ಗಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗಮೊಜಂಟಂಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೫ ವ); ಅಂತುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿಂ ದಕ್ಕುಂ ದಳೆವಾಯ್ದು ದೂಶಿಂ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೩). **ಕಂಗಾಣು** : ೧. ಹೆಡತಲೆಗೆ ಮೋಹಿದ ಕೃತಾಂತನ ಖಡುಗವನು ಕಂಗಾಣರೀತಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೬). **ಕಣುಗಾಣ್**: ೧. ಮಿಂಡೆಯ ಗಂಡ ತಾ ದಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿಹರೆ ಹಿಂಡಿಯ ಹೆಡಿಗೆಗೆ ಕೋಣನ ತಂದು ಕಣುಗಂಡು ಹೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೫). **ಕಣ್ಗಾಣು** : ಬಾಣನ ಭಟರು ಯಾದವರೆಂಬ ಬಗೆಯ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ತಮ್ಮೊಳು ತಾವು ಹಾಣಾಹಣಿಯೊಳು ತಿವಿದಾಡುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೦–೪೨). **ಕಣ್ಣುಕಾಣು** : ೨. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿರಾ ಕಣ್ಣುಕಾಣರೆ (ಬಸಪು. ೫೮–೩೩); ಹೆಣ್ಣುಪೆಣ್ಣಿಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೫–೭); ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಮಣ್ಣೇನು ಮಸಿಯೇನು? (ಗಾದೆ). **ಕಣ್ಣುಗಾಣ್** : ೨. ಕಾಮಿಗಳ್ ಕಣ್ಣುಗಾಣರೆಂಬುದು ಪುಸಿಯೇ (ಚಿಬಪು. ೨೦–೨).

ಕಣ್ಗಾಣದರ್ = ಕುರುಡರು : ಭೂಪರ್ ಪಿರಿದುಂ ಕಣ್ಗಾಣದರಂತಿರೆ ಕಾಣಲ್ಕಾಱರಲ್ತೆ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೧). [ಕಣ್ + ಕಾಣ್]

ಕಣ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, —ತೋರಿಸು : ಹಲದರಪಾಣಿ ಮನ್ಮಥಕುಮಾರಕನ ಮಾಣಿಕ್ಯರಚಿತ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನಿಳಿಸಿ ಕಣ್ಗಾಣಿಸಿದರು ಪುರಹರನ (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೧). 'ಕಂಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಗಾಣ್ – –ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಗಾಣು 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗಾಪು, ಕಣ್ಕಾಪು, ಕಣ್ಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕಾವಲು; ಕಣ್ಣಿನ ಕಾವಲು: ಪುರೋಹಿತನನುಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಂ ಕಣ್ಗಾಪಿನಲೆ ಕಾದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕಣ್ಣಿನ ತಡೆ: ಕಣ್ಣಿಗಿಂತ ಕಣ್ಗಾಪನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ ಚಿರ ಅಭ್ಯಾಸ (ನಿಬಂಧ. I, ೪೮೧). **ಕಣ್ಕಾಪು**: ೨. "(ಕುದುರೆಗೆ ಪಕ್ಕನೋಟಕ್ಕವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಟ್ಟುವ) ಕಣ್ಕಾಪು" (Blinkers. ಇಂಕನಿ). **ಕಣ್ಗಾಹು**: ೧. ತನ್ನಯ ಕಳೆಯ ಕೂಡಿ ಕಣ್ಗಾಹಿನಿಂ ಘಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ ಘಟಿಕೆಯೋ (ಚಬಪು. ೨-೧೦). [ಕಣ್ + ಕಾಪು$_1$]

ಕಣ್ಗಾಹು 'ಕಣ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಂಕಿ; ನೇತ್ರಾಗ್ನಿ: ಇದೆತ್ತಣುರಿಯೋ ಹರನ ಕಣ್ಗಿಚ್ಚಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೬-೩೪); ಖಂಡೇಂದುಶೇಖರ ಕಣ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದೆನ್ನ ಗಂಡನನುರುಹಿದಂತುರುಹು (ಮೋಹತ. ೮-೩೭); ನಿಟಿಲಾಕ್ಷನ ಕಣ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಗಳಾರ್ಭಟಿಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೧೮). [ಕಣ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಣ್ಗಿಡಿ, ಕಂಗಿಡಿ, ಕಣುಗಿಡಿ, ಕಣ್ಕಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿ; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹೊರಟ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪದ ನೋಟ: ಕುಂಭಶಿರಃಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊನೆಯುಗುರಿಂದೆ ಸೀಳ್ದು . . . ಕುನುಂಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕಣ್ಗಿಡಿ ಸಾಲಿಡೆ ನೋಡಿ ಬೇಡರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೬). **ಕಂಗಿಡಿ**: ೧. ತ್ರಿಪುರಂಗಳಂ ಸುಟ್ಟ ಕಂಗಿಡಿಯಿನದ್ಭುತಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೨-೧). **ಕಣುಗಿಡಿ**: ೧. ಹಡೆಯ ಜೂದಿನ ಜೂಲುಗೂದಲ ಕಣುಗಿಡಿಯ ಕಡುಕಾಹುರದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೩). **ಕಣ್ಕಿಡಿ**: ೧. ಅಡೆವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕಣ್ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುಳೆ . . . ಕಡೆಗಾಲದೊಳೊಗೆದ ಧೂಮಕೇತುವೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೮). [ಕಣ್ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱು, ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಸೂಸು; ಕೋಪದಿಂದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ನೋಡು: ಮುಳಿದು ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱುತ ಖಾನ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆಳಸಿದೊಳ್ಚೀರ ಮುಲುಕರ ಸಲೆ ಜಜಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೨೭). **ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು**: ಎಣಿಕೆಯಿನ್ನೇಕೆ ಬಂಧಿಸಿ ಪಟ್ಟಣವನೆಂದು ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೪೭). [ಕಣ್ಗಿಡಿ$_1$ + ಕೆದಱು (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣ್ಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆಸುರ್ 'ಕಣ್ಕೆಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆಸುರು 'ಕಣ್ಕೆಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಕಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). (?); "ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ; ಗಂಟೆನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಣ್ಗುಬ್ಬಿಯ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಪೊಱಪಾಯ್ವಿನಮುಟ್ಟಳೆ ಪೊಯ್ದೊಡೊರ್ವನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬). [ಕಣ್ + ಗುಬ್ಬಿ (< ಗುಬ್ಬಿ$_1$)]

ಕಣ್ಗುರುಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದವನು; ಕುರುಡ: ಖರಕರನುದಯಕ್ಕಾಱನೆಯ ರಾಶಿಯೊಳ್ ಶೀತಕಿರಣನಾ ಹೋರೆಗೆ ಪನ್ನೆರಡನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಕಣ್ಗುರುಡರ್ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಪ್ಪರ್ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೪); ನಯಸರವ ಕಾಣದೆ ಕಣ್ಗುರುಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗುರುಡ]ನಂತಿರ್ದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೨-೧೦-೪೩). 'ಕಂಗುರುಡ' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಕಣ್ಗಳಿಕೆ 'ಕಣ್ಕಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಗೂಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೂಟ; ದೃಷ್ಟಿ ಸಂಗಮ; ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?): ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ತೊಱೆಗಳ ಕಣ್ಗೂಟದಲ್ಲಿಯ ಮೀಂಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಸಮುದ್ರಂಗಳ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳದ್ಧಾರ್ದ್ರ ನಿಡಿಯುವಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೫೫-೧೫). [ಕಣ್ + ಕೂಟ$_1$]

ಕಣ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು (?): ಆಗಳೆ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೂಡಿರಲೋರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು ನಿಜಾತ್ಮಜನೀತನೆಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪). [?]

ಕಣ್ಗೆಡಿಸು, ಕಂಗಿಡಿಸು, ಕಂಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸು; ಭಯಗೊಳಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು (ಕ). **ಕಂಗಿಡಿಸು**: ಉಡು ಮೊಲ ನರಿ ಹುಲ್ಲೆ ಮರೆ ಸಾರಗಗಳ ಕಂಗಿಡಿಸುವ ಜಂಘಾಲಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೨). **ಕಂಗೆಡಿಸು**: ಸಿಂಗದ ಮುಱಿವುಂ ಮೇಷದ ಪಿಂಗುಂ ನಯವಿದರ ವಿನಯಮಿಂತಿವು ಮೂಱುಂ ಭಂಗಮೆನಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಯವು ಕಂಗೆಡಿಕುಂ ಭರದಿನಹಿತರದಟಂ ಧುರದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೮-೭); ಕಂತುವನೆ ಕಂಗೆಡಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೪); ದೂಳಿಡುವ ಬಿರುಗಾಳಿ ಕಂಗೆಡಿಪ ಕತ್ತಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩); ಆ ಮಣ್ಣಿನ ದಾಹ ವಸುಮತಿಯನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿತು (ಮಣ್ಣಿವು. ೪). [ಕಣ್ಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಗೆಡು, ಕಂಗೆಡು, ಕಣುಗೆಡು, ಕಣ್ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದೊರೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಂಗೆಱೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟ ಮುದುಪಂಗೆ ಪಗೆವರ ನಿಟ್ಟೆಲ್ವಂ ಮುಱಿವೊಡೆನಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೭). ೨. ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿಯಾಗು; ದಿಕ್ಕುತಪ್ಪು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಬನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ತೊಟಲ್ದು ಕಾಣದೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಬಪಿರ್ನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೫೨). **ಕಂಗೆಡು**: ೨. ಮೋಹಮಂ ತೊಱೆದು ಕಂಡರ್ ಪೇಸೆ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಹಾಮಲಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಕಷ್ಟರಂ . . . ಕಂಗೆಟ್ಟರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೮); ಧರ್ಮಜನ ಹದನೇನೆನುತ ಚಿಂತಾರಜನಿಯಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟುದಾಬಲ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೭); ಅಳಿದುಳಿದ ಜನಪದದ ಜನ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟಂಗಭೂಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೊದಱಿದರು ದುರ್ಭಿಕ್ಷದ ಮಹಾಭಯವ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೩); ತಾಯೆ ಶೋಕದಿ ಕನಲಿ ಕಂಗೆಡಬೇಡ (ನಳಚ. ೫-೩೭); ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗೆಡದೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೩). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು: ಜಾಣನಲ್ಲಮನೆಂಬ ಚೆಲುವನ ಕಾಣುತವೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕರಗಿದೆನೆಂದಳಾ ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೭); ತವಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಗೆಡದವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಮೋಹತ. ೫-೪೮). **ಕಣುಗೆಡು**: ೧. ತಲೆ ನಡುಗಿ ಕಣುಗೆಟ್ಟು ಹಲುಗಳು ಕಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೪-೬). **ಕಣ್ಗೆಡು**: ೨. ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಂಚಾಳಿಯಂ ಕಣ್ಗೆಡೆ ಜಡಿದು ಮುಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ). [ಕಣ್ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಣ್ಗೆತ್ತು 'ಕಣ್ಕೆತ್ತು' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಕೆದರು, —ಹರಡು (?): ಕಣ್ಗೆದಱಿದೊಡನೆ ನಾಲ್ವತ್ತೆಣ್ಗಾವುದವರೆಗಮುಗಿದೊಡಂಬುಧಿ ಕಡಲತ್ತಣ್ಗೆ ಹರಿ ಬಂದುದಂ ಕಡುಜಾಣ್ಗೆಡದಱಿದಾಗಳವಧಿಬೋಧೋದಯದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೨). [ಕಣ್ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣ್ಗೆಯ್, ಕಣ್ಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು; ನಿದ್ರೆಮಾಡು: ಹಂಸದ್ವಯಂಗಳ್ ತರದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೧೪೮); ಕಣ್ಗೆಯ್ವ ಕೇಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ದಶಕು. ೧೧-೧೩); ಸತಿ ಕಾದಲನ ನಿಮಿರ್ದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಟಲ್ದತ್ಯಾದರದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ದಳ್ (ನಳಚಂ. ೫೩೬). **ಕಣ್ಗಯ್**: ಇರ್ವರುಂ ಶಿಥಿಲ ತನೂಪರಿರಂಭಣದಚ್ಚುಱಿಯದೆ . . . ಕಣ್ಗಯ್ದರ್ (ಯಶೋಚ. ಅನುಬಂ. ೧೨೪). [ಕಣ್ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಣ್ಗೊನೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು: ಗಂಗೆ ಯಮುನೆ ಕಣ್ಗೊನೆಗೆ ಇಳಿದು ಸುಖದುಃಖ ಹರಿಯುತಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪–೬). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಅಪಾಂಗ ವೀಕ್ಷಣ: ಈಶ್ವರನಂದು ತನ್ನ ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳೋಲಗಮಂ ವಿಸರ್ಜಿಸುತ್ತ (ಚಬಪು. ೩–೩೪); ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಟ್ಟೆಸುತಿಟ್ಟೆಯಜೀತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೫). [ಕಣ್ + ಕೊನೆ$_3$]

ಕಣ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಸೆಳೆ; ಮನೋಹರವಾಗು: "ಕಣ್ಗೊಳ್ – ದರ್ಶನೀಯೇ" (ಶಮಧಾ); ನಳಿತೋಳ ಬಳ್ಳಿಕೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಘಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವಂದಮಲ್ತರೆದು ಮಗುಟ್ಟುವಂದಮೆ ದಲೆನ್ನೆರ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೦); ಚದುರೆತ್ತಣದಾಕೆಗೆಂದು ಕಣ್ಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿಂ ನಗುವುದಲ್ಲಿಯ ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೫); ನಿಲಲಾಜ್ಞಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಶ್ವಕ್ಷಿತಿಪಮಕುಟಕೂಟಂಗಳೊಳ್ . . . ನಿಶ್ಚಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದೊಳಖಿಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳೆ ನಿಂದಂ ಸಂದುಪೇಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೮೮); ಗಿಳಿಗಳೆ ಪೂಡಿರ್ದ ಕುದುರೆ ತೆಂಗಾಳಿಯ ಕಣ್ಗೊಳೆ ತೇರೆಸಗುವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೯). ೨. ನೋಡು (?): ಅವಳ ಸುಸಿಲಿನ ಸುಖವ ನೆಱೆ ಮೆಚ್ಚಿ ದಿವಿಜ ಲೋಕದ ನೆನಹನೀಕವಡಿಕೆಗೆ ಬಗೆಯನು ಮರುಳ್ದವನವಳನಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಗೊಳನು ಸಿದಿರದೊಳು ಶಬರಿಯರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೨). 'ಕಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣ್ಗೊಳಿಸು, ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಯುವರಾಜನುರಸ್ಥಳದೊಳ್ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೭); ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಮಾಕೆಯ ವಿನೀಳ ಕಬರೀಭಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೮೮). **ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು**: ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತೋರಿಸು: ಮುನಿಯು ಕುಳಿತಾಸನದ ತಾಣದೆ ಜನಕನಂದಿನಿಗಂದನೆಲೆ ಭೂತನಯೆ ನಿನ್ನಾಚರಣಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ವಿಷಯದಲಿ ಇನಿಯನೆದುರಲಿ ಕೂಡಿದಂಥೀ ಜನರು ಪ್ರತ್ಯಯಗಾಣುವಂತೀ ಕ್ಷಣಕೆ ನಿಃಸಂದೇಹವಾಗಿಯೆ ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸುವದು (ರಘುವಂ. ೧೭೮). 'ಕಂಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಚಲ್ಲ, ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲುನೋಟ; ಸರಸನೋಟ; ಕಣ್ಣಿನ ವಿಲಾಸ: ನೀನವನೊಳ್ ಕಣ್ಚಲ್ಲದೆ ಪೋಗಿ ನೆರೆದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದೈ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೧೧೫); ಚಟ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೃತೀಯತ್ವಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ:— ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಣ್ಚಲ್ಲಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ**: "ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮೆಂದು ಸರಸಾಲೋಕನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೬೯); ಸೊಗಯಿಪೀ ರೂಪಮಿೀ ಬಣ್ಣಮಿೀ ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಿೀ ಭಾವಕಮೊಗೆಯವೆನಲ್ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೪೭); ಹಾರಂ ತೂಗೆ ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೦). [ಕಣ್ + ಚಲ್ಲ]

ಕಣ್ಚಿವುಟು, ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು, ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕಣ್ಣುಹೊಡೆ: ಚಿತ್ರರತಿಯ ನೋಡುತ ಚಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಚಿವುಟುವವು (ಉದ್ಯಾಲೆ. ೯–೪). **ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು**: (ಕ). **ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು**: ಬಣ್ಣಗೊಂಡು ಬಗೆಬಗೆಯಲಿ ಕಣ್ಣುಚಿವುಟಿ ಕರೆದುಹೋದ ಕನಸುಗಳೇ ಬನ್ನಿ (ನಾದಲೀ. ೧೫–೬). [ಕಣ್ + ಚಿವುಟು$_1$ (< ಚಿವುಂಟು)]

ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ 'ಕಣ್ಚಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಣ್ಜಂಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು.

ಕಣ್ಜಂಕೆಜಂಕಿಸು = ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೆದರಿಸು: ಕೌರವಂ ಕಣ್ಜಂಕೆ ಜಂಕಿಸುತ . . . ನಿಂದ (ಹದ್ದಿರ. ೧೦–೪). [ಕಣ್ + ಜಂಕೆ$_1$]

ಕಣ್ಜಬುರ್ (ನಾ). = ಕಣ್ಜಂಕೆ: ಜಲರುಹನಾಭಂ ಕಂಡೆರ್ದೆಗಲಂಕಿ ಕಣ್ಜಬುರ್ ಜಬಿರ್ದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೦). [ಕಣ್ + ಜಬುರ್ (< ಜವುರ್$_2$)]

ಕಣ್ಜಾಡೆ, ಕಣ್ಣುಜಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಜಾಡು; ದೃಷ್ಟಿಪಥ (ಕ). ೨. ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತಿರುವುದು; ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿಗೆ; ಪರೋಕ್ಷ ಸಮ್ಮತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಕಣ್ಣುಜಾಡು**: ೧. ಮೃಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಜಾಡಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಜಾಡ್$_1$]

ಕಣ್ಜಾಣ್ಮೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಜಾಣತನ; ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ: ಮಾಣವಕಮನೊಯ್ಯನೆ ಕಣ್ಜಾಣ್ಮಂ ಪೆಱನೂಂಕಿ ಗುರುಕುಚಾಗ್ರದೊಳಾದಂ ಮೇಣೊಂದಿಸಿ ಸೋರೆಯನದೊರ್ವೇಣಾಕ್ಷಿ ಪಳಂಚಿದಳ್ ಮಿಸುಪ ಕಿನ್ನರಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೪೯). [ಕಣ್ + ಜಾಣ್ಮೆ]

ಕಣ್ಜಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಬೊಕ್ಕೆ; ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ (ಕ). [ಕಣ್ + ಜಿಟ್ಟೆ$_3$]

ಕಣ್ಜೊಡರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ (?): ರೂಪುಗರೆದಿರ್ದೊಡ ಮಾತನ ರೂಪಿದೊಂದು ಕಣ್ಜೊಡವೆನೆ ಬೇಜದೊಂದು ಬಗೆಗಿಕ್ಕಿದ ಟಕ್ಕನೆ ವಶ್ಯದೊಂದು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಜ್ಜೊಡರೆನೆ ನೋಟ್ಪ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಗೊಳಗಾದುದು ಕಣ್ಣಪಾಪೆವೋಲ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೩–೩೯); ಕಣ್ – ಸೊಡರ್, ಕಣ್ಜೊಡರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ಸೊಡರ್]

ಕಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣವಿಷಯೋ ಕನ್ನುಗುಳ್ನಾಮಗ್ರಾಮ (ಇಆ. VI, ೭೭–೩೧; ?). [?]

ಕಣ್ಣಂಗೂಳರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರೊಳು ಕಣ್ಣಂಗೂಳರಸ ಕನಕಾಂಗೆ ಮೂಗೊಳಂ ಕಟಿನಿ ಭಗವತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೋದ ಟಿವೋಪ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೦–೮; ಸು. 750). [ಕಣ್ಣಂಗೂಳ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಹೆದರಿಕೆ, —ಭಯ: ಕಪ್ಪವನು ಆರ ಕಣ್ಣಂಜಿಕೆಗೆ ತೆತ್ತರು ಧಾರುಣೀವಲ್ಲಭರು (ನಿಭಾಗ. ೧–೧೦–೩೩). [ಕಣ್ + ಅಂಜಿಕೆ]

ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ, ಕಂದೊಳಲಿ, ಕಣ್ದೊಟಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ: ಉತ್ವಕ್ಕೆ:- ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ (ಶಮದ. ೧೭೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂದೊಳಲಿ**: ೨. ಗುಂಗುರು; ನೊರಜು; ನುಸಿ: ಮಾವಿನಹಣ್ಣಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂದೊಳಲಿಗಳ ಕಾಟ ಬಹಳ (ರೂಢಿ). **ಕಣ್ದೊಟಲಿ**: ೧. ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ, ಕಣ್ದೊಟಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ತೊಟಲ್$_9$ + -ಇ$_3$]

ಕಣ್ಣಕುಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಕುಟಿ ಅರಸ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೬೪–೧; ಸು. 900). [?]

ಕಣ್ಣಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸನ್ದವರದರ ಕಣ್ಣಚಿಯುಂ (ಎಇ. IX, ೨–೧೧; 800). [?]

ಕಣ್ಣಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಡುವ ಕಾಡಿಗೆ (?): ಮತ್ತೆ ಮಾದಾಂಬಿಕೆಯ ಮಜ್ಜನಂಗೈಸುತಂ ಚಿತ್ತಾವಲರುತಲೊಗೆದಡೂಟಮಂ ನುಡಿಸುತಂ ಬಿತ್ತರದ ಕಣ್ಣಚ್ಚಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಹಳದಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೨೦–೩೧). [ಕಣ್ + ಅಚ್ಚಿ ?]

ಕಣ್ಣಡ, ಕನ್ನಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ನೇತ್ರಬಂಧ: ಐವರು ಕೊಡಗೂಸುಗಳ ಕಣ್ಬಂಗೆ ಕಣ್ಣಡವ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನಡವ, ಕನ್ನಡಕವ] ಕಟ್ಟುತ್ತಿಹುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚ. ೫೦–೨೧೧); ಕಾಯವೆಂಬ ಕಣ್ಣಡವಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮನವೆಂಬ ನೆನಹಿಲ್ಲ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೦೬–೧೩೫೪).

ಕನ್ನಡ್ಕ : ೧ : ಕನ್ನಡದ್ಕೈವರು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದಳು ಕಣ್ಣುಗಳ (ಶಿವಗೀ. ೧೪೨-೬೨೨). ೨. [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡುವಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತೆರೆ: ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕನ್ನಡವ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಜ್ಞಾನೋದಯದಿಂದ ನಿನ್ನನೀ ತಿಳಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಗದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೯-೧೬).
[ಕಣ್ + ಅಡ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$)]

ಕಣ್ಣಡಕ, ಕನ್ನಡಕ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಣ್ಣಡ ೧: ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ಕಾಣದೆ ಕಣ್ಣಡಕದ ಕಣ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಣನಿಸಿ ಕೆಟ್ಟೆನಯ್ಯ (ಆದವ. ಹ. ೧೫-೩೨); ಕರಮೆಸೆವ ಘೋಣಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಬೆಳವಡೆಗಳಂ ಧರಿಸಿ ಕಣ್ಣಡಕಂಗಳಂ ತಾಳ್ದು (ಅರಾಜ. ೮-೩೪). ೨. = ಕಣ್ಣಡ ೨: ಪರವೆಂಬ ಮೇಲೋಗರವನಿಕ್ಕಿ ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬ ಕಣ್ಣಡಕವ ಕಟ್ಟಿ ಲಿಂಗವ ಆರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೫೫-೬೧೧). ಕೆನ್ನಡಕ$_1$: ೧. ಐವರು ಕೊಡಗೂಸುಗಳ ಕಣ್ಣಿಂಗೆ ಕನ್ನಡಕವ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಡವ, ಕನ್ನಡವ] ಕಟ್ಟುತ್ತಿಹುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೫-೨೧೧). [ಕಣ್ + ಅಡಕ$_1$]

ಕಣ್ಣಡಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: "ಕಣ್ಣಡಿಗಂ ತಿಸುಳಿ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); "ಮಿಗಗೈಯಂ ಕಣ್ಣಡಿಗಂ ಮಿಗೆ ಸೊಡಬಲಿವನೆಯನೀಸರಂ ಬೆಳ್ಳಡಿ . . . ಮಾದೇವ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬). [ಕಣ್ + ಅಡಿ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕಣ್ಣಡಿಯ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಡಿಗ: "ಗನಹ ಮಾದೇವ ಕಣ್ಣಡಿಯ ಕರಿಗೊರಲ. . .ಈಶ್ವರನ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪). [ಕಣ್ + ಅಡಿ$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕಣ್ಣನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣನೂರು ಮಣಿಯೂರ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯಿನ್ದೊಳಗಾದ ಬಿತ್ತ ಕಟ್ಟುಮ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೪-೩ ; ಸು. 950).
[ಕಣ್ಣ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಣ್ಣಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಣಗಾರಾ ಕಣ್ಣಮ್ಮನ್ ಪ್ರಿಥಿವೀ ಗೋಸಾಸಿ ಕಣ್ಣಪ್ಪರಸರ ಮಗನ್ದಿ × (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೪೫-೪೧; 890). [ಕಣ್ಣಪ್ಪ$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣಪ್ಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಣ್ಣಪ್ಪುವಂ ತೊಡೆವಂ ಬಿಡದೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವನು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೬). [ಕಣ್ + ಅಪ್ಪು$_4$]

ಕಣ್ಣಬ್ಬರಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಬ್ಬರಸಿಯ ತಮ್ಮ ಚಾವಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. II, ೪೬೬-೧ ; 1000). [ಕಣ್ಣಬ್ಬೆ$_0$ + ಅರಸಿ]

ಕಣ್ಣಮ 'ಕಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮಂಗಲ 'ಕಣ್ಣವಂಗಲ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ 'ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮ್ಮ, ಕಣ್ಣಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣಮ್ಮಂಗ ಪಿಟ್ಟುವಟ್ಟಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಕನ್ನಯನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೬ ; 971). ಕಣ್ಣಮ: ಕಣ್ಣಮನ ಜಾಣ್ನುಡಿ ಪಂಪನ ರೀತಿ (ಜಗವಿ. ೧-೧೦). [ಕಣ್ಣ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯ, ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೬-೬ ; 925). ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ: ಕಣ್ಣಮ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಯ್ಯನ ಕಡುಜಾಣ್ ರನ್ನನ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪). [ಕಣ್ಣಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಣ್ಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕಣ್ಣಯ್ಯನುಂ ಸಂಕರಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೪ ; 960 ?).
[ಕಣ್ಣ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಣ್ಣರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಅರಳಿಸು, —ಹಿಗ್ಗಿಸು: ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಚಿಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡಿವೆ (ನೆಲವು. ೨೪); ಅವನನ್ನೆ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ (ಪುನರು. ೨೬೬).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಳಿಸು (< ಅಲರಿಸು)]

ಕಣ್ಣರಳು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಅರಳು, —ಹಿಗ್ಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಆನಂದವಾಗು: ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ತಾಯಿಗೆ ಕಣ್ಣರಳಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$)]

ಕಣ್ಣರಿಕೆ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಯವಹಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ದೇಖರೇಖಿ (ಉಕ): ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೪೯); ಶಂಕರ ರಾಯರ ಕಣ್ಣರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೆ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಸಾಗಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೨೬); ಸತ್ಯಸೂರ್ಯನ ಇದಿರುಗೊಂಡು ಕಣ್ಣರಿಕೆಯಲಿ ಗರುಡನೊಲು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಹಾರುತಿಹುದು (ಜೀವಲ. ೬೩-೧೫). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ)]

ಕಣ್ಣರ್ತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ; ನೇತ್ರಾನಂದ: ಕಣ್ಣರ್ತಿ ಮಿಗೆ ನೋಡಿ ನಗುತ ಹರಸಿದಳು ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಯೊಳೇನೆಂಬೆ (ಧರಚ. ೩೫-೬೫).
[ಕಣ್ + ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅೞ್ತಿ$_1$)]

ಕಣ್ಣಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಾಗು, —ಸ್ಫುರಿಸು; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗು: "ಕಣ್ಣಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಾಲ, ಕಣ್ಮಲೆ] ದುದೆಂದು ಪೊಡಕರಿಸಿತು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಪೊಚ್ಚಱಿಸಿತೆಂದು ಕಣ್ಣಲ[ಲೆ]ದುದು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೮). [ಕಣ್ + ಅಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣವಂಗಲ, ಕಣ್ಣಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವಗೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೬-೫ ; 868). ಕಣ್ಣಮಂಗಲ: ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಮಂಗಲದೊಳ್ಬಸದಿ ಮಾಡಿಸಿ ಆ ಬಸದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೮೫ ; 903).
[ಕಣ್ಣ + ಮಂಗಲ]

ಕಣ್ಣವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಲಚಿಯ ತನಿವಣ್ಣನ ಮಱ್ಱಿಯಾದೆಯ ಕುದುರೆಗೆ ಬೆನ್ನ ನಿಟ್ಟೆಲುವಿಡಿದು ಬಾಲಪರಿಯಂತರ ವಂದೆ ರೇಖೆ ಕರಿದಾಗಿಯಿರ್ದಡಂ ಅದಂ ಕಣ್ಣವಲ್ಲಿಯೆಂಬರು" (ಅಶ್ವವೈ. ೨-೨೦ ಟೀಕೆ). [?]

ಕಣ್ಣವೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಗೋ[ಪಾ]ಲರಸರ್ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ] [ವೊಳ್ಳಿಯಂ] ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನದಿ ಸುಖ ದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೬-೧೧ ; 1041).
[ಕಣ್ಣ$_0$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$?]

ಕಣ್ಣಳತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ದೂರ: ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಗಳ ಕಾಹೆನ್ಯ ಕಣ್ಣಳತೆಯಲಿ ಕುಂಭಿನಿಯ ವಿವರಣವ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೨); ಆ ಮನೆ ಕಣ್ಣಳತೆಯಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಅಳತೆ]

ಕಣ್ಣಳವಿ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಳತೆ: ಕಣ್ಣಳವಿಯಲಿ ಕಂಡನಪ್ರತಿಮಯತಿರಾಯ ಪಶುಪತಿ ಶಿವನ ನುತಪ್ರಭೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೫-೫೬); ಕಣ್ಣಳವಿ ನಾಚೆಯಲಿ ಅವಿತು ನವಭೂಖಂಡ ಗತಜನ್ಮದಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ . . . ಕಣ್ಸನ್ನೆಗೈದಿತ್ತು (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧-೧೬). [ಕಣ್ + ಅಳವಿ]

ಕಣ್ಣಳವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು; ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದು: ಕಣ್ಣಳವಿದಲ್ಲಬಲೆ ಕೇಳ್ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಿರ್ಪನಣ್ಣದೇವಂ ತಾನುಮನ್ನೆಗಂ ವ್ರತಿಯಾಗಿ ಪೆಣ್ಗೊಳ್ ಬೇರೆಯೆನೆಂದು ಪೋಜಮುಟ್ಟಿನಶ್ವ ರಕ್ಷೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೬). "ಕಣ್ಣಿನ ಸುಖ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ).
[ಕಣ್ + ಅಳವು]

ಕಣ್ಣಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಹೋಗು, —ಇಂಗು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮತಿಗೆಡು: ಕಣ್ಣಳಿದ ಕಾಪಥನವೊಲು ಮನ ಬಣ್ಣಬಿಡುತಿದೆ ಬುದ್ಧಿ ಚಿಂತೆಯ ಕಣ್ಣಯಲಿ ತಾ ಕಟ್ಟುವಡೆದೆನೆ ಶಿವಶಿವಾ (ತೊರರಾ. ೩-೯-೧೩). [ಕಣ್ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಕಣ್ಣಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಳೆ, —ಇಂಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬುದ್ಧಿಕೆಡಿಸು: ನಗುನಗುತಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಳು ಚೆಲುವುಗಾಣಿಸಿ ರುದ್ರಮಾಯೆಯವಳು. ಮದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ, ಇರುಳುಗವಿಸಿ, ಮುಚ್ಚುವಳು, ಕಣ್ಣಳಿಸಿ, ಮಣ್ಗೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೬-೧೪೭). [ಕಣ್ + ಅಳಿಸು$_2$ (< ಅೞಿಯಿಸು)]

ಕಣ್ಣಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹುಡುಕು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ತೊಱೆಯದಿಹ ಪೂಜಾರಿಗಳ ಕಣ್ಣಱಿಸಿ ನೋಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣರಿಸಿ ನೋಡ, ಕಣ್ಣಱಕೆ ಮಾಡ]ಲ್ಕಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆಱೆ ಕರಾಗ್ರವನಡ್ಡವಿಡುತಂ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದು ಹೊಱವಡುತ (ಬಸವು. ೨೬-೨೯). [ಕಣ್ + ಅಱಿಸು$_1$]

ಕಣ್ಣಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ: ಆ ರಮ್ಯನದಿಯ ಚೆಲ್ವನಿಳಾರಾಮಾರಮಣನಟ್ಟಿಯಿಂ ನೋಡುವಿನಂ ಸಾರಥಿ ಕಣ್ಣಱಿದೊಯ್ಯನೆ ತೀರಂ ಕೊಸೆಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೬); ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಕಣ್ಣಱಿದು . . . ಪ್ರತೀಹಾರಿಯರ್ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಮಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೬); ಕಣ್ಣಱಿದು ಸೇವೆಯ ಮಾಳ್ಪರಮರಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿರು: ಕಾಮಿ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಱಿವನಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೪). [ಕಣ್ + ಅಱಿ]

ಕಣ್ಣಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಾಚಾರಿಯ ಲಿಕಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೭; 890 ?). [ಕಣ್ಣ$_0$ + ಆಚಾರಿ]

ಕಣ್ಣಾತಿತಡಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಾ[ಣ್ಣಾ]ತಿತಡಾಗ ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್‌ಭಾಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೩; 951). [ಕಣ್ಣಾತಿ$_0$ + ತಡಾಗ]

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚಾಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ, ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇತರರು ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕಣ್ತೆರೆದು ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಆಟ: ಈ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ ಪದವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೯೧). **ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ**: ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ ಕೋಟೀಮೇಲೆ ಕುಡುಗೋಲು ಸಾಧು ಗೋದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸದಾಮುಂದಟ್ಟಾದ ವಿಷಯವೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೬). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_2$ + –ಇ$_8$]

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ 'ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ವ ಪಗೆಯಂ ಕಣ್ಣಾರ್ವಿನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧); ಆವಕಾಳೆಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣೂ] ರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೮).

ಕಣ್ಣಾರೆ = ೧. ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವಂತೆ; ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ: ಅಂತು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಮನವಾರೆ ಪೊಗೞ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೫ ವ); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಮಚ್ಚರಿಪ ಹೆಣ್ಣಾವಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೪). ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ: ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಪಡೆದುದರ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೧೯); ಕ್ಷಿತಿಪಂ ನಿನ್ನ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೦); ಜೀವಸಖರುಗಳಿಂಗೆ ಮರಣವ ತೀವಿ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೬-೩೬); ನಡೆದುದನ್ನು ತಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧೫); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡರೂ ಪರಾಂಬರಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕಣ್ + ಆರ್$_2$]

ಕಣ್ಣಾಲಿ, ಕಣ್ಣಾಳಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ, —ಪಾಪೆ: ಮನೋಹರಿಯೆಂಬೊಳ್ ಪೆಸರ್ಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೋಡಿದರೆಲ್ಲರ್ಗಳ ಕಣ್ಣಾಲಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೧೧); ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸುಡುವಂತಾದಪುದೇವೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಕೇಳಿ ಸೊಗಸಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಬಿದ್ದಣವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೪೪); ತಲ್ಲಿಂಗದೊಳ್ ಮನಲೀನಮಾಗಿ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೬-೧೨); ಕಣ್ಣಾಲಿಗೆ ಎವೆಯಡ್ಡ (ಗಾದೆ). **ಕಣ್ಣಾಳಿ**: ಮುಳಿದು ಕಣ್ಣಾಳಿಗಳ್ ಕೆಂಪಡರಲ್ (ಚಬಪು. ೩೧-೨೧). [ಕಣ್ + ಆಲಿ$_2$]

ಕಣ್ಣಾಸರು (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿತಾಕುವಿಕೆ: ಮಗುವಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಸರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಣ್ಣೆಸರು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅಸರು$_1$ (< ಅಸಱ್$_2$)]

ಕಣ್ಣಾಳಿ 'ಕಣ್ಣಾಲಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ: "ಸಂಧಾನಂ, ದಾಮನೀ, ದಾಮ – ಈ ೩ ಕಣ್ಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೨); ಸಂಕಲೆಯ ಕಣ್ಣಿಗಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ಛೀಷ್ಕ್ರಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೫-೮೮); ಅಂಧಕ ಕಣ್ಣಿಯ ಹೊಸೆದ ಛಂದವಾಯಿತು (ಅಱುಮಾ. ೨೯೬); ಕೊರಳ ಕಣ್ಣಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೫೪ ವ); ದೈವವಿಕ್ಕಿದ ಕೊರಳುಗಣ್ಣಿಯ ಕುಣಿಕೆ ಯಾರಲಿ ಹಱಿವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪); ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಕೊರಲ ಕೊರೆಯುವ ಕಣ್ಣಿಯಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ (ಸುವಸಂ. ೪೨). ೨. (ದನಗಳ) ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: (ಶ). [[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಕನ್ನೆತಾಡು]

ಕಣ್ಣಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಹಾಕು; ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು: ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣೆವುಟು: ನಗೆಯ ಮಿಂಚುಲ್ಲಟಿಸೆ, ಚಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕುವೊಲು ಮಿಟುಕುತ್ತಿತ್ತೊ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೮-೮). ೩. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣುಹಾಕು; ಮನಸ್ಸಿಡು; ಆಸೆಪಡು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಂಡು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಕ್ಕೊತ್ತಗೊಂಡ ಭಾಮಿನಿ ರನ್ನೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೨); ಸೊಕ್ಕಿದನ್ನೆ ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆಮ್ಮರಸು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದರಿಷ್ಟು ಹಮ್ಮಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೩೮-೧೬); ಅಕ್ಕನಾಗಿಹ ಸೂರ್ಪನಖಿ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕೆ ನಾಸಾಚ್ಛೇದಗೈಸೇನ್ಕಿಕ್ಕುದೇ ನಿನ ಘನವು (ಜರಾಮಾ. ೨೫೬-೨೧).

ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸು: ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೩); ಆಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿನೋಡಿದರೆ 'ಶೂದ್ರಕವು' . . . ವೀರ ಪ್ರಚುರ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೦). [ಕಣ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕಣ್ಣಿಗ 'ಕಣ್ಣಿಗೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಿಗಣ್ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ಕಣ್ಣು; ಕುಣಿಕೆ: ಮಿರುಪ ಚಿಂಬೊನ್ನಿನೊರೆಯಂತೆ, ಮಿಂಚಿದಳಕ್ಷಿಪಕ್ಷ್ಮಯೋಲವಳೊಡಲ ಕಣ್ಣಿಗಣ್ಣೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ತಳ್ಪಂಕಗೊಳೆ ದೊರೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೩೮೯). [ಕಣ್ಣಿ + ಕಣ್]

ಕಣ್ಣಿಗೆ, ಕಣಿಗೆ, ಕಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: ನೊಸೆ ನೈಹಂಚಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಾಲೆ ಗರುಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೩). **ಕಣಿಗೆ**: ಭೂಮಿಯು ಹಸನಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರಿಕೆ ಕಣಿಗೆ ನಟ್ಟುಗಳು ಇರಲಾಗದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). **ಕಣ್ಣಿಗ**: ಹುಲುಬೇರು ಕರಿಕೆ ಕಣ್ಣಿಗ ತೇಲುವಂದದಿಂದಲಿ ಹೊಡೆ ಹಣವಿನ ಹೊಲವ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೨೨). [?]

ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಕಾತಿ (ನಾ). ಈಟಿಯಂತೆ ಹರಿತವಾದ ನೋಟವುಳ್ಳವಳು: ಇಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುದು ಹರುಷದಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಕಾತಿಯರಮರ ಲೋಕದ ಹೆಟ್ಟುಗೆಯರು (ನಿಘಾಗ. ೮-೨೧-೪೨). [ಕಣ್ + ಇಟ್ಟಿ$_2$ + -ಕಾತಿ$_2$]

ಕಣ್ಣಿಡು (ಕ್ರಿ).೧. ದೃಷ್ಟಿಯಿಡು; ದೃಷ್ಟಿನೆಡು : ಎಲೆ ತಾರಾಗಂ ಹರಂ ಕಣ್ಣಿಡೆ ಕರಗಿದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪); ಕೌಮುದಿ ಕಣ್ಣಿಡೆ ಕರಗುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆವೋಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೩) ; ಮುಱಿದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೆ ಕ್ಷಣಕೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಾಂಬ ಭರತಚಕ್ರಿಯ ಹೇಳಲಳವೆ (ಭರಚ. ೧-೨೦); ತರುಣಪ್ರೇಮಿಗಳು . . . ಒಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೪೩). ೨. ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡಿಸು : ಎಳಮಿಂಚಿಂ ಕಡೆದಂತೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಿಂ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೪-೬೦); ಕಡೆದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನುಣ್ಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಿಪನ್ನಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆಸೆವ ತನು (ಅನಂಪು. ೧೦-೨). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಕಾವಲಿಡು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿರು; ನಿಗಾ ಇಡು : "ನಾನು ಬರೋವರೆಗೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿರಿ" (ಮಾರ್ಗದ. ೩೬); ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದಲಾಗಾಯ್ತು ಅವಳ (ನಿರ್ಮಲೆಯ) ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಮೂರುದಾ. ೨೬೯). ೪. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು : ಯಾರು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೊ, ಮಗು ಬಡವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು; ಮನಸ್ಸಿಡು : ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಟ ಶಿರಶ್ಶುಕ್ತಿಸಂಭೂತ ಮುಕ್ತಾವಲಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧-೬೬) ; ಮುಕ್ತಿಕಾಂತೆಗೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ತದ್ವಿಶಾಳಕೇಳೀವನಮುಂ ಬಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೨-೫೮ ವ); ಮೃಗಧರ ನಿನ್ನ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ತೆಗೆದನು ಬಲವಂತನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೪) ; ಅಪ್ಪನ ಆಸ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟೀ ನನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿರಲಾರನು (ಮೂರುದಾ. ೨೪೧). [ಕಣ್ + ಇಡು$_1$]

ಕಣ್ಣಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಇಲ್ಲದ್ದು; ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದು; ಕುರುಡು : ರಾಜ್ಯಂ ಕಣ್ಣಿಲಿಯಾದೊಡಲಂತಾಯ್ತು (ಮರಾಚ. ೬-೪೧). 'ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗ' ಪರಾ. ೨. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಕಣ್ + -ಇಲಿ$_3$]

ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮುಖದವನು; ಕುರುಡ: "ಅಂಧಕನ ಪೆಸರು ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗನುಂ ತಾನಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಪೆಟವರ ಕೆಟವರ ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗರ ಗುಡ್ಡರೋರೊಂದು ನಾಡಂ ಕಟಿಕಟಿದು ಬರುವರುತಮಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೩). [ಕಣ್ಣಿಲಿ + ಮೊಗ$_2$]

ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ; ಹಗ್ಗದ ಬಲೆ: ದಯಿತೆಯರ ಕುರುಳ ಪಂಜ್ತಿಗಳನಂತಕನ ಕಣ್ಣಿವಲೆಯೆನ್ನದೆ ಮಱದುಂಬಿಯೆಂದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೫೫); ತೊಡಕುವಲೆ ತೋಱುವಲೆ ತೊಟ್ಟವಲೆ ಗೂಟವಲೆ ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಕಾಲುವಲೆಯು (ಹಚಕಾ. ೫-೮); ಅವಳ ಪೆಱನೊಸಲನಲೆವ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳೊಳ್ ತೊಡಂಕಿದ ಕಣ್ ಕಣ್ಣಿವಲೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೆರಲೆಯಂತಡಿಯಿಡಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬೮); ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೮).
[ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣೀರ್, ಕಣ್ಣೀರು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಂಬನಿ; ಅಶ್ರು: ಕಣ್ಣೀರ್ ಗಟಗಟನೊರ್ಮೊದಲೆ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪); ಸಂಜಯಂ ಗಟಗಟನೆ ಕಣ್ಣೀರಂ ನೆರಪಿ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬ ವ); ಶೋಕಶಿಖಿಯನಾಱಿಸಿ ಕಣ್ಣೀರನಿತುಂ ಬತ್ತಿದುವು (ವರ್ಧಪು. ೯-೮೦). **ಕಣ್ಣೀರು** : ೧. ಬೆಟ್ಟದ ನವಿಲಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ಬಂದರೆ ಬೇಟೆಗಾಱಗೆ ದಯ ಪುಟ್ಟೀತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೬-೨); ಬನ್ನದೊಳಾಳಿದೆ ನಾನೆಂದು ಕಣ್ಣೀರನುನ್ನತವಾಗಿ ಸೂಸಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೪). ೨. ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: ಮೂವರ ಬಾಳೂ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಬಾಳಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೧೩); ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ಬರುವಂತೆ ನೀವು ನಡೆದರೆ, ನಿಮ್ಮ ಬಾಳೇ ಕಣ್ಣೀರಾದೀತು (ರೂಢಿ).

ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೂಳುತಿನ್ನು = ದುಃಖದಿಂದ ಜೀವಿಸು : ಚೆನ್ನಮ್ಮನು ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೂಳುತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪಂಜಪಂ. ೮೦). **ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೈತೊಳೆ** = ಬಹಳ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಹಣೇಬರ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗೇ ಅಮ್ಮ. ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೈತೊಳೀತಿರೋದು (ಬಾಗಿನ. ೮). **ಕಣ್ಣೀರು ಕಪಾಳಕ್ಕೆಬರು** = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗು ; ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗು : ಊರಾಗಿನ ಒಂದು ಬಾವ್ಯಾಗ ಕಾಳು ನೀರಿಲ್ಲ. . .ಈಗ ದಿನದ ಬಳಕೆಗೆ ತರಬೇಕಾದರೆ ಕಣ್ಣೀರುಕಪಾಳಕ್ಕೆಬರತಾವ (ಕನಕೆ. ೨೪). [ಕಣ್ + ನೀರ್$_1$]

ಕಣ್ಣೀರ 'ಕಣೀರ' ನೋ.

ಕಣ್ಣೀರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳು ; ಶೋಕಿಸು ; ಮರುಗು : ತನ್ನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ ದ್ವೇಷಿಸನು ಆದರವರಿಂಗೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡುವನು (ಕಗದ್ಯ. ೬೬).
[ಕಣ್ಣೀರು (< ಕಣ್ಣೀರ್) + ಇಡು$_1$]

ಕಣ್ಣೀರು 'ಕಣ್ಣೀರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೀರ್ತಟಿಕು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಂಬನಿಗರೆವುದು : "ರುದಿರ್-ಅಶ್ರುವಿಮೋಚನೇ, ಕಣ್ಣೀರ್ತಟಿಕಿನೊಳ್" (ಕಾಶಬ್ದ. ೧೬೮). [ಕಣ್ಣೀರ್ + ತಟಕು ?]

ಕಣ್ಣು 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪಟೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು 'ಕಣ್ಕಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಾಡಿಗೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೃಕ್ಷ ೧. ೨೩-೪೩೩). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಾಡಿಗೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಣ್ಣುಕಾಣು 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಣ್ಣುಕಿಸಿದು ಓದು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡು; ಕೋಪವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಸುಮ್ಮನೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಯಾಕೆ ಕಣ್ಣುಕಿಸಿಯುತ್ತೀಯಾ? (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಿಸಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶದ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಕೋರೈಸು : ಗೆಸ್-ದೀಪದ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣು]ಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಹ ಬೆಳ್ಳಗಿನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ . . . ಪೂರ ಮರತೇಬಿಟ್ಟ (ಮೂರುದಾ. ೧೯೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವರ ಬಾಳು ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕುಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುದುರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೂಡು, —ಕುಳಿ (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕುದುರು$_4$ (< ಕುದಿರ್$_2$)]

ಕಣ್ಣುಗ (ನಾ). = ಖಂಡುಗ : ಈಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಣುಗದೊ[ಳ್] ಪಡಿಸಲಿಸ[ಮತ್ತ] ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಪೀಟ ಪಣಿಯುವಟ್ಟುಮಿನಿತುವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೪ ; 933). ☞ ಇದು 'ಕಂಡುಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ಇರಬಹುದು. [?]

ಕಣ್ಣುಗಂಡಿ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಚ್ಚು ತೂರುವ ತೂತು, —ರಂಧ್ರ : "ಅಪಸ್ಕರಃ, ಅವಸ್ಕರಃ, ರಥಾಂಗಂ- ಚಕ್ರದ ಕಣ್ಣುಗಂಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುಗಾಣ್ 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು 'ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ, ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನಡುವಿರುವ ಕರಿಯ ಗೋಲ; ತಾರಕೆ; ಕನೀನಿಕೆ : ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಗಳಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೪೬–೧). **ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು** : ಈಷಿಕಾ . . . ಆನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡಿಗೆ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೨). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಗುಡ್ಡೆ$_{3}$]

ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ : ನನ್ನ ಮಗ ನಿನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಆಶ್ರಮ. ೫೯); ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಅವಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೬೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು 'ಕಣ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು 'ಕಣ್ಚಿವುಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು 'ಕಣ್ಚಿವುಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚೂಟಿ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಯ ಪಥ, —ಮಾರ್ಗ ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ (+). ೩. ಕಣ್ಣುಚಳಕ. [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಚೂಟಿ$_{1}$ (< ಸೂಟಿ$_{1}$)]

ಕಣ್ಣುಜಾಡು 'ಕಣ್ಜಾಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೩೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಜಾಡ್ಯ]

ಕಣ್ಣುತಾಪಾಳ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತೂತು ಇರುವ ಅಗುಳಿ : "ಕೊಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಯಿರುವ ಅಗುಳಿ; ತಾಪಾಳ: ಕಣ್ಣುತಾಪಾಳ" (Eyebolt. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ತಾಪಾಳ]

ಕಣ್ಣುತುಂಬು 'ಕಣ್ತುಂಬು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುದಕ (ನಾ). = ಕಣ್ಣೀರ್ : ದುಃಖವಿದೇಕೆಂದು ಕಣ್ಣುದಕವ ತೊಡೆದಳು (ಮೋಹತ. ೩೩–೫೨). [ಕಣ್ + ಉದಕ$_{2}$]

ಕಣ್ಣುನೂತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ನೂತಿ]

ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ, ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಪಟ್ಟಿ : "ಸ್ತ್ರೀಯರ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಕೂದಲು ಪಟ್ಟಿ; ಕೇಶಬಂಧನ. ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ" (Bandeau. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಟ್ಟಿ$_{2}$]

ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಪಿಸುವ ಅಥವಾ ಹಚ್ಚುವ ಔಷಧಿ (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಟ್ಟು$_{1}$]

ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_{1}$ 'ಕಣ್ಬಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: (ವೃಶಾಗಿ. ೬೮–೧೩೮೪). [?]

ಕಣ್ಣುಪರೆ 'ಕಣ್ಪೊರೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಣ್ಣಿನ ಪಿಸುರು ; ಗೀಜು (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಿಚ್ಚು]

ಕಣ್ಣುಪಿಸುರು (ನಾ). = ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಿಸುರು]

ಕಣ್ಣುಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದಾಗ ಎತ್ತುಗಳ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಪುಟ್ಟಿ (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪುಟ್ಟಿ$_{3}$]

ಕಣ್ಣುಬಡಿ 'ಕಣ್ಬಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬಿಡು 'ಕಣ್ಬಿಡು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬೀಜ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಬೀಜ]

ಕಣ್ಣುಬೇನೆ 'ಕಣ್ಬೇನೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಅಂಟಿಸುವ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣು (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಬೊಟ್ಟು$_{2}$ (< ಬಟ್ಟು$_{1}$)]

ಕಣ್ಣುಮಂಜು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮಸುಕಾಗುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯ (+). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಂಜು]

ಕಣ್ಣುಮಣಿ 'ಕಣ್ಮಣಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮಸಕು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವ (ಸಂಜೆಯ) ಮಬ್ಬು; ನಸುಗತ್ತಲೆ : ಕಣ್ಣುಮಸಕು ಇರುವಾಗಲೆ ಅವಳು ಊರ ಹೊರಗಿನ ಬಾವಿಗೆ ನೀರಿಗೆ ಹೋದಳು (ನಿ ರಾ ಥ. ೪೯). ೨. ಕಣ್ಕಟ್ಟು ; ಇಂದ್ರಜಾಲ : ಮಾತುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಮಸಕನೆ ತೋರಿ ದಾಹಿ ಬಸಿದು ಪೊಟ್ಟೆಯ ಪೊರೆವ ಜಾತಿಕಾರನಂತೆ (ಎ ಸಾ ಸು. ೬೬–೧). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಸಕು]

ಕಣ್ಣುಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು ; ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು : ಶಿರಸ್ತೆದಾರರನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣುಮಿಡುಕಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಿಡುಕು$_{2}$ (< ಮಿಡುಂಕು$_{2}$)]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ. 'ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಾಟ' ಪರಾ. **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ** : ೧. ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ (ಎ ಸ್ತ್ರೀ ಸು. ೧೯–೧೩); ಸಂಘಟಿತ ಜನರ ವಲಸೆ ಬಂದ ಗುಂಪುಗಳು ಒಂದೆರಡು ಭಾಷೆಗಳೊಡನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಾಡುತ್ತವೆ (ಎಚಾವುಂ. ೧೮). ೨. ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ; ತಿಳಿಯದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು : ಈ ಹೃದಯವೈಶಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಿದೆ, ತೋರಿಕೆಯಿದೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೧). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಾಟ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ (+). [ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ + ಆಟ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ: ಪಾಂಡುರ – ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಅಂಧುಕಗೊಳಿಸಿ, ಆಗೀಗ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾದಿಯನ್ನು ಹೊಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಕತ್ತಲೆ – ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೧೬). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_{2}$ + ಆಟ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟು 'ಕಣ್ಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮೆತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಗಳು ಪಿಸುರಿನಿಂದ ಮೆತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅತಿ ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮೆತ್ತುಹಾಕಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮೆತ್ತು$_{2}$]

ಕಣ್ಣುರಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಉರಿಯಾಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪವುಂಟಾಗು : ಅರಸನನ್ನೂ ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೂರುಮಂದಿ ವೀರಭಟರನ್ನೂ ನೋಡಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಚಿತ್ರಾಂಗಿಗೆ ಕಣ್ಣುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕವಿಕ. ೨೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಉರಿ$_{1}$]

ಕಣ್ಣುರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣಿನ ಉರಿ; ನೇತ್ರಾಗ್ನಿ: ಲಲಾಟದೊಳ್ ಮಿಱುಪ ಕಣ್ಣುರಿಯಂತೆ (ಶಮದ. ೨೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಂದರ್ಪ ದೇಹ ಹರನಕಣ್ಣುರಿಯಿಂದ ಬೆಂದುದು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ (ಮೋಹತ. ೬-೪೦). ೨. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಉರಿ, —ನೋವು (ಕ). ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ. ೪. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ: ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣುರಿ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಗಾದೆ). [ಕಣ್ + ಉರ್ಕು$_3$]

ಕಣ್ಣುರುವು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಉರಿಯುವಿಕೆ (ಕ).
[ಕಣ್ + ಉರುವು$_3$ (< ಉರಿವು$_3$)]

ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ, ಕಣುಶೂಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ನೋವು, —ಬಾಧೆ: ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಗುಶೂಲೆ ಕೊಂಡರು (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು: ಬದುಕಿರುವ ತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಣ್ಣನಿಗೇಕೆ ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ? (ರೂಢಿ). **ಕಣುಶೂಲೆ:** ೧. ಕಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿಗಣ್ಣೊ (ಬಸವು.೧೮-೬೬).'ಮೂಗುಶೂಲೆ' ಪರಾ. [ಕಣ್ಣು(< ಕಣ್) + ಶೂಲೆ]

ಕಣ್ಣುಸಟ್ಟುಗ (ನಾ). (ಕರಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಾಣಲೆಯಿಂದ ಎತ್ತುವ) ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಜಾಲರಿ; ಜಾರಿಸೌಟು: ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ... ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದು ಪೆಡಸಾದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಸಟ್ಟುಗದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು (ಅತುಸಾ. ೯೦). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸಟ್ಟುಗ]

ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ 'ಕಣ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಸಿಳ್ಳು (ನಾ). (ಉಕ) = ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸಿಳ್ಳು$_2$]

ಕಣ್ಣುಸುಳುವು (ನಾ). ಲಘುನೋಟ; ಅಲ್ಪನೋಟ (ಕ)
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸುಳುವು (< ಸುಳಿವು)]

ಕಣ್ಣುಸೋಗೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ, —ಕುಡಿ (ಕ)
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸೋಗೆ$_1$]

ಕಣ್ಣುಸೋಗೆಹಚ್ಚೆಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಯ ಬಳಿ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಹಚ್ಚೆಬೊಟ್ಟು (ಕ).
[ಕಣ್ಣುಸೋಗೆ + ಹಚ್ಚೆ (< ಪಚ್ಚೆ) + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಣ್ಣುಹೂವು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೆಳ್ಳನೆಯ ಚುಕ್ಕೆ, —ಗುರುತು; ಮೋತಿಬಿಂದು (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರು: ದೊಡ್ಡನೂ... ಕೋಣೆಯ ಕಡೆ ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾಲೂರ. ೫ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಹೊರಳಿಸು (< ಪೊರಳಿಸು)]

ಕಣ್ಣುಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸು; ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗು: ನೆರೆದುದಿದು ಮೇಣ್ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ತೇಜಂ ಧರಾಧಿಪರೂಪದಿಂ ಧರೆಗೆನುತುಮಾ ದೂತಂ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ನೋಡಿ ಕುಮಾರನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೪); ಗೋತ್ರಾಂತಕನಿಟ್ಟ ವಜ್ರವೆನಸುಂ ಬೀೞ್ವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣುಕ್ಕೆ]ಕಣ್ಮರಲಂ ಪೆಣ್ಬಡೆ ಮುಚ್ಚೆ... ಉಳ್ಕು ಬಿರ್ದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೫೧); ಆ ತೇಜದುರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕಿ, ಹೊರಗಡಗಿ, ಒಳಗಿರ್ಪುದಿನ್ನುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೬). [ಕಣ್ + ಉಳ್ಕು$_1$]

ಕಣ್ಣುಱಿ (ನಾ). (?): ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಱಿಯೆನೆ ನಿಱಿಗೊಂಡಿರೆ ನಿಱಿ ನಿೞ್ಗಿಗನ ನಿಱಿದಳಿರ ನಿಱಿಯನಱಿಯೆಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯೮). [ಕಣ್ + ಉಱಿ ?]

ಕಣ್ಣೂನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊರತೆ, —ದೋಷ: ಹೀನ ಗತಿಯೆಂದು ಬಂದ ಭಕ್ತನ ಕಣ್ಣೂನವ ತಿದ್ದಿ ನಿಜವ ತೋರಿಸಯ್ಯ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫೬).
[ಕಣ್ + ಊನ]

ಕಣ್ಣೂಹೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಊಹೆ, —ಅಂದಾಜು: ಕತ್ತಲೊಳ ನಡೆದರಯ್ ಸಾಹಸದ ಕಣ್ಣೂಹೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫-೨೧೧).
[ಕಣ್ + ಊಹೆ]

ಕಣ್ಣೂಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿಡು; ಗಮನವಿಡು: ಪೂಱುಲೋಕದ ಚೆಲ್ವತಲೆಗುದುರೆಯ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಪೊಗಳಲೊರ್ವರಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೩೬); ಭವ್ಯಜನಮಂ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ಮ ಚಿತ್ತಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯ ಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪); ಆರ್ಯರ ಯಶಮಿದು ಖಳರ ಕದರ್ಯರ ದುರ್ಯಶಮಿದೆಂದು ತೋರ್ಪಲ್ಲಿಯೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಮೆನಗಾಂ ಜಗಕ್ಕಾಚಾರ್ಯನೆ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಕಲ್ಪಿಪಂತೆಲ್ಲರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೫೩). ೨. "ಕರುಣವಿಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಣ್ + ಊಱು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್, ಕಣ್ಣೆಂಜಲ, ಕಣ್ಣೆಂಜಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಡುಕು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: "ಕಣ್ಣೆಂಜಲು ದೃಷ್ಟಿದೋಷಮೆನಿಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೮); ತತ್ಕಾಮಿನೀಪುಣ್ಯದೇವತೆ ಕಣ್ಣೆಂಜಲದೋಷಮಂ ಪರಿಪಲೆಂದಂದಿಟ್ಟ ರಕ್ಷಾಂಜನಾಕೃತಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೮); ಲೋಕದ ಶಿಸುರುಂ ಕಣ್ಣೆಂಜಲುಂ ಪತ್ತುಗುಮಿನ್ನೆಂದುಂ ಮನೆಯ ಪೊಸಂತಿಲಂ ಪೊಱಮಡಲಾಗದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪ ವ); ದಿಕ್ಕಾಮಿನಿಯರ್ ಕಂಡಂದಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಣೆಂಜಲೆಂದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೪); ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್ಗಿಂದ್ರಂ ಬಿಗಿದ ಪೊನ್ನ ಕಾಹಳೆಯೆಂಬಿನಮೆಸೆದಂ ಮೃಗಾಂಕನರ್ಧೋದಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೮೦). **ಕಣ್ಣೆಂಜಲ:** ಅವನ ಕಣ್ಣೆಂಜಲದ ಶರಹತಿಗೆ ಈ ಶರೀರ ಬಳುಕುವುದು (ಜಯಂತ. ೩೫೬). **ಕಣ್ಣೆಂಜಲು:** ತರಳಂಗೆ ಕಣ್ಣೆಂಜಲೆಂದು ತೂಪಿಱಿದು (ಮೋಹತ. ೧೬-೬೩). [ಕಣ್ + ಎಂಜಲ್]

ಕಣ್ಣೆಂಜಲ 'ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆಂಜಲು 'ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಬೀರು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ಅವರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಸಹ ನೋಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೫); ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೆಂದಾದರೂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿದವರೆಷ್ಟು ಮಂದಿ? (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೫). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು, —ಸೂಚಿಸು: ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿ ಮೆಲ್ಲನಾಕೆಯ ಕೆಲಕ್ಕೆವಂದೆಲ್ಲರುಮಂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಕಳಿಪಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭೪). ✽'ಕಣ್ಣೆತ್ತು' ಪರಾ.
[ಕಣ್ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಮೆ, ಕಣ್ಣೆವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ; ಕಣ್ಣೆರೆ: ಮನೆಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣೆಮೆಯೆ ಕಾಂಡಪಟಮಾಗೆಯುಂ [ಬಗೆ]ಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣೆಮೆಯೆ ದೂದವಿಯಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ವ). **ಕಣ್ಣೆವೆ:** "ಕಣ್ಣೆವೆ ಕಣ್ಣ ರೆಪ್ಪೆಯದು" (ಕಶರ. ೨೧); ವರುಣಾದ್ಯರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣೆವೆಯ ಬಿಗಿದರಗಳಿಗೆ ನಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೬); ಕಣ್ಣೆವೆ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮಗನ ಲಾವಣ್ಯನನು (ಮೋಹತ. ೪-೮೦); ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆವೆಗೂಡಲಿನಂಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಷ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಕೇ. ೩೩-೧೦).
[ಕಣ್ + ಎಮೆ]

ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕು: ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕುವನಿತು ಪೊೞ್ತುಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨); ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದಾಱು ಋತುವುಂ ಬನಮಂ ಸಿರಿಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಥಿಕರ್ ಗಿಳಿಸೋವಬಲಾ ಜನಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಪಂರಾವಾ. ೧-೧೦೬); ಕೆಡೆದಿರ್ದನಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೪). [ಕಣ್ಣೆಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕಣ್ಣೆಲೆ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಎಲೆ; ಎಲೆಯ ಕವಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಎಲೆ: ಕಣ್ಣೆಲೆ ನೋಡಿ ಕವಳಿಗೆ ಕೊಂಡರೆ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಪುಡಿಯೆಲೆಯೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಎಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣೆಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದದ್ದು; ನೋಡಲು ತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು: ಕೈಗರ್ತರಿಯ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಬೆನ್ನ ಜಮ್ಮಟಗೆಯ ಕಣ್ಣೆಲೆಯ ಕುಜುಪಿನ ಸುಭಟ ಪಿಟಕಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೨೦ ವ); ಕವಿತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಲೆಯಾದುದು ಕಳಾವಿಳಾಸನ ಕಾವ್ಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೦); ಮಲ್ಲೇಶ ಮೂರ್ತಿಯರು ಕೆಸರೂರಿನ ಕಣ್ಣೆಲೆಗಳು (ಚೆಳುಮ. ೧೯೯). [ಕಣ್ + ನೆಲೆ]

ಕಣ್ಣೆವೆ 'ಕಣ್ಣೆಮೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆಸರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆಂಜಲು; ದೃಷ್ಟಿತಾಗುವಿಕೆ: " . . . ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಹಳೇ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ಚನ್ನಾದ ಸೀರೆನೂ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಕಣ್ಣೆಸರಾದೀತು (ವಂಶವೃ. ೨೯೮); ಅವನ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಣ್ಣೆಸರಾದೀತೆಂದೇ ಹೆದರಿಕೆ (ಸುವಸಂ. ೫೨). 'ಕಣ್ಣಾಸರು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಎಸರು$_2$ (< ಎಸರ್)]

ಕಣ್ಣೆಳಅರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೈತ್ತಿರ್ಯ್ಯಾಯ ನಾಗಶರ್ಮಣೇ ಕಣ್ಣೆಳಅರಸ ಸಿಕ್ಕಮ್ಮ ಆನಂದೂರ ಪೆರ್ಬಾರ್ಬ ಪ್ರಭೃತೀನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೮; ೧೨–೧೧, 6ನೆಯ ಶತ). [ಕಣ್ಣೆಳ ? + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣೆಱಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರೀತಿ; ನೇತ್ರೋತ್ಸವ (?): ಸುತ್ತಣ ಸಭೆ ಕಣ್ಣೆಱಕಮೆ ಗೆತ್ತು ಪಲರ್ ನೆರೆದು ನೋಡೆ ನೃಪಸತಿ ಮನದೊಳ್ ಕೂರ್ತು [ಪಿರಿಯಲ್] ಬಗೆದು ಜಿನೋತ್ತಮನೆಂದಂಜಿ ಮಾಣ್ದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೫೬). [ಕಣ್ + ಎಱಕ$_1$]

ಕಣ್ಣೇಱು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಗಾಯ, —ಶೂಲೆ: ಶಿವದೂಷಕರ ನುಡಿಗೇಳ್ದ ಸದ್ಭಕ್ತನಂತೆ ಕಿವಿಯೇಱು . . . ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಹಾಳೊಡಲ್ಗಳಂ ಕಂಡ ಶಿವಭಕ್ತನಂತೆ ಕಣ್ಣೇಱು (ನಂಬರ. ೧೬–೧೨). ೨. ಕಣ್ಣೆಂಜಲು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: ಕಣ್ಣೊಳಂಜನವಿಟ್ಟು ಕಡೆಯೊಳಾ ಶಿಶುವಿಗೆ ಕಣ್ಣೇಱು ತಾಗುಗೆಂದವರು . . . ನೊಸಲೊಳು ಕಪ್ಪ ಬಿನ್ನಣಮೆನಲೊಂದಿಸಿದರು (ಅಂಜಜ. ೪–೪೨); ಕಾಯಲ್ ನೆನೆವೇಂ ನೋಡಕ್ಕ ತಳ್ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಪೆಜರ ಕಣ್ಣೇಱಿನಾಶಂಕೆಯಿಂದಂ (ಅನಂಪು. ೮–೧೬); ಕಣ್ಣೇಱಿಂದು ನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱಿಂದಿ, ರಡಿಂದಿ, ಱಿಂದಿ]ಟ್ಟೆಸರವರ್ ನೇಹದ ತಿಣ್ಣವಿನ್ನೆಂತೊಯೆನ್ನಯ ಮೊಗ ಬಣ್ಣವಳಿದರಳಿವರು (ಸೊಬಸೊ. ೧೫–೧೬); ಕನ್ನೆಗೆ ಕಣ್ಣೇಱಾದುದಕ್ಕಟಯೆಂದು ಚೆನ್ನೆಯರೆತ್ತಿ ತೂಪಿಱಿದು (ನಾಗಕು. ೨೫–೬೩). [ಕಣ್ + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$). / ತಮಿ. ಕಣ್ಣೂಱು]

ಕಣ್ಣೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಬಾಧೆ, —ತೊಂದರೆ (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ನೋವುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು; ಆಧಾರಗಳು . . . ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲವೆ ದೊರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರತೆಯೂ ಕಣ್ಣೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೩೯). [ಕಣ್ + ಒತ್ತು$_2$]

ಕಣ್ಣೋಜಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕುತಂತ್ರಿ: ತನ್ನ ಸಂಗಾತಿ ಆಂಡ್ರೂ ಎಫಿಮಿ ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣೋಜಿ ಎಂದವನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ (ಹುಚ್ಚಮ. ೪೨); ಅವನು ಶುದ್ಧ ಕಣ್ಣೋಜಿ, ಜೋಕೆ ನಂಬಬೇಡ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಣ್ಣೋಜಿ, ಕಂನೋಜಿ]

ಕಣ್ಣೋಟ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಓಟ: ಆ ದಾರಿಗುಂಟ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೋಟ ಸಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಓಟ]

ಕಣ್ಣೋಟ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ: ಕಣ್ + ನೋಟಂ = ಕಣ್ಣೋಟಂ (ಶಮದ. ೧೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣೋಟ – ಕೂರ್ಪು, ಅರ್ಪು (ಹೂಂಗಳು. ೧೫–೧೬); ಅಳುವ ಕಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಯಂಗ. . . ಕಣ್ಣೋಟ ಶಿವನ ಕೈಯಲಗು ಹೊಳೆದಂಗ (ಗರಶಿ. ೮೫). [ಕಣ್ + ನೋಟ]

ಕಣ್ಣೋರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಅಪಾಂಗ: ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಟರನು ಕಣ್ಣೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೨); ಅಬಲೆಯರ ಕಣ್ಣೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟ ಕಳುಕದರುಂಟೆ ಹೇಳು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೨); ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೋರೆಯಿಂದ ನೋಡಲಾಗದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೩೮). [ಕಣ್ + ಓರೆ$_1$]

ಕಣ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೋಡದಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ; ಕಣ್ಕಾಪು: ಈ ಯಾವ ಕಣ್ತಡಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಕವಿಯು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ಜೀವಸಾ. ೪೫). [ಕಣ್ + ತಡಿಕೆ]

ಕಣ್ತಡೆ (ನಾ). = ಕಣ್ತಡಿಕೆ: ಕಣ್‌ತಡೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಟಾಂಗಾಕುದುರೆಯಂತೆ (ನಂಟರು. ೧೧೬). [ಕಣ್ + ತಡೆ$_2$]

ಕಣ್ತಣಿ 'ಕಣ್ದಣಿ' ನೋ.

ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗು; ಕಾಣದಂತೆ ನುಸುಳಿಕೊ; ಗಮನ ತಪ್ಪಿಸು: ಹುಡುಕುತಿಹ ಕಳ್ಳ ತಾಂ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸುತಲಿರಲ್ ಪಿಡಿದ ಕಟ್ವಾಳಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೮–೧೧೯). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಆ ಹಣವನ್ನು ಅವನ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸಿ ಇಡು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪಿಸು]

ಕಣ್ತಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗು; ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು: ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯ್ವ ಹೊಣೆಯ ಹೊತ್ತಿದೆ ಹುಲಿಯೆ ಇನಿತು ಕಣ್ತಪ್ಪಿದರೆ ಎತ್ತುದನಮಿಲ್ಲ (ಕಾಲೂರ. ೫೨–೮೦). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕಣ್ತಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನೋಡದೆ ಉಳಿದ ತಪ್ಪು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದ ತಪ್ಪು: ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಕಣ್ತಪ್ಪು ಉಳಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕಣ್ತಿಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜು, —ಒರಸು: ಪೊತ್ತು ತಂದರ್ ದೊಡ್ಡನಂ ಮನೆಗೆ ಬೆರಗಿನಿಂ ಪೆತ್ತವರ್ ಕಣ್ತಿಮಿರಿ ಕಂಗೆಡಲ್ ಬಾಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೩–೨೦೮). [ಕಣ್ + ತಿಮಿರ್$_1$]

ಕಣ್ತೀಟೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಲಾಲಸೆ; ಕಣ್ಣಿನ ದುರಾಸೆ: " . . . ಈ ದಿಗಂಬರನಾರಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ತೀಟೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅದಾವ ರುಚಿಯೋ ? " (ನರಾಧ. ೩೪). [ಕಣ್ + ತೀಟೆ]

ಕಣ್ತೀವು 'ಕಣ್ದೀವು' ನೋ.

ಕಣ್ತುಂಬು, ಕಣ್ಣುತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಆರತಿ ಬೆಳಗಿ ತನ್ನ ಕಣ್ತುಂಬುವಂತೆ ನೋಡಿದಳು (ಕಾಲೂರ. ೨೦ ಕಥಾಸಾರ); ಜಗವರಳಿ ಕಂಡು ಕಣ್ತುಂಬಿ ಮರಳಿ ಮರುಳಾಗಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮–೧೮). **ಕಣ್ಣುತುಂಬು**: ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಿಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬುವ ಕಂದ (ನಲಮು. ೬೨). [ಕಣ್ + ತುಂಬು$_1$]

ಕಣ್ತುಮ್ರಿ (ನಾ). ತುಮ್ರಿ ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಣ್ತುಮ್ರಿ, ತುಮ್ರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧–೫೯೮). [?]

ಕಣ್ದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡುಕೊ: ಘಟ್ಟುಚ್ಚಿ ಸರಳುಗಿದ ಘಾಯಮಂ ತಾನೆ ಕಣ್ದಟ್ಟಿದಂ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ದೂರ್ವಾಸ ನುಡಿದ ಈ ನುಡಿ ಸಮಯಕೊದಗಿತೆಂದು (ತುರಂಗ. ೯೦–೨೬). [ಕಣ್ + ತಟ್ಟು$_1$?]

ಕಣ್ದಣಿ, ಕಣುದಣಿ, ಕಣ್ತಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು; ಕಣ್ಣು ತುಂಬು: ಕಣ್ದಣಿಯದರ್ಭಕನಂ ನಡೆ ನೋಡಿನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೩); ನೋಡಿದಂ ಕಣ್ದಣಿಯೆ ಬಳಿಕಿಳೆಗೆ ತನುವನೀಡಾಡಿ ದಂಡಪ್ರಣಾಮಂಗೈದು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೬-೬೧). **ಕಣುದಣಿ**: ಮನದಣಿದು ಕಣುದ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ದ]ಣಿದು ಹರುಷಾಶ್ರುಗಳುಗುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೯-೧೬). **ಕಣ್ತಣಿ**: ಕಣ್ತಣಿವಿನಂ ... ಕೊಳ್ಳುಳನಂ ನಡೆ ನೋೞ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧); ಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂಗಳಂ ಕಣ್ತಣಿವಿನಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೫). [ಕಣ್ + ತಣಿ$_1$]

ಕಣ್ದಣಿವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದಾದ ತೃಪ್ತಿ; ನೋಟದಿಂದಾದ ತಣಿವು (ಶ). [ಕಣ್ + ತಣಿವು]

ಕಣ್ದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ, —ದೃಷ್ಟಿ: ನಿದ್ರಾನ್ವಿತೆಯಾಗಿ ಕಣ್ದಿಟ್ಟಿಯೊಳಗನಿರುದ್ಧನ ಕಂಡಮುದರ್ಪಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೪೧); ಧ್ಯಾನಮೂರ್ತಿಯ ಮೊಗದಿ ಕಣ್ದಿಟ್ಟಿ ನಟ್ಟು ನಿಷ್ಪಂದವಾಗುತಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೬೦). [ಕಣ್ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕಣ್ದೆಳುವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿರುವ ಅನುಭವ: ಆ ಪರಿಯ ಕಣ್ದೆಳುವಾಗಿ ಕೆಂಚವೀರಾಖ್ಯ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆವು ಕೇಳು (ಏಕೈಪು. ೧-೧-೪೬). [ಕಣ್ + ತಿಳುವು (< ತಿಳಿವು)]

ಕಣ್ದೀವು, ಕಣ್ತೀವು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತುಂಬು; ತಣ್ಣಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಮೇನೆಯುಂ ಗಿರಿರಾಜನುಂ ಕಣ್ದೀವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ತೀವಿ] ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಯಾವಿಯಪ್ಪಿ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೯ ವ). **ಕಣ್ತೀವು**: ನಿಮ್ಮ ಸಿರಿಯುಂ ಕಣ್ತೀವಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫-೧); ಸುಖಜಲಂ ಕಣ್ತೀವೆ ಬೆಳೆವ ಗದುಗದವಲರೆ (ಬಸರ. ೩-೧೦೯). [ಕಣ್ + ತೀವು]

ಕಣ್ದುದಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ, —ಕುಡಿ; ಅಪಾಂಗ: ಸೋಗೆ ಕಣ್ದುದಿಗೆ ಶೋಭಿಸುವ ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩). [ಕಣ್ + ತುದಿ]

ಕಣ್ದುದಿಗೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ (ಕಾಡಿಗೆಯಿಂದ) ಬರೆದ ಗೆರೆ; ಸೋಗೆ; "ಕಣ್ಣ ಕೊನೆರೇಖೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ಟೀಕೆ): "ನವಿಲು ಕಣ್ದುದಿಗೆರೆಗಳೊಳಡಕೆ ಮೊದಲಾದವಱ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೋಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೩). [ಕಣ್ದುದಿ + ಗೆರೆ]

ಕಣ್ದೆರಪು 'ಕಣ್ದೆಱಪು' ನೋ.

ಕಣ್ದೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತೆರೆ; ರೆಪ್ಪೆ: ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕದಲಿಸದೆ ನುಣ್ಪುಗರ ತಿಮಿರಿದಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೩೩-೩೧). [ಕಣ್ + ತೆರೆ$_2$ (< ತೆಱೆ$_2$)]

ಕಣ್ದೆರೆತ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಿಕೆ: "ನೇವಿಃ, ನಿಮೇಷಣಂ, ನಿಮಿಷಂ – ಈ ೩ ಕಣ್ದೆರೆತಂ" (ಕಾಶಕ. ೬೦). [ಕಣ್ + ತೆರೆ$_1$ (< ತೆಱೆ$_1$) + -ತ$_2$]

ಕಣ್ದೆಱಪು, ಕಂದೆಱಪು, ಕಣ್ದೆರಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಎತ್ತನಾನಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದೆ ... ಉತ್ತರಗೊಡು ಕಣ್ದೆಱಪಾಗಿ (ವರ್ಧಚ. ೪-೬೮). **ಕಂದೆಱಪು**: 'ಕಂದೆಱಪುಗೈ' ಪರಾ. **ಕಣ್ದೆರಪು**: ಅವನ ಕೈಚಳಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಣ್ದೆರಪಾಗಿ ನೋಡಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ... ಉಗ್ಗಡಿಸಿದರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೬೬). [ಕಣ್ + ತೆಱಪು]

ಕಣ್ದೆಱವಿ, ಕಂದೆರವಿ, ಕಂದೆಱವಿ, ಕಂದೆಱವೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದು; ಕಣ್ಣು ಬಿಡಿಸುವುದು: ಪಚ್ಚೆಯ ಜಗಲಿಯ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ಕಣ್ದೆಱವಿಯಾದಂತೆ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ದೀವದ ಹರಿಣಗಳ ಲೋಚನಪ್ರತಿಬಿಂಬಂಗಳುಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೩-೬೫ ವ); ಸಕಳಜಗಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಕಣ್ದೆಱವಿಯೆಂಬತಿದರ್ಪ ಮಹಾತೋರಣದೊಳಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನೆರೆದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಸುಕುಮಾರರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೨೮ ವ). ೨. (ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ) ಕಣ್ಣು ಬಿಡಿಸುವುದು: ಕರುಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ದೆಱವಿ ಕಲ್ಪೆಸದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೬). **ಕಂದೆರವಿ**: ೧. ಅರಿವು ಕಂದೆರವಿಯಾದ – ಅರಿವೇ ತಾನಾದ – ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಮ ದ್ವೈತವೆಲ್ಲಿ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕಂದೆಱವಿ**: ೧. ನಮ್ಮ ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಕೈವಿಡಿದು ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿ ಕಳವಳ ಕಂದೆಱವಿಯೇನು ಹೇಳಾ (ಅವಚಂ. ೨೧೦-೯೪೩). **ಕಂದೆಱವೆ**: ಕುಮಾರಕರ ಪುಣ್ಯೋದಯದ ಕಂದೆಱವೆಯ್ಯೆಸಲೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬-೧೨). [ಕಣ್ + ತೆಱವಿ]

ಕಣ್ದೆಱವಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ದೆರವಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಮಳಯಜತಿಳಕದಿನಶೇಷ ಮಂಡನಶ್ರೀಗೆ ಕಣ್ದೆಱವಿವಡೆದುಂ ಖಚರಸಹಚರೀ ಪರಿವಾರವೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮ ಪರಿಕರ್ಮಕೌಶಲಮಂ ಮೆಱೆದು ನೆಱೆಯೆ ಪಸದನಂಗೆಯ್ವೆ (ವರ್ಧಪು. ೬-೯ ವ). [ಕಣ್ದೆಱವಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಣ್ದೆಱವು, ಕಂದೆಱವು (ನಾ). ತಿಳಿವು; ದರ್ಶನ: ಒದವಿದ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಳಗಣ ತಿಳಿವು ಪದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಕಣ್ದೆಱವು ಸಕ್ಕದಮುಮರ್ದ ಕನ್ನಡಂ ಪಾಗದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೪). **ಕಂದೆಱವು**: ನೀನಾರ್ಕೆ ನರಾಂಗದ ಮಱೆಯ ಜವನಿಕೆ ನಿನ್ನಲಿದೆ ಕಂದೆಱವ ಮಾಡಾರೆಂಬುದನು ನೀನು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೬). [ಕಣ್ + ತೆಱವು$_1$]

ಕಣ್ದೆಱೆ, ಕಂದೆರೆ, ಕಂದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಬಿಡು: ಸೋಗೆಯ ಚೆಲ್ವು ಕಣ್ದೆಱೆದುದೋ ಪೇಟೆಂಬಿನಂ ಪೀಲಿಗಳ್ತರದಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಲ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯೬); ಸುಷುಪ್ತಿಯೊಳಿದ್ದು ನಿಮಿಷದೊಳಿದ್ದು ಕಣ್ದೆಱೆದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೨). ೨. ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ದಂಪತಿಯ ಬಯಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತುತ್ಸವಂ ಕಣ್ದೆಱೆದಂ ತಾಯ್ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಫಲಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೮); ನೆಱೆಯೆ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ[ಯೆ]ಕಣ್ದೆಱೆವಿನೆಗಂ ಕಲ್ತ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೆಱೆದಪ್ಪೆನೆನ್ನ ವಿದ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೫); ನೆಱೆಯದಿರೆ ಗೌರವಮಂ ಕಂಡಱಿಯದ ಪುರುಷಂಗೆ ಮಾೞ್ಪನೊಳ್ ಸುಜನತೆ ಕಣ್ದೆಱೆದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೬); ಅಱಿವು ಕಣ್ದೆಱೆಯದವರಲ್ಲಿ ಅರತಿಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೬೫-೧೮೬); **ಕಂದೆರೆ**: ೧. "ಬಾಹುಬಲಿ ಕಂದರೆದುಕೊಂಡೇ ಇದ್ದರೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ... ಮುದುಕವಡೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು" (ಕನ್ನಇ. ೬೦); ಅಲಸ್ಯವನ್ನುಳಿದು, ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿವಿಗೊಡಬೇಕು; ಕಂದೆರೆಯಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೩). **ಕಂದೆಱೆ**: ೧. ತರುನೀಡನಿಕಾಯದಿ ನೆಲ್ಲವಾಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ದು ಕಂದೆಱ[ಱೆ]ವ ತುಪ್ಪುಳೊಡರ್ಚುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ವ ಕೋವುಳ ಶುಕಶಾಬಕಪ್ರಕರಮಂ ತೆಗೆದಂ ದಯೆಗೆಟ್ಟು ಲುಬ್ಧಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೮); ತರುಣಿವೊಯ್ಯನೆ ಕಂದೆಱೆದು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಜೀವಂಧರನ ಮೋಹನರೂಪಗಂಡು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩-೪೨); ಕಂದೆಱೆದಳು ಪುನರಪಿ ನೋಡಿ ಚರಣಾರವಿಂದದೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೪). [ಕಣ್ + ತೆಱೆ$_1$]

ಕಣ್ದೊಡವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭೂಷಣ: ಆತನ ರೂಪದೊಂದು ಕಣ್ದೊಡವೆನೆ ಬೇಱದೊಂದು ಬಗೆಗಿಕ್ಕಿದ ಟಕ್ಕನೆ ವಶ್ಯದೊಂದು ತಣ್ದೊಡರೆನೆ ನೋೞ್ಪ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಗೊಳಗಾದುದು ಕಣ್ಣಪಾಪವೋಲ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೩-೩೯). [ಕಣ್ + ತೊಡವು]

ಕಣ್ದೊಳಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಭಯದಿಂದ) ಕಣ್ಣನ್ನು ತಿರುಗಿಸು; ಕಂಗೆಡು: ಅಡಂಗುವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕಣ್ದೊಳಲ್ತ ಬಲ್ಗರಡಿ ಕಡಂಗಿ ಮೆಯ್ಮುರಿವ ಕೇಸರಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೪೮). [ಕಣ್ + ತೊಳಲ್$_1$ (< ತೊಟಲ್$_1$)]

ಕಣ್ದೊಳಲ್$_3$, ಕಂದೊಳಲ್, ಕಂದೊಳಲು (ನಾ). ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (?): ಕಾಮದಿಂದಧಿಕದ ಕಣ್ದೊಳಲಿಲ್ಲದು ಕ್ಷೇಮ ಕೀರ್ತಿಯ ಕೆಡಿಸುವುದು (ಭರತ. ೧೨–೧೨೫). **ಕಂದೊಳಲ್**: ಮುಂದು ಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಜಸುತ್ತನೆ ದೈವದ ವೃಂದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕಂದೊಳಲಾಗಿ ಬಂದು ಮಱೆವೊಕ್ಕೆನು ನಿಮ್ಮನು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩–೮); ಕಾಣದಲೂಹಿಸಿದ ಮನ ಮುಗ್ಗಿದುದು ಕಂದೊಳಲ ತೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೨೮). **ಕಂದೊಳಲು**: 'ಕಂದೊಳಲುಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ತೊಳಲ್$_2$ (< ತೊಡಲ್$_2$)]

ಕಣ್ದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಲಲನೆಯೋರ್ವಳು ಕಣ್ದೊಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆಳೆ, ಕಣ್ದಳೆ]ದಳಾ ರಾಯನ ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೧೦೩). [ಕಣ್ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕಣ್ದೊಡಲಿ 'ಕಣ್ಣಂದೊಡಲಿ' ನೋ.

ಕಣ್ದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು; ಗೋಚರವಾಗು: ಭೂರಮಣ ತನ್ನೃಪಾಲಯ ಚಾರುತೆಯಂ ನೋಡೆಲೆಂದು ಕಣ್ದೋಱಿದವೋಲ್ (ಬಾಹುಪು. ೧–೧೬೬). [ಕಣ್ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಣ್ಪರೆ 'ಕಣ್ಪೊರೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಪಸ 'ಕಣ್ಬಸ' ನೋ.

ಕಣ್ಪೂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ವೈಶಗಿ. ೩೬–೬೪೨). [?]

ಕಣ್ಪೊರೆ, ಕಣ್ಣುಪರೆ, ಕಣ್ಪರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೆಳುವಾದ ಪೊರೆ: ಕಣ್ಪೊರೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಣ್ಣುಪರೆ**: (೬). **ಕಣ್ಪರೆ**: ಕುರುಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಪರೆ ಅತಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುದು (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೧೬೫). [ಕಣ್ + ಪೊರೆ$_6$]

ಕಣ್ಪಚ್ಚ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಲಂಕಾರ, —ಸೊಗಸು: ದಳಂಬೆತ್ತೊತ್ತೆ ದಿಟ್ಟುಬ್ಬರಿಸಿ ಬಿರಿದು ಕಣ್ಪಚ್ಚವಾದಚ್ಚವಣ್ಬೇಱಿದ ದಾಳಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೫೪). [ಕಣ್ + ಪಚ್ಚ$_3$]

ಕಣ್ಬಡಿ, ಕಣ್ಣುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆ; ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು. 'ಕಣ್ಬಡಿಕ' ಪರಾ. **ಕಣ್ಣುಬಡಿ**: "ನಿಮಿಷ – ಕಣ್ಣುಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೮೪). [ಕಣ್ + ಬಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಬಡಿಕ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸುವವನು: ಅವನು ಮಹಾ ಕಣ್ಬಡಿಕ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಬಡಿಕ]

ಕಣ್ಬಡಿಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ತಿರುಗುವವನು; "ಮೋಸಮಾಡುವವನು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಇಂತು ಕಣ್ಬ[ಡಿ][ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಗರಪ್ಪರೆ ಮಾನಸರಪ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೩); ಎರ್ದೆಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿ ತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಬಡಿಗರಿಂ ಮಗುಟ್ಟುಂ . . . ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫). [ಕಣ್ + ಬಡಿಗ$_1$]

ಕಣ್ಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಿಱಿದುಂ ದಿನದೊಳೆ ಕರೆತಂದು ಕಣ್ಬಡಿಸುವೆಂ (ಚಕಪಿ. ೬–೧೩೩ ವ).

[ಕಣ್ಬಡು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಬಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು: ವಸಂತಕಂ ಲೀಲಾ ಮುಕುಂದಯಂತ್ರವಾದನಮುಂ ನುತಿಸುವ ನೆವದಿಂದೆನ್ನ ವಿಡಂಬಿಪನದಱಿಂದಾನುಮೊಂದು ನೆವದೊಳಿಲ್ಲಿಂ ಪೋಱಮಟ್ಟು ಕಣ್ಬಡುವೆನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ (ಚಕಪಿ. ೬–೨೨೨). ೨. ಮಲಗು; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು; "ಬಯಸು; ಆಶಿಪಡು" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ನಾಮಿಂತೀಕವರ್ಗಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಬೆಸಕೆಯ್ದಿಂತುಂಡು ಕಣ್ಬಟ್ಟಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬಟ್ಟಪಂ] (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೧). [ಕಣ್ + ಪಡು$_1$. / ತಮಿ. ಕಣ್ಪಡು]

ಕಣ್ಬಡು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ: ಉಡುವವರುಮನುಣ್ಬರುಮಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ಕುಡದರ್ ಕಣ್ಬಡಿನೊಳ್ ಧೃತಿಗೆಡೆ ಬಡವರ ಪಿತರರಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೧೪೧). [< ಕಣ್ಬಡು$_1$]

ಕಣ್ಬಡೆ, ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಚಕ್ರರತ್ನಪ್ರಭಾಚಕ್ರದೊಳಂ ಆ ಪಡೆ ಕಣ್ಬಡೆದಂತೆ ಸೋಪಾನಾಂತರದೊಳೆಱಿದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೦ ವ); ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬಡೆದುದರ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೯); ಕಣ್ಬಡೆದ ಫಲಂ ಸುತನಂ ಕಾಣ್ಬುದೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೨೧); ಕಣ್ಬಡೆದ ಫಲಂ ಶುಭಮಂ ಕಾಣ್ಬುದೆ ವಲಂ . . . ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಬಡೆದ ವೊಲಾದುವೆಮ್ಮ ಜನ್ಮವೆ ಸಫಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೩೬). **ಕಣ್ಣುಪಡೆ**$_1$: ಹೋದ ಮಗ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನಗೆ ಕಣ್ಣುಪಡೆದ ಹಾಗಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕಣ್ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಣ್ಬನಿ, ಕಂಬನಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಣ್ಣೀರು: ಕೂಡೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಸೂಸಿದಳೊಂದುಮಂ ನುಡಿದಳಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಂದದಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೪); ಈಗಳಾಂ ಬರಿದೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಸುರಿಯುತ್ತುಮಿ[ರ್ದೊಡಂ] ಬಂದಪುದೇನೊ (ಕಾದಂಬ. ೫೮೦); ಕಣ್ಬನಿ ಪೊಱಮಟ್ಟವು (ಜಗವಿ. ೫–೮೬); ಕಣ್ಬನಿಯನಿಕ್ಕಿದನತ್ತಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೫–೧೯ ; 1250); ಹಸಿದಿರ್ದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಬನಿಯೊಸಱುತ್ತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೩); ತುಱುಗೆವೆ ಕಣ್ಬನಿಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಬಱಿದಿಹುದೇನನ್ವ (ಮೋಹತ. ೯–೧೭). **ಕಂಬನಿ**: ಕೋಕದೊಡ್ಡಿನ ಮುಗಿಲು ಕಱಿದುದು ಕುರುಬಲದ ಕಂಬನಿಯ ಬಿಱುವಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೬); ಆ ಶಶಿವದನೆ ಕಂಬನಿಯ ಮಿಡಿದಳು ನಿಜನಪಾಗ್ರದಲಿ (ನಳಚ. ೩–೪೨); ಕಾತುರದೆ ಹಂಬಲಿಪಳು ಕಂಬನಿಯೊಗುವಳೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೯೫); ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಕಂಬನಿ ಅವರೆಲ್ಲ ಸುರಿಸಿದರು (ಕಂಬಹು. ೧೨೬). [ಕಣ್ + ಪನಿ$_2$]

ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳನಿನಿಸಂದೆಣಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೨). [ಕಣ್ಬನಿ + ತುಱುಗಲ್]

ಕಣ್ಬನಿವಱೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ: ಎಜಗದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮಧುಕರ ನೆಜಗಿರೆ ಕೇದಗೆಯೊಳೆಲಿಲ್ದು ಕಣ್ಬನಿವಱೆಯಂ ಕಱೆವಂತಿರೆ ಕಟಿವೂಗಳೆನುಱೆ ಬೀತುವು ಸುರಗಿ ಹೊನ್ನೆ ಮಲ್ಲಿಗೆವನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೫).

[ಕಣ್ಬನಿ + ಮಱೆ]

ಕಣ್ಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಹರವು; ನೋಟದ ಹರವು: ಅಧರಾಮೃತಂ ತುಱುಕಲಾಗದು ಬೀಸಱವಾಗದಪ್ಪು ಕಣ್ಬರಿಯಣಮಾಗ ಪಣ್ಣಳಿಯ ದಿಂಪಗೆಯಾಗದಲಂಪು ಮಾಸಲಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೮೩); ಕಣ್ಬರಿ ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ವನಿತಾಜನದೊಳ್ ಸಮಸಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೧); ಕಳಕಳಮಲ್ಲದಿಲ್ಲ ನುಡಿ ಕಣ್ಬರಿ ಕಣ್ಬನಿಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಅನಂಪು. ೮–೩೯); ಕಾಯದೆ ಕಣ್ಬರಿಯಂ ತಂಗಾಯದೆ ನಿಮಗರಸನಾಣೆಯೆನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩–೧೭). ೨. (ಅಲಂ) ವಿವೇಕ. 'ಕಣ್ಬರಿಗೆಡು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಪರ್ಬು]

ಕಣ್ಬರಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂಚತಪು. ೨–೫೩); ತಮ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರಂ ನಣ್ಪುಗೆ ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ಇಱಿಯಿಱಿದು (ನೇಮಿಪು. ೩–೭೦ ವ); ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ಕಾಮನಿಸೆ ನಾಂಟುವ ಪೂಗಣೆಯಂ ಬಬಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೨೨). [ಕಣ್ಬರಿ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಣ್ಬರಿವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹರವು, —ವಿಸ್ತಾರ; ನೋಟದ ಅಳವು: ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಬರಿವೆಂತೆಂತೇನೆಂದು ನುಡಿದನಾತನ ಕೆಲದೊಳ್ ನೀಂ ತಡೆದ ಬೇಗವೆನಿತೆನಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬). [ಕಣ್ + ಪರಿವು]

ಕಣ್ಬಸ, ಕಣ್ಬಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆ, —ಬಯಕೆ: ನಾರದನ ಕಣ್ಬಸವೋಡಿದುದಿಂದು (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೯); ಮಲೆದಿದಿರಾಂತರಂ ತಱಿದು ಕಣ್ಬಸವೊತ್ತುವಿನೊಂದು ತಳ್ಗಿನಿಂ ಕಲಿತನಮುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೦೬-೨; 1222). **ಕಣ್ಬಸ:** ಕಣ್ಬಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬಸ] ಪೋಡದಿದೆಂತು ನೋಡೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭). [ಕಣ್ + ಪಸ]

ಕಣ್ಬಸಿವು (ನಾ). = ಕಣ್ಬಸ: ತಮ್ಮೊಳ್ ಭರದಿಂ ವನದೇವತೆಯರ ನೆರವಿಯ ಕಣ್ಬಸಿವು ನಿಸದವೋಸರಿಸುವಿನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೭೯); ಓಡಿದುದೆನ್ನ ಕಣ್ಬಸಿವೆನುತ್ತೊಸೆದಾಡಿದನೆಂದು ನಾರದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೬೫). [ಕಣ್ + ಪಸಿವು]

ಕಣ್ಪಾಪೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗುಡ್ಡೆ: ತಣ್ಪುಱಿಲ್, ನುಣ್ಪೊಗರ್, ಕಣ್ಪಾಪೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ಪಾಪೆ]

ಕಣ್ಬಿಡು, ಕಣ್ಣುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ; ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸು: ಬಳಿಕನಿತರಲಿ ಕಣ್ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾಗ್ರಹಿಸುತಂ ತಂದೆಯಂತೆಂದಂ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೯). **ಕಣ್ಣುಬಿಡು:** ೨. ದಿಕ್ಕು ಕಾಣದಾಗು; ಕಂಗೆಡು: ಕಾಲನ ದೂತರು ಕರೆವಾಗ ನೀ ಕಾಲಗೆಟ್ಟು ಕಣ್ಣುಬಿಡುವಾಗ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೫-೩). ೩. ವಿವೇಕವನ್ನು ತಾಳು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಣ್ಬೀಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ, —ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದುಚ್ಚಳಿಪ ಕಡುಗೆಂಪು ಕೌರವಕುಳಂಗೆ ಕಡುಮುಳಿದ ಜವನ ಕಣ್ಬೀಡಿನ ಪೋಲ್ (ಗದಾಯು. ೮-೩೪); ಆ ನಾಡು ಸಿರಿಯ ಕಣ್ಬೀಡು (ಶಮದ. ಮ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಣ್ಣು ನೆಲಸುವ ಸ್ಥಳ (?). ೩. ಕಣ್ಣಿರುವ ಜಾಗ: ಸೊವಡಿಂಗೇವಯ್ಸು ಪುಲ್ವಟ್ಟೆಯ ಶಿವಳಿಯ ನಾರಯ್ದು ಘರ್ಮದ್ರವಂ ಮೆಯ್ಯನಿಱುಂ ಮಿಟ್ಟೆರ್ಚೆ ಕಣ್ಬೀಡುರಿಯ ನುಗುಟೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೯೦). [ಕಣ್ + ಬೀಡು$_2$]

ಕಣ್ಬೀಲಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಗರಿ; ನವಿಲುಗರಿ: ಸುತವದನಕಮಲಮಂ ಕಾಣದ ಕಣ್ ಕಣ್ಬೀಲಿಯ ಕಣ್ಣೆನುತಂ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಕರ್ಚಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೨೧); ಕಣ್ಬೀಲಿಗಳ ಪಸದನದೆ ಕೋಮಳೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ ಶಬರಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೬). [ಕಣ್ + ಪೀಲಿ]

ಕಣ್ಬುಱುಂಕು (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿನ ಕೊಳೆ" (ಅದ್ಭುತ. ಕೋಶ): ಇಂತು ಮಱುಗುವಾತನ ಕಣ್ನೀರೆ ಪೊಣ್ಣಮಾಗೆ ಪರಿದುದು ಮೇಣ್ ಕಣ್ಬುಱುಂಕೆ ಬೆಟ್ಟವಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೫-೯). [ಕಣ್ + ಪುಱುಂಕು. Ⓟ ತುಳು. ಪುರ್ಕು, ಪುಳ್ಕು]

ಕಣ್ಬೆಳಕು 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$, ಕಂಬೆಳಕು, ಕಂಬೆಳಗು$_1$, ಕಣ್ಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಳಕು, —ಕಾಂತಿ: ಜನಿಯಿಸಿದ ಕುಮಾರನ ಜಯವನಿತೆಯ ಕಣ್ಬೆಳಗಿದೆನಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಸವನಿಕೇತನಮಂ ಬಳಸಿರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೫); ಬೆಸ್ಸಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲಿಯೆ ಕಣ್ಬೆಳಗೊಲಿಯೆ . . . ಇಟ್ಟಾಡಿದರ್ ತಿಳಿನೀರ್ಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೪); ಮಿಂಚುಗಳ ಕಣ್ಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಬೆ]ಳಗಿನಲಿ ದಾರಿಯ ತೆಗೆತೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೪). **ಕಂಬೆಳಕು:** ೧. ಸೀತೆಯ ಸುಳಿವು ನಿಳಯದೊಳಿಲ್ಲದಿದೆ ಕಂಬೆಳಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಕಾಣಿಸದಿದೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೯). **ಕಂಬೆಳಗು$_1$:** ೧. ತುಂಬುದಿಂಗಳು ಮೊಗದ ನಸುನಗೆಯೆಂಬ ಬಾಂದೊಱೆದೆರೆವೊಯಿದು ನಿಡುಗಂಬೆಳಗು ಜೊನ್ನದೊಳು ಮುಳುಗಿಸು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೬೩); ತೊಳಪ ಕಂಬೆಳಗಿಂದ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಿಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೬); **ಕಣ್ಬೆಳಕು:** ೧. ದಯದ ತಣ್ಬೆಳಕು, ಜಯದ ಕಣ್ಬೆಳಕು, ನಯದ ನುಣ್ಬೆಳಕು! (ಹೊಂಗಳು. ೩೩-೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಬೆಳಕು: ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಣ್‍ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀನಿಟ್ಟ ಖಾತೆ-ಕಿರ್ದಿಯನೊಮ್ಮೆ ತೆರೆಯಬೇಕು (ನಲಮು. ೨೬); ಆತನೂ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಸಂಜೆಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಕಣ್ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದರು (ಮನೋನಂ. ೧೧೯). [ಕಣ್ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಕಣ್ಬೆಳಗು$_2$, ಕಂಬೆಳಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಅಫಲಾ – ಕಾಡಹೆಸರು; ಕಣ್ಬೆಳಗು" (ಒಷಧಿ. ೫). **ಕಂಬೆಳಗು$_2$:** "ಕುಲಾಳೀ – ಕಾಡಹುರಳಿಯೆಂದರೆ, ಕಂಬೆಳಗನು" (ಒಷಧಿ. ೩೩). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಾಡಿಗೆ ಕಲ್ಲು, —ಹರಳು: "ಚಕ್ಷುಷ್ಯ ಕುಲಾಳಿ ಕುಲತ್ಥಿಕೆ ಎಂದು ಕುಲಥಾಂಜನ ಕಂಬೆಳಗಿನ ಬೀಜಮೆಂದೂ, ಎಂಬರು (ನಾಚರಾ. ?). [?]

ಕಣ್ಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಕಣ್ಬೆತ್ತ ಫಲಮನಿಂದು ಪೆತ್ತೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೧೩); ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತವೋಲ್ ರಾಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫); ನಟ್ಟು ನೋಡುವ ನಾಯಕಿಯರ ದಿಟ್ಟಿಗಳಿಂ ಚರಣತಳಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತಂತಿರ್ದಪುವು (ನಂಬಿಕ. ೪-೯೦); ದೇವಕಣ್ಬೆತ್ತು ಸೂರ್ಯನಂ ಕಾಣದಿರ್ದಂ ಪ್ರಭುವೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೧-೧೫). [ಕಣ್ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಣ್ಬೇಟ, ಕಂಬೇಟ (ನಾ). ಕಂಡ ಕೂಡಲೇ ಮೋಹಿಸುವುದು; ಕಣ್ಣೊಲುಮೆ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ: ಕಣ್ಬೇಟದುದ್ದಾನಿಯಂ ಪಸರಂಗೆಯ್ದ ವೊಲಪ್ಪ ಪೊಚ್ಚಱ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಸೀಮಂತಿನೀಪ್ರಸರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೫); ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕಿದಿರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂದಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೩ ವ); ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರನ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬೇಟದ ತೋಟಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೨); ಕನಸಿನ ಕಣ್ಬೇಟಮೊ (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೬). **ಕಂಬೇಟ:** ಉಕ್ಕಿದಾ ಕಿವಿವೇಟ ಕಂಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಬೇ] ಟಕ್ಕೆ ತಂದುದು ಕಂಗಳೀಕೆಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಮೈಸೋಂಕಿನಲಿ ಲಟಕಟಿಸಿದುದು ಹೃದಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೫೮). [ಕಣ್ + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು, —ಕಾಮುವಶವಾಗು: ಕಾಪಿಯೆಂಬ ಮಂತ್ರಿ ಸುಂದರಿ ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೧೬); ಕನ್ನೆಯನಾತಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು ಮದುವೆಯಂ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ); ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೪೨). [ಕಣ್ಬೇಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಕಾಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಮ್ಮ ನಿಡಿಯ ಬಿಳಿಯ ತುಱುಗೆಮೆಗಣ್ಗಳಿಂ ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೧ ವ). [ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕಣ್ಬೇನೆ, ಕಣ್ಣುಬೇನೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ, —ಬಾಧೆ; ಕಣ್ನೋವು: ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕವಿಹೃದಯಸ್ಥಾನಮನಱಿಯದೋವದೆ ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯವೊಲಱುಚುವಂ ವಾಚಕನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೨ ಅಡಿಟಿ); ಪುಣೆಸೆಯ ಕೊನರುಮುಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಬೇನೆಯಂ ಕಳೆವುದು(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೧೪); ಕಣ್ಬೇನೆ ಮಾಣ್ದಂದು ಕಾಣ್ಬಕ್ಷಿರೋಗಿಯಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೭೯ ವ); ಹೀನಾತ್ಮರೊಱಲುತಿಪ್ಪರು ಹಗಲಿರುಳು ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯಂದದೊಳು (ಭರತ. ೧೮-೧೨೪). **ಕಣ್ಣುಬೇನೆ:** (?). [ಕಣ್ + ಬೇನೆ]

ಕಣ್ಬೇಹತನ (ನಾ). ನೋಟದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಬಯಕೆ, —ಆಸೆ: ನೋಡಿ ಕಣ್ಬೇಹತನದಿಂ ತನ್ನಾರ್ಪಣಿತಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪೋಪೆನೆಂದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೬೩). [ಕಣ್ + ಬೇಹತನ]

ಕಣ್ಬೊಣರ್, ಕಂಬೊಣರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಕಣ್ಣು: ಎನ್ನ ಕಣ್ಬೊಣರೆಂಬೀಮಿಂಬೊಣರಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ದೀವಿ ಮೂಡಿ ಮುಬ್ಬಾಡಿಸುವೈ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೮೪); ಇಂತಿದೇಕೆ ಮಧುಪಂ ನೆಚಿ ಕಾಱದ ನೈದಿಲಂದದಿಂ ನೆರೆದುವು ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಬೊಣರ್ಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೧೩); ಕಣ್ಬೊಣರ ಬೆಂಬಱಿಯೊಳಸವಸದಿನೆಟ್ಟುರುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೪ ವ); ಪಳಚ್ಚನೆ ಸೆಳೆಮಿಂಚು ಕಣ್ಬೊಣರೊಳುಳ್ಳ (ಶಬಶಂ. ೧–೯೬). **ಕಂಬೊಣರ್:** ಕಂಬೊಣರರುಹನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯೊಳು ತೆಱಂಬೊಳೆದಾಡಿದುವು (ಭರಜ. ೬೭–೩೮).

[ಕಣ್ + ಬೊಣರ್$_2$]

ಕಣ್ಬೊಲ, ಕಂಬೊಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ; ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಹೋಗುವಷ್ಟು ದೂರ; ದೃಷ್ಟಿಪಥ: ಆ ದಂಪತಿಗಳ್ . . . ಬೆಡಂಗಂ ನೋಡಿದರಾದರದಿಂ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಬೊಲಂಗಱಿವಿನಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬೊಣರ್ ದಣಿವಿನೆಗಂ] (ಆದಿಪು. ೫–೬೫); ಸುಱಿವನೆನ್ನಯ ಕಣ್ಬೊಲದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೦); ಪಗೆ ಕಣ್ಬೊಲದೊಳ್ ನಿಲೆ (ಜಗವಿ. ೬–೩೭); ಕಣ್ಬೊಲದ ತಾವರೆಗೊಳಂಗಳೊಳಗೋಲಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೪ ವ); ನಿನಗೆ ಪುತ್ರನ ಪುತ್ರನಪ್ಪುದಱಿಂ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಬೊಲದೊಳಿರ್ದುದು (ದಶಕು. ೯–೬೧ ವ). **ಕಂಬೊಲ:** ಅರವೆಯಿಂ ಪೊದಳಂಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳಿಂ ಕಳಮಾಲಯಂಗಳಿಂ . . . ಸೋಭಿಕುಂ ಸಿರಿಯ ಕಂಬೊಲದನ್ತೆ ಧರಾತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೧೮೩–೧೭; 1200). [ಕಣ್ + ಪೊಲ]

ಕಣ್ಬೊಳೆಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ, —ಹೊಳಪು: ತನ್ನನೆ ನಿಕ್ಕಿ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗೆ ಕಣ್ಬೊಳೆಪು ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಳ್ಪಿನೊಳಬ್ಬು ನಿಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭); ತೊಲಗದೆ ದಿಟ್ಟಿ ನಟ್ಟು ನಿಲೆ ಕಣ್ಬೊಳಪಿಂದಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಳ್ವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೮೦); ಪೌರನಾರಿಯರ ಕಣ್ಬೊಳೆಪಕ್ಕಿ ಸಹಸ್ರಶೋಭೆಯಂ ಬೀಱೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೪). [ಕಣ್ + ಪೊಳೆಪು]

ಕಣ್ಬೊಱು (ಕ್ರಿ). (?): ವಜ್ರಮಾಳಿಯೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಬಂದೊಂದು ಬಂಧುರಮಪ್ಪ ಮಾಧವೀಮಂಡಪದೊಳ್ ಮನೋಭವಸುಖಮನನುಭವಿಸಿ ತನ್ನ ಬೆರಲುಂಗುರದ ಕೆಂಬರಲುಗೆ ಕಣ್ಬೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗೆ ಕಣ್ಪಾತು, ಉಗೆ ಕಣ್ಪಾತು] ದಾಡಿಂಬದ ಬಿತ್ತುಗೆತ್ತು ಸೋವುವ ಶುಕಶಿಶು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೮೪ ವ). [ಕಣ್ + ಪೊಱು ?]

ಕಣ್ಮಗುಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು: ಶಬ್ದಮಣಮಿಲ್ಲದೆ ತೊಟ್ಟನೆ [ಕಣ್ಮಗುಳ್ದ[ಟ್ದ]ಕಗ್ಗಳೆಪಳವಿಂದೆ] ಮಾನಿನಿ ಮನಕ್ಕತಿವಿಸ್ಮಯಮಾಗೆ ಭೂಪನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೯); “ಕಣ್ಮಗುಟ್ಚಳ್‌–ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದಳು (ಕಾದಂಪೂ. ಅಡಿಟ). [ಕಣ್ + ಮಗುಱ್]

ಕಣ್ಮಣಿ, ಕಣ್ಣುಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣಿನ ನಡುವಿನ ಕರಿಯ ಗೋಲ: ಕಣ್ಮಣಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದುಹೋಗಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ವಿಶೇಷವು ಜಾಲ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನಮಗೆ ಬೆಳಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು (ಭಾತವಿ. ೧೫೪). ೨. (ಅಲಂ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾದದ್ದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಕನ್ನಡ ಕಣ್ಮಣಿಗಳ್ ಪೆಣ್ಮಣಿಗಳ್ ಕಟ್ಪಾಳ್ಗಳ್ ಚೆನ್ನನೆಯ ಬಾಳ್ಗೆ ಬೆಳಕಕ್ಕೆ (ಜೊಂಗಳು. ೪೫–೧೩). **ಕಣ್ಣುಮಣಿ:** ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಲು ತಿಕ್ಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು (ಶ). [ಕಣ್ + ಮಣಿ]

ಕಣ್ಮಬ್ಬು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದಂತಾಗುವ ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಕಣ್ಮಬ್ಬು, ಸಂಜೆಗಂಟೆ, ಆ ಬಳಿಕ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ! (ಇಂಗೀತ. ೯೮–೯). [ಕಣ್ + ಮಬ್ಬು (< ಮಪುರ್)]

ಕಣ್ಮರೆ ‘ಕಣ್ಮಱೆ’ ನೋ.

ಕಣ್ಮಲರ್, ಕಣ್ಮಲರು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಅರಳು, —ವಿಕಾಸವಾಗು: “ಕಣ್ಮಲರ್ದುದನಱಿ ಕಣ್ಬೇಟೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಪಂಡೆಂದು, ಕಣ್ಬೇಡೆಂದು]” (ಚತುಶಾ. ೧೦೬). **ಕಣ್ಮಲರು:** ಕರುಣೆ ಕಣ್ಮಲರಿದುದು ಹನುಮಹೃದಯದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೧–೬೯೭).

[ಕಣ್ + ಮಲರ್$_2$]

ಕಣ್ಮಲರು ‘ಕಣ್ಮಲರ್’ ನೋ.

ಕಣ್ಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: “ಕಣ್ಮಲೆ (ಕಣ್ + ಮಲೆ) – ಚಿತ್ತಸ್ಫುರಣೇ” (ಶಮಧಾ); “ಕಣ್ಮಲೆದುದು = ಪೊಡಕರಿಸಿತು” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕಣ್ಮಲೆದಂ ಮುನಿ ಮನಮಂ ಸುಣ್ಣಿಗಿಲೊಳ್ಪೆರೆಯಿನಿನಿಸು ತೋಱುವ ರವಿಪೋಲ್ ಉಣ್ಮಿದ ಮಲದಿಂ ನಸು ಪೊಱಪೊಣ್ಮೆ ತಪಸ್ತಪ್ತ ಕಾಯ ಕನಕದ್ಯುತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮–೧೦೨). ೨. “ವ್ಯಾಪಿಸು”. (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಮುನ್ನಮೆ ಸೋಂಕಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಣ್ಮಲೆವ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲರ ಪೇಟ್ವ ಮಾತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೫). [ಕಣ್ + ಮಲೆ ?]

ಕಣ್ಮಱೆ, ಕಣ್ಮರೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾದುದು, —ಮರೆಮಾಡುವಂತಹುದು; ಕಣ್ಣಿನ ತೆರೆ: ತೋಹಿನೊಳಿರ್ದವ ಕಣ್ಮಱೆಯಾದೆಲೆಗಳ ಹರಿದಾ ಕರವಿಸುಗೆಯ ಸರಿತದೊಳಿಳಿವಿದಲು (ಸಂಗಿರಾ. ೨೮–೩೫). **ಕಣ್ಮರೆ:** ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಾಗುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸದಾಗುವಿಕೆ: ಹುಲಿ . . . ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು (ಕಳಹು. ೬); ನಾನು ತೆಪ್ಪನೆ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ (ವಡಭಾ. ೨೦೬). ೩. ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಶ).

ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ವಿಮಾನ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಗಲು; ದಿವಂಗತನಾಗು: ಗುರುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ಕಣ್ + ಮಱೆ$_2$]

ಕಣ್ಮಾಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ: ತತ್ಪ್ರಮುಖಂಗೆ ಬೀಸಿದ ಕಣ್ಮಾಯದ ಕುಂಚದಂತಿರೆನಗಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩).

ಕಣ್ಮಾಯಕಣ್ಚಿತ್ರ = ನೋಡು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ನಾವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆವು. ಕಣ್ಮಾಯ ಕಣ್ಚಿತ್ರ ಮಾಡಿ ದುಡ್ಡಿನ ಚೀಲ ಎತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಣ್ + ಮಾಯ]

ಕಣ್ಮಾಯೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮೋಹ, —ಭ್ರಾಂತಿ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹುದು: ಕಣ್‌ಮಾಯೆ ಮುಸುಕದೇ, ಬಗೆ ಕದಡಿ ಗುಱಿಯಿಂದೆ ಪೊರಳದೇ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮–೩೮೩); ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆಯೆ ಇಂದು ಕಂಡನದೊಂದು ತನಗೆ ಮಾತ್ರಮೆ ದಿಟದ ಕಣ್ಮಾಯೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೪–೧೫೨). [ಕಣ್ + ಮಾಯೆ]

ಕಣ್ಮಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓರೆನೋಟ ಬೀರು: ಮೊಗಬಾಗಿ ನಿಂದಳವಳಿ ನಿಯನಂ ಪೆರಳಲ್ಲಿ ಕಣ್‌ಮಾಲಿಸಿದನೆಂದು ಸಂದೆಯಮನಾನುತ್ತೆ (ಸೌನಂದ. ೬–೪)

[ಕಣ್ + ಮಾಲಿಸು]

ಕಣ್ಮಾಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ನೋಡುವವರ) ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆ: ಮಾಲೆಗಟ್ಟುತ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವರೊರ್ಮೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೧೨). [ಕಣ್ + ಮಾಲೆಗಟ್ಟು]

ಕಣ್ಮಿಂಚು, ಕಣುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ನಸುನಗೆಯ ಬಗೆಬಿಸಿಲ್ ಮುಂಚುವೆರೆ ಕಣ್ಮಿಂಚ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬-೨೬೭). **ಕಣುಮಿಂಚು**: ಅಚ್ಚರಿಯ ಕಣುಮಿಂಚುಗಳ ಮಿಱುಗುಗಳ ವಂಗಡವೊ (ಬಸವು. ೪೦-೪). [ಕಣ್ + ಮಿಂಚು₃]

ಕಣ್ಮಿಟುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕು: ಅವನು ಕಣ್ಮಿಟುಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸು; ಸಂಜ್ಞೆಮಾಡು: ಅವಳು ಕಣ್ಮಿಟುಕಿ ಸೂಚಿಸಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಮಿಟುಕು₁]

ಕಣ್ಮಿಟುಕು₂ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ: ನ ಭೂತೋ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಎಂಬಂತೆ ಸರ್ವತ್ರ ಧವಳಿಸಿ, ಕಣ್ಮಿಟುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಕಡುಗಲಿ ಕುಮಾರರಾಮ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫). [ಕಣ್ + ಮಿಟುಕು₂]

ಕಣ್ಮಿಡುಕ (ನಾ). "ಕಣ್ಣು ಮಿಟಕಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ಕಣ್ಮಿಡುಕ" (Blinkard. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ + ಮಿಡುಕು₄ + -ಅ₇]

ಕಣ್ಮುಚ್ಚಾಲೆ, ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ: ಅಟ್ಟಲೆಯೇಱಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಾಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೧). **ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ**: ಸಿಕ್ಕಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಜತೆ ಎಂದಿಗೂ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಡಬಾರದು (ದೂರಸ. ೨೬೨). **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ**: ಹುಡುಗರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಮುಚ್ಚು₃ + ಅಲೆ?]

ಕಣ್ಮುಚ್ಚು, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು: ಸುಭದ್ರೆಯ ರೂಪು ಕಣ್ಣಾಪಾಪೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳೆ ತೊಳಲೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚದೆ . . . ಚಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ); ಅದ್ವೈತದ ನಾಣ್ಮವ ಕಣ್ಮುಚ್ಚದ ನೋಟದಿಂ ನೋಡುವೆನಯ್ಯ (ಅದವ. ಹ. ೨೬-೬೬); ಧೊಪ್ಪನೆ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೃಪ ಕೆಡೆದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮); ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕೆ ಜವೆಯ ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೮). ೨. ಗಮನಿಸದಿರು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದಳು (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೨೩೧). ೩. ಮಲಗು; ನಿದ್ರೆಮಾಡು: ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ . . . ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧ ವ). ೪. ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ಪಲಕಾಲಮಾನಗಲ್ದಿರ್ದೆನ್. ಅಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಂದಿರ್ದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೬-೩೫೪); ಡೊಂಬನು ತೀರಿಸದೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದ (ಕಎವು. ೪೧-೩೬). **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು**: ೧. ಪರಶಿವ ಬರಸೆಳೆದಪ್ಪಿದ ಸೊಗದೊಳು ಪಾರ್ವತಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದಳು (ಇಂಚಾಪ. ೮೪-೬). ೪. ಎಂಟುದಿನ ಜ್ವರ ಬಂದ ನೆವದಿಂದ ಒಂದುದಿನ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದಳು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೬). [ಕಣ್ + ಮುಚ್ಚು₁]

ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆ, ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟೆ (ಅ). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ: ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚೌಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆ ನೋಡಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕೂ (ಅಂಬಿಕ. ೬); ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆಕಂಡಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಮನದೊಳೆಂದೊ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ ಚಿತ್ರ (ನೆಲಮು. ೭೫). **ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟೆ**: "ಕಣ್ಣಾರೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೮). [ಕಣ್ + ಮುಟ್ಟು₂ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕಣ್ಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿಲುಕುವುದು; ಕಣ್ಣೆದುರು; ಕಣ್ಣಳವಿ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ: ಕಣ್ಮುಟ್ಟಣ್ಮುಟ್ಟಾಗಿರೆ ಪೊಣ್ಮುವ ಮುಳಿಸಿನ್ತಗುಳ್ದು ಮಾಧವರಾಜ × × × (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೬-೨೩; 1045); ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆನೊಳಿರ್ದ ಲೆಪ್ಪದರಸಂ ಕೊಲವೇಟ್ಪನ್ (ಪಊರಾಮಾ. ೩-೨೮); ಕಾಯ್ದು ಕನಲ್ದು ಪೋದಿಣಿಯನಂ ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆನೊಳ್ ಕಂಡು (ಅನಂಪು. ೮-೨೨). [ಕಣ್ + ಮುಟ್ಟು₂]

ಕಣ್ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತಿರುವು; ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಮಾಡು: ಒಸಗೆಗಳ ಚಲ್ಲಾಡಿ ಕಣ್ಮುರಿದು ಕಾಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೪-೨೬೩). [ಕಣ್ + ಮುರಿ₁]

ಕಣ್ವ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ; ಕೆಡುಕು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕಣ್ವಾಯ್ಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಬಾಯಿ ಬಿಡು; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಇಂತಟ್ಟಬರ್ಪ ನಿರ್ಜರ ಭಯಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಪಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಕಣ್ವಾಯ್ವಿಡುವ ಶಿಷ್ಯರಂ ಸಂತೈಸುತಂಜಬೇಡೆಂದಭಯವಿತ್ತು (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೬). [ಕಣ್ + ಬಾಯ್ + ಬಿಡು₁]

ಕಣ್ಸನ್ನೆ, ಕಣುಸನ್ನೆ, ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ, —ಸಂಕೇತ: ಕುಱುಪಂ ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವೆ ತೋಱೆ ಬಗೆಯಂ ಕಣ್ಸನ್ನೆಗಳ್ ಪೇಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೨); ಗಿರಿಜೆ ಕಂಡು ಗಣಪಂಗೆ ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಿಂ ತೋಱಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೯); ಕೃಪೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರೆಕರೆದು ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಿಂದಂತರಂಗವಱಿದೊಡನೆ ಮನ್ನಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೨-೩೪). ೨. ಪೂರ್ವಸೂಚನೆ: ಬಯಕೆ ಬರುವದರ ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಕಾಣೋ (ನನಲ್ಲ. ೬-೨೦). **ಕಣುಸನ್ನೆ**: ೧. ಎನುತ ಕಣುಸನ್ನೆಯಲಿ ಸುರಪಾಲನನು ನೋಡಲು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೩-೬೯). **ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ**: ೧. ಆವನು ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಕರೆದ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಸನ್ನೆ₂]

ಕಣ್ಸಯ್ಗೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಸನ್ನೆ. ೧ (ಕ). [ಕಣ್ + ಸಯ್ಗೆ]

ಕಣ್ಸವಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ರುಚಿ ಅಥವಾ ಸೊಗಸು: ಬಾಯ್ಸವಿಗೆ ಮೆಯ್ಸವಿ ಕಣ್ಸವಿಯಪ್ಪ ರೂಪು (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಿವಿಸವಿ ದನಿ ಕಣ್ಸವಿ ರೂಪು (ಯಶೋಚ. ೨-೫೨); ಚೆಲುವಿಂದೆಸೆವ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಕಣ್ಸವಿಯಾಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧); ಮೋಡ ಮುತ್ತುವ ಜಡೆಗೆ ಜಾಹ್ನವಿಯೆ ಜಾರಿಬರೆ ಪಕ್ಕಕೆಳವೆರೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಕಣ್ಸವಿಯ ಕೊಳುತ (ಮಲೆದೇ. ೪-೮). [ಕಣ್ + ಸವಿ₂]

ಕಣ್ಸೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮೆಲುಕು: ಎರಡು ಕಣ್ಸೂಲಗಳನ್ನು ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ನೆಲದಮೇಲೆ ಊರಿದ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತದೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು (ಮೂರುದಾ. ೭೫). [ಕಣ್ + ಸೂಲ₃]

ಕಣ್ಸೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು. ೨. ಕಂಡು ಹೆದರು: ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಣ್ಸೆಡೆವರ ಮಾತುಗೇಳೆ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಯೆ ಮುಂಚುವೆನೆಂಬುದಾವಗಂ ಕುದುವವರ್ಗೆಂದೊಡೇವೊಗಲ್ವುದೊ (ಗದಾಯು. ೧೯-೫). [ಕಣ್ + ಸೆಡೆ₁]

ಕಣ್ಸೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ: "ಎಲುವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದುವಾರ ನೀವು ಕಣ್ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದೀತು . . . " (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೫). [ಕಣ್ + ಸೆರೆ₃ (< ಸೆಱೆ₂)]

ಕಣ್ಸೋಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಸೋತುಹೋಗು (ಕ). ೨. ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ನೋಡಿ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು: ಅರಿಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೮); ಅಂತಾತನಂ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು ನೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦ ವ); ಚಿತ್ರದ ಪೆಣ್ಣನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕರಂ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೮೦); ಅಂಬಾಲಿಕೆ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ದಶಕು. ೮-೨೬೯). [ಕಣ್ + ಸೋಲ್]

ಕಣ್ಸೋಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ನೋಟದ ಸೆಳೆತ; ನೋಡಿ ಮರುಳಾಗುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ: ಕಣ್ಸೋಲದಿಂ ಕೀಚಕಂ ಬಂದುಜದೆನ್ನಂ ಕಾಡಿ ಕೈಗೆಲ್ದು[೧]ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೧); ಕಣ್ಸೋಲಮನಱಿಯಂ ಪರವೆಣ್ ಸುರವಧುಗೆಣೆವರ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫); ಪದಪಿಂದೀಕೆಯ ರೂಪನೀಕ್ಷಿಸಲೊಡಂ ಕಣ್ಸೋಲವೆನ್ನೊಳ್ ಪೊದಟಿಪ್ಪೊದವಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೦-೮೧). [ಕಣ್ + ಸೋಲ]

ಕತ್ತ₁, ಕತ್ತನ (ನಾ). ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಗುರುಜನದೃಗ್ಜಲವರ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಂಡಿತ್ತೆನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕತದಿಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೨); ನಿನ್ನ ಕತದಿಂದೆ ನಮೆದೆಂ ನಿನ್ನಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸುಖಮನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೮); ಸುಕುಮಾರೆ ವಿಲಾಸದೆ ನಡೆತಂದಳಂದದಹಲ್ಕೆಯ ಕತದಿಂ ಸಾಸಿರಕಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ವಾಸವ ವಿಜಯಧ್ವಜಪ್ರತಾಪದಿನೊರ್ವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೦); ಲಿಂಗ ನಿನ್ನೊಳಿಹ ಕತದಿಂ ಎಂತರ್ಚಿಪೆ ನೀಂ ಬಱಿದಹ ಮತದಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೪-೧); ಧೂರ್ತರು ತಮ್ಮ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ತದಲಿ ತಾವು ಕೆಟ್ಟರು ನೀತಿಬಾಹಿರರು (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೩-೧೦೮); ಸತಿಗೆ ಮರುಗುವ ಕತದಿ ಇನಿಸು ದೈನ್ಯವ ತಳೆದ (ಅರುಣ. ೩೨). **ಕತ್ತನ**: ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಟ್ಟಿರ್ದ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ಥಾನದವರಟ್ಟಿಗಂ ಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೨); ಬಲುಹ ನುಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಕತನದಿ ಕೆಡುವುದಾ ಲೋಕ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೫೫); ಮಲಹಣನ ಕತನದಿಂ ಕೆಟ್ಟಿದೀ ಮನೆಯೆಂದು ಅವನ ಬಂಧುಗಳ ಕರೆಸಿ (ಗುಭಚ. ೯೨-೬೩). [?./ತೆಲು. ಕತ]

ಕತ್ತ₂ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: ಮನನೊಸೆದು ನಡೆದನಪ್ಪೊಡೆ ಮನ ಕತವುಂ ನೋವನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊರ್ದದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬).

[< ಸಂ. ಕ್ಷತ]

ಕತ್ತ₃, ಖತ್ತಿ₂, ಖತೆ (ನಾ). ತುಕ್ಕು; ಮುಷ್ಟು; ಜಂಗು. 'ಕತಹಿಡಿ' ಪರಾ. **ಖತ್ತಿ**: ಧಾತುಗಳ ಆಮ್ಲಜ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮ, ಜಂಗು, ಖತಿ, ಸುಕ್ಕು ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನ ಕೊಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೨). 'ಖತಿನೆಡು' ಪರಾ. **ಖತೆ**: 'ಖತೆನೆಡು' ಪರಾ.

[← ಪ್ರಾ. ಖತ್ತ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಕತಕ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲದ ಮರ, —ಬೀಜ: "ಕತಕಂ ಚಿಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೯೨-೩೯); ಕದಡಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೮); ಶಿಶಿರಮದಾಂಧಸಿಂಧುರ ಪೊಕ್ಕು ಕಲಕಿದ ಭುವನತಟಾಕ . . . ಭೋಂಕನೆ ತಿಳಿದುದು ತೆಂಕಣೆಲರೆಂಬ ಕತಕಸೋಂಕಿನೊಳು (ನಾಗಕು. ೩೦-೨೫); ಕದಡಿದ ಚಿತ್ತವು ತಿಳಿಯಿತು ಕತಕಕೆ ತಾನಾಗಿ ತಿಳಿವಂತೆ ನೀರು (ಇಂಚಾಪ. ೫೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಕತಕತನೆ (ಅ). ನೀರು, ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವು ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಕತಕತನೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ದ್ರವದಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಶಾಖವಿದೆ (ಅಶಾಕ. ೨೩); ನೀರು ಕತಕತನೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕತಕತ್₀ + -ಅನೆ]

ಕತಕಬೀಜ (ನಾ). ಕದಡಿದ ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ; ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜ: ದಿನದಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ನುಣ್ಣನೆ ನಿದ್ರೆಗೆ ಕತಕಬೀಜಮಾಯ್ತೆನೆ ತಿಳಿದಾ[ವನ]ಮೃಗಲೋಚನೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮನ ಮನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಸಾಯದಾನಂಗೊಟ್ಟಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೮).

[ಕತಕ + ಬೀಜ]

ಕತನ 'ಕತ್ತ₁' ನೋ.

ಕತಬಿ, ಕತಬೆ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಕರಾರು ಪತ್ರ: ಹಿಂದಣ ಸಂಚಿತ ಸಾಲಭಾರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಂದಾಯವನು ಮಾಡಿ ಕತಬಿ ಹಱಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫-೩); ನೂರಾರುವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕತಬಿಗಳನ್ನು ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೆ (ಶಿಲಾಮು. ೬೧); ಎಲ್ಲವೂ ಸಾಲದ ಕತಬಿರೀ! (ಕುರಿಹಿಂ. ೬೩). **ಕತಬೆ**: (ಶಿ).

[← ಮರಾ. ಕತಬಾ, ಕತಾಬತ್; ಅರ. ಕಿತಾಬ್, ಕಿತಾಬತ್. ತೆಲು. ಕಡಪಾ]

ಕತಬೆ 'ಕತಬಿ' ನೋ.

ಕತರ್ಚೆ, ಕದರ್ಚೆ (ನಾ). ಗಲಾಟೆ; ಗಲಭೆ; ದೊಂಬಿ: "... ಸಲ್ಲಾ ಮೊಕರರು ಆಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಮ್ಮ ತಾಲೂಕಿನ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಕತರ್ಚೆ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಸುವುದು" (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೧). **ಕದರ್ಚೆ**: (ಶಿ). [?]

ಕತವಾಸು 'ಕಚವಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕತಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕುಹಿಡಿ; ಜಂಗುತಿನ್ನು: ತಲವಾರನ್ನು ಬಹಳ ದಿವಸದಿಂದ ಒರೆಯಿಂದ ತೆಗೆದಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕತಹಿಡಿದು ಅದು ಒರೆಗೇ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಿರಿಯಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಸಕತ. ೮೩).

[ಕತ್ತ₃ + ಹಿಡಿ₁ (< ಪಿಡಿ₁)]

ಕತಾಯಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತಾವಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತಿ 'ಖತಿ₁' ನೋ.

ಕತಿಗೊಳ್ 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕತಿಪಯ (ಸ). ಕೆಲವು; ಹಲವು: ಕತಿಪಯ ದಿವಸಂಗಳಿಂ ಕೌಶಂಬಿಯನೆಯ್ದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯-೨೦); ಕತಿಪಯ ಪದಾತಿ ಪರಿಜನ ಪರಿವೃತನುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦ ವ); ಕತಿಪಯ ಮಾಸಂಗಳಿಂ ಬೞಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕತಿಬಿ (ನಾ). ನೀರೊರತೆ; ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ: ಹೊಳೆಯಾಗಲಿ ಕೆರೆಯಾಗಲಿ ಹಳ್ಳದ ತಲೆಪರವು ಕತಿಬಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯). [?]

ಕತಿಯಿಸು, ಕತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ತತ್ಪುರೀ ಸತಿಯೊಡನಾ ಮನೋಹರ ವನಾಂಗನೆ ವಿಹ್ವಳೆ ಸಂಭ್ರಮೋಕ್ತಿಯಿಂ ಕತಿಯಿಸುವಂತೆ ಪೊಣ್ಮಿದುದು ಕೋಕಿಳ ಕೀರ ಮದಾಳಿ ನಿಸ್ವನಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೧೮). **ಕತಿಸು**: ೨. ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಏನು ಬರೆಯಲಿ . . . ಕವನಿಸಲೆ? ಕತಿಸಲೆ? (ರೂಪಸಂ. ೩೮). [ಕತೆ + -ಇಸು₃]

ಕತಿಸು 'ಕತಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕತುಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಖಾಣ ಅಭೋಗ್ಯ ಬಕಳು ಕತುಪೆ ಬಂದಿ ಅರವಟ್ಟಿಗೆ ಕುದಿರೆ ಹದಿಕೆ ಆನೆ ಹದಿಕೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೯-೨; 1379). [?]

ಕತೆ (ನಾ). ೧. ನಡೆದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಂಗತಿ; ಘಟನೆ; ವಿವರಣೆ: ಕತೆ ಪಿರಿದಾದೊಡಂ ಕತೆಯ ಮೆಯ್ಗೆಡಲೀಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ಆ ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜಸುತೆಯ ಕತೆಯಂ ಕೇಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨); ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವನದಂದು ಕುಂತಿಗೆ ಹೇಳಿ ಚಿಂತೆಯ ದಂದುಗವ ಬಿಡಿಸಿದನು ಭೀಮನ ವಿಷಯಕತೆಗಳನು (ಸಂಭಪ. ೧೬-೯೯); ಕತೆಯನಾಲಿಸಿ ಬೞಿಕ್ಕಮಿಾಯೆನೆಂದೊಡೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೬). ೨. ದೊಡ್ಡದಾದದ್ದು; ರಗಳೆ: ಅಯ್ಯೋ, ಅದೊಂದು ಕತೆ (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಕಥಾ]

ಕತೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ರಚಿಸು, —ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳು: ಯಾರ್ಯಾರೋ ಏನೇನೊ ಕತೆಕಟ್ಟಿದ್ದಾರಂತೆ (ಸುಪಸಂ. ೨೩); ಸುಂದರ ಹುಡುಗಿ ಎಂದ ಕೂಡಲೇ ಸುತ್ತಲೂ ಕತೆಕಟ್ಟುವವರೇ! (ಮೂರುದಾ. ೧೩೨). [ಕತೆ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕತೆಗ (ನಾ). ಕತೆಹೇಳುವವನು; ಕತೆಗಾರ: ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ — ಮಾತುಗಂ, ಬೂತುಗಂ, ಕಂತೆಗಂ, ಕತೆಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಕತೆ + -ಗ₃]

ಕತೆಗಾರ (ನಾ). ಕತೆ ನಿರೂಪಿಸುವವನು. 'ಕತೆಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಕತೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕತೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕತೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ; ಕಥನಕೌಶಲ: ಇವರ ಕತೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕನ್ನಡಜೀವನಕ್ಕೆ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೯೮); ಕಿರುದೊರೆಗಳು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ರಾಜನೃಪನ ಗುಣಶ್ಲಾಘನೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಗಾರಿಕೆಯ ಕೈವಾಡವಿದೆ (ತವನಿ. ೧೬೬). [ಕತೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕತೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕತೆ ನಿರೂಪಿಸುವವಳು: ಕತೆಗಾರ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕೌಶಲ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರಗಳನ್ನೇ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕತೆಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕತೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು: ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಸಟಿಗಳ ಸರಗಳನ್ನು ಪವಣಿಸಿ ಬಾಯ್ಗೆಯ್ದು ಕತೆಗುಟ್ಟಿರಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫೧–೧೨). [ಕತೆ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕತೆಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತೆ ಕೊನೆಯಾಗು. ೨. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಅಂತ್ಯವಾಗು: "... ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಲಿಯ ಕತೆಮುಗಿಯಿತು" (ಪುನರು. ೨೬೦); ಅವನ ಕತೆಮುಗಿಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕತೆ + ಮುಗಿ$_1$]

ಕತೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು,—ನಿರೂಪಿಸು: ಡಾವರ ಡಾಕಿನಿ ಶಾಕಿನಿದೇವತೆ ಕತೆವೇೞಲತಿಶಯಂ ಬಲ್ಲಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨–೨); ಕತೆವೇೞ್ದು ಬೇಸತ್ತಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮–೧೬). [ಕತೆ + ಪೇೞ್]

ಕತ್ತ$_1$, ಕಾತ್ರಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ನಾರು; ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವು: ಬೂಸಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮–೧೬ ; 1670); ಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು ಕೊಬರಿ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೬, ೨೬–೩೬ ; 1708); ಬೆಲ್ಲ ಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೨–೧೯ ; 1711); ಕತ್ತದ ಮಿಣಿಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜನರ ತಾನಿತ್ತರದಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (ಗೋಮಟೇ. ೩–೪೧); ಕಾಡಿನಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ತರತರಹದ ಹಂಬುಗಳೂ ಕತ್ತದ ಕಿರುಮಿಣಿಯ ಉಂಡೆಗಳೂ ... ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೩೨೯); ಬಚ್ಚಲುಮನೆಯ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಮರಳು ಹಾಕಿ ತೆಂಗಿನ ಕತ್ತದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೩೦). **ಕಾತ್ರಿ**: ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನಿಂದ ಕಾತಿಯಾಗುವುದು. ಆ ಕಾತಿಯ ಹೊಸೆದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೫೨); ಕಾತಿ ಮತ್ತು ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ತಂದು ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ (ಕುರಿಹಂ. ೬೧); ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಾತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨).
[ದೇ. ?॥. / ತಮಿ. ಕಱ್ಱು; ಮಲ. ಕಱ್ಱು; ತುಳು. ಕತ್ತಾ. ಮರಾ. ಕಾಥಾ, ಕಾಥ್ಯಾ]

ಕತ್ತ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕತ್ತ ಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮ್ಮಗಂ (ಎಇ. XVI, ೪–೪೧ ; 978); ಕತ್ತನ ಸತ್ಯದ ದೊರೆಗಂ ಶೌರ್ಯದ ಪೊಗಳ್ಕೆಗಂ ಸಮನೊಳರೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೧೩–೧೦ ; 1070).
[< ಸಂ. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ?]

ಕತ್ತ$_3$ (ನಾ). (?): ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಕೆಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿವುತ್ತ ಕತ್ತವ [ಪಾಠಾಂ. ಗತ್ತವ] ಬಿಟ್ಟು ಲದ್ದಿಯ ಹನುಮಿಸಲು ಆ ಕುದುರೆಯ ಒಡೆಯಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯುಂಟಾಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೮–೧೨). [?]

ಕತ್ತ$_4$ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗ: "ಪಟಂ ಹಾಹೆಯಕ್ಕಾ ಜಳಿ ಕತ್ತವಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳ್ಳಿ ಕರ್ತಮೆನಿಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧–೫). [?]

ಕತ್ತಗಾಲಿನಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕತ್ತಗಾಲು$_0$ + ಹಂಬು]

ಕತ್ತಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕರಭಕರ್ಣಿಕಾ – ಕತ್ತಗಿನಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [?]

ಕತ್ತರ$_1$, ಖತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ಮದ್ದಳೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವ ಒಂದು ಗತ್ತು; ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಮೃದಂಗಮಂ ಮೇಳೈಸಿ ಕತ್ತರದೋಟ ಗಾಡಾದಿ ಭೇದಗಳನನುಸರಿಸಿ ... ನುಡಿಸಿ ಬಾಜಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬); ಮಱುಕದ ಪೆಂಪು ಮೇಗೊಗೆಯೆ ಕತ್ತರಂ ಸಾಗುತಿರೆ ಪೊಱಕ್ಕೆಯೊಳು ... ಮದ್ದಳೆಯ ತೂಗಿ ತದ್ಧಿತ್ತೆಂದು ರಾಗದಿಂ (ಚೀರಮ. ೧೦–೩೬); ಪಲತೆಱದ ತಾಳಗಳ ಜತಿಗಳನಳವಡಿಸಿ ತುಡುಕಳಗ ಕತ್ತರಗಳನು ಮೂಡೆಜನಾದ ಲಯದಲಿ ಕುಡುಪಡರೆ ನುಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೫೬); ಅಳವಟ್ಟ ಮದ್ದಳೆಯಿಂದ ಹಲವು ಕತ್ತರವ ಕಳಾಸವನಱಿದು ಮದ್ದಳೆಗ ಕೇಳಿಸಿ ನಿಂದನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೧೨–೩೮); ಅಳಗನು ಸುಳಿಯುಳಗನು ಬಿಟ್ಟಳಗನು ವಿಲಸಿತ ಕತ್ತರಮೆಂಬಾ ಪಲತೆಱದಿಂ ಬಾಜಿಸಿದನು (ತರ್ಕಶಾ. ೬–೫೯). **ಖತ್ರ**: ೩. [ಸಂಗೀತ] ನಿಲುಗಡೆ (?): ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನವವಱೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘ ಚಾಳನ ಪೊಡನೆಯವು ಠಾಣಮಾನಿತನ್ನವ ಠಾಣಮುಂ ಸಂಧಾನಮುಮರಂ ತಾಳ ಪಕ್ಕಮನೂನ ಖತ್ರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪತ್ರಂ] ಪೊಟ್ಟವಣೆ ಸಾರಣಮುಮರ್ದಿರಲು (ಬಸವು. ೧೯–೮).
[?. / ತಮಿ. ಕತ್ತಿರಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ]

ಕತ್ತರ$_2$ 'ಕತ್ತರಿ$_3$' ನೋ.

ಕತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಕತ್ತರ ಎಂಬ ವರಸೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಮೊನ್ನೆ ಠಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಗೊಟ್ಟುರುಳಿಸಿದುದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟೆಯೋ ? (ವಿಗಡ. ೨೬).
[ಕತ್ತರ$_2$ (< ಕತ್ತರಿ$_3$) + ಕೊಡು]

ಕತ್ತರಣೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ: ಆದರೆ ಈ ಸೇರ್ಪಡೆ ಕತ್ತರಣೆಗಳಿಂದ ಮೂಲಕೃತಿಗೆ ಮೆರುಗುಬರುವಂತಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಪ್ರ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕತ್ತರಿಸು + -ಅಣೆ$_4$]

ಕತ್ತರಣೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು; ಕತ್ತರಿಯ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕತ್ತರಣೆಗೊಂಡ ಗಡ್ಡ ಮುಖದ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಹಾಕಿದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೫೧). [ಕತ್ತರಣೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕತ್ತರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆನಿಸಿದ ವೀರ ಕತ್ತರಸನಿಂ ಪಿರಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೧೦ ; 1087). [ಕತ್ತ$_2$ + ಅರಸ$_1$]

ಕತ್ತರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ; ವಾರ್ತಾಕ; ಫಲಾಸಿ: ಕತ್ತರಿಯೆಸೆವ ಮೂಲಮಂ ಕತಕ ಕುಜಾವಳಿಯ ಪರಿಪಕ್ವಫಲರಸಚಳದಿಂದರೆದುದಱೊಳಲುಬಿ ತೊಯಿದಾ ಪಟಮಂ (ಖಮದ. ೬–೨೦); ನಾಗಕೇಸರ, ಕತ್ತರಿ, ಬೆಬಡೆ ಬೀಜ ... ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವಿವೈವಿ. ೬೪); ಕಾಲಬೀಟಿಗೆ – ಕತ್ತರಿಯ ಕಾಯಂ ತುಂಬೇ ಸೊಪ್ಪಂ ಅರೆದು ಕಾಲಿಗೆ ಪೂಸೆ ಗೆಲ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೬). 'ಕತ್ತರಿಬದನೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಲಕ್ಷಣ ಕಂದ:—ಬಿಳಿಯ ನೆಲದಾಳು, ಕತ್ತರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೧); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಕತ್ತರಿಬೇರು, ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು ... ಕಷಾಯ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಅಭಿನ್ಯಾಸ ಸನ್ನಿ ಪರಿಹರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೬೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕತ್ತರಿ]

ಕತ್ತರಿ$_2$, ಕತ್ತರ$_2$, ಕತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಕ್ಕುಳದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಲಗುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಸಾಧನ: ಕತ್ತರಿಯ ಮೊನೆಯಂತೆ ಹೊಕ್ಕು ಕೆಡಹುವ ಕೃತ್ರಿಮರು (ನಗಮಾ. ೨೩); ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೨೮); ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತರಿಯೆನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆಳವೆಱೆ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೫೬).

೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಎಸಳಲಗು ಕವಲಂಬು ಕತ್ತರಿವೆಸರ ಕಣೆಗಳ ದಾಳಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೯). ೩. ಗಾಣ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಾಣಿಗನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಣದ ಭಾಗ: ಕತ್ತರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವಾಡುವ ಎಗ್ಗನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬ ಅಡಿಟಿ); ಗಾಣದ ಕತ್ತರಿಯಂ ಕೇಣದೊಳೇಱಿ . . . ಗಾಣಮಂ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ (ರೇವಣ. ೨೬-೩); ಎತ್ತು ಗಾಣವ ನುಂಗು ಕತ್ತರಿಯ ಕಣೆ ನುಂಗು ಸುತ್ತಿ ಹೊಡೆಯುವನ ನೊಗ ನುಂಗು ಈ ಮಾತು ಸತ್ಯ ತಾನೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೭೯). ೪. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಸಿಪಾಯಿ ದೆಬ್ಬೆ: ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು . . . ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಇಳಿದು ಬಗ್ಗಿ, ಗಾಡಿಯ ಮುಂದೆ ಬಂದನು (ಕೈಹಿಕಾ. ೧); ಗಾಡಿಯ ಕತ್ತರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಗುಲಿದಾಗ ಅಮ್ಮ ಇಳಿಯುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿದಳು (ಬನಶಂ. ೧೪೪). ೫. ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ. 'ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆ' ಪರಾ. ೬. ಕುಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಹಿಡಿತ, —ಪಟ್ಟು, —ವರಸೆ: ಬಾಹುದಣೆ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕುವೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗನ ನಟ್ಟನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೮); ಸಮಲತಾ ಬಹುಕಳಿ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಗಾಯಮಜಿದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ (ಬಂಹರಿ. ೩೧-೧೦); ಡೊಕ್ಕರ ಕಡಸಿ ಕತ್ತರಿ ಘಟ್ಟಿಸುವ ಗಳಹತ್ತ ಡೊಕ್ಕರವಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೯೬). ೭. (ಆಲಂ) ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಅವನು ಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೮. (ಆಲಂ) ಖೋತ; ಕಡಿತ: ಅವರು ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಈ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಅಂಗಡಿಯುವನ ಮಾಗಡಿ – ಬೇರು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೭೫). ೯. (ಆಲಂ) ಕಪಟ; ಮೋಸ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮನದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ (ಮೋಳಿವಾ. ೩೩-೧೩೮). ಕತ್ತರ$_2$: ೬. ಅಂ ಪಿಡಿದುದೆ ಕತ್ತರಂ ಕರವಳಂ ಸೆರವಟ್ಟಣೆ ಹತ್ತೆ ಡೊಕ್ಕರಂ ಚಡಿಕೆ ತುಳಾಡಿ (ಅನಂಪು. ೨-೨೭). ಕತ್ತರೆ: ೬. ಚಲ್ಲಣವಟ್ಟ ಪಟ್ಟ ಕತ್ತರೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮).

ಕತ್ತರಿಆಡಿಸು = (ಆಲಂ) (ಹಣವನ್ನು) ಎತ್ತಿಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು: ಉಮಾಪದನು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿ ಆಡಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨). [ಪ್ರಾ. ಪಾಲಿ. ಕತ್ತರೀ < ಸಂ. ಕರ್ತರೀ]

ಕತ್ತರಿಕಾಱ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಬರುಬರುತಡ್ಡವಾಯಿದಡೆ ನೋವ ನೆಱೆಮಿಕ್ಕು ಉರವಣಿಸುತಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಕಾಱರುಱೆ ಪೊಕ್ಕು ಕೋಳ ಮುಱೆ ಕತ್ತರಿಸಲ್ (ಪಿಂಡೋರ. ೪೪). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮೊಟಕಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಹೆಂಗಸಿನ ಕೂದಲಿನ ಕತ್ತರಿಕೆ (Etoncrop. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕಡಮೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಖೋತ: ಖೋತ (ಮಾಡುವುದು); ಕತ್ತರಿಕೆ (ಪತ್ರಿನಿ. ೭೧). [ಕತ್ತರಿಸು + -ಇಕೆ]

ಕತ್ತರಿಗಂಡಿ (ನಾ). ಮೃಗಗಳು ಬೇಟೆಗಾರರ ಈಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಡಿ, —ಸ್ಥಳ: ನೀರ್ದಾಣದೊಳ್ ಕತ್ತರಿಗಂಡಿಯ ನೆತ್ತಿಯುಂ . . . ಬೇಂಟೆಯಾಡುತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೫). "ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೂಳಿ (ಇದರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿದ್ದು ಹೋದನಂತರ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಹಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತೆ)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸು, —ತುಂಡರಿಸು. ೨. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ: ತಾವು ಶರಣರಾದಡೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸುಕಿದ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ಕತ್ತರಿಗಡಿಯಬೇಕು (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೬-೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕಡಿ$_2$]

ಕತ್ತರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಜೇಬು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕದಿಯುವವನು; ಜೇಬುಗಳ್ಳ; ಕಿಸೆಗಳ್ಳ: ಕತ್ತರಿಗಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ).
[ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕತ್ತರಿಗಾಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಣ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಾಣಿಗನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಣದ ಭಾಗ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ವರಸೆ. ೧, ೨: ತಿರುವುದು ಬೈಕಂಗೊಳ್ಳುದು ಮೋಱುವುದು ಮಱುದುಂಬಿಯಲ್ತು ಕತ್ತರಿಗಾಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ್ತರಿಘಾಯಂ, ಕರ್ತರಿಘಾಯಂ] ಬೆರಸಿ ತನುಗೊಂದಿ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯುಂ ಕೆಸಱಂಕಮಲ್ಲಿ ದಾವುದೊ ಪೇೞಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೫).
[ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಗಾಳ$_0$ (< ಗಾಣ$_1$)]

ಕತ್ತರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಒಳ್ಳೆ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ವೈಔಗ. ೧೭-೩೦೮). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳದ ಕಾಯಿ: ಕಾನನದೊಳ್ ಕರಂ ಮೆಱೆವ ತಾಣದ ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳುಮಂ] ಜಾನಿಸಿ ನೀರೊಳಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಂಬೆಯ ಪಣ್ಪುಳಿಯಿಂದಮಾದೊಡಂ ಜೇನನೊಣಂಗಳೂಱದೆಡೆಗಂ ತೊಡೆಯಲ್ಕೆ ವಿಷಂಗಳೋಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೧೪). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗುಬ್ಬಿ + ಗುಳ್ಳ]

ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳ: ಬಾಳೆ ಸೋರೆ ಹೀರೆ ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ ಹಡಲ ಹಾಗಲ ತೊಗರಿ ಬದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ಗಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದಪಡಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೧). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗುಳ್ಳ]

ಕತ್ತರಿಗೆ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿ$_2$ ೧: ೧. ಅಡಕೊತಗಳು . . . ೧೨. ಕತ್ತರ[ರಿ]ಗೆಗಳು. ೧೩. ಉಳಿಗಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [< ಸಂ. ಕರ್ತರಿಕಾ]

ಕತ್ತರಿಗೈ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ) ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ: ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಗೈಯಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದನು (ಪುನರು. ೧೬೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕತ್ತರಿಗೊಳ್, ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು; ತುಂಡಾಗು. ೨. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು; ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು: ಕತ್ತರಿಗೊಂಡ ಕರ್ಣ ಮೊಳನೀಲದ ಸುಣ್ಣಮುರ್ದಕ್ಷಿ ವಕ್ಷಮುಂ ಪತ್ತಿದ ಕಂಧರಂ . . . ಮೆಱೆವ ವಾರುವವಂ ಪದೆದಿತ್ತನಾ ನೃಪಂ (ದಶಕು. ೫-೩೮). ೩. ಕತ್ತರಿಯೆಂಬ ಕುಸ್ತಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು: ದಿಕ್ಕರಿಯನಿಕ್ಕುವವೋಲ್ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಪತ್ತಿ ಕತ್ತರಿಗೊಳೆ . . . ಮೆಯ್ ಪರವಶವಾಗೆ ಜೋಲ್ದನಭಿಮನ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೪). ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು: ೧. ಕತ್ತರಿಗೊಂಡ ಕೂದಲಿನ ಮಗುವೊಂದು ಅವಳ ಬಳಿ ಬಂದು ಸುಣ್ದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ತೆಗೆಯಿತು (ಪುನರು. ೨೩೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು 'ಕತ್ತರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕತ್ತರಿಗೋಲು (ನಾ). = ಕತ್ತರಿ$_2$ ೧: (೬).
[ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್). / ತಮಿ. ಕತ್ತರಿಕ್ಕೋಲ್]

ಕತ್ತರಿದಡಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರದ ದಡಿ, —ಗೂಟ; ಕವೆಗೋಲು: ಕತ್ತರಿದಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆತ್ತದಡಿ, ಕೆತ್ತಡರಿದ, ಕೆತ್ತಡಿದಡಿ] ಬಿಗಿದಗುಸೆಯ ಬಳಿಯೊಳೆ ಸುತ್ತುವ ಸುನಕ ಸೂಕರಗಳ (ಸೊಬಸೋ. ೨೦-೧೫). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ದಡಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ; ಕತ್ತರಿ ಹಿಡಿತ: ಭೀಮ ಜರಾಸಂಧರು ಡೊಕ್ಕರ ಪಟ್ಟು, ಲಗಡಿ, ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು, ನಾಗಬಂಧ ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೊಡ್ಡಿ ಕಾಳಗ ನಡೆಸಿದರು (ರಾಜಸೂ. ೨೩); ತನ್ನ ಬಲಗಾಲಿನಿಂದ ಅವನ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಕೆಡವಿದನು (ಕಥಾಮಂ. ೨). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕತ್ತರಿಬದಣೆ, ಕತ್ತರಿಬದನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ: "ವಿಶೋಧಿನೀ – ಫಲಾಶಿ, ದಂತಿ, ಕತ್ತರಿಬದಣೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೫). **ಕತ್ತರಿಬದನೆ:** ಹಾಗಲಕಾಯಿ, ಕತ್ತರಿಬದನೆ ಕಾಯಿ, ಕೊಂಡೆಕಾಯಿ, ಪಡವಲಕಾಯಿ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ಮತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಕವೈ. ೧೦೨); "ವಾರ್ತಾಕಾ – ಕತ್ತರಿ ಬದ(ಣೆ)ನೆ (ಒಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಬದಣೆ]

ಕತ್ತರಿಬದನೆ 'ಕತ್ತರಿಬದಣೆ' ನೋ.

ಕತ್ತರಿಬಾವುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಮತ್ತು ಹರಳಿನ ಬಾವುಲಿ (ಕ). [ಕತ್ತರಿ$_2$? + ಬಾವುಲಿ$_2$. / ತಮಿ. ಕತ್ತರಿಬಾವಿಲಿ; ತೆಲು. ಕತ್ತರ ಬಾವಿಲಿ]

ಕತ್ತರಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯಾಗು; ಕಡಿತವಾಗು: ತಮ್ಮ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಬಿದ್ದಿತೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಎಅಗ್ನಿ. ೯೬); ತಾವು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರದೇ ಇದ್ದರೆ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಕತ್ತರಿಬೀಳುವ ಪ್ರಮೇಯ (ರಂಗವ. ೧೦೯). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕತ್ತರಿಮುಳ್ಳಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಬಿಗ. ೧೬–೩೦೯). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_3$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು$_1$)]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಅಲಗಿನಂತೆ ನಿಮಿರಿರುವ ಕಿವಿ. 'ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್' ಪರಾ. [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಮೊನೆ$_1$ + ಕಿವಿ$_3$]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಯ ತುದಿಗಳಂತೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನೇರಾಗಿಡು: ಇನತುರಗಂಗಳ್ ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್ಳೆನೆಗಮಯ್ದೆ ದೆಸೆ ಯನಿತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗುಡುತಿರೆ ಘನಹೇಷಾಧ್ವನಿಗೆಯ್ದುದು ಬನದೊಳಾ ಗಳಾ ಹಯರತ್ನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೨೪). [ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಮೊನಚಾಗು: ಮರಲ್ದ ದಿಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಂಡೆಬಲ್ಪ ಕಿವಿ ಸೂಚಿಸಿದಪ್ಪುದು ಸೋಲ್ತ ಭಾವಮಂ ತುರಗಮಿದೇನನಾಲಿಸುತಮಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಮೊನೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಹೇಗೋ ಮಾಡಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಅವರ ಮೆದುಳಿನ ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆಗಳ ಕೂಟ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತವೆಯೋ (ಪ್ರಹಾರ. ೩೨). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ರಸ್ತೆ]

ಕತ್ತರಿವಣ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲು ವಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೧; 1069). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಪಣ$_1$]

ಕತ್ತರಿವಾಣಿ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಕೈ ಕತ್ತರಿಸುವ ನೀರು; ವಿಷೋ ದಕ: ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಾರಿ]ಯಂ ಜಡ ಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಟ್ಟಪರ್ಪವೊಲ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೩–೪೮); ಕತ್ತರಿವಾಣಿ ಯಲ್ಲಿ ಕೆಯ್ದುಡುಕಿದವೊಲ್ ಬೆರಲ್ಪರಿದುವು (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೧೦೯); ಉದ್ವೃತ್ತರಂ ಕೂಡೆ ಸಂಹರಿಸಲು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಯ್ತು . . . ವೀರ ಪಾಂಡ್ಯಭುಜ ದಂಡೋಗ್ರಾಸಿ ಧಾರಾಜಳಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೧೫; 1160); ರಸದ ಭಾಮಿಯ ತುಡುಕಬಾರದು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ದಾಂಟದವಂ ಗಲ್ಲದೆ (ಅವಚಂ. ೫೬–೨೨೪); ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯೊಳೆಜಗುವ ಚಿತ್ರದೆ ಕವಿತರ್ಪ ಜಳವಿಹಗಂಗಳವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೨); ಸೋಂಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಖಂಡಿಪ ಸಿದ್ಧರಸಹಸ್ರದಿಂ . . . ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ವಾಪಿ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೯); ಮುನಿದು ಶಪಿಸಲು ಆ ನೀರು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಗಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೬೪). P ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಪಾಣಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿವಾರಿ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿವಾಣಿ: ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಣಿ]ಯಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಟ್ಟಪರ್ಪವೊಲ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೩–೪೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ವಾರಿ$_3$]

ಕತ್ತರಿವಾಳೆ 'ಕತ್ತರಿವಾಱೆ' ನೋ.

ಕತ್ತರಿವಾಱೆ, ಕತ್ತರಿವಾಳೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ಬಾಳೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಸುಣ್ಣದಂತೆ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ಕತ್ತರಿವಾಱೆಯಂತೆ ಸಾರಲರಿದಪ್ಪ . . . ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೬). **ಕತ್ತರಿವಾಳೆ:** ಬೆಳೆದ ಕತ್ತರಿವಾಳೆ ಸುತ್ತಲು ತುಳುಕುತಿಹ ನಂಜಿನ ನದಿಯ ಮಡು (ಮೈರಾಕಾ. ೨–೧೬). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಬಾಱೆ]

ಕತ್ತರಿವೀಲಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ನವಿಲು ಗರಿ: ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ ಚುಂಚುಗಳ್ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯಂತಲೆಯೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ ಚೊಲ್ಲೆಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೩೬); ಗೀರ್ವಾಣಬಾಹಾಸನ ಜ್ಪಳದಿಂ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯೊಂದು ಪಣೆಕಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಬಂದೊದ ಱುದಂ ಕಾರೆಂಬ ಗೋಪಾಳಕಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಕತ್ತರಿ ವೀಲಿಯುಂ ಮಿಱುಗೆ (ಜಗವಿ. ೫–೪೬); ಉಟ್ಟ ಕತ್ತರ[ರಿ]ವೀಲಿಯುಡಿ ಗೆಯ ಬೆಡಂಗಮರೆ ತೊಟ್ಟ ಪೊಂಬುಲಿದೊವಲ ಕುಪ್ಪಸದ (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೧೮). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಪೀಲಿ]

ಕತ್ತರಿವೆಸ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ; ಕತ್ತರಿಗೆಲಸ; ಸಿಂಪಿಗನ ಕೆಲಸ: ಅತಿಶಯಿಸಿ ಬರೆದ ಸಚಿತ್ರ ರಚನೆಯುಮದರ್ಕೆ ದೊರೆ ಯಲ್ಲದೆನೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸುಯ್ಯಾಣವೆಸದ ಕತ್ತರಿವೆಸದ ಮಣಿವೆಸದ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟನೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೩ ವ); ಕತ್ತರಿವೆಸದ ಕದಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಂ (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೪–೧೬). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕತ್ತರಿಸು, ಕಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಡರಿಸು; ಕೊಯ್ಯು; ಹೋಳು ಮಾಡು; ಛೇದಿಸು: ಕತ್ತರಿಸಿ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಸೆವ ಸತಿಯ ಸುಲಿಪಲ್ಲೊಳಪಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೫); ಪತ್ತೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಗಡ್ಡಮಿಟ್ಟ ತಿಲಕಂ(ಅರ್ಧನೇ. ೫–೩೧); ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆಯೆ ಕತ್ತರಿಸುತುಂ ಕೈ ಪಜಾದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೪); ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಸೇದಿದನು ಸಂಗರದ ಭೂರಿಶ್ರವನ ಖಡುಗದ ಕರವ ಕತ್ತರಿಸಿದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೬); ಕತ್ತರಿಸಿದ ಬಿಳಿಯೆಲೆ ಕಯ್ದೊಳಗೆ ಪೊರೆ ಯೆತ್ತಿದಡಕೆ ಬಾಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧–೩೭). ೨. ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ಖೋತಮಾಡು: ಮಿತವ್ಯಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಖರ್ಚುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. (?): ಆಡುವ ನರ್ತನದ ಚಿತ್ತರಿಸುವ ಬೀದಿಗಳ ಕತ್ತರಿಸುವ ರಂಗವಲಿಯ ನರ್ತಿಸುವ ವೈತಾಳಿಕರ (ಅನಂಪು. ೯–೫೯ ವ). ೪. (ಅಲಂ) ತಿನ್ನು; ಕಬಳಿಸು; ಭಕ್ಷಿಸು: ಬಿಟ್ಟಿಕೂಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಅವನು ಕತ್ತರಿಸದೆ ಬಿಡನು (ರೂಢಿ). ೫. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಿಗುರಿಸು: ಆ ಸಿಂಗಂ . . . ಕಿವಿಯಂ ಕತ್ತರಿಸಿ ಶರೀರಮಂ ಸಂಕೋಚಿಸಿ ನಟ್ಟದಿಟ್ಟಿಗಳ್ವೆರಸು ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬–೧೧); ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಿವಿಗಳಂ ನಸುಗುತ್ತುತ್ತುಂ ಮೆಯ್ಯ ಖಂಡಮಂ(ಪಂಪರಾಮಾ. ೪–೧೦೮). **ಕಂತರಿಸು:** ೧. ಕೂಡಿಬಹ ಶರನಿವಹ ವಂತರಿಸಿ ಕಂತರಿಸಿ ಹೋಡಿಸದೆ ಮಿಗಿಲಾಸ್ತ್ರರಾಜಿಯಂ ಭಾಜಿಯಂ (ಜಿನಮು. ೨೯–೧೮). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + –ಸು$_1$]

ಕತ್ತರೆ 'ಕತ್ತರಿ$_3$' ನೋ.

ಕತ್ತಲಿಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಳ್ಳಿ; ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ: ಬೆತ್ತ ಬಿದಿರು ಮುಳ್ಮುತ್ತಿಕ ಕಗ್ಗಲಿ ಕತ್ತಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಕಳ್ಳಿ ಕಾಱೆಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೫೭). [ಕತ್ತಲಿ$_0$ + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕತ್ತಲಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸು ; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು : ಅವಳ ಅಪೂರ್ವಲಾವಣ್ಯವು ವಿಳಾಸ ಪ್ರೌಢಿಮೆಗಳು ಚಂಡಶಾಸನನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕತ್ತಲಿಡಿಸಿ ಬಗೆಯನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುವು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೫). [ಕತ್ತಲಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕತ್ತಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿ ; ಕಾಣದಂತಾಗು : ದೇವಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು ; ತಲೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು, ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲಿಟ್ಟಿತು (ಚಿದೇವ. ೬೩). [ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಇಡು$_1$]

ಕತ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕತ್ತಲು 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಲೆಕುಲಕಮಳ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡವನ್ ಮಯೂರವತೀ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಿನಧರ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳಂ . . . ಬೆಳ್ವಲಾಧಿಪತಿ ಕಾಟರಸರು (ಎಇ. XV, ೩೪೧–೪೫ ; 1072). [?]

ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಬಂದು ಗುದ್ದುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚಂಡು ಗುಮ್ಮನೆ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದ ಗಡಣೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ ಸವಗಲಿ ಹಲ್ಲೆಯಾಟಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೨). [ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಗುದ್ದು$_2$ (< ಗುದ್ದು$_2$)]

ಕತ್ತಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಎತ್ತ ನೋಡಲು ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ್ ತರುಲತೆ ಕತ್ತಲೆಗೆಯ್ವುದಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೬೦). [ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕತ್ತಲೆಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಆಗುವ ಗ್ರಹಣ ; ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ : ತಟ್ಟವಾಡಿನಾಡ ಮಂನೆಯ [ಚ]ಂದರಸಮ[ಯಳ] ಯಬರಸಿಯ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಬಳಿಯ ಬಾಡದ ತದ್ದವಾಡಿಗೆಯ (ಚಂ)ದೇಸ್ವರ ದೇವರ ಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವದ × [ಲ್ಲಿ]ಹಡದಂತಟಂ (ತೋಟ) (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧೦–೬ ; ?). [ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಗ್ರಹಣ]

ಕತ್ತಲೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಧಕಾರ ತುಂಬಿದ ಮನೆ. ೨. ಸೆರೆಮನೆ ; ಜೈಲು : ಆರುತಿಂಗಳು ಕತ್ತಲೆಮನೆ ವಾಸ (ರೂಢಿ). ೩. (ಅಲಂ) ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನ (?) : ಭಕ್ತಿಯನರಿಯದ ಅಧಮನಿಗೊಂದು ಕತ್ತಲೆಮನೆಯು ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨–೧೬–೯). [ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಮನೆ]

ಕತ್ತಲೆವಣಿ 'ಕಟ್ಟಲೆವಣಿ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆಹರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು ; ಸೂರ್ಯ : ರತ್ನದ ಕವಾಟ ತೋರಣಗಳು ಕತ್ತಲೆಹರನಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕೋರಿಸುತಿವೆ (ತೀರ್ಥವು. ೫೩). [ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಹರ]

ಕತ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ : ನಾಗತ್ತರನ ಮಗಳೊತ್ತಣ್ಣಬ್ಬೆಯು ಕತ್ತವ್ಯವೇಳೆಗೊಣ್ದು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೮–೪ ; 900). [← ಪ್ರಾ. ಕತ್ತವ್ವ < ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯ]

ಕತ್ತಳೆ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕವಾದ ಕವಚ ; ಚಿಲಖತ್ತು : ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮರ್ಕವೆತ್ತ ಕತ್ತಳಮನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ತಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿದೇವರಾ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯–೧೩ ; 1083) ; ಖಳ ಕರ್ಮರಾಜನೊದವಿದ ಬಳಮಂ ಕೆಡಿಸಲ್ಕೆವೇಡಿ ತೊಟ್ಟರ್ದಾ ಕತ್ತಳಮಂ ಪೋಲ್ತುದು ನೋಡಲ್ ಮಳಮೋರೆಂತಮರ್ದು ಕೊಡೆ ಸರ್ವಾಂಗಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೬೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕತ್ತಣ ; ತೆಲು. ಕತ್ತಳ]

ಕತ್ತಳೆ$_2$ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ : ಕತ್ತಳನನೇರಿ ಸಮರದೊಳತ್ತಿಗ ಭೂಪಾಳನೆಯ್ದುವರೆ ಕಂಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೬–೫೦ ; 1124) ; ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂದದಿಂ ಚೆಲ್ವೊಂದಿರಲು ಕತ್ತಳನ ರೂಪಂ ತಳೆದನಾ ಖಚರಂ (ಕುಮುರಾ. ೩–೫೮) ; ಜನ್ನನಂ ನೀಲನ ನಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳಮೌಹಳಿಗನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦) ; ಕತ್ತಳನ ನೇರಿ ಬಿಜ್ಜಳನೃಪಂ ಪೋಗುತಿರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩೨–೨೩) ; ಕುಂಕುಮ ಬೋರ ಚೇರ ಕೊಂಗ ಕತ್ತಳ ಮುಂಜ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಶುದ್ಧಾಂಗ ದಶ್ವಗಳು ಮೆರೆದುವು (ಭರಚ. ೨೦–೫೪). [?]

ಕತ್ತಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕವಚ ; ಆವರಣ ; ಹೊದಿಕೆ : ಲಿಂಗದ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮರೆಯಾದ ಕತ್ತಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲನುಗೈದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೦) ; ಲಿಂಗದ ಮುಖಕೆ ಕವಿದಡ್ಡವಾದ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಹೊರೆ ತೆರೆ ಸೆರೆಗಳ . . . ಪಿಂಗಿಸಿ ಕಳೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೧). [ಕತ್ತಳ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕತ್ತಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ; ಕಿರುಗತ್ತಿ ; ಕಠಾರಿ : ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂದಿಡುವರಿ ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತ ಮುರುಳ್ಚುವೊಡ್ಡುಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೫). [< ಸಂ. ಕರ್ತರಿಕಾ]

ಕತ್ತಾಳೆ, ಕದ್ದಾಳೆ$_2$, ಕದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕಲ್ನಾರು ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ (ಉಕ) : ಮನೆಗೆ ಕತ್ತಾಳೆಗಡ್ಡೆ ಬಂತು (ಅನ್ನಪೂ. ೬೨). **ಕದ್ದಾಳೆ$_2$** : ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕದ್ದಾಳೆ ಮರಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಾರಣ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರವಹಿಸುವದಾಗಿಯೂ (ಅರ್ಕಮಾ. ೯೯) ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕದ್ದಾಳೆಯ ಮರದ ಚಿಗುರುಗಳ ಕೊಯ್ದು (ವಚಕಾ. ೨೩). **ಕದಾಳೆ** : ಸೂರ್ಕೇರಿ ಬಂದಾನೆಯೋ ಕಮಲಾರಾಮ ಹರಿನ್ಮಣೀನಿಲಯಮೋ ತಳ್ತಿಟ್ಟ ಕದಾಳೆಯೋ (ಚಿಕವಿ. ೩–೮೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಾಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಕಟ್ಟವಾಟ]

ಕತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ ; ಕರವಾಳು : ಮರುಳ್ವಕ್ಕದ ನಿಟ್ಟೊಡಲ್ ಮಸೆದ ಕತ್ತಿಗೆ ಕಪ್ಪೊಲನಾದುವೆತ್ತಲುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೩೮) ; ಆತಂಗೆ ಕತ್ತಿಯಂ ಮಸೆದಂ (ಶಮದ. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಳ್ಳರ ನಿವಹದಲಿ ಕಂಡವನ ತೊಡೆಯನು ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೫–೧೫) ; ಕತ್ತಿಯ ಹೊಳಹು ತೋರಿತು ಸೂರ್ಯನ ಮೆಯ್ಯ ಮುತ್ತಿದ ಕಿರಣಗಳಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೬೭) ; ವಾಮಮಾರ್ಗವೆಂದರೆ ಕತ್ತಿಯೊಡನೆ ಸರಸ (ಭಾರದ. ೨೨೮). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕತ್ತಿಯರ ಪ್ರಿಥಿವಿ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ (ಎಇ. VI, ೨೫೩–೧ ; 800) ; ಕತ್ತಿ ಅರಸರ ಕೊಙ್ಗಣಿ ಅರಸರ ಬಾಗೆ ಊರೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧ ; 750).

ಕತ್ತಿಇರಿ = ವಿರೋಧಮಾಡು ; ಹಗೆ ಸಾಧಿಸು : ಅವನು ಯಾಕೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿ ಇರಿಯುತ್ತಾನೆ. (ರೂಢಿ). **ಕತ್ತಿಎತ್ತಿಕಟ್ಟು** = ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧತೆಮಾಡು ; ಕತ್ತಿಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲು : ಕತ್ತಿಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ ಸಮಾಚಾರವು ಗೂಢಚಾರರ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿಯಿತು (ದೌಲತ್. ೬೮). **ಕತ್ತಿಮಸೆ** = ಕತ್ತಿ ಇರಿ : ಮನೆಯವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಮಸೆದು ಹೊರಗಿನವರ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಿಸುವುದುಂಟೆ ? (ಆಷಾಭೂ. ೫೨). **ಕತ್ತಿಮಾಡು** = ಧಾಳಿ ಮಾಡು ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡು (?) : ಚವಡಗೌಂಡ ಬೊಂಮಗೌಂಡ ಸಹಾ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಹೆಣಮಯವಾಗಿಯಾ ಗೌಡರ ಮಗನು ಮಡಿದುಹೋದ ವರ್ತಮಾನಉ ಕೇಳಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬–೩೩ ; 1646 ?). **ಕತ್ತಿಹಾಕು** = ಆತಂಕ ಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು (?) : ಇಷ್ಟಕ್ಕೇಕೆ ಬೆದರಿ ಕತ್ತಿಹಾಕಬೇಕು ಅನ್ನುವ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮರಳಿ. ೧೫೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕತ್ತಿ. / ಹಿಂ. ಕತ್ತೀ = ಸಣ್ಣಖಡ್ಗ, ಚಾಕು, ಚೂರಿ]

ಕತ್ತಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿರೋಧಿಸು ; ಹಗೆ ಸಾಧಿಸು : ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಕಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ದಾಲತ್. ೮೧) ; ಇವನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಕಟ್ಟಲು ಯತ್ನಿಸುತಾ ಇದಾನೆ (ಮುನಿಮಾ. ೨೦೬). [ಕತ್ತಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕತ್ತಿಕಾಳೆಗ(ನಾ). ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ: ಜೋಕೆ! ಅವನು ಕತ್ತಿಕಾಳೆಗದಿ ಬಲುಗಟ್ಟಿಗನಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೦). [ಕತ್ತಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಕತ್ತಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಾಡು ಜನಾಂಗ : ಕತ್ತಿಗರು, ಕುಲ್ಕರು, ಭಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೬೬). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಂಗೀರಸಗೋತ್ರದ ಈಶ್ವರನ ಕತ್ತಿಗನ ಮಕಳು ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರಿಂಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮-೫೨ ; 1256). [?]

ಕತ್ತಿಗೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಒರೆಯಿಂದ) ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೀಳು,—ಹೊರದೆಗೆ : ಘೋಳಾಯ್ತುರಾರ್ಪಿನಿಂದೆರಡು ಕೈಯಲಿ ಕತ್ತಿಗಿತ್ತು ಸವಜಿಾದರು ಕಾಲಕಮ್ಮರಿಯ ತೆಜದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೯). [ಕತ್ತಿ + ಕೀಳು$_1$ (< ಕೀೞ್$_1$)]

ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ ; ಮಚ್ಚು : "ಕೃಪಾಣೀ, ಲೂನಕರ್ತರೀ – ಈ ೨ ಕಡಿವ ಕತ್ತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೫೧) ; ಪೊಳೆವ ಕತ್ತಿಗೆಯುಂ ಬೆರಸು ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿಗೆಯೆಂಬುಗ್ರದೇವತೆ ಬೆಸಸು ಬೆಸಸೆಂದು ಬೆಸನಂಬೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨ ವ) ; ಕುಡುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ದೇವರ್ ತಡೆಯದೆ ಕತ್ತಿಗೆಯನೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಅಜಿಪು. ೧೦-೪೦); ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಜಡಿಯುತ್ತುಮಂಗರಕ್ಕರ ಪಡೆ ತಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೮) ; ಕರಗಸದೊಳ್ ಪೋಳ್ದು ಕತ್ತಿಗೆಯೊಳ್ ಸೀಳ್ದು (ರತ್ನಕ. ೨-೪ವ). [< ಸಂ. ಕರ್ತ್ರಿಕಾ]

ಕತ್ತಿಮತ(ನಾ).ಕತ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮತ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮತ , —ಪಂಥ (ಹೊ). [ಕತ್ತಿ + ಮತ]

ಕತ್ತಿಮಾತು (ನಾ). ಎರಡು ದೇಶಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುವಿಕೆ (ಹೊ). [ಕತ್ತಿ + ಮಾತು$_1$]

ಕತ್ತಿವರಸೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ : ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಕತ್ತಿವರಸೆಯ ಆಟಕ್ಕೆ ನಾರಣಪ್ಪನಂಥ ಬಡಪಾಯಿ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅವಳ ದುರ್ದೈವ (ಅನಾಥೆ. ೩೧). [ಕತ್ತಿ + ವರಸೆ (< ವರಿಸೆ)]

ಕತ್ತಿಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಲಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರಸ್ಯ ಕತ್ತಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರಾಯ (ಇಆ. VII, ೧೮೬-೧೯ ; 668). [ಕತ್ತಿ + ಶರ್ಮ]

ಕತ್ತಿಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಕತ್ತಿಸಾಧನ (ಹೊ). ೨. ಖಡ್ಗ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ, —ಚತುರ (ಹೊ). [ಕತ್ತಿ + ಸಾಧಕ]

ಕತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆಯ ಸಾಧನೆ. [ಕತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಕತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊತ್ತಿಸು; ಉರಿಮಾಡು : ಏಳುಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಕಾಯಿತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೮) ; ಒಲೆ ಕತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯಾಗು ; ಉರಿಹತ್ತು ; ಸುಡು : ಅದು ಉರಿಯ ಬುಡ ತುದಿಯಂತೆ ಕತ್ತುವುದು ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉರಿವುದು ಉತ್ತರವಾಗಿ (ಮೋಳ ಮಾ. ೧೫೯-೫೩೬) ; ಕಲ್ಲು ಬೆಂಕಿಯ ಕೂಡಿ ಉರಿವಾಗ ಹುಲ್ಲು ಕತ್ತಿದುದಿಲ್ಲ (ಮಧುವ. ೨) ; ಹೊತ್ತುತ ಹೊಗೆವುತ ಕತ್ತುತ ಕವರುತ ಸುತ್ತುವರಿದು . . . ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುದಾ ಕಿಚ್ಚು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೬೩) ; ಕತ್ತಿದ ಕಡಿಯೊಳುಪ್ಪಂ ಲೆಪ್ಪಿಸಿದಂತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೦-೧೩). ೨. ಹೊತ್ತಿಸು ; ಬೆಂಕಿಯುಂಟುಮಾಡು : "ಗಳ ಶಿಖಿಪಟೂಕರಣದೊಳ್ಕತ್ತು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕತ್ತು ; ಕೊಡ. ಕತ್, ಕತ್ತಿ]

ಕತ್ತು$_2$(ಕ್ರಿ).ಕೂಗು; ಕಿರಿಚು; ಧ್ವನಿಮಾಡು(ಹೊ).[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತು]

ಕತ್ತು$_3$ 'ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕತ್ತು$_4$ 'ಖತ' ನೋ.

ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ : "(ಅಂಗಿ, ಒಳಅಂಗಿ, ಮೊ. ಗಳ) ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ, ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ . . . ನಾಯಿಯ ಅಥವಾ ಬಂದೀವಾನನ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ" (Collar. ಇಂಕನಿ). [ಕತ್ತು$_3$ (< ಕಟ್ಟು) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕತ್ತುಮೂಳಿ (ನಾ). ಬರಿ ಕೊರಳು ; ಆಭರಣವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತು (ಹೊ). [ಕತ್ತು$_3$ (< ಕಟ್ಟು) + ಮೂಳಿ$_1$ (< ಮೂೞಿ$_1$)]

ಕತ್ತುರಿ, ಕತ್ತೂರಿ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಕಸ್ತೂರಿ; ಮೃಗಮದ : "ಮೃಗಮದಂ ಮೃಗನಾಭಿ ಕತ್ತುರಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧) ; ಕತ್ತುರಿಯಲ್ ಬರೆದಂತಪ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತತುಂಗನ ಮಿಾಸೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಕತ್ತುರಿಯ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯) ; ಸಾದು ಜವಾಜಿ ಕತ್ತುರಿ ಗಂಧಲೇಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೯) ; ದಿಟ್ಟಿಯ ದೋಷಕೆಂದು ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಸೌಂದಪು. ೬-೨೩) ; ಪನ್ನೀರ ಚಳೆಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆ (ಕಂನವಿ. ೮-೧೧) ; ಕನ್ನಡಂ ಕತ್ತುರಿಯಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೧೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ : ತಾರಗೆಯ ಮೊಳೆಗಳಂತಿರ್ದ ಪದ್ದೀಗಳಂ ಹಾರೈಸುತ ಕೊಂಡು ಬಿಳಿಯ ಕತ್ತುರಿಗಳಂ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೧೮) ; ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆ ಸೇವಂತಿಗೆ ಕತ್ತುರಿ ಸಿಂಗದ ಮುಡಿವಾಳ ದವನ ಮಂಗಳ ತುಳಸಿ ಬಿಲ್ವದ ಪತ್ರೆಗಳ (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೨) ; ಕತ್ತುರಿ ಸೇವಂತಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊತ್ತದ ಜಾಜಿ ಸಂಪಗೆಯ (ಕಂನವಿ. ೬-೮೨). **ಕತ್ತೂರಿ** : ೧. "ಕತ್ತುರಿ (ಕತ್ತೂರಿ) – ಕಸ್ತೂರೀ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬) ; ಮಂದಗಮನೆಯರು ಕತ್ತೂರಿತಿಲಕವ ಚಂದನಗೂಡುತಿಕ್ಕಿದರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦-೧೧). [ಪ್ರಾ. ಕತ್ಥೂರೀ < ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕತ್ತುರಿಕಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೃಷ್ಣಪರ್ಣಿಗಿಡ ; ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ : "ಮಾಲುಕಮೆನಲ್ಕೆ ಕತ್ತುರಿಕಾಮಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಕಾಮ ?]

ಕತ್ತುರಿಗಂಪು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಪರಿಮಳ, —ವಾಸನೆ : ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ ಕತ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಕಂಪು]

ಕತ್ತುರಿಗದಡು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಕದಡು; ಕಸ್ತೂರಿ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಸುಗಂಧದ ರಾಡಿ : ಅನಿಮಿಷವಧು ಕತ್ತುರಿಗದಡಿನ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೬-೪೬). [ಕತ್ತುರಿ + ಕದಡು]

ಕತ್ತುರಿನಾಮ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದ ಬರೆದ ನಾಮ; ತಿಲಕ: ಕತ್ತುರಿ ನಾಮವನು ಪಣೆಗಳವಡಿಸಿದನು (ಕಂನವಿ. ೨೨-೬೧). [ಕತ್ತುರಿ + ನಾಮ]

ಕತ್ತುರಿನೀರ್ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೆರಸಿದ ನೀರು, —ಓಕುಳಿ : ಮೇಳದ ವಧುವಿತ್ತಳ್ ಪರಿಹಾಸ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೊತ್ತುವ ನಿಜಕರಯಂತ್ರದ ಕತ್ತುರಿನೀರ್ಗಮಲಮಲಯಜದ್ರವರುಚಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೦೧) ; ಇಟ್ಟನೀಶಂ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯ ಕತ್ತುರಿನೀರಪೊಟ್ಟಣದೊಳಗಜೆಯಂ (ಚಿಬಪು. ೩೬-೬೫). [ಕತ್ತುರಿ + ನೀರ್$_1$]

ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಟ; ಪರಿಮಳ ಪ್ರಿಯನಾದ ವಿಟ : ಕತ್ತುರಿಬಿಯಮಂ ಮೆಱೆದು ಕತ್ತುರಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಕತ್ತುರಿಮಿಗದಂತಿರ್ಪ ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗರುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೬ ವ). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೊಜಂಗ]

ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬೊಟ್ಟು; ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕ : ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟನಿಂತಿಡುವೊಡಂ ನಿಲಲೊಲ್ಲದೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೩೬); ಹೊನ್ನ ಮೋಹಳದ ಕಠಾರಿ ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು ಚಿನ್ನದ ಕೆಯ್ಯಂಬು ಮೆಱೆಯೆ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೪೧-೯೬). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೊಟ್ಟು$_3$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕತ್ತುರಿಮರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಕಸ್ತೂರಿಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮರುಗ : ಮರುಗ ಕತ್ತುರಿಮರುಗವು ಜಾಜಿ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಸೇವಂತಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೯೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಮರುಗ]

ಕತ್ತುರಿಮಿಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ : ಕತ್ತುರಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಕತ್ತುರಿಮಿಗದಂತಿರ್ಪ ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೬ ವ); ಹಸ್ತಿ ಕತ್ತುರಿಮಿಗಮಲ್ಲದುಗ್ರಮೃಗಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೫೮) [ಕತ್ತುರಿ + ಮಿಗ]

ಕತ್ತುರಿವಣ್ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯಂತಹ ಮಣ್ಣು; ಕರಿಯ ಮಣ್ಣು (?): ಎಸಟಂ ಮುಟ್ಟಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸೌರಭಂಗೆಟ್ಟು ನೆಗಬ್ದ ಕತ್ತುರಿವಣ್ಣಂ ಮುಸಿಗಮೆನೆಯುಪ್ಪುದೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸುವಂ ಕೇದಗೆಯ ಕಂಪನೇವಣ್ಣಿಸುವಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಮಣ್]

ಕತ್ತುರಿವಳೆ (ನಾ): ಕಸ್ತೂರಿ ಬಳೆ; ಕರಿಯ ಸಾಣೆ ಬಳೆ: ಮತ್ತೋರ್ವ ಪಾಮರಿ ಕವಡೆಗೆ ಗುಂಡಿಟ್ಟು ಕತ್ತುರಿವಳೆ ಗಳಿಲೆನುತ (ಅನಂಡ. ೧-೮೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಬಳೆ$_3$]

ಕತ್ತುರಿವುಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಕತ್ತುರಿಮಿಗ : ಘನಸಾರದ ಪೊಸ ಕಾಡೊಳ ಗಾಡುವ ಕತ್ತುರಿವುಲ್ಲೆಗಳ ದಿನದಿಪ ಹಸುಳೆ ಜವಾದಿಯ ಮಿಗಗಳನನು ರಾಗದಿ ನೋಡುತ (ಜಯಕಾ. ೪-೨). [ಕತ್ತುರಿ + ಪುಲ್ಲೆ]

ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕು (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಪುಣುಗು ಬೆಕ್ಕು : ಮರಿಚ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಪರ್ಣಂ ಕುರರತನುವ(ನಾ)ಗ್ರಂಥಿಪರ್ಣಚ್ಛದಂ ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕಂ ಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಭಿಭಿಕುವಂ . . . ಕೊರ್ವಿಸಿ ಸೊಗಯಿಪುದೀ ಕಾನನೋದ್ದೇಶಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕತ್ತೂರಿ 'ಕತ್ತುರಿ' ನೋ.

ಕತ್ತೃಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚೀ ಹುಲ್ಲು : "ಗಂಧಿತೃಣಂ-ಕತ್ತೃಣ, ಕುಂಕುಮ" (ಒಷಧಿ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ 'ಕಟ್ರಿ' ನೋ.

ಕತ್ತ್ರಿ$_2$ (ನಾ). "ಮಣಿಬಂಧದ ಮುಂದಣ ಭಾಗ" (ಅಕಾಾ. ೫-೫). [?]

ಕತ್ತ್ರಿಕಾಗದ (ನಾ). ಕರಡು ಕಾಗದ; ಒರಟು ಕಾಗದ : ಬಸ್ತುಗಳು, ಮೊ.ನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪವಾದ ಒರಟು ಕಾಗದ; ಕತ್ರಿಕಾಗದ; ಕರಡುಕಾಗದ (Cartridge Paper. ಇಂಕನಿ); ಅದು ಒಂದು ತರಹ ದಪ್ಪನೆಯ ಕಾಗದವಂತಪ್ಪ, ಕತ್ರಿಕಾಗದ ಅಂತ ಕರೀ ತಾರಂತೆ (ಬಿಳುಮ. ೨೮). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಕಾಗದ]

ಕತ್ತ್ರಿಕಿರುಬ, ಕತ್ತ್ರಿಗಿರುಬ, ಕತ್ತ್ರಿಗುರುವ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಮೃಗ : ಕತ್ತ್ರಿಕಿರುಬಗಳೂ ಶ್ವಾಪದಗಳೂ ರುದ್ರವಿಹಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ (ಕೃವಾಕ. ೨೮). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ (ಕ). **ಕತ್ತ್ರಿಗಿರುಬ** : ೧. "ಮೃಗಾದಃ - ಕತ್ತ್ರಿ (ಗಿರುಬ) ಗುರುವ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೮). **ಕತ್ತ್ರಿಗುರುವ** : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ್ಬ)./ ತುಳು. ಕತ್ರಿಕುರುಬೆ]

ಕತ್ತ್ರಿಕಿರುಬನಗಿಡ (ನಾ). = ಕತ್ತ್ರಿಗರ್ಬ : ಕತ್ರಿಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ, ಕತ್ರಿಕಿರುಬನಗಿಡ, ಕುರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗ. ೬-೧೫೨). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಕಿರುಬ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ತ್ರಿಕುರುಬ (ನಾ). ಕತ್ತ್ರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಕಾಳು ಕಡಿ ಹಾಗೂ ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಕುರುಬ (ಕ). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$)]

ಕತ್ತ್ರಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತ್ರಿಯ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು, —ಕೂಗು : ಮುತ್ತ ಮುದುನರಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳುಗರೆವರ್ ಕೆಲರ್ ನೆತ್ತಿವೊಡೆಯಲ್ ಗಳಹಿ ಕತ್ತ್ರಿಗರೆವರ್ ಕೆಲರ್ (ವಿಕಾಂಠ. ೧೪೪-೧೪). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಕರೆ$_1$]

ಕತ್ತ್ರಿಗರ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಕ). [?]

ಕತ್ತ್ರಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕತ್ರಿಗಾಲ - ಈ ಬೇರಂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ವಾಂತಿ ಆಗುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೪); ಕತ್ತ್ರಿಗಾಲದ ಬೇರಂ ತಂದು ಮೊಲೆ ಹಾಲಿಂದ ತೇದು ಅರೆ ಅಳಲೆಯಷ್ಟು ಎರೆಯಲು ವಾಂತಿಯಕ್ಕುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೮). [?]

ಕತ್ತ್ರಿಗಾಹಿ (ನಾ). ಕತ್ತ್ರಿ ಕಾಯುವವನು : ಕತ್ರಿಗಾಹಿಯ ಮಾತು ಬೇಡ (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೯). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಕಾಹಿ]

ಕತ್ತ್ರಿಗಿರುಬ 'ಕತ್ತ್ರಿಕಿರುಬ' ನೋ.

ಕತ್ತ್ರಿಗಿವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಅಜಶೃಂಗಿ - ಕತ್ತ್ರಿಗಿವಿ" (ಅಕಾಾ. ೨-೮); ಕತ್ತ್ರಿಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತ್ರತ್ತ್ರನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣೆ ವೆರಸಿ ತಿಲಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). [?]

ಕತ್ತ್ರಿಗುರುವ 'ಕತ್ತ್ರಿಕಿರುಬ' ನೋ.

ಕತ್ತ್ರಿಚಾಕರಿ (ನಾ). ಕತ್ತ್ರಿಯಂತೆ ದುಡಿಯುವುದು; ಹೊರೆಗೆಲಸ; ಬಿಟ್ಟಿ ದುಡಿತ : ಕತ್ತ್ರಿಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸುವವನು (Slave driver. ಇಂಕನಿ); ಆಳಿನಿಂದ ಕತ್ತ್ರಿಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಚಾಕರಿ]

ಕತ್ತ್ರಿತುಂಬೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕತ್ತ್ರಿತುಂಬೆ ಸೊಪ್ಪು, ಅಧೋಮುಖಿ (ಮೈಔಗ. ೭೫-೧೫೪೩). [?]

ಕತ್ತ್ರಿಬಾಲ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತ್ರಿಯ ಬಾಲ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು : ಅವನು ಬರದಿದ್ದರೆ ಕತ್ತ್ರಿಬಾಲ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಬಾಲ$_1$]

ಕತ್ತ್ರಿಬಾಲದಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕ). [ಕತ್ತ್ರಿಬಾಲ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕತ್ತ್ರಿಯ 'ಕಟ್ರಿಯ' ನೋ.

ಕತ್ತ್ರಿವಾಯಿ (ನಾ). ಕತ್ತ್ರಿಯ ಬಾಯಿ : ತಪ್ಪುತ್ತಿಡಹುತ್ತೋದುತ್ತಿಪ್ಪನ ಬಾಯ್ ಕತ್ತ್ರಿವಾಯಿ (ನೀತಿಸಾ. ೩೦). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕತ್ತ್ರಿಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ : ಕನಂಗಹೂ, ಕಮಂಡ ಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ರಿಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಔಗ. ೧೬-೨೯೪). [ಕತ್ತ್ರಿ$_1$ (< ಕಟ್ರಿ) + ಸಂಪಿಗೆ]

ಕತ್ತ್ರಿಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕತ್ರಿಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ, ಕತ್ರಿಕಿರುಬನಗಿಡ, ಕುರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗ. ೯-೧೫೨). [ಕತ್ತ್ರಿಹೊಟ್ಟೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ಥನ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವಿಕೆ; ಬಡಾಯಿ. [ಸಂ.]

ಕತ್ಥಾಯ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಂಬಕೊಚ್ಚು; ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಂದ ಬಿಸುಟ ಅಹಿತರನುಯೆಂದು ಕಂಸ ಕತ್ಥಿಸೆ ಇಂದಿರೇಶ ಕೇಳಿದವ್ಯಯಾತ್ಮಾ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫-೪). [ಕತ್ಥನ + -ಇಸು₃]

ಕತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕತ್ವಂ ಚತ್ವಂ ಖತ್ವಂ ಯಥಾಪ್ರಯೋಗದಿನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕಥಕ್ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ನೃತ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಥಕ್ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿನ ಚಲನ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲೂ . . . ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಅಥಾನ್ಯ. ೧೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕತ್ಥಕ್]

ಕಥಕ (ನಾ). ೧. ಕತೆ ಹೇಳುವವನು; ಕತೆಗಾರ: ಗಾಯಕ ವಾದಕ ನರ್ತಕ ಕಥಕ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕ ವೈತಾಳಿಕನಿಕರಮುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ); ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಅಟ್ಟಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ನೋಡಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತ ವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೬). ೨. ಮುಖ್ಯ ನಟ; ಭಾಗವತ (?): ಬೀಣೆಯ ಕೊಟಲ ಬೆದಂಡೆಯ ಗಾಣರ ಬಟುವಿಡಿದು ಸುಟುದು ಕುಂ[ದಿಂ] ಕಥಕಶ್ರೇಣಿಯೊಡನೆಳಸಿ ಬಳಸುವ ನಾಣಲಿಗಳನೀ ಬುಧಾಳಿಯೊಳ್ ಪುಗಿಸುವುದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಥಕಳಿ 'ಕಥಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಕಥಕ್ಕಲಿ 'ಕಥಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಕಥಕ್ಕಳಿ, ಕಥಕಳಿ, ಕಥಕ್ಕಲಿ (ನಾ). (ಮಲಯಾಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರ ವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯನಾಟಕ: ಕೇರಳವು ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಮಾತೃಭೂಮಿ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೬); ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಕ್ರಮದಂತೆ, ಶ್ಲೋಕಾ ರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಡಿ, ಬಿಡಿ ಹಾವ (Gesture) ಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪರಿ ಪಾಠವನ್ನು ನಮ್ಮವರು ಬಳಸಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦); ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಪುತ್ಥಳಿಯೆ ! ಪೃಥಕ್ ಥತ್ ತಳಿಸಿದೆ ಜೀವಂತಿಗೆ (ಅರಳು. ೨೪೪-೬). **ಕಥಕಳಿ:** ಅಟ್ಟಕಥಾ ಅಥವಾ ಕಥಕಳಿ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ನಾಟಕ ಮತ್ತು ನಾಟ್ಯ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೦೩); ಮೂಕ ನಾಟಕಗಳಾದ ಕಥಕಳಿ ಮೊದಲಾದುವು ಈ ವಾದದ ಪರಿಣಾಮಗಳೇ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೯). **ಕಥಕ್ಕಲಿ:** ಇವರು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತಗಳು 'ಕಥಕ್ಕಲಿ' ಕುಣಿತಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿವೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೧). [← ಮಲ. ಕಥಕ್ಕಳಿ]

ಕಥನ (ನಾ). ಹೇಳುವಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ಕಥೆ: ವರನೃಪರ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಧರಣಿಪನ ಕಥನವೇ ಕಥನ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩೧); ಶ್ರವಣಸುಧಾವಿನೂತನ ಕಥನ ಕಾರಣ ಕಾವುದಾನತಜನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧); ಮುದುಕಿ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಕಥನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮವಿತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕಥನಕವನ (ನಾ). ಕಥನರೂಪವಾದ ಕವನ; ಕತೆಯನ್ನೊಳ ಗೊಂಡ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ: ಕಥನಕವನ, ದೃಶ್ಯಗೀತ . . . ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪). [ಕಥನ + ಕವನ]

ಕಥನಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಬೇಹಿನಾಳ್ . . . ಕಯ್ಮುಗಿದು ಕಥನಗೈದನು ಕದನವೃತ್ತಾಂತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೫-೩೪೬). [ಕಥನ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಥನಾಲಾಪ (ನಾ). ಕಥೆ ಹೇಳುವಿಕೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಇಳೆಯೊಳೀ ಕೃತಿಯ ಕಥನಾಲಾಪವೆಂತೆನಲು (ಭಕ್ತಾಚ. ೧-೬). [ಕಥನ + ಆಲಾಪ]

ಕಥಯಿಸು 'ಕಥಿಸು' ನೋ.

ಕಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಥೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಥೆ: ಒಂದು ದಿನಂ ಕೃಷ್ಣನಾಟಿಗುಟ್ಟದೊಡದನೇನೆಂದುಂ ಮಾಣಿಸಲಱಿಯದದೊಂದು ಕಥಾಂತರದೆ ಗೋಪಿ ಮಾಣಿಪ ಬಗೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೯); ಮುಂದಿಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಂತರವನರಸ ಕೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಹರಿಕತೆ: ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪವೆಂಬುದು ಉತ್ತರದ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಲೆ (ಸಂಗೀತ. ೧೧೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಕಾಲಕ್ಷೇಪ)]

ಕಥಾನಕ (ನಾ). = ಕತೆ ೧: ಮುದುಕಿ ಹಿಂದಿನ ಕಥಾನಕವೊಂದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಾಗ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧೩); ಎರಡು ಕಥಾನಕಗಳ ಮೇಲೆ ಕರ್ತೃ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಕಥಾನಾಯಕ (ನಾ). ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರ: ಆರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನಂ . . . ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧); ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವನೆ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಂ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗಲನಿಲಜನೊಳ್ ಪೋಲಿಸಿ ಪೇೞ್ದನೀ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ಮಹಾಕವಿರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ನಾಯಕ)]

ಕಥಾನ್ವಯ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಹೊಂದಿಕೆ, —ಸಂಬಂಧ, —ರಚನೆ: ಈಗಡಿನ ಕಥಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ರಸಮುಂ ಪೊಸಗಬ್ಬಮಪೂರ್ವಮಾವುವುಳ್ಳೊಡಮವು ಪೇೞ್ದು ಸಾಧಿಸಿದ ಕಬ್ಬಮೆ ದಲ್ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅನ್ವಯ)]

ಕಥಾಪತಿ (ನಾ). = ಕಥಾನಾಯಕ: ಈ ಕೃತಿಗೆ ಕಥಾಪತಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪತಿ)]

ಕಥಾಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕತೆಯ ಓಟ, —ನಡೆ: ಮಾತಿನ ಮತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗದ್ದಲದಿಂದ ಕಥಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ನಡುನಡುವೆ ಅಡಚಣೆಯೊದಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪ್ರವಾಹ)]

ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಚನ; ಸಂವಾದ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. ಕಥೆಯ ವಸ್ತು; ಕಥೆ. ೩. ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸಂದರ್ಭ. [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಕಥಾಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದದ್ದು; ಕಥಾವಸ್ತು; ಕಥಾ ವಿಷಯ: ಸಂದರ್ಜುನನೊಳ್ ಪೋಲ್ತೀ ಕಥಾಭಿತ್ತಿಯನನುನಯದಿಂ ಪೇೞಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಭಿತ್ತಿ)]

ಕಥಾಮಂಜರಿ (ನಾ). ಕತೆಗಳ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ: ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಖ್ಯಾನವೇ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಒಂದು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಕಥಾಮಂಜರಿಯೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಕಥಾಮಂಜರೀ (ಕಥಾ + ಮಂಜರೀ)]

ಕಥಾಮುಖ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಗ: ಪೀಠಿಕಾಭಾಗ ಮುಗಿದು ಕಥಾಮುಖ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು – ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ . . . ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೬೯). 'ಕಥಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಮುಖ)]

ಕಥಾಯ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕಥಾಯಿ, ಕತಾಯಿ, ಕತಾವಿ, ಕತ್ಥಾಯ, ಕಥಾಯ, ಕದಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಜಗಪೊಗಳೆ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಡಿಪಟ್ಟವಳಿಯ] ಕಡೆಗಟ್ಟಂದ ಸೊಗಯಿಸಿದ ನೇತ್ರ ಸೂತ್ರಾವಳಿಗಳಿಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೩); ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಕ್ಕೆ – ವಕ್ಖಾಣಂ . . . ಮತ್ಥವಟ್ಟಗೆ, ಕಥಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಥಾಯಂ (ಕತ್ಥಾಯಂ)] (ಶಮದ. ಸ. ೨೫ ವೃತ್ತಿ). **ಕತಾಯಿ:** ದುಗುಲದ ಪೈಠಣೆ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಕತಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೊಗಯಿಸುವೆಕತಾಯಿ, ಸೊಗಯಿಪವೇಕತಾಯಿ, ಸೊಗಯಿಪಯೇಕತಾಯಿ] ಮೆಜಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೩). **ಕತಾವಿ:** ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಹುರ್ಬೊಪ್ಪುವ ತಿಲಕಂ ಬೈತಲೆ ಕತಾವಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಿಂ ಮೆಯ್ಯಂಡೇಜಿ (ಕುಮುರಾ. ೧೧-೪).

ಕತ್ಥಾಯ: ಮತ್ತವಟ್ಟಗೆ, ಕತ್ಥಾಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಥಾಯಿ, ಕಥಾಯಂ] (ಶಮದ. ನ. ೨೫ ವೃತ್ತಿ). **ಕಥಾಯ**: ಮೇಲಿನ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕದಾಯಿ**: ನಡುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಹೊಕ್ಕುಳ ಹಲ್ಲಿಯ ತೊಂಗಲ್ಗಳಂ ಕದಾಯಿಯ ಕಡೆಗಟ್ಟಿನ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಂಕ್ತಿಯ (ಕೇಶಿರ. ೧೦೦–೨೨). [?]

ಕಥಾಲಾಪ, ಕಥಾಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತುಕತೆ; ಸಲ್ಲಾಪ; ಸಂಭಾಷಣೆ: ಸುರಂಜನ ಕಥಾಲಾಪರಸದಿಂ ಷಡ್ರಸಾನ್ನದಾರೋಗಣೆ ಯೋಳಿರುತಿರ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೩). ೨. ಕತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಕಥಾ ನಿರೂಪಣೆ: ಆಲಿಸಲೆ ಜನಮೇಜಯಕ್ಷಿತಿಪ ಮುಂದಣ ಕಥಾಲಾಪ ಕೌತುಕವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧). **ಕಥಾಳಾಪ**: ೨. ಕೇಳೆಲೆ ನೃಪಾಲಕುಲತಿಲಕ ಮುಂದದ್ಭುತ ಕಥಾಳಾಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೫೮). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಆಲಾಪ)]

ಕಥಾವಣಿ, ಖತಾವಣಿ, ಖತಾವಣೆ (ನಾ). ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದ ವ್ಯವಹಾರದ ಲೆಕ್ಕ; ಖಾತೆವಾರು ಜಮಾಖರ್ಚು: ಪ್ರಭುದೇವ, ಕಾಮಣ್ಣನ ಮುಂದಿದ್ದ ಸಾಹುಕಾರರ ರೋಜು, ಕಥಾವಣಿ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ (ದಿವಾಬ. ೬೨). **ಖತಾವಣಿ**: ಜೈಶಿಖತಾವಣಿ ಬರಿಯುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೬೯). **ಖತಾವಣೆ**: ಅದರ ಖತಾವಣೆ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಸಹಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ (ಬ್ಯಾಂಕಕೈ. ೬೧). [← ಮರಾ. ಖತಾವಣೀ]

ಕಥಾವತಾರ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಆರಂಭ: ಸತ್ಕೃತಿ ಕಥಿತ ಕಥಾವತಾರಮೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೭). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅವತಾರ)]

ಕಥಾವಸಾನ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಮುಕ್ತಾಯ, —ಮುಗಿವು: ಮೈದುನರಿರ್ವರುಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ಕಾಲಾಂತರದೊಳ್ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಾದರೆಂಬ ಕಥಾವಸಾನದೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫೯–೧೪). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅವಸಾನ)]

ಕಥಾಸಾರ (ನಾ): ಕಥೆಯ ಸಾರಾಂಶ: ಕಥಾಸಾರವು ಮೊದಲಾಗಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ (ಕಾಲೂರ. ೬ ಹರಕೆ). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಸಾರ)]

ಕಥಾಳಾಪ 'ಕಥಾಲಾಪ' ನೋ.

ಕಥಿಕ (ನಾ). ಕಥೆ ಹೇಳುವವನು; ಕಥೆಗಾರ: ಅಮೃತಮಥನಕಥನವನೊರ್ವ ಕಥಿಕನು ಕಥಿಸುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸವು. ೧೩–೧). [< ಸಂ. ಕಥಕ]

ಕಥಿತ (ಗು). ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೇಳಿದ: ಸಕಳಾಳಾಪ ಕಳಾಕಳಾಪ ಕಥಿತ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ . . . ಪೇಱ್ದ ಚಿತ್ರಕೃತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೯); ನಿಜ ಪಿತೃಸೂತಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗಿರ್ದ ರಥಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೦ ವ); ಈ ಸಂಧಿಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಲಗ್ಗೆ ಬಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯು ಕಥಿತವಾಗಿದೆ (ಕರ್ನಾಜ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಕಥಿತಮೂಲ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದ ಬೆಲೆ: (ಪಾಂಶಿ. ೨೩). [ಕಥಿತ + ಮೂಲ್ಯ]

ಕಥಿಯಿಸು 'ಕಥಿಸು' ನೋ.

ಕಥಿಲ (ನಾ). ತವರ: ೧. ಅಕ್ಕಲಕಾರ, ಉತ್ತಮ; ೨. ಊದು (ಲೋಬಾನ); ೩. ಕಥಿಲ (ತವರು); ೪. ಕವಡಿ ಲೋಬಾನ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೨). [← ಮರಾ. ಕಥೀಲ]

ಕಥಿಸು, ಕಥಯಿಸು, ಕಥಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಗಣಧರಾದಿಗಳುಳ್ಳುದನುಳ್ಳ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ಕಥಿಸಿದರಿಲ್ಲಿ ಪೇೞ್ವ ಕವಿಕಲ್ಪಮಿದೆಂಬವನಲ್ಪನಲ್ಲನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೪೩); ಅಮೃತಮಥನ ಕಥನವನೊರ್ವ ಕಥಿಕನು ಕಥಿಸುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸವು. ೧೩–೧); ಪೃಥಿವೀಪತಿಯ ಕಂಡು ಹೆಬ್ಬೆಬ್ಬಗೊಂಡಿಂತು ಕಥಿಸಿದಳೆನದಿರು ಖಗವೆ (ಭರಶ. ೬–೪೨). **ಕಥಯಿಸು**: ಅಪಹಾಸ್ಯ ಸಮಾಶ್ರಿತಮಪ್ಪ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಥಯಿಸಿ ಗರ್ವದಿಂ ಬೆಱೆತು (ಶೃಂಗಾರ. ೧–೭). **ಕಥಿಯಿಸು**: ಮಥಿಯಿಸಲೆಂದು ಮಂದರಮನಲ್ಲಿರದಿಟ್ಟರೆಸಿಪ್ಪ ಭಾವಮಂ ಕಥಿಯಿಸುವಂತೆ ಮೇರು ಮೆಱೆದಿರ್ದುದು ಮಧ್ಯದೊಳಾ ಪಯೋಧಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೦೫). 'ಕತಿಸು' ಪರಾ. [ಕಥನ + –ಇಸು]

ಕಥೆ (ನಾ). = ಕತೆ ೧: ಮಹಾಪುರುಷರ್ಕಳ ಕಥೆಗಳಂ ಪೇೞ್ವಲ್ಲಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧–೧೧); ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮಾ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತೆನೆ (ಗದಾಯು. ೧–೪೫); ವಿಷ್ಣುವ ನೆನೆದು ಮುನಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ಕಥೆಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨–೧೦); ಕಥೆಗೊಂದು ಕಾಲುಂಟೆ? (ಗಾದೆ).

ಕಥೆಯಾಗು = ೧. ಕಥೆಯ ಸಂಗತಿಯಾಗು; ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗು: ವ್ಯಥೆಯಾದಳು ಕಥೆಯಾದಳು ಎದೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಮಡಗಿ! (ಅರಳು. ೩೫೭–೯). ೨. ರಗಳೆಯಾಗು; ದೊಡ್ಡ ವಿಷಯವಾಗು: ಅದೇ ಒಂದು ಕಥೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಥಾ]

ಕಥೆಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳು: ವಿಪ್ರರೀ ಕಥೆಗೇಳೆ ವೇದ ಪವಿತ್ರರಹರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೦ಇ. ೧೯–೫೬ ಅಡಿಟಿ). [ಕಥೆ + ಕೇಳ್]

ಕಥೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು, —ನಿರೂಪಿಸು: ನನ್ನಿಯಾದುದು ಸುತಂಗೆ ಕಥೆವೇೞ್ದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಜಗದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮–೧೪). [ಕಥೆ + ಪೇೞ್]

ಕಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಥನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಥನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಈ ನಾಟಕಗಳು ಪದ್ಯ, ಕಥ್ಯ, ದ್ವಿಪದ, ಭಾಷಣಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಭಾರದ. ೫೫೫). [ಸಂ.]

ಕದ 'ಕದವು$_1$' ನೋ.

ಕದಂ (ಗು). (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯಾದ; ಚುರುಕಾದ (೬).

ಕದಂನಡಿಸು = (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ವೇಗವಾಗಿ ನಡಸು (೬). [← ಹಿಂ. ಪಾರೆ. ಮರಾ. ಖಂದಾ]

ಕದಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕದವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆ: ಭಕ್ತನಂ ಕಂಡು ಭಯಂಬಡುತ ಕದಂದೆಗೆದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೬೨). [ಕದ (< ಕದವು$_1$) + ತೆಗೆ$_1$]

ಕದಂಪು, ಕದಪು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ: ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕದಂಪಂ ಕರ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨ ವ); ಮುತ್ತಿನ ನೀಲದೆಳ್ಕಸರದೋಲೆ ಕದಂಪಿನೊಳಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೫–೪೩); ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು (ಶಮದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಬಂದುಗೆವಾಯ ತೆಳ್ಪದಂಪಿನ ನುಣ್ಬೊರಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯೯). **ಕದಪು**: "ಕದಪು ಕೆಲ್ಲಂ ಕಪೋಲಂ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೯–೧೫); ಕದಪಿನ ಕಣ್ಣ ಸಾರ್ಕೆಯನಳಂಕೃತಮಪ್ಪ ಗಳಪ್ರದೇಶಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೩ ಶೂದ್ರಕ); ಅವತಂಸಂ ಕದಪಂ ಪಳಂಚೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೯೯); ಅರಸನ ಕದಪು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨). [ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಕದುಪ್ಪು]

ಕದಂಬ (ನಾ). ೧. ಕಡಹದ ಮರ; ನೀಪ ವೃಕ್ಷ: "ಕಡವನೆ ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕಕುಭಾಶೋಕ ಕದಂಬ ಲುಂಗ ಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೦); ಕದಂಬ ಮಹೀಜಾತದಿಂ ಪಡುವಲಾಗೆ ಪುತ್ತಂತದರ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದೊಳಾಗೆ ಮೂಱು ಪುರುಷಕ್ಕೆ ನೀರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೩೩). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಸಭೀಕಕದಂಬದ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೧); ಎಸೆದುದಿರುಳೊಳ್ ಜಾರನಾರೀಕದಂಬಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯); ಗಗನಾಪಗೆಯ ಜಲಕಣಕದಂಬಮೊ (ಹವ್ಯಾರ. ೨–೬೩).

೩. ಸಾಸಿವೆಯ ಕಾಳು. ೪. ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧ ಚೂರ್ಣ: ಕದಂಬಾದಿ ಗಂಧವಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ – ಸಕಲವಾದ ತಿಮಿರ ದುರ್ಗಂಧ ದೋಷಂಗಳಂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ... ಶೀತೋಷ್ಣಗಳ ಹೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೨); ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಯಾರಾಗುವ ಕದಂಬಗಳನ್ನು ಹಲವು ತರನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಾಹಜೀ. .೫೨). ೫. ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ; ಸೇರ್ಪಡೆ; ಬೆರೆಯುವುದು: ತ್ರಿವಿಧ ಮಲವಿಲ್ಲದಡೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಡೆ ಕೂಡಿ ಕದಂಬನಾಗಿ ಮಧುಮಕ್ಷಿಕದಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವನಲ್ಲ (ಷರ್ವ. ೧೨೯-೬೫೩). ೬. ತರಕಾರಿ, ಮಸಾಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ (ಕಿ). ೭. ಕಲಕಿ ಹೋದದ್ದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅವರ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಕದಂಬವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಬರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ಅಜವಮ್ಮರಸರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೫; 890); ಮುಜುಕಲ್ಲಂ ಕದಂಬ ತರಿಸಿ (ಎಕ. II, ೪೪೩; 900). ೯. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಕದಂಬರಾ[ಭ]ರಣಂ (ಕಇ. I, ೧೯–೭; 1108); ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳಿದ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು... ಇವರೇ ಮುಖ್ಯರಾದವರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೩); ಕದಂಬರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಿವೆ (ಕಶಾಅ. ೨೧). ೧೦. ಅರಿಸಿನ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕದಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಂಚಯ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜಮೌಘಂ ಕದಂಬಕಂ... ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ..೧೨೬–೧); ಶುಷ್ಕ ತಾರ್ಕಿಕಂಗಂ ಬೆಳ್ಪಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮತಿಚತುರಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೪); ಗೋಪಕದಂಬಕಮಿಂದು ಗವ್ಯಮಾಹಿಷರಸ ಸಂಕುಳಂಬೆರಸು ಕಾಮರ್ಗೆಪೂಜೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು (ಜಗವಿ. ೫–೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ; ಮೊಸರೊಡೆ: "ದಧಿಯಾಮ್ಲ ದುಗ್ಧಾದಿಯಲಿ ವಡೆಗಳಂ ಕಲಸಲದು ಕದಂಬಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬). ೩. ಸಾಸಿವೆಗಿಡ. ೪. ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕದಂಬಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೆಂಕಲು ಕದಂಬಗೆಱೆ ನೈರಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತ್ರಿಕಟೇಶ್ವರದ ಶೀಮೆ (ಕಇ. I, ೧೭–೩೯; 1055). [ಕದಂಬ + ಕೆಱೆ]

ಕದಂಬದಂಬುಲ (ನಾ). ಸುಗಂಧವಾದ ತಂಬುಲ; ಪರಿಮಳದ ತಾಂಬೂಲ: ಅದೇಂ ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತೊ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಪ್ಪುರದೊಂದು ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೭); ಕುಂಕುಮದಚ್ಚ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ ಕನಕವಿಭೂಷಣಾಳಿ ಪೊಸಜಾದಿಯ ಪೂ ದವಳಾರವಟ್ಟಜಂ ಬನಿಯಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೯). [ಕದಂಬ + ತಂಬುಲ]

ಕದಂಬಯ್ಯದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿಯ ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಯ್ಯದೇವನ ಮೇಲೆ ವನ್ದನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೦–೧೫; 1037). [ಕದಂಬ + ಅಯ್ಯ$_1$ + ದೇವ]

ಕದಂಬಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. (ಓದಲು ಕಷ್ಟವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ: ಲಿಪಿಗಳ ವಿವರ– ಗಗನಲಿಪಿ ಧೂಮಲಿಪಿ ಜಲಲಿಪಿ ಪಿಶಾಚಲಿಪಿ ಖಗಲಿಪಿ ಕದಂಬಲಿಪಿ ಕಾಕಲಿಪಿ... ಈ ಅಗಣಿತ ಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲಜಾಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೭–೫). ೨. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಲಿಪಿ. [ಕದಂಬ + ಲಿಪಿ]

ಕದಂಬವೆಳಗು (ನಾ). ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣಕಾಂತಿ; ಬೆರಕೆ ಬೆಳಕು; ಮಿಶ್ರಪ್ರಕಾಶ: ಬಳ್ವಳ ಬಳೆದ ಕದಂಬವೆಳಗೆಂಬ ಧವಳಾರುಣನೀಲ ನೀರರುಹವನಕ್ಕಿದಿರೇಱ್ವ ಲೋಚನಮರೀಚಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೨–೩೩ ವ). [ಕದಂಬ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕದಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ನಾಡ... ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೪; 946); ಕದಂಬಳಿಗೆ ದೇಶ ಸಹಸ್ರ ಮಧ್ಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೨; 951). [?]

ಕದಂಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಮಾರ ಕದವ್ಬೂರಂ ಆಳೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೩; 753); ಕದಂಬೂರಾ ನಾಳ್ಪದಿನ್ ಬರು ವಿದತ್ತೂರು ನಾವಿದ ಪಂದೆಮು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೫; 760); ಕದಂಬೂರೆ ತುಜುಗಳ್ಳೊಳ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ಆನೇಕ. ೭೩–೮; ಸು. 900). [ಕದಂಬ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕದಕ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ; ಮೋಸಗಾರ. 'ಕದಕತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃತಕ]

ಕದಕ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು; ಚಪ್ಪರ; ವಿತಾನ. [ಸಂ.]

ಕದಕತನ, ಕದಕಿತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ಯಿಂತೀ ತ್ರಿವಿಧದ ಕಲನಾಟವ ಬಿಡು ಕದಕತನ ಬೇಡ ಕದಂಬಲಿಂಗಾ (ಪದಗೋ. ೫೦). **ಕದಕಿತನ**: ಗೋಲಿನ ಗಾಣದ ಕೀಟಕವನೊಲ್ಲೆ ನಿನ್ನಾಟ ಅದೇತಜ ಮಡುವಿನಾಟ ಕದಕಿತನ ಬೇಡ ಕದಂಬಲಿಂಗಾ (ಮಾರಿವ. ೨೧೩–೩). [ಕದಕ$_1$ + –ತನ]

ಕದಕದಪು (ನಾ). ನಡುಕ; ಕಂಪನ: ಬೇಗದಿಂ ಕದಕದಪಂ ತೊಡರ್ಚೆಯೆಳೆದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೊಸರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೫). [ಕದಕದ$_0$ + –ಪು$_2$]

ಕದಕದಿಸು, ಕದಕ್ಕದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅದುರು; ಅಲುಗಾಡು: "ಕದಕದಿಸು – ಸಂಚಲತ್ವೇ (ನಡುಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕದಕದಿಪ್ಪ ಕುಚಂ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕಾಂತಿ ಚೆಲ್ವೆತ್ತಧರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ದಶಕು. ೪–೨೯); ಕಾಲನಿಕ್ಕಲ್ಕೆ ಕದಕದಿಸಿದುದು ಭೂಮಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೬೧); ಕದಕದಿಪ ಹಂಸಕವ ಕರಕಿಟ್ಟು ಕಂಕಣವ ಮುದದಿ ಕಾಲ್ಗಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೮–೨೫). **ಕದಕ್ಕದಿಸು**: ತುಂಗಸ್ತನಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೪); ಮೇಲುದ ನೊಟ್ಟೈಸಿ ಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೭೮); ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನನೇಱುವಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನಿರರ್ಗಳಂ... ವಸುದೇವವಲ್ಲಭಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೩೯); ಕುರುಳ್ಗಳುಂ ಹಾರಂಗಳುಂ ಕುಣಿಯೆ ಕುಚಯುಗಂ ವರನಿತಂಬಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಚಬಪು. ೫–೧೩); ಸೋರ್ಮುಡಿ ಕಡುಜಾರೆ ನುಣ್ದೊಡೆ ಕದಕ್ಕದಿಸುತ್ತಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೪–೧೮). [ಕದಕದ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಕದಕಿತನ 'ಕದಕತನ' ನೋ.

ಕದಕ್ಕದಿಸು 'ಕದಕದಿಸು' ನೋ.

ಕದಗು (ಕ್ರಿ). (ಎಲೆಗಳಿಂದ) ದಟ್ಟವಾಗು: ಎದುರಿನೊಳಗಿರುತಿರ್ಪ ಕದಗಿದೊಟವೃಕ್ಷವನು ಚದುರರೆಲ್ಲರು ನೀವು ಮುದದೊಳಗೆಯೇರಿ (ಹಮಚ. ೧೪೧). [?]

ಕದಡಾರತಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಕದಡಿದ ನೀರನ್ನು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟು ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಇರುಳುವೆಣ್ ತನ್ನಯ ಮನೋವಲ್ಲಭಂ ಮನೆಗೆ ಬರಲು ಕುಂಕುಮದ ಕದಡಾರತಿಯ ಹರಿವಾಣ ನೆಱೆ ನೀವಾಳಿಸಿ ವರುಣದಿಕ್ಕಿಗಿಟ್ಟಂತೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೨೦). 'ಕದಲಾರತಿ' ಪರಾ. [ಕದಡು$_4$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕದಡಿಸು, ಕದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಬೆರಸು. ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ಮುನೀಂದ್ರಚಿತ್ತಮಂ ಕದಡಿಸಿ (ದಶಕು. ೮–೫೮); ದೈತ್ಯರನೊರಸಿದನು ಬಳಿಕುಳಿದ ಪಾಂಡವಕುರುನೃಪರ ಕದಡಿಸಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೨–೪); "ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನೆಲ್ಲ ಉಳಿದವರು ಕದಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ..." (ಕಮನೆ. ೧೦೫); ವಿರೋಧವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಂದು ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ... ಕದಡಿಸಲು ಹೊಂಚು ಹಾಕುವವರ ಹುಟ್ಟಡಗಿಸಬೇಕಾದುದು (ರೂಪಸಂ. ೨೪). **ಕದರಿಸು**: ೧. ಅ ಒನಕೆಯನ್ನು ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಪುಡಿಮಾಡಿಸಿ ಆ ಪುಡಿಯನ್ನು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕದರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೩೭೮). ೨. ಕದಡೆತ್ತುವ ತಲೆಗುತ್ತುವ ಕದರಿಸಿ ಬೇಸರಿಸಿ ಬೈದು ಮೊರೆವಂಗನೆಯರ ಪುದುಹಾರ್[ವಾ]ೞಿಂದಂ ಪಾವಿನ ಸದನವದೇನಾಯ್ತು (ನೀತಿಸಾ. ೭೩೫). [ಕದಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕದಡು$_1$, ಕದರು$_1$, ಕರಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಬೆರಸು: ಕದಡಿದ ನೀರ್ಗಳನುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭–೨೪); ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದಡಿದ ಕೊಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೪); ದೈತ್ಯರು ನೆರೆದು ಕಚನನು ಕೊಂದು ದಹಿಸಿಯೆ ನಿರುತ ಬೂದಿಯ ಕದಡಿ ನೀರೊಳು ಕುಡಿದರೊಂದಾಗಿ (ಸಂಭಪ. ಪರಿ. ೩೧೮); ಹುಡಿಮಾಡಿಕೊಂಡಾ ಹುಡಿಯ ಬಿಸಿನೀರಿನೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨–೧೨). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು; ಕೆರಳಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ಬಾಬ್ಬರಂ ಕದಡದಿರಿತ್ತ ಬಾರದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೩). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಕೆರಳು: ಖಚರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚಿತ್ತಂ ಕೊಳದೊಳಗೆಳವಾಳೆ ತೆಱಂಬೊಳೆವಂತೆ ಕಲಂಕಿ ಕದಡಿದತ್ತಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೭೯); ಕದಡಿದ ಗಂಗೆಯಂತೆ ಬಂದಗಜಾಧಿಪತಿಯ ಸಭೆಯಂ ಹೊಕ್ಕನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೪೭); ಸೋದರರ ಮನ ಕದಡಿದವು ದಾಯಾದವಿಷಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೨೭). **ಕದರು$_1$**: ೧. ಚದುರೆಯರೆಯ್ತಂದು ಸುಂದರು ಮೊಗದೊಳು ಕದರಿದ ಕತ್ತುರಿರಸವ (ನಾಗಕು. ೩೦–೧೩೨); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೌಡು ಹೊಟ್ಟು ಕೋಳಿಹಿಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕದರಿ ಆ ನೀರನ್ನು ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಿಡದ ಬೇರಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ವೃದ್ಧಿಯಂ ಹೊಂದುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೪–೧೭); ಹೋಳೆಯಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು ಕದರಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೨). ೪. ಅರಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು. 'ಕದರುಬತ್ತ' ಪರಾ. **ಕರಡು$_1$**: ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರಲ್ಲಿ ಕರಡಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೯೩); ಕೊನೆಗೆ ಎರಡೂ ಕೆಟ್ಟು ಕರಡಿ ಹೊಲೆಯಾಗಬಾರದಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೫೭). 'ಕದಲು$_1$', 'ಕಲಡು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಟ್ಟು; ಮಲ. ಕದರ್ಕು; ತುಳು. ಕದಲು, ಕದೆಲು; ತೆಲು. ಕದಲು; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ್ಲೆ]

ಕದಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಲಕಿದ ದ್ರವ; ಕಲ್ಕ; ಕಲಕಿದ ನೀರು: ಪೂಸಿದ ಮೃಗಮದದ ಮುಡಿಯ ಪೂವಿನ ರಜದಿಂ ವಾಸಿಸಿದ ನೀರ ಕದಡಿಂಪಾಸವದೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿ ಬೆಂಡುಮಗುಟ್ದುವು ಮಿಾಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೫); ಬೆಳರ್ವಟ್ಟು ನಿಂದುದೊಂದೆಡೆ ಮಲಯೋದ್ಭವಪ್ರಸರದಿಂ ಕದಡಿಂ ಕಡುಕೆಂಪಮಾದುದೊಂದೆಡೆ ನವಕುಂಕುಮದ್ರವದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು.೮–೨೯). ೨. ಬಗ್ಗಡ; ರಾಡಿ: ಚ[ಟಿ]ಲ್ಲಫಲದಿಂದೆ ನೀರ್ ಕದಡೆಲ್ಲಂ ತಿಳಿ(ಕಿಡು)ವಂತೆ ತಿಳಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨–೪೭). ೩. ಕಳವಳ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಕೆದಱಿದುದು ಕುಡಿನೋಟ ಕರಣದ ಕದಡು ಹರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೪); ಕಂಡನು ತಂದೆಯ ಕದಡನು ಕಲಿಕಾಲ ಗಾಂಡೀವಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪–೪೯). ೪. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಳವಳಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನೀತಿರಹಿತಗಳಖಿಳಯಿಂದ್ರಿಯಚೇತನಂಗಳು ಕದಡುಗಳು ಕಾಮಾತುರಂಗಳು (ಬಸವು. ೪೦–೬೫). 'ಕದಲು$_2$', 'ಕಲಡು$_2$' ಪರಾ.

[< ಕದಡು$_1$]

ಕದಡುಗಣ್ (ನಾ). ಕೆರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣು. ಕೆಂಪಿನ ಕದಡುಗಂಗಳ ಕುಣಿವ ಮಿಾಸೆಯ ಕದನಗಲಿಗಳು ಕವಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ್ತ್ರೀ. ೧೦–೫೯) [ಕದಡು$_1$ + ಕಣ್]

ಕದಡುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಕಶ್ಮಲವನ್ನು ನೀಗು; ತಿಳಿಯಾಗು: ಪಲವುಂ ಪೊಟ್ಟಿ ಕೊಳನೀರ್ಗಳ್ ಕದಡುಗಳೆದು ತಿಳಿದುವು (ಚಿಕವಂ. ೧೫೨–೧೦). [ಕದಡು$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕದಡುದುಃಖ (ನಾ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸುವ ದುಃಖ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುವ ದುಃಖ: ಮುದುಕನಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಪಡುವೆನು ನಾ ಕದಡುದುಃಖ ಪಡಲಾಜೆನು (ಪುರಂದ. ೨–೫೦–೩). [ಕದಡು$_1$ + ದುಃಖ]

ಕದಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಡವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಸರಾಗು: ಕುಡಿಗೆ ಕೊರಲ್ವರೆಗಂ ತಾಂ ಕಡುವಟ್ಟೆಯಂ ಕಱೆಗೆ ಕದಡುದೋರ್ವುದೆ ಕಡಲೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧–೩೯).

[ಕದಡು$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕದಡುನಗೆ (ನಾ). ಕೆಣಕುವ, ಕೆರಳಿಸುವ ನಗೆ; ಮುಗ್ಧವಲ್ಲದ ನಗೆ: ಜವ್ವನವೆನ್ನಲೆ? ಮುದವಿಲ್ಲದ ಮನ. ಶೈಶವವೆನ್ನಲೆ? ಕದಡುನಗೆ (ನಕ್ಕೆ. ೯). [ಕದಡು$_1$ + ನಗೆ]

ಕದಡುನೀರ್ (ನಾ). ೧. ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು; ಕಲಕಿದ ನೀರು: ತೊಱೆ ಬರ್ಪಂದು ಕಲಂಕಿ ಮುಂ ಕದಡುನೀರ್ ಬರ್ಪಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೬೫–೨). ೨. ಓಕುಳಿ: ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುಕು]ನೀರಂ ಭೋಂಕನೆ ಮೇಲೊತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೭೮); ಮೃಗಮದದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಗರುವ ಕುಂಕುಮದ ಕದಡುನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೩೩).

[ಕದಡು$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕದಡುಬಗೆ (ನಾ). ಕಲಕಿದ ಮನಸ್ಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಕದಡುಬಗೆ ತಿಳಿಯಾಗಿ ದೂರದೆಸೆ ಬಳಿಯಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೧೨–೨೨). [ಕದಡು$_1$ + ಬಗೆ$_1$]

ಕದಡುಮನ (ನಾ). = ಕದಡುಬಗೆ: ಮೊದಲ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತುವಳಯದ ಸದನ ಸಂಕುಳವನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕದಡುಮನದುಬ್ಬರದ ಮಱುಕದಲೀದನು (ತೊರಂರಾ. ೫–೨–೧೭). [ಕದಡು$_1$ + ಮನ$_1$]

ಕದಡೇಳ್ 'ಕದಡೇೞ್' ನೋ.

ಕದಡೇೞ್, ಕದಡೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು: ತರುಣೀಧೈರ್ಯಧರಿತ್ರಿ ಬಾಯ್ವಿಡುವಿನಂ ವಾರಾಂಗನಾ ರಾಗ ಸಾಗರಪೂರಂ ಕದಡೇೞ್ವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೧೩). **ಕದಡೇಳ್**: ಕದಡೆಳ್ದು ಜಡಧಿ ತುಳ್ಕಿದುದು (ಶಬಶಂ. ೪–೧೮). [ಕದಡು$_2$ + ಏೞ್$_1$]

ಕದಧ್ವ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾರಿ. [ಸಂ. ಕದಧ್ವನ್]

ಕದನ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: "ಮಾರಣಂ... ಕದನಂ, ವ್ಯಾಪಾದನಂ... ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞಪನಂ – ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೨೩, ೩೨೪). ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ರಣಂ ಕದನಮೆನಲು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫–೧); ಮಲಪರೊಳು ಗಂಡ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಶೌಚಗಾಂಗೇಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೩–೨೩ ; 1172); ಕದನಕ್ಕಂಜುವ ವೀರನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೮); ಶಿವಕಾಮರ ಕದನವು ... ಕಳ್ಳಿಗರಕಾವದ ತಿರುಳು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೨). ೩. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಕದನಕಣ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಕಣ; ಯುದ್ಧಭೂಮಿ; ರಣರಂಗ: ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಆ ಕದನಕಣ ಗಂಗಾತೀರವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಬದುಕಿ. ೮೦); ಕದನಕಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗದೆ ಅವಳೂ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೩).

[ಕದನ + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕದನಕುತೂಹಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲ. ೨. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆತುರನಾದವನು; ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವನು : ಕುರುಪಾಂಡವ ವೀರರೆಲ್ಲ ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹಿಗಳಾಗಿ ಕದನಕುತೂಹಲರಾಗಿ ಶಂಖಧ್ವಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೧೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕದನಕುತೂಹಲ ರಾಗವು ಪಟ್ಣಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). [ಕದನ + ಕುತೂಹಲ]

ಕದನಕೇಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ರೀಡೆ; ಯುದ್ಧವಿನೋದ : ಅ ಮರುದ್ಗಣ ಮುನಿಗಣಂಗಳ ತೋಮರದ ತೋಟಿಯಲಿ ಕೆದಱಿತು ಕದನಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೮). [ಕದನ + ಕೇಳ್ (= ಕೇಲಿ)]

ಕದನಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಕೋಲಾಹಲ, —ಗೊಂದಲ. ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಮದಮುಖರಿಲ್ಲ ರಕ್ಕಸರು ತೋಱಿದ ಮಹೋತ್ಸಾಹವನು ಬಗೆಯದೆ ಕದನಕೋಳಾಹಳರು ದಳವುಳಿಸಿದರು ಧಾಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯). [ಕದನ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕದನಕೌತೂಹಲ (ನಾ). = ಕದನಕುತೂಹಲ ೨ : ಅತಿರಥ ಜಾಲ ಕವಿದುದು ಕದನಕೌತೂಹಲರ ಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨). [ಕದನ + ಕೌತೂಹಲ]

ಕದನಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಕದನಕಣ : ಕದನಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾಂತ ಶತ್ರು ಪಿಡಿಪಟ್ಟಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟನೋಡಿದನಬ್ಬಾಡಿದನೆಂಬ ಮಾತವನ ವಂಶಕ್ಕೆಯ್ದುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೮). [ಕದನ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕದನಗಲಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ : ಕುಣಿವ ಮಾಸೆಯ ಕದನಗಲಿಗಳು ಕವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೯); ರಿಪುಭಟ ಕದನಗಲಿಗಳು ಜೀಯೆನಲು (ಸಳಿಡ. ೬-೨); ಕದನಗಲಿಗಳಿಂದ ಮುತ್ತಿದ ತುರುಕರ ಸದೆದೆಬ್ಬಿಸು ನೀನೆಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೫೨). [ಕದನ + ಕಲಿ]

ಕದನಗ್ಗಱ (ನಾ). ಕದನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಾಲ್ದಿದೆ ಕದನಗ್ಗ[ಗ್ಗ]ಱ ಕಾಳೆಗಕೇಸರಿ ಕಂಠೀರವುವಿಕ್ರಮನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೭ ; 800). [ಕದನ + ಅಗ್ಗಱ]

ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಂತೆ ಇರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ); ಚಾಳುಕ್ಯಚೂಡಾಮಣಿ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೪; 1082). [ಕದನ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]

ಕದನಪಥ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಮಾರ್ಗ, —ರೀತಿ : ಭೀಮನ ಕದನ ಪಥವಿದೆಯೆನುತ ನಗುತೈತಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨). [ಕದನ + ಪಥ]

ಕದನಬಾಹಿರ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾದವನು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು : ನಿರುತವ ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳಗೊಡಬಡುವರೇ ಕದನಬಾಹಿರ ಕರ್ಣ ಹೋಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೧). [ಕದನ + ಬಾಹಿರ]

ಕದನಮಹೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ : ಪುರಿಕರ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ ಕದನಮಹೇಶ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೨೧; 1074). [ಕದನ + ಮಹೇಶ್ವರ]

ಕದನಮಾರ್ತಂಡ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಖರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜಗದೊರ್ವ್ವಗಣ್ಡಂ ಕದನಮಾರ್ತಂಣ್ಡ(ಂ)ಮರೆಸಂಕರುದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧-೧೩; 1068). [ಕದನ + ಮಾರ್ತಂಡ]

ಕದನರಾಗಿ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಿ : ಕಡುಗಿ ನೂಕುವ ಕದನರಾಗಿಗಳೊಡನೆ ಕಾದುವ ಪಾರ್ಥತನಯನ ಬಿಡಿಸರಳು ಬೀಱಿದವು ರಮಣರನಮರವಧುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೭). [ಕದನ + ರಾಗಿ]

ಕದನಲಂಪಟ (ನಾ). = ಕದನರಾಗಿ : ಆರಿ ಸಿಂಧುರಾಜನ ಹರಿಬ ವೆಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆಂದಬ್ಬರಿಸಿ ನೂಕಿತು ಕದನಲಂಪಟರಾಗಿ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೩). [ಕದನ + ಲಂಪಟ]

ಕದನಲಗ್ಗೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಧಾಳಿ : ಕದನಲಗ್ಗೆಯ ಕಹಳೆ ಬಹುವಾದ್ಯದ ಮಹಾದ್ಭುತ ರಭಸ ಮಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೯). [ಕದನ + ಲಗ್ಗೆ]

ಕದನವಿರಾಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ಯುದ್ಧವಿರಾಮ (Ceasefire. ಪತ್ರಿಪಿ. ೧೩). [ಕದನ + ವಿರಾಮ]

ಕದನಾನಕ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೇರಿ; ರಣವಾದ್ಯ : ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿವಿಭೇದಿ ಪೆರ್ಚಿ ಕದನಾನಕ ರಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨). [ಕದನ + ಆನಕ]

ಕದನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಕದನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷಿ : ನೀ ಕದನಾರ್ಥಿಯೇ ದಿಟ ತೋಱಿಸಾದಡೆ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೨೭). [ಕದನ + ಅರ್ಥಿ]

ಕದನಾಳಾಪ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರರು ಆಡುವ ಮಾತು; ವೀರಾವೇಶದ ಮಾತು : ಬೆಂಗಾಹಿನಲಿ ನೂಕುವ ಬಲ ಸಮರ್ಥರ ಜೋಕೆಯಲಿ ಕುರುಬಲಕೆ ಕದನಾಳಾಪವಾಯ್ತುನುತೆಳ್ಚನಧಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩). [ಕದನ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಕದನಿ 'ಕದಿನಿ' ನೋ.

ಕದನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಗಮಾಡು; ಹೋರಾಡು : ಮುಂಡನು ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದ ಮೇಲ್ವರಿದು ಬಂದು ಕದನಿಸಲು (ಧ್ಯರಸೂ. ೧೧೮). [ಕದನ + -ಇಸು]

ಕದನೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು, —ಪ್ರಚಂಡ : ಕದನೋದ್ದಾಮರಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವನು ಮಾಡಿದರು ದ್ರೋಣನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩ ಸೂಚನೆ). ೨. ಯುದ್ಧದ ಉತ್ಸಾಹ; ಕದನೋತ್ಸಾಹ : ಮಾರ್ತಾಂಡತನಯನ ವಧೆಗೆ ನೇಮವ ಕೊಂಡು ಕದನೋದ್ದಾಮದಲಿ ಹೊಱವಂಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮ ಸೂಚನೆ). [ಕದನ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕದನ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನ ಅಥವಾ ಕೀಳಾದ ಆಹಾರ : ನೀನಾರೆಂಬಱವಾಗೆ ಸಾಕು ಸಿರಿಯೇಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೇಂ . . . ಪಾಲುಣಿಸೇಂ ಕದನ್ನದುಣಿಸೇಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೨೩); ತಂಗಟಲ್ಲು ಕದನ್ನಮಲ್ಲು ಪೂರಣ ಗಡುಬುಂಟು ಓಗರಮುಂಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೨); ಎರಡು ಹಿಡಿ ಕದನ್ನದ ಸಲುವಾಗಿ ಧರ್ಮನೀತಿ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಾ? (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕದನ್ನಭುಜ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನ ಉಂಡು ಬದುಕುವವನು : ಕನಕಸಿರಿ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕ್ಷತತನು ವಿತ್ತಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕದನ್ನಭುಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೯). [ಸಂ. ಕದನ್ನಭುಜ್]

ಕದಪು 'ಕದಂಪು' ನೋ.

ಕದಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಾಸಿಷ್ಟ ಸಗೋತ್ರಾಯ ತೈತ್ತಿರೀಯಾಯ ತಗರಾಧಿವಾಸಿನೇ ಚತುರ್ವ್ವೇದಾಯೋಂಬರ ಖೇದ(ಡ?)ಕುಲನಾಮಧೇಯಾಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶರ್ಮ್ಮಣೇ ರೋಲ್ಲ್ಯಾಱು ಕ್ಕುತ್ತರತಃ ಕದಪ್ಪಗ್ರಾಮ (ಇಏ. VI, ೭೩-೧೭; 535). [?]

ಕದಬಡ, ಕದಬೊಡ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ; ಭ್ರಾಂತಿ: ಬಡುಕಿದೆನೆನುತ್ತ ಭಯದಿಂದ ಪುಳ ಬಿದ್ದೋಡಿ ಕದಬಡದೊಳಸುರೇಶಗೆಜಗಿ ನಡುಗಿ ದೀನವದನದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೯-೭). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. 'ಕದಬದಂಗೈ' ಪರಾ. **ಕದಬೊಡ:** ೩. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ (?): ಕದಬೊಡವಾಗಿ ಹೆಂಗಳು ಹೋಗಿ ನೃಪಗೆ ಹೇಳಿದೊಡಣ್ಣ ತಮ್ಮನಿಂತೆಂದು ಮೊದಲು ಕದೆಯೊಳು ಹುಟ್ಟಿದರನಜಾಯಬಾರದದಕೆ ಯೋಚಿಸಿ ಕಳುಹಿದರು (ಭರಕ. ೨೮-೩೪).
[?. / ಸಂ. ಕದ್ವದ = ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವ, ಕ್ಷುದ್ರ, ಹೀನ]

ಕದಬದಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಉಡಕಮಂ ದೂಷಿಸುವರುತ್ತಮಫಲಂಗಳಂ ಕದಬದಂಗೈವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೪). [ಕದಬಡ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕದಬದಂಗೊಳ್, ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಿಸು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳು: ಇಲ್ಲಿಯುದಿತಮಾಗದು ದಾರಿ ತಿರುತಿರುಗಿ ಬೇಸಾರಿ ಕದಬದಂಗೊಳಲೇನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೬೭); ಪದುಮಾಕ್ಷಿಯಸುಗಳಂ ಕಳೆಯಲಿಚ್ಛೈಸುತಿರೆ ಕದಬದಂಗೊಂಡು ಕಂಗೆಟ್ಟಾನು ಚಿಂತಿಸಿದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೯-೩೩). **ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳು:** ಭಯದಿಂದ ಗ್ರಹಗಳೆಲ್ಲಂ ಚದರಿ ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯). [ಕದಬಡ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳು 'ಕದಬದಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕದಬದಲ್ 'ಕದಲುಬದಲು' ನೋ.

ಕದಬದಿಸು, ಕದಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸ್ಥಿರವಾಗು; ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊ: ಉದಧಿಗಳು ತುಳುಕಾಡೆ ಗಿರಿಗಳು ಕದಬಡ[ದಿ]ಸೆ ರಣಭೂತಸಂತತಿ ಕೆದಱೆ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾದೇವನೆಸುರಸ್ತೋಮ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೭೦). ೨. ಕಳವಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ಕದಬದಿಸಿದನು ಸುರಪ ತಲೆಮತ್ತುದಿಸಿದುದ ಕಂಡಕಟ ಮುಂದಱಿಯದೆ ವರೂಥವ ಕಳುಹಿ ಕೆಟ್ಟೆವು ಕಲಹಕವನಿಪನ (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೧೪). **ಕದಬಳಿಸು:** ೨. ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳ ದುಃಖದಿಂ ಹದುಗಿರ್ದ ಹೇಳಿಗೆಯ ಹಾವಡಿಗರಹಿಯಂತೆ ಕದಬಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ (ಲಕಚಂ. ೩೯-೪). [ಕದಬಡ + -ಇಸು$_3$]

ಕದಬಳಿ (ನಾ). (?): ಕಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿಗುಡೆಯಲಿ ಗೋಲಿಯ ಚೀಲವನಿಕ್ಕಿ ಹಿಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೋಗರ ಕದಬಳಿಯಾ ತುದಿಯಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೆಗಲೊಳು ಕೊಂಬು ತೋಳನೆ ಪಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರೊಡಗೂಡಿ. . .ಗೋವುಗಳ ಕಾಯ್ದು (ಕನಕ. ೧೬-೨೦). [?]

ಕದಬಳಿಸು 'ಕದಬದಿಸು' ನೋ.

ಕದಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕದ ಮತ್ತು ಬಾಗಿಲುವಾಡ: ಕದಬಾಗಿಲಿರಿಸಿಹ ಕಳ್ಳಮನೆಯಿದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೪-೧); ಯಕ್ಷಿಣಿಯಾಟದಂತೆ ಥಕ್ಕನೆ ತೆರೆವ-ಕಣ್ಮಾಯವಾಗುವ-ಎದ್ದರೆಯ ತಡೆಗಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ-ಕದಬಾಗಿಲ್ಗಳೂ, ಈ ಮೊದಲಾದುವು ಅನಂತವಾಗಿರುವುವಂತೆ (ಬಟ್ಟಳ. ४೯-೮). [ಕದ (< ಕದವು) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕದಬೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ ಕದಬೆಮಂ×× ಳಿಯ ಸೀಮೆಯವಟಗಣ ಗಣಹಬನಳು ನಿಮಗೆ ಸುತ್ರಗುತ್ತಗೆಯಗಿ ಕೊಟವಾಗಿ ಆ ಹಳಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೆ ಸರಗು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೮; ?). [?]

ಕದಬೈ 'ಕದವೆ' ನೋ.

ಕದಬೊಡ 'ಕದಬಡ' ನೋ.

ಕದರ (ನಾ). ಖದಿರವೃಕ್ಷ; "ಬಿಳೇಕಾಚಿನ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೪). 'ಕದಿರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖದಿರ]

ಕದರಕಸ (ನಾ). ಬಹಳಕಾಲ ಬದುಕುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ (•).
[? + ಕಸ]

ಕದರಗಿಣಿ 'ಕದಿರುಗಿಣಿ' ನೋ.

ಕದರಡಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರಿಸಿ, ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ ಅಡಕೆ: ಅಡಕೆಯ ಕೊಯಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಉದುರಿ ಚೆದರಿ ಬಿದ್ದ ಅಡಕೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕುಟುಂಬದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸದಸ್ಯರು ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ್ದನ್ನಾಗಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ ಅಡಕೆ - ಕದರಡಕೆ (ಕದಕೆ. IV, ಪರಿವಿಡಿ); ಮೀನು ಮಾರುವ ನೆವದಿಂದ ಅವರ ಬೆಲೆಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಮಡಿಯ ಬೆಲೆಯ ಕದರಡಕೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಳುಗಳನ್ನು ಮನೆಯ ಹೆಗ್ಗಡಿ ತಮ್ಮನವರುಗಳಿಂದ ಸುಲಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು! (ಮಲೆಮ. ೨೪೬). ೨. ಬಹಳ ಮೃದುವಾದ ಅಡಕೆ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಡಕೆ. 'ಗೋಟಡಕೆ' ಪರಾ. [ಕದರು$_1$ (< ಕದಡು$_1$) + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕದರಿಸು 'ಕದಡಿಸು' ನೋ.

ಕದರು$_1$ 'ಕದಡು$_1$' ನೋ.

ಕದರು$_2$ 'ಕದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕದರು$_3$ 'ಕದಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕದರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ತೆನೆ ಮುರಿದ ಕಡ್ಡಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಸಣಕಲು: ಕೆಲವರಂತೂ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕದರುಕಡ್ಡಿಗಳಾಗಿ ಕಠ್ರಗೆ ಕಂಕರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಗರುಡಾ. ೫೦). [ಕದರು$_2$ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕದರುಬತ್ತ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ ಬತ್ತ; ಹಕ್ಕಲುಬತ್ತ: ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕದರುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಬತ್ತ - ಕದರುಬತ್ತ (ಕದಕೆ. IV, ಪರಿವಿಡಿ). [ಕದರು$_1$ (< ಕದಡು$_1$) + ಬತ್ತ$_1$]

ಕದರುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ (•).
[ಕದರು$_3$ (< ಕದಿರ್$_3$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕದರ್ಚೆ 'ಕತರ್ಚೆ' ನೋ.

ಕದರ್ಥ (ನಾ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು; ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು.
[ಸಂ.]

ಕದರ್ಥನ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನೆ. ೨. ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ; ಕಾಟ; ಬಾಧೆ. 'ಕದರ್ಥಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕದರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ಭೂತಲಪತಿಯಂ ಕದರ್ಥಿಸಿದರಂಕದ ಷಷ್ಟಿಸಹಸ್ರನಂದನರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦); ಅಂತು ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ ಕದರ್ಥಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕದರ್ಚಿಸೆ] ನೀಮಿಂತು ಬೆಸಕೆಯ್ವಲ್ಲದಿರಿಪ್ಪೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦ ವ).
[ಕದರ್ಥನ + -ಇಸು$_3$]

ಕದರ್ಯ (ನಾ). ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: ಕುಡದೊಡಲೊಳಗಡ್ಡಾಡುವ ಕುಬುದ್ಧಿಯೋದಿನ ಕೇಡಂ ಕಾಣರೆ ಕದರ್ಯರೇಕೆಯೊ ಕೆಡುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೮). [ಸಂ.]

ಕದಲ್ (ನಾ). ತೆನೆ; ಹೊಡೆ. 'ಕದಲೊಡೆ' ಪರಾ.
[< ಕದಿರ್$_1$?]

ಕದಲಾರತಿ (ನಾ). = ಕದಡಾರತಿ: ಕೊಡಲೇ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಸುಮಂಗಲೆಯರಿಂದ ಕದಲಾರತಿ ಮಾಡಿಸಿ (ದೇಯಾಪ್ರ. ೧೫೫); ಕದಲಾರತಿ ಮಾಡಿ ದೃಷ್ಟಿತೆಗೆದು ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೨); ಸುವಾಸಿನಿಯರು ಕದಲಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ವರನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೧೫೫). 'ಕದಡಾರತಿ' ಪರಾ. [ಕದಲು$_3$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕದಲಿ, ಕದಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಗಿಡ. ೨. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪತಾಕೆ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ : ಮಹಾಕಾಂತಾರವತಿ ದೂರದಲಿ ವೃಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಕೇಸರಿ ಕದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರದನಿ, ಕದಡಿ] ಮಾನಿಸರು ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ಸೆಡೆಯವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೧೬). **ಕದಳಿ$_2$** : ೧. "ರಂಭಾ ಮೋಚೆ ಕದಳಿಯೆನಲು ಬಾಟೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯); ಕೆಚ್ಚು ಕದಳಿಯೊಳುಳ್ಳಡದು ತಾ ಜಗಕೆ ಚಿತ್ರವಲ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೮). ೨. "ಗಜಧ್ವಜದೊಳು ಕದಳಿಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦–೯). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ; ಏಳೆಲೆವಾಳೆ. ೫. ಶಿವ; ಈಶ್ವರ. ೬. ಬಾವುಟ. ೭. ಆನೆ. ೮. ಮರ. ೯. ಕತ್ತಲೆ. ೧೦. ಅರಣ್ಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ವನಾಂತರ. ೧೧. ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಗಂದಿಗ. ೧೨. ಆಕಾಶ : "ಶಿವಂ ಗಗನ ಪತಾಕೆ ಸಾಮಜ ವನಾಂತರವೇಟೆಲೆವಾಟ ಭೂಜಮೂಲಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳಿಗ] ತಮ ಮೆಂದಿವುಂಕದಳಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೪೪). ೧೩. [ವೀಶೈ] = ಕದಳಿಯ ಬನ: ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಉಳುವಿಗೆ ಪ್ರಭು ಕದಳಿಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೪–೪೪೮); ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಯೊಳಗೊಂದು ಕಾಣಬಾರದ ಕದಳಿಯುಂಟು ನೋಡಾ (ಶರಚ. ೨೬೬); ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕದಳಿ ಎನಗೆ ಕಾಯವೆಂಬ ಕದಳಿ ನಿಮಗೆ ಮಾಟವೆಂಬ ಕದಳಿ ಬಸವಣ್ಣಂಗೆ ಭಾವವೆಂಬ ಕದಳಿ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣಂಗೆ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೧೩೮–೩೩೨).

ಕದಳಿಯಬನ [ವೀಶೈ] = ಶ್ರೀಶೈಲದಲ್ಲಿರುವ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ : ಕದಳಿಯಬನವ ಹೊಕ್ಕು ಹೊಲಬ ತಿಳಿಯದನ್ನಕ್ಕ . . . ಬಿಜಿದೆ ಬಹುದೇ ಶಿವಜ್ಞಾನ (ಅವಚಂ. ४೦–೧೬೪); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯನ ನಚ್ಚಿನ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತ ಬಂದು ಕದಳಿಯಬನವ ಕಂಡೆ ನಾನು (ಮಹಾದೇ. ೪. ೧೪೦–೩೩೬).

[ಸಂ. ಕದಲೀ]

ಕದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು : ಅಮಲವಾಗ್ರುಚಿಯಿಂ ಭವ್ಯಾವಳಿಯ ಮನದ ಕಳ್ತಲೆಯಂ ಕದಲಿಸಿ (ಜಯುಕಾ. ೧–೯); ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೬). ೨. ಸರಿಸು; ಅಲುಗಿಸು : ಒಂದು ಮೂಲೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲೆಗೆ ಜನಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಕದಲಿಸಿವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨).

[ಕದಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕದಲೀಪಾಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಮೃದುವಾದ ಪಾಕ; ಅರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯದ ಪಾಕ, —ಹದ ಪಾಕ : ಅರ್ಥಗಭೀರತೆಗೆ ಪಾಕವೆಂದು ಹೆಸರು . . . 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕ', 'ನಾರಿಕೇಳಪಾಕ' . . . ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಬರುವಂತೆ 'ಕದಲೀಪಾಕ', 'ರಸಾಲಪಾಕ' ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨೫). [ಸಂ. (ಕದಲೀ + ಪಾಕ)]

ಕದಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡು; ಅಲ್ಲಾಡು : ಒದೆದು ಕುಣಿಯಲು ಹಸ್ತದೊಳಗದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆ]ದಲದಂತಿರೆ ಪಿಡಿಯಲು (ನಳಚ. ೨–೧೬). ೨. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು : ಕದಲುವ ಚರಣ ಕಂಪಿಸುವ ನುಣ್ದೊಡೆಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯–೬೫); ಕದಡಿತು ಮಹಾರ್ಣವಂ ಕದಲಿದಂ ಕಚ್ಛಪಂ ಪುದುಗಿತೆಣ್ದೆಸೆಯಾನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೬). ೩. ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು : ಪದುಳದಿಂ ಮಗ್ಗವನೊದಗಿಂದಲನುಮಾಡಿ ಕದಲು ನಿನ್ನೂರಿಗೆಂದೆನಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೪); ಲಲಿತೆಯು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಲಿಲ್ಲ (ಪರಿಣೀ. ೧೯). 'ಕದಡು$_1$', 'ಕಲಡು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಟ್; ಮಲ. ಕದರ್ತು; ತುಳು. ಕದಲು, ಕದೆಲು; ತೆಲು. ಕದಲು; ಪರ್ಜಿ. ಗದ್ಲ್]

ಕದಲು$_2$ (ನಾ). = ಕದಡು$_2$. 'ಕದಲಾರತಿ' ಪರಾ.

[< ಕದಲು$_1$]

ಕದಲು$_3$ (ನಾ). ರಾಶಿ : ಪುಣುಗಿನ ಕಾಪಿಗೆ ಶುಕ್ರವಾರ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣಉ ಹೂಗಡಲೆ ಕದಲು ವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರಹಾನೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨–೧೬; 1529). 'ಕದಲೆ$_1$' ಪರಾ.

[?]

ಕದಲುಬದಲು, ಕದಬದಲ್ (ನಾ). ಅದಲುಬದಲು; ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ಹೀಗೆ ಕದಲುಬದಲು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಕೃಪಿಪ್ರ. ೨೦೮); ಅದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗದ ಕದಲುಬದಲುಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೬೯); ಚಾರುವಿಗೆ ತುಸು ಕದಲುಬದಲು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೪). **ಕದಬದಲ್** : ಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರ ಯುವತಿಯರು ಬೆಚ್ಚಿ ಕದಬದಲ್ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ ಕರಭೂಷಣಂಗಳಿಂದೊದಗಿ ಪತಿಗಳನಪ್ಪಿ ಬಾನೆಡೆಯನಡರಿದರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೬). 'ಅದಲುಬದಲು' ಪರಾ. [ಕದಲು$_2$ + ಬದಲು]

ಕದಲೆ$_1$ 'ಕದಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕದಲೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕದಲೆ ಕಸಕೆ ಕಣೆಗಾಡಾಹಳುವಿನೊಳೊದವಿಹುದೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೧೨). [?]

ಕದಲೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಶಕವರ್ಷಮೆಣ್ಬನೂಱ ಅಯ್ದನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕದಲೆಕಧಿಪಾಣ್ಬಾ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ ನಿವುದಿ ತುರುಗೊಳೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಂ (ಎಇ. XXI, ೩೫–೩; 863).

[?]

ಕದಲೆಗದಿರ್ (ನಾ). ಗುಂಪುಕೂಡಿದ ಕಿರಣ : ಪೊದಱುಗಟ್ಟುವ ಕದಲೆಗದಿರನುರದಿನುರವಣಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಪೊತ್ತು ನೆಗೆದು ಚಂಚುವಿಂ ಚಲ್ಲಿವೊಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೬–೮೦ ವ).

[ಕದಲೆ$_1$ (< ಕದಳಿ$_1$) + ಕದಿರ್$_2$]

ಕದಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಹಾಯು; ತೆನೆಬಿಡು : ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಲಮೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿ ಪಱಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧–೮೦).

[ಕದಲ್ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಒಡೆ$_1$]

ಕದವ, ಕದವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬವೃಕ್ಷ (?) : ಅಂತೆ ಬರೆ ವಟವೃಕ್ಷವೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಕದವದ ಕೊಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೧೫; 1043). **ಕದವು$_2$** : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ತತಃ ಪೂರ್ವತಃ ಇಡುವಿಳಿಕ್ಕೆ ಕದವಿನ ಪುಲ್ಪದಿಯೆ ಕಜ್ಜುಗಾಜೆಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧–೯೫; 812). [< ಕದಂಬ ?]

ಕದವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು, —ಹಾಕು : ಮನುಜರಾರುಂ ಹತ್ತಿರಿರಲಾಗದಿನ್ನೆಂದು ಅರಸಿಯಂ ಹಡಪಿಗನುಮಂ ಕಳುಪಿ ಕದವಿಕ್ಕಿ (ಸೇದಿರ. ೩೪–೧೯); ಸಾವಿರ ಕರದೊಳು ತಾವರೆ ಮೊಗವನು ರವಿಯೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಸಿದಾಗ ನೋಡಿದ ನೈದಿಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ತಲೆಯನು ಕದವಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡಿತು ಬೇಗ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೬–೬೪). ೨. ಬಾಗಿಲುವಾಡಕ್ಕೆ ಕದ ಜೋಡಿಸು : ಈ ಮನೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಕದವಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕದವು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕದವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕದವಿಕ್ಕು ೨ : ಹೊಸಮನೆಗೆ ಈ ದಿನ ಕದವಿಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕದವು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕದವಿತಪಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕದವಿತಪಸಿಯ ರಹಗೌಡ ಮುಲ್ಲೆಉಜಲಿ (?) ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೨–೧; ?); ಸ್ವಸ್ತಿ ಕದವಿತಪಸಿಯ ಮಾದಪ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೪–೧; ?). [?]

ಕದವು₁, ಕದ, ಕದಹು₂ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಹಲಗೆ; ಬಾಗಿಲಪಡಿ; ಕವಾಟ: "ಅರರೀ, ಕವಾಟಂ – ಈ ೨ ಕದವು" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೩); ಕೊಯ್ಕರ ಅಜಯ ಪಾಳ್ಗಗೊರವಕೊಳ ಸೂಡಿಪ ಕದವು ಪಱಿವಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬಂದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೩ ; ೯೦೦); ಬಾಗಿಲವನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪುಗುವೈಸಕ್ಕೆ ಅವರಿಂ ಮುನ್ನವೈತಂದು (ಸಂಬರ. ೬–೫೭); ಅತ್ತಲಾ ಶಿವಪುರದ ಕದವು [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ಗಳು ತವತವಗೆ ಘಳಘಳನೆನುತ ಬಿದ್ದವು (ಬಸವು. ೯–೧೫); ಅಂಜಲ ಲಿಂಗೋಜಿಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಕದವಿಗೆ ಕಬುನದ ಕೆಲ್ಪಗಳನು ಮಾಡ್ಸಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೧೦ ; 1430). **ಕದ**: ಕೆತ್ತ ಕದ ತೆಗೆಯದು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೨–೭); ಬೆಚ್ಚಿ ಗೋವಳರೆಲ್ಲ ಮನೆಯ ಕದಂಗಳ ಹೊಟ್ಟಿಕೊಳಲು ನಡೆತಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೧೧೩); ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳೆದಕೋ ಚಲುಕ ಅಲ್ಲಾಡುತಿದೆ (ಪುರಂದ. ೨–೯೬–೧); ಕದ ತಿಂಬುವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೇ? (ಗಾದೆ). **ಕದಹು₂**: ಸುರಸದನದ ಕದಹುಗಳವೆಯ್ದೆ ತೆಱೆದುವು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೧೧೯); ಎಲೆ ಭವಿಷ್ಯಾನುರೂಪೆ ಕದಹಂ ತೆಱೆಯೆಂಬುದು ವಾಮಪದಾಬ್ಜ ದಿಂದವೆ ಕದಹ ತೆಗೆದನು ಮುಖದ ನಿದ್ರೆಯ ದ್ರುಪದಭೂಪತಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೮–೧೦೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದವ, ಕದವು; ಮಲ. ಕದಹು, ಕದಗು; ತೆಲು. ಗವನು, ಗವಕು = ಪುರದ್ವಾರ, ಗೋಪುರ]

ಕದವು₂ 'ಕದವ' ನೋ.

ಕದವೆ, ಕದಬೈ₂ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ನಾರು; ಜುಂಗು: ಅಡಿಗೆಮನೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು . . . ಸಾಬೂನು ಇಲ್ಲವೆ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ, ಕದವೆಯಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆದು, ತಕ್ಷಣ ಅವನ್ನು ಒರೆಸಿ ಇಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೩). **ಕದಬೈ₂**: ಇದೀ ಶ್ಮಶ್ರುಸಂಕಟವಾದರೋ, ವಿಪರೀತ ವಾಗಿ, ಕರಿಯ ಚಾಮರದ ಚವುರಿಯ ತುರುಗುಂಗೂದಲಂತೆ – ಕರಂಗಿ ಕಳ್ಗಿದ ಕದಬೆಯ ಗುಂಜಿನಂತೆ – ರೂಕ್ಷತೆಯ ಕಡುಗಪ್ಪಾಗಿ ಗೋಳಾಡುತ್ತಿ ರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೯).

ಕದವೆಹಾಸು = ಜುಂಗಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಮ್ಬೈ]

ಕದಹು₁ 'ಕದುಬು₁' ನೋ.

ಕದಹು₂ 'ಕದವು₁' ನೋ.

ಕದಳ (ನಾ). ಬಾಳೆಗಿಡ: ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣಾನಂತ ಕದಳಂ ಪದವಣ್ ಪುದಿದೀಳೆ (ಜಗವಿ. ೨–೧೫); ಕದಳಂ ಪ್ರೋನ್ನಂಜುಳ ಕ್ಷಮೆಯೊಳಗೆ ಮುಜುವಡೆದು ನಿಲಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨೩); ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣಳಾಂತ ಕದಳಂ ಬೀಡೆವಣ್‌ವರಿದ ದಾಡಿಮಚಯಂ (ಜಿಬಪು. ೧–೨೨).

[ಸಂ. ಕದಲ]

ಕದಳಿ₁, ಕದಲಿ₁ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಮೂಹ: "ಗೊಂದಣ ತೆರಳ್ಕೆ ಸಾಲೊಬ್ಬುಳಿ ಹೊರಳಿ ಬಳಗ ದೊಂದುಳಿ ಕದಳಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); ಕಾಱಿದರು ಕರುಳನು ಕುಸುರಿ ಖಂಡದ ಕದಳಿ ಮೃಗಗಳ ಜೂಣಿ ಮಲಗಿತು ತಾಱುಥಟ್ಟನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೨೧). **ಕದಲಿ₁**: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಹೊರಳಿ, ಕದಲೆ . . . ಗೊಂದಣ (ಉಂಡಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಕಸಾ. ೧೧–೨೨೨); "ಕದಲೆ ಜಂಗುಳಿ ಪಸರಂ ದಿಂದಮೊಟ್ಟಜೆಯು ತಿಂತಿಣಿ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೫). 'ಕದಲೆಗದಿರ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಱ್ = ವಿಪುಲವಾಗಿರು, ತುಂಬಿರು]

ಕದಳಿ₂ 'ಕದಲಿ' ನೋ.

ಕದಳಿಕೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪತಾಕೆ, —ಧ್ವಜ: ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಜವನಿಕೆಯ ಕಂಡ, ಜವನಿಕೆಯ ಕಂಡ]ಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೭ ವ); ಕರಿಯ ಬೀಳಿಯ ಝುಲ್ಲರಿಯ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಡುಪಿನಿಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೬ ವ); ನಡುಗೆ ಧರಾತಲಂ ಕದಳಿಕಾ ಪರಿಘ ಪ್ರತಿಘಾತದಿಂ ಮುಗಿಲ್ ಪಡಲಿಡೆ . . . ಕೀಱು ತಾಗಿದುವೆರಟ್ಟಿಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೫); ಕದಳಿಕೆಯ ಪೊಯ್ಲೊಳಂಬರ ನದಿಯಂ ನೊರೆ ನಿಂದು ಬಂದು ಮಂಡಳಿಸಿತ್ತೀ ರದನಿಯ ಮೇಲೆನೆ ಹರಿಗೊಪ್ಪಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಪಿಡಿದ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೫೧); ಬಿಗಿದ ಜೆಂಚಿಯಂ ಮೊಗವರಿಗೆ ಕದಳಿಕೆಯ ಗಳೆ ನಿಂದ ಸಬಳಿಗರು (ಸೋಮಣ. ೫–೬೦); ಚಲಿತ ಘಂಟೆಗಳಲುಗುವ ಕದಳಿಕೆ ಸುತ್ತ ಮಿಳಿರ್ವ ಜಂಚಿಕೆಯ ಝಲ್ಲಿಗಳೂ (ವರ್ಧಮ. ೫–೧೦೫). [ಸಂ. ಕದಲಿಕಾ]

ಕದಳೀಗರ್ಭ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಮೋತೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಕದಳೀಗರ್ಭ ಶ್ಯಾಮಂ ಮೃದುಕುಟಿಲ ಶಿರೋರುಹಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೯).

[ಸಂ. ಕದಲೀಗರ್ಭ (ಕದಲೀ + ಗರ್ಭ)]

ಕದಳೀಘಾತ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆಗೇ ಕಡಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದ ಏಟು. ೨. [ಜೈನ] ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯು: ಕದಳೀಘಾತಂ ಜೀವಕ್ಕೆ ದುರಿತದಿಂದಕ್ಕುಮೆಂಬುದರ್ಹ ನ್ಮತಮಂತದು ಮಾಣ್ದರೆ ಬೇರ್ವೆರಸಾದುದು ಜನನೀಘಾತಿಗಳ್ಗೆ ಕದಳೀ ಘಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೧೨); ತ್ರಿದಶೋಪಸರ್ಗಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕುಲ ನಗದಂತೆ ದೇಶಭೂಷಣ ಮುನಿಪರ್ ಸದಮಲ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದೊಳುದಾತ್ತರಿರೆ ಘಾತಿಗಾಯ್ತು ಕದಳೀಘಾತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೯೪). ೩. [ಜೈನ] ಆಹಾರಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಆಯುಷ್ಯ ಕಡಮೆ ಯಾಗುವುದು: ನಿರೋಧಮುಮಾಹಾರನಿರೋಧಮುಮೆಂಬೀ ಹೇತು ಗಳಿಂದಮಾಯುಷ್ಯಂ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಡುಗುಮದು ಕದಳೀಘಾತಮೆಂಬು ದಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೯–೧). [ಸಂ. ಕದಲೀಘಾತ (ಕದಲೀ + ಘಾತ)]

ಕದಳೀದಳ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಎಲೆ: ಮಳಯಜ ರಸಲುಳಿತ ಕದಳೀದಳ ವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳನದಿನೇತಾನುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂ ದೆಟ್ಟಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ); ತನಯನಂ ಕದಳೀದಳಕ್ಕೆ ಕಳುಪಲ್ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ದು ಬಾಳೆಯೆಲೆಯಂ ಕೊಯ್ಯುತಿರಲಲ್ಲಿ (ಇಳಿರ ದೀ. ೫೪–೧೪). [ಸಂ. ಕದಲೀದಲ (ಕದಲೀ + ದಲ)]

ಕದಳೀಪತ್ರ (ನಾ). = ಕದಳೀದಳ: ಕದಳೀಪತ್ರದ ಗುಣ . . . ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮಪೇಕ್ಷೆಯೂ, ಪಿತ್ತಶಾಂತಿಯೂ ಆಗುವುದು (ಸಕಪ್ತ. ೯೭).

[ಸಂ. ಕದಲೀಪತ್ರ (ಕದಲೀ + ಪತ್ರ)]

ಕದಳೀವನ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯ ತೋಟ: ಗಜಸೇನೆ ಕದಳೀವನವಲೀ ಕಲಿಭೀಮ ದಿಗ್ಗಜಗಾಥ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೫೫). ೨. ಶ್ರೀಶೈಲದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಾಳೆಯವನ: ಕದಳೀವನಕ್ಕೆ ನಡೆಗೊಂಡನಲ್ಲಮ ದೇವ (ಪ್ರಭುರ. ಹ. ೪೬೨–೩೩೭). [ಸಂ. ಕದಲೀವನ (ಕದಲೀ + ವನ)]

ಕದಳೀಷಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಅತಿನಿಬಿಡ ಬಾಳ ಕದಳೀಷಂಡಂಗಳಂ ವನದುರ್ಗಂಗಳಿಂದೆ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ); ಆ ಮಹಾದ್ರಿಯ ತಪ್ಪಲಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ ಕದಳೀಷಂಡದಲಿ ರಘುರಾಮನಾಮ ಸುಧಾಭಿಷೇಕ ಸಮಗ್ರ ಸೌಖ್ಯದಲಿ ಭೀಮವಿಕ್ರಮನಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೨).

[ಸಂ. ಕದಲೀಷಂಡ (ಕದಲೀ + ಷಂಡ)]

ಕದಳು (ಕ್ರಿ). ಗದರು (?): ಇಱು ಬಡಿ ನೂಂಕು ಕಟ್ಟು ಕದಱೆಂ ದೊಡಮಾಗದು ಪೋಗಲೆತ್ತಲುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೧). [?]

ಕೆದಟಿಕೆಟನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕದಟಿಕಟನಿಗ್ರಾಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩–೨ ; 420). [?]

ಕೆದಾಚಿತ್ (ಅ). ಒಂದು ವೇಳೆ; ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ: "ಕದಾಚಿತ್ ನಿನಗೆ ಪ್ರೇಮಭಂಗವಾದರೆ . . . ?" (ಮುಕ್ತಿ. ೫೨); ಕದಾಚಿತ್ ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಕಾರರು ತೋರಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ – ಲೇಶವು ಸಿಕ್ಕಿದರೂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೮). [ಸಂ.]

ಕೆದಾಪಿ (ಅ). ೧. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ; ಕೆಲವು ವೇಳೆ. ೨. ಆಗಾಗ. ೩. ಎಂದಾದರೂ; ಯಾವಾಗಲಾದರೂ : ಪಂತರು ಕದಾಪಿ ಅಸತ್ಯ ವದಸೂದಿಲ್ಲಾ (ದೀಪಕ. II, ೨೬). [ಸಂ.]

ಕೆದಾಯಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

△ **ಕೆದ್ಕಿ** (ಕ್ರಿ). ಕಳವುಮಾಡು ; ಅಪಹರಿಸು : ಹೋದರೆ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕದಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಕು (ಪಂಜಾಮ್ಮ. ೩೫). [< ಕಳ್$_1$./ ತುಳು. ಕದಿಪು, ಕದುಪು, ಕದ್ಪು = ಕಳವು]

ಕೆದ್ಕಿ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು (?) : ಬಲ್ಪಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯಧನಿ ಮುತ್ತಿ ಆಣಿಯಂ ಕದಿವೊಂಗಂ ಜಲಮುಱಿವೊಂಗಂ ಅಟ್ಟುವೊಂಗಂ ಕುಡಲಪ್ಪೊಂಗಂ ಒಬ್ಬ‌ನೊ ಆಚಾರ್ಯ‌ಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೮ ; 885). [?]

ಕೆದಿಕ (ನಾ). ಕದಿಯುವವನು ; ಕಳ್ಳ ; "ತುಡುಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕದಿ$_1$ + –ಕ$_3$]

ಕೆದಿಕಿ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವಳು ; ಕಳ್ಳಿ (೬). [ಕದಿಕ + –ಇ$_1$]

ಕೆದಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ, ತಲೆ ಎತ್ತಿನಿಂತ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಪೈರು ಮನೆಯಂಗಳ ಸೇರಿತು. ಕಣಜ – ಕದಿಕೆ (ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ)ಯನ್ನೂ ಸೇರಿತು (ಬಣ್ಣಮಾ. ೧೪೦). [← ತುಳು. ಕದಿಕೆ]

ಕೆದಿನ 'ಕದಿನಿ' ನೋ.

ಕೆದಿನಿ, ಕದನಿ, ಕದಿನ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಫಿರಂಗಿ : ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಮೊದಲಾದ 'ಮದ್ದು ಗುಂಡು'ಗಳ ಸದ್ದೂ ಕೇಳ ಬಂದಿತು (ಕಾನೂರು. ೪೬೫); ಹೊಲೆಯರೂ ದೀವರೂ ಕದಿನಿಗಳಿಗೆ ಮಸಿಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೩೮); ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬಾಗ ವಾದ್ಯದ ಸ್ವರವೂ ಕೇಳಿಸಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೯೧). **ಕೆದನಿ :** ಆ ಗಂಟೆಗಳಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಕದನಿ ಹೊಡೆದರೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೧೨). **ಕೆದಿನ :** "ಹಬ್ಬದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣಫಿರಂಗಿ" (ಜಿರಿಕೋ. ೯೨). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕದಿನೊ]

ಕೆದಿರ್$_1$, ಕದರು$_2$, ಕದಿರು$_2$ (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ, —ಹೊಡೆ ; ಕಣಿಶ : "ಕದಿರೆಂದೆನೆ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); ಪೂ ಕದಿರ್ ಮಿಡಿ ದೋರೆ ಪಕ್ವಫಲಸಂತತಿಯಿಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ಮಾಮರಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೬೫); ಬಿತ್ತೊಂದರ್ಕೆ ಐವತ್ತಱಿಂ ಪೊಲಿವರ್ಪ ಕದಿರ ಬೆಳೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೨೧). **ಕೆದರು$_2$:** ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ ತುಂಬ ಪೋಲು ಕದರು. ಕದರಿನಲ್ಲಿನ್ನೂ ಹಾಲು ತುಂಬಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೨೦೭). **ಕೆದಿರು$_2$:** ಕಂಡ ಕದಿರು ತುಂಬೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಸಹ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೬–೧೭ ; 1370); ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲ ಧಾರೆಯನುಯೆರದುಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XX, ೮–೪ ; 1556); ಕದಿರನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಕೊಯ್ದು ತಂದು, ಹೊಸತು ಊಟ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬ (ಜಾನಗೀ. ೮೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕದಿರ್ ; ಕೊಡ. ಕದೀ]

ಕೆದಿರ್$_2$, ಕದಿರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ : "ಕದಿರೆನೆ ಕಿರಣಂ" (ಕರ್ಣಾಪಿ. ೯೭); ಕದಿರ್ಗಳೊಳೆ ತುಱುಗಿ ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆಂಬಲ್ಗೆಳಗು ಮೂಡು ವೆಳನೇಸರ್ಗದಿರನಣಕಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೧೧೧); ದೀಪಾಳಿ ಕತ್ತಲೆಯ ಭಯಕಂಜಿ ನೇಸರಗದಿರ್ಗಳಡಗಿದುವೊ ಮುಱಿಯೊಳೆಂಬಂತೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿದೊಪ್ಪುತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೧೭). ೨. ಕಾಂತಿ ; ಹೊಳಪು : "ಕದಿರ್ ಮಿಂಚು ಡಾಳ ಹಟೆ ಪೊಗರೆಂದೆನೆ . . . ಕಾಂತಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೦); ಮಿಂಚುಗಳ ಕದಿರ ಪರಪುವಂಬಕಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯನೆಚ್ಚುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೯). 'ಕದಿರೇಱು' ಪರಾ. **ಕೆದಿರು$_3$:** ೧. ಪುದಿದೊಪ್ಪಿದವು ರನ್ನ ಮುತ್ತು ನೀಲಗಳಿಂದ ಕದಿರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಿದಿರೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩–೧೦೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್]

ಕೆದಿರ್$_3$, ಕದರು$_3$, ಕದಿರು$_4$, ಕದುರು (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವ ಕಡ್ಡಿಯಾಕಾರದ ಸಾಧನ : ಕರಟದ ಕದಿರಂತೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೨); ಆ ಕದಿರ ಕಡ್ಡಿಯಂ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ಆರ್ದಿದಾಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೩೧ ವ); ಬೆರಳುಗಳನದ್ದಲು ಕದಿರ ತೋರದೊಳಗೆಳೆಯಾಗಲ್ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೯೨). **ಕೆದರು$_3$:** ಅರಕಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಕದರನೆ ಹೂಡಿ ಎಂಟೆಳೆಯದೊಂದು ರಾಟೆಯ ಹಿಡಿದು (ನಾಪದ. ೧೪೧); ಕದರಿನಿಂ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿ (ನನ್ನಜೊ. ೧೦). **ಕೆದಿರು$_4$:** ಅಱಿವೆಂಬ ಕದಿರು ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತಿರುಹಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿತ್ತು ನೂಲು ಕದಿರು ತುಂಬಿತ್ತು (ಶವಿಚ. I, ೨೩೪ ಕದಿರಕಾಯಕದ ರೆಮ್ಮವ್ವೆಯ ವಚನ); ಹಂಜಿಯಂ ಕದಿರಲ ಮರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ನೂಲುತುಂ (ಶರಚ. ೪೭). **ಕೆದುರು :** ಕದುರು ಮುಱಿಯೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ (ವಚಶಾ. I, ೩೧೩); ಮನೆಯಾದುದು ಪೇರಡವಿಯಾಯಿತ್ತು ಕದುರ ಮೊನೆಯಾಯಿತ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೩–೫–೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್ ; ತುಳು. ಕದ್‌ರ್ ; ತೆಲು. ಕದುರು]

ಕೆದಿರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಕಾಚಿನ ಮರ ; ಖದಿರ : "ಖಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಂ . . . ಖದಿರ – ಕದಿರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕದಿರ ಕಾಷ್ಠವ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿಹುದೆಂದು ವಾನರವೂ ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯಿಂ ಹಾರುತಿರುವಾಗ ಹಿಡಿದು (ಏವೆಳ್ಹ. ೪–೧೫). ೨. ಕಾಚು : ಕಂದಮೂಲ ಕದಿರ ಶಾಕ ಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಗಳಂ. . . ತೊಱೆವುದಿಂತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫–೩). [< ಸಂ. ಖದಿರ]

ಕೆದಿರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಿಂಚು ; ಹೊಳೆ ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ದೇವಕೇಂದ್ರದಿ ಕದಿರುತಿದ್ದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಫಲಿಪ ಸುಮುಸಮಯ ಅವತೀರ್ಣವಾದಂತೆ (ಹೃದಸ. ೫೪); ಕಾರ್ಬೊನ್ ಕಣವೇ ಕೆಂಡೊನ್ನಾಗಿ ಕಿಸಿಕಿಸಿ ಕದಿರುವದು (ಅರಳು. ೨೬೩–೧೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್ ; ತೆಲು. ಕದುರು]

ಕೆದಿರು$_2$ 'ಕದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕೆದಿರು$_3$ 'ಕದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಕೆದಿರು$_4$ 'ಕದಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕೆದಿರುಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೆನೆಬಿಡು ; ಹೊಡೆಹಾಕು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೆಣ್ಣಿಕ್ಕುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರ ನೀಡುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕದಿರುಗಡೆವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೂದುಂಬುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ದೀವುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಯಾಗುವ . . . ನೆಲ್ಲಗದ್ದೆಗಳತಿಮುದಂಬಡಿಸಿದವು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೨೨). [ಕದಿರು$_2$ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಕಡೆ$_1$]

ಕದಿರುಗಿಣಿ, ಕದರಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಉಜ್ಜ್ವಲ ವರ್ಣದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿ, ಕದಿರುಗಿಣಿ (Sun-bird. ಇಂಕನಿ). **ಕದರಗಿಣಿ:** (ಶ). [ಕದಿರು? + ಗಿಣಿ (< ಗಿಳಿ)]

ಕದಿರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳಪೇರು ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗು ; ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗು : ಕದಿರೇಱಿದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಲ್ಲೊಳಗುದಯಿಪ ಹಗ್ಗಿಯ ಪೋಲ್ (ಜಯಶಾ. ೨-೬೭). [ಕದಿರ್$_3$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕದಿರ್ಗಂಪು (ನಾ). ತೆನೆಯ ಸುಗಂಧ, —ಸುವಾಸನೆ : ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಱವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿ ಪಱಮೆಗಳ್ (ಅನಂತ. ೧-೪೦). [ಕದಿರ್$_1$ + ಕಂಪು]

ಕದಿರ್ಜೊನ್ನ (ನಾ). ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು : ಅಲರ್ಜೊಂಪಂ, ಕದಿರ್ಜೊನ್ನಂ (ಶಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕದಿರ್$_3$ + ಜೊನ್ನ]

ಕದಿರ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಪೊಳೆವಿಂದುಗಳ್ಗೆ ದೆಂಗುಡೆ [ಮೊಳೆದುವು ಬೆನ್ನಿಂದ]ಮೆರ್ದೆಗೆ ಕದಿರ್ದುಱುಗಲೆನಲ್ ತೊಳಗಿದುವು ಮದನಶಿಖಿವಿಹ್ವಳ ಹೃದಯನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತನಖ ದೀಧಿತಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦೬). [ಕದಿರ್$_2$ + ತುಱುಗಲ್]

ಕದಿರ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಗೊಂಚಲು : ತಿಂಗಳ ತಣ್ಣನಪ್ಪ ಕದಿರ್ದೊಂಗಲೊಳಪ್ಪಿಸಿಸಿತ್ತೊ ಕಾಮುಬಾಣಂಗಳೊಳಾದಮೋದಿದುದೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೯) ; ಭೂವರರ ಕಿರೀಟರತ್ನಚಯದೊಳ್ ನಿಡುಗಣ್ಣದಿರ್ದೊಂಗಲ್ಪೆದೆ ಸೌಂದರವತಿಯೊಪ್ಪುವಾನನ ಸುಧಾರುಚಿಮಂಡಲದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨) ; ತಿಂಗಳ ಕದಿರ್ದೊಂಗಲಂತೆ . . . ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೮). [ಕದಿರ್$_3$ + ಕೊಂಗಲ್]

ಕದಿರ್ಮಳಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕ[ದಿ]ರ್ಮ್ಮಳಿಗ ಕೊಟ್ಟ ನೊಸ್ನು ಲಿ(ಂ)ಙ್ಗಕೆ ಅ[ಸು]ಪಟ್ಟಿಗವೊನ್ದು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೨ ; 939). [?]

ಕದಿರ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಕದಿರ್ಮ್ಮಿಡಿಯ ಮಹಾಜನಮುನ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಂ ಬರಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೧-೧೫ ; 1059) ; ಊರಿಂ ಮೂಡ ಕದಿರ್ಮ್ಮಿಡಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ [ಬೂ]ಹನ ತೋಂಟದಿಂ ತೆಂಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೩೦ ; 1084). [?]

ಕದಿರ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಕು ಬೀರು ; ಕಾಂತಿ ಹರಡು : ಮುಂದು ಕದಿರ್ವರಿದು ರಣಕೇಸರಿಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಗರವಸಂಗೊಳ್ಪಬಲಾಸ್ಫುರಿತಾಕ್ಷಿ ರುಚಿಗಳಿಸಿಪಂಜರದೊಳ್ ಸೆಱಗೆಯ್ದು ತರ್ಪವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೫). [ಕದಿರ್$_3$ + ಪರಿ$_3$]

ಕದೀಮ, ಖದೀಮ (ನಾ). ೧. ಹಳಬ ; ಪೂರ್ವಿಕ : ನೀನು ಅವರ ಕದೀಮ ಚಾಕರನಿದ್ದೀಯೋ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೮). ೨. ನುರಿತವನು ; ಮಿಗಿಲಾದವನು ; ಪ್ರಚಂಡ : ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಂಥ ಕದೀಮರನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತೇನೆಯೋ ತಿಳಿಯದು (ರಂಗಶ. ೧೮) ; ಅನಂದ ಮುಖಂಡರೆನಿಸಿದ ಕಳ್ಳಪೇಟೆಯ ಕದೀಮರ ಬಳಿ ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ (ಮರಳಿ. ೧೧೫) ; ಅವರು ಎಂಥ ಕದೀಮ ಅಂತೀರ (ಪುನರು. ೨೯೫). **ಖದೀಮ :** ೨. ಹತ್ತು ಹಳೇ ಕಳ್ಳರು ಸೇರಿದರೆ ಒಬ್ಬ ಖದೀಮ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು (ಕಲಸಿ. ೧೦೭) ; ಅಕೌಂಟಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಖದೀಮನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೨೩೨) ; ಘಟ್ಟಮಲ್ಲ ಕುಸ್ತೀಲಿ 'ಖದೀಮ' ಒಂದು ಸಲಾನೂ ಸೋತದ್ದಿಲ್ಲ (ದೆಯ್ಯಮ. ೧೭). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕದೀಮ್ = ಹಳೆಯ, ಪುರಾತನವಾದ]

ಕದುಂಬು 'ಕದುಬು$_1$' ನೋ.

ಕದುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು ; ಚುಚ್ಚು : ಕೋತಿಯವೊಲು ಬಂಧನ ದೋಳಿರ್ದಿ ಚೇಷ್ಟೆಯನೇ ತೋಱದೆಯೆಂಬವಳ ಮಾತಿಗೆ ಕದುಕಿಸಿದಂತಾಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೪೦). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + -ಇಸು$_3$]

ಕದುಕಿಱು (ಕ್ರಿ). = ಕದುಕಿಸು : ಅಡಗ ಕದುಕಿಱಿದೊಡಲಿ ಕರೆದವು ಗಡಣವನು ಗೂಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩) ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಕಾಯವನು ಕದುಕಿಱಿದು ನೆತ್ತರ ಸೋರೆಯ ಬಾಸಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೮) ; ಮೊದಲು ಬೇಯಿಸಿದ ಬಾಳೆಯ ಹೂವನೊಂದಿಸಿಸು ಕದುಕಿಱಿದು ತಿಳಿದುಪ್ಪ ಶುಂಠಿ ಬಿಳಿಯುಳ್ಳಿಯರೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೫). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ಇಱು$_1$]

ಕದುಕು 'ಕರ್ದುಂಕು' ನೋ.

ಕದುಕುನೋಟ (ನಾ). ಕುಕ್ಕು ನೋಟ ; ತೀಕ್ಷ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ : ಕಾಶುರದ ಮೇಲ್ಕದುಕುನೋಟದ ಹಸ್ತಿನಿಯರು (ಭೈರವೇ. ೨-೧೫) ; ತನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕದ[ದು]ಕುನೋಟಂ ಕೊಂಕುನಡೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೫೬). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ನೋಟ]

ಕದುಕೇಱು (ನಾ). ಚುಚ್ಚುವ ಗಾಯ ; ಕುಕ್ಕಿ ಮಾಡುವ ಗಾಯ (?) : ಕೈಕಾಲೋವದೆ ಹಗಱುಟ್ಟು ಚಿಲ್ಲಿಯದಿಂ ಕದುಕೇಱಱಿದು . . . ಬಾಧಿಸಿದಂ ಜತಿರಾಯನನಾ ಖಳನು (ಜಯಶಾ. ೧೩-೪೧) ; ಕದುಕೆ[ಕೇ]ಱತಿವಿದು ಶೂಲದೊಳಿಕ್ಕಿ ಬಾರೆಂದು ಹೃದಯಶುದ್ಧಿಯೊಳು ಪೇಳಿದನು (ರಾಮವಿ. ೨೦-೧೭). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕದುಪು$_1$ 'ಕದುಬು$_1$' ನೋ.

ಕದುಪು$_2$ (ನಾ). ಹಿಂಡು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ಕಾಡಾನೆಯ ಕದು[ದು]ಪುಗಳಂ ಸಿಂಹಸಂಘಾತದಿಂ ಪೆರ್ವುಲಿವಿಂದಿಂ ಕಣ್ಣುಗುರ್ವಂ ಪಡೆದು (ಪಂಪಾಮಾ. ೭-೧೨೩) ; ಬನಕ್ಕಾಗಿ ನೆಗೆದು ಕದುಪಂ ಕೂಡಲ್ ಮದಗಜರಾಜಂ ನಡೆವಂದದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೮) ; ಕಾನನದಾನೆಯ ಕದುಪನಿರದೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕಂಡು ಕುಸಿದ ಕದುಪನಿರದೆ] ಪಂಚಾನನ ಪೊಗುವ ತೆಱದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೫೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಕದುಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಕದುಪು]

ಕದುಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತುರಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಮದಗಜದ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ನಡೆದುಱೆ ಕದುಬಿಸುತೆ ಕೈನೀಡಿ ಕರೆದಗ್ಗದ ಹಲಾಯುಧ ನಿಂದನು (ಅಕ್ರೂಚ. ೭-೨೬) ; ಉರುದಿಂ ಮಿಡಿ ಕದುಬಿಸುತ ಕುಂತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೫-೧೮). [ಕದುಬು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕದುಬು$_1$, ಕದಹು$_1$, ಕದುಂಬು, ಕದುಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತು ; ಅದುಮು ; ಹಿಸುಕು : ಸದಾಶಿವನ ಪೂಜಿಸುವೆನೆಂದು ಹೋದಡೆ ಕದುಬಿ ಹಿಡಿವನಯ್ಯಾ ಸಕಳವಿಶತ್ತುಗಳು (ಗಣಭಾ. ೩೩೫ ಚೆನ್ನಪ) ; ಮೃದುರತಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಭೋಗಿಸಿ . . . ಕದುಬಿ ಚಿತ್ತಿನಿಯ ನೆರೆದು ಮಂದರತಿಯಿಂದ ಹದಗೊಳಿಸಿದನು ಹಸ್ತಿನಿಯ (ಭರಜ. ೧೫-೮೪) ; ಬೆಟ್ಟಗಳನೊತ್ತಿ ಕರದಿಂದ ಕದುಬಿದರುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೨೧). ೨. ಮುಸುಕು ; ಮುತ್ತು ; ಆವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ತಿಮಿರವ ಕದುಬುವ ಮಾರ್ತಾಂಡನಂತೆ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೬-೩೧ ; 1670) ; ಕದುಬಿದವು ತಂಬಟೆದ ದನಿ ದಿಗುಸದನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೩) ; ಕಾವಳ ಕದುಬಿತಿನಮಂಡಳವನು (ತೊರವೆ. ೩-೫-೯) ; ಒದಗಿ ಪೂಚಂಡಿನೊಳ್ ಕದುಬಿ ಕಾಶ್ಮೀರದೊಳ್ ಪದೆದು ಬಾವನ್ನ ಪಂಕದೊಳು (ಭೈರಸೂ. ೨೪೦-೪೪). ೩. ಆತುರಪಡು ; ದುಡುಕು : ಆ ಪುರದಬಳೆಯರೆಲ್ಲರು ಕದುಬಿ ಕಂದರನೊಡೆಹಾಯಿದು ಮುದದಿ ಮಾಳಿಗೆಗಳನೇಱಿ ನೋಡಿದರು (ಅಂಜಚ. ೧೧-೨೬೮) ; ಹಿಂದಣವರು ಬೆಬ್ಬೆಡೋಱುತ ಕದುಬಿ ತಿವಿದರು (ನಾಗಕು. ೭-೧೫) ; ಮುದವೇಱಿ ಮೊಗಸಿರಿವಡೆದು ಕದುಬಿಯವನ ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊದವಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೧).

೪. ತಳಮಳಿಸು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ನಡೆನಡೆಯೆಂದು ಕದುಬಿ ಹರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗುದುಕಿ ಹರಿ, ಕುದುಕಿಕ್ಕಿ] ಹರಿದತ್ತಲಿತ್ತ ದಾರಿಯನಱಸುವ ನಿತಕೆ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೮); ಕದುಬುವ ಕರಣದ ಚಿಂತೆ ನಿನ್ನದೆವನೆಯೊಳು ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಸದಮಲ ಸದ್ಗುಣವಂತೆ . . . ನೀ ಜಾರೆ ಚಿತ್ಕಾಂತೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೬-೮೬೧); ಅದರ ರಭಸಕೆ ನಿಲ್ಲಲರಿಯದೆ ಕದುಬಿ ಕಮರಿಯ ಬಿದ್ದ ಪಶುಗಳು ಪದರಿ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡು (ಗೋಪಾಡು. ೫೧). ೫. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು; ಕರುಬು: ಬಳೆದುದು ಸಿರಿಯೆಂದು ಕದುಬಿ ಮುಗಿದುದು ಕುಮುದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೨೦). ೬. ಅಧಿಕವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಮದಕರಿಗಳ್ ಮೆದವುಡುಗಿ ಕಣ್ಣೀರನು ಕದುಬಿ ಸುರಿದವಂದಿನೊಳು (ಅನಂಚ. ೨೩-೪೬). ೭. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಕದನಕೆನ್ನೊಳು ಕೈದುಗೊಳ್ಳೆಂದು ಕೋಪದಿ ಕದುಬಿದನಾ ಸಿಂಹಚೂಡ (ಅನಂಚ. ೧೬-೫೪); ಎರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ದೇವಿಯುಂ ದೋಷಿಯೆಂಬರೆ ಜೀಯ ಪದುಳವಿಹುದೆಂದು ವಿನಯದೊಳಗ್ರಜಾತನಂ ಕದುಬಿ ನುಡಿದಂ ಭರತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೩). ೮. (ಗೂಢಲಿಪಿಯನ್ನು) ಓದು, —ಅರ್ಥೈಸು (?): ಇದು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ನಿರೂಪವಲ್ಲದೆ ಮಾಣದದಱ ದೆಸೆಯಿಂ ಸೂಕ್ತಸೂಕ್ತವಾಗಲಿ ಲಿಪಿಯ ಕದುಬುವೆನೆನುತ್ತ ತನ್ನೊಡನೆ ಬರೆವವರೊಳೊಯ್ಯನೆ ಪ್ರಸಂಗಂದೆಗೆದನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೬-೧೩). ಕದಹು₁: ೬. ತುಱುಗಿರ್ದ ಚಾಂಬೋಳೆಯ. . .ನೆಱೆದಿಂಗಳಂತಿರಲ್ಕವು ಕದಹಿ ಪರಿಯಲ್ (ಲಿಂಗಪು. ೧-೩). ಕದುಂಬು: ೩. ವೀರಜಂಭ ರಾಜಂ ಮುಂ ಬಲದೊಳ್ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡಂಗಿ ಕದುಂಬಿ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೩೫ ವ). ಕದುಪು₁: ೩. ಕನಸಿನೊಳಂ ಮನಸಿನೊಳಂ ಜನಪತಿಯುಂ ನೆನೆದು ಕದುಪಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತಂ (ಬೇಳವಂ. ೨-೮೮). [ದೇ.‖ ತಮಿ. ಕದುವು; ತುಳು. ಕದಿಯ; ತೆಲು. ಕದುಮು]

ಕದುಬ್ಬು₂ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಆವೇಶ; ಆತುರ: ಕದುಬಿನ ಮನ್ನೆಯರಿಗೆ ಮನ್ನೆಯರುಗಳು ಕದನದೊಳೆಱೆದಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೦); ಆಕಂಠಂ ಮಗುಟ್ದೀಂಟಲುಂ ಕದುಬಂ [ತಳ್ಕಿಸಿ ಕೇಳಲುಂ] ನುಡಿಸಲುಂ ಮುಂಡಾಡಲುಂ ಪೂಣ್ದಪರ್ ಚದುರರ್ (ಚಕವಿ. ೪-೧೨೮); ಕದುಬು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕಂಪಿಸಿತಂಗವಡಿಗಡಿಗೊದರೆ ನವಿರು ಬೆಮರುಗಳು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೪-೪೯); ನೋಡುವ ಕದುಬಿನಿಂದ ಒದಗಿ ಬಂದ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಬರಿಸಿದವನಂತೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದನು (ವಚಕಾ. ೫೭-೧೮). ೨. ಭಯ; ಗಾಬರಿ; ಕಳವಳ: ನೆಗೆವೆರಲೆಯ ಮಱಿಯ ಪಿಂತಣೆರಡುಂ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಟೆವಥಟಂ ಕಂಡು ದಾದಿ ಕದುಬಿನೊಳ್ ಬೇಡ ಬೇಡೆಲೆ ಕಂದ. . .ಎನುತ್ತೆ (ಚಕವಿ. ೪-೮೯); ಬಿಗುರ್ಪುಗೊಂಡು ಕದುಬಿನಿಂ ಸಾರಸ್ವತಿಯ ಕಯ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೩); ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕದುಬು ಎತ್ತಣಿಂದೆ ಬಂದಿತು (ವಚಕಾ. ೬೨). [< ಕದುಬ್ಬು₁]

ಕದುಬುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ತರಳೆಕೆಯು ಕದುಬುಗೂಡಿ ಚಂದನರಸವ ಲೇಪಿಸಿ (ವಚಕಾ. ೩೩). [ಕದುಬ್ಬು₂ + ಕೂಡು₁]

ಕದುಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಮಾಡು; ಆತುರ ಪಡು: ಗಜೇಂದ್ರನ ಮೊಱೆಯನಾಲಿಸಿದಂದು ಕದುಬುಗೊಂಡು ನೀಂ ಭರದೊಳೊದವಿದ ಕಟ್ಟೆಜಕದವನೆಂದುಂ (ಚಕಬ. ೫೬-೫); ಕದುಬುಗೊಂಬುದು ಕರಣ ಕವಿವುದಂತಃಕರಣ ಗದಗದಿಪುದು ಕರಚರಣ (ಗೀತಗೋ. ೩೩-೨); ಇವಳ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸವಿಗೆಳಸುತ್ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ಕದುಬುಗೊಂಡಿಹವು (ಹದಿಬ. ೧-೨೫). ೨. ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಅವಳಂ (ಕಂಡು ಕದುಬುಗೊಂಡು) (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೧); ಸಮಸ್ತವಾದ ಭೂಪಾಲರುಂ ಕದುಬುಗೊಂಡು ಮೈದೋಱುಗಳಂ ಕೊಡಿಮೆಂದು (ಭಾರಕಾಂ. ೪). [ಕದುಬ್ಬು₂ + ಕೊಳ್₁]

ಕದುರು 'ಕದಿರ್₃' ನೋ.

ಕದುವಪವೇಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕದುವಪವೇಪು ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಇಆ. XXX, ೯೦-೩೬; 614). [?]

ಕದುಷ್ಣ (ಗು). ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಾದ; ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗಿನ: ನಗೆಗಣ್ ಸೋರ್ವ ಕದುಷ್ಣವಾರಿಚಯದಿಂ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳಿಂ ನಾಡೆ ಬೆಡಂಗುಗೆಟ್ಟರವಿದಿಂತೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೮); ಅಪಾಂಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕದುಷ್ಣಬಾಷ್ಪದೆ ವಿವರ್ಣಮಣೀಕೃತಮಾಗಿ ನಿಂದು (ಶಾಕುಂತ. ೩೬-೬೪). [ಸಂ.]

ಕದೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು. ೨. ನೆರೆ; ಸಂಭೋಗಿಸು. ೩. ಒತ್ತಲ್ಪಡು ಅಥವಾ ಹಿಂಡಲ್ಪಡು. ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಪಿಡಿದೋರಂತಿರೆ ಜೇನ ಸೋನೆ ಕದೆದತ್ತೆಂಬಂತೆ ರಾಗಂಗಳಂ ಕಡುಪಿಂ ಕೇಳಿಸೆ (ವೃಷವಿ. ೧೬-೫). [ದೇ.‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕದಿ]

ಕದ್ದಡಿಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ವೈಯುಳ್ಳ ದಾಂಡಿಗ (?): ಐದ್ದೆಗಣ್ಣೊಳಿರ್ದು ಗೂಗೆದಲೆಯನುದ್ದಂ ನೆಗಪಿ ಪರಿವ ಕದ್ದಡಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ದಲಿಗಳು, ಕದ್ದೆಗರು]ಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [?]

ಕದ್ದಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಗರಾದ್ದಕ್ಷಿಣದಿಗ್ಭಾಗೇ ಕದ್ದಮ ಗ್ರಾಮಂ ದತ್ತವಾನ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೬-೨೦; 730). [?]

ಕದ್ದಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧಕವಚವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕುದುರೆ ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುವವನು; ಕಾಸದಾರ: ಕದ್ದಳಿಗ ದೂಸಿಗ ಬೂಸಗಂಧಿಗ ಕೊಲಪ ಚಿಪ್ಪಿಗ ಬಚ್ಚರಣೆ ಬಳೆಗಾಜ ಬೋಗಾಱ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೩). [< ಕತ್ತಳ₁,₂ + -ಇಗ ?]

ಕದ್ದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ತಳಕ – ಕದ್ದಾರು" (ಔಷಧಿ. ೬೫). [?]

ಕದ್ದಾಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕತ್ತಾಳೆ: ಕದ್ದಾಳವಳ್ಳಿಯ ಪೊದಱ ಕರಿಯ ಮದವೆದ್ದ ಘಟೆಗಳೊದಗಿದವು (ವರ್ಧಚ ೧೧-೧೨೧). [< ಕದ್ದಾಳೆ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕದ್ದಾಳಿ₁ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತೊಗಟೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ತಮಾಲವೃಕ್ಷ (ಕಿ). [?]

ಕದ್ದಾಳಿ₂ 'ಕತ್ತಾಳೆ' ನೋ.

ಕದ್ದಾಱು (ನಾ). "ತಮಾಲ, ಕಾಲಸ್ಕಂಧ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [?]

ಕದ್ದಿ₁, ಕದ್ದೆಹ, ಖದ್ದಿ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ (?) (ಕಿ). ೨. ಆತುರ; ಉತ್ಸಾಹ: 'ಕದ್ದಿಕಾಱ' ಪರಾ. ಕದ್ದೆಹ: ೨. 'ಕದ್ದೆಹಕಾಱ' ಪರಾ. ಖದ್ದಿ: ೨. 'ಖದ್ದಿಕಾಱ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಖದ್ಧ?]

ಕದ್ದಿ₂ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಾವಿಯ ಕಂಠ, —ದಡ (?): ಎರಡು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಗೆಗಳು ಮಣ್ಣುತಿಂದು ನಿಃಸ್ಸಾರವಾಗಿ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ಸರಿಂದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೮). [?]

ಕದ್ದಿಂಗಳು 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕದ್ದಿಕಾಱ, ಕದ್ದೆಹಕಾಱ, ಖದ್ದಿಕಾಱ (ನಾ). ಆತುರವುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನು: ಕಡಲ ದಾಂಟಿದ ಕದ್ದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖದ್ದಿ, ಬದ್ಧಿ, ಶುದ್ಧಿ] ಕಾಱನ ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಱಿದೆದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೩೨). **ಕದ್ದೆಹಕಾಱ**: ಮದ್ದಿನ ಚೀಲವ ಹೊತ್ತು ಸಾವ ಕದ್ದೆಹಕಾಱರಂತೆ ಕ್ಷುದ್ರಜೀವಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ಸದ್ಗುರುಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿವಾ. ೧೬೦-೫೯). ತಾ ಕದ್ದ ಕಳವ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಱಿಯದೆಯುದಿರು ನೀವು ಬನ್ನಿಯೆಂದು ಕರೆವ ಕದ್ದೆಹಕಾಱನಂತೆ (ಮುದೇಮ್ಮ. ೫೬). **ಖದ್ದಿಕಾಱ**: ಕಲಹದ ಖದ್ದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ದಿ, ಬದ್ದಿ] ಕಾಱರ ದೇವದೇವಾದಿಗಳುಘೇಯೆನಲು (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೧೫). [ಕದ್ದಿ₁ + -ಕಾಱ]

ಕದ್ದೆಯಿಸು ‘ಕದ್ದೈಸು’ ನೋ.

ಕದ್ದೆಹ ‘ಕದ್ದಿ$_1$’ ನೋ.

ಕದ್ದೆಹಕಾಱ ‘ಕದ್ದಿಕಾಱ’ ನೋ.

ಕದ್ದೆಱಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕದ್ದೆಱಯ್ಯನ ಮಗಂ ಗುಜ್ಜನಂದಿ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦–೧೫ ; 930). [?]

ಕದ್ದೈಸು, ಕದ್ದೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು ; ಅನುಮಾನಿಸು ; ಸಂಕೋಚಪಡು ; ಅಳುಕು : ಕದ್ದೈಸದೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿ ಬಿದ್ದಂತೆ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆದ ಮುಗ್ಧಾಸ್ಪದ ಕಮನೀಯರೂಪನನನಿರುದ್ಧನ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೦–೩೨) ; ಖಗೇಶ್ವರನೆದೆಯ ಕದ್ದೈಸದೆ ಬಂದು ತಿವಿದ ಗಾಯುವ ತಾಳಿದ್ದು ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ ತುರ್ವಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೩) ; ಬದ್ಧವುಳ್ಳವ ನಿನ್ನ ಬಗೆ ಕಾಣಬಂತ ನಿರುದ್ಧಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ನೀ ನೆಲನ ಕದ್ದೈಸದೆ ಕಂದನಿಚ್ಛೆಯೊಳಿಹುದೆಂದು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಿತ್ತ ವೀಳೆಯವ (ಮೋಹತ. ೪೧–೫೮). **ಕದ್ದೆಯಿಸು** : ೨. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಪ್ರಸಾದಕೆ ಕದ್ದೆಯಿಸುತಂ ಬಂದನಾದ್ಯರೊಳಿದ್ದು ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿಯ್ಯೆತಂದ (ಬಸಪು. ೨೯–೬).
[ಕದ್ದೆ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಕದ್ರು (ನಾ). ೧. ನಸುಗೆಂಪು; ಗೋರೋಚನ ಬಣ್ಣ : “ಹರಿಃ (ಕ್ರಮಂ), ಕದ್ರುಃ, ಕಡಾರಃ, ಪಿಂಗಳಃ, – ಈ ೪ ನಸುಗೆಂಪು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೦). ೨. ಕಶ್ಯಪನ ಹೆಂಡತಿ; ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ : ನಿನಗೆ ಮೊದಲಲಿ ವಿವರಿಸುವೆ ನಾ ವಿನತೆ ಕದ್ರುಗಳ ವರತನುಜರ ವೈರ ಮಾರ್ಗವನು (ಸಂಭಪ. ೫–೪೨). [ಸಂ. ಕದ್ರು, ಕದ್ರೂ]

ಕದ್ರೂಜ (ನಾ). ಕದ್ರುವಿನ ಮಗ; ಸರ್ಪ. ‘ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ (ನಾ). ಸರ್ಪದಂತೆ ನೀಳವಾದ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು ; ನಾಗವೇಣಿ : ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ . . . ಕ್ಷುದ್ರಗುಣರಹಿತೆ ಶ್ರೀಗಿರಿಜೆ (ನವಮೋ. ೩–೧೪). [ಕದ್ರೂಜ + ವೇಣಿ]

ಕದ್ವದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು : “ಕದ್ವದಃ, ಗರ್ಹ್ಯವಾದೀ – ಈ ೨ ಹೊಲ್ಲಾಗಿ ನುಡಿವವಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೩). ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ತೊದಲುವವನು. ೩. ಹೀನನಾದವನು ; ತುಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಕಧವಬೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲವರದ ಕಧವಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗ . . . ಮಣ್ಣೆಕಲ್ಲ ಊರೆಱುವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತವರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೩–೬ ; 1000). [?]

ಕನ್‌ಕುಟ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಲವಂಗ ಚೆಕ್ಕೆ, ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ, ಕನ್‌ಕುಟ್ಲು (ವೃಔಗಿ. ೨೧–೩೯೨). [?]

ಕನ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ನ : ಕೆಟ್ಟ ಕನ ಕಂಡವಂ ನಿಟ್ಟಿಸುವೊಲಟ್ಟವಂ ನಿದ್ದೆ ನೆಮ್ಮದಿಯರಿಯೆ ! (ಹಬ್ಬರ. ೨೧–೫) ; ನೆನದೊಳಂ ಕನದೊಳಂ ಮನನಿಸುವೆ ನೀನಲ್ಲಡಿನಿತು ತಿಳಿಸೆಳೆಯೊ ನಿನ್ನಯ ಗಾನಕೆ ? (ಗೀಏಂ. ೮–೧೦೦). ‘ಕನಸು’ ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕನ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಲ]

ಕನಂಗಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕಮಂದ ಮರ: ಕನಂಗಹೂ, ಕಮಂದಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆ ಸಂಪಿಗೆ (ವೃಔಗಿ. ೧೩–೨೯೪). [ಕನಂಗ$_0$ + ಹೂ$_3$ (< ಪೂ$_3$)]

ಕನಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಬೀಳು ; ಸ್ವಪ್ನ ಬೀಳು : ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಕನಂಬರಿದಂತೆ ಚಕ್ರಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನನೊರ್ವಂ ಸುಪುತ್ರಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೫–೯). [ಕನ + ಪರ್ಿ$_3$]

ಕನಕ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ; ಹೊನ್ನು : ಕನಕವೇ ಲೋಹಂಗಳೊಳ್ ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಸೋಮೇಶ. ೪) ; ನೀನೊಲಿದಡೆ ಕಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕನಕವಯ್ಯ (ಕೊಟುಮೇ. ೬೮–೫೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ, —ಹೂವು . ಕದಂಬ ಕನಕ ಕರವೀರ ಕರ್ಣಿಕಾರ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯನೇಕ ಸುರಭಿಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೬–೪). ೩. ದತ್ತೂರ; ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯ ಗಿಡ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಯ ಗಿಡ : ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೆವಸಂ ತಿಱಿದಟ್ಟುಱಿ ಸುಣ್ಣದೂಜಲೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೩೧) ; ಅಕ್ಕಿಕ್ಕಿಳಿಯೊಳಸತ್ಕೃತಿ ಸಕ್ಕದದೊಳ್ ಸಮನಿಸಿದೊಡೆ ಸೇವ್ಯಮೆ ದತ್ತೂರಕ್ಕೆ ಕನಕಾಖ್ಯೆ ಬಂದವೊಲಕ್ಕುದದಂ ತಿಳಿದು ಕೇಳ್ವುದದನತಿನಿಪುಣರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧–೨೩). ೪. ಮಂಗಳಗ್ರಹ ; ಅಂಗಾರಕ : ಕನಕಂ ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೇಷದೊಳ್ ನಿಲೆ ಚಮೂನಾಥಂ ಸುಕರ್ಮಾಟನಂ ಧನಿಭೂಪಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬–೧೮) ; ಕನಕಂ ಶನಿಯಂ ಗೆಲ್ವೊಡೆ ಜನಾಧಿಪಾತ್ಮಜರ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಸಂತಸಮಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೬–೬೬) ; ವನಿತೆಯೊಳು ಕಮಲಾರಿಯಿದ್ದನು ಕನಕ ಮನ್ಮಥನೆಡೆಯೊಳಿದ್ದನು . . . ಭಗಣಚಕ್ರದಲಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೩–೪೮). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕನಕನ ಬೇಳ್ವೆ ತಗುಳ್ದುದು ಕನಕನನೆಂಬೊಂದು ಮಾತು ಧರೆಗೆಸೆಯೆ ಸುಯೋಧನನ ಪುರೋಹಿತನಪ್ಪಾ ಕನಕಸ್ವಾಮಿಯನೆ ಮುನಿದು ಕೀರ್ತಿಗೆ ತಿಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೪). [ಸಂ.]

ಕನಕಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೇರುಪರ್ವತ : ಇನ್ನೂಱು ಕನಕಗಿರಿಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೮ ವ) ; ಕನಕಗಿರಿ ಮೂಡಿದುದೋಯೆನಲುಜ್ಜ್ವಳಿತವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೫–೫೮). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಕನಕಗಿರಿ ಸೊಂಡೂರು ನೆಱೆ ದಿವ್ಯಗುಡಿಯ ಕೋಟೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩). [ಕನಕ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕನಕಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಾರೋಲಿ, ಮೂಥಮರ, ಮೂಥ, ಮೂಡಲಿ, ಕನಕಚಂಪಕ (ವೃಔಗಿ. ೫೬–೧೧೪೦). [ಕನಕ + ಚಂಪಕ]

ಕನಕತಮಟೆ (ನಾ). ತಮಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?). [ಕನಕ$_0$ + ತಮಟೆ]

ಕನಕತಾಳ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ತಾಳ (?) : ನೂತನಗಾನವರವಿದ್ಯೆಯಂ ಕೃಪೆಯೊಳಿತ್ತು ಮತ್ತಂ ಮನೋಹರಕನಕತಾನ[ಳ]ಂಗಳಂ ಕುಡಲ್ (ಅರಾಜ. ೬–೨೬). [ಕನಕ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಕನಕದಾಯಕ (ನಾ). ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಕುಬೇರ : ಕನಕದಾಯಕನ ವರಕೋಶ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದೆನುತಿಹ ಚಿನ್ನವಪದರಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ರಾಮುವಿ. ೩–೬೧). [ಕನಕ + ದಾಯಕ]

ಕನಕದೋರಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ತೋರಣ : ಮನೆಮನೆಗಳ ಬಾಗಿಲು ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಕನಕದೋರಣದ ಸಾಲು (ಕಂನವಿ. ೨–೬೧). [ಕನಕ + ತೋರಣ]

ಕನಕನಗ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧ : ಕನಕನಗಸದನ ಚರಭವಮದನಮದ ದಮನ (ಬಸಪು. ೬೧–೪೨). [ಕನಕ + ನಗ$_3$]

ಕನಕಪತ್ರ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಓಲೆ : ಅಳವಟ್ಟ ಕರ್ಣದ ಕನಕಪತ್ರಂಗಳಿಂದ (ಭಕ್ತಾಶ. ೨–೨೬). [ಕನಕ + ಪತ್ರ]

ಕನಕಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧ : ಒಡನೆ ಸುರಾಸುರರ್ ಕನಕಪರ್ವತಮಂ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡಿ ಮೇಣ್ ಪೆಡೆ ಪಲವಪ್ಪ ವಾಸುಕಿ ಮಹೋರಗನಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೆ ಮಾಡಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ). [ಕನಕ + ಪರ್ವತ]

ಕನಕಪೀಠ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಆಸನ; ಹೇಮಾಸನ: ಅತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕ ಪೀಠಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಕನಕ + ಪೀಠ]

ಕನಕರಿಸು 'ಕನವರಿಸು₁' ನೋ.

ಕನಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ [ಕನಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕನಕಾಚಲ, ಕನಕಾಚಳ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧: ಕಾಡಿಯ ಬೀಯದಲಿ ಬಡವಹುದೆ ಕನಕಾಚಲ (ಕುವ್ಯಾಮ್ರೋ. ೧-೧೬). **ಕನಕಾಚಳ**: ಮಣಿ ಮಯಕಿರೀಟೋದಗ್ರ ವಿಸ್ಫುರಿತ ಸಂಚೂಳಿಕಾ ಕನಕಾಚಳಮನೆ ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೮ ವ). [ಕನಕ + ಅಚಲ]

ಕನಕಾಚಳ 'ಕನಕಾಚಲ' ನೋ.

ಕನಕಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ (ಕ). [ಕನಕ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಕನಕಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧: "ಮೇರು ಸುರಗಿರಿಯೆನಲು ಕನಕಾದ್ರಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೯-೩೦); ಕನಕಾದ್ರಿಯನೆಳಸುವ ನೂತನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತಿರೆಳಸೆ ದಶನದ್ಯುತಿಗಳ್ . . . ನುಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೨). [ಕನಕ + ಅದ್ರಿ]

ಕನಕಾಬ್ಜನೀಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಾವರೆ ಹೂವಿನ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು (ಕ). ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕನಕಾಬ್ಜನೀಯಂ ನಜಭಜಜಲಗಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೩). [ಸಂ. (ಕನಕ + ಅಬ್ಜನೀಯ)]

ಕನಕಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ದೊರೆಯು . . . ಆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕನಕಾಭಿಷೇಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೬). ೨. ಪೌತ್ರನಿಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಮುತ್ತಾತ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಜ್ಜಿಗೆ ಆ ಮಗುವಿನ ಕೈಯಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಅಭಿಷೇಕ. [ಕನಕ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕನಕಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: "ಬೆಕ್ಕಿನಬುಡ್ಡೆಗಿಡ, ಬುಡ್ಡಕಾಕರತೀಗೆ, . . . ಮಿಂಚುಬಳ್ಳಿ, ಕನಕಾಯ" (ವ್ಯಔಗಿ. ೧೬-೩೧೮). [?]

ಕನಕಾರವಿಂದ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಹೊಂದಾವರೆ: ಕಲಿತಪೀಯೂಷದೀರ್ಘಿಕೆಗಳಂ ಕನಕಾರವಿಂದದ ಕೊಳಂಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩). [ಕನಕ + ಅರವಿಂದ]

ಕನಕಾಲುಕ (ನಾ). "ಚಿನ್ನದ ಗಿಂಡಿ" (ಅಮರ-ಟೀಕ). [ಸಂ. ಕನಕಾಲುಕಾ]

ಕನಕಾವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತುಮೂರು ಉಪವಾಸವಿರುವ ವ್ರತ: ಜಗನ್ನಂದನ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯತ್ವಮಂ ಪೂಣ್ದು ಕನಕಾವಳಿ ತಪಃಪ್ರಭಾವದೊಳ್ ಪ್ರಾಣ ಪರಿತ್ಯಾಗದಿಂ ಪ್ರಾಣತೇಂದ್ರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೬೪ ವ); ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ಕನಕಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು ಮಹೇಂದ್ರಂಗೆ ದೇವಿಯಾಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೬೧-೧೬). [ಕನಕ + ಆವಳಿ₁ (= ಆವಲಿ)]

ಕನಕೋದರ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಗರ್ಭವುಳ್ಳವನು; ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕನಕೋದರಂ ಬಿರಿದು ಹೋಳಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದು ಮರಣವಾದಂ (ಗುರುಚಾ. ೨-೫೧). [ಕನಕ + ಉದರ]

ಕನಗ (ನಾ). ನೀಚ; ಅಧಮ; ಅಲ್ಪ: ಧನಧಾನ್ಯದ ಚಿಂತೆ ವನಿತೆಯರ ಚಿಂತೆ ಉದರದ ಚಿಂತೆ ಅನುದಿನದಲಿ ತನುವ ನೆನೆಸುತ ಕನಗನಂತೆ (ಪುರಂದ. ೫-೧೧೫-೨). [?]

ಕನಗಗಾವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ದೊಡೆ ಕಾಜಗೊಡೆಯನುಂ ಕನಗಗಾವನುಂ ಬಿಳಿಯಾಚಾರಿಯು ಕುಡಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೯ ; 915 ?). [?]

ಕನಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಕಾಣು: ತನುವಳಿಪ ನಾನೆಂದೊ ಕನಗಾಂಬ ವಿಷಯದಿಂದೆನಿತೊ ನಿಸದಮಗಾಧಮೆನಿತೊ ಸಾವಂ ನೆನೆದೊಳಂ ಕನದೊಳಂ ಮನನಿಸುವೆ (೧೪ವಿಂ. ೮-೯೮). [ಕನ + ಕಾಣ್]

ಕನಗು (ನಾ). ಕಗ್ಗು; ಕಮಟು; ಜಿಡ್ಡು: ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕನಗು ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕನಗಿನ ನಟ್ಟು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುರ್ವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಕ).
ಕನಗಿನ ಹುಲ್ಲು = ಕನಗಿನ ನಟ್ಟು (ಕ). [?]

ಕನಗೇಜಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಬ್ಬುಂದ ಮಣ್ಣಲಿಕ ತನಯಯಾ ಕನಗೇಜಿತ್ತಿ ನಾಮಧೇಯಯಾ (ವ್ಯಆರಿ. ೧೪೦೮,೮; 700). [?]

ಕನಪು (ನಾ). ಕೋಪ; ಕನಲು: ಕುಮಾರರಿಗೆ ಕನಪು ಬಾರದೆ ಬಿಡದು ಮುಂದೀತನೆ ನುಡಿದವೊಲು ಬೀಜಿ ಭೂಮಿಯನನುವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದೆ ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೩೧).

ಕನಪಾಗು = ಕೋಪವುಂಟಾಗು; ರೇಗು: ಕನಪಾಗಿ ಮಾದಿರಾಜಂ ವೀಡೆಯಂ ನುಡಿಸಲನುವಾಗದೆಮ್ಮ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ಮೆಚ್ಚಲ್ಲ (ಲಿಂಗಪು. ೨೬-೧೪). [ದೇ. ? ॥ ತಮಿ. ಕನಲ್ವು]

ಕನರ್₁, ಕನರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ರುಚಿಯಲ್ಲಿ) ಒಗರಾಗು; ಒಗರಾಗಿರು: "ಕನರ್ - ಅಪಕ್ವರಸೇ" (ಶಮುಧಾ); ಕೂರ್, ಕಸರ್, ಕನರ್, ಕೊನರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಾಸನೆಯುಂಟಾಗು: ಕನರ್ವಂಗಜಾಂಬು ವಿಗಳತ್ಕೇಶಂ ಕರಂ ಶೋಭಿಸಲ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರೋನ್ನತಕೇಳಿಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಾಂ ಬೆಚ್ಚಿರ್ದರಾ ಕಾದಲರ್ (ಉದ್ಧೃತ. ೮-೧೧೯). **ಕನರು₁**: ೨. ಉಜ್ವಳ ಸಂಶ್ಲೇಷಮುಮರ್ಚೆ ಮೇಣ್ಕನರಿ ಕಂದರ್ಪಾಂಬು ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ . . . ಕೂಡಿದರುದಂಚತ್ ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾದಲರ್ (ಉದ್ಧೃತ. ೮-೧೧೫). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕನರು]

ಕನರ್₂, ಕನರು₂ (ನಾ). ೧. ಕಸುಗಾಯಿಯ ರುಚಿ; ಒಗರು; ಒಗಚು: ಓರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸೊನೆಯ ಕನರಂ ಸವಿವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ತುಂಡಖಂಡದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೩); ರೇಫಾಂತಕ್ಕೆ:— ಕನರ್ಗಳ್, ಕೊನರ್ಗಳ್, ತಳಿರ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಎಳದಳಿರಂ ಕರ್ದುಂಕಿ ಕನರ್ದೊಂದಿದ ತದ್ರಸಮಿಂಪಿಂಟದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨೯). **ಕನರು₂**: ೨. ಸೊಗಡು; "ಸಗಟು ರುಚಿ, ಕಿಲುಬಿನ ರುಚಿ" (ಹಹಸ. ಕೋಶ); ಎಂದಿನತನಕ ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣಗಾಣದ ಕನರು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂದಿನ ತನಕ ಮರದ ಗಾಣದ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಿರಾಕಿ ಉಂಟೇ ಉಂಟು (ಹಹಸ. ೬೩). ೩. ಕಮಟು ವಾಸನೆ; ಕಮರು: ತುಸು ಹಿತಕರವೆ ಅಗಿದ್ದ ಬತ್ತಿಯ ತುದಿಯ ಕನರು ವಾಸನೆ ತುಂಬಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೧೫). [< ಕನರ್₁. / ತುಳು. ಕನೆರ್]

ಕನರು₁ 'ಕನರ್₁' ನೋ.

ಕನರು₂ 'ಕನರ್₂' ನೋ.

ಕನರುಗಾಯ್ 'ಕನರ್ಗಾಯ್' ನೋ.

ಕನರ್ಗಾಯ್, ಕನರುಗಾಯ್ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗದ ಕಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ; ಒಗರುಗಾಯಿ: ಕನರ್ಗಾಯಂ ಕಚ್ಚಿ ಮಯ್ಯೊಕ್ಕರಿಸಿರೆ ಸೊನೆಯಂ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಕಚ್ಚಿ ಕೆಚ್ಚಿಂದೆನುತುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೫೬); ನನೆ ಬಲ್ಪನೆ ಮೊಗ್ಗೆಯಲರ್ ಕನರ್ಗಾಯ್ ಕಾಯ್ ದೋರೆವಣ್ಣು ಪಣ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೦೦). **ಕನರುಗಾಯ್**: ನಸುಗಾಯ್ ಕನರುಗಾಯ್ ಕಸುಗಾಯ್ ಹುಳಿಗಾಯ್ (ತೊರರಾ.೫-೩-೧೪). [ಕನರ್₂+ಕಾಯ್₄]

ಕನಗೊರ್ನರ್ (ನಾ). ಒಗರು ರುಚಿಯ ಕುಡಿ; ಒಗರುಳ್ಳ ಚಿಗುರು: ಕನಗೊರ್ನರಿಂ ಬಾಳಚೂತದ್ರುಮಂ ಚಾಪಳಮಂ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಕ್ಕೋಲಗಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೪); ಪೂಗುಡಿಯಂ ಮಱದುಂ ಮದಾಳಿಗಳ್ ಕನಗೊರ್ನರಂ ಕರ್ದುಂಕವೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೨); ಕನಗೊರ್ನರಂ ಕರ್ದುಕಿ ದನಿದೋಱುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೬೧); ಮಿಸುಪ ಮರಗಳ್ ಕನಗೊರ್ನರ್ ಚಿಗುರ್ ಚೆಂದಳಿರ್ . . . ಕರಂದೋಱೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪).

[ಕನರ್$_2$ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕನಲ್$_1$, ಕನಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ರೇಗು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: "ಕನಲ್ – ಕ್ರೋಧೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೋಪಪಾವಕಂ ನಿಱಿಸೆ ಕನಲ್ದೊಸದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೧); ಕನಲ್ದುಂ ಸ್ಥೈರಣವಂತನುದ್ಗುಣಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫೨); ಸದ್ಗುಣಂಗಳನೆ ಕೇಳ್ದು ಕನಲ್ವ ಖಳಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೯); ಸುೞಿವೆನ್ನನೊನಲ್ದು ಕನಲ್ದು ನೋಡಿದಂ (ದಶಕು. ೬-೮೮). ೨. ಕಾವೇರು; ಕುದಿ: ಬೇಟದೊಳ್ ಕನಲ್ದುರಿವೆರ್ದೆ ನೋಡನೋಡಲೊಡನಾಱಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೬); ಕರ್ವಿನಗಾಣದೊಳ್ ಮಱುಗುಪಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರ್ವಿಸು ವಹ್ನಿಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫); ಚಕ್ಕನಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೆಂದಿಱಿವರ್ ಜಾರೆಯರ ಮೊಲೆಗೆ ಕೂರ್ಪರ ಪೇರುರದೊಳ್ ಕನಲೆ ಕಾಯ್ದ ಲೋಹದ ಗುಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೯-೩೮). ೩. ಸಂಕಟಪಡು; ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳು: ಕಳಕಳಿಸಂ ಕನಲನೊನಲನಳ್ಕಂ ಬಳ್ಕಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯೦); ಪರವಧುಗೋತು ಕೂಡಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದು ಜೋಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩೯). ೪. ಬಾಡು; ಮ್ಲಾನವಾಗು: ದೀನಮಾನಸೆಯಾದ ಕಮಲಪ್ರಭೆಯ ಕನಲ್ದ ಮುದ್ದುಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೧೦೫ ವ). **ಕನಲು$_1$**: ೧. ಭಿನ್ನವೇಷವ ತೊಟ್ಟು ಡಂಬಕನ ನುಡಿದಹೆವೆಂಬ ಉದ್ದಂಡರ ಗುಹೇಶ್ವರ ಕಂಡಡೆ ಕನಲುವ (ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೮); ಪಾರ್ಥನೞಲರು ಕನಲಿದೊಡೆ ಕೈದೋಱುವೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೬೯); ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳೊಳು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಕನಲಿ ಕಾದದೆ ಮಿಗೆಯಕ್ಕರನನುಗೊಳಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೨೯). ೩. ಮರಳಿ ಮರಳಿ ತಾ ಪಡೆಯದ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಹೊರಹೊರಳುತ ಕನಲಲು ಬಂದೀತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೭-೩); ತನಗಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರೊಳು ಕಾದಿ ಕೈಸೋತು ಕನಲುವ ದುಕ್ಕವಂತಿರಲಿ (ಮೋಹತ. ೫-೪೭); ರಾಯರು ಮೊದಲನೆ ಸಲ ಇಂಥ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಂಡರು, ಕನಲಿದರು (ಕನಳ. ೨೨). ೫. ನೂದಲಿಸು; ಗದರಿಸು: ಪಿಂತಪ್ಪರಂ ಕನಲುತ್ತೊರ್ವರನೊರ್ವರಲ್ಲಿ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟುತ್ತೆಱೆದುರುತಿರ್ಪ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೪); ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೃಪತಿ ಪಾರ್ಥನ ಕನಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೮); ಮಾನವರ ದುರ್ಗುಣವನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆನು ದಾನಗೆಯ್ಕನಲು ಕನಲುವರು ದಂಡವನು ಮೌನದೀಯುವರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೭೦). ೬. ಬಾಧಿಸು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಮನವ ನೋಡುವೆನೆಂದು ನಿನ್ನನು ಕನಲಿದೆವು ನಾವಿನ್ನೆಬರೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೫-೨೧)

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನಲ್; ತೆಲು. ಕನಲು]

ಕನಲ್$_2$, ಕನಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಿಟ್ಟು; ರೇಗುವಿಕೆ; ಕೋಪ: "ಕಾಯ್ಪಿನಲ್ ಬಳಿಕಂ ಕಿನಿಸು ಕನಲ್ಮುನಿಸು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧); "ಕನಲೆನಲ್ ಕೋಪಮಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೨೧). ೨. ಬೆಂಕಿ; ಉರಿ. 'ಕನಲ್ಗಿಡಿ' ಪದಾ. **ಕನಲು$_2$**: ೧. ಕಣ್ಣನೊಳಗಣ ಕನಲು ಮೂವರು ಅಣ್ಣಂದಿರ ಮನೆಯಾಯಿತು (ಬಬ್ಬುಜಾ. ೩೦); ಅಷ್ಟು ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಂಡಿತು . . . ಪ್ರಭಾಕರನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಕನಲಿನ ಕೆಂಪು (ಪ್ರಣಸ. ೨೯).

[< ಕನಲ್$_1$]

ಕನಲಿಕೆ 'ಕನಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಯ್ಪಿಸರಂಬೆರಸು ನುಡಿದ ಭೀಮಸೇನನ ನುಡಿಗಳ್ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸೆಯುಮೆರ್ದೆಯಂ ಕನಲಿಸೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩ ವ); ಪಾಂಡವಜನಪರನು ಜೂಜಿನಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಕನಲಿಸಿದೆಯುದಱಿಂದ ಬಲುಗೇಡಹುದು ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೨). ೨. ಉದ್ರೇಕಿಸು: ಆಶೆಗಳು ಆಶೆಯನು ಕನಲಿಸುವ ವಿಘ್ನಗಳು ಆಶೆಯೊಳಗಡಗಿ ಹೋಗುವ ಭಯಗಳು (ಸಮಾಲೋ. ೧೮೧). ೩. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: ಶುಕಮುಪುರ್ದು ಕನಲಿಪಿನಿತಲ್ತು ಕದಂಪಂ ತಳೆದ ತಳದ ಕೆಂಪಡರ್ದಿರೆ ಮೌಕ್ತಿಕ ಕರ್ಣಪೂರಮಂ ಶಿಖರಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಸೆಳೆದು ಸೆಳೆದು ಕನಲಿಪುದವಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೫).

[ಕನಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕನಲು$_1$ 'ಕನಲ್$_1$' ನೋ.

ಕನಲು$_2$ 'ಕನಲ್$_2$' ನೋ.

ಕನಲ್ಕೆ, ಕನಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಪ; ಕೆರಳುವಿಕೆ; ಸಿಟ್ಟು: "ಕಿನಿಸೆನೆ ಕಾಯ್ಪೆನೆ ಸೆಣಸೆನೆ ಮುನಿಸೆನೆ ಮುಳಿಸೆನೆ ಕನಲ್ಕೆಯೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಚತುನಿ. ೨೭); ಮತ್ಕುಲದ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲನನಂಗನಿಂದಗಲ್ಚಿರಿಸಿದರೀ ಪುರಾಂಗನೆಯರೆಂಬ ಕನಲ್ಕೆಯನಿಕ್ಷುಕೋಟಿ ಪಲ್ಮೊರೆವ ಪೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೯); ಮುನಿ ಮುನಿದು ಪೀರ್ದುದಂ ರಾಜವಂಶಕುಮಾರಕನ ಕನಲ್ಕೆಗೆ ನೆಲಂ ಬಿಟ್ಟುದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨); ಕೈತವಕ್ಕೆಕ್ಕತಳಂ ಕನಲ್ಕೆಗಿರವು (ಚಿಕವಿ. ೬-೭೪). ೨. ಬೇಗುದಿ; ಪರಿತಾಪ: ಬಂದು ಬಕ್ಕುಡಿ ಭಂಗ ಬಂಧನ ಕನಲ್ಕೆ ಕಳಕಳಮೆಂಬಿವು ಸರಸಿಜಂ ರತಿ ಸರಸಿ ಗಱುವು ವಿಯೋಗ ಘನವಿರಹಿಜನದೊಳಗಲ್ಲದೆ ನೋಡಲಾ ನಾಡ ಹಿರಿಯೂರ ಪಟ್ಟಣದ ಪಾಳೆಯದ ಜನದೊಳಿಲ್ಲ (ಚಬಪು. ೬-೪೨). **ಕನಲಿಕೆ**: ೧. ತಮತಮಗೆ ಸಮತೆಯ ನುಡಿವರಲ್ಲದೆ ಕನಲಿಕೆಯ ಕಳೆದಿಪ್ಪರಾರು (ಸಮಾವ. ೧೪); ಕನಲಿಕೆಯ ನೆಱೆ ಬಿಟ್ಟು ಶುಕ್ರನ ತನುಜೆ . . . ಪರಿಣಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ವರಯಯಾತಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೩೨೭); ವಿಲಯಾದಿಭೈರವನ ಕನಲಿಕೆಯ ಕೋಳಾಹಳವನನುಕರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೯). ೨. ಕೌರವರಾಯನಾ ಕ್ಷಣ ಕನಲಿಕೆಯ ದುಗುಡದಲಿ . . . ಬಂದನು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭಪ. ೧೭-೫೨).

[ಕನಲ್$_1$ + -ಕೆ]

ಕನಲ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕನಲುವ ಕಿಡಿ; ನಿಗಿನಿಗಿಕೆಂಡ: ಬಿಡುವುರಿಯೊಣ್ಣ ಸೂಸುವ ಕನಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯುಂದಿಡುವಱ ಪೊಯ್ತು ಕತ್ತಳಿಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೫).

[ಕನಲ್$_1$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕನಲ್ಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (?): ಆ ಅನುಜೂ ಇನ್ದು ಕನಲ್ಗೊಳ್ಳಿ ನನ್ದಿಯಾಲರಾವಿಟ್ಟದು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦-೩; ಸು. 480 ?).

[?]

ಕನಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕನಲಿಸು ೧: ತನಗೆಡವಿಡದತಿ ಚಪಲಂ ಮನಮದು . . . ಬಿಡದೆ ಪಿಡಿದು ನೃಪರಂ ಕನಲ್ಚಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೊಯ್ವುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೯).

[ಕನಲ್$_1$ + -ಚು. / ತೆಲು. ಕನಲಿಂಚು]

ಕನವನಿಸು 'ಕನವರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕನವರ, ಕಲವರ (ನಾ). ೧. ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ; ಕನಸು: ಕನಸು ಮನಸು ಕನವರದೊಳಗಾ ನೃಪತನುಜಾತನ ನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ ಘನಮಾದ ಮೋಹ ಮರುಳುಗೊಂಡವೊಲು ಪುರವನಿತೆಯರಿರುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೪೩); ಕನವರವಿಲ್ಲೊಂದು ಗುಱುಕಿಲ್ಲ ಮೇಲೊಂದು ಹೊನೆದಾಟವಿಲ್ಲದೊಪ್ಪಿದರು (ಭರತ. ೧೫-೧೦೬); ಕನವರದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋಱಿತೆಂದಾಗ ಮನನೊಂದು ಮಱದೊಱಗಿರಲೂ (ಪುಣ್ಯಚ. ೧೬-೨೨). **ಕಲವರ**: ೨. ಭ್ರಮೆ: ಬರಿಯಾಟವೋ ಕನಸೋ ಕಲವರವೋ (ಮುಂಕುಳ. ೩೨).

[ದೇ. ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಲವರ]

ಕನವರಸು 'ಕನವರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕನವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಹರಿದುಹೋಗು; ಎಚ್ಚರಾಗು: ರಜನಿಯಿಮ ಯಿಮೆಯಿಂ ಮಧುದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (೧೯೨೦. ೩೨-೮). [ಕನ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱ್$_1$)]

ಕನವರಿಕೆ, ಕಣವರಿಕೆ, ಕಲವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, —ಬಡಬಡಿಸುವಿಕೆ; ಕನಸು ಕನವರಿಕೆ ಪಸಿವುಱ್ ದನಿ ಸೋಂಕುಗಳಾದಿ ಬೋಧೆಗೆ ವಿಭಾವಂ ದಲ್ (ರಸರ. ೯೨-೧೩೨); ೨. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸುವಿಕೆ; ಹಳವಂಡ (ಉಕ): ಎಲ್ಲ ಕವನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನ, ಮಹಾಜೀವನ ಎಂಬ ಕೂಗು ಕನವರಿಕೆ, ಕೊನೆಗೆ ಕನವರಿಕೆಯೂ ನಿಂತಿತು (ಮಹಾಗ. ೨೩೬). **ಕಣವರಿಕೆ**: ೨. ಕಲೋಪಾಸಕನ ಮನದರಿಕೆಯಾದ ಕಣವರಿಕೆಯು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೪೫). **ಕಲವರಿಕೆ**: ೧. ಸ್ವಪ್ನದ ಕಲವರಿಕೆಯಿಂದ ಬೆಬ್ಬರ ಬಿದ್ದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೩೧). [ಕನವರಿಸು + -ಕೆ]

ಕನವರಿಸು$_1$, ಕನಕರಿಸು, ಕನವನಿಸು, ಕನವರಸು, ಕಲವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು, —ಬಡಬಡಿಸು: "ಕನವರಿಸು – ನಿದ್ರಾವಿಕಾರೇ" (ಶಮಧಾ); ಕನವರಿಸೆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಮುಮೆನಗೆ ಮುಖೋದ್ಗತಮದಲ್ಲದಾಬಿಂಗದ ಮಾತನಿತೆ ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೩); ಮುನ್ನಿನ ನಿಜಲೀಲೆಯೋಲಗದ ಪೆರ್ಮೆಯ ಮಾತನದೊರ್ಮೆ ಸುಪ್ತಿಯೊಳ್ ಕನವರಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಹರಿ ಗೋಪಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ನೆಗಟ್ಚಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೮); ಕನವರಿಸುತ್ತ ಖಳ ಸುಖಸುಪ್ತನಾದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪-೬). **ಕನಕರಿಸು**: ಆಗಲವನು ದಣಿದು ನಿಶ್ಚೇತನನಾಗಿ ಕನಕರಿಸಿದ್ದೇ ದೇವರ ಆಜ್ಞೆಯೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೯). **ಕನವನಿಸು**: ಕನವನಿಪ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ದನಿಯಂತಾ ನೃಪನ ಕಿವಿಗೆ ದುಸ್ಸಹಮಾಯ್ತಾ ವನಿತೆಯ ನುಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೯೮); ತ್ರಿನಯನಪದಪಂಕಜವಮಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ಕಣ್ಡು ಕನವನಿಪ್ಪಂ ಭರದಿಂದೆ ನಮಃಶಿವಾಯಮಂತ್ರಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೫-೨೮; 1124); ಅವಜಕೊಳು ಸ್ವಾತ್ಮನಗೃದ್ಧಿ ಉದಯದೊಳೊತ್ತಿದೊಡೆ ಮಗುಳ್ದೊಱಗುವುದುಂ ಕೆಲಸಂ ಮಾಳ್ಪುದುಂ ಕನವನಿಸುವುದು ಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೯-೧೫). **ಕನವರಸು**: ಮರುಳಾಗಿ ನುಡಿಯುವುದು ಮಚ್ಚೆ ತಾಮ್ರಚ್ಛಾಯೆ ತರಣಿಯಂಶಂ ಶರೀರಮನೊತ್ತರದೊಳೆ ಕನವರಸಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಜೆಬವು. ೫೮-೩೮). **ಕಲವರಿಸು**: ಕೊಡೆ ಕಲವರಿಸುತ್ತ ಮಿಗೆ ಮಾತಾಡಲಮ್ಮದೆ ಕಣ್ಗಳೊಳು ಕಡು ಕೋಡಿವರಿವಶ್ರುವಿನಲಿದ್ದಾ ಪೆಣನ ಬಳಿಗೈದಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩-೩೩). [ಕನವರ + -ಇಸು$_1$]

ಕನವರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕನಸನ್ನು ಹರಿಸು; ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು: ಕಳ್ಳಿನಂಗಡಿಯಿಂ ಕೆರಳ್ತ ದನಿಯೆನ್ನ ಕನವರಿಸಿತೀ ನುಡಿಯಿಂ (೧೯೨೦. ೧೧೬-೨). [ಕನವರಿ + -ಸು$_1$]

ಕನಸಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕನಸನ್ನು ಕಾಣು; ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣು: ಇಂದೆ ಮುಂಜಾನೆ ಕನಸಾಂತು ನಾನತಿ ಸಂಕಟಂಬಟ್ಟೆ (ಗೋಲ್ಗೊಥಾ. ೭-೧೩); ಮಲೆಯ ಘನಮೌನದೊಳು ಕನಸಾಂತು ನಿಂದಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩-೭). [ಕನಸು + ಆನ್$_1$]

ಕನಸಿಗ (ನಾ). ಕನಸು ಕಟ್ಟುವವನು; ಕನಸುಗಾರ: ಸುಖ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗ ನೀನು (ಗರಿ. ೧೧೧-೧೬); ಎಲ್ಲ ಕನಸಿಗರನು ತಡೆದು . . . ಇನ್ನು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿರೆನಲು (ಪಯಣ. ೧೨-೧೫); ಕುತುಕಿಗೆತ್ತಣ ಬಿಡುವು, ರಸಪದದ ಕನಸಿಗಗೆ ಬಲು ಕವಲೊಡೆದ ಬಾಳ್ ಬಳಿಯ ದಾರಿಗನಿಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೨-೧). [ಕನಸು + -ಇಗ]

ಕನಸು, ಕಣಸು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಪ್ನ; ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನೋಟ: ಪುಟ್ಟಿದಂದಿಂ ತೊಟ್ಟಂತಪ್ಪುಣಸಂ ಕನಸಿನೊಳಪ್ಪೊಡಂ ಕಂಡಱಿಯದ ಮಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೨೦); ಅಟ್ಟಱನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲೆವು[ವೆ]ನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೬); ಇರುಳ್ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳಂ ಪಗಲ್ ನೆನೆವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೪); ಕನಸಿನ ಛತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಣೆಯಾಂಪರೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೦); ಮೂಗರು ಕಂಡ ಕನಸಿನಂತೆ ಮೆಱೆವಾತ್ಮಯೋಗವನಾರಾಡಬಹುದು (ಭರತೇ. ೨-೯೨). ೨. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ; ಕಲ್ಪನೆ: ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರನೀಶ್ವರವರ ಪ್ರಸಾದಮೆಲ್ಲಂ ತನಗೆ ನೆನಸಾಗೆಯುಂ ಕನಸಿನಂದಮಾಗಿ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೧ ವ); ಮರುಳಕ್ಕ ಕನಸಿನ ತೋಱಿಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿದು ತಣಿವನಱಸಿದರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೮); ಕನಸಲ್ಲಿದು ನಿಶ್ಚಯ ಮೆಂದಳ್ಕಳ್ಕಿ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧೪); ಕನಕಂ ನೀರಕ್ಕರಂ ಪೆಂಡತಿ ಕನಸು ಸುತರ್ ಮಂಜು . . . ಅಚಿರವು (ರತ್ನಾಶ. ೩೧). **ಕಣಸು$_2$**: ೧. ಕಣಸು ಬಿರಿದೊಡನೆ ನನಸು ನುಗ್ಗಿತು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿಕೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೪-೬೪೭); ತಿರಿವ ತಿರುಕರ ಕಣಸೆ, ನಿನಗೆ ನೆಲೆ ಇಲ್ಲೆ? (ಮಲೆದೇ. ೫-೬).

ಕನಸಿನ ಗಂಟು = (ಆಲಂ) ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು; ಕೈಗೆ ನಿಲುಕಲಾರದುದು: ಅವಳು ಹೆತ್ತ ನೂರು ಮಕ್ಕಳು ಕನಸಿನ ಗಂಟಾಯಿತು (ವಡಥಾ. ೩೬೦); ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ ಸರಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವುದು ಕನಸಿನ ಗಂಟೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂದಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦). **ಕನಸಿನ ಮಂಡಿಗೆ** = ಕನಸಿನ ಗಂಟು: ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಕನಸಿನ ಮಂಡಿಗೆಗಳಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೧). **ಕನಸಿಲ್ಲದರ್** = ಕನಸಿಲ್ಲದವರು; ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲದವರು; ದೇವತೆಗಳು: "ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಮೆಯಿಕ್ಕದರನುನಯದಿಂ ಗಾಳಿವಟ್ಟಿಗರುಮಚ್ಚರರ್ . . . ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); ಕನಸಿಲ್ಲಧರ್, ಸರೆದೋಜದರ್, ಎವೆಯಿಕ್ಕದರ್, ಜನ್ನಗೂಟರ್ . . . – ಈ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೯). **ಕನಸುಕಟ್ಟು** = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಚಿತ್ರ ಮೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಳಿಗೋಪುರ ಕಟ್ಟು: ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಂತೆಯೆ ಮನಸ್ಸು ಕನಸು ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹೂ. ೫೨).

[ಕನ + -ಸು$_2$. / ತಮಿ. ಕನವು; ಮಲ. ಕಿನಾವು; ಕೊಡ. ಕೆನಚಿ.

ಕನಸುಂಗುಳಿ (ನಾ). ಕನಸುಗಾಣುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ಪರಮ ಧರ್ಮ ನೀತಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿ ಮುದ್ರಿಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕನಸುಂಗುಳಿಗಳೆಂದೆ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೬೫-೮). [ಕನಸು + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕನಸುಗ (ನಾ). = ಕನಸಿಗ: "ಸಸನ್, ಸಸಕಃ ಈ ೨ ಕನಸುಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೬೨). [ಕನಸು + -ಗ$_3$]

ಕನಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). = ಕನಸಾನ್: ಗಂಗೆಯ ಪೊನಲೊಳ್ ಪೋಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ತಾನೆ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ಸುರಾಂಗನೆಯ ರೊಡನರ್ಚಿಸುವುದಂ ಕನಸುಗಂಡು (ಜಾವುಂಪು. ೮೧-೧೧); ತನ್ನ ವದನಾರವಿಂದಮಂ ಗಜರಾಜಂ ಬಂದು ಪುಗುವುದುಮಂ ಕನಸುಗಂಡು (ಅಜಿಪು. ೩-೧೨ ವ); ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟದನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨; 1112).

ಕನಸುಗಾಣದರ್ = ದೇವತೆಗಳು: ಕನಸುಗಾಣದರ ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ದೇಸಿಯೆಂದೆನಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೪). **ಕನಸುಗಾಣದರ ಪಿರಿಯ** = ದೇವತೆಗಳ ಹಿರಿಯ; ಬ್ರಹ್ಮ: "ಕನಸುಗಾಣದರ ಪಿರಿಯಂ ಬರ್ಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯). [ಕನಸು + ಕಾಣ್]

ಕನಸುಗಾರ (ನಾ). = ಕನಸಿಗ : "ಹೌದು, ಅವನೊಬ್ಬ ಕವಿ, ಕನಸುಗಾರ . . ." (ಪುನರು. ೫೪೬).

[ಕನಸು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕನಸುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕನಸು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸ್ವಪ್ನಶೀಲತೆ : ಕನಸುಗಾರಿಕೆ, ಹದಮೀರದ ಶೃಂಗಾರ. . . ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಗಿನ ಲೇಖಕರು ತಮ್ಮ ಕತೆ - ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷ. ೨೮೦).

[ಕನಸುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕನಸುಣಿ (ನಾ). ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವನು; ಕಲ್ಪನಾಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನನಾದವನು : ನೀನು ಕನಸುಣಿ . . . ಸತ್ಯಜಗದ ಪರಿವೆ, ಅರಿವು ನಿನಗಿಲ್ಲವಿನ್ನೂ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೪೫); ಸಾಹಿತಿಯು ಕನಸುಣಿಯೆಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೩೪).

[ಕನಸು + -ಉಣಿ]

ಕನಸುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕನಸಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು; ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಸೂಚಿಸು : ಮುನ್ನಿನ ರೂಪುವೆರಸಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ ಮೋಹದಿಂ ಕನಸುದೋಱಿ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ ಕಂಡು ಮಱುಭವಮುಂಟೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೧ ಅಡಿಟ).

[ಕನಸು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕನಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕನಕನ ಮರ, ಕನಾಗ (ಮೈಔಗ. ೨೬-೫೨೩). [?]

ಕನಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ದೊಡ್ಡಜಾಜಿಕಾಯಿ, ಕನಾಗಿ (ಮೈಔಗ. ೫೬-೧೧೧೮). [?]

ಕನಾತಿ (ನಾ). ಏಟು; ಹೊಡೆತ : ಬೀಳಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಲ್ಡು ಕನಾತಿ ! ನಂಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೆನ್ನಮ್ಯಾಲೆ ಇಕ್ಕಡಿಸ್ತಾರಲ್ಲಾ ? (ಮಲೆಮ. ೪೦೩). [?]

ಕನಾತು (ನಾ). ಡೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಗೋಡೆ : ಆ ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳ ಮೇಲುಗಡೆ ಕನಾತಿನ ಫರದೆಗಳು ಜರಿಯ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳೂ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೪೫).

[← ಮರಾ. ಕನಾತ್, ಕನಾಥ್ ; ಅರ. ಕನಾತ್]

ಕನಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಮಿಂಚು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ದನುಜೇಂದ್ರನೊಡ್ಡು ಕರ್ಗನೆ ಕನಿಯುತ್ತಿರೆ ನೋಡೆ ಕಂಡು ವಾನರಚಿಹ್ನರ್ ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ಕಾದುವ ತಕ್ಕಿನೊಳಾಹವಭೂಮಿಗೆಳ್ಕೆಯಿಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೨೧); ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ ಕಟ್ಗನೆ ಕನಿಯೆ ಜಳಸ್ಫೀತಜೀಮೂತಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೪). ೨. ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿದಾಗು : ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟ ಕಾಡಿಗೆನೆ ಕರ್ಗನೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ನಿತುದು ಮಲದ ಮಸಿಯ ಮಱಕದಿನಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿ ; ತುಳು. ಕನಿ, ಕಣಿ]

ಕನಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳಿ; ಪಕ್ವವಾಗು. ೨. ಜಿಡ್ಡಾಗು; ಕಮರುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಒಂದು ದಿವಸ ಬಿಸಿಲೊಳು ಪೋಗಿ ಬಲು ಹುರುಪೊಂದಿದ ಮೈಯೊಳು ಬೆಮರು ನಿಂದು ಕನಿತು ಮಿಗೆ ಮಲವುಣ್ಮಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೧೦೨). ೩. ಪ್ರವಿಸು; ಸೋರು; ಜೋನಿಯಾಗು : ಅವಳ ಹಣೆಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಕನಿದು ಹೋಯಿತು (ಒಡ್ಡು. ೧೨೬); ಬೆಲ್ಲ ಕನಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿ]

ಕನಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಿಂಚು; ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ : ಹೆಣಗಿ ಮಾಡುವದೇನು ? ದೊರೆವಂದು ದೊರೆ ನೀನು ಕನಿಯ ಬೀಳ ಹರಳ ಗಣಿಯೇ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೧೨-೯). ೨. ಮರುಕ; ದಯೆ; ಕರುಣೆ. 'ಕನಿಮನೆ' ಪರಾ. [< ಕನಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿವು]

ಕನಿಕರ (ನಾ). ಮರುಕ; ದಯೆ; ಕರುಣೆ : ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರವೆನಿಸಿತು (ಮಹಾತ್ಮ. ೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕನಿಕರ]

ಕನಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಯೆ ತೋರು ; ಅನುಕಂಪೆ ತೋರು : ಪೀಡಿತರ ನಿನಿಸು ಕನಿಕರಿಸದವ ಹೊಲೆಯ (೧೪ವಿಂ. ೧೬-೫); ಸಿದ್ಧಿವಿನಾಯಕ ಕಬ್ಬಿಗನನು ಕನಿಕರಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೩-೨).

[ಕನಿಕರ + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಕನಿಕರಿಂಚು]

ಕನಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು; ತಡಮಾಡು (?) : ಕನಸಿನೊಳಾದರು ನಾ ಬಿಡೆ ಕನಿಕಿಸದೀ ಕ್ಷಣದಿ ಪಿರಿಯ ಧನ ಸುರಿಯುವುದೈ (ಹಮುಚ. ೮೬). [?]

ಕನಿಮನೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ನೆಲೆ ; ದಯೆಯ ಆಗರ : ತಾಯಿ ಕನಿಮನೆಯೇ ನೀ ಅಕ್ಕ ಅಕ್ಕರತೆಯೇ (ಗರಿ. ೬-೧). [ಕನಿ$_3$ + ಮನೆ]

ಕನಿಲ್ (ನಾ). ಕರುಣೆ (?) : ಕನ್ನೆಯರು ಕನಿಲ ಪುಯ್ಯಲ ಮಾಡಲವರನು ಮನದೊಳಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಕೇಳ್ದನು (ಫಣಿಚ. ೪-೬೬). [< ಕನಿ$_3$]

ಕನಿಷ್ಟ (ಗು). ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದ; ಅತಿ ಕಡಮೆಯ : ಅಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮಱ್ಱುವೊಡವಿಾಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಪೂದ್ರಕ); ವಿಷಧರಂಗಳ ತೊಡಿಗೆಯಿಂದಾಂ ಕನಿಷ್ಟವೇ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೧-೧೧).

[< ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠ]

ಕನಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. = ಕನಿಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅತಿ ಹೀನನಾದವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು : ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಮನದಲ್ಲಿ ಘಾತಕತನವುಳ್ಳವನ ಕನಿಷ್ಠವೆಂಬರು (ಅಖಂಡೇ. ೯೯-೨೫); ಕೀಳು ಅಂತ ಅಗದೆ ಅವರು ಕನಿಷ್ಠರು ಅಂತ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧೨). ೩. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯ; ತಮ್ಮ; ಅನುಜ : "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ - ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೫೧); ನಾನು ಕೂಡ ಕನಿಷ್ಠನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ (ಭಾಸನಾ. ೬-೧೦).

ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ = ಕಡೆಯ ಪಕ್ಷ; ತೀರ ಕಡಮೆಯೆಂದರೆ; ಏನಿಲ್ಲೆಂದರೂ: ಬಮ್ಮಲದೇವಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಆರುಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು ಎಂದಂತಾಯಿತು (ಸವಶಿ. IX. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕನಿಷ್ಠಸಂಖ್ಯೆ** = ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಕನಿಷ್ಠ + ಬಿಸಿಗೆ]

ಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪತೆ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟ : ಅಳಿಪಿನ ಕನಿಷ್ಠ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಕೃಷ್ಟ]ತೆಯುಮನಭಿಮಾನದುನ್ನತಿಕ್ಕೆಯುಮಂ ಬಗೆವುದಲ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೪ ವ). [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಕನಿಷ್ಠವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ಜೀವನೋಪಾಯ : ತ್ರಿಶಂಕುವಿನ ನಂದನಗಂ ಋಣಮಾಗೆ . . . ಸುಡುಗಾಡನೆ ಕಾಯ್ದು ಕನಿಷ್ಠವೃತ್ತಿಯಿಂ ನವೆಯೆನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಂ. ೬೬).

[ಕನಿಷ್ಠ + ವೃತ್ತಿ]

ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಹೀನನಾದವನ ನಡವಳಿಕೆ : ಬಿಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿ ಪದದ್ವಯಕೆ ತಡೆದಿರದೆಱಗೇ ಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಿಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೯). [ಕನಿಷ್ಠ + ಆಚರಣ]

ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು; ಕಿಬ್ಬೆರಳು. [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠಿಕಾ]

ಕನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಹೀನಳಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವಳು : ಕನಿಷ್ಠೆ ನಿಷ್ಠುರೆ ಮದೋದ್ಧತೆ ಸಂಚಳೆ . . . ದುರಾತ್ಮೆಯಪ್ಪ ವಧು ಸಜ್ಜನಮೇ (ಮಡತಿ. ೮–೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯಳು; ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವಳು. ೩. ತಮ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ. ೪. ಕಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೫. ಕಿರುಬೆರಳು : "ಅಂಗುಷ್ಠಮೆನಲು ತರ್ಜನಿಯು ಮಧ್ಯಾಂಗುಲಿ ಪವಿತ್ರಂ ಕನಿಷ್ಠೆಯೆಂದ್ಯೆದು ಬೆರಲಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೦). ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಿಕಾ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ ಕನಿಷ್ಠೆಯರೆಂಬ . . . ವನಿತೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠಾ]

ಕನಿಸ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಅಧಮ : ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಕಣಿಸವಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬–೧೦ ; 1419). [< ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠ]

ಕನಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ದೀಪ ಹೊತ್ತಿಸು, —ಉರಿಸು, —ಹಚ್ಚು : ಸಂಜೆಯಾಯಿತು, ದೀಪ ಕನಿಸು (ರೂಢಿ). [ಕನ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕನೀನಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳು. ೨. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ ; ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ. [ಸಂ. ಕನೀನೀ]

ಕನೀನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳು. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ; ಕಣ್ಣಾಲಿ; ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆ : "ಕನೀನಿಕೆಯದಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ ತಾರೆಯೆನಲಾಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೨) ; ಕತ್ತಲೊಳಗೆ ಹೊತ್ತುಗಳೆಯುವವನ ಕನೀನಿಕೆಗಳು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬೆಳಕು ದುಸ್ಸಹವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೬೧) ; ನಯನಕೆ ಕನೀನಿಕೆ ಸಲ್ಲೆನೆನ್ನುವುದೆ (ಹಬ್ಬರ. ೨೫–೫೦); ರೋಗಿಗೆ ಓದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕನೀನಿಕೆ (pupil) ಅಗಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಲರೋ. ೨೨). [ಸಂ. ಕನೀನಿಕಾ]

ಕನೀಯ, ಕನೀಯಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಯವನು; ತಮ್ಮ : "ಅನುಜಂ ಕನೀಯನವರಜನೆನಲು ತಮ್ಮನೆಂದು" (ಮಂಗರಾ. ೯೨–೧೧) ; ಕೇಳಗ್ನಿಭೂತಿಯೆ ನಾನಗ್ರಜನೆಂ ಕನೀಯನೆ ಕಳಾಸಂಪನ್ನನ್ಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೪) ; ಜ್ಯಾಯನ ರಾಜ್ಯಮನಯ್ಯ ಕನೀಯನಪೇಕ್ಷಿಸುವುದುಚಿತಮಲ್ತು (ಪಂಪಾಮಾ. ೬–೧೨೬). ೨. ಅಧಮ; ಹೀನ; ಅಲ್ಪ : ಈ ರೂಪೀ ಶುಭಲಕ್ಷಣವಾರಯ್ಯೆ ಕನೀಯರಪ್ಪರೊಳ್ ಸಮನಿಸದೀ ಭೂರಿಭುಜನುದ್ಭಂ (ನೇಮಿಪು. ೫–೯೬) ; ಆ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮಹೋದಯಕ್ಕೆ ಕನೀಯವೂ ಅಜ್ಞಾತವೂ ಆದ ಕಂಪಿಲರಾಜ್ಯ ಪ್ರಮುಖಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದೀತು (ನಂಜುಂಡ.III, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕನೀಯಾಂಸ** : ೧. ಜ್ಯಾಯಾಂಸ, ಕನೀಯಾಂಸ, ವಿದ್ವಾಂಸ (ಶಮದ. ೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಕನೀಯಸ್]

ಕನೀಯಸಿ (ನಾ). ಕಿರಿಯಳು ; ತಂಗಿ. [ಸಂ. ಕನೀಯಸೀ]

ಕನೀಯಾಂಸ 'ಕನೀಯ' ನೋ.

ಕನುಸುರಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕನುಸುರಗಿಡ, ಹರಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೮–೧೬೦೬). [?]

ಕನೆ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದ ಹಸು ; ಮಣಕ ; ಕಡಸು ; ಪಡ್ಡೆ : ಅವರ ಪುರುಳೆನಿಸಿದ ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ – ಈದ ಆವು; ಕಟ್ಟಿದ ಆವು; ಕನೆಯ ಆವು; ಬೆದೆಯ ಆವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [< ಕನ್ನೆ]

ಕನೆಕೆಂದಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕೆಂದಾಳ, ಕನೆ ಕೆಂದಾಳ (ವೃಔಗಿ. ೫೬–೧೧೨೬). [?]

ಕನ್ನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವ ಕಂಡಿ, —ರಂಧ್ರ, —ಸುರಂಗ: "ಸುರಂಗಾ, ಸಂಧಿ–ಈ ೨ ಕನ್ನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೬); ಕನ್ನವನಿಕ್ಕುವೊಡವನೀಶೋನ್ನತ ನೆಲಗಟ್ಟು ವಜ್ರಮಯಮೇಜುವರಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೮) ; ತನ್ನವಸರಕ್ಕಾಗಿ ಹಗಲುಗನ್ನವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕನ್ನ ಸವೆಯಲಿಲ್ಲ ಕಳವು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೨೬–೩೦೫) ; ಕನ್ನದಿಂ ದಾಟಿ ಬಾರದಂತೆ ಮುಚ್ಚುವ ಪಳಹಮಂ ಕನ್ನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿರ್ಕುಟಿಂ (ದಶಕು. ೮–೯೯) ; ತನ್ನ ಬೀಡಿಂಗಂ ಚೇಟಕಮಹಾರಾಜನರಮನೆಗಂ ಕನ್ನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಯಣಮಂ ಮಾಜ್ಪಲ್ಲಿ ಕನ್ನದಿಂ ಮೂವರು ಕುಮಾರಿಯರಂ ತೆಗೆದು ತರ್ಪುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೪೪ ವ) ; ಗರುಡನ ತಜವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ಕೆಯೊಳು ಹಾವು ಕನ್ನವ ಕೊಚಿದು ಬದುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಎ. ೯–೬೪) ; ಹರಿಪುರದರಸ ಚರಣಂದಖಿದು ಕನ್ನದೊಳುರುಳಿ ಪೋದಂ ನಿಜಕುಟುಂಬಂಬೆರಸು ನಿಸಿಯಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಪಂ. ೨–೫೨) ; ಮಾರಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕನ್ನ ಕೊರೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಳವು : ಕನ್ನದೊಳ್ ಸತ್ತ ಕಳ್ಳನ ತಾಯಂತೊಳಗೊಳಗಚುತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೧೨ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ ; ತುಳು. ಕನ್ನ, ಕನ್ನೊ, ಗನ್ನೊ ; ತೆಲು. ಕನ್ನ]

ಕನ್ನ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಗಲ್ಲ ; ಕಪೋಲ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ]

ಕನ್ನ$_3$ (ನಾ). ಕಿವಿ ; ಕರ್ಣ : "ಇತ್ವಕ್ಕೆ ನತ್ವಂ :— ಕರ್ಣ – ಕನ್ನ" (ಶಮದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣ. / ಸಂ. ಕರ್ಣ]

ಕನ್ನ$_4$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷರ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಕಂಸ್ನ ಅರಸ × × × (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯೧–೫ ; 780) ; ಕಾಕಂ ಬಾಚಿ ಕುಂಭಯ್ಯನುಂ ಆಸೂಗೊರ ಕನ್ನನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೧೨ ; 968) ; ಮಹಾಸಾಮನ್ತಂ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೬–೭ ; 995). [< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣ. / ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕನ್ನ$_5$ (ನಾ). ನೀಚ ; ಅಧಮ (?) : ಸುಣ್ಣ ಕರ್ದಮ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನದೊಡ ಉಂಬೊ ಕನ್ನನಂತೆ ಕಾಣರೊ ಅನ್ಯಾಯ ವಾಹದು (ವಿಸಾಸು. ೫೮–೧). [?]

ಕನ್ನಕಂಡಿ 'ಕನ್ನಗಂಡಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಕತ್ತರಿ 'ಕನ್ನಗತ್ತರಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಕಳವು 'ಕನ್ನಗಳವು' ನೋ.

ಕನ್ನಕ್ಕೈರ (ನಾ). (?) : ಅಭಿಮಾನಮನ್ದರ ವಿಭವ ಪುರಂದರ ಸರಸ್ವತೀಗಣಲಲಾಟಪಟ್ಟ ಕನ್ನಕ್ಕೈರದಿಶಾಪಟ್ಟ ವಾಜಿಕುಳಾಂಬರದ್ಯುಮಣಿ ಬನ್ಧುಜನ ಚಿನ್ತಾ[ಮ]ಣಿ ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವ ಪದಾರಾಧಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೯–೧೯ ; 1107). [?]

ಕನ್ನಕ್ಕಿ 'ಕನ್ನಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕನ್ನಗಂಡಿ, ಕನ್ನಕಂಡಿ (ನಾ). ಕಳವುಗಂಡಿ; ಸುರಂಗಮಾರ್ಗ : ಕನ್ನಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ]ಡಿಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೇಮಿಯ ದಂಡ ಬನ್ನಬಡಿಸಬೇಕು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೬೬). **ಕನ್ನಕಂಡಿ** : ನೆಲನ ಕೊಡಡೆ ಮಂತ್ರಿ ಕನ್ನಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಂಡಿಗಳೆಡೆಗಳೊಳು ಬಲಿದನು ಮುಂದಿಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯–೫). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಗತ್ತರಿ, ಕನ್ನಕತ್ತರಿ (ನಾ) ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವ ಕತ್ತರಿ ; ಕನ್ನ ಹಾಕುವ ಸಾಧನ : ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ಬಲುಸವಿ ; ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕನ್ನಗತ್ತರಿ ಕೆಲಸ ! (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೮೯) ; ಕನ್ನಗತ್ತರಿ, ಮಂಕುಬೂದಿ ಎಲ್ಲಿ ? (ತುಂಗಭ. ೩೩). **ಕನ್ನಕತ್ತರಿ** : ಈ ಆಕರ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದೇಶವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನ ಕನ್ನಕತ್ತರಿ, ವಿಶ್ವಭಾಂಡಾರದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಹಾಕಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೦೯). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕತ್ತರಿ$_2$]

ಕನ್ನಗತ್ತಿ (ನಾ). = ಕನ್ನಗತ್ತರಿ: "ಭಿತ್ತಿಭಿನ್ನಂ ಕನ್ನಗತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೫); ಅಱಿದು ಬೆರೆದರೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಿವಿಮೂಗ ಕೊಯ್ವರಯ್ಯ ಒಲ್ಲೆನೊಲ್ಲೆ ಬಲ್ಲೆನಾಗಿ ನಿಮ್ಮಾಣೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜೇಶ್ವರಾ (ವಚಶಾ. I, ೩೧೩); ಚೋರತ್ವದಿಂ ಧನಮನರ್ಜಿಸಲ್ ನೆನವುತಂ . . . ಕನ್ನಗತ್ತಿಯ ನೊಪ್ಪದಿಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಗದಿಂ (ಪೆರುರ. ೧೩೫-೧); ಉರ್ಬಿದ ಮರ್ಬಿನೊಳ್ ನಿರಾಕುಳಮನೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿಸಹಿತಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ದಶಕು. ೮-೯೯); ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕತ್ತಿ]

ಕನ್ನಗಳವು, ಕನ್ನಕಳವು (ನಾ). ೧. ಕನ್ನ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ಕಳವು; ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕದಿಯುವಿಕೆ: ಕನ್ನದ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣನು ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಧನವ ತಂದು ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕನ್ನಗಳವಿನ ಮುಸ್ತಯಿದೆ ಸಹವಾಗಿ ಪೋಗುವಲ್ಲಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೪೯); ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತರ ಬಗೆಯದೆ ನಿರಂತರಂ ಕನ್ನಗಳವಂ ಮಾಡುತಿರಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂರು ಬ. ೪-೪೪). ೨. ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕದ್ದು ತಂದದ್ದು; ಕಳವಿನ ವಸ್ತು: ಅಳುಕದೊರ್ವ ಚರನು ಕನ್ನಗಳವು ತಂದು ಎನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಳುಹಿಕೊಂಡು ಇರಲು (ಸುಸಾರ. ೬೬-೨). **ಕನ್ನಕಳವು**: ೧. ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಕೆಲದಿನದೊಳ್ ಗತಜೀವಂಬಡೆದಾ ನಾಡೊಳ್ ದುರ್ಮತಿ ವಿದ್ಯುಚ್ಚರವೆಸರೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ ಕನ್ನಕಳಂ[ಕಳವು]ಗಲ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೩-೩೮). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕಳವು. / ತಮಿ. ಕನ್ನಕ್ಕಳವು]

ಕನ್ನಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು: "ನಿಶಿಚರಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೫); ಬೆಂಬಲಮಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಜೋವಂ ಬೊತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦ ವ); ಬಣ್ಣ ಬಚ್ಚವಹೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕನ್ನಗಳ್ಳರ ಶೀಲ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಏಳೇಶ್ವ. ೧೨೪); ಕನ್ನಗಳ್ಳನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ ಮಱುಗುವಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೯-೧೨೨); ಜವನೆಂಬ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ ತವಕದೊಳಸುವೆಂಬ ಧನವನೊಯ್ಯದೆ ಮಾಣಂ (ನೀತಿಸಾ. ೪೨೬). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕನ್ನಗಾರ (ನಾ). = ಕನ್ನಗಳ್ಳ: ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಳ್ಳರು, ಕನ್ನಗಾರರು, ತಲೆತಿರುಕರು, ಹಾವು, ಹುಲಿ . . . ಇವೇ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೬).

[ಕನ್ನ$_1$ + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನಕ್ಕಾರ]

ಕನ್ನಗೊಯ್ಕ (ನಾ). ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವವನು: ಕನ್ನಗೊಯ್ಕರ ಪೋಲು ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಸೇನೆಯಂ ಗನ್ನಕತಕದಿ ಕೊಂದ ರಕ್ಕಸನ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಪೊಗಳಿದೆ (ತುರಂಗ. ೫೬-೪೯). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕೊಯ್ಕ]

ಕನ್ನಘಾತಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಕನ್ನಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರ್ನಾಟಕದೇಶ; ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವವರ ನಾಡು: "ಕನ್ನಡಮೇ ಕರ್ನಾಟನಾಮಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧); "ಕನ್ನಡವೆ ಕರ್ಣಾಟಕಂ" (ಕಶರ. ೨೧); ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ಜನಪದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬); ಮಾಳವ ಮಗಧ ಕಾಶ್ಮೀರ . . . ಕನ್ನಡ ವಂಗ ಚೌಟ ಹೊಯ್ಸಳ ಮಲೆಯಾಳ ದೇಶಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೧೪); ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಸೆಳೆದಾಗ ತುರುಕರ ಪಡೆ ನಡೆದುದು ಕನ್ನಡಕೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಷೆ; ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ತಳ್ತಮರ್ದಿರೆ ಕನ್ನಡ ಮನಱಿದು ಪೇೞ್ಗೆಂಬುದಿದಾಗಮಕೋವಿದನಿಗದಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೧); ಸಕ್ಕದ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮಳ್ವೆತ್ತಂತಿರೊಡನೊಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೦); ಕನ್ನಡದೊಳ್ಪಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಳತಿನ]ನುಡಿಯಂ ಮುನ್ನಿದಱೊಳೆ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ವುದು ಚದುರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬); ಕನ್ನಡಮೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯ (ಭರಜ. ೧-೫); ಕನ್ನಡಕೆ ಹೋರಾಡು ಕನ್ನಡದ ಕಂದಾ ಕನ್ನಡವ ಕಾಪಾಡು ನನ್ನ ಆನಂದಾ (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೬). ೩. ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನೆಗೞ್ದಿರ್ದ ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳಗಣಿತ ಗುಣವಿದಿತಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತ ಕ್ರಮಮಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾವ್ಯ ಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೬); ಅಗ್ಗದ ಕನ್ನಡಂಗಳಿಂ ಬಾಸಣಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ನೊಲವಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೪೮); ಸಂದಿರ್ದಾ ಬಹುಭೇದ ಕನ್ನಡಗಳಂ ಬಲ್ಲಂ ಕವೀಶಂ ದಿಟಂ (ಕವಜ. ೪-೩). ೪. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಅಥವಾ ಮಂಡಲದ ಹೆಸರು: ಕಂನಡ ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರದ ಮುಂಮುಱಿದಂಡಂಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಶೈವರ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಯರು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩-೩೪; 1121). ೫. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವ ಜನ: ಕಲ್ಲ ಬಾಲೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಳಿಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡರ ಕೈಗೆ ನವಶಿಲ್ಪ ಶಾಲೆಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೮-೪). ೬. ಒಂದು ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಹೆಸರು. 'ಕನ್ನಡ ಶಾಖೆ' ಪರಾ. ೭. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಡ-೨೯ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಧೀರಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ. ಔಡವ ವಕ್ರ ಷಾಡವರಾಗ (ಸಂಗೀಡಂ. ೧೪೬).

ಕನ್ನಡದ ಖಗ = ಗಿಳಿ; **ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ**: ಸನ್ನೆವಾತಿನ ಸತಿಯರೋದದ ಕನ್ನಡದ ಖಗ ಮೊರೆಯದಾಱಡಿಯುಂ ನಡೆಯದರಸಂಚೆ . . . ಎರಲೆಗಳ್ಪಲ್ದಿನ್ನದಿಹವಾಯಕನ ಚಿಂತಾಲಯದೊಳು (ಮದೇಪು. ೫-೫೨). **ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ** = ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಕನ್ನಡದೇಶದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಡಸನ್ಥಿ(ನ್ಧಿ)ವಿಗ್ರಹಿ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಚಾವಣರಸರ್ (ಎಇ. XVI, ೬೮-೨೬; 1037); ಕಡಿತವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ದಂಡನಾಯಕಂ ಕಾಳಿಮರಸರ್ (ಕಇಆ. ೧-೧-೪; 1097); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಮನೆವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ಮಹಾದೇವಯ್ಯಗಳು (ಎಇ. XIII, ೪೮-೬೨; 1112). [?]

ಕನ್ನಡ$_2$ 'ಕಣ್ಣಡ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). *ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸು, --ಹೊಂದಿಸು: ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಮಂ ಬಳಕೆಗನ್ನಡದಿಂದಲೆಗೆಯ್ವುದೇಕೆಯೋ ಮುನ್ನಿನ ಕನ್ನಡಂಗೊಳಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು (ಪೈಸೂಮ. ೧-೯). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಡಕ$_1$ 'ಕಣ್ಣಡಕ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಕ$_2$ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಜಿನ ಸಾಧನ; ಚಾಳೀಸು; ಸುಲೋಚನ: ತಮ್ಮ ಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಕೈವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಒರೆಸುವ ನೆವದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಒರೆಸಿಕೊಂಡರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧); ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯು ಕಪ್ಪು ತೊಟ್ಟ ರವಿಕೆಯು ಕಪ್ಪು . . . ಕನ್ನಡಕವು ಕಪ್ಪು ಕೈಬಳೆ ಸಹ ಕಪ್ಪು (ಇಂಚಾಪ. ೮೬-೨೩).

[<ಕಣ್ + ಅಡಕ$_1$. / ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಡಿ, ಕಣ್ಣಡಿ; ಮಲ. ಕಣ್ಣಡ; ತುಳು. ಕನ್ನಡಕೊ]

ಕನ್ನಡಗಬ್ಬ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ: ಮಿಗೆ ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಂಗಳೊಳಗಣಿತಗುಣ ಗದ್ಯಪದ್ಯಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತಮಂ ನಿಗದಿಸುವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೬); ಇವನಱಿವರೆ ಕನ್ನಡಗಬ್ಬದೊಳ್ ತೊಡಂಕದೆ ಸಲ್ವರ್ (ಶಮದ. ೪೮). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಕನ್ನಡಗವಿತೆ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಗಬ್ಬ: ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂಗನ್ನೂರ್ಮಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೧). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಕವಿತೆ]

ಕನ್ನಡಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡ ಗೌಳ . . . ಮೋಹನಗೌಳಂಗಳೆ ಗೌಳಮಿಶ್ರಂಗಳು (ಎವೇಕ. ೨೩೫). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಗೌಳ]

ಕನ್ನಡತನ (ನಾ). ಕನ್ನಡದ ಗುಣ, —ಸತ್ತ್ವ, —ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ : ಭಾಷೆಯ ಕನ್ನಡತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ (ನನ್ನಕಾ. ೪೪); ಗೆಲ್ಲಲಿ ಸತ್ಯವು ಗೆಲ್ಲಲಿ ಧರ್ಮವು ಗೆಲ್ಲಲಿ ಕನ್ನಡತನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೨–೪೯). [ಕನ್ನಡ$_1$ + –ತನ]

ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಿಳಿ; ಗಿಣಿ : "ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, ಪಂಡಿತ ವಕ್ಕಿ – ಈ ೨ ಗಿಳಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೦೧); "ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯುಮೆಂದುಜಿ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಗಿಳಿಯುಮೆನೆ ಶುಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬); ಮುದದಿಂದಂ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯ ಪಂಜರಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಂದವನಿಪತಿಯ ಮುಂದಿಟುವುದುಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨); ಉಲಿವಾ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯ ನೋಡಿಸುತಲೆಸೆದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೫೧); ಮಾಣಿಕದ ಬಣ್ಣದ ಕನ್ನಡ ವಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣದ ಕಳಹಂಸೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದರೋ ಬಿನದಕ್ಕೆನೆ (ಅನಂಪು. ೧೦–೨೫); ತೊಲಗದೆ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನಲಿವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಗಳೋಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೮); ನಲಿದಾಡುವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ** : ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿಯಂಗವ ಹೊಕ್ಕು ನಿಜರೂಪ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಾಜಿ ಮಾಜಿ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುತಿದ್ದೆನು (ಭರಜ. ೭–೫೫). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕನ್ನಡವರಾಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವರಾಳಿ ರಾಗದ ಉಪಾಂಗರಾಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಿಂಧುವರಾಳಿ ಕನ್ನಡವರಾಳಿ ದ್ರಾವಿಡವರಾಳಿ ಪ್ರಥಮವರಾಳಿಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳುಂ ಉಪಾಂಗವರಾಳಿಗಳು (ಎವೇಕ. ೨೬೪). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ವರಾಳಿ]

ಕನ್ನಡವಾತು (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಮಾತು, —ನುಡಿ : ಸಕ್ಕದದೊಳು ಕನ್ನಡವಾತಂ ಸಮುಜಿ ಬೆರಸಿ ಜಯನ್ನಪಚಾರಿತ್ರಮನೋತುಸಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೩). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕನ್ನಡವೀಣೆ (ನಾ). ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಕಾರ್ಕರಿ ವೀಣಾ, ಕನ್ನಡವೀಣಾ ಮುಂತಾದ ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಸಂಗೀಡಂ. ೧೧೮). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ವೀಣೆ]

ಕನ್ನಡಶಾಖೆ (ನಾ). ೧. ವೈದಿಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಕಂನಡ ಶಾಖೆಯ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರದ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷಿತರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨–೧೪; 1192). ೨. ಕನ್ನಡದ ವಿಭಾಗ; ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ, ವ್ಯವಹಾರಗಳ ವಿಭಾಗ. [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಶಾಖೆ]

ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ 'ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಿ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕಂಚು, ರತ್ನ ಅಥವಾ ಗಾಜಿನ ಸಾಧನ; ಮುಕುರ; ದರ್ಪಣ : "ದರ್ಪಣಃ, ಮುಕುರಃ, ಆದರ್ಶಃ ಈ ೩ ಕನ್ನಡಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೨೫); "ಕೈಪಿಡಿಯೆಂದು ಕನ್ನಡಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೮–೬೦೧); ಕನ್ನಡಿ ಕಮನೀಯಾಕಾರದಿಂಬಮಂ ತಾಳ್ದುವವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೨); ಸುವರ್ಣಪೂರ್ಣಕಳಶಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೭); ಕಿಲುಂಬು ಗೊಂಡ ಕನ್ನಡಿಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಭಾನುವಳಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೬); ಕರಿಯು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಡಗಿದಂತಯ್ಯಾ ಎನ್ನೊಳಗೆ ನೀನಡಗಿದೆ (ಬಸವ. ೯೦೩); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೫); ಮಂಚ ಬಾರದು ಮಡದಿ ಬಾರಳು ಕಂಚು ಕನ್ನಡಿ ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೩–೨೧೦–೧); ವರ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿ ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗೆಷ್ಟು ತೋರ್ಪ[ರ್ಪು]ದವಧಾರಿಸು (ರತ್ನಾಕ. ೧೩೪); ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಯೇಕೆ? (ಗಾದೆ). 'ಭೂತಗನ್ನಡಿ', 'ರಾವುಗನ್ನಡಿ' ಪರಾ.

ಕನ್ನಡಿಯ ಗಂಟು = (ಅಲಂ) ಕೈಗೆ ದಕ್ಕದ ವಸ್ತು : ಕಪಿ ಯರಸನೊಳು ನಂಟದಾಯ್ತು ಕನ್ನಡಿಯ ಗಂಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೯–೧೪–೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಡಿ, ಕಣ್ಣಾಡಿ ; ಮಲ. ಕಣ್ಣಾಡಿ ; ತುಳು. ಕಣ್ಣಾಡಿ, ಕನ್ನಡಿ, ಕನ್ನಟ್ಟಿ, ಕನ್ನೆಟ್ಟಿ ; ಕೊಡ. ಕನ್ನಡಿ]

ಕನ್ನಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಗುಳಿಯಾಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣಿನ ಅಡಿ (?): ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಟ್ಟಣ(ಳ)ಸೆ ಕನ್ನಡಿ ಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತು ಪೋಗೆ ಗೋಹೊಜಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನುಡಿಯೆ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಪ್ಪನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೯); "ಕಣ್ ಗುಬಿಯಹ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [< ಕಣ್ + ಅಡಿ?]

ಕನ್ನಡಿಎಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಬಿಗಿ. ೪೨–೮೪೨). [ಕನ್ನಡಿ? + ಎಲೆ$_1$]

ಕನ್ನಡಿಕಪಾಟು (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಬೀರು, —ಕಪಾಟು : ಕನ್ನಡಿಕಪಾಟುಗಳಿಂದ, ಚಿತ್ರಪಟಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿದುದು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಕಪಾಟು (< ಕಪಾಟ)]

ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕ (ನಾ). ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕದ ಅಮ್ಮಿದೇವಯ್ಯಗಳ ವಚನ (ಸರ್ವವ. ೧೨೪). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಕಾಯಕ]

ಕನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡನಾಡಿನವನು ; ಕನ್ನಡವನ್ನು ತಾಯಿ ನುಡಿಯಾಗುಳ್ಳವನು : ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳ ಕನ್ನಡಿಗರ್ ಕರಿವಂತೆ ಬನ್ನಿ (ಚಿಕ್ಕಾಸ್ತ. ೧–೯೪); ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಚೆನ್ನಾದುದೆನೆ ಕನ್ನಡಿಗರು ರಯ್ಯಾ ಮಂಚಿದಿಯೆನೆ ತೆಲುಗಾ (ಭರಜ. ೧–೭). ೨. ಕನ್ನಡಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕಾಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರದೊಳ್ ಸದಾಚರಿತರೆನಿಪ್ಪ ಕನ್ನಡಿಗರೊಳ್ ಕುಲನಾಮದಿನೊಪ್ಪುವೆತ್ತ . . . ಅನಿಂದ್ಯಗುಣಾನ್ವಿತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧–೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಕನ್ನಡಿಗಂ ವಂಶದೊಳುತ್ಪಂನಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೩–೩೨ ; 1209); ಕನ್ನಡಿಗಕುಲಕೆ ರಂನದ ಕಂನಡಿಯೆನೆ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭–೪೧ ; 1380); ಹಲರು ಕನ್ನಡಿಗ ಹಲರು ನಾನಾ ದೇಸಿಯ ಹಲರು ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. I, ೧೦ ; 1544). [ಕನ್ನಡ$_1$ + –ಇಗ]

ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನವಳು : ಆವುಜಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಗಾಣಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕನ್ನಡಿಗ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕನ್ನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡಿಗೆಯ ಸಂಖರಸನ ಮಗಂ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩–೪೫ ; 1054). [?]

ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಗೋಡೆ : "ಕನ್ನವಡಮೆಂದು ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೯–೬೧೮); "ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯ ಪೆಸರದು ಕನ್ನವಡಂ" (ಚಕುನಿ. ೬೬); (ಎದ್ದು, ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೃತ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು) (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೨೫–೧೨). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಕನ್ನಡಿಚ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಕನ್ನಡಿಗಂ, ಕನ್ನಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕನ್ನಡ$_1$ + –ಇಚ]

ಕನ್ನಡಿತಿ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ : ನೀಲಗಿರಿಯ ಕನ್ನಡಿತಿಯರ ಕುಣಿತದ ಹಾಡು – ಈ ಮುಂತಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಮೇಲಿನ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾ ಗಿವೆ (ಕಸಾಜ. ೧). [ಕನ್ನಡ$_1$ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕನ್ನಡಿತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ತೊಟ್ಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಕನ್ನಡಿತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪೂಜೆಯೂ ಡೋಲೋತ್ಸವವೂ ಆದ ನಂತರ . . . ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬೬). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ತೊಟ್ಟಿ$_1$]

ಕನ್ನಡಿಬಳೆ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ ಅರಗಿನ ಬಳೆ (ಆ). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಬಳೆ$_3$]

ಕನ್ನಡಿಯ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಿಗ (?) : ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯಲಿ ನೀವು ಸಾಧಿಸಿರೊ ಜನರೆಲ್ಲ ಅಜಿತು ನೋಡಿರೊ ಹಳೆಯ ಕನ್ನಡಿಯರೆಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೪೧-೫). [< ಕನ್ನಡಿಗ ?]

ಕನ್ನಡಿವಣ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ; ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ: ಕಂಭದ ನಾಲ್ವರ್ ಸೂಳೆಯರ ಮನೆವಣಮುಂ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಇದನಾವನೊರ್ವ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೬–೧೫ ; 1054) ; ಮದುವೆಯ ಪನ್ನರ ಪಣಮುಂ ಸೂಳೆಯರೆಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೨೪೫–೨೨ ; 1074). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಣ$_1$]

ಕನ್ನಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ತಾಮರಸಣಿಭಾಸ್ಯೆಗೆ ಸುರಕಾಮಿನಿ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳೆಸೆಯೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೯) ; ಇದಿರೊಳೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಿರ್ಪಜಿತತೀರ್ಥಕರ್ತೃಗೆ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೪) ; ಕಲಶ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ನಡೆತಹ ವಿಲಾಸಿನಿಯರೊಗ್ಗಿನಿಂ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ . ೧೭–೪೭). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಡಿವೇಂಟೆ (ನಾ). (?) : ವಿ ತ ರ ಮಣಿದರ್ಪಣವನಂಬುಸೂತ್ರದಿ ವೃಥೀಕೃತದಿ ಕನ್ನಡಿವೇಂಟೆಗೆಂದು ಕಟ್ಟಿದೊಲು ಶೋಭಿತಮಾಗಿ ಹರಿದಶ್ವ ಬಿಂಬ ಬಿಂಬುತಿರ್ದುದಸ್ತಾಚಲಾಗ್ರದಲ್ಲಿ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨–೬೧). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಬೇಂಟೆ ?]

ಕನ್ನಡಿವೆಣ್ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿಯುವವಳು : ಆರತಿ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿವೆಂಗಳೊಡನಕ್ರೂರ ಬಂದಿದಿರ್ಗೊಂಡ ಹರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨–೨೦). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕನ್ನಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸು : ಆ ಕೃತಿ ಮು ನ್ನ ಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತೆನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬) ; ಗುರುರೂಪ ವಿಶ್ವಪತಿ ಕರುಣಿಸಿದ ತೆಜದಿನಾ ವರಪುರಾಣಾರ್ಥಮಂ ಕನ್ನಡಿಸಿದೆಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೩) ; ಕವಿ ಸೋಮನಾಥನು ರಸಮೊಸರೆ ಮುನ್ನುಸುರ್ದುದನೆ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಪೇಳು (ಬಸವು. ೧–೧೬) ; ವಿವಿಧ ಜಾಗತಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೬). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು, —ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು, —ಪ್ರಕಟಿಸು, —ತೋರು : ಸಿ ರಿ ಗ ನ್ನ ಡಿ ಕನ್ನಡಿಪುದಾದುದಿಂದು ಶ್ರೀಯಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೭–೧೧) ; ಭೀರುಗಳರೆಬರ್ ಕನ್ನಡಿಸಿದರ್ ಭಯಾನಕರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೮) ; ಅಪಾಂಗದ ಪಾಂಗಿಂದಮೆ ಕನ್ನೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದಳ್ ತನ್ನೊಂದಭಿಪ್ರಾಯಮಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೮೧) ; ತನ್ನಂತ ರಂಗದೊಳಿರ್ದಕುಟಿಲತೆಯ ಬಿತ್ತರಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ (ರೇವಣ. ೯೦–೫) ; ನೀರ್ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಬಯಲಗಲದ ಬಾನ್ಗನ್ನಡಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಹೃದಸ. ೪೫–೧೦). ೨. ತಿಳಿಸು ; ಹೇಳು ; ವಿವರಿಸು : ಧರ್ಮಮಂಬ ನಡಿಯಂ ಕಂನಡಿಸಿ ಧ ಮ ರ್ ವ ಂ (ಸೌ ಇ ಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಳ್. ೫೨೬–೨೮ ; ?) ; ಪೌರಾಣಮಂ ಪೇಳ್ವ ಭಾಷೆ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಂಗಳಂ ಕನ್ನಡಿಪ ಸ್ಥಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪ . . . ಮುನಿವರರ್ ಕಡ್ಗೆಸೆದರು (ಚಬಸು. ೬೪–೨೬). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕನ್ನಡಿಹರಳು (ನಾ). ೧. ಕ ನ್ನ ಡಿ ಯ ಚೂರು, —ತುಂಡು. ೨. ಕನ್ನಡಕದ ಗಾಜು (ಆ). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಹರಳು (< ಪರಲ್)]

ಕನ್ನಡಿಹಾವು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾವು ; ಉರಿಮಂಡಲ ಹಾವು : " . . . ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಾಗರಹಾವಿಗೂ ಕನ್ನಡಿಹಾವಿಗೂ ಒಂದೇ ಬಿಲದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಂತಾದೀತು" (ಕ ಗ ದ್ಯ. ೬೯) ; ಶುದ್ಧ ಕನ್ನಡಿಹಾವು ಅದು ! (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೧೦). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕನ್ನಡೀಕರಣ (ನಾ). ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ಕ ನ್ನ ಡ ಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ : ಅವನ 'ಆದಿಪುರಾಣ' ವು. . .ಜೈನಪರಂಪರೆಯ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕನ್ನಡೀಕರಣವಾಗಿದೆ (ತವಪ. ೧೨). [?]

ಕನ್ನಡೇತರ (ಗು). ಕನ್ನಡವಲ್ಲದ ; ಕನ್ನಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ : ಕನ್ನಡೇತರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೭೦). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಇತರ]

ಕನ್ನಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒ ಬ್ಬಾ ತ ನ ಹೆಸರು : [ಮು]ತ್ತಿನ ಸಂಗೆಯ ನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೧–೪೦ ; 1071). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ]

ಕನ್ನಪುರ 'ಕನ್ನವುರ' ನೋ.

ಕನ್ನಪೇಜಿ (ನಾ). ಒ ಬ್ಬಾ ತ ನ ಹೆಸರು : ಕೌ ಣ್ಡಿ ಲ್ಯ ಗೋ ತ್ರ ಕನ್ನಪೇಜಿನ ಮಗಂ ಬೇನೆಯ ಸೋಮೇಜ ಬೇನೆಯ ಸೋಮೇಜಿಯ ಮಗ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೬ ; 862). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಎಜಿ$_1$]

ಕನ್ನಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತತುಪುತ್ರಂ ನೆಗಳ್ದಂ ನಿಜಾರಿ ಬಳವೊನ್ನಲು ಬನ್ನಮಂ ಕಂನಮಂ ತತುಪುತ್ರಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಕಇಅ. ೭೪–೧೨–೭ ; 1170). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಕನ್ನಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಾರ್ತಿಕ ಬಹುಳ ೨ಲು ಕಂನಮಂಗಲದ ಯಲಿಯಂಣಗೆ ಕೆರೆಕೊಡಗಿ ಹೊಲದ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೪–೪ ; ?). [ಕನ್ನ$_4$ + ಮಂಗಲ]

ಕನ್ನಮಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕನೋಜ (?) : ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾ ಧಿ ಸಿ ದ ಮಾಳವಮೇಳುಮನೆಯ್ದೆ ಗಂಗಮಾಳವ ಮನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕ ಲ್ಪಿ ಜು ಸು ತ್ತೆ ಕಳಲ್ಪಿ ಚಿತ್ರಕೂಟಮನುಜಿ ಕನ್ನಮಜ್ಜೆಯ ನ್ರಿಪಾನುಜನಂ ಜಯಿಕೇಸಿಯಂ ಮಹಾಹವದೊಳೆ ಮಾರಸಿಂಗ ನೃಪನಿಕ್ಕಿ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿದನಾತ್ಮಶೌರ್ಯ್ಯಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೬೦ ; 1112 ?). [?]

ಕನ್ನಮದಿಶಾಪಟ್ಟ (ನಾ). ಕನ್ನಮನೆಂಬುವವನನ್ನು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಸಿದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕನ್ನಮದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ವೈರಿಘರಟ್ಟ ನಾಹವ ಮಲ್ಲನ [ಹ]ಣುವಂ ನಾಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿಸಹಿತಂ . . . ಚಾವುಂಡರಾಯರಸರ್ (ಕಇ. IV, ೪೧–೬ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕನ್ನಮ + ದಿಶಾಪಟ್ಟ]

ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸು, ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ ನ್ನ ಹಾ ಕಿ ಸು ; ಕಳವು ಮಾಡಿಸು : ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ (ವ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೬೭–೩). **ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು** : ಅರಮನೆ ಸಾರೆಯದಂ ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸುವ ಮ ವ ನಿ ಂ ಮತ್ತಾರಜಿಯದವೋಲಿಕ್ಕುಪಮೋರಣದಿಂದವನ ಕಾಲ್ಗೆ ಬಲ್ಸಂಕಲೆಯಂ (ದಶಕು. ೮–೨೮೫). [ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು, ಕನ್ನವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಹಾಕು ; ಕಳವುಮಾಡು : ಆಕೆಯ ಉಂದಿದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕ ನ್ನ ಮಿ ಕ್ಕಿ ದೊ ಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯–೨) ; ಯುವತಿಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ ಜ ವ ನಿ ಕೆ ಯ ಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಡದ] ಹಹಡಿಸಿದುದೋ (ಅನಂತಪು. ೬–೫೬).

ಕನ್ನವಿಕ್ಕು : ಒಡೆಯರೊಡವೆಯನೆಳಸೆ ಕೊಡದಿಪ್ಪುದುಂ ನಯವೆ ಕನ್ನವಿಕ್ಕುವಡೆ ಕತ್ತ್ರಿಯ ಪಿಡಿದು ನಡೆದಪೆಂ (ಬಸರ. ೧೩-೨೧); ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸಾಹಿಗಂ . . . ಒಡವೆಯೆಲ್ಲವಂ ನೆಱೆ ಕೊಂಡಂ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೧೯); ಬಸ್ನವ ಪಟ್ಟು ಬಯ್ಯಲ್ಕೆ ಶಿವನೇನು ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿದನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೦೦).

[ಕನ್ನ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕನ್ನಮಿಡು, ಕನ್ನವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು : ನಾರಾಯಣನ್ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ಕನ್ನಮಿಟ್ಟು ಪುಗುತನ್ನೊಡೆ ಅಱಿದು ಪೊರಮಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫-೧೧; ೨ನೆಯ ಶತ). **ಕನ್ನವಿಡು** : ಕನ್ನವಿಡುವ ಕಳ್ಳನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಕನ್ನ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕನ್ನಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಸೂದ್ರಕಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೪; 946); ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೯; 967); ಸನ್ಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಂನ್ನಯ್ಯ ಬರೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೧; 971).

[ಕನ್ನ$_4$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕನ್ನರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. P ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷಾ ಪ್ರಿಥುವೀ ವಲ್ಲವ ಮಾರಜಾದಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರಾ ಶ್ರೀಮತ್ಕನ್ನರ ಭಟಾರರ (ಎಇ. XXI, ೩೫-೨; 883); ಕನ್ನರಸ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೮; 890?); ಪೊಸವೂರ ಬೇದಮ್ಮನುಂ ಕನ್ನರನುಂ ಕಳ್ವುಪೆಸೆಯ ರಟ್ಟನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೪-೨೬; 968); ಕನ್ನರ ನಾದರದಿಂ ಕುಡೆ ಹೊನ್ನಂ ಮನಮೊಸೆದು ತೈಲಪಂ ಕುಡೆ ರನ್ನಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಬಲ್ಲಾಳಂ ಕುಡೆ ಜನ್ನಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೨೧). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅರ$_4$ (< ಅರಸ$_1$)]

ಕನ್ನವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : ಎಳಗಲ್ಲದೊಳಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಬೊಟ್ಟಂ ಕೆಳಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಪಚ್ಚೆಗನ್ನವಚ್ಚಂ . . . ಎಳಗಂದಂ ಕಳೆಗುಂ ಜಗಕ್ಕೆ ಕಂದಂ (ಚಕವಿ. ೩-೪೪). [ಕನ್ನ$_3$ + ಪಚ್ಚ$_3$]

ಕನ್ನವಟ್ಟ (ನಾ). ಮದ್ದಳೆಯ ಚರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಎಡಗೆಯ್ ಬಲಗೆಯ್ ತೋರಂ ಕಡುಸಣ್ಣಂ ಕದಳಿ ಕನ್ನವಟ್ಟಂ ತಾನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪ್ರಹರಣಮಿಂಪಂ ಪಡೆದಿರೆ ಸುರವಧು ಮೃದಂಗಮಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೧೪೩). [?]

ಕನ್ನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಕದ ಪದರ, —ಕವಚ, —ಹೊದಿಕೆ : ನಸುಬಿಸಿಯ ಹೂರಿಗೆಯ ಕನ್ನ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ, ಕಣ್ಣ]ವಟ್ಟಿಗೆದೆಗೆದು ಹಸನಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಲದು ಬಿಚ್ಚುಹೂರಿಗೆಯಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೮).

[? + ಪಟ್ಟಿಗೆ$_3$ (< ಪಟ್ಟಿಕೆ)]

ಕನ್ನವಡ$_1$ (ನಾ). ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ; ಪರದೆ : "ಕಾಂಡಪಟಾವರಣೇನ = ಕನ್ನವಡದ ಮುಱೆಯಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೧೩-೧೮); ದುಗುಲದ ಕನ್ನವಡಂ ಗಟ್ಟಿದಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೬೪). 'ಕಂಡವಡ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾಂಡಪಟ]

ಕನ್ನವಡ$_2$ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯ ಗೋಡೆ : "ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆಯ ಪೆಸರದು ಕನ್ನವಡಂ" (ಚತುನಿ. ೬೬); "ಕನ್ನವಡಮದೆನೆ ಕವಿಗಳ್ ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯುಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೮); ಬಳಸಿದ ಪೊನ್ನಕೋಂಟೆ ಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಗೆಯಲಿರ್ದ ತಾಣದೊಳ್ ಬಳಸಿದ ಪೊನ್ನ ಕನ್ನವಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂಡಪಟ]ದಂತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧); ಇದಿರ ಕನ್ನವಡದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಂಡು, ನಟ್ಟಾಲಿಗಳಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೨೪-೫). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಟ ?]

ಕನ್ನವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನವಾಡ ಗಂಗವಾಡ ಬಳೆಯವಾಡರೆನ್ನಾಡಾಳ ಸಿಯಳಾಜಿ ಸಾಮಿ ಸರ್ಬರಸ ಕೊಟೋರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೮-೧; 870). [ಕನ್ನ$_4$ + ಬಾಡ$_1$]

ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು 'ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಕ್ಕು 'ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಡು 'ಕನ್ನಮಿಡು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನವಿಲು; ಕರಿನವಿಲು (?) : ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಕ್ಕರ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ ಗೂಗೆ ಗಿಡುಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೮೫). [< ಕರಿದು + ನವಿಲು (< ನವಿಲ್)]

ಕನ್ನವುರ, ಕನ್ನಪುರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕರ್ಣಪೂರ : "ಕನ್ನವುರಂ ಸಲೆ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳ್" (ಕರ್ನಾನಿ. ೩೩); ಮಿಸುಗುವ ಆರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ ಚೆಲ್ವೆಸೆದಿರೆ ಬಲವರ್ಪ ವಿಟರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೪೦); ನೇವುರದ ಕನ್ನವುರದೆಕ್ಕಾವಳಿಯ ತೊಳಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನಾರದ ಕಟಿಸೂತ್ರಾವಳಿಯ ಘನಸ್ತನೆಯರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೧೦); ಕನ್ನವುರ ಜಡಿದು ಕದಪಿನೊಳು ನಲಿಯೆ (ಗೀತಗೋ. ೬೭-೫). **ಕನ್ನಪುರ** : "ಕನ್ನಪುರ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಕಶರ. ೨೦).

[< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣಉರ, ಕಣ್ಣಊರ. / ಸಂ. ಕರ್ಣಪೂರ]

ಕನ್ನವುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನವುರಿ ವಿಷಯೇ ಸಿ[ಮ್ಮ]ಲಗೆ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಭಾಗೇ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮-೧೨; 862).

[ಕನ್ನ$_4$ + ಪುರಿ$_6$]

ಕನ್ನಸ (ನಾ). ಪಕ್ಕ; ಪಾರ್ಶ್ವ (?) : ಎರಡುಂ ಕನ್ನಸದಿಂ ತಗುಳ್ದು ಚಮರಂ ವೈರೋಚನಂ ನಾಗ್ರತಸ್ಸರ ರೇರೇ ನ ಚ ಪಾರ್ಶ್ವತಸ್ಸರ ನ ಹೋ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯತಸ್ಸರಯೆಂದೊಡ್ಡಿನ ಮುಂತು ಪಿಂತು ಕೆಲನಂ ತಿರ್ದುತ್ತೆ ತಮ್ಮಿರ್ಬರುಂ ಮುರಜಂ ಬಾಯ್ತುರೆ ದೇವಸೇನೆ ನಡೆದತ್ತೋರಂತೆ ನೂಲ್ಪೊಯ್ದವೊಲ್ (ಅನಂಪು. ೫-೪೪).

[ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣಾಸ = ಪರ್ಯಂತ, ಅಂತ್ಯಭಾಗ]

ಕನ್ನಾಕನ್ನಡಿ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕನ್ನಡಿ (?) : ಕನ್ನಾಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನೂ ತುಂಬುಗಳಸಗಳನ್ನೂ ತಳೆದ ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆಯರು (ಬಿರುಗಂ. ೨೬-೯). [ಕನ್ನಾ ? + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಾಗರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?) : "ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಃ — ಕನ್ನಾಗರು" (ಒಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ನಾಗರು ?]

ಕನ್ನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶ : ಆ ಕನ್ನಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರ್ದುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧-೪೦). ೨. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ : ಕೊದಲಿ ವಿಷಯೇ ಬೆದಿರೂರ್ ಮಯಾದತ್ತಮ್ ಅಸ್ಯ ಸೀಮಾ : ಕನ್ನಾಟಕೇ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೩೮; 634). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಕನ್ನಾಡು (ನಾ). ಕನ್ನಡನಾಡು; ಕರ್ನಾಟಕ : ನೆರೆಯರಮನೆ ಕನ್ನಾಡಿನ ಭೂಪರಾ (ಗಿಳಿಎಂ. ೪೬-೨); 'ಹೊಯ್ಸಳಮನೆತನ ಕನ್ನಾಡ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕಸುವನ್ನು ಶಿವನು ಕೊಡಿಸಿಕೊಡಲಿ . . .' (ಸವತಿ. ೨೧೯). [< ಕರಿದು + ನಾಡು]

ಕನ್ನಾಯಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (?) : ಸಾವಂತಪಂಡಿತರ ಕಂನಾಯಿಗಳ ಸುಪುತ್ರ ಕೇಸವಪಂಡಿತರು ಮೊಸಳೆವಾಡದ ಬಲು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡ್ಸಿ . . . ಕಂನಾಯಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಮೊಸಳೆ ವಾಡದ ಶ್ರೀ ಪಾರಿಸ್ವನಾಥಂಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೬-೯; 1297); ಮದುವರಸನಾಯ್ಕರು ಸರ್ಗಸ್ಥನಾದಲ್ಲಿ ಅತನ ಸತಿ ಬುಳ್ಳರಸಿ ಕಂನಾಯಿಗಳು ಗಂಡನ ವಿಜಯಶ್ರೀಯನೆಯಿದಿ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೯-೧೩; 1447). [ಕನ್ನ$_4$? + ಆಯಿ$_2$]

ಕನ್ನಿಕೆ$_1$, ಕನ್ನಕ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: "ಕನ್ಯಾ, ಕುಮಾರೀ ಈ ಎರಡು ಕನ್ನಿಕೆಯ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬); "ಕೂಸೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೩); ನೂತನ ಕನ್ನಿಕೆಯು ತಾನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಳು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೮); ಕಮಳವ್ವೆ ಬಾಚವ್ವೆ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ರುದ್ರಕನ್ನಿಕೆಯರೊಲಿದು (ಚಬಪು. ೫–೨೮); ಅವರ ಕುಲದಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸಿದ್ದ ಕನ್ನಿಕೆಯೊಬ್ಬಳು ನೀಚಕುಲದವನೊಬ್ಬನನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬಂತು (ಒಡೆಕ. ೧). **ಕನ್ನಕ್ಕಿ**: ಧರೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಭಕ್ತರ ಕನ್ನಕ್ಕಿಗಳನು ನಿರುತ ವಿಚಾರಿಸುತಿರ್ದ (ದೇವಾಂಪು. ೯–೬೮); ಕನ್ನಕ್ಕಿಯಿರುವತನಕ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಹಿಗ್ಗು (ನನಲ್ಲ. ೪–೧೦). [< ಸಂ. ಕನ್ಯಕಾ]

ಕನ್ನಿಕೆ$_2$, ಕರ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಬೀಜಕೋಶ; ಕರ್ಣಿಕೆ: ಆ ವನಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ಕನ್ನಿಕೆಯಂತೆ ಪೂವಿನ ಕೊಳವೊಂದಿರಲು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೧೨). **ಕರ್ನಿಕೆ**: ಸರೋವರದ ನಡುವೆ ಕರ್ನ್ನಿಕೆವೊಲು ಮಂದರಮಿಪ್ಪುದು (ಕಇಅ. ೯೫–೪–೪; 12ನೆಯ ಶತ); ಸಾಸಿರದಳ ಕಮಲದ ಕರ್ನಿಕೆಯೊಳು (ಶರಚ. ೫೯೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆ (ನಾ). ದಂಪತಿಗಳ ಶಯನಗೃಹ: "... ನೀನು ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆಯನ್ನು ಸೇರುವಾಗ ಸೋತು ಸುಣ್ಣವಾಗಿದ್ದೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೬೩). [← ಕೊಡ. ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆ]

ಕನ್ನೀರ್, ಕನ್ನೀರು (ನಾ). ಕರಿಯ ನೀರು: ತತ್ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಕನ್ನೀ[ರ]ಸರಃ ತತ್ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಜಂಬುಕಸರಃ ತತ್ಪ[ಶ್ಚಿ]ಮತಃ ಭೂಮಿಸರಃ (ಸೌಇಇ. XX, ೬–೨೨; 730). **ಕನ್ನೀರು**: ಯಮುನೆಯ ಕನ್ನೀರನ್ನು ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಹೊಂಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಮೆರಗು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ತೀರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಮಾಜ ತೀರಿಸಿದ್ದು! (ನೂರಜ. ೧೦). [< ಕರಿದು + ನೀರ್$_1$]

ಕನ್ನೀರು 'ಕನ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕನ್ನೀಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುನೀಲ; ನೀಲರತ್ನ: ಅರುಣ ಮಣಿಯ ಕನ್ನೀಲದ ಪಳುಕಿನ ಕರುಮಾಡಗಳುರುಕಾಂತಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩–೫೩). ೨. ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ. ೩. ಕರಿ, ಬಿಳುಪು ಎರಡೂ ಬಣ್ಣ ಕೂಡಿದ ಕೂದಲಿನ ಕುದುರೆ: ಕಾಗೆಳ್ಳುಮಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಂ ಬೆರಸಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಪುಂ ನೇರಿತಾಗಿರಲು ತನುರುಹವೋರನೆ ಕನ್ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨–೨೩); ಜನ್ನ ಜಿನ್ನಾರ ಚನ್ನಳಗ ಚೆಲುವ ಚೀರ ಕನ್ನೀಲ ಭೈರ ಕಂಕರಿಗಂ ಸನ್ನುತ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯನೇಱಿ ನೃಪಕುಲರನ್ನರಿಗೆಂದು ತೋಱಿದನು (ಅಂಜಚ. ೬–೮೩). [< ಕರಿದು + ನೀಲ]

ಕನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ$_1$ ೨: ತಪಸ್ವಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಕಿತ್ತಡಿ' ಎಂಬ ಮೇಳದ ಮಾತಿದೆ (ಯುಕ್ತಪ್ರ. ೧೪೮); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವದನ್ನು ಕಂಡು ಬಳಗದವರು ಹೀಯಾಳಿಸಿ ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದರೂ (ಕಂನಾಸಾ. ೧೨೯). [?]

ಕನ್ನೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಚಿಲಾತಪುತ್ರಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಕೊಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೭–೯); ಈ ಕುಮಾರಂಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸದನಂಗಾ ಕನ್ನೆಯಂ ಮುಂ ಕೊಡಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೦); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ಚೆನ್ನೆಯಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯಂ ಕುಡೆ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೧೮); ಎಸೆವ ಕನ್ನೆಯನುಮಾ ವರಾಭಂಗೆ ಕಯ್ಗೊಡಿಸಲೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೬೬); ಇನ್ನೋದು ಕಾವ್ಯವನೆಂದನಾ ಪಾಡುವ ಕನ್ನೆಯಾ ಹೊತ್ತಗೆವಿಡಿದು (ಭರಚ. ೬–೨೫); ಕನ್ನೆಯಿವಳನು ಕೊಂದುತಿಂದರೆ ಎನ್ನ ನರಹರಿ ಮೆಚ್ಚನು (ಗೋಪಾಡು. ೯೪). ೨. ಕನ್ಯಾಮಾಸ; ಸೂರ್ಯನು ಕನ್ಯಾರಾಶಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಸೌರಮಾನದ ಮಾಸ: ಸುರಪತಿ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರರ ದೆಸೆ ತಲೆಯಾಗೆ ವಾಮಪಾರ್ಶ್ವದೊಳೆಂತುಂ ಚರವಾಸ್ತು ಕನ್ನೆ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪಡುಗುಂ ಮೂಱು ಮೂಱು ಮಾಸಂಬರೆಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೨೪); ಆಸಾಡಿ, ಸೋಣೆ, ಕನ್ನೆ – ಈ ಮೂರು ತಿಂಗಳೂ ಬಿಡುವು (ಅನಾಥ. ೧೯೯). ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ: ಮೃಗಲಾಂಛನಂಗೆ ವೃಷಭಂ ಬುಧಂಗೆ ಕನ್ನೆ ನಿಜೋಚ್ಚಂ (ಜಾತತಿ. ೧–೪೦). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. 'ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು' ಪರಾ. ೫. ಇನ್ನೂ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದ್ದು; ಮೀಸಲು ಮುರಿಯದುದು. 'ಕನ್ನೆನೆಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾ]

ಕನ್ನೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಬಿದ್ದಣ ಚೋಳ ಮಹಾರಾಜರು ಕನ್ನೆಮೂನೂಱುಂ ಪೆಡಕಲ್ಲೆಂಟುನೂಱು ... ಆಳುತ್ತುಂ (ಕಇಅ. ೧೧೭–೨೨–೧೮; 1073). [?]

ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗಾದೇವತೆ. ೨. ಭಾರತದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಭೂಶಿರ. [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ]

ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಲೋಳೆಸರ: "ಕಾರಕರಂಭಾ – ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೨); ಅರಿಸಿನ ಕಾಗಿದೊಂಡೆ ಬಜೆ ವಾಕುಚಿ ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ ... ಎಳ್ಳೆಯೆನಿಪ್ಪುವೆಲ್ಲಮಂ ಬೆರಸಿರೆ (ಖವುದ. ೧೩–೧೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ಉರಿಮೂತ್ರಕ್ಕೆ :— ... ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿಯೆಂದರೆ ಅಡಿಕೆಚಿಟ್ಟಿನ ಬೇರಿನ ತೊಕ್ಕ ಸಕ್ಕರೆ ಸಹ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೯). [?]

ಕನ್ನೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು: ಇನ್ನೆವರ ನಾವಱಿಯದಿದ್ದೆವು ಕನ್ನೆಗಳ್ಳನ ತನುಜನೆಂಬುದ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ ಕಲಿತ ಕರ ಲೇಸು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯–೨೪). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕನ್ನೆಗಾಲ (ನಾ). ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವ ಕಾಲ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಕನ್ನಡಿಯನು ಮುಂದೆ ಪಿಡಿದೆಮಗತ್ತಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುನೋಡೆಂದು ಕನ್ನೆಗಾಲದೊಳೆಂದು ಕಾಡುವೆಯಲ್ಲವೆ (ಭರಚ. ೪೨–೧೦೯). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕನ್ನೆಗಿಡ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದಿರುವ ಎಳೆಯ ಗಿಡ (ಶಿ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕನ್ನೆಗೆಱೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆ; ಹೊಸಕೆರೆ (?): ಅಲ್ಲಿಯ ಹಿರ್ಯಕೆಱೆ ಮೊದಲಾಗಿ ... ಕನ್ನೆಗೆಱೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮ್ಕೂ. ೧೧೦–೨೮; 1163); ತದುಗ್ರಾಮದಲು ಕನ್ನೆಗೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವಾಲಯವನೆತ್ತಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೨೬–೧೩; 1796). ೨. ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೆರೆ (?): ಅಲ್ಲಿಯ ಸಿದ ಸಮುದ್ರವೆಂದು ಕಂನೆಗೆಱೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಮಂಧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೯–೬; 1447). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಕನ್ನೆಗೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ: ಕನ್ನೆಗೋಗಿಲೆ ತಾನೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದುದೊಯೆಂಬ ಬಿನ್ನಣವೆಸೆಯಲೋದಿದಳು (ಭರಚ. ೬–೨೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕೋಗಿಲೆ]

ಕನ್ನೆಗೋಸಾಸ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯಾಸಹಸ್ರ, ಗೋವುಗಳ ಸಹಸ್ರ. ೨. ಕನ್ಯೆಯರ ಮೇಲೆ, ಗೋವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ: ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲದೆ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಗಳಿಲ್ಲ ಗೋಸಾಸಮಲ್ಲದೆ ಕನ್ನೆಗೋಸಾಸಮಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೧ ವ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗೋ + ಸಾಸ$_0$ (< ಸಹಸ್ರ); ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗೋ + ಸಾಸ (< ಸಾಹಸ)]

ಕನ್ನೆತನ (ನಾ). ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಕನ್ನೆತನಂಗೆಯ್ಯಲ್ ಬಗೆಗುನ್ನಾಣ್ ಮಿಗೆ ಮನಮುಮಿಟ್ಟುವರಿಯಲ್ ಬಗೆಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೫); ತನ್ನ ಮುನ್ನ ಕನ್ನೆತನದಂದೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಾಡಿದ ಮಾತಾಪಿತೃಪಕ್ಷದ ಜನನೀಜನಂಗಳ್ ನೋಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೬ ವ); ಆಕೆಯ ಕನ್ನೆತನದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಿರುಗಿದ ದಿನಪನಾಕ್ಷಣಕೆ (ಸಂಭಪ. ೧೪-೩೧); ಕನ್ನೆತನದ ಆ ಬಾಲೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಏನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲಳು (ಜಯಂತ. ೧೮೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + -ತನ]

ಕನ್ನೆತೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ (?): ಕನ್ನೆತೊಟ್ಟೆಯ ಬಡಗವರಿದ ಬೇರಂ ಸಿದ್ಧಿದಿನ ತಂದು ಅರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಮಡಗಿಕೊಂಡು ನನೆ ಹೊರಟಾಗ ನಿತ್ಯವೂ ಮೂರು ಬಾರಿ ಮುಟ್ಟಿಸೆ ನನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇರುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೯೮). [ಕನ್ನೆ ? + ತೊಟ್ಟೆ$_3$]

ಕನ್ನೆತ್ತರ್ ‘ಕರ್ನೆತ್ತರ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೆನೆಲ, ಕನ್ನೆಲ್ಯ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಮಾಸಲು ಮುರಿಯದ ನೆಲ: ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವವರಿಗೆ ಇದು ಕನ್ನೆನೆಲವಾಗಿದೆ (ಸಂಶೋತ. ೩೧); ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಇನ್ನೂ ಕನ್ನೆನೆಲ. ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ ಅಗಾಧವಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. IV ಮುನ್ನುಡಿ). ಕನ್ನೆಲ್ಯ: “ಹೊಸಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದಭೂಮಿ” (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ನೆಲ]

ಕನ್ನೆಮಾಡ ‘ಕನ್ನೆವಾಡ’ ನೋ.

ಕನ್ನೆಯಾಡು (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಬಲಿಯದಿರುವ ಆಡು; ಮರಿಹಾಕದ ಆಡು: ಕನ್ನೆಯಾಡನು ತಂದು ಬನ್ನಬಡಿಸುತ ಕೊಂದು ಉನ್ನತವ ಪಡೆವ ವಿಪ್ರನಿಂ ಆಗಸರ ಕುನ್ನಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೪). [ಕನ್ನೆ$_2$ + ಆಡು$_3$]

ಕನ್ನೆಯಾವು (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದಿರುವ ಹಸು; ಕಡಸು: ಕನ್ನೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ ಒಂದು ಎಳಸು ಹೋರಿಕರು (ಸುವಸಂ. ೬೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಆವು]

ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೆಲ$_1$ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ತುಂಬಿದ ಗಟ್ಟಿನೆಲ; ಕಲ್ನೆಲ (ಕ). [< ಕಲ್$_3$ + ನೆಲ]

ಕನ್ನೆಲ$_2$ ‘ಕನ್ನೆನೆಲ’ ನೋ.

ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ಕರಿನೆಲ್ಲಿ: ಜಾಲವಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೊಡವು ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ (ಸೋಮಜ. ೩-೨). [< ಕರಿದು + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕನ್ನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬತ್ತ; ಕರಿನೆಲ್ಲು: “ಕೃಷ್ಣವ್ರೀಹಿ- ಕನ್ನೆಲ್ಲು” (ಓಷಧಿ. ೩೮). [< ಕರಿದು + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕನ್ನೆವಸದಿ (ನಾ). ಹೊಸ ಬಸದಿ; ಒಬ್ಬನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ರೂವಾರಿ ದ್ರೋಹಘರಟ್ಟಾಚಾರಿ ಕನ್ನೆವಸದಿಯಂ ಮಾಡಿದ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೬೬-೨; 1130). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಬಸದಿ]

ಕನ್ನೆವಾಡ, ಕನ್ನೆಮಾಡ (ನಾ). ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಉಪ್ಪರಿಗೆ, —ಅಂತಃಪುರ: ತನ್ನ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನೆವಾಡಕ್ಕೆ ಪೋಪಳಂ ಜ್ವಳನಜಟಿ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೮ವ); ನಾರದಂ ಗಗನವೀಧಿಯಿಂ ಮಿಥಿಲೆಗೆ ಬಂದು ಕನ್ನೆವಾಡದ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡಮಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೮೧ ವ); ಎನ್ನಂ ಭೂಭುವನಪತಿ ನಲ್ಮೆಯಿಂ ಕನ್ನೆವಾಡಕಾ ಕ್ಷಣದೊಳಟ್ಟಿದಂ (ದಶಕು. ೧೧-೭೨): ಅರಸುಮಗಳಿಗು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಗೊಡರ್ಕೈ! ನನ್ನ ಕನ್ನೆವಾಡದಿ ಕೂತು ನೋಡುತಿಹೆನು (ಸಖೀಗೀ. ೫೭-೪); ಕನ್ನೆವಾಡದ ಬಾಗಿಲವರೆಗೂ ಕಳುಹಿಸುತ್ತ ರಾಣಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತರು (ಸವತಿ. ೧೫೧). ಕನ್ನೆಮಾಡ: ತನ್ನ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯ ಚೌಪಳಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೯ ವ); ಏಱಿದಳ್ ತರುಣಿ ತನ್ನಯ ರನ್ನದ ಕನ್ನೆಮಾಡಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೮); ತನ್ನ ಕನ್ನೆಮಾಡದೋವರಿಯೊಳೊಂದು ದೆವಸಂ ಬೆಳ್ಪಸದನಂಗೊಂಡು ಸುಖಸುಪ್ತೆಯಾಗಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೦೫ ವ); ಹರುಷದಿಂದಲಿ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಪಿರಿಯ ಚೌಮಾಳಿಗೆಯಲತಿವಿಸ್ತರದಲೋಲಗಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೧೮). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕನ್ನೆವುಯಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೆಯ ಕೂಗಾಟ, —ಹುಯಿಲು. ೨. ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಹೋರಾಟ; ಮೊದಲನೆಯ ಯುದ್ಧ: ಮುನ್ನಿವನ ತಂದೆ ಮಧುರೆಯ ಮನ್ನೆಯನಂ ಗೆಲ್ವನಾವನಿದೆ ವೀಳೆಯಮೆಂಬನ್ನಂ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆವುಯಿಲ್ಗೆಳಸಿ ನಮಿಸಿ ಮನ್ನಣೆವಡೆದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೫-೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಪುಯಿಲ್ (< ಪುಯ್ಯಲ್ ?)]

ಕನ್ನೆವೆಣ್, ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಕೊಡಗೂಸು: ಕನ್ನೆವೆಣ್ಗಳ ಕೆಳದಿಯರ ಕೂಡೆ ಶೈಶವೋದ್ಭಿನ್ನಯೌವನೆಯಾದ ವಿಷಯೆ ಬರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೦); ಕನ್ನೆವೆಂಗಳೊಡನೊಡನೆ ಸಡಗರಿಸುತಿದಿರೆವಂದು (ಮರಾಜ. ೯೭-೧೦೮); ತಿರುಜವ್ವನದ ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು ದುಂಡಿಸಿದ ಸುಣ್ಣನ ಮೆಯ್ಯೊಬಗು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೫-೧೮). ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು: ಅಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣುಗಳ ಮುಖಕಾಂತಿಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತೆ . . . ಇರುವುದು (ವಚಕಾ. ೪೯). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು ‘ಕನ್ನೆವೆಣ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೆವೆಱೆ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರ; (ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ) ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ: ದಿನದಿನಕತಿ ಕಳೆಯೆತ್ತಿದಳು ಕನ್ನೆವೆಱೆಯಂತೆ (ಶ್ರೀಭುತಿ. ೨೦-೨೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಪೆಱೆ]

ಕನ್ನೆವೇಟ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೆಯು ಮಾಡುವ ಪ್ರಣಯ; ಕನ್ಯೆಯ ರತಿಭಾವ: ಎನ್ನ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಸುಱಿದುವು ತಾಮೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದಪ್ಪುವು ಕನ್ನೆಯ ಕನ್ನೆವೇಟಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬). ೨. ಕನ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೇಮ: ತನ್ನ ಕನ್ನೆವೇಟದ ಚೆನ್ನೆಯಂ ನೆನೆದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೩ ವ); ಕನ್ನೆವೇಟದ ನೇಹವತಿಬಲ್ಲಿತಾತಂಗೆ (ನಂಬರ. ೧೩-೨೨). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಬೇಟ$_3$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕನ್ನೆಸಾಸ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ: ಕೊಂತಿಯ ಕನ್ನೆಸಾಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾಹಸ]ದಿನಾದ ಕನ್ನೆವೇಟದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೦ವ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಸಾಸ]

ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಬಾಳೆ, ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗಿ. ೨೪-೪೩೮). [ಕನ್ನೆ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕನ್ನೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೇವಕುಳಮಾಸೀತ್ ಕನ್ನೇಶ್ವರನ್ನಾಮ ಸ್ವನಾಮಧೇಯಾಂಕಿತ (ಇಆ. XIII, ೧೪-೪೦; 735). [?]

ಕನ್ನೈದಿಲ್ ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲು ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲೆ ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲೆರೆಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಕನ್ನೈದಿಲೆರೆಯನು ಬಂದನು ಕನ್ನೆಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಬೆಳ್ಪನೆಯುವನು ಬಂದನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೦-೩೮). [ಕನ್ನೈದಿಲ್ (< ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್) + ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ)]

ಕನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂದು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಬೀಗೆ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಬಾಯುಗೆಯಿಂ ಕನ್ನೈಸೆ ಪೊಯ್ಲಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾಯ್ದುಗಿವನ್ನಂ ಬೆಂಗೆ ಪೊಯ್ದಾ] ಗುರುಕುಚಯುಗಳಂ ಸೊಪ್ಪುಸೊಪ್ಪಾಗೆ ಕಣ್ಗಳ್ ಮುಗಿವನ್ನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೩೩). [ಕನ್ನ$_4$ + -ಇಸು$_2$]

ಕನ್ಯಕಾಜಾತ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದವಳು ಹಡೆದ ಮಗ; ಕಾನೀನ. [ಸಂ.]

ಕನ್ಯಕೆ (ನಾ). ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಗರುಡನಾಭಿಯೆಂಬ ಗಾರುಡಿಗಂ ತತ್ಕನ್ಯಕೆಯಾಯುಷ್ಯಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೭–೮ ವ); ಕನ್ಯಕೆ ವಜ್ರಬಾಹುಗನುರೂಪೆ ಗಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೭); ಅಳಿಯಂ ಮೊಱೆಯಿಂ ಭಾಗ್ಯದಿನಳಿಯಂ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದಮಳಿಯಂ ಗುಣದಿಂದಳಿಯಂ ವಿತರಣ ಗುಣದಿಂದಳಿಯನೆನಿಪ್ಪಂಗೆ ಕುಡುಗೆ ಕೃತಿಕನ್ಯಕೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೭೦). [ಸಂ. ಕನ್ಯಕಾ]

ಕನ್ಯಸೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು (ಕ). [ಸಂ. ಕನ್ಯಸಾ]

ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ (ನಾ). = ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ. [ಸಂ. ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ]

ಕನ್ಯಾದಾನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡುವುದು: ಮೇದಿನಿಯನೊಲಿದಿತ್ತ ಫಲ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಕನ್ಯಾದಾನಫಲವಹುದಾದರಿಸಿ ಭಾರತದೊಳೊಂದಕ್ಷರವ ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೨೦); ನೂಱು ಕನ್ಯಾದಾನವನು . . . ಧಾರೆಯೆಱೆದಿತ್ತಂತೆ ಫಲ ಕೈಸೇರುವುದು (ಹರಿಸಾ. ೧೦೬). ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಬಳುವಳಿ: ಕನ್ಯಾದಾನಂಗೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XIX, ೨೦೮–೭; ?); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕಂನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ಸುಖದಿಂ ಭೋಗಿಸುವಂತಾಗಿ . . . ಬರೆಶಿಕೊಟ್ಟ ತಾಮ್ರಶಾಸನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೫–೨೧; 1394); ಮಾಣಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಯ ಮದವಳಿಗೆ ದೇವಕ್ಕ ಕನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೪–೩೩; 1433); ಹಿತ್ತಿಲು ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಸಹವಾಗಿ ಗಂಡಿಗೆ ಮೂಲ ಹೆಂಣಗೆ ಕಂನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪–೮; 1576). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ದಾನ)]

ಕನ್ಯಾದಾನ$_2$ (ನಾ). ಮದುವೆಗೋಸ್ಕರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು (ಕ). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ಆದಾನ)]

ಕನ್ಯಾಬ್ರತ (ನಾ). = ಕನ್ಯಾವ್ರತ ೧: ಬಡನಂಟರ್ ಮದುವೆ ಮಾಡೆಯುಮೊಲ್ಲದೆ ಕನ್ಯಾಬ್ರತದೊಳ್ ಪತ್ತಿವೆಸಂಗೆಯ್ದು ಕಾಲಮಂ ಕಳೆವುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೬ ವ). [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾವ್ರತ]

ಕನ್ಯಾರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಕನ್ಯೆ: ಅಂತು ಸುಭದ್ರೆಯೆಂಬ ಕನ್ಯಾರತ್ನಮಂ . . . ಆ ಪುರುಷ ರತ್ನಾಕರನೊಳ್ ನೆಱಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ); ಇಂಥ ಕನ್ಯಾರತ್ನವು ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅನಂತಜನ್ಮದ ಸುಕೃತವು ಬೇಕು (ಮಂಜುಳ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ರತ್ನ)]

ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ಚಲಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕನ್ಯಾರಾಶಿಸ್ಥಿತ ಚಂದ್ರಫಲ (ಜಾತಕ. ೧೭–೩). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ರಾಶಿ)]

ಕನ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಮದುವೆಗಾಗಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಬೇಡುವವನು, —ಬಯಸುವವನು: ಕನ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದು ಬೇಡುವುದಿಳೆಯೊಳನ್ಯಾಯವಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೭). [ಸಂ. ಕನ್ಯಾರ್ಥಿನ್]

ಕನ್ಯಾವಜ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: ಕಾಳಭೈರವ ಪ್ರಥಮ, ಸ್ವಾತೀ, ಚಿತ್ತಾ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ವಜ್ರಾಕೃತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕನ್ಯಾವಜ್ರವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೦). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವಜ್ರ)]

ಕನ್ಯಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ವರಿಸುವುದು; ಕನ್ಯಾಪರಿಗ್ರಹ: ಒಸಗೆಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದವಖಿಳಜನಂಗಳುತ್ಸಾಹಿಸಿತು ಕನ್ಯಾವರಣವಾಯಿತು ವೈದಿಕೋಕ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೭೩). ನಿಲಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯಲಿ ಮದುವಕ್ಕಳಿಗೆ ಕನ್ಯಾವರಣವಾದವು ಘಳಿಗೆ ವಟ್ಟಲ ಲಗ್ನದೋಂಫುಣ್ಣಾಹ ರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೯೬). ೨. ಕನ್ಯೆಯನು ಅರಿಸುವುದು: ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕನ್ಯಾವರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು . . . ಮಿತ್ರಪಾಲನನ್ನು ಪದ್ಮಿನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕವಿಕ. ೩೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವರಣ)]

ಕನ್ಯಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವಿಕೆ, —ಇರುವುದು: ನಾನಿಂತು ಕನ್ಯಾವ್ರತದೊಳೆ ಕಳೆವೆಂ ಕಾಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೮). ೨. ಕನ್ಯೆಯರು ಆಚರಿಸುವ ವ್ರತ: ಯೌವನದುನ್ನತಿ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ಕನ್ಯಾವ್ರತಮೊಡನೆಱೆದುದು ತದೀಯ ಗುರುಜನವಿನುತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೮). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವ್ರತ)]

ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗುವಾಗ ಮದುಮಗಳ ತಂದೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ದ್ರವ್ಯ, —ತೆರ: ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕಮತಿದೋಷಕರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭–೨೯); ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇಂದು ವರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೫೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ಶುಲ್ಕ)]

ಕನ್ಯಾಸೆರೆ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯ ಸೆರೆ; ಮದುವೆಯಾಗದೆ ನಿಂತಿರುವ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ಕನ್ಯಾಸೆರೆ ಬಿಡಿಸಿದವರು ಪುಣ್ಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕನ್ಯಾ$_0$ + ಸೆರೆ$_3$ (< ಸೆಱೆ$_2$)]

ಕನ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದವಳು; ಕುಮಾರಿ: "ನಾನಿನ್ನೂ ಕನ್ಯೆ" ಎಂದು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಳಂತೆ (ನಿಕಲು. ೧೧೭). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕನ್ಯೆ, ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕನ್ಯಾರಾಶಿ: ಮತ್ತಮಾ ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ . . . ಕನ್ಯೆ . . . ಮೀನವೆಂಬ ಪನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳೇ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಕನ್ಯಾ]

ಕನ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಕನ್ವಿಲ್ಲಮ್ಮಾಡಿದೊ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫–೧೧; 876). [?]

ಕಪ (ನಾ). ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ: "ಕಫ – ಕಪ; ಗುಂಫನ – ಗುಂಪನ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಫಣೆ, ಪಣೆ; ಕಫ, ಕಪ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಫ]

ಕಪಕಪ (ನಾ). ಆತುರದಿಂದ ನುಂಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ. 'ಗಪಗಪ' ಪರಾ.

ಕಪಕಪನೆ = ಆತುರವಾಗಿ; ವೇಗವಾಗಿ: ಎಂಥ ಮಾಂಸವಿದ್ದರೂ ತೋಳಗಳು ಅದನ್ನು ಕಪಕಪನೆ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೫೩). [?]

ಕಪಟ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಟ$_2$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಟ$_3$ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ನಟನೆ; ಮೋಸ: "ಕೈದವಂ ಕೈತವೆತ್ತುತ ಮೆಂದು ಕಪಟಕ್ಕೆಯ್ದಿದರ್ಶನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩); ಕಪಟದಿಂದೆ ವಿಲಾಸಿನಿಯಾದ ವೇಷಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದವ್ಪುದೀ ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಮಿವಳ್ಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮); ನಿನ್ನ ಕಪಟವನಱಿತೆ ವನದೊಳಗೆನ್ನನಟ್ಟಿದೆ ಮೃಗದ ಬಳಿಯಲಿ (ತೊರಾ. ೪೩–೨೩). [ಸಂ.]

ಕಪಟಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕಾರ್ಯ; ವಂಚನೆ: "ವೈಸಿಕಮೆನೆ ಕಪಟಕೃತ್ಯಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೧೨). [ಕಪಟ$_3$ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಪಟಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. = ಕಪಟಕೃತ್ಯ. ೨. ನಟನೆ: ಮಹಾದ್ಭುತ ಭಯ ರೌದ್ರ ಭಯಾನಕ ವೀರರಸಂಗಳನೆ ಕಪಟಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ಪಿರಿದು ಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪೬–೧೪). [ಕಪಟ$_3$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಪಟಗಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ (ಕ). [ಕಪಟ$_3$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಪಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ವಂಚಕಿ (ಕ) [ಕಪಟಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಪಟತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ; "ತಂತ್ರ" (ಗುವಿಮೋ. ಕ). [ಕಪಟ$_3$ + -ತನ]

ಕಪಟತ್ವ (ನಾ).=ಕಪಟತನ: ಮಾಡಿದುಪಕಾರವನು ಮಱೆತುಕೊಂಬರು ಮತ್ತೆ ಕೂಡಲೇ ಕಾದುವರು ಕಪಟತ್ವದಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೨೮-೫). [ಸಂ.]

ಕಪಟನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುವೇಷ ಕಟ್ಟಿ ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ; ಮೋಸಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡುವ ನಟನೆ: ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ ಅಪರಾಧ ವೆನಗಿಲ್ಲ ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೯೮ ಪಲ್ಲವಿ); ಅವನ ಕಪಟನಾಟಕವು ಈಗೀಗ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಲಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೬೦); ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಒಂದು ಕಪಟನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿದೆವು (ಜಯಂತ. ೪೨೫). ೨. ಕಪಟನಾಟಕ ಆಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ: ಕಪಟನಾಟಕನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕರದಿ ಪೊನ್ನಂಡೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೧೦-೫೯). [ಕಪಟ$_3$ + ನಾಟಕ]

ಕಪಟಪಟು (ನಾ). ಮೋಸಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆತನ ಪಂಡತಿ ದುರ್ಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಕುಲಟಿ ಕಪಟಪಟುವಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಂಡಶಂ. ೨೭೧-೬); ಬಂದ ಸುಜನಮೃಗಧೀವರಂ ಕಪಟಪಟು[ಪಾಠಾಂ. ವಟು]ಕೌಶಿಕಂ ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ಹೋದ ಹೊತ್ತನಱಿದು (ಹಚರಾ. ೬-೫). [ಕಪಟ$_3$ + ಪಟು]

ಕಪಟವಿದೂರ (ನಾ). ಮೋಸದಿಂದ ದೂರನಾದವನು: ಕಪಟವಿದೂರಂ ರತಿಪತಿಹರಣಂ ಜಿತಭವಮರಣಂ ಕ್ಷಿತಿವರನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಕಪಟ$_3$ + ವಿದೂರ]

ಕಪಟವೇಷ (ನಾ). ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೇಷ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ವೇಷ. [ಕಪಟ$_3$ + ವೇಷ]

ಕಪಟಶಬರ (ನಾ). ಬೇಡರವನ ವೇಷ ತೊಟ್ಟವನು; ನಿಜವಾದ ಬೇಡನಲ್ಲದವನು: ಮಾಣದೆಚ್ಚಂ ಕಪಟಶಬರನಂ ಕೊಳ್ಳೆನುತ್ತಣ್ಕಿ ಪಾರ್ಥಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೩೯). [ಕಪಟ$_3$ + ಶಬರ]

ಕಪಟಸನ್ಯಾಸ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸನ್ಯಾಸ: ಅವಳದು ಕಪಟಸನ್ಯಾಸವೋ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವವೋ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಅವನ ಉದ್ದೇಶ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೬). [ಕಪಟ$_3$ + ಸನ್ಯಾಸ]

ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವನು; ಸನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷಧಾರಿ: ಅರ್ಜುನನಂತಹ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯು ಆ ಭಾಮಿನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೮೬). [ಕಪಟ$_3$ + ಸನ್ಯಾಸಿ]

ಕಪಟಸ್ಥ (ನಾ). = ಕಪಟಗಾರ. [ಸಂ.]

ಕಪಟಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯ ಮನಸ್ಸು ೨. ವಂಚನೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: "ಕಜುಬನೆನೆ ಕಪಟಹೃದಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫). [ಕಪಟ$_3$ + ಹೃದಯ]

ಕಪಟಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸು; ವಂಚಕತನ: ಓಪ ಭೋಗವೆ ನಿನ್ನ ಯಾಗಸ್ಥಾಪನಂ ಕಪಟಾತ್ಮವೇ ತಪವು (ಬಸವು. ೪೧-೯). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ. [ಸಂ. ಕಪಟಾತ್ಮನ್]

ಕಪಟಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ತಿಳಿದು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವರು ಕಪಟಿಗಳು; ಮಿಥ್ಯಾಚಾರರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೦೬); ಹೀಗೆ ಕಪಟಿಗಳಾಗಿರಬಾರದು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೬೦). [ಸಂ. ಕಪಟಿನ್]

ಕಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕಪಟತನ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಪಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪಟಮಾಡು; ಮೋಸಮಾಡು: "ಛದಯತಿ = ಕಪಟಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೯೫). [ಕಪಟ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಪಟೆ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಟೆ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ: ಪಂಕರುಹಾರಾತಿಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಕಪಟೆ ದುಶ್ಚಾರಿತ್ರೆ ಶುಕ್ರಾಂಶದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೬). [ಕಪಟ$_3$ + -ಎ$_2$]

ಕಪಟೋಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವನು; ಇವರು ಕಪಟೋಪಾಧ್ಯರೆಂಬುದನವನು ಬಲ್ಲನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೯). [ಕಪಟ$_3$ + ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾದ್ಯ$_1$)]

ಕಪಡ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಣಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಪನಿ, ಕಪಣಿ, ಕಪಿನಿ, ಕಫನಿ (ನಾ). ೧. ಬೈರಾಗಿಗಳು ತೊಡುವ, ತೋಳುಗಳಿಲ್ಲದ ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ: ಇದೇನು ವೇಷ? ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪನಿ, ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಜೋಳಿಗೆ (ಪರಿನ. ೫೯). ಮೈಮೇಲೆ ಕಾವೀ ಬಣ್ಣದ ಕಪನಿ (ಕುರಿಹಿಂ. ೨೬). **ಕಪಣಿ**: ೧. "ಉದ್ದನ್ನ ಅಂಗಿ" (ಜಾನಕೋ. ೬೪). ೨. "ಸಡಿಲವಾದ, ಪೂರ್ತಿತೋಳಿನ, ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಉಡುಪು: ಪಾದ್ರಿಯ ಕಪಣಿ" (Surplice. ಇಂಕನ). **ಕಪಿನಿ**: ೧. ಧರಿಸಿರುವ ಆ ಕಪಿನಿಯಂತಹ ಅಂಜೂರವರ್ಣದ ನಿಲುವಂಗಿ . . . ಭಕ್ತಿಯ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವಂತಿದೆ (ವಾಲ್ಲಿ. ೨೧೮); ಕಪಿನಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ತಲೆಗೆ ಪಾಗನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಒಬ್ಬ ಶಿವಾಚಾರಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಕಂಡನು (ಚಕರಾ. ೨೦). **ಕಫನಿ**: ೧. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹಸರುಬಣ್ಣದ 'ಕಫನಿ'ಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು . . . ಔರಂಗಜೇಬನು ನಿಂತಿದ್ದನು (ಔರಂಗ. ೧೬೦); ಈ ಕಫನಿಯ ಕಳ್ಳ ತಾನು ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು . . . ಹಣವನ್ನೂ ಧಾನ್ಯವನ್ನೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಪೋಲಿ. ೨೪೬). [← ಅರ. ಪಾರ. ಕಫ್ನೀ; ಮರಾ. ಕಫಣೀ, ಕಫನೀ]

ಕಪರ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪರಬಾಳೆ 'ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕಪರಸುಂಠಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಾವಿರಾರು ಕಾಲುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಒನಕೆ ಮಂಡಿ; ಸಾವಿರ ಕಾಲಿನ ಹುಳು; ಬೆಟ್ಟಬೆನಕ (ಉಕ): ಕಪರಸುಂಠಿ ಹಾವಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಕಾಲು ಪಡೆಯಿತಂತೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಪರ್ದ (ನಾ). ೧. ಕವಡೆ: "ಕಪರ್ದಂ ವರಾಟಕಮೆನಲ್ಕವಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯). ೨. ಶಿವನ ಗಂಟುಗಟ್ಟಿದ ಜಡೆ; ಜಟೆ: "ಆ ಮಹಾಶಿವನ ಜಡೆಗಳು ಕಪರ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪); ಕುಂಡಲದಿನೊಪ್ಪುವ ಸೋಮಮೂರ್ಡಿಯಿಂ ಕಪರ್ದದಿಂದಂ ಕಮನೀಯ ವಸ್ತ್ರದೆ (ಉಮಾಶ. ೧೧); ಅರೆಗೆಂಪಿಡಿದ ಮುಡಿದ ಜಡೆಮುಡಿ ಬಾಂಗೂದಲನ ಕಪರ್ದಮಂ ಕೀಱ್ಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೯-೮); [ಸಂ.]

ಕಪರ್ದಕ (ನಾ). ಕವಡೆ: ಅಂಥ ಜಿಗಟು, ರಿಪಿಜಿಡ್ಡು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೂಡ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರೂ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಒಂದು ಕಪರ್ದಕವನ್ನೂ ಉಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೯). [ಸಂ.]

ಕಪರ್ದಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಬಾಲೆಯ ಬಾಲಭಕ್ತಿಗೊಲ್ದು ಕಪರ್ದಿ ಕನಸಿನೊಳ್ ಬಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೧೮). ೨. [ಛಂದ] 'ಗುರು' ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮ ದ್ವಯಂ ಭಾನು ಕಪರ್ದಿಯುಗ್ಮಂ ತಾಮಾಗಿರಲ್ಕೆಂಟಜಕೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಈಮಾಟ್ಕೆಯಿಂದೋದಿದೊಡಿಂದ್ರವಜ್ರಂ ನಾಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೬೩). [ಸಂ. ಕಪರ್ದಿನ್]

ಕಪರ್ದಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಪರ್ದ ೧: ಪ್ರೇಮಚಂದನಿಂದ ಒಂದು ಕಾಸು ಕಪರ್ದಿಯಷ್ಟು ಲಾಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ತೊಳೆಮು. ೧೫೬); ಅವನು ಧನ ಪಿಶಾಚಿಯು. ತನ್ನ ಹಣದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಯನ್ನು ಬಿಡಲಾರನು (ಜಯಂತ. ೪೬೩). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದ]

ಕಪರ್ದಿಕ (ನಾ). = ಕಪರ್ದ ೧: '... ಇದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕ ಕೂಡ ಯಾರಿಗೂ ದೊರೆಯಲಾರದು' (ಇಂದುಮು. ೨೪); ಸತ್ಯಯುಗ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಏಳು ಕಲಶ ಶುದ್ಧಹೈಯಂಗ ವೀನವು ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕುರಿಹಿಂ. ೮೫); ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ ಮನೆ ತನದ ಅಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕಕ್ಕೂ ಕೈ ಹಚ್ಚುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. I, ೧೮೬).

[ಸಂ. ಕಪರ್ದಿಕಾ]

ಕಪರ್ದಿಕಾಸು (ನಾ). ಕವಡೆಕಾಸು; ತೀರ ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ: ಪ್ರಾಣ ಹೋದರೂ ಅವನು ಇನ್ನ ನನ್ನ ಕಪರ್ದೀಕಾಸು ಕಂಡಾನೇನು? (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೧೧); ಕಂಗಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇವನಿಗೇನು ಆ ತಂದೆಯು ಕಪರ್ದಿಕಾಸಿನ ಸಹಾಯ ನೀಡಲಿಲ್ಲ (ದೋರಾಕ. ೨೦).

[ಕಪರ್ದಿ$_2$ + ಕಾಸು$_2$]

ಕಪಲಿ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಪಲೆ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಪವಡಿಗ (ನಾ). (?): ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಫುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಪವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. (ಕಳ್ವಡಿಗಂ)ಕಳಸವಡಿಗಂ] (ಶಮದ. ಮ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಪ? + -ವಡಿಗ]

ಕಪಾಟ, ಕಪಾಟು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ, —ಪಡಿ; ಕದ. ೨. ಬಾಗಿಲು. ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ಕಾಣದಂತೆ (ಕುದುರೆಗೆ) ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ; ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ: ಕಡೆ ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿಯದೆ, ಹೆಳವದೆ, ಕಪಾಟ ಕಟ್ಟಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಾಯಕನ ಗತಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೧). ೪. ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ನಿಲುಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬೀರು; ಅಲ್ಮೈರ; ಅಲಮಾರು: ಅವನು ಒಂದು ಕಪಾಟದೊಳಗೆ ಜೇನು ತುಪ್ಪದ ಬುರುಡೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೮೩). **ಕಪಾಟು**: ೪. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಪಾಟಿನ ಕೀಲಿಕೈಯನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೬೨); ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಪಾಟು ಗಳು, ಕೆಲಸದ ಮೇಜುಗಳು ... ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೧); ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಪಾಟುಗಳು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). [ಸಂ.]

ಕಪಾಟಿ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಾಟು 'ಕಪಾಟ' ನೋ.

ಕಪಾಟೆ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಾಯಿ 'ಕಬಾಯಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಾಯಿಮಾಲೀಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾಲೀಸು: ಆ ದಿವಸ ಹಯಾತನು ದೊಡ್ಡ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಪಾಯಿಮಾಲೀಸು ಆಯಿತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೨೬).

[ಕಪಾಯಿ$_1$ + ಮಾಲೀಸು]

ಕಪಾಲ$_1$, ಕಪಾಳ$_1$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ. 'ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. **ಕಪಾಳ$_1$**: "ಕಪಾಳಿಗೆ ಹೊಡಿಸಿಕೊಂಡೀ, ಸುಮ್ಮನೇ ಹೋಗು" (ಬಿವರಿ. ೧೧೮); ಬಲಗಯ್ಯಿಂದ ಆತನ ಕಪಾಳಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವನ್ನಿತ್ತಳು (ಬೆಸ್ತುಹಿಂ. ೧೬). 'ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ' ಪರಾ.

ಕಪ್ಪಕಪಾಳ = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ ಕಪ್ಪಕಪಾಳ ಹೊಡೆ ದಂತಾಗಹತ್ತಿತು (ನಿರಾಥ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕಪೋಲ]

ಕಪಾಲ$_2$, ಕಪಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಹಂಚು; ಬೋಕಿ: "ಓಡಿನಲಿ ಕಪಾಲವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೨. ತಲೆ ಬುರುಡೆ; ತಲೆಚಿಪ್ಪು: "ಶಿರೋಸ್ಥಿ ಕರೋಟಿಯೆನೆ ಕಪಾಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೬); ತಮತಮಗೆಲ್ಲಾ ಖಟ್ವಾಂಗಕಪಾಲತ್ರಿಶೂಲಧರ ದೇವರಾರು ಭಕ್ತರಾರು ಹೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೧೮); ಕರದ ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲ ಕಾಹುತಿಯನೀಯಬೇಕೆಂದೆನ್ನಲು (ಭಕ್ತಾಙ. ೩-೪೭). ೩. ಮುಚ್ಚಳ; ತಟ್ಟೆ. ೪. ಬಟ್ಟಲು; ಪಾತ್ರೆ. ೫. [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಸರಿಸಮಾನತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಹಾಸನ ಸಂತಾನ ... ಸ್ಕಂಧೋಪನಯಮೆಂದು ಷೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ ... ಸಮಸಂಧಿ ಕಪಾಲಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೭); **ಕಪಾಳ$_2$**: ೪. ಕನಕ ಪಿಂಗಳ ಜಟಾಬಂಧಕಲಾಪನುಂ ದಂಡ [ಕಪಾಳ]ಹಸ್ತನುಂ ... ಅಗ ವ್ಯಾಸ ಭಟ್ಟಾರಕಂ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ; ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಏಟುಹಾಕುವುದು: "ಪತ್ರವನ್ನೀಗಲೇ ಕೊಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆಯಾಗುವುದು" (ಯೋಧರು. ೧೦೪).

[ಕಪಾಲ$_1$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಪಾಲಪಾಣಿ (ನಾ). = ಕಪಾಲಹಸ್ತ: ಶೂಲಿ ಕಪಾಲಪಾಣಿ ದಯೆಯಿಂ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೦); ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು ಪರೆದಂತಿರೆ ಪರ್ದಿದ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ತತ್ಕಾಲ ಕಪಾಲಪಾಣಿಧೃತ ಚಂದ್ರಕಪಾಲಮೆ ಪೀರ್ದು ದೆಂದಿನಂ ಬಾಲರಸಾಲಪಲ್ಲವಸಮದ್ಯುತಿ ತದ್ಯುತಿ ಪಿಂಗಿತಾಕ್ಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೫೦). [ಕಪಾಲ$_1$ + ಪಾಣಿ$_2$]

ಕಪಾಲಭಾತಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ: ಯಿಡಾ ಪಿಂಗಳದ್ವಾರಂಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿತೀವ್ರದಲ್ಲಿ ರೇಚಕ ಪೂರಕಂಗಳ ಮಾಡೂದು ಕಪಾಲಭಾತಿಯೆನಿಪುದೂ (ಶಿವಪ್ರ. ೬-೮). [?]

ಕಪಾಲಶೂಲೆ (ನಾ). ತಲೆನೋವು: ಗಂಡೂಷ ಗುಣ - ಸಕಲವಾದ ಕಂಠರೋಗವನ್ನೂ, ಶ್ಲೇಷ್ಮರೋಗವನ್ನೂ ... ಕಪಾಲಶೂಲೆಯನ್ನೂ, ಕೆಮ್ಮನ್ನೂ, ಹಲ್ಲುನೋವನ್ನೂ ... ಪರಿಹರಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೭).

[ಕಪಾಲ$_2$ + ಶೂಲೆ]

ಕಪಾಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಕಪಾಲವನ್ನು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಕಪಾಲ + ಹಸ್ತ]

ಕಪಾಲಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಪಾಲಹಸ್ತ: ಎಲೆಯೆಲೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ] ಪಾಲಿ ಎಲೆಯೆಲೆ ಶಿಶುವಧೆಕಾಜಾ ಎಲೆಯೆಲೆ ಕರುಣವಿಲ್ಲದ ಕರ್ತಾ ಏನ್ಗೈ ಇದೇನಂ ಮಾಡಿದೇ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೭೨); ಭಜಕ ಕಾಮ್ಯದ ಕಪಾಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೪೦). [ಸಂ. ಕಪಾಲಿನ್]

ಕಪಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿ ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮದ ಹಸುಬೆ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಭಾವಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಕೋಣ ವನ್ನು ಒಂದು ಕಪಾಲಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಒಂದು ಆಳನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಾಲ್ಕೈದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಫಲಗಳಾಗುವುವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೪). 'ಪಕಾಲಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಖಾಲ್]

ಕಪಾಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ಕುಲದ ಹೆಂಗಸು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಗೆ ಬೆಸ್ತರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: ದಾಸಿಯ ಬುರುಂಡೆಯ ಕಪಾಲಿನಿಯ ಭರ್ತಾರನುಳಿದವಳ . . . ಇನಿಬರೊಡನಾಡಿದೊಡೆ ಬಾಲೆಯರ್ ತವೆ ದುರಾಚಾರಮಂ ಕಲಿವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೮). ೨. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಾಣಿ . . . ಶಾಕಿನಿ ಕಪಾಲಿನಿ ಡಾಕಿನಿ ಕಾಳಿ (ಶಬಶಂ. ೬–೧೨). [ಸಂ. ಕಪಾಲಿನೀ]

ಕಪಾಳ$_1$ 'ಕಪಾಲ$_1$' ನೋ.

ಕಪಾಳ$_2$ 'ಕಪಾಲ$_2$' ನೋ.

ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಗೆ ಕೊಡುವ ಏಟು: ಅವಳ ಕರೆಗೆ ಅವನು ಓಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ ಅವನಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷ್ಮಿ. ೩೦) [ಕಪಾಳ$_1$ (= ಕಪಾಲ$_1$) + ಮೋಕ್ಷ]

ಕಪಾಳಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ: ಅಗ ಅವನು ಥೀ! ನಾಯಿ ಎಂದು ಕಪಾಳಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿದನು. ಥಿ ಉಪ್ಪಾರ! ಎಂದು ಗಂಡನಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ ತೀರಿಸಿದಳು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೯).
[ಕಪಾಳ$_1$ (= ಕಪಾಲ$_1$) + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) "ನೆತ್ತಿಗೇರು": (ಯೋಗಾಂವಿ. ಕೋಶ); ಹಳಿವ ಸುಜೀನ ಘುಣ್ಣಂ ಸಡಿಲಿದ ಹಡಿಕೆಯ ಗಂಧ ಕಪಾಳಿಸಲಿರದೆ ಕರಾಂಘ್ರಿಗಳಿಂ ಕೊಡಹುತ್ತೊಗಡಿಸಿ ಸಡೆದು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧–೩೮).
[ಕಪಾಳ$_1$ (= ಕಪಾಲ$_1$) + –ಇಸು]

ಕಪಿ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಮಂಗ: "ಬಲೀಮುಖಃ, ಮರ್ಕಟಃ . . . ಹರಿಃ, ಕಪಿಃ, ಕೀಶಃ, ಶಾಖಾಮೃಗಃ, ವಾನರಃ – ಈ ೧೧ ಕೋಡಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೭೮); ಕಪಿಗೀಕಮಲಮಾಚಿಕವೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೧೧); ಕಪಿಗಳ ಲಾಗುಗಳ ಲಂಘನೆಯಲೆಸೆದುದು ಪೂಗಣೆಯ ನಾಡುಂಬೊಲನವೊಲು ತತ್ಪುರೋದ್ಯಾನ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೧೬). [ಸಂ.]

ಕಪಿಂಜಲ, ಕಪಿಂಜಳ (ನಾ). ೧. ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ. ೨. ತಿತ್ತಿರಿ ಪಕ್ಷಿ: ಇದೆ ಕುಕ್ಕುಟರಭಸಮಿದೆ ಕಪಿಂಜಲ [ನಿನದಂ] (ಶಾದಂಪೂ. ೧೫೬). ೩. ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿನ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಕುಮಾರನ ಹೆಸರು: ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಲಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೮). **ಕಪಿಂಜಳ**: ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾರಿವಾಳ: "ಕಪಿಂಜಳ ಮನಲು ಹೊಜಸು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬). ೫. ಲಾವುಗೆ: "ಲಾವುಗೆ ಕಪಿಂಜಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೧೧). [ಸಂ.]

ಕಪಿಂಜಳ 'ಕಪಿಂಜಲ' ನೋ.

ಕಪಿಕಚ್ಛು (ನಾ). = ಕಪಿತುರಚಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಪಿಕಚ್ಛೂ]

ಕಪಿಕೇತು (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹನುಮಧ್ವಜ; ಅರ್ಜುನ. ೨. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು; ಸುಗ್ರೀವ: ಕಪಿಕೇತುವುದಾತ್ತಂ ಬಂದಂ ನಡೆವ ವರ್ಷಧರಶೈಲಮೆಂಬಿನಂ ಸುಗ್ರೀವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೩). [ಕಪಿ + ಕೇತು]

ಕಪಿಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಲೋಬಾನ; ಅಗಿಲು: "ಕಪಿಚ [ಪಾಠಾಂ.ಜ] ಮೆನಲಗಿಲೆಣಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೧). [< ಸಂ. ಕಪಿಶ]

ಕಪಿತ 'ಕಪ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಪಿತಾನ್ 'ಕಪ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಪಿತುರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನಸುಗುನ್ನಿ: "ಕಪಿಕಚ್ಛೂಃ . . . ನಸುಗುನ್ನಿಗಿಡ, ಕಪಿತುರಚೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬).
[ಕಪಿ + ತುರಚಿ (< ತುಱುಚೆ)]

ಕಪಿತೆ (ನಾ). ಮಂಗತನ; ಕಪಿಯ ಸ್ವಭಾವ: ನೀನಜು ಧರ್ಮ ಸಂಗತಿಯ ತೀರದಾತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯನೆಸಗು ಕಪಿತೆಯನು ಬಿಟ್ಟು (ವಂಕಾರಾ. ೪–೭–೧೯). [ಸಂ. ಕಪಿತಾ]

ಕಪಿತ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಲ; ಬೆಳುವಲದ ಮರ ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು: ಪಂಣತ ಕಪಿತ್ಥಫಳ ಪರಿಮಳಮಧುರ ದಧಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೬ ವ); ಇಂತಿವೆಲ್ಲವು ನಿಮ್ಮಲಿಸಯವಾದ ಬಳಿಕ ಗಜಭುಕ್ತಕಪಿತ್ಥದಂತಿರ್ದಸಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೩೩೩–೩೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಸುರುಸುರಿಕೆ: "ಕಪಿತ್ಥಂ – ಸುರುಸುರಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಪತಾಕ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ . . . ಕಪಿತ್ಥ, ಶಿಖರಹಸ್ತ – ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಕೃ. II, ೯೧೯). [ಸಂ.]

ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳಿಗೆ: ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ, ವಾದಕ್ಕಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ಲವಂಗ . . . ಕಲಸಿ ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೨೭). [ಕಪಿತ್ಥ + ಅಷ್ಟಕ]

ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕವಟಿಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕಲೇಹ್ಯದ ಮಾತ್ರೆ: ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕವಟಕ – ಓವು, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ . . . ಬೇಲದ ಮರದ ಮೇಣ ಇಷ್ಟನೂ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೩೯೫).
[ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ + ವಟಿಕ]

ಕಪಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವನ್ನುಳ್ಳ ಪತಾಕೆ: ಅರಿವಂ ಪಾರ್ಥನಾಡೊಡೆ ಕಪಿಧ್ವಜಮಿಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೧೬). ೨. ಅರ್ಜುನ: ಕಪಿಧ್ವಜಂ ವನದಂತಿಯಂತೆ ಧ್ವಾಂಕ್ಷಧ್ವಜ ಮನುಡಿದು ಕೆಡೆವಿನಮೆಚ್ಚಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೮ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು: ಇಲ್ಲಿಯವಾನರರು ಕಪಿಗಳಲ್ಲ; ಕಪಿಧ್ವಜರು (ಸಾಹಿಸ. ೮೯). 'ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲ' ಪರಾ.
[ಕಪಿ + ಧ್ವಜ]

ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲ (ನಾ). ಕಪಿಯ ಪತಾಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುರುತನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರ ಕುಲ: ಕಿಷ್ಕಿಂಧ ನಗರಾಧಿನಾಥನುಂ ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲಧ್ವಜನುಂ . . . ಸುಗ್ರೀವಂ ನಿಮ್ಮನೋಲಗಿಸಲ್ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨ ವ). [ಕಪಿಧ್ವಜ + ಕುಲ]

ಕಪಿನಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಪಿಬಲೆ (ನಾ). ಕೋತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: ಎಲೆಲೆ ಕೋಡಗ ಕೊಲುತಲಿದೆ ಕಪಿಬಲೆಯ ಬೀಸಿರೊ ಬೀಳಗೆಡಹಿರೊ (ತೊರರಾ. ೫–೯–೨೧). [ಕಪಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯ ಹಿಡಿತ. ೨. (ಅಲಂ) (ಕಪಿಯಂತೆ) ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಏನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡದಿರುವಿಕೆ; ಜಿಪುಣತನ; ಅತ್ಯಾಶೆ; ಧನಲೋಭ: ನೀಡುವುದೇನನು ಕೊಳ್ಳುವುದೇನನು ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಯಾದರೆ ನೀನು (ಅಂಬಾಪ. ೨೨೩–೩).
[ಕಪಿ + ಮುಷ್ಟಿ$_2$]

ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿ. ೨. ಕೃಪಣ; ಜಿಪುಣ: ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಗಾರರಿಂದ ಹಣ ಬಿಡಿಸುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ).
[ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಪಿರಾಜ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ; ಆಂಜನೇಯ. 'ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜ' ಪರಾ. [?]

ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಕಪಿರಾಜನನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಜುನ: ಬಂದುದು . . . ದ್ವಾಪರದೊಳ್ ಪಾಂಡವಂ ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜನಿಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೫). [ಕಪಿರಾಜ + ಧ್ವಜ]

ಕಪಿಲ (ಗು). ೧. ಕೋತಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ (ಕ). ೨. ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಪಿಂಗಳವರ್ಣದ. (ನಾ). ೩. (ಗೋರೋಚನದಂತೆ) ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಹಳದಿಬಣ್ಣ; ಮಾಸಲು ಗೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು; ಕಂದು ಬಣ್ಣ: "ಪಿಂಗಃ, ಪಿಶಂಗಃ – ಈ ೨ ಕಪಿಲವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೧). ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: "ಕಪಿಲಂ ಮರೀಚಿ ಜೈಮಿನಿ ಗೌತಮಂ . . . ಎಂದು ತ ಪ ಗೆ ಯ್ವ ಮುಖ್ಯ ಋಷಿಯರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೧೧). ೫. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು: ಶಿಖಿವಾಹನ ವೈಡೂರ್ಯ ಕಪಿಲ ಉಪಗಂಧಮಾದನ ಚಾರುಧಿಯೆಂಬೈದು ಬೆಟ್ಟಂಗಳೀ ಪಶ್ಚಿಮ ವಿಪುಲಾದ್ರಿಯ ಉತ್ತರ ಸು ಪಾ ರ್ಶ್ವ ಗಿರಿಯ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). ೬. ತುತ್ಥ: "ಕಪಿಲಃ ? – ಕಪಿ, ತುರುಕ, ತುತ್ಥ" (ಒಷಧಿ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕಪಿಲಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಂದುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು: "ಬ ಭ್ರು ವೆ ನೆ ಕಪಿಲಗೆಂಪದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೧). 'ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು' ಪರಾ. [ಕಪಿಲ + ಕೆಂಪು]

ಕಪಿಲಚಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿ: ಕಪಿಲಚಟ್ಟೆ ವ್ಯತೀಪಾತಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ (ಎಇ. V, ೧೯–೬೪; 1161). [< ಸಂ. ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠೀ]

ಕಪಿಲವರ್ಣ (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣ: ಮಾಸಲುಗೆಂಪು; (ಗೋರೋಚನದಂತೆ) ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಹಳದಿ: "ಕಡಾರಃ = ಕಪಿಲವರ್ಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೨೯). [ಕಪಿಲ + ವರ್ಣ]

ಕಪಿಲಾರಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕುಂಕುಮದ ಮರ, ಕಪಿಲಾರಂಗು, ಹುಲೀಚೆಂಡು, ಚಂದ್ರಹಿಟ್ಟು, ಊರಬತ್ತಿ, ಸ್ವಾಮಿತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೩೯). [?]

ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಯೋಗ; ಭಾದ್ರಪದ ಮಾಸ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ, ಮಂಗಳವಾರ, ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರ, ಹಸ್ತನಕ್ಷತ್ರಗತನಾದ ಸೂರ್ಯ, ವ್ಯತೀಪಾತ—ಇವುಗಳು ಷಷ್ಠೀ ತಿಥಿಯೊಡನೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ಯೋಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕೂಡಿ ಬರಲಾರದ ಸಂಗತಿ, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಕೂಡಿಬರುವಿಕೆ; ಅಲಭ್ಯಲಾಭ: ಈ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗ ಎಂದು ಬಂದೀತೊ ಅಂತ ಈಗೆರಡು ವರ್ಷ ಹಾದೀ ನೋಡ್ತಿದ್ದೆ (ಪರಿಲ. ೧೧); ಇಂಥ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೬). ℙ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗವು ಅರುವತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕೂಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಕಾಲವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ. ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠೀಯೋಗ (ಕಪಿಲಾ + ಷಷ್ಠೀ + ಯೋಗ)]

ಕಪಿಲು 'ಕಪಿಲೆ₁' ನೋ.

ಕಪಿಲೆ₁, ಕಪಲಿ, ಕಪಲೆ, ಕಪಿಲು, ಕಪ್ಪಲಿ₁, ಕವಿಲೆ₁ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: "ಕಪಿಲೆ ಚತ್ತಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೧); ಮೇಟು ಕೊಳಗ ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂತಿಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬–೨೧; 1430); ಕೊಂಡ[ಮರ]ಸಹುನವರು ಅಗಸಿದ್ದ ಕಪಿಲೆಯ ಭಾವಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೩–೧೬; 1531); ಈ ಕೊಳದಾ ಭಾವೆ ಕಪಿಲೆಯು ನಟಸುತೆಮಗೀ ಭಾವವನು ತೋರಿಪುದು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೦–೩೩). **ಕಪಲಿ**: ಕಪಲಿಯ ನೀರು ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಕಪಪು. ೩–೧೫). **ಕಪಲೆ**: ಸುವರ್ಣದಾಯ ಕೆಜೆ ಕುಂಟೆ ಕಾಲುವೆ ಏತ ಕಪಲೆ ಗೂಡೆ ಗುಯ್ಯಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೧–೩೬; 1556); ಹಿಟ್ಟು ಬೀಸುವುದು, ಕಪಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಗಾನಕ. ೧೦). **ಕಪಿಲು**: ಅನಾದಿಯಾಗಿ ನಡದು ಬಹ ಕಪಿಲು ಕೆರೆ ದಾರಿ ಮಾನು ಮರಡುವರು ಯೇನುವುಳ್ಳದ್ದನ್ನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪; ೨೫–೨೦; 1374). **ಕಪ್ಪಲಿ₁**: ತೋಟಿಗನು ಒಂದೇ ಸಮ ಕಪ್ಪಲಿ ಹೊಡೆಯುವದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ (ವೀನಾದ. ೫); ಕಪ್ಪಲಿಯೆಳೆಯುವ ಹತ್ತು ಹಗ್ಗ ಅದರ ಬಾಲದ ತುದಿಗೆ ಸಾಲಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೨); ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಪ್ಪಲಿ ಕುಣಿಯ ನೆಳಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಸಿಬಿದ್ದರು (ಬೆಳಭಾ. ೩೫). **ಕವಿಲೆ₁**: (ಕ).

ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂತಿಗೆ = ಕಪಿಲೆಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆ (?): ಹಂದರಹಣ ಹರವಿಗೂಳು ಮೇಟುಕೊಳಗ ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂತಿಗೆ ತಟ್ಟಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ ಆರು ಹನ್ನೆರಡರ ದಂಡ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬–೨೨; 1430).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಪಿಲೈ, ಕವಲೈ; ಮಲ. ಕಪ್ಪ; ತೆಲು. ಕಪಿಲೆ]

ಕಪಿಲೆ₂, ಕಪಿಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಮಾಸಲುಗೆಂಪಿನ ಆಕಳು: ಇದನು ಆವವನು ಅಳಿಪಿದಡೆ ವಾಣರಾಸಿಯಲಿ ತಡಿಯಲಿ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಕಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೧೧–೩೦; 1417); ನಾನು ಹುಲಿ ಹಿಡಿದ ಕಪಿಲೆಯಂತೆ ನಡುಗುತಿರ್ದೆನೇ (ಛನವ. ೧೪). ೨. ಕಾಮಧೇನು (ಕ). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಶಿಂಶುಪ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ರೇಣುಕ ಬೀಜ. ೫. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಆಗ್ನೇಯದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಹೆಂಡತಿ: ಐ ರಾ ವ ತ, ಪುಂಡರೀಕ . . . ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜಗಳೆಂಟು ಅಭ್ರಮು, ಕಪಿಲೆ . . . ಅಂಜನಾವತಿಯರೆಂಬ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ ಕ್ರಮದಿಂ ಭೂಮಿಯಂ ವಹಿಸಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೧೬೬). ೭. ಹಸು; ಆಕಳು: ಹೊನ್ನ ಕಪಿಲೆಯ ರಾವಣಶಾಖುದುಟ್ಟಿಪ್ಪದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೂಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪). **ಕಪಿಳೆ**: ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗ್ಗನಿತು ಕಪಿಳೆಗಳಂ ಸಾಳಂಕಾರಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೩೦–೪೫; 1185). [ಸಂ. ಕಪಿಲಾ]

ಕಪಿಲೆಬಸವ (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಗೂಳಿ (ಕ). [ಕಪಿಲೆ₂ + ಬಸವ]

ಕಪಿವಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ; ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕಪಿವಲ್ಲಿ – ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೫). ೨. "ದೊಡ್ಡ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦). [ಕಪಿ ? + ವಲ್ಲಿ₂]

ಕಪಿವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಬಿಕ್ಕೆಮರ: "ಕರ್ಪರಾಳಃ – ಗೊನಮರ, ಕಪಿವೃ[ಕ್ಷ] ?, ಬಿಕ್ಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೫). [ಕಪಿ? + ವೃಕ್ಷ]

ಕಪಿವೃಷಭ (ನಾ). ಕಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ವಾನರ ಕುಲದ ಮುಂದಾಳು: ವಿಷಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಡುಹಿದರೆ ಕಪಿವೃಷಭನನು . . . ಎಂದು ಮೋಹಿಯಿಟ್ಟಳಲಿದಳು ತಾರೆ (ತೊರರಾ. ೪–೫–೧೦). [ಕಪಿ + ವೃಷಭ]

ಕಪಿಶ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿಯ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ಕಪಿಲವರ್ಣ: "ನಸುಗೆಂಪಾಗಿರ್ದುದು ಕಪಿಶಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೦); ಹೋಮವೇದಿಯ ಸುತ್ತಲ್ ಅಂಜಿಸುತೆಸುರಚ್ಛಾಯಾಪುಂಜಂ ಸಂಧ್ಯಾಪಯೋದಕಪಿಶಂ ಚರಿಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪–೬೮). ೨. ಲೋಬಾನ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಅಗಿಲು. [ಸಂ.]

ಕಪಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿಯ ತಲೆ. ೨. ಸುತ್ತು ಪ್ರಾಕಾರದ ತುದಿಯ ಭಾಗ; ಕೋಟೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಕೋಟೆಯ ತೆನೆ; ಕುಂಬೆ: "ಕೋಟೆಯಗ್ರದೊಳ್ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೨); "ಕಪಿಮಸ್ತಕ ಕೋಟೆಯಗ್ರಮಿಂತಿವು ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೦). [ಕಪಿ + ಶೀರ್ಷ]

ಕಪಿಳೆ 'ಕಪಿಲೆ₂' ನೋ.

ಕಪೀಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ: ಇದೆ ಸಮುಸ್ತದ್ವೀಪವನದುರ್ಗದ ಕಪೀಂದ್ರರು (ತೊರರಾ. ೪–೮–೫). ೨. ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ. [ಕಪಿ + ಇಂದ್ರ]

ಕಪೀತನ (ನಾ). ೧. ಅಮಟೆಯ ಮರ; ಅಮ್ರಾತಕ; "ಅಂಬಾಡಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೭೦). ೨. ಅಶ್ವತ್ಥಮರ. ೩. ಪೃಥುಶೃಂಗಿ. ೪. "ಶಿಸವೆಯ ಮರ" (ಗಂಗಾಮು. ೭೦). [ಸಂ.]

ಕಪುಲಿಕ್ಕುಜುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಲೋಕಾಖ್ಯಳ್ ಅರಸರ್ತ್ತರ್ಮ್ಮಾವರ್ಷನಕ್ಕಾತ್ತಿಗೆ ಕಪುಲಿಕ್ಕುಜುಕ್ಕಿ ಭಟಾರರ್ಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದು ಪೊನ್ನೂಜು ಗದ್ಯಾಣಮ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೩; 753). [?]

ಕಪೂಯ (ಗು). ೧. ಕೆಳತರಗತಿಯ; ಹೀನವಾದ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಕಪೇಸು (ಕ್ರಿ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗು; ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲೆ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತುಕೊ: ಚಂದ್ರಯ್ಯಗೌಡರೊಬ್ಬರೇ ತಮ್ಮ ದೀರುವಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕಪೇಸಬೇಕಾಯಿತು (ಕಾನೂರು. ೩೬೪). [< ತಪಿಸು?]

ಕಪೋಣಿ, ಕಪೋಳಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೈ: "ಮೊಳಕೈ ಕಪೋಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಕೂರ್ಪರಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಣಾ. ೯೫-೪). **ಕಪೋಳಿ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕಪೋಣಿ]

ಕಪೋತ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ: ಘನತರುಶಾಖಾಗ್ರಾಮಾಗ್ರನಿಭೃತ ಪಾಂಡುರಕಪೋತಪಂಕ್ತಿಪ್ರಕರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೯); ಬಲ್ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಂದು ಸಿಲ್ಕಿದವು ಮತ್ತವಱಲ್ಲಿ ಕಪೋತನೊಂದು ತಾಂ ಠಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನದೊಳೋಡಿದುದು (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೬೨). ೨. ಪಾರಿವಾಳದ ಬಣ್ಣ; ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಅತ್ಮನ ಇರವು ಶ್ವೇತವೋ ಹರಿತವೋ ಕಪೋತವೋ ಮಂಜಿಷ್ಠವೋ ಕೃಷ್ಣವೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೯-೩೫೩); ಶ್ವೇತಪೀತ ಹರಿತ ಕಪೋತ ಕೃಷ್ಣ ... ಇಂತೀ ದಶವರ್ಣದ (ತುಜುಗಾ. ೧೨). ೩. ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗಸ್ತ್ಯನಿಗೂ ಶಶರಾಶಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಕಪೋತರಾಶಿಯ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಕಪೋತರಾಶಿಯ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನಾಮ ಕೊಲಂಬ – ಪಾರಿವಾಳ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೨೦). ೪. ಪಾರಿವಾಳಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಗೂಡು: "ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ವಿಟಂಕಂ ಕಪೋತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪಾತಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೩); ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಲತಾತೃಣಂಗಳಲಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ ಮೇಲಕೆ ಕಪೋತವನಿರೆ ರಚಿಸಿ (ಬಸವು. ೧೮-೩೮). ೫. ಪಾರಿವಾಳದ ಹೆಸರಿನ ಮರ; ಹಾಲಿವಾಳದ ಮರ: ಕಪೋತದ ಬೊಟ್ಟಿನ ಕೆಂಡದಬ್ಬಿನೀವರನಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿನ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ –೧. ಅಂಜಲಿ, ೨. ಕಪೋತ, ೩. ಕರ್ಕಟ (ಆಧಾನ್ಯ. ೪೮). ೭. = ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ: ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ಕಾಲದೊಳು ಕೃಷ್ಣನೀಲಕಪೋತಂಗಳೆಂಬ ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೩೮-೭). [ಸಂ.]

ಕಪೋತಕ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದ ಮರಿ; ಚಿಕ್ಕ ಪಾರಿವಾಳ: ಗಿಡುಗಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೂಲ್ಲೊಥಾ. ೩-೧೮). ೨. = ಕಪೋತಾಂಜನ. [ಸಂ.]

ಕಪೋತಪಾಲಿ (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳು ವಾಸಿಸಲು ಅಳವಡಿಸಿದ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಗೂಡು: "ಕಪೋತಪಾಲೀ, ವಿಟಂಕಂ – ಈ ೨ ಕಪೋತ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೯೮). [ಸಂ. ಕಪೋತಪಾಲೀ]

ಕಪೋತಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). = ಕಪೋತಪಾಲಿ: "ಕಪೋತಪಾಲಿಕಾ, ವಿಟಂಕಂ – ೨ ಹಮ್ಮರ್ಯವಿಹಾರಸ್ಥಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲುವಾಣದ ಹಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಗೂಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಲೋವೆ ಮರದ ಪಟ್ಟೀ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೧). [ಸಂ. ಕಪೋತಪಾಲಿಕಾ]

ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದ ಬೂದುಬಣ್ಣ, ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಲೇಶ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಮಹಾದೀಭತ್ಸು ಕುತ್ಸಿತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳುತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯಾನುಬಂಧರೌದ್ರಪರಿಣಾಮ ಪರಿಣತರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೯೧ ವ); ತನ್ನಂತೆ ಗೆತ್ತು ಶಿಷ್ಯರುಮಂ ನಂಬಂ ಪಳಿವನಾರುಮಂ ಸಲೆ ಪೊಗಳ್ವಂ ತನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊಡುವಂ ತನ್ನುಮನೆಂಪಂ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆಯ ಜೀವಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೧-೧೪). 'ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕಪೋತ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕಪೋತಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: (ಕಪೋತಹಸ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿ) (ಶಾಕುಂತ. ೮೦). [ಕಪೋತ + ಹಸ್ತ]

ಕಪೋತಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (*). [ಕಪೋತ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಕಪೋತಾಂಜನ (ನಾ). ತಿಳಿನೀಲಿಬಣ್ಣದ, ಪದರುಪದರಾಗಿರುವ ಒಂದು ಮೂಲ ಲೋಹ; ಸೌವೀರಾಂಜನ (*). [ಕಪೋತ + ಅಂಜನ]

ಕಪೋತಿ, ಕಬೋಜಿ (ನಾ). ಕುರುಡ; ಅಂಧ: ದೇವರು ಅವರ ಸೊಸೆಯನ್ನು ನಡುಹರಯದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಕಪೋತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದನು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೯). **ಕಬೋಜಿ:** "ಕಬೋಜಿ – ಕುರುಡ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಬೋದಿ]

ಕಪೋತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಾರಿವಾಳ: ಏಳು ಜನ್ಮದೊಳು ಬಾರೆಂದು ಕಳುಹಿದನಾ ಕಪೋತಿ ನೀನು (ಗುರುಚಾ. ೭-೮೭). [ಸಂ. ಕಪೋತೀ]

ಕಪೋತಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮವಿನ್ಯಾಸ" (ಪಂಪದೀ. ೬೮): ಸಂಧಿ ಪ್ರವೇಶವಿಷ್ಕಂಭಕಕಪೋತಿಕಾವ್ಯಾಳಿಕಾದಿ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂಗಳಪ್ಪ ನಾಟಕಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪ ವ). [ಸಂ. ಕಪೋತಿಕಾ]

ಕಪೋಲ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ: ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂಗಳ್ ಕಪೋಲದಿಂಬಂಗಳೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣಭರಿತ ಕಪೋಲರುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಇಟ್ಟ ಕಸ್ತೂರಿಯ ತಿಲಕದ ಕಪೋಲದೊಳು ಜಾಗಿಟ್ಟೊಸಜುವಂತೊಟ್ಟಕೊಂಡ ಪುಣುಗಿನ ಕಂಪಸು (ಹಡಕಾ. ೪-೩). [ಸಂ.]

ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ತಾನಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ; ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ: ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯು ಕೇವಲ ನಮ್ಮ ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೪). 'ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ' ಪರಾ. [ಕಪೋಲ + ಕಲ್ಪಿತ]

ಕಪೋಲಪತ್ರ, ಕಪೋಳಪತ್ರ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ, ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ ಮುಂತಾದುವು. 'ಕಪೋಲಪತ್ರಿ' ಪರಾ. **ಕಪೋಳಪತ್ರ:** ಸಿದ್ಧಕಾಮಿನಿಯರ ಕಪೋಳಪತ್ರದಿಂ ಮದನಕೇಳಿಯೊಳುದಿರ್ದ ಕನಕಕದಳೀದಳಪತ್ರಭಂಗಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೧೦೮). [ಕಪೋಲ + ಪತ್ರ]

ಕಪೋಲಪತ್ರೆ (ನಾ). ಕಪೋಲಪತ್ರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: ಷಟ್ಪದ ಕುಂತಳೆ ಪತ್ರಭಂಗ ಪಲ್ಲವಿತ ಕಪೋಲಪತ್ರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೦೦). [ಸಂ. ಕಪೋಲಪತ್ರಾ (ಕಪೋಲ + ಪತ್ರ + –)]

ಕಪೋಲಫಲಕ, ಕಪೋಲಫಳಕ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಚಪ್ಪಟೆ ಭಾಗ: ಪ್ರಲಂಬಕರ್ಣಾಭರಣಮಕರಿಕಾವಿತಾಡ್ಯಮಾನಕಪೋಲಫಲಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ). **ಕಪೋಲಫಳಕ:** ಮೃದುತರಕಪೋಲಫಳಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭). [ಕಪೋಲ + ಫಲಕ]

ಕಪೋಲಫಳಕ 'ಕಪೋಲಫಲಕ' ನೋ.

ಕಪೋಲಸ್ತಂಭ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನಸ್ಯದ ಗುಣ-ನಶ್ಯವಂ ಮಾಡಲು ದಾಡಾಬಂಧ, ಕಪೋಲಸ್ತಂಭ . . . ಸ್ವರ ಭಂಗ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೬). [ಕಪೋಲ + ಸ್ತಂಭ]

ಕಪೋಲಾರ್ಬುದ (ನಾ). ದವಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ದವಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮದೋಷಗಳಿಂದ ತಿಮಿರ ಸಹಿತ ಬೊಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದು ಕಪೋಲಾರ್ಬುದ ಎಂಬ ರೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೬). [ಕಪೋಲ + ಅರ್ಬುದ]

ಕಪೋಳಪತ್ರ 'ಕಪೋಲಪತ್ರ' ನೋ.

ಕಪೋಳಿ 'ಕಪೋಣಿ' ನೋ.

ಕಪ್ತಾನ, ಕಪಿತ, ಕಪಿತಾನ್ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ: ಹಡಗುಗಳ ಕಪ್ತಾನರಿಗೆ, ದೀಪ ಸ್ತಂಭವು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಚಿಹ್ನವಾಗಿ ಮಿನುಗು ವಂತೆ (ಹೇಮಂತ. ೧). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ದಂಡನಾಯಕ: ಅವನ ಸಂಗಡ ಮೂರು ಜನ ಕಪ್ತಾನರು ಇವರ ಸಂಗಡ ಭಾರಿ ಫೌಜು ಸಹ ರವಾನೆ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨). **ಕಪಿತ**: ೨. ವೀರ ಪರಿವಾರಾ ಸಯವಾಗಿ ಗೋವಯ ಪರಂಗದ ಕಪಿತನ ಮೇಲೆ ದಂ[ಡು] (ಕಇ. I, ೬೮-೬; 1577). **ಕಪಿತಾನ್**: ೨. ಅದೇ ಕಪಿತಾನ್ ಬ್ರೌನ್ ಸಾಹೇಬರನ್ನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೬). [← ಇಂ. Captain]

ಕಪ್ಪ₁, ಕಪ್ಪು₄ (ನಾ). ಸಾಮಂತರಿಂದ ಅಧಿರಾಜನಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಸಲ್ಲುವ ಹಣ, ಒಡವೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಪೊಗದಿ: "ಕೊಟ್ಟಿಜಂ = ಕಪ್ಪಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). "ಕೊಂಡೊಡವೆ ಕಪ್ಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೬); ಪೊಡರದೆ ಕಪ್ಪಮೀವ ಪರಮಂಡಳಿಕರ (ಆದಿಪು. ೨-೨೪); ವಿಭೀಷಣನ ಮೇಗಾಕ್ಷೇಪದಿಂ ಪೋಗಿ ವಸ್ತುಗಳಂ ಕಪ್ಪಮನಲ್ಲಿ ಕೊಣ್ಣು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೬-೩; 1036); ಇರುಳು ರಾಯನ ಮನೆಗೆ ಕಪ್ಪವ ತೆಱುವುದೋ ಹಗಲು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೫-೫೪); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುತ್ತಮವಸ್ತುವಾಹನಗಳುಂಟಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪವ ಕೊಳುತ (ಭರತ. ೨೦-೧೧). **ಕಪ್ಪು₄**: ಕಪ್ಪು, ಕಾಣಿಕೆ . . . ಎಂಬುವ ಅವರ ಜೀವನ ರೀತಿಯನ್ನು . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಪ್ಪ; ತುಳು. ಕಪ್ಪೊ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪ]

ಕಪ್ಪ₂ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಡಗ: ಬಲಗೈ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ದಪ್ಪದ ಬಂಗಾರದ ಕಪ್ಪವು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ದೊರೆ ಗಾಯಕನಿಗೆ ಕಪ್ಪ ತೊಡಿಸಿದ (ರೂಢಿ). 'ಕಾಪು₁' ಪರಾ. [?]

ಕಪ್ಪ₃ 'ಕಪ್ಪು₃' ನೋ.

ಕಪ್ಪ₄, ಕಪ್ಪೆ₂ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) (ಚಾಪೆಯ) ಚೀಲ: ೧. (ಖಾರೀಕು) ಉತ್ತುತ್ತಿ, ಕಪ್ಪದೊಳಗಿಂದು (ಚಾಪೆ ಚೀಲದೊಳಗಿಂದು) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೨). ೨. ಅಲಮಾರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗೂಡು. **ಕಪ್ಪೆ₂**: ೧. ಖರ್ಜೂರವು ಕಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬). [← ಮರಾ. ಕಪ್ಪಾ, ಕಪಾತ; ಅರ. ಕಫಾತ್]

ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸಿ ಕವಿ; ಕತ್ತಲಿಸಿ ಕವಿ (?): ಅನ್ನೆಗಂ ಕಪ್ಪಂಗವಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಗಿ ಕವಿವ ದ್ರುಪದವಿಳಯಾನಳನಂ ದ್ರೋಣಂ . . . ವಿಳಯಕಾಳನೀಳಜಳಧರವರ್ಷಂಗಳಿಂ ನಂದಿಸೆಯುಂ ನಂಬದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦ ವ); ನಾಟ್ಯರಸಕೂಪಾರಂ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗಿ ಕವಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೨ ವ). [ಕಪ್ಪು₂? + ಕವಿ₁ + ಆಗು₁]

ಕಪ್ಪಂಗುಡು, ಕಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಕಪ್ಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ತಂದೆಗೆಂತಪ್ಪೊಡಂ ಕಪ್ಪಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಡದ ಮಂಡಳಿಕರ್ಕಳ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೪೬-೩). **ಕಪ್ಪಗೊಡು**: ಬಲ್ಲಹ ಕಾಡುವಟ್ಟೆಯ ಕಪ್ಪಗೊಡದೆಟ್ಟಿನ್ದನ್ನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬-೫; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕಪ್ಪ₁ + ಕುಡು₁ (< ಕೊಡು)]

ಕಪ್ಪಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಸಮಸ್ತ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡೆಲ್ಲರುಮನಂಜಿಸಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೪೬-೫); ಲಂಕೆಯ ವಿಭೀಷಣನನೊಂದೆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದೊಳೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನ ವಿಕ್ರಮಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ವ); ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವಂ ಸಕಲ ನೃಪ ಮಂಡಲಮನೊತ್ತಿ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೪೬-೨೨); ಶಕ್ರನನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ನೆಱೆ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೬). [ಕಪ್ಪ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ, ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ, ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾಣಿಕೆ: ದೊರೆಗಳನಿಬರುಂ ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆಗಳಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವವೆಡೆಯೊಳ್ (ಚಿಕದಂ. ೧೬೨-೯). **ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ**: ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಧನಕನಕ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೮೦); ಧಾಳಿ, ಲೂಟಿ, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳು – ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೯೨೨). **ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ**: (ಗುವಿಮೋ. ೬). **ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ**: (೬). [ಕಪ್ಪ₁ + ಕಾಣ್ಕೆ]

ಕಪ್ಪಕುರು (ನಾ). ಹಿಮ್ಮಡಿ ಅಥವಾ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರು, —ಹುಣ್ಣು: ಕಪ್ಪಕುರುವೆದ್ದು ಬಹಳ ನೋವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತೆಲು. ಕಪ್ಪಕುಱುವು]

ಕಪ್ಪಗಸೆ (ನಾ). ಕರಿ ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ (೬). [ಕಪ್ಪು₁₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಅಗಸೆ₃]

ಕಪ್ಪಗಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕತ್ತಗೆ ಆವರಿಸು: ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ದೀಱಿತು ಭಯವನಾ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧). [ಕಪ್ಪು₁₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಅಗಿ₁]

ಕಪ್ಪಗೆ (ಅ). = ಕಪ್ಪನೆ. [ಕಪ್ಪು₁₄ (< ಕರ್ಪು₁) + -ಅಗೆ₃]

ಕಪ್ಪಗೊಡು 'ಕಪ್ಪಂಗುಡು' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟ₁ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟ₂ (?): ಹಾಕುವವು ದೊಡ್ಡ ಕಪ್ಪಟವಾದ ಕೊಳದಲಿ (ಬಜ್ಜರಾ. ೨-೬೩). [?]

ಕಪ್ಪಟಿ 'ಕಪ್ಪಡಿ₂' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟಿ₁ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟಿ₂ 'ಕಪ್ಪಡಿ₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪಡ, ಕಪಟ₂, ಕಪಡ, ಕಪರ, ಕಪಾಟ, ಕಪಾಟಿ, ಕಪ್ಪಟ₁, ಕಪ್ಪಟಿ₁ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಒಂದು ಪೊತ್ತುಱಾಹಾರಮುಮಂ ಪಂಕ್ಷಕ್ಕೊನ್ದು ಕಪ್ಪಡವುಮನಿಕ್ಕಿಯೋದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿನಾಳ್ಕರ್ಕ್ಕಗೆ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪತ್ತೈದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೬; 1012); ನೀನೆ ಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾಡಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣ ಮೊದಲ ಕಪ್ಪಡದ ಹಾಹೆ ಅನೆಂಬುದು (ಬಸರ. ೮-೬೧); ಒರ್ಪಿಡಿಗೂಱುಂ ಸಿತಗನ ಕಪ್ಪಡಮುಂ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ); ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಳ್ಪಡಗಳಾಗದಿವೆ ತೊಳೆದು ಕೊಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೮); ನನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಉಸಿರಾಡದ ಕಪ್ಪಡದ ಬೊಂಬೆಯಾಯ್ತು (ವಿಜಸಾ. ೫). 'ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ' ಪರಾ. ೨. ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆ; ಹರಕಲುಬಟ್ಟೆ. **ಕಪಟ₂**: ೧. ಸಂಸಾರಸಂಗವ ಭೇದಿಸಿ ನೋಡುವಡೆ ದೂರವೆ? ಕಪಟ ಕನ್ನಡವೇ (ಅವಚಂ. ೬೬-೬೪೬).

ಕಪಡ: ೧. ಕಪಡ, ಲತ್ತಾ, ಬುಕ್, ನೆಕ್‌ಷೆ, ಚಿತಾರ, ಏನ್ ಷಾಮಾನ ನಿಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಅದಾವೆ? (ಮೋಹಿನಿ. ೬೨). **ಕಪರ:** ೧. ದೇವರ × × × ಕಸ್ತೂರಿ ಸುಗಂಧ ಪರಿಮಳ × × ಗಳೆಗೆಲು ವಸ್ತ್ರ ಕಪರಗಳಿಗೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೪೩; 1430). **ಕಪಾಟಿ:** ೩. ಲಂಗೋಟಿ: ಹುಡುಗನಿದ್ದಾಗ ಆತ ಒಂದು ಕಪಾಟ (ಲಂಗೋಟಿ) ಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಬೀದಿಬ. ೪೫). **ಕಪಾಟೆ:** ೧. ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ ಕಪಾಟೆಯೊಂದನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ವಸ್ತ್ರವಿರಲಿಲ್ಲ ಗಿರಿಯನ ಮೈಮೇಲೆ (ಮಣ್ಣುಹ. ೨೬). **ಕಪ್ಪಟ$_1$** ೧. ಕೂದಿನೊಂದು ದಳಿಂಬದ ಕಪ್ಪಟದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ ಕೊಂಡು ಬರ್ಪನಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೪–೩೦ ವ). **ಕಪ್ಪಟಿ$_1$:** ೧. ಆ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಕೆಲವುದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ ಕೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೧೮ ವ). ‘ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ’ ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಕಪ್ಪಡ. / ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕಪ್ಪಡಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಮ್ಮಗಜೀಯ ಕಪ್ಪಡಯರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೪೦–೩; 987). [ಕಪ್ಪಡ$_1$ + ಅಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಕಪ್ಪಡರು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಹೊಂದು; ಕಪ್ಪೇರು: ಕತ್ತಲೆ ಕಾಯ ಜಠರದೊಳಿರಲು ಸಲೆ ಪೂಜಮಡಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಸತಿಯ ನುಣ್ಮೊಲೆದೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಡರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೬–೮).

[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್)]

ಕಪ್ಪಡಿ$_1$, ಕಪಟ$_1$, ಕಪಟಿ$_1$, ಕಪ್ಪಟಿ$_2$, ಕಬ್ಬಟಿ (ನಾ). ಬಾವಲಿ: ಜಲಗಾಜಿನಂತೆ ಮಿಂಗುಲಿ ಬೈಕಂಗೊಂಡೋಲಗಿಸುವನಂತೆ ಕಪ್ಪಡಿ ದ್ರುಪದ ಪುತ್ರನಂತೆ ಶಿಖಂಡಿ . . . ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೬); ಪಲವು ಕಪ್ಪಡಿಗಳು ನಿಶಾಂತವ ಕಳೆಯೆ ದೇಗುಲದೆಡೆಗೆ ಹರಿಯವೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೪೧). **ಕಪಟ$_1$:** ಕರೀಸಿಂಹಗಳು, ಕಪಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಾರಿವಾಳದಷ್ಟು ಭಾರಿ ಕಪಟಗಳು ಇವೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೫೪). **ಕಪಟಿ$_1$:** ಚಿಟ್ಟಿ ಕಪಟಿ, ಪಾತ್ರಗಿತ್ತಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). **ಕಪ್ಪಟಿ$_2$:** (ಕ). **ಕಬ್ಬಟಿ:** ‘ಕಬ್ಬಟಿಹಕ್ಕಿ’ ಪರಾ.

[? . / ತೆಲು. ಗಬ್ಬಿಡಾಯ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯಿ]

ಕಪ್ಪಡಿ$_2$, ಕಪ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ತಿರುಕ: ಬಡಕಪ್ಪಡಿ ತನ್ನಿಪ್ಪಾ ಗುಡಿಸಂ ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಮಾಟ್ಪನೆಲ್ಲಂದದಿಂ (ಸಮುಪ. ೯–೬೨); ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿದೇವರ ಸಂನಿಧಾನದಲು ಸ್ವಾಮಿಯಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದ ಕಪ್ಪಡಿಗಳ ಸತ್ರಕೆ ಮಲ್ಲರಸ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೨–೩೮; 1148); ಜಲಗಾಜಿನಂತೆ ಮಿಂಗುಲಿ ಬೈಕಂಗೊಂಡೋಲಗಿಸುವನಂತೆ ಕಪ್ಪಡಿ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೃಷ್ಣಾ ಮಲಾಪಹಾರಿಗಳ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿರುವ ಊರು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನಿಪ್ಪ ಕಪ್ಪಡಿಯ ಸಂಗಮವಂ ಪೊಕ್ಕು (ಬಸರ. ೨–೫೦). **ಕಪ್ಪಟ:** ನಿಚ್ಚ ಪವಾಡವ ಮೆರೆದ ಕಪ್ಪಟಯ ಸಂಗನ ಬಸವರಾಜೇಂದ್ರನು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೮–೫; 1656).

[< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿನ್]

ಕಪ್ಪಡಿಗ (ನಾ). ಹರಕು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಭಿಕ್ಷುಕ: ಕಪ್ಪಡಿಗನಾಗಿ ಬಂದೆಂ ತಪ್ಪದೆ ಪಟಿಕಾಜಿನಾಗಿ ನಿಂದೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೨೩–೫); ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತೆನ್ನಜೀತಕಟಕಟ ಕಪ್ಪಡಿಗನಂತಾದೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿಕ]

ಕಪ್ಪಡಿಗೆಜ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಹುಲಿಗೊಳದ ಬಟ್ಟಯಿಂತೆಂಕ ಕಪ್ಪಡಿಗೆಜ್ಯಿಂ ಮೂಡ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೪–೩೧; 1049). [ಕಪ್ಪಡಿ$_2$? + ಕೆಜ್]

ಕಪ್ಪಡಿವೇಷ (ನಾ). ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿದ ಭಕ್ತನ ಸೋಗು (?): ಕಪ್ಪಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪಟ, ಕಪಟ] ವೇಷದಿಂದಾನು ಬಂದಾಡುವೆ ಕಪ್ಪಡಿ ವೇಷದಿಂದ (ಬಸವ. ೩೪೧). [ಕಪ್ಪಡಿ$_2$ + ವೇಷ]

ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿರಾಜವಲ್ಲಭಂ ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೩೦; 1033).

[ಕಪ್ಪಣ$_0$ + ಭಟ್ಟ]

ಕಪ್ಪನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ.

ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕಪ್ಪು ಕಪ್ಪಾಗಿ; ಅತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ: ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ (ಹಡಕಾ. ೧–೪೧).

[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + -ಅನೆ$_1$]

ಕಪ್ಪನೆಯ (ಗು). ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಬಣ್ಣದ: ಕಪ್ಪನೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಕೂಗಾಡಿದನು (ಗೋಪುರ. ೩).

[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + -ಅನೆಯ$_2$]

ಕಪ್ಪರ$_1$ ‘ಕಪ್ಪುರ’ ನೋ.

ಕಪ್ಪರ$_2$, ಕಪ್ಪರೆ, ಖಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಓಡು: ತುಳಿದೊಡೆಡೆ ಮಣ್ಣ ಕಪ್ಪರದಂತೆ ನೆಗ್ಗಿದುದು ಕೂರ್ಮ ಖರ್ಪರಂ (ಜಬಪು. ೮೬–೯). ೨. ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಲು ಬಳಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: ಹಸಿವಿಲ್ಲದ ಕಪ್ಪರವ ಹಿಡಿದು; ಭಕ್ತಿಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡ ಬಂದೆ (ಅವಚಂ. ೨೪೬–೧೧೨೩); ಅತಿಥಿ ಮಹತ್ತುಗಳ ಕಪ್ಪರದ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸರ್ವ್ವಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೪೮–೫; ?); ಕರದ ಕಪ್ಪರವುಂಟು ಹಿರಿದೊಂದು ನಾಡುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೦). **ಕಪ್ಪರೆ:** ೨. ಕಪ್ಪರೆವಿಡಿದು ತಿರಿದುಂಬುದನೆಳಸುವಂತ ಮಾನವರ್ಗೆ (ಧಾರಶಾಂ. ೮–೩೧); ಕಪ್ಪಡಮನುಟ್ಟು ಕಪ್ಪರೆವಿಡಿದು ಜೋಗಿಯಾಗಿ ಪೋಪೆಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧–೧೪). **ಖಪ್ಪರ:** ೨. ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಋುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸೆವುತಿರೆ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಮಾಡಿ (ಚನ್ನರ. ೮೨–೧೬). [< ಪ್ರಾ. ಖಪ್ಪರ. / ಸಂ. ಕರ್ಪರ]

ಕಪ್ಪರಕಾಯಕ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿ (ಉಕ. ೬). [ಕಪ್ಪರ$_2$ + ಕಾಯಕ]

ಕಪ್ಪರಕೇಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪರಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗಳ್ ಲಚಿಬೆದಜವ್ವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬; ಸು. 890 ?).

[ಕಪ್ಪರ$_0$ + ಕೇಸಣ್ಣ]

ಕಪ್ಪರಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ವಿರಕ್ತಗೊಡಗೆ ಕಪ್ಪರಗೊಡಗೆ ಆಗಿ ಕೊಟಿವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೬–೮; 1663). [ಕಪ್ಪರ$_2$ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟೆ, ಕಪ್ಪರಶಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಜನಕೆಬಂಡೆಹುಳು: ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟೆಗೆ ಸಾವಿರಕಾಲು (ರೂಢಿ). **ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟೆ:** ಕಪ್ಪರಶಿಟ್ಟೆ, ಕಪರಸುಂಟೆ, ಸಾವಿರಕಾಲುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ರೈಲಿನಂತೆ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪುಹುಳ. ಮುಟ್ಟದರೆ ಸುತ್ತ (ಸುಂಟೆ) ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ವಸ್ಕೂರು. ೩೨೯ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ‘ಕಪರಸುಂಠಿ’ ಪರಾ. [?]

ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟೆ ‘ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟೆ’ ನೋ.

ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ ‘ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ’ ನೋ.

ಕಪ್ಪರಿ, ಕಪ್ಪಲಿ$_2$, ಖಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ತುತ್ಥ: ಇಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪ ಕಪ್ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪಲಿ, ಖಪ್ಪಲಿ] ಗಳಂ (ಖಮದ. ೬–೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡಿಗೆ; ನೇತ್ರಾಂಜನ (ಕ). **ಕಪ್ಪಲಿ$_2$:** ೧. ವಾಂತಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ:– . . . ಗೌರಿ ಪಾಷಾಣ, ಕಪ್ಪಲಿ, ಮಣಸಿಲೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ (ವಿವ್ಯವಿ. ೬೬). **ಖಪ್ಪಲಿ:** ೧. ಶೂಲೆಗೆ . . . ಖಪ್ಪಲಿ . . . ತೊಡೆವುದು (ವಿವ್ಯವಿ. ೧೮೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಪರೀ]

ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ, ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ತುತ್ಥ: "ತುತ್ಥಕಂ – ಮಯೂರತುತ್ತ, ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೬೧). **ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ**: "ಕಥಮರ್ದನಃ – ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ, ಯಲಹುರಿ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [ಕಪ್ಪರಿ + ತುತ್ತ]

ಕಪ್ಪರಿತುತ್ಥ (ನಾ). = ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ: "ಕಪ್ಪರಿತುತ್ಥ – ಖರ್ಪರಿ, ದಾರ್ವಿಕೆ, ತುತ್ಥ, ಕ್ವಾಥೋದ್ಭವ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಪ್ಪರಿ + ತುತ್ಥ]

ಕಪ್ಪರಿಸು, ಕಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಭಟಿಸು; ಗುಡುಗು (?): ಅದಿರದೆ ಬರ್ಪ ಹಪ್ಪರಿಪ ಕಪ್ಪರಿಪಾರ್ದ್ದಲಗೊತ್ತಿ ಶಸ್ತ್ರಮಂ ಬಿದಿರ್ದು ಮರಲ್ ಮರಲ್ದೆನುತೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೦–೬೪; 1087); ವಂಡ ಕಮಂಡಲು ಡುಗೆಯ ಕಪ್ಪರಿಸಿಕೊಳುತೇಳುತೊಡನೊಡದೆಡೆಯ ತಡ ಹುತಲಿ (ಮದೇಪು. ೬–೫೪); ಕಾವಲ ಜಮಾದಾರರ ಧ್ವನಿಯು ಅಬ್ಬರಿಸಿತು. ಕಪ್ಪರಿಸಿ ಎದ್ದ; ಧ್ವನಿ ಬಂದ ನಿಟ್ಟನ್ನು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ (ಸಹೂರ. ೧೨). ೨. ಕುಸಿ ಬೀಳು (?): ಗೋವರ್ಧನನು ಹೈಮವತಿಯನ್ನು . . . ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅದಿಂದು ಪ್ರಬಲಭೂಕಂಪ ದಿಂದ ಕಪ್ಪರಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀಳತೊಡಗಿತು (ಎರಸ. ೧೨೫). **ಕಬ್ಬರಿಸು**: ೨. ನಿಬ್ಬರದಿ ಬಾಂದಳಕೆ ಬಿಸುಡಲು ಕಬ್ಬರಿಸುತಂಬುಧಿಗುರುಳ್ದನು ಖಳನು ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಅನಂರಾ. ೧–೧೩–೧೯). [? + –ಇಸು₃. / ತುಳು. ಕಪ್ಪರ್]

ಕಪ್ಪರೆ 'ಕಪ್ಪರ₃' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲ್₁, ಕಪ್ಪಲು₁ (ನಾ). ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ: (೬). **ಕಪ್ಪಲು₁**: "ವಾರೀ, ಗಜಬಂಧನೀ – ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಪ್ಪಲ್; ತೆಲು. ಕಪ್ಪಲಿ]

ಕಪ್ಪಲ್₂, ಕಪ್ಪಲು₂ (ನಾ). ಹಡಗು; ನಾವೆ: ನಾವಿಕನ್ ಸಾಗಿಪನ್ ಪಯಣಮನ್, ಕಪ್ಪಲನ್ ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡಿ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೩–೬೬೪). **ಕಪ್ಪಲು₂**: ಎಡೆಯಾಡುತಿಹ ದೋಣಿ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹಡಗು ಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಜ. ೨೩–೯೬); ಹಲನರದು ಕೊಕ್ಕು ಮುಂಬೊಕ್ಕು, ಫಿನಿಷಿಯರ ಕಪ್ಪಲಿಂದೆಗರಿಸಿತು ಮುಂಬು ಬೊಂಬೆಯನು (ಹಾರಸಿ. ೧೩–೩೬೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಪ್ಪಲ್; ತೆಲು. ಕಪ್ಪಲಿ]

ಕಪ್ಪಲಬೆಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಲೊಕ್ಕ ಕುಂಟೆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪಡುವಲು ಕಪ್ಪಲಬೆಂಚೆ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೫–೨೬; 1531). [ಕಪ್ಪಲ್₂ + ಬೆಂಚೆ]

ಕಪ್ಪಲಿ₁ 'ಕಪಿಲೆ₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿ₂ 'ಕಪ್ಪರಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ 'ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ತ (ನಾ). = ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ (?): "ಮಧುಕ – ಇಪ್ಪೆ, ಕಪ್ಪಲಿ ಸತ್ವ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೪); ಎಲಿಗಪ್ಪಲಿ ತೂಕ ೧, ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ವ ತೂಕ ೨ . . . ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೊಳ್ಳೆ ಶ್ವಾಸಕಾಸ ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣುವುವು) (ವಿವೈವಿ. ೬೨). [ಕಪ್ಪಲಿ₂ (< ಕಪ್ಪರಿ) + ಸತ್ವ]

ಕಪ್ಪಲು₁ 'ಕಪ್ಪಲ್₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲು₂ 'ಕಪ್ಪಲ್₂' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲುನರಿ 'ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಗುಳಿಬೀಳು; ಗುಂಡಿಬೀಳು; ಮುಚ್ಚಿಕೊ (?): ಧ್ಯಾನಗಹ್ವರ ಮುಖದಿ ಕಣ್ಣು ಕಪ್ಪಲುಬೀಳೆ ಅಂಗಾಂಗದೊಳು ಚೆಲುವ ಹೊಳೆಸುತಿಹ ಕಳೆಯೋ (ಮಲಿದೇ. ೨೮–೫). [ಕಪ್ಪಲು₁ (< ಕಪ್ಪಲ್₁) + ಬೀಳು₁ (< ಬೀೞ್₁)]

ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ, ಕಪ್ಪಲುನರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನರಿ (೬). **ಕಪ್ಪಲುನರಿ**: (೬) [ಕಪ್ಪಲ್ ? + ನರಿ]

ಕಪ್ಪವೀ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡು; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡು: ಕುಬೇರಂ ಮುನ್ನೆ ಭರಕ್ಕಳ್ಕಿ ಕಪ್ಪವಿತ್ತ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವಂ . . . ಏಱಿ (ಅನಂಪು. ೧೩–೮೫ ವ). [ಕಪ್ಪ₁ + ಈ₃]

ಕಪ್ಪಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕತ್ತಿಶರ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರ ಕನ್ನಶರ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕಪ್ಪಶರ್ಮ್ಮಣ ಚತಾರಿ ಪುತ್ರ ಅಂಶಃ (ಇಅ. VII, ೧೮೬–೯೨; 668). [ಕಪ್ಪ₀ + ಶರ್ಮ]

ಕಪ್ಪಸು 'ಕರ್ಬಸು₂' ನೋ.

ಕಪ್ಪಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ನಾಡು ಕೊಟ್ಟುದು ಕಪ್ಪಹಳ್ಳಿ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. III, ತಿರುನು. ೯೧–೧೦; 921). [ಕಪ್ಪ₀ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ₁)]

ಕಪ್ಪಳಿ (ನಾ). (?): ನಿಯತ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ಪಪ್ಪುಕಂ . . . ಕಪ್ಪಳಿ, ತಪ್ಪಡಿ (ಶಮದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಪ್ಪಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಕಳೆದುಹೋಗು; ಕರಿಯಬಣ್ಣ ಇಲ್ಲವಾಗು: ತೊಡರ್ದ ತಟಿತ್ಪ್ರಭಾಹತಿಗೆ ಕಪ್ಪಱದತ್ತೆನೆ ಮೇಘಮಾಲೆ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬–೪೪). [ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಅಱು₁]

ಕಪ್ಪಾಸೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು: ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರಿಗೆ ಕಪ್ಪಾಸೆಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮–೩೪; 1256). [ಕಪ್ಪಾಸೆ₀ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕಪ್ಪಿ (ನಾ). ರಾಟೆ; ಗಡಗಡೆ: "ಹಗ್ಗ ಮೊ.ವು ಮೇಲೆ ಹಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಗಾಡಿ ಮಾಡಿರುವ, ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ, ಬಲಪ್ರಯೋಗದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ, ಒಂದು ಸರಳ ಯಂತ್ರ ಸಲಕರಣೆ; ರಾಟೆ; ಕಪ್ಪಿ; ಗಡಗಡೆ" (Pulley. ಇಂಕನಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪಿ. / ಮರಾ. ಕಪೀ, ಕಪ್ಪೀ]

ಕಪ್ಪಿಡಿ 'ಕರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಿಡು 'ಕರ್ಪಿಡು' ನೋ.

ಕಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಯಯ್ಯನ ಮಗ ಕಪ್ಪಿಮಯ್ಯ ಆ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಮಿರಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೬–೧೩; 1017). [ಕಪ್ಪಿಮ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಪ್ಪಿಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ: "ಭಾರ ಎತ್ತುವುದು, ಹಡಗಿನ ಹಾಯಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ದೂಲಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು, ಮೊ. ಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ . . . ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ: ಕಪ್ಪಿಯೆತ್ತಿಗೆ, ಎತ್ತಿಗೆ ಸಜ್ಜು" (Tackle. ಇಂಕನಿ). [ಕಪ್ಪಿ + ಎತ್ತಿಗೆ₀]

ಕಪ್ಪಿಲೆದೆಱ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆ ದೆಱ ಮಗ್ಗದೆಱಕಾ ××× ಅಡುದೆಱ ಅಲೆದೆಱ ಕಪ್ಪಿಲೆದೆಱ ಮಂಣಿಯ ಹರ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೯೨; 1200). [ಕಪ್ಪಿಲೆ₀ + ತೆಱೆ]

ಕಪ್ಪು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಗೆ; ತೋಡು: "ಕಪ್ಪು – ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕಪ್ಪು₂ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಹೊದಿಸು; ಹರಡು; ದಟ್ಟೈಸು. 'ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪು]

ಕಪ್ಪು₃, ಕಪ್ಪ₃, ಕರ್ಪು₂ (ನಾ). ೧. ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ, —ಖೆಡ್ಡ: ಹೊಲದಣ್ಣ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫); ಒಡ್ಡು ಬಲೆಯಂ ಕ್ರೋಡಂಗೆ ತಂದಾನೆಯಂ ಕೆಡಪಾ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೫೦); ಬಟ್ಟಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಸಿಲ್ಕಿದ ಕಣ್ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ಕೆಡೆದ ಮಱುವುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಮಿಡುಕಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೬೮); ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ಬಿಜ್ಜ ಪೇರಾನೆಯಂ ಬಟಿಸಂದ ಮಱಿಗಳಂತೆ (ಚಕವಂ. ೪೨–೧). ೨. ತೋಟ, ಗದ್ದೆಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾಡಿದ ಕಂದಕ; ಕಾಲುವೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನಕೆ ತಳೆಗಳಂ ಹೆಣೆವ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆಸಕಪದಟ್ಟೆಳೆಯನಿಕ್ಕುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೨೪); ತೋಟದ ಗಡಿ ಕಪ್ಪಿನಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೯–೩೪; 1757); ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳೆಯತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ ಹರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೭); ಬಾಳೆಯ ಗೊನೆಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಅವನು ಅದನ್ನು ತೋಟದ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಬೀಳಿಸಿದ್ದನು (ಬಾಳವೈ. ೧೦೬). **ಕೆಪ್ಪ₃**: ೧. ನಿಶಿತಚ್ಛವಿ(ತ್ವದಿ)ಯಪ್ಪ ಮಣ್ಣುಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಕಪ್ಪದಲ್ಲಿರ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೧೫); "ಒಮ್ಮೆ ಕಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ನೊಂದ ಆನೆ ಹೊಸ ಮಣ್ಣುಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಿಡವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಅಂಜುತ್ತದೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೫). △ **ಕರ್ಪು₂**: ೧. ಕರ್ಪನಗುಬ್ಬುಂ ಬಲೆಗಳನೊಡ್ಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೩); ನಮ್ಮ ನಾರಾಯಣಯ್ಯ ಕರ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಆನೆಯ ಹಾಗೆ – ಅಲ್ಲವೆ? (ಬಟ್ಟಜೀ. ೫೫); ಕುಮರಿ ಬೆಳೆಗೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು ಬಂದು ಹಾನಿಮಾಡಿದಾಗ ಕರ್ಪುತೋಡಿಸಿ, ಒಂದಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಸಿಯೂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಪ್ಪು, ಕರ್ಪು]

ಕಪ್ಪು₄ 'ಕರ್ಪು₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪು₅ 'ಕಪ್ಪ₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪು₆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಸಂಕೇತ: "ಕಪ್ಪು–ಪಾಲಿ, ಕೇತು, ಧ್ವಜ, ಲಿಂಗ, ನಿಮಿತ್ತ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಕವಲು ಇರುವ ಕಂಬ; ಕವೆ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಪ್ಪು, ಕಮ್ಬು; ತುಳು. ಕಪ್ಪು]

ಕಪ್ಪು₇ (ನಾ). ಕುಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಟ್ಟಲು: ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಸ್ಟೋ, ಕಪ್ಪು, ಬಸಿ, ಮೊದಲಾಗಿ ಚಹದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿವೆ (ತಿದುಗು. ೪೩); ಅಂತೂ ಈ ಮೌನವನ್ನು ಕಪ್ಪು–ಬಸಿಗಳ ನಾದವೇ ಮುರಿಯಿತು (ಅಪನಾ. ೨೪೮). [← ಇಂ. cup]

ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೦). **ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ**: (೬). [?]

ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ 'ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಕೊರಳ 'ಕಪ್ಪುಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಗಣ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಕಾಡಿಗೆ ಕಣ್ಣು: ನಿಡಿದಾದ ಕಪ್ಪುಗಣ್ಗಳ ವಾರನಾರಿಯರು (ನೇಮಿಹತ. ೧೫–೨೬).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಕಣ್]

ಕಪ್ಪುಗಾಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮುಸುಕಿದ ಕಾಡು; ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಅಡವಿ: ಕುರುಡುಗತ್ತಲುಳ್ಳ ನಾಡು ಸೂರ್ಯನಿರದ ಕಪ್ಪುಗಾಡು ತನ್ನ ಕೊಂದುಕೊಂಬ ಜನ ಭಾವವಿರದ ತೆನನನ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೧–೧೧).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಕಾಡು]

ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಗುಬಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ತಗ್ಗು: "ವಾರೀ, ಗಜಬಂಧನೀ ಆನೆಯ ಹಿಡಿಯಲೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪುಗುಬಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೩). [ಕಪ್ಪು₃ + ಕುಬ್ಬಿ]

ಕಪ್ಪುಗೊರಲ, ಕಪ್ಪುಕೊರಳ, ಕಪ್ಪುಗೊರಳ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕಪ್ಪುಗೊರಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರವನೊಪ್ಪಲೊಪ್ಪಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸವು. ೧೮–೬೨). **ಕಪ್ಪುಕೊರಳ**: ಕಪ್ಪುಕೊರಳನು ವೃತ್ರನಂ ಗೆಲಲು ದೇವೇಂದ್ರಗೊಪ್ಪಿಕೊಟ್ಟನು (ತುರಂಗ. ೫೫–೬). **ಕಪ್ಪುಗೊರಳ**: ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕರುಣದಿ ಇವನಜಾದು ಒಪ್ಪಿ ಹೇಳಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೪೨); ಆ ಕಪ್ಪುಗೊರಳನಾಣೆ ಊಟ ಸಪ್ಪೆಯಾಯಿತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬–೬).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಕೊರಲ್ + –ಅ₇]

ಕಪ್ಪುಗೊರಳ 'ಕಪ್ಪುಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ಕಾಣಿಸು; ಕಪ್ಪಾಗು: ರಂಜಿಸಿತು ಯವ್ವನದಿರವು ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂದಿರಿಗೆ ಕುಡಿವರಿವ ಮೀಸೆಯ ಕಪ್ಪುದೋಱುವ ಬವರಿಗಡ್ಡಗಳ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕಳಂಕಿತಟ್ಟು; ಕುಂದುಬರು: ಕಪ್ಪುದೋಱದು ಕಲಿಗಳಿಬ್ಬರ ಸುಪ್ರತಾಪಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೧); ತಪ್ಪದೀ ಯುವರಾಜನಾಡಿದ ಕಪ್ಪುದೋಱದ ಮಾತು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೧೨).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ತೋಱು₁ (< ತೋಱ್)]

ಕಪ್ಪುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕಪಿನೀ: ಕಪ್ಪುನಿ ನದೀ ಸಮೀಪೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೨; 550 ?).

[< ಸಂ. ಕಪಿನೀ]

ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬುಳಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ (೬). **ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ**: ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೦).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಬೊಬ್ಬುಳಿ₂ (< ಬೊಬ್ಬುಲಿ)]

ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ 'ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬುಳಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರ, ಕಪ್ಪರ₁, ಕರ್ಪುರ (ನಾ). ಆರತಿಗಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಸುವಾಸನೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ: ಅದೇಂ ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತೊ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಪ್ಪುರದೊಂದು ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೭); ವಸಂತರಾಜಂ ಕತ್ತುರಿಯ ಮಡಿಯೊಳ್ ಕಪ್ಪುರದ ಗಿಡುವನಿಟ್ಟು ಜಾಟಳಮನೆತ್ತಿ ಬೆಳೆಯಿಸಿದನೆಂಬಂತಿರ್ದ ಕರ್ಪೂರ ದ್ರುಮಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೬೧ ವ); ಸಸಿಯ ಶೀತಳದಂತೆ ಕಪ್ಪುರದೆಸೆವ ಕಂಪುಗಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೧೩); ಕಪ್ಪುರವು ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೦). **ಕಪ್ಪರ₁**: ಅಗ ಗೋಸಾವಿಯು ಅವನಿಗೆ . . . ತೊಲಿ ಕಪ್ಪರ ಹತ್ತಿಂಟು ಊದಿನ ಕಡ್ಡಿ . . . ಇಷ್ಟು ತರಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕಥಾಗ. ೧೨೮); ಕಪ್ಪರ ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಹವೆಯ ದೋಷವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೫೩). **ಕರ್ಪುರ**: ಮರನನಱಿವಂತು ಬಲ್ಲರೆ ಸಿರಿಖಂಡಮನಣ್ಣ ಪಗಿನನಱಿವಂತಿರೆ ಕರ್ಪುರಮಂ ಬಲ್ಲರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೦೩); ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸಂಗವ ಮಾಡಿದಡೆ ಕರ್ಪುರದ ಗಿರಿಯನುರಿಕೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೩೨–೮೭); ಕಂಪಿಡುವ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವಿತ್ತು (ಬಸರ. ೩–೮೦); ಕರ್ಪುರವನುರಿಯಪ್ಪಿದವೊಲು (ಬಸವು. ೮–೬೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಧ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ ಬೆರಸಿದ ಗಂಧ, —ಚಂದನ: ಕೆಲರು ಕಪ್ಪುರಗಂಧವನುಲೇಪಿಸಿದರಂಗದಲಿ (ನಳಚ. ೧–೪೦). [ಕಪ್ಪುರ + ಗಂಧ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳವಳು: ಸುಗುಣಾನಿರುದ್ಧಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೫). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರಗಂಧಿ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಪು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಸುಗಂಧ: ಬಾಳದ ತಂಪಿನ ಕಪ್ಪುರಗಂಪಿನ ನೀರೆ ಜೀವನವೀಗವೆನಿಸುತಿದೇ (ಸಭೀಗೀ. ೧೯–೩೦೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಕಂಪು]

ಕಪ್ಪುರಗರಡಗೆ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಭರಣಿ: "ಕರ್ಪೂರಕರಂಡಕ – ಕಪ್ಪುರಗರಡಗೆ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಪ್ಪುರ + ಕರಡಗೆ (< ಕರಂಡಗೆ)]

ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳ ಬೆರೆತ ತಾಂಬೂಲ: ಧಾತ್ರೀತಳಮಂ ಬೆಸಕೈಸಿಕೊಳ್ವೊಡಂ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮಂ ಮಾಣದೆ ಮೆಲ್ವೊಡಮಳಿಪಿಲ್ಲದೆ ಪೂಜಿಸಿಂದ್ರವಂದ್ಯನ ಪದಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೫೧). [ಕಪ್ಪುರ + ತಂಬುಲ]

ಕಪ್ಪುರದೀವ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ದೀಪ; ಕರ್ಪುರದ ದ್ವೀಪ (?): ಬರ್ಪರ್ ಪೋಪರಾರ್ಗಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಲ್ ಕಪ್ಪುರದೀವವಿಟ್ಟೆವಿಡಿ ಜಾಗಂ ಪಾರನಾರೀಜನಂಗಳೊಳಂದೊಪ್ಪೆ ನೃಪಂಗಲಂಪುವಡೆದತ್ತೆತ್ತಂ ಬಸಂತೋತ್ಸವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೫). [ಕಪ್ಪುರ + ದೀವ ?]

ಕಪ್ಪುರಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಟುಕಿಫಲರಾಜ:— ಕಪ್ಪುರ ಬೆಂಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [ಕಪ್ಪುರ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ತೊಡುಗೆ, —ಲೇಪನ (?): ಅಮರ್ಚುವ ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚವಾಗಳುಂ ಪೂಸುವ ಚಂದನಂ ಬಿಸುಪನಾಜಿಸಲಾಜವೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಾ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೦). [ಕಪ್ಪುರ + ಪಚ್ಚ$_3$]

ಕಪ್ಪುರವಟ್ಟು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಹಳಕು, —ಬಟ್ಟು, —ಬಿಲ್ಲೆ: ಜಡೆಗೆ ಪೂಸಿದರು ಕತ್ತುರಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಣಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಕಪ್ಪುರವಟ್ಟುಗಳನು ಶಿರದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪–೪೪). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕಪ್ಪುರವರ್ಷ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ[ನೊ]ಳ್ಪರಸಂಕ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಪ್ಪುರವರ್ಷನೃಪಗೆ ನೆಗರ್ದ್ದನೆಜೀಗ ಮಹೀಶ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೧೫ ; ?). [ಕಪ್ಪುರ + ವರ್ಷ]

ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು 'ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರವಳುಕು, ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು, ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಹಳುಕು; ಕರ್ಪೂರದ ಹರಳು: ಅಮರ್ದಿಂದೆ ತೊಯ್ದು ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿಂದಜಂ ಕಡೆದು ಕಂಡರಿಪಂ ವಲಮೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೬); ಅರೆದೊಡೆ ಸೌಧಸಂತತಿಗೆ ಪಾಲ್ವೊದೆಯಪ್ಪ ಕಟಿಲ್ಗೆ ಕೂಡೆ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಪ್ಪಗುರ್ವನೊಳಕೊಂಡುದು ಚಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರಭಾವದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೦೯); ತಿಂಗಳ ತಿರುಳ ಪುತ್ರಿಕೆಯೊ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿನಲಿ ಬಿದಿ ಕಡೆದು ತಿದ್ದಿದ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೪೫). **ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು**: "ತವಲಾಯಿಯೆ ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು ಜಗದಿ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಕಪ್ಪುರವಳಿಕಿನಳವಟ್ಟ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಸರಿಸಿದ ಕುಸುಮದೆಸಟ ಪಸೆಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೯೫ ವ). **ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು**: ಪರೆದುಗುವ ಪಂಚರತ್ನದ ಪರಲ್ಗಳುದಿರ್ದೆಸೆಯೆ ಸೌಧದೊಳೆ ಕೆದಱಿದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕುಗಳೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಪಳುಕು]

ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು, ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ, ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ, ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುರದ ಬಳ್ಳಿ: "ಪಾಷಾಣಭಿತ್ – ಹಿಟ್ಟಳಿಕ, ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೫). ೨. ಕಪ್ಪುರದ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯೆಲೆ: ಅಡಸಿದ ಪಾರಿಜಾತಕದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ನೇಲವತ್ತಿಯಾಯ್ದಡಕೆಯ ಭೀಮಸೇನಿಕದ ತಂಬುಲದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯೫); ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ಬಿಳಿಯೆಲೆಯ ವೀಳೆಯುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೮೮); ಎಳೆ ಅಡಕೆಯ ನಿಂಪುಳ್ಳವನೊಪ್ಪುವ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ಬಿಳಿಯೆಲೆಯುನೊಲ್ದು ಮೆಲ್ದರ್ ಸತಿಯರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯–೩೬). **ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ**: ೧. ಕರ್ಪೂರದ ಗಿಡ ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ (ಮೈಶಿಗ. ೬–೧೧೪). **ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ**: ೧. ಚಂದನವೃಕ್ಷಮಂ ಪುದಿದ ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೫೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಪ್ಪುರವಱಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ (ಹಳುಕುಗಳ) ಮಳೆ: ಕರತಳವಾರಿ . . . ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪೊದಟ್ದುದೆಂದು ಕಪ್ಪುರವಱಿಯುಂತಿರಾಲಿವಱಿಯಂತಿರೆಲರ್ವಱಿಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೯೮). [ಕಪ್ಪುರ + ಮಱಿ]

ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ, ಕಪರಬಾಳೆ, ಕರ್ಪುರವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಕ ಜಂಬೀರಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಲಸ ರಸಾಲ . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ತರು ತಪ್ಪಲೊಳೆಸೆವುವು (ಕಂನವಿ. ೨–೩೨); ಎಲೆ ಉತ್ಪಳಿಕೆ, ಕಪ್ಪುರವಾಳೆಯ ರನ್ನದ ಜಗತಿಯನು ತಾವರೆಯ ಹೂವಿನಿಂದ ಗುಡಿಸು (ವಚಕಾ. ೫೦). **ಕಪರಬಾಳೆ**: "ಒಳ್ಳೆಯ ಕಪರಬಾಳೆ ಹಣ್ಣು ವೆಂಕಮ್ಮ . . . ದೇವರ ಪ್ರಸಾದ ಬೇಡ ಎನ್ನಬೇಡಿ" (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೫). **ಕರ್ಪುರವಾಳೆ**: ಬೆಳೆದ ಕರ್ಪುರವಾಳೆಯಲರ್ದ ಕುಂಕುಮದಾ ಪುರಗಾಡು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೩). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾಱೆ)]

ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲ: ಆಳ ಬೋಳೈಸಿದನು ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವ ಹಾಯ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೬). [ಕಪ್ಪುರ + ವೀಳೆಯ]

ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪುರಸುಂಟಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಶುಂಠಿ, —ಸುಗಂಧದ ಬೇರು: ಚರ್ಮರೋಗಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿಯನ್ನು ತೇದು ಹಚ್ಚುವರು (ರೂಢಿ). **ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ**: "ವನಿತೆ ಷಡ್ಗ್ರಂಥಿ ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ ಕೌಂಡೆ ಕುಂಡಿನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩); ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಗೋರಟಿ . . . ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೬೬). **ಕರ್ಪುರಸುಂಟಿ**: (೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರಶುಂಠೀ]

ಕಪ್ಪುರಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ ಕಪ್ಪುರಸೆಟ್ಟಿ ಚೆಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕಟಗ. ಕಲುಕುಟುಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೬–೧೬). [?]

ಕಪ್ಪುರಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ರಾಳ, —ಕಲ್ಲರಗು: "ನುಣುಪಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೂ ಒಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಪ್ಪನೆಯ ಒಂದು ರಾಳಪದಾರ್ಥ; ಕಲ್ಲರಗು: ಕಪ್ಪುರಾಳ" (Asphalt. ಇಂಕನ). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ರಾಳ]

ಕಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವಾಗು; ಕರಿದಾಗು: ಮೈಯ ಗೌರಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪುವಡೆಯಹತ್ತಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೮). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಪ್ಪುವೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು; ಬಲೆಬೀಳು (?): (ಕಪ್ಪುವಿಳ್ದ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ) ಅಗಲಯ್ಯಾ, ಅಗಲಿ . . . ಹಾಳಾಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೮–೧೨). [ಕಪ್ಪು$_3$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಪ್ಪುಸಂತೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳಸಂತೆ; ಕಾಳಸಂತೆ; ಕದ್ದುಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಒಂದಕ್ಕೆರಡು ಕೊಟ್ಟಾದರೂ ಕಪ್ಪುಸಂತೆಯಿಂದ ತಂದೇ ತರುತ್ತಾರೆ (ಪಂಚಛ. ೪೧). 'ಕಾಳಸಂತೆ' ಪರ್ಯಾ. [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಸಂತೆ]

ಕಪ್ಪುಹಣ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬಂದ ಹಣ; ಮೋಸದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ: ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಹಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಕಪ್ಪುಹಲಗೆ (ನಾ). ಸೀಮೆಸುಣ್ಣದಿಂದ ಬರೆಯಲು ಬರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಫಲಕ; ಬೋರ್ಡು: ಕಪ್ಪುಹಲಗೆಯ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಾರಾಂಶವನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೨೫); ಒಂದು ಕಪ್ಪುಹಲಗೆ (Black board)ಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದರೆ ಅವು ಅದರ ಮೇಲೆ ತಮಗೆ ತೋರಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆದು ಸಂತೋಷಪಡುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೦). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಕಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಂಡೂಕ; ಭೇಕ: ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳು ಮೊಂಗಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ ಕೊಂದು ತಿನ್ನೆ ಯಾದಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೪); ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಬ್ ಗಜಬಿಗಾಗಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೪); ಬಾವಿಯ ಕಪ್ಪೆ ಸಮುದ್ರಮಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೬-೫ ವ); ಅಂಜುವರ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆಯಂ ಬಿಸುಟರೆಂಬಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೫೪ ವ); ಕಲ್ಲಿನೊಳಗೆ ಇರುವ ಕಪ್ಪೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಉದಕ ಕೊಡುವ (ಪುರಂದ. ೧-೫೬-೧); ಕಪ್ಪೆ ತಕ್ಕಡಿಗೆ ಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದ). [ದೇ.‖ ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಕುವಿ. ಕಪ್ಪ; ಗೊಂಡಿ. ಕಪ್ಪೆ]

ಕಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೀಗ; ಕೀಲಿ: ಮನೆಗೆ ಕಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಪ್ಪೆ$_3$ 'ಕಪ್ಪ$_4$' ನೋ.

ಕಪ್ಪೆ ಅರಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪೆ ಅರಭಟ್ಟನ್ ಶಿಷ್ಟಜನ ಪ್ರಿಯನ್ (ಇಅ. X, ೬೧-೧; 7ನೆಯ ಶತ). [ಕಪ್ಪೆ$_0$ + ಅರಭಟ್ಟ ?]

ಕಪ್ಪೆಕೀಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೊಂಡಿಯ ಬೀಗ, —ಕೀಲಿ. [ಕಪ್ಪೆ$_2$ + ಕೀಲಿ]

ಕಪ್ಪೆಕುಪ್ಪಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಬಾಗಿ ನಿಂತು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೈಯೂರಿ ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಜಿಗಿಯುವ ಆಟ. [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಕುಪ್ಪಳು]

ಕಪ್ಪೆಕುರ (ನಾ). ಕಪ್ಪೆಯಾಕಾರದ ಕುರು (ಶ). [< ಕಪ್ಪಕುರು]

ಕಪ್ಪೆಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು: ಮಕ್ಕಳ ಕಪ್ಪೆಕೆಮ್ಮಿಗೆ – ತುಲಸಿ ಎಲೆಯ ರಸ ಒಂದು ಚಮಚೆಗೆ ಮೂರುಕಾಳು ಮೆಣಸಿನಪುಡಿ ಹಾಕಿಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೨೪). [ಕಪ್ಪೆ$_1$? + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಕಪ್ಪೆಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆನೆಯೂರ್ ಉತ್ತರ ಸ್ವಾಮ್ ದಿಸಿ ಕಪ್ಪೆಗಲ್ಲೆ ಇನ್ತುಪೋಗಿ ರಾಜಂಗಾಲಿನೆ (ಪ್ಯಅರಿ. ೧೯೬೯, ೧೧-೧೨; ?). [?]

ಕಪ್ಪೆಗೂಂತು (ನಾ). ಕಪ್ಪೆ ನೆಗೆತ; ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಪ್ಪುವುದು (?): ಮದವದ್ವೈರಿಯನಾಂತು ಪೊಯ್ಯೆ ಜಯಶೀಲಂ ವಿಷ್ಣು ವಿದ್ವಿಷ್ಟನುರ್ಬ್ಬಿದ ಕತ್ತಾಜದೆ ಪಾಜಿ ಬಿಳ್ದ ತನಿಗಂಪಂ ಕಪ್ಪೆಗೂಂತಿಕ್ಕುತಿದ್ರ್ದುದು ವೀರ ರ್ಕ್ಕಳ ಬಿಳ್ದ ತೋಳ್ತಿದಿದ ಖಳ್ಗಂ ಪೊಯ್ತ ಸೂಳ್ದೋಱುತಿದ್ರ್ದುದಿದೇ ನದ್ಭುತಮಾಯ್ತೊ ವೀರವಿಭವಂ ಸಂಗ್ರಾಮ ರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೧-೧೬, 1160; ಶಾಪಮಂ. ೬೧೬ ನೋ). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಗೂಂತು. P ತಮಿ. ಕೂತ್ತು = ಕುಣಿತ]

ಕಪ್ಪೆಗೂಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲನ್ನಿಟ್ಟು ತಟ್ಟಿ, ಆಮೇಲೆ ಕಾಲು ಹೊರಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಪೊಳ್ಳಾದ ಆ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಮನೆ ಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ; ಗುಬ್ಬಿಗೂಡು (ಉಕ): ಕಪ್ಪೆಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದು, ಜಾರುಗುಪ್ಪೆ ಆಡುವುದು, ಓಡುವುದು – ಇವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೮). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಗೂಡು]

ಕಪ್ಪೆಗೋಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪೆ, ಏಡಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಆ ಹಳ್ಳದಾಗೆ ಒಂದೆರಡು ಕಾರೇಡಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಬರಾನ, ಕಪ್ಪೆಗೋಲು ಹಾಕಿ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಜಂತುವಿನ ಇಬ್ಭಾಗವಾದ ಚಿಪ್ಪು; ಪ್ರತಿಭಾಗವೂ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಗ್ಗಾಗಿ ಹೊಳಪುಳ್ಳ ದಾಗಿರುವ ಚಿಪ್ಪು: "ಅದ್ಧಿರೋಜಾ ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪು" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೬); ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಸುಳಿಯು ಶುಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೪-೬); ಇಜ್ಜಲನ್ನು ತೇದು ಆ ಕಪ್ಪನ್ನು ಒಂದು ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿಗೆ ಬಳಿ ದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬಾಣಅ. ೫೨). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಚಿಪ್ಪು (< ಸಿಪ್ಪು)]

ಕಪ್ಪೆಬೀಗ (ನಾ). = ಕಪ್ಪೆ ಕೀಲಿ (ಶ). [ಕಪ್ಪೆ$_2$ + ಬೀಗ$_1$]

ಕಪ್ಪೆಬೈಸಣಿಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ಕುಳಿತುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಊರಿ ಕೊಂಡುಯೇಳುವಾಗ ಪಾದಗಳ ಹಿಂದಕೆ ತೆಗೆವದೂ ಆವದುಂಟು ಅದು ಕಪ್ಪೆಬೈಸಣಿಗೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೬೦). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಬೈಸಣಿಗೆ]

ಕಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಲಶುಕ್ತಿ – ಕಪ್ಪೆಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೯). [ಕಪ್ಪೆ ? + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಪ್ಪೆರೊಟ್ಟಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಕಡಲೆ, ಕಪ್ಪೆ ರೊಟ್ಟೀಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೪೪). [ಕಪ್ಪೆ$_0$ + ರೊಟ್ಟಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಪ್ಪೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಆಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು (ಶ). [ಕಪ್ಪೆ$_1$? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕಪ್ಪೇಱು 'ಕರ್ಪೇಱು' ನೋ.

ಕಫ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದದಿಂ ನಾಭಿವರಂ ವಾತದ ತಾಣಂ ನಾಭಿಯಿಂದುರಂಬರೆಗಂ ಪಿತ್ತದ ತಾಣಮುರದಿನಾ ಮಸ್ತಕವರೆಗಂ ಕಫ [ಪಾಠಾಂ. ಖಪ]ದತಾಣಮುಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨); ಕಫಪಿತ್ತಸಪರಿಪ್ಲುತಜರಾಮರಣ ಕಾಲ ಚಕ್ರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲೀ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೧-೫೦). ೨. ಕೆಮ್ಮಿದಾಗ ಉಗುಳಿ ನೊಡನೆ ಹೊರಬೀಳುವ ಶ್ಲೇಷ್ಮ: ಎರಡೂ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಫ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮನೋಸಂ. ೮೨). ೩. ಗೂರಲು ರೋಗ; ದಮ್ಮು: ಕಟುಕತ್ರಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮಧುರಪ್ರಯೋಗದಿಂ ಕಫಮನಾವನುಪಶಮಿ ಯಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೪೨); ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ ಭಸ್ಮಾಕ್ಷ್ಯಾದಿ ಕಫರೋಗವನುರುಹಿದಜಂ (ಕಲ್ಯಾಣೀ. ೩೩); ಕಫ ಕೆಮ್ಮು ದಮ್ಮು ಹತ್ತುವದು ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಂಡು ಬರದಿದ್ದರೂ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಕಫಣಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೈ. [ಸಂ.]

ಕಫನಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಫಿ (ಗು). ಕಫ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಕಫ ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುವ. [< ಸಂ. ಕಫಿನ್]

ಕಫೋಣಿ (ನಾ). = ಕಫಣಿ. [ಸಂ.]

ಕಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟೆ; ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: "ಅಟ್ಟೆ ಕಬಂಧಮೆನಿಸ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠನಶ್ವಗ್ರೀವನ ಕಬಂಧಮಂ ಸುಟ್ಟಿ ತೋಱಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೬ ವ); ದ್ವಿಟ್ಕಬಂಧಾಳಿ ಭೂಧಕ್ರವನೆತ್ತುಂ ತೀವುವನ್ನಂ ಮುರಹರಣಿಸುತಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೨೫); ಅವನೀಪಾಲಕನನಜಸಿದೆನು ಕಳನೊಳು ಸಾಲ ಹೆಣಸೊಟ್ಟಿಲ ಕಬಂಧದ ರುಧಿರ ಪೂರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨೬); ಹರಕಬಂಧಸಂಸಕ್ತ ಸರಕ್ತ ಶಿಳೀಮುಖಮಿಳಿತಮಾಗಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮ ವ). ೨. ನೀರು. ೩. ಮೋಡ. ೪. ರಾಹು, ೫. ರಾಮನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ರುಂಡವಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಕಂಡರು ಭೈರವಾಡಂಬರದ ಘೋರ ಕಬಂಧರಕ್ಕಸನ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೩); ಪಥದೊಳ್ ಕಬಂಧನಂ ಕೊಂದು ... ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫); ಕಬಂಧನಂ ಕಂಡೊಡನೆ ನಡುಗಿದುದು ತನು ತಪನಕುಲಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಕಬಂಧಕ (ನಾ). = ಕಬಂಧ ೫: ಎಚ್ಚರು ಕೈಗಳನು ಕಳಚಲು ಕಬಂಧಕನ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಕಬಂಧನಾಟಕ (ನಾ). ಮುಂಡದ ಕುಣಿತ, —ನೃತ್ಯ: ಸ್ಫುರಿತ ಶರನಿಕರಪಾತಿತನರೋತ್ತಮಾಂಗಂ ಕಬಂಧನಾಟಕರಂಗಂ ಸ್ಫುರಿತ ನವರುಧಿರ ರಂಗತ್ತರಂಗಮೊಪ್ಪಿದುದು ವೀರಭಟರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೭). [ಕಬಂಧ + ನಾಟಕ]

ಕಬಕ್ಕನೆ 'ಕವಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಬಚ (ನಾ). ೧. ಕವಚ (೬). ೨. ಮೇಲಂಗಿ: ವಾಲಗ ಊದುತ್ತಿದ್ದವರು ... ಹೊಸದಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕರಿಗೀರಿನ ಕಬಚ ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೩೬). [< ಸಂ. ಕವಚ]

ಕಬಜಾ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬಜೆ, ಕಬಜಾ, ಕಬ್ಜಾ, ಕಬ್ಜೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ: ಊರ ಒಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಮುಂದೆ ಅವನು ಜಮೀನು ಕಬಜೆ ಪಡೆಯುವದಾಗಲಿ ಸಾಗು ಮಾಡುವದಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವೆ? (ಕರವೀ. ೫೪); ಅವರು ತಯಾರಿಸಿದ ಸರಾಯಿಯು ಅವರ ಕಬಜೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ, ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರಿಗೆ ... ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು (ಪಾಪಕ. ೫೪). ಕಬಜಾ: ಬೆಳೆಯ ಕಬಜಾ ಪಡೆಯಲು, ಪಡದಪ್ಪ, ಬಾಪೂಸಾಹೇಬರ ಸಂಯುಕ್ತದಳವು ಸನ್ನದ್ಧವಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೧೯); ನಾಳೆ ನಮ್ಮಾಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಬಜಾ ತಗೊಂಡು ನಿನ್ನ ಹೆಸರಲೆ ಮಾಡಿಬಿಡತೀನಿ (ಬೆಳಛಾ. ೧೩೧). ಕಬ್ಜಾ: ಗೂಂಡಾಜನರ ನೆರವಿನಿಂದ ಅತನು ಜಮೀನ್ದಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಬ್ಜಾದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೩೮); "ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೆ 'ಕಬ್ಜಾ' ದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ್ದು ಸಬ್ಬ ಮಾತೇ?" (ಕವಲು. ೮೪). ಕಬ್ಜೆ: ತನ್ನ ಆಸ್ತಿಯ ಕಬ್ಜೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ನರಹರಿ ಮೊಗ್ಗಾವಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂದು ತಿಪ್ಪನು ಊರೆಲ್ಲ ಡಂಗುರ ಸಾರಿದನು (ಸಮಜೀ. ೬೮೪). [← ಅರ. ಕಬ್ಜಾ]

ಕಬಟ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: "ಕಬಟ – ಕಪಟ = ವಂಚನೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬); ಅಱಿಯಬಹುದೆಮ್ಮವರ ಕಬ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಟದ ಕಱುಬುತನವಂಜದಿರೆನುತ ಕೂಪಿಱಿದು ಹರಸಿದರ್ಸೈದೆಯಾಗೆಂದು (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೬). [< ಸಂ. ಕಪಟ]

ಕಬಡಿ 'ಕಬಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕಬಡ್ಡಿ, ಕಬಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಪಿನ ಆಟ; ಗುಡುಗಿನಾಟ; ಹುತುತು (ಉಕ): ಕಬಡ್ಡಿ ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಯವರು ಗೆದ್ದರು (ರೂಢಿ). ಕಬಡಿ: ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಬಡಿ, ಕೊಕ್ಕೊ ಆಟವಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಕಬಡ್ಡೀ]

ಕಬರಸ್ತಾನ, ಕಬರಸ್ಥಾನ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರ) ಶ್ಮಶಾನ, —ಹೆಣಗಳನ್ನು ಹೂಳುವ ಜಾಗ; ಗೋರಿ: ಮಾಹಾ ಹಾಪಿಜ ಮಹಮ್ಮದ ಖಾನಸಾಹೇಬರು ನೊಹಬತ ಶಾಬಕಾತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಬರಸ್ತಾನ ಮಾಂನ್ಯದ ಹೊಲ (ಎಕ. IX, (S), ಆನೇ. ೩-೮; 17ನೆಯ ಶತ); ರಸೂಲಭಾಯಿ ... ಕಬರಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ (ದೀಪಹ. I, ೧೫೧). ಕಬರಸ್ಥಾನ: ಮುಹಂಮೂರ ಕಬರಸ್ಥಾನದ ಬಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೯೪-೨; ?). [← ಹಿಂ. ಕಬರಿಸ್ತಾನ್, ಕಬ್ರಿಸ್ತಾನ್; ಪಾರ. ಕಬ್ರಿಸ್ತಾನ್]

ಕಬರಸ್ಥಾನ 'ಕಬರಸ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಬರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣೆದು ಜಡೆಹಾಕಿದ ತಲೆಗೂದಲು; ಕಟ್ಟು ಮುಡಿ; ಹೆರಳು: "ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟು ಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೬); ರಿಭುಗಳ ಸೀಳಿ ಕರುಳನು ಮುಡಿಸದಿಹೆನೇ ನಿನ್ನ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೨); ಕಬರೀ ಕಬರೀಪರಿಫುಲ್ಲಮಲ್ಲಿಕಾಮೋದಝುರೀಧುರೀಣಂ (ದಮಸ್ವ. ೩-೫೮); ಶುಭ್ರವಾದ ಸುರಗಿ ಪುಷ್ಪಗಳ ದಂಡೆಯಿಂದ ಕಬರಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಶಾಂಕಲಾ. ೪೧). "೨. ಜಾಲಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಅಡವಿಯ ತುಳಸಿ. ೪. ಕೆಂಪು ಕಣಿಗಿಲೆ" (ಗುವಿಮೋ. ೬). [ಸಂ. ಕಬರೀ]

ಕಬರಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದಮುಡಿ; ಹೆರಳು; ವೇಣಿ: ಮೃಗಭೂಮುಗ್ಧ ವಿಲಾಸಿನೀ ಕಬರಿಕಾಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳಾ ಭಾವಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦). [ಸಂ. (ಕಬರಿಕಾ + ಬಂಧ)]

ಕಬರಿಭರ (ನಾ). = ಕಬರೀಭರ: ಗಳಯಿಸುತಿರೆ ಕಬರಿಭರಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಕಬರಿ + ಭರ]

ಕಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚು: ಮನದಲ್ಲಿನಿತು ಬಳಲಿದಳೊಯೆನುತ ತೊಲಗಿದ ವಸ್ತ್ರವಲ್ಲಿ ಕಬರಿಸುತೆ ಮೂರ್ಛೆಯನು ನಾರ್ಕೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿಸಲು ಕಣ್ದೆರೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೨೬-೮೨). [ಕಬರು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಬರೀಭರ (ನಾ). ಭಾರವಾದ ಮುಡಿ: ಗುರು ಕಬರೀಭರಸ್ತನಭರೋರುಭರಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಸ್ವಭಾವಮಂಥರಗತಿಯಪ್ಪ ತನ್ವಿಗೆ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬); ಸೋರ್ದ ಕರ್ಪಿನುತ್ಪಲದಳಮಾಲೆಯಾಂತ ಕಬರೀಭರದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೫); ಕಬರೀಭರಕ್ಕೆ ಕೊರಲ್ಕೊಂಕೆ ... ಎತ್ತಂ ಪರಿದುಸೋವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯-೧೭). [ಸಂ. (ಕಬರೀ + ಭರ)]

ಕಬರೀಭಾರ (ನಾ). = ಕಬರೀಭರ: ಅಂತು ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕೃಷ್ಣಕಬರೀಭಾರಮಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫ ವ); ತನುಲತಾಂಗಿಯರ್ಕಳ ಕಬರೀಭಾರಕ್ಕಂ ... ಬಳ್ಕಿ ಕರಮೆ ಬಡನಡು ನಡುಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೪). [ಸಂ. (ಕಬರೀ + ಭಾರ)]

ಕಬರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು (?): ಉಭಯದಂಡಣಗಳಿಗೆ ಕಬರಿದ ಸುಕ್ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಗಪಸಜಕೆಯನ್ನು (ನವಮೋ. ೨೪-೨೮). 'ಕಬರಿಸು' ಪರಾ. [< ಕವರು ?]

ಕಬರು$_2$ 'ಕವರ್$_1$' ನೋ.

ಕಬರು$_3$ 'ಖಬರು' ನೋ.

ಕಬರುದಾರು 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಕಬಲ, ಕಬಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುತ್ತು ; ಗ್ರಾಸ : ಸರಳಾನ್ನ ಸಿಕ್ಥ ಕಬಲಂ ಭಾವಿಸಲ್ಕೆ ತಾನುರುತರೋದುಂಬರದ ಪಣ್ಣಲ್ಲವೇ (ಅರಾಚ. ೧೦–೧೧) ; ಬಾಯೊಳಗಿರುವ ಪಿಂಡಂ ಕಬಲವಂ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೫). **ಕಬಳ$_2$** : ೧. "ಕಬಳಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ಪುತ್ತ್ರನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬) ; ತಕ್ಕಳಮ ಕಣಿಶ ಕಬಳ ಸಮುತ್ಕ ಶುಕಪ್ರಕರಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೦); ತಾ ಹಿಡಿದ ಕಬಳವನಿತ್ತನಾ ಮುನಿವರನ ಹಸ್ತದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೫–೬೨) ; ಮಾರಿಯಾ ಕಬಳಕ್ಕೆ ತಂದ ಕುಜಿಯಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨–೨೪) ; ಏಳು ವಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಕಬಳಮಂ ನುಂಗುವಲ್ಲಿ (ಮಲ್ಲಚ. ೨–೪೦). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು : ಮೊದಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಹರವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಬಳಿಕ ವಾತ ಪಿತ್ತಂಗಳು ತಾವೆ ಶಮನವಹುದಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಗಂಡೂಷ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಬಳಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೧). [< ಸಂ. ಕವಲ]

ಕಬಲನ, ಕಬಳನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವಿಕೆ ; ನುಂಗುವಿಕೆ. **ಕಬಳನ** : ೨. ಉಂಡೆಮಾಡುವಿಕೆ : ಪ್ರೇಮಿ ಸದ್ಯೋಜಾತ ಮಂತ್ರದಿಂ ಗ್ರಹಣವೈಸಾಮರ್ಥ್ಯದುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಯೊಣಗಿಸುವುದಾ ವಾಮದೇವಾಗ್ರಮಂತ್ರದೊಳು ಕಬಳನ ಶೋಷಣಂಗಳೆಂದಱಿ ಕುಮಾರ (ವೀಶೈಪು. ೬–೫–೧೮).
[< ಸಂ. ಕವಲನ]

ಕಬಲಾಳಿ (ನಾ). ತುತ್ತುಗಳ ಸಾಲು, —ಸಮೂಹ (?) : ಸಬಲಾಢ್ಯನೆಂದೆನಿಸಿ ಭರತನೈತಂದೊಡಂ ಕಬಲಾಳಿಯೆನಿಸುವೆಂ ಶಾಕಿನೀಗಣಕೆಂದು ಪಲ್ಮೊರೆದು ಗರ್ಜಿಸಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೧೩).
[ಕಬಲ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಬಲಿ 'ಕಬ್ಬಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕಬಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗು (?) : ಬಹಳತೆಯ ಭಣತೆಯಲಿ ಮಾಜಾಂತ ಹಿಮಕರಕುಲಚರನ ಘನವಿಗ್ರಹಕೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ] ಬಲಿಕ್ಕಿದಳು ಗಗನದ ತರಣಿ ಕಳವಳಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೫–೧–೧೬). [ಕಬಲ ? + ಇಕ್ಕು]

ಕಬಲಿತ, ಕಬಳಿತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ ; ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. (ಆಲಂ) ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. **ಕಬಳಿತ** : ದಿಲ್ಲಿ, ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜ, ಮಗಧ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯವನರಿಂದ ಕಬಳಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೧೬೩). [ಸಂ.]

ಕಬಳ$_1$ 'ಕಬ್ಬಿಲ' ನೋ.

ಕಬಳ$_2$ 'ಕಬಲ' ನೋ.

ಕಬಳಂಗೊಳ್, ಕಬಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುನುಂಗು ; ತಿನ್ನು : ಮೃದು ಪಲ್ಲವಂಗಳಂ ಕಬಳಂಗೊಳುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಾರಾ. ೩೬–೨೦) ; ಕಬಳಂಗೊಂಡು ಸೊಗಡುದಂಬುಲಮಂ . . . ಬಗೆಯಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಕೂಡಿದನಾ ಕಾದಲನು (ಜಯಕಾ. ೮–೪೬). **ಕಬಳಗೊಳ್** : ಕಬ[ಳ]ಗೊಂಡುದೊ ಬಯಲ ಭೂತಮೆಂಬಂತೆ (ನವಮೋ. ೧೨–೫೯).
[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಬಳಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಭಕ್ಷಿಸು : ಕಾಲತ್ರಯದೊಳು ಪರಿಪೂತವಹ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಕಬಳಗೆಯ್ದು ಸಲೆ ನೂತನವೆನಲು ಲಿಂಗಕೂಡಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೮೨).
[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಬಳಗೊಳ್ 'ಕಬಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಬಳನ 'ಕಬಲನ' ನೋ.

ಕಬಳಾಹಾರ (ನಾ). ತುತ್ತು ಉಣ್ಣುವಿಕೆ ; (ಯತಿಗಳು) ಉಣ್ಣುವ ಲೆಕ್ಕದ ತುತ್ತು : ಲಾಭಾಂತರಾಯ ಕ್ಷಯದಿಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಕಬಳಾಹಾರ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಕೇವಳಿಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೪–೧೨) ; ಕಬಳಾಹಾರ ನರರ್ಗಂ ಪಶುಗಳ್ಗೆಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೬೭–೫) ; ಕ್ರೋಧಂ ಪುಟ್ಟೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೇವಲಿಗಳು ಮಾತನಾಡುವರು ಕಬಳಾಹಾರಂಗೊಳ್ವರು (ಕಗವಿ. ೯೯ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ).
[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಆಹಾರ]

ಕಬಳಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಕರಂಡ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ಕಬಳಿಗಿಡ, ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ ? (ಮೈಔಗಿ. ೧೮–೩೨೨). [?]

ಕಬಳಿತ 'ಕಬಲಿತ' ನೋ.

ಕಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಂಗು ; ತಿನ್ನು ; ಮುಕ್ಕು : ಧರೋತ್ತಿಪ್ಪ[ತ್ಪು] ಕಂದಂಗಳನೆ ಕಬಳಿಸುತ್ತುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೯) ; ಅಡಕುತಿರ್ದರು ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರು ತುಡುಕಿ ಕಬಳಿಸುತಿರ್ದನಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೩–೨೩) ; ಕಲಿತನವಂ ಕಬಳಿಸುವ ಶೌರ್ಯದಿಂ ಮೆಱೆವ ರಾವುತರ ಪುರೋಭಾಗದೊಳ್ ನಿಂತಿರುವ ಅಶ್ವಸೇನಾಪತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೮–೧೪) ; ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೆ ಹಿಟ್ಟನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಬಳಿಸಿತು (ಕಣ್ಮಚಿ. ೪೯). ೨. (ಆಲಂ) ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಲಪಟಾಯಿಸು ; ಮೋಸದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಎಲ್ಲ ಚಿನ್ನವನ್ನು ತಾನೇ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಯೋಚನೆ (ಕಥಕ. ೬೨) ; ಎರಡು ಹೊಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೊಂಚು ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೦೨).
[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + –ಇಸು$_3$]

ಕಬಳೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಬಳಿಸು : ಆ ಕರಣಗಳ ಸುಜ್ಞಾನಪ್ರಭೆ ಅನಂತಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಕಬಳೀಕರಿಸುವುದು (ಅವಚಂ. ೭೦೨–೨೬೧ ಟೀಕೆ) ; ಅಂತಹ ಅಪಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಲಭವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಬಳೀಕರಿಸಲು ಬಾಯಿತೆರೆದು ಕಾದಿದೆ (ಪಕಿ. ೧೦೬).
[ಕಬಳೀಕರಣ$_0$ + –ಇಸು$_2$]

ಕಬಾಡ, ಕವಾಡ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುವ ಹೊರೆ ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರುವಷ್ಟು ಹುಲ್ಲು, ಸೌದೆ, ಮೊದಲಾದುದು ; ಎತ್ತುಹೊರೆ : ಅರಿಯ ಬಲ ಪಾಜುಯೆತ್ತಿ ಬಂದರು ಕಬಾಡದ ನೆವದೊಳು (ಸಾಂವಕಾ. ೬–೩೧). ೨. "ಹುಲ್ಲು ಮಾರುವವ ; ಒಂದು ಜಾತಿ". (ಜಾನಕೋ. ೩೪). **ಕವಾಡ** : ೧. ಹುಲ್ಲ ಹೇರುವಡೆ ಬಂದಿರುವ ಕವಾಡದ ಝುಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬಿನೆತ್ತುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೩–೬೨). ೩. (?) : ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಕೊಬರಿ ಕವಾಡ ಹೊರತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೪೯–೧೮ ; 1641) ; ಕೊಬರ್ಇ ಕವಾಡ ಹೊರ್ರತ್ತಾಗಿ ಹೇರ್ಇಕೊಂಬ ಜ್ಯನಿಸೂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೩, ೩೬–೨೨ ; 1643) ; ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿಪಟ್ಟೆ ಕೊಬರಿ ಕವಾಡ ಅಕ್ಕಿ ಭತ್ತರಾಗಿ . . . ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮–೧೫ ; 1670) ; ಕೊಬರಿ ಕವಾಡ ಮುಂತಾದ ಗಡಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೫೮–೯ ; 1674).
[ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಕಪಾಡ ; ತೆಲು. ಕಬಾಡ. / ಸಂ. ಗವೋಥ]

ಕಬಾಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆ ತಂದು ಮಾರುವವನು ; "ಎತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹುಲ್ಲು ಮಾರುವವನು" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕಬಾಡ + –ಇ$_3$]

ಕಬಾಡಿಗ, ಕವಾಡಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕಬಾಡಿ : ಈ ಕಾಯಕವನ್ನೇ ಜೀವನಾಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಬಾಡಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಮಣಿಯಾತ (ಶರಚ. ೨). **ಕವಾಡಿಗ** : ೧. ಗಾಣಿಗರು ಕವಾಡಿಗರು ಹುವ್ವಾಡಿಗರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫–೬). ೨. ಹಾಲು ಮಾರುವವನು ; ಗೊಲ್ಲ : ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕವಾಡಿಗರೇನಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೇ ? ದನಕರು ಓಡಾಡಿ ಹೀಗೆ ಸವೆದುಹೋಗಿದೆಯೆ ? (ಮನೋಸಂ. ೧೪೮). [ಕಬಾಡ + –ಇಗ]

ಕಬಾಡು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಹೊರೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಬಿಟ ಬೇಗಾರ ಕಬಾಡು ಕುದುರೆ ಸುಂಕಯಿವು ಮೊದಲಾದವೆಲ್ಲಾ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೭–೩೦ ; 1637). [< ಕಬಾಡ ?]

ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ (ನಾ). (ಮಸಾಲೆ ಮತ್ತು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕಬಾಬ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಣಗಿದ ಹಣ್ಣು: ಕರ್ಪೂರ ಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯೭).
[← ಹಿಂ. ಕಬಾಬಚೀನೀ ; ಮರಾ. ಕಬಾಬಚಿನೀ]

ಕಬಾಬು (ನಾ). ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಸುಡುಬಾಡು; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾಂಸದ ಅಡುಗೆ: ಈ ದನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಯ್ದು ಕಬಾಬು (ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ) ಮಾಡುವೆವು (ಕೋಟೆನೂ. ೧೩).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಕಬಾಬ್]

ಕಬಾಯಿ$_1$, ಕಪಾಯಿ, ಕವಾಯಿ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೆ ಇಳಿ ಬೀಳುವ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಜೀನಗೆಲಸದ ಕಬಾಯಿ ಪೈಠಣಿ ಸುತ್ತು ತಾನೆಸೆದಿರೆ ಬಾದುರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೭೮); ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆ ಪದಕ ಕುಂಡಲಬಿತ್ತನೊಡನೆ ಕುಲ್ಲಾಯಿ ಕಬಾಯಿ (ಭರಜ. ೨–೯೦); ಮಿಸುನಿಯಲಪ್ಪಿಟ್ಟ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಕಬಾಯಿ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೪೦). **ಕಪಾಯಿ**: (ಕ). **ಕವಾಯಿ**: (ಕ).
[← ಹಿಂ. ಕಬಾಯ್ ; ಪಾರ. ಕಬಾ ; ಮರಾ. ಕಬಈ ; ಕಬಾಈ.

ಕಬಾಯಿ$_2$ (ನಾ). ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೂಪಾದ ಮುಖವಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಗೋಮುಖ; ಕಾಗೆ. [< ಕಾಗೆ + ಬಾಯಿ ?]

ಕಬಿಲೆತ್ತಿ, ಕಬೆತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಪಿಲೆ ಬಣ್ಣದ ಹಸು. **ಕಬೆತ್ತಿ**: ಒಂದು ಕುಡುತೆ ಕಬೆತ್ತಿ ಆಕಳದ ಹಾಲನ್ನು ಕಂಚಿನ ಗಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಯ್ದು (ದಂಬನಾ. ೧೨); ಧನವಂತರೀ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿ – ಸ್ವಲ್ಪ ಕಬೆತ್ತಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ನಾಲ್ಕು) ಹನಿ ಮಾತ್ರ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಕಂಬಹು. ೧೮). [← ತುಳು. ಕಬಿಲೆತ್ತಿ]

ಕಬುನಕೆಲಸಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ: ಆ ಕಬುನಕೆಲಸಿ ಅಂಜಲವಿರುಪೋಜಗಳಿಗೆ ಸ್ತಾನದಲೂ ಸಿವದಿ ಹಳಿಲೂ ಗದೆ ಖ ೧ ಕಾಡೆಯಾಗಿ ಸಂದು (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೧೨ ; 1430). [ಕಬುನ$_0$ (< ಕರ್ಬೊನ್) + ಕೆಲಸಿ]

ಕಬುಲಾಯತಿ 'ಕಬೂಲಾತಿ' ನೋ.

ಕಬೂತರಖಾನೆ (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಸಾಕುವ ಸ್ಥಳ; ಪಕ್ಷಿಶಾಲೆ: ಗುರಿಕಾರ ಕಬೂತರಖಾನೆ ಪುಟ್ಟಯ್ಯನ ಮಂಟಪ ಸೇವಾರ್ತ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೯೬–೪ ; 1798).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಬೂತರ್ ಖಾನಾ]

ಕಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಲ್ಲೂರುಂ ಕಬೂರು ಮೊಳನಿಕೆ ಕರ್ಪೂರರ ತುಜುವಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦–೫ ; 930). [?]

ಕಬೂಲ್ 'ಕಬೂಲಿ' ನೋ.

ಕಬೂಲಾತಿ, ಕಬುಲಾಯತಿ (ನಾ). ಬರಹದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬಾಯಿ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಪ್ಪಂದ; ಸಮ್ಮತಿ ಪತ್ರ: ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಬೂಲಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ವಾಪಸ್ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗಾಯ ಮಾಡೋಣ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೯೧). **ಕಬುಲಾಯತಿ**: ರೈತರೆಲ್ಲಾ ಕಬುಲಾಯತಿ ಬರಕೊಟ್ಟು ಪಾಲು ಒಪ್ಪಿಸಿದರ ನೀವೇನು ಮಾಡಾವರ ದೀರಿ? (ಗ್ರಾಮಾಸು. ೯); "ಕಬುಲಾಯತಿ ಇಲ್ಲೇನೊ?" (ಏಜಶ್ರೀ. ೪೧). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಬೂಲಿಯತ್]

ಕಬೂಲಿ, ಕಬೂಲ್, ಕಬೂಲು (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಸಮ್ಮತಿ: ಈಗ ಜನರ ಕಬೂಲಿ ಇದ್ದರ ಕಾಳು ಹಂಚರಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೨); "ಅವನ ಕಬೂಲಿ ತಗೊಂಡ ಮ್ಯಾಲೆ ನನಗೆ ಹೇಳರಿ. ಆತಿಲ್ಲೊ ? (ಅನ್ನ. ೨೩೯). **ಕಬೂಲ್**: ಸ್ವಾರ್ಥ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಕಬೂಲ್! ಅದರ ಪರಾರ್ಥವಾದರೂ ಏನದ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೬). **ಕಬೂಲು**: ಫರಾಶೀಸರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಬೂಲು ಮಾಡಿಕೊಡರು (ಕಗವಿ. ೧೮೪ ರಾಜೇಂದ್ರನಾಮೆ); ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಬೂಲು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ತಳಕು. ೯೫).

ಕಬೂಲಬಡು = **ಕಬೂಲಾಗು**: ನಿಮ್ಮ ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿಯವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೂ ಕಬೂಲಬಟ್ಟಾರೆ (ಎತ್ತಿಕ್ಕೈ. ೭೫). **ಕಬೂಲ ಮಾಡಿಸು** = ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆಕೆ ಶೇಷಣ್ಣನನ್ನು ಕಬೂಲಮಾಡಿಸಿದಳು (ವೈನಿ. ೪೩). **ಕಬೂಲಮಾಡು, ಕಬೂಲು ಮಾಡು** = ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: "ಸರಿ, ಭೂತಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಈಗಲಾದರೂ ಕಬೂಲ ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ ಹೇಗೆ?" (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೫); ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಬೂಲಮಾಡ್ತಿದ್ದೆ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೪); ಅವರು ಹೇಳಿದಂಥಾದ್ದನ್ನು ಕಬೂಲುಮಾಡಿ ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೦). **ಕಬೂಲಾಗು** = ಕಬೂಲ ಮಾಡು: ಏನೊಂದು ಸಹಾಯ ಸಂಪತ್ತು ಬೇಕಾದರೂ ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇವೆಯಂತಾ ಕಬೂಲಾಗಿ ಹೇಳಿದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩); ಅರಶಿನವರು ಕಬೂಲಾಗದೆಯಿದ್ದು (ಹೈದರ. ೩೪).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಬೂಲ್ ; ಮರಾ. ಕಬೂಲ್, ಕಬೂಲೀ]

ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು 'ಕಬೂಲಿಜವಾಬು' ನೋ.

ಕಬೂಲಿಜವಾಬು, ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಆರೋಪಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಹೇಳಿಕೆ: ಕಬೂಲ್ ಮಾಡದಿದ್ರ ಹಾಂಗ ಸಾಫ್ ಬರದು ಬಿಡತೇವಿ ಕಬೂಲಿಜವಾಬ ಕೊಟ್ರ ನಿನಗ ಮುಂದ ಫಾಯಿದೆ ಐತಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೬). **ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು**: ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು ಎಂದರೇನು? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪೮).
[ಕಬೂಲಿ + ಜವಾಬು. / ಮರಾ. ಕಬೂಲೀ ಜಬಾಬ್]

ಕಬೂಲು 'ಕಬೂಲಿ' ನೋ.

ಕಬೆಕ್ಕೋಲು 'ಕವೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಬೆತ್ತಿ 'ಕಬಿಲೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬೋಜಿ 'ಕಪೋತ್ತಿ$_1$' ನೋ.

ಕಬ್ಜಾ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಜಾಒತ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒತ್ತೆಹಾಕಿದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ನಿಗದಿ ಪಡಿಸಿದ ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ ಸಾಲಗಾರನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು.
[ಕಬ್ಜಾ (< ಕಜಜೆ) + ಒತ್ತೆ]

ಕಬ್ಜೆ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬ$_1$ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ; ಕವನ: ಈಗಡಿನ ನೆಗಟ್ತೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೨); ಮುನ್ನಿನ ಕಬ್ಬಮನೆಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದುವು ಸಮಸ್ತಭಾರತಮುಮಾದಿಪುರಾಣಮುಹಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯); ಕೋಮಳಮಕ್ಕುಮೆ ಸಹಜಮಿಲ್ಲದಾತನ ಕಬ್ಬಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೯); ಕಬ್ಬಿಗರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರು (ಭರಜ. ೧–೬); ಅಂಜದೆಯುಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಪುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧–೨೯).
[< ಪಾಲಿ. ಕಬ್ಬ, ಕವ್ಯ, ಕಬ್ಯ ; ಪ್ರಾ. ಕವ್ವ. / ಸಂ. ಕಾವ್ಯ]

ಕಬ್ಬು$_{2}$ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯ; ಕಂಬು (?) : ಕಬ್ಬುಂದ ಕೆಯ್ಯಾನ್ನು ೦ಗಿಭ × × × ಗ್ಗೆರ್ ಸರ್ಬ್ಬರ್ಬಾದದಿವ್ಯಪರಿಹಾರನ್ನೀವ ಭೋಗಮ್ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩–೪೨ ; 968). [?]

ಕಬ್ಬು$_{3}$ 'ಕಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಕ್ಕಿವಿಂಡು (ನಾ). ಕಬ್ಬುಕ್ಕಿಗಳ ಹಿಂಡು: ಒಡನೆ ಕಬ್ಬುಕ್ಕಿವಿಂಡನು ಕಂಡೆಐಗುವ ಕಡುಗಲಿ ಸಾಳ್ವನಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೬೦). [ಕಬ್ಬುಕ್ಕಿ (< ಕರ್ಬಕ್ಕಿ) + ಪಿಂಡು$_{2}$]

ಕಬ್ಬುಗಣ್ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿ: ರಸಿಕಂಗಡವಿ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿಂಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಸಲ್ತೆ ಜೊತೆಯಿರಲ್ಕೊಲಿದ ಪೆಣ್ ಮೇಣ್ ಕಾಣ್ಬ ಕಬ್ಬುಗಣ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪–೬೬). [ಕಬ್ಬು$_{1}$ + ಕಣ್]

ಕಬ್ಬುಟೆ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_{1}$' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಟೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಟೆ: "ಜತುಕಾ, ಜತೂಕಾ, ಅಜಿನಪತ್ರಾ–೩ ಕಬ್ಬುಟೆಹಕ್ಕಿ, ಕತ್ತಲವಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಕಬ್ಬುಟೆ (< ಕಪ್ಪಡಿ$_{1}$) + ಹಕ್ಕಿ$_{1}$ (< ಪಕ್ಕಿ$_{1}$)]

ಕಬ್ಬುಡವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಕಾಂತರ:—ಕಬ್ಬುಡವಿ, ಕಂಚವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [?]

ಕಬ್ಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಮದನಫಲಂ ಸೊರೆ ಕಬ್ಬುತ್ತಿ ದಂತಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಗುಡಂ ಯವಕ್ಷಾರಮುಮಂ ಮಿದಿದಿದುಗೆ . . . ಕುದಿಸಿ ದುಗ್ಧದಿಂ ತಾನವಳ್ ರಜಸ್ವಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ ೯–೧೬೩). [< ಕಱಿದು + ಪತ್ತಿ ?]

ಕಬ್ಬುದ್ದು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹದ್ದು ; ರಣಹದ್ದು (?) : ಮಿಕ್ಕಾದ ಶಿಖಿ ಹಕ್ಕಿಯ ಕೊಂದು ಕುಕ್ಕೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಹೆಬ್ಬದ್ದ ಹಿಡಿದು ಕಬ್ಬದ್ದ ಬಾಣಸವ ಮಾಡಿ ಹುಲಿಯ ಹಲ್ಲ ಕಿತ್ತು (ಪ್ರಭೋಗ. ೧೫೮–೩). 'ಕಬ್ಬಾರೆ' ಪರಾ. [< ಕಱಿದು + ಪದ್ದು (< ಪರ್ದು)]

ಕಬ್ಬುನ್ನಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬನ್ನಿಮರ: ಹೊನ್ನೆ ಕುಟಜಂ ಕಬ್ಬುನ್ನಿ ಸೀವನ್ನಿ ತುಂಬುರು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೨೪೦ ಶೂದ್ರಕ). [< ಕಱಿದು + ಬನ್ನಿ$_{1}$]

ಕಬ್ಬುಪ್ಪು 'ಕಟ್ವುಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಬ್ಬುರಿಸು 'ಕಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಕಬ್ಬುರ್ತಿ (ನಾ). ಬೆಸ್ತರವಳು; ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ: ಹಾರುವರು ಕಬ್ಬುರ್ತಿಯಾತ್ಮಕುಮಾರರನು ನೆಚ್ಚೆಮ್ಮನತಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಲಿ ತಗುಳೆಳೆಯನಾಳವ ದ್ರೋಹಿ ನಿನ್ನವರ ತೋರು (ಜನಧಾ. ೬೯–೨೬). [< ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ ?]

ಕಬ್ಬುಲಗಿತ್ತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಸು (ನಾ). ಕಾಡುಹಲಸು : ನಿಂದಿಗಳಾಲಜಾಲ ಕಬ್ಬುಲಸುಗಳತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ . . . ಪರ್ದಿದಿರುತ್ಪದ ಬೆತ್ತಮೆತ್ತಲುಂ ಕಲಸಿರೆ ಕಾಡು ಕಳ್ತಲಿಸಿ ಕಂಗಳನಪ್ಪುದುದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪–೪). 'ಕಾಟ್ಪಲಸು' ಪರಾ. [< ಕಾಡು$_{2}$ + ಪಲಸು]

ಕಬ್ಬುಲಿಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಲ್ಲು (?) : ಹೆಬ್ಬಾಕಲಲ್ಲಿರುವೊ ಕಬ್ಬುಲ್ಲ ಬೆನವಗೆ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ ನೆನಗಡಲೆ ಸಲಿಸುವೆ ಕಬ್ಬುಲ್ಲ ಬೆನವಕೊಡು ಮುತಿಯ (ಜಗೀತ. ೫). [< ಕಱಿದು + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಬ್ಬುಸ 'ಕರ್ಬಸು$_{2}$' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಸು 'ಕರ್ಬಸು$_{1}$' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಸುರಿ 'ಕರ್ಬಸುರಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಳ 'ಕಬ್ಬುಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಳ್ಳಿ$_{2}$ 'ಕರ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಳ್ಳ, ಕಬ್ಬುಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಳ್ಳ ; ಆ ಹಳ್ಳದ ಬಳಿಯ ಊರು : ಊರಿಂ ಪಡುವಲು ಕಬ್ಬುಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡ ಮತ್ತರಾಜು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೮೩ ; 1147). ಕಬ್ಬುಳ: ಕಬ್ಬುಳದ ಗುರುಗಳ ಮಗ ಹರಿಗಜೀಯನ ಮಗ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೬–೪೨ ; 1216). [< ಕಱಿದು + ಪಳ್ಳ]

ಕಬ್ಬುಳ್ಳಿ$_{1}$ 'ಕರ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಳ್ಳಿ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ (?) : ಪಸುಂಬಂ ಕಚ್ಚೆ ಕಬ್ಬುಳ್ಳಿ ಬಂದೆಡದೊಳ್ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದುವೇಜಾತು ಸ್ವಗಾಲಂ ತಿರ್ದಿ ಮೇಲ್ದಿಕ್ಷೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೬೨). [?]

ಕಬ್ಬಾತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕಬ್ಬಾತೆ ಹಕ್ಕಿಗಳ್ ಚಲಿವ ಪಕ್ಷಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೩೩). [?]

ಕಬ್ಬಾಯ್ 'ಕರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬಾರೆ (ನಾ). ರಣಹದ್ದು ; ಹರಡೇ ಹಕ್ಕಿ : "ಕಬ್ಬಾರೆ ಪದ್ದು ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೩೩) ; ಲೋಹಪೃಷ್ಠ೩, ಕಂಕ೩–೨ ಹರಡೇಹಕ್ಕಿಯೆಂದರೆ ಹದ್ದುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ, ಕಬ್ಬಾರೇ ಹದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮). 'ಕಬ್ಬುದ್ದು' ಪರಾ. [?]

ಕಬ್ಬಾಳ 'ಕರ್ಬಾಳ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿ, ಕಬ್ಬು$_{3}$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು, —ಉಕ್ಕಿನ ಕಡಿ ; ಕಡಿವಾಣ : "ಕಬ್ಬಿ ಕವಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೩) ; ಕನಲ್ದು ನಂಟಿಸುವ ದುಷ್ಟತುರಂಗಹಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಯಂ ತುಡಿಸುವ (ನಳಚಂ. ೬೫೦) ; ಟಿಬ್ಬರಿಸುವಿಂದ್ರಿಯ ತುರಂಗದ ಕಬ್ಬಿ ಕಳಚಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೧೧); ಕಬ್ಬಿಯ ಘಣಘಣತ್ಕಾರದ ಗಥಾವಣೆಯ . . . ಕುದುರೆ ಬೀಜಾತು ಭಯವನಹಿತರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೩) ; ಇಕ್ಕೆಲದೊಳು ಕಬ್ಬಿಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ ನೇಲುತಿರ್ಪುಕ್ಕಿನ ಗುಂಡುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ.೯–೪೮). ಕಬ್ಬು$_{3}$: ಎಡಗಯ್ಯೊಳುತ್ತರೋಷ್ಠದ ಕಡೆಯಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕಬ್ಬುಮಂ ಬಲಗಯ್ಯೊಳ್ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದೊಂಗೆ ಪಶ್ಚಿಮದೆಡೆವರೆಗಂ ಸೀಳ್ದಡೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಬಂಹರಿ. ೬–೧೯). [< ಪ್ರಾ. ಕವಿಅ. / ಸಂ. ಕವಿ, ಕವೀ, ಕವಿಕ]

ಕಬ್ಬಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಖಡ್ಗ . . . ಕಬ್ಬಿಕೋಲು . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). [ಕಬ್ಬಿ + ಕೋಲು$_{1}$ (< ಕೋಲ್$_{1}$)]

ಕಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು ; ಕವಿ : ಕಬ್ಬಿಗನಪ್ಪಂ ಪರಮನನೋಲಗಿಪುದು (ಸಮಪ. ೬–೫೬) ; ತಾಮೆ ತಮ್ಮ ಮನದೊಳ್ ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂದಿರ್ಪ ಕಬ್ಬಿಗರುಂ ಕಬ್ಬಿಗರೆಂಬ ಲೆಕ್ಕದೊಳಗೇಂ ಭೂಭೃತ್ ಸಭಾ ಭೂಷಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೫) ; ಸೊಗಯಿಸುವ ಕಬ್ಬುಮಂ ಕಬ್ಬಿಗರಲ್ಲದೆ ಮೆಚ್ಚರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೮). [ಕಬ್ಬು$_{1}$ + –ಇಗ]

ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೃತಿಚೌರ್ಯಮಾಡುವವನು ; ಕಳ್ಳಕವಿ : ಕಳ್ತ ಕೊಳ್ವ ಖಳರಿರ್ಪಮ ಕಬ್ಬಿಗರಿರ್ಪಮ ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳರೆಂದು ಕೊಸಾಡಿಸ ಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೋಳ್ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೬). [ಕಬ್ಬಿಗ + ಕಳ್ಳ$_{1}$]

ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವ ಜನ ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕವಿ : ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೬). [ಕಬ್ಬಿಗ + ಮಂದಿ$_{1}$]

ಕಬ್ಬಿಣ 'ಕರ್ವೊಣ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಣಕಿಟ್ಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಕ್ಕು, —ಜಂಗು : "ಸಿಂಘಾಣ-ಕಬ್ಬಿಣಕಿಟ್ಟ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೮). [ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊಣ್) + ಕಿಟ್ಟ]

ಕಬ್ಬಿಣಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗೊಂಬೆ, —ಪ್ರತಿಮೆ: "ಸ್ಥೂಣ-ಕಬ್ಬಿಣಗೊಂಬೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೯೦). [ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊಣ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕಬ್ಬಿಣದ ಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹುದಿಗೊಳ್ಳು, ಕಾಲ್ಮಧು, ಕಂಪಾಲೆ ಕಬ್ಬಿಣದಮರ (ವೈಶಿಗಿ. ೬೦-೧೪೩೫). [?]

ಕಬ್ಬಿಣಸಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ, —ಸರಳು (+). [ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊಣ್) + ಸಲಾಕೆ]

ಕಬ್ಬಿಲ, ಕಬಳ₁ (ನಾ). ೧. ಬೇಡ; ವ್ಯಾಧ: ಬಳಸಿದ ಪತ್ರಿಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕಾಲೊಳೆ ನೂಂಕಿ ತನ್ನ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದ ತೋಯದಿಂ ಮಿಸಿಸಿ ಪತ್ರಿಯನೊಟ್ಟುಕಮಿರ್ದ ಕಬ್ಬಿಲಂಗೆಳಸಿ (ಸಮಪ. ೧೦-೫೦). ೨. ಮೀನುಗಾರ; ಬೆಸ್ತರವನು; ಜಾಲಗಾರ; ಅಂಬಿಗ : ತುಂಬುಗಾವ ಗೋವರಂ ಮತ್ತಜಾಲೆಯ ಕಬ್ಬಿಲರನೆಯ್ದಿ ಬೆಸಗೊಳುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೩) ; ಹಿರಿದಪ್ಪ ಜಲಧಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಕರಿಯ ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾಲವ ಬೀಸಿದ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕರಿಯ ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾಲವ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ನೆತ್ತಜಾಲೆಕುಳಿಯಾಡಿತ್ತ ಕಂಡೆನು (ಅವಚಂ. ೧೦-೩೬) ; ಕಬ್ಬಿಲ ಕಾಳಬೋವನ ಮಗ ಕಾವದೋಗ (ಎಕ. VI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೩೫ ; 1286); ಎನ್ನುವನು ರಾಧಾಕನಯನೆಂಬರು ಕಬ್ಬಿಲನು ಮಿಗೆ ಸಾಕಿದನೆನ್ನುವನು (ಸಂಧಪ. ೧೯-೧೩). **ಕಬಳ₁** : ೧. "ಬೇಡ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೫೮). [?]

ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಲತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಲದೆಜ಼ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಹೊಗೆದೆಜ಼ ಕಬ್ಬಿಲದೆಜ಼ ಮಗ್ಗದೆಜ಼ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧ ; 1291). [ಕಬ್ಬಿಲ + ತೆಜ಼₃]

ಕಬ್ಬಿಲಪಡೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಲರ ಗುಂಪು (?) : ಆನೆಗಳಿಗೆ ಹಯಾಳಿಗೆ ತಂದು ತಂದೆಜಾಯಲು ವಿಷಂ ಸವೆಯಲು ಚಂಡಿ ಕಬ್ಬಿಲಪಡೆ ನಡುಗುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೯-೪೨). [ಕಬ್ಬಿಲ + ಪಡೆ₁]

ಕಬ್ಬಿಲವಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಲದೆಜ಼ (?) : ತಮ್ಮ ಬಿಲುವಡಿಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಲವಡಿಕೆ ಅವುದು ಬಂದಡಂ ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೩೫೦-೧೧ ; 1282). [ಕಬ್ಬಿಲ + ?]

ಕಬ್ಬಿಲಿಗ, ಕಬ್ಬಲಿಗ, ಕಬ್ಬುರಗ, ಕಬ್ಬುಲಿಗ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರ; ಜಾಲಗಾರ; ಅಂಬಿಗ : ದೆನ್ನು ಅಸಗ ಚರ್ಮ ಜಾಡ ಪೃಷ್ಟಸ್ಥಾನ ಕಬ್ಬಲಿಗ ಒಳಡೊಡೆ ಹೊಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲು ಈಡಿಗ . . . ಇಂತೀ ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ತನ್ನಲ್ಲುಂಟು (ವಚಶಾ. I, ೩೬೩) ; ಹರನ ಪ್ರಸಾದವೆಮಗಂ ಸಲ್ಲುದೆಂದು ಮಿಗೆ ಹೀನರಹ ಕಬ್ಬಲಿಗರು ನೆರೆದು (ಶಾಪಚ. ೧೨-೫೫) ; ಹಂಡೆಯವರು ಇವರು ಮೊದಲು ಕಬ್ಬಲಿಗೇರು, ಅವರೆ . . . ಮೀನ ಹಿಡಿಯುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟದ್ದಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೧೩೩). **ಕಬ್ಬಿಲಿಗ** : "ಮೀನಗಾರ; ಅಂಬಿಗ" (ಚಾನಕೊ. ೩೪). **ಕಬ್ಬುರಗ** : ಹೊಲೆಯ ಹೊತ್ತನ್ನು ಅರಿಯ ಕಬ್ಬುರಗ (ಅಂಬಿಗ) ಕಾರ್ಯ ಅರಿಯ (ಹುಟ್ಟಿಚ. ೧೨೪). **ಕಬ್ಬುಲಿಗ** : ಕಬ್ಬುಲಿಗರೇ ಸಹಬು ಚಿತ್ರಬೇಕು, ಉಳಿದಾದ ಒಕ್ಕಲತನದವರು ಬಿತ್ತಿದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಕೇಡು ಅಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬). [ಕಬ್ಬಿಲ + -ಇಗ]

ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ, ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ, ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾತಿಯವಳು ; ಬೆಸ್ತರವಳು (+). **ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ** : ಕಂಡರ ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ ಗೊಬ್ಬುನುಡಿ ಮಾತುಗಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೫-೧೫). **ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ** : ಚಂಡಾಲನವ ಪರಾಶರ ಕುಸುಮಗಂಧಿಯಾಕೆ ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೧೫೪-೫೧೯). [ಕಬ್ಬಿಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ, ಕಬ್ಬಲತಿ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ : ಋಷಿಯರ ಗುರು ಕಬ್ಬಲಿತಿಗಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಸನೊಗೆದನು (ಬಸಪು. ೫೬-೬೨) ; ವ್ಯಾಸನೊಗೆದನು ಕಬ್ಬಲಿತಿಗೆ (ಸೋಲಪು. ೪-೯೯). **ಕಬ್ಬಿಲತಿ** : ದೇವಲೋಕದ ಸೂಳೆ ಕಬ್ಬಲತಿ ನಾಯ್ಗಿತ್ತಿ ಪಾಪ್ತು ಕುಜೆಕೊಂತ್ತು ಕಮ್ಮಜನಸಗ ಮಾದಿಗಂ ನಾವಿಂದ ಬೇಡನವರಾದಿ ಜನನಂ ಗೋತ್ರವೆಂಬುದಂ ತಾ ಪಡೆಸದೆ (ವೀರ್ಣಪು. ೬-೧೫-೨೨). [ಕಬ್ಬಿಲ + -ಇತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಬ್ಬಿಲೆ, ಕಬ್ಬಿಳೆ, ಕಬ್ಬೀಳೆ (ನಾ). ಕಾಗೆ ; ವಾಯಸ : ಧನಲಾಭಮನ್ . . . ರುಜೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಬ್ಬಿಲೆಯ ತಿಳಿವುಗುಂ ಮುಂಬಗೆಲೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೫). **ಕಬ್ಬಿಳೆ** : ಮೂಜನೆಯ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಳೆ ಕರೆಯಲ್ ಈ ಪೇೞ್ದ ಕಾರ್ಯಂಗಳಂ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೬ ಟೀಕು). **ಕಬ್ಬೀಳೆ** : ವೈರಿ ವಿನಾಶಂ ಧನಧಾನ್ಯಪ್ರವೃದ್ಧಿ ಕಬ್ಬೀಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿಳೆ] ಕರೆಯೆ ಯಾಮತ್ರಯದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೬). [?]

ಕಬ್ಬಿಸಿಲು (ನಾ). "ಪ್ರಖರವಾದ ಬಿಸಿಲು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ) : ಕನ್ನಡಿಯುಂಡ ಬಿಂಬ ಕಬ್ಬುನ ಉಂಡ ನೀರು ಕಬ್ಬಿಸಿಲುಂಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಪ್ಪಸ ಉಂಡ] ಅರಿಸಿನದಂತೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ಅವಚಂ. ೮೨-೩೬೬). [< ಕಡಿದು + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಕಬ್ಬಿಳೆ 'ಕಬ್ಬಿಲೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬೀಳೆ 'ಕಬ್ಬಿಲೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಆಕ್ರಮಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪು]

ಕಬ್ಬು₂ 'ಕರ್ವು₁' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಗುಳ್ 'ಕರ್ಬುಗುಳ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುದೋಂಟೆ 'ಕರ್ವುದೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುನ 'ಕರ್ವೊಣ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅತ್ರಿಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ ನೆಲ್ಲಿಗೆಱೆ ಜೀಯನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೪-೧೨೧ ; 1261). [ಕಬ್ಬುನ + ಕೋಟೆ₁]

ಕಬ್ಬುನಕೋಲು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಲು, —ಸಲಾಕೆ, —ಕಂಬಿ : ಕಬ್ಬುನಕೋಲುಗಳ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಹ ಕೊಟ್ಟಣಾಚರ (ಬಸಪು. ೩೦-೨೬) ; ಇಟ್ಟೆ ಕಬ್ಬುನಕೋಲ . . . ಪಿಡಿದಿಟ್ಟ ಚಕ್ರವು ಪಿಂಡಿವಾಳಞ (ಸಾಕ್ಷಿಥಾ. ೫-೧೫). [ಕಬ್ಬುನ (< ಕರ್ವೊಣ್) + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕಬ್ಬುನಗಲ್ 'ಕರ್ಬೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೆಕ್ಕು : ಹುಲಿಜಾತಿ, ಹುಲಿ, ಚಿಬ್ಬುಲಿ . . . ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು, ಜವಾಜಿಬೆಕ್ಕು ; ಕೀರಬೆಕ್ಕು, ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [< ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು ?]

ಕಬ್ಬುರಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಿ 'ಕರ್ಬುಲಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಿಗ 'ಕಬ್ಬಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲು 'ಕರ್ವುವಿಲು' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ 'ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ, —ತುಂಡು: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿಮೆಣಸುಗಡಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಶುಂಠಿ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲೆಗಳನುೞ್ ಮಾಱುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬವು. ೯೭–೯೩). [ಕಬ್ಬು$_2$ (< ಕರ್ವು$_1$) + ಬಿಲ್ಲೆ]

ಕಬ್ಬುಳಿಗ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಗ: ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ; ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಬ್ಬ + -ಉಳಿಗ$_3$]

ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು: ಕಾಡುಕುರಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ . . . ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು, ಹಾರಬೆಕ್ಕು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೩); ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತಿದೆಯೋ (ಮಲೆಮ. ೬೭). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಬ್ಬೆಗಲ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಹೆಗಲಿನ ಬಾವು, —ಊತ; ಉಬ್ಬಿದ ಹೆಗಲು: ಇನಿತುಮಂ ತಿಲತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸುಗುಬ್ಬರಿಸುತುಮಿರ್ಪ ಕಬ್ಬೆಗಲ ತಳ್ಪದು ಮಾಣ್ದುದಿದಾವ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೬). [< ಕರಿದು + ಪೆಗಲ್]

ಕಬ್ಬೆಯ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ; ಕಬ್ಬಲಿಗ: ಕಬ್ಬೇ[ಬ್ಬೆಯ]ರು:—ಇವರು ವಿಜಾಪುರದ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ . . . ಇವರಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಲಿಗೇರು ಬಾರಕೇರು ಎಂತಲೂ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೬೩). [?]

ಕಬ್ಬೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಹಿಡಿ; ಕುಟ್ಟು ಹಿಡಿ (?): ಈ ಸಾಟೆಯು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ ಅದು ನೀರಿನ ತಂಪಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ದಿವಸವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಕಬ್ಬೇರಿ ಕೆಡದೆ ಇರುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೧). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ವು$_1$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಬ್ಬೊಗೆ 'ಕರ್ವೊಗೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬೊನ್ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬೊಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಳೆ; ಕಪ್ಪುನದಿ: ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ಧಾಳವಳ ಕದ ಕಾಂತಿ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯ ಪೊಳಪೊಂದರೊಡನೊಂದು ಬೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಬೆಳ್ವೊಳೆಯ ಕಬ್ಬೊಳೆಯ ಕೆಂಬೊಳೆಯ ಕೂಡಲ ತೆಱದಿ (ಸೌಂದಪು. ೭–೫೦). [< ಕರಿದು + ಪೊಳೆ$_4$ (< ಪೊೞ್$_1$)]

ಕಬ್ಬೋರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಗರ:—ಕೋಲು ಮಿಾನು, ಕಬ್ಬೋರಿ, ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಮುಂಡೀಚಲು" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಕಮಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಂಗ (?): ". . . ಹುಡುಗನನ್ನ ಕಮಂಗಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೬೧). ೨. ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ವಕ್ರ: ಇದು ಸಂಸಾರ ಕನೋ ಕಮಂಗಿ (ಅನ್ನಾವ. ೮೪). [?]

ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಯತಿಗಳೂ ಬೈರಾಗಿಗಳೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ನೀರಿನ ಗುಂಡಿಗೆ: "ಜಲಪಾತ್ರೆಯ ಕಮಂಡಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫); ಬ್ರಹ್ಮನ ಕರಕಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಹುದುಗಲಿ ರವಿಯ ಮಱೆಹೊಗಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೫); ಧಾರೆಯೆಱೆವಾ ಕಮಂಡಲಜಲಂ ಮೊದಲಿಲ್ಲವೇ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೪–೨೮); ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕಕ್ಕ ಕಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ದಂಡವನ್ನೂ ಕಮಂಡಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫೬). [< ಸಂ. ಕಮಂಡಲು]

ಕಮಂಡಲು (ನಾ). = ಕಮಂಡಲ: "ಗುಂಡಿಗೆ ಕಮಂಡಲುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೯); ಮಹಾಋಷಿಯ ತಳಿದ ಕನಕಕಮಂಡು[ಡ]ಲುವಿನ ತೀರ್ಥೋದಕಂಗಳಿಂದಯ್ವರುಂ ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ಮಸ್ತಕರಾಗಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೧ ವ); ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಸ್ವಾಮಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಕಮಂಡಲೂದಕವನ್ನು ಶೈವಲಿನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು . . . ಯೋಗನಿದ್ರೆ ಬರಿಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕಮಂದಮರ (ನಾ). ಸಂಪಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: ಕನಂಗಹೂ ಕಮಂದಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತಿಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಡಿಗ. ೧೭–೨೯೪). [ಕಮಂದ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕಮಂಧ (ನಾ). = ಕಬಂಧ (೬). [< ಪ್ರಾ. ಕಮಂಧ. / ಸಂ. ಕಬಂಧ]

ಕಮಕಮಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನುಂಗಿ ನುಂಗಿ ಮಾತಾಡು: "ಇಲ್ಲಾ, ನನ್ನ ಕಡೀಗೆ ಮತ್ತ ಬ್ಯಾರೆ ಫೋಟೋ ಅವ. ಬ್ಯಾರೆ ಅವ" ಎಂದು ಕೇಶವನು ಕಮಕಮಮಾಡಿದನು (ಸಮುಜೀ. ೨೫೩). [← ಮರಾ. ಕಮಕಮಣೇ]

ಕಮಕಾಳ (ನಾ). (ಉಕ) ದಟ್ಟವಾದ ಕಪ್ಪು; ಬಹಳ ಕಪ್ಪು: ಗಾಳಿ ಕೂಡ ಯಾವ ಮನೆಯ ಮೂಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿತ್ತೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು. ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲು ಕಮಕಾಳ (೧ೀಚುಗ. ೧೧). [?]

ಕಮಗಗ್ಗರೆ 'ಕಮ್ಮಗಗ್ರೆ' ನೋ.

ಕಮಚಿ (ನಾ). ಚಾವಟ; ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ಛಡಿ: ಹಚ್ಚನ್ನ ಕರಡ ಹಾಕಲಿ ಬೇಕೋ ನಿಚ್ಚಳ ನೀರ ಕುಡಿಸಲಿ ಬೇಕೋ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂಬ ಕಮಚಿಲೆ ಹೊಡಿಯಲಿ ಬೇಕೋ (ಶರೀಫ. ೪೭–೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಚೀ]

ಕಮಟ (ನಾ). ಆಮೆ. 'ಕಮಟಪಾವುಗೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಮಠ]

ಕಮಟಪಾವುಗೆ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಆಕಾರದ ಪಾದುಕೆ: ಲಲಿತ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಮಟಪಾವುಗೆ ಗೆಲುವ ಪದಪಂಕೇಜ ಚರಣದ (ಜಿನಭಾ. ೧೦–೨೦). [ಕಮಟ + ಪಾವುಗೆ]

ಕಮಟು, ಕಂಟ್ಟು, ಕಮುಟು (ನಾ). ೧. ಗಬ್ಬುವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯ ವಾಸನೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಹಳ ದಿನ ಇಟ್ಟ ಕೊಬ್ಬರಿ, ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ವಾಸನೆ; ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಸುಟ್ಟ ವಾಸನೆ: ಮೈತುಂಬಾ ಬೆವರು ಬರಿಸುವಂಥ ಕಮಟು ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ದುಡಿತ (ವಂಶವೃ. ೧೫೬); ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಕಮಟುನಾತ (rancidity) ಬರುತ್ತದೆ (ಮಾನಸಾ. ೭). **ಕಂಟ್ಟು**: ೧. ಮನದಿ ಸೇರಿಹುದು ಷಡ್ವರ್ಗದಂಟು ಯಿದರೊಳಾರಿಪ್ಪರಲ್ಲಿಹುದು ದುರ್ಗುಣದ ಕಂಟು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೭–೪); ಗಂಡನುಳ್ಳ ಸತಿ ನಂಟು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಣ ಗಂಟು ಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಂಟು ಭಂಡಾಟವುಂಟು (ಸಾರಂಗ. ೯). ೨. ದೀಪದ ಕುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು; ದೀಪದ ತುದಿಯ ಕಿಟ್ಟ. **ಕಮುಟು**: ೧. ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಮುಟುವಾಸನೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ಚು, ಕವುಲ್, ಕೌಲ್; ತುಳು. ಕವುಂಟು; ತೆಲು. ಕವುಚು, ಕೌಚು]

ಕಮಠ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ: "ಕಮಠ ಖರ್ಪರ ಸಮಂ ರಕ್ಕಸನ ಮೆಯ್" (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೧–೧೫೫). ೨. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕಮಠ ರೂಪಿಯಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣು; ಆದಿಕೂರ್ಮ: ಕಮಠನುಂ ತೂಗಿದಂ ಹರ್ಷದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೪); ಪಾಂಡವರು ಕಣನೊಳು ವೆಂಕಣಿಸಿದರು ಕಮಠ ಟೆಂಕಣೆಸೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧ ಸೂಚನೆ).

೩. (ಋಷಿಗಳ) ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ. ೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವ್ಯಂತರನ ಹೆಸರು : ಅಗಣಿತಸಾಹಸ್ರಕನಿಧಿ ಸಜ್ಜನಪೂಜ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಕಂ ಮಿಗೆ ಕಮಠೋಪಸರ್ಗಮನಡಂಗಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಕಮಠಾಧಿಪ (ನಾ). ಕೂರ್ಮಗಳ ಪ್ರಭು ; ಆದಿಕೂರ್ಮ : ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕರ್ಪರಂ ಸುಗಿದು ಮೆಯ್ಯೊಗೆದಂ ಕಮಠಾಧಿಪಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬-೮೩). [ಕಮಠ + ಅಧಿಪ]

ಕಮಠಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾಮೆ. ೨. ಸಣ್ಣ ಆಮೆ. [< ಸಂ. ಕಮಠೀ]

ಕಮಠೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗದ ಹೆಸರು ೨. "ಆದಿ ಕೂರ್ಮ; ಮಹಾದೇವನಿಗೆ ಅಗಸಾಲೇರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [ಕಮಠ + ಈಶ್ವರ]

ಕಮಡಿ (ನಾ). ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸನ್ಮೈ. VIII, ೯). [?]

ಕಮತ 'ಕಮ್ಮತ' ನೋ.

ಕಮತಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ವಾಡೆಯು ಕಮತಕಟ್ಟೆ ತನಗೇನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತೆ ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಕಮತಕಟ್ಟೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತ (ಕಪ್ಪುಹು. ೬೮). [ಕಮತ (< ಕಮ್ಮತ) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಮತರತ (ನಾ). ಕಡಮೆ ; ಕೊರತೆ : ದೇಸಾಯರ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಮಗ ಕಮತರತ ಇಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೬೨೫) ; "ನಮಗೇನ ಕಮತರತ ಐತಿ" (ಬಾಬುಲ. ೧೦). [← ಪಾರ. ಕಮ್‌ತರ್ ; ಮರಾ. ಕಮತರ]

ಕಮತಿಗ 'ಕಮ್ಮತಿಗ' ನೋ.

ಕಮನ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ : "ಕಮನಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಮನಂ]ಶುಭಂ . . . ಸುಮನೋಜ್ಞಮುತಿಕಾಂತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೨) ; ಇಂತೀ ಕಮನಚರಿತ್ರಂ ಶಿವಶರಣರ ಮುದ ನವವನಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೧-೨೬). ೨. ಬಯಸುವ ; ಕೋರುವ ; ಇಚ್ಛಿಸುವ. ೩. ಬಯಸತಕ್ಕ ; ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದ. (ನಾ). ೪. ವಿಷಯಲಂಪಟ ; ಕಾಮುಕ : ತರುಣಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ದಿಂಮುಗುಳ ಲೋಭದಿಂ . . . ಕಮನಜಂಗುಳಿ ಬಂದು ಬಂಧುರದಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿ ತರತರದಿ ನಿಂದಿರುವ ಪರಿಯಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ (ವಂಕಾರಾ. ೧-೪-೨೪). ೫. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೬. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕಮನಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಮನೋಹರ ವಾಗು : ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಕಮನಂಬೆತ್ತ ಸಿರಸ್ಸಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮಾದೇವನ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೬-೨೦). [ಕಮನ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಮನಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿ : "ಕಮನಿ – ಹತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಕಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ : ನಿನ್ನಾ ಮಿಮಳ ಯಶೋವಿಧುವೆಂಬುದು ಕಮನೀಯಂ ಶ್ಲೇಷರೂಪಕಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೬-೨೧) ; ಕಮನೀಯ ಕಥೆಗಳಂ ಕೇಳುತಿರುಳಂ ಕಳೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩-೧೩೬). ೨. ಬಯಸತಕ್ಕ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕಮನೀಯತೆ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ ; ಮನೋಹರತೆ : ರನ್ನದುಯ್ಯಾಲನೇಱಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಸಾಂದ್ರಪೀಯೂಷವಾರ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡುತೊಗೆ ತರ್ಪ ಕಮಳೆಯಂತೆ ಕಮನೀಯತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೮೮ ವ) ; ಮುಪ್ಪಿನಾರ್ಯರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈಲಿಯ ಸೊಬಗಿದೆ, ಭಾವದ ಬೆಡಗಿದೆ, ಕಾವ್ಯದ ಕಮನೀಯತೆಯಿದೆ (ಶರಶ. ೫೮೩) ; ಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ತನ ಕಮನೀಯತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಹಮ್ಮದನು . . . ಆಲೋಚಿಸ ತೊಡಗಿದನು (ಪೈಗಂಬ. ೧೫).) [ಸಂ. ಕಮನೀಯತಾ]

ಕಮನೀಯಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿನವನು : "ದೇವವ್ರಾತಲತಾಂತವಾತ ಕಮನೀಯ ಸ್ವಾಂತಮೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬೀವಾಕ್ಯಂ ಸುಮನಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೬೯). [ಕಮನೀಯ + ಸ್ವಾಂತ]

ಕಮರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಹುಣಿಸೆ, ಕಗ್ಗಲಿ, ಅಂಕೋಲೆ, ಕಮರಕ, ಮುರಕಲಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [?. / ಹಿಂ. ಕಮರಖ < ಸಂ. ಕರ್ಮರಕ]

ಕಮರಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ; ಮುತ್ತುಗದ ಅಂಟು : ಕಮರಕಸ (ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಅಂಟು) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯೬). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಮರ್‌ಕಸ್]

ಕಮರಬಂದ, ಕಮರಿಬಂದ, ಕಮ್ಮರುಬಂದು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ ; ನಡುಕಟ್ಟು : ಸೂರ್ಯಪುಟವಿಹಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತಕನಕದ ಕಮರಬಂಧವದಱುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆಯೊಪ್ಪೆ (ಪ್ರಭುಷ. ೯-೨೦೬). **ಕಮರಿಬಂದ** : ತೋಳ ಬಾಹುಂಯುಟ್ಟು ಕಮರಿಬಂದವ ಕಟ್ಟಿ . . . ಪೈಠಣಿಯನು ತೊಡಿಸಿ (ಜನರಾ. ೯-೫೨). **ಕಮ್ಮರುಬಂದು** : ಸವಾರರು ಬೂಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನೂ ಕಮ್ಮರುಬಂದನ್ನೂ ಧರಿಸಿವೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೧೯). [← ಮರಾ. ಪಾರ. ಕಮರ್‌ಬಂದ್]

ಕಮರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಮರಕ : ಕಮರಕ್‌ಮರ, ಕಮರಾಕ್ಷಿ, ದಾರೆ ಹುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು. [?. / ಹಿಂ. ಕಮರಖೀ]

ಕಮರಿ 'ಕಮ್ಮರಿ$_1$' ನೋ.

ಕಮರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕಮರು ಆಗುವಿಕೆ ; ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ ; ಕನರು ಏಳುವಿಕೆ (ಶ). [ಕಮರು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + -ಇಕೆ]

ಕಮರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ ; ಕರಮರ್ದಕ : "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ – ಕಮರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [?]

ಕಮರಿಬಂದ 'ಕಮರಬಂದ' ನೋ.

ಕಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬತ್ತಿಸು ; ಕುಂದಿಸು ; ಒಣಗಿಸು ; (ಅಡಿಗೆಯನ್ನು) ತಳಹತ್ತಿಸು ; ಅದಿಹಿಡಿಸು : ಜೀವನದ ಪ್ರಬಲಹೋರಾಟವು ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಯ ಒಲವನ್ನು ಕಮರಿಸು ವದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ (ಕರ್ನಾಕ. ೬೫೬) ; ತಟ್ಟನೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಗಡೆಯ ಕೆಚ್ಚು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೧೮೪) ; ಅಪಮಾನ . . . ಅವನ ಮೋರೆಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಮರಿಸಿತು (ಬಾಬಲ. ೩೬). [ಕಮರು$_1$ (< ಕಮಱು$_1$) + -ಇಸು$_2$]

ಕಮರು$_1$ 'ಕಮಱು$_1$' ನೋ.

ಕಮರು$_2$ 'ಕಮಱು$_2$' ನೋ.

ಕಮರುತೇಗು 'ಕಮಱುದೇಗು$_1$' ನೋ.

ಕಮರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಸುಟ್ಟು ಹೋಗು ; ಸೀದುಹೋಗು (ಶ). [ಕಮರು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಮಲ, ಕಮಳ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ. ೨. ನೀಲೋತ್ಪಲ ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ. ೩. ನೀರು. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಚಂದ್ರ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ ; ಎರಳೆ. ೭. ಹಾವಸೆ. ೮. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಛಧ್ವಯಗಂ ಕಮಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬೯).

೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಳು ಗ್ರಹಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆಗುವ ಯೋಗ. 'ಕಮಲೋದ್ಭವ' ಪರ್ಯಾ. "ತಾವರೆಗೆ ಜಲಕೆ ಚಂದ್ರಗೆ ಶ್ರೀವಧುವಿಗೆ ಸೈಡಿಲಿಂಗೆ ಮೃಗನಾಮಕ್ಕುಂ ಹಾವಸೆಗೆ ಕಿರಣ ತತಿಗುಂ ಶೀವಿದ ಬಳೆಕೆಂಟು ನಾಮ ಕಮಲಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೧); "ಕಮಲ ಜಲೋತ್ಪಲಾಂಬು ಮೃಗ ಪಾಡಸೆ ಗೋಮುಖಿ ಚಂದ್ರರೆಂಬಿವುಂ ಕಮಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾ ನಾ ರ. ೩೦). **ಕಮಳೆ**: ೧. "ಕಮಲ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಮಳೆಯುಂತು ಸಂಸ್ಕೃತಂ" (ಶಂಜೀವ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಕಮಲಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಕುಲೋದ್ಭವ ಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ರುದ್ರಾವತಾರನಿಜಾವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೯). [ಕಮಲ + ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕಮಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನೀಜಾತಿ ಸ್ತ್ರೀ (*). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಗಂಧ + -)]

ಕಮಲಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಗರ್ಭಂ ಗರ್ವಿಸಿದೊಡಂ ಪ್ರಮಥನಾಥನು ಮುನ್ನವನ ಪಂಚಮ ಶಿರವನಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗಳೆ ಚಿವುಟಿ ಬಿಸುಟಿದನು (ಬಸವ. ೫೯-೪೮). [ಕಮಲ + ಗರ್ಭ]

ಕಮಲಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಜಂ ನೀಲದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೊದವಿ ಜೀವಂದಳೆದವೋ ಎನಿಪ್ಪಂದದಿಂ ಬಂದರಂಗನೆಯರವನೀಶನೆಡೆಗೆ (ಹಡಕಾ. ೬-೪); ಮಾರ್ಗದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೈದು ಕಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೩-೪೨). [ಸಂ.]

ಕಮಲಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ; ವಿಶ್ವ: ಧಾಳಿಡುವ ಸೆಗೆಯಲಿ ಕಳ ಪಾತಾಳಕದ್ದುದು ಕಮಲಜಾಂಡದ ಮೇಲಣಾವರಣಾಂಬು ಕುದಿದುದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೯-೧೯); ನಿರುತ ಪಟ್ಟದಿಯಾದುವಿವು ಕಮಲಜಾಂಡದೊಳ್ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಪಸರಿಸುಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೫). [ಕಮಲಜ + ಅಂಡ]

ಕಮಲನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕಮಲನಾಭಂ ಕರುಣರಸಾರ್ದ್ರಹೃದಯನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೫ ವ). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ನಾಭ + -)]

ಕಮಲಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಕನಕಕಮಲಗಳಿಂದ ಕಮಲಬಾಂಧವನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನಿತ್ತನು (ಧಾಮಣಿ. ೨೩). [ಕಮಲ + ಬಾಂಧವ]

ಕಮಲಭವ, **ಕಮಳಭವ** (ನಾ). = ಕಮಲಜ: ಕಮಲಭವಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಮಾತಂಗಿಯಿಂದು ತಾಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಮಾಡಿದನಕ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧); ಕಮಲಭವಾದ್ಯರುಂ ಪಡೆವರೇ ಹರಿಪಾದ ರಜೋಲವಪ್ರಸಾದಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪೨). **ಕಮಳಭವ**: ಕಮಳಭವಂಗಿಕ್ಕುವಮಳ ಚಮರರುಹಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೩೮). [ಸಂ.]

ಕಮಲಮನೋಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕಮಲಮನೋಹರಿರಾಗದ 'ಕಂಜದಳಾಯತಾಕ್ಷಿ'; ಗರುಡಧ್ವನಿರಾಗದ 'ಆನಂದ ಸಾಗರಮಿ', - ಈ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫). [ಕಮಲ + ಮನೋಹರಿ]

ಕಮಲಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸ್ನೇಹಿತ; ಸೂರ್ಯ: "ಬೆಂಗದಿರಂ ಕಮಲಮಿತ್ರಂ" (ಚತುರ. I, ೧೮). [ಕಮಲ + ಮಿತ್ರ]

ಕಮಲವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ (*). [ಕಮಲ + ವೈರಿ]

ಕಮಲಷಂಡ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ: ಸಲ್ಲಲಿತ ಮೃದು ಮೃಣಾಳದಂಡಂಗಳೆನಿಪ ಕಮಲಷಂಡಂಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೯-೨೨ ವ). [ಕಮಲ + ಷಂಡ]

ಕಮಲಸಂಭವ (ನಾ). = ಕಮಲಜ: ಸತ್ಯಲೋಕವನಾಳ್ದಿಪ್ಪತ್ತು ಕಮಲಸಂಭವರು (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೨-೩೧). [ಕಮಲ + ಸಂಭವ]

ಕಮಲಸಖ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಕಮಲಸಖನುದಯದಲಿ ಸಂಧ್ಯಾರಮಣಿಯಭಿವಂದನೆಗೆ ಸನ್ಮುನಿ ಸಮಿತಿ ಹಿಂಗಿದ ಹಿಂದೆ ಕೊಂಡೋಡಿತು ವನಾಂತರಕೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೨೩-೫). [ಕಮಲ + ಸಖ]

ಕಮಲಾಂಬಕ, **ಕಮಳಾಂಬಕ** (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಕಮಲಾಂಬಕಂ ಪವಮಾನನಂದನನ ಮೊಗನೋಡುತಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೩-೧೯); ಕೇಶವ ಕೇಶಿಸೂದನ ಕಮಲಾಂಬಕ ಕ್ಲೇಶನಿವಾರಣ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೧-೨). **ಕಮಳಾಂಬಕ**: ವಿಧಿ ಕಮಳಾಂಬಕ ಶತಮುಖಮುಖಾವನತಪದ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦೨). [ಕಮಲ + ಅಂಬಕ]

ಕಮಲಾಕರ, **ಕಮಳಾಕರ** (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ನೆಲೆ, —ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ, —ಸರೋವರ: ಸಮರಾಕರಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕಮಲಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕೆಲವೊ ಮರುಳೆ ಬದುರ್ಕಲ್ ಬಗೆವ (ಗದಾಯು. ೬-೧೨). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚಮನಜಲಂ ಚಕ್ರವಾಕದೊಳ್ ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖೇಂದುಬಿಂಬಂ ಇಂದುಗೆ ಸದುನೆಂಬುದು ಮಿಗೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯). ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೩, ೪: ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಸುಮದಂ ಸುಮದಂ ಹಾರಿತಪಕ್ಷಿಗೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೧೮). ☞ ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯಾರ್ಥಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. **ಕಮಳಾಕರ**: ೧ ಮುನಿಕುಮಾರರೀರ್ವರ್ ಬರುತ್ತಮಿರೆ. [ಬಹುವಿಧ್ಯಂ] ಕಮಳಾಕರಮಂ ವಿಹಾಯಲ್ಕುಮುರಂಬಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೦). ೨. ಸೊಗಯಿಸುವಾತ್ಮಕೇಳಿಕಮಳಾಕರಮಂ ನಗುವಬ್ಜಷಂಡಮಂ ... ಗಜಪತಿವೆರಸಿಂತು ಕನಸು ಪದಿನಾಱುಮನಂ ಬುಜವದನೆ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೯-೧೦೦, ೧೦೧). [ಕಮಲ + ಆಕರ]

ಕಮಲಾಕ್ಷ, **ಕಮಳಾಕ್ಷ** (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬೀಜ. ☞ ಇದನ್ನು ಜಪಸರದ ಮಣಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ೨. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. **ಕಮಳಾಕ್ಷ**: ೨. ಗೋಪಿ ಬಂದು ... ತತ್ಕಮಳಾಕ್ಷನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೩೧). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಅಕ್ಷ + -)]

ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳೆನಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಕಮಲಾಕ್ಷೀ (ಕಮಲಾಕ್ಷ + -)]

ಕಮಲಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಗರವಾದದ್ದು; ಸರೋವರ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ವಕ್ಷಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವಿಷ್ಣು: ಜಗದಾಧಾರ ಲಸದಾಚಾರ ಕಮಲಾಗಾರ ... ಮುರಹರ ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೮೬). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಆಗಾರ; ಕಮಲಾ + ಆಗಾರ)]

ಕಮಲಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಕಮಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ (?): ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಬೇರ ಮೇಲಣ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದು ... ಎಂಟು ಕೊಳಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯ ಹಾಕಿ ಮೂರುದಿನದಮೇಲೆ ಕಮಲಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೧೩೩). [ಕಮಲ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಮಲಾನನೆ, ಕಮಳಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ತನ್ನಯ ಜೀವನವನುಳುಹೆನುತ ಕಮಲಾನನೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದ (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೨–೨೬). **ಕಮಳಾನನೆ:** ಕಳಸಂಗಳ ಜಲಮಂ ಸುರಿದರಮಳಕಮಳಾನನೆಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩).
[ಸಂ. ಕಮಲಾನನಾ (ಕಮಲ + ಆನನ + –)]

ಕಮಲಾಪ್ತ, ಕಮಳಾಪ್ತ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಬನಗಳ್ತಲೆಯುಂ ಕಮಲಃ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಪ್ತನ ಕದಿರುಂ ಕಾದಿ ಮಡಿವುತಳೆಯುಂ ಚಾಂಪೇಯನಿಕಾಯವಾದುವು (ರಾಜಶೇ. ೨–೫೪). **ಕಮಳಾಪ್ತ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಮಲ + ಆಪ್ತ]

ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಧೆಯನು ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತೈಸಿದನು ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯ ಸೂಚನೆ).
[ಕಮಲ + ಆಯತ + ಅಂಬಕ]

ಕಮಲಾರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ವನಿತೆಯೊಳು ಕಮಲಾರಿಯಿದ್ದನು ಕನಕಮನ್ಮಥನೆಡೆಯೊಳಿದ್ದನು ಧನುವಿನೊಳಗಿನತನುಜನಿದ್ದನು ಭಗಣಚಕ್ರದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೩–೪೮). [ಕಮಲ + ಅರಿ₆]

ಕಮಲಾಲಯೆ (ನಾ). ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಕಮಲಾಲಯಾ (ಕಮಲ + ಆಲಯ + –)]

ಕಮಲಾವಸಥ, ಕಮಳಾವಸಥ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ, —ಮನೆ. ೨. ಕಮಲವೇ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನನಾದವನು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದವನು; ವಿಷ್ಣು. **ಕಮಳಾವಸಥ.** ೨, ೩: ಜನನುತ ರಾಜಹಂಸನಯನಂ ಕಮಳಾವಸಥಂ . . . ಚತುರ್ಮುಖನೀಗೆ ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨).
[ಸಂ. (ಕಮಲ + ಅವಸಥ; ಕಮಲಾ + ಅವಸಥ)]

ಕಮಲಾಸನ, ಕಮಳಾಸನ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೈಕಸಿಯಣುಗಂ ಕಡ್ಡತ್ತಿ ಕಮಲಾಸನಂಗೆ ಕಾಲ್ಗೆರಗಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಕಡೆಗೆಂದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯–೬). ೨. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸನ; ಪದ್ಮಾಸನ. **ಕಮಳಾಸನ:** ೧. ಕಂದೆರೆದು ಕಮಳಾಸನಂಗೆಱಗಿದರು ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩). [ಕಮಲ + ಆಸನ]

ಕಮಲಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಅವಳು ಕಮಲಾಸನೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷತೆ ಬಂದದ್ದು ಈಚೆಗೆ (ಸೌಂದಸ. ೪೪). [ಸಂ. ಕಮಲಾಸನಾ (ಕಮಲ + ಆಸನ + –)]

ಕಮಲಾಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿತ್ತಳೆಹಣ್ಣು (?) (ಮೈಇಗ. ೨೨–೪೦೪). [ಕಮಲಾ₀ + ಹಣ್ಣು₃ (< ಪಣ್₃)]

ಕಮಲಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ತುಂಬಿ. ೧, ೨: ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಸುಮುದಂ ಸುಮುದಂ ಹಾರಿತ ಪಕ್ಕಿಗೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೩–೧೮).
[ಕಮಲ + ಆಳಿ₄ (= ಆಲಿ₄); ಕಮಲ + ಆಳಿ₅ (= ಆಲಿ₂)]

ಕಮಲಿನಿ, ಕಮಳಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಮಲಿನಿಗೆ ಕಮಲಬಂಧುಗೆ ಕುಮುದಿನಿಗಾ ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರಂಗೆಂತೀಗಳ್ ತಮಗಂತಿರ್ಪೆಡೆಗಳ್ ದೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿ ಮಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೫). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೩. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ. ೪. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಳ, —ಸರೋವರ: ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗ ಕುಲದೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). **ಕಮಳಿನಿ:** ೧. ತದಗ್ರಕಲ್ಲೋಲಸಮಾಕ್ರಮಿತಾಬ್ಜಪತ್ರಮಾಳ್ದುದು ಕಮಳಿನಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಹರಿತ ಕಂಚುಕದಿರವಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೫೬); ಕಮಳಿನಿಯಂ ವಿಯೋಗಿನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ನಿವೇದಿಸೆಂದಮೃತಮರೀಚಿ ಪೇಳ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೯೮); ಕಮಳಕಾಮುಕನಂ ಕಂಡ ಕಮಳಿನಿಯಂತೆ ಮೊಗಮಲರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೪೦ ವ). [ಸಂ. ಕಮಲಿನೀ]

ಕಮಲೆ, ಕಮಳೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಕಮಲೆಯೆನಿನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೯–೪). **ಕಮಳೆ:** "ಗೋಮಿನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪದ್ಮಮಂದಿರೆಯಾ ಹರಿಪ್ರಿಯೆ ಶ್ರೀ ಕಮಳೆಯಮಳೆ . . . ಸಿರಿಗಳ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬–೧೮); ಅಂತಃಪುರಕಮಳದೊಳ್ ಕಮಳೆಯಂತೆ ಕಮನೀಯತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೧ ವ).
[ಸಂ. ಕಮಲಾ]

ಕಮಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಕಮಲಾಕ್ಷ: ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೩–೫೬). [ಕಮಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಕಮಲೇಶ (ನಾ). ಕಮಲೆಯ ಪತಿ; ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭ; ವಿಷ್ಣು (ಕ).
[ಸಂ. (ಕಮಲಾ + ಈಶ)]

ಕಮಲೋತ್ತರ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿ (ಗು). ೧. ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು. ೧, ೨: ಆ ಘನಸಮಯ . . . ವಿಧೃತಮದನಜನಕತ್ವಮಾಗಿಯುಂ ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿಯಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೨ ವ). ೩. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಹರ್ಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿನ್ (ಕಮಲ + ಉತ್ಸವಕಾರಿನ್; ಕಮಲಾ + ಉತ್ಸವಕಾರಿನ್)]

ಕಮಲೋದಯ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಕಮಲೆಯ, ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ (ಸಂಪತ್ತಿನ) ಉದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು. ೧, ೨: ಕಮಲೋದಯನಖಿಲಮಹೀರಮಣನುಮಾಪ್ರಿಯನೆನಿಪ್ಪ ಗುಣದುನ್ನತಿಯಿಂ . . . ಇಜೀವಟೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೪).
[ಸಂ. ಕಮಲ + ಉದಯ; ಕಮಲಾ + ಉದಯ]

ಕಮಲೋದರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ಕಮಲನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷ ಶ್ರೀ ನಿಜವ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೪).
[ಕಮಲ + ಉದರ]

ಕಮಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. = ಕಮಲೋದಯ ೧. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕಮಲವೆಂಬ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕಮಲೋದ್ಭವಂ ಸಧನನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೬). [ಕಮಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕಮಳ 'ಕಮಲ' ನೋ.

ಕಮಳಕಾಮುಕ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಕಮಳಕಾಮುಕನಂ ಕಂಡ ಕಮಳಿನಿಯಂತೆ ಮೊಗಮಲರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೪೦ ವ). [ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ಕಾಮುಕ]

ಕಮಳದಳಕೊಡತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡತಿ; ಕಮಲದಳದ ಆಕಾರವಾಗಿರುವ ಕೊಡತಿ: ಅಗಿವ ಬಡಿಗೆಯನಂಕುಶದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಧಾರೆಯ ಕಮಳದಳಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩).
[ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ದಳ (= ದಲ) + ಕೊಡತಿ]

ಕಮುಳಬಂಧು (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ; ಸೂರ್ಯ: ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲ್ ತನ್ನಂ ಸುಡೆ ವನಕರಿ ಕಮಳಬಂಧುವೊಳ್ ದಿನಕರನೊಳ್ ಕಡು ಗಾಯ್ಪಿನೆ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕುದಾಗ ಬಗೆಗಾ ಕೊಳನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೫). [ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ಬಂಧು]

ಕಮಳಭವ 'ಕಮಲಭವ' ನೋ.

ಕಮಳಾಂಬಕ 'ಕಮಲಾಂಬಕ' ನೋ.

ಕಮಳಾಕರ 'ಕಮಲಾಕರ' ನೋ.

ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕಮಳಬಂಧು: ಕನಕಕಮಳಂಗಳಿಂ ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧವಂಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೮ ವ). [ಕಮಳಾಕರ (= ಕಮಲಾಕರ) + ಬಾಂಧವ]

ಕಮಳಾಕ್ಷ 'ಕಮಲಾಕ್ಷ' ನೋ.

ಕಮಳಾನನೆ 'ಕಮಲಾನನೆ' ನೋ.

ಕಮಳಾಪ್ತ 'ಕಮಲಾಪ್ತ' ನೋ.

ಕಮಳಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಬಯಸುವಂತಹದು. ೨. ಕಮಲೆಯನ್ನು (ಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಬಯಸುವಂತಹದು. ೧, ೨: ಕಮಳಾರ್ಥಿ ಮಂದಭಾವಂ ಕುಮುದಾತ್ತಮಪಾಯಗಮನ ಮೋಚನ ಚತುರಂ ಭ್ರಮರಹಿತಂ ವೈಭಾತಿಕಸಮೀರನೆಸಗಿದುದು ಪೋಲ್ತು ಸುವಿಧಿಯ ಬಗೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೫೮). [ಸಂ. ಕಮಲಾರ್ಥಿನ್ (ಕಮಲ+ಅರ್ಥಿನ್; ಕಮಲಾ+ಅರ್ಥಿನ್)]

ಕಮಳಾವಸಥ 'ಕಮಲಾವಸಥ' ನೋ.

ಕಮಳಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ಜಾತಿಯ) ಜಿಂಕೆಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ, —ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಕಮಲೆಗೆ (ಸಂಪತ್ತಿಗೆ) ಆಶ್ರಯ, —ಆಧಾರವಾದವನು. ೩. ತಾವರೆಗೆ ಆಸರೆಯಾದವನು; ಕಮಲಬಾಂಧವ. ೧, ೨, ೩: ವಿಪಿನಂ . . . ಕಮಳಾಶ್ರಯಮಿದು ನಿನ್ನಂ ದ್ಯುಮಣಿಯನತಿ ಲಲಿತತಿಳಕಮಿದು . . . ನಿನ್ನಂ ಪಯೋಧಿಯಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೬). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಆಶ್ರಯ; ಕಮಲಾ + ಆಶ್ರಯ)]

ಕಮಳಾಸನ 'ಕಮಲಾಸನ' ನೋ.

ಕಮಳಿನಿ 'ಕಮಲಿನಿ' ನೋ.

ಕಮಳೆ 'ಕಮಲೆ' ನೋ.

ಕಮುಱು$_{1}$, **ಕಮರು**$_{1}$, **ಕೌರು**$_{1}$, **ಕೌಱು**$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ದುರ್ಗಂಧದ ವಾಸನೆಬರು, ಕಟುವಾಸನೆಯಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ४೦೭). **ಕಮರು**$_{1}$: ೨. ಬಾಡು; ಕುಂದು; ಒಣಗು; ಬತ್ತು: ಉರಿವ ದಾವಾನಲದೆ ಕಮರಿದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಮಯೂರಗಳು (ರಘುವಂ. ೧೮४); ಕಮರಿದ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತೆ ಹಬ್ಬಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೧); ಚಿಗಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿ ಕರಕಾಗಬಾರದು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೦); ಆಸೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿತು (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೧೬); ಕಾವೇರಿಯ ಹೃದಯ ಬಾಡಿ ಕಮರಿಕೊಂಡಿತು (ಕಾವೇರಿ. ೧೦೬). ೩. ಸೀಯು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು (ಕ). **ಕೌರು**$_{1}$: ೨. ಕೋರಲೇನೋ ಎಂಬ ಭೀತಿಯು ಕೌರುವಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ವದನದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೨–೫೧). **ಕೌಱು**$_{1}$: ೩. ಹೊಗೆದುದಾನನವಕ್ಷಿ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳಿದುವು ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕುಡಿಮೀಸೆಗಳು ಕೌಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆದಱಿದ] ವಂಗ ಕಾಹೇಱಿದುದು ಕಡುಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮಱು; ತೆಲು. ಕಮರು]

ಕಮುಱು$_{2}$, **ಕಮರು**$_{2}$, **ಕವುರು**, **ಕವುಱು**, **ಕೌರು**$_{2}$, **ಕೌಱು**$_{2}$ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಾತ; ಕಂಟು: ಸುಡುವ ಹೆಣಗಳ ಕಮಱುಗಳನು . . . ಅರಯ್ಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧); ಕರ್ಬೊಗೆ ಕಮಱು ದುರ್ಗಂಧ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕನು ತೀವಿತು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೩೭). **ಕಮರು**$_{2}$: ದೀಪದ ಮಕ್ಕು ಹೊಡೆದು ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಚಾಚಲು ಕಮರುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾ . . . ಥಾಳಾಗಿ ಉರಿಯತೊಡಗಿತು (ಪ್ರಣಸ. ೭೭); ಹೆಣ ಕೊಳೆತ ನಾತವೂ ಸುಟ್ಟ ಕಮರೂ ಸಧ್ಯ ಮೂಗ ನಿರಿದಿಲ್ಲ (ಅರರೋ. ४೨); ಬೆವರಿನ ಕಮರಿನ ವಾಸನೆ ಇನ್ನೂ ಮೂಗಿಗೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೩೭); ಮೀನಿನ ಕುಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದ ಉಪ್ಪುನೀರು . . . ಕಮರುನಾತವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ४೭). **ಕವುರು**: ಪುರಾತನತಡಿಯ ಕೊಳಕು ಕವುರೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮಲೆಮ. ೩४೭). **ಕವುಱು**: ಹಾಲ ತಂದು ಭಾಜನದಲ್ಲಿ ನೀಡಿ ಕಾಸುವಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟಿ ಹತ್ತದೆ ಹಸುಕು ನಾಱದೆ ಕವುಱು (ಕಮಱು) ಏಳದೆ (ಸರ್ವವ. ೧೦೭–೫೭೫ ಕೀಲಾರದ ಭೀಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ); ಪಲವು ಕುಂಡಂಗಳ ಮಾಡಿ ಕವುಱು ಹೊಗೆಯುರಿಯ ಕೂಡಿಯೇಳಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೭–೩೯). 'ಕವುಱೆೞ್' ಪರಾ. **ಕೌರು**$_{2}$: ಬಾಯ್ದರೆಯೆ ನುಡಿಗಳೊಡನಾಡಿಯಾಗಿಯೆ ಸಿಡಿಯುವುದು ಪೊಲೆಯ ಕೌರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨–೨೭೨). **ಕೌಱು**$_{2}$: ಪೊಲಸಿನ ಗಂಧಮಂ ಪೊತ್ತು ಕಿಱುಕವ್ವರೆಗೊಳ್ವ ಕೌಱು ಪೊಗೆಯಿನಱಿಯಲಾದ ಬೇಡವಟ್ಟಮಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಉ. ೭४೭); ಕವಿವ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಕೌಱು (ಹಚಕಾ. ೧೧–४೧).

[< ಕಮುಱು$_{1}$]

ಕಮುಱುದೇಗು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕಮರುವಾಸನೆಯ ತೇಗನ್ನು ತೇಗು; ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ತೇಗು: ಮನದಣಿವನಕ ಉಂಡಱಿವೆಯನಾಂತು ಕಮಱುದೇಗಿತು ಮರುಳ್ತಂಡ ಶಾಕಿನಿ ಡಾಕಿನಿಯರು (ಮೋಹತ. ४೦–೭೨). [ಕಮುಱು$_{2}$ + ತೇಗು$_{1}$]

ಕಮುಱುದೇಗು$_{2}$, **ಕಮರುತೇಗು** (ನಾ). ಕಮರುವಾಸನೆಯ ತೇಗು; ಅಜೀರ್ಣದ ತೇಗು: ಕಮು[ಮು]ಱುದೇಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕಮಱು ತೇಗು] . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೧). **ಕಮರುತೇಗು**: ಸ್ವಲ್ಪ ಊಟಮಾಡಿದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ, ಕಮರುತೇಗು ಬರುತ್ತೆ (ಮನೋನಂ. ೨೭). [ಕಮುಱು$_{2}$ + ತೇಗು$_{2}$]

ಕಮುಱುನಾತ (ನಾ). = ಕಮುಱು$_{2}$: ಉರಿವ ಹೆಣಗಳ ಕಮಱುನಾತವ ನುರಿಯ ನಾಲಗೆ ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಪರಿಯನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–४೫). [ಕಮುಱು$_{2}$ + ನಾತ$_{2}$]

ಕಮುಱುನಾಱು, **ಕೌಱುನಾಱು** (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಬರು; ಕೆಟ್ಟ ನಾತವಾಗು; ಕಂಟಾಗು: ತನುರೋಮಂಗಳನಿತುಂ ಕಮಱುನಾತೊಡೆ (ಬಸಪು. ४४–೨೭). **ಕೌಱುನಾಱು**: ಅಂಗದ ರೋಮರಾಜಿ ಪೇರುರಿಗೊಳೆ ಕೌಱುನಾರ್ತೊಡೆ (ವೃಷವಿ. ೨೯–೧४೩). [ಕಮುಱು$_{2}$ + ನಾಱು$_{1}$]

ಕಮಾಂತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಮಾನನ್ನು ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊಂದಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ: ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಕಮಾಂತೊಟ್ಟಿ ಸಂ॥ದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾದ ಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೩೩–೧; 1868). [ಕಮಾನ್$_{0}$ + ತೊಟ್ಟಿ$_{2}$]

ಕಮಾಚ್ 'ಖಮಾಚು' ನೋ.

ಕಮಾನು (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿನ ಆಕಾರದ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ರಚನೆ: ಒಲೆಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಮಾನು ಮತ್ತು ಹೊಗೆನಳಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಅಡುಸಾ. ೨೧); ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕಮಾನಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಮಹಾಶ್ವೇ. ೮೭). ೨. ಕಮಾನುಗಳುಳ್ಳ ಕಟ್ಟಡ: ಇಬ್ಬರೂ ಪೋರ್ಚದ ಕಮಾನಿಗೆ ಬಂದು... ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿದರು (ಪ್ರೇಮತ. ೭೨). ೩. ಪ್ರಯಾಣದ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರದ ಚಪ್ಪರ; ಕೊಲ್ಲಾರಿ (ಉಕ): ಕಮಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ४೩).

೪. ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಜವೆಯ ಕೋಲು, —ಕುಡುಪು; ವಾದನ ದಂಡ: ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕಮಾನಿನ ನೆರವಿನಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಪಿಟೀಲು ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾದ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಸಂಗೀತ. ೯೫); ಕಮಾನನ್ನು ತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಎಳೆದು ಶಬ್ದ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಕಲಿತೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೫).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಾನ್]

ಕಮಾನುಕಂಡಿ (ನಾ). ಕಮಾನಿನ ಆಕಾರದ ಬೆಳಕುಕಂಡಿ: "ಒಳಬಾಗುಳ್ಳ ಒಳಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಮಾನುಕಂಡಿ; ಬಾಲಚಂದ್ರಗವಾಕ್ಷ" (Lunette. ಇಂಕನ್ನಿ).

[ಕಮಾನು + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಮಾನುಕೋಣೆ (ನಾ). "ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ, ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಲು ಕಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಕಮಾನುಕೋಣೆ" (Casemate. ಇಂಕನ್ನಿ).

[ಕಮಾನು + ಕೋಣೆ$_2$]

ಕಮಾನುಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಮಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಡಿ; ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಂಡಿ (ಉಕ): ಅವರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಒಂದು ಕಮಾನುಗಾಡಿ ಬಂದಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೫); ಆ ಗಾಡಿ ಬರೀ ಬಂಡಿ ಜಕ್ಕಡಿ ಅಲ್ಲ ಕಣೋ; ಕಮಾನುಗಾಡಿ! (ಮಲೆಮ. ೧೭೬).

[ಕಮಾನು + ಗಾಡಿ$_2$]

ಕಮಾನುಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಮಾನಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಗೂದಲು: ಜಡೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಚೆಂಡುಹೂ ಮುಡಿಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ. ಅದರ ಬದಲು ಕಮಾನುಜುಟ್ಟು ಬಿಡಿಸಿದ (ನನ್ನೂರು. ೨೧೯).

[ಕಮಾನು + ಜುಟ್ಟು]

ಕಮಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಸುಬು: ಅವನು ಏನೂ ಕಮಾಯಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ. ೩. (ಆಲಂ) ಹೂಟ; ಕೈವಾಡ; ಯುಕ್ತಿ: ಇದೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ದೆ ಕಮಾಯಿ! (ಪ್ರಕೃತಿ. ೧೭೬); ಕಲಿತವರದೆ ಏನೋ ಈ ಕಮಾಯಿ ಅಂತ ನಾ ಕೇಳ್ತೀನಿ (ಕುಮಾಕಾ. ೧೭೩); "... ನೋಡಿದೀರಂತ ನಮ್ಮ ಕಮಾಯಿಯಾನ" ಎಂದು ರುದ್ರ ಸೂಚಿಸಿದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೩೦).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಾಈ]

ಕಮಾಯಿಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯದ ವಸೂಲಿ. ೨. ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ದೊರಕಿಸಿದ ಲಾಭ (ಕಿ).

[← ಪಾರ. ಕಮಾಯಿಷ್ = ವ್ಯವಹಾರ; ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸ್]

ಕಮಾಯಿಷಿದಾರ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯ ವಸೂಲ್ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕಡಲ ತೆರಿಗೆಯ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (ಕಿ).

[ಕಮಾಯಿಷಿ + -ದಾರ$_4$]

ಕಮಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ಅವರಿವರಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸೀದಾ ಹೊಡೆದು ಮೋಸ ಮಾಡಿ ಕಾಸು ಕಮಾಯಿಸೋರಿಗೆ ಹೇಳೋ ಮಾತು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೩).

[ಕಮಾಯಿ + -ಸು$_1$]

ಕಮಾಲ್ 'ಕಮಾಲ' ನೋ.

ಕಮಾಲ, ಕಮಾಲ್ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಇಂದಿನ ಕಚೇರಿ ಅಂದ್ರು ಕಮಾಲ ಆತು (೧೯ಜುಗ. ೧೩); ಅಂಥ ಕಾಳು ತಿಂದು ಸತ್ತರ ಏನೂ ಕಮಾಲ ಇಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೫೪). ೨. ಕರಾಮತ್ತು; ಕೈವಾಡ. **ಕಮಾಲ್**: ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ದುಡುಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಒಂದು ಕಮಾಲ್ ಮಾಡಿದೆ ನೋಡು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೭೨).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಮಾಲ್]

ಕಮಾವೀಸದಾರ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು: ಎರಡು ಮೂರು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕಮಾವೀಸದಾರ ಅಥವಾ ಕುಲಕರಣಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೫೮).

[← ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸದಾರ್]

ಕಮಿತೃ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಿ; ಪ್ರಿಯತಮ. [ಸಂ.]

ಕಮಿಲಾರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಕಾಮಾಲೆ; ಕಾಮಣಿ: ಅಜೀರ್ಣವಾತ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ . . . ಕಮಿಲಾರೋಗ ಸಹಾಮಾಣುವುವು (ಸಕವ್ಯೆ. ಪರಿ. ೪೯೨).

[ಕಮಿಲ್ಯಾ (< ಕಾಮಾಲೆ) + ರೋಗ]

ಕಮೀನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಮುಂಗಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಮುಙ್ಗಜಿಯ ಕಡುಹುರ ಭಟಾರ ಶಿಷ್ಯರುತ್ತನಿನ್ದಿಪುರೀಮಣ್ಡಲ ಭಟಾರರ ಶಿಷ್ಯನ್ತಿಯರ್ಕ್ಕೆಮುಂಗಜಿ ಕನ್ತಿಯಗ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೮೩; 903).

[?]

ಕಮುಂತೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪರದ ಗೆಜಿಪಳ್ಳಂ ಪಶ್ಚಿಮತಮ್ಮುನ್ತೆಗುಂಡಿಪಳ್ಳಂ ಉತ್ತರತೋ ಗೊಟ್ಟಿಗೆಜಿಪಳ್ಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೧೫-೪೦; 725). [?]

ಕಮುಟು 'ಕಮಟು' ನೋ.

ಕಮ್ಮ$_1$ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: ಅದಿತ್ಯದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಣಲಪೊಟಿಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಕೋಣ್ಪದ ಕಮ್ಮ ಅಱುವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೫-೯; 987); ಬಡಗಣದೆಸೆಯ ಹೂದೋಂಟ ಕಂಮ ಮೂವತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೩೨; 1019); ಕಗ್ಗಜಿಯ ಕೆಳಗೆ ಅಡಕೆದೋಂಟ ಕಮ್ಮವಿಪ್ಪತ್ತಯ್ದು (ಕಇ. IV, ೧೦-೬೪; 1171); ಬೆಟ್ಟದೋರೆಯಂ ತೆಂಕಲು ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ ಕದಿಮಂಣ ಕಮ್ಮ ೧೦೦೦ (ಕಇ. I, ೩೩-೨೮; 1746). [< ಕಂಭ?]

ಕಮ್ಮ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಕಂಬು (?): ಮೃಗಸಿರೆಯಾದಿಯಾಗೆಸೆವ ಪಂಚಕದೊಳ್ ಪುಗೆ ಬಿತ್ತುನೆಲ್ಲಳಂ . . . ಸೊಗಯಿಪ ಕಮ್ಮನಾಗಣಕಜಟ್ಟನ ವೇಟ್ಟನಯಾಗಮಂಗಳಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯-೭). [< ಕಂಬು?]

ಕಮ್ಮ$_3$, ಕರುಮ, ಕರುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. ೨. ಕರ್ಮ; ಕರ್ಮಫಲ: ತೆರೆಯಪ್ಪಂತೆವೊಲಿಮ್ಮ ಕಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಮ]ಮಿನಿತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೫೫); ಇದನು ಅವವನು ಅಳಪಿದಡೆ ವಾಣರಾಸಿಯಲಿ ತಡಿಯಲಿ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಕಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೧-೩೦; 1417); ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಮುಂ ಕಮ್ಮಮಂ ಗೆಲ್ವರೊಳರೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೩). **ಕರುಮ**: ೨. 'ಕರುಮಗತಿ' ಪರಾ. **ಕರುಮ್ಮ**: ೨. ಎನ್ನ ಅಟಿಗೆಯ್ಮಂಗಳೆಂಬ ಕರುಮ್ಮಮಂ ಕಳೆದು (ಚಕಬ. ೨೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಮನ್]

ಕಮ್ಮಂಗಣೆ (ನಾ). ಕಂಪಿನ ಬಾಣ; ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯಿಂದಮಚ್ಚನಿಮ್ಮಾವಿನ ಪೊದಜಿಸೂಳಿರ್ದು (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಕಣೆ$_1$]

ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯ, ಕಮ್ಮಗಣೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಂಪಿನ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ: "ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯಂ = ಕಾಮಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ, ಬಂಡುಣಿವೆದೆಯಂ, ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯಂ . . . ಗಿಳಿದೇರಂ – ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೩); ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯನ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೬); ಚೆಲ್ವಿಗಮುಮ ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯನಧಿದೇವಿಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೮).

ಕಮ್ಮಗಣೆಯ: ೧. ವಸುದೇವ ಕಮ್ಮಗಣೆಯನಂದದೊಳಾ ವನದೊಳು ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದಿರುತಿರಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೭೬); ಮೆಱೆದರಲ್ಲಿಯ ವಾರನಾರಿಯರು ಕಮ್ಮಗಣೆಯಂಗೆಸೆವ ದುರ್ಗದಂತೆ (ಭಕ್ತಾಚ. ೨–೮); ಕಮ್ಮಗಣೆಯನ ಸದೃಶರೂಪ ಚಿತ್ರೈಸು (ಕಂಸವಿ. ೧೨–೬೧). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹುಬಲಿ: ಅಮ್ಮ ಬಹಾಗ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನು ಬರಬೇಕು ಕಮ್ಮಗಣೆಯ ನೊಪ್ಪನದಕೆ (ಭರಚ. ४೦–೯೮). [ಕಮ್ಮಂಗಣೆ + –ಅ₇]

ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ 'ಕಮ್ಮಂಗಟಿವೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಂಗಟಿವೆ, ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ, ಕಮ್ಮಗಳವೆ, ಕಮ್ಮಗಟಿವೆ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಲಿ: ಮತ್ತಭ್ರಮರಂಗಳ್ ಪಾಱಿ ಕಮ್ಮಂಗಟಿವೆಯ ಮಡಿಯೊಳ್ ಗಾಡಿವೆತ್ತಾಡುತಿರ್ಕುಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೬೦). **ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ:** "ಗಂಧಶಾಲಿ – ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ" (ಒಷಧಿ. ४೬); ಪಸುರ್ವಡೆದು ಬೆಳೆದ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ ಕಡ್ಡೊಳಿಸುತಿರ್ಪುದಲ್ಲಿ (ಕಎಚ. II, ೧४೦ ರೇವಣ); ಕಾಹು ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ ಮಡಿಗಳೊಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೫); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ ಬೆಳೆದ ಹೊಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೫೫). **ಕಮ್ಮಗಳವೆ:** ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬೆಳೆವ ಕಮ್ಮಗಳವೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ]ಯ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾದ ತೆನೆಯುಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೨೩). **ಕಮ್ಮಗಟಿವೆ:** ಕಮ್ಮಗಟಿವೆಗಳನಂಗನ ಕಮ್ಮಟದಂತೆಸೆದುವು (ಲೀಲಾವ. ೫–೫೫). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಕಟಿವೆ]

ಕಮ್ಮಂಗೋಲ್, ಕಮ್ಮಗೋಲ್ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಂಗಣೆ. 'ಕಮ್ಮಂಗೋಲ' ಪರಾ. **ಕಮ್ಮಗೋಲ್:** ಕಮ್ಮಗೋಲಿಂದ ಮೂಜಗವನಂಡಲೆವಾತ ತಮ್ಮನು (ಭರಚ. ४೭–೧೧೬). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಕೋಲ್₁]

ಕಮ್ಮಂಗೋಲ, ಕಮ್ಮಗೋಲ (ನಾ). ೧. = ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯ: ಗುಣ್ಪುವಡೆದ ಪೊರ್ಕುಟೆಂಬ ತಿಳಿಗೊಳಂ ಕಮ್ಮಂಗೋಲನೆಂಬ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯ ನೋಲಾಡಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩); ಕಮ್ಮಂಗೋಲಗಿಮ್ಮಡಿ ರೂಪದಾಳ್ದ ವಲ್ಲಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಕಾಣದೆ (ಮೋಹತ. ೨೮–೮). **ಕಮ್ಮಗೋಲ:** ೧. ಕಮ್ಮಗೋಲನ ಪಿತನಾಗಿರಲು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಬುಜೆಗೆ ಸೋಲುವರೆ (ಪುರಂದ. ४–೧೦४–೩); ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳಾಟ ಲೇಸಲ್ಲೆಂದು ಹೊಱಪರು ಕಮ್ಮಗೋಲನ ಮೇಲೆ ದೂಱು (ಭರಚ. ४೭–೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹುಬಲಿ: ಕಮ್ಮಗೋಲನ ರೂಪ ಶ್ರೀಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಪತಾನೊಮ್ಮನದಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ (ಗೋಮಟೇ. ೩–೮೯). [ಕಮ್ಮಂಗೋಲ್ + –ಅ₇]

ಕಮ್ಮಕ (ನಾ). ಬಾಣ; ಅಂಬು; "ಬಿಲ್ಲು" (ಪ್ರಥಣ್ಣ. ४೦೭): ಕೆಮ್ಮಾಸವಿಟ್ಟು ಗಿಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮಂ ತುಡುಕದವೊಲಾಯುಧಂಬೇಱಿದ ಪೋಲ್ ಕಮ್ಮಗಟಿವೆಗಳನಂಗನ ಕಮ್ಮಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಮ್ಮಟ, ಕಮ್ಮತ] ದಂತೆಸೆದುವೊಸೆದು ನೋಡಿವನರಸಾ (ಲೀಲಾವ. ೫–೫೫). [?]

ಕಮ್ಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಸುವಾಸಿನಿ: ನಿನ್ನ ಸಾತ್ವಿಕದ ಕಮ್ಮಗಂಧಿಯ ಕಳುಸಲಿಳೆಗೊಳ್ಳೆನೆಂದಿರ್ದ ನಿಮ್ಮನು (ಮದೇಪು. ೧–೫೮). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಗಂಧಿ]

ಕಮ್ಮಗಂಧಿನಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಗಂಧಿ: ಸುಮ್ಮನಿರಲು ಕಂಡು ಕಮ್ಮಗಂಧಿನಿಯರುವೊಮ್ಮೊಗವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ತಮ್ಮನೆಗೆಳೆದೊಯ್ದು ಇಚ್ಛೆಯಱಿದು ಮನ ಪೆರ್ಮೆಯಱಿವೆವೆಂದರೊಲಿದು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೦–೯೨). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಗಂಧಿನಿ]

ಕಮ್ಮಗಗ್ರೆ, ಕಮಗಗ್ಗರಿ (ನಾ). ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಯ ಗಿಡ; ಕಗ್ಗೊರಲೆ ಗಿಡ: "ಪರ್ಣಾಸಃ, ಕಠಿಂಜರಃ, ಕುಟೇರಕಃ – ೩ ಕಗ್ಗೊರ್ಲೇಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಕಾಮಕಸ್ತೂರೀಗಿಡ, ಕಮ್ಮಗಗ್ರೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧४). **ಕಮಗಗ್ಗರೆ:** ಕಮಗಗ್ಗರೆ, ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ, ಸಬ್ಜಾಗಿಡ (ವೈಧಿಗಿ. ೫೭–೧೧४४). [?]

ಕಮ್ಮಗಣೆಯ 'ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗಳವೆ 'ಕಮ್ಮಂಗಟಿವೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗಟಿವೆ 'ಕಮ್ಮಂಗಟಿವೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗಾರ (ನಾ). ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾರ]

ಕಮ್ಮಗೆ (ಅ). ೧. ಸುಗಂಧವಾಗಿ; ಮಧುರವಾಗಿ. ೨. ಸುಖವಾಗಿ; ಹಾಯಾಗಿ: ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಕಮ್ಮಗೆ ಊಟಮಾಡಿ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಹಾಸಿಕೆ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವುದು (ಕಮಕ. ೨೩); ಕಮ್ಮಗೆ ಉಣಿಸಿ, ಬಿಮ್ಮಗೆ ಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ).

ಕಮ್ಮಕಮ್ಮಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕಮ್ಮಕಮ್ಮಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಮ್ಮಗೆ] ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೦; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫४ ನೋ). [< ಕಮ್ಮಿತು + –ಅಗೆ₃]

ಕಮ್ಮಗೋಲ್ 'ಕಮ್ಮಂಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗೋಲ 'ಕಮ್ಮಂಗೋಲ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಟ, ಕಮ್ಮಳ, ಕಮ್ಮಾಟ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಶಾಲೆ; ಕುಲಿಮೆ ಮನೆ: "ಆವೇಶನಂ ಶಿಲ್ಪಶಾಲಾ ಈ ೨ ಕಮ್ಮಟ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪ ಶಾಲೆಗಳ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೩); ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೫೫); ಕಾಲನ ಕಮ್ಮಟಕ್ಕೆ ಗುಱಿಯಹ ಎನ್ನನು (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೨೨೩–೬೩४); ಅರಲಂಬುಗಳಂ ಮಾಡುವ ಕಮ್ಮಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–४೨); ತಳಿರ್ಗಳ್ ದಳ್ಳುರಿ ಮುಸುಕಿರ್ದಳಿಗಳೆ ಪೊಸ ಮಸಿಗಳಾಗೆ ಮದನನ ಬಾಣಾವಳಿಯಂ ಕಾಸಲ್ ಚೈತ್ರೋಜ್ವಳಕಾರುಕನಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮಟಂಬೊಲದೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೫೬). ೨. ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಟಂಕಸಾಲೆ: ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ ಒಂದು ಬಿಡಿಗಮ್ಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹ ೧ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ३೭–೧೯; 948); ಕುಕ್ಕನೂರು ಸಾಸಿವ್ವರ ವರಪುತ್ರ ನಚ್ಚಿನ ಕ[ಮ್ಮ]ಟದೊಡೆಯಂ ಚನ್ದೋಜನ ಮಗಂ (ಕಇಅ. ೭೭–೧೨–೬೮; 1170); ದಂಡಾಧಿಷ್ಠಾಯ ಕಂಮಟದ ಮಾಚೈಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದಿಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭४–೧; 1174). **ಕಮ್ಮಳ:** ೩. ನಾಣ್ಯ. 'ಕಮ್ಮಳಿಗ' ಪರಾ. **ಕಮ್ಮಾಟ:** ೨. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಮ್ಮಾಟದಚ್ಚಿನ ವೊಳೆಯಯಕ್ಕಸಾಲಿಗಳು . . . ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೫–೩೨; 1172).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮಟ್ಟ; ಮಲ. ಕಮ್ಮಟ್ಟ, ಕಮ್ಮಿಟ್ಟ. / ಪ್ರಾ. ಕಮ್ಮಟ್ಠಾಣ (<ಸಂ. ಕರ್ಮಸ್ಥಾನ)]

ಕಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಕಾರ; ಕಮ್ಮಾರ: ಮಸಗಿ ಮುಂದಣ ಬಡಗಿ ಕಮ್ಮಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಮ್ಮರ] ವಸುವಿಭೇದಕ ತಾಮ್ರಮರ್ದನ . . . ಹರದರ ಕೇರಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೫೨). [ಕಮ್ಮಟ + –ಇ₃]

ಕಮ್ಮಡು 'ಕರ್ಮಡು' ನೋ.

ಕಮ್ಮಡುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಡುವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೊರಲು; ಬಹಳ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು: ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ಕಾಳಕೂಟದ ಕಮ್ಮಡುಗೊರಲಾ ಪರಶಿವನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೧೭). [ಕಮ್ಮಡು (< ಕರ್ಮಡು) + ಕೊರಲ್]

ಕಮ್ಮಣೆ 'ಕಮ್ಮವಣೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮತ, ಕಮತ, ಕಮ್ಮತ್ತ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಂತ ಬೇಸಾಯ. ೨. ಸ್ವಂತ ಬೇಸಾಯದ ಭೂಮಿ: ಮತ್ತ ೫೦ ಮಡುವಣ ಸಿರಿಯ ಕಮ್ಮತದಲು ನಾರಣಯ್ಯ ನಾ[ಯ]ಕರ್ಗೆ ಮತ್ತರು ೬೦ (ಕಇಅ. ೯–೩–೩೧೫; 1067);

ಗುಡಿಗೆಱೆಯ ಕಮ್ಮತವಳಗಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೪೦ ; 1072); ದೇವಿಯ ಕಂಮತದ ಭತ್ತ(ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧(೩)–೩೨; 1278). **ಕಮತ :** ೧. ವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಐದುನೂರು ಚೀಲ ಜೋಳ ಒಕ್ಕುವ ದೊಡ್ಡ ಕಮತ ಕರಣಪ್ಪನದು(ನೀನಮು. ೧೨); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕೆತ್ತಿನ ಕಮತವಿತ್ತು(ಅನ್ನ. ೨೦೦). ೨. ಆವೂರ ಕಂಮಾಱ ಬೊಂಮೋಜ ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಳದೇವರ ಕಮತಕ್ಕೆ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ಹೊಱ ಹುಂಜ ಆಯದಾಯವಂ ಬಿಟ್ಟನು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೬೨–೫; 1215). **ಕಮ್ಮತ್ತ :** ೨. ಶ್ರೀಮದರಸರ ಕಮ್ಮತ್ತದಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೩–೬೨; 1113); ಹುಱುವಳಿಯ ಕಂಮತ್ತದ ಬಂಡಿಯ ಹಳಿ ಮೋದೆಯ ಹಳಿಯ ನಾಡ ಸಮಸ್ತ ಸಾಲು ಮೂಲೆಯೊಳಗಾದ ಪದಿನೆಂಟು ಸಮಯಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೧೨; 1408).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮತ್ತ ; ತೆಲು. ಕಮತ, ಕಮ್ಮತ]

ಕಮ್ಮತವಗೆ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ (?) : ಮೂಲಸ್ತಾನದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಗಾಣಮಾನ್ಯದೇವರ ಕಂಮತವಗೆ ವಡಿಕಲಮಾನ್ಯ ಒರಸೆ ಹರಿ ಕಱುಇನ ಮಾಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೩೪; 11ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಮ್ಮತಿಗ, ಕಮತಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಇಳೆ ಹಾಳ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗೆಯ್ಯಬಲ್ಲಹ ಕಮ್ಮತಿಗನಲ್ಲಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೯–೪೬). ೨. ಬೇಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು: ಶಿವ ನಿನ್ನ ಕಮ್ಮತಿಗರಾವೆಂದಱೆ (ವೀಶೈಪು. ೮–೧–೪೬). **ಕಮತಿಗ :** ೧. ಹಿರಿಯ ಕಮತಿಗನು ಹಕ್ಕೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ನಾಲ್ಕೂಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೨); ವಾಡೆಯ ಕಮತಿಗನಾದ ಕರಿಯಪ್ಪ ಈಗ ಮುಂದೆ ಬರದೆ ನಿರ್ವಾಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೫೦). ೨. ಮನೆಯ ಕಮತಿಗ . . . ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಕಾಗೆಕ. ೨೩); ಚಿನ್ನಪ್ಪನು ಕರಣಿಕರ ಕಮತಿಗ (ಕಾಣಿಕೆ. ೨).

[ಕಮ್ಮತ + –ಇಗ]

ಕಮ್ಮತ್ತ ‘ಕಮ್ಮತ’ ನೋ.

ಕಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮತ್ತಿಮರ: “ಸಾಲಃ, ಸರ್ಜಕಃ, ಅರ್ಶಃ, ಅಶ್ವಕರ್ಣಕಃ, ಸಸ್ಯಸಂವರಃ –ಈ ೫ ಕಮ್ಮತ್ತಿಮರ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೬); ಆಲ ಬೇಲ ಕಮ್ಮತ್ತಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿ (ಇದ್ದ) ಮಹಾರಣ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ (ಕೃವಾಆ. ೧೫೦).

[< ಕರಿದು + ಮತ್ತಿ$_2$]

ಕಮ್ಮನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಕಂಪನ್ನು ಹೊಂದು: ದಾವನ್ನ ವೃಕ್ಷದೊತ್ತಿನೋಳಿರ್ದುವ ಮರಗಳು ತಾವೆಲ್ಲ ಕಮ್ಮನಪ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೨–೮೪). [ಕಮ್ಮನೆ + ಆಗು$_1$]

ಕಮ್ಮನೆ$_1$ (ಗು). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳ; ಸುವಾಸನೆಯ: ನೂಱು ಪಿಂಡಮುಮನಾಗಳೆ ತೀವಿದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ತುಪ್ಪದ ಕೊಡದೊಳ್ ಸಮಂತು ಮಡಗಿಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧); ನೆನೆದರ ಚಿತ್ತಮುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಮ್ಮನೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಪು ಕಮ್ಮನೆ ಮಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವರ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕಮ್ಮನೆ ಮೆಯ್ಗಳೆಯ್ದೆ ಕಮ್ಮನೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೨೮); ಕವಿದು ಪರಿಯೆ ರಸದೊಳ್ಗಂಪು [ಕ][ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಮ್ಮನೆ ಕವಿತೆಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹದಿಬ. ೧–೨೬); ಕಮ್ಮನೆ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಸೋತು ಜುಮ್ಮನೆ ಮಾಮರವು ಹೂತು ಕಾಮಗಾಗಿ ಕಾದಿದೆ (ಗರಿ. ೧೧೬–೧೧).

[< ಕಮ್ಮಿತು + –ಅನ್ನೆ$_2$(< –ಅನೆಯ್ಯು$_2$)]

ಕಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿ; ಸುಗಂಧದೊಡನೆ (೬).

ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ, ತಣ್ಣತಣ್ಣನೆ (ಶಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಮ್ಮಿತು + – ಅನ್ನೆ$_1$]

ಕಮ್ಮಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ: ನಿನ್ನಶ್ವಮಾ ಕಮ್ಮಬೊಮ್ಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮಬೊಮ್ಮ, ಕಮ್ಮಬ್ರಹ್ಮ]ದ ಪಾಂಗಂ ಸಲೆ ಬೋಧಿಕುಂ ಬುಧರ್ಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೩–೩೮). [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಬೊಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮಯಿಸು$_1$, ಕಮ್ಮೈಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು: ತಂಪು ತಣ್ಣಸುತಿರಲಿ ಕಂಪು ಕಮ್ಮಯಿಸಲಿ ಬಾಳದ ಬೇರಂತೆ (ಸಋೀಗೀ. ೪೧–೮೩೩). ೨. ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು; ಪರಿಮಳ ಕೊಡು. **ಕಮ್ಮೈಸು$_1$:** ೨. ಇಳೆಯಂ ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾಂಬುಕಣದಿಂ ಕಮ್ಮೈಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೪–೩೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳು: ನೀವುಂ ನೀಟ್ಟುರಿಸಿ ನಿಂದುಮಿಾಗಳ್ ಪೇಟ್ಟುಮ್ಮೈಸುವರೆ ಬಿರುದುಮಂ ಬೀರಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೬–೩೫). [< ಕಮ್ಮಿತು + –ಇಸು$_3$]

ಕಮ್ಮಯಿಸು$_2$, ಕಮ್ಮೈಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸು; ಶೋಭೆಗೊಳಿಸು; ಸೊಗಸಾಗಿಸು: ಎಕ್ಕಲಾವಣಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಪದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೬); ಕಡೆಯದ ಕಂಡರಿಸದ ಬೇಪ್ರ್ಪಡಿಸದ ಕಮ್ಮಯಿಸದೊಂದಕೃತ್ರಿ(ತ್ರಿ)ಮ ರೂಪಂ ಪಡೆದ(೦?) ಸ್ವಯಂಭು ನೆಲದಿಂದೊಡೆದುದಯಂಗೆಯ್ದನಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಸೋಮಂ (ಎಇ. XVI, ೩೯–೨೬; 1107). **ಕಮ್ಮೈಸು$_2$:** ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳೊಪ್ಪಾಣಿಪ ಕವಣಿಪ ಕಮ್ಮೈಸುವೆಡೆಯೊಳೊಪ್ಪಾಣಿಸಲುಂ ಕವಣಿಸಲುಂ ಕಮ್ಮೈಸಲುಮಿವನಂತಾರ್ ಬಲ್ಲರೆನಿಸಿದಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೮೩).

[ಕಮ್ಮ$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಹುನುವಲ್ವಳ್ಳಿಯ ಮದಗರ ಕಮ್ಮಯ್ಯನ(ಂ) ಮಗಂ(ನ) ಅರಿವಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೨–೪; 964). [ಕಮ್ಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಮ್ಮರ$_1$ ‘ಕರ್ಮರ$_2$’ ನೋ.

ಕಮ್ಮರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ; ಕೆಲಸಗಾರ (?) : ಶ್ರೀನರಸಿಂಘದೇವರ ಕಂಮರದೊಳೆರಡು ತೋಟಗರು ಮೂವರು ಅನ್ತು ೫ ವರ್ಗ್ಗ . . . ಮಾನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೫–೪೦; 1113). [?]

ಕಮ್ಮರ$_3$ ‘ಕರ್ಮರ$_1$’ ನೋ.

ಕಮ್ಮರ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರನಸಗಕೊಟ್ಟುಳೆ ಹೊಜಸು . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೧); ಕಮ್ಮರ ಹಕ್ಕಿಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯಾ (ಈಕಥೆ. ೧–೩). [?]

ಕಮ್ಮರ$_5$ ‘ಕಮ್ಮಱ’ ನೋ.

ಕಮ್ಮರಲ್ ‘ಕಮ್ಮಲರ್$_2$’ ನೋ.

ಕಮ್ಮರಲು ‘ಕಮ್ಮಲರ್$_2$’ ನೋ.

ಕಮ್ಮರಿ$_1$, ಕಮರಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ; ಆಳವಾದ ಕೊಳ್ಳ; ಪ್ರಪಾತ: “ಸಱಿಯೆ ಕಮ್ಮರಿಯಕ್ಕು” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೦); ಧುರದೊಳ್ ಕಮ್ಮರಿಯೊಳ್ . . . ನೀರ್ಗಳೊಳ್ ಭರದಿಂ ದೇಹಮನಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೪೧); ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಕಮ್ಮರಿಯ ಹಾಯ್ದರೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಪದವಿಯ ಕೊಡುವನು ನೀನೆ (ಸವಾಾವ. ೮); ಅಲ್ಲಿಂ ಬೀಳುವೆನೆಂದೊಂದು ಕಮ್ಮರಿಯನು ಏಱಿ ನಿಂದು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ ಚಕಿತಹೃದಯನಾಗಿ (ಸೇಮಿಸಂ. ೬–೧೧೩). **ಕಮರಿ :** ಹಗಲು ಕಂಡ ಕಮರಿಯ ಇರುಳು ಬೀಳುವರೆ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೦–೨೮); ಮರೆಯಾದುದು ಪಗಲ್ಸಿರಿ ಪಡುವಣ ಕಮರಿಯೊಳು(ಮಾಂದಳೆ. ೪೯); ಅನೇಕವಾದ ಕಮರಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೨೪); ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೂರಾರು ಅಡಿ ಆಳದ ಕಮರಿಗಳು (ಬೈಸರ್ವ. ೧೨೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮರ್]

ಕಮ್ಮರಿ$_2$, ಖಮ್ಮರಿ, ಖುಮ್ಮರಿ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ವರಸೆ; ಕುಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ಮುಂಡೆ ಮುಷ್ಟಿ ಕಮ್ಮರಿ ಮುಹುಡಂ ಜವತ್ಸವಡಿ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ಶ್ರೀತುವಿ. ೨೬–೧೮). **ಖಮ್ಮರಿ**: ಎಸೆವ ಮುಹಗ್ಗಳಂ . . . ಬಾಹುದಣೆ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಖು]ಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಜೋಡವಂಕುಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೮). **ಖುಮ್ಮರಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕಮ್ಮರಿ$_3$ (ನಾ). "ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಾದವನು, ಕೆಲಸ ಮಾಡದವನು" (ಪಂಪದೀ. ೪೩೬). 'ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ' ಪರಾ. [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಅರಿ$_6$]

ಕಮ್ಮರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಮ್ಮರಿ$_1$: "ಕಮ್ಮರಿಗೆಯೆನಲುಭಯಪರ್ವತ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೦). [ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಕಮ್ಮರಿಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ದೀರ್ಘಪಾಸಿಕಾ – ಕಮ್ಮರಿಯಮರ" (ಒಷಧಿ. ೬೬). [ಕಮ್ಮರಿ ? + ಮರ$_1$]

ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ, ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ (ನಾ). ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆಯದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಇತರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದಂತೆ ತಾನೇ ನಡೆಯದ ಗುರು: ಬವರದೊಳೇಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೆಱರ್ಗೆ [ಕಂಡು] ತನಗಱಿಯಂ . . . ಕಮ್ಮಱ[ರಿ]ಯೊವಜಂ ಬಿಲ್ಲೊವಜನೆಂಬುದಂ ಮಾಡುವೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩). **ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ**: ಅಂತುಟು ಪೇೞ್ದು ಕೆಮ್ಮಗಿರೆ ಗಮ್ಮನೆ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಾಗನೇ (ಆದಿಪು. ೨–೬೧); ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆಮಗಾಯದ ಮಾತಂ ತಗುಳೆ ಗಳಪಿ ಪೋದಂ ಸಂದಿರ್ದದಟರೊಳೆಱದರಿ[ಱ]ಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮ್ಮಱ[ರಿ]ಯೋಜನೆನಿಸಿದಂ ಬಿಲ್ಲೋಜಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೩); ಅಬಳಾಂಗ ಸಂಗತಂ ತಮ್ಮ ಶರೀರಮಾಗೆ ನೆಗಳ್ವನ್ಯತರಾಪ್ತರಶಸ್ತ್ರವೃತ್ತಕಂ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಂದಮೆ ವಲಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪–೫೫; 1180); ಧರ್ಮಮನೆ ಪಿಡಿವುದೆಂದಾ ತೆಱದಿಂ ನಡೆಯದೆ ಪುಱಪಾನಿಂತಿರ್ದೊಡೆ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನೆಂಬ ನುಡಿಗೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೨೪).

[ಕಮ್ಮರಿ$_3$ + ಒವಜ (< ಒವಝು)]

ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ 'ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರು (?): ಬೇಱು ಮನವಾದೂ [ದ]ತ್ತೆಂದು ಬೇಱುವೋದಳ್ ನೋಡವ್ವೆ ಕಮ್ಮರಿವಱ[ರಿ]ವಳು ನೋಡವ್ವೆ ಸಮಧಾತುವಿಲ್ಲ ನೋಡೆಮಗೆ (ಗಜೇವ. ೪೮).

[ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕು (?): ಪಾರಿಷದೊಳ್ಕಡು ವೀರಿಯಗ್ಗದ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರೀ ಕಲಿಯುಗದೇತರವಿಂಗೇಕೆಯೊ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದರು ಹಿಮದೊಳೆಂಬನ ವನಿಪತನಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೬೧–೩೪; 1097); ದ್ರವ್ಯಮುಳ್ಳರಂ ಪೊರ್ದಿದೊಡಂ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದೊಡಂ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟೊಡಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೬); ಪಿರಿದುಂ ಕಂಸನ ಭೀತಿಯಿಂದೆ ವಸುದೇವಂ ಮುಂಧುಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕಡಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦).

[ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಕಮ್ಮರಿವೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕು: ಕಮ್ಮರಿವಿೞ್ದಂತುತ್ತುಂಗಶಿಲೆಗಳಿಂ ಭರದಿಂ ಬಿೞ್ದು ಪರಿವ ಬಲ್ಪೊಱೆಯತಿಬಂಧುರವಡೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೯–೧೧).

[ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಮ್ಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಮಂಡಲುಃ – ಗೋಳಿ, ಕಮ್ಮರು" (ಒಷಧಿ. ೨೪). [< ಕರ್ಮರ$_2$?]

ಕಮ್ಮರುಬಂದು 'ಕಮರಬಂದ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರೆ$_1$ 'ಕರ್ಮರ$_1$' ನೋ.

ಕಮ್ಮರೆ$_2$ (ನಾ). "ಕೈಬಳೆ" (ಕಾಲೂರ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಕಮ್ಮರೆಗಳುಲಿಯೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಾತು ಮುಂದೇನು (ಕಾಲೂರ. ೬೩–೧೦೬). [?]

ಕಮ್ಮಲರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಅರಳು; ಹೂಬಿಡು: ಅಲರ್ದ ತಾವರೆಗೆಱೆಗಳಿಂ ಕಮ್ಮಲರ್ದ ಪೂದೋಂಟಂಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೮). [< ಕಮ್ಮನೆ$_2$+ ಅಲರ್$_1$]

ಕಮ್ಮಲರ್$_2$, ಕಮ್ಮರಲ್, ಕಮ್ಮರಲು, ಕಮ್ಮಲರು (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೂವು; ಸುಗಂಧ ಪುಷ್ಪ: ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು . . . ಓರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೪); ವಾಸನೆಯ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ಅಗಜಾಧಿಪತಿಗರ್ಪಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೧೦); ಬಾವನ್ನದಿಗುರಂ ಗೆಲ್ದು ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಸೂಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೪೧); ಸುರಿತರ್ಪ ಕಮ್ಮಲರೆ ಪೆಮರ್ಳೆಯಾಗಿಸೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೪೫). **ಕಮ್ಮರಲ್**: ಕಮ್ಮರಲಿಂ ವನಜಂಗಮವಲ್ಲರಿಗಳ್ ಬಂದಲ್ಲಿ ವಿರಚಿಪುವು ಪೂವಲಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೪೬). **ಕಮ್ಮರಲು**: ಅರಸಿಯರ ಮುಡಿಯಿಂ ಕೆಡೆದ ಕಮ್ಮರಲ ಮಾಲೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಪುಡಿಗುದುರುಗಪ್ಪುರಕೆ . . . ತುಂಬಿಗಳುಱೆ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೧೧). **ಕಮ್ಮಲರು**: ನಂದನದಲಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮಲರುಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೫–೯೫); ಹಾಸಿಗೆಯ ಹೊಸಚಿಗುರು ಕೌಳುಡೆಯ ಕಮ್ಮಲರು ಮೆಯ್ಯುಕ್ಕಿಗೆ ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾದ ಹಿರಿ ರಾಶಿಯೊರಗಿಹುದು (ನಡೆದಾ. I, ೪೬೧).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಅಲರ್$_2$]

ಕಮ್ಮಲರಂಬ (ನಾ). ಸುಗಂಧವಾದ ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕಮ್ಮಲರಂಬನ ಮಗನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಹಂಬಲಿಸುವ ಕುಮಾರತಿ (ಮೋಹತ. ೪೧–೩೧). [ಕಮ್ಮಲರಂಬು + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಲರಂಬು (ನಾ). ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪದ ಬಾಣ; ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಅವಳ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳ್ದು ಕಮ್ಮಲರಂಬಿನ ಗಾಯವ ಮಱೆದು (ಮೋಹತ. ೨೮–೪). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕಮ್ಮಲರು 'ಕಮ್ಮಲರ್$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ಮಲರ್ಗಣೆಯ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಲರಂಬ: ನಮ್ಮ ಕೋಪಕ್ಕಂಜಿ ಕಮಲಜನಿರ್ಮಿಸಿದ ತಾನಾಗಬೇಕುಱೆ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಣೆಯವಗೆ ತಾನಿನ್ನಳುಕೆದಿಟಮೆಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪–೬೬). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಕಣೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ್, ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪದ ಬಾಣ; ಕಾಮನ ಬಾಣ. 'ಕಮ್ಮಲಗೋರ್ಲ' ಪರಾ. **ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲು**: ಕಂದರ್ಪದೇವನ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲುಗಳಿಂದವ ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೬೩). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ (ನಾ). ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಮಂದಾನಿಲ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲಗೆ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬–೨೩); ಮೂಲೋಕ ವಿಜಯ ಮೂಮಡಿ ವೀರ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ ನಲ್ಲವೆ (ಮೋಹತ. ೯–೧೩). [ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲು 'ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮಲರ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೂವಿನ ಹಾರ: ಶಾಲೆಗಳಿಂದೆ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದೆ ಕಮ್ಮಲರ್ಮಾಲೆ ಝುಲ್ಲರಿ ಝುಲ್ಲಿಯಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೧೪–೩೨). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಕಮ್ಮಲರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ವಿಲಸಿತ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದ ಕಮ್ಮಲರ್ವಕ್ಕಿವೆದೆಯ ಜೇವೊಡೆದು (ಮೋಹತ. ೭–೩೬). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಮಲ್ಲಿಗೆ: ಆಭರಣಮಂ ತಳೆದು ಕಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆಗಳ್ತುಂಬಿಗುರುಳೊಳ್ ತುಱುಂಬಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೩೦). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ, ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ, ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಪತ್ರ (?); "ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಪಟ್ಟಿ ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ದಾನ ಸನ್ಮಾನ ಪುರಸ್ಸರಮವರ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಿಯುಮಂ ಕಮ್ಮವಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟಿ]ಯುಮನಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೩ ವ). **ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ**: ತಮ್ಮನುಱಿಸೆಱಿಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮ ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆಯಂ ತಮ್ಮ ದಾಯಿಗಂಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬ ಮಚ್ಚರದೊಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ). **ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ**: 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಪಟ್ಟ$_2$]

ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮವಣೆ, ಕಮ್ಮಣೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಮೇಳ (?): ಮಿಸುಕುತಿರಲನುಜಾಯಿ ಹೂಂಕಾರ ಒತ್ತರಿಸೆ ನುಣ್ಪು ನುಸುಳದೆ ಪೂಣ್ಕೆ ಕಮ್ಮವಣೆ ಗೆಡೆಗುಡಲು ತಣ್ಪುಸೊಂಪಿನೊಳೊಂದಿ ಕಾಳಾಸಕೆಡೆಗುಡಲು (ಅನ್ನಾರ. ಹ. ೧೩೦-೨೯); ಬಾಗು ಡೊಕ್ಕರ ವಿವರ ಕಾಳಾಸ ಕಮ್ಮವಣೆ ಲೋಲಂಗಿತ . . . ತಾರೆ ಮಧುರ ಮಂದ್ರಂಗಳಿಂ ಹಾಡಿ (ಹಡಕಾ. ೭-೬). **ಕಮ್ಮಣೆ**: ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣೆ ಪೆಸರಂ ಬೆಡಂಗುವಡೆಯೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭ ವ). 'ಕಾಳಸೆ' ಪಠಾ. [?]

ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಹೂವಿನ) ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಉಮ್ಮತ್ತೂರನಾಳುವ ಸಂಗಯ್ಯನು ಕಮ್ಮವಿಲ್ಲನ ಪಟ್ಟದಾನೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೬೪). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಬಿಲ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಸರ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಬಾಣ; ಹೂಬಾಣ: ಕಾಯಜನೆಸುಗೆಯ ಕಮ್ಮಸರಂಗಳ ಗಾಯದ ತನಿಸೊರ್ಕಿಂ ತಾಮರಸದಳಾಯತ ಲೋಚನಮಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಸರ$_4$]

ಕಮ್ಮಹ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನ್ಯ (?): ತಾವರೆಯ ಕೆಱೆಯ ಹಿರಿಯ ತೂಂಬಿನ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಮಹದ ಕೊಡಿಗೆ ತಱೆಯದ ಮದಿನಲು ತಂಮ ಹಳ್ಳಿಗೊಡಗೆಯಿಂದ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೦೦-೧೪; 1336). [?]

ಕಮ್ಮಳ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಳಿ (ನಾ).=ಕಮ್ಮಳಿಗ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಳಿ ನಗೆಯರಲ್ಲ ಕುಮ್ಮಣ್ಣ ಶತಂಗೇಸಿ ಕೆಟ್ಟಸ್ತಱುಗುಳವೆಡಮಣ್ಣು: ಇದನಱಿದೊ ಮಾಪಾತಗನ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧-೧೬; 921). [ಕಮ್ಮಳ (< ಕಮ್ಮಟ) + -ಇ$_3$]

ಕಮ್ಮಳಿಗ (ನಾ). "ನಾಣ್ಯ ಮಾಡುವವನು (?)" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣ): ಬಳೆದನ್ತಾ ಬಿಜ್ಜಳಗೇನದಟಿಸೆದುದೋ ಪೇಳ್ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಚಿತ್ರಳಿಗಂ ನೇಪಾಳಕಂ ಘಟ್ಟವಳನಡಪದಾಳ್ಕೇರಳಂ ಗುಜ್ಜರಂ ಕಮ್ಮಳಿಗಂ ಮತ್ತಾ ತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸದವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೨೦; 1181 ?; ಶಾಪಮಂ. ೯೪೨ ನೋ). [ಕಮ್ಮಳ (< ಕಮ್ಮಟ) + -ಇಗ]

ಕಮ್ಮಱ, ಕಂಬಱ, ಕಂಬಾರ, ಕಂಬಾಱ, ಕಮ್ಮರ$_5$, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಮ್ಮಾಱ, ಕರ್ಮರು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಸಕ್ತಿ ಕಮ್ಮಱ ಸತಿಗಂ ಬಡಗಿ ಮಾರಾಚಾರಿ ಜಲನಾಗಂ ಕೆರಗಾ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಮಿಸಗಂ ಬೀಮನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೩; 189 ?); ಕಮ್ಮಱರಿಲ್ಲದೆ ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೭); ಕಾಸಿ ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ವ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಱರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೯); ಗಕಾರಲೋಪಕ್ಕೆ– ಕಮ್ಮಱಂ, ಕುಂಬಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸುಮಶರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಸಿಯ ಸಾಣೆಯೊಳೀ ಮಧುವೆಂಬ ಕಮ್ಮಱಂ ಮಸೆಯಲೆವೇಡಿ ತೀಡಿದನೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೯೮); ಬಳಿಗಾಱ ಕಮ್ಮಱನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಱರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮); ಕಮ್ಮವಂ ಮಾಡುವಂ, ಕಮ್ಮಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಬಱ**: ಒಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟಿಗೆದೇವರ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಡಿಗ ಕಂಬಱನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ವಚರ. ೬೩). **ಕಂಬಾರ**: ಕಂಬಾರನ ಕರಿಸೇನ ಅಗಳೀಯ ಕಡಿಸೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೭). **ಕಂಬಾಱ**: ದೇಗುಲಗಳಂ ಹದಿ ಸಲಿಸುವ ಕಂಬಾಱ ಚಿಕ್ಕಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೫೭; 1042). **ಕಮ್ಮರ$_5$**: ಶಂಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನೆಲ್ಲಬ್ಬೆಯ ಕಮ್ಮರ ಬೀದಿ ಎರಡು ಕನ್ನೆದಾನಂಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೬೪-೪; 974); ಗಾಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಮೈಸೋಂಕಿ ಹೊತ್ತಿತ ಬೆಂಕಿ ಕಮ್ಮರನ ಕುಲುಮಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೫೧-೫); ಕಮ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕಮ್ಮರನು, ಕಮ್ಮಾರನು (ಹೊಸುಗ. ೮೭). **ಕಮ್ಮಾರ**: ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಅಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫-೨೭; 1315); ಆತನ ಸಹಪಾಠಿಗಳು . . . ಕಮ್ಮಾರರ, ಮಡಿವಾಳರ ಮಕ್ಕಳು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೩). **ಕಮ್ಮಾಱ**: ಕಮ್ಮಾಱರ ಪಾಶುಪಾತ ಮರಿಯಾದೆಯಾ ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ವೋನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೯-೧೪; 700); ಸಿಪ್ಪಿಗನಂತೆ ಪೊಲಿವರ್ ಕಮ್ಮಾಱನಂತೆ ಕಾಸಿ ಬಡಿವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३-೭३); ಕಮ್ಮಾಱ ಮಾಚೋಜನ ಮಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೬-೬; 1150); ಕೊಟ್ವಾಣಿಗರು ಕಮ್ಮಾಱರು. . .ಬೇಹಾರಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೧). **ಕರ್ಮರು**: ಮಣ್ಣ ಅಡಿವಿಡಿದು ಹಿಡಿವಲ್ಲಿ ಕರ್ಮರುಗಳಂತೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೦). [< ಪ್ರಾ. ಕಮ್ಮಾರ./ ಸಂ. ಕರ್ಮಾರ]

ಕಮ್ಮಱಿಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಡುವ ಕಮ್ಮಱಿಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಅವದಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೫; 967). [ಕಮ್ಮಱ + ಕಲ್$_3$]

ಕಮ್ಮಱಿಗೇರಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ ಓಣಿ: ಒಱೆದು ಕಮ್ಮಱಗೇರಿಯೊಳು ತಾ ಹರಿಹರಿದು ಸೂಜಿಯನು ಮಾಱುವ ತೆಱದೊಳು (ಕೊಗಯ. ೨೬-೭೭). [ಕಮ್ಮಱ + ಕೇರಿ]

ಕಮ್ಮಱಿಬರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಚಣ್ಣದ ಬಸವಂಗಂ ಕಮ್ಮಱಬರ್ಮ್ಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦೭-೫; 1016). [ಕಮ್ಮಱ + ಬರ್ಮ]

ಕಮ್ಮಱಿವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ (?): ಮು[ಮ]ಡಿವಾಳ ಮಾಲೆವೂಗಾಱ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುವಡಿಗ ಕಮ್ಮಱಿವಟ್ಟಿಗರಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೫). [ಕಮ್ಮಱ + ವಟ್ಟಿಗ ?]

ಕಮ್ಮಱಿವಾಳ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ: ಮಾಚಿಗಾವುಣ್ಡ ಜಕ್ಕೋಜಗೆ ಕಮ್ಮಱವಾಳ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೩-೨೫; 1059). [ಕಮ್ಮಱ + - ವಾಳ$_1$]

ಕಮ್ಮಱಿವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರು ಕೂಲಿಯಿಲ್ಲದೆ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಕೆಲಸ: ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳೆಯ ಹದಿಯಱಾಯ ಕುಂಬಱಬಿಟ್ಟಿ ಕಂಮಱವಿಟ್ಟಿಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೩; 1069). [ಕಮ್ಮಱ + ಬಿಟ್ಟಿ]

ಕಮ್ಮಱಿಕೆ, ಕಂಬಾರಿಕೆ, ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ, ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಾರರ ಕೆಲಸ; ಕಮ್ಮಾರರ ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ; ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಗಿ ಕಂಮಱಿಕೆ ಅಕಸಾಲಿಕೆ ಪಂಚಾಳ ಕೊಲವರ್ತನೆ ಬೇಡಿಗೆಯೇನುಳುದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊ.ಟೆವು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೧೬; 1380). **ಕಂಬಾರಿಕೆ**: (೬).

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ: ೧. ಕಮ್ಮಾರನು ಕಮ್ಮಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನೇ . . . ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೫೪). ೨. ಪಾಗೊಂಡೆಯಲು ನಮಗೆ ಸಲುವ ಕಂಮಾರಿಕೆ ಕಾಣಾಚಿನು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೨–೬ ; 1602 ?). **ಕಮ್ಮಾಟಿಕೆ**: ೨. ಭರತೇಸ್ವರ ದೇವರ ಕಮ್ಮಾಟಿಕೆಯ ದಸವನ್ದವ ಗಂಗಯನ ಕೇತೋಜನು ಗಂಗನುಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕಾಲುಗಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೧೯೩–೩ ; 1118). [ಕಮ್ಮಟ + –ಇಕೆ]

ಕಮ್ಮಟಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಾರ ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಮ್ಮಾರನ ಹೆಂಡತಿ: ಕಮ್ಮಟಿತಿ, ನಾವಿದಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಕುಂಬಟಿತಿ, ಕಮ್ಮಟಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಮ್ಮಟ + –ಇತಿ$_1$(<–ಇತ್ತಿ)]

ಕಮ್ಮಾಟ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾತ್ಥಿವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತ ರಾಣೆ ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ(ಶಿ) ಕಮ್ಮಾತ್ಥಿವಾಯ (ಇಳ. XVIII, ೩೬೭–೨೧ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಮ್ಮಾಯಿಲ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ: ನೆಲಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿ ಚೈತ್ರಧ್ವಜಮನೆ ನಿಜಿಸಲ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರ್ದ ಕಮ್ಮಾಯಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮಾವಿಲ, ತಮ್ಮಾಯಿಲ]ನಂ ಪೋಲ್ತಿದುರ್ದಾ ರಾಜನ ವಿಜಯಗಜಂ ಕಾಲರೂಪ ಪ್ರಕೋಪಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೯).

[ಕಮ್ಮ$_3$ + –ಆಯಿಲ$_2$]

ಕಮ್ಮಾರ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾರಗಾತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಟಿತಿ (*).

[ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಟ) + –ಕಾತಿ$_6$]

ಕಮ್ಮಾರಗಿತ್ತಿ, ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಟಿತಿ (*). ಕಂಬಾರ ಗಿತ್ತಿ: (*). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಟ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕಮ್ಮಾರತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಟಿತಿ (*).

[ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಟ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಮ್ಮಾರಸಾಲೆ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರನು ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಕಮ್ಮಾರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ಬೆಂಕಿ ಭುಗ್‌ಭುಗ್ ಎನ್ನುತ್ತದೆ (ಹಬ್ಬರ. ೧–೫). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಟ) + ಸಾಲೆ$_3$]

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಟಿತಿ: ಸಾಮಾನು ಎಲ್ಲಿ ಹೊರಟವು – ಎಂದು ಕಮ್ಮಾರಿಣಿ ಕೇಳಿದಳು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೬೬).

[ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಟ) + ?]

ಕಮ್ಮಾರ್ಕೊಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕುಣ್ಣುಸೋಮೆ ಎ ಕಗ್ಗಲ್ಲಾಜದೆ ಅನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್ಕೊಟ್ಟಲೆಯ ಮುದುವುಣುಸೆ ಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೩ ; 733). [?]

ಕಮ್ಮಾಳ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಾರ: ಶನಿವಾರ ಹುಡುತಿಯ ಕಂಮಾಳ ಬೊಂಮೋಜನ ಮಗ ಶಾಮೋಜ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ತಿರುಮಲದೇವರ ಕಂಬ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೭–೫; 1430) ; ಪ್ರಾಣವಾಯುವನು ಕೊಲುಮೆಯ ಬಾಲನ ಕೆಲಸಕಿರಿಸಿ ಬಾಳಿನ ಕಮ್ಮಾಳ ಉಸಿರಲಿ ಜೀವಾನಲದನುಪಾಲನ ನಡೆಸಿಹೆ; ಇಕೊ, ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ತಾಳ (ಸುನೀತ. ೯೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮಾಳ]

ಕಮ್ಮಾಟ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾಟಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಷಿ ಜಮ್ಬೂರ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗಾವುಣ್ಡನು ಬಾಗೆಯೂರ ಕಮ್ಮಾಟಗಾವುಣ್ಡನು (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧–೧೨ ; 925).

[ಕಮ್ಮಾಟ (< ಕಮ್ಮಟ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಮ್ಮಾಟಚೆಱು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮಗ್ರಹಣ ದಂದು ಕಮ್ಮಾಟಚೆಱುವಿನ ಚಟ್ಟಗಾವುಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೪–೧೨ ; 1054). [ಕಮ್ಮಾಟ + ಚೆಱು$_6$. P ತೆಲು. ಚೆಱು = ಕೆರೆ]

ಕಮ್ಮಾಟತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಗಣಾರ ಕಂಮಾಟತೆರಿಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿ . . . ಯಿಷ್ಟನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೨೯–೮೪ ; 1521).

[ಕಮ್ಮಾಟ (< ಕಮ್ಮಟ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕಮ್ಮಾಟಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಕರ್ಮಿ. ೨. ಪಾಪಿಷ್ಠ; ದುಷ್ಕರ್ಮಿ: ಕಮ್ಮಿಗಳ ಕಳಕಳಕೆ ಕಡೆಯಾಯ್ತು ಮ್ಮಡೋಡಿತನೀತಿ ಮುಸಲಿಯ ತಮ್ಮನಂಘ್ರಿಸರೋಜದರ್ಶನದಿಂದೆ ಮಧುರೆಯಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೩೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಿನ್]

ಕಮ್ಮಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡಮೆ ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ಯೇನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯) ; ಊರೊಳಗೆ ಜನಗಳೇ ಕಮ್ಮಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೩).

ಕಮ್ಮಿಜಾಸ್ತಿ = ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ: ಮತ್ತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಜಾಸ್ತಿಯ ಲೆಖ್ಖವಿದ್ದ ರಹಿತರು ಸಹಿತ ಫೈಸಲಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಕರಣಿಕರಿ ಗುಸುರು ನೀನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧–೩೮).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಮಿ. / ತಮಿ. ಕಮ್ಮಿ]

ಕಮ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ: "ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕರ್ಮಕರ್ತಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಮ್ಮ$_3$ + –ಇಗ]

ಕಮ್ಮಿತು, ಕಮ್ಮಿತ್ತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ; ಸುಗಂಧದ: ಕಮ್ಮಿತಾಗೆ ಪಾಂಗಜ಼ವಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ಮಾಟ್ಪುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡೆಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೦) ; ಕೀರ್ತಿವರ್ಮಂ ನಿರುತಂ ಪೊನ್ ಕಮ್ಮಿತಾದುದೆನಿಸಿದನಿಳೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೧–೪೮) ; ಸುವರ್ಣಂ ಕ[ಮ್ಮಿ][ಪಾಠಾಂ. ಕಂಪಿ]ತಾದಂತೆ (ಬಸರ. ೧೦–೪೮). (ನಾ). ೨. ಪರಿಮಳ; ಸುವಾಸನೆ: "ಸೌಸವಂ, ನಜು, ಕಮ್ಮಿತು . . . ಮಗಮಗಿಸು – ಈ ೭ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೯–೧೬೬). **ಕಮ್ಮಿತ್ತು**: ೨. "ಕಂಪು ಕಮ್ಮಿತ್ತನಲ್ ಪರಿಮಳಂ" (ಕಕರ. ೨೦) ; ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂ ಬರೆ ಸುಯ್ ಪೊದಟ್ದು ಬಿಸಿದುಂ ಕಮ್ಮಿತ್ತು ಮಾಯ್ತೋಳಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕಸ್ತೂರಿ ಕಮ್ಮಿತ್ತೆಂದಿಳೆಯೊಳು ಜನಗಳು ಕೈಯೆತ್ತಿ ಹೊಗಳುವುದೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೯–೮೩).

ಕಮ್ಮಿತ್ತಾಗು, ಕಮ್ಮಿತಾಗು = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು; ಸುಗಂಧವಾಗು: ಕಮ್ಮಿತ್ತಾದ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬೮) ; ಪೊನ್ನದು ಕಮ್ಮಿತಾದ ತೆಜನಲ್ಲವೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೭೬). **ಕಮ್ಮಿದಂ** = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಮ್ಮಿದಂ, ಕಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿತು (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಮ್ಮಿದಳ್** = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳವಳು: ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಮ್ಮಿದುವು** = ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವು: ತಣ್ಣಿದುವುಂ ಕಮ್ಮಿದುವುಮಪ್ಪ ನೀರ್ಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೪–೬) ; ಪುಷ್ಪವಾದುವೆಲ್ಲಂ ಕಮ್ಮಿದುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೩೯) ; ಕಮ್ಮಿದುವಾದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [?]

ಕಮ್ಮಿತ್ತು 'ಕಮ್ಮಿತು' ನೋ.

ಕಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪು ಬೀರು; ಗಮಗಮಿಸು: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿಕರಂಜಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ . . . ಅದಿಯಾದುಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧) ; ಅಂಜಲಿಯ ಹೂವೆರಡುಕೆಯ್ಯ ಕಮ್ಮಿಸುವಂತೆ (ಹಬ್ಬರ. ೨೪–೨೨). [< ಕಮ್ಮು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರು ಸುಗಂಧವಾಗಿರು ; ಗಮಗಮಿಸು : "ಕಮ್ಮು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮು] – ಗಂಧಶ್ವಾಸೇ [ಪಾಠಾಂ. ದಂತಸ್ವನೇ, ದಂತಸ್ವಾಸೇ, ದಂತಸ್ವಾನೇ] " (ಶಮುಧಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮು]

ಕಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಸುಗಂಧ; ಪರಿಮಳ: "ಕಿಱುದು ನಾಂತ" (ಚತುಃ. I, ೩. ೨೨). [< ಕಮ್ಮು$_1$. / ತುಳು. ಕಮ್ಮೆನ, ಕಮ್ಮನ]

ಕಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಧರಣೀಪ್ರಿಯಾ ಕಟಾಕ್ಷಾಧರ ವಿಭ್ರಮ ಭ್ರಮಣಮಗ್ಗಳದಗ್ಗದ ಕಮ್ಮೆನಾಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೬); ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಕಮ್ಮೆದೇಶವನಲಂಕರಿಸಿರ್ದುದು ಪುಂಗನೂರ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೪). ೨. ಒಂದು ವಂಶ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು : "ಬ್ರಾಹ್ಮರೊಳು ಕಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ಕುಲವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫–೭); ಜನಕಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲಪ್ರದೀಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦–೭); ಬಾಗೆವಾಡಿಯೊಳ ಗೆಸೆದಿರ್ಪ ಅಗ್ರೇಶ್ವರಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲದಿಂದೆ ಮೆಱೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರನಿರ್ಪಂ (ಬಸರ. ೧–೯೪) ; ಜನ್ನಂ ಕಮ್ಮೆಗುಲದ ತೊಡವಿನ ರನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೨೦). ೩. ಕಮ್ಮೆವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಮಾದಿಗ ಕೊಲುವ ಆಗದರ ಕಮ್ಮೆ ತನಗಾದವರ ಕೊಲುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮವಾರ್ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳದ ಎಣ್ಣೆ; ಸುಗಂಧ ತೈಲ: ಒರ್ವ ತಳೋದರಿಯುಮ್ಮಹದಿಂದಂ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯನುಗುರಿಸಿದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೪ ವ) ; ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯಿಂ ಮರ್ದನಂ ಪನ್ನೀರಿಂ ಮಜ್ಜನಂಬೊಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೧ ವ); ಬಳಿವ ಕತ್ತುರಿಯ ಕರ್ದಮಂಗಳೊತ್ತುವ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಳ್ (ನಾಗಕು. ೫–೬೦ ವ) ; ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ ನೀರಾರದ ಕುರುಳ್ ಮೆಱೆಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೨೪).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಎಣ್ಣೆ]

ಕಮ್ಮೆಲರ್ (ನಾ). ಪರಿಮಳದ ಗಾಳಿ; ಸುಗಂಧ ಬೆರೆತ ಗಾಳಿ: ಕಮ್ಮೆಲರುಣ್ಮೆ ಪುಷ್ಪವೀಜನತತಿಯಿಂದೆ ಬೀಸುವ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೧೦೧) ; ಕೀಡುವೊಡಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ ತೀಡುಗುಂ (ಶಮುದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ); ಕೋಡುವ ಕಮ್ಮೆಲರ್ ಮೂಡುವ ಚೆಂದವಂ ನೇಹಿಗರಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೨೪). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಎಲರ್]

ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೂಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಾದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿನ ದೂಳು : ಮಱುದುಂಬಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೂಳಿಯೊಳ್ ಬಿದ್ದೆದ್ದು ಗಜಱ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣವಾದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೮–೨೩). [ಕಮ್ಮೆಲರ್ + ದೂಳಿ]

ಕಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಮ್ಮೆಳೆಯ ತಾಱೆಯ ಗೊಡಲ ಮೂಡನ ಮೆಯ್ಯ ಕಂಬ ನೂಜಜುವತ್ತು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೨–೪೫ ; 1178). [?]

ಕಮ್ಮೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು (?): ಲೋಕದೊಳು ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲ ಜಾಣರು ಆ ಆ ಹಣ್ಣನೊಳಗಳ ಪದ್ಮದೆಸಳೆ (ಳು)ಗಳ ಕಮ್ಮೇಱ ದೇವ ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಅನುಭಾವದ ಸರಿದೊಡಕು (ಸರ್ವವ. ೯೦–೪೪೮).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಮ್ಮೈಸು$_1$ 'ಕಮ್ಮಯಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಮ್ಮೈಸು$_2$ 'ಕಮ್ಮಯಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ರು$_1$ 'ಕರ್ಮರ$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ರು$_2$ (ಗು). ೧. ಮನೋಹರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಮೋಹಕವಾದ : ಇಕ್ಷುಲಸದ್ರಸಾವಳೀಮಾತೃಕಮಾಮ್ರುಕಮ್ರುಪರಿಪಕ್ವ ಫಲೋತ್ಕರಸಾರ ಮಾತೃಕಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೯೦). (ನಾ). ೨. ಕಾಮುಕ: "ಕಮ್ರನೆನೆ ಕಾಮಿಯೆನೆ ಕಾಮುಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೮). [ಸಂ.]

ಕಮ್ರತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ; ಮನೋಹರತೆ ; "ಆಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು, ಸೌಂದರ್ಯ" (ಮಂಕುಳ. ಕೋಶ) : ಅಮೃತ ಕಣವಂ ಮರ್ತ್ಯರ್ಮ್ಮೃಷ್ಟಟದಿ ಬಯ್ತಿರಿಸಿ . . . ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಧ್ಯದಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಾಗಿಪುದು ಕಮ್ರತೆಯೊ ನಮ್ರತೆಯೊ ? (ಮಂಕುಳ. ೧೯೦).

[ಸಂ. ಕಮ್ರತಾ]

ಕಯ್$_1$ 'ಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಕಯ್$_2$ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಯ್$_3$ 'ಕೆಯ್$_3$' ನೋ.

ಕಯ್$_4$ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕಯ್$_5$ (ನಾ). ಕಹಿ; ತಿಕ್ತ; ವಿಷ: ಮದ್ದು ಕಯ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಹಿಯಾ]ಗಿಹುದು ಮೊದಲದ ಮೆದ್ದರಡಗುವುದುದರವನು ಹೊದ್ದಿದ್ದ ರುಜೆ (ತೊರರಾ. ೬–೮–೫೭) ; ನಿಂಬವೃಕ್ಷ ಪರಮಾಮೃತವನೆಱೆದೊಡಂ ಕಯ್ಯ ಬಿಡದಂತೆ (ವೀಶೈವು. ೩–೫–೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಯ, ಕೈ = ಕಹಿಯಾಗು ; ಮಲ. ಕೈ = ಕಹಿಯಾಗು ; ಕೊಡ. ಕಯ್ = ಕಹಿಯಾಗು]

ಕಯಕೋಡು 'ಖಯಖೋಡಿ' ನೋ.

ಕಯಾಸ್ (ನಾ). ಕಲ್ಪನೆ; ಊಹೆ : (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭೦ ೩). [?]

ಕಯಿ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಯಿಧಾರೆ 'ಕೈಧಾರೆ' ನೋ.

ಕಯಿನೀರ್ 'ಕೆಯ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕಯಿನೀರೆಱೆ 'ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಕಯಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆ ; ಹೊಲ ; ತೋಟ (?): ಋಡಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ತೆಂಕ ಕಯಿಪಾಡಿಯೊಳಗೆ ತಾನು ಬದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಾಯದ ಮೂಲದ ಬಾಳಿನ ಚತುಃಸೀಮೆ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೮–೧೧ ; 1442).

[< ಕೆಯ್$_4$ + ಪಾಡಿ ?]

ಕಯಿಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕಯಿರ$_1$, **ಕೈರ$_1$**, **ಖೈರ$_1$** (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪು, ನಸುಗಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಎಳಗಪ್ಪುದ್ದೋಱೆ ಕಯಿರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖೈರ]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪) ; ಜಂಬನನಾ ಕಯಿರ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦). **ಕೈರ$_1$** : ಹರಿಯುಜ್ವಲ ನೀಲಾಂಬುರುಹದ ಮಧುಕರನ ಬಣ್ಣಮಾದೊಡೆ ಕೈರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೪) ; ಕರಿದಪ್ಪ ಕಾ(ಕವಿ)ಲ ವರ್ಣಂ ಖುರಮುಂ ಜಂಘೆ ಕರಿದಾಗಿ ತೋರ್ಪೊಡೆ ಬಣ್ಣಂ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪೊಡಂತಾ ತುರಂಗಮಂ ಕೈರ(ದ)ನೆಂದು ಪೇಟ್ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೧೫) ; ಕರಿದಾಗಿ ಕಪಿಲವರ್ಣವಾಗಿ ಖುರವಳೆಯ ತೊಡೆಗಳು ಬಹಳ ಕಪ್ಪಾಗಿರೆ ಅದಂ ಕೈರನೆಂಬರೂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨–೧೫ ಟೀಕು). **ಖೈರ$_1$**: "ತುರಗವರ್ಣಂ . . . ಎಳಗಪ್ಪುದೋಱೆ ಖೈರ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯಿರ] " (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪).

[?. / ಹಿಂ. ಕೈರಾ = ಕೆಂಪು ಬಿಳುಪಿನ ಮಿಶ್ರವರ್ಣ, ಕಂದುಬಣ್ಣ ; ಖೈರಾ=ಕಂದುಬಣ್ಣದ ; ಮರಾ. ಖೈರಾ= ಮಿಶ್ರವರ್ಣದ, ಕಂದುಬಣ್ಣದ]

ಕಯಿರ$_2$ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಕಯಿರೊಕ್ಕ, **ಕಯ್ರೊಕ್ಕ** (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ; ನಗದು; ರೋಖುಹಣ (ಉಕ) : ನಿಂಮ ಕೈಯ್ಯ ಕ್ರಯಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದು ಕಯಿರೊಕ್ಕಗ ೧೦೦ ವರಹ ಅಕ್ಷಾರದಲು ಯಿವೆ ನೂರ್ಱುವರಹಾನು ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ನಾಲು ಸಲಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೭–೨೪ ; 1588).

ಕಯ್ರೊಕ್ಕ : ಎರಡೆರಡು ಸಹಸ್ರ ವರಹಗಳ ಕಯ್ರೊಕ್ಕದ ಕೂರ್ಪ ಸಾರ್ಪು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫೪-೧೫). [ಕಯಿ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರೊಕ್ಕ]
ಕಯಿವಾಡ 'ಕೆಯ್ವಾಡ' ನೋ.
ಕಯಿವಾರ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_1$' ನೋ.
ಕಯಿವಾರ$_2$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_2$' ನೋ.
ಕಯಿಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.
ಕಯಿಹಾಳೆ 'ಕೈಹಾಳೆ' ನೋ.
ಕಯಿಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು (?) : ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಹೊಸದಾಗಿಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕಯಿಮೀನನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಜೀವದಿಂದ ಇಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದ ಹಾಗೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೬).
[ಕಯಿ ? + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]
ಕಯ್ಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.
ಕಯ್ಕೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.
ಕಯ್ಕೇಲ್ 'ಕೆಯ್ಕೇಲು' ನೋ.
ಕಯ್ಕೇಳ$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೇಳ' ನೋ.
ಕಯ್ಕೇಳ$_2$ 'ಕೈಯ್ಕೇಳ$_1$' ನೋ.
ಕಯ್ಗಡಿ 'ಕೆಯ್ಗಡಿ' ನೋ.
ಕಯ್ಗಣ್ಮು 'ಕೆಯ್ಗಣ್ಮು' ನೋ.
ಕಯ್ಗಳಿ 'ಕೆಯ್ಗಱಿ' ನೋ.
ಕಯ್ಗಾಣ 'ಕೈಗಾಣ' ನೋ.
ಕಯ್ಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.
ಕಯ್ಗಾಣ್ಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.
ಕಯ್ಗಾಪು (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ; ರಕ್ಷಣೆ: ಹಿರಿಯರು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದ ಸಾಹಸಿಕೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಗಾಪಿಗೊಪ್ಪಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗೆ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೪-೨೬). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಪು$_1$]
ಕಯ್ಗಾಯ್ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.
ಕಯ್ಗುಟಿಗ 'ಕೈಗುಟಿಕ' ನೋ.
ಕಯ್ಗುಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.
ಕಯ್ಗುತ್ತು 'ಕೈಗುತ್ತು' ನೋ.
ಕಯ್ಗೂಟ 'ಕೈಗೂಟ$_2$' ನೋ.
ಕಯ್ಗೂಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.
ಕಯ್ಗೂಡು 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.
ಕಯ್ಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.
ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.
ಕಯ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ: ಪರಿವಿಡಿದಪ್ಪದೆಡಹದೆ ತಡೆಯದೆ ಕಯ್ಗ[ಯ್ಗೆ]ರೆಯನೋದುವವೋಲೋದಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೬೩). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೆರೆ]
ಕಯ್ಗೇಣ್ 'ಕೈಗೇಣ್' ನೋ.
ಕಯ್ಗೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.
ಕಯ್ಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.
ಕಯ್ಗೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.
ಕಯ್ತ 'ಕೆಯ್ತ$_2$' ನೋ.
ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮಟೆ : ಉಪ್ಪಂಗ ಏಕನಾದ ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ – ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೪-೪). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಮ್ಮಟೆ]

ಕಯ್ತಾಳ 'ಕೆಯ್ತಾಳ' ನೋ.
ಕಯ್ತಾಳಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಾಳಹಾಕು : (ಕಯ್ತಾಳಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡಿಬಿಡುವವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೩೦-೮).
[ಕಯ್ತಾಳ (< ಕೆಯ್ತಾಳ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]
ಕಯ್ತು (ನಾ). ಕಹಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಹಿ.
ಕಯ್ತುಬರ್ = ಕಹಿಯಾಗು : ಪುಳಿತ ಕಳ್ಪಲ್ತುಂ ಕರಂ ಕಯ್ತು ಬರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). [ಕಯ್$_6$ + –ತು$_1$]
ಕಯ್ತುಡುಕು 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.
ಕಯ್ದವ 'ಕೈದವ' ನೋ.
ಕಯ್ದಿಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತೀಟೆ; ಕೈತುರಿಕೆ. ೨. (ಅಲಂ) ದಂಡಿಸುವ ಆಸೆ : ನನ್ನ ಕಯ್ದಿಂಟಿಯನ್ನೊತ್ತಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟವೇ ಆಯ್ತು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೦-೧೨).
[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೀಂಟೆ]
ಕಯ್ದಿವಿಗೆ 'ಕೆಯ್ದಿವಿಗೆ' ನೋ.
ಕಯ್ದು 'ಕೆಯ್ದು' ನೋ.
ಕಯ್ದುಕಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.
ಕಯ್ದುಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.
ಕಯ್ದುಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಆಯುಧ ಜೀವಿ. 'ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ' ಪರಾ. [ಕಯ್ದು (< ಕೆಯ್ದು) + –ಉಳಿಗ]
ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧ ಮಾಡುವವನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಆಯುಧ ಜೀವಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ದೇವುಳಿಗಿತಿ, ಪಾಕುಳಿಗಿತಿ, ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಯ್ದುಳಿಗ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ರಿ)]
ಕಯ್ನೞಿ 'ಕೆಯ್ನೞಿ' ನೋ.
ಕಯ್ನೆ 'ಕೈನೆ' ನೋ.
ಕಯ್ನೆರಂ 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.
ಕಯ್ನೆರವು 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.
ಕಯ್ಪಡವಲಗಿಡ (ನಾ). ಕಹಿ ಪಡವಲಗಿಡ : "ಕುಲಕಂ, ಪಟೋಲಃ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ – ೪ ಕಯ್[ಪಾಠಾಂ. ಖೈ]ಪಡವಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕಯ್$_6$ + ಪಡವಲ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]
ಕಯ್ಪರೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.
ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಕಯ್ಪವಾದು (ನಾ). (?): ಅತಂಗ ಅಕ್ಕ ಹಗಲಯಕ್ಕಳ್ × × ಕೊಳ್ಪದ ಕಯ್ಪವಾದು ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೩–೧೬ ;1010). [?]
ಕಯ್ಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.
ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಕಯ್ಪಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.
ಕಯ್ಪಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡು (?) : ಕುಂದೂರ ಶ್ರೀ ಮೂಲಸ್ತಾನ ದೇವರಲ್ಲಿ ದೀಪದ ನಿತ್ಯದ ಕಾಣಿಕೆಯನು ಗಳುಡಗಳುಸ್ತಗೆ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಬರುತಿರಲಾಗಿ ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಕಯ್ಪಿಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೯೦-೯; 1520). [ಕಯ್ಪಿ ? + ಮಾಡು$_1$]
ಕಯ್ಪು (ನಾ). = ಕಯ್ಪೆ : ಲವಲೇಶಮಾನುಮಿರದಿರೆ ಕಯ್ಪು ಜೀವನದಿ ಪವಳಿಸಿರನೇ ನರನು ? (ಮಂಕುಕ. ೮೬೦) ; ಬೇವಿನ ಕಹಿಯ ಕಯ್ಪಿನೆ ಗುಣಕೆ ಕಯ್ಪೆಯೆ ? (೧೪ವಿಂ. ೧೦೦-೧೬).
[ಕಯ್$_6$ + –ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಕಯಪ್ಪು, ಕಶಪ್ಪು, ಕೈಪ್ಪು ; ಮಲ. ಕೈಪ್ಪು]

ಕಯ್ಪೆ, ಕಹ್ಪ, ಕೈಪೆ, ಕೈಹಿ (ನಾ). ಕಹಿರುಚಿ; ತಿಕ್ತ: ಕಯ್ಪೆಯುಣ್ಬರಂ ರಸಮೆ ಬಾರಿಕುಂ ಕೆಮ್ಮನಿರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೬); ಪೈತ್ತಿಕಮಾಗಿರ್ದವರ್ಗೆ ಪಾಲ್ ಕಯ್ಪೆಯಪ್ಪವೊಲ್ (ಅಜಿತಪು. ೨-೯೨); ವ್ರತಾಚರಣಂ ಮರ್ದಿನ ಕಯ್ಪೆಯಂತೆ ವಿರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೨); ಗುಣಕೆ ಕಯ್ಪೆಯೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦-೧೬). **ಕಹ್ಪ$_{2}$**: "ತಿಕ್ತಮೆನೆ ಕಹಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫); ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ವಚನ ಬೇವ ಸವಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೧೬೧); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರತ. ೪-೯೩). **ಕೈಪೆ**: 'ಕೈಪೆಸೊರೆ' ಪರಾ. **ಕೈಹಿ**: 'ಕೈಹಿಸೋರೆ' ಪರಾ.

[ಕಯ್$_{5}$ + -ಪೆ. / ತುಳು. ಕಯ್ಪೆ, ಕಯಿಪೆ, ಕೈಪೆ]

ಕಯ್ಪೆಸರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠಿಣೋಕ್ತಿ (?): ಕಯ್ಪೆಸರಂ ಬೆರಸು ನುಡಿದ ಭೀಮಸೇನನ ನುಡಿಗಳ್ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೩ ವ); ಏಱನೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವೆರ್ದೆದೋಱುವ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನುಂತೇಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೦). [ಕಯ್ಪೆ + ಸರ$_{3}$]

ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ, ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ, ಕಹಿಸೋರೆ, ಕೈಪೆಸೊರೆ, ಕೈಪೆಸೋರೆ, ಕೈಹಿಸೋರೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೋರೆ: ಕಯ್ಪೆಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯೇಂ ಮಿಡಿಯೇಂ (ಗದಾಯು. ೩-೬೧); ಎಚ್ಚಸೆಯನಡರ್ದೆನ್ನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರದ ಕುಡಿ ಕಯ್ಪೆಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯವೊಲಕ್ಕುಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೫). **ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ**: ಕಯ್ಪೆಸೋರೆಯ ಮಿಡಿಯುಂ ಕುಡಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೨). **ಕಹಿಸೋರೆ**: "ಊರ್ವಾರುಃ, ಕರ್ಕಟೀ ಈ ೨ ಕಹಿಸೋರೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಹಿಸೋರೆ ಮುತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೬-೨೩); ಕಹಿಸೋರೆಯೊಳಗೆ ಹಿತವುಂಟೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೨೬). **ಕೈಪೆಸೊರೆ**: ಬೇವಿನಮರನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆ ಪೊರ್ದುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೬೧ ವ); ಒಮ್ಮಾರ್ಗನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆಯ ರಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೨). **ಕೈಪೆಸೋರೆ**: ಕೈಪೆಸೋಱ[ರೆ]ಯೊಳೆಱೆದ ಪಾಲೆಂತು ಕೈಪೆಯಪ್ಪುದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೫೬). **ಕೈಹಿಸೋರೆ**: "ಅಂಬುನಿರ-ಕೈಹಿಸೋರೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೫).

[ಕಯ್ಪೆ + ಸೊರೆ$_{2}$]

ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪೊಯ್ 'ಕೆಯ್ಪೊಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ಪಂದಿ (ನಾ). ಕೈಸೆರೆ: (ಅಹಿತವೀರರ ಕಯ್ಪಂದಿಯಲ್ಲಿ, ಪರಿವಾರ ಸಮೇತರಾದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಬಳಸಿನೊಳಗೆ, ನಂಜಸೆಟ್ಟಿಯ ಪ್ರವೇಶ) (ಬಿರುಗಂ. ೧೩-೧೫). [ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಬಂದಿ$_{1}$]

ಕಯ್ಪರ್ದುಕು 'ಕೈಬರ್ದುಕು' ನೋ.

ಕಯ್ಪುಳಿ 'ಕೆಯ್ಪುಳಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಮರೆ$_{1}$ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕಯ್ಮರೆ$_{2}$ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಕೈಯ ಮರೆ: (ಸಮಾಪಿಸಿ, ಮಲ್ಲರಾಜನ ಕಿವಿಗೆ ಕಯ್ಮರೆಯಲ್ಲಿ ವಾರ್ತೆಗುಡುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೩೪-೧೮); ಕಯ್ಮರೆಯ ಬೆರಳಳತೆಯ ಶತಭಾವಲೀಲೆಗಳ ಮೆಚ್ಚುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೬-೨೫).

[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮರೆ$_{2}$ (< ಮಱೆ$_{2}$)]

ಕಯ್ಮಱೆ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕಯ್ಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಮಿಗು 'ಕೆಯ್ಮಿಗು' ನೋ.

ಕಯ್ಮಿಱು 'ಕೆಯ್ಮಿಱು' ನೋ.

ಕಯ್ಮುಗಿ 'ಕೆಯ್ಮುಗಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಮೆ 'ಕೆಯ್ಮೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕಯ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಊರಿದ ಮುಖ: (ಅತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ... ಕಯ್ಮೊಗನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವನು.) (ವಿಗಡ. ೧೨-೬). ೨. (ಅಲಂ) ಖಿನ್ನನಾಗಿರುವುದು: (ಕಯ್ಮೊಗದ ಬೇವಸದಿಂದಿದ್ದು ... ಆತ್ಮವಿಡಂಬನದ ಬಿರುನಗೆ ನಕ್ಕು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೪-೪).

[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮೊಗ]

ಕಯ್ಯಂಬು 'ಕೈಯಂಬು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಡಕ (ನಾ). ಕೈಹಿಡಿತ; ಕೈಚಮತ್ಕಾರ: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಧರ್ಮಪುತ್ರನೊಳ್ ತಗುಳ್ದಾಡುತಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯಡಕದೊಳ್ ದುರ್ಯೋಧನಂ ನಾಟವಾಸಗೆಯುಂ ಪುಗಿಸಿಯಾಡಿ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲೆ (ಬಂಹರಿ. ೫೮-೬); ಕಯ್ಯಡಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ ... ಇಷ್ಟವಿಯೋಗಾನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಾದ್ಯಾರ್ತಧ್ಯಾನಂಗಳಿಂ ಪಂಚತ್ವಮನೆಯ್ದಿದ ವರ್ಗಳುಂ (ಪಸಾರ. ೩೫೬-೧೧).

[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಅಡಕ$_{1}$]

ಕಯ್ಯಳತೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತ: ರಾಜ್ಯದ ಆಯವ್ಯಯಗಳೆಲ್ಲಾ ದಳವಾಯಿಗಳ ಕಯ್ಯಳತೆಯಾಗಿದ್ದು (ವಿಗಡ. ೧೩-೨೪).

[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಅಳತೆ]

ಕಯ್ಯಳವಿ 'ಕೆಯ್ಯಳವಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಳವು 'ಕೆಯ್ಯಳವು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಳಿ 'ಕೈಯಳಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾನ್ 'ಕೆಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯೊಡ್ಡಿಸು; ಕೈನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಂಪಾದೇವಿಯನು ಬಲಗೊಂಡು ಪೂಜಿಸಲವನ ತಂದವರ ತಂಬುಲಕೆ ಕಯ್ಯಾನಿಸುತಿಹಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೩೫).

[ಕಯ್ಯಾನ್ (< ಕೆಯ್ಯಾನ್) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಯ್ಯಾರ 'ಕೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾರೆ 'ಕೆಯ್ಯಾರೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: ದುಗ್ಗಳವ್ವೆಯು ತುದಿಯ ಕಬ್ಬ ಕಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲ ದೇಱೆ ತೆಗೆದು (ಭೈರಸೂ. ೩೮೮). 'ಕೈಗಾಣ' ಪರಾ.

[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಆಲೆ$_{1}$]

ಕಯ್ಯಿ 'ಕೆಯ್$_{2}$' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು 'ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಗಾಣ 'ಕೈಗಾಣ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಡು 'ಕೆಯ್ಯಿಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯುಗುರ್ 'ಕೈಯುಗುರು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೂಳಿಗ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನ ಊಳಿಗ, -ಸೇವೆ: ಕರುವಿಯನ್ನನ ಕಯ್ಯೂಳಿಗದ ಆಪ್ತವೀರರು (ಮಂತ್ರಶ. ೬-೧೪).

[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ)]

ಕಯ್ಯೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆತ್ತು 'ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೈಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ವೀಳ್ಯದೆಲೆ : ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ ತೊವಲ್ವಿಡಿವಂತೆಡಗಯ್ಯೊಳೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯೆಲೆ ನೋಟ ಬೀಟದ ಕೊನರ್ ತಲೆದೋರ್ಪವೊಲಾಗೆ ಬಾಯೊಳಿರ್ದಾಯೆಲೆ ಕಣ್ಗೆವಂದೆಸೆಯೆ ಕಯ್ಯೈಲೆ ಕಯ್ಯೊಳೆ ಬಾಯ ತಬುಲಂ ಬಾಯೊಳೆ ತೋಱೆ ಮೆಯ್ಯಱಿದು ನೋಡಿದಳ್ ಸಮರ್ಥೆಕಮೇರುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೬).
[ಕಯ್$_{3}$ (< ಕೆಯ್$_{3}$) + ಎಲೆ$_{1}$]

ಕಯ್ಯೇಱು (ನಾ). ಆನೆಗಳು ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಾಳಗ : ಕರಿಮಕರಂಗಳ ಬಿಬ್ಬಿರಿ ಬಿರಿದೊಡೆದ ಶುಕ್ತಿಪುಟೋದರಂಗಳೊಳ ಗಣಿಂದಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ತಾರಾತರಲ ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳುಮನಱಿವಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೯ ವ).
[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{3}$) + ಏಱು$_{5}$ (< ಏಱ್$_{6}$)]

ಕಯ್ಯೊಡನೆ 'ಕೈಯೊಡನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು 'ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೋಡು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಓಡು ; ಕಪಾಲ ; ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ : ಕಯ್ಯೋಡು, ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ವಾಖ್ಯಾ).
[ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಓಡು$_{2}$]

ಕಯ್ರ, **ಕಯಿರ್**$_{2}$, **ಕೈರ**$_{1}$, **ಖೈರ**$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಕಗ್ಗಲಿ ; ಖದಿರವೃಕ್ಷ. ೨. ಕಾಚು ; ಖದಿರ. 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕಯಿರ್**$_{2}$: ೨. 'ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕೈರ**$_{1}$: ೧. "ಖದಿರ, ಕೈರ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪರಿಮಳಂಬೆತ್ತ ಕೈರದ ಗುಳಿಗೆ ವೀಳ್ಯಮಂ (ಗುರುಚಾ. ೬–೭೦) ; ಕೈಕಾಲು ಮೋರೆಯ ತೊಳೆದು ಕೈರಾದ ಗುಳಿಗೆ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳ್ಯವ ಹಾಕಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೩–೫೦). **ಖೈರ**$_{1}$: ೧. ಕುರ್ಕುರದಪ್ಪಂಗಂ ಮಲಲಿಕ್ಕುಗೆ ಮಾದಲದ ಪಣ್ಣೊಳಂ ಖೈ(ಖದಿ) ರದ ಬಿತ್ತಕ್ಕುಮೆನೆ ಕೂಡಿ ಕಿನೆ ತಲೆದೋರ್ಕುಮೆ ತದ್ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೩೬) ; ಕಸ್ತೂರಿ, ಖೈರದ ತೊಗಟೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). ೨. 'ಖೈರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ.
[< ಪ್ರಾ. ಖಇರ. (< ಸಂ. ಖದಿರ)]

ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ, **ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ**, **ಕೈರಗುಳಿಗೆ**, **ಖೈರಗುಳಿಗೆ** (ನಾ). (ಬಾಯಿಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಾಂಬೂಲದೊಡನೆ ಅಥವಾ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಸುಗಂಧಮಾತ್ರೆ. ℙ ಕಾಚಿನ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಅಗಿಲು, ರೇಣುಕ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅರೆದು, ಸಹಕಾರ ತೈಲವೆಂಬ ಸುಗಂಧದೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಗುಳಿಗೆ: "ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಮುಖವಾಸಿಸುವ ಗಂಧಂ – ಆಮೋದಿ, ಮುಖವಾಸನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ** : ಮೃಗಮದ ಶ್ರೀಖಂಡ ಕುಂಕುಮಂ ಶಿರವಜ್ಜೆ ನಗಜವಾದಿ ಕಯಿರಗುಳಿಗೆಯಂ ತಂದಿಟ್ಟು (ಲಿಂಗಪು. ೧೬–೪೪). **ಕೈರಗುಳಿಗೆ** : ಬಿಳಿಯೆಲೆಯಾಸಿರಿ ಕೈರಗುಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ಪಸರವಿಟ್ಟರೆ (ಭರತೇ. ೪೭–೧೯). **ಖೈರಗುಳಿಗೆ** : ಖದಿರ ಕಷಾಯದ ತೋಯಂ ಪದಿನಾರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡಾ ಪುಡಿಯಂ ಮಿದಿದು ಸಹಕಾರತೈಲದೊಳದಱಿಂದಂ ಖೈರ ಗುಳ[ಳಿ]ಗೆಯಂ ಮಾೞ್ಕೆ ಬುಧರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧೦). [ಕಯ್ರ + ಗುಳಿಗೆ$_{1}$]

ಕಯ್ರದಂಬುಲ, **ಕೈರದಂಬುಲ** (ನಾ). ಕಾಚು ಹಾಕಿದ ತಾಂಬೂಲ; ಸುಗಂಧ ಕೂಡಿದ ತಾಂಬೂಲ (೬). **ಕೈರದಂಬುಲ**: "ಖದಿರತಾಂಬೂಲ – ಕೈರದಂಬುಲ" (ಕಮುದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ) ; (ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ಕೈರದಂಬುಲವನ್ನು . . . ಬಾಯ್ಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆಯೂಡಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧–೧೬). [ಕಯ್ರ + ತಂಬುಲ]

ಕಯ್ರವಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕಯ್ರವಂಶಾಧಿಪನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೨–೧ ; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕಯ್ರ$_{0}$ + ವಂಶ]

ಕಯ್ರೊಕ್ಕ 'ಕಯಿರೊಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಯ್ಲುಳಿ 'ಕೈಲುಳಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಟ್ಟೆ 'ಕೆಯ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಯ್ವರ್ 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವರನಾಡು, **ಕಯ್ವಾರನಾಡು** (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕಯ್ವರನಾಡಧಿಪತಿ ಅಮ್ಮಲನ್ ತುರುಗೊಳೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೯–೨ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಕಯ್ವರನಾಡ ನೆಕ್ಕುನ್ದಿನಾಡ ಊರಾಳಿಯ ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೨–೧೩ ; 950) ; ಕಯ್ವರನಾಡ ಬೇಬುಗಲ್ಲಹ ಬುಕಯ್ಯನಬು ಮಣಿಯಾಚರಿಯ ಅೞಿಯ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪–೩ ; 1035). **ಕಯ್ವಾರನಾಡು** : ಕಯ್ವಾರನಾಡಾಸೀವೆ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ (ಪ)–೩ ; 800) ; ಕಯ್ವಾರನಾಡ ಸಜಕ್ಕನೂರಾ ಕಿಟ್ಟಂಬಿ ಮಾಸರಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧–೪ ; 1041). [?]

ಕಯ್ವಳಿ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ (?) : ಕಯ್ವಳಿಯ ಜಯಶ್ರೀಯುಂ ಮೆಯ್ವಳಿಯ ಶ್ರೀಯುಮಿರುವರಲು ಬಲ್ಲಾಳಂ ಸಯ್ವಳಿಯನಡದುಲೋಗರ ಬಾಯ್ವಾಯೊಳು ಬರ್ಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವನಿತೆಗೆ ಕೂರ್ಪ್ಪಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೯–೧೯ ; 1214). [ಕಯ್$_{3}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಬಳಿ$_{3}$ (< ಬೞಿ$_{3}$)]

ಕಯ್ವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಣಸು ; ಹೋರಾಡು : ದಿನಕರಕಾಂತಿಯುಮಂ ನೀಲಿಮಂ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡಿಮೆಂದು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಕಯ್ವಾಯ್ವುದು ಮಧ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಪೊಳೆವ ಪೊಂಗಾಲಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ರದಂ[ಥಂ]ಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೯೬). [ಕಯ್$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{3}$) + ಪಾಯ್$_{1}$]

ಕಯ್ವಾರ್ 'ಕೈವಾರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_{1}$' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್ 'ಕೈವಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರನಾಡು 'ಕಯ್ವರನಾಡು' ನೋ.

ಕಯ್ವಿಡಿ$_{1}$ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಿಡಿ$_{2}$ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಾಸು 'ಕೆಯ್ವಾಸು' ನೋ.

ಕಯ್ವೊಯ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ವೋಗು 'ಕೆಯ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕಯ್ಸನ್ನೆ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಸಾರ್ 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು (?) : ನೊಳಂಬವಾಡಿಯುಳೆ ಕಯ್ಸೇರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೫೫–೫ ; 800). [ಕಯ್$_{3}$ (< ಕೆಯ್$_{3}$) + ಸೇರು$_{1}$?]

ಕಯ್ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೊಪ್ಪು ; ಕಹಿ ಮೂಲಿಕೆ (೬).
[ಕಯ್$_{5}$ + ಸೊಪ್ಪು$_{3}$]

ಕಯ್ಸೊರೆ, **ಕಯ್ಸೋರೆ** (ನಾ). = ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ: ಮೆಯ್ಯೊಂಕು, ಬಾಯ್ಸವಿ, ಕಯ್ಸೊರೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉದಾ). **ಕಯ್ಸೋರೆ** : (೬).
[ಕಯ್$_{5}$ + ಸೊರೆ$_{2}$]

ಕಯ್ಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಯ್ಸೋಗೆ ವಡೆಯ ಬೆಳ್ಳಜ್ಜರ ರಸವರ್ಮ್ಮ ಗಾಯಿಗ ತಾಗರತಿಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣ್ಣದನಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೯ ; 951). [?]

ಕಯ್ಸೋರೆ 'ಕಯ್ಸೊರೆ' ನೋ.

ಕರ್$_1$ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಕರ್$_2$ (ಗು). ಉಗ್ರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಕಟುವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕತ್ತೆ : "ಖರ – ಕರ" (ಶಮುದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಖರ]

ಕರ್$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೈ ; ಹಸ್ತ : "ಪಾಣಿ ಹಸ್ತಂ ಪಂಚಶಾಖೆ ಕರಮೆನಲು ಕೈ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫–೮); ನಸುನಕ್ಕು ಪೊಯ್ಕೆ ಕರದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೪); ಕರದಿ ಕಪ್ಪರವುಂಟು ಹಿರಿದೊಂದು ನಾಡುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೦). ೨. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು : ಐರಾವತಕರಲೂನ ಸಲ್ಲಕೀಶಬಳ ಮುಮಪ್ಪ ಉದಯಗಿರಿಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೮ ವ). ೩. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ನಡುಬೆರಳ ತುದಿವರೆಗಿನ ಅಳತೆ; ಮೊಳ. ೪. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ : "ಕರಮೆನಲ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೬); ಅಳಿ ಪರಿಮಳವ ಕೊಂಬಂದದಲೆ ನೀನಾಳ್ವಿಳೆಯ ಕರದರ್ಥವನು ತೆಗೆವೈ ಪ್ರಜೆಯ ನೋಯಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೫೩); "... ಒಳ್ಳೆಯ ಜಮೀನು ಅನುಭವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕರ ತೆರಲೇಬೇಕು" (ಪುನರು. ೩೦೬). ೫. ಕಪ್ಪ ; ಕಾಣಿಕೆ : ಭೋಜರಾಜಂಗೆ ಕರಮಂ ತೆಜಲೆಂದು ಬಂದ ನಂದಗೋಪನಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ). ೬. ಕಿರಣ ; ಕಾಂತಿ : ಪರ್ವಿದ ಮರ್ಮಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕಿಡುವಂತೆ ಚಂಡಕರ ಕರಹತಿಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೩೦) ; ತುಱುಗಿ ಕರಂಗಳಂ ಕೆದಱೆ ವಕ್ಷದೊಳುಜ್ವಳತಾರಹಾರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೬೪). ೭. ನೀರು. ೮. ಮೋಡ. ೯. ರಕ್ತ. ೧೦. ಗಾಳಿ. ೧೧. ಎರಡು ಎಂಬುದರ ಸಂಕೇತ : "ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮಳಾಂಘ್ರಿ ... ಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೨). ೧೨. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಅಱು, ಖರ] ಮಾತ್ರೆಗಳಕ್ಕುಮೋಜೆಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೧೯) ; "ಕಿರಣಂಗಳೊಳು ನೃಪಭಾಗದೊಳು ಜಲದೊಳಂಬುಜದೊಳನಿಲನೊಳು ಕೈಗಳೊಳು ಕರಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮–೪೩) ; "ಕಿರಣಂ ಕೀಲಾಲ ವಾರಿಪ್ರದ ಬಲಿ ಪವನಂ ಕೃತ್ಯ ರಾಜಾರ್ಥಹಸ್ತಂ ಕರ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೨೦); "ಕಿರಣಂ ಬಲಿಗಳ್ ಮೇಘಂ ಮರುತಾರುಣ ಕೃತ್ಯತತಿಗೆ ಕೈಯೆಂಬೆಂಟುಂ ಕರ ಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ನಾನಾಕಂ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಕರ್$_4$ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ಆಪತ್ತು : ಅರ[ಸ]ನ ಮೆ[ಯ್ಗೆ] ಕರ ಮೆಂಬು[ದ]ಂ ಕೇಳ್ದು × ಲ್ಲ ಮುನ್ದೆ ನಿನ್ದು ಕೂಱಾ ತೊಱದು ಮೂವತ್ತು ಗಾವುದ × × × ದೆವಸದೊಳೆಯ್ದಿ ಅರಸನಂ ಜಾಮಿಸಿ ನುರಿವುತ್ತಿಱ್ದುದಂ ಕಣ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೧೬ ; 865). [?]

ಕರಂ, ಕರ್$_1$, ಕರಮೆ, ಖರ್$_1$ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ : "ನಾಡೆಯೊಡೆಯಾವಗಂ ನೆಱೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದಮೆಯ್ದೆ ನೂಳದು ಪಿರಿದುಂ ... ಇವವ್ಯಯದೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮುದ. ೩೦೪) ; ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂಬಿಪಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಒರ್ವರ್ ಋಷಿಯರ್ ನೀರಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಕರಂ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೪–೪) ; ಎನ್ನಂ ಕರಂ ನಂಬಿದಂಬೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೭) ; ಎನ್ನಂ ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಮಾತಾಡಿದಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೪–೬). **ಕರ್$_1$** : ಅವನಿಪಾಲರು ಕಂಗಳಿಂದವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊಳ್ಳಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨) ; ಕರ ಭಿನ್ನನಾದನು ತತ್ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೧೭); ದೋಷಾಕರಂ ಜಡನಾಗಿ ಬೀದಿಯೊಳು ಕರ ಬಳಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೮). **ಕರಮೆ** : ಕೀಚಕಂ ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದ ಯಾಚಕನಂತೆ ಕರಮೆ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೯ ವ); ಕರಮೆ ಬಣ್ಣಸಲ್ಕಱಿಯಂ ಫಣಿಪತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೦ ರಗಳೆ); ಸಾಸವೆಗುಡಿದಂತಿರೆ ಕರಮೆ ಮಱುಗಿ ತಳವೆಳಗಾದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೪೩). **ಖರ್$_1$** : ವೃಜಿನ ಕೇಳ್ಮುಟ್ಟುವುದು ಖರ ಹೊಲ್ಲೆಂದನಾ ಯೋಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೧೯). [?]

ಕರಂಕ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ. ೨. ತಲೆಬುರುಡೆ. ೩. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಭರಣಿ. ೫. ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆ. 'ಕರಂಕವಾಹಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರಂಕವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಭರಣಿ ಅಥವಾ ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಗಡ ಇರುವ ಪರಿಚಾರಿಕೆ : ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿ ಕಾವನಂಬವಱ ಬಿಣ್ಪನೊಳೊಯ್ಯನೆ ಜೋಲ್ದವೋಲೆ ತಾಂಬೂಲಕರಂಕ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವಾಹಿನಿಯ ಮೇಲೆ ನೆಱಿಲ್ದಿರೆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೩) ; ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಸಖೀ ಕದಂಬದ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆ ಸಂತತ ಸನ್ನಿಹಿತೆಯಪ್ಪ ತಾಂಬೂಲಕರಂಕವಾಹಿನಿ ಮಕರಿಕೆಯೆಂಬಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೧). [ಸಂ. ಕರಂಕವಾಹಿನೀ]

ಕರಂಗಿ (ನಾ). (?) : ಸೂರಿಯಪುಟದೆ ಕರಂಗಿಯ ಮಾಸದ ಭಾರಿಗ್ಗೆಲಸದ ಕಂಚುಕವ ನಾರಿಯರಾ ವೇಳೆಯೊಳು ತೊಟ್ಟು ನಡೆದರು ಮಾರನ ಬಳಗವೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೮–೬೦). [?]

ಕರಂಗು, ಕರಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಗು ; ದ್ರವರೂಪವಾಗು ; ಕರಗಿಹೋಗು : ದಿಶೋತ್ಕರಮನಿತುಂ ಕರಂಗಿ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೩೧) ; ದ್ರುಗುಶಿಖಿಯ ಸೆಕೆಯಿಂ ಜಡೆಗಳೆಡೆವುಡುಪತಿ ಕರಂಗಲು ಒಡನೆ ಸಸಿ ಕರಗಿದಡೆ ಸುಧೆ ತಲೆಯಿಂದಿಳಿದು ಪರಿಯೆ (ಬಸವು. ೧೭–೧೯). ೨. ಕೃಶವಾಗು ; ಸೊರಗು : ಅತನುಪರಿತಾಪಿತಶರೀರನುಮಾಗಿ ಶಂತನು ಕರಂಗೆರ್ದಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೧ ವ). **ಕರಗು** : ೧. "ಕರಗು – ವಿಲೀನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಭೀಮಸೇನಂ ತನ್ನ ತಲೆಯೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಕರಗಿ ಸುರಿವರಗಿನುರಿಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಪೊಸೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬ ವ) ; ಮಂಜಿನ ಮಳೆಗೆ ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೪) ; ಬಿಸಿಯಾಗದೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರಗದು (ಗಾದೆ). ೨. ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಬೆಂದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦–೧೭); ಕುಳಾಪವಾದದ ನುಡಿಯೆಯ್ತರೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೦ ವ) ; ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರಂತೆ ಕೊಗ್ಗನೆ ಕರಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪ ವ); ಬಂದಹನೆಂದು ಬಟ್ಟೆಯ ನೋಡಿ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದೆನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೨–೩೨೩). ೩. ಮಾಯವಾಗು ; ಇಲ್ಲದಾಗು ; ಮರೆಯಾಗು: ಮುಗಿಲಂ ಕಂಡು ... ಮತ್ತೆ ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕರಗಿದುದಂ ಕಂಡದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೯–೬) ; ಪವನಾಭಿಘಾತದಿಂ ದಂಬುವಾಹತತಿ ಕರಗುವಂತೆ ಕರಗುಗು ನಿನ್ನೀ ಸ್ತವಭೇಷಜದಿಂದಘ ಕರಗುವುದಲ್ತೆ (ಜಿನಾಲಿ. ೨೨); ಇಂದು ಕರಗಿದನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೧೦–೬೭) ; ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು ಯಜ್ಞವರಾಹರೂಪಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೧). ೪. (ಆಲಂ) ಮರುಕಗೊಳ್ಳು ; ಮೃದುವಾಗು ; ಕನಿಕರಪಡು : ಎರ್ದೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೪) ; ಜೀವ ಕೌರವನಲ್ಲಿ ಕರಗುವುದೇನ ಹೇಳುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೭) ; ಹೃದಯ ಕರಗುವ ಮಾತನೆಂದುದು (ನಳಚ. ೨–೧೭). ೫. ನೀರಾಗಿಸು ; ದ್ರವರೂಪಗೊಳಿಸು : ಬಾಯೊಳಗೆಱೆವರರಗನು ಕರಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೩೫) ; ಒರೆಗಲ್ಲ ರಜವ ಮೇಣದೊಳೊತ್ತಿ ತೆಗೆದದ ಕರಗಿ ಸುವರ್ಣ ಬಂಡುಗವ ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕುಡುವ ಚಿನ್ನವರದರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩–೨೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ ; ಮಲ. ಕರಕ್ಕು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕರಗು]

ಕರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಅತ್ವಂ ಬೆರಸು ಟಕಾರಕ್ಕೆ – ನಟ್ಟನಡು, ಕಟ್ಟಕಡೆ. ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಪೆರ್ವಟ್ಟೆ ಕರಂಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಂಗೆಂಟು, ಕರಂಗೊಂಟು, ಕಡಂಗೆಂಟು] (ಶಮುದ. ಸ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಂಜ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ; "ಹುಲಿಯುಗುರುಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕ): ಮಂದ್ಯೈಸಿ ನಿಂದ ಕರಂಜದ ಪೂಗೊಂಚಲುಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬); ತಿಳಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಡಂಬ ನಿಂಬ ಪಾಟಳ ತರುಸಂಘದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೫–೬೫; 1207). [ಸಂ.]

ಕರಂಜ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಸನ್ದಿ ವಿಷಯೇ ಕರಞ್ಜ ಗ್ರಾಮೇ ಚತುರ್ತ್ಥವರ್ತ್ತನೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩,೧–೫; 500). [?]

ಕರಂಜ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ವೀಳ್ಯವ ನೀಡಿ ಗಿಂಡಿ ಕರಂಜ ಕಾಳಂಜಾಲಿವಟ್ಟಲನೂ ಕೂಡಿ ಚೌಷಷ್ಟ್ಯೋರನಾರಿಯರಾಡುತಿಹ ರೆಡಬಲದಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೨೩–೩೫). [?]

ಕರಂಜಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ (ಶ). [ಸಂ.]

ಕರಂಜಿ (ನಾ). = ಕರಂಜಕ: ತದಿಕು ತಂಡಸು ತಡಸು ತಪಸಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರಂಜಿ ಕರ್ಜೂರ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೬). [< ಕರಂಜ$_1$]

ಕರಂಜಿಕಾಯ್, ಕರಂಜಿಕಾಯಿ, ಕರಚಿಕಾಯಿ, ಕರಜಿಕಾಯಿ, ಕರಜೀಕಾಯಿ, ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ, ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ, ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಗಿಲಗಂಚಿ (ಉಕ): ಪುರಿಗಡಬು ತರಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರಂಜಿಕಾಯತಿರಸಂ ಚಿಗುಳಿ ಲಡ್ಡುಗೆ (ವೃಷವಿ. ೯–೭೮). **ಕರಂಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ಚಕ್ಕಲಿ, ಕರಂಜಿಕಾಯಿ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಇವೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ಕಸಾಚಿ. ೧೧೬). **ಕರಚಿಕಾಯಿ**: ೧. ಗೋದಾವರಿ ಖಾರದ ಕರಚಿಕಾಯನ್ನು ಇತರ ಕರಚಿಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಿದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೮೬). **ಕರಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ಗಂಡಿನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುವ ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರಜಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರಿಯುತ್ತ, ಹೆಂಗಸರು ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೨೨). ೨. (ಕರಾ) ಉತ್ತುತ್ತೆ: ಕರಜಿಕಾಯಿ ಕೊಬರಿ ಜೊತೆಯಾಗಿ ತಿನ್ನಲು ಬಹು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). **ಕರಜೀಕಾಯಿ**: ೧. ಚಿಗುಳಿ, ಕಡಬು; ತಂಬಿಟ್ಟು, ಕಡಲೆಯುಂಡಲಿಗೆ, ಕರಜೀಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಕರಜೀಕಾಯಿ, ಅನಾರಸ, ಬೂಂದಿ, ಜಿಲೇಬಿ ಮೊದಲಾದ ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳ ತುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು (ಮಂಜುಕ. ೩೬). **ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ**: ೧. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಹೋಳಿಗೆ ಹುಗ್ಗಿ ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ ಕಡಬು ಕಜ್ಜಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಾಸನೆಯು ತಿಳಿದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧). **ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ತರಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರ್ಜಿಕಾಯ[ಯಿ]ಗಳ ಕರಕೆ ಬಾಯ್ಗನುವರಿಸಿ ಕೊಡಲಾರ್ಗೆಂದು ಮರುಗಿದಳು (ಜಿರಾಮಾ. ೪–೩೧). **ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ**: ೩. (ಆಲಂ) ಹುರುಳಿಲ್ಲದವನು; ಹೇಡಿ: ಅಯ್ಯೋ ಬಡಾಯಿಗಾರ ಕೊನೆಗೂ ಇಷ್ಟೇನೆ? ನೀನೊಬ್ಬ ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ (ಮಲ್ಲಿ. ೨೦೬). 'ಕರಂಜಿಗ್ಗೆ' ಪರಾ.

[ಕರಂಜ$_0$ + ಕಾಯ್$_4$. / ತೆಲು. ಕರ್ಜಕಾಯ]

ಕರಂಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಂಜಿಕೆ, ಕರಂಜಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಕಾಯಿ; **ಕರಂಡೆಕಾಯಿ**: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ ಕರಂಚಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಕೆ]ಯಂಬಟಿ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಪ್ಪುರಗಂಪನೊಪ್ಪಿಸುತುಮಿರ್ಪ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧). **ಕರಂಜಿಗೆ$_1$**: ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜೀರಿಗೆ] ಬೆಲ್ಲವುದಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರಕಳಿಲೆ . . . ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ ಸಮೆದೊಪ್ಪುವುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬).

[< ಕರಂಡೆ]

ಕರಂಜಿಗೆ$_1$ 'ಕರಂಜಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಂಜಿಗೆ$_2$, ಕರಜಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಂಜಿಕಾಯ್: ಸವೆದ ಗೋದುವೆಯ ಬಟ್ಟಂ ಸಣ್ಣ ಸಿಬೆಲೆಗಳ ಸವನಾಗಿ ಹಪ್ಪಳದಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಿಜಿದು ಅವಕೆ ಹುರಿದೆಳ್ಳು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ಒಂದನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ತುಪ್ಪದೊಳಗಡಲು ಅವು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ರಂಜಿಗೆಯಾದವು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೪೪). **ಕರಜಿಗೆ**: ಕರಜಿಗೆಯು ಕಾಯಿ ದೋಸೆಗಳ ಹಸನಂ ಪುರೋಹಿತರೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಸವಿಸವಿದು ನೋಡಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೨೭).

[ಕರಂಜ$_0$ + -ಗೆ$_1$. / ಮರಾ. ಕರಂಜೀ]

ಕರಂಜಿಗೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರಂಜಿಗೆಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಗಜ್ಜೇಶ್ವರ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೪೦; 1114). [?]

ಕರಂಟೆ, ಕರಟ$_1$, ಗರಟೆ, ಗೆರಟೆ (ನಾ). ೧. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪು; ಚೊಟ್ಟೆ; ಪರಟೆ: ಸಜ್ಜಕಮಂ ತುಱುಂದಿ ಪೊಲೆಗಳ್ಗೆ ಕರಂಟಮನಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಿ ಸತ್ಕಜ್ಜಳಮಂ ವಿಲೋಚನಯುಗಕ್ಕಿರದೂಡಿ . . . ವೃದ್ಧವಾರಯೋಷಿಜ್ಜನಮೊಪ್ಪಿತಲ್ಲಿ ವಿಟರಂ ಕರೆಯುತ್ತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೭೧). **ಕರಟ$_1$**: ೧. ಮಾರುಡದ ಕರಟದೊಳ್ ಸಂಚಾರಿಸಿ ಸುಟ್ಟು (ಲೋಕೋಪ. ೭–೬೩); ತೆಂಗಿನ ಕರಟದೊಳಗೆ ಕಿಱುವೆರಲ ಗಾತ್ರದ ವೆಜ್ಜವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೫೬); ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗಮನವನ್ನು ಕರಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೫). ೨. ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಕದಿರು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಪ್ಪಿನ ಹಿಡಿಕೆ: ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ನೆಗಟುತ್ತುಂ ಕರಟದ ಕದಿರಂತೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೨). **ಗರಟೆ**: ೧. ಜೋಕೆಯಾಗಾದರೊಳ್ಳಿತು ಪಾಲು ಮುಂದೆಯಂದರೆ ಗರಟೆ ನಿನಗೆಂಬರು (ತುರಂಗ. ೪–೫); ಹಗಲೆಲ್ಲ ಗರಟೆ ಹೆರೆಯುವುದಷ್ಟೆ ಕೆಲಸ ಅಂತೀ ತಿಳಿದಿರಾ? (ಅನಾಥ. ೩೧). **ಗೆರಟೆ**: ೧. ಮರದ ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನ ಗೆರಟೆಯ ಸೌಟುಗಳೂ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ (ಅಡುಸೌ. ೩೩); ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವ ಮೇಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದು ಗೆರಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡನು (ಈಕಥೆ. ೫೨); ಗುಡ್ಡಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿ ತೂತು ಗೆರಟೇಲಿ ನೀರು ಹೊಯ್ದರು (ಗಾದೆ).

[?. / ಮರಾ. ಕರಟೀ, ಕರಂಟೀ. / ಸಂ. ಕರೋಟ, ಕರೋಟೀ= ತಲೆಬುರುಡೆ, ಬಟ್ಟಲು]

ಕರಂಡ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಳವಿರುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಭರಣಿ; ಕರಡಿಗೆ: ತಿಗುರನಿಕ್ಕುವ ಲೇಪಿಸುವ ತಟ್ಟೆಗಳ ತಿಲಕಾಂಜನ ಕರಂಡದ . . . ಸಾದು ಜವಾದಿಗಳ ಸಿಂಪುಗಳೆಸೆದುದು (ಬಸವು. ೧೨–೧೧). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ: ಕಾಚ್ಚಿಕಟ್ಟಿಗಂಜಿದಾತರಿ ಪೆರ್ಮಡುವಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಬಾಚ್ಚುಮುದ್ಧತಿಯಿಂ ಕರಂಡಮಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಱಿಮುಱಿಯಾಗಿ ಬೇಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೪೬); ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕರ್ಪೂರದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಕಾವಿಗಪ್ಪಡದ ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯–೧೮). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. 'ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನಗಿಡ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಕರಂಡಕ (ನಾ). = ಕರಂಡ ೧: ಸಕಳ ವಿದ್ಯಾರತ್ನ ಶುಂಭತ್ಕರಂಡಕಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೧); ಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ ಮನಃ ಕರಂಡಕದೊಳಾ ಕನ್ಯಾರತ್ನಮಂ ತಳೆದು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬–೮ ವ); ಚೆಂದಳಿರ ಕರಂಡ ಕಮರವಿಂದದಳ ಸ್ಫುಟಿಕೆ ಕದಳಿಯೆಲೆವಡಲಿಗೆ ಚೆಲ್ವೊಂದಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೪); ಅವರೆಲ್ಲ . . . ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆಳ್ಳಿನ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧೪).

[ಸಂ.]

ಕರಂಡಗೆ, ಕರಡಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕರಂಡ ೧ : ಭೂವನಿತೆಯ ಕರ್ಪುರದ ಕರಂಡಗೆ . . . ಪೊಸವೇಟದಿರ್ಕೆ ಸಯ್ಪಿನ ತಾಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೩೯); ಕರ್ಪುರದ ಕರಣ್ಡಗೆಗೆಣೆಯಪ್ಪ ಸಭಾಮಂಟಪ[ಕ್ಕೆ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೪೨ ; ೨೪೦). ೨. = ಕರಂಡ ೨ : ತುದಿ ಕಂಬಿಯೊಳು ಕರಂಡಗೆಯ ನೊಲಿದಳವಡಿಸಿ ಸದಮಳಂ ನಡೆದಂ (ಬಸರ. ೩–೧೧); ತತ್ಕರಂಡಗೆಯಿಂದಲೊಂದರಲು ನೆಲಕೆ ಬೀಳೆ (ವೀಕ್ಕೃಪು. ೨–೬–೫). **ಕರಡಗೆ:** ೧. ತುಂಬಿದ ಕರಡಗೆಗಳ ಲೋಲಪುತ್ರರಿಂಗೆ ನೀಡಿದನು (ಭರಚ. ೨೭–೯೮). ೨. ಹೂವ ಕೊಯ್ಯ ಹೋಗಿ ಕರಡಗೆಯ ಮಱೆದೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೩–೮೭೦); ಬಾಸಣಿಸಿದಗ್ಘವಣೆ ಕಯ್ಯ ಕರಡಗೆಯೆಸೆಯೆ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೩೩–೧೬). [< ಸಂ. ಕರಂಡಕ]

ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ಕಬಳಿಗಿಡ, ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ, ಹೆಜ್ಜಾರಿಂಗೆ (ಮೈಔಗ. ೧೮–೩೨೨). [ಕರಂಡ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಭರಣಿ; ಸಂಪುಟ: ಗುಟ್ಟಿನ ಸಂಗತಿಗೆದೆಯೆ ಕರಂಡಿಕೆ ಮುಚ್ಚಿದ ತುಟಿ ಬೀಗವದಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೬–೧೭). [ಸಂ. ಕರಂಡಿಕಾ]

ಕರಂಡಿಗೆ, ಕರಡಿಕೆ, ಕರಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕರಂಡಿಕೆ : ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕರಂಡಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ (ಅಬೋಲೀ. ೬೭). **ಕರಡಿಕೆ:** ೧. ಒಳಕರಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಉಂಗುರವಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೪). **ಕರಡಿಗೆ:** ೧. ಪಚ್ಚೆಯ ಕರಡಿಗೆಗಳೊಳಂ ತೀವಿದ . . . ಸುಗಂಧ ವಸ್ತುಸಂದೋಹಮಂ (ಜಗಏ. ೬–೧೮ ವ); ಚಾರುಚಂದ್ರೋಪಲದ ಕರಡಿಗೆಯೊಳಾ ನಿಶಾನಾರಿ ನೀಲದ ಹಾರಮಂ ಬಯ್ಚಿದಳೊ (ಹಚಕಾ. ೩–೮೭). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ : ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಕರಡಿಗೆ ತುಂಬ ಹೂ ತಂದು ಇಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೯). ೩. ವೀರಶೈವರು ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಲಿಂಗದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; "ಚೌಕ, ಲಿಂಗದಕಾಯಿ ಅಥವಾ ನಾಗವತ್ತಿಗೆ – ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಇಡುವ ಭರಣಿ" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭): ಕರಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಪೂಜೆಗೆ ಹೋದಂತೆ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕರಂಡಿಕಾ]

ಕರಂಡೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿಗೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಕಾಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಗಿಡ; ಕರಂಜಿಕೆ : ಬೋಡು ಕಡಲೆಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮುಂಡಿಗಿಡ (ಮೈಔಗ. ೭೧–೧೪೬೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಣ್ಡೈ ; ತುಳು. ಕರಂಡೆ. / ಹಿಂ. ಕರವಂದ]

ಕರಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕರನ್ದಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ (ಇಆ. VII, ೨೧೩–೭೫ ; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ); ಬಳಿಯ ಬಾಡಂ ಕರಂದಿಗೆಯಂ ರಾಯಮುರಾರಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೧, ಜತ್. ೧೦೮–೫೦ ; 1100). [?]

ಕರಂದಿವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಪ್ಪರ ಪಂಚಶತ ಭುಕ್ತ್ಯನ್ತರ್ಗ್ಗತ ಕರಂದಿವ(? ವಾ)ಡೇ ಜಫಿ(?) ತ (?) ದೇಉಲವಾಡ ನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XI, ೧೧೨–೩೨ ; 754). [ಕರಂದಿ$_0$ + ವಾಡ]

ಕರಂಪು 'ಕರಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರಂಬ$_1$ (ನಾ). ಸಸ್ಯದ ದೇಟು,—ಕಾವು : "ಕದಂಬ – ಕರಂಬ" (ಶಮದ. ೨೩೭ ಪ್ರಯೋ); "ಕರಂಬಮೆಂದು ಹಸುರ ಶಾಕದ ಕಾವು" (ಶಮದ. ಸ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕರಂಬ$_3$ (ಗು). ಬೆರಸಿದ; ಮಿಶ್ರವಾದ. 'ಕರಂಬವಾಸಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕರಂಬ, ಕರಂಭ]

ಕರಂಬವಾಸಿಗ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ದಂಡೆ, —ಬಾಸಿಂಗ; ಬೆರಕೆಗಂಪಿನ ಬಾಸಿಗ : ಒಯ್ಯರಮಾದುದಾಯ್ದು ಕಟ್ಟಿದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅನಂತಪು. ೪–೭). [ಕರಂಬ$_3$ + ಬಾಸಿಗ]

ಕರಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಹಿಡಿ. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು ; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡು : ಕಡುಚೆಲುವೊಪ್ಪೆ ಸಾರ್ದ ಪೊಸವೆಣ್ಣದನಾರಯೆ ಮುನ್ನಮೇಂ ಕರಂಬಿಡಿದೆನೊ ಮೇಣ್ ಕರಂಬಿಡಿಯೆನೋ ಎನುತಂ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೧೧೯). [ಕರ್$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರಂಬು$_1$ (ನಾ). ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದ ಭೂಮಿ ; ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದಿರುವ ನೆಲ : ಕರಂಬಂ ಮತ್ತರಾಱುಮಂ ಕೊಟು ನಿಱಿಸಿದಳೀ ಶಾಸನ ಗಂಧ (ಎಇ. IX, ೨೬೯–೮೬ ; 1117) ; ತೆಂಕಲೆರೆಯ ಮತ್ತರ್ನ್ನಾಲುಕುಂ ಕರಂಬಂ ಮ[ತ್ತ]ರಾಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಕಇಆ. ೮೨–೧೫–೮೬ ; 1117). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಮ್ಬು]

ಕರಂಬು$_2$, ಕರಂಪು (ನಾ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ; ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ (?) : ಜಾಜ್ವಲ್ಯಜ್ವಲನ ಕುಂಡಗಳುಂ ಕರಂಬುನಾರ್ಪ ಕರಂಬುಮಂ ಕಂಡು (ಮಹಾನೇ. ೬–೧೧೮ ವ). **ಕರಂಪು:** ನಿಜ ಖಳ್ಗಕಾಳಿ ಕೈಮಿಕ್ಕುದು ತೇಜವಾಂ ಬಿರುದನೆಂಬನ ಮಾಸೆ ಕರಂಪುನಾರ್ಪ್ಪನಂ ಪೊಕ್ಕಳವಾಯ್ತು ರಾಜಗುಣವೀಕ್ಷಿಸಲೀ ಕಲಿವಿಷ್ಣುಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೧೯ ; 1160). [?]

ಕರಂಭ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ, —ಖಾದ್ಯ; "ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದ ಹುರಿಹಿಟ್ಟು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): "ಕರಂಭಃ, ದಧಿಸಕ್ತುಃ—ಈ ೨ ಮೊಸರೊಳ್ ಕಲಸಿದ ಸತ್ತುಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೩೩). [ಸಂ.]

ಕರಂಭಕ (ನಾ). = ಕರಂಭ. [ಸಂ.]

ಕರಂಭತ್ತ (ನಾ). ಕರಗಸ; ಗರಗಸ : ಕದನಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಮಣ್ಡಲೀಕಕುಮರ ಜಗದಳನರಿಮಂಣ್ಡಲೀಕ ಕುಮರ ತಲೆಯ ಕರ[ಂಭ]ತ್ತ(ಂ) ನೀವರದೇವ (ಕಇ. II, ೭–೧೬ ; 1030). [< ಪ್ರಾ. ಕರಪತ್ತ. / ಸಂ. ಕರಪತ್ರ]

ಕರಕ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲು ; ಜಲಪಾತ್ರೆ : ಕರಕಧಾರಕನಾಗಿ ಯಕ್ಷಮಾಲಿಕನಾಗಿ ನಿರುತಮುಂ ರತಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ . . . ಹೇಮಕೂಟಾಚಲಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಬಪು. ೩೪–೧೪); ಸ್ಥವಿರನು [ಒಂದು] ಧರ್ಮ ಕರಕದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಬುದ್ಧಪ. ೯೩ ಮಿಲಿಂದ). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು ; ಆಣಿಕಲ್ಲು : "ಕರಕಃ, ಘನೋಪಳಃ – ಈ ೨ ಆಲಿಕಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೫೯); ಕಾರಮುಗಿಲ್ ನೀರ್ಮೊಗೆಯಲ್ ವಾರಿಧಿಯೆಂದೆಱಗಿ ಸುರಿವ ಕರಕಂಗಳವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೫೧); ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಕುಡುದಾಡೆಯೊಳ್ . . . ಕರಕಮಂ ಚಂಚತ್ತುಷಾರಂಗಳೊಳ್ ಪಡೆದು (ದಶಕು. ೯–೨೫) ; ಸಲಿಲದೊಳ್ ಕರಕ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗುವಂತೆ (ಮಧೇಪು. ೩೩–೩೮). ೩. ದಾಳಿಂಬ ; ದಾಡಿಮ : ಕರಕದ ಬಿತ್ತಿನ ಸಾಲೆ ಕೆಂಬಲ್ಲಾಗೆ ಮಱಿದುಂಬಿ ಕುಂತಳವಾಗೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೨೫–೩೭). ೪. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ೫. ಅಳಲೆಯ ಮರ. ೬. ಪಕ್ಷಿಯ ಗೂಡು. ೭. ಕರಗ ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಕೊಡ : "ನೀಡ ಕಮಂಡಲಾಭಯ ಘನೋಪಲಮುಂ ಕರಗಂ ವನಾಂತರಂ ದಾಡಿಮಮಿಂತಿವೈದೆ ಕರಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಕರಕಕಾಯಿ (ನಾ). ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ : ಕರಕಕಾಯಿ, ಉಸಿರಿಕಾಯಿ ಇದ ಸರಿಮಾಡಿ (ವಿವೈಏ. ೩೪). [ಕರಕ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಕಟಿಗ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಮೂಟೆ (?): ಪಟಳಕ್ಕೆ ಫುಟದೆಱುಂ ಧಣ್ಣಿಯಂ [೯೫] ಕ್ಕೆ ದೆಱುಂ ಗೋಣಿಯುಂ ಕರಕಟಿಗ ೧೬ ಸೀರೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೮೩–೧೦ ; 1017). [?]

ಕರಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ವಿಧಿವಿಧಾನ (?): ನಂದಿಮುಖ ದಲಿ ದ್ವಿಜ ವಸಿಷ್ಠನು ಮಿಂದು ಪರ್ಜನ್ಯಾಂಗಹೋಮವ ಸಂದ ಕರ ಕಟ್ಟುಗಳ ಮೇಳವಿಸಿರುತ ಕೇಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೨೫–೨೨).
[ಕರ? + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕರಕದರಿ (ನಾ). ಜೋಗೇರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಜೋಗೇರು ಅಥವಾ ಬಾಳಸಂತೋಷರು :– ಇವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀಭಾಷೆ ಯನ್ನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರೊಳಗೆ ಹತ್ತುವೊಳಜಾತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಹ್ಯಾಗಂದರೆ – ೧. ಬಾಬನಿ . . . ೫. ಕರಕದರಿ (ಕಭಾಗ. ೨೧೧). [?]

ಕರಕನ್ನ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಅನ್ನ; ಹೊತ್ತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಅನ್ನ: ಮಗುವಿಗೆ ಕರಕನ್ನ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೮೯); ಇರಲೆನೆಗೆ ಕರಕನ್ನ ಉಣ್ಣಲು (ಕವಿಪು. ೧–೩). [ಕರಕು (< ಕರಿಂಕು) + ಅನ್ನ$_3$]

ಕರಕರ, ಕರಕರಿ, ಕರಕರೆ, ಕರೆಕರೆ (ನಾ). ೧. ಅಗಿಯುವಾಗ ಆಗುವ ಹಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದ; ಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ; ಹುರುಬರಕಾದ ವಸ್ತು ಕೆರೆಯುವ ಶಬ್ದ: ಸಿಕ್ಕಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರಕರ ತಿಂದು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ); ಕಟುಕನಂತೆ ಅದರ ಕತ್ತನ್ನು ಕರಕರ ಕೊಯ್ದನು (ರೂಢಿ). ಲೇಖನಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕರ ಕರ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಕಿರುಕುಳ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಕರಕರದ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿದನಾತುರದಿಂದ ಕರಗಿತತಿಧೈರ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೧೧). **ಕರಕರಿ** : ೨. ಹರಕದಾಸ ನಾನು ಕರಕರಿಯನು ಮಾಡಿ ಪರರ ಪೀಡಿಸಿ ಉದರಪೊರೆವ ದಾಸನು ನಾನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೪–೨); ಕಪ್ಪು ಹೆಂಡತಿಯಂತ ಕರಕರಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ (ಗರತಿ. ೧೨೮). **ಕರಕರೆ** : ೨. ಕರಕರೆ ಸಂಸಾರವ ನೀಗುವವರಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೧–೬೯–೯); ಕರೆದ ಮೇಲವರಿತ್ತ ಬಾರದರೆಮಗೆ ಕರಕರೆಯೆನೆ ನಕ್ಕರೆಲ್ಲ (ಭರತ. ೪–೨೬); ಕರಕರೆಯೇಕೆ ಸಾಕು ಚಿಕದೇವನೃಪಾಲಕನೊಲ್ಮೆವೆತ್ತಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೩–೪); ಕಿವಿ ತುಂಬ ಕರಕರೆಯಾದರೆ . . . ಜಪವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂದರೆ ಹೇಗೆ? (ಸರಸ. ೧೧); ಕರಕರೇ ದೇವರಿಗೆ ಕಾಯಿ ಬಾಳೇಹಣ್ಣು (ಗಾದೆ). **ಕರೆಕರೆ** : ೨. ನಾರಾಯಣನ ಮಾಯೆಯ ಕರೆಕರೆಗೆ ಶಿಲುಕಿದೆನು ಶಿವಶಿವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೮); ವಿರಹದಿ ನೊಂದವಳ ಕರೆಕರೆಗೆ ಗುಜುಮಾಡದಿರು (ನಳಚ. ೨–೩೯).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಕರಕರ; ತುಳು. ಕರಕರ; ತೆಲು. ಕರಕರ, ಕರಕರಿ]

ಕರಕರಸು 'ಕರಕರಿಸು' ನೋ.

ಕರಕರಿ 'ಕರಕರ' ನೋ.

ಕರಕರಿಸು, ಕರಕರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು; ಪೀಡಿಸು: ಕರಕರಿಪ ಜೈನಮತಮಂ . . . ಕಳೆದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೮೦–೨೩); ಕಾಳ್ಗಿಡೆವ ಕರಕರಿಪ ಸೆಣಸುವ ತಪ್ಪ ಸಾಧಿಸುವ . . . ಮಾರಿಗಾಱದೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟುತಿಹರವನಿಪನ ಸತಿಪುತ್ರರು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩); ಕಂಡೊಡೆ ಕರಕರಿಸೆಂ ಪೊಯ್ದೊಡಂ ಬಯ್ಕಂ[ಯ್ಕಂ] (ಅನಂಪು. ೮–೧೩); ನಮ್ಮನು ಕರಕರಿಸಬೇಡೇಳಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೧೬). **ಕರಕರಸು** : ಸಕಲಮುನಿ ಕುಲವನು ಕರಕರಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತರತರಿಸಿ] ಸಂಸಾರದಿರವಿನಿಂ ಸರ್ವರಂ ಮರುಳು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮನೋವಿ. ೧–೪೦); "ಅಲೆದಲೆದು ಕಾಡಿ" (ಮನೋವಿ. ಟೀಕು). [ಕರಕರ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಕರೆ 'ಕರಕರ' ನೋ.

ಕರಕರೆಗೊಳ್, ಕರಕರೆಗೊಳು, ಕರೆಕರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊರಗು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಸರಿಸು: ನಿನ್ನ ನಿಜಜನಕನಳಿದೀಪೂರ ಕಾನನದೊಳು ಮಾತೇನು ಮೃಗವಾಗಿ ಜನಿಯಿಸಿದನವನೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕರಕರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೆಕರೆ]ಗೊಂಬರೇ ಜನವಿನೂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೩೦). **ಕರಕರೆಗೊಳು** : ೨. ಉತ್ಸುಕನಾಗು; ಹಂಬಲಿಸು: ಪುರಜನಗಳು ನಿನ್ನ ಬರವ ಹಾರುತ ಕರಕರೆಗೊಳುತಿಹರೇಳು ಬೇಗ (ಭರತ. ೪೪–೯). **ಕರೆಕರೆಗೊಳ್** : ೧. ಅರಸು ಸುಷೇಣನೆಂಬವನತಿ ರೋಗದಿ ಮರಣವನೆಯ್ದೆ ಮತ್ತವನ ವರಮಾತೆ ವಸುಮತಿಯೆಂಬಳವನ ಮೇಲೆ ಕರೆಕರೆಗೊಂಡಾರ್ತದಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೩–೭೧).
[ಕರಕರೆ (< ಕರಕರ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಕರೆಗೊಳು 'ಕರಕರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕರಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯಿಸು (?): ಶಕ್ತಿಗಳೊಳು ನೀನೊರ್ವ ಳೆಂತಧಿಕವಖಿಳಾಮರರ ಮಧ್ಯದೊಳಗಾನೆಂತು ಮಿಗಿಲೆಂತುಟೊ ಪರ್ವಿ ಕರಕಲಿಪ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿದೇ ಉರ್ವಿಯೊಳು ಮಿಗಿಲುಮಿಗಿಲೆಂದು ದೆನ್ನಯ ವಾಕ್ಯ (ವೀಕ್ಷೈಪು. ೭–೧೨–೩೫). [?]

ಕರಕಲುರೋಗ (ನಾ). ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸೊರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ; ಕ್ಷಯ: ಮಗು ಕರಕಲುರೋಗದಿಂದ ಬಳಲು ತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕರಕಲು? + ರೋಗ]

ಕರಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲುಗಳ ಮಳೆ: ಖೇಚರವಿಮಾನ ಕೇತನದ ಕೋಳೊಳಂಬುದಮುಕ್ತಾಸಮುದಯಮುದಿರ್ದೊಪ್ಪಿದುವ ಭ್ರಮಾರ್ಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕರಕವೃಷ್ಟಿವೊಲಿನಿಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೪).
[ಕರಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕರಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಷ್ಟ, —ತೊಂದರೆ. ೨. ಹೀನತರ ವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ನಾಯಿಂದಲೂ ಕರಕಷ್ಟ ಕೆಲವು ದೈವಂ ಗಳು (ಬಸವ. ೫೫೫); ತರವಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅನ್ಯರ ವಧುವ ಬಯಸುವದು ಕರಕಷ್ಟ ಬೇಡ ಕಾಣೊ (ಪಾಂಡಚ. ೩೦–೧೪). [ಕರ$_3$ + ಕಷ್ಟ]

ಕರಕಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೧೪–೨೬೩). [?]

ಕರಕಾಱ (ನಾ). ಪಾರುಪತ್ಯೆಗಾರ (?): ಇರುಗೊಣದೇವ ಕರಕಾಱ ಚೆಂನಸದಾಶಿವ ದೇವರ ದಿಬ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರು (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೩೫–೧೬ ; 1560). [?]

ಕರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ, ಕರಕಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೧–೮೦೫). [?]

ಕರಕು$_1$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರಕು$_2$ 'ಕೆರಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕರಕೂನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಗೂನು ಉಳ್ಳವನು: ಶರಣಾಳಿಗಮನ ದುಗುಡವ ನೀಗಿಸುವ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಕುಷ್ಠ ಕರಕೂನರಂ ಶುದ್ಧೈಸಿ ಕೊರಡು ಕೊನರಿಸಿ ಬರಡ ಕರಸಿ ಬಂಜೆಯಗರ್ಭೊಲಿದು ಮಕ್ಕಳ ಕೊಡುತಿರ್ದನೂ (ಚೋರಬ. ೨–೧೨).
[ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಕೂನ$_1$]

ಕರಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲು; ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಪಾಪಕರ್ಮನವಂ ಮಾವನೆ ನಮ್ಮ ಕರಕೆಯೊಳ್ ಕಲ್ಲನಿಕ್ಕುವಂ ನಿಕ್ಕುವಂ ಪ್ರಭಾಕರ ಮಿತ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೭೦); ಒಡೆದೋಡು ಎನ್ನ ಮನೆಯಲಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯಾ ಕೊಡು ದೇವ ಎನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಕರಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕೆ, ಗರಿಕೆ]ಯ (ಬಸವ. ೪೫೬ ; ಪದಗೋ. ೧೧೮–೧೨೭ ನೋ). ೨. ಆಲಿ ಕಲ್ಲು (ಕ). [ಸಂ. ಕರಕ]

ಕರಕೆಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತುಚ್ಛವಾಗಿ ನೋಡು; ಅತಿಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು: ಏನ ಮಾಡಿದಡೆಯೂ ನಾನು ಅಂಜುವಳಲ್ಲ . . . ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಕರಕೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಕೆಡ, ಕರಕಡೆ, ಕರಕೇಡ, ಕರಕರಕಾಡಿ] ನೋಡಿದಡೆ ಒಡಲನೂ ಪ್ರಾಣವನೂ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಶುದ್ಧಳಹೆನು (ಮಹಾದೇ. ವ. ೩೦–೬೪). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಕೆಡೆ$_1$ + ನೋಡು]

ಕರಕೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಸ್ಮಶಿಗಿ. ೯೦–೬೯೭). [?]

ಕರಕೋಪಲ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು: ಕಱಿದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ ಮುಂಕಱಿದುವು ಮಿಂಚಂ ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕರಕೋಪಲಮಂ ಕಱಿದುವು . . . ಮುಗಿಲೆಳಗಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೩೮). [ಕರಕ + ಉಪಲ]

ಕರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಮೆಱೆವಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗೋಪಾಂಗ . . . ಹಿರಿದಂಗಹಾರಮಂಡಲ ಕರಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಿರುದಿನ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೬೩). [ಕರ ? + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕರಗ (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬುವ ಕಲಶ, —ಕೊಡ: "ಕರ್ಕರೀ, ಕರಕಃ – ಈ ೨ ಕರಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೨); ಪಿರಿಯ ಕರಗಮಂ ಕೆಯ್ಯನೆ ತೀವಿ . . . ನೀರ್ಗಳಂ ತಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩–೨೮); ಸುತ್ತಿದ ಕರಗದ ನೀರುಮನೆತ್ತಿದ ಬೋನಮುಮನಿದಿರೊಳಿಟ್ಟರೆ (ಆದಿಪು. ೯–೧೨೬); ಕರಗದ ನೀರಂ ತಂದು ಕಾಲ್ಗಂ ಕೆಯ್ಗಂ ಮೆಱೆದು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೯–೩೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಉತ್ಸವದ ಹೆಸರು; ಭಕ್ತರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲಶವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸವ: ರಾತ್ರಿ ಕರಗವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೆನಾದುದರಿಂದ . . . ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿದ್ದೆ (ಏಳಜೀ. ೧೧೨); ಬೆಂಗಳೂರು ಕರಗ (ರೂಢಿ). ೩. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯ ಭೇದ: ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಮಲಬಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕರಗಂ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದನ್ನು 'ಕುಡುತ್ತು' ನೃತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೫).

ಕರಗದಮ್ಮ = ಕರಗದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ದೇವತೆ: ನಮ್ಮಗೆ ಕುಲದೈವ ಭೈರವರ ಜನಕ ತಾನು ಮನೆ ದೇವರು ಕರಗದಂಮನ ಪತಿ ತಾನಾದ ಕಾರಣ ನಂಮ್ಮಗೆ ದೇವತಾಂತರವಿಲ್ಲ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೯೦–೬; 1428 ?). **ಕರಗದವರ್** = ಕರಗ ಹೊರುವವರು: ಕರಗದವರಂತೆ ಸೊಟಿಾಯ್ತುರಂತೆ ಕಂಡುಕಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೯). [< ಸಂ. ಕರಕ]

ಕರಗಂದುಗ (ನಾ). ಕೈ ಚೆಂಡು: "ಸೆಂಡು" (ಚತುನಿ. I, ೧೦೯). [ಕರ$_3$ + ಕಂದುಗ (< ಕಂತುಕ)]

ಕರಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಪೃಥಕ್‌ಪರ್ಣಿ (ಕ). ೨. ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು; ಕರಿಕೆ: "ಕರ[ಪಾಠಾಂ. ಖರ]ಗಂಧಮೆನಲು ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [< ಸಂ. ಖರಗಂಧಾ]

ಕರಗಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕರಗವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು, —ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಕೆಲಸಂಬೊಕ್ಕಂ; ಕರಗಂಬೊತ್ತಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಆಲಂ) ದೀಕ್ಷೆ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ದೇವಾಸುರಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರಗಂಬೊತ್ತಕೆಂಬಂತನವರತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫ ವ). [ಕರಗ + ಪೊಱು]

ಕರಗತ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು; ಅಧೀನ: ತಾಯ ಕರಗತದ ಸಿರಿಯನವಸಿ ವನಕ್ಕೆಯ್ದುವುದನೌಚಿತ್ಯ (ವಂಕಾರಾ. ೨–೯–೧೦); ಆ ಗೊಲ್ಲನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವು ಹೇಗೆ ಕರಗತವಾಯಿತೆಂಬ ವಿಷಯವು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಿರುವಂತೆ . . . ಇದ್ದನು (ಕವಿಕ. ೯). [ಕರ$_3$ + ಗತ]

ಕರಗಪಡಿ 'ಕರಗುಪಡಿ' ನೋ.

ಕರಗಬಳೆ 'ಕರಗವಳ' ನೋ.

ಕರಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕರಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಯಿಟ್ಟಯ್ಯನು ಕಣಯ್ಯಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರಗಮಾನ್ಯ ಹೊಲ ಖ ೧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೯೯–೩; ?). [ಕರಗ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಗವಳೆ, ಕರಗಬಳೆ (ನಾ). ಕೊಡದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು; ನೀರಿನ ಆಳು: ಆರೋಗಿಸಿದಿಂ ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕರಗವಳನೆಱೆದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಹಿಮಶಿಶಿರ ಸುರಭಿವಾರಿಯಿಂ ಕರತಲಪ್ರಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೨ ವ). **ಕರಗಬಳೆ**: ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗೆ ತಾರಾಬಳಮೇ ಬಳಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i; ೧೩೯–೨೭; 1074). [ಕರಗ + –ವಳ (< –ವಾಳ$_1$)]

ಕರಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕರಗವನ್ನು ಹೊರು: ತಾರಕೆಗಳೆ ಕೈದೀವಿಗೆಯಾಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಮೆ ಹೂಮಾಲೆಯಾಗೆ ಜವನೆ ಸುರಿಗೆವಿಡಿವನಾಗೆ × × × ದೇವನೆ ಗಳೆವಿಡಿವನಾಗೆ ವರುಣನೆ ಕರಗವ[ವಿ]ಡಿವನಾಗೆ ಧನದನೆ ಭಂಡಾರಿಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೧–೨೨; 1196). [ಕರಗ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರಗಲಂತಿಕೆ, ಕರಗಳಂತಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಗಡಿಗೆ; ನೀರಿನ ಕೈಗಿಂಡಿ (ಕ). **ಕರಗಳಂತಿಕೆ**: "ಕರಗಳಂತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪). [ಸಂ. ಕರಗಲಂತಿಕಾ (ಕರ + ಗಲಂತಿಕಾ)]

ಕರಗಳಂತಿಕೆ 'ಕರಗಲಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಗಳಂತಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಗಲಂತಿಕೆ: "ಕರಗಳಂತಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪). [< ಸಂ. ಕರಗಲಂತಿಕಾ]

ಕರಗಸ$_1$, ಗರಗಸ$_1$ (ನಾ). ಮರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಮಾಡಿರುವ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಮರಂಗಳಂ ಪೋಲ್ವಂತೆ ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡಿದು ಪೋಲ್ವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೩೦); ಅರಸಂಕ ಕರಗಸಂ ಬಿರುದರಂಕುಶ ವೈರಿವನದಾವಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೩೭; 1164); ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದ ಮಾಡಬಾರದು ಕರಗಸದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಱೆಯುವುದು ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ವುದು (ಬಸವ. ೨೧೨); ಕರಗಸದ ನಡು ಬಡವಾದರೆಯೆ ಕುಯ್ದುಕ್ಕದೇಕರುವ(ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೨೮). **ಗರಗಸ$_1$**: ಗರಗಸದಂತೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಱೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೬೩); ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿಗುಂಟೆ ಗರಗಸವು (ಚಬಪು. ೧೦–೬೦); ಗರಗಸವೇಕೆ ಕದಳಿಗೆ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೭–೨೨). [ಪ್ರಾ. ಕರಕಯ, ಕರಗಯ. (< ಸಂ. ಕ್ರಕಚ)]

ಕರಗಸ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕರಗಸಿಗ (ನಾ). ಕರಗಸದಿಂದ ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಮರ ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಬಡಗಿ: ಕರಗಸಿಗರೊಂದು ಭಾಗಂಬರಂ ಸೀಳ್ದು ನೂಲ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೀಲಂ ಬೆಟ್ಟಿರ್ದ ಮರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೪). [ಕರಗಸ$_1$ + –ಇಗ]

ಕರಗಹಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ; ಅತಿ ತಿಕ್ತ: ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಮನುಜರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಕರಗಹಿ ಕಾಣಾ (ದೇದಾವ. ೨೦–೩೦). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು)]

ಕರಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕರಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು (Tax–evader ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧). [ಕರ$_3$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕರಗಾಣ (ನಾ). ಕೈಗಾಣ: ಎರಡು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಯುಂ ನಿಲಲಕ್ಕಿಂ ಮೊನ್ದು ಪೊಱ ನಿವೇದ್ಯಮುಱ ಕರಗಾಣದೆಣ್ಣೆಯುಮಿನ್ತಿನಿಸುವ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೪–೧೩; 1021). [ಕರ$_3$ + ಗಾಣ$_1$]

ಕರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಗಿಸು; ದ್ರವರೂಪಗೊಳಿಸು : ಕಾಯ್ದ ವಜ್ರಮೂಷೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಲೋಹಮಂ ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಕರಗಿಸುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೫ ವ); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕಲ್ಲಂ ಕರಗಿಸುವೆನ್ನ ಸುಧಾಮಯ ಕರಂಗಳಿಂ ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಕರಗಿಸುವೆಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೬೪); ಹದದಿ ಕರಗಿಸಿದ ತುಪ್ಪದೊಳ್ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೩೭); ಅದುರನ್ನು . . . ಕುಲುಮೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಕರಗಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೪). ೨. ಸವೆಯಿಸು; ನವೆಯಿಸು; ಕೃಶಮಾಡು : ಘನತಮಮಂ ಕರಗಿಸಿ ಭಾಸ್ವತ್ಕರಂಗಳಿಂ ಗಗನತಳಕ್ಕಿರದಡರ್ವ ವಿಸ್ಫುರದ್ದಿನಕರನಂ . . . ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೮); ಕರಗಿಸುತಿರ್ದಪೆಯೆನ್ನಂ ಮರಣಮನೆಮಗೇಕೆ ಮಾಡೆ ವಿಧಿ (ಕಾದಂಲು. ೬೭೧); ತನುವಂ ತಪದಿಂ ಕರಗಿಸುವೀ ನಿಸ್ಪೃಹತ್ವಮಂ ತಾಳ್ದುವನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೬); ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಗರ್ವಘನಜಾಳಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೫). [ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + -ಇಸು₂]

ಕರಗು 'ಕರಂಗು' ನೋ.

ಕರಗುಪಡಿ, ಕರಗಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರಾಟ; ಖರ್ಚಾಗುವುದು : ಕೊರವನ ಬಾಳೆಯ ಗೆಂಡೆಯ ಮಾಣಿನ ಕರಗುಪಡಿಯನ್ನೆದಲ್ಪಹುದು ಹೊರಗಾವುದ ನೋಡದೆ ಕಂಗಳ ಕೇಡರಿಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದರೇನಹುದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೨–೧೪); ಅಯಾದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕರಗುಪಡಿಯಾಗುತಿತ್ತು (ಮಾಮುರಾ. ೧೨೪). ೨. ವ್ಯಾಪಾರೀಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ; ಮಾರಾಟ ತೆರಿಗೆ (ಕ್ರಿಸ್‌ಗ. ೫೫೨). **ಕರಗಪಡಿ** : ೧. ಹಸುರುವಾಣಿಯ ಜಿನಸುಗಳು ಕರಗಪಡಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಣ್ಣದ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೭). [ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + ಪಡಿ₃]

ಕರಗುಹ (ನಾ). ಕರಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದು : ಅನವರತ ದಾಸೋಹದಲ್ಲಿ ಮನ ಬೆರಸಿ ನಿಜತನು ಕರಗುಹಂ (ಶಿವಗೀ. ೧೬–೬೦). [ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + -ಹ₂]

ಕರಗ್ರ (ನಾ). ಬಾಳೆಯೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ಅಥವಾ ಕುಡಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಳಿದ ಭಾಗ; ಬಾಳೆಯೆಲೆಯ ಬುಡದ ಭಾಗ; ಕಡೆಬಾಳೆ : ನಿನಗೆ ಅಗ್ರ ನನಗೆ ಕರಗ್ರ (ರೂಢಿ). [ಕರ ? + ಅಗ್ರ₁]

ಕರಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಮದುವೆ : "ಪರಿಣಯ ನಮುಪಯಾಮಮುದ್ವಾಹಮಾ ಕರಗ್ರಹಣಂ ವಿವಾಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೭); ವಧೂವರರ್ಕಳ ಕರಗ್ರಹಣಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾ ಕ್ಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೫). [ಕರ₃ + ಗ್ರಹಣ]

ಕರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : ಕಕ್ಕೆ, ತಂಗಡಿ, ಕರಚಿ, ಹುಣಸೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕರಚಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಚುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ (?) : ಕರಚುಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನರಜು ಒರ್ಮ್ಮ[ತ್ತ]ಲಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೬–೧೭ ; 986). [?]

ಕರಚುರಿ 'ಕರಾಚೂರಿ₁' ನೋ.

ಕರಚೋ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಕರಚೋ ಅಥವಾ ಅಸನ ಗುರೆಗಿ (ಅಂಜುನ) ಸುಂದರ ಸರಳ ಎತ್ತರ . . . ಎಲೆಗಳನ್ನು ದನಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೩೭). [?]

ಕರಜ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ; ಕರಂಜ : ಕರಜಂ ಕುಂದುರು ಜಟಿಮಾಂಸಿ ರುಜೆಯುವಂ ಸವನೆಗೊಂಡು ದೇಹಮ ನಿಂದಾಗಿರೆ ಧೂಪಿಸಿದಂದು ಮನೋಹರಗಂಧಂ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೪). [< ಸಂ. ಕರಂಜ]

ಕರಜ₂ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಉಗುರು : ಕೈತಳದಳಮಂ ತುದಿಗೊಂಡು ಕರಜಮೊಪ್ಪಿದುದವಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೭–೯೩). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕರಜ₃ (ನಾ). (?) : ನೇಸಱುಗೆಯ ಕರಜದ ಕಡಿಮಣ್ಣ ಕೋಲಲ್ ಶ್ರೀ ಹಬ್ಬೇಶ್ವರದೇವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಮ ೮೦೦ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೭–೬೦ ; 1219). [?]

ಕರಜಾಂಶು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಕಾಂತಿ, —ಹೊಳಪು : ನವಕರ್ಣಿಕಾರಮಂ ಕೊಯ್ವಳ ಬೆಳ್ಪೆಸೆವ ಕರಜಾಂಶು ತಳ್ತಿರೆ ರಸಲಿಪ್ತಂ ಕನಕ ಚಷಕಮೆನೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೮). [ಕರಜ₂ + ಅಂಶು]

ಕರಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು : ಕಚ್ಚಿ ಕಬರುತ ಮುರಿದು ಕರಜಾತರದಂಗಳಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೧–೩). ೨. ಗುರುಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾದವನು; ಮರಿಸ್ವಾಮಿ; ಶಿಷ್ಯ: ಗುರು ಕರಜಾತರಾಗಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೯–೧೩೩); ಗುರು ಕರಜಾತನಾದೆನಾಗಿ ಅಣವಮಲ ಹೋಯಿತ್ತಯ್ಯ ಎನಗೆ (ಅಖಂಡೇ. ೮೨–೬೫). [ಸಂ.]

ಕರಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಜಿಗೆ 'ಕರಂಜಿಗೆ₂' ನೋ.

ಕರಜಿಗೆಕಾಯ್ (ನಾ). = ಕರಂಜಿಕಾಯ್ : ಕರಜಿಗೆಕಾಯತಿರಸ ಮನೋಹರದುಂಡೆ ತರಗುಚಕ್ಕುಲಿ ಬೀಸುರಿಗೆಯ ಗರುಗದ ಮುತ್ತಿನ ಸರವುದ್ದಿನೊಡೆಗಳ ತರುಣಿಯರಿಕ್ಕಿದರಾಗ (ಜ್ಞಾನಶಂ. ೨–೧೩೭). [ಕರಜಿಗೆ₀ + ಕಾಯ್₄]

ಕರಜಿಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು : ಯಿಲದಹಣ್ಣು ಕರಜಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಳವಿಗೆಯ ಮೊದಲಾದುವ ಪಣ್ಣುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೨–೧೫). [ಕರಜಿಗೆ₀ (< ಕರಂಜಿಕೆ ?) + ಹಣ್ಣು₃ (< ಪಣ್₃)]

ಕರಜೀಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಟ₁ 'ಕರಂಟ' ನೋ.

ಕರಟ₂ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲ : "ಕರಟಂ ಕಟಂ ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧); ಕರಟತಟಗಳಿತ ಮದರುಚಿರಮುಖತೇಜನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೭ ರಗಳೆ); ತೀನೆರ್ದೊಡರ್ದೆ ಕರಟಮನಾನೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮–೪೫). ೨. ಕಾಗೆ : ಬಂದುದಾ ಸಮಯದೊಳಗೊಂದು ಕರಟಂ ವೇಗದ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೨–೩೭). ೩. ಕಪ್ಪೆ. ೪. ಆಕಾಶ. ೫. ಜೀವ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ನಗಾರಿ : "ಆಗಸದೊಳು ಕಪ್ಪೆಯೊಳುಂ ಕಾಗೆಯೊಳಗಾನೆಯೊಳೆಸೆವ ಗಂಡಸ್ಥಳದೊಳ್ ವೇಗದ ಜೀವವಿದ್ಯೆದುಂ ತಾಗಿರೆ ಕರಟಾಖ್ಯಮಪ್ಪುದು" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕರಟಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ. ೨. (ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ) ಒಂದು ನರಿಯ ಹೆಸರು: ಕರಟಕನು ದವನಕನುಮೆಂಬೆರಡು ನರಿಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೫). ೩. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ (ಶ). [ಸಂ.]

ಕರಟಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ. [?]

ಕರಟವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು : ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕರಟವ್ಯೂಹಮನೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಕವಿಚ. III, ೧೨೩). [ಕರಟ₂ + ವ್ಯೂಹ]

ಕರಟಿ₁ (ನಾ). ಆನೆ : ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಟಿಶಿರಶ್ಯುಕ್ತಿ ಸಂಭೂತ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧–೭೬). [< ಸಂ. ಕರಟಿನ್]

ಕರಟ್ಟಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಕೊಬ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಹರಿಗೆ ಕರಟಿಗೊಂಡು ಕಡುಬೇಗದಿವೊದಗಿ ಕಾಲಾಳಂ ಕೆಡಪಿ ಕುದುರೆಯ ಕೊಂದು (ಕಇ. I, ೬೩–೨೧ ; 1481). [?]

ಕರಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿಹೋಗು; ಕರಿಕಾಗು; ಸೀಕಲಾಗು: ಎಷ್ಟೆ ತೀರಿ ಕರಟಿದರೂ ಬತ್ತಿ ಒತ್ತಿ ತುಳಿದರೂ ತಮಸ್ಸು ಮುತ್ತಿ . . . ಈ ಚಿತ್ಕಣ ಘನ ಚಿರಂತನ (ನಡಬಂ. ೩); ಬೇಳೆ ಕರಟಿ ಹೋಗಬಹುದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೮೧). 'ಕಂಟು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ನಿರ್ದಯವಾಗು; ಕರ್ಕಶವಾಗು: ನಿನ್ನ ಕರಟಿರುವ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದ ಕಠಿಣಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಅಪಾರವಾದ ಅಸೂಯೆಯಾಗಿರಬೇಕು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೫). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕರಂಟ್]

ಕರಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ನರಟು ಬೀಳು: ಜಗ ಬೆಳದು ಚಿಗುರುತಿರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕರಟಿರಲಹುದೆ? (ಮಂಕುತ. ೫೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಡು = ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದು]

ಕರಟು$_3$, ಕರಡು$_4$, ಕರುಟು$_1$ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದು; ಬಡಕಲು; ನರಟು. 'ಕರಟುಬೀಳು' ಪರಾ. **ಕರಡು$_4$**: 'ಕರಡುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕರಟು$_1$**: ಇಲಿಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನಗಳಂತೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕರಟಾಗಿದ್ದುವು (ಗೃಹವಿ. ೨). [< ಕರಟು$_2$]

ಕರಟು$_4$ (ನಾ). "ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೧). [< ಸಂ. ಕರೇಟು]

ಕರಟುಕಾಯಿ (ನಾ). ಕವಚವುಳ್ಳ ಕಾಯಿ: ಬಾದಾಮಿ, ಪಿಸ್ತ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮುಂತಾದ ಕರಟುಕಾಯಿಗಳು (Nuts) (ಗೃಹವಿ. ೧೧). [ಕರಟು$_0$ (< ಕರಟ$_1$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಟುಬೀಳು, ಕರುಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). = ಕರಟು$_2$: ಪ್ರೋಟೀನು ತಾಯಿಯ ಆಹಾರದಿಂದ ಒದಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒದಗದಿದ್ದರೆ ಮಗುವು ಕರಟುಬೀಳುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೯೮). **ಕರುಟುಬೀಳು**: ದೇಹದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರೋಟೀನು ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೇಹವು ಕರುಟುಬೀಳುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೪೪). [ಕರಟು$_3$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕರಟುಮುರಟು, ಕರಟುಮೊರಟು (ಗು). ಗಂಟುಗಂಟಾಗಿರುವ; ಒರಟೊರಟಾದ: ಕರಟುಮುರಟಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಈ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ನನ್ನ ಕೈಲಾದಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬, ಪೀಠಿಕೆ). **ಕರಟುಮೊರಟು**: ಅಡವಿಯೊಳಗಣ ಕರಟುಮೊರಟು ಸೊಟ್ಟಾಪಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಕಸಗುಡ್ಡೆಗಳನ್ನೂ ಒಲೆಗುಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಸಾಪ. I, ೫೯). [ಕರಟು$_3$ + ಮುರಟು$_2$]

ಕರಟುಮೊರಟು 'ಕರಟುಮುರಟು' ನೋ.

ಕರಟೆ (ನಾ). ಕಾಗೆ: ಚಟಕ ಚಾಟಣಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಕರಟಿ ಬಳಾಹಕ ಗೃಧ್ರ ಪಿಕ ಮರಕುಟಿಗ (ಮುದೇಪು. ೫-೯). [ಸಂ. ಕರಟ]

ಕರಡ, ಕರಡು$_3$, ಕರಡೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡು ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದು ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು: "ವಕ್ರಿ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸವೆ ಸಂದಂ ಕರಡಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಡೆಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮); ಬಳೆದ ತಮವೆಂಬ ಕರಡಮ (?) ನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿಡಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ. . . ಅರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೬೧ ಶೂದ್ರಕ); ಕರ್ಮಂ ಕಿಚ್ಚುಪತ್ತಿದ ಕರಡದಂತೆ ಭಸ್ಮಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೨); ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕರಡವ ಕೊಯಿಸುವಂತೆ (ಅವಚಂ. ೪೮-೨೦೪); ಕುರುಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಕರಡವೇ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ). **ಕರಡು$_2$**: ಉರಿಸಲೆಳಸುವುದೆನ್ನನೀಗಳೆ ಪಿರಿದೆನಿಪ ರಾಗಾಗ್ನಿ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚುರಿದು ಕರಡನು ಮರದ ತುದಿಯನುಮುರಿಸುವಂದದಲಿ (ಸೌನಂದ. ೧೦-೫೩); ಬರಡು ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕರಡುಹುಲ್ಲು (ಗಾದೆ). **ಕರಡೆ$_1$**: "ವಕ್ರಿ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸವೆ ಸಂದಂ ಕರಡೆಯಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಡಮಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [?. / ಮರಾ. ಕರಢ್]

ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಬಿದೆಹುಲ್ಲು, ಖರಷಾಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೨೭-೫೧೪). [ಕರಡ + ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು]

ಕರಡಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಳಿಸದೆ ಇರುವ ಅಕ್ಕಿ: ಎರಡೊಬ್ಬಿ ಮಾಡಿದರ ಕರಡಕ್ಕಿನಾದಾವ ಕರಡಕ್ಕಿ ಜ್ವಾಳನುರಿಯವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೯೨). 'ಕುರುಡಕ್ಕಿ', 'ವಾರಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕರಡು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕರಡಗೆ 'ಕರಂಡಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಚ್ಚು (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ: ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಕರಡಚ್ಚುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗಹೊಂದುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ (ಲೋಕಕ. ೫೭). [ಕರಡು$_5$ + ಅಚ್ಚು$_8$]

ಕರಡವುಲ್, ಕರಡಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಕರಡ: ಬಿಲ್ಲೆತ್ತಿದ ಕರಡವುಲ್ ಬಿತ್ತರದ ಬಯಲ್ ಮೀರ್ದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಪನಿಗಳಿಂದೆ, ತುರುಗೆಮೆಗಳಂ ಪೋಲ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೭). **ಕರಡಹುಲ್ಲು**: ಸುಂಕರೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀವುನುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಊದಿನ ಹುಲ್ಲು, ಸಣ್ಣ ಊದಿನಹುಲ್ಲು, ಕರಡಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೪); ತಿಂಗಳಿಗೆ ೧ ಸಾರಿ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕರಡಹುಲ್ಲನ್ನು ಕುಯಿದು ಬಣವೆ ಹಾಕಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪೯). [ಕರಡ + ಪುಲ್]

ಕರಡಹುಲ್ಲು 'ಕರಡವುಲ್' ನೋ.

ಕರಡಿ$_1$ (ನಾ). ಮೈತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವನ್ಯಮೃಗ: "ಋಕ್ಷಃ, ಅಚ್ಛಃ, ಭಲ್ಲಃ, ಭಾಲ್ಲೂಕಃ, ಭಲ್ಲೂಕಃ – ಈ ೫ (ಕರಡಿ)" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೫); ಕರಡಿಯ ತೋಲಂ ಕಜ್ಜಲಪರಾಗದಿಂ ಪೊರೆದು ಪಿರಿದು ಜೇನೆಯ್ದೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೭); ಕರಡಿಗಂಜಿ ಪುಲಿಯ ಗುಹೆಯಂ ಪುಗುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫); ಹಾಸಿಕಿಲ್ಲದೆ ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಒಜಗಿದವ ಹೇಸಿಕಿಲ್ಲದೆ ಕರಡಿಯ ಕೂಡಿದ (ಪುರಂದ. ೨-೧೧-೧).

ಕರಡಿಯಮಗಳ್ = ಜಾಂಬವಂತನ ಮಗಳು; ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟಮಹಿಷಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಕರಡಿಯ ಮಗಳನಾಳ್ದ ನಿನಗೋಹೋ ಧರೆಯೊಳದ್ಭುತಾಕಾರರಾರೊ (ಜೈಮಿಧಾ. ೨-೫೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕರಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕರಡೊ = ಹುಲಿ]

ಕರಡಿ$_2$ 'ಕರಡೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). = ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕತ್ತಾಳಿ, ಅನಾನಾಸ್, ಕರಡೀಕಣ್ಣಿನಗಿಡ, ಮಂಜು, ಈರುಳ್ಳಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗೆಡ್ಡೆ, ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಶಿವಶಕ್ತಿ, ಲಾಂಗುಲಿಕ (ವೈಔಗಿ. ೩೯-೭೭೭). [?]

ಕರಡಿಕುಬುಕಿ 'ಕರಡಿಗುಬುಕಿ' ನೋ.

ಕರಡಿಕೆ 'ಕರಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಗುಬುಕಿ, ಕರಡಿಕುಬುಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಣೆ ಎ ಬಡಗ್ಯೆ ಸಿಟ್ಟೆರುಳಿ ಎ ಕರಡಿಗುಬುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡು ಬ್ಬಿಲ್ ಮೂಡ್ಯೆ ನೋಡಿ ನಡದು ಪುಣುಸೆ ಪೊಗರಿ ಎ (ವೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೩೦; 810). **ಕರಡಿಕುಬುಕಿ**: ಮೂಡ್ಯೆ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಪುಣಸೆ ಪೊಗರಿ ಎ ಕರಡಿಕುಬುಕಿ ಮೇಲಕಾರಜ್ ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೧; 850). [?]

ಕರಡಿಗೆ 'ಕರಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಗೊಲ್ಲ (ನಾ). ಕಾಡುಗೊಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: (ಎಸಮೈ. XIV, ೩). [ಕರಡಿ$_1$ + ಗೊಲ್ಲ]

ಕರಡಿಮಜಲು (ನಾ). ೧. ಕರಡೆವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದು. ೨. ಕರಡೆ ಎಂಬ ವಾದ್ಯ: ಹಳ್ಳಿಗಳ ವಾದ್ಯಗಳಾದ ಕರಡಿಮಜಲು, ಜೋಡುಸನಾದಿ, ಕಾಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಘೋಷಣೆಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿತ್ತು (ಮಣ್ಣಮ. ೧೩); ಸನಾಯಿ, ಕರಡಿಮಜಲುವಾದ್ಯಗಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೫೦). [ಕರಡಿ$_2$ (< ಕರಡೆ$_2$) + ಮಜಲು]

ಕರಡಿಮೇಳ (ನಾ). = ಕರಡಿಮಜಲು: ಕರಡಿಮೇಳ (ಕರಡಿಮಜಲು)– ವೀರಶೈವರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಲವಾದ್ಯ (ಶರಸಾ. ೨೪–೬). [ಕರಡಿ$_2$ (< ಕರಡೆ$_2$) + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಕರಡು$_1$ 'ಕದಡು$_1$' ನೋ.

ಕರಡು$_2$ 'ಕರಡ' ನೋ.

ಕರಡು$_3$, ಕರಡೆ$_3$, ಖರಡು$_1$ (ಗು). ೧. ಒರಟಾದ; ಒಡ್ಡಾದ; ನಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೋಷ; ಕಳಂಕ: ಕರಡೊಂದು ಪುಗದೆ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತನದಾವ ಶರಧಿ ಪೆತ್ತುದು (ಭರಚ. ೫೮–೪೪); ನಿಯತ ಸ್ಥಾನಿಯಲ್ಲ ಕರ್ಮದ ಕಾಟವಿಲ್ಲ ಕರಡಿಲ್ಲ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೬–೫); ಗುಣದೊಳ್ ಕರಡೆಣಿಪ ಪಾಪಿಗಳಿಗರುಹದಿರಿ (ವಿವೇಥ. ೧೩–೧). **ಕರಡೆ$_3$**: ೧. 'ಕರಡೆಕಾಗದ' ಪರಾ. **ಖರಡು$_1$**: ೨. ಖರಡು ಘನವಾದರೆ ಜಾತಿ ಮುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೩).

ಕರಡಾಗು = ಅಶುದ್ಧವಾಗು; ಕೆಡು; ಹಾಳಾಗು: ಗಿರಿಗುಡ್ಡವನವೆಲ್ಲ ತಿರುಗಿತೂ ಕರಡಾಗಿ ಧೈರ್ಯವು ಕರಗಿತು (ಕೃಅಕಾ. ೪೯); ಆತನನ್ನು ತೀರ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ತಲೆ ಕರಡಾದೀತು (ಚಾರುದಾ. ೧೬೪); ಕರಡುಮಾಡು = ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಫಲ ಪೈರು ಗಳನ್ನು ಕರಡುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲು (ಎಕ. XII, ಕೊಡಗು. ೨೫–೯; 1824); ಯರಡು ಆನೆ ಬಂದು ಇದೆ. ರೈತರ ಪೈರುಪಚ್ಚೆ ಕರಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೮); ನೀವು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡು ತಲೆ ಕರಡುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ (ಮುಗಿಯು. ೪೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಡು; ತುಳು. ಕರಡ್, ಕರಡು]

ಕರಡು$_4$ 'ಕರಟು$_3$' ನೋ.

ಕರಡು$_5$, ಖರಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ; ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗದೆ ಇರುವ ಪ್ರತಿ: ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದ ಬಡ್ಜೆಟ್ಟಿನ ಕರಡು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು (ಮರಳಿ. ೧೦೬); ರಾಜ್ಯಾಂಗ ರಚನೆಯ ಕರಡನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ... ಕರಡುನಿರ್ಮಾಣ ಸಮಿತಿಯೊಂದು (Drafting Committee) ರಚನೆಯಾಯಿತು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೨೩); ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವವರೆಗೂ ಕರಡುಗಳನ್ನು ಗೀಚುವ ನನಗೆ ಲೇಖನ ಕಲೆ ಒಲಿಯುವುದೆ? (ಜನಜೀ. ೬೦). 'ಕರಡಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ಕಚ್ಚಾಲೆಕ್ಕದ ಟಿಪ್ಪಣಿ; ರೋಜಕಿರ್ದಿ (ಉಕ): ಕರಡು ದಿನವಹಿ ವರ್ಗಮಾಸಾಂತಕಾದಿಗಳ ಬರೆದೋದಿ (ಚಬಪು. ೬–೬). ೩. ನೋಡಿ ಬರೆಯುವುದು; ನಕಲು; ಕಾಪಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಕರಡು (ಕಾಪಿ) ತೀಡತೊಡಗಿದರು (ಕಥಕ. ೪೪). **ಖರಡು$_2$** ೧: ಬರೇ ಕರಡು ತೀಡಿ ತೀಡಿ ನಿನ್ನ ಮಿದುಳಂಬೋದು ಬರಡಾಗೇದ (ಪರಿಲ. ೧೮). [← ಮರಾ. ಖರಡಾ, ಖರ್ಡಾ]

ಕರಡುಕಟ್ಟು 'ಕರಡುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕರಡುಗಟ್ಟು, ಕರಡುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುರುಟಹೋಗು; ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು: ಆ ನೆತ್ತರುಕಾಲುವೆಗಳನ್ನೂ, ಕೊತ್ತಿಬಿದ್ದು, ಕರಡುಗಟ್ಟಿದ ಆ ಮಾಂಸಖಂಡದ ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಬೆಂದುಹೋಗಿದೆ (ಅಗ್ರಹ. ೫೯). **ಕರಡುಕಟ್ಟು**: ಬೇರೆಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳ ಜನರು ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು, ಆ ವೃತ್ತಿ ಕಸಬುಗಳು ಕರಡು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೫೬). [ಕರಡು$_4$ (< ಕರಟು$_3$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕರಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಗೊಳಿಸು; ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು (?): ನಿನ್ನ ಕವಡುನುಡಿಗಳಿಂದೆನ್ನಂ ಕರಡುಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪೆ. ಅದಱಿನಾನಿಲ್ಲಿಂದಂ ಪೋಪೆಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೧); ಇರದೆ ಸಕಲವ ತೊರೆಸಿ ಹೃದಯವ ಕರಡುಗೊಳಿಸುತ ತಿರುಗಿಸಿದ (ಯುನಳ. ೬೬–೪). [ಕರಡು + ಕೊಳಿಸು]

ಕರಡುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ; ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾಗಬೇಕಾದ ಪ್ರತಿ: ಕರಡುಪ್ರತಿ ತೆಗೆಯುವ ಒತ್ತುಯಂತ್ರದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಅವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ತಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೧೪). [ಕರಡು$_5$ + ಪ್ರತಿ]

ಕರಡುಬರ್ಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ರತ್ನ: ವಾರಣಾಶಿಯೊಳು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದೋರ್ಪುದತಿ ಬಿಳಿದು ನಿರ್ಮಲಮಾಗಿ ... ತುಂಬುರದಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಿಂ ಕರಡು ಬರ್ಬರಮೆನಿಪುದೂ (ರತ್ನಶಾ. ೧೯–೧೧). [ಕರಡು$_3$? + ಬರ್ಬರ]

ಕರಡುಮುತ್ತು (ನಾ). ದೋಷವುಳ್ಳ ಮುತ್ತು: ಕರಡುಮುತ್ತಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಣಿಯ ಕುಲವೆ (ಭರಚ. ೫೩–೮೬). [ಕರಡು$_3$ + ಮುತ್ತು$_5$]

ಕರಡುಮುರುಡು (ನಾ). = ಕರಟುಮುರಟು (ಕ). [ಕರಡು$_3$ + ಮುರುಡು]

ಕರಡುಸಾಲ (ನಾ). ವಸೂಲಾಗದ ಸಾಲ; ಮುಳುಗು ಗಂಟು: "ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸಾಲ; ಸತ್ತಸಾಲ; ಕರಡುಸಾಲ" (Bad debt. ಇಂಕನಿ). [ಕರಡು$_3$ + ಸಾಲ$_1$]

ಕರಡೆ$_1$ 'ಕರಡ' ನೋ.

ಕರಡೆ$_2$, ಕರಡಿ$_2$, ಕರಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: "ಜರ್ಝರಃ – ಕರಡೆಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚರಾ. ೯೬); ಕರಡೆಯ ತಾಳದ ಪಟಹದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕವಾದ್ಯಮುಮೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೯); ನಟವಿಕಟ ಕಟಕ ಬಿಜ್ಜೆಂಬ ಕರಡೆಯ ದನಿಯ (ಬಸರ. ೧೧–೧೩೦); ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಬರೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಲಾಗದು ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ದನಿವೊಲಮುರವವೆಂದುಂ (ಶಮದ. ೩೩). **ಕರಡಿ$_2$**: ಗಡಗಡ ಝುಲ್ಲೆಂಬ ಸಮಾಳ ಕರಡಿ ಕೌಸಾಳ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೩–೪೬); ಕರಡಿ ಕಂಸಾಳೆ ಚಿನ್ನಾಳೆಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೩); ಕರಡಿ ಡಿಂಡಿಮ ಭೇರಿ (ಯುನಳ. ೫೫). 'ಕರಡಿಮಜಲು', 'ಕರಡಿಮೇಳ' ಪರಾ. **ಕರಾಡಿ$_1$**: ಭದ್ರವೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕವೆಂಬ ನಗಾರಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಡಿಕೈ./ ಪ್ರಾ. ಕರಡಿ, ಕರಡಾ = ಒಂದುಬಗೆಯವಾದ್ಯ]

ಕರಡೆ$_3$ 'ಕರಡು$_3$' ನೋ.

ಕರಡೆಕಾಗದ (ನಾ). (ಉಕ) ಒರಟುಕಾಗದ; ಉರುಟುಕಾಗದ; ಹೊಳಪಿಲ್ಲದ ಕೋರಿಕಾಗದ: ಅಂಗಡಿಕಾರರು ಬಳಸುವ ಕರಡೆ (ಕೋರಿ) ಕಾಗದಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ (ಅಕ್ಷರ. ೧೯೯). [ಕರಡೆ$_3$ (< ಕರಡು$_3$) + ಕಾಗದ]

ಕರಡೋಲೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡುಪ್ರತಿ.

ಕರಡೋಲೆಯೋದುಗ = ಕರಡೋಲೆಯನ್ನು ಓದಿ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವವನು: ಕರಡೋಲೆಯೋದುಗನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ದೊಡ್ಡದು (ಮುದ್ರಕ. ೨೯). [ಕರಡು$_4$ + ಓಲೆ]

ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ನಿನ್ನನಾಳ್ವೆನೆಂದು ಬಾಣಸಿನ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಶ]ರಣಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೪ ವ). ೨. ಉಪಕರಣ; ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಾಧನ; ಉಪಾಯ: ಕರಣ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾಗತಕ್ಕ ಉಪಕರಣಸಾಮಗ್ರಿ, ಎಂದರೆ ಬಂಡವಾಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳು (ಭಾರದ. ೩೫೬); ಒಳದೃಷ್ಟಿ ಸಾಕಲ್ಯದಾತ್ಮ ಸಂದರ್ಶವಕ್ಕೆ ಕರಣವದು (ಮಂಕುಕ. ೬೨೦).

೩. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ: ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕರಣಂ ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೯-೪೯); ಕರಣ ನಿರ್ಮಳವಾಯ್ತು ಮನವುಬ್ಬರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೬); ಕರಣಗಳ ತಡೆಯುವವೆ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೦). ೪. ಸನ್ನೆ; ಸಂಕೇತ: ಅವನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಕೈ ಕರಣ ಮಾಡಿ ಕರೆದ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಡಲು; ವ್ಯೆ. ೬. ಹೊಲ; ಭೂಮಿ. ೭. ಉದ್ದೇಶ; ಕಾರಣ. ೮. ಕರಣಿಕ; ಗಣಕ; ಸೇನಬೋವ: ನಾಡ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಪ್ರಮುಖ ಕರಣಮುಮಿಟ್ಟು (ಎಇ. XV, ೭೯-೧೪; 1050); ಎಕ್ಕಟಿಗನ್ನಾರ್ಪ್ಪತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿರ್ದು ಬರಯಿಸಿದ ಶಾಸನ ಬರೆದ ಕರಣಂ ರೇವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೧-೧೬; 1134); ಎಲ್ಲಾ ಕರಣಂಗಳಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಲೆಕ್ಕಮಂ ನೋಡಿ (ಬಸರ. ೮-೯೯). ೯. [ವ್ಯಾಕ] ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ: ಕಾರಕಮೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಂ; ಅದು ಕರ್ತೃವೆಂದುಂ, ಕರ್ಮವೆಂದುಂ, ಕರಣಮೆಂದುಂ . . . ಅಧಿಕರಣಮೆಂದುಂ ಷಡ್ವಿಧಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ); ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳು ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ, ಕರಣ . . . ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೈಬಿಡಿ. ೫೩). ೧೦. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಕರಣಂ ರೇಚಕಮಂಗಹಾರಮಿನಿತೆಂದೋದುತ್ತುಮಿರ್ಪ (ಆದಿಪು. ೬-೧೧೯); ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಚಲನೆಗೆ 'ಕರಣ'ವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಭಾಸ್ಯ. ೫೦). ೧೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಥಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಕಾಲವಿಶೇಷ: "ಅವಜಕೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಭವಾದಿಗಳು ಕರಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೯). ೧೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಶರ ಕರಣಮೈದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). [ಸಂ.]

ಕರಣಗ್ರಂಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರಣಾನುಯೋಗದ ಗ್ರಂಥ: ಲೋಗಾಣಿ ಸಂಗಾಣಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕರಣಗ್ರಂಥಂಗಳುಮನಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಪೇಟಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೮). 'ಕರಣಾನುಯೋಗ' ಪರಾ. [ಕರಣ + ಗ್ರಂಥ]

ಕರಣಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮೂಹ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು: ತಪಮಂ ಶೀಲಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಕರಣಗ್ರಾಮಂಗಳಂ ಗೆಲ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫). [ಕರಣ + ಗ್ರಾಮ]

ಕರಣಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯಗಳು: ಮನೋಬುದ್ಧಿ ಚಿತ್ತಾಹಂಕಾರಂಗಳೆಂಬ ಕರಣಚತುಷ್ಟಯಂಗಳ್ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪು (ಮನೋವಿ. ೧-೧೪ ಟೀಕು); ಇನ್ನು ಕರಣಚತುಷ್ಟಯದ ವಿವರವ ಹೇಳುವೆ ತಿಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪-೪೮); ಪ್ರಬಲರಾದ ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಅವರ ಕರಣಚತುಷ್ಟಯಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದವು (ರಾಜಸೂ. ೯೬). [ಕರಣ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಕರಣಜಯಿತ್ವ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವಿಕೆ; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ: ಈತನುಂ ಕರಣಜಯಿತ್ವಮಂ ಧರಿಸಿದಂತರಿನೀತನನಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ . . . ಕೀರ್ತಿಪರಲ್ತೆ ಚಾರಣರ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೬-೪೯). [ಕರಣ + ಜಯಿತ್ವ]

ಕರಣತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕಾಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಕರಣಗಳು: ಕರಣತ್ರಯ ಶುದ್ಧನೆಂದದೇಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದತ್ತೊ ಸಂತಸದೆ ಪೌರಜನಂ ಪ್ರಭುವಂಶಮೇರುವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೩೨); ನೆಗಳ್ದಪೆಂ ಕರಣತ್ರಯದಿಂ ಪ್ರಣಾಮಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬). ೨. [ಜೈನ] ಅಧಃಕರಣ, ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಎಂಬ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು: ಮುನ್ನಮಧಃಪ್ರವೃತ್ತಮನಿವೃತ್ತಮಪೂರ್ವಮೆಂಬ ಕರಣತ್ರಯದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೭೭). [ಕರಣ + ತ್ರಯ]

ಕರಣಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದುಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರಣಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಕರಣ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕರಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಾರ್ಯ: ಕರಣವೃತ್ತಿಗಳಡಗುವುವು ಕೂಡಲಸಂಗನ ನೆನೆಯುತ್ತ ಉಂಡರೆ (ಬಸವ. ೭೮೬); ಬಲಿದ ಮಱವೆಯ ಕರಣವೃತ್ತಿಯ ಕಳವಳದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದ ಪರಿಚಲನ ಸಂಚದ . . . ಊರ್ಧ್ವಸ್ಖಲಿತ ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸನಿದ್ಧನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೨). [ಕರಣ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರಣವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ; ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದುದು: ಒಗೆವಾಚೆ ಬಿಸುಡೆಲ್ಲ ಕರಣವೇದ್ಯವನು ಮಿಗುವುದೇಂ? ರೂಪಾಖ್ಯೆಯೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೯). [ಕರಣ + ವೇದ್ಯ]

ಕರಣವೇಳೆ (ನಾ). "ಕರಣದ ಹೊತ್ತು" (ವಡ್ಡಾರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಮತ್ತಿರುಳಿನ ಕರಣವೇಳೆಯೊಳ್ ವಜ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯರಸಂಗಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೧-೧೨). [ಕರಣ + ವೇಳೆ (= ವೇಲೆ)]

ಕರಣಶಾಲೆ (ನಾ). ಕರಣಿಕರ ಕಚೇರಿ; ಗಣಕರ ಕಚೇರಿ; ಸೇನಬೋವರ ಕಚೇರಿ: "ಗಣಕರೋರಂತೆ ಬರೆವ ಮನೆ ಕರಣಶಾಲೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೧೦). [ಕರಣ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಈ ಮೂರರ ಶುದ್ಧಿ. 'ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆ' ಪರಾ. [ಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತ್ರಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪುದರ್ಚಿಪುದೆಱಗಿರ್ದು ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆವುದು ಪಡೆದನ್ನಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧ ಪುಣ್ಯ (ಆದಿಪು. ೪-೯೬). [ಕರಣಶುದ್ಧಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕರಣಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ: ನಾರುಬೇರಿನ ಕುಟಿಲ ಕಪಟದ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ ಕಾಯಸಮಾಧಿ ಕರಣಸಮಾಧಿ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ (ಅವಚಂ.೧೩೯-೬೪೦). [ಕರಣ + ಸಮಾಧಿ]

ಕರಣಸಾಲೆ (ನಾ). = ಕರಣಶಾಲೆ: "ಕರಣಶಾಲಾ – ಕರಣಸಾಲೆ" (ಶಮದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ); ಇಹಪರದ ಲೆಕ್ಕಿಗಂ ನಡೆನಡೆದು ಕರಣಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸರ. ೫-೬೧). [ಕರಣ + ಸಾಲೆ$_8$]

ಕರಣಹಸಿಗೆ 'ಕರಣಹಸುಗೆ' ನೋ.

ಕರಣಹಸುಗೆ, ಕರಣಹಸಿಗೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳುವಶಾಸ್ತ್ರ: ಕನ್ನಡವೂ ಕನ್ನಡಿಸಲಿನಾಳೆ ಬಾಳಿನೊಸಗೆಯ; ಜೀವನಕಲೆ ಬೆಳಗಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಕರಣಹಸುಗೆಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೨೦-೧೬). ಕರಣಹಸಿಗೆ: "ಆತ್ಮನಸ್ಥೂಲವಲ್ಲದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಲ್ಲದ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲತತ್ತ್ವಂಗಳಿಂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಸಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿಹುದಾದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವಿಭಾಗವೆಂಬಭಿಧಾನವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತ್ತೆಂಬುದೀ ಕರಣಹಸಿಗೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥವು" (ಚೆನ್ನಸಾ. ೨). [ಕರಣ + ಹಸುಗೆ(< ಪಸುಗೆ)]

ಕರಣಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಗಣಕರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ; ಲೆಕ್ಕ ಪತ್ರಗಳ ಖಾತೆಯ ವರಿಷ್ಠ; ಕರಣಿಕರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಕಾಮರಾಜತನಯಂ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಶಾನ್ತಿನಾಥನುದ್ದಾಮಪರಾಕ್ರಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೧೧; 1228); ಜನಪತಿ . . . ಮೂಡ ಮೊಗದಿಂ ಮಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತಕ್ಕುಮಾರ ಮಂತ್ರನಿಪುಣ ಕೋಶನಾಥ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಸೂರಿ ಕವೀಂದ್ರ ಮಾನ್ಯ . . . ಬಲದಲ್ಲಿರವೇಳ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೧-೩೪). [ಕರಣ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಕರಣಾಧಿಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಖಾತೆಯ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರ; ಕರಣಿಕಾಗ್ರಣಿಯ ಪದವಿ: ಅಧಿಕಾರದಕ್ಷನಧಿಕಂ ಶುಚಿಯೆಂದೊಸೆದೀಯೆ ಪೆತ್ತನಗ್ಗಳಿಕೆಯನಪ್ಪುಕೆಯಿದ ಕರಣಾಧಿಪತಿತ್ವಮನೆಂದೊಡಣ್ಣ ಕೇವಳನೆ (ಶಾಸಪ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕರಣಾನುಯೋಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಅನುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಅನುಯೋಗ: ಕರಣಾನುಯೋಗಮೆಂಬುದು ತೀರ್ಥಕರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಮಕೇಶವಾದಿಗಳ ಭವಸಂತತಿಯುಮನವರನುಭವಿಸಿದ ಭೋಗಂಗಳುಮಂ ಪರಿಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಗಾದಿಗಳುಮಂ ಪೇಳ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೯೦-೮). [ಕರಣ + ಅನುಯೋಗ]

ಕರಣಿ$_1$ 'ಕರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕರಣಿ$_2$ 'ಕರಣೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಿಶ್ರಜಾತಿಯವಳು; ಬೆರಕೆ ಕುಲದವಳು. ೨. [ಗಣಿತ] ಪರ್ಯಾಪ್ತ ದಶಮಾಂಶರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗದ ಮೂಲ: ಶುಲ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವರ್ಗಮೂಲಕ್ಕೆ ಕರಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ (ಗಣಿತ. ೧೪೮). [< ಸಂ. ಕರಣೀ]

ಕರಣಿ$_4$ (ನಾ). ಕರಣಿಕ; ಲೆಕ್ಕಬರೆಯುವವನು; ಗಣಕ. [< ಸಂ. ಕರಣಿನ್]

ಕರಣಿ$_5$ (ನಾ). ಸೊಂಡಿಲು: ಕರಿ ವಿನೋದದಿ ಕುಡಿದ ಜಲವನು ಕರಣಿಯಲಿ ತೆಗೆತೆಗೆದು ರಿಪು ಮೋಹರಕೆ ಚೆಲ್ಲಿತು ಕಲ್ಪಮೇಘದ ಬಸುಬಬಗಿದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೦). [?]

ಕರಣಿಕ, ಕರಣೀಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕ ಬರೆಯುವವನು; ಗಣಕ; ಸೇನಬೋವ; ಕುಲಕರ್ಣಿ: ಕರಣಿಕನ ಹಗೆಗೊಂಡವಂಗೈಶ್ವರಿಯ ಹಾನಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೮); ಕರಣಿಕರ ಜೋಯಿಸರ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳ . . . ನಡುವೆ ಪೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ರಂಜಿಸುತಿರ್ದನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೬); ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು ಕಲಿಗಳ ಕಾಲನ ಕರಣಿಕರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೫೭).; ಕರಣಿಕರು ಮಾಡಿದ ದ್ರೋಹಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯನು ಅವರನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಸಂಪಕ. ೧೦೫). **ಕರಣೀಕ**: ಸಕಲದೇಶಗಳ ಲೆಕ್ಕವಂ ವಕ್ಕಣಿಸುವ ಕರಣೀಕರಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨-೬); ಕರಣಿಕರನ್ನೂ ಹಸ್ತಕರನ್ನೂ ಕರತರಿಸಿ (ಕೃವಾಸ. ೧೦). [ಕರಣ + -ಇಕ]

ಕರಣಿಕತನ, ಕರಣೀಕತನ (ನಾ). ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಸೇನಬೋವಿಕೆ: ಇಂದಿನಿಂದ ಕರಣಿಕತನವನ್ನು ಕಾಳಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ನಿರಾತಂಕದಿಂದಿರುವೆವು (ವಿಗಡ. ೨-೫). **ಕರಣೀಕತನ**: (+). [ಕರಣಿಕ + -ತನ]

ಕರಣಿಕತ್ವ (ನಾ). ಕರಣಿಕನ ಅಧಿಕಾರ, —ವೃತ್ತಿ: ಹಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ರಹಸ್ಯಮಂ ಬರೆವ ಕರಣಿಕರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿತನಮಂ ಕೊಟ್ಟೆತ್ತು ಕರಣಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಮಡಗಿಕೊಂಡಿರಲು (ಭೈರಸೂ. ೪೬). [ಕರಣಿಕ + -ತ್ವ]

ಕರಣಿಕಮಂಡಳೀಕ (ನಾ). ಕರಣಿಕರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ; ಕರಣಾಗ್ರಣಿ: ಕರಣಿಕ ಮಂಡಳೀಕರ್ಗೆಜೀಡು ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜಿರಿಂಗೆಜೀಡು . . . ಅಲವಟ್ಟಿವನಿಕ್ಕುವರಿಗೆಜೀಡು (ಬಸಪು. ೫೯-೨೭). [ಕರಣಿಕ + ಮಂಡಳೀಕ$_0$ (< ಮಂಡಳಿಕ)]

ಕರಣಿಕಶಾಲೆ (ನಾ). = ಕರಣಶಾಲೆ: ಇಕ್ಕೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಕರಣಿಕಶಾಳೆ, ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳಿರುತಿಹವು (ಅಂಜನ. ೬-೬೫). [ಕರಣಿಕ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರಣಿಗ (ನಾ). = ಕರಣಿಕ: ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಲಿಬಾಣರಸರ ಕರಣಿಗವಳುಂಗವಮ್ಮನ ಕಂಥಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೪-೨; ಸು. 890). [ಕರಣ + -ಇಗ]

ಕರಣಿಗೆ (ನಾ). ಗಾರೆ ಕೆಲಸದ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಕರ್ಣಿ; ತೇಪೆ (ಉಕ.). [? / ತಮಿ. ಕರಣೈ]

ಕರಣೀಕ 'ಕರಣಿಕ' ನೋ.

ಕರಣೀಕತನ 'ಕರಣೀಕತನ' ನೋ.

ಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬೇಕಾದ: ಮುನ್ನಮಿನ್ನುಂ ಕರಣೀಯಂ ನಿನ್ನವಾಕ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೨-೪೪); ಸುತ ನೋಹದಿನೆಮಗಮದಶ್ರೀಯ ಮಾದೊಡಂ ಕರಣೀಯಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೪-೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕರಣೆ$_1$, ಕರಣಿ$_1$, ಕರ್ಣ$_1$, ಗರಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡೆ; ಮುದ್ದೆ; ಪಿಂಡ; ಗಟ್ಟಿ: ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕರಣೆಗಳಿನಿಪ ಕೆನೆಮೊಸರನೊಲವಿಂದ ಲಿಕ್ಕಲ್ (ಇಹರ. ಹ. ೧೨೪-೬೦); ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ ನೀರೊಳು ಬಿದ್ದುದನು ಕಂಡತ್ತರು ದಿಗ್ವನಿತೆಯರು (ನೋಹತ. ೧೧-೨೪); ಮೂಗು ಬಾಯಿಗಳಿಂದ ರಕ್ತದ ಕರಣೆಗಳೇ ಬೀಳಹತ್ತಿತು (ಬಂಗಾಹ. ೭). ೨. ತಬಲ ಅಥವಾ ಮದ್ದಳೆಯ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಾದ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಟಿಸುವ ಕರಿಯ ಲೇಪ: ಎರಡು ಭಾಗಕ್ಕೂ ಕರಣೆ ಹಾಕಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಾದ್ಯವೇ ತಬಲಾ ಎನ್ನಿಸಿದೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೨೦). **ಕರಣಿ**: ೧. ಚಾಂಡಾಲನ ಗುಡಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿದ್ದ ನಾಯಿಯ ಮಾಂಸದ ಕರಣಿಗಾಗಿ ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ! (ಅಶ್ವಮೇ. ೬೧); ಮೊದಲೇ ಕೆಂಪಗಿರುವ ಮುಖವು ಈಗ ಕೆಂಡದ ಕರಣಿಯಂತೆ ತೋರಹತ್ತಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೭೬). ೨. ಕರಣಿ ಸಿಡಿಯದಂತೆ ಮದ್ದಳೆಯ ಬಲಗಣ್ಣನೆತ್ತಿ ನೋಡಿ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). **ಕರ್ಣ**: ೨. ಅದ್ದಣ ಬಡಿ ಬಡಿಯುವುದು; ಕರ್ಣ ತೀಡುವುದು (ಹಹಸ. ೪೬). **ಗರಣೆ**$_1$: ೧. ಅಳುತಿರುವ ಬಾಲಕನ ಕೈಯಲಿ ಮೆಲುವ ಹಿಂಡಿಯ ಗರಣೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೨೪-೬೮). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರುಡು]

ಕರಣೆ$_2$, ಕರಣಿ$_2$, ಕರ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ತುತೂರಿಯಂತಹ ಊದುವ ವಾದ್ಯ: ಕೂಗಿಡುವ ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಚಿನಿಕಹಳೆ ಕರಣೆಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬); ಕರಣೆ ಭೂರುಗ ಡಕ್ಕೆ ಮರುಳೆ ದುಂದುಭಿಯು ಧರಣಿ ಬೆದರುವ ತೆರದಿ ನುಡಿವ ಭೇರಿಗಳು (ಹಮಚ. ೨೬೩). **ಕರಣಿ**: ೧. ಕಾಳೆನುಡಿಯತಾವ ಕರಣಿ ಮಾತಾಡತಾವ ಸಾಲಸನಾದಿ ರಣಬಾಜೂ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦೦-೪). **ಕರ್ನೆ**: ೧. ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಕರ್ನೆ ಭೂರುಗ ಮುಖ್ಯ ಪರಿಪರಿಯ ವಿವಿಧವಾದ್ಯರವ (ಘೋರಾಸು. ೬೧-೫೧); ಭೇರಿ, ಕಹಳೆ, ಕರ್ನೆ, ನಫೂರಿ, ನಗಾರಿ (ಗುರುದ. ೧೧); ೨. = ಕರಣಿಗೆ: ಗಾರೆಯವನು ಕರ್ನೆ ಬಿಟ್ಟುಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [<— ಮರಾ. ಕರಣಾ, ಕರ್ಣಾ; ಹಿಂ. ಕರನಾಈ; ಪಾರ. ಕರ್ನಾ, ಕರ್ನಾಯ್]

ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ: ಲೋಚನಾಂಬುಗಳುಕ್ಕಿದವು ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೫೬); ನೆರವಿ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ ಭೂತದ ಹರಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಂದಣಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೫೨). [ಕರಣ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರತನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣತ್ವ; ಉಗ್ರತೆ; ಉದ್ದಂಡತೆ: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಕರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೭); ದುಶ್ಶಾಸನನೊಳ್ ಕರತನ[ಪಾಠಾಂ. ತರತಮ, ಕರತವ]ದಿಂದೆನ್ನೊಳಮಾಮರುತ್ಸುತಂ ಪೂಣ್ದ ಪೂಣ್ಕೆಯಂತೆವೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೪). [ಕರ್ಕ + -ತನ]

ಕರತರ್ಜನ (ನಾ). ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ನಾಲಗೆಯ ಮಾತು ಕಡೊಳ್ ಕರತರ್ಜನಮಡರೆ ನಿಮಿರ್ದ ಪುರ್ವಿನ ಕೊನೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದು ಯೌವನಂ ನೆಲಸಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೯೪). [ಕರ$_3$ + ತರ್ಜನ]

ಕರತಲ, ಕರತಳ (ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈ: ಆತಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಕರತಲದೊಳಿಹುದು (ವೀರಶೈವ. ೨–೬–೩೦). **ಕರತಳ:** ಮಜ್ಜಿಗೆಯೊಳಗಣ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರತಳಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಬೇಕು (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩–೫); ಕರತಳಂ ಕಂಡವರ್ಗೆ ರಾಗಮನಲರ್ಚುತಿರೆ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೧–೨೪); ಅವನಿಪತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಱೆಯಲವುಚಿದನು ಕರತಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪). [ಕರ$_3$ + ತಲ$_1$]

ಕರತಲಾಮಲಕ, ಕರತಳಾಮಳಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ನೆಲ್ಲಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು, —ಸ್ಫುಟವಾದುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುದು: ಕುರುಪಾಂಡವರ ಸಮಸ್ತ ಚರಿತ್ರಂಗಳು ನಿಮಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುವು (ಕೃವಾಆ. ೮೫); ದೇಶ ಕೋಸಲವಿದೆಕೊ ಕರತಲಾಮಲಕಮೆನೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೨–೫೬); ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳೂ ರಾಯರಿಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿವೆ (ರಾಯಕ. ೬೫). **ಕರತಳಾಮಳಕ:** ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಲೋಕಾಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳುಮಂ ಕರತಳಾಮಳಕಮಾಗಜಿಪುದಜಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ). [ಕರತಲ + ಆಮಲಕ]

ಕರತಳ 'ಕರತಲ' ನೋ.

ಕರತಳಾಮಳಕ 'ಕರತಲಾಮಲಕ' ನೋ.

ಕರತಾಡನ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟುವುದು; ಚಪ್ಪಾಳೆ: ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕರತಾಡನ ಮಾಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೯); ಕೂಡಲೇ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕರತಾಡನಗಳೂ ಹರ್ಷಸೂಚಕ ಧ್ವನಿಗಳೂ ತುಂಬಿ ಹೋದುವು (ರಂಗಕ. ೧೮). [ಕರ$_3$ + ತಾಡನ]

ಕರತಾಲ, ಕರತಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುವ ತಾಳ. ೨. ಬರಿ ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ತಾಳ ಹಾಕುವುದು. **ಕರತಾಳ$_2$:** ೧. ಮುದ್ರಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ, ಕರತಾಳ ... ಮೃದಂಗ ಮತ್ತು ತಮ್ಮಟೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೩). ೨. ಭೂತಗಣ ಕರತಾಳದಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತಿರ್ದವು ಪಾಡಿ ರಘುಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೩). [ಕರ$_3$ + ತಾಲ$_3$]

ಕರತಾಳ$_1$ 'ಕರತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರತಾಳ$_2$ 'ಕರತಾಲ' ನೋ.

ಕರತಾಳಿ 'ಕರತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರತಾಳೆ, ಕರತಾಳ$_1$, ಕರತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ದ್ವಿಧಾಲೇಖ್ಯಂ–ಶ್ರೀತಾಳಿ, ಕರತಾಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೭೬); ಜೇನುನೊಣದ ವಿಷಕ್ಕೆ – ಬಂಜೆ ಮಾಡುವಾಗಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕರತಾಳೆಯ ಬೇರು, ಬದನೇ ಬೇರು, ಹೆಗ್ಗುಳದ ಬೇರು, ಇವಿಷ್ಟನು ನೀರಿಂದಲಾದರೂ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂದಲಾದರೂ ಅರೆದು ಜೇನುನೊಣ ಕಚ್ಚಿದ ಠಾವಿಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಅದಱ ವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೨). **ಕರತಾಳ$_1$:** "ಕುಸಿಕತರುಃ – ಕರತಾಳಮರ" (ಒಷಧಿ. ೩೭). **ಕರತಾಳಿ:** "ಕರತಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಹಿಂತಾಳಿ ತಾಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೫); "ಧನ್ಯಃ – ಕರತಾಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೦).

[?. / ಮರಾ. ಕರದಳ್, ಕರದಳೀ, ಕರ್ದಳ್, ಕರ್ದಳೀ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ]

ಕರತ್ರಾಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೈಗೆ ತೊಡುವ ಕವಚ; ಹಸ್ತಕವಚ; ಕೈಗಾಪು: ಕರತ್ರಾಣ ... ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾದಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). [ಕರ$_3$ + ತ್ರಾಣ]

ಕರದಂಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟು, ಕರಿದ ಅಂಟು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲೆಯಾಕಾರವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ: ಐದುರೂಪಾಯಿಯ ಅಮೀನಗಡದ ಕರದಂಟು ತಂದು ತಿನ್ನಿಸುವೆನು (ಮೇದಿಮ. ೧೨); ಹಳ್ಳಿಯ ಮಿಠಾಯಿ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ 'ಕರದಂಟು', 'ಖಾರ'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಿಸದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಬರಹಾ. ೫೨); ಅವನ ಕೈಯಿಂದಲೇ 'ಕರದಂಟು' ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ತರಿಸಿ ತಿನ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ಬನಸಿ. ೯೭). [< ಕರಿ$_1$ + ಅಂಟು$_2$]

ಕರದಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ; ತಾವರೆ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವುದು. ೧, ೨: ಆ ರಾಜೇಂದ್ರಂ ಲೋಕೈಕವೀರಮಿತ್ರನಾಗಿಯುಂ ಕರದಂಡ ಪ್ರಿಯನಲ್ತು (ನಾಗಕು. ೨–೮೩ ವ). [ಕರ$_3$ + ದಂಡ]

ಕರದಂಡ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಕೋಲು; ಕೈಗೋಲು: ಕುಂತಳವನೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಕರದಂಡವಾಂತವಳು ಬರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೪೭). [ಕರ$_3$ + ದಂಡ]

ಕರದಮ (ನಾ). = ಕರ್ದಮ: ಕರವಿಡಿದೆತ್ತುವದು ಭವಕರದಮದೊಳಗಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೩–೧೩). [< ಸಂ. ಕರ್ದಮ]

ಕರದೀಪ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಲೋಹದ ದೀಪ; ಕೈದೀವಿಗೆ (ಹ). [ಕರ$_3$ + ದೀಪ$_2$]

ಕರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಕರದೀಪ (ಹ). [ಕರ$_3$ + ದೀವಿಗೆ]

ಕರದುಂದು (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಪೋಲುವೆಚ್ಚ; ಅತಿದುಂದುಗಾರಿಕೆ: ದೀರಪ್ಪ ದೀಗರನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಕರದುಂದು ನಡೆಸಿದ್ದ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೧). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ದುಂದು$_1$]

ಕರಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಅಧಿಕ ಧೈರ್ಯ: ಹರಗೆ ನಂದಿಯು ಲೇಸು ... ವರಯುದ್ಧ ಲೇಸು ಸುಭಟಂಗೆ ರಾಜಂಗೆ ಕರಧೈರ್ಯ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೦). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಧೈರ್ಯ]

ಕರನಾಶ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ: ಅರಸೊಲಿದು ನಡೆಸಿದರೆ ಸಿರಿಯಕ್ಕು ಜಸವಕ್ಕು ... ಮುನಿದರೆ ಕರನಾಶವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೨). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ನಾಶ]

ಕರನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). (ಸರಕಾರಕ್ಕೆ) ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು: ಅಂದಿನಿಂದಲೇ ಕರನಿರಾಕರಣೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ... ಆರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ತಿಳಿಸಿದರು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩೭). 'ಕರಾಕರಣೆ' ಪರಾ. [ಕರ$_3$ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಕರನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು: ಆ ಮಂತ್ರದಿಂ ಕರನ್ಯಾಸಂಗೈವಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೮೩). 'ಅಂಗನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. [ಕರ$_3$ + ನ್ಯಾಸ]

ಕರಪ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರಪಂದ (ನಾ). ಸೊಂಡಿಲಿನ ಚಲನೆ, —ಅಲುಗಾಟ (?): ಗರುಡಭೀತಿ ಗಜ ಕರಪಂದ [ಪಾಠಾಂ. ವಾತ] ದುಷ್ಟಜಲಚರಸಂಗ (ಜಬಪು. ೩೭–೫೧). [ಕರ$_3$ + ಪಂದ]

ಕರಪಟಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಖರಪಟ್ಟನು ರಚಿಸಿದ ತಸ್ಕರಶಾಸ್ತ್ರ; ಚೋರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಆನುಂ ಕಳ್ಳುಪಾಯಮಂ ಪೇಟ್ಟ ಕರಪಟಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕಲ್ತೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೮–೨೫). [ಕರಪಟ್ಟ₀ (< ಸಂ. ಖರಪಟ, ಖರಪಟ್ಟ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕರಪತ್ರ₁ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ; ಗರಗಸ: "ಗರಗಸಂ ಕ್ರಕಚಮಾ ಕರ ಪತ್ರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೮–೩೮); ಮುದ್ಗರದ ಮುಸುಂಡಿಯ ಮುಸಲದ ಕರಪತ್ರದ ಮಟೆಯ ಸುರಿದುದಸ್ತ್ರದ ಮುಖದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೩೪); ಸಾಹಿವಿಡಿದಿರ್ದ ಕರಪತ್ರಮಂ ಕೊಡಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೩೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ (?): ಅರಿರಾಯರ ಶಿರಮಂ ನಿಜ ಕರಪತ್ರಂ ಕೊಳ್ವುದರಿಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ, ೧೦೮–೧೪ ; 1255). [ಸಂ.]

ಕರಪತ್ರ₂ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹಂಚುವ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಕಟಣೆ; ಹಸ್ತ ಪತ್ರ: "ನಾಳೆಯೇ ಒಂದು ಕರಪತ್ರ ಕಳಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಕಚೇರಿ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ . . ." (ಬಾಳ್ವೆ. ೧೯೬); ಕರಪತ್ರಗಳೂ ಹಂಚ ಲ್ಪಟ್ಟವು (ಕದಂಬ. ೧೨೮). [ಕರ₃ + ಪತ್ರ]

ಕರಪಲ (ನಾ). ೧. "ಸನ್ನಿಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವ ರೋಗಿಯು ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಡಕಾಡುವುದು; ತಡಕಾಟದ ಸನ್ನಿ; ಕರಪಲ" (Carphology. ಇಂಕನಿ): ರಾತ್ರಿ ಮಾತು ನಿಂತಿತು ಕರಪಲ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ಸುಖವಿ. ೩೫). ೨. ಉದ್ದೇಶರಹಿತವಾದ ಅಂಗ ಚೇಷ್ಟೆ: ಏಕೆ ಕರಪಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ, ಸುಮ್ಮನಿರಿ (ರೂಢಿ).
ಕರಪಲಚೇಷ್ಟೆ = ಕೈ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಆಡಿಸುವುದು: ಕರಪಲಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Carphology]

ಕರಪಲಿ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ನರೆ, —ಕೂದಲಿನ ಬಿಳುಪು (?): ಕರುಮಾಡ ನೆಳಲೊಳಗೆ ನಿಂತು ಕಚನಿಚಯಗಳ ಕರಪಲಿಗೆ ಕರ್ಪಿಕ್ಕೆ ದಾಟಿ ನುಣ್ಚಿಸಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೪೩). [ಕರ₃ + ಪಲಿ₀ (< ಪಲಿತ ?)]

ಕರಪಾಕ (ನಾ). ಕೈಹದದ ಪಾಕ (?): ಮೃದ್ವಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಾಕ ಮಾಡಿ ಕರಪಾಕದಲ್ಲಿಳುಹಿಕೊಂಡು ಆ ತೈಲವನ್ನು ಮೈಗೆ ಪೂಸೆ ವಾತ ಪಿತ್ತಜ್ವರ, ವಿಷಮಜ್ವರ ಸಹ ಬಿಡುವುವು (ಸಕವೈ. ೯೫). [ಕರ₃ + ಪಾಕ₂]

ಕರಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಸುಬು: ಕರಪಾಣಿ ಎಂಬ ಉಗ್ರ ವಾದ ಇಸುಬು ಅನೇಕ ಸಲ ಒಂದು ವರ್ಷವಾದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೪). [?]

ಕರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. (ಏನನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು) ಒಡ್ಡಿದ ಅಂಗೈಯ ತಗ್ಗು; ಅಂಗೈಗುಳಿ; ಒಕ್ಕೈಗುಳಿ. ೨. ಕೈಯೊಳಗಿನ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಕೈಯೇ ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅವಧೂತ; "ಭಿಕ್ಷಾಮೂರ್ತಿ" (ಘನವ. ಕೋಶ): ಒಡೆದ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂಬಲಿಯನೆಚೆ ಯಲು ಎಲೆ ದೇವ ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿ ನೊಂದೆನಾದರೆ ನಾನು ಕರಪಾತ್ರನಲ್ಲ ಅಪಾತ್ರನು (ಘನವ. ೪೦). [ಕರ₃ + ಪಾತ್ರ]

ಕರಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಬಟ್ಟಲು; ಕೈಬಟ್ಟಲು: "ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೨೦). ೨. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಎನ್ನ ಕರ ಪಾತ್ರೆಗೆ ತಂದು ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿದರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಪ್ರಸಾದ ಒಕ್ಕುದೇ ಪದಾರ್ಥ (ಘನವ. ೧೮); ಕರಪಾತ್ರೆ ಹಿಡಿದು ಈ ನರಶರೀರದಿ ತನ್ನ ಅರುವ ತನಗೆ ತೋರಿ . . . ದೊರಕಿದಾ ಗುರು ದೊರಕಿದಾ (ಶಂಘ. ೬). ೩. ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಕೈ (?): ಕರಪಾತ್ರೆಯ ಗುಣ —ಇದರಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದರಿಂದ . . . ರಾಗದುಃಖಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೮). [< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರ]

ಕರಪಾದಿ (ನಾ). ಕೈ ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ತನಿ ಪ್ರಾಣಿ: (ಕಾಲುಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಕೈಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟ) ಕೈಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ತನಿವರ್ಗದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೆಸರು [ದ್ವಿಹಸ್ತಿಗಳೂ (ಮನುಷ್ಯ) ಚತುರ್ಹಸ್ತಿಗಳೂ, (ಕಪಿ) ಸಹ]: ಕರಪಾದಿಗಳು" (Chiropad. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಕರಪಾದಿನ್]

ಕರಪಾಲ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ. [ಸಂ.]

ಕರಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಒಂದೇ ಬಾಯಿ ಇರುವ ಚೂರಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೊಣ್ಣೆ. [ಸಂ. ಕರಪಾಲಿಕಾ]

ಕರಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಳವರು ತೆವಳುವಾಗ ಕೈಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮರದ ಹಲಗೆ. ೨. ನೆಲವನ್ನು ಧಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಸಾಧನ; ಬಡಿಮಣೆ; ಹೊಡೆಮಣೆ: "ಪಟ್ಟಣಿಗೆ ಕರಪೀಠ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೬). [ಕರ₃ + ಪೀಠ]

ಕರಪೀಡನ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತುವುದು, —ಹಿಂಡುವುದು: ೨. ತೆರಿಗೆಯ ಭಾರದಿಂದ ಪೀಡೆ ಕೊಡುವುದು. ೧, ೨: ಸುಗಂಧಿ ಯೆಂಬ ವಿಷಯಮುಂಟದಜಕೊಳ್ ಕರಪೀಡನಂ ಧೇನುಕುಚದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). ಸುರತಾಸಕ್ತೆಯ ಕುಚಂಗಳೆಂತಂತೆ ನಿರಾವರಣಂಗಳಾಗಿ ಪಜಾವುವು ಕರಪೀಡನದಿಂದಮುಗ್ರ ಹಾರಚಯಂಗಳ್ (ಅನಂತಪು. ೧೩–೩೦). ೩. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. 'ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ', 'ಪಾಣಿಪೀಡನ' ಪರಾ. [ಕರ₃ + ಪೀಡನ]

ಕರಪುಟ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ. ೨. ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಗಿದ ಕೈ; ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವಿಕೆ: ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ ನಿಟಿಳ ತಟಘಟಿತ ಕರಪುಟಯುಗಲನುಂ . . . ಅಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮ ವ); ನೊಸಲಲಿ ಕರಪುಟಾಂಜಲಿ ಮೆಜೆವುತಿರೆ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದರು (ಕುಮ್ಯಾಉ. ೮–೪೬); ಕಣ್ತೊಯ್ದು ಕರಪುಟಾಂಜಲಿಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಾ ಸುಮಂತ್ರನಂ ಗುರುತಿಸಲ್ಕಾರದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೧–೩೧). [ಕರ₃ + ಪುಟ₃]

ಕರಪುರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಣಮುಖದುಟ್ಟನಾ ಮಗನ್ ಕರಪುರನ್ ಬನ್ದು ಬಲ್ಲದಾ ತುಜುಗೊಳೆ (ಎಕ. X. ಮುಳಬಾ. ೯೨–೫; ಸು. 780). [?]

ಕರಪುರಿ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ; ಕಟ್ರೆ (?): ಮೇದಿನಿಯೊಳತಿ ದಿದಣ ಗೊಂಡು ಕರಪುರಿ ಹೆಚ್ಚಿ ವ್ಯಾಧಿಯೊಳು ನೊಂದು ನಡು ಬಗ್ಗಿ ಕಣ್ಣಳ ಮುಚ್ಚಿ ಹಾದಿಗಾಣದರು ಹಿರಿಯರೆಯಲ್ಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೭೮). [?]

ಕರಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಿಬೇವು (?): ಕರಪೆ, ಕರಬೇ (ಮೈಔನಿ. ೨೨–೪೧೦). [?]

ಕರಬ₁ (ನಾ). ಕರಿಜೀರಿಗೆ: "ಕರಬ– ಕರಿಜೀರಿಗೆ" (ಅಕಾನಿ. ೫–೧೧). [?]

ಕರಬ₂ 'ಕರೋಬ' ನೋ.

ಕರಬದರ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ಬೋರೆ ಹಣ್ಣು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು, —ಸ್ಫುಟವಾದುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುದು: ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೊಳಲ್ಗೊಳ್ವಿನಮಾ ದನಿಯಂ ಸವಿದು ಮೆಯ್ಮಱೆದು . . . ಮರಂಗಳುಂ ಮಾನಸರಂತೆ ನವಿರ್ಗೆಳೆದಿರ್ಪುವೆಂಬಿವುಂ ಕರಬದರ ಸದೃಶಮಾದುವು (ಚಿಕವಂ. ೧೫೯–೧೧). [ಕರ₃ + ಬದರ]

ಕರಬಾನು (ನಾ). (?): ಕೀಲಾರು ಹಾಸುಮಂಚವು ಕರಬಾನು ಶಾಲು ಸಕಲಾಭರಣವು ಸೋಲುಮುಡಿಯಲಿ ಕರೆದು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿಶಾಲದಿಂದಲಿ ತಂಗಿಗಿತ್ತ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪–೪೫). ☞ ಇದು 'ಕರಬೋನ'ದ ಅಪ ಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ ? [?]

ಕರಬಾಲ (ನಾ). = ಕರವಾಲ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರವಾಲ]

ಕರಬಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರಪಾಲಿಕಾ]

ಕರಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರಬೂಜ ಕರಬೂಜು, ಕರಭೂಜ, ಕರಿಬುಜ, ಕರುಬೂಜು, ಕರ್ಬುಜ, ಕರ್ಬೂಜ, ಖರಬುಜ, ಖರಬೂಜು, ಖರ್ವೂಜ (ನಾ). ಸೌತೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆಹಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಒಬ್ಬರು ಮಾವಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಹಲಸಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಕರಬೂಜದಂತೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೫೫–೧೭). ಕರಬೂಜು: ಕರಬೂಜು . . . ಕಫವಾತಕರ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೬–೮೬ ಅರ್ಥ). ಕರಭೂಜ: ಕರಭೂಜದ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೦೬). ಕರಿಬುಜ: "ವೃತ್ತೋರ್ವಾರುಃ – ಕರಿಬುಜ, (ಕರ್ಬುಜ)" (ಒಷಧಿ. ೧೫೮). ಕರುಬೂಜು: (ಕ). ಕರ್ಬುಜ: "ತಿಕ್ತಫಲಂ – ಕರ್ಬುಜ" (ಒಷಧಿ. ೬೮). ಕರ್ಬೂಜ: ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ, ಕರ್ಬೂಜ (ಮೈಇಗ. ೨೭–೪೮೭). ಖರಬುಜ: ಸವತೇಬೀಜ ಖರಬುಜ . . . ಬಿತ್ತಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಫಲವಾಗಿ ರೊಕ್ಕವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೫). ಖರಬೂಜು: ತರಿಸ್ಯೆಯ ಝೋಳಿಗೆ ನೋಡ್ಯೆಯ ಅದರಲ್ಲಿ ಖರಬೂಜುಗಳೆರಡು (ಶನಿಮಾ. ೨೭). ಖರ್ವೂಜ: (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಖರಬೂಜಾ; ಪಾರ. ಖರ್ಬುಜಾ]

ಕರಬೂಜು 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಬೇ (ನಾ). = ಕರಪೆ: ಕರಪೆ – ಕರಬೇ (ಮೈಇಗ. ೨೨–೪೧೦). [?]

ಕರಬೋನ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕ ಜಲಪಾತ್ರೆ: "ಉದ್ಘಟಂ ಕರಬೋನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪); ವಿಜಯಶ್ರೀಗೆ ನಿಜ ಮಂದಿರವಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕರಬೋನಗಳಲಾ ಭುವನ ಧರಣಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೮೪). ಪೆರ್ಗೊಡ ಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡರ್ಚುವ ಪೊಂಭಾಂಡಗಳ ಕರಬೋನಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೫–೧೯). [< ಸಂ. ಕರಭಾಜನ?]

ಕರಭ (ನಾ). ೧. ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳವರೆಗಿನ ಮುಂಗೈಯ ಹೊರಭಾಗ: "ಕಿಱುವೆರಳ ಮಣಿಬಂಧದೆಡೆ ಕರಭಮೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೪). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೂ ಉಂಗುರ ಬೆರಳಿಗೂ ನಡುವಿನ ಅಂತರ; ಚೋಟು: ಉಂಗುರದ ಬೆರಳಿಗೂ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೂ ಆಗುವ ದೂರವನ್ನು 'ಕರಭ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೫೪). ೩. ಒಂಟೆ. "ರವಣಮುಷ್ಟ್ರಂ ಮಯಂ ಕರಭಂ . . . ಎನಲೊಂಟೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೭); ಖರ ಕರಭ ಸೃಗಾಳ ಸಾರಮೇಯಾಕಾರಂಗಳಪ್ಪುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೮ ವ); ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಗತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ಕಂ (ಜಾತತಿ. ೮–೧೦). ೪. ಒಂಟೆಯ ಮರಿ. ೫. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ (ಕ). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೭. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: "ಸಪ್ತರ್ಷಿ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಶರ್ಮಿಷ್ಠಾ ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೇ ಇರುವ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ: –ಕರಭ" (Camelopard. ಇಂಕನಿ); "ಕಿಱುವೆರಳಗ್ರದಿಂದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಮಧ್ಯವದುಂ ಸುವಾದ್ಯಮುಂ ಕರಭಗಳಿಂತಿವುಂ ಕರಭಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕರಭರಕ್ಷಮ (ಗು). ಕಂದಾಯದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲು ಸಮರ್ಥವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ಕಂದಾಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಡುವ (?): ಅನೇಕ ಭೂದೇವ ಭೋಗಾಗ್ರಹಾರಂಗಳನಾಗ್ರಹದಿಂದಱಿದು ಕರಭರಕ್ಷಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೇತ್ರ]ಮಪ್ಪ ನಾಡಂ ಬೇಡರಂತೆ ಪರಿಪರಿದು ನಿರವಶೇಷದಿಂ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮–೯). [ಕರ್3 + ಭರ + ಕ್ಷಮ]

ಕರಭೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿ; ಕಂದಾಯದ ಜಮೀನು (?): ಹಿಪ್ಪರಗೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕಣ್ಣುರ್ವಳ್ಳಿಯ ಕರಭೂಮಿಗೆ ನಡೆವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩–೨೦; 1029); ಪಡವಲು ಗೊಗ್ಗಿಯ ಕರಭೂಮಿ ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೪–೨೫; 1295); ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರಭೂಮಿ ಮತ್ತರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೮೭–೩೪; ?). [ಕರ್3 + ಭೂಮಿ]

ಕರಭೂಷಣ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಆಭರಣ: "ಅಕು – ಕರಭೂಷಣ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೯). [ಕರ್3 + ಭೂಷಣ]

ಕರಮು$_1$ (ನಾ). ರೀತಿ; ಕ್ರಮ (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರಮ]

ಕರಮು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಗೀತೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೃತ್ಯಗೀತ: ವರ್ಷಋತುವಿನ ನೃತ್ಯಗೀತಗಳನ್ನು ಕರಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಧಾರಜಾ. ೮೮). [?]

ಕರಮರೆ 'ಕಱಿಮಱಿ' ನೋ.

ಕರಮರ್ದ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಕರಮರಿಕೆ ಗಿಡ: ಬೆಳಲು ಕರಮರ್ದ ಶಂಖಿನಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಗಿರಿಚೂತಂಗಳೂ ನುಡಿಸಿಕೊಂಬವು ಪಂಚಬಿಲ್ವವೆಂದು (ವೀಶೈಪು. ೬–೧೦–೩೬). [ಸಂ.]

ಕರಮರ್ದಕ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕರಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತುವುದು, —ಪೀಡಿಸುವುದು: ಸಿಂಹ ಶಿಶುವಣಿರದೊಡನಾಡಲ್ ಕರಮರ್ದನದಿಂದಂ . . . ಸೆಳೆಯುತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಪಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೮೪–೧೬೭). [ಕರ್3 + ಮರ್ದನ]

ಕರಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರಮರ್ದಿನ್]

ಕರಮಾನ್ಯ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ದತ್ತಿ; ಕರಭಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಭೂಮಿ; ಚೆಂನಕೇಶವ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕರಮಾಂನ್ಯವೆನ್ನದೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೦೩–೫೨; 1165). [ಕರ್3 + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಮಾಪಕ (ನಾ). "ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದ ದೂರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಬಾಡಿಗೆಸೂಚಕ, ಕರಮಾಪಕ" (Taxi meter. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್3 + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಮುಂಡು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ) ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ಹೆಣದ ಮುಂಡ: ಪಾಪಿಯದೇಹ ಕರಮುಂಡಾಗದೆ ಪೂರ್ಣ ಸುಟ್ಟೀತೆ? (ರೂಢಿ). [ಕರ? + ಮುಂಡು$_3$]

ಕರಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಬಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅಸ್ತ್ರ: "ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡುತಿರ್ಪ ಶಸ್ತ್ರಂ ಕರಮುಕ್ತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೮); ಕರಮುಕ್ತವಾಯಂತ್ರಮುಕ್ತ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಉರುತರದ ಮೂದೆಬದ ಕೈದುಕಾಱರು ಸಿಂಗವಱಿಗಳೆನೆ ಕಡುಕೆಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೪). [ಕರ್3 + ಮುಕ್ತ]

ಕರಮೆ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಕರಯಿಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರರುಹ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಉಗುರು: ಮಿಳಿರ್ವಸಿಯ ಪಸಿಯ ಹೊಸಬಾಸುಳ ಕರರುಹರೇಖೆ ತುಱುಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೬); ಸುಂದರಿಯರ್ ಕೇಕರ ಕರರುಹ ರುಚಿ ಬೆರಸುತ್ತಿರೆ ಬೀಸಿದರೆಸೆವ ಧವಳತರ ಚಾಮರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯). [ಸಂ.]

ಕರಲ (ನಾ). ಗರಡಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತಿಭೇದ: ಮಲ್ಲಗೆಯೊಳ್ ಡೊಕ್ಕರೆಯೊಂಟಿ ಮಂಡಿ ಕರಲಂ ಸೀಸಂ ಕರಂ ಕೊಂಕಸಂ ಮಗುಚ್ಚಿಂತೀ ಗತಿಭೇದದಿಂ ತೊಡಕಿ ತೋರ್ಕುಂ ಸಾಧಕ ಪ್ರೌಢಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೪೬). [?]

ಕರಲಾಗು (ನಾ). ಕೈಯ ಚಳಕ, —ಚುರುಕುತನ (?) : ಪರಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಬಳಸಿ ಬರುವ ಕರಿಗಮನೆಯರ ಕರಲಾಗಿನಿಂದ ನಿದ್ರಾಮುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ಬರುವ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೮-೨೪). [ಕರ್$_3$ + ಲಾಗು$_2$]

ಕರಲು$_1$ 'ಕಱಲು' ನೋ.

ಕರಲು$_2$, ಕಲ್ಚುರ್$_2$ (ನಾ). ಗಿಡ್ಡು; ಕುಳ್ಳು; ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಟಕಾದದ್ದು; ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವುದು: ಕರಲು ಮೊಗ್ಗೆಗಳನ್ನು ಹರಿದು ತಂದು ಏನು ಮಾಡುವವಳು? (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಚುರ್$_2$** : ತೋಂಟದಲ್ಲಿರ್ದ ಕಲ್ಚುರ್ಗಳ ಜಾತಮದ ಕಂಬುಪ್ರವಾಹಮಿಲ್ಲದೆ ಬೆಂದಿತಯ್ಯ ಬೇಸಗೆ ಬೇಗೆಯಿಂ (ಮುಹಾವಿ. ೧೪-೧೦೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱಳ್ಳೈ ; ಮಲ. ಕರಳ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವ ಹಣ್ಣು]

ಕರಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು; ತುಂಬ ಚೆನ್ನು; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು; ಒಳ್ಳಿಹ ಮೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು ಹೊಱಗಣ ಬಣ್ಣ ಕರಲೇಸಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೦); ಪಿಡಿದು ಬಾಧಿಸೆ ಕೊಡುವ ಮನ್ನಣದುಡುಗರೆಯ ಸೊಬಗಿಂದೆ ಕಂತೆಯುನುಡುವುದೇ ಕರಲೇಸು (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೭). [ಕರ್$_1$ (< ಕರಂ) + ಲೇಸು$_1$]

ಕರವಂಡಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದಕ: "ಕರವತಿಗೆ ಕರವಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂತಿ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೩). [?]

ಕರವಂಡಿಗೆ 'ಕರವಂದಿಗೆ' ನೋ.

ಕರವಂದ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳಭೋಗಮು ಸತು ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೬೪; 1007). 'ಕರವಡ' ಪರಾ. [?]

ಕರವಂದ$_2$ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದಕ: "ಕರವಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಱುವಣೆ ನಿರ್ದಿಗ್ಧಿಕಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೬-೨೮).

[< ಸಂ. ಕರಮರ್ದ]

ಕರವಂದಿಗೆ, ಕರವಂಡಿಗೆ, ಕರವಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ: "ಕರವಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಱುವಣೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೬-೨೮). **ಕರವಂಡಿಗೆ**: "ಕೃಷ್ಣ ಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ—ಈ ೪ ಕರವಂಡಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮). **ಕರವಡಿಗೆ** : (ಶ).

[ಕರವಂದ + -ಗೆ$_1$]

ಕರವಟ್ಟೆ 'ಕಱುಹಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕರವಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯುಮಂ ಕರವಡ ತಳಭೋಗ ತಳಾಱ ರಾಯವೊಳಗಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕಇ. II, ೧೦-೩೧; 1080). 'ಕರವಂದ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕರವಡಿಗೆ 'ಕರವಂದಿಗೆ' ನೋ.

ಕರವತ 'ಕರವತ್ತ' ನೋ.

ಕರವತಕಾಟ, ಕರವತ್ತಕಾಟು, ಕರವತ್ತುಕಾಟ (ನಾ). ಕರಗಸದ ಆಕಾರದಂತೆ ಕಾಣುವ ದಡಿ, —ಅಂಚು: ಕರವತಕಾಟ ಪತ್ತಲವುಟ್ಟು ... ಕೈ ಬೀಸುತ್ತ ಹೊರಟ ಮಗಳು ಕರ್ನಾಟಕಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಗರಬಾ. ೬೧). **ಕರವತ್ತಕಾಟು** : ಕೆಲವರು ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಂಚಿನ ಜರದ ರುಂಬಾಲ, ಕರವತ್ತಕಾಟಿನ ಅಂಚಿನ ಧೋತರ ... ಹರಳುಂಗುರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೩). **ಕರವತ್ತುಕಾಟ** : ಒಂದು ಕಾಶಿಯ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನೂ, ಒಂದು ಗೇಣಂಚಿನ 'ಕರವತ್ತುಕಾಟೀ' ಧೋತರದ ಜೋಡನ್ನೂ ಮುಂದಿಟ್ಟನು(ಹಬ್ಬಬ. ೫೦).

[← ಮರಾ. ಕರವತ್‌ಕಾಠ್, ಕರವತೀಕಾಠ್]

ಕರವತಧಡಿ (ನಾ). = ಕರವತಕಾಟ: ಜರದೊಲ್ಲಿ ನಿಲುವಂಗಿ ಭರಜರಿ ಶಾಲುಗಳು ಕರವತಧಡಿಯ ಧೋತರ - ಉಡುಗರೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬-೮೮).

[ಕರವತ + ಧಡಿ (< ದಡಿ$_2$)]

ಕರವತಿ, ಕರಕತ್ತಿ (ನಾ). = ಕರವತಿಗೆ$_1$: ೧. ಮುಱಿದರು ದಂಡಗಳ ಮುಱಿದವನಿಗೀಡಾಡಿದರು ಕರವತಿಗಳನು ಖಳರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೨೨); ತ್ರಿದಂಡಧರ ಸನ್ಯಾಸಿ ಕೈಗೊಡೆ ಕರವತಿಗಳೆಸೆಯೆ(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೧೪). **ಕರವತ್ತಿ** : ತುಂಪದೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕರವತ್ತಿಯ ನೋತದನಿಟ್ಟು ಬಾಸುವಂ ನರಕದ ಮೇಲೆ ಬಾಸಿ ಬಳಿಕೊಯ್ದುದ ನೋಡದೆ ಕೀವಿ ತಂದು (ಸಮುಪ. ೧೪-೨೬). 'ಕರವತಿಗೆ$_1$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರ]

ಕರವತಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರಪಾತ್ರೆ; ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು. ೨. ನೀರಿನ ಬುದ್ದಲಿ; ಪಕಾಲೆ: ಕರವತಿಗೆಯ ಕೊಳೆ ನೀರ್ ಪಾರ್ವರಿಗಂ ಭಗವರಿಗಮಂತೆ ವ್ಯಾಧರಿಗಂ (ಸಮುಪ. ೬-೧೩); ತೈಕ್ಕನ ಇಕ್ಕೆ ಮಾಂಸದ ವಾಸ ಕರುಳಿನ ತಿರುಳು ನರದ ಕರವತಿಗೆ (ಅದವ.ಹ. ೧೫-೩೪); ಕರವತಿಗೆ ಹೊಂಗಳಸ ಹೊಂಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ದೀಪಸ್ತಂಭ ಹೇಮದ ಸರಪಣಿಯ ಮಣಿಮಯ ಜಂತ್ರದ ಜೀವಪುತ್ರಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೫). [ಪ್ರಾ. ಕರವತ್ತಿಆ (< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರಿಕಾ)]

ಕರವತಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕೈ ಗರಗಸ: ಕೊಡತಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂಳಿಕ್ಕವಡ ದಂಡೆ ಕಯಬ್ ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟಗೂಡುಗಳು ಕತ್ತಿ ... ಸಿಂಹಪ್ರಕರವೆರಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಡಕಾ. ೫-೯).

[< ಸಂ. ಕರಪತ್ರಿಕಾ]

ಕರವತ್ತ, ಕರವತ, ಕರಹತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ; ಗರಗಸ: ಅರಿರಾಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ (ಇಆ. V, ೧೫-೫; 1020); ಮಣ್ಡಳಿಕ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೨-೬; 1079). **ಕರವತ** : ೨. ಕರಗಸದ ಆಕಾರದ ನಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಸೀರೆ, ಧೋತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಂಚು. 'ಕರವತಕಾಟ' ಪರಾ. **ಕರಹತ್ತ** : ೧. 'ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕರಪತ್ರ]

ಕರವತ್ತಕಾಟು 'ಕರವತಕಾಟ' ನೋ.

ಕರವತ್ತಿ 'ಕರವತಿ' ನೋ.

ಕರವತ್ತುಕಾಟ 'ಕರವತಕಾಟ' ನೋ.

ಕರವದಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಶ). [< ಸಂ. ಕರಮರ್ದೀ]

ಕರವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚೌಕ; ಕೈವಸ್ತ್ರ: ಜೇಬಿನಿಂದ ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ತಮ್ಮ ಹಣೆಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ವೀರಯೋ. ೩೧).

[ಕರ್$_3$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕರವಳ$_1$ (ನಾ). ಖಡ್ಗಧಾರಿ: ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಿರಲಾಱದೆ ನುಸುಳ್ದೊಡೆ ಬಾಣಸಿಗರಿದೇನ್ನಾಣ ಪುತ್ತೆಂದು ಪೋಗೆ ಕರವಳರಿಂದಾಯ್ತೆಂದು ಪಿಂಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫೯); ಅಂಗರಕ್ಕರುಂ ಕರವಳರುಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಱರುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೨). [?]

ಕರವಳ$_2$ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನಡಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನ ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಅವನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರುವುದು: ಅಂ ಪಿಡಿದುದೆ ಕತ್ತರಂ ಕರವಳಂ ಸೆರವಟ್ಟಣೆ ಹತ್ತೆ ಡೊಕ್ಕರಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬). [?]

ಕರವಳೆಯ (ನಾ). ಕೈಬಳೆ; ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಂಕಣ: ಕರವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಯ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಪದನೂಪುರ ನಿನಾದದ ಬೇಟಿವಱಿಗಳ ಸರಸಹಾಸ್ಯದ ಹಾಸಕದ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೦).

[ಕರ್$_3$ + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಕರವಳಿ, ಕರಾವಳಿ, ಖರವಳಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಕಡಲ ದಂಡೆ,—ತೀರ ಪ್ರದೇಶ: ವಾರ್ಧಿಯ ತಡಿವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ಘೂರಿಬಲ ಕೊಂಕಣದ ಕೋಹುಗರೋರಣದ ಕರವ [ಪಾ ಠಾಂ. ವಿ]ಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೪). **ಕರಾವಳಿ**: ಪೂರ್ವ ಸಮುದ್ರ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭವನ್ನು ನೆಡಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೪); ಜಕ್ಕಣಿಯನ್ನು 'ದೇವ್ವ'ವೆಂದು ನಂಬಿ, ಪೂಜಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಕಡಲ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). **ಖರವಳಿ**: ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಸಮುದ್ರದ ಅಸೇಸನ ಖರವಳಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೯-೩೭; 1143).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈವಟಿ; ಮಲ. ಕರವಟಿ]

ಕರವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಹಿಡಿದು ಪಾಂಡ್ಯನ ಚೋಳ ಕೇರಳ ಪೊಡವಿಪರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮೂಡಣ ಕಡಲ ಕರವಳಿಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನು]ನೋಡುತ ಗಟ್ಟಬೆಟ್ಟಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೫). [ಕರವಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಗ್ನೆಯ ಕಡಿವಾಗಿಲ ಕರವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಏವಂ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸೀಮಾತ . . . ತಥಾ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಜವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆ ಸಿಮೆ ಚಂಚರಿಸ್ರೋತ ಪ್ರಾಪ್ಯ (ಇಅ. VIII, ೯೫-೧; 444). [?]

ಕರವಾಯಿ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರನ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಚಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಕ).
[? . ತೆಲು. ಕರವಾಯಿ. / ಮರಾ. ಖರವಈ, ಖರವಾಈ]

ಕರವಾಲ, ಕರವಾಳ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಕರವಾಲವನು ಪುಷ್ಪಸರವೆಂದು ಸೆಳೆವಾಡೆ ಪರಿಮಳವ ಸೂಸುವುದೆ? (ಮಂಕುಕ. ೧೩). **ಕರವಾಳ**: "ಕರವಾಳಮೆ ಕರವಾಳ್" (ಚತುಪ. ೭೦); ಕರವಾಳ . . . ಚಕ್ರಚ್ಛುರಿಕಾದ್ಯಾಯುಧದೊಳ್ ಅಧಿಗತಶ್ರಮನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೩೧); ಬಾಸಿಗಳ ಕರವಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗಳ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಹರಿಗೆ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಕರವಾಸ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು: ನೀ ಸಮಾಧಾನದಲಿ ತಿಳಿ ಕರವಾಸವಾದಾಮಲಕದಂದದಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೪). [ಕರ$_3$ + ವಾಸ್ಯ]

ಕರವಾಳ್, ಕರವಾಳು (ನಾ). = ಕರವಾಲ: ನಿನ್ನನೆ . . . ಕರವಾಳ ಬಾಯ್ಗಮಂಬಿನ ಮೊನೆಗಂ ಮಹಾರಥರ ತಿಂತಿಣಿಗಂ ಪಿಡಿದೆಂತು ನೂಂಕುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೦); ಕರವಾಳಂ ಮಸೆವಂದದೆ ಮರವಾಳಂ ಮಸೆಯೆ ಕೊರಿತಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨೩); ಕಿಟ್ಟ ಕರವಾಳ್ಗ ಮೆನಗಂ ಮಿಟ್ಟುವಿನಂತಿರ್ದ ಮಾರಿಗಂ ಬೆದಜದೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೬೧); ಕರವಾಳೊಳ್ ಬಾಳ್ ಪಳಂಚುತ್ತುರಿಯನುಗುಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೮೭). **ಕರವಾಳು**: ಭಕ್ತಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲದೋಳು ಹರನುದ್ದಂಡ ಕರವಾಳು (ಬಸಪು. ೨೮-೪೩); ಕರವಾಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜೋದರದರಿಂದರಂದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫). [ಕರ$_3$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಕರವಾಳ 'ಕರವಾಲ' ನೋ.

ಕರವಾಳು 'ಕರವಾಳ್' ನೋ.

ಕರವಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಿದ, —ಎರಚಿದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಡಹುವುದು; ಚೆದರುವುದು: "ಕೊಡಹು – ಕರವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಕರ$_3$ + ವಿಕೀರ್ಣ]

ಕರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿ: ಕರವಿಡಿದು ಸಾಚರ್ುವೆತ್ತುವ ತುರಿಪದೆ ಕಯ್ಯುಗುಡುವುದಕ್ಕೆ ಲಜ್ಜಿಸರರೆಬರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೦); ಪುರವನಿತೆಯರು ತಮ್ಮಿನಿಯರ ಕರವಿಡಿದಿರದ್ವೈತಂದು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೫); ಹೊನ್ನಕ್ಕ ಬಾರೆಂದು ಕರವಿಡಿದೆನ್ನ ತನ್ನೊಕ್ಕತ್ತಿಗೆ ಬರಿಸಿ (ಹರಿಬ. ೧-೨೮). [ಕರ$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರವಿಮೋಚನ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಚಲಕು, ಚಲಂಕು – ಕರವಿಮೋಚನೇ (ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮುಧಾ).
[ಕರ$_3$ + ವಿಮೋಚನ]

ಕರವೀರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಕಣಿಗಿಲೆ; ಕಣಿಗಿಲೆ: ಪಾದರಿ ಕರವೀರದ ಮೂಲಮರ್ಕಪುಷ್ಪಮುಮಂ ಕೊಂಡರೆದಂಬಿಲದೊಳ್ ಕುಡಿ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೪); ಇರುವಂತಿಗೆಯು ಮುಡಿವಾಳ ಕರವೀರ ಬಕುಳ ಕೆಂಜಾಜಿಯ ಬನವಲ್ಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೩೩); ಸೇವಂತಿಗೆಯು ಮೊಲ್ಲೆ ಕರವೀರ ನಳಿನ ಚಂಪಕ . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪ ಪತ್ರೆಗಳನು ತಿಱಿದು (ರಾಘಚ. ೧೭-೭). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ: ಕರವೀರದ ಚೆಲುವಿನ ಕರುನಾಡಿಗೆ ಮರುಳಸಿದ್ಧ ಗುರು ಬರುತಿಹರು (ನವರಾ. ೫-೩೧). [ಸಂ.]

ಕರವೇಱು (ನಾ). ಬಲುಹೇಡಿ; "ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೇಡಿ (?)" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಅಸುರ ಪ್ರಧ್ವಂಸಿಯೆಂಬರ್ ಜಗದ್ಗುರುವೆಂಬರ್ ಪೆಜರ್ಗೇಕೆ ತೇರನೆಸಪಂ ಧರ್ಮಾನುಜಂಗೇಕೆ ಕಿಂಕರನಾದಂ ಕರವೇಱು ಯಾದನದಱಿಂ ಸೂತಂ ಭಟಂ ಪೇಱಿಯೆಂಬರ ಮಾತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೩). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಪೇಱು (< ಪೇಡಿ)]

ಕರವೊಳ್ಳಿತು (ಅ). ಬಹಳ ಲೇಸು: ಮಾಣಿಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಾತಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಕ್ಕು ಕರವೊಳ್ಳಿತೆಂದು ಬಸದಿಯನೂರೊಳಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೩-೨೧; 1069). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಒಳ್ಳಿತು]

ಕರಶಾಖೆ (ನಾ). ಕೈ ಬೆರಳು. [ಸಂ. ಕರಶಾಖಾ (ಕರ + ಶಾಖಾ)]

ಕರಶೀಕರ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಸಿಡಿದುಬರುವ ನೀರಿನ ಕಣ; ತುಂತುರು (ಕ). [ಕರ$_3$ + ಶೀಕರ]

ಕರಸಂಪುಟ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈ; ಮುಗಿದ ಕೈ: ಖಿಜಖಿಟಲ ತಟಸಂಘಟತ ಕರಸಂಪುಟನಪ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨). ೨. "ಕಾಗದದ ಬಿಡಿ ಹಾಳೆಗಳು, ನಕಾಸೆಗಳು, ಮೊ. ನ್ನಿಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ . . . ಕೋಶ, ಸಂಪುಟ" (portfolio. ಇಂಕನಿ).
[ಕರ$_3$ + ಸಂಪುಟ]

ಕರಸಾಣೆ, ಖರಸಾಣೆ (ನಾ). ಹರಿತ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಮಸೆಗಲ್ಲು; ಸಾಣೆಗಲ್ಲು: "ಕರಸಾಣೆ - ಖರಶಾಣ = ಮಸೆಗಲ್ಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೩); ಮದನಾಸ್ತ್ರಂ[ಕ] [ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರ ಸಾಣೆಗಾಣಿಸಿದುದೆಂಬಂತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೩). **ಖರಸಾಣೆ**: ವಜ್ರಮಂ ಖರಸಾಣೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕೂರಿದನುಂ ಬಲ್ಲಿದನುಮಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೫-೭೮ವ); ಖರಸಾಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೊಡನೆಗೆಯ್ದ ರತ್ನಾಳಿಗುರುಕಾಂತಿ ಪೆರ್ಚುವಂದದೊಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೫೮). [< ಸಂ. ಖರಶಾಣ]

ಕರಸಾಮುದ್ರಿಕ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ (ಪಾರಿಪ. ೧೫). [ಕರ$_3$ + ಸಾಮುದ್ರಿಕ]

ಕರಸೀಕರ (ನಾ). = ಕರಶೀಕರ (ಕ). [ಕರ$_3$ + ಸೀಕರ]

ಕರಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರಸೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಗಲವಾದ ಕೆರೆಮೀನು. [?]

ಕರಸೊಬಗು (ನಾ). ಅತಿ ಚೆಲುವು; ಬಲುಸೊಬಗು: ಕರಸೊಬಗಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ವಾರಸೌಂದರಿಯರಿದ್ದರು ಸಭೆ ತುಂಬಿ (ಭರತೇ. ೪೭-೭೩).
[ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಸೊಬಗು]

ಕರಸ್ಥಲ, ಕರಸ್ಥಳ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈ: ಕಾಣಬಾರದ ಲಿಂಗವು ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಎನಗಿದು ಸೋಜಿಗ (ಅವಚಂ. ೧೫-೬೦); ಕರಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಪರದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಯಾನದಿರಬೇಕು . . . ನಿರ್ಲೇಪವಾದ ಶರಣ (ಮೋ೯೧ಮಾ. ೧೩೫-೫೨೨).

೨. [ವೀಶೈ] ಆರು ವಿಧದ ಶಿವಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಷಡ್ವಿಧ ಶಿವಲಿಂಗ:– ಇವು ಕರಸ್ಥಲ, ನಯನಸ್ಥಲ, ಹೃದಯಸ್ಥಲ, ಮಂತ್ರಸ್ಥಲ, ತ್ರಿಕೂಟಸ್ಥಲ, ಲಯಸ್ಥಲ ಎಂದು ಇರುತ್ತವೆ . . . ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕರಸ್ಥಲವು ಸುಚಿತ್ತವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು" (ಶಿವಾಕೋ. ೬೭). ೩. ಹಂಪೆಯ ಬಳಿಯ ಒಂದು ಊರು (*). **ಕರಸ್ಥಳ**: ೧. ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ ಎನ್ನ ಕರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹುಳುಕಾದಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೪೩). ೨. "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗಳಡಗಿದುದೇ ಕರಸ್ಥಳ" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭).

ಕರಸ್ಥಲದವರು = ಅವಿವಾಹಿತರಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವ ಕೆಲವು ಜಂಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (*). [ಕರ$_3$ + ಸ್ಥಲ]

ಕರಸ್ಥಳ 'ಕರಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕರಹ 'ಕರಿಪ' ನೋ.

ಕರಹಟ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಹಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಕರಹಟ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಕಾವಲುಗಾರ; "ಪಹರಿಯವರು" (ಶಮದ. ನ. ೨೦೪ ಅಡಿಟಿ): ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಕರಹಟ (< ಕರಹಡ) + –ಇಗ]

ಕರಹಟ್ಟಿ 'ಕಱುಹಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರಹಡ, ಕರಹಟ, ಕರಹಾಡ, ಕರಾಟ್ಟ, ಕರಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದಲ್ಲನ ತನೂಭವಂ ಕರಹಡ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ದಿಂ ಮಲ್ಲಮನಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂ ನಿಜೇಶನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಂ (ಅಜಪು. ೧–೪೫); ಕರಹಡ ನಾಲ್ಪಾಸಿರದೊಳಗಣ ಕಟಂಬಡಿ ೩೦೦ ಱ (ಇಆ. XIX, ೧೯೦–೪೪; 1054); ಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ ಕರಹಡನಾಡ ಪೆಗ್ಗಡೆ (ಕಇ. II, ೧೩–೨೨; 1115); ಕರಹಡೋ ದೇಶವಿಶೇಷಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕರಹಟ**: ಕರಹಟದೊಳ್ ಬೇಂಟೆಯ ಕುಕ್ಕುರಿಯಾದಲ್ ಸತ್ಯಚಂದ್ರಮತಿಯುಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೩೮). **ಕರಹಾಡ**: ಕರಹಾಡ ನಾಲ್ಪಾಸಿ[ರ]ಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇ. II, ೧೩–೧೭; 1115). **ಕರಾಟ್ಟ**: ಅಂಗ ಕರಾಟ (ಣ್) ಒಡ್ಡ್ರಪಾರ ಸಿಂಧು ಮುಖ್ಯ ಸಹಸ್ರ ದೇಶ ಭಾಷಾಜ್ಞ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೨೨; 1154 ?). **ಕರಾಡ**: 'ಕರಾಡಸ್ಥ' ಪರಾ. ℙ ಈಗಿನ 'ಕರ್ಹಾಡ್' ಎಂಬ ಊರಿನ ಪರಿಸರ ಪ್ರದೇಶ. [< ಸಂ. ಕರಹಾಟ]

ಕರಹಡಿಗ (ನಾ). ಕರಹಡದೇಶದವನು; ಕರ್ಹಾಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ, ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಕೂರಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕರಹಡ+–ಇಗ]

ಕರಹಡಿಚ (ನಾ). = ಕರಹಡಿಗ: ಕರಹಡದೇಶದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾತಂ ಕರಹಡಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೫ ಪ್ರಯೋ); ಒಳ್ಕುರಿಚಂ, ಬಸಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಲರಿಚ', 'ಕಾಲುರಿಚ' ಪರಾ. [ಕರಹಡ + –ಇಚ]

ಕರಹಡಿಚೆ (ನಾ). ಕರಹಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಕರಹಡ ನಾಡಿನವಳು: ಕಾಲುರಿಚೆ, ಕರಹಡಿಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕರಹಡಿಚ + –ಎ$_3$]

ಕರಹತ್ತ 'ಕರವತ್ತ' ನೋ.

ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ) ಕರಗಸದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳ ಕೃತಾಂತಂ ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲೆಯ ಸಾಹಣಿಯರುಂ (ಎಇ. XV, ೩೩–೪೧; 1189).
[ಕರಹತ್ತ (< ಕರವತ್ತ) + ಮಲ್ಲ]

ಕರಹಾಟ (ನಾ). ೧. = ಕರಹಡ: ತೇಜಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಕರಹಾಟ ವಜ್ರಕಮಟ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ (ಸೌಇ. XX, ೧೯–೨೯; 1015); ಮಗಧ ಕರ್ಣಾಟ ಗೊಲ್ಲ ಕರಹಾಟ ಗೌಳ . . . ಕಳಿಂಗಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೭೧); ಮಧುರೆಗೆ ಬಡಗಲ್ ಖ್ಯಾತಿಯ ಕರಹಾಟಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೭–೧೦೪). ೨. ಮರದ ಗಡ್ಡೆ; ಬೇರಿನ ಗಡ್ಡೆ: "ಕರಹಾಟಃ, ಕಂದಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಗಡ್ಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೯); "ಸಸಿ ವಲ್ಲಿಗಳ ಗೆಡ್ಡೆ ಕರಹಾಟವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೫). ೩. "ತಾವರೆ ಗಡ್ಡೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕರಹಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಮಂಗಾರೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕರಹಾಡ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಳಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಏಡಿ. [?]

ಕರಳಿ$_2$, ಕರಳೆ, ಕರಾಳಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒರಟಾದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ: ಇಲ್ಲಿ ಕರಳಿಯಂತೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ. ೬೪); ಜಾಜೂ ಮುಗುಳೂ ಕರಳಿಯ ಹಚ್ಚಡಗಳೂ ಗೋಕಾವಿ, ಮುರಗೋಡ, ಮನೊಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೪೭). **ಕರಳೆ**: ಮುನ್ನೊಳ್ಳಿ – ಇಲ್ಲಿ ಕರಳೆಯ ಹಚ್ಚಡಗಳೂ ಜಾಜೀಮುಗಳೂ ಮುಂತಾದ ಅಚ್ಚುಹಾಕಿದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೫೦೩). **ಕರಾಳಿ$_3$**: ಕರಾಳಿ ಅರಿವೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕರಳೆ 'ಕರಳಿ$_2$' ನೋ.

ಕರಟ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕರಡುಮಣಿ; ಕಚ್ಚಾರತ್ನ; ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯದಿರುವ ರತ್ನ: "ಕರಟ್ಮಣಿಯ ಕರಡುಮಣಿ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧).
[ಕರಡು$_3$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕರಾಂಗುಲಿ, ಕರಾಂಗುಳಿ (ನಾ). ಕೈ ಬೆರಳು: ವೀಣೆಯಂ ಶ್ರುತಿಗೈದು . . . ಸರಳತರ ಕರಾಂಗುಲಿಯನಿಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೭೭ ವ). **ಕರಾಂಗುಳಿ**: "ಕಿರಣ ಮೃಣಾಳ ಕಾಲ ತರುಭೇದ ಕರಾಂಗುಳಿಗಳ್ ಪ್ರಕಾಂಡಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೧). [ಕರ$_3$ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು: ಹೂಡಿ ಮಂಡಿಯ ಕಿವಿ ವರೆಗೆ ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡಿ ಬಾಣವ ತೂಗಿ ಬಿಡುತ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೬೫). [ಕರಾಂಗುಲಿ + ಕೂಡು$_1$]

ಕರಾಂಗುಳಿ 'ಕರಾಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಕರಾಕರಣೆ (ನಾ). ಕರವನ್ನು ವಸೂಲಿಮಾಡುವುದು; ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿ: ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆವರೆಗೆ ವೆಚ್ಚದ ಕರಾಕರಣೆ ಒಟ್ಟು . . . ರೂ. ಕೂಡಿವೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). 'ಕರನಿರಾಕರಣೆ' ಪರಾ. [ಕರ$_3$ + ಆಕರಣೆ$_1$]

ಕರಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತುದಿ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದಿ (*).
[ಕರ$_3$ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಕರಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತುಪರ, ಉಡಿ, ಬಿಕ್ಕೆ, ಕರಾಚಿ, ಗೊರಿವಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). [< ಕರಚಿ ?]

ಕರಾಚೂರಿ$_1$, ಕರಚುರಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕೈಗತ್ತಿ: ಖಡ್ಗ, ಕರಾಚೂರಿ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಸುರಗಿ ಕರಾಚೂರಿ ಕಡಿತಲೆ ಪಟ್ಟಿಸ ಫರಶು ಕೊಡಲಿ ಶಕ್ತಿ ಡಾಣೆ (ಭರಹ. ೨೦–೧೩೪); ಜಾಡಿಯ ಹರಿಗೆ ಸಿಂಗಾಡಿ ಕರಾಚೂರಿ ನೀಡುವ ಬಾಳುಗತ್ತಿಗಳ ಪಾಡುಪಂಥದ ಸುಭಟರು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೪೮). **ಕರಚುರಿ**: ಕಟ್ಟಿದ ಗೇಣು ಸುರಗಿ ಕರಚುರಿಗಳೆಟ್ಟಿಣಿಸಲು ಕಾದಿದರು (ಅನಂಚ. ೨೪–೨೪).
[ದೇ.? ‖ ತೆಲು. ಕರಾಚುರಿ, ಕರಾಚೂರಿ, ಕರಾಚುರಕತ್ತಿ]

ಕರಾಚೂರಿ₂ (ನಾ). ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಖಂಡಿತವಾದಿ (ಕ). [ಕರಾಚೂರು + -ಇ₃]

ಕರಾಚೂರು (ನಾ). ಖಂಡಿತವಾದಿತ್ವ; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ (ಕ). [?]

ಕರಾಟ₁ (ನಾ). ಕರಂಡ; ಸಂಪುಟ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: "ಸಮುದ್ಗಕಃ, ಸಂಪುಟಕಃ — ೨ ಕರಾಟದ ಪೆಸರುಗಳು ಭರಣಿ, ಸಂಪುಟ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩); ಕರ್ಪೂರದ ಕರಾಟಂಗಳು . . . ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦-೭); ಕರಾಟವನ್ನು ಬಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಬಮ್ಮಲದೇವಿಯ ತೊಟ್ಟಿಯತ್ತ ನಡೆದನು (ನವತಿ. ೨೩೫); ಶ್ರೀಶಂಕರರ ಕರಾಟದಲ್ಲಿನ ಔಷಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ರಾಮಬಾಣದಂತಹದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೦೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರಾಟ]

ಕರಾಟ₂ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಾಡ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಾಡಸ್ಥ, ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ (ನಾ). ಕರಾಡ ಎಂಬ ಊರಿನವನು; ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಕರಾಡಸ್ಥರು– ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರ್ಹಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಕಥಾಗ. ೭೯). **ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ** : ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥರು – ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಹೆಯೊಳಗಿನ ಕರ್ಹಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಳವು (ಬೆಳವ. ೪೧). [< ಸಂ. ಕರಹಾಟಸ್ಥ]

ಕರಾಡಿ₁ 'ಕರಡೆ₂' ನೋ.

ಕರಾಡಿ₂ (ನಾ). = ಕರಾಡಸ್ಥ: ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ . . . ಕಂದಾವರ, ಕರಾಡಿ, ಕರ್ಣಾಟಕ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [ಕರಾಡ (< ಕರಹಡ)+-ಇ₃]

ಕರಾತಳ (ನಾ). "ಅಂಗೈ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದ ನಿನ್ನವನಿತಳಂ ಕರಾತಳದವೋಲ್ ತನಗಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಕೆ[ಯ್ದು] (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦). [< ಕರತಳ]

ಕರಾದಿ (ನಾ). ಮಲೆನಾಡಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರೆ ಕಟ್ಟುವವರು: ಬೇಲರು, ಹೊಲೆಯರು, ಮಾದಿಗರು, ಕರಾದಿಯವರೂ ಆ ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೫).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖರಾದೀ]

ಕರಾಧಾನ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ ಹಾಕುವಿಕೆ: "ಕರಾಧಾನ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವೋ ಸ್ಥಾನೀಯವೋ ವಿಶೇಷವೋ ಅದ ಯಾವುದೇ ಕರ ಅಥವಾ ಲಾಭದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೨೨೨). [ಕರ₃ + ಆಧಾನ]

ಕರಾನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಹಯನ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರಾನೆಯ ಹಸು ಬತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಯು. ೩೦೦); ಕರಾನೆಗೆ ಎಮ್ಮೆ ಕ್ರಯಕ್ಕ ಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ (ಮರಮ. ೪೯). ೨. ಕರೆಯುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ: ಈ ಕರಾನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಿದ್ದೆ ಹಾಲಿದೆ (ಮರಮ. ೨೯೬).
[< ಕರೆ₂ (< ಕಱ₁) + ಹಯನ ?]

ಕರಾನ್ವೇಷಣ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಹುಡುಕುವುದು: "ಪುಡುಕು, ಪುಡುಂಕು – ಕರಾನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕರ₃ + ಅನ್ವೇಷಣ]

ಕರಾಬು, ಖರಾಬು (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದ. (ಕ). (ನಾ). ೨. ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು; ಕೆಟ್ಟದು. **ಖರಾಬು** : ೧. ಖರಾಬು ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿರುವ ಮರಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). ೨. ನಂಮ ಶೀಮೆ ನಡುವೆ ಸರ್ವಸ್ವವಂನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಖರಾಬು ಮಾಡಿ ಇದ್ದೀರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೧).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಖರಾಬ್; ಪಾರ. ಖರಾಬ್, ಖರಾಬಾ]

ಕರಾಭರಣ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: "ಕದಿರು ಕರಾಭರಣ ವಕ್ರತೆ ಬಲವರ್ಧ ಸಮುಕಟ್ಟುಗಳೊಳಂ ಮುರಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬). [ಕರ₃ + ಆಭರಣ]

ಕರಾಮತಿ, ಕರಾಮತ್ತು, ಖರಾಮತ್, ಖರಾಮತಿ, ಖರಾಮತ್ತು (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈವಾಡ; ಚಾತುರ್ಯ; ಯುಕ್ತಿ; ಸಾಹಸ: ಸುದಕ್ಷರನ್ನು ವಧಿಸದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನೀ ಕರಾಮತಿಯನ್ನಾದರೂ ಯಾರು ಮನ್ನಿಸುವರು? (ಅಂಬಿಕೆ. ೨೪); ಅವಳಿಗಾದರೂ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕರಾಮತಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೦); **ಕರಾಮತ್ತು** : ಘೋರ ಒಳ್ಳೇ ಕರಾಮತ್ತು ತೋರಿಸಿದ (ಮೋಜೀವ. ೧೩). 'ಪರವಾಯಿಲ್ಲ ನೌಕರಿಯಲ್ಲೂ ಕರಾಮತ್ತು ಉಂಟು' (ಬೆಳುಮ. ೨೨೯). **ಖರಾಮತ್** : ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಖರಾಮತ್ ಇರಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೯೪). **ಖರಾಮತಿ** : ಸಾಹೇಬನ . . . ಖರಾಮತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಮೃತಿ ಉಳಿಯುವುದು (ಮೋಜೀವ. ೧೨೭). **ಖರಾಮತ್ತು** : ಅವನ ಔಷಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಖರಾಮತ್ತಿದೆ (ದೌಲತ್. ೨೬೩).
[← ಅರ. ಕರಾಮತ್; ಪಾರ. ಕರಾಮತ್, ಕರಾಮತೀ]

ಕರಾಮತ್ತು 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಕರಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರಯ: ಅಂಗಡಿಕಾರನು ಆ ಹುಂಡಿಯು ತತ್ಕಾಲ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಆ ಕಾರಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸಕರಿನ ಕರಾಯಿಯ ಬೋಜೆಯು ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ಆ ಸಾಮಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಯ]

ಕರಾರ, ಕರಾರು₁, ಖರಾರು₁ (ನಾ). ನಿಬಂಧನೆ; ಷರತ್ತು; ಒಪ್ಪಂದ; ಕೌಲು: ತಿಂಗಳೊಂದಕ್ಕೆ ೭೫ ರೂ. ಕೊಡುವ ಕರಾರ ಮಾಡಿ ಆರು ವರ್ಷದ ಬಾಂಡು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು (ದಾಸಹು. ೭). **ಕರಾರು₁** : ಕುಂದೂರು ಕೆರೆಯವೊಡವನು ಕರಾರಾಗಿಯಂದಾಜ ಬರಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧-೪೦); ಆಸ್ತಿಯ ಕರಾರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರು ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೇ ತಪೇಶ್ವರಿಯ ರೀತಿನೀತಿಯು ಬದಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕಲಕ. ೭೬); ಆ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ನೀವು ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ಉಪವಾಸ ಮುರಿಯುವೆನು (ಅಮುಗಾಂ. ೨೦). **ಖರಾರು₁** : 'ಖರಾರು ವಾಕ್ಕು' ಪರಾ.
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರಾರ್]

ಕರಾರನಾಮೆ, ಕರಾರುನಾಮೆ (ನಾ). ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಕೌಲು; ಲಿಖಿತ ಒಪ್ಪಂದ: ಮೀರಜಾಫರನ ಕೂಡ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಿಜವಾದ ಕರಾರನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಓಮೀಚಂದನಿಗೆ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿದ ಹಣವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದುಇ. ೨೪೯). **ಕರಾರುನಾಮೆ** : ಕರಾರುನಾಮೆಗಳ ಮೊಕರರು ಮಾಡಿ ಮೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲು ಮಡಗಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೪); ಮದುವೆಯು ಒಂದು ಕಾಯಿದೆಯ ಮಾತು, ಕರಾರುನಾಮೆ (ಅಹಲ್ಯೋ. ೧೩೭); ಕರಾರುನಾಮೆ ಬರಶಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೈದರಲ್ಲಿಖಾನರು ಕೇಳಿದರಾಗಿ ಕರಾರುನಾಮೆ ಬರಶಿಕೊಟ ವಿವರ (ಹೈದರ. ೭೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರಾರ್‌ನಾಮಾ; ಪಾರ. ಕರಾರ್‌ನಾಮಹ್]

ಕರಾರಪತ್ರ, ಕರಾರುಪತ್ರ (ನಾ). = ಕರಾರನಾಮೆ: ನಾನು ಕರಾರಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ನೊಂದಣಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮೋಹನೀ. ೮೫). **ಕರಾರುಪತ್ರ** : "ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಕರಾರುಪತ್ರ" (Bond. ಇಂಕನ್ನ). [ಕರಾರ + ಪತ್ರ]

ಕರಾರು₁ 'ಕರಾರ' ನೋ.

ಕರಾರು$_3$, ಖರಾರ, ಖರಾರಿ$_2$, ಖರಾರು$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೈಯನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಕರಾರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೆರೆಯಲಿಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ (ದಿನಾಂ. ೩೬); ಕರಾರಿಂದ ಕೆರೆಕೆರೆದು ಮಾಲೀಷ್ ರಂಗೇಲಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ್ದ (ದಿನಾಂ. ೩೬). **ಖರಾರ:** ಒಂದು ಖರಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕ ಹತ್ತಿದನು (ಬಾಬಲ. ೩೬). **ಖರಾರಿ$_2$:** ಕುದುರೆಯ ಮೈಯಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ "ಖರಾರಿ"ಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯದು (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೩). **ಖರಾರು$_3$:** ಅನೇಕರು ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುವ ಖರಾರು ಮತ್ತು ಎಣ್ಣೆ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಕಲಿತರು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೬೭).
[← ಮರಾ. ಖರಾರಾ]

ಕರಾರುನಾಮೆ 'ಕರಾರನಾಮೆ' ನೋ.

ಕರಾರುಪತ್ರ 'ಕರಾರಪತ್ರ' ನೋ.

ಕರಾರುಬಾಕಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದದಂತೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಾಕಿ (?): ಫವುಜಿಗೆ ಕರಾರುಬಾಕಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದಕ್ಕೆ ದಂಗೆ ಧರಣೆ ಆಗಿಯಿರುವು ದನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹೈದರ. ೬೧).
[ಕರಾರು$_1$ + (< ಕರಾರ) + ಬಾಕಿ$_2$]

ಕರಾರುವಾಕ್ಕು, ಖರಾರುವಾಕ್ಕು (ಗು). ಸರಿಯಾದ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಯಿಲ್ಲದ; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ; ನಿಖರವಾದ: ಅಮುಖ್ಯವಾದ ದೆಳೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೫೩); ಈ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ ಸ್ವಲ್ಪ ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ಆಸಾಮಿ (ಪುನರು. ೨೬). **ಖರಾರುವಾಕ್ಕು:** ಫ್ರಿಟ್ಸನು . . . ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಖರಾರುವಾಕ್ಕಾದವನೂ ಶ್ರಮಸಹಿಷ್ಣುವೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೮೩); ಆ ಮಂದಿರವನ್ನು ಖರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ . . . ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೧).
[← ಪಾರ. ಕರಾರವಾಕಿಈ; ಮರಾ. ಕರಾರವಾಕೇ, ಕರಾರ ವಾಕಈ, ಕರಾರವಾಕೈ]

ಕರಾಲ, ಕರಾಳ (ಗು). ೧. ಬಲುದೊಡ್ಡ; ಮಹತ್ತಾದ; ಪ್ರಚಂಡ. ೨. ಭಯಂಕರವಾದ; ಕ್ರೂರವಾದ; ಭೀಷಣವಾದ: ನಿರ್ಲಯ ಲಯಕಾಲ ಸಾಯುಧಕರಾಲ ಕರಾಲ ಕರಾಲಸದ್ಭುಜಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೨). ೩. ವಿಕೃತವಾದ; ವಿಕಟವಾದ; ವಕ್ರವಾದ: "ವಿಕಟಂ ಕರಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಮೆನಲು ಅತಿ ಡೊಂಕದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೮). (ನಾ). ೪. ರಾಹು: ೫. ಯಮ. ೬. ಶಿವ. **ಕರಾಳ:** ೨. ಕರಾಳ ರಿಪುನಿರ್ಮೂಲ ಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳ ಶಿವಲೀಲ (ಬಸಪು. ೩೮–೬೮); ಕಾಲನುದ್ದಂಡೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳ ಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪೯–೧೦); ಕರಾಳವದನದ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮೇಲು ಗೋಪದ ಭೀಮ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೩೬). ೪. "ಅನಲೋತ್ಪಾತಂ ಕರಾಳಂ ಗ್ರಹವಿವರಮಿವುಂ ರಾಹುವಕ್ಕುಂ" (ಪಾನಾರ. ೬೬). ೭. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಲಭಕ್ಷಣ . . . ಸುದಾರುಣವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ ಕಲಿತಮಾಗಿ ಕರಾಳವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: "ಕರಾಳ ಎಂದರೆ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಯ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ" (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೪ ಅಡಿಟಿ); ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೋಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಕರಾಲಂಬನ (ನಾ). ಕೈಯಾಸರೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು ಬನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಲಂಬನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೧).
[ಕರ$_4$ + ಆಲಂಬನ]

ಕರಾಲಿ, ಕರಾಳಿ$_1$ (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ: ಸಿರಿ ಶಚಿ ವಾಣಿ ರೋಹಿಣಿ ಕರಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] . . . ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೨). **ಕರಾಳಿ$_1$:** ಆ ಕರಾಳಿಯು ಮಹಾವಿಕರಾಳಿ (ವೀಶೈತಿ. ೨–೮–೨೧). [< ಸಂ. ಕರಾಲೀ]

ಕರಾವಳಿ 'ಕರವಳಿ' ನೋ.

ಕರಾವು 'ಕಟಿವು' ನೋ.

ಕರಾಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಷಿ ಅಮಬ್ಬಾರ್ ತೆಲಮ್ಬಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × × ಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೫; 750). [?]

ಕರಾಸಿ$_1$ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿ (?). [ಕರ$_2$ + ಅಸಿ$_8$]

ಕರಾಸಿ$_2$ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ. [ಕರ$_3$ + ಅಸಿ$_8$]

ಕರಾಳ 'ಕರಾಲ' ನೋ.

ಕರಾಳಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ಕೃತ್ಯ; ಕ್ರೂರ ಕೃತಿ: ಅವರ ಕರಾಳಕೃತ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ದಂತಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ಸಾರ. ೧೦೯ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಕೃತ್ಯ]

ಕರಾಳದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಉಗ್ರದೃಷ್ಟಿ; ಕ್ರೂರ ದೃಷ್ಟಿ: ಆಂಗ್ಲರ ಕರಾಳ ದೃಷ್ಟಿ ಇವರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಚುಚ್ಚುತ್ತಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೪೧).
[ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕರಾಳಮತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಕರಾಳಮತಿ ಸುಡು ಗಾಡಲೈತಂದಾಲಯವ ಹೊಕ್ಕನು ಕೃತಾಂತನ ಬಾಯ ಹೊಗುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೨). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಮತಿ$_1$]

ಕರಾಳಾಕೃತಿ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ಆಕೃತಿ; ಭೀಕರ ರೂಪ: ಮಹಾಕುಲನಗಂ ದೀಟ್ವಂತೆ ಬೇಜಿಕೊಂದು ದೈತ್ಯ ಕರಾಳಾಕೃತಿ ದೀಟ್ (ಜಗವಿ. ೩–೩೦). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಆಕೃತಿ]

ಕರಾಳಿ$_1$ 'ಕರಾಲಿ' ನೋ.

ಕರಾಳಿ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲುಹಲ್ಲುಗಳು ಕೆಳಗಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಿಯಲ್ಪಡುವವೋ ಅದು ಕರಾಳಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨–೨); ಕಾಗೆಯ ಹಾಗೆ ಸೂಚೀಮುಖವಾಗಿರಬಾರದು. ಕರಾಳಿಯಾಗಬಾರದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೬–೧೦); ಕರಾಳಿಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳು (ಕೃವಾಅ. ೧೨೧). [?]

ಕರಾಳಿ$_3$ 'ಕರಳಿ$_2$' ನೋ.

ಕರಾಳು (ನಾ). ಸೇವಕ; ಕೈಯಾಳು: ಸುರಗಿ ಚವುಡಯನ ಸಿಸುವೊ ಕರಿ ಕಾಲನ ಕರಾಳುವೊ (ಬಸಪು. ೪೬–೩೪). [ಕರ$_3$ + ಆಳು$_3$ + (< ಆಳ್$_3$)]

ಕರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು; ಸೀದುಹೋಗು: "ಕರಿ – ಅತಿ ದಾಹೇ (ಸೀದುಹೋಗು)" (ಕಮುಧಾ); ಪೊಸವೇಟಕಾಜಿರೆರ್ದೆಗಳ್ ಪೊಸಕಾರ ಪೊಡರ್ಪುಗಂಡ[ದೇ]ಂ ಕೊರಿತುವದೇಂ ಕಲಂಕಿದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೩); ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಮಾಗಳಂತೆ ದಳ್ಳುರಿ ತಗುಳ್ದಂದದಿಂ ಕರಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩); ನವನಖರೇಖೆಗಳ್ ಕರಿತು ಪೋದುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨–೬೯); ಸೊಡರಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದನೊಂದಂ . . . ಒತ್ತಿ ಕರಿಯದು ಬೇಯದಿರ್ಪಂ ತತ್ತನುವಿನೊಳಗುರುಪಿದಂ (ಬಸಪು. ೩–೬). ೨. ಹುರಿ; ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡು: ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳ್ ಪುರಿ ವುದುಂ ಮೊರ್ಮರಾಗೆ ಕರಿವುದುಂ ಚಿಮಿಚಿಮಿಸೆ ತಾಳಿಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೬ ವ); ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂ ಕರಿದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೫). ೩. ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸು: ಅದನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲೇ ಕರಿದಿರಲಿ ಅದರ ರುಚಿಯೇ ರುಚಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೧೦೯); ಕರಿದ ಆಹಾರ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಅಡುಸೌ. ೮೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕರಿ]

ಕರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೀದು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಕರಿಕು; ಇದ್ದಿಲು: ಸರಸಿಜಂಗಳುಮಾಳೆಯು ಮೆಯ್ ಸೋಂಕಿದನಿತಱೊಳೆ ಕಱಂಗಿ ಕರಿಯಪ್ಪುವು (ಕಾದಂಉ. ೩೨೯); ಉರಿಯೊಳಗಣ ಕರ್ಪುರಕ್ಕೆ ಕರಿಯುಂಟೇ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸಹ. ೫೬-೧೫೩): ನಿನ್ನೀನಗೆಮೊಗದ ಸಿರಿ ಸೀದು ಕರಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೯-೨); ಕೆಟ್ಟ ಪ್ರಪಂಚವಿದು, ಸುಟ್ಟ ಕರಿ ನರಮನಸು (ಮಂಕುತ. ೬೨೫). ೨. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು; ಮಸಿ: "ಕರಿದೆನಲ್ ಕರಿಯೆನಲ್ ಕರ್ಪೆನಲ್ ಕಪ್ಪಕ್ಕು" (ಕಶಠ. ೨೦); ಅವರಂಗದೊಳಿರ್ದ ಮಾನಸಕಷಾಯದ ಉರಿಯ ಕರಿಯಂ ಕಳೆವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦-೩ ವ); ಹಿಂದಣ ದಿನವೇ ಅವಳು ಜಗಲಿಗೆ ಕರಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಳಿದಿದ್ದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೮೮). ೩. ಅಶುಭ; ಕಳಂಕ; ಅಮಂಗಳ. 'ಕರಿಗಾಲ', 'ಕರಿಮುಖ' ಪರಾ. ೪. ಸಂಕ್ರಾಂತಿ, ಗ್ರಹಣ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ದಿನಗಳ ಮರುದಿನ; ಅಶುಭಕಾಲ: ಸಂಕ್ರಮಣದ ಕರಿಯ ದಿವಸ ಕೂಡಲಸಂಗಮೇಶನ ಜಾತ್ರೆ ಜರಗುತ್ತಿದೆ (ಶಿಲಾಮು. ೧); ಸಂಕರಾತರಿ ಕರಿಯ ದಿನ ಮಿತ್ರರಿಲ್ಲಾ ಮಡಿಗಳುಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪). ೫. ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕರಿ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕರಿಕರಿಯಾಗು = ಸೀದುಹೋಗು; ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು: ಉರಿದು ಕರಿಕರಿಯಾದೊಡಾಲದ ಮರದ ಬೂದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಳ ವರ ಭಸಿತಮಂ ತಳಿಯಲ್ (ಬಸಪು. ೫೦-೭೯). **ಕರಿಬಳಿ** = ಸುಟ್ಟ ತೆಂಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಯನ್ನು ಸಗಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರಸಿ ಸಾರಿಸು: ನೆಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕರಿಬಳಿಯಲುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೫೧). **ಕರಿಯುಹರಿಯುವುದು** = ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಣವನ್ನು ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿಯಹರಿಯಲು ಹೊರಟ ಹೋರಿಗಳ ತೆರದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಮೋಡ (ಕರುಣ್ರಾ. ೧೬).

[< ಕರ್$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕರಿ]

ಕರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಂಗುರ-ಕರಿ" (ಓಷಧಿ. ೫). [?]

ಕರಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಡಿಲನ್ನುಳ್ಳದು; ಆನೆ: "ಕರಿಯಾನೆಯಕ್ಕು ಪೆಸರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೯); ಕರಿಕರಿಗಲ್ಲದಿಱುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೪); ಕರಿಯ ಕೊಲ್ಲುವ ಹರಿಗೆ ಮರಿಯೆಂಬ ಶಂಕೆ ತಾನೇಕೆ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೯). ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕರಿ . . . ವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ನ್ಯವಹಾ. ೯-೮). ೩. ಕನ್ನಡಿ. ೪. ಕಮಲ. ೫. ಕಸ್ತೂರಿ. ೬. ಸರ್ಪ. ೭. ಹಂಸ ೮. ಕೀರ್ತಿ. ೯. ಪರ್ವತ. ೧೦. ಕಾಂತಿ. ೧೧. ಕುದುರೆ. ೧೨. ವಿಷ್ಣು: "ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಗಿರಿಗಳಕ್ಕುಂ ಕಾಂತಿಗಳಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆನೆ ಗಜಹಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಕರಿಯೆನೆ ಕನ್ನಡಿಯಕ್ಕು ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಕಮಲಮಕ್ಕು ಕಸ್ತುರಿಯಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆನೆ ಸರ್ಪಮರಾಳಂ ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್" (ಶಬ್ದರ. ೬, ೭). ೧೩. [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಪಾದದ ಒಂದು ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬಂದು ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ: ಹರಿ ಕರಿ ವೃಷಭ ತುರಂಗಂ ಶರಭಮಜಂಗಳುಮೆನಿಪ್ಪ ಷಟ್‌ಪ್ರಾಸಕ್ಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೭).

[< ಸಂ. ಕರಿನ್]

ಕರಿಂಕು, ಕರಕು$_1$, ಕರಿಕು$_3$, ಕರುಕು$_1$ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾದುದು; ಮಸಿ; ಇದ್ದಿಲು ಮೊದಲಾದದ್ದು: ವಿಕಲ್ಪ ದಿಂದುಗೆ . . . ಕರಿಂಕು, ಕರಿಕು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕರಿಂಕುವರಿ' ಪರಾ. **ಕರಕು$_1$**: ಅಱಿಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅನ್ನದ ಕರಕು ಸವಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೨೫); ಈ ಹಣ್ಣಿನಿಂ ಕರಕು ಮಾಡಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ನುಂಗಿಸಲು ಮಕ್ಕಳ ವಾಂತಿ ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೧); ಬತ್ತಿಯೂ ಕೊನೆಗೆ ಕರಕು, ಕರಕು (ನವ್ಯಧ್ವ. ೮೭). **ಕರಿಕು$_3$**: ಮೆಯ್ಯ ಕರ್ಪೊ ಕರಿಕೋ ಪೇರಾನೆಯೋ ವಜ್ರಗೊಡ್ಡಿದ ನೀಲಾದ್ರಿಯೊ ಪೇಱಿದೆಂದಿನ ಮುಗುರ್ವಾದತ್ತು ಮತ್ತೊಂದಿಥಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೮); ಪಂಚವರ್ಣದ ಕೂಳರಾಶಿ ಕಜ್ಜಾಯದ ಕೆಂಪು ಕರಿಕಿನಿಡುಗುಡ್ಡೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೭). **ಕರುಕು$_1$**: ಬೀಳ ಅರುವೆಯ ಸುಟ್ಟ ಕರುಕು (ಸಕವೈ. ೩೩).

ಕರಿಕಾಗು = ಸುಟ್ಟು ಇದ್ದಿಲಾಗು; ಸೀದು ಕಪ್ಪಾಗು: ನಾಸಿಕ ದುಸಿರ ದಳ್ಳುರಿ ಮೂಕುತಿ ಗಂಧಗ್ರಾಸ ಸಂತಾಗಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಪೂಸಿದ ಸಿರಿಗಂಧ ಕರಿಕಾದುದು (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೭); ಕರಿಕಾದುದಾಕ್ಷಣದೊಳಾ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಜೆಬಪು. ೪೪-೪೮).

[ದೇ. ಃ ತಮಿ. ಕರುಗು; ಮಲ. ಕರಿಯು; ತುಳು. ಕರೆಂಚಿ; ತೆಲು. ಕ್ರಾಗು = ಸುಟ್ಟುಹೋಗು]

ಕರಿಂಕುವರಿ, ಕರಿಕುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿಕಾಗು: ಪರವಾದಿಗಳ ಮೊಗಂಗಳ್ ಕರಿಂಕುವರಿದಂತೆ ಕಂದಿ ಕುಂದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೨-೨೩); ಅರಿನೃಪ ವದನಾಂಬುರುಹಂ ಕರಿಂಕುವರಿದಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೩೯). **ಕರಿಕುವರಿ**: ಅತಿ ಕರಿಕುವರಿದ ಕೋವೂರನೂರಂ ಮಾಡಿ ಕೃಪೆವೆರಸಿ ಹಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೫); ಅಡವಿ ಕರಿಕುವರಿದುದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯); ಉರಿ ಹೊಡೆದ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಪೋಲ್ ಕರಿಕುವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕರಕುವರಿ, ಕರಕುವಡೆ]ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೧೫).

[ಕರಿಂಕು + ಪರಿ$_3$]

ಕರಿಂಕುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ: ನೀರ್ದೆಗೆದ ಸರೋವರಂಗಳವು ಜೋಲ್ದು ಮಲಂಗೆ ಕರಿಂಕುವಿಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಳವು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೩೩).

[ಕರಿಂಕು + ಬೀೞ್$_1$]

ಕರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ: ತದ್ವಿರಹಾರ್ತೆ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿರೆ ಕರಿಂಕುವೋದೆಡೆಯ ಪಚ್ಚೆ ತಣ್ಣಸಲೆಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೯); ಕರಿಂಕುವೋಗಿ ಕರ್ಪೇಱಿದರಣ್ಯಭೂಮಿ ಬೆಮರೇಱಿದ ದೇಹಿಸಮೂಹಂ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೭೬). [ಕರಿಂಕು + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಂಕೇಳ್ 'ಕರಿಂಕೇೞ್' ನೋ.

ಕರಿಂಕೇೞ್, ಕರಿಂಕೇಳ್, ಕರಿಕೇೞ್ (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ. 'ಕರಿಂಕೇೞಿಸು' ಪರಾ. **ಕರಿಂಕೇಳ್**: ಅರಿಭೂಪಾಳರ ಮಿಾಸೆ ಭೋಂಕೆನೆ ಕರಿಂಕೇಳ್ವನ್ನೆಗಂ ತೇಜವಾವರಿಸಿತ್ತುರ್ವಿಯನ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೨೩; ಸು. 1162). **ಕರಿಕೇೞ್**: ನಂದನವನಂ ಕರಿಕೆಟ್ಟುದು ನೋಡೆ ಸುಯ್ದು ಸುಯ್ವೆಂಕಿಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೨೪); ಅತವಸಿಯಂ ಮುಳಿದೆಚ್ಚೊಡೆ . . . ಪೂವಿನಂಬು ಕರಿಕೇೞಿದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೩). [ಕರಿಂಕು + ಏೞ್$_1$]

ಕರಿಂಕೇೞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕರಿಕಾಗಿಸು: ನರಗನುಂಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇೞಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ದೀಱಲನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫). [ಕರಿಂಕೇೞ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೊಟ್ಟಗೆ (?); "ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ" (ನಾಡೋಜ. ೩೩ ಅಡಿಟಿ): ಆನೆ ಬಡವಾದರೂ ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು ಹೊಗುವುದೆ? (ನಾಡೋಜ. ೩೩). [← ತುಳು. ಕಡೆಂಚಿಲ್]

ಕರಿಅರಗಿನಮರ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕರಿಅರಗಿನ ಮರ, ವಾರ್ನಿಷ್ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೫೬–೧೦೫೬). [< ಕರಿದು + ಅರಗು$_3$ + ಮರ$_1$]

ಕರಿಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರಿಅರಿಸಿನ, ನಾರು ಕಚೂರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬–೪೯೯). [< ಕರಿದು + ಅರಿಸಿನ]

ಕರಿಉಗನಿಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೦೯). [< ಕರಿದು + ಉಗನಿ$_0$ (< ಉಗುನಿ) + ಹಂಬು$_1$]

ಕರಿಉಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕರಿಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ಪರ್ಟ್ ಗೇಗಿಡ, ಕರೀರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೩). [< ಕರಿದು + ಉಪ್ಪಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಿಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ದತ್ತೂರ: ಕರೀಉಮ್ಮತ್ತಿ, ದತ್ತೂರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೯–೫೫೪). [< ಕರಿದು + ಉಮ್ಮತ್ತಿ (< ಉಮ್ಮತ್ತ)]

ಕರಿಒಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ದೊಡ್ಡ ಅಂಟು ಪುರಲೆಹುಲ್ಲು, ಕರಿಒಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೨೧). [< ಕರಿದು + ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕ (ನಾ). ಕರಿ ಬಣ್ಣದವನು; ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನು: ಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂತಿರೆ ಕರಿಕರ್ ಪೇಡಿಗಳತಿಪರುಷಸ್ವರ ಪರುಷ ನಯನ ಪರುಷಶರೀರರ್ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧); ಒಬ್ಬಕೆಂಚನೊಬ್ಬ ಕರಿಕನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಧವಳತನೆಂತಯ್ಯಾ (ಬಸವ ೫೪೩); ದೊಡ್ಡ ಕಂಗಳವನು ದೀರ್ಘದೇಹಿ ಡೊಳ್ಳೊಡಲ ಕರಿಕನು . . . ಮೋಹರದೊಳು ಬರುತಿರ್ದ (ಭರಜ. ೨೫–೫೬). [< ಕರಿದು + –ಕ$_3$. / ತುಳು. ಕರಿಯಿ]

ಕರಿಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕರಿ ಕಕ್ಕೆಯ ಮರ: ಅತ್ತಿ ಕಪಿತ್ಥವಿಪ್ಪೆ ಖದಿರಂ ಮದನಂ ಕರಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ . . . ಮತ್ತಮನೇಕ ವೃಕ್ಷತತಿಯಿಂದೆಸೆದಿರ್ದುದು ತದ್ವನಾಂತರಂ (ನಳಚಂ. ೭೧). [< ಕರಿದು + ಕಕ್ಕೆ]

ಕರಿಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಶುಂಠಿಹುಲ್ಲು, ಕರಿಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೫೯–೧೧೯೦). [< ಕರಿದು + ಕಡ್ಡಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕರಿಕನಾಡ ಬಿದಿರ್ಕ್ಕಲ್ಲಾಳ್ದ ಕುಕ್ಕರ ಪಾಳಿಕ್ಕಾಱ ನಾಡಿಯರ್ ತುರಿದು (ಎಕ. IX. ಬೆಂಗಳೂ. ೩೬–೨; ಸು. 750). [ಕರಿಕ$_0$ + ನಾಡು]

ಕರಿಕರಿಗಂದು, ಕರಿಗರಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು; ಸೀದುಹೋಗು: ನಾರಿಯರ ಬಟ್ಟಮೊಗದ ಮೆಚ್ಚುರಿಗಂಡು ಕಱುಬಿ ಕರಿಕರಿಗಂದಿದನೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೫); ಅದಂ ಕೇಳ್ದು ಧೃತಿಗುಂದಿ ಕರಿಕರಿಗಂದಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧೧–೫೨). **ಕರಿಗರಿಗಂದು**: ತೋಳಬಾಳ ನೆಬಲೊಳ್ ಕಱಂಗಿ ಕರಿಗರಿಗಂದಿ ಕುಂದಿ (ಜಗವಿ. ೨–೬೯ ವ). [ಕರಿ$_3$ + ಕರಿ$_3$ + ಕಂದು$_1$]

ಕರಿಕರಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಕರಿಗಂದು: ಕಾಳಗದಿಂದ ಪುರದಲಿನಿಂದು ಕರಿಕರಿಗುಂದುವ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೭೮). [ಕರಿ$_3$ + ಕರಿ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ (ನಾ). ಕರಿದಾದ ಕಾಚಿಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಕೆಂಪುಕಾಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೪೫). [< ಕರಿದು + ಕಾಚಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಕಾಯಿಪಲ್ಯ: ತಿರಿದುಂಬ ಜೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೇಳ್ಕೆ ಬರಿಯ ಅಂಬಲಿಯಾತಕೆ ಕರಿಕಾಯಿಗಳು ದೊರೆಯವೆ (ನಾಪದ. ೧೯೧). [? + ಕಾಯ್ಯಿ (< ಕಾಯ್ಯ್). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್ಕಱಿ]

ಕರಿಕಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಿಶಾಚಿ: ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ತೆಱದಿ ಕಾಳಿ ಕರಿಕಾಳಿ ಬೇತಾಳಿ ಚಂಡಾಳಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಚಂಡಿ . . . ಪಿಶಾಚ ಪರಿಕರ ಮಿರ್ದುದು (ಕುಮುರಾ. ೬–೫೫). [ಕರಿ ? + ಕಾಳಿ$_3$ (= ಕಾಲಿ)]

ಕರಿಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ: ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, . . . ಕರಿಕಿ, ಬಿಳಿಕಿ, ಮುದುಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕರಿಕ + –ಇ$_2$]

ಕರಿಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು, ಕಪ್ಪಾಗು: ತನು ಕರಿಕಿದರು, ನಂದದೇ ಕನಲುತಿರುವಾತ್ಮಗಳ ಕಿಡಿಯು (ನಲ್ಮೆ. ೩೮). [< ಕರಿಂಕು]

ಕರಿಕು$_2$ ‘ಕರಿಂಕು’ ನೋ.

ಕರಿಕುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕುಮಾಡು; ಸುಟ್ಟುಬಿಡು: “ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುರಿಂತಿ ಕರಿಕುಗೊಳಿಸುತಿದೆ ಜಗದೆಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯ ಪದವಿ ಹಿರಿ ಹೆಮ್ಮೆಗಳು” (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೩). [ಕರಿಕು$_3$ (< ಕರಿಂಕು) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಿಕುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕಾಗು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಕುಸುಮವೆಂದಳಿಗಳು ಮುಸುಕಲು ಗರಿಸೀದು ಮುಸಿಯಂತೆ ಕರಿಕುವಡೆದವು (ಕರ್ನಾಕ. ೨೨೯). [ಕರಿಕು$_3$ (< ಕರಿಂಕು) + ಪಡೆ$_1$]

ಕರಿಕುವರಿ ‘ಕರಿಂಕುವರಿ’ ನೋ.

ಕರಿಕೃತ್ತಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಚರ್ಮ: ಚಿಲ್ಲಿಡಿದೆಸೆವ ಮೊಗಂ ಕಱಿಗೊರಲ್ ಕರಿಕೃತ್ತಿ ಮೃಗಾರಿಚರ್ಮದೊಳ್ಪುಡೆ . . . ವಿರಾಜಿಸೆ ರಂಜಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೯೫). [ಕರಿ$_4$ + ಕೃತ್ತಿ]

ಕರಿಕೆ ‘ಕಱುಂಕೆ’ ನೋ.

ಕರಿಕೆಸವು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕೆಸವು, —ಶಾವೆ: ಬಸಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಬೀಳ ಕೆಸವು, ಕರಿಕೆಸವು . . . ಹೊಸ ಅಕ್ಕಿಅನ್ನ ಇವು ಜ್ವರದ ವರಿಗೆ ಅಪಥ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೬). [< ಕರಿದು + ಕೆಸವು]

ಕರಿಕೇಟ್ ‘ಕರಿಂಕೇಟು’ ನೋ.

ಕರಿಕೊಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಚಿಕ್ಕಸಾಡೀ ಹುಲ್ಲು, ಕರಿಕೊಡೆಹುಲ್ಲು, ನಾಲೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೦೮). [< ಕರಿದು + ಕೊಡ್ಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೊಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕರಿದಾದ ಕೊಮ್ಮೆ: ನಾಯಿಕೂಟಿ, ಕರಿಕೊಮ್ಮೆ (ಮೈಔಗಿ ೭–೧೨೬). ‘ಬಿಳಿಕೊಮ್ಮೆ’ ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕರಿಕೊರ್ಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೩೬೨). [< ಕರಿದು + ಕೊರ್ಲೆ (< ಕೊಱಲೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ ‘ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ’ ನೋ.

ಕರಿಗ (ನಾ). = ಕರಿಕ: ಹಿರಿಯ ಬೊಮ್ಮನು ಕೆಂಚ ಕಿಱಿಯ ಹರಿ ತಾ ಕರಿಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೯). [< ಕರಿದು + –ಇಗ]

ಕರಿಗಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು; ಸೀದು ಕರಿಕಾಗು: ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲೊಳು ಬೆಂದುದುಗೆ ಹೊಯ್ವಳ್ಳೆಯಲಿ ಕರಿಗಂದಿ (ಜೀವಂಜ. ೩–೪); ಬೆಂದು ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಲಿ ನೆಱೆ ಕರಿಗಂದಿ (ನಿಘಾಗ. ೩–೧೪–೩೦). [ಕರಿ$_2$ + ಕಂದು$_1$]

ಕರಿಗಂದು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕಲೆ, —ಕಳಂಕ. ‘ಕರಿಗಂದುದೋಱು’ ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಕಂದು$_2$]

ಕರಿಗಂದುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕವನ್ನು ತೋರು; ಕಳಂಕವನ್ನು ಪಡೆ (?): ನಮಗಿಲ್ಲಿ ಕರಿಗಂದುದೋಱದೆ ಕದನ (ಭರಜ. ೫೦–೫೬). [ಕರಿಗಂದು$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱು)]

ಕರಿಗಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಮಾಗಾಯಿ ಅರಳೆಲೆ ಹುಲಿಯುಗುರುಗಳ ಸರಪಣಿ ಅಂದಿಗೆ ಕರಿಗಜ್ಜಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಡವೆಗಳನಿಟ್ಟು (ಶಿವದ. ೧೮೩-೮). [< ಕರಿದು + ಗಜ್ಜಿಗೆ ?]

ಕರಿಗಡುಬು (ನಾ). ಕರಿದ ಕಡುಬು: ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೮೯); ಉಂಡಲಿಗೆ, ಕರಿಗಡುಬು . . . ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಎಡೆಮಾಡಿದರು (ಕರ್ನಾಜ. ೧೬೦). 'ಹೊಯ್ಗಡುಬು' ಪರಾ. [ಕರಿ$_1$ + ಕಡುಬು (< ಕಡುಂಬು)]

ಕರಿಗಣಿಕೆ, ಕರಿಯಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹುಲ್ಲೆಕರುವಲ್ಲಿಹುದೆ, ಕರಿಗಣಿಕೆ ಹಣ್ಣು (ಅಹಲ್ಯ. ೪೮-೧೫). **ಕರಿಯಗಣಿಕೆ**: "ಕಾಪ್ರೋಲಿ – ಕರಿಯಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [< ಕರಿದು + ಗಣಿಕೆ$_2$]

ಕರಿಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು: ಕಬ್ಬಿನ ಜಾತಿಗಳು – ರಸದಾಳಿ, ರಾಮಗಬ್ಬು, ಕರಿಗಬ್ಬು . . . ಎಂದು ಅನೇಕವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೦). [< ಕರಿದು + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ಬು$_1$)].

ಕರಿಗರಿಗಂದು 'ಕರಿಕರಿಗಂದು' ನೋ.

ಕರಿಗಾಡು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಅಡವಿ; ಬೆಂಗಾಡು: ಮೃಗಗಣ ವಿಹವೆ ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಜ಼್] ಗಾಡೊಳೆಂದರು ಕಾಂತೆಯರು ಮಜಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೩-೧೬). [ಕರಿ$_2$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕರಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪಗಡೆಕಾಯಿ,—ಆಟದ ಕಾಯಿ: ಹಳದಿ ಪಚ್ಚೆಯು ಕೆಂಪು ಕರಿಗಾಯಿ ನಮ್ಮಂಗ ಲಲಿತ ಹಾಸಂಗಿಯೊಳಿವೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೮). [< ಕರಿದು + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಿಗಾಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಅಶುಭ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಈ ಕುಂಕುಮಕಂಟಕ ಕರಿಗಾಲನನ್ನು ರಮಾ ಕಕ್ಕಿ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ದೀಪಹ. I, ೩೫); ಯ್ಹಾರದಂದರ ಮತ್ತೇನು – ಆ ಶನೀದು. ಆ ಕರಿಗಾಲ ಮುಂಡೇಮಗನದು (ನಡುಮ. ೪೯). [ಕರಿಗಾಲು + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕಾಲನ್]

ಕರಿಗಾಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲು; ಅಶುಭವಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳಕಾಲು: ಕರಿಗಾಲ ಮುಂದ ಮಾಡಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟಿಥಾಂಗ ಆಗೇತಿ ನನ್ನ ಜಲಮು! (ನಡೆದಾ. I, ೨೬೮). [ಕರಿ$_2$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$). / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕಾಲ್]

ಕರಿಗಿ (ನಾ). = ಕರಿಕೆ (೬). [ಕರಿಗ + –ಇ$_2$]

ಕರಿಗುಡ್ಡು (ನಾ). ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡು; ಕಣ್ಣಿನ ಕರಿಯಗುಡ್ಡೆ; ಕನೀನಿಕೆ (೬). [< ಕರಿದು + ಗುಡ್ಡು$_2$ (< ಗುಡ್ಡೆ$_3$)]

ಕರಿಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಗುಬ್ಬಿ. [< ಕರಿದು + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಕರಿಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಛಾಯೆ ಬೆರೆತ ಕೆಂಪು: ಕರಿ ಹಳದಿ, ಅಚ್ಚ ಹಳದಿ, ಕಿತ್ತಳೀ ಬಣ್ಣ, ಕೆಂಪು, ಕರಿಗೆಂಪು . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣದ ಕ್ರಮಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೦). [< ಕರಿದು + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕರಿಗೇರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಗೇರುಮರ: ಕರಿಗೇರು, ಗೊಡ್ಡುಗೇರುಮರ (ಮೈಔಗಿ ೬೯-೧೪೮೯). [< ಕರಿದು + ಕೇರು$_3$ (< ಕೇರ್$_2$)]

ಕರಿಗೈ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೈ; ಮುಟ್ಟಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ; ಅಶುಭಹಸ್ತ. 'ಕರಿಗೈಯ' ಪರಾ. [ಕರಿ$_2$ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_2$). / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕೈ]

ಕರಿಗೈಯ (ನಾ). ಅಶುಭ ಹಸ್ತವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕರಿಬಾಯವರ ಹೊಲ್ಲ ಕರಿಗೈಯ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೧). [ಕರಿಗೈ + –ಅ$_7$]

ಕರಿಗೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೊನ್ನೆಮರ: ಕರೀಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕರಿಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೫೦). [< ಕರಿದು + ಗೊನ್ನೆ]

ಕರಿಗೊಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಕರಿಜಾಲಿ: ಕರಿಜಾಲಿ, ಕರಿಗೊಬ್ಬಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೮). [< ಕರಿದು + ಗೊಬ್ಬಿ (< ಗೊಬ್ಬಳಿ)]

ಕರಿಗೊಳ್$_1$, ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೀದು ಕರಿಕಾಗು; ಕಪ್ಪಗಾಗು: ಬೆಂದು ಕರಿಗೊಂಡಿಳೆಯ ಮೇಲೆ [ಪೊ]ನಲ್ಲುಸಿದೊಲು (ಪರಶು. ೨೫-೨೧). **೨.** ಕಳಂಕ ಹೊಂದು; ಮಾಸು (?): ರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ ರಂಗಭಕ್ತನು ಹುಟ್ಟಿ ರಂಗನ ಪೂಜೆ ಕರಿಗೊಳ್ಳಲಾ ಪಟ್ಟ ಭಂಗವಾದೀತು [ಪಾಠಾಂ. ಭಂಗವಾಗಲು ಪಟ್ಟ ಮಂಗನಾದೀತು] (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೦೨). **ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$**: ಒಂದು ವಿಧದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ದಂಟಿನೊಳಗಿಂದ ಅಂಟುಸೋರಿ ಕಳೆಯು ಕರಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬). [ಕರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಿಗೊಳ್$_2$, ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾಗು; ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಿರವಾಗು (?): ತನುಭಾವವಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಕರಿಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷಂಗಳಳಿಯವು (ಆದವ. ೬೮); ಪಡೆವುದಾಗದು ನಿಜಸುಖವ . . . ಏಕಾಗ್ರತೆ ಕರಿಗೊಂಡಲ್ಲದೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೬೬-೪೯); ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜಿ]ಗೊಂಡ ಕಲ್ಮಷನಿಕರವನು ಕಡಿಖಂಡವನು ಮಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೨); ದೃಢ ಭಕ್ತಿ ಕರಿಗೊಂಡೇಕತೆಯನೆಯ್ದಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೮೬). **ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$**: ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಮಾನವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಕರಿಗೊಳ್ಳಬಲ್ಲುದೇ (ವಚಸಂ. ೯೬-೬೮); ಬಹುವಾಸನೆಯಜಿತು ಅದ್ವಯ ಪದದಲ್ಲಿ ಕರಿಗೊಳ್ಳುತ (ಕೈಕವ. ೫-೧೨೫-೪). [ಕರಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಿಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕುಮಾಡು; ಸುಡು: ಕರಿಗೊಳಿಸಿ ಮೂಲೋಕವನ್ನಳಿದ ಬಲಶಾಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬೬-೫). [ಕರಿಗೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಿಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗು: ಮೊಳೆಹೋರಿದ ಮುಂಬರಿಯುದ ಗಾಡಿ ಕರಿಗೊಳಿಸುವ ಮಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದರು ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಮುದವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೨೬); ಬಹುಮುಖವ ತವಿಸೇಕಭಾವನೆಯು ಕರಿಗೊಳಿಸಿ ಪೂರ್ಣದನುಮತಿಗೊಟ್ಟು ಸಂಶಯವ ಹರಿಸಿ (ಕೈಕವ. ೧-೨-೪). [ಕರಿಗೊಳ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$ 'ಕರಿಗೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$ 'ಕರಿಗೊಳ್$_2$' ನೋ.

ಕರಿಗೊರಡು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಮರದ ಕೊರಡು, —ಮೋಟು: ಕರಿಗೊರಡನುಡುವಡರ್ದುವೆಣಿಪ ಸರೆಗಾಲ್ಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೧); ಶರಧಿಮಥನದ ಗರಳದುರಿ ತಾಗಿ ಸಿತಕಳೇವರವೆಯ್ದೆ ಸೀದು ಕರಿಗೊರಡಾಗಿದೆ (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೨೬); ಅಮೃತಮಥನ ಜನಿತ ವಿಷಾಗ್ನಿಯಿಂ ಬೆಂದು ಹರಿಯುಸಿತವಮೂರ್ತಿ ಕರಿಗೊರಡಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೫). [ಕರಿ$_1$ + ಕೊರಡು (< ಕೊರಂಡು)]

ಕರಿಘಟೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಿಂಡು; ಗಜಸೇನೆ: ಕರಿಘಟೆಯುರ್ಕಲಂ ಬಿಡಿದು ಕತ್ತಿಗೆಯುಂ ಜಡಿಯುತ್ತಮಂಗರಕ್ಕರ ಪಡೆ ತಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೮); ಕರಿಘಟೆ ಮೇಳವಿಸಿ . . . ಕವಿದುದು ಮತ್ಸ್ಯಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೪೧). [ಕರಿ$_4$ + ಘಟೆ]

ಕರಿಚಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕರಿಕಲಾದ ಸೀಕು; ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ ಆಹಾರ: ಕೊನೆಗೆ ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಉಳಿದದ್ದು ಬರೀ ಕರಿಚಿಕ್ಕು (ರೂಢಿ). [ಕರಿ$_1$ + ಚಿಕ್ಕು$_1$ (< ಸೀಕು$_1$)]

ಕರಿಚು$_1$ 'ಕರಿಜು' ನೋ.

ಕರಿಚು$_2$ (ನಾ). ಬೆರಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಂಕಿ: ತುಂಡಿಸಿದ ಸರಳಿನಿಂ ಮರಳಿನಿಂದಾ ಕರಿಚಿನಿಂ ವಾಜಿಗಳ ಗೊರಚಿನಿಂ (ಪರಶು. ೨೮–೨೮). [< ಸಂ. ಕಷೂರ್]

ಕರಿಚುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ (ಕ). [< ಕರಿದು + ಚುಳ್ಳಿ$_1$]

ಕರಿಚೇಳು (ನಾ). ಕರಿ ಬಣ್ಣದ ಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು (ಕ). [< ಕರಿದು + ಚೇಳು (< ಚೇೞ್)]

ಕರಿಜಾಣೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೧–೮೦೬). [? + ಮರ$_1$]

ಕರಿಜಾಲಿ 'ಕರ್ಜಾಲಿ' ನೋ.

ಕರಿಜಿಗಿ 'ಕರ್ಜಗಿ' ನೋ.

ಕರಿಜೀನಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೧೬). [< ಕರಿದು + ಜೀನಂಗಿ]

ಕರಿಜೀರಗೆ, ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಜೀರಿಗೆ; ಕಾಳ್ಜೀರಿಗೆ: "ಕಾಳಿಕಾ—ಕಾಕೋಳಿ, ಚೇಳುವಾಲಿ, ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕರಿಜೀರಗೆ, ಕೆಂಪಿನ ಸಾಸಿವೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). **ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ:** "ಅವಕುಂಚಿಕಾ–ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ" (ಅಕಾನಿ. ೨–೨೩). [< ಕರಿದು + ಜೀರಗೆ]

ಕರಿಜು, ಕರಿಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಮುತ್ತು: "ಕೆಯ್ಕೊಳ್" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೯). **ಕರಿಚು$_1$:** (ಕ). [?]

ಕರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ, —ರೋಗ: ಈ ಶಹರದಲ್ಲಿ "ಕರಿಜ್ವರ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರೋಗವು ಉದ್ಭವಿಸಿತು (ವಿವರ್ಣ. ೧೦). [ಕರಿ$_3$ + ಜ್ವರ]

ಕರಿಟೆಳೆ (ನಾ). ಜಿಡ್ಡು; ಜಿಗುಟು: ಅಮೃತದಲೊದವಿದ ಅಜ್ಜವ ಧರಿಸಿದ ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಕರಿಟಳ ಉಂಟೇ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೧೩–೪೪೪). [?]

ಕರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: ಪೋಗಲಾಜದೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು ನಿಲ್ವ ಕರಿಣಿಗಳ ಚೀತ್ಕಾರದೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦); ಕರಿಣಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯಕ್ಕಲಗಳಿಂ . . . ಅಡವಿ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩–೧೫); ಹರಿಣಲೋಚನೆಯೆತ್ತಲೆನ್ನುತ ಕರಿಣಿಗಳ ಕಂಡರ್ಥಿಸಿದನಾ ಕರಿಗಮನೆಯಿರವ (ರಾಮಾಸಂ. ೩–೫–೬೦). ೨. (ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ) ಸ್ತ್ರೀಯರ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಸ್ತಿನಿ: ಹರಿಣಿ ಬಡಬಾ ಕರಿಣೀಯಾ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಸ್ತ್ರೀ ಜಾತಿಯಿಹುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩–೯). [ಸಂ. ಕರಿಣೀ]

ಕರಿತಪೆಗಡೆ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಧಾನ ಕರಣಿಕ: ಕುನ್ದತ್ತೂರ ತುಱುಗೊಳೊ × × × ಕರಿತಪೆಗಡೆ × × ಅನ್ತುಱಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೪೩–೫; ಸು. 900). [< ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ?]

ಕರಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಂಬೆಗಿಡ (ಕ). [< ಕರಿದು + ತುಂಬೆ$_2$ (< ತುಂಬಿ$_2$)]

ಕರಿತುಳಸಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಳಸಿಯ ಗಿಡ; ಕೃಷ್ಣತುಳಸಿ: ಅಂಗಳದಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಬಂಗಾರಗೊಂಡೆ ಹೂ, ಸಬ್ಜೆ, ದಾಸಾವಾಳ, ಕರಿತುಳಸಿ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೫). [< ಕರಿದು +.ತುಳಸಿ]

ಕರಿದ (ನಾ). (?): ಪಾರಿಶ್ವದೇವರಿಗೆ . . . ಹೂವಿನ ಪಡಿಗೆ ಜಾತಿ ಹವಳಕ್ಕೆ ಕೊಳೆಗೆ ತಾ ೧ ಕರಿದಕ್ಕೆ ವೀ ೧ (ಎಕ. II, ೨೪೧–೨; ಸು. 1175). [?]

ಕರಿದಂತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೊಂಬು; ಹಸ್ತಿದಂತ: ಕರಿದಂತಂ ಚಮರೀರುಹಂ . . . ಎಂಬೀ ವನಾಂತರ ಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ ಸದ್ವಸ್ತುಸಂಘಾತಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೧೦೨). [ಕರಿ$_4$ + ದಂತ]

ಕರಿದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಚನಕಂ – ಕರಿದಳೆ, ಚಿನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕರಿದಾನವ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ: ತೊಗಲನುಗಿದವನಮುನು ಕರಿದಾನವ ಕೆಸಗಿದಾನವ ಬ್ಯಾಹೂ? ದಾನವರಸೊಡ್ಡಳನಂದು (ಸರ್ವವ. ೧೬೬–೬೯೦). [ಕರಿ$_4$ + ದಾನವ]

ಕರಿದಿಂಗಳು 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕರಿದಿನ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ದಿನ; ಕೆಟ್ಟ ದಿವಸ; ಗ್ರಹಣದ ಅಥವಾ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಮರುದಿನ: ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ, ಕರಿದಿನ ಎಲ್ಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಅರೆಬೆಂದ ಊಟ (ಜೀದಾನ. ೬). [ಕರಿ$_2$ + ದಿನ]

ಕರಿದಿವಸ (ನಾ). = ಕರಿದಿನ (ಕ). [ಕರಿ$_2$ + ದಿವಸ]

ಕರಿದು (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪಾದ; ಮಸಿಬಣ್ಣದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು; ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ(?), ಕೃಷ್ಣಂ, ಕಾಳಂ, ನೀಳಂ, ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೯); ಪರೆದ ತನ್ನಧ್ವರಧೂಮದೆ ಕರಿದು ಮಾಡಿದಂ ನಿಜ ಯಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೪೪); ಕರಿದಾದೊಡೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಮುರುಡಾದೊಡೆ ಮಲಯಜಂಗಳಂ . . . ಇಳಿಕೆಯ್ವರೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೨); ಬಿಳಿದು ಕರಿದೆಂಬಾಜು ವರ್ಣದ ಹೊಲಬು ಹೊದ್ದದ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಯ ಹೊಳಹು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೫); ಭರದಿಂದ ನೀಲಿಯ ಕರದಲಿ ತೊಳೆಯಲು ಕರಿದು ಪೋಗಬಲ್ಲುದೇ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೬–೨). 'ಬಿಳಿದು' ಪರಾ.

ಕರಿಯನ್ = ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದವನು; ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು: ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). ಕರಿಯಳ್ = ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ: ಕಡುಗರಿಯಳ್ ಕಡುನಿಡಿಯಳ್ ಕರಮೆ ಗುಜ್ಜೆ ಮೇಣ್ ಕರಮುಸಿಯಳ್ . . . . ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರು; ಮಲ. ಕರಿ, ಕರು; ತುಳು. ಕರಿಯ]

ಕರಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕು ಕಾಣಿಸು; ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಸು: ಉರಿಯುಂಡ ಕರ್ಪುರ ಕರಿದೋಱದಂತೆ . . . . ಎನ್ನಿರವು ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಲೀಯವಾಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೬೯–೩೩೪). [ಕರಿ$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರಿಧೂಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧೂಪ ದ್ರವ್ಯ: ಕರಿಧೂಪ, ಮಂಡಧೂಪ, ರಾಳಧೂಪ, ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬–೨೯೬). [< ಕರಿದು + ಧೂಪ]

ಕರಿನೀರು (ನಾ). ದ್ವೀಪಾಂತರ; ಗಡೀಪಾರು.

ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ=ಬೇರೆ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆ: ಸಾಯುವವರೆಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು (ಸ್ಕೂಲಮ. ೨೧೩); ತಿಲಕರಿಗೆ ಆರು ವರ್ಷ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನೂ, ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದರು (ಸ್ವಾವೀರ. ೬೩). [< ಕರಿದು + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಕರಿನೆರೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ ತುಂಬಿರುವಿಕೆ(?): ನನ್ನ ಮಿದುಳು ದಳವೇರಿ ದಳ್ಳಿಸಿತು ಸ್ವರ್ಣದೀಪ್ತಿ ಇಳೆಯೆ. ಮನದ ಕರಿನೆರೆಯ ಹುಳುಗಳೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತೇರಿ ನಿದ್ದೆ ತಿಳಿಯೆ (ಅರಳು. ೧೯–೧೨). [?]

ಕರಿನೆಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲ; ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣು ಇರುವ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ: ಕರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ, ಮರಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ರಾಗಿ (ಗಾದೆ). [< ಕರಿದು + ನೆಲ]

ಕರಿಪುಗಾಯಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪನ್ನು ಕಕ್ಕು, —ಉಗುಳು: ಉರಿಮುಟ್ಟಿ ದರಳೆಯಂತಂಬರಮುರಿದತ್ತು . . . . ದಿಗ್ದ್ವಿರದರದಂಗಳ್ ಕರಮೆ ಕರಿಪುಗಾಯ್ದುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೩). [ಕರಿಪು (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಕಾಯು$_1$ (< ಕಾಯ್)]

ಕರಿಪೋತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ : ಕಳಹಂಸ ಸಮೂಹವಿದು ಕರಿಪೋತ ಗಮನೆಯೋ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೫). [ಕರಿ$_4$ + ಪೋತ$_2$]

ಕರಿಬಂಟೆ (ನಾ). "ಕಣದಲ್ಲಿಯ ರಾಶಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಕರಿಕಂಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [< ಕರಿದು + ಬಂಟ ?]

ಕರಿಬಟ್ಟು (ನಾ). ಹಲ್ಲು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಬೆರಣಿ ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕರಿಕು : ಹಿಡೀ ಕರಿಬಟ್ಟೂ ಹತ್ತು ಕೇರೂ ತಿಂದಿರಬೇಕು (ತಿಡುಗು. ೧೫). [ಕರಿ$_2$ + ಬಟ್ಟು$_1$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕರಿಬಸುರಿ (ನಾ). ಬಸರಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಪ್ಪು ಬಸರಿ ಮರ : ಸೆಲುವಾರದ ಮರ, ಕರಿಬಸುರಿ (ಮೈಔಗ. ೩೬-೬೨೮). [< ಕರಿದು + ಬಸುರಿ$_2$ (< ಬಸರಿ$_2$)]

ಕರಿಬಳ್ಳಿ ‘ಕಬ್ಬರ್ಳ್ಳಿ’ ನೋ.

ಕರಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬಾಯಿ; ಅಶುಭವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ಬಾಯಿ.

ಕರಿಬಾಯಳು = ಕೆಟ್ಟ ಬಾಯಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಅಶುಭವನ್ನು ನುಡಿಯುವವಳು : ಕರಿಬಾಯಳಿರ ಹೊಲ್ಲ ಕರಿಗೈಯ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೧). [ಕರಿ$_3$ + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕರಿಬಾಳೆ ‘ಕರ್ವಾಳೆ’ ನೋ.

ಕರಿಬುಜ ‘ಕರಬೂಜ’ ನೋ.

ಕರಿಬೇವು (ನಾ). ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೇವು; ಕಾಲಶಾಕ : "ಅರ್ಣಯವಣಿಯೆನೆ ಕರಿಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨); ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ ತುಂಬುರೆಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೪); ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦); ಹುರಿದ ಕರಿಬೇವು ಮಾದಲದ ಸೊಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಯೋಗರವ ನೀರಿಂದ ತೆಗೆದಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೮).
[< ಕರಿದು + ಬೇವು. / ತಮಿ. ಕಱಿವೇಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಱಿವೇಪ್ಪು ; ತುಳು. ಕರಿಬೇವು ; ತೆಲು. ಕಱಿವೇಮು]

ಕರಿಬೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇರು : ಅಡಕೆ, ಕರೀಬೋಳ, ಅರಗು .... ಚೂರ್ಣಿಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೯). [< ಕರಿದು + ಬೋಳ$_3$ (< ಬೋಱ$_3$)]

ಕರಿಮಣಿ ‘ಕರ್ವಣಿ$_1$’ ನೋ.

ಕರಿಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮತ್ತಿ ಮರ; ಕಮ್ಮತ್ತಿಯ ಮರ : "ಖಗವೃಕ್ಷಃ —ಕರಿಮತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [< ಕರಿದು + ಮತ್ತಿ$_2$]

ಕರಿಮರ ‘ಕರ್ಮರ$_2$’ ನೋ.

ಕರಿಮಳಿಸಾರು (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳುಂಟು ; ಕರಿಮಳಿಸಾರು, ಸಾಂಬಾರ, ಅರಿಶಿಣ ಮೂರ್ತಿಗ (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೫). [?]

ಕರಿಮಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಿಟ್ಟರಸನು ... ತೊಳ್ಳಗ್ರಾಮದ ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕರಿಮಾನಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೬೮). [?]

ಕರಿಮೀನು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೀನು. [ಕರಿ$_2$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕರಿಮುಖ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮುಖ ; ಸುಟ್ಟಮೋರೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ಅವಲಕ್ಷಣದವನು. [ಕರಿ$_2$ + ಮುಖ]

ಕರಿಮುಖ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಜಾನನ; ಗಣೇಶ : ಕರಿಮುಖನ ಬಲಗೊಂಡು ಗೀರ್ವಾಣಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ರಾಮಚ. ೧-೨). [ಕರಿ$_4$ + ಮುಖ]

ಕರಿಮುತ್ತಲ (ನಾ). ಕರಿಮುತ್ತುಗದ ಮರ : ಕರಿಮುತ್ತಲ (ಕಾಳಾಪಳಸ) ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ದೊಡ್ಡದು ವಿಪುಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೬). [< ಕರಿದು + ಮುತ್ತಲ (< ಮುಱುತ್ತಗ)]

ಕರಿಮುರಿ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಸುಕ್ಕಿದುದು ; ಸೀದು ಮುರುಟಿಕೊಂಡುದು : ಬೆಂಕೆಯಂ ಪೊರ್ದಿದ ತಱಗಲೆಯಂತೆ ಕರಿಮುರಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೨); ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಕರಿಮುರಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ತೆಗೆದಪ್ಪಲುಮಮ್ಮಳೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೧೯); ಉರಿದು ಕರಿಮುರಿಯಾಗಿ ಬೆಂದ ಸುಲಿಯಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೨-೪-೨೯). [ಕರಿ$_1$ + ಮುರಿ$_2$]

ಕರಿಮುರಿಕ (ನಾ). ಸೀದು ಮುರುಟಿದುದು.

ಕರಿಮುರಿಕನಾಗು = ಸೀದು ಮುರುಟಿಕೊಂಡಿರು : ರೂಪಱಿಯಲಾಗದಂತು ಕರಿಮುರಿಕನಾಗಿರ್ದ ಬೇಡತಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೭); ಉರಿವುರಿಯಿಂ ಕರಿಮುರಿಕನಾದುವುನ್ಮದ ಪರಭೃತಷಟ್ಪರಣ ರಾಜಕೀರಕುಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೦). [ಕರಿಮುರಿ + -ಕ$_2$]

ಕರಿಮುರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಮುರುಟಿಹೋಗು : ಸೂರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗೆಱಗಿ ತುಱುಗಿದ ಪಱಮೆಗಳ್ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ ಧರೆಯ ಮೇಲುದಿರಲ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೫೭); ಕೇಳ್ವಾತನ ಕಿವಿಯುಮಂ ನಟ್ಟು ಕರಿಮುರಿವೋಕುಂ (ಶಮದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ); ದವಾಗ್ನಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿದ ತರುಣದ್ವಿಜವೃಂದದಂತೆ ಕರಿಮುರಿವೋದರ್ (ವೃಷವಿ. ೩೮-೧೦೦). [ಕರಿಮುರಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಶುಃ, ಗೋವು, ಕರಿಮುಸ್ತೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೦). [< ಕರಿದು + ಮುಸ್ತೆ]

ಕರಿಮೆಣಸು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೆಣಸು : (ಮೈಔಗ. ೬೨-೧೨೫೪). [< ಕರಿದು + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಕರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಕರಿಮುಖ$_2$: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ ... ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೪); ಕರಿಮೊಗಂ ಸುಂಡಲದೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಂಗೆಯ್ಯುತಿರಲು (ನವಮೋ. ೬-೨). [ಕರಿ$_4$ + ಮೊಗ]

ಕರಿಮೊಳೆ (ನಾ). ಸುಟ್ಟುಹೋದ ಮೊಳಕೆ; ಕರಿಕಾದ ಮೊಳಕೆ : ಕರಿಮೊಳೆಯೋಯ್ತು ಭಯಬೀಜ ಮಱವೆ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೨). [ಕರಿ$_2$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು ‘ಕರಿಮೊಳೆವೋಗು’ ನೋ.

ಕರಿಮೊಳೆವೋಗು, ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೀದುಹೋಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗು : ಚಿತ್ತದುರು ಸಂದೇಹತರುವಿನ ಬಿತ್ತು ಕರಿಮೊಳೆವೋಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೬).
ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು : ದನುಜರ ಹೆಮ್ಮೆ ಕರಿಮೊಳೆಯೋಯ್ತು ದೇವಕಿಯುಮ್ಮಳಿಕೆ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೩೨). [ಕರಿಮೊಳೆ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಯ$_1$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು ; ಕರಿಪ : ನಿಡಿಯಂ, ಗುಜ್ಜಂ, ಕೆಂಚಂ, ಕರಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + -ಅ$_7$]

ಕರಿಯ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ (?) : ಚಾಮುಂಡ, ಕರಿಯದ ಪಂಚಾಂಗ, ಜಲಗೊಟ್ಟೆ ... ಇಷ್ಟು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೪). [?]

ಕರಿಯಉಮ್ಮತ್ತ, ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ, ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ (ನಾ). ಕರಿಯ ದತ್ತೂರ, —ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ: "ಪರಾಜಿತಾ-ಹೆಗ್ಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ತಗ್ಗಿ, ಕರಿಯಉಮ್ಮತ್ತ, ಕಿರಿಯಬನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). **ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ:** "ಕ್ರೂರ ಧೂರ್ತಃ-ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). **ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ:** "ಕೃಷ್ಣವಾರ್ತಾ-ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಉಮ್ಮತ್ತ]

ಕರಿಯಕಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿ ಮರ: "ಪತ್ರತರುಃ - ಕರಿಯಕಗ್ಗಲಿ, ಬನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). [< ಕರಿದು + ಕಗ್ಗಲಿ]

ಕರಿಯಕಣಗಿಲೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕೃಷ್ಣ ಕುಸುಮಃ - ಕರಿಯಕಣಗಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಕಣಗಿಲೆ (< ಕಣಗಿಲ್)]

ಕರಿಯಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ನಾಗಬಲಾ - ಕರಿಯಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬಿಳ್ಳಡಿಕಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೮೫). [< ಕರಿದು + ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ]

ಕರಿಯಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ: "ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುಕಃ - ಕರಿಯಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ, ಉತ್ತರಣೆ, ನವಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ]

ಕರಿಯಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಇಂದೀವರಂ - ನೆಯ್ದಿಲು, ಶುಂಠಿ, ಕರಿಯಕೋಷ್ಠ" (ಓಷಧಿ. ೧೪). [< ಕರಿದು + ಕೋಷ್ಠ]

ಕರಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ (?): "ಔಷಧನ್ಯಾ - ಕರಿಯಕ್ಕಿ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [?]

ಕರಿಯಖಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಂಖಪುಷ್ಪೀ - ಕರಿಯಖಚೋರ, ಅಗಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೧). [< ಕರಿದು + ಖಚೋರ]

ಕರಿಯಗಂಡುರಾಗಿ (ನಾ). ರಾಗಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಕ್ಲೀಬಃ-ಕರಿಯಗಂಡುರಾಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). [< ಕರಿದು + ಗಂಡುರಾಗಿ]

ಕರಿಯಗಣಜಿಲು 'ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ, ಕರಿಯಗಣಜಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣಾಖ್ಯಃ-ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). **ಕರಿಯಗಣಜಿಲು:** "ಶ್ಯಾಮಾ - ನಾಳಲು, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ . . . ಕಲ್ಲತಿಗಡು, ಕರಿಯಗಣ(ಜಿ)ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪). [< ಕರಿದು + ಗಣಜಿಲೆ]

ಕರಿಯಗಣಿಕೆ 'ಕರಿಗಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಗರುಗ (ನಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದ ಗರುಗ; ಕಾಡಿಗೆಗರುಗ; ಭೃಂಗರಾಜ: "ಕಪಿಲ - ಕರಿಯಗರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೨); "ನೀಲ ಭೃಂಗರಾಜಃ - ಕರಿಯಗರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೮೯). [< ಕರಿದು + ಗರುಗ]

ಕರಿಯಗಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ: ಬರಗು ಕರಿಯಗಸೆ ಜೀರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೩-೪೩). [< ಕರಿದು + ಅಗಸ್ಸೆ]

ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅವ್ಯಕ್ತಗಂಧ ಕುಸುಮ - ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೯). [< ಕರಿದು + ಗಿರಿಕರ್ಣಿ]

ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶ್ವಕುರಾ - ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೫). [< ಕರಿದು + ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ]

ಕರಿಯಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲು: "ಕೃಷ್ಣಾಗುರುಃ - ಕರಿಯಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). 'ಕಾರಗಿಲ್' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್)]

ಕರಿಯಗುಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣರಕ್ತಿಕಾ - ಕರಿಯಗುಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಗುಂಜಿ]

ಕರಿಯಗುರು (ನಾ). = ಕರಿಯಗಿಲು (?): "ವರ್ಣಕಂ - ಕರಿಯ ಗುರು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬). [< ಕರಿದು + ಅಗುರ್ು]

ಕರಿಯಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣವಂತಿಕಾ - ಕರಿಯಗುಳ್ಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ, ಕರಿಯಗೋರಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಗೊರಟೆ ಗಿಡ: "ನೀಲಿ, ಝುಂಟಿ, ಬಾಣಃ - ಈ ೩ ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೫೨). **ಕರಿಯಗೋರಟೆ:** "ನಷ್ಟಸಿತಕಃ - ಕರಿಯ ಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). [< ಕರಿದು + ಗೋರಂಟೆ]

ಕರಿಯಗೋರಟೆ 'ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಜೀರಿಗೆ 'ಕರಿಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗಡು 'ಕರಿಯತಿಗುಡೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗಡೆ 'ಕರಿಯತಿಗುಡೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗುಡೆ, ಕರಿಯತಿಗಡು, ಕರಿಯತಿಗಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಶಾಮಾ, ಪಾಲಿಂಗೀ, ಸುಷೇಣೀಕಾ, ಕಾಲಾ, ಮಸೂರವಿದುಲಾ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾ, ಕಾಲಮೇಕ್ಷಿಕಾ - ಈ ೭ ಕರಿಯ ತಿಗುಡೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). **ಕರಿಯತಿಗಡು:** "ಚೋರಮೂಷೀ - ಕರಿಯತಿಗಡು" (ಓಷಧಿ. ೫೮). **ಕರಿಯತಿಗಡೆ:** "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಿಕಾ- ಕರಿಯತಿಗಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೭). [< ಕರಿದು + ತಿಗುಡೆ]

ಕರಿಯತುಂಬುರು, ಕರಿಯತೂಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕಾಳಬೀಜಃ - ಕರಿಯತುಂಬುರು" (ಓಷಧಿ. ೩೧). **ಕರಿಯತೂಬರ:** "ಕಾಕಪೀಲುಃ - ಕರಿಯತೂಬರ, ಕಿಳಿಯ ಯ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [< ಕರಿದು + ತುಂಬುರು]

ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ದ್ರಾಕ್ಷಿ: "ಅಜನಾ - ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಓಷಧಿ. ೨). [< ಕರಿದು + ದ್ರಾಕ್ಷೆ]

ಕರಿಯನಖ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಕಂದುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಶುಕ್ತಿ, ನಖ, ಕೋಲದಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕರಿದು + ನಖ]

ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ, ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗುಚ್ಛಾರಕಃ — ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೯). **ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ:** "ಕೃಷ್ಣಫಲಾ - ಬಾವುಚಿಗೆ, ಹಂದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ, ತೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ನಾಯದೊಳಸಿ]

ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ 'ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ' ನೋ.

ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ 'ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ, ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಪ್ಪುನುಗ್ಗೆ: "ಅಂಜನಪ್ರಿಯಾ - ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೮). **ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ:** "ಮುಖಾಮೋದಃ - ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [< ಕರಿದು + ನುಗ್ಗೆ]

ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಿನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ನೂಪುರಮಂ (ಪಂಪಭಾ.೫-೭೮). [< ಕರಿದು + ನೆಯ್ದಿಲ್]

ಕರಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವಿದಾರಿ, ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲ, ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ - ಈ ೪ ಕರಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [< ಕರಿದು + ನೆಲಗುಳ್ಳ]

ಕರಿಯೆಳ್ಳು, ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಎಳ್ಳು : "ಶ್ರೀಪದ - ಕರಿಯೆಳ್ಳು" (ಒಷಧಿ. ೧೬೬). **ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು :** "ಕೃಷ್ಣತಿಲಕಃ - ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು" (ಒಷಧಿ. ೩೯). 'ಬಿಳಿಯೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಏಲಕ್ಕಿ : "ತುತ್ಥ - ನೀಲಿ, ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೬೦). **ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ :** "ಉಪಕುಂಚ - ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬). [< ಕರಿದು + ಏಲಕ್ಕಿ]

ಕರಿಯೊಡಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈ; ಕರಿ ಬಣ್ಣದ ದೇಹ : ಹಜಕು ಗಟ್ಟದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಚುಮಿಸೆಯ] ಮಲಿನ ವಸನದಲಿ . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ನಳಚ. ೪-೪). [< ಕರಿದು + ಒಡಲು (< ಒಡಲ್)]

ಕರಿಯೊನಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒನಕೆ; ಕಪ್ಪು ಒನಕೆ : ಶರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಗಂಡು ಕರಿಯೊನಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಯ ಒನಕೆ]ಯ ತುಂಡು (ಕನಕ. ೫೦-೨). [< ಕರಿದು + ಒನಕೆ]

ಕರಿಯೋಗು 'ಕರಿವೋಗು' ನೋ.

ಕರಿರ (ನಾ). ೧. ಹರವಿ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ : "ಹರವಿ ಘಟಮಾ ಕರಿರ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀರಮೆನಿಸಿಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೨. ಬಿದರಿನ ಕುಡಿ; ಬಿದಿರ ಕಳಿಲೆ : "ಕರಿರ - ಕರೀರ = ಕಳಿಲೆ, ನೀರ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೩). [< ಸಂ. ಕರೀರ]

ಕರಿರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ವೈರಿ; ಸಿಂಹ : ಕರಿರಿಪು ಪುಟ್ಟೆ ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿ ತಾವರೆ ಪುಟ್ಟೆ ಸರೋವರಂ . . . ಅಥಿಪುತಮಪ್ಪವೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೫); ಕರಿರಿಪು ಮತ್ಸರಂ ಮದಮ ದಂತಿ ವಿಮೋಹಮ ಖಡ್ಗಿ (ಕಬಕಂ. ೩-೨೮). [ಕರಿ$_4$ + ರಿಪು]

ಕರಿಲಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿಲಾಮಂಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಲಾಮಂಚ ಅಥವಾ ಬಾಳದ ಬೇರು : ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಬೇರು ಕರಿಲಾಮಂಚ ಕರಿಕಿಗಡೆಬೇರು . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೪೪೧ ಪಂ). [< ಕರಿದು + ಲಾಮಂಚ]

ಕರಿಲಾವಂಚಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಹುಲ್ಲು. [< ಕರಿದು + ಲಾವಂಚ (< ಲಾಮಂಚ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಲಾವಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಕಪ್ಪುಲಾವುಗೆ (ಕಿ). [< ಕರಿದು + ಲಾವಗ (< ಲಾವುಗೆ)]

ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿವಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿವದನ (ನಾ). = ಕರಿಮುಖ$_1$: ಕರಿವದನ ಗುಹ ವೀರಭದ್ರರು ನೆರೆಯೆ . . . ಹರನು ನಂದಿಯನೇಱಿ ಭೂತಳಕಿಳಿದ ಸತಿಸಹಿತ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೯೧). [ಕರಿ$_4$ + ವದನ]

ಕರಿವಿಂಡು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು : ಕರಿವಿಂಡುಗಳು ಸಿಂಹದ ಹೊಲ ದಲಿ ಬಂದು ನೆಱೆ ಮೇವಕೊಂಡು ಜೀವಿಪುವೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೪೬). [ಕರಿ$_4$ + ಪಿಂಡು$_1$]

ಕರಿವುನುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸುಂಕರೀ ಹುಲ್ಲು, ಕರೀವುನುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಸಣ್ಣ ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಕರಡ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗ. ४३-೮೪೪). [< ಕರಿದು + ಉನುಗ$_1$]

ಕರಿವೆಟ್ಟು 'ಕರ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕರಿವೈರಿ (ನಾ). = ಕರಿರಿಪು : "ಹರಿ ಮೃಗೇಂದ್ರಂ . . . ಕರಿವೈರಿ ಕೇಸರಿ ಯೆನಲ್ ಸಿಂಹಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೬). [ಕರಿ$_4$ + ವೈರಿ]

ಕರಿವೊಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕರಿವೊಡೆ ವಿಷಯ ತೊಂಬು ವರವು ಪೂರ್ವ್ವ ತಟೀ ವಾರಿವೊಱೆ ತೊಂಬು ನಾಮ ಗ್ರಾಮಯೋಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೦೯, ೨-೧೮ ; 749). [?]

ಕರಿವೋಗು, ಕರಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು : ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಕರಂ ಬಜಬಜನಾಗಿ ತಾಳಿಸಿದ ಪೋಲ್ ಕರಿವೋದುವು ಬೆಂದು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ (ಬಾಥಪು. ೪-೮೦). **ಕರಿಯೋಗು :** ಉರಿಯ ಪೊರೆ ಯೊಳಿರ್ದ ತರುಣಲತೆಗಳಂತೆ ವರನಾರಿಯರಂಗಲತಿಕೆ ಕರಿಯೋಗಿ ಕೆಂಗಳುಗಳು ಕೆಟ್ಟು ಕುರುಡರ ಪರಿಯೊಳೆಸೆದರಬಳೆಯರು (ಅಂಜಚ. ೯-೮೧). [ಕರಿ$_3$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಷ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರಿಸ ಕರಿಷ, ಕರಿಸೆ, ಕರುಸೆ$_1$ (ನಾ). ರಕ್ತ; ನೊರೆ (?) : ಮೃಗ- ಕುಲಂ . . . ಬಾಯ್ಗೆ ಕರಿಸಂ ಬರೆ ನಾಲಗೆಗಿಱ್ದು ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಡನಳ್ಕಿ ಪೊಯ್ಕೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟುವು (ಪಂಪಾಮಾ. ೭-೯೩); ಕರಿಸ ಬಾಯಲಿ ಹಾಯ್ದು ಕಳಲಿದ ಕರದ ಕೈದುಗಳರಸುಗಳು ಬಾಯ್ದೆಱೆಯದೇ ನೆಲನೆನುತ ಪರವಶ ರಾದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರಂಾ. ೧-೧೬-೪). **ಕರಿಷ :** ಜರಿದುದತಿರಥರಾಜಿ ಬಾಯಲಿ ಕರಿಷ ಹಾಯ್ದುದು ಭೂಮಿಪಾಲರ ಬಿರುದು ಮುದ್ರಿಸಿದವು ಸಮಿೂರಕುಮಾರನುರವಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ವೋ. ೧೩-೧೯). **ಕರಿಸೆ :** ಅಳ ವಱಿದು ಕಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಂದೊಳವಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಬ್ದುವೆಯ್ದೆ ಮೃಗಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೫). **ಕರುಸೆ$_1$:** ಕರುಳನೊಟ್ಟಲ ಮುಱಿದ ತೊಡೆಗಳ ಕರದ ತುಂಡದ ಬಾಯ ಕರುಸೆಯ ನರಳಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರ ಸಂದಣಿ ದೀಱಿತದ್ಭುತವ (ತಿಮ್ಮಅ. ೬-೫೨). [?]

ಕರಿಸಣ್ಣಜಂಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಡಿಗ. ೨೮-೫೩೦). [? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವರ್ಷ; ಬೆಳೆಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲು; ಬರ : ಧಾರ ವಾಡದ ಭೂಮಿಗೆ ಕರಿಸಾಲೆಂಬುವದು ಗೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲ (ಕಭಾಗ. ೪೫೬); ಕರಿಸಾಲು ಬರಗಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಬಡಬಗ್ಗರಿಗೆ ಬಹು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಖಾದಿಶಾ. ೬೦). [ಕರಿ$_3$ + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಕರಿಸೀಸ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೀಸ (?) : "ಶೋಫನ - ಕಾಸೀಸ, ಕರಿಸೀಸ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೨). [< ಕರಿದು + ಸೀಸ$_2$]

ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ) ಕರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಸುಡು ; ಕರಿ$_1$ (ಕಿ). [ಕರಿ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕರಿಸು$_2$ 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರಿಸೆ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರಿಸೇವಗೆ (ನಾ). ಕರಿದ ಸೇವಗೆ : ನುಱುಗಿಸಿದ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಮಂ ಹಸನಾದ ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಱಿ]ಸೇವಗೆಯೊಳು ಸರಿಗೂಡಿಯುಕ್ಕರಿಸಿ . . . ನಱುಗಂಪನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೬). [ಕರಿ$_1$ + ಸೇವಗೆ]

ಕರಿಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸಣ್ಣ ಕರೀಕಾಚಿ ಹುಲ್ಲು, ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀಹಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗ. ೮-೧೩೩). [< ಕರಿದು + ಹಂಚಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಹಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಣೆ. 'ಕರಿಹಣೆಗೊಡು' ಪರಾ. [ಕರಿ$_4$ + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣೆ$_2$)]

ಕರಿಹಣೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯ ಹಣೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು : ಕರಿಯ ಕೊ[ೞ]ರೆಯೊಳು ತಿಳಿದು ಕರಿಹಣೆಗೊಟ್ಟು ಕರಿಗಳಿಂ ಕರಿಯ ಕೊಲ್ಲಿಸುವೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೮-೫೬). [ಕರಿಹಣೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕರಿಹಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಶಲಃ - ಕರಿಹಣ್ಣೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦). [< ಕರಿದು + ಹಣ್ಣೆ]

ಕರಿಹತ್ತಿ, ಕರಿಯ ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಎಲೆ, ಕೆಂಪು ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ ಗಿಡ: ಕರಿಹತ್ತೀ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ತಾರೀಕಾಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೨). **ಕರಿಯಹತ್ತಿ:** "ಪಿಚುಕಃ – ಕರಿಯಹತ್ತಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೭). [< ಕರಿದು + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕರಿಹಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಹದಮಾಡು, —ಹದಗೊಳಿಸು: ಚರ್ಮವನ್ನು ಕರಿಹಾಸುವದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೮). [ಕರಿ ? + ಹಾಸು$_1$ (< ಪಾಸು$_1$)]

ಕರಿಹಿಪ್ಪಲಿ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ನೆಲಹಿಪ್ಪಲಿ ಬಳ್ಳಿ. [< ಕರಿದು + ಹಿಪ್ಪಲಿ (< ಪಿಪ್ಪಲಿ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರಿಹುಲುಗಿಲು (ನಾ). ಹುಲುಗಿಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪು ಹುಲುಗಿಲು: ಕರಿಹುಲುಗಿಲ ಬೇರು . . . ಸುಗಂಧ ಕೋಷ್ಠ, ಇವಂ ಹುಳಿಯಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಬೀಳಿಯ ಕುಷ್ಠ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೪೦). [< ಕರಿದು + ಹುಲುಗಿಲು (< ಪುಲಿಂಗಿಲ್)]

ಕರಿಹೆಸ್ಸರೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕರಿಹೆಸ್ಸರೆಮರ, ಹೆಸ್ಸರಿ (ಮೈಜಿಗ. ೬೭-೧೩೭೪). [< ಕರಿದು + ಹೆಸ್ಸರೆ + ಮರ$_1$]

ಕರಿಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹೊನ್ನೆ ಮರ: ಕಲ್‌ಮುತ್ತಗ, ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕರೀಹೊನ್ನೆ, ನೇಹಿ (ಮೈಜಿಗ. ೫೮-೧೧೭೫). [< ಕರಿದು + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕರೀಕುಲೂಫ (ನಾ). ಬೀಗ (?): ಅರಶಿನವರ ಭೇಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕರೀಕುಲೂಫವಪ್ಪಿಶಿ ಕೋಟೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಠಾಣ್ಯ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು (ಹೈದರ. ೩೩-೩೪). [?. + ಕುಲೂಫ. P ಹಿಂ. ಕುಲುಫ್; ಅರ. ಕುಲ್‌ಫ್]

ಕರೀತ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಕರೀರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂಟೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳು ಪೊದೆ: "ಕರೀಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ಪರ್‌ಗೇಗಿಡ, ಕರೀರ (ಮೈಜಿಗ. ೧೭-೩೦೩). ೨. ಬಿದಿರಿನ ಮೊಳಕೆ; ಕಳಿಲೆ: "ಗಾಳಿಗೊಡರುವ ಬಿದಿರು ಕೀಚಕಂ ಮೊಳೆ ಕರೀರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೩); ಅವನ ಭುಜಮಂ ಕರೀರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕರ]ಮಂ ಕಿಳ್ವಂತೆ ಕಿಳ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೭ ವ). ೩. ಹರವಿ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ; ಘಟ: "ಘಟಃ, ಕರೀರಃ – ಈ ೨ ಹರವಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ಸ್ವಚ್ಛ ಕರೀರದೊಳ್ ಗೋಕ್ಷೀರಮಂ ತಂದು (ಚಂದ್ರಭ್ಯು. ೫-೧೨೮); ಪೊಳೆವ ಸ್ಪಟಿಕ ಕರೀರದೊಳಿಟ್ಟ ದೀಪದಂತೊಳಹೊರಗ ಖಂಡಮಾಗೆಸೆವ ತೇಜೋರಾಶಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಕರೀರ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೋರೆಯ ಬುಡ; ದಂತಮೂಲ: "ಕರೀರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕರರೀ, ಕರೀರೀ], ದಂತಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಮೊದಲುಗೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೦); "ದಂತಮೂಲಂ ಕರೀರಂ ಮೊದಲಗೊಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೩). [ಸಂ. ಕರೀರಾ]

ಕರೀರಕ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಾಳಗ: "ಯದ್ಧೋತ್ಸುಕಂ ದೋರ್ಮಧ್ಯಮೆನೆ ಕರೀರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀತರ, ಕಲೆಕರ]ಮೆನಲು ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಕರೀರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೊಂಬಿನ ಬುಡ; ಗಜದಂತ ಮೂಲ (*). [ಸಂ. ಕರೀರೀ]

ಕರೀಷ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ: ಗುಡರಸೈಕ ವಿಮರ್ದದಿಂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿಹ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಪಂಗಡದಿ ಮಧುರ ಭೇದಮುಂಟೀ ಸ್ಫುಟ ಕರೀಷದಲಿ ಪೊಡವೆರದಕುಚಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಿದೆಡೆಯದುಂಟೀ (ವಿವೇಭ. ೧೫-೨೮). [ಸಂ.]

ಕರು$_1$ 'ಕಱು$_2$' ನೋ.

ಕರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು; ಎರಕದಚ್ಚು; ಪಡಿಯಚ್ಚು: ಕರು ಕರುವಿಂಗೆ ಕಡ್ಡಿಜವಿ ಕಲ್ಪಿಸ ದೋಷೆಗೆ ನಟ್ಟನಚ್ಚು ಕಂಡರಹಗೆ ಮಂಡನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೬). ೨. ಎರಕ ಹೊಯ್ದು ರಚಿಸಿದ ಬೊಂಬೆ; ಎರಕದ ಗೊಂಬೆ: ವಿರಹದ ಕರುವಿನಂತೆ ಕರುಣದ ಹಾಹೆಯಂತೆ (೧೦ಕ: ೪-೧೧೪ ವ); ಒಪ್ಪಿದಳ್ ಲೆಪ್ಪದ ಕರುವಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೬-೯೨); ಪಳುಕಿನ ಕರುವೆಂದೆನೆ ಧರೆಗಿಳಿತಂದಂ ಪವನ ಮಾರ್ಗದಿಂ ನಾರದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೬೦); ಉದಯದರುಣನ ಕರುವ ಹಿಡಿದಂದದಲಿ ವರ್ಣಚ್ಛವಿಯ ಲೊಪ್ಪುವ ಕುದುರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೫೪). ೩. ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ: ಕೆಲವಱೊಳ್ ವ್ಯಂಜನವಿಲ್ಲ; ಅವಾವೆಂದೊಡೆ—ಕರು, ತಣು (ಶಮದ. ೪೮ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರು; ತುಳು. ಕರು, ಗರು; ತೆಲು. ಕರುಗು, ಕರುವು]

ಕರು$_3$ (ನಾ). ೧. ತಳಪಾಯ; ತಳಹದಿ; ಮೂಲಸ್ತಂಭ; ತಲೆಗಂಬ; ಮುಹೂರ್ತ ಕಂಬ: "ಕರುಶಬ್ದಃ . . . ಗೃಹಾದಿ ನಿರ್ಮಾಪಣೇ ಸುಲಗ್ನಸ್ಥಾಪಿತ ಪ್ರಥಮಸ್ತಂಭವಾಚೀ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಗೋಪಸಮುದ್ರವೆಂದು ತಟಗಳುಡಗೆ ಹೊಸ್ತಾಗಿ ಊರಕಟ್ಟಿ ಕರುವನಿಕ್ಕಿ ಊರಿಂ ಬಡಗಲು ಹೊಸ ಕೆಱೆಯನು ಕಟ್ಟಿದ ಸಂಮಂದದಿಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೯-೮; 1416). 'ಕರುಕಂಭ' ಪರಾ. ೨. ನೆಲೆ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಕರ: ಪುರು[ಷಾ]ರ್ತ್ಥದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೨೭; 1118); ಸೌರಭ್ಯದಿಂಪಿನಿಂದೆ ಕಂಪಿನ ಕರುವಾದ ಕೇದಗೆಯು ಮಂಟಪಮೊಪ್ಪುವುದು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೨); ಅಜಿತದ ತವರುಜ್ವಳ ಕೀರ್ತ್ತಿಯ ಕರುವೆನಿಪಂ ಸಲೆ ಹಲರಿಂದಬ್ಬಲೂರ ಸೋಮಗೌಪುಂಡಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೬೭; 1204); ಸುರತರುವೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕರುವೆ (ಚಬಪು. ೬-೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರು]

ಕರು$_4$, ಕರುವ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ಎತ್ತರ: ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರುವಾಗಿ ಹಾಡಿದೀ ಗೀತಮಂ ಬಲ್ಲವೆಂಬರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೮). 'ಕರುನಾಡು', 'ಕರುಮಾಡ' ಪರಾ. ಕರುವ: 'ಕರುವವನೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಮೈ; ಮಲ. ಕರುಮ = ಬಿರುಸು, ಗಟ್ಟಿತನ]

ಕರುಂಗಲ್‌ಕುಱಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನ ಗಣಿ: ಆದಿನ್ ತೆಂಕು ಕರುಙ್ಗಲ್ ಕುಱಿ ಕರುಙ್ಗಲ್ ಕುಱಿಯಿಂದಿಟ್ಟು ಪಡುವ ಬಂಡಪಳ್ಳದ (ಎಇ. X, ೬೬-೬೦; 892).

[ಕರುಂಗಲ್$_2$ + ಕುೞಿ$_2$. / P ತಮಿ. ಕರುಙ್ಗಲ್; ಮಲ. ಕರಿಙ್ಗಲ್ಲು]

ಕರುಂಗಾಣಿಹತ್ತಿ (ನಾ). = ಕರಿಹತ್ತಿ: ಕರೀಹತ್ತಿ, ಕರುಂಗಾಣಿಹತ್ತಿ (ಮೈಜಿಗ. ೪೦-೭೮೯). [ಕರುಂಗಾಣಿ ? + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕರುಂಬ (ನಾ). ಕರುಬುವವನು; ಅಸೂಯೆ ಪಡುವವನು: "ಈರ್ಷಕಃ, ಈರ್ಷಮಾಣಃ, ಈ ೨ ಕರುಂಬಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೨೦).

[ಕರುಂಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬು$_2$) + -ಅ$_7$]

ಕರುಂಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕರುಂಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರುಕಂಭ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಡುವ ಕಂಬ: ವ್ಯೋಮಚ್ಛತ್ರದ ಪೊಸ ಪೊಂಗಾವನೆ ಭೂಮಿಯನಾಖಿದಿ ನಿರ್ಮಿಸುವಂದಿಕ್ಕಿದ ಕರುಕಂಭಂ (ಜಯುಕಾ. ೧-೩೨); ಪರಮಾತ್ಮ ನಿರ್ದನು ತ್ರಿಜಗಕೆ ಬೆಳಗಿನ ಕರುಕಂಭವೊಂದ ನೆಟ್ಟಂತೆ (ಭರಹ. ೬೪-೨೯). [ಕರು$_3$ + ಕಂಭ]

ಕರುಕಲು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದುದು; ಕರಿಕು: ಮನೆ ಬೂದಿಯಾಯಿತು. ಕಾಳುಕಡಿಗಳೂ ಕರುಕಲಾದುವು (ಜಮಿಾನ್ದಾ. ೧೩೫).
[ಕರಿಕು (< ಕರಿಂಕು) + -ಅಲು (<-ಅಲ್$_2$)./ ತಮಿ. ಕರುಗಲ್]

ಕರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಿಸು (?): ಕರಗಿಸಬೇಡ ದೇಹ ಸ್ಮರಿಸೆ ಚಿಂತೆಯ ನೀನು ಕರುಕಿಸದಿರು ಮನವ ಪರಿಪರಿಯಿಂದ (ಹಮುಪ, ೫೧); ಸ್ಮರಿಸುತಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಕಿಸದೆ ಮನದಿ (ಹಮುಚ. ೧೨೪). [ಕರುಕು$_1$ (< ಕರಿಂಕು) + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಕು$_1$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರುಕು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಂಗುರ: "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ - ೨ ಉಂಗುರದ ಹೆಸರು. ಅಂಗುಳಾಭರಣ, ಉರುಟು, ಕರುಕು, ಹರಳುಂಗುರ, ಬಿಲ್ಲೆಉಂಗುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೪). [?]

ಕರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ಯು: ಉರಗೇಂದ್ರ ಪುರದ ರಚನೆಗಳನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರದ ಬಲಮಂ ಹಿಳಿದು ಬಳಿಕ್ಕೈದೆ ಕರುಗಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳಿದು ಕರುವಂ ಕಟ್ಟಿ] ಸರಸಿಜದ ಕಂದನೀ ಪುರವ ನೆಱೆಯದೆ ಮಾಣಂ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೯); ನೇಸಱ ಕಿರಣಂಗಳಿಂ ದೇಸೆವಡೆಯೆ ಕರುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಸುರುಚಿರತೆವೆತ್ತ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯುಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೬೪ ವ).
[ಕರು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕರುಕ್ಕಟ್ಟು]

ಕರುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಪೂಜಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಹೋರಿಗಳು ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಗುರಿ; ಕಂಚ: ಕಲ್ಯಾಣನಗರದ ಕಾರಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರುಗಲ್ಲ ಗೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದಿದ್ದುವಂತೆ (ಯಾವ ಹೋರಿ ಮೊದಲು ಕರುಗಲ್ಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದೋ ಅದು ಗೆದ್ದಂತೆ) (ಬೆಳುವಾ. ೨೧೪).
[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕರುಗಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರುಗಾಣ, ಸಿಂಬಳಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧-೧೦೩೧). [?]

ಕರುಗು$_1$ 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕರುಗು$_2$ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು: ವಸೂಲೋಕದರಸಿಯರ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಘಟ್ಟಿಯಂ ತೆಗದು ವಸುಮೂಸೆಯೊಳು ಕರಗಿ ಶಶಿಕಾಂತ ಕರುಗಿನಲಿ ಯೆರೆದಮೃತ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೬-೫೦).
[ಕರು$_2$ + -ಗು ?]

ಕರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಾಗು; ಎರಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗು: ಓ ತಾಯಿತಂದೆ ಶಿವವೆಂದೆ ನಿಮಗೆ ಕರುಗೊಳುವ ಅರುವಿಸಿಂದೆ ನೀವಿತ್ತ ಪಾಲು ನಮಗದುವೆ ಹಾಲು ಕರುಳಾಯ್ತು ಕರುವಿನಂತೆ (ಹೃದಪ. ೬-೮). 'ಕರುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕರು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದು ಪ್ರತಿಮೆ ಮಾಡು; ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು: ಚತುರ್ಮುಖನಂಜನಾಚಲವ ಕರುಗೊಳಿಸಿ ಕಡೆದಸುಗೊಳಿಸಿ ಕರ್ಬುರಗೆ ಕೊಟ್ಟನೊಯೆಂಬ ಪೊಲು ಹನ್ನೆರಡು ಯೋಜನದಿಭ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೧೮). [ಕರುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕರುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ಕರುಹಟ್ಟಿ: ಕರುಗೋಷ್ಠಿಯ ಪೊಲ ಮೇರೆ ವಾಯವ್ಯದ ಮಿದಿಯ ಮೇಗಣ × ಜಾಲದಿನ್ದ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೬ ; 850).
[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಕರುಚಿಯಅಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜಾಯ: [ಚ]ರುವು ೧ ಕರುಚಿಯಅಪ್ಪ ೫ ಅತಿರಸ ೫ ಸುಖಿನಪ ೫ ಯೆಂಡಹೂರಿಗೆ ೫ ವಡೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೮ ; 1521). [ಕರುಚಿ ? + ಅಪ್ಪ$_2$]

ಕರುಟು$_1$ 'ಕರಟು$_2$' ನೋ.

ಕರುಟು$_2$ (ನಾ). ಉಂಡೆ (?): ಮಹಾದಿಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಪನಂಮಾಡಿ ಶಿವಸಿದ್ಧ ಕಾದಗ್ಘವಣೆಯಟ್ಟಿಕಳಿ ಕರುಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ, ಟ್ರ] ಚಂದನಂಗಳ ನೊರಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೭೩). [?]

ಕರುಟುಬೀಳು 'ಕರಟುಬೀಳು' ನೋ.

ಕರುಣ (ನಾ). ೧. ಕನಿಕರ; ಮರುಕ; ದಯೆ: ಅಕಟಕಟಾ ಶಿವ ನಿನಗಿನಿತು ಕರುಣವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪); ಕರುಣದಿಂ ಶಶಿಧರಂ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದ ನಿಲ್ಲಿ (ತಿರುಕ. ೩); ನಿನಗೆ ಶೂಲಿಯು ಕರುಣವಾಯ್ತು (ಕ. ವ್ಯಾ ದ್ರೊ ೯. ೯-೧೦). ೨. ಕನಿಕರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹದು. 'ಕರುಣಕಥೆ' ಪರಾ. ೩. [ಕಾವ್ಯವಿಾ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶೋಕವೆಂಬ ಸ್ಥಾಯಿಾಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ರಸ: ಪ್ರಕಟತರ ಶೋಕಭಾವ ಪ್ರಕೃತಿಪರಂ ಕರುಣಮಾರ್ತಜನತಾ ವಿಷಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೯); ಕರುಣಂ ಶೋಕದಿನಕ್ಕುಂ (ರಸರ. ೨-೫೦). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. [ಸಂ.]

ಕರುಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನಿಕರಪಡು; ದಯೆತೋರು: ಕರುಣಂಗೆಯ್ದಂ ಮೃಗಗಣಪರಿವೃಢನಿನ್ನಂಜಬೇಡವಾದಂ ಪುಣ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು ನಿನಗೀಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೫-೨೦). ೨. (ಅಲಂ) ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಎನಗಿನ್ನೊಂದು ವ್ರತಮಂ ಕರುಣಂಗೆಯ್ಯಿಮೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦೬).
[ಕರುಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕರುಣಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಕರುಣಂಗೆಯ್ ೧: ಎಂದು ಕರುಣಂಬಡೆ ನುಡಿದೊಡಗೊಂಡು ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೯ ವ). [ಕರುಣ + ಪಡು$_1$]

ಕರುಣಕಥೆ (ನಾ). ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಥೆ; ಶೋಕಮಯವಾದ ಕಥೆ: ಮೃದುವಾಗಿ ಹಾಡಿದೆನು ಕರುಣಕಥೆಯ (ಇಂಗೀತ. ೪೪-೨೨).
[ಕರುಣ + ಕಥೆ]

ಕರುಣದೋಱು (ಕ್ರಿ). = ಕರುಣಂಗೆಯ್ ೧: ಕರುಣದೋಱದೆ ನೃಪತಿ ಸತಿಯಳ ತೊಱೆದು ಬಿಸುಟನು ವನದೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೫-೨೦).
[ಕರುಣ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರುಣಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ಗುರುವು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಸಾದ: ಹರನ ಶಿಲೆಯೆಂದವಗೆ ಕರುಣಪ್ರಸಾದ ಎಂಜಲೆಂದವನಿಗೆ ನರಕ ತಪ್ಪುವದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧). [ಕರುಣ + ಪ್ರಸಾದ]

ಕರುಣಮೋಹ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಲಜ್ಜಾಮೋಹ, ವಿಭವಮೋಹ, ಕರುಣಮೋಹ, ನಿಜಮೋಹವೆಂಬ ಮೋಹ ಚತುಷ್ಟಯ ವಿಷಯದಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಕರುಣ + ಮೋಹ]

ಕರುಣಾಂಬು (ನಾ). (ದುಃಖದಿಂದ ಬರುವ) ಕಣ್ಣೀರು; ದುಃಖಾಶ್ರು: ಸಕರುಣಾಂಬುಗಳೆಂಬೆನೇ ಕರುಣಾಂಬುಗಳಿವಲ್ಲ (ಬಸವು. ೧೮-೩೪). [ಕರುಣ + ಅಂಬು$_3$]

ಕರುಣಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ದಯೆಯ ಸಮುದ್ರ: ದೇವ ಎನ್ನಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡ ಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೆ (ನಂಬಿರ. ೯-೧೨೮). ತನ್ನಡಿಗಳಿಗೆ ಕೆಡೆದಿರ್ದವನನೆತ್ತಿ . . . ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವು. ೩೦-೩೦). [ಕರುಣ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕರುಣಾಕರ (ನಾ). ದಯೆಯ ನೆಲೆ; ಕೃಪೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಮಱುಗಿ ಕರುಣಾಕರಂ ಕಪರ್ದಿ ಕಯ್ದುಗೆದು ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೮೮ ವ). [ಕರುಣ + ಆಕರ$_3$]

ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ಕರುಣೆ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ; ದುಃಖದಿಂದ ಅಳುವಿಕೆ: ಕರುಣಾಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾಗಳದಂ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೫ ವ).
[ಕರುಣ + ಆಕ್ರಂದನ]

ಕರುಣಾಜನಕ (ಗು). ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ; ದಯನೀಯ: ಓಲೆಕಾರ ಗಂಗವ್ವನ ಸ್ಥಿತಿ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿದೆ (ಸಮಜೀ. ೧೩ ಪೀಠಿಕೆ); ಆ ನಗು ಮನೋಹರವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು; ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿತ್ತು (ಪುತರು. ೧೯೩). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಜನಕ)]

ಕರುಣಾಜಲಧಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಂಬುಧಿ: ಕರುಣಾಜಲಧಿ ತಾನಾ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ನಿಜಶರಣನಿಹ ಮನೆಗಾಗಿ ಬರುತಿರ್ದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಜಲಧಿ)]

ಕರುಣಾಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ: ಮಾರ್ದನಿವೆರಸಂದಱಿಪಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುಱಿಯಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೨). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಧ್ವನಿ)]

ಕರುಣಾಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕರುಣೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ; ಕೃಪಾ ಕಟಾಕ್ಷ: ಮಾನಿನಿಯ ಕರುಣಾಪಾಂಗ ರಸಭಾಜನವು ಪುಣ್ಯವಲಾಯೆನುತ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನಗ್ರಜೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೪೯). ೨. ದಯಾದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು: ಕರುಣಾಪಾಂಗಂ ಸಿರಂಗಂ ಮೃಡಂ . . . ಕೂರ್ತೀಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧–೬೭); ಕರುಣಾಪಾಂಗಂ ಪಾಲಿಕೆಮ್ಮನುಜ಼ಿ ಶಿವಲಿಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧); ತಂದೆ ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ರಂಗ ಕರುಣಾಪಾಂಗ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫೭). [ಕರುಣ + ಅಪಾಂಗ]

ಕರುಣಾಪಾತ್ರ (ನಾ): ಕನಿಕರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ಅವನಂಥ ಕರುಣಾಪಾತ್ರನು ಮತ್ತು ಅವನಂಥ ಕರುಣಾವಂಚಿತನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿನ್ನಾರಿದ್ದಾರೆ! (ಇಪ್ಪೆಕ. ೩೦೩). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಪಾತ್ರ)]

ಕರುಣಾರಸ (ನಾ). = ಕರುಣ ೩: ವೀರರಸಂ ಸ್ಫುಟೋಕ್ತಿಯಿನುದಾರತಮಂ ಕರುಣಾರಸಂ ಮೃದೂಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದಮದ್ಭುತರಸಂ ಸಿಬಿಡೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಮಲ್ತೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೭); ಈತನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಕರುಣಾರಸಕೆ ಕಾಲಾಟವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೪). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ರಸ)]

ಕರುಣಾರ್ತ (ಗು). ದುಃಖದಿಂದ ಪೀಡಿತ. 'ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರ' ಪರಾ. [ಕರುಣ + ಆರ್ತ$_1$]

ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). ದುಃಖಾರ್ತವಾದ ಸ್ವರ: ಸಾಲೆಯ ಗುರುವು . . . ಆ ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೮). [ಕರುಣಾರ್ತ + ಸ್ವರ$_1$]

ಕರುಣಾಲು, ಕರುಣಾಳು (ನಾ). ಕನಿಕರವುಳ್ಳವನು; ದಯಾಳು: ಕರುಣಾಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಬಸವಂ ಲಿಂಗಜಂಗಮದೊಳು ಸೊಬಗನೆನಿಸಿ (ಬಸತ. ೧–೩೩). **ಕರುಣಾಳು**: ನಿಜಭಾಳವೊಂದಿಸಿ ವಂದಿಸಿದ ಕರುಣಾಳು [ಪಾಠಾಂ. ಲು] ವಂ . . . ಏಳೆನುತ ಕೈವಿಡಿದು (ಬಸಪು. ೪೬–೭೫); ಕಾವನಾ ಕರುಣಾಳು ಮಱೆವೊಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೫೩). [ಸಂ.]

ಕರುಣಾಲುತನ (ನಾ). ದಯಾಪರತೆ; ಕನಿಕರವನ್ನು ತೋರುವ ಸ್ವಭಾವ (ಕಿ). [ಕರುಣಾಲು + -ತನ]

ಕರುಣಾವಂತ (ನಾ). = ಕರುಣಾಲು: ಸಂತತಾಮಳ ಕೀರ್ತಿ ಕರುಣಾವಂತಮೂರ್ತಿ . . . ಸದ್ಗುರುವು (ಬಸಪು. ೩–೬೭). [ಸಂ. ಕರುಣಾವತ್]

ಕರುಣಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ; ಅನುಗ್ರಹದ ನೋಟ: ಅವುದರಿಂದಿವರಿಗೆ ಭವತ್ಕರುಣಾವಲೋಕನವುಂಟು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೧೪); ಏವುದೆಮ್ಮಯ ರಾಜ್ಯಸುಖವದನಾವ ಮೂಢನು ಬಯಸುವನು ಕರುಣಾವಲೋಕನವೆಮಗೆ ಸಾಕು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೯). [ಕರುಣ + ಅವಲೋಕನ]

ಕರುಣಾಸಿಂಧು (ನಾ). = ಕರುಣಾಂಬುಧಿ: ಪರಮ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಪಾವನ ಚರಿತೆ ಪದ್ಮಜಮುಖ್ಯ ಸಕಲಾಮರ ಸುಪೂಜಿತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೊಡುಗೆಮಗಧಿಕ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೯). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಸಿಂಧು)]

ಕರುಣಾಸ್ಪದ (ನಾ). = ಕರುಣಾಪಾತ್ರ: ಯದುಗಳನ್ವಯದೊಳಗೆ ಕರುಣಾಸ್ಪದರು ಜನಿಸಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೨೮). [ಕರುಣ + ಆಸ್ಪದ]

ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ (ನಾ). ಕನಿಕರಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿರುವುದು; ದಯೆಗೆ ಅವಕಾಶ: ಇದಱೊಳಾತಂಗಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ಭೂಯಂತ್ರದ ವಿನೋದಕ್ರೀಡೆ ಕೃಷ್ಣನದೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೨). [ಸಂ. ಕರುಣಾಸ್ಪದತಾ (ಕರುಣ + ಆಸ್ಪದತಾ)]

ಕರುಣಾಸ್ಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮುಖ; ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೧–೫೩). [ಕರುಣ + ಆಸ್ಯ]

ಕರುಣಾಳು 'ಕರುಣಾಲು' ನೋ.

ಕರುಣಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಳು: ಕರುಣಿ ಕರುಣಿ ಕರುಣಂ ಲೇಸಾಯ್ತು ಅರ್ಚಿಸಿತಕ್ಕೆ ಫಲವಾಯ್ತು (ಬಸರ. ೪–೩೬); ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ನೀ ಕರುಣಿ ತಾಂ ಭಕ್ತನಿಧಿ (ಬಸಪು. ೧೦–೪೧). [< ಸಂ. ಕರುಣಿನ್]

ಕರುಣಿತನ (ನಾ). ದಯಾಪರತೆ; ದಯಾಗುಣ: ಕರುಣಿತನವನು ಮಱೆಯಲೋಸುಗವಿರದೆ ಗಗನೇಚರದ ಗತಿಯಲಿ ಬಂದನೈ ದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ರತಿಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೨೦). [ಕರುಣಿ + -ತನ]

ಕರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರವನ್ನು ತೋರು; ದಯೆತೋರು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ವಿರಹಾನಳನಾ ತಾಪದೆ ಕರಗುಗುಮಿನ್ನಾಕೆಗಿನಿಸು ಕರುಣಿಸು ಮನದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೧); ಕರುಣಿಸಿ ದಯೆಯಿಂದಿನ್ನಿತ್ತುದೆ ಸಾಲ್ದುಮೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೧); ಕುರುಡರ್ ಕುೞಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೊಡೆ ಕರುಣಿಸಿ ತೆಗೆವವನೆ ನಂಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೫); ವರ ವಚನ ನಿಮ್ಮದು ಕರುಣಿಸುವುದಮರತ್ವವನು ನಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೫). [ಕರುಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಣೆ (ನಾ). ೧. ದಯೆ; ಕನಿಕರ: ಪ್ರವಹಿಸಲಿ . . . ಎನ್ನ ಮನವಾ ಕರುಣೆ ತವರಿನೆಡೆಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧–೮); ಇದರಿಂದಲೇ ತಂದೆತಾಯಿತನವು ಸ್ನೇಹ ಕರುಣೆಯ ಸತ್ಯದುದ್ಯಾನವು (ಕರುಶ್ರಾ. ೭). ೨. ಕರುಣರಸ. ೩. ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: "ರಾಜಪ್ರಿಯಾ – ಕರುಣೆ" (ಓಷಧಿ ೧೩೭). [ಸಂ. ಕರುಣಾ]

ಕರುಣೋದಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ಹುಟ್ಟು; ದಯೆಯ ಆವಿರ್ಭಾವ: ಹರ ಕರುಣೋದಯಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗೆ (ಬಸರ. ೪–೫೭); ಆದಿಮೂರುತಿ ನೀನು ನೆಱೆ ಕರುಣೋದಯ ಹೃದಯಾಂಗಣದಿ ಜ್ಞಾನೋದಯವನೆನಗಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೨೨); ಹರ ಕರುಣೋದಯವಾದರ ಸಾಧ್ಯವು ತಾನೆಂಬುದಾವುದಿನ್ನುಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೫೦–೩೭). [ಕರುಣ + ಉದಯ]

ಕರುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನು ತೋರು; ಎರಕದ ಅಚ್ಚನ್ನು ಕಾಣಿಸು (?): ಕರುದೋಱು ಕರುವ ಶೋಧಿಸಿ ಲೋಹರಸವೆಱೆದರುಹನ ಪ್ರತಿಮೆದೋರ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೬೬–೧೦೮). [ಕರು$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರುನಾಡು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ನಾಡು. ೨. ವಿಶಾಲವಾದ ನಾಡು; ಕನ್ನಡ ದೇಶ: 'ಕರುನಾಡು' ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತೃತ ನಾಡು = ಕರ್ನಾಡ = ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತ ಹೇಳುವ ಮೋಹವಾದುದನ್ನೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೯೩). [ಕರು$_4$ + ನಾಡು]

ಕರುಬಿ (ನಾ). ಕರುಬುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : "ರೇಷ್ಯಾ = ಕರುಬಿ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೫೮). [ಕರುಂಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬು$_2$) + -ಇ$_3$]

ಕರುಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕರುಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರುಬುದೈವ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ದೈವ; ಮತ್ಸರದ ದೈವ: ಅರಿಯದಾ ಹೂಟವನು, ಕರುಬು ದೈವವನು, ನಾವೆಯೊಡೆಯರ ಕರಸಿ ಬೆಸಸಿದನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೫-೩೩೯). [ಕರುಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬು$_2$) + ದೈವ]

ಕರುಮ 'ಕಮ್ಮ$_3$' ನೋ.

ಕರುಮಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಗತಿ; ದೈವಗತಿ : ಬರುವುದಿಂತೆತ್ತಣಿನೊ ಬೇಡದ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರುಮಗತಿ ಕೃತ್ರಿಮವೊ (ಮಂಕುಕ. ೩೦೬). [ಕರುಮ (< ಕಮ್ಮ$_3$) + ಗತಿ]

ಕರುಮಾಡ, ಕರುವಾಡ, ಕರುವಾಡು (ನಾ). ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಮಹಡಿ : "ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮನೆ ಸೌಧ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯೊಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬-೯); ಕರುಮಾಡಮನಾದರದಿಂದಮೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಕಚದ್ರುಮಂ ನಿರ್ಬುದ್ಧಿಯೊರ್ವನೆ ಕರುಮಾಡದೊಳ್ ಶ್ವೇತ ಕಪೋತನಂತಿರ್ದು ಶತ್ರು ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕೊಳಗಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯-೨); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಆದವ. ೬೬); ನೀಳ್ದೊಂದು ಕಂಬದಗ್ರದೊಳಿರ್ದಾ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿ (ಜಗವಿ. ೬-೪೩). **ಕರುವಾಡ** : "ಕರುವಾಡಮೆನಲುಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೮); ಕರುವಾಡಂಗಳನೇಱಿ ವೃಕ್ಷಕುಲಮಂ ಸಾರ್ದೇಱಿಯೊಪ್ಪಿರ್ದ ಗೋಪುರವೃಂದಗಳನೇಱಿ (೧೦ಕ. ೧೦-೧೦೦); ದೊರೆ ದೊರೆಗಳ ಮಂದಿರದೊಳು ರಾಜಿಪ ಕರುವಾಡದ ಕಳಸಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨-೬೫). **ಕರುವಾಡು** : ಬೇಕೆಂಬ ತಂದೆಯ ಕರುವಾಡುವಾಸನಯೇಕನಲ್ಲ ದೆಚಕ್ಷ್ಪ ನಾಸ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೧-೬೩). [ಕರು$_6$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕರುಮ್ಮ 'ಕಮ್ಮ$_3$' ನೋ.

ಕರುವ 'ಕರು$_4$' ನೋ.

ಕರುವಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದೆ: ಕರುವಗಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗಲ್ ತಪೋಧನರ್ಗೆ ವಕ್ಖಾಣಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ್ಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೩೩ ; 1075). [ಕರುವ (< ಕರು$_4$) + ಗಟ್ಟಿ]

ಕರುವಗೆಯ್, ಕರುವಗೆಯಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆಯ ಹೊಲ: ಹೊಲಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಕರುವಗೆಯ್ಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾಱುಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೧೯; 1005); ಆ ಕೆಯ್ಯ ಸ್ಥಳಂ ಕರುವಗೆಯ್ಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೩೮ ; 1103). **ಕರುವಗೆಯಿ** : ಕರುವಗೆಯಿ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೊಂದು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫-೩೯ ; 1097). [ಕರುವ (< ಕರು$_4$) + ಕೆಯ್$_4$]

ಕರುವಗೆಯಿ 'ಕರುವಗೆಯ್' ನೋ.

ಕರುವಗೇರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಕೇರಿ (?) : ಮಾನ್ಯಗೇರಿಯಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ತೆಂಕಲು ಕರುವಗೇರಿಯ ಬೀದಿಯಿಂ ಪತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೬ ; 1165). [ಕರುವ (< ಕರು$_4$) + ಕೇರಿ]

ಕರುವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯನ ಅಮ್ಮಣ್ಣನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೯ ; 954). [ಕರುವ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕರುವವನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮನೆ : ಆ ಯೆರಡು ಕೇರಿಯ ಕರುವವನೆ ಯೆರಡುಮಂ ನಾಲ್ಕುಮನೆಯಂ ಮಾಡಿ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯೊ[ಳು] ಗ್ರಿ(ಗೃ)ಹದಾನ ಭೂಮಿದಾನಮಂ ನಾಕಿಮಯ್ಯಮ್ಮಾಡಿದ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫-೪೩ ; 1097). [ಕರುವ (< ಕರು$_4$) + ಮನೆ]

ಕರುವಾಡ 'ಕರುಮಾಡ' ನೋ.

ಕರುವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮುಸ್ಸಿ, ಕರುವಾಡಿ, ನೇರಲು ತಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫-೮೨). [?]

ಕರುವಾಡು 'ಕರುಮಾಡ' ನೋ.

ಕರುವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯು; ಅಚ್ಚೊತ್ತು; ಲೆಪ್ಪಹಾಕು : ಕಡೆಗಾಲದಗ್ನಿಯಲಿ ಕರುವಿಕ್ಕಿದುರಿಗೇಸರಿಯನಾದೊಡಂ ಸೀಳ್ವದಟು ಮಿಕ್ಕ ಶರಭಂಗಳಾ ಕೇಸರಿಗೆ ನಡುಗತೊಡಗಿದುವು (ಹಚಕಾ. ೫-೫೨). [ಕರು$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕರುವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಿಸು; ಅಚ್ಚೊತ್ತಿಸು : ಚಿತ್ರಕನುಂ ತಾನುಮಲ್ಲದೆ ಪೆಱರಱಿಯದಂತು ಕರುವಿಡಿಸಿ ಲಾಕ್ಷಾರಸಾದಿಗಳಿಂ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೫ ವ); ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ರೂಪನೆ ಕರುವಿಡಿಸುವ ಕಡೆಯಿಸುವ ಕಂಡರಿಸುವ ಬೆಸನೆ ಬಸಮಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೫೪ ವ). [ಕರುವಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕರುವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕರುವಿಕ್ಕು : "ಕರುವಿಡು (ಕರು + ಇಡು) – ಲೇಪ್ಯಕರ್ಮಣಿ (ಎರಕಹೊಯ್)" (ಶಮುಧಾ); ಗಂಧರ್ವರುಯ್ವಂದು ನಿನ್ನಂ ಕರುವಿಟ್ಟಂತಿರ್ದುದಿಲ್ಲಾ ನೆರೆದ ಕುರುಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿಯದು ಕರುವಿಟ್ಟರಕವದು (ದೇವಾವ. ೧೦-೧೬); ಕರುವಿಟ್ಟ ಚಿಂತೆಯೆನೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆವೊಲಿರ್ದ ನಲ್ಲಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೬); ಉರಿಯ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ವಿಲಯದ ಹರನ ಖತಿ ಹೊಗೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೨); ಚಿತ್ರಿಸಬಾರದವನ ರೂಪು ಕರುವಿಟ್ಟು ಸೂತ್ರಿಸಿಯೆಱಿಯಲಶಕ್ಯ (ಧರಚ. ೧-೪೯). [ಕರು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕರುವೀನ್ (ಕ್ರಿ). ಕರುಹಾಕು; ಮರಿಹಾಕು; ಈಯು : ಬಯಕೆದುರು ಕರುವೀಂಗೆ ಒಲ್ಮೆಗೆನೆ ಕಯ್ಯಾಗಿಹನೊಡೆಯನಂ ನೆನೆದು (ಕಾಲೂರ. ೪೩-೫೬). [ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಈನ್]

ಕರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಧರೋತ್ಥಿತಾ – ಕರುವೆ (ತುರುವೆ ?)" (ಒಷಧಿ. ೮೧). [?]

ಕರುವೆಸ (ನಾ). ಎರಕದ ಕೆಲಸ: ಸುತ್ತುಗತ್ತರಿಗೆ ವರೆಗೊಯ್ದು ಕರುವೆಸ ನಿದೆನಿಸಿ ಸುವ್ಯಕ್ತಮಾದ . . . ಪ್ರದೇಶ ಶುದ್ಧಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೩ ವ). [ಕರು$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕರುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಂದು; ಮೂರ್ತಿಗೊಳ್ಳು : ಚೆಲುವಿನ ಕರುವೆತ್ತಿಹ ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿಯ ಬಿತ್ತರವಡೆದೀ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೪೫). [ಕರು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕರುಷ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಹೆಸರು: "ಭಾರಕ್ಕಿರ್ಛಾಸಿರ ತೊಲೆಯುಂ ಭಾರಕ್ಕಂ ಕರುಷವೆಂಟುಸಾಸಿರಮಕ್ಕುಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೩-೧೧); ಕರುಷಕೆ ಗಿದ್ದಗೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಷ]

ಕರುಷಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಿಕ : ಕೋವಿದರು ಕರುಷಕರು ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ ವಾಮನ ಮೂಕ ಬಧಿರಾಂಧಾವಳಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು ಸಕಲದಿಶಾ ಸಮಾಗತರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೨೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಷಕ]

ಕರುಸೆ$_1$ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರುಸೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ಹತ್ತಿ ಮಳವೆ ಗಯ್ವುಲಮ್ ಭಂಡಿಯ ಕರುಸೆಯ ಮಳವೆಗೆರಡು ಬೀಸಿಗೆ ಜವಳಕ್ಕೆ ಪಲವನ್ ಪತ್ತು (ಎಇ. XIX, ೩೩-೨೮ ; 1135). [?]

ಕರುಹಟ್ಟಿ 'ಕಱುಹಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಯು; ಈನು: ಹಸು ಇವೊತ್ತು ಕರುಹಾಕಿದೆ (ಯೋಧಪು. ೩). ೨. (ಕರಾ) (ಆಲಂ) ಸೋತುಹೋಗು: ಆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ).

[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕರುಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೋಕರ್ಣ್ಣ, ಕರುಹಾಲೆ (ವೃಕ್ಷಗಿ. ೭೫-೧೩೫). [?]

ಕರುಳ್, ಕರುಳು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಸುರುಳಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಪಚನಾಂಗ; ಅಂತ್ರ: "ಕರುಳದಾಂತ್ರಮಾಲೆ ಪುರೀತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೨೮); ಅವನ ಕರುಳ ಪಿಣಲಿಂದೆನ್ನಂ ಮುಡಿಯಿಸುಗಾ ಮುಡಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೦); ನಿನ್ನ ಗಂಡುತನದ ಪುರುಳಂ ಕಂಡೆನ್ನ ತಂಗಿಯರ್ ಕರುಳಂ ಪಿಡಿದು ನಗೆಯೊಳ್ ಪೊರಟುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪-೫); ಕರುಳ ಹೂಗೊಂಚಲಿನ ಮೂಳೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ನವಖಂಡದಿಂಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೨); ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವಿರಲು ಕರುಳಮಾಲೆ ಚಂದವೆ (ಪುರಂದ. ೨-೭೩-೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಃಕರಣ; ಮಮತೆ; ಕನಿಕರ: ಕರುಳ ಕಲೆ ಪ್ರಕಟತವುಂಟೆ (ಬಸವ. ೮೨೫); ಕಂಗಳೊಳಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲ ಕಾಯದೊಳಗೆ ಮಾಯವಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೨-೨೦); ಕಣ್ಣಱಿಯದೊಡಂ ಕರುಳಱಿಯದೆ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೪); ಕೂಸಿನಲ್ಲಿನಿಸಾನು ಕರುಳಿಲ್ಲವಾಯ್ತಕ್ಕಟ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩-೧೬). **ಕರುಳು**: ೧. "ಅಂತ್ರಂ ಪುರೀತಂ ಕರುಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೫); ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩-೯); ಸರಳ ಮೊನೆಯಲಿ ವೈರಿ ಸುಭಟರ ಕರುಳ ತೆಗೆದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೭); ಉಡಿದ ತೊಡೆಗಳ ಮಿದುಳ ಖಂಡದ ಹಱಿದ ಕರುಳುಗಳ (ನಳಚ. ೯-೨೭); ಕರುಳು ಕಾಳಿಜಗಳು ಸುರಿವ ಖಾನರುಗಳ ನೆರವಿಯೊಪ್ಪಿತು ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೫೦). ೨. ಕರುಳು ಮಱುಗದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬೩); ಕರುಳಿನ ಸತ್ವ ಕರುಳಿಗರಿವಾಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ? (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಸಿಗೆಯಿಲ್ಲ, ಕರುಳಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಕರುಳಕುಡಿ, ಕರುಳಿನಕುಡಿ = ಸಂತಾನ: ಇಂದು ಆ ಕರುಳಕುಡಿ ಎರಡೂ ಬಾಡತೊಡಗಿದ್ದವು (ದೀಪಹ. I, ೧೫೭); ಪಂತಮಾಮಾ ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕರುಳಿನಕುಡಿಯನ್ನು ಕಲಮುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. **ಕರುಳಬಳ್ಳಿ** = ಆಪ್ತ ಸಂಬಂಧ: ನೀರು ನೆಲಗಳ ಕರುಳಬಳ್ಳಿ ಹರಿದೀತೆಂದು ಈ ಉಸಿರು ಕಂಡೀತು ಒಂದೆ ಬೆಳಕನ್ನೆಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೫-೧೩); **ಕರುಳಿನವರು** = ಆಪ್ತರು; ರಕ್ತಸಂಬಂಧಿಗಳು: ಸರಿಯ ಜನರು ನಗುತಲಿಹರು ಕರುಳಿನವರು ಕೊರೆಯುತಿಹರು . . . ಅಳುವ ಮಗುವ ತೋರಿ ತೋರಿ ಬೇಡುತಿರುವಳು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೨-೧೫). **ಕರುಳುಕೊರೆ** = ಹೃದಯವನ್ನು ತಾಗು; ಮನೋವೇಧೆಯಾಗು: ಕೆದರುಗೂದಲ ಚಿಪ್ಪಿಯೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಕರುಳುಕೊರೆಯುವ ಗೋಳಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಅಳುಮೋರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೮೦). **ಕರುಳುಕರಗಿಸು** = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸರಳ ಅತಿಮುಗ್ಧ ನಿನ ಕಂಠ ನಮದೆಲ್ಲ ಕರ[ರು]ಳು ಕರಗಿಸುವನು ಗುಣದಿಂದ (ಸಿದ್ಧಪು. ೬-೫೨). **ಕರುಳುಹರಿದುಕೊಳ್ಳು** = ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ವರದಾ ಹೋದಳೆಂದು ಕರುಳುಹರಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ? (ಜಯಂತ. ೨೭೫)

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕರಳ್, ಕರುಳ್, ತುಳು. ಕರಳ್, ಕಲ್ರ್; ಕೊಡ. ಕರೀ.]

ಕರುಳಿರಿ 'ಕರುಳಿಱಿ' ನೋ.

ಕರುಳಿಱಿ, ಕರುಳಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಳನ್ನು ತಿವಿ; ಮನಸ್ಸು ನೋಯಿಸು: ಕರುಳಿಱಿವೀ ಕತೆ ಕಿವಿಯನ್ ಪೊಕ್ಕುಂ ಎನ್ನಯ ಮನಮನ್ ಕೊಱಿದಪುದೆಂದೋ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೬-೭೮೮). **ಕರುಳಿರಿ**: ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇವಿಲ್ಲದೆ ಕರುಳಿರಿಯುವಂತೆ 'ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾ' ಎಂದು ಅರಚುತ್ತಾ ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹಸುಗಳನ್ನು (ಪುನರು. ೨೮೭).

[ಕರುಳ್ + ಇಱಿ$_1$]

ಕರುಳು 'ಕರುಳ್' ನೋ.

ಕರುಳುಗಡಿಕ (ನಾ). ೧. ಕರುಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಹತ್ತಿರದ ನಂಟರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು: ತಮ್ಮಯ ತಂಗಿ ದೇವಕಿ ಬಿರಿದೊಡವಳಂತೆ ಕರುಳುಗಡಿಕ ಗಡಾ ಮಗನು ನಿಷ್ಠುರನು ಪಾಪಿ ದುರಾತ್ಮನೆಂದಾ ತೆಜನನೆಲ್ಲವನಱುಹಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೧೭).

[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕರುಳುಹರಕ (ನಾ). ೧. ಕರುಳನ್ನು ಹರಿಯುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಪ್ತಬಂಧುಗಳನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು(?): ಗುಂಡೇರಾಯ (ಕರುಳುಹರಕ ಗೃಹಸ್ಥನೊಬ್ಬ) . . . ರಾಯರ ಬೀಗ (ತಿಡುಗು. ೩೦).

[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಹರಕ$_3$]

ಕರುಳುಹುರಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರುಳನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹುರಿ: "ಕುರಿ, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತೆ – ಇವುಗಳ ಕರುಳಿನಿಂದ (ಬೆಕ್ಕಿನದಲ್ಲ) ತೆಗೆದು ಹುರಿಮಾಡಿ, ಪಿಟೀಲು, ಟೆನಿಸ್‌ದಾಂಡು, ಮೊ. ಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹುರಿ; ಕರುಳುಹುರಿ" (Catgut. ಇಂಕನ).

[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಕರುಳ್ತೊಡಕು (ನಾ). (ಗರ್ಭನಾಳದಲ್ಲಿ) ಕರುಳು ಸಿಕ್ಕುಹಾಕುವಿಕೆ: ಅವನಿಜನರ್ಕಸುತಂ ಸಿಂಹ ವೃಷಾಜೋದಯದೊಳೀಕ ಲಗ್ನಸ್ಥಿತನಾಗೆ ವಿಲಗ್ನಗೃಹನವಾಂಶಕದವಯವದೊಳ್ ಸುತ್ತಿಸುಗೆ ಕರುಳ್ತೊಡಕಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೪-೩೧). [ಕರುಳ್ + ತೊಡಕು$_3$ (< ತೊಡಂಕು$_3$)]

ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ್ (ನಾ). ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕರುಳು: ರಣಾವನಿತಲಮಿದರ್ಪದಂಕುರಿತಮಾದವೊಲೊಕ್ಕ ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ್ಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೯). [ಕರುಳ್ + ಪಿಣಿಲ್$_2$]

ಕರೂರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಳಾಸಯೊಟ್ಟಿಗೆಯಿಂ ಮೆಱೆವ ಕರೂರನೆನ್ದಿನಿಸಲಾಳಿಪೊರೀ ಸ್ತಿತಸಂಧ್ಯರ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪-೩೧; 910). [?]

ಕರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರಹೇಳು; ಬರಮಾಡು; ಆಮಂತ್ರಿಸು; ಆಹ್ವಾನಿಸು: "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮಧಾ); ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸವೇಟಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗೆಲ್ದ ವಸ್ತುವಾಹನಚಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೬); ಇತ್ತಬಾಯಿತ್ತಬಾಯೆನುತಂ ತನ್ನ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಂತೆ ಕರೆದು (ಕಾದಂಉ. ೨೪೦); ನಂಬಿ ಕರೆದೊಡೆ ಓ ಎನ್ನನೆ ಶಿವನು ನಂಬದೆ ನಚ್ಚದೆ ಬಱಿದೆ ಕರೆವರ ಕೊಂಬ ಮೆಟ್ಟಿ ಕೂಗೆಂದ (ಬಸವ. ೧೧೬); ಕರೆದು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಲರೋಗ ಬಂತು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಪಲವುಂ ಕಾಗೆಗಳ್ ನೆರೆದು ಕರೆವ ಸರಮುಸಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದು ಪೂರ್ವ ವೈರಮುಂ ನೆನೆದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೨-೧೫); ಕಳಿಕೆಗೆಳಸಿ ಚಂಚುವನಿಟ್ಟೋರಂತೆ ಸವಿಸವಿದು ಸೊರ್ಕಿ ನಿರಂತರಂ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ್ ಪರಪುಟ್ಟಂ (೧ರಿಕ. ೨-೪೨); ಕಿವಿಗಿನಿದಪ್ಪಂತಿರೆ ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ನುಣ್ಚರದಿಂದಂ ಬಿರಯಿಗಳ್ಗೆ ಮಾಡುವುದ ಬಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧); ಆಮ್ರಶಾಖಿಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮಱಿಗೋಗಿಲೆ ಸಣ್ಣರಾಗದಿಂ ಕರೆಯೆ (ನಳಚಂ. ೫೦).

ಕರೆಕರೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮುರಾರಿ ಕರೆಕರೆ ಧರಣಿಸುರರನು ಸರ್ವರನು ಬರಹೇಳು ಬೇಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭೦೩. ೪-೫೨); ಕರೆಕರೆದಾಕ್ಷಣ ಕ್ರಯಕೀವ ಹರದರ ಸುರುಚಿರ ಗೃಹಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೫೧). **ಕರೆಕಳಿವು, ಕರೆಕಳಿಸು** = ಬರಹೇಳು; ಬರುವಂತೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸು: ಮಾದಯನವರ ಅಣ್ಣತಂಮ್ಮಗಳ ಕರೆಕಳಿವಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೭-೬; 1617 ?). ಬೀಗರನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕರೆಕಳುಹು** = ಕರೆಕಳಿವು : ಅವರನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕರೆತರ್, ಕರೆತರು, ಕರೆತಾ** = ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಗಿಳಿಗಳ್ ಕರೆತಂದವು ತಮ್ಮ ಪೋತಮುಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೪-೬೨); ಭೀತಿಯಿಂ ಪೋಡುತಿರ್ಪೆಲ್ಲರಂ ಕರೆತಂದು ಬೇರೆ ಮಠಗಳೊಳಿರಿಸಿ (ಚಬಪು. ೬-೨೦); ಎನಗೆಜಿಕವಾಗಿರುವನ ಕರೆತಂದರೆ ನೀಜ಼ಿ ನಿನಗೆ ಪರಿಪರಿ ಸೀರೆ ಜವಿಕೆಯಿತ್ತು ಪೊರೆವೆನು (ಕಂನವಿ. ೯-೪೩); ಈಕ್ಷಣ ಹೋಗಿ ಕರೆತಾ (ರೂಢಿ). **ಕರೆತರಿಸು** = ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ವಿಂಧ್ಯದ ಗಹನದಲು ಬಗಬರಲು ರೇಣುಕನೃಪತಿ ಕರೆತರಿಸಿ (ಸಂಥಪ. ೨೫-೫೫). **ಕರೆದುಕೊಳ್, ಕರೆಕೊ, ಕರೆದುಕೊ** = ೧. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂ ತೀರ್ಚಿ ಸುಖದ ಸಂದಣಿಗಳಂ ಬಳಿಕ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪುಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡಪೆವಯ್ಯ (ನಂಬಿಕ. ೧-೮೫); ಅನುಗೆಡಲಾತನ ಹೊರಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೦). ೨. (ಮಗುವನ್ನು) ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಮಗು ಅಳುತ್ತಿದೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕರೆದುಕೊ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರ; ತುಳು. ಕರೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆರಿಪ್; ಕುರುಖ್. ಖರ್‌ಖ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕರ್‍ರೆ]

ಕರೆ$_2$ ‘ಕಜ಼ಿ$_1$’ ನೋ.

ಕರೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು : “ಕರೆದಂ=ಅಡಂಗಿದಂ” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). ‘ತಲೆಗರೆ’ ‘ಮೆಯ್ಗರೆ’ ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರ]

ಕರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ದಡ; ತೀರ; ಪೇರೆ; ಸೀಮೆ : ಶ್ರೀಮತ್ ರಕ್ಕಸ ಬೆದ್ದೊಜ಼ಿಗರೆಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಇಅ. VI, ೧೦೨-೮ ; 777); ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಶರಧಿಯ ಕರೆಯ ಕಂಡನು ಲವುಕಿಕದ ಕಲೆಯೆಲ್ಲವನು ತಿಳಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೨೦); ಸುಖವೆಂಬ ಕಡಲಿನ ಕರೆಯಲ್ತೆ ನಮ್ಮಯ ಪಂತಿ (ಭರಚ. ೪-೨೫); ಪೊಳೆಗಳ ಕರೆಯೊಳು ತೆವರೊಳು . . . ಉರು ಮೃಗವೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಅನಂಚ. ೧೬-೧೧). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚು ; ಸೆರಗಿನ ತುದಿಗೆ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರದ ಎಳೆ: “ಕರೆ – ಅಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)” (ಶಮುಧಾ); “ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಚಂ ದಶೆಯಂಚು ವಸ್ತ್ರಿಯಕ್ಕುಂ ಕರೆಗಳ್” (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬-೧೬); ಕರೆಗಳ್ ಮಿಳ್ಳಿಸೆ ಚಾಮರಂಗಳೆಲರರಿಂದಂ ಮೆಲ್ಪಿನಿಂ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮).

ಕರೆಗಣ್ಮಿಸು = ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕರುಣಾಮೃತವ ಕರೆಗಣ್ಮಿಸಿ ಪರಿಸುವ ಸಿರಿರಾಣಿಯಡಿಯ ಸೇವಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೭-೨). **ಕರೆಗಣ್ಮು** = ಮೇರೆ ಮೀರು; ತುಂಬಿ ತುಳುಕು; ಸೂಸಿ ಹರಿ: “ಕರೆಗಣ್ಮು (ಕರೆಗೆ + ಅಣ್ಮು) – ಕೂಲಾತಿಕ್ರಮಣೇ (ಮಿತಿಮೀರು)” (ಶಮುಧಾ); ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಂ ಕರೆಗಣ್ಮಿ ತನ್ನವಧಿಯಂ ದಾಂಟಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೪); ನಯನದೊಳ್ ಕರೆಗಣ್ಮಿದ ಹರ್ಷಬಾಷ್ಪವರ್ಷದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕರೆ; ತೆಲು. ಕರ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕರ್‍ರ್]

ಕರೆ$_5$ (ನಾ). ಅಹ್ವಾನ; ಆಮಂತ್ರಣ: ಕಂಪಿನ ಕರೆಯಿದು ಸರಾಗವಾಗಿರೆ ಬೇರೆಯ ಕರೆ ಬೇಕೆ? (ಸಖೀಗೀ. ೭೫-೩); ಕಂಬನಿಯ ಕರೆ ಕೇಳದೆ? (೧೪ವಿಂ. ೫೫-೩೬); ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಕರೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ ೭೩). [< ಕರೆ$_1$]

ಕರೆ$_6$ (ನಾ). ಕರಿಮೆಣಸು; ಎಳೆಯ ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಗೊಂಚಲು: “ಕರೆ – ಅಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)” (ಶಮುಧಾ); ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮಾಗುಳಿ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಚಿತ್ರಲಟ್ಟಿಯಿಳೆಯ ಗೋಲೆಯಿಂದಳವಟ್ಟಿರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳನಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೦); ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ಬಿದಿರ ಕಣಿಲೆ ಯೇಲಕ್ಕಿಯ ಕಾಯ್ . . . ಬೇಜ಼ಿ ವೇಜ಼ಿ ಸವಿವಡೆದಿರವೇ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ಮೃಗಕುಲದ ಕಂಡಂಗಳಂ ಕೊರೆದು ವಲಿದು ಕರೆಗಳ ಲವಣಾದಿ ಸಂಬಾರಮಂ ಪಚ್ಚಿ ಬೇಯಿಸಿ (ನವಮೋ. ೯-೬). [? / ತಮಿ. ಕಜ಼ಿ]

ಕರೆ$_7$ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ತುಂಡು, —ತುಣುಕು (?) : ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮೀನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ವಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂದಿಗೆಗೆಯಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಜ಼ಿ ವರ ಮೇಲುಗೆಂಡದಿ ಕರೆಯ ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಜ಼ಿ]

ಕರೆ$_8$ ‘ಕಜ಼ಿ$_2$’ ನೋ.

ಕರೆ$_9$ ‘ಖರೆಯ’ ನೋ.

ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸೀರೆ, ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಂಚಿನ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು : ಈ ಕಂಬಳಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಕರೆಕಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೩); ಸೀರೆಗೆ ಕರೆಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು = ಕಂಬಳಿಗೆ ಕರೆಕಟ್ಟುವುದೆ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿರುವ ಕುರುಬ (ಕಿ). [ಕರೆ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕರೆಕರೆ ‘ಕರಕರ’ ನೋ.

ಕರೆಕರೆಗ (ನಾ). ಕರೆಕರೆ ಮಾಡುವವನು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು : “ಕುಥಃ, ಕೋಥನ್, ಕೋಥಕಃ, ಈ ೩ ಕರೆಕರೆಗಂ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೮). [ಕರೆಕರೆ (< ಕರಕರ) + -ಗ$_3$]

ಕರೆಕರೆಗೊಳ್ ‘ಕರಕರೆಗೊಳ್’ ನೋ.

ಕರೆಕಾಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾಡು : ಸೆಟ್ಟರ ಆಸ್ತಿ ಚಿನ್ನದಂತಹ ಆಸ್ತಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರೂ ಕರೆಕಾಡು ಇದೆ (ಮಣ್ಣಸಂ. ೧೫); ಸಾಕಷ್ಟು ಕರೆಕಾಡಿಲ್ಲದ ಆಸ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕ್ರಯವೇಕೆ? (ರೂಢಿ). [ಕರೆ$_4$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕರೆಗಂಟೆ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ; ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಗಂಟೆ: ಶ್ರೀಧರ ಕರೆಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದಾಗ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದುದು ಮಾತ್ರ ಯಶೋದೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬); ಕರೆಗಂಟೆಯನ್ನು ಒತ್ತುವ ಮೊದಲು ಕರವಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬೩). [ಕರೆ$_1$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಕರೆಗಣ (ನಾ). ನೀರು ತಳಿದು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಕಣ : “ಕಣವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ನೀರುಗ್ಗಿ ಊಬೊಗೆದು ಮೇಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ನೆಲವನ್ನು ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ‘ಕರೆಗಣ’ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು” (ಕನ್ನಜಾ. ೧೩೧ ಅಡಿಟ). ‘ನೀರುಗಣ’ ಪರಾ. [ಕರೆ? + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲು; ಊರು ಕಟ್ಟುವಾಗ ನೆಟ್ಟು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪೂಜೆಮಾಡಲಾಗುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲು (ರೀವ್). ೨. “ಊರ ಅಗಸಿಯ ಬಾಗಲಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲು” (ಪ್ರಥಣ್ಣ. ೪೨೧). [ಕರೆ$_4$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕರೆಗಾರ (ನಾ). ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು (*). [ಕರೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಹೊಸವಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಉಡಲು ಆರಂಭಿಸು: ಕರೆಗೊಯ್ದ ಸೀರೆಯಂತೆ ರಾಶಿಗೆ ಬಂದಾರಂಬದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫). [ಕರೆ$_4$ + ಕೊಯ್$_1$]

ಕರೆತ$_1$ (ನಾ). ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: "ಕ್ರುಶ- ಆಹ್ವಾನೇ, ಕರೆತದೊಳ್" (ಶಾಶಕ್ಕೃ. ೧೫೦); "ಹೂತಿಃ, ಹೂತಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಈ ೩ ತೊಲಗಿಕೆಯುಂ, ಕರೆತವುಂ" (ಶಾಶಕ್ಕೃ. ೧೬೩). [ಕರೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕರೆತ$_2$ (ನಾ). ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವಿಕೆ: "ದುಹ- ಪ್ರಪೂರಣೇ, ಕರೆತದೊಳ್" (ಶಾಶಕ್ಕೃ. ೧೬೩). [ಕರೆ$_8$ (< ಕಱೆ$_1$) + -ತ$_2$]

ಕರೆದುಡ್ಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು: ಶಾಹೂ ದುಡ್ಡಲ್ಲದೆ ಶಾಹೀ ದುಡ್ಡು ಅಥವಾ ಕರೆದುಡ್ಡು ನಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೧). [ಕರೆ ? + ದುಡ್ಡು]

ಕರೆನಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಡಲ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶ; ಕರಾವಳಿ: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು . . . ಉತ್ತರಕನ್ನಡ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ಮಲೆಯಾಳ ಮೊದಲಾದ ಕರೆನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೦). ೨. ಕಡಲ ಕರೆಯಿರುವ ನಾಡು; ಸಮುದ್ರದ ದಂಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ ದೇಶ: ಮುನ್ನೀರ್ ಮೊಟಂಗು ಕರೆನಾಡೇ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೬-೩೫೨). [ಕರೆ$_4$ + ನಾಡು]

ಕರೆಪ, ಕರಪ, ಕರಹ, ಕರೆಯ, ಕರೆಹ (ನಾ). ಕೂಗು; ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಆಹ್ವಾನ: ಅಂಕದ ಕಳಕೆ ನಡೆವ ಮಾಸಾಳ್ಗಳ ಕಂದಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳ್ದು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೊಜಮುಡುವೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೪). **ಕರಪ**: ಅರಸರ ಕರಪಂ ತನಗಾದರರದಿಂದಾಗಳ್ ಬರಲ್ಕೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೧೨೦); ಪಡಿಯರಗರಪದಿಂದವೆಯೊರ್ವವನಪಾಲ ನ ಡೆ ತಂ ದಾ ಪೋಲಗವ ಕಡುನೇಹದಿಂ ಹೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮). **ಕರಹ**: ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದೋಲೆಯಂತೆ ಸೂಳೆಯರ ಕರಹದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೪೬ ಅಡಿಟ); ಕರಹದ ಸೂಳೆ ಸುತ್ತುವಳೊ ಕುತ್ತುವಳೋ ಮನೆವಾರ್ತೆಗೀವಳೋ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯); ನರಿ ಮೊಲಂಗಳ ಹಕ್ಕಿ ಹರಿಣಿಯ ಕರಹವೇಗುವವೆಂದು ಜಜಿದನು ಶಕುನ ಕೋವಿದರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪). **ಕರೆಯ**: ಕಾದುವರೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಕರೆಯಮಂ ಕಳುಪಿದರೆ ನಾವು ಬಂದೇವು (ತುರಂಗ. ೩೯-೪). **ಕರೆಹ**: ಸೂಳೆಯ ಕರೆಹದಂತೆ ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೨); ಸೂಜಾಯ್ತ್ರ ಕರೆಹಮಂ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ವಂತೆ ರಾಜಾಂಗಣದೊಳಗೆ ಮಂಗಳಾಚಾರ ಸಂಗೀತಕಮಂ ನೆಗಟ್ವ (ಅನಂಪು. ೫-೫ ವ). [ಕರೆ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕರೆಬಂಟೆ (ನಾ). ತಿಳಿನೀಲಿ ಹೂವುಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ (*). [?]

ಕರೆಬಯಲು (ನಾ). ನದಿಯ ಅಂಚಿಗಿರುವ ಭೂಮಿ: "(ಪ್ರವಾಹ ಬಂದಾಗ ಮುಳುಗಿಹೋಗುವ) ನದಿಯ ಪಕ್ಕದ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಭೂಮಿ; ಕರೆಬಯಲು" (Holm. ೫೦೫೭). [ಕರೆ$_4$ + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕರೆಬರೆ (ನಾ). ಅಂಚಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಆಸುಪಾಸು: ಮುದುಕ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಬಟ್ಟಿ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲಿದ್ದ ಕರೆಬರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ (ಮಸಕೂ. ೬). [ಕರೆ$_4$ + ಬರೆ ?]

ಕರೆಮರ$_1$ 'ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕರೆಮರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೃಔಗಿ. ೩೧-೫೯೭). [ಕರೆ ? + ಮರ$_1$]

ಕರೆಮರ್ಕೆ$_1$ 'ಕಟಿಮಟಿ' ನೋ.

ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$, ಕರೆಮರ$_1$, ಕರೆಮುರೆ (ನಾ). = ಕರೆಬರೆ: ಅಡಕೆ ಸಲುವ ಕರೆ[ಬ]ಮರೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ಕಾರಕಲ್, ೪೬೮-೧೪; 1394). **ಕರೆಮರ**: ಈ ಚತುಸೀಮೆಯ ಕರೆಮರ ಜಲಪಾಷಾಣ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಿತ ಮೂಲವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೬-೨೫; 1402). **ಕರೆಮುರೆ**: ಈ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆವುಳ್ಳ ಕರೆಮುರೆ ಮನೆ ಬಾವಿ ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಬೆನಿಕ್ಕಿ ಉರ್ಕ್ಕರ್ಂದ್ರ್ವ ಕದಿರು ಜಲಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲಧಾರೆಯನು ಯೆರದು ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XX, ೮-೪೧; 1556). [ಕರೆ$_4$ + ಮರೆ ? . / ತುಳು. ಕರೆಮುರೆ]

ಕರೆಮುರೆ 'ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕರೆಯ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರೆಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಯನ್ನು ಕಳಿಸು; ಕರೆಕಳಿಸು: ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ ಕರೆಯಟ್ಟದಾ ದೂತಿ ಬಂದು ಪೊರೆಸಾರ್ದು ಪೇಳ್ವಂತೆ ನೃಪನ ಕೆನ್ನೆಯೊಳೊಂದು ನರೆಯಿದ್ದುದಾ ಸಮಯದೊಳು (ಭರಹ. ೬೬-೧೯). [ಕರೆ$_2$ + ಅಟ್ಟು$_3$]

ಕರೆಯಿಸು, ಕರಯಿಸು, ಕರಸು, ಕರಿಸು$_2$, ಕರೆಸು (ಕ್ರಿ). ಬರಮಾಡು; ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸು; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಬೇ[ಳ್ಪ] ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೪-೧೬; 872); ಶಕುನಿಗರಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಈ ಶಕುನಮದೇನಂ ಪೇಟ್ದಪ್ಪುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬-೧೩); ಸುರಗುರುವಂ ಕಳಿಪಿ ಕಾಮನಂ ಕರೆಯಿಸಿ (೧ರಿಕ. ೨ ಕಥಾಗರ್ಭ); ಒಬ್ಬ ಓಲೆಕಾರನನ್ನು ಕಳುಹಿ ಭರಮನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರು (ಜೀವರಂ. ೨೯). **ಕರಯಿಸು**: ತುಂಬುರನಂ ಕರಯಿಸಿ ನೀನಾಗಳು ಬೊಪ್ಪದೇವಂಗೇನಂ ಬಿನ್ನೈಸುತಿರ್ದೆ (ನಂಬಿರ. ೪-೯೪). **ಕರಸು**: ಮರುತ್ಪುತ್ರಂ ಬಟಿಯಟ್ಟೆ ಕರಸಿ ತೋಱಲ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೮-೪೪); ಕರಸೆ ಬಂದ ಪರಿಜನಂಗಳ್ವೆರಸು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೧); ರವಿತನೂಜನ ಕರಸಿ ಪಂತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೩); ದ್ವಿಜರ ಸನ್ನುತ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ ಕರಸಿ (ಕಂನವಿ. ೪-೬೪). **ಕರಿಸು$_2$**: ಬಂಟರನೆಲ್ಲರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ ಕಂಠಿ ಸರಿಗೆಯನು ಗಳಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೪); ದೊರೆ ರಾಯನರಸೇಂದ್ರನ ದಳಪತಿಯಾಗ ಕರಿಸಿ ಬೇಹಿನ ಚರರುಗಳ (ಕಂನವಿ.೧೫-೪); ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಪಾಳೇಗಾರರನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನೇಮಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೧). **ಕರೆಸು**: ಅವರೊಳೊಬ್ಬರಂ ಕೊಂಬುದೆಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ರಾಣಿವಾಸಮಂ ಕರೆಸುತಂ (ಇಹರ. ೩೫); ಜಿನಕುಲವೃಂದಮಂ ಕರೆಸಿದೊಡವರು ಭೂಪಾಲಕನ ಸಭೆಗೆ ಬಂದು (ಬಸವು. ೫೧-೧೦); ಏನು ಕರೆಸಿದಿರೈ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦). [ಕರೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಕಾಗದ; ಆಮಂತ್ರಣ ಪತ್ರಿಕೆ: ನಾಲ್ವಡಿಕೃಷ್ಣರ ಮದುವೆಯ ಕರೆಯೋಲೆ ಸೀಕೆಯ ಗೌಡರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಇಂಚಾಪ. ೬-೨೩). [ಕರೆ$_1$ + ಓಲೆ]

ಕರೆವಟ್ಟಣ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಣ; ಕಡಲತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಣ; ರೇವುಪಟ್ಟಣ: ಮುತ್ತಿನ ಹೊಳೆಗೆಮ್ಮ ರಾಯನ ಕಾವಲು ಸುತ್ತಣ ಕರೆವ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಟ್ಟಣಗಳು ತೆತ್ತು ಸುಂಕವ ಸುಖದೊಳಗಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೧೮). [ಕರೆ$_4$ + ಪಟ್ಟಣ]

ಕರೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ತೀರ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು: ಕರೆವಿಡಿದು ಬಳೆಯವಟ್ಟಣಮುರಿವುದು ಎಱೆಯಂಗ ನ್ರಿಪನ ಕೋಪಾನಳನಿಂ ಸ್ಮರಿಯಿಸಿದುದು ರಾಮಶರಸ್ಫುರಿತಾಗ್ನಿಯನಬ್ಧಿವೀಚೀನಿಚಯಾಚಕಿತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೧-೪೪; 1117). [ಕರೆ$_4$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರೆವು (ನಾ). ಕೂಗು; ಆಹ್ವಾನ; ಆಮಂತ್ರಣ: ಇದೋ ಅರೆವೋ ಮರೆವೋ ಅವಳಿಜವಳಿ ತರವೋ ಧ್ರುವಾಸ್ಮೃತಿಯಾ ಕರೆವೋ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨-೧೭). [ಕರೆ$_1$ + -ವು]

ಕರೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಕೂಡು; ಅಂಚುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರು; ಕರೆಕಟ್ಟಿರು: ಕರೆವೆರಸಿದ ಪೊಸದುಗುಲದ ಸೆರಕ್ಕೆವೆತ್ತುಡೆ . . . ಏಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಆದಿಪು. ೪-೩೬).

[ಕರೆ$_4$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕರೆಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರೆಹ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಸ್ಥಳ: ಪೀಂಚಲು ಕಣ, ಕರೆಹಟ್ಟಿ, ಸೌದೆಕೊಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಹಿತ್ತಲು ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋದಳು (ಮಲೆಮ. ೨೨೨). [ಕರೆ$_2$ (< ಕಱೆ$_1$) + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕರೆಹಟ್ಟಿಗ (ನಾ). "ಗೋಸ್ವಾಧಿಕಾರಿ; ಗೊಲ್ಲ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ ೪೨೨).

[ಕರೆಹಟ್ಟಿ + -ಗ$_3$]

ಕರೇಟು (ನಾ). ಕೊಕ್ಕರೆ; ಕರಟು: ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ . . . ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೭೨).

[ಸಂ.]

ಕರೇಣು (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: ಬಱವಱಗೊಟ್ಟ ಮದಕರಿ ಕರೇಣು ಜಾತ್ಯಶ್ವ ಶಶಿತಾರ ಹಾರ ವಸ್ತುಗಳಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪ ವ); ಇಧಂ ಕರೇಣುಗೆ ಲವಂಗದಳಂಗಳನೀವ ಚಿತ್ರಮಂ ತಳೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೩). ೨. ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕಲು ಮನುಷ್ಯ. ೩. ಧೂಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕರ್ಣಿಕಾರವೃಕ್ಷ: "ಪೆಣ್ಣಂತಿ ಯತೀವಭೀರು ರಜಭೂಜ ವಿಶೇಷ ಕರೇಣುವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೧).

[ಸಂ.]

ಕರೇತರ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಾಳಗ: "ದೋರ್ಮಧ್ಯಂ, ಕರೇತರಂ – ಈ ೨ ಜಗಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೩); "ದೋರ್ಮಧ್ಯಮೆನೆ ಕರೇತರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀರಕ, ಕಲೆಕರ] ಮೆನಲು ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಕರೋಟ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸರದಂದದಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಮಾಲಿಕೆಯೆಂದು ಕರೋಟಗಳನ್ನುರದಲ್ಲಿರಿಸಿದವನಲ್ಲಾ (ಭಕ್ತಸ. ೨೦-೧). [ಸಂ.]

ಕರೋಟ$_1$ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ: ಅವರ ಮನೆ ಕರೋಟ ಹತ್ತಿರ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕರೋಟ$_2$ (ನಾ). = ಕರೋಟ: ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ ಪರಿವಟ್ಟ ಕರೋಟಗಳ ಸಂದಣಿಸುವ ಭೂತಕೋಟಿಗಳೆನೊಪ್ಪಿರೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨(a)-೪೭; 1100?); ಮುದದಿಂ ತಾಳ್ದ ಕರೋಟ ಮಧ್ಯಕಮದಾ ಕೂರ್ಮಾನನಂ ನಿನ್ನ ಪೇರಿರ್ದೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀಸೋಕ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಕರೋಟಮಾಲಿ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಣ್ಗೆಸೆದಂ ತ್ರಿಶೂಲಿಯಸಮ ಕರೋಟಮಾಲಿ (ಭಕ್ತಾಡ. ೧-೧೪). [< ಸಂ. ಕರೋಟಮಾಲಿನ್]

ಕರೋಟಮಾಲೆ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಗಳ ಮಾಲೆ: ಇಕ್ಕಿದ ಕರೋಟ ಮಾಲೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ರುದ್ರರು ಕೋಟಿ (ಅವಚಂ. ೨೫೧-೧೧೪೪); ಹರನ ಕೊರಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ಕರೋಟಮಾಲೆಯ ಶಿರದ ಲಿಖಿತವ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೫೩೯); ಎಸೆವ ಕರೋಟಮಾಲೆಯುತ ಸೋಮುಸಮಾಖ್ಯೆಯ ಸೋಮುನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧಾತ್ರಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೩-೫೨ ; 1174).

[ಕರೋಟ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಕರೋಡ, ಕರೋರ (ನಾ). ನೂರು ಲಕ್ಷ; ಒಂದು ಕೋಟಿ (+). **ಕರೋರ**: ಒಂದು ಕರೋರ ದಾಮುಗಳುತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಒಟ್ಟೊಟ್ಟು ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಯ್ಯೆಳಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು (ಅಕ್ಬರ. ೧೨೬).

[← ಹಿಂ. ಕರೋಡ್]

ಕರೋಡಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದಾರಿಯ ಸುಂಕ; ಜಕಾತಿ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ 'ಜಕಾತಿ' ಹೈದರಾಬಾದ ನಿಜಾಮಶಾಹಿಯಲ್ಲಿ 'ಕರೋಡಗಿರಿ'ಯಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೨). ೨. ದಾರಿಯ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವ ಖಾತೆ: ಅವರು ಕರೋಡಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕರೋಡಗಿರೀ]

ಕರೋತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಓತಿ; ಕಪ್ಪನೆಯ ಓತಿ (?): ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವ ಕಲಕಿ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ಗೊತ್ತ ಕೊಯ್ದು ಕರೋತಿಯ ಕಣ್ಣ ಕುತ್ತಿ ಅಸ್ವನಚಿತ್ತವ ಕಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೪೦). [?]

ಕರೋಬಾ, ಕರಬ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯದ ಬೀಜ. 'ಕರೋಬಾಮಣಿ' ಪರಾ. ಕರಬ್ಬ: ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲವಾಯಿತೆ ಚಿನ್ನಕೆ ರನ್ನಕೆ ಕರಬದ ಮಣಿಗೆಯೆ ಬೆಲೆಯೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೧-೪೨).

[← ಇಂ. carob]

ಕರೋಬಾಮಣಿ (ನಾ). ಕರೋಬಾ ಬೀಜದ ಮಣಿ: ಕರೋಬಾಮಣಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು . . . ಕರೋಬಾಮಣಿಗೆ ಗ್ರೀಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾನ್ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೨೨).

[ಕರೋಬಾ + ಮಣಿ$_3$]

ಕರೋರ 'ಕರೋಡ' ನೋ.

ಕರೋರ್ಧ್ವ (ನಾ). ಕೈಯ ಮೇಲುಭಾಗ; ಮೇಗೈ: "ಕರೋರ್ಧ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಧ] ಮೆನಲ್ಕೆ ಮೇಗೈಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೮).

[ಕರ$_4$ + ಊರ್ಧ್ವ]

ಕರೋಲ, ಕರೋಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತುಪಾಕಿ; ಪಿಸ್ತೂಲು: ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಉಕ್ಕಿನ ಅಲಗ ಹಾಕಿದಂಥಾ ಕರೋಲದಿಂದ . . . ತಿವಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩). **ಕರೋಲು**: ಕರೋಲು ಭಾಲೇಕಾರರು, ಕೊತ್ತಲಗಾರರೇ ಮೊದಲಾದವರು (ಬಸಂಕ. ೭-೨-೬೫).

[← ಮರಾ. ಕರೋಲ್, ಕರೋಳ್ = ಬಂದೂಕು ಹಿಡಿದಿರುವ ಸಿಪಾಯಿ; ತುರ್ಕಿ. ಕರಾವುಳ್]

ಕರೋಲು 'ಕರೋಲ' ನೋ.

ಕರ್ಕ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಸಿ; ಗಪ್ಪು: ಕಷಾಯ ಮಾಡಿ, ತಿಳಿ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ಕವನ್ನು ಬಿಸಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕ]

ಕರ್ಕ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. (ನಾ). ೩. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: ಕ್ರೌಂಚ ಸಾರಸ ಭೇಕ ಬಕ ಕರ್ಕ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಜೀವಿಗಳೆನಿಸಿದ್ದರೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೮೩-೫). ೪. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕಳನಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪). ೫. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. ೬. ಜಲಪಾತ್ರೆ. ೭. ಕನ್ನಡಿ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿ. ೯. ಏಡಿ ಹುಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ. 'ಕರ್ಕರೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಂಡ, ಕರ್ಗಂಡ, ಕರ್ಗಡ (ನಾ). ಈರಿ; ಈಲಿ; ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: "ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೭). **ಕರ್ಗಂಡ**: ನಾನಾ ಮೃಗಾನೀಕದ ಕರ್ಗಂಡಂಗಳಂ . . . ನುಂಗುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ३-೬). **ಕರ್ಗಡ**: "ಯಕೃತ್ ಎಂಬುದು ಕರ್ಗಡ?" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩). [?]

ಕರ್ಕಂಧು (ನಾ). ಬೋರೆಯ ಗಿಡ; ಬದರಿ; "ಎಲಚಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೩.); "ಎರದತರು ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕುವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೧); "ಕರ್ಕಂಧೂಃ, ಬದರೀ, ಕೋಲೀ, ಘೋಂಟಾ – ೪ ಎಳಚೀ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫).
[ಸಂ. ಕರ್ಕಂಧು, ಕರ್ಕಂಧೂ]

ಕರ್ಕಟ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಜಳೂಕ . . . ಕರ್ಕಟ ಗಂಡಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ಸಹಾಯದಿಂ ಮಹಾಪದ್ಮವೆಂಬರಸು ನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಶಿ. ೪. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ– ೧. ಅಂಜಲಿ, ೨. ಕಪೋತ, ೩. ಕರ್ಕಟ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮). ೫. ಕಮಲದ ಬೇರು. ೬. ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು. ೭. ಸೌತೆಬಳ್ಳಿ, —ಕಾಯಿ: ಗಿಳಿ ಪಕ್ಕದವೋಳಿರುತಿಹುದು ಖದ್ಯೋತ ಪುಷ್ಪ ಕರ್ಕಟದ ಪಸುರಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುವಂತೇ (ರತ್ನಶಾ. ೧೬–೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಟಕ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: "ಕರ್ಕಟಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕಟ] ಮೆನೆ ಕುಳೀರಮೆನಲೇಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧–೭); ಕಾದುವು ಬಿಸಿಲಂ . . . ಕುಂಭೀರ ಕಮಠ ಕರ್ಕಟಕಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೨). ೨. =ಕರ್ಕಟ ೩: ತರುಣಿ ಮೃಗ ಕರ್ಕಟಕ ಶಾಕ್ವರ ವೃಶ್ಚಿಕ ಝಷ ಮಿವಬಲೆಗಳ್ ಸೌಮ್ಯಂಗಳ್ (ಜಾತಕ. ೧–೨೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಟಕವಾರಿ (ನಾ). (?): ಆಷಾಢಮಾಸದಂದಾ ಶೇಷಿಯ ಕರ್ಕಟಕ ವಾರಿ ತುರಗದ ಮೆಯ್ಯಂ ಲೇಪಿಸಿದಂತರಿಸಿನಮುಂ ಭೂಷಣಮುಂ ಪೂವ ಸಹಿತ ಮೆತ್ತುಗೆ ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೭೭).
[ಕರ್ಕಟಕ ? + ವಾರಿ ?]

ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಇಂದು ಖಂಡಃ – ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪).
[ಕರ್ಕಟಕ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಟಶೃಂಗಿ (ನಾ). =ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ನ(ಗ)ತಾಂಡಿಕಃ – ಕರ್ಕಟ ಶೃಂಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). [ಕರ್ಕಟ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೌತೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಬಾಲ ಕರ್ಕಟಿಯೊಂದು ತಂತುವಿನಂವದೆ ಪ್ರೇಮವು ಕುಟಿಲವು ಮುಗುದೆ (ಗಾಥಾಸ. ೩–೧೦). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಏಡಿ: ಅರ್ಭಕನಿಂದೆ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗರ್ಭಂ ಮಂದ ಕರ್ಕಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕಟ] ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಬಸವು. ೩–೧೬).

ಕರ್ಕಟಿಯ ರಜ್ಜು = ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಹಗ್ಗ: ಕಿತ್ತ ಹಿಡಿಯಂ ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲುಂ ಮತ್ತೆ ಮುಖಮಾಯದ ತಿಳಕಮುಂ ಕರ್ಕಟಿಯ ರಜ್ಜು (ಬಸವು. ೩೧–೩).
[ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿ, ಕರ್ಕಟೀ]

ಕರ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಣಿಕೆ ಹಣ್ಣು; ಕರಬೂಜದ ಹಣ್ಣು: "ಕರ್ಕಟಿಕೆಯೆನೆ ಮಿನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). [ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿಕಾ]

ಕರ್ಕಡ (ಗು). ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಬಲಶಾಲಿಯಾದ; ಒರಟಾದ: "ಖರಃ, ಕಠೋರಃ, ಕಠಿನಃ, ಕರ್ಕಡಃ, ಕರ್ಕಶಃ, ದೃಢಃ – ಈ ೬ ಬೆಟ್ಟದು" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೮೭). 'ಕಕ್ಕಡ$_4$' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಡವಂದಿ (ನಾ). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಹಂದಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಹಂದಿ: ಎನ್ನ ಚಿನ್ನ ಕುನ್ನಿಯನೀ ಕರ್ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಡವಂದಿ ಕೊಂದುದಿನ್ನಿದ ರೊಡನಳಿವೆಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೮). 'ಕಕ್ಕಡವಂದಿ' ಪರಾ.
[ಕರ್ಕಡ + ಪಂದಿ]

ಕರ್ಕಡೆ, ಕಕ್ಕಟ$_1$, ಕಕ್ಕಟೆ, ಕಕ್ಕಡ$_1$, ಕಕ್ಕಡೆ, ಕಕ್ಕಣೆ, ಕಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). (ಗರಗಸದಂತೆ ಬಾಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಜವಮುಟಿದೊಂದು ಸೋಗೆನವಿಲೊಯ್ಯನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಗಾಸಿಯಾಗಿ ಪಾಱುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೧); ಆರ್ದ್ದಿರ್ಡುವ ಕರ್ಕ್ಕಡೆ ಪಾಱುವ ಚಕ್ರಮೆಂದೊಡೇ (ಎಇ. XV, ೩೪೦–೧೨; 1071); ಜವನರವಾವು ಕೊಂಡುವೆನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೧); ಮೋದುವ ಗದೆ ಪೊಯ್ವ ಬಾಳ್ ಬಿಡುವ ಕರ್ಕಡೆ (ಜಗವಿ. ೭–೫೯); ಜಯಶ್ರೀ ರಮಣಿಯ ಕೆಳದಿಯರ ಕೆಯ್ಯ ಕರ್ಕಡೆಗಳ ಪೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೭೦). **ಕಕ್ಕಟ$_1$**: ಕುಂತದಲುಲಿದು ತಿವಿದರು ಮುಟ್ಟವಿಸಿ ಕಕ್ಕಟ ಕಠಾರಿ ಕರಾಳಭೂಜದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨೦). **ಕಕ್ಕಟೆ**: ಚಕ್ರಮುಗ್ರ ಖಡ್ಗಾಯುಧವಾವ್ದಾರ್ಂತೂಪ್ಪಿರ್ಡುವ ಕಕ್ಕಟೆಯೆಂಬವೊಲಿರ್ದಪರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೦–೮೮; 1175). **ಕಕ್ಕಡ$_1$**: ಕಕ್ಕಡ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಕಠಾರಿ ಕಕ್ಕಡ ಪರಶು ಮುಖ್ಯಾಯುಧಂಗಳಿಂ ಭಾರಿಯಾಹವಮಾಯ್ತು (ಚೆಬಪು. ೨೪–೫). **ಕಕ್ಕಡೆ**: ತೊಳಗುವ ಬಾಳ್ ತಟತ್ತಟಿಸ ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೬); ಕವಿದಿಸುವಂಬು ಪಾರ್ದಿಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೭೪); ಕಕ್ಕಡೆಯ ಕುಂತದ ಪಿಂಡಿವಾಳದ ಕಡುಗಲಿಗಳುಜ಼ಿ ಪುಗ್ಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೮); ಕಕ್ಕಡೆಗಳಿಂ ಕೈಯಿಟ್ಟಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೭). **ಕಕ್ಕಣೆ**: ಕಡಿತಲೆ ಕರಗಸ ಕತ್ತಿಗೆ ಕೊಂತಂ ಕಕ್ಕಣೆ ಕಡುಸೆಲ್ಲಿ ಹಬಲ್ಲಹ (ವೀರೇಚ. ೨–೩೧). **ಕಕ್ಕರ$_2$**: ವರ ಕೃಪಾಣದಿ ಕೆಲಬರನು ಕಕ್ಕರದಿ ಕೆಲಬರ ಭಿಂಡಿವಾಳದಿ ತಜಿದನಾ ಸುಕುಮಾರಂ (ಜೀವಂಚ. ೯–೩೩).
[ದೇ. ? ‖ ಮಲ. ಕಕ್ಕಡ = ಕಠಾರಿ. / ಸಂ. ಕರ್ಕಶ = ಖಡ್ಗ]

ಕರ್ಕರ$_1$ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. (ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ದೋಷ: ಕರ್ಕರವೆಂಬ ದೋಷಮುದುಯೆಂತು ರುಜೆಯುಂಟನಿತ ಪುಟ್ಟಿಸಲು ಬಲುದದು ಮುಂತೆ ಪುಟ್ಟ ದೋಷಸಸಿನಕೆ ಫಲವು ದೋಷಗಳುಮೆರಡು ತಾನಿರದಿರ್ಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೬–೯).
[ಸಂ.]

ಕರ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಪಕ್ಷಿ: "ಕಾರಂಡವಃ, ಕಾದಂಬಕಃ, ಕ್ರಕರಃ – ಈ ೩ ಕರ್ಕರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೦೦); ಹಾರಿ ನಲಿಹ ಸೋಗೆನವಿಲು ಪುರಡಿ ಗವುಜ ಕರ್ಕರ ಲಾವುಗೆ ಗುಬ್ಬಿ ಅರಣ್ಯದೊಳು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೯). [< ಸಂ. ಕ್ರಕರ]

ಕರ್ಕರಿ (ನಾ). ೧. ತಳದಲ್ಲಿ ಜಾಲರಿಯಂತೆ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಕರ್ಕರಿಯು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಕಂ] ಕರಗವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ (?): ಸುರುಚಿರದ ಕರ್ಕರಿಯ ಶಾಂಕರಿಯ ಭಕ್ತಿಣಿಯ ವಿಭ್ರಮಗಳನ್ನು ಪಿಡಿದು ತರಹರಿಸಿ ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಕುಂಭಕದಿ ಬೆರೆದು (ವಂಕಾರಾ. ೨–೩೫–೪೯).
[ಸಂ. ಕರ್ಕರೀ]

ಕರ್ಕರೇಟು (ನಾ). = ಕರೇಟು (ಠ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕರೋಗ (ನಾ). ಏಡಿ ಹುಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಅರ್ಬುದರೋಗ; ಕ್ಯಾನ್ಸರು. [ಕರ್ಕ$_2$ + ರೋಗ]

ಕರ್ಕಲಗಿಡ (ನಾ). ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪೊದೆ (ಠ). [ಕರ್ಕಲ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರ್ಕಲು (ನಾ). ಕರಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕಾಯ್ಲೆಯವರು ಇರುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಲು ಗಿರ್ಕಲು ಮಾಡಬಾರದು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೮೯).
[ಕರಿ$_1$ + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಕರ್ಕವಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ಕರ್ಕವಾಡ ವೆಂಬ ಊರಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಸೀರೆ: ಭುವನಕೋಶದ ಸೀರೆ ಶುಭ್ರ ಪಟ್ಟಾವೊಳಿ ನವರಂಗವು ಕರ್ಕವಾಡ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೨೬); ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ ಪೊಪ್ಪುಳಿ ಕರ್ಕವಾಡಗಳೆಂಬ ಸೀರೆಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಜಿಯೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೯). [?]

ಕರ್ಕವೃತ್ತ (ನಾ). = ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ: ವಿಷುವವೃತ್ತದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ೨೩½ ಅಂಶಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ತುಲಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವರು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಕರ ವೃತ್ತವೆಂತಲೂ ಕರ್ಕವೃತ್ತವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೭೦). 'ಮಕರವೃತ್ತ' ಪರಾ. [ಕರ್ಕ₂ + ವೃತ್ತ]

ಕರ್ಕಶ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಕಠಿಣವಾದ; ನಿಷ್ಠುರವಾದ: ಘಟದಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರೋಧ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಇಂತೀ ನಿಹಿತಾಚಾರಂಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦–೩೭); ನಿನ್ನ ಪದ ತಳಕ್ಕೆ ಕೆಂದಾವರೆ ಕರ್ಕಶಂ (ನಂಬಿರ. ೧೯–೧೯); ನುಡಿಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಕಶವೀಗಲಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಲೇಸು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೮). (ನಾ). ೨. ಯಮ. ೩. ಎಲಹುರಿ ಅಥವಾ ಎಲಹೂಲಿಮರ: "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೬೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಶಕಾರಿ (ನಾ). ಕಠೋರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನು: ಸುತ್ತಲು ಜಾರಿ ವರಿದನು ಕದನಲಂಪಟ ವೈರಿ ಕರ್ಕಶಕಾರಿ ಕಪಿಗಳ ಮಾರಿ ಇಂದ್ರಾರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೫೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಶಕಾರಿನ್]

ಕರ್ಕಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಸಾಗು; ಕಠೋರವಾಗು; ನಿಷ್ಠುರವಾಗು: ನೆಲೆಯ ಕಂಡಿಹೆನೆಂದು ಆವಾವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶಗೊಂಬ ವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೯–೩೧೨); ಕಾಮ ನೀ ಬಹಳ ಕರ್ಕಶಗೋಡು ಬಂದುದೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೭–೨೨). [ಕರ್ಕಶ + ಕೊಳ್₁]

ಕರ್ಕಶತೆ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಕಠೋರತೆ: ಕರ್ಪುನಕ್ಕಿಟ್ಟಳಮಪ್ಪ ಕರ್ಕಶತೆ ಯೆತ್ತಿದ ಕೆಚ್ಚಿನ ದಂಗೆ ಭೀತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ಬಂದು ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಿರ್ದನ ದೊರ್ವನದುರ್ಕು ಜಟ್ಟಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೦); ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಇತ್ತು; ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶತೆಯಿತ್ತು (ಕೊತಕಾ. ೫೪). [ಸಂ. ಕರ್ಕಶತಾ]

ಕರ್ಕಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಕಶಗೊಳ್ಳು; ಬಿರುಸಾಗು: "ಕಡ್ಡತೀತಿ – ಕರ್ಕಶಯಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಶಾಶಕ್ಕೃ. ೨೬). [ಕರ್ಕಶ + -ಇಸು₃]

ಕರ್ಕಶಯೌವನ (ನಾ). = ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ: "ಕರ್ಕಶಯೌವನ – ಕಕ್ಕಸ ಜವ್ವನ" (ಕಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಕಶ + ಯೌವನ]

ಕರ್ಕಶಲೋಮ (ನಾ). ಒರಟು ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶ ಲೋಮಂ . . . ಘಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೧). [ಕರ್ಕಶ + ಲೋಮ]

ಕರ್ಕಶವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಠಿನವಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು: ಉಪ್ಪಿನ ಕಡಲ ತಡಿ ಯಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕರ್ಕಶವಡೆದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನೊಡಲಲಿ ಧರಿಸುವುದನುಳಿದು (ಬಸವು. ೧೨–೧೯); ಕೆಂಪಡರ್ದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕರ್ಕಶವಡೆದ ವದನದ . . . ರಕ್ಕಸಸೇನೆ ನಿಂದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೧೬). [ಕರ್ಕಶ + ಪಡೆ₁]

ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿಣತೆ. ೨. ಕ್ರೂರ ಸ್ವಭಾವ ೧, ೨: ಕುಚಾಸನ್ನತೆ ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿಯನಿತ್ತು ದಾಗದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೪); ವಚನದೊಳಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯೊಳಲ್ಲದೆ ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೧೯). [ಕರ್ಕಶ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರ್ಕಶಾಂಗ (ನಾ). ಕಠಿನ ದೇಹ; ಬಿರುಸು ಮೈ: ಎಲೆಗೆ ಕಲು ಮೈಯಾದ ಕಡುಗೋಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೭). [ಕರ್ಕಶ + ಅಂಗ₂]

ಕರ್ಕಸ 'ಕಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಕರ್ಕಸೈಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: "ಕಪ್ರ(ಕೃ)ತ್ರಿಮಃ – ಅಟ್ಟುಪ್ಪು, ಚೀನಗರ್ಪುರ, ಕರ್ಕಸೈಲ" (ಒಷಧಿ. ೩೮). [?]

ಕರ್ಕಳೆ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕಳೆ ನಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೧೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಕರ]

ಕರ್ಕಾಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಶಿಗಿ. ೫೫–೧೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಾಟಿಕಶೃಂಗಿ (ನಾ). = ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ಷಟ್ಪದಿಕ-; ಕರ್ಕಾಟಿಕ ಶೃಂಗಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೭೩); ತಕ್ಕೋಲ, ಜಾಜಿಕಾಯಿ, ಮೆಂಥ್ಯ, ಕರ್ಕಾಟಿಕಶೃಂಗಿ . . . ಇವಿಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ವರಹ ತೂಕವ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೫). [ಕರ್ಕಾಟಕ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಾಟಿಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಭೂಗೋಲದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂರೂವರೆ ಅಕ್ಷಾಂಶಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಭಾವಿಸ ಲಾಗುವ ರೇಖೆ: ವಿಷುವದ್ರೇಖೆಗೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರೂವರೆ ಅಕ್ಷಾಂಶಭಾಗಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು ೧೬೨೦॥ ಮೈಲು) ಕರ್ಕಾಟಿಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತವೂ . . . ಇವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೮). 'ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತ' ಪರಾ. [ಕರ್ಕಾಟಕ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ + ವೃತ್ತ]

ಕರ್ಕಾಟಿಶೃಂಗಿ (ನಾ). = ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ಕುರುಟಗೆಗೆ ಕರ್ಕಾಟ ಶೃಂಗಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); ದುಸ್ತಾಪಚಕ್ರ, ಕರ್ಕಾಟಶೃಂಗಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೬೨–೧೨೫೬). [ಕರ್ಕಾಟ₂ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಾರು (ನಾ). ಕುಂಬಳದ ಬಳ್ಳಿ, —ಕಾಯಿ: "ಕ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ರ್ಕಾರು ಕೂಷ್ಮಾಂಡವೆನೆ ಕುಂಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಿ₁ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ವೈಶಿಗಿ. ೧೯–೩೫೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. [?]

ಕರ್ಕಿ₂ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕರಾಶಿ: ದಿನನಾಥಂ ಮೇಷದೊಳ್ ಶೀತರುಚಿ ವೃಷಭದೊಳ್. . . ಧಿಷಣಂ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಸಂತಮಿಂತಿರ್ಪಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೬); ದಿನನಾಥಂ . . . ನಿಲೆ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರ ಜನಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಖಳಂ ದ್ರವ್ಯಹೀನನತಿಕ್ಲೇಶ ಪಥಶ್ರಮಾಕುಲನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಜಾವನಿಗಾಲೆ, ಸಣ್ಣಸಲ್ಲೆ, ಕಾಯೋರಿ, ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ, ಕಾಡುಪತಂಗ (ವೈಶಿಗಿ. ೪೦–೭೯೯). [?]

ಕರ್ಕೇತನ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರತ್ನ: ಪದ್ಮರಾಗ ಪುಷ್ಯರಾಗ ಸಸ್ಯ ಕರ್ಕೇತನ ಇಂದ್ರನೀಲಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅನರ್ಘ್ಯಮಪ್ಪ ಕಂಕಣಂಗಳುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೧೪); ಪವಳದೆಸೆವ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮); ಇಂದ್ರ ನೀಲದ ಭದ್ರದೊಳಂ ಕರ್ಕೇತನದ ಜಾಳಿಗೆಯೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೪ ವ); ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತ ಕರ್ಕೇತನದ ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೩೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೊಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕ್ರೌಂಚ (ಈ). [< ಕರಿದು + ಕೊಂಚೆ$_4$]

ಕರ್ಕೊಳ, ಕರ್ಕೊಳಿ, ಕರ್ಕೋಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ ಮರ; ಆ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಕಾಳಾಗರು ಕರ್ಕೊಳ ಜಾತೀಫಲ . . . ಕುಂದುರುಷ್ಕಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಹಿತನಾಗಿ (ಅಜಿತ. ೪-೭೦ವ). **ಕರ್ಕೊಳಿ:** ಸಿರಿಸಂ ಪದಿಂಬು ಕರ್ಮುರಬೆರಸು ಪಿಂಡೆ ಸಕ ಕರ್ಕೋಳಿ ತಿಲಕಂ ಬಿಲುವರ ನಿರುಪಂ ಬೀಡೆ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೩೪). **ಕರ್ಕೋಲ:** (ಈ). [< ಸಂ. ಕಕ್ಕೋಲ]

ಕರ್ಕೊಳಿ ‘ಕರ್ಕೊಳ’ ನೋ.

ಕರ್ಕೋಟ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಹಾಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. (ಅಲಂ) “ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ” (ಗಂಗಾಮ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೋಟಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಕೋಟ೧: ಅರಿದರಿದು ಕಾಯಲ್ಕೆ ಬಳಿಕೀ ವುರಗವಿದು ಕರ್ಕೋಟಕನ ಬಗೆ. (ಬಸವ. ೪೬-೩೩); ಗುಳಿಕ ತಕ್ಷಕ ಶಂಖ ಕರ್ಕೋಟಕಾದಿ ಫಣಿಗಳ ತಂಡದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೩೨). ೨. ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಕರ್ಕೋಟಕನಾಡಿ, ಸಮರನಾಡಿ, ಸಂತೋಷನಾಡಿ – ಇಂತೀ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಶರಪ. ೪೮೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೋಟಕಿ (ನಾ). ಹಾಗಲ ಬಳ್ಳಿ: “ಹಾಗಲು ಪೀತಪುಷ್ಪ ಕರ್ಕೋಟಕಿ ಯೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೪). [?]

ಕರ್ಕೋಲಿ ‘ಕರ್ಕೊಳ’ ನೋ.

ಕರ್ಕೋಲಕ (ನಾ).=ಕರ್ಕೊಳ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [<ಸಂ. ಕಕ್ಕೋಲಕ]

ಕರ್ಗಂಟಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕರಿಯಾವು: ಬೆಳ್ದಾವರೆ, ಕರ್ಗಂಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + ಗಂಟಿ$_1$]

ಕರ್ಗಂಡ ‘ಕರ್ಕಂಡ’ ನೋ.

ಕರ್ಗಡ ‘ಕರ್ಕಂಡ’ ನೋ.

ಕರ್ಗತ್ತಲೆ ‘ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ’ ನೋ.

ಕರ್ಗನೆ, ಕಗ್ಗನೆ, ಕಬ್ಬನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಗೆ; ಕಠ್ರಗೆ: ಕರ್ಗನೆ ಕರ್ಗಿದ ಸಮದ ಗಜಘಟಾಟೋಪದ ನಡುವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫ ವ); ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟ ಕಾಡಿದೆನೆ ಕರ್ಗನೆ ಕನಿತುದು ಮಲದ ಮಸಿಯ ಮಣಿಕದಿನಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೬); ಆಶಾಮಂಡಲಂ ಕರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ನೆ ಕವಿಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೨೯). **ಕಗ್ಗನೆ:** ನಿನ್ನ ಕಾವಿಗೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುವದು ಕಗ್ಗನೇ ಸ್ನೇಹಲತೆ ಸಾಕು ಸರಿ (ಕರ್ನಾಕ. ೪೧೬). △ **ಕಬ್ಬನೆ:** ಅಡರ್ದ ಕತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚುಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ ಕಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಗ]ನೆ ಕನಿಯೆ ಜಳಸ್ಫೀತ ಜೀಮೂತ ಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೪). [ಕರ್ಗು$_1$ + -ಅನೆ$_1$]

ಕರ್ಗಲ್, ಕರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು: ಕರ್ಗಲ್ಮಾರಡುಸಲ್ಲು ಪೆರ್ರಿಯ ಅಲ × × × ವಾರಿ ಮರಳ್ವುಣುಸೆ (ಎಕ. II, ೩೫-೬; ಸು. 800); ಬನ್ದು ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊಅಡಿಯುತ್ತರಸ್ಯಾನ್ ದಿಶಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೧೪, ೧೦-೭೧; 900); ಕರ್ಗಲ್ಲನಿತು ಬೆಳ್ಪಾದೊಡಂ ಬೆಲೆಗೆಯ್ಯುಮೇ ರತ್ನಮಾದೊಡೆ ಬೆಲೆಗೆಯ್ಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೫). **ಕಗ್ಗಲ್ಲು:** ಕಗ್ಗಲ್ಲು ಬಡಗಣ ಸೀಮೆ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲುಂ ಮೂಡಣ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. XI-೨, ೬೫-೫೧; 1029). [< ಕರಿದು + ಕಲ್$_3$]

ಕರ್ಗಲ್ಲಾಜ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಕಗ್ಗಲ್ಲಾಜದ ಅನೆಗಲ್ಲ ಕಮ್ಮಾರ್ಕೊಟ್ಟಲೆಯ ಮುದುವುಣಸೆ ಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೫-೫೩; 733). [ಕಗ್ಗಲ್ + ?]

ಕರ್ಗಲ್ಲು ‘ಕರ್ಗಲ್’ ನೋ.

ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ ‘ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ’ ನೋ.

ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ, ಕಗ್ಗತ್ತಲ್, ಕಗ್ಗತ್ತಲು, ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ, ಕರ್ಗತ್ತಲೆ, ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ, ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ. **ಕಗ್ಗತ್ತಲ್:** ಲೆಕ್ಕಸದೇಸನು ಸುಗ್ಗಿದ ನಾತನು ಕಗ್ಗತ್ತಲ್ಗಬ್ಬವ ಸೀಳಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೬೩-೩೮). **ಕಗ್ಗತ್ತಲು:** ಜಗವೆ ಕಗ್ಗತ್ತಲು ನನಗವಳಿಂದಿಲ್ಲದಿರಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೦-೩೬); ಕಗ್ಗತ್ತಲಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಎಂತಹರಾದರೂ ಹೆದರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೬); ಈ ಕಗ್ಗತ್ತಲಲ್ಲಿ, ಈ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೋಡಿದರೆ ದೋಣಿಗಳ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಲಪಿಶಾಚಿಗಳು (ಅರ್ಯುಕ. ೪೬). **ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ:** ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲುಗಂಡಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೬); ಕರೆದಳು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಕೌಳಿಕವ (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೨); ಭೂತಪಿಶಾಚಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಕೇಳದ ಮಕ್ಕಳು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಏಕೆ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೬); ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕರಡಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹರಟುತ್ತಾನೆ (ಘನಪು. ೨೨೧). **ಕರ್ಗತ್ತಲೆ:** ಸವೆಯದ ಕರ್ಗತ್ತಲೆಯ ತುಂಬಿದಳು ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಕಿಡಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೮). **ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ:** ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ]ಯಂ ಕಾಜುವ ಘನ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಬಿಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೬). **ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ:** ಕಡು ಮುನಿಸಂ ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ]ಯಂ ಕಾಜುವ ಘನಮಾರ್ಗಣಮಂ ಬಿಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೬); ಅಳುಂಬಮಾದ ಕಳ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೩-೭೧ ವ). [< ಕರಿದು + ಕಟ್ಟಲೆ]

ಕರ್ಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕರ್ಗ್ಗಾಮುಣ್ಡರ ಕಲ್ಲಮನೂರ್ಗ್ಗಾಮು[ಣ್ಡುಗೆ]ಯ್ದು (ಕಇ. I, ೧೪-೫; ಸು. 866). [< ಕರಿದು + ಗಾಮುಂಡ]

ಕರ್ಗು$_1$, ಕಂಗು$_1$, ಕಗ್ಗು$_1$, ಕರುಗು$_1$, ಕಳ್ಗು, ಕಬ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಂದು; ಕಪ್ಪಾಗು; ಕಪ್ಪಿಡು: ಪಯೋಧರಂಗಳ ತುದಿ ಕರ್ಗಿ ತೋಱಿತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕರ್ಗಿದ ಕುರುಳ್ ಕೊಂಕಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೪); ತೆರಳ್ದ ಮೊಗಂ ಕರ್ಗಿದ ಭಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೪); ಮುಗಿಲ್ ಕರ್ಗಿಕೊಂಡಿರ್ಪೊಡಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೮-೭೧). **ಕಂಗು$_1$:** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಕಗ್ಗು$_1$:** ಮೊಗಮೆಲ್ಲಂ ಕರಿಂಕುವರಿದಂತೆ ಕಗ್ಗಿಯುಂ ಕುಸಿಯ ತೆಗೆದ ತಲೆಯುಂತೆ ಕುಂದೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೩೨ ಅಡಿಟ); ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮರ್ಕೆವೆತ್ತ ಕತ್ತಳಮೆನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ರಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿದೇವರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯-೧೨; 1093); ಆ ಸಿಂಗ ದುರುರವಕೆಡಲುದ್ಬಿ ಬಿರಿಯಲು ವಾಸುಗಿಗಟ್ಟ ಕೊಳ್ಳುಱಿದು ಘಾಸಿ ಯಾಗುತಲಾನೆ ಮೊಗದ ಕಗ್ಗಿದ್ದ ಕೈಲಾಸದ ಗುಹೆಯನೆಯ್ದುವುದು (ವರ್ಧಪ. ೪-೩೬). **ಕರುಗು$_1$:** ಅರು ನೀವೀ ಕರುಗಿ ಮೊರೆಯುವ ನೀರ ಕಾಯಲ ಹಾಯುವವರು (ಇಂದ್ರೀತ. ೬೬-೫). △ **ಕಳ್ಗು:** ಅದಿರ್ವ ಪುರ್ವಿನಿಂದಲೂ ಕಳ್ಗಿದ ಮೋಱೆಯಿಂದಲೂ ಅಬ್ಬರಿಸುತ (ಕಗವಿ. ೯೫-೫). △ **ಕಬ್ಬು$_1$:** “ಕಬ್ಬು- ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯೇ (ಕಪ್ಪಾಗು)” (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾನಾಗಂಗಳ್ ವಿಷಂ ಬೆರಸು ಸುಯ್ದ ಸುಯ್ಯ ಪೊಗೆಯೊಳಂ ಕಬ್ಬಿದ ಮೆಯ್ಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ ೫-೧೦೩ವ); ಕುವಲಯ ವನರುಚಿಯಿಂ ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜಳಂ ಕರಮೆ ಕಬ್ಬಿ ತೋಱಿದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೯); ನೆರೆದ ಮುಗಿಲ್ ಕಲಕುವುದನೀಕ್ಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಲಂಕಿ ಕಬ್ಬಿರೆ (ಜಗವಿ. ೪-೯).

ಕರ್ಗಿಕೊಳ್ = ಬಾಡು; ಕಪ್ಪಿಡು; ಕಂಗು: ಉಮ್ಮಳಿಸಿದವೊಲ್ ಕರ್ಗಿಕೊಂಡುವವಱ ಮೊಗಂಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕರಿಕ್ಕ; ತೆಲು. ಕಗ್ಗು, ಕ್ರಾಗು]

ಕರ್ಗು₂ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; "ಕರ್ವು" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೩೪)
[< ಕರ್ಗು₁]

ಕರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕುಡಿ; ಕರಿಕಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ: ಹೂವಿನ ಮುಗುಳರಲ್ದುವು ಕರ್ಗುಡಿಯಾಯ್ತು ದೀವಿಗೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂದ (ಗೋಮುಟೀ. ೧೩-೩೮). [< ಕರಿದು + ಕುಡಿ₁]

ಕರ್ಗುಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಕರ್ಗುಡಿಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಾಗದು (ರೂಢಿ).
[ಕರ್ಗುಡಿ₀ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕರ್ಗುಡಿವಡು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಯ ಕುಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; (ದೀಪದ) ಕುಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು, —ಕರಿಕಾಗು: ಮಯ್ಯರಿಸಿನಂ ಕಂಪೋಡಿತೀ ಬೆಂದ ದೀಪಿಕೆಯುಂ ಕರ್ಗುಡಿವಟ್ಟುದೆನ್ನಿನಿಯನಿನ್ನುಂ ಬಾರನೇಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೪೮). [ಕರ್ಗುಡಿ + ಪಡು₁]

ಕರ್ಗುೞುಕೆ, ಕಗ್ಗುೞುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪಾಳ್ಯದ ಹೆಸರು (?): ಕೋಟೆಯ ನೈರಿತ್ಯದ ಕರ್ಗುೞುಕೆಯ ತೆಂಕಲು ಬಿಟ್ಟ [ದು]ಕೆಯಿಮತ್ತರು ೨೬೦ (ಸೌಇಇ. VIII, ೩೬೪-೧೯; 1099). **ಕಗ್ಗುೞುಕೆ**: ಊರಿಂ ಮೂಡಣ ಕಗ್ಗುೞುಕೆಯಿಂ ಮೂಡಲು ಮತ್ತಱು ಮೂಱು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೯-೮೮; 1147).
[< ಕರಿದು + ಕುೞುಕೆ₂ (< ಕುೞುಕಿ)]

ಕರ್ಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು; ದಟ್ಟ ಕೆಂಪು: ಈಮೇಗಯ್ಯಗಂಡದುಪ್ಪಳೂ ಕರ್ಗೆಂಪಿನ ಬೀರವಣ್ಣ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨-೧೫). [< ಕರಿದು + ಕೆಂಪು₁]

ಕರ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಗೆರೆ; ಕಪ್ಪಾದ ರೇಖೆ: ಕಾಮೋಜ ಪಿಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕರ್ಗೆಱ[ರೆ]ಯೆನೆ ರೋಮಾಳಿ ನಸು ಪರ್ಬಿ ತೊಡಲ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೧). [< ಕರಿದು + ಗೆರೆ]

ಕರ್ಗೆಱೆ, ಕಗ್ಗೆರೆ, ಕಗ್ಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತೆಙ್ಕಣ ಕಡೆಗೋಡೋಡಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನಮನ್ತೆ ಪಾಯೆ ಕನ್ನಲ್ಲಿಯದ ಕಗ್ಗೆರ್ಱೆಯ ಸೀಮೆಯೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೪; 904). **ಕಗ್ಗೆರೆ**: ಕಗ್ಗೆರೆಯ ಕೋಟದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗ್ರಾಮದ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೪೬-೧೧; 1664). **ಕಗ್ಗೆಱೆ**: ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಬಿಟ್ಟನಪ್ರತಿಮಲ್ಲಂ ಸವಣೇಱಬೆಕ್ಕ ಕಗ್ಗೆಱೆಯುಮಂ ಕಲ್ಪಾನ್ತರಂ ಸಲ್ವಿನಂ (ಎಕ. II, ೨೪೦-೪೧; ಸು. 1175); ನಿರಂಜನ ಗಣೇಶ್ವರಂ ಹರುಷದಿಂದೊಗೆದು ಸಿದ್ಧೇಶನಾಮವನಾಂತು ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಕೋಂಟಕೈದಿ (ಚೆಬಪು. ೬೩-೪೪); ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಪುತ್ತದಲಿ ಸ್ವರ್ಗವಱಿಯಲು ನೆಲಸಿ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೧೦೧೪ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ತ್ರಿವಿಧಿ). [< ಕರಿದು + ಕೆಱೆ]

ಕರ್ಗೊತ್ತಿಗೂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡಯ್ತಾಡಿಲ ಪೆರ್ವ್ವೞ್ಳಮೇ ತೆಂಕಯ್ಯಗೊರ್ತ್ತಿಗೂಡಲ ಪಳ್ಳಮೇ ಪಡುವಾಯ್ ಪೆಗೊರ್ಲ್ಲಿಯೆ (ಎಕ. V, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೨೫; ಸು. 750). [?]

ಕರ್ಗೊರಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕರ್ಗೊರಳನ ಭರ್ಗನ ಜಿತಸುಮನೋಮಾರ್ಗಣನಂ . . . ಪೊಗಳ್ದಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨೨).
[< ಕರಿದು + ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + -ಅ₇]

ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ, ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ, ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಕೊಳ್ಳಿ; ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾದ ಕೊಳ್ಳಿ: ಗುಹಂ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟುದಂ ಶಕ್ತಿಯ ನೆಡೆಯೊಳ್ ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿವೊಲ್ ಬೀೞ್ ದರ್ಪಂ ನೆಗಲ್ದೂಂಕಾರದಿಂ ಜಪ್ಪರಿಸಿ ಕೆಡಪಿದಂ ಕೃಷ್ಣ ನಾಹ್ವಾಸಮುಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೪೧). **ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ**: ಅಳಿಯಿದಿರ್ಗಲ ರಾಸಿ ಮೂಗುಗೋಗಿಲೆ ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ ಕೆಂದಳಿರೆ ಕೇಸುರಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೨). **ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ**: ಬಿಸಿಲ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಹೊಗೆದೆಯ್ದೆ ತರುನಿಕರವುರಿದು ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ಕಾಯ್ಪೇಱೆ (೧೦ಕ. ೯-೨೬ ವ); ಗಳಗಳನೆ ಮುನ್ನ ಬೆಂದುಳಿದಿರ್ದ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಗಳನೆಲ್ಲವಂ ಸಿದುಗಿ ತಂದೊಟ್ಟಿ (ಹಡಕಾ. ೧೮-೩೫); ಅರೆಬೆಂದುಳಿದ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡೆ (ಧರ್ಮಪ. ೮-೧೬ ವ). [< ಕರಿದು + ಕೊಳ್ಳಿ₁]

ಕರ್ಗೋಡಗ (ನಾ). "ಕರಿಯ ಮಂಗ, ಮುಸು, ಸಿಂಗಳೀಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಕರಿದು + ಕೋಡಗ]

ಕರ್ಚ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಚ ಯೆಂಬ ಜಾತಿಯನ್ನು (ಮೀನನ್ನು) ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. ೬೭). [?]

ಕರ್ಚರೆ (ನಾ). "ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ನಡು ವುರಬೆನ್ ಬಸಿಱು ತೊಳಕು ಕರ್ಚರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಚರ್ಡೆ, ಜರ್ರೆ] ಮುಯ್ಯು ಮುಸುಂಬು ಮೂಗು . . . ಎಂಬೆಡೆಯನೆ ನಟ್ಟುವುರ್ಚಿದುವು ನೇರ್ದುವು ಸೀಳ್ದುವು ಪಾರ್ಥನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೬). 'ಕರ್ಜಱೆ'? ಪಠಾ. [?]

ಕರ್ಚಿ₁ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ; ಕರಿಕಿ: ಅವ್ವ ಕರ್ಚಿ ಮಗಳು ಬಿಳ್ಚಿ, ಮಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳು ರತಿರಂಭೆ (ಗಾದೆ).
[< ಕರಿದು + -ಚಿ₁]

ಕರ್ಚಿ₂ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಲ್ಲದ್ದು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಲ್ಲದ್ದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು; ನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತಹುದು; ಚಿಲ್ಲರೆ.

ಕರ್ಚಿಯೆಲೆ = ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಎಲೆ. ೨. ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಎಲೆ. **ಕರ್ಚಿಅಡಕೆ** = ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಡಕೆ.
[← ಮರಾ. ಖರ್ಚೀ]

ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರ್ಚಿಸು₁, ಕಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಸು: ಒಂದು ದಕ್ಕಂ ತಂದದಱಿರದು ಕಡೆಯುಮಂ ತಾವಡಸಿ ಕರ್ಚಿ ನಡುವೆಯಾವೆಯಂ ಕರ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೫). **ಕಚ್ಚಿಸು**: ೧. ಮಹಾಸುರದ ಫಣಿಗಳಲಿ ಕಚ್ಚಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೧೬-೫೩). ೨. ಹಚ್ಚು; ಹೊತ್ತಿಸು: ಮೇಣದ ಬತ್ತಿಯನ್ನೂ ದೀಪದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದು ದೀಪವನ್ನು ಕಚ್ಚಿಸಿದನು (ಪಿಶಾಪ. ೧೨೩).
[ಕರ್ಚು₁ + -ಇಸು₃]

ಕರ್ಚಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆಯಿಸು; ತೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರಿಯಸಖಿಯೆನಿಸಿದ ಮದಲೇಖೆಯೆಂಬಳಿಂ ನೃಪನ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಕರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೬). [ಕರ್ಚು₂ (< ಕಟ್ಟು) + -ಇಸು₃]

ಕರ್ಚು₁, ಕಚ್ಚು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ, —ಕಡಿ: "ಕರ್ಚು-ಖಾದನೇ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೇ, ತಂಡುಲ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಜಲೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕೊಲ್ಲಿಂ ಬಿಸುಡಾಯುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚೀಱು ಪುತ್ತ್ರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೯); ಕೀಟಂ ಕರ್ಚಿ ದಿಂಡುಮುಗುಳ್ದು ಕೆಡೆವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ನಿಚ್ಚಲೊಂದೊಂದು ಮೀನಂ ಕರ್ಚಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೮೪-೧೮); ಕೇದಗೆಯೆಸಟಿಸಟಿಂ ಕರ್ಚಿ ಪಾಱಿತ್ತೊ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೨೩). ೨. ಮುದ್ದಿಸು; ಚುಂಬಿಸು: ತೊಡೆಯನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಕದಪಂ ಕರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೪೧); ಕಪೋಲಮುಂ ಕರ್ಚುವನುಕರ್ಚುವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೨). **ಕಚ್ಚು₁**: ೧. ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿೞಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ); ಮಾದೆಗನಂತೆ ಬಾರೆತ್ತುವರ್ ನಾಯಂತೆ ಕಚ್ಚಿ ತೆಗೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೩);

ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳು ಕಚ್ಚಿ ಕೊಂದವೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೪). ೩. (ಆಲಂ) ಬಾಧೆಪಡು; ನೋಯು: ತಲೆಯ ಶೂಲೆ ಒರಿದಕ್ಕುಂ ಪುಬ್ಬ ಸಂಬಡುಗುಂ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚುಗುಂ ಮೈ ನಿಗುರುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ.೧೩೨-೧೪). ೪.(ಆಲಂ) ಬಾಧಿಸು; ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿ ಚಳಿಯು ಕರ್ಚುದು (ಅನಕೇ. ೧೬-೧೮). ೫. (ವ್ಯೆಗೆ) ಅಂಟಿ ಸೋರು, — ಇಳಿ: ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಲಾಳಿಕೆಯಿಂದ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಕಚ್ಚುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದ್ರಾ. ॥ ತಮಿ. ಕಚ್ಚು; ತುಳು. ತುಚ್ಚು; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಕಚ್; ಗದಬ. ಕಚ್, ಕಸ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಸ್‌ಖಾನಾ; ಕುಇ. ಕಚ್; ಕುವಿ. ಕಚಲಿ]

ಕರ್ಚು₂ 'ಕಟ್ಟು₂' ನೋ.

ಕರ್ಚು₃, ಕಚ್ಚು₃ (ನಾ). ೧. ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ: ಸೆಟ್ಟಿಯಾರ್ಗ್ಗೆ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಕ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ ಕಾಲ್ಗರ್ಚ್ಚಿಗೆ ದಾನಂಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯-೭; 1037). ೨. ಪಾದ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ: "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಚನ್ನೆ ಕಾಲಿನುದಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧. ೩). ೩. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಕಲಗಚ್ಚು: "ಕರ್ಚು – ಖಾದನೇ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೇ, ತಂಡುಲ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಜಲೇ ಚ" (ಶಮುಥಾ). **ಕಚ್ಚು₃**: ೩. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ ಕೊಡಶಿಯ ಬಳಹು ಅಷ್ಟಮದುಕ ಇವಂ ಕಷಾಯ ಮಾಡಿ ಕೂಡಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಚ್ಚಿಂದೆಱೆವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೯೫-೩); ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಹಾಲು ದೊರೆಯದ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಚ್ಚನ್ನು ಕುಡಿದು ಕುಣಿದಾಡಿದಂತೆ (ಕುರುಹಿಂ. ೧೧೫); ಗುರು ಹಾಲು ಇಲ್ಲದ ಪಾಡಿಗೆ ಕಚ್ಚು ಕುಡಿಸಿದ (ಮೂಕಮು. ೪೫). [< ಕಟ್ಟು]

ಕರ್ಚು₄, ಖರ್ಚು (ನಾ). ವೆಚ್ಚ; ವ್ಯಯ: ಲಷ್ಕರಿನ ಕರ್ಚಿನ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಐದು ಲಕ್ಷ ಡಂಗಾಳಿ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ४೦); ಈ ಪಾದ್ರಿ ದಾರಿಯ ಕರ್ಚಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು... ಹೊರಟನು (ಪ್ರವಾಇ. II, ३); ಪ್ರಯಾಣದ ಕರ್ಚನ್ನು ಕೊಡಲು ನಮ್ಮ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೮೩). **ಖರ್ಚು**: ಅದರ ಖರ್ಚು ೪೦ ರೂಪಾಯಿ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦-೫೨; 1700); ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವರ ಖರ್ಚನ್ನು ಫಿರ್ಯಾದಿಯೇ ವಹಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೧); ಆಲಸ್ಯದವನಿಗೆ ಎರಡು ಕೆಲಸ, ಲೋಭಿಗೆ ಮೂರು ಖರ್ಚು (ಗಾದೆ).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖರ್ಚ್]

ಕರ್ಚುಂಗಲ್ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು; "ಸೂಜಿಗಲ್ಲು" (ಶಮದ. ನ. ಅಡಿಟ): ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ್, ಕರ್ಚುಂಗಲ್, ಚುರ್ಚುಂಗೊಳ್ಳಿ (ಶಮದ. ನ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಚು₁ + ಕಲ್₃]

ಕರ್ಚುಂಗಲ್ಲ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಕೆನ್ನೆ: ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ್, ಕರ್ಚುಂಗಲ್ಲಂ, ಚುರ್ಚುಂಗೊಳ್ಳಿ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಚು₁ + ಗಲ್ಲ₁]

ಕರ್ಚುನೀರ್, ಕಚ್ಚುನೀರು (ನಾ). ೧. ತೊಳೆದ ನೀರು; ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ನೀರು: ಸಾಳಗ್ರಾಮದೊಂದು ಕರ್ಚುನೀರಿಂ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದೊಡಲವಂ ಕಿಟ್ಟದಿರಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ८೦-೨೧). **ಕಚ್ಚುನೀರು**: ೨. ಕಲಗಚ್ಚು: ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಳಿನೀರನ್ನು ಕಚ್ಚುನೀರನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯).

[ಕರ್ಚು₂ (< ಕಟ್ಟು) + ನೀರ್₁]

ಕರ್ಚುರ 'ಕಚ್ಚೂರ' ನೋ.

ಕರ್ಚೂರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಕಚೋರ. ೨. ಚಿನ್ನ; "ಭಂಗಾರ" (ಗಂಗ್ನಾಮು. ೭೩). ೩. "ಅಂಬೇಹಳದಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಚೂರಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಚೂರದ ಗಿಡ. ೨. ಅರಸಿನ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಜರಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಪೀತಕಂದಂ – ಕರ್ಜರಿಗೆಡ್ಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೯). [ಕರ್ಜರಿ₀ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ₁)]

ಕರ್ಜಱೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ (?): ನಖದೊಳ್ ಸೂಜಿಯಂ ಪೆಟ್ಟಯುಂ ಜಾತಬೊಕ್ಕಣಂಗಟ್ಟಿಯುಂ ಕರ್ಜಱೆಯಸೂಜಿಯುಂ ಮೂಗಿಟ್ಟಿಱೆಯಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦೪). 'ಕರ್ಚರೆ' ಪಾಠ. [?]

ಕರ್ಜಾಲಿ, ಕರಿಜಾಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿ ಗಿಡ: ಗಂಟುತುಂಬೆ, ಕರ್ಜಾಲಿಗಿಡ (ವೈಜಿ. ೫೦-೧೦೦೧). **ಕರಿಜಾಲಿ**: (೬).

[< ಕರಿದು + ಜಾಲಿ₁]

ಕರ್ಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ನಡುನಡುವೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ... ಬೆಮ್ಮಾರಲ, ಕರ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೊದೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು (ಮಲೆಮ. ೫೫೨). [?]

ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರ್ಜಿಗಿ, ಕರಿಜಿಗಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿಗಿಡಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗ; ಜಿಗಿ ಅಂಟುವ ರೋಗ. **ಕರಿಜಿಗಿ**: ಕರಿಜಿಗಿ ಬಿದ್ದು ಈ ವರ್ಷದ ಹತ್ತಿ ಪೀಕು ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [< ಕರಿದು + ಜಿಗಿ₄]

ಕರ್ಜೀರಿಗೆ 'ಕಡಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕರ್ಜೂರ, ಕಜೂರ, ಕಜ್ಜುರ, ಕಜ್ಜೂರ (ನಾ). ೧. ಖರ್ಜೂರವೃಕ್ಷ; ಉತ್ತುತ್ತೆಯ ಗಿಡ: ಬಾಱೆಯ ಕರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ ಕಮ್ಮರದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೧); ತಡಸು ತಪಸಿ ಕುರಂಜಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರ್ಜೂರ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೬). ೨. ಖರ್ಜೂರದ ಹಣ್ಣು; ಉತ್ತುತ್ತೆ. **ಕಜೂರ**: ೧. (೬). **ಕಜ್ಜುರ**: ೧. ಕಜ್ಜುರ ಕಕ್ಕೆ ಕಡವ ಮೊಳಗು ನವಿಲ್ವಡ್ಡೆ ಗರಿಕೆ ಪಸಿ ನೇಸಜವೆಳಗಿಗೆ ವೆಚ್ಚಗೊಡದೆ ಬೆಳೆದಿರಲ್ (ಜಯುಕಾ. ೧೫-೨೪). **ಕಜ್ಜೂರ**: ೨. ನನಗೆ ಮತ್ತು ಪಚ್ಚಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಕಜ್ಜೂರ ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ಮೇದಿಮ. ೧೩೯). 'ಖರ್ಜೂರ' ಪಾಠ.

[ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜೂರ (< ಸಂ. ಖರ್ಜೂರ)]

ಕರ್ಜೇಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿಸಂಪತ್ತಿಯಿಂದು ಕರ್ಜೇಡಿಯ ಹೆಂಟೆಯನ್ನೀ ತಲೆಗೆ ತುರುಕಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೯-೧೬). [< ಕರಿದು + ಜೇಡಿ]

ಕರ್ಣ₁ 'ಕರಣೆ₁' ನೋ.

ಕರ್ಣ₂ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ: "ಕರ್ಣಃ, ಶ್ರೋತ್ರಂ, ... ಶ್ರವಣಂ – ಈ ೫ ಕಿವಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೨); ವಸುಕ್ಷೇಣನಾಲೋಕಾಂತಂಬರ ಮುಳಿವಿ ಬಳೆಯ ಬಳದೆಸಿಕಮದೋರಂತೆ ಜನ[ಂಗಳ್] ಕರ್ಣೋಪಾಂತದೊಳೊಗೆದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಣನೆಂಬನುಮಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೮). ೨. ಹಡಗಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ. 'ಕರ್ಣಧಾರ' ಪಾಠ. ೩. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಗ: ನೆನೆಯದಿರಣ್ಣ ಭಾರತದೊಳಿಂ ಪೆಱರಾರುಮನೊಂದೆ ಚಿತ್ತದಿಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೭). ೪. (ಆಲಂ) ದಾನಶೂರ; ದಾನವೀರ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಹುಭುಜಾಕೃತಿಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಎರಡು ಅಪಾರ್ಶ್ವಕೋನಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಸರಳರೇಖೆ; ಮೂಲೆಗೆರೆ: ಲಾಟಕೋಣ ತ್ರಿಕೋಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣದ ವರ್ಗವು ಬೇರೆ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವರೇಖೆಗಳ ವರ್ಗಗಳ ಮೊತ್ತಗೆ ಸಮವಾಗಿರುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ४८); ಈ ನೇಯ್ಗೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂದರೆ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಲೆಯವರೆಗೂ ಕಾಣುವ ಕರ್ಣ ಅಥವಾ ಗೆರೆ (ಗೃಹವಿ. ೭೪). ೬. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮಳಾಂಘ್ರಿ ... ಬಾಹು ಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಕಟುಕ (ಗು). ಕಿವಿಗೆ ಕಹಿಯಾದ; ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಠೋರವಾದ: ಅನಂತವೀರ್ಯನ ದೃಪ್ತೋದಾತ್ತ ಕರ್ಣಕಟುಕ ವಚೋನಿಚಯ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆಱನನುರ್ಚೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೨ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕಟುಕ$_1$ (< ಕಡಿಕ$_3$)]

ಕರ್ಣಕಠೋರ (ನಾ). ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಠೋರವಾದುದು: ಕದನಕ್ಕೆ ಬಲವನೊಡ್ಡಂಬರವಂ ಸಡಗರದಿಂದೆಡೆವಿಡಿದುಗ್ಗಡಮಾದುದು ವೈರಿಭೂಪ ಕರ್ಣಕಠೋರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೩೦); ಅದರ ಖುರಪುಟ ಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಕಠೋರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೪೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕಠೋರ]

ಕರ್ಣಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕುಂಡಲ]

ಕರ್ಣಕುಲಿ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಗಳ ಕಿವಿಯ ಮುಂದಣ ರೇಖೆ: "ಕಿವಿಗಳ ಮುಂದಣ ರೇಖೆಗೆ ಸವನಿಕು ತಾಂ ಕರ್ಣಕುಲಿಯುಮೆಂದೀ ಪೆಸರುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೨೨). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕುಲಿ ?]

ಕರ್ಣಕೋಟರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರಂಧ್ರ: ವಿಗಡ ಮೂದಲೆಗಳ ಘುಹಾಧ್ವನಿ ಬಗಿದುದ್ದೆ ತಾವರೆಯ ತನಯನ ಕರ್ಣಕೋಟರವ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೨-೪); ದೇವರನಾಡಿದ ಪರುಷತರ ವಾಕ್ಯಮಾರ್ಗಣಂ ಕರ್ಣಕೋಟರಮಂ ನಾಂಟೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೬). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕೋಟರ]

ಕರ್ಣಗತ (ಗು). ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದ; ಕೇಳಿದ.

ಕರ್ಣಗತಮಾಡು = ತಿಳಿಸು (ಕಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಗತ]

ಕರ್ಣಚಾಲನ (ನಾ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಿಕೆ: ಸೆರಪಿ ಭಂಕ್ಕೆಯನಬ್ಬಾಂಬುಗಳಂ ಬರೆ ಪೀದುರ್ ಕರ್ಣಚಾಲನದಿನವಂ ಮಿಗೆ ಪರಿಯಿಪ ಮದಕರಿಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಚಾಲನ]

ಕರ್ಣಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು. ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಆಕೃತಿಯ ಹೆಸರು (ಪಾರಿಭಾ. ೧೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಛೇದ]

ಕರ್ಣಜ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ. ೨. ಕರ್ಣನ ಮಗ; ವೃಷಸೇನ: ಚಿಗಿದನಾಗಸಕೆ ... ಮೇಘನಾದಂ ಭೀಮಕರ್ಣಜರ್ ಬೆಜಗಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಜಪ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಮಾತು; ಕೊಂಡೆಯ ನುಡಿ: ಶಾರ್ಙ್ಗಧರನುಮಾ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗಮುಂ ನೋಡಿ ರಾಗಿಸಿ ಕರ್ಣಜಪದೊಳ್ ಮೂರ್ಧಾವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಜಪ]

ಕರ್ಣಜಲೌಕ (ನಾ). ನೂರಾರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಜರಿ; ಶತಪಾದಿ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಚೇಳು. [ಸಂ. ಕರ್ಣಜಲೌಕಾ]

ಕರ್ಣಜಾಪ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳದೆ) ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರ: ಮಂತ್ರಮೆಂಬುದು ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಮವಱೊಳು ... ಕರ್ಣಜಾಪ್ಯಮಂತ್ರಂ ಶಿವಗತಿಗೆ ಕಾರಣಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣತಾಟಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ: ಈ ಕಂಠಸೂತ್ರಮಿಾ ಕರ್ಣತಾಟಂಕಮಿಾ ಶ್ರೀಕರಂ ನಿಜಜನನಿಗೇಕೆಂದು ಬಿಡಿಸಿದ್ದೆ ಸಾಕಿನ್ನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೫೫). [ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಟಂಕ]

ಕರ್ಣತಾಡನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ತಗಲುವುದು: ಅದೇ ನುಡಿ ಅನ್ಯರ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಕರ್ಣತಾಡನ ಮಾಡಿದಾಗಲೇ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಡನ]

ಕರ್ಣತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಚಾಲನ: ತಳರ್ದುದು ಕರ್ಣತಾಳಪವನಾಹತಿಯಿಂ ಜಳರಾಶಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೧). ೨. ತಾಳದಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಿವಿ: ಮದಭೃಂಗಮಾಲೆಯಂ ಕೆದಱುತೆ ಕರ್ಣತಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಳದೆಲರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೪೧); ನಿಟಿಲವಲ್ಲಿದು ಪಾಸಱ್ ಕರ್ಣತಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಮಲ್ಲಿದು ಚಲಪಕ್ಷಸಂಹತಿ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಳ$_4$ (= ತಾಲ$_3$)]

ಕರ್ಣದೂಷಿಕೆ (ನಾ). "ಕುದುರೆಯ ರೋಗ ವಿಶೇಷ" (ಪಂಪರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಮಾರ್ಬಲದಾನೆಗೆ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಕುದುರೆಗೆ ಕರ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ದಂತ]ದೂಷಿಕೆ ರಥಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಭಟಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೆಂಡದ ಮಱೆಯೆಂದಿನಂ ಕಱೆದನಂದಿನಂ ಪೆರ್ಮಱೆಯಂ ಹಲಾಯುಧಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೪-೬೬). [ಸಂ. ಕರ್ಣದೂಷಿಕಾ]

ಕರ್ಣಧಾರ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಹಡಗಿನ ನಾವಿಕ: ಅತಿರಥಮಥನಂ ಕರ್ಣಧಾರನಲ್ಲನೆ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೦); ಬಹಿತ್ರದಂತಿರೆಸೆದಿರ್ದ್ದಂ ಸೇಷಂ ... ಕರ್ಣಧಾರನವೊಲಿರ್ದ್ದಂ ಪುಟ್ಟಿ ಪದ್ಮೋದ್ಭವಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮; 1196); ಕುರುಬಲ ಕರ್ಣಧಾರನು ನೀನು ವಿಶ್ವವಿಕರ್ಣ ನೀನೇ ರಕ್ಷಿಸು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಧಾರಕ (ನಾ). = ಕರ್ಣಧಾರ: "ಪೋತ ನಿರ್ಯಾಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರಕನೆನಲ್ಕಾ ತುದಿಯ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಧಾವಕ (ನಾ). "ಕಿವಿಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಕರ್ಣಧಾವಕ" (Aurilave. ಇಂಕನ್ನ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಧಾವಕ]

ಕರ್ಣನಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಳಗಿರುವ ನಾಳ; ಕಿವಿಯ ನಾಳ (ಪಾರಿಭಾ. ೩೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ನಳಿಕೆ]

ಕರ್ಣಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓಲೆ: "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ (ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು), ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕೃಶೀಕರಣದೊಳ್ ಕರ್ಣಪತ್ರದೊಳು ಕೀಸಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧); ಪೊಡೆಮಟ್ಟ ಶಶಿಪ್ರಭೆಯನಖಂಡಿತ ಕರ್ಣಪತ್ರ ಶೋಭಾಪಾತ್ರೆಯಾಗೆಂದು ಪರಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೧ ವ); ನಿಡುಜಡೆಯ ಧರಿಸುವ ನವ ಕರ್ಣಪತ್ರದ ಫಣಿಯ ಜಡಿವ ಕುಂಡಲದ (ಭಿಕ್ಷಾಟ. ೩-೧). ೨. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಿವಿ (ಕಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪತ್ರ]

ಕರ್ಣಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗೆ ಸಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ, ಅವರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದದ್ದು: ನೀಮಿಾ ಯತಿಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ವಾರ್ತೆಯಂ ನಿಮ್ಮ ಮುನ್ನಿನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಪ್ಪ ಸೋಮದತ್ತೆ ನಿರ್ಣಯಮಾಗಿ ಕರ್ಣಪರಂಪರೆಯಿನಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೬ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪರಂಪರೆ]

ಕರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು. ೨. "ಕಿವಿಯ ಕುಹರವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಅಥವಾ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುವ ಸಲಕರಣೆ" (Otoscope. ಇಂಕನ್ನ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪರೀಕ್ಷಕ]

ಕರ್ಣಪಾತ್ರ (ನಾ). "ಕರ್ಣಪಾತ್ರ:—ಕಿರೀಟದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ, ಕುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಿವಿಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಡಿಗೆ" (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೬). [< ಕರ್ಣಪತ್ರ]

ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಹಾಲೆ; ಕಿವಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚು : ತ್ರಿಲೋಚನದ ಲಲನೆಗೆ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಯ ಕಾಮಿನಿಗೆ ಕಪೋಳದ ವಿಪುಳೆಗೆ (ಗಿರಿಶ. ೩-೯೧ ವ); ಕರ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ನ]ಪಾಲಿಕೆಯಿಂ ಕರಗಿ ಕೆನೆಗೊಂಡಿಳಿ ತರ್ಪ ಜವಾದಿಯ ಕೋಳ್ಗೆಸಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೬ ವ). [ಸಂ. ಕರ್ಣಪಾಲಿಕಾ]

ಕರ್ಣಪಾಶ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಕಿವಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಪಿಶಾಚ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವಿಷಯವನ್ನು ತಂದು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪಿಶಾಚಿ : ರಾಘವನ ಸುದ್ದಿಯನೀಕೆಗೆ ಪೇಟ್ದುದಾಗದೇ ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೯೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪಿಶಾಚ]

ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಪಿಶಾಚ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ : ನಾನು ಎಡಬಡಂಗಿ – ಹೊರಗೆ ಭಟ್ಟಂಗಿ, ಆಪ್ತರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೯). [ಸಂ. ಕರ್ಣಪಿಶಾಚೀ]

ಕರ್ಣಪೂರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕನ್ನವುರ : ಕಾಂತ ಕಾಂತಾಗಣ ಕರ್ಣಪೂರ ಕುಸುಮಾಭರಣಾಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೪-೯೪); ಸಜ್ಜನ ಜನ ಕರ್ಣ್ಣಪೂರ ನೆನಸಿಟ್ದ ನೆಗಟ್ತೆಯ ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಕಣಯ್ಯನ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೨೮; 1082); ಶ್ರುತಿಯಶ್ರುಜಲವನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವೆನೆ ಕರ್ಣಪೂರದ ಮುತ್ತು ಸೂಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೧೮). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಫಲ (ನಾ). ಅಡಕೆ (?) : ಕೆಲರು ಕರ್ಣಫಲ ಯಲೆಗಾಚು ಪಿಡಿದು ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿರ್ದರರಸಿ ಬಳಿವಿಡಿದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೭). [?]

ಕರ್ಣಬಿಂದು (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕರ್ಣದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮೂಲೆಗಳ ಬಿಂದು (ಪಾರಿಸ. ೨೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಬಿಂದು]

ಕರ್ಣಭೂಷಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಭೂಷಣ]

ಕರ್ಣಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಮಂತ್ರ]

ಕರ್ಣಮಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕೊಳೆ, —ಗುಗ್ಗೆ : "ಗುಗ್ಗೆ; ಕಿವಿಯ ಮೇಣ; ಕರ್ಣಮಲ" (Cerumen. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಮಲ$_3$]

ಕರ್ಣಮೂಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಬುಡ : "ಕರ್ಣಮೂಲಂ (ತು) ಚೂಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೩೪); ನನ್ನ ಕರ್ಣ ಮೂಲ ಕೆಂಪೇರುತ್ತಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. II, ೮೪). ೨. [ವೈದ್ಯ] ಕಿವಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ,— ಬಾವು: ಈ ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂ, ಕರ್ಣಮೂಲವೆಂಬ ಬಾವಿಗೆ ಜಿಗುಳೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತವ ತೆಗೆಯಿಸುವುದರಿಂ ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಶಮನಹುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೬೦). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಮೂಲ]

ಕರ್ಣಮೋಟಿ (ನಾ). ಚಾಮುಂಡಿ; ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಒಂದು ಅವತಾರ : "ಚಾಮುಂಡಾ, ಕರ್ಣಮೋಟೀ, ಚರ್ಚಾ, ಭೈರವೀ – ಈ ೪ ಚಾಮುಂಡಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೮). [ಸಂ. ಕರ್ಣಮೋಟೀ]

ಕರ್ಣರಸಾಯನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯಮಾನವಾದುದು : ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಲ್ತೆ ಭಾರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೭); ಇದು ಪಿರಿದುಂ ಬುಧಾವಳಿಗೆ ಕರ್ಣರಸಾಯನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೪೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ರಸಾಯನ]

ಕರ್ಣರೇಖೆ (ನಾ). ಚೌಕೋನದಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ರೇಖೆ : ಸಮಾಂತರ ಚೌಕೋಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣರೇಖೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮಭಾಗವಾಗಿವೆ (ಭೂಮಿಅ. ೫೦); ಈ ನೇಯ್ಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಣರೇಖೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೭೪). [ಕರ್ಣ$_2$ + ರೇಖೆ]

ಕರ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರೋಗ: ಕರ್ಣರೋಗ, ಹೃದ್ರೋಗ, ವಾತರೋಗ, ಇವೇ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು (ಸಕವ್ಯ. ೨೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ರೋಗ]

ಕರ್ಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಣನ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಔದಾರ್ಯ; ದಾನಶೀಲತೆ : ಮನೆಮನೆಯೊಳಗಂ ದೈನ್ಯೇತರಕಾರಕ ಸುವದಾನ್ಯತೆಯಂ ಕರ್ಣವೃತ್ತಿಯಿಂ ದಿತ್ತರಿಪಂ (ಮೈಸೂಮ. ೫-೭೮). [ಕರ್ಣ$_2$ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರ್ಣವೇಧ (ನಾ). ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚುವುದು : ಕರ್ಣವೇಧ, ಮೌಂಜೀಬಂಧನ, ವಿವಾಹ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲರವೂ ಕೂಡಿಯೇ ಆಗಿರುವವು (ತುಳಸಿ. ೧೦೪). [ಕರ್ಣ$_2$ + ವೇಧ]

ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ವೇಷ್ಟನ]

ಕರ್ಣಶಂಖ (ನಾ). ಕಿವಿಯೊಳಗಿರುವ ವಕ್ರನಾಳ : "ಒಳಗಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಂಖಾಕಾರದ ತಿರುಪುನಾಳ; ಕರ್ಣಶಂಖ" (Cochlea. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಶಂಖ]

ಕರ್ಣಶೂಲ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿನೋವು. ೨. ಕಿವಿಗೆ ಶೂಲದಂತೆ ಇರಿಯುತ್ತಿರುವುದು : ತದೀಯ ಪರುಷಭಾಷಿತಂ ತನಗೆ ಕರ್ಣಶೂಲಮಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೪ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಶೂಲ]

ಕರ್ಣಶೂಲೆ (ನಾ). = ಕರ್ಣಶೂಲ ೧ : ಸೈಂಧವವನ್ನು ಹೋತನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲರೆದು ಕಿವಿಯಲ್ಲೆರೆಯೆ ಕರ್ಣಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೦). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಶೂಲೆ]

ಕರ್ಣಸಂಭವ (ನಾ). = ಕರ್ಣಜ ೨ : ಈ ಕರ್ಣಸಂಭವಂ ಕಲಿಚೆಲ್ವನತಿಬಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಸಂಭವ]

ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗೆ ಹರಡಿದ ಮಾತು : ರಾಜಕುಮಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ . . . ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೮); ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿ ಹೋಗುವದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿ : ಕವಿ ಇದನ್ನೂ ಕವಿದೇವನ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಯಿಂದಲೋ, ಇಲ್ಲವೇ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೇಳಿಯೋ ಪಡೆದಿರಬಹುದು (ಕುವಮಾಸಾಂ. ೧೮೧). [ಸಂ. ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕರ್ಣಾಟ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ : ಸರಸ ಕರ್ಣಾಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಟಕ]ದಿ ಭಾಷಾವಿಶಾರದಂ ವರ ಕವಿಪ್ರಕರ ಮಾನಸರಾಜಹಂಸಂ (ಚಬಪು. ೧-೨೩). ೨. ಕನ್ನಡ ನಾಡು : ಕರ್ಣಾಟ ಕೋಶಲ ಮಂದ ಭದ್ರ ಕುಂತಳ ಮಹಾಚೀನಕ ವಿದೇಹ (ಚಬಪು. ೬-೫೦); ತುರಗದಳವ ಕೊಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಣಾಟವನಿರದೆ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೮). ೩. ಕನ್ನಡ ಜನ : ಅತಿ ಸುಭಟ ಮದೋತ್ಕಂಠಮಿದು ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೨೩-೪೫ ವ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಮಾಧವಿ . . . ಕರ್ಣಾಟ ಬಂಗಾಳಮೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತು ರಾಗಂಗಳೇ ರಾಗಾಂಗದಿಂದುದಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಾಟ ೧ : ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸಲಂಕಾರ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅನುಗೊಳಿಸಿ (ಚಬಪು. ೧-೨೮). ೨. = ಕರ್ಣಾಟ ೨: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾರಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಮೆಱೆವ ಚಾರು ರನ್ನದ ಬೊಟ್ಟನಂತಿಹುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶ; ಕನ್ನಡ ನಾಡು.

ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯಜಾತಿ = [ಛಂದ] ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂಶಗಣದ ಛಂದಸ್ಸು : ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯಜಾತಿಯಂ ಕೇಳ್ ಪೇಟ್ವೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨). [ಕರ್ಣಾಟಕ + ವಿಷಯ]

ಕರ್ಣಾಟಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಉಪಾಂಗ ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕರ್ಣಾಟಗೌಳ . . . ದ್ರಾವಿಡಗೌಳವೆಂಬೀಳುಂ ಉಪಾಂಗ ಗೌಳರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕರ್ಣಾಟ + ಗೌಳ]

ಕರ್ಣಾಟಾಶ್ವ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟದೇಶದ ಕುದುರೆ ; ನಾಟಕುದುರೆ ; ತಟ್ಟು : "ಪೃಷ್ಠ್ಯ, ಸ್ಥೌರೀ . . . ಕರ್ಣಾಟಾಶ್ವದ ಹೆಸರು, ತಟ್ಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೪). [ಕರ್ಣಾಟ + ಅಶ್ವ]

ಕರ್ಣಾಟಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ದೇಶದವಳು ; ಕನ್ನಡಿತಿ : ಕರ್ಣಾ[ಟೀ] [ಪಾಠಾಂ. ಟಕ] ಕರ್ಣಪೂರಂ ಲಾಟೀ ಲಲಾಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮ ವ). [ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟೀ]

ಕರ್ಣಾಭರಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: ಪ್ರಲಂಬ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಮಕರಿಕಾವಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಕಪೋಲಫಲಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೩ ವ) ; ಅವರ ಪದಕ ಕಿರೀಟ ಕಂಕಣ ವಿವಿಧ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಕೇಯೂರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಆಭರಣ]

ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ ; ಕಿವಿಗೆ ಸಮೀಪ : ರಣಪಟಹ ರವಂ ದಿಗ್ವಾರಣ ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೧) ; ತದೀಯ ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣವಂ ಪೊರ್ದೆ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅಭ್ಯರ್ಣ]

ಕರ್ಣಾಮೃತ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಅಮೃತವಾದುದು; ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಧುರವಾದದ್ದು : ಭಂಗಿಸಬೇಡ ಸಾಕಂತಿರಲಿ ಕರ್ಣಾಹವದ ಕರ್ಣಾಮೃತವ ಸುರಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬) ; ಈ ಸಾರಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಲಕಲ ಕರ್ಣಾಮೃತವಾಗಿದೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅಮೃತ]

ಕರ್ಣಾಯತ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆದ : ಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರದಿ ಹರಿಗಡಿದು ರಿಪುರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ರಥವ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂರಿಯಲಿ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಆಯತ$_1$]

ಕರ್ಣಾವತಂಸ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ, —ಅಲಂಕಾರ: ಈ ಜವ್ವನಿಗ ತವಸಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ಪ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ಪೊಸತು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೦) ; ಶರಣಾವಳಿಗೆ ಮಾಡಳೆ ಮಗಳು ಕರ್ಣಾವತಂಸವನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟಾನೂಲಹಬ್ಬವನು (ಬಸವು. ೪೨-೧೧) ; ಪೇಳ್ದನಾ ಭೂಪಂಗೆ ಸಕಲ ಜನ ಸಂತತಿಗೆ ಕರ್ಣಾವತಂಸಮೆನೆ ರಂಜಿಸುವ ಮಧುರತರ ಸತ್ಕಥೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅವತಂಸ]

ಕರ್ಣಾವಧಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗಿನ ಮೇರೆ : ಪೂಗಣೆಗಳಯ್ದುಮನೊರ್ಮೆಯೆ ಪೂಡಿಕೊಂಡು ಕರ್ಣಾವಧಿಯಾಗೆ ತೀವಿ ತೆಗೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೪೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅವಧಿ]

ಕರ್ಣಿ$_1$ (ನಾ). = ಕರಣಿ$_3$ (೬). [< ಸಂ. ಕರಣೀ]

ಕರ್ಣಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಚುಕ್ಕಾಣಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ನೇಗಿಲಿನ ಕುಡ, —ಕುಳ : "ಕುಶಿರಮೆನೆ ಪಾಳವೆನೆ ಕುಳು ಕರ್ಣಿಯೆನೆ ಕುಡಿನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಿನ್]

ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಗಂಟುಕಟ್ಟಿದ ಬಾವು : ಕರ್ಣಮೂಲವೆಂಬ ಬಾವಿಗೆ ಜಿಗುಳೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತವ ತೆಗೆಯಿಸುವುದರಿಂ ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಶಮನಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೦). [ಸಂ. (ಕರ್ಣಿಕಾ + ಗ್ರಂಥಿ)]

ಕರ್ಣಿಕಾರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ; ಬೆಟ್ಟಗಣಿಗಿಲೆ ; ಕೊಸಗು : "ವೃಕ್ಷೋತ್ಪಳಃ, ಕರ್ಣಿಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕೊಸಗು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೬); "ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕೊಸಗೆಂದುಜ಼ೆ ಕರ್ಣಿಕಾರ" (ಕವಿಕಂ. ೫೫) ; ಆದ್ರ್ರ ಕೇಸರಂ ಬೆರಸಿದ ಚೆಲ್ವು ತಳ್ತಿಸಬಿದೇನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ ಕರ್ಣಿಕಾರದಾ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಮಧ್ಯಭಾಗ, —ಬೀಜಕೋಶ : ಸಹಸ್ರದಳ ಸುವರ್ಣ ತಾಮರಸಮುಮುದಜ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನಮುಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೯ ವ) ; ಭೂಮಿಯೊಳೀ ನಿಧಿಯರವಿಂದ ಕರ್ಣಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪಾ ಅಂಧದಿಂ ವಿಜಯಾವತಿಯೊಳು ಎಳೆಗರ್ಪಿದಂದವಡೆಯಿತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೬೩) ; ದನುಗೂರೊಳ್ ಭಾಸುರ ಕರ್ಣಿಕೆವೊಲ್ ರಾಜಿಪ ವರಮಠದೊಳ್ ಪರಮಹಂಸನೆನೆ ರಂಜಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೬೨). ೨. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವು : "ತಾಳಕಂ ತಾಳಪತ್ರಂ ಕರ್ಣದೋಲೆಯಾ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕೊಪ್ಪು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಕರ್ಣಿಕೆಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೩). ೩. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಲಿನ ತುದಿ. ೪. ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು. ೫. ಕಾಳಗದ ಕಣ. ೬. ತೀರ್ಥ. ೭. ಅಪ್ಸರೆ. ೮. ಕನ್ನಿಕೆ ; ಕೊಡಗೂಸು. ೯. ನಡುಬೆರಳು : "ಶುಂಡಾಲ ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ ಶ್ರವಣ ಕುಂಡಲದೊಳ್ ವನಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಾಲೆಯೊಳಾಹವಂಗಳೊಳ್ ತೀರ್ಥದೊಳುಂ ನಿಜ ಕರ್ಣಿಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೨೨). [ಸಂ. ಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕರ್ಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಶಿಶ್ನಾಗ್ರ : ಶಿಶ್ನಾಗ್ರಕೆ ಕರ್ಣಿಕ್ಕೆಯೆ ಪೆಸರುಮದಿನ್ನು ತುರಗಾಗಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೦). [< ಕರ್ಣಿಕೆ ?]

ಕರ್ಣೀರಥ (ನಾ). ಮುಸುಕು ಹಾಕಿರುವ ರಥ ; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇನೆ, —ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಕೇಳುವ ಇಂದ್ರಿಯ ; ಕಿವಿ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರ್ಣೇಜಪ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ ; ಪಿಸುಣ : ಆತಂ ಕರ್ಣೇಜಪರ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಕೈಕೊಂಡನೆಂಬುದಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಭಾವಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೯-೧೦) ; ಪಟುಗಂಜದೆ ಕರ್ಣೇಜಪರಟುನುಡಿ ದಿಟಮೆಂದೆ ಡಂಗುರಂ ಬಡಿಯಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸದ ಹಂಸತಿಳಕದ ಪೆಜ಼ೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಜ಼ಿಯ ಮತ್ತಂ ಪಲತೆಐದ ಪೆಸರ ಪಚ್ಚಮಂ ಸಮೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦) ; ನಮ್ಮ ಪುರೀ ಪುರಂಧ್ರಿಯರ ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸಮಂ ನಾಡೆ ಕಾದಾತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಉತ್ತಂಸ]

ಕರ್ಣೋತ್ಪಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ನೀಲ ಕಮಲ, —ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ನೆಲಸಿ ಕಿವಿಯೊಳ್ . . . ಪೊಳೆವುದೊಳ್ಪನೆಂದೀ ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಮುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೬) ; ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂ ಲೋಲಲೋಚನ ಚಂದ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು ೬-೮೫). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಉತ್ಪಲ]

ಕರ್ತ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವನು ; ನಡಸುವವನು ; ರಚಿಸುವವನು : ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕಜ಼ೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರದಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧-೨೪). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ; ಒಡೆಯ ; ದೇವರು : ಜಗದ ಕರ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ತೃ] ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೊಬ್ಬನೇ ಕಾಣಿರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೫೩೧) ; ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ಮಹಾಮನೆ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕರ್ತನಟ್ಟಿದನಯ್ಯ ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ (ಅವಚಂ. ೨೨೨-೧೦೦೬). ೩. ಯಜಮಾನ ; ಮುಖಂಡ. 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕರ್ತೃ]

ಕರ್ತನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ಕಡಿತ : ಬಹುದುಸ್ಸಹ ಕಠಿನತರ ಕ್ರೂರ . . . ಮರ್ದನ ಕರ್ತನ ವಿದಳನ . . . ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ತಬಗಾರಿ, ಕರ್ತಬುಗಾರಿ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ; ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಚತುರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತಬಗಾರಿ ಮನಶ್ಯಾನ ಬೀಗತನಾನ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಮುಗಿಮು. ೮೫). **ಕರ್ತಬುಗಾರಿ**: ೨. ಪೈಗಳು ಒಳ್ಳೇ ಕರ್ತಬುಗಾರಿಗಳು (ಆಯೋಲೀ. ೪೧). [< ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯಕಾರಿನ್]

ಕರ್ತಬುಗಾರಿ 'ಕರ್ತಬಗಾರಿ' ನೋ.

ಕರ್ತಬ್ಯ (ನಾ). = ಕರ್ತವ್ಯ: ಪಂಚಾಸ್ಯರಿಗೆ ಕರ್ತಬ್ಯ[ಪಾಕಾಂ. ವ್ಯ]ವೈ (ನಿಘಾಗ. ೪–೯–೩೫). [< ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯ]

ಕರ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ: ಕರ್ಮಪಾಶವ ಹರಿದು ಕಳೆವ ಕರ್ತರಿಯಂತೆ (ವೀಶೈವ. ೬–೧೨–೬೧). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಬಾಣದ ಹಿಂಭಾಗ; ಗರಿಕಟ್ಟುವ ಭಾಗ; ಪುಂಖ: "ಕತ್ತರಿಸುವ ಹಿಳಿಕು ಕರ್ತರಿ ಪುಂಖಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೪). ೪. ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರ (?): ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವಿದರೆ ಕರ್ತರಿಯನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೮–೯). [ಸಂ. ಕರ್ತರೀ]

ಕರ್ತರಿಗಾಲು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ದೇಹ ದೀರ್ಘತ್ವದಿಂದ ಹಾರಿಬೀಳುವ ಹಾಗೆ ಯರಡು ಕಾಲ್ಗಳು ವ್ಯತ್ಯಯವಾಗಿ ನಿಲುವದೂ ಯಾವದುಂಟು ಅದು ಕರ್ತರಿಗಾಲು(ಕರ್ತರಿ ಹಾರ)ಯಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೬೩). [ಕರ್ತರಿ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕರ್ತರಿಜಲ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೈಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ವಿಷೋದಕ: ಕರ್ತರಿಜಲವ ಕಂಡು ಮರ್ತ್ಯದ ಮನುಜರು ಗೊತ್ತಾಗದೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಹೋದರೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವವು ಬೆರಳುಗಳು (ಸಿದ್ಧವು. ೬–೨೮). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ತರಿ + ಜಲ$_1$]

ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ತೃವಿನ ಲಿಂಗವಚನ ಪುರುಷಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು . . . ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗ" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೮): ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪದವು ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೮). 'ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗ' ಪರಾ. ℙ ಇವು ಭಿನ್ನಪದಗಳಾದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಕೂಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತರಿಮಂಡಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಆ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೇ (ಚಾಚುವ ಮಂಡಿ)ಯಿದ್ದವನಾಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಯರಡು ಚಾಚುವದು ಮಡಿಉದು ಅದನ್ನು ಕರ್ತರಿಮಂಡಿಯಂಬರೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೬೬). [ಕರ್ತರಿ + ಮಂಡಿ$_2$]

ಕರ್ತರಿವಾಣಿ (ನಾ). = ಕರ್ತರಿಜಲ: ಉದ್ವೃತ್ತರಂ ಕೂಡಿ ಸಂಹರಿಸಲು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಯ್ತುರು ಯಶೋವೃತ್ತಿವಿತಾನಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪರಿಸಿಗಾಯ್ತೊಸೆದಾಗಳುಂ . . . ಭುಜದಹ್ಸೋಗ್ರಾಸಿ ಧಾರಾಜಳಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೬೪; ಸು. 1057). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ತರಿ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕರ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕತ್ತರಿಸು: ಏಕ ಜೀವನಕಾಗಿ ಬಹುಜನರ ಕರ್ತರಿಸಿ ದಂಶ್ಯಕಿನ್ನುಳಿದರುಂ ಹೀನೇ ಸಮರ್ಥಂ (ಜಿನಮು. ೩೬–೩೮). [ಕರ್ತರಿ + –ಸು$_1$]

ಕರ್ತರೀಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ—೧. ಪತಾಕ, ೨. ತ್ರಿಪತಾಕ, ೩. ಕರ್ತರೀಮುಖ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೬). [ಸಂ. (ಕರ್ತರೀ + ಮುಖ)]

ಕರ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕರ್ತಲೆ 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಕರ್ತವ್ಯಮನಜಾಪಿ ತನ್ನ ದಿವ್ಯರೂಪನದಂಗಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೩–೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟ: ತಿಳಿದವರು ಹೀಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತರಾದರೆ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಏನು (ಸಮಜೀ. ೭೩೬). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಚ್ಯುತ]

ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, —ವಿಶ್ವಾಸ: ಇದಕ್ಕೇ ನಾನು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೆನ್ನೋದು (ಪುನರು. ೨೪). [ಕರ್ತವ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ ಬುದ್ಧಿ: ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅವನು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಮಾಸ್ಟ್ಲ ನಿಕೋಲನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದನು (ಪುನರು. ೨೨೨). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). = ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ: ಕಷ್ಟಪಡಲಾರದೆ ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಈ ತಪ್ಪಿನ ಫಲವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಕಳು. ೧೨೨). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢ (ನಾ). ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದವನು: ಆ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢನಾದನು (ರೂಢಿ). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಮೂಢ]

ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವುದು: ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಲೋಪ]

ಕರ್ತವ್ಯಸಾರ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿ: ಅರಯೆ ನೃಪರಾರುಂ ವಾಕ್ಸಾರರ್ ಕರ್ತವ್ಯಸಾರರಲ್ಲರ್ (ಗದಾಯು. ೨–೭). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಸಾರ$_1$]

ಕರ್ತಾರ, ಕರ್ತುಗ (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ; ದೇವರು: ಕರ್ತಾರಂಗೆಜಗುವುದತಿವರ್ತಿತ್ವಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೨); ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೫೫); ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಕೈಯ ಇಕ್ಕು ಗೋಳಿಸೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೩–೪೬೯). ೨. ಮಾಡುವವನು; ಕರ್ತ: ಕರ್ತಾರಂ, ಕರ್ತೃ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೩ ಉದಾ). ೩. ನುರಿತವನು; ನಿಷ್ಣಾತ: ತಾವು ಸ್ವತಃ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕರ್ತಾರರಾದ್ದರಿಂದೆ . . . ಮಗನ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ಭಾಮ್ಯತ. ೩೦೬). **ಕರ್ತುಗ**: ೧. ಕರ್ತುಗ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತುಗೆಲಸವ ಮಾಡದವನ ಸಂಸಾರವೇನವನ (ಬಸವ. ೧೫೬); ತಿಪ್ಪೆಯಂತಹ ಒಡಲೊಳಗೆ ಕರ್ತುಗವನಜಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀವು ಕೇಳಿರೋ (ಲಿಂಗವ. ೧೩–೫೨); ಕೊಡುವ ಕರ್ತುಗ ಬೇರೆ ಇರುತಿರೆ ಬಿಡುಬಿಡು ಚಿಂತೆಯನು (ಪುರಂದ. ೧–೫೩ ಪಲ್ಲವಿ). ೪. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಈ ನಿಶ್ಶೇಷ ಕರ್ತುವಿನ ಹೆಸರ ತಿಳಿಯಲೋಪುವನ್ನಬರ ಅತ ನಮ್ಮ ಹೆತ್ತಯ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರೊಂದಿತ್ತು (ದೇದಾವ. ೧೩–೨೦). ೫. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಇಂತೀ ಭ್ರಾಂತಿಗಂ ಕರ್ತುವಾವುದು (ಅನಂಪು. ೯–೪೪). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃ]

ಕರ್ತುಗ 'ಕರ್ತಾರ' ನೋ.

ಕರ್ತುಗಕ (ನಾ). = ಕರ್ತಾರ ೧: ಪೊಡವಿ ಆಕಾಶ ತಾನೇಕವಾಗಿ ಒಡೆಯ ಕರ್ತುಗಕನ ಜೋಕಾಲಿ ಜೋಲಿ (ಶರೀಫ. ೩೧–೨). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃಕ]

ಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ಕಾರಣವಾದವನು: ತನು ಪಾದ್ಯಂ ನಾಲಗೆ ಪಾದನದಂಡಂ ಕರ್ತೃವಾತ್ಮಂ (ಶಮದ. ೩೪) ೨. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಕರ್ತೃವಿನೊಳಂ ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನದೊಳಜ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೮). ೩. ಮೂಲಪುರುಷ: ಮಠದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕರ್ತೃವಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತು ಹೇಳುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡಸುವವನು: ಪ್ರವಿದಿತ ತತ್ಕರ್ಪಂ ಕರ್ತೃವಿನೀಪ್ಸಿತತಮ ಪದಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೧೨೭); ಇರ್ಬರ್ ಕರ್ತೃಗಳ್ಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆ ಎಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೪೯ ವೃತ್ತಿ). ೫. ಬಾದ್ಯಸ್ಥ; ಯಜಮಾನ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಮಾಡುವ ಗುಣ: ಸಕಲಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ ಕವಿದಾತ್ಮಂಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೫); ಆತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). ೨. ಒಡೆತನ; ಯಾಜಮಾನ್ಯ; ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ದಿಟ್ಟೀ ಉಪವಾಸ ದುಡಿಯಲು ಕೂಡ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬೇಟೆ (ಚಿತಸ. ೨೪); ಅವನು ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಯಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೮). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿನ್]

ಕರ್ತೃಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃವಾಚಕವಾದ ಪದ: ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಕರ್ತೃಪದದೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಏನೆಂಬಾಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಬಯಸುವುದು ಅದು ಸಕರ್ಮಕಮಕ್ಕು (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ); ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಹೇಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು ಅಥವಾ ಯಾವುದು ಮಾಡಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪದ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೯). 'ಕರ್ಮಪದ' ಪರಾ. [ಕರ್ತೃ + ಪದ]

ಕರ್ತೃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, —ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ: ಯಜ್ಞಾಗಮಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೩೮). [ಕರ್ತೃ + ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ]

ಕರ್ತೃಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ತೃಸಾದಾಖ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಕಾರಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವ ಮಾಡಬಲ್ಲಾತನೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೫–೯೮). [ಕರ್ತೃ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಕರ್ತೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರ್ತೆ$_2$ (ನಾ). (?): ಗವಙಗಳಯ್ಯೂರ್ವ್ವರುಮಭಿನವ ಸೋಮೇಶಂಗೆ ಮುಂದಿನಲು ಪಣಮೊಂದಂ ಧ್ರುವಮಾಗೆ ಪಸುಂಬುಗೆ ಹಾಗವನೆಱಕದೆ ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಳೆಯನಿತ್ತರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೫–೬೧; 1099). [?]

ಕರ್ತ್ರರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃರೂಪವಾದ ಅರ್ಥ: ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೩). [ಕರ್ತೃ + ಅರ್ಥ]

ಕರ್ದ (ನಾ). ಹದ್ದು: "ಕರ್ದಃ – ಪರ್ದು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೭). [?]

ಕರ್ದಟಿಕೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೊಂಡು; ಪಾಚಿಬಳ್ಳಿ: ಅತಿಮಧುರೆ, ಬೇಲದ ತಿರುಳು (ಹಣ್ಣು), ಪಾಚಿಬಳ್ಳಿ (ಕರ್ದಟಿಕೆ), ಮಗ್ಗಾರೆಕಾಯಿ (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೩೮). [< ಸಂ. ಕರ್ದಟ]

ಕರ್ದಡಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ದಾಂಡಿಗ; ಪಾಪಿಷ್ಠನಾದ ದಡಿಯ: ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆಂದರಮುಗನೊದೆದೆಡಗಾಲೊಳ್ ತೊಡದುರ್ ಕರುಳೊಳೇ ನಿರ್ದಂ ಕರ್ದಡಿಗಂ ಗೋವಳನಿಕ್ಕಿದ ತೊಡರೊಳ್ ಮಿಗೆ ಕೋದೆಬಲ್ಲ ಶಾಖೆಯ ತೆಱದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೧೧೦). [< ಕರಿದು + ದಡಿಗ]

ಕರ್ದನಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಧ್ವನಿ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಆರ್ತನಾದ: ಮನೆಯ ಮುಂದಜಿಸಿ ಕಾಣದೆ ಹೆಮ್ಮೈಪಿಯೆ... ಕರ್ದನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾರ್ಧ್ವನಿ]ಯಿಂದ ಕರೆವುತಿರೆಯಕಟ ಮಲುಹಣನ ವಿಕಳತೆಯ ನುಡಿಯೆಂದು ಬಂದು (ಗುಥಶ. ೬೭–೧೦೪). [< ಕಂದು + ದನಿ$_2$]

ಕರ್ದಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು; ಕದಡು; ಪಂಕ: ಉರ್ವರಾಭಾಗದುರ್ದಮಮಂ ಕರ್ದಮಮುಮಂ ಕಬಿಲ್ಲಲತುಳೋದ್ಯತ್ಫೇನಮಂ ಸಿಂಧುಯೂಥಮನೋರಂತಿರೆ ಮಾಡಲಾದುದೆನಸುಂ ನಿರ್ನೀರದಂ ಶಾರದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೭). ೨. (ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೆರಸಿ) ಕದಡಿದ ನೀರು; ಸುಗಂಧದ ಕಲ್ಕ: ಮೃಗಮದ ಕರ್ದಮ ಸಂಪಾದಿತ ರೇಖಾಮಂಡಿತ ಗಂಡಸ್ಥಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ); ಚಂದನ ಕರ್ದಮದಣ್ಪು... ಬಗೆಗೊಂಡುದು ಕೋಮಲಾಂಗಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨–೭೧). ೩. ಕೊಳೆ; ಪಾಪ. 'ಕರ್ದಮಂಗಳ್ಚು' ಪರಾ. ೪. ಮಾಂಸ. ೫. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕರ್ದಮಂಗಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಸರನ್ನು ತೊಳೆ. ೨. (ಅಲಂ) ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಗುರುಕೃಪಾಪೀಯೂಷವಾರಿಯಿಂದಿರದೆ ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ಮ ಕರ್ದಮಂಗಳ್ಚಿತ್ತೆ (ಅರಾಚ. ೧–೯೮). [ಕರ್ದಮ + ಕಳ್ಚು$_2$ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕರ್ದಮಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರನ್ನು ಮೆತ್ತು; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಲೇಪಿಸು: ಮೆಯ್ಯ ಜಲವಶ್ರುಜಲೌಘದೆ ನಾಂದು ಕರ್ದಮಂಬೊರೆದ ಪೊಲಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೬–೯೩). [ಕರ್ದಮ + ಪೊರೆ$_2$]

ಕರ್ದಮಜಾತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೩. ಪಾಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೧,೨,೩: ಸ್ತ್ರೀಜನಕೆ ಸಹಜಮಿದು ಮೇಲೆ ಕರ್ದಮಜಾತೆ ಮಾಜುವಳೆದೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೯). [ಕರ್ದಮ + ಜಾತೆ]

ಕರ್ದಮಿತ (ಗು). ಕೆಸರಾದ; ಕೆಸರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಯಾಮುನ್ವಿಪೇಂದ್ರ ಪ್ರತಾನ ಕಟೋನ್ಮುಕ್ತಮದೌಘ ಕರ್ದಮಿತಕಾಂತಂ ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೫೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ದರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ದರಿ; ಕತ್ತಲು ಮುಸುಕಿದ ಕಮ್ಮರಿ: ಪೆರ್ದಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕರ್ದರಿಯ ಧೂಳಿ ಸೆಜ್ಜರಕೆ ಪಾದದಂಡದಿಂ ಮಗುಟ್ಟಿ ಕಾಡಾನೆಯ ಕಡುಪಿನ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೪). [< ಕರಿದು + ದರಿ$_1$]

ಕರ್ದಾದಾರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವವನು; ಸಾಗುವಳಿದಾರ: ಆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಕರ್ದಾದಾರನ ಸ್ವಂತ ಮಾಲುಗಳು, ಬಾವಿ, ಮಂಟಪ, ದೇವಾಲಯ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಸೀಸದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಹಚ್ಚುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು (ಭೂಮಿಅ. ೨೨). [← ಪಾರ. ಕರದಕಾರ್]

ಕರ್ದಾಳಿ 'ಕತ್ತಾಳಿ' ನೋ.

ಕರ್ದಿಂಗಳ್, ಕದ್ದಿಂಗಳು, ಕರಿದಿಂಗಳು, ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ; ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಕರ್ದಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ದಿಂ]ಗಳಿರುಳೊಳ್ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨–೧೩); ಭಂಗವಡೆದೆಸೆಗುಮವರ ಗೃಹಂಗಳ್ ಮಾಣಿಕದ ಸಂಜೆಯಿಂ ನೀಲದ ಕರ್ದಿಂಗಳಿಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೫೧); ಕರಿದು + ತಿಂಗಳ್ = ಕರ್ದಿಂಗಳ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ದಿಂಗಳ ಬಾನಿನ ಆರಿಲಂತೆ (ಅನಳೇ. ೩೩–೪). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಚಂದ್ರ.

ಕದ್ದಿಂಗಳು : ೧. ಇವೊತ್ತು ಅಮಾಸೆ, ಕದ್ದಿಂಗಳು. ಪೂರಾ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲವಂತೆ! (ಮಲೆಮ. ೮೦೨); ಕದ್ದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಬ್ಯಾಟರಿ-ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯ ಕಡೆ ನಡೆದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೬); ವೈಶಾಖದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಮುಗಿದು ಕದ್ದಿಂಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೭). ಕರಿದಿಂಗಳು : ೧. (ಕ). △ ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್ : ೧. ಪೋಡುಂಗಾಪಿಂ ಸೊರ್ಕಿ ತೊಂಕಡಿಂದಿರುಳ್ ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್ ಕಡು ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೯). [< ಕರಿದು + ತಿಂಗಳ್]

ಕರ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಕರ್ದುಂಕು ೧ : ಅಸವಸದಿಂ ಕುಕ್ಕುಟ ತಾಂ ಬಸುರಾಸೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕಸವ ಕರ್ದುವುದಲ್ಲದೆ ಹಸಿದರೆ ಹಂಸೆಯು ತಿಪ್ಪೆಯಂ ಕಸವಂ ಕರ್ದುವುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೭೨೪). [< ಕರ್ದುಂಕು]

ಕರ್ದುಂಕು, ಕದುಕು, ಕರ್ದುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು; ಕಚ್ಚು; ಕಡಿ; ಚುಚ್ಚು: "ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು – ಲಘು ಚಂಚು ಘಾತನೇ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕುಕ್ಕು)" (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಂಕುವ ಕಾಗೆಗಳುಮಂ... ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೫-೩ ವ); ನಸು ಕರ್ದುಂಕಿ ನವರಸಮಂ ಸವಿಸವಿದು (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ); ಕನರ್ಗೊರರಂ ಕರ್ದುಂಕಿ ದಣಿದೋಜುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೧); ಅಲವಣ್ಣಿಂದ ಧರಮಂ ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದುದು (ಜಬಪು. ೧೦-೬೪). ೨. ಮುದ್ದಿಡು; ಚುಂಬಿಸು: "ಕರ್ದುಂಕಿದಂ ಕರ್ದುಕಿದನೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಲಘುವಾಗಿಯೆ ಚುಂಬಿಸಿದಾತನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಶ. ೮೭); ಪಲ್ಲವಾಧರವ ಕರ್ದುಂಕಿದು ಪೊಳೆವ ಕೆಂಬಲ್ಲಿಗೆ ರಸದಂಬುಲವ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ರತಿದೇವಿ ಬಲ್ಲಂತೆ ಶಾಖಮಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೯). ಕದುಕು : ೧. ಚಕೋರೀಚಯಂ ಚಂಚುವಿಂದಂ ಕದುಕಲ್ಸಾರ್ದಪ್ಪುದು (ಎಕ. II, ೧೨೭-೧೩೫; 1115); ನೆಲನ ಸವೆಸಿತು ನೇಸಱಿನ ಕಂಗಳನು ಕದುಕಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೮); ಗಿಳಿ ಹಣ್ಣ ಕದುಕಿ ನುಡಿ ಹದಗೊಡುವದು (ನೆಲಮು. ೨೩). ಕರ್ದುಕು : ೧. ಮೀರ್ವರುಣಧ್ವಜಂಗಳ ನೆಬಲ್ಗಳ ನೊಂದೆರೆಗೆತ್ತು ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬ ಶೂದ್ರಕ); ಒಳಗಱಿಯದೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಸಿಲೆಗಳನಂಚೆಯ ಪಿಂಡುಕಂಡು ಪಾವಸೆಗೆತ್ತ್ವಳಿಸಿ ಕರ್ದುಕುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೮); ಕೋಚಂ ಕರ್ದುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಿದು] ಚಂಚು ನೊಂದು ಕುಸಿದ ಪಿಕನಿಕರದಂತೆ (ಹಡಕಾ. ೮-೭೧). ೨. ಕುಟಿಲಾಳಕಿಯರ ಸುಣ್ಣಲ್ಲ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಕರ್ದುಕಿ... ಮಾಗಿಯ ಹಿಮ ವಿಟನಂತೆ ಕಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪-೪೫); ಪಾಯ್ದೊಡನವನೊಮ್ಮೆ ಪಲ್ಗೊನೆ ತಣಿವಂತೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗರ್ದುಕಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೯೯ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ದೇ.॥ ತೆಲು. ಕದುಕು = ತಿನ್ನು]

ಕರ್ದುಕು 'ಕರ್ದುಂಕು' ನೋ.

ಕರ್ದುಗು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರ್ದುಗಿನ ಸ್ವಯಂಬು ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಪೂಲಿಯ ಪಣ್ಣತರ... ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕಾಳಗ್ನಾನಿ ವಕ್ಖಾಣಿಜೀಯರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೮; 1007). ℙ ಈಗಿನ ಗದುಗಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಕೃತಕ ?]

ಕರ್ನ (ನಾ). ಕಿವಿ; ಕರ್ಣ: ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತದ ಕಥಾಮೃತವ ಬೇಱಾಗ ದಂತೆನ್ನ ಕರ್ನ ಕೋಟರಕೆ ಸೈಗಱೆದನೀ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧-೩); ನಿಮ್ಮ ನುಡಿ ಬಲು ಸೊಗಸು ಕರ್ನದೋಳ್ ನೆಲಸಿ ತುಳುಕಾಡುತಿದೆ (ತುರಂಗ. ೯೧-೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಣ]

ಕರ್ನಲ, ಕರ್ನಲ್ಲು (ನಾ). ಸೇನಾಪತಿ; ದಳಪತಿ: ತಮ್ಮ ದೋಸ್ತರಾದ ಕರ್ನಲ ಕುಲೂಸಸಾಹೇಬರವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೫-೩; 1799). ಕರ್ನಲ್ಲು : ಸಾಹಸವ ತೋರ್ಪವೆಂದಾವರಿಸಿ ಜರ್ನಲ್ಲುಕರ್ನಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಸರದಾರರೈತಂದರು (ವರ್ಷವ. ೩-೫೪). [← ಇಂ. Colonel]

ಕರ್ನಲ್ಲು 'ಕರ್ನಲ' ನೋ.

ಕರ್ನಾಟ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಟ ೨ : ಸಮಗ್ರ ಕರ್ನಾಟದೇಶ ಭೂವರ್ಗ್ಗ ಭರ್ತ್ತಾರಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬೨-೧೧; ಸು. 450 ?); ಕರ್ನಾಟ ಧರಣೀವಜ್ರ ಕವಾಟಾಯಿತ ವಿಕ್ರಮಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೧; 1641). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟ]

ಕರ್ನಾಟಕ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಟಕ : ಗುಮ್ಮಟನಾಥ ಸಚ್ಚರಿತವೆಂದೀ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇಳ್ದು ಮಾಣದೆ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದೆ ಮತ್ತೆ ರಚಿಸಿ (ಬಾಭಪು. ೧-೪೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಕರ್ನಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ (?): ಮಾವಿನ ಗೊಟ್ಟೆ... ಕರ್ನಾಲಿ, ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟನೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ವಿವೈವಿ. ೮೮). [< ಕೊಡನಾರಿ ?]

ಕರ್ನಿಕೆ 'ಕನ್ನಿಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕರ್ನೆ 'ಕರಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕರ್ನೆತ್ತರ್, ಕನ್ನೆತ್ತರ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ರಕ್ತ: ಕರ್ನೆತ್ತರಿರ್ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಪಾಯ್ತರೆ ಜೀವಂ ಬಿಟ್ಟು... ಕರ್ವಟ್ಟು ಬೀಬ್ಬಂತಿರೆ ಬಿಬ್ಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨೪); ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಃಸ್ಥಳಮ ನಗಲೆ ಪೋಲ್ದಾರ್ದು ಕರ್ನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನೆ, ಕೆನ್ನೆ]ತ್ತರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೯; ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩ ನೋ). ಕನ್ನೆತ್ತರ್ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕರಿದು + ನೆತ್ತರ್]

ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು, ಕನ್ನೈದಿಲ್, ಕನ್ನೈದಿಲು, ಕನ್ನೈದಿಲೆ, ಕರ್ನೈದಿಲ, ಕರ್ನೈದಿಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಮಲ; ನೀಲೋತ್ಪಲ: ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಬಾಸಿಗಂ ಸಮಿರ್ದ ಪೋಲ್ ಸಮಿರ್ದತ್ತು ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೬); ನಿಜತೇಜಂ ಸೀಳ್ದ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲವೊಲಿರೆ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಕಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ತನ್ನ ಸುಣ್ಣಲ್ಲಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಮಾಣಿಕಗನ್ನಡಿವಿಡಿದೊರ್ವಳಿಪಳು (ಮೋಹತ. ೪-೧೪). ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ : ಈ ದೃಗ್ಯುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಂತಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೩೨); ನಾಭಿಕೂಪೋಪಜಾತಂ ನೀರೇಜಂ ನೀಳ್ದ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲವೊಲಿರೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೫ ಉದಾ). ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು : ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು ತಾವರೆಗೊಳ ಲಾಮಂಚದಿಂ ನೆಗಳದ ಪರ್ಣಶಾಲೆ (ಮೋಹತ. ೪-೫೪); "ಕಂದೋತ್ಥಂ – ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೨೨). ಕನ್ನೈದಿಲ್ : ನಗೆಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಗದಾವರೆ ಕಣ್ಗಾಡಿ ಸೊಗಸುವ ಕನ್ನೈದಿಲಾಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೯೯). ಕನ್ನೈದಿಲು : ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳೆಸಳುಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೯-೮೨); "ಜಾಲಸಖಃ – ಕನ್ನೈದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೬೨). ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ಹುರುಗಿಲು, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಮಂಜಿಷ್ಟೆ, ಕನ್ನೈದ[ದಿ]ಲೆ ಬೇರು, ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ಬೇರು... ಮೆಣಸು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಸೇವಿಸೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಜ್ವರ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೦); ಮೊಗವ ತಾವರೆಯೊಳು ಕಣ್ಣನು ಕನ್ನೈದಿಲೆಯೊಳು ಮೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿನ್ನ ಈ ಮನವನು ಕಲ್ಲೊಳು ಮಾಡಿದನೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೯-೩೨). ಕರ್ನೈದಿಲ : ಒಳ್ನುಡಿಯ ಕರ್ನೈದಿಲ ಮಳ್ಳಿವಿಯು ದೀರ್ಘ ತಾಪಸಧೈರ್ಯದ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೨೧). ಕರ್ನೈದಿಲು : "ಅಸಿತೋತ್ಪಲಂ – ಕರ್ನೈದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೭). [< ಕರಿದು + ನೆಯ್ದಿಲ್]

ಕರ್ನೈದಿಲ 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ನೈದಿಲು 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಪ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟಿ, ಕಾಡುಪೆ, ಕರ್ಪ (ವೈಶಿಗಿ. ೫೦-೯೯೩). [?]

ಕರ್ಪ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿತಾಂತಂ ಧರೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ಬುಧ ಸಮೂಹಂ ಕರ್ಪಣಂ ಕರ್ಪ್ಪನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೪೦ ; 1084) ; ಕರ್ಪರಸ ಕಾಳಿದಾಸ ಭಟ್ಟರಳಿಯಂ ಕವಿತಾಮನೋಹರಂ ಕವಿ[ತ]ಳರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೬೨ ; 1084). [?]

ಕರ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ : "ಚೇಲಂ, ಚೀರಂ, ವಾಸಃ, ಕರ್ಪಟಂ . . . ಪಟಃ – ಈ ೧೧ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೬೯೪); ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಜೀರ್ಣ ಕರ್ಪಟಾವೃತ ಕಟಿತಟನುವಾಗಿ ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ૩–೩೧ ವ) ; ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ಕರ್ಪಟಮುಮಂ ಪಱಿದಿಕ್ಕಿ ಸೀಳ್ದು . . . ಬಿಡದೆ ಕಾಡಿದುದಾ ಕಪಿ ತಾಪಸರ್ಕಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧–೨) ; ಎನಗೊಂದು ಕರ್ಪಟಮುಂಟೀತಂಗಮದು ದೊರಕಿದುದಿಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೧೦೫–೨೪). ೨. ಹರಕಲುಬಟ್ಟೆ; ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಟಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪಡಿ (೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿನ್]

ಕರ್ಪಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಪಟಿ : ಕಾನ್ಥಿಕ ಗಾಯಕ ದೀನ ಹೀನ ಕರ್ಪ್ಪಟಿಕ ಜಟಾಧರ ದ್ವಿಜ ದಿಗಂಬರ ತಾರ್ಕಿಗ × × ದಿಗಳ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೧–೩೦ ; 1129). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಡ (ನಾ). ೧. = ಕಪ್ಪಡ೧ : ಕರ್ಪಡ ಪರಿಕರನಾಗಿರ್ದು (ಅಕ್ಷರಾ. ೯೦–೪). ೨. ಕೊಳೆಬಟ್ಟೆ ; ಮಲಿನವಸ್ತ್ರ : ಧೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ಳಾರಂ ಸೊಡ ಮರ್ದ್ದಿ ಕರ್ಪಡಮುಂಟಡ್ಡಣಮುಲ್ಪಣಂ . . . ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳೊಪ್ಪೆ ಜವದಿಂದೇಳ್ದಂದರಂದಾ ಧೀವರರ್ (ಶಬಶಂ. ૩–೨૩). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕರ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ: ಶೂಲ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ಗರ . . . ಕರ್ಪಣ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಈ ಸಮಂತಪಂಚಕವು ಎಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವದು (ಭಾಸನಾ.೧೧೨–೧೮).'ಕಂಪಣ್ಣ₃' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪರ; ಕಡಾಯಿ : "ಕಟಾಹಃ, ಕರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧૩೦); ಮಲಹರಂ ಜಂಗಮಾಕಾರದಿಂ ಬಂದು ನಿರ್ಮಲಸಿದ್ಧಕರ ಕರ್ಪರವನಿರಿಸಿ ಪೋಗಿ . . . ಬೇಡಿ ಕಾಡುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೬೯). ೨. ಚಿಪ್ಪು; ತಲೆಬುರುಡೆ : ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕರ್ಪರಂ ಸುಗಿದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದಂ ಕಮಠಾಧಿಪಂ ಪಡಲ್ವಿಡೆ ಪಡೆಗಳ ಫಣಿಪ್ರಭು ಮೊಗಂದಿರಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ૬–೮૩). ૩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕುರು ಕುಕುರ ಕರಹಾಟ ಕರ್ಪರ ಯುವಂತಿಕ ಪಾರಿಯಾತ್ರ ಕರ್ಣಾಟ . . . ಮೊದಲಾದ ದೇಶದ ಶರಣಸಂಕುಲಂ ಬರುತಿರ್ದುದು (ಚಬಸ. ૬–೫೦). ೪. ಬಾಣಲೆ ; ಓಡು. 'ಖರ್ಪರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪರಿ (ನಾ). ೧. = ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ. ೨. ಮೈಲುತುತ್ತ : "ಮಯೂರಕಂಠಂ ಕರ್ಪರಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪૩–೪೨). 'ಖರ್ಪರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕರ್ಪರೀ]

ಕರ್ಪಾಸ (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ. 'ಕಾರ್ಪಾಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಾಸಿ (ನಾ). = ಕರ್ಪಾಸ. [ಸಂ. ಕರ್ಪಾಸೀ]

ಕರ್ಪಿಡಿ, ಕಪ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿಬಣ್ಣ ತುಂಬಿರು : ಕರ್ಪಿಡಿದ ಪಡೆಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೧); ಒಡಲುಂ ಮನಮುಂ ಕರ್ಪಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಡರ್ಪಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೯) ; ಕರ್ಪಿಡಿದ ತೊಟ್ಟಂ ತಮೋಗುಣಾನ್ವಿತ ರುದ್ರನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೨). **ಕಪ್ಪಿಡಿ** : ಅಚ್ಚ ಕಸ್ತೂರಿಯ ವಾರಿಯಿಂ ನೆನೆದು ಕಪ್ಪಿಡಿದಂಬರ ಮೊಪ್ಪಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೧೪) ; ಬಿರುದಿನ ಬಾವುಲಿಯ ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಕಾಯದ . . . ರಾಯರಕ್ಕಸನ್ಯೆದಿದನು ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೧); ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಫಲಾಳಿಯಿಂ ಜಂಬುನೇಱಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨–೪೪). [ಕರ್ಪು₁ + ಇಡಿ₂]

ಕರ್ಪಿಡು, ಕಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕರಿದಾಗು ; ಕಪ್ಪಾಗು : ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವೆಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಳುರ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಪಿನಿತಳುಕೆ]ಗಟ್ಟಿಲೆಯೊಳಂ (ಅನಂತು. ೨–೨೦ ವ); ಲಲಾಟವಿಲೋಚನ ಮಿಂದುಲೇಖೆ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಿಗಳಂ ಲಸದ್ದಶಭುಜಂ ಫಣಿಕುಂಡಲಮೊಪ್ಪಿರಲ್ (ದಶಕು. ೯–೬). **ಕಪ್ಪಿಡು** : ಮೂವನೂ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಮಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೪೪). [ಕರ್ಪು₁ + ಇಡು₁]

ಕರ್ಪು₁, ಕಪ್ಪು₄, ಕಬ್ಪು₂ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯತನ ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕರ್ಪು ಪೀನನೋಗಡಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೯) ; ಅರಸಿಯರ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳ ಬೆರಸಿದ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕರ್ಪುಪೋಲ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೪) ; ನಂದನಂ ತಳೆದುದು ಕೂಡೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಸುರ್ಪಿನ ಕರ್ಪಿನ ಬೆಳ್ಪಿನಂದಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೬೪) ; ಪಱುವು (ಪಱುವು) = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪು (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). **ಕಪ್ಪು₄** : ೧. ಜಡೆಗಳಂ ಕಪ್ಪೆಸೆವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಪಗೆಗಳಂ ಮುಡಿದ ಪೂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ૩೧) ; ಕೆಳಗೆ ಬೆಳಹೊಲ ಕಪ್ಪು . . . ಹೊಳೆಕೆರೆಯ ಮಡು ಕಪ್ಪು ತಾಯ ಕಾಲ್ ತೊಳೆವ ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು (ಹೂಂಗಳು. ೧೫) ; ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯು ಕಪ್ಪು ತೊಟ್ಟ ರವಿಕೆಯು ಕಪ್ಪು ಜಡೆ ಕಪ್ಪು ರಿಬ್ಬನ್ನು ಕಪ್ಪು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭–೨૩). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ; ತಿಲಕ : ಸೆಟ್ಟರ ಮಗ ಮಿಂದು ಒಪ್ಪಾಗಿ ಕೂತಾನ ಕಪ್ಪು ತಂದಿಡರೆ ನೊಸಲಾಗ (ಜೋಕಗೀ. ૩೨) ; ಕಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣೊಳು ಕೆಂಪಿಲ್ಲ ತುಟಿಯೊಳು ಮಾನಿನಿ ಬಿಚ್ಚದೆ ಹೆರಳು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭–೨೫). ૩. ಕತ್ತಲೆ : ಮೇವಿಗೆಯ್ದಿದ ಗೋವು ಪಿಂತಿರುಗದಿರೆ, ಪುಡುಕುತದನಿತ್ತಣ್ಗೆ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ತಪ್ಪಿ ಬರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ૬೦೪–೮೮). △ **ಕಬ್ಪು₂** : ೧. ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಘಟಿದೊಳ್ ತಂದಟ್ಟಿಯಿಂ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಗೆಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀಳ ನೀರರುಹಮಂ ಪೋಲ್ದತ್ತು ಕಬ್ಪೆಂದುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೧) ; ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕಬ್ಪಿನೊಳ್ ಪೊದಟ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮). [< ಕರಿದು + -ಪು₂]

△ **ಕರ್ಪು₂** 'ಕಪ್ಪು₃' ನೋ.

ಕರ್ಪುರ 'ಕಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರಕಚರಿ (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ಬೇರು, —ಗಡ್ಡೆ : ಕರ್ಪುರಕಚರಿ, ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಕರ್ಪೂರಕಚರಿ ; ಹಿಂ. ಕಪೂರಕಚರಿ]

ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ, —ದ್ರವ್ಯ : ಕರ್ಪುರಕಚರಿ, ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಕಪೂರಚಿನ್ನೀ]

ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರವಾಳೆ 'ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರವೀಟಿಕೆ (ನಾ). ಕರ್ಪುರಸಹಿತವಾದ ವೀಳ್ಯ, —ತಾಂಬೂಲ : ಕರ್ಪುರವೀಟಿಕೆಯ ನೀಡು ನಾಲಗೆಗಯ್ಯೆಂದೆಂಬ ನೀಚಿಯ ಗಾಡಿಯಂತಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೬೫). [ಕರ್ಪುರ (< ಕಪ್ಪುರ) + ವೀಟಿಕೆ]

ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ 'ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರಸುಂಟಿ 'ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹರಡು ; ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಜಾಳಿಕೆಯ ಮೇಚಕಮರೀಚಿಯೆ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ ಕರ್ಪುವೀಱುವ ಬಾಳತಮಾಳತರುಗಳೋವರಿಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೪ ವ). [ಕರ್ಪು₁ + ಬೀಱು₁ (< ಬೀಱ್₁)]

ಕರ್ಪುರವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ವಟೀರ್ವೀ ಜಂಗಳೇಗಳುವೊಡಗೂಡಿ ಕರ್ಪುರವೆರಸಿ ರ್ಪುರವು ಪೆರ್ವಲದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೫೮). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕರ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು: ತೋರಮೊಲೆಗಳ ಮೊಗಂಗಳ್ ರಾರಾಜಿಸಿ ಕರ್ಪುವೆತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೯೫); ಕೆಂದಳ ದೊಂದು ಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯನಂಜಿಸೆ ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೇಸಂ ದಳವಾದ ಕಟ್ಟಲೆಯನೇಳಿಸೆ (ಅಬ್ಬಕಾ. ೧೩೦). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕರ್ಪೂರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರ; ಕಪ್ಪುರದ ಮರ: "ಕೋಲಕಂ, ಕರ್ಕೋಲಕಂ, ಕೋಶಫಲಂ—ಈ ೩ ಕರ್ಪೂರಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೪); ಕರ್ಪೂರಂ ಸತತಂ ತೈಲದೊಳ್ ಕೂಡೆ ವಿಷಮೆನಿಸುವವೋಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೨೨); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱಿಲು ನಗರೆ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳೆ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೆವೆ ಭೂಮಿಸುತೆ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೯).

ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆ = ೧. ಉಂಡೆಕರ್ಪೂರ; ಗಡ್ಡೆಕರ್ಪೂರ: ದೇವರ ಆರತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆ ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ). ೨. ನುಸಿಗುಳಿಗೆ, —ಉಂಡೆ; ಡಾಂಬರಗುಳಿಗೆ: ಉಲ್ಲನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು . . . ಹುಳುಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಲು ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು (Napthalene Balls) ಹಾಕಿ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಟ್ಟರೆ ಅವು ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೮೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪೂರಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಾವಿನಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪೂರಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬–೯೯೬). [ಕರ್ಪೂರ + ಅರಿಸಿನ]

ಕರ್ಪೂರತೈಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಎಣ್ಣೆ (ಪಾರಿಶಿ. ೧೧). [ಕರ್ಪೂರ + ತೈಲ]

ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ 'ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ಪೂರಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ನೇತ್ರಚ್ಛೋನ—ಕರ್ಪೂರಬೆಂಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೯). [ಕರ್ಪೂರ + ಬೆಂಡೆ]

ಕರ್ಪೂರಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಕರ್ಪೂರಸಂಜ್ಞಕಃ—ಕರ್ಪೂರಮಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [ಕರ್ಪೂರ + ಮಣಿ$_3$]

ಕರ್ಪೂರವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಪೂರದ ಮಳೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಣ್ಣನಾಳ್ದನ ಚಕ್ರಂ ಕರ್ಪೂರವರ್ಷಂ ಚತುರಚತುರಾನನಂ ಗುಣಮೇರು . . . ಶ್ರೀಮತ್ ಪಡವಳ್ಳ ತೈಲಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೩೫; ಸು. 1007). 'ಕಪ್ಪುರವರ್ಷ' ಪರಾ. [ಕರ್ಪೂರ + ವರ್ಷ]

ಕರ್ಪೂರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಬಳ್ಳಿ; ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ವೀಳೆಯದೆಲೆ: (+). [ಕರ್ಪೂರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ, ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: "ಅಂಥಕಃ–ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ; ಕುರುಡನು" (ಒಷಧಿ. ೨). **ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ:** ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ . . . ಸುಖಾರ್ಹ ಸಾರ್ವರ್ತುಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕರ್ಪೂರ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾಱೆ)]

ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ತಾಂಬೂಲ: ಜಾಯಾಪತಿಗಳು ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯವಿಟ್ಟು . . . ಒಪ್ಪದಿ ಶಯನಸ್ಥರಾಗೆ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨–೧೬). [ಕರ್ಪೂರ + ವೀಳೆಯ]

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು, ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು (ನಾ). = ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಧಾತು (+). **ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು:** "ಶಿಲಾಧಾತುಃ – ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು" (ಒಷಧಿ. ೧೬೫). [ಕರ್ಪೂರ + ಶಿಲಾಜಿತು]

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು 'ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು' ನೋ.

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಧಾತು (ನಾ). ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಸುಗಂಧಮಯವಾದ, ಹಳಕುಹಳಕಾಗಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯ (+). [ಕರ್ಪೂರ + ಶಿಲಾಧಾತು]

ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ: "ಷಡೀ – ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪೂರಾರತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ, ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧). [ಕರ್ಪೂರ + ಆರತಿ$_1$]

ಕರ್ಪೇಱುಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸು; ಕರಿಕುಗೊಳಿಸು: ದೆಸೆಯಂ ಕಾಯ್ಪೇಱುಸುತ್ತುಂ ತೃಣಕುಲಲತೆಯಂ ಸೀದು ಕರ್ಪೇಱುಸುತ್ತುಂ . . . ದವಶಿಖಿಯವೊಲೆಳ್ದತ್ತ ಮೋಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೧೬). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಏಱುಸು]

ಕರ್ಪೇಱು, ಕಪ್ಪೇಱು, ಕಟ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ತಾಳು: ಕರ್ಪೇಱುತ್ತು ದೇವದ್ವಿರದದ ಘಟೆಯಿಂದಂ ನಭೋಭಾಗ ದೊಂದೊಂದೆಡೆ (ಆದಿಪು. ೬–೫೬). **ಕಪ್ಪೇಱು:** ಕಮಳಮುಕುಳಂಗಳೊಳು ಭೃಂಗಂಗಳಿಪ್ಪಂತೆ ಅಮರ್ದು ಕಪ್ಪೇಱೆ ಕುಚಯುಗಳ ಚೂಚುಕ[ವ]ಂತೆ (ಬಸರ. ೧–೧೧೨); ತ್ರಿವಳಿಗಳ್ ಮಸುಳೆದುವು ಬಾಸೆ ಕಪ್ಪೇಱಿದುದು (ಜಿಬಪು. ೪–೧೧). △ **ಕಟ್ಪೇಱು:** ಗಂದೇಭ ಚರ್ಮಂಗಳಂ ಪಸರಂಗೆಯ್ದನೊ ಶಂಭುವೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯು ಕಟ್ಪೇಱಿ ಸೂಚಿಸಲಾರ್ಗಂ ವಶಮಾಗದಂತು ಕವಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ಭೀಮಂ ತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೯). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕರ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೋಟಿ: ಅಗ್ನಿಯದನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ್ಯದು ನಿರ್ಬುದದೊಳಂ ವಾಯುವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡ್ಯದು ಕರ್ಬದೊಳಗಾಕಾಶವದ ಬಳಸಿಕೂಂಡು (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೩–೮). [< ಸಂ. ಖರ್ವ]

ಕರ್ಬಕ್ಕಿ, ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ, ಕರಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕಬ್ಬಾರೆ: ಅಂಚೆ ಕೊಂಚೆ ಗಿಡಗ ಕರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಕ್ಕಿ ಪಾರಾವತಂ ಪರಪುಟ್ಟಂ ಚರಣಾಯುಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೯); ಪುರುಳಿ ಗುಬ್ಬಿ ಕರ್ಬಕ್ಕಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಪಕ್ಕಿಗಳ್ ಮೆಲ್ಲನಿಯಿಂ ಪಾಡುಗುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦–೧೯). **ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ:** ೧. ತನ್ನ ಸಿಬ್ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಬ್ಬಕ್ಕಿಯ ಹಿಂಡನೊಲ್ಲದೆ ಸಿಬ್ಬುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಯಿತ್ತು (ಮಧುವ. ೨೬–೯); ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಗಗನವ ಹಬ್ಬಿದಂತಿರೆ ಮುಸಗಿದವು ಫಲುಗುಣನ ಶರಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೩೬); ಒಡನೆ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡನು ಕಂಡೆಱಗುವ ಕಡುಗಲಿ ಸಾಳ್ವನಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೭೦); ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕಾಟ ಬಲುಕಾಟ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೯). **ಕರಿವಕ್ಕಿ:** ೨. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ: ಭೇರುಂಡ ಬೆಳುವ ಸಾಳುವ ಹದ್ದು ಕರಿವಕ್ಕಿ ಹಾರಿ ನಲಿಹ ಸೋಗೆ ನವಿಲು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೯–೧೦). [< ಕರಿದು + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕರ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿ; ಹೊಗೆಯ ದಾರಿ. 'ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ: "ಇಂಗಳ ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ ತಾಂ ಮರಗೂಬನಿರದೆ ಮೂಜಡಿಯೆಂಬಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೪). [ಕರ್ಬಟ್ಟೆ + –ಗ$_3$]

ಕರ್ಬಡ 'ಖರ್ವಡ' ನೋ.

ಕರ್ಬಣ್ಣ 'ಕರ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಕರ್ಬರಲ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹರಳು; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಕರ್ಬರಲ ಬಣ್ಣಮನೇಳಿಸುವ ಕಟಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯನೆಯ್ದೆ ತಳಿದೋರಣಂಗೋಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೪). [< ಕರಿದು + ಪರಲ್]

ಕರ್ಬಲಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ: ಮೋಹರಮ್ಮ, ಅಲಾವಿ, ಕರ್ಬಲಾ ಮೇಳಗಳಿಗೆ ಚಿಕ್ಕವರಿರುವಾಗಲೇ ಪದ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಶರೀಫ. ೫೮). [← ಅರ. ಕರಬಲಾ]

ಕರ್ಬಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಲೆ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಲೆ: ಕಾಲವನೇಚರಂ ಜಗದ ಲೋಚನ ಮಾನಕೆ ಬೀಸಿದ ನೆಗಳ್ದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರ್ಬಲೆವೋಲ್ ತಮಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨೩). [< ಕರಿದು + ಬಲೆ$_1$]

ಕರ್ಬಸಿರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಗರ್ಭ: ಸೂರ್ಯನು ಅತ್ತ ಕಿಸುರುರದ ಕರ್ಬಸಿರ ಮರೆಯೊಳಿಹನತ್ತ ಹೊತ್ತ ವರ್ಷದ ಭಾರವೆಳೆಯುತಿರಲೆಮ್ಮತ್ತ ಮತ್ತಗಜ ನಿಕುರುಂಬದಂತೆ ಬರುತಿಹುದು (ವಿಸೀಗೀ. ೩೭-೧೦). [< ಕರಿದು + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಱ್)]

ಕರ್ಬಸು$_1$, ಕಬ್ಬಸು (ನಾ). ೧. ಹಸುವಿನ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರಿಯ ಹಸು (?): ಅಗ್ಗದ ನಿಡುಗೋಡು ಮೇಡುಮುಮರುತ್ತುಮಿಱುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡು ವಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೪). ೨. ಕಾಡುದನ: ಕಾಟು-ಕರ್ಬ[ರ್ಬ]ಸು ಎಂದರೆ ಘಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೋಣ ಎತ್ತುಗಳು (ತುಳುನಾ. ೫೪). **ಕಬ್ಬಸು**: ೧. ಸಲೆ ಕಬ್ಬಸು ... ಕೆಚ್ಚಲನಿಱುಂಕಿಕರಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತಿ ಪಾಲ್ ಪೊಲೆಗೆಳೆನೆಚ್ಚು ಗಲ್ಗಲನುಗಲ್ ಪರಿತಂದುವು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೫೩). [< ಕರಿದು ? + ಪಸು$_3$]

ಕರ್ಬಸು$_2$, ಕಪ್ಪಸು, ಕಬ್ಬಸ (ನಾ). ಯಕೃತ್ತು; ಈರಿ; ಪಿತ್ತಕೋಶ: ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ತೊಗಲೆಲ್ವು ಕರ್ಬಸು ಕರುಳ ಹಿಂದೊಂಡೆ ಖಂಡಂ ಮಿದುಳ್ ಬಸೆ ಶುಕ್ಲಂ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು (ಚಿಪ್ಪಪು. ೧೩-೪೯). **ಕಪ್ಪಸು**: ಕಾಳ್ಪುರಾಣ ಒಂದೆಸೆ ತಾನೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ ಕರುಳು ಕಪ್ಪಸು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಸತ್ತಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿರ್ದ] ನಿತ್ಯ ನರಕಿಯಂ ಕಂಡು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೧-೧೭). **ಕಬ್ಬಸ**: ನೆತ್ತರುಂ ನೆಣನುಂ ಕರುಳುಂ ಕಬ್ಬಸಮುಮೆಲ್ವುಮಡಗುಮೊಡಗಲಸಿ ಸುರಿದು ಮುಂದೆ ಕುಪ್ಪಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೬ ವ). [?]

ಕರ್ಬಸುಗಲಿ (ನಾ). ಕಾಡುಪಶುವಿನಂತೆ ಶೂರನಾದವನು (?): ನೆರವಿಯನುರುಳೆವಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೩ ವ). [ಕರ್ಬಸು$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕರ್ಬಸುರಿ 'ಕರ್ವಸುರಿ' ನೋ.

ಕರ್ಬಳ್ಳಿ, ಕಬ್ಬಳಿ, ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$, ಕರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ ಮಾಧವೀಲತೆಯೊಳಂ ಕರ್ಬಳಿ ಚೆಂಬೊಂಗಳೊಳ್ಪೆರೆದಿರ್ಪಂತಿರೆ ಕರ್ಬುನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೧); ಹುಟ್ಟಿತುದಿವರೆಗಂ ಸುರ್ಬುಗೊಂಡು ಪರ್ಬಿದ ಕರ್ಬಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯ ಪೆರ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬಳಿಯನಡರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). **ಕಬ್ಬಳಿ**: "ಭಗಭಕ್ಷವೆನಲ್ಕೆದೆ ಕಬ್ಬಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫); ಸುರ್ಚುರಿಕೆ ಕಬ್ಬಳಿ ಹಾವುಸವುಂತೆ ಸೋರೆ ತಳ್ತಡರ್ದುವು ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಬನದೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ಟಲೆಯಿರ್ಕೆಯೊಂಬಿನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೭); ಕಾಡಕಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬಳಿ ನೊಸೆದಬ್ಬೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ್ ಬೆಳೆದು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೯). **ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$**: "ಭಗಭಕ್ಷವೆನಲ್ಕೆದೆ ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). **ಕರಿಬಳ್ಳಿ**: ಉಹಾಮಿಣಗಿಡ, ಕರೀಬಳ್ಳಿ (ಮೃಶಿಗಿ. ೭೭-೧೫೭೭). [< ಕರಿದು + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರ್ಬಾಯ್, ಕಬ್ಬಾಯ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಯಿ; ಕಪ್ಪಾದ ಬಾಯಿ: ಕಾರೊಸಡುಂ ಕರ್ಬಾಯುಂ ಪೇರೊಡಲುಂ ಕೊಳಪದಾಡೆಯುಂ ... ನಿಶಾಟರರ್ಪಿಸಿ ತೋರ್ಪರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦). **ಕಬ್ಬಾಯ್**: ಕೊರಟುದಲೆಯ ಕೊಳೆನಾಱುವ ಕಬ್ಬಾಯ ಸುರುಟುಕಿವಿಯ ಸುಂಠಿವೆರಲ ಕಿಱಿದು ಕಿನಿಕೆ ಹತ್ತಿದ ಹಲ್ಗಳುಡುಗಿದೊಂದುರದ ಕುನುಂಗಿದ ಬೆನ್ನ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೩).

ಕಬ್ಬಾಯಗುಬ್ಬಿ = ಕರಿಯಕೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಗುಬ್ಬಿ: ಕಾಗೆ ನವಿಲು ಕಬ್ಬಾಯಗುಬ್ಬಿಯು ಕೊಂಚೆ ಗೂಗೆ ಮರವ ಪಾರಿವಾಳ (ಹರಿಸಾಂ. ೧೫-೭೨). [< ಕರಿದು + ಬಾಯ್]

ಕರ್ಬಾಳ, ಕಬ್ಬಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಲಾವಂಚ; ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು: ಪರಿಮಳಿತ ಸೌಂದರಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಮದನರಾಗವರ್ಧನ ಕರಮಿಾ ಮರುವಂ ಕರ್ಬಾಳಮುಮಿರೆ ಮರುಳಲ್ಲವೆ ಕುಸುಮನಿಚಯದೊಳ್ ಪಾಯ್ದಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೭); ಕರ್ಬಾಳಂ ಬಾಳಂದವಾಯ್ತುಂ ನೆರಪನೊಲವಿನಿಂಗಾಳ್ಕನೋಜಂ ಮನೋಜಂ (ಅನಂತಪು. ೮-೨೮). **ಕಬ್ಬಾಳ**: ಅರಿಸಿನ ಅಲ್ಲ ಮೂಳದೀಜಂಗಳು ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ಕಬ್ಬಾಳಂ ಅಗ್ರಬೀಜಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೫೧೨-೧೦); ರಸಗಂಧ ಕಬ್ಬಾಳದೊಳಿರೆ ಪರಿಮಳವನು ಬಿಟ್ಟು (ಗೋಮಟೇ. ೯-೧೧೬). 'ಕರಿಯಬಾಳ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಬಾಳ$_1$ (< ಬಾಟ)]

ಕರ್ಬಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳೆಮಿಾನು (?): ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿರ್ದ ಕರ್ಬಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬಾ]ಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಱಿದ ಹಱುಗಲಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೭). [< ಕರಿದು + ಬಾಳೆ$_2$]

ಕರ್ಬಿತ್ತರ (ನಾ). ಕಪ್ಪನೆಯ ಆವರಣ; ಕರಿಯ ಹರಹು; ಕತ್ತಲೆಯ ವಿಸ್ತಾರ: ಪಜ್ಜಳಿಸುತರಿಲೊಂದು ಬಾನ್ ಪಟದೊಳುರಿದುರಿದು ಕರ್ಬಿತ್ತರಕೆ ಬೆಂಕೆಗೆರೆಯ ಚಿತ್ತಾರಮಂ ಮೆತ್ತಿ ಬರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೩-೮೫). [< ಕರಿದು + ಬಿತ್ತರ]

ಕರ್ಬು 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕರ್ಬುಗರ್ದೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬು ಬೆಳೆವ ಭೂಮಿ; ಕಬ್ಬಿನಗದ್ದೆ: ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩-೩೦). [ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು$_1$) + ಗರ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕರ್ಬುಗುಳ್, ಕಬ್ಬುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳೆ: ಶ್ರೀಗಂಧಂ ರುದಂತಿ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ... ಇವೆಲ್ಲಮನುದಕದಲ್ಲರೆದು ಪೂಸಲ್ ಕಂಚುಕೆ ಕರ್ಬುಗುಟ್[ಳ್] ಕೆಂಪು ವಿಸರ್ಪಂ ಉರಿಜ್ವರಂ ಗಾಯದ ಪುಣ್ಗಳ್ ಇವೆಲ್ಲಂ ಮಾಣ್ಬುವು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೩ ಟೀಕೆ). **ಕಬ್ಬುಗುಳ್**: ಸಂಹರಿಕಂ ಕಂಚುಕೆ ಕಬ್ಬುಗುಳ್ ತುಱು ... ಎನಿಪೀ ದೋಷಂಗಳಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೩). [< ಕರಿದು + ಪುಗುಳ್$_1$]

ಕರ್ಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರ್ಬುದ (ನಾ). = ಕರ್ಬ: ಕರ್ಬುದ ವಿಶ್ವಗಳವಶಂ ಬಿದ್ದಿವೆ; ಅರ್ಬುದ ತಾರೆಗಳಕ್ಷರ ತಿದ್ದಿವೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೮-೬೫). [?]

ಕರ್ಬುದೋಂಟೆ 'ಕರ್ವುದೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕರ್ಬುನ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಬುರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಶ್ವೇತ ಪೀತ ಹರಿತ ... ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಇಂತೀ ದಶವರ್ಣ (ತುಱುಗಾ. ೫-೧೨); ಹರಿಯ ಕಾಳಿಮೆಯ ವಿಷದ ಕರ್ಬುರವ ನೀಲದ ನೀಲವ ಎಳೆದು ಕೊಂಡೊಡಗೂಡಿ ತಾಳಿದು ಹಿಳಿದಬುಜಜಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩೭).

೨. ಹಲವಾರು ಬಣ್ಣ ಬೆರೆತಿರುವುದು; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ: "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿರ್ಮ್ಮಾರಃ, ಶಬಳಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ, ಉನ್ಮಿಶ್ರಃ, ಕ(ರ್ಬು)ರ್ವುರಃ . . . ಖಚಿತ. – ಈ ೧೧ ಬೆರೆಪಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೪). ೩. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಇರ್ದುದಿಂದ್ರನಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಚಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೬). ೪. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಹೇಮ . . . ಕರ್ಬುರಂ, ತಪನೀಯಂ – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೧); ಪೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಬುರ ಮಣಿತೋರಣಾವಳಿಗಳಿಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ ವಿಮಳ ಪಟ್ಟಣಂ (ನಳಚಂ. ೧೪). ೫. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: ಕರುಣಮಕ್ಕುಮೆ ಕರ್ಬುರರೊಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪–೭೬); ಭುವನಾವಳಿಯ ಗಬ್ಬರಿಸುತಿದೆ ಕರ್ಬುರರ ರಣರಭಸ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೧೧–೩೯). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ನಗೆ ಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಬೆಳ್ಮಡಿಯ ಪದುಮಣ್ಣನ್ ಕರ್ಬುರ ಸೋಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೨; 800). [?]

ಕರ್ಬುರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಪಾರಿಭಾ. ೧೫). ೨. ಲೋಹದ ಮೂಲಧಾತುವಾದ ಕ್ರೋಮಿಯಂ (ಪಾರಿಭಾ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರಿತ (ಗು). ೧. ನಾನಾ ವರ್ಣವಾಗಿರುವ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣವಾದ: ಪರಪಿದ ಕುಟಿಲಾಳಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ ಶೀತೋದಕಮನೆ ಕರ್ಬುರಿತಮಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೬). ೨. ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಯದಾದ: ನವೀನ ಪ್ರಸೂನ ಮಧುವಿಲೀನ ಮಧುಕರ ಪಟಲ ಕರ್ಬುರಿತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಿಂ (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೧೨–೨ ವ); ಮಯೂಖಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಶಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತ ಮುರುಛಿತಂ ವ್ಯೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨–೭೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಪ್ಪಿಡಿಸು: ಅಡವಿಯಂ ನೋಡುತುಂ ಮರ್ಬು ಕರ್ಬು[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ]ರಿಸಿ ಕವಿದೆಡೆಗಳಂ ನೋಡುತುಂ (ಒಹಿರ. ಹ. ೧೫೪–೨೪); ಕರಿಯ ದೇಹಂಗಳಿಂ ಸುತ್ತಿದ ಬೇವಿನ ದಂಡೆಗಳಿಂ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದುಟ್ಟ ತೊವಲುಡೆಗಳಿಂ . . . ಕರ್ಬುರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾರ್ಬುರಿಸಿದ, ಕಬ್ಬರಿಸಿ, ಕಬ್ಬುರಿಸಿರ] ಕಾಡೊಳ್ ಕೂಡೆ ಕರಿಯ ಬೆಳಗು ಕವಲ್ತು ಪರ್ವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಮಹಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೩೨). [ಕರ್ಬುರ₁ + –ಇಸು₃]

ಕರ್ಬುಲಿ, ಕಬ್ಬುಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಹುಲಿ: ಬೇಡವಡೆ . . . ನಡೆವ ನಂಜಿನ ಬಿಂಜದಂತೆಯುಂ ಕರ್ಬುಲಿಯ ಪಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ . . . ಅಗುರ್ವುಮದ್ಭುತಮುಮಾದುದು (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೯–೫೪ ವ). **ಕಬ್ಬುಲಿ**: ಮುಟ್ಟೊಳುರಿ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಬ್ಬುಲಿಯನರಿವಂತೆ ತಮ್ಮಾರ್ಯರ್ತನವಿಂತಸೂಯೆಯುಂ ಬಹುಳಾಯ್ತು (ಹರಿಶ್ಚ. ೩೪–೧೫೭). [< ಕರಿದು + ಪುಲಿ]

ಕರ್ಬುವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕರ್ಬೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರ್ಬೂರ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಗಂಧಪತ್ರ. ೩. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ಅರಿದಳ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಬೆಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೊರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಮೂಡಣ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕರ್ಬೆಳ್ಳೆಯಿಂವರಂ ಪಡುವ ಬಟ್ಟೆಯಿಂಬರಂ ತೆಂಕ ನದಿಯ ಕಲುವರಂ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೩೩–೨೨; 1068). [< ಕರಿದು + ಪಳ್ಳ ?]

ಕರ್ಬೇಡ 'ಕರ್ವೇಡ' ನೋ.

ಕರ್ಬೊಂಗಲ್, ಕಬ್ಬುನಗಲ್, ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ (ನಾ). (ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ) ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ: "ಕರ್ಬೊಂಗಲ್ ಸಲೆ ಸೂಜಿಕಲ್ಲು" (ಕವಿಕಂ. ೫೧); **ಕಬ್ಬುನಗಲ್**: "ಕಬ್ಬುನಗಲ್ಲೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು] ಸೂಜಿಕಲ್" (ಕಶಪಾ. ೯–೫೬). **ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್**: "ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು ಸೂಜಿಗಲ್" (ಚಶಬ್ದ. ೧೧೦). [ಕರ್ಬೊನ್ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕಲ್₃]

ಕರ್ಬೊಂಜಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಚಕಿಯ ನಿಧನ ವಾರ್ತೆಯಂ ಕೇಳಲೊಡಂ ಕರ್ಬೊಂಜಲಾಕೆಯೆರಡುಂ ಕೊಡಂಕೆಗಳನಿರಿದಂತೆ (ಮರಾಚ. ೧೬೫–೨೬).
[ಕರ್ಬೊನ್ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಸಲಾಕೆ (< ಸಲಗೆ₁)]

ಕರ್ಬೊಗರ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹೊಳಪು; ಕರಿಯ ಕಾಂತಿ: ಕಕ್ಷಪುಟಂ ಕರ್ಬೊಗರನುಗುಳೆ ವಕ್ಷಃಶ್ರೀ ನೆಲೆನೊಲೆಗೆ ತಿಲಕವಿಕ್ಕೆ (ಬಸರ. ೧೦–೯೯); ವಿಟ ಜನಮನಕ್ಕೆ ಮನಸಿಜನ ಕೂರಸಿಯ ಕರ್ಬೊಗರುರ್ಚಿದಂಬ ಶಂಕೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೨೯ ವ); ಕುಸುಮಶರನ ಕೂರಸಿಯ ಕರ್ಬೊಗರ ಪುರ್ವಿದೆಂಬ ಸಂದೆಗಮನೊಂದಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೧೮ ವ). [< ಕರಿದು + ಪೊಗರ್]

ಕರ್ಬೊಗೆ 'ಕರ್ವೊಗೆ' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ 'ಕರ್ಬೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ನು 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಸುಬು; ಉದ್ಯೋಗ: ಸರ್ವಜ್ಞರೀರ್ವರಾಗಲ್ಕೆ ತನಗಾಗಿ ಕರ್ಮವೆಸಗಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩); ದುಡಿಸುವುದೊಂದೇ ನಮ್ಮಯ ಕರ್ಮ (ಕಪತು. ೩–೩೯). ೨. ದೇವರ ಅರ್ಚನೆ, ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಆಚರಣೆಗಳು: "ಯಜನಾದಿಗಳ್ ಕರ್ಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೧೨). ೩. ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಕೃತ್ಯ: ಇದೊಂದವಸ್ಥೆ ನಿಮಗೆನ್ನಯ ಕರ್ಮದಿನಾದುದು (ಶಂಕಭಾ. ೧೧–೯೯); ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳಾಲಯನು ತಾನಾಗಿ ಲಕುಮಿಯೋಲಕ್ಷ ದ್ರೂಪವಾಮದಿ ಕರಸುತೊಳಗಿದ್ದು (ಹಸಾರ. ೬–೨೦); ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). ೪. [ದ್ವೈತ] ಮೂಲವಾದ ಹತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ, ಕರ್ಮ . . . ಅಭಾವ ಎಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫). ೫. [ವ್ಯಾಕ] ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ: ಆವುದು ಮಾಡಲ್ಪಡುದುದದು ಕರ್ಮಂ; ಅದರೊಳ್ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೪). ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಕರ್ಮದ್ವಿಚತುರ್ಥಮಂದಿರದೊಳಿಂದುಪ್ರೋದ್ಭವಂ ಕೋಭನಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೯). ೭. [ಗಣಿತ] ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಖರ ರಸ ರಿತು ಕರ್ಮಾಂಗಂ . . . ಷಟ್ಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳಾಱಜ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮನ್]

ಕರ್ಮಂದಿ (ನಾ). ಯತಿ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ: "ಭಿಕ್ಷುಃ, ಪರಿವ್ರಾಟ್, ಕರ್ಮಂದೀ, ಪಾರಾಶರೀ, ಮಸ್ಕರೀ – ೫ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಂದಿನ್]

ಕರ್ಮಕರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಸೇವಕ: ದಿವಿ(ಜ)ಕರ್ಮಕರ್ [ಕರ್ಮಕರರ್] ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸಮಜಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಕರಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕರ್ಮಕರೀ]

ಕರ್ಮಕಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದಭಾಗ: ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಯೋಗಂಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭವದ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಒಳಗು (ಅವಚಂ. ೨೬೮-೧೨೧೩); ವೇದ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವೆಂದು ಎರಡು ಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. ಪೂರ್ವಭಾಗ ಕರ್ಮಕಾಂಡ (ಛಂದಸಾ. ೧೮೬). ೨. [ಜೈನ] ಅಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಗ: ಗೊಮ್ಮಟಸಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜೀವಕಾಂಡಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ದುರಾಚಾರದ ಪ್ರಕರಣ, —ಅಧ್ಯಾಯ: ವಿಧಾನಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಚರ್ಚೆ (ರೂಢಿ). [ಕರ್ಮ + ಕಾಂಡ]

ಕರ್ಮಕಾಂಡಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಕಟ್ಟಾಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ನಾನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆವನ್ನಕ್ಕ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೮೮); ಕಾಯದೊಳಗುಂಟೆಂದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಯಲ್ಲ ಜೀವದೊಳಗುಂಟೆಂದರೆ ನಾನಾ ಯೋನಿಯವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೮); ನಾನು ನನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರಿಮಮಕಾರಗಳುಳ್ಳಾತನೇ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಯೆನಿಸುವವನು (ವಿವೇಕ. ೧೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾಂಡಿನ್]

ಕರ್ಮಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಸೇವಕ; ಕೂಲಿಯಾಳು. ೨. ಕುಶಲತೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು. ೩. ಕಮ್ಮಾರ ೪. ಯಂತ್ರದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಕೌಶಲ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ: ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣ, ಅನ್ವೇಷಣದ ಸಾಹಸ, ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವ, ಕರ್ಮಕೌಶಲ ಮತ್ತು ಅಂತಃಶಾಂತಿ ಇವು ಐದೂ ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಋಕ್ಸಾರ. ೯೯). [ಕರ್ಮ + ಕೌಶಲ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ: ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕವ್ರತಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೂಱುನಾಲ್ವತ್ತು ದಿವಸಂ ನೆಱೆವ ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯುಂ ನೋಂತು (ಚಾವುಂಪು. ೧೯-೮). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಪಣ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಮ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು: "ಕರ್ಮಕ್ಷಮಃ, ಅಲಂಕರ್ಮೀಣಃ – ೨ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನ ಹೆಸರು; ಕಾರ್ಯಸಮರ್ಥನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೧). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಮ್]

ಕರ್ಮಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಬಂಧವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು, —ನಾಶವಾಗುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಇರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಬರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನದಿಂ ಸಂನ್ಯಸನಂ ಗೆಯ್ದು ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೧೦); ಉತ್ತಮ ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿಯುಂ ಸಮಾಧಿಮರಣಂ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂ ಬೋಧಿಲಾಭಮುಮೋಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದಕ್ಕೆಮಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೯); ಕರ್ಮಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಪಲವು ಕಾರಣಮೊಳವಾಗಿಯುಂ ಮುಖ್ಯಕಾರಣಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩-೬೦ ವ). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಯ]

ಕರ್ಮಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಫಲ, —ಪರಿಣಾಮ: ಎನ್ನ ಕರ್ಮಗತಿಯಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಲ್ವೇೞ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ ವ). [ಕರ್ಮ + ಗತಿ]

ಕರ್ಮಗಾಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹವಿರಕ್ಷತ ಗನ್ಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ್ಗೆ ಕಮ್ರ್ಮಗಾಲೂರಾ ಪಡುವಣ . . . ಎಱ್ಱು ಮತ್ತಲ್ಗಱ್ದಿ (ಕಇ. I, ೩-೧೮; 750). [?]

ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲ (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನು; ಭ್ರಷ್ಟ: ಹರಿಭಕುತಿಲೋಲುಪನೆನಿಸಿ ಶಂಕರನ ಬದ್ಧದ್ವೇಷಿಯಹ ಶಂಕರನ ಭಕ್ತಿಯೊಳಧಿಕವಾಗಿಯು ವೈಷ್ಣವರ ಮೇಲೆ ಎಱಕವಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲರುಗಳಿಪ್ಪತ್ತೈದುಕೋಟಿಯು ನರಕದೊಳಗೋಲಾಡುತಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಳಿ (ನಾ). ಹೀನ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವವಳು; ಭ್ರಷ್ಟೆ: ಬಸುಱೆಱೆಪಿ ಪುತ್ರವಧೆಗೈದ ಸತಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಗೆ ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಳೆಗೆ ರಕ್ಕಸಿಗೆ ನೆಲೆಯುಕ್ಕು ಮುಚ್ಚಿಸುಪಸಿಪತ್ರವನಪ್ರವೇಶ ದುರ್ಗತಿದುಃಖಂ (ಪಸಾರ. ೬೦೪-೧೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲೀ]

ಕರ್ಮಚಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವನು: ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳು ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಒಕ್ಕಲಿಗರೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೨೫೯); ಕಾಯಸ್ಥರು ಪಾರಸಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಚಾರಿನ್]

ಕರ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷ. ೨. ಆಲದಮರ. ೩. ಕಲಿಯುಗ. ೪. ಸ್ವರ್ಗ. ೫. ನರಕ. ೬. [ದ್ವೈತ] ಪುಣ್ಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನು: "ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕರ್ಮಜರೆನಿಸುವರು" (ಹಸಾರ. ೨೧-೨೨ ಟೀಕು). ೭. ಕರ್ಮದ ಫಲದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು: ವ್ಯಾಧಿಯು ಕರ್ಮಜವೆಂದೂ, ದೋಷಜವೆಂದೂ, ಕರ್ಮದೋಷಜವೆಂದೂ, ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಜೀವಿ (ನಾ). (ಜ್ಞಾನಹೀನವಾದ) ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ನಿನಗೆ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಕರ್ಮಜೀವಿಸೇ ಪುಣ್ಯಜೀವಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೬-೧೫೧); ಪರಸಮಯದವನಾದಡೂ ಆಗಲಿ ಶಿವಸಮಯದವನಾದಡೂ ಆಗಲಿ ಮರ್ಮಗೆಟ್ಟು ನುಡಿವ ಕರ್ಮಜೀವಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಪುಳ ಸುರಿಯದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ ಹೇಳಾ (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೭-೭). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಜೀವಿನ್]

ಕರ್ಮಠ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು: ನಿರ್ಭರಾಶಾಪಾಶಮೋಚನ ಕರ್ಮಕರ್ಮಠನು (ಬಸಪು. ೫೩-೩). ೨. ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ರತನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವವನು: ಕರ್ಮಠನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಹಾತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ನಿಯಮ (ಕಥಪಿ. ೧೯೧); ಸಾಯಣರು ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರೂ ಆದ ಕರ್ಮಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೩೭); ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೂ, ಕರ್ಮಠರಾದ ಪಂಕ್ತಿಪಾವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು ಅವರು (ವಂಶವೃ. ೪೨೯). ೩. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ದೇಶಕ (ಕ). ೪. ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವವನು; ಕರ್ಮಾಂಧ: ಕರ್ಮಠನ ಕರುಳೂ ಕರಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಠತನ (ನಾ). ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮಠನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅಮೇರಿಕೆಗೆ ಹೋಗಲು, ಹಡಗವನ್ನೇರಿದ ಕೂಡಲೆ ಇವರ ಕರ್ಮಠತನ ಸಡಿಲಾಗಹತ್ತಿತು (ಸೇನಾಹ. ೧೦೪). [ಕರ್ಮಠ + -ತನ]

ಕರ್ಮಠತೆ (ನಾ). = ಕರ್ಮಠತನ: ನಮ್ಮ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮೇಧಾವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಕೃತಕ ಭಾವಿಕತೆ, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ಹೊಸಮಾದರಿಯ ಕರ್ಮಠತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿದೆ (ವಿಚಾವಾ. ೨೭). [ಸಂ. ಕರ್ಮಠತಾ]

ಕರ್ಮಡು, ಕಮ್ಮಡು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಮಡು; (ಆಳವಾಗಿ) ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮಡು: ತಮಾಲವನಂಗಳ ಮರ್ವು ಪರ್ವಿ ಕರ್ಮಡುಗಳೊಳಿಯ್ದೆ ಮಾರ್ತೊಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೯); ಜಗುನೆಯ ಕರ್ಮಡು ನೆಲನಂ . . . ಪರ್ವಿದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೨೧); ಈ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಳ್ ಕಾಳಿಯ ಮಹಾ ಸರ್ಪನಿರ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೯ ವ); ಕರಿದು ಮಡು, ಕರ್ಮಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕಮ್ಮಡು**: ೧. ಗಿಡುಗಳೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕಮ್ಮಡುಗಳೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಮಲ್ಲಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೯); ಜಯನೃಪನದರ್ದಿಭಮಂ ಕೆನ್ನಂ ಪಿಡಿದು ತೊಱೆಯ ಕಮ್ಮಡುವಿನ ಕಡೆಗೆಳೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೦–೪೩); ನೆಗೆದ ಜಗುನೆಯ ಕಮ್ಮಡುವಿನೊಳಗೊಗೆದ ಹೊಂದಾವರೆಯದಕ್ಕೆಸಳುಗಳು ಸಾಸಿರವುಂಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೧); ದೀಳ್ವೆನೋ ಶೈಲಾಗ್ರದಿಂದೆ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಳಗಾಳ್ವೆನೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೪). ೨. ಕಾಳಿಂದಿ; ಯಮುನಾನದಿ.

ಕಮ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ = ಯಮುನೆಯ ಅಣ್ಣ; ಯಮಧರ್ಮ: ನಿತ್ಯ ಧರ್ಮಸುಶೀಲನಹ ಕಮ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ ಸತ್ಯವಾನುವಿಗೆನಗೆ ಸತ್ಪುತ್ರ ಶತಕರಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳೀವುದು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩–೩೧–೩೪).

[< ಕರಿದು + ಮಡು]

ಕರ್ಮಣಿ$_1$ 'ಕರ್ವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಕರ್ಮಣಿ$_2$ (ನಾ). ನಿಷ್ಠನಾದ ಕೆಲಸಗಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ; ಕರ್ಮವೀರ: "ಕರ್ಮಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಠಂ] ಕರ್ಮಶೂರನೆನೆ ಬಲುಗೆಲಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೫).

[< ಸಂ. ಕರ್ಮಣ್ಯ]

ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮರೂಪಾರ್ಥದ ಆಖ್ಯಾತ ಅಥವಾ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೬೪); ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಗಮನ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೯); ಧಾತುವಿನಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವು . . . ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗ (ಶಬ್ದಾದ. ೬೬). 'ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). = ಕರ್ಮಣಿ$_2$. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಣ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಬಳ; ಕೂಲಿ [ಸಂ. ಕರ್ಮಣ್ಯಾ]

ಕರ್ಮತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು; ಸಂಚಿತ, ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಆಗಾಮಿ ಕರ್ಮಗಳು; ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳು: ತಾಪತ್ರಯಂಗಳಿಗೆನ್ನನು ಒಳಗುಮಾಡುವ ಕರ್ಮತ್ರಯಂಗಳು ಕೆಟ್ಟಕೇಡ ನೋಡಾ (ಘನವ. ೪೩).

[ಕರ್ಮ + ತ್ರಯ]

ಕರ್ಮದಾನ (ನಾ). ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ವಿಹಾರದ ವಹಿವಾಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ಮದಾನನು (ಕರ್ಮ = ಕೆಲಸವನ್ನು, ದಾನ = ಕೊಡುವವನು, ಅಂದರೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಚ್ಚುವವನು) ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿ ಸಂಜೆಗೆ ಸಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೯೧).

[ಕರ್ಮ + ದಾನ]

ಕರ್ಮದೋಷ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ, —ನ್ಯೂನತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ. ೩. (ಕರ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ) ಪಾಪ. ೪. ಪಾಪದ ಕಾರ್ಯ; ಕೆಡುಕಿನ ಕೆಲಸ.

[ಕರ್ಮ + ದೋಷ]

ಕರ್ಮಧಾರಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮಾಸ: ಉತ್ತರ ಪದದರ್ಥಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಮಂತೆ ದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗುತ್ತುಮಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪); ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ (ಶಮದ. ೧೬೪); ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷ್ಯದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ಕರ್ಮಧಾರಯ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಧಾರೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಪರಂಪರೆ; ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಲು: ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ಪುತ್ರಶೋಕ ಜೀವನದ ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಕರ್ಮಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಯಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೫೪).

[ಕರ್ಮ + ಧಾರೆ]

ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇರುವ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ಕರ್ಮನಾಶ: ತಜ್ಜರಿತಮಂ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳ್ಕೂಡೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪೇೞ್ದಾತನ ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಯನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ಬರ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧–೩೭); ಮುನಿವೃಂದಾರಕನ ನೆಗೞ್ತೆ ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಗಾರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೫೩).

[ಕರ್ಮ + ನಿರ್ಜರೆ]

ಕರ್ಮಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಕಾರಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ: ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಹೇಳುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೋ ಅದನ್ನು ಕರ್ಮಪದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯). 'ಕರ್ತೃಪದ', 'ಕ್ರಿಯಾಪದ' ಪರಾ.

[ಕರ್ಮ + ಪದ$_2$]

ಕರ್ಮಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ, —ಪರಿಣಾಮ. 'ಕರ್ಮವಿಪಾಕ' ಪರಾ.

[ಕರ್ಮ + ಪರಿಪಾಕ]

ಕರ್ಮಪಾಕ (ನಾ). = ಕರ್ಮಪರಿಪಾಕ: ಸ್ಥಾವರನಾಮ ಕರ್ಮಪಾಕಾಧೀನಂಗಳ್ ಸ್ಥಾವರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ); ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರನೋಲ್ ಬಂದೆಯೆಮ್ಮೊಡಗೂಡಿ, ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪಾಪದಾ ಕರ್ಮಪಾಕಂ ಬಪ್ಪವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧–೩೫೮).

[ಕರ್ಮ + ಪಾಕ$_2$]

ಕರ್ಮಫಲ, ಕರ್ಮಫಳ (ನಾ). (ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ) ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳ ಪರಿಣಾಮ: ಗುಣಿಯವಗುಣಿಯೊಡನಾಡಿದರೆ ಅದೆ ಆತನ ಕರ್ಮಫಲ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೮೫೯). **ಕರ್ಮಫಳ**: ರಾಜಸಭೆಯೊಳ್ ವಿದ್ಯೋತ್ತಮರೆನಿಸಿ ಸುಖಮಿರಲ್ಪಡೆಯೆಮೆಂಬುದಿದು ಪೂರ್ವಜನ್ಮ ಕೃತ ಕರ್ಮಫಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೪). [ಕರ್ಮ + ಫಲ]

ಕರ್ಮಫಳ 'ಕರ್ಮಫಲ' ನೋ.

ಕರ್ಮಬಂದಿ (ನಾ). "ತನ್ನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವನು, ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದ ದೇವರು" (೧೪ವಿಂ. ೧೩೬ ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಈ ಲತೆಗೀ ಫಲಮನೊಂದಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ಮಬಂದಿಗಿದೇನೊಪ್ಪದೆ? (೧೪ವಿಂ. ೧೦೫–೫೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಬಂಧಿನ್]

ಕರ್ಮಬಂಧ (ನಾ). ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಂಧನ: [ಸತ್] ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಶುಭಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫ ವ); ನೀನೀಗಳೆಮ್ಮಂ ಕಂಡ ದೂಸಱಿಂ ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಶಿಥಿಲವಾದುದು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೯–೧೫ ವ); ಯುತಯೋಗನೆನಿಪ ಜೀವಂ ಸತತಂ ದೃಢ ಕರ್ಮಬಂಧದೊಳ್ ತಾಂ ತೊಡರ್ಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೯).

[ಕರ್ಮ + ಬಂಧ]

ಕರ್ಮಬಂಧನ (ನಾ). = ಕರ್ಮಬಂಧ: ತನಯರಿಲ್ಲದದಾವುದೊ ಕರ್ಮಬಂಧನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೨). [ಕರ್ಮ + ಬಂಧನ]

ಕರ್ಮಭೂಮಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಭಾರತವು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಥಕ. ೩೬). ೨. [ಜೈನ] ಅವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಲದ ಆರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ವಿಭಾಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಭರತ ಮತ್ತು ಐರಾವತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಳಗಿನ ಆರ್ಯಖಂಡ: ಇದು ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಿಂದಂ ಪೊದಟ್ಟು ತೋಱಿದುದು ಭೋಗಭೂಮಿಸ್ಥಿತಿ ಕುಂದಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೬೩); ಈ ಆರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರನ್ನು ಭೋಗಭೂಮಿ ಗಳೆಂದೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಭೂಮಿಯೆಂದೂ, ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕರ್ಮಭೂಮಿ ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೬೧). [ಕರ್ಮ + ಭೂಮಿ]

ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ರೀತಿ; ವ್ರತಾಚರಣೆಯ ವಿಧಾನ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪರಲೋಕ ಸಾಧನೆಯ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೂ . . . ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನದೆಡೆಗೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು ಮೂರು. ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗ, ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨೧). [ಕರ್ಮ + ಮಾರ್ಗ]

ಕರ್ಮಯೋಗ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು: ಕರ್ಮಯೋಗವೆಂದರೆ. . .ಯಥಾಶಕ್ತಿ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಫಲಸಂಗತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭); ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಯೋಗವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಅನಾಸಕ್ತವಾಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೫). [ಕರ್ಮ + ಯೋಗ]

ಕರ್ಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು: ಸಿದ್ಧರಾಮನು ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮಿಯೂ ಕರ್ಮಯೋಗಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಕಸಾಚ. ೧೪೧); ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಯಾದವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿಯೂ ಆಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಯೋಗಿನ್]

ಕರ್ಮಯೋಗಿನಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು: ಆಕೆಗೆ ಯಾವ ವೇದಾಂತವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ . . . ಆದರೂ ಆಕೆ ಕರ್ಮಯೋಗಿನಿ, ಮಹಾ ತಪಸ್ವಿನಿ (ಬನಸಿ. ೬೯). [ಸಂ. ಕರ್ಮಯೋಗಿನೀ]

ಕರ್ಮರ$_1$, **ಕಮ್ಮರ**$_3$, **ಕಮ್ಮರೆ**$_1$ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂಬೆಯ ಮರ: ಬಾೞೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆ[ಳೆ]ಯ ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ ಕಂಚೀಳೆ[ಳೆ]ಯ . . . ಉದ್ಯಾನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦). **ಕಮ್ಮರ**$_3$: "ಲಕುಚಃ, ಲಿಕುಚಃ, ಡುಹುಃ ಈ ೩ ನಿಂಬೆಯ ಮರ, ಕಮ್ಮರವೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); ಬಾೞೆಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಣಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದಂ ಭೂಪಾಳಂ (ಪಂರಾಮಾ ೧೨–೬); ಬಾೞೆಯ ಕರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ ಕಮ್ಮರದ ರಂಜಿಪಿಮ್ಮಾವಿನ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೧); ಸಿರಿಸಂ ಕಂಮ್ಮರನೀಳೆ ಬಾಳೆ ವಕುಳಂ ದಾಳಿಂಬ . . .ಫನಸಾಂಬ್ರವತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೪೦ ; 1236). **ಕಮ್ಮರೆ**$_1$: ಕಮ್ಮರೆ ನಿಂಬೆ ದಾಡಿಂಬೆ (ಕೃವಾಳ. ೨೨೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಮ್ರ ?]

ಕರ್ಮರ$_2$, **ಕಮ್ಮರ**$_1$, **ಕಮ್ರ**$_1$, **ಕರಿಮರ** (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ನೋಡೆ ನಾಡೆಳೆವಳ್ಳಿಯಂ ಸಮಂತು ಕಾಡ ಕರ್ಮರನೊಳ್ ಪತ್ತುಗುಡುವರೊಳರೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮–೪); ಕಿರಲ್‌ಬೋಗಿ, ಬೋವು ಮರ, ಹಿಂಬೋಗಿ, ಕರ್ಮರ (ವ್ಯಔಗಿ. ೪೪–೮೭೩). **ಕಮ್ಮರ**$_1$: ಹಾಲೆ ಹೊಂಗೇತಕಿ ವನಸಂಪಿಗೆ ಹಿಂತಾಲ ಹೆಮ್ಮರ ಕಮ್ಮರಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೩೬). **ಕಮ್ರ**$_1$: ಕಮ್ರ, ಕಮ್ಮಕ (ವ್ಯಔಗಿ. ೪೨–೮೨೩). **ಕರಿಮರ**: ಕರಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಜು (ರೂಢಿ). [< ಕರಿದು + ಮರ$_1$]

ಕರ್ಮರು 'ಕಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕರಿಮಲ್ಲಿಗೆ: ಮೆಲ್ಲಜುಗಂಪ ನೆರೆದು ಕರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಲ್ನಿಲ್ಲದೆ ಮೃಗಣ್ಣನ ಬನ[ಕ]ದವ್ರೋೞಲ್‌ನಿಲಲಾಱದಿ ವಿಚಕಿಲದಲರಿಂದೇಳ್ವುವು ದಾನ್ನೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨೪). [< ಕರಿದು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸ್ಕಂದ: ಅಣುಮಾತ್ರ ಪರಸಂಗ ಹೊದ್ದದೆ ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆ ಬೇಱೆ ಹಂಸ ಬೇಱೆಂದು ತಿಳಿದು ತನ್ನೊಳು ನಿಂದು ನೋಡುತಿರ್ದನು (ಭರತ. ೭೭–೪೪); ಅಂಟಾಗಿ ಬಿಱುಬಾಗಿ ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆಯ ದೂಳುಂಟದು ಸಣ್ಣನೆನಿಪುದು (ಭರತ. ೭೮–೩೪). [ಸಂ. ಕರ್ಮವರ್ಗಣಾ]

ಕರ್ಮವಲಿ (ನಾ). ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ರೋಗ; ಕಾಮಾಲೆರೋಗ: "ಕರ್ಮವಲಿಯೆಂದೆನಲು ಕಾಮಾಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೪). [< ಸಂ. ಕಾಮಲಾ ?]

ಕರ್ಮವಶ (ನಾ). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದದ್ದು: ಅದು ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದಱಿಯೆನಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶ[ಪಾಶಾಂ. ಫಲ]ಮೆಂದಱಿಯೆಂ ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತೆಱದಿನಕಾರಣಂ ನೆಱೆಯ ಸಂಭವಿಸಿರ್ದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪–೪೯). [ಕರ್ಮ+ವಶ]

ಕರ್ಮವಾದ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಂಬ ವಾದ; ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ವಾದ. 'ಕರ್ಮವಾದಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ವಾದ$_3$]

ಕರ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು: ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಚಂಡ ಬೌದ್ಧಿಕ ಕರ್ಮವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೫೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಮವಾದಿನ್]

ಕರ್ಮವಿದೂರ (ನಾ). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದೂರನಾದವನು; ಪಾಪರಹಿತನು: ಓವಿ ಕರ್ಮವಿದೂರ ನೀ ದುಃಖಾವಹಮನುಡುಗುಡುಗು (ಬಸಪು. ೩೦–೨೫). [ಕರ್ಮ + ವಿದೂರ]

ಕರ್ಮವಿಪಾಕ (ನಾ). ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮದ ಫಲ: ಕರ್ಮವಿಪಾಕಮಾರ ಬಗೆಗಂ ವೈಕಲ್ಯಮಂ ತಾರದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೪೦). [ಕರ್ಮ + ವಿಪಾಕ]

ಕರ್ಮವಿಪಾಕಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಸ್ಥಿತಿ: ತಪ್ಪು ಕರ್ಮವಿಪಾಕಗತಿ ನೆಱೆ ತಮ್ಮನೇ ಕೆಡಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೭೦). [ಕರ್ಮವಿಪಾಕ + ಗತಿ]

ಕರ್ಮವಿರಹಿತ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು ಶರಣ ಸನ್ನಿಹಿತರು (ಬಸವ. ೫೭೭); ಕರ್ಮವಿರಹಿತನೆ ಕೇಳೆನ್ನ ದಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೈ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧–೨೭). [ಕರ್ಮ + ವಿರಹಿತ]

ಕರ್ಮವೀರ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಹಸಿ; ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ: ಕರ್ಮವೀರ ಟಾಟಾರವರ ಸಫಲಜೀವನಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಮಾರಕ ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು (ಕಪಪು. ೭–೮೯); ನನ್ನಿಕಾರ, ಕರ್ಮವೀರ, ಇಂದು ನಿನ್ನ ಭೇರಿ ಹೊಳಲ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿ (ಮಾಂದಳ. ೩೯). [ಕರ್ಮ + ವೀರ]

ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನಂದಯಂತಿ ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬ ಹತ್ತುರಾಗಂಗಳು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ]

ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಾಗಾರ; ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಕಮ್ಮಟ: "ಪಂಚಕಾರುಕರ ಮನೆ ಕರ್ಮಶಾಲೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೧೦). [ಕರ್ಮ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಮೇಶನೊರ್ಬನೆ ಎನುತ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಧಮ ಧೀಮನಂದೇತಕೆ ಕರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕುಮತಿಗಳು ನಾಯ್ವಾಲನುಂಡರೊ (ಬಸವು. ೫೪–೨೯). [ಕರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕರ್ಮಶೀಲ (ಗು). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಬಲ್ಲ; ಉದ್ಯೋಗಿಯಾದ: ಅವನು ಶಾಂತ ಚಿತ್ತದ ಸತತ ಕರ್ಮಶೀಲ ಹುಡುಗನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು (ಬೆಂಜನ್. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಶೂರ (ನಾ). = ಕರ್ಮವೀರ. [ಕರ್ಮ + ಶೂರ]

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). = ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸ: ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ . . . ಮಾನವನ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು (ಕರ್ನಾಟ. ೧೧). [ಕರ್ಮ + ಸಂನ್ಯಾಸ]

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಿಕ (ನಾ). = ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಸಚಿವ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ. 'ನರ್ಮಸಚಿವ' ಪಠಾ. [ಕರ್ಮ + ಸಚಿವ]

ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ: ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಹೆಚ್ಚಿನದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). [ಕರ್ಮ + ಸನ್ಯಾಸ]

ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟವನು; ವಿರಕ್ತ: ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ರೂಪಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದಳು (ಜಯಂತ. ೨೯೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಿನ್]

ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ: ದೇಹಿವರ್ಗದ ಕೃತ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಫಲಮುಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಪದುಳದೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಪಡಿಸಿ ತೂಗಿದರ್ (ಜಗವಿ. ೩–೨೮); ಸಕಲ ಜೀವರ ಕರ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಧರ್ಮ]ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಕರಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕನು ನೀನಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹುಸಿಯಲ್ಲೆಂದಳೆಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೨೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಕರ್ಮಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಸಾದಾಖ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆಚಾರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಕಾರ ಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವ ಮಾಡಬಲ್ಲಾತನೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೫–೪೮). [ಕರ್ಮ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಕರ್ಮಸಾಧಕ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು, —ನೆರವೇರಿಸುವವನು [ಕರ್ಮ + ಸಾಧಕ]

ಕರ್ಮಸಾನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದ ಮೊಳೆ: "ಮೊಳೆಗಳು ಕರ್ಮಸಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೩). [?].

ಕರ್ಮಸಿದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು. ೨. ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದವನು: ದ್ರೋಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಲ್ಲ ಒಬ್ಬ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕರ್ಮಸಿದ್ಧರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು (ವಚಭಾ. ೪೯). [ಕರ್ಮ + ಸಿದ್ಧ]

ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಯ; ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು. [ಕರ್ಮ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕರ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ವಸುಧಾನಂದನ ಸೂರ್ಯರೊಂದಿ ನಿಲೆ ಕರ್ಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೧–೨೪). [ಕರ್ಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಮುಸಿಯನೇಸುಕಾಲ ಬೆಳಗಿದರೆ ಬೀಳದಾಗಬಲ್ಲುದೆ ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ದೆಸ್ಸೆ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೩೮೨); ವಿಪರೀತದ ಗತಿ ಗಹನತರವೇ ವಿಪುಳ ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯೆನುತ ತೂಗಿದನು ನಿಜಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೪೭). [ಕರ್ಮ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕರ್ಮಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯದ ಅಂಗ, —ಭಾಗ: ಕರ್ಮಾಂಗ ಮಾಗಿರ್ದ ಪಿಂಡಮಂ ತೆಗೆದು ಮಡುವಿನೊಳೆ ಹಾಯ್ಕೆಂದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೦). ೩. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಅಂಶ, —ಘಟಕ: ನಾಟ್ಯವು ಒಂದು ರಸಭೋಗವು. ಈ ರಸಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ಜ್ಞಾನಾಂಗಗಳೂ ಕರ್ಮಾಂಗಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾಗುವುವು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೮). [ಕರ್ಮ + ಅಂಗ]

ಕರ್ಮಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಇತರ ಕೆಲಸ: ಮಾಟಕೂಟ ಪ್ರಾಸಾದಾನೇಕ ಕರ್ಮಾಂತರಕೆಂದು ಆ ಕಲಿಗೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಂದಿನ ಹೊರೆಯಲು ಬಿಟ ಗರ್ದೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬–೫೭; 1118). ೨. ಮೃತರಾದವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಪರಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ರಾಜಮಾತೆಯರ ಕರ್ಮಾಂತರಗಳು ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೆ ಭೀಷ್ಮರ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾಂತಿಕ (ನಾ). = ಕರ್ಮಾಂತರ ೨: ಇವರಿಬ್ಬರ ಕರ್ಮಾಂತಿಕಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವ ವೇಳೆಗೆ, ಸೋಮಪ್ಪನು ಸಾಗರದ ಸಾಹುಕಾರರಲ್ಲಿ ಸಾಲಗಾರನಾಗಿದ್ದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾಂತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಕೊನೆ; ಕಾರ್ಯದ ಮುಗಿತಾಯ: ಮುಂದೆ ಗುರುವನು ಬಂಧುಜನವನು ಹಿಂದೆ ಕರ್ಮಾಂತ್ಯದಲಿ ಸೇವಕವೃಂದವನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಸಾಹಿತ್ಯಭಾವವಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೭). [ಕರ್ಮ + ಅಂತ್ಯ]

ಕರ್ಮಾಣು (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಪುದ್ಗಲದ ಪರಮಾಣು: ಜೀವರ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುಗಳು ಪುಣ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪಾಪರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿ . . . ಜೀವರೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇವು ಕರ್ಮಾಣುಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨). [ಕರ್ಮ + ಅಣು]

ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅರ್ಹತೆ ಅಥವಾ ವೈದಿಕ ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ. [ಕರ್ಮ + ಅಧಿಕಾರ]

ಕರ್ಮಾಧೀಶ (ನಾ). ಕರ್ಮಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವವನು: ಕರ್ಮಫಲಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವ ಕರ್ಮಾಧೀಶನೀಶ್ವರನಸಮಕರ್ತನು (ಬಸವು. ೫೪–೧೫). [ಕರ್ಮ + ಅಧೀಶ]

ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವಿಕೆ. [ಕರ್ಮ + ಅನುಷ್ಠಾನ]

ಕರ್ಮಾಯತ್ತ (ಗು). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ; ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ; ಕರ್ಮವಶವಾದ: ಪುರಾತನಕರ್ಮಾಯತ್ತಮಲ್ತೆ ದೇಹಿಗಳೆಸಕಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯–೯೬). [ಕರ್ಮ + ಆಯತ್ತ]

ಕರ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಕಾರ; ಯಂತ್ರದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ. ೨. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ: 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮ' (ಪ್ರಜಾಪತಿ) ಮತ್ತು 'ಕರ್ಮಾರ' (ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿ) ಇವರು ಒಂದು ಬಗೆಯವರಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೬). ೩. ಬಿದಿರು. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಅರ್ಥ: ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೯೬). 'ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ಅರ್ಥ]

ಕರ್ಮಾಲಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಕಾರ್ಯಾಗಾರ: ಮೋಟರುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳೆಂದರೆ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿರುವ ಕರ್ಮಾಲಯಗಳಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೯೧೨). [ಕರ್ಮ + ಆಲಯ]

ಕರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ. ೨. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಭವಭವದಲ್ಲಿ ಬಹ ಕರ್ಮಿಯ ನಾನೇನೆಂಬೆ (ಅವಹಂ. ೧೭೭-೭೯೪); ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೮೫೮); ಸುಖದುಃಖಕ್ಕೆ ಮುಳುಗುವ ಕರ್ಮಿಗಳು ನಮಗೆಂತು ಸೇರುವುದುಚಿತಬೋಧೆಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೧೭). ೩. ದುಷ್ಕರ್ಮಿ; ಪಾಪಿಷ್ಠ: ಕೋಟಿಯನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೂಟ ಕರ್ಮಿಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೫). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಿನ್]

ಕರ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಮಿಕ: ಬಡಗಿ ಬೇಸಾಯ ಕರ್ಮಿಗರೇನು ಯೋಗಿಗಳೊ! ಮುದುಕರ ಮನಸೆಲ್ಲ ಕೈಯ ದುಡಿತಕ್ಕೆ (ಮಂಕುತ. ೭೭೪). [ಕರ್ಮ + -ಇಗ]

ಕರ್ಮಿಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ; ಬಹುಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾದವನು: ಕಷ್ಟನಂ ಕಳನಂ ಸಕಳಕರ್ಮಿಷ್ಠ[ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟ]ನಂ ದುರ್ಮಲ ಕಿಳಯನಂ . . . ದುಷ್ಟಮಾನಸನಂ (ಬಸಪು.೭೦-೫೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಣಗಿಸಿದ ಮೀನು. [< ಕರ್$_2$? + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_1$)]

ಕರ್ಮೀರ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮೀಸೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೀಸೆ; ಕಪ್ಪು ಮೀಸೆ: ಗಂಡಸ್ಥಲವನ್ನೆ ಕೊನರುವ ಕರ್ಮೀಸೆ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿ ದೋರೆವಲ್ಲು (ಮೋಹತ. ೧೮-೬೬). [< ಕರಿದು + ಮೀಸೆ]

ಕರ್ಮುಗಿಲ್, **ಕರ್ಮುಗಿಲು** (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ಪೊಳೆದಪುವು ಕಾರ ಕರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆಳಮಿಂಚುಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೭೪). **ಕರ್ಮುಗಿಲು**: ಕಪ್ಪು ಹೆಪ್ಪಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮಿ, ಬಾನ ಈ ಕರೆಯಿಂದ ಆ ಕರೆಗೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಒಡನಡಗುವುದೆ ತೇಜಂ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭-೫). [< ಕರಿದು + ಮುಗಿಲ್]

ಕರ್ಮುಗಿಲು 'ಕರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಮೂಗು (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೂಗು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮೂಗು: ಅಗುಳಿಸುತ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರ್ಮೂಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರ್ಪವ ಚತುಷ್ಪದಿ ವೇಗದಿ ನಡೆದು ವಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೬). [< ಕರಿದು + ಮೂಗು$_1$]

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಕೈ, ಕಾಲು, ನಾಲಗೆ, ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಅಸನದ್ವಾರ: ವಾಕ್ಪಾಣಿ ಪಾದ ಪಾಯು ಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೈದರ್ಕೆಯುಂ ಮನ ತಾನೆ ಪ್ರಾಣ ಮಾಡುದು (ಮನೋ ೯ ವಿ. ೧-೧೪ ಟೀಕು); ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ನೆನಹುಗೆಡಿಸಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಕಾಲ ಮುಜಿಬಿದು (ಭಸವ. ೫೫). [ಕರ್ಮ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರ್ಮೋಡ (ನಾ). = ಕರ್ಮುಗಿಲ್: ಆಗ ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕರ್ಮೋಡ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೦). [< ಕರಿದು + ಮೋಡ$_1$]

ಕರ್ರಗೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ: ರಾಮನಾಗಲಿ ಸೀತೆಯೇ ಆಗಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಎಂದೂ ಸೊಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ರಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ವಾರಾಕ್ಯ.೫೧); ಕಂಟದಿಂದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಅನಂತರ ಅವು ಕರ್ರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೯೫). [< ಕರಿದು + -ಅಗೆ$_7$]

ಕರ್ರನೆ 'ಕಜ್ಜನೆ' ನೋ.

ಕರ್ರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೫-೬೮೯). [?]

ಕರ್ಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. **ಕರಿಲಕ್ಕಿ**: ಕರಿನೆಕ್ಕಿ, ಕರಿಲಕ್ಕಿ, ನೆಚ್ಚುಕಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೯೮-೫೫೯). **ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ**: ಕರಿಲೊಕ್ಕಿಯ ರಸ . . . ಇದಂ ಹದದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೨). [< ಕರಿದು + ಲಕ್ಕಿ]

ಕರ್ಲು$_1$ 'ಕಜಲು' ನೋ.

ಕರ್ಲು$_2$ 'ಕರಲ್ಲು' ನೋ.

ಕರ್ಲುಮಾಳ (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿ; ಕರಲು ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಯಲು, —ಮೈದಾನ: ತೆಂಕಲ್ಲಿನ ಮೂಡವತ್ತು ಕರ್ಲುಮಾಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡಮುಖನೆ ೧ (ಎಇ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೮೭೧; 1748). [ಕರ್ಲು$_1$ (< ಕಜಲು) + ಮಾಳ$_1$]

ಕರ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ತಾಮಸದ ಕರ್ವಕ್ಕದೊಳಂ (ಅಂಜಚ. ೧-೭೬). [< ಕರಿದು + ಪಕ್ಕ]

ಕರ್ವಟ (ನಾ). ಇನ್ನೂರರಿಂದ ನಾನೂರು ಹಳ್ಳಿಗಳ ನಾಡಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಊರು; ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಊರು. [ಸಂ. ಕರ್ವಟ, ಖರ್ವಟ]

ಕರ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪುವಸ್ತ್ರ: ನವಮುಕುರವನೊಳಗಿಟ್ಟ ಕರ್ವಟ್ಟೆಯ ಗವಸಣಗೆಯದೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೯೬). [< ಕರಿದು + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಕರ್ವಣಿ$_1$, ಕರಿಮಣಿ, ಕರ್ಮಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಇಂದ್ರನೀಲ. 'ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚ' ಪರಾ. **ಕರಿಮಣಿ**: ೨. ಮೇಣ, ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಹೆಂಗಸರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ: ಕತ್ತಿಗೆ ಕರಿಮಣಿಸರವೊಂದು (ರಾಮಾನ. ೧೧೧). **ಕರ್ಮಣಿ$_1$**: ೧. ಕರ್ಮಣಿಯ ಪಾಸರೆಯನ್ನೂ . . . ರಂಗುಮಾಣಿಕದ ಅಗಳ್ತೆಯನ್ನೂ, ನೀರಿನ ಧಾರೆಯನ್ನೂ ಕವಿಯು ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೨೪). ೨. ಕರ್ಮಣಿ ಸರದೊಳ್ ಚೆಂಬವಳಮಂ ಕೋದಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೧೫). [< ಕರಿದು + ಮಣಿ$_1$]

ಕರ್ವಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ (?): ಊ[ರ] ಮೇಲೆ ಕರ್ವ್ವಣಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ಕಲಿದೇವ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೨-೩೨; 1054). [?]

ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಣಿಯ ಆಭರಣ; ಇಂದ್ರನೀಲದ ಅಲಂಕಾರ: ಸಂದ ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ (ಚಕವ. ೬-೧೧).
[ಕರ್ವಣಿ$_1$ + ವಚ್ಚ$_3$]

ಕರ್ವಣ್ಣ, ಕರ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣವೊಳಕೊಂಡ ಕರ್ವಣ್ಣದಂಗದಿಂದೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ (ವೀ ೯ ಕೈ ಪು. ೬-೫-೧೬); ಕಂಗಾಣಿಸದೆ ಪಾರಿಯ ಪಟ್ಟ ಕರ್ವಣ್ಣ ಗೊಂಗಡಿ ಮುಸುಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೬). **ಕರ್ಬಣ್ಣ**: ರಮಣಿಯರುಗಳ ಬಲ್ಮೊಲೆದೊಟ್ಟ ಕರ್ಬಣ್ಣ ತಮವೆಂದು ಹಿಡಿದೌಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೫). [< ಕರಿದು + ಬಣ್ಣ]

ಕರ್ವಸುರಿ, ಕಬ್ಬಸುರಿ, ಕರ್ಬಸುರಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕರಿಬಸುರಿಮರ: ತತ ಅಗತ್ಯ ಕರ್ವ್ವಸುರಿಗೊಳ (ಇಅ. VII, ೬೦೨-೪೮; 694). **ಕಬ್ಬಸುರಿ**: "ಪಕ್ಷ, ಜಟಿನ್, ಪಕ್ಕಟಿನ್ – ಈ ೩ ಕಬ್ಬಸುರಿಯ ಮರ"(ನಾಚಿರಾ. ೧೦೭). **ಕರ್ಬಸುರಿ**: "ಪರ್ಕಟಿ – ಕಲ್ಲತ್ತಿ, ಕರ್ಬಸುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೧). [< ಕರಿದು + ಬಸುರಿ (< ಬಸರಿ)]

ಕರ್ವಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು, —ಲಾಮಂಚ (?): ಹಲಸಂದೆ, ಪರ್ಪಾಟಕ, ಕರ್ವಾಳ, ಕಳವಿಗೆಬೇರು... ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೭೯). [< ಕರ್ಬಾಳ ?]

ಕರ್ವಾಳೆ, ಕಬ್ಬಾಳೆ, ಕರಬಾಳೆ, ಕರಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪುಬಾಳೆ: ಕರ್ವಾಳೆಯ ಕಂಬವೊ ತೊಡೆಯೋ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೨೨); ಕರ್ವಾಳೆಯನೇಳಿಪ ನುಣ್ದೊಡೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧). **ಕಬ್ಬಾಳೆ**: ಉರಿವ ಕಬ್ಬಾಳೆಯ ಪೊರೆವ ನಾಮಾಂಕಿತ ವರವೃಕ್ಷ (ಮೋಹತ. ೭-೬); ಎಸೆವಾ ದೇವಾಳೆ ಕಬ್ಬಾಳೆ ಹಸುರುಗುಂದದ ಪಚ್ಚೆ ನಾಡವು ಮಧುರಂಗ ಪಸರಿಸಿ ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೮೭). **ಕರಬಾಳೆ**: ನೋಡು ಸುನಿ, ಹತ್ತು ಕರಬಾಳೆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಡು (ಕಾವೇರಿ. ೧೯೨). **ಕರಿಬಾಳೆ**: ಬಾಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥಿ ರಸಬಾಳೆ ಸುಗಂಧಿ ಕರಿಬಾಳೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬).
[< ಕರಿದು + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ). / ತಮಿ. ಕರುವಾೞೈ]

ಕರ್ವಿಲ್ 'ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱ, ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ (ನಾ). ಕಬ್ಬನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಗಾಱಾಹ ಶಂಬರಾಸುರನೆಂದು ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱನ ಕೊಂಡಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೭). **ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ**: ನನೆಗಣೆಯನೊಲಿದರ್ಚಿಸುವ ಮೋಹನದ ಸಿರಿಯೊ ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱನೆ ನಲವಿನಾರಾಧಿಸುವ ಮಂತ್ರಾಧಿ ದೇವತೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨೫).
[ಕರ್ವಿಲ್ಲು (< ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್) + -ಕಾಱ]

ಕರ್ವು$_1$, ಕಬ್ಬು$_3$, ಕರ್ಬು, ಖರ್ವು (ನಾ). ಇಕ್ಷುದಂಡ; ರಸಾಲ: "ಕರ್ವಿನಲಿಕ್ಷು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭); ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದವುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇಟ್ದುದಱ ತುದಿಯೊಳಸಮಾಸಪದಾಸ್ಪದಮಾಗಿ ನಿಱಿಸೆ ಕರ್ವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿ]ನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೬); ಒರ್ವರ್ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ಬರ್ಪಲರಂಬು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೭ ವ); ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆಯ್ವೊಲಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳ್ತೀವಿ ಕರ್ವಿನ ತೋಂಟ ಪೂದೋಂಟಗಳ್ ಮೆಱೆದುವು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೮).
ಕಬ್ಬು$_3$: ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರಗಳೊಳ್ ಕಬ್ಬಂ ಪಿೞಿವಂತೆ ಪಿೞಿವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ); ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಡೆವರಮಿನಿದಂತೆ ಕೆಲಂಬರಾದ್ಯಂತವೊಳ್ಪಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೪೧); ಸಂದುಸಂದನು ಕಡಿದು ಕಬ್ಬನು ತಂದು ಗಾಣದಲಿಕ್ಕಿ ಅರೆದಡೆ ಬೆಂದು ಪಾಕ ಗೂಳ ಸಕ್ಕರೆಯಾಗಿ ನೊಂದೆನೆಂದು ಸವಿಯ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ೫೮); ಐರಾವತಕೆ ಕಬ್ಬಿನಲಿಱಿದರಂಜಿಕೆಯುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೫); ಕಬ್ಬಿನಂತಿರಬೇಕು ಬಿದಿರಂತೆ ರಚಿಸಲೇಕೆ ಕಬ್ಬ ಹೇಳಿಲೆ ಸರಸ್ವತಿಯೆ (ಧರಜ. ೧-೬). **ಕರ್ಬು**: ವೈನಾಕನೆಂಬೊನಾತನೊಂದು ದಿವಸಂ ಕರ್ಬಿನ ಕೆಯ್ಯನುೞಿಪ್ವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮-೪); ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಕೊಂಕಿಯುಂ... ಪುರ್ವುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೯ ವ); ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕಬ್ಬುಗಂ ಕಳವೆಯುಮೆಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಱು ಫಲಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೭; 1047); ಕರ್ಬಿನ ಕೋಲ್ಗಳ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರಸೆ ಪರ್ವಾಘಾತದಿಂದುರ್ಬಿ ಘೋರೆನೆ ಪಾಯ್ವುತ್ತರ್ಪರಸಪ್ರವಾಹಜಯಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯); ನೆಲ್ಲುಂ ಕೌಂಗಿಮ್ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಬೆಳೆವುವಲ್ಲಿ (ಕರ್ಬಿನ ರಸದಿಂ) (ಶಮದ. ಮು. ೭೯ ವೃತ್ತಿ). **ಖರ್ವು**: ಅನಿಮಿಷರ್ಗೀಯಲೆಂದಿನಿದಸಿಂಬಿಟ್ಟು ಭೂವನಿತೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಘನಹರುಷದೊಳಟ್ಟಿದನು ನಾಗರೆಱಿಯನೆಂಬಿನ ಖರ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ರ್ವು] ವಾಟಿಯೊಪ್ಪಿದವು (ಭೈರವೇ. ೧-೬೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಬು; ಮಲ. ಕರಿಮ್ಬು; ತುಳು. ಕಮ್ಬುರ್]

ಕರ್ವು$_2$ (ನಾ). ದೊಂಬಿ; ದಂಗೆ: ಬೆಣ್ಣುಗೂರ ಕರ್ವ್ವವೆ ಬಾಣಸಾಮಿ ಮಗನ್ ಪುಱಿ ಕಾಮನ್ ನೂಱು ಮಾನಸ ಒಡಪೋಗುತಿರೆ ಅಱದಿಯೊಳ್ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಬಾಗಿಂಗ್. ೪೫-೫; ಸು. 880 ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುವಿ]

ಕರ್ವುಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ, —ಗಣೆ: ಮಿಳಿರ್ವ ಮಿಡಿಯ ಗಿಳಿಯ ನುಡಿಯ ಪರಿವ ಕಾಲ ಕರ್ವುಗೋಲ ಚೆಲ್ವನಾಂತು ತೋರ್ಪ ಬನದ ನಡುವೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೪೬).
[ಕರ್ವು$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕರ್ವುದೋಂಟ, ಕಬ್ಬುದೋಂಟ, ಕರ್ಬುದೋಂಟ, ಕರ್ವುದೋಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ: ಈ ಕೆಂದಳಿರ ತುಱುಗಲೀಯಂಚೆಯಾ ಕರ್ವುದೋಂಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೬). **ಕಬ್ಬುದೋಂಟ**: ಒಗುವ ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳನೀರ್ಗಳಿಂ... ದಾಡಿಮದ ಫಳದ ರಸದಿಂದ ಕಬ್ಬುದೋಂಟ ಮಿಗೆ ಬೆಳೆದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೬). **ಕರ್ಬುದೋಂಟ**: ಕುಱಿಯ ಹಿಂಡಂ ತೋಳಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆಯುಂ ಕಬ್ಬುದೋಂಟವನಾನೆ ಪೊಕ್ಕಂತೆಯುಂ ... ಕುತ್ತಿ ನೂಂಕುತ್ತ ಬಪ್ಪಾಗಳು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫-೧೦; 1156); ಕದಳೀಫಳದ ರಸದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಿಂ ದೇವ ಮುದದಿಂದೆ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂ ಬೆಳೆದವೆಲೆ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೯-೨೨); ಗಿರಿದುರ್ಗಂ ಕಿಱಿಕೆಲ್ ಸಮಗ್ರ ವನದುರ್ಗಂ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂ ಜಲೋದರ ದುರ್ಗಂ ಕಡುಪಿಂದ ಮಿಾಂಟ ಮೊಗೆವಂತಾಪೋಶನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೬). **ಕರ್ವುದೋಟ**: ಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆ ಕರ್ವುದೋಟ ನಾನಾಪುಷ್ಪಜಾಲದ ಕನದನ್ನಸತ್ರದಾಲಯದಾ ಮೋಹದಗೃಹವೆಸೆವುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೨). [ಕರ್ವು$_1$ + ತೋಂಟ]

ಕರ್ವುದೋಟ 'ಕರ್ವುದೋಂಟ' ನೋ.

ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್, ಕಬ್ಬುವಿಲ್, ಕಬ್ಬುವಿಲು, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು, ಕರ್ಬುವಿಲ್, ಕರ್ವಿಲ್, ಕರ್ವಿಲ್ಲು, ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಇಕ್ಷು-ಚಾಪ; ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು: ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್ಗದೇಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಂಪು ಮಾಡಿದನೊ ತೋಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟೆದೊಪ್ಪಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩); ಪುರ್ವಿನ ಕೊರ್ವು ಕರ್ವುರ್ವಿಲ್ಲಂ ಕೀೞ್ಮಾಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ);

ಇದರ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದು ಕರ್ವುವಿಲ್ಗೆ ಕೈಯಂ ನೀಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೮). **ಕಬ್ಬುವಿಲ್:** ಕಬ್ಬುವಿಲ್ ತುಂಬಿವೆದೆ ಪೂಸರಲ್ ಪೂಣ್ದಸಲ್ ನಿಬ್ಬರಮಿದೆಂದು ಮದನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭). **ಕಬ್ಬುವಿಲು:** 'ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ' ಪರಾ. **ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು:** ಅಲರು ಗಣೆಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ ತಳಿತ ಮಾವಿನ ಝಲ್ಲರಿಯ ಮಂಡಳಿಯ ಮನ್ಮಥ ರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೩೭); ಇದು ಮನೋಜನ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲುಲಿ ಇದು ರತಿಯ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಬರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೫). **ಕರ್ಬುವಿಲ್:** ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ಸರಸಿಜನಾಳತಂತು ತಿರು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೧); ಕರ್ಬುವಿಲ್ಗಳ ನೇವರಿಪವೊಲು ಮತ್ತಮೊರ್ವಳು ದೇವಿ ಕುಡುವುರ್ವುಗಳ ತಿದ್ದಿದಳೊಂದು ಸೊಬಗಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೩). **ಕರ್ವಿಲ್:** ನಿಡುವುರ್ವಿಂಗೆ ಕರ್ವಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಸುಂಕಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ ನಗೆಮೊಗಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದೊಪ್ಪಮಂ ಕಪ್ಪಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨ ವ); ಕಾಮಂ ಕಿಱುದುಂಬಿಯ ತಿರುವಂ ಕರ್ವಿಲ್ಗೇಱಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೩); ಸ್ಮರನ ಕರ್ವಿಲ್ಲೆನಲು ಕನ್ನಡಕಿರುವ ಮೊದಲಕ್ಷರದ ಭಾವವ ಧರಿಸಿ ಮೆರೆದಿಹವವಳ ಪುರ್ಬುಗಳ್ (ಜಿನಭಾ. ೧೮-೩೮). **ಕರ್ವಿಲ್ಲು:** ಇನಿರಸವಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಭ್ರಮರ ಸಿಂಜಿನಿ ಗೈದು (ಮೋಹತ. ೫-೩೭). **ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು:** ದಳ್ಳುರಿ ಸುತ್ತಿ ಸ್ಮರನ ಬಿಗಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು ಸಹಿತ ಸುಟ್ಟುಗಿದುದು ಉರಿ ನಭಸ್ಥಳಕೆ (ಮೋಹತ. ೬-೩೯). [ಕರ್ವು$_1$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ, ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ, ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ, ಕರ್ವಿಲ್ಲ, ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲುಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಮದನಂ ಮಿಗೆ ಕರ್ವು ವಿಲ್ಲನೇ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭); ರಕ್ಕಸಂ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ ನಟ್ಟುಳಿಗಾಱದೊಳ್ಪಿತನೆ ಪಲವುವಿಧದಿಂದೆಸೆವ ನರ್ತನಗಳ . . . ಆಡೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೫-೮); ಕರ್ವುವಿಲ್ಲನುರವಣಿಸುತ್ತೆ ಗಿಳಿದೇರನಡರಿ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಿಂತಿಣಿ ನಾರಿಯಂ ಟಂಕರಿಸುವುದುಂ (ಶೇಷರಾ. ೭೩-೪೩). **ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ:** ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲನ ಪಿತ ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೭-೩). **ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ:** ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನಂ ಖಂಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯನಳಿದು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಧುವಾದೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೭೪); ಸುಖದಿಂದೆ ಪವಡಿಸಿದನೋ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನೆನೆ . . . ಮಲಗಿಹ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೦). **ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ:** ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಭ್ಯುದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳಾ ಕಮಲಾನನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೧೫); ಮಸಗಿ ಬಂದುದು ಪೆರ್ಬಡೆ ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೭). **ಕರ್ವಿಲ್ಲ:** ಪಾರ್ವತಿಯೆಱೆಯನ ವರದಿಂ ಮತ್ಪತಿ ಕರ್ವಿಲ್ಲಂ ಸಮ್ಮೋಹನರೂಪದಿನುರ್ವಿಯ ವಿಟರೆಲ್ಲರ್ದೆ ಯೊಳ್ನೆಲಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೩). **ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ:** ಧರೆಯಱಿಯೆ ಕೌರ್ವಿಲ್ಲನುರಿಪಿದಗ್ಗದ ಗೆಲ್ಲದರಸ ಜಯ (ವೀರಶೈವ. ೧-೩-೧); ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ ರೂಪ ಕವಿ ಲಕ್ಷ್ಮ ಪೇಳಿದನತಿ ಪೆಸರ್ವಡೆವ ತೆಱದೊಳ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೮-೪೯).

ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರ್ವೂರ ತುಱುವಂ ನೊಳಂಬನ ಪರಿ ಬನ್ದು ಹೆಮ್ಮಾರ್ಗೆಯ ಪಳ್ಳಿಯೊಳಿಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೫; ಸು. 930). [? + ಊರ್]

ಕರ್ವೆಟ್ಟು, ಕರಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಾಚಲ: "ಕರ್ವೆಟ್ಟೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಱಿವೆಟ್ಟು] ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೭); ಕರ್ವೆಟ್ಟು ಬೀಟ್ವಂತಿರೆ ಬಿಟ್ಟಂ ಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೮). **ಕರಿವೆಟ್ಟು:** "ಕರಿವೆಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯). [< ಕರಿದು + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕರ್ವೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತತಃ ಕರ್ವ್ವೆಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂಲವನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩-೯; ಸು. 420). [?]

ಕರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಛಾಯೆ: ನಡುಗಣ್ಣ ಕರ್ವೆಳಗಿನಿಂ ಮುನ್ನ ಪರಮ ನಿನಗಿದಿರಾದ ದುಷ್ಟ ಮನ್ಮಥನ ಪೂಸರ ಕರಿದು ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸರವಾದುದೆಂಬಂತೆ ಪಿಡಿದೆಸೆದಳಲ್ಲಿ (ವೀರಶೈವ. ೨-೩-೨೨); ತಂಪಾದ ಕರ್ವೆಳಗು ಕವಿದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತವಾಯಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೪೩). [< ಕರಿದು + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕರ್ವೇಡ, ಕರ್ಬೇಡ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕಿರಾತ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೇಡ: ಎಯ್ದಿದನಱಗುಲಿ ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊೞಲಿಂಗಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೩); ಮುನ್ನಮೊರ್ವನಱುಗುಲಿವೆಸರ ಕರ್ವೇಡಂ . . . ಬೇಂಟೆಯಾಡುತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೧೩). **ಕರ್ಬೇಡ:** ಕರ್ಬೇಡರೆ; ಸುಡುಬಾಡು (ಶಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + ಬೇಡ$_1$]

ಕರ್ವೊಗೆ, ಕಬ್ಬೊಗೆ, ಕರ್ಬೊಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹೊಗೆ; ಕರಿಯ ಹೊಗೆ: ಬೇವ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕರ್ವೊಗೆಯಿಂದಮುಗುರ್ವನಾಳ್ದು ಕತ್ತಲಿಸುವ ಚಂಡಿಕಾಭವನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೫); ತೆರೆತೆರೆಗೊಂಡು ಪಾನ್ಗಡರ್ವ ಕರ್ವೊಗೆ ಕರ್ಗಿದ ನೀ[ರೆ] ಕೊರ್ವುವಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೧); ಚಕ್ರಯುಗಕ್ಕಗಲ್ಪಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಸುರ್ವಕ್ಕೆ ಕರ್ವೊಗೆಯೆನಿಪ್ಪಿನಮಾಯ್ತು ಮಹತ್ತಮಂ ತಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೧೯); ಮದನಾನಳನ ಕರ್ವೊಗೆ ಯಿದೆನಿಸಿ ಬಿರಯಿಗಳ ಕಣ್ಗಳೊಳು ಕಪ್ಪನಿಯನೊದವಿಸೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೯ ವ). **ಕಬ್ಬೊಗೆ:** ಜಗವನಿತ್ತಲು ಕೌಱಿಡುವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಿದೆ ಕಬ್ಬೊಗೆಯು ಕವಚದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೧); ಕಬ್ಬೊಗೆಯನು ಕಾಣುತುಬ್ಬೆಗವಡುತಾ . . . ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಳಲು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬-೧೮೩); ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯೊ (ಗೊಲ್ಲೊಭಾ. ೧೩-೩೨೧). **ಕರ್ಬೊಗೆ:** ಕಾಳಾಗುರುವಿನ ಧೂಪದ ಕರ್ಬೊಗೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೧ ವ); ಕರ್ಬೊಗೆಯಂ ನೆಗಪುವ ಕೊಂಬುಗಳ ಕಡುದಿಸುವು ಕಾಲ್ಗಳಂ ಸುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೭ ವ); ಕರ್ಬೊಗೆ ಮಿಱಿ ತೋಱಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗೆದಱಿ ದಾವಾಗ್ನಿ ಮುತ್ತಿತ್ತು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೬); ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುರಿದುದು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೬೫). 'ಕಾರ್ಬೊಗೆ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕರ್ವೊನ್, ಕಬ್ಬಿಣ, ಕಬ್ಬುನ, ಕಬ್ಬೊನ್, ಕರ್ಬುನ, ಕರ್ಬೊನ್, ಕರ್ಬೊನ್ನು (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ: ಅವಳೆಳಸಿ ಪೊಕ್ಕ ಪೂಗೊಳಂ ಕಾಯ್ದ ಕರ್ವೊನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತಿರುಕರ್ವುದು (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೮ ವ). ೨. (ಕಬ್ಬಿಣದ) ಕುಳ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಕೆಯ್ಪೊಲದಂತು ಕರ್ವೊನ್ನಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೧). **ಕಬ್ಬಿಣ:** "ಕರ್ಬೊನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೧); ಕೀಟೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫); ಕಬ್ಬಿಣವು ಮಿಕ್ಕ ಧಾತುಗಳಿಗಿಂತ ಬಹಳ ಉಪಯೋಗವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೩); ಗಿಡಗನನ್ನು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರೆ, ಸಲಾಕಿ ಚಿನ್ನವಾದರೇನು? ಕಬ್ಬಿಣವಾದರೇನು? ಅದು ಕಡಿಯದೆ ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಅರ್ಯಕ. ೪೧). **ಕಬ್ಬುನ:** "ಕಬ್ಬುನಂ ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೊದಗುವುದು" (ಕಶರ. ೨೧), ಕಳೆಯದೆ ನಿಂದ ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟೆನಮುಕ್ಕೆರ್ವೆತ್ತ ಕತ್ತಳಮೆನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ತಡರ್ದ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯-೧೨; 1093 ?); ಕಲ್ಲುಂ ಕಬ್ಬುನಮುಂ ನೋಡೆಲ್ಲಿಯುಮೋರಂತೆ ಪಡೆಯಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೬೩); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಕಬ್ಬುನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಬ್ಬಿಣ, ಕಬ್ಬಿನ, ಕಪ್ಪುರ] ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೩-೩೨೬).

ಕಬ್ಬೊನ್: ಒಲೆಯೊಳಗೆ ಕಬ್ಬೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬೊ]ನ್ನ ಹಗಱಂ ಹರಹಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂ ಪಾಕಮಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೮). **ಕರ್ಬುನ**: ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದಿಂದಂ ಚುಚ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೪); ಕರ್ಬುನಮೆನಿಸು ಕಾಯ್ದು ಮೃದುವಾದೊಡಂ ಕಮ್ಮಱರಿಲ್ಲದೆ ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೬); ಪುರುಷಮ ಮುಟ್ಟೆ ಕರ್ಬುನಮೆ (ಅನಂಪು. ೯–೪೬); ಕತ್ತಿ ತವೆ ಮುಸುಂಡಿ ಕರ್ಬುನದ ಕೋಲ್ ಮುಖ್ಯ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳಿಂದ (ಜಬಪು. ೪೮–೪೬). **ಕರ್ಬೊನ್**: "ಪಾರಸವಂ ಲೋಹಂ ಗಿರಿಸಾರಮಯಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಮಾಯಸಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಬೊನ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೮–೫); ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನಪ್ಪವೇಱಿಮೆಂದು ತಳಾಜಂಗೆ ಬೆಸವೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ ೨೧–೨೧); ಕರಡಿಯ ತೊವಲೊಳ್ ಪುದಿದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ರಥಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬ವ). **ಕರ್ಬೊನ್ನು**: ನಿನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದ್ಯೆಸೆಯಾನು ಕರ್ಬೊನ್ನು ಚಿಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನುತಿವಡೆದು (ಹದಿಬ. ೧–೩೫).

ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆ, ಕಬ್ಬುನದಕಡಲೆ = (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಕಠಿನವಾದುದು: ಭಾರತದ ಕೇವಲ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವದೂ ಒಂದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆಯಾಯಿತು (ಸಾಹಿಸಂ. ೪೯); ಕಬ್ಬುನದ ಕಡಲೆಯಂತೆ ಬೆಟ್ಟತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೮೬).

[< ಕರಿದು + ಪೊನ್./ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಪೊನ್; ತುಳು. ಕರ್ಬ, ಕರ್ಬೊ]

ಕರ್ವೊನಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪುನದಿ; ಯಮುನಾನದಿ; ಕಾಳಿಂದಿ: ಕಪ್ಪದಿ ನಡೆದು ಯಮುನೆಯ ದಡವನು ಸೇರಿದನು . . . ಆ ಕರ್ವೊನಲಿನ ನೀರ್ದಾರಿಯನು ನೋಡಿದನೆವೆಯಿಕ್ಕದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೬೩–೬೨).

[< ಕರಿದು + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಕರ್ಶಿತ (ಗು). ೧. ತೆಳುವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೃಶಗೊಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊರಗಿದವನು; ಕೃಶನಾದವನು: ಅತ್ತಲಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯಜಂ ಪುತ್ರವ್ಯಸನಕರ್ಶಿತಂ, ತನ್ನ ಹೃದಯರಂಗದ ರಣದ ತುಮುಲಮಂ ರಣವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಗಳಿಂ ಮರೆಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೯–೧೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ: ಏನೆಂಬುದೊಂದು ಹರ್ಷದ ಹಾನಿಯನೀ ಪರಮಕರ್ಷಮೋ ಪಲಕಾಲಂ ತಾನಿರ್ದಂದದ ಚಿಂತಾಗ್ಲಾನಿ ಮನಂಬೊಕ್ಕುದರಸಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೮). ೨. ಉಳುವಿಕೆ; ರೆಂಟೆಹೊಡೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರನಾಣ; ೮೦ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ: "ಕರ್ಷ ಚತುಷ್ಟಯ ತುಲನಮುಮಾಮಿಷಮುಮಱಿಗೆ ತಾಂ ಪಲಮೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೫–೪೩); "ನಾಲ್ಕುಂ ಸುವರ್ಣ ಕರ್ಷಂ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರ್ಷಂ ಪಲಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೪–೨೫); "ಕರ್ಷವೆಂದರೆ ಮೂರುವರಹ ತೂಕ" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೧೬). ೪. (ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಕರ್ಷೋಪಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ; ಉಳುವ ಯಂತ್ರ: "ಎಳಕ, ಕರ್ಷಕ; ಎಳೆಯುವ, ಕರ್ಷಕ, —ಎಂಜಿನು" (Tractor. ಶಂಕನಿ). ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಆರಂಭಗಾರ; ಕೃಷಿಕ: "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಱ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಸೆಳೆಯುವ. ೨. ಹಿಂಸಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆದುಹಾಕುವಿಕೆ: ದುಸ್ವಪ್ನ ದರ್ಶನಕರ್ಷಣಾರ್ಥಮಾಗಿ . . . ಶಾಂತಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ನೆಗೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೫ ವ); ನೀಂ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದದಱಿಂ ತತ್ಸಪತ್ನೀ ಜಠರದೊಳಿರಿಸು (ಜಗವಿ. ೨–೫೯). ೪. (ಬಿಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುದನ್ನು) ಬಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಉಳುಮೆ; ಸಾಗುವಳಿ: ಸ್ಥಿರಗೋಪಾಧ್ಯಾಯಕ್ಷ್ಮಾಪರಿಪಾಲ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫). ೬. ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ; ಹಿಂಸೆ; ವೇದನೆ: ಕರ್ಷಣ ಕುಟ್ಟನ ಪಾತನ ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತತೀವ್ರ ರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ೧. ಎಳೆದುಹಾಕಬೇಕಾದ; ಸೆಳೆದು ಹಾಕಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಉಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, —ಶಕ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಎಳೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಸೆಳೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು: ದುರ್ಗದ ಬಲಮುಳ್ಳೊಡಂ ಬಲೋಪೇತ ಸುಹೃದ್ವರ್ಗ ಬಲಾನ್ವಿತನಪನಯಮಾರ್ಗನೆನಿಪ್ಪವನೆ ಕರ್ಷಣೀಯನಮೋಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೪–೨೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಫಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಫಲ; ತಾರೆಕಾಯಿ; "ಅಳಲೀಕಾಯಿ; ತಾರೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೪). ೨. ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ.

[ಕರ್ಷ + ಫಲ]

ಕರ್ಷೂ (ನಾ). ೧. ಬೆರಣಿಯ ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಜೀವನೋಪಾಯ. ೩. ವ್ಯವಸಾಯ; ಕೃಷಿ; ಬೇಸಾಯ. ೪. ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದ ಗೆರೆ. ೫. ನದಿ; ಹೊಳೆ. ೬. ಕಾಲುವೆ. [ಸಂ. ಕರ್ಷೂ]

ಕರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ೮೦ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ: "ಹತ್ತಣ [ಹತ್ತು ಹಣ] ತೂಕವೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷೆ" (ವಿವೇಕ. ೬). [ಸಂ. ಕರ್ಷ]

ಕರ್ಷೋಪಲ (ನಾ). ಚಿನ್ನವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಜ್ಜಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು; ಒರೆಗಲ್ಲು: ತಂಬೆಲರೆಂಬ ಪೊಂಬರದನಲರ್ವೊನ್ನಂ ಪರ್ಣಕರ್ಷೋಪಲದೊಳೊರೆಯೆ ಸುರಿದು ಪರಿದ ಪೊಂಬುಡಿಯೆಂಬಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೨ ವ). [ಕರ್ಷ + ಉಪಲ]

ಕರ್ಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಮೊತ್ತ (?): ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟವಸಿ ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ವಾರಲರ್ಧಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಡಂ ನೂಱಿರ್ಪತ್ತೆಣ್ಬು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂಮೆಣ್ಬು ಮೂಡೆ ಜಮಳಿ ಒನ್ದು (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೫; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕರ್ಷಪಿಂಡ]

ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ 'ಕರಾಡಸ್ಥ' ನೋ.

ಕಲ್₁, ಕಲಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಕಲ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ತಿಳಿ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು: "ಕಲ್-ಅಭ್ಯಾಸೇ, ಪಾಷಾಣೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಗುಂ ಗುರೂಪದೇಶಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦); ನಾಲ್ಕುಂ ನೃಪವಿದ್ಯೆಯನಾಡಲ್ ಕಲ್ತುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತೆಯಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೪); ಅಂಜದೆ ದಿಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೪೩); ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗಲ್ತು ಸವಣ್ಮನೆಗಲ್ತು ಕೂಡೆ ಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇೞ್ವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). **ಕಲಿ₁**: ಋಷಿಯರ ಮಾರ್ಗಮಂ ಕಲಿಯಲೆಂದು ಕೃತಕವೈರಾಗ್ಯದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೮); ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಂಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮); ನೀ ಕಲಿತ ದಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯವುಂಟಾದೊಡೆಮ್ಮೊಳು ತೋಱು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೫); ಕಲಿತ ದಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲಂಗೆ ಕೇಳಿಪುದ್ಯೆಸೆ ಫಲವು (ಹದಿಬ. ೧–೨೯).

ಕಲ್ತನ್ = ಕಲಿತವನು: ಮೊದಲೊಳ್ ಕಲ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಪದದೊಳ್ ಜಾಣಂ ಬೆಡಂಗುಮಕ್ಕುಮೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೯). **ಕಲ್ತವರ್** (ಬಹುವ): ಅಕ್ಷರಮಾತ್ರಮಂ ಬಯಸಿ ಕಲ್ತವರೊಳ್ ಗುಣಮೇಂ (ನಳಚಂ. ೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಲ್; ತುಳು. ಕಲ್ಪು]

ಕಲ್₂ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಅಧ್ಯಯನ. 'ಕಲ್ಲಾಯ್ತು' ಪರಾ. [< ಕಲ್₁]

ಕಲ್₃, ಕಲು₁, ಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆ; ಶಿಲೆ; ಅರೆ; ಪಾಷಾಣ: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಬಿಕ(೦)ಣ್ಣ × × × ಯಂ ಪೋದಿಯಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦-೩೪; 864); ಉತ್ತರದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಸಮ ಚತುರಸ್ರಮಾಗೆ ನೆಲನನಗೆದು ಕಲ್ಲಂ ಪುಲ್ಲುಮಂ ಸೋದಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೫ ವ); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಲಕೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೫). **ಕಲು₁**: ಮಗಂ ಬಱಸಿದ ಕಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೨೩-೧೬; 1070); ಪರುಷವಂಗಣದ ಕಲು ಸುರಭಿ ಕಜಹಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೧); ಕಲುಮರನ ಕೈದುಗಳ ... ಭಟರುಬ್ಬಿಸಿದರಿನಸುತನ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧); ನಟ್ಟಡವಿಯೊಳು ಹಾವು ಹುಲಿ ಕಲು ಜಟ್ಟಿಗಂಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೨೨). **ಕಲ್ಲು**: ಬೆಟ್ಟತಪ್ಪ ಕಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಬೆಟ್ಟಮಂ ಸಿಡಿಲುಂ ನೀರುಂ ಭೇದಿಸುವಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೨೦); ಎನಿಸು ಕಾಲ ಕಲ್ಲು ನೀರೊಳಗಿರ್ದರೇನು ನೆನೆದು ಮೃದುವಾಗಬಲ್ಲುದೇ (ಬಸವ. ೯೯); ಕಾಷ್ಠಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩); ತಲೆ ಬಲ್ಲಿತೆಂದು ಕಲ್ಲನೆ ಹಾಯಬೇಡ (ಪ್ರೋಹತ. ೬-೨೩).

ಕಲ್ಲಂ ನಿಱಿಸು, ಕಲ್ಲನಿಱಿಸು = ಕಲ್ಲುನೆಡಿಸು; ಶಿಲಾಶಾಸನ ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಕಾಳಬ್ಬೆ × × × ಯ್ದ ಬೀಳಿಸಿ ಕಲ್ಲಂನಿಱಿಸಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೪; 897); ಸಿರಿಯಕ್ಕಂ ಕಲ್ಲಂನಿಱಿಸಿದಳು (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾ೪. ೨೩-೬; 934); ಶ್ರೀಜನ್ನ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೪, ೬-೩; ಸು. 808). ಕಲ್ಲ ಹಾಯು = ಕಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಯು, —ತಾಕು: ನೀನು ಗರ್ವದಿ ತಲೆಯು ಬಲಿದೊಡಂ ಕಲ್ಲಹಾಯ್ದಪೆನೆಂಬುದಿದುವುಚಿತವೆ (ನವನೋ. ೨೫-೨೩); ತಲೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕಲ್ಲ ಹಾಯುವದು ... ಅಪಾಯವನ್ನೇ ತಂದೊಡ್ಡುವುದು (ಬಿನ್ನದೇ. ೧೬೦). ಕಲ್ಲು ಹುಯ್ಯಿಸು = ಕಲ್ಲು ಕೆತ್ತಿಸು, —ಕಡೆಸು; ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಡೆಸು: ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಕೋಳಿ ಕುರಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಹುಯ್ಯಿಸಿ ಬರುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೨೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲ್; ಮಲ. ಕಲ್, ಕಲ್ಲು; ತುಳು. ಕಲ್; ಕೊಡ. ಕಲ್ಲೀ; ತೆಲು. ಕಲ್ಲು; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಲ್; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕಲ್]

-ಕಲ್₄, -ಕಲು₂ (ಪ್ರ) ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಕಡುಗಲಿಸು' ಪರಾ. -ಕಲು₂: 'ಉಳುಕಲು', 'ಸವಕಲು' ಪರಾ.

ಕಲ₁ (ನಾ). ೧. (ಮಣ್ಣಿನ) ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ: ಕಲನೊಂದಂ ತೀವಿ ನೀರಂ ಪೊಸೆದು ಸಿಕತದೊಳ್ ಗಾಣಮಂ ಪೊಯ್ದು ಮತ್ತಂ ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಬಿತ್ತಿಯುಂ ... ನಿಷ್ಫಲೋದ್ಯೋಗಮನೊಡರಿಪುದೇಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೫); ಪಸಿಯ ಕಲದೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ರಸಮಂ ಮೇಣ್ ಬೆಟಲ ರಸಮನೊರಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೯); ಕಲವೊಂದಜ್ಜೊಡೆದೊಡನೆ ಬಿರಿದು ಬೇವೊಲ್ಪಿಸಜಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೮). ೨. ಹಡಗು: ಅಯಸ ಕುರುವದ ಸುತ್ತ ಬಳಸುತ ಕಲಂಗಳನ್ ಕಾವಲಿಹುದೆಲ್ಲ (ಪಾರುಸ. ೧೫-೩೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಲ; ತುಳು. ಕರ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಲ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕಲಂಡ್]

ಕಲ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ನಯಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಒಂದು ಕಲಉ ... ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಅಱುವತ್ತ ಕಲ ಅಕ್ಕಿಉ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೩; 1470). [← ತಮಿ. ಕಲ]

ಕಲ₃ (ನಾ). ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಕರ: 'ಕಲಬೆರಕೆ' ಪರಾ. [< ಕಲೆ₁]

ಕಲ₄, ಕಳ₆ (ಗು). ೧. ಮಧುರವಾದ; ಇಂಪಾದ: ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ ವೀಚೀಕಲಸ್ವರಂ ನೆಗಟೆ ಭುವನಗುರುವಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೩೮). (ನಾ). ೨. ಮಧುರ ಧ್ವನಿ. ೩. ದೇಹಶಕ್ತಿ; ಅರ್ಪು. 'ಕಲಂಬಡೆ' ಪರಾ. ೪. ಮೂಕ (ಕ). ೫. ತಾಳೆಮರ (ಕ). ೬. ಅಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ (ಕ). ೭. ಚಿನ್ನ (ಕ). **ಕಳ₆**: ೧. 'ಕಳಕಂಠ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಉರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿ ಕಲಉರ ಕಾಳೆಗದೊಳೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೧೧೭-೬; ?). [?]

ಕಲಂ₁, ಕಲಮು₁, ಕಲಾಮು (ನಾ). ೧. ಲೇಖನಿಕೆ; ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಕುಂಚ. ೨. ಚಿತ್ರಣ ಪದ್ಧತಿ, —ವಿನ್ಯಾಸ, —ಶೈಲಿ: ಕಾಂಗ್ರಾ ಮತ್ತು ರಜಪೂತ ಕಲಂಗಳ ಚಿತ್ರಕಾರರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ... ನೂರಾರು ಸುಂದರಚಿತ್ರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೫೮೧). **ಕಲಮು₁**: ೧. ಇಂಥಾ ಬಣ್ಣವನ್ನೂ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಯಾವ ಕಲಮಿನಿಂದ ಬರೆದನೋ ಅದು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೪). ೩. ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಕಸಿಮಾಡುವಿಕೆ: ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕಲಮು ಮಾಡಿದ ಮಾವಿನ ಗಿಡಗಳ ವೈಭವವಂತೂ ಹೇಳತೀರದು (ಬಿವರಿ. ೨೧೧); ಒಂದು ಆಕಳು ಆ ತೋಟವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿಸಿರುವ ಕಲಮಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಮೇಯತೊಡಗಿತು (ಸಕುಮಂ. ೫೩); ಪಂತನು ... ಹೂವಿನ ಗಿಡದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಲಮು ಕಟ್ಟುತ್ತಿರಲು (ಅಂಬಕ. ೧೯). **ಕಲಾಮು**: ೧. "ಕಲಾಮು[ಪಾಠಾಂ. ಮೂ] ಲೇಖನಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಲಮ್]

ಕಲಂ₂, ಕಲಮು₂, ಖಲಮು (ನಾ). ಪರಿಚ್ಛೇದ; ಭಾಗ: ಎರಡನೇ ಕಲಂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೮); ಆ ಹಣವೆಲ್ಲಾ ಕೊಡಿಸುವ ಕಲಂ ೧ ಯಿಷ್ಟಾದರೆ ನಾವೂ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಿನ್ನುಮೇಲೆ ನೌಕರೀ ಯಿರತಕ್ಕದಿಲ್ಲಾ (ಹೈದರ. ೧೦೭). **ಕಲಮು₂**: ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಈ ದೇಶದ ಅರಸರ ಕೂಡ ಜಗಳ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂಬುದೊಂದು ಕಲಮು ಇತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೨೭); ಕೆಲವು ಕಲಮುಗಳನ್ನು ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). **ಖಲಮು**: ಖಲಮು ಒಂದು: ಖಂದಾಯವನ್ನು ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಏರಿಸುವದು (ಜನನಾ. ೯೧).

[← ಮರಾ. ಕಲಮ್]

ಕಲಂಕ, ಕಳಂಕ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಕಲೆ; ಕಪ್ಪು. ೨. ಕುಂದು; ಪಾಪ; ದೋಷ: "ಕಟಿ ಕಳಂಕಮದು" (ಕಬ್ಬಿಗೈ. ೧೧); ನಿಮ್ಮ ಹಾಗು ನನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಕಲಂಕ ಹತ್ತುವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗವು ಬೈಲಿಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರಿ (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೨). ೩. ನಿಷ್ಠುರತೆ; ಕ್ರೂರನಿಂದೆ. ೪. ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ತುಕ್ಕು. ೫. ಮೋಡ; ಮೇಘ. ೬. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ. **ಕಳಂಕ**: ೧. "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಜೆಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫). ೨. ನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪ ನಿಜಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ಪಂಕಾದ್ಯನೇಕಾಪವಾದವಾದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ); ಕಲಿ ಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಸಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧); ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ಬರಬಾರದೆಂಬ ಹಿರಿಯ ಬಯಕೆಯಿರುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೪). ೭. ಉಗ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ: "ಕಡುಹಿನಲಿ ದೋಷದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಕಳಂಕ ಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೯); "ಲಕ್ಷ್ಮಂ ಪಾಪಮತೀವ ತೀವ್ರಮುಸಿತಂ ಮೇಘಂ ಕಳಂಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೬).

[ಸಂ.]

ಕಲಂಕಿತ, ಕಳಂಕಿತ (ಗು). ಕುಂದುಳ್ಳ; ದೋಷವುಳ್ಳ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕಲಂಕಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). **ಕಳಂಕಿತ:** ಕಳಂಕಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಏಳಿಗೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕಲಂಕಿನಿ, ಕಳಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕುಂದುಳ್ಳವಳು; ದೋಷವುಳ್ಳವಳು: ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ಕೆಡಿಸುವಂಥ ಕಲಂಕಿನಿಯೆಂದು ನಾಮಕರಣ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೮). **ಕಳಂಕಿನಿ:** ಸೀತೆಗೂ ಕಳಂಕಿನಿ ಎಂಬ ಅಪವಾದ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಲಂಕಿನೀ]

ಕಲಂಕು$_1$, ಕಲಕು$_1$(ಕ್ರಿ). ೧. ಕದಡು; ಕದರು; ಬೆರಸು: "ಕಲಂಕು- ಆಲೋಡನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸೂಸುವ ಕಣ್ಬನಿ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಕಲಂಕಿದ ಬೆಳರ್ಗೆಂಪು ಕಣ್ಗೆವರೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೬); ತೊಱೆ ವಿಪರೀತದಿಂ ನೆಣನ ನೆತ್ತರ ಮದ್ಯದ ತೈಲದಂದದಿಂ ನೆಱೆದು ಕಲಂಕಿ ಬರ್ಪೊಡಱುದಿಂಗಳಿ ಗನ್ನರ ಸೇನೆ ಮೇಲೆ ಬಂದುಱದಿಱುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೯೯); ನೀರೊಳು ಕಲಂಕಿ ಗಜಾಶ್ವಸುವರ್ಣ್ಣರಾಜಿಯಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬–೩೦; 1232). ೨. ಕಡೆ; ಮಥಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಮಾಡು: ಮಂದರದಿಂದಂಬುಧಿಯಂ ಕಲಂಕಿದಸುರಪ್ರಧ್ವಂಸಿವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೫); ಪರನರಪಾಳ ಸೈನ್ಯನವರಕ್ತ ಸರೋವರಮಂ ಕಲಂಕಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೩–೬; 1070). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗು: ಘೋಂಕನೆ ಕೇಳ್ದೆರ್ದೆ ಕದಡಿ ಕಲಂಕಿದ ಬಗೆವೆರಸು ನೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೨); ವಿಳಾಸವತಿ ಮಹಾದೇವಿ ಘೋಂಕನೆ ಮನಂ ಕಲಂಕೆ ಮಗನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೩); ಚಿತ್ತಂ ಕಲಂಕಿ ಬಿಜ್ಜಳಂ ಮರುಳಾಗಿ (ಬಸರ. ೮–೧೦೩). ೪. ಕದಡುಗೊಳಿಸು; ಕೊಳೆಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು: ಏಗುವೆ ನೇಗುವೆಂ ಕುಲವಂ ಕಲಂಕಿದಂ ಮುಗುಳಂ ಮಿಸಲ್ವೋಗಿಸಿದಂ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೬೦). **ಕಲಕು$_1$:** ೧. ಕಲಿತನವ ನೀರೊಳು ಕಲಕಿದ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೯); ಆ ಚಮಚ ತಗೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಕಯ್ಯಾ ಕಷಾಯನಾ (ರಾಯಕ. ೧೦೮). ೨. ತೋಳ ತೀಟೆಯನವನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳೆವೆನು ಕಲಕುವೆನು ಕೌರವ ಬಲಾಂಬುಧಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೬೦). ೪. ಎಳೆನಗೆಗಳಲಿ ವೇದಪಾಠರ ಕಲಕಿ ಮಿಗೆ ವೇದಾಂತ ನಿಷ್ಠರ ಹೊಳಸಿ ದುವ್ವಾಳಿಸುವೆಮಗಿದಿರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೮–೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಕ್ಕು, ಕಲಙ್ಗು; ಮಲ. ಕಲಙ್ಗು; ತುಳು. ಕಲಂಕ್, ಕಲಂಕು; ಕೊಡ. ಕಲಕ್, ಕಲಂಗ್; ತೆಲು. ಕಲಗು, ಕಲಚು; ಕುರುಖ್. ಕಲಕ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಲ್ಗೆ]

ಕಲಂಕು$_2$, ಕಳಂಕು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ದೋಷ: ಅಗ್ನಿಯ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ಕನಕದ ಕಲಂಕು ಹೋಯಿತ್ತು ಜಲವ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಕಲಂಕು ಹೋಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೧೯–೬೩೭). **ಕಳಂಕು:** "ಕಳಂಕಿನೊಳ್ ತೀರ ದೋಹನದಲ್ಲಿ ಕಱಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೭); ಕಳಂಕು ದೋಷಿ ಕೊಣ್ಡನಪ್ಪೊಡೆ ಬಾರಣಾಸಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯೊಳಂ ಸಾಯಿ × × × ವಿಲೆಯುಮ . . . ಕೊನ್ದ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೭; 946 ?); ಅಱುವ ಹೇಳುವರೆಲ್ಲರು ಮಱವೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಮೂಱಲೆ ಹಿಡಿದರಲ್ಲಾ ಅದು ಬಾಯಿಗೆ ಪಸಲೆ ಕೈಗೆ ಕಳಂಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೯–೬೩೦); ಹೃದಯದ ಕಳಂಕು ದೋಷಾಕರತೆ ನಷ್ಟಕಲೆ ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಗುಣಂಗಳು ವೆರಸು ಬಿಡದಳುಕದುದಯ ವಪ್ಪಮೃತಕರನಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೫೧); ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶಶಿ ಕಳಂಕುಗಳ ಕಳೆದು ತನ್ನ ವರ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ತೋಱಲು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೩). [< ಸಂ. ಕಲಂಕ]

ಕಲಂಗಡಿ 'ಕಲ್ಲಂಗಡಿ' ನೋ.

ಕಲಂದಾನಿ, ಕಲಮುದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮಸಿಯ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಖಾಸಾ ಮೊಹರ ಇದ್ದಂಥ ಕಲಂದಾನಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮). ೨. ಒಂದು ಆಭರಣ (?): ೩೫ ಕಲಂದಾನಿಗೆ ಅಷ್ಟದಳದ ಹೂವು ದೊ ೧೫ ಚ್ಚ ೨೦ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯–೬೨; 1847). **ಕಲಮುದಾನಿ:** ೧. ಬಿಳಿಯ ಕಾಗದ ಹೃದಯ ಬಾಯಿ ಕಲಮ[ಮು]ದಾನಿ ನಾಲಿಗೆ ಎಂಬೊಂದು ಲೇಖಣಿಯು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫–೫). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಲಮ್‌ದಾನ್; ಮರಾ. ಕಲಮದಾಣೀ]

ಕಲಂಧರ (ನಾ). ಬೆರಕೆ ಜಾತಿಯವನು (?): ಶಾಪಯುಕ್ತರಂ ಕಂಡೆನು ಚತುರ್ವೇದ ನಿಂದಕ ಶ್ರಾವಕರ ಕಂಡೆ ಬೌದ್ಧ ಪ್ರಜಯವ ಕಂಡೆನುಂ ಪಾಂಚರಾತ್ರಿಕ ಕಲಂಧರರುಗಳ ಕಂಡೆ . . . ಕಂಡದಿಲ್ಲ ಕಲಾಮಾಲಿಶೇಖರ ಭಕ್ತಗಣಂಗಳಂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ (ಏಕೋಪು. ೨–೬೨). [< ಸಂ. ಕಲಂದರ]

ಕಲಂಬ, ಕಳಂಬ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷ. ೨. ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾವು, —ದೇಟು, —ದಂಟು. ೩. ಅಂಬು; ಬಾಣ: ಎನಗೆಯಿದಿರೆ ನೀನೆನುತ ಪಾವಕ ಕಲಂಬವ ಬಿಟ್ಟನು (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೩೧). ೪. ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ. ೫. ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಅಂಚೆ. ೬. ಕೆಂದಾವರೆ; ಕೆಂಪುತಾವರೆ. **ಕಳಂಬ:** ೩. ಈ ಕಳಂಬವ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳೆನುತೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೫೨); ಕಂತು ಕಳಂಬ ಕದಂಬಂ ಸ್ವಾಂತವನೊಳಪೊಕ್ಕುದಂದು ಯತಿಪುಂಗವರಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೨೫); "ಶತಪತ್ರ ಚಕ್ರವಾಕಂನುತ ಹಂಸಂ ಬಾಣ ನಾಲ್ಕು ಶಬ್ದ ಕಳಂಬಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕಲಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೇಹಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; "ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿ ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಪಡೆಯದೆ ಮನುಷ್ಯ ಗತಿಯಂ ಪಡೆದುಂ ರತ್ನತ್ರಯಂಗಳಂ ಪಡೆಯದೊಡೇ ಪಡೆಮಾತೊ ಬೇಗ ಮದುರ್ಣಂಬಡೆದುಂ ಕಲಂಬಡೆಯದಂತೆ ನಿಷ್ಫಲಮಲ್ತೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೯). [ಕಲ್$_4$? + ಪಡೆ$_1$]

ಕಲಂಬಾಸನ, ಕಳಂಬಾಸನ (ನಾ). ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧನವಾದುದು; ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಆ ಮಹಾತ್ಮಂಗೀಕೆ ಸೇರುವಡೆ ಧನುವ ನೊಡ್ಡಿ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯ ಜಾಪರನು ಬರಿಸಾ ಕಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂ]ಬಾಸನವ ಗೆಲಿದಂಗೀವುದಾತನೆ ವಿಷ್ಣುವೀಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೩೦). **ಕಳಂಬಾಸನ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಲಂಬ + ಆಸನ]

ಕಲಂಬಿ$_1$, ಕಲಬಿ, ಕಲುಬಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಮಾರು; ಕಪಾಟು: ಕಲಂಬಿಯ ಬೀಗದಕ್ಕೆ ಇತ್ತಕೊಡು. ರೂಪಾಯಿ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೭೦). **ಕಲಬಿ:** ೧. ತುಪ್ಪ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬೀಗ ಹಾಕಿದ ಒಂದು ಕಲಬಿ (ಕಾನೂರು. ೫೧); ಅಲ್ಲೆ ಇವೆ, ಐಗಳೆ, ಕಲಬಿ ಹಿಂದುಗಡೆ (ಮಲೆಮ. ೩೬೨). **ಕಲುಬಿ:** ೨. ತೊಟ್ಟಿ; ದೋಣಿ: ಮರದ ಅಥವಾ ತಾಮ್ರದ ಕಲುಬಿ ಎಂದರೆ ಉದ್ದವಾದ ಬಾದಾಮಿ ಆಕೃತಿಯ ತೊಟ್ಟಿಗಳು . . . ಆ ಕಲುಬಿಯೊಳಗೆ ಹದವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿ ಹರಳೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ನೆನೆಯಿಸಿ (ಮಲೆಮಂ. ೨೪). [← ತುಳು. ಕಲಂಬಿ, ಕಲೆಂಬಿ]

ಕಲಂಬಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪು (ಕ). [← ತಮಿ. ಕಲಮ್ಬಿ]

ಕಲಂಬು$_1$ 'ಕಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕಲಂಬು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಡವಿನ ಮರ (ಕ). [< ಸಂ. ಕಲಂಬ]

ಕಲಕೆ, ಕಲುಕ (ನಾ). ೧. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಕಲ್ಕ (ಶ). ೨. ಕುದಿಸದೆ ಇರುವ ಔಷಧಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣ (ಶ). **ಕಲುಕ:** ೧. ಮಂದಾಗ್ನಿವೆಗ್ಗಳಿಸಿದರೆ ಕಲುಕೆ ಕಷಾಯಂಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರಮಪ್ಪುದು (ವಜಶಾ. II, ೧೦೦); ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯರೆದುಕಲುಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಕ]ದೊಳು ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕ]

ಕಲಕಂಠ, ಕಳಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: ಮಾಂದಳಿರೆಸಱಂಟಿ ಚೀಱುತು ಕಲಕಂಠ ನಿಚಯ (ನೋಹತ. ೪–೪೮); ಕಲಕಂಠಸುಲಿ ಘೋಷಿಸಿತು ಜಗಕೆ, ರಾಮಾಗಮನವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೪೦೩). ೨. ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ; ಕಪೋತ. ೪. ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಅಂಚೆ. ೫. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ, —ಕಂಠೆ. **ಕಳಕಂಠೆ:** ೧. ಕಳಕಂಠಕ್ಕತನುಗೆ ಚಾಪಳತಾರೋಹಣ ವಿಕಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೨೭); ತದ್ವನಾಂತ ಲತಾನೀಕದಿನುಣ್ಮಿರ್ಪ ಕಳಕಂಠಧ್ವಾನಸಂತಾನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೬); ಬಲವರ್ಪಾಱಿಬಗ್ಗಿಪ ಕಳಕಂಠಂ ತೊಂಡುಗೆಡೆವ ಗಿಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೨–೩೮); "ಬಲ್ಲಿದ ಗಾನಾಜಿಡಿ ಪಿಕಮುಲ್ಲಾಸದಿ ಮೂಱುನುಡಿಯು ಕಳಕಂಠಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಳಂ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಕಲಕಂಡುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ಇದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಿಕ್ರ್ಯಬನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಕಲಕಣ್ಡುಗ ಮುಕ್ಕಣ್ಡುಗ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮–೯; ಸು. 753). [ಕಲ್₃ + ಕಂಡುಗ (< ಖಂಡುಗ)]

ಕಲಕಲ, ಕಳಕಳ₁ (ನಾ). ೧. ಮಧುರ ಧ್ವನಿಗಳ ಬೆರಕೆ; ದುಂಬಿ, ಹಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಿಶ್ರಧ್ವನಿ: ಕೋಟಿಪಕ್ಷಿ ಕಲಕಲ ತುಮುಲ ಮಾಧುರ್ಯದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬–೩೨); ಸಖಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೊರಗೆ ಬಳೆಯ ಕಲಕಲವನ್ನು ಕೇಳಿದ ತನ್ನ ಸಖಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೪). ೨. ಗಜಬಜೆ; ಗಲಾಟೆ; ಗೊಂದಲ: ಕೆಲಕೋಡು ಮನೆಗೆ ಪೋಗು ಪೋಗೆಂಬಾ ಕಲಕಲ ಜನರೊಳುಣ್ಮಿದುದು (ಹಂಪ್ರಸಾಂ.೨೦–೨೨). ೩. (ಆಲಂ) ತಳಮಳ; ಸಂಕಟ; ಚಿಂತೆ: ವಿಷದ ಮೊದಲನೆಯ ಬಟ್ಟಲವನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ . . . ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಕಲಕಲವೆದ್ದು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨–೧೬). **ಕಳಕಳ₁:** ೧. ಬಿಚ್ಚಳಿಪ ಪರಭೃತದ ಕಳಕಳದೊಳೆ ಮಸುಳ್ದುದು ದಿವಿಜಯುಗಳ ಕಳಕಳನಿನದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೯೪); ಉಲಿವ ಮಂಗಳ ಪಾಠಕರ ಕಳಕಳದೊಳುಪ್ಪವಡಿಸಿದನವನಿಪತಿಲಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೧). ೨. "ಕೋಲಾಹಳಃ, ಕಳಕಳಃ, ತುಮುಲಃ – ಈ ೩ ವ್ಯಾಕುಳಮಪ್ಪ ಧ್ವನಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೩೮); ಪಿರಿದುಂ ಕಳಕಳಮಾಗಿ ಅರಸಂಗಱಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೧೯); ಆಗಳಾ ಕಳಕಳಕ್ಕೆ ಮಜಲುಂದಿದಯ್ವರುಮೆಬ್ಬೆತ್ತಿದೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೮ವ); ತಳಾಱರ್ . . . ರತ್ನದ ಬೆಳಗಂ ಕಂಡು ಕಳಕಳರವಮಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೬); ಅಗಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳ ರಭಸವಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೬). ೩. ಬಲಿದುಸುರ ಬಿಸುಸುಯಿಲ ಹಬ್ಬಿದ ಕಳಕಳದ ಕಂಬನಿಯ ಕಿಬ್ಬೊನಲೀಲಿವ ಕದಪಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮುಖದೊಳೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೧೫); ಬಂಡು ಬಕ್ಕುಡಿ ಭಂಗಬಂಧನ ಕನಲ್ಕೆ ಕಳಕಳಮೆಂಬಿವು . . . ಜನದೊಳಿಲ್ಲ (ಜಬಪು. ೬–೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಕಲ, ಕಲಕಲಪ್ಪು; ಮಲ. ಕಳಕಳ; ತುಳು. ಕಲಕಲ, ಗಲ್‌ಗಲ್, ಕಳಕಳ, ಗಳಗಳ; ತೆಲು. ಕಲಕಲ]

ಕಲಕಲಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು: ನೆಲ ಬಿರಿವಂತೆ ನಾನಾ ವಾದ್ಯ ಮೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲ ಕಲಕಲಗುಟ್ಟಿ ನಡೆಯೆ (ಭರಹ. ೫೩–೨೩). [ಕಲಕಲ + ಕುಟ್ಟು]

ಕಲಕಲಾಟ (ನಾ). = ಕಲಕಲ ೨. ಗರುಡಿಯಿಂದ ಸಾಧಕರ ಕಲಕಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೮–೩); ನೂರಾರು ರೀತಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ಭಾವನೆಗಳ ಕಲಕಲಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು ಆಕೆಯೊಳಗೆ (ಬರಹಾ. ೧೧೪). [ಕಲಕಲ + ಕುಟ್ಟು]

ಕಲಕಲಿಸು, ಕಳಕಳಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಗಜಬಜಿಸು: ಕಲಕಲಿಸಿತು ಸೇನೆ ಜಯಜಯಯೆಂದುಬ್ಬಿ ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವಾರ್ಧಿಯಂತೆ (ಭರಹ. ೪೦–೧೦೩); ಕಲಕಲಿಸುತ್ತ, ಕರೆಯುಂಗಯ್ಯಳನ್ನು ಮುನ್ನೀಡಿ, ಲಲ್ಲಯ್ಸುವ ಕಾದಲೆಯ ಇಂಪಿನ ಅರುಮೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಕ. ೬೨–೩). **ಕಳಕಳಿಸು₁:** ೧. ಕಳಕಳಿಪಮರಿಯರಂ ಕಹೊಣ್ಣೆ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೫); ಕಳಕಳಿಪ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೭); ವ್ಯಥಾ ಕಳಕಳಿಸಿ ಸುಡಿವರೆ ಮಾನ್ಯರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೧). ೨. ಕಿಲಕಿಲ ಎನ್ನು: ತಲೆಪಱಿದಾಗಳ್ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತುಮಿರ್ದುದು ತಳಿಗೆಯ ಮೇಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೪); ದಯಾಮಿತ್ರಸೆಟ್ಟಿ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಸೂಸೆ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೨); ಪವನಸುತ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತವೆ ಕೌರವೇಂದ್ರಂಗೆಂದನುತ್ತರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೨). ೩. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟಪಡು: ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ವಧುವಂ ನೋಡಿ ಕಳಕಳಿ ಸುತಖಿಳ ಬಂಧುಗಳು (ಮಹಾವಿ. ೬–೭); ನೆಳಲು ಇಲ್ಲದ ಬಳ್ಳಿ ಬಲವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಕಳಕಳಿಸನೆ (ಗಾದೆ). ೪. ಆತುರಪಡು: ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗಿ ನೀವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕಳಕಳಿಸಿದಿರಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯); ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಕಳಕಳಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೧೦). [ಕಲಕಲ + – ಇಸು₃]

ಕಲಕಾಂಚಿ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಒಡ್ಯಾಣ,—ಕಾಂಚಿ: ಉಲಿಯೆ ಕಲಕಾಂಚಿ ಮುಡಿಯಿಂದಲರುಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೭). [ಕಲ್₄ + ಕಾಂಚಿ₃]

ಕಲಕಾಟ (ನಾ). ಕಲಕಿಹೋಗುವಿಕೆ; ತಳಮಳ; ಕ್ಷೋಭೆ: (ಸಾಮಾಜಿಕದ ರಾಜಕೀಯದ) ಉಗ್ರಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕಾಟ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಉಗ್ರಸಂಕ್ಷೋಭೆ (Convulsion, ಇಂಕನಿ). [ಕಲಕು₁(< ಕಲಂಕು₁) + ಆಟ]

ಕಲಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕದಡುಗೊಳಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ತೀಗೊಳನ ಕಲಕಾಡಿ ಬಿರಿದಚ್ಚಲರ ಧೂಳಿಗಳ-ಚಿಲ್ಲಾಡಿ . . . ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಭಾ. ೩–೨೪); ಕಲಕಾಡಿದಾಗ ಕೆಸರು ಕೆಲಗೇರಿ ಬರಿಯ ಹೆಸರು (ಗಂಗಾತ. ೧೮–೧೧) [ಕಲಕು₃ + ಆಡು₁]

ಕಲಕಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲವೂ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ: ಕಲಕಾಲಾವೆಗ್ಗಳಿಯರಿಗೆ ದೂರಜಲನಿಧಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು ನೆಲೆಯ ತಂದವರುಂಟೆ (ವಿಸಾಸು. ೨೨–೨); ಬಲು ದೈವಾಸಂಕೃತ ವಿಜಯವಿಠಲ ತಿಮ್ಮ ಕಲಕಾಲ ಜಾಗರವಾಗಿದ್ದ ಲೋಚನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೬೪); ಕಲಕಾಲ ದಾಸಯ್ಯನಾದರೆ ತಿರುಮಂತ್ರ ಹೇಳ್ಯಾನು (ಗಾದೆ). [← ತೆಲು. ಕಲಕಾಲ]

ಕಲಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕುಗೊಳಿಸು; ಕದಡು: ಬಿದರಿನ ಬಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಆ ನೀರನ್ನು ಕೆಲವು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಲಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಮುಂಬಯಿ ೪–೫೫). ೨. ಹೇಳು; ನುಡಿ (?): ಸತ್ಯವ ತಪ್ಪದೆ ತಡೆಯದೆ ಮಾನಿನಿಯ ರನ್ನೆ ಕಲಕಿಸು ಬೇಗಂ (ಹಮಜ. ೧೯೭–೧೬); ಪಸುವ ಕೊಂದಡೆ ಕುಲವು ನಾಶವದಾಗಿ ಪೋಪುದು . . . ಕಲಕೆ[ಕಿ]ಸದಿರೆನಗೆ (ಹಮುಜ. ೧೨೫–೧೧). [ಕಲಕು₃ + – ಇಸು₃]

ಕಲಕು₁ 'ಕಲಂಕು₁' ನೋ.

ಕಲಕು₂ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ರಾಡಿ; ಕರ್ದಮ : ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಕಾದ ಹೊಳೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೧೩); ಪುಲಿಕೇಶಿದೊರೆಯಾಳೆ ಕಲಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಾಗಿ ಬಲ ಕಾಣ ಕೇಳೊ ದೊಡಬಸವ (ಜನಗೀ. ೬೦-೩).

ಕಲಕಾಗು = (ಕದಡಿ) ಬಗ್ಗಡವಾಗು : ಕುಮಾರಿಯ ಅಂತಃಕರಣ ಕಾಸಾರವು ಕದಡಿ ಕಲಕಾಯಿತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧–೧೧).

[< ಕಲಂಕು₁]

ಕಲಕುನೀರು (ನಾ). ೧. ಕದಡಿದ ನೀರು. ೨. ಬಣ್ಣ ಬೆರಸಿದ ನೀರು; ಓಕುಳಿ : ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಕಲಕುನೀರು (ಗಾದೆ).

[ಕಲಕು₂ + ನೀರು₁ (< ನೀರ್₁)]

ಕಲಕುಮಲಕು (ನಾ). ಕದಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಈ ಕಲಕುಮಲಕು ಆದಾಗ ನಿನಗೆ ನಡದದ ಮ್ಯಾಲ ಕೆಳಗ (ಹೃದಸ. ೧೭–೪); ಕರುಳ ಕಲಕುಮಲಕಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿದು ಕುದಿದ ಹಾಲೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೪–೧೩); ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಕಂಟಕವು ಬಂದು ಜೀವನವು ಕಲಕುಮಲಕಾಗುವದು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೬೧); ಅರ್ಜುನನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಕಲಕುಮಲಕಾಗಿತ್ತು (ಬದುಕಿ. ೮೬).

[ಕಲಕು₂ + ಮಲಕು₂]

ಕಲಕೇತ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಮಾಯಕಾರ : ಕಲಕೇತರಂತೆ ಊರ ಮಗನೆಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಇಱಿದುಕೊಂಬವನಂತೆ ಅವ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ವ್ರತ ಅದಾರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ (ವಲೇಶ್ವ. ೫೭); ಗುಮ್ಮಡಿಯಂತಪ್ಪ ತಾಯಿ ನೋಡೆನಗೆ ಕಲಕೇತನಂತಪ್ಪ ತಂದೆ ನೋಡೆನಗೆ (ಬಸವ. ೬೩೦); ಬೂತು ಕಲಕೇತರ್ಗಂ ಕರದೀವ ತೆಱದಿ ಸುರಸರನಱದೀವರೆ ಧಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ನೀತಿಸಾ. ೬೦೩); "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ" (ಬಸವ. ಕೋಶ).

[< ಸಂ. ಕಲಹಕ್ಷೇತ್ರ ?]

ಕಲಕೇತಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಗಾರ್ತಿ : ಮುರುಕುತೊಟ್ಟಿಲಿಗೊಂದು ಹರಕುಡಾಪೆಯ ಹಾಸಿ ಅರಚುಪಾಪನ ಮಲಗೀಸಿ ಅವರಕ್ಕ ಕಲಕೇತಿ ಹಾಡಿ ಹಿಗ್ಯಾಳ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೭೭); ನೋಡು, ರಾಣಿ, ಈ ಕಲಕೇತಿ ಬಂದರು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೬). ೨. ಚದುರಿನ ಸವಿಮಾತನಾಡುವವಳು (ಕಿ).

[ಕಲಕೇತ + -ಇ₂]

ಕಲಕೇತಿತನ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿತನ. ೨. ಸವಿಮಾತನಾಡುವ ಚಾತುರ್ಯ (ಕಿ).

[ಕಲಕೇತಿ + -ತನ]

ಕಲಗಂಚಿ 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗಂಚು 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗಚ್ಚು 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗರ್ಚು, ಕಲಗಂಚಿ, ಕಲಗಂಚು, ಕಲಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಮುಸುರೆ ನೀರು ; ದನಕರುಗಳು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಾನೆ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ತೌಡು, ಬೂಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೆರಸಿಟ್ಟ ನೀರು : ಪರಮಾನ್ನಮಂ ಸೇವಿಸುವ ಭೋಗಿ ಕಲಗರ್ಚಿಗಂಗೆ ಮೋಹಿಸುವನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೧೬) ; ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕಲಗರ್ಚು ಕುಡಿಸಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). **ಕಲಗಂಚಿ** : ೩. ಮುಸುರೆ ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಬಾನಿ; "ಮುಸುರೆದೋಣಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). **ಕಲಗಂಚು** : ೨. ಬೆಳೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಅರಗಾಲ ಬರಗಾಲಂಗಳಲ್ಲಿ ಏನೂ ಯುಕ್ತಿ ತೋಚದೆ ಕಲಗಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಇಲಿಯಂತೆ ಒದ್ದಾಡಿ ಮರಣ ಹೊಂದುವರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೦). **ಕಲಗಚ್ಚು** : ೨. ಕರಿಕೆಯ ಬೇರು ಕಲಗಚ್ಚಿನ ನೀರು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. I, ೨೯); ಅಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೆ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಕಲಗಚ್ಚು ಇಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೫).

[ಕಲ್₃ + ಕರ್ಚು₃ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕಲಗಾತಿ (ನಾ). ಕಲಹ ಮಾಡುವವಳು ; ಜಗಳಗಂಟಿ : ಪುರಹರನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭವಿ ನರಗುರಿಂಗಳು ಸಮನೆ ತೆರಳಿ ಕಲಗಾತಿಯರೇ (ಶರಲೀ. ೨೩೦–೩).

[< ಕಲಹಗಾರ್ತಿ ?]

ಕಲಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು ; ಯುದ್ಧಮಾಡು : ಈ ಮೂವರು ಕಿರುತೊಂಜಿ ಮರಿಯಾದೆ ಆಳೆ ಮತ್ತ ಕಾದುವಟ್ಟಿ ಕಲಗೆಯ್ದು ನೆನ್ದು ಮುಱಿದು ವಲ್ಲಿವರಸ ದೇವಯ ಮೂಡಲ ಗೋವನ್ ಬರುಮಾನಟ್ಟದ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦–೫ ; ಸು. ೫೦೦ ?).

[< ಕಲಹಗೆಯ್ ?]

ಕಲಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಡಿಯಾಗು ; ಕೆಸರಾಗು : "ಕಲಡು–ಕಲುಷೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು : ವಿಚಾರದ ಬಗೆಗೆ, ಧರ್ಮದ ಬಗೆಗೆ, ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಡೆದ ವಾದವು ಇಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಕಲಡಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೨೦೪).

[< ಕದಡು₁]

ಕಲಡು₂ (ನಾ). ಕ್ಷೋಭೆ : ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ದುರಾಶೆಯ ಕಲಡು ಕಿಲುಬು ಸೊಂಕೂ ಪಾಡಳಿಯುಸದ ಸರಲತೆ (ಚಿಟ್ಟಲ. ೧೮೬–೨).

[< ಕದಡು₂]

ಕಲತಾನ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಾದ ; ಮಂಜುಳ ರವ : ನದಿಗಿರಿ ನಿರ್ಝರಜಲ ಕಲತಾನದಿ, ವಿಹಂಗ ಕೂಜನ ಮಧುಮಯಗಾನದಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫೮).

[ಕಲ್₄ + ತಾನ]

ಕಲತಾನಿ (ನಾ). ದಪ್ಪನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ ; ಕ್ಯಾನ್‌ವಾಸು : ಅರಿಶಿನ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು . . . ಮುಂತಾದ ಕಲತಾನಿ ಚೀಲದೊಳಗೆ ತುಂಬಿ ಬರುವಂಥ ಜೀನಸು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪).

[← ಅರ. ಕತ್ತಾನ್ ; ಮರ. ಕಲತಾನೀ, ಕಂತಾನ್, ಕತಾನ್]

ಕಲಶಿ, ಕಲ್ಲತ್ರಿ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ ; ಮಡಕೆ : ಎಲೆ ಗೋಪಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ದೆಸೆಯಿಂದೆಮ್ಮ ಕಲಶಿಯ ಮೊಸರು ಬದುಕದು ನೆಲಹಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೯೩). **ಕಲ್ಲತ್ರಿ** : ಬೆತ್ತ ಬೀಸಣಿಗೆ ಕಾಳಂಜಿ ಕನ್ನಡಿಯು ಕಲ್ಲತ್ರಿ ಚಾಮರ ಕುಂಚ ಪನ್ನೀರ ಪಕ್ಕಳೆಯು ಕಸ್ತೂರಿ . . . ಹಿಡಿದೂಳಿಗದ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೭೭).

[< ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಕಲತ್ತಣ್ಣ (ನಾ). (?) : ಪಂಚಪರ್ವಕೆ ಕಲತ್ತಣ ತಳುತುಂಬಿ ದೀವಿಗೆಗೆ ಪರ್ವ ಗೆಕ್ಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೩೮ – ೧೧ ; ?).

[?]

ಕಲತ್ರ, ಕಳತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿ ; ಮಡದಿ : ಶ್ರುತಿನುತಿಪಾತ್ರೀ ಶಿವನ ಕಲತ್ರೀ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೬). ೨. (ಹೆಂಗಸರ) ಕುಂಡೆ ; ಪಿರ್ರೆ : ಅಸ್ತೋಕ ಕಲತ್ರದಿನಿರವತಿಗೆಯ ಕಸ್ತಸ್ತಬಕ ಕಚದಿನೆಸೆವವಳಂ . . . ಆಳವೇ ಬಣ್ಣಿಸಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೪೯). **ಕಳತ್ರ** : ೧. "ದಾರಂ ಕಳತ್ರಂ ಗೃಹಂ ಗೃಹಿಣಿ . . . ಮಹಿಳೆಯೆನೆ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೬); ನಿನ್ನ ಕಳತ್ರಮಿಾ ಧರಾವಧು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೨); ಮೋಹಮಯಂ ನಿಗಳಂ ಕಳತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೨). ೨. "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೮). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನ [ಪತ್ನಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸ್ಥಾನ]" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೩೮).

[ಸಂ.]

ಕಲಧೌತ, ಕಳಧೌತ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ : ಅಪಗತಘಾತಿದ್ವಿಷದ್ವೀರ್ಯ ನಿರ್ದಂ ಕಲಧೌತಕ್ಷ್ಮಾಧರಂಬೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೭–೨೧); ಬಹುಳ ಕಾಳಾಗರು ಧೂಮಶ್ಯಾಮಲಿತ ಕಲಧೌತ ಧೂಪ ಘಟಂಗಳೆಂ (ಶಂಕರಾಮಾ. ೧೨–೨ ವ). ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ವೇತವರ್ಣ. ೩. ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ; ಉಮ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ ; ದತ್ತೂರ : ಪಾಲಾಶ ಕಲಧೌತ ಪುಷ್ಪಂಗಳುಂತುಳಸಿ . . . ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೬–೧೬). ೪. ಬೆಳ್ಳಿ : "ಉಮ್ಮತ್ತಂ ಬೀಱದುಂ ತೀವಿದ ಭಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ಕಲಧೌತಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ್ಥಂ. ೮೨).

ಕಳಧೌತ : ೧. ತಳಿತಳಿ ತೊಳಗುವ ಕಳಧೌತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೬ ವ); ಕಳಧೌತಚ್ಛವಿಕುಂದ ಕುಟ್ಮಲರದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೬); ಕಲ್ಲೊಳು ಸುರುಚಿರ ಕಳಧೌತಮುಂ ಸುಪಾಲೊಳು ನೆಯ್ಯುಂ ಪೊರೆದಿಪ್ಪಂತಿರೆ ಜೀವಂ ಪೊರೆದಿಕ್ಕುಂ ದೇಹದಲ್ಲಿ (ಪರಮಾ. ೫೮-೬೩). ೪. "ಕಳಧೌತಂ ತಪನೀಯ ರೂಪ್ಯ ಯುಗದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲಧೌತಾಚಲ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರು ಪರ್ವತ: ನೆಲೆಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲಂತರಗೆಟ್ಟಾ ಕಲಧೌತಾಚಲದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಗೊಂಡೊಲವಿಂ ತನಗುತ್ತರವೆನಿಸಿತ್ತೆಂದೇಳಿಸಿ ಮೇರುವನು . . . ಎಸೆದುದು ಶಂಕರನ ಮೃಗಾಂಕಾಂಕನ ವರಭವನ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೩). [ಕಲಧೌತ + ಅಚಲ]

ಕಲನ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ಸೇರಿಸುವುದು; ಜೋಡಿಸುವುದು; ಹೊಂದಿಸುವುದು. ೩. ಕಲೆ; ಕಳಂಕ; ಕಪ್ಪು. ೪. ಕಲಲ; ಗರ್ಭಾಣು. ೫. [ಗಣಿತ] "ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಪದ್ಧತಿಯ ಗಣನೆ" (Calculus. ಇಂಕನಿ); ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯೂಟನ್ ಲೈಬ್ನಿಟ್ಸರಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಕಲನಶಾಸ್ತ್ರ (Calculus)ದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರಲ್ಲಿ ಫರ್ಮಟನೂ ಒಬ್ಬನು (ಗಣಿಚ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಕಲನಿ 'ಕಟನಿ' ನೋ.

ಕಲನೆ (ನಾ). = ಕಲನ ೨: ಅಲಘು ತಪದಿಂ ನಿರಾಹಾರ ಪರ್ಣಾಹಾರ ಕಲನೆಯಿಂದೆಸಗಿದ ಮಹಾತಪದಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೨-೨೩). 'ಕಲನೆಗೈ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಲನ]

ಕಲನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು; ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು: ಕಲ್ಯಾಣಮಪ್ಪಂದದಿಂ ಕಲನೆಗೈವೇಳ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೪).

[ಕಲನೆ + $ಗೈ_1$ (< $ಕೆಯ್_1$)]

ಕಲಪರಟಿ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲಪರಟೆ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

$ಕಲಪು_1$ (ನಾ). ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ವಸ್ತು; ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಮರಮುಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಗ್ರಹ (?): ಭೂಪಾಲಕನ ಶಿಲ್ಪಿಗರು ವಿಲಯ ಹೊಂದಿದ ಪುರದ ರಚನೆಯ ಕಲಪಿನಿಂ ಪೊಸತಾಗಿ ತ್ವರೆಯಲಿ ನಲವಿನಿಂ ಮಾಡಿದರು (ರಘುವಂ. ೧೮೮-೩೮). [?]

$ಕಲಪು_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂದಲು ಕರ್‍ರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಲೇಪಿಸುವ ಬಣ್ಣ: ಏನು ತಲೆ ಬಣ್ಣಸಲಿ ತಿಗಳೆ ಮೇಯುವ ಹೊಲವ? ಕಲಪನ್ನು ಕಾಣವೇ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೩-೪); ಓಣಿಗಳ ಸುತ್ತಿ ಕಲಪು ಹಚ್ಚಿದ ಮಿಸೆಗಳ ತೀಡುವಿ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೯).

[← ಹಿಂ. ಕಲಪ್; ಮರಾ. ಕಲಪ್, ಕಲಫ್]

ಕಲಪ್ಪಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿರು; ಬೆರತಿರು (?): ಸಮರಾನಕಮಂ ಮಾಣಿಸಿ ಸಮುದಂ ಬರವೇಳ್ ಬಂದು ವಸುದೇವಂ ಸಂಭ್ರಮದಿನೆಱಗಲ್ಕೆ ತಾಂ ತೆಗೆದಮರ್ದಿ ಕಲಪ್ಪಿರ್ದನೊಂದು ಜಾವಂಬರೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೫-೮೪). ℙ 'ಅಮರ್ದಿರಲಪ್ಪಿರ್ದಂ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

[$ಕಲಪ್ಪು_{\text{ಂ}}$ + ಇರು (< ಇರ್). P ತಮಿ. $ಕಲಪ್ಪು$ = ಸ್ನೇಹ]

ಕಲಬತ್ತು, ಕಲ್ಪತ್ತು, ಕಲ್ಬತ್ತು, ಖಲಬತ್ತು (ನಾ). ಔಷಧಿ, ಅಡಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಹಾಗೂ ಅರೆಯಲು, ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಳು ಮತ್ತು ಗುಂಡು: ಸಾಧುಗಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಲಬತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರತೆಗೆ ನಿಂತರು (ಚತಸ. ೫೩); ಕಾಂಪೌಂಡರ ಕಲಬತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಔಷಧ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ವೈನ. ೬೯). **ಕಲ್ಪತ್ತು**: (ಕ). **ಕಲ್ಬತ್ತು**: (ಕ). **ಖಲಬತ್ತು**: ಒರಳುಗಳನ್ನೂ ಖಲಬತ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೬); ರಾಯರ ಖಲಬತ್ತಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ವಿರಾಮವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೩).

[← ಮರಾ. ಖಲಬತಾ, ಖಲಬತ್ತಾ]

ಕಲಬಿ '$ಕಲಂಬಿ_1$' ನೋ.

ಕಲಬಿಲಿ (ನಾ). ಸದ್ದು; ಗದ್ದಲ (ಕ). 'ಗಲಬಿಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಲಬೆರಕೆ, ಕಲೆಬೆರಕೆ (ನಾ). ಹೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳ ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಕರ: ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಲಬೆರಕೆ ಸದ್ಯ ಬೇಡ (ಬಾಬಲ. ೮೦); ಕಲಬೆರಕೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನರ ತವರೂರಾಗಿದೆ ಮಧುರೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೨). **ಕಲೆಬೆರಕೆ**: ಈ ಮೊದಲು ರಾಜನೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಇವುಗಳು ಕಲೆಬೆರಕೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಶ್ರೀಷ್ಕಪ್ರ. ೧೫೪). [$ಕಲ್_3$ + ಬೆರಕೆ]

ಕಲಭ, ಕಳಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮರಿ; ಮರಿಯಾನೆ. ೨. ಒಂಟೆಯ ಮರಿ. ೩. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ. **ಕಳಭ**: ೧. "ಕರಿಪೋತಮನೆ ಕಳಭಮೆನಲು ಮಱಿಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧); ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಕರಿಕಳಭಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫ ವ); ಎಳೆಯ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲ ವನಕರಿಕಳಭ ಕರದಲಿ ಮುಱಿವವೊಲು ನಿಜಾನಿಳಲು ನಿಟಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೪೧). ೩. ಮುಕ್ತಾಮಾಲಕೆಯಂ ನವವಿಚಕಿಲಮಾಲಕೆಗೆತ್ತೆಳಸಿ ಸುಱಿವುವಳಿಕಳಭಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕಲಮ, ಕಳಮ (ನಾ). ೧. ನೆಲ್ಲು; ಬತ್ತ: ಆ ವಿಚಿತ್ರಶೋಭೆಯಂ ತಳೆದ ಕಲಮ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೯). ೨. ನೆಲ್ಲು ಬೆಳೆಯುವ ಸ್ಥಳ; ಗದ್ದೆ: ಪಾಮರಿಯರು ಕಲಮದೊಳು ಗಿಳಿಯ ಸೋವಲು (ತರ್ಕಕಾ. ೧-೩೪). **ಕಳಮ**: ೧. ಕಳಮ ಕಣಿಶ ಕಬಳ ಸಮುತ್ಕ ಶುಕಪ್ರಕರಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೦); ಸವಿಶೇಷಂ ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕಳಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೪); ಶಶಿ ಶಕಲಸಮ ಕಳಮ ತಂಡುಲನಿಕಾಯದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೧); ಕಳಮಾದಿ ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ ದೇಸಿವಡೆದೆಸೆದಿರ್ಪುದು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧-೧೧). 'ಕಳವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಮಲ (ನಾ). ಕಳವಳ; ತಳಮಳ; ಸಂಕಟ: ಸಾವಿನ ನೋವಿಗೆ ಕಲಮಲವೆದ್ದು ನೆಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುತ್ತುವೆನೆಂದು ಗದರುತ್ತಿಹುದು (ಗರಿ. ೬೧-೮); ನಿಮ್ಮನೆಲ್ಲ ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿದಾಗ ಎದೆಯ ಕಲಮಲವು ಕಡಿಮೆಯಾದೀತು (ಜನನಾ. ೧೬); ವಸಂತನ ತಾಯಿಗಂತೂ ಮಗನ ಕಾಗದವು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಮಲವನ್ನೇ ಎಬ್ಬಿಸಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೨೬೬); ಅವಳ ದನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಮಲವೆದ್ದಿತು (ಮೂರುದಾ. ೩೧೯).

[← ಮರಾ. ಕಳಮಳ, ಕಲಮಲ]

$ಕಲಮು_1$ '$ಕಲಂ_1$' ನೋ.

$ಕಲಮು_2$ '$ಕಲಂ_2$' ನೋ.

ಕಲಮುದಾನಿ 'ಕಲಂದಾನಿ' ನೋ.

ಕಲರವ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಾದ ರವ: ಹೇಮಂತ ಶೈಶಿರದ ಮಾಗಿ ಮಡಲಿಡೆ ತರಣಿ ಸೋಮನಂತಿರೆ ಬಿಸಿಲ್ಬೆಳ್ದಿಂಗಳವೊಲಾಗೆ ತಾಮರಸರಾಜಿ ನಸಿದುವು ಕುಗ್ಗಿದುವು ಕೋಗಿಲೆಯ ಕಂಠಕಲರವಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧). ೨. ಪಾರಿವಾಳ; ಕಪೋತ. ೩. ಕೋಗಿಲೆ. [$ಕಲ್_4$ + ರವ]

ಕಲಲ (ನಾ). ರೇತಸ್ಸು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಗರ್ಭಾಣು: ಕೃತದುಕೃತ ನಿಯಮೋಚಿತ ವಿಧಿಯಿಂ ಕಲಸಿ ಕಲಲಮಾಗಿ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧–೨೯); ಜೀವದಲ್ಲಿ ಪುಗಲೇ ಕದಿನದಲ್ಲಿ ಯೂರ್ಜಿತ ಕಲಲವೆಂಬ ಪೆಸರಂ ತಾಳುತ್ತೈದು ದಿವಸಂಬರಂ ಮೆಱೆದಿರ್ಪುದು (ವೀಕೃತು. ೪–೨೧–೩೮); ಮಾತೆಯ ರಜಸ್ಸು ಪಿತೃವೀರ್ಯಂಗಳೊಂದಾಗಿ ಸಾತಿಶಯದಿಂ ಪ್ರಥಮ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕಲಲಮಹುದು (ಚಿಬತು. ೫೮–೫). [ಸಂ.]

ಕಲಲಕಣ (ನಾ). ಕಲಲದ ಕಣ; ಜೀವಕಣ: (ಪಾಂಶಿ. ೧೩). [ಕಲಲ + ಕಣ]

ಕಲಲಕಣಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಜೀವಕಣವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿದ್ಯೆ: (ಪಾಂಶಿ. ೨೩). [ಕಲಲಕಣ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಲಲು, ಖಲಲು (ನಾ). ಹಾಳು; ಭಂಗ; ನಾಶ: ಮತಸಂಬಂಧವಾದ ಪೂಜೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಗುಂಪನ್ನು ಕಲಲು ಮಾಡೋಣ ಸಂವತ್ಸರ ಪರ್ಯಂತರ ಶಿಕ್ಷೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೯). **ಖಲಲು**: ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ಅಸ್ತಿ; ಇದನ್ನು ಯಾರೂ ಖಲಲು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೮೦).

ಕಲಲುಮಾಡು = ಕೆಡಿಸು; ಭಂಗಪಡಿಸು.

[← ಅರ. ಖಲಲ; ಮರಾ. ಖಲಲ, ಖಲೇಲ]

ಕಲವರ 'ಕನವರ' ನೋ.

ಕಲವರಿಕೆ 'ಕನವರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಲವರಿಸು 'ಕನವರಿಸು₁' ನೋ.

ಕಲವಿಂಕ, ಕಳವಿಂಕ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: "ಕಲವಿಂಕಃ, ಚಟಕಃ, ಗೃಹಬಳಿಭುಕ್, ನೀಲಕಂಠಃ:—ಈ ೪ ಗುಬ್ಬಿ(ಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೦); ಕಲವಿಂಕದಂದದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ವಂಶಾರಾ. ೫–೩–೩೫). **ಕಳವಿಂಕ**: ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಪ ಕಳವಿಂಕಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರತು. ೫–೬೫ ವ); ಚಿಲಿಮಿಲಿಗ ಚಾಣ್ಯಕ್ಕಿ ಚಕೋರಿ ಕೆಳಂಗ ಕಳವಿಂಕ . . . ಮುಖ್ಯವಿಹಂಗವಿವೆ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೩೩); ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕಳವಿಂಕ ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ವ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೫). [ಸಂ.]

ಕಲವೆ, ಕಲುವೆ (ನಾ). ತಾವರೆಹೂ. 'ಚೆಂಗಲವೆ' ಪರಾ. **ಕಲುವೆ**: (೬). [← ತೆಲು. ಕಲವ, ಕಲುವ]

ಕಲಶ, ಕಳಶ (ನಾ). ೧. ಬಿಂದಿಗೆ; ಕೊಡ; ಘಟ. ೨. ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಇಡುವ ಚೆಂಬು,—ಕುಂಭ; ಆರತಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಗಿಂಡಿ: ನಾನಾವರ್ಣ ರಮಣೀಯ ದಿನದೇವಿ ತಾಂ ಬಾಲಾರ್ಕ ಕಲಶ ದೀಪಂಬಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬–೪೯೭). ೩. ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಂದಿರದ ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಂಚು ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಅಲಂಕಾರದ ಶಿಖರ: ಕಲಶಂ ಚಂಡಪ್ರಭಂ ಪಂಜರಂ ಭಗಣಂ . . . ಗಗನಚ್ಛತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨೫). **ಕಳಶ**: ೨. ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ ರಸವದ್ಗೀತಂ ವರಸ್ತ್ರೀಜನಂ ತಳಿರುಯ್ಯಲ್ . . . ಇಲ್ಲದ ಜಿನಾವಾಸಂಗಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪತು. ೨–೬೩). [ಸಂ.]

ಕಲಶಜ, ಕಳಶಜ (ನಾ). ೧. ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ಅಂತೆ ಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಕಲಶಜನನಿಬರ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೩ ವ); ಗುರುವರನ ಕಲಶಜನ ಕೊಂದೆವು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨–೯). ೩. ಅಗಸ್ತ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರ. **ಕಳಶಜ**: ೨. ಸುರಸಿಂಧು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ಕಳಶಜಾ ನೀಂ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೫). ೩. ಕಳಶಜನುದಯದೊಳೊದವಿದ ಜಳಾಶಯಂ ತಿಳಿದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕಲಶಪೂಜೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ ತುಂಬಿದ ಕಲಶಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ: ಕಲಶಪೂಜೆ ಆದ ಮೇಲೆ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲಶ + ಪೂಜೆ]

ಕಲಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಲಶವನ್ನಿರಿಸುವುದು. ೨. ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರದ ಕಳಸವನ್ನು ವಿಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು,—ಇಡುವುದು: ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕಲಶ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕಲಶ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಕಲಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು: ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಕೃತಿ ಕಲಶಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕಲಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ, ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಕಲಶಜ ೧: ಎಸ್ಕೊಳ್ಳಿಸಂ ಪುಟ್ಟಿತೆನ್ನಂ ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಶಪ್ರೋದ್ಭೂತನಂ ದೀಂಟಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೦೨). **ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. (ಕಲಶ + ಪ್ರೋದ್ಭೂತ)]

ಕಲಶರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲಶಾಕಾರದ ಒಂದು ರೇಖೆ: ಕಲಶರೇಖೆಯು ಡಮುರುರೇಖೆಯು ಮಕರಧ್ವಜ ರೇಖೆಯು ಇವು ಯಾವಾತನಿಗೆ ಉಂಟೋ ಆತನು ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ (ಸಾಮುಲ. ೫೬–೪). [ಕಲಶ + ರೇಖೆ]

ಕಲಶವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಖರವನ್ನು ಇಡು; ಮುಡಿಯಿಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಕಲಶಸ್ತನೆಯರ್ ನಿಜ ಕುಚಕಲಶದ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ಕಲಶವಿಟ್ಟಂತಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಪೂ.೬೨); ನನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿನ ಧವಳಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲಶವಿಡಲೆಂದೇ ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಒಳದನಿಯೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಯೋಧತು. ೫೬). [ಕಲಶ + ಇಡು₁]

ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಕಲಶಪೂಜೆಗೆ ಮೊದಲು ಅದರ ಪೂರ್ವಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕಲಶವನ್ನಿರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ನವಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಆವಾಹನೆ ಮಾಡಿ, ಪೂಜಿಸಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ (೬). [ಕಲಶ + ಸ್ಥಾಪನೆ]

ಕಲಶಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ. [ಕಲಶ + ಸ್ನಾನ]

ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕಲಶದ ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವುದು: ಪಂಚ ಕಲಶೋದಕಗಳಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವುದೇ ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧). [ಕಲಶ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕಲಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಚೆಂಬು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (೬). [ಸಂ. ಕಲಶಿ, ಕಲಶೀ]

ಕಲಶೋದಕ (ನಾ). ಕಲಶದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನೀರು: ಈ ಕಲಶೋದಕವೇ ಪಾದ್ಯವಾಗುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೨–೧೩). [ಕಲಶ + ಉದಕ]

ಕಲಶೋದ್ಭವ, ಕಳಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕಲಶಜ ೨: ಗುರುಸುತ ಶಲ್ಯ ಕಲಶೋದ್ಭವರು ಸೌಬಲರಾದಿ ಯಾದವರವನಿಪಾಲನ ಕಂಡರು (ಕುಮ್ಯಾಭೀ. ೧–೨). **ಕಳಶೋದ್ಭವ**: ಕಳಶೋದ್ಭವನ ದೇಹವ್ಯಥೆಯ ಕೇಳ್ದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪). [ಕಲಶ + ಉದ್ಭವ]

ಕಲಸ, ಕಳಸ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಲಶ ೨ : ಮಾಣಿಕಗನ್ನಡಿ ಹೊನ್ನ ಕಲಸಗಳು ಕಾಣಿಸುತಿರೆ ನೃಪಕಟಕ . . . ಸೊಗಸಿದುದು (ಭರಚ. ೩೯-೬೬). ೨. = ಕಲಶ ೩ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನು . . . ಸುವರ್ಣ ಕಲಸವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೨-೩೫ ; 1215). **ಕಳಸ$_1$** : ೧. ನಡೆತಂದರ್ ಸಂತಸದೆ ಪೊನ್ನ ಕಳಸದ ದಂತದ ಸಿವಿಗೆಗಳ ನೇಱ ಭೋಗಿಯರರೆಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೧). ೨. ಭಿತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ರತ್ನದ ಹೊದಿಕೆಯ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕಳಸವ ಕಂಡವರಾರನು ಕಾಣೆ (ಅದವ. ೬೬); ನಳಿನಮುಖಿಯರ ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಳಸವಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩-೨೩) ; ಇಳೆಯೆಂಬ ಮನೆಗೆ ಕಳಸವೆನಿಸುವ ಬೆಳುಗುಳದ ಬೆಟ್ಟದೊಳು (ತ್ರಿಷುಸಾಂ. ೧-೬). ೩. (ಆಲಂ) ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ ; ಹಿರಿಯ : ಕೊಮಾರಪೈಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಕಳಸನೆಂಬ ಮುಖ್ಯ ಪಂಚನಿರುತ್ತಾನೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೧); 'ಎಚ್ಚೊಡೋಗಿ' ಬಂದು ಹಾಲುವಕ್ಕಿಯ ಶಕುನವನ್ನು ಒಡಚಿ ಹೇಳುವಾಗ 'ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಳಸ ಬೀಳಬೇಕು' ಎಂದು ನುಡಿದು (ಬೆಳುಮ. ೪೪).

[< ಸಂ. ಕಲಶ]

ಕಲಸನ್ನ (ನಾ). ೧. ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ : ಕಲಸನ್ನಗಳ ಕರತಳದ ಮಧ್ಯದೊಳಿಟ್ಟು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨-೬೦). ೨. ಉಪ್ಪು, ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಸೇರಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಅನ್ನ ; ಚಿತ್ರಾನ್ನ : ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುರುವಂತಟ್ಟ ಕೂಳನಾಱಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನಿವಾಲ ಕೆನೆಮೊಸರ ಕೆನೆಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಯೇಲಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕುವುದು ಮತ್ತೊಂದಕೆ ಮೊಸರುಪ್ಪು ಸದೆ ಮೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿಯೇಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲವಿಕ್ಕಿ ಮಾವಿನಕಾಯ ಚಿತ್ತಳಿಸಿಪೊಸೆದದಂ ಹಾಕಿ ಮಾವಿನಕಾಯ ಕಲಸನ್ನವೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಸುಗೂಳೆಂ]ದು ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೫) ; ಕಲಸನ್ನ, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು, ಪಲ್ಯ . . . ಮೊದಲಾದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದಳು (ಕಪಪು. ೩-೬೩). [ಕಲಸು$_2$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಲಸು$_1$, ಕಲಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಸು ; ಕೂಡಿಸು ; ಕಲೆತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಿಶ್ರಣಮಾಡು : "ಕಲಸು – ಸಮ್ಮಿಶ್ರೇ" (ಶಮಧಾ) ; ರಂಗದೊಳ್ ಸಣ್ಣಮಪ್ಪ ಪಿಟ್ಟನೊಳಾನುಂ ನೀರೊಳ್ ಕಲಸಿದ ಪಿಟ್ಟನೊಳಾನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೩); ಅಟ್ಟ ಅಶನವಾದಡೂ ಕಲಸುವದಕ್ಕೆ ಕೈ ಉಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೨೬೧-೧೨೪೬) ; ಈ ರಕುತದ ಜುಱುಜುಱಿನ ದೊಂಡೆಯಲಿ ಕಲಸಿದ ಕೂಳ ಮುದ್ದೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೫). **ಕಲಿಸು$_2$** : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಶೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿಂತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳನೊಂದಾಗಿ ಕಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅದವ. ೨೬) ; ಬೇಕಾದರೆ ಬರೀ ಕಳ್ಳೀಹಾಲಿನಲ್ಲೇ ಔಷಧ ಕಲಿಸಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇನು" (ಕಂಬಹು. ೧೮).

ಕಲಕಲಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಲೇಸನಿತು ಶಂಕೆದೋಱದೆಯೆಲ್ಲ ಸಮವೆಂದು ಈಶಾವತಾರ ಕಲಕಲಿಸಿ ಯಾರೋಗಿಸುವುದು (ಗುರುಚಾ. ೬-೪೨).

[ದೇ. ! ತಮಿ. ಕಲ, ಕಲಚು, ಕಲವು ; ಮಲ. ಕಲರು ; ತುಳು. ಕಲಪು ; ಕೊಡ. ಕಲ ; ತೆಲು. ಕಲಯು, ಕಲಿಯು, ಕಲಪು ; ಕೋಲಾ. ಕಲ್ಪ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಲ್ಪ ; ಕುವಿ. ಕಲ್ಪಲಿ]

ಕಲಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆರಕೆ ; ಮಿಶ್ರಣ : ಶೀನಪ್ಪನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಲಸು ಭಾವನೆ (ಅನಾಥ. ೨೨೬). 'ಕಲಸನ್ನ' ಪರಾ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ಕೂಟು : ಚೀನೀಕಾಯಿ ಕಲಸು ಊಟಕ್ಕೆ ಬಹು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಕಲಸು$_1$]

ಕಲಸುಗೂಳ್ 'ಕಲಸುಗೂೞ್' ನೋ.

ಕಲಸುಗೂಳು 'ಕಲಸುಗೂೞ್' ನೋ.

ಕಲಸುಗೂೞ್, ಕಲಸುಗೂಳ್, ಕಲಸುಗೂಳು (ನಾ). = ಕಲಸನ್ನ ೧: ಕಲಸುಗೂೞಿಂ ಕಾಗೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಲಿಯ ಬಿಲದೊಳ್ ನೀರ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೧) ; ಪವಣ್ಪುಗೆ ಕಲಸಿರ್ದ ತಣ್ಗಲಸುಗೂೞ ಶಿಳಾಪತಿಗಿತ್ತನಟ್ಟಿಯಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೬೦) ; ಎಲೆಯಂ ಪಾಸಿ ಕಲಸುಗೂೞಂ ಬಡಿಸಿದೊಡುಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೯-೩೫ವ). **ಕಲಸುಗೂಳ್** : ಚೆಲುವಹ ಕಲಸುಗೂಳ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲೈತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩). **ಕಲಸುಗೂಳು** : ಏಲಕ್ಕಿ ಪ ೧ ತಿರುವೆಟಿಗೆ ಕಲಸುಗೂಳಿನ ಅಕ್ಕಿ ಗ ೨ ಪ ೫ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮-೧೦ ; 1297) ; ಕೊಳಲರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ ಹಳ್ಳಿಕಾತಿಯರೊಳಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೬೮) ; ಕಲಸುಗೂಳನು ತಿಂದು ಕಲ್ಲಿಯ ಚಳಕದಲಿ ಕೈಗೊಂಡು (ಕೋಗಯ. ೨೨-೯೬).

[ಕಲಸು$_2$ + ಕೂೞ್$_1$]

ಕಲಸುಮೆಲಸು (ನಾ). ಗಜಿಬಿಜಿ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಇಲ್ಲಿ ಕಲಸುಮೆಲಸು ಮಾಡಬಾರದು (ಪುನರು. ೨೫೦). [ಕಲಸು$_2$ + ಮೆಲಸು ?]

ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ, ಕೂಟು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಜನ : ಕಲಸು ಮೇಲೋಗರ ೧ ಹುಳಿಶಾಕ ೧ (ಎಕ. VI. ಮೂಡಗೆ. ೩೯-೩೫ ; 1516 ?) ; ತುಪ್ಪ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ ತಾಳಿಲ ಮುಂತಾದ ಪಂಚಭಕ್ಷಕ್ಕೆ (ಎಇ. VIII, ೧೩೨-೨೯ ; 1586). ೨. ಕಲಸನ್ನ ; ಕದಂಬ : ಕಲಸಿದ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವನ್ನು ಬಿಸಾಡಿ, ಬೇರೆ ತಿಂದು ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು (ರಾಯುಕ. ೧೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕಲಬೆರಕೆ ; ಸಂಕರ : ತಾನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಗಳೆಲ್ಲ ಅವಳ ಉದ್ವೇಗದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವಾಗಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೨) ; ನೋಡಿದಿರೇನ್ರಿ, ಎಲ್ಲ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವಾಗಿ ಹಾಳಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೦೯).

[ಕಲಸು$_2$ + ಮೇಲೋಗರ]

ಕಲಸೋಗರ (ನಾ). ೧. = ಕಲಸನ್ನ ೨ : ಚಪ್ಪರದ ಹೊಳೆಯಲು ಕಲಸೋಗರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮಣ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೬೦-೩೭ ; 1485) ; ನೀರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಸವಿಮಾಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದಗುಳ ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕೆಯಾ ಕೂಳ ಕಲಸೋಗರಂ ತಾನಾಯಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಳಿಕ್ಕಲದು ತಾ ಕಬಟ್ಟುವಾಯಿತು] (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫) ; ಕಲಸೋಗರಮಂ ನಲಿದಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೪೨) ; ಕಲಸೋಗರಮಂ ನಲಿದಿದಿರಿಗೀಯಲಱಿಯದೆ ಸಲೆ ಭುಂಜಿಪ ನೆಗ್ಗನಿಳೆಗೆ (ನೀತಿಸಾ. ೫೫೬). ೨. ಕಲಬೆರಕೆ : ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಈ ಮೂರುಪದ್ಧತಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರವಾದ್ಯಕಲಸೋಗರ (ಗಾನಕ. ೫).

[ಕಲಸು$_2$ + ಓಗರ]

ಕಲಹ (ನಾ). ೧. ಜಗಳ. ೨. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ : "ಸಮರಂ ಸಂಗ್ರಾಮಂ . . . ಸಂಯುಗಂ ಪ್ರಘಾತ ಕಲಹಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೨-೧) ; ಕಲಹಂ ಮಾಡುವನೀ ಸ್ವಯಂವರಕೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಬಂದೊಡೆ (ಜಗವಿ. ೯-೮) ; ಹೊದ್ದದೊರ್ಬೊರ್ಬರು ಕಲಹವಾಗೆದ್ದು ತಾವಿಱಿದಾಡಿದರು (ಬಸಪು. ೬೧-೩೬) ; ಈ ಕಲಹವಿಹಪರಕೊಳ್ಳಿತೆಂದುರವಣಿಸಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೮). ೩. ಬೈದಾಟ ; ಬೈಗಳು ; ದೂಷಣೆ ; ನಿಂದೆ. ೪. ಮೋಸ ; ಸುಳ್ಳು. ೫. ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ ; ಖಡ್ಗಕೋಶ : "ಕಲಹಂ ಕೋಶ ಸಮಾಕಧೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩-೩೪). ೬. ಹೊಡೆತ ; ಒದೆತ. [ಸಂ.]

ಕಲಹಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು ; ಹೋರಾಡು : ತ್ರಿಜಗಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜ ಕಲಹಂದಾಳ್ದಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫).

[ಕಲಹ + ತಾಳ್$_1$]

ಕಲಹಂಸ, ಕಳಹಂಸ, (ನಾ). ೧. ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಕಗಳಿರುವ ಹಂಸ; ಕಂದುಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಯ ಅಂಚೆ: "ಕಕ್ಷ ಮಾಸೆ ಕಲಹಂಸಮ್ ಅಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭೩ ಕ). **ಕಳಹಂಸೆ :** ೧. ಶರದಾಗಮದೊಳ್ ಕಳಹಂಸರವಂ ಪೆರ್ಚಿತ್ತು ಕಿವಿಗೆ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೫); ಕಳಹಂಸಾಲಸ ಯಾನೆಯಂ . . . ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧೮); ಪೇಟ್ಟಂ ರಾಜವಿದ್ವತ್ಸಭಾ ಕಳಹಂಸಂ ಕವಿಭಾಳಲೋಚನ ನಿಳಾಸಂ ಸೇವ್ಯಮಂ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧–೪೭); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲಿ . . . ಪಾರಿವ ನವಿಲು ಪಿಕ ಕಳಹಂಸ ಕಲಕಲವು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೨೩). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : ಕಳಹಂಸ ಆದಿಲಲಿತ . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಸಂ.]

ಕಲಹಂಸೆ, ಕಳಹಂಸೆ (ನಾ).=ಕಲಹಂಸ೧: "ನಸುಮಾಸಿದೆಱಂಕೆಗಳಿಂ ಕಲಹಂಸೆಗಳೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೯೯); "ಪಕ್ಷ ಮಾಸೆ ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಹಂಸೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೭). **ಕಳಹಂಸೆ :** ಕಳಹಂಸೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮಂಚದ ಸೆಳೆದಪ್ಪೊ ಮೋಹನರೂಪ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೮). [ಸಂ. ಕಲಹಂಸ]

ಕಲಹಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಜಗಳವಾಡುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ. ೨. ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವವನು: ನಿಮ್ಮಾನ್ವಯರು . . . ಬಹುಲೋಕಗಳ ದಾಧಿಸುತ್ತ ಕಲಹಕಂಠ[ಟ]ಕರಾಗಲವರ ಬಲವಂತರಿಂ ಕೊಲಿಸೆ ನಿರ್ನಾಮವಾದರು (ನವಮೋ. ೧೯–೬೭). [ಕಲಹ + ಕಂಟಕ]

ಕಲಹಕಾರಿ (ನಾ). ಜಗಳ ಮಾಡುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ಧರಣಿಸುತಾಂಶಕದೊಳ್ ಹಿಮಕರನಿರೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ನಿರೀಕ್ಷಿಸೆ ರಕ್ತಾನಿರತಂ ವಧರುಚಿಮಲ್ಲಂ ನರೇಂದ್ರನರ್ಥಪತಿ ಕಲಹಕಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೧೮). [< ಸಂ. ಕಲಹಕಾರಿನ್]

ಕಲಹಕೃಷ್ಣಕ (ನಾ). ಕಲಹಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವವನು; ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವವನು: ಆಕೆಯ ಮನದ ಮಾತ್ಸರ್ಯಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಕಲಹಕೃಷ್ಣಕಂ ನಾರದನಱಿದು (ಜಗವಿ. ೧೨–೬೬ ವ). [ಕಲಹ + ಕೃಷ್ಣಕ]

ಕಲಹಕೇತ (ನಾ). = ಕಲಹಕಾರಿ (ಕ). 'ಕಲಹಕೇತಿ' ಪಠಾ. [ಕಲಹ + ಕೇತ$_1$]

ಕಲಹಕೇತಿ (ನಾ). ಜಗಳಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ಕಲಹಕೇತಿಗಳಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೆಣಕುತ್ತ ಪಲುಬುವೀ ರಕ್ಕಸರು ಕಂಡರಿಯರೆಂದಿಗುಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨–೨೧). [ಕಲಹಕೇತ + -ಇ$_3$]

ಕಲಹಗಂಟಿ (ನಾ). ಕಲಹಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಜಗಳಗಂಟಿ: ಕಲಹಗಂಟಿ ಸತಿ ಕರ್ಕಶೆಯಾದರೆ ಹಲವು ಪರಿಯಿಂದ ಹೊಱಗಾಗಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೫–೨೩–೨); ಕಣ್ಣು ಹಬ್ಬಾಯಿತೆ ನಿನಗೆ ಕಲಹಗಂಟಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೧). [ಕಲಹ + ಗಂಟಿ]

ಕಲಹಗತಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಪರಿಣಾಮ: ಕಲಹಗತಿಯೇನಾಯ್ತು . . . ಕೌರವೇಶ್ವರನುಳಿದನೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೨). [ಕಲಹ + ಗತಿ]

ಕಲಹಟಿ, ಕಲಹಡಿ (ನಾ). ಕರಹಾಡ ದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀ; ಕರಹಾಡದ ಹೆಂಗಸು; ಸೂಳೆ (?): ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯ್ಲುಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದುದು ನಲವಿಂದ ಕಲಹಟಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೬೦); ನಾಣಿಲಿ ಕಲಹಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕಲಹಡಿ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕರಹಾಟೀ]

ಕಲಹಣಿ 'ಕಲಹಟಿ' ನೋ.

ಕಲಹಲಂಪಟ (ನಾ). ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಜಗಳ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಆತುರನಾದವನು: ಅಂಬರತಳದೊಳ್ ಕಲಹಲಂಪಟಂ ನಾರದನಾರ್ದಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೮–೨೬). [ಕಲಹ + ಲಂಪಟ]

ಕಲಹಾಂತರಿತೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿರುವ ಗಂಡನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ಸಂತಾಪಗೊಳ್ಳುವವಳು: ಸ್ವಾಧೀನಭರ್ತೃಕೆ, ಖಂಡಿತೆ . . . ಕಲಹಾಂತರಿತೆಯರೆಂಬ ಎಂಟು ತೆಱದವಸ್ಥಾನಿಬದ್ಧರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಕಲಹಾಂತರಿತಾ]

ಕಲಹಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಜಗಳ ಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಲಹಕ್ಕೆ ಆತುರನಾದವನು: ಕಪಟಿ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ ವಿರಸೆ ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೧). [< ಸಂ. ಕಲಹಾರ್ಥಿನ್]

ಕಲಹಾಶನ (ನಾ). ೧. ಜಗಳವೇ ಅನ್ನವಾಗಿರುವವನು; ಜಗಳದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿಪಡುವವನು. ೨. (ಕಲಹಪ್ರಿಯನಾದ) ನಾರದ: ಅವರೊಳ್ ಕಲಹಾಶನಂ ತಾಂ ರಾಯನೊಡನೆ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿಯುಪ್ಪೀ ಕನ್ನೆ ಆರೆಂದಾರಯ್ಯೆ (ಅದ್ಭುತ. ೮–೨೪). [ಕಲಹ + ಅಶನ]

ಕಲಹಾಳಿಗ (ನಾ). ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು; "ನಾರದ ದೇವ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೭). [ಕಲಹ + -ಆಳಿಗ$_1$]

ಕಲಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಕಲಹಮಾಡು: ತನ್ನೊಳಗಧಿಮಾನಿಗಳು ಕಲಹಿಸಿ ಶಪಿಸೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯); ಕಂಡವರ ಕೂಡೆಲ್ಲ ಕಲಹಿಪ ಮಂಡರಿಗೆ ಹೇಳದಿರು ಮಱೆದೀ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೨–೨); ಕಲಹಿಸದಿರಾರೊಡನೆ ಪಿಸುಣನುಳಿ (ಕೈಕವ. ೩–೫೭–೩); ಪೋಗೆನುತ ಕಾಂತನೊಳ್ ಕಲಹಿಸಿದಳು (ಮುಲ್ಲಾರಿ. ೨–೨೫). [ಕಲಹ + -ಇಸು$_1$]

ಕಲಹೋದ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). ಜಗಳದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ದನುಜೇಜ್ಯಂ . . . ಅಸ್ತನಿಕೇತಸ್ಥಿತನಾಗೆ ಕಾಮಿ ಕಲಹೋದ್ಯುಕ್ತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೧೩). [ಕಲಹ + ಉದ್ಯುಕ್ತ]

ಕಲಾಂತರ, ಕಳಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಮೇಲಿನ ಬಡ್ಡಿ: "ಬಡ್ಡಿಯರ್ಥಂ ಕಲಾಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಂ]ತರಂ ವೃದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೨). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಅರುವತ್ತು ಕಲೆಗಳ ಪೈಕಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ. **ಕಳಾಂತರ :** ೧. "ವೃದ್ಧಿ$_1$, ಕಳಾಂತರಂ–ಈ ೨ ಬಡ್ಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೫); ಗದ್ಯಾಣವಯ್ದಱ ಕಳಾನ್ತರದಿಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೮೮–೩ ; ?). ೨. ನವಮ ನವಾಂಶಕಂ ಝಷವಿಲಗ್ನದೊಳಾಗಿರೆ ಶೀತರುಕ್ತನೂಭವನಿರೆ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಕಳಾಂತರದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಿರೆ (ಜಾತತಿ. ೮–೧೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಕಲಾಪ, ಕಳಾಕಳಾಪ (ನಾ). ಲಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಅನೇಕ ಕಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: ವ್ಯಸನ ವ್ಯಪೇತಮುಪನೀತ ಕಲಾಕಲಾಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೯). **ಕಳಾಕಳಾಪ :** ಬಹುಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ . . . ವಧೂವರರಾಗ ವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದೆನಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಲಾಪ$_2$)]

ಕಲಾಕಲಿತ, ಕಳಾಕಳಿತ (ಗು). ೧. (ಚಂದ್ರನ) ಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಜಯಜಯಸುಧಾಕರಕಲಾಕಲಿತಕೋಟೀರ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೬೯ ರಗಳೆ). ೨. ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೩. ಕುಶಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಬಲಯುಕ್ತಂ ವಾಗ್ಮಿ ಕಲಾಕಲಿತಂ ಶರಣಾಗತೈಕರಕ್ಷಣದಕ್ಷಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೭–೧೫). **ಕಳಾಕಳಿತ :** ೨. ವಾಕ್‌ಶ್ರೀಸುಭಗಂ ಕಳಾಕಳಿತಮೆಂಬ ನೆಗಱ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಮುಂ ಕೂಸುಮನೀವುದೀವುದರಿಕೇಸರಿಗಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗೀವುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯). ೧, ೩ : ಕಳಾಕಳಿತಂ ವಚನಾಮೃತಂ . . . ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೨೨). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಲಿತ)]

ಕಲಾಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಾಂತ)]

ಕಲಾಕುಸುರಿ, ಕಲಾಕುಸುರು (ನಾ). ಕಲಾಮಯವಾದ ಅಥವಾ ನಯದ ಕೆಲಸ: ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ ಕವಿವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ಕಲಾಕುಸುರಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಸಾಹಮಾ. ೯೬). **ಕಲಾಕುಸುರು**: ನೇತ್ರಾನಂದಕರವಾದ ಕಲಾಕುಸುರಿನಿಂದ, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಬಾಹ್ಯಾಂತರ ಭಿತ್ತಿಗಳು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). [ಕಲಾ + ಕುಸುರಿ]

ಕಲಾಕುಸುರು 'ಕಲಾಕುಸುರಿ' ನೋ.

ಕಲಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ, ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ರಚನೆ: ಅವರಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು ಅವರ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವರು ಗಾಜಿನ ಗೂಡೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೦–೬೯); ಈ ಗುಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಕಲಾಕೃತಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕನನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೫೬) [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೃತಿ)]

ಕಲಾಕೋವಿದ, ಕಳಾಕೋವಿದ (ನಾ). ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಕಲಾಪ್ರವೀಣ: ನಾಗರಿಕಾದಿ ನಾನಾ ಕಲಾಕೋವಿದ ಜಾತಿನಾಯಕರ್ ಬಂದು ವಂದಿಸಿ ನಿಂದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೫೫ ವ). **ಕಳಾಕೋವಿದ**: ದನುಜೇಜ್ಯಂ... ದಂಪತಿಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಧನವಂತಂ ಧರಣೀಶಕಾರ್ಯ ಧರಧುರ್ಯಂ ಸತ್ಕಳಾಕೋವಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬–೨೯).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೋವಿದ)]

ಕಲಾಕೌಶಲ, ಕಳಾಕೌಶಲ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಚತುರತೆ, —ನಿಪುಣತೆ. **ಕಳಾಕೌಶಲ**: ಭಾರತಿಯಿಂ ನಾನಾ ಕಳಾಕೌಶಲಮಂ... ಈಟಿಟ್ಟೊಂಡು ಮೂಲೋಕದೊಳನುಪಮಮಾ ಕಾಂತೆ (ಪುಪ್ಪಪು. ೩–೨೫).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೌಶಲ)]

ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯ (ನಾ). = ಕಲಾಕೌಶಲ: ಕಬ್ಬಿಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ವಿದ್ಯಾಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ, ಜನರು ಈಗಿನಂತೆ ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಎಂದೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೌಶಲ್ಯ)]

ಕಲಾಜೀವಿ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಬಲದಿಂದಲೆ ಬದುಕುವವನು; ಕಲೆಯೇ ಜೀವನಾಧಾರವಾದವನು: ಕಲಾಜೀವಿಯಾಗಿ ಬಾಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆ? (ರಂಗರೋ. ೧೪೬). [< ಸಂ. ಕಲಾಜೀವಿನ್]

ಕಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಕಲೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ; ಕಲಾಮಯವಾದ; ಸುಂದರವಾದ: ಭಾವನೆಗಳ ಕೋಮಲತೆ ಹಾಗೂ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವದು ಸ್ತ್ರೀಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (ಕರ್ನಾಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಕಲಾದ, ಕಳಾದ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ: "ಕಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ದಂ ಮುಷ್ಟಿಕನವಕ್ಕಸಾಲೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೧). **ಕಳಾದ**: "ನಾಡಿಂಧಮಃ, ಕಳಾದಃ, ಸುವರ್ಣಕಾರಃ, ಮುಷ್ಟಿಕಃ — ಈ ೪ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೭೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾದಹನ (ನಾ). ರೌರವಾಗಮದ ಒಂದು ಭೇದ: ಕಲಾದಹನ ರೌರವೋತ್ತರ ಕೌಮಾರ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಇಂದ್ರಾಗಮವೆಂದು ರೌರವಾಗಮದಾಱುಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ದಹನ)]

ಕಲಾನಿ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡ. 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಾನಿನ್]

ಕಲಾನಿಕೇತನ, ಕಳಾನಿಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಧ್ವಜ. ೨. ಲೋಕ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೩. ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕಲಾನಿಪುಣ. **ಕಳಾನಿಕೇತನ**: ೧, ೨, ೩: ಜನನುತ ರಾಜಹಂಸನಯನಂ ಕಮಳಾವಸಥಂ ಕಳಾನಿಕೇತನನೆಸಿರ್ದ... ಲೋಕಪಿತನೊಲ್ದು ಚತುರ್ಮುಖನೀಗೆ ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨).
[ಸಂ. (ಕಲಾನಿನ್ + ಕೇತನ; ಕಲಾ + ನಿಕೇತನ)]

ಕಲಾನಿಧಿ, ಕಳಾನಿಧಿ (ನಾ). ೧. (ಹದಿನಾರು) ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ. ೨. ಕುಶಲಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕುಶಲಕಲೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಕಲಾವಿದ. **ಕಳಾನಿಧಿ**: ೧, ೨: ಕಳಾನಿಧಿಯುದಯಂ ಖಳಂಗೆ ಸುಖದಾಯಕಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೨೪). ೩. ಕುಶಲವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹ: ೧, ೩: ಶೃಂಗಾರಾಬ್ಧಿಯೊಳೊಗೆತಂದಂಗಜ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನೆ ಕಳಾನಿಧಿಸಹಿತಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ಚೆಲ್ವನಾಕೆ ಬೆಡಂಗಿಂ ಪದ್ಮಾಂತರಂಗದೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದಳ್ (ಪುಪ್ಪಪು. ೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪ₁ (ನಾ). ಜಗಳ; ದೊಂಬಿ; ದಂಗೆ (ಕ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಲಾಪ]

ಕಲಾಪ₂, ಕಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಂದಣಿ: ವಲ್ಕಲಾವೃತ ಕಟಿತಟನುಮಾಗಿರ್ದ ಜಟಾಕಲಾಪನುಮಾಗಿ ತಪೋವನಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಭಾರ್ಗವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫ ವ); ಯಕ್ಷಕುಮಾರ ಕರತಳಾಂದೋಳಿತ... ಚಂಚಚ್ಚಾರು ಚಾಮೀಕರ ಚಾಮರ ಕಲಾಪನುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೨೦ವ); ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ ಸಿತಕಂಚುಕಂ ತ್ವರಿತದಿಂ ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೨–೨). ೨. ನವಿಲಿನ ಗರಿ, —ಸೋಗೆ, —ಪುಚ್ಛ: ಮುಡಿಕಲಾಪದ ಬೆಡಗ ಸೋಲಿಪವು (ಕೌಶಿರಾ. ೯–೨೮). ೩. ಬತ್ತಳಿಕೆ. ೪. ಉಡೆನೂಲು; ಒಡ್ಯಾಣ. ೫. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ. ೬. ಚಂದ್ರ. 'ಕಲಾಪಕಲಾಧರ' ಪರಾ. ೭. ಕಲಿಯುಗವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಕಲ್ಕಿಯು ಅವತರಿಸಲಿರುವ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ (ಕ). **ಕಳಾಪ**: ೧. ಚುಂಬನಾದಿ ಬಹು ಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ... ವಧೂವರ ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೨ ವ). ೨. "ಕಳಾಪಃ, ಬರ್ಹಃ — ಈ ೨ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೯); ಕನನ್ನೀರದ ಕಾಂತಿಯೆಲ್ಲಿದ ನುದಂಚಿತಚಂದ್ರಕಳಾಪನೆಲ್ಲಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೦). ೩. "ತೂಣೀರಂ... ಬಾಣಾಶ್ರಯಃ, ಕಳಾಪಃ — ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೧). ೪. "ಕಳಾಪಃ... ಕಟಿಸೂತ್ರಂ, ಸಾರಸನಂ — ಈ ೭ ಉಡೆನೂಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೩). ೫. ನೀಲಾಂಬುದ ಶ್ಯಾಮನುಂ ಕನಕ ಪಿಂಗಳ ಜಟಾಬಂಧಕಳಾಪನುಂ... ವ್ಯಾಘ್ರಭಟ್ಟಾರಕಂ ಪುಟ್ಟಿವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೯ ವ). ೮. ಬಾಣ: ರೂಪಿದೊಳ್ಪಿತು ರೇಖೆಯುಚಿತ ಕಳಾಪವತಿಹಸನಾಯ್ತು ಬಾಣಸ್ಥಾಪನಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪಂಡಿತ, ಕಳಾಪಂಡಿತ (ನಾ). ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಕಲಾಭಿಜ್ಞ: ಅತಿಚತುರನೆನ್; ಕಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ] ಪಂಡಿತನೆನ್ (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕಳಾಪಂಡಿತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪಂಡಿತ)]

ಕಲಾಪಕ, ಕಳಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮುದಾಯ: ಶ್ರೀಕಾಲಾವಿಗ್ನ್ಗರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್ ತಚಿಕಾದ ಪೆಜ್ಜಿಡಿಯ ಮೊದೆಯ ಕಲಾಪಕದ ಗುರವಡಿಗಳ್ (ಎಕ. II, ೩೩–೩; ಸು. 700). ೨. ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥ ಮುಗಿಯುವ ಕಾವ್ಯರಚನೆ: ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಮುಗಿಯುವುದಾದರೆ 'ಸಂದಾನಿತಕ'; ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ವಿಶೇಷಕ'; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಾದರೆ 'ಕಲಾಪಕ'; ಐದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ಕುಲಕ' (ಛನ್ದ ನ್ಯಾ ಲೋ. ೧೯೧. ಅಡಿಟಿ). **ಕಳಾಪಕ**: ೧. ಪ್ರಕಟತೋಕ್ತಿ ವಿವಿಕ್ತಿ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೮). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪಕಲಾಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕರುಣಿಸು ಕಾಲಸಂಹರ ಕಲಾಪಕಲಾಧರ ಸಾರಸತ್ಕೃಪಾಕರ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪತಿ (ನಾ). ಕಲೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. 'ಕಲಾಪತಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪತಿ)]

ಕಲಾಪತಿಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆ: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳ್ ಕಲಾಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೮೯). [ಕಲಾಪತಿ + ಕಲೆ₃]

ಕಲಾಪತ್ತು 'ಕಲಾಬತು' ನೋ.

ಕಲಾಪಮಾಲೆ (ನಾ). ನವಿಲುಗರಿಗಳ ಕಟ್ಟು: ಕೇಕಿಯೆನೆ ಬಲ್ಮಿಡಿ ತೋಜಿ ಕಲಾಪಮಾಲೆ ಸಂಗಳಿಸೆ ನಗೇಂದ್ರಜಾತೆಯೊಡನೆಳ್ತರುತಿರ್ದ ರಮರ್ತ್ಯ ನಾರಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೫). [ಕಲಾಪ + ಮಾಲೆ]

ಕಲಾಪಿ, ಕಳಾಪಿ (ನಾ). ಗಂಡು ನವಿಲು; ಸೋಗೆ. **ಕಳಾಪಿ**: ಕಳಾಪಿಗಳಾಡುವುವು ಮಧುರಕೇಕಾರವದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೬); ರಾಜತ್ಕಳಕಂಠನಿಸ್ವನೆ ಕಳಾಪಿಪ್ರಾಂಶು ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯೆಂಬ ನಿಜಾಕಾರಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೪). [< ಸಂ. ಕಲಾಪಿನ್]

ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಕೋಡ. ೩-೩೪). [ಕಲಾಪಿ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಕಲಾಪ್ರವೀಣ (ನಾ). (ಲಲಿತ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು: ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನುನ್ನತಿಯಳಿವ ಕಾಣಬೇಕೆಂದಖಿಳ ಸಾಮಾರ್ಥ್ಯದ ಕಲಾ ಪ್ರವೀಣನಂತಸ್ಥದೇಕಾಂತದೊಳು ಚಿಂತೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೋಗದೊಳಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪ್ರವೀಣ)]

ಕಲಾಬತು, ಕಲಾಪತ್ತು, ಕಲಾಬತ್ತು (ನಾ). ಜರಿ; ಜರತಾರಿ; ಸರಿಗೆ(ತ). **ಕಲಾಪತ್ತು**: ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಲಾಪತ್ತಿನ ಧರ್ಮಾವರದ ಸೀರೆ ತಂದುಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಇಬದು. ೬೬); ಹುಡುಗರು ಉದ್ದವಾದ ಕಲಾಪತ್ತಿನ ಅಂಚುಳ್ಳ ಲಂಗದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೪). **ಕಲಾಬತ್ತು**: ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಕೆಲಸದ ಆನೆ ಜೀನು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೨-೪೫; 1847); ಕಲಾಬತ್ತು ಇರುವ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿ ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಒಳಭಾಗವನ್ನು ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೫). [← ಮರಾ. ಕಲಾಬತು; ಹಿಂ. ಕಲಾಬತ್ತೂ]

ಕಲಾಬತ್ತು 'ಕಲಾಬತು' ನೋ.

ಕಲಾಭಿಜ್ಞ (ನಾ) ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ: ಕಲಾಭಿಜ್ಞ ಪಂಚಭದ್ರ ವಿದಗ್ಧ ವಿಟನಾಯಕರಂ ನೋಡಿ (ಹವ್ಯಾರ. ೨-೯೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅಭಿಜ್ಞ)]

ಕಲಾಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವವನು: ಇಂತಹ ಕಲಾಭಿಮಾನಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸದಿದ್ದರೆ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೫) [< ಸಂ. ಕಲಾಭಿಮಾನಿನ್]

ಕಲಾಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಮದೇಭೇಂದ್ರ ಹೋಮಾಮಯಾಹಿತ ಕಲಾಮಾಲಿ ನೇಮವಾಹ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೩೬). [< ಸಂ. ಕಲಾಮಾಲಿನ್]

ಕಲಾಮು 'ಕಲಂ₁' ನೋ.

ಕಲಾಯ₁, ಕಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಡಲೆ; ಬಟಾಣಿ **ಕಳಾಯ**: ೧. "ಕಳಾಯಃ, ಖಂಡಿಕಃ, ಸಾತೀನಃ – ಈ ೩ ಬಟ್ಟೆಗಡಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅನಳಕಃ – ಕಳಾಯ, ಪುತ್ರಜೀನಿ" (ಒಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಕಲಾಯ₂ 'ಕಲಾಯಿ' ನೋ.

ಕಲಾಯಗಾರ 'ಕಲಾಯಿಗಾರ' ನೋ.

ಕಲಾಯಿ, ಕಲಾಯ₂ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕಿಲುಬಬಾರದೆಂದು ಅವುಗಳಿಗೆ ತವರದಿಂದ ಹಾಕುವ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಲೇಪ; ಒಂದು ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಹದ ಲೇಪ ಹಾಕುವುದು: ತಾಮ್ರ ಹಿತ್ತಾಳೆಗಳ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ತಗಡುಗಳಿಗೂ ತವರಿನ ಕಲಾಯಿ ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧); ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು . . . ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಲಾಯಿ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೬). **ಕಲಾಯ₂**: ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕಲಾಯ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಕ್ಷಿ. ೪೧). ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿ ಕ್ಷೌರ; ಪೂರ್ತಿ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದು. [← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಕಲಈ]

ಕಲಾಯಿಕಾರ 'ಕಲಾಯಿಗಾರ' ನೋ.

ಕಲಾಯಿಗಾರ, ಕಲಾಯಗಾರ, ಕಲಾಯಿಕಾರ (ನಾ). ಕಲಾಯಿ ಮಾಡುವವನು: ಜಾನ್‌ಬನ್ಯನ್ನನೆಂಬ ಕಲಾಯಿಗಾರನು . . . ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಸಿ, ಬೆಡ್‌ಫರ್ಡದ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ೧೨ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಇಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೬೨) **ಕಲಾಯಗಾರ**: (ತ). **ಕಲಾಯಿಕಾರ**: ಕೇರಿಯ ಜನರೆಲ್ಲ ಮಲಗುವ ತಯಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ—ಕಲಾಯಿಕಾರ ಬುಡಣಸಾಯಬನನ್ನು ಉಳಿದು (ಮೂರುದಾ. ೯೯). [ಕಲಾಯಿ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ]

ಕಲಾರ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಡಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಂಚುಮುಟ್ಟುಗಳಂ ಕಲಾರಂಗಳಿಗೆ ತುಂಬುವಾಗ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೬-೧೫). 'ಕಡಾರ' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕಲವಜ್ಜೈ = ಆಭರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಕೊಠಡಿ]

ಕಲಾಲ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಮೊದಲಾದ ಪೇಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು, — ಮಾರುವವನು: ಸಿಂದೀ ತೆಗೆಯುವ ಜಾತಿಗಳು . . . ಕಲಾಲರು. ಶರೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾರುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಹೋರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮೧); ಗ್ರಾಮವೆಲ್ಲ ಕಲಾಲರ ಪೋರ (ಯುಕ್ತಪ್ರ. ೧೩೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಲಾಲ. / ಪ್ರಾ. ಕಲ್ಲಾಲ < ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕಲಾವಂತ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲ ಕಲೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಲಾಕಾರ; ಕಲಾವಿದ: ಆದರೆ ಕಲಾವಂತನು ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ . . . ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೮೯). ೨. ಗಾಯನ, ವಾದನ, ನರ್ತನಗಳನ್ನೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಜನ; ಗಾಯಕರ, ನರ್ತಕರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಜನ: ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಾಲೆಯೆಂದ ಬಳಿಕ ಕುಲವಂತರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ; ಕಲಾವಂತರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೫೫); ಇವನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಬ್ಬ ಕಲಾವಂತ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಊರಿಗೆ ಸುಧಾರಣೆ ತಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೪). [ಸಂ. ಕಲಾವತ್]

ಕಲಾವಂತಿಕೆ, ಕಲಾವಂತಿಗೆ (ನಾ). ಕಲಾಭಿರುಚಿ; ಕಲಾಕೌಶಲ: ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೧೩೬); ತನ್ನ ರೂಪ ಲಾವಣ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯಿಂದಲೂ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಪಡೆದ (ಆಶ್ರಮ. ೪೬). **ಕಲಾವಂತಿಗೆ**: ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನು ತನ್ನ 'ಕಾಮಸೂತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಕಲಾವಂತಿಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೫೦). [ಕಲಾವಂತ + -ಇಕೆ]

ಕಲಾವಂತಿಗೆ 'ಕಲಾವಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಲಾವಂತಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವಳು; ಕಲಾವಿದೆ. ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: ಇದು ಅರಮನೆ, ಇದು ಕಲಾವಂತಿನಿಯರ ಸಾಲು . . . ಎಂದು ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೮). [< ಸಂ. ಕಲಾವತೀ ?]

ಕಲಾವತಿ, ಕಳಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಕಲಾವಿದೆ. ೨. ತುಂಬುರುವಿನ ವೀಣೆ. ೩. ರಾಧೆಯ ತಾಯಿ. ೪. ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು (*). **ಕಳಾವತಿ**: ೩. ಸಿರಿ ಶಚಿ ವಾಣಿ ರೋಹಿಣಿ ಕರಾಳಿ ಕಳಾವತಿ . . . ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೨). [ಸಂ. ಕಲಾವತೀ]

ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಕಲೆಯ ತಂತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನ; ಕಲಾತಂತ್ರ: ಇಲ್ಲಿ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನ (Art–technic) ಗಳು ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತು ಹಿಡಿಯುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ವಿಜ್ಞಾನ)]

ಕಲಾವಿದ, ಕಳಾವಿದ (ನಾ). ೧. ಲಲಿತ ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಅವಳು ಕಲಾವಿದನೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮೆ ನಕ್ಕೆವು (ಹೇಮಂತ. ೩೯೩); ನಿಪುಣನಾದ ಕಲಾವಿದನು ವರುಷಗಟ್ಟಲೆ ದುಡಿದು ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾಪ್ರೌಢಿಮೆಯ ಛಟ್ಟ ಇಳಿಸಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧). **ಕಳಾವಿದ**: ೨. ಜಾಣ; ಚತುರ; ನಿಪುಣ: ಪಾವನಾತ್ಮನು ಪಾಶದಳನ ಕಳಾವಿದಂ (ಬಸತು. ೪೬–೧). 'ಕಾವ್ಯ ಕಳಾವಿದ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಾವಿದ್]

ಕಲಾವಿದೆ (ನಾ). ಲಲಿತ ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವಳು: ಹೊಯಸಳೇಶರನ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಎಂತಹ ಕಲಾವಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೮೯). [ಕಲಾವಿದ + –ಎ$_2$]

ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರ, ಗಾಯನ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವವನು: ಈ ಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್‌ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೨೫). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ವಿಮರ್ಶಕ)]

ಕಲಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಕಠಿನ ಪೃಷ್ಠಿಕಃ – ಕಲಾವೆ? " (ಓಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಕಲಾವೇದಿ (ನಾ). = ಕಲಾವಿದ ೧. ಕಲಾವೇದಿ ಸತ್ಕರತಂ . . . ಕನ್ಯಾನಿವಾಸೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೩). [< ಸಂ. ಕಲಾವೇದಿನ್]

ಕಲಾಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಅಶ್ಲೀಲ ಗ್ರಂಥ (*). ೨. ಸೌಂದರ್ಯವಿಜ್ಞಾನ (ಪಾರಿಪಿ. ೨). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಶಾಸ್ತ್ರ)]

ಕಲಾಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ವ್ಯಾಸಂಗ; ಕಲಾಭ್ಯಾಸ: ನಮ್ಮಯ್ಯನೆನ್ನಂ ಕಲಾಶಿಕ್ಷೆಗೆಂದು ಸುಲೋಚನೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೨–೩೪). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಶಿಕ್ಷಾ)]

ಕಲಾಸ್, ಖಲಾಸ್, ಖಲಾಸ, ಖಲಾಸು (ನಾ). ೧. ಮುಗಿತಾಯ; ಅಗಿಹೋಗುವಿಕೆ: ಐದೂವರೆಗೆ ಆ ಕೆಲಸ ಕಲಾಸ್ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೬೨). ೨. ತೀರಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾವು: ಈ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜೊತೆಯು ಕಲಾಸಾಗಿ ಆ ಕಿರಿಯ ಜೋಡಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು (ಅಗರ. ೩೪). **ಖಲಾಸ್**: ೧. ಎಲ್ಲಾ ಖಲಾಸ್ ಅಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ದೊಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಖಲಾಸ್ ಆದರು (ರೂಢಿ). **ಖಲಾಸ**: ೧. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲೇ ಖಲಾಸ ಮಾಡಿದೆ – ಹುಲಿ (ದಂಬನಾ. ೫). **ಖಲಾಸು**: ೧. ಅಷ್ಟು ಲಾಡುವನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಖಲಾಸು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯ (ರೂಢಿ). [←ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಲಾಸ್]

ಕಲಾಸಿ, ಕಳಾಸಿ, ಖಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ನಾವಿಕ; ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಜದೂರ: ತರುಣನಾಗಿದ್ದಾಗ . . . ಮಚ್ವೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಕಲಾಸಿಯಾಗಿ ಹೋದ ಧೀರನವನು (ಜಾರುವಾ. ೫೦); ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಕಲಾಸಿಗಳ ಜೊತೆ ತೋಮ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಹಿಡಿದು ಕೂತಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೭). **ಕಳಾಸಿ**: ೨. ಡೇರೆ ಅಥವಾ ಗುಡಾರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವವನು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕೈಕೆಳಗಿನವನು (ಕೃಸಗ. ೫೫೨). **ಖಲಾಸಿ**: ೧. ಒಡೆದು ಜಹಜು ಜಲಮಧ್ಯ ಮರಳಲಿ ಖಲಾಸಿ ಕೈಯ ಮುಗಿವ (ಚಂಡಿಮ. ೪೯). [← ಹಿಂ. ಖಲಾಸೀ; ಅರ. ಖಲಾಶೀ]

ಕಲಾಸಿಪಡೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ನೌಕರರ ಒಟ್ಟು ತಂಡ; ಕಲಾಸಿ ಪಡೆ" (Ship's Company. ಇಂಕಪ). [ಕಲಾಸಿ + ಪಡೆ$_2$]

ಕಲಾಹೀನ, ಕಳಾಹೀನ (ಗು). ೧. ಕುಶಲ ಕಲೆಯಿಲ್ಲದ, —ತಿಳಿಯದ: ಶಾಮನು ಕಲಾವಿದನಾಗಿ ಸಾಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕಲಾಹೀನನಾಗಿ ಬದುಕುವದು ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೨೦೦). ೨. ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ; ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. **ಕಳಾಹೀನ**: ೨. ಜಗವಜಿಯ ತಾಂ ಕಳಂಕಂ ಕಳಾಹೀನ ಹಾವಗಿದುಗಿದ ವಿಷವಕ್ತ್ರ ದೋಷಿ (ಹಡಕಾ. ೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಕಲಿ$_1$ 'ಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಲಹ; ಜಗಳ. ೨. ಕಾಳಗ: "ಕಲಹದಲ್ಲಿಯುಂ ಕಲಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧–೩). ೩. ಬಂಟ; ಶೂರ; ವೀರ: "ಶೂರಂ ವಿಕ್ರಾಂತಂ ಕಲಿ ಚಾರ ಭಟಂ ವೀರಪುರುಷನಾತಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೨); ಕಲಿಯಾ[ದ]ಂ ಬಗೆದು ನೋಟ್ಕೊಪ್ಪಿಡದ್ಭುತಮಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೦); ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಬ್ಬ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಗಲಿಮಾಬ್ಬ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಕಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರು ಛಲದಾಳಿಗಲ್ಲದೆ ಇಕ್ಕಬಾರದು (ಬಸವ. ೬೬೫); ಕಲಿಗಳೊಳ್ ಕಲಿ ಎಂದು ನೀನಿಂತು ನಿಲ್ವೆಯಾ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ ೮–೧೬೧). ೪. ತಾರೆಯ ಮರ: "ಕಲಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ವಿಭೀತಃ –ಈ ೩ ತಾಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೪೬೪). ೫. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯುಗ; ಕಲಿಯುಗ: "ಅತಿಧೀರಂ ಕಾಳಗ ಯುಗಮಿತಿ ಮೂಜಿಜಿಗೊಳಿಸಿವ ನಾಮ ಕಲಿಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೯). ೬. ಕಲಿಪುರುಷ: ದಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತನ್ (ಇಇ. X, ೭೧–೬; 700); ಕೆಂಗರಿಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿ [ಪಾಕಾಂ. ಕೆಂಚುಮಿಸಯ] ಮಲಿನವಸನದಲಿ . . . ಕಲಿಪುರುಷ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ನಳಚ. ೪–೪). ೭. ಅರಳದೆ ಇರುವ ಹೂವು; ಮೊಗ್ಗು. ೮. ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳಾದುದು, —ಕಡಮೆಯಾದುದು (*).

ಕಲಿಗಳಂಕುಸ, **ಕಲಿಗಳಂಕುಶ** = ವೀರರಿಗೆ ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು; ವೀರರವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸುಭಟರಾದಿತ್ಯ ಕಲಿಗಳಂಕುಸ ಸನಿವಾರ ಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗಮ್ಮಲ್ಲ (ಕಇ. ೭೪–೧೨–೧೩; 1170); ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀ ವೀರಕಾವದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೨೪; 1256); ಸಿಂಹಲಾಂಛನ ಕಲಿಗಳಂಕುಶೇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದಾವಳೀ ಸಮನ್ವಿತ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಭೂಪಸ್ಯ (ಕಇ. IV, ೫೪–೨೦; 1245). **ಕಲಿಗಳ ಮೊಖದ ಕೈ**, **ಕಲಿಗಳಮೊಗದಕಯ್**, **ಕಲಿಗಳಮೊಗದಕಯಿ** = ಶೂರರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ರಾಯಗಂಡರದಾವಣಿ ಕಲಿಗಳ ಮೊಖದ ಕೈ ಸುಭಟ ಚೂಡಾಮಣಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೧೯; 1256); ಕಲಿಗಳ ಮೊಗದಕಯ್ಯಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಕಇ. VI, ೧೨೦– 1046). [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಗ, ಕಳಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ☞ ಈಗಿನ ಕೋರಮಂಡಲ. ೨. ಆ ದೇಶದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದವನು; ದೀರ್ಘತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಋಷಿಯ ಮಗ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರ ಹಕ್ಕಿ; ಕುಕ್ಕುಟ. ೪. ಚಾತಕಪಕ್ಷಿ. ೫. ಸಾರಂಗ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಇಂದ್ರಯವ. ೭. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ. **ಕಳಿಂಗ** : ೧. ಅಂಗ ವರಾಳ ಸಿಂಗಳಿಕ . . . ಕಳಿಂಗ ಖಸಾಂಧ್ರ (ಸೌಇಇ. XX, ೯೬–೫ ; 1072) ; ಗೌಳಸಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಕುರುನೇಪಾಳ . . . ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು (ತೊರಠಾ. ೧–೭–೧೪). ೭. ಹುಳುಕು ನೀತಿಗಳಾ ಕಳಿಂಗನನೊಲಿದು ಕೇಳುವ ಕೌರವೇಂದ್ರನು (ಜ ಂ ಭ ಪ. ೧೭–೬೪) ; ಕಳಿಂಗ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ವೈದ್ಯನು . . . ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯ ಲಾ ರಂ ಭಿ ಸಿ ದ ನು (ಚೆನ್ನಬೀ. ೯೨) ; ಆ ಕಳಿಂಗರು ಸಂಬಳಾನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ತುಂಗಭ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಜ (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. = ಕಲಿಂಜಕ. . . . [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಜಕ (ನಾ). ಕಣಜ; ಉಗ್ರಾಣ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂದ, ಕಳಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾರೆಯ ಮರ; ಕಲಿದ್ರುಮ. ೨. ಯಮುನಾನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟ. 'ಕಲಿಂದಜೆ' ಪರಾ. **ಕಳಿಂದ** : ೨. 'ಕಳಿಂದಜೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂದಜೆ, ಕಳಿಂದಜೆ (ನಾ). ಕಲಿಂದಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಕಾಲಿಂದಿ ನದಿ; ಯಮುನೆ. **ಕಳಿಂದಜೆ**: ನೀಲಿಯ ತನಿರಸಮುಂಬಂತಿರೆ ಕಳಿಂದಜೆಯ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಂದು ಪೊಳೆಪಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೨೧). [ಸಂ. ಕಲಿಂದಜಾ]

ಕಲಿಂದನಂದಿನಿ (ನಾ). = ಕಲಿಂದಜೆ. [ಸಂ. ಕಲಿಂದನಂದಿನೀ]

ಕಲಿಕಂಗ 'ಕಲಿಗಂಗ' ನೋ.

ಕಲಿಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (?). [ಕಲ್ಲಿ$_{0}$ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಲಿಕಾಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರವಾಹನಗ್ಗಾ೯ಗಿ ಕಲಿಕಾನ್ತಿ ಎಚಿದು (ಎಇ. IX, ೧೪–೧೬ ; 800). [?]

ಕಲಿಕಾರಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ತಪಸಿಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಜಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ೪. ನಾರದ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಕಾಲ 'ಕಲಿಗಾಲ' ನೋ.

ಕಲಿಕಾಲಹೋಳಿ (ನಾ). ಕಲಿಪುರುಷನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕುಣಿವ ಹೋಳಿಹಬ್ಬ; ಆ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು (?): ಹೋಳಿಯನ್ನು ಶಿವಶರಣರೂ ಹರಿದಾಸರೂ ಆಡಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರು ಆಡಿದ 'ಕಲಿಕಾಲಹೋಳಿ'ಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೫). [ಕಲಿಕಾಲ + ಹೋಳಿ (= ಹೋಲಿ)]

ಕಲಿಕಿ$_{1}$ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ: ಕಲಿಕಿ ಯಾತನು ಕೇಳು ಕರ್ನಾಟದೇಶದ ಕರುಣದಿಂದಾಳುವ ಧೊರೆಯು (ಯನಳ. ೫೧); ಕಲಿಕಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ಸಣ್ಣವನ ತಾ ಬಯಸಿ ಸಹಜದಿಂದಂದೆ. ಕಣ್ಣನೀರನು ತುಂಬಿ ಗಂಡಗೆ ಪೇಳಿ ಪಾರುಮಾಡಿದಳು (ಸಾರಂಗ. ೨೩). [← ತೆಲು. ಕಲಿಕಿ]

ಕಲಿಕಿ$_{2}$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತನೆಯ ಅವತಾರ; ಕಲ್ಕಿ: ತಾನೇ ಕಲಿಕಿಯವತಾರವನು ಕೈಕೊಂಡೊಲಿದು ನಿಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೨–೧–೩೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕಿ]

ಕಲಿಕೆ 'ಕಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಲಿಕೆ$_{1}$, ಕಳಿಕೆ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು; ಕೋರಕ: ಕಲಿಕೆ ಕವಲ್ತು ಮೂಡಿದುದು ಮಾಮರದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯–೬೬); ಕಲಿಕೆಗಳೆಂಬ ಹರ್ಷಪುಳಕಾವಳಿಯಂ ತಳೆದಿರ್ಪಳಾಮ್ರ ಕೋಮಲೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೦೯); ಕೋಮಲ ಲತೆಗೆ ಕಲಿಕೆಗೆ . . . ಸೊಬಗ ದೀಜುತ (ನಂದಿಮಾ. ೯–೧೬). **ಕಳಿಕೆ**$_{1}$: ೧. ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ಬಿಚ್ಚತಂ ನಲಿವುದು (ಆದಿಪು. ೨–೯); ಸಹಕಾರಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ಪುಳಕಮೆನೆ ಕಳಿಕೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೪೦); ಮಿಗೆ ಪಸುರಿಡಿದ ಕಳಿಕೆ ತುಜುಗಿ ಕಾವನ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೪). ೨. (ದೀಪದ) ಕುಡಿ, —ನಾಲಗೆ: ಮದನಮೋಹನದೀಪಕಳಿಕೆಯಂತೆಯುಂ ಕಾಮ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೯–೨೯ ವ); ನಲಿದೆಜಗಿದನು ನಿಧಾನದೆಡೆಗೆ ದೀಪಕಳಿಕೆ ತಾನೆಜಗುವಂದದೊಳು (ಭರತ. ೩–೬೦); ಕಳಿಕೆ ಕೊಲಗಿದ ದೀಪದಂತೆ (ಜೆರಾಮಾ. ೨೩೮–೩). ೩. "ಹೀಚು ಗಾಯಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ಬಕ್ಕೆವಲಸಿಂಗೆ ಕಳಿಕೆಯುಂ ತೆಂಗು ಕೌಂಗುಗಳ್ಗೆ ನೀಡುಗೊನೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ತೆತ್ತಿಸಿ ದೀಸುವ ಪಲಗಾಳಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೨೨). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ಯ: "ಕಲಿಕಾ, ಉತ್ಕಲಿಕಾ, ಈ ೨ ಉದಾಹರಣ ಗದ್ಯಭೇದಂ" (ಕಾಶಬ್ಬ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಕಲಿಕಾ]

ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆ ನಾಚ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ನಣ್ಣುವರ ಕಲಿಗಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೨೧೪–೧೨ ; 918). [?]

ಕಲಿಗಂಗ, ಕಲಿಕಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಕಲಿಗಂಗ ದೇವಳಿಗೆಟ್ಟು ತ್ತುವನಾಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೨–೬ ; 959). **ಕಲಿಕಂಗ** : ನೆಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಙ್ಗರಾನಿಜಿಯೋಡಿಸಿ ಗಂಙ್ಗೋನಾಡಕ್ಕಲಿದೊಜೆಗಳುಂ ಗೊಂಬುಕ್ಕಿಅರಸರುಂ ಪಡೆದುದು (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೬–೨ ; ಸು. 750). [ಕಲ್ಲಿ$_{2}$ + ಗಂಗ]

ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ವೀರರಂತೆ) ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕು (?): ಬಾಹುಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩ವ); ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ತೆರಳ್ದು ದಿಗಿಡುಟ್ಟು ಹೊಯ್ ಕೈಯನೆಂಬಂತಿರ್ದಂ (ಬಂಹಿರಿ. ೬–೪೫ವ); "ವೀರಕಾಸೆಯ ಗಂಟನು ಹಾಕು" (ಪಂಪದೀ. ೨೯೦). [ಕಲಿಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಕಲಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. (ವೀರರು) ಕೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಬಗೆ. 'ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನೇಲುವ ಸಡಿಲವಾದ ಮುಡಿ, —ಗಂಟು : ಬೆನ್ನಪಪ್ಪಳಿಪ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಕಲಿಗಂಟನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೩೬); ಬೆನ್ನನಲೆವ ಕಲಿಗಂಟು ಕದಕ್ಕದಿ ಪುನ್ನತಕುಚತಟದೊಳ್ ನರ್ತಿಪ ಪೊಸರನ್ನದ ಪಂಚಸರಂ (ಜಯುಕಾ. ೮–೫೮); ಕಲಿಗಂಟು ಕೆಲಂಗೆ ಜಡೆ ಕೆಲಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲರಲ್ಲಿ ತುಜುಬ ನಿಕ್ಕಿದರು (ಭರತ. ೧೬–೨೫). 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲಿ$_{2}$ + ಗಂಟು]

ಕಲಿಗಂಡತೊಂಡ (ನಾ). ವೀರಾಧಿವೀರರಿಗೆ ತೊಂಡನಂತಿರುವವನು; ಮಹಾಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನುಡಿದನ್ತೆಗಣ್ಡಂ ಕುನ್ದಾಲವಂಶಲಲಾಮ ಗುಣಗಣೋದ್ದಾಮ ಕಲಿಗಣ್ಡತೊಣ್ಡಂ ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೧೪ ; 1062). [ಕಲ್ಲಿ$_{2}$ + ಗಂಡ$_{1}$ + ತೊಂಡ$_{1}$]

ಕಲಿಗಲ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಾದುದ್ದು ; ಮಿಶ್ರಣ : "ಕಲಿಗಲಮೆನೆ ಕೂಡೆ ಬೆರಸಿದ್ದಕ್ಕುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೧). [ಕಲಿ? (< ಕಲ್ಲ$_{3}$) + ಕಲ್ಲ$_{3}$]

ಕಲಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಮುಟ್ಟಿ ಬಂದುದು ಸೇನೆ ಕವಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕಲಿಗಳೆದು ಬಳಿಕಟ್ಟಿತಿಂಬ ಮಹಾಂತಕಂಗಾತನವ ಹೇಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೧೫). [ಕಲಿ$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಲಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಟ್ಟಗೆಜೆನೆಜಿಮ್ಮ ಕಲಿಗಳ್ಳನೆಂಬೋ ××× [ಜ]ಯ ಬಾಚಿನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ३೧-೭; 893). [?]

ಕಲಿಗಾಲ, ಕಲಿಕಾಲ (ನಾ). ಕಲಿಯುಗದ ಕಾಲ: ಸಸಿಯಿರ್ದಪ ನಮವಾಸೆಯ ಬಸದಿಂ ಕಾಣಲ್ಕೆ ಬಾರದಂತಿರೆ ಜಿನರುಂ ವಸುಧೆಯೊಳಿರ್ದಪರಿರ್ದುಂ ಮಿಸುಕುವ ಕಲಿಗಾಲದೆಸಕದಿಂ ತಲೆದೋಜರ್ (ಜಗವಿ. ೫-೧೪೪). **ಕಲಿಕಾಲ**: ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ಕಲಿಗಳೊಳ್ಗಣ್ಡಂಬರಂ ಗಣ್ಡರೇ (ಎಕ. II, ೧೩೬-೭೨; 982); ಕಲಿಕಾಲಮನೊಕ್ಕು ಭೂತಳಂ ಕೃತಯುಗದಂತೆ ವರ್ತಿಪುದು (ಜಗವಿ. ೧-೬೪); ಕಲಿಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ (ಮನಿಬಿ. ೧೨೫).

ಕಲಿಕಾಲಕರ್ಣ = ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಂತಿರುವವನು; ದಾನಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಡಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡರಾಮನೆನ್ನಡೆ ಕಲಿಕಾಲಕರ್ಣ್ಣನ ವಿನೋದದ ಚಾಗದ ಬೀರದಾರ್ಪ್ಪನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೭; 1057). **ಕಲಿಕಾಲಮೇರು** = ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಇರುವವನು; ಅತ್ಯಂತ ಧನಿಕ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಂತು ಪೊನ್ನಲವಾಗಲ್ ಕಲಿಕಾಲಮೇರು ವಿಬುಧಂ ಸೌಜನ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಬಲವನ್ತಂ ಪ್ರಭು ಶಾನ್ತಿಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೩೫; 1082). **ಕಲಿಕಾಲವೇಳ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಕಾಲವೇಳನೆನಿಸಿದ ಕಲಿಚಾಗಿಯನಿಜಿದು ಕೊಂದರೆಂಬುದುಮಾತಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಕೇಳ್ದು ರವಿಗನ ಕುಲದೀಪಕಿ ಸಾಯಲೆಂದು ಕೊಂಡಳೆ ನಡೆದಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೨೦; 1057). **ಕಲಿಕಾಲಸರಸ್ವತಿ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಆಶ್ರಿತಜನ ಕಲ್ಪಲತೆ ರೂಪ ವಿದ್ಯಾಧರಿ ಕಲಿಕಾಲಸರಸ್ವ[ತಿ] (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩-೭; 1029). **ಕಲಿಗಳಂಕುಸ** = ಕಲಿಗಳಿಗೆ ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಂದುಗೋಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬-೫; 1186). [ಕಲಿ$_2$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಲಿಗೂಂಟಣಿ (ನಾ). ದಿಟ್ಟೆಯಾದ ಕುಂಟಣಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ, —ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ: ಒರ್ವಳ್ ಸಜೆಯಂ ತಳ್ಕೈಸಿದಂತಪ್ಪ ಕಲಿಗೂಂಟಣಿ (ಲೀಲಾವ. ೨-೫೯ ವ). [ಕಲಿ$_2$ + ಕೂಂಟಣಿ]

ಕಲಿಗೆಜಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿಗೆಜಿಯ್ಯ ಈ ಕಲ್ಲನಜಿಸಿದೊಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೧; ಸು. 930). [?]

ಕಲಿಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ (?): ಸಿಡಿಬಲೆಯು ಸಿಡಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿರ್ದ್ದ ಕುಂದುಗೋಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವನೆತ್ತಲುತ್ತವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬-೫; 1186). [?]

ಕಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಸನಪಡು; ಕೊರಗು (?): ಇಂದುವಿನಲ್ಲಿ ಉದಯವಾದ ಅಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಮುನಿಸ ಮಜೆದಿರ್ದಳವ್ವೆ ಅವನ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಯಾದಳು ಅಗಲಿದಡೆ ಕಲಿಗೊಂಡಳು ಮಹಾಲಿಂಗಗಜೇಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ ಮನಸೋಂಕಿ ಮನ ಲೀನವಾದಳವ್ವಾ (ಕವಚ. I, ೧೯೭ ಗಜೇವ). [?]

ಕಲಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ; ಭದ್ರವಾದ ದುರ್ಗ: ಪೋಗದ ಕಲಿಗೋಂಟೆ ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿ ಕುಟುಂಬಮಿಜಿಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ನಮಂಡಳದೊಳಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫). 'ನಡೆಗೋಂಟೆ' ಪಠಾ.

ಕಲಿಗೋಟಿಮಲ್ಲ = ಶೂರನಾದ ಕೋಟಿಕಾಳಗದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಗೊ[ೕ]ಟಿಮಲ್ಲರ ತೊಲಗದ ಗಣ್ಡರ ಅಗ್ಘೊಣಿಗವುನ್ದನ ಮಕ್ಕಳ್ಪೆಮ್ಮುತ್ತ ಐಯ್ವರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೬; 1037). [ಕಲಿ$_2$ + ಕೋಂಟೆ]

ಕಲಿಚ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶೂದ್ರ: ಕಾಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕಲಿಚಂ, ಶೂದ್ರಃ (ಶಬ್ದಾನು. ४२० ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕಾಲಿಜ]

ಕಲಿಜ, ಕಲಿಜೆ, ಕಾಳಿಜ, ಕಾಳಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಾಶಯ. ೨. ಮೂತ್ರಪಿಂಡ: ನಮ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೆ ... ಯಕೃತ್ತು, ಉದರ, ಕರುಳು, ಕಲಿಜಗಳಿವೆ (ಬಾಳ್ವಿಬಿ. ೫೧); ಇತರ ಮುಖ್ಯಾಂಗವೆಂದರೆ ಕಲಿಜಗಳು (Kidneys) (ಬಾಲಶ್ರ. I, ೩೧೦). **ಕಲಿಜೆ**: ೧. ಆಹಾರ ಕೋಶ, ಕಲಿಜೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಒಸರುವ ಎಂಜಲು ಜಠರರಸ ... ಎಂಬ ರಸಗಳೊಡನೆ ಬೆರೆಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೫). **ಕಾಳಿಜ**: ೧. ಮಾಳವನಳ್ಳಿದುಳ್ಗೆ .... ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸುಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೭; 1162); ಕಾಳಿಜ ಹಾಯ್ದು ನೆತ್ತರು ಸುರಿದು ಹಜಿದೊಗಲಿನಲಿ ಹೊರಳಿತು ವೈರಿಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೩೯); ಕರುಳುರ್ಚಿ ಖಂಡ ಕತ್ತರಿಸೆ ಕಾಳಿಜ ಮಿಗೆ ಸುರಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-४४); ಕರುಳುಗಳೊಕ್ಕು ಕಾಳಿಜ ಹಾಯ್ದು ನಿಡುನರ ಹಜಿದು (ಕಂನವಿ. ೧४-೮೭). **ಕಾಳಿಜೆ**: ೧. ಖಂಡ ಕರುಳಿಲು ತೊವಲ್ನರ ತುಂಡಿಗೆ ಮಿದುಲಡಗು ತೊರಳೆ ನೆಣವಸೆ ನೆತ್ತರ್ಗೊಂಡ ಕಾಳಿಜೆಗಳಿಂ ಜವನುಂಡೊಗಡಿಸಿದಿಳೆಯ ಪೋಲ್ತುದಾ ರಣದ ಕಳಂ (ಕಳನ್ಯ. ೧-४೭). [← ಮರಾ. ಕಾಳೀಜ್; ಹಿಂ. ಕಾಲೇಜಾ]

ಕಲಿಜೆ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಲಿಜೋದ (ನಾ). ವೀರನಾದ ಯೋಧ, —ಭಟ: ಕರಿಗಳ ಕೆದಜಿದನು ಕಲಿಜೋದರಂಬಿನ ಸರಿಯ ಸೈರಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೬೧); ಕರಿಯನೇಜಿ ಕಲಿಜೋದರೆಳ್ತಂದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೫). [ಕಲಿ$_2$ + ಜೋದ]

ಕಲಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲಿತುದು; ಕಲಿಕೆ; ವಿದ್ಯೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಇನ್ನೆವರ ನಾವಜಿಯದಿದ್ದವು ಕನ್ನೆಗಳ್ಪನ ತನುಜನೆಂಬುದ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ ಕಲಿತ ಕರಲೇಸು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೨४). ೨. ಕಲಿಯುವಿಕೆ: ನೆಲೆಗೊಂಡುದೆಂತು ಪಾತಕಬುದ್ಧಿ ಯಾರಿಂದ ಕಲಿತಮಾದುದು (ವೆಂಕಾಶಾ. ೨-೭-೧೫). [ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$) + -ತ$_2$]

ಕಲಿತ$_2$ (ಗು). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ: ಶಿರಃಕಲಿತಕರನಲಿನನಾಗಿ ಗುರುಸ್ತವನಮಂ ಮಾಡುತ (ಬಸಪು. ३೯-೭). ೨. ಒಡಗೊಂಡ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: ಸಂಭ್ರಮ ಕಲಿತ ಮಾನಸದೊಳೈತಪ್ಪ ಮಱಿಯರುಮುಮರರು (ಬಸಪು. ೧೯-೮೩); ಕೌರವನೃಪತಿ ಶಲ್ಯಗೆ ಹೇಳಿದನು... ಸುಧಾಕರನಮೌಳಿಕೇಳೀಕಲಿತ ವಿಸ್ತರ ವರಕಥಾಂತರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧); ಶರಹತಿಪರಿಗಳಿತ ಕ್ಷತಜಾತ ಕಲಿತಕಾಯರಜೇಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೫೧). ३. ತಿಳಿದ; ವಿದಿತವಾದ (ಕಿ). ४. ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ. ೫. ಮಾಡಿದ. ೬. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. [ಸಂ.]

ಕಲಿತನ (ನಾ). ಬಂಟತನ; ವೀರತನ; ಶೌರ್ಯ: ಕಲಿತನದುರ್ಕು ಜವ್ವನದ ಸೊರ್ಕು ನಿಜೇಶನ ನಚ್ಚು ಮಿಕ್ಕ ತೋಳ್ವಲದ ಪೊಡರ್ಪು ಕರ್ಣನಿನಗುಳ್ಳನಿತೇನೆನಗುಂಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೩); ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೩); ಈಸು ನಮ್ಮೊಳಿ ತಾಗಿ ನಿಂದವರಾರು ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳವರು ಕಲಿತನದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೫). [ಕಲಿ$_2$ + -ತನ]

ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾದಳೂರ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫–೭ ; ಸು. 800). [ಕಲಿದುರ್ಗ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕಲಿದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲಿಪುರುಷ ಸೇರಿದ ಮರ; ತಾರೆಮರ : "ಕಲಿದ್ರುಮಂ ಭೂತಗೃಹಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫–೧೨). [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ದ್ರುಮ]

ಕಲಿನ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ: ಉಸಿರಲೇನಶ್ವಗಳ ರುಕ್ಮಮಾಣಿಕ್ಯದೊಳು ಪೊಸೆದು ಕೀಲಿಸಿ ರಂಗುವೆತ್ತ ಕಲಿನಗಳಿಂದೆ ಪಸುರು ತಾಟ್ಟಿಯ ಹಲ್ಲಣಗಳಿಟ್ಟು ರಾಜಿಪವು ದಶಲಕ್ಷ ತುರಗವವಗಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೧೨೩) ; ಮಿಕ್ಕೇರುವ ಗರಿಗಳಿಂ ಮಣಿಗಣಸ್ಫುರತ್ ಪಲ್ಲ್ಯಯಣಮುಂ ಪೃಷ್ಟದೀಯಕ್ಕಡದ ಕಲಿನಂಗಳುಂ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲುಕ್ಕಿದ ಮಹಾರಜತದ ಕಲಶಗಳೊ (ಮಹಾವಿ. ೨೭–೧೩). [< ಸಂ. ಖಲೀನ]

ಕಲಿನಾಶನ (ನಾ). (ಕಲಿಯಿಂದಾದ) ಪಾಪ ನಿವಾರಣೆ, —ದೋಷ ನಿವಾರಣೆ : ಅಶ್ವಮೇಧಿಕಪರ್ವದಮಲ ಸತ್ಕಥೆ ಯೌವನಾಶ್ವಾದಿ ನೃಪರ ಚರಿತಂಗೇಳ್ದ ಮಾನವರ್ಗೈಶ್ವರ್ಯದಾರೋಗ್ಯದಾಯುಷ್ಯದಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಲಿನಾಶನಂ ಧರೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೪೨). [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ನಾಶನ]

ಕಲಿನಾಶಿನಿ (ನಾ). (ಕಲಿಯಿಂದಾದ) ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವಳು ; ಪಾಪಹರೆ : ದೇವಿ ಕಾವೇರಿಯೆ . . . ಕಲಿನಾಶಿನಿಯೆ ತಾಯೆ ಕಾಯೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೩–೧). [ಸಂ. ಕಲಿನಾಶಿನೀ]

ಕಲಿಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱುಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೬ ; 791). [?]

ಕಲಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ಕಂಪಿಕಂ ? –ಕಲಿಪಿಲ್ಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೫). [?]

ಕಲಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುಗದ ಅಧಿದೇವತೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ಕೇಡಿಗ. ೩. (ಕರಾ) ಸೋಮಾರಿ : ಏಲೋ ಕಲಿಪುರುಷ, ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ಪುರುಷ]

ಕಲಿಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋರಾಡುವ ಮನಸ್ಸು ; ಯುದ್ಧಾವೇಶವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು: ಹೆಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ಮನದ ಮಸಕದ ಮತ್ಸರಂಗಳಲಿ ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡುಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳಾಜಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೩–೬). ೨. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೩. ಪಾಪದ ಮನಸ್ಸು. ೪. ಶೂರ ; ಧೀರ. [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ಮನ]

ಕಲಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಡುಗೊಳಿಸು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು : ನಾವು ಸಂಧಿಯ ನೆವದೊಳವದಿರ ಭಾವವನು ಕಲಿಮಾಡಿ ಕೋಪವ ತೀವಿ ಸಂಧಿಯ ಮುಱಿದು ಬಹೆವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೩). ೨. ವೀರತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಅಂದು ಮುಱಿದ ಬಲವ ಕೂಡಿ ಕಲಿಮಾಡಿ ಬಿಡದೆ ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಭೂಪ ತುಡುಗಣಿತನದಲಾಲಂಟಾಡಿಯ ಕೊಂಡು (ಕ್ಕಸವಿ. ೧೭–೨೨). [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಲಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಗೌಡಿಕೆಯಂ ಕಲಿಯರ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಱಂ ಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೯೩ ; 1112 ?). [?]

ಕಲಿಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತದನುಜಂ ಕಲಿಯಂಗನಾನಿಂದುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಗಂಗಾನ್ವಯಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೫೧; 1122). ೨. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು(?): ಇರ್ಕಣ್ಣಾಗದಯ್ಗೊಳಂ ಕಲಿಯಙ್ಗನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣು ಬಡಗಣ ಪಾಳಿವೆರಸಿ ಮೊಳವೆಡೆ ಏಟ್ಯಣ್ಣಾಗಂ ಆದಿತ್ಯಭಟಾರಙ್ಗೆ ಎಳಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ, ೨೫–೫ ; ಸು. 925). [?]

ಕಲಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜೇಬುಳಗೇರಿಗೆ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಗಾಮುಣ್ಡಗೆಯ್ದೇ ಚೇದಿಯುಮಾನ್ಮಾಡಿಸಿದೊನ್ (ಎಇ. XI, ೩೪–೭ ; 751) ; ಕುನ್ದಗೆ ಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಬೆಳ್ಮಣಿಯ ಪಡುವಣ್ಣಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೨ ; 800). [? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಲಿಯಾರು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಾನ್ದಾಉದ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಪಗೆ ಕಲಿಯಾರು ಮಗನ್ ಬೆಜ[ಯಿ]ತ್ರನ್ ಗಣ್ಡಪ್ರಕರನ್ . . . ತಾಗಿ ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮–೬; ಸು. 890). [?]

ಕಲಿಯುಗ (ನಾ). ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯುಗ : "ಪಾಂಬರ ನಭಂ ಯುಗಲಾಗ್ನಿಯದ್ಧಿಗಳ್ ಕಲಿಯುಗಮೆಣಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೨–೧೪) ; ಕಲಿಯುಗೋದ್ಧರಣಾರ್ಥಸಂಭವ ಬಲಯುತಂ (ಬಸವು. ೩೪–೨) ; ಕಲಿಯುಗದ ಮಹಿಮೆಯು ಕಾಣಬಂತೀಗ (ಪುರಂದ. ೧–೨೮–೧).

ಕಲಿಯುಗಣೀಱ = ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ ಸುಂದರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಲಿಯುಗಣೀಱಂ ಕುನ್ದಮನಂಕಕಾಱ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦–೧೮ ; 1031) ; ರಾಯ ಪ್ರತಾಪಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡ ಬಂಗಾಱಂ ಕಲಿಯುಗಣೀಱಂ ರಿಪುನೃಪತಿ ಹೃತ್ಸಲ್ಲಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦ (ಃ) –೮ ; 1032). ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತ = ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧನಾದವನು ; ಸತ್ಪುರುಷ; ಧರ್ಮಿಷ್ಠ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾಧುಗೆ ಸಾಧು ಮಾಧುರ್ಯಂಗೆ ಮಾಧುರ್ಯಂ ಬಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತನ್ ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಱನಲ್ಲ (ಇಆ. X, ೬೧–೬ ; 700). [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ಯುಗ]

ಕಲಿಯೇರಿಸು 'ಕಲಿಯೇಱಿಸು' ನೋ.

ಕಲಿಯೇರು 'ಕಲಿಯೇಱು' ನೋ.

ಕಲಿಯೇಱಿಸು, ಕಲಿಯೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹುರಿದುಂಬಿಸು ; ಹುರಿಗೊಳಿಸು : ಬಲವ ಕಲಿಯೇಱಿಸಿ ಭಡಾಳದೊಳುಲಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೦) ; ಬಲಿದ ದೊಬ್ಬೆಯ ಕಳಕಳಿಕೆ ಕಲಿಯೇಱಿಸಿತು ಕಡುಗಲಿಯನಾಹವದ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೯). **ಕಲಿಯೇರಿಸು** : ಹೇರಳ ಮಂದಿಮಕ್ಕಳಂ ನೆರಹಿ ಮಾರ್ಮಲೆತು ಕೋಂಟೆಯಂ ಕಲಿಯೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರು ತಿಂಗಳಪ್ಪನ್ನೆವರಂ ಕಾದಿಸಲ್ (ಕಳನ್ಯ. ೫–೪೪). [ಕಲಿಯೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಕಲಿಯೇಱು, ಕಲಿಯೇರು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು ; ಹುರಿಗೊಳ್ಳು ; ಶೂರನಾಗು : ರಿಪು ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಕಲಿಯೇಱಿದರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳನೀಶ್ವರನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೪೪) ; ರಣಕೆ ಕಲಿಯೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕವಿದೇ]ಱುವರ್ ತೋಱುವರ್ ಸಾಸಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧೬–೩೪) ; ಇಳಿದಿರ್ದ ಬಳಿಯಿಂದ ಪಾಳೆಯದೆಗೆದೊಡೆ ಕಲಿಯೇಱಿದ ನಮ್ಮ ಭಟರು ಸಲೆ ಧೀತಿಗೆ ಮನ ವಿಡುವರು (ಕಂಸವಿ. ೧೯–೫೨). **ಕಲಿಯೇರು** : ಭೂರಿಬಲ ಕಲಿಭೀಷ್ಮ ನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ರಣಕೆ ಕಲಿಯೇರಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೪೬–೨೦). [ಕಲ್ಲಿ$_3$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಲಿಲ (ಗು). ೧. ಬೆರೆತಿರುವ ; ಕೂಡಿದ ; ಮಿಶ್ರಿತವಾದ. ೨. ಒಳಹೋಗಲಾಗದ ; ತೂರಲಾಗದ. ೩. ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ; ತುಂಬಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು : ಕಲಿಲಘನ ಫೇನ ಬುದ್ಬುದಾದಿ ಪರಿಣತಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ) ; ಕಲಿಲವೆಂದರೆ ಅಗ್ರಹಿತ ಕಾಠಿಣ್ಯಮೆಂದು ಚಂದ್ರಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಮೊಸರಿನಂತೆ ಹೆಪ್ಪುಗೊಂಬುದೆಂದರ್ಥ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೧–೩೬ ವ).

೫. ಪಾಪ; ದೋಷ; ಕೊಳೆ: ಭವ್ಯಜೀವಿಗಳಾ ಕಲಿಲವ ತೊಳೆವ ಸಚ್ಚರಿತದೊಂದೊಲುಮೆಯ ತಿಳಿವಂತೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೧-೯೧); ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕಲಿಲದಿಂದಂ ಬೆಳೆದು ನೆಲಸಿದ ದೀಳೆಯ ತೊನ್ನಿನ ರಸಿಗೆಯಿಂದಂ ನೆಱೆ ನಸಿದು ಮತ್ತೆ ಸತ್ತು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೧೦೮); ದೀಕ್ಷೆಯಸಾಂತು ಕಲಿಲವ ಕೆಡಿಸುವೆ ನಿಜದಿ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೧-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಕಲಿಲವಿಜಯ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ: ಭಕುತಿಯಿಂದ ಕಲಿಲವಿಜಯ ಮಾತ್ರವಿನಾಚಲನ ಸೇವೆಯ ಮಾಡುತಲಿರಿ ಯೆಂದು (ಜಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೩-೧೦೮). [ಕಲಿಲ + ವಿಜಯ]

ಕಲಿಲಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪದ ವೈರಿ; ಪಾಪವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಜಿನ: ಕುಲಹೀನನೆಂದೆಂಬಿರೆ ಆ ಕುವರನು ಕಲಿಲಾರಿ ಶಾಂತಿಜಿನಪನ ವಿಲಸದ್ವಂಶದ ಜಿನಚಂದ್ರಕುವರನು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೯-೧೪೦). [ಕಲಿಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಲಿವಿಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಿಡುರಾಳ್ಗೆಟ್ಟಿತ್ತಿಱ ನಾಬ್ಬಾವುಣ್ಣಂ × × × ಕಲಿವಿಟ್ಟನೊಳೆ ವಿರೋಧಮಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೬; 912). [ಕಲಿ$_3$ + ವಿಟ್ಟ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಗೇತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸುಜನಜನ ಚಿತ್ತನಿಳಿಯಂ ಸುಜನಂ ಕಲಿವಿಟ್ಟಗೇತನುದ್ಬಿಗೀತಳದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೪೦; 1082). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಕೇತ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟಯ್ಯನ ಲಿಖಿತ ದಿಟೋಜನ ಸಿಲಾಕಮ್ಮಾಚ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೪; 964). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ್ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಛಾಸಿರಮನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೭; 918). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಅರಸ$_1$]

ಕಲಿವು (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಶಿಕ್ಷಣ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಈ ಕಲಿವು, ಈ ಅರಿವು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ್ದಾದರೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೭೧); ದೈಹಿಕ ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪರಿವರ್ತನೆಯೇ ಕಲಿವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೧೧). [ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$) + -ವು]

ಕಲಿಶೆ (ನಾ). ಕೊಡ; ಕಲಶ: ವಿಲಸತ್ಪ್ರಸಾದ ಪೊಸಸುಣ್ಣದಾ ಭಾಂಡೆಯೊಳು ಕಳೆದು ಬೀಳಲು ಸುಣ್ಣವೆಲ್ಲವಂ ಸೇವಿಸಿದ ಕಲಿಶೆಯೊಳಗಾ ಸುಪ್ರಸಾದಿದೇವಂ (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೧೬). [< ಸಂ. ಕಲಶ]

ಕಲಿಸಿಂಗ (ನಾ). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಸಿಂಹ: ಕೊಲಗದೆ ಗೆಡೆಗೊಂಡಿ ರ್ದುವು ಸಲೆ ಮುಳಿಸಂ ಬಿಟ್ಟು ಸೋಗೆಯುಂ ಪಾವುಗಳುಂ ಪುಲಿಯುಂ ಮಱಿವುಲ್ಲೆಗಳುಂ ಕಲಿಸಿಂಗಮುಮಾನೆಯುಂ ಕರಂ ನಲವಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೫). [ಕಲಿ$_2$ + ಸಿಂಗ]

ಕಲಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡು: ಎನಿತೆನಿತಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂತನಿತನಿತುಂ ಸ್ವೈಜಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೫೮); ಕಲಿಸದೆ ಮುಂ ಪೆಜಪೆಜಂ ಕಲಿವುದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೇವತಾ ರಾಧನೆಯಂ ಕಲಿಸುವುದು ಜೀವದಯೆಯಂ (ಸಮುಪ. ೫-೧೧೮); ಕಲಿಸಿದಾತಂ ವರ್ಣಮಾತ್ರಂ ಗುರು (ಸೋಮೇಶ. ೪೮); ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕಿ ತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫); ಕೆಲಸಿತನದ ವಿದ್ಯವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಗೆ ಕಲಿಸಿದಾಚಾರ್ಯ ತಾನೆನಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೨-೧೧). [ಕಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಲಿಸು$_2$ 'ಕಲಸು$_1$' ನೋ.

ಕಲಿಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾದ್ರಿ, ಪುರಳಿಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಉದಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೨-೧೪೭೭). [?]

ಕಲು$_1$ 'ಕಲ್$_3$' ನೋ.

-ಕಲು$_2$ '-ಕಲ್$_4$' ನೋ.

ಕಲುಂಬು$_1$, ಕಲಂಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕಲಕು; ಕೊಳೆಮಾಡು: "ಕಲುಂಬು-ಕಲುಷೀಕರಣೇ (ಕದಡು)" (ಶಮುಧಾ); ಕಗ್ಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯು, ಉದ್ದಂಡತೆಯು ಓರೊರ್ಮೆ ನನಗೇ ಅಳರನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಕಲುಂಬಿತು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೨೧೨-೨೪). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. **ಕಲಂಬು$_1$**: ಕಲಕು, ಕದಡು, ಕಲಡು, ಕಲಂಬು, ಕಲಸು (ಕಂನುಹು. ೮೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿಮ್ಬು]

ಕಲುಂಬು$_2$ (ನಾ). ಕದಡು; ಕೊಳೆ; ಕಲಂಕ; ಕಿಲುಬು: ಈಯೆರಡುಂ ದುಃಖ ರ್ಯ ವೆನ್ನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲುಂಬಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೫); ಕನ್ನಡಿಯಂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಬೆಳಗೆ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ಕಲುಂಬಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೦). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. [< ಕಲುಂಬು$_1$]

ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕ ಹೊಂದು; ಕಿಲುಬೇರು: ವಿಧು ವಿಖ್ಯಾತಿ ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ಳುಮಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ದಿಶಾವಧಿಯಂ ದಾಂಟುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೫೯); ಮತ್ಕುಲಕೀರ್ತಿ ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ವದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೩). [ಕಲುಂಬು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಲುಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಲುಂಬುಗೊಳ್: ಜಡಧಾರೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿರಿಗನ್ನಡಿಗೆ ಕಲುಂಬೇಱುವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೫೬). [ಕಲುಂಬು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಲುಕ 'ಕಲಕ$_1$' ನೋ.

ಕಲುಕೆಟ್ಟು 'ಕಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಣ್ಣಲೆ, ಕರಿಮರ, ಕಲುಕತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೬೦೦). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಕತ್ತಿ ?]

ಕಲುಕರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಪಾಷಾಣಭೇದಿ: ದಿಸಿಯನಾಂಸಿ ಹಾಲ ಕಲುಕರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಕರಗ] ದಾ ಬೇರ ರಸಮಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಿಸಿಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಕರಕ]

ಕಲುಕಱಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಕಲುಕಱಿನಾಡಾಳ್ವರು ಜೊಕಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೆಱೆಯ ನಟ್ಟ ಕಲ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೬೨-೧; ಸು. 1000 ?) [ಕಲುಕಱಿ$_6$ + ನಾಡು]

ಕಲುಕು (ನಾ). ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ದುರಸ್ತಿಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ನಾಲ್ಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಗಳ ಪ೨ ಖಾಣಂಬಿನ್ನ ಪಂ ಹಾ ೩ ಕಲುಕು ಹಾ ೨ ತೊಡುರು ಗ ೪ ಆನೆಯ ಸೆಗ ೩ ಪ ೧ ಹಾ ೨ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೪; ಸು. 1230). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಿಙ್ಗು = ಕೆರೆಯ ತೂಬು; ತೆಲು. ಕಲುಗ = ಹಳ್ಳ]

ಕಲುಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹಲುಬುವ ಗೌಱು ಕರ್ಪಟ ಕಪ್ಪುರಸಿಟ್ಟೆ ಚಿಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕಟಿಗ ಕಲುಕುಟಿಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). 'ಮರಕುಟಿಕ' ಪರಾ. [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಟಿಕ]

ಕಲುಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಕುಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಕವಣೆ: ಮಯ ರಚಿಸಿದನು ಕೋಟಾವಲಯ ಮುಗಿಲಟ್ಟಲೆಯ ಕೊತ್ತಲಗಳ ಮಹಾಡಂಕಣೆಯ ಕೆದರುವ ಮಕರ ಡಿಬ್ಬಿಗಳ ಕಲುಗವಣೆ ಕವಗೋಲು ಬಳಸುನೇಣ್ ಬಡಿಗೊಡತಿಯುರುಳ್ಗಳ (ಅನಂರಾ. ೫-೫-೧೨). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + (< ಕವಣ್ಕೆ$_1$) ಕವಣೆ]

ಕಲುಗುಂಡು 'ಕಲ್ಗುಂಡು' ನೋ.

ಕಲುಗೆಲಸ 'ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ' ನೋ.

ಕಲುದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ವಾರ್ಷಿಕಂ, ತ್ರಾಯಮಾಣಾ, ತ್ರಾಯಂತ್ರೀ, ಬಲಭದ್ರಿಕಾ ಈ ೪ ತ್ರಾಯಮಾಣೆ ಎಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಕಲುದರಸಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿಂ. ೧೧೨); "ಬಲಭದ್ರಾ – ಕಲುದರಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೫). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ದರಸಿ]

ಕಲುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ತಲೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಲೆ; ಗಡುಸು ತಲೆ: ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಕಲುದಲೆಯ ಹೇರೊಡಲ ಮಿಡುಕಿನ ಕಾಳ ರಕ್ಕಸರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೪೯). ೨. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವುಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ. 'ಕಲುದಲೆಗೋಲು' ಪರಾ. [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ತಲೆ$_1$]

ಕಲುದಲೆಗೋಲು (ನಾ). ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ: ನಿಲುವೊಡಚ್ಚರಿ ನಮ್ಮೊಡನೆಂದು ಕುಂಭಾಂಡ ಕಲುದಲೆಗೋಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೫೬). [ಕಲುದಲೆ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಲುನೆಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ನೆಲ; ಬಿರುಸಾದ ನೆಲ: ಇತ್ತಲೀತಕೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿದಿರೊತ್ತದೇ ಕಲುನೆಲನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೯). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ನೆಲ]

ಕಲುಪರಟೆ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲುಪಿ 'ಕಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಕಲುಬಿ 'ಕಲಂಬಿ$_1$' ನೋ.

ಕಲುಬೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕಲ್ಲೋಜ; ಕಲ್ಕುಟಿಗ: ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹ ಗಾಜಿರ ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿ, ಚೆ]ಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸದಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ ಮೆಱೆದಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೫). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಬೆಜ್ಜ$_1$]

ಕಲುಮಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಿನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶ, —ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ದಾನಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕುಳದೊಳಗೆ ಕಲುಮಕ್ಕಿಯಲು ಕಾಲೆಭೂಮಿ ಖಲ ಯೆಂಟು ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮–೫; 1592 ?). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಲುಮದ 'ಕಲ್ಮದ' ನೋ.

ಕಲುಮನ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು: ಕಲುಮನವಲಾ ನಿನಗಕಟ ನಿರ್ಮಳದ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ರಹಸ್ಯವ ತಿಳುಪಿದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೨). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮನ]

ಕಲುಮುಸ, ಕಲುಮಿಷ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ದೋಷ; ಪಾಪ: "ಪಾಪದೊಳ್ ಕಲುಮುಸಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೬); ಗಜಸ್ನಾನದಂತೆವೊಲೆಯ್ದೆ ನಿಷ್ಫಲಂ ಜಗ(ಲ ?)ದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿದೊರ್ಡಂ ಕಲುಮುಸಂ ಕಿಡುಗು[ಮೇ] (ಅರಾಚ. ೧೧–೨). **ಕಲುಮಿಷ**: ಕಲುಮಿಷವಿಲ್ಲದಿರೆ ಜಲಜನಾಭನ ಕೃಪಾಜಲಧಿಯಾಗಿ (ವಿಸಾಸು. ೨೮–೨). [< ಸಂ. ಕಲ್ಮಷ]

ಕಲುಮಳೆ 'ಕಲ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಕಲುಮಾನಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯನಾದವನು: ಅಲ್ಲಿರಗೊಡದಾ ಕಲುಮಾನಸನು ಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವ ಮಾಳ್ಕೆಯಲಿ . . . ಭೂತಳದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಡೆನೂಕುವನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೯–೯೬). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮಾನಸ]

ಕಲುಮಾರಿ (ನಾ). (?): ಕುಲಜ ರತಿ ಸುಚಿ ಶುದ್ಧ ಕೋಮಲತನವು ಕಲುಮಾರಿಯರ ತೆರದಲಿ ನಿಲವು ಸೋಕಿಸುತಿಹವು ಮುಂದಣ ಕುರುಹು ಕೇಳು (ಕಕ್ಕೋಕ. ೯–೯೮). [?]

ಕಲುಮಾವು 'ಕಲ್ಲುಮಾವು' ನೋ.

ಕಲುಮಿಷ 'ಕಲುಮುಸ' ನೋ.

ಕಲುಮ್ಮೆ 'ಕಲ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಕಲುಮೊರಡಿ 'ಕಲ್ಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಕಲುವಳೆ 'ಕಲ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಕಲುವಾದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿ: ಬೇಲ ಸೆಳ್ಳು ಸೀಗುರಿಯೊಡವರ ಬನ್ನಿ ಕಲುವಾದರಿ ಪಾದರಿಯಾದಿಯಾದ ಪೆರ್ಮರಗಳ ಕಾಡೊಳ್ಕೈತರುತಮಿರ್ದರ್ ವೈದ್ಯ ತನೂಜರಿರ್ವರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಪಾದರ್$_2$]

ಕಲುವಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಯೋಜನಃ – ಕಲುವಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೨). [?]

ಕಲುವಾಳೆ 'ಕಲ್ವಾಟಿ' ನೋ.

ಕಲುವಾಟೆ 'ಕಲ್ವಾಟಿ' ನೋ.

ಕಲುವೆ 'ಕಲವೆ' ನೋ.

ಕಲುವೆಸ 'ಕಲ್ವೆಸ' ನೋ.

ಕಲುಷ (ಗು). ೧. ಕದಡಿದ; ಬಗ್ಗಡವಾದ. ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ. (ನಾ). ೩. ರೋಷ; ಆವೇಶ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಷಮುಮುಳುಂಬಮೆನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾನಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೮); ನಿನ್ನನುಜಾತೆಗೆ ವೈಧವ್ಯದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಚದುರಲ್ಲೆಂದು ಕಲುಷಮಂ ಕಳೆದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೮ ವ). ೪. ಪಾಪ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: ನೆನೆಯುವೆ ಕಲುಷವಶಂ ನಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಕಡಂಗಿ ಕಾದುವ ಪದದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೨೧೯); ಕಲುಷವದ [ಪಾಠಾಂ. ಷಿತವ] ನಪಹರಿಸಲಾಖಂಡಲನ ಬಳಿಗಜ ಬಂದು ಗಂಗಾಜಲದಲಭಿಷೇಕವನು ಮಾಡಿದನಾ ಸುರೇಂದ್ರಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೩). [ಸಂ.]

ಕಲುಷತೆ (ನಾ). ಬಗ್ಗಡ; ಕೊಳೆ; ಕದಡು: ಕಲುಷತೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ತಿಳಿಪಲ್ಕಣಮಾಜದೆ ಮೇಘವಲ್ಲಭಂ ತಳರ್ದೊರ್ಡೆ. . . ನದೀಲಲನೆಯರೆಂದು ಕಂಠಗತಜೀವನವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೯). [ಸಂ. ಕಲುಷತಾ]

ಕಲುಷಿ (ನಾ). ಪಾಪಿಷ್ಠ; ದೋಷಿ: ಶಠನುಂ ಖಳನುಂ ಕೃತಘ್ನನುಂ ಕಲುಷಿಯುಮಾಱುಮುಗ್ರನರಕಾಬ್ಧಿಗಭೀರಮನೆಯ್ದುವನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪). [< ಸಂ. ಕಲುಷಿನ್]

ಕಲುಷಿತ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಾದ; ಕದಡುಗೊಂಡ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ; ದೂಷಿತವಾದ: ಎಲವೋ ಕಪಟದ್ಯೂತಕೇಳೀಕಲುಷಿತಾಂತಃಕರಣ ನಿನ್ನೀ ಬಲಕೆ ಪತಿ ನೀನೋ ಕೃಪಾಚಾರಿಯನೊ ಗುರುಸುತನೊ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨); ದುಃಖ ವ್ಯಥೆಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾದ ಚಿತ್ತ ಮಳೆ ತೊಳೆದ ಮುಗಿಲಿನಂತೆ, ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಫುಲ್ಲವಾಯಿತು (ಬೆತಂಬಾ. ೩೦). ೨. ರೋಷಗೊಂಡ; ಕೆರಳಿದ: ಪರಸ್ಪರ ಕಲಹ ಕಲುಷಿತ ಗೃಹಕೋಕಿಳಂಗಳೊಂದೊಂದಂ ತಿನೆ (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಲುಹಾರ 'ಕಲ್ಹಾರ' ನೋ.

ಕಲುಹೃದಯ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಠಿನವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಖಳಗುಣಮನದೆಂದುಂ ಬಿಡದಿಹ ಕಲುಹೃದಯರ್ಗಾನ ವಿರತವಂಜುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧–೧೮); ಚಲವುಳ್ಳೊಡೆ ಬರಹೇಳೆಂದು ಮನ್ಮಥ ಕಲುಹೃದಯನ ಕರೆಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨–೪೨); ಹೆತ್ತವರಾವ ಕಲುಹೃದಯರೋ ಮಹಾದೇವ (ನಿಭಾಗ. ೪–೭–೧೪). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಹೃದಯ]

ಕಲುಹೆ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ವಿದ್ಯೆ: ಜನಪನೀತಿಯೊ ಮೇಣು ಬೋಳೆಯತನವೊ ಬಿಲು ಜಾಣಕೆಯೊ ಬಿಂಕವೊ ನಿನಗೆ ಕದನದ ಕಲುಹೆಯೋ ನಾವಱಿಯೆವಿದನೀಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೩೩); ಮನ ಮುಂಚುವುದು ಮಿಗೆ ವಂಚಿಸುವುದಂಬುಗಳ ಗತಿ ಕೈಮನದ ಕಲುಹೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೧೦). [< ಕಲ್ಪಿ]

ಕಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು: ಇಂತು ನೀ ಭಾವಿಸಲು ನಿನ್ನ ಮಹಂತರಿಗೆ ಕಲೆಯುವುದೋ ಶುಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರೆಂದು ಸಂತೈಸಿದನು ಧರ್ಮಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೦೫. ೭-೩೮ ಅಡಿಟಿ); ತಲ್ಲಿಂಗಾಭಿಷೇಕ ವಾರಿಯು ಪರಿದು . . . ಗೋಮತಿಯ ನದಿಯ ಕಲೆಯಲು (ನವಮೋ. ೨೧-೨೫, ೨೬); ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾನಾಪಂಗಡದ ಜನ ಕಲೆತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಲ]

ಕಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಗಾಯದ ಅಥವಾ ಹುಣ್ಣಿನ ಗುರುತು: ಪವನಜನ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲೆಜಗಿದ ಶಿವನು ಪೂರಾಯದಲು ಪವನಜನ ವಯವಕ್ಕಡಱ ಕಲೆಯಾಯ್ತು ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೧೭-೩೪). ೨. ಕರೆ, ಕೊಳೆ ಬಿದ್ದು ಉಂಟಾದ ಗುರುತು; ಕಪ್ಪು; ಕಳಂಕ: ಕುಲದ ಕಲೆಯಂ ತೊಡೆದು ಪಾಲಿಪುದು (ಏಕಾರ. ೧೨೦); ಧುರದೊಳೆಚ್ಚಾಡಿ ಬಿಲ್ಲವರು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಲೆಗಳ ಕಾಲನ ಕರಣಿಕರುಗಳ ಕಯ್ಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೫೭); ಮೈಗೆ ಸುಟ್ಟ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಕಲೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಲೆ]

ಕಲೆ$_3$, ಕಳೆ$_6$ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಚಿಕ್ಕಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ತುಂಡು; ಶಕಲ. ೨. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ: "ಸುಧಾಕರನ ಶರೀರದಂಶ ತ್ಯಜಶೀಲ ವಿಕರ್ಮಗಳುಂ ಕಲಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೧). ೩. ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಣನೆ; ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮೂವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: "ಅಷ್ಟಾದಶ ಸ್ಥಿತಿಯು ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಮೇಷಮದು ಕಾಷ್ಠೆಯಕ್ಕು ಕಾಷ್ಠೆ ಮೂವತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆವರಲಷ್ಟು ಕಲೆಯಕ್ಕುಮಾ ಕಲೆಗಳವು ಮೂವತ್ತುಮಾಗಲ್ ಕ್ಷಣಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೫); ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಪತಿಪದವನಗಲಿದೊಂದು ಕಲೆಯ ಕಲ್ಪದವೋಲೆಣಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೮-೪೦). ೪. ಲಲಿತ ವಿದ್ಯೆ; ಕುಶಲವಿದ್ಯೆ: ಪುರನಗರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ರಚನೆ . . . ನೃತ್ಯ, ವೈದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಆಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೭೦). 'ಚೌಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. ೫. ವಿಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ವಸ್ತು; ಪರಮಾಣು. ೬. ಗರ್ಭ; ಭ್ರೂಣ. ೭. ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೌಶಲ್ಯ; ಚಾತುರ್ಯ. ೮. ಕಾಂತಿ; ತೇಜಸ್ಸು; ಶೋಭೆ; ಹೊಳಪು. ೯. ದೋಣಿ; ನಾವೆ. ೧೦. ಹೆಂಗಸರ ರಜಸ್ಸು. ೧೧. [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾಕಾಲ. **ಕಳೆ$_6$**: ೨. ನವಶಶಿಕಳೆಗಳನಮೃತದ್ರವಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಱಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೨); ಇಂದುವ ಪದಿನಾಱುಂ ಕಳೆಯಿಂದಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೮). ೩. ಒದವಿದ ಮೂವತ್ತು ಕಾಷ್ಠೆ ಕಳೆಯೆನಿಸಿರ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೬-೨೯). ೪. ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಳೆಗಳೊಳಱಿಯದುದಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೨); ಚೌಷಷ್ಠಿಕಳೆಗಳೊಳುದಿಟದಿಂ .ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೫; 1187). ೫. ವಾಗ್ದೇವಿ ಕೂರ್ತು ಪಯೋಜಾಸನನಂತೆ ಮಾಳ್ಕೆ ಕಳೆಯೊಳ್ ವಿದ್ವಜ್ಜನಾನೀಕಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೨-೧೨). ೮. "ಕಳೆ ಪೊಳೆಪು . . . ಕಾಂತಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೦); ನಳಿನಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ ಕಳೆ ಬೆಳಗುತಿದೆ ಲಹರಿಯಲಿ (ಹರಿಸಾ. ೧೯). ೧೨. ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು: ಸರಸಿರುಹಸಂಭವಂ ಸೋಲ್ತು ಕರಂ ಪರವಶನಾಗಲ್ಕಳೆ ಸೋರ್ದಿರಲದು ಕಳಶದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕಳಶಜನೊಗೆವಂ (ಧರ್ಮಾಪು. ೩-೭೯). [ಸಂ. ಕಲಾ]

ಕಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾಯ ಮಾದು ಕಪ್ಪುಗಟ್ಟು; ಹಕ್ಕಳೆಗಟ್ಟು (ಉಕ): ವ್ರಣಸಂದೋಹಿಣಿಯೆಂಬ ಘುಟಿಕೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಪುಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ಕಲೆಗಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣ್ಣಂ ತೆಱೆದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೧೩೮). [ಕಲೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಲೆಗಾರ (ನಾ). ಕಲಾವಿದ; ಕಲಾಕಾರ: ತಲೆ ನರೆತಿರಲೇನು ಸಲೆ ಕಲಿತಿರಲೇನು ಕಲೆಗಾರನಾಗಿರಲೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮-೭೯). [ಕಲೆ$_3$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಲೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಚಾತುರ್ಯ; ಕಲಾವಂತಿಕೆ: ಆದರೂ ಭಾವಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ (ಬಾಣಅ. ೧೨೯); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯಿದ್ದೂ ಕತೆ ಸಫಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೧). [ಕಲೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕಲೆಗುಂದು, ಕಳೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು; ಕಂದು: ಪೂಗೋಲ್ಗಳೆಲ್ಲಿ ತಳಿರ ಖಂಡೆಯ ಮಿನಧ್ವಜವೆಲ್ಲಿ ಕೊಱೆಂದು ಕಲೆಗುಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿನಾಕ್ಷಿ] ಹಲುಬಿದಳಳುತ (ಮೋಹತ. ೮-೭). **ಕಳೆಗುಂದು**: ಮುಖಶಶಿಮಂಡಲಂ ಕಂದಿ ಕಳೆಗುಂದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೭); ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪೆರ್ಚದಿಹನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಪಾಂಡವರ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಂಡು . . . ಅವನು ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕಳೆಗುಂದಿದನು (ವಚಭಾ. ೮೭). [ಕಲೆ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕಲೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು, —ಕೂಡು: ಮೂರರೊಳಗಿದೆ ಒಂದು, ಕೇಂದ್ರದೊಳು ಬಾಹೊಂದು ಸಂದು ಬಿಡದಂತೆ ಕಲೆಗೂಡಿ ಕೊಂಡು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೭-೨). [ಕಲೆ$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕಲೆತ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಗ್ರಹಣೆ: ಅಂಕಿ - ಅಂಶಗಳ ಜಮಾವಣೆ . . . ಮಾದರಿ ಕಲೆತಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಂಗ್ರಹ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೮೬). [ಕಲೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕಲೆದೋಱು, ಕಳೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಕುರುಹುತೋರು: ಉಭಯದ ಸೆಜಗು ಕಲೆದೋಱದೆ ನಿಂದುದು ವಿಕ್ರಾನುಭಾವ (ಮೋಳಮಾ. ೧೩೦-೫೦೫). **ಕಳೆದೋಱು**: ೨. ಹೊಳಪುಂಟಾಗು; ಕಾಂತಿಬರು: ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಳೆದೋಱದಂದು ತರುಗಿರಿತೃಣ ಕಾಷ್ಠಂಗಳಿಲ್ಲದಂದು (ಅವಚಂ. ೨-೭). [ಕಲೆ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಲೆಬೆರಕೆ 'ಕಲಬೆರಕೆ' ನೋ.

ಕಲೆಬೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಶ್ರವಾಗು; ಸಂಕರವಾಗು: ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸುರೂಪ ಕುರೂಪಗಳು ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯೆಗಳು ಕಲೆಬೆರೆತು ಹೋಗುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮). [ಕಲೆ$_1$ + ಬೆರೆ$_1$]

ಕಲೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕಿತವಾಗು; ಹೊಲಸಾಗು (?): ಮನೆಯೊಳಗಾನಿಲ್ಲದನಿತಱೊಳೆ ಎಡೆವೊತ್ತುವೊಲೆಯಂ ಕಲೆಮುಟ್ಟಲ್ಪೆತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಶಾಕಭೋಜನಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು ಸೊಸೆಯಂ ನೋಯೆ ನುಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೫). [ಕಲೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_1$?]

ಕಲೆವರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯುವಂತೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಕಲಿಗಳಱಿದು ಸುರಪತಿ ಸುರಲೋಕದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳನಿತ್ತವರನು ಕಲೆವರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಯಿಸಿ ಸಂತವಿಟ್ಟನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೨). [?]

ಕಲೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು ; ಚಾತುರ್ಯ ಪಡೆದಿರು : ಜಗದೊಳ್ ಕಲೆವೆರಸಿ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪುವೆರಸಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ . . . ಕಂಡು ಮಱುಭವಮುಂಟೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೧ ಅಡಿಟ). [ಕಲೆ$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಲೆವೆಱು, ಕಳೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು ; ಚೆಲುವಾಗು : ಛಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವರಸಮೊಂದಿ ಕಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವೆತ್ತ ಸತ್ಕೃತಿ ಚಮತ್ಕೃತಿ ಯುಕ್ತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೬). **ಕಳೆವೆಱು:** ಕಳೆವೆತ್ತ ವಾರನಾರಿಯರ ಕನ್ನಿಕೆಯರ . . . ನೋಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೩–೨೩) ; ಲಲಿತ ವದನಾಂಬುಜದ ಕಾಂತಿಗಳ ಕಳೆವೆತ್ತು . . . ಆಂದೋಳಿಕಾರೋಹಣಂಗೈದು ಪೊಱಮಟ್ಟರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೨೧).
[ಕಲೆ$_3$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಹಾಕು ; ಶೇಖರಿಸು : ಅನೇಕ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನೂ ಕಲೆಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೫೨).
[ಕಲೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಲೇವರ, ಕಳೇವರ(ನಾ). ಮೈ ; ದೇಹ ; ಶರೀರ : ಜೋಳಿಯೋಂಕಾರ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪಂಗೆ ವಿದ್ಯಾಕಲೇವರೆಯಾದ ದೇವಿಗಂ ಶರಣೆಂಬೆಂ (ವೀಕ್ಷೆಪು. ೨–೨–೩೩). **ಕಳೇವರ:** ತನ್ನ ನಲ್ಲನ ಕಳೇವರಮಂ ತಬ್ಕೈಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೪ ವ) ; ತಳೆದನಶನಾದಿ ತಪದಿಂ ಕಳೇವರಂ ಬಡಬಡಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೮) ; ಪ್ರಜ್ವಳಿಪ ನವವಿಧ ಲಿಂಗಮಂ ಕಳೇವರದೊಳೊಲಿದಳವಡಿಸಿ ತೋಱಿ (ಲಶಿಚಂ. ೫೩–೬೮). [ಸಂ.]

ಕಲೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಕಲೆಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವವನು; ಕಲಾರಾಧಕ: ಕಲೋಪಾಸಕನ ಜೀವನದರ್ಶನದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ನೆಲಸಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೫೭) ; ತನ್ನ ಮನ ಬಂದಂತೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವರ್ಣಿಸಿ ಆನಂದಿಸುವುದು ಕಲೋಪಾಸಕನ ಕಾರ್ಯ (ಭಾರದ. ೨೮೦). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಉಪಾಸಕ)]

ಕಲೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಉಪಾಸನೆ, —ಆರಾಧನೆ: ಜನರ ಮನಸ್ಸು ಕಲೋಪಾಸನೆಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಒಲಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೪೪೫).
[ಸಂ. ಕಲೋಪಾಸನಾ (ಕಲಾ + ಉಪಾಸನಾ)]

ಕಲ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕದಡು; ಅರೆದುಮಾಡಿದ ಸರಿ; ಮಂದವಾದ ದ್ರವ: ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣ ಕಲ್ಕವಂಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೨); ಶಿವಮಂತ್ರವೆಂದೆಂಬ ಕಲ್ಕವನೆ ಸವಿದು (ಪ್ರಭುಪು. ೨–೧೪) ; ಸಲೆ ಕಲ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕ ಪಿಂಡಂಗೆಯ್ದು (ಅರಾಹ. ೧೩–೯) ; ಒಂದು ಅಡಕೆಯಷ್ಟು ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಿನ ಕಲ್ಕವು ಒಂದು ಪ್ರಸ್ಥ ಹಾಲನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೯ ಅಡಿಟ). ೨. ಪಾಪ: ನೆಲನಂ ಮುನ್ನಲೆದುದ್ಧತಾಸುರನಿಕಾಯಂ ಬದ್ಧರೋಷಾನ್ವಿತಂ ಕಲಿ ಕಲ್ಕ ಪ್ರಭವರ್ಕ್ಕ(ಗ)ಳಾಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೯–೧೩ ; ಸು. 1185). ೩. ಕೊಳೆ; ಮೈಲಿಗೆ. ೪. ಗಸಿ; ಗಷ್ಟು; ಮಡ್ಡಿ. ೫. ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ. ೬. ಸುಳ್ಳು; ಸಟೆ. ೭. ಗರ್ವ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಕಂಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕದಡಾಗಿ ಕೂಡು; ಅರೆದು ಬೆರಸಿದಂತೆ ಕೂಡು: ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಂ ಜೀವಪದಾರ್ಥಮಂ ಪಡೆದು ಕಲ್ಕಂಗೂಡುವಂತೆಯ್ದೆ ಕೂಡಿ ಗುಣಕ್ಕಾಗರಮಾಗಿ ನಿಂದ ತನುವಂ (ಸಮಪ. ೬–೭೧).
[ಕಲ್ಕ + ಕೂಡು$_1$]

ಕಲ್ಕಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕದಡುಮಾಡು; ಕದಡನ್ನು ತಯಾರಿಸು: ಲೇಸೆನಿಪ ಕಬರೀ ಪ್ರಸೂನವ ಸೂಸಿ ವಕ್ಷೋಜಕೆ ಶಿರೋಜವ ಬಾಸಣಿಸಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಂ ಕಲ್ಕಂಗೈದು ಪಣೆಗೆ ಪೂಸಿ (ಮದೇಪು. ೫–೫೧).
[ಕಲ್ಕ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಲ್ಕಟ್ಟು, ಕಲುಕಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಲ್ಲಿನ ರಚನೆ: ಪಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕಲ್ಕಟ್ಟಂಗೆರಡು ಪಣದ×ದೆ ಮೊದಲಾಗೆ ವರಿಶಕಾಳಲೊಂದು ಪಣವಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಇ. II, ೮–೧೩ ; 1072). **ಕಲುಕಟ್ಟು:** ೧. ಎರಡು ಲಕಮಡಕೆಯ ಸುಂಕಮಂ ಕಱೆಯ ಕಲುಕಟ್ಟಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ (ಕಇ. II, ೮–೩೨ ; 1072). **ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು:** ೨. (ರೇತಸ್ಸು) ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಶುಕ್ಲವು ವಾತದಿಂದ ಶುಕ್ಲಸ್ಥಾನವನ್ನೈದಿ ಕಲ್ಲಾಗುತಿರ್ಪುದು. ಅದನೆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂದೂ, ಅಶ್ಮರಿ ಎಂದೂ ಪೇಳುವರು (ಸಕವೈ. ೩೭೦).
[ಕಲ್$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ ‘ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ’ ನೋ.

ಕಲ್ಕಣಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ ಕಲ್ಕಣನಾಡ ಮೊಟ್ಟೆನವಿಲೆಯುಮಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೨೦೮ ; 1131) ; ಶ್ರೀಮತು ಕಲ್ಕಣಿನಾಡ ಬೆಳ್ಳೂರ ಸ್ಥಳದಲು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೬೩ ; 1224). [ಕಲ್ಕಣಿ$_0$ + ನಾಡು]

ಕಲ್ಕದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಕಲ್ಕ ಅಥವಾ ಲೇಹ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ದ್ರವ್ಯ : ರಾಸ್ನಾದಿತೈಲ– ಒಂದು ಬಳ್ಳ ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಒಂದು ಬಳ್ಳ ಎಣ್ಣೆಸಹ ಕೂಡ ಹನಿಸಿ ಕಾಯಿಸುವಾಗ ಹಾಕುವ ಕಲ್ಕದ್ರವ್ಯ (ಸಕವೈ. ೭೦). [ಕಲ್ಕ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಲ್ಕಱಿನಾಡು (ನಾ). = ಕಲ್ಕಣಿನಾಡು (?): ದೇವಯ್ಯನಳಿಯ ಎಱಗಾರಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಆತನ ಮಗಂ ಬೀಚಂಗಂ ಕಲ್ಕಱಿನಾಡ ನೆಟ್ಟೂರ ಕಲ್ನಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨–೪೯ ; 971).
[ಕಲ್ಕಱಿ$_0$ + ನಾಡು]

ಕಲ್ಕಾವಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕಾವಲು: ಬಿಗಿದು ಕಲ್ಕಾವಲಂ ಪೋದರಾಳುಗಳು (ಕಾಲೂರ. ೯೦–೧೬೫).
[ಕಲ್$_3$ + ಕಾವಲ್$_1$]

ಕಲ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು : ಏವೊಗಟ್ಟಿಂ ನಿಜಕಲ್ಕಿಮೂರ್ತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧–೬೪); “ಕಲ್ಕಿ! ಕಲ್ಕಿ!” ಎನ್ನುತ ಚೀರಿ ಕನಸೊಡೆದೆದ್ದೆ! ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ನಿದ್ದೆ? (ಪಾಂಚಜ. ೭೧–೧೯). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಕಿ$_2$ ‘ಕಲ್ಗಿ’ ನೋ.

ಕಲ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತು : ಅವರು ತೊಟ್ಟ ಪೇಟಾಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಲ್ಕಿಸರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗೌರವಿಸಲಾಯಿತು (ಸಂಗೀತ. ೨೦). [?]

ಕಲ್ಕುಟ (ನಾ). = ಕಲ್ಲುಕುಟಕ : ಕಲ್ಕುಟನ ಹಕ್ಕಿಯೊಂದು ‘ಕುಟುರ್, ಕುಟುರ್’ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹಾರಿಹೋಯಿತು (ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೪೫).
[< ಕಲ್ಲುಕುಟಕ ?]

ಕಲ್ಕುಟಿಕ ‘ಕಲ್ಕುಟಿಗ’ ನೋ.

ಕಲ್ಕುಟಿಗ, ಕಲುಕುಟಿಕ, ಕಲುಕುಟಿಗ, ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ, ಕಲ್ಕುಟಿಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$, ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕಲ್ಲುಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸದವನು; ಕಲ್ಲುಕೆಲಸದ ಶಿಲ್ಪಿ; ಕಲ್ಲೊಡ್ಡ: “ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ” (ಶಬ್ದಾನು. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಲ್ಲಿ ಬೆಸಗೆಯ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಗರ ಮನೆ (ಇಅ. XIX, ೨೬೩–೪೦ ; 1054). **ಕಲುಕುಟಿಕ:** ಲಿಂಗ ಘನವೆಂಬೆನೆ ಕಲುಕುಟಿಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕಿಱಿದಾಯಿತ್ತು ಭಕ್ತ ಘನವೆಂಬೆನೆ ತನುಮನಧನದಲ್ಲಿ ವಂಚಕನಾಗಿ ಕಿಱಿದಾದ ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ ಪರಮಾರ್ಥವಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೦೬–೪೮೦).

ಕಲುಕುಟಿಗ: ಬಿಸಗೆಯ್ದಂ ಕಲುಕುಟಿಗಂ ಬಿಟ್ಟೋಜ (ಇಎ. ೧೯೭೬, ಹಾನಗ. ೨೩೬–೨೨; 974); ಕಲುಕುಟಿಗ ಬೀರೋಜಂಗ ಸುರೋಜಂಗ ರಾಯಗಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗ ಮತ್ತರು ೧೨ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೩–೫೩; 1075); ಪ್ರತಿಮೆಯ ಚೆಲುವದುನೊಪ್ಪಂಗೆಟ್ಟುದೆಂದು ಕಲುಕುಟಿಗನ ತಂದದ ಸಾಣೆಯಿಕ್ಕಬೇಕೆನೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೫); ಕುಟಿಲಕದನದೊಳೊದಗಿದದು ಕಲುಕುಟಿಗ ಶರಶತಕೋಟಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೦); ಪೂಜಾರಿಗೆ ೧ ಭಾಗಿ ಕೆಲಸಿಗಳಿಗೆ ಕಲುಕುಟಿಗರಿಗೆ ಭಾಗಿ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೧–೪; ಸು. 1500). **ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ**: ಆ ದೇವಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ ಮಡಿಯೋಜ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೩೭–೬; 1216 ?). **ಕಲ್ಕುಟಿಕ**: ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಮಲ್ಲೋಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧–೨೮; 1068); ರತಿವರನೆಂಬೊರ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಭರದಿ ಪೊಡೆವ ಕಟ್ಟುಗುಂಡೆಂದೆನಲಾ ತರುಣಿಗೊಪ್ಪಿದುವು ನಿತಂಬ (ಶ್ರೀಪಾಲ.೩–೫೧). **ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ**: ಆಯುಧಂಗಳಂ ಧರಿಸಿದ ವಡ್ಡರು ಯಂತ್ರಕಾರರು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫–೧೫). **ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$**: ಬನ್ನಿಕೆಱೆಯಲು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಕಾಳೋಜ ದೇವದಾಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೬–೫೫; 1113); ಪುತ್ತೂರ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗರ ತಲಾಸು ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ನಾವು ಹುಕುಂ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯). **ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ**: ಪೊರಮಟ್ಟು ಕಲ್ಲುಕುಟುಕರ ಭಂಡಿಕಾರರಂ ಕರಸಿದನು (ನವಮೋ. ೨೧–೧೩). **ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ**: "ಅಶ್ಮಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟಕಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೧); ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗರ . . . ಕಾರ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಡ ಒಂದಾಳು ಎತ್ತರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು (ಕೊನಭೇ. ೨೯). [ಕಲ್$_3$ + -ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಲ್ಕುಟಿಗಗೇಱ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲುಟಿಗಗೇಱಯಲ್ಲಿ ಪರಲು ಮತ್ತರೊಂದು (ಎಇ. VIII, ೧೬೯–೧೧; 1082). [ಕಲ್ಕುಟಿಗ + ಕೆಱೆ]

ಕಲ್ಕುಟಿಗವೆಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಕಲ್ಕುಟಿಗನ ಕೆಲಸ; ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕೆಲಸ: ಮೂರ್ಕಲ್ಕುಟಿಗವೆಸದೊಳಂ (ಎಇ. ೧೯೭೩, ಹಾನಗ. ೨೭೩–೪೬; 984). [ಕಲ್ಕುಟಿಗ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಲ್ಕುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಕುಟಿಯ [೦] ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. VIII, ೩೬೯–೯; 1075). [?]

ಕಲ್ಕುಡ, ಕಲ್ಕುಡಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಬಂಡೆಕಲ್ಲು. ಅದು ಕಲ್ಕುಡ ಎಂಬ ದೈವದ್ದಂತೆ (ರಕ್ತರೂ. ೪). **ಕಲ್ಕುಡಕ**: ಕಲ್ಕುಡಕನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೩೦). [← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಟ್ಟ, ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಕುಡಕ 'ಕಲ್ಕುಡ' ನೋ.

ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಡ್ಡೆ: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ತೊಲ್ಕೋಱಡಿ ಎ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆ ಎ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕೊನ್ದವಡಿ ಎ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೮; 550); ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆಪೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ ಪೋಗಿ ಆಡದಳಿಕಱೆಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯; 900). [ಕಲ್$_3$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಲ್ಕೆ, ಕಲಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಶಿಕ್ಷಣ; ವಿದ್ಯೆ: ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಕೆಯೊಳಾದನ್ ಒಳಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಕಣ್ ಕುರುಡಾದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬–೫೧೩); ಎಮಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸತು ಕಲ್ಕೆಗಳ ಕೇಳಿಗಳ ಕಲಿಸಬೇಕು (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೫). **ಕಲಿಕೆ$_1$**: ೧. ತನ್ನಾಚಾರದ ಕಲಿಕೆಯನೆಲೆಯೆ ಧರಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬–೩೮; 1201); ಈ ಕಲಿಕೆ . . . ಹಿಂದೂಗಳ ಮತಾಚಾರಗಳು ಎಂಬ ಪಾಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೪೧೫); "ನಿಮ್ಮ ಕಲಿಕೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನದಪ್ಪ. ನಮ್ಮದು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದು. ಪುಸ್ತಕದ ಬದನೇಕಾಯಿ" (ಕುಸುಸಂ. ೪೭). ೨. ಕೌಶಲ; ಪ್ರೌಢಿಮೆ: ಪಾಂಡವ ಕೌರವ ಬಲದ [ಕಲಿಕೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೇ, ಕೈಂಕೆ]ಯ ಪ್ರಧಾನ ನಾಯಕರ್ಕಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೭ ವ). ೩. (ಆಲಂ) ಸಹಜವಲ್ಲದ್ದು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದು; ಕೃತಕವಾದದ್ದು: ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ ಅನಲನ ಕೆಡಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಕಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನ ನೆರೆ ಬಾಲಕರ ಕಂಡು ಇವರಿಗೆ ಅಱಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೯); ಭಿನ್ನಕೊಡದಲ್ಲಿ ಅಮೃತವ ತುಂಬಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಲಾಪುದು ಖ್ಯಾತಿಯ ಭಕ್ತಿ ಕಲಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ ಅದಱಂತೆ ಕಂಡಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೩–೧೦೭). [ಕಲ್$_1$ + -ಕೆ]

ಕಲ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಕೆಱೆಯಗೆಣ್ಣಯ್ಯನ ಮಗಳ್ ಆಯ್ಯಕಬ್ಬೆ (ಎಇ. XVII, ೮–೨೩; 1004); ಪೊಗಟ್ಟರ್ ಸ್ವಾಯಂಭು ಗಡಂ ಕಡಂ ಸ್ವಾಯಂಭು ಮಳಲ್ ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ಕಲ್ಕೆಱೆಯಲ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೪೩; 1076 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಕೆಱೆ]

ಕಲ್ಕೆಱೆತಿಭಟಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು (?): ಸಿಗ್ಗಾಮೆಯ ಕಳ್ಪವಳ್ಪದೆಱೆಎ ಶ್ರೀ ಕ[ಲ್ಕೆ]ಱೆತಿಭಟಾರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಕಇ. I, ೧೪–೮; ಸು. 866). [ಕಲ್ಕೆಱೆತಿ ? + ಭಟಾರೆ]

ಕಲ್ಗಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮೊಗಲಿಂಗಮರ, ಕಲ್ಗೋಟಿ, ಕಲ್ಗಂಟಿ, ಗಂಟಿ (ವೈಔಗಿ. ೬೮–೧೩೯೬). [ಕಲ್$_3$ + ಗಂಟಿ$_1$]

ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ, ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟೆ: ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ ಸೋಪಾನ ತಗ್ಗೊಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಾನಾರತ್ನ ಶೋಭಿತದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಿನಾಂಕನಿರ್ದನೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೩೨). **ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ**: ಊರ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಲ್ಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆ: ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಗಡಿಗೆ ಕಲ್ಪರ್ಟಿಗಳೆನ್ನುವರು. ಇವು ಕಿಲುಬುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೮). [ಕಲ್$_3$ + ಗಡಿಗೆ]

ಕಲ್ಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಲ್‌ಗರಿಕೆ, ಡಾಲ್‌ಮರ, ಗವುಡ, ಮದಗಿರಿಬೇವು (ವೈಔಗಿ. ೨೧–೩೮೦). [ಕಲ್$_3$ + ಗರಿಕೆ ?]

ಕಲ್ಗಲೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲೆ; ಗಾಯ ಮಾದು ಉಂಟಾದ ಹಕ್ಕಳೆ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಚ್ಚೆ: ರಾಹುವಗಿಯೆ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಹುಣ್ಣು ಕಲ್ಗಲೆಯೊನೆ ಬಂಧುರಮಾದುದಾ ಶಶಿಯಂಕ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೪೧). [ಕಲ್$_3$ + ಕಲೆ$_2$]

ಕಲ್ಗಾಣ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಾಣ (ಕಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಗಾಣ$_1$]

ಕಲ್ಗಿ, ಕಲ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರ ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. P ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಸ್ತ್ರೀ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರುವ ಪಕ್ಷ: ಈ ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ 'ತುರಾ', 'ಕಲ್ಗಿ' (ಕಲ್ಕಿ) ಎಂಬವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳು (ಕರ್ನಾಸಂ. ೨೩); ಕಲ್ಗಿ, ತುರಾಯಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಮೇಳಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸುವದಪರೂಪ (ದಾಸಹು. ೫೨). **ಕಲ್ಕಿ$_2$**: ಈ ಲಾವಣಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ 'ತುರಾ' ಮತ್ತು 'ಕಲ್ಕಿ'ಗಳೆಂಬ ಲಾವಣಿಗಾರರ ಸಂವಾದಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೧); 'ಕಲ್ಕಿ' 'ತುರಾ'ನ ನುಂಗ್ಬಿಡ್ತು (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೨). 'ತುರಾ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಗುಂಡಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಗುಣ್ಡಿಪುರದೂರಟುವಿನೊಳು (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೧–೭; 896). [ಕಲ್ಗುಂಡಿ$_0$ + ಪುರ]

ಕಲ್ಗುಂಡು, ಕಲುಗುಂಡು, ಕಲ್ಲುಗುಂಡು (ನಾ). ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಬಂಡೆಗಲ್ಲು: ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ಕೆರೆದು ಪೊಱೆದು ಕಲ್ಗುಂಡುಗಳ ನೇಳಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೧೧). **ಕಲುಗುಂಡು:** ಸಾಲಿಗರ್ ಕಲು ಗುಂಡಂ ತಲೆಗೇಱಿಪರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೧); ಅಧಱೊತ್ತಿನಲಿ ಕಲು ಗುಂಡುಗಳಗಳ್ಪುತ್ತುವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ] ಹಾಕಿಸಿದನವ ಗಡವಾಗೆ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೧೬–೧೦); ಒದಱಿ ಕಲುಗುಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕಲುಗೆಯ್ದು, ಕೈಗೈದು]ಗಳ ಕಪಿಬಲ ಕೆದಱಿ ಪೊಕ್ಕುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೨೫); ಅಂಗದ ಹಿರಿಯ ಕಲುಗುಂಡುಗಳ ಭರದಿಂ ಸುರಿದು ಕೊಂದನು ದನುಜರಟ್ಟಿಗಳಾಡೆ ರಣದೊಳಗೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೫–೧೬). **ಕಲ್ಲುಗುಂಡು:** ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತುವಾಗ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_{3}$ + ಗುಂಡು$_{3}$]

ಕಲ್ಗುಂಡುವಳೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಮಳೆ; ಶಿಲಾವೃಷ್ಟಿ: ಎಡಬಲದೊಳಿಟ್ಟಣಿಪರಂ ಮುಚ್ಚಿದರ್ ಕಲ್ಗುಂಡುವಳೆಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೩೩). [ಕಲ್ಗುಂಡು + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕಲ್ಗುತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಲ್ಗೊರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಶಿಗ. ೬೮–೧೬೦೮). [ಕಲ್$_{3}$ + ಗೊರವಿ]

ಕಲ್ಗೋಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕಪಾಳೇಶ್ವರಂ ಕಲ್ಗೊಟ್ಟ [ಕಲ್ಗೋಟು] ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧–೫೧; 1037). [?]

ಕಲ್ಗೋಟೆ (ನಾ). =ಕಲ್ಗರಿಕೆ: ಮೊಗಲಿಂಗ ಮರ, ಕಲ್ಗೋಟೆ, ಕಲ್‌ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ವೈಶಿಗ. ೬೮–೧೩೯೬). [ಕಲ್$_{3}$ + ಗೋಟೆ ?]

ಕಲ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಚಾವಡಿ. [ಕಲ್$_{3}$ + ಚಾವಡಿ]

ಕಲ್ಚೊಡರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪಲಸಂ ಬಾೞೆ ಕಜುಂಕೆ ಕಲ್ಚೊಡರಿ ಬಿಲ್ಪಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂ ಕೊಲೆ . . . ದಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩). [ಕಲ್$_{3}$ + ಸೊಡರಿ]

ಕಲ್ತನ (ನಾ). ಕಲ್ಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿನತೆ: ಕಲ್ಲಾದಹಲ್ಯೆಯಂ ನುಡಿ ಸಿದಾ ರಾಮನಡಿ ಸೋಂಕಿಗುಂ ಕಿಡದೆನ್ನ ಕಲ್‌ತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೦–೨೯೫). [ಕಲ್$_{3}$ + –ತನ]

ಕಲ್ತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೇಗ: ಮುಚ್ಚಲು, ಕಲ್ತೇಗ (ವೈಶಿಗ. ೩೦–೫೮೮). [ಕಲ್$_{3}$ + ತೇಗ]

ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿ, ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೌಕಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿ: ಸಿರಿವೆತ್ತ ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನೀನಿಂದು ಕರುಣದಿಂ ಪೊರೆವೆ ಶರಣದಯಾಸಿಂಧು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೪). **ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ:** ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ ಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_{3}$ + ತೊಟ್ಟಿ$_{3}$]

ಕಲ್ದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆಯ ಧರ್ಮ ಕ್ಕೆನ್ದು ಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ದಲೆಯ ಕೆಯು ಕಮ್ಮ ೩೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೧೧; 1010). [?]

ಕಲ್ದೋಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಣಿ, —ತೊಟ್ಟಿ: ದನಕರುಗಳ ನೀರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕಲ್ದೋಣಿ ಬಾನಿಗಳೂ . . . ಇರುವುವು (ಮಂತ್ರಶ. ೪೦–೯). [ಕಲ್$_{3}$ + ದೋಣಿ]

ಕಲ್ನಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್‌ನಂದಿ, ಜಗಳಗಂಟಿ, ಬಿಲ್ಲುನಿಕ (ವೈಶಿಗ. ೩೧–೬೦೨). ೨. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡೆದ ನಂದಿ, —ಬಸವ: ಕಲ್ನಂದಿಯನ್ನು ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಿಸಿದನು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_{3}$ + ನಂದಿ]

ಕಲ್ನಟ್ಟು ‘ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_{2}$’ ನೋ.

ಕಲ್ನಡು ‘ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_{2}$’ ನೋ.

ಕಲ್ನಡುಗೊಡು ‘ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು’ ನೋ.

ಕಲ್ನಾಟು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಡು: ಕಲ್ನಾಟ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೬–೧೦; 900). [ಕಲ್$_{3}$ + ನಾಟು$_{1}$ (< ನಾಂಟು$_{1}$)]

ಕಲ್ನಾಟು$_{2}$, ಕಲ್ನಟ್ಟು, ಕಲ್ನಡು, ಕಲ್ನಾಟ್ಟು, ಕಲ್ನಾಡು (ನಾ). ಕಾದಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲುನೆಟ್ಟು ಅವನ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಬಳುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ, —ಶಾಸನ: ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಡ್ಗಿವಗಿಯಾನ್ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮–೮; ಸು. 890); ಕೊಂಗನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದ ನಟ್ಟಿಱಿದು ಕಲ್ನಾಟನ್ನು ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೧೦; 900). **ಕಲ್ನಟ್ಟು:** ಮಾನಜ್ಗೆಱೆಯ ಕಲ್ನಟ್ಟು ಮಣ್ಣಳ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೬–೧; 950). **ಕಲ್ನಡು:** ನಿಡುವುಟೆಯನೆ ಕಲ್ನಡಾಗೆ ಯೆತ್ತು (ವೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೨೦–೯; 900); ಪೊಸಕೆಱೆಯುಳ್ಕಲ್ನಡು ಕಣ್ಣುಗ ಕೞನಿ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಲ್ನಾಟ್ಟು:** ಈ ಕಲ್ನಾಟ್ಟನೞಿದೊಡ್ಡ ಕೊಡ್ಡಾಳ್ದಜ್ಗ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೩–೮; 896 ?). **ಕಲ್ನಾಡು:** ಎಱೆಯಜ್ಗಜ್ಗ ಕಲ್ನಾಡು (ಎಕ. I, ೩–೧೨; 890); ಬೆಂಪೂರ್ಪ್ಪರ್ನ್ನೆರಡುಮಂ ಶಾಸನಬದ್ಧಂ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೬; ಸು. 890); ವೀದಿಯ ಕಲ್ನಾಡು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧–೮; 921). [< ಕಲ್ನಾಟು$_{1}$]

ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು, ಕಲ್ನಡುಗೊಡು, ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲುನೆಟ್ಟು ಅವನ ಬಳಗಕ್ಕೆ ದತ್ತಿಬಿಡು, —ಶಾಸನ ಹಾಕಿಸು: ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೦–೧೨; 948); ಬಾಳ್ಗಟ್ಟು ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೫–೯; 977). **ಕಲ್ನಡುಗೊಡು:** ದೀರನೊಬ್ಬು ಮೆಚ್ಚಿ ಕಿಟ್ಟನಾಡ ಪಿರಿಯ ದಿದಿರೂರ ಕಲ್ನಡುಗೊಟ್ಟಂ ಗಂಗನ ಮಕ್ಕಳ ಮಕ್ಕಳ್ವರೆಗಂ ಸಲ್ಗುಂ (ಎಕ. X, ಗೌರಿಬಿ. ೪–೨೩; ಸು. 920). **ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು:** ಕಿಱುವುಸು ಊರುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೨೯ ಸು. 910). [ಕಲ್ನಾಟು$_{2}$ + ಕೊಡು]

ಕಲ್ನಾಟ್ಟು ‘ಕಲ್ನಾಟು$_{2}$’ ನೋ.

ಕಲ್ನಾಡು ‘ಕಲ್ನಾಟು$_{2}$’ ನೋ.

ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು ‘ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು’ ನೋ.

ಕಲ್ನಾರು, ಕಲ್ಲನಾರು, ಕಲ್ಲುನಾರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ (ಉಕ). ೨. ಆ ಸಸ್ಯದ ಎಳೆ, —ನಾರು. ೩. ಒಂದು ಖನಿಜ; ಔಷಧ ಸಾಮಗ್ರಿ; ನಾರುನಾರಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು. **ಕಲ್ಲನಾರು:** ೨. ಮಿಂದು ಕಲ್ಲನಾರ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫–೨೦). **ಕಲ್ಲುನಾರು:** ೩. ಜೀರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುನಾರು, ಕರೀಜೀರಿಗೆ . . . ಬೆಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿಕೊಡಲು ದಾಹಜ್ವರ ಗುಣವಾಗು ವುದು (ಸಕವೈ. ೮೬). [ಕಲ್$_{3}$ + ನಾರು$_{3}$ (< ನಾರ್)]

ಕಲ್ನಿಲೆ ‘ಕಲ್ನೆಲೆ’ ನೋ.

ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ ‘ಕಲ್ನೆಲೆನಿಲ್’ ನೋ.

ಕಲ್ನಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಅಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲ್ನಿಱಿಸುತ್ತೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೪೫; 1122). [ಕಲ್$_{3}$ + ನಿಱಿಸು]

ಕಲ್ನೆಲೆ, ಕಲ್ನಿಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸು; ಹಾಗೆ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಶಾಂತಮನುತಾಪಮನಾಱಿಸಿ ತಂ[ದುದಂ]ದು ಬರ್ದೊರ್ಂ ಪರಿದಿರ್ದ ಪೋಲ್ ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ನೆಲೆ ಬಲ್ನೆಲೆಯಂ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೪); ಕಲ್ನೆಲೆಯಮಿದೇವರ್ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೆಳಾಚಾರ್ಯ್ಯದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ ನಿಸಿಧಿಗೆಯಂ ನಿ ಱಿ ಸಿ ದ ರ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪-೧೮; 910); ಕಲ್ನೆಲೆಯಿದ್ದು ಱಿ ಮಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾಸುರ ಬೆಳ್ಳ ವಾಸದೊಳಮಿರ್ದು (ಬಾಥಪು. ೫-೪೫); ಕಲ್ನೆಲೆ ಮರ ಮೊದಲ್ ಬೆಳ್ಳವಾಸಂ ಎಂಬಿವನಱಿವೆಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೬೨-೨೯ ವ). **ಕಲ್ನಿಲೆ**: ತನ್ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ನಿಲೆಯಲ್ಲಿದು ಬೆಳ್ಳವಾಸಮೆಂಬುದನೆಸಗಿತ್ತು ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ನಿಲೆ ನಿಂದ ಗೌರವಂ (ಅನಂಪು. ೪-೧೮). [ಕಲ್₃ + ನೆಲೆ]

ಕಲ್ನೆಲೆದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ರವಿಕೀರ್ತ್ತಿ ಮುನೀನ್ದ್ರನೆನ್ನು ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆಯ ಪೇಟದೆ ನೇಲ್ವ ಕಲ್ನೆಲೆದೇವರ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಿಗೆ. ೧೮-೨೪; ಸು. 1040). [ಕಲ್ನೆಲೆ + ದೇವ]

ಕಲ್ನೆಲೆನಿಲ್, ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪೊಬಲ ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಗೇಕಸ್ಥಿರ ಯೋಗಂಗೊಂಡು ಕಲ್ನೆಲೆನಿಂದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೦-೧೪); ಕಲ್ನೆಲೆ ನಿಂದು ಯೋಗದ ನಿಯೋಗದಿನಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦೮); ನುಸುಬ್ಬು ಪೋಗದೆ ಬೇಸಗೆಯ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಂ ಕಲ್ನೆಲೆನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೧೨); ಪೊಱಪೊಬಲೊಳ್ ಕಲ್ನೆಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ನಿಲೆ] ನಿಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೨೧ ವ). **ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್**: ಯೋಗಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ದಿವಸಕ್ಕಂ ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೭); ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ನಿಲೆನಿಂದ ಗೌರವಂ (ಅನಂಪು. ೪-೧೮). [ಕಲ್ನೆಲೆ + ನಿಲ್]

ಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ; ವಿಧಿ: ಶಾಂತರಾಗಿ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಭಾಗಸ್ಥರಾಗಿ ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಸಂಪದವನ್ನು ನಾವು ಅನು ಭವಿಸುವುದು ಉತ್ತಮ ಕಲ್ಪ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೨); ಕಲ್ಪೋಕ್ತವಾಗಿ ವ್ರತ ವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ನಿಯಮಾದಿ ಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಲ್ಪವೇ ಆಶ್ವ ಲಾಯನೀಯ, ಬೋಧಾಯನೀಯ ಆಪಸ್ತಂಬೀಯಾದಿ ಸೂತ್ರರೂಪದಿಂ ಯಜ್ಞಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳಂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪). ೩. ಆಗಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮರೀಚಿಮಹರ್ಷಿ ಪ್ರೋಕ್ತವಾದ ಜಯ . . . ವಿಮಲ, ಕಲ್ಪಗಳೆಂಬ ಎಂಟು ಆಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). ೪. ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ದಿವಸ ಅಥವಾ ಸಹಸ್ರಯುಗಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ: ಒಂದಿರುಳನು ಕಲ್ಪ ಕಾಲದಂತೆಣಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೬-೨೬); ಮೂರ್ಖಮನುಷ್ಯರು . . . ಕಲ್ಪ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಅವರು ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು (ತುಳಸಿ. ೨೧). ೫. ಪರ್ಯಾಯ. ೬. ಪ್ರಳಯ. ೭. ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಣಾಲಿ. 'ಕಾಯಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೮. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೯. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ್ಗ: ಆ ಪದಿನಾಱು ಕಲ್ಪಂಗಳ ಮೇಲೆ ನವಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳಿರ್ದುವು (ಅಜಿತಪು. ೧೧-೨೯ ವ); ಕಡೆಯೊಳಯ್ದನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದ್ಯೆ (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೬-೫೭ ವ). ೧೦. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಹಾಗೂ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಕೂಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿ: ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯು ಮವಸರ್ಪಿಣಿಯುಂ . . . ಅವೆರಡುಂ ಕೂಡಿದೊಡೆ ಕಲ್ಪಮೆಂಬುದಕ್ಕಂ (ಅಜಿತಪು. ೩-೧೫ ವ). ೧೧. [ವೀಶೈ] ವಿಭೂತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ, ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು (ವಿವೇಕ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಕ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. 'ಕಲ್ಪಕತೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ: ಹಂಫ್ರೀ ಡೇವಿಯೆಂಬ ಕಲ್ಪಕನು ಒಂದು ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಕಂದೀಲು ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೦). ೩. ವ್ರತ; ನಿಯಮ. ೪. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಪಿತ; ನಾಯಿಂದ; ಕೆಲಸಿಗ (ಉಕ). ೫. ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು: "ಕೃಪಾಳುಃ, ಕಲ್ಪಕಃ, ಕಲ್ಪಮಾನಃ- ಈ ೩ ಕರುಣಾಳು" (ಶಾಶಕ್ಕ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಕತೆ (ನಾ). ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ; ಕಲ್ಪನಾಚಾತುರ್ಯ: ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಸರಳತೆಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಕತೆಯನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಈ ನಾಟಕ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೪); ಈ ಕಲ್ಪಕತೆಯ ಓಜಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯ ತೇಜಸ್ಸು ತುಂಬಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಕಲ್ಪಕತಾ]

ಕಲ್ಪಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಲ್ಪಾವಧಿಯ ಕಾಲ. ೨. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲ: ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧಕಲ್ಲೋಲಕಲ್ಪಿತಕೋಲಾಹಲ ಕಲ್ಪಕಾಲ ರಭಸ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಂ ವಾರ್ಧಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫ ಶೂದ್ರಕ). ೩. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಹಾಗೂ ಅವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಲ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕಾಲಾವಧಿ. [ಕಲ್ಪ + ಕಾಲ₁]

ಕಲ್ಪಕುಜ, ಕಳ್ಪಕುಜ (ನಾ). ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕದ ಒಂದು ಮರ: ಕಲ್ಪಕುಜಮಿತ್ತ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜದೆ ಹರಿಗಳ್ಗ್ಗಮನಿತ್ತರ್ ಜಯಜಯಾನ್ವಿತರ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗನ. ೧-೫೨); ಇಷ್ಟಶಿಷ್ಟ ಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೪). **ಕಳ್ಪಕುಜ**: ದಿಬ್ಯರತ್ನಂಗಳುಬ್ಬ್ರರದಿಂದಿಕ್ಕುವುದಗ್ರ ಕಳ್ಪ[ಕು]ಜವಿಕ್ಕುರ್ಗಂ (ಕಇ. IV, ೧-೧೦; 1204). 'ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಪ + ಕುಜ]

ಕಲ್ಪಕುಜಾತ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನಿನ್ನೊಳ್ತಾಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪). [ಕಲ್ಪ + ಕುಜಾತ]

ಕಲ್ಪಜ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: ಕಲ್ಪಜಾಲೇಪದಿಂ ಕಲ್ಪಜದಾಮಸ್ತೋಮದಿಂ ಕಲ್ಪಜಮಣಿಮಯಭೂಷಾಕದಂಬಂಗಳಿಂ ಕಲ್ಪಜವಸ್ತ್ರಾನೀಕದಿಂದರ್ಚಿಸಿದನೊಸೆದು ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪಾಮರೇಂದ್ರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೨೨). ೨. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದೇವತೆ: ಅಜಿತೇಂದ್ರನನಿತರರ್ ಕಲ್ಪಜೇಂದ್ರರಿಕ್ಕೆಲದೊಳೆಸೆದು ವೇಷ್ಟಿಸಿ ಬರೆ (ಅಜಿತಪು. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಜಪತಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ; ದೇವಪತಿ: ನಿಜ ಕುಸುಮಸ್ರಜಂ ಕೊರಗಿದತ್ತು ಮೊಗಂ ಕೊರಗಿತ್ತೆ . . . ಮನಂ ನಡುಗಿತ್ತೆ ಪೇಱ ಕಲ್ಪಜ ಪತಿಗೆಂದು ತಮ್ಮೊಳುಲಿದರ್ ಸುರರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫೭). [ಕಲ್ಪಜ + ಪತಿ₂]

ಕಲ್ಪಡೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ತರ; ಶಿಲೆಯ ಪದರು: ಅರುಣಾದ್ರಿಗಿರಡೆ ಮಳೆಗರೆಯೆ ಕೆನ್ನೀರು ಕಲ್ಪಡೆಗಳಿಂ ಪರಿದು ವಾಹಿನಿಯಾದ ತೀರಿನಿಂದಾ ರಕ್ಕಸನ ಮೈಯ ಘಾಯಂಗಳಿಂದೊಗೆದು ರುಧಿರ ಪರಿದು (ನವಮೋ. ೧೨-೭೯). 'ಕಲ್ಪರೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್₃ + ಪಡೆ₃]

ಕಲ್ಪಣ (ನಾ). ದೈವಕಲ್ಪನೆ; ಸಂಕಲ್ಪ (?): ಮಿತ್ರಬಂಧುಗಳೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬೇಡ ದತ್ತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕಲ್ಪಣವದು ತಪ್ಪದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೯-೩); ಹರದೂ ಸಂಶಯ ಕಲ್ಪಣ ಹುರಿದೂ ತನು ನಾನೆಂಬರಿವ ಮರದೂ ಚಿದ್ಬಿಂದು ಮುತ್ತು ಸುರಿದೂ (ಚಿದಾವ. ೯೧-೧೪). [< ಕಲ್ಪನ ?]

ಕಲ್ಪಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡುವವಳು; ಇಲ್ಲದ್ದು ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವವಳು (?) : ಬಂದಾ ದೂತಿಗೆ ಬಾಯಿ ಮೇಲೆ ಬಡಿವೆನೆಂದಾಡ್ದಳಾ ರುಕ್ಮಿಣಿ ಅಂದಾ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಿಹದೂ ಚಂದಾಯಿತೇ ಕಲ್ಪಣೀ ಬಂದೇ ನಾ ಸ್ಮರಬಾಣ ತಾಕಲು ಬಲೂ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮೬–೪). [?]

ಕಲ್ಪಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಣಿ: ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎದ್ದಿ ತೆಗೆಯುವಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತೋಡುಹಳ್ಳ; ಬಂಡೆನೆಲೆ; ಕಲ್ಲುಗುಣಿ; ಕಲ್ ಪಣೆ (Quarry. ಇಂಕನ್ನ). [ಕಲ್³ + ಪಣ್ಣೆ]

ಕಲ್ಪಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಪನೆ; ಊಹೆ: ಶಿಳಯದನುಪಮವಚನ ಕಲ್ಪಣೆ ಗಳನು ತತ್ತ್ವಸ್ಥಾನದಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕದಂದದಿ ಕೇಳುವರ ಕರ್ನಗಳಿಗೆ ಸುಸ್ವಾರವನುಗರಿವಂ ತಿಳುಹನೆನ್ನೊಳು ಕಲ್ಪಣೆಯಾ ಗೈದೊಳಗೆನಿಲು ನಾ ರಚಿಪೆ ಕಾವ್ಯನ ಸಾರಭರಿತದಲಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೩–೯). [< ಕಲ್ಪನೆ]

ಕಲ್ಪತರು (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಪಣ್ತ ಕಲ್ಪತರುವೆಂದಡದೇವಣ್ಣಪುದೋ ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೩೬; 1076 ?); ದಕ್ಷೂರ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪತರು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಪತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಅಜಿವಾ. ೪೮–೭೩); ವಸಂತರಾಜನ ಕಯ್ಯೊಳು ಕಲ್ಪತರುವಿನ ಸಸಿಯಂ ಕೈಲೆಡೆಗೊಡುವಂತೆ (ನಂಬರ. ೨–೮೩). [ಕಲ್ಪ + ತರು]

ಕಲ್ಪತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಕಲ್ಪದ್ರು (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಲ್ಪದ್ರುವಿಂ ಸತ್ತ್ವಗೌರವಯುಕ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪದ್ರುಮ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ ನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨); ಬಿದ್ದನ್ ವಾಲಿ, ಬಿದ್ದುದೆನೆ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಂವೆರಸಿ ಸಗ್ಗದೈರಾವತಂ ನೆಲಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೧–೨೮೦). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನ (ನಾ). = ಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನಾಕುಬ್ಜ (ನಾ). ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವವನು: ಭಾವ ಸತ್ಯವನರಿಯದಿರ್ಪ ಕಲ್ಪನಾಕುಬ್ಜರಿಗದಲ್ಪಮಲ್ತುದೃಮಂ, ಕೇಳ್, ಸೇತುಬಂಧನ ಬೃಹದ್ದರ್ಶನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೦–೧೬೮). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ೨. ಯೋಜನೆ. ೩. ಕೃತಿ; ರಚನೆ, ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಭಾವನೆ; ಊಹೆ; ಮಾನಸಿಕ ಚಿತ್ರ: ನಾನು ಸಹಿಸಿದ ಹಿಂಸೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ನಿಮಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೀವು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕಮನೆ. ೧೧); ಕಲ್ಪನೆಯೊಳು ನಿನಗೇತರ ಬಡತನ ಸಂಕಲ್ಪ ಭವ್ಯವಾಗಿರಲಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೨–೪೮). [ಸಂ. ಕಲ್ಪನಾ]

ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿಕಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕವಿಯ ಆಶಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಕಷ್ಟ ವಾಗಿರುವುದು: ಶ್ರುತದುಷ್ಟಮರ್ಥದುಷ್ಟಂ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿ ಕಷ್ಟಮುಮೆಂದೀ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕುಕ್ಕು ಮಿಲ್ಲಿ ಕೃತಿದೋಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೧). [ಸಂ. (ಕಲ್ಪನಾ + ಉಕ್ತಿ + ಕಷ್ಟ)]

ಕಲ್ಪಪಾದಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಉದ್ಯಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾದ ಪರಿ ಶ್ರಮಮಂ ತನ್ನುನಿಪಾದಕಲ್ಪಪಾದಪಚ್ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕಳೆಯಲ್ಪರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೬ ವ); ಸಕಳಜನವಂ ನಿಜಪ್ರಸಾದ ಕಲ್ಪಪಾದಪದಿಂ ತಣಿಪಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೧೨೮). [ಕಲ್ಪ + ಪಾದಪ]

ಕಲ್ಪಭೂರುಹ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನೀವೆ ಶರಣಂ ಶರಣಾಗತ ಕಲ್ಪಭೂರುಹಾ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೬); ನುಡಿದರಾ ಮುನಿವರರು ಕಡಿದರು ಕೌರವಾನ್ವಯ ಕಲ್ಪಭೂರುಹವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೪). [ಕಲ್ಪ + ಭೂರುಹ]

ಕಲ್ಪಮಹೀಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂ ಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಜುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೨–೪). [ಕಲ್ಪ + ಮಹೀಜ]

ಕಲ್ಪಮೇಘ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಮೋಡ: ಬೆಂದುದು ಸುರಾಘದ ಗೆಲವು ಕರೆಯಾ ಕಲ್ಪಮೇಘವನುರಿಯ ಮಾಡಿಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೩). [ಕಲ್ಪ + ಮೇಘ]

ಕಲ್ಪರಟಿ, ಕಲಪರಟಿ, ಕಲಪರಟೆ, ಕಲುಪರಟಿ, ಕಲ್ಪರ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು, —ಪಾತ್ರೆ. **ಕಲಪರಟಿ** : ಹೆಳಲು ಹಾವಾದರೆ ಗೆಳೆಯ ರಿಪುವಾದರೆ ಕಲಸಿಟ್ಟ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕಲಪರಟಿ ನುಂಗಿದರೆ (ಪುರಂದ. ೩–೨೧೩–೨); ಕಲಕಡಿಗೆ, ಕಲಪರಟಿ, ಮುಚ್ಚಳ ... ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೩೦); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಕಲಪರಟಿಯಿಂದ ನಾಯಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದರು. ಕಲಪರಟಿ ಒಡೆಯಿತು (ವೀನಾದ. ೨೫). **ಕಲಪರಟೆ** : ಸಣ್ಣ ಕಲಪರಟೆಯಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟು ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಪುಡಿ ಚೆಲ್ಲಿ (ದೀಪಹ. II, ೯೮). **ಕಲುಪರಟಿ** : ಕಲುಪರಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಾರು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಪರ್ಟಿ** : ಈ ಪಾತ್ರೆ ಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಗಡಿಗೆ ಕಲ್ಪರ್ಟಿಗಳೆನ್ನುವರು; ಇವು ಕಿಲುಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೮). [ಕಲ್³ + ಪರಟಿ]

ಕಲ್ಪರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಪದರ; ಶಿಲಾಸ್ತರ (?). 'ಕಲ್ಪಡೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್³ + ಪರೆ (< ಪೊರೆ)]

ಕಲ್ಪರ್ಟಿ 'ಕಲ್ಪರಟಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಪಲತೆ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಾಂತಿಗಳ ನಡುವಣ ತಾರಾಪತಿಯ ಕಳೆಯಂತೆ ಲತೆಗಳ ನಡುವಣ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೪೩ ವ). [ಕಲ್ಪ + ಲತೆ]

ಕಲ್ಪವಾಸಿಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ದೇವತೆ: ನವಗ್ರಹಮಂಡಲಮಲ್ತು ಕಲ್ಪವಾಸಿಗರ ವಿಮಾನಮಲ್ತು ಜನಕಂ ಬರುತಿರ್ದಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೨೬). [ಕಲ್ಪ + ವಾಸಿಗ]

ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನಡುಗುವುಪವನದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩ ವ); ಸುಖದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಾಗಿಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೫೫). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಗಳು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಪೂಜೆ: "ಬೇಡಿದಂಗೆ ಬೇಡಿತನಿತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಾಳ್ಪ ಪೂಜೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೧–೩); ಜಗಜ್ಜನಜಂಗಮ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮೆಂಬ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯಂ ಮಹಾಪೂತ ಜಿನಾಲಯದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೪–೩೦ ವ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ್ ಮಾಳ್ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೫ ವ). ೩. [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಮಂತ್ರ: ಗಾಯತ್ರಿ ... ಕಾಮಧೇನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮಾಯಾ ಸಾವಿತ್ರಿ ... ಮಹಾಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). **ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ**: ೧. ಶಿಷ್ಟಜನ ಪೂಜೋತ್ಸಹರು ಆಶ್ರಿತ ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷರು ಶರಹಾ[ಗತ] ವಜ್ರಪಂಜರರು (ಶಾಸಪ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಾಂಗ (ನಾ). ವಿಭೂತಿ ಬಳಿದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು (?): ಕುಸುಮಾಕ್ಷತ ಫಲಹಸ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಂ ವ(ನ)ಯೋತ್ತಮ(ರ)ಥ ಕಲ್ಪಾಂಗಂ ಹಸಿತವದನಂ ನಯೋಕ್ತಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂದಕ್ಕು ಮಟೆಯು ಮಿದುವೊಂದು ಮತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧–೩೬). [ಕಲ್ಪ + ಅಂಗ]

ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ : ಮೇರು[ವ] ಪೊನ್ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ ದಾರವೆ ರಸಪೋಜವು ಪರುಸವೇದಿಯು ಕಣಿ ಭಂಡಾರದೊಳುಂಟೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೮); ಸಕಲ ಜನಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪನ್ಯೆ (ಅಜಿಪು. ೮–೨). [ಕಲ್ಪ + ಅಂಘ್ರಿಪ]

ಕಲ್ಪಾಂತ (ನಾ). ಕಲ್ಪ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಯ ; ಪ್ರಳಯ : ಕಲ್ಪಾಂತೋದಿತ ದ್ವಾದಶ ದಿನಕರ ಕಿರಣಾತಪ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ಮದನ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೨) ; ಕಲ್ಪಾಂತ ಕೃತಾಂತನಂತೆ ಮಾಮಸಕಂ ಮಸಗಿ ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಸಿಡಿಲ್ದು (ಪಂರಾವಿಜ. ೧೧–೧೪೩ ವ) ; ಕದಡಿತಾಯಾಸ್ಥಾನ ಕಲ್ಪಾಂತದ ಮಹಾಸಿಡಿಲಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೪೩). [ಕಲ್ಪ+ಅಂತ್ಯ]

ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲ : ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋರಾಶಿ ಶಂಕಾವಹ ಬಲನಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೮) ; ಆ ಕಲ್ಪಾಂತ ಕಾಲಂ ನೆಗಟ್ದುದು ಸಮರಂ ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನೀಯಂ (ಗದಾಯು. ೮–೨೦). [ಕಲ್ಪಾಂತ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಲ್ಪಾಂತರ (ನಾ). ಕಲ್ಪಕಾಲ; ಬಹುಕಾಲ : ಬಹಳೈಶ್ವರಿಯವಂತನೆ ಬಾಳು ಕಲ್ಪಾಂತರವ ಹಲವೆನುತ ಹರಸುತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩–೧೦). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪಾಂತರದವರೆಗೆ ಉಳಿಯುವಂತದು ; ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳತಕ್ಕದ್ದು : ಈಯೊಡಲಬ್ಬೆ ಪೇಟ್ಬಿಮೆನಗೇಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೪). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿ : ಕೃತಿಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿಯುಂ . . . ಅಟ್ತಿಯೆ ಪೇಟ್ವೆಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೬). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಕಲ್ಪಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಲ್ಪಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆ : ಆ ಕಲ್ಪಾಮರನೊಸೆದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧) ; ಅದೇಂ ನಲಿದನೋ ಕಲ್ಪಾಮರಂ ಕಲ್ಪದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೩೫) ; ಚಾರಣಾಚ್ಯುತೇಂದ್ರ ಪ್ರಮುಖರಪ್ಪ ಕಲ್ಪಾಮರರುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೧೩ ವ). [ಕಲ್ಪ + ಅಮರ್ತ್ಯ]

ಕಲ್ಪಾವನಿಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ : ಅಮೃತಾನ್ನಮನೊಲ್ದೀಗುಮಾಗಳುಂ ಭೋಜನಾಂಗಕಲ್ಪಾವನಿಜಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೯) ; ತನುಜನಖಿಳಾರ್ಥ ಕಲ್ಪಾವನಿಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೯೨) ; ಶ್ರೀವರನ ಚರಣಮಂ ಕಲ್ಪಾವನಿಜ ಪ್ರಸವಚಯದಿನರ್ಚಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೧). [ಕಲ್ಪ + ಅವನಿಜ]

ಕಲ್ಪಾವನೀಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ : ಇದಜ್ಜೊಳ್ ದಿವ್ಯಸರೋವರಂಗಳಿದಜ್ಜೊಳ್ ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩) ; ನಮಿತಜನ ಕಲ್ಪಾವನೀಜನು ನಮಿತಜನ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಹರಣಂ (ಬಸವು. ೪೬–೪). [ಕಲ್ಪ + ಅವನೀಜ]

ಕಲ್ಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಸೀಳು, —ಹೋಳು ಮಾಡು : ಸೂಸಿ ಕಿಡಿಗಳನುದುರೆ ಕಲ್ಪಾಳಿಸುತ ಕಮಲಾಸನಾದ್ಯರ ಪಾಲಿಸಿದ ನರಸಿಂಹ (ತೀರ್ಥಮ. ೫೧–೪೫). [ಕಲ್$_3$ + ಪಾಳಿಸು]

ಕಲ್ಪಿ, ಕಲುಪಿ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದು ; ಕಲಿತುದು ; ವಿದ್ಯೆ : ಅಪಾಯಕೋಟಿಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿಗೆಡೆಯಾವುದೊ ಪಾಟಿಯ ಬಟ್ಟೆದಪ್ಪಿಮುಂ ನೆಗಟ್ತೆಡೆಯಿಲ್ಲ ಪೋಗು ಜಯಮಕ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೧) ; ಅರುಮನೆಯ್ದೆ ಕೊತ್ತ್ರ ಬಂಚಿಸುವುದೆ ಕಲ್ತ ಕಲ್ಪಿ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೪೯ ; 982) ; ತಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಲ್ಪಿಯನೊಲ್ಲದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೮) ; ಬಿಟ್ಟರ್ ಕಲ್ಪಿಯ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ಪಣವಯ್ದು ಪೊಸಕೊಯ್ಲಾಗ ಪಣವಯ್ದು (ಎಇ. XVI, ೩೩೧–೨೩ : 1077) ; ಮೇಲೆ ನೀರ್ದೆಗೆವ ಕೋಮಳೆ ಕಾಮನ ಕಲ್ಪಿಯಿಂದಮೇನಳವಡೆ ಪತ್ರಕೂಟಮನೆ ಸುತ್ತುವಳೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೩೮). **ಕಲುಪಿ** : “ಶಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಾಕ್ರಮೇಣ = ಆಯುಧಂಗಳ ಕಲುಪಿಯ ಕ್ರಮದಿಂ” (ನೇಮಿವಾ. ೨೯–೮೮). [ಕಲ್$_1$ + -ಪಿ]

ಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ; ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಾದ : ಅವರಿಗೆ ಸಕಲವೂ ಕಲ್ಪಿತ ; ಇವರಿಗೆ ಸಕಲವೂ ವಾಸ್ತವ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯); ಜೀವಜಗತ್ತುಗಳು ಮಿಥ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವೆನಿಸಲಾರವು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೪) ; ಕಲ್ಪಿತ (Hipothetical) ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಿ. ೨೬೪). ೨. ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದ. ೩. ಯೋಜಿಸಿದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ. ೪. ಊಹಿಸಿದ; ಕಲ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆಂದು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದ ಆನೆ. ೬. ಸಂಕಲ್ಪ ; ಯೋಜನೆ : ಕಾಯಕಲ್ಪಿತಂಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ನೀವೆ ಸ್ವಯಂಭುವಾಗಿರ್ದಿರಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೪. ೬೫) ; ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಬಸುರಿಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಭಾಳಲೋಚನ ಹುಟ್ಟಿದ ಆತ ಕಾಲಸಂಹಾರಿ ಕಲ್ಪಿತನಾಶಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೨–೬೮೫) ; ಮೃಡನ ಕಲ್ಪಿತದಿನಹ ಬಡಕಾಯಕದೊಳಂತು ಒದಗಿ ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸವು. ೪೬–೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಿತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯವಿ] ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಕಲ್ಪಿತೋಪಮೆಗೆ – ಮೃಗಮದ ಕಲ್ಪಿತಪತ್ರ ಭಂಗರಮ್ಯಂ ನಗೆಮೊಗಮುಜ್ವಳಕಾಂತಿ ನಾಡೆ ಸೌಮ್ಯಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಮೃಗಲಾಂಛನಾಭಿರಾಮಂ ಮೃಗಧರಬಿಂಬಮಿದೆಂಬಿನಂ ನಿಕಾಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೫). [ಕಲ್ಪಿತ + ಉಪಮೆ]

ಕಲ್ಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು ; ಹೇಳಿಕೊಡು ; ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡು : ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೋದಿಸಿ] ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪–೬) ; ಭವ್ಯಜನಮಂ ಕಣ್ಣಾಟಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧–೪) ; ವಿನೇಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಡುಮೆಮ್ಮಂ ಮನಮೊಲ್ದು ಕಲ್ಪಿಸುಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪) ; ಕಲ್ಪಿಸವೇಟ್ಬುದೇ ಪುರುಡಿನೊಳ್ ಪೆಂಡಿರ್ಗೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೩೨) ; ತಂದೆವಿರ, ತಾಯ್ವಿರ ಕಲ್ಪಿಸಿದುಕ್ತಿ (ಶಮದ. ೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್ಪಿ + -ಇಸು$_1$]

ಕಲ್ಪಿಸು$_2$, ಕಳ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಹುಟ್ಟಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು ; ಸೃಜಿಸು ; ಕಂಡುಹಿಡಿ : ಕಾರಣಕಥೆಗಳಂ ಕಲ್ಪಿಸದೆ ನೀನಿಲ್ಲಿ ಉಸುಕನೇ ನೋಡುತ್ತಿರು (ಬಸವು. ೨೧–೩೬) ; ನಿಖಿಲಲೋಕವ ನೆವೆಯಾಟದೆ ಸೃಜಿಸುವ ಮುಖಚತುಷ್ಟಯನ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಅಕಳಂಕ ಮೂರ್ತಿಯ ಮನದೊಳಗಿಂದಿಟ್ಟು ಪ್ರಕಟಿಸು ತನಗೆ ಮೇಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೯–೧) ; ಕುಶಿಕಸುತ ಮಾಯಾಹಿಯನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಕುಮಾರಕನಸುವನುಗಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೨–೨೯) ; ಒಡನಂದಿನ ಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪೆಸರಲಿ ದಿಡದೆ ತೀರ್ಥವ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕಂನವಿ. ೫–೩೬) ; ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರನು . . . ಮೂರುಮಂದಿ ಕುಮಾರಕರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಕೃವಾಳ. ೯೨). ೨. ಊಹಿಸು ; ಕಲ್ಪನೆಮಾಡು : ಕಂಗಳ ಬೆಳಗ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ಕರ್ಣದ ನಾದವ ವರ್ಣಿಸಬಾರದು (ಅವಚಂ. ೬೨–೨೬೩) ; ಇಲ್ಲದ ತಪ್ಪಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಳಿದೊಲ್ದು ಕೂರ್ಮೆಯಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೦). ೩. “ನಿರೀಕ್ಷಿಸು” (ಘನವ. ಕೋಶ) : ಕಾಮಧೇನುವಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಸವಿಯಿಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಮರ್ತ್ಯದ ಪಶುವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟೇನಯ್ಯ (ಘನವ. ೪೬). **ಕಳ್ಪಿಸು** : ೧. ಕಿವಿಗಳೊಳಮಾಯಮಂ ಪಚಾರವ ಕಳ್ಪಿಪ ತೆಱದಿನೆಸೆದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೬). [ಕಲ್ಪನ + -ಇಸು$_3$]

ಕಲ್ಪುಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ರಾಶಿ : ಹಳ್ಳಿಯಿಂದಂ ಪಡುವಲ್ ಕಲ್ಪುಞ್ಜಿಕೆಯದೞಿಂ ಮೂಡಲೊಂದು ಮತ್ತರ್ಪ್ಪೊಲರಕೆಯ್ಯುಮನ್ (ಎಇ. XVII, ೧೧೯–೨೦ ; 1124). [ಕಲ್$_3$ + ಪುಂಜಿಕೆ]

ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನಾಳುವ ಇಂದ್ರ: ಈಶಾನೇಂದ್ರ . . . ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ – ಈ ಪನ್ನಿಬ್ಬರು ಕಲ್ಪೇಂದ್ರರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೬-೪). [ಕಲ್ಪ + ಇಂದ್ರ]

ಕಲ್ಪೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ: ಕಲ್ಪೇಶ್ವರನನುರಾಗದಿನೊಡನೊಡನೆ ಸುರಿಯೆ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಂದುಂಬಾಗದೆ ಮೇರುವ ತುದಿಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೭); ಚಿತ್ರರಿಸಿದರ್ ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನಮಂಗಳಮಂ ತೀರ್ಥಕರಂಗೆ ಮಂಗಳರವಂ ಕೆಯ್ಗನ್ನೆ ಕಲ್ಪೇಶ್ವರರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೪೬). [ಕಲ್ಪ + ಈಶ್ವರ]

ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ, ಕರ್ಲ್‌ಪೊನ್ನೆ, ಹರಳುಹೊನ್ನೆ (ವೃಶಿಗಿ. ೧೬-೨೪೬). **ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ**: ಕರ್ಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ (ವೃಶಿಗಿ. ೧೬-೨೪೬). [ಕಲ್₃ + ಪೊನ್ನೆ]

ಕಲ್ಪತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಕಲ್ಪಸರಿ, ಕಲ್ಲುಬಸರೆ, ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಸರಿ ಮರ (ಕ). **ಕಲ್ಲುಬಸರೆ**: ತಿಲಕ, ಕರಿತಿಲಕ, ಕಡವ, ಕಲ್ಲುಬಸರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಳ. ೨೨೮). **ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ**: "ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ – ಪ್ಲಕ್ಷ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕ, ಕಪೀತನ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [ಕಲ್₃ + ಬಸರಿ]

ಕಲ್ಬಾಗೆ (ನಾ). ಬಾಗೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಶಿರೀಷದ ಮರ: ಬಾಗೆ, ಕಲ್ಬಾಗೆ, ಹೊಂಬಾಗೆ (ವೃಶಿಗಿ. ೪-೬೪). [ಕಲ್₃ + ಬಾಗೆ]

ಕಲ್ಬಾನಿ (ನಾ). = ಕಲ್ತೋಣಿ: ದನಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಬಾನಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್₃ + ಬಾನಿ]

ಕಲ್ಬಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಿರಲ್‌ಬೋಗಿ, ಬೋವು ಮರ, ಹಿರಿಬೋಗಿ, ಕರ್ಮರ, ಕಲ್‌ಬಾನೆ (ವೃಶಿಗಿ. ೪೪-೨೬೩). [ಕಲ್₃ + ಬಾನೆ ?]

ಕಲ್ಬಾಳಿ 'ಕಲ್ವಾಟಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಬಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಕ್ಕೆಯ ಮರ: ಕಲ್‌ಬಿಕ್ಕಿ, ನರಿಬಿಕ್ಕಿ (ವೃಶಿಗಿ. ೩೩-೬೩೬). [ಕಲ್₃ + ಬಿಕ್ಕೆ]

ಕಲ್ಬಿಸ 'ಕಲ್ವಿಸ' ನೋ.

ಕಲ್ಬೊಂಬೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬೊಂಬೆ; ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ: ಸಡಗರದೊಳಂ ಶಿವಾಲಯದ ಕಲ್ಬೊಂಬೆಗಳ್ ನಡೆದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುವು (ಚಬಪು.೪-೬೪). [ಕಲ್₃ + ಬೊಂಬೆ]

ಕಲ್ಬೋವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಹೈಗ, ಉನ್ನಿಮರ, ಕಲ್ ಬೋವು, ದೊಡ್ಡಲೆಭೋಗಿ (ವೃಶಿಗಿ. ೪೪-೨೬೪). [ಕಲ್₃ + ಬೋವು]

ಕಲ್ಮಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಾದ ಮಡು; ಒಂದು ಮಡುವಿನ ಹೆಸರು (?): ಶಿವಾಪುರದ ಪೊಲಮೇರೆ ಪೂರ್ವ್ವದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಕಲ್ಮಡುವುಂ ಕೊಂಮದಿಬೆಟ್ಟುವುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧-೪೧; 1057). [ಕಲ್₃ + ಮಡು]

ಕಲ್ಮಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಣೆ; ಶಿಲಾಪೀಠ: ಈ ಕಲ್ಮಣೆಯ ಮೇಲ್ಕುಳಿತು ಗೀತೆಯನು ಕೇಳುವೆವು (ಚಂದ್ರಸ. ೭೪-೫). [ಕಲ್₃ + ಮಣೆ]

ಕಲ್ಮದ, ಕಲುಮದ, ಕಲ್ಲುಮದ (ನಾ). ಶಿಲಾಜಿತು: "ಅದ್ರಿಜತು – ಕಲ್ಮದ" (ಓಷಧಿ. ೫); ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲು ಕಲ್ಮದವನ್ನು ಹಿಡಿಕೊಡು ಶಿವಯ್ಯ ಧಾವಿಸಿಬಂದರು (ತ್ಯಾಗಮು. ೩೮). **ಕಲುಮದ**: "ಕಲುಮದ-ಗೈರೇಯ, ಅಶ್ಮಜ, ಗಿರಿಜ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). **ಕಲ್ಲುಮದ**: "ಅದ್ರಿಜಂ ಕಲ್ಲುಮದಂ" (ಅಕಾನಿ. ೧-೩೧); ತ್ರಿಫಲೆ, ಕೋದಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಮದ . . . ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೪). [ಕಲ್₃ + ಮದ]

ಕಲ್ಮನೆ (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಮನೆ, —ಗವಿ: ಮಂಗ(ಲೀ)ಸ(ರ)ನಾ ಕಲ್ಮನೆಗೆ ಇತ್ತೊದು (ಇಆ. X, ೬೦-೨; 7ನೆಯ ಶತ); ಬಾದಾಮಿಯ ಕಲ್ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇವೆ (ಹಾಡುಹು. ೯೭). [ಕಲ್₃ + ಮನೆ]

ಕಲ್ಮರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುಮರಗೆ, ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರಿಗೆ, —ಪಾತ್ರೆ: ಕಲ್ಮರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಲುಮರಗೆ**: ಕಲ್ಲುಮರಗೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಅವಲಕ್ಕಿ . . . ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಹೇಬ್. ೧೪); ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಮರಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗುಣಸಾ. ೬). **ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ**: (ಕ). [ಕಲ್₃ + ಮರಿಗೆ (< ಮರಗೆ)]

ಕಲ್ಮಲರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಟ್ಟನಸ್ಟಿ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡ್ಲ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗ ನ್ನೇಲಕಾರಜಿ ಎ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಹೆ ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; ಸು. 850). [?]

ಕಲ್ಮಷ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಮಲಿನವಾದ. ೨. ಪಾಪಯುಕ್ತವಾದ; ಪಾಪಿಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೊಳೆ; ಗಸಿ: ಹೃದಯದ ಕಲ್ಮಷವೆಂತು ಮಾಣ್ಬುದು (ಬಸವ. ೯೧). ೪. ಪಾಪ: ಕಲ್ಮಷದ ಯುಗಧರ್ಮವೆಯ್ದೆ ಪೊರ್ದದು ತನಗೆ (ನಂಬಿರ. ೯-೪); ಕೇಳು ಭೂಕಾಂತ ನಿರ್ಮಳಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕಲ್ಮಷವಳಿದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಲಿಸುವದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೨). ೫. ನರಕಲೋಕದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರಕ. ೬. ಕುಂದು; ಕೊರತೆ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಮಷಿಕೆ (ನಾ). ಕಶ್ಮಲ; ದೋಷ (?): ಕಲ್ಮಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನೊಕ್ಕಲ್ ಮಕ್ಕಳನೆಕ್ಕಸಿರ್ಕಮಾಡೊಡೆ ಪಾರ್ವಂ ಮಲ್ಮಲನೆ ಮಱುಗಿ ಕೂಡೆಯೊಡಲ್ಮಸಿಯಪ್ಪಿನೆಗೆಮೆಯ್ದೆ ಬೆದಬೆದಬೆಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦). [?]

ಕಲ್ಮಳೆ, ಕಲುಮಳೆ, ಕಲುವಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲುಗಳ ಮಳೆ: ಹೃಡಿಂಬಿ ನಗುತೆ ಸಂತತಂ ಕಱೆವ ಕಲ್ಮಳೆಗಳಂ ಸೃಜಿಸಿ ಬಲಮಂ ತವೆ ಪೊರಳ್ಚಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೬). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು ಮಳೆ. **ಕಲುಮಳೆ**: ೧. ಕಲುಮ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಳೆಯ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕವರಳುಕದಿಱಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ.೩-೫೦). **ಕಲುವಳೆ**: ೧. ಮೂಜುಕೋಟಿಯ ಭಟರು ಕಱೆದರು ಕಲುವಳೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೪೦). [ಕಲ್₃ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕಲ್ಮಾಟ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಮೂರ್ತಿ; ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಪ್ರತಿಮೆ: ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲ ಸೀಮೆಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲ ಲಾಜ ನಾಯಕನೆಜಿಯಮ್ಮ ಸತ್ತಡೆ ಕಲ್ಮಾಟಗೆಯ್ದುರು (ಶಾಸಪ. ೨-೧೧). 'ಕಲ್ಮಾಟ್ಟು' ಪಠಾ. [ಕಲ್₃ + ಮಾಟ]

ಕಲ್ಮಾಡ, ಕಲ್ಲುಮಾಡ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಕಲ್ಲಿನ ಮನೆ: ನಾಗರಿಕರ ತಾರುಣ್ಯಮದವ ಕಲ್ಮಾಡ ಹೊಗಳುತಿಹವು (ಮೇಘದೂ. ೬-೮). **ಕಲ್ಲುಮಾಡ**: ನಿದ್ದೆಯೆಂದರೆ ಕಲ್ಲುಮಾಡ ಜಡೆದಿಹ ಬೇಡಿ (ಸಪೀಗೀ. ೬೩-೨). [ಕಲ್₃ + ಮಾಡ₁]

ಕಲ್ಮಾಷ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ; ಚುಕ್ಕೆ ಚುಕ್ಕೆಯಾದ: "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿರ್ಮ್ಮೀರಃ, ಶಬಳಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ . . . ಖಚಿತಃ – ಈ ೧೧ ಬೆರಸಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೪). ೨. ಕಪ್ಪು ಬಿಳುಪು ಕೂಡಿದ; ಬೂದುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: "ಕಲ್ಮಾಷಯೆಂಬುದು ಎಡವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೧). ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಮೀನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಭರದಿ ತಾಂ ಕಲ್ಮೀನ್ನ ಕೊಗೆವ ಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೮೩). [ಕಲ್₃ + ಮೀನ್₁]

ಕಲ್ಮುತ್ತುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುತ್ತುಗದ ಮರ: ಕಲ್ ಮುತ್ತುಗ, ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕರೀಹೊನ್ನೆ, ನೇಪಿ (ವೃಕ್ಷಗಿ. ೫೮–೧೧೬೫). [ಕಲ್$_3$ + ಮುತ್ತುಗ (< ಮುಟ್ತುಗ)]

ಕಲ್ಮುರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕಲ್ಮುರಿ]

ಕಲ್ಮೆ (ನಾ). ವಿದ್ಯೆ; ಪ್ರೌಢಿಮೆ; ಚಾತುರ್ಯ (?). 'ಕಲ್ಮೆವೆಱು' ಪರಾ. [ಕಲ್$_1$ + -ಮೆ$_1$]

ಕಲ್ಮೆಯ್, ಕಲುವ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಮೈ; ಗಡುಸಾದ ದೇಹ: ಆರಾರ ಕಲ್ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ನಾಂಟವನುತ್ತುಂತೆಲ್ಲರುಂ ಬಾಯ್ವಿಡೆ ಗಡಣದ ಪೂಗೋಲ್ಗಳ್ಗೆತಂದುವಾಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩೦೬). **ಕಲುವ್ಮೆಯ್**: ಎಲೆಗೆ ಕಲುವ್ಮೆಯ್ಯಾದೆ ಕಡುಗೋಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿ ದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾ.ವಿ. ೬–೮೭). [ಕಲ್$_3$ + ಮೆಯ್]

ಕಲ್ಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಹೊಂದು; ಚತುರನಾಗು: ನನ್ನಗನ್ನಾದೆ ಕಲ್ಮೆವೆತ್ತರಿಭೂಭುಜರನ್ತಱು × × × ಕಲ್ಲಯದೇವರಿನ್ನಗರಮಂ ಬನ್ದಾಸ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨–೬; 923). [ಕಲ್ಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಲ್ಮೊರಡಿ, ಕಲುಮೊರಡಿ, ಖಿಲ್ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡ: ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕರಲು ಕಲ್ಮೊರಡಿ ಬೆಳೆಯಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೭). **ಕಲುಮೊರಡಿ**: ತಳಿರೆತ್ತ ಬಿಸಿಲೆತ್ತ ಹಂಸಶಿಶುವೆತ್ತ ಕಲುಮೊರಡಿಯತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೭). **ಖಿಲ್ಮೊಱಡಿ**: ಮೂಡಲು ಕರಿಯ ಖಿಲ್ಮೊಱಡಿಯ ಅಂತೆ ಬರೆ ವಟವ್ರಿಕ್ಷದೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೧೯; 1043). [ಕಲ್$_3$ + ಮೊರಡಿ$_2$]

ಕಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಿದ್ಧವಾದ; ಸನ್ನದ್ಧವಾದ. ೨. ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತವಾದ. ೩. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಶುಭ್ರವಾದ. ೪. ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡುವ; ಬೋಧಪ್ರದವಾದ(?). (ನಾ). ೫. ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು; ಆರೋಗ್ಯವಂತ: "ಕಲ್ಯನೆನೆ ವಾರ್ತನೆನೆ ಕುಶ್ತವಿಲ್ಲದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೯). ೬. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: "ದ್ಯುಮುಖಂ . . . ಕಲ್ಯಮುಷಮಂದೆನಲು ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦–೮); ಕಲ್ಯದೊಳ್ ಕುಳಿರ್ವ ಮಂಜೊಳಗೊಂದಿದ ಮೊಲ್ಲೆ ಪೂವನಾರಡಿ ಪೊಲೆ ಭೋಗಿಸಲ್ಕಮುಳಿಯಲ್ಕಮಣಂ ಬಗೆದರ್ಪೊಡಾರಿ ನಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೧೧೯). ೭. ಮದ್ಯ; ಮಾದಕವಾದ ಪಾನೀಯ: "ಮೈರೇಯಯಮಾಸವಂ . . . ಕಲ್ಯಮೆನೆ ಕಳ್ಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೮). ೮. ನಿನ್ನೆ; ಹಿಂದಿನ ದಿವಸ: "ನಿನ್ನೆಯೆಂಬಲ್ಲಿಯುಂ ಕಲ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫–೨೩); "ಪೂರ್ವದಿವಸಮಂ ನುಡಿಯೆ ಕಲ್ಯಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧–೧೩). ೯. ವೈರ; ಶತ್ರುತ್ವ. ೧೦. ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನ; ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಟ್ಟುವುದು ಅಥವಾ ಬಂಧಿಸುವುದು. ೧೧. ಚತುರನಾದವನು; ಕಲಾಭಿಜ್ಞ. ೧೨. ಕಿವುಡ ಹಾಗೂ ಮೂಕ: "ಅ ಹಗೆ ಪೂರ್ವವಾಸರ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನ ಕಲ್ಯವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ತ್ರಾಯಮಾಣಕಾ – ಕಲ್ಯದರಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೮). [ಕಲ್ಯ + ದರಸಿ]

ಕಲ್ಯಾಣ (ಗು). ೧. ಚೆಲುವಾದ; ಸುಂದರವಾದ. ೨. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಳಿತು; ಶುಭ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಅದೃಷ್ಟ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಶ್ವಃ(ಸ್ವ)ಶ್ರೇಯಸಂ, ಕಲ್ಯಾಣಂ . . . ಮಂಗಳಂ – ಈ ೧೧ ಒಳ್ಳಿತರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೨೨); "ಕಲ್ಯಾಣಮೆಂದೆನಲ್ಕೊಳ್ಳಿತಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೬). ೪. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಕಲ್ಯಾಣಮೆನಲೋರಂತೆ ನಿಷ್ಕಮೆನೆ . . . ಹೊನ್ನಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೪); ಕಲ್ಯಾಣಭೂಭೃತ್ಸದನ ಧನದ ಮಿತ್ರಂ . . . ಶ್ರೀಶೈವ ಶ್ರೀಯಮಂ ಮಾಟ್ಕೆಮಗನವರತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧). ೫. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: ಹರಿವಿರಂಚಿಗಳಿಂದ ಮುನ್ನ ಉಮೆಯ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಮುನ್ನ (ಬಸವ. ೨); ಗಿರಿಸುತೆಯ ಕಲ್ಯಾಣದೇಳ್ಗೆಯನೊರೆದುವವು ಸಹವಾಗಿ ಸಂಪಾವರನೊಳ್ಕೈಕೊಂಬಡೆದ ಹರಿದೇವಂಗೆ ವಂದಿಸುವೆ (ಶಂಕದಾ. ೧–೧೩). ೬. ವೈಭವ; ಉತ್ಸವ; ಕನ್ಯಾರತ್ನಮುಮಂಬರೋಚಿತ ಕಲ್ಯಾಣಂಗಳಿಂದಂ ಆ ಪುರುಷರತ್ನಾಕರನೊಳ್ ನೆರಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ). ೭. [ಜೈನ] ಜಿನನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಐದು ಮಹೋತ್ಸವ: ವಾಸುಪೂಜ್ಯಂಗೆ ಜನ್ಮಾಭಿಷವಣ ಕಲ್ಯಾಣಮಾಯ್ತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೨–೧೨). 'ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು. ℙ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಾಗೂ ಕಲಚೂರ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿ: ಕಲ್ಯಾಣದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಹೈಆಸಿ. ೫–೬; 1088); ಕಲ್ಯಾಣವಱಿಯ ಕಟಕವಱಿಯ ಬೇಂಟೆಯನಾಡುತ್ತಿರ್ದ್ದೆ ಎನ್ನ ಕೈ ನೋಡಿ ಭೋ (ಅವಕಾ. ೧೨೦–೫೪೭); ಕೆಟ್ಟಿತು ಕಲ್ಯಾಣ (ಬಸವ. ೬೩೬). ೯. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕ್ಷೋಣೀ ವಾಯು ದಿನೇಶಶೀತಕರಂ ದಾಣಸ್ಥಾನದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಜಾಣೇ ನೀಂ ತಿಳಿ ಬಂದೊಡಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಯಾಣೀ] ಪಂಕಜಲೋಚನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೨). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಶುಭಕರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಕನ್ನಡ ವೈದ್ಯಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು: ಸುಕರಂ ತಾನೆನೆ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಮುನಿಗಳ್ ಮುಂ ಪೇಟ್ದ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕಮಂ . . . ಸೋಮಂ ಪೇಟ್ದಂ (ಕವಿಚ. I, ೩೦೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ: ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ – ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಸಂವತ್ಸರ ಲವಣ . . . ಗಜಪುಟವ ಹಾಕಿ ಸಾಂಗ ಶೀತಳವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕ್ಷಾರಗಳ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು . . . ಸೇವಿಸೆ (ಸಕವೈ. ೩೦೫). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಕ್ಷಾರ]

ಕಲ್ಯಾಣಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೆ ಉಂಟುಮಾಡುವವನು. ೧, ೨: ವರವಾಣಿ ವಿಬುಧಸೇವಿತ ಚರಣಂ ಕಲ್ಯಾಣಗರ್ಭನಾಗಿಯುಮಜನಂತಿರೆ ಜಡಜಜನೆನಿಸದೆ ತದ್ಗುರು ಕರಕಂ ಜಾತಜಾತನೆನಿಸಿದನೀತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೪). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಗರ್ಭ]

ಕಲ್ಯಾಣಘೃತ (ನಾ). (ಜ್ವರಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ) ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಒಂದು ಪಾಕ: ಕಲ್ಯಾಣಘೃತ – ತಾಳೀಸಪತ್ರೆ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ . . . ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪ ಉಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಪಾಕಮಾಡಿ, ಇಳುಹಿಕೊಂಡು ಉದಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸೆ ಚಾತುರ್ಥಿಕ . . . ಜೀರ್ಣಜ್ವರ ಇವಿಷ್ವರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೧೯). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಘೃತ]

ಕಲ್ಯಾಣಪೂರಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಲ್ಯಾಣಪೂರಿ . . . ಇದರ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೂ ರೇಶ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೦). [?]

ಕಲ್ಯಾಣಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಲ್ಯಾಣಬಾಳೆ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾಟೆ)]

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಭವನ; ಮದುವೆ ಮನೆ. [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಂಟಪ]

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಡಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ: ಕಲ್ಯಾಣಮಂಡಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ನರ್ತನ ಇತ್ಯಾದಿ ಕುಶಲಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರಫಲಕಗಳಿರುವುವು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೯). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಂಡಪ]

ಕಲ್ಯಾಣಮಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಮಿತ್ರ: ಗಭೀರ ಘೋರ ಸಂಸಾರಪಾರಾವಾರಪಾತಕ್ಕೆ ಏನ್ಯಾಗಲೀ ಯದಾವೊಂ ಕಾವೊನದಱಂದಮೆ ಮಗೆ ನೀನೆ ಕಲ್ಯಾಣಮಿತ್ರನ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೦ವ). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಿತ್ರ]

ಕಲ್ಯಾಣಸೇವೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಯನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಕಡಲೆ ಮಿಠಾಯಿ: ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಊರಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಚಿಕ್ಕ ಬತ್ತಾಸು-ಕಲ್ಯಾಣ ಸೇವೆ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಕಲ್ಯಾಣ₀ + ಸೇವೆ ?]

ಕಲ್ಯಾಣಿ₁ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಶುಭವಾದ. ೨. ಸಂತೋಷವುಳ್ಳ; ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದ. (ನಾ). ೩. ಶುಭವನ್ನು ನೀಡುವವಳು; ಮಂಗಳದಾತೆ: ವರದೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಫಣಿವೇಣಿ ವಾಣಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೪). ೪. ಪಾರ್ವತಿ: ಚಂದಿರರುದ್ಯತ್ತಾಲವೃಂತಂ ಬಿಡಿದು ಪದಿಪಿಸಿಂ ಬೀಸೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ತಾಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿರ್ದಂ... ಭಾಳನೇತ್ರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೪). ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕ). ೬. ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿರುವ ಕೊಳ; ಹೊಕ್ಕರಣೆ: ಬಲ್ಲಾಳನು ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವತೀರ್ಥವೆಂಬ ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೩); ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೊಂದರ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನರಾಯರ ಕಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಕಥವಿ. II, ೨೦೬). ೭. ಅದೃಷ್ಟವಂತೆ. ೮. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೌಶಿಕ... ಕಲ್ಯಾಣಿ... ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕಲ್ಯಾಣೀ]

ಕಲ್ಯಾಣಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಭಾವಿಸಲು ಮರಬಾಳೆ ಕಲ್ಯಾಣ[ಣಿ] ಬೂದಿಬಾಳೆ (ನವಮೋ. ೨೫-೯೯); ಬಾಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥಿ, ರಸಬಾಳೆ, ಸುಗಂಧಿ, ಕರಿಬಾಳೆ, ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಬೂದಿಬಾಳೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [?]

ಕಲ್ಲ₁ (ನಾ). ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ. 'ಕಲ್ಲಮೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಲ₂ (ನಾ). "ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಕಲ್ಲ = ಬರಿದಾದ, ಪೊಳ್ಳಾದ]

ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ 'ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, ಕಲಂಗಡಿ (ನಾ). ಕರಬೂಜದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಬಳ್ಳಿ, —ಹಣ್ಣು: ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, ಹೀರಿಯ ಬೀಜ, ಸಕ್ಕರೀ ಸವತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪು ಸ್ವಲ್ಪು ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಫಲವಾಗಿ ರೊಕ್ಕವಾಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೫); ಎರಡು ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕಯ್ಯೊಂದರೊಳೆ ತರಬಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೬-೬೩). **ಕಲಂಗಡಿ**: ಕಲಂಗಡಿ ಕರಬೂಜು... ಇವು ಕಫವಾತಹರ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೭). [←ಮರಾ. ಕಲಿಂಗಡ, ಕಲಂಗಡೀ. / ಸಂ. ಕಾಲಿಂಗ, ಕಾಲಿಂಗೀ]

ಕಲ್ಲಂಗುಜೀಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊಲದ ಮೊಗೆವಾಡದೊಳಗೆ ಕಲ್ಲಂಗುಡದೊಳಗೆ ಕಲ್ಲಂಗುಜೀಕೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಎಇ. V, ೧೮-೪೧; 1142). [ಕಲ್₃ + ಕುಜೀಕೈ (< ಕುಜುಕಿ)]

ಕಲ್ಲಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಕ). [?]

ಕಲ್ಲಕಮ್ಮಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅವನ್ ವಿಜಸಿತ್ತಿ ರಾಕಾಳೆಗದುಳ್ ಕುಡನಗರುಳ್ ಎಱದು ಸಗ್ಗ ಕ್ಕೆ ಪುಕ್ಕದುನ್ ಕಲ್ಲಕಮ್ಮಜವರದ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೯; ೮ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಲ್ಲಕಾಯಿ (ನಾ). ಆಲದ ಕಾಯಿ: "ವಟಫಲಂ - ಕಲ್ಲಕಾಯಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೮). [ಕಲ್ಲ₀ + ಕಾಯ್₄ (< ಕಾಯ್₄)]

ಕಲ್ಲಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪಿ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲಯ್ಯಂ ಪಾಲಬ್ಬೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಮಾಡಿದಂ ಕಲ್ಲಚಾರಿ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೯೩-೪; 1000). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃) + ಆಚಾರಿ]

ಕಲ್ಲಚ್ಚು (ನಾ). ನಕ್ಷೆಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮಸಿಯಿಂದ ಬರೆದು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನೆತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಶಿಲಾಮುದ್ರಣ: ಒಂದು ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನ ಯಂತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಧೂಮಮ. ೮೯); ನಮ್ಮ ಮೊದಲಿನ ಪುಸ್ತಕವು ಕಲ್ಲಚ್ಚಿ (Litho) ನಿಂದ ಮುದ್ರಣವಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೦೬). [ಕಲ್₃ + ಅಚ್ಚು₃]

ಕಲ್ಲಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕಾಯಿ: ಕಲ್ಲಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಲ್ಲಟಿ]

ಕಲ್ಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಹೆಗ್ಗರಿಲುಂ ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖಪಾಯನರಿಲುಂಬಂ ಸಾಸೆ ಮೂಗುಂ... ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ಗೆಗೆದನಾ ಭಕ್ಷ್ಯಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೬-೮). [? / ತುಳು. ಕಲ್ಲೇಡಿ]

ಕಲ್ಲಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಡಕೆ: ಕಲ್ಲಡಿಕೆಯು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಹುರಮುಂಜೀ ಝೂಕಿ ಇದ್ದು ವಜನ್ನುಳ್ಳದಿರಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೯). [ಕಲ್₃ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ₁)]

ಕಲ್ಲಡುಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಗರೂರ ಬೆಳ್ಳಿಯರುಂ ಮರವೂರ ವಜ್ಜಾಕರುಂ ಕಲ್ಲಡುಪಿನ ಮಾದದಿಯುವೋದೂರ ಜಯಚಾರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೫; 726). [?]

ಕಲ್ಲಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣಬಟ್ಟೆಯ ಪೋಗುತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೫-೭; 975 ?); ಕರುವರ ಕಲ್ಲಣಂ ಹಂದಿಗೆಯ್ಯ ಸ್ಥಳಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೮೩; 1186). [?]

ಕಲ್ಲಣಂಬೆ, ಕಲ್ಲಣಬೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅಣಬೆ, —ನಾಯಿಕೊಡೆ: ನಿನ್ನೀ ಮದನಮಿಥ್ಯೆಯ ಸಮ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲಣಂಬೆಯ ಕಾಂತಾರದೊಳಗಣ ಮರ್ಕಟೀಪ್ರತಾನದಿಂದ ಹೊರಗಣ್ಗೆ ಬಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೯-೧೪). **ಕಲ್ಲಣಬೆ**: (ಕ). [ಕಲ್₃ + ಅಣಂಬೆ (< ಅಳಂಬೆ)]

ಕಲ್ಲಣಬೆ 'ಕಲ್ಲಣಂಬೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಣುಗಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಗಳು; ಶೈಲಜೆ; ಪಾರ್ವತಿ: ನಿನ್ನಿಷ್ಟಮಂ ನಿಲ್ಲದಿತ್ತಪೆನು ಕರಿಮುಖನಾಣೆ... ಎಂದು ಕಲ್ಲಣುಗಿ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಢರಾ. ೬-೫೪). 'ಕಡಲಣುಗಿ' ಪರಾ. [ಕಲ್₃ + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕಲ್ಲತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ: "ಜನ್ಯಸೀ - ಕಲ್ಲತಿಗಡು" (ಒಷಧಿ. ೬೦). [ಕಲ್₃ + ತಿಗಡು (< ತಿಗುಡೆ)]

ಕಲ್ಲತ್ತಿ₁ (ನಾ). ಅತ್ತಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವ ಪಿರಿಯರೆಯ ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಲ್ಕಡವದ ಕೊಳ (ಎಕ. II, ೩೨೬-೬೭; 1181); ತಾಜಿ ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಕರಿಬೇವು ಕಡವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೫); ಅತ್ತಿ, ಕಲ್ಲತ್ತಿ ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). [ಕಲ್₃ + ಅತ್ತಿ₁]

ಕಲ್ಲತ್ತಿ₂ 'ಕಲತಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲನಾರು 'ಕಲ್ನಾರು' ನೋ.

ಕಲ್ಲನೆ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಉಲ್ಬಣವಾಗಿ: ಕಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿದ ಕೆಂಡಮಂ ಮೊಗಂಗಿಡೆ ಗಿಡಿವರ್ (ಅನಂತಪು. ೯-೩೫); ಗಜಂ ಕಲ್ಲನೆ ಕಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪರದಂಘ್ರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಸೇನೆಗಳ್ ತಲ್ಲಣಿಪಂತು ಪೊಯ್ಯೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೬೯).

ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ = ಕೋಪದಿಂದ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು: ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲತ್ತಂ ಇರಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); ಮೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರ್ಪುವು (ಅಜಿಪು. ೯-೨೩); ಒಲ್ಲನೊನಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆಕನಲ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ). [ಕಲ್$_0$ + -ಅನ್ನೆ (< -ಅನೆಯ್ಯ$_1$)]

ಕಲ್ಲಬೀಜ (ನಾ). (?) : ಬೆಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟು ಕಲ್ಲಬೀಜವಾದಡೆ ಸಿಹಿ ಕುಗ್ಗುವದೇ ಮುಕುರದ ಸಾಕಾರ ಚಿಕ್ಕದಾದಡೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಚಿಕ್ಕುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೧-೧೬೯). [ಕಲ್ ? + ಬೀಜ]

ಕಲ್ಲಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಗ್ಗಾರ್ಮುಣ್ಣುರ ಕಲ್ಲಮನೂ ಗ್ಗಾರ್ಮುಣ್ಣುಗೆಯ್ಯೆ (ಕಇ. I, ೧೪-೬ ; 866). [?]

ಕಲ್ಲಮೂಕೆ (ನಾ). ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ. [ಕಲ್ಲ$_1$ + ಮೂಕ]

ಕಲ್ಲರಗು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಅಂಚು; ಕಲ್ಲಿನ ಪಕ್ಕ, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಅಗಲವಾದ ಕಲ್ಲರಗಿನ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೦೧). [ಕಲ್$_3$ + ಅರಗು$_3$]

ಕಲ್ಲರಳಿ, ಕಲ್ಲರಳೆ (ನಾ). ಅರಳಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ನೆಲ್ಲಿ ನೇರಿಲು ಪನಸ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿವೆ ಭೂಮಿಸುತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೯) ; "ಮಿಂಚುಳಿಕಾ – ಕಲ್ಲರಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೩). ಕಲ್ಲರಳೆ: "ಅಸ್ವಥ ಸಮ್ಮೀರಃ – ಕಲ್ಲರಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೯). [ಕಲ್$_3$ + ಅರಳಿ$_1$]

ಕಲ್ಲರಳೆ 'ಕಲ್ಲರಳಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ವೃಕ್ಷಿಗಿ. ೩೯-೬೩೩). [?]

ಕಲ್ಲರೆ 'ಕಲ್ಲಱೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲರೆಬಯಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ ಇರುವ ಬಯಲು : ಕೋಟಿಯಂ ತೆಂಕಣ ಕಲ್ಲರೆಬಯಲೊಳಗೆ ತಳವೃತ್ತಿಪೊನ್ನು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೬-೧೪ ; 939). [ಕಲ್ಲರೆ (< ಕಲ್ಲಱೆ) + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲವಿಲ, ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ; "ಕಲಕಲ; ಬೊಬ್ಬಾಟ; ರಂಪಾಟ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಕಣ್ಣಾಕಾಡಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ನುಡಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲವಿಲಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ ಕೆಂಪಂ ಕೊಳ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೮೮). **ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ** : ಧೈರ್ಯದ ಕದಂದೆಱೆದು ಕರಣಂ ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲಿವಿಲಿ]ಯಾಗಿ ಸುಖಂ ಸೂಱೆವೋಗಿ (ಅದರ. ೧೪೭-೧೭). **ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ** : ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ತೆಗೆದ ಮಂಗನನ್ನ ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ನದೀಪ. ೭). **ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ** : ಹಣವನ್ನು ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಡಿರಿ (ಭಾರಥಿ. ೫) ; ಅವರ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ಸಾಹುಕಾರರು ಜಪ್ತಮಾಡಿಸಿದರು (ಸ್ವೃತಿಚಿ. ೮೩). [?]

ಕಲ್ಲಸೆರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಪದರ, —ಎಳೆ (?) : ಒಳಗೆಱೆಯಬೆ ಕಲ್ಲಸೆರೆಯ ಕುಂಟೆ ಆದಜ ತದನಾನ್ತರ ಮುಟ್ಟುಂಬೆಯೊಟ್ಟಿಲ್ಲಯಾಲ(ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೩ ; 11ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಲ್ಲಹಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲಹಳಿ ಮೂನೂಱು ಅಳ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೧೩-೩ ; 1000). [ಕಲ್$_3$ + ಹಳ್$_0$ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ, ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಹಾವಸೆ; ಕಲ್ಲುಹೂವು; ಪಾಚಿ : "ನಗರೋಗಃ – ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೪). **ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ**: "ಶಲ್ಲಿತಂ – ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೧). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹಾವಸೆ (< ಪಾವಸೆ)]

ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ 'ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಹೂ 'ಕಲ್ಲುಹೂವು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಹೂವು 'ಕಲ್ಲುಹೂವು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಱೆ, ಕಲ್ಲರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ: ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಂಗನ ಮತ್ತ ಶಿವಾಲೆಯ ಮಾದಕ ೫೦ ಹುಡುವಲೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಂ೧೦ ಕಲ್ಲಱೆಯ ಕಂ೧೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೫೯-೨೪; 1158); ಕಲ್ಲಱೆಗಳ ಮೇಲೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ನೃತ್ಯವನಾಡುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೪); ಅಱುವತ್ತು ಗಾವುದದಗಲಮುಮಾದ ಕಲ್ಲಱೆ ಇರ್ಕುಂ (ಚಕಬ. ೩೬-೧೧). **ಕಲ್ಲರೆ**: ಭೀಮನಡಿಗದ್ದೆಯ ಸೂಳೆ ಬಯಲಗಡಿಯ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲರೆ ಬಡಗಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೨೪೨; 1542); ಪೊದೆಗಳ ನಡುವೆ ಕಲ್ಲರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಟೀನನ ಬೆಳಕು (ಮಲೆಮ. ೬೫೫). [ಕಲ್$_3$ + ಅಱೆ$_1$./ ತಮಿ. ಕಲ್ಲಱೈ ; ಮಲ. ಕಲ್ಲಱ]

ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೊಡೆದಾಟ: ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಅತ್ರ ಪ್ರಹರಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಲ್$_3$ + ಕಲ್$_3$ + -ಇ$_3$]

ಕಲ್ಲಾನೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆನೆ. ೨. "ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಆನೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಇದೆ ಕಲ್ಲಾನೆಯಂ ಕುತ್ತು ಇದೆ ಪೆರ್ಪುಲಿಯಂ ಕುತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೧೩). [ಕಲ್$_3$ + ಆನೆ$_1$]

ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಆಮೆ; ನೆಲದ ಆಮೆ. 'ನೀರಾಮೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಆಮೆ]

ಕಲ್ಲಾಯ್ತ (ನಾ). ಕಲಿಸುವವನು; ಗುರು; ಶಿಕ್ಷಕ: "ಕಲ್ಲಾಯ್ತನೆಂದು ವಿದ್ಯಾಶಿಕ್ಷಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೩೪೩); ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಕಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಕಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಬ್ಬಿಗರ್ಗೆ ನೀಂ ಕಲ್ಲಾಯ್ತನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೫); ಕಲ್ಲಾಯ್ತರಿಮೆಯಿಂದೆಲ್ಲವಱಿದಪನು (೧೪ಎಂ. ೩-೧೧). [ಕಲ್$_3$+ -ಆಯ್ತ]

ಕಲ್ಲಾರ, ಕಲುಹಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಪುಷ್ಪ; ನೈದಿಲೆ: "ಕಲ್ಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲುಹಾ]ರಂ ಸುಗಂಧಿಕಂ ಕರ್ನೈದಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.೧೨೪-೧೭). **ಕಲುಹಾರ**: ಕಾರಿರುಳೆಂಬ ಕಾಂತೆಯ ಕಬರಿಯ ಕಲುಹಾರದ ಮಾಲೆ ಭೂತಳಕೆ ಅರ್ಕಿಯದುರುಳ್ವಂದದಿ ಬೀಳ್ವುದಾ ಉಳ್ಕಾರಾಯನೀಕ್ಷಿಸುತಿರಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೩-೯೩). [< ಸಂ. ಕಲ್ಹಾರ]

ಕಲ್ಲಾರತಿ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತಿ: ಶೇಷಗಿರಿಯಪ್ಪನ ಮುಂದೆಯೇ ಕಲ್ಲಾರತಿ ಎತ್ತಿ ದೃಷ್ಟಿತೆಗೆದಳು (ದೇವಹಂ. ೯೫). [< ಕದಲಾರತಿ ?]

ಕಲ್ಲಾಲ (ನಾ). ಆಲದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ಕಲ್ಲತ್ತಿ, ಕಲ್ಲಾಲ, ಕಾಲರಳಿಮರ (ವೃಕ್ಷಿಗಿ. ೩೭-೬೨೯); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱಿಲೆ ಬಿಳ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲವತ್ತವು ಮತ್ತಿ ಕಲ್ಲಾಲವು (ನಿಜಸಾಂ. ೧೦-೫೩). [ಕಲ್$_3$ + ಆಲ$_1$. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲಾಲ್]

ಕಲ್ಲಾಲೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಾಣ: ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಬ್ಬೆನೆಯೆಸಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೪); "ನಮ್ಮನ್ನು ಒಂದು ಕಲ್ಲಾಲೆಗಿತ್ತು ಅರೆದು ತೀರಿಸಿ ಬಿಡಿ" (ಸವತಿ. ೩೧೩). [ಕಲ್$_3$ + ಆಲೆ$_1$]

ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಹರಿಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೨. ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಿಂಕದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಕದಲದ ನಾವು ಸುಂಕದ ಕಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಬೆದರುವುದುಂಟೇ ? (ಕೋಟಚೆ. ೨೨). [← ತುಳು. ಕಲ್ಲಾಳ]

ಕಲ್ಲಿ₁ (ನಾ). ೧. ಹೆಣಿಕೆಯ ಬಲೆ; ಸರಗುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ: ಈ ಗುಣ ಜಗದ ಸಂದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭೋಗ. ೫೪); ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದ ರೆಂಬುವರೆಲ್ಲರ ಬಲೆಯ ಕಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿದ (ವಚರ. ೯೩–೧೭೦); ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿದ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆವ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೬); ಬಾಹಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈಪೊಡೆಗಾಳಂ . . . ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೦೩); ಕಪೋತ ನೊಂದು ತಾಂ ಕಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನದೊಳೋಡಿದುದು (ಹಮ್ಮಾರ. ೯–೬೨). ೨. ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ಬಲೆಚೀಲ: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಬಿಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚಿಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೨); ಕರ ಕುಂಡಲಂ ಪೆಗಲ ಕಲ್ಲಿ ಲಸತ್ಪದಕಂ (ದಕಳು. ೧೯–೧೯); ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಚಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೨–೭೪); ನಡುವಿನ ಕಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಪಿಡಿದ ಸುರಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಯಲು ವನಚರಿಯರು ನಡೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೬೨). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಲ್ಲಿ]

ಕಲ್ಲಿ₂ (ನಾ). ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ ಪೇಟದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಶಿರೋಭೂಷಣ: ವರ ಕೋಳ ಭಾವುರಿ ನವರತ್ನಖಚಿತದ ಸಿರಪೇಷ್ ತುರಾಯಿ ಕಲ್ಲಿಯನು ಸರಸಿಜಮುಖಿಯೊರ್ವೆ ಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೯–೬೯). [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಲಿ₃ (ನಾ). ಮಡಿಕೆ; ಪದರ.

ಕಲ್ಲಿದಾರಿಯಂಗಿ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆಗಳಿರುವ ಅಂಗಿ (ಕ). [?]

ಕಲ್ಲಿ₄ (ನಾ). ಬೇಲಿ (?): ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಿಯನೆಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಇಡಿವಾಳ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯದಾರಿಯಯಲ್ಲಿಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೭; 1516). [? / ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಲ್ಲಿ₅ (ನಾ). ಗಲ್ಲ; ಕೆನ್ನೆ. 'ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಕಲ್ಲ; ಮರಾ. ಕಲ್ಲಾ]

ಕಲ್ಲಿಗೂಳು (ನಾ). (ಕಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿತಂದ ಅನ್ನ, —ಬುತ್ತಿ: ಕಲ್ಲಿಗೂಳನೆ ಕವರ್ತ ಬೆಣ್ಣೆ ಪಾಲ್ಗನೆಗಳಂ ಗೊಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯಲಿ ಕರ್ದುಂಡು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨–೨–೨೬); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ . ೬–೯೭); ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯುತ್ತ ಕಲ್ಲಿ ಗೂಳಂ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೮–೨೮ ವ). [ಕಲ್ಲಿ₁ + ಕೂಳು₂ (< ಕೂಱ್₁)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು, ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಇದ್ದಿಲು: ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ವಿವಿಧ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨); ಈ ಕರಿಯ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಮೂಟೆ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೩). **ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು**: ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಗಣಿಗಳಿವೆ (ದಭಾಇ. ೮). [ಕಲ್₃ + ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಿಬೋನ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಕಲ್ಲಿಬೋನಾ ಸವಿದು ಸವಿದು ಡೊಳ್ಳು ಬೆಳಸಿಕೊಂಡ ಉದರ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೪–೫). [ಕಲ್ಲಿ₁ + ಬೋನ₁]

ಕಲ್ಲಿಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಬಾಳಿಕೆಯಲು ಪಟ್ಟಲಬಿದ ಕಾರು ಬಿತು ಬಳ್ಳ ೩೦ ಅದಲು ಮು ೬೧ ಮಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಿಮರು ಮು ೬ ಬೆಟ್ಟು ಮು ೫[೩]ಅ(೦)ನ್ನು ಮುದಿತಾದೆಮು ೧೨೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೯೩೦–೧೬; 1465). [?]

ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮೀಸೆ; ಗಲ್ಲಮೀಸೆ: ಕೆಂಪೇರಿದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನೆತ್ತುತ್ತ, ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆಯನ್ನು ತಿರುವುತ್ತ, ಅತ ಕೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೬೯); ಅವನ ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ ಕಟಬಾಯಿಯ ಕಡೆಗೆ ಮುರಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೬೦). ೨. ಬೆಕ್ಕು, ನಾಯಿ, ಹುಲಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತುಟಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಬಿರುಸಾದ ಉದ್ದನೆ ಕೂದಲು: (ಬೆಕ್ಕು, ವೊ. ಗಳ) ತುಟಿಯ ಬಿರುಗೂದಲು, ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ (Whisker. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್ಲಿ₅ + ಮಾಸೆ]

ಕಲ್ಲಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗಜ್ಜರಾನೆಯ ಕುಮ್ಪುಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಯಂ ಪಾಯ್ಸಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಲ್ಲಿಯೂರನಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೭೧–೧೦; ಸು. 920). [ಕಲ್ಲಿ₀ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲಿಯೋಗರ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿ ಯೋಗರದಿಂದೆ ಮೊಗ ಬೆಮರೆ ತೇಕುತ್ತ ಪರಿತಂದು ಕಡುಪಿಂದೆ (ಬಸಕ. ೯–೯೫). [ಕಲ್ಲಿ₁ + ಓಗರ]

ಕಲ್ಲು 'ಕಲ್₃' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಉದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾದ್ರಿ, ಪುರೇಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಉದಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೯೬೬). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃) + ಉದಿ₀]

ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು 'ಕಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಕ 'ಕಲ್ಲುಕರಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಗ, ಕಲ್ಲುಕರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಗಿಡ: ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ . . . ಕಲ್ಲುಕರಗನ ಬೇರು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿವ್ಯವಿ. ೧೦೯). **ಕಲ್ಲುಕರಕ**: "ಅಶ್ಮಂತಕಃ – ಕಲ್ಲುಕರಕನ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃) + ಕರಗ ?]

ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ:—ಗಬರು, ಪ್ರಿಯಕಾವೇರಿ . . . ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ, ದುರ್ಗಿ, ಇಕ್ಕೇರಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೯). ℗ ಮದಕರಿನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ನಾಣ್ಯ. [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃) + ಕುಂಟೆ₃]

ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಂಪು: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ, ನಟ್ಟು, ಸಣ್ಣಸಣ್ಣಗಿಡಗಳು . . . ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃) + ಕುಟರಿ (< ಕುಟ್ಟರಿ)]

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ₁ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ₂ (ನಾ). = ಕಲ್ಕುಡ: ಅಂದಿನ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿ . . . ಜಟಿಗ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹೆಸರಿನ ಹಲವು ಜಾತಿಯ ದೆವ್ವಗಳಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೨). [← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕೊವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು (ಕ). [?]

ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ, ಕಲುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ: ಮನೆಯ ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ ನಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಲುಗೆಲಸ:** ದೇಗುಲಮಂ ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ × × × ಕಲುಗೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೪–೧೬; ಸು. 1122); ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಸ್ವರದೇವರ ಕಲುಗೆ[ಲಸ]ಕ್ಕೆ (ಸೌಇ. XX, ೧೬೭–೨೮; 1179); ಧೃತಿಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣವಿಲ್ಲದೀ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದಿರಿ ಕಲುಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಜಾಜಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೬೦); ಆ ದೇವರ ಸಿಖರಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಲುಗೆಲಸದ ವುಯ್ಯಾಲನೂ ಎತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೧೯; 1355). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕೆಲಸ]

ಕಲ್ಲುಗರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮದ್ದಾಲೆ, ನೇರಲು, ಮಾವು, ಕಲ್ಲುಗರಗೆ, ಗಂಧಗರಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಗನಚುಂಬಿತ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಪಂಜಪಂ. ೨). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಗರಗೆ ?]

ಕಲ್ಲುಗಾರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಾರೆ; ಸಿಮೆಂಟು: "ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಬಂಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿನೆಲ, ಗೋಡೆಯ ಮೈ, ಮೊ. ವನ್ನು ರಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲುಗಾರೆ; ಸಿಮೆಂಟು" (Cement. ಇಂಕನ). 'ವಜ್ರಗಾರೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಗಾರೆ]

ಕಲುಗುಂಡು 'ಕಲ್ಗುಂಡು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಣಿಸು (ನಾ). ಕಲ್ಲು ತಿನ್ನುವಿಕೆ: ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಡುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಣಿಸು ಗೂಗೆಗಳ ಕಹ್ಡೊಳಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೮). [ಕಲ್$_3$ + ಉಣಿಸು$_2$]

ಕಲ್ಲುಕೊಟ್ಟೆ 'ಕಲ್ಕೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುನಾರು 'ಕಲ್ನಾರು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುನುಚ್ಚುಗೆಸೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಪೊದೆ (?). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ]

ಕಲ್ಲುಪಡುವಲ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೀಳ್ತರದ ಪಡುವಲ (?). ೨. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ಪಡುವಲ (?). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಪಡುವಲ]

ಕಲ್ಲುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಕಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು; ಸೈಂಧವ ಲವಣ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಿಯಾಣದ ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಂಶದ ಜಾತಿಫಲಂಗಳ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೬–೭೬); ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕೊಗ್ಗಿ ಮೊಸರಿವನೆಲ್ಲಮನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು . . . ಬಲ್ಲವರಿಕ್ಕುಗೆ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದುವಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೩); ತಾಮ್ರವರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಿನ ವರ್ಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿ . . . ಇರುವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಸರ್ವಥಾ ಮುಟ್ಟಕೂಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೭). ೨. ಪುಡಿ ಮಾಡಿರದ ಉಪ್ಪು; ಹರಳುಪ್ಪು. [ಕಲ್$_3$ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಲ್ಲುಬಸರಿ 'ಕಲ್ಬಸರಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ 'ಕಲ್ಬಸರಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಬಾಂದು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಗುರುತಿಸಿದ ಗಡಿ, —ಮೇರೆ: ಕಲ್ಲುಬಾಂದುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಹೋಗುವುದು ಹಿಂದೆ ನನ್ನೂರಿನವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೮). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಬಾಂದು]

ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ 'ಕಲ್ಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮದ 'ಕಲ್ಮದ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಮನಸ್ಸು; ಕಠಿಣವಾದ ಮನ: ಅವನದು ಬಹಳ ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮನಸ್ಸು]

ಕಲ್ಲುಮರಗೆ 'ಕಲ್ಮರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ 'ಕಲ್ಮರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮಾಡ 'ಕಲ್ಮಾಡ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮಾವು, ಕಲುಮಾವು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ೨. ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಡುಮಾವು (?). **ಕಲುಮಾವು:** ೨. ಕಾಡಕಡಲೆ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು ತಾಳಿ ಹೊಂದಾಳೆ ಯಕ್ಕೆಯು ಕಕ್ಕೆ (ನವಮೋ. ೮–೯). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮಾವು]

ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮುಳ್ಳು. ೨. ಸವೆದುಹೋದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು, ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು, ಒರಳುಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಯ್ಯಿಸುವ ಮುಳ್ಳು: ಗುಂಡಕಲ್ಲು ಸವೆದಿದೆ, ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳು ಹುಯ್ಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಲ್ಲುರದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶಾತೆ ? – ಕಲ್ಲುರದಾಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೩). [?]

ಕಲ್ಲುರಾಳ (ನಾ). "ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಾಳ; ಕಲ್ಲುರಾಳ" (Stone pitch. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ರಾಳ]

ಕಲ್ಲುರಿಗ (ನಾ). ಕಡುಬು ಮಾಡುವವನು; ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವವನು (?): ಈ ನಕುಳಂ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ . . . ದ್ರವ್ಯಲೋಲುಪನೆಂಬೊಂ ಕಲ್ಲುರಿಗನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫–೧೮ ವ); "ಮಿಠಾಯಿಗಾರ, ರೇವಡಿಗಾರ" (ಆದಿಪು–ಕೋಶ); "ಕಲ್ಲು ಸುಡುವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕಲ್ಲುರಿವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುರಿವೆ, ಕಾಡುಗಿಡ, ಅಗ್ನಿವೇಂದ್ರಪಾಕು (ಮೈಔಗಿ. ೬–೯೭). [?]

ಕಲ್ಲುವರದ (ನಾ). ಹರಳು ಕಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ರತ್ನವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕಲ್ಲುಕಣೆಯ ಕಲ್ಲುವರದಿ[ದ]ರುಗಳುಂ ಕೂಡಿದ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೬೦–೫; 1173). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಪರದ]

ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶುಂಠಿ: ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ, ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯–೧೬೨೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಶುಂಠಿ]

ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣೋ . . . ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆಹಣ್ಣೋ ಕುಯ್ಯುವುದು (ಮಲೆಮ. ೫೬೩). [ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆ$_0$ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸಕ್ಕರೆ; ಖಂಡಶರ್ಕರೆ: ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ ನೀವೆಲ್ಲರು ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ (ಪುರಂದ. ೧–೧೨೬ ಪಲ್ಲವಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಕ್ಕರೆ]

ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ (ನಾ). (ಮಸಾಲೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಹುಚ್ಚು ನೆಲಬೇವು, ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೭–೧೧೫೪). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಬ್ಬಸಿಗೆ]

ಕಲ್ಲುಸಾರ (ನಾ). ಹಳ್ಳ, ಕಾಲುವೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ದಾಟಲು ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು, —ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನ ಸೇತುವೆ: ಸಲೀಸಾಗಿ ಕಲ್ಲುಸಾರದ ಮೇಲೆಯೆ ದಾಂಟಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವಲ್ಲಾ ? (ಮಲೆಮ. ೭೦೮). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಾರ$_1$]

ಕಲ್ಲುಸುಂಟಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ (?). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸುಂಟಿ]

ಕಲ್ಲುಸೋರೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಕಲ್ಲುಮರಗೆ. ೨. ಕಾಡುಸೋರೆಬಳ್ಳಿ (?). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸೋರೆ$_1$ (< ಸೊರೆ)]

ಕಲ್ಲುಹಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ℙ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಹಾವು: ಗೋದಿನಾಗರ, ಕಲ್ಲುಹಾವು, ಜಡೆನಾಗರ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕಲ್ಲುಹೂವು, ಕಲ್ಲಹೂ, ಕಲ್ಲಹೂವು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ಪಾಚಿ: "ಹಲವು ಕಲ್ಲುಹೂವುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಧೂಮ್ರಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ನೇರಿಳೇಬಣ್ಣ. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲುಹೂವು" (Cudbear. ಇಂಕನಿ). **ಕಲ್ಲಹೂ** : "ಕಾಲಾನುಸೂರ್ಯಕಂ, ಕಾಲಾನುಸೂರ್ಯಕಂ – ಕಲ್ಲಹೂ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). **ಕಲ್ಲಹೂವು** : "ಕಾಲಾನು, ಸಾಯ್ಯಂ, ಕ್ರುದ್ಧಂ, ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪಂ, ಶೀತಶಿವಂ, ಶೈಲೇಯಂ ಈ ೬ ಕಲ್ಲಹೂವು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦) ; "ಜೀರ್ಣಂ –ಕಲ್ಲಹೂವು" (ಓಷಧಿ. ೬೨).
[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟೆ, ಕಾಡುಪಿ, ಕರ್ಪ (ಮೈಔಗ. ೫೦–೯೯೩). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹೆಟ್ಟೆ ?]

ಕಲ್ಲುಹೋಳಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಡುಕೋಳಿ (?).
[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹೋಳಕ ?]

ಕಲ್ಲುಳಿ (ನಾ). ಕಲ್ಕುಟಿಗನ ಉಳಿ; ಕಲ್ಲುಕಡೆಯುವ ಉಳಿ; "ಟಂಕ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಲ್$_3$ + ಉಳಿ$_6$. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲುಳಿ]

ಕಲ್ಲೂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೀರು ಪ್ರಾಣಿ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಚರ (?) : ತಪಸಿಗೆ ಬಂದು ನಲ್ಲತನ ಶಾಂತವಿಂತಿರಬೇಡವೇ ಹೊಳೆಯ ಕಲ್ಲೂಕನಂ ಹಿಡಿದ ಗಾದೆ ನಿನಗೆಂದುಮಯ ವಲ್ಲಭನೀಳದ (ಲಿಂಗಪು. ೨೩–೩೩). [< ಕಲ್ಲೂರು$_2$?]

ಕಲ್ಲೂರು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲೂರುಗ್ರಾಮವಾಸ್ತವ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರ (ಇಆ. XIII, ೨೪೯–೨೫; ?).
[ಕಲ್$_3$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲೂರು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋಣಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪).
[← ತುಳು. ಕಲ್ಲೂರು]

ಕಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ಗೊಂದಲ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಬೆರಸು ಪ್ರಳಯದ ಮಾರಿಯುಮಾಕಾಶದ ಕವಿಯುಂ ನೆಲದ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮೇರೆದಪ್ಪುವುದುಮಂ ತನ್ನೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಗಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯ ವ).

ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಂ, ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಂ, ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಂ = ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ: ಸಮುದ್ರಂ ಬಹಿತ್ರಂ ಬೆದಱುವಂತು ಕಿಟ್ಟನೆ ಕಿರಿದು ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಮಾಗೆ . . . ಕೂವಕಂಭಂ ಮುಱಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೪–೧೪ ವ) ; ಗಜದೊಡ್ಡು ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೋಡಿಯುಂ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಮಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಲೆಯುಂದಲ್ಲಿವಿಲ್ಲಿಯುಮಾಗೆ, ಕಲ್ಲಿಯುಂದಲ್ಲಿವಿಲ್ಲಿಯುಮಾಗೆ] (ಗಿರಿಕ. ೬–೭೬ ವ) ; ತುಱುಪಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲಂ ಕಿಬ್ಬಲೆಯುಂ ಕಿಱುಂದಲೆಯುಂ ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಮಾದಪುದಿದೇನೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೪) ; ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗೆ ಡೊಂಬರ ಬೀಡಂ ತೊಱೆ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಕಳಕಳರವಂ ಪೆರ್ಚೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೬) ; ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗಿ ನೆರವಿ ಪೆಱಗೆ ಬರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೪). [?]

ಕಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ನವೆ; ತುರಿಕೆ : "ಕಲ್ಲೆ ಕಂಡೂತಿಯೊಳ್" (ಕಶಕ. ೨೦).
[?]

ಕಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ, —ಗುಡಾಣ: "ಅಳಿಂಜರಂ ಮಣಿಜೆಯೆನೆ ಕಲ್ಲೆನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩).
[< ಸಂ. ಖಲ್ಲ ?]

ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ 'ಕಲ್ಲೆಂಟಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆಡೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಕಾಯಿ: ಕಲ್ಲೆಡೆ ಮಾಗಳಿ ಕರಿಲೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ನಿಲ್ಲದೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಾದೇಸಾಂ. ೩–೯೪). [?]

ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಬಾವಿ ತೋಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಎಣ್ಣೆ; ಸೀಮೆಎಣ್ಣೆ; ಚಿಮಣಿಯೆಣ್ಣೆ (ಉಕ) : ವಿಷಯಾಗ್ನಿಗೆ ಸುಖದಾಸೆಯ ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಯ ಪಾನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೫–೬೦) ; ಟೇಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಯ ದೀಪ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೮). [ಕಲ್$_3$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕಲ್ಲೆದೆ 'ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆದೆಗ 'ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ, ಕಲ್ಲೆದೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಎದೆ; ಕಠೋರವಾದ ಹೃದಯ : ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯುಂ ವಿಯೋಗಿಜನಕಂತದು ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಪ್ಪುದಲ್ತೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೨೮) ; ಕೂಡದರ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಸೀೞ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦) ; ಒಳ್ಗಬ್ಬಮುಮೊಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯನಂಬು ಮೇಣುಚುರ್ಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯). ೨. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಿಂದುದೆಂತುಮಸು ಪೋಗದೆ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆಂ ಮಹೀಪತೀ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧) ; ಅರಸನೇಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೋ ಮರವಾನಿಸನೋ ಕಲ್ಲುಂ ಮರನಿರ್ಪಂತಿರ್ದನಿಂತು ನಿಷ್ಕರುಣನೊ ಪೇೞ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೫೩) ; ಕರುಣಂ ಗೆಟ್ಟಾಕೆ ಕೈಕೆ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೬೪) ; ಅತಿಚತುರ ಕವೀಶ್ವರ ವಿರಚಿತ ಕೃತಿ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆನಿಪ್ಪ ಮೂರ್ಖಂಗೆ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೫). **ಕಲ್ಲೆದೆ** : ೧. ತರುಣೀಜನದ ಕಲ್ಲೆದೆ ಗೋಂಟಿ ಕಾವನ ಹರಿದಾಳಿಗೀಡಾದುದಿಲ್ಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೨೯); ಇಲ್ಲದಿಹ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಲ್ಲಹನು ಜನರಿಂಗೆ ಅಲ್ಲದ ಗುಣದ ಅರಸಿಂಗೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲೆದೆಯು ಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬) ; ನನ್ನ ಕಲ್ಲೆದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸುಗುಣಗಳಿಂದಲೆ ಕರಗಿಸುತ್ತಲಿದಾನೆ (ವಚಕಾ. ೫೬). [ಕಲ್$_3$ + ಎರ್ದೆ]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ನಾ). = ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ೨: ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಚೆಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡುಗಾಂಪರವನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೮೫). **ಕಲ್ಲೆದೆಗ** : ಬಾಳ ಸಿರಿಸೊಗಸುಗಳ ಪೆರ್ಚಿಪನು ಖೇಲಕನು, ಕೀಳದೆನಿಪವನೊರಟ, ಮಂಕ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೫).
[ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ಗ$_3$]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರಹೃದಯವನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿ. ೨. ಕಲ್ಲೊಳಗೆ ಇರುವ ಗುಹೆ; ಕಲ್ಲಿನ ಗವಿ. ೧, ೨: ಎಂದುದನೆನುತಿರ್ಪರ್ ಗಿರಿಯಂದದಿನತಿ ನಿಶಿತ ಸುಕವಿ ವಾಕ್ಕುಲಿಶಂ ಬೀೞ್ತಂದೊಡಮೆರ್ದೆಯಂ ಸೀೞ್ದೊಡಮೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೫). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + ಕವಿ$_6$; ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + ಗವಿ$_1$]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆತನ (ನಾ). ನಿರ್ದಯತೆ; ನಿಷ್ಕರುಣತೆ: ಕಲ್ಲೆರ್ದೆತನದಿಂದೆನ್ನಂತು ಬರ್ದನಾವನುಮೊಳನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೨೮). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ತನ]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಮನಸ್ಸಿನವನು; ನಿರ್ದಯಿ: ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ).

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್ = ನಿರ್ದಯಳಾದವಳು; ಕಠೋರಮನಸ್ಸಿನವಳು : ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳೆನಿಸಿದೆನ್ನಂ ಕಾಣದೊಡನೆ ಸ್ವಭಾವ ಸರಳತೆಯ ನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ನಿಜಗುಣದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೯). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ಅ$_7$]

ಕಲ್ಲೇರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟೆ, —ದಿಬ್ಬ: ಅಡಕೆಯ ತೋಂಟದ ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲೇರಿಯಾಗ್ನೇಯದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೦ ; 1079). [ಕಲ್$_3$ + ಏರಿ$_1$]

ಕಲ್ಲೊಂಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.
[← ತುಳು. ಕಲ್ಲಂಗೈ]

ಕಲ್ಲೊಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯುವ ವೃತ್ತಿಯವನು (ಕ). 'ಮಣ್ಣೊಡ್ಡ' ಪರಾ.
[ಕಲ್$_3$ + ಒಡ್ಡ$_1$]

ಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಲ್ಲುದಿಣ್ಣೆ (ಕ).
[ಕಲ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಲ್ಲೊತ್ತು (ನಾ). ಅಂಗಾಲು ಅಥವಾ ಹಿಮ್ಮಡಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಒತ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವ ಗಂಟು, —ಆಣಿ: ಮುಳ್ಳುಂ ಸಿವುರುಗಳುಂ ನಟ್ಟಲ್ಲಿಯ ಪೊಣವಂಡದಿರ್ದು ಬಾತೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಕಲ್ಲೊತ್ತೆ[ತ್ತಿ]ಗರ್ಕದುಗ್ಧವ ಮೆಳ್ಳಿಸಿಯೊಳೆಗಲ್ಲ ಸೇಕಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಬುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೫).
[ಕಲ್$_3$ + ಒತ್ತು$_2$. / ತುಳು. ಕಲ್ಲೊತ್ತು]

ಕಲ್ಲೊನಕೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಒನಕೆ: ತೊಳಲಿ ಕಲ್ಲಸುವ ಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳ ಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೧೪).
[ಕಲ್$_3$ + ಒನಕೆ]

ಕಲ್ಲೊರಳ್, ಕಲ್ಲೊರಳು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಳು; ಒರಳು ಕಲ್ಲು: ಮದವಲರ್ದ ತನುವಂ ಕುಸುಬಾದಬಾದುಚಿ ಕಲ್ಲೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿ (ಬಸವು. ೪೫–೨೮); ತೊಳಲಿ ಕಲ್ಲಸುವೆಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳ ಕಲ್ಲೊನಕೆ ಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೧೪). **ಕಲ್ಲೊರಳು**: ಕಲ್ಲೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕೀ ತಿರುವ್ಯಾರು ಅರಸಣವ (ಹುಟ್ಟಿಪ. ೧೪೮).
[ಕಲ್$_3$ + ಒರಳ್ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಕಲ್ಲೊರಳು 'ಕಲ್ಲೊರಳ್' ನೋ.

ಕಲ್ಲೊಲೆ (ನಾ). (?): ದೈವ ತಾನೆ ಕಾಡಿದವುದು ನೋಡ ಕಲ್ಲೊಲೆಗೆ ಬಿತ್ತಿಯ ಬತ್ತಲೆದಾಪಿತೆನ್ನ ಬಾಯ್ ಕುಡಿದಪೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೨೬).
[?]

ಕಲ್ಲೊಟ್ಪೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬೇಲಿ: ಮೂಡಲು ನಿಟಿಗಲ್ಲನ್ನಿಟಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಟ್ಪೆಯನ್ನಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬೯–೯೪; 904).
[ಕಲ್$_3$ + ಒಟ್ಪೆ (< ಒಟ್ಪೆ)]

ಕಲ್ಲೋಜ 'ಕಲ್ಲೋಝು' ನೋ.

ಕಲ್ಲೋಜತನ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ: ಬರ್ದಿಲರ ಬಡಿಗಿಗೆನಗೆ ವುಟ್ಟ ದಾತಂ ನನ್ನ ಕಲ್ಲೋಜತನಮವಗೆ ಗುಪ್ತವರಮಿರ್ಪುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೭–೯೪). [ಕಲ್ಲೋಜ (< ಕಲ್ಲೋಝು) + –ತನ]

ಕಲ್ಲೋಝು, ಕಲ್ಲೋಜ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಶಿಲ್ಪಿ: ಕೆಸಬು ಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲೋಝುರ ಕೆಲಸ ಭರತೋಜನ ಕಣ್ಣರಣೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೭–೧೧೩; 1125). **ಕಲ್ಲೋಜ**: 'ಕಲ್ಲೋಜತನ' ಪರಾ.
[ಕಲ್$_3$ + ಓಝು (< ಒವಝು)]

ಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ; ಹೆದ್ದೆರೆ: ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಪರಂಪರಾಪರಿಗತಂ ಪರಿದತ್ತು ನಗೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೯–೬೬); ಕರುಣಾಮೃತಾಬ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲಗಳಂತೆ (ಹ ದಿ ಬ. ೧–೨೧); ನೀಲ ಲೀಲಾಶೀಲಸಲಿಲ ಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬–೩೫).

ಕಲ್ಲೋಲವಾಗು = ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು: ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲೋಲವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಚದುರು: ಬಸವಣ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಭಕ್ತರೆಲ್ಲ ಕಂಡರಯ್ಯ ಮಹಾಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟವನೇಜ . . . ಆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರ ನೆಲ್ಲಿಯು ಕಾಣೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೦–೧೬೮). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಕೆಜತೆಜದ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಗಳ ಲೀಲೆಗಳ . . . ಗಂಗೆಗವನಿಜೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೫); ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ 'ಘ್ಯಾಶನ್ನು' ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರ ವಿಚಾರದ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೧).
[ಕಲ್ಲೋಲ + ಮಾಲೆ]

ಕಲ್ಲೋಲೆ (ನಾ). ೧. ಹರಳುಕಲ್ಲಿನ ಓಲೆ; ವಜ್ರದ ಓಲೆ: ಬೆಟ್ಟದ ಸೀರೆ ಬಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟುಂಗುರಯಟ್ಟ ಕಿವಿಯ ಕಲ್ಲೋಲೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೭೨). ೨. (ಅಲಂ) (ಕಲ್ಲಿನಂತೆ) ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಚಿರ ಮಾಂಗಲ್ಯ: ದೇವಿ ಲಕ್ಕದೇವಳಿಗೆಗಾಣು ನಿನ್ನೋಲೆ ಕಲ್ಲೋಲೆಯಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನೋಂತ ನೋಂಪಿಗಾವುದು ಪಿರಿದು ಎಂದು ಪರಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೩೧ ವ). 'ಹರಳೋಲೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಓಲೆ]

ಕಲ್ವಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡರಣೆ ಮಾಡು; ಕೆತ್ತು: ಕಲ್ವಟ್ಟ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುವಾಯಿಮೊಟಿ ಪುದಿಯಿನಾಲ್ ಒಡೆಯಾರ್ ಧಾರಾವರ್ಷಕಂ ಈವನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೬; 1032).
[?. / ತಮಿ. ಕಲ್ವೆಟ್ಟು = ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತುವಿಕೆ]

ಕಲ್ವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡು ಪುಲಿವಟ್ಟ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಕಲ್ವತ್ತಿಯೇಟುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೬–೧೪; 991). [?]

ಕಲ್ವಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿರುವ ದಾರಿ: ನೆತ್ತರ ತೆರೆಗಳ್ ಸುಟಿಸುಟಿ ದೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ವಟಿಯೊಳ್ ಭೋರ್ಗರೆದು ಪರಿವ ತೊಟೆಗಳ ತೆಜದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೬); ಕಲ್ವಟಿಯೋಳ್ ಭೋರ್ಗರೆವ ತೊಟೆಯ ಪೋಲ್ ರುಧಿರಜಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೩); "ಕಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳ" (ಪಂಪನಿ); "ಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಲ್$_3$ + ಬಟಿ$_3$]

ಕಲ್ವಾನಸೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಹೆಣ್ಣು; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು: ಕಾಲ್ವಿಡಿಯೆ ನಿಜೇಶನವಳಗಲ್ಕೆಗಳೊಂದಂ ಕಲ್ವಂತೆ ಪಲಗೆವಿಡಿದಳ್ ಕಲ್ವಾನಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೨೮). [ಕಲ್$_3$ + ಮಾನಸೆ]

ಕಲ್ವಾಳೆ 'ಕಲ್ವಾಟಿ' ನೋ.

ಕಲ್ವಾಟಿ, ಕಲುವಾಳೆ, ಕಲುವಾಟಿ, ಕಲ್ಪಾಳೆ, ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ, ಕಲ್ವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಬಲ್ಲಡೆ, ಕಲ್ವಾಟಿ, ಪುಲ್ವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ); ಬಲ್ಲಂಡಂ, ಕಲ್ವಾಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಲುವಾಳೆ**: ಕಲುವಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ವಾಳೆ]ಯೆಲೆಗೊಯ್ದು ಬೆಳೆದ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲುವನಾಗಿರಿಸಿ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೫–೧೬). **ಕಲುವಾಟಿ**: ಮಾಮರದ ನಿಂಬೆ ಕದಂಬಕ ದ್ರಾಕ್ಷಪಣ್ಣಿಂದೊಜದುವ ನಾಳಿಕೇರ ಫಳದಿಂ ಕಲುವಾಟಿಯೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಗೆಸವರ ನೇಜಲಿಂ (ಕಇ. I, ೩೧–೬; 1252). **ಕಲ್ಪಾಳೆ**: ನೀರ ನೆರೆಯ ಕಲ್ಪಾಳೆ ಕಲೆಯ ನೆತ್ತಿದವು ಹೂವು ಮೂಡಿ (ಮೇಘದೂ. ೬–೨೧). **ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ**: (ಕ). **ಕಲ್ವಾಳೆ**: ಕಲುವಾಳೆ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕಲ್$_3$ + ಬಾಟಿ. / ತಮಿ. ಕಲ್ವಾಟ್ಟಿ]

ಕಲ್ಪುಲ್ (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕಜುಕೆ ಮರಗಜುಕೆ . . . ನೆಜೆದೀ ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಮಾನಿನಿ ಕಸಕೆ ಕಲ್ಪುಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲ್ಪುಲ್] (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೯). [ಕಲ್$_3$ + ಪುಲ್]

ಕಲ್ನೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಡು; ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು: ನಾಉ ಪೂರ್ವಾಪರವನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಕಲ್ನೆಟ್ಟ ಪ್ರ[ಮಾ]ಣನೂ ಓದಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೧; 1467).
[ಕಲ್$_3$ + ನೆಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕಲ್ನೆಟ್ಟು]

ಕಲ್ವೆಸ, ಕಲುವೆಸ, ಕಲ್ಬೆಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ; ಶಿಲಾಕರ್ಮ: ದೇವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಕಲ್ವೆಸದೋಜಂಗೆ ಮತ್ತರಯ್ದು (ಕಇ. I, ೧೬–೪೯; 1055); ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಲಾದ ಅರ್ಥ. ದೇವರ ಕಲ್ವೆಸಕ್ಕೆ ನಡೆವುದು (ಕಇಆ. ೭೯–೧೩–೪೨; 1088); ಕರು ಕರುವಿಂಗೆ ಕಡ್ಡೆಣವಿ ಕಲ್ವೆಸ ದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೬); ಅತಿವಿಸ್ತಾರದೆ ಕಲ್ವೆಸದೆ ಗೆಯ್ಸಿ ಬಾವಿಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೬೮; 1147); ವ್ರಿಡನನ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕಲ್ವೆಸದಿಂದೆ ಗೇಹಮಂ ಪೊಡವಿಯೊಳೊಪ್ಪೆ ಮಾಡಿಸಿದೆ (ಕಇ. IV, ೧–೫೮; 1204). **ಕಲುವೆಸ**: ಮಣ್ಣಲಿಯ ಪಟ್ಟದತೀರ್ತ್ಥದ ಬಸದಿಯಂ ಕಲುವೆಸನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೮೮; 1122); ಯಿ ಕಲುವೆಸನವ × × × ಈ ಶಾಸನವ ಹೊಯ್ದಾತನು ಕಲುಕಟ್ಟಿಗ ಜಡೆಯ ರಾಮೋಜನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದ. ೩–೩೬; 1356). **ಕಲ್ಬೆಸ**: ಹಡವಳಿತಿ ಕಾಳವ್ವೆಯ ಹೆಸರ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಮಂ ಕಲ್ಬೆಸನಂ ಮಾಡಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫–೬೩; 1167). [ಕಲ್$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಲ್ಪೊಳೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನದಿ; ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ತೊರೆ: ಮರಕುಟಗವಕ್ಕಿದನಿ ಕಲ್ಪೊಳೆಯ ಪೊರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೩–೬೩೦). [ಕಲ್$_3$ + ಪೊಳೆ$_4$ (< ಪೊಟೆ$_1$)]

ಕಲ್ಸಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗಲಿಯ ಇಗ್ಗಲಿಯ ಕಲ್ಸನ್ದಿನ ಮೂಜೂರ ಪೊಲಸನ್ದಿನ ಕಜಕೊಡಿಯನ ಕೆಜೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೩; 915 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಸಂದು$_2$]

ಕಲ್ಸರ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಳ: ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ಸರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೪೩; 1042). [ಕಲ್$_3$ + ಸರ$_6$]

ಕಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಳೆ: ಕೆಯ್ಮ ಕಲ್ಸರಿಗೆ ಪತ್ತುವುದಕ್ಕೆಳಸಿತ್ತು ಪೊತ್ತ ಕಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೩೬); ಬಲ್ಸೋನೆ, ಕಲ್ಸರಿ, ಬಾಯ್ಸವಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್$_3$ + ಸರಿ$_6$]

ಕಲ್ಸಱಿಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಅನ್ತೆ ಬರಿ ಕಲ್ಸಱಿಡು ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಗುವಿಯುಱ್ಗಾಲು (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೮; 967); × × × ಡ್ಡೆಯ ಕಲ್ಸಜಡು ಅಲ್ಲಿ ಬದಕೆರಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೧೦೧; 1112 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಸಱಿಡು]

ಕಲ್ಸುರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಸುರಿಯುವಿಕೆ(?): ಪರಿಮುರಿಯಾಡಿ ದಾವದುರಿಗಾಳಿಗಳೊಳ್ ಬಿಸಿರೊಳ್ ಕನಲ್ದ ಕಲ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಬ, ಬ್ಬು] ರಿಯುರಿಯುಯ್ಯಲಾಡಿ ಪುಡಿಯಾಟಮನಾಡಿ ಚರಾಚರಂಗಳಂ ಕರಿಮುರಿಯಪ್ಪಿನ್ನ ಪುರಿವ ಹಂಚುವೊಲಿರ್ದೆಳೆಯೊಳ್ ಕೃತಾಂತನೆಚ್ಚುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಲಯಾನಿಳ ಕಲ್ಪನಿದಾಘಜಾನಿಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೬೪). [ಕಲ್$_3$? + ಸುರಿ$_2$?]

ಕಲ್ಸೆಱೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಸೆರೆ: ಕಲ್ಸೆಱೆ; ಮೆಲ್ಸರಂ (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್$_3$ + ಸೆಱೆ$_2$]

ಕಲ್ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ ಮರ: ಕಲ್ಹತ್ತಿ ಕಿರಬೇವು ಕಾಡಾನುಗ್ಗೆಯ ಮರ ಗೂಢಾನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೫). [ಕಲ್$_3$ + ಹತ್ತಿ (< ಪತ್ತಿ)]

ಕಲ್ಹಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೈದಿಲೆ; ಬಿಳಿನೈದಿಲೆ: ಕಲ್ಹಾರಸಾರಾಮೃತಶಶಿವಿಶದಾತ್ಮೀಯವಂಶಕ್ಕೆ ಚೂಡಾಮಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯೫); ಕುಮುದಕುವಲಯಕಲ್ಹಾರಂಗಳಿಂ ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಛೋದ ಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವೆರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೧); ಚೆನ್ನೆಸೆವ ಕಲ್ಹಾರಕುಸುಮದಿಂ ಪೊದಜಾದ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕಡಗಲು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೮–೫); ಪೊಸಪರಿಮಳದ ಕಲ್ಹಾರ ಎಸೆವ ಕನ್ನೈದಿಲ (ಕಂನವಿ. ೨೩–೩೧). ‘ಕಹ್ಲಾರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಹೆಂಟೆ, ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿದ ಮಣ್ಣು; ಮಣ್ಣಿನ ಗಡ್ಡೆ: ಹಿರಿದು ಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ ಹರಿವ ನೀರೊಳು ಮುಳುಗೆ ಕರಗುವದೆ ಪಾಪ ತಾ ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ್ದು ಎರೆಯಕಲ್ಹೆಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೮). **ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ**: ಮತ್ತಮಾ ಪುರುಷಂ ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆಯಾಯ್ತುದಾರ ಗುಣಮಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಸಿಂದಗಿ. ೮೮–೧೬; ?). [ಕಲ್$_3$ + ಹೆಂಟೆ$_2$ (< ಪೆಟ್ಟು$_1$)]

ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ ‘ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ’ ನೋ.

ಕವ$_1$ (ಅ). ಕೋಪ, ರಭಸ, ಬೆದರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು.

ಕವಕವ, ಕವಕ್ಕವ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯಗಳು – ಗಬಗಬ, ಕವಕವ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨); ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ – ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ (ಶಮದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕವ$_2$ (ನಾ). ಪರಿವಿಡಿ; ಕ್ರಮ: “ಕ್ರಮ – ಕವ” (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಕವದಿನಮರಯಿರೆನೆವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನ್ಮಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯); ಕಣ್ಗಳೊಳಂಗನೆಯೆಚ್ಚಕೊಳ್ವ ಕಾಡಿಗೆಯುದಿರ್ದಂತೆ ಕರ್ಪು ಕವದಿಂದಡಿಯಿಟ್ಟುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೨೩); ಕವದಿಂ ನಾಲ್ಕೆರಡು ವಿಭೇದವನಾಳ್ದು ಮುನಿಯೊಳೆಸೆದುದು ಕವಲಿಂ ಕವಲಿಂ ವಿವಿಧಮೆನಿಪ್ಪ ಮತಿಶ್ರುತಂ (ಅನಂಪು. ೯–೧೦೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಮ]

ಕವಂಗ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: “ಕಲಿ(ಟ?)ಕಾ – ಕವಂಗ” (ಒಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಕವಂಗ$_2$ (ನಾ). ಹುಳಿ, ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಕಬಾಯಿ. [← ತುಳು. ಕವಂಗೊ]

ಕವಕವ (ನಾ). ಕಳವಳ; ಆತಂಕ; ಯೋಚನೆ: ದೊರೆತ ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬ ಕವಕವ (ಕಭವಿ. II, ೨೧೮). [← ಮರಾ. ಖವಖವ]

ಕವಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಹಗಹಿಸು: ಕವಕವಿಸಿ ನಗುತಿಬ್ಬರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಖವಖವಿಸುತವರಿಬ್ಬರಾ] ಮುನಿನಿವಹಕಭಯವ ಕೊಡುತ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೩). ೨. ತಳತಳಿಸು; ಚಕಚಕಿಸು: ಕವಕವಿಪ ಕಾಂತಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿಹ ಕಲಶಗೋಪುರದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩–೩೬); ಇವಗಾರು ತಲೆಗಳು ಕವಕವಿಸುತಿವೆ ದಕ್ಷದನುಜೆಯ ಕುವರನಹುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೬–೨೩). ೩. ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ರಭಸಗೊಳ್ಳು: ಅವನೀಶನೆಯ್ದಿದನಾ ಭೂತಗಿರಿಗಾಗಿ ಕವಕವಿಸುತ ಪ್ರಸನ್ನದಲಿ (ಅನಂಚ. ೩–೫೯); ಜವಗತಿಯೊಳಂದತ್ತ ಸ್ಯಂದನ ಕವಕವಿಸಿ ಘಣಿಪುರವನೈದಿತು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೩೯). ‘ಖವಖವಿಸು’ ಪರಾ. [ಕವಕವ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಕವಕ್ಕನೆ, ಕಬಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ: ನಿನ್ನ ನೀರೂ ಬೇಡ, ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವೂ ಬೇಡ ಎಂದು ಕವಕ್ಕನೆ ಸಿಡಿದುಹೋದಿರಿ (ಕಮನೆ. ೪೬). **ಕಬಕ್ಕನೆ**: “ಕೂಡಲೆ; ಗಬಕ್ಕನೆ” (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [?]

ಕವಚ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ: ಜೀವಭ್ರಮೆಯ ಕವಚವ ಕಳೆದು ಹೊಳೆಹೊಳೆವಾತ್ಮನಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೫). ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತೊಡುವ ಉಕ್ಕಿನ ಅಂಗಿ; ಮೈಜೋಡು; ಕಂಚುಕ: “ಸನ್ನುತ ಕವಿವರರಿನಹುದು ಸವರ್ಗಂ ಕವಚಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫); ಕಲಿಗಳುರಃಕವಾಟ ಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ತಲೆಯೊಳ್ . . . ಬರುತಿರ್ಪಳೆಂದುಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಂದದೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩); ಹಿಳಿದ ಲೋಹದ ಸೀಸಕಂಗಳ ಬಲಿಸಿದರು ಹೋಳಾದ ಕವಚವ ಹೊಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೬); ಕವಚವಾರಿಗಭೇದ್ಯ ಬೊಮ್ಮನ ವರದಲಾಗಿನಲಿ (ಕೌತಿರಾ. ೨೬–೧೪). ೩. ಹಾವಿನ ಪರೆ. ೪. ಚರ್ಮ.

೫. ರಕ್ಷಾಮಂತ್ರ; ರಕ್ಷೆ: ಕವಚ . . . ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦); ನಾನು ತಮಗಾಗಿ ಒಂದು ಫೇತ್ಕಾರಿಣೀ-ತಂತ್ರೋಕ್ತ ಕವಚವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುವೆನು (ಕುಂಹಿಂ. ೧೬೭). ೬. ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ಸಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ೭. ನಗಾರಿ; ಭೇರಿ: "ಕಂಚುಕಂ ಮರ್ಮರ ವರ್ಮ ಚರ್ಮ ಕುಟಜಂ ಪ್ರವಚಂ ಕವಚಾಭಿಧಾನಕಂ" (ನಾನಾರ ೮೯). [ಸಂ.]

ಕವಚದೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸು: "ಕವಚಿತಂ ವರ್ಮಿತಂ ಸುಸನ್ನದ್ಧಮೆನಲುಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ವಚದೊಟ್ಟವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು. [ಕವಚ + ತೊಡು$_1$]

ಕವಚಹರ (ನಾ). ಕೌಮಾರ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕ: ಕವಚಹರನಾದ ನಿಜಸುತನತಿಬಳ ಕುಮಾರನಂ ರಾಜ್ಯಭಾರದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೪೯ ವ); ಅಗ್ರನಂದನಂ ಕವಚಹರಂ ಜಿತಾಹಿತಬಲಂ ಬಲನನ್ನನಿರಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಕವಚಿ (ನಾ). ಕವಚವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಕವಚಧಾರಿ: ರಣದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ದೈತ್ಯರನು ಕವಚಿಗಳು ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ ತೆಗೆದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕವಚಿನ್]

ಕವಚಿತ (ಗು). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, —ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ, —ಆವೃತವಾದ: ಕದನಪ್ರಮೋದ ರೋಮಾಂಚದೆ ಕವಚಿತಮಾದು ವಿವರ ತನು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೩); ಪರಮಾಶೀರ್ವಚನ ಪರಿಕಲಿತ ಕವಚಿತ ಕಾಯ ಪಾಂಡವರಾಯ ಹೊಱವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩). (ನಾ). ೨. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: "ಕವಚಿತಂ ವರ್ಮಿತಂ ಸುಸನ್ನದ್ಧಮೆನಲುಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ವಚದೊಟ್ಟವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). [ಸಂ.]

ಕವಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು; ಆವರಿಸು: ಗೋಧಿಯಂ ಹರಹಿ ಅಷ್ಟದಳವಾರಿಜವಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕವಚಿಸಿ ಅದಱ ಮೇಲೆ ವ್ರೀಹಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೧೩). [ಕವಚ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಚು 'ಕವಿಚು$_1$' ನೋ.

ಕವಟು, ಕವಾಟು (ನಾ). ಬಾಗಿಲು; ಕದ: ಪರಿಪರಿಯ ಲೋವೆಗಳು ಚಂದಚಂದದ ವಜ್ರಕವಟುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಪಳೆಯ ಗುಡಿಗಳ ಗೊಂದಣದೊಳೆಸೆದಿಪ್ಪವುಪ್ಪರಿಗೆಗಳಸಂಖ್ಯೆಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೫). **ಕವಾಟು**: ಕವಾಟಿನೊಳಗೆ ಬೀಗ ಭದ್ರಮಾಡಿಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದ ಆ ವಸ್ತುಗಳು (ಕಾಬಝೂ. ೩೨). [< ಸಂ. ಕವಾಟ]

ಕವಟೆ$_1$ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ದವಡೆ; ಕಪೋಲ (?): ಗಾಳಿ ತುಂಬಿ ಕವಟೆ ಯುಬ್ಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪುನಃ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವ ಚಾಳಿ ಅವನಿಗೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು; ಕವಟೆ ಯುಬ್ಬಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಮುಖ ಮತ್ತಷ್ಟು ದುಂಡಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೫೧). [ದೇ. || ತಮಿ. ಕವುಳ್; ಮಲ. ಕವಿಳ್]

ಕವಟೆಕಾಯಿ 'ಕವಡೆಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಎಱೆಯಗವೆ ಕವಟ್ಟೆದ ಲೊ ××× (ಎಕ. II, ೧೪೫; ಸು. 1000). [?]

ಕವಡ 'ಕವಡು$_2$' ನೋ.

ಕವಡಂಚು (ನಾ). ಧೋತ್ರದ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಣಿಗೆಯ ಅಂಚು; ಕವಡೆಯಾಕಾರದ ಅಂಚು (ಕ). [ಕವಡೆ$_2$ + ಅಂಚು$_2$]

ಕವಡಂಬು 'ಕವಲಂಬು' ನೋ.

ಕವಡಕಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಗಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಿ$_1$ (ನಾ). ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕೌದಿ: ಆದಿತ್ಯದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವ ಮಾಣಿಗೆ ಮತ್ತ ೧ ಆಚಜ್ಜರ ಕವಡಿ ಕಚ್ಚುಟಕ್ಕೆ ಮತ್ತ ೨ ಮಟದ ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗಂ ಅಭ್ಯಾಗತರ್ಗ್ಗಂ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ೮ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೨೭; 1077). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಎಲ್ಲರುಂ ಕವಡಿಗಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೧೭-೨೫). 'ಕವಡಿಗಂಟಕ' ಪರಾ. [ಕವಡು$_1$ + -ಇ$_8$]

ಕವಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೇಲಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನರು ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಾಗುವಂತೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿ, ಅಕ್ಕಪಕ್ಕವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಮರದ ಕಂಬಗಳು (?): ಅರ್ಜುನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ . . . ಅರ್ಜುನತರುಯುಗಮಾಗಿ ಕವಡಿಯ ನೆಟ್ಟಂದದಿ ಬೆಳೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೧೦೦). ೨. (?): ಕಾಲುವಟ್ಟ × × ಕವಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಬೆವಹಾರಲು × × × ಪೂರ್ವ್ವಮರಿಯಾದೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೭-೯; 1455). [?]

ಕವಡಿ$_4$, ಕವೋಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಟ್ಟೆದೊಣ್ಣೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದವರು ಮಾಡುವ ಜಯೋದ್ಗಾರ; ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ನಿಗದಿಯಾದಷ್ಟು ದೂರ ಓಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ. **ಕವೋಡಿ**: ಅವನ್ನ ಕವೋಡಿ ಅನ್ನಿಸದೆ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಕಬಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಕವಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮನೆಯ ಮರಳು ಮರುಳು ನುಂಗಿ ಕವಡಿಕೆಯ ಕವಲು ಹಿರಿಯಿತ್ತು (ಬಬ್ಬಬಾ. ೪೦). ೨. ಧೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಇರುವ ಜೋಡು ಹೆಣಿಕೆಯ ಅಂಚು (ಕ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಎರಡಲಗಿನ ಬಾಣ.

ಕವಡಿಕೆಯಂಬು = ಕವಲುಬಾಣ: "ಕವಡಿಕೆಯಂಬು ಕಕ್ಷೇಸು ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೫). [ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_3$) + -ಇಕೆ]

ಕವಡಿಕೆ$_2$, ಕೌಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕವಡೆ$_2$: ಬಾಯೊಳ್ ಕವಡಿಕೆಗಳಂ ಪಲ್ಗಳಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೭); ಒಂದು ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ ವ); ಕವಡಿಕೆಯುಂ ಕಾಚುಂ ಸಲ್ಲುಗುಮೆ ಪೊನ್ನವೊಲೆಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಸಮಪ. ೩-೧೧); ಮುಂಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಜಲಜಲಿಸೆಯ ಕೋದೆ ಕಟ್ಟಿದಳ್ ಕವಡಿಕೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫೪); ಕವಡಿಕೆಯೊಳಗೆ ಕಲು ಬಿದ್ದಂತೆ ಕೆದಱಿತು ವೈರಿ ಪಾಯಿದಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬೦೩. ೫-೭೧). ೨. ಕವಡೆಯಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ಕವಡಿಕೆ ನೆತ್ತ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕದ ಮೊಗರಂಬವೆನಿಪ ಕವಾಟ ತೆಱೆಯದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪). **ಕೌಡಿಕೆ**: ೧. ಕೌಡಿಕರಾಶಿಯೊಳಗಿರ್ದ ಅರಿಭಯಂಕರ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಪರಿಯಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೩೯). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದಿಕಾ]

ಕವಡಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಇವರ ಹದನಿದು ಕರ್ಣನಾಡಿದ ಕವಡಿಕೆಯ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಿರೈ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೬); ನೀವಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆ ಗಂಗರಾಜನ ಕವಡಿಕೆಯ ಕಾಲುಗಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವಂತಿಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೫೪). [ಕವಡು$_2$ + -ಇಕೆ]

ಕವಡಿಗ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕ). [?]

ಕವಡಿಗಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಿದ್ವೀಪ (ನಾ). ಒಂದು ದ್ವೀಪದ ಹೆಸರು: ಕವಡಿದ್ವೀಪಮು ಮಾದಿಯಾಗೆ ಪಲವುಂ ದ್ವೀಪಗಳಂ ಕೊಣ್ಡು (ಎಇ. XIII, ೩೦೨-೮; 1125). [< ಕಪರ್ದಿದ್ವೀಪ ?]

ಕವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: "ಹೂರ್ಛ್ಛತಿ = ಕವಡಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨). [ಕವಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಡು$_1$ 'ಕವಲ್$_2$' ನೋ.

ಕವಡು$_2$, ಕವಡ, ಕೌಡಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟತನ; ಠಕ್ಕು: "ಹ್ವೃ - ಕೌಟಿಲ್ಯೇ, ಕವಡಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೬೨); ತೆವರಿದರು ನಿನ್ನಯ ಕುಮಾರರ ನೆವದಿನತ್ತಲು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಕವಡ ಹಾಯ್ಕಿದರಿತ್ತಲೀ ರಘುರಾಮಚಂದ್ರಂಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿತೀ ಕುಹಕತನ (ತೊರಾ. ೨-೧-೩೩); ಠಕ್ಕಿನ ಪಟ್ಟಿ ಕಾಳಿಯ ತವರ್ ಕವಡಿಂಗೆಡೆ ಸೊರ್ಕಿನಿರ್ಕೆ (ಚಕವಿ. ೬-೭೪); ಕವಡುಕುಟಿಲಗಳೆಲ್ಲ ಮನದೊಳು ಅರಸಿ ನೋಡಿದಡೆ (ಹಮಚ. ೧೧೭-೮). ೨. ಭ್ರಾಂತಿ; ಭ್ರಮೆ: ವನಜಭವನಂಜಿದನು... ಮನುಜಮಾತ್ರನು ತನ್ನ ಕಾವನೆ ಕವಡಿದೇಕೆ (ಕೋಗಯ. ೬-೧೯).

ಕವಡ: 'ಕವಡಗಂಟಕ' ಪರಾ. **ಕೌಡಿ**: 'ಕೌಡಿಕಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಪಟ]

ಕವಡು$_3$ (ನಾ). ಕದಡು; ಕೊಳೆ; ದೋಷ: ಅರಸನವೆದು ಕಟ್ಟೊಳ ಸೇರುವದು ಮತ್ತದರ ದೆಸೆಯಿಂದಾ ಕವಡು ರಕ್ತದೊಳಾಗುವುದು ತದ್ರವದ ದೋಷವನುಂಡ ತನುಚರ್ಮವೆ ... ವಿಕಲತೆಯನೈದಿಹುದು (ವಿವೇಭ. ೩-೪೩). [< ಕದಡು$_3$?]

ಕವಡು$_4$ (ನಾ). ದಾಟುಗಾಲು; ದಾಪುಹೆಜ್ಜೆ: ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದನನ್ದನ್ (ಎಕ. II, ೯೩-೩; ಸು. 700). ☞ 'ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕೆ + ಅವಡಿಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [← ತಮಿ. ಕವಡು]

ಕವಡುಕಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡುಕಂಟಕತನ 'ಕವಡುಗಂಟಕತನ' ನೋ.

ಕವಡುಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: "ಹ್ವರ್ತಾ, ಹ್ವರಕಃ, ಹ್ವರಃ, ಈ ೩ ಕವಡುಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೬೨). [ಕವಡು$_2$ + -ಗ$_3$]

ಕವಡುಗಂಟಕ, ಕವಡಕಂಟಕ, ಕವಡಗಂಟಕ, ಕವಡಿಗಂಟಕ, ಕವಡುಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಈ ಕವಡುಗಂಟಕರಾದ ಅಂಗಡಿಕಾರರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ವಿಚಾರವು ಗುಹಾಧ್ವನಿಯಾದರೆ ಮಂದಿಯ ಸ್ವತ್ತು; ಗೂಡಾರ್ಥದ ಕವಡುಗಂಟಕವಾದರೆ ಮನದೊಳಗೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಗಂಟು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೨); ಕವಡು-ಗಂಟಕ ವಿಚಾರಸರಣೆ ... ಜಾಣ್ಮೆಯ ಮಂದಹಾಸ ಒದವಿಸದೆ ಇಲ್ಲ (ಸುತ್ತುಮು. ೫). **ಕವಡಕಂಟಕ**: ೩. ಗೃಹಶಾಂತಿ ಮಾಡುವಾಗ ಹೂತಿಡುವ ವಿಕಾರವಾದ ಕಣಿಕದ ಗೊಂಬೆ (ಕ). **ಕವಡಗಂಟಕ**: ೧. ಕವಡಗಂಟಕರು ಕೂಡಿ ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕರಾವು ಪಾಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನಾಟಕವೂ ಅಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೪). **ಕವಡಿಗಂಟಕ**: ೨. ಕವಡಿಗಂಟಕ ಸ್ವಭಾವದ ನಮ್ಮ ಮಾನವರಂತೆಯೇ ದೇವತೆಗಳು ನಡೆದರೆ, ಅವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಭೇದವೇನು ಉಳಿಯುವದು (ಶ್ರವಸು. ೧೪೭). **ಕವಡುಕಂಟಕ**: ೧. 'ಕವಡುಕಂಟಕತನ' ಪರಾ. [ಕವಡು$_2$ + ಕಂಟಕ$_1$]

ಕವಡುಗಂಟಕತನ, ಕವಡುಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಠಕ್ಕುತನ; ವಂಚನೆ: ಶೀಪಪ್ಪನ ಕವಡುಗಂಟಕತನಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶ ಉಳಿಯದಂತಾಗುವದು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೦೭). **ಕವಡುಕಂಟಕತನ**: ನನ್ನ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಚುಚ್ಚುವದು ಕವಡು ಕಂಟಕತನವಾಗಿದೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೦೩); ಅಕಬರನ ಈ ಕುಟಿಲನೀತಿಯು ... ಬಹು ಕವಡುಕಂಟಕತನದ್ದು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೩); ಇಂಥ ಎದೆಯೊಡಕನಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಾರುಪತ್ಯದ ಕವಡುಕಂಟಕತನದ ಕೆಲಸವಾಗುವದೇ (ವಿಚಲ. ೪). [ಕವಡುಗಂಟಕ + -ತನ]

ಕವಡುಗಾತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ; ಕಪಟೆ: ಪೊಲನಲ್ಕೆಯ ಕವಡುಗಾತಿಯ ಕಲ್ಲಿರ್ದೆಯೊಳ್ ನಾಂಟಿದ ನಾಡಾಡಿ ನಿನ್ನಿಗ ಚೆನ್ನಿಗನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬-೪). [ಕವಡು$_2$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕವಡುಗೊಲೆ, ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೊಲೆ; ಕಪಟದ ಕೊಲೆ: ಮುದಟ್ಗಂಟು, ಮುದುಡುಗಂಟು, ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ, ಕವಡುಗೊಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕವಡು$_2$ + ಕೊಲೆ$_2$]

ಕವಡುಗೋಡು (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿರುವ ಕೋಡು: ತಮ್ಮ ಕವಡುಗೋಡುಗಳಿಂದಿರ್ಮಡಿಸಿ ತೊಡುವ ಕಡವೆ ಸಾರಂಗಂಗಳಂ (ಚಕವಂ. ೧೦೪). [ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಕೋಡು$_1$]

ಕವಡುತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕಪಟ: ಅಂತಹ ಕವಡುತನಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಲು ನನಗದೇನು ಕಡಿಮೆ (ಸವತಿ. ೧೯೭). [ಕವಡು$_2$ + -ತನ]

ಕವಡುನಡೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: "ಛದ್ಮಗತೌ, ಕವಡುನಡೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೧). [ಕವಡು$_2$ + ನಡೆ$_2$]

ಕವಡುನಡೆಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ: "ತ್ಸರಃ = ಕವಡುನಡೆಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೧). [ಕವಡುನಡೆ + -ಗ$_3$]

ಕವಡುನಿದ್ದೆ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಿದ್ದೆ; ಕಳ್ಳನಿದ್ದೆ; ಕಪಟನಿದ್ರೆ: ಇಂತಿದೆಂದು ನಿರವಿಸಿ ತಿಳಿದಾ ಪಟಿಯರ್ ಪಟುನುಡಿಯಿಂ ಗೋವಳಗುವರನ ಕವಡುನಿದ್ದೆಯಂ ಪುಸಿಗೆಯ್ದರ್ (೧೪ತಗೋ. ೮-೧೯). [ಕವಡು$_2$ + ನಿದ್ದೆ]

ಕವಡುನುಡಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಮಾತು; ಠಕ್ಕಿನ ಮಾತು; ಕಪಟೋಕ್ತಿ: ಈ ತೆಜನ ಮಾಟದ ಕವಡುನುಡಿಯ ಕೊಂಕೆಂಬುದ ನಜಱಿಯದಾದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೨೩). [ಕವಡು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕವಡುಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಪಟವಿದ್ಯೆ; ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ಇಂತುಂ ತೀಱಿ ಪಿಂತಣ ಕವಡುಬಿಜ್ಜೆಯನುಱಿದು ಮೆಯ್ಯಾಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಂಗಿದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೨೬). [ಕವಡು$_2$ + ಬಿಜ್ಜೆ$_2$]

ಕವಡುಬೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಮೋಸಹೋಗು (?): ಉಕ್ಕುವಾ ತುರಗಮನೆಯಿಂದಾಳುಮಂ ನೂಂಕೆ ಪಕ್ಕಿತರಸಿನ ಪಿಂದೆ ಬಂದಾನೆ ನಿನಗೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿದೀ ಮಂತ್ರಿಯಿಂ ಕವಡುಬೀಳ್ವುದು ಮನೋರಥ ಮೊದಗಿ ನಡೆಯದೆಂದು ನಿಕ್ಕುವಂ ಚದುರಂಗವಾಡುವಂತೊರ್ವರಳತಿ ಠಕ್ಕಿನಿಂ ಮೊದಲೊತ್ತಿಗೊಟ್ಟನಂ ನೂಂಕಿ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೪೩). [ಕವಡು$_2$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್)]

ಕವಡುಮಾತು$_1$ (ನಾ). ಕವಲಾದಮಾತು; ಅಸಂಗತವಾದ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು ನುಡಿ (ಕ). [ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಮಾತು$_1$]

ಕವಡುಮಾತು$_2$ (ನಾ). ಮೋಸದ ಮಾತು; ವಂಚನೆಯ ನುಡಿ. [ಕವಡು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಕವಡೆ$_1$, ಕವಟೆ$_1$, ಕಾವಾಡೆ, ಕೌಟಿ, ಕೌಡೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ. 'ಕಾಡಕವಡೆ' ಪರಾ. **ಕವಟೆ$_1$**: 'ಕವಟಿಕಾಯಿ' ಪರಾ. **ಕಾವಾಡೆ**: (ಕ). **ಕೌಟಿ**: "ಕಾಳಿಂಗಂ - ಕೌಟಿ, ಕೆಕ್ಕರಿಕೆಯ ಫಲ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). **ಕೌಡೆ$_1$**: ಎರಡುಂ ಪೋಟ್ಟಳ ಮಾಡಿ ಕೌಡೆ(ಟಿ)ಯೆಳಗಾಯಂ ತೀವಿ (ಖಮುದ. ೫-೯೨). [←ಮರಾ. ಕವಡಳ]

ಕವಡ್ಳೆ, ಕವುಡ್ಳೆ, ಕೌಡ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಪರ್ದಿ ; ಕಾಕಿಣಿ ; ವರಾಟ : "ಕಪರ್ದ ವರಾಟಕಮೆನಲ್ಕವಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯) ; ಇಂತೊಂದು ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡೆಯುಂ[ಪಾಠಾಂ: ಕವಡಿಕೆಯಂ] ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ ವ) ; ವೀರರ ಮೂಗಿಗೆ ಕವಡೆಯ ಕಟ್ಟ ನೀರ್ತರಿಸಿ . . . ಜಾಡಿಸಿಕೊಂಬ ಪ್ರವುಡೆಯರಿರ್ದರು (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೯); ಹಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಡೆಯ ಚೀಲವ ಕೊಡಹಿದಂತುದಿರ್ದುವು ಧರೆಗೆ (ಭರತ. ೩೬-೮೮) ; ಖರನಂ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಪುಚಿತ ಕವಡೆಗೆ ಬಗೆದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮೆದಕೊಣ್ಣವಾರಾಮುಗನ್ ಕವಡೆ ಕೊಟ್ಟದುಸೊಡರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೪ ; ಸು. 890 ?). **ಕವುಡೆ** : ೧. ಗಜಂ ತುಳಿದೊಡೆದ ಕವುಡೆಯಂತಾಯ್ತು ಕಚ್ಛಪನ ಬೆನ್ (ಜಬವು. ೪೮-೨೨). **ಕೌಡ್ಳೆ** : ೧. ಜೋಯಿಸ ಕೌಡೆಗಳನ್ನು ಮಗುಚಿ ಪ್ರಶ್ನೆಫಲ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪ = ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶಾನ್ತಿ ಜಿನೇಶ ತೀರ್ಥಮಂ ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪನುದ್ಧರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೬ ; 1204). ೨. (?) : ಅರಬೊಪ್ಪನೀ ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪನೆಂದು ನಡೆನೋಡಿದಜಬ್ಬರೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೬೬). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದ]

ಕವಡೆಕಾಯಿ, ಕವಟೆಕಾಯಿ, ಕವುಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಕವಡೆಮರದ ಕಾಯಿ (*). **ಕವಟೆಕಾಯಿ** : (*). **ಕವುಟೆಕಾಯಿ** : ಅತಿಸಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಪಥ್ಯಾಪಥ್ಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಾವುವೆನೆ - ಪಡವಲದಕಾಯಿ . . . ಚಕ್ರವರ್ತದ ಸೊಪ್ಪು, ಕವುಟಕಾಯಿ, ಬೇಲದಹಣ್ಣು (ಸಕವೈ. ೩೫೨). [ಕವಡೆ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕವಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗ್ಗಂಟುಕಟ್ಟು ; ದದ್ದಾಗು : ಏಟುಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕವಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕವಡ್ಳೆ$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕವಡೆಗೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿಂಬದೇವರಸರು ಕವಡೆಗೊಳ್ಳದಬಳಿಯಸುಂತೆಯ(ಎಇ.XIX,೩೨-೧೦;1132).[ಕವಡೆ?+ಕೊಳ್ಳ$_1$]

ಕವಣ, ಕವಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ಕಾವಣ : ಕಲ್ಲನಂದಿಯನು ಭುಲ್ಲವಿಸಿ ಕವಣನ ಮೇಯ್ಸಿದಂ (ಸಂಗಿರಾ. ೪೩ ಸೂಚನೆ); ಮಹೈತ್ತ ನಿಜದೆತ್ತ ಮಾಡಿ ನೀಂ ಮೇಯಿಸಿದೆ ಕವಣಮಂ (ಪಾಸೋಪು. ೩-೨೮). ೨.= ಕವಣಾಯ: ಸಿದ್ಧಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ. . .ಕವಣ ಕಡ್ಡಾಯದಂಕೆ ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡ ಉಂಡಿಗೆಗಳು (ಸಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭). **ಕವಣ್ಣೆ**: ೨. ಅಂಕೆಯ ಸೊಲ್ಲಿಗೆ, ಕವಣೆ . . . ಗುತ್ತಿಗೆಗಳೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸ ಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೧೨೯). [← ತಮಿ. ಕವಣ್ಯ]

ಕವಣದಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಜೆ : "ವಚಾ, ಉಗ್ರಗಂಧಾ - ಷಡ್ಗ್ರಂಥಾ - ಗೋಲೋಮಿ - ಶತಪರ್ವಿಕಾ - ೮ ಬಜೇ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯಂತಲೂ ಕವಣದಕಡ್ಡಿಯಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [?]

ಕವಣಾಯ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ : ತಳಸಾರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕವಣಾಯ ದಣ್ಣದಾಯವಿನ್ನಿತಿತುಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೨-೧೮; 1106). [ಕವಣ + ಆಯ$_1$]

ಕವಣಿ 'ಕವಣ್ಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಣ್ಣೆ$_1$, ಕವಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿಸಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಜಾಳಿಗೆಯ ಹಗ್ಗ : ಕೋಳ್ ಸೆಣೆದಿಟ್ಟ ತಕ್ಕಿನೊಳ್ ಕವಣೆಯ ಗುಂಡು ಪಾಯವು (ಅನಂಪು. ೧-೮೨) ; ನೆರಪಿದ ಕಲ್ಲುಂ ಕವಣೆಯು ಮಿರೆ ಮಂಚಿಗೆಯಂತಿರೆಸೆದುವಟ್ಟಳೆ ಪಲವುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೧) ; ಅಟ್ಟಳೆಯನಡರಿಯತಿ ಭರದಿ ಕವಣೆಗೆ ಕಲ್ಲನಿಟ್ಟು . . . ರಾಜಕೀರ ಪಾರಾವತವನು ಪಾರಿಸುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೬). **ಕವಣಿ** : ಪಂನೆರಡುಸಾವಿರವರುಶಶ್ರೇಣಿವೊಲಂ ಕವಣಿಯ ಮಣಿಯ ಪರಿಯಾಣದಿಂ ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತಿಯ್ತರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೦-೯; 1224); ಕೋಕನದ ತಂತುವಿಂ ಪೆಣೆದು ಕವಣಿಯ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೪) ; ಕವಣಿಯ ಕಲ್ಲು ಹಿಡಿದಿಲ್ಲ ಖಗಮೃಗ ಮೇವು ತೆನೆ ತಿಂದು ಸುಖಿಸುವವು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೫೭).

[ದೇ. I ತಮಿ. ಕವಣ್, ಕವಣ್ಯೆ ; ಮಲ. ಕವಣ, ಕವಿಣ ; ತುಳು. ಕವಣೆ]

ಕವಣ್ಣೆ$_2$ 'ಕವಣ' ನೋ.

ಕವಣೆಗಲ್, ಕವಣೆಗಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕವಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲು : ಅಡಗಿರ್ದೆಸೆವ ಕಂಡಿಯ ಕಣೆಯ ರಾಶಿಯಕವಣೆ ಗಲ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಗಲ್ಲುಗೆ]ಳಲಿ (ತೊರಾ. ೬-೭-೯) ; ಬೀಳ್ವ ಕವಣೆಗಲ್ಗಳ ಬೀಜು ಗುಂಡುಗಳ ಘಾತಿಯಿಂ ಬಸವಳಿದು ಬೀಳುತಿರ್ದರ್ (ಜಬವು. ೪೨-೨೭). **ಕವಣೆಗಲು** : ಅಜಕೆ ಸಜು ತೋರಗಲು ಕವಣ[ಣೆ]ಗಲು ಕಣೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೭-೩ ; 1186). **ಕವಣೆಗಲ್ಲು** : ನವಣೆಯ ಬೋನಕ್ಕೆ ಹವಣಾದ ತೊಗೆಯಾಗಿ ಕವಣೆಗಲ್ಲಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯಿಡಲೂಟದ ಹವಣನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೮) ; ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲುಕವಣೆಗಲ್ಲೊತ್ತಿದ ಗಾಯಗಳಿಂದ ನೆತ್ತಿಗಳೊಡೆದು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೨). [ಕವಣ್ಣೆ$_1$ + ಕಲ್$_3$]

ಕವಣೆಗಲು 'ಕವಣೆಗಲ್' ನೋ.

ಕವಣೆಗಲ್ಲು 'ಕವಣೆಗಲ್' ನೋ.

ಕವಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕವಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಕವಣೆ ಉಪಯೋಗಿಸು : ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯಿಗಳೆಗೆಜಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮುಪ. ೧೪-೭೬). [ಕವಣ್ಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವತೆ$_1$ 'ಕವರ್ತೆ$_1$' ನೋ.

ಕವತೆ$_2$ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಎರಡು ಟಿಸಿಲಾಗಿರುವಿಕೆ (*). [< ಕವಲ್$_2$ + -ತೆ]

ಕವದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವನ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯ ; ಕವಿತೆ : ರಸಪ್ರಯೋಜನ ಭವನಂ ಕವನಂ (ಅನಿಕೇ. ೩೦-೧) ; ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹೊನಲನ್ನು ಹರಿಸಿದರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೨೬). ೨. ಕಲ್ಪನೆ ; ವಿಚಾರ : ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸವನಾಗಿ ಇರುತಿರಲು ಭವಿ ಭಕ್ತ ಶ್ವಪಚ ಶೂದ್ರರೆಂವರಿಂತೆಂಬ ಕವನವೆತ್ತಣದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೪). [ಸಂ.]

ಕವನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡು : ಕೆಲಕಾಲ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕವನಿಸಲಾರದೆ . . . ಬಿಡುವಾದಾಗ ಸಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಕವನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಕಂನಾಸಾ. ೩) ; ಕವನಿಸಲೆ? ಕತಿಸಲೆ? (ರೂಪಸಂ. ೩೮). 'ಕತಿಸು' ಪರಾ. [ಕವನ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಯರ (ನಾ). = ಕೆಯ್ವಾರ್ಶ (?) : ಧರೆಗೈಸಾಸಿರದಿಲ್ಲಂ ತರದೊಳ್ ಪರ್ವಿದುದು ನೀಲಮಣಿಭೂಮಿ ನಭೋಂತರಮಂ ದ್ವಾದಶಯೋಜನ ವಿರಾಜಿತಂ ಕಂತುಕವಯರಂ ಬೀಸಿದವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೧೫) ; ಕಜ್ಜಲದಿನೊಗೆದ ಮುಕ್ತಾಳಿಯಿಂದೆಯ್ದೆ ಶುಭ್ರಾಂಬುದಮಂ ತಾರಾಳಿಯಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆವ ನೆಜಕೆ ನಭೋಭಾಗದಂತೊಪ್ಪಿ ಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂ ವಾರಿಧಿ ಕವಯರಮಂ ಬೀಸಿದಂತಾಗೆ ಚೆಲ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೮೫) ; ಕವಯರದಂತೆ ಬಟ್ಟತಳವಟ್ಟು ಕುಚಂ ಕಡುಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೨೭). [< ಕೆಯ್ವಾರ್ಶ ?]

ಕವಯಿತ್ರಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವವಳು ; ಕಬ್ಬಿಗಿತಿ : ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಯಿತ್ರಿಯರ ಹೆಸರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಕ. ೫೦) ; ಎದುರಿಗೆ ಕವಯಿತ್ರಿ ಕಂತಿದೇವಿ (ಸವತಿ. ೩೨). [ಸಂ. ಕವಯಿತ್ರೀ]

ಕವರ್$_1$, ಕಬರ್ಚು$_1$, ಕವರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೋಚು ; ಸುಲಿ ; ಸೆಳೆದು ಕೊಳ್ಳು ; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು : "ಕವರ್ದುದೀಚ್ಛುದೆನೆ ಕವಿವರರಿಂ ಸೆಳೆದು ಕೊಂಡರ್ಥಮದು"(ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಪ್ರಿ(ಪ್ರ)ಧಿ(ಥಿ)ವಿಯಾ ಬಿನ್ನಾಣಿಗಳಾ ಬಳ್ಳಿಗವರ್ತ್ತೆ ಇಲ್ಲ ದೋಸಿಗನ ಕವರ್ದ್ದುಬೀಡೊರ್ಗೆ ಪರಿಹಾ[ರ]ವಪ್ (ಇಅ. X, ೧೬೪-೮ ; 7ನೆಯ ಶತ) ; ಕವರ್ದವರುಮೊಳರೆ ಕವಿಯಲ್ಲದರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨) ; ಮನಮೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದಪಂ . . . ಅಂಗಜನ್ಮನ ಕವರ್ತೆಯ ದಂಡದ ಪಾಂಗಿದೆಂತುಟೋ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೩). ೨. ಸೆರೆ ಹಿಡಿ ; ಮರುಳುಮಾಡು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಪೋ ಪು[ಗ]ಲ್ ಪು[ಗ] ಲೆನುತಿರ್ಪ ಪಕ್ಕಿ ಮನಮಂ ಕವರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫) ; ದ್ರೋಹ ರಪ್ಪವರಂ ಕವರ್ವಂತೆ ತಕ್ಕರನೇಕೆ ಕವರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೩) ; ಸತ್ಕೃತಿಯಂ ತವೆ ಪೇಳ್ವುದು ಪೇಳದೊಡೇಂ ಕವರ್ವರೆ ಕೋಪಿಪರೆ ನಿಂದಿಪರೆ ವಂದಿಪರೇ (ಗ.ರ.ಕ. ೧-೨೦) ; ಪ್ರಜೆಗಳನನ್ಯಾಯದಿಂ ಕವರ್ದುಂ ಕಟ್ಟಿಯುಂ ಕೊಳ್ವರ್ (ಪಸಾರ. ೩೦೫-೧೧). **ಕಬರ್ಚು$_2$** : ೧. ಗಿರಿಶಿಖರಗಳಲೆಚ್ಚು ತರುಗೊನೆಗಳಿಂದರೆದು ಕರಚರಣಗಳಲೊಡೆದು ಕಚ್ಚಿ ಕಬರುತ ಮುಜಿದು ಕರಡಾತರದಗಳಿಂ (ವಂಶಾರಾ. ೬-೩೧-೩). **ಕವರು$_1$** : ೧. ಕಳೆಗಳ ಕೂಟದಲಿ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಸರ್ವಸ್ವವನು ನೆಜಿ ಕವರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೧) ; ಆ ವೃಷಭದತ್ತಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕವರಲೆಂದೋವದೇ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಬರಲ್ (ಪದ್ಮಕಾ. ೫-೫೨) ; ವನಚರರು ಕಡುಮುಳಿದು ...ನಚಾದಿ ವಸ್ತುವನು ಕವರಿಕೊಂಡು (ಜ್ಞಾನಪಂ. ೯-೧೪೪). ೨. ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ (ಪ್ರೋಹತ. ೩೪-೮) ; ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮಗಳಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕವರಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಂಜುಂಡ. ೭೭).

ಕವರ್ದುಕೊಳ್, ಕವರಿಕೊಳ್ = ಅಪಹರಿಸು ; ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳು : ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೧೭) ; ಮಲೆಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರುಮನಸಿಯರಾಗೆ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ) ; ಅವನ ವಿತ್ತದೊಳಗಿನಿತುಳಿಯದಂತೆಲ್ಲವಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಬಜಿಗನ ಮಾಡಿ (ಜೀರಮ. ೮-೩೪) ; ನಾನಾಲೋಕಪಾಲಕರೊಳು ಧನವ ನೆಜಿ ಕವರಿಕೊಂಡು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕವರ್ ; ಮಲ. ಕವರು ; ತೆಲು. ಕಮುಚು]

ಕವರ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಪ್ಪರ ; ಹೊದಿಕೆ : ಆ ನಾಡೊಳ್ ಕೀಟಿಂಬುದು ಕುದುರೆಯಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫). ೨. "ರಥದ ಒಂದು ಭಾಗ" (ಪಂಪನಿ) : ಉಡಿದ ನೊಗಂ ಧ್ವಜಂ ಪಲಗೆ ಕೀಲ್ ಕವರಚ್ಚು ತುರಂಗಮುಂ ರಥಂ ಕಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೮). [?]

ಕವರ್$_3$ (ನಾ). ರೋಷ ; ಆಗ್ರಹ : ಕವರಿಂದಗುರ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರೆ ತಳ್ತಿಜಿದರ್ ಮಹಾರಥರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೮) ; "ಸಂಭ್ರಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಕವರಿಂದೆ = ಕೊಳ್ಳೆಯಿಂದ" (ಪಂಪದೀ. ೩೯೩). [?]

ಕವರ್ರ$_1$ (ಗು). ೧. ಬೆರೆತ ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾದ ; ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಉಪ್ಪು. ೩. ಹೆಣೆದ ತಲೆಗೂದಲು ; ಜಡೆ. [ಸಂ.]

ಕವರ್ರ$_2$ 'ಕವರು$_4$' ನೋ.

ಕವರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಕವರಗಿ (ಕೀವಣ) ಸಣ್ಣಗಿಡ. ಕೋಟೆಯ ನಾರಿನಿಂದ ಹಗ್ಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೩೭). [?]

ಕವರಿ$_1$ (ನಾ). ಮುಡಿ ; ಜಡೆ ; ಕಬರಿ. [< ಸಂ. ಕವರೀ]

ಕವರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಒರ್ವರಿ, ಕವರಿ, ತುಂಗಿ, ಖರಪುಷ್ಪ, ಅಜಗಂಧಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಹಿಂಗಿನ ಸಸಿಯ ಎಲೆ (೬). [< ಸಂ. ಕಬರೀ ?]

ಕವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹರಿಸು : ಕಳ್ವ ಪೆಂಡಿರಂ ಪಿಸುಣನಪ್ಪೊಡವುಟ್ಟಿದನಂ . . . ಕವರಿಸುವ ನಂಟನಂ ಗೆಂಟುಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫). [ಕವರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವರು$_1$ 'ಕವರ್$_1$' ನೋ.

ಕವರು$_2$, ಕೌರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅಸೂಯದ ಕೋಟಲೆಯ ಕಡುಹೂಟೆ ಕವರಿತು ನೃಪನ ತನುಮನವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪) ; ಹೊತ್ತುತ ಹೊಗೆವುತ ಕತ್ತುತ ಕವರುತ . . . ಮನೆಯನೆಲ್ಲವ ನರೆಗಳಿಗೆಯೊಳೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದುದಾ ಕಿಚ್ಚು(ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೩) ; ಕವರಿದಳೊ ಖಳಕುಲವನೆಲ್ಲವಾ ಸವರಿದಳೋ (ದೇವೀಮ. ೨-೭೧) ; ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಚ್ಚು ಆಸೆ ಕವರಲಾರಂಭಿಸಿತು (ರೂಪಸ. ೨೫೮). ೨. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಗೋರು ; ತಿನ್ನು ; ಕಚ್ಚು : ಕಡುಹಸಿದು ಹರಿದು ಕಲ್ಲಂ ಕವರಿದಂತೆ ನೀರಡಿಸಿ ಬಜುಗೆಜಿಯ ಜೊಕ್ಕಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೨-೮೩) ; ಒಂದು ಕಾಯನ್ನೋ ಹಣ್ಣನ್ನೋ ಹಿಡಿದು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕವರುತ್ತ . . . ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವುದು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೨೨). **ಕೌರು$_2$** : ೧. ಭೀತಿಯು ಕೌರುವಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ವದನದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೧). [?]

ಕವರು$_3$ (ನಾ). ಶಾಖೆ : ಕೌರವರೂ ಪಾಂಡವರೂ ಒಂದೇ ಕವರಿನವರು (ರೂಢಿ). [< ಕವಲ್$_2$]

ಕವರು$_4$, ಕವರ್ರ$_2$ (ನಾ). ಹೊದಿಕೆ ; ರಟ್ಟು ; ರಕ್ಷಾಕವಚ ; ಲಕ್ಕೋಟೆ : ಗಂಡಸು ಅಂಚೆಯ ಕಾರ್ಡಿನಂತಾದರೆ ಹೆಂಗಸು ಕವರಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೫೯) ; ಬರೆದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕವರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕವರನ್ನು ಬಂದುಮಾಡಿದ (ಅಪನಾ. ೨೫೩) ; ಕವರು, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ, ಗ್ರಂಥದ ಬೆಲೆ, ವಿಳಾಸ (ನಿರಾಭ. ೧೭೫). **ಕವರ್ರ$_2$** : "ರಕ್ಷಾಪತ್ರ - ಪುಸ್ತಕದ ಮೇಲಿನ ಕಾಗದ, ಕವರ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭೧). [← ಇಂ. Cover]

ಕವರುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ : ಎಳಕುಬಿಗೊಳ್ವಂಗೆಜಿಂ ಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ಕವರುಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭೦ ವ). [ಕವರು$_0$ + ಕತ್ತಿ]

ಕವರ್ಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕ' ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು : ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವರ್ಗ, ಚವರ್ಗ, ಟವರ್ಗ, ತವರ್ಗ, ಪವರ್ಗ ಎಂದು ಆಯಾವರ್ಗದ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಂಜನದ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಕ$_1$ + ವರ್ಗ]

ಕವರ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಚಪ್ಪರದ ಕಟ್ಟು : ಪೊಂಬಾಜಿಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಲಗೆಗಳಿಂ . . . ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಕವರ್ಗಟ್ಟುಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ವ). [ಕವರ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕವರ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮುರುಗಿಕಾಯಿ, ಭೂತಕರುಕು, ಕಾಡಕಲ್ಲಾರು, ಕೌರಿ, ಕವರ್ಗಿ (ಮೃಚಿಗಿ. ೪೨-೮೩೨). [?]

ಕವರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಕವಲುಗೋಲು (?) : ಮಯ ರಚಿಸಿದನು . . . ಕೊತ್ತಳಗಳ ಮಹಾಡೆಂಕಣೆಯ ಕೆದರುವ ಮಕರ ಡಿಬ್ಬಿಗಳಾ ಕಲುಗವಣೆ ಕವರ್ಗೋಲು ರಾಟಲ ಬಳಸು ನೇಣ್ ಬಡಿಗೊಡತಿಯುರುಳ್ಗಳ (ಅನಂರಾ. ೫-೫-೧೨). [ಕವರ್$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್)]

ಕವರ್ತೆ$_1$, ಕವತ್ತೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸುಲಿಗೆ ; ಲೂಟಿ : ಅಂಗಜನ್ಮನ ಕವರ್ತೆಯ ದಂಡದ ಪಾಂಗಿದೆಂತುಟೋ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೩) ; ಕರಮುಳಿಪಿಂ ಕೂಡಿದೊಡೆ ಕೊಲೆಗಂ ಕವರ್ತೆಗಂ ಭಾಜನನಪ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೧) ; ಕರಂ ಕೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕವರ್ತೆಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೦) ; ಲಂಚಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಜಿಕೋಳಿಂಚೆ ಬಜಿಂ . . . ಎಂಬಿವಜ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೫).

ಕವತೆ$_1$: ೧. ಹಾದರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ವತೆಯೆಂಬಿವರುಬ್ಬು ಹಿಡಿದಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೧೪-೩೮); ಜವನ ಕವತೆಯೊ ಮೇಣು ಲಯಭೈರವನ ಕಾಲ್ದುಳಿಯೋಯೆನಲು ನಿಮ್ಮವರು ಮೆಚ್ಚಿದರು ಕಲಿಕೆಗಳ ಕೌತುಕದ ರಣರೆಸವ (ತೊರಪಾ. ೧-೧೧-೧೩). ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ: ಇತ್ತ ರೋಗದ ಕವತೆ ಬಳಿಕಿನೊಳತ್ತ ಸಾಲಿಗರುಜುಬೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೩೪).
[ಕವರ್$_1$ + -ತೆ]

ಕವರ್ತೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಇನ್ನೀ ವಣ್ಣದೊಳಂ ಕವರ್ತ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕ ದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ನದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯ ಮುವಂ . . . ದೇಯಿಂಗೆಜಿಗೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೦; 1012); ಮನೆದೆಜ ಮದುವೆದೆಜ ಊರುಟ್ಟಿಗೆ ತೌದೆ ಸುರಂದು ಕವರ್ತೆ ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೦; 1069); ದಂಡದೊಳಂ ಕವರ್ತೆಯೊಳಂ ತೀರದೆ ದಂದುಗಂಗೊಂಬುದೆನಿತಾನುಮುಂಟು (ಚಿಕವಂ. ೪೫-೧೫).
[?]

ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆಮಾಡು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಸೆಳೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾದೇವಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಳ್ ಕವರ್ತೆ ಗೊಂಡವೊಲಜಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೭); ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗಂಟಲಂ ಮುಜಿದು ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ವ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೧೨-೧೧೪); ಕಣ್ಣುಮಂ ಮನಮುಮನೇಂ ಕವರ್ತೆಗೊಳಲಾರ್ತೆಸದಿರ್ಪುವೊ ಸೂಳೆ ಗೇರಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೯); ರಾಜಧರ್ಮವನೆಲ್ಲವ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ನೀನಹಿತಪುರವನು ಪೊಕ್ಕು ಕವರ್ತೆಗೊಂಡುದು ತಾನಿದು ಲೋಕಕ್ಕುಪ ಹಾಸ್ಯಮೇನಲ್ತೆ (ಅಂಜಚ. ೧೨-೧೧೩); ಕಳುವ ಕಳ್ಳನಂ ಕರಗಿಸುವಕ್ಕ ಸಾಲೆಗಳನುಕ್ಕೆವದಿಂದ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡು ಪೋಪರಸರವಂದಿರಂ ಮಜದು ತಿಂದೊಡೆಯುಳ್ಳಡೆ ತೋಜಲಾಗದೇ (ಪಸಾರ. ೯೩೩-೩).
[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವರ್ತೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಪಹಾರಮಾಡುವ ರೀತಿ; ಅಪಹಾರ ಮಾರ್ಗ: ಚಿಂತಿಸಿದನ್ ಏಕಾಂತದೊಳ್ ಉಕ್ಕೆವದ ಕವರ್ತೆವಟ್ಟೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೭-೧೫೪). [ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕವರ್ತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆಗೆ ಈಡಾಗು: ತನ್ಮಾನವಂ ಧನವಂತಂ ನೃಪರಿಂ ಕವರ್ತೆವಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೨).
[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಕವರ್ತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕವರ್ತೆವಡು: ತನ್ಮಾನವಂ ಧನವಂತಂ ನೃಪರಿಂ ಕವರ್ತೆವಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೨).
[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಕವರ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕವರ್ತೆವಡು: ಅರಸರ ದೆಸೆಯಿಂ ಮನೆಯುಂ ಕವರ್ತೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೪ ವ); ನೃಪಸುತರಿಂ ಕವರ್ತೆವೋದಂತೆ ಬಿನ್ನನಾಯ್ತು ಧ್ಯಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೮); ಕಿಡದು ಕವರ್ತೆವೋಗದು ಕಳಲ್ಕಣಮಾಗದು . . . ವಾಙ್ಮಯ ರತ್ನಚಯಂ ಜಿನೇಶನಾ (ಸಮಪ. ೨-೨೩). [ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕವಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯೊಡೆ; ಟಿಸಿಲೊಡೆ: "ಕವಲ್ - ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು" (ಶಮಧಾ); ತುಜುಗಿ ಕವಲ್ದು ಕತ್ತಲಿಪ ಚೂತ ಕುಜಂ ಗಳೊಳೊನ್ದಿ (ಎಇ. III, ೩೩೧-೨೮; 979); ತೊಟ್ಟನೆ ಬೇರೂಜಿದುವೋ ಕವಲ್ದುವೊ (ಆದಿಪು. ೬-೨೪); ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆದ್ಗೊಲಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭); ಕರಿಯ ಬೆಳಗು ಕವಲ್ತು ಪರ್ವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಮಹಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೨); ಸಾನುತಳದೊಳ್ ಕವಲ್ತು ಜಲಜಲಿಸಿ ಪರಿವ ಬಂಪೊನಲೆಸೆಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೧೪).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕವರ್, ಕವೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕವ]

ಕವಲ್$_2$, **ಕವಡು**$_1$, **ಕವಲು**$_1$, **ಕವಲೆ**$_1$, **ಕೌಲು**$_1$ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಟಿಸಿಲು; ಕವಲೊಡೆದ ಕೊಂಬೆ: "ಕವಲ್ಗಳ್ ಸ್ಕಂಧಾಗ್ರಪ್ರಕೃತಿ ಬಹುಶಾಖಾಪರಿಕರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೭); ಕವಲ್ಕವಲ್ತು ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಕೊಂಬುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭); ಮುನಿಯೊಳೆಸೆದುದು ಕವಲಿಂ ಕವಲಿಂ ವಿವಿಧಮೆನಿಪ್ಪ ಮತಿಶ್ರುತಮವಧಿಮನಃಪರ್ಯಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಬೋಧಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೦೦); ಪೊಸಮಣಿ ಗಂಬಮೆ ಮರನೊದಲೆನೆ ಬಲ್ಲೊಲೆಯೆಲ್ಲಂ ಬಹುಶಾಖೆಗಳೆನೆ ನವರಂಗಂ ಕವಲೆನೆ (ಜಯುಕಾ. ೪-೫೦). ೨. ಎರಡಾಗುವಿಕೆ; ಭಿನ್ನತೆ; ಬದಲಾವಣೆ: ಪವಣುಂಟು, ಕವಲಿಲ್ಲಂ, ತೊದಳಿಲ್ಲದ ನುಡಿ (ಛಾಪಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ); ಬಗೆಗೇನುಂ ಕವಲಿಲ್ಲ ವಾಕ್ಯವೆರಡಲ್ಲಾದಾಯ್ಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಮಾಂದ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೬೩; 1224); ಕವಲಾದಜಿಹ್ವೆಯೊಡವಜಿವುದೇ ಸದ್ಗುಣಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೨೯). ೩. ವಂಶ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಶಾಖೆ. **ಕವಡು**$_1$: ೧. 'ಕವಡುಗೋಡು' ಪರಾ. ೪. ಧೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಇರುವ ಜೋಡು ಹೆಣಿಕೆಯ ಅಂಚು. 'ಕವಡಂಚು' ಪರಾ. **ಕವಲು**$_1$: ೧. ಬೇರಿನಹೀನ್ದ್ರನಂ ನಡುವಿನಾಗಸಮಂ ಕುಡಿಯಿಂ ದಿವಾಗ್ರಮಂ ತಾರನಗಂಗಳಂ ಕವಲಿನೊಳ್ಪಿಲೆಯಿಂ ದೆಸೆಯಂ ಮುಗುಳ್ಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦-೩೨; 1077); ಹಿರಿಯರಂ ಕಿರಿಯರಂ ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡವ ಕವಲಿನೊಳ್ ಕಾಳಗದಿ ಮಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೫೦-೭); ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಏಕಾವಳೀಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. "ಕವಲೆನೆ ಬದಲು" (ಕಶರ. ೧೨೦); ಕವಲಿಲ್ಲದೆಮ್ಮನರ್ಚಿಪ ಭಕ್ತನಹುದಜಿಂದಜಭವ ಸುರೇಶ್ವರರ್ಗೆ ಬವರದೊಳ್ಗೆಣೆವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೩); ಮನ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ಪಂಚಪಂಗಳ ನೆರಪಿ ಸುಖಿಯಹುದರಿದೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೧೦). ೩. ನಿನ್ನ ಬೆಳವಿಗೆ ಯೆರಡು ಕವಲನ್ನಯಕೆ ಕೊಡದೇ ಸುಗತಿ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೮). ೫. ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಊರೆ: ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕವಲು ಕೊಡು (ಜಾನಕೋ. ೩೬). **ಕವಲೆ**$_1$: ೧. ಆ ಮರನ ಹತ್ತಲಾಗಿ ಮರದ ಕವಲೆ ಸಿಹಿ ಇತ್ತು (ಮೋಲಿಮಾ. ೨೦೨-೬೫೨). **ಕೌಲು**$_1$: ೨. ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮಗಳಾಗಿ ಕಿರೀಟ ಸಿಂಹಾಸನಗಳುರುಳಿ ರಾಜ್ಯಗಳೆದ್ದುಬಿದ್ದು ಕೌಲುಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಜೀವನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಪರಿವರ್ತನೆಗಳಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಾನೂರು. ೧೩೭).

ಕವಲಾಗು = ಬದಲಾಗು; ಭಿನ್ನವಾಗು; ತಪ್ಪು: ತನಯ ನಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಕವಲಾಗೆ ಧನುವ ಹಿಡಿಯೆನು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೪೬); ಒಲುಮೆ ಕವಲಾಗುವ ಅಧೀರತೆ ನಿಮ್ಮದಲ್ಲವೆ (ಸವತಿ. ೨೬). ಕವಲಿಲ್ಲದಂ = ಎರಡಿಲ್ಲದವನು; ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು; ಆತ್ಮ: "ಕವಲಿಲ್ಲದನೆಂದಾತ್ಮಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೨); "ಕವಲಿಲ್ಲದನಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೫).

[< ಕವಲ್$_1$. / ತಮಿ. ಕವಲೈ; ಮಲ. ಕವ, ಕವರ್, ಕವರ; ತುಳು. ಕಬರ್; ತೆಲು. ಕವಲು = ಅವಳಿಜವಳಿ]

ಕವಲ, **ಕವಳ** (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿತುಂಬುವಷ್ಟು ಆಹಾರ; ತುತ್ತು. ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವಿಕೆ (ಕ). **ಕವಳ**$_1$: ೧. "ಜೇವಣಂ, ವಳಿಗೆ, ಕವಳಂ - ಈ ೩ ತುತ್ತಿಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೩); ಎಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮಂ ನೀಡುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬); ಕತ್ತಲೆಗಿತ್ತಳ್ ಚಂದ್ರಕಲೆಯ ಕವಳಮನೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೦೦); ವೀಳೆಯದ ಕರ್ಪುರದ ಕವಳದ ಕೈಚಳಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೧೨); ಮದನಗೆ ರತಿ ತನ್ನ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಕವಳವಿತ್ತಲೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೦); ಮನೇಲಿ ಕವಳ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಾಡಿನ ಕೋಣ ಕಾದರು (ನಿಬಂಧ. II, ೧೬೨).

೩. ತಂಬುಲ : ತಂಬಾಕು ಮಿಶ್ರಿತ ಕವಳವು ಅವರ ಗಲ್ಲವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಬ್ಬಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೧); ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಬಂದ ಕವಳದ ಎಂಜಲ (ಮೂರುದಾ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಕವಲಂಬು, ಕವಡಂಬು (ನಾ). ಕವಲಾದ ಬಾಣ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ: "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆನೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೫); ಪೆಜೆಯ ಮುಜಿಗಂ ಕಣಕಿನವೋಲಂ[ಬು] ಕವಲ[ಂಬುವೆಂ][ಪಾಠಾಂ. ಕವಲನೆಂ]ಬಂಕದಂಬೆತ್ತ[ಲುಂ] ತುಜುಗಿ (ಶಂಪಘಾ. ೧೩-೩೯); ಕವಲಂಬಾ ತಲೆಗಿಂದೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫-೩೯); ಕೀನಾಶನೆಂಬ ಕಿರಾತನೆಚ್ಚ ಕವಲಂಬಿನ ಮೊನೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೮೭); ಫಲುಗುಣನೊಂದು ಕವಲಂಬಿನಲಿ ಗುರುಗಳಿಗಿಂದು ವಂದಿಸಬೇಕೆನುತ ಕೀಲಿಸಿದನಾ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೪೬); ಕವಲಂಬಿನಿಂದೆಚ್ಚೊಡಾ ಗೋನ್ಯೊದಲ್ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಜಬಪು. ೪೯-೧೪).

ಕವಡಂಬು: ನಾಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಕವಡಂಬುವಂ ತುಂಬುವಂ (ಹಬ್ಬೆರ. ೧೩-೨೨). [ಕವಲ್$_3$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕವಲಗೆ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿ ಬರುವ ಮೊಳಕೆ; ಟಿಸಿಲು: ಪರಿಮಿತ-ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಾಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವ ಉಪಾಂಗಗಳು; ಅದಕ್ಕನುವಾಗಿ ರೂಪುವಡೆದ ಕವಲಗೆಗಳು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೧). [ಕವಲ್$_2$+ ಅಗೆ$_2$]

ಕವಲಲಗಂಬು (ನಾ). ಕವಲಾದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಹಿಳುಕು ಕವಲಲಗಂಬು ಬೋಳೆ ತೊಡಕುಗಳೆನಿಪ್ಪ ಸರಳುಗಳ ಹೂಡುತೆಚ್ಚಾಡಿದರು (ವೀಕೈಪು. ೨-೭-೪೪). [ಕವಲ್$_3$ + ಅಲಗು$_1$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕವಲಿ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ನೀರಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ; ನೀರಿನ ತೆರಿಗೆ (?): ಕಂಮಾರದೆಜೆ ಕುಂಬಾರದೆಜೆ ಗಣವಾರಿಕೆ ಕವಲಿ ಬೋಗಾಜಿಕೆ ಮಾದಜಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಸಕುಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೮, ೭೮-೬; 1507). [?]

ಕವಲಿಜು (ಕ್ರಿ). ಕವಲೊಡೆದು ಹಬ್ಬು, —ಪಸರಿಸು, —ವಿಸ್ತರಿಸು: ರವಿ ಕರಕ್ಕೆಡೆಗುಡದಿಡಿಡಿದು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಕವಲಿಜುದು ಕವಿದ ಲತಾಂತಜಾಳದ ತಳ್ತ ನೆಳಲಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೧೧ ವ); ಪಟ್ಟೈಸಿ ಕವಲಿಜಿದ ಕುಂತಳಂ (ನಂಬರ. ೪-೨೪); ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗು ಬಳಸಿ ಬಳೆದು ಕವಲಿಜುದು ಕವಿಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೧ ವ). [ಕವಲ್$_3$ + ಇಜು$_3$]

ಕವಲು$_1$ 'ಕವಲ್$_2$' ನೋ.

ಕವಲು$_2$ 'ಕೌಲು$_2$' ನೋ.

ಕವಲುಗಣೆ 'ಕವಲ್ಗಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಲುಗಿಡ (ನಾ). ಮಧ್ಯಮಗಾತ್ರದ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಕವಲು$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕವಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಇಷ್ಟುಬೇಗ ಊರ ತುಂಬ ಕವಲುಗೊಂಡು ಸುದ್ದಿಯು ಹಬ್ಬಿದುದಕ್ಕೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡನು (ಜಯಂತ. ೧೫೧). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕವಲುಗೋಲು 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವಲುತೋಳೆ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಡೆ ಸೀಳಾಗಿರುವುದು, —ಕವಲಾಗಿರುವುದು: ಪೀಚಾಳೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಕವಲುತೋಳೆಯ ಅಂಗಿಯನ್ನು ಕಳಚಿ ಬಿಸಾಡಿ (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ತೋಳೆ]

ಕವಲುದಾರಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ; ಸೀಳುದಾರಿ: ನಯಸೇನನು . . . ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಕವಲುದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ (ಕವಸಿ. ೮೬); ಮಾಲತಿಯ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಕವಲುದಾರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ್ದರು (ಕಮನೆ. ೩೪).
[ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕವಲುದೊಡಕು (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ಕಷ್ಟ; ನಾನಾ ತೊಂದರೆ: ಸವನಿಸಿದುದೋ ಭಾವು ದೈವದ ಕವಲುದೊಡಕಿಗೆ ಕಪಿಗಳಳವೇ ಜವನನಟ್ಟುವ ಮಾರಿ ಮಸಣಿಯ ಗಾದೆಯಾಯ್ತೆಂದು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೪೯). 'ಕವಲ್ಬನ್ನ' ಪರಾ.
[ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_3$) + ತೊಡಕು$_3$ (< ತೊಡಂಕು$_3$)]

ಕವಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಗು; ಕಪಟವನ್ನು ತೋರಿಸು: ತಾ ಶುದ್ಧನಾಗಿ ನಡೆನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕವಲು[ಪಾಠಾಂ. ಕನಲು]ದೋಱದೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಘನವೆಡೆಗೊಂಡ ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು (ಚನ್ನವ. ೫೦-೧೧೦).
[ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_3$) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕವಲುನಾಲಗೆ 'ಕವಲ್ನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕವಲುಮನ (ನಾ). ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಚಿತ್ತ: ಅವರು ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತದ ರಾಜ್ಯಪ್ರವರ ಪಾತ್ರರು ನಿನ್ನಸೂಯೆಯ ಕವಲುಮನದ ಕುಕಾರಬುದ್ಧಿಯ ಕಲುಷಭಾವನೆಯ ವಿವರಣೆಯನವರಿತ್ತಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೪). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_3$) + ಮನ$_1$]

ಕವಲುವಟ್ಟೆ 'ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕವಲೆ$_1$ 'ಕವಲ' ನೋ.

ಕವಲೆ$_2$ 'ಕವಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕವಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಯೋಚನೆ; ಎರಡು ಬಗೆ: ಇದ್ದಿರಬಹುದೇ ಎಂಬ ಕವಲೆಣಿಕೆಗೆ ಎಡೆಗೊಡಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೧).
[ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_3$) + ಎಣಿಕೆ]

ಕವಲೆತ್ತು, ಕೌಲೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿ ವೇಷ ತೊಡಿಸಿದ ಎತ್ತು; ಕೋಲೆಬಸವ: ಈ ಗೋಣಗಳು ಹೆಚ್ಚ ಕಲಿತ ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಣುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮೦); ತಂದೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ಗೋಣುಹಾಕುವುದಿಷ್ಟೆ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಚಂದ್ರತಾ. ೩೮). **ಕೌಲೆತ್ತು**: ೧. ನಾವೇನು ಎಲ್ಲಾದಕ್ಕೂ ಕೌಲೆತ್ತಿನಾಂಗ ಗೋಣಹಾಕಬೇಕೂ ಅಂತ ಬರದಕೊಟ್ಟದ (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೮). ೨. (ಅಲಂ) ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹೂಗುಟ್ಟುವವನು; ಹೌದಪ್ಪ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೌಲೆತ್ತು. ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಲೆ ಆಡಿಸ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).
ಕೌಲೆತ್ತಿನಕೆಲಸ = ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ತಲೆಹಾಕುವುದು: ಬರೀ ಕೌಲೆತ್ತಿನಕೆಲಸ ಹೌದಲ್ಲೋ (ಮಿಂಚುಹು. ೧೬).
[ಕವಲ್$_3$ (< ಕವಿಲ್$_3$) + ಎತ್ತು$_3$ (< ಎಱು$_1$)]

ಕವಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬೆಹುಟ್ಟು; ಟಿಸಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು; ಪಸರಿಸು: ಅರಸನಲಿ ಬೇರೂಱ ಮಗುಳಂಕುರಿಸಿದುದು ಭೀಮನಲಿ ನಕುಲನಲೆರಡುಮೂಜೆಲೆಯಾಯ್ತು ಸಹದೇವನಲಿ ಕವಲೊಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೧೬); ಹರುಷದಿಂದ . . . ಸಿರಿಮುಡಿ ನಿಲ್ಲಲಾಜದೆ ಕವಲೊಡೆದುವು ಕೇಶಪಾಶ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೧); ಅಲಸದಾ ಶಿವಪೂಜೆ ಹುಲುಸುಂಟು ಕೇಳಯ್ಯ ಬಲು ಕವಲೊಡೆದು ಬೇರಿಂದ ತುದಿತನಕ ಹಲಸು ಕಾತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೮); ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಅವು ಕವಲೊಡೆದು ಒಂದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಅನೇಕ ಜಲ್ಲಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ವ್ಯವಮ. ೪೮). ೨. ಸೀಳು; ಎರಡಾಗು; ಬದಲಾಗು: ಎಂದಿಗೂ ಕವಲೊಡೆಯದ ಗೆಳೆತನವೇ ಗೆಳೆತನ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೦೭); ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಯ ನೆಲೆಯತ್ತಲ್ ನಡೆವ ಬಯಕೆ ಬಟ್ಟೆ ಕವಲೊಡೆಗುಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೫-೧೧೨); ದಾರಿ ಕವಲೊಡೆದಿದ್ದರೆ ನಾವು ಆಲೋಚಿಸದೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ನುಗ್ಗುವಂತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೩೭). [ಕವಲ್$_3$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕವಲೊತ್ತು (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ; ಬೊಡ್ಡೆ: "ಮರನ ಕವಲೊತ್ತು ಪ್ರಕಾಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೩). [ಕವಲ್$_3$ + ಒತ್ತು$_3$]

ಕವಲ್ಕೆ (ನಾ). ಕವಲಾಗುವಿಕೆ; ಕವಲೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಕವಲ್ಕೆ, ಮಡಲ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕವಲ್$_3$ + -ಕೆ]

ಕವಲ್ಗಣೆ$_1$, ಕವಲುಗಣೆ (ನಾ). = ಕವಲಂಬು: ನೆಱೆಗಲಿಯೆಚ್ಚ ಕವಲ್ಗಣೆ ಪಾಱಿತು ಪಱಿದರಿಭಟನ ಶಿರವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೬೮). **ಕವಲುಗಣೆ**: ಒಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕೋಲು ಮಿಂಟೆಯ ಕವಲುಗಣೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೨೨).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕವಲ್ಗಣೆ$_2$ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಕವಲು ಒಡೆಯುವ ಜಾಗ, —ಸ್ಥಳ; ಶಾಖಾಮೂಲ: [ಪೋಟ್ಗಳೆಡೆ]ಯಲ್ಲಿ ಕವಲ್ಗಣೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳ್ ನೆರೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೬); ಮೂಗಿಗೆ ಬರಲುವೋದ ಬೂರಗಮರಂ ಕೋಡುಕೋಡಿನ ಕವಲ್ಗಣೆಗಳಿಂ ಮಲೆತಲೆಗೆ ಕೋಡು ಮೂಡಿದ ತೆರನ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೦).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕಣೆ$_2$ (< ಗಱೆ)]

ಕವಲ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ: ಬಿಡುವುರಿಯಣ್ಣೆ ಸೂಸುವ ಕವ [ಪಾಠಾಂ. ನ]ಲ್ಗಿಡಿ ದೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂ ದಿಡುವಱೆ . . . ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೫; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೫ ನೋ).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕವಲ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕವಲೊಡೆದ ಕುಡಿ; ಚಿಗಿತು ಬಂದ ಶಾಖೆ: ಸಹಕಾರ ಕುಮಾರಕನ ಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಕೊಂಕಿ ನಿಮಿರ್ದ ಕವಲ್ಗುಡಿಗಳೆಂಬ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ವಲ್ಲಭೆಯೊಲವೆ ಪೇೞ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೬-೮ ವ). [ಕವಲ್$_2$ + ಕುಡಿ$_3$]

ಕವಲ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಉಪಶಾಖೆ; ಕವಲೊಡೆದ ರೆಂಬೆ: ಶೀವಿರ್ದತ್ತು ತಳಿರ್ ಮೊದಲ್ಪಡೆ ಕವಲ್ಗೊಂಬೆಂಬುವೀ ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ಗೆ ಪೆಱವಕ್ಕೆಂತೇಂ ಬೆಡಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೬); ಎಳದಳಿರುಂ ಕೋರಕಮುಂ ಬಳಸಿರೆ ಕೊನೆಗೊಂಡಿನೊಳ್ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೨); ಸೆಳೆಗೊಂಬು ಸೊಂಡಿಲ್ ಕವಲ್ಗೊಂಬು ಕೊಂಬುಗಳ್ ಬಳೆದ ಗ್ರಂಥಿಗಳೆಸೆವ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ (ಚಬಪು. ೪೬-೩) ೨. ಎರಡಾಗಿ ಟಿಸಿಲೊಡೆದ ಕೋಡು, —ಕೊಂಬು: ವಾನಪ್ರಸ್ಥಜನಂಗಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರಪವಿತ್ರಾಕ್ಷಸೂತ್ರಂಗಳಂ ತಮ್ಮ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ ನೇಱಿಸಿಕೊಂಡಿಂಬಿನೊಳವರೊಡನೆ ನಡೆವ ಸಾರಂಗಸಮೂಹಮುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೩); ಎಳವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುನಿಬಾಲರ್ ಜಲಧೌತಂಮಾಡಿ ಕಟ್ಟೆ ಸಾರಂಗಂ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಿನಾಱಿಸುವುದು ವಲ್ಕಲ ಕೌಪೀನಂಗಳಂ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೯).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕವಲ್ಗೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕವಟೆ (?): ರಕ್ಕಸಿ ದಟ್ಟೆ ಕಾರೆ ಕರುಂಕೆ ಕಸಕೆ ಕವಲ್ಗೋಟೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೩). [?]

ಕವಲ್ಗೋಲ್, ಕವಲುಗೋಲು, ಕವಳುಗೋಲ್, ಕವುಳಗೋಲ್, ಕೌಳುಗೋಲ್ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾದ ಕೋಲು; ಕವೆಗೋಲು: ಆಟದ ಕವಲ್ಗೋಲಿಂ . . . ಮುನಿಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕುರ್ಕಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೪). ೨. "ಎರಡು ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಬಾಣ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕವಲುಗೋಲು**: ೧. ಎರಡಡಿ ಉದ್ದದ ಕವಲುಗೋಲೂ, ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಸುತ್ತೂ . . . ನಾರುಮಡಿಯೂ ಇವೆ (ನಡೆದಾ. I, ೫೫೦). ೨. ಕವಲುಗೋಲ್ಕೈದಜಲಿ ಕೃಪಕೌರವನ ತಮ್ಮಂದಿರ ಸುಸನ್ನಾಹವ ನಿಸಂಚಿಸಿ ಬಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೪). **ಕವಳುಗೋಲ್**: ೨. ಕವಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಳು] ಗೋಲ ಹಿಡಿದು ಶ್ರವವ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಱೆ ಕಾದುವುದರಿಂದು ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೨೧೫). **ಕವುಳಗೋಲ್**: ೨. ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯ ಕವುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲು] ಗೋಲ ಶ್ರವದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರೊಳರೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೦೯). **ಕೌಳುಗೋಲ್**: ೨. 'ಕವಳುಗೋಲ್' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕವಲ್$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕವಲ್ದಲೆ (ನಾ). ರೆಂಬೆಯು ಕವಲೊಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ: ಪೆರ್ಮರದ ನಟ್ಟೆಗೊಂಬಿನ ಕವಲ್ದಲೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುಱುಳೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕನಿಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೪ ವ).
[ಕವಲ್$_2$ + ತಲೆ$_1$]

ಕವಲ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಕವಲೊಡೆದಿರುವ ನದಿ; ಸೀಳುನದಿ: ಕಱೆಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆ ಪೊತ್ತು ಗೌರಿಗೆ ಕ[ವ]ಲ್ದೊಱೆ [ಗೆಯ್ಸಿ]ದನೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೫). [ಕವಲ್$_3$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕವಲ್ನಂಬುಗೆ (ನಾ). ಎರಡಾದ ನಂಬಿಕೆ; ಸುಳ್ಳು ಭರವಸೆ: ಪಡಿದಟಿವಾಗಿ ಬಂದ ಜಗದೇವರಾಯನ ಪಡೆಯ ನೋಡಿಸಿಯೂರುಗರ್ಗೆ ಕವಲ್ನಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು ಪೂಜಮಡಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೫೩-೧೬).
[ಕವಲ್$_3$ + ನಂಬುಗೆ]

ಕವಲ್ನಾಲಗೆ, ಕವಲುನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಜೋಡುನಾಲಗೆ; ಎರಡು ನಾಲಗೆ: ಬೇರೊಂದಱಿನೆರಡಾದ ಲತಿಕೆಯೋ ಮಾರಾನಲನ ಜವಳಿದಲೆಯೋ ಮದನೋರಗಮುಖದ ಕವಲ್ನಾಲಗೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೯). **ಕವಲುನಾಲಗೆ**: ೨. ಕೊಟ್ಟಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಆಡುವ ನಾಲಗೆ; ಸುಳ್ಳಾಡುವ ನಾಲಗೆ: ಪಕ್ಷಪಾತಸ್ಥಿತಿಯನಾಡೆವು ಕವಲುನಾಲಗೆಯಿಲ್ಲ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೧೬).
[ಕವಲ್$_3$ + ನಾಲಗೆ]

ಕವಲ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕವಲ್ಪನ್ನ (ನಾ). ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಯಾಗಿ ಬರುವ ಕಷ್ಟ; ಬಗೆಬಗೆಯ ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನೀಂಟುವಲ್ಲಿ ಭಯದಿಂದಳ್ಕುತ್ತೆ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಂ ನೆನೆ ಹಿಂತಿಕ್ಕಿದ ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕವಲ್ಪನ್ನಂಗಳಂ ಕೌರವಾ (ಗದಾಯು. ೬-೩೯). [ಕವಲ್$_3$ + ಬನ್ನ]

ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ, ಕವಲುವಟ್ಟೆ, ಕವಲ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕವಲುದಾರಿ: ಕುರುಡಂ ಮುಂದೆ ಕವಲ್ವಟ್ಟೆಯಿರಲ್ಕಂದುಮಣಂ ಪದವನಿಡಲದೇನಱಿದಪನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨೯ ಅಡಿಟ). **ಕವಲುವಟ್ಟೆ**: ಒಳಗುಹೊಱಗೆಂಬೆರಡು ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳಗೆ ನೀತಿ ಪ್ರೀತಿ ಮಾರ್ಗಗಳೊಳವು ತಾವೆರಡೆರಡು ಪಥದಲಿ ಕವಲುವಟ್ಟೆಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬೩). **ಕವಲ್ಬಟ್ಟೆ**: ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಕವಲ್ಬಟ್ಟೆಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದೆನೆಂಬುದು ಅವನದನಿಗೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನಿಸಿತು (ದಾಸಹು. ೮೮). [ಕವಲ್$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕವಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹರಿ, —ಪಸರಿಸು, —ವಿಸ್ತರಿಸು: ನಿಜಕರಂಗಳಂ ಪಸರಿಸಿದಪುವೆನಿಸಿ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಕವಲ್ವರಿವ ಮುಕ್ತಾಮಣಿಗಳ ಮಯೂಖದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೯ ವ); ಪೌರವಿಲಾಸಿನೀನಯನಕಾಂತಿ ಕವಲ್ವರಿದೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರವಾಹದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨-೨); ಹರಭಕ್ತಿಲತೆ ಕವಲ್ವರಿವುದೀತನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೨).
[ಕವಲ್$_2$ + ಪರಿ$_3$]

ಕವಲ್ವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು; ವರ್ಧಿಸು: ಕಾಂತಾಜನದ ಕಣ್ಣ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕವಲ್ವರಿಯಿಸುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೪೨ ವ).
[ಕವಲ್ವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಲ್ಹೊಗೆ (ನಾ). ಶಾಖೆಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆ; ಪಸರಿಸುವ ಹೊಗೆ: ಉಗಿಬಗಿ ಮಾಡಿ ಧೂಪದ ಕವಲ್ಪೊಗೆಯೊಳ್ ತನಿಗಂಪ ನುಂಡು ತಣ್ಣಗೆ ತಣಿದು (ಶಂಶಾಮಾ. ೩–೭೬). [ಕವಲ್₃ + ಪೊಗೆ₂]

ಕವಹಟ್ಟೆ (ನಾ). (?) : ನಾವಿಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶೀಲವಂತನಿಧೀನೆಯೆಂದು ಕವಹಟ್ಟೆಯಂತೆ (?) ಕೂಗುತ್ತ ಕೊಜಚುತ್ತ ಅಲ ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ತ ಸೂಲವ ನೇಜುವ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಾಲುವೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೯). [?]

ಕವಳ₁ 'ಕಳವೆ₁' ನೋ.

ಕವಳ₂ 'ಕವಲ' ನೋ.

ಕವಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುತೆಗೆದುಕೊ; ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸು; ಊಟಮಾಡು; ಕಬಳಿಸು: ಕವಳಂಗೊಂಡೊಡದಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಪಕ್ಕಾದ ರೂಪನಡಸುವ ಕರಿಯಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೩); ಮಧುಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳಂ ತೊಜೆದು ಕವಳಂಗೊಳ್ಳದಿರೆ. (ಚಾವುಂಪು. ೩೮–೧೭); ಈ ತ್ರಿಜಗದ್ಭೂಷಣದ್ವಿರದಂ ಚತುರ್ದಿನಮೇಕಾರಣಂ ಕವಳಂಗೊಳ್ಳ ದೆಂಬುದಂ ಬೆಸಸಿಂ (ಶಂಶಾಮಾ. ೧೫–೩೩ ವ).

[ಕವಳ₂ (= ಕವಲ) + ಕೊಳ್₁]

ಕವಳಪ್ರಥಿತ (ಗು). (ತಾಂಬೂಲದ) ಕವಳವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ; ಕವಳ ಮೊದಲಾದ: ರಥದೊಳಗೆ ಮಾದ್ರೇಶನೀ ಸಮರಥನ ಸಂತೈಸಿದನು ಕವಳಪ್ರಥಿತಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೩೨).

[ಕವಳ₂ (= ಕವಲ) + ಪ್ರಥಿತ]

ಕವಳಿ₁ (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ಮೂರ್ಛೆ; ಬವಳಿ: "ಕವಳಿ – ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ (ಕವಳು)" (ಜಾನಕೋ. ೩೩).

ಕವಳಿಹತ್ತು = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು: ಬಳಲಿ ಬವಣಗೆ ಕವಳಿಹತ್ತಲು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದೆ ಮನವಿದು (ಹಾಡುಪಾ. ೫೩–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್ಳೆ; ಮಲ. ಕವಲ; ತೆಲು. ಕಳ]

ಕವಳಿ₂ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕವಳಿಕ 'ಕವಳಿಗೆ₁'ನೋ.

ಕವಳಿಕೆ 'ಕವಳಿಗೆ₁' ನೋ.

ಕವಳಿಗೆ₁, ಕವಳಕ, ಕವಳಕೆ, ಕೌಳಿಕೆ, ಕೌಳಿಗೆ₁(ನಾ). ೧. ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟು: ಎಲೆವಸರಿಗರೆತ್ತಿ ಪಿಡಿವರು ಮುದದಿ ದೆಳ್ಳೆಲೆಗವಳಿಗೆಯ (ನಾಗಕು. ೨–೫೩). ℙ ಇಪ್ಪತ್ತು, ಐವತ್ತು, ನೂರು ಎಲೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕವಳಿಗೆಯಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ವುಂಟು. ೨. (ಕೈ ಬರೆಹದ) ಓಲೆಗರಿಯ ಕಟ್ಟು; ಗ್ರಂಥ: ತಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮಡಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುವಂ ನೋಟ್ಪೆನೆಂದು ಕವಳಿಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩–೨); ಮಾಣಿಯ ಕೌಂಕುಟ ಚರಿತ ಪುರಾಣದ ಕವಳಿಗೆ ಸಮಾನಮಾಯ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨–೫೫); ಗೀತದವಸರದಿಂದಜುಯಿರೇ ವಚನಭಂಡಾರದ ಕವಳಿಗೆಗಳ ತಂದು ನೋಡಿರೆ (ಬಸಪು. ೩೫–೪೫); ಬಸವ ಭಂಡಾರದ ಕವಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೩೩ ವ). ೩. ಪಂಕ್ತಿ; ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೮–೭ ವ); ಪ್ರಮಥರುದ್ರ ಪುರಾತನಗಣೋತ್ತಮರ ಕವಳಿಗೆಗೈದಿ ಸಂದಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೯–೬೨); ನಿನ್ನ ಸದ್ಗುರುಭಕ್ತಿ ಲಲಿತ ತನ್ನಿಷ್ಠೆ ಗಣಪುಂಗವರ ಕವಳಿಗೆಗೆ ಸಲೆಸಂದುದು (ಆರಾಚ. ೪–೪೪). ೪. ಇಪ್ಪಾರು ಚಾವಣಿಯ ಗೋಡೆಗೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರ; ಚಂದಾಯ; ಗೇಬಲ್ಲು: ಹಳದಿಯ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಕವಳಿಗೆ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು (ಯೋಧಪು. ೬೨).

ಕವಳಿಕ: ೨. "ಕವಳಿಕಂ ಕೈಹಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪).

ಕವಳಿಕೆ: ೨. ಪುರಾತರ ವಚನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿ ಪುರಾತರ ಕವಳಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡು (ವಚಶಾ. II, ೨೭೪).

ಕೌಳಿಕೆ: ೪. ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದದ್ದು ಒಂದೇ ಕಟ್ಟಡ. ಅದು ಕೌಳಿಕೆಯ ಕಟ್ಟಡ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೬೨). **ಕೌಳಿಗೆ₁**: ೧. ಎಲೆಯ ಹೇಱಂಗೆವೊಂದು ಕೌಳಿಗೆ ಎಲೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦–೩೦; 1278).

[? . / ತಮಿ. ಕವಳಿಗೈ]

ಕವಳಿಗೆ₂ (ನಾ). ೧. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ; ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯ ಚೀಲ: ಪಟುಮತಿ ಬಳ್ಳಿಸಿದ ಕಯ್ಯ ಕವಳಿಗೆಯುಂ ಕರ್ಪಟಮುಂ ಬೆರಸು . . . ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೬); ತೊಗಲೊಳ್ ಪಾಲಿರ್ದಾ ಕವಳಿಗೆ ಕಕ್ಷದೊಳಿರೆಯುಂ (ಸಮುಪ. ೧೪–೧೬೮); ಪಿಡಿದ ಕವಳಿಗೆಯುಟ್ಟ ಪುಲಿದೊವಲಿನಿಂದೊಪ್ಪೆ ಬರುತಿರಲು (ಸೇದಿರ. ೬೧–೧೮); ಕವಳಿಗೆ ಕಕ್ಷದೊಳ್ ಪುಟದ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪುವ ಯಜ್ಞಸೂತ್ರಕಂ (ಮಹಾಸೀ. ೧೧–೪೬). ೨. ಸಂಪುಟ; ಕರಂಡಕ: ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿಟ್ಟಕವಳಿಗೆ ವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂದಿಕೆಗವಟಯ್ಯು ದಲೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೦). ೩. ಥಾಲಿ; ಲೋಟ: ಪಾನಕ ರುಚಿಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಕವಳಿಗೆ ಕುಡಿದ (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೦); ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ಕವಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿ (ದೇವಹಂ. ೨೧). [< ಸಂ. ಕಪಾಲಿಕಾ]

ಕವಳಿಗೆ₃, ಕೌಳಿಗೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ(?): ಇವರು ಯಾವ ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೩೧); ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗೆ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಹಣವನ್ನು . . . ಜಮಾ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರೆಂತೆ (ಅವತಂ. ೮೮). **ಕೌಳಿಗೆ₂**: ಕಂದಾಯ, ಕೌಳಿಗೆಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ಟಾಕತ. ೮೪). [?]

ಕವಳಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ).ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು;ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒಗ್ಗೂಡಿಸು: ಭುವನದೊಳುಳ್ಳಬಲಾಜನತತಿರೂಪ ಕವರಿಯನನ್ನಜ ಶಿಲ್ಪಿ ಕವಳಿಗೆಗಟ್ಟಿ ಕನಡಿಸಿದವೋಲು ದೇವಿಯವಯವದ ಶೋಭೆಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೮೪). [ಕವಳಿಗೆ₁ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕವಳಿಗೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕವಳಿಗೆಯನ್ನು ತೋರು; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತೋರು: ಇರ್ವರುಂ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಕಲೆಯ ಕವಳಿಗೆದೋಱುದರಿವರ ಜೀವಿತಮಿಂತೆ ಸಲ್ವುಂ (ಅನಂಪು. ೮–೩೧ ವ).

[ಕವಳಿಗೆ₁ + ತೋಱು₁ (< ತೋಱ್)]

ಕವಳಿಗೆಸೂರು (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾದ ಸೂರು; ಇಪ್ಪಾರು ಸೂರು (ಕ). [ಕವಳಿಗೆ₁ + ಸೂರು₂]

ಕವಳಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ನುಂಗು: ದಶದಿಶೆಗಳಂ ಧವಳಿಸುತೆ ರಾತ್ರಿಯಂ ಕವಳಿಸುತೆ ಮೂಡಿದಂ ಸೂರಂ ಚಕಿತಚಕೋರಂ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬–೫). 'ಕಬಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕವಳ₂ (= ಕವಲ) + -ಇಸು₃]

ಕವಳಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು: ಯಶೋವಲ್ಲರಿ ಲೋಕಮಂ ಕವಳಿಸುತ್ತಿರ್ಪ್ಪನ್ನೆದಂ (ಕಇಅ. ೧೨–೪–೬೩; 1148). [? + -ಇಸು₃]

ಕವಳೀಕ 'ಕೌಳಕ₁' ನೋ.

ಕವಳೀಕರಣ (ನಾ). ತಿನ್ನುವಿಕೆ; ನುಂಗುವಿಕೆ. 'ಕವಳೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕವಲೀಕರಣ]

ಕವಳೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುಮಾಡು; ಕಬಳಿಸು: ಕಣ್ಣನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಕವಳೀಕರಿಸಿದನೆಂದಡೆ ಅದು ಕವಳೀಕವೆಂಬೆ (ವಚಶಾ. I, ೮೫).

[ಕವಳೀಕರಣ + -ಇಸು₃]

ಕವಳುಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವಳ್ಳಿ₁ 'ಕಳವೆ₁' ನೋ.

ಕವಳ್ವ₂ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕವಳ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಮಿಂಚು; ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು : ಅವನೀವಲ್ಲಭೆ ಕೊಂಡ ಬೆಳ್ಳಸದನಂ ನೀರೇಜಗರ್ಭಂ ವಿಯದ್ಧವಳಾಗಾರದೊಳೆಟ್ಟೆ ಪಾಲ್ಗೊಡೆ ಕವಳ್ಮಿಂಚಿಂ ದಿಗಂತಂ ಮುಟುಂಗುವಿನಂ ಪೂಸಿದ ಶಂಖಂ . . . ಪರ್ವಿತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಅನಂಪು. ೭-೮೬). [ಕವಳ್₀ (< ಕವಲ್₁) + ಮಿಂಚು₃]

ಕವಟುಗೋಲೆ 'ಕವಡುಗೋಲೆ' ನೋ.

ಕವಾಟ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು; ಕದ: "ಕವಾಟಮರರಿಯೆನೆ ಕದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೪); "ಪಡಿಯು ಕವಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫); ಶಂಖಂ ರಿಪುಹೃದಯಕವಾಟಪುಟವಿಘಟನಂ ನೋಡರಿಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪); ಕೋದಂಡಭಂಗಧ್ವನಿ ನೆಗಟ್ಟುದು . . . ಸ್ಫುಟದಿಕ್ಕವಾಟಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೨); ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯನಿಳಯಕವಾಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೭-೬); ಚೈತ್ಯಾಲಯವು ನಾನಾರತ್ನರಚಿತದ ಕವಾಟದಿಂ ತಾನೆಸೆವುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪-೧೫). ೨. ಕವಾಟು; ಅಲ್ಮಾರು (ಕ). 'ಕಪಾಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕವಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ (?): ಅಡ್ಡತೂಕ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬೀಳ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು. ಒಂದು ಕವಾಟಿಕಂ ಕೊಂಡೊಡೆ, ಮಂದಾಗ್ನಿ, ಶೂಲೆ, ಪಾಂಡುವಾತ, ಮೇಹ, ವಾತಶೂಲೆ ಇಷ್ಟೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೪೫). [?]

ಕವಾಟಪುಟ (ನಾ). ಬಾಗಿಲರೆಕ್ಕೆ, —ಕದ: ಜತುಗೃಹ ಕವಾಟಪುಟ ಸಂಧಿಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ). [ಕವಾಟ + ಪುಟ₁]

ಕವಾಟಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ: "ಕುಸಿ-ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). [ಕವಾಟ + ಶಲಾಕೆ]

ಕವಾಟು 'ಕವಟು' ನೋ.

ಕವಾಡ 'ಕಬಾಡ' ನೋ.

ಕವಾಡಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗರ ಹೆಂಗಸು; ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ (ಕ). [ಕವಾಡಿಗ (< ಕಬಾಡಿಗ) + -ಇತ್ತಿ]

ಕವಾಡಸರಕು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರುವ ಸರಕು: ಅಕ್ಕಿಸಿಣ ಮೆಣ್ಸು ಮುಂತಾದ ಕವಾಡಸರಕಿನ ಹೆಕ್ಕಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಾಸು ೨ದರ ಮೆರ್ಯೆಯಲ್ಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೫-೧೯; 1771). [ಕವಾಡ (< ಕಬಾಡ) + ಸರಕು₃]

ಕವಾಡಿಗ 'ಕಬಾಡಿಗ' ನೋ.

ಕವಾಡಿಗಗೇರಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗರ ಓಣಿ (ಕ). [ಕವಾಡಿಗ (< ಕಬಾಡಿಗ) + ಕೇರಿ]

ಕವಾತು 'ಕವಾಯಿತು' ನೋ.

ಕವಾಯತು 'ಕವಾಯಿತು' ನೋ.

ಕವಾಯಿ 'ಕಬಾಯಿ₁' ನೋ.

ಕವಾಯಿತ 'ಕವಾಯಿತು' ನೋ.

ಕವಾಯಿತು, ಕವಾತು, ಕವಾಯತು, ಕವಾಯಿತ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡುವ ಕಸರತ್ತು, —ವ್ಯಾಯಾಮ: 'ಸಮವಸ್ತ್ರ' ಧರಿಸಿ ಅನೇಕ ಬಾಲಕರು 'ಕವಾಯಿತು' ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಗಿಮು. ೫೫); ಎರಡು ಹೊತ್ತೂ ಕವಾಯಿತು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೮೨). **ಕವಾತು**: ೧. ಅಟ್ಟೆ ಅಡಿಯಟ್ಟು ನಡಸಿದೆ ಕವಾತ (ನಡಬಂ. ೧೦೩); ಸೇನಾಪತಿ ಅವನ ಮುಂದೆ ಕವಾತುಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೭೪). ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಶ್ರಮ (?): ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತಪದ್ಯವನ್ನು ಕವಾತುಮಾಡಿ ಹೃದ್ಗತಮಾಡಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫). **ಕವಾಯತು**: ೧. ಕವಾಯತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ದಂಡು ಒಳಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಲುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿ (ಒಡೆಕ. ೧೯); ಮಕ್ಕಳು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕವಾಯತು ಮಾಡಿದರು (ಕಪವು. ೪-೩೫). **ಕವಾಯಿತ**: ೧. (ಕ).

ಕವಾತಡ್ಯ = ಕವಾಯಿತು ಮಾಡುವ ವಿಶಾಲ ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಲೇಜಿನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕವಾತಡ್ಯವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಕವಾಈದ್; ಹಿಂ. ಕವಾಯದ್; ಮರಾ. ಕವಾಇತ್, ಕವಾಯತ್]

ಕವಾಲ (ನಾ). ಹೆಂಡಮಾರುವವನು: "ಕವಾಲ – ಸಿಂದಿಮಾರುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕವಾಲಿ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ) ಒಂದು ಮೇಳಗೀತ: ಇದಲ್ಲದೇ ಕೋಲಳ್ಳಿಯ ಕರೀಮಾ ಕವಾಲಿ ಅಂದನು (ಜೀದಾನ. ೬೬). [← ಅರ. ಕವ್ವಾಲ್; ಮರಾ. ಕವಾಲೀ]

ಕವಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: "ಕವಿ –ಆಚ್ಛಾದನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕವಿದುವು ಕಾಳನೀಳಜಳದಾವಳಿ ವಾರಿಧಿಗಳ್ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಕವಿದುವು ಗಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೭); ಪಸಿದಮ್ಮೆ ಬಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಬಡವರ್ ಕೂಟ ರಾಶಿಯಂ ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫); ಸಭೆ ಠಕ್ಕು ಕ[ಪಾಳಾಂ. ಗ]ವಿದಂತೆ ನೋಡುತಿರೆ (ತಿರುರ. ೧೬); ಹಿಳುಕು ಕವಿದವು ಭಟನ ಕೈಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೫-೫೬); ಹಾಲುಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗೀಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕ್ಕೊದ್ದಿಸುವ ನಾರಿಯರ (ಕಂಸವಿ. ೫-೬೪). ೨. ಮರೆಮಾಡು; ಹೊದಿಸು: ಭೂತಂಗಳಾತನನೊಂದು ಬಿಲದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಂ ಕವಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೫-೪); ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹರೆ ಕವಿದುರಗನ ತುಳಿದ ದೊರೆತನದೇಳ್ಗೆಯ ತೋಱು (ನೋಹತ. ೬೯-೩೪). ೩. ತುಂಬು; ದಟ್ಟವಾಗು; ಮೇಳೈಸು: ಕವಿದ ಪುರ್ವಂ ಕೋರಮಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಂಸಮಪ್ಪ ಕಾಲ್ಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೬ ವ); ಭುವನಜನಮೆಲ್ಲಮೊರ್ಮೆಯೆ ಕವಿದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೫); ತೊಲಗಿಸೋ ಮಂದಿಯನು ತೆಗೆ ಬಾಗಿಲನೆನಲು ಕವಿದುದು ಸುರೇಂದ್ರನ ಲಲನೆಯರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೮೮). ೪. ಎರಗು; ಮೇಲೆಬೀಳು; ದಾಳಿಮಾಡು: ಮದುವೆಯ ನೆರವಿಯಂ ಕಡಂದುಱು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೧); ತಿರುಗಿದರೆ ಬಲದಿಂದ ಕೈಮಾಡುವರು ಕವಿದರೆ ಸಿಡಿವರೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩-೩೦); ಕಾಡೆನಿದಿರಲಿ ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೨). ೫. ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಉನ್ಮತ್ತಪಂಚವಿಂಶತಿ ಪ್ರಾಯಂ ಕವಿದು ಅರಮನೆಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಬಸರ. ೮-೬೫); ಸರಳು ಸವೆಯಲು ಶಕ್ತಿಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ಕವಿದಿಡೆ ಶಕ್ತಿಯನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೦-೧೬); ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನ ಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳ ಕಾಣುತ ಕವಿದು ನಿಟ್ಟಿಸಳು (ಹದಿಬ. ೭-೪೩). ೬. ತೊಡು; ಧರಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ತಲೆನವಿರಂ ಪಚ್ಚುಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಮಣಿಮಯ ಮಕುಟಮಂ ಕವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ವ); ಕವಿದುತ್ತಮಮಕುಟಮುಮನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳಾಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೪).

ಕವಿದುಪಡು = ದೊಪ್ಪನೆ ಬೀಳು: ದುಶ್ಶಳೆ ಕೇಳ್ದು ಮಲಮಲ ಮಱುಗಿ ತಮ್ಮಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಪಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೨ ವ). **ಕವಿದುಬೀೞ್, ಕವಿದುಬೀಳು** = ಕಾಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಹಾಗೆ ಮುಖವು ಅಡಿಯಾಗಿ ಬೀಳು: ತನ್ನ ನಂದನನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಬಿದ್ದು (ಗದಾಯು. ೩-೮೧ ವ); ಒಡೆಯರಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲ್ಕೆ ತೊಡಗುವಂದದಿ ಕವಿದುಬೀಳ್ವಂ (ಬಸಪು. ೩-೩೮).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಮಲ. ಕವಿ; ತುಳು. ಕದಿ, ಕಮಿ; ತೆಲು. ಕವಿ]

ಕವಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಮುಚ್ಚಳ; ಆವರಣ: ಆಕಾಶದ ಕವಿಯುಂ ನೆಲದ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮೇರೆದಪ್ಪುವುದುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯ ವ); ಗೂಡಾರದ ಕವಿಯಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿ ಪೋದ ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಆದಿಪು. ೧-೮೬). ೨. ಕುದುರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮರೆ; ಕಣ್ತಡೆ: ಕವಿ ಪೊಜಗಿರೆ ಕೀಳೊಳಗಿರೆಯವಿರಳಮಾ ತುರಗ ಮುಖಮೊ ನೃಪಮಂದಿರಮೋ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಮುರತಾಪಡೆಗೂಡಿದ ಕವಿಯ ಕೀಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ತುರಗವನೇಱ ರಾವುತರೊಡಗೂಡಿ ಬಂದರು (ಅಂಜಚ. ೬-೮೦). ೩. ಕವಿದಿರುವಿಕೆ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ: ಕಣ್ಬನಿಯ ಕವಿಯಿಂದೆ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೧೦). ೪. (ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ) ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಮುತ್ತುವುದು. 'ಕವಿಯೇಱು' ಪರಾ. ೫. "ಯುದ್ಧಭೇದಂ" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಕವಿದುರ್ಗ್ಗಂ ಚಾತುರಂಗಂ ಬವಸೆ ದಳವುಳಂ ಧಾಳಿ ಸೂಳೇಱನಿಪ್ಪಾಹವದೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬ ; 1068); ಕವಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರವಿ ಬಂಟನಾಗೆ ಶಶಿ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಅರಸು ಬಂಟರ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದ (ಮಧುವ. ೪೬); ಆ ಕವಿಯ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಬಯಲಾಜಿಯೊಳ್ . . . ಪಿಡಿದನಿಂತೀವಣೀ ಕಲಿಕಾರ್ತವೀರ್ಯ್ಯನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೯-೧೮ ; 1704). [< ಕವಿ$_1$]

ಕವಿ$_3$ (ನಾ). ಆನೆ: "ಕವಿಯೆಂದೊಡಾನೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೧). [?]

ಕವಿ$_4$ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಕಪಿ: "ಕಪಿ, ಕವಿ; ದೀಪಿಕೆ, ದೀವಿಗೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೫-ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಪಿ]

ಕವಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಚತುರ; ಬುದ್ಧಿವಂತ; ವಿದ್ವಾಂಸ. ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕಬ್ಬಿಗ: "ಕವಿ, ಕವಿತ್ರ ಈ ೨ ಕವಿಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); ವಾಕ್‌ಶ್ರೀ ಸುಭಗಂ ಪುರಾಣಕವಿಯುಂ ಧರೆಗಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೧); ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆ ಕವಿ (ಜಗವಿ. ೧-೭). ೩. ದೈತ್ಯರ ಗುರು; ಶುಕ್ರ: ಕವಿ ಕನ್ಯಾನಿಳಯಸ್ಥನಾಗೆ ಖಳ ಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೦); ಕವಿರಿಪುಗುರು ಗುರುರಿಪು ಭೃಗುಪವರೇವಗೆನಲ್ಧರಿತ್ರಿ ಕವಿಗುರುಜನತೋದ್ಭವಮೊದವೆ ಮಂತ್ರಗುಣ ಮೊಪ್ಪುವುದು ಮಹಾದೇವದಂಡನಾಥೋತ್ತಮನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮-೪೬ ; 1208 ?); ಗುರುಕವಿಗಳಿಂ ಬಳಕೆವೆತ್ತ ಸಚಿವರುಂಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೭). ೪. ನೀರು; ಜಲ. ೫. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು. ೬. ನೀರ ಹಕ್ಕಿ; ಜಲಪಕ್ಷಿ: ಉದ್ಧತ ವೀರಾರಾತಿಯೂಥಂ ವಿಗತ ವಿಭವಮಾಗಿರ್ದ್ದಡಂ ರಂಜಿಕುಂ . . . ಸಕಳಕವಿನಿಕಾಯಸ್ವನಾಕೀರ್ಣ್ಣಕರ್ಣ್ಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೯ ; 1198). ೩, ೬ : ಕವಿರಾಜಾಲಂಕೃತಂ . . . ಸರದಂತಂ ಬರದಂತೆ ರಂಜಿಸಿದುದಾ ರಾಜೇಂದ್ರನೋಡ್ಡೋಲಗಂ (ರಾಚಶೇ. ೫-೨೦). ೭. ಕಡಿವಾಣ; ಖಲೀನ: "ಕವಿ ಶುಕ್ರ ಕಬ್ಬಿಗುದಕಂ ತವೆ ವಿದ್ವಾಂಸಕರಿವೈದು ಕವಿ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಕವಿಂಜ, ಕವಿಂಜಳ, ಕವಿಂಜು, ಕವುಂಜು, ಕವುಜಗ, ಕವುಜು, ಕೌಜಲು, ಕೌಜು, ಗವುಂಜು, ಗವುಜು$_2$, ಗವುಜುಗ, ಗೌಜಲು, ಗೌಜು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಕಪಿಂಜಲ, ಕವಿಂಜ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಿಂಜಳ**: "ಕಪಿಂಜಳ – ಕಪಿಂಜಳ" (ಶಮದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಿಂಜು**: "ಕಪಿಂಜಳ – ಕವಿಂಜು" (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕವುಂಜು**: ಗಿಡುಗ ಮೊಲಂ ಕವುಂಜು ಮರೆ ಮುಂಗಲಿ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕೋಡಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮); ಹರಿಣಿಯ ನವಿಲ ಕವುಂಜಿನ ಕರಿಣಿಯ . . . ಕಣ್ಣಂತಿರೆ ನಿಬಿಡಮಾಗಿ ಕೋರ್ಪೊಡೆ ತುರಗದ ನಯನಂಗಳು ಚಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೨೪). **ಕವುಜಗ**: ಈ ಹಕ್ಕಿ ಕವುಜಗ ಹಕ್ಕಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಗಾತ್ರವಿದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೧). **ಕವುಜು**: (ಶಿ). **ಕೌಜಲು**: ಇಲ್ಲಿ ಕುದುಂಬಳು, ಕೌಜಲು, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧೨). **ಕೌಜು**: ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿತು ಕಾಮೆಂಬಾ ಕೌಜನು ಬಡಿದಾ ಹಕ್ಕಿ ತಾಮಸ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊಂದ ಹಕ್ಕಿ (ಚಿದಾವ. ೧೧೩-೯). **ಗವುಂಜು**: ಹರಡೆ ಗವುಂಜು ಚಾದಗೆ (ಗಿಂಕ. ೧-೭೪). **ಗವುಜು$_2$**: ಗವುಜು ಚಿಳುವ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). **ಗವುಜುಗ**: ಮುಂಗುರಿಗಳಿವು ಗವುಜುಗಗಳಿವು [ಪಾಠಾಂ. ಗೌಜುಗೆಗಳಿವು, ಗೌಥೆಯವಿವು, ಗೌಜುಗಳಿವನು] ಗಜಗಮನೆ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೧). **ಗೌಜಲು**: ಕಾಡಗೌಜಲು ಕರಿಯಲಾವುಗೆ . . . ಮೆರೆದುವು (ಗೋಹಾಡು. ೨೪). **ಗೌಜು$_2$**: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ಈ ೨ ಗೌಜು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪); ಲಾವುಗೆ ಹರಡೆ ಗೌಜು ಟಟ್ಟಿಭ ಕುಕಿಲ ತುಜುವೆಗಣ್ಣಂ ಹಂಸೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೨); ಹರಡೆ ಗೀಜಗ ಮರಗೊಡೆಲೆ ಕಾಬುಜುಲೆ ಲಾವುಗೆ ಗೌಜು ಪಾರಿವನಿರಿಲೆ ಸಾಳುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೩); ಗಿಡುಗ ಗಿಳಿ ಗೌಜುಸೋಗೆ ಸಜಲೆ . . . ಇರದೆ ಕೆಡಪಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೫). [< ಸಂ. ಕಪಿಂಜಲ]

ಕವಿಂಜಳ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವಿಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವಿಕ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಖಲೀನ. [ಸಂ.]

ಕವಿಕದಂಬಕ (ನಾ). ಕವಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗೋಷ್ಠಿ: ಬೆಳ್ವಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮತಿಚತುರ ಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೪); ಕೃತಿ ಚತುರ ಕವಿಕದಂಬಕದ ಬಗೆಯನುಗಿಯಲ್ವೇಡಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೨). [ಕವಿ$_5$ + ಕದಂಬಕ]

ಕವಿಕೆ (ನಾ). = ಕವಿಕ (ಶಿ). [ಸಂ. ಕವಿಕಾ]

ಕವಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ತುಂಬು: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜೆಯ ಕೆಂಬನಿಯೊಱತೆಯಾಱಲು ನುಡಿದನಾಕೆಯ ಕರಣದಲಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ವಿಗೊಂಡ ಕಳಕಳವನು ವಿಭಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೧೫). [ಕವಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾವ್ಯದರ್ಶನ ಪಡೆ: ತನ್ನಂ ಮರೆವನ್ನಂ ಕವಿತನ್ನ ಕೃತಿಪ್ರಸರಮೆಂದುಮೊಸೆವೋಲ್ ನೆಗಳ್ದಂ ಬಿನ್ನಣೆ ತಾಂ ತನಿ ಸೊಬಗಿನ ಕಣ್ಣಂ ಪ್ರಣಿಧಾನಮಾರ್ಗದಿಂ ಕವಿಗೊಳ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೫೨-೮). [ಕವಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಿಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕವಿಗಳ ಗೋಷ್ಠಿ, —ಸಮೂಹ: ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಕವಿಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕವಿ$_5$ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಕವಿಚು$_1$, ಕವಚು, ಕವುಚು$_1$, ಕೌಂಚು, ಕೌಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿರುವುಮುರುವಾಗು; ಅಡಿಮೇಲಾಗು; ಬೋರಲಾಗು; ಮಗುಚು; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: "ಕವಿಚು – ವಿಪರೀತಪತನೇ (ತಲೆ ಕೆಳಗು ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಒಂದು ವರುಷದ ಕೂಸಂ ನಂದಿನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡಾ ಕೂಸು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕವಿಚಿ ಬೀಱುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೧-೪); ಆಪತ್ತಿನ ಪರ್ವತವೇ ಮೇಲೆ ಕವಿಚಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ ವೆಂಕಟಪತಯ್ಯ (ಮರಳಿ. ೧೦೯). **ಕವಚು**: (ಶಿ). **ಕವುಚು$_1$**: ಅಂಗಾತನೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕವುಚಿ ಮಲಗಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಈಸುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧೩); ಕವುಚಿದುದರಿಂದ ಮೋರೆ ತುಟಿಗಳಲೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಾಯಿತು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೪); ರಾಧಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕವುಚಿ ಮಲಗಿದ ನಿರ್ಮಲೆಯ ಬೆನ್ನು ಸವರುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಮೂರುದಾ. ೨೭೬); ಒಂದು ಬದಿ ಬೆಂದು ಕಂದುಬಣ್ಣ ತಳೆದಾಗ ದೋಸೆಯನ್ನು ಕವುಚಿಹಾಕಿ (ಅಡುಸಾ. ೯೫); ಕವುಚಿಬಿದ್ದರೂ ಮೂಗು ಮೇಲೆ(ಗಾದೆ). **ಕೌಂಚು**: (ಕರಾ)ವಗು ಕೌಂಚುತ್ತದೆ(ರೂಢಿ).

ಕೌಚು$_1$: ಬಲೆಯ ಕೌಚಿ ಬಲೆಯೊಳಗೆ ಬಿಸುಟು ಪೋದನು (ವಾದಿಶೀ. ೧೧೭-೧೮); ತೇರಿನ ಮೊಗ್ಗರ ಕೌಚಲು (ವರ್ಧಶ. ೬-೭೬); ಕಾಯ್ದುಹೆಬ್ಬ ಗುಂಬವನೆ ಕೌಚಿಯುರುಳ್ಚಿ (ಚಕವಿ. ೨-೯೭).

ಕವುಚಿಮಲಗು = ೧. ಬೋರಲಾಗಿ ಮಲಗು; ಮುಖ ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿ ಬೀಳು. ೨. (ಕರಾ) ಒಪ್ಪದಿರು; ಒಲ್ಲೆನೆನ್ನು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿೞ್; ಮಲ. ಕವಿೞ್, ಕಮಿೞ್; ತುಳು. ಕಬೈ, ಕಬ್ಬ = ತಲೆಕೆಳಗು; ಕೊಡ. ಕವಿ]

ಕವಿಚು$_2$, ಕವುಚು$_2$, ಕೌಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಆವರಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಎತ್ತು ತಾನೊಲಿದೇಳಲಾಱದೆ ನೆತ್ತಿಯೊಳು ಹುಲ್ಲಂ ಕವಿಚಿಕೊಂಡೆತ್ತುವವರಿಲ್ಲದೆ ಬಳಲುತಿರ್ದುದು (ಬಸವ. ೧೬೬-೬); ನೆಳನು ತಾನು ಉಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕವಿಚಿದನು (ವಡಭಾ. ೧೩೨); ಕಂಬಳ ಕವಿಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತನು (ಮುನಿವಾ. ೬). **ಕವುಚು$_2$** : ಆನೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕವುಚಿಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮಾಯಾಚಾರಿಗೆ ಮೊದಲ ಪೂಜೆಯಾಯಿತು (ನನ್ನೂರು. ೩೦೬). **ಕೌಚು$_2$** : ನೀಲದ ವಸ್ತ್ರವೆಸಿಸಿತು ಬಂದು ಕೌಚಿದ ಹೊಗೆ ಮುಹಾಂಬರವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೬-೬೬). [ಕವಿ$_1$ + -ಚು]

ಕವಿಚು$_3$ (ನಾ). ಹೊದಿಸುವಿಕೆ; ಹೊದಿಕೆ: "ಹ್ಲಗೀ, ಹ್ಲಗಂ, ಹ್ಲಗ ನೀಯಂ, ಈ ೩ ಕವಿಚು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೯). [< ಕವಿಚು$_1$]

ಕವಿಚುಂಮರ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ (?): ನಡೆದೆಯ್ದು ಕವಿಚುಂಮರ್ದಳೆಯನ್ನುರುಳ್ಚಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ವಾದ್ಯವನ್ನು ದಡಬಡನೆ ಬಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೬-೨). [ಕವಿಚು$_2$ + ಮರ್ದಳೆ]

ಕವಿತ (ನಾ). ಕವಿಯುವಿಕೆ; ಆವರಿಸುವಿಕೆ: "ಹುಲ-ಹಿಂಸಾ ಸಂವರಣಯೋಃ, ಕೊಲೆಯೊಳಂ, ಕವಿತದೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೯೭). 'ತಿವಿತ' ಪರಾ. [ಕವಿ$_1$ + -ತ]

ಕವಿತರ್, ಕವಿತರು (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಮುತ್ತು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಜಗದೀಶಂ ಲಯವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಕವಿತಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಬಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಜೂದ್ರಕ); ಕವಿತಂದಂ ಭೋಧಿಯೊಳ್ ಸೂಟುಸೂಟವೆ ಬೀಟ್ಟುಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೩); ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋಲಗಳ್ ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨); ಪೂವಿನಕೋಲ್ಗಳ್ ಗಡಣಿಸಿ ಕವಿತಂದು ನಾಂಟುವಾಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೭). **ಕವಿತರು** : ತರತರದೊಳು ಕವಿತರುವ ಸರಸಕಟಾಕ್ಷವ ನೆಸಗಿಯೆನ್ನೊಳು (ಹದಿಬ. ೧-೨೧). [ಕವಿ$_1$ + ತರ್]

ಕವಿತರು 'ಕವಿತರ್' ನೋ.

ಕವಿತಾಗುಣ (ನಾ). ಕವಿತೆಯ ಗುಣ; ಕವಿತೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಗುಣ: ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ದೈವೀಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಬ್ಬನಲಿ ಕವಿತಾ ಗುಣ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಗುಣ)]

ಕವಿತಾಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಅಥವಾ ವಾಚಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಸಭೆ: ಕವಿತಾಗೋಷ್ಠಿಯೊಳ್ ... ಪೊಟ್ಟುಗಳೆವು ತ್ರಿದರ್ಶನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪದಂ. ೪-೭೭). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಗೋಷ್ಠಿ)]

ಕವಿತಾಪ್ರೌಢ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು. ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಕಾವ್ಯಜ್ಞ: ಕವಿತಾಪ್ರೌಢನೆ ಸೋಲ್ವವೊಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಜ್ಞಂ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಪ್ರೌಢ)]

ಕವಿತಾರಸ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಸ; ಕಾವ್ಯಾಸ್ವಾದ: ನೇರಿದುವೆನಿಪೆರಡುಂ ಕವಿತಾರಸಮಾ ಸವಣನೊರ್ವನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ರಸ)]

ಕವಿತೆ (ನಾ). ೧. ಕವಿಯ ಕರ್ಮ, —ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಾವ್ಯರಚನೆ. ಕವಿತೆಯೊಳಾಸೆಗೆಯ್ವ ಫಲಮಾವುದೊ ಪೂಜೆ ನೆಗೞ್ತೆ ಲಾಭಮೆಂದಿವೆ ವಲಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೬); ಗುಣವರ್ಮನೊಳ್ ಸಮಂ ಬರ್ಪವರಾರ್ ಕವಿತೆಯೊಳಂ ... ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಂ (ಪುಷ್ಪದಂ. ೧-೬೪). ೨. ಕವಿತ್ವ; ಕಾವ್ಯ. [ಸಂ. ಕವಿತಾ]

ಕವಿತೆಗಬ್ಬ (ನಾ). ಹಾಡುಗಬ್ಬ; ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ (?): ಎನ್ನ ಕವಿತೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಿದೆಗೆ] ಬ್ಬದ ಬಗೆ ಈ ದಿವ್ಯಸಭೆಗೆ ಸಂಗತಮೆ (ಹದಿಬ. ೧-೪೫). [ಕವಿತೆ + ಕಬ್ಬ]

ಕವಿತ್ತೊರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ಪೆಜ್ಜಾಱಕೆಕನ್ನಳ್ಳಿಯ ರಾಜಿಗದೊಳ್ × × ಚ್ಚನ್ ಕವಿತ್ತೊರನ್ ಪಸುವಳಿಧನುವೆಟ್ಟಿ ಕೊನ್ದು ಬಿಟ್ಟೋರ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೩೯-೨; ಸು. 800). [?]

ಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಕವಿತೆ ೨: ಇದು ನಿಜ್ಜಂ ಪೊಸತರ್ಣವಂಬೊಲತಿ ಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೭); ಇವನಱಿದು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರ್ಗೆ ಕವಿತ್ವದೊಳ್ ತೊಡಂಕಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೪೮ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕವಿತ್ವಾಯಿಲ (ನಾ). ಕವಿತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು: ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತೋಭಯಕವಿತ್ವಾಯಿಲರ ಶಿರೋಮಣಿಯೆನಿಪ ನಂದೀಶಕವಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂ ಪ್ರಕಟಮಂ ಮಾಡಿದೆಂ (ರಾಘಚ. ೧೯-೯೬). [ಕವಿತ್ವ + -ಆಯಿಲ$_2$]

ಕವಿದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವಿದಿಳರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕವಿತಾ ಮನೋಹರಂ ಕವಿ[ದಿ]ಳರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೩೭; 1084). [?]

ಕವಿನೆರಳು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕವಿನೆಳಲು, ಕವಿನೆರಳು, ಕೌನೆರಳು, ಕೌನೆಳಲು (ನಾ). ಕವಿಯುವ ನೆಳಲು; ಛಾಯೆ: ವಿಶಾಲವಾದ ವೃಕ್ಷದ ಕವಿನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆ ನೌಕಾರೋಹಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬಿತ್ತು (ಅಂಬಳ. ೧೧೫). **ಕವಿನೆರಳು** : ಹಾರತಿರಲಿ ಗಾಳಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿದ್ದೆರಳು ವಾರಿಯಿರಲಿ ಕೊರಳು ಬಾಚತಿರಲಿ ಬೆರಳು ನೋಡ್ತೇನಿ ನಿನ್ನ ಕವಿನೆರಳು (ಸಜೀಗೀ. ೮೩-೬); ನನ್ನಸ್ಸಕ್ಕೆ ಕವಿನೆರಳನಲ್ಲಿ ಕೂತು (ವೃಸಿ. ೧೨). **ಕೌನೆರಳು** : ನಿನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ಕೌನೆರಳು ಕವಿದಿದೆ (ವಿಜಸಾ. ೬೯). **ಕೌನೆಳಲು** : ಮರುದಿನ ದುಃಖದ ಕೌನೆಳಲು ಅವಳ ನೋಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿತ್ತು (ಜೀನಬಾ. ೬೦). [ಕವಿ$_1$ + ನೆಳಲು (< ನೆೞಲ್$_1$)]

ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರನೆನಿಸಿದ ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೧). [ಕವಿ$_2$ + ಪರಮೇಶ್ವರ]

ಕವಿಪುಂಗವ (ನಾ). ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠ: ಕವಿಗಳೊಳಾ ಪುರಾಣಕವಿಪುಂಗವರೊಳ್ಪಿದರೀಗಳಿಲ್ಲ ಸತ್ಕವಿಗಳೆನಲ್ಕೆವೇಡ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಭಂಗುರಭಿದುರಚ್ಛಿದುರಪದಂಗಳ್ ... ಸಂಗತಿವೆತ್ತಿಕುಗಂ ಕವಿಪುಂಗವಸಮುಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೪). [ಕವಿ$_2$ + ಪುಂಗವ]

ಕವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕವಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: "ತರಿಸಿದಂ, ಬಡಿಸಿದಂ, ಕವಿಯಿಸಿದಂ" (ಛಂಶಾಭೂ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕವಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಿಯೇಱು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಸೌಪ್ತಿಕ: "ಸೌಪ್ತಿಕಮೆಂಬುದು ಕವಿಯೇಱು" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೮); ಬಂದ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳಂ ಜಡಿದು ನುಡಿದು ಕಳೆಯೆ ವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮುಳಿದು ಕವಿಯೇಱಿಯೊಳಾತನನೆಳಸಿ ನರ್ತಕಿಯಂಕೊಂಡು ಪೋಪುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೫); ಕಾದಂಬಸೈನ್ಯಂ ಕವಿಯೇಱಿಂಗೆಂದು ಬಂಕಾಪುರದೋಳಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೩೪; 1161). [ಕವಿ$_1$ + ಏಱು (< ಏಱ್$_6$)]

ಕವಿರಾಜ (ನಾ). ೧. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ವನಜಾಕ್ಷಖ್ಯಾತಿಪೂತಂ ಕಥೆ ಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ ವಚಸ್ಸುಂದರೀನೃತ್ಯನಿವಾಸಂ . . . ಮೆಚ್ಚೆ ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಪೇಟ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೨); ಭಾರತದೊಳ್ ಕವಿರಾಜ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸಂ ನೆಗಳ್ದ ಶಬ್ದಂಗಳ ನಾನಾರಯಿದುಸುರ್ವೆಂ (ಭಾರನಿ. ೨). [ಕವಿ$_{6}$ + ರಾಜ]

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕವಿರಾಜರ ಮಾರ್ಗ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಥಮ ಗ್ರಂಥ; ಒಂದು ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥ: ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವು ನಮಗೆ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ದೊರೆತ ಮೊದಲನೆಯ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಚ. ೫). [ಕವಿರಾಜ + ಮಾರ್ಗ]

ಕವಿಲ್$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ದಿಸಿಗದಿರ್ಗಳ್ ಕವಿಲೊತ್ತಡನೆ ಸೂಸಿದುವಾದಮ ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೬೮); ದೆಸೆಗೆ ಕವಿಲ್ತು . . . ಪೊರೆಯೋಜು ಕೊರ್ಬಿ (ದಶಕು. ೧-೨೬); ಹೊಗೆ ನಿಮಿರ್ದು ಕವಿಲ್ತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೧೦೬). [< ಕವಿ$_{1}$]

ಕವಿಲ್$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಕಪಿಲವರ್ಣವಾಗು; ಮಾಸಲುಕೆಂಪುಬಣ್ಣವಾಗು: ಕವಿಲ್ತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂಜೆಗವಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೫); ಒಗೆಯೆ ಕವಿ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಲ್ತು ಕಾಸೆ ಪೊಸಜನ್ನಿವರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೩). [< ಕವಿಲ್$_{3}$]

ಕವಿಲ್$_{3}$, ಕವಲ್ಕೆ$_{2}$, ಕವಿಲ$_{2}$, ಕವಿಲು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಮಾಸಲುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕಪಿಲವರ್ಣ: ಸುರವಜರಪ್ರಸೂನ ರಜದಿಂ ಕವಿಲಾದ ಶಿರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೧); ಅಗಸಂ ಪೊಳೆವ ಪೊಂಗಜಿಯಿಂ ಕವಿಲಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೩); ಮಿಂಚಿನ ಬಣ್ಣಮೆಯ್ದೆ ಕವಿಲಾದೊಡೆ ಗಾಳಿಯುಮಕ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೧೨). **ಕವಲ್ಕೆ$_{2}$**: ೨. ಗೂಳಿ; ಎತ್ತು. 'ಕವಲೆತ್ತು' ಪರಾ. **ಕವಿಲ$_{2}$**: ೧. 'ಕವಿಲಗೆಂಪು' ಪರಾ. **ಕವಿಲು$_{2}$**: ೧. "ಪಿಂಗಂ ಪಿಶಂಗಂ ಕವಿಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧).

ಕವಿಲ್ಗವಿಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪಯೋಜರಜಂಗಳೊಳ್ ಕವಿಲ್ಗವಿಲನುಮಾಗಿ ಬಂದ ಮಲಯಾನಿಲನೂದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೪). [< ಸಂ. ಕಪಿಲ]

ಕವಿಲ$_{1}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕವಿಲರ ಮಗಳ್ದಿರ್ ಸರ್ವಸಜಿರ ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; ಸು. 890 ?). [?]

ಕವಿಲ$_{2}$ 'ಕವಿಲ್$_{3}$' ನೋ.

ಕವಿಲಂದೆ, ಕವುಳಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಕೌಲಂದೆ: ಕಗ್ಗೆರ್ಜೆಯ ಪೆಗ್ಗೆರ್ಯಾವಡಿಯ ಕವಿಲನ್ದೆಯ ಮುಟ್ಟಿಯ ಬೆಳ್ಳಂವ್ವಾಡಿಯ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೩; 904). **ಕವುಳಂದೆ**: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಮಿ ಕಣೂರರು ಅಯಿರಣಕೀಟಿವರು ಅಣಗರು ಕಟ್ಟಿಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬-೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕವಿಲಗೆಂಪು 'ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು' ನೋ.

ಕವಿಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕವಿಲಬೋಯಸ್ಯ ಗೌತಮ ಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಣಶರ್ಮ್ಮಣ (ಇಅ. VII, ೧೮೬-೨೩; 668). [ಕವಿಲ$_{1}$ + ಬೋಯ]

ಕವಿಲು$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕವಿಲು ಗಜಲು ಧೃತು ತುರಿಗೆ ಆಂದೋಳಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಿಂ ನೋಟಕರ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಧುರಮಾಗೆ (ವಿರೂಪಾ. ೯೦). [?]

ಕವಿಲು$_{2}$ 'ಕವಿಲ್$_{3}$' ನೋ.

ಕವಿಲೆ$_{1}$ 'ಕಪಿಲೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕವಿಲೆ$_{2}$ (ನಾ). ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವಿಕೆ (?): ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗೆ ಡೊಂಬರ ದೀಡಂ ಪೋಜಿ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಕಳಕಳರವಂ ಪೆರ್ಚೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೬); ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗಿ ನೆರವಿ ಪೆಜಗೆ ಬರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪). [?]

ಕವಿಲೆ$_{3}$, ಕಉ[ವು]ಲೆ, ಕೌಲೆ, ಕೌವುಲೆ (ನಾ). ಹಸು; ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಕಪಿಲೆ: ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೊಂದ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ನ್ಯಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೬೫; ಸು. 550); ಕವಿಲೆಯ ಸೆಗಣದ ರಸದೊಳಮವುಂಗುರಂ ದೆರಸಿ ಕುಡಿಗೆ ಮೇಡ್ ಪೂಸುಗೆ. . . ಘೋಣಸಾಹಿ ವಿಷಮುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೩); ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಯಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೫೬); ಹುಲಿ ಕವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ಲೆಯ ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುದ ನರಿ ತಿಂಬಂತೆ ಕಾಣಾ (ಚನ್ನವ. ೧೩-೬೬); ಹೋಜಗೆ ವೇಷದ ಕವಿಲೆ ಒಳಗೆ ಹಸುದಿಂಬ ಹುಲಿ (ಸೇದಿಕ. ೬೧-೩). **ಕಉ[ವು]ಲೆ**: ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಕಉ[ವು]ಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೬-೬; 1403). **ಕೌಲೆ**: ಯಿ ಕಲ್ಲನೊಡೆದಂಗೆ ಕಿತ್ತಂಗೆ ಕೌಲೆಯಂ ಹಾರುವನಂ ಕೊಂದ ಪಾಪ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೬-೨೨; 1250). **ಕೌವುಲೆ**: ಇಂತೀ ಧಂಮ್ಮವ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸದಂಗೆ ಗಂಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕೌವುಲೆಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮಂ ಕೊಂದ ಫಲಮಕು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೪-೬೫; 1161).

ಕವಿಲೆಯಕಲ್ = ಗೋಕಲ್ಲು; ಕರುಗಲ್ಲು: ಮೂಡಣಮೇರೆ ಮಂಗಳೂರ ಹೊಲವೇರೆಯೊಡವಿನಕೊತ್ತುರ ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೬೪); ಆ ಕೆಯ್ಗೆ ಗುಡ್ಡೆ ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೫೩-೬೨; 1053). ಕವಿಲೆಯಕಲ್ಸರ = ಕವಿಲೆಯಕಲ್ (?): ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ಸರಮಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲ್ಸೇತುಕೋಟಿವರಂ ಮೇರೆಯಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೪೩; 1042). [< ಸಂ. ಕಪಿಲಾ]

ಕವಿಲೆದುಱು (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕಪಿಲಾಧೇನು: ಆ ಎನ್ನ ಪೂಜೆಯ ಕವಿಲೆದುಱುವಂ ಆ ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನೆಳಗಱುವಂ ಬಡವಾಗದಂತು ಪೇೞು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೫). [ಕವಿಲೆ$_{3}$ + ತುಱು]

ಕವಿಲೆವಣ್ಣ (ನಾ). ಕವಿಲೆಬಣ್ಣ; ಚಿನ್ನದಬಣ್ಣ: "ಕವಿಲೆವಣ್ಣಮೆನೆ ಪೊಂಬಣ್ಣಮೆಂದು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೫); "ಕವಿಲೆವಣ್ಣಮೆಂದು ಪೊಂಬಣ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೧). [ಕವಿಲೆ$_{3}$ + ಬಣ್ಣ]

ಕವಿಲ್ಗಣ್ (ನಾ). ಕವಿಲೆಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು; ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು: ಒಳಪೊಕ್ಕ ಕವಿಲ್ಗಣ್ಣಗುರ್ವಿನಿಂ ಕೆಂದಲೆಯಿಂದಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಬಸುಜಂ ಕರಮಂ ತಿರುಪಿದ ಮರುಳನವರ ಕಯ್ಗಳ ಕರುಳಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೧೪). [ಕವಿಲ್$_{3}$ + ಕಣ್]

ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು, ಕವಿಲಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಂದು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು; ಪಿಂಗಳವರ್ಣ: ಈಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದ ಪೊನ್ನಿರ್ಗವಿಲ್ಗೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೪). **ಕವಿಲಗೆಂಪು**: "ಬಭ್ರುವೆಂಬುದು ಕವಿಲಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೧). 'ಕಪಿಲಗೆಂಪು' ಪರಾ. [ಕವಿಲ್$_{3}$ + ಕೆಂಪು]

ಕವಿಲ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಪಿಲವರ್ಣ: "ಕಪಿಲವರ್ಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ ಕವಿಲ್ವಣ್ಣಂ" (ಚತುಸಿ. ೬೬). [ಕವಿಲ್$_{3}$ + ಬಣ್ಣ]

ಕವಿಲ್ಪೊಗೆ (ನಾ). ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಹೊಗೆ; ಮಾಸಲುಗೆಂಪಿನ ಹೊಗೆ: ಹೋಮಧೂಮದ ಕವಿಲ್ಪೊಗೆ ಪರ್ಬಿ ದಿಗನ್ತರಾಳದಿಂ ವ್ಯೋಮಮನೆಯ್ದೆ ಕೀಲ್ಕಿಸವುದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೪–೮; 1087); ಕವಿವ ಕುದೇರ ಧೂಪದ ಕವಿಲ್ಪೊಗೆಯಂ ನವಮೇಘಮಾಲಿಕಾನಿವಹಮಿಗೆತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೧). [ಕವಿಲ್$_3$ + ಪೊಗೆ$_1$]

ಕವಿವೃಷಭ (ನಾ). = ಕವಿಪುಂಗವ: ಸಮಸ್ತ ಕವಿವೃಷಭ ದೂರದೂಷಿತ ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೭). [ಕವಿ$_5$ + ವೃಷಭ]

ಕವಿಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನ ಶಿಷ್ಯ; ರಾಕ್ಷಸ: ಮಾರಾಂತ ಕವಿಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರಂ ಗೆಲ್ದು (ಕುಮಾವಿ. ೫೩). [ಕವಿ$_6$ + ಶಿಷ್ಯ]

ಕವಿಸಮಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕವಿಗಳು ರೂಢಿಗೆ ತಂದಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಅತತ ಸತ್ಕವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ದೇಶಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮ್ಯೆಕ್ಯಮನೆ ನಾಲ್ಕುಕೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೫). [ಕವಿ$_6$ + ಸಮಯ]

ಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ರಣಜಮತ್ಕೃತಿ ಸುರರ ನಯನಾಂಗಣಕೆ ಕವಿಸಿತು ಕೌತುಕಾಂಬುಧಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨); ಅಱುವೆಯ ಮೇಲೆ ಮಡಗಿ ಮೇಲೊಂದು ಕಳಸಿಗೆಯ ಕವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] (ಸೂಪಶಾ. ೩–೫); ಮೂರ್ಛೆಯ ಕವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧–೧೬). ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎರಗಿಸು; ಧಾಳಿ ಮಾಡು: ಕುನ್ನಿಗಳ ಕವಿಸು ಬೆನ್ನಡಗನುಱೆ ತಿನಿಸು (ಹಚಕಾ. ೬–೯); ನರಹುಳುಗಳೆವದಿರ ಕವಿಸಿ ಕಾಲವ ಕೊಲುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೩); ಪವನಜನ ಕೈಘಾಸಿಗಾನದ ಬವರಿಗರನೀಕ್ಷಿಸುತ ರಥವನು ಕವಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೬). [ಕವಿ$_1$ + –ಸು$_1$]

ಕವಿಹೃದಯ (ನಾ). ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು: ಉತ್ತಮ ಗದ್ಯ ಕೂಡ, ಕವಿಹೃದಯದಿಂದ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ . . . ಕಾವ್ಯವೆನಿಸುವುದು (ಸಂಶೋಧ. ೯೪). [ಕವಿ$_6$ + ಹೃದಯ]

ಕವಿಳಾಸ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ: ಮನಂ ಬೆದಱಿ ಪೊಡವಟ್ಟನಂ ಬೇಗ ಶೀಘ್ರಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಕಂಡಾ ಎಲೆ ಪುಣ್ಯವೇ ಕವಿಳಾಸಕೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦–೧೬; 1765); ಮಲ್ಲಯನು ಹಲುಕೂರ ಬಾಗಿಲಲು ಕಾದಿ ಕವಿಳಾಸ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೯–೫; 1280). [< ಸಂ. ಕೈಲಾಸ]

ಕವುಂಕುೞ್, ಕಂಕುಳು, ಕಂಕುಟು, ಕೊಂಕುಳು, ಕೌಂಕುಳ್, ಕೌಂಕುೞ್ (ನಾ). ೧. ಬಗಲು; ಕಕ್ಷಪುಟ: "ಕವುಂಕುೞ್ – ಕೌಂಕುೞ್" (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಕುಳು**: ೧. "ಕಂಕುಳೊಳು ಪೊದಱಿನೊಳು ಕಕ್ಷಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೨); ಕಂಕುಳೊಳೀಱುಂಕುವಂತಳವಡಿಸಿ ನಿತ್ಯ ಪಡಿಪೊನ್ನಂ (ನಂಬರ. ೮–೬೫); ನಿರುತ ಕಂಕುಳ ಕುಶೆಯ ಕರಡಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೭೪); ಕೆಡೆದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿಕೊಂಡನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೫–೨೫); ಎಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊಲಿದಿಱುಕಿದ ಪಚ್ಚಡದ ಚಚ್ಚು (ಭರಚ. ೪–೩); ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಗಾದೆ). ೨. (ಮರದಲ್ಲಿ) ಕಾಂಡ ಮತ್ತು ರೆಂಬೆಗಳ ಸಂದು. **ಕಂಕುಟು**: ೧. "ಕಕ್ಷಗಳು – ತೋಳ ಮೊದಲುಗಳ್ ಎರಡೂ, ಕಂಕುಟು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೊಂಕುಳು**: ೧. ನರಕಕೀಳವಂದದಲಿ ಭೂಮಿಯ ಶಿರವ ಕೊಂಕುಳಲಿಕ್ಕಿ ದೈತ್ಯನು ಧರೆಯ ಕ್ಷೋಭೆಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೬–೫ ಅಧಿಕ); ಕೊಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕುರು ಸಲ್ಲ ಕೊಂಕಣಿಗರ ನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕೌಂಕುಳ್**: ಕಳಶಸ್ತನ ಬಾಹುಮೂಲ ನಿರ್ಮಳದ ಕೌಂಕುಳ ತೋಳ ನೆಗಹಿ ನೀರೆಱೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೨–೩೦); ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ಸಿದ್ಧನು ವಿಭೂತಿಯಂ ಪೂಸಿ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರವಂ ಧರಿಸಿ, ಕೌಂಕುಳಲ್ಲಿ ಜೋಗವಟ್ಟಿಗೆಯನಿರುಕಿ (ಬತ್ತೀಸ. ೫೩). **ಕೌಂಕುೞ್**: ೧. "ಕಕ್ಷಂ, ಬಾಹುಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಕೌಂಕುೞ್" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೧); "ಕವುಂಕುೞ್ ಕೌಂಕುೞ್" (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮುಕ್ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಂಕುಳ; ತೆಲು. ಕೌಂಗಿಲಿ, ಕವುಗಿಲಿ = ಎದೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕವ್ಕೊರ್, ಕವ್ಕೊಡ್]

ಕವುಂಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ ಹಾಲೆಯೇಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೭). [?]

ಕವುಂಗು, ಕಂಗು$_2$, ಕೌಂಗು (ನಾ). ಅಡಕೆ; ಪೂಗ: ಕವುಂಗುಂ ತೆಂಗುಂ ಪಡಲಿಟ್ಟುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೬೩); ಪಣ್ಗೊನೆಗಳಿಂ ಗೊನೆಗೊಂಡ ಕವುಂಗು ಕಾಯ್ಗಳಿಂ ತುಱುಗಿದ ತೆಂಗು (ಸುಕುಮಾ. ೯–೯೭); ಕಡಿವಿಡಿದೊಪ್ಪುವಾನ್ತ್ರಮರನೀಳಲತೋಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು (ಗಿರಿಕ. ೫–೧೭); ಕದಳಿ ಕಕ್ಕೆ ಕವುಂಗು ಕಮ್ಮರ . . . ಮಹೀಜಗಳರಿಸಿ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೬). **ಕಂಗು$_2$**: ದ್ವಿಖಣ್ಡುಕ ಕಂಗುಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೪–೬೧; ೩ನೆಯ ಶತ); ಅಂಗಳದ ಮುಂದೆ ತೆಂಗು ಕಂಗುಗಳ ಸಣ್ಣ ತೋಟ (ಬಾಳಿಗಿ. ೯); ಪಿಲ (ಹಲಸು), ಪಿಜ (ಹೆಬ್ಬಲಸು), ಕಂಗು (ಅಡಿಕೆಮರ) (ತುಳುನಾ. ೧೫೩). **ಕೌಂಗು**: "ಪೂಗಂ ಕ್ರಮುಕಮುಂ ಕೌಂಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩–೫೧); ಪಣ್ಗೊಲೆಯಿಂ ಬಳ್ಕುವ ಕೌಂಗು (ಆದಿಪು. ೧–೬೭); ಕಳ್ಳಿಯಂ ನಂದಿ ಕೌಂಗಿನ ತೋಂಟಮಂ ಕಡಿವ ತೋಂಟಿಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧). [< ಸಂ. ಕ್ರಮುಕ]

ಕವುಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಂಡೆ, ಕೌಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕವುಂಡೆ, ಕೌಂಡೆ" (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಯನಜಲಂಗಳುಣ್ಮುವೊಡೆ ಬಿಳ್ಕುವೊಡಂ . . . ಕವುಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಂಡೆ]ಯ ರಸಮಕ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೦೫). **ಕೌಂಡೆ**: "ಕೌಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಉಡೇ] ಕುಂಡಿನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). [?]

ಕವುಂದಿ, ಕವದಿ, ಕವಿದಿ, ಕವುದಿ, ಕೌಂದಿ, ಕೌದಿ (ನಾ). ಕಂತೆ; ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಹಚ್ಚಡ; (ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹಾಕುವ) ಸಬರ: "ಕಂಥೆ ಕವುಂದಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೧). **ಕವದಿ**: ಕಾವಿಬಣ್ಣದ ಕವದಿಯ ಜೋಳಿಗೆಯ ಕುಂಟುಕಾಲಿಗೆ ವೈದ್ಯ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೨೮). **ಕವಿದಿ**: "ಕಂತೆ – ಕವಿದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕವುದಿ**: "ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೩); ಕವುದಿಗಳಂ ಹೊಲಿವ ಕಾಯಕವೆ ತನಗಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೩–೩); ಕವುದಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬಂದಂತಾಡಿಸುವುದು ಕಾಲವೊ ಕರ್ಮವೊ (ಭರಚ. ೪೮–೯೧); ಮೂಱೆಳೆಯಮಟ್ಟಾತ ಹಾಱುವಡೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೂಱೆಂಟು ಎಳೆಯ ಕವುದಿಯನು ಹೊದ್ದಾತ ಹಾಱನೇಕಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೭); ಎತ್ತು ಹಾರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕವುದಿ ಹಾರಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೌಂದಿ**: ಅಂತೆಯಾಗಲಿಯೆಂದು ಕೌಂದಿಯಂ ವುಟ್ಟಿರಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೯೭). **ಕೌದಿ**: ೪ ಕೌದಿಗೆ ಮೂಲೆ ಘಂಟೆ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೪೮–೨೦; 1847); ಯಾನ ಎತ್ತು ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ಥಾನ ಏರುವ ಬಳಿಯ ಆಸನ ಕೌದಿ ಹಲ್ಲಣ ಮೊದಲಾದವರ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಲ್ಲಿ ವೈಕಲ್ಯಂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರೂಣವು (ವಾಹಟೀ. ೨–೪–೫೧ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವನ್ದಿ, ಕವನ್ದಿಗೈ; ಮಲ. ಕವಿಯನ್]

ಕವುಚು₁ 'ಕವಿಚು₁' ನೋ.

ಕವುಚು₂ 'ಕವಿಚು₂' ನೋ.

ಕವುಚು₃ (ನಾ). ದುರ್ನಾತ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೪–೪೭೪); ಕಕ್ಷವೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರು ಮನೆ (ಅವಚಂ. ೧೫೭–೪೪೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕವುಚು, ಕೌಚು]

ಕವುಜಗೆ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಟೆಕಾಯಿ 'ಕವಡೆಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕವುಡೆ 'ಕವಡ್ಕೆ' ನೋ.

ಕವುತುಕ (ಗು). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ; ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ: ಭೂತಳ ಭೂನುತ ರುಗುಮಿಣಿಯಂಬಳ ಕವುತುಕ ಕಥೆಯನು ಕೇಳೀ (ಕಾಮುಕ. ೧–೧೫). [< ಸಂ. ಕೌತುಕ]

ಕವುದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವುರ್₁ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಂದಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡು (?): ಭೀಕರಾರಣ್ಯಸಂಚಾರ ಪದಶ್ರಾಂತಂ ಬೃಹತ್ಕರ್ದಮಿತ ತನು ಕವುರ್ವಳ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊರ್ಲೞಿ] ಕಂದಾವಳೀಲೋಲುಪಂ ... ದೀರ್ಘದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೬–೩೬). [?]

ಕವುರ್₂ (ನಾ). (ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ) ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಖರ ಗಂಧರ್ವ ಕವುರ್ ಖರೋಷ್ಟ್ರ ವಿಭವಂ ಕಾಂಭೋಜ ಜಾಳಂಧರಂ ತುರಗಂ ... ಸೇಹುಣಮಾದಿಯಾಗಲಿನಿತುಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭೭). [?]

ಕವುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?). [< ಸಂ. ಕವರೀ ?]

ಕವುರು 'ಕಮಬ್ಬು₂' ನೋ.

ಕವುಲು 'ಕೌಲ್ಲು₂' ನೋ.

ಕವುಲುಕರಾರು 'ಕೌಲುಕರಾರು' ನೋ.

ಕವುಲುಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಗವುಜಲ್‌ಮರ, ಕವುಲು ಮರ... ಕಾವಲ್, ಹೆಣ್ಣುಮತ್ತಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೧೮–೩೧೯). [? + ಮರ₁]

ಕವುಶಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ: ಕಾಕಲಿಪಿ, ಕವುಶಲಿಪಿ, ನಿಗಮಲಿಪಿ ... ಯೀ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ದಿಜ್ಞಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತ್ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭–೫). [ಕವುಶ ? + ಲಿಪಿ]

ಕವುಸ್ತುಭ (ನಾ). = ಕೌಸ್ತುಭ: ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಹೇಮಸಾಗರದಲ್ಲಿಯ ಕವುಸ್ತುಭಮಿದೆನಿಪ ಕಮಳಾಭರಣದ ಕಲ್ಲಪ್ಪ ರುಚಿರಕಳೆಗಳ ಕಲ್ಲಪ್ಪನ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೬–೬೬; 1307). [< ಸಂ. ಕೌಸ್ತುಭ]

ಕವುಳಂದೆ 'ಕವಿಲಂದೆ' ನೋ.

ಕವುಳಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವುಳಿಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಡಂಭಕತನ: ನೋಡಲವೊ ಬಗೆದ ಕೋಪಾಟೋಪ ಮನ್ನವನ ಕವುಳಿಗವಿದಲ್ಲೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೬೩–೮).
[< ಸಂ. ಕೌಲಿಕ]

ಕವುಳು, ಕೌಳ್ಳು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ; ಗಲ್ಲ: ಅವಳ ಕವುಳನ್ನು ಚಿವುಟಿ, ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಮುಗಿಯು. ೨೪೮); ಕವುಳುಗಳನ್ನು ಮೂಗು ಬಾಯಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುತ್ತ, ಗೆಲವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಗೀರುಗಳು (ಕಜಸಾ. XVI ಪೀಠಿಕೆ). **ಕೌಳ್ಳು**: ಹಣೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಕುಂಕುಮ, ಕಣ್ಣಿಗಿಷ್ಟು ಕಾಡಿಗೆ, ಕೌಳಿಗಿಷ್ಟು ಅರಿಸಿನ ಹಚ್ಚದಿದ್ದರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೩).
[ದೇ.‖ ತಮಿ. ಕವುಳ್; ಮಲ. ಕವಿಳ್. / ಸಂ. ಕಪೋಲ]

ಕವುಳುಡೆ, ಕೌಳುಡೆ (ನಾ). ಮೆತ್ತೆ; ದಿಂಬು; ಲೋಡು: ಕವಲಂಬಾ ತಲೆಗಿಂಬೆನೆ ಕವುಳುಡೆ ಶರಮಂಚವೆರಸದಂತಿಯ ಹಾಸಂಬಿವು ಬಾಣಂ ಬಿಡದೆಸೆದಿರೆ (ಗದಾಯು. ೫–೬೯); ಕವುಳುಡೆ ಧವಳಛತ್ರಮುಮಿವೊಪ್ಪೆ ಪಾಸಂ ಸಮಂತು ಪಾಸುವುದದಱೊಳ್ (ಮದಕ. ೧೦–೨೨). **ಕೌಳುಡೆ**: "ಮೂಡಾವಿಯೆಂದುಂ, ಕೌಳುಡೆಯೆಂದುಂ, ಮಲಗು" (ಶಶಸಾ. ೧೬–೩೨೪); ಬೆಳ್ಪೆಸೆದಿರ್ದ ಕೌಳುಡೆಯನೊಂದಂ ನೆಮ್ಮಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಕೋಮಳೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೧೩); ಹೈಮವತಿಯ ಕೌಳುಡೆಗಳೊ ನವಕಾಂತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಂತಸದಿರ್ಪಡೆಗಳೊ (೧೦ಕ. ೧೦–೫೮); ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕೌಳುಡೆ ಮಲಗು ತೊಣ್ಮಂಚಿಯ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು (ಭರಪ. ೧೫–೨೬); ಸಿರಿಪೊಡವಿರಾಣಿಯರ ಕರ್ಬಟ್ಟೆಯ ಕೌಳುಡೆಗಳಂ ತೆಯುಂ ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತ ತೋರದೊಡೆಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೩೨–೨೧). [?]

ಕವುಱಡು, ಕೌಱಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಗೆನಾತ ಬಡಿ: ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಲಿ ಕವುಱಡಲು[ಪಾಠಾಂ. ಕೌಱಡಲು] ಸುಟ್ಟರು ಮೋಱೆಗಳ (ಕುರರಾ. ೬–೧೧–೯). **ಕೌಱಡು**: ಕೂಡಿದ ಭಸಿತಂ ಧೂಮವಿಡೆ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮ ಕೌಱಡೆ (ಹಹಕಾ. ೨–೩೩); ಉರಿದವರಸನ ನಖಶಿಖರ ಹೊಗೆವೆರಸಿ ಕೌಱಡಲೋಡಿ ಹೊಕ್ಕರು ನರ ವೃಕೋದರರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೭); ಮೋಱೆಗಳ ಮೀಸೆಗಳ ಗಡ್ಡವ ಕೌಱಡಲು ಸುಡಬೇಕು (ತೊರಠಾ. ೫–೭–೩೭); ಮಿಕ್ಕು ಸೂಸುವ ತೂಱುಗಿಡಿಗಳ ಕಣಾಳಿಗಳ ಕೌಱಡುವ ಪೊತ್ತುಗೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೨).
[ಕವುಱು (< ಕಮಬ್ಬು₂) + ಇಡು₁]

ಕವುಱು 'ಕಮಬ್ಬು₂' ನೋ.

ಕವುಱೇಳ್, ಕೌಱೇಳ್, ಕೌಱೇಲ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಗೆನಾತ ಬಡಿ: ಸೂರ್ಯಂ ಕ್ಷುಧಾಪೀಡಿತನಜಸುತೆ ಕೆಯ್ಯಾಡೆ ನಿಸ್ಸಾರ ಕಾಷ್ಠಪ್ರಸರಂ ಕವುಱೆಳ್ದುದೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಱೇಳ್ದುದೋ] (೧೦ಕ. ೯–೨೮). **ಕೌಱೇಳ್**: ಕೇಸುರಿಯ ಕಿಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ಕೌಱೆದ್ದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೬೧). **ಕೌಱೇಲ್**: ಚಂದ್ರನ ಕರ್ಪೂರಮನಾಂ ಬಿಸುಟ್ಟೆನದಱೊಳ್ ಕೌಱೇಲದಂತಿರ್ಪವೋಲ್ (ದಶಕು. ೧೦–೧೨).
[ಕವುಱು (< ಕಮಬ್ಬು₂) + ಏಳ್₁ (< ಏೞ್₁)]

ಕವೆ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವ ಮರದ ಕೋಲು; ಕವೆಗೋಲು: ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗವ ಇಳುಹುವರಿಲ್ಲ ಸಡ್ಡೆಗೆ ಮೂಜು ಕವೆ ಪೊಂದೆ ದಿತ್ರವಟ್ಟ (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೧೦೨–೬); ಹಾಕಿದಿಜ್ಞಣಿಗೆಯ ಕಂಡು ಸುವೀರರು ನೂಂಕಿ ಕವೆಗಳಿಂದಲೊತ್ತಿ (ಅನಂಚ. ೧೮–೬೩). ೨. (ಅಲಂ) ಎರಡು ಮಾತು; "ಮೋಸ, ತಟವಟ" (ಹದಿಬ. ಕೋಶ): ಪವಿಹಿಲ್ಲದೆ ಪಲವಗೆ ಮಾತನಾಡದೆ ಕವೆಕೋಡುಗಳನು ಕಾಣಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೩–೨೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವೈ; ಮಲ. ಕವ; ತುಳು. ಕಬೆ]

ಕವೆಕಡ್ಡಿ, ಕವೆಗಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಕವೆಗೋಲ್ ೧: ಬಸರಿಯರು ಸತ್ತರೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಡುಗಿಡದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಕತ್ತಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಕವೆಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಲೆ ಮುಚ್ಚಿ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಿಟ್ಟು ಬಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೮). **ಕವೆಗಡ್ಡಿ**: ಹಿಟ್ಟಿನ ದೊಣ್ಣೆ, ಕವೆಗಡ್ಡಿಗಳು ... ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊರಗೆಸೆದು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬). [ಕವೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕವೆಗಡ್ಡಿ 'ಕವೆಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕವೆಗೋಲ್, ಕವೆಕ್ಕೋಲು, ಕವೆಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು. ೨. ಕವಲು ಬಾಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಯುಧ: ಕವೆಗೋಲಿಂ ತಿವಿದಿಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಡೆಗಳಂ ಕೈಯುಟ್ಟಿಯುಂ ದಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೭); ಕರಗಸದ ಇಟ್ಟೆಯ ಕವೆಗೋಲ ಇರ್ಕುಳಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯–೨೧).

ಕಬೆಕ್ಕೋಲು: ೧. ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ‘ಕಬೆಕ್ಕೋಲು’ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡೇ ಬಂದ (ಕೃಮಾಂಸ. ೫೪). **ಕವೆಗೋಲು**: ೧. ಹಸಿವಿದಿರ ಕವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಗೋಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೪); ಚೀಳು ಬಾಣಗಳ ಜಾಟಳವುಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕವೆಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೪); ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ ಕವೆಗೋಲಿಗೆ ಮೂರುಕಡೆ ಅರಳೆ ಬತ್ತಿ ಹಚ್ಚಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೮೮).

[ಕವೆ + ಕೋಲ್$_1$. / ತುಳು. ಕಬೆಕ್ಕೋಲು]

ಕವೆಗೋಲು ‘ಕವೆಗೋಲ್’ ನೋ.

ಕವೆಯರ ‘ಕೆಯ್ವಾರ$_2$’ ನೋ.

ಕವೆಯಾರ ‘ಕೆಯ್ವಾರ$_2$’ ನೋ.

ಕವೋಡಿ ‘ಕವಡಿ$_4$’ ನೋ.

ಕವೋಷ್ಣ (ಗು). ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಿನ; ಉಗುರು ಬೆಚ್ಚಗಾದ: ನಲ್ಲಳ ಕಟಾಕ್ಷದತ್ತಣಂ ಬಸಿವ ಕವೋಷ್ಣಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಂಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿಸಲಿಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೪). [ಸಂ.]

ಕವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ. ೨. ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಿಂಡ: ದರ್ಭೆ ತಿಲ ಮೊದಲೆನಿಪ ವಸ್ತುಗಳು ಈ ಧರೆಯಲಹ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಾದುಭಯ ಕರ್ಮಗಳ ಬಯಕೆಗೆ ಸಾಧನಗಳಾದಂತೆ (ಗಗಶಾ. ೧೪-೩೬); ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ದೇವತಾಪೂಜೆಯಂ ಗೆಯ್ಯುತುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೬-೧೫).

[ಸಂ.]

ಕವ್ಯಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಅತ್ತಿ ನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ಕೆಱೆಯು ಕವ್ಯ(?)ಱೆಪುಳಿಯು ಅನೆ(?)ತ್ರಮು(?)ದಿಳಗು ಪನೆಕೊಡುಪಾದಿ ಮಣ್ಣು (ಇಅ. XIV, ೨೩೩-೬೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕವ್ವರಿ ‘ಕವ್ವರೆ’ ನೋ.

ಕವ್ವರಿಗೊಳ್ ‘ಕವ್ವರೆಗೊಳ್’ ನೋ.

ಕವ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಮುತ್ತು; ಬಳಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಮಸಗಿ ಸುಟಿದು ನೆಗೆದು ಕವ್ವರಿಸಿ ಕವಿವ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಕಬ್ಬೊಗೆ ತುಂತುಱಗಿಡಿ ಸಹ ನಭವನು ಹಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿತು ಕವ್ವರಿಸಿ (ಸಾಗಳು. ೧೬-೬೮); ಕವ್ವರಿಸುವ ಕಾಂತಿರಸದಿಂದ ನೃಪನ ಕಣ್ಣುವ್ವಳಿಸುವವೊಲೆಸೆದರು (ಭರತ. ೧೩-೫೫).

[ಕವ್ವರೆ + -ಇಸು$_3$]

ಕವ್ವರೆ, ಕವ್ವರಿ, ಕಾವ್ವರಿ, ಕೋವರಿ, ಕೌವರಿ, ಕೌವರೆ (ನಾ). ೧. ಬಳಸಿ ಬರುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ; ಭ್ರಮಣ. ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ: ಸಕಲಾವನಿಯೊಳ್ಪುವ ಭೂಪರೆಯ್ದೆ ಕವ್ವರೆ ಮಿಗೆ ಕುಂಡಿನಾಪುರಕೆ ಬಂದುದು (ನಳಚಂ. ೨೫೧); ಪನಸದ್ರುಮದ ಗಡಣಮಿಡಿದೆಸೆಯುತ್ತಮಿರ್ದುವನಿಶಂ ಚೆಲ್ವುವಡೆದು ಫಲಭಾರದಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸುತೆಲ್ಲೆಡೆಗಳೊಳು ನಾಡೆ ಕವ್ವರೆಯೊಳು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೧). **ಕವ್ವರಿ**: ೧. ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕಾವ್ವರಿ**: ೧. ಕುಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿದ ಗಧೆಗಳೊಳು ಕಿಡಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮಿಂಚುಳದಂತೆ ಕಾವ್ವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌವ್ವರಿ]ಯಿಟ್ಟು (ಜಿರಾಪು. ೨೪೦-೨೯). **ಕೋವರಿ**: ೨. “ಸಂಭ್ರಮ; ಡಾವರಿಸಿದುದು” (ಚತುನಿ. ೬. I, ೨೦): ತರುಣಿ ಕಡಂಗಿ ಕೋವರಿಯೊಳಾತನ ಚಿತ್ತಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಬಂಧುರ ಹೃದಯಸ್ಥಳಂ ಬಗಿದುಪೊಕ್ಕಳೋ ನಾನಱಿಯೆಂ (ವೀರವಿ. ೬-೭೬). **ಕೌವರಿ**: ೨. “ಕೌವರಿ – ಸಂಭ್ರಮಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಕೌವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಯೊಳು ನಡೆದರು ಸೊಗಸಿನಿಂ (ಜೈರಮ. ೫-೨೧); ಸಕಲಜನಮೆಯ್ದೆ ಕೀರ್ತಿಸಿದರಱಿದೀತನೇ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿಯೆಂದು ಕೌವರಿಯಿಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೨). **ಕೌವರೆ**: ೨. “ಕೌವರೆಯೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಂ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೨); “ಕೌವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ (ಕವ್ವರೆ – ಕೌವರಿ) = ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿಯುಂ, ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಯಲ್ಲಿಯುಂ” (ಶಮದ. ಮ. ೩೦೬); ಕೌವರೆಯಿಂದೆ ಬಂದಭವಗುಸಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೨೩); ಬಸಂತಂ ಸಂತಸದೊಂದು ಕೌವರೆಯೊಳ್ ಬಂದನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬-೬). [?]

ಕವ್ವರೆಗೊಳ್, ಕವ್ವರಿಗೊಳ್, ಕೌವರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಗರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಆತುರಪಡು: ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೆಯ್ತರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪರಿದಳ್ ಚಕ್ರೇಶ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೨); ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನೋಟ್ಪ ಜನಮಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೮-೫); ಜವ್ವನಸೊಕ್ಕಿವರಿಂಗೆ ನೋಡು ಮಾಡವ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೇಱುತಹರೆ (ಭರತ. ೫-೧೫). ೨. ಬಯಸು; ಮೋಹಿಸು: ತದ್ಗಂಧಮಂ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೋರಂತೆ ಸುತ್ತಿರ್ದಳಿಕುಳದ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೨); ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಕಡುಗಂಪಿಂಗೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ಮುಸುಱಿ ಮೊರೆವ ತುಂಬಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ); ಅಂಗಸೌರಭಕೆ ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ವಳಿಮಾಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೬). ೩. ಚಕಿತವಾಗು; ಬೆರಗಾಗು; ಮರುಳಾಗು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳು: ಎಲ್ಲಿಯದೀ ಬೆಳಗೆಂದು ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನಿಲ್ಲದೆ (ಅನಂಚ. ೨-೫೧); ಅವನು ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಮನೆಯತ್ತ ಓಟದಿಟ್ಟನು (ಕನಕ. ೧೨೬). ೪. ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು. ‘ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸು’ ಪರಾ. **ಕವ್ವರಿಗೊಳ್**: ೧. ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡು ಬಪ್ಪ ತುಂಬಿವಿಂಡ ಝುಂಕಾರಮೆ ಗೀತಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೦ ವ); ಆನೆಯ ಪಿಂಗಡೆ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡು ಮತ್ತಾ ನಗರೀಜನವೆಲ್ಲಾ ಬರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೮೨); ಫುಲ್ಲಾಸ್ತ್ರನಾಣೆಯೆಂದೆಲ್ಲ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡೊದಗಿತು (ಭೃಂಗವೇ. ೨-೪೨). **ಕೌವರೆಗೊಳ್**: ೧. ಕೌವರೆಗೊಂಡು ನೆರೆದು ಪರಿತಂದು ನೋಟ್ಪ ಪುರಜನಂಗಳಲ್ಲಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೭ ವ). ೨. ಪಸಿದಂತಕನೋ ಕೆಳಲ್ದ ಕೇಸರಿಯೊ ಯುಗಾಂತದುಗ್ರಕರಮುಪ್ಪುರಿಯೋ ಕವಿತಪ್ಪುದೆಂದು ಕೌವರೆಗೊಳೆ ಕೌರವಾಗ್ರಣಿಯ ಸೇನೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೩೫).

[ಕವ್ವರೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ಮೋಹಗೊಳಿಸು: ಬಲ್ಲಾಳಿಕೆಯಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬ ವ). ೨. ಮುಸುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆವರಿಸು: ತನ್ನ ತನುವಿನ ರಾಗಚಿಹ್ನಂಗಳಿಂ ವಿಟಪೇಟಕದ ಕಣ್ಣರಲ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸಿದ ಕಾಮುಕಿ (ಅನಂಪು. ೭-೩೬ ವ).

[ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕವ್ವಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: “ಕಟಮನೆ ಕವ್ವಲಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಟುವನೆ ಕಳವಲಕ್ಕು]” (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬). [?]

ಕವ್ವೆಸುರಿಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು (?): ಸಿರಿಗಾಳು ಗ್ರಾಮಸೀಮ್ನಿ ಪುಲಿವುತು ತತ ಆಗತ್ಯ ಕವ್ವೆಸುರಿಗೊಳಂ ತತಃ ಪೆಬ್ಬುರ್ತಿತ್ತು ತತ ಆಲ್ದೊರೆ ತತೋ ಆಲ್ದೊಳ ತತೋ ನಿತ್ತಕೊಳ . . . ನೇಱಲ್ಗೆಱ ತತಃ ಕುರುಪಕೆಱ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೩೨; 694).

[ಕವ್ವೆಸುರಿ ? + ಕೊಳ$_2$]

ಕೇಶಾಂಗ (ನಾ). ಚಾವಟಿಯಂತಿರುವ ಅವಯವ (?): ಒಂದು ಕುಡಿಮಾಶೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳು - ಬುಡ (scape), ವೃಂತ (pedicel) ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ, ಮತ್ತು ಬಹುಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಕೇಶಾಂಗ (Flagellum) (ಕೀಟಬಿ. ೧೪)

[ಸಂ. (ಕೇಶ + ಅಂಗ)]

ಕಶಾದಂಡ (ನಾ). ಚಾವಟಿ; ಚಬಕ; ಬಾರುಗೋಲು: "ಚಬಕುಃ = ಕಶಾದಂಡಂ" (ಶಾಕಶ್ಯ. ೬೨); ಅವಜಿಯದವರೆಯೆನುತಾ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಪೊಡೆಯಲು (ವೀಶೈವು. ೪-೮-೧೯); ಎನ್ನ ಗಡಜಡೆ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ದಂಡ)]

ಕಶಾಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಚಾವಟಿಯ ಏಟು; ಚಬಕದ ಹೊಡೆತ: ಆ ದಿನ ಇಬ್ಬರು ಖೈದಿಗಳಿಗೆ ಕಶಾಪ್ರಹಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೬); ನಾಜಕ್ರವಸನಿಗೆ ಆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕಶಾಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಚಿತಂಬಾ. ೯೮). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ಪ್ರಹಾರ)]

ಕಶಾಭಿಘಾತ (ನಾ). = ಕಶಾಪ್ರಹಾರ: ಮುಖಲೀನಖಲೀನಕಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ४-೧೧೫); ಕುದಿರೆ . . . ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಗೊಂದನೆ ಸೈರಿಸಲಾಜದಲ್ತೆ ಸಿಂಹದ ಮಜಿ ಮೇಘಘರ್ಜನೆಗೆ ಸೈರಿಸದಂತೆ ಕಶಾಭಿಘಾತಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭೦). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ಅಭಿಘಾತ)]

ಕಶಾರ್ಹ (ಗು). ಚಬಕದಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕಾದ; ಚಾಟಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು ತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕಶಿ 'ಕಸ್ಸಿ' ನೋ.

ಕಶಿಕಟ್ಟು 'ಕಸಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಶಿಪು (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. ಹಾಸಿಗೆ. ೩. ತಲೆದಿಂಬು. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ವಸ್ತ್ರ; ಬಟ್ಟೆ: "ಕಶಿಪು ವಶನಾಚ್ಛಾದನಂ ಕೂಟು ಸೀರೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೫); ಸರಳಗಜಚರ್ಮಂಗಳೇ ಕಶಿಪು ತಾನಿರ್ಪ ವರ ಗೃಹಮೆ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತಂ (ಅರಾಚ. ೧೭-೧). [?. / ತುಳು. ಕಜಪು = ಮೇಲೋಗರ]

ಕಶೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಿಯ ಲಾಡಿ; ಬಂಧನಸೂತ್ರ: ತೊಟ್ಟಿರುವುದು ನೀಲಿಯ ಅಂಗಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಳದಿಯ ಕಶೆಗಳಿರುವುವು (ರಾಜಾಮು. ೮೧). ೨. ಚಬಕ; ಚಾಟಿ; ಚಮ್ಮಟಿಕೆ: ಶೃಂಗಳರದಿಂ ಕಶೆಯಿಂ ಕಡುಕಾಯ್ದು ಪೊಯ್ವವೋಲಿರೆ ಸೆಳೆಮಿಂಚು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೮); ತುರಂಗಂಗಳಂ ಪೊಡೆದು ಕಶೆಗಳೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೫-೨೨); ಕಶೆಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದರೂ ನಾವು ಯಕ್ಷರೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೧೧-೨). 'ಕಸ್ಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಶ, ಕಶಾ]

ಕಶೆಪಾವುಡೆ (ನಾ). ಲಾಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಒಳಉಡುಪು; ಲಾಡಿಲಂಗ: ಕಶೆಪಾವುಡೆ ನೆರಿಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುತ್ತಾ . . . ; ದೂರದಲ್ಲಿ ತರೆಬಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಇಬದು. ४೦). 'ಕಸೆಪಾವಡೆ' ಪರಾ. [ಕಶೆ + ಪಾವುಡೆ]

ಕಶೇರು (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನೆಲಬು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಶೇರುಕೆ (ನಾ). = ಕಶೇರು. [ಸಂ. ಕಶೇರುಕ, ಕಶೇರುಕಾ]

ಕಶ್ಮಲ (ಗು). ೧. ಹೊಲಸಾದ; ಕೊಳೆಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳೆ: ಒಳಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು; ಕಶ್ಮಲಗಳೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗಳ. ೧೧೩). ೩. ಖಿನ್ನತೆ; ನಿರುತ್ಸಾಹ. ೪. ಮೋಹ. ೫. ಪಾಪ. ೬. ಮೂರ್ಛೆ. ೭. ಭಯ; ಗಾಬರಿ. [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಬಕದಿಂದ ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಚಾವಟಿಯಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. (ಕುದುರೆಯ) ಸೊಂಟ, —ನಡು: "ನಡು ಕಶ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨). ೩. ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯಪ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಆದಿತ್ಯನ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಾದಾ ಕಶ್ಯಪನುಮದಿತಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯಪನಂದನ (ನಾ). ೧. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ; ಗರುಡ. ೨. ಅರುಣ. [ಕಶ್ಯಪ + ನಂದನ]

ಕಷ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ. ೨. ಒರೆಗಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಷಣ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ಘರ್ಷಣೆ; ಮಸೆಯುವಿಕೆ: ಮಾದ್ಯದ್ದಜಗಂಡಭಿತ್ತಿಕಷಣ ಪ್ರೋದ್ಭೇದದಿಂ ಸಾರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ४-೨೨); ಗಜದಂತ ಕಷಣಕಂಪಿತಕುಚಕೂಜದ್ವಿಹಗರುತಮನಾಲಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬). ೨. ಒರೆ ಹಚ್ಚುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಷಾಯ (ಗು). ೧. ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪರಿಮಳದ. 'ಕಷಾಯತೋಯ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಂಪಾಗಿರುವ. 'ಕಷಾಯಾಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ಒಗರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. 'ಕಷಾಯಕಂಠ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಸುಗಂಧ; ಸುವಾಸನೆ: "ಕಷಾಯ ಕಟುತಿಕ್ತಗಳು ಸೌರಭ್ಯಮೆಂದೆನಿಪುವು" (ಮಂಗರಾ. ೧४೧ ೧४); ಕಮಳ ಕುವಳಯ ರಜಃ ಕಷಾಯ ಪರಿಮಿಳದಳಿಪಟಳಜಟಿಳಮಾಗಿ ಬಂದು ತೀಡುವ ಮಂದಾನಿಳನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭ವ). ೫. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕಂದುಗೆಂಪು. 'ಕಷಾಯವರ್ಣ' ಪರಾ. ೬. ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ೭. ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸ: "ಔಷಧಂ ಬೇಯಲು ಕಷಾಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭); ಕಷಾಯವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೮); ವೈದ್ಯ ಕೊಡುವ ಕಹಿ ಕಷಾಯದಂತೆ (ಅಂತರಾ. ४೯). ೮. ಚಹಾ, ಕಾಫಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅರ್ಕ: ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಫಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ . . . ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯ ಕಹಿ (ರಾಯಕ. ೯೮). ೯. ಗಿಡ, ಮರಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಜಿಗಿ, —ಅಂಟು, —ಗೋಂದು. ೧೦. ಕಳ್ಳಹಾದಿ: "ಕನ್ನಗತ್ತಿ ತುವರಂ ಕಷಾಯಂ ಕಳ್ಳಹಾದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೫). ೧೧. [ಗಣಿತ] ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕಷಾಯಂ . . . ಎಂದು ನಾಲ್ಕಱ ನಾಮಂ" (ನ್ಯವಹಾ. ೯-४). ೧೨. [ಜೈನ] ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ದೋಷ: "ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕಷಂತೀತಿ ಕಷಾಯಾಃ ಎಂದೀ ನ್ಯಾಯದಿಂ ಕರ್ಮಫಳಮಂ ಬೆಳಸಿ ಕುಡುವುದಂ ಕಷಾಯಮೆಂಬುದು" (ಪಸಾರ. ೫೬೬-೧೬); ಕಷಾಯಮಿಲ್ಲದುದಜಿಂ ದೇವತ್ವಮಂ ಪೆತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೦); ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧಕಷಾಯೋದಯದಿಂ ಪರಿಭವಾನಳನಳವಲ್ಲದಳುರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ವ); ಮಾನಕಷಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನಡೆಗೊಟ್ಟಪನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಷಾಯಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಒಗರಾದ ಕಂಠ. ೨. ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯ ಕಂಠ: ೧, ೨: ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕಷಾಯಕಂಠಮಾದ ಕಳಕಂಠದ ಕುಂಠಕಂಠಮುಮಂ ಶ್ರುತಿಪಥಕ್ಕತಿಥಿಮಾಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨४). [ಕಷಾಯ + ಕಂಠ]

ಕಷಾಯತೋಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ವೀತಸರ್ವಕಷಾಯಂಗೆ ಕಷಾಯತೋಯಸವನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-४೩). [ಕಷಾಯ + ತೋಯ]

ಕಷಾಯವರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಂದುಗೆಂಪಾದ; ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಅಂಗರುಹ ಕೇಶವಾಲಚಯಂಗಳ್ ನಿಡಿಯವು ಕಷಾಯವರ್ಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೧೩). (ನಾ). ೨. ಕಂದುಗೆಂಪು; ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. [ಕಷಾಯ + ವರ್ಣ]

ಕಷಾಯಸಲ್ಲೇಖನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನಃಕಷಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: "ಕಷಾಯಸಲ್ಲೇಖನೆಯೆಂಬುದು ದುಃಪರಿಣಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಪ್ಪ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಂ ತೊಱೆವುದು ಕಷಾಯಂಗಳನಡಗಿಸುವುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೫೭-೧೫). [ಕಷಾಯ + ಸಲ್ಲೇಖನೆ]

ಕಷಾಯಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೆಂಪಡರಿದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಕೆಂಗಣ್ಣ: ಮುನಿದೊಡನೆ ಕೆಳರ್ದು ನುಡಿದನುಜನಂ ಕಷಾಯಾಕ್ಷನಂ... ಒಯ್ಯನಿರೆಂದು ತಿತಿಕ್ಷಾನ್ವಿತನನಾಕುಳಂ ನುಡಿಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೦). [ಸಂ. (ಕಷಾಯ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕಷಾಯಿತ (ಗು). ೧. ಒಗರೊಗರಾದ; ಕಹಿಯಾದ: ಪುರೋಡಾಶಪವಿತ್ರೋದರನುಂ ಸೋಮಪಾನಕಷಾಯಿತೋದರನುಮಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಯದಿಂ ಪಾನಕಷಾಯಿತೋರಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೮ ವ); ಅಮಳಕರಸದಿಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯನಾದಂಗೆ ನೀರುಂ ಕ್ಷೀರರುಚಿಯಾಗಿ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೨-೧೫). ೨. ಕೆಂಪೇರಿದ; ಕೆಂಪಾದ: ಅತಿರೋಷಕಷಾಯಿತ ಕಟಾಕ್ಷನಾಗಿ (ಶಬಶಂ. ೪-೫೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕಷಾಯೋದಕ (ನಾ). ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಮತ್ತು ಐದು ಮರದ ತೊಗಟೆಗಳಿಂದ ಕಾಯಿಸಿದ ನೀರು: ಅಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೩); ಜಿನೇಂದ್ರಮಹಾಭಿಷೇಕದೊಳ್ ನಾಳಿಕೇರೇಕ್ಷುರಸಾಮ್ರರಸ ಘೃತಕ್ಷೀರದಧಿ ಕಷಾಯೋದಕ ಚತುಷ್ಕುಂಭೋದಕ ಗಂಧೋದಕ ಸವನಮಂ... ಮಾಳ್ಪ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಕಷಾಯ + ಉದಕ]

ಕಷೋಪಲ (ನಾ). ಒರೆಗಲ್ಲು: ಸರಮೆಂಬ ಕಷೋ[ಪಾಠಾಂ. ಘೋರ್] ಪಲದಲ್ಲಿ ವಾಸರೇಶ್ವರಕರಮೆಂಬ ಪೊನ್ನೊರೆವೊಲೊಪ್ಪಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೭). 'ಕಷೋರ್ಪಲ' ಪರಾ. [ಕಷ + ಉಪಲ]

ಕಷ್ಟ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ; ಕ್ಲೇಶದಾಯಕವಾದ: ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೩); ಕಷ್ಟಂ ದುಃಖಾನಳಪರಿಪುಷ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೧); ಹುಟ್ಟಿಸುವನಜನೆಂಬ ಕಷ್ಟದ ನುಡಿ ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೨). (ನಾ). ೨. ಕಠಿಣವಾದದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು; ಕಠೋರವಾದದ್ದು: ಕಷ್ಟ – ಕಟ್ಟ (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ನಿಕೃಷ್ಟ; ನೀಚ; ಹೀನ: "ನಿಕೃಷ್ಟನೆನೆ ಕಷ್ಟನೆಂದೆಂಬವಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪); ಅಂ ಪಿತೃವಿತ್ತಕ್ಕಾಸೆವಟ್ಟು ಕಷ್ಟನೆಯಾದೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩-೧೨); ಪುಲ್ಲಿಂ ಪವಿತ್ರಮಪ್ಪಡೆ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕಷ್ಟರಾಗವೇಳ್ಕುಂ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೭); ಪರರ ಗುಣದುನ್ನತಿಯ ಸೈರಿಸದವನು ಕಷ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೧). ೪. ಶ್ರಮ; ದುಡಿತ; ಕೆಲಸ: ನೀವು ಕಷ್ಟಮಂ ಮಾಡಿ ಉಂಬುದುಳ್ಳಡೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಂಟು (ಕಗವಿ. ೧೫೧-೧೦). ೫. (ಕರಾ) ಹಗೆ; ಶತ್ರುತ್ವ: ದೊಡ್ಡವರೊಡನೆ ಬಡವ ಕಷ್ಟಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ರೂಢಿ). ೬. (ಉಕ) ಕ್ಷೌರ: ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಷ್ಟ ಬಹಳ ಬೆಳೆದುಬಿಟ್ಟದೆ (ತಿಡುಗು. ೮೦); ಅವನ ಹಳೆಯ "ಮಿಶಿನ್ನು" ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಾಂಡವವಾಡಿ, ನಿಜವಾದ "ಕಷ್ಟ"ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೬). ೭. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಅಂಬರೀಷಕ ಕಟಿತಪ್ತ. ಲೋಹಶಯನ, ವೈತರಣೀನದಿ ಕಷ್ಟವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಕಷ್ಟಂಬಡು, ಕಷ್ಟಪಡು, ಕಷ್ಟಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆಪಡು; ಶ್ರಮವಹಿಸು: "ಕಠತೀತಿ ಕಷ್ಟಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೧). **ಕಷ್ಟಪಡು**: ೧. ಮನುಷ್ಯ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದುಡಿದರೆ... ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು (ಜಗದಾ. ೩೭); ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). ೨. ಕ್ಲೇಶಪಡು: ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೆ, ಏನು ಕಥೆ (ರಾಯಕ. ೭೭). **ಕಷ್ಟಬಡು**: (ಶ). [ಕಷ್ಟ + ಪಡು$_1$]

ಕಷ್ಟಕಾರ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು, —ರೈತ; ಶ್ರಮಜೀವಿ. [ಕಷ್ಟ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕಷ್ಟಕಾರಿ (ನಾ). ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಲೇಶಕೊಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೆಣ್ಣುಮಗಳೇ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೂಲ; ಆ ಕಷ್ಟಕಾರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ (ವಚಭಾ. ೪೪). [< ಸಂ. ಕಷ್ಟಕಾರಿನ್]

ಕಷ್ಟಜಾತಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕುಲ, —ಜಾತಿ: ಕಷ್ಟಜಾತಿಯ ಜನ್ಮದಲಿ ಜನಿಸಿದೆ ಎನಗಿದು ವಿಧಿಯೆ (ಬಸವ. ೩೪೨). [ಕಷ್ಟ + ಜಾತಿ]

ಕಷ್ಟತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಕುಲತೆ; ಕ್ಲೇಶ: ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆನೆಂಬ ಕಷ್ಟತನದ ಹೊಱೆಯ ಹೊಱಿಸದಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೩). [ಕಷ್ಟ + -ತನ]

ಕಷ್ಟತಿಕೆ, ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಕಷ್ಟತನ: ಲೋಕದೊಳ್ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪-೨೩). **ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ**: ಕಲಿ ಬಡಿವೆತ್ತನೆಂಬ ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮). [ಕಷ್ಟತೆ + -ಇಕೆ]

ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ 'ಕಷ್ಟತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಷ್ಟತೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ಲೇಶಕರವಾದುದು: ಲೋಕದೊಳ್ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟತೆಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಿಕೆಯೊಂದು ಮಿ]ಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪-೨೩). ೨. ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು: ಬಾಳ್ಕೆಯನಿತ್ಯತೆಯುಮಂ ವನಿತೆಯರ ಕಷ್ಟತೆಯುಮಂ... ಬಗೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೫). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಕಷ್ಟತೆ-ಸುಲಭವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯದೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೯). [ಸಂ. ಕಷ್ಟತಾ]

ಕಷ್ಟತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಧಾವತಿಪಡು; ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು: ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಷ್ಟತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲೇ ಆಯಿತು ಅವರ ಜೀವನ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೧). [ಕಷ್ಟ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಷ್ಟದೆಸೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ; ಕ್ಲೇಶದ ಕಾಲ; ಕಠಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಕಷ್ಟದೆಸೆಯಡಸಿರಲು ಮೋಹದ ವೃಷ್ಟಿ ಮುಗಿದುದು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೧೭). [ಕಷ್ಟ + ದೆಸೆ$_1$]

ಕಷ್ಟಪಡಿಸು 'ಕಷ್ಟಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಪಡು 'ಕಷ್ಟಂಬಡು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಬಡಿಸು, ಕಷ್ಟಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು (ಶ). **ಕಷ್ಟಪಡಿಸು**: ಇಷ್ಟವಾದವರು ಕಷ್ಟಪಡಿಸ್ಯಾರೋ (ಗಾದೆ); ಸೇವಕರನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಷ್ಟಬಡು (< ಕಷ್ಟಂಬಡು) + -ಇಸು$_1$]

ಕಷ್ಟಬಡು 'ಕಷ್ಟಂಬಡು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೃಷಿ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡು: ಆತ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬೆಳೆ ತುಂಬ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕ್ಷೌರಮಾಡು. [ಕಷ್ಟ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಷ್ಟವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ; ಕೋರಾಬಟ್ಟೆ : ಹೀನದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ಗೆ ಚಿತ್ತಮಂ ಮಾಡದ ಪೊನ್ನರಾಶಿಯಂತಪ್ಪ ಕಷ್ಟವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ಗೆ ಬಗೆಯಂ ಮಾಡದ ದುಕೂಲವಸ್ತ್ರದಂತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪). [ಕಷ್ಟ+ ವಸ್ತ್ರ]

ಕಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯ; ತೊಡಕಿನ ಸಂದರ್ಭ; ಕಠಿನ ಸನ್ನಿವೇಶ : ಈ ಸಿರ್ಕಿನ ಕಷ್ಟಸಂಧಿಗೆ ತಗುವ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ಲಲಾಗುವುದೇನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪-೧). [ಕಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದ; ಕಠಿನವಾದ : ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ: ೬೮). [ಕಷ್ಟ + ಸಾಧ್ಯ]

ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ: "ವಂಜುಳಃ, ಅಶೋಕಃ – ೨ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, ಕೆಂಪುಚಿಗುರ ಎಲೆಗಿಡ, ಆನಂದವೃಕ್ಷ, ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಕಷ್ಟಹರ್ತೃ + ವೃಕ್ಷ]

ಕಷ್ಟಾಂಶ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ವಿಷಯ; ಕ್ಲೇಶದ ವಿಷಯ : ಮಿತಿಯ ನರಿತಾಶೆ ಸಮುಚಿತವ ಮರೆಯದ ಯತ್ನ ಕೈತಿಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಾಂಶದ ಪರಿಹಾರ್ಯತೆಗೆ . . . ಹಿತಗಳಿವು ನರಕುಲಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೮೧). [ಕಷ್ಟ + ಅಂಶ]

ಕಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬದುಕುವವನು; ದುಃಖಿ : ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಝಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕತಿ. ೧೬-೩೪). [ಕಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಶ್ರಮದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ: ನನ್ನ ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತವಾದ ಧನಕ್ಕೆ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು . . . ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಕವಿಕ. ೩). [ಕಷ್ಟ + ಅರ್ಜಿತ]

ಕಷ್ಟಾಲು, ಕಷ್ಟಾಳು (ಗು). ಶ್ರಮವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪರಿಶ್ರಮಶೀಲ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ (ಶ). **ಕಷ್ಟಾಳು** : (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಷ್ಟಾಶ್ರಯ (ನಾ). ನೀಚತನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದವನು; ನೀಚ; ಅಧಮ : ಪ್ರಿಯನದಾವನು ಕಠಿಣಕಷ್ಟಾಶ್ರಯನದಾವನು ಧರ್ಮಸುತ ಹೇಳೆಂದನಾ ಖಚರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೦). [ಕಷ್ಟ + ಆಶ್ರಯ]

ಕಷ್ಟಾಳು 'ಕಷ್ಟಾಲು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಕಷ್ಟಸಹಿಸು (?) : ಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವುದೇನು ಚಂದೆ ಬಲು ಕಷ್ಟಿಸಿ ಭವದಲಿ ನೊಂದೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೬೫-೧). [ಕಷ್ಟ + -ಇಸು₃]

ಕಷ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಹೀನಳಾದವಳು; ನೀಚೆ : ಕಡುದೊಡ್ಡೆಯೊಳಪೊಡಂ ನೋಟಕ್ಕೊಡೆ ಪುರುಷಾಕಾರೆಯಪ್ಪೊಡಂ ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦); ದುರುಳೆಯರು ಕಷ್ಟೆಯರು ವಂಚಕಿಯರು ಜಗಳಗಂಟಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೩); ಘಾತಕಿಯೆ ಮತ್ಕುಲಕರಿಷ್ಟೆ ನೀನತಿಕಷ್ಟೆ ಪೋಗು ದುಷ್ಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೮). ೨. ದುಃಖಪಡುವವಳು; ಕಷ್ಟಜೀವಿ : ವಿಷಮಂ ಬರೆ ಗಂಡಗಾಡಿ ದುಃಖದ ಕಣಿಯಕ್ಕುಮುಗ್ರರಿರೆ ಮೇಣವ ಲೋಕಿಸೆ ಕಷ್ಟೆ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಜಾತಕತಿ. ೨೨-೨). [ಕಷ್ಟ + -ಎ₂]

ಕಸ, ಕಸವು₁ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಸ್ತು; ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು : "ಅವಕರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮದು ಮನೆಯ ಕಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮-೨೧); "ಅವಕರಂ ಸಂಕರಂ ಕಸಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ಅವಗುಣ ಮಿಶ್ರಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನವಿವರಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದ ಪೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಸಾರಹೆಯಂತಿರೆ ಕಸಮಂ ಪಿಡಿವರ್ ಕೆಲರ್ ಮಹಾಪುರುಷರ್ಕಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೦); ಪದ ಕಸ ಸ್ವರ ರಸ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೈರಿನ ನಡುವೆ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆವ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ : ತಂತಮ್ಮ ತಂದ ಪುಲ್ಲುಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಂ ಮೊದಲಾದ ಕಸಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೬-೧); ಕಸದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಸಸಿಯುಂ ಶಿಕ್ಷಿಸದ ಮಕ್ಕಳುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೨); ಕಸಮಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನ ಪೋಲ್ (ಕಮುದ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ); ಹುಸಿವವನ ಬೇಹಾರ ಕಸ ಹತ್ತಿದಾರಂಬ. . . ಮುಸಿವಣ್ಣವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫). ೩. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಮಾಸು; ಕೂಸಿನ ಚೀಲ; ಹೆರಿಗೆಯ ಸತ್ತೆ : ಕಸ (Placenta) ಬಿದ್ದಮೇಲೆ ಸೂಲಗಿತ್ತಿಯು ದೇಹವನ್ನು ಶುಚಿಮಾಡಿ (ಗೃಹವಿ. ೧೧೩). ೪. ಬಾವು; ಊತ : ಅವನ ಕಾಲಿಗೆ ಕಸನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಸವು₁** : ೧. ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೭); ಕಜ್ಜೊಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫); ಕ[ಜ್ಜೊ]ಳ್ ಕಸವು ಪುಗೆ ಕಿವಿಯನೂದುವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೧-೪೯); ಕಸವು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡೊಳ್ಳಿತೆಯ್ಯದು (ಜೀವಸಂ. ೪-೯ ವ); ಹಣವೆಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಸವು (ಸವ್ಯಕೌ. ೫-೯).

ಕಸದಬೀಜ = ತಾಂಬೂಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ : ಕಸದ ಬೀಜ, ವೈನಕಾಳು – ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಕು ತುಂಬಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದ ಚಂಚಿ (ಬೆಳುಮ. ೩೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಕಶಡು; ತುಳು. ಕಜವು, ಕಜಾವು; ತೆಲು. ಕಸವು, ಕಸುವು; ಕುರುಖ್. ಕಸ್ಸಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಸೆ. / ಸಂ. ಕಚ್ಚರ]

ಕಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸುರು ಬಿಡು; ಏದು; ಹಿಸುಕಲ್ಪಡು; ಹಿಂಡಲ್ಪಡು (?) : ಸಂದಾಗಳ್ ಪಿಡಿದಾಂಕೆ ಪೊಕ್ಕರದೊಳಾತಂ ಕಸಂಗೊಂಡು ಮರ್ದಿಂದರೆ ಮಯ್ಯಾಜೆ ದಾರ್ವುರ್ಗೆಟ್ಟೋಜಗಿದಂ ಕೈಸನ್ನೆಯಂ ಮಾಡುತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೭); "ಕಸವಿಸಿಹೊಂದು, ಸಂತಪಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಸ₀ + ಕೊಳ್₁]

ಕಸಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಸವನ್ನು ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು : ಕಸಕಿಲ್ಪಿಡಿದು ಶಿವನಿಲಯದ ಕಸಂದೆಗೆದು (ಬಾಸೋವು. ೧೩-೫೭). [ಕಸ + ತೆಗೆ₁]

ಕಸಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕಸದೊಡನೆ ಬೆರೆತ ಕಡ್ಡಿ; ಕಸವಾದ ಕಡ್ಡಿ: ಕ್ರಿಮಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಮರ ಮಡ್ಡೋಳೊಸೆದಪ್ಪನು (ಸಾನಂಚ. ೩-೫೪); ನಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿಗೂ ಅಗ ಬೆಲೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೫). [ಕಸ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಸಕಣ್ಣು 'ಕಸಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಸಕಸಿ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಕಸಕಸೆ, ಕಸಕಸಿ, ಖಸಖಸಿ, ಗಸಗಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಸುವೆಯ ಆಕಾರದ, ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಂಬಾರದ ಕಾಳು; ಅಫೀಮಿನ ಕಾಳು : ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರ ದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೫); ಅತಿಸಾರಕ್ಕೆ–ಅಪಿನಿ ೨ ತೂಕ, ಜಾಯಿಕಾಯಿ ೨ ತೂಕ, ಕಸಕಸೆ, ತೊರೆಸಾಣಿ ಹೂ . . . ಇವೆಲ್ಲವಂ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ (ವಿನೈವಿ. ೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಶರೀರುಕ–ಕಸಕಸೆ" (ಬಾಹಟಟೀ. ೨-೨-೪೨). **ಕಸಕಸಿ** : ೧. "ಖಸಃ–ಕಸಕಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೨); ಕಸಕಸಿಯ ಹೂವು ಆದಾಗ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭); ಕಸಕಸಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಆಶ್ವಿನ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೯-೩೯). **ಖಸಖಸಿ**: ೧. ಖಸಖಸಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ). **ಗಸಗಸೆ**: ೧. ಗಸಗಸೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೂ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಅದರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ . . . ಅನುಮತಿ ಕೊಡಕೂಡದು (ದಾದಾನ. ೧೨೨).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಸ್‌ಖಸ್; ಅರ. ಖಶ್‌ಖಶ್, ಖಸ್‌ಖಸ್]

ಕಸಕಳಿ (ನಾ). (?): ಅಸತ್ಯವಾದಮಂ ಪೊಸಯಿಸಿ ಜೀವನಿಲ್ಲ ಮೊಜ಼ಿಯಿಲ್ಲಜಿನಿಲ್ಲ ಪರತ್ರಿಯಿಲ್ಲೆನಲ್ ಕಸಕಳಿಯಂತು [ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆಯಂತು] ನಾಲಗೆ ಪೊ ರ ಳ್ದು ದು ರಾಜಸಭಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೧೧). ☞ ಇದು ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ. 'ಎನಲ್ಕಸಕಳಿ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಎನಲ್ಕೆ+ಅಸಕಳಿ' ಎಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸದೆ 'ಎನಲ್+ಕಸಕಳಿ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದರಿಂದ ಬರುವ ಅಪಶಬ್ದ. ಆದರೆ 'ಕಸಕಳಿ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಕಸ+ಕಳೆ+-ಇ' ಎಂದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳಿ, 'ಕಸಪೊರಕೆ, ಬರಲು' ಎಂದು ಅರ್ಥಯಿಸಬಹುದು. ಇದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲೇ ಏಕೈಕ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳು ಯಾವುದೂ ಕಾಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಲಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. 'ಅಸಕಟು' ಪರಾ.

ಕಸಕಿಲ್, ಕಸಕಿಲು, ಕಸಿಕಿಲ್, ಕಿಸಿಕಿಲ್ (ನಾ). ಪೊರಕೆ; ಕಸಪೊರಕೆ; ಬರಲು: "ಕಸಕಿ[ಲೆನ]ಲ್ ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೨); "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ ಪರಿಶೋಧಿಯೆನಲ್ ಕಸಕಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ಮುಟ್ಟಬಹುದೇ ಕಸಕಿಲಂ ರಜವನುಡುಗುವರೆ (ವೀರಶೈವ. ೨-೬-೧೬); ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಿಂದೀಗ ಕಸಕಿಲಂ ಪಿಡಿದು ಬೋಹರಿಸುವರೆ (ಗುರುಬಾ. ೫-೧೫); ಕಸಗುಡಿಸುವ ಕಸಕಿಲ ವೋಲ್ ಕಸವರಮಂ ಗಳಿಸಿ ಬಯ್ದು ಸಾವಂ ಕೃಪಣಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೬೩). **ಕಸಕಿಲು**: ನಮ್ಮೊಡತಿ ತಾನೆ ಕಸಕಿಲುವಿಡಿದು (ವೀರಶೈವ. ೨-೬-೧೫). **ಕಸಿಕಿಲ್**: ಎಲ್ಲಿದರ್ೊಡೇನು ಕಸಿಕಿಲ್ ಒಳ್ಳಿದರಾಮನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ರಜಗಳೆವುದಕಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿಯ ವನಿತಾ ಚೊಲ್ಲೆಹಕಂ ಚವಲಿಯಹುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೪೮೯). **ಕಿಸಿಕಿಲ್**: ನೊರೆ ಸುರಿವ ಬಾಯ್ಕನಿಕೆ ಹಡಿಕಿಗಳೋ ಕರದ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಸಿಕಿಲ ಕಾಕರೋ (ಬಸವಪು. ೫೧-೩೫).
[ಕಸ + ?]

ಕಸಕಿಲು 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಸಕಿಲುಗ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವನು. 'ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಕಸಕಿಲು (< ಕಸಕಿಲ್) + -ಗ$_3$]

ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವಳು: ಕುಶಲಮೋಹನ ಮುದ್ದು ಮಾಟಗಳಿಂದೆ ರಸಿಕನೊಲಿಸದಂಗನೆಯ ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿಯೆಂದೆಂಬರು (ಮದೇಪು. ೨೦-೪೩). [ಕಸಕಿಲುಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕಸಕಿಲ್ಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಕಸಕಿಲ್ಗೆಯ್ಮೆಯನೆಸಗುವ ಮಸಕದೆ ಕಡುದಡ್ಡುವಿಟ್ಟು ಪಡಿಗದ ಪಟುನೀರ್ಜಸೆಯಾಜಿದ ಪಾಟ್ಗೆಯ್ಮೆಂದಸತಿಯರಿದೆ ಪಿಡಿವರಯ್ಯೊ ಪೊಸ ಮಡಿಮೆಯ್ಮಂ (ಚಳವಿ. ೬-೧೨೦). [ಕಸಕಿಲ್ + ಗೆಯ್ಮೆ (< ಕೆಯ್ಮೆ$_1$)]

ಕಸಕು$_1$ 'ಕಸುಕು' ನೋ.

ಕಸಕು$_2$ (ನಾ). ಬೆದರಿಸುವ ತಂತ್ರ; ಹೆದರಿಸುವ ಉಪಾಯ (?): ಕುಹಕ ಮತ್ತು ಲಾವಕಜನರು ವಿವಿಧ ಕಸಕುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ನಿರಪರಾಧಿಯಾದ ನನ್ನ ಪೀಡನೆಯ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸುವದರಿಂದ ನನ್ನ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗವಾದರೆ ನಾನು ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವದೇ ಲೇಸು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೧೮೮). [?]

ಕಸಕುಪ್ಪೆ, ಕಸಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಸದ ರಾಶಿ; ತಿಪ್ಪೆ: ಕಸಕುಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತಾಮರೆ ಮೂಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೯); ಸೊಗಯಿಪ ಸೊಡಮೆತ್ತ ಕಸಕುಪ್ಪೆಯ ತಿಪ್ಪೆಯ ಮೇಗಿದೆತ್ತ (ಬಂಹರಿ. ೪-೫). **ಕಸಗುಪ್ಪೆ**: ಕಸಗುಪ್ಪೆಯೊಳೆಂಜಲಗುಟನಾಯ್ದು ಲಸಿ ತಿಂಬ ಮಗುವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೫). [ಕಸ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಸಕುಳಿ (ನಾ). "ಅಪರಿಪಕ್ವತೆ?" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ಕಾಕು ಸಟಿ [ಕಸಕುಳಿಯ] [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಾಕುಳಿಯ, ಕುಶಾಕುಳಿಯ, ಕುಸಕುಳಿ, ಕಸಾಕುಳಿ, ಕುಸಾಕುಳಿ] ಕಳೆದುಳಿದು ಶಿವಪಥವನಾಲೋಕಿಸಿ ಅಜಾತನಾಗಿಪ್ಪ ಸುಯಿದಾನಿ ಮುಗುದ (ಶಿವಗೀ. ೨೭-೧೧೬); "ಕಾಕು - ಸಟಿ - ಕಸಕುಳಿಯ: ಕೆಟ್ಟಂಥ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ, ಮಿಥ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇಹಪ್ರಪಂಚನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಪ್ರಪಂಚನ್ನೂ, ಕಳೆದು" (ಶಿವಗೀ. ೩೭೯-೧೧೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಕಸಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಒಂದು ತೃಣಧಾನ್ಯ: "ವಕ್ರಿ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸವೆ] ಸಂದಂ ಕರಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). ೨. ಒಂದು ಮರ: ಕದಲೆ ಕಸಕೆ ಕಣೆಗಾಡಾ ಹಳುವಿನೊಳೊದವಿಹುದೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೨). [?]

ಕಸಗಣ್ಣು, ಕಸಕಣ್ಣು (ನಾ). ಬೇನೆಹತ್ತಿದ ಕಣ್ಣು; ಉರಿಬಂದ ಕಣ್ಣು (ಕ). **ಕಸಕಣ್ಣು**: "ಬೇನೆಗಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬).
[ಕಸ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಸಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಸವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕಸಗುಡಿಸು: ಪವನಂ ಕಸವಂ ಕಸಗಳೆದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ತೀಡಿತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭); ಸಮಜಾ ಕಸಗಳೆದ ತೆಜದಿಂದಮೆ ಸತ್ತರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೨೭); ನಿನ್ನಳಿಪಿಂಗೆ ಬರ್ಪವಳ್ ಕಸಗಳೆವಾಕೆ ಮೇಣ್ಕುರುಡಿ ಮೇಣ್ಪ್ರಕಟಾಂಗದ ರಂಡೆ ಮೇಣದೇಂ ಬಸನಮೊ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೧-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ತೊರೆ; ಬಿಡು: ಕಸಗಳೆದು ಪಟಿಯರಂ ಪೊಸಪೊಸಂಬರಂ ನಲಿಯಿಸೂಲಿಸು ಸಲಿಸಾಸೆಗಳಂ (ಚಳವಿ. ೬-೯೪); ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ತೃಣಮೆಂದು ಕಸಗಳೆದು ಕೈವಲ್ಯಪದಕೆರಸ ಕರಣಮಂ ಸಲಿಸು (ಪರಶಿ. ೯-೯). [ಕಸ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು; ತೀಡು: ಒದ್ದೆಮಾಡಿ ಕಸಗಿ ಹಿಂಡಿದರೆ ಎಳೆಗಳು ಹಿಸಿಯಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೬೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಕ್ಕು, ಕಯಕ್ಕು; ಮಲ. ಕಶಕ್ಕು; ಕುರುಖ್. ಖಚ್ನಾ]

ಕಸಗುಡಿಸು, ಕಸಗೂಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಸತೆಗೆ; ಕಸಹೊಡೆ: ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೀ, ಶೋಧನೀ - ೨ ಕಸವಮಂ ಕಸಗುಡಿಸಲು ಕಟ್ಟಿ, ಚೀಪರಿ ಕಟ್ಟಿ, ಪರಕೆ, ಕಸಬರಲು, ಕೇರಸೋಣಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨). **ಕಸಗೂಡಿಸು$_2$**: ಒಂದು ದಿನ ಅವಳು ತನ್ನ ಗುಡಿಸಲಿನ ಅಂಗಳದ ಕಸಗೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಥಕ. ೪೮). [ಕಸ + ಗುಡಿಸು$_1$]

ಕಸಗುಪ್ಪೆ 'ಕಸಕುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಸಗೂಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ ತೆಗೆಯದೆ ಬಿಡು; ಕಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸು: ಮಾನವನೆಂಬ ಬೆಳೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವಗುಣವೆಂಬ ಪ್ರಳಯದ ಕಸ ಆವ ಬಗೆಯಿಂದ ಹೋದರದು ಲೇಸು. ಹೊಲ ನೊಂದೀತೆಂದು ಕಸಗೂಡಿಸುವದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಸ + ಕೂಡಿಸು]

ಕಸಗೂಡಿಸು$_2$ 'ಕಸಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಕಸಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಸದ ರಾಶಿ; ತಿಪ್ಪೆ: ಸುಮತಿಯೆಂಬ ಹತ್ತಿಯ ಕೊಂಡು ಪುಣ್ಯಪಾಪವೆಂಬ ಕಸಗೊಟ್ಟೆಯ ಕಳೆದು ದೃಢವೆಂಬ ಬತ್ತಿಯಂ ತೀವಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೪೬-೧೧೮೬). [ಕಸ + ಗೊಟ್ಟೆ]

ಕಸಟಿ (ನಾ). ಕೊಳಕ; ಹೊಲಸುಗಾರ: ಎಂತಹ ನಂಬಿಕೆ-ಘಾತುಕ, ಕಸಟಿ ಇರಬಹುದು (ಭೀಮಕಾ. ೧೭೭). [ಕಸಟು + -ಇ$_3$]

ಕಸಟು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು; ದೋಷ: ಆಸೆ ಸಟೆ ಕುಕ್ಷಿತಂ ದೀನತನ ಕಸಟುಗುಣ ರೋಷವರ್ತನೆ (ಷಟ್ಸ್ಥಲ. ೧೪-೭).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಸಂಟು; ತೆಲು. ಕಸಟು]

ಕಸದಾರ (ನಾ). ಕಸುವು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದದ್ದು: ಅರಳಿ ಜಡ ಕಸದಾರ ಅಥವಾ ಕೆಡಕ ಇದು ನೋಡುವ ರೀತಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಕಸದಾರ್]

ಕಸನೀರು (ನಾ). ೧. ಕಸ ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವುದು: ಕಸನೀರ ತರುವ ದಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಶಿಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೩೦). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ) ಕಸಬಿದ್ದೊಡನೆ ಬರುವ ನೀರು: ದಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಶಿಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ನೋಡಾ ಶಿಸುವೆದ್ದು ತಾಯನಪ್ಪಲು ಕಸನೀರು ಅಜತುಹೋಯಿತ್ತುಕಾಣಾ (ಸಿದ್ದೇವ ೧೩೦). [ಕಸ+ನೀರು$_1$(<ನೀರ್$_1$)]

ಕಸಪರಿಕೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಪೊರಕೆ, ಕಸಪರಿಕೆ, ಕಸಬರಿಕೆ, ಕಸಬರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕಸಪೊರಕೆಯಿಂದ ಹೊಡೆದು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಿಸಿಬಿಡು (ದೇವೀಚಾ. ೯). **ಕಸಪರಿಕೆ:** ಅಂಚಿಯಾಳು ಕೈಲಿದ್ದ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಸಪರಿಕೆಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟಿದನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೬). **ಕಸಬರಿಕೆ:** ಗುಡಿಸಿ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಕಸಬರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು (ದೀಪದ. ೧೩೬). **ಕಸಬರಿಗೆ:** ಕಸಬರಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶಿವೂನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಝಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು (ಕುಂಹಿಂ. ೬೨); ಕಸಬರಿಗೆಯಿಂದ ಕಸ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಪವ. ೬-೭೪). [ಕಸ + ಪೊರಕೆ (< ಪರಕ್ಕೆ$_3$)]

ಕಸಬ 'ಕಸಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕಸಬರಲ್, ಕಸಬರಲು (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೀ = ಕಸಬರಲ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬೬). **ಕಸಬರಲು:** "ಚೀಪಂಕಟ್ಟಿ, ಪರಕೆ, ಕಸಬರಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨); ಸ್ವಸ್ಥನಿರದೆ ಕಸಬರಲ ನೀ ತಂದು ತಂಗಿಯರಿಗೆಲ್ಲ ಹಗೆಯಾದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೨). [ಕಸ + ಬರಲ್]

ಕಸಬರಲು 'ಕಸಬರಲ್' ನೋ.

ಕಸಬರಿಕೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಬರಿಗೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಸಹೊಡೆಯಿಸು, —ತೆಗೆಯಿಸು: ಮನಣಿಯಾಕ್ಯೆಯ ಕಸಬಳಿಸುವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೫-೧). [ಕಸ + ಬಳಿಸು$_1$]

ಕಸಬಾ 'ಕಸಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕಸಬಿ$_1$ (ನಾ). ಸೂಳೆ: ಕಸಬಿಯರ ಓಣಿ (ರೂಢಿ). [ಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಕಸಬಿ$_2$ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡುವವನು: ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಡಿಕಸಬಿಗಳ ಅಧ್ಯಕಸಬಿಗಳ "ಕೈ" ತಪ್ಪಿಸಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕಸಬಿಗಳನ್ನು ಕೂಲಿಗೆ ಇಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸಬಾರದೇಕೆ (ಮಾವಾದ. ೯೬). [ಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಕಸಬಿಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು: ಪಾತರದವರು . . . ಕಸಬಿಣಗೇಳದ್ದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. ೧೯೫). [← ಮರಾ. ಕಸಬೀಣ್; ಹಿಂ. ಕಸಬೀ, ಕಸಬಿನ್]

ಕಸಬು, ಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾಯಕ; ಉದ್ಯೋಗ: ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಸಬಾಯಿತು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೮೯); ಮುಂದಲಿಗೆ ಕಸಬು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯). ೨. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ; ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ರಂಗಿಯ ತಾಯಿಯೂ ಸೂಳೆಯಾಗಿದ್ದವಳೇ. ಅವಳು ಕಸಬಿಗಾರಂಭಿಸಿದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೩೦೧); ಆಕೆ ಕಸಬಿನವಳಲ್ಲ (ಅನ್ನಪೂ. ೩೧). **ಕಸುಬು:** ೧. ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಬೇಸಾಯದ ಕಸುಬಿನವರು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೮); ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬಿಗೆ ಸೇರಿದ ವರ್ತಕರ ಅಂಗಡಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಇವೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೫೬). ೨. ಕಾಸಿಂಬಿ ಇನ್ನೂ ಎಳಳಲು . . . ಹೊಸತಾಗಿ ಕಸುಬಿಗೆ ಇಳಿದವಳು (ಬೆಂಗಬ. ೧೬೪). [← ಅರ. ಕಸ್ಬ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಬ]

ಕಸಬುಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಕೆಲಸಗಾರ. 'ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕಸಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಗಾರಿಕೆ; ಕೆಲಸ: ಮನುಷ್ಯನ ಕಸಬುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೌಶಲ್ಯವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಉತ್ಪನ್ನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸಹಾಯ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೭೭). [ಕಸಬುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕಸಬುದಾರ, ಕಸುಬುದಾರ (ನಾ). = ಕಸಬುಗಾರ: ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕಸಬುದಾರರು ಬಂದರು (ಕಪವ. ೪-೧೦೦). **ಕಸುಬುದಾರ:** ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ಕರಡಚ್ಚನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಕಸುಬುದಾರರೂ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಓದಿ ನೋಡಿದ್ದರೂ ಕೂಡ (ಕನ್ನಸಂ. ೨೨೩). [ಕಸಬು + -ದಾರ್$_4$]

ಕಸಬುದಾರಿ, ಕಸುಬುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಕಸುಬಿನವನು: ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಸಬುದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮಾತಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೩೮); ಕಸಬುದಾರಿ ದಂಡಾಳುಗಳು ಮತ್ತು ತೋಳಗಳು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೨). ೨. ವಿಟ: ಅವನು ನನ್ನ ಕಡೆಗೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಕಸಬುದಾರಿ ರಸಿಕರು (ಪುನರು. ೧೪೮). **ಕಸುಬುದಾರಿ:** (ಗು). ೩. ಔದ್ಯೋಗಿಕ; ಔದ್ಯಮಿಕ: ಕಸುಬುದಾರಿ ಕೆಲಸಗಳು ನಡಿಯುವ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳಗಳು (ಭೂಗೋಳ. ೯೩). [ಕಸಬುದಾರ + -ಇ$_3$]

ಕಸಬುಶಾಲೆ (ನಾ). ವೃತ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಲೆ; ಉದ್ಯೋಗ ಕಲಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆ. 'ವೃತ್ತಿಶಾಲೆ' ಪರಾ. [ಕಸಬು + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕಸಬೆ$_1$, ಕಂಸಬೆ, ಕಸಬ, ಕಸಬಾ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಥವಾ ಅದರ ಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ: ಕಸಬೆಯೊಳಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕೆರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೪-೧೭; 1234 ?); ವಕಲೇರಿ ಹೋಬಳಿ ಕಸಬೆವಳ[ಗೆ] (ಮೈಅರಿ. ೧೪೪೧, ೧೫-೯; 1746); ಶಿರಸ್ತೆದಾರರು ಸಹ ಕಸಬೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೭); ಆ ಪಾಳು ತಾವರೇಕೋಟೆಯೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪಾಳ್ಯಪಟ್ಟಿನ ಕಸಬೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಕತಿ. ೬೬). **ಕಂಸಬೆ:** ದೇವರಪುರದ ಕಂಸಬೆಯಲು ದೆದಲು ಭೂಮಿ ದೀಜವರಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೫೪-೧೩; 1755). **ಕಸಬ:** (ಕ್ರಿಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨). **ಕಸಬಾ:** ನರಸೀಪುರ ತಾಲ್ಲು ಬಂಡಿಹೊಳೆ ಹೋಬಳಿ ಪೈಕಿ ಕಸಬಾ ಬಂಡಿಹೊಳೇಗ್ರಾಮ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಸಬಾ; ಅರ. ಕಶಬ್]

ಕಸಬೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಸಬಿ$_1$: ಕಸಬೇರ ಕಳೆದು ಬಸವೇರ ಬಿಟ್ಟು ದಾಟಿ ಬಂದಾಂವಾ (ಸಖೀಗೀ. ೯೨-೧೦); ಕಸಬೇರ ಧಾರಣಿ ಜಗತ್ತಿನ ಕುಂಬ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೬). [ಕಸಬು + -ಎ$_2$]

ಕಸಬೋಹರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: ತಾನೇ ಕರದೊಳಾಂತು ಕಸ [ಪಾತಾಂ. ರಜ] ಬೋಹರಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೪). [ಕಸ + ಬೋಹರಿಗೆ]

ಕಸಮುಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; "ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ರೇಗು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಸಮುಸಗಿ ಮಿಸುಗಿ ಭೃಂಗಪ್ರಸರಂ ಪಸರಿಸುವ ವೆಸೆವ ಬಿಸರುಹವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೬). [?. / ತೆಲು. ಕಸಿಮುಸಗು]

ಕಸಮಾಜು (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವಳು; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು (?): ಕಸಮಾಜಾಯ ಬರ್ದೆಯ ತಳ್ತ ಬಾಚಿತ್ತಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೪೭). [ಕಸ + ಮಾಜು ?]

ಕಸಮುಡುಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ, ಶೋಧಿನೀ – ಈ ೨ ಕಸಮುಡುಗೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪). [ಕಸ + ಉಡುಗ್ಗೆ]

ಕಸಮುಸುರೆ (ನಾ). ಕಸ ಮತ್ತು ಮುಸುರೆ; ಮನೆಗೆಲಸ: ಕಸ ಮುಸುರೆ ತೊಳೆಯಲು ಒಬ್ಬ ಸೇವಕಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕಸ + ಮುಸುರೆ (< ಮುಸುಜು)]

ಕಸರ್, ಕಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಗರಾಗಿ ಗಂಟಲುಕೆರೆ; ಒಗಚಾಗಿರು: "ಕಸರ್ – ಗಲಕಂಡೂತೌ (ಗಂಟಲು ಕೆರೆಯು)" (ಶಮಧಾ); ಕಸರ್ಪಂ, ಕಸರ್ವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಸುರ್**: ಕೃಷಿ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಬೆಳೆಯಿಸುಗುಂ ಕಸುರ್ತುರ್ ಬರೆ ಸಾಲಿ(ವೆ)ಯೆ ಕ್ಷಾರದಿ ಕೋದ್ರವಂಗಳುಂ ಜಳನಿಧಿ ಮೇಖಳಾಖಿಳಮಹೀವಳಯಂ ಬೆಳೆಗುಂ ನಿರಂತರಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶರ್, ಕಯರ್ = ಒಗರು]

ಕಸರತ್ತು, ಖಸರತ್ತು (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಯಾಮ; ತಾಲೀಮು: ಕಸರತ್ತನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮತ್ತು ಓಡುವಾಗ ಎಂದೆಂದೂ ಬಾಯಿಂದ ಶ್ವಾಸವನ್ನು ತೆಕ್ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೦೯); ನಾಲಗೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಸರತ್ತು ಕೊಡ್ರಣ್ಣಾ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೮೩). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ತರಬೇತಿ; ಕವಾಯಿತು: ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯಲಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಸರತ್ತಾದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ವಾದಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫). ೩. ಶಕ್ತಿಯ ಹಾಗೂ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಕಥಕ್ ನೃತ್ಯವು ಒಂದು ಕಲೆಯೇ ಅಥವಾ ಕಸರತ್ತೇ ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ (ಆಭಾನ್ಯ. ೮೬); ಮೆದುಳಿನ ಕಸರತ್ತಿನಿಂದ ಬರುವ ಭಾಗ್ಯವಾದರೂ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೂರ್ಖರ ಪ್ರಲಾಪ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮). **ಖಸರತ್ತು**: ೩. ನನ್ನ ಖಸರತ್ತಿನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಕೆಲನೆ. ೩೪೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಸರತ್; ಅರ. ಕಸ್ರತ್]

ಕಸರಾಬಸರ 'ಕಸರಾಮಸರ' ನೋ.

ಕಸರಾಮಸರ, ಕಸರಾಬಸರ (ನಾ). ೧. ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದದ್ದು; ಕಿಚಿಪಿಚಿ; ಹದಗೆಟ್ಟ ಬೆರಕೆ (೩). **ಕಸರಾಬಸರ**: ೨. "ರುಚಿಗೆಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ತಿನ್ನುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [?]

ಕಸರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತರಹದ ನಂಜಿಕೆ; ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ (?): ತಾಳದ ಸೀಕರಣೆ ಕಸರಿ ಪಚ್ಚಡಿಗಳು ಮೇಲಾದ ಷಡುರಸಗಳನು ... ಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೮೫); ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಸರಿ ಹಿಂಡಿಯ ಕಸರಿ ಮಂಗರ್ವಳ್ಳಿಯ ಕಸರಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩೯-೧೧೪). ೨. ಕಷಾಯ (?): ಕಸರಿಯ ನೀರಿಡುವುದು ಸಬ್ಬಸಿಗೆಯನರೆದಿಕ್ಕೆ ಮರನ ಮೊದಲೊಳದಂ ಸೇಚಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೪). [?]

ಕಸರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊರಗುವಿಕೆ; ಬಾಡುವಿಕೆ: ಕೆಂದಳದ ಸೆಕೆಯಲಿ ಕಪೋಲವು ಕಂದಿ ಕಸರಿಕೆಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೫೫). ೨. ಮುಜುಗರ; ತ್ರಾಸ(?): ಕಸ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಸು]ರಿಕೆಯ ಕಾಪಥದ ಕಟ್ಪಾಯಸವು ತಡೆದುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಯನ ಶಶಿಮುಖಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೬). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಮನದಲಿ ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ಬೇಡ ಕಾದಲಿ ಧರ್ಮನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೫); ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ನಮ್ಮ ಮೈತ್ರಿಯೊಳೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ತೆಜದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೪-೧-೧೬). ೪. ಅನುಮಾನ: ಮನದಲಿ ಕಂದು ಕಸರಿಕೆಯಿಲ್ಲವಲೆ ನೀನೆಂದ ಮಾತನು ನಂಬಲೇ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೯೮); ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ಮುಕುಂದನಲಿ ತನಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೭-೨೯). [ಕಸರು$_2$ + -ಇಕೆ]

ಕಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟುಮಾಡು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಬಸನಿಗಳ ಗೊಟ್ಟಿ ತನಗಾಗಿಸೆ ಸಂತಸದೊದವನುತ್ತಮರ ಗೊಟ್ಟಿ ಕರಂ ಕಸರಿಸಿದುದೆರ್ದೆಯನೇಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಚೋರಂಗೆ ಚಂದ್ರಿಕಾ ವಿಸ್ತಾರಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೫). [ಕಸರು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಕಸರುತಿಹ ಪ್ರಜೆ ದುಷ್ಟಕಾಮಿನಿಯ ಧೂರ್ತತೆಯೊಳೆಸೆವ ಜರಬರಿಯ ರಾಜಸದಿಂದಮೆಲ್ಲರೊಳ್ ಪುಸಿವ ... ಜಡಮತಿಗಳಂ ಸಾಮಭೇದದಿಂದ ವಶಗೊಳಿಸಲಳವೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೭-೧೪). ೨. ಗದರಿಸು; ಬಯ್ಯು: ನೀನು ಅನ್ಯಾಸಕ್ತಹೃದಯನು ... ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೇನು? ಎಂದು ಕಸರಿದಳು (ಕಥಾಸಾ. ೫).

[← ತೆಲು. ಕಸರು]

ಕಸರು$_2$, ಕಸುರು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಗರು; ಅಪಕ್ವತೆ; ಹೀಚು. 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಣಗದಿರುವಿಕೆ: ಗೋಟಡಿಕೆ ಕಸರಾಗಿದ್ದರೆ ಬೆಲೆ ಕಡಿಮೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ಕಳವಳ; ಬೇಗೆ: ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡು ಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಪುನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳಾಜಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬); ಅನಿಮಿಷರ ಮನದೊಳಗಿದ್ದ ಕಸರು ಚಿಂತೆಯ ಕಳೆದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೯೩). ೪. ತೊಂದರೆ: ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳ ಕಸರಿಲ್ಲದಾ ಪುತ್ತದೊಳಗೆ ಮುನಿಪತಿ ತಪವನೆಸಗಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೧೬). ೫. ದೇಹದೊಳಗಿನ ವಿಕಾರ. **ಕಸುರು$_1$**: ೧. ಕಾಯಿ ಕಸುರನು ತಿಂದು ಜೀವವ ಗಾಸಿಮಾಡುವುದೇಕೆ (ಜೀವಂಜ. ೧೨-೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶರ್; ಕಚ್ಚಲ್; ತುಳು. ಕಸ್ರ್; ತೆಲು. ಕಸು; ಕುವಿ. ಕಸ್ಸ. / ಪ್ರಾ. ಕಸರ = ರೋಗವಿಶೇಷ]

ಕಸರು$_3$, ಕಸುರು$_2$, ಕಸರೆ (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ: ನನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಕಸರು ತೆಗೆದು ಹಸನ ಮಾಡಿದರು (ಕಪವು. ೪-೫೬); ಕಸರು ಕಳೆದು ತಮ ಹಿಂಜಿ ಬಂತು ರವಿಕಿರಣ ನೂಲುವಂತೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೮-೮); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಿಷ್ಟಾದರೂ ಕಸರಿಲ್ಲದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಮಾತುಗಳು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೯೦). **ಕಸುರು$_2$**: ೧. ಆತ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಬಹಿರಂಗದ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಲೇಪನಗಳು ಕಸದ ಕಸುರು (ತುಂಗಭ. ೮೩); ಬರಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಸುರು ಬಿದ್ದಿದೆ (ಮುಂಗಾವು. ೧೧೨). **ಕಸರೆ**: ೨. ಕೊಂದ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕರುಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಹಾರ, —ಕಸ: ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುರಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಸರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದರು (ರೂಢಿ).

[? . / ತುಳು. ಕಸರ್]

ಕಸರು$_4$ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. ಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡಲೆಂದು ಸೇರಿಸುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶ; ಹೆಚ್ಚಿಕೆ (೩). 'ಕೊಸರು$_3$' ಪರಾ. ೩. ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಬರತಕ್ಕ ಲಾಭ (೩). ೪. ಸುಂಕ: ಕಸರು, ಸುಂಕ, ಊಬು, ಮುಳ್ಳು, ಕಂಟೆ (ಕಂನುಹು. ೮೧).

[← ಮರಾ. ಕಸರ್; ಅರ. ಕಸ್ರ್]

ಕಸರು$_5$, ಕಸಿರು (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ಈಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಸರಾದರೂ ಏನು ಉಳಿದಿದೆ (ಜಮಿನ್ದಾ. ೧೩೫); ಮದ್ದು ಸುಡು ಅಣ್ಣನ ಬುದ್ಧಿ ಏನ್ ಹೇಳಾಲೆ ಉದ್ದೀನ ಕಾಳಷ್ಟು ಕಸರಿಲ್ಲ (ಲೋಕಗೀ. ೭೫-೧೬). **ಕಸಿರು**: ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕಸಿರೂ ಕಸವೂ ಕೂಡಿರಬಹುದು (ವಿಚಾಮಂ. ೭೨). [?]

ಕಸರುಗಾಯಿ, ಕಸುರುಗಾಯಿ, ಕಸುರ್ಗಾಯ್ (ನಾ). = ಕಸುಗಾಯ್ (೩). **ಕಸುರುಗಾಯಿ**: (೩). **ಕಸುರ್ಗಾಯ್**: ಕಾಯ್ ಕಸುರ್ಗಾಯ್ ಪಣ್ ದೋರೆವೆಣ್ ತನಿವಣ್ಣಿಂದೆಸೆಯೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೪).

[ಕಸರು$_2$ (< ಕಸರ್) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಸರೆ 'ಕಸರು$_3$' ನೋ.

ಕಸಲೆ 'ಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಸವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಣ್ಣ ಮುದುಳಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಕಸವಯ್ಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯-೫; 909).
[? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಸವರ (ನಾ). ಹೊನ್ನು ; ಚಿನ್ನ ; ಧನ ; ಸಂಪತ್ತು : "ಕಸವರಂ= ಪೊನ್ (ಮಿಸುನಿ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂದುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೫) ; ಪಿರಿದು ಕೆಸವರಮಣಿತ್ತೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೨೧) ; ಗೆಲ್ದ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಂ ಬಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪ ವ) ; ಬಿತ್ತದೆ ಬಂದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಚಿಂತಿಸದೆ ಬಂದ ಕಸವರದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧) ; ಕಸವರಮಂ ಕಳೆದು ಕಸವನಾಂತವೊಲಕ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೧). 'ಕಡವರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಸ್ವರ]

ಕಸವರಗಲಿ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಧೀರ : ಕಲಿತನದ ನೆಗಟ್ಟ ಕಸವರಗಲಿತನದ ಪೊದಟ್ಟ ಪರಮಕೋಟಿಗೆ ಪೆಱರಾರ್ ಸಲೆ ಕರ್ಣನಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೯) ; ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗಟ್ಟ್ವಳ್ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೬). [ಕಸವರ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಸವರಬೇಟ (ನಾ). ಹಣದಾಸೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಣಯ : ಚಃ ಕಸವರಬೇಟಮೆಂಬುದೆರೆಕೊಳ್ವರ ಬೇಟಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪).
[ಕಸವರ + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕಸವರವಸಿಱ (ನಾ). ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಕಸವರವಸಿಜನೆನಿಸಿದ ಹೆಸರೆಸಕದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ದೇವರು (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨).
[ಕಸವರ + ಬಸಿಱ್ + -ಅ$_7$]

ಕಸವಿಸಿ, ಕಸಿಬಿಸಿ, ಕಸಿವಿಸಿ, ಕಾಸಾವೀಶಿ, ಕಾಸಾವೀಸಿ (ನಾ). ಸಂಕಟ ; ತಳಮಳ ; ಕಳವಳ : ಎನ್ನ ಮಾನಸಕೆ ಕಸವಿಸಿಯಪ್ಪುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೪-೭) ; ಆಗ ಶ್ರೀಪತರಾಯನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಸವಿಸಿಯಾಗಿರಬಹುದು (ಮೋಹಿನೀ. ೧೧೧) ; ನನ್ನೆದೆಯ ಕಸವಿಸಿಯ ಹೇಳತೀರದು ಆಗ (ಭಾವಜೀ. ೭-೧೨೭). **ಕಸಿಬಿಸಿ** : ಅಸಮಶರಪಿತನು ತಾಪಸರ ನುಡಿಗೇಳಿ ಬಹು ಕಸಿಬಿಸಿಯನಾಂತು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೪-೨೦) ; ಕಸಿಬಿಸಿಯ ಪಡುವ ಕರ್ಬುರರ ತನುತತಿಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೭-೨೦). **ಕಸಿವಿಸಿ** : ಒಂದೆಡೆಗೆ ದುಗುಡದ ಹೊರೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಯೋಚನೆಯ ಕಸಿವಿಸಿ (ಏರೀಕ್ಷೆ. ೧೫೯) ; ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಕಸಿವಿಸಿ (ದೂಟಿಟ್ಟ. ೧೭೧). **ಕಾಸಾವೀಶಿ** : ಪ್ರಸೂತೀ ಫಾಳೆ ಕಾಸಾವೀಶಿಯೆನಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೧-೫೦). **ಕಾಸಾವೀಸಿ** : ಕಾಸಾವೀಸಿಯಿಂದ ಫಾಸಿ ಬೀಳುವದಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೬೬-೬).

ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗು = ಸಂಕಟವಾಗು ; ತಳಮಳವಾಗು ; ಕರಕರೆಯಾಗು : ಮಾಲಕಿ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೧) ; ಆ ಕೆಲಸವನ್ನಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಮುಗಿಸುವುದಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ರಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಯಿತು (ರಂಗವ. ೩೬).
[← ಮರಾ. ಕಾಸಾವೀಸ್]

ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು, ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು, ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಪಡು ; ತಲ್ಲಣಿಸು ; ಸಂಕಟಪಡು : ಹಸಿವೆಯ ಪರಿಹರಿಸುವೆ ಎನ್ನಯ್ಯ ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳದಿರು ಮನದೊಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೮೩). **ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು** : ಬಿಸಿಅಲುಗಡ್ಡೆಯ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟಂತೆ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳುತಿದೆ ಜೀವ (ಇಂಚಾಪ. ೯೯-೮೪). **ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು** : ತಾಯ್ತನದ ಕರುಳಿನ ತಳಮಳದ ನೋಟದಿಂದಲೂ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಂಡು (ಜೀವಪ್ರ. ೮೮).
[ಕಸವಿಸಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಸವಿಸಿಪಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಸವಿಸಿಬಡು, ಕಸವಿಸಿಪಡು, ಕಸಿವಿಸಿಪಡು, ಕಾಸವಿಸಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು ; ಚಡಪಡಿಸು ; ತಳಮಳಿಸು : ವಿಷದ ಮೊಲೆಯ ನುಂಡು ಕಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ವಿಸಿಬಡುತಿಹೆ (ಪುರಂದ. ೧-೮೦-೪) ; ಕಸವಿಸಿಬಡುವೆನು ಸಖಿದರ್ಶನ ಸಂಧಿಸುವದೆ ಸಖಿಹದೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೩೨೪). **ಕಸವಿಸಿಪಡು** : ಕರುವನ್ನಗಲಿದ ಎಳೆಗಂದಿಯಂತೆ ಕಸವಿಸಿಪಡ ಹತ್ತಿದನು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೩) ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರು ಕಸಿವಿಸಿಪಟ್ಟರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೪) ; ಬೆದರಿದ ಪ್ರವಾಸಿಕರು . . . ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಕಸಿವಿಸಿಪಡ ಹತ್ತಿದರು (ಮುಗಿವು. ೧). **ಕಾಸವಿಸಿಬಡು** : ಅರಿಂದೂ ಕಾಸವಿಸಿಬಡುವದು ಒಂದೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (ವಿಸಾಸು. ೮೦-೧).
[ಕಸವಿಸಿ + ಪಡು$_1$]

ಕಸವು$_1$ 'ಕಸ' ನೋ.

ಕಸವು$_2$ (ನಾ). ಕೇಡಿಗ ; ದುಷ್ಟ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದವನು (?) : ಕಸವಿಂಗಂ ಕಳುಚಿಂಗಂ ಡಸಿಕಿಂಗಂ ದೂರ್ತವಡೆಗಮುತಿಚಪಳರ್ಗಂ ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ . . . ಕುಡುವವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೦). [?]

ಕಸಹೆಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಸ ತುಂಬಿದ ಬುಟ್ಟಿ : ಸೂಳೆಯಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹೆಡಿಗೆ ಹೊರಿಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೨).
[ಕಸ + ಹೆಡಿಗೆ (< ಪೆಡಗೆ)]

ಕಸಱ್, ಕಸಱು (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗುವುದು ; ನರಳಿಕೆ : ಅಗಳಿಂಚರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ತನ್ನ ಕಸಱನೆ ಕಿಱುಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಮೊಬಗುವೆತ್ತು ಮೂರ್ಛೆವೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಕಸಱು** : ಬೆಳ್ಗಿಯುಂ ಬೇಸಱುಂ ಕಸಱುಂ ವಧಮುಂ ಬಂಧಮುಂ ಚ್ಛೇದಮುಂ . . . ಇವಱಿಂದ ವೇದನೀಯದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೮೧-೫).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಱು = ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗು]

ಕಸಱು 'ಕಸಱ್' ನೋ.

ಕಸಾಕಸಿ (ನಾ). ಜಗ್ಗಾಟ ; ಚೌಕಾಸಿ : ಕಾಸಿಗೂ ಕಸಾಕಸಿ ಮಾಡುವ ಅಂಗಡಿಗಾರನಾಗಲೀ ಸರಕಾರೀ ಅಲ್ಪಗುಮಾಸ್ತನಾಗಲೀ (ಹುಚ್ಚಮ. ೨೯).
[← ಮರಾ. ಕಸ್ಕಸಾ]

ಕಸಾಪ 'ಕಸಾಬ' ನೋ.

ಕಸಾಬ, ಕಸಾಪ (ನಾ). ಕಟುಕ ; ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ಕ). **ಕಸಾಪ** : ಗಂಡುಮಕ್ಕಳೇನು, ತಂತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯರು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರೋವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳು, ಆಮೇಲೆ ಶುದ್ಧ ಕಸಾಪರು (ಮಹಾಗ. ೧೭೪). [← ಮರಾ. ಕಸಾಬ್ ; ಅರ. ಕಸ್ಸಾಬ್]

ಕಸಾಯ, ಕಸಾಯಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಷಾಯ : ಕಷಾಯ, ಕಸಾಯ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಕಸಾಯ ಗೋರಸದೆ ಕ್ಷೀರರಸದಿಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೪೭). **ಕಸಾಯಿ$_1$** : (ಕ). [< ಸಂ. ಕಷಾಯ]

ಕಸಾಯಿ$_1$ 'ಕಸಾಯ' ನೋ.

ಕಸಾಯಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಸಾಬ. 'ಕಸಾಯಿಖಾನೆ' ಪರಾ.
[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಾಈ]

ಕಸಾಯಿಖಾನೆ (ನಾ). ದನ, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಂದು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಕಟುಕರ ಅಂಗಡಿ : ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮಾಂಸಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಕೊಡುವ ಮನುಷ್ಯನಿದ್ದಾನೆ ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯಲ್ಲಿ (ಸರಸ. ೧೧೨) ; ಅದು ಕಸಾಯಿಖಾನೆ. ಕಮಲಾಕಾಂತನನ್ನೂ ಒಬ್ಬನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೩೭೮) ; ಕೊನೆಗೊಂದುದಿನ ಅವು ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯನ್ನು ಸೇರುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೭೩).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಕಸಾಈಖಾನಾ]

ಕೆಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇನೆ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ: ಕಸಾರಿಕೆ ಗುಣವಾದ ಮೇಲಾದರೂ ಹೋಗುವೆನೆಂದರೆ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ (ಪೂರ್ವರಂ. ೫೭).
[ಕಸಾರೆ (< ಕಸಾಲ್ಕೆ$_2$) + -ಇಕೆ]

ಕೆಸಾರಿಕೆಜ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರದಲ್ಲಾದ ಗಾಯ ವೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ವರ; ನಂಜಿನ ಜ್ವರ.
[ಕಸಾರಿಕೆ + ಜ್ವರ]

ಕೆಸಾರೆ 'ಕಸಾಲ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕೆಸಾಲೆ$_1$ 'ಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೆಸಾಲ್ಕೆ$_2$, ಕಸಾರೆ (ನಾ). = ಕಸಾರಿಕೆ: ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ ಆದವರು ಬಂದರೆ . . . ಔಷಧಿಯನ್ನೋ ಸೂಜಿಮದ್ದನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೨); ಅವನು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಜನರ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ (ಜನಜೀ. ೩೭). **ಕಸಾರೆ**: ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾರೆಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೭೯).
[← ಅರ. ಕಸಾಲಾ = ದುಃಖ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಾಲಾ]

ಕೆಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಸಿ; ಜರಿ; ಜಾರಿಬೀಳು: ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಕಸಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೬೨). ೨. ಒಸರು; ದ್ರವಿಸು; ಜಿನುಗು: "ಜರಿ ಒಸರು ಜಿನುಗು ಗಳೊಳು ಕಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಿ]

ಕೆಸಿ$_2$, ಕಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಯ ತುತ್ತ ಕಸಿವ ಹಸಿವೆಯ ಕುತ್ತ (೧೪ಎಂ. ೭೦-೧೬); ಪ್ರಜೆಯ ಧನಧಾನ್ಯವನು ಮಾನವನು ಕಸಿದಿತು (ನವರಾ. IV, ೪೬); ಅವಳಿಂದ ಸಮಾಜದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಸಿಯಬೇಡಿ (ಬದುಜ. ೧೬೨). **ಕಸು$_1$**: ನಿನ್ನನಾ ಕೇಸರಲ ತುರುಬಿಂದ ಕಸುವನ್ನಮುತ್ತಿದೆನು (೧೪ಎಂ. ೩೭-೮).

ಕಸುಕೊಳ್, ಕಸುಗೊಳ್ = ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು: ಅರು ಕಸುಕೊಂಡರು ನಾಯಮಾಂಸ ತಿಂದಹಾಗೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೫೮-೧೧; ?); ಎಲ್ಲವನು ಕಸುಗೊಂಬ ಕಳ್ಳಧೊರೆಗೆ (ಜಗದಾ. ೧೩೨). [?]

ಕೆಸಿ$_3$ (ನಾ). ಒಸರುವುದು; ಸ್ರಾವ; ತುಂತುರುಹನಿ; ಜಡಿ; ಜಿನುಗು; ತೇವ. (ಕ).
[< ಕಸಿ$_1$]

ಕೆಸಿ$_4$ 'ಕಸು$_2$' ನೋ.

ಕೆಸಿ$_5$, ಕಶಿ, ಕಸೆ$_1$, ಖಸ್ಸಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಸವರಿ ಹಾಕುವಿಕೆ. ೨. (ಹೋರಿ, ವೊದಲಾದವುಗಳ) ಬೀಜ ಒಡೆಯುವಿಕೆ; ವೀರ್ಯಗುಂದಿಸುವಿಕೆ; ಹಿಡ (ಕ). ೩. ಗಿಡ, ಬಳ್ಳಿ ವೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವಿಕೆ; ಕಲವು; ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಸಸ್ಯ: ಈ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸೀಮಾವಿನ ಗಿಡ ಹಾಕಬೇಕು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೨); ಕೆಲವು ಪರೀಕ್ಷಕರು ಇನ್ನೂ ಮುಂದರಿದು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಸಿಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೬೫). **ಕಶಿ**: ೩. 'ಕಶಿಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಸೆ$_1$**: ೩. ತೋಳುತೋಳಿನಲಿ ಕಸೆಯ ಮಾಡಿದೊಲು ಎದೆಯ ಬೆಸೆಯುತಿಹವು (ಹಾಡುಪಾ. ೨೬-೧೫); ಆ ಬಗೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಸೆಯಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ಸೊಗಸಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೩). **ಖಸ್ಸಿ$_2$**: ೩. (ರೀವ್).

ಕಸಿಮಾಡು = ೧. ಕಲವುಮಾಡು: ಕಸಿಮಾಡಿದ ಮರವು ಚಿಗಿತು ಮತ್ತೆ ದೊಡ್ಡ ಮರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸು: ದ್ರಾಕ್ಷಿಯನ್ನು . . . ತಕ್ಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಸಿಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ವ್ಯವಮು. ೫೮). ೩. ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ದಾರಿಗೆ ತರು; ತಿದ್ದು: ಆ ಪುಂಡನನ್ನು ಕಸಿಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ಅರ. ಖಸೀ; ಮರಾ. ಖಚೀ, ಖಚ್ಚೀ, ಖಸೀ]

ಕಸಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ).
[?. / ತೆಲು. ಕಸಿಂದ, ಕಸಿವಿಂದ]

ಕಸಿಕ, ಕಸುಕ$_2$ (ನಾ). ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು. (ಕ). **ಕಸುಕ$_2$**: (ಕ).
[ಕಸಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕಸಿಕಟ್ಟು, ಕಶಿಕಟ್ಟು, ಕಸೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ವಾಡು; ಕಲವು ವಾಡು: ಒಂದು ಗಿಡವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಕಸಿಕಟ್ಟಿ, ಮೂಲಗಿಡಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಬೀಜವೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೨೪). **ಕಶಿಕಟ್ಟು**: ಕಶಿಕಟ್ಟಿದ ಕುಡಿರೆಂಬೆ ಕಾಂಡದೊಡನೆ ಕೂಡಿಬರುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಲೋಕಕ. ೫೬). **ಕಸೆಕಟ್ಟು**: ಕಸೆಕಟ್ಟು (Grafting)ವುದರಿಂದ, ಪರಾಗ ವಿನಿಮಯದಿಂದ (Cross Pollonisation) ನಾನಾ ನವಸೃಷ್ಟಿಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೪).
[ಕಸಿ$_5$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಸಿಕಿಲ್ (ನಾ). ಪೊರಕೆ(?): ನವಿಲ ಪೆರ್ಗಱಿಯ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಕಸಿಕಲ್ವಿಡುತವೆ ಗುಂಜಿವಾಸಿಗಂದಳೆದು ಶಿವಪಾದುಕೆಯ ಸವಿನಯದಿ ಪೊಳ್ತು ಕಣ್ಣೀಗಾರ್ಗಂತಿಯೊಳ್ಗಲವ ತುಂಬಿ ಕಂಕುಳೊಳಿಱುಂಕಿ ಸವಿಗಡಲಿನಳಿಯ ದುರ್ದೋಷ ಸಂಚಯಮುಮಂ ತವಿಸಿಕೊಂಬೆನುಮೆಂದು ಶಿವನ ರಾಜಾಂಗಣವ ಕವಲಿ ಮಾಡಲಿಱಿದ ಸಂತಸದಿ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟು (ಏಕೋಶು. ೧೨-೪).
[< ಕಸಕಿಲ್ ?]

ಕಸಿಕಿಲ್ 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಸಿಕಿಸಿ (ನಾ). ಹುರುಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಇರ್ಪಡೆಯವರ್ಗಂ ರೋಸಂ ಪಿರಿದಾಗೆ ಕಸಿಕಿಸಿಯೊಳ್ ಪೊಣರ್ದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೬-೪). [?]

ಕಸಿಕೊಂಬೆ (ನಾ). "ಒಂದು ಗಿಡದ ಜೀವರಸವು ಅದರ ಕಾಂಡದ ಸೀಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹರಿದು ಎರಡೂ ಒಂದುಗೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬೆ, ಕಣ್ಣು; ಕಸಿ; ಕಸಿಯಂಟು; ಕಸಿಕೊಂಬೆ" (Graft. ಇಂಕನಿ).
[ಕಸಿ$_5$ + ಕೊಂಬೆ$_1$]

ಕಸಿಗಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಅಥವಾ ಕಾಳು (ಕ). [?]

ಕಸಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡು; ಒಣಗು (?): ಒಸೆದು ಮಂಜಂಗರೆಯೆ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಜರಿದಪವು ಪಸುರ್ಪತ್ರ ಮುರುಟುವವು ಹಿಮಕೆ ಅಂಘ್ರಿಪ ನಿಚಯ ಕಸಿಗುಂದುತಿಹವು ತಂಬೆಲರಿಂಗೆ ಕುಸುಮತತಿ (ನವಮೋ. ೬-೩೪).
[ಕಸಿ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕಸಿಬಿಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಸಿಯ (ನಾ). ಕಸುವು: ಜಡಿವ ಕಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಯದ ಕಾಲರಥಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳೀರ್ಕೈನೂಱನಾಂತನ ನಂತನಳವಳಿದು (ನಿಘಾಗ. ೩-೮-೧೦).
[< ಸಂ. ಕಶಾ, ಕಸಾ]

ಕಸಿಯಂಟು (ನಾ). "ಒಂದು ಗಿಡದ ಜೀವರಸವು ಅದರ ಕಾಂಡದ ಸೀಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹರಿದು ಎರಡೂ ಒಂದುಗೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬೆ, ಕಣ್ಣು; ಕಸಿ; ಕಸಿಯಂಟು; ಕಸಿಕೊಂಬೆ" (Graft. ಇಂಕನಿ).
[ಕಸಿ$_5$ + ಅಂಟು$_2$]

ಕಸಿರು 'ಕಸರು$_5$' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು 'ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು 'ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಪಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಸಿಹಾಲು (ನಾ). ಹಸಿಹಾಲು (?): ಅಚ್ಚ ಕಸಿಹಾಲ ನಿಚ್ಚ ಹೊಲೆಯರ ಮನೆಯ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಡಿರುವ ಹೊಲೆನಾಯಿಗೆಐದಂತೆ ಮಚ್ಚಿ ಮಡದಿಯರಿಗುಣಿಸಲು. (ಗುರುಬೋ. ೨೩-೭). [ಕಸಿ ? + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಕಸೀದೆ 'ಕಸೂತಿ' ನೋ.

ಕಸು$_1$ 'ಕಸ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಸು$_2$, ಕಸ್ಕಿ$_4$ (ಗು). ಅಪಕ್ವವಾದ; ಹೀಚಾದ; ಒಗರಾದ. 'ಕಸುಗಾಯ್' ಪರಾ. ಕಸ್ಕಿ$_4$: 'ಕಸಿಗಾಯಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕಸು]

ಕಸು$_3$, ಕಸುವು (ನಾ). ೧. ಬಲ; ಕೆಚ್ಚು; ಸತ್ತ್ವ: ತಗ್ಗಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಸುವುಳ್ಳಂಥ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ (ಕಭಾಗೆ. ೬); ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕಸುವಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೨೭); ಅವನ ಅರ್ಧ ಕಸುವನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಂಗಾಹ. ೬೪). **ಕಸುವು**: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಸುವುಂಟು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚುಂಟು (ಕಕಾರ. ೭೭); ನಿನ್ನ ಕೆನ್ನೆಯ ಗುಳಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿಹುದೆನ್ನ ಕಸುವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭-೭೫); ಭೂಮಿಯು ಒಳ್ಳೇ ಕಸುವಿದ್ದರೆ ಬಿತ್ತಿದ ಎಂಟು ದಿವಸಕ್ಕೇ ಸಸಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬). ೨. ಸತ್ತ್ವವುಳ್ಳ ಆಹಾರ: ಕಸುವು ತಿನ್ನಬೇಕಪ್ಪ; ಕೆಲಸಾನೂ ಮಾಡಬೇಕು ಕಸುವ್ನೂ ತಿನ್ನಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೨೫೭). [?]

ಕಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ಎನಲು ತಿರುಗಿದನು ಹಡಪದ ಕಸುಕನು (ಹರಿಸಾಂ. ೭೮-೧೨೭). [?]

ಕಸುಕ$_2$ 'ಕಸಿಕ' ನೋ.

ಕಸುಕಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸುಕು, ಕಸಕು (ನಾ). ೧. ಎಳಕಲು; ಬಲಿಯದೆ ಇರುವಂತಹದು; ಹೀಚು: ಹುಸುಕು ಕಸುಕಿನ ಹಸುರು ಹಣ್ಣಿನಾ ಹೊಸ ಹಳದಿ ನಸುಕಿನಾ ನೀಲಿ ಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ (ನನಲ್ಲ. ೧೪-೭); ಕುದಿಯಿಲ್ಲದೆ ಎಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಸುಕಿಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದೆವು (ನೆಲಮು. ೨೫); ಕಸುಕಾದ ದಾಳಿಂಬ ರಸತುಂಬಿ ಒಡೆದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೧). ೨. ಅರೆಬೆಂದದ್ದು. **ಕಸಕು$_1$**: ೧. ನಿನಗೆ ಬಲಿ ಬೀಸಿದ್ದಾಕೆಂದ ಮೇಲೆ ಕಸಕು ಇರಲಾರಳು (ಅರಗಿ. ೭).

ಕಸುಕಸುಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವನು ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಸುಕು, ಆದೇ ಪಾಸಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೧೧). [ಕಸು$_2$ + -ಕು$_1$]

ಕಸುಕುತನ (ನಾ). ಒಗರು; ಅಪಕ್ವತೆ: ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿದ್ದರೇನು; ತಾರುಣ್ಯದ ಕಸುಕುತನವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಜ. ೮೬). [ಕಸುಕು + -ತನ]

ಕಸುಗ (ನಾ). = ಕಸಿಕ: "ಕಸುಗ – ಮುಂಗೈಜೋರಿನಿಂದ ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಕಸಿದುಕೊಂಡವ" (ಜಾನಕೋ. ೩೩). [ಕಸು$_1$ (< ಕಸ್ಕಿ$_2$) + -ಗ$_3$]

ಕಸುಗಾಯ್, ಕಸಿಗಾಯಿ, ಕಸುಕಾಯಿ, ಕಸುಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಬಲಿಯದಿರುವ ಕಾಯಿ; ಎಳಸಾದ ಕಾಯಿ; ಒಗರುಕಾಯಿ; ಹೀಚುಕಾಯಿ: ಕಸುಗಾಯಂ ಘೃತದೊಳ್ ಗುಡರಸದೊಳ್ ಮೇಣ್ ಮಧುವಿನೊಳಗೆ ತನಿವಣ್ಣಂ ನೋಯಿಸದೆ ತಿಱಿದಿರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೬೨); ನಸುನನೆಯನಪ್ಪಿದಳಿಕುಳದಂತೆ ಕಡುಹಸಿದು ಕಸುಗಾಯನಗಿದ ಗಿಳಿಗಳ ಬಳಗದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೭೧); ತನಿವಣ್ಣಿರಲು ಕಸುಗಾಯನೇತಕೆ ಕೊಯ್ದೆ (ಬಸವು. ೪೮-೧೧); ನಸು ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕಸುಗಾಯ್ ದೋರೆಗಾಯಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೨). **ಕಸಿಗಾಯಿ**: ೧. ನೆಱೆ ಪಕ್ವವಾದ ಫಲದ ಸವಿ ಕಸಿಗಾಯೊಳಿರುವುದೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೪). **ಕಸುಕಾಯಿ**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪಣಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಾಯಿ; ಕೆಳಗಿನವು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಹಳದಿಬಣ್ಣ ಬಂದಿದೆ (ಬಾಳೆಗಿ. ೧೪೮). ೨. ಹಣ್ಣಾಗದ ಕಾಯಿ; ಹಸಿಯ ಕಾಯಿ. **ಕಸುಗಾಯಿ**: ೧. ಕಾಡೆಲ್ಲ ಕಸುಗಾಯಿ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹೆಗ್ಗಿಡವು . . . ಮಲೆನಾಡ ಕಾಡು ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೨೧); ನಿನ್ನಿನದು ಕಸುಗಾಯಿ ಇಂದಿನದು ತುಸುಪಾಡು ನಾಳೆ ಹಣ್ಣಾದಾಗ ಬಂದೀತು ಹಾಡು (ಅರಳು. ೩೫೨-೧೭); ಅವನ ಕೌಮಾರ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಸುಗಾಯಿ ಈಗ . . . ಹಣ್ಣಾಗುವಂತಾಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೭). [ಕಸು$_2$ + ಕಾಯ್$_4$. / ತೆಲು. ಕಸುಗಾಯ]

ಕಸುಗಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸುಗಾಯ್ತನ (ನಾ). ಹೀಚು; ಅಪಕ್ವತೆ: ದಶಗ್ರೀವನಾತ್ಮಮುಂ, ತನ್ನ ಕಸುಗಾಯ್ತನದೊಗರ್ ಕಳೆದು, ಪಣ್ತನಕೆ ತಿರುಗುತಿರ್ಪೊಂದು ಸೂಚನೆ ತೋರುತಿಹುದೆನಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೬-೨೨೪). [ಕಸುಗಾಯ್ + -ತನ]

ಕಸುಬು 'ಕಸಬು' ನೋ.

ಕಸುಬುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಆಯಾ ವೃತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಕತ್ತಿ: ಕಸುಬುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆದು, ನಡುವಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಗಳವನ್ನೇರಿ ಕಡಿಯ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಕರಜ. ೩೨೨). [ಕಸುಬು (< ಕಸಬು) + ಕತ್ತಿ$_1$]

ಕಸುಬುದಾರ 'ಕಸಬುದಾರ' ನೋ.

ಕಸುಬುದಾರಿ 'ಕಸಬುದಾರಿ' ನೋ.

ಕಸುರ್ 'ಕಸರ್' ನೋ.

ಕಸುರು$_1$ 'ಕಸರು$_2$' ನೋ.

ಕಸುರು$_2$ 'ಕಸರು$_3$' ನೋ.

ಕಸುರು$_3$ (ನಾ). (?): ಸುಕ್ಕಿ ಹಲುಗಳನೆಲ್ಲ ಯಕ್ಕಿಯೋಗರ ಮಾಡೆ ಡೊಕ್ಕೆಯೊಳಗಣ ಕಸುರ ಪರಪೆನಗೆ ಏಡಿ (ಕಂಠಕ. ೭೯-೯). [?]

ಕಸುರುಗಾಯಿ 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕಸುರ್ಗಾಯ್ 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕಸುವು 'ಕಸು$_3$' ನೋ.

ಕಸುವುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಬಲವಾಗು: ಹರಿಯುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ಹರಿದ ನೆಲದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಕಸುವುಪಡೆದು ಸೊಕ್ಕಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೩). [ಕಸುವು (< ಕಸು$_3$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಸುವುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಲಾವಂಚಹುಲ್ಲು (*). [ಕಸುವು (< ಕಸು$_3$) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಸುಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪದಿಂದ ಮಾತಾಡು, —ಕೂಗು: ಹುಸಿವ ಕನಲ್ವ ಬಯ್ವ ನಿಡುಸುಯ್ವ ಕರಂ ಕಸುಱುತ್ತವಿರ್ಪ [ಬ]ಗ್ಗಿ[ಸು]ವ ಬಳಲ್ವ ಬೇಸಱುವ . . . ತಪಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸುವುದೆ ಭಾವಿಸಲ್ಕಮ್ರಿತರಾಶಿ ಸುತಂ ಹರಸಕ್ತಿದೇವನನ್ (ಕಇ. IV, ೧-೪೦; 1204) [?]

ಕಸೂತಿ, ಕಸೀದೆ (ನಾ). ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ದಾರಗಳಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹೆಣಿಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ: ಇವುಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿ ಜರತಾರಿಯ ಕಸೂತಿ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ४३); ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡು, ದಾರವಾಡುವದು ಹೂವಿನ ಕಸೂತಿ (ನೆಲಮು. ೬೮); ಹೆಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಸೂತಿ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೬). **ಕಸೀದೆ**: ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಲಿಗೆಯ ಕೆಲಸ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಕಸೀದೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳು ಗೊತ್ತಿದ್ದವು (ಸ್ಮೃಲಮಿ. ೮). [← ಪಾರ. ಕಶಿದಹ್; ಮರಾ. ಕಶಿದಾ, ಕಶೀದಾ, ಕಸುದಾ; ಹಿಂ. ಕಶೀದಹ್, ಕಶೀದಾ]

ಕಸೂತಿಹೂವಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪೊದೆ; ಲಂಟಾನ (*). [? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಸೂರಿ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಪ್ಪು; ದೋಷ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨). [← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸೂರ್]

ಕಸೂಸಿ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ; ತನಿಖೆ: ಪಾಲಿನ ವರ್ಣನವನ್ನು ಬರಿಯದೆ ನಿತ್ಯದ ವಹಿವಾಟ ಪ್ರಕಾರ ಸರಸಾದ ಮಾಲನ್ನು ಕಸೂಸಿಯಿಂದ ಖರೀದಿ ಮಾಡಿ ಕಳಿಹಿಸಿರೆಂದು ಬರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೮). [← ಮರಾ. ಕಸೋಶೀ]

ಕಸೆ$_{1}$ 'ಕಸಿ$_{5}$' ನೋ.

ಕಸೆ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಗೆಯ ಎಳೆ: ನಿನ್ನ ಮತ್ತೆನ್ನದೆಯ ಕಸಗೆ ಕಸೆಯನು ಗೋಳಿಸಿ ನನ್ನಿ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಮುಗಿಯದಿಹ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನನವರತ ನೇಯುತಿಹಳು (ಗರಿ. ೮-೧೨); ಹೃದಯ-ಹೃದಯದ ಕಸೆಗಳನ್ನು ಅನುಗೋಳಿಸಿ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಎಂದೂ ಮುಗಿಯದ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನ್ನು ನೇಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಗೊತ್ತುಗು. ೧೩೬). ೨. ಅಂಗಿಯ ಲಾಡಿ; ಬಂಧನ ಸೂತ್ರ: ಚಾಗದ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಮೆಱೆವ ಬೊಜಂಗರಿಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಸರದ ಕಸೆಯು[ಪಾಠಾಂ. ಕಸಯ]ಮಂ ಸೆಳೆದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೪); ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳೆಸೆವ ಕಸೆಯವಟ್ಟೆಗಳ ವಂದನಮಾಲೆಗಳ ಕೆಂದಳಿರ ಗೊಂದಣಮೆಂಬ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೬-೪೧ ವ); ಸಿತಚೋಳಮಂ ತೊಡಿಸಿ ಕಸೆಯನುರೆ ಕಂಟಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೧-೧೪); ಬಿಗಿಯಾದ ನಾಡಿ ಹಾಕಿದ ಷರಾಯಿ, ಮೇಲೊಂದು ಕಸೆಯ ಅಂಗಿ ಧರಿಸಿ (ಶರಚ. ೮೧೬). ೩. ಚಾಟಿ; ಚಬಕ; ಬಾರುಕೋಲು: ಕಸೆಯನಿನಿಸಱಿಪಿ ಕುಡೆ ಲಂಘಿಸಿದುದು ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಂ . . . ತುರಂಗಮರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೯); ಸಣ್ಣವರುಗಳನೋದಿಸುತಿರ್ಪ ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳ್ (ಮೋಹತ. ೩-೪೧); ಘೋಟಕಗಳನ್ನೇರಿ ನಿಜಕರ ಕಲಿತ ಕಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಗಳಿಂ ತಾಡಿಸಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೬-೮). 'ಕಶೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಶಾ]

ಕಸೆ$_{3}$ (ನಾ). (?): "ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರಃ - ಕಸೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೦). [?]

ಕಸೆಕಟ್ಟು 'ಕಸಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಾರುಕೋಲು ಹಿಡಿ: ಕಸೆಗೊಂಡು ಮರದ ಕೊರಡೆಂದೆಣಿಸಿ - ಎಲ್ಲಿ ಆ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬುವನು ಕರೆ; ತುಡುಗಿ, ಬಾಸುಳಂ ಬಿಡಿಸುವೆನು - ಎಂದು ಕೆಡೆಬಡಿದಳಹ ಮಲೆತು (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೫). [ಕಸೆ$_{3}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಸೆಗೋಲ್, ಕಸೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾಟಿ; ಚಮ್ಮಟಿಕೆ: ಎಡಗೈಯೊಳ್ ನಾಗೆಯಂ ಸಡಿಲ್ವಿಡಿದು ಬಲಗೈಯ ಕಸೆಗೋಲ ನಲುಗಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಜಡಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೨೯). **ಕಸೆಗೋಲು**: ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ . . . ಚಮ್ಮಟಗೆ, ಕಸೆಗೋಲು, ಕೋರಡಾ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೯). [ಕಸೆ$_{2}$ + ಕೋಲ್$_{1}$]

ಕಸೆಗೋಲು 'ಕಸೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಸೆಪಾವಡೆ (ನಾ). ಲಾಡಿ ಲಂಗ; ಲಾಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಒಳ ಉಡುಪು; (ಕ). 'ಕಶೆಪಾವುಡೆ' ಪರಾ. [ಕಸೆ$_{2}$ + ಪಾವಡೆ (< ಪಾವುಡೆ)]

ಕಸೆಪು (ನಾ). "ಹಾಸಿಗೆ" (ಪ್ರಸಭಾ. ಟೀಕ): ತಣಿರ ಮರದೆ ನೆಳಲಿಗೈದಿ ಘನಶ್ಯಾಮಲ ಕೃಷ್ಣ ತಣಿರು ಕಸೆಪು ತೊಡಿ ತಲೆಗಿಂಬುಗೆಣಿಯರು ಮಾಡಿದರು (ಪ್ರಸಭಾ. ೫೬-೧೨). [?]

ಕಸೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; "ಗುಡಕಂದ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕಸೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಒರೆಗಲ್ಲು: ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯಗಳ ಕಸೋಟಿ ಯಾವುದು? (ರಾಜಾರ. ೬೪); ಭಾರತೀಯಜೀವನ, ವಿಜ್ಞಾನ . . . ಎಲ್ಲದರ ಕಸೋಟಿ ಧರ್ಮ (ಭಾರದ. ೫೭೯). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆ. [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸೋಟಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಸವಟ್ಟ; ಸಂ. ಕಷಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಕಸ್ತ್ರರು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆಯುಧ (?): ಮಥಿಸಿದರ್ ಶಸ್ತ್ರದಲಿ ಕಸ್ತ್ರರಲಿ ಯತಿವೀರಖಗಸೇನೆ (ಜಿನಮು. ೨೮-೩೧). [?]

ಕಸ್ತ್ರವತುಂಗ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿಗೊಂಡ ಮಹಿಮಾವಂತ: ಮಸ್ತಕಗಂಗಂ ಕಸ್ತ್ರವತುಂಗಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೨೦ ರಗಳೆ). [ಸಂ. (ಕಸ್ತವ + ತುಂಗ)]

ಕಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶ್ರಮ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಕೇಳು ನಿನ್ನಳವಲ್ಲದಂತಪ್ಪ ಕಸ್ತಿಯುದ ತಾಳಲಳವಲ್ಲ ಬಿಡು (ಲಶಿಚಂ. ೧೩-೧೧). ೩. ಕಲಹ; ಹೋರಾಟ: ಈ ಜಗಮಂ ಕೊಲ್ವವನೊಳ್ ಕಸ್ತಿಯೇ ಶಿವಾ ಎಂದುಸಿರ್ದಳ್ (ವೀರವಿ. ೬-೬೬); ಹೋಗುಹೋಗೈ ಸಿಂಹಕೇತು ನನ್ನೊಳು ಕಸ್ತಿ ಸಾಗದು (ನಾಗಕು. ೧೫-೬೬); ಹಸ್ತಿಬಲಭೀಮ ತಾ ಕಸ್ತಿಯಲಿ ಸಿಂಹಬಲನಸ್ತಿಯನು ಮುಱಿದು ಮಡುಹಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೦೪). ೪. "ಆವೇಶ, ಅಸೂಯೆ, ಬಲ" (ತ್ರಿಷುವಿ. ಕೋಶ): ಕೈಗೊಳಗಾದ ನರ್ಥವಮಂ ಕೊಳಲಱಿ ಕೌಳಿಕಂಬಿಡಿದು ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಸೊಗಸಿಕ್ಕಿ ಕಸ್ತಿಯೊಳ್ ಮುಳಿ ತಿಳಿಯೆಂಬ ದೂದವಿಯ ಜಾಣ್ಮೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನುರ್ವರೇಶ್ವರಂ (ತ್ರಿಷುವಿ. ೨೪-೧೬೫). ೫. ಒತ್ತಾಯ; ಹಿಂಸೆ: ವಸ್ತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಸ್ತಿ ಮಾಡಬಾರದು (ಗಾದೆ). [?. / ಮರಾ. ಕಸ್ತೀ]

ಕಸ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಟಹಿಡಿ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊ ವಿಪ್ರರೋ ನಿಶ್ಚೈಸಬೇಕೆಂದು ಕಸ್ತಿಡಿದು ದ್ರುಪದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಕುಲಗುರುವ ತರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೧೩-೪೧). [ಕಸ್ತಿ + ಹಿಡಿ$_{1}$ (< ಪಿಡಿ$_{1}$)]

ಕಸ್ತಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು (?): ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನು ಕಸ್ತಿಪಟ್ಟು " . . . ನನ್ನನ್ನು ಸಟಿ ಹೇಳುವವನ ಹಾಗೆ ಎಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೀ" ಎನಲು (ಕೃವಾಅ. ೧೨೩). [ಕಸ್ತಿ + ಪಡು$_{1}$]

ಕಸ್ತಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಬೀಳು (?): ಪಂಚಶತಕೋಟಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಿ ಗಭಸ್ತಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ ಸೂರ್ಯನೀ ಲೋಕದೊಳು ಕಸ್ತಿಬೀಳದೆ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ತಳರ್ವಂತೆಯಿರಬೇಡವೇ ಯೋಗಿಯು (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೧೯೯). [ಕಸ್ತಿ + ಬೀಳು$_{1}$ (< ಬೀೞ್$_{1}$)]

ಕಸ್ತು, ಖಸ್ತು (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ರೋಗ. ೨. ತೀವ್ರ; ಸಕತ್ತು: ಆತನಿಗೆ ಮೂರುದಿವಸದಿಂದ ಕಸ್ತುಕಾಯಿಲೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಗಟ್ಟಿ; ದೃಢ: ಕೌರವನ್ನೊಡನೆ ಸ್ವಸ್ಥದಿಂ ಪಾಂಡವರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುಯೆಂದು ಕಸ್ತಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪೇಳ್ದರು (ತುರಂಗ. ೨೬-೧೦). ೪. ಶ್ರಮ; ಕಷ್ಟ; ಈ ಹೊತ್ತು ನಾವು ಕಸ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟು ಬದುಕು ದೊರಕಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). ೫. ಜಬರದಸ್ತು; ಜೋರು: ದೊರೆಯನ್ನು ತಾವು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಹಳ ಕಸ್ತು ಮಾಡಿ ಬೆನ್ನಹಾಕಿಕೊಂಡರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩೪); ಇಬ್ಬರೂ ಕಸ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ, ಜೋರುದಾರರು (ಭೀಮಕಾ. ೪). **ಖಸ್ತು**: ೫. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಖಸ್ತು ಮಾಡಿದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬). [←ಪಾರ. ಖಸ್ತ್=ಗಾಯಗೊಂಡ, ರೋಗಿ; ಮರಾ. ಖಸ್ತಾ, ಖಸ್ತ್]

ಕಸ್ತುಕಾಱ, ಕಸ್ತುಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ) ಶ್ರಮಪಡುವವನು: ಇಷ್ಟಲಿಂಗವ ಹಿಡಿವ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆತ್ತು ಕುಚವ ಹಿಡಿದು ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ತೋಡುವ ಕಸ್ತುಕಾಱರನೊಪ್ಪೆನೆಂದ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩-೮೩೬). **ಕಸ್ತುಗಾರ**: (ಕ). [ಕಸ್ತು + -ಕಾಱ]

ಕಸ್ತುಗಾರ 'ಕಸ್ತುಕಾಱ' ನೋ.

ಕಸ್ತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಶ್ರಮಿಸು; ಶ್ರಮಪಡು: ಆ ಪರಿಸ್ತರಣಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಸಾಧ್ಯಮಾಗದಿರ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಚಲದಿಂ ಕಸ್ತುಗೆಯ್ದು ನಿಂದೀರಯ್ದು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೆಲದಂಡಿಳಿದು ಜೇರುಮುತ್ತಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ (ಕಳನ್ಯ. ೯-೬೩). [ಕಸ್ತು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಕಸ್ತುತಗಾದೆ (ನಾ). ಹಣದ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಒತ್ತಾಯ, —ಪೀಡೆ (ಕ). [ಕಸ್ತು + ತಗಾದೆ]

ಕಸ್ತುರಿ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಮೃಗಮದ: ಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಾದವಂಗೆ ಲೀಲೆಯುಂಟೇ ಆ ಗುಣ ಚಿಪ್ಪಿನ ಮುತ್ತಿನ ತೆಱ ಕಸ್ತುರಿಯ ಶುಕ್ಲದ ತೆಱ ಕದಳಿಯ ಕರ್ಪುರದ ತೆಱ (ಮೋಹನಮಾ. ೪-೧೨); ನಾಸಿಕೇಂದ್ರಿಯ ನಿನ್ನ ತನುಗಂಧಕೆಳಸಿ ಮೇಲ್ಸೂಸಿದ ಪುಣುಗು ಕಸ್ತುರಿಯ ವಾಸನೆವಿಡಿಯದು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೮೨). 'ಕತ್ತುರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕಸ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೊಟ್ಟು; ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕ (ಕ). 'ಕಸ್ತೂರಿಬೊಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಸ್ತುರಿವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ (?): ಜಾಣೆಯ ಕಸ್ತುರಿವೀಣೆಯ ಸದುಮೃದುವಾಣಿಯ ಚೆಲ್ವಿನ ಕಣಿಯ . . . ರಾಣಿಯ ರತಿಯೆಂದಾದವುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೮-೪೩). [ಕಸ್ತುರಿ ? + ವೀಣೆ]

ಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: "ಮೃಗನಾಭಿಃ, ಮೃಗಮದಃ, ಕಸ್ತೂರಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಸ್ತೂರಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೯೦); ಸುಗಂಧ ಪಚ್ಚೆ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬಾಳೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೪೯); ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕರ್ಪೂರ . . . ಧೂಪ ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಧೂರ್ತಗ್ರಹಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಉಚ್ಚಾಟನವಹುವು (ಪಕವೈ. ೩೩); ಕರಡಿಯ ಮೈಯಿಗೆ ಕಸ್ತೂರಿಯೇತಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬೩); ಕತ್ತೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಹೊತ್ತಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯). [ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕಸ್ತೂರಿಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಅರಿಸಿನ: ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಸಿನ, ಕಾಡು ಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಅರಿಸಿನ]

ಕಸ್ತೂರಿಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ, —ಶಲಾಕೆ (ಕ). ೨. ಕರಿಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಚೌಕಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ. ಕಸ್ತೂರಿಕಡ್ಡಿಸೀರೆ = ಬಿಳಿ ಚೌಕಗಳುಳ್ಳ ಕರೀಸೀರೆ (ಕ). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಡಕ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗದ ಅಂಡ, —ಬೀಜಕೋಶ: ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಡಕಂ ವನಹಸ್ತಿರದಂ ಹಸ್ತಿಮಸ್ತಕೋದ್ಭವ ಮುಕ್ತಾವಿಸ್ತಾರಮೆಂದು ತಂದು ಸಮಸ್ತ ವನಾಧೀಶರವನಿಪತಿಯಂ ಕಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೬). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರಿಕಾ + ಅಂಡಕ)]

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸಾರ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕದಡು, —ದ್ರವ: ಚಂದನಸಾರ ಕಾಶ್ಮೀರ ಕಾಲಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸಾರ ವಿವಿಧಲೇಪನಂಗಳಿಂ ಮೆಯ್ಯ ತಿಮಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರಿಕಾ + ಆಸಾರ)]

ಕಸ್ತೂರಿಕೆ (ನಾ). = ಕಸ್ತೂರಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಸ್ತೂರಿಕಾ]

ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಲಿಮರ; ಸುಗಂಧಿಜಾಲಿ; ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ (ಕ). **ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ**: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ, ಕಿರೀಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಗೊಬ್ಬಳಿ (< ಗೊಬ್ಬುಳಿ)]

ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ 'ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ' ನೋ.

ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ (ನಾ). = ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ, ಕಿರೀಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ, ಕಾಡು ಕಸ್ತೂರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಸ್ತೂರಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು: "ಗಂಧಮಾರ್ಜಾಲಃ – ಕಸ್ತೂರಿಬೆಕ್ಕು, ಪುಣುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು" (ಒಷಧಿ. ೪೬). 'ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಸ್ತೂರಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬಾಸ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಸ್ತೂರಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬-೯೩೬). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಸ್ತೂರಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು: "ಅತಿಸೌರಭಃ -ಕೇವಲ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಮಾವಿನ ಗಿಡ; ಕಸ್ತೂರಿಮಾವು, ಜೀರಿಗೆಮಾವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮಾವು]

ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ, ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ ಜಿಂಕೆ: ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ, ಚಮರೀಮೃಗ, ಪುರುಷಮೃಗ . . . ಪವಿತ್ರ ಮೃಗಜಾತಿಗಳುಂ (ಎವೇಳ. ೨೧೨); ತಿಬೇತದೇಶದ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲಿ ನುಚ್ಚೇಕುರಿಗಳೂ, ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೧). ೨. ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು (?): "ಲೋಮಶಮಾರ್ಜಾರಃ — ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೪). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮೃಗ]

ಕಸ್ತೂರಿರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು; ಸುಗಂಧಿನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಳಿ: ಪಿರಿಯ ರಾಜಾನ್ನ ಜೀರಿಗೆರಾಜಾನ್ನವು . . . ಪರಿಶೋಭಿಸುವ ಕಸ್ತೂರಿ ರಾಜಾನ್ನದ ವರಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆಯಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ರಾಜಾನ್ನ]

ಕಸ್ತೂರೀವರ್ಣ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂದಳಗ ಕಸ್ತೂರೀವರ್ಣದೊಳು ಪರಿಮಳವಾಂತು ಮೆಱೆವ ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೭೧). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರೀ + ವರ್ಣ)]

ಕಸ್ಥಿ (ನಾ). = ಕಸ್ತಿ (?): ಕಸ್ಥಿ ಕಟ್ಟಿದರಿಂದಾದಯವೇನು ಫಲ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಪ್ಪಿದ ಹಾಗೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೨೮). [?]

ಕಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಹೋಗುವ; ಚಲಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ; ಆಸ್ತಿ: "ಸಮರಂ ಕಸ್ವರಗರ್ದಭಂ ಪ್ರಕರಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೪೬). ೩. ಜೀವಾತ್ಮ. ೪. ಪರಮಾತ್ಮ. ೫. ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು. ೬. ನಿರಂತರವಾದುದು. ೭. ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು. ೮. ಹಿಂಸೆ; ಘಾಸಿ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ದ್ರವಿಣಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ವಸ್ತುಪ್ರತತಿ ಸತತ ನಿತ್ಯಂಗಳುಂ ಕಸ್ವರಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಕಹಕಹ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತ: [ಎನೆ] ಕಹಕಹ ರುತಿಯಿಂ ನಕ್ಕು (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೧೩). ೨. ಸಾರಸ ಪಕ್ಷಿಯ ಧ್ವನಿ: "ಕಹಕಹಮೆಂದು ಸಾರಸವಕ್ಕಿಯ ಧ್ವನಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೬). 'ಗಹಗಹ' ಪರಾ. [?]

ಕಹಕಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸದ್ದುಮಾಡಿ ನಗು; ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗು: ಹಾ! (ಕಹಕಹಿಸಿ), ಎಂದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಕುಡಿಯುವೆಯೇನು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೯೬-೨೫). 'ಗಹಗಹಿಸು' ಪರಾ. [ಕಹಕಹ + -ಇಸು$_3$]

ಕಹರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ: ಒಡೆಯನೊಂದೆರಡ ರವೆಯವ ಮಾಡಿ . . . ಜಡಿದು ಕರ್ಪೂರಮಿಕ್ಕಲು ಕಹರಿಯೆಂಬ ಕದಳೀಕುಸುಮ ಪಾಕಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೯). [?]

ಕಹರು (ನಾ). (?): ಬಿಸಿಲ ಕಹರು ಮಂಜಿನ ಮುಂದಿಗೆಯನಿಟ್ಟು ಮನೆವೊಲೆಯದಂತೆ ಅನಲನ ತೊಲೆಯ ಹಾಕಿ ಪೊಳೆಯ ಗಳುವ ಬೀಸಿ ಕೆಂಡದ ಹಂಜರಗಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳುವಿನ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕವ. ೨೧೧-೪). [?]

ಕಹಳಾರವ (ನಾ). ಕಹಳೆಯ ಶಬ್ದ; ಕಾಳೆಯ ಧ್ವನಿ: "ರಿತ್ತ್ರಂಜೆ ಜಗಜಗೆಂದೆನಲು ಕಹಳಾರವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೮); ಸುರಿಯದೆ ಮಾಣವಾಗಸದೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ಕಹಳಾರವಂಗಳಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೪).

[< ಸಂ. ಕಾಹಲಾರವ (ಕಾಹಲಾ + ರವ)]

ಕಹಳಾವಳಿ (ನಾ). ಕಹಳೆಗಳ ಸಾಲು; ಕಾಳೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಹೊಳೆವ ಸಿಂಧದ ಜಡಿವ ಕಹಳಾವಳಿಯ ಲಗ್ಗೆಯ ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ಕಳಕಳದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೬-೨).

[< ಸಂ. ಕಾಹಲಾವಲಿ (ಕಾಹಲಾ + ಅವಲಿ)]

ಕಹಳೆ, ಕಾಳೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ತುತ್ತೂರಿ, —ಕೊಂಬು: ಪಟುದುಲಿವ ಕಹಳೆ ಮಿಳ್ಳಿಪ ಪಟಯಿಗೆ ಸೂಳೈಪ ತಮ್ಮಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೯); ಮೃದಂಗ ನಿಸ್ಸಾಳ ಭೇರೀ ಶಂಖ ಕಹಳೆಗಳ ಬಹಳ ಧ್ವನಿಯುಣ್ಮೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೯೦); ನಿರಂತರವೊದಜು ಬಯ್ದವು ಕಹಳೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯಲತಿರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪-೧೩); ಕೂಗಿಡುವ ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಚಿನಿಕಹಳೆ ಕರಡೆಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬); ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿವೆ ಬರಲಿ . . . ಕೆರಿ ಹರಿದು ಮೆರೆಸೋಣ ಕಹಳೆ ಹಚ್ಚಿ (ನೆಲಮು. ೧೮). **ಕಾಳೆ**: ಕಾಳೆಯಾತಂಗೆರಡು ಮತ್ತರ್ (ಎಇ. IV, ೩೫೪-೩೬; 975); ಕಾಳೆಯಂ ಸೂಳೈಸುವ ತಿತ್ತಿರಿಯ ನೊತ್ತುವ ಕೊಳಲನೂದುವ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪); ಪೇಲೆ ಹುಡಿಯಿಡೆ ಹೊಡೆವ ನಾನಾ ಕಾಳೆ ಶಂಖವು (ಸಂಭಪ. ೨೪-೬); ದೇಗುಲದಲ್ಲಿ ಊದಬೇಕು ಕಾಳೆ (ರಾಮನ. ೩೯).

[< ಸಂ. ಕಾಹಲ, ಕಾಹಲಾ]

ಕಹಳೆಕಾಱ (ನಾ). ಕಹಳೆ ಊದುವವನು: ತಾಳಧರಿಗಳ ಕಹಳೆಕಾಱರ ನಾಲಿಸುವ ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿಯರತ್ತಲೊತ್ತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫-೪೩).

[ಕಹಳೆ + -ಕಾಱ]

ಕಹಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಿಷವಾಗು; ಕಹಿಯಾಗು: ಕಾರಣವಿದ್ದೇ ನೋವ್ರದೆ ಬೇವು? ತಾನೇ ಕಹಿವುದು, ಊಹಿಸಿ, ಕೊರಗಿ (ಸುನೀತ. ೩೦).

[< ಕಹಿ$_3$]

ಕಹಿ$_3$ 'ಕಯ್ಪು' ನೋ.

ಕಹಿಎಣ್ಣೆ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಕಹಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಮೂತ್ರ ಬೆರಸಿಯಾದರೂ ಹಾಲ ಬೆರಸಿಯಾದರೂ ಕೊಡಲು ಮಹೋದರ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೨೮). **ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_3$**: ಒಂದು ಭಾಗ ಕೈಯೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಭಾಗ ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ತುಪ್ಪ ಇದೀಗ ತ್ರಿಸ್ನೇಹಭಾಗದ ಕ್ರಮ (ಸಕವೈ. ೩೧); ಅಫೀಮು ॥ ತೊಲ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ ೧ ಪಾವು ಇವುಗಳನ್ನು . . . ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯); ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಂದೆನು ಕೈಯೆಣ್ಣೆಯಾಯಿತು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೯-೩೫).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಎಣ್ಣೆ. P ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹರಳೆಣ್ಣೆ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ]

ಕಹಿಕು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) = ಕಹಿ$_1$: ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೂ ಹಣ ಬೇಡವೆಂದಲ್ಲ; ರೂಪಾಯಿ ಕಹಿಕುತ್ತದೆಂದಲ್ಲ (ಚಿಟ್ಟಜೀ. ೩೧). [ಕಹಿ$_1$ + -ಕು$_1$]

ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕುಡ್ಸಾಲು, ಕೊಜ.-F, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಕೋಡ್ಸೀಗೆ (< ಕೊಡಸಿಗೆ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಹಿಕೋಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ; ಕಹಿಯಾದ ಕೋಟೆಕಾಯಿ: ಕಹಿಕೋಟೆಕಾಯಿ ೫ . . . ಮೆಣಸು, ತ್ರಿಫಲೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಮಾನ ಇವಂ ೮ ಗ ಅಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೭).

[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಕೋಟೆಕಾಯಿ$_2$]

ಕಹಿಗುಮ್ಮಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎಳ್ಕೆಬೇರು, ಕಹಿ ಗುಮ್ಮಳದ ಬೇರು . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೧೭೯).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಗುಮ್ಮಳ$_0$]

ಕಹಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಗುಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಹೊಂಗೆಬೀಜ, ಕಹಿಗುಳ್ಳ, ಮೂರು ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಮೂರು ಮೆಣಸು . . . ಅಗಿದು ನುಂಗಿದರೆ ಛಳಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೪). [ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಗುಳ್ಳ]

ಕಹಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆ: ಕಹಿತುಂಬೆಯ ರಸವಂ ಮೂರುದಿನ ಕುಡಿಯೆ ವಾಂತಿಯಾಗುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೪).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ತುಂಬೆ$_3$ (< ತುಂಬಿ$_3$)]

ಕಹಿದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಯವಶಾಕ–ಕಹಿದರಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೧); ಕಹಿದರಸಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಾದರೂ . . . ವಿರೇಕವಂ ಮಾಡಿಸಲು ವಿಷಸರ್ಪವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೬೨).

[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ದರಸಿ]

ಕಹಿದಸಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ರಾಸ್ನೆ, ಕಹಿದಸಲೆ . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೫).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ದಸಲೆ$_0$]

ಕಹಿದೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ತೊಂಡೆ: "ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮); ಕಡಸಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೬); ಅಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾತಗಳು ತೀಡಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೫); "ಬಿಂಬೀ=ಕಹಿದೊಂಡೆ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯). 'ಸಿಹಿತೊಂಡೆ' ಪರಾ.

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕಹಿನನ್ನಿ (ನಾ). ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯ; ಕಟುಸತ್ಯ: ತೀಯಲಾ ಕಹಿನನ್ನಿ, ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ನನ್ನಿ, ಹೃದಯವೊಡೆದಂತೆ ತತ್ತರಿಸಿ ಮಂಥರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦-೧೭೩). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ನನ್ನಿ]

ಕಹಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದುದನ್ನು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ; ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ನಾಲಗೆ: ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನು ಜೈನನಾದರೂ ಕಹಿ ನಾಲಗೆಯವನು (ಸಾಹಿಸಂ. ೫೨) [ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ನಾಲಗೆ]

ಕಹಿಪಡವಲ (ನಾ). ಪಡವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಬಜೆ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮದಿಂ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೫).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಪಡವಲ (< ಪಡಲ್$_1$)]

ಕಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಬು: ಕಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವನ್ನು ದೊಡ್ಡಮರಗೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಎರಡು ಘಳಿಗೆ ಕುಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಯೋನಿದೋಷ ಪೋಕು (ವಿವೈವಿ. ೮೬).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಬ್ರಾಹ್ಮಿ]

ಕಹಿಮಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ.

[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಮಣಿಕೆ (< ಮಿಣಿಕೆ)]

ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಮೆಕ್ಕೆ: ಸಿಹಿಮೆಕ್ಕೆ ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತಿದಾಗಳೆ ಫಲವಹುವೆ (ಭರಜ. ೬೮-೫೩); "ತ್ರಪುಸ = ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯). [ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಮೆಕ್ಕೆ]

ಕಹಿಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪುಸೊರೆ' ನೋ.

ಕಹಿಹಾಗಲು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಕಹಿಯಾದ ಹಾಗಲು: "ಕುಲಕಃ, ಪಟೋಲಃ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ ಈ ೪ ಕಹಿಹಾಗಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨).

[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹಾಗಲು (< ಹಾಗಲ್)]

ಕಹಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಹಿಹಾಲೆಬೇರು, ಶ್ರೀಗಂಧ . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಡಲು ದಾಹಜ್ವರ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೨). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹಾಲೆ$_2$ (< ಪಾಲೆ$_2$]

ಕಹಿಹೀರೆ (ನಾ). ಹೀರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಖುಟಕಾ-ಕಹಿಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೪); ಕಹಿಹೀರೆಯು ಬೀಜ ಇಂಗು . . . ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಇವಿಷ್ಟನು ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ವಮನ ನಸ್ಯಂಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಸರ್ಪವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II. ೮೮). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹೀರೆ]

ಕಹಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಕಹಿಹುಲ್ಲು ರುಚಿಯುಕ್ತ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಹ್ಲಾರ (ನಾ). ಎಳೆಗೆಂಪಿನ ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ [ಸಂ.]

ಕಹ್ವ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕರೆ; ಬಕಪಕ್ಷಿ [ಸಂ.]

ಕಳ್$_1$, ಕಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದ್ದು, ಕಳ್ದ (ಭೂತನ್ಯೂ). ಎತ್ತಿಹಾಕು; ಅಪಹರಿಸು: "ಕಳ್ – ಸ್ತೇಯೇ (ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡು), ಮದ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕಳ್ದೋನ್ ಮಹಾಪಾತಕನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೩; 450); ಕಳ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ದಿರಿಂ ಪೆಱರ ವಸ್ತುವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೧೨); ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ಕೊಲ್ವ ಪಾವಂ ಕಳ್ವ ಪೆಂಡಿರಂ . . . ಗೆಂಟುಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಕದ್ದನಂತಕನಾಱುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯುಸುರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೮). **ಕಳು$_1$:** ನಾರಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳುವೊಡೆ ತಾಯಮೊಲೆ ವಾಲು ನಂಜಾಗಿ ಕೊಲುವಡೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ದೂಱುವೆ (ಬಸವ. ೨೬); ಪರೋಕ್ತಿಗಳರ್ಥಮಂ ಕಳುವುದಧಮತನವು (ಹಚಶಾ. ೧-೨೮); ಬೇಡವೆಂದರು ಬೇಡ ಕಳುವುದ ಬಿಡುವನೆ (ಭರತ. ೩-೧೫); ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಕಳುವರೆ ಪ್ರಜೆಯು ತಾನೆತ್ತ ಬಾಳುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೧). 'ಕದಿ' ಪರಾ.

ಕಳ್ವಾಳ್ = ಕದಿಯುವ ಆಳು: ನಿರ್ದಯಮೆಂಬ ಬಿಲ್ವಡೆವೆರಸು ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ಕಳ್ವಾಳ್ವೆರಸು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಗುಪ್ತನಡೆವೆರಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭ ಅಡಿಟ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್; ಮಲ. ಕಳ್ಕ್ಕ, ಕಕ್ಕ; ತುಳು. ಕಂಡ್; ಕೊಡ. ಕಳ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ಲಾನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಗಲೆ]

ಕಳ್$_2$, ಕಳ$_1$ (ನಾ). ಕಳವು; ಮೋಸ; ಸುಳ್ಳು. 'ಕಳ್ಗೊಡಮೆ' ಪರಾ. **ಕಳ$_1$:** ಕೊಲೆಯುಂ ಪುಸಿಯುಂ ಕಳವುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೫).
[< ಕಳ್$_1$ ./ ತುಳು. ಕಳು]

ಕಳ್$_3$, ಕಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು; ರಸ. 'ಕಳ್ಳಿ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಹೆಂಡ; ಸುರೆ; ಮದ್ಯ: "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ಮದಿರೆ ಸುರೆ (ಯುರೆ) ಕಳ್ಳುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೨-೫); "ಕಳ್ – ಸ್ತೇಯೇ (ಕಳ್ಳತನಮಾಡು) ಮದ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಪಚ್ಚು ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಟ್ಟಿರೆ ಮುಡಿ ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೬); ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಳ್ಕಿರ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩); ಕಳ್ಳಂ ಮಾಣೆನೆ ನಿಮ್ಮಡಿ ಕಳ್ಳಿಲ್ಲದೊಡಿಂದೆ ಸಾವೆನೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೬೦); ಕಳ್ಳ ಮಡಕೆಯ ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಚಿಲುಪಾಲುಳ್ಳ ಮಡಕೆಯ ಪೂಜಿಪರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೨). **ಕಳ್ಳು:** ೨. "ಮಧು, ಆಸವಃ . . . ವಾರುಣೀ, ಮಧು –ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೬೫); ಕಳ್ಳಿನಿಂದೆ ದೀಪಾಯನನಿಂದನಿತುಂ ಪುರಮುಂ ಬೇಗುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೩೭); ಅಸುವಳಿವ ಭಂಗಿ ಮಾಂಸ ಪ್ರಸರದ ಕಳ್ಳುಗಳ ವಿಷಮನಱಿಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮುದ. ೨-೧೬೮); ಕಪಿ ಕಳ್ಳ ಕುಡಿದು ಕಡಲ ದಾಂಟುವೆನೆಂದು . . . ಮೀನು ಮೊಸಳೆಗೆ ಆಹಾರ ವಾದಂತಾಯಿತಯ್ಯ ಎನ್ನ ಬಾಳು (ಬಸವ. ೬-೪); ಕಳ್ಳನುಣ್ಣದಿರಣ್ಣ ಮಾಂಸವ ಕೊಳ್ಳದಿರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್; ಮಲ. ಕಳ್, ಕಳ್ಳು; ತುಳು. ಕಲಿ; ಕೊಡ. ಕಳ್ಳೀ; ತೆಲು. ಕಲ್ಲು; ಕೋಲಾ. ಕಲ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಳ್: ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್; ಕುಇ. ಕಲು. / ಪ್ರಾ. ಕಲ್ಲಾ; ಸಂ. ಕಲ್ಯ]

ಕಳ್$_4$ ಕಳು$_2$ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಹಿಂಜಿ: (ಕ). **ಕಳು$_2$:** "ಸ್ತ್ರೀಯದೊಳು ಸುರೆಯೊಳ್ ನೂಲಪಿಂಜಿನೊಳ್ ಕಳು ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩). [?]

ಕಳ$_1$ 'ಕಳ್$_2$' ನೋ.

ಕಳ$_2$ 'ಕಳ್ಳ$_2$' ನೋ.

ಕಳ$_3$, ಕಣ$_1$, ಕಣವು (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಕ್ಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳ: "ಖಳದಾನಂ, ಖಳಃ – ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪); ಏಱು ತೊರೆ ಕಳವೃತ್ತಿ ಕೞಿವೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೨-೩; 775); ಬಿತ್ತುವಟ್ಟವ ಕಳದೊಳೆ ಕುಡುವರ್ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮-೧೪; 907 ?); ಪುಲಿಸಂ ಪೊತ್ತಾತನೆ ಕಳದಲಿ ಪಡುವುದು ಭತ್ತಮುಳತೆಯಪ್ಪಿನಂ (ಸಮಪ. ೧೨-೬೦); ಕಳದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಟಿಯಿಪ್ಪಂತೆ ನಿಡಿದಾದ ವೃಷಭಾದ್ರಿಯಿಹುದು (ಭರತ. ೩೬-೭೭). ೨. ಕಾಳಗದ ಸ್ಥಳ; ರಣರಂಗ: ಕಟ್ಟಿದುದೆ ಸುರಗಿ ಮಟ್ಟಿದುದೆ ಕಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೨); ಕಳಕೆ ಬಯಲುಗೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕೆಳೆಯೊಳ್ಪೂಱಂಪರಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೨-೧೫; 1129); ಅಂಕ ಕಳನೇಱೆ ಕೈಮಱೆದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಱಂಕ ಬಂದಿಱುವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೬೮); ದ್ರೋಣ ಹೊಕ್ಕನು ಕಾಳೆಗದ ಕಳನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೦). ೩. ಆಟದ ಮೈದಾನ; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ: ಕಳದ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಕೋಟಚ. ೬); ಆಟದ ಕಳಕ್ಕೆ ತಂದ ಹುಲಿಯಂತಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣ (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೦). ೪. ಸಸಿ ನೆಡುವ ಮಡಿ: ಗದ್ದೆಗೆ ತೋಡಿನ ನೀರು ಕುಡಿಸಿ ಅಗೆಸಿ ಕಳ ಮಾಡಿಸಿದರು: ಆ ಕಳದಲ್ಲಿ ಈ ತೆಂಗಿನ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಹುಗಿಸಿದರು (ಬಾಳಿಗ. ೧೦೫). **ಕಣ$_1$:** ೧. ನಾನಾವಿಧಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ (ಆದಿಪು. ೬-೭೭ ವ); ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಕಂಡು ಕಣನಂ ಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೬೦); ಕಂತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಣಬೆಯನ್ನೊಟ್ಟಿ ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೇಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬); ಇಂತೀ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ಒಳಗೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ . . . ಮನೆ ಬಾವಿ ಕೆಱೆ ಕಣ ಮಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧೭-೧೦; 1377); ಎರಡು ಕಣಾ ಕಾಯ್ದು ದಾಸಯ್ಯ ಕೆಟ್ಟ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪). ೨. ಕಾಲಭೈರವನ ಕಣನೋ ಮೇಱುಮಾಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕದನದ ಕಳನೊ ಭೂಸ]ತಿಯ ಭಾಳಾಕ್ಷವೊ (ಹಚಶಾ. ೧-೩೬); ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ಬೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಕಾದುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦); ರಿಪುಗಳ ಕಡಿದು ಹರಹುತ ಬೀದಿವರಿದನು ಕಣನ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೬); ಕೆಲವು ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಾಗಿ, ಎರಡು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳೂ ಕಣಕ್ಕಿಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೩೭). **ಕಣವು:** ೨. ಆ ಸಮರ್ಥರು ಕಣವಿನೊಳ್ ವೈರಿಬಲಮಂ ವಿಲಾಸದೊಳ್ ಸವರಿ (ತುರಂಗ. ೭೫-೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ; ತುಳು. ಕಳ, ಕಲ; ಕೊಡ. ಕಳ; ತೆಲು. ಕಳ್ಳ; ಕೋಲಾ. ಕಲವೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಳವೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕಲಿ; ಕುರುಖ್. ಖಲೀ. / ಸಂ. ಖಲ]

ಕಳ$_4$ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ದುಷ್ಟ; ನೀಚ: ಸೀತೆಯ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳನ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಳನ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸದನಕೈತಂದ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೬); ಕಳರಮೊಗಮಂ ಕಾಣದೆ ಜಗಮುಣಿತುಮಿರ್ಕೆ (ಚಕವಿ. ೧-೯೭). [< ಸಂ. ಖಲ]

ಕೞ₅ (ನಾ). ಕಳಶ (?): ರನ್ನದ ಹಲವು ಕೞಗಳು ಆಳ್ವೇರಿ ಬಿನ್ನಣ ಹಲವು ಜಂತ್ರಗಳೂ (ದ್ವಾದಶಾ. ೪೧-೯೫೬). [?]

ಕೞ₆ (ನಾ). ಮೂಗ; ಮೂಕ. 'ಕೞಮೂಕ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಡ]

ಕೞ₇ 'ಕಲ₄' ನೋ.

ಕೞಂಕ 'ಕಲಂಕ' ನೋ.

ಕೞಂಕಿತ 'ಕಲಂಕಿತ' ನೋ.

ಕೞಂಕಿನಿ 'ಕಲಂಕಿನಿ' ನೋ.

ಕೞಂಕು 'ಕಲಂಕು₃' ನೋ.

ಕೞಂಜಿ₁ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಬಿದಿರಿನ ಗೂಡೆ: "ಕೞಂಜಿಯೊನೆ ಗೞಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೧). 'ಕಣಂಜ' ಪರಾ. [< ಕಣಂಜ]

ಕೞಂಜಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಣಬು (sunhemp), ಕೞಂಜಿ, ಡೆಂಚಾ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೆಲದೊಳಕ್ಕೆ ಉತ್ತುಬಿಟ್ಟರೂ ಆಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೧). [?]

ಕೞಂಜು (ನಾ). ಹವಳ, ಮುತ್ತು ಹಾಗೂ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ: ಕಸ್ತೂರಿ ಕೞಂಜು ೫೧ = ಕುಂಕುಮ ಕೞಂಜು ೩೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩; 1532). 'ಕಣಂಜು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ.; ಮಲ. ಕೞಞ್ಚು. / ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕೞಂತಿ (ನಾ). ಕವಡೆ ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ (?): ಸಂದಿ ಕೞಂತಿ ಗಜಾಗರವೆಂದಚ್ಚಂ ಕೊಂಡು ಕವಡೆಯಂ ತೂಗಿಯುನಿತ್ತೆಂದುಜಿಕೈಚಳಕಂ ಮಿಗೆ ಚೆಂದಮೆನಲ್ ಲಗ್ಗೆದೋೞಲಾಡುತ್ತಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮-೮೮). [?]

ಕೞಂತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಟವಪ್ರಶೈಲಮಡಜೆದ್ದೀನಮ್ಮಾ ಕೞನ್ತೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆಗ್ಗೊರ್ರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೊನ್ (ಎಕ. II, ೨೨-೩; ಸು. 700). [? + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕೞಂಬ 'ಕಲಂಬ' ನೋ.

ಕೞಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆ ಬರು; ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಬರು: ಮಣ್ಣಲೆಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕೞಂಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೭; 1033 ?). [ಕೞ₈ + ಬರ್₁]

ಕೞಂಬಾಸನ 'ಕಲಂಬಾಸನ' ನೋ.

ಕೞಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ರಣರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ತನ್ನನಲೆವಂಕಕಾಱನೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು ಕೞಂಬುಗುವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೦-೨೦ ವ). [ಕೞ₈ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕೞಂಬೆತ್ತಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಹೆಸರು (?): ಉತ್ತರ ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೞಮ್ಬೆತ್ತಿಗಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೫; 776). [?]

ಕೞಂಬೇೞ್, ಕೞವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು: ಕಾಳಗದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೇಳು: ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧಮಂ ಪೊಣರ್ಚೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕೞಂಬೇೞ್ದು ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩ವ). ಕೞವೇೞ್: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕೞವೇೞ್ದಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೦). ಕೞವೇೞ್ದು ಕುರುಭೂಮಿಯಂ ಕೞಕವರ್ ವಂದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫). [ಕೞ₈ + ಪೇೞ್]

ಕೞಕಂಠ 'ಕಲಕಂಠ' ನೋ.

ಕೞಕಂಠಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ: ತೆಂಬೆರ ಲರಲೇವುವೆಂಬ ಕೞಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣೆಯೇವುವೆಂಬ... ಬದ್ದರನಜಿಯಟ್ಟ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೬). [< ಸಂ. ಕಲಕಂಠೀ]

ಕೞಕೞ₁ 'ಕಲಕಲ' ನೋ.

ಕೞಕೞ₂ 'ಖಳಖಳ₁' ನೋ.

ಕೞಕೞಕಾಱ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡುವವನು: ಕೞಕೞಕಾಱರಸುಗಳ ಕಾಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೨). [ಕೞಕೞ₁ (= ಕಲಕಲ) + -ಕಾಱ)]

ಕೞಕೞತೆ (ನಾ). = ಕಲಕಲ. 'ಕೞಕೞತೆವೆಱು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಕಲತಾ]

ಕೞಕೞತೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ತುಂಬು; ಗಜಬಜೆಯಾಗು: ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಪುರಾಣವನೋದುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದೆ... ನಿಗಡ ನಿರೋಧ ಮದಗಜತತಿಯ ಬೃಂಹಿತನಾದದಲಿ ಕೞಕೞತೆವೆತ್ತಿಹುದಾಗಳಾಪುರವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೫). [ಕೞಕೞತೆ + ಪೆಱು₁]

ಕೞಕೞಾಪ (ನಾ). (ಅರುವತ್ನಾಲ್ಕು) ಕಲೆಗಳ ಸಮೂಹ (?): ಸಂಸಾರ ಶರೀರಭೋಗ ನಿಸ್ಸಾರತೆಯನಱಿತುಂ ಕೞಕೞಾಪದೊಳ್ ನೆರೆದು ಜವ್ವನಂ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೭ ವ). [< ಸಂ. ಕಲಾಕಲಾಪ]

ಕೞಕೞಿ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆ; ಆಸಕ್ತಿ: ಎರಡನೆಯವರ ಸುಖದುಃಖದ ಸಲುವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಮೊದಲು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕೞಕೞಿಯಿತ್ತೇ (ಉದವ್ಯ. ೭೮); ಹುಡುಗಿಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಎಂತಹ ಕೞಕೞಿಯ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಮೂರುದಾ. ೨೩೮); ಈ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಿದೇವನ ವಿದ್ವತ್ತೆ ಮತ್ತು ಕೞಕೞಿಗಳು ಮೆಚ್ಚುವಂತಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೩೪೨). [?./ ಮರಾ. ಕೞಕೞ]

ಕೞಕೞಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಜಬಜಿ; ಸದ್ದು; ಕೋಲಾಹಲ: ಸಭಾಮಂಡಲಿಯ ಸೌಹೃದ ವಾಗ್ವಿವಾದದ ಕೞಕೞಿಕೆ ದಿಗುತಟವ ಗಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಗಾಢದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೨); ಉಲಿವ ಮಂಗಳಪಾಠಕರ ಕೞಕೞಿಕೆ ಮಿಗೆ (ನಳಚ. ೯-೨೦); ಕಾಹುರದಲಾ ಕೞಕೞಿಕೆ ಕೇಳಿಸಿತರಿಭಯಂಕರಭಟನ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೨). ೨. ದುಃಖ; ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಸನ; ಕಳವಳ: ಮೋಹದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಸಿದನು ಕೞಕೞಿಕೆ ಹಿಂಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೩); ತನ್ನ ನುಡಿ ತಪ್ಪುವುದೇ ಎಂದು ಕೞಕೞಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಬದುರಿ. ೧೩). [ಕೞಕೞ (= ಕಲಕಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೞಕೞಿಸು₁ 'ಕಲಕಲಿಸು' ನೋ.

ಕೞಕೞಿಸು₂ 'ಕಟಿಕಟಿಸು' ನೋ.

ಕೞಕುೞ 'ಕಟಿಕುಟಿ' ನೋ.

ಕೞಕೆ (ನಾ). ಕಳೆದುದು; ನಷ್ಟ: ಕೞಕೆಯೇನಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕುಳಿತವೇನವಱಿಂದೆ (ಮನೋವಿ. ೩-೩೧). [< ಕೞ₁ + -ಕೆ]

ಕೞಗ₁, ಕೞಿಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು; ಗುಜ್ಜುಗೋಲು: ಕೞಗಗಳಂತೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಚಕ್ಕಡಿಗೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳಭಾ. ೧೭೭). ಕೞಿಗೆ: ೧. ತತ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಗಾಡಿಯ ಕೞಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದನು (ಬಾಬಲ. ೩೫). ೨. (?): ರೋಗದೊಡನೆ ಗುದ್ದಾಡಿ ಮೈಯು ಸಡಿಲಾಯ್ತು ಬಿಚ್ಚಿ ಕೞಿಗೆ (ಮಸಾಹಿ. ೨೫). [?]

ಕೞಗ₂ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತ್ತು, —ಪ್ರಕಾರ: ಪಲತೆಱದ ತಾಳಗಳ ಜತಿಗಳನಳವಡಿಸಿ ತುಡುಕೞಗ ಕತ್ತರಗಳನು ಮೂದೆಱನಾದ ಲಯದಲಿ ಕುಡುಪಡರೆ ನುಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೬). [?]

ಕಳಗ$_3$ (ನಾ). ಮಾಲೆಗಾರ (?): ಮಾಡಿದ ಕಳಗದವರು ಉಂಡ ಗೆಲ್ಲಿಯ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೮–೧೩ ; 1330). [?]

ಕಳಗ$_4$ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಪ್ಪುವಿಕೆ; ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ಹೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ಹತವಾದ ಕಳಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಗ, ಕರುಳು, ಕಾಳಗ] ಹತ್ತಿದ ಪಶುವಿನ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೨೩೪–೫೧೯). [?]

ಕಳಗಾಡು (ನಾ). ಕಣದ ಬಯಲು (?): ಹಿಪ್ಪೆಯಾದ ತಂಬುಲದಂತೆ ಧಾನ್ಯಂ ಪೋದ ಕಳಗಾಡಿನಂತೆ . . . ಕಡೆಯೊಳ್ ನಿಷ್ಫಲಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩ ಅಡಿಟಿ). [ಕಳ$_3$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕಳಗಿ (ನಾ). ಆಡು: ಆಡು, ಮೇಕೆ, ಕಳಗಿ (ಕಂಸುಹು. ೬೮). [?]

ಕಳಗೂಳ್ (ನಾ). (ರಾಶಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ) ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅನ್ನ (?). [ಕಳ ? + ಕೂಳ್$_1$(< ಕೂೞ್)]

ಕಳಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: ಯಾ ಬಾಳಿಗೆ ತೆಱು ಕಳಚಿಗೇಣ ಅನಾಮು ೧೭ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೪೦–೫೪ ; 1531); ಅಕ್ಕಿಮು ೨||೦ ಕಳಚಿ ಮು ೮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೦–೫೭ ; 1546). [?]

ಕಳಚು 'ಕೞಿಲ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಳತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಪಡು: ಅೞಲಿ ಬೞಲುತ್ತ ಕಳತಿಸುತಿಹುದೀಮನಂ ತಿಳಿಯಲಱಿಯದು ನಿಜಸ್ಥಲವನೀದುರ್ಮನಂ(ದೀಕ್ಷಾಬೋ.೧೨೯–೯).[?]

ಕಳತೆ (ನಾ). ಕಳಂಕ; ಕಳೆ; ಕಳಪೆ (?). 'ಕಳತೆಗೆಯಿ', 'ಕಳತೆಯಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಳತೆಗೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಕಳಪೆಯಾಗಿ ಕಾಣು; ತುಚ್ಛವಾಗೆಣಿಸು (?): ಅವರೇನು ಪುಣ್ಯರೊ ವಿಪ್ರಸುತೆಯೆಂದು ಕಳತೆಗೆಯಿದನು ಎನ್ನ (ಉತ್ತರಾ. ೩೦–೪೭). [ಕಳತೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳತೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕವಾಗು; ಕಳಪೆಯಾಗು; ಹೀನವಾಗು (?): ನಾ ನಿನ್ನಲಿ ಜನಿಸಿದದಱಿಂದಲಿ ಭವಕೆ ಕಳತೆಯಾದೆನೆನುತ್ತ ಸುಯಿದನು ಹಿರಿದು ಶೋಕದಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೩೦–೪೭). [ಕಳತೆ+ಆಗು$_1$]

ಕಳತೆಱೆ (ನಾ). ಕಣದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಹತ್ತೊಕ್ಕಲ ಕಳತೆಱೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮–೫೯ ; 1148). [ಕಳ$_3$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಳತ್ರ 'ಕಲತ್ರ' ನೋ.

ಕಳಧೌತ 'ಕಲಧೌತ' ನೋ.

ಕಳನಿ 'ಕೞನಿ' ನೋ.

ಕಳನೇಱು, ಕಳವೇಱು (ನಾ). ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಕಾಮಂ ಕಳನೇಱುವಂತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯನೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧ ವ); ಕಳನೇಱಿದಂಕನಂತೆ ಶೂಲಮೇಱಿದ ಕಳ್ಳನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೪); ಕಳನೇಱಿ ಕೈ ಮಱೆದಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೯೭); ರಣದಲಿ ನರನೊಡನೆ ಕಳನೇಱಿದಾತನ ಸತಿ ಸುವಾಸಿನಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೯). **ಕಳವೇಱು**: ಕಳವೇಱಿ ಕೈಮಱೆದಂತಹುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೭೯). [ಕಳ$_3$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಪಿಳಿ, ಕಳಪಿಳೆ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ: ಹೊಡೆದು ರಥಗಳ ಪಿಡಿದು ಅಂಬರಕಿಡಲು ಕಳಪಿಳಿಯಾಗಿ ಕೀಲ್ಗಳು ಸಡಿಲಿ (ಶರಲೀ. ೫೬೦–೩೧). **ಕಳಪಿಳೆ**: ಸಂಸಾರವೇ ಕಳಪಿಳೆಯಾಯಿತು (ಮುಸುಗ. ೧೦೩). [?]

ಕಳಪಿಳೆ 'ಕಳಪಿಳಿ' ನೋ.

ಕಳಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಚಕ್ಕರು: ಶನಿವಾರ ಸಂಜೆಯ ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಪು ಹಾಕುವ. ರಾತ್ರಿ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಬಹುದು (ಮುಗಿಯು. ೧೪); ನಾನು ಕಳಪು ಹಾಕುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದೆಯಾ (ಬಿದಾಲು. ೨೩೨). [?]

ಕಳಪೆ, ಕಳವೆ$_3$ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತರಗತಿಯದು; ಕೀಳಾದದ್ದು; ಕೆಟ್ಟದ್ದು; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು: ಕಳಪೆಯಾಗಿಹ ನೆಲವ ನಗುವ ಕೋಪನು ಮಾಳ್ಪೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೭೪); ಅಭಿಮಾನಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಕಳಪೆ ನೃತ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದವು (ಕಲ್ಯಾಚ. ೩೧); ಅವರು . . . ಇತರ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಕಳಪೆಯಾದವರಲ್ಲ (ಗಾನಕ. ೫೭); ತಾನು ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳಪೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ನುಚ್ಚನ್ನೂ . . . ಕೋಳಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿ (ವ್ಯವಮ. ೬೮). **ಕಳವೆ$_3$**: (?). 'ಕೞಿಪ್ಪು$_2$' ಪರಾ. [?]

ಕಳಬಂಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಬಂಟ (?): ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿ ಕೈಗತ್ತಿ ತೋಮರ ಬಿಲ್ಲು ಬಲುದಡಿ ಪಿಡಿ ಚಕ್ರದಲಿ ಕಳಬಂಟ ಕಂಠವಿಟ್ಟೇದ ವಿನೋದದ ತಳವಜರೂರ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೩) [ಕಳ$_7$ + ಬಂಟ]

ಕಳಬಳ (ನಾ). ಕಲಕಲ$_1$. 'ಕಳಬಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕಳಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಿಲಿಗಿಲಿ ಎನ್ನು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಲುಳಿತಕಿಂಕಿಣಿನಾದ ಕಂಕಣಧ್ವನಿ ಕೈಯ ಬಳೆಗಳುಲುಹು ಕಳಬಳಿಸೆ ಗಳಗಳ ಗುಳಗುಳ ನಲಿವುತ ಹರಿವ ತಡ್ಪೊಳೆಯಂತೆ ಹರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಭರತ. ೧೩–೧೦೨). [ಕಳಬಳ + -ಇಸು$_3$]

ಕಳಭ 'ಕಲಭ' ನೋ.

ಕಳಮ 'ಕಲಮ' ನೋ.

ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ; ಗದ್ದೆಯ ಬಯಲು: ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರದುಪಾಂತನಂದನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೬); ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರ ಸಮೂಹದೊಳ್ ಸುೞಿದು (ಪುಷ್ಪವು. ೪–೯೫). [ಕಳಮ (= ಕಲಮ) + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಳಮಾಕ್ಷತ, ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ತಳಿವ ಸಜಳಧವಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೧೧ ವ); ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳ ವಿರಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೯–೫). **ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ**: ಸುಧೆ ಸಿರಿಗಂಪು ಕುಂಕುಮರಸಂ ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ ರತ್ನದರ್ಪಣಂ ವಿಧುಮಣಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ ಮೆಸೆದತ್ತು ವಿವಾಹಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೧). [ಕಳಮ (= ಕಲಮ) + ಅಕ್ಷತ]

ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ 'ಕಳಮಾಕ್ಷತ' ನೋ.

ಕಳಮೂಕ (ನಾ). ಮೂಗ ಮತ್ತು ಕಿವುಡ: "ಕಳಮೂಕನೆಂಬುವಂ ಮೂಗನುಂ ಕಿವುಡನುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). [ಕಳ$_6$ + ಮೂಕ]

ಕಳಮೆ 'ಕೞವೆ' ನೋ.

ಕಳಮೊಗೆ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಮಡಕೆ, —ಮೊಗೆ: ಯಿದಕೆ ಅರು ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ . . . ಕಳಮೊಗೆ ನಾಯಿಂದರ ಮಕ್ಕಳು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೨–೨೧ ; 1547); ಕಳಮೊಗೆ ಕಲ್ಪು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೫೭–೨೧ ; 1555). [< ಕಳ್$_3$ + ಮೊಗೆ$_2$]

ಕಳರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕಲಕು: ಗರುಗ, ಹುರುಳಿ, ನೀಲಿ, ಈ ಮೂರನ್ನು ಜವಳಂಗೊಳ್ಳೆ ಕಳರಿ ಎಂಟು ಹಲ ನೀರಿಂದ ನೆನೆಯಲಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೧೮). [?]

ಕಳರು$_2$ (ನಾ). ಬೋಧನೆ: ಕಳರ ಪಾಡೋದುತಿದೆ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಾಡಿನೊಳ್ ತಿಳಿದವರ್ ಪುರುಳರಿಯೆ ಹುದುಕಮಂ ತೆರೆಯೆ ಗಿಳಿಯದರವುರುಳ ನೊರೆಯುವುದಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೧೭–೨೪೪). [?. / ತಮಿ. ಕೞಱು]

ಕಳರುತಿ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರದ ಕಳರುತಿ ತಮಗಮರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೧); ಹೇಮಂತದೊಳ್ಕೋಗಿಲೆ ಕಳರುತಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೬); ಕಳರುತಿ ಮತ್ತಕೋಕಿಲಮನೀಕ್ಷಣಮುತ್ಪಲಮಂ . . . ಮಱೆಗೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೨೦). [ಕಳ$_7$ (= ಕಲ$_4$) + ರುತಿ]

ಕಳರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮಿಶ್ರವಾಗು; ಬೆರಸು (?): ಓರಂತೆ ತಾಳ ತೆಂಗಿನ ಸೀರೆಯ ಕಳ್ಗಳ್ ಕಳರ್ಚೆ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಮಂ ಪಾರಯ್ಸಿ ಕುಣಿದರರೆಬರ್ ಭೋರೆನೆ ಕೆಯ್ಪುಱೆಯ ರಂಜೆವಱೆಯೆನೆ ವನದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೮). [?. / ತೆಲು. ಕಲಚು]

ಕಳಲ್ 'ಕಟಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಳಲಿಕೆ (ನಾ). ಕವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ತಾತನಿಗೆ ಕಳಲಿಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಬೇಗ ಒಂದು ಬೀಸಣಿಗೆ ತಾ (ವಂಶವೃ. ೪೪೬). [ಕಳಲ್$_1$ (< ಕಟಿಲ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಕಳಲಿಚು 'ಕಟಿಲ್ಚು' ನೋ.

ಕಳಲಿಸು 'ಕಟಿಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳಲು$_1$ 'ಕಟಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಳಲು$_2$ 'ಕಟಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಳಲು$_3$ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಲುಕಟ್ಟು 'ಕಟಿಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಳಲೆ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಲೋದನ (ನಾ). ಮೊಸರನ್ನ: ಕೂಳನೊಳಗೊಂದಿನಿಸ ತೆಗೆದು ನೀರೊಂದು ಸೆರೆ ಮುಚ್ಚೆರೆಯ ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಕಾರೆಗೆಣಸುಳ್ಳಿಯಾಲಕ್ಕಿಯುಪ್ಪಿಕ್ಕಲದು ತಾ ಶುದ್ಧ ಕಳಲೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯೋ]ದನಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫). [ಕಳಲು$_2$ (< ಕಟಿಲ್$_3$) + ಓದನ]

ಕಳಲ್ಚು 'ಕಟಿಲ್ಚು' ನೋ.

ಕಳವ$_1$ 'ಕಿಟವ' ನೋ.

ಕಳವಂಜಳ 'ಕಳಿವಂಜಳ' ನೋ.

ಕಳವಲ್, ಕಳವಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಪು[ಲ್ಲುಂ]ಳ್ಳುಂಬುಣಿಸೆಯ ಸುಬೀಜಮಂ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂತಲ್ಲದೆ ಕಳವಲ ಬಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಶವಲಬತ್ತಂ] (ಖಮದ. ೨-೮೬); ಮರಗಜುಕೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ಪೆರ್ಗುಜುಟಿಗೆಯಂ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆಯಂ ಕಳವಲ್ ಜುಂಜುರುಚಂ ಗಿಣಿಮೂಗಿಯ (ಖಮದ. ೧೬-೫೮). **ಕಳವಲು**: "ಷಾಡಾ-ಹತ್ತಿ, ಕಳವಲು" (ಓಷಧಿ ೧೭೩). [?]

ಕಳವಲಿ, ಕಣಬಲಿ, ಕಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಕೊಡುವ ಬಲಿ; ರಣಬಲಿ: ಕೊಂದು ಕಳವಲಿಯಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಕಳದಲಿ ಮತ್ತೆ] (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೨೪); ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕಳವಲಿ ಮಾಡಿದನು ನರಸಿಂಹ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೪-೩೭). **ಕಣಬಲಿ**: ಕಠಾರಿಯಿಂ ತಿವಿತಿವಿದು ಕಾಳ್ಬಲವನು ಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೫೯-೧೯). **ಕಳವಳ್ಳಿ**. 'ಕಳವಳಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಳ್$_3$ + ಬಲ್ಲಿ$_6$]

ಕಳವಲು 'ಕಳವಲ್' ನೋ.

ಕಳವಸಿಗ 'ಕಳ್ಳಸಿಗ' ನೋ.

ಕಳವಳ (ನಾ). ೧. ತಳಮಳ; ಕಸವಿಸಿ; ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಾಕುಲತೆ; ಗಾಬರಿ: "ಆಕುಳಕಮುತ್ಸಿಂಜನಂ ಕಳವಳಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧); ಒಡಲ ಕಳವಳಕ್ಕಾಗಿ ಅಡವಿಯ ಪೊಕ್ಕನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೬-೧೧೯); ಕಾಯದ ಕಳವಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡದೆ (ಮಡಿಮಾ. ೫೧); ಕಟ್ಟೇಟದ ಕಳವಳದಿಂ ಲಜ್ಜೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಮಹಾನೇ. ೪-೧೭); ಒಳಗೆ ಢಗೆ ನಗೆ ಹೊಱಗೆ ಕಳವಳವೊಳಗೆ ಹೊಱಗೆ ನವಾಯಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). ೨. ಗೊಂದಲ· ಭ್ರಾಂತಿ.
[ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಕಲವರ; ತುಳು. ಕಳವಳ; ತೆಲು. ಕಳವಳ, ಕಲವರ]

ಕಳವಳಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತೆಮಾಡು; ವ್ಯಾಕುಲವಾಗು; ತಳಮಳಿಸು: ನೋಟದೆ ಕೂರ್ತಳೆಂಬ ಭಾವಮನರಿದಿರ್ದೊಡಂ ಕಳವಳಂಬಡುಗುಂ ಮನಮಾಲಿಪನ್ನೆಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೨). [ಕಳವಳ + ಪಡು$_1$]

ಕಳವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಕುಲವಾಗು; ಚಿಂತಿಸು; ತಳಮಳಿಸು: ಚಿತ್ತ ಕಳವಳಗೊಳುತಲಿದೆ ತಾನೇನು ಕಾರಣ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೮-೨೯); ಅಳಿದುಳಿದ ಜನಪದದ ಜನ ಕಳವಳಗೊಳುತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ] ಕಂಗೆಟ್ಟಂಗ ಭೂಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬). [ಕಳವಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಳವಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಕಳವಳಗೊಳ್: ತಳೆದಪಂ ತಪಮಂ ಭರತನೆಂದಳವಳಿದು ಕಳವಳಿದು ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯ ತಳೆದು (ಕುಮುರಾ. ೫-೩೧); ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕಾದಂಬಿನೀನಿನದಮಂ ಕೇಳ್ದ ಕಳಹಂಸೆಯಂತೆ ಕಳವಳಿದು ಮಲ್ಮಲ ಮಱುಗುತ್ತುಮಿರಲ್ (ಬಾಧಪು. ೫-೬೧ ವ). [?]

ಕಳವಳಿ$_2$ 'ಕಳವಲಿ' ನೋ.

ಕಳವಳಿಕೆ (ನಾ).=ಕಳವಳ ೧: ನಿಜ ಸುತನಳಿದ ವಾರ್ತಾವಚನದುಪಟಳಕೆ . . . ಕಳವಳಿಕೆ ಮೊಳೆತುದು ಕಟಕದಲಿ ದುಮ್ಮಾನಮಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪); ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಡುಹು ಕೈಗುಂದಿದುದು ಕಾಲೂಱಿದುದು ಕಳವಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೭೭). [ಕಳವಳ + -ಇಕೆ]

ಕಳವಳಿಗ$_1$ (ನಾ). ಕಾತರಪಡುವವನು; ತಳಮಳಿಸುವವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಇಂತಪ್ಪ ದುರಾಚಾರರುಂ . . . ಕೋಪಿಗಳುಂ ಕಾಮಿಗಳುಂ ಕಳವಳಿಗರುಂ ಕಷ್ಟರುಂ ದುಷ್ಟರುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೪೯ ವ); ಖಳನ ಮನದಿಂಗಿತವನಾಗಳೆ ತಿಳಿದು ಕಾಮಿನಿ ಬೆದಱಿದಳು ಕಳವಳಿಗ ಸೋತನು ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೭); ಕಾಮಾತುರದ ಕಳವಳಿಗನಾ ಮಾರೀಚಗೆಂದನು (ತೊರರಾ. ೩-೮-೧೨). [ಕಳವಳ + -ಇಗ]

ಕಳವಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕಳ್ಳ (+). [ಕಳವು + -ವಳಿಗ]

ಕಳವಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲಿಹಾಕು; "ಸೀಳು (?)" (ಹಚಕಾ. ಕೋಶ): ನಾಳಲ ಹೋಱಿಗಳಂ ಕೊಟ್ಟದಂತೆಲ್ಲರೂಡಲ ಕಳವಳಿಗೆಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತ್ತು ರಕ್ಕಸಮಿಗಂ (ಹಚಕಾ. ೬-೭) [ಕಳವಳ್ಳಿ$_2$ (< ಕಳವಲಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಆತಂಕಗೊಳ್ಳು; ಚಡಪಡಿಸು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತವಾಗು: "ಕಳವಳಿಸು - ಮನೋವೈಕಲ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ.); ನಿಜಭೀತಿ ಮನಂಗೊಳೆ ಕಳವಳಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೯); ಅಗಲ್ಕೆಗೆ ಕಾಯ್ಪುಳೊನಲ್ದು ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕೋಡಗದಂತುಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ನೋವಿಂ ತಲೆಯಂ ತಿರಿಪುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೧); ಅಪಜಯವಧೂವಿಭ್ರಮ ಕಟಾಕ್ಷದ ಛಾಯದಲಿ ಕಳವಳಿಸದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೫); ಅರಸನ ಮನಸ್ಸು ಕಳವಳಿಸಿತು (ವೀರಬಂ. ೧). ೨. ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು; ಸಡಗರಿಸು: ಪರಿದು ಪತ್ತುಲವ್ವಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಕೊಂಕಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫); ತಳಿವ ನಿನ್ನಂಬಿನ ಮಳೆಗೆ ಮನ ನಲಿವ ಚಾತಕಿಯಱಿಯೆಲಾ ಕಳವಳಿಸದಿರು ಕೊಳ್ಳಾದಡೆನುತೆಚ್ಚನು ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೯); ನಳನೃಪ ಬಂದನಿದೆಯೆಂದೆನುತ ಕಳವಳಿಸಿ ನಿಲುಕಿ ನೋಡುವಳೊಮ್ಮೆ (ನಳಚ. ೩-೨). ೩. ಸಡಿಲವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು; ಕುಸಿ: ಮನ ಮಱುಗುವುದು ಕಳವಳಿಸುವುದು ಧೈರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೯); ಮುನಿಪನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು ಹೆಡತಲೆಗೆ ಸಾರ್ದುದು ಜಿಹ್ವೆ ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣಚಯ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೨೮). [ಕಳವಳ + -ಇಸು]

ಕಳವಳಿಸುಹ (ನಾ). = ಕಳವಳ : "ಉತ್ಕಂಜನಂ, ಆಕುಳಿತಂ – ಈ ೨ ಕಳವಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬). [ಕಳವಳಿಸು + –ಹ$_2$]

ಕಳವಿ 'ಕಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಕಳವಿಂಕ 'ಕಲವಿಂಕ' ನೋ.

ಕಳವಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣು : ಯಲದ ಹಣ್ಣು ಕರಜಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಳವಿಗೆಯ ಮೊದಲಾದುವ ಹಣ್ಣು . . . ತೊಱೆವುದುಂ ನಿಯಮ ಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೨–೧೫); ಕಳ್ಳು ಪಲಸು . . . ಕರಡಿಗೆಯ ಕಳವಿಗೆಯ ಹಣ್ಣುಮಂ ತೊಱೆವುದು (ಪಸಾರ. ೮೨–೧೮). [< ಕಳವೆ$_1$]

ಕಳವಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ: "ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತಾ, ಕೃಷ್ಣಭೇ(ದೀ), ವಕ್ರಾಂಗೀ, ಶಕುಲಾದಸೀ – ಈ ೪ ಕಳವಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯); ಕುಡಿಯಿಸುಗೆ ಶಿವೆ ಕಳವಿಗೆ ಬಾಳಂ ಕಕ್ಕೆ ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಟಕಂ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಯೆಂದಿವಿನಿತುಮಂ ಪೈತ್ತಿಗಜ್ವರಂ ದಾಹಮುಂ...ಅಱೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೮); ಅಳಲೆಕಾಯಿ, ಕಳವಿಗೆಬೇರು, ತಿಗಡೆ . . . ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ತ್ರಿದೋಷಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೧೧). 'ಕ ಳ ದಿ ಗೆ' ಪಠಾ. ೨. ಸಾರಣೆ ಗಿಡ; ಮುಳ್ಳಗಸೆ: "ಜನನಿ ಕಳವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಗೆಯೆ ನಿಕ್ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೬೯). [?]

ಕಳವು (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನ; ಅಪಹಾರ; ಚೌರ್ಯ; ಕದಿಯುವಿಕೆ: "ಕಳವೆ ಚೌರ್ಯಂ ಸ್ತೇಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೨); "ವಿಟ್ಟತ್ತಿ ಚೌರ್ಯಂ ಸ್ತೇಯಮೆನಲ್ ಕಳವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫); ಹಿಂಸೆ ಪುಸಿ ಕಳವು . . . ತೊಱೆವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೯); ಧರೆಯೊಳ್ ಕಳವುಂ ಕೊಲೆಯುಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಾಪಂಗಳಾಗಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೮೭); ಕದ್ದ ಕಳವ ಮಱಸಿಕೊಂಡು ನಾ ಸಜ್ಜನನೆಂಬಂತೆ (ಮೋಹಮಾ. ೨೩–೯೧); ಹಿಂದೆ ರಾವಣ ಕಳವಿನಲಿ ಕದ್ದೊಯ್ದ ನಡವಿಯ ಲೆಮ್ಮ ಭಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೧೨). ೨. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಕುಡುವುದು ಕೂರ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಳವಿಲ್ಲದೆ ಮನ್ನಿಪ ಸೂಳೆಗೆ (ಶಮದ. ಮ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಎಲವೊ ಕೌರವ ಹಿಂದೆ ವಂಚಿಸಿ ಕಳವಿನಲಿ ಜೂಜಾಡಿ ರಾಜ್ಯವ ಗೆಲಿದ ಗರ್ವವನುಗುಳು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೦–೪೯). ೩. (?): ಪರಿಚಾರಕನ ವೇಳೆ ಸಾಹಿತ್ಯನ ಉಪಮೆ ಸಂಗೀತದ ಸಂಚು ತಾಳಧಾರಿಯ ಕಳವು . . . ಇಂತೀ ನಾನಾಗುಣಂಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯಾಲಕ್ಷಿತವಂ ತಿಳಿದು (ಸರ್ವಪ. ೧೩೮–೬೮೩). [ಕಳ್$_1$ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಳವು; ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಳವುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಳವುಮಾಡು; ಕದಿ: ಏನು ಹೞವಿಲ್ಲದೆ ಕಳವಿ[ವು]ಗೆಯ್ದಿದಾ ನಿಮಿತ್ತದಿ ಪೊಳಲರಸನಾ ಭಾನುದತ್ತನ ಪುತ್ರರನು . . . ಪೊಳಲಿಂ ಪೊಱವಡಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೨೯). [ಕಳವು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳವುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಾಗು : ಕಳವುವೋದ ಮನೆಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ತಲ್ಲಣಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೮೪). [ಕಳವು + ಪೋಗು$_1$]

ಕಳವೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳವೆ$_1$, ಕವಳ$_1$, ಕವಳೆ, ಕಳವಿ (ನಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿ; ಕವುರಿಕೆ ಗಿಡ: ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್ ಕಳವೆಯ ಕಾಯ್ ಬೇಱೆ ವೇಱೆ ಸವಿವಡೆದಿರವೇ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ನೇಱಿಳೆಹಣ್ಣು ಕಳವೆಯ ಹಣ್ಣು ಯಲಚಿಯ ಹಣ್ಣು (ಬಸವು. ೧೮–೧೬). ಕವಳೆ$_1$: ಎಲವಂ ಸಂಪಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾನಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೬). ಕವಳೆ$_1$: ಜಾಲಿ ಜಾನೆಯು ಬೋರೆ . . . ಕವಳೆಯು ಕಾಡ ಕದಳಿ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು (ನವಮೋ. ೮–೯); ಕಣ್ಣು ಕವಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಗಿಣಿಮಾವಿನೊಲು ಮೂಗು (ಜೀವಲ. ೫). ಕಳವಿ : "ಅಮ್ಲಪುಷ್ಪಫಲಾ–ಕಳವಿ" (೬ವಧಿ.೯).[ದೇ. ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಾ; ತೆಲು. ಕಲಿವಿ, ಕಲಿವೆ]

ಕಳವೆ$_2$ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕಳವೆ$_3$ 'ಕಳಪೆ' ನೋ.

ಕಳವೆಗೂಳು (ನಾ). ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ: ಸುಳಿದವಾರತಿ ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಮಾಣಿಕದೀಪ್ತಿಗಳ ಪಸ್ಸುಗಳನೆಗೂಳಿನ ಬಳುವೆಗಳಲುಪ್ಪುಗಳ ಸೂಸಿಕೆಯ ಕಳಕಳದೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೫೫–೧೬). [ಕಳವೆ$_2$ (< ಕಟವೆ) + ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕಳವೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಗೋವರ್ಧನೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳವೆಗೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆ ೯ ಮತ್ತರೊನ್ನು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬–೫೨; 1075). [? + ಕೊಳ್ಳ$_1$]

ಕಳವೆದೆನೆ (ನಾ). ಬತ್ತದ ತೆನೆ: ಅರಿವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆದೆನೆಗರ್ಭತ್ತರಗೀ ಪಾಜಲ್ (ಜಯಮಾ. ೧–೪೦). [ಕಳವೆ$_2$ (< ಕಟವೆ) + ತೆನೆ$_1$]

ಕಳವೇಱು 'ಕಳನೇಱು' ನೋ.

ಕಳವೇಟ್ 'ಕಳಂಬೇಟ್' ನೋ.

ಕಳವೋಲೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪತ್ರ: ಮುದಿಗೌಡನುವೊಂದು ಕಳವೋಲೆ ಬರಸಿಕೊಂಡು ತಾಉ ಗೆದೆವೆಂದು ಬಂದರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೪–೧೧; 1612). [ಕಳವು + ಓಲೆ]

ಕಳಶ 'ಕಲಶ' ನೋ.

ಕಳಶಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಳಶಪ್ರಾಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾಣಿಕೆ : ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯರು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳಲು ಅಯಿದು ತಲೆಯನರಸ ಕಂಡು ಇವಕ್ಕೆ ಕಳಶ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಗಾಣಿಕೆಗೆನ್ನ ಶಿರವೆಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬಾಗ (ಭೈರಸೂ. ೧೭೬–೫). [ಕಳಶ$_1$ (=ಕಲಶ) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಳಶಜ 'ಕಲಶಜ' ನೋ.

ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ 'ಕಲಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ' ನೋ.

ಕಳಶೋದ್ಭವ 'ಕಲಶೋದ್ಭವ' ನೋ.

ಕಳಸ$_1$ 'ಕಲಸ' ನೋ.

ಕಳಸ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆಡಗು (?) : ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿ ಗಮಕಂ ವಹಣಿ ಕೊಂಕುಬಾಯ್ ನುಣ್ಪನುಜಾಯ್ . . . ಉಣ್ಮೆ ಪಾಡಿದಂಮುನಿ ಋಷಭಂ (ವೀರಪ. ೬–೯೦). [?]

ಕಳಸಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಶವನ್ನು ಹೊರು, —ಹಿಡಿ : ಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಧರಾವಧು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕಳಸಂಬೊತ್ತಳೆನಿಸಿ . . . ಕಳಶಮ ನಮರ್ಚಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೯–೨೧೪). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಪೊಱು]

ಕಳಸಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು ; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಈಡೇರು : ಫಲಿಸಿತರಸಾ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯದ ಬೆಳಸು ನಿನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದನ ನುಡಿ ಕಳಸ ಗಂಡುದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೫–೩). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಕಾಣ್]

ಕಳಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಳಶದಿಂದ ನೀರು ಹನಿಸುವವಳು : ಊಟದ ಉಪಚಾರಕೆ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯರು ನಿಂತಿಹರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೮–೫). ೨. (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಕಲಶ ಹಿಡಿಯುವವಳು. ☞ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮದುವಣಿಗನ ಅಕ್ಕ ಅಥವಾ ತಂಗಿ: ಏಳ ಕಳಸಗಿತ್ತೀ . . . ನೀನೂ ಸುರಗೀ ಎರಕೋಬೇಕಲ್ಲ (ವೈಸಿ. ೯); ಕರೆಯದವರ ಮದುವೆಗೆ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯಾದಳಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕಳಸಜ (ನಾ). = ಕಲಶಜ : ಹರಗೆ ಮುಖಸಂಹರಣನಿಗಾದತ್ರೊರಸೊರಸು ನಿಟಲಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಗೆ ಸುರಪತಿಗೆ ಕಳಸಜಗೆ ಮಸಗಿತ್ತಿರದೆ ಕೈಗಲಹ (ಮದೇಶ. ೨-೬೨). [< ಸಂ. ಕಲಶಜ]

ಕಳಸಪೂಜೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ ತುಂಬಿದ ಕಳಸಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ಕಳಸಪೂಜೆಗೆ ಗಂಗೆ ತರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಪೂಜೆ$_1$)]

ಕಳಸಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು : ಆ ಊರಿಗೆ ಅವನು ಕಳಸಪ್ರಾಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಲಶಪ್ರಾಯ]

ಕಳಸಮಿಡು, ಕಳಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಖರವನ್ನು ಇಡು; ಮುಡಿಯಿಡು : ರಾಮೇಶ್ವರನಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳಟ್ಟಿಸಿ ಪರಮೇಶನ ಬಲದ ಕಳಸಮಿಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೫-೪೭ ; 1146). ೨. (ಅಲಂ) ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಭೂಮಿಗೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮಿದೆ ಸಾರಮೆನಲ್ ನೆಗಳ್ದೀ ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಗಬ್ಜಿಯಂ ಕಳಸಮಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೧); ಜಸಂಬಡೆದಂ, ಕಳಸಮಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೪ ಉದಾ).
ಕಳಸವಿಡು : ೧. ಹಸುರ ನಗಿಸುತ, ಗದ್ದೆ ಹೊಲಗಳಲಿ ಬಂಗಾರ ಕಳಸವಿಟ್ಟು (ನೆಲಮು. ೧೫). ೩. (ಅಲಂ) ನೆರವೇರಿಸು ; ಪೂರೈಸು : ಕಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲಶ]ವಿಟ್ಟನು ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೆ ಎಲೆ ಸುಯೋಧನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೫). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಇಡು$_1$]

ಕಳಸವಡಿಗ (ನಾ). ಕಲಶ ಹಿಡಿಯುವ ಸೇವಕ : ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಳಸವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಪಡಿಗಂ] (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + -ವಡಿಗ]

ಕಳಸವಿಡು 'ಕಳಸಮಿಡು' ನೋ.

ಕಳಸವೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಳಶವಿಟ್ಟಂತಾಗು ; ಮೇಲ್ಮೆಯುಂಟಾಗು : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಳಸವೇರಿತು (ದೀಪಹ. II, ೧೫). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಸಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?) : "ಉತ್ತಂದುಕಿ (?) - ಕಳಸಿಗ, ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [?]

ಕಳಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಲಶ ; ಕಳಸ ; ಪಾತ್ರೆ : "ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಳಸಿಗೆ ಕೌಶಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩) ; ನಿಲಲಾಜದೆ ಹಳಿಲನೆ ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಬೀಳೆ ಕಳಸಿಗೆಯೊಡೆದು ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು ಮುಱಿದು ತಂದುಲಂ ಚೆಲ್ಲಿ (ನಂಬಿರ. ೬-೪೬) ; ಉಳಿದ ಹಿಂದಿಯ ದೊಡ್ಡ ಕಳಸಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹೊಯ್ದು (ಸೂಪಶಾ. ೮-೨೩) ; ಕಳಸಿಗೆಯ ಪಾಯಸದಿ ಬಲು ಸರ್ಪರೂಪದಿ ಧರ್ಮದೇವತೆ ವಿಷವನುಗುಳಿದುದು (ಯಾದವ. ೮-೩೩). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸೇರಿನ ಒಂದು ಅಳತೆ : ಮುದಿಗೆ ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆ 'ಪೊಲಿ' (ಬಡ್ಡಿ) (ಚಗುಬ. ೩೪); ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಯಷ್ಟು ಗೋಡಂಬಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಾವ. ೪೬); ಕಂಚಿನ ಮುದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಳಸಿಗೆಗಳು ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಗೆ ೧೪ ಸೇರುಗಳು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೪೭ ಅಡಿಟಿ). [< ಕಳಸ. / ತುಳು. ಕಳಸಿಗೆ]

ಕಳಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕಣವನ್ನು ಬಳಸು, —ಸುತ್ತು : ಕಳವಂಸುತ್ತಿದಂ, ಕಳಸುತ್ತಿದಂ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್$_3$ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಕಳಸೆ (ನಾ). ೧. = ಕಳಸಿಗೆ ೧ : ಅಂಕೋಲೆ, ಔಡಲ . . . ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಕಳಸೆಯ ಕುಂಬಿ ಅಜಾಮೂತ್ರವ ಹೊಯ್ದು ಲೇಸಾಗಿ ಕುದಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೮೪). ೨. = ಕಳಸಿಗೆ ೨ : ಈ ವರುಷ ಬೇಸಿಗೆಗೆ ಒಂದು ಕಳಸೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಾದೀತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೧೭) ; ಬೇಕಾದರೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ ನೋಡಬಹುದು. ಕಳಸೆ ಬಡಿಗೆ ತರುತ್ತೇನೆ (ಮಣ್ಣಿನಂ. ೩೫). [ದೇ ?. / ತುಳು. ಕಲಸೆ, ಕಳಸೆ. / ಸಂ. ಕಲಸ]

ಕಳಸ್ಕೃಜ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಗಜ್ಸೆಟ್ಟಿ ಕಳಸ್ಕೃಜ್ ಪನಟಿಯ ತು[ಱು]ಗೊಳೊಳ್ಕೊಂಡು ಪುಯ್ಯುಲ್ವೋಗಿ ಅಱ್ತಿಱಿದು ಸಗ್ಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೫-೨ ; 960). [?]

ಕಳಹ (ನಾ). ಕಳೆಯುವಿಕೆ ; ವ್ಯವಕಲನ : "ಗತಮದೂನಂ ಶೋಧನಂ ಕಳಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೪). [ಕಳೆ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಳಹಂಸ 'ಕಲಹಂಸ' ನೋ.

ಕಳಹಂಸಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಬೆಡಂಗನುಂಟುಮಾಡಿದ ಕಳಹಂಸಿಯಂತೆ ಉಭಯಪಕ್ಷ ವಿಶುದ್ಧಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೧). [ಸಂ. ಕಲಹಂಸೀ]

ಕಳಹಂಸೆ 'ಕಲಹಂಸೆ' ನೋ.

ಕಳಹಲ (ನಾ). (?) : ಶೂಲವೆಂದೊಡಳೆಯದಿಹವೆ ಸೂನವೆಂದೊಡಳೆಯದಿಹವೆ ಎಳೆವ ಹೂಟಿಯೆಂದಡಕಟ ಕಳಹಲಂಗಳೆಂದೊಡಕಟ ಬೈದೊಡಂತೆ ಬಡಿದೊಡಂತೆ ಹೊಯ್ದೊಡಂತೆ ಕೊಯ್ದೊಡಂತೆ (ಸಾನಂಚ. ೬-೫೬). [?]

ಕಳಹುವೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳಹೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು; ಭಯಪಡು; ಗಾಬರಿಯಾಗು : "ಪೆಳಱಳಱು ಕಳಱಿಂದು ಭೀತಿಯೊಳ್" (ಸಂಜೀವ. ೨೫) ; ಇಳಿದಳೆಯನೇಳಿದಂ ಸೂಕುಳಿಯೋಕುಳಿ ಕಳಲು ಕಳಱು ಪೆಳಱು ಮುಱುಕುಳಿಯಳಿಯಂ (ಶಮದ. ೨೬). ೨. "ಕಷ್ಟಪಡು, ಶ್ರಮಪಡು, ಅಂಡಲೆ, ಪೀಡಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಱು = ಕೋಪಿಸು, ಗದರಿಸು]

ಕಳಱು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಎಱೆ ಅಲಂಗಾಲ ಕಳಱಿಂದಂ ಮದೂರ ಕಾಲುವೆಯ ದಾಟ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೬೦-೧೬ ; 12ನೆಯ ಶತ) [?]

ಕಳಱು$_3$ (ನಾ). ಜೌಗುನೆಲ ; ಚೌಳುಭೂಮಿ : ತಾಗುಮಂ ಬಾಗುಮಂ ಪಳ್ಳಮುಮಂ ಕೊಳ್ಳಮುಮಂ ನೆಳಱುಮಂ ಕಳಱುಮನೆಱುಗಲುಮಂ ಗಿಡುದುಱುಗಲುಮಂ . . . ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦). [? ./ ತಮಿ. ಕಳರ್]

ಕಳಱುಗುಣಿಗ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು (?) : ಕಾಳಿದಾಸಿಯುಂ ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೧ ಕತ್ತಿಗೆಯ ದಾವಣ್ಣಂ ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೧ ಅನ್ತು ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೫-೫೨ ; 1099). [ಕಳಱು$_3$ + ಗುಣಿಗ]

ಕಳಾಂಚನ (ನಾ). (?) : ವಂಚನಾಮುಖದಿಂದ ಬಾಳ್ವ ಕಳಾಂಚನವ ಸೇರದ ವಿರಕ್ತಿರಸಾಂಚಿತ್ತ ಮನಸ್ಕರಿಗೆ ಪೇಳುವದೀ ಕಥಾಶ್ರುತಿಯಾ (ವಿವೇಭ. ೯-೧). [?]

ಕಳಾಂತರ 'ಕಲಾಂತರ' ನೋ.

ಕಳಾಕಳಾಪ 'ಕಲಾಕಲಾಪ' ನೋ.

ಕಳಾಕಳಿತ 'ಕಲಾಕಲಿತ' ನೋ.

ಕಳಾಕುಳ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ. ೨. ಜಂಜಡ ; ಬಂಧನ : ಎಂತೆಂತು ಮಾಡಿದಡಂತಂತೆ ಲಯವು . . . ಇದೇನೊ ಎಳಕುಳಿ ಜಾಲಿಯ ಕಳಾಕುಳ ಬಿಡದು (ಸರ್ವವ. ೬೨-೧೬೧). [ಸಂ. ಕಲಾಕುಲ]

ಕಳಾಕುಳಕಳಾಭೇದ (ನಾ). (?) : ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಸೋಂಕಿದ ಶರಣಂಗೆ ಕಾಯದೊಳಗುಳ್ಳ ಕರಣಂಗಳು ಕಳಾಕುಳ ಕಳಾಭೇದವಯ್ಯಾ ಸುಖದ ಸೊಂಕಿನ ಸೊಬಗ ಇನ್ನಾರಿಗೆಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೫-೬೧) ; "ಕುಳಸ್ಥಳವು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ವ್ಯಾಕುಳವಾಗುವುದು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ಕಳಾಕೋವಿದ 'ಕಲಾಕೋವಿದ' ನೋ.
ಕಳಾಕೌಶಲ 'ಕಲಾಕೌಶಲ' ನೋ.
ಕಳಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ (ಮೈಶಿಗಿ. ೧೮-೩೨). [?]
ಕಳಾತೀತ (ನಾ). ಕಲೆಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು, —ಮೀರಿದ್ದು: ವೇದಾತೀತ ಷಡುವರ್ಣರಹಿತ ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶತ್ ಕಳಾತೀತ ವ್ಯೋಮಾತೀತ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೯೫೩); ಶಿವಕಳೆಯೊಳು ಕೂಡೆ ಬಲಿದಾ ಲಿಂಗ ತಾನಾದಲ್ಲಿ ನಾದಬಿಂದು ಕಳಾತೀತನಾದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫೦).
[ಸಂ. ಕಲಾತೀತ (ಕಲಾ + ಅತೀತ)]
ಕಳಾದ 'ಕಲಾದ' ನೋ.
ಕಳಾಧರ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಸಕಳ ವಿದ್ಯೆಯಣೀಗಳ್ ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ್ವಂತೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೪); ಕುಮಾರ ದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರ ವಿದ್ಯಾ [ಧಿಕಂ]ಸಕಳ ಕಳಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109); ಕವಿವರ್ಣ್ಯಂ ವಿಳಸತ್ ಕಳಾಧರಸಖಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೋತ್ರಂ ರಮೋತ್ಸವಧಾಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೬-೩೬; 1172). ೨. ಚಂದ್ರ: ಕಳೆಗುಂದಿದ ಕಳಾಧರನಂ ಕಂಡು ನಸುನಗುವಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೯ ವ).
[ಸಂ. ಕಲಾಧರ]
ಕಳಾನಿಕೇತನ 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ನೋ.
ಕಳಾನಿಧಿ 'ಕಲಾನಿಧಿ' ನೋ.
ಕಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕಲಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಕಲಾವಿದ: ನಾನಾ ಕಳಾನ್ವಿತರ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರೌ[?]]ನಿವಹ ವಿದ್ದೇನು ಕಲಾಪ್ರೌಢರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಡಕಾ. ೧-೨೩); ನಯವಿದರೆಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕಳಾನ್ವಿತರಲ್ಲಿಯೆ ಪುಣ್ಯವಂತರಲ್ಲಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೭).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅನ್ವಿತ)]
ಕಳಾಪ 'ಕಲಾಪ$_2$' ನೋ.
ಕಳಾಪಂಡಿತ 'ಕಲಾಪಂಡಿತ' ನೋ.
ಕಳಾಪಕ 'ಕಲಾಪಕ' ನೋ.
ಕಳಾಪಿ 'ಕಲಾಪಿ' ನೋ.
ಕಳಾಪಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಬಂದು ಕೀಡಿದುದು ಮಾರುತನಾತ್ತಕಳಾಪಿನೀರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪). [ಸಂ. ಕಲಾಪಿನೀ]
ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ (ನಾ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತಳಾದವಳು; ಕಲಾವಿಶಾರದೆ: ಮಾತೆ ಮಹೀಧ್ರಜಾತೆ . . . ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರವೀಣತೆ] ಕಮನೀಯ ಕಟಾಕ್ಷೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೪).
[ಸಂ. ಕಲಾಪ್ರಣೀತಾ]
ಕಳಾಭಾವ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲೆಯ ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ಭಾವನೆ: ರಸಿಕ ಸುರತಾನಂದವಂ ಭಾವಿಸುವನುಪಲಾಲಿಸುವ ಕೂಟದ ಪೊಸಕಳಾಭಾವಂಗಳಂ ಮಲುಹಣನು ಭಾವಿಸುವ (ಬಸವು. ೪೨-೨೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಭಾವ)]
ಕಳಾಯ 'ಕಲಾಯ' ನೋ.
ಕಳಾರುಂದ್ರ (ಗು). ಕಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ದಟ್ಟವಾದ: ಕಳಾರುಂದ್ರಂ ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗೆ ನಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ರುಂದ್ರ)]
ಕಳಾವತಿ 'ಕಲಾವತಿ' ನೋ.
ಕಳಾವಿದ 'ಕಲಾವಿದ' ನೋ.
ಕಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಸಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಪೂರ್ಣಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು (?): ಧರಣೀಶ ಬಿಜ್ಜಳಂ ತನ್ನ ನಾಟಕಶಾಲೆಗುರುತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ ದಂಡೇಶನಂ ಕರೆದು ಪರಮಮೋಹಿನಿಯ ಪಾತ್ರವಕೋಜುತಿರೆ ಕಳಾಸಂಗೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹರುಷದಿಂ ಜಂಗಮಂ ಜಂಬೀರಫಲದೊಳಿಡುತಿರೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೩೯).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ ?) + ಕೊಡು$_1$]
ಕಳಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.
ಕಳಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಖರಿ, —ಗತ್ತು: ತರುಣಿಯರತಿಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱು ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೮-೩೨).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಕೆ]
ಕಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಕಟ್ಟು (?): ಈಸು ದಿನ ಪರಿಯಂತ ತಪದಲಿ ಘಾಸಿಯಾದುದೆ ಸಾಕು ಬಱದೆ ಕಳಾಸಿಸದಿರೀ ನಾಟಕವನಿದಕಿನ್ನು ದಿನವುಂಟು (ಉತ್ತರಾ. ೯-೧೯). [ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಸು$_1$]
ಕಳಾಸು 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.
ಕಳಾಹೀನ 'ಕಲಾಹೀನ' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ$_1$ 'ಕಱ್ಱು$_1$' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ$_2$ 'ಕಱ್ಱು$_2$' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಹೊಳೆದು ಕಾದಲೀಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪರ. ೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಮದವೇರು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ]
ಕಳ್ಳಿ$_4$ 'ಕಱ್ಱು$_3$' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ$_5$, ಕಱ್ಱು$_4$ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ; ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ: ಕಳಿ ಹ[ಸು]ಳಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಳಿಯಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೧೬ ಅಡಿಟ); ಕಳಿಯಂ ಕೊಳನುಂಬುದಾಯಂಬಿಲಮಿವಱೊಳಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸವೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೭-೭); ಕಳಿಯಣೀ ತೆಜದೊಳೊಡಯಿಸಿಕೊಂಡ ಮಚ್ಚಿಗೆಯ ತಿಳಿಯಣೀ ತೆಜದೊಳತಿರುಚಿಯಪ್ಪವೊಲು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೫). ೨. ಕೆಸರುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣು (?): ಬೆಂಮಣನ ಗಡಿಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಳಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೩೬; 1401); ಅನಗಳಿಯ ಕಳಿಯ ತೋಟದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಕೆ ನಂದಾದೀವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೪೬; 1450); ಗುಡ್ಡಂ ಪಾಡಿಯ[ಕ]ಱಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧; 1472); ಮೊನೆರ ಮಂಜನ ಕೈಯ್ಯುಲಿ ಮೂಲವ ಕೊಂಡ ಕಳಿ ಸಹವಾಗಿ ಹಲರ ಬಗೆಯ ಕಳಿ ಹೊಳೆ ಉಂಟಾದದನು ಗದ್ದೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೧೫; 1482). **ಕಱ್ಱು$_4$**: ೧. "ಕಱು - ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಃ (ಕೊನೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ತೊಲಗು), ಸೌವೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಶಮಧಾ); ಕಱುಯೆಂದಂಬಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩); ಒಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಱುಯಂ ಪೊಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮-೨೩); ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸುವೆಜ್ಜೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಱುಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೮); ಮೂಜುಸೂಱು ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವ] ಸಜಿಕೊಳುತ್ತಮುಮಕ್ಕುಂ ಪದೆದೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸನಾಗಿರ್ಕು ಕಱುಯ ನೆಱಿಯಲ್ಕನ್ನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯ ಬೇರಂಜಾರಿಸಿ ಕಱುಯಂ ಕುಡಿಸಲ್ ವಾರಿ ಮರಚಿಟ್ಟೋಡಲಾ ನರಂ ಜೀವಿಸುಗುಂ (ಖಮದ. ೨-೧೯೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ; ತೆಲು. ಕಲಿ]

ಕೞಿ$_6$ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ದಾರ (?) : ಬರೆಯಿಸಿದರೈರಾವತವ . . . ಬೀಸಿ ಬಿಗಿದರು ಕೞಿಯ ಪಟ್ಟೆಯುವ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೯೧).
[← ತಮಿ. ಕಟ್]

ಕೞಿ$_7$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು ; ಮದ. 'ಕೞಿನುಡಿ' ಪರಾ. [< ಕೞಿ$_8$]

ಕೞಿಂಗ 'ಕಲಿಂಗ' ನೋ.

ಕೞಿಂಗಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಯಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಕೞಿಂಗಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೭ ; 889).
[ಕೞಿಂಗ (= ಕಲಿಂಗ) + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕೞಿಂಗರಾಸ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಕೞಿಂಗರಾಸ್ಕೆ ಜಟಾಮಾಂಸಿ . . . ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸೆ ಅಂತರ್ವಾಹ ಹೋಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೮೩).
[ಕೞಿಂಗ (= ಕಲಿಂಗ) + ರಾಸ್ಕೆ]

ಕೞಿಂಚು, ಕಳುಚು (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಜಿದ ಕೞಿಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ . . . ಬಳೆದು ವಿರಿಂಚಿಯ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧) ; ಪಸೆಯೊಳ್ ಪಾವು ಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆನಗೆ ನಿನ್ನಂತಪ್ಪ ಪುರುಷನಂ ದೊರೆಕೊೞಿಸಿ ಕೞಿಂಚು ಮಾಡಿ ಕಳೆದ ದುರ್ವಿದಗ್ಧ ವಿಧಾತ್ರಂಗೆ ಮುನಿವೆನಾಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೮ ವ). **ಕಳುಚು** : ಕಸವಿಂಗಂಕಳುಚಿಂಗಂಡಸಿಕಿಂಗಂ ದೂರ್ತವಡೆಗಮತಿಚಪಳರ್ಗಂ ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ . . . ಕುಡುವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೦). [?]

ಕೞಿಂಜಿ (ನಾ). (?) : ಆನೆಗೞಿಯ ಒಳಗಣ ಕೞಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯು ಕೞು ತುೞುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾೞಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪-೪೫ ; 1401). [?]

ಕೞಿಂದ 'ಕಲಿಂದ' ನೋ.

ಕೞಿಂದಕನ್ಯೆ (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿ : ದಾಂಟದುದು ಕೃಷ್ಣನ ಬೀಡು ಕೞಿಂದಕನ್ಯೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೧). [< ಸಂ. ಕಲಿಂದಕನ್ಯಾ]

ಕೞಿಂದಜೆ 'ಕಲಿಂದಜೆ' ನೋ.

ಕೞಿಅಡಕೆ 'ಕಳಿಯಡಕೆ' ನೋ.

ಕೞಿಕ$_1$ (ನಾ). ಜೋಳ : "ಯವನಾಳಮಾ ಕೞಿಕಮೆನೆ ಜೋೞಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೫). [?]

ಕೞಿಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ : ಹಂದಿಯರ್ಗಜೂಪಿ ಕೞಿಕನ ಹೂವಿನ ಕುಚ್ಚಿಸುರುವ ಸಬಳದಾಳುಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೩೩). [?]

ಕೞಿಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಲಿಗಜ್ಜಂ ಅಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಕಾದಿ ಕೞಿಕಟ್ಟೆಯೊಳ್ಸತ್ತು (ಎಕ. VII, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೨; ಸು. 919).
[?]

ಕೞಿಕೆ$_1$ 'ಕಲಿಕ್ಕೆ$_3$' ನೋ.

ಕೞಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ತೀರುವಿಕೆ ; ಇಲ್ಲವಾಗುವಿಕೆ (?) : ಸಿದ್ಧರಸ ಹುೞಿವುವೇ ಕಾಮಧೇನುಗೆ ಕೞಿಕೆ ಹೊದ್ದುವುದೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪-೪೧).
[ಕೞಿ$_1$ (< ಕೞ್$_1$) + -ಕೆ]

ಕೞಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಕಣ ; ಹನಿ ; ಬಿಂದು (?) : ಕುಮುದಿನಿಗೆ ನೆಗೆದ ಬಾಷ್ಪಜಳಕಣಂಗಳಂತೆ ಮುಗುಳ್ದು ಮುಗಿವೆಸಟ್ಟಣ್ಗೊಳುಗುವ ತುಹಿನಕೞಿಕೆಗಳಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ). [< ಸಂ. ಕಣಿಕಾ]

ಕೞಿಕೆಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಕಚ್ಚು, —ತಿನ್ನು : ಬಸಂತದೊಳ್ ಕೞಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ (ಆದಿಪು. ೨-೯).
[ಕೞಿಕೆ$_1$ (= ಕಲಿಕೆ) + ಕರ್ಚು$_1$]

ಕೞಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಬಲೆಗಟ್ಟುವ ಬಿಲುದಿದ್ದುವರಂಬಿಗೆ ಹಿಳುಕಿಕ್ಕುವ ಪಿರಿತೞಗೆಯ್ವ ಕೞಿಗಿಸುವ ಕಾಡೆಜಿಯನ ನೆಜ ನೋಂತ ಬಲುಪೊಪ್ಪುವ ಬ್ಯಾಧರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೨೧) ; "ಕಳುಹಿಸು" (ಸೊಬಸೋ. ಕೋಶ). [< ಕಳುಹಿಸು$_1$]

ಕೞಿಗೂಟ (ನಾ). (ಎತ್ತಿನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ) ನೊಗವು ಸರಿಯದಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗೂಟ ; ತಡೆಗೂಟ ; ಕಡೆಗೂಟ.
[ಕೞಿ$_4$ (< ಕೞ್$_3$) + ಗೂಟ (< ಗೂಂಟ)]

ಕೞಿಗೆ$_1$ 'ಕಳಗ$_1$' ನೋ.

ಕೞಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆ (?) : ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ ಕಂದವಕ್ಕರೆಯ ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕಿಕ್ಕಿರ್ದ ಕೞಿಗೆಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿಂ . . . ಹಲ್ಲಣಿಸಿದಕ್ಕಜದ ರಾಜಾಶ್ವವಾಶೀತಿ ಸಾಹಸ್ರ (ಚೇರಮ. ೧೧-೪೩). [?]

ಕೞಿತಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ : ಇನ್ತನಪ್ಪಾತನುಜಯ್ಯಕೊಬ್ಬರ ಕೞಿತಲೆಯೊೞಱಿದಯ್ಯತ್ತಱುವರ ಸುರಿಗೆಯೊೞಱಿದೋನ್ (ಕಇಅ. ೩೯-೫೪-೫ ; ?). [< ಕಡಿತಲೆ]

ಕೞಿನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತಾಡು ; ಜಂಬಕೊಚ್ಚು : ಜಲಧಿಗಹನವೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಹೊಕ್ಕೞವಿಗೊದಗುವೆನೆಂದು ವಾಯಸ ಕೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕುೞ]ನುಡಿದು ಹಾಱಿತ್ತು ಹಂಸೆಯ ಕೂಡೆ ಗಗನದಲಿ ಬೞಿಕ ತಲೆಕೆೞಗಾಗಿ ಸಾಗರದೊೞಗೆ ಬಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೭). [ಕೞಿ$_7$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕೞಿನೊಗ (ನಾ). ಕಳಿಗೂಟ ಸಹಿತವಾದ ನೊಗ ; ಕಡೆಗೂಟವಿರುವ ನೊಗ : ಕೈಮರದ ಕೞಿನೊಗ, ಸಂಪಿಗೆ ನೇಗಿಲು, ಹಾಲೆ ಮರದ ಹಿಡಿ . . . ಇವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ (ಜಾನಗೀ. ೯೦).
[ಕೞಿ$_4$ (< ಕೞ್$_3$) + ನೊಗ]

ಕೞಿಪು 'ಕೞಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕೞಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಮರುವಕಃ—ಮರುಗ, ಕೞಿಮಾವು, ಹಿರಿಯೇಲ" (ಔಷಧಿ. ೧೧೮).
[ಕೞಿ$_0$ + ಮಾವು]

ಕೞಿಯಡಕೆ, ಕಳಿಅಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಎಳಸಾದ ಅಡಕೆ ; ಉತ್ತಮ ತರದ ಅಡಕೆ : ಬೀೞ ಚಿಗುರೆಲೆ ಕೞಿಯಡಕೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೦೧). **ಕೞಿಅಡಕೆ** : ಕೞಿಅಡಕೆ ಚಿಗುರೆಲೆ ಮೊದಲಾಗಬೇಕು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೪೩). [ಕೞಿ$_4$ (< ಕೞ್$_3$) + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕೞಿರಕ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನೆತ್ತರು : ಸುತ್ತಿಹ ಹೊಲಸಿನ ಗಂಧವನಾ ಕೞಿರಕ್ತವವಾಸಮಲವ ಹಳೆವಸಿಯಂ ಮುತ್ತುವ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೩೮).
[ಕೞಿ$_4$? + ರಕ್ತ]

ಕೞಿಲು 'ಕೞಲೆ' ನೋ.

ಕೞಿಲೆ 'ಕೞಲೆ' ನೋ.

ಕೞಿಲೆಬಿದಿರ್ 'ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕೞಿಲೆವಿದಿರ್, ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್, ಕಳಿಲೆವಿದಿರು (ನಾ). ಬಲಿಯದಿರುವ ಬಿದಿರು ; ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು : ಕೞಿಲೆವಿದಿರ ಕಾಡಂ ಕರ್ವಾೞೆಯ ಹಳುವಂ ಮೊಗವಾೞೆಯ ಬಲ್ಗಾಡಂ ಬೆೞಗಸಕಿಲ ಬನವಂ ಜವನೋವದೆ ಕಮ್ಮುರಿಗಡಿವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೪೦). **ಕೞಿಲೆಬಿದಿರ್** : ಕೞಿಲೆಬಿದಿರ ಕುಡಿಯನು ಮುಱಿವಂದದಲಿ ಮುಱಿದು ಮಾಯದ ಮಡಿವಳನ ಮೊೞಕೈಗಳನೆರಡನು ಮುಱಿದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೦೦). **ಕೞಿಲೆವಿದಿರು** : ಎಳೆಯ ಬಾೞೆಯಕಾಯಿ ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ಗಱಿಕೆ ಕೞಿಲೆವಿದಿರಿನ ನಾರು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೩೪). [ಕೞಿಲೆ (< ಕೞಲೆ) + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಕೞಿಲೆವಿದಿರು 'ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಳಿಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಲಾಗು; ಹೊಡೆಯಾಗು: ಮೊಳಮೊಳತು ಕಳಲೇರ್ದುದೊಳಗೊಳಗೆ ಸುಳಮಿಳರ್ದೆಳದಳರ್ ಥಳಥಳಸುತಲೆಯಾಗಿ (ಪರಶು. ೧೨-೬). [ಕಳಿಲೆ (< ಕೞಿಲೆ) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಿವಣ್ 'ಕೞಿವಣ್' ನೋ.

ಕಳಿವಣ್ಣು 'ಕೞಿವಣ್' ನೋ

ಕಳಿವದ 'ಕೞಿವದ' ನೋ.

ಕಳಿವಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕಳಿವಱಿದು ಘೋರಪ್ರಹಾರದಿಂ ವೀರದಿಂ ಬಳಸಿ ಬಿದ್ದುದು ಮುಂದಿ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨೬-೬); ಕಳಿವಱಿವ ಕೋಪದಿಂ ಮಂತ್ರಿ . . . ಚಂಡಿಕಾರ್ಚನೆಗೆ ನಡೆಯೆಂದು ಕಳುಹಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೩೧-೫೨). ೨. ದಾಟು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು: ಕಳಿವಱಿದು ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮೂಲೆಗೆ ನಿಲುಕಿ ಸಕಲ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಭೂಪಾವಳಿಯ ಭಂಗಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೬).

[ಕಳಿ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$) + ಪಱಿ$_1$]

ಕಳಿವು$_1$ 'ಕೞಿವು' ನೋ.

ಕಳಿವು$_2$ (ನಾ). ಏಣಿ; ಅಟ್ಟಣೆ (?): ಪೊಲನನೆಲ್ಲರುಮೈದಿ ಬಿಲ್ಲರ ನಿಲಿಸಿ ಕಳಿವನು ಕಟ್ಟಿ ಮರಮಟ್ಟೊಲೆಯದೇಱಿಯೆ ಸಾತೆಯನು ನಿಂದೋಳಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೪). [?]

ಕಳಿವು$_3$ (ನಾ). ಬರಡು; ಬಂಜೆ: ಮಳೆ ಬಾರದು ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯದು ಕಳಿವಾದವು ಕರೆವ ಹಯನು (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೩).

[ಕಳಿ$_2$ (< ಕೞಿ$_3$) + -ವು]

ಕಳಿವೆಡೆ (?). (?): ತಳರ್ದಿರದೇಕಪಾರ್ಶ್ವನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ ದೃಷ್ಟಿಯನಾಸಿಕಾಗ್ರದಿಂ ಕಳಿವೆಡೆ ಬಲ್ಪು ಬಲ್ಕಿರದೆ ಮೆಯ್ ಮಿಡುಕಾಡದೆ ಧ್ಯಾನಧಕ್ತಿ ಸಂಚಳಿಸದೆ . . . ಆತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿವಿಧಿ ಚಿಕ್ಕಲೆ ನಾರಂಗಿದೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬-೭೪ ; 1212?). [?]

ಕಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳವು ಮಾಡಿಸು; ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಸು; ಕದಿಸು: ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೂಳಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ . . . ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ತುಱುವಂ ಕಳಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಯ ನಿಱಿಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇಟ್ವ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦).

[ಕಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು; ಕಳುಹು: ಆಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಭಾರತಿ. ೪); ಆಕೆಯನ್ನು ಬಯ್ದು ಒಳಗೆ ಕಳಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡೆ (ಸುವಸಂ. ೭೩).

[ಕಳಿ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳಿಹಿಸು 'ಕಳುಹಿಸು' ನೋ.

ಕಳಿಹು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ನೂಲಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲೊಂದು ಕಳಿಹು ಜೇಡರಲ್ಲಿ ಯಿನ್ತಿನಿತು . . . ಹೆಗ್ಗಡೆ ಲಕುಮಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೭ ; ಸು. 1170). [?]

ಕಳಿಳೆ[ಲ] (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ (?): ಕಲಿರೂಪಂ ಅಲ್ಲಿಂ ಬನ್ದು ಕಳಿಳೆ[ಲ]ರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೭ ; 954). [ಕಳಿ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$) + ಇಲ್$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕಳಿಱಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿದೋರನಾನೋಡಿಸಿ ಪಲರಾನಿಱಿದು ಕೊನ್ದು ಗೆಲ್ದು ತಾನುಮ್ಮಡಿದು ಕಳಿಜನ್ ಸುರಾಲಯಮೇಱಿದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨-೬ ; 800 ?). [?]

ಕಳು$_1$ 'ಕಳ್$_1$' ನೋ.

ಕಳು$_2$ 'ಕಳ್$_4$' ನೋ.

ಕಳು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: ಹೊಳೆಯ ಕಳು ಬಂದಿತು. ನದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿತದ ನೀರು ಕಡಲಿಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಮ. ೭೯). [< ಕೞಿ$_1$]

ಕಳು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಕಳು . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆಯವನು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೩೬-೧೪ ; 1288); ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೪೫ ; 1401). [?]

ಕಳುಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡು; ಆದಾಯವನ್ನು ಬಿಡು (?): ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ ನಡವಂತಾಗೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆ ಪೊಂನ ಹಾಗವಡ್ಡಿಯೊಳೂರ್ಗ್ಗೆ ಕಳುಂಗೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. IX, ದಾವಣ. ೧೪೦-೧೬ ; 1060). [ಕಳು$_4$ + ಕೊಡು]

ಕಳುಂಬು (ನಾ). ಕರೆಬೀಳುವಿಕೆ; ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ಕೆಡುವಿಕೆ (?): ಉದಯಿಪ ರಾಸಿಯಂ ದಿನಪನೀಕ್ಷಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಾಟ್ ಸಾಗು ಮತ್ತದ ಶನಿ ನೋಡೆ ಕಾಡಿಗೆ ಕುಜಂ ನಡೆನೋಡೆ ಕಳುಂಬು [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಂಬು, ಕಳಂಜು] ರಾಹು ನೋಡಿದೊಡೆಲೆ(ದೆ) ಬಾಡುಗುಂ . . . ಇದ ನೋಡ ಬಿತ್ತಿಸುವ ಲಗ್ನಕೆ ದೋಷಮನಿಷ್ಟ ಜಟ್ಟುಗಾ (ಜಟ್ಟಮ. ೯-೧೮). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿಮ್ಪು]

ಕಳುಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮನಂ ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಳುಕೆನೆ ಮುಱುಗಿ ನೆಗೆದ ಹರಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳುಕ್; ತೆಲು. ಗಳುಕ್ಕು]

ಕಳುಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಖಾಣ ಸಿಬನ್ದಿ ಸೂಲ ಹದಿಕೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮ ; 1185); ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫ ; 1215); ನಿಬಂಧಪಣ ೫ ಹಾ ಕಳುಕು ಪಣ ೧ ಹಾ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೩೭ ; 1261); ಕೂಳು ಖಾಣ ಕಳುಕು ಬೆದ್ದ . . . ಎಲ್ಲಾ ಕಿಱುಕುಳಂಗಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೬-೨ ; 1270). [?]

ಕಳುಗುಡಿ$_1$ 'ಕಳ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ಕಳುಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಡಕುಡಿಯುವವನು; ಮದ್ಯಪಾನಮಾಡುವವನು: ಜವುಳಿಗ ಭಂಗಿಗ ಕಳುಗುಡಿ ಜೂಜಿಗ ಸುಂಕಿಗ ತಲೆಬೋಳಿಸಿ (ಕರಿಕ. ೧೦೪-೧೦). [ಕಳು$_0$ (< ಕಳ್$_3$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಕಳುಚು 'ಕಳಿಂಚು' ನೋ.

ಕಳುಪು 'ಕೞಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಳುವ (ನಾ). ಸೇವಕ; ದೂತ (?): ಕೇಸವದೇವ ಒಡೇರ ಪದದ ಕಳುವ ದಂಡಿವಳ್ಳಿಯ ಬಿರಿದು ಬಿ[ಲುಂ]ಕಕಾರ ಬೀಡಿನ ಹನುಮ (ಕಇ. I, ೪೨-೮ ; 1423); ಕೇಸವದೇವ ಒಡೆಯರ [ಪದದ] ಕಳುವ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಬಳಿಯ ಬಿರಿಧು ಮಾರ್ಪಡೆಗಿಡಿಗ ಮಲೆವರಗಂಡ (ಕಇ. I, ೪೪-೮ ; 1423). [?]

ಕಳುವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಈ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ನಂಜೆ ಪುಂಜೆ . . . ಮೂವಡೆ ಮರವಡೆ ಕಳುವಡೆ ನಾರಡೆ ಬಳುಕುನೀರು ಊರಸಂತೆ ಮೊದಲಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಹ . . . ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೬-೬ ; 1472). [?]

ಕಳುವು$_1$ 'ಕೞಿವು$_1$' ನೋ.

ಕಳುವು$_2$ (ನಾ). ಬಲಿ; ಬಲಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪಿಂಡ: ಯಸ್ಯ - ಯಾವನ, ಬಲಿಂ - ಕಳುವನ್ನು, ಬಲಿಭುಜಃ - ಕಾಗೆಗಳು, ನ ಉಪಭುಂಜತೆ - ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೫-೬೨ ವ). [?]

ಕಳುವೂಟ, ಕಳವೂಟ, ಕಳಹುವೂಟ, ಕಳಹೂಟ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕ ಬೀಗರನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಊಟ; ಬೀಗರೂಟ: ಮದುವೆಯ ಕೊನೆಯ ದಿನದ ಕಳುವೂಟ ಒಂದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕರೀತಿ ಗೊಂದಲಮಯವಾಗಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೨೬) **ಕಳವೂಟ**: ಕಳವೂಟವು ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿತು (ಕಾರುಹ. ೧೫). **ಕಳಹುವೂಟ**: ಕಳಹುವೂಟ, ಅಳಿಯನಮ್ಮ ನಿಬ್ಬಣ ತೆರಳಿ ಸಾಗ ಕಳುಹಿಸುವುದು, ಇದೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಜರುಗಿದವು (ಮಾಮರಾ. ೭೪). **ಕಳಹೂಟ**: ಮದಿವಿ ಮುಗೀತು. ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಇನ್ನ ಕಳಹೂಟ (ಅಮುಸ ೫೯).

[ಕಳುವು$_3$ (< ಕಟಿವು$_1$) + ಊಟ]

ಕಳುಹಣ (ನಾ). ಕಳಿಸುವಿಕೆ: "ಚಟ, ಚಟ, ಚುಟ – ಪ್ರೈಷ್ಯೇ, ಮಾನೇಚ, ಕಳುಹಣದೊಳಂ, ಅಳತೆಯೊಳಂ" (ಶಾಶಕ್ಕೃ. ೧೮).

[ಕಳುಹು (< ಕಟಿವು$_1$) + -ಅಣ]

ಕಳುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (?): ಕೆಲರ್ ಕಳುಹತ್ತಿ ಕೆರಳಿದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೯-೨). [?]

ಕಳುಹಿಸು, ಕಳಿಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಚತುರಂಗಬಲವನು ಬೇಗದಲಿ ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಳುಹಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೯); ವಿದೇಹ ಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದ] (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೩); ಊಳಿಗ ಜನವಂನ ಕಳುಹಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೬-೧೩; 1696); ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೆಡೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೨೮). **ಕಳಿಹಿಸು**: ಪರಭಾರೆ ಸ್ಟೇಶನ ಮೇಲೆ ಕಳಿಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸೋಯಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೮೬).

ಕಳುಹಿಸಿಕೊಳ್ = ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳು; ನಿರೂಪ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಆ ನದೀಸುತನಡಿಗೆರಗಿ ರವಿಸೂನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮನೋನುರಾಗದಲ್ಲೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೨); ಭರತನಾ ಸಹಭವ ಸಹಿತ ನಿಜಪಿತನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡವನಿಜೇಶನ ಕಯ್ಯ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈಕೆಯನ ಭವನಕ್ಕೈದಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೧-೪); ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಬದುಕಿಕೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೫-೬೨).

[ಕಳುಹು (< ಕಟಿವು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳುಹು 'ಕಟಿವು$_1$' ನೋ.

ಕಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: "ಕಳೆ– ವಿಸರ್ಜನೇ, ಕಳಾಯಾಂ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮಧಾ); ಕಳೆಕಳೆ ಹರಿಗೆತ್ತಿದನರ್ಘ್ಯದರ್ಘ್ಯಮಂ ಧರ್ಮಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೨); ಸಹಸ್ರಭೋಜನ ಮಾಡಿ ಬಲಿಯಂ ಕಳೆದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೭; 1021); ಬಸವಂ ಜನ್ಮದುರಾಶೆಯಂ ಕಳೆದು ಕರ್ಮಾರಂಭವಂ ನೀಗಿ (ಬಸರ. ೩-೧); ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯವ ನೋಡಿದು ಕಳೆ ಕೇಡಾವುದೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೬). ೨. (ಕಸ, ಕೊಳೆ, ದೋಷ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಕಸಮಂ ಕಳೆದು ಬಿತ್ತಿ ಬೇಲಿಯಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೫); ಕಲ್ಪ ಕಿಂಚಿತ್ತಿರೆ ಕಳೆದಿನಿದಮೃತವ ಚಪ್ಪರಿದೇಂಟದಿರ್ದಪರೆ (ಮೋಹತ. ೧-೨೦). ೩. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಹೋಗು: ಮುನಿವಧದೋಷಮಾವ ತೆಱದಿಂ ಕಳೆಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೬). ೪. ತಳ್ಳು; ಹೊರದೂಡು; ಆಚೆಗೆ ನೂಕು: ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಹೀನರನೀ ಸಮಯದ ಗೊರವರ್ಕ್ಕಳ್ ಕಳೆವೊರ್ (ಎಇ. VII, ೨೮೧-೧೯; 865); ಮನೆಯಿಂ ಪೆಂಡತಿಯನಟ್ಟಿ ಕಳೆದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೧೬); ಈ ನಾಡಿಲಿ ಪಾರ್ವನ ನೆಱಿದು ಕಳೆಯಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೮ ವ); ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಕೆಂಡರೆಲ್ಲಮೆಱಿದು ಕಳೆಯೆ (ಜಾವೃಂಪು. ೨೬-೭). ೫. ಬಟ್ಟೆ, ಆಭರಣ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿತೆಗೆ, —ಕಳಚು: ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಸುಯೋಧನಂ ... ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಕಳೆಯದೆಯುಮರಮನೆಗೆ ಪೋಗದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೨ ವ); ಕೃತಕ ಪುರುಷಾಕಾರಚಿಹ್ನೆಗಳಂ ಕಳೆಯಲ್ ಮಱೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೫-೩); ಹಾವುಗೆಗಳಂಕಳೆದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೩೬); ಮಣಿ ಭೂಷಣಂಗಳ ಕಳೆದು (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೦); ಹಲವು ಜನುಮಗಳ ಬಟ್ಟೆ ಕಳೆವುದಿದೆ, ಕೆಲವಂ ಕಳೆದರು ಉಳಿವುದೊಂದು ಇದೆ (ಅರಳು. ೨೬೧-೧೫). ೬. ಒರಸು; ಉಜ್ಜಿತೆಗೆ; ತೊಡೆ: ಪೂರ್ವಾವನೀಪಾಲಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಳೊಂದೊಂದಂ ದಂಡರತ್ನದಿಂ ಸೀಂಟಿ ಕಳೆದು ನಿಜ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೧ ವ); ಅಪರಾಜಿತಾಬ್ಜಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ ... ಅರಸಿಯರ ಮುಖಾಬ್ಜಶೋಕ ಹಿಮಜಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫); ತನ್ನ ಮೇಲುದಱ ಸೆಱಂಗಿನಿಂದಾತನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆದಱಿರ್ದ ಭೀಮಸೇನನ ಚರಣರಜಮಂ ತೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಗದಾಯು. ೯-೨೨ ವ). ೭. ನಾಶಮಾಡು: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನುಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗೈಯ ಬಳೆಗಳ ನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೦ ವ); ಪುಣಿಸೆಯ ಕೊನರುಮುಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಬೇನೆಯಂ ಕಳೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ವರ ಹುತಾಶನನಿಗಿಕ್ಕಿ ಕಳೆವೆನು ವರ ಕುಮಾರಕರಿಲ್ಲದಂಗವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೫-೨೬). ೮. ಆರಿಸು; ಶಮನಗೊಳಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು: ಸುಱುದೂದುವ ಗಾಳಿ ... ಕಾಂತೆಯರ್ಕಳ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ಕಳೆದತ್ತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಅನುಶಯಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ಸಂಶಯಮಂ ಕಳೆ ಕೌರವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು. ೧-೫೬); ನಿನ್ನ ಕಂಗಳ ಬಱಿಕ ಕಳೆವೆನು ಬೆನ್ನಲಿರು ನೃಪ ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬); ನಿನ್ನಯ ಮುನಿಸನು ಕಳೆವುದಕೆನ್ನವೆ (ಶಂಸವಿ. ೬-೧೭೧).

ಕಳೆದಿಡು = ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು; ತ್ಯಾಗಮಾಡು: ಕಳೆದಿಡುವುದೆ ಕಷ್ಟಂ ಭೂತಳರಾಜ್ಯವಿಮೋಹಮುಚರುಚಿಸಂಚಳಮಿಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲತಿಳಕನುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೧). **ಕಳೆದುಕೊಳ್**=೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಆ ಲೇಖನಮಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚಿ ನೋಟ್ಟನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೦); ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೀತನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡುದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೧೧); ಹರಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡನು ನರಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ಹೋಳಿಸಿದ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೭). ೨. ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಆತಂ ನೀತಿಬಾಹ್ಯನಪ್ಪುದಱಿಂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಚಾರ ವಿಕಳನಾಗಿ... ಅನೇಕರ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರಪತ್ತಿಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮-೪); ಅಂತು ಭುಜಬಲಾಡಂಬರದಿನಂಬರಂಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೯ ವ). ೩. ನೀಗಿಕೊಳ್ಳು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅವುಗಳ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡವು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳೈ; ಮಲ. ಕಳ; ತುಳು. ಕಳಿ, ಕಳೆ]

ಕಳೆ$_2$ 'ಕಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕಳೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು,—ಕಸ: ಕಿತ್ತು ಕಳೆವಂ ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಾದಿ ಕಳೆಗಳಂ (ಇಳರ. ದೇ. ೪೮-೨೨); ಗಂಧಶಾಲಿಯ ಬತ್ತದೊಳಗಿರ್ದ ಕಳೆಯ ಕೀಳ್ವಂದದೆ ಖಳರ ತೀರ್ಕೆಣಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೬೩); ಬೇಡವಾಗಿರುವ ಗಿಡವನ್ನು ಕಳೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು (ಕರಜಿ. ೧೨). ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದದ್ದು; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು: ಇಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯೇ ಜಾಸ್ತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳೈ; ಮಲ. ಕಳ; ಕೊಡ. ಕಳೆ; ತೆಲು. ಕಲುಪು]

ಕಳೆ$_4$ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಬೇನೆ, —ನೋವು: ರಮಾಬಾಯಿ ದಿನ ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿ. ಅಂದಿನ ಮುಂಜಾವಿನಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಕಳೆ ಬರತೊಡಗಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮). [ದೇ. ./ ತಮಿ. ಕಳ್ಳೈ]

ಕಳೆ$_5$ 'ಕಟ್ಟೆ$_8$' ನೋ.

ಕಳೆ$_6$ 'ಕಲೆ$_3$' ನೋ.

ಕಳೆಕಟ್ಟು 'ಕಳೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಳೆಕೀಳು 'ಕಳೆಗೀಳ್' ನೋ

ಕಳೆಗಟ್ಟು, ಕಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಣ್ಣವೇರು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನದ ಲೋಲಾನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕಳೆಗಟ್ಟಿ ಹುಡುಗಿತನದ ಸಿಂಗಾರ ಮಿರುಗಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೪೧೫); ಅವನಿಂದ ತನ್ನ ವೃಂದವಾದನಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕಳೆಗಟ್ಟುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತನು (ಫಲಸಂ ೩೪ **ಕಳೆಕಟ್ಟು** : ೧. ಶೃಂಗಾರವು ಸರ್ವಜನಪ್ರಿಯವಾದ ರಸ. ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸದಿದ್ದರೆ ಕಳೆಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೪೮). ೨. ಸೊಬಗನ್ನು ಒದಗಿಸು; ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಅವನ ಪಾತ್ರವಂತೂ ನಾಟಕಕ್ಕೇ ಕಳೆಕಟ್ಟು ಪಂತಿತ್ತು (ಅಲಹೂ. ೧೨).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಳೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಗುಂದು ; ಬಣ್ಣಗೆಡು : ಪೂರ್ವಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳ್ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಕಳೆಗಳೆದೀಗಳ್ಪಿಡಂಮಟ್ಟಿ ಪೋಗುತ್ತಿದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೫).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕಳೆ$_2$ (< ಕಟು$_1$)]

ಕಳೆಗೀಳ್, ಕಳೆಕೀಳು, ಕಳೆಗೀಳು (ಕ್ರಿ). ಹುಲ್ಲು, ಕರುಕೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೀಳು; ಕಸವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಅಗೆವೊಯ್ವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯುಜುಡೂಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೫). ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಕಳೆಗೀಳುತಿರೆ ಕಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೧–೬೩). **ಕಳೆಕೀಳು** : ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳೆಕೀಳುವುದನ್ನು . . . ಎತ್ತುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಮಾಡಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೨೧) ; ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆ ಕೀಳುತ್ತಿದ್ದ ರೈತರು (ಪುನರು. ೨೬೩). **ಕಳೆಗೀಳು** : ಪೊಜವೊಳಲ ಗದ್ದೆಗಳ ಕೆಸಜೊಳಗೆ ಕಳೆಗೀಳುತಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೧೨).

[ಕಳೆ$_3$ + ಕೀಳ್$_1$ (< ಕೀಟ್$_1$)]

ಕಳೆಗೀಳು 'ಕಳೆಗೀಳ್' ನೋ.

ಕಳೆಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; "ಮಸುಳಿಸು" (ಗಂಗಾಮ.೨೫೨).

[ಕಳೆಗುಂದು (< ಕಲೆಗುಂದು) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಗುಂದು 'ಕಲೆಗುಂದು' ನೋ.

ಕಳೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು ; ಬಣ್ಣಗೆಡು ; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು : ಚಿಂತೆಯನಾಳ್ದಂತೆವೊಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೩); ಈ ಮಗುವಿನ ದೇಹ ಕಳೆಗೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತಾಗಿದೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೩) ; ಅಮಲನು ಕಳೆಗೆಟ್ಟ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೪).

[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕಳೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಬೀರು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸೂಸು : ಮಾರುತಸ್ಪರ್ಶದಿಂ ಸೋಗೆಗಳ ಕಣ್ಗಳ ಕಳೆಗೆದಱುತಿಹ ಶಿಖಿಗಳಿಂ . . . ಸತ್ಯೇಂದ್ರನೆಸೆದಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೦).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದೆಱ್$_1$)]

ಕಳೆಗೇಡಿ (ನಾ). ಕಳೆಯಿಲ್ಲದವನು; "ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಕುರೂಪಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + -ಕೇಡಿ$_1$]

ಕಳೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು ; ಚೆಲುವಾಗಿಸು : ಕಳೆಗೊಡದ ನೆಲನಿಲ್ಲ ಗೈರಿಕ ಬೆಳಗದಚಲಗಳಿಲ್ಲ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೭–೫) ; ಬಂದಳು ಹೆಂಡತಿ ಜೀವಕೆ ಕೆಳೆಗೊಟ್ಟು ಕಳೆಗೊಟ್ಟರ್ದರ್ಳ್ (ನಲ್ಮೆ. ೪); ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರೂ ತಮ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಕಳೆಗೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫೫).

[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣವೇರು ; ರುಚಿಹೊಂದು ; ಸೊಗಸುಗೊಳ್ಳು; ಚೆಲುವಾಗು. 'ಕಳೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$)+ ಕೊಳ್$_1$]

ಕಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಕೊಡು ; ಬಣ್ಣಕೊಡು ; ಚೆಲುವುಗೊಳಿಸು ಆ 'ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ'ಗೆ . . . ಬಗೆಯನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಳೆಗೊಳಿಸಿ ಅಂತರಂಗದ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡುವ ಆದೊಂದು ಶಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೩). [ಕಳೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಜೂಟ (ನಾ). (ಚಂದ್ರ) ಕಳೆಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಚಂದ್ರಚೂಡ ; ಶಿವ : ಎಳೆಯ ಮೂಂದಳಿರು ಪೊಟ್ಟೆ ಮುದ್ದುಕೇಸರಿ ಕಳೆಜೂಟನಣುಗ ನೇಯುವನು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೨೫) ; ಕಳಶಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನಿಕ್ಕಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕಳೆಜೂಟನ ಪೊಗಳಿದನು (ನಿಜಸಾಂ. ೩೦–೧೭೮). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಜೂಟ$_1$]

ಕಳೆತ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ : "ನಷ್ಟ ; ಹಾನಿ ; ಅಪಹರಣ ; ಕಳೆತ" (Deprivation ಇಂಕನ್ನ.). [ಕಳೆ$_2$(< ಕಟು$_1$) + -ತ$_2$]

ಕಳೆದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವು ತುಂಬಿರು ; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು : ಬೆಚ್ಚನೆಯ ದೇಹ, ಕಳೆದುಂಬಿದ ಮುಖ (ಪುನರು. ೨೨೨).

[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ತುಂಬು$_1$]

ಕಳೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಳೆಗೀಳ್ : ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೆಗೆದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮). [ಕಳೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಳೆದೋಱು 'ಕಲೆದೋಱು' ನೋ.

ಕಳೆಬರ 'ಕಳೇಬರ' ನೋ.

ಕಳೆಮೆಳೆ (ನಾ). ಕಳೆಸಸ್ಯಗಳ ಹೊದರು, —ಗುಂಪು : ಕಳೆಮೆಳೆಯ ಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೊಲ ಶುದ್ಧವಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೯–೯೩೧) ; ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಕಳೆಮೆಳೆಯಂ ತೆಗೆದು (ವಚಶಾ. II, ೭೬). [ಕಳೆ$_3$ + ಮೆಳೆ]

ಕಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು ; ಓಡಿಸು : ಅಟಿಯಿಸಿ ಪ[ಗೆ]ಯಂ ಕಳೆಯಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦–೧೨ ; 864) ; ಚಾಣಾಕ್ಯನೆಂಬ ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿಯಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೬).

[ಕಳೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಳೆಗುಂದು : ಕಲವಿಂಕನು ಕಳವಳಿಸಿ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಕ್ಕಾಲು ಕಳೆಯಿಳಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦–೧೫).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಇಳಿ$_1$ (< ಇಟು$_1$)]

ಕಳೆಯೇರು 'ಕಳೆಯೇಱು' ನೋ.

ಕಳೆಯೇಱು, ಕಳೆಯೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಬಣ್ಣವೇರು ; ಉತ್ಸಾಹಹೊಂದು ; ಸೊಗಸುಗೊಳ್ಳು : ಕರಣಂಗಳ್ ಕಳೆಯೇಱೆ ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಱೆ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮) ; ಸಮರೋತ್ಸವಮತಿ ಸಲೆ ಕಳೆಯೇಱುದುದವಂಗೆ (ಕಬಕಂ. ೪–೫೭). **ಕಳೆಯೇರು** : ರಾಜರ ಘನತೆಯು ಅಡಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇರಿದೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಏಱು$_1$ (< ಏಜ್$_1$]

ಕಳೆವಂಜಳ, ಕಳವಂಜಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿಸಿನ (?). **ಕಳವಂಜಳ** : "ತಿಗುರಿನ ಅರಿಸಿನ" (ಚಕುನಿ. ೬. I, ೬೩). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಮಂಜಳ)]

ಕಳೆವರ 'ಕಳೇಬರ' ನೋ.

ಕಳೆವೆಱು 'ಕಲೆವೆಱು' ನೋ.

ಕಳೆವೆಱಿ (ನಾ). ಕಲಾಪೂರ್ಣನಾದ ಚಂದ್ರ ; ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ: ತಾರಾಸಮುದಾಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಬೆಳಬೆಳಗುತ್ತ ಕಳೆವೆಱಿಯು ಶೋಭಿಸಿದನು (ನವಮೋ. ೨೬-೩೪). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಪೆಱ]

ಕಳೇಬರ, ಕಳೆಬರ, ಕಳೆವರ (ನಾ). = ಕಲೇವರ: ಗಂಗಾಜಲಸ್ನಾನ ಪರಿಪೂತ ಕಳೇಬರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೧); ವಿಭೂತಿ ಶೋಭಿತ ಕಳೇಬರನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬-೫೭೯); ನಾಗದೇವನ ಕಳೇಬರ (ದಾಸಚಂ. ೧೫೫). **ಕಳೆಬರ**: ಅನೇಕ ಜಾತೀಯಂಗಳಾದ ಕಳೆಬರಗಳಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪೊತ್ತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೪೬-೧೩). **ಕಳೆವರ**: ಹಲವು ಕಾಲದ ತಪದಲೌಕಿದ ಕಳೆವರದ ಕರ್ದಮನು ನಿಮಿಷಕೆ ಕಳೆದು (ನಿಘಾಗ. ೩-೧೦-೧೨) ; ಕಾಂತನ ಕಳೆವರದ ಸೋಂಕಿನಲಿ ಕಳೆಯೇಱಿದಳು ಕಮಳಾಕ್ಷಿ (ಕೋಗಯ. ೧೫-೮೬). [ಸಂ. ಕಲೇವರ]

ಕಳೇವರ 'ಕಲೇವರ' ನೋ.

ಕಳೊಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳ್ ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತನಿನ್ದಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಅಂ. ೧೯೧೬, ೧೩-೭; 726). ☞ 'ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ' ಎಂಬ ಸಮಸ್ತಪದವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಕಳೋನ್ನತ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗಳಿಂದ ಉನ್ನತನಾದವನು; ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ. ೨. ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೧, ೨: ತನ್ನಯ ತನಯನನಮಳ ಕಳೋನ್ನತನಂ ನೋಡಿ ವಾರ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುವ ತೆಱದಿಂ ತನ್ನಯ ತನಯನನಮಳ ಕಳೋನ್ನತನಂ ನೋಡಿ ಪೆರ್ಚುವಂ ನೃಪತಿಳಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೨).
[ಸಂ. ಕಲೋನ್ನತ (ಕಲಾ+ ಉನ್ನತ)]

ಕಳ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಕನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸೋಜಿಗಪಡು (?): ಪರಿಜನಂ ಪುರಜನಂ ಕಂಡು ಕಳ್ಕನೆಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೪).
[ಕಳ್ಕನೆ (< ಕಟ್ಕನೆ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕೊಂತು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಾಲ್ಕೊಳ ಕಳ್ಕೊನ್ತಿನ ದೆವಸುರ ದ್ವಿಕ್ಷಣ್ಣಿಯ (ಇಅ. VII, ೧೬೩ ; ೪೮೧ ?). [?]

ಕಳ್ಗ 'ಖಳ್ಗ' ನೋ.

ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳಿನಂತೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವಗಾಳಿ; ಮಾದಕವಾದ ಗಾಳಿ: ಮಿದುಳ್ಗೆ ಸಮ್ಮೋಹನಭ್ರಾಂತಿಯಂ ತೀವಿ, ಪುಸಿನಿದ್ದೆಯಂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಂ ಮಳ್ಗಿಪೋಲ್ ಕಳ್ಗಾಳಿಯಾಗಿ ತೀಡಿದನವನ ನಾಸಿಕದ ಸೀಮೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬೪-೫೨೨).
[ಕಳ್$_3$ + ಗಾಳಿ]

ಕಳ್ಗೀಳ (ನಾ). ಹೆಂಡಕುಡುಕ: ಅವನು ವೈದ್ಯರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕಳ್ಗೀಳನಾದನು (ಪುನರು. ೫೬೪).
[ಕಳ್ಗೀಳು + -ಅ$_7$]

ಕಳ್ಗೀಳು (ನಾ). ಕುಡುಕತನ; ಮದ್ಯ ಲಾಲಸೆ: "ಮದ್ಯಕುಡಿಯುವ ಅತ್ಯಾಶೆ; ಕುಡಿತದ ಹುಚ್ಚು; ಕಳ್ಗೀಳು; ಮದ್ಯೋನ್ಮಾದ" (Dipsomania. ಇಂಕಅ) ; ಅವನಿಗೆ ಕಳ್ಗೀಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಾಳು ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್$_3$ + ಗೀಳು$_3$]

ಕಳ್ಗು 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡಿ, ಕಳುಗುಡಿ$_1$, ಕಳ್ವುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಂಡವನ್ನು ಕುಡಿ; ಸೆರೆಯನ್ನು ಕುಡಿ: ಕಳ್ಗುಡಿದವರಂದಮಿಂತು ಸಿರಿ ಸಾರ್ತರೆ ಸಾರ್ವದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೯) ; ಕಳ್ಗುಡಿದರಂತೆ ಮತಿಗಿಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೦) ; ಅಡಗಿನ ಬಸನಿಗರ್ಗ್ಗಂ ಕಳ್ಗುಡಿವವರ್ಗ್ಗಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೧೭-೩೭ ; 1055). **ಕಳುಗುಡಿ**: ಕಳುಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಡಿದ ಮೂಳೆಯರು ನಗಿಸಿದರು ಬೀದಿಯ ಜನವನು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೬). **ಕಳ್ವುಗುಡಿ**: ಅಡಗಂ ತಿಂಬ ಮನುಜನಂ ಕಳ್ವುಗುಡಿದ(ವ)ನುಂ ಪಾದರಿಗನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೬). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಗುಡಿಕ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವವನು ; ಹೆಂಡಕುಡುಕ: ಕೆಟ್ಟ ಕಳ್ಗುಡಿಕ ರಕ್ಕಸರ ತಾನೀಗಳೆಕ್ಕತುಳದಿಂದೆನ್ನ ಬಲವನುರೆ ಸದೆವುತಿಹರು (ಭೋರಾಸು. ೮-೫). [ಕಳ್$_3$ + -ಕುಡಿಕ]

ಕಳ್ಗುಡಿಕಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವವಳು: ಕಳ್ಗುಡಿಕಿಗಳುಂ ನಿರ್ದಯರುಂ ಮಾಡದ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೪೯).
[ಕಳ್ಗುಡಿಕ + -ಇ$_3$]

ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ, ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ, ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ, ಕಳ್ಗುಡುಹಿ (ನಾ). ೧.= ಕಳ್ಗುಡಿಕಿ: ಕೂಸಂ ಕೊಂದು ಪೂಳ್ದು ಕಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕುಡಿದ ಕಳ್ಗುಡಿಪಿಯ ಗೆಯ್ದ ಅಕೃತ್ಯಮನಾಕೆಯ ಮಗನಿಂದಮಱಿದು (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧೧). **ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ**: ೨. = ಕಳ್ಗುಡಿಕ: "ಪಾನಶೌಂಡಃ-ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ" (ನೀತಿವಾ. ೧೪-೮). **ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ**: ೨. ಮಯ್ಯೂಡಿಕವಳಿದು ಕಳ್ಗುಡಿಹಿಯಂತೆ ತೂರಾಡುತ್ತ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೧೫-೨೫). **ಕಳ್ಗುಡುಹಿ**: ೨. ನೆಱೆ ಕಳ್ಗುಡುಹಿಗಳಂ ಕಂಡೞಿಯದೆ ಕಳ್ಗುಡುಹಿಯೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಗೆ ಕರಂ ಮಱುಗುವರೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೭). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಪಿ]

ಕಳ್ಗುಡಿಹ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಮದ್ಯಪಾನ: "ಪಾನಂ ಗೋಷ್ಠಿಕೆಯದಾ ಪಾನಂ ಶುಂಡಾ ಪ್ರಪಾನಂ ಕಳ್ಗುಡಿಹ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೬). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಹ]

ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡಿಹು (ನಾ). = ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ. 'ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ' ಪರಾ.
[ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಹು]

ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ (ನಾ). ಕುಡುಕತನ: ಈ ಕಳ್ಗುಡಿಹು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿಕ] ತನದಿಂದೆ ಬಗುಳ್ದೊಡೆಲವೆಲವೊ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳೇ ಕಾಳಗಕೆ ನೀವೀಗ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೭). [ಕಳ್ಗುಡಿಹು + -ತನ]

ಕಳ್ಗುಡುಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡುಹಿತನ (ನಾ). =ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ: ಏನೆಲವೊ ಕಳ್ಗುಡುಹಿತನದ ಮಾತಿದು ನಿನಗೆ ತಾನುಚಿತವೆ ಬಗುಳದಿರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೯).
[ಕಳ್ಗುಡುಹಿ (< ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ) + -ತನ]

ಕಳ್ಗೊಲೆ 'ಕಟ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು 'ಕಟ್ಗೊಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್, ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಗ್ಗೊಲೆಯಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಪುಲ್ಪಟ್ಟವಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್ದುಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). **ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್**: ಎಡೆಯಾಡುವ ಬಟ್ಟೆಗರ ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಕಾವ ಚೋರ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೧೩೭).
[ಕಳ್ಗೊಲೆ (< ಕಟ್ಗೊಲೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಕಳ್ಚು 'ಕಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಳ್ತ? (?): ಪರಮೋತ್ಸಾಹದೆ ಪುಟ್ಟ ಸನ್ನವಿದುನ್ನೂನತ ಕಂಪರಾರ್ತಿ ಕೃತನಂನಾವೊಂನಂವಮಂದೂತುದುದಾತ್ತದೊಲ್ಪರೆನುತ್ತಂ ತನ್ನ ನನ್ನೇಹ ಕಳ್ತಮ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೫ ; 900). [?]

ಕಳ್ತನ, ಕಳ್ಳತನ (ನಾ). ಕಳವು; ಚೌರ್ಯ: ತನಗೆ ಬೇಡಿದೊಡೀಯನೇ ಪೊಲಿದಣಿಹು ವಿತ್ತವನಾದೊಡಂ ಕಳ್ತನದ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಿಂತು ವಿಶ್ವಾಸಮನುಳಿದು ಕಳೆದ (ಬಸವ. ೩೧–೧೫). **ಕಳ್ಳತನ:** ಎಲೆ ಕಳ್ಳತನಂಗಳನಣ್ಣ ಕಂಡೆವಾವೆನೆ (ಜಗವಿ. ೩–೫೦); ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ಗೊಲ್ಲರ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕು ಗುಲ್ಲುಮಾಡದೆಯವರ ಗಲ್ಲ ಕಚ್ಚಿದನು (ಪುರಂದ. ೧–೯೪–೨); ಇಲ್ಲಿ ಅಗಾಗ್ಗೆ ಕಳ್ಳತನ ದರೋಡೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ४೫). [ಕಳ್$_{3}$ + -ತನ]

ಕಳ್ತಲ್ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ತಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳ್ತಲೆ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

△ **ಕಳ್ತಿ** (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಭೂಕಾಂತಂ ದ್ವಾರದೆ ಬಿಗಿದೀ ಕಳ್ತಿಯ ನೀಳ್ಪು ತದ್ವಜೀರನ ದರ್ಪೋದ್ರೇಕವನಂಕದೆ ಮುಗ್ಗಿಪ ಭೀಕರಭಟರಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಕಳನ್ನ. ೩–೨೩). [< ಕತ್ತಿ]

ಕಳ್ತಿ 'ಕಟ್ತಿ' ನೋ.

ಕಳ್ತಿಗಿರುಬ (ನಾ). ಕತ್ತಿಕಿರುಬ: "ರಾಮ – ಕಳ್ತಿಗಿರುಬನುಂ ಪರಶುರಾಮನುಂ, ದಶರಥರಾಮನುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧४೯).

[ಕಳ್ತಿ (< ಕಟ್ತಿ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_{1}$)]

ಕಳ್ತಿಗಿರುಬುಲಿ (ನಾ). ಕಳ್ತಿಗಿರುಬ: "ರಾಮಃ – ಕಳ್ತಿಗಿರು(ಬಂ) ಬುಲಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬४).

[ಕಳ್ತಿ (< ಕಟ್ತಿ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_{1}$) + ಪುಲಿ]

ಕಳ್ದೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕದ್ದುಓಡು; ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡಿಹೋಗು. ೨. ಹೆಂಡವನ್ನು ತೋಡು, —ಸುರಿ. ೧, ೨: ಕಳ್ದೋಡುವ ಶೀಳಂ ಶೌಂಡಿಕರೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೋಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೨).

[< ಕಳ್$_{1}$ + ಓಡು$_{1}$; ಕಳ್$_{3}$ + ತೋಡು$_{1}$]

ಕಳ್ಪಕುಜ 'ಕಲ್ಪಕುಜ' ನೋ.

ಕಳ್ಪಬ್ರಿಕ್ಷ (ನಾ). = ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಆಶ್ರುತಜನಕಳ್ಪಬ್ರಿಕ್ಷ:ಹಿತಪಕ್ಷಕ್ಷಯಕರಕ್ಕರ್ಲಿಯುಗ ಗಾಂಗೇಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೦–೭; 1080).

[< ಸಂ. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ]

ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ 'ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ' ನೋ.

ಕಳ್ಪಿಸು 'ಕಲ್ಪಿಸು$_{2}$' ನೋ.

ಕಳ್ಪು 'ಕಱಪು' ನೋ.

ಕಳ್ಪೊಗುನೋಂಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ರತ (?): ನರಸಿಂಹ ಪಟ್ಟವರ್ಧನರು ಕಳ್ಪೊಗುನೋಂಪಿಯ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ದಾನದಿಂದೆ (ಕಕುಲ. ೫–೬೬; 1185). [ಕಳ್ಪೊಗು$_{0}$ + ನೋಂಪಿ]

ಕಳ್ಬಂಟೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಬಂಟ (?): ತನ್ನ ಯಡೆ ಕಳ್ಬಂಟರಲಿ ನೃಪನೆನ್ನು ವದನಾನಾಗಲಾರೈದಿನ್ನು ಹೊತ್ತನುಸರಿಸಿ ಗೆಲಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯ ತನ್ನ ಮನದೊಳಗಿಟ್ಟು (ಬಜ್ಜಪು. ೭೮–೨೩). [ಕಳ್ಳ$_{2}$ + ಭಂಟ]

ಕಳ್ವಡಿಗ (ನಾ). ಹೆಂಡವನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಮದ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು: ವಡಿಗಕ್ಕೆ – ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಳ್ವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಸವಡಿಗಂ] (ಶಮುದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್$_{3}$ + -ವಡಿಗ]

ಕಳ್ಸವಿ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ರುಚಿ: ಕಳ್ಸವಿಗೆ ಕುಡಿದು (ಶಮುದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಮುಳ್ಸಿಱಂಗು, ಕಳ್ಸವಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಳ್$_{3}$ + ಸವಿ$_{2}$]

ಕಳ್ಳ$_{1}$, ಕಳ್ವ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಚೋರ; ತಸ್ಕರ: ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡು ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬–೧೫); ಸೂಲದೊಳ್ ನೊಂದು ನರಳ್ವ ಕಳ್ಳರಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೯ ಶೂದ್ರಕ); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಪಂಬಲಿಸಿ ಮಱುಗಿ ಕಳ್ಳನ ತಾಯಂತೆ... ಬೇಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೧೯೩); ಘಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಸುಳಿದು ಹೋಹ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ಯ ಬಲ್ಲವರು (ಅವಚಂ. ೧೮೧–೮೧४); ಇರುಳು ಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ (ತೊರರಾ. ४–४–೫೨); ತಾ ಕಳ್ಳ ಪರರ ನಂಬ (ಗಾದೆ). **ಕಳ್ವ:** ಅನ್ನೆ ಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨४; 550); ಒಮ್ಬದಿಮ್ಬರೊ ಮನೆಮನೆ ಕಳರ್ಪ್ಪೊರ್ಕೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೯; 9ನೆಯ ಶತ).

ಕಳ್ಳಕಾಕ = ಕಳ್ಳ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರೂ... ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಂಸಿಸತೊಡಗಿದರು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೭); ಕಳ್ಳಕಾಕರು ಹೊಂಚು ಹಾಕಲೂಬಹುದು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೧೭).

[ಕಳ್$_{1}$ + -ಅ$_{7}$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ್ಳ; ತುಳು. ಕಳುವೆ; ಕೊಡ. ಕಳ್ಳೀ; ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ಲೆ, ಕಲ್ಲೀ]

ಕಳ್ಳ$_{2}$ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಮೋಸ. 'ಕಳ್ಳವೊಗು' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕಳ್ಳ]

ಕಳ್ಳ$_{3}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಹಳೆಯೆನಲ್ಕಳ್ಳಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಕಾಳಿಯೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ४೦-೩೨). 'ಕಳ್ಳನಗಿಡ' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಕಳ್ಳಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೀಲ]

ಕಳ್ಳ$_{4}$ (ನಾ). ಹಲಸಿನ ಬೀಜದ ಮೇಲಿರುವ ಕವಚ, —ಪೊರೆಯ ಚೀಲ. [?]

ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ 'ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಂಕೆ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈವಾಡ (?): ಕರದ ಕಳ್ಳಂಕೆಯಲಿ ನೇತ್ರವ ತಿರುಹುತಿಹ ಬಿಂಕದಲಿ ಪಲ್ಗಳ ಗಿಂವುತಿಹ ಕಪಿಯಂತೆ ... ಮೋಸವಗರೆವುತಿಹನಾ ಶಕುನಿ (ಜನಧಾ. ೩೮–೩).

[ಕಳ್ಳ$_{2}$ + ಅಂಕೆ$_{1}$]

ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ, ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಸಸ್ಯ; ಬಲಾ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; ಏಲಾವಾಲುಕ: "ಏಲಾವಾಲುಕ, ಯೇಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧಿ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ – ಈ ೫ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೦); ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಶುಂಠಿ ಗಳ್ಕರುಷಮಿವಂ ಬೆರಸಿದೊರ್ಬಳ್ಳ ನೀರ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೨೯); ಪಲ್ಲಿಯಾನನದ ವಿಷಮಱಗುಂ ಸಂಚಿಸಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಯುಮಂ ಚೆಲ್ವಿಂ ಲೇಪಿಸಲ್ಕೆಯುಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೯೨); ಆಸಧಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಯ ಲೇಸೆನಿಸಿದ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆಯಂ ಸಿತಸಹಿತಂ ಲೇಸಾಗಿ ಕೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೨). **ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ:** (+). **ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ:** "ಐಲೆ – ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೮). [?]

ಕಳ್ಳಂಗಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ: ಕರಿಯನು... ಮೈದಾನಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಳ್ಳಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೧೬).

[ಕಳ್$_{3}$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಕಳ್ಳಂದ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದ ರೀತಿ; ಮೋಸದ ಮಾರ್ಗ: ಎಂದಿಗುಂ ಕುಶಿಕಾತ್ಮಜನು ಕಳ್ಳಂದವಿದನೊರೆದಿರಯ (ರಾಮಾಸಂ. ४–೧–೬೫).

[ಕಳ್ಳ$_{2}$ + ಅಂದ]

ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆ, ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆಯೊಳಗಾಗಿ ೯೩೦೦ ಬಾಳವ× ××ಳ್ಳಿಯುಂ ಪರಿವಾರವುವಂ ... ತುಪ್ಪಮ್ಮಾರ್ಡಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ४೯–೭೧; 947). **ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ:** ಕನ್ನರನುಂ ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆಯ ರಟ್ಟನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭४–೨೭; 968).

[ಕಳ್ಳ ? + ಪುಣುಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಕಳ್ಳಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕದ್ದುನೋಡುವ ಕಣ್ಣು : ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅವ್ವ ಎಬ್ಬಿಸಿದಳು. ನಾನೂ ಕಳ್ಳಕಣ್ಣುಗಳನ್ನರಳಿಸಿದೆ (ವೈಸಿ. ೯). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಳ್ಳಕಾಗದ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕಾಗದ (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಾಗದ]

ಕಳ್ಳಕಿಂಡಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳರು ಮಾಡಿದ ಕಿಂಡಿ, —ಕಂಡಿ; ಕನ್ನದ ಕಿಂಡಿ (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಿಂಡಿ]

ಕಳ್ಳಕುಕ್ಕನಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪು ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ (*). [?]

ಕಳ್ಳಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳಕ್ಕೂ ಗಂಟಲಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ; ಕಳ್ಳನಗುಣಿ (*). [ಕಳ್ಳ$_0$ + ಕುಣಿಕೆ$_1$]

ಕಳ್ಳಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). (ಉಕ) ಮೊದಲನೆಯ ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ತವರಿನವರು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಸ ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭ : ತಂಗಿ ಗೌರಿಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು. ಕಳ್ಳಕುಪ್ಪಸ ವೆಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿದರು (ತೀಮೋಢ. ೪೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಳ್ಳಕೆಸರು (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೇ ಕಂಡು, ಕಾಲಿಟ್ಟೊಡನೆಯೇ ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಸರು. 'ಕಳ್ಳಹುದುಲು' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್)]

ಕಳ್ಳಕೊರಚ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕೊರಮ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊರಚ (< ಕೊಱಚ)]

ಕಳ್ಳಕೊರಮ, ಕಳ್ಳಕೊರವ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೊರಮಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಬಂದ ಹೆಸರು (ಎಶೆಮೈ. VII, ೧). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಳ್ಳ; ಖದೀಮಕಳ್ಳ: ನೀನು ಮಗುವ ಸಾಕೋದ್ ನಿಜವೇನೆ ಕಳ್ಳಕೊರಮಣ್ಣರುತಾನೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೩). **ಕಳ್ಳಕೊರವ** : ೨. (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊರಮ (< ಕೊಱವ$_1$)]

ಕಳ್ಳಕೊರವ 'ಕಳ್ಳಕೊರಮ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಕೊಲೆ (ನಾ). ಮೋಸದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ : ಬೆನ್ನಿರಿವ ಕಳ್ಳ ಕೊಲೆ ಸುರಗಿಯಂತೆ, ಎತ್ತಣಂದೆರಗಿತೋ ಮೃತ್ಯು (ಹೊಂಗಳು. ೨೭–೧೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊಲೆ$_2$]

ಕಳ್ಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸಿದ ಹಣ; ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟ ನಿಧಿ : ತುಡುಗಿನಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ರೊಕ್ಕ ಕೂಡಿಸಿ ನೂರುರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟುಕಳ್ಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೮). ೨. ಒಳಗೇನೂ ಹುರಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದೆಂಬಂತೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಗಂಟು (*). ೩. ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಗಂಟು]

ಕಳ್ಳಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತದ್ವಾರ; ಕಳ್ಳಬಾಗಿಲು : "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ, ಅಂತರ್ದ್ವಾರಂ – ಈ ೨ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಪೆಸರು. ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯೆಂದಂ ಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪); ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲ ತೋಟಗಳೂ ಅವುಗಳ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಗಳೂ ಅವನಿಗೆ ಪರಿಚಯವಾದವು (ಕಳಹು. ೧೩); ಆ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಕಪವು. ೨-೭೪). ೨. = ಕಳ್ಳಕಿಂಡಿ (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕುಣಿಕೆ : ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆಗೆ ಗಾಳಿಯೇಱೆ ನಿಂದಿರೆ ನಿದ್ರೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಜರಿದೋಡಿತಾಗ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಜಡನಿರದೋಡಿತು ನಡುನೊಸಲಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯ ನಿಲಿಸಿದರೆ (ಭರತ. ೧೯–೯). [ಕಳ್ಳ$_0$ + ಕುಪ್ಪೆ$_0$ (< ಕುಪ್ಪಿ$_1$)]

ಕಳ್ಳಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕದ್ದುಕೊಡು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡು : ಧನಕನಕ ವಸ್ತುಭೂಷಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಭಂಡ ಅನರ್ಘವಾದ ಹದಿನೇಳನ್ನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ತುಂಗರಾಯನಿಗೆ ಕಳ್ಳಗೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೨–೨೧). [< ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳ್ಳಚೀಟು (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕಾಗದ (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಚೀಟು$_2$]

ಕಳ್ಳಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳಮುದ್ರೆ (?) : ಪರದರೆಂತು ಕಿಸುಗಟ್ಟುಮಂ ಕಳ್ಳಚ್ಚುಮಂ [ಕಂಚುಮಂ] ಮಾಣ್ದೊರೆಗಂ ತೂಕಕ್ಕಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಳ್ವರಂತೆ ಸುಖಹೇತುವಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೭). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕಳ್ಳಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಪಟಪ್ರೀತಿ (?) : ಮುಚ್ಚುಮುಱಿಗಳು ಕೆಚ್ಚುಗಳು ಪೊಳೆಚುಚ್ಚುಗಳು ಕಳ್ಳಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೧); ಬಱಿದೆ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಕಳ್ಳಚ್ಚುಗಳ್ಕಚ್ಚುಗಳ್ (ಷಡಲ. ೨–೫೭). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_4$]

ಕಳ್ಳಜುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. "ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲನ್ನು ಹರಕೆ ತೀರಿಸುವವರೆಗೆ ಬೋಳಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಳ್ಳಜುಟ್ಟು ಬಿಡುವುದೆಂದು ಅರ್ಥ" (ನಮ್ಮೂರು. ೨೩೫). ೨. ಕ್ರಾಪಿನ ನಡುವೆ ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವ ಜುಟ್ಟು. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಜುಟ್ಟು]

ಕಳ್ಳಜ್ವರ (ನಾ). ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣದೆ ಒಳಗೇ ಇರುವ ಜ್ವರ; ಅಂತಸ್ಥಜ್ವರ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕಳ್ಳಟಿಪ್ಪಣ (ನಾ). ಮೋಸದ ಟಿಪ್ಪಣ; ಕೃತ್ರಿಮದ ಟಿಪ್ಪಣಿ : ಕಡುಟಕ್ಕು; ಮಾಣಿಕಟಕ್ಕೆ; ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಕಳ್ಳಟಿಪ್ಪಣಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಟಿಪ್ಪಣ]

ಕಳ್ಳತನ 'ಕಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಳ್ಳತಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳಿ; ಕದಿಯುವವಳು. 'ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಳ್ಳದನ (ನಾ). ತುಡುಗು ಮೇಯುವ ದನ; ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮೇಯುವ ದನ (*). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದನ]

ಕಳ್ಳದನಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮರೆಸಿ ಆಡುವ ಕೃತಕ ಧ್ವನಿ : ಕಳ್ಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣುಗುಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದಂತೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೧); "ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ತಂತಿ ಮಾಡಿದರಾಯಿತು" ಎಂದು ಅವರು ಕಳ್ಳದನಿ ಕೂಡಿಸಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೩೨). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದನಿ$_2$]

ಕಳ್ಳದಮ್ಮ (ನಾ). ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ (?) : ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಕಳ್ಳದಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳದಮ್ಮ]ವಾಯಿತ್ತು ಹಾಳುಗೋಡೆಗೆ ಹೋದಡೆ ಚೇಳೂಱಿತ್ತು ಅಬ್ಬರವ ಕೇಳಿ ತಳವಾಱನುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಸುಲಿದ (ಬಸವ. ೧೧೧); "ಅಧರ್ಮ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಮ್ಮ$_1$]

ಕಳ್ಳದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ : ಒಂದು ಕಳ್ಳದಾರಿಯಿಂದ ಅವರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದರು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೧೮). ೨. ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾರಿ (*). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿ : "ಅಪಂಥಾಃ, ಅಪಥ – ೨ ತಪ್ಪುವ ದಾರಿಯ ಪೆಸರುಗಳು. ಕಳ್ಳದಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೭). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಳ್ಳದಾಳ (ನಾ). "ಮೋಸದ ದಾಳ" (Cogged Dice. ಇಂಕನಿ) [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾಳ]

ಕಳ್ಳದಾಳಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳರು ಮಾಡುವ ದಾಳಿ; ಮೋಸದ ದಾಳಿ; "ದಟದುಟಿ" (ಚತುಸಿ. ಕಿ. 1, ೩). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾಳಿ]

ಕಳ್ಳನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ . . . ಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಳ್ಳನಗಿಡ ಇವನ್ನು ಹಸಿಯದಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ಸಕವೈ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಳ್ಳನಚವಲಿ, ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ, ಕಳ್ಳನಚೌರಿ, ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಸಾರಿಣಿ, ಪ್ರಸಾರಿಣಿ, ಕಟಂಭರಾ, ರಾಜಬಲಾ, ಭದ್ರಬಲಾ – ಈ ೫ ಹೆಸರಿಹ ಕಳ್ಳನಚವಲಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). **ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ**: "ರಾಜಪರ್ಣೀ – ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೮). **ಕಳ್ಳನಚೌರಿ**: ಕಳ್ಳನಚೌರಿಯ ಬೇರು ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಕಹಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಕೊಡಲು... ಮಾಸು ಬೀಳುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫೯). **ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ**: "ಇಂದ್ರಪಲ್ಲಿ – ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪). [ಕಳ್ಳ₃ + ಚವಲಿ ?]

ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಚೌರಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಮೆಳ್ಳೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಗಿಡ: ಕಳ್ಳನಗಿಡ, ಕಳ್ಳನಮೆಳ್ಳೆ (ವೃಔಗಿ. ೮-೧೪೨). [ಕಳ್ಳ₃ + ಮೆಳ್ಳೆ]

ಕಳ್ಳನಹಂಬು (ನಾ). =ಕಳ್ಳನಗಿಡ: ಕಳ್ಳನ ಹಂಬು, ಕಳ್ಳನಗಿಡ, ಕಳ್ಳನ ಮೆಳ್ಳೆ (ವೃಔಗಿ. ೮-೧೪೨). [ಕಳ್ಳ₃ + ಹಂಬು₃]

ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ (ನಾ). ನಡೆಯದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ; ಖೊಟ್ಟಿ ನಾಣ್ಯ: ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ ಸಲುಗೆಗೆ ಸಲ್ಲದು ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯವ ಸಲ್ಲಲೀಯರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೯೮). [ಕಳ್ಳ₂ + ನಾಣ್ಯ]

ಕಳ್ಳನೆವ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುನೆವ: ಅವನು ಬರಲಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಳ್ಳನೆವ ಹೇಳಿದ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ನೆವ]

ಕಳ್ಳನೋಟ (ನಾ). ಕದ್ದು ನೋಡುವಿಕೆ: ಅವನಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗಿ... ಹುಡುಗರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ಳನೋಟದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಲಿಮ. ೧೬೩); ಬಾಗುವ ಬಳುಕುವ ಬಳೆಗಳನೆನಿಸುವ ಕಳ್ಳನೋಟವ ಬೀರುತಿರುವ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯-೩೫). [ಕಳ್ಳ₂ + ನೋಟ]

ಕಳ್ಳಪತ್ರ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕಾಗದ (೬). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪತ್ರ]

ಕಳ್ಳಪೇಟೆ (ನಾ). ಕದ್ದು ಮುಚ್ಚಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಪೇಟೆ; ಕಾಳಸಂತೆ; ಕಳ್ಳಸಂತೆ: ಕಳ್ಳಪೇಟೆ ಅಂದಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಹೇಗೆ ಇರಬೇಕು (ಅವುಗಾಂ. ೧೩); ಆ ದಿನಸಿಯಷ್ಟೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕಳ್ಳಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಳ. ೧೨). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪೇಟೆ₂]

ಕಳ್ಳಬಂಟ, ಕಳ್ಳಭಂಟ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಪಕ್ಕಾಕಳ್ಳ: ಕಳ್ಳಬಂಟ ಒಡೆಯಗೆ ಹಿತ (ಗಾದೆ). ೨. ಗೂಢಚಾರ: ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಹೋಗಿ ವೈರಿಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಬರುವ ಆಳು: ಕಳ್ಳಬಂಟರಂ ಮನ್ನಣೆಯಿಂ ಸಜಿಗೆಯ್ದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಭೂಪಾಲನೊಪ್ಪುತ್ತಿರೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦೭ ವ); ಕೋಟೆಯೊಳಗಣ ಸೈನಿಕರ ಒಡ್ಡನ್ನರಿಯಲು ಕಳ್ಳಬಂಟರನ್ನಟ್ಟಬಾರದೆಂಬುದೂ... ಅರ್ಥವಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೫-೧೬). **ಕಳ್ಳಭಂಟ**: ೧. ಇವನೂ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುತಾ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳ್ಳಭಂಟನಾದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೫). ೨. ನಮಗೆ ಬೇಹನ್ನರವಡಿಸುವಂತೆ ಕಳ್ಳಭಂಟ ರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕಳಿಹಿರಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೭೦-೮). [ಕಳ್ಳ₂ + ಬಂಟ₁]

ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ, ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಇಳಿಸುವ (ಹೆಂಡದ) ಬಟ್ಟಿ: ಪಾನನಿರೋಧ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಸಂಕಪೂಜಾರಿಯು ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ ಸಾರಾಯಿ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದನು (ಪಂಜಪಂ. ೧೧೧). **ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿ**: ಪಾನನಿರೋಧ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಕಡೆ ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿಯಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಬಟ್ಟಿ₃]

ಕಳ್ಳಭಂಟ 'ಕಳ್ಳಬಂಟ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿ 'ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಮನಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬಿಚ್ಚುಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರನ ಮನಸ್ಸು: ಅವನದು ಕಳ್ಳಮನಸ್ಸು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮನಸ್ಸು]

ಕಳ್ಳಮನೆ (ನಾ). ಮೋಸದಮನೆ; ಕಪಟದ ಮನೆ: ಕದಬಾಗಿಲಿರಿಸಿಹ ಕಳ್ಳಮನೆಯಿದು ಮುದದಿಂದಲೋಲಾಡೋ ಸುಳ್ಳುಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೮-೧). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮನೆ]

ಕಳ್ಳಮಾತು (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಕಪಟದ ಮಾತು: ಕಳ್ಳಮಾತುಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮಾತು₁]

ಕಳ್ಳಮಾಲು (ನಾ). ೧. ಕಳವು ಮಾಡಿದ ಸರಕು; ಕದ್ದ ವಸ್ತು: ಪೋಲೀಸರು ಕಳ್ಳಮಾಲನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₃ + ಮಾಲು₄]

ಕಳ್ಳರುಜು (ನಾ). ಮೂಲರುಜುವಿನಂತೆಯೇ ತೋರುವ ಕೃತಕ ರುಜು: "ಅಸಲಿನಂತೆಯೇ ತೋರುವ ಹಾಗೆ ಮೋಸಕ್ಕಾಗಿ... ಕಳ್ಳ ರುಜು (ಹಾಕುವುದು)" (Forgery. ಇಂಕಪ). [ಕಳ್ಳ₃ + ರುಜು₂]

ಕಳ್ಳರ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇದರ್ಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಗೋಯಿನ್ದಯ್ಯನುಂ ಸಿನ್ದಿಗಾಲಜ್ಜವೂರದ ಕಳ್ಳರ್ವಾಡಿಯ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೧೭; ಸು. 800). [? + ಪಾಡಿ₁]

ಕಳ್ಳವಣ, ಕಳ್ಳಹಣ (ನಾ). ೧. = ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ: ಮುರಿಗಂಡು ತವರ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಂಬ್ರಯಿವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ತನ್ನಿ ಕಳ್ಳವಣ ಕಂಡು ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ (ಬಿಡವ. ೨೪೭). **ಕಳ್ಳಹಣ**: ೧. ಕರ್ಮಗಳು ನಿಜಕೆ ಕಳ್ಳಹಣಗಳು ಧರ್ಮಗಳವೆಡವಟ್ಟು ತಿಳಿಯಲು ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನೈಕ ಸಾರವೆ ಕೇಳದಪರಂಜಿ (ಅಮೃತ. ೩-೯). ೨. ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ: ಕಳ್ಳಹಣ ಗಳಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹೇಗೆ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪಣ₁]

ಕಳ್ಳವತಿ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಮಾರುವ ಹೆಂಗಸು: ನೀನೆತ್ತಣಿನಾರ ಮಗನೆನೆ ಕಂಸಂ ಕೈಯ್ಯುಗಿದು ಕೌಶಂಬಿಯ ಕಳ್ಳವತಿ ಮಂಡೋದರಿಯ ಮಗನೆಂಬುದುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೬೭ ವ). [ಕಳ್ಳವಳ + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಳ್ಳವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳವತಿ: ಒಡವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಕಳ್ಳವತ್ತಿಗೆ ತಳವೆಳಗಾಗಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೬೯ ವ). [?]

ಕಳ್ಳವರಿಕೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳಕೊಯಿಲು: ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಕಳ್ಳವರಿಕೆ ಆಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ... ಹೊರಟು (ಕಥಾಮುಂ. IV, ೩೦.) [ಕಳ್ಳ₂ + ಪರಿ₁ (< ಪಱಿ₁) + -ಕೆ]

ಕಳ್ಳವಳ, ಕಳ್ಳವಾಳ (ನಾ). ಕಳ್ಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು; ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು, —ಮಾರುವವನು: ಆ ಪೊಬಲ ಕಳ್ಳವಳನೊರ್ವನಾವನದೊಳೇನಾನುಂ ನಿಮಿತ್ತದೆ ತೊಬಲ್ವನದಂ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಪೋದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೭೦ ವ). **ಕಳ್ಳವಾಳ**: "ಕಳ್ಳವಾಳ – ಕಲ್ಯಪಾಲ = ಶೌಂಡಿಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕಳ್ಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಸ್ವಯಂಭು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗಾಳ್ವ ೧೨ರಡೂರ್ಗಳಾ ಜಲ್ಲಂ ಕಳ್ಳವಳಿಕೆ ಸಾದಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯನೆ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೧೪; 1082). [?]

ಕಳ್ಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [ಮೂ]ಸಜಬಿ ಕಳ್ಳವಳ್ಳಿ ಪೆದ್ದಮನಾಳುತ್ತಮಿಬ್ದು (ಕಇ. I, ೧೪-೬; ಸು. 866). [?]

ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ಎಂಬ ಸಸ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸುಗೆ (೬). [ಕಳ್ಳ₄ + ಪಾಸಗೆ₁]

ಕಳ್ಳವಾಸಗ್ಗೆ₂ (ನಾ). ಮೋಸದ ಲೆತ್ತ : "ನಾಬಿವಾಸಗೆ – ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪಾಸಗ್ಗೆ]

ಕಳ್ಳವಾಳೆ 'ಕಳ್ಳವಳ' ನೋ.

ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ 'ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳವುಣುಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಾಚಿಗಾವುಣ್ಣ ಕಂಭಯ್ಯನು ಕಳ್ಳವುಣುಯೂರ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೫೦–೨೧ ; 868). [? + ಊರ್]

ಕಳ್ಳವೆಣ್ (ನಾ). ಕಪಟಸ್ತ್ರೀ ; ಮೋಸಗಾತಿ ; ಕಳ್ಳಿ : ಬಿನುಗುವೆಂಗಳ ಕಳ್ಳವೆಂಗಳ ಗ್ರಾಮ್ಯಮಾನಿನಿಯರ ಕಲೆಯ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಘನಪತಿಭಕ್ತ್ಯೆಯ ಚದುರೆಯ ಕುಸುಮಾಜಿಯನುಭವಾರ್ಥವ ಹೇಳಬಹುದೆ (ಭರತೇ. ೧೦–೧೧೯). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪೆಣ್]

ಕಳ್ಳವೆಳಱು (ನಾ). ಕಳ್ಳರ ಹೆದರಿಕೆ, —ಭೀತಿ : "ಕಳ್ಳರತ್ತಣಿಂ ಪೆಳಱು, ಕಳ್ಳವೆಳಱು" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳ₁ + ಪೆಳಱು]

ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೀಳ್ತರದ ಬೆಳ್ಳಿ ; ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಯ ಬೆಳ್ಳಿ ; ಕಂದು ಬೆಳ್ಳಿ (ಕ). [ಕಳ್ಳ₂ ? + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು. ೨. ಕಳ್ಳು ತುಂಬಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಟಲು. ೧, ೨ : ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ದಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ (ಶಮದ. ೨೩೯ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿ + ಬಟ್ಟಲ್ ; < ಕಳ್₃ + ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್]

ಕಳ್ಳವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೊಗು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಧೂರ್ತದುರ್ಜನರೂ ಪಂಜುಗಳ್ಳರೂ . . . ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಕಳ್ಳವೊಕ್ಕು ಮರೆಗರೆದಿದ್ದು (ಬಟ್ಟಅ. ೧೮೯–೧೧). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪೊಗು]

ಕಳ್ಳವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಮೋಸದ ವ್ಯವಹಾರ : ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ ಮರ್ಯಾದೆಯಷ್ಟು (ಹೊಸಕ್ಷಿ ೨೪).
[ಕಳ್ಳ₂ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಕಳ್ಳಶರಾಬು (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ ಮದ್ಯ, —ಸಾರಾಯಿ, —ಹೆಂಡ : ಸೋಡಾ, ಬೀಡಾ, ಕಳ್ಳಶರಾಬು ಇವೆಲ್ಲ ಬರುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೧೩). 'ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ₂ + ಶರಾಬು]

ಕಳ್ಳಸಂತೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಪೇಟೆ : ಕಳ್ಳಸಂತೆಯ ಗಾಡಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರಿ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದುಹೋಗುವುವು (ಪ್ರಣಸ. ೪೫) ; ಕಳ್ಳಸಂತೆ ಸಿರಿವಂತ ಸಭ್ಯರಾ ನರ್ಮ ಸಚಿವನೊಬ್ಬಾ (ಅರಳು. ೪೨೯–೨). [ಕಳ್ಳ₂ + ಸಂತೆ]

ಕಳ್ಳಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯ ಹೇಳುವವನು (ಕ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ (ನಾ). ಕಳವಿನ ಸರಕನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ. 'ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ₂ + ಸಾಗಣೆ]

ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರ (ನಾ). ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಮಾಲುಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವವನು: ರಹದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ ಜನ, ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರರು . . . ಇವರೆಲ್ಲ ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೇನೆ ಸೇರಿದವರು (ಪುನರು. ೪೧೩). [ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ + -ಗಾರ (<-ಕಾಱ)]

ಕಳ್ಳಸಾಗಾಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ : ಗೋವೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳಸಾಗಾಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂+ ಸಾಗಾಟ]

ಕಳ್ಳಸಿಗ, ಕಳವಸಿಗ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು ; ಈಡಿಗ : ಒರ್ವ ಕಳ್ಳಸಿಗಂ ಕಳ್ಳಂ ಕೊರ್ವಿಸುವ ಬೇರುಂ ಬಿಕ್ಕೆಯುಮಂ ಬೆರಟುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೧೪ ವ). **ಕಳವಸಿಗ** : "ಕಲ್ಲಪಾಲಃ = ಕಳವಸಿಗನೆಂಬಂ [ವಾಕಾಂ. ಕಳ್ಳಮಾಡುವಂ]" (ನೀತಿವಾ. ೧೩–೮). [< ಕಳ್₃ + ಬಸಿಗ ?]

ಕಳ್ಳಸಿಗಗೇರಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವರ ಬೀದಿ : ಕಳ್ಳಸಿಗಗೇರಿಯೊಳಗಣ ಕಳ್ಳೆಲ್ಲಮನೆಟಿದು ತರಿಸಿ . . . ಸೂಚಿಸಿಗೊಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೮). [ಕಳ್ಳಸಿಗ + ಕೇರಿ]

ಕಳ್ಳಹಣ 'ಕಳ್ಳವಣ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಹಾದರ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯಭಿಚಾರ (ಕ).
[ಕಳ್ಳ₂ + ಹಾದರ (< ಪಾದರ)]

ಕಳ್ಳಹಾದಿ (ನಾ). = ಕಳ್ಳದಾರಿ : "ತುವರಂ ಕಷಾಯಂ ಕಳ್ಳಹಾದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). [ಕಳ್ಳ₁ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ₁)]

ಕಳ್ಳಹುಂಡಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಹುಂಡಿ ; ಕೃತಕವಾದ ಲೇವಾದೇವಿ ಕಾಗದ (ಕ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಹುಂಡಿ₂]

ಕಳ್ಳಹುದಲು, ಕಳ್ಳಹುದುಲು (ನಾ). (ಉಕ) = ಕಳ್ಳ ಕೆಸರು : ಕೋಣ ಕೀಯ ಹಾದೀ ಕಳ್ಳಹುದಲೋ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೯). **ಕಳ್ಳಹುದುಲು** : ಕಳ್ಳಹುದುಲಿನ ದಂಡೆ ಆಚೆ ಈಚೆಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡು . . . ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿಹುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯–೧೧). [ಕಳ್ಳ₂ + ಹುದಲು (< ಪುದಿಲ್)]

ಕಳ್ಳಹುದುಲು 'ಕಳ್ಳಹುದಲು' ನೋ.

ಕಳ್ಳಹುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಗೂಡನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು, (ಆಮೆಯಂತೆ) ತಲೆಯನ್ನು ಹೊರಚಾಚಬಲ್ಲ ಹುಳು (ಕ).
[ಕಳ್ಳ₂ + ಹುಳ (< ಪುೞು₁)]

ಕಳ್ಳಹೃದಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನ ಹೃದಯ : ಅವರೆದುರು ನಿಲ್ಲುವ ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯ ಆ ಕಳ್ಳಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫).
[ಕಳ್ಳ₂ + ಹೃದಯ]

ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸದ್ದಾಗದಂತೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಇಡುವ ಹೆಜ್ಜೆ : ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆಯನಿಡುತ ಬಂದು ನನ್ನೊಡನೆ ತಿಳಿಯದಾವುದೊ ಭಾಷೆ ನುಡಿಯುತಿರುವೆ (ನೆಲಮು. ೯೪) ; ತರಲನು ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಹೋದ (ಎರಸ. ೧೫). [ಕಳ್ಳ₂ + ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಕಳ್ಳಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು ; ಅವೇಳೆ (?) : ಬೆಲ್ಲ ಗಣಕೆಬೇರಂ ಆದಿವಾರ ತಂದು ಅರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಹೊತ್ತಿನಲಿ ಬಹ ಜ್ವರ ತೀರ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮).
[ಕಳ್ಳ₂ + ಹೊತ್ತು₂ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕಳ್ಳಹೊನ್ನು (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ : ಕಳ್ಳಹೊನ್ನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಮುದ್ರೆ (ಗಾದೆ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಹೊನ್ನು (< ಪೊನ್)]

ಕಳ್ಳಳ್ಳುಳ್ಕು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭಯ ; ಒಳಗೇ ಅಂಜುವುದು (?) : ಚಹಕ್ಕೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ನಾಲ್ಕು ಆರು ದಿನ ಸಂದಿರಬಹುದು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಳ್ಳಳ್ಳು[ಳ್ಕು] ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾಣದಹಾಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಚಹದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗುವುದು (ಗಾಂಗು. ೪೪). [ಕಳ್ಳ₂ + ಅಳ್ಕು₂]

ಕಳ್ಳಱವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕನ್ನ ಅರಸ × × ನ್ನನು ಮಂಗಿಳ ಕಳ್ಳಱವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಱುಗಟ್ಟನ ಮಗ ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೧–೬ ; 775). [?]

ಕಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದ ಆಟ ; ಕಪಟ : ಕಕಾರಕ್ಕೆ – ಮುಳ್ಳಾಗಿ ; ಕಳ್ಳಾಟಂ (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಈ ಸಲ ಅವನಿಗೆ ಅವಳ ಕಳ್ಳಾಟ ಗೊತ್ತಾಗಿಹೋಯಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೮೩). [ಕಳ್ಳ₂ + ಆಟ]

ಕಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕಳವು ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ ; ತುಡುಗ ; ಕಳ್ಳ : ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬೆಳ್ಳಾಳ್ ಕಳ್ಳಾಳ ಸರಮುಂ ಕೇಳ್ದಂತೆ ಪೆಸ್ಸಳಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೭೪–೧೩). ೨. "ಹೆಂಡ ಕುಡಿವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಳ್ಳ₁ + ಆಳ್₃]

ಕಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವಳು ; ಕದಿಯುವವಳು ; ತುಡುಗಿ : ಕಳ್ಳರನ್ನು ಓಡಿಸಿದವಳನ್ನೇ ಕಳ್ಳಿಯೆಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೇ (ಭಾರತಿ. ೪೪); ನೀನೊಬ್ಬ ಪಕ್ಕಾ ಕಳ್ಳಿಯಲ್ಲವೇನೇ (ಸುಂದರಿ. ೨೨). [ಕಳ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಂದವಾದ ಹಾಲನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಬೇಲಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸುವ ಗಿಡ : "ಸಿಹುಂಡಃ, ವಜ್ರದಃ, ಸ್ನುಕ್, ಸ್ನುಹೀ, ಗುಡಾ, ಸಮಂತದುಗ್ಧಾ ಈ ೬ ಕಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); ಬಳ್ಳಿಗಳ್ . . . ಕೆಲದೊಳ್ ಕಳ್ಳಿಯಿಡಲಡರ್ವುವು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೬); ಕಳ್ಳಿಯಂ ನಂಬಿ ತೆಂಗಿನ ತೋಂಟಮಂ ಕಡಿವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧); ತೆವರಿಂಗೆ ಹೋದ ಸಾಲಕಳ್ಳಿ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬-೬೮ ; 1232); ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆಸೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕಳ್ಳೀ ಹಾಲು ಬೇಕೆ (ಗಾದ). 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ', 'ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಳ್ಳಿಯ ಹಾಲಿನಂತಹ ಗುಣದವನು; ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ (ಳ). ೩. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮ್ಮ. XXVII, ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹಲಸಿನಮರದ ಹೀಚುಗಾಯಿ : ತಾಡಪ್ಪನ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಹಲಸಿನ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಿಕೆಗಳು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಮೂಡಿದರೂ ಹತ್ತೆಂಟು ಹಲಸಿನಕಾಯಿ ದೊರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರಲಿಲ್ಲ (ದೇವಮ. ೬೪). [?. / ತುಳು. ಕಳ್ಳಿಕೆ, ಕಳ್ಳಿಗೆ]

ಕಳ್ಳಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಳ್ಳಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ದಿಣ್ಣೆ : ತೆಂಕಣ ಮೂಡಣ ಕೊನೆದುಮುದು ವನ್ನಿಕಾಬಲು ಮೂಡಣಸೀಮೆ ಕಳ್ಳಿವೆಟ್ಟಿನ ಮೂಡಣ ಪೋಯೆಮ್ಮಾಬು ಬೆಳ್ದ ಒಳಗು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೨೨-೬೨ ; 406). [ಕಳ್ಳಿ$_2$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಳ್ಳು 'ಕಳ್$_3$' ನೋ.

ಕಳ್ಳುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (?) : ಎಸೆವ ಮಂಗಳ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಳ್ಳುಂಬಳ್ಳಿವಿಡಿದ ನಳಿತೋಳ್ಗಳೆನೆತ್ತ ಬಳಸಿಹ ದೀಪ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪ್ರಾಕಾರದೊಳಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೦-೨೪ ವ). [?]

ಕಳ್ಳುಕೊಡ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಕೊಡ : ಗುಳ್ಳಗೊರಜೆ ಕೂಡಿ ತಿಂದು ಕಳ್ಳುಕೊಡನ ಬಜಿದುಮಾಡಿ (ಕನಕ. ೧೪೨-೪).

[ಕಳ್ಳು (< ಕಳ್$_3$) + ಕೊಡ$_4$]

ಕಳ್ಳುಗುಡಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳುಗೊತ್ತು (ನಾ). ಹೆಂಡ ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ; ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ : ವೆಂಕಣ್ಣನೂ . . . ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಕಳ್ಳುಗೊತ್ತಿನಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೨೮೧). [ಕಳ್ಳು (< ಕಳ್$_3$) + ಗೊತ್ತು]

ಕಳ್ಳುಣಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳು ಕುಡಿಯುವವನು; ಹೆಂಡಗುಡುಕ : ಖಳನುಂ ಕಳ್ಳುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ಮನಿಜಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧) ; ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಳ್$_3$ + -ಉಣಿ]

ಕಳ್ಳುಸುಗು, ಕಳ್ಳುಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. (ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ) ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿಯುವ ಉಸುಕು; ಹುಸಿಮರಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು ಇರುವಿಕೆ; ಗೋಮುಖ ವ್ಯಾಘ್ರನಂತಿರುವಿಕೆ: ನಿಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳುಸುಗು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತ (ಕೇಪ್ರಕ್ಷ. ೩೩೦). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ಗೋಮುಖ ವ್ಯಾಘ್ರ : ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿ, ಅವನು ಕಳ್ಳುಸುಗು (ರೂಢಿ). **ಕಳ್ಳುಸುಬು :** ೧. "ಪೊಳ್ಳುಸುಬು ; ನುಂಗುಸುಬು" (ಹಾನಕೋ. ೩೩). [ಕಳ್$_2$ + ಉಸುಗು (< ಉಸುಕು)]

ಕಳ್ಳುಸುಬು 'ಕಳ್ಳುಸುಗು' ನೋ.

ಕಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಿ$_1$: ಕೌಂಕುಲ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಶೂಲಾಕೃತಿ ಥಳಿಯಿಸಿ ನಿಲೆ ಕಳ್ಳಿಯವಳ ತಾಟಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೬); ಅವ ಕಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ರ]ಯ ಬಸಿಜಿಂ ಬಂದೆನೆಂದಜಿಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೬೯ ವ); ಅದಜಿಂ ಕಳ್ಳಿಯರಿಂ ಪುಟ್ಟದಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೫೫); ಕುಟಿತಮತಿಗಳು ಖೂಳೆಯರು ಕಳ್ಳಿಯರು ಚಳ್ಳಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪); ಕಳ್ಳಿಯರೊಳಗುಗಾಣೆಪರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮). [ಕಳ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೨). [?]

ಕಳ್ಳಿಮಳ್ಳಿ, ಕಾಳಮಾಳೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಚಾಚಿಕೊಂಡು ನಿಂತಲ್ಲಿಯೆ ಬುಗುರಿಯ ಹಾಗೆ ಸುತ್ತುವ ಮಕ್ಕಳಾಟ; ಪ್ರಭ. . . ಎದ್ದು ಕೈಬೀಸಿ ಕಳ್ಳಿಮಳ್ಳಿ ಆಡಿದಳು (ಪಹಾರ. ೮೯). **ಕಾಳಮಾಳೆ :** ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ಗಿರಿಗಿರಿಯಾಗಿ ಕಾಳಮಾಳೆಯಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ತಿರುಗಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ವಾ. ೨೫).

[?]

ಕಳ್ಳೆಱು$_1$ (ನಾ). ಕಪಟದ ಪೆಟ್ಟು; ಮೋಸದ ಹೊಡೆತ : ದೈವಾಧಿಯೋಗದೊಳೊಪ್ಪವಿಡುವುದು ರಜನಿಯಲಿ ಕಳ್ಳೆಱ ಕದನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೧೨). [ಕಳ್$_2$ + ಎಱು$_4$ (< ಎಱ್$_4$)]

ಕಳ್ಳೆಱು$_2$ (ನಾ). ಕಪಟದ ಯುದ್ಧ; ಮೋಸದ ಯುದ್ಧ. 'ಕಳ್ಳೆಱುಗಾಱ' ಪರಾ. [ಕಳ್$_2$ + ಎಱು$_5$ (< ಎಱ್$_5$)]

ಕಳ್ಳೆಱುಕಾಱ 'ಕಳ್ಳೆಱುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಳ್ಳೆಱುಗಾಱ, ಕಳ್ಳೆಱುಕಾಱ (ನಾ). ಮೋಸದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು : ಕಡಿಯಿರಿ ಮೈಸೂರ ಕಳ್ಳೆಱುಗಾಱರ ಪಡೆಯನೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕಂನಪಿ. ೩-೬೬). **ಕಳ್ಳೆಱುಕಾಱ :** ಬಾಯಾಳ್ದರಿ ಕಳ್ಳೆಱುಕಾಱನ ಕರುಳ ಹರಹುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೦).

[ಕಳ್ಳೆಱು$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕಳ್ಳೊಡಮೆ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡಿದ ವಸ್ತು; ಕದ್ದ ಪದಾರ್ಥ, —ಮಾಲು : "ಅಪಹೃತಂ, ಲುಪ್ತಂ - ಈ ೨ ಕಳ್ಳೊಡಮೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೪). [ಕಳ್$_1$ + ಒಡಮೆ]

ಕಳ್ಳೊತ್ತೆ (ನಾ). ಕದ್ದ ವಸ್ತುವಿನ ಒತ್ತೆ; ಮೋಸದ ಒತ್ತೆ ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇಡುವ ಒತ್ತೆ : ಕರಮ ಪುಸಿವಂಗಂ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಸಿಡಿವಂಗಂ ಕಳ್ಳೊತ್ತೆಯಿಡುವಂಗಂ ಮೆಳೆದಂಗಂ . . . ಸೂಳೆಸುಖಂ ಸಲ್ಲುದಲ್ತೆ (ಮದತಿ. ೧೦-೭೭). [ಕಳ್$_2$ + ಒತ್ತೆ$_1$]

ಕಳ್ಳೋಲೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದ ಪತ್ರ : ಬೊಮ್ಮ ಬರೆಪಮನೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಖಿತಮೆಂದುಂ ಸಬ್ಬನಿಸ ಬೊಮ್ಮಯನ ಕಳ್ಳೋಲೆ ಯೆಂದುಮೆರಡುಮರ್ಥಂಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨೫-೧೩); ಪರಪ್ರಯೋಗ ವಶದಿಂ ಕಳ್ಳೋಲೆಯಂ ಬರೆದು ವಂಚಿಸುವುದು ಕೂಟಲೇಖಕರಣಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೨-೧). [ಕಳ್$_2$ + ಓಲೆ]

ಕೞಂಗು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿದಾಗು : "ಕೞಂಗು - ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯೇ (ಕಪ್ಪಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಪೊಗೆಯೊಳಂ ಕಜಂಗಿ ಕಱ್ಗಿದ ಮೆಯ್ಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩ ವ); ತನ್ನಯ ಮೇಲೆಸೆದಿರ್ದ ನೀಲನೀರಜವನದಿಂ ಕಜಂಗಿ ಕಮಲಾಕರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೬); ಪೆಱ್ಬಂದಿ ವಿಂಡಿಂ ಕಜಂಗಿದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೧೧೦); ರಸೆಯುಮಂ ದೆಸೆಯುಮಾಗಸಮುಂ ಮುಸುಕಿಯರ್ವಿಸಿ ಕಜಂಗಿ[ದ] ರಾತ್ರಿಯೊಡ್ಡಿನಂತೆ (ಕುಮುರಾ. ೬-೧೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱುಗ್ಗು = ಮುಸುಕು]

ಕಱಂಡು (ನಾ). ಒರಟು ; ಕ್ರೂರ (?) : ಮುಳಿಸಿನೊಳಮಿಱಿಯಕ್ಕಿ ಕಾಡುವ ಕಱಂಡು ಬೊಱಗನಂ ಪಿಡಿದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೯ ವ). [?]

ಕಱಕು (ನಾ). ಕರಿಕು (?) : ಕತ್ತುಱಿಯೊಳು ಕಱಕಂ ಪುಟ್ಟಿ ಮಾಡ-ಲೀಶ್ವರನುಮ × × × ಯೊಳು ಬೆಳೆದಿರ್ದು (ಎಕ, VI, ತರೀಕ. ೮೧-೩೦ ; ಸು. 1180). [?]

ಕಱಕಟೆ (ಅ) ಪ್ರಚಂಡವಾಗಿ; ಉಗ್ರವಾಗಿ : ದೇವನೊಳ್ಳಿದನೆಂದು ಮುಯ್ಯಾನಲು ಬೇಡಾ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಱಕಟೆ ಕಾಡಿದನೊಳ್ಳಿದನೆ (ಬಸವ. ೧೪೮) ; "ಅತ್ಯುಗ್ರವಾಗಿ" (ಬಸವ ಕೋಶ). [?]

ಕಱಕೊಡಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಱೂರ ಪೊಲಸನ್ನಿನ ಕಱಕೊಡಿಯನ ಕೆಱೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೨೩ ; 915 ?). [?]

ಕಱಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಲಂಬಿಯೆಪ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಂ ಕಱಗುದುರೆಯುತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ (ಇಆ. X, ೨೫೨-೪೦ ; 1108). ☞ ಈಗಿನ ಕರಿಗುದ್ರಿ. [?]

ಕಱಮೆ (ನಾ). ಬಾವು; ಗಡುಸು; ಜಡ್ಡು (?) : ಪೆಣ್ಣತ್ತೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಪಿರಿಯವಪ್ಪ ಪೊಱೆಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ನಾಳಿ ಬಿರ್ದು ಕಱಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ]ಯಾಗಿ ಪುಱಿತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯-೨).
[?. / ತಮಿ. ಕಱವು = ಬಿರುಸು]

ಕಱಲು, ಕರಲು₁, ಕರ್ಲು, ಕಱಳು (ನಾ). ಚೌಳು ನೆಲ ; ಸೌಳು ನೆಲ ; ಉಪ್ಪುನೆಲ ; ಊಷರ ಭೂಮಿ : ಕಱಲ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಱೆದ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೆಱನಂತೆ ಆವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಎನ್ನ ಸುಖದುಃಖವ (ಬಸವ. ೪೫೫); ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕಱಲು ಕಲ್ಮೊರಡಿ ಬೆಳೆಯಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೩೨) ; ಕುಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಫಲ ಕಱಲು ನೆಲದೊಳ್ ಬೀಜವಾ . . . ಬಿತ್ತಿಯುಂ ಸತ್ಫಲಮನಿನಿಸು ಪಡೆಯದ ತೆಱದಿಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ૬-೧೦).
ಕರಲು₁ : ಕರಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕರ್ಲು** : ಹೊಸಪುರದ ಕರ್ಲುಗದ್ದೆಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೪೭೮ ; 1748) ; ಕರ್ಲಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೦). **ಕಱಳು** : ಕಱಳ ಕೆಯಿ ಕಂಬ ೭೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕ. ೭೧-೫೨ ; 1154 ?) ; ರಾಮನಾಥ ದೇವರ ಕಱಳ ಗದ್ದೆಯ ಪಡುವಣ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕ. ೮೩-೩೩ ; 1230 ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳರ್ ; ಮಲ. ಕಱ]

ಕಱವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊನ್ನಿನ ನಾಣ್ಯ : ಸೋವರಸರು ಹಾಳ ಹೊಲೆ ಕೊಂಕನ ಕುಳ ಮಗ್ಗ ೧ ಕಱವಗ ೧-ಹೊಂನನು ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕರ್ ಸಾಇಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೫೫-೮ ; 1426). [?]

ಕಱವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ತಥಾ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಱವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆಸೀಮೆ ಚಂಚರಿ ಸ್ರೊತ ಪ್ರಾಪ್ತ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೧ ; 444 ?). [?]

ಕಱವು (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ ; ಕ್ರೋಧ : ಭಕ್ತಗಳೆ ಯಾಹಾರ ಪುರುಷರ್ಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಮೋಹವ್ಮಳಿದು ಸತಿಯರಲಿ ಪ್ರೇಮ ಹೆಚ್ಚಿ ತೋಱುವರು ಮತ್ಸ್ಯವೇ ಮಾಂಸವಾಡ ಕಱವು ಕ್ರೂರತ್ವ ಕಳವು ಪರ ಹಿಂಸೆ ಪೆರ್ಚುವುದು (ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾ. ೩-೧೫-೧೦).
[< ಕಱು₁ + -ವು]

ಕಱವೆ (ನಾ). (?) : ಮೂಡ ಕಱವೆಯ ಕಲ್ಪಡಗೆ ತೀರ್ಥದ ಕಲ್ಪಡುವ ಕವ್ಮುಱಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಅವದ ಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೬-೫ ; 962). [?]

ಕಱಸು 'ಕಱಿಸು' ನೋ.

ಕಱಹ 'ಕಱಿಹ' ನೋ.

ಕಱಳವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುಲಿಗೆಱೆ ಮುನ್ನೂಱೊಳಗಣ ಬೆಂಣ್ಣೆಥಡಿಯೆಪ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾಡ ಕಱಳವಾಡ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪-೫೭ ; 1166). [?]

ಕಱಳು 'ಕಱಲು' ನೋ.

ಕಱಿ 'ಕಱ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಱಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕಱಿಗಂದು 'ಕಱಿಗಂದು' ನೋ.

ಕಱಿಗಲ್ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಕಲ್ಲು ; ಕಪ್ಪಾದ ಕಲ್ಲು : ಒದವಿದ ಧೂಳಿ ಯಾವಗೆಯ ಧೂಳಿವೊಲಿರ್ದುದು ಬಿಟ್ಟು ಸುಟ್ಟ ಸುಣ್ಣದ ಕಱಿಗಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಲೆನಿಸಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ. ೯-೭೯). [ಕಱಿ (< ಕಱ್ಬಿ₂) + ಕಲ್₃]

ಕಱು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಱುತು, ಕಱುತ್ತು (ಭೂತಕಾಲರೂಪ); ೧. ಕೋಪಗೊಳ್ಳು ; ಆವೇಶಹೊಂದು ; ಕೆರಳು ; ಮಸಗು ; ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು : ನೃಪನೀತಿಮಾರ್ಗ ಭೂತಲಪತಿವೋಲ್ ಕಱುತ್ತೆಱಗೆ ತಾಗಿ ದರಾತಿವೊಲಂತೆ ಮಾಣ್ದು ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩ ಕಾದ್ರಬ) ; ಸುಕುಮಾರಮೆನಿಪ್ಪ ಶರೀರಮಂ ಕಱುತ್ತಿನಿವಿರಿದೊಂದು ಘೋರತಪಕೊಡ್ಡಿದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೦); ಕಱುತು ಜವನೆಂಬ ಬಱಸಿಡಿಲೆಱಗಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೧) ; ದೂರಾವತೀರ್ಣ ಪಂಪಾವಾರಿಯನಿದನಱತು ಕಱುತು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಱುತು] ತಳಮೆಯ್ದುವಿನಂ ನೀರದಸಿ ನೀರಜಾನನೆ ಪೀರಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೨೦) ; ಕೂರ್ಗೋಲಂ ಕಱುತ್ತು ತಾನುರ್ಚಿ ಕೋಪದಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೧೦೪). ೨. ಗುರಿಯಿಡು ; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು : ಅವಯವದಿಂ ಕಱುತ್ತಿಱಿದು ಕೊಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೯).

ಕಱುತ್ತಿಱಿ = ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಇರಿ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರಿ : ತವೆ ಮಾಱಾಂತ ಬಲಂ ಕಱುತ್ತಿಱಿದು ತನ್ನಾಳ್ದಂ ಕರಂ ಮೆಚ್ಚೆ ಗೆಲ್ದವನಂ ಶ್ರೀವಧು ಪತ್ತುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱು]

ಕಱು₂, ಕರು₂, ಕಱುವು (ನಾ). ೧. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮರಿ ; ವತ್ಸ : "ಆಕಳಾದುವಕೆ ಪುಟ್ಟಿದುವು ಕಱುವಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕ ಮೃಗಪಕ್ಷಿ . . . ನಾಯ್ಗಳಲಿ ಪುಟ್ಟಿದುವು ಮಱಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೮) ; ಸಂಧಿಸಿ ಪೇಱೊಡೆ ಕೃತಿಯೊಳಗೊಂದಿರದೆರಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಱುವಂ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯) ; ಕಱು ಸತ್ತಾವಿನಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತಿಪ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪) ; ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯) ; ಕಱುಗಳಂ ಬಿಡಿರೆ ಬೇಗ ಮೊಲೆದೊಱೆದು ಮಱುಗುವವು ಕಱುವಂ ಬಿಡಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೧೧೫) ; ತಾಯಿ ಕಱುಗಳ ಬಿಡದವೊಲು (ಕುವ್ವಾಆ. ೧೪-೧೪). ೨. (ಅಲಂ) ಮಗು ; ಕಂದ ; ಕಂದಮ್ಮ : ಪಗೆವಡೆಯೊಡ್ಡುಗಳನೊಡೆಯಲ್ಕೆವೇಟ್ಟಿರ್ದ ಧಗಮನೆ ಸ್ಥಿರಿಸುವುದಾಯವಮಾವುದು ಕಱುವೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೧) ; ಪೆತ್ತೆನಗೆ ಕಱುವೆ ಮಱುಕಮನೋಲಿಂ ಮಾಡದೆ ಕೇಳ್ ಸಂತಸಮಂ ಮಾಡುವೊಡೀ ಮಾತನೆಯ್ದೆ ಮಾಣ್ಬುದು ಮಗನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೫೦). **ಕರು₂** : ೧. ಕೆಚ್ಚಲ ಕರುವನು ನೆಕ್ಕುವ ತುರುವೋ (ಅನಕೇ. ೩೦-೧೨). **ಕಱುವು** : ೧. ಪುವ್ವರ ಸಿ[ದ್ಧಾ]ಯ ಕಱಿದು[ಕೊ]ಣ್ಣರಪ್ಪಡೆ ಕವಿಲೆಯುವ ಕಱುವುವನಱಿದರ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ಗು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೪ ; 933) ; ಹಸುವಿನ ಬಸಿಱಲ್ಲಿ ಕಱುವು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೩೧-೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ರು ; ಮಲ. ಕನ್ನು ; ತುಳು. ಕಂಜಿ]

ಕಱುಂಕೆ, ಕರಿಕೆ, ಕಱಿಕೆ, ಕಱುಕ್ಕೆ$_1$, ಗರಿಕೆ, ಗರುಕೆ, ಗಱಿಕೆ, ಗಱುಂಕೆ, ಗಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ದೂರ್ವೆ; ಹರಿತಾಲಿ: "ದೂರ್ವಾ ಹರಿತಾಳೀ ನಾಮಕಂ ಕಱುಂಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೮); ಎಳೆಯ ಕಱುಂಕೆ ನೇಱಿಲೆಲೆಯೊಂದಿವನಿಂದಿನೆ ಪೂಸಿ (ಲೋಕೋಪ ೮-೩೬); ತೀರದ ಕಱುಂಕೆಗೆಳಸುವ ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದು ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೬); ಕಱುಂಕೆ, ಕಱುಕೆ (ಶಬ್ದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಎಸಳ ಕಱುಂಕೆಯೆಳೆಯ ನಿಡುಗೊನರಂಟ್ಟಿಸಿ ಕೋತ್ಪಲಲೋಚನೆಯರ್ . . ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೮-೧೬). **ಕರಿಕೆ**: ಪ್ರತಿದಿವಸ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕರಿಕೆಯ ಕಟ್ಟನ್ನು ಗಣಪತಿಗೆ ಏರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ಯಾಮಕಾ. ೨೯); ಅಲಸಿಕೆಯ ಕರಿಕೆಯನು ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಎಳೆಯುತ್ತ (ಸಾಸಮಾ. ೧೫೧). **ಕಱಿಕೆ**: ಬಿಳಿಯ ಕಱಿಕೆ ಕಣಿಗಿಲೆಲೆಯ ತೊಱೆಯ ತಡಿಯ ಮಳಲ ತಂದು ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ (ಬಸವ. ೮೨); ಮಾವಿನ ಚಿತ್ತೆಳೆಯ ಕಱಿಕೆ ಶರ್ಕರೆಯನಿತಂ ಭಾವಿಸುವ ದಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೧೩); ಗುಡ್ಡಂಪಾಡಿಯ [ಕ]ಱಿಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೪-೧೧, 1472). **ಕಱುಕ್ಕೆ$_1$**: "ದೂರ್ವಾ, ಶತಪರ್ವಿಕಾ ಸಹಸ್ರವೀರ್ಯಾ, ಭಾರ್ಗವಿ, ರುಹಾ, ಅನಂತಾ – ಈ ೬ ಕಱುಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಣ ಮೆಳದಳಸುವ ಕಱುಕೆ ಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೪); ಕಱುಕೆ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದ ಸಂಪವಕೆ ಮುಳಿವಂತೆ (ದಕ್ಷಾರ ೧೬-೬). **ಗರಿಕೆ**: ಈ ಗರಿಕೆ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಸುರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ (ಕಮಕ. ೪೫); ಒಂದು ಗರಿಕೆಗೂ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯಿತು (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೫). **ಗರುಕೆ**: ಹಸುರು ಗರುಕೆಯ ಪಳಪಳಿಸುವ ಚಿಗುರನ್ನು ಕೆತ್ತಿ (ಪುನರು. ೩). **ಗಱಿಕೆ**: ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯಕಾಯ ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ಗಱಿಕೆ ಕಳಿಲೆವಿದಿರಿನ ನಾರು ತಳಿರು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೪); ಗಱಿಕೆಯ ಕೊಳಚಿಯ ದಾಂಗುಡಿಯಂ ಚಿವುಂಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧೩). **ಗಱುಂಕೆ**: ಕಡೆವಾಯ ಲೋಳೆಯೊಳ್ಬೆರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಚ್ಚಪಸಿಯಚ್ಚ ಗಱುಂಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧); ಇಳಿದ ಕಟವಾಯ ಹೊಸನೊರೆಗಱುಂಕೆ ಗಳೆಸೆಯೆ (ಅನಾರ. ೫೩-೨೪). **ಗಱುಕೆ**: ಪುತ್ತದ ಮೇಲೆಳಗಱುಕೆಯ ಮುತ್ತಂ ಕುಶೆಯುಂ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿದೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೪); ಆನೆಗಳ್ ಗಱುಕೆ ಮೇವ ಮುಗಿಲ್ . . . ವಿಷಯಮಾಗಿರ ತೀರ್ವುದು ಶೈಲವರ್ಣನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱುಕ; ತುಳು. ಕವಿಕೆ; ತೆಲು. ಗಱಿಕ]

ಕಱುಂಬ, ಕಱುಬ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಅಸೂಯೆಯುಳ್ಳವನು: ಮಂಡಳಿಕರಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಸಿ ಕಱುಂಬರಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ . . . ವಹೀತಳದರ್ಥಮೆಲ್ಲಮಂ ತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮); ಬೆಸನಿಗನಂ ಕಱುಂಬನನಿದಿರ್ಚುವನಂ ಬಱುದೂಱುಗಾಱನಂ ಕಸಗಳೆದು (ಚಕಏ ೬-೧೧೪). **ಕಱುಬ**: ೧. ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಱುಬರನು ತಾಪಿಗಳ್ ಜಱೆವರೆಂದಾನಂಜಿ (ಮನೋವಿ. ೧-೬); ಕಱುಬರಹ ಪಾಂಡವರಿಗೀಗಲೆ ಹಱುವ ನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨೧); ಕುಱುಬರಾದ ಕನಿಷ್ಠರಿಂತಿದನಱಿದರಾದೊಡೆ ಭೂಮಿಪಾಲಂಗಱುಹುವರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೪೩); ಕಱುಬರಿದ್ದೂರಿಂದೆ ಕಾಡೊಳ್ಳಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೬). ೨. ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ: "ಕಱುಬನೆನೆ ಕಪಟಹೃದಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫); ನಿನ್ನಹೊದ್ದದು ಕಲುಷ ಕಲಿಮಲದ ಕಱುಬರೀ ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೦); ಪರಮ ವೈತ್ರನದೆಂದು ತಂಗಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕೀಗ ಕಱುಬರಂದದಿ ಹಲವ ನೆಣಸಿದಡಱೆವನೇ (ಕೋಗಯು. ೧೬-೭೬).

[ಕಱುಂಬು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಱುಂಬಗದ್ದೆ (ನಾ). (?): ತೆಂಕಲು ಕಱುಂಬಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿಕಲು ಚಿಂಚಗಟ್ಟೆ ನಾಯಕರ ಗುಯ್ಯಲ ಹಳುಗಿನ ಹಳ್ಳದ ಮೂಡಣ ಬದುಕಿನ ನಟ್ಟ ಕಲು ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩-೫೬; 1226). [?]

ಕಱುಂಬು$_1$, ಕರುಂಬು$_1$, ಕರುಬು$_1$, ಕಱುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು; ಮತ್ಸರಿಸು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು: "ಕಱುಂಬು ಅಸೂಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಮನುರಾಜೇಂದ್ರನ ಕೀರ್ತಿಯನನುವಿಂದಂ ನೋಡಿ . . . ಚಿಂತಿಸಿ ಕಱುಂಬಿ ನೊಂದಂ ಬೆಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೮). **ಕರುಂಬು$_1$**: "ಈರ್ಷತೆ = ಕರುಂಬಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೦). **ಕರುಬು$_1$**: ನೀಂ ಪೆರರ ದಿಟ್ಟಸುತ ಕರುಬುವೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೦೦). **ಕಱುಬು$_1$**: ಉಱುಬಿ ನಡೆದು ಬರುತಿರೆ ವರುಣನ ಬಲ ಕಱುಬಿದರಸುರನಾಯಕರು (ಅಂಜಚ. ೬-೧೬೪); ದ್ರೌಪದಿಯ ವರೌಳಿಗೆ ಕಱುಬಿದವರಿಗೆ ಕಾಣಲಾಯ್ತು ಕೃತಾಂತನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೩೩); ಕಱುಬಿ ತೆಗಳ್ವಾ ಖೂಳಂ ಖಳಂ ಬಲ್ಲನೇ (ವಿವ್ಯಸೂ. ೧-೩೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱುಪ್ಪು]

ಕಱುಂಬು$_2$, ಕರುಂಬು$_2$, ಕರುಬು$_2$, ಕಱುಪು, ಕಱುಪ್ಪು, ಕಱುಬು$_2$, ಕಱುಹು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ: "ಅಱ್ಕಜಮೆಂದುಂ, ಕಱುಂಬೆಂದುಂ, ಅಸೂಯೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೬); ತುಱುಗಿದ ಕುಱುಂಬಿನಿಂದಂ (ನೀತಿಮಂ. ೩೭೯). **ಕರುಂಬು$_2$**: ೧. "ಈರ್ಷ್ಯಾ, ಈರ್ಷಣಂ, ಈರ್ಷಣೀಯ ಈ ೩ ಕರುಂಬು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೦). **ಕರುಬು$_2$**: ೧. ನೀಂ ಪೇಳ್ದುದಂ ಕೇಳ್ದನಗೆ ಉಕ್ಕುತಿದೆ ಕರುಬು (ಚಂದ್ರಸ. ೫೩); ಗುರುವಿಗೆ ಕರುಬಿಲ್ಲ ತೀರ್ಥಕೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೮-೨೯); ಅನ್ಯರ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಬಿರಲಿಲ್ಲ (ಚಿತಂಬಾ. ೧೪). **ಕಱುಪು**: ೧. ಮಱೆವುದು ಕಂದ ಪಾಂಡವರ ವೈರಮನೆನ್ನೊಡವೋಕೆ ಕೋಪಮುಂ ಕಱುಪುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೯); ಕಱುಪಿಂದ ಪೆಱರ ದಂಮ್ಮಮಂ ಸೇಣಳಿವಂ ತೆಱೆಗೊಳುವಂ ಪುಳುಕೊಂಡ್ಡೊಳಱುವತ್ತು ಸಹಸ್ರಮುದುಭವಿಸಿಕು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨-೨೬; 1104 ?); ಕಱುಪಿಂದಂ ತಾಳಲಕ್ಷ್ಮಂ ಮಸಗಿದ ಜವನಂತಾಗಳುಗ್ರೋಗ್ರಕೋಪಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೯೮). **ಕಱುಪ್ಪು**: ೧. ಅಬದ್ಧ ವೈರದಿನಿನಿತು ಕಱುಪ್ಪುಂ ಕಾಯ್ಪುಂ ನಿನಗಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೦ ವ). **ಕಱುಬು$_2$**: ೧. "ಕಱುಬಕ್ಕಜಮೆಂದಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಮಱಿದುಂಬಿಗುರುಳ ಮಾನನಿಗೆ ತುಱುಬ ಸಿಕ್ಕಿದರು ನೋಳ್ಪರ ದೃಷ್ಟಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಱುಬನಿಕ್ಕಿದರೆಂಬಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೯). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಮತ್ಸರವುಳ್ಳವನು: ಕಱುಬು [ಪಾಠಾಂ. ಹಱುಕು]ಗಳು ನಾವ್ ನೂಱಱು ಮಕ್ಕಳು ಹೊಱಗೆ ಬದುಕುವೆವೈಸಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೫). ೧. **ಕಱುಹು**: ೧. ಕಱುಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡುಹಿ]ನ ಕಾಳಕೂಟದ ನದಿಗೆ ನಂಜಿನ ಹೊನಲು ಬೆರೆಸಿಹರೆ ವಾಳೆಯವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೧).

ಕಱುಬಾಗು = ಹುರುಡಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗು; ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಅಭಿಮನ್ಯು, ಎನ್ನ ಕಱುಬಾದವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೩-೬೪೧).

[< ಕುಱುಂಬು$_1$]

ಕಱುಂಬುತನ, ಕಱುಬತನ, ಕಱುಬುತನ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ; ಅಸಹನೆ: ಲೇಶಮುಂ ಕಱುಂಬುತನಮಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ತಮಗೆ ವಿಹಿತಮಾದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಂಗಳನನುದಿನಮುಂ ತಪ್ಪದೆ ನಡಯುಸುತ್ತಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೫೧-೩೫). **ಕಱುಬತನ**: ೧. ಕಱುಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬು]ತನವೇಕಕಟ ಪುಣ್ಯದ ಕೊಱತೆ ನಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೯); ಪೊಲೆಗಂಡು ಪುರುಡಿಸಿ ಬೆಳೆದುದೆನೆ ನಡು ಬೆಳೆಯೆ ತಾವುಂಮುಳಿಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಕಂದನಾಂತುವೊ ನೆರೆ ಕಱುಬತನದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೪೫).

ಕಱುಬುತನ: ೧. ಕಱುಬುತನಂ ಮಱಕಮೆಂಬಿವೇಂಗೆಯ್ಯವು ಪೇೞ್ (ಚಕಪ. ೧–೪೪). ೨. ಕಪಟ; ಕುತಂತ್ರ: ಅಱಿಯಬಹು ದೆಮ್ಮವರ ಕಪಟದ ಕಱುಬುತನವಂಜದಿರು (ತೊರಾ. ೬–೧೨–೩೮). [ಕಱುಂಬು$_3$ + ತನ]

ಕಱುಕು (ನಾ). ಕಪ್ಪು (?): ಮಯ್ಗಳ್ ಬೆಳರ್ತು ಕಾಲ್ಗಳ್ ಕೆಯ್ಗಳ್ ಬಡವಾಗಿ ಕಱುಕು ಪತ್ತಿದ ಪುರ್ಬಿಂ ಬಾಯ್ಗಡಸಿದ ಕಿಡವಲ್ಲಿಂ ಸುಯ್ದೊಳ ಗಾಗಿರ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂಕಲೆಯವರ್ಗಳ್ (ವಡ್ಡಾ. ೫–೨೭). [< ಕಱಂಕು]

ಕಱುಕುಚಿಗ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವ ಆಳು; ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲ: ಕಱುಕುಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗ ಬಾಚಯ್ಯನಗ್ಗದ ಗಿಱುಗಟಿಯ ಶಿವದೇವನು (ಸಾನಂಚ. ೯–೬೮); ಗಾವುಂಡನೆಣ್ಬರ್ ಮಗಂದಿರುಂ ತನ್ನನಲೆದು ಬೆಸಕೆಯ್ಯೆ ಕಱುಕುಚಿಗನವರ್ಗೆ ಪಲ್ಮೊಱೆದು ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೨ ವ); ಪರಮ ತಪೋಧನರೊರ್ವರ್ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ ಕಂಡು . . . ಕಱುಕುಚಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕುದುಗಿಚಿಗ]ನವರ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೩). ℙ 'ಕಱುಕುಟಿಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಕಱು$_2$ + -ಕುಚಿಗ$_0$]

ಕಱುಕುಟಿಗ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು: ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯ ಯಕ್ಕೆ–ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ, ಮರಕುಟಿಗಂ, ಕಱುಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಱು$_2$ + -ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಱುಕೆ$_1$ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕಱುಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಆಗ್ನೇಯದ ದೆಸೆಯ ಲಾಳಿಗಿಗೆಱೆಯಿಂ ಮೂಡಲ್ ಕಱುಕೆಯ ಕಲ್ಲ ಪಡುವಣ ಮೊನೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೬; 1075); ಕಱುಕೆಯ ದಾಸಯನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಗಲ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೧–೫೪; 1125); ದೇವರ ಅಗರದ ಕಱುಕೆಯ ತೆಂಕಕಡೆಯ ಹೊಸ ಮಂಟಪದ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೪೯–೨೧; 1365). [?]

ಕಱುಗಂದಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರುವಿನ ತಾಯಿ; ಎಳೆಯ ಕರುವುಳ್ಳ ಹಸು: ಕಾತರಿಸಿ ಕಱುಗಂದಿ ಕಱುವಿಂಗೋತು ಮಱುಗುವವೋಲನಾಥರ ನಾತುರರನಬಲರನು . . . ಓತು ಸಲಹುವ (ಶಿಭಾಗ. ೩–೧೩–೪೧). [ಕಱು$_2$ + ಕಂದಿ$_1$]

ಕಱುಗಾಹಿ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲ: ಪೊಱಗಿರ್ದ ಕಱುಗಾಹಿ ಕೇಳ್ದಾ ಬ್ರತಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಸಮನಿಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೨೨ ವ); ಕಱು ಕಱುಗಾಹಿಗಳನತಿ ಕರುಣದಲಿ ಕೈಗಾಯ್ದು ನಯನಾಪಾಂಗದಲಿ ನೋಡಿ (ಶಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೧); ಕಱುಗಾಹಿಯೆಳೆಗೊರಳನು ಮುಱಿಯ ಬಿಸುಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೯). [ಕಱು$_2$ + ಕಾಹಿ]

ಕಱುಗಾಹಿತನ (ನಾ). ಕರು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ: ಕಱುಗಾಹಿತನವನು ಧರಿಸಿದರು ಹರಿರಾಮರು (ಶಿಭಾಗ. ೧೦–೧೧–೨೨). [ಕಱುಗಾಹಿ + -ತನ]

ಕಱುಗೊಳಗು (ನಾ). ಕರುವಿನ ಗೊರಸು. 'ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳ' ಪರಾ. [ಕಱು$_2$ + ಕೊಳಗು]

ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಕರುವಿನ ಗೊರಸು ಊರಿ ಆದ ಹಳ್ಳ; ಕರುವಿನ ಗೊರಸಿನಷ್ಟು ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಹಳ್ಳ. ೨. (ಅಲಂ) ಅತ್ಯಲ್ಪ ಅವಕಾಶ: ಕಡಲಂ ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳದೊಳಡಕಗೆಯ್ವ ಅಘಟಿತಘಟನಾಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ಜಗತ್ಪತಿಯೆ ಸರ್ವಮಂ ನಿರ್ವಹಿಸುಗೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೩೨–೧೫). [ಕಱುಗೊಳಗು + ಪಳ್ಳ]

ಕಱುತು 'ಕಱು$_1$' ಪರಾ.

ಕಱುತ್ತು 'ಕಱು$_1$' ಪರಾ.

ಕಱುದೇವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಕಱು ದೇವಯ್ಯರಾನ್ವಯದೊಳ್ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೬೮–೫; 902). [?]

ಕಱುಪು 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಪೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಮತ್ಸರವುಂಟಾಗು: ಕಱುಪೆಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಱುಪೆರ್ದ]ಪಗೆಯ ಬೀರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಟ್ಟ ಗಂಡಮುಚ್ಚರದೊದವಿಂ ನೆಱನನೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೭). [ಕಱುಪು (< ಕಱುಂಬು$_2$) + ಏೞ್$_1$]

ಕಱುಪ್ಪು 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಬ 'ಕಱುಂಬ' ನೋ.

ಕಱುಬತನ 'ಕಱುಂಬುತನ' ನೋ.

ಕಱುಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕಱುಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಬುತನ 'ಕಱುಂಬುತನ' ನೋ.

ಕಱುಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ (?): ಇದರ ಸ್ಥಾನ ಕಱುಭೂಮಿ ೧೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪೯–೧; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಱು$_0$ (< ಕರು$_4$) + ಭೂಮಿ]

ಕಱುವಳ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: ಕಱುಗಳನು ಹೊಡೆಹೊಡೆ ಕೆಲಕೆನುತ ಹರಿಬಲರು ಹಿಂದಿರ್ದುಲಿಯೆ ಹೊಕ್ಕರು ಕೇಳದಾ ಕಱುವಳರು ಕಱುಸಹಿತ (ಶಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೨೭). [ಕಱು$_2$ + -ವಳ]

ಕಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಕೊಲ್ಲನೂಱು ಬತ್ತದ ಮಣ್ಣು ನಾಲ್ಕಾ × × ಬೆದೆಗಟ್ಟಿಯುಂ ನಸ್ವಾವೆಳಕಿಂಗೆ ಕಱುವಿಟ್ಟ × × × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೩೪; 1049). [?]

ಕಱುವು 'ಕಱು$_3$' ನೋ.

ಕಱುಹ (ನಾ). ಕೋಪ (?): ಉಷ್ಣ ವಹ್ನಿಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಲ್ಲರೊಳ್ ಕಱುಹಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೊಳಾಸೆ ದೇವಗತಿಯೊಳ್ ಸಂಕಾ ಕುಳಂ ಪುಲ್ಲೆಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪೆಱತೇನಾಜಯ್ಯನಾ ದೇಶದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೧೧೪). [ಕಱು$_1$ + -ಹ$_1$]

ಕಱುಹಟ್ಟಿ, ಕರವಟ್ಟಿ, ಕರಹಟ್ಟಿ, ಕರುಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ೨. (?): ಮಣಲ ಸರಣಿಯ ಹೊಸೆವರುಂ ಬಹ ಮಾರಿಯ ಮುದ್ದಾಡುವರುಂ × × ಳಿಯ ಸಂಬ ವರುಂ . . . ಕಱುಹಟ್ಟಿಯಂತೆ ನಡೆಯಲೀಯರುಂ ನೆಲ ಮುಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬–೫೯; 1201). **ಕರವಟ್ಟಿ:** ೧. ನಂಜಮಾಂಬೇಶ್ವರ ದೇವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರವಟ್ಟಿ ಭಕ್ತೀ ಹುಲ್ಲಳೀ ಪುಟ್ಟಿಂಣನವರು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೦೮–೨; 1868 ?); ಬೊಕ್ಕಸಗಳಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೀಲಾರಗಳ ಕರವಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ತಕ್ಕವರನ್ನಿರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವೆಯೇ? (ಕೃವಾಸ. ೧೦). **ಕರಹಟ್ಟಿ:** ೧. ಆತನ ಕರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕರೆಯದೆ ದುಷ್ಪಗಳಾಗಿರುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಸಾಧುಗಳಾಗಿಯೂ . . . ಮಾಡುತ್ತಲಿರುವೆನು (ಕೃವಾವಿ. ೬). **ಕರುಹಟ್ಟಿ:** ೧. ಆ ಕರು ಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯ . . . ಆಕಳುಗಳನ್ನೂ ಕರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದವರು ಧನ್ಯ ರೆಂತಲೇ ಹೇಳಲಾಗುವದು (ದೇವಚ. ೧೧೬); ನೀವು ಹೋಗಿರಿ ಚಿಕ್ಕ ಕರುಹಟ್ಟಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯಿರಿ (ಹತ್ತುಮು. ೩೧). [ಕಱು$_2$ + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕಱುಹು 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱ್$_1$, ಕರ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡು, —ಸುರಿಸು : "ಕಱ್ – ದೋಹನೇ (ಹಾಲುಕರೆ), ಕಳಂಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಮಧೇನು ಗಳಂತೆ ಕಱೆವ ಹೋಮಧೇನುಗಳಂ (ಪಂಚತಂ.೧೧೬–೧೯); ಮುಱುವಿಕ್ಕಿ ಪೊರೆದು ಗೊಡ್ಡಂ ಕಱೆದೊಡೆ ಪಾಲುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೪೦); ಸುರಭಿ ಕಱೆದರೆ ಧರಣಿ ದಣಿದುದು (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೩೫); ತುಱುಕಱು ಕಱೆದರೆ ಉಣಬಹುದಣ್ಣ ತುಱುಕಱು ಕಱೆದರೆ ಅತಿ ಪುಣ್ಯವಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯ ಪಲ್ಲವಿ); ಅಖಿಳ ವೃಕ್ಷಂಗಳ್ ಕೊನರ್ತುವೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬರಡುಗಳ್ ಕೊಡವಾಲ್ಗಳಂ ಕಱೆಯತೊಡಗಿದವು (ಚಬಸು. ೯–೩೪). ೨. ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿ; ಸೂಸು; ವರ್ಷಿಸು : ಭವ್ಯವರ ಪುಂಡರೀಕರ್ಕಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಾಮೃತಮಂ ಕಱೆಯುತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೫೫–೧೯); ಪೊಸಮುಸೆಯಂಬು ಕಾರ ಮುಱಿವೋಲ್ ಕಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೫); ಮುಗ್ಧಾಲಾಪವಿಂಪಂ ಕಱೆದು ಬಱಹು ದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಬತ್ತಿರಲ್ಬಾಯ್ (ಕಾದಂಬ ೫೨೩); ಕಱೆಗಳನಿರ್ವಲದ ಬಿಲ್ಲ ವೀರರ್ ಕಱೆದರ್ (ಜಗವಿ. ೭–೫೪); ಪರಿಜನಂ ಕಲುಗುಂಡ ಕಱೆಯದಿರಲ್ (ಹ ಚ ಕಾ. ೮–೬೫); ಕೌತುಕವ ಕಱೆದನು ಶೋಣಿತಾಮಲ ಬಹಳ ತೇಜದ ಹೊದಱ ಹೊಯಿಲಿನಲಿ (ಕುಮಾ.ಭಾ. ೩–೬೬); ಕೈದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ಕಱೆದ ಕರ್ಗಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೦–೩೨). ೩. ಎರಚು; ಚೆಲ್ಲು : ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಱೆಯುತಿದೆ ಬಿಱುಗಾಳಿ ಧೂಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೧). ಕರ್$_2$: ೧. ಕರೆವ ತುರು ಕಾಣದಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೫೦–೧೫೧). ೨. ನೀ ಕರೆದೆಯೈ ಅಮೃತಧಾರೆಗಳ (ವಿಜಗೀ. ೨೧–೬); ಸುಧೆಯನೆ ಕರೆವುದು ಚಂದ್ರನ ಬಿಂಬವು (ಇಂಜಾಪ. ೭೦–೩೯); ಮೃದುಕಿರಣ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕರೆಯುತ್ತ (ಜ್ಯೋತಿರ್. ೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱ; ಕೊಡ. ಕರ]

ಕಱ್$_2$, ಕರ್$_3$, ಕಱು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : "ಕಱ್ ಕರ್ಪು" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೬೯); ಕಱ ಕೊರಲೊಳ್ ಕನ್ನೊಸಲೊಳ್ ಪೆಱ ಮಕುಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೭); ಕೊರಲ ಕಱ ಶಿರದ ಪೆಱ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨). ೨. ಬಣ್ಣದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಪಲ್ ಕಱೆಯುಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮). ೩. ಕಳಂಕ; ದೋಷ : "ಕಱ್ – ದೋಹನೇ (ಹಾಲು ಕರೆ), ಕಳಂಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಱೆಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಶಶಲಕ್ಷ್ಮದಂತೆ ಕಱೆಯಂ ತಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೭); ಅಯಸದೊಳಾದೀ ಕಱ ಕರ್ಚಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ಯಾರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು.೪–೭೮); ಕಱೆಯಿಲ್ಲದ ತಪದೊದವಂ ಮೆಱೆಯಲ್ (ಎಕ.XII, ಶಿರಾ. ೯–೫೬; 1072); ಯಶೋವನಿತೆಯ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಱೆಯಂ ಪೊಱಿಸುವುದುಚಿತವೆ ನಿನಗೆ (ಜಯುಕಾ. ೭–೪೯). ೪. ಮಾವಿನ ಕಾಯಿಯ ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವ ರಸ, —ಸೊನೆ. ೫. ವಿಷ; ನಂಜು : ತಾಂ ಕಱ (?) ಘನಂ ಗಡ ಬರ್ದುಂಕನವನೆನ್ನದಿರು ಬಿಂಕದ ಚರಾಚರ ವಿಷಂ ಪರಿಗುಮೆಲ್ಲಂ (ಖಮುದ. ೧೬–೧೫೦). ಕರ್$_3$: ೨. ಬಟ್ಟೆ ಕರೆಯಾದ ತಕ್ಷಣ, ಆ ಕರೆಯನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೮೯); ಬಾಳೆಯ ಕರೆ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕಱು : ೧. 'ಕಱುಗಲ್', 'ಕಱುಗಂದು' ನೋಡಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಪು; ಮಲ. ತೆಲು. ಕಱ]

ಕಱೆಇಲ್ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ : ನೆಱೆದಾದ ವ್ರತಶೀಲನೊಪ್ಪಿಗುಣದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಮ್ಪತ್ತಿನಿಮ್ ಕಱೆಇಲ್ಲಲ್ಪವ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗನ್ನಿಯರ್ವ್ವನ್ನು (ಎಕ. II, ೬೬–೨; ಸು. 700).

ಕಱೆಯಿಲ್ಲದಾತ = ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಕೊಲ್ಲದಿಗಣ್ಣ ತನೂಜೋ ಭ(ಭೀ)ಮಃ ಕಱೆಯಿಲ್ಲದಾತ ನಾಮಾಸೀತ್ (ಇಕ. XIII, ೨೪೯–೧೮; ?). [ಕಱ್$_2$ + –ಇಲ್$_3$]

ಕಱೆಕಂಠ (ನಾ). ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆಯುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ : ಸ್ಥಳವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಕಱೆಕಣ್ಣ ದೇವರ ಕೇರಿಯುಂ ತೆಂಕಲ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೪–೩೦; 1164); ತಱಗೆಲೆ ಗಿಱುಕೆನೆ ಕಱೆಕಂಠಂ ಬಂದ ಭಾವಕ್ಕೆ ಮೈಯುಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೧೬–೪೨); ಕಱೆಕಂಠ ಮೇನ ಕಾತ್ಮಜೆ ಪಾಲಿಸಿದುದುಗೊಱೆಯ ನೋಡೆಂದು ತೋಱಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೭). [ಕಱ್$_2$ + ಕಂಠ]

ಕಱೆಕಟ್ಟು 'ಕಱೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಱೆಕಱೆಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಹೋಗು : ಕಱ [ಪಾಠಾಂ.ಱು]ಕಱೆಗಂದಿದಂ ಪೊಗದ ಮೈಸಿರಿಗಂಡಮೃತಾಂಶು ಲಜ್ಜೆಯಿಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೫೩).

[ಕಱ್$_2$ + ಕಱೆಗಂದು]

ಕಱೆಕೊರಲ 'ಕಱೆಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಱೆಕೊರಳೆ 'ಕಱೆಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಱೆಗಂದು, ಕಱುಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿದಾಗು : ಬಿಸಿಯಗಳ ಮೆಯ್ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕಱೆಗಂದಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುವಿಡಿದಂಗ ಮಸೆಯ (ಪುಷ್ಪದ. ೨–೩೯ ವ). ಕಱುಗಂದು : ಕಱುಗಂದಿದಾನನಂ ರಸಮಱತಧರಂ ಡಿಳ್ಳವಾಱಿದರ್ದೆ (ವೃಷವಿ. ೨೯–೨೬).

[ಕಱ್$_2$ + ಕಂದು$_1$]

ಕಱೆಗಟ್ಟು, ಕಱೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗಟ್ಟು; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯಾಗು : ಬಡಿದೆಡೆಯೊಳೊಡೆದ ಪುಣ್ಗಳೆನಿಡೆಯುಡುಗದೆ ರುಧಿರಮೊಱೆತು ಕಱೆಗಟ್ಟುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೮); ಕಣ್ ವಿಷಮಮಾಗಿ ಕೊರಲ್ ಕಱೆಗಟ್ಟೆ (ದಶಕು. ೯–೮). ಕಱೆಕಟ್ಟು : ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪುಗಳಂ ತುಟಿಗಳೊಳ್ ಕಱೆಕಟ್ಟೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೮–೫).

[ಕಱ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಱೆಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕವನ್ನು ತೊಳೆ; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಚರ್ಚಲ್ ಶಶಿಶಿಶುವಂ ಕಱೆಗರ್ಚಲ್ ಘನಘಟಿಯ ನುರ್ಚಲಮರದ್ರುಮುಮಂ ಸಾರ್ಚಲಿನನೆಂಬ ಸೊಡರನೊಡರ್ಚದುವೆನೆ ನೀಳ್ದುವಿದಱ ಶಿಖರ ಕರೆಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೬).

[ಕಱ್$_2$ + ಕರ್ಚು$_1$ (< ಕಟ್ಟು)]

ಕಱೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಕಳಂಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಕಱೆಗಳೆದು ಗರ್ಭಮುರ್ಚದ ನೆಱೆವೆಱೆಯಂ ಪಿಱಿಯೆ ಸುರಿವ ತನಿರಸದೊದವಂ (ಚಕವಿ. ೧–೧೭). [ಕಱ್$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಱೆಗಱು (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಆಕಳಿನ ಕರು; ಎಳೆಯಕರು (?) : ಪಾಂಡವರ ಕೂಡೆ ತುಱುವನೊಂದು ಕಱೆಗಱುವನಪ್ಪೊಡಂ ಪೋಗಲೀಯದೆ . ಮಗುಟ್ಚಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೫೨ ವ).

[ಕಱ್$_1$ + ಕಱು$_2$]

ಕಱೆಗೊರಲ್, ಕಱೆಗೊರಳು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕೊರಳು; ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯುಳ್ಳ ಕಂಠ : ಗಜಾಜಿನಮುಂಟೆ ಪತ್ತು ತೋಳ್ ಕಱೆಗೊರಲುಂಟೆ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳುಂಟೆ (ಪಂಪಾಶ. ೯೯); ಎಳವೆಱೆಯ ಬಾಂದೊಱೆಯ . . . ಕಱೆಗೊರಲ ಫಣಿ ಕುಂಡಲದಭಯಕರದ (ಬಸವು. ೧೭–೧೧). ಕಱೆಗೊರಳು : ಕಱೆಗೊರಳವನ ಕೃತ್ರಿಮವೋ ಇದನಱಿಯಲರಿದೆನುತ (ಬಸವು. ೫೩–೧೫); ಕಱೆಗೊರಳ ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕದುಷ್ಣವಾಱದಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೩–೭).

ಕಱಿಗೊರಲಾತಂ = ಕಱಿಕಂಠ : ಕಱಿಗೊರಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟತತ್ತ್ವ ಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆ ಪೊತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫) ; ಭುವನಕೋಶಮಂ ತೀವುವುದುಂ ಬಱಿವಾಗೆ ಮಾಱ್ಪುದುಂ ಸಲೆ ಕಱಿಗೊರಲಾತಂಗೆ ದಿನದಮೆಂಬರ್ ಕೈವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೦-೫೧). ಕಱಿಗೊರಳವ = ಕಱಿಕಂಠ : ಕಱಿಗೊರಳವನ ರಜತಗಿರಿಗೇತೆಱದೊಳಾವಾಗೇಸು ದಿವಸಕೆ ಮೆಱೆದೆನಿಬರಂ ಕೂಡಿ ಹೋಹೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೮).
[ಕಱಿ$_2$ + ಕೊರಲ್]

ಕಱಿಗೊರಲ, ಕಱಿಕೊರಲ, ಕಱಿಕೊರಳ, ಕಱಿಗೊರಳ (ನಾ). = ಕಱಿಕಂಠ : ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ ನಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗಳ ಹಬ್ಬಮೆಂದಿನಂ ಕಱಿಗೊರಲಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೬೮) ; ಕಾಮಂ ಕಱಿಗೊರಲನಿನಳಿದಂ (ಜಯುಕಾ. ೨-೬೩) ; ಕಱಿಗೊರಲನ ಕಣ್ಣ ದಳ್ಳುರಿಯಲಿ ಬೆಂದ ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿನಗೇಕೆ ಪಂತ (ಮೋಹತ ೧೨-೬೨). **ಕಱಿಕೊರಲ** : ಕಱಿಕೊರಲನೆಂದು ಲೋಕಕ್ಕಱಿಯನನೀಯಂದದಿಂದಮಕ್ಕುಮೆ ಪೊಗಟಲ್ (ಸಮುಪ. ೮-೫೭). **ಕಱಿಕೊರಳ** : ಜಗದೊಳು ಕಱಿಕೊರಳ ಪದಾಬ್ಜಭ್ರಿಂಗನೀ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೭-೩೨ ; 1202). **ಕಱಿಗೊರಳ** : ಕಱಿಗೊರಳನಕ್ಕಱಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೮೭). [ಕಱಿಗೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಱಿಗೊರಳ ‘ಕಱಿಗೊರಲ’ ನೋ.

ಕಱಿಗೊರಳು ‘ಕಱಿಗೊರಲ್’ ನೋ.

ಕಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಳಂಕವನ್ನು ತಾಳು : ಪಡೆಯ ಪದಹತಿಯೊಳುರ್ವಿದ ಪುಡಿ ನೆಗೆದೊಗೆದಿಭಕರಾಗ್ರಶೀಕರದಿಂ ನಾಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಱಿಗೊಂಡಿದಿರೆ ಪಡೆದುದು ಶಶಿಬಿಂಬ ಶಂಕೆಯಂ ರವಿಬಿಂಬಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೫). [ಕಱಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಱಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ತರು ; ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಕಂದನಾವಿನ ಹಾಲನುಱೆ ಕಱಿತಂದದಱ ಮೇಲೆಱೆದೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೫೮-೨೨). [ಕಱಿ$_1$ + ತರ್]

ಕಱಿದೊವಲ್ (ನಾ). (ಹದಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕಪ್ಪು ಬಳಿದು ಹಾಕಿದ ಚರ್ಮ : ಕಱಿದೊವಲ ಪಟೆಯ ಕುಟಿಯಂ ತೆಱೆದಂದಂ ಮೆಯ್ಯ ನಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯).
[ಕಱಿ$_2$ + ತೊವಲ್$_2$ (< ತೋಲ್)]

ಕಱಿಪುನ್ನಣಿಮಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಾಱ್ವರ ಅಣ್ಣಾಕ್ಕರ್ಱಿಪುನ್ನಣಿಮಾಣಿಯುಱಿದು ಬೀಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೭-೧೧ ; ಸು. 885). [?]

ಕಱಿಬೋನ (ನಾ). (ನಿವಾಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ) ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅನ್ನ : ನಡೆಮುಡಿ ಕಱಿಬೋನ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿ ಹೆಜ್ಜೊಡರುವೆರಸಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆವೆನು (ರಾಮವಿ. ೭-೧೨೫) ; ಉಱೆ ಮೆಱೆವ ಮೊಗದ ನೀಱೆಯರು ಕಱಿಬೋನವಾಂತಾಪುರದ ಬೀದಿಗಳೊಳು ತಱುಬಿದರಂದು ಮೋಹರಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೯). [ಕಱಿ$_2$ + ಬೋನ$_1$]

ಕಱಿಮನ (ನಾ). ಕಳಂಕವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು ; ಕೆಟ್ಟಮನ : ಕಱಿಮನದ ಕ್ರೂರರಱಿಯುಜನಳಿವ ಶೂದ್ರರಂ ನೆಱೆ ಯಾಚಿಪೆಯ್ದೆ ಸನ್ಯಾಸವಿಪ್ರರ್ ಉಱೆ ಸುಕೃತವಂ ಕ್ರಯಿಪ . . . ವಿಪ್ರರಹರೆಂದು (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೪೧) ; ಮಾಯಾವಿಮೋಹದ ಕಱಿಮನದ ಕಲುಷಾತ್ಮರಮಳಜ್ಞಾನ ದೀಪವನು ಅಱಿಯದವರಲಿ ಗುಣವ ದೋಷವನಱಸುವರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೬-೪೦) ; ಕಱಿಮನದ ರಕ್ಕಸರು ಹರಣವ ತೊಱೆದು ಮಹಿಯಲಿ ಹತ್ತುಕೋಟಿಗಳೊರಗಿದುವು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೨೭).
[ಕಱಿ$_2$ + ಮನ$_1$]

ಕಱಿಮಱಿ, ಕರೆಮರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂದು ಮತ್ತು ಕುಂದು ; ಲೋಪದೋಷ ; ಕಳಂಕ : ಕಱಿಮಱಿಗಳೊಳವು ನೋಟ್ಪೊಡೆ ಪೆಱಪೆಱರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ ಕಱಿಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಱನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕ ನೋಟ್ಪೊಡಿರ್ತಲೆಗೋಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧) ; ಕಿಱಿಯನೆಂದಾಪೊತ್ತು ನಾಂ ಕಱಿಮಱಿಯಳಿದು ಮನ್ನಿಸುವುದೆಲ್ಲಂ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೪) ; ತಾನಿರಲು ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಱಿಮಱಿಯಾದೆತ್ತಣದು (ನಿಭಾಗ ೪-೧೨-೮) ; ಕಱಿಮಱಿಯಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲವರಱಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗದ . . . ಚಿನ್ಮಯಪ್ರಭಂ ಮೆಱೆದಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೧೦). ೨. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ; ಮಾಯೆ ಮೋಸ : ಕಾತರಿಸಿ ಕಱಿಮಱಿಯನಾಡುವ ಮಾತನಱಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೩೬-೧೭) ; ಎಲೆ ತಾಯೆ ಕೇಳು ನಿನ್ನೊಳಗೆ ಕಱಿಮಱಿಯೇಕೆ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೯-೧೬) ; ಕಱಿಮಱಿಯೇಕೆ ತನ್ನಾತ್ಮನೆ ದೇವನೆಂದಱಿಗಿ ನೋಳ್ಪವನೆ ಸುದೃಷ್ಟಿ (ಭರಚ. ೬೦-೧೭). **ಕರೆಮರೆ$_1$** : ೨. ಈ ಮುರುಕ ಮುನಿಸು ಲಲ್ಲೆ ಗಂಭೀರ ಜಾಣ್ನುಡಿ ಕರೆಮರೆ ಭಯ ಭಕ್ತಿ ಗರ್ವ–ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತಳೋ ! (ಮಾಮಲ್ಲಿ ೪೭).
[ಕಱಿ$_2$ + ಮಱಿ$_2$]

ಕಱಿವು, ಕರಾವು (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವ ಹಸು : ಕಱೆವ ಕಱಿವುಗಳ ಮೊಲೆಯೊಳು ಹಾಲು (ಸಮ್ಮಕೌ. ೧-೨೧). **ಕರಾವು** : ೧. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಎಮ್ಮೆ ಕರಾವುಗಳಿವೆ (ಕಾವೇರಿ ೧೯೦) ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಬ ಕರಾವು (ಎಮುಕ. ೨). ೨. (ಹಾಲು) ಕರೆಯುವಿಕೆ ; ಹಯನು : ಅನೇಕ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಹಸುಗಳಿಗೆ ಕರಾವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೫) ; ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತರುವವನಾದರೂ ಅಷ್ಟು ಕರಾವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣನು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೩೮) ; ದೊಡ್ಡ ಕರಾವು ಉಳ್ಳ ದೀರಕ್ಕನು ಅಚ್ಚೇರು ಹಾಲು ಬಾಳುವುದಿಲ್ಲವೇ (ನೀತಿಚಂ. IX, ೨೯). [ಕಱಿ$_1$ + ಆವು]

ಕಱಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬೆಟ್ಟ ; ನೀಲಾಚಲ : “ಕಱಿವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಱಿ, ಕರ್ಪ]ಟ್ಟೆಂದು ನೀಲಾಚಲಂ” (ಕಶಸಾ. ೪-೪೭).
[ಕಱಿ$_2$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಱಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಳಂಕಗೊಳ್ಳು : ಕದಪಿದು ಪೊದಳ್ದ ಮಕರಿಕೆಯಂ ತಾಳದೆ ಕಱಿವೆರಸದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಱಿವೆರೆವೆರಸದ] ಶಶಿಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ಪೆಯನಾಳ್ದುದೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೦).
[ಕಱಿ$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಱಿಸು, ಕಱಸು (ಕ್ರಿ). (ಮಳೆ) ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮಳೆಗರೆಯಿಸು : ಏಳುದಿನ ಪರಿಯಂತರಂ . . . ಕಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ಸಿದನಲಾ ಕನಕವೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸಪು. ೫೪-೭೨) ; ಸುಧಾವೃಷ್ಟಿಯಂ ಕಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ಸಿದನು ಶರಣಕರನು (ಬಸಪು. ೫೭-೮೩). **ಕಱಸು** : ಧರೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನವಚ್ಚರಿಯ ಮಳೆಯಂ ಕಱಸಿ (ಬಸಪು. ೨೫-೧೩). [ಕಱಿ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕಱಿಹ, ಕಱಹ (ನಾ). ೧. ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವಿಕೆ : ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ ಪಶುವಿನ ಕಱಿಹದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೨). **ಕಱಹ** : ೨. ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ; ಹಸು : ಪರುಷವಂಗಣದ ಕಲು ಸುರಭಿ ಕಱಹಂ ಕಲ್ಪತರು ವನಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೧) ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನಮನ್ನಿತ್ತು ಬಿಡದೆ ಕಱಹಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಡಗರಿಸಿ ನಮಿಸುತಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೭-೨೪). [ಕಱಿ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಱಿತ್ತಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರೋಣವ ಪಡೆದರ ಮಗ ಕಱಿತ್ತಿಯಮ್ಮಙ್ಗ ಒನ್ದದಿತ್ಯ[ನದಾ]ನಂಗೊಟ್ಟ ಬೆಳ್ವಣಗೆಯಳೊನ್ದು ಮಟವಿಙ್ಗ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೭ ; 923). [?]

ಕಱ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ರೋಷಗೊಳ್ಳು: ಗಣಮುರ್ತ್ತಿ ಎಚ್ಚೊಡೆ ಇಱಿದು ಬಾಳ್ ಕಿಱ್ತು ಇದಿರೆ ನಡದು ಕಱ್ಚುತ್ತಪೋಗಿ ತಱ್ತು ಸತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬–೧೧; ೯ನೆಯ ಶತ). [< ಕಱು$_{1}$?]

ಕಱ್ಚನೆ, ಕರ್ರನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ; ಕರ್ರಗೆ: ಕಱ್ಚನೆ ಕಱಿಯವರಾಗಳೆ ಗಱ್ಚನೆ ಪರಿತಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೧); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಂ ಪರಪುಷ್ಟಚ್ಛಾಯೆಗಂ ಕಱ್ಚಳರುಚಿಗಮದೇಂ ಕಱ್ಚನಾಯ್ತೋ ತಮಂಥಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೭); ಮಾತ್ಸರ್ಯದೊಂದುಱ್ಚುಗಂ ಕಱ್ಚನೆ ಕಂದಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೬೩). **ಕರ್ರನೆ**: ಕಾಯ ಕರ್ರನೆ ಕಂದಿದರೇನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೫–೮); ಕರ್ರನೆ ಕವಿಯುತ (ಹವುಚ. ೧೯). [ಕಱ್$_{2}$ + –ಅನ್ನೆ$_{3}$]

ಕೞ್ 'ಕೞು' ನೋ.

ಕೞಕೞ (ನಾ). = ಕೞಕುೞ: "ಕೞಕೞಮೆಂದು ದೇಶಬಹುಳಾಕುಳದಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೩); ರಾಜ್ಯಾಂಗಂಗಳ್ ಕೞಕೞಮಾಗಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೬). [?]

ಕೞಕೞಿಸು, ಕಳಕಳಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ತಳತಳಿಸು; ಹೊಳೆ: ಕೞಕೞಿಸಿದನರ್ಕಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ತರಣಿ ತೞತೞನೆ ಮೂಡಲೊಗೆದಂ ಕೞಕೞಿಸಿತರ್ಕಂ (ಸಂಜೀವ. ೧೦). **ಕಳಕಳಿಸು$_{3}$**: ಪೊಂಬರಿಯಾಣದೊಳು ವೀರ ರಾಮನ ಕಳಕಳಿಸುವ ಪಂದಲೆಯನು ತಳುವದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತಂದು ತೋಱಿಸಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೮೧); ಕಳಕಳಿಸುವ ಮೊಗ ನೋಡುತ ನಗುತ ಹುಂಕೊಳುತ ನುಡಿವುತಿದ್ದರೊಸೆದು (ಭರತ. ೪೧–೧೬೮); ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಗಂಗನಹಳ್ಳಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಳಕಳಿಸಿದವು. (ಹಬ್ಬಬ. ೭೮). [ಕೞಕೞ$_{0}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಕೞಕುೞ, ಕಳಕುಳ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ: "ಕೞಕುೞಂ=ಸ್ಥಾನವ್ಯಾಕುಲತೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೞಕುೞಂ ತಾಣಬಾಗುಳತೆ" (ಸಂಜೀವ. ೩); ಚಾತುರಂಗಮಂ ಕೞಕುೞಮಾಗೆ ಪೇೞ್ ಪೆಸರಿಲ್ಲೆನೆ ಪಾಯಿಸಿ ತೇರನೆಯ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೫); ಕೇಡಡಸಿದೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ಕೞಿದಂತೆ ಕೞಕುೞಮಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೫೮); ಕೞಕುೞಮಸ್ತಾಚಳದಿಂದಿೞಿವೆಡೆಗಳೊಳಾಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೫). **ಕಳಕುಳ**: ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡುಗಳೊಳಹೊಕ್ಕು ಕೋಟೆಯ ಕೆಡಹಿ ಕಳಕುಳವನು ಮಾಡತೊಡಗಿದುವು (ಕಂಠವಿ. ೧೬–೭೬).

ಕೞಕುೞಂಮಾಡು, ಕಳಕುಳಂಮಾಡು = ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಮಾಡು; ಚದರಿಸು: ತನಗೊಡ್ಡಿದ ಕಳಿಂಗರಾಜ ಮತ್ತಮಾತಂಗ ಘಟೆಗಳಂ ಕೞಕುೞಂಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೬ ವ); ಸಾವಂತನ ಮೇಲೆ ಯೆತ್ತಿ ನಡೆದಲ್ಲಿ ಕಳಕುಳಂಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತುವಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯. ೭೩–೭; 1253). [?]

ಕೞಚು 'ಕೞಲ್ಚು' ನೋ.

ಕೞನಿ, ಕಲನಿ, ಕಳನಿ (ನಾ). ಸಾಗು ಮಾಡುವ ತರಿ ಭೂಮಿ; ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ: ಕಣ್ಡುಕದಾವೆಡೆ ಕೞನಿ ನೆತ್ತಪ್ಪರ್ಟ್ಟೆ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬–೬; 700); ಶ್ರೀಪುರುಷನಾಯಿಗೆಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೞನಿ (ಎಕ. IX. ಹೊಸಕೋ. ೮೬–೮; ಸು. 720); ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಡುಗಂ ಕೞನಿ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱಿಯಾ ಕೆಱಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೮; 776); ಅತಂಗೆ ಬಾಣರಸರ್ ಕೊಟ್ಟೊದು ಒಣ್ಡು ಕೞನಿ ಕಲ್ನಾಡು (ಸೌಇವಿ. ೧೯೩೩, ಪುಂಗನೂ. ೧೯೬–೧೦; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಲನಿ**: ಮೆಚ್ಚಿ ಮೂರು ಖಮ್ಬ ಸರ್ವಬಾದ ಪರಿಯಾರ ಕಲನಿ ಪ್ರಸಾದಗೆಯ್ದಾರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧–೧೦; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಳನಿ**: ಬಾಗೆಊರೇಱಿನುಳ್ಳೆಱಿದು ವಿೞ್ದಾರ್ ಮಾಳ್ಗಟ್ಟು ಚಿವಾನಿ ಕಳನಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯–೭; 780). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞನಿ]

ಕೞಮ 'ಕೞವೆ' ನೋ.

ಕೞಮಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು: ಘೃತಾನ್ವಿತಂ ಕೞಮಚೂರ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಸೀರೆಯೊಳ್ ಮಾಸರಮಾಗೆ ಸೇವಗೆಯನೊತ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೩). [ಕೞಮ (< ಕೞವೆ) + ಚೂರ್ಣ$_{3}$]

ಕೞಮೆ 'ಕೞವೆ' ನೋ.

ಕೞರ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು (?): ಹರಿಯಧೀಶನ ಸೋಲಿಕುಮೇೞುವಲ್ಲಿ ಸಂಚಲಿಸದೆ ನಿಲ್ವೊಡಂ ಕೞರ್ದು ಪೆರ್ಚು ಪೊಡಂ ಬಲಡೇಷ್ಟಗೆಯ್ವೊಡಂ ಗೆಲಿಸುಗುಮಾವ ಸಂದೆಯಮು (ಮಿಲ್ಲದ ಧೀಶನುಮಂ) ಮಹಾಜಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೩–೩೩); "ಉಪ್ಪರಿಸು" (ಲೋಕೋಪ–ಟೀಕ). [?]

ಕೞಲ್$_{1}$, ಕಳಲ್, ಕಳಲು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕುಗ್ಗು: "ಕೞಲ್ – ತನುತ್ವೇ (ಸಣ್ಣನಾಗು), ತಕ್ರ, ಮಂಜೀರಯೋಃ (ಕಾಲ್ಕಡಗ)" (ಶಮಧಾ); ತನ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಕೞಲ್ದಿರ್ದಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಪಡಿಗರಿಂ ಮಗುೞ್ದಂ . . . ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫); ಕುನುಂಗಿ ಕಾಂತಿ ಕೞಲ್ದು ಸಾರ್ದನ ಪರಾಶಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಚಂದ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೮–೬೩); ಅಗಿದು ಸುಗಿದು ಸುಯ್ಯುತ್ತಬಲ್ದರ್ ಕೞಲ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಕ. ೧೩–೯೩); ಎರ್ದೆಯಾೞಿ ಮನಂ ಕೞಲ್ದು (ದಶಕು. ೪–೩೫); ಬಗೆಯೊಳ್ ಬಲ್ಪು ಕೞಲ್ದೊಡಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೩೫೧). ೨. ಎದೆಗುಂದು; ನಿರಾಸೆಯಾಗು: "ಕೞಲ್ದಂ= ಬಡವಾದಂ; ಮನಮಿಕ್ಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೩. ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬೀಳು; ಕುಸಿ; ಶಿಥಿಲವಾಗು: ಅಂತು ಬಿೞ್ದು ಸುಲಿದ ಮೊೞಕಾಲ್ಗಳುಂ ಕೞಲ್ದ ಪಲ್ಗಳುಮೆಲ್ವಡಗಾದ ಮೆಯ್ಗಳುಮುಡಿದ ಕೆಯ್ಗಳುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧ವ); ವಜ್ರಘಾತದಿಂದಂದು ಕೞಲ್ದು ನುಚ್ಚುನುಱಿಯಾಗದೆ ನಿಲ್ಕುಮೆ ಪಾಪ ಪರ್ವತಂ (ಸಮುಪ. ೧–೪೬); ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ಕೞಲ್ದು ಪಳಿಕಿನ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಘಳಿಲನೆ ಬಿೞ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೬); ಇಳೆ ಕೞಲ್ವಿನೆಗಂ ಮಸಗಿ ತಾಗಿದುದು ತುರಗದೞಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೯); ತೇರಿನರಗೀಲ್ ಕೞಲ್ದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧–೩೮). **ಕಳಲ್**: ೧. ಬಳಿಕ್ಕಾವೆಸಕಂ ಕೀಳಾಗದಾರಾರೊಳವು ಕಳಲದಾರಾರ (ಳವು ಕಳಲದಾರಾರ) ತೇಜಪ್ರಭಾವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭೩–೩೬; 1186); ಕಂಪಿಸುತ ಕಳಲುತೆಂತಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನಕೆಱೆದು ಜೊಂಪಿಸುತ ಜೋಲುತ್ತಲೊಮ್ಮೆಯುಂ ಅಸುವರದು (ಸಾಮರ. ೨೧೧–೧೯). ೩. ಭಸ್ಮದೊಡೆ ದೋಡುಗಳ ಮುಱಿದ ಗೂಡಂಗಳ ಕಳಲ್ದ ಶಿಬಿಕೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೫೫). **ಕಳಲು$_{1}$**: ೧. ಕಳಲಿದೆವು ಕಂದಿದೆವು ಕುಂದಿದೆವು ಮುಂದುಗೆಟ್ಟೆಳವಳಿದೆವು (ಚಬಪು. ೫೬–೫೮). ೩. ಕಳಲಿ ಸೂಸಿದ ಕೇಶಪಾಶದ ಮಲಿನ ವಸನದ (ತೊರೆರಾ. ೫–೯–೨೪). ೪. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು (?): ತಿಳಿಯಲಿದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಗರ್ವಕೆ ಕಳಲುವರು ವಿನಯಕ್ಕೆ ಕೊಡುವರು ತಲೆಯನಿದು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಗುಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೯).

ಕೞಲೆಗುಟ್ಟು, ಕಳಲೆಗುಟ್ಟು=ಕಳಚಿಬೀಳುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು: ಬಾಯ ಬೆತ್ತೆೞೆಯುಂ ಪಲ್ಲಂ ಕೞಲೆಗುಟ್ಟೆಯುಂ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧ವ); ಕಾಲಾಳ್ಗಳಂ ಕೞಲೆಗುಟ್ಟಿ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೧೯–೧೩; 1441 ?). **ಕೞಲೆನುಡಿ** = ೧. ಕಳಚುವಂತೆ ಮಾತಾಡು; ಪರಿಹರಿಸುವಂತೆ ಮಾತಾಡು: ಶಲ್ಯನ ಹೃಚ್ಛಲ್ಯಮೆಲ್ಲವಂ ಕೞಲೆನುಡಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೯ವ). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸು; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು (?): ಕೞಲೆನುಡಿದೞಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಘುೞಿಲನೆ ನಡೆಯೆಂದು ಜಡಿದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಲ್; ತುಳು. ಕಳೆ]

ಕೞಲ್$_2$ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬಿಚ್ಚುವಿಕೆ; ಶಿಥಿಲತೆ; ಬಾಡುವಿಕೆ. 'ಕೞಲ್ಚು' ಪರಾ. [< ಕೞಲ್$_1$]

ಕೞಲ್$_3$, ಕಳಲು$_2$ (ನಾ). ಮೊಸರು; ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಕೞಲ್-ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಅಂದುಗೆ; ತನುತ್ವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೞಲೆಂದು ದಧಿ" (ಶಶಸಾ. ೬-೧೩೫); ಪೞಗೞವೆಯ ಕೂೞ್ತಿವುದುಗಳೆದತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ದಿೞಿಸಿದ ತುಪ್ಪಂಗೋಡುವ ಕೞಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಇದು ಬಾೞ್ಕೊಸರಿದು ಕೞಲಿಂತಿದು ರುಚಿವೆತ್ತಿರ್ದ ಪಾನವಿದು ಮಜ್ಜಿಗೆ ತಾನಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೧). **ಕಳಲು**$_2$: ಕೆನೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕಡೆದ ಕಳಲು ಗೋಳಕಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೩); ತಣ್ಣನೆಯ ಕಳಲು ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೨೪). [?]

ಕೞಲ್$_4$, ಕೞಲು (ನಾ). ಅಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ಕಡಗ: "ಕೞಲೆಂದುಂ . . . ನೂಪುರಂ" (ಶಶಸಾ. ೨೦-೪೧೩); "ಅಂದುಗೆಯೊಳ್ ಕೞಲೆಂದು ಪೊಂದುಗುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೩); ಕಾಲಲಿಟ್ಟ ಬ(ಕೞ)ಲ್ಗಳಿಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೪-೨; 1210); ಕೞಲೊಳೆೞಂ ಪಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೮). **ಕೞಲು**: "ನೂಪುರಮಕ್ಕುಂ ಸಂಗತಿಯಿಂ ಕೞಲು ನೇವುರಂ ಪುರುಳಿಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೯). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಲ್]

ಕೞಲಮಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಆಗ್ನೇಯದಲು ಕೞಲಮಡು ತೆಂಕಲು ಬೆಲ್ಲದ ತ[ೞ]ಬಾಗು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೩-೮೦; 1136). [?]

ಕೞಲಿಸು, ಕಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳಚು; ಉದುರಿಸು; ಸಡಿಲಿಸು: ಅಲುಗದೆ ತಳಿರ್ತ ಮರಗಳೊಳೆಲೆಯಂ ಕೞಲಿಸದೆ ಪೂತ ಗಿಡುಗಳೊಳರಲಂ ಸಲೆ ಬಿರ್ದದೆ ತಳ್ತ ಲತಾವಲಿಗಳೊಳ್ಪುಡಿಯನೂದುಗುಂ ಗಂಧವಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨೨). **ಕಳಲಿಸು**: ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಿಮೆಮಾಡು: ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೭); ಮಂಡೋದರಿ ನಿಜೇಶನ ಕಡುಹ ಕಳಲಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ಸಾರಿಸುವನಿತರೊಳು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೬೦). [ಕೞಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೞಲು 'ಕೞಲ್$_4$' ನೋ.

ಕೞಲುಲಿ, **ಕೞಲುಳಿ** (ನಾ). ನೂಪುರದ ಧ್ವನಿ; ಅಂದುಗೆಯ ನಾದ: ತೊಡೆ ದಡದಡಿಸೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟು [ಕೞಲುಲಿಗೆ ಬೞಿಸಲ್ವ] ಕಳಹಂಸ ಮಂಡಲಕ್ಕಯಶಮಂ ಮಾಡಿಪಿಯುಂ (ಕಾದಂಬ ೩೬). **ಕೞಲುಳಿ**: ಮೞಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾವರಕ್ಕೆ ಜತಿಯನುಗ್ಗಡಿಸುವಂತೆ ಕೞಲುಳಿಯಿನುಲಿವ ಪಾರಿವಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೧೧). [ಕೞಲ್$_4$ + ಉಲಿ$_2$]

ಕೞುಳಿ 'ಕೞಲುಲಿ' ನೋ.

ಕೞಲೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಣ್ಣರೆಂಬೆ: "ಕೞಲೆ=ಮುಳ್ಳು ವೆರಸಿದ ಗುಜ್ಜಗೊಂಬು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [?]

ಕೞಲೆಗಟ್ಟು, ಕಳಲುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಕಟ್ಟು (?): ಮಲ್ಲರಂತೆ ಬರಿಯುಂ ಪತ್ತಿ ಕೞಲೆಗಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೩). **ಕಳಲು ಕಟ್ಟು**: ಒಡನೆ ಕಳಲುಕಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಳಲುಕಟ್ಟಿ] ಹೆಡಗೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿಗೆ ಮೃಥಭಕ್ತನೋರ್ವನು ಪೋಪ (ಮೋಲಿಪು. ೨-೫೮). [ಕೞಲೆ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೞಲ್ಚು$_1$, ಕಳಚು, ಕಳಲಿಚು, ಕಳಲ್ಚು, ಕೞಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಬೇರೆಮಾಡು; ಭೇದಿಸು: "ಕೞಲ್ಚು – ಪೃಥಕ್ಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಚಾರುಚರಿತ್ರ ತೀರ್ಥಬಲದಿಂದಘಕರ್ದಮಮಂ ಕೞಲ್ಚಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೪); ದೇಹದಿಂದಂ ಕೞಲ್ಚದೆ ತಾನನ್ಯಶರೀರಿಯಾದಣಿದೆ ಯಂತ್ರಂ ತಂತ್ರಸಂಸಿದ್ಧಿಯೆಂಡು (ದಶಕು. ೧೩-೫೪). ೨. ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು; ಕಳೆ: ನೃಪವಿಲಾಸಿನಿಯರ್ ತುಡುಗೆಯಂ ಕೞಲ್ಚಿ ತಡಿಯೊಳ್ ಬೈತಿಟ್ಟರಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೧೦); ತೊಡರ್ದ ಬಲೆಯಂ ಕೞಲ್ಚಿ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೨೬ ವ), ನೂಪುರಮಂ ಕೞಲ್ಚಿ (ದಶಕು ೧೦-೭೫). ೩. ಪರಿಹರಿಸು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು; ತೊಲಗಿಸು: ಕೞಲ್ಚಿ ಕಳೆಗೊಂದಿ ಮುಂದೆ ಬಾರದ ಪದಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫); ಬಿರುದರಸೊತ್ತಿ ಬೀರರನ ಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕೞಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮); ಪಳೆಯಲೆ ದೋಷತ್ರಯಮಂ ಕಳೆವವೊಲೆಳೆಯಲೆ ಕೞಲ್ಚುವುದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೩); ಆಚಾರ್ಯರ್ ದಯೆಯಿಂ ಕೞಲ್ಚುಗೆ ಮದೀಯ ಸ್ವಾಂತದಿಂ ಧ್ವಾಂತಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩). ೪. ಉದುರಿಸು; ಹನಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಕೋಕಾಂಗನೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಕೞಲ್ಚಿ ಪೇದಿಸಿದಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೦). ೫. ಸಡಿಲಿಸು; ತೆಗೆಯಿಸು: ಧರ್ಮದೊಳಮರ್ಥದೊಳಂ ಬಗೆಯಂ ಕೞಲ್ಚದುದ್ಭಾಸಿಸಿದಂ ಗಡಂತವನವರ್ಕೆ ಫಲಂ ಸುಖಮೆಂದು ಬಲ್ಲವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೬೧). ೬. ಕೀಳು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಡಿದರ್ಥಮಂ ನೆಱೆ ಕೞಲ್ಚುವುದಾತನೊಳಂಬುಜಾನನೇ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೬೩). **ಕಳಚು**: ೧. ನಿನ್ನನು ಸೆಳೆದು ರಣದಲಿ ತೊಡೆಯ ಕಳಚುವ ಮೃತ್ಯುಭೀಮನ ಕಯ್ಯ ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨೭); ಸುರೇಪಿಯ ತಳಪದಸ್ತ್ರದಲವಳ ಹಸ್ತವ ಕಳಚಲೆಚ್ಚನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೩). ೨. ವಿಶ್ರಾಂತಧೀರನ ನೋಡುತುಟ್ಟಳು ಕಳಚಿದಂಬರವ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೪೧); ವರಶಿರೋಮಾಲೆಯಂ ಕಳಚಿ ಚಲ್ಲಣಮನುಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೫೩-೧೧); ಅಸಿತಾಂಬರದ ಗವಸಣಿಗೆಯನು ಕಳಚಲ್ಕೆ (ಕೋಗಯು. ೨೭-೫). ೬. ಉಲುಕಿದರೆ ನಾಲಗೆಯ ತೊಡಬೆಯ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೫); ಸೊಕ್ಕುಮುೞಿದು ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲ ಕಳಚುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೬-೩೯-೫). ೭. ಸಡಿಲು; ಜಾರು; ಬಿದ್ದು ಹೋಗು: ಮಹಿಮೆಯ ಕೀಲು ಕಳಚಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೩); ಕಳಚಿತರಸನ ಮನದ ಧೈರ್ಯಾಚಲದ ಬೈಸಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೫). **ಕಳಲಿಚು**: ೨. ಕೌಸಲೆ ಕಳಲಿಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂದ ಕಂಬನಿದುಳುಕೆ ಕೆಲಬಲಕಳವಳಿವುತೊೞಲಿದಳು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೫೬). **ಕಳಲ್ಚು**: ೩. ರಾಜಪುತ್ರಸಚಿವಸಂಘದ ಕಿವಿಗೇನಾನುಮ ನೀವುದ ನಾಡುತೆ ಭೇದದಿಂ ಕಳಲ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಮರಳ್ಚು]ವುದವನಂ (೧೦ಕ. ೬-೧೮); ಕಂಟಕರಂ ಕಳಲ್ಚಿತಾಂ ರಾಯಮುರಾರಿಭೂಪತಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನೂರ್ಜ್ಜಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ ೯-೧೪; 1147); ಮುನಿಸಂ ಕಳಲ್ಚಿ (೧೦ಕ. ೧-೧೨೮ ವ). ೪. ನಭದೆಡೆಯುಡುಗಳಂ ಕಳಲ್ಚುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನೊಡೆವ (ಚಬಪು. ೨-೨೪). ೭. ಖಳರ[ರ]ವಂ ಕಳಲ್ಚಿದುದು ಕಳ್ಪರ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಬಾಧೆಯೆಮ್ಪ್ಪಗಳ್ದಳಱೆ ತೆರಳ್ಚಿ ತೂಳ್ದುದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೧೯; 1103). **ಕೞಚು**: ೭. ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ ಕೞಚಿದಂತೆ ಕೞಕುೞಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೮). [ಕೞಲ್$_1$ + -ಚು]

ಕೞಲ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಳೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾರಣೆ: ಕಟ್ಟಲೆ ಕೞಲ್ಚು ಜಗತ್ತಿನ ಪುಣ್ಯದಚ್ಚು . . . ಪೂರ್ಣ ಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪). [< ಕೞಲ್ಚು$_1$]

ಕೞವೆ, ಕವಳ್ಕ$_3$, ಕವಳ್ಕೆ$_2$, ಕಳವೆ, ಕಳವ್ಕೆ$_2$, ಕೞಮ, ಕೞಮೆ, ಕೌಳ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತ; ನೆಲ್ಲು: "ಕೞವೆಯೆನೆ ಶಾಲಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೯); ಬೆಳೆದೊೞಗಿದ ಕೞವೆಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೬); ಒರ್ಮೊದಲೊಳಿರ್ದ ಕೞವೆಯ ಸಸಿವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಜೋಳಮಂ ಬಿತ್ತಿ ಕೞವೆಯಂ ಬಯಸುವೆಗ್ಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಒಲವಿಂ ಬಂದೆಱಗುವವೋಲ್ ತೆನೆಯಂ ಕಾಲ್ಗೆಱಗುವ ಕೞವೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೩); ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕೞವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂ ಗೆಱಗಿ ಪಱಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೦). **ಕವಳ್ಕೆ**: (ಉಕ).

ಕವಳೆ$_2$: (ಉಕ). ಕಳಮೆ : ಬೆಳೆದ ಕಳಮೆಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೯; ಸು. 1145); ಕಳಮೆಯ ಕೆಯ್ಗಳು ಪಿರಿದೊಪ್ಪವಡೆದು ಗಿಳಿವಿಂಡು ನಿಪ್ಪಸರದಿ ಸರಿವವೊಲು (ಅಂಜಚ. ೧೩-೩೦೦); ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು ಬಣ್ಣಸರಗಳೆನೆ ಬಳುಕುತ ನೀರೊಳು (ನಾಗಕು. ೨-೨೨). ಕಳವೆ$_2$: ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕಬ್ಬುಂ ಕಳವೆಯು ಮೆಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಳುಫಲಂ (ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೬; 1042); ಕಳವೆ ರಾಜಾನ್ನ, ಶಾಲ್ಯನ್ನಕ್ಕೆ 'ಓಗರದ ಉದಕವನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೪); ಕಳವೆಮಯವಾ ನೆಲನು ಕಬ್ಬಿನ ಹಳುಮಯವಾ ಹೊಲನು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೧೯); ಕಳವೆಯ ಮಡಿಯ ಸಾಲುಗಳು ಸಲೆ ಮೆಱೆದುವು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೮). ಕೞಮು : 'ಕೞಮುಚೂರ್ಣ' ಪರಾ. ಕೞಮೆ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕೞಮೆಯ ಕೂೞುಂ ಮಸಿಯುಂ ತುಪ್ಪಮುಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೦); ಅನಿಳಾಹತಿಯಿಂ ಕೞಮೆಯ ತೆನೆದುಱುಗಲೊಳೊಱೆತು ಪರಿವ ಪಾಲಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೪). ಕೌಳೆ$_3$: 'ಕೌಳಿಕಂದಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಮ]

ಕೞವೆಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಾಣಿಮರ್ದಕ – ಕೞವೆ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೯೫). [?]

ಕೞ್$_1$, ಕಳಿ$_1$, ಕಳೆ$_2$, ಕೞೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಯು; ತೀರು; ಮಡಿ: "ಕೞ್ – ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಃ (ಕೊನೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ಹೋಲಗು), ಸೌವೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಶಮಧಾ); ಎರೞ್ಮೞು ತಿಂಗಳಿಂಗೆ ತಾಯ್ ಕೞಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೩); ಕೞಿದವರ್ಗೞ್ವುದೞ್ತೊಡ ವರೇೞ್ವೊಡಮಂತವರಿಂ ಬೞಿಕ್ಕೆ ತಾಮುೞಿವೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೭); ಕೞಿದ ಪುನಃಪ್ರಿಯವಿರಹದಿನೞಲ್ದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೧). ೨. ದಾಟು; ತಳ್ಳು; ನೂಕು; ಸಾಗಿಹೋಗು : ಕೊಳುಗುಳವಂ ಕೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೧ ವ); ಏನಾನುಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತಿಂದು ಕಾಲಮಂ ಕೞಿವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೭-೧೭); ಮೂಱು ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಸಾಗರೋಪಮಂ ಕೞಿದಿಂ ಬೞಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೭ವ). ೩. ಸಂದುಹೋಗು; ಕಳೆದುಹೋಗು; ಹರಿದುಹೋಗು; ಬಿದ್ದುಹೋಗು: ಕೞಿದ ನೀರ್ಗೆ ಬಂದಪುದೆ ಬೞಿಕ ಜರೆಗಂ ತಿರ್ದಲ್ (ಅಜಪು. ೨-೫೯); ಕತಿಪಯದಿನಂಗಳ್ ಕೞಿಯೆ ಸುದಾಮೆಗೆ ಪರಿಣಯನ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೬ ವ); ಕೞಿದ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದ ಜವ್ವನಮಂ ದೊರಕೊಳ್ವುದರ್ಥಮಂ. . . ಮಗುೞ್ಚಾಸೆ ಮಾಡಿಯುಮ್ಮೞಿಸುವರೇಕೆ (ದಶಕು. ೮-೨೬). ೪. ನಿವಾರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಕಂಡೊಡಂ ಮಱೆದಿರ್ಪರ್ ಗಡ ಕಾಣದರ್ ಕೞಿವರೇ ವ್ಯಾಮೋಹ ಬಂಧಂಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯-೨೧); ಮನಮನೆ ನೆಲೆವನೆ ಮಾಡಿರ್ಪನಂಗನಂ ಕೞಿಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೩-೫೭); ಕೇಸರಿಯಂ ಕೊಂದದಱಸುವಿನೊಡನೆ ಕೞಿದಂ ಪೊದೞ್ದಂ ನಿಜ ಕೋಪತಮಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೦). ೫. ಕೈಮೀರು; ಮಿತಿಮೀರು: "ಕೞಿದಂ=ಸತ್ತಂ; ದೂರಂಬೋದಂ; ಕಯ್ಮೀಱಿದಂ" (ಶಮದ.ಪರಿ. ೧); ಕರ್ಣನಿಶಿತ ವಿಕರ್ಣಹತಿಯಿಂದಮಸುರಾಂತಕಂ ಕೞಿಯೆ ನೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೦ ವ); ಕೞಿದ ಭವಣಿಗಳದೊಳ್ ತೊಡರ್ದೞಿ ಮಾನಸನಿರ್ಕುಮಧಿಕನಿರ್ಕುಮೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೩-೮೯). ಕಳಿ$_1$: ೧. ಕಳಿದ ನಡವಿಯೊಳಯ್ಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೨೮). ೨. ಪಲವೂರ್ಗಳಂ ಕಳಿದು ನಡೆತಂದು (ಬಸರ. ೧೨-೧೬); ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿಯರೊಡನೆ ಬೇಸಗೆಗಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವ ಭೋಗಿಜನ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೭); ಕಳಿದರಿವರೆಲೆ ಕೇಳು ಕುಶ ತತ್ಕಲುಷಕಾಂತಾರವನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧); ಕಳಿದ ಹಗಲ ತಾವರೆಯಂತೆ ಜೌವನಗಳಿದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ನೇಹದಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೦). ೩. ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಸುಳಿದು ಹೊಳಿದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆರ. ೮-೧); ನಳಿನನಾಭನ ಕರುಣದೊಱತೆಯು ಕಳಿದರಾರೇಗುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೧೯); ಸುಳಿಯದಿರ್ಪುದು ಕರಿಣಿ ಕಳಿಯದಿರ್ಪುದು ಹರಿಣಿ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೩೧). ೪. ಅಕಟ ವಿಧಿಯನು ಕಳಿವರಾರ್ (ಜೀವಂಧ. ೫-೪೬). ಕಳೆ$_2$: ೨. ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ಕಳೆದು ದಿವ್ಯ ಕನ್ನಿಕೆಯಾಗಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಗಿರಿಕ. ೧. ಕಥಾಗರ್ಭ); ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗಳಂ ಕಳೆದು ಬರುತಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೬-೨); ಆನಂದವಡೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅಂದಿನ ದಿನವ ಕಳೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೯-೫೮). ೩. ಕಳೆದುವು ವೃದ್ಧಂಗೆ ದಂತಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೫೩); ಕಳೆದ ಹಲುಗಳನೊಡೆದ ಮೊಳಕಾಲ್ಗಳನು ತೋಱೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೬); ಕಣ್ಣೈದಿಲಲರಿಕೆಯಿಂಪು ಕಳೆಯೆ ನಾಸಾನಿಲನ ಕಂಪು ಸುಳಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೨). ೫. (ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒರೆಯಿಂದ ಕಳಚು; ಹೊರದೆಗೆ; ಕಳಚಿಕೊ : ಸತ್ಯವೆಂಬ ಕೂರಲಗನೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳೆದುಕೊಂಡು ಸದ್ಭಕ್ತರು ಗೆದ್ದರು (ಬಸವ. ೩೬೭). ೬. ತೆಗೆ; ವಜಾಮಾಡು; ವ್ಯವಕಲನ ಮಾಡು : ಕಳೆಯೆಂಬುದುಂ ಲೆಕ್ಕವೇಱಿಸಿಳಿಸುವಱೊಳಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೯). ಕೞೆ$_1$: ೧. ಅಶುಭಕರ್ಮೋದಯದಿನೆನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಂ ಕೞೆದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೪). ೨. ಅಂತಾಯಿರುಳುಂ ವಿಜಯಂ ವಿಜಯೋದ್ಯೋಗದೊಳ್ ಕೞೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೮ ವ); ಕೞೆವನಿಂತು ಪೊೞ್ತಂ ನೃಪಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭); ಅವರಿರ್ವರುಂ ನಾನಾ ನದೀನದಾಂತರಾಳ ಸಂಪಜ್ಜನಪದಂಗಳಂ ಕೞೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೫ವ). ೪. ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕೞೆಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ತೀರ್ದಪುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೦). ೬. ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವೃತ್ತಮನದಱೊಳ್ ಬಗೆದೊಂದಂ ಕೞೆದೊಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿಗಳವಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೭-೨೬೬); ತಿಳಿದೇಶೀಯಮುಮ್ಮೈದಂ ಕೞೆ ನೀಂ . . . ಕ್ಷಾಳನಂ (ಶಮದ. ೩೩); "ರಚತಂ, ರಜಿತಂ, ಉೞಿತಂ . . . ತ್ಯಜಿಸು, ಕೞೆ ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೞೆವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ).

ಕೞಿದುಕೊಳ್ = ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ದೇಗುಲಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಂ ಪುರ್ವ್ವಸಿ[ಧ್ಧಾ]ಯ ಕೞಿದು[ಕೊ]ಣ್ಡರಪ್ಪಡೆ ಕವಿಲೆಯುವ ಕಱುವುವನೞಿದರ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ಗು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೪; 933). ಕೞಿಯೆ = ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಮಿತಿಮೀರಿ; ಬಹಳವಾಗಿ : ವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನದಿಂ ಕೞಿಯೆ ಪರಾರ್ಥಗಳುಂ ಬಾಯೞಿದು (ಕವಿರಾ. ೨-೨೩); ನಿಶಿತ ವಿಕರ್ಣ ಹತಿಯಿಂದಮಸುರಾಂತಕಂ ಕೞಿಯೆ ನೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೦ ವ); ಕೞಿಯೆ ಗಳಪದಿರ್ ನಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೩-೭); ಕೂಸು ಕೞಿಯೆ ಬಳೆದುದು . . . ಕನ್ನೆಯನಿನ್ನಿರಿಸಲಾಗ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೭೧); ಕಹಳೆ ಮಿಳ್ಪಪ ಪೞಯಿಗೆ ಸೂಳ್ಪಪ ತಂಬಟಂ ರಣರಸಮಂ ಕೞಿಱುವರಿಯಿಪಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಿ; ತುಳು. ಕರಿ, ಕಳೆ]

ಕೞ್$_2$, ಕಳಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣ್ಣಾಗು; ಮಾಗು; ಪಕ್ವವಾಗು. 'ಕೞಿಯಲರ್' ಪರಾ. ಕಳಿ$_2$: ೧. ಹತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಕಳಿತಿದ್ದರೇನು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೨೫); ಕಳಿದ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣು ತೊಳೆಗಳು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೭); ಕಳಿತ ರಸಾಲ ನೇಱಿಲವಣ್ಗಳ ಪಿಕ ಗಿಳಿ ಚಂಚುಪುಟದಿ ಕರ್ದುಕೆ (ಮೋಹತ. ೫-೨೩). ೨. ಬಾಡು; ಬತ್ತು; ಇಳಿದುಹೋಗು : ನೆಱೆ ಕಳಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಲ್ದ] ಮೆಚ್ಚಿನಲು ನವಿಲು ನರ್ತನಂಗೆಯ್ದುವು (ಹಜಕಾ. ೩-೩೬); ಕಳಿದ ತರಣಿಯ ಕಿರಣದಲಿ ದಿನ ಬಲದೊಳಾಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಬೆಳವಿಗೆಗಳಹವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೫೫); ಕಳಿದ ಪೂಗಳ ತೆಱದಿ ರೇಚಕದೆಲರಿನಿಂದುದುರಿದವು ತಾರೆಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೦೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕನಿ]

ಕೞಿ$_3$, ಕಳ್$_4$ (ನಾ). ಚಿಲಕ, ಅಗುಳಿ, ನೊಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಮರದ ಗೂಟ: ಒಯ್ಯನಾ ನೊಗದೊಳಾ ಕೞ್ ಮುನ್ನೆ ತಗುಳ್ದು ಛಿದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಪುೞಿಯಿಪ್ಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೪–೨೪). **ಕಳ್$_4$**: ಕೆಲವು ಪಯಣದಿಂ ದುತ್ತರ ದ್ವಾರದ ಬೞಿಗೈತಂದು ಚಕ್ರೇಶ ಪುೞಿಲಸಾನೆಗಳಿಂದ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಬಾಗಿಲ ಕೞಿಯನು ಪೊಱಮಟ್ಟನಾಗ (ಗೋಮಟೇ. ೧೧–೬೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಿ]

ಕೞಿ$_4$ ‘ಕಳ್$_5$’ ನೋ.

ಕೞಿಪು$_1$, ಕಳಿಪು, ಕಳುಪು, ಕಳುವು$_1$, ಕಳುಹು, ಕೞಿಪ್ಪು$_2$, ಕೞುಪು, ಕೞ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳುಹಿಸು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಕಾಳೆಗ ಕಿಡೆ ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕೞಿಪಿ ತನ್ನ ಬಲಮುಂ ಮಾರ್ಬಲಮುಂ ತನ್ನನೆ ಪೊಗೞೆ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೫; ಸು. 940); ನಿಜತನೂಜೆಯನಳಿಯನೊಡನೆ ಕೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ೞು]ಪುವುದ್ಯೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೪–೫೩ ವ); ಆತಂಗೆ ಸಾಲ್ವನಿತು ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೞಿಪಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೮೧); ಬೆನ್ನನೆ ಭವ್ಯರ್ ಕೞಿಪುತ್ತೆ ಬಂದು ನಿಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೩). ೨. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ; ನೂಕು; ತಳ್ಳು: ಇಂತೆ ಕಾಲಮಂ ಕೞಿಪುವೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೧೬); ಇಂದಿನೊಂದಿರುಳಂ ಕೞಿಪಿ ನಾಳೆ ನಿಮ್ಮ ನೆಗೞ್ದುದಂ ನೆಗೞ್ದುದು (ಗದಾಯು. ೬–೬ ವ); ಕೆಳೆಯನೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕೞಿಪುವಂತು . . . ಬೆಸಸು (ಕಾದಂಬ. ೬೧೮); ಎರಡುವರ್ಷಂಬರಂ ಧರ್ಮವಿಹಾರಂ ಮೌನವ್ರತದಿಂ ಕೞಿಪಿ (ಅನಂಪು. ೯–೧೧೩ ವ). ೩. ದಾಟು; ಕ್ರಮಿಸು: ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರಮನುಪಾಯದಿಂ ಕೞಿಪುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೧೧). **ಕಳಿಪು**: ೧. “ಕಳಿಪು – ಅನುಗಮನೇ” (ಶಮುಧಾ); ಮಂತ್ರಮಂ ಬೆಸಸಿ ಕರುಣಂಗೆಯ್ದು ಕಳಿಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೧೬). **ಕಳುಪು**: ೧. ನಾನೆ ಪುಯ್ಯಾನದಿಂದಂ ಬಂದು ಕಳುಪುವೆಂ (ಇಹರ. ೪೦); ಅಸುಗೀಶನನೊಳ್ನುಡುಕಂ ತರಲೆನುತೊನೆದು ಕಳುಪಿ (ಜಯುಕಾ. ೨–೨೯); ನಿಜಸ್ಥಳಕೆ ಶ್ರೀಪತಿಮುಖ್ಯರಂತರಂಗಳನಱಿದು ಕಳುಪಿ (ಚಬಪು. ೨–೧೪). **ಕಳುವು$_1$**: ೧. ಅಕ್ಕರೆಯ ಮುದ್ದಣನು ನಿನಗೊರೆದು ಕಾದಿರನೆ? ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದೆ ಎಂತು ಕಳುವುದಿರಲಮ್ಮಾ? (ಕಎಪು. ೩೩೮); ಹೆಣ್ಣುಮಗಳನು ಕಳುವಿ ಕಣ್ಣೀಗೆ ನೀರ ತಂದು ನಿಂತಾಳು (ಜಗೀತ. ೮೯); ಹೇಳಿ ಕಳುವಿದರೆ ಬರುವೊಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಲೆ ಕಳುವಿಪರೆ ಮನಸಿಟ್ಟ (ನಾಪದ. ೧೩). **ಕಳುಹು**: ೧. ಹಸೆಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಟ್ಟಿದಡೆ ಶಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆಮ್ಮವರು (ಮಹಾದೇ. ೭–೫); ನಾಯ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕಳುಹಿದರೆ ಬೆಂಬಿಡನಲಾ ಮಱುಕೊಳಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೧); ಕದನಕ್ಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೪). ೪. ಸಾಗಿಸು; ರವಾನಿಸು: ಸರಕನ್ನು ರೈಲಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹುವರು (ರೂಢಿ). **ಕೞಿಪ್ಪು$_2$**: ೧. ಮಱವೊಕ್ಕೊನಂ ಕಾದು ಕೞಿಪ್ಪಿ ವೈರಿಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರನ್ನಡೆದು ಸತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೩; ಸು. 925). **ಕೞುಪು**: ೧. ಬೆಸನನಿರ್ಮೆ ಕೇಳದಂತು ಪೂಣಿಸಿ ಕೞುಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ); ಆವ ಜಾತಿ ಪೆಸರೇನೆಂಬುದಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಪಾಯಸಮಂ ಕೞುಪಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೦–೧೧). ೨. ಏೞು ದಿವಸಮುಂ . . . ರಸಾಯನಾಸ್ವಾದನದೊಳ ಮುತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳಂ ಕೞು[ಪಾಠಾಂ. ೞಿ]ಪಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ). **ಕೞ್ಪು**: ೧. ವೈರಿದೂತನಂ ಭೇದಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಮಾಭರಣ ಲೇಪನವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವಂ ವೇದಿಸಿ ಕೞ್ಪಿ ವೈರಿ ಗಡಿಯಂ ಭರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಂದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೫೬).

[ಕೞಿ$_1$ + -ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಕೞಿಪ್ಪು]

ಕೞಿಪ್ಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರೆ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: ಕೞ್ಪಂ ತಂದು ನಿಂಕಮಿಕ್ಕೞಿಪಂ ಕೞಿವಂ ಚಲ ಕೞಿಪಂ ಕಂಜನೇತ್ರ × × ಕೞಿವಂ ಬಱಿಕಾತನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೨೯). ೨. ಕೀಳಾದುದು; ಕಳಪೆ: ಆ ರೂಪಿನ ಪೆಂಡಿರಿಂತು ಕೞಿಪಾ[ಪಾಠಾಂ. ಬಾ]ದೊಡೆ ಚಃ ಕೂರಿಸುವ ಕೂರ್ಪ ಮಾತಂ ಮಾಱಿಗೆ ಕುಡು ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲ ಸುಡು ಹೋಗು (ಯಶೋಚ. ೨–೬೩). [ದೆ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಿಪ್ಪು]

ಕೞಿಪೊೞಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೊಳೆಯ ಹೆಸರು: ಎಳಗೊವನೂರ ಬಡಗಣ ಸೀಮೆಯುಳ್ ಕ(ಕೂ)ಡಿ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ(ಶಿ) ಕ(?)ೞಿಪೊೞಿಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೆ(ನ್ನೊ)ೞ್ಪೆ (ಇಅ. XVIII, ೩೬೭–೨೩; 8ನೆಯ ಶತ).

[ಕೞಿ ? + ಪೊೞಿ$_1$]

ಕೞಿಪ್ಪು$_2$ ‘ಕೞಿಪು$_1$’ ನೋ.

ಕೞಿಯಲರ್ (ನಾ). ಹಳೆ ಹೂ; ಬಾಡಿದ ಹೂವು: ಕೞಿಯಲರಾದ ಸಂಪಗೆಯ ಬಣ್ಣದವೋಲೆ ಬೆಳರ್ತ ಬಣ್ಣದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೬).

[ಕೞಿ$_2$ + ಅಲರ್$_2$]

ಕೞಿಯುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟಮಾಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಣ್ಣು: ಮಾಜನಂಗಳ್ ಕೞಿಯುಂಡಾಪೋಚಿಪಲ್ಲಿ ನೆನೆದುದು ತನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೧). [ಕೞಿ$_1$ + ಉಣ್]

ಕೞಿಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಗಾಯ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಹೊಡೆತ: ಕೞಿಯೇರ್ಪೆತ್ತಭವ್ಯರಿಯ ನೆಱಕೆ ಶಿರಂ ಮಾಱ್ಪಪೋಲವಂ ಮುೞಿಯಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೧). [ಕೞಿ$_1$ + ಏಱ್$_4$]

ಕೞಿಯೋದು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಓದು; ಸಾಂಗವಾಗಿ ಓದು; ಓದಿನಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗು: ಪೞಗಾಂಪರ ನುಡಿ ಮುತ್ತುಂ ಮೆಱಸುಂ ಗೋದಂದದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಮನೊರ್ವಂ ಕೞಿಯೋದಿದಾತನಲ್ಲದೆ ಬಱಿವಱಿಯಿಂ ಬಂದು ಬರೆಯಲಾಗದಗಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೮೧).

[ಕೞಿ$_2$ + ಓದು$_1$]

ಕೞಿಲೆ, ಕಣಿಲೆ, ಕಳಲು$_3$, ಕಳಲೆ, ಕಳಿಲು, ಕಳಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಮೊಳಕೆ, —ಕುಡಿ: “ಕೞಿಲೆ = ಬಿದಿರ ಕುಡಿ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ನೀನಿಂದು ಕೞಿಲೆಯಂ ತಿಂದ ಪಸುವಿನಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೭); ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ಬಿದಿರ ಕೞಿಲೆಯೇಲಕ್ಕಿಯಕಾಯ್ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ನಿಡುಗೞಿಲೆಯ ಮೊನೆಯುರ್ಚಿದ ಜಡಧರಮೆಸೆದುದು (ಶಬಶಂ. ೩–೩೭); ಮುಂಗಾರ ಮೊೞಗಿನತ್ತಣಿಂ ಪೊಡೆಗಿಡುವೆಳಕೞಿಲೆಯೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪–೨೩). **ಕಣಿಲೆ**: ೧. ಕಣಿಲೆ ಮಾಗುಳಿ ನಾಳಿ ಕಳಿಂಗವರೆಗೋಗುಂಪಸಲೆಗಳಂ ಮೂಲಂಗಿಯಿಂಗು ಕತ್ತುರಿಬಾಳೆಯದಿಂಡಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲವತ್ತುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೩–೫); ಗೋರಿಲ್ಲ ಕಪಿಯು ಸಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿದಿರು ಕಣಿಲೆಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಜೀವಿಸುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೪೦). ೨. ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ಕಣಿಲೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ (ವೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೪). **ಕಳಲು$_3$**: ೧. ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಕುದಿಸಿಯೆರಡಾಗಿ ಸಂಬಳಿಸಿ ಕಡುಕಿಱಿದು ಮೆಣಸುಪ್ಪುಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲ ಕಳಲು ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣು ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೨). **ಕಳಲೆ**: ೧. ಇದು ಕಳಲೆ ಸುಗ್ಗಿ, ನಾಳೆ ಕಳಲೇ ಪಲ್ಯ ಮಾಡಿ ರೊಟ್ಟಸುತ್ತೇವೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೫೭). **ಕಳಿಲು**: ೧. ಕೊಳಲಾಗಬಹುದಿತ್ತು, ಕಳಿಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಕಡಿದ ಕಾಳ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೮೭–೪). **ಕಳಿಲೆ**: ೧. ಕಳಿಲೆಯ ನಖದಲಿ ಚಿವುಟಲಹುದು ಮುಂದೆ ಲಳಿಗೆ ಕೊರುಗುರಿಗಂಜುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧೧–೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞೈ; ಮಲ. ಕಯಲ್ಪ; ತುಳು. ಕಣಿಲೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕಳೀರ. / ಪ್ರಾ. ಕರಿಲ್ಲ]

ಕೞಿವಣ್, ಕಳಿವಣ್, ಕಳಿವಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ವಫಲ : ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳ್ ಕೞಿವಣ್ಗಳಂ ಕರ್ದುಕೆಂ(ದಶಕು. ೬-೨೫ ವ). ೨. ಇಳಿದು ಹೋದ ಹಣ್ಣು ; ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು : ಫಳವೆಂದುಂ ಕೞಿವಣ್ಗಳಾಗವಲರೆಂದುಂ ಬೀಯವು (ಜಗವಿ. ೨-೧೬). **ಕಳಿವಣ್** : ೧. ಕಳಿವಣ್ಗಳ ತಿನತೊಡಗಿದರು(ಮೋಹತ. ೧೯-೫೪); ಅವಗಂ ಕಳಿವಣ್ಗಳಿಂ ಕಡ್ಗೊಳಿಪ ಪಣ್ಮರಂಗಳಿಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧). **ಕಳಿವಣ್ಣು** : ೧. ಕಟ್ಟದಿರ ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಸುರಿವ ಸುಧಾರಸದ ಹೊಂಗಟ್ಟುಗಳ ಫಲಭೂಜರಾಜಿಯು ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೫); ಪೊಳೆವ ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಬ ಚೌದೆಸೆಯೊಳು ಕಳಿವಣ್ಣು ಸಹಿತೊಪ್ಪುತಿರಲು (ಕಂನವಿ. ೨೦-೩೧).

[ಕೞಿ$_{3}$ + ಪಣ್$_{3}$]

ಕೞಿವದ, ಕಳಿವದ (ನಾ). ೧. ಇಳಿವೊಗದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಇಳಿದು ಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ : ಕೞಿವದನಾದ ಬಾಸರ ಬಿಸಿಲ್ ತೆರೆಯಂತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೭-೬೪). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕಳಿತಸ್ಥಿತಿ : ಕೞಿವದನಾದ ಮಡ್ಡು . . . ಬೇಟದಿಂ ಪೞಿದಱನಣ್ಪನೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ನೇಲ್ವವನೆಗ್ಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲನೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೪). **ಕಳಿವದ** : ೨. ಜಗುಳ್ದು ತಾವೇ ಬೀಳ್ವ ಕಳಿವದದ ಪಣ್ಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೫) ; ಕಳಿವದದಲೊಡೆದಿರ್ದ ಪಣ್ಗಳ ತಿಳಿರಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಭೋರೆಂದುಲಿವ ನಿರ್ಝರವಾಹಿನೀ ತೀರದ ವನಂಗಳನು (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೨೫).

[ಕೞಿ$_{2}$ + ಪದ$_{1}$]

ಕೞಿವು, ಕಳಿವು$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಸಾವು ; ನಾಶ ; ಅಂತ್ಯ : ಕೞಿವುೞಿವುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇಪುಂ ತೋಡುಂ ಬೀಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ) ; ಉೞಿವು, ಕೞಿವು ಎಂಬಿವು ಭಾವವಾಚಿಗಳ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ಸೋಲು ; ಪರಾಭವ : ಪರಶುರಾಮನಿನಾ ರಘುರಾಮನಿಂ ಪರಿತ್ಯಪಿ ಕುವರಂಕ ರಾಮನಿನದೇಂ ಕೞಿವಾದುದೊ ಮೂಜು ಸೂೞೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೪). **ಕಳಿವು$_{1}$** : ೧. ನದೀಸುತನಳಿವಿನಲಿ ಗುರು ಕರ್ಣ ಶಲ್ಯರ ಕಳಿವಿನಲಿ ಕಟ್ಟಳಲ ಬಹಳಾಭ್ಯಾಸಿ ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೫). ೨. ವಿವೇಕದ ಕಳಿವು ಚಿತ್ತದ ಸೆಜೆ ದುಹಾರದೋಳಿದವಕ್ತ್ರಗಳಿಂತು ಸೋತೆನು ತಂದೆ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩೬).

[ಕೞಿ$_{1}$ + -ವು]

ಕೞಿವೂ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಹೂ ; ಬಾಡಿ ಕಳಲಾದ ಹೂ : ಪೂಮರದಿಂ ಕೞಿವೂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕವಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನುಗೆ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧) ; ಕಣ್ಪ ನಿವೞಿಯಂ ಕಜಿವಂತಿರೆ ಕೞಿವೂಗಳನುಜೆ ಬೀತುವು(ಜಗವಿ. ೪-೫) ; ಇನಿಯಳ್ ಪೋದ ಬೞಿಕ್ಕಮನ್ನಿರವು . . . ಸುಗಂಧಪೋದ ಕೞಿವೂ ವಿರ್ಪಂತೆ (ಅನಂಪು. ೧೨-೨೪) ; ಕೞಿವೂವನುೞಿವ ತುಂಬಿವೊಲಳಿ ಕುಂತಳೆ ಪೊಜಗೆ ನೂಂಕಿ ಕಳೆದಳ್ (ದಶಕು. ೮-೮೬) ; ಒಳ್ಪಾಸಿಗಂ ಕೞಿವೂಪಾಳ್ದಿ ಕಬಿಲ್ದು ಬೀೞಿಯುಡೆನೂಲ್ ಪಟ್ಟೊರ್ಗಂದೆ ಪೊನ್ನೇವುರಂ ಕಳಸಾದಂಗೊಳೆ ಪೊಂಗಿ ಸಿಂಗರವುಯಿಲ್ಗೊಂಡೊಂದುವೇಂ ಗಲ್ಲಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೭-೨೧). [ಕೞಿ$_{1}$ + ಪೂ$_{2}$]

ಕೞಿವೊಡಲ್ (ನಾ). ಸಾಯುವ ದೇಹ; ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವ ಶರೀರ : ಕೆಂಬಲ್ಲನೊಸೆದು ರಸದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತೆಂದು ಪೊಗೞ್ವ ಕವಿಗಳ ಮಾತಂ ನಂಬಿದೆನಲ್ಲದೊಡೇಂ ಗಡ ತಿಂಬುದೆ ಕೞಿವೊಡಲೊಳಿಜಗಿ ಖಳಕಾಲ ಶುಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩೬).

[ಕೞಿ$_{1}$ + ಒಡಲ್]

ಕೞಿಪು 'ಕೞಿವು$_{1}$' ನೋ.

ಕೞೆ$_{1}$ 'ಕೞಿ$_{1}$' ನೋ.

ಕೞೆ$_{2}$, ಕಳೆ$_{5}$ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳವೆ ; ಕೊಳಲಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯ. ೨. ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?) : ತನ್ನೆಡಗೈಯನೆ ನೇತ್ರವಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ ನಿರಂತರಂ ಕೞೆಯ ನೇಣನಣಂ ಬಲಿದೊತ್ತಿ ಹಸ್ತದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪು. ೨-೨೧) ; ಸುಘೋಷೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕೞೆಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರಂ ಮಾಡಿ ಕವಣೆಯೆಂಬ ಪವಣಜಿದು ಪೊಯ್ದು (ಮಹಾಸೇ. ೫-೧೪ ವ) ; ಕೞೆಯಂ ನೂಂಕಿ ಸಮಾನದಂಡಿಗೆಗಳಂ ಪೊಯ್ದು . . .ಬೀಣೆಯನೊಲ್ದು ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೮೬). **ಕಳೆ$_{5}$**: ೧. ಇನ್ತೀ ದಣ್ಡದೊಳಂ ಕವತ್ತ್ರೆಯೊಳ ಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯದ ದಶವಂದದೊಳಂ ಪುಟ್ಟದ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಕಳೆ ಮದ್ದಳೆಯ ಪಣಮುಂ ದೇಯಿಂಗೆಜಿಗೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೧ ; 1012).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞೈ ; ಮಲ. ಕೞ]

ಕೞ್ಕನೆ, ಕಕ್ಕನೆ, ಕಳ್ಕನೆ, ಗಕ್ಕನೆ, ಗೞ್ಕನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಚಕ್ಕನೆ ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ : "ಕೞ್ಕನೆ ಆಕಸ್ಮಿಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಪವ್ವನೆಂದು ಕೞ್ಕನೆಯೆನುತ್ತೀ ಪರಿಯೊಳುಸಿರೆ . . . ಅಕ್ಕುಮಾಕಸ್ಮಿಕಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೩) ; ಆ ಪೊಲೆಯನ ಬಾಯ ತುದಿನಾಲಗೆಯೊಳ್ ಕೞ್ಕನೆ ಉಜಿದೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಧ್ಯಾನಂ . . . ನೆಗೞ್ದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧). **ಕಕ್ಕನೆ** : ಸಿದ್ಧಸಾಧಕರ ತಂಡ ಕಕ್ಕನೆ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು (ಮದೇಪು. ೩೧-೧೫). **ಕಳ್ಕನೆ** : ಗಿಳಿ ಕಂಡೊಜಲ್ದು ಬಂದಾ ಕಯ್ಯ ತೆನೆಗೆಱಗೆ ಮಾನಸವರಲ್ದು ಕಳ್ಕನೆ ಪಿಡಿದು ಕುಟುಕನೀವುತೆ ಬಿನದಿಸುತ್ತಿಸೆದಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೬) ; ಅನೆದಲೆಯ ನೆತ್ತರ್ಪುದಿದ ಮುತ್ತಂ ದಾಳಿಂಬ ಬೀಜಂಗೆತ್ತಿತ್ತಿ ಕಳ್ಕನೆ ಮುಕ್ಕಲೊಡನೆ ಪಲ್ಗಳ್ ಮುಕ್ಕುವೋಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ವ). **ಗಕ್ಕನೆ**: ಶೋಣಿತಪುರಕೆ ಗಕ್ಕನೆ ಬಂದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೦) ; ದೂಳಿಗೋಟೆಯು ಗಕ್ಕನೆ ಕೊಂಡರು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫) ; ನಕ್ಕಾಡರೆ ನಿನ್ನ ಸರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಗಕ್ಕನೆ ಬಾರೆಂಬಳರಸ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೦-೧೧೬) ; ಅಕ್ಕಾನ ನೆನೆದರೆ ಗಕ್ಕನೆ ಪದ ಬರಲಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೦). **ಗೞ್ಕನೆ**: ಗೞ್ಕನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಪಿನೊಳಟ್ಕಮೆಗೊಳಗಪ್ಪವೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೯) ; ಬಾಯೊಳಿಡದ ಮೊಸಜಿನವಳ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚುವುದುಂ ಗೞ್ಕನೆ ತೞ್ಕೆಗೆಯ್ದು (ಚಕವಂ. ೬೯-೧೫) ; ಭಯತ್ರಸ್ತೆಯಪ್ಪ ಹದಿಬದೆಯ ಬಸಿಱಿಂ ಗೞ್ಕನೆ ಗರ್ಭಂ ಸೋರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧). [?]

ಕೞ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು (?) : ಅೞುಗಿ ವೆಳಿಯಂಮ್ಪಿನೆಜಗಿ ಕೞ್ಕದೆ ತಳ್ತು ಮುಱುವಕ್ಕಮಾದ ನೃಪಕ್ಕರ್ಗಳನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೯ ; 800). [?]

ಕೞ್ಕುಡಾಗು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪಿರಿಯಾನ್ನಣ್ದಾನ್ಸರೆದೊನ್ ಅವ × × × ಕೞ್ಕುಡಾದೊಂಗಂ ಅದುವೆ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೨-೧೦; ?). [?]

ಕೞ್ಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ (?) : ಅೞ್ಕೆ, ಬೆೞ್ಕೆ, ಕೞ್ಕೆ, ಎೞ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [<ಕೞ್ಕು]

ಕೞ್ಗನೆ 'ಕರ್ಗನೆ' ನೋ.

ಕೞ್ಗು$_{1}$ 'ಕರ್ಗು' ನೋ.

ಕೞ್ಗು$_{2}$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕಂದುಬಣ್ಣ. 'ಕೞ್ಗನೆ' ಪರಾ. [< ಕರ್ಗು]

ಕೞಿಗ್ಗೊಲೆ, ಕಗ್ಗೊಲೆ, ಕಳ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆ; ಭಯಂಕರ ಕೊಲೆ; ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ. 'ಕೞಿಗ್ಗೊಲೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಗ್ಗೊಲೆ**: ೧. ತಳಿತ ಮಱವೆಯ ಪಾಳೆಯದ ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ ಕವಿವ ಗುರೂಪದೇಶಾವಳಿಯವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೨) ; ಪಾಂಡವ ಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ ಕೊಲಲೇನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೬) ;

ಆ ಚೋರಂ ಕಗ್ಗೊಲೆಯಿಂ ತಂದಪೆನರ್ಥಮನೆನುತ (ಜಯುಶಾ. ೧೩-೩೯); ಇವೆ ಬಂದೆವು ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆಚ್ಚರಿನೊಳಗಿದಿರಾಗೆಂದರಿಗಳ್ಗೆ ಮುದದಿಂದ ದೂತರನಟ್ಟಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೨೨). ೨. ತಾಳಲಾಗದ ಹಿಂಸೆ, —ಪೀಡೆ: ಕುಸುಮಾಯುಧನ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಳಚುವುಪಾಯವನು ನೀ ಬಲ್ಲೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೩೨); ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣ ಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೬); ಹಾಡು ಹಗಲಲ್ಲೆ ಕಗ್ಗೊಲೆ (ನಡವಾ. I, ೩೬೬). ಕಳ್ಗೊಲೆ: ೧. 'ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು', 'ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್' ಪರಾ.

[< ಕಡಿದು + ಕೊಲ್ಲೆ]

ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆಗೊಳ್, ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮೂಹಿಕ ಕೊಲೆ ಮಾಡು; ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡು: ಇಂತಿವರ್ ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ವನಂ ಕೋಂಟೆ ಕಿಱಿದುಮಗಟಿಸಿದುಮಾಡುದಱಿಂ ಬೆದಱುವ (ಚಕವಿ. ೨-೪೪). **ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು**: ಅ ಕೋಣನ ಗೆ . . . ಲಗ್ನೆಯೇರುವುದಾಗಲಿ, ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳುವುದಾಗಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಆಗದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೫-೧).

[ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆ + ಕೊಳ್₁]

ಕಟ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆಯಿಸು: ಸೋಮಸಿಂಘ ಭಳಾರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಚಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೮೦-೨೫; 1018). [ಕಟ್ಚು + -ಇಸು₃]

ಕಟ್ಚು, ಕಚ್ಚು₂, ಕರ್ಚು₂, ಕಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆ; ನೀರು ಹಾಕಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು; ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸು: ಇಬ್ಬೊವೃ(ರ್ವ್ವ)ರುಂ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಚಿ (ಇಅ. XII, ೨೦೯-೬೦; 814); ಮಹಾಜನ(ಅ)ಐವ[ದಿ]ನ್ಪ×[ಕಾ]ಲಂ ಕಟ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೩-೧೧; 869); ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರರ ಕಾಲ ಕಟ್ಚಿ ಧಾರೆಯನೆಱೆದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬; ಸು. 1000 ?). **ಕಚ್ಚು₂**: ದೇವಸಿಂಗಜಿಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರರ್ತ್ಥಿಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೮-೫೮; 1076 ?); ಕನಕಸೇನ ಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೪೧-೫೮-೧೮; 1087); ತ್ರಿಭುವನ ಸಿಂಗಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ (ಎಇ. XIX, ೧೯೨-೨೬; 1121). **ಕರ್ಚು₂**: ಮೆಯ್ಯ ಮಳಮೆಲ್ಲಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬-೭); ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧); ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಕೆನ್ನೆಯ್ಸಿದ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದು (ಗದಾಯು. ೬-೧೩ ವ); ಸಮಚಿತ್ತಮೆಂಬ ಜಲದಿಂ ಸಮಸ್ತ ದುರಿತೌಘಪಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿದೆ ವಿಕ್ರಮದಿಂ ತೊಳೆವಡೆ (ಪರಮಾ.೬೨-೧೧೨). **ಕಳ್ಚು**: ಇಂದ್ರಶಕ್ತಿಪಂಡಿತದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಳ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೯-೨೧; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟುವು; ಮಲ. ಕಟುಕು; ಕೊಡ. ಕತ್; ತೆಲು. ಕಡುಗು, ಕಡು, ಕಡುವು; ಮಲ್ತೊ. ಕಜೆ]

ಕಟ್ಬಾತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಮಣ್ಣಲಿಯ ಪೇರಮರಸರು . . . ಪಸುಂಗಾಯ ಕಟ್ಬಾತರು ಬಿರದರುಂ ಇ ಪೊಲನಂ ನಡಯಿಸಿ ದೋರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೮; 733). [?]

ಕಟ್ತಲಿಸು, ಕತ್ತಲಿಸು, ಕರ್ತಲಿಸು, ಕಳ್ತಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸು; ಕತ್ತಲೆಯಾಗು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಕಾಯ್ದುಱುಗಲಂ ಪೇಱಿರ್ದ ಚೆಂದೆಂಗು ಕಟ್ತುಸುತಿರ್ಪಲೆವಳ್ಳಿ (ಆದಿಪು. ೧-೬೬); ಚಿಂತಾಸಂತಾಪದೊಳ್ ದಿಗಂತಮೆಲ್ಲಂ ಕಟ್ತಲಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ ಕಟ್ತಲೆ ಕವಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೮); ಕಟ್ತಲಿಸುವ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಕಾಣ್ಬ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೧೯ ವ); ರಸೆಯುಂ ದೆಸೆಯುಂ ನೆಗಲ್ದಾಗಸಮುಂ ಕಟ್ತಲಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೨); ಪಸುರ್ಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ತಲಿಪ ಪಸಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೬೩). ೨. ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು; ಕುರುಡಾಗಿಸು: ಕಟ್ತಲಿಪೆನ್ ನಾನ್ ಕಾಣ್ಬ ಕಣ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೬೨). **ಕತ್ತಲಿಸು**: ೧. ತುರುಗಿ ಕಱಿಯ್ದು ಕತ್ತಲಿಪ ಚೂತ ಕುಜಂಗಳೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೮; 929); ಕತ್ತಲಿಪುದು ಪುದಿದೇಲಾಲತಾವನಪ್ರೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮); ಪಾಪಿಯ ಮುಖದಂತೆ ಕತ್ತಲಿಪ ಕೊಳಂಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಗಳಲಿ ದೆಸೆ ಕತ್ತಲಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೫); ಎತ್ತಿಬಹ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮೊತ್ತಂಗಳೆತ್ತಲುಂ ಕತ್ತಲಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೯). **ಕರ್ತಲಿಸು**: ೧. ಕೌಂಗು ತೆಂಗು ಕದಳೀ ಪನಸಾಮ್ರ ಜಂಬೂ ದ್ರುಮಾದಿ ನಂದನಂಗಳಿಂ ಕರ್ತಲಿಪ ನಾಗವಲ್ಲೀವನಂಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೧೦; ಸು. 1145). **ಕಳ್ತಲಿಸು**: ೧. ಕಳ್ತಲಿಸುವ ಮೆಳೆಯೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (೧೦ಕ. ೧-೧೨೬); ಗಭೀರಮಾಗಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿದ ತಮಾಲದ ತರುಗಳ ತಣ್ಣೆಳಲು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೬).

[ಕಟ್ತಲೆ + -ಇಸು₁]

ಕಟ್ತಲೆ, ಕತ್ತಲು, ಕತ್ತಲೆ₁, ಕರ್ತಲೆ, ಕಳ್ತಲ್, ಕಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಮಬ್ಬು; ಅಂಧಕಾರ; ತಿಮಿರ: "ಕಟ್ತಲೆ = ಮರ್ವು(ಮರುವು)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕಟ್ತಲೆ ತಿಮಿರಂ" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೧೨); ನಿನಗೆ ಪಗಲೊಳೇಂ ಕಟ್ತಲೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೩); ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಪೊಱಗೆ ಕಟ್ತಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೫೯ ಉದಾ); ಕಟ್ತಲೆಯೊಳಾಕೆ ಭಯಾಕುಳೆಯಾಗಿ ದೂರಂ ಪೋಗಲಣ್ಮದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೬); ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಗ್ವಿಭಾಗದತ್ತೋಡುವದೊಂದು ಕಟ್ತಲೆಯ ಹಾದಿಪೊಲಿರ್ದುದು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩). **ಕತ್ತಲು**: ಬುವಿಬಾನಂತರವೆಲ್ಲವ ಕತ್ತಲು ತುಂಬಿರಲು (ಗಣೇಶ. ೨೮-೧). **ಕತ್ತಲೆ₁**: ಹೃದಯದೊಳೊದವಿದ ಕತ್ತಲೆ ಚಿದಱುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೬); ಜ್ಯೋತಿಯೊಡನಾಡಿದ ಕತ್ತಲೆ ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಿರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಶ. ೬೨-೧೩೫); ಮಿಂಚು ಬುಳುವಿಗೆ ಸೋಲುವುದೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಟಕವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೯). **ಕರ್ತಲೆ**: ಭಾನೂದಯದೊಳ್ಕರ್ತಲೆಯನ್ನಿರೆ ರಿಪುಗಳ್ಕರ್ತಲೆವೆಸರಾದು ದಾತನೊಳ್ಕಲ್ವೆಸರುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೫; 980); ಹೃದಯ ಮೆಲ್ಲಮನೆಯ್ದೆ ಮೊಲಗರ್ತಲೆ ತೀವಿರೆ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ಸಮಪ. ೧೫-೧೮೫); ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕತ್ತಲೆಗಳಟ್ಟಣಿಸಿವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೦). **ಕಳ್ತಲ್**: ನೆಳಲ ಕಳ್ತಲಿಂ ಕರ್ಪುಗೊಂಡಿಹುದಿರ್ಪುಗೊಂಡ ಸೂರ್ಯಾತಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೨-೨೦೮). **ಕಳ್ತಲೆ**: ಮರವಾಯ್ದು ಕೊರ್ಬಿ ಬೆಳೆದ ಬಳ್ಳಿ ಬಿದಿರ್ಗಳ ನೆರವಿಂದ ಕಳ್ತಲೆ ರವಿಗೆ ಬಿರಿದಿಕ್ಕಿ ಬಿಂಕದಿಂದಾ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳ್ಪರಿದಿರ್ಪುದದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೩); ಸುಲಭದಿಂ ಕಳ್ತಲೆಯು ಜಾರಿ ಚಿತ್ರಕೆ ನಲವ ತೋಱುವುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೨). [ದೇ ‖ ತುಳು. ಕತ್ತಲೆ]

ಕಟ್ತಲೆವಗೆಯ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ: "ಕಟ್ತಲೆವಗೆಯಂ ಭಾಸ್ಕರಂ" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೧೨). ೨. ಕತ್ತಲೆಯ ವೈರಿ; ಚಂದ್ರ (ಕ).

[ಕಟ್ತಲೆ + ಪಗೆ₂ + -ಅ₇]

ಕಟ್ತಲೆವಣಿ, ಕತ್ತಲೆವಣಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯ ರತ್ನ; ಚಂದ್ರ: "ಚಳಿಗದಿರಂ ಕಟ್ತಲೆವಣಿ . . . ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ.೪೩). **ಕತ್ತಲೆವಣಿ**: "ಚಂದ್ರ ಚಳಿಗದಿರ ಕತ್ತಲೆವಣಿಯೆ ಶಶಿಯ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೩). 'ದಿನಮಣಿ' ಪರಾ. [ಕಟ್ತಲೆ + ಮಣಿ₂]

ಕಟ್ತಲೆವಱಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯ ಮರಿ; ಕತ್ತಲೆಯ ಸಂತಾನ: ಮಿಸುಗುವ ಕಟ್ತಲೆವಱಿಗಳೊಳಸವಸದಿಂ ಶಶಿಮರೀಚಿಗಳ್ ಪೊಣರ್ವ ಪೋಲಂದೆಸೆದುವು ಮಲಯಜಸಾರಮನಸಿಯಳ ಕಚಕಿಕ್ಕುವಳ ನಖರ ಚ್ಛವಿಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೯). [ಕಟ್ತಲೆ + ಮಱಿ]

ಕಟ್ಟಿಲೆವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು,—ಕವಿಸು: ಕಟ್ಟಿಲೆವಿಡುವ ತಮಾಲಂಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೯). [ಕಟ್ಟಿಲೆ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಟ್ಟು, ಕತ್ತು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಗೋಣು; ಕಂಠ: "ಕಟ್ಟು, ತೊಟ್ಟು, ಎಟ್ಟು, ಪೊಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕತ್ತು$_3$**: ೧. ತಮ್ಮ ಕೃತ್ಯವಲ್ಲದ ಮತ್ತೆ ಬಂದಡೆ ಕತ್ತ ಹಿಡಿದು ನೂಕುವರುಂಟು (ಏರೇಶ್ವ. ೩೩); ತನ್ನಯ ಕತ್ತಿಗೊಡ್ಡಿದ ಕದನದಿರವನು ಹೇಳಲೇನು (ಮೈರಾಕಾ. ೨-೭೧); ಕತ್ತ ಹಿಡಿದೀಗಳೀ ಬಾಯ್ಬಡಿಕನಂ ನೂಂಕು (ಚಬಪು. ೩೧-೨೩). ೨. ಹೆಗಲು: "ಕತ್ತಿನಲ್ಲದು ಪೆಗಲನಾಮ" (ಕಶರ. ೨೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟುತ್ತು]

ಕಟ್ಟೆ, ಕತ್ತೆ$_1$, ಕರ್ತೆ$_1$, ಕಳ್ತೆ (ನಾ). ಗರ್ದಭ; ರಾಸಭ: "ವಾಳೇಯಃ . . . ಗರ್ದಭಃ, ರಾಸಭಃ—ಈ ೫ ಕಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫); "ಕಟ್ಟೆಯೆನೆ ಗರ್ದಭಂ" (ಸಂಜೀವ. ೭); ಎಣ್ಬರೇಜಿಾದ ಕಟ್ಟೆಯಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಕ್ಷಪಸಿಯೆಗ್ಗರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ); ಕಟ್ಟೆಯಾಗಿ ನಾಯಾಗಿ ಬಟಿಕ್ಕ ವರಾಹನಾಗಿ ಚಾಂಡಾಲವಂಶದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವುಜ್ಜುಗಂ ನಿಮಗಾಯ್ತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೩); ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮಱುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು ಗೊಂಕರ ಕಟ್ಟೆಯಂ ಬಯಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೧೯); ಎಮಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂದಿರ್ದು ಕಾಣ್ಬ ಸಗ್ಗದಿಂ ಕಟ್ಟೆಯಿಂ ಸತ್ತು ಕಾಣ್ಬ ನರಕಮೇವುದು (ಜಗವಿ. ೪-೩೯ ವ). **ಕತ್ತೆ$_1$**: ಪಂದಿ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕತ್ತೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೩); ಎತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಛಂಡಿ (ಕಇ. II, ೨೧-೨೨; 1147); ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲುಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂತೊಱಲಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೧); ತನಗಿಲ್ಲದಂಗನೆಗೆ ಕೂರ್ತವನಗ್ಗದ ಕತ್ತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟೆ]ಯಲ್ಲನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೬೯); ಕತ್ತೆ ಬಲ್ಲುದೆ ಹೊತ್ತ ಕತ್ತುರಿಯ ಪರಿಮಳವ (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೫-೧); ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ). **ಕರ್ತೆ$_1$**: ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ತ] ಮನಕ್ಕೊಢಂಬಡಂ ಮಾಡ್ಕುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಆದಿಪು. ೭-೪೭). **ಕಳ್ತೆ**: ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಾ ಕ್ಷಿತಿಸುರಂ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪೊಱೆವೊತ್ತ ಕಳ್ತೆಯೆಂದುಂ ಸ್ಕಾಂದಮವನೋದಿಯೇಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೪೪); ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದದು ಕಳ್ತೆಯ × × × ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭-೧೧; 1688 ?).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತೈ, ಕಟುದೈ; ಮಲ. ಕಟುದ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕತ್ತೆ./ ಪ್ರಾ. ಗದ್ದಹ; ಸಂ. ಗರ್ದಭ]

ಕಟ್ಟೆಕುಟಿಗ (ನಾ). ಕತ್ತೆಕಾಯುವವನು: ಕೞುಕುಟಿಗಂ, ಕಟ್ಟೆಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಟ್ಟೆ + -ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಟ್ಟೆಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಜಲರುಹ ಕಂದಾನ್ವಿತ ಮಿರುಕೆಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ಟೆಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳಿದೂಱಲೊಳಿಂದಿನೆ ಕುದಿಯಿಸೆ(ಲೋಕೋಪ.೮-೨೯); ತವಸಿಯ ತೊವಲೊಳಗೆ ಪುನರ್ನವಿಯು ಮನಾ ಕಟ್ಟೆಗಿರಿಯುಮಂ ಲೊಕ್ಕಿಯುಮಂ ಸವನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ವುದು ಲವಣಸಮೇತಂ ತ್ರಿದೋಷಹರಣಂ ಪಿಂಡಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೨). [?]

ಕಟ್ಟೆಯ, ಕತ್ತೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ . . . ಅಣಗರು ಕಟ್ಟೆಯರು ಚಂಗರಸನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೧೨; ೨ನೆಯ ಶತ). **ಕತ್ತೆಯ**: ಕತ್ತೆಯ ಐಜಿ ಸೆಬಿ[ಟ್ಟಿ]ಯಮಗ ಚಂಡಯನ ನಿಸಿಧಿಕೆಯ ಕಲು[ಲ್ಲು] (ಇಆ. XII, ೧೧೧-೨; 12ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಟ್ಟಿಲೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಂಕಣ ಭಾಗಂ ಕಟ್ಟಿಲೆವಾಡದ ಪೊಲಂ ಪಡುವಣ ಭಾಗಂ ಪಳ್ಳಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೪-೧೨; 1002). [?]

△ **ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್** 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟ (ನಾ). = ಕಲ್ಪ. 'ಕಟ್ಟಕುಜಾತ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲ್ಪ]

ಕಟ್ಟಕುಜಾತ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ನಾಯಕಬ್ಬಾವಿಸಲ್ಯನೆಯೊಳು ಕಟ್ಟಕುಜಾತದನ್ತೆ ಕುಡಲುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೯-೩೮; ?). [ಕಟ್ಟ + ಕುಜಾತ]

ಕಟ್ಟಭೂಜ (ನಾ).= ಕಟ್ಟಕುಜಾತ: ವಂದಿಜನ ಕಟ್ಟಭೂಜ ಕೋಳಾಲ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ, ೧೨೧-೧೦; ಸು. 1249). [ಕಟ್ಟ + ಭೂಜ]

ಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕಟುವು$_1$' ನೋ.

△ **ಕಟ್ಟು$_2$** 'ಕರ್ವು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಂತ (ನಾ). ಕಲ್ಪಾಂತ: ಕಟಾಂತ ದಿನಂಬರಂ ಪಡೆದು (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೧೭೩; 1077). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತ]

△ **ಕಟ್ವೇಱು** 'ಕರ್ವೇಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಬಪ್ಪು 'ಕಟ್ವಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಟ್ಬಪ್ಪುನಾಡು (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳ ನಾಡು: ಶ್ರೀ ದಿಣ್ಣಗರ್ಕ್ಕಟ್ಬಪ್ಪುನಾಡು ಸಾಸಿರದೆಱ್ಱುಱುಮಾನಾಳುತ್ತಿಱ್ದು (ಮೈಆರ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೦; 726); ಕಟ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಪ್ಪುನಾಡನೆಯ್ದೆ ಪೋಗುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೧೭). [ಕಟ್ಬಪ್ಪು (< ಕಟ್ವಪ್ಪು) + ನಾಡು]

ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಕಟ್ಟು: ಪುರ್ವಿನ ಮೋಡವಮ್ ನೆತ್ತರ ಕೆಂಚನ್ ಸೂಸುವ ಮೊಗಮುನ್ ಕೆಡಿಸುತೆ ಕವಿಗುವಮ್, ಕಟ್ಟುತೆ ಪನಿಯಿನ್ ಚೆಲ್ವಿನ ಕಡಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೪-೫೦೭). [← ತಮಿ. ಕಟುವು]

ಕಟ್ಬಪ್ಪು, ಕಬ್ಬಪ್ಪು, ಕಟ್ಬಪ್ಪು, ಕಾಟ್ಬಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ: ಶ್ರೀವಮಾನೇನಪ್ಪರಮಪ್ರಭಾವ ರಿಷಿಯ್ಯರ್ಕಟ್ಬಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟದುಳ್ . . . ನೋನ್ತಿಮ್ಪಿನಿನ್ (ಎಕ. II, ೨೭-೧; ಸು. 700); ರಣಾವಲೋಕ ಶ್ರೀ ಕಮ್ಬಯ್ಯನ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಬ×× ರಸರ್ಕಟ್ಬಪ್ಪು × × × ಪೆರ್ಗ್ಗಟ್ಬಪ್ಪಿನಾ ಪೊಲದಿನ್ನಡದು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ.II, ೩೫-೪; ಸು. 800). **ಕಬ್ಬಪ್ಪು**: ಐಚಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆ ಮಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧-೭೭; 1139). **ಕಟ್ಬಪ್ಪು**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನುಱ್ಗೂರಾ ವೆಳ್ಳಗವಾಸಗುರವರ ಕಟ್ಬಪ್ಪಬೆಟ್ಟಂ ಮೇಲ್ಮಾಲಂಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮-೨; ಸು. 700); ಶ್ರೀಕಟ್ಬಪ್ಪುತೀರ್ತ್ಥ ಸನಾಥ ಬೆಳ್ಗೊಳ ನಿವಾಸಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೫; ಸು. 900 ?); ಇದನಱಿದೊಂ . . . ಬಾಣರಾಸಿಯುವಂ ಕಟ್ಬಪ್ಪುವಂ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯುವಂ . . . ರಿಷಿಯರುವನಱಿದ ಪಾತಕನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೩೭; 992). **ಕಾಟ್ಬಪ್ಪು**: ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿದೇವರ್ ಕಾಟ್ಬಪ್ಪು ತೀರ್ತ್ಥದೊಳು ಮುಕ್ತಕಾಲಮು ಪಡೆದು × × × (ಎಕ. II, ೧೪-೨; ಸು. 800). 'ಕಟವಪ್ರ' ಪರಾ. [?]

ಕಟ್ಟ್ವಾಪ್ಪರ್ವತ (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ಬೆಟ್ಟ: ಶಾಸ್ತ್ರವಿದೋಯೇನ ಗುಣದೇವಾಖ್ಯ ಸೂರಿಣೇ ಕಟ್ಟ್ವಾಪ್ಪರ್ವತ ವಿಖ್ಯಾತೇ (ಎಕ. II, ೨೩-೨; ಸು. 700). [< ಕಟ್ಬಪ್ಪು + ಪರ್ವತ]

ಕಾ₁, ಕಾಯ್₁, ಕಾಯಿ₁, ಕಾಯು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಾದ (ಭೂತಕೃ); ಕಾದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕಾಪಾಡು; ಉಳಿಸು; ಪಾಲಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಸಲಹು: "ಕಾ – ರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಧರ್ಮಮಾನ್ ಕಾದೋರಾ ಕುಲಂ ಪಟ್ಟುಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೮; ಸು. 675); ಅನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ಪೆಂಪೆ ಱಕಂಬೆತ್ತಿರೆ ಕಾವೆನನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೯); ನುಡಿದನೆ ಕಾವುದನೇ ಎಜ್ಜಿಗಿಡದಿರು ಜವನಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೭; 974); ಕೊಲೆ ಲೇಸು ಕಾವುದರಿಂದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦); ನೃಪತಿಗೆ ಕಾದು ಕೊಡಿರ್ಪೆ ಸ್ಯೆಂಧವನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೨೬). ೨. ಕಾವಲಿರು; ಪಹರೆಯಿರು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು: ಪುರೋಚನನುಂ ಪೆಜಗಣ ಕಾಪಂ ಕಣ್ಣಾಪಿನಲೆ ಕಾದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವನಂತೆ ನಯಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯು ಮಾಜ್ಕೆಯುಂ ಬೆರಸು ನಡೆವಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೧); ನಮ್ಮಾಣ್ಮನ ಬೆಸದಿನೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೬); ನಿಮ್ಮಯ ದುರ್ಗಗಳನೆಚ್ಚಱಿಂದ ಕಾದಿರಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೧೬). ೩. ವಿಳಂಬಮಾಡು; ತಡೆ; ತಾಳು: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ... ಮೆಯ್ಮಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭). ೪. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇರಿಸು: ನೀನೆನಗಿಂತು ನಿನ್ನ ಬಗೆಯಂ ಕಾದಕ್ಕ ಪೇೞಾರೊಳಂ ನುಡಿವೊ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧). ೫. ಮನ್ನಿಸು; ಕ್ಷಮಿಸು: ಒಂದಪರಾಧವ ಕಾಯರೆ ಕರುಣಾಸಿಂಧುಗಳಾಗಿಯಿರ್ದವರು (ಮೋಹತ. ೮-೩೧); ಕಾವುದೆನ್ನಪರಾಧಶತಮನು (ಚಬಪು. ೪-೨೯). ೬. ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಐದಿದಳ್ ಸಂಕೇತಭವನದೊಳ್ಕಾದಿರ್ಪ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯). **ಕಾಯ್₁**: ೧. ದುಷ್ಪರಂ ಜಡಿದು ಸದ್ಧರ್ಮಂಗಳಂ ಕಾಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೪); ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಇಂದು ಜೀವವ ಕಾಯ್ದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಬಸಿಱೊಳು ಬಂವದರ್ಪೆಸೆ ನಾವು (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೮). **ಕಾಯಿ₁**: ೧. ಮಹೀಪಾಳಕರೋಡಿ ಪೊಕ್ಕು ಗಹನಾಂತರದೊಳ್...ಹಣ್ಣಳನೆ ಹಣ್ಣನಲಮ್ಮದೆ ಕಾಯಿಕಾಯಿ ಬಲ್ಲಾಳನ್ರಿಪಾಳ ಎಂದಿದನೆ ಪಂಬಲಿಸಿರ್ದುದು ವೈರಿಸಂಕುಳಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬-೧೬; 1203); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ ಕೊಲ್ಲು, ಕಾಯಿ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೧-೨೨); ಕಾಯೆ ಬಲ್ಲಂದದಲಿ ಕಂದನ ಕಾಯಿ ಮೇಣ್ ಕೊಲ್ಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩-೨೨). **ಕಾಯು₁**: ೧. ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯುಕಾಯೆನುತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧೫). ೨. ಕಾಯಲಾಜೆನು ರಂಗ ಕಂಡವರ ಬಾಗಿಲನು (ಪುರಂದ. ೨-೧೬೩-೧). ೬. ಭೂರಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಹಂಚುವುದಕ್ಕೆ . . . ಸಮಯವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೩). ೭. ದನಕರು, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು: ಕಱುಗಳಂ ಕಾಯಹೊಡೆದೊಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ನಿಮ್ಮ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯಲೆ (ಬೆಳುಮ. ೧).

ಕಾದಿಡು, ಕಾಯ್ದಿಡು = ಮೀಸಲಾಗಿಡು; ಮುಂದಿನ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಡು; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆಂದು ತೆಗಿದಿಡು: ಪೊರ್ದುತೀಕಾದಿಟ್ಟ ಕಾಡಿನುರುವಲ್ಲಳಂ ಬಿರ್ದಿನಿಂ ಕಡಿವುದೇಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೭-೨೭೦); ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಪರಿಶೀಲನೆಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಡಬೇಕೆಂದು ಖಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಕೋರುವ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೩) **ಕಾದುಕೊಂಡಿರು** = ಹಾದಿ ನೋಡುತ್ತಿರು; ಹೊಂಚು ಹಾಕುತ್ತಿರು: ಕಾದುಕೊಂಡಿರ್ದ ದಂದುಗ ಮದುವೆಗೈತಂದು ಮೋದಿತೇಂ ನಿನ್ನ ಬಾಳ್ವೆಯನೆನ್ನ ಮಗಳೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೬-೩೯೬). **ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟದಳ** = "(ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದು) ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ಸೈನ್ಯ" (Reserve Force. ಪತ್ರಿನಿ. ೭೦). **ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಪೀಠ, ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ** = (ಇಂಥವರಿಗಾಗಿಯೆ ಎಂದು) ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ (Reserved Seat. ಪತ್ರಿನಿ. ೭೦); ಇವರು ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೂ ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಎಂದು ಸರ್ವಾನುಮತದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೯೫). **ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್**=೧. ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನಿನ್ನಯ ಗಡಣಿಗರ ಕರೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳಲಿ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೫). ೨. ಕಾವಲಿರು: ಗಜರಥಗಳ ತುರಗತತಿಯನಿನಿತೆಂದು ಬರೆದು ಲೆಕ್ಕಿಪೊಡೆ ಬೊಮ್ಮಾಂಡವಾ ಬಾಣನ ಪುರವನೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿಹವು (ಮೋಹತ. ೨೦-೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾ; ತೆಲು. ಕಾಚು, ಕಾಯು; ಕೊಲಾ. ಕಾಯ್; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕಾಪ್; ಕುಇ. ಕಾಪ; ಕುವಿ. ಕಾಚಲಿ]

ಕಾ₂ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕಾಡು' ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಕಾಕುರುಳು', 'ಕಾಬಾಳೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾನ]

ಕಾಇಕಣೆ 'ಕಾಯಿಕ್ಕಣಿ' ನೋ.

ಕಾಂಕೆ₁ (ನಾ). ಶಾಖ; ಉಷ್ಣತೆ: (ಕ).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕಾಙ್ಗು; ತೆಲು. ಕಾಕ]

ಕಾಂಕೆ₂ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪುಟ್ಟುತ ಪೆಳವನಾದವಂ ಘನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಂಕೆ ಮಾಡಿದಂತೆ (ತಿರುಶ. ೧-೨೭); ಬಳಲುವದೇಕೆ ಬಹುಕರ್ಮ ಕಾಂಕೆಗಳಿಂದ ತೊಳಲುವದದೇಕೆ (ತಿರುಶ. ೯-೩೩).

[< ಸಂ. ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಕಾಂಕ್ರೀಟು (ನಾ). ಜಲ್ಲಿ, ಮರಳು, ಸಿಮೆಂಟುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಾಂಕ್ರೀಟಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಇರಿಸತೊಡಗಿದರು. (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೬೩೮); ಕಾಂಕ್ರೀಟಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅಂದವಾದ ಮನೆ (ಮೋಹಬ. ೪೨೧); ನಾಡೋಡಿಯವರ ಕಂಪೌಂಡಿನ ಗೋಡೆ, ಸಿಮೆಂಟು ಕಾಂಕ್ರೀಟು ಗೋಡ್ಡೆ (ಕಾಬಝೂ. ೭). [← ಇಂ. Concrete]

ಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಂಕ್ಷಿತದಿಂ ಕಸುಗಾಯಂ ಕೊಯಿದವಂಗಹುದೆ ತನಿವಣ್ಣು (ಬಸಪು. ೨೦-೨೩). ೩. ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು: "ಕೃಷಕಃ . . . ಲುಬ್ಧಃ, ಅಭಿಲಾಷುಕಃ – ಈ ೬ ಕಾಂಕ್ಷಿತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦-೨೦೮); ಸತತ ಶಾಂತಿಯ ಪಡೆದು ಸಂಶಯಮತಿಯ ತೊಡರಂ ಕಡಿದು ಸಹಜದ ಗತಿಯ ಪಡೆಯುವ ಕಾಂಕ್ಷಿತರಿಗಿದ ಸುತನೆ ಪೇಳು (ಗಗತಾ. ೨೨-೩). [ಸಂ.]

ಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ನಾ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಸಮೀಪದೊಳ್ ಸಾರಂಗಮಿರ್ದೊಡಂ ಸಿಂಹಮೆಂದುಂ ಕಾಂಕ್ಷಿಸದು (ಪಂಚತಂ. ೫೦-೧೨); ಕಾಂಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿದಾಹಾರಮುಮಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡರೆ ಪಲ್ಲಿಜಿದೋವದೆ ಕೆಂಡಕಂಡರಂ ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೮).

[ಕಾಂಕ್ಷೆ + -ಇಸು]

ಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: "ತೃಷ್ಣಾ, ಅಭಿಲಾಷಾ . . . ಗರ್ಧನಾ – ಈ ೬ ಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಹಲಾಯು ೬೦–೨೦೯); ಪಾದರಮನಾಡಿಸು ವಾಡುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪); ಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ ಬೋಧಿಸುವ ಬಂಧು ಸಖುರುಪಕಾರ ಯಕ್ಷಿಯರು ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತನಿಗೆಸಗಿದುಪದೇಶ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೫). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ: (ಶ).
[ಸಂ. ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಕಾಂಕ್ಷೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆದಪ್ಪು; ಅಪೇಕ್ಷೆ ತಪ್ಪು: ಜಡಿವ ಹಾರಾವಲಯಗಳ ತೊಡಂಕ ತಪ್ಪಿಸದೆ ಕಡುಲಜ್ಜೆ ಕಾಂಕ್ಷೆದಪ್ಪೀ ವಡನೆ ದುಃಖಾನಲನು ವಡಲನಾವರಿಸೆ ತಾಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಸುಯ್ಯುತ್ತಾ (ನವಮೋ. ೭–೬).
[ಕಾಂಕ್ಷೆ + ತಪ್ಪು₁]

ಕಾಂಗಡಿ (ನಾ). (ಚಾವಣಿಯಿಂದ ನೇತುಬಿಟ್ಟ) ಚೌಕಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿಲು: ಅಂಗಡಿ ಭಾಂ ಅದ್ದರಿಂದ, ಗುಳೋಳು, ಗುಂಡಾರು, ಕನಡಿ, ಕಾಂಗಡಿ, ಚುಂಗಡಿ, ಸಿಂಗಡಿಗಳ ಸಿಂಗಾರವೇನು ಕೇಳಬೇಕೆ (ದಿನಾಂ. ೪೯). [?]

ಕಾಂಗರೂ (ನಾ). ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯಾಖಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಈ ಜನವ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕಾಂಗರೂವಿನ ಹಾಗೆ ಜಿಗಿದ ನೂರಡಿ ಮುಂದೆ (ನೆಲಮು. ೫೦). [← ಇಂ. Kangaroo]

ಕಾಂಗಾರ 'ಕಾಮಗಾರ' ನೋ.

ಕಾಂಗಾರಿ 'ಕಾಮಗಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಂಗು, ಕಾಗು₁ (ನಾ). ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ದಟ್ಟ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಭೂರಮೆ ಕಜಂಗಿ ಬೆಳೆದಾರವೆಯೆಂಬ ಕಾಂಗಿನ ಸೀರೆಯುನುಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೧೫); ಒಂದು ಕಾಂಗಿನ ಸೀರೆ ಬೇಕು ಒಡೆಯ ಎಂದ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೪೯). **ಕಾಗು₁**: "ಕಾಗೆನಲ್ ಅತಿನೀಲಂ" (ಭಾರಸಿ. ೫೫); ಕಿವಿಯಲಿ ಕೆಂದಳಿರನಳವಡಿಸಿ ಕಾಗಿನ ಕಪ್ಪಡವನುಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೨೯–೩); ಉಟ್ಟು ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಸೀರೆಯಂ (ಜಯುಕಾ. ೧೩–೬೬); ಹೊಂಬಣ್ಣ ಮೈಗೆ ಮೋಹಿಸುವ ಕಾಗಿನ ದಟ್ಟ (ಭರತ. ೧–೩೫); ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಸೀರೆ ಗರಿಯೊಡೆದ ಹೊಂಬಾಳೆ (ನಾಪದ. ೨೧). ೨. ನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಟ್ಟಿಗತ್ತಲೆ ಚೆಲ್ವಿಂಗುಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಭಂಗಿಯನನುಕರಿಸುತಿರ್ದುವು (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೨೬); ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಕಾಗಿನ ಕಚ್ಚೆಯನುಟ್ಟು (ದಶಕು. ೮–೧೦೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಙ್ಗಪ್ಪುಡೈವೈ; ಮಲ. ಕಾಙ್ಙ; ತುಳು. ಕಾಂಗು]

ಕಾಂಗುಸೀರೆ (ನಾ). ಕಡು ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ದಟ್ಟಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಊರ ಹೆಂಗಳೆಯರೋ ಒಮ್ಮತ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಕಾಂಗು ಸೀರೆಗಳಿಗೆ ಮನಸೋತವರು (ಜಾರುದಾ. ೩೩); ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು, ಎಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸೀರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತೆರನ ಕಾಂಗುಸೀರೆಗಳೇ ಇದ್ದವು (ಕುಡಿಕಾ. ೧೮೬). [ಕಾಂಗು + ಸೀರೆ₂]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ; ಪರಿಷತ್ತು. ೨. ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಣೆಯ ಸದಸ್ಯನೂ ಆಗಿ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬೬). **ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು**: ೨. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ . . . ಅಧಿವೇಶನ ಸಮಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೮); ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಪುಂಡು ಗಂಡಾಯ ಹೊರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವವರನ್ನು ಸಹ ಗತಿಹೀನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಸದಿರಲಾರೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೨೨). [← ಇಂ. Congress]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು 'ಕಾಂಗ್ರೆಸ್' ನೋ.

ಕಾಂಚಣ 'ಕಾಂಚಾಣ' ನೋ.

ಕಾಂಚನ (ನಾ). ೧. ಹೊನ್ನು; ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ: "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣ . . . ಕಾಂಚನಂ, ಕಾರ್ತಸ್ವರಂ . . . – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೦); ಕಾಂಚನವೆಂಬ ನಾಯ ನಚ್ಚಿ ನಿಮ್ಮ ನಾನು ಮಱೆದೆನಯ್ಯಾ. ಕಾಂಚನಕೆ ವೇಳೆಯಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವೇಳೆಯಿಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೩೧೩); ಧನದನ ಕಾಂಚನಮಿವರನುದಿನಮೊರೆವ ಸುವರ್ಣರಜದ ತೊಳಕ್ಕೆ ವರಲ್ ಕನಸಿನೊಳಮಾಜದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೮೭). ೨. ನಾಗಸಂಪಗೆ: "ಕಾಂಚನಂ ನಾಗಸಂಪಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿನ್ನವನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. ನಾಗಸಂಪಗೆ ಮರವನ್ನು ಹಿಡಿ: ೧, ೨: ಫಣಿಯುವತಿಯಂತೆ ಪುನ್ನಾಗದೊಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸಿದರೆಣಿಸಿ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಂತೆ ಕಾಂಚನಂಬಿಡಿದರ್ (ಚಬಪು. ೪೫–೪೦).
[ಕಾಂಚನ + ಪಿಡಿ₃]

ಕಾಂಚನಕದಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ; ಹೊಂಬಾಳೆ: ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಳಮಂ ಕಾಂಚನ ಕದಳೀಫಳಮಂ ಗೃಹವನಮಹತ್ತರಂ ತಂದಿತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೩೩). [ಕಾಂಚನ + ಕದಳಿ₂ (= ಕದಲಿ)]

ಕಾಂಚನಪ್ರಸವ (ನಾ). ನಾಗಕೇಸರ: "ನಾಗಕೇಸರಂ ಕಾಂಚನಪ್ರಸವಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩). [ಕಾಂಚನ + ಪ್ರಸವ]

ಕಾಂಚನಮಂಚ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಂಚ: ಚಂಚತ್ಕಾಂಚನಮಂಚೋಪಶೋಭಿತ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ); ಮಂಚಕ್ಕೆ–ಕಾಂಚನಮಂಚ, ತೂಗುಮಂಚ, ರತ್ನಮಂಚ, ಸೆಳೆಮಂಚ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಂಚನ + ಮಂಚ]

ಕಾಂಚನಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದ ಸರ: ಕಾಲಾಯಸದಿಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಂಠಿಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತುಪಾದೇಯಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧–೩೭). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂಗಂಚಿತರುದ್ರರ್ ಚಂಚಲವೇತ್ರೀ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪). [ಕಾಂಚನ + ಮಾಲೆ]

ಕಾಂಚನಮೃಗ (ನಾ). ೧. (ರಾಮಾಯಣದ) ಚಿನ್ನದ ಜಿಂಕೆ; ಸ್ವರ್ಣಮೃಗ; ಹೊಮ್ಮರೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಭ್ರಾಮಕವಾದ ಕಲ್ಪನೆ; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಬಯಕೆ: ತಮ್ಮ ನಡೆವಳಿಗೆ ಗಮನಕೊಡದೆ ಕಾಂಚನಮೃಗದ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಓಡುವವರು ಈ ಜನ (ಭೂಮಿತಾ. ii, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಾಂಚನ + ಮೃಗ]

ಕಾಂಚನವರ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣ; ಹೊಂಬಣ್ಣ; ಹಳದಿಬಣ್ಣ: ಪದಂ ಚಾರು ಕಾಂಚನವರ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧–೫೧).
[ಕಾಂಚನ + ವರ್ಣ]

ಕಾಂಚನವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ; ಸುವರ್ಣವೃಷ್ಟಿ: ಎನ್ನಯ ತಲೆಯೊಳ್ ಸುರಿವುದು ಕಾಂಚನವೃಷ್ಟಿ ಮೆಚ್ಚೆ ನಿಮ್ಮ ಮಹೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೨೫). [ಕಾಂಚನ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಂಚನಸರೋರುಹ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಹೊಂದಾವರೆ: ವಿಕಸಿತಮಾದ ಕಾಂಚನಸರೋರುಹಷಂಡದ ಪರ್ಬುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೨–೮). [ಕಾಂಚನ + ಸರೋರುಹ]

ಕಾಂಚನಾದ್ರಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಕೌರವಾನುಜರಡೆಗೆಡೆದ ರಣ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯ ಸಿಡಿಲ ಕಾಳೆಗದಂತೆ ಮೆಱೆದಿರೆ ಕಂಡನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುಮಾವ್ಯದ್ರೋ. ೧೩–೩). [ಕಾಂಚನ + ಅದ್ರಿ]

ಕಾಂಚನಾರಕ (ನಾ). ಕೋವಿದಾರ ವೃಕ್ಷ; ಕಂಚಿವಾಳ: "ಕಾಂಚನಾರಕಮೆನಲ್ ಕೋವಿದಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕಾಂಚಿವಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಾಲ (ನಾ). = ಕಾಂಚನಾರಕ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಿ (ನಾ). ಅರಿಸಿನ: "ನಿಶಾಖ್ಯಾ, ಕಾಂಚನೀ . . . – ೫ ಅರಿಸಿನದ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫). [ಸಂ. ಕಾಂಚನೀ]

ಕಾಂಚನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿನ್ನದಂತೆ ಮಾಡು: ಕನಕಜಲ ಕಾಂತಿಯಂ ಸಿಂಚನಂಗೈದು ಕಾಂಚನಿಸಿದನು ಕಾನನ ಶ್ಯಾಮಾಂಬರಂ ಪೀತಮಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೫-೧೮). [ಕಾಂಚನ+-ಇಸು$_1$]

ಕಾಂಚಾಣ$_1$, ಕಾಂಚಣ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ. ೨. (ಆಲಂ) ದುಡ್ಡು; ಹಣ: ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ ಕುಣಿಯುತಲಿತ್ತು, ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದವರ ತುಳಿಯುತಲಿತ್ತೋ ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೨); ಪುಣ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ದಾನಶೀಲರು ಕಿಟಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಚಾಚಿ, ತಂತಮ್ಮ ಕಾಂಚಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೦). **ಕಾಂಚಣ**: ೧. (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಾಂಚನ]

ಕಾಂಚಾಣ$_2$ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚಾರ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚಾಳ, ಕಾಂಚಾಣ$_2$, ಕಾಂಚಾರ, ಕಾಂಚಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಂಚುವಾಳ: "ಕಾಂಚಾಳ (ಕಾಂಚಿವಾಳ) – ಕಾಂಚನಾಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ನೆಗ್ಗಿಲುಂ ಕಾಂಚ್ಯಾ[ಚಾ]ಳಂ ದೇಟಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೫೫). **ಕಾಂಚಾಣ$_2$**: ಮೊದಲಡಸಿ ಪುತ್ತು ಕಾಂಚಾಣ(ಳ)ದ ಬಡಗಣ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೫). **ಕಾಂಚಾರ**: ಬಸರಿ, ಅತ್ತಿ, ಹಲಸು, ಕಾಂಚಾರ, ಖರ್ಜೂರ, ಹುಣಿಸೆ, ಯಲಚಿ (ಶಿವದ. ೭-೮). **ಕಾಂಚಿವಾಳ**: ಪೂತು ತುಱುಗಿದ ಕಾಂಚಿವಾಳಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೬). [< ಸಂ. ಕಾಂಚನಾಲ]

ಕಾಂಚಿ$_1$ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಂಚಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರ ನಡುಕಟ್ಟು; ಉಡೆನೂಲು; ಡಾಬು; ಕಟಿಸೂತ್ರ: "ಕಲಾಪಃ, ಸಪ್ತಕೀ, ಕಾಂಚೀ, ಮೇಖಲಾ, ರಶನಾ, ಕಟಿಸೂತ್ರಂ, ಸಾರಸನಂ – ಈ ೭ ಉಡೆನೂಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬); "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ . . . ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೩೦); ತಾವೆ ಪೇಳವೆ ವಿರೋಧಿಯ ಪೆಣ್ಡಿರ ಕಂಕಣಂಗಳಿಲ್ಲದ ಕರಂ . . . ಕಾಂಚಿಯಿಲ್ಲದುಡೆ ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದ ಪಾದಪಲ್ಲವಂ (ಕಇಅ. ೨-೩-೪೮; 1058); ಸಿಂಜಿನೀವಳಯ ಕಾಂಚಿಗಳೆಂಬವಱಿಂದದೊಂದು ಚೆಲ್ವೇಱಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೧); ತಾಶಿ ಮೊದಲಾದವಂ ಕಟ್ಟಿ ಚಂಚತ್ ಕಾಂಚಿಯಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೫). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕಿ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಕಂಚಿ: ಕಾಂಚಿಯೊಳು ನಾಟ್ಯ ನಮಿತ್ತಡಿಯನಾರೊಂದು ದಿವಸಂ . . . ದೇಗುಲಕೆ ಪೋಗಿ (ಬಸಪು. ೧೭-೧). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀ]

ಕಾಂಚಿಕ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಚಿತ (ನಾ). ಅರ್ಚನೆ; ಪೂಜೆ: "ಕಾಂಚಿತಂ ಸಂಜ್ಞಿತಮೆಲನ್ಕರ್ಚನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೭). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚಿವಾಳ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚೀಕಲಾಪ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿ$_2$ ೧: ಕಾಂಚೀಕಲಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಲಱಮೆ ನೆಱೆಯದಿದೆಂದಗ್ಗಳಿಸಿ ಕುಳಿಕೆಗಳನೇಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದುದೊ[ೕ] ಸುಭಗೆಯಾದ ಸುದತಿಯ ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೩). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀಕಲಾಪ (ಕಾಂಚೀ + ಕಲಾಪ)]

ಕಾಂಚೀದಾಮ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿ$_2$ ೧: ಕಾಂಚೀದಾಮಮನೋಸರಿಸು ಮುಗ್ಧೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೨); ಕಾಮಿನಿ ರನ್ನೆಯ ಪೊಱವಾಱು ಕಾಂಚೀದಾಮವೆರಸಿ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೯-೨೩). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀದಾಮನ್ (ಕಾಂಚೀ + ದಾಮನ್)]

ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ನಡುಕಟ್ಟು; ನಡುವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒರೆಯೇನೋ ಇದೆ (ವಿಗಡ. ೪೬-೨). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕಾ (ಕಾಂಚೀ + ಪಟ್ಟಿಕಾ)]

ಕಾಂಚೀಪದ (ನಾ). ೧. ಡಾಬನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಸೊಂಟ; ಕಟಿ. ೨. ಹೆಂಗಸರ ಜಘನ: "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ, ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೮). [ಸಂ. (ಕಾಂಚೀ + ಪದ)]

ಕಾಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೃಷ್ಣಾಭಾ – ಕಾಂಜನಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). [?]

ಕಾಂಜಿ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿಕ. [ಸಂ. ಕಾಂಜೀ]

ಕಾಂಜಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿಕ: "ಆರನಾಳಮದೆನಲ್ ಧಾನ್ಯಾಮ್ಲಮೆನಲು ಸೌವೀರಮೆನೆ ಕಾಂಜಿಕಮೆನಲ್ಕೆ ಅಂದಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಜಿರ, ಕಾಂಜೀರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣದ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕಾಸರಕ; ಇಟ್ಟೆ (ಕಿ). **ಕಾಂಜೀರ**: "ಕಿಂಪಾಕಃ, ಮಹಾಕಾಳಃ – ಈ ೨ ಕಾಂಜೀರಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೫೦). "ಕಾಳಕೂಟಃ – ಕಾಂಜೀರ" (ಓಷಧಿ. ೩೧); ನಿಂಬ ಕಾಂಜೀರ ವಿಷ ಹಾಳಾಹಳಮೆಂದಿವಱ ಸಮಾನಮಪ್ಪುದಯಮನುಳ್ಳುವು (ಪಸಾರ. ೧-೧೬೦-೧); ಅಂಜದೆ ಮೆಲ್ಲವನಾದಂ ಕಾಂಜೀರದ ಪಣ್ಣ (ಉಸಾರ. ೭೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಞ್ಜಿರ, ಕಾಞ್ಜಿರೈ; ಮಲ. ಕಾಞ್ಞಿರಮ್]

ಕಾಂಜೀರ 'ಕಾಂಜಿರ' ನೋ.

ಕಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯದ (ರೆಂಬೆಯಿಲ್ಲದ) ಕೆಳಭಾಗ; ತಾಳು; ದಂಟು; ದೇಟು: "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ – ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೫); ಸೊಗಯಿಸಿತುದ್ದಂಡ ಕಾಂಡ ಭಾಂಡೀರವಟಂ (ಜಗವಿ. ೪-೪೫); ಬೇರಿಗೆ ವಿಮುಖವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಸಸ್ಯದ ಭಾಗವೇ ಕಾಂಡ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೧). ೨. ಬಾಣ; ಶರ: ನಿಶಿತ ಕಾಂಡಂಗಳಿಂದೊಡ್ಡಿದ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ರೋಮರೋಮಂದಪ್ಪದೆ ನಡುವನ್ನಮೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೯ ವ). ೩. ಪ್ರಕರಣ; ಅಧ್ಯಾಯ; ಪರ್ವ: ರತ್ನ ಮನೆ ತಲುಪುವಾಗ . . . ಅಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಕಾಂಡವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಕುಸುಸಂ. ೨೩೨). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೫. ಸಮಯ; ಕಾಲ. ೬. ಶ್ರೇಷ್ಠವಿದ್ಯೆ; ಸುಜ್ಞಾನ. ೭. ನೀರು; ಜಲ. 'ಕಾಂಡಜ' ಪರಾ. ೮. ಗಗನ; ಆಕಾಶ. ೯. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ. ೧೦. ತೆರೆ; ಪರದೆ. ೧೧. ಕೂಟ; ಮಿಲನ. ೧೨. ವೇಗ. ೧೩. ಕುದುರೆ; ಅಶ್ವ. ೧೪. ಕುತ್ಸಿತ ವರ್ಗ; ನೀಚ ಸಮೂಹ: "ಕೂರ್ಗಱೆಯೊಳ್ ಸಮೂಹದೊಳ್ ನಿಂದೆಯೊಳುಂ ತೆರೆಯೊಳ್ ಸುವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗಗನಂಗಳೊಳ್ ಮಿಳನ ಶೀಘ್ರದೊಳುಂ ಸಲೆ ಕಾಂಡವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭); "ಅಂಬುಕೆ[ತೆ]ರೆ ನೆರವಿ ನಿಂದೆಗಳಂಬು ನಭಂ ಕೂಟ ಸೀರೆಯೊಳ್ಪಿಯ ವಿದ್ಯೆಗಳೊಂಭತ್ತು ಕಾಂಡಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೦). ೧೫. ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು: "ಅರ್ವಾಣಂ . . . ಕಾಂಡಂ, ಬೇಟಂ, ಪಾಪಂ ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨). ೧೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. 'ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಜ (ನಾ). ನೀರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಮಲ. 'ಕಾಂಡಜಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಶ್ರೀಮತ್ಕಾಂಡಜಜಾಂಡಮಂಡಲ ಪಿಚಂಡಾಮ್ನಾಯ ವಾಜಿಸ್ಥಿರಂ (ಹರಿಶ್ಚ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡತಿಕ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಡತಿಕ್ತಾ - ನೆಲಬೇವು, ಮೆಣಸಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [ಸಂ. ಕಾಂಡತಿಕ್ತಾ]

ಕಾಂಡಧಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಧಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ತೂಣೀರ: ಕಾಂಡಧಿಯಿನೇಣವಾಹನ ಬಾಣಮಂ ತೆಗೆದು (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ; ಪರದೆ; ಜವನಿಕೆ: ಶ್ರೀ ತಳ್ತುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧); ಮನೆಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣಮಯಿ ಕಾಂಡಪಟಮಾಗೆಯುಂ[ಬಗೆ]ಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣಮೆಯ ದೂದವಿಯಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ವ); ಇದುತ್ಪಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವನೀಲ ಕಾಂಡಪಟಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠ (ನಾ). ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಯೋಧ: "ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ - ಈ ೨ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೧). [ಕಾಂಡ + ಪೃಷ್ಠ]

ಕಾಂಡರಂಧ್ರ (ನಾ). (ಸಸ್ಯದ) ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಹಸಿರಿಲ್ಲದ ರಂಧ್ರ: ಕೆಲವು ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಿಲ್ಲದ ರಂಧ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಂಡರಂಧ್ರ (Lentical) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ ೧೧೬). [ಕಾಂಡ + ರಂಧ್ರ]

ಕಾಂಡರುಹೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಕಾಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಖಾಂಡ]ರುಹೆ ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತಮನೆ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೬೮). [ಸಂ. ಕಾಂಡರುಹಾ]

ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಮರ: "ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ - ಇಂಗುಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [ಕಾಂಡ + ವೃಕ್ಷ]

ಕಾಂಡಸ್ಪೃಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಯೋಧ. ೨. ಆಯುಧವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಕಾಂಡ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಕಾಂಡಾಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಬುಟ್ಟಿ; ಬಿದಿರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಗೆ; ಗೂಡೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಾಸನ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಷಟ್ಪಿತಕಾಂಡಾಸನೋತ್ಸೇಧ ಶರೀರನುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೦ ವ). 'ಬಾಣಾಸನ' ಪರಾ. [ಕಾಂಡ + ಆಸನ]

ಕಾಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಹಾಲೆ: "ಹಾಲೆ ಕಾಂಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಟಿಕೆ, ತಾಡಗೆ]ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬); "ಕಾಂಡಿಕಾ - ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [ಸಂ. ಕಾಂಡಿಕಾ]

ಕಾಂಡೀರ (ಗು). ೧. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಾದ; ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ (ನಾ). ೨. ಬಾಣಗಳೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. ೩. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಡಕಟಕಃ - ಕಾಂಡೀರಃ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡೇಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷುಃ, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ - ಜ ಕೊಳವಳಿಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). ೨. ದರ್ಭೆ; ಕಾಡುಕಬ್ಬು; ಹುಚ್ಚುಕಬ್ಬು: "ಕಾಂಡೇಕ್ಷು - ಬಿಳಿಯ ಕಬ್ಬು, ನಾಣಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಂಡೇರಿ ಪವಿಮೂರ್ತಿಶೃಂಖಲೆಯುಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). [ಸಂ. ಕಾಂಡೇರೀ]

ಕಾಂತ₁ (ನಾ). ಕಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಕಾರವಿರುವಂತಹುದು: ಕಾಂತಕ್ಕೆ . . . ಬಬ್ಬು - ಪ್ರವಾಹೇ (ಶಮುಧಾ). [ಕ₁ + ಅಂತ₂]

ಕಾಂತ₂ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ತೇಜೋವಂತನಿಳಾವಂತ ನಿಂದುಮಂಡಳಕಾಂತಂ (ಪಂಪಭಾ. ४-೧೮); ಚಂಚಚ್ಚಂಚರೀಕ ಪ್ರಕರಶುಕಕುಲಾಲಾಪ ಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೮). (ನಾ). ೩. ಒಡೆಯ: ಗಂಡ; ಪತಿ: "ಕಾಂತಃ. . .ಅನುಕಃ - ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೩); "ನಾಥನಿಂದ್ರಂ ಕಾಂತನೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬); ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೊಲ್ದಂಗನೆ ಬಂದಳ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೩-೧೨೧). ೪. ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರಿಯಕರನಾದವನು: ಕಾಂತರ ಬರವಾರ್ಗೆ ಹರ್ಷಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸದೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೬೫); ಐದಿದಳ್ ಸಂಕೇತಭವನದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯). ೫. ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ. 'ಚಂದ್ರಕಾಂತ', 'ಸೂರ್ಯಕಾಂತ' ಪರಾ. ೬. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಮಜೆವಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಲಿ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕಾಂತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೪). ೭. ಚಂದ್ರ. ೮. ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಾಂತ ಅಂದರೆ ಕಬ್ಬಿಣ - ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ . . . ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ४೭). ೯. ಕೃಷ್ಣ. ೧೦. ಸ್ಕಂದ. ೧೧. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. 'ಕಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರ', 'ಕಾಂತತ್ವ' ಪರಾ. ೧೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸದಭಿ ಕಮನೀಯ ಗುಣಮಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪); ಕಾಂತಂ ಸಮುಚಿತಲೋಕೋದಂತಂ ನಿನ್ನುದಯದಿಂದಮುದಯ ಧರಿತ್ರೀಕಾಂತ ದಿನಕಾಂತಕುಲ ಕೇಳಿಂತೀ ಲೋಕಮ ಕೃತಾರ್ಥಮೆಂದೀ ನುಡಿವೊಲ್ (ಉದಯಾ. ೫). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಕಾಮಿ (ನಾ). ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿ: "ಕಾಂತಕಾಮಿ-ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಸಂ. ಕಾಂತಕಾಮಿನ್]

ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಕಾಂತವು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಂತದ ಧ್ರುವಗಳ ಮೇಲೆ ಬಲ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಷ್ಟೆ. ಇಂತಹ ಬಲವು ಕಂಡುಬರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ (Magnetic field) ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಭೌತವಿ. ೩೧೮). [ಕಾಂತ₂ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಾಂತಗುಣ (ನಾ). = ಕಾಂತ: ಲೋಕದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮೀರದಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಕಾಂತಗುಣ (ಭಾರವಿಮಾ. ೧೮೫). [ಕಾಂತ₂ + ಗುಣ₂]

ಕಾಂತಚೋದನೆ (ನಾ). ಕಾಂತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೋದನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು: ಕಾಂತಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಚೋದನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ಕಾಂತ (ಶಕ್ತಿ) ಚೋದನೆ, ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಚೋದನೆ (Induction. ಇಂಕಸಿ). [ಕಾಂತ₂ + ಚೋದನೆ]

ಕಾಂತತ್ವ (ನಾ). ಕಾಂತಶಕ್ತಿ: ಕಾಂತತ್ವ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುತ್ತು (Magnetism and Electricity) ಇವುಗಳು ನೇರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭೌತವಿ. ೩೦೮). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಧ್ರುವಸೂಚಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಮುಖಿ; ದಿಕ್ಸೂಚಿ : "ಕಾಂತ ಧ್ರುವ ಸೂಚಿ ; ಉತ್ತರಮುಖಿ ; ದಿಕ್‌ಸೂಚಿ" (Compass. ಇಂಕನ). [ಕಾಂತ + ಧ್ರುವ + ಸೂಚಿ]

ಕಾಂತಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ಕೋವಿದಾರಪುಷ್ಪ; ಕಂಚಿವಾಳ : "ಕಾಂತಪುಷ್ಪ – ಕಂಚಿವಾಳ" (ಒಷಧಿ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಬಲಮಾಪಕ (ನಾ). "ಕಾಂತಬಲಗಳನ್ನು (ಮು., ಭೂಮಿಯ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಬಲಗಳನ್ನು) ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ (Magnetometer. ಇಂಕನ). [ಕಾಂತ₂ + ಬಲ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಮಾಪಕ (ನಾ). = ಕಾಂತಬಲಮಾಪಕ : ಸೂಚಿಯು ಅಂಶಗಳ ಗುರುತುಗಳ ಮೇಲೆ ತಿರುಗುವುದರಿಂದ ಕಾಂತವು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ಉಪಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾಂತಮಾಪಕವೆಂದು (Magnetometer) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೧೬). [ಕಾಂತ₂ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ನಂದಿಮರ(?). [?]

ಕಾಂತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿ : ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ, ಕಾಂತಶಕ್ತಿ, ಗುರುತ್ವಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳುಂಟಾಗುವಂತೆ ... ಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಶಉ. ೨೩೪). [ಕಾಂತ₂ + ಶಕ್ತಿ]

ಕಾಂತಸದ್ಮ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ ; ಪತಿಗೃಹ : ಎಂತು ಕಳುಹುವೇ ಸುತೆಯ... ಚಿಂತೆ ಚಿತ್ತಕೆ ಹಿರಿದು ಕಾಂತಸದ್ಮಕೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨ ಅಡಿಟಿ). [ಕಾಂತ₁ + ಸದ್ಮ]

ಕಾಂತಳಗಿ (ನಾ). = ಕಾಂತಲಕ : "ಕಾಂತಳಗಿ – ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಒಷಧಿ. ೩೦). [< ಕಾಂತಲಕ]

ಕಾಂತಾಂತಿಕ (ನಾ). ಬಹುಮನೋಹರವಾದುದು ; ಅತಿಸುಂದರವಾದುದು (?) : ಸಂತತಮಿಂತಕ್ಕುಂ ಕಾಂತಾಂತಿಕಮತಿಶಯದ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯುಗದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೦). [ಕಾಂತ₃ + ಅಂತಿಕ]

ಕಾಂತಾಕದಂಬ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪು; ಸುಂದರಿಯರ ಸಮೂಹ : ಆ ಮಹಾವನಂ ... ಕಾಂತಾಕದಂಬದಂತೆ ಲೋಹಿತ ಚಂದನಾಲಂಕೃತಮುಂ ತಮಾಲಪತ್ರ ಶೋಭಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೨ ವ); ಕೇಳಿದನು ಕಾಂತಾಕದಂಬದ ಘೋಳುಗಳ ಘೋಳೆಂಬ ನಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೧೨). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಕದಂಬ)]

ಕಾಂತಾಕೌಂತೇಯ (ನಾ). ಸುಂದರಿಯರಿಗೆ ಅರ್ಜುನನಂತಿರುವವನು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಭಾಷಾಚತುರ್ಭುಜಂ ಸುಜನಮಕರಧ್ವಜಂ [ಕಾ]ನ್ತಾಕೌನ್ತೇಯಂ ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯ[ಂ] (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೩೫ ; 1077). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಕೌಂತೇಯ)]

ಕಾಂತಾಜಾಲ (ನಾ). = ಕಾಂತಾಕದಂಬ : ಕಾಂತಾಜಾಲ ಕೆದಜೀದ ಕೇಶದಿಂದವ ಗೋಳಿಡುತ್ತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೫). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಜಾಲ)]

ಕಾಂತಾತತಿ (ನಾ). = ಕಾಂತಾಕದಂಬ : ಯೌವನಶ್ರೀಭರಂ ಸಲೆ ಕಾಂತಾತತಿಗೆಲ್ಲ ಮೂರ್ಚಿತ ವಸಂತಂ ಸಂತತಂ ನಂದನಾವಲಿಗೆಲ್ಲಂ (ಜಗವಿ. ೨–೩). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ತತಿ)]

ಕಾಂತಾದರ್ಶಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಆದರ್ಶವುಳ್ಳವನು (?) : ಧರೆಯೊಳಗೆ ಶುಚಿಯಹನು ವೈಶ್ವಾನರನು ಕಾಂತಾದರ್ಶಿಯಹ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾಯಾಕ್ರಾಂತ ಹಿಂಗದ] ಕವಿವರನು ... ಈ ನಾಲ್ವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತ್ರವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೬). [ಸಂ. ಕಾಂತಾದರ್ಶಿನ್]

ಕಾಂತಾದಿವಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ (?) : ಕಮ್ಮಿಗೆ ... ಜಂಬ್ವಾದಿ ಗುಳಿಗೆ, ಕಾಂತಾದಿವಟಿಕೆ, ಹರಿದ್ರಾವಟಿಕೆ. . .ಶುದ್ಧ ರಸವಟಿಕೆ ಇವನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೬). [ಕಾಂತಾದಿ + ವಟಿಕ ?]

ಕಾಂತಾನತಿಮಾಪಕ (ನಾ). "ಅಯಸ್ಕಾಂತಸೂಚಿಯ ಆನತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಬಲದ ಲಂಬತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Inclinometer. ಇಂಕನ). [ಕಾಂತ₂ + ಆನತಿ₁ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಾನುಕೂಲ (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ತೀರ, —ದಂಡೆ. ೨. ಗಂಡನಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ : ೧, ೨. : ನೆರೆ ಪತಿವ್ರತೆಯಂತೆ ಕಾಂತಾನುಕೂಲದಿಂ ಧರೆಯ ಮಂಡಲದಂತೆ ಕುವಲಯಾನ್ವಿತದಿಂದೆ ಸರಸಿ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ನವಶೋ. ೮–೩೩). [ಕಾಂತ₁ + ಅನುಕೂಲ]

ಕಾಂತಾರ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿ ; ಕಾಡು : "ಅರಣ್ಯಂ . . . ಕಾಂತಾರಂ . . . —ಈ ೯ ಅಡವಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೭); ಘೋರಕಾಂತಾರಮನೊಂದು ಬೇಗೆ ಪರಿವಂತು ರಥಂ ಪರಿದತ್ತು ವೈರಿ ಕಾಂತಾರಮನಲ್ಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೮); ಈ ಕಾಂತಾರ ನಿರ್ಜಲವೈದಲಂಘ್ರಿಗೆ ಭಾರ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩–೧೨). ೨. ಕಷ್ಟವಾದ ದಾರಿ ; ದುರ್ಗಮವಾದ ಮಾರ್ಗ : "ಅತಿ ಬೆಟ್ಟಿತ್ತೆನಿಪ್ಪ ಪರ್ಬಟ್ಟೆಯೇಂ ಕಾಂತಾರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧–೧೪) ; "ಅಸ್ಥಿರ ಹೆದ್ದಾರಿಗಳುಂ ಪ್ರಸ್ತುತವಹ ವಿಪಿನವೆರಡು ಕಾಂತಾರಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೩೩) [ಸಂ.]

ಕಾಂತಾರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಕಬ್ಬು. [ಸಂ.]

ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ (ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸುವುದು (?) : ಸುಗುಪ್ತಿ ಗುಪ್ತರೆಂಬ ಗಗನಚಾರಣಯುಗಲಂ . . . ಮಾಸೋಪವಾಸದ ಪಾರಣೆಯೊಳ್ ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೬೭). 'ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಕಾಂತಾರ + ಚರ್ಯೆ]

ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆ : ತನ್ಮುನಿಯುಗಳಂ . . . ಯೋಗ್ಯಕಾಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೨ ವ). [ಕಾಂತಾರ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರೇಯಸಿಯಂತೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ; ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸತ್ಫಲದುಷ್ಫಲಗಳು ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ತಾವಾಗಿಯೇ ಅಂಟುವಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾದಿಗಳು 'ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ' (ಕೃಪಿಡಿ. ೧೬೮ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಸಮ್ಮಿತ)]

ಕಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಕು ; ಹೊಳಪು ; ತೇಜಸ್ಸು ; ಕಿರಣ : "ಮಿನುಗು ತೊಳಪುಂ ಮಿಱುಗು ತಳೆಗದಿರ್ಪೊಳಪು ಹಬೆ ಮಿಂಚು ಡಾಳಂ ತಾವೆನಲ್ಕಾಂತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೨೪). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಗುಲಾಬಿ ಬಣ್ಣದ ಶಿಖರಗಳು ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. (ಮಲೆನಾ. ೧೮). ೨. ಬಯಕೆ ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೩. ಚೆಲುವು ; ಶೋಭೆ ; ಸೌಂದರ್ಯ ; ಲಾವಣ್ಯ : "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀ, ಕಾಂತಿ, ವಿಭ್ರಮಮೆಂಬಿವು ಶೋಭೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫–೨೭). ೪. ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರ. (?). ೫. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಂದ್ರನಾದೊಡೆ . . . ಕಾಂತಿ, ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ, ಶ್ರೀ, ಅಂಗದೆ, ಪೂರ್ಣೆ, ಅಮೃತ, ಕಾಮದಾಯಿನಿ ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕಳೆಗಳಿಂ ಭರಿತನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೬೭).

೬. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಹತ್ತು ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ಲೇಷ, ಪ್ರಸಾದ, ಸಮತೆ, ಮಾಧುರ್ಯ, ಸುಕುಮಾರತೆ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿಗಳೆಂಬ ದಶ ಪ್ರಾಣವಿಡಿದು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಜೋಡಣೆ; ಮೇಳ (?): ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟ ಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣ ಕನುಜಾಯಿ . . . ಪೆಲ್ಲಣ ಕಳೆಯೆಂದಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸವುಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩).
[ಸಂ.]

ಕಾಂತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆಗೆಡು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು; ಮಂಕಾಗು: ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೫).
[ಕಾಂತಿ + ಕುಂದು₁]

ಕಾಂತಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ಪಿರಿದು ಭೂಷಣ ಕಾಂತಿಗೂಡಿದ ಕದಪಿನ ಗರುವನಾರು (ಕಂಸವ. ೯–೧೧೨).
[ಕಾಂತಿ + ಕೂಡು₁]

ಕಾಂತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಮಾಸಾಧಿಕರ್ ಕಾಂತಿಗೆಟ್ಟರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕತಿ ಪೀಡೆ (ಜಾತಕ. ೩–೪).
[ಕಾಂತಿ + ಕೆಡು]

ಕಾಂತಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯುಂಟಾಗು; ಕಳೆದೋರು: ಮಿಱುತು ಭುಜಶಕ್ತಿ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ ತನು ಕಾಂತಿದೋಱಿತು ಕಂತುನಂದನಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೪–೧೯).
[ಕಾಂತಿ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಾಂತಿಪರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ದವನ: "ಕಾಂತಿಪರ – ದವನ" (ಓಷಧಿ. ೩೦).
[?]

ಕಾಂತಿಭಾಸ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಆಭಾಸ: ಅಕ್ಷಿಪಟಲವು ಕೆರಳಿ ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒತ್ತುವುದರಿಂದ ಉಂಗುರುಂಗುರಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳಕಿನ ತೋರ್ಕೆ: ಕಾಂತಿಭಾಸ (Phosphene. ಇಂಕಪ).
[ಕಾಂತಿ + ಭಾಸ]

ಕಾಂತಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ತೇಜಸ್ವಿ: ಭದ್ರಾಕಾರನುಂ ಕಾಂತಿಮಂತನುಮಭಿರೂಪನುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೩ ವ). ೨. ಚಂದ್ರ.
[ಸಂ. ಕಾಂತಿಮತ್]

ಕಾಂತಿಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ರಣ. ☞ ರಬ್ಬರು ನಯಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಜಿಡ್ಡುಮಸಿಯಿಂದ ಚಿತ್ರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ವನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರತಿ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನ: ಕೆಲವು ಕಾಲಾನಂತರ ಲೋಹದ ತಗಡಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ರಬ್ಬರ್ ನಯಗಂಬಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ "ಕಾಂತಿಮುದ್ರಣ" ಅಥವಾ "ಫೋಟೋ ಲಿಥೋಗ್ರಫಿ" ಮತ್ತು "ಫೋಟೋಲಿಥೋ ಆಫ್ ಸೆಟ್" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಮುದ್ರಕ. ೪).
[ಕಾಂತಿ + ಮುದ್ರಣ]

ಕಾಂತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳಪಿಡು; ಬೆಳಗು: ಪುಣ್ಯದ ಚಿತ್ರಂ ಬೆಳಗುವಂತೆ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯಂ ಕಾಂತಿಯಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೪–೬೩).
[ಕಾಂತಿ + ಇಡು₁]

ಕಾಂತಿವಂತ (ನಾ). = ಕಾಂತಿಮಂತ ೧: ಇಂದ್ರಂಬೋಲ್ ವಿಭವ ಯುತಂ ಚಂದ್ರಂಬೋಲ್ ಕಾಂತಿವಂತಂ (ಶಮದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಕಾಂತಿಮತ್]

ಕಾಂತಿವರ್ಧಕ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ; ಅಂದಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತು; ಅಂಗರಾಗ; ಪ್ರಸಾಧನ ವಸ್ತು: ಕೂದಲು, ಚರ್ಮ ಅಥವಾ ಮುಖಚ್ಛಾಯೆ – ಇವನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ (ವಸ್ತು): ಅಂಗರಾಗ; ಕಾಂತಿವರ್ಧಕ (Cosmetic. ಇಂಕಪ).
[ಕಾಂತಿ + ವರ್ಧಕ]

ಕಾಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ ಪನ್ನೀರ ಚಳಯ ರನ್ನದೋರಣ ಪೊಂಗುರುಜುಗಳು ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಂತಿವಿಡಿದುವು (ಕಂಸವ. ೨೩–೨೬).
[ಕಾಂತಿ + ಪಿಡಿ₁]

ಕಾಂತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). ದೀವಿಗೆಯ ಕಂಬ: "ಆ ದೀಪ್ತಿಯಿಪ್ಪುದು ಕಾಂತಿಸ್ತಂಭಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮).
[ಕಾಂತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಕಾಂತಿಹೀನ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಂದವಿಲ್ಲದ; ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಕಾಂತಿಹೀನತೆ' ಪರಾ.
[ಕಾಂತಿ + ಹೀನ]

ಕಾಂತಿಹೀನತೆ (ನಾ). ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಂದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮಂಕು: ಈ ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಂತಿಹೀನತೆ, ವಿವರ್ಣತೆ ಕಂಡು ಬರುವುವು (ಭಾರದ. ೫೩೩).
[ಸಂ. ಕಾಂತಿಹೀನತಾ]

ಕಾಂತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗುಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ಭಾಮಿನಿ ನಿತಂಬಿನಿ . . . ಸ್ತ್ರೀ ವನಿತೆ ನಾರಿ ಯೋಷಿತ್ಕಾಂತೆ ಮಹಿಳೆಯಬಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧); ಕಾಂತೆ ಪೊದಟ್ಟ ನಾಣ ಭರದಿಂದ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೮); ಘನಮಹಿಮನಮೋಯೆನುತ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೨೧). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪ್ರಿಯೆ: ತನ್ನ ಬೆರಳುಂಗುರಂಗೊಟ್ಟು ಸಂಕೈಸಿ ವೃಷಕೇತು ಕಾಂತೆಯಂ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡನು (ಜೈಮಭಾ. ೮–೧೨).
[ಸಂ. ಕಾಂತಾ]

ಕಾಂತ್ಯಾಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶದ ನೆಲೆ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಚೆಲುವಿನ ನೆಲೆ: ೧, ೨: ಸರಸಿಜವಿರೋಧಿ ಕಾಂತ್ಯಾಕರಮಮೃತಮಯಂ ತ್ವದೀಯ ಮುಖಶಶಿಯುಂಟಾಗಿರೆ ಶಶಿಯದೇವುದೆಂಬುದು ಪಿರುತಂ ಶ್ಲೇಷಾನುವಿದ್ಧಮಪ್ರಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೨).
[ಕಾಂತಿ + ಆಕರ]

ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು. ೨. ಚೆಲುವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು: ೧, ೨: ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನುರಕ್ತಾತ್ಮ ಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರ ಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೯).
[ಕಾಂತಿ + ಆಸ್ಪದ]

ಕಾಂದರ್ಬೋ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜನರ್ಾಯರ್ಜಿತ್ಮಮುಂ ಜೆಳುಗೂರಾಳ್ಗೆಯನಾಳುತ್ತುಂ ಕಾನ್ದರ್ಬೋರಧಿಕಾರಿಗಳಾಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೫೩; ಸು. 685).
[?]

ಕಾಂದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಂದಲ್, ಮುದ, ಉಪ್ಪಾತಿ (ವೃಕ್ಷಗಿ. ೧೧–೧೮೫).
[?]

ಕಾಂದವ (ನಾ). (ಕಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾಣಲೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇಯಿಸಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ರೊಟ್ಟಿ, ಮೊದಲಾದುವು.
[ಸಂ.]

ಕಾಂದವಿಕ (ನಾ). ೧. ರೊಟ್ಟಿ ಸುಡುವವನು; ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವವನು. ೨. ಮಿಠಾಯಿ ಮಾಡುವವನು.
[ಸಂ.]

ಕಾಂದಾಭಜಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿಯ ಬಜ್ಜಿ: ದೋಸೆ, ಇಡ್ಲಿ, ಕಾಂದಾಭಜಿ . . . ಇನ್ನೂ ಏನನ್ನೋ ಒಂದು ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಬ್ಬನು (ಚಂದುಟು. ೪೦).
[← ಮರಾ. ಕಾಂದಾಭಜೀ]

ಕಾಂದಿಶೀಕ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟವನು; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಓಡುವವನು; ಭಯದಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುವವನು: "ನಷ್ಟಃ, ಗೃಹೀತದಿಕ್, ಕಾಂದಿಶೀಕಃ, ಭಯದ್ರುತಃ – ಈ ೪ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೯–೩೨೫); ದ್ರವಿಳಶಕ್ಷಮಾಪರಿವೃಢಂ ಬೆನ್ನಿತ್ತಂ . . . ಪಾತಿತ ಧ್ವಿಪಪತಾಕಂ ಕಾಂ[ದಿ]ಶೀಕಂ ಭಯಾಕುಳಿತಾನೀಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೨೬; 1019).
[ಸಂ.]

ಕಾಂದಿಸೀಕತೆ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗೆಡುವಿಕೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ; ಹೆದರಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಘಟಕರ್ಣತನಯ ಕುಂಭಂ ಮಡಿಯೆ ನೋಡಿ ಖಳಭಟರೆಲ್ಲ ಕಾಂದಿಸೀಕತೆಯಿಂದಮೋಡುತಿರೆ (ವಂಕಾರಾ. ೬-೩೮-೧). [< ಸಂ. ಕಾಂದಿಶೀಕತಾ]

ಕಾಂದೇನವಮಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಷಾಢ ಶುದ್ಧನವಮಿ. ☞ ಆ ದಿನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈರುಳ್ಳಿಯಿಂದಲೇ ಅಡುಗೆಮಾಡುವರು: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ವಾಸನೆ ಇಡಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಇಂದು 'ಕಾಂದೇನವಮಿ'! (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೦೩). [← ಮರಾ. ಕಾಂದೇನವಮೀ]

ಕಾಂಪಿಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ . . . ಯೆಂಬುವ ಓಷಧಿ. ಇದನ್ನು ಘಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ 'ವಸಾರೆ' ಎನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಕಾಂಪಿಲ್ಯವಜ್ರ (ನಾ). = ಕಾಪಿಲ್ಯ: "ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ . . . ರೋಚನಃ – ಈ ೫ ಕಾಂಪಿಲ್ಯವಜ್ರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಪಿಲ್ಲ (ನಾ). = ಕಾಂಪಿಲ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಪು 'ಕಾವು' ನೋ.

ಕಾಂಪೊಂಡು 'ಕಾಂಪೌಂಡು' ನೋ.

ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ (ನಾ). ೧. ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಯುಕ್ತ ವಸ್ತು. ೨. ಕೃತಕ ಗೊಬ್ಬರ. 'ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Compost]

ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). = ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ ೨: ಹೊಸರಚನೆಯ ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ (ವ್ಯವಮ. ೬೨); ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳಿವು (ತರಬೆ. ೯). [ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಕಾಂಪೌಂಡು, ಕಾಂಪೊಂಡು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಆವರಣ, —ಬಯಲು; ಪೌಳಿ: ಮನೆಯ ಕಾಂಪೌಂಡಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ತೋಟ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಂಪೊಂಡು**: ೧. ಮನೆಯ ಕಾಂಪೊಂಡು ದಾಟುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ . . . ಬಂದ (ರಾಯಕ. ೧೯). ೨. ಕಟ್ಟಡದ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ: ಮನೆಯ ಏಕಾಂತತೆ (Privacy)ಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಒಂದು ಕಾಂಪೌಂಡು ಎನ್ನುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿವೇಶನದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿಸುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೩೪). [← ಇಂ. Compound]

ಕಾಂಪೌಂಡರು (ನಾ). ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಡುವವನು: ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ಫೀಕೊಟ್ಟು. ಕಾಂಪೌಂಡರಿಗೇನೂ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲವೇ (ಕಥಾವ. I, ೧೩೯). [← ಇಂ. Compounder]

ಕಾಂಬ₁ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಾಂಬ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಟ್ಟು ಕಾಂಬ ಕಮ್ಮಜರಾಬುವ × × × ನರ್ವ್ವ ಪರಿಹಾರ ಕೊಟ್ಟೋರ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೦–೪; ಸು. 700 ?). [?]

ಕಾಂಬಲ, ಕಾಂಬಳ (ಗು). ೧. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದಿಕೆಯಿರುವ ಬಂಡಿ, —ರಥ. **ಕಾಂಬಳ**: "ಕಾಂಬಳಂ . . . ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತೇರು ಕಾಂಬಳವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಕಾಂಬವಿಕ (ನಾ). ಶಂಖ, ಚಿಪ್ಪುಗಳ ವ್ಯವಹಾರಿ; ಶಂಖದಿಂದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಂಬಳ 'ಕಾಂಬಲ' ನೋ.

ಕಾಂಬೊಲ (ನಾ). ಕಾಣುವಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಹೊರಗು ಕಾಂಬೊಲದಿ, ಮುತ್ತಬಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೨–೧೯). 'ಕಣ್ಬೊಲ' ಪರಾ. [< ಕಾಣ್ + ಪೊಲ]

ಕಾಂಬೋಜ (ಗು). ೧. ಕಂಬೋಜದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬೋಜದೇಶ. ☞ ಈಗಿನ ಅಫ್ಘಾನಿಸ್ಥಾನ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಬೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಸ್ಯಂಧವನನಾಪನ್ನಗೇಂದ್ರ ಪ್ರಹರಮಂ ಕಾಂಬೋಜಿಯಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯–೨೬). ೨. ಬಿಳಿ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ. [ಸಂ. ಕಾಂಬೋಜ]

ಕಾಂಬೋದಿ, ಕಾಂಬೋಧಿ, ಕಾಂಭೋಜಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: (+). **ಕಾಂಬೋಧಿ**: ಮಾಳವಿಯಾಹೇರಿ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಒಲ್ದು ಪಾಡಿದ (ಶ್ರೀಭುಚ. ೬–೩೦). **ಕಾಂಭೋಜಿ**: ಕೌಶಿಕಿ ವೇಳಾವಳಿ . . . ಕಾಂಭೋಜಿ . . . ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩); ಕೆಲಂಬರು ಕೆಳದಿಯರು ಕಾಲವರಿತು ಕಾಂಭೋಜಿ ರಾಗವನಾಲಾಪಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೬–೧೬). [?]

ಕಾಂಬೋಧಿ 'ಕಾಂಬೋದಿ' ನೋ.

ಕಾಂಭೋಜ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶ: ಲಾಳ ಚೋಳ ವರಾಳಯವ . . . ಕರೂಷ ಕಾಂಭೋಜ (ತೊರರಾ. ೧–೬–೧೮); ಕಾಂಭೋಜ ಕುಂಭಿನೀಧವಾಂಭೋಧಿಬಾಡಬಕುಂಭಸಂಭವ ಪರಾಕು (ಯಾದಮ. ೩–೧ ವ). ೨. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದದೊರೆ: ಮದವದತಿಬಲ ಶಕುನಿ ಸ್ಯಂಧವನದಟ ನೃಪ ಕಾಂಭೋಜ . . . ಕುಳ್ಳಿರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೩೨). ೩. ಕಂಬೋಜದ ನಿವಾಸಿ, —ಪ್ರಜೆ: ಇದರಲ್ಲಿ ಯವನರು, ಕಾಂಭೋಜರು . . . ಹೆಸರು ಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಿಂದೆ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೬೨). ೪. ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ ದೇಶ: ಫ್ರೆಂಚ್ ಕೊಚ್ಚಿನ್ ಚೈನಾಕ್ಕೆ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ (ಕಾಂಭೋಜ) ದೇಶವು ಇದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧೫). ೫. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: "ಬಾಹ್ಲೀಕ ದೇಶದೊಳು ಪುಟ್ಟಿ ಕಾಂಭೋಜವು" (ಮಂಗರಾ. ೮೩–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಭೋಜಕ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶ. ೨. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಬಿಸಕಾಂಭೋಜಕ ಬಾಹ್ಲೀಕ ಸ್ಯಂಧವಾರಟ್ಟ ತೈತಿಲಂ ವಾನೇಯಂ ಪೆಸರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಯಕಾ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೬೬). [ಸಂ.]

ಕಾಂಭೋಜಿ 'ಕಾಂಬೋದಿ' ನೋ.

ಕಾಂಸ (ನಾ). = ಕಾಂಸ್ಯ: ನಗರವ ನೋಡಬಂದಂತೆಸೆದುವು ನಾನಾ ಕಾಂಸ ಭಾಜನವೂ (ತರ್ಕಕೌ. ೧–೮೪). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]

ಕಾಂಸಕ (ನಾ). ಕಂಚು; ಕಾಂಸ್ಯ: ಕಟ್ಟಳೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]ದಂತೆ ಅಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಪಟದೊಳಗಣ ತಂತುವಿನಂತೆ ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಅದವ. ೪೦); "ಬೆಣ್ಣೆ" (ಅದವ. ಕೋಶ). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕ]

ಕಾಂಸದೇಹ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಮೈ; ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೇಹ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಸಾಯಿರ ಕವಿಲೆಯ[೦] ಸುವರ್ನ್ನ ಸ್ರಿಂಗಿಯುಂ ರಜತ ಖುರಮುಂ ಕಾಂಸದೇಹ ಸಮಂನ್ವಿತಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಮಂ ಪಡೆವರು (ಕಶಾಅ. ೬೯–೧೩–೪೫; 1088). [ಕಾಂಸ + ದೇಹ]

ಕಾಂಸಾಳೆ 'ಕಂಸಾಳೆ' ನೋ.

ಕಾಂಸುಳಿ 'ಕಾಸುಳಿ' ನೋ.

ಕಾಂಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ ಹಾಗೂ ತವರಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದಾದ ಒಂದು ಲೋಹ; ಕಂಚು: "ಕಂಚು ಕಾಂಸ್ಯಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೦); ಕನಕದ ರಜತದ ಕಾಂಸ್ಯದ ಮನೆ ಮುಟ್ಟಿರೆ ಮುಟ್ಟೆ ಕರಗಿ ಕಣ್ಣಟ್ಟುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೫೨). ೨. ಕಂಚಿನ ಜಾಗಟೆ: ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ತಾಳವನ್ನೂ ಉದ್ಧವನು ಕಾಂಸ್ಯವನ್ನೂ . . . ಬಾರಿಸಿದರು (ಕಥವಿ. I, ೩). ೩. ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ, ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: (ಕಿ). **ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ**: ವೀಣಾ ವೇಣು ಮುರಜ ಕಾಂಸ್ಯತಾಳಲಯಾನುಗತ ಮೆನಿಸಿದಂತಃಪುರವಿಳಾಸಿನೀಜನಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೮). [?]

ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ 'ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ' ನೋ.

ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತೋರಣ: ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ, ತಳಿದೋರಣ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಂಸ್ಯ + ತೋರಣ]

ಕಾಂಸ್ಯಯುಗ (ನಾ). (ಮನುಷ್ಯನು) ಕಂಚಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನೂ ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾಲ: ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾಂಸ್ಯಯುಗ ಹರಪ್ಪಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆದಿಯಿಂದಲೂ ಇದ್ದಿತು (ಭಾರದ. ೧೯). 'ಶಿಲಾಯುಗ' ಪರಾ. [ಕಾಂಸ್ಯ + ಯುಗ]

ಕಾಕೆ$_1$ 'ಕಕ್ಕ$_3$' ನೋ.

ಕಾಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ; ವಾಯಸ: "ಕಾಗೆಯೆ ಕಾಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೮); ನಾಳೆ ಪೆಣದೌತಣದಲುಣಬಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಕ ಕಾಕಸಂತತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೮). ೨. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ನೀಚ: ಪಾಪಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿವ ಕಾಕರ ಮಾತ ಕೇಳಲಾಗದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೮-೧೨೯); ಸ್ವಸ್ವರೂಪವ ಕಾಕರಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದನುಚಿತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೩೬); ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಜಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೧೯); ಕಳ್ಳರೋ ಕಾಕರೋ ಏನೋ ಎಂಥದೋ ಕಂಡವರು ಯಾದು (ತುಂಗಭ. ೩೦). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. 'ಕಾಕಾರಿ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಮರ, ಕಾಕಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯-೧೬೩೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕೆ$_3$ (ನಾ). ಕೇರಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿರುವ ಮಾಪಿಳ್ಳೆ ಜಾತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆ ಪಕ್ಕದ ಕಾಕನ ಅಂಗಡಿ (ಮಗಮಾ. ೪೯). [← ಮಲ. ಕಾಕ್ಕ]

ಕಾಕೆಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಲಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು (?): ಕಾಕರ ಕಿನಿಸು ಕುಜನರ ಕೂಡಾಳಿಕೆ ಕೂಕೆ ಕೈಕೊ ಕೌಕರಕನೆ ಕಾಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಷ್ಟದ ಕಾರ್ಯ[ವೆಲ್ಲವು] ಕೈಂಕರ್ಯವಿತ್ತೋವು ರಂಗ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೭೫-೮೧). [ಕಾಕ ? + ಕೆಡು]

ಕಾಕೆಂಬಾಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಿ ಸುನ್ದರಿ ನೆಗಟ್ದು ಖ್ಯಾತಿಯ ಕಾಕಂಬಾಟಿೂಳ್ಮಾತೆಯೊಳೊಳ್ಪೆಸೆಯೆ ಬಸದಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ . . . ಇಂತಿದಕ್ಕೆ ಕಾಕಂಬಾಟ ಕಂಭಯ್ಯನುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೧೪; 968). [?]

ಕಾಕಂಬಿ, ಕಾಕವಿ, ಕಾಕಿವೆ (ನಾ). ಬೆಲ್ಲವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನ ಪಾಕ: ಕಾಕಂಬಿಯ ರಸವನು ಮೊಗೆಮೊಗೆದು (ಚಂಪ್ರಸಾ. ೧೪-೩೬); ಕಂಬಿಕಂಬಿಯೊಳು ಬಂದಿ ಳುಹಿದ್ದ ಕೋಟಿ ಕಾಕಂಬಿಯ ರಸವನೆಜಿದನು (ಭರಹ. ೧೬-೭೭). **ಕಾಕವಿ**: ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾಕವಿ ಇವುಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗ. ೨೯೦); ಆ ರಸವನ್ನು (ಕಬ್ಬಿನರಸ) ತುಸು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕಾಕವಿಯಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೫); ಕಬ್ಬಿನರಸವನ್ನು ಅರಗಾವಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗದೆ ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು. ಅದೇ ಕಾಕವಿ (ಕಸಾಪ. ೧-೧೪೨). **ಕಾಕಿವೆ**: ಈ ಕಾಕಿವೆಯು ಸರಾಯಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೧); ರಸವು ಅರಗುದಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಇಳಿಸಿ, ಆರಿದ ನಂತರ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡಗಳೊಳಗೆ ತುಂಬಿಟ್ಟರೆ ಅದೇ ಕಾಕಿವೆಯು (ಮುಂಬಯಿ ೫-೨೦೧). [← ಮರಾ. ಕಾಕವೀ. / ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕಬ]

ಕಾಕೆಂಬಿಸೀರೆ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಕಾಕಂಬಿ (ಬಣ್ಣದ) ಸೀರೇ ಕಣಕಾಲೀಗರುಸಾಣಾ ಕೆಣಕಿದರೆ ಅವಳೂ ಕಿಡಗಣ್ಣೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೬). [ಕಾಕಂಬಿ + ಸೀರೆ$_2$]

ಕಾಕಚಿಂಚಿ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿ; ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ. ಕಾಕಚಿಂಚಾ]

ಕಾಕಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಚೋರಪುಷ್ಪೀ-ಕಾಕಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೫೮). [?]

ಕಾಕಜಂಘೆ (ನಾ). = ಕಾಕಚಿಂಚಿ: ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕಾಕಜಂಘೆಯ ಹಿಕ್ಕ ವತ್ತಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಭವಿಪ ಮೂಳಮನಲ್ಲದಂತದನಟ್ಟುವೊಳ್ದಿಡು ಗಾಜ್ಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೫೦); ಕಾಕಜಂಘೆ ಮಧು ಮತ್ತಿಯ (ವು)ಂಗುರ್ ಪ್ರಾಕಟಂ ಘೃತಸಮೇತಮಿವಂ ನಿರ್ವಾಕುಲಂ ನೆಗ(ರ)ಪಿ ಪೂಸುಗೆ ಪುಣ್ಗಳ್ ಪೋಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨-೧೮). [ಸಂ. ಕಾಕಜಂಘಾ]

ಕಾಕಜ್ವರ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಪ್ಪಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ; ಮೂರು ಮೂರು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವ ಚಳಿಜ್ವರ (ಕಿ). [ಕಾಕ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕಾಕಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿಳಿ ಹೂ: ಕಾಕಡ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಹೂ ಮುಡಿದ ಹೆಣ್ಣು ಕಂಡು ತಲೆ ಕೆರೆವ ಕೋತಿ (ಶಿಲಾಲ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ); ಕಾಕಡ ಹೂವಿನ ಜತೆಯೊಳಗಿದ್ದರು ಘಮಘಮಿಸುವುದು ಮರುಗವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೭೮-೧೦). [← ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕಟ್ಟಾನ್, ಕಾಕ್ಕಣ]

ಕಾಕತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಕಾಕತನದೆಣಿಕೆಯನ್ನೆಣಿಸಿ ಫಲವೇನು (ತುರಂಗ. ೫೨-೨೮); ಕಾಕತನವೆ ಹೊರ ಪೋಗೋ ಎಂದು ಜನುಮನ ತಾನ-ವಿನಾಯಕರು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೯-೧೬). [ಕಾಕ$_2$ + -ತನ]

ಕಾಕತಾಲನ್ಯಾಯ, ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ. **ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ**: ಆಯತಾಕ್ಷಿಯ ತಂದ ರಕ್ಕಸನಾಯ ನೇತಕೆ ಕಾಕತಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ನ್ಯಾಯದಿಂದವೆ ಕಂಡೆವೈ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೩೩). [ಕಾಕ$_2$ + ತಾಲ$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕತಾಲೀಯ, ಕಾಕತಾಳೀಯ (ನಾ). ೧. ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ನಡೆದುದು. ☞ ಕಾಗೆ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೂ ತಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೂ ಸಮ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಆಗುವ ಘಟನೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆ. ೨. = ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ. **ಕಾಕತಾಳೀಯ**: ೧. ಪೆಜರ . . . ನುಡಿವ ಪೆಂಪು ವಿಚಾರಿಪೊಡಂತು ಕಾಕತಾಳೀಯಮೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೮); ಕಾಕತಾಳೀಯ ಕಥೆ ಲೋಕಚರಿತೆಯೊಳೆಷ್ಟೊ! (ಮಂಕುಕ. ೩೦೫). ೨. ಅದು ಬಟಃಕೆ ಕಾಕತಾಳೀಯದಿಂದೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ಪ್ರಮಾದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ, ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ☞ ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಕಾರ್ಯದ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯ ಬಗ್ಗೆ 'ಕಾಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ (ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ) ತಾಳೆಹಣ್ಣು ಬಿದ್ದಂತೆ' ಎಂಬ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನ್ಯಾಯ: ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಯಮಕಾದಿಗಳು ಬಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೬೬).

ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ : ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯದಂತೆ ರಾಜಣ್ಣನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರನೊಬ್ಬ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಸಹಿತವಾದ ಜಟಕಾ ಗಾಡಿಯಿದೆ ಯೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದ (ನಾಡಿಗೇ. ೪೬); ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯದಂತೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಈ ಮೊಕದ್ದಮೆ ಹಿಂದಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಿತು (ಪುನರು. ೮೪). [ಕಾಕತಾಲೀಯ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ 'ಕಾಕತಾಲನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಾಳೀಯ 'ಕಾಕತಾಲೀಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಾಳೀಯತೆ (ನಾ). "ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ತೋರುವ ಘಟನೆಗಳು ಅಥವಾ ವಿಚಾರಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು; ವಿಚಿತ್ರ ಸಂಘಟನೆ; ದೈವಘಟನೆ; ಕಾಕತಾಳೀಯತೆ" (Coincidence. ಇಂಕನ). [ಸಂ. ಕಾಕತಾಲೀಯತಾ]

ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ 'ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಿಂದುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕರಿ ಕೋವಿದಾರ ಮರ; ಕಾಗೆ ತೂಬರೆಗಿಡ: (+). [< ಸಂ. ಕಾಕತಿಂದುಕಾ]

ಕಾಕತುಂಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪು ಮರ: (+). ೨. ಅಗುರು; ಕಾಲಾಗುರು: "ಕಾಕತುಂಡಃ, ಅಗುರುಃ –ಈ ೨ ಅಗುರು" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕತುಂಡಿ (ನಾ). = ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ ೧೨–೧೬೬). [ಸಂ. ಕಾಕತುಂಡೀ]

ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ. ೨. = ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: "ತಾಪಿಚ್ಛಃ, ಕಾಕತುಂಢಿಕಾ –ಈ ೨ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦) [ಸಂ. ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ]

ಕಾಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ; ವಕ್ರ ದೃಷ್ಟಿ: ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಕಾಕದೃಷ್ಟಿ ಈ ಹೊಲದ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೮). [ಕಾಕ್$_2$ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಕದೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: "ಕಾಕದೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ತುಂಡಿ, ತೊಂಡೆ]ಯದು ಕಾಪಿತ್ತಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). [ಕಾಕ್$_2$ + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕಾಕಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ಕರ್ಣನ ಧ್ವಜ: ಕಪಿಧ್ವಜನು ಕಾಕಧ್ವಜವನ್ನು ಉಡಿದು ಕೆಡೆಯುವಂತೆಚ್ಚನು (ಭಾವುಣಿ. ೩೪). ೨. ಕಾಗೆಯ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ಕರ್ಣ. [ಕಾಕ್$_2$ + ಧ್ವಜ]

ಕಾಕನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಗಿಡ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ. [ಸಂ. ಕಾಕನಾಸಿಕಾ]

ಕಾಕನಿಶೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನ ಇರುಳು; ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ರಾತ್ರಿ: ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆಳಗಲಿ ಕಾಕನಿಶೆಯಲ್ಲಿ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನ ಅನಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿ (ಹೃದಸ. ೬೭–೬). [ಕಾಕ್$_2$ + ನಿಶೆ]

ಕಾಕಪಕ್ಷ (ನಾ). (ಚವಲ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯದೆ) ತಲೆಯ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜುಟ್ಟು; ಜುಲ್ಪಿಯ ಕೂದಲು; ಚಂಡಿಕೆ: "ಶಿಖಾ, ಕಾಕಪಕ್ಷಃ, ಶಿಖಂಡಿಕಾ–ಈ ೩ ಚೆಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೩೭೮); ಕಳುಹು ರಕ್ಷೆಗೆನ್ನೊಡನೆ ನಿನ್ನಾ ಜೇಷ್ಠನಂ, ಕಾಕಪಕ್ಷಧರ ಕಲಿ ರಾಮನಂ (ಶ್ರೀರಾವಾ. ೨೮–೧೮). ೨. ಕಾಗೆಯ ರೆಕ್ಕೆ: ೧, ೨: ಅಸುರಾರಿ ಕಾಕಪಕ್ಷದಿನೆಸೆದಿರ್ದಂ ಕಾಕಪಕ್ಷವಿಸರದ ತಚ್ಚಿಂದಸುರಗಣ ಮಿರ್ಕುಮಿಾ ರಣವಸುಧೆಯೊಳೆಂದಮರರೊಸಗೆವಜಿ ವಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). [ಸಂ.]

ಕಾಕಪತಾಕ (ನಾ). = ಕಾಕಧ್ವಜ ೨: ದುರ್ಯೋಧನ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಂ ಕಾಕಪತಾಕನಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫ ವ). [ಸಂ. (ಕಾಕ್$_2$ + ಪತಾಕಾ + –)]

ಕಾಕಪದ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಕಾಲು, —ಪಾದ: ಎರಡೂರ್ಧ್ವ ರೇಖೆಯುಂ ಪಾಯ್ದಿರಡಡ್ಡಂ ರೇಖೆ ಕಾಕಪದಮಂ ಪೋಲ್ತ(ಲ್ತ)ಂತಿರೆ ಭೂತಪೀಡೆಯಿಂದಂ ಮರಣಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷದೊಳ್[ಹಯಕಕ್ಕುಂ] (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–೧೭). ೨. ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಹಂಸಪಾದ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಒಂದು ಬಂಧ. [ಕಾಕ್$_2$ + ಪದ$_2$]

ಕಾಕಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಕಾಕಪದ ೨: ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಭಾಗವನ್ನು ನಾವು ಕಾಕಪಾದ, ಹಂಸಪಾದ ಎಂದು . . . ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರಪ. ೨೦). ೨. ರತ್ನದ ಒಂದು ದೋಷ: ಪಿಂತೆ ಮುಂತೆಸೆವ ರೇಖೆಗಳಿಗೀ ಫಲಮಕ್ಕು ಮುಂತೆ ಪದ್ಮರಪುಷ್ಪದಳಗಳಿಂ ತೋರ್ಪುದೋರಂತದಂ ತಿಳಿ ಕಾಕಪಾದಮುತ್ತವಿಸ್ತೀರ್ಣನಿಸ್ತೂಕಮಿರೆ ನಾಶವೂ (ರತ್ನಶಾ. ೪–೧೩). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದ ಷಡಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೪). [ಕಾಕ್$_2$ + ಪಾದ]

ಕಾಕಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ನರಿಹೆಸರು ಬಳ್ಳಿ: (+). [ಸಂ. ಕಾಕಪರ್ಣೀ]

ಕಾಕಪಿಂಡ (ನಾ). (ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಗೆಂದು) ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಪಿಂಡ: ಅವಗೆಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಜೊಳ್ಳೆಳ್ಳು ತಣ್ಣೀರು ಮೇಲೆ ಕೀರ್ತಿಯ ಶುಭ್ರ ಕಾಕಪಿಂಡ (ಗರಿ. ೮೫–೧೫). [ಕಾಕ್$_2$ + ಪಿಂಡ]

ಕಾಕಪಿಟ್ಲೆ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಕಮಾಚಿ: ಕಾಕಮಾಚಿಯು (ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು=ಕಾಕಪಿಟ್ಲೆಯ ಸೊಪ್ಪು) ತ್ರಿದೋಷ ಕುಷ್ಠನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩–೬೨). [?]

ಕಾಕಪೀಲುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಕಾಕ್$_2$ + ಪೀಲುಕ]

ಕಾಕಪೋಕ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದವನು; ನೀಚ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಕೆಲಹೊತ್ತು ಕಾಕಪೋಕರ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಕೆಲಹೊತ್ತು ಪರನಿಂದೆ ಪರವಾರ್ತೆಗಳಿಂದ ಕಾಲವ ಕಳೆದೇನೊ (ವಾದಿಕೀ. ೬೩–೩, ೪); ಕಾಕಪೋಕರ ನುಡಿಗಳಂ ಬಳಸಿದರೆ ಸುಲಭದಿಂದಪ್ಪ ಕಜ್ಜಂ ಪೋಗಿ ಕಳೆಗುಂದಿ ಹಾಸ್ಯಕೀಡಹುದಲ್ಲದೆ (ವೆಂಕಟಾ. ೬–೨–೨೬). 'ಕಾಕುಪೋಕು' ಪರಾ. [ಕಾಕ್$_2$ + ಪೋಕ./ ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕನ್ ಪೋಕ್ಕ; ತುಳು. ಕಾಕಪೋಕೆ]

ಕಾಕಪೌರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಪೌರುಷ. ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ತೋರುವ ಪೌರುಷ; ಒಣಜಂಬ. ೩. ಒಣಜಂಬದವನು: ವಾಯಸ . . . ಬಳಿಕ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಸಾಗರದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹಂಸೆ ತಂದಿಳೆಗಿಳುಹಿತಾ ಪರಿ ಕಾಕಪೌರುಷ ಕರ್ಣ ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೬). [ಕಾಕ್$_2$ + ಪೌರುಷ]

ಕಾಕಪ್ಪಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ವಸ್ತು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ್ದು; ಕಾಗೆಯ ಹೇಲು (?): ಲೋಕದೊಳಗೆ ಮಾಣೀಕವೆಂಬೊಡೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತೂಕಾವಾದರನೇಕ ಬೆಲೆ ಇಪ್ಪದು ಕಾಕಪ್ಪಿಯಾಗಿ ರತ್ನಾಕರನಂತೆ ಕರ್ಮನೇಕಬಗೆಯಿಂದ ತಾ ಕುಳಿತು ಮಾಡಿದರು ವೈಕುಂಠವಾಗದು (ವಿಸಾಸು. ೯೮–೧); ಈ ಕಾಯಕೋಸುಗಾನೇಕ ಜನರ ಸೇವೆ ಕಾಕಪ್ಪಿಯಾಗಿ ವಸ್ತ್ರಾನ್ನ ಕಾಣದೆ ಮುಜುಗಿ ಸಾಕುವರಿಲ್ಲೆನುತಲಿ (ವಿಜಯ. ೯೬). [?]

ಕಾಕಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯೆಂದು ಕೊಡುವ ಅನ್ನ: (+). [ಕಾಕ್$_2$ + ಬಲಿ$_2$]

ಕಾಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟತನದ ಬುದ್ಧಿ : ಕಾಕಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿತ ಕಷ್ಟದಾ ಗಂಡಾ (ಕಂಠೀ. ೯೪–೨); ಕಾಕ [ಪಾ ಠಾಂ. ಕು] ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕ ನಾಯಕನ ನೆನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೫೭ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಕಾಕ್ಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಕಬ್ಬು 'ಕಾಗಬ್ಬು' ನೋ.

ಕಾಕಭಾಜನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಪಾಲು; ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಕೆಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : ಕುಡದೆ ಮಾಜಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಲೋಭಿಯ ಧನಂ ಕಾಕಭಾಜನಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೬೭). ೨. (ಅಲಂ). ಅಪಾತ್ರನಿಗೆ ನೀಡುವ ಆಹಾರ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮನುಜರ್ ಗಾವಿಲರೇನನೆಂಬೆನಳಿಪಂಗಾರ್ತಂಗೆ ದಂಭಂಗೆ ದುರ್ಜನ ಶೀಲಂಗೆ . . . ಚಿಃ ಕಾಕಭಾಜನಮಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲದಚ್ಚಶಿವಭಕ್ತಗೀಳಯುಕ್ತರ್ಗೆ ಲಾಂಛನಧಾರಗೊಲಿದೀವರಾರೊಳರ್ (ಸಂಪಾಶ. ೯೦). [ಕಾಕ್ಕ + ಭಾಜನ]

ಕಾಕಭೋಜನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಆಹಾರ. ೨. ಅಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ನೀಡುವ ಆಹಾರ; ನೀಚನಿಗೆ ಮಾಡಿಸುವ ಭೋಜನ : ಮನೆಯೊಳಗಾರಿಲ್ಲದನಿತಜಿಳೆ ಎಡವೊತ್ತು ಪೊಲೆಯಂ ಕಳೆ ಮುಟ್ಟಲ್ಪೆತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಕಾಕಭೋಜನಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೬) [ಕಾಕ್ಕ + ಭೋಜನ]

ಕಾಕಮಂಚಿ, ಕಾಕಮುಂಚಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುಳ್ಳ; ಹಬ್ಬು ಗುಳ್ಳ : ನುಗ್ಗೆ, ಹಾಗಲ, ಗಿಡ್ಡಹಾಗಲ, ಬಾಳೆ, ಬದನೆ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಮೊಳಲು ಬದನೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). **ಕಾಕಮುಂಚಿ** : ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಕೆಂಪುಕಾಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೪೫). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾಚೀ]

ಕಾಕಮಾಚಿ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಚಿ ಗಿಡ: "ವಾಯಸಿಕಾಕಮಾಚಿ ಪೆಸರಿಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ३೭–೨೬); ಕಾಕಮಾಚಿಯು . . . ತ್ರಿದೋಷ ಕುಷ್ಠನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩–೭೨). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾಚೀ]

ಕಾಕಮಾಚೀಘೃತ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗಣಿಕೆಯ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ : ಕಾಕಮಾಚೀಘೃತ-ಬೆಲ್ಲ ಗಣಿಕೆಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ತುಪ್ಪವ ಹಸಿಸಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಶುಂಠಿ . . . ಪಾಕವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರಭಂಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸರವೈ. ೧೭೩). [ಸಂ. (ಕಾಕಮಾಚೀ + ಘೃತ)]

ಕಾಕಮಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಗೆಮರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕೀಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬–೧೦೭); ಕಾಕಮಾರಿ (Anamirta Cocculus) : ಇದು ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಮಲಬಾರತೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬೀಜವು ಬಹಳ ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೭). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾರಿನ್]

ಕಾಕಮುಂಚಿ 'ಕಾಕಮಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಾಗೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಾಗೆಯ ಮುಖ : ಕಾಕಮುಖದ ಮಯೂರ ಟಟ್ಟಭಕೋಕವದನದ . . . ಬಹುವಿಧದ ರೂಪದನೇಕ ಭೂತವ್ರಾತ ನೆರೆದ.ದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೨೦). ೩. ಅಗುರು : "ಕಾಕಮುಖಮೆನಲಗುರುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೧). [ಕಾಕ್ಕ + ಮುಖ]

ಕಾಕಮುದ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹೆಸರು; ನರಿಹೆಸರು; "ಕಾಡು ಹೆಸರುಗಿಡ" (ಅಮರ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಕಾಕಮುದ್ಗಾ]

ಕಾಕರತ್ನ (ನಾ). ಅಶುಭರತ್ನ; ಕೀಳಾದ ರತ್ನ (?) : ಲೋಕದೊಳು ಲಘುವಾದ ರತ್ನಮೌಕ್ತಿಕಗಳಂ ತೂಕ ವೆಗ್ಗಳಮಾದ ವಜ್ರಮಂ ಕೃತ್ರಿಮದ ಕಾಕರತ್ನಂಗಳಂ ಪಿಡಿಯದದ ವಜ್ರದಿಂದೊರೆಯೆ ಕಳೆ ಕುಂದಾಗಿರೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೨–೧೯). [< ಕಾಕ್ಕು + ರತ್ನ]

ಕಾಕರಲಿಪಿ (ನಾ). = ಕಾಕಲಿಪಿ ೧ : ಈ ಬರಹಗಳನ್ನು ನನ್ನ "ಕಾಕರಲಿಪಿ" ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಅಣಿಮಾಡಿದವರು ಗೊರೂರ್ ಅವರೇ (ರಾಮೂನಿ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಾಕ ? + ಲಿಪಿ]

ಕಾಕರವ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿ : ಶುಕನೋದಿಂಗುಜಿಚೆಲ್ವೆ ಕಾಕರವ (ಸೋಮೇಶ. ೩). [ಕಾಕ್ಕ + ರವ್ಯ]

ಕಾಕರಿಪು (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ವೈರಿ; ಗೂಗೆ : ಕುಕಿಲ ಸಾರಸ ಕಾಕರಿಪು ಜಾತಕ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಪಕ್ಷಿ ಪ್ರಕರ ಬಿದ್ದುದು ಬಿಗಿದ ಕೇಸುರಿ ಕಣ್ಣವಲೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೨). [ಕಾಕ್ಕ + ರಿಪು]

ಕಾಕರಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಾಗಿರುವ) ಚೂಪುಗಲ್ಲು : ಕಕ್ಕೇಕಾಯ ತಿಂದು ಕೈತುಂಬ ನೀರ ಕುಡಿದು ಕಾಕರುಗಲ್ಲಾಗೆ ಹರಲೊತ್ತಿ ಸುಡುವಾಗ ಸಾಕಾಯ್ತು ತೌರೀನ ಮನೆಮಾರು (ಜಗೀತ. ೫೫). [< ಕಂಕರ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕಾಕಲಿ, ಕಾಕಳಿ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮತ್ತು ಅಸ್ಫುಟವಾದ ಮಧುರಧ್ವನಿ : ಜನುಗುವ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಮ ಗಾನರ ಕಾಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಮದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬); ಕಾಕಲಿಗೆ ಕರಮೊಸೆದು ದೇವತೆ ತಲೆಯಂ ತೂಗಿದವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೧೩). **ಕಾಕಳಿ** : ನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫); ಚಿರಮುಕ್ಕಿ ಕಾಕಳಿಯ ಹೂಂಕೃತಿ ಭೃಂಗಚಯಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೭೭). ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬತ್ತೀಸರಾಗಂಗಂಡು ಕಾಕು[ಕ]ಳಿಯೊಗದೆ ಕೊಂಡಾಡೆ ಜಾಣರು ಪಾಡುವ ಗಾಣರ ತಂಡವ ಕಂಡನಾ ನೃಪತಿ (ರಾಮವಿ. ೧೦–೭೦). [ಸಂ. ಕಾಕಲೀ]

ಕಾಕಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದವಲ್ಲದ ಲಿಪಿ; ವಕ್ರವಕ್ರವಾದ ಲಿಪಿ. ೨. ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಖಗಲಿಪಿ, ಕದಂಬಲಿಪಿ, ಕಾಕಲಿಪಿ, ಕವುಷಲಿಪಿ . . . ಯೀ ಅಗಣಿತ ಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳ್ಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭–೫). [ಕಾಕ್ಕ + ಲಿಪಿ]

ಕಾಕಲೇಜು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಮೂಡ ಕಾಕಲೇಜು ಅಗ್ನೇಯದಲು ಸೊಳ ಕೂಡಲ ಪಳ್ಳಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧–೫೨; 1057). [?]

ಕಾಕವಿ 'ಕಾಕಂಬಿ' ನೋ.

ಕಾಕವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾಹ್ವಾ – ಕಾಕವೃದ್ಧಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೨). [?]

ಕಾಕಸರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕಾಕಸರಳಿ, ಬಿಳಿಸರಳಿ, ಅಕ್ಕಸರಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧–೬೦೫). [?]

ಕಾಕಸ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಸ್ನಾನ; (ತಲೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ) ಕಾಗೆಯು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. ೨. (ಅಲಂ) ಅವಸರದ ಸ್ನಾನ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಸ್ನಾನ : ನಾವು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಕಸ್ನಾನ ತೀರಿಸಿ, ಥಾಲಿ ಹಸ್ತರಾಗಿ (ದೀಪಹ. II, ೭). 'ಗಜಸ್ನಾನ' ಪರಾ. [ಕಾಕ್ಕ + ಸ್ನಾನ]

ಕಾಕಳಿ 'ಕಾಕಲಿ' ನೋ.

ಕಾಕಾ₁ 'ಕಕ್ಕ₃' ನೋ.

ಕಾಕಾ₂ (ನಾ). ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ (?).

ಕಾಕಾಹಿಡಿ = ಮರ್ಜಿಹಿಡಿ; ಮನವೊಲಿಸು; ಖುಷಿಪಡಿಸು : ಈ ಅಪರ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬರೆಯುವುದು, ಹಲ್ಲು ಕಿರಿಯುವುದು, ಕಾಕಾಹಿಡಿಯುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಈಗ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೬೮). [?]

ಕಾಕಾಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ : (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಕಾಂಗೀ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣು. 'ಕಾಕಾಕ್ಷಿ ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಕಾಕ$_2$ + ಅಕ್ಷಿ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). (ಕಾಗೆ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಡುವಂತೆ) ಒಂದೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಪದವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ: ಬಲವಂತರಪ್ಪ ಶತ್ರುಗಳ ನಡುವೆ ದುರ್ಬಲನಪ್ಪ ನೃಪನಾ ರಿಪುಗಳಂ ವಾಙ್ಮಾತ್ರದಿನತಿಸಂಧಾನಂಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಮನಮನೆನ್ನರುಮಱಿಯದಂತು ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯದಿಂದಿರ್ಪುದು ದ್ವೈಧೀಭಾವಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ ೨೧೯-೨೧). [ಕಾಕಾಕ್ಷಿ + ಗೋಳಕ (=ಗೋಲಕ) + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯ : ಆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯದಂತೆ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಸಮನ್ವಯಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೮೭). [ಕಾಕಾಕ್ಷಿ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗೂಬೆ; ಗೂಗೆ : "ಕಾಕಾರಿ ಪಿಂಗಳಿ ನಿಶಾಟನಂ ಕೌಶಿಕಮೂಲೂಕಮೆನೆ ಗೂಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೪). ೨. ಕಾಕಾಸುರನಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು; ರಾಮ. [ಕಾಕ$_2$ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾಕಾಳಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಸುಪರ್ಣಂಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦). [ಕಾಕ$_2$ + ಅಳಿ$_4$ (=ಆಲಿ$_4$)]

ಕಾಕಿ$_1$ ೧. ತಾರೆಗಿಡ; ಗಂಡು ಕಕೋರ್ಲ. ೨. ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಅಥವಾ ಕರಿಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕರಿಕಾಜಿ ಗಿಡ; ಕಾಕಮುಂಚಿ : ಗೋಕಾವಿ ಮುಂದಿನ ಕಾಕೀಯ ಗಿಡಗಳಿರಾ ತಾಯ ಹಡದಾವನ ಬರಹೇಳ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೦); ಕಾಕೀಯ ಈ ಹಣ್ಣ ಕಯ್ಯುಂಟ ಹಿಡಿಕೊಂಡು (ಕಜಾಗೀ. ೬). [?]

ಕಾಕಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕಾಗೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ೧. ಸಂದಷ್ಟ – ಹಲ್ಲುಕಚ್ಚಿ ಹಾಡುವವನು . . . ೯. ಕಾಕಿ – ಕಾಗೆಯಂತೆ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಕಾಕೀ]

ಕಾಕಿ$_3$ 'ಖಾಕಿ' ನೋ.

ಕಾಕಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಪಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಮಾಷದ ಕಾಲುಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕ. ೨. ಕವಡೆ. ೩. ಇಪ್ಪತ್ತು ಕವಡೆಯ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ಕವಡೆಗಳಿಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ಪವಣಿಸೆ ಕಾಕಿಣಿಯು ನಾಲ್ಕುಪಣ ಪದಿನಾರು ಭುವನದಿ ದ್ರಮ್ಮ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೪). [ಸಂ. ಕಾಕಿಣೀ]

ಕಾಕಿಣೀರತ್ನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉಜ್ಜಿದರೆ ಅಥವಾ ಒರೆದರೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರತ್ನ: ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ತಮಸ್ತಮೋನಿರಸನ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭೂತಗುಣೋಪೇತಮಪ್ಪ ಚಿಂತಾಜನನಿಯೆಂಬ ಕಾಕಿಣ[ೀ]ರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ); ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದಿಂ ಬರೆಯಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯-೧೧); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ ಬೆಳಗಿನೊಳಾವ ಬೆಳಗಂ ಬಯಸಿ ಬರೆದೊಡಾ ಬೆಳಗಂ ಪಡೆಯೂಲಾರ್ಪ ಕಾಕಿಣೀರತ್ನಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೬-೩೩ ವ). [ಸಂ. (ಕಾಕಿಣೀ + ರತ್ನ)]

ಕಾಕಿನಿ (ನಾ). = ಕಾಕಿಣಿ ೩ : ೨೦ ವರಾಟಕ = ೧ ಕಾಕಿನಿ, ೪ ಕಾಕಿನಿ = ೧ ಪಣ, ೧೬ ಪಣ = ೧ ದ್ರಮ್ಮ, ೧೬ ದ್ರಮ್ಮ = ೧ ನಿಷ್ಕ (ಗಣಿಚ. ೨೮೨. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಕಾಕಿನೀ]

ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಗೆದೂರಿಬಳ್ಳಿ, ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ವೈಶಿಗ. ೭೬-೧೫೪೮). [ಕಾಕಿ$_1$ + ಮಂದಲಿ$_0$]

ಕಾಕಿವೆ 'ಕಾಕಂಬಿ' ನೋ.

ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ವೈಶಿಗ. ೩-೧೦೭). [ಕಾಕಿ$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಾಕಿಹಣ್ಣು, ಕಾಕೆಹಣ್ಣು, ಕಾಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಕಿಗಿಡದ ಹಣ್ಣು: ಕಾಕಿಹಣ್ಣಲಿ ಹೊಡೆದ ಕಮಳದೂವಿಲಿ ಹೊಡೆದ (ಗರತಿ. ೬೯). **ಕಾಕೆಹಣ್ಣು** : "ಸವಾತಿಕ್ತ – ಕಾಕೆಹಣ್ಣು" (ಒಷಧಿ. ೧೭೪). **ಕಾಗೆಹಣ್ಣು** : (ಕರಾ). ಕಾಗೆಹಣ್ಣು ನೋಡಲು ಚೆಂದ. ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಕಾಕಿ$_1$ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್$_3$)]

ಕಾಕೀ 'ಕಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಾಕೀಮುಖ (ನಾ). ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯ ತುದಿ; ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ : ಧಾತುಗಳ ಪಟಲಗಳ ನೋಡೆ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಕೀಮುಖದ ಸಂಧಿಗಳ ಮೇರುಗಿರಿ ವರ್ಣಗಳ ಸೇರುವೆಗಳ ನೋಡುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೫-೪೮). [ಸಂ. (ಕಾಕೀ + ಮುಖ)]

ಕಾಕು$_1$ (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಹಿಂಸೆ: ನೂಕಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಂಗೈಯ್ಯ ಬಿಗಿದಗಸನ ಕಾಕುಮಾಡಿಯೆ ಕೊಲ್ಲಿಸುವೆನು (ಮಡಿಸಾಂ. ೧-೧೫). [← ತೆಲು. ಕಾಕು = ಗಾಸಿ]

ಕಾಕು$_2$ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಟುವಾಸನೆ : (ಕ). [?]

ಕಾಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಭಯ, ಕೋಪ, ತಾಪ ಮೊದಲಾದ ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಆಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಬದಲಾವಣೆ; ಭಾವಸೂಚಕವಾದ ಧ್ವನಿಯ ಏರಿಳಿತ, —ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಪಲುಕು : ಸಂಬುದ್ಧಿಯೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಮೆಂಬೆರಡು ಕಾಕುಗಳಂ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಪೇೞ್ವರ್ (ಶಮದ. ೧೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತು ವ್ಯಂಗಸೂಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ "ಕಾಕು"ವಿನಿಂದ ಅದು ವಾಚ್ಯಸದೃಶವೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದುಂಟು (ಭಾರಮಾ. ೩೦೯); ಕೆಳದನಿಗಳು ಮತ್ತು ಬದಲಾಗುವ ಮಾತಿನ ಕಾಕುಗಳು ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲುಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೬೧). ೨. ವ್ಯಂಗ್ಯ; ಕೊಂಕುನುಡಿ : "ಕೊಂಕಿದ ನುಡಿ ಕಾಕುವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೨); "ಅತಿ ಕೊಂಕುನುಡಿ ಕಾಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩); ಒಟ್ಟಜೆಯ ರೀತಿಯ ಕಾಕಿನ ನುಣ್ಪಿನ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೮೩). ೩. ದೇಶ್ಯ; ದೇಶೀಯ : "ಕಾಕೆಂದು ದೇಸಿಯಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೈ. ೬೫); "ಕಾಕೆಂದೆನೆ ದೇಸೀಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೭). ೪. ಗುಣುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೫. ಕೇಡು; ಕೆಡುಕು : ಜೀವ್ಯೋಪಕಾರಕೆ ಕಾಕ ನೆನೆಯದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೩೩). ೬. ಹಾಳು; ನಾಶ : ಏಕೆ ಸಾರಥಿ ರಥವ ಮುಂದಕೆ ನೂಕಿ ಗಂಟಲ ಕೊಯ್ವೆ ಸುಡುಸುಡು ಕಾಕಲಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೧೦); ಸಾಕು ಬಯಲ ಭಕ್ತಿಯೇಕೆಮ್ಮ ವನವನು ಕಾಕು ಮಾಡಿದೆ ರಾಯ ನೀನು (ಹರಿಸಾಂ. ೩೧-೫೮). ೭. ಕೀಳ್ತರಗತಿಯದು; ನೀಚವಾದುದು; ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದ್ದು : ಈಕೆ ನಿನಗಹಳಲ್ಲ ನಿಂದಿರು ಕಾಕನಾಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೪). ೮. ಕೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ : ಆ ಕಾಕುಗಳಪ್ಪರ ಮಾತಂತಾನಾವ ನಿಶ್ಚಯಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೮೭); ಏನುವನಱಿಯದ ಕಾಕು ದುರ್ಬೋಧಕಂ ಕವಿಯೆನಿಸೆ ಕುಂದೇ ಮಹಾ ಕವಿಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೪); ಮತಿಯುಳ್ಳ ಲೋಗರಿಂ ಕಾಕೆನಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ (ವೀಕ್ಷಪು. ೫-೯-೧೦); ಈ ಕಥೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕರ್ಣಾಮೃತ ಕಾಕು ಪುರುಷರ್ಗತಿ ವಿಷವೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧-೫೬).

೯. ಸುಳ್ಳು; ಸಟೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು: ಇವೆಲ್ಲವು ಕಾಕು ಸಟೆ ಭ್ರಾಂತೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿರ್ಧರ ನಿಜದಿ ನಿಂದರು (ಅನಚಂ. ೧೫೯–೭೨೪); ವೇದವನು ಹುಸಿಯೆಂಬ ರಜ್ಞಾನ ನಿರುಹರಣ ಪೌರಾಣಮಂ ಕಾಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಂಬರು (ಸೋಮಚ. ೧–೪೪); ಚಾಪತಂತ್ರ ಪಿನಾಕಿ ಯೇಜಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೨).

ಕಾಕಾಗು = ಹಾಳಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಕಾಕಾದುದು ಕಾರಿಯ ವೆಂದು ನುಡಿದನನೇಕ ದುಗುಡಭಾವದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೫–೨೦೦); ಏಕಲಿಂಗ ನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದಡೆ ಕಾಕಪ್ಪೆಯಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೧–೪೦೧ ವ); ಮೈಮಱೆದು ಕಾಕಪ್ಪರೆಂದೆಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸಲೆಯ್ದ್ವೆ (ಭರಚ. ೨೮–೧೯). ಕಾಕಬಳಸು = ೧. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆ; ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ: ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭ್ರಮಿಸು ವರು ಬುಧರು ಲೋಕ ನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೬); ಲೋಕದೊಳಗಣ ಮರ್ತ್ಯನೆಂದೇ ಕಾಕ ಬಳಸಿದೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೬–೪೩). ೨. ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡು; ವಕ್ರವಾಗಿ ನುಡಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು; ಸಟೆಹೇಳು: ಏಕೆ ನಿಮಗೀ ಚಿಂತೆ ವೈರಿಯ ತಾಕುವೆನು ಕೊಡು ವೀಳೆಯವ ಬಿಡು ಕಾಕ ಬಳಸುವ ಹಿರಿದ ಗಳಹುವ ಮಗನೆ ತಾ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಚ. ೨೬೬ ಪಿ); ಏಕೆ ನೃಪತಿ ವೃಥಾ ಮನೋವ್ಯಥೆ ಕಾಕ ಬಳಸಲುಬೇಡ ನೀನವಿವೇಕಿಯೇ (ನಳಚ. ೬–೧೬); ಕಾಕಬಳಸದಿರು ತಮ್ಮ ನಗೆಗೇಡ ಮಾಡಿದಿರೇಳು (ತುರಂಗ. ೩೮–೩). ಕಾಕುಮಾಡಿಸು = ವಿಕಾರಗೊಳಿಸು; ರೂಪು ಗೆಡಿಸು: ಈ ಕುದೃಷ್ಟಿಯನುದಯದಲ್ಲಿ ಊರಜಾಕೆಯೊಳ್ ಕಾಕು ಮಾಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ನಗರಿಯ ಪೋಜಮಡಿಸಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೭೦). ಕಾಕುಮಾಡು = ೧. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಕೆಡಿಸು: ಲೋಕವನಾಳುವ ರಣವೀರರಾಯನು ಕಾಕುಮಾಡಿ ಲೋಕವ ಸುಲಿದಾನು (ಕಾಲಸಂ. ೧೫೩–೩೧); ಕಾಕುಮಾಡಿದನೆಂದು ಮನದೊಳಗಳಲು ಮಿಾರುತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩–೩೬); ಕಾಕು ಮಾಡುವ ಜವನೊಳಗಾಗಿ ಬಾಳ್ವುದು ಸಾಕು (ಭರಚ. ೪೫–೫೮); ಪಾಕಶಾಸನ ಪದವಿಯನು ನೆರೆ ಕಾಕುಮಾಡಿದನಾ ಮಹೀಶ (ದೇವೀಭ. ೨–೬೦). [ಸಂ.]

ಕಾಕು₄ (ನಾ). ೧. (ದೂರದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ: ಹುಲ್ಲೂರು ಸೀಮೆ ದೊರೆಮಗ್ಗಾ ಕಿದ ಕಾಕು ಕಣಿವೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕದವಾಯ್ತು (ನಾಪದ. ೧೩೬); ಹೂವಯ್ಯ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನ ಕಾಕನ್ನಾಲಿಸಿ, ಎದ್ದುಬಂದು (ಕಾನೂರು. ೩೮೯). ೨. ಚೀರಾಟ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಕೋಪದಿಂ ಕಾಕು ಕೂಗಿದನಕ್ಕೆ ಸರಿವಂತೆ ಶಬರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪–೨೮೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಕೊಳಲಿನ ವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧ್ವನಿಭಂಗಿ: ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಜೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವ. ೫–೩); ಬೆಡಗು ಕಾಕ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಂ ಕೊನರೆ . . . ಬಾರಿಸುವ ಕೊಳಲ (ಅನಾರ. ೧೮೨–೩).

ಕಾಕುಹಾಕು = ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು; ಸಂಕೇತಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಕನ್ನೆಯರು ಕಾಕುಹಾಕಿ ನಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಲವು ಹೊತ್ತು ಪರಿಹಾಸವಂ ಮಾಡಲು (ಕೃ ವಾ ವಿ. ೬೪); ಕಾಕುಹಾಕಿದ ಕಂಡು ಬೇಕಾಗಿ ಬಂದೆ ಬಾರೋ ನನ ಗೆಣೆಯ ಬಯಲೀಗೆ (ಜಗೀತ. ೨೧); ಇಲ್ಲಲಂ ತೆಕ್ಕನೆ ಪಿಶಾಚಿ ನುಡಿಯಿಂದೆ ದುರ್ಮಂತ್ರಮಂ ಕಾಕುಹಾಕುತೆ ಕೂಗಿ ಕರೆಯುವನ್ ತಮ್ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೦–೩೯೬). [?]

ಕಾಕುಗೀತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಗೀತೆ; ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ ಗೀತೆ: ಪುಲಿದೊವಲೆಂದು ಕುಜಿದೊವಲಿನುಡೆಯುಟ್ಟು ಪಾವುಗೆಗಳೆಂದು ಮಜೆಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಕುಗೀತೆಗಳನೆಸಗಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೯–೧೨). [ಕಾಕು₃ + ಗೀತ]

ಕಾಕುತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಏಕಾಂತವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರ ಹಿಡಿತಂದು ಲೋಕದ ಮಧ್ಯದೊಳಗಿರಿಸಿ ಕಾಕುತನದಲಿ ಕಾಡಿ ಏಡಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ ಮನವು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೬–೧೧೯); ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವ ನೀ ಕಲಿತು ಬಂದೆಮ್ಮ ಮಂದಿಯ ಕಾಕುತನದಲಿ ಕಾಡಿದಾ ಮಗ್ಗಿನ್ನು [ಪಾಠಾಂ. ನೂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತಿರ್ದೆಯೆಮಗಿನ್ನೀಗ] ನಮ್ಮೊಡನೆ ನೂಕಲಜುಯದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೨೬); ಕಾಕುತನದೆಡೆಕೆಯನು ಬಿಡು (ತೊರರಾ. ೪–೧೧–೧೨); ನಾ ಕೇಳ್ದುದಿಲ್ಲಮನ್ನಿಷ್ಟಮಂ ಸಲಿಸೆಂದು ಕಾಕುತನದಿಂದೆ ಮಂಥರೆಯೆನಗೆ ಬೋಧಿಸಲ್ (ಭರಭ. ೪–೮೪).

[ಕಾಕು₃ + -ತನ]

ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ (ನಾ). ಕಕುತ್ಸ್ಥ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ರಾಮ: ಅರಣ್ಯಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡಿದಂ . . . ಸತಿ ಸಹಿತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೩). [ಸಂ.]

ಕಾಕುದ (ನಾ). ಅಂಗುಳು; ತಾಲು ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]

ಕಾಕುದೈವ (ನಾ). ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯ ದೇವತೆ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಮೂರ್ಖರಾದರು ಜನರು ಲೋಕದೊಳಗೆ ಏಕದೇವನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಕುದೈವನ ಭಜಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಕಾಕು₃ + ದೈವ]

ಕಾಕುನುಡಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಕೊಂಕುಮಾತು: ಸಾಕು ಗೌತಮ ಮುನಿಯ ಮುಳಿಸಿನ ಕಾಕುನುಡಿ ಫಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೪೮); ಕಾಕುನುಡಿ ಸಟೆ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ವ್ಯಾಪಾರವ ಹೊದ್ದನಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೫–೩೮). [ಕಾಕು₃ + ನುಡಿ]

ಕಾಕುಪೋಕು (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ; ತುಚ್ಛವಾದ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಾಕುಪೋಕು ಚಿನ್ನವಾದರೆ ನಾನು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಸರಸ. ೮೯). 'ಕಾಕಪೋಕ' ಪರಾ.

[ಕಾಕು₃ + ಪೋಕು]

ಕಾಕುಬಲ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಪಬಲ; ಕೀಳಾದ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಅಲ್ಪಬಲವುಳ್ಳವನು: ಸಾಕು ಸಾಕಂಜಿದೆನು ಮನುಜರು ಕಾಕುಬಲರು ನಿಜ ಸ್ವಭಾವವನೇಕೆ ಬಿಡುವೆವು ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯವು ಕಂಡೊಡಂಜುವೆವು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೩೯). [ಕಾಕು₃ + ಬಲ]

ಕಾಕುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ: ಕಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕನಾಯಕನ ನೆನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೫೬ ಅನುಪಲ್ಲವಿ).

[ಕಾಕು₃ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಕುಮತಿ (ನಾ). ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಷುದ್ರಮತಿ: ಕಾಕು ಮತಿಗಳು ನಾವು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಕುಳತೆಯರು ನಾವು (ಬಸಪು. ೪೦–೮೩).

[ಕಾಕು₃ + ಮತಿ₁]

ಕಾಕುಮದ್ದು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮದ್ದು; ತುಚ್ಛವಾದ ಔಷಧಿ: ಲೋಕ ವಶ್ಯಕೆ ಮದ್ದು ಏಕಾಕಿ ಹೊಂಬೇರು ಆಕೆಯನೊಲಿಸಲದು ಮದ್ದು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾಕುಮದ್ದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೮೩).

[ಕಾಕು₃ + ಮದ್ದು₁ (< ಮರ್ದು)]

ಕಾಕುಮನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ಅಳಿಮನ; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸು: ಶಿವಶಿವಾ ಈ ಕಾಕುಮನಕ್ಕೆ ಏನುಮಾಡಲಿ, ಹರಹರಾ ಈ ಕಳ್ಳಮನಕ್ಕೆ ಎಂತು ಮಾಡಲಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೪–೧೪). [ಕಾಕು₃ + ಮನ₁]

ಕಾಕುಮನುಜ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಕಾಕು ಮನುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಜನ]ರ ಬಾಡಿ ನೀ ಕೇಳಿ ಕೋಪೋದ್ರೇಕ ಬೇಡೆ ಜ್ಞಜೀಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೪೫–೩); ಅರಸಿಕರಿಗಿದು ಪೇಳ್ವುದಲ್ಲ ಕಾಕು ಮನುಜರಿಗಿದು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸೊಗಸುವುದೇ (ಶಮಪಾಂ. ೧೦೨).

[ಕಾಕು₃ + ಮನುಜ]

ಕಾಕುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ಲೋಕ ವೀರೇಳಕೆ ನೆಜೆ ಬಲ್ಲಿದನು ಪಿನಾಕಿಯುಂಬಟು ಕಥೆಯೊಳಗೆ ನಾಕಿಗಳನು ಕೂಡಿ ತ್ರಿಪುರಕೆ ನಡೆದೀ ಕಾಕುಮಾತ [ಪಾಠಾಂ. ದನೆಂದೀ ಕೊಜತೆಯ] ಕೇಳಬಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ ೩-೨೯); ಎತ್ತಣ ಕಾಕುಮಾತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳ]ಗೆ ಕೋಳುಹೋದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧); ಕಾಕುಮಾತು ಆಡಬೇಡ, ಪೋಕವಿದ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡ (ಗಾದೆ). [ಕಾಕು$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಾಕುಮೂಳ (ನಾ). ದುಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ: ಏಕೆ ನುಡಿದನೊ ಚಿತ್ರ ಸೇನನದೇಕೆ ನಾ ಕೈಕೊಂಡೆನೆತ್ತಣ ಕಾಕುಮೂಳ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾತಿ]ಗೆ ಕೋಳುಹೋದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧). [ಕಾಕು$_3$ + ಮೂಳ (< ಮೂಟ)]

ಕಾಕುರುಳು, ಕಾಕುಳ್ಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ; ಕಾಡು ಬೆರಣಿ (ಕ). **ಕಾಕುಳ್ಳು**: "ಕಾಕುಳ್ಳು – ಕಾಡುಕುಳ್ಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕಾಕುಳ್ಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು ಮಾರುವವರಿಗೆ ಏನು ಬಂಡವಲವು ಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦). 'ಕಾಟ್ಕುರುಳ್' ಪರಾ. [ಕಾ$_4$ + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಕುಲತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಾಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಾಕುವಗರಣ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹಗರಣ ಮಾಡುವವನು: ಕಾರುಕರು ಕಾಕುವಗರಣರು ಶಿವಶರಣರಾಕಾರದಿಂ ಬರೆ . . . ನಿಜ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಮಾಡಿ ತೋಜಿದ ಬಸವನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ). [ಕಾಕು$_3$ + ಪಗರಣ]

ಕಾಕುವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು; ತುಚ್ಛವಾದ ಹೆಸರು: ಕೊಂಕಿನ ಅಗ್ಗದ ಕಾಕುವೆಸರ್ಗಳಿಂದ ಬೀಳ್ಗಳೆದು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೮೫-೧೦). [ಕಾಕು$_3$ + ಪೆಸರ್]

ಕಾಕುವ್ಯಂಜನೆ (ನಾ). ಸ್ವರ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಸ್ಫುರಿಸದಿದ್ದ ಅರ್ಥಗಳೂ, ಭಾವಗಳೂ ನಟರ ಅಭಿನಯದಿಂದಲೂ ಕಾಕುವ್ಯಂಜನೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ಫುರಿಸುವುವು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೬). [ಕಾಕು$_3$ + ವ್ಯಂಜನೆ]

ಕಾಕುಸೇವೆ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರರ ಸೇವೆ: ಕಾಕು ಸೇವೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಜನೆ ಕಾಶಿ (ದಾಸಪ. ೧೩೫ ೩). [ಕಾಕು$_3$ + ಸೇವೆ$_1$]

ಕಾಕುಳ್ಳು 'ಕಾಕುರುಳು' ನೋ.

ಕಾಕೂ (ನಾ). ಕಕ್ಕಿ; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ: ಗಂಗಾಕಾಕೂ ನನಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೫೩); ಉಮಾಕಾಕೂ ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಭೀಮಾಕಾಕೂ ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೯). [← ಮರಾ. ಕಾಕೀ, ಕಾಕೂ]

ಕಾಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಕಾಕಿ$_1$: "ಕಾಕೆ ವಾಯಸಿ ಕಾಕಮಾಚಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೫); ಕಟುಯೊಳ್ ಕರ್ಚ ಕರಿಯ ಕಾಕೆಯ ರಸಮಂ ತೊಡೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೪); ಕಾಕೆಯ ಹಣ್ಣೊಂದು ಮೆಲಿದನೊಬ್ಬ ಶರಣನು (ಶರಚ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಕಾಕಾ]

ಕಾಕೆ$_2$ (ನಾ). ದುಷ್ಟೆ; ನೀಚಳು: ಕಪಟಿಯರು ಧೂರ್ತೆಯರು ಹಾಸ್ಯದ ಕುಪರಿಯರು ಕಾಕೆಯರು ನಿಷ್ಠುರ ಚಪಳೆಯರು ದುರ್ವ್ಯಸನಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕಾಕು$_3$ + -ಎ$_2$]

ಕಾಕೆಹಣ್ಣು 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಾಕೇಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ೬೯೩). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಡುಂಬರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಲ್ಲುಹತ್ತಿ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಕಾಕೋಡುಂಬರಿಕಾ]

ಕಾಕೋದರ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ವಿಷಧರಃ . . . ಕಾಕೋದರಃ, ಕಂಚುಕೀ . . . ಭುಜಂಗಮಃ – ಈ ೨೫ ಪಾವಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೮); ಕುಳಿಕನುಂ ಮುಂತಾದ ಕಾಕೋದರಾವಲಿಯೌಡಿಂ ಢಗಿದತ್ತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೫-೪೪). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋದರಶಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು (ಕ). 'ಶೇಷಶಾಯಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಕೋದರಶಾಯಿನ್]

ಕಾಕೋದರಾಭರಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಶಿವ: ಕಾಕೋದರಾಭರಣನಮಳ ಕಾರುಣ್ಯಮ[ಂ] ಪಡೆದು ಪೋಪಳು ಪುಡುಕುತಿ (ನವಮೋ. ೮-೬೭). 'ಸರ್ಪಾಭರಣ' ಪರಾ. [ಕಾಕೋದರ + ಆಭರಣ]

ಕಾಕೋಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡಪಕ್ಷಿ; ಡೊಂಬಕಾಗೆ; ಮಂಡಕಾಗೆ; ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಃ, ಮೌಕುಳಿಃ, ದ್ರೋಣಃ, ಕೃಷ್ಣಕಾಕಃ, ವನಾಶ್ರಯಃ – ಈ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೩). ೨. ಕಾಗೆ. ೩. ವಿರೋಧ; ಹಗೆತನ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ. 'ಕಾಕೋಲಧರ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ: "ವಿರೋಧಂ ಬಲಿಭುಗ್ವಿಷಂ ದವಮಿವುಂ ಕಾಕೋಲಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೪೮); "ವಿಷಜ್ವಲನಂ ಹಗೆ ಕಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾಕೋಲಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಲಧರ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಲಿ, ಕಾಕೋಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಜ್ವರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಿಹಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: (ಕ). **ಕಾಕೋಳಿ$_1$**: "ವಾಯುಲಸ್ವಾಲೀ, ಸ್ವಾದುರಸಾ, ಕಾಯಸ್ಥಾ ಈ – ೩ ಕಾಕೋಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧); ಕಾಕೋಳಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ . . . ಹದದಲ್ಲಿಳಿಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಗುಲ್ಮ . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೪೪); "ಧ್ವಾಕ್ಷೋಳಿ – ಕಾಕೋಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೧). [ಸಂ. ಕಾಕೋಲೀ]

ಕಾಕೋಳಿ$_1$ 'ಕಾಕೋಲಿ' ನೋ.

ಕಾಕೋಳಿ$_2$ (ನಾ). ತುಂಟ; ಉಂಡಾಡಿ: "ಕಾಕೋಳಿ – ತುಂಟ; ಉಡಾಳಟಪ್ಪು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ದಾಯಗೆಡಲು ತಿಳಿಯದೆ ಮತಿಹೂಳಿ ವಾಯಕೆ ಸುಖಿಸು ಕ್ವಾಕೋಳಿ (ಅವಧೂ. ೧೩). [?]

ಕಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಮಣ್ಣು; ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಮೃತ್ತಿಕೆ: (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಕ್ಷೀ]

ಕಾಕ್ಷೀವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ನುಗ್ಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕಾಗಜ 'ಕಾಗದ' ನೋ.

ಕಾಗಡಿ 'ಕಾವಡಿ' ನೋ.

ಕಾಗಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಗಣಿ ತಟಾಕಮ್ (ಎಕ. I, ೧-೨೩; 466); ಅತ್ತಿಗಾಲಾ ಚವುತ್ತಕೆ ಕೊಟ್ಟಪ ಆರಾಟಿಯ ದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟಮೇ ಕಾಗಣಿ ಕೆಜೆ ಕೊಟ್ಟುವೊರ್ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೮೬-೯; ಸು. 740). ೨. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಬಡಗೆರೆ ನಾಡ ಲಕ್ಕಿಯೂರ ಕಾಗಣಿಯರ ಬಮ್ಮಗವುಂಡನ ಮಗಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೭೮-೬; 1183). [?]

ಕಾಗದ, ಕಾಗಜ, ಕಾವಗ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾಳೆ: "ಪತ್ರಿಕೆಯೆನಲು ಕಾಗದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫); ಹಲಿಗೆ ತಾಳಾಪತ್ರ ಕಾಗದದೊಳಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಬರಹವ ಕಲಿತು ಶಾಸ್ತ್ರವ ನೋಡಲೆಳಸಿದರು (ಜಿನಧಾ. ೬-೩೨); ಕಾಗದದೊಳ್ ತದಾಕಾರಮಂ ಚಿತ್ರಿಸಿ (ಕಳನ್ಯ. ೩-೬೪); ಸಕಲ ಗಗನ ಸ್ಥಳಂ ಕಾಗದಗಳಾದೊಡಂ . . . ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನಂ ನಿತ್ಯದೊಳ್ ಬರದೊಡಂ ಮುಗಿಯದು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೪-೪೪); ಆ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಸಿ ಹಚ್ಚಿ, ಮೇಲೆ ಕಾಗದವನ್ನು ಹಾಕಿ ಹತ್ತೊತ್ತಿ ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೪). ೨. ಬರೆಹವನ್ನುಳ್ಳ ಹಾಳೆ; ಓಲೆ: ಕಾಗದವೆಲ್ಲವ ಕೈಕೊಂಡು ಪಯಣೋದ್ಯೋಗವ ನೆನದಳಿತ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೮); ಕಟ್ಟಿದ್ದುದದಜ ಕಂಠಮೊಳೆಂದು ಕಾಗದ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನವನೀಶ (ಭರಚ. ೫೯-೮೩); ಈಬಾರಿ ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ಮಾಡಿ ಕಾಗದ ಹಾಕು (ರಂಗಳ. ೧೦೬). ೩. ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು; ಕಟ್ಟಳೆ; ಶಾಸನ: ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದದ ದಾನಶಾಸನ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೪೦; 1650 ?); ಈ ಕಾಗದವ ಸೇನಭೋವರ ಕಡಿತಕೆ ಬರಸಿ ತಿರಿಗಿ ಇವರ ವಶಕೆ ಕೊಡುವದಾಗಿ (ಎಕ. VII. ಶಿವಮೊ. ೧೬-೧೫; 1696). ೧. ಕಾಗಜ: ಸಸಿಬಟ್ಟುಗಾಗಜದೊಳತನು ಕತ್ತುರಿಮಸಿಯೊಳೊಸೆದು ಬರೆದಿರ್ದ ಮೋಹಾಗಮ್ಲೋಂಕಾರಮೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೨೫). ೨. ಕಾಗಜವಂ ಬರದು ತಂಮ ತಂದೆ ಬಳಿಗೆ ಕಳುವಲಾಗಿ ಆ ಕಾಗಜವ ವೋದಿಸಿಕೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೪೦; 1310); ಮದನನಟ್ಟಿದ ಕಾಗಜವೆನಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನೊದವಾದುದಾ ಚಿತ್ರಪಟವು (ನಾಗಕು. ೩-೫); ಪಜೀರ ಮಲ್ಲುಕರ ಮೊತ್ತ ಕಳುಪಿದ ಕಾಗಜಗಳ ತಲೆಯೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನು ಕೂಡಿ ಜಗಳವ ತಲೆಯೊಳು] ಹೊತ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೬೪); ನಿಲ್ಲದೆ ಕಾಗಜವನು ತಮ್ಮ ದಾತಾರನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೬೦). **ಕಾದಗ**: ೨. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಒಂದು ಕಾದಗ ಬರೆದು ತಿಳಿಸು (ರೂಢಿ).

ಕಾಗದಪತ್ರ=೧. ಕಾಗದದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ: ನನಗೂ ಅವನಿಗೂ ಕಾಗದಪತ್ರ ನಡೆದಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಾಡತಕ್ಕ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವುದು; ದಾಖಲೆ ಪತ್ರ. ಕಾಗದದ ಹಣ = ಹುಂಡಿ, ಚೆಕ್ಕು, ಕರನ್ಸಿ, ನೋಟು ಮೊದಲಾದುವು; ನಗದು ನಾಣ್ಯಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಗದ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಗಜ್; ಅರ. ಕಾಘಝ್]

ಕಾಗದಹಾಳ (ನಾ). "ಕಾಗದವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; (ಹಾಸ್ಯವಾಗಿ) ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಬರಹಗಾರ" (Paper-stainer. ಇಂಕನ್ನ). [ಕಾಗದ+ ಹಾಳ್ಕ]

ಕಾಗದಳಿ, ಕಾಗದಾಳಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಮೊದಲನೇ ಜಾತಿಯ ಮೆಣಸು ಕಾಗದಳೀ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೨೬೫). **ಕಾಗದಾಳಿ**: ಈ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಕಾಗದಾಳಿ ಎಂಬ ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯು ಉತ್ತಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೬). [?]

ಕಾಗದಾಳಿ 'ಕಾಗದಳಿ' ನೋ.

ಕಾಗಬ್ಬು, ಕಾಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಗೆಬಿದಿರು; ಕಾಗೆಗಬ್ಬು: "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶಃ – ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೬); "ಕಾಶಕುಸುಮಸ್ಯೇವ = ಕಾಗಬ್ಬಿನ ಪೂವಿನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೦-೪೮); ಕೊಬ್ಬಿ ಕೋಮಲವಾದ ನಿಗುರಿದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಗಣ್ಣುಗಳ ಕಾಗಬ್ಬನಜಿಯದೆ ಕಬ್ಬಿನಿಚ್ಛೆಗೆ ಮೆಲುವ ಮರುಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬). **ಕಾಕಬ್ಬು**: "ಗುಂದ್ರಃ, ತೇಜನಕಃ, ಶರಃ – ಈ ೩ ಕಾಕಬ್ಬು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಕಾಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಸಾಹೆಬ್ಬಿದಿಂದ ಕೊಂಕು ಬಿಲ್ಲೊ (ಭರಚ. ೫೦-೫೪). [ಕಾಡು₂ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ಬು)]

ಕಾಗಲು (ನಾ). (ನೀರು) ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕುದಿತ; ಮರಳುವಿಕೆ: ಬಂದ ಬಂದವರೆಲ್ಲರೂ ನೀರ ಕಾಸುವರಲ್ಲದೆ ಮಿಂದುವುಂಡು ಹೋಹವರಾರನೂ ಕಾಣೆ. ಕಾಗಲೆತ್ತಿತ್ತು ಮೇಲು ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲ ಸವುದೆ ಬೆಂದಿತ್ತು ಬೆಂಕಿಯ ಕಾಣೆ ಮಿಾವಾತ ಬಂದ ಉದಕವನೆಜಿವವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ನಗೆಮಾ. ೨೮).

[< ಕಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಾಯ್‌ಚಲ್; ಮಲ. ಕಾಚ್ಚಲ್]

ಕಾಗಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕಾಗೆ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಗಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಕಾರಣದಿಂ ಪರಪುಟ್ಟನಾದವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೧). [< ಸಂ. ಕಾಕೀ]

ಕಾಗಿಕೊಮಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಳ್ಳಜಿವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಜಿಗಟ್ಟಿನ ಮಗ ಪುಲಿ ಕಡ್ದ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲಕ್ಕಾರ್ಗಿಕೊಮಾರನ್ ಕಿಕ್ಕೊರ್ಕಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಜಿದುವಿಟ್ಟೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೦; ಸು. 780). [?]

ಕಾಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ; ನಾಲ್ಕು ವೀಸ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ; ಕಾಣಿ: "ಕಾಗಿಣಿ ನಾಲ್ಕವು ವೀಸಮು ಮಾಗಿರಲ್" (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೨೯); ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ದೇಸಿಗೆ ಕಯ್ಯುಗಿಗೆಮ ಕೊಟ್ಟಜಿಯನೊಂದು ಕಾಗಿಣಿಯುಮಂ (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೪೬; 1072); ಕಾಗಿಣಿಗೆ ಮರಂ ಬೀಟ್ಬೋಗಿರ್ಕುಂ (ಪಂಶಾವಾ. ೬-೧೩೪). ಕಾಗಿಣಿ ನಾಲ್ಕು ವೀಸಂ . . . ದಶಂ ಪಣಮೆ ಪೊಂಗತಿ ಪೊಂಕರುಷಗಳಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೫೮-೧೦); ಎಷ್ಟು ಹಣ ಅದ್ದ ಹಾಗ ವೀಸ ಬೇಳೆ ಕಾಗಿಣಿ ದುಗ್ಗಾಣಿ ಕಾಣಿ ಕವಡೆಗಳ ಗಂಟು ನೆರವಾಯ್ತು ? (ಬಟ್ಟಅ. ೫೪-೧೧).

[< ಸಂ. ಕಾಕಿಣೀ]

ಕಾಗಿಮೊಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರ ಸೀಯಗೆಲ್ಲಕರ್ಾಗಿಮೊಗೆ ಊರೊಳ್ವಲ್ಲಹನಾ ಚಾಳದುಳ್ತಮ್ಮುತುವರ್ತ್ರರುಂ ಎಜಿದು ವಿಟ್ಟೊದನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೯-೧; ಸು. 780) [?]

ಕಾಗಿಯಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಕಾಗಿಯಗದ್ದೆ ಸ ೧ ಕೊ ೧೦ ತೋಟದ ಗದ್ದೆ ಕೊ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೮-೩೧; 1153). [ಕಾಗಿ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ದೆ)]

ಕಾಗು₁ 'ಕಾಂಗು' ನೋ.

ಕಾಗು₂ (ನಾ). ಹಾಳು; ನಾಶ: ಕಾಗಾದ ಬಲವರಿದು ವ್ಯಾಘ್ರ ರಥ ರಥನೂಕಿ ಬೀಗಿದರ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಜಿನಮು. ೩೬-೩೩). [< ಸಂ. ಕಾಕ₃]

ಕಾಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಗಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಡು; ಕಡು ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸು: ತಾಯ್ಯಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಏನುಟ್ಟು ಮೆರೆದಾಳು ಕಾಗುಟ್ಟು ಕರಿದು ಮಸಕುಟ್ಟು . . . ಮೆರೆದಾಳು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೫).

[ಕಾಗು₁ (< ಕಾಂಗು) + ಉಡು₁]

ಕಾಗುಣಿತ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು; ಹಾಗೆ ಸೇರಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ☞ 'ಕ' ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಂಜನಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಕ, ಕಾ, ಕಿ, ಕೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಿತಾಕ್ಷರ: ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸಗಳಾದ ನಂತರ ಕಾಗುಣಿತ ಬರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೫೬); ಲಿಪಿಕಾರನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕಾಗುಣಿತದ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡಿ ಆಯಿತು (ಕನ್ನಸಂ. ೯೬); ಎಲ್ಲ ಗುಣಿತಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಕಾಗುಣಿತ' 'ಕಾಬಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪); ಕಾಗುಣಿತ ಬಾರದವನಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ (ಗಾದ). [< ಕ₁ + ಗುಣಿತ]

ಕಾಗುದುರೆ (ನಾ). ಕಾಡು ಕುದುರೆ; ಪಳಗದ ಕುದುರೆ: ಕಾಗುದುರೆ ಗಳ್ಕಂತ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ ವಿಚಾರಿಸಲಾ ಗರುವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಗೊಂದೇ ರಾಯ ರಾವುತರ ರಾಘೆ ವಾಘೆಯ ಸಾಲದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೬೦). [< ಕಾಡು$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಗುರುಳು (ನಾ). ಕಾಗಿನ ಬಣ್ಣದ ಕೂದಲು; ಕಪ್ಪುಕೂದಲು: ಸರಸಿಜೊಳು ನೀಲಾಭ್ರ ತುಂಬಿ ಬಿಂದಿಸುವಂತೆ ಮೆರೆವ ಹಿಮಕಾಂತ ಪೀಠದಿ ವೃಷಾದೇವಿಯಳ್ ಸುರುಚಿರದ ಕಾಗುರುಳು ಪೊಳೆದು ರಾಜಿಸು ತಿರ್ದುವು (ನವಮೋ. ೨೩–೫). [ಕಾಗು$_1$ (< ಕಾಂಗು) + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಗೆ (ನಾ). 'ಕಾ ಕಾ' ಎಂದು ಕೂಗುವ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಕ; ವಾಯಸ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ, ಕಾಕಃ ... ವಾಯಸಃ – ಈ ೧೦ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೬೨); ಆಕಾಶದೊಳ್ ಕಾಗೆಗಳಂತಿರೆ ಪಾಱುವನಿತಲ್ಲದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೭–೧೮); ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು ಬಿಲ್ಗೆಕರಮಂಜುವಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೨); ಕಾಗೆಯಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ನೋಡುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬); ಕಾಗೆಯೊಂದಗುಳ ಕಂಡರೆ ಕರೆಯದೆ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಬಸವ: ೪೩೭); ಹದ್ದು ಕಾಗೆಯ ಮನೆಯ ಬಾಣಸವಿದ್ದೆಯೆಮ್ಮದು (ಕುಮಾ್ಯಭಾ. ೫–೨೩). ೨. = ಕಾಕಮಾಚಿ: "ಕಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ವಾಯಸಿ ಕಾಕಮಾಚಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೮).

ಕಾಗೆಯಪಟ್ಟೆ = ಕಾಗಿನ ಬಟ್ಟೆ; ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ (?): ನೂಲ ಮಳವಿ ಒಂದಕಂ ಅರ್ಧ್ದಹತ್ತಿಯ ಮಳವಿ ಒಂದಕಂ ಹಾಗ ಕಂಬಳಿಯ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಕಾಗೆಯಪಟ್ಟೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ವೀಸ ರತ್ನಗಂಬಳಿ ಜಂಬುಖಾನದ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಓಲೆಯ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೫–೮೯; 1382). **ಕಾಗೆಯಾಗು** = ಕಪ್ಪಾಗು: ಅವನು ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ ಕಾಗೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಗೆ ಕಾರುಬಾರು** = ಎಲ್ಲ ಹಾಳುಮಾಡುವಿಕೆ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಅವನು ಕಾಗೆ ಕಾರುಬಾರುಮಾಡಿ ಹಾಳುಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕೈ, ಕಾಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಕಾಕ್ಕ, ಕಾಕನ್; ತುಳು. ಕಕ್ಕೆ, ಕಾಕ; ಕೊಡ. ಕಾಕೆ; ತೆಲು. ಕಾಕಿ; ಕೋಲಾ. ಕಾಕ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕಾಕಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಾಕರ್; ಕುಇ. ಕಾಕ; ಕುರುಖ್. ಖಾಖಾ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಖಾಖೊ ./ ಪಾಲಿ. ಸಂ. ಕಾಕ]

ಕಾಗೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಜಿ ಮೆಜಿವ ಕಾಗೆಂಡೆ ಯಯ್ಯರೆಗ ಡೊಂಡಿ ... ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಡಪಾ. ೫–೪೫); ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುಬ್ಬು ... ಎಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭–೮); ಕಾಗೆಂಡೆ ಕೆಂಕಲ್ಪರಿತ್ ಕೊಱವಂ ಚೇಳ್ಪಸಿಗಂ ... ಬಣ್ಣಮೀನೆನಿಪವೆಲ್ಲಂ ಬೀಳ್ವುವು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫). [?]

ಕಾಗೆಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಗಳ ಹಿಂಡು; ಕಾಗೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಾಗೆಕೂಟದೊಳೆಲ್ಲ ಕುಲಗೆಟ್ಟಾಗಲಾಡಿದ ಹೊಮ್ಮು ನೃಪನೆಡೆಗಾಗುವದೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೪–೫೯). ೨. ಕಾಗೆಗಳ ಮೈಥುನ: ಕಾಗೆಕೂಟ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಮರಣವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಗೆ + ಕೂಟ]

ಕಾಗೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಇರುವ ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು. ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು; "ಒಕ್ಕಣ್ಣು, ಚಿವುಗಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೩೩). [ಕಾಗೆ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಗೆಗಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಗೆ ಬಿದಿರು (೪).: ಕಾಗೆಗಬ್ಬಿನ ಹುಲ್ಲು "ತೇಜನಕ – ಕಾಗೆಗಬ್ಬಿನ ಹುಲ್ಲು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೫೭). [< ಕಾಗಬ್ಬು ?]

ಕಾಗೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು [?]

ಕಾಗೆಜೋಳ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಮುಂಗಾರಿಯ ೧೬ ಜಾತಿಯ ಜೋಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳು – ಮೂರುತಿಂಗಳ ಜೋಳ ... ಚಿಚಕರ, ಕಾಗಿ[ಗೆ] ಜೋಳ (ಕಭಾಗ. ೨೬೧). [ಕಾಗೆ ? + ಜೋಳ]

ಕಾಗೆತೂಬರೆಗಿಡ (ನಾ). = ಕಾಕತಿಂದುಕ: "ಕಾಕೇಂದುಃ, ಕುಲಕಃ, ಕಾಕಃ, ಪೀಲುಕಃ, ಕಾಕತಿಂದುಕಃ – ೪ ಕಾಗಿ[ಗೆ]ತೂಬರೆಗಿಡ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಸೇಚಟ್ಟಿಯೆಂದು ಕೆಲವರರ್ಥ ಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೬). [ಕಾಗೆ$_0$ + ತೂಬರೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ, ಕಾಗೆದರ್ಭೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ದರ್ಭಪತ್ರ – ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೪). **ಕಾಗೆದರ್ಭೆ**: "ವಾಯಸೇಕ್ಷುಕಃ – ಕಾಗೆದರ್ಭೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೧). [< ಸಂ. ಕಾಕದರ್ಭ]

ಕಾಗೆದರ್ಭೆ 'ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (ನಾ). = ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ: "ತಾಪಿಚ್ಛಃ, ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦); ಕಾಗೆದೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತೊಳಗಸುಭಮುಂ ಪೊಱಗೆ ರಮಣೀಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೩೮); ಕಾಕತುಂಡಿ – ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಗೆ + ತೊಂಡೆ$_2$]

ಕಾಗೆನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೇರಳೆ; ನಾಯಿನೇರಳೆ: "ನಾದೇಯೀ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ – ೨ ಕಾಗಿ[ಗೆ]ನೇರಳೇಗಿಡ, ನಾಯಿ ನೇರಳೇಗಿಡ, ನೆಲನೇರಳೇಗಿಡ, ಈ ೪ ಹೇರಳೇಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಕಾಗೆ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕಾಗೆಪುರಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಪುರಳೆಗಿಡ, ಪರ್ಪಾಟಕ (ಮೈಶಿಗಿ. ೫೪–೧೦೮೭). [ಕಾಗೆಪುರಳೆ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಗೆಬಂಗಾರ, ಕಾಗೆಭಂಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜ; ಅಭ್ರಕ: ನಿನ್ನಂಥಾ ಚಿನ್ನ ಇದ್ದೂ ಈ ಹಾಳುಮನಸ್ಸು ಕಾಗೆಬಂಗಾರದ ಬೆಮೆ ಬಿಡೊಲ್ಲದಲ್ಲಾ ... ಏನು ಹೇಳಲಿ? (ಮಲ್ಲಿ. ೮೩). **ಕಾಗೆಭಂಗಾರ**: ಆಂಧ್ರದೇಶವು ... ಕಾಗೆಭಂಗಾರ (ಮೈಕ) ಮತ್ತು ಲೋಹಮಂಡೂರ (ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್) ಇವುಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿದೆ (ದಭಾಇ. ೮). [ಕಾಗೆ$_0$ + ಬಂಗಾರ]

ಕಾಗೆಬಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮಗುವನ್ನು ಪಡೆದಮೇಲೆ ಬಸಿರಾಗದಿರುವವಳು: "ಕಾಗೆಬಂಜೆ – ಒಂದೇ ಕೂಸು ಹಡೆದವಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೩). [<ಸಂ. ಕಾಕವಂಧ್ಯಾ]

ಕಾಗೆಬಿದುರು (ನಾ). = ಕಾಗಬ್ಬು: "ಗುಂದ್ರಃ, ತೇಜನಕಃ, ಶರಃ – ೩ ಕಾಗಿ[ಗೆ]ಬಿದ[ದು]ರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧). [ಕಾಗೆ$_0$ + ಬಿದುರು$_2$ (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಕಾಗೆಭಂಗಾರ 'ಕಾಗೆಬಂಗಾರ' ನೋ.

ಕಾಗೆಮಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉದ್ದಬಾಲದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪು ಹಕ್ಕಿ. [?]

ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಗೆಮೋರೆ (ನಾ). ೧. = ಕಾಕಮಾರಿ: ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ಮೈಶಿಗಿ. ೬–೧೦೭). ೨. = ಕಾಕಿಮಂದಲಿ: ಕಾಗೆಮಾರಿ ಬಳ್ಳಿ, ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ಮೈಶಿಗಿ. ೭೬–೧೫೪೮); ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರು, ಕಾಗೆಮಾರಿಯ ಬೇರು, ಮೂಕೊರತಿ ಬೇರು, ಈ ಮೂರನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ.೧೨೭). **ಕಾಗೆಮೋರೆ**: ೧. ಸೀಗೆ ಬಾಗೆಯ ಬೇರು ಕಾಗೆಮೋರೆಯ ಗಡ್ಡೆ ನಾಗರವು ಸಕುವನೊಡಗೂಡೆ ಹೇಮ ತಾನಾಗಲೇ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ ೧೯೭೩). ೨. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಮೋರೆಯ ಹಣ್ಣು ಬೆಳೆವುದೆ (ಛನವ. ೧೭). [< ಕಾಕಮಾರಿ]

ಕಾಗೆಮೋರೆ 'ಕಾಗೆಮಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಗೆರೋಗ (ನಾ). ಮುಖವೆಲ್ಲ ಕಪ್ಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅವನಿಗೆ ಕಾಗೆರೋಗ ಬಡಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ' ಪರಾ. [ಕಾಗೆ + ರೋಗ]

ಕಾಗೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚವಿಗಿಡ. 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ಪರಾ. [ಕಾಗೆ$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಗೆಹಣ್ಣು 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಾಗೆಹೊಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕಾಳಿಂಗ, ಕಾಗೆ ಹೊಡಕನಂಥ ಹಕ್ಕಿಗಳು ನೆಲದ ತಗ್ಗಿಗೇ ಹಾರಾಡುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೯೩). [ಕಾಗೆ + ಹೊಡಕ ?]

ಕಾಚ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಜು; ಗಾಜು: "ಗಾಜು ಕಾಚಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬); ಕಾಚಮೇಚಕಚಯಚ್ಛಾಯಾಂಬುವಿಂ ಗುಣ್ಪಿನಿಂ ಪುದಿದಿರ್ದತ್ತು ಸರೋವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೨); ನೆಬಲೇಣಿರ್ದುವೊ ಕಾಚ [ಪಾಠಾಂ. ಮ] ಕುಟ್ಟಿಮ ತಳಾಂತರ್ದೇಶದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೮); ಪಾಸಟಿಯಪ್ಪುದೆ ಕೋಗಿಲೆಗೆ ಕಾಗೆ ರನ್ನಕೆ ಕಾಚಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೧೫೪). ೨. ನೆಲಹು; ಕಾವಡಿ: "ಕಾಚಂ, ಶಿಕ್ಯಂ—ಈ ೨ ನೆಲಹು" (ಕಲಾಯು. ೧೨೫-೬೩); "ಕಾಚಂ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಯಂ] ಶಿಕ್ಯಮವಲಂಬಮನೆ ನೆಲಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕಾಚ, ಕಾಮಲ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೭); ಕಾಚಕ್ಕೆ:—ಗರುಗದ ರಸದಿಂ . . . ಹಚ್ಚೆ ಕಣ್ಣು ರೋಗಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಚ$_2$ (ನಾ). ಕಾಸೆ; ಚಡ್ಡಿ: ಕಟ್ಟಿದ ಕಾಚ ಕೂಡ ಒದ್ದೆಮುದ್ದೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕರಿಕಂ. ೫). [← ಮರಾ. ಕಾಚ]

ಕಾಚಕಿಲ್ಕ (ನಾ). (?) : ಉಪದಿಗ್ಧಪೀಚಕನನುಪೂರ್ವಲಾಂಗೂಲನಂ ಕಾಚಕಿಲ್ಕ ಸಂವರ್ತಕನಂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಳಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ). [?]

ಕಾಚಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ಮರಾ. ಕಾಂಚಕಾ]

ಕಾಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ತೆನೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಸುಟ್ಟ ಕಾಳು; ಬೆಳಸಿ; ಉಮ್ಮಿಗೆ: ಕಾಚಕ್ಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಳ್ಳುಬೆಲ್ಲ ಹಾಗೂ ತೆಂಗಿನ ತುರಿ ಸೇರಿಸಿ ತಿಂದರೆ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ ಬಣ್ಣ; ಮಾಸಲು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಅಚಿ ಕೇರಿಯವಳೆ ಕಾಚಕ್ಕಿ ನೆರಿಯವಳೆ ಕಾಶ್ಹಾಕಿ ನನ್ನ ಕರೆಯೋಳೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೪). [< ಕೇಸಕ್ಕಿ ?]

ಕಾಚಗ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ (?) : ಇವಂ ಕಾಚಗ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಪಾಂಡು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೩೫). [?]

ಕಾಚಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಚರೋಗ ಬಡಿದ ಕಣ್ಣು; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಣ್ಣು; ಮೋತಿಬಿಂದು ಆದ ಕಣ್ಣು: ನೀರುಗಣ್ಣು, ಮೆಳ್ಳಗಣ್ಣು, ಮಂಜುಗಣ್ಣು, ಕಾಚಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೩೨೮). [ಕಾಚ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಚತೊಂಡೆ (ನಾ). = ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (?) : ಮೊಲನಾಗರಕ್ಕೆ ಕಾಚತೊಂಡೆಯ ಬೇರು, ಹವಳ ತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೯೯). [? + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಚದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಗಾಜುಮಾಡಲು ತಯಾರಿಸುವ ಮಿಶ್ರಣ: ಗಾಜು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರಳು ಮತ್ತು ದ್ರಾವಕ ವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಾಚದ್ರವ್ಯ" (Frit. ಇಂಕಸಾ). [ಕಾಚ$_1$ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಾಚಭೂಷಣ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಡವೆ: "ಬಳೆ-ಪ್ರವೃದ್ಧಾ, ಕಾಚಭೂಷಣೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಕಾಚ$_1$ + ಭೂಷಣ]

ಕಾಚಮಣಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಮಣಿ: ಸ್ಫಟಿಕರೂಪದ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಚಮಣಿ ಎಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೮). [ಕಾಚ$_1$ + ಮಣಿ$_1$]

ಕಾಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕನ್ನರನಭಿಮತದೊಳೆ ಶಾಸನಮಂ ಬರೆದೊಂ ಸೇನಬೋವಂ ಕಾಚಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೬-೩೬; 937). [ಕಾಚ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾಚರಿಕೆ 'ಕಾಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಚವಲಯ, ಕಾಚವಳಯ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ; ಗಾಜಿನಬಳೆ: "ಬಾಲೆಯರ ಕಾಚವಲಯದೊಳು ವೃದ್ಧಿಯೊಳು ಬಳೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫). **ಕಾಚವಳೆಯ**: ಮನ್ನಹಿಯನಾದೇನಾನುಂ ದೀನಾರದಿನಂದು ಸಂದ ಗಾಂಧಾರಿ ವಿಷಯದೊಳ್ ಕಾಚವಳಯನಿಚಯಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೯-೯೬ ವ). [ಕಾಚ$_1$ + ವಲಯ]

ಕಾಚವಳೆಯ 'ಕಾಚವಲಯ' ನೋ.

ಕಾಚವಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಆಭರಣ. 'ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂ ದುಡು' ಪರಾ. [ಕಾಚ$_1$ + ವಿಭೂಷಣ]

ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾಜಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸು: ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡುವುದೇ ಮಣಿಭೂಷಣವಿರ್ದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨೦). [ಕಾಚವಿಭೂಷಣ + ತುಡು$_1$ (< ತೊಡು$_1$)]

ಕಾಚಶಿಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಗಾಜಿನಂತೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು: ಸೀಸೆಯ ಗಾಜನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಪ್ಪಾದ, ಗಾಜಿನಂಥ (ರಚನೆಯ), ಶಿಲಾರಸ ಅಥವಾ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಶಿಲೆ; ಕಾಚಶಿಲೆ (Obsidian. ಇಂಕಸಾ). [ಕಾಚ$_1$ + ಶಿಲೆ]

ಕಾಚಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಜಿನಪಾತ್ರೆ. ೨. ಹಸಿರುಪಾದರಿ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಅದರ ಹೂವು: "ಹಸುರುಪಾದರಿ, ಹೆಗ್ಗಜ್ಜುಗ" (ಅಮರ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಕಾಚಸ್ಥಾಲೀ]

ಕಾಚಾಪ್ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಜಿಗಾಲೂರ್ಪೊಸವಳ್ಳಿ ಮೀದುಣ್ಣಾವಳ್ಳಿ ಕಾಚಾಪ್ಪಳ್ಳಿ ಕಾತುಳ್ಳಮಳೆಯುಂ (ಮೈಲೆಂ. ೧೯೩೦, ೩-೧೮; ಸು. 500). [?]

ಕಾಚಿ$_1$ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಚಿ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಹೆಂಗಸು; ಹೆಂಗಸನ್ನು ಜರೆಯುವ ಒಂದು ಬೈಗಳು (?) : ದಾಸಿ ಕಾಚಿ ಪಿರಾಟ ಬಲ್ಲಿಪರಾಸಿ ಬಾಚಿಯೆನುತ್ತ (?) ಮೇಳದ ದಾಸಿಯರೆದಾಲಯವ ಮಿಗೆ ಹೊಜವಟ್ಟ್ಟು ಗುಡಿಗುಂಡ ವಾಸ ಮಠಮಂಠಿಯ ತಟಾಕೋದ್ದೇಶದಲಿ ಕಾದಿದ್ದ ವಿಟರೊಳಗಾ ಸಮಯದಲಿ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಬಹಳ ಹರ್ಷದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೯). [?]

ಕಾಚಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲಹಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. = ಕಾಂಚಿತ. [ಸಂ.]

ಕಾಚಿಮಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಋದ್ಧಿ, ಋದ್ಧಿಫಲಾ-ಕಾಚಿಮಾಚಿಗಳು" (ಒಷಧಿ. ೧೮). [ಕಾಚಿ$_1$ (< ಕಾವಂಚಿ) + ಮಾಚಿ]

ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಚಿಹುಲ್ಲಂ ತಂದು ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಲದು ನಿಂದುದೆಲ್ಲರಂಗಡಿ ಸುಟ್ಟವು (ಗುರುಬಾ. ೧೩-೭೭). [ಕಾಚಿ$_1$ (< ಕಾವಂಚಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಚು₁ (ನಾ). ೧. ಕೈರದ ಮರ; ಖದಿರ ವೃಕ್ಷ: "ಖದಿರ – ಕಾಚು" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೧೬). ೨. ಖದಿರವೃಕ್ಷದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ವಸ್ತು; ತಾಂಬೂಲದೊಡನೆ ಸೇವಿಸುವ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ವಸ್ತು: ಕಾಚು ವೀಳೆಯಕಿಂಬು ಲೋಚನಾಂಜನಕಿಂಬು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೫); ಕಾಂಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು ಕೊಬರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೬; 1708); ಕಾಚನ್ನು ಕರಿಹಾಗಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಪೂಸಲು ಕಜ್ಜಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಕ್ ವಿ. ៥೯).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಚು; ಮಲ. ಕಾಚ್ಚು, ಕಾತ್ತು, ಕಾಜ್ಜು; ತುಳು. ಕಾಚು, ಕಾಟಿ; ತೆಲು. ಕಾಚು. / ಮರಾ. ಕಾತ, ಕಾಥ್; ಹಿಂ. ಕತ್ಥ]

ಕಾಚು₂ 'ಕಾಜು' ನೋ.

ಕಾಚು₃ 'ಕಾಸು₃' ನೋ.

ಕಾಚುಗಾವಿ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಹಾಗೆ ಬಹಳ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕಾವಿ ಬಣ್ಣ: ಹೋಳುದಲೆಯ ಕಾಚುಗಾವಿಯ ವಸನದ ನೆಲನುಡುಗುವ ಕೆಸಬಂಗೆ ತಾಳಿದಡಟು ಕುಂಚದ ಪಿಡಿದಿಹ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೪-೨೨).
[ಕಾಚು₁ + ಕಾವಿ]

ಕಾಚುಲವಣ (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಚಿನ ಬಣ್ಣದ ಉಪ್ಪು: ಕಾಚಲವಣ, ಸೈಂಧವ ಲವಣ, ಕಾಚು ಲವಣ, ಬಿಡುಲವಣ . . . ಸಣ್ಣನಾಗಸೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೮); ಕಾಚು ಲವಣ, ಸಮುದ್ರ ಲವಣ . . . ಸೈಂಧವ, ಶುಂಠಿಗಳ ಕಲ್ಕದಿಂದನುಪಾನ ವಿಕ್ಕಿಕೊಡಲು ಜಿಹ್ವಕಸನ್ನಿ ಗುಣಮಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೬).
[ಕಾಚು₁ + ಲವಣ]

ಕಾಜ₁ (ನಾ). ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ಲಚ್ಚುಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಾಜಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಯಾದ ಹಾಗೆ ಅಂತ ಹೇಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦೫). 'ಕಜ್ಜ₁' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಜ್]

ಕಾಜ₂ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕೋಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತೂತು; ಗುಂಡಿಮನೆ: ಗುಂಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾಜ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಕಾಜ್; ಮರಾ. ಕಾಜೇಂ]

ಕಾಜಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಗುಂಡಿಯ ಕಾಜ ಕತ್ತರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತರಿ: "ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಲು ಅನು ಕೂಲಿಸುವಂತೆ, ಕೀಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಅಲಗುಗಳಲ್ಲಿ ತೆರಪುಳ್ಳ ಕತ್ತರಿ: ಕಾಜ ಕತ್ತರಿ" (Buttonhole scissor. ಇಂಕಸಿ). [ಕಾಜ₂ + ಕತ್ತರಿ₁]

ಕಾಜಗಾಜ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಕರ್ತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಪಾರುಪತ್ಯ ಗಾರ: ಮಯಿಸಿಗೆಯ ಕಾಜಗಾಜಂ ಚೌಧೊರಿ ಗೊರವಿಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಇ. XIX. ೩೩-೨೨; 1135). [ಕಾಜ₁ + -ಗಾಜ (< - ಕಾಜ)]

ಕಾಜವಾರ, ಕಾಜಿವಾರ, (ನಾ). = ಕಾಂಜಿರ: (೬).
ಕಾಜಿವಾರ: (೬). [?. / ತುಳು. ಕಾಯರ್, ಕಾಯೆರ್]

ಕಾಜಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣಗಳು ದನಿ ದೆಗೆದು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಗಿರಿನ. ೨೩೬); ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣವು ಕಾಮಳ್ಳಿ ಅಹ್ವಾನಿಸುತಿವೆ ಗಾನದೊಳಿಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೧೨-೧೪); ಹಾಲಿ ವಾಣದ ಮರದಲ್ಲಿ . . . ಕಾಜಾಣವೊಂದು ಅಲಾಪನೆಗೆ ತೊಡಗಿತು (ಮಲೆಮ. ೪೦). [?]

ಕಾಜಿ, ಖಾಜಿ (ನಾ). ಮುಹಮ್ಮದೀಯರ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ; ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ: ಕಾಜಿಯು ಗಂಗಾರಾಮುನನ್ನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿ ಗೋರಿ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೯೦೧); ಇಂದು ಕಾಜಿಯಾದವ ನಾಳೆ ಪಾಜಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ! (ನಿತ್ಯಾಮ. ೧೪೩). **ಖಾಜಿ**: ಫೌಜಖಾನಗೆ ತೋಜು ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡನಾ ಖಾಜಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೯೨); ಮಕ್ಕೆಗೆ ಪೋಗಿ ಆ ಸಮುಯಗುರು ಖಾಜಿಯೊಡನೆ ಚದು ರಂಗವಾಡುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೩); ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮತಸಂಬಂಧ ನೇಮಕವಾದ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಖಾಜಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II. ೨೩).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಾಜೀ]

ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ, ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಮಾ ಧಾನ ತರುವ ಸ್ಥೂಲ ನ್ಯಾಯ: ಈ ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಚಂದತೋ. ೧೪೬). **ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ**: ವೆಂಕಣ್ಣ, ಒಳ್ಳೆ ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರಲ್ಲಾ (ನಟಸಾ. ೩೪೭); ಜ್ಯೂಪಿಟರ್ ದೇವತೆ ಆಗ ಒಂದು ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದಳು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೯೩). [ಕಾಜಿ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಜಿವಾರ 'ಕಾಜವಾರ' ನೋ.

ಕಾಜಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಿ: ಕಾಜಿವಾಳ-(ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಿ) ಬೀಜಗಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕಾಳಿಯಂತೆ ಹುರಿಯ ಬೇಕು; ಅಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾಗುವವು (ಗೃಹವೈ. ೬). [?]

ಕಾಜು, ಕಾಚು₂, ಗಾಜು (ನಾ). ೧. ಮರಳು, ಸೋಡಾ, ಮೊದ ಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ, ಕರಗಿಸಿ ಪಾರದರ್ಶಕವಾಗಿಯೂ ಹೊಳಪಾಗಿಯೂ, ಭಿದುರವಾಗಿಯೂ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ: ಓರಿದೊಂದು ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಜಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳ್ ಕಮ್ಮಿತಪ್ಪ ನೀರಂ ತೀವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೧೬); ಕಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದ ಕಾಜಿನ ಪೇಜಿನಂತೆ ನುಗ್ಗುಪ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೨೪); ಗೋವಿಂದ ಚಮೂನಾಯಕ ನೊಳ್ಪೆಣಸುವವಂ . . . ಒಡೆದ ಕಾಜಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಎಕ. VII. ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೩೬; 1114); ಕಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಲಿಪ್ಪ ಕ್ಷೀರೆಣ್ಣೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೧-೭೦೧); ತುಜುಗಾಹಿ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಯು ಬಲ್ಲನು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೪). **ಕಾಚು₂**: ಬಂಡಾರಮಂ ಈಡಾಡಿ ಕಾಚಂ ಸಂವರಿಸುವ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧); ಕವಡಿಕೆಯುಂ ಕಾಚುಂ ಸಲ್ಗುಮೆ ಹೊನ್ನವೊಲೆಲ್ಲಿಯಾ ದೊಡಂ (ಸಮಪ. ೩-೧೧); ಯಾರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೋ ಎಂದು ತೋರಗೊಡದ ಕಪ್ಪು ಕಾಚಿನ ಗೊಗಲ್ಸ್ (ಮೂರುದಾ. ೨೪೩). **ಗಾಜು**: ೧. "ಕಾಚಂ ತಾ ಗಾಜೆನಿಪ್ಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೮); ಎಣಿಸದೆ ಗುಣಮುಂ ಗಾಜ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ]ನ.ಮಣಿಯಂ ಮಾಜುವವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೪೬); ಕುಜುಬರೂರೆಲಿ ಗಾಜು ಮಾಣಿಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೩೪); ಗಾಜಿನ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದ ಬಸವನೆಗೆ (ಬಜ್ಞಪು. ೬-೪೮). ೨. ಕನ್ನಡಕ; ಸುಲೋಚನ: ಈಗ ಆರು ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅವನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗಾಜನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ದೂರಸ.೨೧). ೩. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಾರದರ್ಶಕ ಭಾಗ: ಕಣ್ಣೊಳಗಿರುವ ಗಾಜು (Lense) ಜೀವವಿರುವವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು (ನಮ್ಮದೃ. ೪೫). ೪. (ಕರಾ). ಬಳೆ: ಅವಳು ಚಿನ್ನದ ಗಾಜನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಾಚ]

ಕಾಜುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಜನ್ನು ಕೊಳ್ಳು (?): ಅತಿತ್ತ ಸಂಬಳ ದೊಡವೆಯುಂ ಕಾಜುಗೊಂಡು ಗಾಂಧಾರದೇಶದೊಳ್ ಮಾಜಿ ಬರು ತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೨೬ ವ). [ಕಾಜು + ಕೊಳ್₁]

ಕಾಜುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಜಾಗಿ ಬೀಳು; ಕರಗಿ ಕಾಜಿನ ದ್ರವವಾಗಿ ಬೀಳು: ಮೂಷೆಯಿಟ್ಟ ತೆಜದಿಂ ಗ್ರಾವಸ್ಥಲಂ ಲೋಹವಾದುವು ರೇಣುಸ್ಥಲಿ ಕಾಜುವಿಟ್ಟುವು ನಿದಾಘಪ್ರಾಫಿಸೋದ್ರೇಕದೊಳ್ (ಸಂಠಾಮಾ. ೬-೪೬). [ಕಾಜು + ಬೀೞ್₁]

ಕಾಟ$_1$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ: ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ ಕಾಟಕ್ಕಮಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ); ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ನೋಟಮಂ ಜವನ ಕಾಟಮನ್ನದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩೪); ಕಟ್ಟಬೇಕು ಕಾಟದೆಮ್ಮೆ ಅದಿಬ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರು ಉಣಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೫೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಕೋಟಕ್ಕಂತೂ ಯಾರ ಕಾಟವೂ ಇಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚು ಹು. ೬೮).

ಕಾಟಕೊಡು = ಪೀಡಿಸು: ಶಾನುಭೋಗ ಇದ್ದೂ ಕಾಟಕೊಟ್ಟ, ಸತ್ತೂ ಕಾಟಕೊಟ್ಟ (ರೂಢಿ). **ಕಾಟಹಾಕು** = ಪೀಡಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಗಂಡನಿಗೆ ಕಾಟಹಾಕಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಗಡಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತರಿಸಿ (ಬೆಳುಮ. ೬೭).

[< ಕಾಡು$_1$. / ತಮಿ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಟ]

ಕಾಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಬೇಟೆಗಾರ; ಬೇಡ. 'ಕಾಟಕ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ - ಕಾಟಂ, ಕಸವಂ, ದೂಡಿಗಂ (ಶಮದ. ೬೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ವರಮಾಗುಮೆ ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂ ಕಾಟಂ ಮಾರಿಗೆ ಮಸಣಿಗೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕೊಳೆದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಡ]

ಕಾಟ$_3$ (ನಾ). ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಗ್ರವಾದ ವಾಸನೆ: (ಕ). [< ಗಾಟ$_1$?]

ಕಾಟಕ$_1$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು; ಉಪದ್ರವಕಾರಿ: ಕೌರವರ್ ಕಾಟಕರ ಸೊಲ್ಲುಗಳ್ಕೇಳ್ದಿಮ್ಮ ದಣಿಸಿದರು (ತುರ.೦ಗ. ೮೪-೨); ಕದನ ಹುಟ್ಟುವುದಣ್ಣ ಕಾಟಕರಿದ್ದಲ್ಲಿ (ನಾಪದ. ೯); ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ತೌರು ಕಾಟಕರಿದ್ದಡವಿ (ಗಾದೆ). [ಕಾಟ$_1$ + -ಕ$_3$]

ಕಾಟಕ$_2$ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರ: ಮಾಟಿಸಿ ಶಿಖಿಯೊಳು ಚಾಟಕತನದಲಿ ಕಾಟಕರತಿ ಭರದಿ (ಹಮಚ. ೧೮). [ಕಾಟ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕಾಟಕತನ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವಿಕೆ; ಪೀಡೆ: ಮರಾಟರ ಆವೇಶಕ್ಕೂ, ಕಾಟಕತನಕ್ಕೂ ಖಾನನು ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಛತ್ರಪ. ೬೦); ಬೂಟಕತನ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾಟಕತನ ತಪ್ಪೀತೆ (ಗಾದೆ); ಪೀಠ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಕಾಟಕತನ ಬಿಟ್ಟಾನೇ? (ಗಾದೆ). [ಕಾಟಕ$_1$ + -ತನ]

ಕಾಟಕಸರು (ನಾ). (ಉಕ). ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು; ಮಿತವ್ಯಯ: ಕಾಟ-ಕಸರು ಮಾಡಿ ಕೊಳೆತ ಮಾನ ತರುವ (ಶ್ರೀಕಾಂತ. ೨೪೦); ಯಜಮಾನ್ರು ಘಳಿಸಿ ತಂದು ಹಾಕಿದ್ದರಾಗ ಕಾಟಕಸರು ಮಾಡಿ ವರ್ಷಾ ಆರಾರ ತೊಲಿ ಭಂಗಾರ ಮಾಡಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೨); ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮುಂಜವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೆ ಕಾಟ-ಕಸರು ಮಾಡಿರಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೪). [← ಮರಾ. ಕಾಟ್‌ಕಸರ್]

ಕಾಟಕಾಯ 'ಕಾಟಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕಾಟಕಾಯಿ, ಕಾಟಕಾಯ, ಕಾಟಗಾಯಿ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಇವಂ ಯೂದಾಯದಾ ತುದಿಯನೀ ತುದಿವರಂ ಕಾಟಕಾಯಿಗಳನೆಬ್ಬಿಸದೆ ಬಿಡುವನೇನು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೬-೧೭೨); ಪೋರ್ತುಗೀಸ ಕಾಟಕಾಯಿಯ ಕಾಲದ ಗೋವೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೦). **ಕಾಟಕಾಯ**: ಅರಮನೇ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಯಾರೊ ಕನ್ನಹಾಕಿದ್ದರು. ಇತರ ಕಾಟಕಾಯಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಚಿಲ್ಲರೆಚಿಲ್ಲರೆಯಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೦). **ಕಾಟಗಾಯಿ**: (ಕ). [← ಮರಾ. ಕಾಟಕಾಈ]

ಕಾಟಕಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವಳು; ಉಪದ್ರವದ ಹೆಂಗಸು: (ಕ). [ಕಾಟಕ + -ಇ$_2$]

ಕಾಟಕುಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಾಟಕ: ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ಕಾಟಕುಳಿ [ಪಾ ಠಾ ೦. ಕೂಡಕುಳಿ] ದೇವರ ನೋಲಗಿಸುತ್ತಂ (ಸಮುಪ. ೮-೨೩೦).

[ಕಾಟ$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕಾಟಕೋಣ 'ಕಾಟಕೋನ' ನೋ.

ಕಾಟಕೋನ, ಕಾಟಕೋಣ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ತೊಂಬತ್ತು ಅಂಶಗಳ ಕೋನ; ಸಮಕೋನ: ಬೆಳಕಿನ ಎರಡು ಕಿರಣಗಳನ್ನು . . . ಕಾಟಕೋನವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಅವುಗಳ ವೇಗವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಯಿತು (ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ. ೧೬); ನೀರಿನ ಝರಿಯೊಂದು . . . ಮೊದಲಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಟಕೋನವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಮುಂದೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೫). ೨. ಉಪ್ಪಾರನು ಬಳಸುವ ಚೌಕ ಪಟ್ಟಿ; ಮೂಲೆಮಟ್ಟ. **ಕಾಟಕೋಣ**: ೧. ಒಂದು ರೇಖೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ರೇಖೆಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ಕೋಣವಾಗುತ್ತೆ. ಆ ಯೆರಡು ಕೋಣಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಕೋಣಕ್ಕೂ ಕಾಟಕೋಣವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಭೂವಿಅ. ೧೦).

[← ಮರಾ. ಕಾಟಕೋನ, ಕಾಟಕೋಣ]

ಕಾಟಗಾಯಿ 'ಕಾಟಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕಾಟಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗುಣ್ಣಯ ಗಾವುಂಡನುಂ ಕಾಟಗಾವುಂಡನುಂ (ಕಇಅ. ೧೦೫-೧೧-೧೮; 1067).

[ಕಾಟ$_3$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಟಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇಡರು ಪೂಜಿಸುವ ಸುಣ್ಣಬಳಿದ ವಿಗ್ರಹ: (ಕ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ಕರಮೆಸೆದನು ಕಾಟಣ್ಣ ಕಂಪಿಲಭೂವರನ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಪೌಜಿನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೯).

[ಕಾಟ$_2$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಟನಾಯಕ (ನಾ). ಬೇಡರ ನಾಯಕ; ವನಚರರ ನಾಯಕ: ಕಾಟನಾಯಕನ ಮನೆಗೆ ಕನ್ನಹಾಕಿದರೆ ನೇತಾಡುವುದು ಎರಡು ಬಂಗಿ ಚೀಲ (ಗಾದೆ). [ಕಾಟ$_2$ + ನಾಯಕ]

ಕಾಟರ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನು; ಹಲ್ಲಣ: ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಪಳಗಿದ ಕುದುರೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕಾಟರ ಕಡಿವಾಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಆಳಿಗೆ ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೬೮). [?]

ಕಾಟಾ (ನಾ). (ಉಕ). ತಕ್ಕಡಿ: ಕಮತಿಗ ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಟಾಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ, ವಜನ ಮಾಪ ಸರಿಯಾದದ್ದನ್ನು ತನಖಿಸಿ (ದೀಪಹ. II, ೧೬೫).

[← ಮರಾ. ಕಾಟಾ]

ಕಾಟಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೇ ಕಾಟಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ, ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ; ಬೇಕಾಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ: ಸಮಾಧಾನವಾದರೆ ನಂತರ ಹಣಕೊಡಿ. ತಾಯಿತ ಮಾತ್ರ ಕಾಟಾಚಾರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೧೮೭); ಕಾಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಬಾನ್ನೋಡು ಏನಾದ್ರೂ ನೆವ ತಕ್ಕೊಂಡು ಜಗಳಾ ಆಡೋದು (ಅನ್ನಾವ. ೬೪). [ಕಾಟ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಕಾಟಿ$_1$, ಕಾಟಿ, ಕಾಡೆ$_1$ (ನಾ). ರಾಗಿ ಅಥವಾ ಜೋಳದ ಗಂಜಿ; ಸಂಗಟಿ (ಉಕ): ಕಾಟಿಯನು ಹಾಕಿದರೆ ಓಟವಿಹುದಾ ರಕಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯೨); ಈ ಬಡ ಒಕ್ಕಲಿಗರು - ಕರುಳಿಗೆ ಕಾಟಿಯೂ ಸಿಗದ ಒಕ್ಕಲಿಗರು - ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋದರು (ಪೋಡಶಿ. ೨೦೧). **ಕಾಟಿ**: "ತೆಳ್ಳನ ಗಂಜಿ; ಸಂಗಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ನೊರೆವಾಲ ಚೆಲ್ಲಿ ಕಾಟಿಯ ಬಯಸಿ ಬಾಯಾರುವಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೯೬). **ಕಾಡೆ$_1$**: (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಟ; ತೆಲು. ಕಾಡಿ]

ಕಾಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ: ಅರಮನೆಗೆಯೆತ್ತುವ ಕುಳ ಮೊದಲು ಕಾಟಯ ಹನೆರಡು ಯೆಂನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಳ್. ೫೨೫–೧೪ ; 1346) ; ಗ್ರಾಮ ೧ಕ್ಕೆ ಅದಾಯ ಕಾಟ ೧೨೬೦ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೪, ೨೮–೧೪ ; 1459) ; ಕಾಟಿಗೆ ಸರಿಗಂಡು ದಿವ್ಯಭೂಷಣವ ಕಿರೀಟ ಯಿಟ್ಟನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಭರಚ. ೭೭–೬) ; ಕುಬೇರನಲ್ಲಿ ಕಾಟಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಧಾನ್ಯತ. ೧೮೦).

ಕಾಟಗ, ಕಾಟಗದ್ಯಾಣ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ಯಾಣದ ನಾಣ್ಯ : ಗ್ರಾಮ ೧ ಕಂ. ಮಂಗಲೂರ ಕಾಟಗ ೨೪೦. ಕೊಂಬ ಬತ್ತ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೭೦ ; 1375) ; [ಮೇ]ಲಾಯದಿಂ ಕಾಟಗ ೩೦ ಹೊಂನನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೦೩–೨೬ ; 1397) ; ಅಂತು ಕಾಟಗದ್ಯಾಣ ಯಿಪ್ಪತ್ತು ಹೊಂನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ४೧೭–೨೦; 1377). [?]

ಕಾಟ್ಟ$_3$ (ನಾ). ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಕಾಡುಕೋಣ : ಕಡವೆಯೂರ್ ಚಮರಿಯ ಹುರಮೆಂಟಡಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಯ ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩) ; ಒಡೆಯ ಗುರು ಜಯವಾಗಲೋಸುಗ ಹೊಡೆಸಿದರು ಕುಜಿ ಕೋಣ ಕಾಟಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೧೨) ; ಬೆಳೆದ ಪೈರನ್ನು ಆನೆ ಕಾಟಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೧) ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಮಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾಟಿ ಅಥವಾ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟಾ ; ಮಲ. ಕಾಟ್ಟ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಟ]

ಕಾಟ್ಟ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಕೂಂಕಿ ಝುಂಕಿಸುವ ಕುಮಾರಿ ಮಾಂಕರಿಪ ಪೂತಿನಿ ಹೂಂಕೃತಿಗೈವ ಭೈರವಂ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣಾಳ್ವ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಕೂಂಕಿಜುದ್ದಾರ್ವ ಕಾಟಿಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೧೧೩).

[ಕಾಟ್$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕಾಟ್ಟ$_5$ (ನಾ). ೧. ಸೀರೆ ಅಥವಾ ಧೋತ್ರದ ಅಂಚು, —ದಡಿ ; ಕಡ್ಡಿ : ರಾಮಾಚಾರಿ, ಕೆಳ್ಳಗೆ ಎತ್ತರವಾದವನು . . . ದಬ್ಬಣ ಕಾಟಿಯ ಮಿಸೆ, ನಿಡಿದಾದ ಮೂಗು (ತಿಡುಗು. ೩೪) ; ಹೆಸರ ದಪಳಾ ಸೀರಿಪಪ್ಪಳಾ ಜರ ಕಾಟ (ಕನ್ನ ಜಾ. ೧೯೬). ೨. (ಉಕ). ಮೈಕಟ್ಟು : ಅವನ ಕಾಟ ಚಲೋ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಕಾಠೀ]

ಕಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ (?): ಕಾಟಿಕೆಯ ರೂಪಿನಿಂದೊಪ್ಪುತಿಹ ಕೊಳವ ಕಂಡು (ಜಿನಮು. ೨೧–೧೦) ; ಕಾಟಿಕೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ತಾಮ್ರವರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಿನ ವರ್ಣವಾಗಿ . . . ಯಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಸರ್ವಥಾ ಮುಟ್ಟ ಕೊಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩೫–೬). [< ಕಾಡಿಗೆ ?]

ಕಾಟಿಮ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಮೈಲಾರ ಕೊಡೆವಿಡಿವ ನೆಡವಿಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಭೈರವಂ ತರ್ಪ ಕಾಟಿಮಂ ಪುಸಿಯಲ್ಲ ಕಹಳೆಯೂದುವನು (ಪಾಸೋಪು. ४–೫೬).

[ಕಾಟ್$_4$ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಕಾಟಿಮೆ (ನಾ). = ಕಾಟಿಮ : ಸಹಜವಾ ಬಲ ಚೀಟ ಕಾಟಿಮೆ ಕಹಳೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಬಸಪು. ೨೩–೨೦). [ಕಾಟಿಮ + -ಎ$_3$]

ಕಾಟು$_1$ 'ಕಾಡು$_3$' ನೋ.

ಕಾಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹಲ್ಲಿನ ಕಡಿತ. ೨. ಖಡ್ಗ, ಕೊಡಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆದ ಕಚ್ಚು : (ಕಿ). [← ತೆಲು. ಕಾಟು]

ಕಾಟು$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತರಿ ಗುರುತು; ಬರೆದುದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಕತ್ತರಿ ಚಿಹ್ನೆ : ಅವನ ಬರವಣಿಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ, ಪುಟವೆಲ್ಲ ಚಿತ್ತು ಕಾಟುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಾಟುಹಾಕು = ಬರೆದುದನ್ನು ಹೊಡೆದುಹಾಕು : ಕಾಟುಹಾಕಿದ್ದು ನಿಮ್ಮದು, ಉಳಿದದ್ದು ಸರಸ್ವತಿಯದು (ತಿಂಪುತ. ೫೫). **ಕಾಟುಗೀಟು** = ಕತ್ತರಿಗೆರೆ: ಶಬ್ದಕೋಶ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾಟುಗೀಟು ಹಾಕುತ್ತ (ಇಪ್ಪತ. ೨೯೬) ; ಲೆಕ್ಕಪತ್ರದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಟುಗೀಟುಗಳು . . . ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ ದೋಷಗಳು ! (ತಕ್ಕಡಿ. ೫೮).

[← ಮರಾ. ಕಾಟ್]

ಕಾಟುಗ (ನಾ) ಕಾಟಕೊಡುವವನು ; ಹಿಂಸಕ : ಆನು ಭಕ್ತನಲ್ಲಯ್ಯಾ . . . ಕಾಟುಗ ಕೆತ್ತುಗ ಘೋಲುಗನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರು (ಬಸವ. ೩೩೫) ; ಮಗನೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಾಯ್ತಲಾ ಕಾಟುಗನು ಕೊಂದನೆ ಕಾಂತೆ ಯನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೭–೨೨). [< ಕಾಟಕ$_1$?]

ಕಾಟುದನ (ನಾ). (ಬೇಲಿ ಮುರಿದು) ಪೈರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕದ್ದು ತಿಂದು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಪೋಲಿದನ : ಊರಿನ ಕಾಟುದನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅವು ಬೀಳದಂತೆ ಬೇಲಿಹಾಕುವುದು (ಮುಗಿಯು. ೩೬೧).

[ಕಾಟು$_1$ (< ಕಾಡು$_3$) + ದನ]

ಕಾಟುನಾಯಿ (ನಾ). ಪೋಲಿ ತಿರುಗುವ ನಾಯಿ : ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆ ಗಳಷ್ಟೇ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಂಥ ಕಾಟುನಾಯಿಗಳ ಹಿಂಡಿದೆ (ಜಾರುದಾ. ೩೫). [ಕಾಟು$_1$ (< ಕಾಡು$_3$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಟೆ 'ಕಾಟ್ಟ$_1$' ನೋ.

ಕಾಟೆಇ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಾಟಿಂಯನುಂ ವೇಗೆಲನುಂ ಕಾಟೆಇನುಂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಪೊನವಿಟ್ಟಿಗಳಲನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೭ ; 915 ?). [?]

ಕಾಟೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು : ರೂವಾರಿ ಜಗದಳ ಕಾಟೋಜನ ಪುತ್ರ ನಾಗೋಜನ ಹಸ್ತಕೌಶಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೧–೨ ; ಸು. 1120). [ಕಾಟ್$_2$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝ್$_1$)]

ಕಾಟ್ಟೇರಿ (ನಾ). (ಕಾಟ ಕೊಡುವ) ಒಂದು ಭೂತದ ಹೆಸರು : ಇದು ಭೂತದ ಕಾಟವೇ ನಿಜ ! ಕಾಟ್ಟೇರಿಗೆ ಕೋಲ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಇದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು ! (ಬಿಂದಯು. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟೇರಿ ; ತೆಲು. ಕಾಟೇರಿ]

ಕಾಠಾರಿ 'ಕಟಾರ$_2$' ನೋ.

ಕಾಠಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಲು. ೨. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು ; ಕ್ಷೇತ್ರ ವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ : ೫೭ (ಚದರ) ಮೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಠಿ. ೨೦ ಕಾಠಿಗೆ ಒಂದು ಪಾಂಡು (ಕಭಾಗ. ೨೯೧).

[← ಮರಾ. ಕಾಠೀ]

ಕಾಠಿಣ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಠಿನ್ಯ : ಎನ್ನಯ ಶಿರಸುವತಿಕಾಠಿಣ್ಯವಯ್ಯನ ಕರಯುಗಂ ಮೃದುವಾದವೀಂತೆಡೆವಿಡದೆ ಬಡಿವುದಕೆ (ಬಸಪು. ೩೮–೩೪) ; ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕಾಠಿಣ್ಯವನು ಚೈತನ್ಯವನು ಗಿರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಲೆಗಡಿಕರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ದೇಹವನೊಲಿದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಲೇಸು ಬಳಿಕೇನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೬).

[< ಸಂ. ಕಾಠಿನ್ಯ]

ಕಾಠಿನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನತೆ ; ಬಿರುಸುತನ ; ಗಡಸುತನ ; ಗಟ್ಟಿತನ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣತ; ನಿಷ್ಠುರತೆ ; ಬಹಳ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರೌರ್ಯ. ೩. ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕಾಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು : (ಕಿ). [ಕಾಡು$_3$ + -ಅ$_7$]

ಕಾಡ$_2$ 'ಕಾಡು$_3$' ನೋ.

ಕಾಡಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕಾಡು ಅರಳಿಮರ : (ಕಿ). [ಕಾಡು$_3$ + ಅಶ್ವತ್ಥ]

ಕಾಡಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹುಳಿಗಂಜಿ, ಕಾಡಂಚಿ, ಗಜ್ಜುಗ ಬಳ್ಳಿ (ವೃಔಗಿ. ೭೮-೧೬೦೩). [ಕಾಡು$_2$ + ?]

ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ವಿಷಘ್ನಃ :—ನೆಲಗಡವ, ವೃಶ್ಚಿಕಾಳಿ, ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ . . . ಬಕುಳ" (ಒ ಷ ಧಿ. ೧೫೪). **ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ**: "ದೋಷೋಚ್ಚೇದಿ – ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊರಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೦). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಕ್ಕೊರಲೆ]

ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ 'ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕಟುಚೋರ, ಕಾಡಖುಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಿ(ಶು)ಸಾಚಾ – ಸ್ಪೃಕ್ಕೆ, ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿ, ಕಾಡಕಟುಚೋರ" (ಒಷಧಿ. ೯೭). **ಕುಡಖುಚೋರ**: "ದಂತನಾಮಾ – ಕಾಡಖುಚೋರ" (ಒಷಧಿ. ೭೪). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಟುಚೋರ]

ಕಾಡಕಡನೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (*) [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಡನೆ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡಕದಳಿ (ನಾ). = ಕಾಡುಬಾಳೆ: ಕವಳಿಯು ಕಾಡಕದಳಿ ಕಲು ಮಾವು ಬೇವು (ನವಮೋ. ೮-೯). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕದಳಿ (= ಕದಲಿ)]

ಕಾಡಕಲ್ನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡಕಲ್ನಾರು, ಕೌರಿ, ಕವರ್ಗಿ (ವೃಔಗಿ. ೬೨-೮೩೩). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಲ್ನಾರು]

ಕಾಡಕಲ್ಲಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸೊಂಡೇಗಿಡ, ಕಾಡ ಕಲ್ಲಟ್ಟೆ, ಕುಂಡಕ್ಕಾಯಿ (ವೃಔಗಿ. ೭೧-೧೪೪೭). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಲ್ಲಟ್ಟೆ$_0$]

ಕಾಡಕವಟಿ 'ಕಾಡಕವಡೆ ನೋ.

ಕಾಡಕವಡೆ, ಕಾಡಕವಟಿ, ಕಾಡುಕೌಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ: "ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ – ಕಾಡಕವಡೇಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨); ಕಾಡ ಕವಡಿ[ಡೆ]ಯ ಬಿತ್ತು ಕುಂದದಲೆ ಮಿಶಿವಿಕಾರಿ ಬೆಳೆವುವೆಂದಣಕಿಸುತೆ ನಲಿದು ಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ದುರು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೪-೩); ಮಬ್ಬಿನ ಮದಗುಣಿಕೆ ವಿಷಯದ ಕಾರಿಕಂಟಿ ಕೇಡಿನ ಕಾಡಕವಡಿ[ಡೆ] (ಮಾನಸ. ೭೯-೧೧). **ಕಾಡಕವಟಿ**: ಕಾಡಕವಟಿಕಾಯ ತಂದು ಚಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿ (ಸಾಸ್ಮಸಾಂ. ೯). **ಕಾಡುಕೌಟಿ**: ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಕಾಡುಕೌಟಿಯ ಸೊಪ್ಪು. . .ಕಸಾಯಂ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಕಂಠ ಕುಬ್ಜ ಸನ್ನಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೯). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕವಡೆ$_1$]

ಕಾಡಕವಿಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಾಕಳು; ಕಾಡಿನ ಹಸು: ಇದೆ ಕಾಡ ಕವಿಲೆಯುಚಯಕೆ ಕಾಲುಗಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾರಂಗ ಚರಿಸಿದ ಜಾಡು (ನವಮೋ. ೧೬-೨೦). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕವಿಲೆ$_3$]

ಕಾಡಕಹಿನುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ರಕ್ತಶಿಗ್ರು – ಕಾಡಕಹಿನುಗ್ಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೪). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ನುಗ್ಗೆ]

ಕಾಡಕಳ್ಳ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಕಳ್ಳ : ನಾಡಾಡಿ ದೈವಗಳ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡದಜ ಪೂಜೆಯನು ಮಾಡಿ ಕಾಡಕಳ್ಳರು ಬಂದು ಅವುಗಳನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೩); ಅವನೊಮ್ಮೆ ಕಾಡಕಳ್ಳರ ಪಡೆಯ ನಡುವೆ ನೆಗೆದು (ಇಂಗೀತ. ೪೬-೬). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಾಡಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಳ್ಳಿ: ಬಳ್ಳಿದುಂಬಿ ನೆಕ ಮುಳ್ಳು ನೆಗ್ಗಿಲು ಕಾಡಕಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬಳಿ ನೊಸೆದಚ್ಚೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ್ ಬೆಳೆದಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೯). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಳ್ಳಿ$_3$]

ಕಾಡಕಾಗೆ (ನಾ). ಡೊಂಬಕಾಗೆ; ದ್ರೋಣಕಾಕ: "ಶಿಶಿಕಾಕಂ ವನಾಶ್ರಯಂ ಮೌಕುಳಿ ದ್ರೋಣಮಾ ಕಾಕೋಳಮೆನೆ ಕಾಡಕಾಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪) [< ಕಾಡು$_3$ + ಕಾಗೆ]

ಕಾಡಕಿರಿಯಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ : "ಶೃಷಾ ಷಹಾ – ಕಾಡ ಕಿರಿಯ ಹುರುಳಿ, ಕಾಡ ಹೆಸರು" (ಒಷಧಿ. ೬೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಿರಿಯ (< ಕಿಱಿಯ) + ಹುರುಳಿ]

ಕಾಡಕುಸುಬೆ 'ಕಾಡುಕುಸುಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕೆಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಸುವಿನ ಗೆಡ್ಡೆ : (*). [< ಕಾಡು$_2$ + ಕೆಸು]

ಕಾಡಕೊಂದೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಮರ : ಕಾಡಕೊಂದೆ ಮರ, ಕಕ್ಕೆ (ವೃಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೨). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕೊಂದೆ$_0$ + ಮರ]

ಕಾಡಕೊರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡ ಇಲ್ಯೂರ ಮೂಲ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ತರಾನ್ತಃ ಕಾಡಕೊರಸ ಮೂಲಸ್ಯ ತತಃ ಪರ್ವತಮದ್ಧ್ಯ ತತಃ ಉದಕ ಸಣ್ಣಮನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩-೧೧; ಸು. 420). [?]

ಕಾಡಖುಚೋರ 'ಕಾಡಕಟುಚೋರ' ನೋ.

ಕಾಡಗರ್ಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಮರ : (*). [?]

ಕಾಡಗಸೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ: ಕೋಡ ತೊಡಗಿತು ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ ಮುಟ್ಟಿದುವು ಕಾಡಗಸೆ ಹಕ್ಕಿಗೆಯ್ದುದವು ಹಲ ಮಿಗಗಳು . . . ನೇಸರಸ್ತಮಿಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೧೦-೨೪). [ಕಾಡು$_3$ + ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ)]

ಕಾಡಗಸೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಗಸೆ ಗಿಡ: ಕಾಡ[ಗ]ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಸೆ]ಯಾ ಪಂಚಾಂಗಮಂ ದುಗ್ಧದಿಂ ವಿಹಿತಂ ತಾನೆನೆ ಪಾರದಾಖ್ಯ ದಿನದಂ ಸಮ್ಮರ್ದಿತಂ ಮಾಡಿ (ಖಮದ. ೧೬-೧೪೨); "ಉದ್ದಾಲಕಃ – ನವಣೆ, ನರುವಲು, ಕಾಡಗಸೆ, ಹೆಮ್ಮರ" (ಒಷಧಿ. ೧೬). [ಕಾಡು$_3$ + ಅಗಸೆ$_2$]

ಕಾಡಗುರಿಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗುರೆಳ್ಳು : (*). [< ಕಾಡು$_3$ + ಗುರಿಯಳ್ಳು]

ಕಾಡಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಗೊರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೊರವಿಮರ (?) : ಜಂಬೂ ಹೋಗೀ ಅವರ ತುಂಬೇಗಿಡವಾದೊ ಎಷ್ಟೇ ಹೋಗೀ ಕಾಡ(ಎ)ಗೊರ ವ್ಯಾದೊ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೪). [< ಕಾಡು$_3$ + ಗೊರವಿ]

ಕಾಡಗೋಳಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಿಡ : ಪ್ರಮೇಹದ ಕಲ್ಲಿಗೆ– ಕಾಡಗೋಳಿಯ ಬೀಜ ಅರ್ಧ ಹಣ ತೂಕವನ್ನು ಸಣ್ಣ ಬಿಳುಗಾರ ಇವನ್ನೂ ಕಿಲಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೬೨). [< ಕಾಡು$_3$ + ಕೋಳಿ$_3$]

ಕಾಡಗೌಟಿ 'ಕಾಡುಗೌಟಿ' ನೋ.

ಕಾಡಚಕ್ಕವತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ: "ಅರಣ್ಯವಾಸ್ತುಕಃ – ಕಾಡ ಚಕ್ಕವತ್ತ" (ಒಷಧಿ. ೯). [< ಕಾಡು$_3$ + ಚಕ್ಕವತ್ತ]

ಕಾಡಚೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವನಜಂಬಾನುಜಃ – ಗಾವಟಿ, ಕಾಡಚೆಂಬೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೯). [< ಕಾಡು$_2$ + ಚೆಂಬೆ ?]

ಕಾಡಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮಯ್ದುಮರಸರ ಸೂಳೆ ಕಾಡಚ್ಚಿ ಕಾಡಚ್ಚಿಯ ಮಗಳ್ ಕಾಡಬ್ಬೆ(ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬-೫; 889). [ಕಾಡು$_3$ + ಅಚ್ಚಿ$_3$]

ಕಾಡಜರುಚು (ನಾ). ಕಾಡು ಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು : ಈ ದಿನಚರ್ಯೆಯ ಕಾಡಜರುಚಿನ ವಿಕಾರಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಗಿಡುವಷ್ಟು ಬೇಸರಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೬). [< ಕಾಡು$_2$ + ಜರುಚು$_3$ (< ಜಱುಚು$_3$)]

ಕಾಡಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ : (*). [< ಕಾಡು$_3$ + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕಾಡಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟು, —ಓಡಿಸು; ಅಡವಿಪಾಲು ಮಾಡು: ಧರ್ಮವನ್ನಾವ ಕಾಡಟ್ಟಿದಿರಿ? (ಹಟ್ಟಿರ. ೩೩-೧೪೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಡಡವಿ (ನಾ). ಕಗ್ಗಾಡು; ಕೆಟ್ಟ ಅಡವಿ: ಯಾವ ಕಾಡಡವಿಯಲಿ ಜೇನುಂಡು ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಜಾಂಬುವಂತನ ಹಿಡಿದು ತಂದಾನ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೯-೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಡವಿ]

ಕಾಡಡಿಕೆ, ಕಾಡುಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಕೆ: (ಕ). **ಕಾಡುಅಡಿಕೆ**: ಕಾಡುಅಡಿಕೆ, ಜಂಡರಿಗೆ (ವೃಜಿಗಿ. ೬೨-೧೨೪೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಕಾಡಣೆ, ಕಾಡಣೆ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ) ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: ಬಾಪೂ ಸಾಹೇಬನ ಕುದುರೆಯ 'ಪಾಯಬಂದ ಕಾಡಣೆ'ಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ತಿರುಗಿ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಳು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೧). **ಕಾಡಣೆ**: ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೈದು ತೊಡರು ಕಾಡಣೆಯಂ ತೆಗೆಸಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಘಂಟೀಂದ್ರ ನರೇಂದ್ರಂ ಹನುಮಗಿತಿಯಿಂದೇಱೆದಂ (ಬೇಳವಂ. ೧-೫೪ ವ). [← ಮರಾ. ಕಾಢಣೀ]

ಕಾಡಣೆ 'ಕಾಡಣೆ' ನೋ.

ಕಾಡತುಂಬೆ 'ಕಾಡುತುಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡತುರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಖರಗಂಧಿನಿ – ಕಾಡ ತುರುವೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). [< ಕಾಡು$_2$ + ತುರುವೆ (< ತುಱುವೆ)]

ಕಾಡತುಸ 'ಕಾಡುತೂಸು' ನೋ.

ಕಾಡತುಳಸಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ತುಳಸಿ: "ಗಂಧನಾ – ಕಾಡತುಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). 'ಕಾಡತೊಳಸಿ' ಪರಾ. [< ಕಾಡು$_2$ + ತುಳಸಿ (= ತುಲಸಿ)]

ಕಾಡತೂಸು, ಕಾಡುತುಸ (ನಾ). ಬಂದೂಕು, ಪಿಸ್ತೂಲುಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹಾರಿಸುವ ಮದ್ದು ತುಂಬಿದ ಕೊಳವೆ; ತೋಟಾ: ಬಂದೂಕ ಗಳಲ್ಲಿ ಜಡಿಯತಕ್ಕಂಥ ಕಾಡತೂಸುಗಳೆಂಬ ನಳ ಹಚ್ಚಿದ ತೋಟ ಗಳನ್ನು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೬೮); ಬಂದೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡತೂಸು ತುಂಬಿ ಅದೆ. ಜೋಕೆ (ಬಂಗಾಹ. ೫೦). **ಕಾಡುತುಸ**: ಏನ ಒಂತುಸಾ; ಅದು ಕಾಡತುಸಾ? (ನಡುಮ. ೨೮). [← ಮರಾ. ಕಾಡ್‌ತೂಸ್, ಕಾಡ್‌ತುಸ್, ಕಾರ್‌ತುಸ್; ಹಿಂ. ಕಾರ್‌ತೂಸ್. / ಇಂ. Cartridge]

ಕಾಡತೊಳಸಿ (ನಾ). = ಕಾಡತುಳಸಿ: "ಉದ್ವೇಗಜನಕಃ – ಕಾಡ ತೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [< ಕಾಡು$_2$ + ತೊಳಸಿ]

ಕಾಡತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅತ್ತಿ; ಕಾಡು ಅತ್ತಿಯ ಮರ: "ವಾಯಸೀ– ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಾಡದೊಂಡೆ, ಕಾಡತ್ತಿ, ಚೀಲೈತ, ಬಲ್ಲಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಅತ್ತಿ$_1$]

ಕಾಡದಟು (ನಾ). ಕಾಡುತನದ ಪರಾಕ್ರಮ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯ: ಅನ್ನೆಗಂ ಹೆರರ ಕಯ್ ಹಾರೈಸದೆಮ್ಮಾರ್ಪನಾಂ ನೆಮ್ಮಿ ಮುಂಬರಿದ ನಮಗೀಗಳೆಳೆಕೀ ಕಪಿಧ್ವಜರ ಕಾಡದಟನೊಂದು ಹಂಗು? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧-೧೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಅದಟು]

ಕಾಡದೇವದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವದಾರು ಮರ: "ಅಲೇಪನದ್ರುಮಃ – ಕಾಡದೇವದಾರು" (ಓಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾಡು$_2$ + ದೇವದಾರು]

ಕಾಡದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ವಾಯಸೀ – ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಾಡದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಡನರವಲು (ನಾ). ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಕಳೆ: (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + ನರವಲು (< ನಱವಲು)]

ಕಾಡನಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡನೊಣ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡನೊಳ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾಪ 'ಕಾಡುಪಾಪ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾಪಟೆ, ಕಾಡಪಾಪರೆ (ನಾ). ಕಾಡ ಕವಡೆಕಾಯಿ: (ಕ). **ಕಾಡಪಾಪರೆ**: (ಕ). [< ಕಾಡು$_2$ + ಪಾಪಟೆ]

ಕಾಡಪಾಪರೆ 'ಕಾಡಪಾಪಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ 'ಕಾಡುಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡಪೆಸಱು (ನಾ). ಕಾಡ ಹೆಸರು: "ಮುದ್ಗಪರ್ಣಿ, ಕಾಕಮುದ್ಗಾ, ಸಹಾ – ಈ ೩ ಕಾಡಪೆಸಱು" (ಸಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಪೆಸಱು (< ಪೆಸಱ್)]

ಕಾಡಬಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ: ಒಡೆಯದೆ ಇದ್ದ ದಾಳಿಗೆ:– ಕಾಡಬಗಲೇ ಬೇರಂ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಒಡೆಯುವುದು (ವಿಶ್ವವಿ. ೬೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಗಲೆ]

ಕಾಡಬಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಚಲುಗಿಡ: (ಕ). [< ಕಾಡು + ಬಜ]

ಕಾಡಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಜೆ: (ಕ). [< ಕಾಡು$_2$ + ಬಜೆ]

ಕಾಡಬಸಲೆ 'ಕಾಡುಬಸಳೆ' ನೋ.

ಕಾಡಬಾಳೆ 'ಕಾಡುಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕಾಡಬೆಳಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ವರಣ – ಕಾಡ ಬೆಳಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೫). [< ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಳಸು ?]

ಕಾಡಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಡಜ್ಜಿಯ ಮಗಳ್ ಕಾಡಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬-೬; 889). [? + ಅಬ್ಬೆ]

ಕಾಡಮಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಮಟೆ ಮರ: ಗೊಡ್ಡಮಟೆ, ಕಾಡಮಟೆ (ವೃಜಿಗಿ. ೬೧-೧೪೬೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಮಟೆ$_1$ (< ಅಂಬಟೆ)]

ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ 'ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಮಾಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಾಗಳಿಬೇರು, ಕಾಡ ಮಾಗಳಿ ಬೇರು . . . ಪಾಕಮಾಡಿ (ಸಕಶ್ವ. ೧೧೫); ಕಾಡಮಾಗಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟು . . . ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಕೊಡಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೨). [< ಕಾಡು$_2$ + ಮಾಗಳಿ (< ಮಾಗುಳಿ)]

ಕಾಡಮಾದಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಲ ಮರ: ವನಬೀಜ ಪೂರಕಃ, "ವನಪೂರಬೀಜಕಃ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಕಾಡಮಾದಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯). [< ಕಾಡು$_2$ + ಮಾದಲ]

ಕಾಡಮಿಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಿಕ; ಕಾಡಹಂದಿ: ಎಂಥ ಬೀಜಕು ಇಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ನಾಟುವ ಭಾಗ್ಯ. ಕಾಡಮಿಕ, ನರಿ ಸುಸುಳಿ ಅರು – ಪಾರು (ನೆಲಮು. ೨೨). [< ಕಾಡು$_2$ + ಮಿಕ]

ಕಾಡರಸಿನ 'ಕಾಡುಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಕಾಡರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅರಳಿಮರ: (ವೃಜಿಗಿ. ೩೬–೬೨೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಅರಳಿ]

ಕಾಡರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಒರಟಾದ ಹತ್ತಿ: "ಭಾರ ದ್ವಾಜಿ, ವನ್ಯಾಸಾ – ಅಡವೀಹತ್ತಿಗಿಡ, ಕಾಡುಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡುಅರಳೇ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಅರಳೆ]

ಕಾಡರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೆಸರು (?): ಶರಭಕ್ಕೆ ಕೇಸರಿ ಕೇಸರಿಗಾಕರಿ ಕರಿಗಳಿಂದ ಕಾಡರಿಗೆ ಇರದೆ ಪುಲಿಗೆ ಪುಲ್ಲೆ ಸಾರಂಗ ವುರಗ ನಿರೆರೆ ವೈರಗಳ್ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಅನಂತ. ೧೩-೧೨೮). [?]

ಕಾಡಲಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ತಿಕ್ತಲಾ– ಕಾಡಲಿಟ್ಟಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೪). [?]

ಕಾಡಲಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡಲ್ಲ (ನಾ). ಕಾಡು ಶುಂಠಿ: "ಪೇಯಃ – ಕಾಡಲ್ಲ, ಗಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಲ್ಲ$_1$]

ಕಾಡಲ್ವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಾಡಲ್ವಾಗಿಲ ಚಟ್ಟಿಸೆಟ್ಟಿ ತುಜುಗೊಳೆ ತುಜುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೯–೧೧; 916). [?]

ಕಾಡವದವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಸಂಬರ್ಯಃ – ಕಾಡವದವರ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕಾಡವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೆ: "ಕಪಿಲಿ – ಕಾಡವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೦); ಹಾಡು ಹಾಡೋದ ಬಲ್ಲೊ ಹಾಡು ಮಗುಚೋದ ಬಲ್ಲೊ ಕಾಡವರೆ ಕಾಯ ಕುಯ ಬಲ್ಲೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಅವರೆ$_1$]

ಕಾಡವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಶಂಖಿನೀ – ದಶಸಿ, ಕಾಡವಿಟ್ಟಿ, ಧನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೦). [< ಕಾಡು$_2$ + ಇಟ್ಟಿ$_1$]

ಕಾಡವೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಜಿಂಕೆ; ಸಾರಂಗ: ಸಿಂಗವಿಂಜಾಉದು ಎಕ್ಕಲನ ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಬಡಿದು ಭಲ್ಲುಕನ ಕಾಡವೆಯ ಕೈಸೆಜೆವಿಡಿದು ಕಡುಭೀತಿಯುಂ ಮೃಗಕುಲಕ್ಕೆ ಬೀಱುತ (ರಾಘಶ. ೧೭–೭೪). [< ಕಡವೆ ?]

ಕಾಡವೋಮ 'ಕಾಡುಓಮ' ನೋ.

ಕಾಡಶಹ (ನಾ). ಚದುರಂಗದ ಆಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾಯಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ರಾಜನಿಗೆ ಶಹ ಕೊಡುವಿಕೆ: ಶಿವಾಜಿಯು ನಮಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಶಹ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಾವು ಶಹಕ್ಕೆ ಕಾಡಶಹವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು (ಛತ್ರಪ. ೮೪). [← ಮರಾ. ಕಾಢಶಹಾ]

ಕಾಡಸಂಪಗೆ 'ಕಾಡುಸಂಪಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ 'ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ 'ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಾವೆ 'ಕಾಡುಸಾವೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಿಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕುಕ್ಕುಟ – ಕೋಳಿ, ಮಾಷಭಕ, ಹೆಮ್ಮರ, ಗರಿಯವರೆ, ಕಾಡಸಿಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). [< ಕಾಡು$_2$ + ಸಿಂಬೆ]

ಕಾಡಸಿವಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ವಾಸವವೃಕ್ಷಃ – ಕಾಡಸಿವಕಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [< ಕಾಡು$_2$ + ಸಿವಕಳ್ಳಿ$_0$]

ಕಾಡಸೂರಣ 'ಕಾಡುಸೂರಣ' ನೋ.

ಕಾಡಸೌತೆ 'ಕಾಡುಸೌತೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪೂರ ಕಾಡಸ್ವಾಮಿಗಳ್ಗೆ (ಇಅ. V, ೧೩೬–೪; 454 ಕೃಶಾ). [ಕಾಡ್ತ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಕಾಡಹರಳುಗಿಡ (ನಾ). ಬೇಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರದ ಕಂಟಿ: (ಕ). [< ಕಾಡುಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ 'ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ' ನೋ.

ಕಾಡಹಾಗಲ 'ಕಾಡುಹಾಗಲು' ನೋ.

ಕಾಡಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಲೆ ಗಿಡ: "ಧಾಮಾರ್ಗವಃ, ಘೋಷಕಃ ಈ ೨ ಕಾಡಹಾಲೆ – ಅದು ಪೀತವಾದಡೆ ಮಹಾಜಾಲಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [< ಕಾಡು$_2$ + ಹಾಲೆ$_2$ (< ಪಾಲೆ$_3$)]

ಕಾಡಹುರುಳಿ 'ಕಾಡುಹುರುಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ 'ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ' ನೋ.

ಕಾಡಹೆಸರು 'ಕಾಡುಹೆಸರು' ನೋ.

ಕಾಡಾಕಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹಸು: "ಕಾಡಾವು – ಕಾಡಾಕಳು" (ಗಂಗಾಮು. ೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಕಳು (< ಆಕಳ್)]

ಕಾಡಾಕಾಡಿ 'ಖಾಡಾಖಾಡಿ' ನೋ.

ಕಾಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಟಾಗು; ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾಗು: ಮೊದಲೇ ಶಿಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುಜನರಂತಿರುವ ನಮ್ಮ ಜನರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕಾಡಾಗುತ್ತಾರೆ (ಶಿಕ್ಷಮು. ೨೫). ೨. ಕಾಡುಪಾಲಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಗೋರೈಸಿದರ ನೋಡಿ ಕಾಡಾಗಿ ದೂಡಾಗಿ ಪೋಡಿಸುವೆನೆಂದ ವ್ಯಾಲ (ಜನಮು. ೧೪–೩೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಕಾಡಾಟ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಅವನಿಗೆ ಶನಿಯ ಕಾಡಾಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾಡು$_1$ + ಆಟ]

ಕಾಡಾಟ$_2$ (ನಾ). ಹಾಳು ಆಟ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಟ: ನೀನು ಓದಬೇಕು . . . ಆ ಕಾಡು ಹುಡುಗರ ಜೊತೆ ಸೇರಿ ಕಾಡಾಟ ಆಡಬಾರದು (ಬೆಳುವು. ೧೩೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಟ]

ಕಾಡಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತಿರುಗಾಡುವವನು; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ; ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ; ವನಚರ: ನೋಡಿರೆ! . . . ಮುಱವಟ್ಟು ಮೋನದಿಂ ಪುರ್ಬುಗೊಂಡನಂತುಮಿರ್ಪ ಕಾಡಾಡಿರಾಯನೊಂದು ಗೆಯ್ಮೆಯಂ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೩); ಮುಂಚೆ ಮಾನವನು ಮಿಕ್ಕ ಕಾಡು ಪಶುಗಳಂತೆ ಕಾಡಾಡಿಯಾಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಾವಾದ. ೬೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅನಾಗರಿಕ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ: ನೋಡಿರೈ ನಿರುಪಮವಲಾ ಕಾಡಾಡಿಗಳ ಕಲಿತನವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫). [ಕಾಡು$_2$ + –ಆಡಿ$_1$]

ಕಾಡಾಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವಿಕೆ, —ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಅನಾಗರಿಕತೆ: ಮರಡಿಯಿಂದ ಮಹಡಿಯವರೆಗೆ, ಗವಿಯಿಂದ ಗೋಪುರದವರೆಗೆ, ಕಾಡಾಡಿತನದಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಶಿಖರದವರೆಗೆ . . . ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ (ಮಾವಾದ. ೬೪). [ಕಾಡಾಡಿ + –ತನ]

ಕಾಡಾಡು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಮೇಕೆ; ಕಾಡುಮೇಕೆ: ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಟಿ, ಕಾಡಾಡು, ಕಾಡುಕುದುರೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [ಕಾಡು$_2$+ಆಡು$_8$]

ಕಾಡಾಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಹಿ ಪಡವಲ: (ಕ). [? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡಾನೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಆನೆ; ಕಾಡಿನ ಆನೆ: ಅರಸಂ ಕಾಡಾನೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೧೪); ಬಾಚಿಯ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪ ಬನಮಂ ಕಾಡಾನೆ ಪೊಯ್ದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೦); ಕಾಡಾನೆಗಳೊತ್ತಿ ಕೀಱುಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೩೬); ಸಿಲುಕುವುವು ಮೃಗಪಕ್ಷಿ ಹೂಡಿದ ಬಲೆಗಳಲಿ ಕಾಡಾನೆ ಬೀಸಿದ ಬಲೆಯ ಕೊಂಬುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೧೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಆನೆ$_1$]

ಕಾಡಾಯ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ವರಮಾನ; ಕಾಡಿನಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ಎಕ್ಕಲಗಾವುಣ್ಡನೊಳವಾಗಿ ಪನ್ನೆರಡುಗಾವುಣ್ಡರ ನೆಲ್ಲವಾಚ್ಗಂ ಗಾವುಣ್ಡನ ಬೀಯಮಾನಸದಿಂ ಅಳಿಕೆ ಕಾಡಾಯಮಂ ನೋಡಿಯುಂ ಕೀೞ್ತೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೨; 992). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಯ$_7$]

ಕಾಡಾರಂಬ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ; ಕುಷ್ಕಿ: ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೦). ೨. ಖುಷ್ಕಿ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲಿನ ಕಂದಾಯ: ಬಾಲಗೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೫–೨೦; 1434); ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩). 'ನೀರಾರಂಬ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಆರಂಬ]

ಕಾಡಾರಂಭ (ನಾ). = ಕಾಡಾರಂಬ ೨ : ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು × × × ಕಾಡಾರಂಭ ನೀ ರಾ ರಂ ಭ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೮–೭; 1422 ?) ; ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಾರಂಭ ಅಡಕೆಯಮರ ತೆಂಗಿನಮರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೧–೨೮ ; 1431) ; ಯಾ ಗ್ರಾಮಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೧–೧೮ ; 1714). 'ನೀರಾರಂಭ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₂ + ಆರಂಭ]

ಕಾಡಾವು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಸು : ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ ಕಾಟ್ಸಿತ್ತಿಯುಂ ಪತ್ತಿಯುಂ . . . ಎಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೮) ; ಕಡೆಕಿವ ಕಾಡಾವುಗಳ ಬೃಂದದಿಂ ಮೆಲುಕಿಡುವ ಕಾನನದ ಮಹಿಷಂಗಳಿಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೬–೨೮). [ಕಾಡು₂ + ಆವು]

ಕಾಡಿ₁ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹೆಂಗಸು; ವನಚರಿ; ಬೇಡಿತಿ : (ಕ). [ಕಾಡು₂ + –ಇ₂]

ಕಾಡಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?) : ಎತ್ತು ನಿಂತ ಗದ್ದೇಲಿ ಬಿತ್ತುತ ನಿಂತನ್ಯಾರೆ ಮುತ್ತಿನಂತ ಕಾಲು ನಿಡಿದೋಳು ಬಾಲಯ್ಯ ಖಂಡ್ಗವ ಬಿತ್ತಿ ಕಾಡಿ ಬೆಳೆವ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೧). [< ಕಾಠಿ]

ಕಾಡಿಕಾರ 'ಕಾಡೀಕಾರ' ನೋ.

ಕಾಡಿಕೆ, ಕಾಡಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಡುವಿಕೆ ; ಕಾಟ ; ಪೀಡೆ : ಬೇಡಿದರ ಬೇಡಿಕೆಯನೀವುತ ಕಾಡಿದರ ಕಾಡಿಕೆಯ ಕೊಡುತಲು ನೀಡಿಗೆಡದರ ಮನದ ಬಯಕೆಯನೀವುತಿರುತಿರಲು (ಸಂಭವ. ೯–೧೭). **ಕಾಡಿಕ್ಕೆ** : ಅಂಜುವರ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆಯಂ ಬಿಸುಟರೆಂಬಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿ ನಿಚ್ಚಮದಟ ಕಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಕ್ಕೆ ಕೋಟಲೆಗೊಳಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೫೪). [ಕಾಡು₁ + –ಇಕೆ]

ಕಾಡಿಕ್ಕೆ 'ಕಾಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುವವನು ; ಪೀಡಿಸುವವನು. ೨. ಬಾತು ಕೋಳಿ : "ನೀರಗೋಳಿ ; ಕಾಡುವವ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೯). [ಕಾಡು₁ + –ಇಗ]

ಕಾಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ತುಱುವ × × ಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪–೩ ; ಸು. 995). [ಕಾಡಿ₀ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಡಿಗೆ, ಕಾಡಗೆ (ನಾ). ೧. ದೀಪದ ಕುಡಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆಯ ಕಪ್ಪು, —ಮಸಿ : ಅಪೂರ್ವ ಶಿಲ್ಪಕೃತಮಪ್ಪ ಲೆಕ್ಕವಲಗೆಯಂ ಕಾ ಡಿ ಗೆ ಯೊ ಳ್ ಪು ಟ್ಟಿ ಸಿ ಮೊಟ್ಟೆಗವಡಿಕೆಯೊಳೊರಸಿದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೪೩ ವ) ; ಸೊಡರ್ ಕಳೆಯುತಿರ್ಪುದು ತನ್ನ ಕಾಡಿಗೆಯ ನೆಂತು (ಜೀವಸಂ. ೮೧–೧೫) ; ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩೧). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು ; ಅಂಜನ ; ಕಜ್ಜಳ : "ಕಜ್ಜಳಂ, ಅಂಜನಂ, ಅಭಿಹಿತಂ ? – ಈ ೩ ಕಾಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೧) ; "ಕಜ್ಜಳಮದಂ[ಜನಂ] ಕಾಳಿಕಂ ವಿಶ್ವಿಕೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕಾಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩) ; ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಕಣ್ಮಲರ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಣ್ಪತು ಪಾದಪಂಕಜಕ್ಕಲತಗೆ ಭಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩) ; ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಡಿಗೆ ಅಳಿಯಲಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು (ಮೋಳಿಗೆ ಮಾ. ೨೦೯–೭೬೪) ; ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಸೂನ ಮುಡಿಸುವ ವರ ಕಟಾಕ್ಷಕೆ ಕಾಡಿಗೆಯನಿಡುವ (ಕುವ್ಯಾ ವಿ. ೧–೩೧). ೩. ಕಪ್ಪು ; ಕರಿದು. 'ಕಾಡಿಗೆಕಾಗದ' ಪರಾ. ಬೇಡುವಾತನ ಮೋಱೆ ಕಾಡಿಗೆಯು ಬಡಿದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೩).

ಕಾಡಗೆ : ೨. ಮಲ್ಲದಂಪುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಕಾ ಡ ಗೆ ಬೊ ಟ್ಟು ೦ (ಚಿಕವಿ. ೪–೮೯). ೩. ಕಪ್ಪುನೆಲ ; ಎರೆ (?) : ತೆಂಕಣ ಹೊಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹಾಳಿನ ಮ ಸಿ ಗ ರ ಭಾವಿಗಿಟ್ಟ ಕಾಡಗೆಯ ಮಂಣು ೩೦೦ ಕೆಟ್ಟೆಯ ಹಾಳ ಮಂಣು ೧೦೦ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೬೧–೧೩ ; 1259). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಾಡಿಗೆ ; ತೆಲು. ಕಾಟುಕ]

ಕಾಡಿಗೆಕಾಗದ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹಚ್ಚಿರುವ ಕಾಗದ ; ಕಾರ್ಬನ್ ಕಾಗದ : "(ಲೇಖನಗಳ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕಾಡಿಗೆ ಕಾಗದ" (Carbonpaper. ಇಂಕನ). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕಾಗದ]

ಕಾಡಿಗೆಗಣ್, ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯಂತೆ ಅಚ್ಚ ಗಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು : ಮುಂಗುಡಿಯಲೇಱುವ ಮುದ್ದುಮೊಗದ ಕಡುರಥಸದ ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ತೇಜಿಯ ಪೊಡವಿಪರಿಗೆ ತೋಱುದರು (ಅಂಜನ. ೬–೮೪). **ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು** : ೧. ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತೀಡ್ಯಾಕ ಕಾಡಿಸ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣಿರುವಿ (ಮೂಕಕಾ. ೪೭–೭). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ಅಚ್ಚ ಪುಪ್ಪಳ ಕುಬುಸ ನಿಚ್ಚ ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಆಪ್ಪ ಗಿರಿರಾಜ ಕಳುವ್ಯಾನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೦). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು 'ಕಾಡಿಗೆಗಣ್' ನೋ.

ಕಾಡಿಗೆಗರಗು, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ, ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಭೃಂಗರಜ, ಭೃಂಗರಾಜ – ಕಾಡಿಗೆಗರಗು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೪೪). **ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ** : ಗರುಗಲು, ಗರುಗದಗಿಡ, ಅಜಗರ, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ (ವೃಔಗಿ. ೩೨–೬೫). **ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ** : ಕಾಸೀಸವನ್ನು ಭೃಂಗರಾಜ (ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ) ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಯಿಸಲು ಶುದ್ಧವಾಗುವದು (ಔಷಧೀ. ೨೩). [ಕಾಡಿಗೆ + ಗರಗು₁ (< ಗರುಗ)]

ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆಗರಗು' ನೋ.

ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ : ಬೆಳಗುವ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗುಗಳೊಳಂ ಬಳ್ವಳ ಬಳೆದು ನಿಮಿರ್ವ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ . . . ಕರ್ಪುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆರಂಬಡೆದು ಬಳೆದ ತಮೋಮದೇಭಘಟೆಯೊಡ್ಡು (ಆದಿಪು. ೧೨–೪ ವ) ; ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ ನುಣ್ಣಪ್ಪಿನಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩–೬೫). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕುಡಿ₂]

ಕಾಡಿಗೆಗೂಡು (ನಾ). ಕಣ್ಕಪ್ಪಿನ ಕರಡಿಗೆ ; ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ : ಒಂದೇ ಸಮದ ಕಾಡಿಗೆಗೂಡಿನಂತೆಸೆದಂಧಕಾರವದು (ಜರಾಮಾ. ೩೩೪–೧೩). [ಕಾಡಿಗೆ + ಗೂಡು]

ಕಾಡಿಗೆಜೋಳ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಜೋಳ : (ಕ). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗ ಬಿದ್ದು ಕಪ್ಪಾದ ಜೋಳ : (ಕ). [ಕಾಡಿಗೆ + ಜೋಳ]

ಕಾಡಿಗೆನೀರು (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಮೆರುಗು, —ಹೊಳಪು : ಕಳಿವರ್ಟ್ಟೆಯ ಕಾಡಿಗೆ ನೀರಿನ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಱಗೆಗಳಿಂ ಸೋಲಿಪುವು ಸೀರೆವರದರ ಪಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೮). 'ಕಾಡಿಗೆವೊಗರ್' ಪರಾ. [ಕಾಡಿಗೆ + ನೀರು₂ (< ನೀರ್₅)]

ಕಾಡಿಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚು, —ಲೇಪಿಸು : ಕರಿಯ ಪಟ್ಟೆಯ ನುಟ್ಟು ಕಣ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೧). [ಕಾಡಿಗೆ + ಇಡು₁]

ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಡಿಗೆಯಿಡು : ಅಮಳ್ವೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂದುಗೆಯಿಡುವರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪) ; ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚಿ ಪಲ್ ಸುಲಿದು ಕೆಂದಳಿರಂ ತಿಱಿದುಟ್ಟು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೬). [ಕಾಡಿಗೆ + ಎಚ್ಚು]

ಕಾಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ಜೋಳ, ಮೊದಲಾದ ಪೈರಿಗೆ ಬರುವ, ಕಾಳನ್ನು ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಜೋಳವನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗದಿಂದ ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕಾಪರ್‌ಸಲ್ಫೇಟ್ (ನೀಲತುತ್ತೆ) ದ್ರಾವಣದಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು (ನಿರಶಾ. ೧೭). [ಕಾಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಕಾಡಿಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ರತಿದೇವಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ವಿಡಿದೆಚ್ಚದರು (ಮೋಹತ. ೧೭-೫೫).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಪರ್ವತ; ಅಂಜನಾದ್ರಿ: ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟನಂತೆ ಕಾರಮೇಘದಂತೆ ಜವನ ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿಯಂತಿರ್ದ ಗಜಸಮಾಜದಿಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೩೩ ವ).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಡಿಗೆವೆರಸು (ಅ). ಕಾಡಿಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಅಂಜನದ ಸಮೇತನಾಗಿ: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವೆರಸಿಕೇಸರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಬೆರಸು$_2$]

ಕಾಡಿಗೆವೊಗರ್ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಹೊಳಪು, —ಶೋಭೆ; ಕಪ್ಪುಕಾಂತಿ: ಪಚ್ಚಿಗೆ ಸಾರೆ ವಿಹಂಗ ಜಾತಿ ಕಾಡಿಗೆವೊಗರೇಳೆ ಮೂಡದೆಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೭). [ಕಾಡಿಗೆ + ಪೊಗರ್]

ಕಾಡಿಗೆಸೊಗಸಿನ ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗೀಜುಗಪಕ್ಷಿ: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ೨ ಗೀಜುಗ ಹಕ್ಕಿ, ಕಾಡಿಗೆಸೊಗಸಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಗೀಜಗಾರಹಕ್ಕಿ, ಗಾಜಲಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮).
[? ಕಾಡಿಗೆ + ಸೊಗಸು + ಹಕ್ಕಿ$_1$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕಾಡಿಗ್ಗರಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆಗರಗು' ನೋ.

ಕಾಡಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಸಣಬಿನ ಗಿಡ: "ಶಣಪುಷ್ಪೀ – ಸಣಬು, ಕಾಡಿಟ್ಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಇಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಡಿಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ತುಂಡಿಭಃ – ಕಾಡಿಪ್ಪೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೧). **ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ**: ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨-೯೦೫).
[ಕಾಡು$_2$ + ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ)]

ಕಾಡಿಯರಗು (ನಾ). = ಕಡ್ಡಿಯರಗು: (ಕಿ).
[ಕಾಡಿ$_0$ + ಅರಗು$_3$]

ಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕವಿರಾಜರಾಜವಿಬುಧಪ್ರವರಂ ಶ್ರೀ ಕಾಡಿಯೂರನಲ್ಲಿಯ ಕಮಳೋದ್ಭವವಂಶಪ್ರೋತ್ತಮರಂ ನವೀನ ವರ್ಣನೆಯಿನೆಸೆಯಲಭಿವರ್ಣಿಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩-೭೪; 979); ತೆಂಕ ಕಾಡಿಯೂರ ಪೊಲ[ದ] ××× ನೂಱಯ್ವತ್ತು ಮ[ತ್ತ]ರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯಂ ನಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೪೧; 980); ಕಾಡಿಯೂರ್ಗ್ಗೆರಿಯ ಮತ್ತರು (ಎಇ. XIII, ೪೯-೮೧, 1112). [ಕಾಡಿ$_0$ + ಊರ್]

ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ 'ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ, ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ (ನಾ). ಇರವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಮಧು ಬಹಳ – ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೧). **ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ**: "ವಾಸಂತೀ, ಮಾಧವೀ, ಲತಾ – ಈ ೩ ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ಬಹುನಾವಿಾ – ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೬).
[ಕಾಡು$_2$ + ಇರವಂತಿಗೆ]

ಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡು: ನಲ್ಲನೆನಗೀಯನಿಬರುಮಂ ಮೇಲುದೋಜಿ ಕಾಡಿಪನಜಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೧೫). ಕಡುಹು ಮಿಗೆ ಲೋಕಂಗಳಂ ಪರಿದಡರಿತೆನೆ ಕಾಡಿಸದೆ ರಥಸವನುಡುಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಿಯೆನುತ್ತುಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೩೯); ಬೆನ್ನಾಡಿ ಬಿಡದಿನನನೋಡಿಸಿ ಕಾಡಿಸುವಪ್ರತಿಮನೋಜಗೇಂ ದೊರೆ ಜಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೨); ಒಕ್ಕಲಿಗರನ್ನು ಕಾಡಿಸೋದು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೨೫). [ಕಾಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಡೀಕಾರ, ಕಾಡಿಕಾರ, ಕಾಡಿಖಾರ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಕನ್ನಡಿ ಮಾಡುವವರು ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಕ ವಸ್ತು; ತೇಜಾಪಿನ ಎಣ್ಣೆ: ಶಂಖದ್ರಾವದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಚಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದರೆ ಕಾಡೀಕಾರವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿದರೆ ಮೈ ಸುಡುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬ ೨೪). **ಕಾಡಿಕಾರ**: ೨ ಅಣೆ ತೂಕ ಕಾಡಿಕಾರವನ್ನು ಅರ್ಧಪಾವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ೧೫-೨೦ ತೊಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಶ. ೧೪೪). **ಕಾಡಿಖಾರ**: ಕಾಡಿಖಾರದ ನೀರು ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತಯಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಂಥಾ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೮೯).
[← ಮರಾ. ಕಾಡೀಕಾರ, ಕಾಡೀಖಾರ]

ಕಾಡೀಖಾರ 'ಕಾಡೀಕಾರ' ನೋ.

ಕಾಡೀನೀರು (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಸೇಬು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮದ್ಯದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹುಳಿನೀರು: ಗಾಯದೆಣ್ಣೆ, ಅಂಟು ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾ, ಬೇಕಾದಾಗ ಕಾಡೀನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಾ . . . ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಮಾಮುರಾ. ೪೨).
[ಕಾಡಿ$_0$ + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಕಾಡೀರುಳ್ಳಿ, ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಅಡವಿಯ ಈರುಳ್ಳಿ: (ಕಿ). **ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ**: (ವೈಔಗಿ. ೨೫-೪೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಈರುಳ್ಳಿ]

ಕಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಏಡಿಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು: "ಕಾಡು – ಅವಹೇಳನೇ (ಅವಮಾನ ಮಾಡು, ಬಾಧೆಮಾಡು), ಅರಣ್ಯೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕಾಡುವೆನೆಂಬುದಲ್ಲದೆ ಸುಮಾರ್ಗದೊಳಾಗದು ಕಾಟ್ವೆನೆಂಬುದಂ . . . ಇಡಲಾಗದು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೧); ಪೆಂಡತಿಯಾಗೆಂದು ಕೈಯಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೮-೧); ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ ಸೋಲಮನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೯); ಸಂಸಾರ ಬೆಂಬಿಡದೆ ಕಾಡಿಹುದಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೨-೨); ನೆರೆದ ನುಸಿಗಳು ಗಿರಿಯ ಕಾಡುವ ಸರಿಯ ನೋಡೈ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೫); ಓದು ಮಾಣಿಕವು ಸರಿಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಿಯನು ಕಾಡುವಳೆ ಮಾಯೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೬). [?./ ತುಳು. ಕಾಡು]

ಕಾಡು$_2$, ಕಾಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿ; ಅರಣ್ಯ; ಕಾನನ: "ಕಾಡು – ಅವಹೇಳನೇ (ಅವಮಾನ ಮಾಡು, ಬಾಧೆಮಾಡು), ಅರಣ್ಯೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಕಾಡಡವಿಯೊಳ್ ತೋಱುಗುಂ" (ಕಶಠ. ೨೩); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೪); ಬಿಱುತೋಡಿ ಕಾಡೊಳ್ ಕೂಡಿರ್ದುವೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೩-೧೭); ಬಟ್ಟೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಡಂ ಪುಗುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧); ಮೊಲನ ಕಾಹಿನ ಕಾಡಿನಲಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿ ವಿಭಾಡಿಸುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಡಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೯). ೨. ಹೊಲ; ಭೂಮಿ: ಐವತ್ತು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಸುಕಾಡುಂ ಕೀೞ್ಕೆಱೆ ಮೂವತ್ತರ್ಮಡಿ ಕಾಡುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೯, 9ನೆಯ ಶತ).

೩. (ಅಲಂ). ಅನಾಗರಿಕವಾದುದು; ಅಸಭ್ಯವಾದುದು; ಒರಟಾದದ್ದು: ತಿದಿ, ಕುಲಿಮೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ತೀರ ಕಾಡು ಇರುವ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಲಾಭವಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೮); ಕನಸಿಗೆ ಕಾಡು–ಜಾಣ ಇಲ್ಲವೆ ಕೀಳು–ಮೇಲು ಎಂಬ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಜಾಜಾಕ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. (ಅಲಂ). ಪ್ರದೇಶ. 'ಸುಡುಗಾಡು', 'ಹಳ್ಳಿಗಾಡು' ಪರಾ. **ಕಾಟು$_1$**: (ಗು). ೫. ಪೋಲಿತಿರುಗುವ; ಕಾಡಾಡಿಯಾದ. 'ಕಾಟುನಾಯಿ' ಪರಾ. ೬. ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಕಾಟುದನ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಡು; ಮಲ. ತುಳು. ಕಾಡು; ಕೊಡ. ಕಡೀ; ತೆಲು. ಕಾಡು]

ಕಾಡು$_3$, ಕಾಡ$_2$ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು: "ಅರಣ್ಯವವಹೇಳನಂಗಳೊಳು ಕರ್ಬಿನೊಳ್ಸಾರುಗುಂ ಕಾಡೆಂಬ ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). **ಕಾಡ$_2$**: ಕಾಡಗುಱಿ ತನೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಪೂರೊಳಗೆ ಮೂಱು ಮಱಿಯಾಯಿತ್ತು. ಅವಱ ವರ್ಣವೊಂದು ಕಾಡವೊಂದು ಯಲ್ಲರ ಕೂಡಿದ ಬಣ್ಣ ಹೆಂಗುಱಿಸತ್ತಿತ್ತು (ಮನುಗುಂ. ೯೬–೨೪). [< ಕಾಱ್]

ಕಾಡುಂಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ಕಾಡುಂಗೊಟ್ಟೆಯ ತಂದು ನರಮೂತ್ರದಿಂ ಕುದಿಸಂದಿಕ್ಕಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೮–೩). [?]

ಕಾಡುಅಡಿಕೆ 'ಕಾಡಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಅರಿಸಿನ, ಕಾಡರಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನ: ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಸಿನ, ಕಾಡುಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬–೯೯೮); ಪೀತದ್ರುಃ, ಕಾಲೇಯಕಃ . . . ಪರ್ಜನೀ ೬ ಮರದರಿಶಿನ, ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಶಿನವೆಂದು ಕೆಲವರು, ಹೆಬ್ಬರಿಶಿನ, ಕಾಡುಅರಿಸಿನ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). **ಕಾಡರಸಿನ**: (*). [ಕಾಡು$_2$ + ಅರಿಸಿನ]

ಕಾಡುಅವರೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಡುಅವರೆಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯–೬೮೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಅವರೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಅಶೋಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಹಾಸಿಗೆ ಮರ, ಕಾಡುಅಶೋಕ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪–೮೬೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಶೋಕ]

ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಮಂಜಿ, ಅಜ್ವಾನ, ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೧೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಜ್ವಾನ$_0$ (< ಅಜವಾನ)]

ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ 'ಕಾಡಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸಣಸಾತದ ಗಿಡ, ಕಾಡು ಈಜಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೫–೨೮೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಈಜಿ]

ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ 'ಕಾಡೀರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಉತ್ತರಾಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಣಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೪೬೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಉತ್ತರಾಣಿ (< ಉತ್ತರಣಿ)]

ಕಾಡುಎಳ್ಳು 'ಕಾಡೆಳ್' ನೋ.

ಕಾಡುಓಮ, ಕಾಡವೋಮ (ನಾ). ೧. ಓಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಓಮ, ಹುಳಿಓಮ (ಮೈಔಗಿ. ೨೦–೩೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಓಮ, ಕಾಡುಸೋಂಪು (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೨೪೫). **ಕಾಡವೋಮ**: ೨. (*). [ಕಾಡು$_2$ + ಓಮ$_1$]

ಕಾಡುಕಂಚಿ (ನಾ). ಕಂಚಿಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡು ಕಂಚಿ, ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೦–೧೧೯೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಂಚಿ$_1$]

ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಕಂಬು ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಕಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪–೬೬೨).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಂಬು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಕಗ್ಗ (ನಾ). ಹಾಳುಮಾತು; ಕಾಡು ಹರಟೆ: ನಾವು ಬಡವರು ನಿಮ್ಮ ಕಾಡುಕಗ್ಗಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡುಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕಜಸಾ. ೩೫).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಗ್ಗ]

ಕಾಡುಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೨–೮೩೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ]

ಕಾಡುಕಡಲೆ, ಕಾಡುಕಡೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): (ಮೈಔಗಿ. ೧೦–೧೭೯). **ಕಾಡುಕಡೆಲೆ**: ದರ್ಶುಕ, ಕಾಡುಕಡೆಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧–೮೦೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಡಲೆ]

ಕಾಡುಕಣಿಗಲು (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋತ್ರೀಗ, ಮದತೇಗ, ಕಾಡುಕಣಿಗಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಣಿಗಲು$_0$ (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿ ಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬–೩೦೮).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಕಾಡುಕಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಕಬ್ಬು: ದರ್ಭೆ, ಹುಚ್ಚುಕಬ್ಬು, ಕಾಡುಕಬ್ಬು (ಮೈಔಗಿ. ೬೭–೧೩೬೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಬ್ಬು$_2$]

ಕಾಡುಕರಿಬೇವು (ನಾ). ಕರಿಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೨–೪೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕರಿಬೇವು]

ಕಾಡುಕರ್ಣಕುಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೫–೮೯೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಕರ್ಣಕುಂಡಲ]

ಕಾಡುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒರಟುಕಲ್ಲು: ಕಾಡುಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಕಡಪಕಲ್ಲು ಹಾಸಿದ ನೆಲ, ಸಿಮೆಂಟ್‌ನೆಲ, ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ . . . ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$). / ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟುಕ್ಕಲ್]

ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ, ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩–೮೪೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಾಡುಕಾಫಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೫–೧೫೪೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಾಫಿ + ಬೀಜ]

ಕಾಡುಕಾಸಿಕಣಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೪–೧೫೨೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಾಸಿ ? + ಕಣಗಲು (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ನಾ). = ಕಾಡುಕಂಚಿ: ಕಾಡುಕಂಚಿ, ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೧೯೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಿತ್ತಲೆ (< ಕಿತ್ತಿಳೆ)]

ಕಾಡುಕಿರಿನಿಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಅರಮುರಲು, ಕಾಡು ಕಿರಿನಿಂಬೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೫೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಿರಿನಿಂಬೆ]

ಕಾಡುಕುಂಬಳ 'ಕಾಡುಗುಂಬಳ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುದುರೆ 'ಕಾಡುಗುದುರೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೨೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕುಮಲೆ$_0$]

ಕಾಡುಕುರಿ 'ಕಾಡುಗುಱಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುರುಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: (*). 'ಕಾಟ್ಟುರುಳ್' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಡುಕುಸುಬಿ, ಕಾಡಕುಸುಬೆ (ನಾ). ಕುಸುಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (*). **ಕಾಡಕುಸುಬೆ**: "ಅರಣ್ಯಕುಸುಂಭ: – ಕಾಡಕುಸುಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಸುಬಿ (< ಕುಸುಂಬೆ)]

ಕಾಡುಕುರುಬ 'ಕಾಡುಗುರುಬ' ನೋ.

ಕಾಡುಕೆಂಪುಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಕೆಂಪು ಜೀರಿಗೆ, ಹಾರಿವಾಣ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೭೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕೆಂಪು + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡವಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ ; ಕಾಡು ಬಕ ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ : "ಕೃಕರಃ- ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ, ಕಾಡು ಕೊಕ್ಕರಿ[ರೆ], ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಕಾಡು$_3$ + ಕೊಕ್ಕರೆ]

ಕಾಡುಕೊತ್ತಂಬರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೪೧). [ಕಾಡು$_3$ + ಕೊತ್ತಂಬರಿ (< ಕೊತ್ತುಂಬರಿ)]

ಕಾಡುಕೋಣ 'ಕಾಡ್ಗೋಣ' ನೋ.

ಕಾಡುಕೋಳಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕೋಳಿ ; ಕಾಡಿನ ಕೋಳಿ : ಆಗಾಗ ಬರುವ ಕಾಡು ಕೋಳಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಲೆನಾ. ೨೦) ; ಕಾಡುಕೋಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೆ ? (ಗಾದೆ). 'ಕಾಟ್ಕೋೞಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡು$_3$ + ಕೋಳಿ (< ಕೋೞಿ)]

ಕಾಡುಕೌಟೆ 'ಕಾಡಕವಡೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಗಂಡುತುತ್ತೀಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೫೭). [ಕಾಡು$_3$ + ಗಂಡುತುತ್ತಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಗಿಲು, ಕಾಡುಗಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೮). [ಕಾಡು$_3$ + ಗಂಧ]

ಕಾಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ ಕಣ್ಣು ; ಕಪ್ಪು ಕಣ್ಣು : ಕಾಡುಗಣ್ಣು ನೋಳೆ ಕೂಡೀದ ಹುಬ್ಬಿನೋಳೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೪೭).
[ಕಾಡು$_3$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಗತ್ತೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕತ್ತೆ ; ಒರಟು ಕತ್ತೆ : (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕೞ್ತೆ)]

ಕಾಡುಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು : ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಗರಿಕೆ, ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೨೧).
[ಕಾಡು$_3$ + ಗರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಕಾಡುಗರುಗಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೫೧). [ಕಾಡು$_3$ + ಗರುಗಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗಸಗಸೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಗಸಗಸೆಹುಲ್ಲು, ಪಿನಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೭).
[ಕಾಡು$_3$ + ಗಸಗಸೆ (< ಕಸಕಸೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ, ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ : ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ, ತಂದನೂರಿಗವಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೮೪). **ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ** : ಕಾಡುಗತ್ತಲೆಗೆ ಮೋಡಗತ್ತಲೆಯೂ ಸೇರಿ ಮಸಿ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗಿದುದೆಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕೞ್ತಲೆ)]

ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಡುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್ಲುರಿವೆ, ಕಾಡುಗಿಡ, ಅಗ್ನಿವೇಂದ್ರಪಾಕು (ಮೈಔಗಿ. ೭-೯೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಗುಂಡುಹುಲ್ಲು, ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೩೪).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗುಂಡು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಾಡುಕುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ ಬಳ್ಳಿ : ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಟಕಾಂಬ, ಹೀಲಗ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೬). **ಕಾಡುಕುಂಬಳ** : ಸೀಮೆಸೀಗೆ, ಕಾಡು ಕುಂಬಳ, ಅಂದ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು . . . ಇಂಥ ನೂರಾರು ಕಾಡು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು ಹೊದರು ಗಿಡಮರ ಬಳ್ಳಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆಳೆದು (ಜೆಳುಮ. ೫೩). [ಕಾಡು$_3$ + ಕುಂಬಳ]

ಕಾಡುಗುದುರೆ, ಕಾಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕುದುರೆ; ಪಳಗದ ಕುದುರೆ : ಕಾಡುಗುದುರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಕುದರೆ]ಗಳಾ ನಗದಿನಕಾಂತದ ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಕೆಳಗಿರಲು ನೋಡೆ ಪಗಲೊಳದು ಮೆಱೆವುದು ತರಣಿಗಳಾಡುಂಬೊಲದಂತೆ ಕಣ್ಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೭). **ಕಾಡುಕುದುರೆ** : (ಕ). [ಕಾಡು$_3$ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಡುಗುರುಬ, ಕಾಡುಕುರುಬ (ನಾ). ಗಿರಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ ; ಬೆಟ್ಟದ ಕುರುಬ ; ಅಡವಿಯ ಕುರುಬ : ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದೆ ಇರುವ ಕಾಡುಗುರುಬನಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೫೮-೧೧). **ಕಾಡುಕುರುಬ** : (ಕ). [ಕಾಡು$_3$ + ಕುರುಬ (< ಕುಱುಂಬ)]

ಕಾಡುಗುಱಿ, ಕಾಡುಕುರಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಕುರಿ : ಕಾಡ[ಡು]ಗುಱಿ ತನೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಪೂರೊಳಗೆ ಮೂಱು ಮಱಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮನುಗುಂ. ೯೭-೨೪). **ಕಾಡುಕುರಿ** : "ಕಾಡ್ಗುರಿ – ಕಾಡುಕುರಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೯). [ಕಾಡು$_3$ + ಕುಱಿ]

ಕಾಡುಗೆಣಸು (ನಾ). ಗೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಣಸು)]

ಕಾಡುಗೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೦).
[ಕಾಡು$_3$ + ಗೇರು (< ಕೇರ್)]

ಕಾಡುಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಂತೆ, ಬೆಕ್ಕಿನ ಬೂರಲ, ಕಾಡುಗೊಂಡೆಯ ಗಿಡಗಳು ಎದೆಯೆತ್ತರ ಬೆಳೆದು ಹೂವರಳಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದವು (ಮೂರುದಾ. ೯೦). [ಕಾಡು$_3$ + ಗೊಂಡೆ]

ಕಾಡುಗೊಬ್ಬಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೧). [ಕಾಡು$_3$ + ಗೊಬ್ಬಿ (< ಗೊಬ್ಬಳಿ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗೋಡು (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಖರ. ೨. ಕಾಡಿನ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಕಾಡುಗೋಡೆತ್ತರದೊಳಿರ್ದ ಪುಲ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಕಂಠೆ, ನೋಡುತಿರ್ದಳ್ ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೫). [ಕಾಡು$_3$ + ಕೋಡು$_6$]

ಕಾಡುಗೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಕ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಧಿ : "ಗವೇಧುಃ, ಗವೇಧುಕಾ – ೨ ಕಾಡುಗೋಧಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೧).
[ಕಾಡು$_3$ + ಗೋಧಿ]

ಕಾಡುಗೋಳಿಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ಆರಾಮ – ಗೋಳಿ, ಕಾಡುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೧೩).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಳಿ$_3$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಡುಗೋಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲ ದುಃಖಿಸುವಿಕೆ; ಕಾಡೆಲ್ಲ ಗೋಳಿಡುವಿಕೆ : ಮರ ಮುರಿದು, ಹಳು ನಡುನಡುಗಿ, ಕಾಡು ಗೋಳಾಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಟಾಯು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೪೯-೫೮೧).
[ಕಾಡು$_3$ + ಗೋಳು$_3$ (< ಗೋೞ್)]

ಕಾಡುಗೌಟೆ, ಕಾಡಗೌಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಮೃಗೋರ್ವಾರುಃ – ಬೇಲಿಸೌತೆ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ, ಕಾಡುಗೌ(ಡೆ)ಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೮). **ಕಾಡಗೌಟೆ** : "ವಿಚಿತ್ರಫಲಾ – ಕಾಡಗೌಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೮೪). [ಕಾಡು$_3$ + ಗೌಟೆ (< ಕವಡೆ$_1$?)]

ಕಾಡುಚುರುಚುರುಕನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೪೩). [ಕಾಡು$_3$ + ಚುರುಚುರುಕ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ : ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ, ಕಾಡುಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗ. ೬–೧೦೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಚೂರ್ಣ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕಾಡುಜಂಬುನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆಗಿಡ: (ಮೈಔಗ. ೩೫–೬೮೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಂಬುನೇರಳೆ]

ಕಾಡುಜಟಾಮಾಂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗ ೭೬–೧೫೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಟಾಮಾಂಸಿ]

ಕಾಡುಜಡೆನವಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗ. ೩೪–೬೫೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಡೆ + ನವಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಜನ(ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನ. ೨.(ಆಲಂ). ಒರಟು ಜನ; ಅನಾಗರಿಕ ಮಂದಿ : (+). [ಕಾಡು$_2$ + ಜನ]

ಕಾಡುಜನಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಜನಗಲು, ಬಿಳಿಗಣಗಲು, ಗಿಡ್ಡ (ಮೈಔಗ. ೭೮–೧೬೧೪). [ಕಾಡು$_2$ + ?]

ಕಾಡುಜನಾಂಗ (ನಾ). ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನಾಂಗ; ವನ್ಯಜನಾಂಗ; ಗಿರಿಜನರ ಕುಲ: ಗೋಂಡಾ ಜನಾಂಗದವರು ಇಂದು ಕಾಡುಜನಾಂಗವಾಗಿರಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಜನಾಂಗ]

ಕಾಡುಜಾಜಿ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗ. ೫೫–೧೧೧೬).

ಕಾಡುಜಾಜಿಕಾಯಿ = ಕಾಡು ಜಾಜಿಯ ಕಾಯಿ : ಕಾಡುಜಾಜೀಕಾಯಿ – ಇವು ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ: ೫–೨೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಾಜಿ]

ಕಾಡುಜಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಜಾಣೆ, ಕಾಲುವಾಮೆ (ಮೈಔಗ. ೪೦–೮೦೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಾಣೆ ?]

ಕಾಡುಜಾರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗ. ೩೮–೭೫೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಾರಿಗೆ]

ಕಾಡುಜೀರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದೀವರಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕ ಕಮುರಾಕ್ ಮರ, ಕಾಡುಜೀರಕ (ಮೈಔಗ. ೩೮–೭೫೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಜೀರಕ]

ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ; ಕರಿಜೀರಿಗೆ; ಕಹಿಜೀರಿಗೆ: ಸಹದೇವಿ, ಕರೀಜೀರಿಗೆ, ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ (ಮೈಔಗ. ೨೦–೩೫೬). 'ಕಾಟ್ಟುಚ್ಚೀರಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಜೀರಿಗೆ]

ಕಾಡುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಜೋಳ, ಹುಚ್ಚುಜೋಳ, ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗ. ೭೧–೧೪೫೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಜೋಳ]

ಕಾಡುತಮ್ಮಟೇಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಔಗ. ೧೬–೨೯೮). [ಕಾಡು$_2$ + ತಮ್ಮಟೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುತುಂಬೆ, ಕಾಡತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆ ಗಿಡ : ಕಾಡುತುಂಬೇಗಿಡ, ರಣಭೇರಿ (ಮೈಔಗ. ೫೦–೯೯೦). **ಕಾಡತುಂಬೆ**: "ಊಷಾ – ಕಾಡತುಂಬೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬). [ಕಾಡು$_2$ + ತುಂಬೆ]

ಕಾಡುತುತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದೊಡ್ಡಬೆಂಡೆ, ಕಾಡುತುತ್ತಿ (ಮೈಔಗ. ೭೬–೧೫೬೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತುತ್ತಿ]

ಕಾಡುತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗು: ಡಪ್ಪಾಲ, ಭೂಡಸೆಲ, ಬೆಟ್ಟತೆಂಗು, ಕಾಡುತೆಂಗು (ಮೈಔಗ. ೮–೧೪೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತೆಂಗು]

ಕಾಡುತೊಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಗರಿ: (ಮೈಔಗ. ೧೦–೧೮೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತೊಗರಿ (< ತೊವರಿ)]

ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಕಾಡು ಅವರೆ ಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗ. ೩೯–೭೮೦). [ಕಾಡುತೊಗರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುದಬ್ಬೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗ. ೩೨–೬೨೨). [ಕಾಡು$_2$ + ದಬ್ಬೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುದಾರಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ದಾರಿ: "ಕಾಂತಾರಂ ದುರ್ಗಮಂ ವರ್ತ್ಮ – ಚೋರ ಕಂಟಕಾದಿಗಳಿಂದ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಾಡುದಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೬). [ಕಾಡು$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ 'ಕಾಡುದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ' ನೋ.

ಕಾಡುದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ, ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ದಾಲಚಿನ್ನಿಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗ. ೨೧–೩೯೧). **ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ**: (+). [ಕಾಡು$_2$ + ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ]

ಕಾಡುದೊಂಬ (ನಾ). ದೊಂಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; "ಒಂದು ಊರಲ್ಲಿ ನೆಲಸದೆ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಅಲೆದಾಡುವ ದೊಂಬ" (ಎಸಮ್ಮೈ. XIII, ೪). [ಕಾಡು$_2$ + ದೊಂಬ]

ಕಾಡುದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದು: "ಹಯಪುಚ್ಛೀ, ಕಾಂಬೋಜೀ, ಮಾಷಪರ್ಣೀ, ಮಹಾಸಹಾ ಈ ೪ ಕಾಡುದ್ದು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧); "ಪುಷ್ಪಿಕಾ – ಕಾಡುದ್ದು" (ಒಷಧಿ. ೧೦೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಉದ್ದು$_2$ (< ಉಳ್ದು)]

ಕಾಡುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರಾಕ್ಷಿ: ಕಾಡುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಬಿಳಿಹಂಬು (ಮೈಔಗ. ೬–೧೦೪). [ಕಾಡು$_2$ + ದ್ರಾಕ್ಷಿ (< ದ್ರಾಕ್ಷೆ)]

ಕಾಡುನವಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗ. ೩೪–೬೬೩). [ಕಾಡು$_2$ + ನವಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುನಾಯಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ನಾಯಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಯಿ: (+). 'ಕಾಟುನಾಯಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಡುನಿಂಬೆ, ಕಾಡನಿಂಬೆ, ಕಾಡಲಿಂಬೆ, ಕಾಡುಲಿಂಬೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುನಿಂಬೆ, ದೊಡ್ಡಹುಳಿ (ಮೈಔಗ. ೧೨–೧೬೩). **ಕಾಡನಿಂಬೆ** : "ವ್ರಣರಂಜಿನೀ – ಕಾಡನಿಂಬೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೯). **ಕಾಡಲಿಂಬೆ** : ಕಾಡಲಿಂಬೆ (ಮಾಕಡಲಿಂಬ) ಗಿಡ ಸಣ್ಣದು . . . ಭಾರ ಬಹಳ (ಕಭಾಗ. ೨೬). **ಕಾಡುಲಿಂಬೆ** : (+). [ಕಾಡು$_2$ + ನಿಂಬೆ]

ಕಾಡುನೀರುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗ. ೩೨–೬೦೯). [ಕಾಡು$_2$ + ನೀರುದುರೆ]

ಕಾಡುನೀಲಿ (ನಾ). ನೀಲಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗ. ೪೫–೮೯೬). [ಕಾಡು$_2$ + ನೀಲಿ]

ಕಾಡುನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ನುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗ. ೫೮–೧೧೬೫). 'ಕಾಟ್ಟುನುಗ್ಗಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ನುಗ್ಗಿ (< ನುಗ್ಗೆ)]

ಕಾಡುನುಡಿ (ನಾ). ಅನಾಗರಿಕವಾದ ಮಾತು; ಒರಟು ಮಾತು: ಬೇಡಂಗೆ ಕೊಡೆ ಹೊಲ್ಲ ಆಡಿಂಗೆ ಮಳೆ ಹೊಲ್ಲ . . . ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಕಾಡುನುಡಿ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೮೯). [ಕಾಡು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಾಡುನೊಣ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡುನೊಸೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ದೊಡ್ಡಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಬಂಡೀಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುನೊಸೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗ. ೯–೧೪೭). [ಕಾಡು$_2$ + ನೊಸೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುನೊಳ, ಕಾಡನೊಣ, ಕಾಡನೊಳ, ಕಾಡುನೊಣ (ನಾ). ನೊಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (*). **ಕಾಡನೊಣ**: (*). **ಕಾಡನೊಳ**: "ದಂಶಕಃ–ಕಾಡನೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೮೦). **ಕಾಡುನೊಣ** : "ದಂಶಃ, ವನಮಕ್ಷಿಕಾ ಈ ೨ ಕಾಡುನೊಣ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫); ಹುಲೀ ಚೇಳು ಕಾಡುನೊಣ ಕ್ರೂರಜಂತುಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು (ಅರ್ಣಮಾ. ೯೪). [ಕಾಡು$_2$ + ನೊಳ]

ಕಾಡುಪಂದಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹಂದಿ; ಕಾಡುಮಿಕ: ಕಾಡ[ಡು] ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಮೆಣದಿಂ ಪೊಲಸಟ್ಟ ನಾರ್ವ . . . ಕೆಯ್ (ಕಾದಂಪೂ ೧೮೪). **ಕಾಡುಹಂದಿ** : ಸಿಂದಿಸಲೇಕೆ ಭೂ ತಸ್ಕರನೊಳು ಕಾಡ[ಡು]ಹಂದಿಯ ರೂಪಾಂತು ನೀನು ಅಂದಿನ ದಿನದೊಳಾತನ ಕೊಂದ ಧೈರ್ಯವನಿಂದಿಗೆ ತೋಱು (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೧); ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡುಹಂದಿ, ಜಿಂಕೆ, ಕಿರುಬ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೪). 'ಕಾಳ್ಪಂದಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಪಂದಿ]

ಕಾಡುಪತಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕರ್ಕಿಸಲ್ಲಿ, ಕಾಡು ಪತಂಗ, ಮುರಿಗೆ (ಮೃಔಗಿ. ೪೦–೬೯೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಪತಂಗ]

ಕಾಡುಪಡವಲ (ನಾ). ಪಡವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೃಔಗಿ. ೬೫–೧೫೪೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಡವಲ]

ಕಾಡುಪಾಪ, ಕಾಡಪಾಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೋತಿ: ಕಡ ಲಾಚೆಗೆ ಹೋಗಿಬಂದದ್ದೂಂತ ಕಾಡುಪಾಪನ್ನ ಕಟ್ಕೊಂಡ್ರಂತೆ ಯಾರೋ (ವೃದ್ಧವಿ. ೧೯); ಕೋತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ : ಶಿಂಗಳೀಕ . . . ನಳ, ಅಡವಿ ಮನುಷ್ಯ, ಕಾಡುಪಾಪ (ನಮ್ಮನು. ೨೬೯). **ಕಾಡಪಾಪ** (*). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾಪ$_1$]

ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಯ ಪಾರಿವಾಳ : ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಗೂಡಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳಗಳು ಗುಟುರಿದಾಗ (ಬೆಳುಮ. ೧೩೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾರಿವಾಳ$_1$]

ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಾಲುವಾಣದ ಮರ : ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ, ಹಾಲುವಾಣ (ಮೃಔಗಿ. ೩೫–೬೭೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾರಿವಾಳ$_2$]

ಕಾಡುಪಾಲು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟಿರುವುದು : ಅವನ ದುಡುಕಿನಿಂದ ಅವಳು ಕಾಡುಪಾಲಾದದ್ದಲ್ಲದೆ, ತಾನೂ ಕೊಳಚಿ ಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೬೬).

ಕಾಡುಪಾಲುಮಾಡು = ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಗತಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು: ತಾನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಕಾಡುಪಾಲು ಮಾಡು ವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೩೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾಲು$_2$ (< ಪಾಲ್$_3$)]

ಕಾಡುಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಮಣತೊಂಡೆ, ಕಾಡುಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ (ಮೃಔಗಿ. ೫೩–೧೦೩೪). **ಕಾಡಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ**: (*). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾವಟೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಪಿಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕಾಡುಪಿಂಡಿ, ರಕ್ತ, ರಕ್ತಮರ (ಮೃಔಗಿ. ೪೮–೯೬೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಿಂಡಿ]

ಕಾಡುಪುಳ್ಳಂಪುರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೃಔಗಿ. ೩೦–೫೭೫). [ಕಾಡು + ಪುಳ್ಳಂಪುರಸಿ (< ಪುಳ್ಳಂಪುರಚಿ)]

ಕಾಡುಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್ಲುಹಟ್ಟಿ, ಕಾಡುಪೆ, ಕರ್ಪ (ಮೃಔಗಿ. ೫೦–೯೯೩). [?]

ಕಾಡುಬಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಬಂಬೆ ಬೇರಂ ಹಸಿಯ ಹಾಲಿಂ ಕುಡಿಯಲು ಜ್ವರ ಹರ (ವಿದ್ಯಾವಿ. ೧೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಂಬೈ]

ಕಾಡುಬಕ (ನಾ). = ಕಾಡು ಕೊಕ್ಕರೆ: "ಕೃಕರಃ – ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕಕವಕ್ಕಿ ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರಿ, ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಕ]

ಕಾಡುಬರಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಬರಗು ಹುಲ್ಲು, ಬೆಣ್ಣೆಅಕ್ಕಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೃಔಗಿ. ೧೪–೨೪೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಬರಗು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬಸಳೆ, ಕಾಡಬಸಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡು ಬಸಳೆ ಎಲೆಗಳಿಗೆ ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೮೦). **ಕಾಡಬಸಲೆ** : "ಮೂಲಪೋದ :—ಕಾಡಬಸಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಸಳೆ (< ಬಸಲೆ)]

ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸೀಮುಖಾ, ಪರೀರಾ ಬೇರು, ಪದ್ದಳಿ, ಪಾಕ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೃಔಗಿ. ೨೧–೬೯೪).

ಕಾಡುಬಾಳೆ, ಕಾಡಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಗಾಳಿ ಬಾಳೆ (ಕರಾ) : (*). **ಕಾಡಬಾಳೆ**: ಕಾಡಬಾಳೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಬಾಳೆಯ ಕುಲವು. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗು ಶ್ರೀಶೈಲಾದಿ ಪರ್ವತಂಗಳಲ್ಲಿ . . . ತನ್ನಿಂದ ತಾವೇ ಬೆಳೆದು ಹಣ್ಣುಗಳಾಗಿ ಉದುರಿ ಬೀಳುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ)]

ಕಾಡುಬಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೃಔಗಿ. ೬೧–೧೨೩೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಕ್ಕಿ]

ಕಾಡುಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ (ನಾ). ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : (ಮೃಔಗಿ. ೫೦–೧೦೦೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ]

ಕಾಡುಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡುಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು ಹುಲ್ಲು, ಪಾಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೃಔಗಿ. ೪೯–೯೮೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬಿಳೀಸಾಮೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಬಿಳೀಸಾಮೆ ಹುಲ್ಲು, ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೃಔಗಿ. ೬೬–೧೫೩೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಳೀಸಾಮೆ + ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬುಡುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬುಡುಮೆ ಗಿಡ : (*). [ಕಾಡು$_2$ + ಬುಡುಮೆ]

ಕಾಡುಬುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೃಔಗಿ. ೨೫–೪೭೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಬುಡ್ಡೆ]

ಕಾಡುಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಂಡೆ : ತಣುಕು, ಕಾಡುಬೆಂಡೆ (ಮೃಔಗಿ. ೪೧–೮೩೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡು ಕೊತ್ತಿ : ಒಂದು ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು ಈ ಮರದ ಬಳಿಗೆ ಬಂಕು (ಶಾಶಿಸಂ. VIII, ೨೪). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಡುಬೆರಣಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ : "ಕರೀಷಃ, ಶುಷ್ಕಂತತ್ – ಒಣ ಸಗಣಿ, ಕಾಡುಬೆರಣಿ, ಮೂಢಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). 'ಕಾಟ್ಬೆರಣಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆರಣಿ (< ಬೆಜಣಿ)]

ಕಾಡುಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ : ಕಾಡುಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಶಿರುನಾರುಗೆಡ್ಡೆ, ಸೀಮೆನರೀ ಈರುಳ್ಳಿ (ಮೃಔಗಿ. ೬೪–೧೪೯೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ಒರಟು ಭಾಷೆ; ಅನಾಗರಿಕ ಭಾಷೆ : (*). [ಕಾಡು$_2$ + ಭಾಷೆ]

ಕಾಡುಮಂಜಿಪತ್ರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : (ಮೃಔಗಿ. ೯–೧೫೬). [ಕಾಡು$_2$+ ಮಂಜಿಪತ್ರೆ]

ಕಾಡುಮಂದಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಮಂದಾರ ಆನೆಪಾದ (ವೈಔಗಿ. ೧೨-೨೧೩). [ಕಾಡು₃ + ಮಂದಾರ]

ಕಾಡುಮದನಮುಸ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೊಡ್ಡು ಈಚಲು, ಕಾಡುಮದನಮುಸ್ತಿ (ವೈಔಗಿ. ೨೭-೫೦೮). [ಕಾಡು₃ + ಮದನಮುಸ್ತಿ]

ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ. ೨. ಒರಟು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅನಾಗರಿಕ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ: (*). [ಕಾಡು₃ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨. (ಅಲಂ). ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲುಒಪ್ಪದೆ. . .ಶಹರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೩). **ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ**: ಪಾದರಿ ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಲ್ಲೆ ಹೊಂಬಣ್ಣಕೇದಗೆಯೆಲ್ಲ ಹೂವುಗಳ (ಮೋಹಕ. ೧೯-೫೭). [ಕಾಡು₃ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಾಡುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು: "ಗೂಢದೀಜಃ - ಕಾಡುಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೫೦). [ಕಾಡು₃ + ಮಾವು]

ಕಾಡುಮಿಗ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಮೃಗ; ವನ್ಯಮೃಗ: ನಾಡನಾಳುವ ಅರಸು ರೂಢಿಗೀಶ್ವರನಕ್ಕು ಕಾಡುಮಿಗದಂತೆ ಮೊಜೆದುರಿಯಲಾ ನಾಡು ಕಾಡಾಗದಿಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೮೪). 'ಕಾಟ್ಮಿಗ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಮಿಗ]

ಕಾಡುಮಿನಿಕೆಬಳ್ಳಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (*). [ಕಾಡು₃ + ಮಿನಿಕೆಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಮುರಿದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೯೯-೯೮೫). [ಕಾಡು₃ + ಮುರಿದ್ರಾಕ್ಷಿ?]

ಕಾಡುಮೃಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೃಗ: ಹುಲಿ, ಕಿರುಬ, ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಮೃಗಗಳು ಆ ಕಡೆ ಬಹಳ (ಕಳಹು. ೪). 'ಕಾಟ್ಮೃಗ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಮೃಗ]

ಕಾಡುಮೆಂತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೭೦-೧೯೩೩). [ಕಾಡು₃ + ಮೆಂತ್ಯ]

ಕಾಡುಮೆಣಸಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ: ಕಾಡುಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ (ವೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೮). [ಕಾಡುಮೆಣಸು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸು; ಅಡವಿಮೆಣಸು: "ಚವ್ಯ, ಚವಿಕೆ - ಕಾಡುಮೆಣಸು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). 'ಕಾಟ್ಮೆಣಸು' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಮೆಣಸು (< ಮೆಳಸು)]

ಕಾಡುಮೇಡು (ನಾ). ಕಾಡು ಮತ್ತು ಮೇಡು; ಅಡವಿ ಹಾಗು ಗುಡ್ಡ: ಕಾಡುಮೇಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತು ಪೈರು ಬೆಳೆಯುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೮). ನೀವು ಯಾವ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಕಾಡುಮೇಡು ಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಶರಾಗಿ ಬಳಲುತ್ತೀರಿ? (ವಚಭಾ. ೧೦೯). [ಕಾಡು₃ + ಮೇಡು]

ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ ಬೇರು, ಈಶ್ವರೀ ಬೇರು . . . ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಕೊಡಲು ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗ ಹೋಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೯೭). [ಕಾಡು₃ + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕಾಡುಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ದೊಡ್ಡ ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಕಾಡುಯಾಲಕ್ಕಿ (ವೈಔಗಿ. ೬-೯೮). [ಕಾಡು₃ + ಯಾಲಕ್ಕಿ (< ಏಲಕ್ಕಿ)]

ಕಾಡುರಾಗಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುರಾಗಿ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಣದ ತಲೆ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲು ಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೨೮-೫೪೨). [ಕಾಡು₃ + ರಾಗಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ; ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು: ಅದರ್ದ ಕಾಡುರಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರಲಾ ಗಿರಿ ಪಡಿಯಾದುದಾ ತ್ರಿಣಯನಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೭). [ಕಾಡು₂ + ಉರಿ₂]

ಕಾಡುರೂಢಿ (ನಾ). ಒರಟು ಪದ್ಧತಿ; ಅನಾಗರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯ ದೋಷವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಕಾಡು ರೂಢಿಯು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೬೪). [ಕಾಡು₂ + ರೂಢಿ]

ಕಾಡುರೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟರೋಗ; ಉಗ್ರವಾದ ರೋಗ: ನಾಡೀ ನೋಡದೆ ಮದ್ದುಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಡುರೋಗ ಬರುವುದು (ರೂಢಿ). [ಕಾಡು₃ + ರೋಗ]

ಕಾಡುಲವಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚಟ್ಟುಕಾಂಡ್ರುಮರ, ಕಾಡುಲವಂಗ, ಕ್ರೂರಮಾವು (ವೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೩೪). [ಕಾಡು₂ + ಲವಂಗ]

ಕಾಡುಲವಂಗಚೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ: ಕಾಡುಲವಂಗಚೆಕ್ಕೆ (ದಾಲ ಚಿನ್ನಿ) – ಇದರ ಗಿಡಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [ಕಾಡುಲವಂಗ + ಚೆಕ್ಕೆ]

ಕಾಡುಲವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: "ಕಾಚಂ – ಗೌಜು, ಹುಜ್ಜುತ್ತಿ, ಕಾಡುಲವಣ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). [ಕಾಡು₃ + ಲವಣ]

ಕಾಡುಲಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಪಲ್ಲವರಾಜನ ಹೆಸರು: ನಿರ್ವ್ವಣೀತರಾ ಕಿಜಾಯಾಮಗನ್ದಿರ್ಕಾಡುವಟ್ಟಿಯರಿನ್ದ ಮ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦-೧; ಸು. 480); ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಜ್ಗೊಣಿ ಮುತ್ತರಸರಾ ಬೆಸದೆ ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ದಣ್ಡೆಜಿದು ಕೊವಳಲದುಳ್ ಏಜಿದೋರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೩; ಸು. 750); ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ಕೊಳಲಾಜನ ಮುನ್ನಮೆಣಿಪ್ಪ ಪೆಂಪಿ ನುಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯಂ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೨; 974). [?]

ಕಾಡುವಾಗಲು, ಕಾಡಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲು (ನಾ). ಹಾಗಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೂಲಕಾ – ಕಾಡುವಾಗಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೮). **ಕಾಡಹಾಗಲ**: "ರುದ್ರಾ – ರುದ್ರಜಡೆ, ರವಿಪತ್ರ, ಕಾಡಹಾಗಲ" (ಓಷಧೀ. ೧೩೯). **ಕಾಡುಹಾಗಲ**: "ಕಾರವೆಲ್ಲ, ಕಟಿಲ್ಲಕಃ, ಸುಷವೀ – ೩ ಹಾಗಿಲಗಿಡ, ಈ ೩ ಶಬ್ದಗಳೂ ಹಾಗಲ, ಕಾಡು ಹಾಗಲ, ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ, ಬಂಜೆಹಾಗಲ – ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೯). **ಕಾಡುಹಾಗಲು**: "ಅಫಲತೊಟ್ಟಿ – ಕಾಡು ಹಾಗಲು" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೩). [ಕಾಡು₃ + ಹಾಗಲು (< ಪಾಗಲ್)]

ಕಾಡುವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಹೊಗು; ಅಡವಿ ಸೇರು: ತಿಮಿಳ ವಡೆ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟಡಳ್ಕಾಡೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಸರಿದಂ ಬೆಟ್ಟಜಿದಂ ಕದ್ದುಗಿದು ಮಗರಿಗಂ ಕಾಡವಂ ಕಾಡುವಾಯ್ದನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦-೭; 1235). [ಕಾಡು₂ + ಪಾಯ್₁]

ಕಾಡುವಿಜ್ಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): "ಅಕ್ಷಿಪೀಲುಕಾ ಕಾಡುವಿಜ್ಜ" (ಓಷಧಿ. ೭). [ಕಾಡು₃ + ?]

ಕಾಡುವುಸುಮಾನಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ವೈಔಗಿ. ೭೯-೧೪೦೧). [ಕಾಡು₃ + ಉಸಮಾನಿ (< ಉಸುಮುನಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುವೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ ಕೊಂಗುಣಿ ಅರಸರ್ ಕಾಡುವೆಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ [ವಿ]ಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧. ೪೫–೨ ; 800 ?) ; ಕಾಡುವೆಟ್ಟಿ ಮುತ್ತರಸನ್ ಕೋಯಿಸೂರ್ಗೆ ಕ್ಲೇಶಕೆ ಬಂದಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೭ ; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾಡುಶಾವಂತಿ (ನಾ). ಸೇವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡು ಶಾವಂತಿ, ಡಾಂಡಿಲಿಯನ್ ಹೂ (ಮೈಔಗಿ. ೭೩–೧೫೦೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಶಾವಂತಿ (< ಸೇವಂತಿ)]

ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶುಂಠಿ: ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ, ಕಾಡು ಶುಂಠಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯–೧೬೨೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಶುಂಠಿ]

ಕಾಡುಸಣ್ಣಪತ್ರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೮–೧೧೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಸಣ್ಣಪತ್ರಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಸಂಪಿಗೆ, ಕಾಡಸಂಪಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗೋಳಸಂಪಿಕೆ (ಕರಾ): (ಕಿ).**ಕಾಡಸಂಪಗೆ**: "ವನಜ: –ಕಾಡ ಸಂಪಗೆ, ಮಾದಲ, ತೂಬರ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಸಂಪಿಗೆ (< ಸಂಪಗೆ)]

ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ, ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ (ನಾ). ಸಬ್ಬಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಚತುರಾಶಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೩೮–೭೫೩). **ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ**: "ಛತ್ರಾಂಕಿ – ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೫೮). **ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ**: "ತೋಲಪರ್ಣೀ – ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೩). **ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ**: "ಶತಪುಷ್ಪಾ, ಸಿತಛತ್ರಾ, ಅತಿಛತ್ರಾ ಮಧುರಾಮಿಸಿ ಅವಾಕ್ಪುಷ್ಪೀ, ಕಾರವೀ – ೭ ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಸಬ್ಬಸಿಗೆ]

ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ 'ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಸಾಮೆ, ಕಾಡಸಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಕರೀಸಾಮ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಸಾಮೆ, ಕೆಂಪು ಸಣ್ಣಹಂಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೯–೧೧೯೨). **ಕಾಡಸಾವೆ**: "ಮುಸಲಿಕ – ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಸಾಮೆ$_2$]

ಕಾಡುಸಾಸಿವೆ (ನಾ). ಸಾಸಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಸಾಸಿವೆ, ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೨–೪೧೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಸಾಸಿವೆ]

ಕಾಡುಸೀಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀಗೆಮರ: ಕೆಂಪುಸೀಗೆ, ಕಾಡು ಸೀಗೆ, ಅಂತಿರಿಕೆ, ಚಂಡೆಮುಳ್ಳು (ಮೈಔಗಿ. ೧–೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೀಗೆ]

ಕಾಡುಸುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸೌಡಂಗೀಗಿಡ, ಕಾಡು ಸುಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧–೧೪೫೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಸುಂಡೆ]

ಕಾಡುಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವರ್ಣ ಗಡ್ಡೆ: ಕಾಡುಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ, ಹಾವುಮರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೪೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ]

ಕಾಡುಸೂರಣ, ಕಾಡಸೂರಣ (ನಾ). ಸೂರಣಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಅವನಿಕಃ – ಕಾಡುಸೂರಣ" (ಒಷಧಿ. ೬). **ಕಾಡಸೂರಣ**: "ಅರಣ್ಯಸೂರಣಃ – ಕಾಡಸೂರಣ" (ಒಷಧಿ. ೯); ಕಾಡಸೂರಣ, ಉದ್ದು, ಹಿಂಡಿ . . . ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೂರಣ]

ಕಾಡುಸೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಗಮಂ – ಕಾಡು ಸೆಂಬೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೆಂಬೆ]

ಕಾಡುಸೆಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚುಂಚಲಿಗಿಡ, ಕಾಡು ಸೆಣಬು (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೪೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೆಣಬು]

ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಸೊಳ್ಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ದಂಶೀ – ಅಲ್ಪಾತಜ್ಞಾತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಚಿಕ್ಕ ಕಾಡುನೊಣ, ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೊಳ್ಳೆ$_2$]

ಕಾಡುಸೋಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೋಂಪು,—ಓಮ: ಕಾಡು ಓಮ, ಕಾಡುಸೋಂಪು (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೨೪೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೋಂಪು]

ಕಾಡುಸೋನಾಮುಖಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೮–೩೩೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೋನಾಮುಖಿ]

ಕಾಡುಸೌತೆ, ಕಾಡಸೌತೆ (ನಾ). ಸೌತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಉರ್ವಾರುಕ ಶಬ್ದವು ಬಣ್ಣ ಸೌತೇಕಾಯಿಗೂ, ಕರ್ಕಟೀಶಬ್ದ ಕಾಡು ಸೌತೇಕಾಯಿಗೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). **ಕಾಡಸೌತೆ**: "ಕಪಿಲಾಕ್ಷಿ – ಕಾಡಸೌತೆ, ಕೆಂಪಿನ ಶಿಂಶುಪಾ" (ಒಷಧಿ. ೨೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಸೌತೆ (< ಸವುಂತೆ)]

ಕಾಡುಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒರಟು; ಅನಾಗರಿಕತ್ವ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ಥಿತಿ: ಮಿಕ್ಕ ಭಾಷೆಗಳೆಲ್ಲ ಇನ್ನೂ ಕಾಡುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾಡುಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಬಿಳಿ ಉನುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೪೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಹಂಚಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಾಡುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಕಾಡುಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ: ಸಣ್ಣಕರೀಕಾಜ ಹುಲ್ಲು, ಅಕ್ಕುಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀಹಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೮–೧೩೩); "ಭೂಸ್ತೃಣ – ಕಾಡುಹಂಚಿಯ ಹುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೧೨). [ಕಾಡುಹಂಚಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಹ (ನಾ). ಕಾಡುವಿಕೆ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: "ಅಭಿಯೋಗ, ಅಧಿಗ್ರಹ – ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾಡುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ.). [ಕಾಡು$_2$ + –ಹ$_2$]

ಕಾಡುಹಂದಿ 'ಕಾಡುಪಂದಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಹಂಬುತಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೩೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಹಂಬು + ತಾವರೆ]

ಕಾಡುಹತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹತ್ತಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವ ಹತ್ತಿ: "ಭಾರದ್ವಾಜಿ, ವನ್ಯಾಸಾ – ಅಡವೀಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡುಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡು ಅರಳೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). 'ಕಾಟ್ಪುಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕಾಡುಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ; ಹಾಳುಹರಟೆ: ಬೇಸಗೆಯ ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿ ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ವಿಷಯ ಕಾಡುಹರಟೆ (ಯೋಧಪ. ೭೭); ಕಾಡುಹರಟೆ ಹರಟುತ್ತ, ಗಂಡನ ಬದುಕನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸುವವಳು ಯಜಮಾನಿತಿ ಯಂತಿರುವ ಹೆಂಡತಿ (ರಾಮರಾ. ೨೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಹರಟೆ]

ಕಾಡುಹರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಳುಗಿಡ: ತುರುಕುಹರಳು, ಮರಹರಳು, ಕಾಡುಹರಳು (ಮೈಔಗಿ. ೪೭–೯೪೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಹರಳು]

ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ, ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೫೮). **ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ**: (ಕಿ). [ಕಾಡು$_2$ + ಹಾಕುಕಾರೆ]

ಕಾಡುಹಾಗಲ 'ಕಾಡುಪಾಗಲು' ನೋ.

ಕಾಡುಹಾಗಲು 'ಕಾಡುಹಾಗಲ' ನೋ.

ಕಾಡುಹಾರಕಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಊದಲು, ಕಾಡುಹಾರಕಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಹಾರಕ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ 'ಕಾಡಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಹೀರೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಾತಿಯ ಹೀರೆ; ಕಹಿಹೀರೆ: "ಜಾಲಿಣೀ ಫಲಾ – ಕಾಡುಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೫೮); ಕಾಡುಹೀರೆ, ಕಹಿಸೋರೆ, ನಾಗದಾಳಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧–೧೦೨೫). 'ಕಾಟ್ಪೀರೆ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₂ + ಹೀರೆ (< ಪೀರೆ)]

ಕಾಡುಹುರುಳಿ, ಕಾಡಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಹುರುಳಿ, ನಾಗತಗರೆ, ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೬೨); "ಭತ್ರ – ಭುಜಪತ್ರ, ಕಾಡುಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೮). **ಕಾಡಹುರುಳಿ**: "ಕಟುತಿಕ್ತಾ – ಕಾಡಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). [ಕಾಡು₂ + ಹುರುಳಿ]

ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ, ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೀರೆ: "ಕರ್ಕಟಶೃಂಗಿಕಾ – ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೭). **ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ**: "ಮನಶ್ಶಿಲಾ – ಮಣಶಿಲೆ, ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೯). [ಕಾಡು₂ + ಹುಳಿ₂ (< ಪುಳಿ) + ಹೀರೆ (< ಪೀರೆ)]

ಕಾಡುಹುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಶಂಕಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ: (ಕ). [ಕಾಡು₂ + ಹುಳ್ಳಿ (< ಪುಳ್ಳಿ)]

ಕಾಡುಹೂವರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೩೪೬). [ಕಾಡು₂ + ಹೂವರಸಿ (< ಹೂವರಸೆ)]

ಕಾಡುಹೆಸರು, ಕಾಡಹೆಸರು (ನಾ). ಹೆಸರುಕಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಯ ಹೆಸರು: "ಮಕುಷ್ಠಕಃ, ಮಯಷ್ಠಕಃ, ವನಮುದ್ಗಃ – ಕಾಡುಹೆಸರು ಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೯). **ಕಾಡಹೆಸರು**: "ಅರಣ್ಯ ಮುದ್ಗಃ – ಕಾಡಹೆಸರು" (ಒಷಧಿ. ೯). ಕಾಡಹೆಸರು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ... ಜೀರಿಗೆ ಇವಂ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ಪೈತ್ಯಜ್ವರವು ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೦). [ಕಾಡು₂ + ಹೆಸರು (< ಪೆಸರ್)]

ಕಾಡುಹೋರೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಒರಟಾದ ಕೆಲಸ: ನಾವು ನಮ್ಮ ಕಾಡುಹೋರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಕ್ಕಲತನವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ಹೊರ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೮೮). [ಕಾಡು₂ + ಹೋರೆ]

ಕಾಡುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈರುಳ್ಳಿ: "ಕೃಷ್ಣಗಂಧಾ – ಕಾಡುಳ್ಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೯). [ಕಾಡು₂ + ಉಳ್ಳಿ₁]

ಕಾಡೆ₁ 'ಕಾಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಲಾವಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಳ್ಳಿಣ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ ... ಹಸುಬಗಳನು ಸಾಳ್ವನಾಗಳಿರದೆ ಕೆಡಪಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೮೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಡೈ; ಮಲ. ಕಾಡ; ತುಳು. ಕಾಡೆ]

ಕಾಡೆ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ನಿದ್ರಾಲುಃ – ಬದನೆ, ಕಾಡೆ, ಕಗ್ಗೊರಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೬). [?]

ಕಾಡೆ₄ (ನಾ). ದೇಟು; ನಾಳ; ಕಾಂಡ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಂಡ]

ಕಾಡೆ₅, ಕಾಢೆ (ನಾ). (ಔಷಧಿಗಾಗಿ ವನಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುದಿಸಿ) ಅರ್ಕ ತೆಗೆದ ನೀರು; ಕಷಾಯ: ಅಫೀಮಿನ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕಾಡೆಯನ್ನು ಕುಡಿದು ಹುರುಪಾದರು (ಬೆಳದೀ.೨೪); ಕಪಾಟನಲ್ಲಿಯ ಸೋನಾಮುಖಿ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಕಾಡೆ ಮಾಡಿಕೊಡಿರಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೭೫). **ಕಾಢೆ**: ನೀನು ತುಳಸೀ ಕಾಢೆ ಕುಡಿಯೋದಿಲ್ಲ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೬೯); ಅಲ್ಲಾಕ್ಯರು ನಿನಗ ನಿನ್ನ ಪಿತ್ತದ ಕಾಢೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡವರು? ... ಮೊದಲ ಕಾಢೆ ಮಾಡಿ ತರಸ್ತೀನಿ (ಹೊಸಸಂ. ೧೨೨). [← ಮರಾ. ಕಾಢಾ]

ಕಾಡೆತ್ತು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಎತ್ತು; ಕಾಡಿನ ಗೂಳಿ: ಕಾಡೆತ್ತುಗಳು ಬೇಸಗೆ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ... ಇವರ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೦). [ಕಾಡು₂ + ಎತ್ತು₂ (< ಎಱು)]

ಕಾಡೆಮಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕೊಪ್ಪಲ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫–೨; 950). [ಕಾಡೆಮ್ಮ₀ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕಾಡೆಮ್ಮೆ 'ಕಾಡೆರ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಾಡೆಮ್ಮೆವೋರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಣ: ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳರ್ಚಿಸಿದ ಕಾಡೆಮ್ಮೆವೋರಿಗಳ ಕಣ್ಗಳಂತಿರ್ದ ರಕ್ತೋತ್ಪಲಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೯). [ಕಾಡು₂ + ಎಮ್ಮೆವೋರಿ (< ಎರ್ಮೆವೋರಿ)]

ಕಾಡೆರಳೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಿಂಕೆ: ವಾಜಿಯನೀದನುವಾದ ಕಾಡೆರಳೆಯ ಕಾಂತನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೩೧). [ಕಾಡು₂ + ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ)]

ಕಾಡೆರ್ಮೆ, ಕಾಡೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಎಮ್ಮೆ: ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗೋಮಂಡಲದಂತಿರ್ದ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆರ್ಮೆಯ ಪಿಂಡುಗಳಿಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯ ವ); ಪಟ್ಟಿರ್ದವು ... ಮಲ್ಕೊತ್ತುತ್ತೆ ಕಾಡೆರ್ಮೆ ಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೨೫); ಕೋಡೆಕೊಂಡುವು ಮಿಕ್ಕನಿಱುವುತುಂ ಕಾಡೆರ್ಮೆ (ಅನಂತಪು. ೯–೧೬ ರಗಳೆ). **ಕಾಡೆಮ್ಮೆ**: ತಡಂಮಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಮರಿಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೮ ವ); ದಾಯಾದನಂತೆ ಮಲಿವ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೦); ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಕೋಡು ವರಹದಂತಿಯ ದಾಡೆ ... ಭೇರುಂಡನ ರೂಢ ಪೆರ್ಗರುಿಯಿತ್ತರೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೪); ಮೊಲ ಹುಲ್ಲೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಚಮರಿಗಳ್ಮೊದಲಾದ ಪಲವು ಮೃಗಜಾತಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೨). [ಕಾಡು₂ + ಎರ್ಮೆ]

ಕಾಡೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕಾಡೆ₂: "ವಾರ್ತಿಕಃ – ಕಾಡೆಹಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕಾಡೆ₂ + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ₁)]

ಕಾಡೆಳ್, ಕಾಡುಎಳ್ಳು, ಕಾಡೆಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸೂಳೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳು ಮೂರೆಳ್ಳು ಮೆಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು ... ಅಂತು ತಿರುಕರು ಸಿರಿವಂತರುಮೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೮). **ಕಾಡುಎಳ್ಳು**: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೧೧೩). **ಕಾಡೆಳ್ಳು**: "ಜರ್ತಿಳ ಮೆಂಬುದು ಕಾಡೆಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೯). [ಕಾಡು₂ + ಎಳ್]

ಕಾಡೆಳ್ಳು 'ಕಾಡೆಳ್' ನೋ.

ಕಾಡೆಱುಕು (ನಾ). (?): ನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳೆ ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆನ್ದಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ಬೊಪ್ಪುಲರು ಎಳ್ವಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೮; 726). [?]

ಕಾಡೇಗೂಡೆ (ನಾ). ಕಾಡೆ ತುಂಬಿದ ಗೂಡೆ, –ಕುಕ್ಕೆ (?): ಕಜ್ಞಾ ಮುಚ್ಚಿ ಕಾಡೇಗೂಡೆ ಉದ್ದಿನ ಮೂಟೆ ಉರುಳೇಹೋಯ್ತು ನಮ್ಮಹಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ಟೋೞ ಬಿಟ್ಟೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೬). [ಕಾಡೆ? + ಗೂಡೆ?]

ಕಾಡೇಱು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಱುನ ಪೇರೊಟ್ಟಿಎ ಪಗನ್ನೆವಳ್ಳಮ ಗೋಸನ್ನನೆ ಕೊಂಡಿನ್ದಗೇಱ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೫; 890). [?]

ಕಾಡೊಡಮೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಸಂಪತ್ತು: ಕಾಡೊಡಮೆ ವೇಳೆ ಸಲೆ ಕೆಯ್ಯೂಡಿದುದೆನೆ ನೆಲದೊಳಿರ್ದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯುಂ ನೋಡೆ ನೆಲ ಮುಟ್ಟಲಬ್ಬಿಯೊಳಾಡುವೊಡೀ ದೆವಸಮಲ್ತೆ ಬೇಂಟೆಯ ದೆವಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೦); "ಕಾಡಿನ ವಸ್ತು" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೩). [ಕಾಡು₂ + ಒಡಮೆ]

ಕಾಡೊಡೆತನ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಡೆತನ: ಪಡೆಯೆ ಕಾಡೊಡೆತನವನೆಂಬ ನುಡಿಯುರಳಿ ಪಿಡಿಯೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೦–೩೭೯).
[ಕಾಡು₂ + ಒಡೆತನ]

ಕಾಡೊಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ದೊರೆ. ೨. ಬೇಡರ ಅರಸು: ಬಂದರನೇಕರ್ಬಳಿಸಂದು ಕಾಡೊಡೆಯನಂ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಲುಬ್ಧಕರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೯); ಕಾಡೊಡೆಯನಂ ಜಡಿದು ನುಡಿದಂತುಂ ಸಾವೆನಲ್ಲದೆ ಕಾವುದಂ ಮಾಣೆನಾಂ ವ್ರತಮನೆಂಬುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೬೦ ವ); ಅಡವಿಗಳೊಳ್ ಕಾಡೊಡೆಯರಂತೆ ಬಿ ರ ಯಿ ಗ ಳೆಂ ಬ ಮಿಗಂಗಳಂ ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೫) [ಕಾಡು₂ + ಒಡೆಯ₁]

ಕಾಡೊಳ್ಪು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳ್ಪು; ಅರಣ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ: ಸೆರಪಿನಿಂ ಬೀಳ್ಕುಡುವ ಕಾಡೊಳ್ಪನುಂಡಂ (ಕಾಲೂರ.೬೦–೯೯). [ಕಾಡು₂+ ಒಳ್ಪು]

ಕಾಡೋಜೆ (ನಾ). ಒರಟುರೀತಿ; ಅನಾಗರಿಕವಾದ ಕ್ರಮ: ರಾಜಸಭೆಯಲಿ ಕುಹಕರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೆಮ್ಮ ಜೂಜಿನೊಳ್ ಸೋಲಿಸಿವಸುಂಧರೆಯ ಕೊಂಡು ಕಾಡೋಜ[ಜೆ]ಯನ್ನೆನದರಸಿಯಂನೆಳಸಿ ವಸನಂಗಳಂ ಸುಲಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೭೬–೪). [ಕಾಡು₂ + ಓಜೆ₁]

ಕಾಡ್ಕೋಣ 'ಕಾಡ್ಗೋಣ' ನೋ.

ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು, ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿ; ದಾವಾನಲ: ನಮ್ಮನು ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗಿರಿಸಿದ್ಯೆ ಹೊಗಗುಟ್ಟಿದ್ಯೆ ಕಾಡ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಗಿ]ಚ್ಚಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೭); ನೋಡುತಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಧಟವ ರೂಢಿಗೊಡೆಯಾ ಸತಿಯೊಳೊರೆದನು (ಹಮಚ. ೩೬). **ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು**: "ದವಃ, ದಾವಃ – ೨ ಕಾಡು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೪). **ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು**: ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಅಡವಿಯೆ ಗುಜಿ(ಅವಚಂ.೨೧೪–೯೬೬); ಕಾಳಕೂಟವೊ ಕಾಡು [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಿಚ್ಚೋ ಕಾಲನೋ ಯಿದಕಂಜಲೇತಕೆ (ಬಸವು. ೫೬–೨೬). 'ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು' ಪರಾ. [ಕಾಡು₂ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಾಡ್ಗೋಣ, ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಡ್ಕೋಣ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕೋಣ; ವನ ಮಹಿಷ: ಸೊಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಲ ಕಾಡಾನೆ ಮಲೆ ಕಾಡ್ಗೋ[ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಕೋ]ಣನಾಡುಂಬೊಲನ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೫); ಕರಿ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಜಂಬುಕ ಕಾನನವೊಪ್ಪಿದುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦–೫); ಕರಿಯ ಕಾಡ್ಗೋಣಗಳು ಸಾರಗ ಉರಗ ಕಡವೆಗಳು (ಹಮಚ. ೬೪). **ಕಾಡುಕೋಣ**: "ಲುಲಾಯಃ, ಮಹಿಷಃ, ವಾಹದ್ವಿಷತ್, ಕಾಸರಃ, ಸೈರಿಭಃ, ೫ ಕಾಡುಕೋಣದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೪). **ಕಾಡ್ಕೋಣ**: ಅಬ್ಬರದ ಹುಲಿ ಹರ್ಯಕ್ಷಕುಲ ಮಲೆತಿಜಿವ ಕಾಡ್ಕೋಣ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೧೭). 'ಕಾಟ್ಕೋಣ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₂ + ಕೋಣ]

ಕಾಡ್ಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಕಾಡ್ಹಳ್ಳಿ ಗೌಡ ತಾನರಸಾಗಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೫೭–೧). [ಕಾಡು₂ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಕಾಢೆ 'ಕಾಡ್ಡೆ₅' ನೋ.

ಕಾಣ್, ಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡ₃ (ಭೂತಕೃ); ಕಂಡು₄ (ಭೂತನ್ಯೂ); ಕಾಂಬ₁, ಕಾಣ್ಬ, ಕಾಬ₁ (ಭವಿಕೃ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು: "ಕಾಣ್–ದರ್ಶನೇ" (ಶಮಧಾ); ಧನಮಾನ್ ಕಂಡು (ಎಇ. III, ೩೬೦–೫; 740); ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫); ಅದೇಂ ಮರುಳಾದನೊ ಬಡಿಗಂಡನಿಲ್ಲ ಪಾಲನೆ ಕಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೯); ಪೆಣನಂ ಕಂಡ ಪಂದೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧·೪೪); ಘನವ ಕಾಣಲೀಯದು ದುಃಖ (ಮಹಾದೇ. ೨೪); ಹಗೆಯಾಳಿ ಮುಜಿದುದ ಕಾಬೆನೆಸುಗೆಯ ಕಾಣೆ ನಾನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೨೪); ಆಯುಷ್ಮಿಕಾನಂದವನು ಕಾಂಬ ಮಧುರಭಾವವ ಬೆಳಸಿ ಸುತ್ತ (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೦). ೨. ಭೇಟಿಯಾಗು; ಸಂದರ್ಶಿಸು: ತನ್ನ ಪೊಟಲ್ಗೆವೋಗಿ ತಾಯುಂ ತಂದೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪–೧೮); ಏ ಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್‌ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮೀ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೯); ದೇವರುಮಾ ಸಂಜೀವಕಂ ಬಂದು ಕಾಣಲೊಡಂ ಪರಮ ಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡಂತೆ ಸಂಭ್ರಮವೆರಸು (ಪಂಚತಂ. ೫೫–೧೬); ಸೌಬಲರಾದಿ ಯಾದವರಮಣಿಪಾಲನ ಕಂಡರಂದೇಕಾಂತಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨). ೩. ಎಣಿಸು; ಭಾವಿಸು; ತಿಳಿದುಕೊ; ಅರಿತುಕೊ: ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೨೧); ಪುಸಿ ಕಾಣ ಡಂಬಮಿದು ಬೇಚರನೀನಿದನೆಂತು ನಂಬಿದೋ (ಆದಿಪು. ೨–೮); ಕಂಡ ಕಜ್ಜಮಂ ದೇವರ್ಗಱಿಯೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವೆನ್ (ಪಂಚತಂ. ೯೪–೧೩); ಕೆಲವಂ ಮಾಳ್ಪವರಿಂದೆ ಕಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೨); ತಂದೆ ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದಾತನುಯೆಂದು ಕಾಂಬುದೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೬೨); ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದಿರಲು ಬಹು ದುಃಖ ಕಾಣಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮–೩). ೪. ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಅನಿಬರ್ ತಾಂ ಮಾನ್ಯನೆಂದೆನ್ನದಾ ಮನುಜಂ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦); ಸತ್ತು ಕಾಣ್ಬ ಸಗ್ಗದಿಂದಿರ್ದು ಕಾಣ್ಬ ನರಕಮಲೇಸೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯುಮುಂಟು (ಜಗವಿ. ೪–೩೯ ವ). ೫. ತೋರು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ಪೋದಂ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗಂ ಗಡಮದನಱಿಯಲ್ಕಾಗದಿನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೦); ಅವನಿಗೆ ಪಾಂಡವರು ಕಂಡರು (ವಚಭಾ. ೩೬). **ಕಾಣು**: ೧. ಚಲಿಮಲಿಯೆಂದೋದುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ, ನೀವು ಕಾಣಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ೬೨). ೩. ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ತಮ್ಮನಂತೆ ಕಾಣಲೇನು (ಮನೆಬೆ. ೨). ೪. ಹುಟ್ಟಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಕಾಣದೆ ಎತ್ತಲೆಂದಱಿಯದೆ ಮರ್ತ್ಯದೊಳಗಿರ್ದಡೆ ನಿಶ್ಚಯದ ವಿರಕ್ತನೆ (ಮೋಳಮಾ. ೨೩–೯೦); ಹರಣವುಳೆವೊಡೆ ಕಾಣಲಹುದಖಿಳವಾ (ನವಮೋ. ೮–೨೩). ೫. ಪೆಣ್ಣುಪೆಣ್ಣೆಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೫–೭); ಈ ಕುರುಡ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಏನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೦); ಕಂಡದ್ದು ಹೇಳಿದರೆ ಕೆಂಡದಂಥಾ ಕೋಪ (ಗಾದೆ).

ಕಂಡಾ, ಕಂಡೆಯ, ಕಂಡೆಯಾ, ಕಂಡ್ಯ, ಕಂಡ್ಯಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆಯಾ; ಅರಿತುಕೊಂಡೆಯಾ: ಅನುಪಮುವಸಾಧ್ಯವಭೇದ್ಯ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವದೆ ಕಂಡಾ (ಆದಯ. ೨); ಮನಂ ಬೆದಜೆ ಪೊಡವಟ್ಟನಂ ಬೇಡ ಶೀಘ್ರಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಕಂಡ ಎಲೆ ಪುಣ್ಯವೇ ಕವಿಳಾಸಕೆ (ಎಇ. XXIII, ೧೯೪–೧೬; 1265); ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯ (ಭರಚ. ೧–೫); ನಿನ್ನಂಘ್ರಿರಾಜೀವಮಂ ನೆನೆಯ್ದುಮುಕ್ತಿಯನೆಯ್ದುವರ್ ಕಂಡ್ಯ ನಿನಗದೆಲ್ಲಿಯ ಪಾತಕಂ (ವೀಕ್ಷೈಪು. ೨–೩–೫೫); ಚಿತ್ರೀ ಸಾಕ್ಷಾಧೀಶನು ಕಂಡ್ಯಾ ಮತ್ತಾಯೀಶನೆ ಭೀಮನು ಕಂಡ್ಯಾ (ಪರಗೀ. ೬–೧). **ಕಂಡವರು** = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದವರು; ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕವರು. ೨. ಇತರರು; ಪರರು: ಕಂಡವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವೀಲಿ ದೂಡಿ ಆಳನೋಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಕಂಡವರ ಕಾಲು ಹಿಡಿದರೂ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋದು ತಪ್ಪದು (ಗಾದೆ). ೩. ನೋಡಿದವರು. **ಕಂಡಕಂಡ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಚೆಲ್ವ ಶಿಶು ಬೀದಿಯೊಳ್ ಬಂದು ದೇಸಿಗನಾಗಿ ನಿಲ್ವಿನಂ ಕಂಡಕಂಡಬಲೆಯರ್ ಕರೆಕರೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೦). **ಕಂಡೆಗೊಳ್** = ಕಾಣು; ನೋಡು: ಆವನನೆಗಾವ ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಗಾವಲರ್ಗವಚತ್ತರುಂತವೆಲ್ಲಂ ತವೆ ಪುಷ್ಪಾವಚಯದಿಂ ತಳಿರ್ಗಳ ಕಾವಣದೊಳ್ ಕಂಡೆಗೊಳ್ವನಂದಿನ ದಿವಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೭). **ಕಾಣಬರು** = ೧. ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ಕಾಣಬಾರದ ಬಯಲಿಂಗೆ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೩–೧೬).

೨. ಗೋಚರಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಈತನನಿತಿನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆಗೆತಜಲಿ ತಾವಿಲ್ಲ ಸತ್ತ್ವಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೫); ಅಧಿಕ ಸುಜಾಣರ ಜ್ಞಾನಲೋಚನಕೆ ಕಾಣಬರ್ಪಂತೆ ಕನ್ನಡ ವಾಕ್ಯದೆ ನೆರೆಜಾಣ ಸತ್ಕೃತಿಯ ವಿಸ್ತರಿಸು (ಮೋಹತ. ೩–೧). ೩. ಗೊತ್ತಾಗು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರು: ಒಂದರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿ ಕಾಣಬಂದುದಾ ವಿದ್ಯೆ ಕಂತುವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೬೧); "ಶುದ್ಧಾಂತ – ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬಾರದೇಯಿರುವ ಅರಸಿನ ಅಂತಃಪುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩). ಕಾಣಗೊಡಿಸು = ೧. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ೨. ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಕುರುಡರಿಗೆ ಕಾಣಗೊಡಿಸುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮೆರೆಸುತ್ತ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ). ಕಾಣಗೊಡು = ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು; ತೋರಗೊಡು; ತೋರಿಸು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಣ್; ಮಲ. ಕಾಣು. ಕೊಡ. ಕಾಣ್; ತೆಲು. ಕನು, ಕಾನು]

ಕಾಣ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಉಪ್ಪು ತುಪ್ಪ ಕಾಣಂ ರಸಂ ವಜ್ಜನಿಯುಂ ಎಣ್ಬತ್ತ ಸಲ್ವರ ಕಯ್ಯಲ್ ಮಲ್ಲಿಗ ಗಾದಯ್ಯ[ಂ] ಮಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ದುಬಿಟ್ಟ (ಇಅ. XII, ೨೫೬–೧೬; 971). [?]

ಕಾಣ$_2$ 'ಖಾಣ' ನೋ.

ಕಾಣ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೨. ಕುರುಡ: ದಶಇಂದ್ರಿಯಂಗಳಿಗೆ ವಶವಾಗದಿರು ... ದಿಶೆಯಜ್ಞಾತು ಕಾಣನಾಗದಿರು (ಪ್ರಸತೀ. ೪೮–೧೦). ೩. (ಕವಡೆಯಂತೆ) ತೂತು ಬಿದ್ದುದು ಅಥವಾ ಒಡೆದದ್ದು. ೪. ಕಾಗೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಣ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಅಡವು. [?]

ಕಾಣಒತ್ತೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ತೋರುಒತ್ತೆ (ಉಕ). [< ಕಾಣ್ + ಒತ್ತೆ$_1$]

ಕಾಣಕರಸೂನು (ನಾ). ಶಿಲ್ಪ ಕೆಲಸದವನು (?): ಬಡಗಿಯು, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯು, ಧ್ವಜಕಾರನು, ಕಾಣಕರಸೂನು ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩). [?]

ಕಾಣಭುಜ (ನಾ). ಕಣಾದ ಪಕ್ಷದವನು; ವೈಶೇಷಿಕ ಪಂಥದ ಅನುಯಾಯಿ; ತಾರ್ಕಿಕ: ಯುಕ್ತಿಯ ನುಡುಗಿ ... ಕಾಣಭುಜರ್ಕಳಿಂತು ತುಟ ಮಿಸುಕುವರು (ರಾಘಚ. ೧೪–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಾಣಯ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ: ವೈದಿಕರಾ ಸ್ನಾನದ ಕರದಲಿ ಕಾಣಯವಿಡಿದು ಭರದಿ ಬಡಿಯಲವನಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹರಣ ಮಳಿವುತಿರಲು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨–೭). [< ಕಣೆಯ$_2$]

ಕಾಣಾಂಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಣಾಚಿ, ಕಾಣಾಂಚಿ, ಕಾಣಿಯಾಚಿ, ಕಾಳಾಂಚಿ, ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದು ಸ್ವಾನುಭೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಆಸ್ತಿ; ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಆಸ್ತಿ; ಹಕ್ಕುದಾರಿ ಜಮೀನು: ವಿನಿಯೋಗದಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಾಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ವಾಸ್ತೆಗಳು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೨೬; 1513); ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿದವನ ಪೊಡವೆ ಆತಗೆ ಕಾಣಾಚಿ ಸಲದು ಎಂದು ಸೊಡಂಬಟ್ಟು ಬರಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೮–೨೦; 1552); ನಂಮ್ಮಕಾಣಾಚಿ ಸೀಮೆ ಕೆಳದಿ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕಲಿಸೆಯ ಪೇಠೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦–೬೦–೧೧; 1573). ಕಾಣಾಂಚಿ: ಯೀ ಮಾನ್ಯವನು ನೀನು ಕಾಣಾಂಚಿಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲುಳವನು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೩೪–೧೨; 1560); ಕಾಣಾಂಚಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಪಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ.೬೨–೪೪; 1622). ಕಾಣಿಯಾಚಿ: ಪರರುವ ಬಂದಿಸಿ ಬೇಡುವಂಗೆ ಧನದ ಒಲವರವಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿಯ ಕೇಣಸರವಿಲ್ಲ (ಮನುಗುಂ. ೬೦); ಅನತಪಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿ ಕೊಟೆದು (ಸೌಇಎ. ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬–೪; 1419); ನಂದಿಗಳು ಅಪಚಿ ಅನತಪಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨–೪; 1496). ಕಾಳಾಂಚಿ: ಕೊಂಗುರ ಗಣಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ ದತ ಕಾಳಾಂಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟ ಕೊಡಗೆಯ ಗ್ರಾಮಗಳಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೦–೯; 1562); ನಂಮ ಕಾಳಾಂಚಿಗೆ ಸಲುವ ಬಡೂರ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಚಿಕ್ಕಜಂಬಾನಿಲೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೫೬–೧೩; 1597). ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$: ಮಲ್ಲಪ್ಪಗೆ ಕಾಳಾಂಜಿಯಾಗಿ ಹಕಿಸಿದ ಧರ್ಮಶಾಸನ (ಎಕ. IV, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೮–೨೧; 1549).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಣಿಯಾಟ್ಚಿ, ಕಾಣಾಚಿ; ತೆಲು. ಕಾಣಾಚಿ, ಕಾಣಯಾಚಿ, ಕಾಣಿಯಾಚಿ]

ಕಾಣಿ$_1$, ಕಾಣ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ; ಪಣದ ಅರುವತ್ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ವೀಸಂ ಎರಡು ಕಾಣಿ ಎರಡು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫–೩೭; 1097); ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅರ್ಧಕಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೫); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಕಾಣಗಾಡಿ ಕಡವರವನಂದಿಲದ ಹುಳಿಗಾಡಿಯಮೃತಮಂ ಬಿಡುವರೆ (ಸೋಮಚ. ೧–೬೬); ಕಾಣಿಯ ಬೀಯದಲಿ ಬಡವಹುದೆ ಕನಕಾಚಲ (ಕುಮ್ವಾದ್ವೈ. ೧–೧೬); ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯಿಂ ದರಸರೆ ಕಾಣಿಯಿಂದು ದಾಯದವರ್ಗ್ಗಳ ತೆಱಿಯೆಂದರುವಣಮೆಂದುಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ತಿರಾ. ೪೦–೯೮; 1040). ೩. ಕಾಣಿಕೆ: (ಕ). ೪. ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: (ಕ). ೫. ಆಸ್ತಿ; ಅನುವಂಶಿಕ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ. ೬. ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳು ಸಮತೂಕದಲ್ಲಿರುವುದು. ೭. ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕಕ್ಕೆ ತರಲು ಹಾಕುವ ತೂಕ, —ವೇರು; ಭಾರದಾನಿ: ಏರುಪೇರಾದ ತಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತರುವ ಕಾಣಿಯಂತೆ (ದಿಟುಮ. ೪); ತಕ್ಕಡಿಗೋ ಬೇಡ ಕಾಣಿ ತೂಗುತಿರಲಿ ಸತ್ಯವಾಣಿ (ಸೂಯರ್ಪಾ. ೨೪–೫). ೮. ಕಾಯುವವನು; ಕಾವಲುಗಾರ. ೯. ಹಣ; ಸಂಪತ್ತು. 'ಭೂಮಿಕಾಣಿ' ಪರಾ. ಕಾಣ್ಕೆ: ೧. ಕಾಣಿಯಂ ಗೆಲನರ್ಧಗಾಣಿಯಂ ಸೋಲನೀ ಜಾಣರೆ ಜೀಯಂ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೨–೩೧). ೧೦. (?): ಕಾಣಿಯ ಕಾಣ್ಕೆ ಸುವರ್ಣ ಕ್ಷೋಣಿದ್ರಕೆ (ಕಂದಕ. ೫).

ಕಾಣಿಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಬಟ್ಟಲು ಸಮತೂಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ತೂಕಸೇರಿಸಿ ಸರಿಪಡಿಸು; ದಡಕಟ್ಟು: ಕಾಣಿ ಕಟ್ಟಿ ತೂಕಹಾಕು (ರೂಢಿ). 'ವೇರುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾಣಿ]

ಕಾಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮಾಚಪತ್ರಿ: "ಗ್ರಂಥಿಪರ್ಣ ಶಂಕಃ ... ಕುಕ್ಕುರಂ – ಈ ೩ ಕಾಣಿಯೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [?]

ಕಾಣಿಕಾಜಿ (ನಾ). ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು, ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು; ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯ ಹಕ್ಕುದಾರ: ದಿಂಬರ ಸೋಮಕಗಉಂಡನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಮಗಉಂಡ ಮಂಚಿಗಉಂಡ ಚಾಮಗಉಂಡ ಕೊಣಕಾಲನ ಮಗನಾ ಹೋಕ ತಂಮನು ಯಿಂತೀ ಅನಿಬರು ಕಾಣಿಕಾಜಿನ ಭಾಗೆಯ ಬೇಕೆಂದಡೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೬೦–೮; 1153).

[ಕಾಣಿ$_1$ + –ಕಾಜಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿಕ್ಕಾರ]

ಕಾಣಿಕೆ 'ಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು 'ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಸೊಂಪೊದವಿ ಬರಲು ವಿರಾಟ ಕಾಣಿಕೆಗೊಂಡು ನಡೆತಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ] (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೬); ವರ ಸುಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಮುಖ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ ಬಂದರೊತ್ತರಿಸಿ ಕಾಣಿಕೆಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೮). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಣಿಕೆಯ (ನಾ). ಕಾಣಿಕೆಯವನು; ಕಾಣಿಕೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು (?): ಯಿ ಗ್ರಾಮಕೆ ಅರಸುಗಳು ಗಣಾಚಾರಿಗಳು ಸುಂಕದವರು ನಾಡು ತಳವಾರರು ಕುಳಸಿದಾಯ ಬೇಡಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯರು ಅರು ಅಳುಪಿದರು ನಮ್ಮ ನಾಡಗಿ ತೆತ್ತು ಬಿಟ್ಟೆಉ(ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭೧-೧೯; 1540). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + -ಅ$_7$]

ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು, —ಅರ್ಪಿಸು: ನಿಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ರೊಕ್ಕದಾಸೆಯಹಿತ್ತು ತಂದನು ದಂಡನಾ ನೆಲಕೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೩). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಣಿಕೆಯಿಾ 'ಕಾಣ್ಕೆಯಿಾ' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆವರದ (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕಾಣಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು: (ಕ). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಪರದ]

ಕಾಣಿಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಾಣಿಕೆಗೊಳ್: ಕುಂದ ಗಂಧಿನಿಯ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯ ವಿಮಲ ಮೆಯ್ಗಂಧದ ಕಾಣಿಕೆವಿಡಿದು ಮಂದಗತಿಯನಾಂತು ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಗಿದಿರಾಗಿ ಬಂದುದು ತಂಗಾಳಿ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೩೦). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಣಿತೂಕ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿ ಬಟ್ಟೆಲುಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಡಮೆ ಭಾರವಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಇಡುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ತೂಕ, —ಪೇರು: (ಕ). [ಕಾಣಿ$_1$ + ತೂಕ]

ಕಾಣಿಪೇರು (ನಾ). = ಕಾಣಿತೂಕ: (ಕ). [ಕಾಣಿ$_1$ + ಪೇರು$_2$]

ಕಾಣಿಬೇಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣವನ್ನು ಬೇಡು, —ಕೇಳು (?): ಎಳಸಿ ನೋಡಿಯೆ ನೋಡಿಸುವ ಕೆಲಕೊಳೆವ ನಗಿಸುವ ಕಾಣಿಬೇಡುವ ಮುಳಿವ ಬಲುವನು ಜಾಣ್ನುಡಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಕರಗಿಸುವ ದಟ್ಟಿಸುವ ... ಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿಸುತಿರ್ದರ್ ಳು ಮಗಳಿಗೋರ್ವ ವಿದಗ್ಧೆಯಿರುಳೀನಲಿ (ಜೀವಂಧ. ೧೭-೪೦). [ಕಾಣಿ$_1$ + ಬೇಡು$_1$]

ಕಾಣಿಯಾಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಱ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಾಚಿಯ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಸಾಧನವ ಬರದಾತ ಪುಟರಸರ ಮಗ ದೇವರಸನು ಸುಹಸ್ತವೊಪವೊಪ್ಪಗಳು ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಱ ನಂದಿಗಳವೊಪ್ಪಗಳು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೨೧; 1496). [ಕಾಣಿಯಾಚಿ (< ಕಾಣಾಚಿ) + -ಕಾಱ]

ಕಾಣಿಯಾಲ (ನಾ). ಆರಂಭಮಾಡುವವನು; ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಆಸಗರ ಹಲ ಗಾಣಿಗರ ಸುಂಕ ಹಲರ ಬೇಡಿಗೆ ನಾಯಿಂದನ ವರಿ ಕುಂಭಾರರು ಕಾಣಿಯಾಲರ ಬೇಡಿಗೆ ಕುಱುದೆಱೆ ಗ್ರಾಮುಗಳ ಬೇಡಿಗೆ ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೧೦೦; 1521). [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿಯಾಳ]

ಕಾಣಿಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅದೃಶ್ಯತೆ: ಪವನಜಂ ... ಯೋಗತನುವಿಂದಗೋಚರನಾಗಿ, ಮಯ್ಮೆಳಲ್ ಕಾಣದಾದುದೆ ತನ್ನ ಕಾಣಿಲ್ಲಮೆಗೆ ಕುರುಹಾಗೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕಂಡನಾಕಾಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨-೩೩೬). [ಕಾಣ್ + ಇಲ್ಲಮೆ]

ಕಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಚರಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ನೋಟಕರನತನುಮತ್ತದ್ವಿರದಂ ಕೋಡಂ ಕಾಣಿಸಿ ಪಿಡಿದೀಡಾಡುವುದೆಂದಿನೆಗಮಾಡಿ ರಂಜಿಸಿದಳವಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೩೭); ಸೂನುಗಳೞಿವಂ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಾನುಜರೞಿವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯೆನ್ನೀನಂ ಕಾಣಿಸಲಿರ್ದಪೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನಿಮ್ಮ ಲಿಖಿತವ ನಿಂದು ಕಾಣಿಸಿದಿರೇ ಎನುತೆ (ನಂಬಿರ. ೭-೬೧); ಮುಗಿಲ ತುದುಕುವ ತೆನೆಗಳಾಳ್ವೇರಿಗಳು ಪಾತಾಳವನು ಕಾಣಿಸುವಗಳು (ನಳಚ. ೧-೨೧). ೨. ಒದಗು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಪದನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ವವಲ್ಲಿ ಮಱೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೧); ಜನಿಸಿದಾಗಳೆ ಮರಣಗಾಣಿಸಿಯನಿಮಿಷೇಶ್ವರನಿತ್ತ ಶಾಪದಿ ಪುನರಪಿಯು ತಾನೊಬ್ಬ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಲ್ಯನಾಮದಲಿ (ಸಂಧಪ. ೮-೨೮). ೩. ಭೇಟಿ ಮಾಡಿಸು; ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕರೆತರು, —ಒಪ್ಪಿಸು: ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ವ); ಆತನನಾಂ ತಂದು ಕಾಣಿಸಿ ಕೂಡಿದದಂದಿಂಕೊಟ್ಟು ಇಂದುವರಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೧); ಕರೆಸಿ ತನ್ನ ಕುಮಾರಕರ ನೂರ್ವರನು ಕಾಣಿಸಿದನು (ಸಂಧಪ. ೩೪-೩೧). ೪. ತೋರು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರವಾಗು: ಕಾಣಿಸುತ ಕಂಗಳಿಗೆ ... ಅಕ್ಷೀಣ ಮೃಗ ಪುಟನೆಗೆದು ಹಾಱುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒಂ೫. ೨೬-೭); ಅವರನು ಕಾಣ್ಬಕು ತನ್ನ ತನುವವರಿಂಗೆ ಕಾಣಿಸದು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೪); ಪರವಾದಿಗಳ ಕಣ್ಗಳ್ಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಗೋಪ್ಯದಿಂ (ಚಬಪು. ೬-೧೩); ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರಾರೂ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕಾಣಿಸಿದರೆ (ಸರಸ. ೩೮). ೫. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು; ತೋಚು; ಭಾಸವಾಗು: ಅದು ಸರಿಯೆಂದು ನನಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ನರನ ಧನುವಿನ ದನಿಯ ಕೇಳಿನು ಕರಗಿತಂತಃಕರಣವರ್ಜುನನಿರವ ಕಾಣಿಸಿ ಬಾಯಿನಲು ಕೈಕೊಂಡನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೪).

ಕಾಣಿಸಿಕೊಡು = ತೋರಿಸು; ಗಮನಕ್ಕೆತರು. ೨. (ಕರೆತಂದು) ಭೇಟಿ ಮಾಡಿಸು: ಮಂತ್ರಿಪುಂಗವರು ಮೇದಿನಿಯೊಳಗತ್ಯಧಿಕರಾದ ವರ್ಗರನೆಯ್ದೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡುತಿಹರು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೩೦). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರವಾಗು: ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂದರಾಚಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಳೊಬ್ಬಬಲೆ (ಸಂಧಪ. ೬-೩); ತಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳದೊಳಪೊಕ್ಕು ಚಿತ್ರಪಕಲೀಕಾನಗೆಯ್ದಿಕೆಲ್ಲರನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೭). ೨. ಭೇಟಿಕೊಡು; ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಅರಸಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳೀ ನೃಪರರಸಿಯನು ಸುಕುಮಾರಕರನು ... ಪಸಾಯ್ತಿಯರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೨); ಬಂಧಾಪುರಿಗೆ ಬಂದು ಚಂಡಕೋದಂಡನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ವುದು ಬೇಱೆ ಬೇಱೆ ದಂಡೀದಿರಲೊಡಂ (ಹಮ್ಮಿ.ರ. ೨-೧೩೩ವ). ೩. ತೋರ್ಪಡಿಸು; ಗೋಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಲ್ಲನಿತೂಹೆಯವಿದಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿ ಮೊಲೆದಾಣವ ನಿನಗಿತ್ತಕಲ್ಲ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೬೮). [ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಣು 'ಕಾಣ್' ನೋ.

ಕಾಣುಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪಗೌಂಡಂ ಕಾಣುಗ ವಂಶಾಗ್ರಗಣ್ಯನನುಪಮ ಪುಣ್ಯಂ (ಕಕುಲ. ೬-೪೫; 1216 ?). [?]

ಕಾಣುಹ (ನಾ). ಕಾಣುವುದು; ನೋಡುವಿಕೆ: ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ನೆನೆದುಭೀಯೆಂದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೫); ಹಂದಿಯ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ಕೋಪಕಿಚ್ಚು ಘುಗಿಲೆಂದು (ಹಹಕಾ. ೭-೧). [ಕಾಣು (< ಕಾಣ್) + -ಹ$_2$]

ಕಾಣೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಣದೆ ಅಡಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯತೆ. 'ಕಾಣೆಯಾಗು' ಪರಾ.

ಕಾಣೆ ಅರ್ಜಿ =(ಕರಾ). ಕಾಣದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಕೊಡುವ ಅರ್ಜಿ: ದನ ಕಾಣೆಯಾಗಿದೆ, ಅದಕ್ಕೇ ಕಾಣೆಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಣೆಯಾಗು** = ಕಾಣದಂತಾಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು; ಮಾಯವಾಗು: ಇನಿತೊಂದು ಪೊೞ್ತು ತಡೆದಳ್ ಕಳಭಾಷಿಣಿ ಕಾಣೆಯಾಗಿ ಮುಂತಂದಿರವೇೞ್ದ ತಾಣದೊಳೆ ಕಾಣಲೊ ಕಾಣದುದರ್ಕೆ ನಾಣ್ಚಿ ಮೇಣ್ ನಿಂದಳೊ ತಾಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೦೨); ಮಗನು ಕಾಣೆಯಾದದ್ದು ತಿಳಿದೊಡನೆ ಅವರ ಹೃದಯವೂ . . . ಬಾಡಿಹೋಯಿತು (ಕಂಬಹು. ೯೧). [< ಕಾಣ್]

ಕಾಣೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೊರಂಟೆಯಾದರೆ ಆರು, ಬೈಗೆಯಾದರೆ ನಾಲ್ಕು, ಬಂಗ್ಡೆ, ಕಾಣೆ ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯). [← ತುಳು. ಕಾಣೆ, ಕಾನೆ]

ಕಾಣೆ$_3$ 'ಕಾಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಣ್ಕೆ, ಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಣುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದರ್ಶನ: "ಕೋರ್ಪನೆ ಕಾಣ್ಕೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೨); ಜಗತ್ರಯದೀಪಕನ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಳಗಾದುದು ಲೋಕತ್ರಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೬); ಕಿನ್ನರ ಯುಗ್ಮಮೆತ್ತ . . . ಈ ಕನ್ನೆಯ ಕಾಣ್ಕೆಯೆತ್ತ ಮನುಜಂಗೆನಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೪); ಕುರುಡನ ಕಾಣ್ಕೆಯುಂ ವನಿತೆಯರ್ಗೆಳಸಿರ್ಪನ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಮನಂ ಮುರಿವನ ಧೈರ್ಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೮); ಅಹುದೊ ಅಲ್ಲವೊ ನಾವು ಕಂಡ ಕಾಣ್ಕೆಯು ದೇವ (ಭರಚ. ೪-೧೩). ೨. ಉಡುಗೊರೆ; ಉಪಾಯನ: ಆ ಗಿರಿರಾಜವಿಲಾಸಮುಟ್ಟಿಯಂ ತಂದುದು ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ತನಗೆ ತರ್ಪವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨); ಒಸೆದು ಕೊಟ್ಟಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ತನ್ನೃಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೩೨). ೩. ಅರಸರಿಗೆ ಹಾಗು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ನಜರು, —ನಜರಾಣೆ: ಕರಣಂಗಳ ಕಾಣ್ಕೆಯೆಂದು ಮನ್ನೆಯದೆಱೆಯೆಂದರುವಣವೆನ್ದು . . . ಕೊಣ್ಡವರ್ಚ್ಚಿರ್ದ್ದಾಳರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೪-೩೬; 1174); ಅಱುವಂತು ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟೆಱಗಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩); ಬಂದು ಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತು . . . ಬಿನ್ನವಿಸುತಿರೆ (ಹರಿಪು. ೩೫-೪). **ಕಾಣಿಕೆ**: ೧. ನಿರಾಕಾರದಿಂದ ಕಾಬ ಕಾಣಿಕೆ ಇನ್ನಾವುದೊ (ಮೋಹಮಾ. ೫೩-೨೩೪); ಈತನೊಬ್ಬನ ಕಾಣಿಕೆಗೆ ಕೌತುಕವ ಕಱೆದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೩); ಕಣ್ಣೆರಡು ಕಾಣಿಕೆಯೆರಡೆ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩-೧೪); ಕಣ್ಣು ಕಿರಿದಾದೊಡಂ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹೊಲ ಹಿರಿದು (ಹಚ್ಚರ. ೧೫-೧೨೬). ೨. "ಉಪಾಯನಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಹಾರಃ, ಉಪದಾ – ಈ ೪ ಕಾಣಿಕೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೩೫); ಎಲರ ಕಂಪನೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪೋಗಿ ನೀಂ ಕೊಟ್ಟು (ಜಗವಿ. ೬-೧೨); ನೃಪಪರಿವಾರವೆಲ್ಲವು ಬಂದು ಕಂಡುದು ಕಾಣಿಕೆಯ ನೀಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೨); ದೇವರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ ಹಚ್ಚುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೦). ೩. ಮನ್ನೆಗಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯ ದಾ.ಯ.ಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೧-೪೫; 1149); ಸಿದ್ದಾಯ ಹೊದಕೆ ಹದಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಂತಾಮ. ೨-೨೨; 1355); ಹಣ ವೊಕ್ಕಲು ಗುತ್ತಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬೆಳ್ಳಕರಣ ಬೆಳುದಡಂ ಎಸೆವೊಸಗೆ ಬಿಟ್ಟಬಿಡಾರ (ಕಇ. I, ೫೩-೨೬; 1433). ೪. ಕೊಡುಗೆ: ಚೀಣಾ ದೇಶವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದರೆ ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾದರಿಯ ಕಾಗದ (ಮುದ್ರಕ. ೬೬); ಪಾಠದ ಅಂತಿಮ ಉದ್ದೇಶ ಕಲಾಜೀವನ . . . ಸಾಧ್ಯವಾದವರು ಕೃತಿ ರಚಿಸಿ ತಾವೂ ಕಲಾರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೩).

ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡಿಸು = ಭೇಟಿಮಾಡಿಸು; ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಕರೆತರು: ನಿನ್ನ ಚಾವಡಿಯ ಬಲ್ಲಿದರಗ್ರಗಣ್ಯರನ್ನೇ ಆಯ್ದು ನಮಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡಿಸು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೩-೯). **ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡು** = ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಮರೆಗಂ ಚಂದ್ರಂಗಂ ತಾಮಸಮಂ ಕಳೆದು ಕಾಣ್ಕೆ ಮಾಳ್ಪಂತೆವೊಲಾ ತಾಮರಸನಿಭಾಸ್ಯೆಗೆ ಸುರಕಾಮಿನಿ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳೆಸೆಯೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯). [ಕಾಣ್ + -ಕೆ]

ಕಾಣ್ಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡು; ನಜರಾಣಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು, ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ).=ಕಾಣ್ಕೆಗೈ: ಋಷಿ ನಿವೇದಕಂ ಷಡೃತು ಫಲಂಗಳಂ . . . ಶ್ರೇಣಿಕ ಮಹಾರಾಜಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೨); ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟೆಱಗಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧); ಬಸಂತಂ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೩); ದೊರೆ ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರ್ಗೊಂಡು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟಿರದೋಲಗಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೬); ರಾಜಶೇಖರನೆಮ್ಮಾಳ್ದನವಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು ಕೊಳ್ಳೆಂದಿತ್ತ ತದ್ರತ್ನಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೫). **ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು**: ಕಾಣಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಚರಣಾಂಬುರುಹಕೆಱಗಿದೊಡೆ (ಸಂಧಪ. ೨೦-೨); ಮಂದಗಮನೆಯ ರಚಿತ ವಸ್ತುವ ತಂದು ಕಾಣಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಮುಗಿದೆಱಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ನಳಚ. ೩-೨೯); ಶರಧಿ ರಾಮಗೆ ನವರತ್ನಭೂಷಣಗಳ ಪಿರಿದು ಕಾಣಿಕೆಗೊಡುವಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೮೦). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಕೊಡು]

ಕಾಣ್ಕೆಯೀ, ಕಾಣಿಕೆಯೀ (ಕ್ರಿ).=ಕಾಣ್ಕೆಗೈ: ಆ ಕುಮಾರಿಯ ರಿರ್ವರಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಿತ್ತು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೨). **ಕಾಣಿಕೆಯೀ**: ತಂದು ಮುಕ್ತಾಫಲಗಳನು ಮುದದಿಂದ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು (ನಳಚ. ೩-೩೫); ಹೊಸ ನನೆ ಹೂ ಫಲಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧-೧೩); ಚಂಗಳ್ವಾಧಿಪನು ಕದನದೆ ಸೋತು ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತ ಮಂಗಲ ಗಜಶಾಲೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೩೦). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಈ$_2$]

ಕಾಣ್ಕೆವೊಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವಷ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಣ್ಣಳವಿ; ದೃಷ್ಟಿಪಥ: ಕಾಣ್ಕೆವೊಲದಂಚಿಂದೆ. . .ಹಾರುತೊಯ್ಯನೆ ತೇಲಿ ಬಂದತ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೦-೨೩೯). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಪೊಲ]

ಕಾಣ್ವ (ನಾ). = ಕಾಣ್ವ: ಕಾಣ್ವರು – ಇವರು ಯಜುರ್ವೇದದ ಪ್ರಥಮಶಾಖೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಕಭಾಗೆ. ೬೮). [< ಸಂ. ಕಾಣ್ವ]

ಕಾಣ್ಪಡಿಸು 'ಕಾಣ್ಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಣ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಣುವ ಹಾದಿ; ನೋಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೨. ಕಾಣುವ ಅವಕಾಶ,—ಎಡೆ. 'ಕಾಣ್ಪಟ್ಟೆಗೆಡು' ಪರಾ. [ಕಾಣ್ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಣ್ಪಟ್ಟೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣುವ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಪ್ಪು. ೨. ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆ ನಿರೂಪಮಂ ತಾನೆನ್ನ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಟ್ಟನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೮). [ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆ + ಕೆಡು]

ಕಾಣ್ಪಡಿಸು, ಕಾಣ್ಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೋರಿಸು: ದೇವ ರಘುವರಸಿಂಹರಿಗೆ ಹರನ ಚಾಪಮಂ ಸಾವಧಾನದಲಿ ಕಾಣ್ಪಡಿವುದೆನಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೯-೧೯); ಲತಾಮಂಟಪಸ್ಥಾನಗಳ ದಿವ್ಯತರ ಸರಸಿಗಳನು ಪದುಳದಿಂ ಕಾಣ್ಬಡಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೩೨). **ಕಾಣ್ಬಡಿಸು**: ಶಶಿಧರಂ ನಿನಗಾವ ನೀರನ ಭವತ್ಕರಣಕೊಸಗೆಯಿಂ ಕಾಣ್ಬಡಿಸಿ ಹೊಳಸಿದಂ (ಪರಶು. ೬-೨೨). [ಕಾಣ್ + ಪಡಿಸು]

ಕಾಣ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ನೋಟ; ದರ್ಶನ: ಜಾನದೊಳ್ ತಾಂ ಕಂಡ ಕಾಣ್ಕೆಗೆ ಮನುಷ್ಯತೆ ಲಭಿಸಿದತ್ತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೪–೨೪೯); ಕಾಣ್ಕೆಯಿರ್ಪೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಅನುಭವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೦–೧೭೪). [ಕಾಣ್ + -ಮೆ]

ಕಾಣ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: "ಕಾಣ್ಕೆ[ಣ್ಕೆ]ಯೆ ಬಲ್ಲಾಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷನ]" (ಚತುಃ. II, ೮೦); ರಾವಣನ ಹೋಮವನು ಕಾಣ್ಕೆಲಿ ಹನುಮ ಕೆಡಿಸಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮–೪೬); ಕಾಣ್ಕೆಯಿಂ ಕಾಣದಿಹ ಪೊಂಬೊಗರ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೩೧–೨೫). [?]

ಕಾಣ್ವ (ಗು). ೧. ಕಣ್ವ ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನು. 'ಕಾಣ್ವಶಾಖೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಣ್ವಶಾಖೆ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ; ಕಣ್ವ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ವೇದಶಾಖೆ: ಯಜುರ್ವೇದ ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಯ ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಕಡೆಯ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳೇ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ (ಭಾರದ. ೩೪). [ಕಾಣ್ವ + ಶಾಖೆ]

ಕಾಣ್ಕೆಕೆ (ನಾ). ಕಾಣುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ: ಸಕಲಲೋಕಂ ಬೇಱೆ ಸಕಲಾತ್ಮರುಂ ಬೇಱೆ ಸಕಲೇಶ್ವರನೊರ್ವನದಕೆ ಬೇಱೆಂಬ ಕಾಣ್ಕೆಕೆಯಿಂ ಕನಿಷ್ಟನವನ್ನೆಸೆ (ಅನುಸಾ. ೨–೮–೩). [< ಕಾಣ್ + -ಇಕೆ]

ಕಾತಕರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಚು, ಇದ್ದಲು, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಜನರ ಒಂದು ವರ್ಗ. ೨. ಆ ವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾತಕರಿಗಳು – ಕೆಲವರು ಪೊಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವರು, ಕೆಲವರು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೦೫). [← ಮರಾ. ಕಾತಕಡೀ, ಕಾತಕರೀ, ಕಾತೋಡೀ]

ಕಾತಘಾತ (ನಾ). ದ್ರೋಹ (?): ಮಾಟವೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯು ಸತಿಯ ರಾಟವೆಲ್ಲ ಸಂಚು ಸನ್ನೆ ನೋಟವೆಲ್ಲ ಕಾತಘಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಘನ್ನಘಾತಕ] ಕೂಟವೆಲ್ಲ ವಂಚನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೭–೧). [?]

ಕಾತರ (ಗು). ೧. ಕಳವಳಗೊಂಡ. ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. ೩. ಅಂಜಿದ; ಕಂಗೆಟ್ಟ; ದಿಗಿಲುಗೊಂಡ. ೪. ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳ; ಆತುರಪಡುವ: ಖಚರೇಂದ್ರನ ಕಾತರದೃಷ್ಟಿಘಾತ ಚಂದನ ಘನಸಾರ ಕರ್ದಮ ನದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೭೪). (ನಾ). ೫. ಕಳವಳ; ಉದ್ವಿ ್ರಂಕ: ಕಾತರದ ನಿಲಯ ಕಷ್ಟಂಗಳಾಲಯ ದೈನ್ಯದಿರವು ದುರ್ಭಿಕ್ಷದೆರವು ಭೂತಳದಿ ಪರಸೇವೆಯೆಂಬುದು (ನಂಕಾರಾ. ೫–೫–೨೨); ಅವಳು ಕಾತರದಿಂದ 'ನಿನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಚಾಚು ರಂಗಣ್ಣ' ಎಂದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೮). ೬. ಉತ್ಸುಕತೆ; ಆತುರ; ಉತ್ಕಂಠೆ: "ನಿಸದಂ ಕಾತಳಮು ಕಾತರಂ ಕವಿವರರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಸತಿಯನಾಕ್ಷಣದಿಂದಮುಭೇಕ್ಷಿಪ ಕಾತರದೆಡೆಗೊಂಡು (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೧೧೬). ೭. ಅತಿ ಉತ್ಕಂಠಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದುಡುಕಿನವನು: ತನ್ನ ತವಕಕ್ಕೆ ನೆರೆವಾತನತಿಕಷ್ಟನೊತ್ತಂಬದಿಂ ಕೊಡುವಾತಂ ಮೂರ್ಖಂ ಮುನ್ನಮೆವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕಿ ನೆರೆವಾತಂ ಕಾತರಂ (ಮದಕಿ. ೧೦–೭೯); ತಾನೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿ ಮುಂದಱಿಯದೆ ಕಾತರ ನೀಱ್ದುಕೊಳ್ವೆನೆಂದಾ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯಱಿದೆ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೊಡರಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೨೫). ೮. ಹೆದರಿದವನು; ಭಯಸ್ಥ: "ಭೀರು ಕರಂ ಕಾತರಂ ಭಯಸ್ಥಂ ತ್ರಸ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೨). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಭೌಮ ಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂದಂಬಡೆದಾ ತಾಣದೆ ಪಿಂದಣ್ಗೆಯ್ದಿಲ್ಕೆ ಚಾರಿ ಕಾತರ ಮೆನಿಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬–೭೭).

ಕಾತರವಾಗು = ಆತುರಪಡು; ಲವಲವಿಸು; ಉತ್ಸುಕವಾಗು: ನನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ನಿನ್ನ ಸುಮಧುರ ಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರವಾಗಿವೆ (ಸೀತಾರ. ೧). [ಸಂ.]

ಕಾತರಂಗಡಿ (ನಾ). ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ ಮಾರುವವರ ಅಂಗಡಿ (?): ಅಚಿಲ್ಲಾಕಿದರೆ ಈಚಿಲಿ ಗಮ್ಮನ್ನೋದೆ ಕಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವಲ್ಲವು]ರಂಗಡಿಲಿರುವೋ(ದೆ) ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ವಲ್ಲಕಿ ಕಂಕಣಕೆ ಅಣಿಮಾಡಿ (ನಾಪದ. ೧೨೩). [ಕಾತರ ? + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಕಾತರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಸುಕನಾಗು; ಆತುರಪಡು. ೨. ವ್ಯಥೆಪಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಅತನೂ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡು ಕಾತರಗೊಂಡನು (ಘೂಚಾಣಿ. ೧೫). [ಕಾತರ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಾತರತೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠತೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ: ಕಾತರತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆಬಗೆ ನೋಡಿದನಾಕೆಯನಾ ಕುಮಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೦); ವೃತ್ತಿಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾತರತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೫). ೨. ದಿಗಿಲು; ಅಂಜಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಮಗನು ಇನ್ನೂ ವರೆಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಾರದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾತರತೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಕಾತರತಾ]

ಕಾತರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಉತ್ಕಂಠಿತವಾಗು; ಲವಲವಿಸು: ಅವರನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನೂ ಎಂದಿಗೆ ನೋಡೇವು ಎಂದು ಕುರುದೇಶ ಕಾತರಪಡುತ್ತಿದೆ (ವಚಭಾ. ೬೬). [ಕಾತರ + ಪಡು$_1$]

ಕಾತರಿಕೆ ಕಾತರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ: ಅಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ). ೨. ದಿಗಿಲು; ಕಳವಳ: ಭಟರಿಂಗಂ ಕಾತರಿಕೆ ಭೀತಿಗಳ್ ಪೊದ್ದಿದವು (ತುರಂಗ. ೫೮–೪೯). **ಕಾತರಿಕ್ಕೆ**: ೧. ಅಮರ್ದಪ್ಪುವ ಕಾಯ್ಪು ಮೇಲುವಾಯ್ದೊದಗುವ ಕಾತರಿಕ್ಕೆ . . . ಮೇಱೆದಪ್ಪಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೪೩). [ಕಾತರ + – ಇಕೆ]

ಕಾತರಿಕ್ಕೆ 'ಕಾತರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾತರಿಗ (ನಾ). ೧. ಆತುರವುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕಂಠೆಯುಳ್ಳವನು: ಕೌರವರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ಕಾತರಿಗರಿವರಟ್ಟಿದರು ಭಟ್ಟರನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧); ಈ ಧರೆ ಸೂಳೆಯಾಗಿರಿ ದೂತಿ ತನ್ನೊಡತಿಗೆ ಬಪ್ಪ ಕಾತರಿಗರ ಕಲೆಯಾಂತ ಕುಂಟಣಿ (ಭರಜ. ೩೭–೮೪). ೨. ದುಡುಕುವವನು; ಆತುರಗಾರ: ಪರವೆಣ್ಣಾಟಿಸಿ ಕದ್ದ ಕಾತರಿಗನ ಕರುಣರಹಿತ ಯಮನು ಕನಲಿ ಹಿರಿದು ನುಂಗಲು ಬೇಡವೇ (ಅನಂಜ. ೧೭–೪೧). [ಕಾತರ + – ಇಗ]

ಕಾತರಿಗತನ (ನಾ). ೧. = ಕಾತರಿಕೆ ೧: ಸಾರ್ವಭೌಮತೆಯ ಸಿರಿಗೆ ಪಾಂಡವರನ್ನರಾದೊಡೆ ಮೆಱೆಯಲಱುವುದೆ ನಿಮ್ಮ ಸಿರಿ ಕಾತರಿಗತನವನು ಮಾಣು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೨೦). ೨. ದುಡುಕು ಸ್ವಭಾವ: ಮೋಹರವ ಬಯಸುವ ಕಡುಮನದ ಕಾತರಿಗತನ ಬೇಡವೆಂದಳಿಂದು ಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೨೭೮–೯ ಪಂ.). [ಕಾತರಿಗ + – ತನ]

ಕಾತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಕಂಠಿತನಾಗು; ಹಂಬಲಿಸು: ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಜಲ್ದು ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೮೧); ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅದವ. ೫೨); ಕಾಯವಕರಗುತಿರ್ದಳು ಕಾತರಿಸಿ ಸದ್ಗುರುವನಜಸುವ ವೇಧೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭–೨); ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣನೆಗೇಳ್ದು ಕಾತರಿಸುತಿದೆ ಮನಂ ಕಾಂತಾರರಸಕ್ಕೆಳಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯–೩೧೪).

೨. ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯಗ್ರವಾಗು; ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಳ್ಳು : ಜಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ ಮಾಂಕರಿಸಂ ಬೆಳ್ಕಸಂಬಡಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೮೯); ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳವನಿಟ್ಟು ಕಾ ಪ ಟ ದ ಮ ಕಾತರಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧-೭); ಅತಿ ಕಾತರಿಸದಿರು ವಲಲ ಸೈರಿಸು ಸೈರಿಸಕಟೆನುತ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೩-೨೩); ಹಸಿದರಿಗೆ ಕಾತರಿಸದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೯). ೩. ಕಳವಳಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ಚಿಂತಿಸು : ಹೆಚ್ಚಿದಾನಂದಾತಿರೇಕಕೆ ಚಿತ್ತ ನೆಜಿಯದು ಹೂತು ಹಿಗ್ಗುವ ಪುಳಕರಾಜಿಗೆ ದೇಹ ಕಿಱಿದೆನುತ ಕಾತರಿಸಿದನು (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨); ಶೋಕದ ಹೊರಿಗೆಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ನಡೆದನು ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೫-೧೯). ೪. ಬೆದರು; ಅಂಜು : ಕಾತರಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಸೀತದ ಭೀತಿಯಲಿ ನಿಲಲಾಜದೋಡಿದವೀತಿಹೋತ್ರನ ಮೇಲೆ ರವಿ ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನು (ತೊರೆರಾ. ೩-೨-೪); ತಳವಾಜದಿದೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ವಿಟರುಗಳೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫); ಕೋಗಿಗಳ ಕಾಳಗಕೆ ಕಲಿಗಳು ಕಾತರಿಸುವರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪-೧೨). ೫. ತುಳುಕು; ಉಕ್ಕು : ಕಣ್ಣಾಲಿಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿದವು ಜಲಬಿಂದುಗಳು ಪುರುಹೂತ ನಂದನನ (ಕುಮಾವ್ಯಾಕ. ೧೬-೮).

[ಕಾತರ + -ಇಸು₃]

ಕಾತರೆ (ನಾ). ಅಂಜಿದವಳು; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು : ಸಾಗರೆಯು ಕಾತರೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿಸಿದಳು (ದೇವಿಚಾ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಕಾತರಾ]

ಕಾತಲಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಎರಡು ಕಡೆಯೊಳೂ ಎರಡು ಕಾತಲಾ ತೇಲಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದರೊಳಗೊಂದನು ಗುರುಗಳೊಯ್ದರು, ಒಂದು ಗಿಣಿ ಒಯ್ದಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. II, ೩೭೩).

[< ಸಂ. ಕಾತಲ]

ಕಾತಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು; ಅಸಕ್ತನಾಗು : ಕಾತಲಿಸಿ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಪಂಬಲಿಸದ ಗುಣಮೈದಣುವ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೮).

[< ಕಾತರಿಸು]

ಕಾತಳ, ಕಾತಳ (ನಾ). = ಕಾತರ ೫ : "ನಿಸದಂ ಕಾತಳಮೆ ಕಾತರಂ" (ಕವಿಕಂ.೨೪೬); "ಸಿಡಿಮಿಡಿ ಕಾತಳಮೆನಲ್ಕೆ ತಳ್ಳಂಕ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೧); "ಕಾತಳ ಮನೋಭ್ರಮೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೨). ೨. ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ : "ಕಾತಳ – ಕಾತರ= ದಿಗಿಲು, ಗಲಿಬಿಲಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). **ಕಾತಳ** : "ಕಾತಳ [ಪಾಠಾಂ. ತಳ]ಯೆಂದು ಕಾತರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೨೭); ಗಜೇಂದ್ರಂ ಭೂತಳಮಂ ತಿರುಗುತ್ತೆ ಬಲ್ಕಾತಳದಿಂ ಕಳಲ್ದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೧೭).

[< ಸಂ. ಕಾತರ]

ಕಾತಳ 'ಕಾತಳ' ನೋ.

ಕಾತಳಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾತರಿಗ: "ಕಾತಳಿಗನೆನಲ್ ಕಾತುರಮಂ ತಳೆದಂ" (ಚತುನಿ. II, ೯೪).

[ಕಾತಳ + -ಇಗ]

ಕಾತಳಿಗತನ (ನಾ). = ಕಾತರಿಗತನ : ಕಾತಳಿಗತನದ ಕಳವಳಿಕೆಯಿಂದ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೯-೮).

[ಕಾತಳಿಗ + – ತನ]

ಕಾತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾತರಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು; ಆತುರಪಡು. ೨. ಕಳವಳಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಕಾತಳಿಸಿಯೇಕಾರ್ಣವದಲಿ ನೀಂ ಕಡು ಬಳಲಿ ಭೀತನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ತೋಱಿಸದೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೧೪-೧೮). ೩. ಹೆದರು; ಅಂಜು : ಜಾತಸ್ಯ ಮರಣ ತಪ್ಪುದು ಯೇತಕೆ ಚಿಂತಿಸುವೆ ಬರಿದೆ ಹಣೆಯಲಿ ಬರದಿರೆ ಕಾತಳಿಸ ಬೇಡ ಮಾನವ ಭೀತಿಯ ಬಿಡು (ನೀತಿಸಾ. ೩೩೫).

[ಕಾತಳ + – ಇಸು₃]

ಕಾತಿ₁ 'ಖತಿ₁' ನೋ.

ಕಾತಿ₂ 'ಕತ್ತ್ಯ₁' ನೋ.

ಕಾತಿ₃ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ (?) : ನೀತಿ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಭೀತಿ ಶರಣರಿಗುಂಟೆ ಮಾತಿನಲಿ ಮೊದಲು ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಲಗಳಿಗೆ ಕಾತಿ ನೀಯೆಂದ ಹರಳಿಗೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೮-೨೮). [?]

ಕಾತಿ₄ (ನಾ). ಗರತಿ; ಮುತ್ತೈದೆ : ಆಕಳ ಹಾಲು ಕರೆಯಲಿ ಹರಿಯಾಗ ಕಾತೆದ್ದು ಮೊಸರ ಕಡೆಯಾಲಿ (ಜನಗೀ. ೬-೧); ನೂಕಿನ್ನು ಕೊಲ್ಲುದಕೆ ಕಾತೇರು ನಿಮಗೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೬-೨೨); "ಕಾತಿ – ಹೊಂಡ; ಗರತಿ; ಗಂಗಾದೇವಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [?]

-ಕಾತಿ₅ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಬಿಂಕಕಾತಿ' ಪರಾ.

[< -ಕಾರ್ತಿ]

ಕಾತಿಕೆ, ಕಾದಿಗ್ಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೃತ್ತಿಕೆಮಳೆ: ಕೇಳಿನ್ನು ಕಾತಿಕೆಯ ಮಳೆ ಮುಗಿದು ಬಂದು (೧೪ಏಂ. ೧೨೩-೪೦); ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ಗೆ ತಿಂದರೆ ಕಾತಿಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗಲಿ ತಿಂದಾನೇ (ಗಾದೆ). **ಕಾದಿಗ್ಗೆ** : ಬೇಸಗೆಯ ಬೇಸರಂ ಬೀಸು ಕಾದಿಗೆಯೇ (೧೪ಏಂ. ೪೮-೧). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ]

ಕಾತು 'ಕಾಯ್₃' ಪರಾ.

ಕಾತುರ (ನಾ). ಆತುರ; ಉತ್ಕಂಠತೆ : ಅಱಸಿಕೊಂಡವಱದ್ದೆಡೆಗೆ ಪೋಗಿ ನಾರಿ ನಾ ನೆಱೆ ಮೋಹಿಸಿದೆ ನಿನಗೆಂದು ಕರೆದೊಡೆ ಕಾತುರ ಪುಟ್ಟಲಱಿಯದು (ಕಂಸವ. ೯-೧೪೧).

[< ಕಾತರ]

ಕಾತುರತೆ (ನಾ). = ಕಾತರತೆ : ವೈರಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯಗಳೂ ಮೂಕಾಗಿದ್ದವು (ಬಂಗಾಹ. ೬೨); ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಹಂಗೂಲಿ. ೧). [< ಕಾತರತೆ]

ಕಾತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ : ಆ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ ನೀರುವರಿಯವೊಳಗಣ ಚತುಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ಕಾತೆ ಕಾರು ಗದ್ದೆ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಕುಂಮರಿ ಕೊಡಗಿ ಕೋಹು ಕಾಡಾರಂಭ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೧-೭; 1403). [?]

ಕಾತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ (?) : ಲೋಕಾಖ್ಯಳ ಅರಸರ್ತ್ರ್ಮ್ಮಾವರ್ಷನಕ್ಕಾತ್ತಿಗೆ ಕಪುಲಿಕ್ಕುಱುಂಕ್ಕಿ ಭಟಾರಕ ಪೊಯ್ದು ಪೊನ್ ನೂಱು ಗದ್ಯಾಣಮ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೩; 753). [< ಕಾರ್ತಿಕ ?]

ಕಾತ್ಯಾಯನಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗೆ : "ಗಿರಿಜೆ ರುದ್ರಾಣಿಯಂಬಿಕೆ ಕಾಳಿ ಮೇನಕಾತ್ಮಜಹೆ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ . . . ಶಿವೆಯೆನಲು ಗೌರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೨). ೨. ನಡುವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ : (ಕ). ೩. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕಾತ್ಯಾಯನೀ]

ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕೆ (ನಾ). ನಡುವಯಸ್ಸಿನವಳು: "ಅರ್ಧವೃದ್ಧಾ, ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕಾ–ಈ ೨ ಹರೆಯದವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೦); "ನಡುಹರೆಯದವಳು ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಸಂ. ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕಾ]

ಕಾದಂದೆ (ನಾ). (?) : ಮೆರುದೂರ ಮಾರನ್ದೆಯರ್ ವೆದಂಗದಿರ್ ಕಿತ್ತೂರ ವಯ್ಸುರು ಕಾದನ್ದೆಯರ್ ಪೆರ್ವ್ವಯಲ ಕಪ್ಪಿನ್ವರು ಕೆದಱಿಯರು ಕುರ[ಬ]ರು ಗಣಿಯರು . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಅ. XIV, ೨೩೨-೫೮; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾದಂಬ (ನಾ). ಬೂದುಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ, —ಅಂಚೆ: "ಕಳಹಂಸಂ ಕಾದಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೨-೧೩); ಕಾದಂಬ ಭೃಂಗರವಂ ಕೀರ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಮಯೂರಾರಾವದಿಂ ಬನ್ನಿಮಿತ್ತಿರಿಮಂಬಂತೆ ಪೊಲಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪). ೨. ಕದಂಬವೃಕ್ಷ; ಕಡಹದ ಮರ. ೩. ಕದಂಬದ ಹೂ; ಕಡಹದ ಹೂವು. ೪. ಕದಂಬವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೫. ಬಾಣ; ಅಂಬು. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮಾಘನಸಮಯಂ . . . ನಳಿನಭವಾಂಗದಂತೆ ಕಾದಂಬ ವಿತತಾಮೋದವಾಹಮುಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮ವ).

ಕಾದಂಬ ಕಂಠೀರವ = ಕದಂಬರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಇರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾಕ್ರೋಲ ಭೈರವಂ ಸಮರಜಯಘಂಟಾರವಂ ಕಾದಂಬ ಕಣ್ಠೀರವಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರಂ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮದೇವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧–೧೦; 1068). **ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರಿ** = ಕದಂಬ ವಂಶದ ಅರಸು: ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರಿ ಮಯೂರ ವರ್ಮ್ಮ . . . ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬–೧೧; 1118). [ಸಂ.]

ಕಾದಂಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬಪುಷ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ಯ. ೨. (ಯಾವುದಾದರೂ) ಕಳ್ಳು; ಮದ್ಯ: "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ವಾರುಣ ಮದಿಷ್ಠ ಕಾದಂಬರಿ ಪರಿಸ್ರವಣ ಕಲ್ಯಮೆನೆ ಕಳ್ಳೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೮). ೩. (ಮಾಲ್ಯವತ್ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ) ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಮುನಿನಿಕರ ಸೇವಿತಮಪ್ಪ ಕಾದಂಬರಿಯೆಂಬ ಬೆಟ್ಟ ಕೊನಲಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೨೮ ವ). ೪. ಬಾಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಒಂದು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಕಥಾನಾಯಕಿಯ ಹೆಸರು. ೫. ಗದ್ಯಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ: ಕಾದಂಬರಿ ಕರತಲ ರಂಗಭೂಮಿ; ಅಂಗೈ ಮೇಲಿನ ನಾಟಕಶಾಲೆ (ಕಾನೂರು. iii, ೮೦೪); ಕಾದಂಬರಿ ಎಲ್ಲ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೮೧).
[ಸಂ. ಕಾದಂಬರೀ]

ಕಾದಂಬಿನಿ (ನಾ). ಮುಗಿಲುಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಘಮಾಲೆ: "ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪೊಸತಪ್ಪ ಮುಗಿಲಮಾಲೆಯಂ ಕಾದಂಬಿನಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೬೦); ಕೃತಿ ಕಾದಂಬಿನಿ ರಸಮಂ ಕ್ಷಿತಿಜ ಸಭಾಕ್ಷಿತಿಗೆ ಸುರಿವ ಸಮಯದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೭). [ಸಂ. ಕಾದಂಬಿನೀ]

ಕಾದಂಬಿನೀನಾಥ (ನಾ). ಮೇಘಾಧಿಪತಿ; ಇಂದ್ರ: ಮಾರುತೀ ಪರಮೋದಾರ ದಾರನೊಳ್ಕೂಡು ನಲ್ಲನೊಳ್ ಸಾರ ಕಾದಂಬಿನೀನಾಥನಾ ಗೂಢಗುಣಧಾಮನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೨); "ಚಂದ್ರ" (ಕವಿರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ. (ಕಾದಂಬಿನೀ + ನಾಥ)]

ಕಾದಗ 'ಕಾಗದ' ನೋ.

ಕಾದಮ್‌ಕಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಪೂಲಿಕೆಱೆ ಕಾದಮ್‌ಕಣ್ ಪೊರ್ರೈಡಿ ವಾಡಿ ಕೊಮರ ಮಂಗಲ ಕೆಱೆ ಪಳ್ಳಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೦-೧೧೦; 799). [?]

ಕಾದಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೂಪ್ಪರ್ದಿಂಬರುಮಿಬ್ಬ ದಯೆಗೆಯ್ಯೆ ಕಚ್ಚವರ ಕಾದಮ್ಮನ ಪುತವುರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೫-೯; 916). [?]

ಕಾದರಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಕಪಡಾ ಜೀನಸುಗಳು . . . ೯ ಕಲಿಕಾ; ೧೦ ಕಾದರಾಯಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೧).
[← ಮರಾ. ಕಾದರಾಈ. / ಇಂ. Corduroy]

ಕಾದಲ್$_1$, ಕಾದಲೆ$_1$ (ನಾ). ನಲ್ಮೆ; ಒಲವು; ಪ್ರೇಮ: ರತದ ಕಾದಲೆಸಾಱೆ ಪೊಡರ್ಪು ಮೇಱೆದಪ್ಪಿದುದೆನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೭). **ಕಾದಲೆ$_1$**: ಕಣ್ಣ ನಗೆಯು ಸೆಲೆಯೊಲು, ಬಿರಿವೂಗಳ ಕಾದಲೆಯೊಲು (೧೪ವಿಂ. ೩೯-೩೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾದಲ್; ತೆಲು. ಗಾದಿಲಿ]

ಕಾದಲ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕೂಳಗೆಡ್ಡೆ: ಒದವಿರ್ದ ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಂ . . . ಕ್ರಿಮಿ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೪); ಮುಗಿಲಿದಿರೇಱೆ ಕಾದಲಲರೇಱೆ ಪೊಲಂ ಪಸುರೇಱೆ ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ ನನೆಯೇಱೆ (ಜಗವಿ. ೪-೪). [?]

ಕಾದಲ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಇನಿಯ; ನಲ್ಲ; ಪ್ರಿಯತಮ: "ನಲ್ಲರ್ಕಳೊಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); "ಕಾದಲಂ ನಲ್ಲಂ ಇನಿಯಂ ಒಪಂ ಮನದನ್ನಂ – ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೯); ಸುಕೀರ್ತಿಯುಂ ಕಾದಲನ ವಿಯೋಗಂ ಕಾರಣಮಾಗೆ . . . ತನ್ನಂ ತಾನಿಱಿದು ಸತ್ತಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬-೨೭); ಕಾದಲಂಗೆ ಸಯ್ತುಂತಿರು ನಾಣ್ಚದೆಂದು . . . ಬುದ್ಧಿವೇಳ್ದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೮); ಕಾದಲನ ಕಾಲ್ವಿಡಿಪಿಂ ಕಳೆದಳ್ ಕನಲ್ಕೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೬೨); ಎಳಸಿ ಕಾದಲರೊಡನಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ ಕಾದಲೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೨). ೨. ಗಂಡ; ಒಡೆಯ; ಪತಿ: "ಕಾದಲನುಂ ನಲ್ಲನುಮೆಂಬೀ ಧರೆಯೊಳಗಿನಿಯನೊಪನಾ ಮನದನ್ನಂ ಸಾದರದೆ ಪತಿಯ ಪೆಸರುಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೧); ಕಾದಲನಿಲ್ಲದ ಪೆಱಗೆ ನೋಯಿಪರೆ ನೀವೆನ್ನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೫); ಪಾಲ್ಗಡಲ ಮಗಳ ಕಾದಲನ (ರೇವಣ. ೧೧೪-೧).

ಕಾದಲಳ್ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ನಲ್ಲೆ; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಒಲವಿನೊಳಾದ ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗೆ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಟಂತೆ ಪೋಪ ಕಾದಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೮). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಅ$_7$]

ಕಾದಲೆ$_1$ 'ಕಾದಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾದಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ನಲ್ಲೆ; ಪ್ರಿಯೆ: ಕಾದಲೆಯೆಂದಿನಿಯಳ್ ತಾ ನೋಪಳೆಂದು ನಲ್ಲಳೆನಲ್ಕಂದನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೨); "ಕಾದಲೆಯನಲ್ಕೆ ಪ್ರಿಯತಮೆಗೊಪ್ಪಿದಭಿಧಾನ" (ಕಶರ. ೧೨೧); ಎಡೆವೋಪಾ ಜೋಡೆ ಕಾಮಂಗೆ ಕಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಕಾದಲೆಯರುಗಳು ತಮತಮಗೆ ಘರ್ಮೋದಕದಿಂ ಮೈದೊಳೆದು (ನವಮೋ. ೧೧-೨೧); ಆ ನಿನ್ನ ಕಾದಲೆ, ನಿನ್ನ ಹೊನ್ನ ಹಕ್ಕಿ (ತುಂಗಭ. ೧೦೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ; ಸತಿ: ಕಾದಲೆವೆರಸೆಟ್ಟಂದು . . . ಮಲ್ಲಣನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೩೩); ಕಾದಲೆ ನಿನ್ನ ನೋಯಿಸಿದೆನಹುದು ಮಱಿಯಾ ದೊಡ್ಡ ನೋವ ನೀನೆಂದ (ಭರತ. ೧೪-೬೩); ಕಾದಲೆ ನೋಳ್ಪುದೀತನ ಸಮಗ್ರ ಪರಾಕ್ರಮಮನುರ್ವಿ ಪೆರ್ಱುಗುಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೩೭). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಎ$_2$]

ಕಾದಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಲವು; ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಕಾದಲ್ಮೆಯೆಂದು ಸ್ನೇಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎಱಕಂ ತಕ್ಕಟ್ಟಿದು ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩); ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಕಾದಲ್ಮೆ ಕೆಯ್ಮಿಗುವನ್ನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೧); ತಂತಮ್ಮ ಮನದ ಮಚ್ಚರದ ಮಚ್ಚಿನ ಕಾದಲ್ಮೆಯಾಗಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಅನಂತಪು. ೧೨-೧೨ ವ); ತನ್ನಯ ಹೃದಯದೊಳಗಿರ್ದ್ದ ಕಾದಲ್ಮೆಯುರವ ಕನ್ನಡಿಸಿ (ಸೌಂದರ. ೮-೮೨); ನಿನ್ನೊಂದು ಕಾದಲ್ಮೆಯುಂ ಮುದಮುಂ ತಾಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟೆ (ರಸರ. ೧-೫೨). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಮೆ]

ಕಾದಳಕಾಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಕಂಬ; ಕದಳಿಕಾಂಡ: ಕಾದಳಕಾಂಡೋರು ಗವೇಂದ್ರಕಂಧರಂ . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೭).
[< ಸಂ. ಕಾದಲಕಾಂಡ)]

ಕಾದಳೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾದಳೂರ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಂಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫-೭; 800). [ಕಾದಳ್$_0$ + ಊರ್]

ಕಾದಾಟ (ನಾ). ಕದನ; ಹೋರಾಟ: ಅವರ ಕಾದಾಟ, ರಂಬಾಟ, ರಂಪಗಳು ನನಗೆ ಸರಿಬೋರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೧೫೨); ಕಾದಾಟವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೋಡಿದನು (ಬಂಗಾಪೆ. ೧೭). [< ಕಾದಾಡು]

ಕಾದಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕದನವಾಡು; ಹೋರಾಡು: ತರುಗಳ್ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲವೇ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ್ ಕಾದಾಡವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮); ಅಂತು ಕಾದಾಡುತಿರ್ಪ ಕೋಟಿಗಳಂ ಕಂಡು (ದಶಕು. ೧೧–೫೦ ವ); ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೀರ್ತಿಗೌರವಗಳನ್ನುಳಿಸಲು ಕಾದಾಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೮೪). [ಕಾದು$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಕಾದಾಳಿ (ನಾ). ಕಾದಾಟವೇ ಶೀಲವಾದವನು; ಹೋರಾಟಗಾರ: ಕಾದಾಳಿ ಭಟರು ಡಬ್ಬೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದ್ಭುತ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರುತ್ತಾರೆ (ಕಯಾತ್ರ. ೭). [ಕಾದು$_2$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಕಾದಾಳ್ತನ (ನಾ). ಕಾದುವ ಪರಾಕ್ರಮ; ಯುದ್ಧಶೌರ್ಯ: ಬಱು ಬಡವು ಬಣಗುಗಳಂ ಕೊಂದೆ ತಿಂದೆನೆಂದೊಡೊಂದು ಕಾದಾಳ್ತನಮೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೧೬). [ಕಾದು$_2$ + ಆಳ್ತನ]

ಕಾದಿ 'ಖಾದಿ' ನೋ.

ಕಾದಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳ್ತೆ: ಸಾರವಸ್ತುಗಳಿಂ ನೆಱೆದಂಭೋರಾಶಿಯೆ ಕಾದಿಗೆ ಕಾವನುಂ ಸೀರಪಾಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೨). [< ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಕಾದಿಗೆ$_2$ 'ಕಾತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾದಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆತುಕೂರ್ಪನ್ನೆರಡುಂ ಬೆಳ್ವೊಲದ ಕಾದಿಯೂರಮಂ ಬಾಳ್ಗ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೨೨; 950). [ಕಾದಿ$_0$ + ಊರ್]

ಕಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೋರಾಡಿಸು: "ಕಾದಿಸು – ಸಂಗರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಚಿತ್ರವಾಹನನೊತ್ತಿಪುಗುತ್ತನ್ನು ಕಾದಿಸೆ ಕಣ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮–೬; 800); ಸೋದರರೊಳ್ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೨); ಕುಕ್ಕುಟಾವಳಿಯನನುರಾಗದಿಂ ಕಾದಿಸುತೆ (ನಂಬಿರ. ೫–೧೧೧); ಮಗಧನ್ ತೊಡಕಿ ಕೋಟೆಯ ಮಾಡಿ ಭೀಮನ ಕಾದಿಸಿದ ಪರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೩); ತಗರ ಕಾದಿಸುವ ಮಲ್ಲರ ಹೋರಿಸುತ್ತಿಹ . . . ರಾಜಪುತ್ರರು ಸೊಗಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨–೭೬). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು: ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೊಱಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ ಪೇಟೆ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ವ್ಯವಹಾ.೧೦–೧೧). [ಕಾದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೋರಾಡು; ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಕದನಮಾಡು: "ಕಾದು – ಯುದ್ಧೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಱಿದು (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೧; 450); ಈತನೊಳ್ ಇದಿರ್ಚಿ ಕಾದುವ ಮರುಳ್ತನಂ ಬೇಡ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೭ ವ); ಬೇಡಿದರ್ಗಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ ಕಾದಿ ಸೋಲ್ವುದುಂ ಪೆಱವೆಣ್ಣಂ ಪೀಡಿಸುವುದುಂ ಕನಸಿನೊಳಪ್ಪೊಡಮಿಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨–೭ ವ); ಕಾದಿ ಕೊಲುವೊಡೆ ಪಾಂಡುಸುತರು ಸಹೋದರರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೨); ಅತ್ತೆ ನಾದಿನಿಯರೊಳಳುಕದೆ ಕಾದುವುನ್ಮತ್ತೆಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ . . . ಪತ್ತುಗೆನೆರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಾದು]

ಕಾದು$_2$ (ನಾ). ಹೋರಾಟ; ಕದನ. 'ಕಾದಾಡು', 'ಕಾದಾಳಿ' ಪರಾ. [< ಕಾದು$_1$]

ಕಾದು$_3$ 'ಕಾ' ಪರಾ.

ಕಾದು$_4$ 'ಕಾಯ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾದುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಾದುವಟ್ಟೆಬೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಳ್ಳಂ ತರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ದೇವನ. ೧೦–೧೦; 948). 'ಕಾಡುವೆಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [?]

ಕಾದುವೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಕಾದುವೆಟ್ಟೆ ಜಗತುಂಗಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕಾದ ಸುರಲೋಕ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೫–೪; 527). [?]

ಕಾದುಹ (ನಾ). ಕಾದಾಡುವಿಕೆ; ಯುದ್ಧ: "ತುಮುಲ, ರಣಸಂಕುಲ – ಬೆರಸಿ ಕಾದುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಾದು$_1$ + – ಹ$_2$]

ಕಾದ್ರವೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದ್ರುವಿನ ಮಗ; ನಾಗ: ದೈತ್ಯಪತಿ ಪಾತಾಳಕಿಳಿದನು [ಕಾದ್ರವೇಯಾಧೀಶ ಪಾಲಿತದ] (ಉರರಾ. ೭–೪೧). ೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಕುಂಡಲಿ ಕಾದ್ರವೇಯನಹಿ ನಾಗಂ ವ್ಯಾಳ ನಾಶೀವಿಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯–೭); ಅಖಿಳ ಕಾದ್ರವೇಯ ವಿದ್ರಾವಣಂ . . . ಮುಕುಂದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೧–೭). [ಸಂ.]

ಕಾನ್, ಕಾನ$_1$, ಕಾನಿ, ಕಾನು (ನಾ). ೧. (ಬೆಟ್ಟದೆಡೆ ಇರುವ) ಕಾಡು; ಅಡವಿ; ಕಾನನ: ಬಳಿದಲೆದಾ ಕಾನ್ ಮಲೆಗಳನ್ ಆನ್ ಮಱೆವೆವೆ ಬನವಾಸೀ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೮೯); ಅಲೆವಯ್ ಕಡಲನ್ ಕಾನ್ ಮಲೆವೀಡನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩೬–೭೨೭). ೨. ಮಂದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟಣೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ. 'ಕಾನಿಡು' ಪರಾ. ಕಾನ$_1$: ೧. ಚಿರಚೈತ್ರಮಿಂದೆಲ್ಲಿ ಅಸುಗೆಯಾ ಕಾನಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೧೭–೪). ಕಾನಿ: ೧. ಹಡುವಲುನನ್ದನವನ ಬಡಗಲು ಕಾನಿ ಮೂಡಲು ಸೇತುವಿಂಗೆ ಹೊಂಡದಾರಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬–೪೮; 1123); ಕಾನಿಯಂ ಮೂಡಲು ತೋಟ ಕಮ್ಮ ೪೫೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೩–೫೭; 1139); ಕಿಱುಹಾಳ ಕಾನಿಯ ಬಳಿಯ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧–೫೧; 1154); ಹಿರಿಯ ಕುಱುವದ ಕಾನಿಯ ಬಳಿಯಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೧–೫೨; 1240). ಕಾನು: ೧. ಕಾನೊಳಹೊಕ್ಕು ಕಾಲ್ಗೆಡದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೭೩); ಮೆಕಲಮಕ್ಕಿ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬. ಸಿರಸಿ. ೧೨೪–೨೩; 1521); ಅಲ್ಲಿಂದ ತಳರ್ದು ಬಹು ಕಾನು ಕಾನುಗಳೊಳಂ . . . ನೋಡುತ್ತ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೧೮೦); ಪರಿವಾರ ಸಹಿತಲೆ ಬಿದ್ದು ಕಾನುಮರ ಪುಡಿಯಾಗಿ (ತುರಂಗ. ೨೬–೩೪); ಗಿರಿಕೊಳ್ಳ ಕಾನುಗಳ ಬಾಯ ನುಡಿಸಿದೆ ಕೊಳಲು (ನಲಮು. ೪೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾನ್, ಕಾನ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾನ]

ಕಾನ್‌ಮಿಗ (ನಾ). ಕಾಡುಮೃಗ: ಅಳ್ವನವನ್ ಕಾನ್‌ಮಿಗಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬–೩೨೬). [ಕಾನ್ + ಮಿಗ]

ಕಾನ$_1$ 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿ. 'ಕಾನಬಾವಲಿ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾನ್]

ಕಾನಕ (ಗು). ಕನಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಚಿನ್ನದ: ಕರದೊಳ್ ಕಾನಕ ಚಾಮರಂಬಿಡಿದು (ಶಬಶಂ. ೧–೭೮). [ಸಂ.]

ಕಾನಕಲ್ಲಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು. ೨. ಅದರ ಕಾಯಿ. [?]

ಕಾನಕಾನಉತ್ತತ್ತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಅವನ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹುಡುಗರು ಜಿಗಿಯುವ ಆಟ: (೬). [?]

ಕಾನಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೊಂಗೆಯ ಮರ: (೬). [← ತೆಲು. ಕಾನುಗು]

ಕಾನಡಾ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ದೇಶೀಯ ರಾಗಗಳು: . . . ಬೇಹಾಗ್, ಕಾನಡಾ (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಕಾನಡಾ; ಹಿಂ. ಕಾನ್ಹಡಾ]

ಕಾನತೇರು (ನಾ). ಅರಿಸಿನ : ಉಭಯಂ ಗರೀರ ಕಾನತೇರಿನಿಂದ ಗ ೩ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩. ೪೪–೬೪ ; 1711). [← ತಮಿ. ಕಾನತ್ತೇಱು]

ಕಾನನ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : "ಕಾನನದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಪಳು ದಿಂಜವಡವಿಯುಮೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೨) ; ಘೋರ ವಿಭಾವಸುಗಳ ಭಯದಿಂದಾಕ್ರಂದಿಸುವಂ ಕಾನನದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೩೬); ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದವ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಹೋದರೇನು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಕಾನನಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಯನ್ನು ದಾಟು : ಇಳೆಯಮರರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಿರಿವನಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಕಾನನಗಳೆದು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಡಿದು] ಬೇಗದಲಿ (ನಳಚ. ೮–೧೨). [ಕಾನನ + ಕಳೆ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$)]

ಕಾನನಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವವನು ; ವನಚರ ; ಬೇಡ : ಕಾನನಚರ ಸಮರದೊಳಭಿಮಾನಮನುಳಿ (ಶಬಶಂ. ४–३४). [ಸಂ.]

ಕಾನನವಚನ (ನಾ). ಕಾಡು ಹರಟೆ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ನುಡಿ : ದಾನಿಗಳ ದಾನಿಯೆನಿಪೀ ಶ್ರೀನಿಧಿ ನೀಱರ್ದುಮನಗೆ ಕೊರೆಯುಂಟಾಗಲ್ ಮೌನಿಗಳ ಗೀತಮೆಲ್ಲಂ ಕಾನನವಚನಂಗಳೆಂಬ ಪೆಂಪಂ ಪಡೆಗುಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೪–೧೧೯). [ಕಾನನ + ವಚನ]

ಕಾನನಾಂತಕ (ನಾ). ೧. ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ೨. ಬ್ರಹ್ಮನ ತಲೆಯನ್ನು (ಮುಖವನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸಿದವನು. ೧,೨: ಹರನಂತೆ ಕಾನನಾಂತಕರ್ . . . ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–४). 'ಕಾನನಾರಿ' ಪರಾ. [ಕಾನನ + ಅತಂಕ ; ಕ$_4$ + ಅನನ + ಅತಂಕ]

ಕಾನನಾಂತರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ, —ಮಧ್ಯ : ಕಾನನಾಂತರದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಂತೆ (ಕಎಪು. ३४) ; ಝೇಂಕರಿಸಿದತ್ತು ಕುಸುಮಿತ ಕಾನನಾಂತರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೪೦೧). [ಕಾನನ + ಅಂತರ]

ಕಾನನಾನುಭವ (ನಾ). ಅರಣ್ಯವಾಸದ ಅನುಭವ ; ಅಡವಿಯ ಅನುಭವ : ಕಾನನಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿನ್ನೇನು ನಮಗೆನುತ . . . ಕುಂತೀತನಯರಿದ್ದರು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೩). [ಕಾನನ + ಅನುಭವ]

ಕಾನನಾರಿ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು ; ಕಾಡಿನ (ಜೀವಿಗಳ) ಶತ್ರು : ನೆರೆದುದು ಕಾನನಾರಿಗಳೆನಿಪ್ಪ ಶಬರಾಧಿಪರು (ಹಚಕಾ. ೫–೨). [ಕಾನನ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾನಬಾವಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬಾವಲಿ ಹಕ್ಕಿ. [ಕಾನ$_1$ (< ಕಾನ್) + ಬಾವಲಿ$_1$]

ಕಾನಬಾವಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : (ಕಿ). [ಕಾನ$_2$ + ಬಾವಲಿ$_2$]

ಕಾನಲ್ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : ಕಾನಲ ಬಾನಲ ನೀರಂ ಮೀನೊಲ್ಲುಂ ರಾಜಹಂಸನೊಲ್ಲುಮೆ (ಕವಿಚ. II, ೨೬೩, ಯೋಗಾಮೃತ). [ಕಾನ್ + –ಅಲ್$_2$:/ ತಮಿ. ಕಾನಲ್]

ಕಾನಶಿರಿಕುಚ್ಚು, ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು (ನಾ). (ಬಸವನ) ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೂಗುದಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿರಿಕುಚ್ಚು, ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೪೯–೭ ; 1847). **ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು** : ಮೂಗುಧಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು (ಎಕ. XIV. ನಂಜನ. ೨೪೯–೮; 1847). [? + ಕುಚ್ಚು]

ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು 'ಕಾನಶಿರಿ ಕುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾನಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ. ☞ ಕಾಡುಸೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟುವಸಿ ಅರ್ದ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ದ್ಧಂ ವಾರರ್ದ್ಧಂ ಕರ್ಪಪಿಣ್ಡಂ ನೂಱುರ್ಪತ್ತೆಣ್ಟು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂ ಮೆಣ್ಪುಮೂಡೆ ಜಮುಳೆ ಒನ್ದು (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೪ ; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕಾನ$_1$ (< ಕಾನ್) + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾನಿ 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಂದ್ಯೆಸು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ನಿಬಿಡವಾಗು (?) : ಕಾನಿಡುವ ಕಟ್ಬೊಗೆಯ ಚೂರಿಸುವಾನನದ . . . ಬಸಿವ ವಿಷದಲಿ ಬಂದುದುರಗಾಸ್ತ್ರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೧೮). [ಕಾನ್ ? + ಇಡು$_1$]

ಕಾನೀನ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದವಳ ಮಗ ; ಕನ್ಯಾಪುತ್ರ. ೨. ಕರ್ಣ : ಕಾನೀನಂ ಬಂದೆತ್ತಿ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿ ತೆಗೆಯಲ್ ಶಾನಾರ್ತನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ३–६೦). ಕಾನೀನಂ ದ್ರೋಣ ನದೀಸೂನುಗಳಟ್ಟಿದಿಂಬಟಿಕ್ಕೆ ಪೆಱರೆನಗಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ३–३६) ; ಅರ್ಥಿಜನತಾ ಕಾನೀನಂ ಧರೆಗೆ ನೆಗಳ್ದ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಕ. II, ३೮४–೯ ; 1135). ३. ವ್ಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಕಾನು 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನುಡಿ (ನಾ). ಕಾಡುಮಾತು ; ಕೆಟ್ಟನುಡಿ (?) : ಮುಖಮುಂ ಕಮಲಾಕರಮುಂ ಸುಖಿಪಾ ಕಾನುಡಿಯ ರಚನೆ ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಿ (ಪಂಚಶ. ३४–६೮). [ಕಾ$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಾನುತೋಟ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ (?) : ಹಿಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾನು ತೋಟಗಳನ್ನು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ರೈಹೊಲಗಳನ್ನೂ . . . ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತನು (ಪುನರು. ४६३). [ಕಾನು (< ಕಾನ್) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕಾನೂ (ನಾ). = ಕಾನೂನು : (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಕಾನೂ]

ಕಾನೂನು (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆ ; ನಿಯಮ ; ಕಾಯಿದೆ : ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ರಾಸು ಸೀಮೆಯ ನ್ಯಾಯ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಕಾನೂನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆಡಳಿತವು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, 45) ; ಕಾನೂನಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಆಚರಿಸಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ४೦). ಜನರು ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಕಾನೂನಿನ ದೋಷವೆ (ಅಕಾರ. ६೭). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾನೂನ್]

ಕಾನೂನುದಾರ (ನಾ). ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಕಾಯ್ದೆ ಪಂಡಿತ : ಭಾರಿ ಕಾನೂನುದಾರನ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡ್ತಿಯಲ್ಲೊ (ಬೆಳುಮ. ೧೫३). [ಕಾನೂನು + –ದಾರ$_3$]

ಕಾನೂನುಬಾಹಿರ (ನಾ). ಕಾಯ್ದೆಗೆವಿರುದ್ಧವಾದುದು, —ಅಕ್ರಮವಾದ್ದು : ಅಂಥ ಶಿಕ್ಷೆ ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವೆಂದು ವಾದಿಸಿ . . . ಪಕ್ಷವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೦೭). [ಕಾನೂನು + ಬಾಹಿರ]

ಕಾನೂನು ಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕಾನೂನಿಗೆ ಹೊರತಾದವನು ; ಶಾಸನವನ್ನು ಮೀರಿದವನು : ಕಾನೂನು ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಪೋಲೀಸರ ಹೊಂಚು ಸಂಚುಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೂರುಹೊತ್ತು ಅನೇಕ ಕೋಟಲೆಗಳನ್ನನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ३೮೮). [ಕಾನೂನು + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕಾನೂನುಮದುವೆ (ನಾ). "ಮತ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಒಪ್ಪಂದದ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಡೆಸಿದ ಮದುವೆ ; ಶಾಸನಿಕ ವಿವಾಹ" (Civil Marriage. ಇಂಕನಿ). [ಕಾನೂನು + ಮದುವೆ]

ಕಾನೂನುಮುರುಕ (ನಾ). ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗಮಾಡುವವನು : ಕಾನೂನು ಮುರುಕರ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನು ತಮಗೆ ತೋಚಿಹಂತೆ ಕಾನೂನಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಅಪರಾಧಿಗಳೆಂದು ಕರೆದು . . . ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೫೫३). [ಕಾನೂನು + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕ)]

ಕಾನೆ 'ಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾನೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸು (?) : ಕಾಲುಂಗುರದಕ್ಕನ ಕರೆಯೋಕೆ ಬಂಪಾರೇನೆ ಕಾನೊಡ್ಡಿ ಹುಯ್ಯೋ ಮಳೆರಾಯ, ನಮ್ಮಕ್ಕನ ಹೋಗೋ ಪಯಣಾವ ಉಳಿಸಪ್ಪ (ಗೌರಪ. ೧೮). 'ಕಾನಿಡು' ಪರಾ. [ಕಾನ್ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಾನೋಲೆ (ನಾ). ಕರಚೀಕಾಯಿ; ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ: ಹೂರಣದ ಇಲ್ಲವೆ ಹೋಳಿಗೆ ಮಾಡಿದರೆಂದರೆ ಅದರೊಡನೆ ಒಂದು ಕಾನೋಲೆ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೮೦). [← ಮರಾ. ಕಾನೋಲಾ, ಕಾನೋಲೀ]

ಕಾಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಮಾಯಾವಿ: "ಜಾಲಿಕನೆನೆ ಕಾಪಟಿಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೪-೭೬). ೨. ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ: ನಟವೃದ್ಧಗಾಯಕ ಮೂಕಬಧಿರ ಕಾಪಟಿಕ ತಾಪಸ ನರ್ತಕಾಂಧ (ಮುನಿವಂ. ೧-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಪಟಿಗ, ಕಾಪಾಟಿಕ (ನಾ). = ಕಾಪಟಿಕ ೧: ತ್ರಿಜನ್ಮೋಹಕ ತಿಲಕ . . . ಬಂದನಲ್ಲಿಗಾ ಕಾಪಟಿಗಂ (ದಶಕು. ೬-೧೩೧); ಮೇಗಜಿಯ ಮೋಹದಲಿ ಕಾಪಟಿಗನಟ್ಟಿದರೆ ಘನಚಿದ್ರೂಪನೈದಿದನು (ನಿ ಭಾ ಗ. ೧೦-೯೮-೨). **ಕಾಪಾಟಿಕ** : (ಶ).

[< ಸಂ. ಕಾಪಟಿಕ]

ಕಾಪಟ್ಯ (ನಾ). ಕಪಟತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚನೆ: ಕಾಪಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹು ಜಾಣನಾದವನು ಇತರರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ದೂರ ದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತುವನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೩ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಕಾಪಡೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಂಗಾ ಜಮುನಾ ಸಾಮಾನು ೩ ಕಾಪಡೆ ೧ ಕೋಗೀರು ೨೭ ಕಿವಿ ೨ ಪಾದ ೪ ಬಾಲ ೫ ಹಿಡಕ್ರಿ ಪ್ರಧಾನ ೧ ಭಾಲೆ (ಎಕ. XIV, ೨೯೩-೧೪೩; 1847). [?]

ಕಾಪಥ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಹಾದಿ; ಕುತ್ಸಿತವಾದ ದಾರಿ: ಅಡವಿಯ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಕಲುಮುಳುಗಳೊಳು ಕಾಪಥಕೆ ಕೋಮಲ ಚರಣಗಳ ಕೊಡುತ ತೊಳಲಿದರು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೮-೯೩); ಬಿಸಿಲಬೇಗೆಗೆ ಕಾಪಥದೊಳಮಾಯಸಂದೋಜದೆ . . . ಪೋಪಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೪); ತಳಿರಡಿ ನಡೆಯೆ ಕಾಪಥದೊಳೆಂತಪ್ಪುದವನಿಸುತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೩). ೨. (ಆಲಂ) ದುರ್ಮಾರ್ಗ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ: ಕುಬುದ್ಧಿವ್ಯಾಪಕನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬಹಕೀರ್ತಿ ಬಿಡಿಸಿ ಕಾಪಥಂಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೪-೨೧); ತಾ ಪ್ರರಾಕ್ರಮಿಯೆಂದು ಮನುಜನ ಕಾಪಾಥವನೈದುವನು (ಹರಿಸಾ. ೮೨). ೩. ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು; ಉಶೀರ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಥೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದವಳು: ಅಪಗೆ ಕಲಕುನೀರಾಂತು ಧಾರುಣಿಯೊಳು ಕಾಪಥೆಯಾಗೆ (ತರ್ಕಕೌ. ೬-೫೮). [ಸಂ. ಕಾಪಥಾ]

ಕಾಪಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಳಾಗು, —ಇಲ್ಲವಾಗು: ಕುದುರೆಗೆ ಕಾಪಟ್ಟು ಎಜೆಯಪ್ಪನ ಪಣಮ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೯-೩; 907); ಸೇದೆವಟ್ಟು ಬಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಪಳಿದು (ಗದಾಯು. ೯-೨೦). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಂತು ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ಧರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳವನಿಟ್ಟು ಕಾಪಳಿದು ಕಾತರಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧). [ಕಾಪು$_1$ + ಅಳಿ$_1$]

ಕಾಪಾಟಿಕ 'ಕಾಪಟಿಗ' ನೋ.

ಕಾಪಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಧರ್ಮವಂ ಕಾಪಾಡಿಸಿದರ್ವ ×× (ತಿಲಂಶಾ. ೬-೨೭; 1159).

[ಕಾಪಾಡು + – ಇಸು$_3$]

ಕಾಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯು; ಸಾಕು; ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: ಈವರಿಂ ಮೇಗಟ್ಟಿಂದು ಕೊಳಲಟಿದಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ ಕಾಪೂ(ಪಾ)ಡುವರ್ (ಇಅ. XII, ೨೫೭-೧೫; 971); ನಿರಪರಾಧಿಯ . . . ಕಾಪಾಡು ದೇವಕೀ ತನಯಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೦); ಈ ಭಾಷೆ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೦೭). [ಕಾಪು$_1$ + ಅಡು$_1$]

ಕಾಪಾಲ (ಗು). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ತಲೆಬುರುಡೆ ಯಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೩. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಾ ಪಾತ್ರೆ. ೫. ತಲೆಬುರುಡೆ: 'ಕಾಪಾಲಧರ' ಪರಾ. ೬. ವಾಮ ಮಾರ್ಗದ ಒಂದು ಶೈವ ಪಂಥ; ಆ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: 'ಕಾಪಾಲಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. ೭. ಸೌತೆಯ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಲಧರ (ನಾ). ಕಪಾಲವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ತಲೆಬುರುಡೆ ಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು; ಶಿವ: ಶ್ರೀ ಪರಮ ಘನಲಿಂಗರೂಪ ನಿರ್ಗುಣ ಸದಾ ಕಾಪಾಲಧರ (ವೀಶೈಪು. ೨-೪-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಪಾಲಿಕರ ಪಂಥ: ಸಲುವುದೇ ಕಾಪಾಲ ಮಾರ್ಗಕೆ ಹಳವ ತಹರೀ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ನೆಲೆಯನಜುವುದು ಸೂಜಿಯೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೨೨).

[ಕಾಪಾಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಕಾಪಾಲಿ (ನಾ). = ಕಾಪಾಲಧರ: ಕಾಪಾಲಿಯಾದೊಡಂ ಬಯಸುವ ಸುವಸ್ತುವಿದು (ತಿರುರ. ೧೧-೨೦); ಕಾಪಾಲಿಯ ರೂಪಾಂತ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಗುರುವುಮಾಪತಿ ವಿಶ್ವನಾಥ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧-೧೭).

[< ಸಂ. ಕಾಪಾಲಿನ್]

ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕಾಪಾಳಿಕ (ನಾ). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಆಹಾರ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಒಂದು ಶೈವಪಂಥ: ಕಾಪಾಲಿಕವು ನರಕಪಾಲ ಭಿಕ್ಷಾಟನಾದಿಗಳಂ ವರ್ಣಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧); ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತದಲ್ಲಿ . . . ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಅತಿ ಮಾರ್ಗಿಕಗಳಾದ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಿದ್ದವು (ಶೂನ್ಯಕು. ೪). ೨. ಕಾಪಾಲಿಕ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಭಜಿಸುವರು ಕಾಪಾಲಿಕರು ನೃಕಪಾಲಧರನೆಂದು (ಗಗತಾ. ೫-೬). **ಕಾಪಾಳಿಕ**: ೨. ಓಳಿಯ ಕೋದು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ನಲೆಯಲ್ಲ ಮನೆಯ್ದೆದಟ್ಟ ಕಾಪಾಳಿಕರೂಬ ಸಾಜ ಪರಮಣ್ಣಳ ಕರ್ಕಳನ್ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೭; 974). [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಳಿಕ 'ಕಾಪಾಲಿಕ' ನೋ.

ಕಾಪಿ$_1$, ಕಾಫಿ$_1$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಪಲ್ಲವಿ ಶೇಷಯ್ಯರ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಒಂದು ತಿಲ್ಲಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಕಾಪಿರಾಗವು ಉಪಾಂಗ ಕಾಪಿರಾಗ (ಸಂಗೀತ. ೫೦). **ಕಾಫಿ$_1$**: ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾಟಿಗಳು ಫರಜು, ಕಾಫಿ, ಖಮಾಚು . . . ಆನಂದ ಭೈರವಿಯಂಥ ರಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು (ಜಾನಗೀ. ೧೧೬).

[?. ॥ ತಮಿ. ಕಾಫಿ. / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಾಫೀ]

ಕಾಪಿ$_2$ 'ಕಾಫಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾಪಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿ; ನಕಲು: ನಕಲನ್ನು . . . ರವಾನಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಪಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೨). ೨. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆಂದು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮ: ಅಕ್ಷರಗಳ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಪಿ ಬರಸುವುದುಂಟು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೨೧).

ಕಾಪಿಮಾಡು = ೧. ಪ್ರತಿಮಾಡು; ನಕಲುಮಾಡು: ನೀನು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದೀ ತಾನೆ? ಯಾಕೆಂದರೆ ನಾನು ಕಾಪಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು (ಶಾಲೆಮ. ೩೧). ೩. ಅನುಕರಣಮಾಡು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬರೆವಣಿಗೆ, ರೀತಿ, ವೇಷ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಅನುಸರಿಸು. ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕದ್ದು ಬರೆ: ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Copy]

ಕಾಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಕ್ಕು; ರಕ್ಷಣೆಯಿಡು: ಸಿರಿ ತನ್ನಯ ನಲ್ಮೆಯ ಶಯ್ಯಾಮಂದಿರದೊಳಗದಿರದೆ ಚಂಡಾಳೀಕುಲಮುರವಣಿಯಿಂ ಪುಗೆ ದೋಷಂ ಪೊರ್ದುಗುಮೆನುತದು ಪುಗದಂತೆ ಭರದಿಂ ಕಾಪಿಕ್ಕಿದ ನವ ಚಂಪಕದರೆಮುಗುಳಿದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೪). [ಕಾಪು₁ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಪಿಗ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ: ಮಜ್ಜನಕೆಳ್ವನೊಱಗಿಸುತಿರೆ ಮುನಿರಾಜನ್ನೆದಿ ಭಕ್ತಿಸಿ ಕಾಪಿಗರ್ ಕೊಂಡು ಜನಪತಿಯ ಪೊರೆಗೆ ತರಲ್ (ಚಬಪು. ೫೫-೨೮). [ಕಾಪು₁ + -ಇಗ]

ಕಾಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: "ಕಾಪಿಡು-ಸಂರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಾಪಿ ಬೈದಪ್ಪ ಮಗನನು ಕಾಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಲಱಿಯದೆ ಕೊಂದೆನಗಾಪತ್ತನಿಂತು ಮಾಡಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೭೯); ಎಮ್ಮಂ ಕಾಪಿಡುವುವೆಂದು ಹಮ್ಮೈಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೦ ವ); ಶ್ರೀಪತಿಯವರೆನ್ನ ಸೇವಕರೆಂದುಜಿ ಕಾಪಿಡುವನು ಕರುಣದೊಳು (ಹದಿಬ. ೨-೫೧); ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳಂತೆ ಕಾಪಿಡುವರು (ಬಿನ್ನಬೀ. ೭೪); ಊರ ಕಾಳನ್ನು ಕಾಪಿಟ್ಟನೆಂದು . . . ಮೂರು ಕಳನಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಲ್ಲಾ (ಸವತಿ. ೫೪). ೨. ಕಾವಲಿಡು; ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಇರಿಸು: ಎಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟೊಡ ಮೇನ ಬಿಸಸಿದೊಡಮಂತರಂಗದೊಳನುಗೆಡದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೭). ೩. (ಮಗುವಿನ) ಹಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಬೊಟ್ಟಿಡು; ರಕ್ಷೆಯಿಡು: ತೊಪಿಱಿದು ಭಸಿತದಿಂ ಕಾಪಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೭-೧೪೧); ಪರಿಮಳಮಂ ಮುಡಿಸಿ ನೇಹಮಂ ಕಾಪಿಟ್ಟು . . . ಮನದೊಳ್ ತೊಪಿಱಿದು (ಸಂಬರ. ೨-೧೧೨). [ಕಾಪು₁ + ಇಡು₁]

ಕಾಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಡು; ರಕ್ಷಣೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು: ವಿರಾಟನುತ್ತರನ ನಾತ್ಮತನೂಜನನಾ ಪೊಲಲ್ಗೆ ಕಾಪಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೦); ತನ್ನ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ತಳ್ಕರಂ ಕಾಪಿರಿಸಬೇಕೆಂದು (ಚಬಪು. ೫-೫೭).

[ಕಾಪು₁ + ಇರಿಸು]

ಕಾಪಿಲ (ಗು). ೧. ಕಪಿಲ ಋಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ಕಪಿಲ ಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ: 'ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಕಪಿಲಮುನಿಯ ಮತ; ಸಾಂಖ್ಯಮತ ಅಥವಾ ಸಾಂಖ್ಯ ದರ್ಶನ: ಕಾರಣವ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಹಾರುವುದು ಕಾಪಿಲವು ಯೋಗವು ಹಾರುವುದು ಗುರುವಿಡಿದು ಠಾವಿನ ತೆರ ಜನ್ಮಾಂತರದರಿಗೆ (ವಿವೇಭ. ೯-೩). ೪. ಕಪಿಲಮುನಿ ರಚಿಸಿದ ಸಾಂಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೫. ಕಪಿಲವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ, ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಕಪಿಲಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಸಾಂಖ್ಯತತ್ತ್ವ: ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೮). **ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ**: ನಿಕ್ಷೇಪನ್ಯಸ್ತಮಪ್ಪ ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತಮುಮಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ತೋಱು (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ). [ಕಾಪಿಲ + ಸಿದ್ಧಾಂತ]

ಕಾಪಿಲಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೀರುಸುರಿದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಶಕ್ತರಾದವರು ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮೈ ಒರಸಿ ಕೊಳೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದೈವಿಕ ಅಥವಾ ಕಾಪಿಲಸ್ನಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೭೫).

[ಕಾಪಿಲ ? + ಸ್ನಾನ]

ಕಾಪಿಶಾಯನ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳು; ಮದ್ಯ; ಹೆಂಡ. ೨. ಜೇನುತುಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ 'ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ' ನೋ.

ಕಾಪು, ಕಾಂಪು, ಕಾವು₁, ಕಾಹು₁ (ನಾ). ೧. ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕಾವಲು; ಪಹರೆ: ಮಗನೆ ನೀಂ ತಳಾಱನಪ್ಪಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಪಿನೊಳ್ ಕಳ್ದು ನಿನ್ನಂ ಕೊಲಿಸದಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೮); ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜನನಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಿಂಗಿರಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೦ ವ); ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯರ್ ಮೋಕ್ಷಪಥದ ಕಾಪಿನ ನಾಯ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೮); ವಿಘ್ನಂಗಳೊಂದದಂತಿರೆ ನಿಯಮಮೆಂಬ ಕಾಪಿಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಕಾರ್ಯ: (?). ೩. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಬೇಲಿ; ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ: ಅನಂಗನ ಕಾಪೆನೆ ಸೊಗಯಿಪುದು ಬಳಸಿದುದ್ಯಾನವನಂ (ಆದಿಪು. ೬-೯೧); ರತ್ನತ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಕೋಂಟೆಯಿದೆನಿಸಿರ್ದ ಪದಿಮೂಱು ಚಾರಿತ್ರಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೩); ಅಂಭೋನಿಧಿ ಬಳಸಿತ್ತು ಕಾಪಿನಂದದಿನಿಳೆಯಂ (ಕಇ IV, ೧-೯; 1204). ೪. ಕಡಗ; ಕಪ್ಪ: ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾಪು, ಕಾಲ್ಮುರಿ, ಕೈಕಡಗ, ತೋಳ್ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಸಹ ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಜುಂಡ. ೧೨೮). ೫. ಬಂಧನ. 'ಕಾಪುವಡೆ' ಪರಾ. ೬. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿಡುವ) ಕಾಡಿಗೆಯ ಬೊಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾತಿಲಕ: ದಿಟ್ಟಿಯಕ್ಕೆನ್ನು ತಜನಿಟ್ಟ ಕಾಪಿನ ಕರಿಯ ಬೊಟ್ಟುಗಳೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೦); ಪರದೃಷ್ಟಿ ಪೊರ್ದದೊಲು ಕಾಪಿನ ಮಸಿಯ ಬೊಟ್ಟು ಹರುಷದಿಂದಿಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೫-೩೦); ಪುಣಗಿನ ಕಾಪಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಶುಕ್ರವಾರ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೭; 1529). **ಕಾಂಪು**: ೧. ಚಾಳೊಕ್ಯ ಭೂಭುಜದ್ವಿವಿಕ್ರಮಯೋಳಿರೆ ಪೆಱಗೆನೆಱೆಯೆ ಕಾಂಪುಪೊಲಿರ್ದರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬-೧೪; 1192). **ಕಾವು₁**: ೧. ಹರಿದು ಕಾವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಓ]ನ ದೊತರ್ಕೆ ದಿದರರಸನೆಡೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೨೦). 'ಕಾವುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಾಹು₁**: ೧. "ಕಾಹುಕಾಪಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೪); "ಸರ್ಜಣಃ, ಉಪರಕ್ಷಣಃ - ಈ ೨ ಪಾಳೆಯದ ಕಾಹಿನ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೩); ಮೈಗೆ ಕಾಹ ಹೇಳುವರಲ್ಲದೆ ಮನಕೆ ಕಾಹ ಹೇಳುವರಿ (ಬಸವ. ೮೧೧); ಪಾತ್ರೆಯ . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮುದ್ರಿಸಿ ತಾವೆ ಕಾಹಾಗಿ (ತಿರುರ. ೧೨); ಪುರದ ಕಾಹನು ಸಚಿವ ಸಾಮಂತರಿಗೆ ಸೇಮಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೯೮); ದಡಿಗ ದೈತ್ಯರ ಕಾಹು ಮಮ ಕುಮಾರತಿಯ ಗೋಪುರಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೭); ಹೆಂಗಳ ಸಮರಕ್ಕೆ ಖಡ್ಗವೆ ಹೂವಿನ ಬಂಡಾರಕಗ್ನಿಯ ಕಾಹೆ (ಭರತ. ೬-೮೪).

ಕಾಪಿನವರ್ = ಕಾವಲುಗಾರರು: ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ ಬಱಿಯಂ ಕಾಪಿನವರ್ ಪರಿತಂದು ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೦-೧೪); ಒಯ್ಯನೆ ಕಾಪಿನವರಂ ಬಂಚಿಸಿ ಪೊಲಲಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೩); ಕಾಗಿನವರಿರೆ ಬಾಗಿಲಲಿ ನೀನೇ ಪರಿಯಲೆಯ್ತಂದೆ ಗೌಡಾ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೩). **ಕಾಪಿನಾಳ್, ಕಾಂಪಿನಾಳ್** = ಕಾವಲಿನ ಆಳು; ಕಾವಲುಗಾರ: ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವ ಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ನೊಟ್ಟನಪ್ಪಿನಮೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪); ಕಾಪಿನಾಳ್ಗಳ ಕದ್ದು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೮); ನಾಲ್ಕುಮಯ್ದಾಱು ಬಲ್ಲುಗಱಿಯಂ ತಿಂದಡೆ ಕಾಂಪಿನಾಳ್ಪಡಿಗುಂ (ಪಸಾರ. ೯೩೫-೧೭).

[ಕಾ₁ + -ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಪ್ಪು; ತುಳು. ಕಾಪು, ಕಾಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕಾಪು]

ಕಾಪುಕಲಿ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವೀರ, —ಶೂರ: ಕನ್ನಾನೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಾಯರುಗಳನ್ನು ರಾಜನು ತನ್ನ ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದ ಕಾಪುಕಲಿಯೆಂದು ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೨೧).

[ಕಾವು₁ + ಕಲ್ಪಿ]

ಕಾವುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಕಾಡು; ರಕ್ಷಿತವಾದ ಅಡವಿ: ಪೊಳೆವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ ಬಟ್ಟೆವಿಡಿದು ಕಾವುಗಾಡಿನೊಳ್ ಸೋಹಿನ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದಿನೀರ್ವರ ರಥಮುಂ ಬೇಱೆವೇಱಾದಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧೧–೪೦ ವ). [ಕಾವು$_1$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕಾವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲುಕೆಲಸ ಕೊಡು; ರಕ್ಷಣೆಯ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ನೀಡು: ಅರಸನಾದ್ವಾರಕೆಯ ಸಿರಿಗೋಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಕಾವುಗೊಟ್ಟಹನಿರುತಿಹೆವು ನಾವಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೧೭). [ಕಾವು$_1$ + ಕೊಡು]

ಕಾವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಕಾಯು: ಪೋ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆನುತೆ ಕರಂ ಕಾವುಗೊಂಡು ಜಡಿವುದು ಪಿಕನಿಕರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೫); ಬೀದಿವೀದಿಗಳೊಳಾರುಮಂ ಸುಳಿಯಲೀಯದೆ . . . ಕಾವುಗೊಂಡು ಬಳಸಿದ ತಳಾಱ ನಾಯಕರುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ); ದಂಡಧರಂ ಕಾವುಗೊಂಡ ಪೊಱಲಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೩೦). [ಕಾವು$_1$+ ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾವುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಅನುವಱಿತಖಿಲ ಪ್ರಜೆಗಳನನವಧಿ ದಯೆವೆರಸು ಕಾವುಗೊಳಿಸುವರಿರ್ವರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೭–೧೪). [ಕಾವುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವುತಡೆ (ನಾ). ಕೆಸರನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಧನ; ತಡೆಗಾವು: ಆ ಬಂಡಿಯ ಮಿರುಗುಬಣ್ಣದ ಕಾವುತಡೆಗಳು ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೩೩೮). [ಕಾವು$_1$ + ತಡೆ$_2$]

ಕಾವುರ (ನಾ). ಸಂಸಾರ ಹೂಡುವಿಕೆ; ವಾಸ: ಹಳೆಯ ಮನೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಬೆಲೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾವುರಮಾಡಿದರು (ದಾಕೂಟ. ೮); ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿಯೊಡನೆ ಕಾವುರಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಾನೆ? ನಾನೂ ಮದರಾಸಿಗೆ ಹೊರಟೆ (ಏವಧು. ೫೨).

[← ತೆಲು. ಕಾವುರ]

ಕಾವುರಾವು (ನಾ). ರಕ್ಷಾಕವಚ (?): ಅನಿಲಾತ್ಮಜಂಗೆ ಬಡತನ ಪೊರ್ದದಿಲ್ಲ ಬಜುಮೈ ಬಿಗಿದುಟ್ಟಹ ಕಾವುರಾವವಂ ಬಿಡಿಸನು (ಕಜೆಕಂ. ೪೫). [?]

ಕಾಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ: ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಾಪುರುಷರಂತೆ ಬಾಯುಂ ಬಿಡೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೮ ವ); ಇನ್ನುಳಿದ ಕಾಪುರುಷರಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಪೋಲ್ದಪರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೫). ೨. ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ: ಪತಿಗಳು ಕಾಪುರುಷರೇ ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಪುರುಷತನ (ನಾ). ಹೀನ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕುತ್ಸಿತ ವೃತ್ತಿ: ಕಾಪುರುಷತನವುಳಿದು ಕೇಳಂಬಾಪತಿಯ ಪದಭಕ್ತನಾಗು (ಬಸವು. ೨೭–೫೩). [ಕಾಪುರುಷ + -ತನ]

ಕಾವುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವಲಿಗೊಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೊಳ್ಳಗಾಗು: ಭೂಪಲಕ್ಷಣವಡಗೆ ಸಭೆಯಲಿ ಕಾವುವಡೆದವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ದನಾ ಕಂಸ (ಅಕ್ರೂಚ. ೨–೫). ೨. ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆ. [ಕಾವು$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾವುವೆರಸು (ಅ). ಕಾವಲು ಸಹಿತವಾಗಿ: ಕಾವುವೆರಸು ಪೋಗಿ ಪೊಱಲ್ಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫–೨೮). [ಕಾವು$_1$ + ಬೆರಸು$_2$]

ಕಾವುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರೆಂದು ಹೇಳು; ಕಾವಲಾಗು: ಪಡೆವಳ್ಳನಂ ಪಡೆಗೆ ಕಾವುವೇೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೪ ವ); ಪಂಚಪಾಂಡವರುಮಂ ಬೀಡಿಂಗೆ ಕಾವುವೇೞ್ದು (ಗದಾಯು. ೯–೧ ವ); ನಾಲ್ವರ್ ಮನುಷ್ಯರನದರ್ಕೆ ಕಾವುವೇೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩–೨೧); ರಾಮನಂ ಕನ್ನೆಗೆ ಕಾವುವೇೞ್ದು (ಜಗಧಿ. ೧೦–೮೭).

[ಕಾವು$_1$ + ಪೇೞ್]

ಕಾವುಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸು: ಬಕ್ಕೆಹಲಸು, ಅರಬಕ್ಕೆ ಹಲಸು, ಕಾವು ಹಲಸು ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳಿವೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೧). [ಕಾವು$_6$ + ಹಲಸು (< ಪಲಸು)]

ಕಾಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕಪಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮಂಗಗಳ ಜಾತಿ; ಕಪಿಕುಲ: "ಗೋಲಾಂಗೂಲಮಾ ಕೃಷ ವಕ್ತ್ರನೆನೆ ಮುಸುವಕ್ಕವಱ ಸಂಯೋಗ ಕಾಪೇಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೯). 'ಕಾಪೇಯತನ' ಪರಾ. ೩. ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ; ಮಂಗತನ. [ಸಂ.]

ಕಾಪೇಯತನ (ನಾ). = ಕಾಪೇಯ ೩: ಲಂಕಾಧಿಪನ ಮನದಳಬಳವ ತಿಳಿ ಕಾಪೇಯತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯನು ನೆರೆ ಬಳಸದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಗ ಬಾಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೧೫).

[ಕಾಪೇಯ + -ತನ]

ಕಾಪೋತ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದ ಬಣ್ಣ; ಬೂದು ಬಣ್ಣ. ೨. ಬಿಳುಪುಳ್ಳ ಒಂದು ಮೂಲಲೋಹ; ಕ್ಷಾರ. ೩. ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಗುಂಪು. ೪. ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಜನ; ಸೌವೀರಾಂಜನ. [ಸಂ.]

ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). = ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ: ಮೂರು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯವು ಜಘನ, ಮಧ್ಯಮ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗುವುದು. (ಜೈನಪ. ೪೪೮) [ಕಾಪೋತ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕಾಪೋತಿ (ನಾ). ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಬೂದಿ ಮೇಗವಣ್ಣಿಗೆ ಸೀರೆ ಕಂದು ಕಾಪೋತಿ ಪಾಲಕಿಯು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೯). [?]

ಕಾಪ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಱಗಿ. ೨೭–೫೬೦). [?]

ಕಾಫರ, ಕಾಫಿರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಾಸ್ತಿಕ. ℙ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಅನ್ಯಮತೀಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಕಾಫರರುಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಮುಸ್ಲಿಮರನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬೇಕು (ಗೋಪುರ. ೨೨). ಕಾಫರರು ಹಿಂದುಗಳಾಗಿದ್ದುದೊಂದೇ ಅಪರಾಧವಾಗಿತ್ತು (ಕಥವಿ. 1, 179). **ಕಾಫಿರ**: ನೀವು ಕಾಫಿರರನ್ನು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ . . . ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಮಾಡುವಿರಾ (ಮಾಧವ, II, ೬೦).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಾಫಿರ್; ಮರಾ. ಕಾಫರ್]

ಕಾಫಿ$_1$ 'ಕಾಪಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಫಿ$_2$, ಕಾಪಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಬುಂದು: ಕಾಫಿ—ಈ ಗಿಡವು ೮–೧೦ ಅಡಿಗಳವರೆಗೆ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೪). ೨. ಅದರ ಬೀಜವನ್ನು ಹುರಿದು, ಮಾಡಿದ ಪುಡಿ. ೩. ಅಂತಹ ಪುಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾನೀಯ: ಮೇಲೆ ಗಂಟೆಗೊಮ್ಮೆ ಆ ದರಿದ್ರ ಕಾಫಿ ಬೇರೆ (ಹಸ್ನೊಂದ. ೮೪). **ಕಾಪಿ$_2$**: ೩. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಂಡಿ ಕಾಪಿ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Coffee]

ಕಾಫಿದಾನಿ (ನಾ). ಕಾಫಿಯ ಪಾತ್ರೆ: ಅವಳ ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕಾಫಿದಾನಿಯಿದ್ದ ಸಣ್ಣ ಮೇಜೊಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೨೨).

[ಕಾಫಿ$_2$ + ದಾನಿ$_2$]

ಕಾಫಿರ 'ಕಾಫರ' ನೋ.

ಕಾಬ$_1$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಾಬ$_2$, ಕಾಬಾ (ನಾ). ಮಕ್ಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪವಿತ್ರವಾದ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು: ಹೆದರುವೆನು ಅರಾಬಿ ಕಾಬವನು ನೀ ಮುಟ್ಟಲಾರೆ (ಭಾರದ. ೪೦೫). **ಕಾಬಾ**: ಕ್ರಾಸ್ ಅಥವಾ ಕಾಬಾಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ಹಿಂದೂ ಜನರು ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವರು (ಭಾರಸಂ. ೩೦೨).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಕಾಬಾ]

ಕಾಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಗುಣಿತ: ಇದರಿಂದ ಕಕಾರಾದಿಯಾದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಿತಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಕಾಗುಣಿತ,' 'ಕಾಬಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪). [< ಕ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಬಾ 'ಕಾಬ$_2$' ನೋ.

ಕಾಬಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಬಾಳೆ: ಕಾಬಾಳೆ ದೀಪದ್ರಾಕ್ಷೆ ಕೇತಕೆ ತೋರಹೀರಾಂತ ಬಿದಿರ್ವೆತ್ತಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೧); ಖರ್ಜೂರ ಮಾದಿಹ ಬಾಳೆ ಕಾಬಾಳೆ ಮೋದ ಸಕ್ಕರೆ ಮಾವು ನೇಜಿಲವಣ್ಣಳ ಯಾದವ ರಿತ್ತರಾಳ್ದನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೫). ೨. ಕಡುಗೆಂಪು ಹೂವಾಗುವ ಒಂದು ತೋಟದ ಸಸ್ಯ: (ಕ). [ಕಾ$_2$ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱೆ)]

ಕಾಬು (ನಾ). ೧. ಸಂಧಿ; ಸಮಯ: "ಕಾಬು – ಸಮಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). ೨. ಹಿಡಿತ; ನಿಯಂತ್ರಣ; ಅಧಿಕಾರ. [← ತುರ್ಕಿ. ಮರಾ. ಕಾಬೂ]

ಕಾಬುಬುಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹರಡೆ ಗೀಜಗ ಮರಗೊಡಲೆ ಕಾಬುಬುಲೆ ಲಾವುಗೆ ಗೌಜು ಪಾರಿವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೩). [ಕಾ$_2$ + ಪುಜುಲೆ]

ಕಾಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು: "ವನಸ್ಪತಿ ವನಮಾರ್ಜಾರಾಭ್ಯಾಂ = ಗಿಡವುಂ ಕಾಬೆಕ್ಕಂ ಬೆರಡಱಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೬–೧೬). 'ಕಾಟ್ಟೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಾ$_2$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಬ್ಯ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ: ಕಾಬ್ಯ ಕರ್ತಾರ್ರನ ... ಪೋಲಾಳ್ವದೇವನ ಪೆರ್ಮ್ಮೆಯ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೫೦; 1274); ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಾನೀಕದಿಂದನವದ್ಯ ಕಾಬ್ಯಂಗಳನಲರ್ದು ಸುಹೃದ್ಯಮಾಗಲು (ಬಸಪು. ೨೬–೭). [< ಸಂ. ಕಾವ್ಯ]

ಕಾಮ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಇಚ್ಛೆ: "ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ ... ರುಚಿ ಕಾಮವಾಂಛೆ ಈಪ್ಸಿತಮೆನಲು ಬಯಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೧); ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ ಪ್ರೇಮಾಂಗಂ ಪೂರ್ಣಕಾಮಂ ಪರಮ ಪರಶಿವಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); 'ಕಾಮುಗಾಮಿ' ಪರಾ. ೨. ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ; ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ: ಕಾಮುಕವಧಿಯ ಕಾಣೆ ನಾನೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨–೯೦); ಕಾಮಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರ. ೪. ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮ ಅರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಫಲಪದಂಗಳ ನಾನೊಲ್ಲೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೬೧-೨೨). ೫. ಪ್ರೀತಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ಮನ್ಮಥ; ಮದನ: ಕಾಮನ ಅಂಬಿನ ಗಣೆಯಲ್ಲಿಮೂವರು ಬಾಲೆಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು (ಅಱಿಮಾ. ೨೬–೬೧); ಮುದದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಾಮನನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆಗೋವಿಂದನ ನಿಂದಿತಂ ನುಡಿದನ್ (ಗಿರಿಕ. ೭–೨೦). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ.

ಕಾಮನಕರಿ = ಬೇವಿನ ಹೂ ಮತ್ತು ಚಿಗುರು: ಕಾಮನಕರಿ (ಬೇವಿನ ಹೂ ಚಿಗುರು)ಯನ್ನೂ ತಂದು ಕಣಜಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾಳು ತುಂಬುವ ಹಗೆ – ಬಳತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೆಲ್ಲುವನು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೬). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು = ಮಳೆಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರ ಧನಸ್ಸು: ತೋರೆ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲ ಸೊಗಸಿನ ತೋರಣವು ಆಗಸದಲಿ (ಕಎಪು. ೩೦). ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ = ಫಾಲ್ಗುಣ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ದಿವಸ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಇಂದು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ (ರೂಢಿ). ಕಾಮನ ಹೂ = ಬೇವಿನ ಹೂ: ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೇವಿನ ಹೂವು (ಕಾಮನ ಹೂ) ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೩). ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿವೆ = ಫಾಲ್ಗುಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ; ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ: ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹರಿವಂತೆ ... ಹೊನಲಾಗಿರೆ (ಸಖಿಗೀ. ೨೪–೪೯); ಕಾಮನಹುಣ್ಣಿವೆಗೆ ಕಲಕುನೀರು (ಕಱಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಂಚ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಮಂಚಿ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಮಂಡ (ನಾ). = ಕಮಂಡಲು (?): ಜುಟ್ಟು ಜನಿವಾರ ಬಿಸುಟು ತಾವೀಗರೊಟ್ಟೊಂದು ಕೌಪೀನವಾ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಷಾಯ ಕಾಮಂಡ ದಂಡಗಳಾದ ವಿಟ್ಟ ಸನ್ಯಾಸಕೆಂದಾ (ಚಿದಾಕೋ. ೨–೧೦). [?]

ಕಾಮಂಡಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು; ಶಿವ. ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೧, ೨: ಪಶುಪತಿಯೆ ಗೋಪಟ್ಟಗಂ ಸಾರು ಕಜಿಕಂಠ ಸಸಿನೆ ವನಕೈದು ಶೂಲಿಯೆ ವೈದ್ಯಕಲ್ಲ ಕಾಮಂಡಲಿ ಧರಾತಳದೊಳು ವಸೆದು ಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡು ಯಮಳಗಂಗಾಧರನೆ ಅಸಮುಭಕ್ತರಿಂಗೆ ನೀರಡಕುಮಾಪತಿಯೆನಲು ನಸುನಗುತಲೈದಿ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದುಯಿಶನೊಡವೆರೆದ ಹಿಮಗಿರಿಜೆ ಸಲಹಾ (ನವಮೋ. ೧೫–೨). [ಕಾಮಂಡಲು$_0$ + –ಇ$_2$]

ಕಾಮಕಥೆ (ನಾ). ಕಾಮದ ಕಥೆ; ಶೃಂಗಾರಕಥೆ: ವಿನಯದಿಂ ಬಂದಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪೇಱದೆ ಕಾಮಕಥೆಗಳಂ ಪೇೞ್ವೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭೮). [ಕಾಮ + ಕಥೆ]

ಕಾಮಕರ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾವೃತ್ತಿ. ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಬಿಂಕ; ಗರ್ವ: "ಕಾಮಕರಂ ಸಮುಗರ್ವ ಪೌರುಷಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭). "ಬಿಂಕ ಪಂನಂ ಮುಕ್ಕೆ ನಲ್ಗರ್ವವೂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮಧನಡಂಗೆವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ). ಅದರ್ಕಾ ವಿಷ್ಣುದೂತರ್ ಯಮಭಟರ ಕಾಮಕರಂ ಕರಂ ಕರಂಗುವಿನಂ ಮಾಂಕರಿಸುತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦–೧೯). [< ಸಂ. ಕಾಮಕಾರ]

ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ತುಳಸಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ ನಿನ್ನ ಕಾಣದಲೆ ಇರಲಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೨೧); ತಂದೇನಿ ನಿನಗೆಂದ ತುಂಬಿತುರುಬಿನವಳ ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಯಾ ತೆನಿಯೊಂದ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೩೬–೩). [ಕಾಮ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಾಮಕಾತರತೆ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರತೆ; ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆ: ಪರನೃಪಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಭಯಮಂ ರಮಣೀನಿವಹಕ್ಕೆ ಕಾಮಕಾತರತೆಯಂ ... ಇತ್ತನಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ ಸನತ್ಕುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಕಂತುನಿಭಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೦) [ಕಾಮ + ಕಾತರತೆ]

ಕಾಮಕಾತರೆ (ನಾ). ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆತುರಳಾದವಳು; ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು: ವಿಳಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ಪ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಳದಿಗೆ ತಿಳಿವಂತು ತನ್ನ ತೆಱನಂ ಪೇೞ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೮೮). [ಸಂ. ಕಾಮಕಾತರಾ (ಕಾಮ + ಕಾತರಾ)]

ಕಾಮಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತೆ: ಕಾಮಕಾಮಿನಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂ ಪುಳಕಿಸದ ತಿಳಕಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೧ ವ). ೨. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ. [ಕಾಮ + ಕಾಮಿನಿ]

ಕಾಮಕಾರ (ನಾ). = ಕಾಮಕರ: 'ಕಾಮಕಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಮಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಗರ್ವಪಡುವಿಕೆ; ಉದ್ವೃತ್ತ ಸ್ವಭಾವ: ತಾಮಸ ತಲ್ಲಣ ತಬ್ಬಿಬ್ಬು ತಳ್ಳಂಕ ಕಾಮಕಾರಿಕೆ ಕಟ್ಟಳಲ ಸೀಮೆಯಱಿಯದಳ ಸಲಹು ರಂಗಾಯೆಂಬ ಭಾಮೆಯನೆಂದು ಕಂಡಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೫–೭೮). [ಕಾಮಕಾರ + –ಇಕೆ]

ಕಾಮಕೊಟ (ನಾ). ೧. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ; ವ್ಯಭಿಚಾರ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರಿ; ಜಾರ. [ಕಾಮ + ಕೊಟ]

ಕಾಮಕೇರಿ (ನಾ). ಸೂಳೆಗೇರಿ: ಕಾಮಕೇರಿಯ ಕುಲದ ಕಂದಗೆ ಭೂಮಿ ತೊಲಗದು (ಕಾಲಸಂ.೩೮-೯). [ಕಾಮ + ಕೇರಿ]

ಕಾಮಕೇಲಿ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸಂಭೋಗ: ಎಲಾ ಗೆಳತಿ, ನೀನಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನನ್ನೊಡನೆ ಕಾಮಕೇಲಿಯಾಡುವಂತೆಸಗು ಎಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿಕೊಂಡಳು (ಅಭಿಮಾ. ೪೪). [ಕಾಮ + ಕೇಲಿ]

ಕಾಮಕೊಣತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡತಿ, —ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ: ವಪ್ಪವಂತಹ ಕಾಮದಾರು ಚಯಿಯಕ್ಕೆ ಕಾಮಕೊಣತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗಚೀ. ೨-೩೧). [ಕಾಮ + ಕೊಣತಿ (< ಕೊಡಂತಿ)]

ಕಾಮಕೋಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೪ ; 800) [?]

ಕಾಮಕೋಲಾಹಳ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡಿದವನು ; ಶಿವ : ಕಾಮಕೋಲಾಹಳನು ದಕ್ಷನ ಹೋಮದಳವುಳ ಕಾಜ ಹರ ನಿಸ್ಸೀಮದಲಿ ಪುರಮೂಜ ಗೆಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬ ಸೂಚನೆ). [ಕಾಮ + ಕೋಲಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕಾಮಕೌಶಲಿ (ನಾ). ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು, —ನಿಪುಣ : ಜಾನಕಿಯ ಜೀವಜಾಡ್ಯಕೆ ಕಾಮಕೌಶಲಿ ದಶಗ್ರೀವನನು ದಿನಂ ಪ್ರಾಭಾತವೇಳೆಯೊಳ್ ನೀಡುವ ನಿನಾದ ಸುಖಭೇಷಜವೊ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೫-೨೮೮). [< ಸಂ. ಕಾಮಕೌಶಲಿನ್]

ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಖಿನ್ನಳಾದವಳು ; ಕಾಮದಿಂದ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೊಳಗಾದವಳು ; ವಿರಹಪೀಡಿತೆ : ಈ ಕೋಮಳೆ ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟೆ ಚಿತ್ತಕ್ಕಳಲನೊಲವುಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಲ್ ನೋಡೆ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೧). [ಸಂ. ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟಾ]

ಕಾಮಗಣ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಳಗ : ಕಾಮಗಣಂಗಳ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗೆಲಲಜಿಯದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೫). [ಕಾಮ + ಗಣ]

ಕಾಮಗಾಮಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು ; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ; ಸ್ವೈರಚಾರಿ : (*). [ಸಂ. ಕಾಮಗಾಮಿನ್]

ಕಾಮಗಾರ, ಕಾಂಗಾರ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಕೆಲಸಗಾರ ; ಕಾರ್ಮಿಕ : ಓವರಸಿಯರು ಕಾಮಗಾರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ನೌಕರರೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು (ಅನ್ನ. ೧೯೫) ; ಗಿರಿಣಿ ಕಾಮಗಾರ ಸಂಸ್ಥೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೧). **ಕಾಂಗಾರ** : ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡುವ ಕಾಂಗಾರರಿಗೆ (ದೌಲತ್. ೩೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮಗಾರ. < ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾರ]

ಕಾಮಗಾರಿ, ಕಾಂಗಾರಿ (ನಾ). (ಕಾರ್ಮಿಕರು ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ : ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಮಂಟಪ ಕಾಮಗಾರಿ ೨೦ ವರಹ ದರು (ಸ್ಥೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೯೭-೭ ; 1593) ; ಕಾಮಗಾರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಆಳುಗಳ ಸಹ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೩) ; ಕಾಮಗಾರಿ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೪) ; ಅದರ ಪೈಕಿ ಅರ್ಧಭಾಗ ಮುಟ್ಟಿ ಕಾಮಗಾರಿಗೆ ತಗಲತಕ್ಕದ್ದು ; ಉಳಿದ ಅರ್ಧ ಛತ್ತರ್‌ಗಜ್ಜಿ ಕಾಮಗಾರಿಯದು (ಕೆಲನೆ. ೧೫೦). **ಕಾಂಗಾರಿ** : ಊರಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ರಸ್ತೆ, ಚರಂಡಿ . . . ಬಾವಿ ಮುಂತಾಂದ ಕಾಂಗಾರಿಗಳಿಗೆ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೪೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮಗಾರೀ]

ಕಾಮಗಾರಿ ಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ ; ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆ : (*). [ಕಾಮಗಾರಿ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಕಾಮಗಿರಿ (ನಾ). = ಕಾಮಗಾರಿ : ಮೂರು ಮೈಲಿನ ಆಚೆ ಬರಗಾಲ ಕಾಮಗಿರಿ ನಡೆದಂತೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೧೯) ; ನಾನೂ ನಿನಗೊಂದು ಕಾಮ ಗಿರಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸುವೆ (ಹಂಸಾ. ೬೬). [← ಮರಾ. ಕಾಮಗಿರೀ]

ಕಾಮಗೀತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರದ ಹಾಡು ; ಕಾಮವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸುವ ಹಾಡು : ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಸಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಹರಡಿದ್ದ . . . ಕಾಮಗೀತೆಗಳೇ ವೈಸೋದಿಕ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆಂದು ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಮತ (ಅಂಕಾ. ೨೧). [ಕಾಮ + ಗೀತೆ]

ಕಾಮಗೌಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಂಮಗೌಂಡ ಕೇತಗೌಂಡ ಮಾದಿಗೌಂಡ ಕಾಮಗೌಂಡ ನಾಲ್ವರ್ ಗೌಡುಗಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೨-೮ ; ?). [ಕಾಮ + ಗೌಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಮಗ್ರಹ (ನಾ). ಕಾಮನ ಹಿಡಿತ ; ಕಾಮಾವೇಶ : ಆ ಪೊಟಲನಾಳ್ಕ ವಿಮಲಸೇನನ ಮಗಳ್ ಕಮಲವತಿಯ ಕಾಮಗ್ರಹಮಂ ಕಳೆವಲ್ಲಿ (ಚಾವುಂಪು. ೬೮). [ಕಾಮ + ಗ್ರಹ]

ಕಾಮಚರ್ಯೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾನುಭವ ; ವಿಷಯೋಪಭೋಗ : ಒಟ್ಟು ಬದುಕನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಲು ಪ್ರೇರಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕಾಮಚರ್ಯೆಯೊಂದಕ್ಕೇ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ . . . ಅದೇ ಸರ್ವಸ್ವ ಎಂದರೆ ಹೇಗಾದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೪೫). [ಕಾಮ + ಚರ್ಯೆ]

ಕಾಮಚಾಪ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು ; ಕಬ್ಬು : ಕಾಮಚಾಪದಿಂ ಜನಿಯಿಸಿದಿಕ್ಷು ಚಂದ್ರನಮರ್ದಿಂ ಮಡುಗೊಂಡ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೭). [ಕಾಮ + ಚಾಪ]

ಕಾಮಚಾರಿ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ; ಅನಿರ್ಬಂಧ ಸಂಚಾರ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ : ಕಾಮರೂಪಿಯುಂ ಕಾಮ ಚಾರಿಯುಮಪ್ಪ ವಿಜಯಾರ್ಧಪರ್ವತಮೆಂಬ ಯಾಗಹಸ್ತಿರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೮). (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆಬಂದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು : ಅನುಮಾನವು ಕಾಮಚಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೂ, ನಿರಾಕರಿಸಲೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದು ಕಠಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದು (ಭಾರದ. ೨೮೯). ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕಾಕುಮತಿಗಳು ನಾವು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಕುಳತೆಯರು . . . ನಾವತಿ ಕಾಮಚಾರಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೮೩). [< ಸಂ. ಕಾಮಚಾರಿನ್]

ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆ ; ಕಾಮವಿಕಾರ : ಹಳ್ಳಿಗರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಸೆಗಾಗಲಿ, ಬದುಕಿನಾಸೆಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಗಾಗಲಿ . . . ಗಂಡು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಹವಣಿಸಲು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೦೫). [ಕಾಮ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಕಾಮಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದೇವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅತಿಮುಗುದೆಯಪ್ಪೆನ್ನ ಮಗಳ ಕಾಮಜ್ವರೋಜ್ಜಿಗಾ ತಾಪವಾರಿದಡೆ ಕಾಮನಂ ನೋಸುವೆಂ. . . ಊರ್ಜಿತ ವಸಂತದೊಳು ಕಾಮಚ್ಛತ್ರವಿಡುವೆನೆಂದಜ್ಜಿ ಹರಸುತ್ತಿರ್ದಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೨೬). ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ ; ಭಗಾಂಕುರ (?) : ಸ್ಮರಗೃಹದೊಳೊಡನೊಂದು ಬೆರಳೊಂದೆ ನಾಡಿ ಯಿರಲಸರಿ ಕಾಮಾತಪತ್ರಮೆನಿಸಿ ಪಿರಿದಪ್ಪುವದಜಿಂದೆ ತರುಣಿ ಕೇಳದ ಕಾಯ್ದು ನೆರೆಯೆ ಕಾಮಛ[ಚ್ಛ]ತ್ರಮೆಂಬ ಪೆಸರೂ (ಜನವ. ೬-೨೮). 'ಕಾಮಾತಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಾಮ + ಛತ್ರ)]

ಕಾಮಜ (ಗು). ೧. ಕಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ; ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮನ ಮಗ ; ಅನಿರುದ್ಧ : (*). [ಸಂ.]

ಕಾಮಜನಕ (ಗು). ೧. ಕಾಮವನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸುವ ; ಕಾಮೋತ್ಪಾದಕ. (ನಾ). ೨. ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ ; ವಿಷ್ಣು. [ಕಾಮ + ಜನಕ]

ಕಾಮಜೇನಿ (ನಾ). ಕಾಮಧೇನುವಿನಂತಹ ಹಸು: ಕಾಮಜೇಣಿಯ ಕಿರುಬನ ಬಾಯಿಗೆತುತ್ತಾದಮೇಲೆ ಅಂಥಿಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯಹಸುಗಳು ಇವನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದುಂಟೆ (ಬೆಳುಮ. ೧). [< ಸಂ. ಕಾಮಧೇನು]

ಕಾಮಜ್ವರ (ನಾ). ವಿರಹದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ವರ; ವಿರಹತಾಪ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ ಚಂದನರಸದಿಂದೆ ಮಾಗಿಯಾ ನೀರಿಂದಂ ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳನಿಂದಜಿದೆಂ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಕಾಮಜ್ವರಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪); ಕಾಮಜ್ವರದಿಂದೆ ಸಂತಾಪಿಸುತಿರೆ (ನವಮೋ. ೬-೫೮). [ಕಾಮ + ಜ್ವರ]

ಕಾಮಜ್ವರಿತ (ನಾ). ಕಾಮಜ್ವರವೇರಿದವನು; ಮನ್ಮಥನಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ಕಂಡನು ದೈವಗತಿಯಲಿ ಸುರವಧುವನಾಕ್ಷಣಕೆ ಕಾಮ ಜ್ವರಿತನಾದವನು (ಕುವ್ಯಾಆ ೬-೧೮). [ಕಾಮ + ಜ್ವರಿತ]

ಕಾಮಟಗಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾಮಾಟಿ: ತಮ್ಮ ಕೈಕಸಬಿನಿಂದ ದಂಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲ ಕಾಮಟಗಾರರು ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಇಡುವ ಕಾರಕೂನರು ಮುಂತಾದ ಸೈನಿಕ ಸಹಾಯಕ ದಳದವರು (ಮಗಜ. ೬೪). [ಕಾಮಟ್ಟ + – ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಕಾಮಣಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಣಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಮಾಲೆರೋಗ ಬಡಿದ ಕಣ್ಣು; ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಕಣ್ಣು: ಕಾಮಣಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಹಳದಿಯಾದಂತೆ ಕವಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಸಿರಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ ಈ ತೋಟ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೩). [ಕಾಮಣಿ (< ಕಾಮಾಲೆ) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಮಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಸಿಟ್ಟಗೇಳುತ ಶಿವನು ಬಿಟ್ಟಾನೊ ಉರಿಗಣ್ಣು ಸುಟ್ಟು ಬೂದ್ಯಾದೊ ಕಾಮಣ್ಣ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೫). ೨. (ಅಲಂ) ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: ಇಂತಹನ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅದೇ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾಮಣ್ಣ ಬಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು (ಮೂರುದಾ. ೧೫೨). [ಕಾಮ + ಅಣ್ಣ₁]

ಕಾಮತಂತ್ರ (ನಾ). = ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಕಾಮತಂತ್ರ ಸಾಮುದ್ರಿಕಾಯುರ್ವೇದ . . . ಲೋಕೋಪಕಾರಿಗಳಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆನಿತೊಳವನಿತುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮-೭೦ ವ); ಕಾಮತಂತ್ರದೊಳ್ ನಾಯಕ ನಾಯಕೀ ಭೇದ ಭಿನ್ನ ಕಲಾಕೌಶಲಮುಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೯ ವ). [ಕಾಮ + ತಂತ್ರ]

ಕಾಮತಿ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ: ಕಾಮತಿಗಳು ಅಥವಾ ಕುರೆಟಿಗೇ ಪೊಕ್ಕಲಿಗರು. ಇವರು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಚಿಗೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೦); ವ್ಯವಸಾಯಗಾರರು . . . ಕಾಮತಿ, ಕಾಪು (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [← ಮರಾ. ಕಾಮತೀ]

ಕಾಮತೃಷೆ (ನಾ). = ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ: ವಿಕೃತ ಕಾಮತೃಷೆಗೆ ಬಲಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ವೇದನೆ . . . ಇಂತಹ ನೂರು ಬಗೆಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿವೆ (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೧೪). [ಕಾಮ + ತೃಷೆ]

ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ; ಭೋಗಲಾಲಸೆ: ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ, ಭವತೃಷ್ಣೆ, ವಿಭವತೃಷ್ಣೆಗಳಿಂದ ದುಃಖ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೯೭). [ಕಾಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಕಾಮದ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ (ನಾ). ೨. ಸ್ಕಂದ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಶಿವ. ೫. ಗಂಗರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುರ್ಗಲ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗೆವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ); ವಿಪರೀತಜಾತಚರಿತಂ ಭೂಪಾಲರೊಳ್ ಕಾಮದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮದಹನ (ನಾ). ೧. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಡುವುದು. ☞ ಶಿವನು ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಫಾಲ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯ ದಿವಸ ಕಾಮನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕ್ರಿಯೆ. ೨. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟವನು; ಶಿವ. [ಕಾಮ + ದಹನ]

ಕಾಮದಹನಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ . . . ಕಾಮದಹನಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ತಾಲ್ಕಾಸನ ಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕಾಮದಹನ + ಆಸನ]

ಕಾಮದಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವವಳು. ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಮೃತ, ಮಾನದ . . . ಕಾಮದಾಯಿನಿಯೆಂಬ ಷೋಡಶ ಕಲೆಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೭). [ಸಂ. ಕಾಮದಾಯಿನೀ]

ಕಾಮದಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾಮಗಾರಿ ಮಾಡುವವನು: ಕಾಮದಾರನಾದರೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಅದಾನು (ಶಿಭ್ರಮ. ೧೯); ಆ ಮರ್ಯಾದೆ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕು ಎಂದು ಖಾತೆಯಲ್ಲಿಯ ಕಾಮದಾರರೂ ತಿಳಿಯುವರು (ಗಂಪಾಯ. ೬೯). ೨. ಸರಕಾರೀ ನೌಕರ, —ಅಧಿಕಾರಿ: ಸರಕಾರೀ ಕಾಮದಾರ ಮತ್ತು ವಕೀಲ ಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿ . . . ಹೋಗಿ ಬರುವದು ನಡೆದಿದೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮದಾರ್]

ಕಾಮದುಘ₁ (ಗು). ಬಯಸಿದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಕಾಮದುಘ₂ 'ಕಾಮದುಘೆ' ನೋ.

ಕಾಮದುಘೆ, ಕಾಮದುಘ₂ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕರೆಯುವ ದೇವಲೋಕದ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು: ಮನುಪ್ರಜಕೆ ಕಾಮಧು[ದು]ಘೆಯಂ ಮುದದೊದವಿನಿಂ ಕೀರ್ತಿಪೆಂ (ಉದ್ಧದೇ. ೧-೭). **ಕಾಮದುಘ**: ನಿತ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಣ ಸ್ಥಳ ವಿಪರ್ಯಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದಾನಂಗಳೆಂ ನಿಯೋಗಿಗಳಂ ಕಾಮದುಘರಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ವ); ಭಕ್ತಸುರತರು ಸುರುಚಿರೋದಿತ ನಿತ್ಯ ಸದ್ಗುರು ಭಕ್ತಿಕಾಮದುಘ (ಬಸಪು. ೩೯-೧); ಕಾಮಿತವಸ್ತುವಂ ನೆಗಳಲಾರ್ಪುದು ಕಾಮದುಘ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೦). [ಸಂ. ಕಾಮದುಘಾ]

ಕಾಮದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ; ಕಾಮುಕದೃಷ್ಟಿ: ಅರಿವೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಅಳತೆ ಮೀರಿದ ಕಾಮದೃಷ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲವೆ (ಸ್ವಪ್ನಜೂ. ೨೪೭). [ಕಾಮ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಮದೇವ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥ: ಆ ಕಮನೀಯ ವಿಲೋಕನನಾ ಕಾಲದ ಕಾಮದೇವನೆಂದೊ (ಆದಿಪು. ೮-೫೨). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನೀಲೋತ್ಪಲಿ . . . ಕಾಮದೇವ ದೇವನಾದೋತ್ತರ ವಸಂತ ಬಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕಾಮ + ದೇವ]

ಕಾಮಧನು (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಮಳೆ ಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು: ಮೇಘರೂಪಂ ಬಿತ್ತುನಿಂದ ಪುಷ್ಪಕದ ಆ ನೆಳಲೆ ಸೇತುವೆಯಾಗೆ ಕಾಮಧನು ತನುವಾಗೆ . . . ಅಡವಿಗೀಳಿದನಾ ಮಾರೀಚನುಪಮಾತೀತ ಕಾಮರೂಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦-೭೦). [ಕಾಮ + ಧನು]

ಕಾಮಧೇನು (ನಾ). ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ದೇವಲೋಕದ ಹಸು: ಆ ಕಾಮಧೇನುವೆ ಕೈಸಾರ್ದೊಡಂ (ಅನಂಪು. ೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ. ೨. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ. ೧, ೨: ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ . . . ಮನುಷ್ಯಧರ್ಮನಾಗಿಯುಂ ಧನಾಧ್ಯಕ್ಷನಲ್ತು ಕಾಮಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿಯುಂ ತ್ರಿಲೋಚನನಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦ ವ). [ಸಂ. ಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾಮನ (ಗು). ೧. ಕಾಮತೃಷ್ಣೆಯುಳ್ಳ; ಕಾಮುಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಚ್ಛೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಮನಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಮಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಕಾಮಕ್ಷಯ: ತರದಿಂದೆ ಕಾಮನಿರ್ಜರೆ ಸರಾಗ ಸಂಯಮಗುಣಂ ಸ್ವಭಾವಮೃದುತ್ವಂ ಪರಿವರ್ತಿಪ ಬಾಳತಪಶ್ಚರಿತ್ರಮಿವು ದಿವಿಜರಾಯುಗಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೧). [ಕಾಮ + ನಿರ್ಜರೆ]

ಕಾಮನೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಆಸೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬೂದಿಯಾಗಿ ನಸುಕೆಲ್ಲ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಸುಡುವ ಹಗಲಾಗಿ . . . ಧೈರ್ಯಗೆಡದೆ ಇದ್ದ ಜೀವ ಕಂಡ ಶಾಂತಿಯದು (ಸಮಜೀ. ೯೫೦); ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾಮನೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಕಾಮನಾ]

ಕಾಮಪತ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ: (ಕ). [ಕಾಮ + ಪತ್ನಿ]

ಕಾಮಪಾಲ, ಕಾಮಪಾಳ (ಗು). ೧. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವ. (ನಾ). ೨. ಬಲರಾಮ; ಬಲದೇವ: "ಬಲದೇವಃ . . . ಕಾಮಪಾಲಃ, ಹಲಾಯುಧಃ – ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬–೩೦); ಅಂತ ಗೋಪಾಲು ವಿನೋದದಿಂ ಕಾಮಪಾಲಂಬೆರಸು . . ., ಚರಿಯಿಸುತ್ತಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪–೩೪ ವ). ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. **ಕಾಮಪಾಳ**: ೨. "ಬಲನೇಕಕುಂಡಳಂ . . . ಮುಸಳ ಕಾಮಪಾಳಂ ರಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕಾಮಪಾಲ ೨: ಕಾಮಪಾಲಕನಾಪುಪೊಪ್ಪಿಹನಾ ಮಹಾಬಲನಿರ್ದಕಾಲದಿ . . . ಕೃಷ್ಣನೆಂದೆನಿಪ ನಾಮದೇಹವ ಧರಿಸಿ ದೇವಕಿ ಭಾಮಿನಿಯೊಳವತರಿಸಿ (ಗಗತಾ. ೧೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಪಾಳ 'ಕಾಮಪಾಲ' ನೋ.

ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. = ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ೨: ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ ಗಂಗಾಜಳವಿಳಸಿತ ಜೂಟಸ್ಥಳಂ ಚಂದ್ರ ಚೂಡಾ ರಾಮಂ (ಕಇಅ. ೫೩–೪೨–೬೯; 1172). [ಸಂ. ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾಮಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ. ℙ ಅರವಿಂದ, ಅಶೋಕ, ಚೂತ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ, ನೀಲೋತ್ಪಲ ಈ ಐದು ಪುಷ್ಪಗಳು. ೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಕಾಮಬಾಣಾವಳಿಯ ಪಾಂಗೆಯ್ದೆ ಗಣಮಕ್ಕೆ ನಡುವಣಕ್ಕರಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೬). [ಕಾಮ + ಬಾಣ]

ಕಾಮಬ್ರಹ್ಮವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ: ಇಂತು ಭೋಗಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಕಾಮಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಮನುತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯಪ್ಪಿನಂ ನಡೆಯಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೩). [ಕಾಮ + ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತ]

ಕಾಮಭಕ್ಷ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ (ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ) ತಿನ್ನುವವನು: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಭರಿತ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ತುಂಬಿದವನು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ತುಂಬಿದವನು: ಕದನರುಚಿಗಳು ಕಾಮಭರಿತರು ಮದಸಮೇತರು ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯರು ಬದುಕಬೇಕೆಂದಿಂತು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ರಚಿಸಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೭). [ಕಾಮ + ಭರಿತ]

ಕಾಮಮಥನ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು. ೧, ೨: ಶಿವ: ಪ್ರದತ್ತಕಾಮನುಮೆನಿಸಿರ್ದ ಕಾಮಮಥನಂ . . . ಅಹೀಂದ್ರ ಭೂಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೪೪). [ಕಾಮ + ಮಥನ]

ಕಾಮಯಿತೃ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಕಾಮುಕ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಯಿತೃತ್ವ (ನಾ). ಬಯಸುವಿಕೆ: ಆನಂದಮಯನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ "ಅವನು ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು ಎಂದು ಕಾಮಿಸಿದನು" ಎಂದು (ಆನಂದಮಯನಿಗೆ) ಕಾಮಯಿತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕಲ್ಲಂ ಬರೆದ ಗಾಮಯ್ಯನ ಸೇನಬೋವ ಕಾಮಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೩–೧೯; 972). [ಕಾಮ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾಮರ 'ಕಾಳ್ಮರ' ನೋ.

ಕಾಮರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಲಾಲಸೆ: ದಶಕಂಧರಂ ಸೀತಾನಿಬಂಧನ ವಚನ ಶ್ರವಣ ಸಂವರ್ಧಿತ ಕಾಮರಾಗನಾಗಿ (ಕಗವಿ. ೪೧–೨೧). [ಕಾಮ + ರಾಗ]

ಕಾಮರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು. ೨. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ; ರಾಜಸದ ದಶಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೇಳನೂರ್ಮಿಯುವೊಂದು ಕೇಳು ದೂರಶ್ರವಣಯೆರಡದು . . . ಕಾಮರೂಪವು ಕೇಳು ತಾನೈದೆಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೦–೫೩). ೩. ಪಂಚ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮರೂಪ ಘೋರದರ್ಶನ ಸಂಮೋಹನ ವಿಶ್ವರೂಪ ಗುಲ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). ೪. ಅಸ್ಸಾಮದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗ: ಇವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಕಾಮರೂಪ (ಆಸ್ಸಾಮಿನ) ದೊರೆಯ ಕಿವಿಗೂ ಮುಟ್ಟ (ಬಾಲಪ್ರ.II, 872). ೫. ಮನ್ಮಥನ ಆಕಾರ. ೬. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರನಾದವನು. ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಭವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರದೇವ್ "ಕಾಮರೂಪ" ನೃತ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದರೆಂದೂ . . . ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರಜಾ. ೨೬). [ಕಾಮ + ರೂಪ]

ಕಾಮರೂಪಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು: ಕಾಮರೂಪಿಯುಂ ಕಾಮಚಾರಿಯುಮಪ್ಪ . . . ಯಾಗ ಹಸ್ತಿರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨ ವ); ಇದು ಕಾಮರೂಪಿಯಕ್ಕುಮಿದನೆಂತಱಿಯಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭–೨೨). ೨. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಸ್ಫುರದ್ರೂಪಿ: ಕಾಮರೂಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಗಳಾದುದಕ್ಕಧಿರಾಮವಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೮–೩೬). ೩. ವಿದ್ಯಾಧರ. [ಸಂ. ಕಾಮರೂಪಿನ್]

ಕಾಮರೂಪಿತ್ವ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವಿಕೆ. (ನಾ). ೨. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ: ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ . . . ಕಾಮರೂಪಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ ಬಹುವಿಧಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಲಿ (ಗು). ೧. ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಅತ್ಯಂತ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಕಾಮುಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮಾಲೆ ರೋಗ: ಕಾಚ ಕಾಮಲ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಕಾಮಲಂಪಟ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತ; ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಾಸಕ್ತ: ಸ್ಮರನರಸಿ ಪತಿಶೋಕದಿಮ್ಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ಪೋಗುತಿರಲು ಶಂಬರ ಕಂಡು ಕರದೊಯ್ದು ಕಾಮಲಂಪಟನಾಗಲು (ನವಮೋ. ೧೩–೧೭). [ಕಾಮ + ಲಂಪಟ]

ಕಾಮಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪುರುಷರ ಗುಹ್ಯಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗ. ೬೫–೧೩೩೬). [ಸಂ. ಕಾಮಲತಾ]

ಕಾಮಲದೋಷ (ನಾ). ಕಾಮಾಲೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷ: ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮಲದೋಷ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಳದಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೮೩೫). [ಕಾಮಲ + ದೋಷ]

ಕಾಮಲೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮವಟ್ಟ (ನಾ). ಮರಗೆಲಸ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಾಲೆ; ಕರ್ಮಶಾಲೆ: ಸಮುಂಕುಭಂಡಾರಮಂ ಬೊಕ್ಕಸಮ ನುಗ್ರಾಣಮುಂ ಕಣಜ ಕಾಮವಟ್ಟ ಮುಂತಾದವಂ . . . ಎಂಬಿಂತಿ ವೆಲ್ಲವಂ ಪರಿಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೯); ಭಂಡಾರಬೊಕ್ಕಸ ಉಗ್ರಾಣ ಕಣಜ ಕಾಮವಟ್ಟ ಸುಂಕಸಾರಿಗೆ ಸ್ಥಿರಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ . . . ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ತಾವು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಕೇಳಬೇಕು (ತುಂಗಭ. ೧೮). [?]

ಕಾಮವರ್ಧಿನಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವವಳು. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕಾಮವರ್ಧಿನೀ – ೫೧ನೇ ಮೇಳಕರ್ತರಾಗ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೯೩). [ಸಂ. ಕಾಮವರ್ಧಿನೀ]

ಕಾಮವಾದ (ನಾ). ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು: (*). [ಕಾಮ + ವಾದ]

ಕಾಮವಾಸನೆ (ನಾ). ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಇಚ್ಛೆ; ಕಾಮುಕ ಭಾವ: ಪ್ರಗತಿ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯಬೇಕಾದ ನೀನು ಕೇವಲ ಕಾಮ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕಿಳಿಯ ಬಯಸುವೆಯಾ (ಹೇಮಕೂ. ೩); ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಯಾರೂ ಈಕೆಯನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೮೭); ಏಳನೆಯ ನೆರೆಯ ಶ್ರಾವಕನು ವಿವಾಹಿತ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮ ವಾಸನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೪). [ಕಾಮ + ವಾಸನೆ]

ಕಾಮವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಾಮೋದ್ರೇಕ; ಕಾಮಲಾಲಸೆ; ವಿಷಯೋಪ ಭೋಗದ ಅಭಿಲಾಷೆ: ಕಾಮವಿಕಾರವಿದು ಹೊಲ್ಲ (ಬಸವು. ೪೦–೯೭); ಕಾಮವಿಕಾರವೇಕೆ ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೆ (ಬಸವು. ೪೦–೯೮). [ಕಾಮ + ವಿಕಾರ]

ಕಾಮವಿಹ್ವಲ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು; ಕಾಮೋ ದ್ರೇಕದಿಂದ ವ್ಯಗ್ರನಾದವನು: ಹೀಗೆ ಕಾಮವಿಹ್ವಲನಾದ ನಿಯೋಗಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೬೬೬). [ಕಾಮ + ವಿಹ್ವಲ]

ಕಾಮವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಅಧಿಕ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ಮನೋಜವೃದ್ಧಿ – ಕಾಮವೃದ್ಧಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨). [ಕಾಮ + ವೃದ್ಧಿ]

ಕಾಮವೈರಿ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕಾಮವೈರಿಗೆ ಕಾಮಿಗಳು ಸರಿಯೇ (ಬಸವು. ೫೪–೨೧). [ಕಾಮ + ವೈರಿ]

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಪ್ರೇಮಕಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ; ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಹಾದೇವರಗಣಂ ನಂದಿಕೇಶ್ವರಂ ಸಹಸ್ರಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೇಳ್ದಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಕಾಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಮಶಿಲೀಮುಖ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಕಾಮಶಿಲೀಮುಖಕ್ಕೆ ಕೋಮಳೆ ಸುಗಿದಿರ್ದಳ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೬–೩೯). [ಕಾಮ + ಶಿಲೀಮುಖ (= ಶಿಲೀಮುಖ)]

ಕಾಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಭಾವನೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ. ೨. ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಕರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨: ಕಾಮಶುದ್ಧಿ ಯೆಂಬುದು ವಿಗತ ಕಾಮರುಂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರುಂ ಸ್ವದಾರ ಸಂತುಷ್ಟರು ಮಾಗಿಪ್ಪುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧). [ಕಾಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಾಮಸಂಚಾರ (ನಾ). ಬೇಕಾದಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದು; ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು: ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯ ಕಾಮ ಸಂಚಾರದ ರೈಲು ಟಿಕೀಟನು ತಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೮–೩೦). [ಕಾಮ + ಸಂಚಾರ]

ಕಾಮಸನ್ನಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಕಾಮಲಾಲಸೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಮತಿಭ್ರಮೆ: ಅವಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇವನು ಕೂಗುತ್ತ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು. ಈ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕಾಮಸನ್ನಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕೊಂಡಳು (ತುಂಬಿಕೊ. ೭೧); ಕಾಮಸನ್ನಿಯ ಕಾಲಾಳೆ! ನೀಚ! ಚಾಂಡಾಲ! (ಬೆಳುಮ. ೨೨೧). [ಕಾಮ + ಸನ್ನಿ]

ಕಾಮಸರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ವನ್ಯದಿ ಕಾಮಸರ ಆಚರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೫–೫; 750). [?]

ಕಾಮಸೂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಅಂತಹ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗ್ರಂಥ. 'ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ' ಪರಾ. [ಕಾಮ + ಸೂತ್ರ]

ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ (ನಾ). ಕಾಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವನು; ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ: ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ ಷಡಂಗಲಕ್ಷಣ ವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೮೦). [ಸಂ.]

ಕಾಮಹತ (ನಾ). ಕಾಮದ ಅಘಾತಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ವಿಷಯಾ ಸಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ: ಈ ಆನಂದ . . . ಕಾಮಹತವಾದ ಚೇತನಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸದು (ಸೌಂದಸ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮಹರ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಸಿರಿಯಾಳ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ನೀನಾವ ವ್ಯೋಮನದಿಯಂ ತಳೆದು ಪೋದೈ ಕಾಮಹರ (ಬಸವು. ೨೪–೭೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಳೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ

ಕಾಮಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣವು ಕಾಮಳ್ಳಿ ಅಹ್ವಾನಿಸುತಿವೆ ಗಾನದೋಲಿಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೪); ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣ ಪಿಕಳಾರ ಕಾಮಳ್ಳಿಗಳ ದನಿಗಡಲಿನ ನಡುವೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೬೦–೯೦). [?]

ಕಾಮಾಂಕಿಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬಾಲಮು ಮೆರ್ದೆಯುಂ ಕಣ್ಣುಂ ಕಾಲುಂ ಕರ್ಪೆಸೆದು ತೋಜೆ ಬದರದ ಕಾಯಂ ಪೋಲೆ ತನುಚ್ಛವಿ ಮೂಜುಂ ಮೇಲಾ ನಾಲ್ಕೆಡೆಯ ರಕ್ತಕಾಮಾಂಕಿ ಯಮುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೨೨). [?]

ಕಾಮಾಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು; ನಖ: "ಕಾಮಾಂಕುಶಾಃ, ಕರರುಹಾಃ, ಪುನರ್ನವಾಃ, ಪಾಣಿಜಾಃ, ನಖರಾಃ –ಈ ೫ (೩?) ಉಗುರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೭). ೨. ಪುರುಷನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ. [ಕಾಮ + ಅಂಕುಶ]

ಕಾಮಾಂಗ (ನಾ). ಸಂಭೋಗ ಶೃಂಗಾರದ ಅಂಗ, —ಭಾಗ; ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೀಪಕವಾದ ಕಳ್ಳು, ನರ್ತನ ಮೊದಲಾದದ್ದು : ಕಳ್ಳಬ್ಬುದು ತಪ್ಪದೆಂದು ಕುಡಿದರ್ ಕಾಮಾಂಗಮಂ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). ೨. ಮಾವಿನ ಮರ. ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತ: ವ್ಯೋಮಂ ಹರಂ ತಾಮಾಗಿರಲ್ ಶ್ಯಾಮಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ಕಾಮಾಂಗವಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೬).

[ಕಾಮ + ಅಂಗ₁]

ಕಾಮಾಂಚ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಶಿಗ. ೨೭-೫೧೨).

[ಕಾಮಾಂಚ₀ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಮಾಂತಕ (ನಾ). = ಕಾಮಹರ. [ಕಾಮ + ಅಂತಕ]

ಕಾಮಾಂಧ (ಗು). ೧. ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾದ : 'ಭಾರ್ಯಾ ರೂಪವತೀ ಶತ್ರುಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಕಾಮಾಂಧವಾದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು (ಸಮಜೀ. ೭). (ನಾ). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಕಂತುವೆ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗೆ ತನ್ನತಮೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಗೆ ಕಾಮುಕೀಕಾಮುಕರೆ ಸಧರ್ಮರಾಗೆ . . . ಕಾಮಾಂಧರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦ ವ); ಕಾಮಾಂಧನಿಂತೆಂದನಲ್ತೆ (ಮದಕಿ. ೧-೬೩). [ಕಾಮ + ಅಂಧ]

ಕಾಮಾಂಧಕ (ನಾ). = ಕಾಮಾಂಧ ೨ : ಅವನವಳ ಮಾತಿಗೆ ಸಂದು ಕಾಮಾಂಧಕಗೆ ಕಾಣಿಸದೊಂದು ಕಾರ್ಯವ (ಬಸಪು. ೨೮-೨೪); ಕಾಮಾಂಧಕಂಗಾ ಮೇಗೆ ಬಪ್ಪಾ ಕಾರ್ಯವಂ ಕಾಣಿಸದೆನುತ ಮಱುಗಿ (ಬಸಪು. ೪೫-೩). [ಕಾಮ + ಅಂಧಕ]

ಕಾಮಾಂಧತೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಿವೇಕ ಶೂನ್ಯತೆ: ರಾಮನು ಕೋಪದಿಂದ – ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ . . . ಇವಳ ಕಾಮಾಂಧತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕಳುಹಿಸು ಎಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XII, ೨೬). [ಸಂ. ಕಾಮಾಂಧತಾ]

ಕಾಮಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರಿ ವೀಣೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ತಂಬೂರಿ ರುದ್ರವೀಣೆ (ವಚಸಂ. ೪೧೫-೮೯). ೩. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ: ಬತ್ತಿದಲೆಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಬೂದಿಯ ಪೊತ್ತ ಬಿಗಿದುಡಿದಾರ ಕಚ್ಚುಟವಿಕ್ಕೆಅದ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಂಠದ ಸಿಂಗಿನಾಥಗಳ (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೪); ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟಿತವೆ ಚಿನ್ನಸರ ಪೈರಣೆಯ ಛವಿಯಿಂದ . . . ನೃಪನೈತಂದ (ಕಂಠವಿ ೨೦-೬೦). [ಸಂ. ಕಾಮಾಕ್ಷೀ]

ಕಾಮಾಕ್ಷಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಶಿಗ. ೨೭-೫೧೮).

[ಕಾಮಾಕ್ಷಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಮಾಟ (ನಾ). ೧. ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ; ಆಳಿನ ಕೆಲಸ: ಈ ಶಾಸನವ ಹೊಯಿದಾತ ಕಂಮಾರ ಬಿಕ್ಕೆಯನ ಮಗ ಸಿದ್ಧಣನೂ ಕಾಮಾಟದ ದಾಸೈಯನ ಮಗ ನಂದೆಯಪ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸಾಸನದ ಕಲ್ಲೂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩-೧೭; 1583); ತಡಿಕೆಮಕ್ಕರಿ ಸಹ ಬಹ ಕಾಮಾಟದ ಬಿಡು ಮಂದಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಕಂಠವಿ. ೧೧-೪೦); ಸೇನಾಪತಿ ಕಾಮಾಟವ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ತಾಮಸಮಾಡದೆ ಗಿಡವನು ಕಡಿಸೆಂದು ನೇಮವಿತ್ತು (ಜಿನರಾ. ೬-೪೯). ೨. ಕೆಲಸದ ಆಳು: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಮಾಟ ಕ್ರಮುಕ ಬೆಳ್ಳವೆಗರು ಜಟ್ಟಿಗ ಗೀತ ಪಾಠಕರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೪೩); ಸೈನ್ಯದ ಪಾಳೆಯ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಕಾಮಾಟರು ಬೇಕಲ್ಲವೇ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೩೧).

ಕಾಮಾಟದವನು = ಕೂಲಿಯಾಳು; ಕೆಲಸದ ಆಳು: ಅಗುಳುತಿರಿ ಕಾಮಾಟದವರುಮವರೊತ್ತಿನೊಳು . . . ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು ಮಂತ್ರಿಸಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೨೫); ವಿದುರನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಾಮಾಟದವನ ಮುಖವಚನದಿಂದ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟು (ಕೃವಾಅ. ೮೬); ಕುದ್ದಾಲಕನೆಂಬುವನು ತನ್ನ ಆರು ಲಕ್ಷ ಕಾಮಾಟದವರಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೬೯); ಅರಸು ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕಾಮಾಟದವರಂ ಪಡೆದು (ಬತ್ತೀಪು. ೩೧).

[< ಸಂ. ಕರ್ಮವಾಟ ?]

ಕಾಮಾಟಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು; ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮಜದೂರ: ಕಾಮಾಟಿಯರ ಕರಸಿ ಪುರವ ಸಡಗರಿಸಲೆಂದು ಕಳುಹಲು (ನವಮೋ. ೩೪-೧೦); ಇದಂ ಬಗಿಸಿನಲ್ ಚಾರಕರೊಳೋರ್ವನಂ ಕರದು ಕಾಮಾಟಿಗರ ಕರತರಿಸಿ ಪುತ್ತಮಂ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಗಿಸುತ್ತ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೭-೩); ಸಾಹೇಬರ ವಶಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತೈದು ಕಾಮಾಟಿಜನ ಮೊದಲು ಕೊಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೪); ಹುಳುಗಳ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ . . . ಗೋಡೆಕಟ್ಟುವ ಒಬ್ಬ ಕಾಮಾಟಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೧).

[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಮಾಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಕಾಮಾಟ; ತೆಲು. ಕಾಮಾಟಿ. / ಮರಾ. ಕಾಮಾಠೀ]

ಕಾಮಾಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಮಾಟ : (ಕ). [ಕಾಮಾಟ + -ಇಕೆ]

ಕಾಮಾಟಿಗ (ನಾ). = ಕಾಮಾಟಿ : ಕರಸಿದ ಕಾಮಾಟಿಗರನಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಗ ತರಿಸಿದ ಹಾರೆ ಗುದ್ದಲಿಯ (ಜಿನರಾ. ೬-೪೪); ಕಾಮಾಟಿಗರ ಅಂದು ಬಸವ ಕರೆಸಿದನು (ಶರಲೀ. ೨೩೭-೨); ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಮಾಟಿಗನು ಕೋಮಟಿಗನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿಯಿರುತ್ತಾರೆ (ಅನಂತ. ೨೧). [ಕಾಮಾಟ + -ಇಗ]

ಕಾಮಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಭಗಾಂಕುರ(?) : ಸ್ಮರಗೃಹದೊಳೊಡನೊಂದು ಬೆರಳೊಂದೆ ನಾಡಿಯಿರಲೊಸರೆ ಕಾಮಾತಪುತ್ರಮೆನಿಸಿ (ಜನವ. ೬-೨೮).

[ಕಾಮ + ಆತಪತ್ರ]

ಕಾಮಾತುರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದ ಆತುರ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಕಾಮಾಭಿಲಾಷೆ: ಓತು ತನ್ನಯ ಪೊರೆಯೊಳಿಹ ಕಾಮಾತುರಾಂಧನನಧಿಕಪಾಪ ಸಮೇತನಂ . . . ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೪೧-೪). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಕಾಮಲೋಲುಪ. [ಕಾಮ + ಆತುರ]

ಕಾಮಾತುರವಡಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮೋದ್ರೇಕ ಆವರಿಸು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಪುರುಷನೊಬ್ಬನಿರಲ್ಕೆ ಕಾಮಾತುರವಡಸಿ ನಿನ್ನಂ ರಮಿಸುವುದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪೨-೩೨).

[ಕಾಮಾತುರ + ಅಡಸು]

ಕಾಮಾತುರೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡವಳು; ಕಾಮುಕಿ: ಕಪ್ಪೆಯರು ವಂಚಕಿಯರು ಜಗಳಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರೆಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩).

[ಸಂ. ಕಾಮಾತುರಾ]

ಕಾಮಾತ್ಮ (ನಾ). = ಕಾಮುಕ: ರಾಜಕುಮಾರನು ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದವನು ಕಾಮಾತ್ಮನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದನು (ಭರಜಾ. ೬).

[ಸಂ. ಕಾಮಾತ್ಮನ್]

ಕಾಮಾರಿ₁ (ನಾ). = ಕಾಮವೈರಿ: ಕಾಮಾರಿ ಜಂಗಮನಾಗಿ ಬಂದು ಸಿರಿಯಾಳನ ಮಗನ ಬೇಡಿದ (ಬಸವ. ೬೨೧); ಕಾಮಾರಿ ಹಿಡಿದಗ್ಗದ ಶರಾವಳಿಯದರ ಪರಿಯೆಂತೆಮಗೆ ತೋಱೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೩೦).

[ಕಾಮ + ಅರಿ₆]

ಕಾಮಾರಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು (?): ಕದಳಿ ಕಾಮಾರಿ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಳೆ ಬದರಿ ಹಲಸು ಮಾವು ದ್ರಾಕ್ಷಂಗಳು (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೯-೧. [?]

ಕಾಮಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಮಪೀಡೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ: ಮೀಂಗಳ ಬಳಗದಿನಾಗ ಸಮಂ . . . ಉತ್ತುಂಗೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿನಾದಂ ಕಾಮಾರ್ತಿಯನುಚಿತ್ಪೋಲ್ತು ರದೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ್ (ಉದ್ಭಟೀ. ೨-೮). [ಕಾಮ + ಆರ್ತಿ₃]

ಕಾಮಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಭಿಲಾಷೆ: ಪಟುವಪ್ಪಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗದಿಂ ತನಗೆ ಮುಂ ಕಾಮಾರ್ಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೬). ೨. ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಸಾಮಗ್ರಿ. [ಕಾಮ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮಾಲೆ, ಕಾಮಣಿ, ಕಾಮನಿ, ಕಾಮಲೆ, ಕಾಮಳೆ, ಕಾಮಿಣಿ, ಕಾಮಿಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ರೋಗ: "ಕರ್ಮವಲೆಯಿಂದೆನಲು ಕಾಮಾಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪); ಹಾಲಸಿಗನೊರ್ವಂ . . . ಗುಲ್ಮಂ ಕ್ಷಯಂ ಕಾಮಾಲೆ ಪಾಂಡು ಕುಷ್ಠ ಭಗಂದರಾದಿಯಾದ ರೋಗವೆಲ್ಲಂಗಳಂ ಕಳೆವೆನೆನುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೭ ವ); ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿ ಕಾಮಾಲೆ ಬರುವಹಾಗಿರುವುದೆಂದೂ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೧೮); ಕಾಗೆ ಕೊಂದವನಿಗೆ ಕಾಮಾಲೆ(ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೧). **ಕಾಮಣಿ**: ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಣಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಜನರು ಮಾತನಾಡಹತ್ತಿದರು (ಚೀನಬಾ. ೯೮); ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಮಣಿಯಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ (ಮಣ್ಣಮ. ೩೧೬); ಕಾಮಣಿಯಾದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಜಗತ್ತೇ ಹಸಿರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುತ್ತ್ಯಡಿ. ೪೪). **ಕಾಮನಿ**: 'ಊದುಗಾಮನಿ' ಪರಾ. **ಕಾಮಲೆ**: (ಶ). **ಕಾಮಳೆ**: ಕಾಮಳೆಯುಂ ಪಾಂಡುರೋಗಮುಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮುಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧); ಪುರುಷಕ್ಷಯ ಕಾಮಳೆ ಪಾಂಡುಗುಲ್ಮದಿಂದತಿಕೃಶರಾಗೆ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೬-೪೬; 1779). **ಕಾಮಿಣಿ**: ಅತಿಸಾರ, ಪ್ಲೀಹ, ಕಾಮಿಣಿ, ಉದರ ಈ ರೋಗಗಳು ಅಗಾಗ್ಗೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೪೧೬). **ಕಾಮಿಲೆ**: ಕಾಮಿಲೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದೆ (ಜಾಡುದಾ. ೯೩); ಪಾಂಡು, ಕಾಮಿಲೆ, ಗುಲ್ಮ, ಪಿತ್ತ, ಅರೋಚಕ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಮಾಲೈ; ಮಲ. ಕಾಮಿಲೆ; ತುಳು. ಕಾಮಲೆ, ಕಾಮೆಲ್; ತೆಲು. ಕಾಮಿಲಾ. / ಸಂ. ಕಾಮಲ; ಮರಾ. ಕಾವಿಾಣ್, ಕಾವಿಾನ್]

ಕಾಮಾಲೆಪಾಂಡು (ನಾ). ಪಾಂಡುರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಒಂದು ಹಿಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಿದ ಬೇವಿನಕಾಯಿ ತಂದು ಎಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟು . . . ಕುಡಿಸಲು ಕಾಮಾಲೆ ಪಾಂಡುಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೧). [ಕಾಮಾಲೆ + ಪಾಂಡು]

ಕಾಮಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಭಿಲಾಷಿ: ಅವರು ಕಾಮಾಸಕ್ತರಲ್ಲದೆಯಿದಿರ್ದಸೆ ತವೆ ಸರಸ್ವತಿಯರೊಳು ಪುಟ್ಟಿಸುವೆನೆಂದಾಗ ನವಮಹಾಬ್ರಹ್ಮರನಜಂ ಸೃಜಿಸಿದಂ (ವೀಶೈವು. ೬-೧-೯). [ಕಾಮ + ಆಸಕ್ತ]

ಕಾಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮಬಾಣ: (ಶ). [ಕಾಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕಾಮಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಕಾಮಿಗುಂಟೆ ಲಜ್ಜೆ ನಾಚಿಕೆ? ಕಾಮಿಗುಂಟೆ ಮಾನಾಪಮಾನವು? (ಬಸವ. ೫೧೪); ಕಾಮಿ ಕಣ್ಣಜೀವನಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೮); ಅನವರತಮುಂ ಕಾಮಿನೀ ಅ ಅನಘಮತಿ ನಿಷ್ಕಾಮಿ (ಬಸವು. ೪೪-೫೪); ಸುತ್ಪಪ್ಪಾಲೋಲಚಿತ್ತನು ಕಾಮಿ ಮೃಗಯಾಕೇಳಿಲಂಪಟನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೨೫). ೨. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಮಿ₂ (ಗು). ೧. ಬಯಸುವ; ಇಚ್ಛಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಲಂಪಟ. ೩. ಸಾರಿವಾಳ. ೪. ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ. ೫. ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ. ೬. ಶಿವ. [ಸಂ. ಕಾಮಿನ್]

ಕಾಮಿ₃ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಬೆಕ್ಕು: ಕಾಮೀ (ಬೆಕ್ಕು) ಕೊಂದ ಪಾಪ ಕಾಶೀಗೆಹೋದರೂ ಬಿಡದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೯); ಬಾಳೆ ಮಾಡತಾವ್ ಅಕ್ಕರೆ ಬರುವಂಗ ಕಾಮಿ ಬಾವುಗ ಜೋಡಾ (ಅರಳು. ೨೬೮). [?]

ಕಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ನಡೆಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾತುಕೋಳಿ. ೪. = ಕಾಮಿಕಾಗಮ: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ಕಿರಣ, ವಾಕುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರಪ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿಕಾಗಮ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭೇದಂಗಳಾವವೆಂದೊಡೆ ಕಾಮಿಕಾಗಮ ಯೋಗಜಾಗಮ ಚಿಂತ್ಯಾಗಮ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮); ಕಾಮಿಕಾಗಮ ಮೊದಲು ಐದು ಆಗಮಗಳು ಸದ್ಯೋಜಾತ ಮುಖದಿಂದಲೂ . . . ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಭಾರಪ. ೬೨). [ಕಾಮಿಕ + ಆಗಮ]

ಕಾಮಿಜನ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತವಾದ ಜನ; ಕಾಮಪೀಡಿತ ಜನ: ಕಾಮಿಜನದಂತೆ ಸಮುತ್ಕಳಿಕಾಕುಳಂ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೩). [ಕಾಮಿ₂ + ಜನ]

ಕಾಮಿಣಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ: ಕಾಮಿತಫಲಂಗಳ ನಿತ್ತವರ್ಗಳನು ನಲ್ಲ ಭಕ್ತರನಂದು ಮಾಡಿದ (ಬಸವು. ೯-೧೯). (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಮನೋರಥ; ಇಚ್ಛೆ: ವೇದಿಸಲು ಸರ್ವಂ ಹವಾಯೆನುತೋಡುತಮಿದಂ ಭಸ್ಮವೆಂಬಾಪಾದಿತಾರ್ಥವೋಕ್ತಿ ಕಾಮಿತ ಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸವು. ೪೩-೬೫). ೩. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಕಾಮಿತವನಿವದಿರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಮಹರ ಕಮಳಾಕ್ಷರಿಗೆ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ಜಯವಾಗದೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆರಗಾದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯ. 'ಕಾಮಿತಾರ್ಥದ' ಪರಾ. [ಕಾಮಿತ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮಿತಾರ್ಥದ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು: ದಿವ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಕಾಮಿತಾರ್ಥದನ . . . ಪಶ್ಚಿಮರಂಗೇಶನ ಪದಕೆಜಗುವೆನು (ಶತಸಾಂ. ೬೧-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಕಾಮುಕತೆ; ವಿಷಯಲಂಪಟತೆ: ಶ್ರೀ ಶ್ವೇತಕೇತು ವ್ರತಿಗೆ ಸುತನೆನಲ್ ಸಂದು ಕಾಮಿತ್ವದಿಂದಂ ದೇವತ್ವಂಗೆಟ್ಟು ಮರ್ತ್ಯೋದ್ಭವನೆನೆ ಶುಕನಾಸಂಗೆ [ಪುಟ್ಟಿರ್ದನೋ ತಾನಾ]ವೈಶಂಪಾಯನಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೯೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಲಾಲಸೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಕಾಮಾತುರವುಳ್ಳವಳು: "ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಮವುಳ್ಳವಳು ಕಾಮಿನಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚರಾ. ೧೧೬). ೨. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ಭಾಮಿನಿನಿತಂಬಿನಿ ಪ್ರಮದೆ ಸುಂದರಿ ಲಲನೆ ಕಾಮಿನಿ ವರವರ್ಣಿನಿಯೆನಲ್ಕೆ ಹೆಂಗೂಸೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೧); ಕನಕ ಕಾಮಿನಿ ಭೂಮಿಗಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿಕೆಟ್ಟಿತ್ತೀ ಜಗವೆಲ್ಲ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೦-೨೮). ೩. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸುಂದರಿ: ಮಂದಾಕಿನಿ . . . ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೆಂ ಪೇಳೆಂಬಂದದಿನೆಸೆದತ್ತು ಹಾರಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ನೋಟದೊಳಲಂಪನಾರ್ಜಿಸಿ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮಪಾಶದಂತೆಯಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೨). ೪. ಪ್ರೀತಿಸುವ ಹೆಂಗಸು; ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು.

[ಸಂ. ಕಾಮಿನೀ]

ಕಾಮಿಲೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಇಷ್ಟಪಡು: ಎಮ್ಮನ್ನರ ನೆಂದುಂ ಕಾಮಿಸಯೆನೆ (ಕಾದಂಅ. ೫೭೬); ನೃಪಕಾಂತೆಯಂ ಪಡೆದು ಕಾಮಿಸಿ ನೋಡಿ ಪೊರ್ದುವ ಗಾಂಪನುಂ ಮರುಳಲ್ಲವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೧); ಕಾಮಿಸಿದ ಫಲವಹುದು ನೆನೆದರಿಗೀ ಮರುತ್ಪಥಗಾಮಿನಿಯನು (ತೊರರಾ. ೧–೨–೧೪). [ಕಾಮ + -ಇಸು₁]

ಕಾಮು 'ಕಾವು₁' ನೋ.

ಕಾಮುಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಾಸಕ್ತನಾದವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ; ವಿಟ: "ಕ್ರಮುಃ, ಕಾಮಿಃ, ಕಾಮುಕಃ —ಈ ೩ ಕಾಮಿ" (ಅಲಾಯು. ೬೩–೨೨೬); ಮಲಯಾನಿಲನುಂ ಮಲಯಜಜಲಮುಂ . . . ವಿಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುವಟಲೆ ಪಾಪದ ಫಲಮಾದುವು ಯುಕ್ತಕಾರಿ ಕಾಮುಕಜನದಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೭); ಚಾಂಡಾಳ ಸ್ವರೂಪದ ಕಾಮುಕರ ಡೋಳಿಯೊಂದು ಬಂದು ಮಲಗಿದವರ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿತು (ಹೇಮಂತ. ೨೮೭). ೨. ಅತಿಯಾಸೆಗಾರ; ಹೆಚ್ಚು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಮುಕಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಾತುರೆ: "ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ಕಾಮುಕೀ– ಈ ೨ ರತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). ೨. ಸಂಭೋಗದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು; ಸೂಳೆ: "ಶುಂಡಾಲ ಕಿಶೋರ ಕಾಮುಕಿಯ ರೆಂದಿವಕಂ ಗಣಿಕಾಭಿದಾನಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೯). [ಸಂ. ಕಾಮುಕೀ]

ಕಾಮುಕೆ (ನಾ). ಧನ, ವೈಭವ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು: "ಇಚ್ಛಾವತೀ, ಕಾಮುಕಾ. . . ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಧನವನ್ನು ಹಾರೈಸುವವಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮); ಪೂರ್ವಾಪಕಾರಿಯಾ ರಾಜ್ಯಕಾಮುಕೆ ಕೈಕಯೀಸುತಂ ದುಷ್ಟಮತಿಬಂದನಾ ಭರತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮–೧೬೮). [ಸಂ. ಕಾಮುಕಾ]

ಕಾಮುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಡುಗಿಳಿ (?): ಪಿಕ್ಕುಳಿಕ ಚೆಂಬೂತ ಗೀಜಗ ಕುಕ್ಕು ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ವಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೨). [ಕ್ಕಾ₂ + ಮುರುಳ್₀]

ಕಾಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರ. ೨. ಬಯಕೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಪರಮಾತ್ಮ. ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ತವಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಚಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದಿರ್ದ ಕಾಮೇಶನಂ ಕಂಡನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೪೨). [ಕಾಮ + ಈಶ]

ಕಾಮೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗ ಅಥವಾ ಪೂಜೆ. 'ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕಾಮ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕಾಮೋತ್ಕಟ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಕಾಮಾತುರವುಳ್ಳವನು: ಮುಂದೆ ದೇವಾಲಯಕೆ ಬಂದು ಕಾಮೋತ್ಕಟಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩–೬೬). [ಕಾಮ + ಉತ್ಕಟ]

ಕಾಮೋದ್ಭವ (ಗು). ೧. ಕಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, —ಉಂಟಾದ. (ನಾ). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು: ಮ್ಯೋಮಂ ಹರಂ ತಾವಾಗಿರಲ್ ಶ್ಯಾಮಾಂಗಿಕೇಳ್ ಕಾಮೋದ್ಭವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮಾಂಗಮಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೭). [ಕಾಮ + ಉದ್ಭವ]

ಕಾಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕ; ಇಷ್ಟವಾದ. 'ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ' ಪರಾ. ೨. ಸೊಗಸಾದ; ಚೆಲುವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಚಂದ ಕಂಡುದನ್ನು ಬಯಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಕಾಮ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೯೭). (ನಾ). ೩. ಬಯಕೆ; ಮನೋರಥ: ಅಂಬುಜಾರಿಯ ಪೋಲ್ವಕುವರನಂ ಪಡೆಯಲಾ ಕುಂಭಿನೀಶಂ ಕಂಡು ಕಾಮ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಿತೆಂದುಹರ್ಷಾಂಬುಧಿಯೊಳಾಳುತ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೮–೬೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ: ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಯಾಗಾದಿಕಮೇ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮); ಇದನಾಚರಿಸಿದೊಡೀ ಫಲವಪ್ಪುದೆಂಬುದು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೯–೧೦). [ಕಾಮ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಕಾಮ್ಯಗುರು (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯನಾದ ಗುರು; ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮೋಪದೇಶದಿಂದಿಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಪ್ರದಾತಕನೇ[ಪಾಠಾಂ. ದನೇ] ಕಾಮ್ಯಗುರು (ವಿವೇಕ. ೧೭); ಬೇಕೆನಿಸುವ ಸಂಪದವನು ತನಗಿಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪರಲೋಕದ ಲೇಸನು ಕೊಡುವನೆ ಕಾಮ್ಯಗುರುವಹನು (ಕೈವಲ್ಯ. ೯–೧–೧). [ಕಾಮ್ಯ + ಗುರು]

ಕಾಮ್ಯದಾನ (ನಾ). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಪೂರೈಸುವ ದಾನ. ೨. ಹಿತಕರವಾದ ದಾನ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾನ: (ಕ). ೩. ಫಲಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ದಾನ. [ಕಾಮ್ಯ + ದಾನ]

ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ, ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯೋಜನ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ: ಶ್ವೇತನಾ ರಂಭೋಪದೇಶದೊಳೋತು ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತೊಲಿಸಿ ಪರೇತಪತಿಯಂ ಗೆಲಿದು ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಂಗಳಂ ಪಡೆದ (ಬಸವು. ೪೧ ಸೂಚನೆ). ೨. ಬಯಸತಕ್ಕ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. [ಕಾಮ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಕಾಮೇಷ್ಟಿ: ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). [ಕಾಮ್ಯ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕಾಯ್₁ 'ಕ್ಕಾ₁' ನೋ.

ಕಾಯ್₂, ಕಾಯ್ಯಿ₂, ಕಾಯ್ಯು₃ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯ್ದು, ಕಾದು₃ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಉಷ್ಣವಾಗು; ಕಾಯು; ಬಿಸಿಯಾಗು: ಕಾಯ್ದ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದೆಂಬೊಂದು ನುಡಿಯವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೮); ಅಶ್ವಪಚರ್ ಬೆದಱಿಯಾಗೋವಿನ ಪೃಷ್ಠಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ದ ನೀರಂ ತಂದೆಱೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೧೮); ಮುಳಿಸಿಂ ಪಗೆಯಂ ಕಂಡಂತೆ ಕಾಯ್ದನಿನ್ನುಂ ಸೂರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೦); ಉರಿವರಿವ ಬಿಸಿಲ ಬೆಂಕಿಯ ಧರದೆ ಮುಟಲ್ದೀಂಟೆ ಕಾಯ್ದು ಸಿಡಿಯುತ್ತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭೪); ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿದ್ದು ಕಾದಿಹ ಬೂದಿ ತನಿಗೆಂಡ ಪಾಡಿಪ ಕಿಡಿಹೊಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೭); ಕಾದ ಹಾಲು ಕಹಿಯಾದೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಿಟ್ಟಾಗು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: "ಕಾಯ್ ಕೋಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨–೪೫೭); ಚಂಗಗಾವುಣ್ಣಂ ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವೊಂ ಪಿಸುಣ್ಗೆ ಕಾಯ್ವ (ಸೌಇ. IX–i, ೬೭–೯; 981); ವಿಷ್ಣುದೇಹಂಗಳಂ ಶಂಕರನುಟ್ಟಂ ತೊಟ್ಟನೆಂದೀ ಶರಣರೆನೆ ಕರಂ ಕಾಯ್ವರಯ್ಯೊ (ಪಂಪಾಶ. ೯೪); ಸುಕವಿ ಕಾವ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ವ ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೋ ಮಾಡಿದನಜ್ಜ ವಿಷ್ಪರಂ (ಶಂಠಾಮಾ. ೧–೩೧); ಕಯ್ದು ಮುಱಿಯೆ ಕಯ್ಯಹರಿಗೆಯ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಬಯ್ದು ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂಕಿನೊಳು ಕಾಯ್ದುಱಿದಳಿಯಲವರನಮರಸ್ತ್ರೀಯರೊಯ್ದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬೮); ಪೋಪುದುಚಿತವೆ ಮಗಳೆ ಸಗ್ಗವೆಣ್ಣೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಕಾಯ್ದು ನಟಿಕೆಯಂನೆಗ್ಗಿ (ಚಿಬವು. ೧೯–೨೭).

ಕಾಯಿ$_2$೧: (ಕ). **ಕಾಯು$_2$:** ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ವರ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದೆಇದ್ದರೂ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಥ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸುವುದು(ಸಕವೈ.೬೩).

ಕಾಯ್ದರಭೀಮ = ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡವರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮೊನೆಮುಟ್ಟೆಗಣ್ಡಂ ಮಱುವಕ್ಕರಾಮ ಕಾಯ್ದರಭೀಮಂ ದುರದೆಡೆ ರಾಮಂ ಮುಱಿವರ ಭೀಮಂ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ತಂ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೩೧-೧೪; 1056). **ಕಾಯ್ವರಗಂಡ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ದುಷ್ಟಾಶ್ವಮಲ್ಲಂ . . . ಕಾಯ್ವರಗಂಡಂ ಅರಿತುರಗತಟ್ಟಸಂಘಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೮-೮೧; 1045). **ಕಾಯ್ವರಜವ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಯ್ವರಜವಂ ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ಗಳಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೨; 946). **ಕಾಯ್ವರಭೀಮ** = ಕಾಯ್ಬರಭೀಮ: ಬಳಂಜಿಗಂ ಕಾಯ್ವರಭೀಮ ಸಂಗ್ರಾಮ ರಾಮ ಆಳಿಂಗೆ ಬಳಂಜಿಗಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೪-೧೪; 1174).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯರ್; ತುಳು. ಕಾಯು; ತೆಲು. ಕಾಗು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಾಡ್]

ಕಾಯ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯ್ತು$_2$ (ಭೂತಕೃ); ಕಾತು, ಕಾಯ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). **ಕಾಯಿಬಿಡು:** "ಕಾಯ್ – ಫಲೋತ್ಪತ್ತೌ, ಕೋಪೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತಳಿರ್ವ್ದದು ಪೂವುದು ಕಾಯ್ವುದಂತು ಕಾಯ್ತನಿತಱಿಕೊಳಂತು ನಿಂದು ಮನದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೨); ಬೇರ್ಗಳಿಂ ತುಱುಗಿರೆ ಕಾಯ್ತ ಬಳ್ಳಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೩೮; 1160); ತಳಿರ್ತು ಪೂತು ಕಾಯ್ತುಲಸದೆ ಕಲ್ಪಪಾದಪದ ತಣ್ಣೆಲಲ್ಲಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯); ಕಾಯ್ತ ತೆಂಗು ಸಾಲದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೨); ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಮಧುಸಖಂಗೊಲವಿಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮೂವುಗಳ್ ಕಾತವು (ನಳಚಂ. ೫೪); ಪೂತುದವನೀ ಲತಾವಿತತಿ ಮಾಮರಗಳುರೆ ಕಾತುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೦); ಕಾಯ್ತ ಕಲ್ಪಕುಜದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೩); ಕಾತ ಮರಂ ಪೂತ ಬಳ್ಳಿ ಸುರ್ಕಿ ಸುಱಿದಾಡಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್; ತೆಲು. ಕಾಯು]

ಕಾಯ್$_4$, ಕಾಯಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮಿಡಿಗೂ ಹಣ್ಣಿಗೂ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಕ್ವ ಫಲ: ತೋರನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಂ ಪಿರಿಯವಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮನೆಬಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ವ); ಜಳಜದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತೆ ಮುಗುಳಂತೆಳಯೆಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೮). ಪೂಮಿಡಿಯ ಪೂವಿನ ಕಾಯ್ಗಳ ಕಯ್ದುವುಳ್ಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೪); ಪುಣಿಸೆಯ ಪೂವೆಲ್ಲಂ ಕಾಯಪ್ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೯); ಪಣ್ಣಿರೆ ಕಾಯ ಮೆಲ್ವಕ್ಷುಣ್ಣವಿಟರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೭೪); ಇಕ್ಕೆಲದ ಬಳೆಯರ್ ಮಾತಾಡಿದರು . . . ಮೊಗ್ಗೆ ಪೊಲೆಗಳು ಮೆಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳೆಂದೆನುತ (ಮೋಹತ. ೧೮-೬೫). ೨. ಬೀಜಕೋಶ; ತರಡು; ವೃಷಣ: ಎಡದೆಸೆಯವೊಂದೆ ಕಾಯ್ ಬಾತೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೪೦). **ಕಾಯಿ$_4$:** ೧. ಕಾಯಿ ನೋರೆಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಱಿವುದು (ಅದವ. ೧೨); ಪರಿಪರಿಯ ಹೂ ಕಾಯಿ ಮೇಲೋಗರದ ಮಧುರಾಮ್ಲಾದಿ ಲವಣೋತ್ಕರ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೬); ಕಾಯಿ ಪಣ್ಗಳ ತಾಳ್ದಿ ದುಂಬುರದ್ರುಮಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬). ೩. ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮೊದಲಾದ ಆಟದ ಸಾಧನ: ಥಾಳಿಸುತ ಲೆತ್ತಗಳ ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಚಿಟ್ಟೆಗಳಿಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕದ ಮೇಲೆ ನಡಸಿದರುಭಯ ಮಂತ್ರಿಗಳವರ ಕಾಯಿಗಳಂ (ಜಿನಭಾ. ೩೬-೧೬). ೪. ಜಾಯಿಕಾಯಿ: ಅತಿಶಯದಿಯೆಲೆ ಕಾಂಚಿನೊಳಗೆ ಕಸ್ತುರಿವೆರೆದ ಗುಳಿಗೆ ಕಾಯ್ಲವಂಗ ಪತ್ರ (ನವಮೋ. ೨೬-೨೯); ಹೊಗೆಕಡ್ಡಿ, ಕಾಚು, ಕಾಯಿ, ಬಜೆ, ಲವಂಗ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಕು ತುಂಬಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದ ಚಂಚಿ (ಬೆಳುಮ. ೩೨).

೫. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಕಾಯಿ ಒಡೆದು ಕರ್ಪೂರ ಹಚ್ಚು (ರೂಢಿ). 'ಕಾಯಿಕಡುಬು', 'ಕಾಯಿರಸ' ಪರಾ. ೬. (ಆಲಂ) ವಿಫಲತೆ; ಕೈಗೂಡದಿರುವಿಕೆ; ಸೋಲು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಹಣ್ಣೋ ಕಾಯೋ (ರೂಢಿ).

[< ಕಾಯ್$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್, ಕಾಯಿ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಯ್; ತೆಲು. ಕಾಯ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಾಯ್ಕ್ = ಹಣ್ಣು]

ಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಮೈ; ಒಡಲು; ದೇಹ; ಶರೀರ: "ತನುಗಾತ್ರಂ ವಿಗ್ರಹಮುಪಘನಂ ಶರೀರಂ ಕಳೇಬರಂ ಕಾಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭-೧); ಕಾಯದ ಮೊದಲಿಂಗೆ ಬೀಜವಾವುದೆಂದಱಿಯದೀ ಲೋಕ (ಅವಚಂ. ೪-೧೨); ಮೈಮಱಸದೆ ಕಾಯಮನೋವಚನಗಳ ಆಯದಿಂದಳವಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೯). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಬುಡ. ೩. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ. ೪. ಮರದ ಕಾಂಡ. ೫. ವೀಣೆಯ ದೇಹ. ೬. ಮನೆ; ವಸತಿ. ೭. ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಕಾಯಂ, ಕಾಯಮು, ಖಾಯಂ, ಖಾಯಮು, ಖಾಯಮ್ಮು (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಖಚಿತವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಹಲವಾರು ಬಗೆಯ . . . ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ಕಾಯಂ ಚಂದಾದಾರರಾಗಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೫). ೨. ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ; ನಿರ್ಣಯವಾದ. **ಕಾಯಮು:** "ಕಾಯಮು – ಸ್ಥಿರ, ನಿಶ್ಚಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). **ಖಾಯಂ:** ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ ಆದ ಮೇಲೆ ಖಾಯಂ ಮಾಡೋ ವಿಷಯದ ಪರಿಶೀಲನೆ (ರಂಗವ. ೨೫೫). ಖಾಯಂ ನೌಕರಿ (ಧನಂಜ. ೨೭). **ಕಾಯಮು:** ೧. ಖಾಯಮಾಗಿ ಭಾರತಕ್ಕೇ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೫). **ಖಾಯಮ್ಮು:** ೧. ಸಧ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಊರು ಖಾಯಮ್ಮೇನು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೭); ಖಾಯಮ್ಮಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಉದ್ದೇಶ (ಅಂತಸಂ. ೨೨).

ಕಾಯಂಮಾಡು = ನೆಲೆಗೊಳಿಸು; ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು: ಹೀಗೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ತಾವು ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸಂಗಡ ದೋಸ್ತಿ ನಡತೆ ಕಾಯಂಮಾಡಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೫); ಅವನಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಾಯಂಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕಾಯಂಬಾಬದಾರ** = ಶಾಶ್ವತ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಅರಸರು ಹೊಲಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಊರ ಕಾಯಂಬಾಬದಾರರಾಗಿರುವರು (ಮಧಾರ. ೧೬೨). **ಕಾಯಮಾಗು** = ಸ್ಥಿರವಾಗು; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸಲ್ಪಡು: ಅದಕ್ಕೆ ರಸೀತಿ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ಆ ವಿಕ್ರಯವು ಕಾಯಮಾಗತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೯).

[← ಅರ. ಕಾಈಮ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಯಮ್]

ಕಾಯಂಗುತ್ತ, ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಂದಾಯ. **ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ:** ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಟ್ಟೊಬ್ಬ ಸರದಾರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅಂಥವರಿಂದ ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಗದಿಯಾಗಿ ವಸೂಲ್ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೭).

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾಗ್ರಾಮ = "ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಭೂಕಂದಾಯದ ಮೇಲೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ" (ಕೈಸ್‌ಗ. ೭೭೪). [ಕಾಯಂ + ಗುತ್ತ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಕಾಯಂತರೀಕ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ಕಾಯಂ ಆಗಿ: ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿನ ಧರಿಣೆಹಿಡಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಯಂತರೀಕ ದೊರಕಿತು (ದೀಪಹ. I, ೧೮).

[← ಅರ. ಕಾಈಮ್ ತರೀಕ್]

ಕಾಯಕ (ಗು). ೧. ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ದೈಹಿಕವಾದ (ನಾ). ೨. ಶರೀರ; ದೇಹ: ಎಂಡುವುಂ ಮನವಚನಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನನಲ್ಲದನ್ಯಥವೊಂದುವಱಿಯದ ಪರಮಭಕ್ತರು ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೧೨-೫೮).

೩. ದೇಹಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ; ಕಸಬು; ದುಡಿಮೆ: ಭಕ್ತ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಕಾಯಕವಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೪೫೨); ಕಾಯಕವೆಂದು ಕಾಯವ ಬಳಲಿಸದೆ . . . ಬೇಡಿ ಕಾಡಿ ಮಾಡುವುದು ದಾಸೋಹವೆ (ವಚಸಂ. ೨೩-೩); ಕಾಯಕ ಭಕ್ತನ ಆಯತವ ನೋಡಿರೋ ಕಾಯಕವ ಬಿಟ್ಟ ಮರುದಿನ ಕಪ್ಪರದ ಕಾಯಕವೆ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೮); ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ ಸಿಕ್ಕೀತೆ (ಗಾದೆ). ೪. [ವೀಶೈ] ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಕಸಬಿನಿಂದ ಗಳಿಸಿದ್ದು; ಸಂಪಾದನೆ: ಛಲದಿ ಭಕ್ತರ ಕೈಯ ಗುದ್ದ ಗುದ್ದಿಸಿಕೊಂಡು ಸಲೆ ಕಾಯಕವ ತಂದು ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡೆಂದು ಶಿವ ಪೇಳಿ ಪೋಗೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೨-೨೪). ೫. [ವೀಶೈ] ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿ,—ಕೈಂಕರ್ಯ: ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ, ನಿರತನಾದರೆ ಗುರು ದರುಶನವಾದಡೂ ಮರೆಯಬೇಕು, ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಾದಡೂ ಮಜೆಯಬೇಕು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬-೧). ೬. (ಆಲಂ). ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಲಗ್ನವಾದ ಮೇಲಾದರೂ ಅವಳು ಸದಾಚಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೆನು. ಆದರೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಕಾಯಕವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಕೂಲಮಾ. ೨೧೬); ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವನೋ ತಿಳಿಯದು (ಭಾರತಿ. ೨೬); ಭಟ್ಟಯ ಕಾಯಕ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿತ್ತು (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಯಕಟ್ಟು (ನಾ). ಪೀಡಾದಿಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಮಂತ್ರ ಬಲದಿಂದ ದಿಗ್ಬಂಧನ ಮಾಡುವುದು; ರಕ್ಷೆಯಿಡುವುದು; ಕಟ್ಟುಮಾಡುವುದು: ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ರೋಗ ಪೀಡಾದಿಗಳು ಬರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಊರಿಗೆ ಕಾಯಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮). [< ಕಾ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಯಕಗೌರವ (ನಾ). ಕಸಬು ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಘನತೆ, —ಗೌರವ. (Dignity of labour. ಪತ್ರಿಸಿ.) [ಕಾಯಕ + ಗೌರವ]

ಕಾಯಕಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಪ್ಪರಕಾಯಕ (?) : ಕಾಯಕಪ್ಪರವೆಂದು ಕೈವ ತ್ತಿಸಿದನೀ ಜಗಕ್ಕೆ ಶಿವನು (ಸರ್ವವ. ೧೪೦-೬೮೯). [ಕಾಯ? + ಕಪ್ಪರ?]

ಕಾಯಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಪ್ಪನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಯೌವನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಒಂದು ಆಯುರ್ವೇದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಅತ್ತೆ ಒಂದು ತರಹ ಕಾಯಕಲ್ಪ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಳೆದುಹೋದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೮೪). ೨. (ಆಲಂ). ಪೌಷ್ಟಿಕವಾದ ಆಹಾರ: ತಮ್ಮ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಯಕಲ್ಪ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಿಸ್ತ್ರಕ. ೨೧). [ಕಾಯ + ಕಲ್ಪ]

ಕಾಯಕಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಯಕದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಿಕೆ, —ಸಂಪಾದನೆ: ಕುಸುಮ ಮಾಲೆಗಳಂ ರಚಿಸಿ ತಂದೊಸೆದು ಭಕ್ತರಿಗಿತ್ತು ತಾ ನಿತ್ಯಶನ ಕಾಯಕಲಬ್ಧಿಯಲಿ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೨-೨೬). [ಕಾಯಕ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕಾಯಕವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). [ವೀಶೈ] ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಕಸಬುಮಾಡು: ಕಾಯಕವಿಡಿದು ಬಂದ ದ್ರವ್ಯವೇ ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿತ (ಸರ್ವವ. ೧೪೦-೬೮೯); ತಮತಮಗುಳ್ಳ ಕಾಯಕವಿಡಿದು ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೆಜೆವುತ್ತಿರ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯-೯). [ಕಾಯಕ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಯಕಷ್ಟ (ನಾ). ಮೈಮುರಿದು ದುಡಿಯುವಿಕೆ; ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮ: ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾಯಕಷ್ಟ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು (ಧ್ರುಮಾನ. ೧೫೬). [ಕಾಯ + ಕಷ್ಟ]

ಕಾಯಕಾಂತಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ; ಮೈಹೊಗರು: ಲೀಲೆ ಯಡಗಿದ ಮುಖದ ಮಸುಳಿದ ಕಾಯಕಾಂತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೩೧). [ಕಾಯ + ಕಾಂತಿ]

ಕಾಯಕಾರ (ನಾ). ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೇವೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ: ಶ್ರೀಯರಸನೆ ನಿನ್ನ ನಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಾಯ ದೊಳಗೆ ಎನಗೆ ತೋಱುತಿದೆ ವಾಯುವಂದಿತ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ನಿನ್ನ ಕಾಯಕಾರ ಪೊಂದಿದವನೊ ನಾನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೨-೧). [ಕಾಯ + ಕಾರ್ಯ]

ಕಾಯಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಶಾರೀರಕ ಶ್ರಮ; ದೈಹಿಕ ಪೀಡೆ: ಕಾಯಕ್ಲೇಶ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ವೇದ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಧಾರದ. ೫೪). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹ್ಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು: ಕಾಯಕ್ಲೇಶಮೆಂಬಾಱನೆಯ ತಪಮ ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ). [ಕಾಯ + ಕ್ಲೇಶ]

ಕಾಯಕ್ಷ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ದಾರೆಗತಿಲಯ ಪೊಯ್ಸುದ್ದ ಕಾಯಕ್ಷಂ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಪಿತನೆದಿ ತುರ(ಗ?) ಸಮಾನಂ . . . ವಹಳಿ ಸತ್ಕಂ ದಾರಿಮೆಂಬ ಭೇದಂಗಳಿಂದಶ್ವಮನೇಜಲು ರೇಚಿಗ ನೃಪತಿ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಮದತಿ. ೧-೨೧). [?]

ಕಾಯಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಾಯಗೊಳ್. ೨. ದೇಹವನ್ನು ಬಂಧಿಸು. ೩. (ಆಲಂ) ಮೈದೋರು; ಉಂಟಾಗು: ತನು ನಡುಗಿತಡಿಗಡಿಗೆ ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಕಾಯಗಟ್ಟಿತು ಭೀತಿ ದಿರುದಿನ ಬಾಯೆಣಿಕೆ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೬೧). [ಕಾಯ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಯಗುಣ (ನಾ). ದೇಹದ ಗುಣ: ಒಲ್ಲೆನೆಂಬುದು ವೈರಾಗ್ಯ ಒಲಿವೆನೆಂಬುದು ಕಾಯಗುಣ (ಬಸವ. ೬೬೪); ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೨); ಕಾಯಗುಣ ನಾಸ್ತಿಯಾದಾತಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೧). [ಕಾಯ + ಗುಣ$_2$]

ಕಾಯಗುಪ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಗುಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹವನ್ನು ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದಂತೆ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಗುಪ್ತಿತ್ರಯಂ ಘನಮಾಗಿರ್ದೊಡೆ ಬಾರವಲ್ಲದೊಡವಂ ತಾಂಗಲ್ ಸಮರ್ಥರ್ಕಳಾರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೩-೪). 'ಗುಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಗುಪ್ತಿ]

ಕಾಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೈದಾಳು: ಆಗ ಹುಟ್ಟಿ ಬೇಗ ಸಾವ ಕಾಯಗೊಂಡ ಮಾನವ, ನೀ ದೇವರೆನಿಸಿಕೊಂಬು ದಾವುದಂತರ ಹೇಳಾ? ದೇವರು ಸಾವರೆ? (ಅವಚಂ. ೧೧-೫೦೩); ಶರಣರ ನಿಜದ ನಿಲವನ್ನು ಕಾಯಗೊಂಡ ಮೂಢರೆಲ್ಲ ಕಾಣಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). 'ಕಾಯವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸೆ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶಾರೀರಕ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಭಾಗ: ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ . . . ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಭಾಗ ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ಪ್ರಕಳಾ). [ಕಾಯ + ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

ಕಾಯಜ (ಗು). ೧. ದೇಹದೊಳಗೆ ಅಥವಾ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಮಗ. ೩. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಾಯಜಪಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಯಜಪಿತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ; ಕೃಷ್ಣ : ಕಾಯಜಪಿತ ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವರಾಯ ನೀನಲ್ಲದೆ ನರರು ಸ್ವತಂತ್ರವೆ (ಕನಕ. ೭೭–೩). [ಕಾಯಜ + ಪಿತ]

ಕಾಯಜಾತ (ನಾ). ಮಗ; ಪುತ್ರ : ಕಾಯಜಾತನ ಕಾಯವಂ ಕಾಯ್ವೆಮ್ಯಾಯಿಯೆನ್ನದೆ (ಬಸವು. ೪೮–೧೨). [ಕಾಯ + ಜಾತ]

ಕಾಯಜಾಂತಕ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ : ಕಾಯಜಾಂತಕನಣುಗಿನಣುಗನತಿಧೀಯುತ ವಿನಾಯಕಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೯); ದೇವದೇವನೆ ನಮೊ ಕಾಯಜಾಂತಕನೇ (ವೀಶೈವು. ೩–೨೪–೨೭). [ಕಾಯಜ + ಅಂತಕ]

ಕಾಯಜಾರಿ (ನಾ). ಕಾಮನವೈರಿ; ಶಿವ : ಕಾಯಜಾರಿಗತಿಪ್ರಮಾದಂ ತಳುವು ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಬಸವು. ೧೭–೪). [ಕಾಯಜ + ಅರಿ]

ಕಾಯಡಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣಾಗದ ಅಡಕೆ. ೨. ಸುಲಿಯದೆ ಇರುವ ಅಡಕೆ : ಅಲ್ಲಿನ ಗಡುಗಳು ಪಿಂಗಾರ ಮೊಗಡ ಕಾಯಡಕೆ . . . ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ಕಾಯ್ $_4$ + ಅಡಕೆ $_1$]

ಕಾಯತ (ನಾ). = ಕಾಯಸ್ಥ : (೬). [< ಸಂ. ಕಾಯಸ್ಥ]

ಕಾಯತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ವೃಂತಾ – ಹರೀಣುಕ, ಕಾಯತೊಟ್ಟಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೪). [?]

ಕಾಯದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮನ್ನೆಯದ ಹೊನ್ನುಮಂ ಕಾ × × × ಕಾಯದಾಯ ಕಿಱುಕುಳವಿನಿತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭–೪೮; 1138). [?]

ಕಾಯದೆ, ಕಾಯಿದೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ; ಶಾಸನ; ಕಾನೂನು : ಬರವಣಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಯದೆಗೆ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಇದೆಯೇ ಎಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೭); ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಧನವಂತರು . . . ಕಾಯದೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೩೩). **ಕಾಯಿದೆ** : ೧. ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೩೦); ತನ್ನ ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತನ್ನಿ (ಧೂಮಾಣಿ. ೪೫೦). ೨. ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ; ನ್ಯಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಬಿ.ಎ. ಆಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಕಾಯಿದೆ ಓದಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ (ಅಪನಾ. ೧೦). [← ಅರ. ಕಾಇದಾ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಯದಾ]

ಕಾಯದೆಭಂಗ (ನಾ). (ಸರಕಾರೀ) ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಶಾಸನಭಂಗ : ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯವರು . . . ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು (ಕುರುಕ್ಷಾ. ೧೧೧). [ಕಾಯದೆ + ಭಂಗ]

ಕಾಯದೇಶೀರ, ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ (ಅ). ಕಾಯದೆಯ ಪ್ರಕಾರ; ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ; ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ : ವಕೀಲರ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದದ್ದು ಎಷ್ಟು ಕಾಯದೇಶೀರ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಅರಿತನು (ಅನ್ನ. ೩೪೬). **ಕಾಯಿದೇಶೀರ್** : ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಜಾರುನಾ. ೨೦೧); ಕೆಲವು ಸದಸ್ಯರ ಮೇಲೆ ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವಿದೆ (ಅಪನಾ. ೨೨೩). [← ಮರಾ. ಕಾಯದೇಶೀರ್]

ಕಾಯಪಲ್ಲೆ 'ಕಾಯಿಪಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಾಯಪುಸಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಮಿಥ್ಯೆ : ಜೀಯ ಸದ್ಗುರುನಾಥ ಕಾಯಪುಸಿಯನೆ ತೋಱಿ ಮಾಯಪಾಶವನು ಹರಿಸುತ್ತ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ತಾಯಿಯಂತಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨). [ಕಾಯ + ಪುಸಿ]

ಕಾಯಪ್ರವಿಚಾರ (ನಾ). = ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರ : ಅರ್ಧಮಾಸನಿರ್ಯತ್ಪುರಭಿನಿಶ್ವಾಸನುಂ ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರನುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೯ ವ); ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರ ಚತುಸ್ಪಹಸ್ರಪ್ರಿಯಪ್ರಮಾಧೀಶ್ವರನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೯ ವ). [ಕಾಯ + ಪ್ರವಿಚಾರ]

ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ದೇಹಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ದೇವತೆ; ಸುರತೋಪಸೇವನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೇವತೆ : "ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರಾ ಮೈಥುನೋಪಸೇವಾರೂಪಪ್ರವೀಚಾರನಿರತನಿಳಿಂಪುರುಂ . . . ಭವನವಾಸಿಗರಿಂ ತೊಟ್ಟು ಈಶಾನ ಕಲ್ಪಂಬರಂ ಅಪ್ಪದೇವರ್ಕಳ್ ಮನುಷ್ಯರ ವೋಲ್ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯಸುಖಮಂ ಅನುಭವಿಸುವರೆಂಬುದು ಸೂತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೨); ಅಲ್ಲಿಯ ವೈಮಾನಿಕರೆಲ್ಲಂ . . . ಕಾಯ ಪ್ರವೀಚಾರರುಮಪ್ಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೬೧ ವ). [ಕಾಯ + ಪ್ರವೀಚಾರ]

ಕಾಯಫಳ (ನಾ). ಜಾಜಿಕಾಯಿ; ಜಾಕಾಯಿ : ಕಾಯಫಳ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯೯). [← ಮರಾ. ಕಾಯ್‌ಫಳ್]

ಕಾಯಬಲ (ನಾ). ದೇಹಶಕ್ತಿ; ಶರೀರ ಬಲ : ಕಾಯಬಲವು ಸಹಜವೆಂದೂ, ಕಾಲಜವೆಂದೂ, ಯುಕ್ತಿಕೃತವೆಂದೂ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). [ಕಾಯ + ಬಲ]

ಕಾಯಭವ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಾಯಭವರಿಪು' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಭವ]

ಕಾಯಭವರಿಪು (ನಾ). = ಕಾಯಜಾರಿ : ಕಾಯಭವರಿಪು . . . ಕಾಯಲಾಜನೊ (ಬಸವು. ೪೭–೬೪). [ಕಾಯಭವ + ರಿಪು]

ಕಾಯಮಲ (ನಾ). ಮೈಯ ಕೊಳೆ; ದೇಹದ ಕಶ್ಮಲ : "ಕೊಟಿ– ಜೀರ್ಣೇ, ಕಾಯಮಲೇ ಚ" (ಶಮಧಾ.). [ಕಾಯ + ಮಲ $_1$]

ಕಾಯಮಾನ (ನಾ). ಹಂದರ; ಚಪ್ಪರ; ಮಂಟಪ : "ಕಾವಣ ಮಂತದು ಕಾಯಮಾನಮೆಂಬುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬–೯); ವಿರಾಜಮಾನ ರಕ್ತಾಶೋಕ ಪಲ್ಲವೋಪಲ್ಲಸಿತ ಕಾಯಮಾನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೪ವ); ಬಳ್ಳಿಗಳ ಬೆಳೆದ ಮೃದ್ವೀಕಾಲತೆಯ ಕಾಯಮಾನಂ (ಅನಂಪು. ೭–೧೧ವ); ಗಿರಿರಾಜನಾಲಯದ ಕಾಯಮಾನದ ಕೆಳಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಮಪ್ಪುದೆಂದಡಿವಿಡಿದರಗಜೆ ಶಿವನ (ಚಬಪು. ೩೬–೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಯಮಾಱು (ನಾ). (ರಾಜನ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ) ದೇಹವನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡವನು; ಭಟ; ಯೋಧ : ಅಡಗುದಱಿಯಾಯ್ತಖಿಳ ಬಲ ದುಗ್ಗಡದ ವೀರರು ಕಾದಿ ಬಿದ್ದುದು ಕಾಯಮಾಱುಗಳು (ಕುಮಾವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೧–೨೨). [ಕಾಯ + ಮಾಱು + –ಉ]

ಕಾಯಮುಕ್ತ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಶರೀರ ಬಂಧನವಿಲ್ಲದವನು : ಆಚಾರವಂಗಲೇಪವಾಗಿ ಕಾಯಮುಕ್ತನು ನೀನು, ನೋಡಯ್ಯ ! (ಅವಚಂ. ೨೩೧–೧೦೪೬). [ಕಾಯ + ಮುಕ್ತ]

ಕಾಯಲ್ (ನಾ). ಮರಳು ದಿನ್ನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗ; ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕೊಲ್ಲಿ; ನದೀಮುಖ : ಅರುಣೀವೀ ಕರುಗಿ ಮೊರೆಯುವ ನೀರ ಕಾಯಲ ಹಾಯುವವರು ? (ಇಂಗೀತ. ೬೬–೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯಲ್]

ಕಾಯವಂಚಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಳ್ಳ; ಸೋಮಾರಿ : ಕಾಯವಂಚಕನಲ್ಲ, ಜೀವವಂಚಕನಲ್ಲ . . . ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣನುಪಮಾತೀತ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೭೪). ೨. [ವೀಶೈ] ದೇಹಮೋಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಕಾಯಮುಕ್ತ (?) : ಕಂತೆಯೊಳಗಣ ಕಪ್ಪಡವ ಹರಿದಲ್ಲದೆ ಕಾಯವಂಚಕನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೫–೫೮೪). [ಕಾಯ + ವಂಚಕ]

ಕಾಯವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಅಶನ ಕುಂದದು, ವ್ಯಸನ ಮಾಣದು . . . ಮಜ್ಜ ನಕ್ಕೆಱೆವೆನಯ್ಯ ಕಾಯವಿಕಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಕಾಯವಿಕಾರಿನ್]

ಕಾಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೈದಾಳು: ಕಾಯವಿಡಿ ದುದಕೇನು ಫಲ ನಾರಾಯಣನನರ್ಚಿಸುವೆ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೯–೩–೧೨); ಪ್ರಾಯದೆ ಹಣ ತೆಗೆಯದ ಸೂಳೆ ಕೃಷಿಯ ನಿರ್ವಾಯವಱಿಯದ ಪಾದಜರು ಕಾಯವಿಡಿದ ಮೃತಜೀವಿಯಂದದೆ ಬಹುಳಾಯಸಗೊಳ್ವರು (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೫೪). [ಕಾಯ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಯವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರು; ಒಡಲೊಂದಿಗಿರು: ಕಾಯವೆರಸಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಹೆನೆಂಬರು, ಇದು ಕ್ರಮವಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೪೮–೬೯). [ಕಾಯ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಾಯವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಯೋಗ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಯೋಗಿಗಳು ಹೀಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಯವ್ಯೂಹವೆಂದು ಹೆಸರು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೫೪ ಅಡಿಟಿ). [ಕಾಯ + ವ್ಯೂಹ]

ಕಾಯಶುಶ್ರೂಷೆ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಸೇವೆ. ೨. ದೇಹದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ: ಈಯಖಿಳ ಗೃಹಕರ್ಮ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಳ್ಪುದೇ ಕಾಯಶುಶ್ರೂಷೆಯ್ಯೆ (ವೀಕ್ಷ್ಯಪು. ೭–೧೪–೮). [ಕಾಯ + ಶುಶ್ರೂಷೆ]

ಕಾಯಸಂಗ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧ: ಕಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮ] ಸಂಗ ನಿಸ್ಸಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನಾವ ಸಂಗವನಱಿಯೆನಯ್ಯಾ ಮಿಗೆವೊಲಿದೆಯಾಗಿ ಅಗಲಲಾಱೆನು (ಬಸವ. ೪೮೮). [ಕಾಯ + ಸಂಗ$_2$]

ಕಾಯಸಂಬಂಧ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಂಬಂಧ: ಕಾಯ ಸಂಬಂಧ ಜೀವ ಸಂಬಂಧ ಪ್ರಾಣಸಂಬಂಧ ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧ ಸಂಬಂಧವನಱಿದಡೆ ಅತನೆ ಸಂಬಂಧಿ ಕಾಣಾ (ಅವಚಂ. ೪೩–೧೮೬). [ಕಾಯ + ಸಂಬಂಧ]

ಕಾಯಸಂಬಂಧಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು: ಲಿಂಗಬೇಱೆ ರೂಪ ನಿರೂಪನಲ್ಲ ಲಿಂಗ ಬೇಱೆ ಕಾಯಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೫೦). [ಕಾಯ + ಸಂಬಂಧಿ]

ಕಾಯಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾರು ಬೇರಿನ ಕಪಟದ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ, ಕಾಯಸಮಾಧಿ ಕರಣಸಮಾಧಿಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೧೩೬–೬೪೦). [ಕಾಯ + ಸಮಾಧಿ]

ಕಾಯಸಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ. ೪ ಮೂವತ್ತೆರಡು ತುತ್ತಿನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತ: ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜನಿಗೆ ಕಷಾಯ ಸಲ್ಲೇಖನವೇ ಸಾಕು, ಕಾಯಸಲ್ಲೇಖನಕ್ಕೆ ನಾವಾರೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಲಾರೆವು ಎಂದು ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಅಬ್ಬರಿಸಿದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೨೪). [ಕಾಯ + ಸಲ್ಲೇಖನ]

ಕಾಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಪ್ಪು, ಬೇನೆ, ಗಾಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಿದ್ಧಿ (?): ಊರಿಗೆ ರಸ ನಿಂದಾಗವೆ ರಸಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬೆ. ಆಸಿಗೆ ಶರೀರ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಯಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯–೭೬); ಕಾಯಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆದ ಗರುವರು . . . ಸಾಯದುಳಿದವರಿಲ್ಲ ಕಾಲಾಧೀನರಾಗಿಹರು (ಅಮೃತ. ೨–೩೬). [ಕಾಯ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕಾಯಸುಖ (ನಾ). ದೇಹದ ಸುಖ: ವಾಯುವ ಜಯಿಸಿ ಕೆಲರುಕಾಣ್ಬರಾತ್ಮನ ವಾಯುವ ಜಯಿಸದೆ ಕೆಲರು ಕಾಯದೊಳಾತ್ಮನ ಕಾಣ್ಬರು ಕಾಂತಿಯೆ ಕಾಯಸುಖನೆ ಸುಳುಹಾಗಿ (ಭರತ.೨–೭೫). [ಕಾಯ + ಸುಖ]

ಕಾಯಸೂತಕಿ (ನಾ). ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ಮೈಲಿಗೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಾಯಸೂತಕಿಗಳು ಗುರುವನಱಿಯರಾಗಿ, . . . ತ್ರಿವಿಧ ಸೂತಕಿಗಳು ಜಂಗಮನನಱಿಯರಾಗಿ, ತನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಗುರುವನಱಿಯಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩–೯೪). [ಕಾಯ + ಸೂತಕಿ]

ಕಾಯಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕರಣಿಕ; ಸೇನಬೋವ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರಜೀವಕಃ – ಈ ೨ ಸೇನಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೨). ೨. ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಾಯಸ್ಥರು ಪಾರಸಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೨); ನರೇಂದ್ರನಾಥರು ಕಾಯಸ್ಥ ಕುಲದಿಂದ ಬಂದವರು (ಭಾರದ. ೩೨೩). ೩. ಲೇಖನ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಲಿಪಿಕಾರ: ಲೇಖನ ವೃತ್ತಿಯವನನ್ನು ಲಿಪಿಕಾರ ಅಥವಾ ಲಿಬಿಕಾರ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ . . . ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಕಾಯಸ್ಥ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಾಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಆಹಾರಗ್ರಹಣ: ಅಂತು ಕಾಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೪೪); ಅವರ್ ಸಂಯಮ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಪ್ಪ ಕಾಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯–೧೪). [ಕಾಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾಯಾಂಗ (ನಾ). ದೇಹದ ಅಂಗ; ಅವಯವ. 'ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅಂಗಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಶಕ್ತಿ; ಅವಯವಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ: ಗರಡಿಸಾಮಿಂದೆ ನೀನೆದುರಾಳ ಗೆಲದೊಡೇಂ? ಬರದಿಹುದೆ ನಿನಗನಿತು ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ? (ಮಂಕುತ. ೫೯೬). [ಕಾಯಾಂಗ + ಪಟುತೆ]

ಕಾಯಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ಜಠರಾಗ್ನಿ: ಕಾಯಾಗ್ನಿ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಬಲ . . . ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅತ್ಯಂತ ಪೈತ್ಯ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೮). [ಕಾಯ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಾಯಾಸ (ನಾ). ಊಹೆ; ಅಂದಾಜು: ನನ್ನ ಕಾಯಾಸವು ನಿಜವಾದುದೆ (ಸ್ಮಶಾನ್ಯ. ೮೪); ಜನರ ಕಾಯಾಸಕ್ಕೆ ಅನ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಪುರಾವೆ . . . ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೫೨).

ಕಾಯಾಸಕಟ್ಟು = ಅಂದಾಜು ಮಾಡು; ಊಹಿಸು: ಕನಕದಾಸರ ಕಾಲವು 16ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯವೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಕಾಯಾಸ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕವನ. ೧೫೪); ತನ್ನ ಕೆಲಸದ ವಿಷಯ ಇರಬಹುದೆಂದು ಕಾಯಾಸ ಕಟ್ಟಿದಳು (ಅನ್ನ. ೨೦೪). [← ಅರ. ಕಿಯಾಸ್; ಮರಾ. ಕಯಾಸ್]

ಕಾಯಿ$_1$ 'ಕಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_2$ 'ಕಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_3$ 'ಕಾಹಿ' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_4$ 'ಕಾಯ್$_4$' ನೋ.

ಕಾಯಿಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಕೈಕೊಣ್ಡು ನಡೆಯಿಸುವ ದಾತಾರಂ ಮನ್ನೆಯ ಕಾಯಿಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೨೨; 1053). [ಕಾಯಿಮ್ಮ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕಾಯಿಕ (ಗು). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ದೈಹಿಕ; ಶಾರೀರಕ: ಪರಸ್ವಾಪಹಾರ, ಪರಹಿಂಸೆ, ಪರದಾರಗಮನ – ಈ ಮೂರು ಕಾಯಿಕವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧೯); ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ . . . ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರ್ಮಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾಯಿಕಟ್ಟು 'ಕಾಯಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಯಿಕಡುಬು (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ತುರಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಮಾಡಿದ ಕಡುಬು; ಕೊಬ್ಬರಿಗಡುಬು (ಉಕ): ಗಣೇಶನ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕಾಯಿ ಕಡಬು (ರೂಢಿ). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಡುಬು (< ಕಡುಂಬು)]

ಕಾಯಿಕತ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಸಿಪ್ಪೆ, —ಮಟ್ಟೆ: ಮನೆಯಿಂದ ಕಾಯಿಕತ್ತದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡ ತಂದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೨). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕತ್ತ$_1$]

ಕಾಯಿಕಸರು, ಕಾಯಿಕಸುರು (ನಾ). ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಹೀಚು: ಕಾಯಿಕಸರನು ತಿಂದು ನೀವು ಯಿರುತಿರಲೂ ನಾನು ದಿವ್ಯಾನ್ನ ಉಣ್ಣ ಬಹುದೆ (ಯನಳ. ೯೪); ಕಾಳುಕಡಿ, ಕಾಯಿಕಸುರು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳನ್ನು ಜೋಯಿಸನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮). **ಕಾಯಿಕಸುರು:** ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕಾಯಿಕಸುರುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆದನು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೨೬). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಸರು$_2$]

ಕಾಯಿಕಸುರು 'ಕಾಯಿಕಸರು' ನೋ.

ಕಾಯಿಕಾವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಲಿನಿಂದ ಬಂದ ಬಡ್ಡಿ. ೨. ಅಡವಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದನಕರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಕಾಯಿಕಾ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಕಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಯುವಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕಾ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕಾಯಿಗ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು: ತಂಬುಲಂ ಪಣ್ಣು ಮೀತಂಗೆ ತಂಬುಲಿಗಂ. ಏವಂ ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣ್ಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + -ಇಗ]

ಕಾಯಿಗಟ್ಟು, ಕಾಯಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಿಯಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು; ಪೆಟ್ಟುತಾಕಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯಂತೆ ಊದಿ ಕೊಂಡು ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು: (ಕಿ). **ಕಾಯಿಕಟ್ಟು:** "ಬಿರುಸಾಗು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಯಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ ಹಾಳಾದ ಕಣ್ಣು; ಕುರುಡು ಗಣ್ಣು: (ಕಿ). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್). / ತೆಲು. ಕಾಯಕನ್ನು]

ಕಾಯಿದೆ 'ಕಾಯದೆ' ನೋ.

ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ 'ಕಾಯದೇಶೀರ' ನೋ.

ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಸೊಪ್ಪು; ತರಕಾರಿ: ಈ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬಡಿಸ ಬೇಡಿ (ಪ್ರತಾಪ. ೮೬). **ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ:** ಯಾವತ್ತು ಉಳಿದಾದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಯಾವತ್ತರ ಉತ್ಪನ್ನವು ದೇರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೩). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಪಲ್ಯ]

ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ 'ಕಾಯಿಪಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಾಯಿಪು 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾಯಿಮೇಲೋಗರ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿಯನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೋಗರ: ಬಾಳೆಯೆಲೆ ಕಾಯಿಮೇಲೋಗರಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ಹಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೩-೨೨; 1448). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಮೇಲೋಗರ]

ಕಾಯಿರಸ, ಕಾಯ್ರಸ (ನಾ). ೧. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿಯಿಂದ ತೆಗೆದ ಹಾಲು; ತೆಂಗಿನ ಹಾಲು: ಪಾಯಸಕ್ಕೆ ಕಾಯಿರಸ ಬಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ನಂಜಿಕೆ. **ಕಾಯ್ರಸ:** ೨. ಕಾಯ್ರಸ ನೆಟ್ಟಗಾಗೇದ್ರವಾ ಅಮರಿ ನಿವ್ವಳಾಗೇದ (ಸಮಜೀ. ೩೩೬). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ರಸ]

ಕಾಯಿಲೆ, ಕಾಹಿಲೆ, ಖಾಯಿಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಧಿ; ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಅನಾರೋಗ್ಯ: ದಂಡಿನಲ್ಲು ಕಾಯಿಲೆ ಅಜಾರಿ ಆದಂಥ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಯಾಟೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೭); ಕೊಳೆ, ಕಾಯಿಲೆ, ಕಿರುಕುಳಗಳ ಬಾಧೆಯೂ ಕಡಿಮೆ (ಅಡುಸಾ. ೨೪). **ಕಾಹಿಲೆ:** ಹರಿಹರರಾಯನ ಕಾಹಿಲೆ ಹೆಚ್ಚಿತೆಂಬುದೂ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ (ಇಂದುಮು. ೩೯). ಕಾಹಿಲೆಬಿದ್ದವರ ಆರೈಕೆ ನಾವೂ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೬). **ಖಾಯಿಲೆ:** ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಖಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಶಾಲೆಮ. ೧೧೨); ಕೆಲಸಗಾರರು ಖಾಯಿಲೆ ಬೀಳುವರು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೩). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಹಿಲೀ]

ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ 'ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ, ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ, ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ (ನಾ). ರೋಗ ರುಜಿನ: ಈ ಹಾಳು ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆಯ ಕಿರಿಕಿರಿ ಇರಬೇಕು (ರಂಗನಾ. ೮೬). **ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ:** ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾರೆಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೬೯). **ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ:** ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತೇನೆ (ಅಕಾರ. ೧೧೬). [ಕಾಯಿಲೆ + ಕಸಾಲೆ$_2$]

ಕಾಯಿಸ್‌ದಾರ್ (ನಾ). ಕಂದಾಯದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಒಂದು ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸ್‌ದಾರ್ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು, ಇವನು ಅಲ್ಲಿನ ಸುವರ್ಣಾದಾಯವನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಾಳಗಾ. ೧೨). [← ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸದಾರ್]

ಕಾಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರಿನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ದೌಲತ್. ೧೪೬); ತಾವು ಬಂದುದು ತಿಳಿಯದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೧೫); ಅವರನ್ನು ಕಾಯಿಸೋದಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. ಕಾಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು: ಓದುವ ಹುಡುಗನಿಂದ ದನ ಕಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = (ದನಕರು, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರುವೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೂಲಿಗೆ ಕಜುವ ಕಾಯಿಸಿಕೊಂಡನಯ್ಯ . . . ತೋಜಿದಾಂಟದ ಕೂಲಿಗೆ ಕಜುವ ಕಾದೆ ಕಾಡಾ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೮-೩೭). [ಕಾ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವುಕೊಡು; ಬಿಸಿಮಾಡು; ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು; ಕುದಿಸು: ಪಾಲಂ ಕಾಯಿಸುವಂತೆ ಮನಮಂ ಬೆದಱಲೀಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೯); ಕಷಾಯವಂ ಕಾಯಿಸಿ . . . ಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೪); ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಯಿಸುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೮೯). ೨. (ಆಲಂ). ರೇಗಿಸು; ಕೋಪವುಂಟುಮಾಡು: ನೀ ಶರಣೆಂದು ಬಂದ ರಿಪು ಭೂಪಾಳಕ್ಕರ್ಕಳಂ ಕಾದು ಕಾಯಿಸೆ ಕೊಂದಾ ನೃಪ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನ ಭುಜಸ್ತಂಭಂಬೊಲ್ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೧೫; 1082). [ಕಾಯ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಯಿಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಗುರಿಸಿ ಹೂವಿಸಿ ಕಾಯಿಸಿ ಪಣ್ಣಿಸಿ (ಸಖೀಗೀ. ೨೮-೫೧೬). [ಕಾಯ್$_4$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ). (ಕೊಳ್ಳುವವರ) ಬಲವಾದ ಬೇಡಿಕೆ: ಬ್ಯಾರಿಗಳೆಲ್ಲ ಬರಿ ಸೈಕಲಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು ಅಂತ ವರ್ತಮಾನವಪ್ಪ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಇವತ್ತು 'ಕಾಯಿಸು' ಇರಬಹುದು ಅಂತ ನನ್ನ 'ನದುರು' (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ४೮). [← ಪಾರಾ. ಖ್ವಾಹಿಷ್; ಮರಾ. ಖಾಈಶ್]

ಕಾಯಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). = ಕಾಯಿಪಲ್ಯ : (ಅ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಯಿಸೋರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೋರೆ : (ಅ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಸೋರೆ$_1$]

ಕಾಯಿಹಾಲು (ನಾ). = ಕಾಯಿರಸ ೧ : ಹೋಳಿಗೆಗೆ ಕಾಯಿಹಾಲು ಇದ್ದರೆ ರುಚಿ ಜಾಸ್ತಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಕಾಯಿಹುಳಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ. ಕಾಯಿಹುಳಿ ಬಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್) + ಹುಳಿ (< ಪುಳಿ)]

ಕಾಯಿಹೋರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೋರಿ (?) : ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಯಿಹೋರಿ ಬೆದರಿ ಹಾರಿತು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೨).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಹೋರಿ (< ಪೋರಿ$_1$)]

ಕಾಯು$_1$ 'ಕಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯು$_3$ 'ಕಾಯ್$_7$' ನೋ.

ಕಾಯೆಳೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ದಾರ ; ಒರಟು ದಾರ : (ಅ).
[ಕಾಯ್$_4$ + ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈ ಇಳಿಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವುದು. ಮಹಿಪಗಿರಿಯೆಂಬ ಪರ್ವತದೊಳೀ ಪು[ಜ್]ತೀರ್ವರ್ನೃಗಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ವೆನೆಂದು ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದಿಂ ನಿಂದೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೧); ಭರತಂ ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದೊಳಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೩೭); (ಶ್ರಾವಕಾ. ೩೬೨ ನೋ).
[ಕಾಯ + ಉತ್ಸರ್ಗ]

ಕಾಯೋರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯೯). [?]

ಕಾಯ್ಗುಳಿ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು : ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ವಂ ಲಂಚಂಗುಳಿ : ಏವಂ ಆಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪೆಣ್ಗುಳಿ, ಕಾಯ್ಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ).   [ಕಾಯ್$_4$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕಾಯ್ಗೊಂಡ (ನಾ). ನೀರು ಕಾಯಿಸುವ ಹಂಡೆ; ನೀರು ಕುದಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ : ಲಲಾಟಂ ತಪತಪನಾಂಶುವಿಂ ಸರೋವರಜಲಮೋರಂತಿರೆ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದ ನೀರಂತಿರೆ ಕುದಿದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೮) ; ತತ್ತ್ರಟಗುದಿದು ಕಾಯ್ದ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದೆಣ್ಣೆಯೊಳರ್ದಿಬರ್ದಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ).
[ಕಾಯ್$_2$ + ಕೊಂಡ$_2$]

ಕಾಯ್ತ$_1$ (ನಾ). ಕಾಯ್ಕಿ ಬಿಡುವುದು; ಕಾಯಿಬೀಡು : ಪಾಯ್ತಂ, ಪಾಯ್ತಂಗಳ್ ; ತೊಯ್ತಂ, ತೊಯ್ತಂಗಳ್ ; ಕಾಯ್ತಂ, ಕಾಯ್ತಂಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ).   [ಕಾಯ್$_4$ + -ತ$_2$]

ಕಾಯ್ತ$_2$ 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾದುಕೊಂಡು ಬರು ; ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು: ನಂದನನವರ ಪಶುಗಳನಾರಯಿಡು ಕಾಯ್ತಪ್ಪನನುದಿನವು (ಬಸವು. ೨೪-೨).   [ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + ತರ್$_1$]

ಕಾಯ್ತು 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದ 'ಕಾಯ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದೆಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ಕೋಪಗೊಂಡು ತಿವಿ. ೧, ೨ : ಕಾಯ್ದೆಱಿಯೆಂಬುದು ವೃಕ್ಷದೊಳ್ ಪೊಡೆಯೆಂಬುದು ಕುಕ್ಷಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊಳಿಲ್ಲ (ದಶಕು. ೧-೨೨ ವ).   [ಕಾಯ್$_4$ + ತಿಱಿ$_1$; ಕಾಯ್$_2$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕಾಯ್ದು 'ಕಾಯ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳ ಗೊಂಚಲು, —ತೊಡಂಬೆ, —ಜೊಂಪೆ: ಅಗರುವ ಧೂಮಲತಾ ಶಾಖೆಗಳೊಳ್ ಕಾಯ್ದುಱುಗಲೆಂದು ಬಗೆ ಬೆದಱುವಿನಂ ಮಗೆಮಗಿಸುವ ತನಿಗಂಪಿಂಗಗಲದೆ ಮೊಗಸಿದುವು ಮಧುಕರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ ೧೨-೯).   [ಕಾಯ್$_4$ + ತುಱುಗಲ್]

ಕಾಯ್ಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿ ಇಳಿ ; ಕಾವು ಕಡಿಮೆಯಾಗು : ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨). ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪಾವೇಶ ಕುಗ್ಗು, —ತಣ್ಣಗಾಗು : ವಯಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱುವವೆಂಬ ಪೂಣಿಗರಡಂಗಿ [ಕು]ನುಂಗಿ ಸಿಡಿಲ್ದು ಜೋಲ್ದು ಕಾಯ್ಪಾ[ಱೆ] ನಭಕ್ಕೆ ಪಾಱಿದುದು . . . ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯) ; ಮೂಱನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಕಾಯ್ಪಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮೀ]ಱದೆ ಶೂಲಾಯುಧಂ ವಿಭೀಷಣನಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೩೮).   [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಆಱು$_1$]

ಕಾಯ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವೇರು ; ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು. ೨. ಕೋಪಾವೇಶಗೊಳ್ಳು : ಕಾಯ್ಪಿಡಿದುದ್ಧದ್ವಿಪವೈರಿಯರ್ಗಳ ಸಿರಂ ಬೀಳ್ವಂತಿರೆಚ್ಚಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೧) ; ಕಾಯ್ಪಿಡಿದೊರ್ವರನೊರ್ವರಣ್ಮಿ ಪೊಡೆವರ್ ಕಲಿಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೯).   [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕಾಯ್ಪು$_1$, ಕಾಯಿಪು, ಕಾವು$_4$, ಕಾಹು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿಸುಪು ; ತಾಪ ; ಉಷ್ಣತೆ ; ಶಾಖ ; ಸೆಕೆ : ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಕರತನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭) ; ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೨) ; ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಡೆವನ ಕಾಯ್ಪು ತಣ್ಣಗಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೨೯೭) ; ಶೀತಳೋಪಚಾರಮಂ ಮಾಡುತಿರಲವಳ ತನುವಿನೊಳು ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು (ಸೌಂದಪು. ೮-೧೯) ; ಬಿಸಿಲ ಕಾಯ್ಪಿಗೆ. . . ಬೆಮರೊಸೆದಿಳಿದುದು (ಅನಂಚ. ೪-೫೯). ೨. ಮುನಿಸು ; ಕ್ರೋಧ ; ರೋಷ : "ಕಾಯ್ಪೆನಲ್ ಕ್ರೋಧ ಶಬ್ದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೩); "ಕಿಸುಗಣ್ಚು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೭) ; ಒಲವಿನೊಳಾದ ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗೆ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಟಂತೆ ಪೋಪ ಕಾದಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೮) ; ಅಬದ್ಧವೈರದಿನಿನಿತು ಕಱುಪ್ಪುಂ ಕಾಯ್ಪುಂ ನಿನಗಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೦ ವ) ; ಕೀನಾಶನವೊಲೆಯ್ತಂದು ಕಾಯ್ಪಿಂ ಕಿಳದೆ ತಲೆಯನಾ ವೀರನೇಂ ಮಾಣನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨ ; 1112) ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು ಬಡಬಾನಳನ ತೀವ್ರತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೦). ೩. ಉದ್ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಉತ್ಕಟತೆ : ನನೆಯಂಬಂ ತೊಟ್ಟು ಕಾಮಂ ಮುಳಿದು ನರಪನಂ ನೋಡಿ ಭೋಭೋರ್ರೆನೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದಾರ್ದು ಬಾಣಂ ನಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೯) ; ಕಣ್ಣೋಲ್ತು ಕೂಡುವ ಕಾಯ್ಪಿಂದಭಿಸಾರಿಕಾಪದವಿಗಂದೊಂದಾಸೆಯಂ ಮಾಡುವಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೧); ಹರೆಯದ ಕಾಯ್ಪಿನ ತಾರವನಲುಕಿ ತೂರಿತು ಕಾಮವಿಚಾರ (ಕವಿಕಾ. ೧೦೨-೨) ; **ಕಾಯಿಪು** : ೨. ಕೊಂದಪನತಿ ಕುಪಿತಂ ಮಾಣನೆಂದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕುತ್ತಿರೆ ಕಾಯಿಪಿಂದಾಳ್ದು ಪೊರ್ದಂಕೆಱಿಗನೆ × × × ನೆಂದಿಬ್ಬರ್ಗರಂ ಗರ್ಬ್ಬದಿಂದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೩ ; 1042). **ಕಾವು$_2$** : ೧. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳು . . . ಭೂಗರ್ಭದ ಕಾವಿನಿಂದಲೋ ಏನೋ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಸುಟ್ಟು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨) ; ಮಗುವಿನ ಮೈಕಾವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳಿಗೊಂದು ಸಲ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬರೆದಿಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬) ; ಈ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಿಲಗಳ ಕಾವು ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲ್ಮೈಕಾವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕಡಮೆ (ಆಕಾಶ. ೧೦). ೩. ಪ್ರೇಮದ ಕಾವು ಆರತೊಡಗಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೫೬) ; ಅಪವಾದದ ಕಾವು ತಗ್ಗಲೆಂದು ನಾನು ಕಾಲೇಜಿನ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೧೦೩). **ಕಾಹು$_3$** : ೧. 'ಕಾಹೇಱು' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ಪಾಗು = ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಶಾಖಹೊಂದು : ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ ಕಾಯ್ಪಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫) ; ಬಿಸಿಲೇರಿಕಾಯ್ಪಾಗಿ – ಅಹ – ಹೊಳೆ ಕರಗಿ, ಪದರಾಡಿ, ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು (ಪಾರಸಿ. ೧೯–೧). ಕಾವುಕೂರು = (ಹಕ್ಕಿಗಳು) ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾವುಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳು : ಎನ್ನ ಗಾನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣನೆ ಮುಚ್ಚಿ, ಕಾವು ಕೂರುವುದಳಲಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಭಾವಗೀ. ೬೬). ಕಾವುಕೂರುವ ಸ್ನೇಹ = ಗಾಢವಾದ ಸ್ನೇಹ ; ನಿಬಿಡವಾದ ಗೆಳೆತನ : ಅತಿ ಅಪ್ತತೆಯಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕಾವುಕೂರುವ ಸ್ನೇಹವಲ್ಲ ಅದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೯). ಕಾವುಕೊಡು = ೧. ಶಾಖಕೊಡು : ಎಣ್ಣೆ ಸವರಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾವು ಕೊಟ್ಟರೆ ನೋವು ವಾಸಿಯಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೨. ಬರೆ ಹಾಕು ; ಬರೆಯಿಡು : (+). ಕಾವುಹಾಕು = ಕಾವುಕೊಡು : (+).

[ಕಾಯ್$_9$ + –ಪು$_2$]

ಕಾಯ್ಪು$_3$ (ನಾ). = ಕಾವಲು : ಕಣ್ಣುಗಳ ಪಡೆದು ಕಾಯ್ಪಾಗಿ ಪರುಷೆಯನು ಬಸವಣ್ಣನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿರ್ದಪಾ ಬೇಡಸಂದೋಹ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೩೬) ; ಬಳಿಕೆಂದನೇಂ ಮಗನೆ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳತಿರುಳು (ಕಾಲೂರ. ೫೪–೮೩).

[ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + –ಪು$_1$]

ಕಾಯ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುನಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಿಸು : ಎಱಗುವಳಿನಿವಹದ ಝುಂಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೨) ; ಭೀಕರಾಕಾರ ಮೂಕಾಸುರನಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು (ಶಬಶಂ. ೪–೧೬ ವ). 'ಕಾವು' ಪರಾ. [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಯ್ಪುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು ; ಆವೇಶ ಇಳಿದುಹೋಗು : ಮಡಿದ ಕೆಡೆದ ಕಣ್ಣುಗೆಟ್ಟೋಡಿ ಪೋದ ಕಾಯ್ಪುಡುಗಿ ಪೂರಾಯಘಾಯಂಗಳಾ ಪಡೆವ ಭೂಚರರ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೬–೧೪೩).

[ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕಾಯ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಶಾಖಹೊಂದು : ಒರ್ಮೆ ನಿಜತನುವ ತಾಪದಿಂ ಕಾಯ್ಪುವೆತ್ತ ಮುತ್ತಿನ ನುಣ್ಮಳಲ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ವ ಬೇವಸದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೬ ವ). ೨. ತಾಪಗೊಳ್ಳು : ಕಾಯ್ಪುವೆತ್ತು ಕಣ್ಗಡೆ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ನೋಡಿದುದು ನಿಂದು ಪುಳಿಂದರನುಗ್ರಸೂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೬).

[ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಾಯ್ಪೆ (ನಾ). ಕಾಯಿತನ ; ಕಾಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಯ್ಪೆ ; ಒಗರು (?) : ಒದವಿ ಪೊಸಟ್ಟು ಪಜ್ಜಳಿಪ ತೇಜದ ಸುಯ್ಮಣಿ ಕಾಯ್ಪೆಯೋಡಿ ಪಣ್ತುದು ಬಿಸಿಲೆಂಬಿನಂ ಬಿಸಿಲೊಳಾದುದು ಕೆಂಪು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೩).

[ಕಾಯ್$_3$ + ?]

ಕಾಯ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾವೇರು ; ರೋಷಾವೇಶ ತುಂಬು : ರೌದ್ರಂಬೆತ್ತು ಕಾಯ್ಪೇಱುವ ಸಮರರಸೋದ್ರೇಕದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೬೯) ; ಅರು ಬೇಡೆಂದರು ಬಿಡವಾಯ್ತು ಕಾಯ್ಪೇಱಿ ಮಾರನೆಯ್ತಂದಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಹೋರಾಟವಲ್ಲದೆ ಸಂತವಿನ್ನಾಗದೆಂದಾರಯ್ದರವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೫೧–೩).

[ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾಯ್ಬಿನದ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳ ಆಟ ; ಪಗಡೆಯಾಟ : ಇರುತಿರ್ಪನಲ್ಲಿ ವತ್ಸರಪರಿಯಂತಂ . . . ನರಪತಿ ಕಾಯ್‌ಬಿನದದಿಂದೆ ಸಂತಸಗೋಳ್ಪಂ (ಬಾಲಭಾ. ೧೦–೧೦). [ಕಾಯ್$_4$ + ಬಿನದ]

ಕಾಯ್ಮನೆ (ನಾ). ಸಾಕುವ ಮನೆ ; ರಕ್ಷಣೆಯ ನೆಲೆ : ತುಳುವರ ತಾಯ್ಮನೆಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ಮನೆ – ನೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯಂಬೇ (ಗೀವಿಂ. ೪೬–೨). [ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + ಮನೆ]

ಕಾರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು ; ಅಗಿ ; ಭಕ್ಷಿಸು : "ಕಾರ್ – ಖಾದನೇ (ಕಚ್ಚು), ಜಲದಾಗಮೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಬೆಳೆದ ಪಸುರ್ವುಲ್ಲೆಂದು . . . ಮರಕತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲನೆ ಕಾರ್ದು ಮೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರ್ಪುವು (ಅಜಿಪು. ೯–೨೩) ; ತೀರದ್ರುಮಾಂದೋಳಿತ ಫಲತತಿಯಂ ಕಾರ್ದು ಕಾರ್ದೊಯ್ಯನಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೭೩೬) ; ಮರುಳ್ಪಱಿದ ಮೂಳೆಯಂ ಮೊಳಕಾಲಂ ಕಾರ್ವ್ವ ಮರುಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೧೯ ; 1042) ; ಪೀರ್ವಡೆ ವಿಷಮಯವುದಕಂ ಕಾರ್ವಡೆ ವಿಷಮಯಮೆನಿಪ್ಪ ಮೃತ್ತಿಕೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬–೭೯) ; ಪಚ್ಚೆವರಲ . . . ಪಸಲೆಗೆತ್ತು ಕಾರ್ದು ಕನಲ್ವ ಮುಗ್ಧಶಾಬಕದ ಮೊಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಾರು ; ಕುವಿ. ಕಾರಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಖಾರ್ನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಗರೆ]

ಕಾರ್$_2$, ಕಾರು$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : "ಮೞೆಗಾಲಮೆ ಕಾರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪) ; ಜಳದವೃಂದದವೋಲಿರೆ ಹಸ್ತಿಗಳ್ ಗಳಿತ ಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೪) ; ಪೊಸ ಮಸೆಯುಂಬಂ ಕಾರ ಮೞೆವೊಲೆ ಕಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೫) ; ನಿತಂಬಿನಿ ಕಾರೊಳೆಸೆವ ಕಾದಂಬಿನಿಯಂದದೆ ಮಂದಮಂದಗಮನದೆ ನಡೆದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೦) ; ಜಲದೇವತೆಯರ್ ಕಾರೊಳಗಾಡುವೊಲಿರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೪–೨೫) ; ಬಾಣಾವಳಿಯ ಸುರಿದನು ಸುರಿವ ಕಡುಹಿನ ಕಾರ ಮಳೆಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೩–೧೦–೧೬). ೨. ಮಳೆಯ ಮೋಡ ; ಮೇಘ. 'ಕಾರುವಟ್ಟೆ', 'ಕಾರೊಡ್ಡು' ಪರಾ. ಕಾರು$_2$: ೧. ಕಾರ ಕಾದಂಬಿನಿಯ ನೆಲೆವನೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨). 'ಕಾರುಭತ್ತ' ಪರಾ. ೩. ಕೆಸರು ; ಅಟ್ಲು : ಗದ್ದೆಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಿ, ಬೈಲು, ಕಾರು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭೧೨). 'ಕಾರುಗದ್ದೆ' ಪರಾ. ೪. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ತೆಗೆಯುವ ಫಸಲು ; ಅಂಥ ಪಸಲು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರು ಬೆಳೆವ ಕಮ್ಮ ೧೦೦ ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೨–೨೧; 1090) ; ಸೌಮ್ಯನೀಕ್ಷಿಸದಿರೆಯುಂ ಕಾರು ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೮–೧೮೮) ; ಕಬ್ಬು ಕಾರುಳ್ಳವನೆ . . . ಗೊಬ್ಬರದ ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯೋನೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೪).

ಕಾರಪರ್ಬ, ಕಾರಹಬ್ಬ, ಕಾರುಹಬ್ಬ = ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಉತ್ಸವ ; ಜೇಷ್ಠಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಉತ್ಸವ : ಕಾರಪರ್ಬ್ಬದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ. ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೬ ; 1291) ; ಕಾರಹಬ್ಬದೊಳೆತ್ತು ಪೂಜ್ಯವಲ್ಲದೆ ಸಮರಧಾರುಣಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವೇ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೨೧) ; ಕಾರುಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ (ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪೂರ್ಣಿಮಿ) ಇಲ್ಲಿ ಮಂಡಪ ಕಟ್ಟಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). ಕಾರಪುಣ್ಣಮಿ, ಕಾರಪುಣಮೆ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ, ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆ = ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ; ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ಣಿಮೆ ; ಕಾರಹಬ್ಬ : ಬಾದುಬೆ ಕಾರಪುಣ್ಣಮಿ ದೀಪಾಳಿಗೆ ಮೂಱು ಪರ್ವ್ವದೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೊನ್ನು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಇ. XX, ೬೮–೩೫ ; 1012) ; ಬಾದುಬೆ ದೀಪಾವಳಿ ಕಾರಪುಣ್ಣಮೆಯೆನಿಪ್ಪೀ ಮೂಱು ಪರ್ವ್ವಂಗಳೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೬೬; 1007) ; ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯು ದನಗಳ ಹಬ್ಬ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೮) ; ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ ಕರಕೊಂಡು ಬಂತು, ಉಗಾದಿ ಉಡುಗಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ) ; ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ ಕರಿ ಹರಿದು ಮಣ್ಣೆತ್ತು ನೀರನು ಕುಡಿದವು (ನೆಲಮು. ೧೨) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಸು . . . ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ (ಸುವಸಂ. ೭೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರ್ ; ತುಳು. ಕಾರ್, ಕಾರಿ ; ತೆಲು. ಕಾರು]

ಕಾರ್$_3$, ಕಾರ್ರು$_3$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಾರಿರುಳ್$_2$', 'ಕಾರೊಡಲ್' ಪರಾ. **ಕಾರ್ರು$_3$**: "ಬರಿಸಕಾಲದೊಳ್ ಕಾಳವಣ್ಣದೊಳಂ ಖಾದನದೊಳಂ ಕಾರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೩). 'ಕಾರುಗತ್ತಲೆ$_1$' ಪರಾ. [< ಕರಿದು]

ಕಾರ್‌ಅಜಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಂಡೆ,—ಕಲ್ಲು; ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಡಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲದುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರ್‌ಅಜಿಪ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಣಪ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨–೨೦ ; 810). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಜಿ$_4$]

-ಕಾರ$_1$ '-ಕಾಱ' ನೋ.

ಕಾರ$_2$, ಖಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ರುಚಿ; ಕಟುವಾದದ್ದು; ತಿಕ್ತ: "ಕ್ಷಾರ – ಕಾರ" (ಶಮದ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಚ. ೪–೯೩); ಸಾರು ಬಹಳ ಕಾರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು; ಲವಣ. ೩. (ಆಲಂ). ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು: ತನ್ನ ಅಯ್ಯನಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆಯೋ ಹೇಗೆಯೋ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಕಾರದಿಂದ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟೂರ ಶಿವಾಚಾರದವರ ಕುಳಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ . . . ನೀಚ ಜಾತಿಯವರೊಡನೆ ಪಂಕ್ತಿಯೂಟದ ಸವ್ಯವಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಎಂತೋ ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೮–೧೬); ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕಾರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಖಾರ$_1$**: ೧. ಖಾರವಾದ ರುಚಿಯನಱಿವುದು ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಶಿವಲಿಂಗ (ಆದವ. ೧೨); ಪುಣ್ಗಳೊಳ್ ಖಾರಮಂ ಪೂಸಿ ಮೈಯ್ಬೇವಿನಂ ಕಾಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೦); ಮೆಣಸಿನಕಾಯನ್ನೂ ಸಹ ಊರ ಹೊರಗೆ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದು ಖಾರ ಅರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಜ.೨೭). [< ಸಂ. ಕ್ಷಾರ]

ಕಾರ$_3$ (ನಾ). ಬಂಧನ; ಸೆರೆ: "ಕಾರಂ ಬಂಧನಾಖ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೧). 'ಕಾರಾಗೃಹ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾರಾ]

ಕಾರ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ತಯಾರಿಸುವುದು. 'ಝೇಂಕಾರ' ಪರಾ. ೨. ವರ್ಣದ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವರ್ಣಗಳ ಮುಂದೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಕಾರ', 'ಇಕಾರ' ಪರಾ. ೩. ಕಂದಾಯ; ತೆರಿಗೆ; ಕರ. [ಸಂ.]

ಕಾರಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಬರುಹಿ ಕಂಕ ಶಶಾದ ತ್ತಿತಿರಿ ವರಗಿಡಗ ಕಾರಂಕ ಟಿಟ್ಟಿಭ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಖಗವಿರೆ ಕಂಡ ನಸುರೇಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೯–೪). 'ಕಾರಂಡ' ಪರಾ. [?]

ಕಾರಂಜಿ, ಕಾರಾಂಜಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ: ಯಮರಾಜನಾಲಯದೊಳಿಕ್ಕಿದುರು ಕಾರಂಜಿಯು ಹುದೆಂಬೊಲು (ಪರಸು. ೩೧–೩೪); ಚಿಮ್ಮುವ ಕಾರಂಜಿ ಘಮ್ಮೆನೆ ಪುಷ್ಪದ ರಮ್ಯವಾದ ವನದೊಳಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೩); ಕೋಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಕಾರಂಜಿಯ ನೀರು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೯೦); ರತ್ನದ ರಸದಾ ಕಾರಂಜೀಯು ಪುಟಪುಟನೆ ಪುಟದು (ಗರಿ. ೧–೭). **ಕಾರಾಂಜಿ**: (ಠ).
[← ತಮಿ. ಕಾರಾಞ್ಜಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ; ತುಳು. ಕಾರಂಜಿ]

ಕಾರಂಜಿಮನೆ (ನಾ). ಕಾರಂಜಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆ: ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ನಿಬಿಡವಾದ ಕಾರಂಜೀಮನೆಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿತವಾಗಿ (ಕೃವಾಸ. ೮೭). [ಕಾರಂಜಿ + ಮನೆ]

ಕಾರಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರು ಹಕ್ಕಿ: ಕಾರಂಡಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಪೊಜಸು ಕೌಶಿಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೦, ಶೂದ್ರಕ); ಗಿಳಿ ಪುರುಳಿ ಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮಾಂದೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೧೦); ಪಿಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಹಂಸ ಬಕ ಕುರವಕ ಕಾರಂಡ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೪–೫೧). [ಸಂ.]

ಕಾರಂಡವ (ನಾ). = ಕಾರಂಡ: "ಕಾರಂಡವಃ ಕಾದಂಬಕಃ ಕ್ರಕರಃ –ಈ ೩ ಕರ್ಕರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೦೦); ಕಮಲಂಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಹಂಸ ಕಾರಂಡವ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೧–೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾರಂಡವಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕಾರಂಡ: "ಕಾರಂಡವಃಯೆಂದೆಡೆ ಕಾರಂಡವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫). [ಕಾರಂಡ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಾರಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ. ⓟ ಕೈಕೆಲಸಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ. 'ಅಸಗಕಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರುಕ]

ಕಾರಕ$_2$ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಏಕೆ ಪೇೞ್ ಮಗನೆ ನೆಗೞ್ತೆ ಕಾರ್ಯಂ ಮಿತ್ರಾದಿ ಕಾರಕಮೆಂಬುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦); ಸೃಷ್ಟಿಯಾಸ್ಥಿತಿ ಲಯಂಗಳಿಗೆ ತಾನೆ ಕಾರಕಮಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಬಗೆಯನಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟೆಯ್ಯ (ವೀಶೈಪು. ೩–೩–೧೨); ಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಕಾರಣವು ಕಾರಕ, ಜ್ಞಾಪಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾದವನು: ಲೋಕಪಾವನ ಕಾರಕನನಾ . . . ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ ಇದಿರ್ವಂದೊಡನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸವು. ೫–೧೭). ೩. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ; ದುಃಖ: (ಠ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದುದು: ಆ ಕಾರಕಮೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಂ; ಅದು ಕರ್ತೃವೆಂದುಂ ಕರ್ಮವೆಂದುಂ ಕರಣಮೆಂದುಂ ಸಂಪ್ರದಾನಮೆಂದುಂ ಅಪಾದಾನಮೆಂದುಂ ಅಧಿಕರಣಮೆಂದುಂ ಷಡ್ವಿಧಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರಕದೀಪಕಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: "ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಲವು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಾರಕದೀಪಕಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೊಗೆದುದು ಪೊತ್ತಿದತ್ತು ಕಿಡಿಯಿಟ್ಟುದು ನಾಲ್ದೆಸೆದೋಱಿದತ್ತು ಬಾನ್ಗೊಗೆದುದು ನಿಂದು ಪೊಂಬೆಳಗುಮಂ ಪರಪುತ್ತದು ಧಂ ಧಗಿಲ್ ಧಗಿಲ್‌ಧಗಿಲೆನುತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟುದುದು ಮುಟ್ಟಿತು ಸುಟ್ಟುದು ತಿಂದು ತೇಗಿದತ್ತಗಿಯದೆ ನಿಂದ ಪೂಗಣೆಯನಂ ಪಣೆಗಣ್ಣುರಿ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಾ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೨).
[ಕಾರಕ + ದೀಪಕ + ಅಲಂಕಾರ]

ಕಾರಕಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಷಷ್ಠಿಯ ಹೊರತಾಗಿ) ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪದ; ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಕರೂಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ: ವಿಶೇಷಣಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳಿರ್ದು, ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ ತಳೆವುವು (ಶಮದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾರಕ$_2$ + ಪದ$_1$]

ಕಾರಕಭ್ರಮೆ (ನಾ). ತಾನೇ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ; ತಾನೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ: ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವೆ ಕಾರಕಭ್ರಮೆಯು (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೯ ಟೀಕ).
[ಕಾರಕ$_2$ + ಭ್ರಮೆ]

ಕಾರಕರಕಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಕಾರಕರ್ದಿ, ಕಾರಕಿರಿದಿ, ಕಾರ್ಕರ್ದಿ, ಕಾಲಕೀರ್ದಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಅವಧಿ; ಆಡಳಿತದ ಕಾಲ: ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾರಕರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ನವಾಬ ಹೈದರಲ್ಲಿಖಾನರೂ ಅನಂತರ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿದ್ದರು. (ಮಹಾವಂ. II, ೧೩).

ಕಾರಕಿರಿದಿ: ಜಮಿನುದಾರ ತ್ರಿಯಂಬಕ ಸಖಜಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾರಕಿರಿದಿಯಲು (ಎಕ. IX, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೬೩-೬ ; 1716). **ಕಾರ್ಕರ್ದಿ:** ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಕಾರ್ಕರ್ದಿಯಲ್ಲಿದ ಸ್ವಾಲಾವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷೆ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿ . . . ಒಟ್ಟು ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೨). **ಕಾಲಕೀರ್ದಿ:** ನನ್ನ ಕಾಲಕೀರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ಕೆಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಆಗಬಾರದು (ಮೂರುದಾ. ೫೮); ನರಸಿಂಗರಾಯರ ಅಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲಕೀರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ದೇಸಗತಿಯು ಹೋದದ್ದು (ದೇಥಾ. ೩).

[← ಪಾರ. ಕಾರ್‌ಕರ್ದ್ ; ಮರಾ. ಕಾರ್ಕೀರ್ದ್]

ಕಾರಕವಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಕಗಳ ಅಧೀನತೆ: ಧಾತುವಿವರ್ಜಿತಮರ್ಥೋಪೇತಂ ಲಿಂಗಂ ಮಮಿಂಕೆ ಯದದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೀ ತೆಱದಿಂದೇಟಕ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳದರ್ಕೆ ಕಾರಕವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪); ನಾನಾ ತೆಱದ ಲಿಂಗಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಏೞಾಗಿ, ಕಾರಕವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾರಕ$_2$ + ವಶ]

ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬರುವ ವಿಭಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಕಾರಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಬರವಿಮಾಗೆಮಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ ಸಕ್ಕದವೇನೋ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಯೊಳೊಂದೆ ಸಮಾಸಯುಕ್ತಿ ಲೇಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೬). [ಕಾರಕ$_2$ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಕಾರಕವಿರಹಿತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ: ನೀರಸಂ ಶೈಥಿಲ್ಯವರ್ಣಂ ಕಾರಕವಿರಹಿತಂ ಕ್ರಿಯಾಳಂಕಾರಹೀನವೆನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದು (ಬಸವ. ೧-೩೮). [ಕಾರಕ$_2$ + ವಿರಹಿತ]

ಕಾರಕಿರಿದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾರಕುಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತರ್ದ್ದವಾಡಿಯ ಬಳಿಯ ಕಾರಕುಱುವಂ ನಾಲ್ವತ್ತಱೊ[ಳ]ಗೆ ಪೆರ್ದ್ದೊಱೆಯ ಬಡಗದಟಿಯ ತಂಗೊಡಗೆಯ ಬೀಡಿನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೧೪ ; 1075); ಕಾರಕುಱುವದಲು ಮತ್ತ ೬ ಯಾಲೂರಲು ಮತ್ತ ೪ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧೧-೩೬ ; 1278). [?]

ಕಾರಕೂನ, ಕಾರ್ಕೂನ (ನಾ). ೧. ಗುಮಾಸ್ತ; ಕರಣಿಕ: ಚಿಕ್ಕ ಜೀನಸಿನ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ಕಾರಕೂನರೇಕೆ (ಮೀರಿ. ೫೮); ಕಾರಕೂನ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಯಾವುದೋ ಫೈಲಿನಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ (ಬೆನ್ನಹಿಂ. ೧೨); ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಕೂನನಾಗಿ ಜಾನಕಿಯ ಕೈಹಿಡಿದನು (ಮುಕ್ತ್ಯಾದೆ. ೯). ೨. ಸುಂಕ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು: (ಕ). **ಕಾರ್ಕೂನ:** ಸರ್ಕಾರದ ಇಲಾಖೆ ಸೀಮೆ ಅಮಲುದಾರ ಕಾರ್ಕೂನರಿಗೆ ಸಹ ವಂದು ತಾಕೀತು. ಇನಾಯತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೬). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರ್‌ಕೂನ್]

ಕಾರಕೂನಿ (ನಾ). = ಕಾರಕೂನಿಕೆ: ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಅವಳ ತಂಗಿ . . . ಕಾರಕೂನಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೩೧).

[← ಮರಾ. ಕಾರಕುನೀ]

ಕಾರಕೂನಿಕೆ (ನಾ). ಕಾರಕೂನನ ಕೆಲಸ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಾರಕೂನಿಕೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪); ಒಂದು ಕಾರಕೂನಿಕೆಗಾಗಿ ಯತ್ನನಡೆಸಿದ್ದರೆ . . . ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಓಟ (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೩).

[ಕಾರಕೂನ + -ಇಕೆ]

ಕಾರಕೆಯ್ (ನಾ). = ಕಾರಗದ್ದೆ (?): ಪಿರಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾರಕೆಯ್ಯು ತಿಱಿ ಬಿಟ್ಟಿಯಂ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾಸನ. ೨೧೫-೨೬ ; 980).

[ಕಾರ್$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾರಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ (?): ಕಾರಕ್ಕಿದಳಿದು ಕೆಂಗೂಳಿಟ್ಟು ನರಗಿತ್ತು ನಾರೆಳೆಗಟ್ಟಿ ನೋಡೆನುತವೆ ಅರುತ ಕುಱಿದು ಬತ್ತಲೆ ಹುರಿಕಾತಿಯರಾ ರುದ್ರಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೧೯).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಾರಖಾನೆ, ಕಾರುಖಾನೆ, ಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ, —ಸಂಸ್ಥೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ . . . ಅಚ್ಚು ಹಾಕುವ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ಆಗಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೬); ಕಾಸಿಂಬಜಾರಿನಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು.(ಭೂಗೋಳ. ೪೫). **ಕಾರುಖಾನೆ:** (ಕ). **ಕಾರ್ಖಾನೆ:** ಕಚೇರಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಫಲಹಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೨೧).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರ್‌ಖಾನಾ]

ಕಾರಖಾನೆದಾರ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆಯ ಒಡೆಯ: ಕಾರಖಾನೆದಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಲಿಕಾರರು ಕ್ಷರರು ಅದರೆ ಅಕ್ಷರರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಸಂ. ೬೨). [ಕಾರಖಾನೆ + -ದಾರ$_4$]

ಕಾರಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರಗದ್ದೆ, ಕಾರುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಗುಮಾಡುವ ಗದ್ದೆ; ಕಾರುಭತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆ: ದೇವರಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರಗದೆ . . . ಹುವಿನಗದ್ದೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೨-೧೪ ; 1210). ತಂಮ ಹರಿವರಿಯ ಭೂಮಿಯ ಕಾರಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೩೧ ; 1256); ಅನೆಮೊಘೆಯ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ನಡು ಬೈಲಲೂ ಕಾರಗದ್ದೆ ೧ ಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪-೩ ; 1516). **ಕಾರುಗದ್ದೆ:** ತಮ್ಮ ಹಿರೇರು ಕಾರುಗದ್ದೆಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಪಲ್ಲರಾಗಿ ಬೆಳ್ದಿದ್ರು (ಚತಿಸ. ೧೮). [ಕಾರ್$_2$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಕಾರಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಕಪ್ಪೆ: ಗಡರ್ಗಬಕು ಗಬಕುಱಿಹ ಕೆಂದೊಡನೆಂದುವು ಕಾರಗಪ್ಪೆ ಕೆಱೆಗಳ ತಡಿಯೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೦೨). [ಕಾರ್$_2$ + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಾರಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರಗಲಿಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರಗಾರ (ನಾ). = ಕಾರಾಗಾರ: ಸಾಹಸರು ನಿಸಿತ ಕಂಟಕ ಕಲಿನ ವಿಡಿದು ಮುಂಬಲಿಗೆದೆಗೆದು ಅಹವೆನುವರೆಗೆ ಕೇಸರಿ ಕಾರಗಾರದಿಂ ಬಾಹಿರಕೆ ಬಹತುಲ್ಯದಿಂದ ಹೇಷಾರವದಿ ಕಾಹ ನಯನಗಳಿಂದ ಹೊರಡಲಿಟ್ಟರು ಖಲಿನಲೋಹಮಂ ಖಳ್ಳಿದುಗುಳಲು (ಜನಮು. ೫-೪೯).

[< ಸಂ. ಕಾರಾಗಾರ]

ಕಾರಗಿಲ್, ಕಾರಗಿಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲು; ಕೃಷ್ಣಾಗರು; ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಲೇಪಿಸಿದ ಕಾರಗಿಲ (ರೇವಣ. ೨೯-೩೬); ಪೊಂಬರಣೆಯ ಮೇಲೇಱಿದು ತುಂಬಿಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಬೊಟ್ಟೆ ಕಾರಗಿಲಪ್ಪೇ (ಚಕವಿ. ೬-೫೧). **ಕಾರಗಿಲು:** "ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯ = ಕಾರಗಿಲು" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೨-೫೧ ವ). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಗಿಲ್]

ಕಾರಗಿಲು 'ಕಾರಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಗಿಲ್ಧೂಳ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲಿನ ಧೂಳು; ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿನ ಹುಡಿ: ಕಾಳಿಂದೀ ಜಲದಿಂದಮೇಂ ತೊಳೆದನೊ ತನ್ನಟ್ಟನೋ ಕಾರಗಿಲ್ಧೂಳಿಂ . . . ಎಂಬಾಳಾಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ಮೂಜಗಮದೇನೊಪ್ಪಿತ್ತೊ ಪೆರ್ಮರ್ದಿನಿಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೨).

[ಕಾರಗಿಲ್ + ಧೂಳ್]

ಕಾರಗೆಣಸು, ಕಾರ್ಗೆಣಸು, ಖಾರಗೆಣಸು (ನಾ). ಅಲ್ಲ; ಹಸಿಶುಂಠಿ: ಮಾ ಮಿ ಡಿ ಕಾ ರ ಗೆ ಣ ಸು ನೀರುಳ್ಳಿಯುಪ್ಪುಮನವಜಿಓಳೊಡಬೆರಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೬); ಮೂಲಂಗಿ ಮೂಗುಳಿ ಉಳ್ಳಿ ಕಾರಗೆಣಸು ಕಜ್ಜುರಿಯ ಸಣ್ಣನಂ ಸವಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೮); ಅ ಕಟ್ಟೆಯಲು ಕಬ್ಬು ಕಾರಗೆಣಸು ಯೇನಾದರೂ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಬಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೬-೬; 1637); ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯ ಕಾರಗೆಣಸಿನ ರಸದಿಂದ ಕೊಡಿ ಸಲು ಸಕಲಜ್ವರ . . . ಶಮನ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦೫). **ಕಾರ್ಗೆಣಸು**: ಅಂಟೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಸೋಹತ. ೪-೬೦). **ಖಾರಗೆಣಸು**: ಉಪ್ಪುಮೆಣಸು ಶುಂಠಿ ಏಲಕ್ಕಿ ಖಾ ರ ಗೆ ಣ ಸು ಯಿಷ್ಟನೂ ಕೊಡಿಸಿ ದಧ್ಯೋಕ್ನದ ಹರಿವಾಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೦೫-೭; 1517); ಖಾರಗೆಣಸು ತಿಂದು ಧ್ವನಿ ಹದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯ. ೩೮).

[ಕಾರ್$_2$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಬಸು)]

ಕಾರಡಕೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲವಾಗುವ ಅಡಕೆ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಡಕೆ (?) : ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಾರಡಕೆ (ಕಇ. V, ೧೯-೧೯; 1121); ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಖಂಡವಂಟಗೆಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮವೆಂತೆಂದಡೆ ಪೇಳಿಯಲು ಪಣವಯ್ದು ಕಾ ರ ಡ ಕೆ ಮೆಳಸಿನ ಪೇಜಿಂಗೆ ಅರೆವೀಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೩-೪೪; 1127); ಪಾಡಿ ಪಾಡಿವಾರದಂದು ಕಾರಡಕೆ ಮೆಳಸಿನ ಎತ್ತಿನ (ಇಎ. ೧೯೪೮, ಹಾಸನ. ೧೭೬-೪೨; ?).

[ಕಾರ್$_2$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕಾರಡಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಾಂಸ; ಕಪ್ಪಿಟ್ಟ ಮಾಂಸ (?): ಕಡಂಗುವರ ಕಾರಡಗಂ ತಿನುತಿಪ್ಪ ಭೈರವಂ (ಕಇ. IV, ೧೧-೨೦; 1121); ಮಾಳವನಳ್ಳಿದುಳ್ಳಿ ಖಚರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸುಂಟಗೆಗೆ ಚೋಳನ ಕಾರಡಗಿಂಗೆ . . . ಕಾಯ್ದು ಖಳ್ಗಮಾಕಾಳಿ ಯಡುರ್ತು ನಿಕ್ಕುವಳು ನಾಲಗೆಯಂ ನರಸಿಂಹಭೂಪನಾ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೪೭-೧೭; 1162).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಡಗು$_3$]

ಕಾರಡವಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕಿದ ಕಾಡು; ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿ: ಕಾರಡವಿ, ಪೇರೊಕ್ಕಲ್, ಕಾರಿರುಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೫ ಉದಾ); ಕಾರಡವಿಯೊಳಬೆಂದಾವಿನ ಹೇರೊಡಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೦-೧೪); ದೇವಿಯಂ ಕಾರಡವಿಯೊಳು ಬಿಡು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪೋದನೆಂಬೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೪); ಅವಳ ಮನಸ್ಸು . . . ಭೂತಕಾಲದ ಕಾರಡವಿ ಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಹುದೂರ ಹೋಯಿತು (ನಡಪಾ. II, ೧೧೨೭).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಡವಿ]

ಕಾರಡಿ (ನಾ). (?): ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೭-೩೦; 1371). [?]

ಕಾರಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ನಿಮಿತ್ತ; ಹೇತು; ಸಾಧನ: ಪರಲೋಕ ಮೆಂಬುದಾವೆಡೆಯದು, ಅದರ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಂಗಳೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುವು? (ಆದಿಪು. ೨-೪ ವ); ಪ್ರತಿಭಾನಂ ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾಪ್ರಚಯ ಪರಿಚಯಂ ವೃದ್ಧಸೇವಾನುರಾಗಂ ಸತತಾಭ್ಯಾಸಪ್ರಯತ್ನಂ ಕವಿತೆಗೆ ನಿಯತಂ ಕಾರಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೪). ೨. ಉದ್ದೇಶ: ಒಲಿದು ನಿನ್ನನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಕೊಲೆಗೆ ಕಾರಣವೇನು (ಹರಿಸಾ. ೫೭). ೩. ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆ; ತಂದೆ: ಕಿಕ್ಕರೆಲ್ಲರೂ ಕಾರಣರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು (ಹುಲಿಜಾ. ೧೫೦). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ; ಅಗತ್ಯ; ಆವಶ್ಯಕತೆ: ಮುಂದೆ ಕಾರಣ ವುಂಟೆನುತ ಸಂಕ್ರಂದನನು ಬಳಿಕಾ ಧನುವ ನಿಜಮಂದಿರದಲಿರಿಸಿದನಲ್ಲೆ ವಧೆಗರಿದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೨೧). 'ಕಾರಣಬೀಳು' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಜೀವ. 'ಕಾರಣಕನ್ಯೆ', 'ಕಾರಣಪುರುಷ' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭ: ಅನಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ನಿಸರ್ಗ. ೨೨೧). ೭. ಶಿವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ, ಅಂಚಿತ್ಯ ಕಾರಣ, ಅಜಿತ . . . ವಾತುಲ ಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). 'ಕಾರಣಾಗಮ' ಪರಾ. ೮. ದೇಹದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಕಾರಣವೆಂಬ ತನುತ್ರಯವನಜೀತು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫೦-೫೭೦); ಕಳೆಯತಕ್ಕ ಶರೀರಗಳು ಸ್ಥೂಲವೆಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದೂ, ಎರಡೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರಣವೆಂದಿನ್ನೊಂದೂ ಉಂಟೆಂದೂ ದೇಹಗಳನ್ನು ಮೂರಾಗಿ ವಿಂಗಡಿ ಸುವುದು ರೂಢಿ (ಅನ್ಯತ. ೩-೩೮ ಟೀಕು). ೯. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರ್ಯದೊಡನೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ ವರ್ಣನೆ ಕಾರಣಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೮೩). ೧೦. ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ: "ಯಾತನಂ ಕಾರಣಂ ದಂಡಣೆ(ನೆ)ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧).

[ಸಂ.]

ಕಾರಣ$_2$ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ; ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕಡಮೆ, ಕಾರಣ ನೀನು ತ್ವರೆ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಓಸ್ಕರ; ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ: (ಕ). 'ಆದಕಾರಣ' ಪರಾ.

[< ಕಾರಣ$_1$]

ಕಾರಣಂಬೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳು: ಅಟುತ್ತುಂ ಬಂದು ಗಾಂಗೇಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರ್ಗೆ ಕಾರಣಂಬೇಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೧ ವ).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಪೇಟ್$_1$]

ಕಾರಣಕನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಆ ಲತಾಂಗಿಯ ರೂಪುರೇಖಾ ಜಾಲವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೃಪಾಳು ನಿಶ್ಚೈಸಿದನು ಕಾರಣಕನ್ನೆಯಿವ ಳೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೯).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಕನ್ನೆ$_1$]

ಕಾರಣತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾರಣಾಗಮದ ಏಳು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರಣತಂತ್ರ ಪಾವನತಂತ್ರ . . . ಈಶಾನತಂತ್ರವೆಂದು ಕಾರಣಾಗಮದ ಸಪ್ತಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦).

[ಕಾರಣ$_1$ + ತಂತ್ರ]

ಕಾರಣತನು (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಸ್ಥೂಲ ಹಾಗು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರ ಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆ: ಸ್ಥೂಲತನು ಗುರುವಿಂಗೆ ಭಿನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ ಕಾರಣತನು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೨೮-೫೦೧); ಎನ್ನ ಕಾರಣತನುವೆಂಬ ಕೈಲಾಸದ ಮೇಲೆ . . . ಕೇವಲ ಅದೃಶ್ಯ ಲೀಲೆಯನಾಡುವಾತನು ನೀನೆ ಅಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೦-೮೬). 'ಕಾರಣಶರೀರ' ಪರಾ.

[ಕಾರಣ$_1$ + ತನು$_1$]

ಕಾರಣತೆ (ನಾ). ಕಾರಣವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪ್ರಪಂಚದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದೆವು. ಈ ಕಾರಣತೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತ (ಭಾರದ. ೨೩೩).

[ಸಂ. ಕಾರಣತಾ]

ಕಾರಣತ್ವ (ನಾ). = ಕಾರಣತೆ: ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ . . . ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೯೯೪); ಹೀಗೆ ಸತ್ತ್ವ ದ್ರವ್ಯತ್ವಕಾರ್ಯತ್ವ ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕಾಂತವಾದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭).

[ಸಂ.]

ಕಾರಣಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ: ಈ ಕಾರಣಪುರುಷನಿಂದ ವಿರಾಟ ಜನಿಸಿದನು. ಅವನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಪುರುಷನು ಜನಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೨೬).

೨. ಪ್ರೇರಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷ: ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಮುನೀಂದ್ರರು ಕಾರಣಪುರುಷರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೦೫). ೩. ಅವತಾರ ಪುರುಷ ; ಮಹಾತ್ಮ: ಕಾರಣ ಪುರುಷರಿವರ್ ಸಾಧಾರಣರಲ್ಲರ್ (ಶಂರಾಮಾ. ೭–೩೯); ಉದ್ಧರಿಸು ಕಾರಣಪುರುಷ ಸರ್ವಜ್ಞ ಭಕ್ತಧುರೀಣ ನೀವೆನ್ನ (ಬಸವು. ೨೨–೬).
[ಕಾರಣ₁ + ಪುರುಷ]

ಕಾರಣಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಅವಶ್ಯವಾಗು ; ಅಗತ್ಯಬೀಳು : ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವುಗಳ ಕಾರಣ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೮೮); ನನ್ನ ತಿಗಟೆಯನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದೆ. ಮುಂದೆ ಅದರ ಕಾರಣ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೦).
[ಕಾರಣ₁ + ಬೀಳು₁ (< ಬೀೞ್₁)]

ಕಾರಣಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯೆ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಭಾವನೆ : ಈ ಹದಿನಾರು ಭಾವನೆಗಳು ತೀರ್ಥಂಕರ ಪದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಕಾರಣಭಾವನೆ 'ಗಳೆಂದೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಪ. ೫೭೧). [ಕಾರಣ₁ + ಭಾವನೆ]

ಕಾರಣಮಾಲೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ . . . ಕಾರಣಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳೀ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಕಾರಣ₁ + ಮಾಲೆ]

ಕಾರಣಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣಗಳ ಸಂಬಂಧದ ವಿವೇಚನೆ : ಮಗುವಾದರೋ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣಮೀಮಾಂಸೆಯು ಅವನ ಅಳವಿಗೆ ಮೀರಿದ್ದು (ಕಥಕ. ೯೩).
[ಕಾರಣ₁ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಕಾರಣಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ. ೩ : ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯ ನೆನಲು ಲೋಕಂಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಮೂರ್ತಿಯಾತನ ಬಲುಸರಳಿನಿಂ ಮರಣವದು ಸಿದ್ಧಿಸಿದೊಡಂ ನಿಮಗೆ ಫಲವಹುದು (ಬಸವು. ೩೪–೧೪).
[ಕಾರಣ₁ + ಮೂರ್ತಿ]

ಕಾರಣಯೋಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗಿಯಾದ ಜೀವ : ಹೋ ಮಾಣು ಕಾರಣಯೋಗಿ ವೇದಪಿತಾಮಹಾ ಎನಲಧ್ಯಯನ ನುಡುಗಿ (ಬಸವು. ೫೫–೫೨).
[ಕಾರಣ₁ + ಯೋಗಿ]

ಕಾರಣರೂಪ (ನಾ). ೧. [ದ್ವೈತ] ಭಗವಂತನ ಆರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣರೂಪ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪ, ಸ್ಥೂಲರೂಪ, ಅವತಾರರೂಪ, ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪ, ಅಂಶರೂಪಗಳೆಂದು ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೧೩–೨೭ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೨. [ದ್ವೈತ] ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಐದು ಬಗೆಯ ರೂಪ: ನಾರಾಯಣ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಹಾಗೂ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬೀ ೫ ರೂಪಗಳು ಕಾರಣರೂಪಗಳೆನಿಸುವವು (ಹಸಾರ. ೧೯–೨, ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬರುವ ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಪ್ರಚಲಿತಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರನೆಂದು ಕಾರಣರೂಪದಲ್ಲಿರುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೩).
[ಕಾರಣ₁ + ರೂಪ]

ಕಾರಣವ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ; ಪೂರ್ವಿಕ; ಪೂರ್ವಜ : ಪ್ರಾಕು ನಿಂಮ ಕಾರಣವರಂನು ನಂಮ ಕಾರಣವರು ಕೊಂದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಪೆರಮಾಳು ಭಗವತಿಗೆ ನಾವು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯).
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರಣವನ್]

ಕಾರಣಶರೀರ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] = ಕಾರಣತನು : ಈ ಶರೀರವು ಸ್ಥೂಲಶರೀರವೆನುತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವೆನುತಲೂ, ಕಾರಣಶರೀರವೆನುತಲೂ ಮೂರು ವಿಧಗಳು (ವೇಸಾರ. ೨); ಇಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯಷ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣಶರೀರವಾಗಿಯೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).
[ಕಾರಣ₁ + ಶರೀರ]

ಕಾರಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಾರಣ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಾರಣ : ಅದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನಮ್ಮ ? . . . ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡಿಬರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಕಾರಣಾಗಮ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಮಿಕಾಗಮ . . . ಕಾರಣಾಗಮ . . . ವಾತೂಲಾಗಮವೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮). [ಕಾರಣ₁ + ಆಗಮ]

ಕಾರಣಾತ್ಮಕ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ : ಕಾರಣಾತ್ಮಕನೆನಿಸಿ ಮರುಳರ ಸಾರನೊಳಗೊಲಿಸಿಲ್ಲರಿಗೆ ಲಿಂಗಧಾರಗೈದೆಯ ಬಸವಣ್ಣನೀಗೈಲಿ (ಬಜ್ಞು. ೭೨–೩೮). [ಕಾರಣ₁ + ಆತ್ಮಕ]

ಕಾರಣಿಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಾದ; ಉತ್ಪಾದಕವಾದ; ಕಾರಕವಾದ. ೨. ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ; ಕಾರಣವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸರಿಪಡಿಸುವವನು ; ಪರೀಕ್ಷಕ ; ವಿಮರ್ಶಕ : "ಪರೀಕ್ಷಕಃ, ಕಾರಣಿಕಃ – ಈ ೨ ವಿಚಾರಮಂ ತಿರ್ದುವಾತಂ " (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೫); "ಕಾರಣಿಕನೆನೆ ಪರೀಕ್ಷಕನೆನಲು ಸರ್ವರ ವಿಚಾರವಂ ತಿದ್ದುವವನೆನಿಕು " (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೩); ವನಜಭವ ಕಾರಣಿಕನಿಹನಾತಗುಸುರ್ದಪೆವು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧–೧೨); ಸಾರಗುಣಿಯಾಗು ನಿಜವ ತಿಳಿ ಸರುವರೊಳು ಕಾರಣಿಕನಾಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೫೮). ೪. ಒಂದು ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮ ಧರಿಸಿದವನು ; ಕಾರಣಪುರುಷ : ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಮಹಿಮನು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣಿಕನು (ಚೆನ್ನವ. ಕ.೧೩೨೦); ಧಾರುಣಿಗೆ ಕಾರಣಿಕನಪ್ಪ ಬಸವಂ ಸಂಗಮುಖದಿಂದಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೨–೧). ೫. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಗುರು ; ಶಿಕ್ಷಕ. ೬. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು ; ಕುತಂತ್ರ : ಮರುತಸುತ ನೀ ಕೇಳು ಕೌರವ ಧರಣಿಪನ ಕಾರಣಿಕವಲ್ಲವೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿ೩. ೨೧–೧೦೦). ೭. ಅದ್ಭುತ ಕೃತ್ಯ ; ಪವಾಡ ; ಮಹಾತ್ಮ್ಯ : ಅಮ್ಮನವರ ಅಗಾಧ ಕಾರಣಿಕವನ್ನು ಕಂಡವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅವನು ಬಣ್ಣಿಸಬಲ್ಲ. (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೯). ೮. (ಉಕ) ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ವಾರ್ಷಿಕ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೈವಾವೇಶದಿಂದ ಪೂಜಾರಿ ಹೇಳುವ ಭವಿಷ್ಯಸೂಚಕ ವಾಕ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾರಣಿಕಪುರುಷ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ. ೧. ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಹೋಹ ಕಾರಣವದೇನಯ್ಯ ಕಾರಣಿಕಪುರುಷನೊಳಗಿರಲು ಅಲೆವುದಕೆ ಕಾರಣವ ಹೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭೫). [ಕಾರಣಿಕ + ಪುರುಷ]

ಕಾರಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಹಿಮೆ ; ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ; ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ. 'ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಿಕೆ ' ಪರಾ. [ಕಾರಣ₁ + ಇಕೆ / ತುಳು. ಕಾಂಣಿಕ, ಕಾರ್ಣಿಕೊ]

ಕಾರಣೀಕ (ನಾ). = ಕಾರಣಿಕ. ೩. ಭೂತಳದೊಳಿಹ ಕಾರಣೀಕರ ನೀತರದಲವರಿಗುಚಿತಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಓತು ಸದ್ಯೋನ್ಮುಕ್ತರೆನಿಸಿದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦–೪೪). [ಸಂ. ಕಾರಣಿಕ]

ಕಾರಣೆ₁, ಕಾರಳೆ, ಕಾರುಳಿ, ಗಾರಣೆ (ನಾ). ಮನೆಯಗೋಡೆಗೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಗೆರೆ ; ಮೇಜುಕಟ್ಟು : ಕತ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆಯಿಂ ಕುಂಕುಮದ ಕಾರಣೆಯಿಂ (ನಂಬರ. ೧೦–೫೮) ; ಮಾಂಸದ ಭಿತ್ತಿಗೆ . . . ರಕ್ತದ ಸಾರಣೆ, ಮಜ್ಜೆಯ ಕಾರಣೆ (ಅದವ. ೩೩);

ಕುಂಕುಮದ ರಸಗಳ ಕಾರಣೆಯ ನವಚಿತ್ರಪತ್ರದ ಬಹಳ ಭಿತ್ತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೮); ರಕ್ತಚಂದನದಲ್ಲಿ ಸಾರಣೆಕಾರಣೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೬); ರಂಗುಕಾರಣೆಯಿಡುವ ನಾರಿ ಇಲ್ಲ (ಅರುಣ. ೧೫). **ಕಾರಳೆ** : 'ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕಾರುಳೆ** : ಸಾರಣೆಯ ಕಾರುಳೆಯ ರಂಗವಲಿಯ ಪೂವಲಿಯ ಕೇಸರದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೧೧). **ಗಾರಣೆ** : (ಅ). [?]

ಕಾರಣ್ಕೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ : (ಅ). [ಸಂ. ಕಾರಣಾ]

ಕಾರಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣೆಯನ್ನು ಇಡು; ಕಾರಣೆಯಲಂಕಾರ ಮಾಡು: ಕಾರಣೆಗೊಂಡು ಕುಂಕುಮದಿಂದ ಸಾದಿನ ಸಾರಣೆಯನು ಮಾಡಿದರು (ಅಂಜಚ. ೫-೬೧); ಕಾರಣೆಗೊಂಬುದು ಕೇರಿಗಳನು ಸರ್ವ ನಾರಿಯರತಿಸಂಭ್ರಮದಿ (ಅಂಜಚ. ೧೧-೨೬೮). [ಕಾರಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾರತಯ (ನಾ). (?) : ಪೇಳುವೊಡೆ ಕೇಮಿ ಅರಯಿ ಮುದ್ದಣಂ ಪಯಣ ಮೂಲಿತಿ ಪರಯ ಮಾರಯಕಾಳ ತಿಮ್ಮ ಸಗಾಳ ಮೇಲೊಂದಜಿಂ ಹತ್ತು ದಶಕಂಸ ಕಾರತಯನಗರೆಯಾಗಿ ತೇಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಾರತೆಯನಗರಿಯಾಗಿತೆಯಂ] (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೪). [?]

ಕಾರತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಭೈರವದೇವಗಳಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿ ೧೪೭೦ ಕಾರತುಂಡು ೪೦೦ ಅಡಕೆಯಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೫-೩೨ ; ?). [?]

ಕಾರದಾಣೆ; ಖಾರದಾಣಿ (ನಾ). ಹುರಿದು ಅಥವಾ ಕರಿದು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಬೆರಸಿದ ದಾಣೆ; ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚಿದ ಸೇವು : ಕಾರದಾಣೆ, ಚಕ್ಕುಲಿ ಮುಂತಾದ ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಆಹಾರಗಳಿಂದ ಅದಷ್ಟು ದೂರಾಗಿರ್ರಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೩೮). **ಖಾರದಾಣೆ** : ದೊಡ್ಡ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಒಟ್ಟಿದ ಖಾರದಾಣೆಯ ರಾಶಿ ! (ವೈನಿ. ೧೫೩).
[ಕಾರ$_1$ + ದಾಣೆ (< ದಾನ್ಯಿ$_2$)]

ಕಾರಪಕ, ಕಾರಹಕ, ಕಾರೋಪಕ (ನಾ). ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ಇತರ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು; ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ : ನಿರುಗುನ್ದ ಶೆಟ್ಟಿಯುಂ ಮಣಿಯಬ್ಬೆಯುಂ ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಸಿದರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೨೦ ; 1023). **ಕಾರಹಕ** : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಸಿಂಗರಸರ ಕಾರಹಕ ಸಿಂಗೆಯನಬ್ಬೆ ನಾಲಿಕಬ್ಬೆ ಭೀವರಸನಾಳ್ಕೆಯ ಚಿಟ್ಟಕೂರಲಗಳಿಸಿದ ಕೆಱೆ(ಸೌಇಇ.IX–i, ೨೨೭-೧೩ ; 1137). **ಕಾರೋಪಕ**: ಓರಂದಮಾಗಿ ತರದಿಂ ತಾರಾಧ್ವಕ್ಕೊಗೆದ ತದ್ಧ್ವಜಾಳಿ ಕುಬೇರಂ ಕಾರೋಪಕನೆನೆ ಬಳೆದಶಚೀರಮಣನ ಪುಣ್ಯಫಲದ ಬೆಳೆಗೈಯೆನಿಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು.೧೫-೭೩). [<ಸಂ.ಕಾರಾಪಕ]

ಕಾರಬಾರ 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಬಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಭೆತ್ತ 'ಕಾರುಬತ್ತ' ನೋ.

ಕಾರಭಾರ, ಕಾರಬಾರ, ಕಾರಬಾರು, ಕಾರಭಾರು, ಕಾರುಬಾರು, ಕಾರುಭಾರ, ಕಾರುಭಾರು (ನಾ). ಆಡಳಿತ; ಕಾರ್ಯಭಾರ; ಅಧಿಕಾರ; ವ್ಯವಹಾರ : ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೇಕೆ ಕಾರಭಾರ (ಜೀವರಂ. ೧೬); ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇಂಥ ಕಾರಭಾರ ನಡೆಯಬಾರದು (ರಂಗಕ. ೨೦); ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ಹದಿನೆಂಟು ನೀತಿ ಹದಿನೆಂಟು ಕಾರಭಾರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೩-೯). **ಕಾರಬಾರ** : ಅವರು ಸಾರಸ್ವತ ಪ್ರಸಾದದ ಮೊಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಕಾರಬಾರ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೧); ಕಲ್ಲಪ್ಪನ ಕಾರಬಾರ (ಅಶೋಕ. ೧). **ಕಾರಬಾರು** : ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಕ್ಕಯ ತಮ್ಮ ಬಾಳಪ್ಪನ ಕಾರಬಾರು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೫). **ಕಾರಭಾರು** : ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಕಾರಭಾರನ್ನು ನೆನೆದರೆ ನನಗೇನು ಹೆಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲ (ಕಲಸೆ. ೩೩೩). **ಕಾರುಬಾರು** : ರಾಗ ಲೋಭದಿ ಮುಳುಗಿ ಮುಂದಣ ಕಾರುಬಾರುಗಳ ಜಾಯಿ (ಹರಿಸಾ. ೫೫); ಅಡಿಗೆಮನೆ ಒಳಗೆ ಕಾರುಬಾರು ನಡೆಸುವವಳು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೯); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಾರಬಾರು ನಡೆಸಿದವರಾರು (ಪುನರು. ೧೦೧). **ಕಾರುಭಾರ** : ಊರಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂದೆ ಮುಂದಾಳಾಗಿ ಕಾರುಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ (ರಂಗರೋ. ೨೮). **ಕಾರುಭಾರು** : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುದುಕಿಯ ಆಟವೇನೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಅವಳ ಸೊಸೆಯದೇ ಕಾರುಭಾರು (ನಾಪೋಲೀ. ೧೫೨).
[ಮರಾ. ಕಾರಭಾರ; ಪಾರ. ಕಾರೋಬಾರ್. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರ]

ಕಾರಭಾರಿ, ಕಾರುಬಾರಿ, ಕಾರುಭಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ; ಆಡಳಿತಗಾರ : ನಾನು ರಾಮಪುರದ ಬಾಬೂರಾಯರ ಕಾರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೫೫); ಕಾರಭಾರಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಡಾಕ್ಟರರೊಡನೆ ಬರುವರು (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೫); ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಭಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಿಂದ ವೀಣಾವಾದನ ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಗುರುದ. ೨೩). ೨. (ಆಲಂ) ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ : ನಿನಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದ ಬೀಗ ನಿನಗಿಂತಲೂ ಕಾರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦). **ಕಾರುಬಾರಿ** : ೧. ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ನಾನಾ ಇಲಾಖೆಗಳ ಕಾರುಬಾರಿಗಳೂ, ಆ ಕಾರುಬಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೈಕೆಳಗಿನ ನೌಕರರೂ ಜವಾಬು ಕೊಡಬೇಕಾದವರು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೦೨). **ಕಾರುಭಾರಿ** : ೨. ಅಂಥ ಇಂಥವರಲ್ಲ, ಮಹಾ ಕಾರುಭಾರಿಗಳು (ಆಳಸಿ. ೬೮).
[← ಮರಾ. ಕಾರಭಾರೀ. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರಿನ್]

ಕಾರಭಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಭೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ (?): ಖಂಡುಗ ಸಹ ಕಾರಭೋಗ ೧ಕೆ ಖ ೧ಕೆ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೪ ಪುಂಗನೂ. ೧೫೭-೬ ; 1426).
[ಕಾರ್$_3$ + ಭೋಗ$_1$]

ಕಾರಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸಾರು; ಪಳಿದ್ಯ : ಇಂದು . . . ಮಾಡಿದ ಕಾರಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನೆ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಕ್ಷಿತಿಜ. ೯೮).
[ಕಾರ$_3$ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]

ಕಾರಮಣಿ, ಕಾರಾಮಣಿ (ನಾ). ಅಲಸಂದೆ; ತಡಗುಣಿ: ಅರ್ಧಸೇರು ಕಾರಮಣಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಕಾರಾಮಣಿ** : ಇವೊತ್ತು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಾಮಣಿ ಸಾರು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಾರಾಮಣಿ]

ಕಾರಮಳೆ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮಿಂಚು 'ಕಾರ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಕಾರಮುಗಿಲ್ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮುಗಿಲು 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮೇಘ 'ಕಾರ್ಮೇಘ' ನೋ.

ಕಾರಯಿತೃ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುವವನು : ಸೇನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಾಜನನ್ನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ಎನ್ನುವರು. ಹೀಗೆ ಕಾರಯಿತೃವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೮). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು, —ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾರಯಿತ್ರೀ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವವಳು : ಪ್ರತಿಭೆಗೆ 'ಕಾರಯಿತ್ರೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ರಾಜಶೇಖರನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ(ಭಾರಮೀ.೧೪೫). [ಸಂ.]

ಕಾರರಳು (ನಾ). ಚರ್ಮದಮೇಲಿನ ಕರಿಯ ಚುಕ್ಕೆ, —ಗುರುತು : ಕೂದಲುಳ್ಳ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರರಳಿನ ಕೆನ್ನೆ (ಪುನರು. ೧೪). 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [< ಕಾರೆಳ್ಳು]

ಕಾರಲಗು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಖಡ್ಗ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಾಣ (?): ಇದು ಚೋರರದೃಶ್ಯಾಂಜನಮಿದು ವೃದ್ಧಾಂಗನೆಯರೆಸೆವ ಪಲಿತೌಷಧಮಿಂತಿದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದೃಕ್ಸಾರಮಂಧಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೨೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಲಗು$_2$]

ಕಾರಲವಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು: ಕಾರಲವಣ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬಿಳಿಯ ಲವಣವ ಬಳಸೂದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೭೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಲವಣ]

ಕಾರವಟ್ಟ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ (?): ಮೊನೆಯೊಳು ಕಡುಗ ಕಾರವಟ್ಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಟಂ]ಚಂಕ ತಟವದ್ದಳಂ ಪೊರಂಗಳೆಂಬಡ್ಡವೊಯಿಲಿಂ ಸಿವಾರಿಸುತಿರ್ದರು (ಸೋಮಶ. ೫-೧೫). [?]

ಕಾರವಾನ್, ಕಾರವಾನ (ನಾ). ೧. ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ತಂಡ: ಇದೋ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ ಬಾಳಿನ ಕಾರವಾನ್! ಇಂದು, ಇಲ್ಲಿ, ನಾಳೆ ಅಲ್ಲಿ, ಸಾಗಿದಾ ಕಾರವಾನ್ (ಕಾರವಾ. ೧೬). **ಕಾರವಾನ**: ೨. ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಶನಿರಾಜನು ಮಾಯಾವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಾರವಾನನಾಗಿ ಬಂದನು (ಶನಿಮಾ. ೭). [← ಅರ. ಪಾರ. ಕಾರವಾನ್. / ಇಂ. Caravan]

ಕಾರವಾನ 'ಕಾರವಾನ್' ನೋ.

ಕಾರವಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಗಿನ ಗಿಡ, —ಎಲೆ. ೨. ಮಯೂರ ಶಿಖಿ ಎಂಬ ಗಿಡ. ೩. ಸಬ್ಬಸಿಗೆ; ಸದಕುಪ್ಪಿಗಿಡ: ಕಾರವೀ ಮರದ ಹೂ – ಇವು ತೊಗರೀಜೇನುನೊಣಗಳಿಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯ (ಕಭಾಗ. ೭೫). ೪. ಕರೀಜೀರಿಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾರವೀ]

ಕಾರವಿ$_2$, ಕಾರಿವಿ, ಕಾರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒರಟಾದ ಕೆಂಪು ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ: ಆ ಪಟಗಳನ್ನು ಕಾರವಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಪಡಮದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧೩). **ಕಾರಿವಿ**: (ಳ). **ಕಾರುವೆ**: (ಳ). [← ಪಾರ. ಖಾರಾ; ಹಿಂ. ಖಾರುಆ; ಮರಾ. ಖಾರವಾ]

ಕಾರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾರವನ್ನು ಇಡು, —ಹಾಕು: ಅರಿಗಾದರು ಸತಿಯು ಮೀರಿ ಚೆಲುವಾಗಿರಲು ಅರಜಿಯರೆಂದು ಸಾರಿದರೆ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಾರವಿಟ್ಟಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೯೪). [ಕಾರ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಾರವೇಲ್ಲ (ನಾ). ಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ: (ಳ). [ಸಂ.]

ಕಾರಸಿ 'ಕಾರಸೆ' ನೋ.

ಕಾರಸಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಇಂದ್ರಿ – ಕಾರಸಿಗೆಡ್ಡೆ (ಓಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾರಸಿ (< ಕಾರಸೆ) + ಗೆಡ್ಡೆ(< ಗಡ್ಡೆ$_1$)]

ಕಾರಸೆ, ಕಾರಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾರಸೆಯ ಗಡ್ಡೆಯಂ ಪಟಿನೀರಿಂ ಮುಜುದೊಂಡೆಯೆಳೆಯ ಬೇರಂ ಮೇಣ್ ಸೌವೀರದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೧); ಸುರವಾರಸುಗಂಧಿ ಕಾರಸೆ ಶ್ರೀಖಂಡಂ (ಗಂಧಂ) ಶರ್ಕರೆಯಂ ನೆಯ್ದಿಲ ಗೆಡ್ಡೆಯನರೆದವಜಂ ಕ್ಷೀರವರ್ತಿಕೆಯನನುನಯದಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೭). ೨. ನಾಗದಮನಿಯೆಂಬ ಸಸ್ಯ: "ಕಾರಸೆ ನಾಗದಮನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭). **ಕಾರಸಿ**: ೧. ಕಾರಸಿ ಜಂಚಿಗೆ ಬಿಲ್ವದ ಬೇರೀಶ್ವರಿ ಹತ್ತರಿಕ್ಕೆ ಕರಪರ್ಣಿಯಿವಂ ನೀರಿಂ ಕುಡಿಯಿಸೆ . . . ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೪೫); ಕಾರಸಿಯ ಗಡ್ಡೆಯ ಅರೆದು ಗುದದಲ್ಲಿ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೧೪೧). [?]

ಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಸ್ಥಾನ: ಲಂಚ ವಂಚನೆ ಚಾಡಿ ಛಿದ್ರ – ದ್ರೋಹಗಳ ಕಾರಸ್ಥಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಸಂಚು; ಪಿತೂರಿ: ಕೃಷ್ಣನ ಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ನಗದೆ ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೦೭); ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ನಡೆಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಿಕ. ೮). [← ಹಿಂ. ಕಾರಸ್ಥಾನಾ, ಮರಾ. ಕಾರಸ್ಥಾನ್]

ಕಾರಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಕಾರಸ್ಥಾನ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗೋದಿ ಇಷ್ಟು ಕಾರಸ್ಥಾನಿ ಇದ್ದಳು ಅಂತ . . . ಅನ್ನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೧). [← ಮರಾ. ಕಾರಸ್ಥಾನೀ]

ಕಾರಹಕ 'ಕಾರಪಕ' ನೋ.

ಕಾರಹಾರಿ (ನಾ). (?): ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆಯ ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಕಾರಹಾರಿಗಿಟ್ಟಳಮನೆ ಬಿಟ್ಟನೊಟ್ಟಯಿಸಿವೇಂಟಿಡೆಯೊಳ್ತಿರಿಪಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಾವಳಿಯ ತೆರಳ್ಕೆವೆತ್ತ ತೆರೆಸುತ್ತಿದವೊಲ್ಸುಜಿದೇಜು ತೋಜಿದಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೨೩). [?]

ಕಾರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಲೀಮೀನಃ, ಚಿಲಿಚಿಮಃ — ಕಾರಹುಲ್ಲಿನೊಳು ತಿರುಗುವ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಜಂಬುಮೀನು, ಹುಲ್ಲುಮೀನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). [ಕಾರ್$_3$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾರಳಗ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ: ತಳ್ಪೊಯ್ಕೆ ಕರ್ಪು ನೇರ್ಪಿಂ ಬೆಳ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ತುರಂಗಮಂ ಕಾರಳಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಳಗ$_1$]

ಕಾರಳಿ 'ಕಾರಣಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾರಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣಿಮಾಡಿ ಅಲಂಕರಿಸು: ದಿವಾಕರನುದಯದೊಸಗೆಗಿಂದ್ರಂ ದಿಗುಭಿತ್ತಿಯಂ ಕುಂಕುಮಪಂಕದಿಂ ಕಾರಳಿಗೊಳಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ವಳಿಗೊಂಡಂತೆ] ಸಂಜೆಗೆಂಪು ರಂಜಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೯). [ಕಾರಳಿ (< ಕಾರಣಿ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾರಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ವಿಲಪತ್ರಂ – ಕಾರಳ್ಳು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೭). [?]

ಕಾರಜಿವು (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅಜ್ಞಾನ: ಕಳವೆಂಬ ಕಾರಜಿವಿನೊಡೆತನಂ ಅಳವೆಂಬ ಅರ್ಪನೆಳಸಿದರೊಳಿಲ್ಲ (ಕುಬೇರ್. ೨೯-೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಜಿವು]

ಕಾರಜಿ (ನಾ). ಕರಿಯಬಂಡೆ, —ಕಲ್ಲು: ಕರಡಿಕುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕಾರಜಿ ಎ ವಿಗ್ಗನಲೆ ಕುನ್ದ ಕುರ್ಜುಕಿಯೆ ಮೂಡ್ಯ ಒಟ್ಟಿ ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೭೭-೨೧; 850). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಜಿ$_4$]

ಕಾರಂಜಿ 'ಕಾರಂಜಿ' ನೋ.

ಕಾರಾಂಧ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕಾರಾಂಧದೊಳು ಈಗ ದಾರಿಯ ನೋಡೆ ಬನದಿ ತೋರಾದು ಕಣ್ಣಿಗೆ (ಹಮಚ. ೬೧). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಂಧ]

ಕಾರಾಕಳ್ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಹಸು: ತುಱುಗಳೊಳ್ ಕಾರಾಕಳ್ ಪಾಲುಳ್ಳುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾರ್$_3$ + ಆಕಳ್]

ಕಾರಾಗಾರ$_1$ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆ; ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಒಮ್ಮೆ ಕೂಗಿದರೆ ಅವುಗಳ ಶಬ್ದ ನೂರು ಕಾರಾಗಾರಗಳ (Workshop) ಸಬ್ದದಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೭೦). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯಾಗಾರ]

ಕಾರಾಗಾರ$_2$ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಮನೆ; ಸೆರೆಮನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ; ಜೈಲು: ಸಿಂಹಾಗಾರಂ ಕಾರಾಗಾರಮೆಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ಗೆ ಬಹುಳದಿನೀ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಾರಾಗಾರದ ಆ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಕಂಡಾಗ (ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೩). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ಆಗಾರ)]

ಕಾರಾಗೃಹ (ನಾ). ೧. = ಕಾರಾಗಾರ$_3$: ಪ್ರಸೂತಿಯಕ್ಕುಂ ವಧೂಟಿ ಕಾರಾಗೃಹದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೪-೨೧). ೨. ಸೆರೆಮನೆಯ ವಾಸ; ಬಂದಿ ವಾಸ; ಜೈಲು: ಅವನಿಗೆ ಎರಡುಸಲ ಕಾರಾಗೃಹವಾಗಿತ್ತು (ಮಲೆನಾ. ೮೬). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ಗೃಹ)]

ಕಾರಾಗೃಹವಾಸ (ನಾ). = ಕಾರಾಗೃಹ. ೨: ಇವನು ಕಳ್ಳನಾದರೆ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೬); ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗಲೂ ನಾನು ಹಂಟರ ಕಿಸೆಯ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸದಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೦೦). [ಕಾರಾಗೃಹ + ವಾಸ$_2$]

ಕಾರಾಚ (ನಾ). ಕರಿಯ ಅಚದ ಮರ: ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬); ಕಾರಾಚ ಕೆಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳಮರ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹವು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೩೬); ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಕಾರಾಚದ ಮರವನ್ನು ಕೆಡಹುವಂತೆ (ಕೃವಾಲು. ೯೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಚ$_1$]

ಕಾರಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ವೃಚಿಗಿ. ೪೨-೮೨೬). [?]

ಕಾರಾಟ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಆಟ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ (?): ಕಾರಾಟ ಕರ್ದುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ರುಕಿ] ನೊಯ್ಯಾರ ಚುಂಬನಗಳ ಮೇರೆ (ಭೈರವೇ. ೨-೭೮). [ಕಾರ್$_3$ + ಆಟ]

ಕಾರಾದಂಡ (ನಾ). ಸೆರೆಮನೆಯ ಶಿಕ್ಷೆ; ಜೈಲುವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆ: ತನಗೆ ಯಾವಜ್ಜೀವನ ಕಾರಾದಂಡವಾಗಲಿದೆಯೆಂದು, ಅದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲಿನ ಹುಕುಮು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೪). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ದಂಡ)]

ಕಾರಾಮಣಿ 'ಕಾರಮಣಿ' ನೋ.

ಕಾರಾಲಿಯ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ವರ್ದ್ಧಮಾನ ದೇವರು ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾರಾಲಿಯದಲು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು ಸನ್ಯಸನದಿ ಮುಡಿಪಿದರ್ (ಮೈಆರ. ೧೯೨೯, ೪೧-೧೦; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯಾಲಯ]

ಕಾರಾವರ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಚಮ್ಮಾರ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾರಾವಾಸ (ನಾ). ಸೆರೆ; ಜೈಲುವಾಸ: ಅವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಗಟ್ಟಿಗರಾಗಿ ಉಳಿದು ಕಾರಾವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು (ಕಠವೀ. ೬೧). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ವಾಸ)]

ಕಾರಾಸೇವೆ (ನಾ). = ಕಾರದಾಣಿ: ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಡ್ಲೆಪುರಿ ಮತ್ತು ಕಾರಾಸೇವೆಕೊಂಡು ಬಂದರು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ + ಸೇವೈ]

ಕಾರಾಳುಮೆ 'ಕಾರಾಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಾರಾಳ್ಮೆ, ಕಾರಾಳುಮೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ಹಕ್ಕು; ಉಳುವ ಅಧಿಕಾರ: ಶಿವಮಾರಡಿ ಅಪ್ಪೊ ಕುಣುಂಗಿಲ್ನಾಡಾಳೆ ಬಿಸಿಗೂರುಳ್ಪಾಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಗೆಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟೊದು ಕಟ್ಟಾಣೆ ಮಯ್ಯಾರ್ದಿ ಕಾರಾಳ್ಮೆಗೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೨೬-೫; 800). **ಕಾರಾಳುಮೆ**: ಪಡುಮಲ ದೇವಿಯರ ಕಯಿಂದ ಕಾರಾಳುಮೆ ಮೂಲವ ಕೊಂಡರಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯. ಮಂಗಳೂ. ೪೬೫-೨೨; 1312); ತಂ[ಮ] ಕಾರಾಳುಮೆಯಲಾ ಬಹಂಥಾ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೫-೪೧; 1312). [← ತಮಿ. ಕಾರಾಣ್ಮೈ]

ಕಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೋರಿ, —ಎತ್ತು: ಬಟ್ಟಗಡಸು ಕೆಂದ ಕಾರಿಯು ಬೆಳ್ಳೆ ನೆಟ್ಟ ಕೊಂಬಿನ ಕಾರಿ ಜಾಲೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವ ಪಸುಗಳು ಎಸೆದುವು ಪಟ್ಟಿಯ ಸೀರೆಯಂದದಲಿ (ಕವಿಚ. III, ೧೦೬ ಮಾದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ); ಹಂಡ ಕೆಂದಗಳಿಲ್ಲ ಹುಂಡಿ ಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲ ಗಂಡರಿದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗನಿಲ್ಲ ಸೂಳೆಗೆರಡಂಡಿನಾರಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೬); ನೊಗದ ಉಭಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಗೋಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫೫); ತನ್ನ ಕಾರಿಯೇ ಬೇರೆ ಕಾರಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಕೆಂಚವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಜಯ ಪಡೆವಾಗ (ಬೆಳುವ. ೨೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಾರಿ]

ಕಾರಿ$_2$, ಖಾರಿ (ನಾ). ೧. ಜವುಗು ಭೂಮಿ; ಚೌಳುನೆಲ. ೨. ಭೂಭಾಗದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಸಮುದ್ರಭಾಗ; ಕೊಲ್ಲಿ: ೩. ಹೊಳೆ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: (ಕ). **ಖಾರಿ**: ೨. ಘಟ್ಟದಿಂದ ಬರುವ ನದಿಗಳ ನೀರನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬೀಳದಂತೆ ಈ ಮರಳುದಿನ್ನೆಗಳ ಸಾಲು ತಡೆದಾಗ ನದಿಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಆಳವಿಲ್ಲದ (ಲಾಗೂನ್) ಖಾರಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಧೂವಿವ. ೩೪೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರಿ, ತೆಲು. ಕಯ್ಯಿ. / ಮರಾ. ಖಾಡೀ]

ಕಾರಿ$_3$ 'ಕಾರೆ'$_2$ ನೋ.

ಕಾರಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರಿಂಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೆದರಿಗಟ್ಟವುಂ ಕಾರಿಂಗೆಜಿಯುಂ ಸಿರಿಂಗೆಜಿಯುಂ ಇಟ್ಟಿಗೆಯುಮಂತು ನಾಲ್ಕುಂ ಬಾಡವುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೬-೨೨; 937). [?]

ಕಾರಿಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಂಡೀರಃ – ಮುಂಡುಗಳ್ಳಿ, ಬಾಗೆ, ಕಾರಿಕ (ಒಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಕಾರಿಕ$_2$, ಕಾರೀಕ, ಖಾರೀಕ (ನಾ). ಉತ್ತುತ್ತೆ; ಖರ್ಜೂರ: ಅರಿಷಿಣಂ ಕೊಬರಿ ಕಾರಿಕಮುಮರೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೪೩). **ಕಾರೀಕ**: (ಕ). **ಖಾರೀಕ**: ಟೆಂಗಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಾದವೇಳಯ್ಯ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಖಾರೀಕ ಕೈ ಸುರ್ಯಾದವೇಳಯ್ಯಾ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೪). [← ಮರಾ. ಖಾರೀಕ್]

ಕಾರಿಕನ್ನು? (ನಾ). (ಕರಾ). (ಪಣಿಯ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸರು ಉಡುವ) ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ: ಅವಳಿಗೊಂದು ಹೊಸ ಕಾರಿಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು (ಧೂಮನು. ೨೮). [?]

ಕಾರಿಕಾಕಾರ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವವನು: ಈ ತ್ರಿವಿಧ ಭೇದವು ಕಾರಿಕಾಕಾರನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲ. ಇದು ವೃತ್ತಿಕಾರನು ತೋರಿಸಿದ್ದು (ಭಾರಮೀ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಯಾತನಾವಸ್ಥೆ (?): ಎಸೆವ ಸಲ್ಲಾಪ ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿಯ ಚಿತ್ತಬಲ್ಲಂತೆ ನುಡಿವರ ಮಾತೆಂಬ ಗಜಿಕೆಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ತಿನುವದನು ಹಿಡಿಯೆನಲು (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೨-೫). [ಸಂ. (ಕಾರಿಕಾ + ಸ್ಥಿತಿ)]

ಕಾರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವಳು; ವರ್ತಿಸುವವಳು. ೨. ನರ್ತಕಿ; ನಟಿ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ. 'ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. ೪. ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ: ಇದರ ಬಹುಭಾಗವು ಅನುಷ್ಟುಬ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಕೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಭಾರಮೀ. ೧೨); ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ಕಾರಿಕೆ ವೃತ್ತಿಗಳು ಏಕಕರ್ತೃವೇ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XXIII ಪೀಠಿಕೆ). 'ಕಾರಿಕಾಕಾರ' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಿಶಾಚೀ–ಗಂಧಮಾಂಸಿ, ಕಾಡುದ್ದು, ಕಾರಿಕೆ ಕಡುಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೭). ೬. ಕಸಬು; ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: (ಕ). [ಸಂ. ಕಾರಿಕಾ]

ಕಾರಿಕೆ$_2$, ಕಾರ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾರಿದುದು; ಕಕ್ಕಿದ್ದು; ವಾಂತಿ: ರಾಮನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಕಾರಿಕೆಯಂತೆ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ ಭಕ್ತರೇ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳಿರುವರು (ತುಳಸಿ. ೨೧೪); ಹಾಸಿ, ಹೊಟ್ಟೆ, ಚಹ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವ ಅವನೇ. ಕಾರಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದವ ಶಿವಶಂಕರ (ಅಪವಾ. ೬೯). **ಕಾರ್ಕೆ**: "ಉದ್ಗಿರಣೇ, ಕಾರ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೪೮). [ಕಾರು$_1$ (< ಕಾಜ್) + -ಇಕೆ]

ಕಾರಿಗ (ನಾ). ಕ್ಷಾರವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವವನು : (*). [ಕಾರ್$_1$+-ಇಗ]

ಕಾರಿಗೆ, ಕಾದಿಗೆ$_1$, ಖಾರಿಗೆ, ಗಾದಿಗೆ$_2$, ಗಾರಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳ್ತೆ: "ಖಾತಿಕಾ – ಕಾರಿಗೆ, ಖಾರಿಗೆ, ಗಾರಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ); "ಕಾರಿಗೆ (ಗಾರಿಗೆ, ಕಾದಿಗೆ) ಖಾತಿಕಾ – ಕಂದಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡವಲೂರ ಮುನ್ದಣ ಪರಿವ ಕಾರಿಗೆಯಿಂ ಮೂಡಲೊಂದೆ ಸ್ಥಳಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೩೭–೩೮ ; 1148). **ಕಾದಿಗೆ$_1$**: ಅಂಭೋರಾಶಿಯೆ ಕಾದಿಗೆ ಕಾವನುಂ ಸೀರಪಾಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೨). **ಖಾರಿಗೆ**: ಅದರ ತೆಂಕಡೆಸೆಯ ಬಡೆಯ ಖಾರಿಗೆಯಿಂ ಪಡುವಲ್ (ಎಇ. XIII, ೨೧–೪೧ ; 1204); ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ . . . ಖೊಪ್ಪರಂ, ಖಾಣಂ, ಖಾರಿಗೆ (ಶಮದ. ೧–೧೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾದಿಗೆ$_2$**: "ಗಾದಿಗೆಯ ಪರಿಖೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೧). 'ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ' ಪರಾ. **ಗಾರಿಗೆ$_2$**: "ಗಾರಿಗೆಯೆಂದು ಪರಿಖೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೧೮); ಸಮುದ್ರ ನೀರ್ಗಾರಿಗೆಯಾಗೆ ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗೆ ತಾರಾಬಳಮೇ ಬಳಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೩೯–೨೭ ; 1074). [< ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಕಾರಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಿಡು ; ಕರಿದಾಗು : ಕಾರಿಡಿದು ಬಂದಂಥ ಸಲೆ ಪಯೋಧರದಂತೆ ತೋರುತಿದೆ ಕಡಲಣುಗಿಪತಿಯ ವರಶಾಮಾಂಗದೋಲ್ ಕಾರಿಡಿದು ಬಹ ಮೇಘವು (ಸುವಲ. ೩–೨೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಇಡಿ$_1$]

ಕಾರಿತೆ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿ ; ದುಬಾರಿ ಬಡ್ಡಿ : (*). [ಸಂ. ಕಾರಿತಾ]

ಕಾರಿದ್ದಲು, ಕಾರಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಇದ್ದಿಲು : ಈ ಗಡ್ಡವು ಕಾರಿದ್ದಲ ಬಾಳ್ಗೊಗರ ಅವತಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೨). **ಕಾರಿದ್ದಿಲು**: ಬಿದ್ದ ಸುಣ್ಣದ ಬೀಳ್ಯೆಲೆಯನಾಯ್ದು ಪಿಡಿದು ಕಾರಿದ್ದಿಲಿನ ತಿಲಕ ಮನಿಟ್ಟು (ವಿಕೋಪು. ೫–೩೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಾರಿದ್ದಿಲು 'ಕಾರಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಾರಿಯ (ನಾ). ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ : ಕಾಮಾಂಧಂಗೆ ಕಾಣಿಸದೊಂದು ಕಾರಿಯವು (ಬಸಪು. ೨೮–೨೫); ಆವ ಕಾರಿಯಮಾವ ಕಾರಣವಾವು ದಧಿಮತ ದೆಸೆ ಸೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩–೯); ನಯವಿಡಿದು ಕೊಂಬುದು ಕಾರಿಯವನು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭–೧೯); ಮಡಿದನಮರರಿಗೊಂದು ಕಾರಿಯವ (ಉರರಾ. ೩–೨೨). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯ]

ಕಾರಿಯಗ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕಾರ್ಯಮಗ್ನನಾದವನು: ಕಾರಿಯಗ ನೀನಕಟ ಪಾರಮಾರ್ಥವನಜೀಯೆ (ಮನೋವಿ. ೯–೮). "ಸ್ಥೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳಾತನು" (ಮನೋವಿ. ಟೀಕು). [ಕಾರಿಯ + –ಗ$_3$. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಗ]

ಕಾರಿರುಳ್$_1$, ಕಾರಿರುಳು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದ ರಾತ್ರಿ. ೨. ಮಳೆಯರಾತ್ರಿ : ಘೋರ್ಗರೆದೂದುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ ಕಾರಿರುಳೊಳಗು ವರ್ಗಂ ಪಡೆದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೬–೩೨). **ಕಾರಿರುಳು$_1$** : ೧. ಕಾರಿರುಳಿನ ಮಿಂಚುಬುಳುವಂತೆ (ಅನಕೇ. ೩೩–೭). [ಕಾರ್$_2$ + ಇರುಳ್]

ಕಾರಿರುಳ್$_2$, ಕಾರಿರುಳು$_2$ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆತುಂಬಿದ ರಾತ್ರಿ ; ಕಾಳರಾತ್ರಿ : ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯಲ್ಬಗೆದೆನಗೆ ಕಾರ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಸಯ್ತಡ ವಡಿಕೆಗಳಂ ತೊಡೆದಸ್ತೆಡೆವಜೀಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೫); ನಂದೆ ಕಾರಿರುಳ ಕನ್ನೆಯರು ಹಗಲಂ ನೋಡಲೆಂದು ಬಂದರೊ (ಹಚಕಾ. ೭–೩); ಕಂಗಳನು ಕಾರಿರುಳ ರಕ್ಕಸಿ ನುಂಗಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೧೭–೩). **ಕಾರಿರುಳು$_2$** : ಕಾರಿರುಳಿನಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಂದಿರಲುರಗವಾ ಊರೊಳಗೆ ಕೊಲುತಿಪ್ಪುದು (ಬಸವು. ೫೫–೨೭); ಕಾರಿರುಳು ಬರುವುದಂ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೭, ಇ ೫). [ಕಾರ್$_3$ + ಇರುಳ್]

ಕಾರಿರುಳು$_1$ 'ಕಾರಿರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಕಾರಿರುಳು$_2$ 'ಕಾರಿರುಳ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರಿವ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ; ಕೃತ್ರಿಮ ; ತೋರಿಕೆ (?) : ಒಡಲ್ಗಳಂ ಕೆಲಂ ಕಾಣದು ಕಾಣ್ಬುದಾವು ದೊಡಲಲ್ತಿದು ಕಾರಿವಮೇನೊ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆನ್ನೊ] ಡಲ್ಗೆ ನೀಂ ಪ್ರಾಣಮಮೋಘಮಪ್ಪುದಜೀನೋಪನೆ . . . ವಿಯೋಗಮ ನೆಂತು ಸೈರಿಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೭). [← ಪ್ರಾ. ಕಾರಿಮ]

ಕಾರಿವಿ 'ಕಾರವ್ವಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾರಿಸು 'ಕಾಱಿಸು' ನೋ.

ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆ 'ಕಾರ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾರೀಕ 'ಕಾರಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಾರೀಷ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿಯ ರಾಶಿ; ಬೆರಣಿಯ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರು$_1$ 'ಕಾಱು' ನೋ.

ಕಾರು$_2$ 'ಕಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರು$_3$ 'ಕಾರ್$_3$' ನೋ.

ಕಾರು$_4$ (ನಾ). ೧. ತಯಾರಿಸುವವನು ; ಕುಶಲಕರ್ಮಿ ; ಶಿಲ್ಪಿ : "ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಜೀಗೆ ಕಾರುಗಳೆ ತಾವೆನಿಪ್ಪರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೪–೭೩); ಕೊಡಿರಲ್ ಖಗಜಂ ಕೇಂದ್ರ ಗೃಹಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದ್ರೇಕ್ಕಾಣದೊಳ್ ಕಾರು (ಜಾತತಿ. ೨೧–೧೦); ಕೌಟಲ್ಯನು ತನ್ನ ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನು . . . ಕಾರು ಕುಶೀಲವ– ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹ ಮಾಡಬಹುದೆಂದಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೫). ೨. ಕೈಗಾರಿಕೆ ; ಕುಶಲ ಕರ್ಮ ; ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ. 'ಕಾರುಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾರು$_5$ 'ಕಾಱು$_3$' ನೋ.

ಕಾರು$_6$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೋಟಾರು ಬಂಡಿ : ಕಾರು ಹಾಯ್ದರೆ ಬಾಯ್ಗೆ ಸಿಡಿವುದು ಕೆಂಪುಗೋಧಿಯ ಕೆಚಡಿಯು (ನಲಮು. ೧೨); ಕಾರಿನೊಳಾಳಿನ ಮೃಗಾವಲೊಂದಿಗೆ ಕಾಲೇಜಿಗೈತಂದಳೆಕೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೩೭–೩೩); ಎಷ್ಟು ಗಾಡಿ ಎಷ್ಟು ಕಾರು ಓಡಾಡುತ್ತಿವೆ (ಸ್ವರ್ಗಬಾ. ೧೧೦). [← ಇಂ. Car]

ಕಾರುಕ$_1$ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಸ್ವಭಾವದವನು (?) : "ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ" (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾರ್$_1$+–ಉಕ (< –ಉಗ)]

ಕಾರುಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೆಲಸಗಾರ ; ಶಿಲ್ಪಿ : ಕೈದ ಮಾಡಿದ ಕಾರುಕ ಧೀರನಹನೆ (ನಗಮಾ. ೭೨); ಕಾರುಕ ಶಿಲೆಯ ತಂದು ತನ್ನ ಮನಕೆ ತೋಱುದುದ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲವೇ? (ವೋಲಿವಾ. ೧೩೪–೬೦೪); ಮದನನ ಬಾಣಾವಳಿಯಂ ಕಾಸಲ್ ಚೈತ್ರೋಜ್ಜ್ವಳ ಕಾರುಕನಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮಟಂಬೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೭). ೨. ಕೈಕೆಲಸಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಕಾರುಕ ಹೊದಕೆ ಹೊಂಬಳಿ ಮಗಮೆವಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಹ ಸರ್ವ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩ ; ೨೩–೪೯ ; 1384); ಸುಂಕ ಕಾರುಕ ಗ್ರಾಮ ಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯–೧೭ ; 1404); ಸುಂಕ ಕಾರುಕ ಗ್ರಾಮ ಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಗಾಣದೆಱೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೦ ; 1431). [ಸಂ.]

ಕಾರುಕದೆಱೆ (ನಾ). = ಕಾರುಕ$_2$ ೨ : ಒಂದು ಗಾಣದ ದೊಂಕವಣ ಕಾರುಕದೆಱೆಯೊಂಡೆಲಯೊಕ್ಕಲ ಕಾರುಕದೆಱೆಯನಿತುಮಂ ಸರ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಇ. IV, ೧೩–೬೫ ; 1165). [ಕಾರುಕ$_2$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಾರುಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸ ; ಶಿಲ್ಪ : ಅರ್ಥಕಲ್ಪನೆಯ ಉದ್ಯೋಗಗಳು ಐದು ವಿಧ : ೧. ಪಾಶುಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಗೋರಕ್ಷ . . . ೪. ಕೈಗಾರಿಕೆ– ಕಾರುಕರ್ಮ (ಭಾರದ. ೩೫೭). [ಕಾರು$_4$ + ಕರ್ಮ]

ಕಾರುಕಲ್ಲು 'ಕಾರುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಕಾರುಕಸೇವೆ (ನಾ). ಕಾರುಕನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (?): ಶ್ರೀ ವೀರ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರಸರು ಪೃಥ್ವಿರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲು ಅವರ ಮ ××× ಕೊಟ ಕಾರುಕ ಸೇವೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೫-೨; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಾರುಕ$_2$ + ಸೇವೆ]

ಕಾರುಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಕಾರುಕರ್ಮ: ಸರ್ವವಿಧ ಕಾರುಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೯೦). [ಕಾರು$_4$ + ಕಾರ್ಯ]

ಕಾರುಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಕಾರುಕರ್ಮ: (ಶಿ). [ಕಾರು$_4$ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಾರುಖಾನೆ 'ಕಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು (?): ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ಹಿಡಿದೆ ವೈಶಾಖದ ಬಿಸಿಲ ಹಿಡಿದೆ ಜಗವ ಹಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದೆವೊಂದು ಕಾರುಗಂಟುವೊಂದು ಜಿಗುಳುಗಂಟುವೊಂದು ಕುಜುಹುಗಂಟು (ಮನುಗುಂ. ೧೮-೯೨). [?]

ಕಾರುಗತ್ತಲು.'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರುಗದ್ದೆ 'ಕಾರಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರುಗಲ್ಲು, ಕಾರುಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಊರಿನ) ಗಡಿಕಲ್ಲು: ಮಾಧವರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರುಗಲ್ಲು ಇದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). **ಕಾರುಕಲ್ಲು**: (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೩೯). [ಕಾರು$_0$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರುಗೃಹ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನೆ, —ಶಾಲೆ: "ಕಾರು [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಗೃಹಮೆನಲು ಶರಸಾಲೆ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ಸರೆಶಾಲೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೧೦). [ಕಾರು$_4$ + ಗೃಹ]

ಕಾರುಗೊರಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಕಂಠವುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಪತಿದೇಹಿ ಎಂದೈದು ಬಾರಿ ಬೇಡಲು ಪಂಚಪುರುಷರಾಗಲಿ ಎಂದು ಕಾರುಗೊರಲಂ ಬೆಸಸಿ ಪೋದನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೦-೨೯). 'ಕಱಿಗೊರಲ' ಪರಾ. [ಕಾರು$_3$ (< ಕಾರ್$_8$) + ಕೊರಲ್+ -ಅ$_7$]

ಕಾರುಣ (ನಾ). = ಕಾರುಣ್ಯ: ಪರಮದೈವ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪ ಸದ್ಗುರುವಿನ ಕಾರುಣಕರಪಲ್ಲವದೊಳಗೆ ಉದಯರಾದ ಶಿಷ್ಯ ಆತಪರಮ ಜ್ಯೋತಿಯ ಮರಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೩ ಪ್ರಸ್ತಾವ). [< ಸಂ. ಕಾರುಣ್ಯ]

ಕಾರುಣಾತ್ಮ (ನಾ). ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು; ದಯಾವಂತ: ಕಾರುಣಾತ್ಮರು ಮೆಚ್ಚುತಿಹ ಕವಿತಾರಸವ . . . ತೋಱಿಸು (ಬಜ್ಜಪು. ೩-೧೦). [ಕಾರುಣ + ಆತ್ಮ]

ಕಾರುಣಿಕ (ನಾ). ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು; ದಯಾವಂತ: ಕಾರು[ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಣಿಕರಿಲ್ಲಾ ಶಿವಾ ಎಂದೊಱಲಿದಳು ತರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ದಯೆ; ಮರುಕ; ಕರುಣೆ: ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ ಭುಜಗಭೂಷಣನರಸಿ ಕೊಡು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಮತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೦); ರತಿಯನ್ನು ಅವನು ಸುಡಲಿಲ್ಲ. ಅವಳಿಗೆ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದಯೆ ತೋರು; ಕರುಣಿಸು: ಎನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದರಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೧೧); ಅಡವದ ಬಂಮಣಯ್ಯನ ಸಮುಖಾದೇಶದಿಂ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದು ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೧೮-೧-೬೮; 1126). [ಕಾರುಣ್ಯ+ ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾರುಣ್ಯಂಬಡೆ, ಕಾರುಣ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕರುಣಾಬ್ಧಿಯಪ್ಪ ಶಂಕರನಂ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ಸರಸ್ಪೊಕ್ಕು ತತ್ಕಾರುಣ್ಯಂಬಡೆದು ಪಗೆಯಂ ಪರಾಭವಿಪೆನೆಂದು (ಶಬಶಂ. ೪-೯೯ವ). **ಕಾರುಣ್ಯವಡೆ**: ದೇವಕವಿಗಳ ಕಾರುಣ್ಯವಡೆದು ಸವಿಮಾತುಗಳ ವಿಸ್ತರಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧-೧೮). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾರುಣ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ದಯೆದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು: ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರ್ದ ಮೇದಿನೀದೇವಿಯ ದೈನ್ಯಭಾವಮಂ ವಿರಿಂಚಿ ಕಾರುಣ್ಯಚಿತ್ತದಿಂ ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೧-೨೭ ವ). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ (ನಾ). ದಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕರುಣಾಕರ: ಬಳಿಕ ತಾಪಸವೃಂದವನು ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಳುಹಿದ ತಪೋವನಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೮೦). [ಕಾರುಣ್ಯ + ನಿಧಿ]

ಕಾರುಣ್ಯಾರ್ಗಳ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಕರುಣಾಳು: ಸ್ವರ್ಗನರಕದ ಗತಿವಿಭೇದ ನಿಸರ್ಗಚಿಹ್ನಂಗಳನು ಕಾರುಣ್ಯಾರ್ಗಳನು ಕರುಣಿಸಿದನಾ ಮುನಿನಾಥನವನಿಪಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಅರ್ಗಳ$_2$]

ಕಾರುಣ್ಯಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ: ನಿಮ್ಮ ಕಾರುಣ್ಯಾವಲೋಕನವೆಮ್ಮ ಸಿರಿ ಬೇಱಿಮಗೆ ಕಾಳಗದಮ್ಮುಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿದ್ಯೆ ಫಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೫೩). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಅವಲೋಕನ]

ಕಾರುತಿಂಗಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸೌರಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಮಿಥುನಮಾಸ: ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಕಾರುತಿಂಗಳು ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಕುಂದಾಪು. ೩೫೭-೧೩; 1379); ಕಾರುತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಐತಾಳರು ಈ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಮರಮ. ೨). [ಕಾರು$_9$ (< ಕಾರ್$_2$) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಕಾರುನೆಲ್ಲು (ನಾ). = ಕಾರುಭತ್ತ: ಭಕ್ತರು ಹೆದರದೆ ಕೂಲಿಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಬಂದ ವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ, ಆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಕಾರುನೆಲ್ಲನ್ನು ತಾವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾಲವಂ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುರಾಎ. ೯೪). [ಕಾರು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$) + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕಾರುಪ್ಪು (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು: "ರೋಮಕಂ – ಪತ್ರಕ, ಲವಣಭೇದ, ಕಾರುಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಾರುಬಾರಿ 'ಕಾರಭಾರಿ' ನೋ.

ಕಾರುಬಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಬೆಳೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಬೆಳೆ: ಕಾರುಬೆಳೆಯ ಭತ್ತ (ರೂಢಿ). [ಕಾರು$_9$ (< ಕಾರ್$_9$) + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕಾರುಭತ್ತ, ಕಾರಭತ್ತ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಬತ್ತ: ಮೂವತು ಕಾರುಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೧೦; 1502). **ಕಾರಭತ್ತ**: ಕಾಳೆಭತ್ತ ಖ ೩೦ ಮೂವತು ಕಾರಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೧೦; 1592). [ಕಾರು$_9$ (< ಕಾರ್$_9$) + ಭತ್ತ]

ಕಾರುಭಾರ 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಭಾರಿ 'ಕಾರಭಾರಿ' ನೋ.

ಕಾರುಭಾರು 'ಕಾರುಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ; ಜವುಗುನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಕಾರುಭೂಮಿಯು:—ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ . . . ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಾರಣ ಆಗ ಇದರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತನವು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೪). [ಕಾರು$_9$ (< ಕಾರ್$_9$). + ಭೂಮಿ]

ಕಾರುಮೋಡ 'ಕಾರ್ಮೋಡ' ನೋ.

ಕಾರವೆ 'ಕಾರವಿ₂' ನೋ.

ಕಾರುಶರ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲ ಮತ್ತು ಶರತ್ಕಾಲ; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: ಪ್ರಳಂಗಳಿಗೆ ಕಾರುಶರಕೆ ಸಹ ವರುಷ ೧೫೭(ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೨೨; 1475). [ಕಾರು₂ (< ಕಾರ್₂) + ಶರ₁]

ಕಾರುಸೇಸೆ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಫಸಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಾಡಾರಂಭ ಸುವರ್ನಾದಾಯವಾರ ಕಾರುಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೨೪; 1419) [ಕಾರು₂ (< ಕಾರ್₂) + ಸೇಸೆ₁]

ಕಾರುಳಿ 'ಕಾರಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕಾರೂಚಾಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹವಳ; ಶಿಲಾರಾಳ; ತೈಲಸ್ಫಟಿಕ: ಈ ದ್ವೀಪಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳು ದಡಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಾರೂಚಾಮಣಿಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೦೨); ಕಾರೊಬಾಮಣಿ, ಶಿಲಾರಾಳ, ತೃಣಮಣಿ, ತೈಲಸ್ಫಟಿಕ, ಅಂಬರ್ (Amber. ಇಂಕನ). [ಕಾರೂಬ್ಯಾ₀ + ಮಣಿ₃]

ಕಾರೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಬಿಡುವ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ: "ತಿಕ್ತಕಿಯಿನಲ್ ಕಾರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭); ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪಾದರೂ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದುದು ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ದುರಾಸೆ ಯಿಂದ ಬಂದುದು ಅನರ್ಪಿತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೩-೨೧); ಜೀವವುಳ್ಳೊಡೆ ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪನಾದೊಡೆ ತಿಂದು ಬದುಕಲುಬಹುದಲಾ (ಬಸಪು. ೫೮-೪೩); ಕಾರೆ ಬೋರೆ ಗುಳವತ್ತಿ ತುಂಬುರು ನಗರೆ ಮುಂತಾದ ಹಣ್ಣಿಳ ತಂದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೩); ಕಾರೆ (ಅಬನಸ) – ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಗಂಡು ಅಚ್ಚ ಕರಿದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೭); ಬೋರೆಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಾರೇಹಣ್ಣು ಅದೀತೆ (ಗಾದೆ).

ಕಾರೆಮಟ್ಟು = ಕಾರೆಯಗಿಡದ ಪೊದೆ: ಹುಲಿಯು ಕಾರೆಮಟ್ಟಿನ ಅರೆಕಲ್ಲು ಗುಂಡಿಗೆ ಕಾಲೆತ್ತಿ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೧೭೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾರೈ; ಮಲ. ಕಾರ; ತುಳು. ಕಾರೆ; ಕೊಡ. ಕಾರೆಮರ]

ಕಾರೆ₂, ಕಾರಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಕುಟಿಗನ ಹಕ್ಕಿ: ಕೌಶಿಕಂ ಕುಣಿವ ನವಿಲ್ ಕಾರೆ ಗಿಳಿಯೇಳೆ ಬಾವಲಿ ಕೀರಂಚೆ ಪರಡೆ ಪರ್ದು ಹಸುಬಂ ಗಿಡುಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೫). ಕಾರಿ₃: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಣಸು ಕಾಗೆಗಂಬೊಂದುರಿಗಂ ಕಾಱು[ರಿ]ಕಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಕುದ್ರಕ). [ದೇ. ॥ ಮಲ. ಕಾರಿ]

ಕಾರೆ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠಾಭರಣ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನದ ಸರ: (ದಕ. ಕ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಱೈ]

ಕಾರೆ₄ (ನಾ). ೧. ಸೆರೆ; ಸಂಕೋಲೆ; ಬಂಧನ. 'ಕಾರೆಗೈ' ಪರಾ. ೨. ಯಾತನೆ; ದುಃಖ. [ಸಂ. ಕಾರಾ]

ಕಾರೆ ಅಱುಕು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಟ್ಟೆಱ ರುಮ್ ಕಾರೆಅಱುಕುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೭-೩೩; ?). [?]

ಕಾರೆಕಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಾರೆಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪೊದೆ. ೨. ಕಾರೆ ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು: (ಕ). ೩. (ಕರಾ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಕಾರೆ₁ + ಕಾಡು₂ / ಮಲ. ಕಾರೆಕ್ಕಾಡು]

ಕಾರೆಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಖಳವಾರವೆಲ್ಲಪಹಾರವೆಸಗಿ ಸುಕುಮಾರ ಜಯಂತನ ಕಾರೆಗೈದಿಹರು (ಕುಮಾವಿ. ೨೩).

[ಕಾರೆ₄ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಾರೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅದಿವಾರದನ್ನು ಕಾರೆನಾಡ ದೇವನೂರನುಳಗ್ಗಿಯರ ಕುಳದ ಮಧಿಗವುಡನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೧೦; 357 ?). [ಕಾರೆ₀ + ನಾಡು]

ಕಾರೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಅತಿಮಧುರ, ಕಾಷ್ಠಮಂಜು ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಚೂರ್ಣವಾಡಿ . . . ಒಂದು ಗುಳಿಗೆ ಯನ್ನು ಅನುಪಾನವಂತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ರಕ್ತಗ್ರಹಣೀ, ಹೊಟ್ಟೆನುಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣಿ ಸಹ ನಿಲ್ಲುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೮೪). [?]

ಕಾರೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಾರೆಯ ಗಿಡದ ಮುಳ್ಳು. ೨. ಅಂತಹ ಮುಳ್ಳಿರುವ ಗಿಡ. [ಕಾರೆ₁ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್₂)]

ಕಾರೆಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಕಾರೆಯವನಾಳ್ವ ಜಯಸೇನಭಟರರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨-೫; 968); ಮೈಲಾಪಾನ್ವಯಮೆನಿಸಿದ[ಕಾ]ರೆಯ ಗಣ ಗಗನ ಚೂಡಾಮಣಿ ಗಳುಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೧೧-೧೩; 11ನೆಯ ಶತ); ಅನ್ವಾ ಕಾರೆಯ ಗಣದೊಳತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರುಂ ಮಹಾಪ್ರಬುದ್ಧ × × × × ಶಾಸನರುಂ (ಕಇ. I, ೩೨-೩; 1219). [?]

ಕಾರೆರಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ರೆಕ್ಕೆ; ಕಪ್ಪಾದ ರೆಕ್ಕೆ: ಇರುಳ ಕಾರೆರಕೆ ಬೆಂಬತ್ತುತಿದೆ (೧೪ವಿಂ. ೫೦-೧೦). [ಕಾರ್₃ + ಎರಕೆ₁ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕಾರೆಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ (ವೀಳೆಯದ) ಎಲೆ: ಕಾರೆಲೆ ಹಣ್ಣಡಿಕೆಯ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟು ನಾರುವ ಮೈಗೆ ಮಲಿನವಾ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟತಿ ನಲವಿಂದ ವಿಟನ ಸಾರುತಿರ್ದರು ದಾಸಿಯರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯-೧೫).

[ಕಾರ್₃ + ಎಲೆ₁]

ಕಾರೆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಎಳ್ಳು: "ರುಹುಷ್ಕ – ಕಾರೆಳ್ಳು" (೬ಷಧಿ. ೧೩೯); ಕಾರ್ಯವಿನಾಯಕ ಕಾರ್ಯವ ನಡೆಸಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳು ಕಡಲೆ ನಿನಗೀವೆ (ನಾಪದ. ೧೯೫). 'ಬಿಳಿಯೆಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು; ಗುರೆಳ್ಳು: ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ನಾಕು ದಶಮಿ, ಕಾರೆಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ . . . ಹೊಡೆದು ಥರಕಿ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೭). ೩. (ಮನುಷ್ಯರ ಚರ್ಮದ ಮೇಲಿರುವ) ಕರಿಯ ಮಚ್ಚೆ; ಎಳ್ಳಿನಾಕಾರದ ಕರಿಯ ಗಂತಿ: "ಜಡುಜು, ಕಾಲಕಃ, ಪಿಪ್ಲುಃ, ತಿಲಕಃ, ತಿಲಕಾಲಕಃ – ಈ ೫ ಕಾರೆಳ್ಳು" (ನಾಚರಾ. ೧೧೯); ಅಂಗಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳಿನಂತಿರ್ದ ಗರಳಮಂ ಮಂಗಳ ಮಯಂ ನೋಡಿದಂ (ನಂಬರ.೨-೨೭); ಮಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ನೋಡಿ ಫಲಾಫಲಂಗಳಂ ಪೇಳ್ವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೦-೩); ಬೆಳುಮುತ್ತಿ ಕಾರೆಳ್ಳು ಸುಪ್ರದಕ್ಷಿಣವಾದ ಸುಳಿ ಕಡೆಗಂಗಳ ಕೆಂಪು . . . ಮೈಯ್ಯ ರೋಮಸಂಕುಳವೆಸೆದುವು ಚಕ್ರಧರಂ (ಧರಚ. ೬-೭೧); ಶರೀರದೊಳು ಕರಮೆಸೆದಿಹ ಕೆಮ್ಮಚ್ಚೆ ಕಾರೆಳ್ಳುಗಳೆರಲೊಪ್ಪಿತವನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ನಾಗಕು. ೨೫-೪೮). ೪. ಪುಪ್ಪುಸ; ಶ್ವಾಸಕೋಶ: "ತಿಲಕಂ, ಕ್ಲೋಮಮಂ–ಈ ೨ ಕಾರೆಳ್ಳು [= ಕರುಳು ? ಕೋಶ]" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೪); "ತಿಲಕಮಾ ಕ್ಲೋಮಮೆನೆ ಕಾರೆಳ್ಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೭).

[ಕಾರ್₃ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕಾರೇಕಾರ 'ಕಾರೇಗಾರ' ನೋ.

ಕಾರೇಗಾರ, ಕಾರೇಕಾರ (ನಾ). ೧.ಕುಶಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡು ವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ; ಕೈಕೆಲಸಗಾರ: ಕಾರೇಗಾರರ ಮಟ್ಟುಗಳು ಮತ್ತು . . . ಸಾಮಾನುಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೫); ಅನ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಕಾರೇಗಾರರಿಗೆ ಆಗಿ ಅಂಥ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಲವಲವಿಕೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೭೫); ಪಾಂಡ್ಯದೇಶದ ಕಾರೇಗಾರರು ಅತ್ಯಂತ ನಿಪುಣರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩೯).

ಕಾರೇಕಾರ: ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ಕಾರುಭಾರಿ: ಬೆಪ್ಪನಾಡ ನಾಯಕನ ಉತ್ತಯ್ಯೆಂಬ ಕೊಡಗ ಕಾರೇಕಾರ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಹರಾಮನಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪).
[← ಪಾರ. ಕಾರೀಗರ್, / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕಾರ]

ಕಾರೇಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ(ಣಿ) ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ ಸಿಂಚಾಮಿನಿತುಂ ಗಮನಾಗಮದಲ್ಲಿ ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೯). [?]

ಕಾರೇಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಏಡಿ; ಕರಿಯ ನಳ್ಳಿ: ಡೊಗರಿನಿಂದ ಆಹಾರಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಆಗ ತಾನೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕಾರೇಡಿಯೊಂದು ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಕರಿಯ ಕೋಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೆದರಿ . . . ಡೊಗರಿನ ಕಡೆಗೆ ಓಡತೊಡಗಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೦).
[ಕಾರ್$_3$ + ಏಡಿ$_1$]

ಕಾರೇಳು (ನಾ). (?) : ಕನಸಂತರಿಕ್ಷಮುಂಗಧ್ವನಿ ಕಾರೇಳು ಕಲಿಸ ಲಕ್ಷಣಂಮತ್ತಂ ಮೇದಿನಿಕಂಪಮೆಂಬವಷ್ಟಾಂಗ ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೮). [?]

ಕಾರೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಉಳುವೆಗಾರ: ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂಬುಧಿ ಗಗನತಳಮೆ ಕೈ ದಿವಿಜಗಣಂ ಕಾರೊಕ್ಕಲೆಂದೊಡುಬ್ಬಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪಮಸಕದೆಸಕಮನಿಟ್ಟಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ).
[ಕಾರ್$_2$ + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಕಾರೊಡಲ್, ಕಾರೊಡಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೈ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ದೇಹ: ಬೆರೆತ ಮೋಚೆಯ ಗಂಟು ಪುರ್ದಿನ . . . ತೋರ ಕಾರೊಡಲ (ಬಸವ. ೨೦–೧೨); ಅನುಪಮದ ಕಾರೊಡಲ ಬೇಡವಡೆ . . . ಐತರುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೦); ಕಾರೊಡಲ ಚಂಡಾಲರೆಳೆತಂದು . . . ಕಾಲ್ವೆರಳ ಕೊಯ್ದು ಕೊಂಡೋಡಿದರು (ಚಂದ್ರಸ. ೩೬). **ಕಾರೊಡಲು**: ಕಾರೊಡಲು ಮೇಗಡರ್ದ ಮೆಯ್ಮವಿರು ಕೆಂಗಲಿಪ ತೋರಗಣು (ಹಡಕಾ. ೫–೨); ಕಾರೊಡಲು ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು . . . ನೆಲದಿ ಪೊರಳುತಿಹ ಭೂತಮಂ ಕಂಡು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೦–೧೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕಾರೊಡಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: “ತಾವರೆಗಣ್ಣಂ ಕಾವನಯ್ಯನುಂ ಕಾರೊಡಲಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೪); ಪಲಗಣ್ಣ ಕಾರೊಡಲ ಮಾತುವೆಣ್ಣೆಚೆಯರುಂ ತುಳಿಲ್ಗೈಯ್ವ (ರಾಘಪ. ೧–೪); ಕಾರೊಡಲನೆ ದೇವನಾದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆ ದೇವಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೩–೬೨).
ಕಾರೊಡಲ ಕೆಳೆಯ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಿತ್ರ; ಶಿವ: ಬಾಂದೊಳೆದಲೆಯ ಕಾರೊಡಲ ಕೆಳೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩–೧).
[ಕಾರೊಡಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಾರೊಡಲು ‘ಕಾರೊಡಲ್’ ನೋ.

ಕಾರೊಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಮಳೆಯ) ಮೋಡವನ್ನು ಒಡ್ಡು, —ಕವಿಸು: ಕಾರೊಡ್ಡಿ ಹುಯ್ಯೊ ಮಳೆರಾಯ.ತಂಗಿಯ ಇಂದಿನ ಪಯಣ ಉಳಿಯಲಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨–೬). [ಕಾರ್$_2$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಾರೊಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಕರಿಯ ರಾಶಿ; ಕತ್ತಲೆಯ ಸಮೂಹ: ದಿಗಿಲ ಭೀತಿಯ ನಿಶಿಯ ಕಾರೊಡ್ಡು ಕರಗುತ್ತ, ನಗುವನಕ ಶಾಂತಿಯಿರಲು (ಇಂಗೀತ. ೨೬–೯). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಾರೊಸಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಒಸಡು; ಕರಿಯ ಒಸಡು; ಕಾರೊಸಡುಂ ಕಬ್ಬಯುಂ ಪೇರೊಡಲುಂ ತೋಳಪ ದಾಡೆಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦); ಕಾರೊಸಡು, ಕಾರಿರುಳ್, ಪೇರೊಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೮ ಉದಾ). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಸಡು]

ಕಾರೊಜಿ^{1} (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒರೆ, —ಕೋಶ: ಅರ್ಚಿಸಲೆಂದವನೊಜೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಕೂರಲಗಿವೆನಿಸಿ ಕಣ್ಪೊಣರವು ಮೆಯ್ಸೊರ್ಚಿದೊಡೆ ಮದನನಲ್ಲಿಯೆ ಸಾರ್ಚಿದ ಕಾರೊಜಿಗಳಂತೆ ಪುರ್ಬುಗಳೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೮೬); ಬಡಬಾಸೆಯೆಂಬ ಕಾರೊಜಿಯೊಡನಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಕರ್ಚಿಸಲ್ ಮದನಂ ತಾಂ ಪಿಡಿದಸಿಯನುರ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದುದು ತನೂದರೀತನುಮಧ್ಯಂ (ವೃಷವಿ. ೪–೧೦೩). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಜಿ$_2$]

ಕಾರೋತ್ತರ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ನೊರೆ, —ಬುರುಗು: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾರೋಪಕ ‘ಕಾರಪಕ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಕಡೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕೊನೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ಅಂತ್ಯ: ಸಂದಿರ್ದ ಮಾರ್ಗಶಿರದಂದೊಂದಿದ ಪುಣ್ಣಮೆಯ ದೆವಸ ರವಿ ಶಶಿ ಮುಗಿಲೊಳ್ ಬಂದುದಯಿಸೆ ಕಾರ್ಕಡೆಯಾ ಮುಂದಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಚಿಗಳೊಳ್ಪನೆ ಪೇಟ್ಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮–೮೦); ಎಡೆಯುಡುಗದೆ ಬೆಳಸು ಮರ್ಧಮುಂ ಮಚಿಯುಂ ಕಾರ್ಕಡೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ಭಯಂ ನಡುಕಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೩–೮ ಪರಿ). [ಕಾರ್$_2$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಾರ್ಕರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತಿವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಕರಿ, ವೀಣಾ, ಕನ್ನಡವೀಣಾ ಮುಂತಾದ ತಂತೀ ವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಕರೀ]

ಕಾರ್ಕರ್ದಿ ‘ಕಾರಕರ್ದಿ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಕಶ್ಯ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಕರ್ಕಶತೆ: ಕಟೋರನ್ನಿಂದಂ ವಿಧಾತ್ರಂ ಸಮೆದನಿವನನೆಂಬೊಂದು ಕಾರ್ಕಶ್ಯದಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಕೆ ‘ಕಾಜಿಕೆ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಖಾನನೀಸ (ನಾ). ಸರಕಾರೀ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಉಗ್ರಾಣಾಧಿಕಾರಿ: ಕೋಟಿಕೋಟಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಸುಭೇದಾರನೊಬ್ಬನೂ ಪ್ರಭುಜಾತಿಯವನಾದ ಕಾರ್ಖಾನನೀಸನೊಬ್ಬನೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೫೪).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರಖಾನನವೀಸ್]

ಕಾರ್ಖಾನೆ ‘ಕಾರಖಾನೆ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಖೂನ ‘ಕಾರಕೂನ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಾರ್ಮೋಡಗಳ ಕತ್ತಲೆ: (ಕ). [ಕಾರ್$_2$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_2$, ಕಾರಗತ್ತಲೆ, ಕಾರುಗತ್ತಲು, ಕಾರುಗತ್ತಲೆ, ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ ಮಸಗೆ ಮುಸುಜುವ ಮಜಿದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೬); ಎತ್ತ ನೋಡಿದೊಡೆ ಭೇದಿಸಲಳವಲ್ಲ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ ಕವಿದುವಾಹವದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೪೧); ಕಾಡಿಗೆಯಂತಹ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯಿಂದಾವೃತವಾಗುವುದೋ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೫೬). **ಕಾರಗತ್ತಲೆ**: ಕಾರ್ಗೊಳೆಸೆಯೆ ಕಾರಗತ್ತಲೆಗವಿದು (ನವಮೋ. ೩೩–೧೯). **ಕಾರುಗತ್ತಲು**: “ಶಾರ್ವರಂ – ಕಾರುಗತ್ತಲು, ಘಾತುಕ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೩೬೧). **ಕಾರುಗತ್ತಲೆ**: ಕಣ್ಣುಗಳಂ ಮುಚ್ಚುತ್ತ ಬರುವ ಕಾರುಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೮೩–೨). **ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ**: ಮಾರಭೂಪತಿಯ ಸಮ್ಮೋಹನಾಂಜನಮೋ ಎನೆ ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ ಕವಿದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾರ್ಗಲಸು, ಕಾರಗಲಸು, ಕಾರಗಲಿಸು, ಕಾರುಗಲಸು, ಕಾರೆಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಸರು ಕಲಸು (?): ಬಡವ ನಾನೊಂದು ನೇಗಿಲಲಿ ನಿನ್ನನು ದೀಳಕೊಡೆದು ಕಾರ್ಗಲಸಿ ಗದ್ದೆಯನು ತಡೆಯದೆ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಗಂಧಶಾಲಿಯ ಬಿತ್ತಿ ಪಡೆವೆನು ಫಲವ (ಮೋಹತ. ೩೮–೪೯).

ಕಾರಗಲಸು : ೨. ನೆಲಸಮವಮಾಡು, —ಧ್ವಂಸಮಾಡು. ವೀರಭದ್ರನ ಮುಸಕದಲಿ ದಕ್ಷನ ಬಲ ಕಾರಗಲಸಿದಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೩೯. **ಕಾರಗಲಿಸು** : ೧. ನೆತ್ತರ ನೆಣದ ಕಾರಗಲಿಸಿನೋರಣೆಗೆಡೆದ ಖೇಚರಭೂಚರ ನಿಶಾಚರ ಪಙ್ಕ್ತಿಪ್ರತಾನಂ ಜವನುಂಡು ಕಾಙಿ ಕಡಲಿಟ್ಟಂತಿರ್ದುದು (ಅನಂಪು. ೧೪-೬ ವ). ೨. ಕಾರಗಲಿಸಿದನಮಮ ರಾಜಕುಮಾರ ಕಂಠೀರವನು ರಿಪುಪರಿವಾರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೦) ; ತಾರಕಾಸುರನುಪಟಳಕಂಜಿ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕಾರಗಲಿಸಿದಂದದಲಿ ಊರೂರುಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಜನರು ಬಂದು ಸೇರಿದರ್ಗಿರಿ ತರುಗಳನು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೫). **ಕಾರುಗಲಸು** : ೨. ಕಾರುಗಲಸಿದರಮಮ ಯದುಬಲ ವೀರರನು (ಕೋಗಯ. ೨೩-೪೯) ; ಭೂರಿ ರಥಿಕರ ಧನುವ ತುಂಡಿಸಿ ಕಾರಗಲಸಿದನಮಮ ಕಡುಹೆಂತುಟೋ ಕಪೀಶ್ವರನ (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೫೫). **ಕಾರೆಗಲಸು** : ೧. ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳೊಳಾಲಿಕಲ್ಗಳ್ ಕಾರೆಗಲಸಿಕೊಳ್ವ ಮುಟಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೪೩ವ).

[ಕಾರ್‌$_{3}$ + ಕಲಸು]

ಕಾರ್ಗಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : ಕಾರ್ಗಾಲಮಂ ಸೋಗೆ . . . ನೆನೆವಂತಾಂ ನೆನೆವೆಂ ಸರೋಜಮುಖಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೨) ; ಕಾರ್ಗಾಲದ ನವಿಲಂತಾನಂದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೧೫) ; ಕಾರ್ಗಾಲದಭ್ರಮಾಲೆಗಳಮರಸರಣಿಯೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೪೦) ; ಇದುವೆ ಕಾಡಿಗೆ ಕಡೆವ ಕಾರ್ಗಾಲ (ಹೃದಸ. ೫೧೪).

[ಕಾರ್‌$_{3}$ + ಕಾಲ]

ಕಾರ್ಗುಂತಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು ; ಕರಿಯ ಕೂದಲು. ‘ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ’ ಪರಾ. [ಕಾರ್‌$_{3}$ + ಕುಂತಳ (=ಕುಂತಲ)]

ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು : ಸಂತಸವಡೆದೊರ್ವೆಸಲುಗೆ ವೆಗ್ಗಡತಿ ಕಾರ್ಗುಂತಳೆಯರಿಗೆ ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೬೪). [ಕಾರ್ಗುಂತಳ + –ಎ$_{2}$]

ಕಾರ್ಗುರುಳು (ನಾ). = ಕಾರ್ಗುಂತಳ : ಲಲಿತ ಕಾರ್ಗುರುಳು ಕಾಮಗೆ ಮಲವುತಿಹರ ಕೊರಲ್ಗುರುಲಿಡುವ ನೇಣಗುರುಳು (ನವಮೋ. ೨೫-೪೮).

[ಕಾರ್‌$_{3}$ + ಕುರುಳು (< ಕುರುಳ್)]

ಕಾರ್ಗುರುಳೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ : ಕಾರ್ಗುರುಳೆ ಕೇಕಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆ ಕಂಬುಗ್ರೀವೆ (ನವಮೋ. ೨೦-೧೫). [ಕಾರ್ಗುರುಳು + –ಎ$_{2}$]

ಕಾರ್ಗೆಣಸು ‘ಕಾರಗೆಣಸು’ ನೋ.

ಕಾರ್ಗೆಯ್ (ನಾ). = ಕಾರಗದ್ದೆ : ಕಾರ್ಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ದಿರಿವಂತಾನುಂ ಮೆಯ್ ದಿರ್ಕುದಿರ್ಕೆನೆ ನಿಬ್ಬರಂ ದಿರಿದೊಳಜುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೨). [ಕಾರ್‌$_{3}$ + ಕೆಯ್$_{2}$]

ಕಾರ್ಗೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಪ್ಪುಮಾಡು. ೨. ಕಳಂಕ ತರು. ೩. ಕೆಡಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು (?) : ಕೂಗರ್ಜೆಯ ಕೂರಸಿಯ ಬಲುಹನು ಕಾರ್ಗೋಳಿಪ ಪರಶುವನು ಧರಿಸಿದ ಭಾರ್ಗವ ಶ್ರೀರಾಮ ಜನಿಸಿದನವರ ಪುಣ್ಯದಲಿ (ಸಂಥಪ. ೨೬-೯). [?]

ಕಾರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರ ; ತಿಮಿರಾಸ್ತ್ರ : ಬಳಿಕ ನೋಡೆಂದು ಕಾರ್ಗೋಲೆಸೆಯೆ ಕಾರಗತ್ತಲೆಗವಿದುಯೆತ್ತತ್ತ ನೋಡಲುಮಭೇದ್ಯಮಾಗಿಯಿರೆ . . . ಚಂಡಭಾಸ್ಕರ ಬಾಣಮಂ ತೆಗೆದು (ನವಮೋ. ೩೩-೧೯).

[ಕಾರ್‌$_{3}$ + ಕೋಲ್$_{1}$]

ಕಾರ್ಚಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಗಲ ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಇಗ. ೫೪-೧೦೯೩).

[ಕಾರ್ಚ್$_{0}$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾರ್ಡು (ನಾ). ೧. ರಟ್ಟು ಕಾಗದ. ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಎಲೆ. ೩. ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ ; ಹೆಸರು ಬರೆದ ಚೀಟಿ : ಬಂದವರ ಹೆಸರಿನ ಕಾರ್ಡುಗಳನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಗೋವರ್ಧನ ಅವರನ್ನು ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ (ರತ್ನಗೋ. ೨೦). ೩. ಅಂಚೆಯ ಕಾಗದ : ಗಂಡಸು ಅಂಚೆಯ ಕಾರ್ಡಿನಂತಾದರೆ ಹೆಂಗಸು ಕವರಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೫೬). [← ಇಂ. Card]

ಕಾರ್ಡುದಾರ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಕಾರ್ಡು ಉಳ್ಳವನು : ಕಾರ್ಡುದಾರರ ಉಪಟಳವಂತೂ ಹೇಳತೀರದು. ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯವರೆಗೂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು, ಲೆಕ್ಕವೇ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೩೭). [ಕಾರ್ಡು + –ದಾರ್$_{3}$]

ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಆರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ನಳ ಪುರುಕುತ್ಸ ಶತ್ರುವಪುರೂರವ ಸಗರ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯರೆನಿಪ್ಪ ಜುವರತ್ಯ ವಿರಳದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಕ್ಕವರ್ಗೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರೆಂಬ ನಾಮಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೨). ೨. ರಟ್ಟವಂಶದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಪೃಥ್ವೀರಾಮೇನ ಯದ್ದತ್ತಂ ನಿವರ್ತ್ಯನಂ ಕಾರ್ತ್ತವೀರ್ಯೇಣ ಭೂಯಃ ಸ್ವಗುರವೇ ದತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦-೨೦ ; 875). ೩. ಒಬ್ಬ ಜೈನ ಚಕ್ರವರ್ತಿ : (೬). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ; ಭಂಗಾರ : ಕಾರ್ತಸ್ವರ ವಿಳಾಸ ಕಳಸಮುಖ ವಿಗಳಿತ ಸ್ಥೂಲ ದುಗ್ಧ ವಾರಿಧಾರಾ ಸಹಸ್ರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯೬ ವ) ; ಎರಡಿಭಮನೇಜು ಕಾರ್ತಸ್ವರದೆರಡುಂಕೆಲದೊಳಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭೭).

[ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಾಂತಿಕ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವವನು ; ಜೋಯಿಸ ; ದೈವಜ್ಞ : “ಕಾರ್ತಾಂತಿಕಂ . . . ಸುದೈವಜ್ಞನುತ್ತಮ ಜ್ಯೋತಿಷನೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬) ; ಅನೇಕ ಕಾರ್ತಾಂತಿಕ ಸಂತಾನ ಸಂಛನ್ನಮು ಮಪ್ಪಂತಃಪುರಮಂ . . . ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಾರು ತಿಂಗಳು : ಈ ಸಲದ ಕಾರ್ತಿಬೆಳೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಾರ್ತಿ, ಕಾರ್ತೆಲ್]

ಕಾರ್ತಿಕ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳು : ಪ್ಲವಸಂವತ್ಸರದ ಕಾರ್ತಿಕಂ ಮುದಮನೀಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೬) ; ಕಾರ್ತಿಕ ಪೌರ್ಣಮಿಯ ರಾತ್ರಿ ಕೃತ್ತಿಕಾದೀಪೋತ್ಸವ . . . ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೯) ; ಕಾರ್ತಿಕವಾದ ಮೇಲೆ ಮಳೆಯಿಲ್ಲ, ಕರ್ಣ ತೀರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ದೀಪೋತ್ಸವ : ಬಾಬಾಳ ದೇಗುಲಕೆ ಭಾವನರ್ತಕಿಯಾಗಿ ಹೊಸಭಾವ– ದೀಪಗಳ ದಿವ್ಯಕಾರ್ತಿಕವಾಗಿ (ಕರುಶಾ. ೧೨). ೩. = ಕಾರ್ತಿಕೇಯ : ನೋಡಿದವರೆಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು “ಅಹಾ ಇವನು ಹುಡುಗನಲ್ಲ ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರ್ತಿಕ” ಎಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಕಾಯಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಚಿಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಇಗ. ೫೪-೧೦೯೩). [?]

ಕಾರ್ತಿಕಿಕ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಕೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೃತ್ತಿಕೆಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಸ್ಕಂದ ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ; ಷಣ್ಮುಖ : ದಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು ಬೇಂಟೆಯಾತಂಗೆ ಮೃಗ ವ್ಯಾಯಾಮ ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?) : ನೇತ್ರವಾಯುವಿಗೆ ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ . . . ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಕರಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಕರಿ ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ತಿರುಹಿ . . . ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ತಿಕ ೧: ಪ್ರಥಮ ವಿಜಯ ಸಮ್ವತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅಸ್ಸು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೪; 726). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ?]

ಕಾರ್ತೀಕ (ನಾ). = ಕಾರ್ತಿಕ ೧: ಚೈತ್ರದಲ್ಲಿಯು ಪೋಕ . . . ಕಾರ್ತೀಕದಲಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಗಗಪಾ. ೪–೬೪); ಭಾವ ಸಂವತ್ಸರ ಕಾರ್ತೀಕ ಮಾಸ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೧). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ]

ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯ (ನಾ). ಒಟ್ಟು; ಮೊತ್ತ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ನೀರು (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರು: ಪಡುಮೂಡಲ ಕಾರ್ನೀರನು ಎರೆವೆಲರಿನ ತೀಟ, ಬೀಳುವ ಬೀಜವೆ ಮೊಳೆತಿರೆ ತೆನೆ ಹಿಡಿಯುವ ಮಾಟ (ನಾದಲೀ. ೨೬–೬). [ಕಾರ್$_2$ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕಾರ್ನೀಸು (ನಾ). ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ಭಾಗ; ಕಪೋತ: ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಅಳದ 'ಕಾರ್ನೀಸು' ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಟಾಂಜನದ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳ ಗೋಪುರಗಳು ಇವೆ (ಹೊಯ್ಸಳವಾ. ೫೪). [← ಇಂ. Cornice]

ಕಾರ್ಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುವವನು; ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿ; ಯಾತ್ರಿಕ. ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಸೂತಮಾಗಧವರವಿಬುಧವ್ರ ತಾಳಕರ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೬೫); ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯವ ಕಾಣಿಸಿ ಕನಲದೆ ತುಷ್ಟಿವಡಿಪುದೊಲವಿಂತು (ಹರಿಬ. ೬–೧೮). ೨. ದೈನ್ಯ; ದೀನಸ್ಥಿತಿ; ಅಸಹಾಯಸ್ಥಿತಿ; ಕರುಣಾಜನಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ: ಧೈರ್ಯಂ ಧರಣಿಗೆ ಬಿರ್ದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ ಪುಟನೆಗೆದು (ನಂಬಿರ. ೧೪–೬೧); ಕಡುಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿ ಕೇಳ್ವವೇ ಶಿಖಿಜಲೋರ್ವೀ ಮಾರುತಾಕಾಶಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪). ೩. ದಯೆ; ಮರುಕ. 'ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರ' ಪರಾ. ೪. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ; ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನೃಪವರ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳ್ವದೇಶದೊಳ್ಕಳವು . . . ಸರಿ ಕೃತಕ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ . . . ಕರ್ಕಶಂಗಳಿವು ಮೊಳೆದೋರವು (ಜೈಮಿಥಾ. ೨–೫). ೫. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಐದು ಪರಿಕರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಕಾರ್ಪಣ್ಯವೆಂದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ, ಭಗವಂತನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ರಕ್ಷಕರನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರ (ಗು). ದಯಾಪೂರ್ಣ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಮರುಕವುಳ್ಳ: ಕ್ಷತ್ರಜಾತಿಯ ಜೀವನವಲೀ ಕಷ್ಟವಿದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರವಾಗಿ ನೀವು ಸೈರಿಸಬೇಕು ನಮ್ಮ ಶರಾವಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ದೀನವಾಗು; ದೈನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಬೇಡು: ಕಾಯದಿಚ್ಛೆಗೆ ಕಂಡವರಿಗೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಪಡದಿಪ್ಪುದೆ ಶೀಲ, ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದುದ ಕೈಕೊಂಬುದೆ ವ್ರತ (ಪದಗೋ. ೭೧–೧೧೬). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ. ೨. ಜಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಇಷ್ಟವಂಚಕನೇ ದುರಾತ್ಮನೆ ಕಷ್ಟನೇ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಭಾವನೆ ಕಪಟಮಾನಸನೆ? (ಬಸವು. ೪೫–೨೧). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ಭಾವ]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಕ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ. ೨. ದೀನವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಕ್ತ್ರಂ ಕನುಗಾತ್ರಂ ದಿನನೇತ್ರಂ . . . ಜನಮಂ ಬೇಳ್ಪಾಸೆಯಿಂ ಸಾವಿನ ಪಂಯೆನಿಪೀ ದೈನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೧). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕಾರ್ಪಾಸ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಹತ್ತಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿ: "ಪಿಚವುಃ, ಬಾದರಃ, ಕಾರ್ಪಾಸಃ – ಈ ೩ ಪಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೪೫); ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಷಪ ಜೀರಕ ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೬–೬೨ ವ); ಗುರು ಶಿಷ್ಯಸಂಬಂಧ ಚಿತ್ರಕದ ಕಾರ್ಪಾಸದ ಪಾವಕದ ಸಂಗಮ ಪಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫೮–೫೫); ಕಿಡಿಗಳಳಫಸಂಘಕಾರ್ಪಾಸ ಪೃಥ್ವೀಧರಕೆ . . . ಭೃಂಗಿರಿಟಿಯ ಮಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಅರಾಪ. ೧–೧೬). ೩. ಹತ್ತಿಯಬಟ್ಟೆ; ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ: "ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ–ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೧೩೬); "ಕಾರ್ಪಾಸಮೆನಲು ನೂಲು ವಸ್ತ್ರ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೬); ಕರಡಿಯ ಮೈ ಜೋಡು ಕಾರ್ಪಾಸ ಕುಪ್ಪಸ ಬಿರುದಿನ ತೋಳ ಪಾವಡೆಯ ದುರಗಲಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಾಸಚಾಪ (ನಾ). ಅರಳೆ ಹಿಂಜುವ ಬಿಲ್ಲು; ಹತ್ತಿ ಎಕ್ಕುವ ಬಿಲ್ಲು, —ಬಿಸೆ: "ಬಿಸೆ–ಗರ್ವೇ, ಕಾರ್ಪಾಸಚಾಪೇ ಚ (ಹತ್ತಿ ಎಕ್ಕುವ ಬಿಲ್ಲು)" (ಕಮಧಾ). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ಚಾಪ]

ಕಾರ್ಪಾಸವಿವರಣ (ನಾ). ಅರಳೆ ಹಿಂಜುವುದು, —ಎಕ್ಕುವುದು: "ಪಸುಗೆಯೊಳ್ ಕಾರ್ಪಾಸ ವಿವರಣದೊಳಂ ಪಿಂಜು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೮). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ವಿವರಣ]

ಕಾರ್ಪಾಸಶೋಧನ (ನಾ). ಅರಳೆಯಲ್ಲಿನ ಬೀಜ, ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು, —ಸೋಸುವುದು: "ಅಮೃಗಾಂಕನೊಳು ಕಾರ್ಪಾಸ ಶೋಧನದೊಳಂ . . . ಸಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೨). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ಶೋಧನ]

ಕಾರ್ಪಾಸಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಪಾಸೀ]

ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ (ಗು). ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ: ಈ ಲೇಖ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಪಟ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕಪಟ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದ್ದುವಂತೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹಾದಿ; ಹೊಗೆಯ ದಾರಿ. 'ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ.

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವ = ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಇಂಗಳನಲರ್ಗೆಳೆಯ ಪೊಗೆವಟುವಿಗೆಯನಗ್ಗಿಹಗ್ಗಿಸಗ್ಗಿಗರಡಬಳಂ ಕೆಂಗಿಡಿಯನಮರ್ದ ವಹಿಗೂಳ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವ . . . ಎನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೈ. ೨೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ 'ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗ' ನೋ.

ಕಾರ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ತಿಣ್ಣ ಜವ್ವನದ ಚಂಚರಿಯರ ಮೆಯ್ ಕಾರ್ಬಣ್ಣದ ಚೆಲ್ವ ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೬೨). 'ಕರ್ವಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕಾರ್$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕಾರ್ಬೊಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಯ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಕಾರು: ಝುಗಝುಗಿಪ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಂಟೆ ಕಮಲನಯನಂಗೆ ಕಾರ್ಬೊಗೆವ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಿನದು ವೀರ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಿಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೧–೧೮). [ಕಾರ್$_3$ + ಪೊಗೆ$_1$]

ಕಾರ್ಬೊಗ್ಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಹೊಗೆ; ಕರಿಯ ಹೊಗೆ: ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಗಗನಕಡರಿತು ಜಗವ ಮುಸುಕಿತು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬–೫೪); ಸುರಿವ ಕಿಡಿಯಡರಿದವು ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಹರೆದುದು (ತೊರರಾ. ೫–೬–೬೨); ಮಹಾಕೋಪಾಗ್ನಿಯುರ್ವುತಿರೆ ಕಂಗಳೊಳ್ ನಾಸಿಕದೆ ಸೂಸೆ ಕಾರ್ಬೊಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೧–೯); ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳ ಕಾಂತಿ ಲೋಕವ ಪರಿಕಲಿಸಿತ್ತು ಕೋಕಗಳ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಕವಿದಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೧೧೮). 'ಕರ್ಪೊಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್$_3$ + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕಾರ್ಬೋನ್, ಕಾರ್ಬೋನ್ನು (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಾರ್ಬೋನ್ನುಂ ತಿರುಗಿದವುದಯಸ್ಕಾಂತ[ಶಕ್ತಿ] ಯಲ್ಲಿಸ್ತ್ರದ ಚಿರೋಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೬೪೭); ಪರುಷ ಸೋಂಕಿದ ಬಳಿಕ ಕಾರ್ಬೋನ್ನ ಕೇಡ ನೋಡಿರಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೬-೧); ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೋನ್ನಂತೆ (ಜಿಬಪು. ೨೦-೨೧). **ಕಾರ್ಬೋನ್ನು**: "ಕಾರ್ಬೋನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣವದು" (ಕಶರ. ೨೩). [ಕಾರ್₃ + ಪೊನ್]

ಕಾರ್ಬೊನ್ಗಲ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು: "ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರ್ಬೋನ್ನಲ್ಲೆಂದು ಸೂಜಿಗಲ್" (ಚಕುನಿ. II, ೧೧೦). [ಕಾರ್ಬೋನ್ + ಕಲ್₃]

ಕಾರ್ಬೋನ್ನು 'ಕಾರ್ಬೋನ್' ನೋ.

ಕಾರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ: (*). ೨. ಶ್ರಮಪೂರ್ಣವಾದ: (*). (ನಾ). ೩. ಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕರ್ಮಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಡು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಮಡು; (ಆಳವಾಗಿ) ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ನೀರಿನ ಕೊಳ. ೨. ಯಮುನಾನದಿ.

ಕಾರ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ = ಯಮುನೆಯ ಅಣ್ಣ; ಯಮಧರ್ಮ: "ಜಕ್ಕಂದೊಬಲಿದೇರ ಕಾರ್ಮಡುವಿನಣ್ಣಂ ಜವಂ . . . ಯಮನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೪). [ಕಾರ್₃ + ಮಡು₁]

ಕಾರ್ಮಣ (ಗು). ೧. ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು; ಕಾರ್ಯದ ಪೂರೈಕೆ. ೩. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಶೂಲೀಕರ್ಮ, ಸಂವನನಂ, ಕಾರ್ಮಣಂ, ವಶೀಕರಣಂ – ಈ ೪ ವಶಂ ಮಾಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೧); "ಶೂಲಿಕರ್ಮಂ ಕಾರ್ಮಣಂ ವಶೀಕರಣಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೭). ೪. ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಜಾದುಗಾರಿಕೆ; ಯಕ್ಷಿಣೀವಿದ್ಯೆ. ೫. [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮದಿಂದ ಆದುದು; ಕರ್ಮಸಮೂಹ: ಕರ್ಮದೊಳಾದುದು ಕಾರ್ಮಣಂ . . . ಕರ್ಮೋದಯದಿನಾದುದು ಕಾರ್ಮಣಂ, ಕರ್ಮಸಮೂಹಂ ಮೇಣು ಕಾರ್ಮಣಂ (ತಸೂವೃ. ೫೧); ಅನುಕ್ರಮದಿನಯ್ದು ಭೇದದಿನೌದಾರಿಕ ವೈಕ್ರೀಯಕ[ಮಾ] ಹಾರಕ ತೈಜಸಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನುವೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೦); ಶಿಲೆಯೊಳಗಿರ್ಪುದು ಮೂಲಶರೀರವು ಒಳಗಿನ ತೇಜ ಕಾರ್ಮಣವು ಬೆಳಗನು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಬೀರುತ ತಳಲೋಕವನಾಗಮುಟ್ಟೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೫-೮೮). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮಣ. ೫. ಕರ್ಮೋದಯದಿಂ ಕಾರ್ಮಣವರ್ಗಣೆಯಿಂ ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೦). [ಕಾರ್ಮಣ + ಶರೀರ]

ಕಾರ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಇಂದ್ರನೀಲ: ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾರ್ಮಣಿಯ ಗಂಭದಂತೆ ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪ ದುಂಡು ತೋಳ್ಗಳೊಂದು ಸಿರಿಗಯ್ಯಂ ನೆಲದೊಳೂರಿ (ಭಾರತಾಂ. ೨೮-೧೯೨). [ಕಾರ್₃ + ಮಣಿ₃]

ಕಾರ್ಮಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಜನ್ಮಾಂತರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂರು ಮಲಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕಾರ್ಮಮಲವು ಜೀವಾತ್ಮನ ಸತ್ಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು (ಭಾರದ. ೨೧೧). 'ಕಾರ್ಮಿಕಮಲ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಮ + ಮಲ]

ಕಾರ್ಮಳೆ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್, ಕಾರಮಳೆ, ಕಾರ್ಮಳೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಮಳೆ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆ: ಕಾರ್ಮುಗಿಲಿಯ ಬಿಜುಗಾಳಿ ಮೊದಲುಬುಬು ಸಯ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೨-೧೪). **ಕಾರಮಳೆ**: ತಳ್ತಿಸುವಾಗಳು ಕಾರಮಳೆ ಕಜಿದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫-೬; 1156); ಕಾರಮಳೆಯೆ, ಕಪ್ಪತಮಳೆಯೆ! ಸುರಿಮಳೆಯೆ (ನೆಲಮು. ೧೫); ಕಾರವಳೆ ಬಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕಾರ್ಮಳೆ**: ಪಿರಿದು ಜೀಮೂತಮಂಡಲ ಭೋರ್ಗರೆದಾಗ ಕಜಿವ ಕಾರ್ಮಳೆಗಳಂದದಲಿ (ಕಂಸವ. ೧೫-೩೧). [ಕಾರ್₃ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮಿಂಚು, ಕಾರಮಿಂಚು (ನಾ). ಮಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಮಳೆಗಾಲದ ಮಿಂಚು: ಕೂರ್ವಾಳ ತೊಳಪ್ಪ ನುಣ್ಣೊಗರದೆತ್ತಂ ಪವೀ ಕಾರ್ಮಿಂಚಿನಂತಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೨); ಕಾರ್ಮಿಂಚು, ಹೆಣ್ಣುಡಗಳ ಕಣ್ಣ ನುಣ್ಮಿಂಚು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೩). **ಕಾರಮಿಂಚು**: ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳೆಗೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩); ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಹಿನ ಕಾರಮಿಂಚಿನ (ಕಂಸವಿ. ೯-೮೫). [ಕಾರ್₃ + ಮಿಂಚು₁]

ಕಾರ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ; ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ; ಕೆಲಸಮಾಡುವ: ಆತ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಹಾರ್ದಿಕವಾಗಿ, ಕಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಜೀವಿಯು ಯೋಗಿಯಾಗಬೇಕು (ಭಾರಧ. ೧೧೯). (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಶ್ರಮಜೀವಿ: ಬಂಡವಾಳಗಾರರಿಗೂ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಘರ್ಷಣೆಗಳ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೫೧); ಪಕ್ಷದ ಕ್ರಾಂತಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾರ್ಮಿಕರು ಮತ್ತೂ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವರೆಂಬುದು (ರಾಜಪ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಿಕಮಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಣವಮಲ, ಮಾಯಾಮಲ, ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅವಚಂ. ೨೭೩-೧೨೫೫); ತಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಆಣವ ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩-೧೩೭); ಜೀವನು ದೇಹ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಭೋಜ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡತೊಡಗಿರುವನು. ಈ ಬಗೆಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೩). [ಕಾರ್ಮಿಕ + ಮಲ]

ಕಾರ್ಮಿಕಸಂಘ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಘ; ಕಸಬುದಾರರ ಸಂಘ: (ಪಾರಿಭಾ. ೮೫). [ಕಾರ್ಮಿಕ + ಸಂಘ]

ಕಾರ್ಮುಂಬನಿ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಮೊದಲ ಮಳೆಹನಿ: ಜೀಯ ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಿದರ್ಶನವೆನ್ನದೋಷಕ್ಕಿಮಿರಜ್ಯೋತಿಯನ್ನ ಜೀವನ ಚಾತಕಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮುಂಬನಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣರಸ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೨೭). [ಕಾರ್₃ + ಮುಂಬನಿ]

ಕಾರ್ಮುಕ₁, ಕಾರ್ಮೊಗ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಆರಂಭ, —ಪ್ರಾರಂಭ: ಬೇಟದತ್ತಳಗಮನುಂಟುಮಾಡಿದುದೊ ಕಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕದಂತೆ ಕಾರ್ಮುಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫); ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದತ್ತು ಕಾರ್ಮುಕದೊಳಿಂದ್ರಗೋಪಕಳಾಪಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೩); ಅಖಿಳ ಮಹೀದೇವರ್ ಶತಮುಖನಂ ತಣಿಪಲ್ಕೆ ಕೂಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ ಕಾರ್ಮುಕದವ್ಪೊಲೆಸೆಗುಂ ನಾನಾಮುಖಧೂಮಸ್ತೋಮದಿಂದಮೆನ್ನುಂ ವ್ಯೋಮಂ (ಎಚ. XVIII, ೧೯೨-೨೪; 1184). **ಕಾರ್ಮೊಗೆ**: ತರದಿಂ ಶಿಖಿ ಚಾದಗೆ ಮಧುಕರಮಂಚಿ ಪಯೋಧರಂಗಳನು ನಯದಿಂ ಕರೆದುವು ನೆರೆದುವು ಮೊರೆದುವು ಪರೆದುವು ತೊಜಿದುವು ನಿರಂತರಂ ಕಾರ್ಮೊಗದೋಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೩೪). [ಕಾರ್₃ + ಮುಖ]

ಕಾರ್ಮುಕಶ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು : ಗೊಲೆಗೊರ್ಮೊದಲೊತ್ತಿದನಗುರ್ವು ಮೆಯ್ಯೆತ್ತುದನಾ ಕಾರ್ಮುಕಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮); ಲಲಿತಭ್ರೂಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೇಕರರುಚಿ ನನೆಗೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೩); ಮಾರ ಕಾರ್ಮುಕ ಪುಬ್ಬು (ತೀರ್ಥಂ ವು. ೧೨೫). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂಬತ್ತನೆಯ ರಾಶಿ; ಧನುರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊಪ್ಪು; ಧನುಷ್ಕೋಟಿ : "ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿಃ, ಅಟನಿಃ - ಈ ೨ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೧). [ಕಾರ್ಮುಕಶ್ರ + ಕೋಟಿ]

ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಜಾಗು ಧಣುಧಣು ಪೂತು ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗಸಿದ್ಧನೆ ಮಝರೆ ಕೋದಂಡಾಗಮ ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಿಂದುದು ವಂದಿಸಂದುದೋ ಹ (ಕುವ್ಯಾ. ಆ. ೧೫-೨೯). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಶುಭಪ್ರದವಾದ ಯೋಗಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ದಶಮಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಏಳುರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವ ಯೋಗ; ಚಾಪಯೋಗ. [ಕಾರ್ಮುಕಶ್ರ + ಯೋಗ]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$, ಕಾರಮುಗಿಲ್, ಕಾರಮುಗಿಲು, ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಮುಗಿಲು, —ಮೋಡ: ಉರ್ಬಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ನೀರ್ಪೂರ್ಪೀಲ್ ಕೋಶದಿಂದಂ ಪುದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಮೊಪ್ಪೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೮); ಬಾಷ್ಪದಿಂದುಗಳ ತಂದಲಂ ಕಱೆವ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮೊತ್ತಮೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೯ ವ); ಚಾದಗೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ವನಿಯನ್ . . . ಪಾರ್ವ ತೆಱದಿ (ದಶಕು. ೨-೬೬); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮುಂಬನಿಗ ಳೋಡುವ ಬೇಗದಲಿ (ಸಂಭಪು. ೩೬-೪೪). **ಕಾರಮುಗಿಲ್** : ಅವರ ಕಣ್ಮಾಲ್ಗಳುಂ ಕಾರಮುಗಿಲ್ಗಳುಮೊಡನೊಡನೆ ವಾರಿಧಾರೆಗಳಂ ಸುರಿದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ಕೊಂದನು ಕಾರಮುಗಿಲಬ್ಬರದ ದೊಬ್ಬಿಱಿತದಲಿ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೬-೨೧). **ಕಾರಮುಗಿಲು**: ಬಾನ ಕರೆಯಲಿ ಹುದುಗಿ ಕಾರಮುಗಿಲಂತಿಹುವು ಬೆಟ್ಟ ಹಬ್ಬಿ (ಹೊಂಗಳು. ೫-೯). **ಕಾರ್ಮುಗಿಲು**$_1$: ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ನೋಟ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡೆದು ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚಿನಂದದೆ (ನಳಚ ೫-೫೩); ನೀರದಾಗಮಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಡು ಚೆಲುವಿನುಟ್ಟ ನೀಲಾಂಬರದ ಕಾಂತಿಯೆನೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಪಸರಿಸಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_2$, ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆ ಗಜದ ರೂಪಾದುದು (ಜಗವಿ. ೬-೪೭); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಸೊಂಪಡರ್ದ ' ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೭-೧೦); ತಿಳಿಯದೆನೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ ಜಿರ್ಕರೆಯುತಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೫೦-೭೩). **ಕಾರ್ಮುಗಿಲು**$_2$: ಮುಟ್ಟೆ ಮರಕತಶಿಲೆಯ ನೀಲದ ಬೆಟ್ಟದಿರವೆಂಬಂತೆ ಜಂಪಳವಿಟ್ಟು ಜಡಿದುದು ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಕತ್ತಲಿಸೆ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೩); ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ನೋಟ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡೆದು ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ನಳಚ. ೫-೫-೩); ತೋಱುವುದು ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊ ಸೋರ್ಮುಡಿಯೊ (ವೆಂಕರಾ. ೫-೬-೩೫). [ಕಾರ್$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಗುಂಪು, —ಸಂದಣಿ: ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಿಂ ಕಜಂಗಿದ ಕಾರಿರುಳ ಘೋರಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೫೮); ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುಗಳಂತಿವೆಂಬಿನಂ ಕೋಲ ಮಟೆಯಂ ಕಱೆದರ್ ಮಿಗೆ ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೭). [ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ದಾರಿ; ಆಕಾಶ. ೨. ಮೋಡ ಕವಿದ ಬಾನು : (ಕ). [ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾರ್ಮೇಘ, ಕಾರಮೇಘ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$. 'ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನ' ಪರಾ. **ಕಾರಮೇಘ** : ಕಾರಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚಡಗಿ ತೋಱಿದ ತೆಱದಿ (ಶಿವಗೀ. ೧-೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಮೇಘ]

ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನ (ನಾ). ಕಾರ್ಮುಗಿಲಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಡಿಗೆ, —ಅಂಜನ: ಗೌತಮನ ಶಾಪಶಕ್ತಿಯೋರಂತೆ ಬಹುಮುಖವಾಗಿ ಕೋರದಾಡೆಗಳಿಂದನಂತಭುಜವಾಗಿ ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ (ವೀಕೃಪು. ೯-೨-೩೨). [ಕಾರ್ಮೇಘ + ಅಂಜನ]

ಕಾರ್ಮೊಗ 'ಕಾರ್ಮುಕಶ್ರ' ನೋ.

ಕಾರ್ಮೊಳಗು (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಗುಡುಗು : ನಿನ್ನ ಹೆಸರಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದೆನಿದೊ ಸಿಡಿಗುಂಡು ನೂರ್ಮೆ ಮಾರ್ಮೊರಸೆ ಕಾರ್ಮೊಳಗನುರ್ವರೆಯಿಂ (ಗೀಎಂ. ೭೦-೩); ಗುಡುಗುಡುಗುವ ಕಂಠದಿಂದ ಕಾರ್ಮೊಳಗ ಬೀರುತ (ಪಾಂಚಜ. ೧೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಮೊಳಗು$_2$ (< ಮೊಟಗು$_2$)]

ಕಾರ್ಮೋಡ, ಕಾರುಮೋಡ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$: ಕಾರ್ಮೋಡ ಬಿರಿದು ರವಿ ಬೆಳಗುವನು (ಮಂಕುಕ. ೭೮೫); ಒನಲುತಿರೆ ಕಾರ್ಮೋಡ ಪನಿವರಲ್ ಚೆಲ್ಲಿದುದು (ಕಾಲೂರ. ೪೫); ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಕಾರ್ಮೋಡ ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ಈಜುತ್ತಿದ್ದವು (ಫಲಸಂ. ೯೯). **ಕಾರುಮೋಡ** : ಕಾಡಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರುಮೋಡ (ಗಾಡಿ). [ಕಾರ್$_1$ + ಮೋಡ]

ಕಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡತಕ್ಕ; ಆಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಕರ್ತವ್ಯ; ಕೆಲಸ. ೩. ಸಮಾರಂಭ; ಆಚರಣೆ. 'ಲಗ್ನಕಾರ್ಯ' ಪರಾ. ೪. ಕಾರಣದ ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ; ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇೞ್ಯದು ವಿಭಾವನಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೭೮-೩೩). ೫. ಕಟ್ಟಳೆ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ: ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨-೧; 1467). ೬. ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ : (ಕ). ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಟಕದ ಐದು ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಕಾರ್ಯ – ಕಥಾಪರಿಣಾಮ (ಕೃಪಿಡ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಕಲಾಪ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಳ ಸಮೂಹ; ಕಾರ್ಯಭಾರ : ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ಕಾಲಕ್ರಮಕ್ಕೂ ನಾವು ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೫೫); ಕೋರ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೩). [ಕಾರ್ಯ + ಕಲಾಪ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವೆ ಮೊದಲಾದ ಆಚರಣೆಗಳ ಮಹಿಮೆ, —ಪ್ರಭಾವ: ಇಲ್ಲಿಯ ಮಂಜುನಾಥದೇವರ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಿಕೆ ಬಹಳವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೂ . . . ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಬರುವರು (ದಕಚ. ೫೫). [ಕಾರ್ಯ + ಕಾರಣಿಕೆ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿ (ಗು). ೧. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಹ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರುವಂತಹ; ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ: ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ಭಾಭಾನ. IV, ೨೨); ಹೀಗೆ ನಾನು ಒಮ್ಮುಖವಾದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಲ್ಲದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟ (ಮಲೆನಾ. ೧೭೮). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ; ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. 'ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕಾರಿನ್]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಂಡಲಿ; ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಸಮಿತಿ: ವಾರ್ಷಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಸದಸ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಚುನಾಯಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು (ರಾಯಕ. ೩೮). [ಕಾರ್ಯಕಾರಿ + ಮಂಡಲಿ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲಿ: ಪಕ್ಷದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯಕಾರಿ + ಸಮಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಪರಿವಿಡಿ. ೨. ಕಾರ್ಯಗಳ ವೇಳಾಪತ್ರಿಕೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳ ಪಟ್ಟಿ: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ರಮ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮ (ಗು). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ; ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ; ಕಾರ್ಯಪಟು. 'ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ಷಮ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ; ಕಾರ್ಯಪಟುತ್ವ: ಅಂದಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ದಕ್ಷತೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಗಳಿಗೂ ಈ ಶತಮಾನಗಳ ಮಹಿಳೆಯರ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೨). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತಾ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯರಂಗ: ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹಳ ವಿಶಾಲವಾದದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಾರ್ಯಗತ (ಗು). ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ; ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡು = ಆಚರಣೆಗೆ ತರು; ಕೃತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ನಾಗಯ್ಯನವರು ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸವತಿ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕೆಲಸಗೇಡಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಿಗ: ಪಾತಕರು ಮಾಯದಲಿ ಗೆಲಿದರು ಭೂತಳೇಶನ ತಲೆಯ ತಂದರು ಕಾರ್ಯಗೇಡಿಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೭-೪೬). [ಕಾರ್ಯ + ಕೇಡಿ]

ಕಾರ್ಯಗೌರವ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಮಹತ್ವ; ಕಾರ್ಯದ ಘನತೆ: ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗೌರವದಿಂದಲೋ, ಸತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸದ್ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೫). [ಕಾರ್ಯ + ಗೌರವ]

ಕಾರ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾರ್ಯಜ್ಞಳು ನನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಳು (ಶಾಕುಂತ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು: ಸವಿನಯದಿ ಕುಂಭಿನಿಯೊಪ್ಪಿರೆ ಮೆರೆದ ಮಂತ್ರಿ ಬಹುಕಾರ್ಯತಂತ್ರೀ (ನವಮೋ. ೩-೨೨). [ಕಾರ್ಯ + ತಂತ್ರಿ]

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ (ಗು). ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠವಾದ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ. 'ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ತತ್ಪರ]

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ: ಇದು ನಿನ್ನ ಮನಃಶಕ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಸವಾಲು . . . ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆಯಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕು (ದೂರಸ. ೨೪೮). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತಾ (ಕಾರ್ಯ + ತತ್ಪರತಾ)]

ಕಾರ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಗುಣ; ಕಾರ್ಯದ ಭಾವ: ಸತ್ತ್ವ, ದ್ರವ್ಯತ್ವ, ಕಾರ್ಯತ್ವ, ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕಾಂತವಾದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ (ಗು). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ. [ಕಾರ್ಯ + ದಕ್ಷ]

ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಪಟುತ್ವ; ಕೆಲಸದ ನೈಪುಣ್ಯ: ಈ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅವನಿಗೊಲಿದಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೫೨); ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಶೀಟಬಿ. ೧೦). [ಕಾರ್ಯ + ದಕ್ಷತೆ]

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸಂಘ, ಸಂಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಕಚೇರಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ನಿಮಗೆ ತುಂಬಾ ಸ್ನೇಹಿತರೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರಾಯಕ. ೭೮); ಕಾಶ್ಮೀರ ಭಾರತೀಯ ಸಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಥೆಯ . . . ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೫). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿನ್]

ಕಾರ್ಯಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ವಿಧಾನ, —ಕ್ರಮ: ಎತ್ತೀಯತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ ಕಾರ್ಯಧಾರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ಯದ] ಶೀಲನಾರ್ಯೆದು ನಿಮ್ಮವರನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಬಸಪು. ೨೮-೩೫). ೨. ಕೆಲಸಗಳ ಅನುಕ್ರಮ; ಶ್ರೇಣಿ; ಪರಂಪರೆ. [ಕಾರ್ಯ + ಧಾರೆ]

ಕಾರ್ಯಧೀರ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಕರ್ಮವೀರ: ಕಾರ್ಯಧೀರನು ಮಾತಿನ ಧೀರನಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲು (ವಚಭಾ. ೩೩೪). [ಕಾರ್ಯ + ಧೀರ]

ಕಾರ್ಯಧುರಂಧರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, —ಮುಂದಾಳು: (ಶ). [ಕಾರ್ಯ + ಧುರಂಧರ]

ಕಾರ್ಯನಿಮಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮುಳುಗಿರುವ: ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ಕಾರ್ಯನಿಮಗ್ನವಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೧). 'ಕಾರ್ಯಮಗ್ನ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ನಿಮಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಳಿತಗಾರ. [ಕಾರ್ಯ + ನಿರ್ವಾಹಕ]

ಕಾರ್ಯನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕ್ರಮ, —ಧೋರಣೆ: ನಾವು ಶತ್ರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯನೀತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರೆ . . . ಅವನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ವಚಭಾ. ೬೭). [ಕಾರ್ಯ + ನೀತಿ]

ಕಾರ್ಯಪಟು (ನಾ). = ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ: ಕಾರ್ಯಪಟು, ಮಿತಭಾಷಿ, ವಾಕ್ಯಕೋವಿದನವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೨-೧೧೭). [ಕಾರ್ಯ + ಪಟು]

ಕಾರ್ಯಪ್ರಣಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ; ಕೆಲಸದ ನಡವಳಿಕೆ: ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಕಾರ್ಯಪ್ರಣಾಳಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಾಹಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಮಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧಾರಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಾದರ್‍ಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). ೨. ಕೆಲಸಗಳ ವಿಧಾನ; ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ. [ಕಾರ್ಯ + ಪ್ರಣಾಳಿ (= ಪ್ರಣಾಲಿ)]

ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತ (ಗು). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ; ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ: ಮೂಲವಸ್ತುಗಳು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವಂತೆ ಉಚಿತವೆನಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಲೆಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೨). [ಕಾರ್ಯ + ಪ್ರವೃತ್ತ]

ಕಾರ್ಯಭರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ಹೊರೆ; ಕಾರ್ಯದ ಭಾರ: ಎನ್ನೊಳಮಿಂ ತೀರದ ಕಾರ್ಯಭರಮಂ ತೀರ್ಚಲ್ ಪೆಜರ್ಗಂಡರೇನೊಳರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೨). ೨. ಕೆಲಸದ ರಭಸ, —ತೀವ್ರತೆ. ೩. ಕೆಲಸದ ಬಾಹುಳ್ಯ; ಆಧಿಕ್ಯ. [ಕಾರ್ಯ + ಭರ]

ಕಾರ್ಯಭರಧುರ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಲು ಸಮರ್ಥನಾದವನು : ದನುಜೇಜ್ಯಂ . . . ದಂಪತಿಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಧನವಂತಂ ಧರಣೀಶಕಾರ್ಯಭರಧುರ್ಯಂ ಸತ್ಕಳಾಕೋವಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೯). [ಕಾರ್ಯಭರ + ಧುರ್ಯ]

ಕಾರ್ಯಭಾಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ; ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಲಸದಭಾಗ, —ಅಂಶ : (*). ೩. ಒಳಸಂಚು : (*). [ಕಾರ್ಯ + ಭಾಗ]

ಕಾರ್ಯಭಾರಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ : ಶಾಸನ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸಬೇಕಾದವನು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಕಾರ್ಯಭಾರಿ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೨೫). 'ಕಾರಭಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರಿನ್]

ಕಾರ್ಯಮಂತ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಕಾರ್ಯಶೀಲ : ಕಾಳಿಗನತಿಧವಳ ಯಶಂ ರಾಜಪೂಜಿತಂ ಸ್ಥಿರವಚನಂ ವಿವಿಧತರ ಕಾರ್ಯಮನ್ತಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೩೧-೧೨; 1044). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯವತ್]

ಕಾರ್ಯಮಗ್ನ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವವನು; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದವನು : ಸ್ವಕೀಳ ದಾರಿ ತೋರಿ, ಮತ್ತೆ . . . ಕಾರ್ಯಮಗ್ನನಾದನು (ತುನರು. ೫೧೦). [ಕಾರ್ಯ + ಮಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕ್ರಮ, —ಹಂಚಿಕೆ : ಸರಕಾರವು ಹೊಸ ಹೊಸ 'ಪ್ಲ್ಯಾನ್'ಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೫೬). [ಕಾರ್ಯ + ಯೋಜನೆ]

ಕಾರ್ಯರಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ: ತರ್ಕದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಮರುಳಾಗಿ ಕಾರ್ಯರಂಗಕ್ಕಿಳಿಯದೆ . . . ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಸಾಧಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚತಸ. ೧೨೨). ೨. ಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ : ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯರಂಗದ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು . . . ವಿಸ್ತರಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೩). [ಕಾರ್ಯ + ರಂಗ]

ಕಾರ್ಯಲಗ್ನ (ನಾ). ಸಮಾರಂಭವು ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾಲ; ಮುಹೂರ್ತ : ವಿಘ್ನಮಾದುದು ರಾಮನುದ್ದಾಮಕಾರ್ಯಲಗ್ನದ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೫-೬೬). [ಕಾರ್ಯ + ಲಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ; ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕಾರ್ಯವಾಸಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಕುಂತಿಯು ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮುಸುಕುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಾದು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ವಚಭಾ. ೨೬೧). ೨. ಕೆಲಸದ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ, —ಸಮರ್ಪಕತೆ : ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತೆಕಾಲು ಕಟ್ಟು (ಗಾದೆ). ೩. ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ; ಉದ್ದೇಶ ನಿರ್ವಹಣೆ : ಸತಿಯರು ಕಾರ್ಯವಾಸಿ[ಸಿ]ಗೆ ಸೋಲುವರಲ್ಲದೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ಸೋಲರು (ಭೈರಸೂ. ೩೯೪). [ಕಾರ್ಯ + ವಾಸ್ಯಿ]

ಕಾರ್ಯವಾಹಕ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು : ವಾಚಕರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಕಾರ್ಯವಾಹಕರ ಅಮೂಲ್ಯವೇಳೆಯ ಉಳಿತಾಯವೇ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿಯ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಉದ್ದೇಶ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೬). [ಕಾರ್ಯ + ವಾಹಕ]

ಕಾರ್ಯವಾಹಿ (ಗು). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. (ನಾ). ೨. = ಕಾರ್ಯವಾಹಕ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯವಾಹಿನ್]

ಕಾರ್ಯವಿಘಾತ (ನಾ). ಕಾರ್ಯನಾಶ; ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ : "ಪ್ರತಿಬಂಧಃ, ಪ್ರತಿಷ್ಟಂಭಃ . . . ಕಾರ್ಯವಿಘಾತವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೯). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಘಾತ]

ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ : ನೀನಳವಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳೆವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಧಾನ]

ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಹಂಚಿಕೆ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡುವ ವಿಧಾನ : ಜನ ಹೆಚ್ಚು ನಾಗರಿಕರಾದಂತೆಲ್ಲ 'ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ' ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬೯). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಭಜನೆ]

ಕಾರ್ಯವೀರ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಕರ್ಮವೀರ : ಪ್ರಾಚೀನ ವೀರರು ಕಾರ್ಯವೀರರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೩೯). [ಕಾರ್ಯ + ವೀರ]

ಕಾರ್ಯಶಾಲೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಕೆಲಸದ ಸ್ಥಳ : ಪಾಂಡವರು . . . ಒಬ್ಬ ಕುಂಬಾರನ ಕಾರ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡರು (ವಚಭಾ. ೫೦). [ಕಾರ್ಯ + ಶಾಲೆ]

ಕಾರ್ಯಸಖ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ : ಕಾರ್ಯಸಖಂ ಶಕುನಿ ಗಡಾ ಶೌರ್ಯಸಖಂ ಸೂತಜಂ ಗಡಾ (ಗದಾಯು. ೨-೨೭). [ಕಾರ್ಯ + ಸಖ]

ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ : ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಸಮಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಸಾಧನ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯ. ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ : (*). [ಕಾರ್ಯ + ಸಾಧನ]

ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವಿಕೆ; ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ : ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಾದರೂ ಕಟ್ಟಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥೋಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಕಸಬು. ೭೦). [ಕಾರ್ಯ + ಸಾಧನೆ]

ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೆಲಸದ ಜಯ : ಶುಭಕರಣದಿಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು (ಗಗತಾ. ೪-೭೧). [ಕಾರ್ಯ+ಸಿದ್ಧಿ]

ಕಾರ್ಯಸೂಚಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ; ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಪಟ್ಟಿ : "ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ, – ಕಾರ್ಯಸೂಚಿ" (Agenda. ಇಂಕನ್). [ಕಾರ್ಯ + ಸೂಚಿ]

ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, —ಸನ್ನಿವೇಶ : ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿ ಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲಿಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೫); ಬೆಸಗೊಳಲೊಡನಾ ಭೂನಾಥಂ ನುಡಿದನದಟ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೩). [ಕಾರ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಂಗ, —ಶಾಖೆ : ಕಾರ್ಯಾಂಗವನ್ನೇ ಸರಕಾರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಜನಕ್ಕೆ ವಾಡಿಕೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೪). [ಕಾರ್ಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾರ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಾರ್ಯ; ಮತ್ತೊಂದು ಕೆಲಸ. ೨. ಕಾರ್ಯದ ಒಳವಿಷಯ, —ವಾಸ್ತವಾಂಶ : ಬೆಸಸುವುದೆನಗಾದಿತ್ಯಪ್ರಭ ನಿಮ್ಮ ಬಂದ ಕಾರ್ಯಾಂತರಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿವೇಕ (ನಾ). ಯಾವುದು ಮಾಡತಕ್ಕುದು, ಯಾವುದು ಮಾಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆ; ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ: ಧರ್ಮಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಭ್ರಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೧೭). [ಕಾರ್ಯ + ಅಕಾರ್ಯ + ವಿವೇಕ]

ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ: ಸ್ವಭಾವಸಂಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೧೭); ಮಲಗಿದ್ದ ಕಾವೇರಿ ಎರಡು ತಾಸಿನ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಳು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೨). [ಕಾರ್ಯ + ಆಚರಣೆ]

ಕಾರ್ಯಾತುರ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತುರ; —ಉತ್ಕಂಠೆ: ಕಾರ್ಯಾತುರರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? (ವಚಥಾ. ೭೧೫). [ಕಾರ್ಯ + ಆತುರ]

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_1$ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ; ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತ: ನೆಗಟ್ದೇಕಾದಶರುದ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ ದೇವಂ ಲಲಾಟೇಕ್ಷಣಂ . . . ದ್ರೋಣಂಗೆ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥದಿಂ ಮಗನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೫). [ಕಾರ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_2$ (ಅ). ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ; ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ: ಯಾಕೋ ಕೊಂಚ ದುಡ್ಡು ಬೇಕಿತ್ತಂತೆ, ಅದಕ್ಕೇ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಬಂದಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷ. ೧೦೪). [< ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_1$]

ಕಾರ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಚೇರಿ: "ಚಾವಡಿ, ಓಲಗ; ಕಚೇರಿ, ಕಾರ್ಯಾಲಯ" (ಕಂನುಹು ೮೩); ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಾರ್ಯಾಲಯ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಆಲಯ]

ಕಾರ್ಯಾವಳಂಬ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡಂ ಭಯವೆನ್ನುದೆಂಬಂ [ಕಾ] ರ್ಯಾವಳಂಬಂ ನಿಜ ನಾಮಾಂಕಮಾಲಾಪ್ರಶಸ್ತಿಸಹಿತಂ (ಕಇಅ. ೬–೨–೧೪೮; 1058). [ಕಾರ್ಯ + ಅವಳಂಬ (= ಅವಲಂಬ)]

ಕಾರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಹಗಲು; ಮಳೆಗಾಲದ ಹಗಲು: ಮಸಗಿತು ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕುವವೊಲ್ ಕಾರ್ವಗಲವ್ವಳಿಪಂತೆ ಪಂತದಿಂದೆಸಗಿತು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿಗೆಯನೊತ್ತರದಿಂ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುವಂದದಿಂ (ಚಕವಿ. ೨–೧೦೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಪಗಲ್]

ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗ, ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ; ಅಗ್ನಿ: "ಅಗ್ನಿನಿ ಮರಗೂಳಂ . . . ಪೊಗೆವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗನಿವ್ವೆದೆಯನಲನ ನಾಮವೂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨); "ಅಗ್ನಿ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗಂ" (ಕಶರ. ೨೩). **ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ**: ತುತಿಪಂ ಸಾಯಿರಗಯ್ಯಂ ಕುಳೀರ್ಗಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗನೆಂಬೊಳ್ಗಣ್ಣವನಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೭೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕಾವಾರ್ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಗಿಡ್ಡ ಕುದುರೆ: (ಕಿ). [?]

ಕಾರ್ವಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೀನುಗಾರ, ಅಂಬಿಗ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂಬಿಗ, ಬೆಸ್ತ . . . ಕಾರ್ವಿ, ಮರಕಾಲ, ಮೊಗೇರ (ತುಳುನಾ. ೧೭೩); ಕುಂದಾಪುರದ ಕಾರ್ವಿಯರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರೆ ಈ ಮನೆಹಾಳನನ್ನು ಮಣ್ಣುಮುಕ್ಕಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವಹಂ. ೨೧೯). [← ಮರಾ. ಖಾರವಾ, ಖಾರವೀ]

ಕಾರ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). = ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು: ಅವನರಸಿ ಕಾರ್ವಿಲ್ಲನರಸಿಗಿಮ್ಮಡಿ ಚೆಲುವೆ ಯುವತಿಯರ ಕುಲರನ್ನೆ (ನವಮೋ. ೩–೨೨). [< ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು]

ಕಾರ್ವೆ$_1$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾರ್ವೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಶಾಲು; ಅಲವಾನ: ಬಸವನ ಆಭರಣ ಲೆಖ್ಖಾ . . . ೨ ಬುರುಕೀ ಕಾರ್ವೆ ೧ ಮೊಮುಜಾಮೆದು ಸಹಾ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯–೬; 1847). [← ಮರಾ. ಖಾರವೇ]

ಕಾರ್ಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೆಳ್ಳಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಬಡವು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಯಿಕಾ ನಾಯಕರಿಗುಂಟಾಗುವ ಹತ್ತು ಕಾಮಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೊಂದು: ನಯನರತಿ ಚಿಂತೆಸಂಕಲ್ಪಯುತಂ ಜಾಗರತೆ ಕಾರ್ಶಂ. . .ಮರಣಮೆಂತವಸ್ಥೆ ದಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ರಸರ. ೧–೩೯). ▷ ಕೆಲವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಮಾವಸ್ಥೆ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ: ಕಾರ್ಶ್ಯ, ಜಾಗರಣ, ಸಂತಾಪನಮೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೩೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಾಪಣ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಷತೂಕದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯ; ಹದಿನಾರು ಆದ್ಯಮಾಷಕಗಳ ತೂಕದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಕರ್ಷ ತೂಕದ ಬಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಕರ್ಷದ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಷಾಪಣ. ೩. ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಿಕಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಶ್ರೀಮಲ್ಲೀ–ಕಾರ್ಷಿಕಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೭). [ಕಾರ್ಷಿಕ$_?$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ: ಬಿಲ್ಮುಟಿಯೆ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಾಕ್ಷಣಂ . . . ಅವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೩೩). ೨. ಅರ್ಜುನನ ಮಗ; ಬಭ್ರುವಾಹನ. ೧, ೨: ಚಂಡಭುಜಬಲಯುತರ್ ನುತ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಗಳ್ ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾದಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ: ಅಂಧಕಾರಾಬ್ಧಿಯಂ ಕುಡಿಯೆ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕೆಯೊ (ಹಡಕಾ. ೩–೮೭). [ಸಂ. ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕಾ]

ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀ ಪರವುಟ್ಟನಾದೆ ನೋಡೀಗಳೆದರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ತನುಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮೆ ಸೂಚಕಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧೭–೪೧); ರವಿಚಂದ್ರಪ್ರಚುರ ಪ್ರಭಾಪ್ರಚಯಮಂ ಮೇಘಂ ಮುಸುಂಕುತ್ತೆ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ತಟದಂಕುರಾಲ್ಪರುಚಿಯಂ ಬೀಜಿಉತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೮–೯೯). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಯ (ನಾ). ಮತ್ತಿಮರ; ಶಾಲವೃಕ್ಷ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್$_1$, **ಕಾಲು**$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಪಾದದವರೆಗಿನ ಭಾಗ: ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕಾಲುಮಂ ಬಾಲಮುಮನುಡುಗಿಯಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೬–೧೦); ವಜ್ರ ಶೃಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೭೭). ೨. ಪಾದ; ಅಡಿ; ಹೆಜ್ಜೆ: "ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಂ ತೊಳೆವೆಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೧); ನೀನ್ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೆಱಗೆಜಗು ಕೊಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೮); ಗಜ ಪಾಜಿಲ್ಲಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯವು ನಡೆಯಲ್ವೆಟ್ಟಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧). **ಕಾಲು**$_1$: ೧. ಎನ್ನ ಕಾಲೇ ಕಂಭ ದೇಹವೇ ದೇಗುಲ (ಬಸವ. ೮೨೦); ಬೀಳುವುವು ಕೆಲಕೆಲವು ನಡು ತೊಡೆ ಕಾಲು ಖಂಡಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೭). ೨. "ಕ್ರಮಂ ಪಾದಮಂಘ್ರಿಪದಮೆನೆ ಕಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೮); ಹುಲಿಯ . . . ಕಾಲಿಗೆ ಐದೈದು ಹದನವಾದ ಉಗುರುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩). ೩. ಮಂಚ, ಕುರ್ಚಿಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಕೋಲು: ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಚ ಸುವರ್ಣದಡ್ಡಣಿ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫–೧೭).

೪. ಜಡೆ ಹೆಣೆಯುವಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೂದಲಿನ ಭಾಗ; ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಹೊಸೆದ ಎಳೆ: ಅವಳು ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಜಡೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ); ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಹಗ್ಗ (ರೂಢಿ).

ಕಾಲಂಪಿಡಿ, ಕಾಲುಹಿಡಿ = ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಬಾಹುಬಲಿಯ ಕಾಲಂಪಿಡಿದು ಎಂತುಮೊಡಂಬಡಿಸಲಾಜದೆ(ಚಾವುಂಪು.೬೯-೨೬); ಜೀವ ನಿನ್ನ ಕಾಲಂಪಿಡಿವೆಂ ಧರ್ಮಮನೆ ಮಗುಳೆ ಬಲ್ತಿಡಿ ಎಡಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೩). **ಕಾಲಕಡಗ** = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಸಿಂಜಿನೀ, ಪಾದ ಕಟಕಃ – ಈ ೨ ಕಾಲಕಡಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬); ಕಾಲಕಡಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ತಾಲಿಕಡಗಂ] ಬಣ್ಣಸರವುಂ ತೋಳಬಂದಿಯೊನಿಪ್ಪ ಚೆಲ್ವಿನ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳ (ಬಸಪು. ೧೪-೪). **ಕಾಲಕಡೆಯು** = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಪಟ್ಟೆಯ ದಟ್ಟಿ ಪಳಿಯ ಚಲ್ಲಣ ಕಾಲಕಡೆಯ . . . ಮೆಜೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೬). **ಕಾಲಕಸ, ಕಾಲುಕಸ** = ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: ಸೋಮಾಪುರದ ಜನರಿಗೆ ನಾನು ಕಾಲಕಸವಾಗಿ ಕಂಡೆನಲ್ಲವೆ (ಮನೆಬಿ.೧೦೪); ನಾನೇನಾದರೂ ಆಸೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದರೆ ನನ್ನ ನಾದಿನಿಯ ಕಾಲುಕಸವಾಗಿರಬೇಕು (ಕಮನೆ. ೧೧). **ಕಾಲಮೇಲೆ ಬೀೞ್**=ಪಾದಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ರಕ್ಷಿಸವೇೞ್ಕುಮಾವತೆಱದಿಂದಸುವಂ . . . ಎಂದವಳ್ಕಾಲಮೇಲೆ ಬೀೞ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೬). **ಕಾಲವ**=೧. ಕೆಳಗಿನವನು; ಕೀಳ: ಕಾಲವರ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತಡೆವೆ ಮೇಲವರ ಕೋಲಿನಲ್ಲಿ ತಡೆವೆ (ಸರ್ವವ. ೮೧-೪೪೯). ೨. ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಕಾಲವರ್ಪೀಳಿಸಿದರಹಿತರಂ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೬). **ಕಾಲಹುಗುಳು** = ಕಾಲಿನಬಾವು; ಬೊಕ್ಕೆ, —ಹೊಪ್ಪಳೆ: "ಪಾದಸ್ಫೋಟ–ಕಾಲಹುಗುಳು"(ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಾಲಿಗೆಬೀಳು**=ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಕಾಲಿಗೆಬಿದ್ದು ಕೇಳಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). **ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳು** = (ಆಲಂ) ಓಡಿಹೋಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ತಮಗಿನ್ನು ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲೆಂದು ತಿಳಿದು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳತೊಡಗಿತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೮೬); ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಲಾಟೀನನ್ನು ಬಿಸಾಡಿ ಕಾಲಿಗೆಬುದ್ಧಿಹೇಳಿದೆ (ಪದ್ಮಸ. ೧೯೭). **ಕಾಲಿಲ್ಲದವ** = ಹೆಳವ: "ಪೆಬವಂ ಕಾಲಿಲ್ಲದವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಕಾಲೊಳಗೆ** = ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ; ಅನುಸರಿಸಿ; ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಈ ಬಡತನದ ಕಾಲೊಳಗೇ ಹಿಂದಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೬). **ಕಾಲ್ಗಳೆಯಿಸು** = ಕಾಲಿಗೆ ಲೇಪಿಸು; "ಸಾರಣೆಮಾಡಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಜವಾದಿಯಂ ತೊಳೆಯಿಸುತೆ ಕರ್ಪೂರಮಂ ಸೊಗಸೆ ಕಾಲ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗೆ]ಳೆಯಿಸುತೆ ಮೆದಿಸುತ್ತೆ ಸಾದಿನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಲ್; ತುಳು. ಕಾರ್; ಕೊಡ. ಕಾಲೀ; ತೆಲು. ಕಾಲು; ಕೋಲಾ. ಕಾಲ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೇಲ್; ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕಾಲ್]

ಕಾಲ್₃, ಕಾಲು₃ (ನಾ). ಕೆರೆ, ನದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿದ ನಾಲೆ; ಕಾಲುವೆ: "ಕಾಲ್ಪುರವನೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. ೫೬); ಗೋಳಿಯ ಕೆಜೆಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಒಮ್ಮರ್ತಿಕ್ಕೆಯಲುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೨; 797); ಮಹೇಶ್ವರ ಜಟಾಗ್ರದಿಂದಿಳಿದ ಗಂಗೆಯ ಕಾಲಿದಜೊಪ್ಪ ಬಪ್ಪನೀವ್ರ್ತರಿ (ಎಪಿ. XIII, ೪೪-೩೭; 1112); ಕಾಲ್ಗಳಿಲ್ಲದೆ ತೊಜೆ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೬); ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದೊಡೆ ಬೀಳ್ವಿನಿದು ಮಾವಣ್ಣು ತನಿರಸದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆವುವು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೮); ಮಳಲೊಟ್ಟಲ್ ಪೊಜವಾಜ್; ಕಾಲ್ ಕಾಲ್ ಎಂ ತಡೆತಡೆದು ಪೋಪಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೧೩). 'ಪರಿಕಾಲ್' ಪರಾ.

ಕಾಲು₂: ವಾರಿಜನಾಳಂ ಸೀೞ್ದು ನೂಲ್ಗೊಳ್ವ ಪೊಲವಯದಿಂ ತಂದನೀ ಕಾಲು ರವ್ಯಂ ಬಗೆಯಲ್ (ಹೈಆರಿ. V, ೬-೧೨; 1088); ತಾಯಿ ಭೂದೇವಿ ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟವೆಂದರೆ . . . ಅವಳ ಕಾಲೊಣಗಿಮರಳಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಹೋಯಿತು (ಹಗಲಿ. ೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಲ್]

ಕಾಲ್₃, ಕಾಲು₃ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ¼ ಭಾಗ. 'ಕಾಲ್ತೊಲೆ' ಪರಾ. **ಕಾಲು₃**: ಓದೋ ಕಾಲು, ಬುದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಸಮಾವ. ೬೩); ಒಂದು ಅರ್ಬುದ ನಾಲ್ವತೆರಡೂಕಾಲು ಕೋಟಿ ಜನ (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೪-೧೧೦). 'ಒಕ್ಕಾಲು', 'ಮುಕ್ಕಾಲು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಾಲ್; ಕೊಡ. ಕಾಲೀ; ತೆಲು. ಕಾಲು]

ಕಾಲ, ಕಾಳ₂ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ. ೨. ಪೀಡಿಸುವ; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವ. ೩. ಭಯಂಕರವಾದ: ಶಿಶುಗಳಾಜುಮದೀಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಲಕಾಲಾಕೃತಿ ಕಂಸನಿಂ ಲಯಮನೆಯ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩). (ನಾ). ೪. ಸಮಯ; ವೇಳೆ: "ದಿಷ್ಟಃ, ಕಾಲಃ, ಅನೇ (ಹಾಃ) ಹಸ್ – ಈ ೩ ಕಾಲದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೫); ಕಾಲವಾವನನಾವ ಪರಿಯಲಿ ಕೀಳುಮಾಡದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೯); ಜಲದಿ ಮಾನಿನ ಕಾಲ ಬಹ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಾಲ ಕಾಣುವಂತೆಮಗಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಿರ. ೪೨-೧೨). ೫. ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ. ೬. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಸಂದರ್ಭ: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟು ಕಾಗೆ ರಾಗೀ ತಿಂತು (ಗಾದೆ); ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೋಲ (ಗಾದೆ). ೭. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಪಕ್ಷ; ಮಾಸಾರ್ಧ. ೮. ಸಾವು; ಮರಣ: "ನಿಧನಂ . . . ಕಾಲಃ, ಸಂಸ್ಥಾ, ನಿಷ್ಠಾ, ಅಂತಃ, ನಿಮೀಳನಂ, ದೀರ್ಘನಿದ್ರಾ –ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬). ೯. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ: "ಶಮನಃ . . . ಕಾಲಃ, ಅಂತಕಃ – ಈ ೧೬ ಜವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೧); ಶಕ್ರಾದ್ಯರುಮಂ ಪರಿದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟುವಾ ಕಾಲನೆನಾಂ (ಜಗವಿ. ೭-೨೬); ನಿನ್ನ ಕಾಲಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೆನ್ನ ಕಾಲಂ ಬಿಡಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨೬); ರಾಘವಂ ವಾಲಿಯಂ ಲೀಲಾಮಾತ್ರಮನೆ ಕಾಲನೆಡೆಗಟ್ಟಿ ಬಾಲೆಯಂ ಮೇಣ್ ವಿಶಾಲರಾಜ್ಯಮಂ ಸುಗ್ರೀವಂಗಿತ್ತಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೭-೪). ೧೦. ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ; ಅದೃಷ್ಟ. ೧೧. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೧೨. ಪ್ರಳಯ: ಕಾಲಯಮನಂತತ್ಯುಗ್ರಮಂ ತಾಳ್ದಿದಾ ದಳವಾಯೇ ಬಳಿಮಾರಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪). ೧೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೧೪. ಶಿವ: "ಭಾನುಜನೊಳು ಉಮೇಶನೊಳು ಕಜಿದಜೊಳು ಮೃತ್ಯುವಿನೊಳಂ ಕಾಲ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೮). ೧೫. ವಿಷ್ಣು. ೧೬. ಬ್ರಹ್ಮ: "ಕಾಲದೊಳು ಕೂಟದೊಳು ವಿಧಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೧೯). ೧೭. ಶನಿಗ್ರಹ. ೧೮. ದಕ್ಷ. ೧೯. ಅರಸು; ಧರಾಧಿಪತಿ. ೨೦. ಎಲಚಿಹಣ್ಣು; ಬೋರೇಹಣ್ಣು. ೨೧. ಕರಿಯ ನಾಗರಹಾವು; ಅಷ್ಟ ಫಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪೊತ್ತು ಅನಂತ . . . ಕಾಲವೆಂಬಷ್ಟಕುಲ ಫಣಿಗಳಿಕ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೧೩೩). ೨೨. ಮಹಾನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂಚೀಮುಖ ಕಾಲಖಡ್ಗ . . . ಸಂತಾಪಗಳೆಂಬಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). ೨೩. ಬೆಂಕಿಯ ಏಳು ಜ್ವಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಕಾಲಸರಣಿ' ಪರಾ. ೨೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೭೧); "ಅಂತಕನೊಳೆರದ ಪಣ್ಗಳು ದಕ್ಷನೊಳು ದಧಿಯೊಳಂತಕಾಂತಕನೊಳತಿ ರೌದ್ರದೊಳು ಪಕ್ಷದೊಳು ಕಂತುಪಿತನೊಳು ಕಾಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೬); "ಅಸಿತ ಫಲಂ ಭಯಂಕರ ಯುಗಂ ಯಮ ಶಂಕರ ವಿಷ್ಣು ಪಕ್ಷ ಸಾಹಸ ಸಮಯಂ ಧರಾಧಿಪತಿ ವತ್ಸರಂ ಎಂಬಿವು ಕಾಲವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೫೬).

೨೫. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆದ ಅಥವಾ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸೂಚಿಸುವ ಸಮಯ: ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ವಚನ ಲಿಂಗಭೇದವಿಲ್ಲದೆ . . . ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೪). ೨೬. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪದಾರ್ಥದ ಪರಿವರ್ತನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ ಇದೂ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೩೬); ಕಾಲ, ವಾಸನಾ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫); ಕಾಳ್ಕೆ: ೧. ಮರಂ ಕಾಳಮಲ್ಲದ ಕಾಳದೊಳ್ ಫಲಪುಷ್ಪದೊಳ್ ನೆಜೆದಂದು (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೪); ಬಾಳನಾಳುವ ನೀನು ಬಾಳನಾಳಲ್ಲ ಕಾಳನಾಳುವ ನೀನು ಕಾಳದಾಳಲ್ಲ (ಗಂ. ೨೫–೧೪). ೧೦. ಕಾಳನೋ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೋ ತಾನೆನಿಸಿ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೫ ; 974); ಪ್ರಳಯ ಸಮಯದೊಳು ಮೇರೆಯಂ ಮೀಱಿ ಬರ್ಪ್ಪ ಕಡಲನಂ ಕಾಳನಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೦೪–೨೦ ; 1707); ಯಾವ ಕಾಳನ ಖೂಳ ರಕ್ಕಸರಾರು ಬಂದರೊನುಗ್ಗುತ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೭–೧೧). ೧೪. “ಶಶಿ ಕೃಷ್ಣಮಸಿತಂ ಮೇಚಕಂ ಕಾಳಮನೆ ಕಪ್ಪಿಗಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೨); ಮಂದೈಸಿದ ತಮಾಲವನದ ಕಾಳದೊಳಂ ಮುಗುಳ್ತ ಮಾಧವೀ ಲತೆಯ ಜೊನ್ನದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೦೨); ದಟ್ಟೈಸಿ ಮಡಲಿಜಿದ ಕಾಳದೊಳು ನಡುವಿರುಳು ನಟ್ಟ ಮುಳ್ಳುಗಳೆಡಹಿದ ಕಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೧). ‘ಕಾಳರಾತ್ರಿ’ ಪರಾ.

ಕಾಲವಾಗು = ಸಾಯು ; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು : ಅವನು . . . ತನ್ನ ತಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲೇ ಕಾಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಮೂರು ಉ. ೯೬); ಹೆಂಡತಿ ಕಾಲವಾದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಒಬ್ಬಳು ಮಗಳಿದ್ದಳು (ಕಳಹು. ೮). ಕಾಲಂಪ್ರತಿ = ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ; ಆಯಾಕಾಲಕ್ಕೆ : ಯಿಕಪನಾಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನನಂಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯ ಯಿರೆವ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ ಆ ಉದಕಯೆರೆವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಭತ್ತ . . . ಸರ್ವಸ್ವದ ವಿವರ (ಕಇ. III–i, ೧೪–೬೫ ; 1545). ಕಾಲತುಂಬು = ೧. ಅವಧಿ ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಕಾಲಪಕ್ವವಾಗು : ಆವಾವವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲತುಂಬುವನ್ನಕ್ಕ . . . ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೩೩–೫೧೫); ಸರಿಯಾದ ಸಂಗೀತ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಲತುಂಬಿ ಬಂದಾಗ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹಿರಿತನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಮರೆಂದರಿತು (ಸಂಗೀತ. ೫೨). ೨. ಆಯುಸ್ಸುತುಂಬು ; ಮರಣವೊದಗು : “ಕಾಲತುಂಬು = ಮರಣಬರು” (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಕಾಲಂ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕ ಅಥವಾ ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳಗೆ ಅಚ್ಚುಮಾಡುವಾಗ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಕಣ; ಸ್ತಂಭ: ಪತ್ರಿಕೆಯ ಒಂದು ಪುಟದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಕಾಲಂಗಳಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Column]

ಕಾಲಂಕೆಯ್ ‘ಕಾಲಂಗೆಯ್’ ನೋ.

ಕಾಲಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವನ್ನು ಕಾಣು, —ತಿಳಿ : ಗುಣಂಗೊಂಡಂ, ಕಾಲಂಗಂಡಂ, ಪ್ರಿಯಂನುಡಿದಂ(ಶಮದ.೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ+ಕಾಣ್]

ಕಾಲಂಗಿ (ನಾ). ಚಲ್ಲಣ; ಪ್ಯಾಂಟು ; ಷರಾಯಿ : ಉದ್ದದ ಕಾಲಂಗಿ ಹಾಕಿ ದೊರೆಯ ಹಾಗೆ ಒಂದು ನಾಲ್ಕು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವೆಂಕಜ್ಜಯ ಮುಂದೆ ನಾರಾಯಣನೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ತ್ಯಾಗಮು. ೧೪೭).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕಾಲಂಗುಲಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಬೆರಳು : ಕಾಲು ನಾಲಗೆಗಳುಂ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮೇದಿನಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಂಗುಲಿಗಳೋರಗೆಯೊಳೊಂದದಿರೆ ಬಾಲೆಗೀ ಲಕ್ಷಣಂ ಮುತ್ತೈದೆತನಮಾಗಲಱಿಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೫).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕಾಲಂಗೆಯ್, ಕಾಲಂಕೆಯ್, ಕಾಳಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವಾಗು ; ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೨–೨೨); ಗುಣವತಿಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾಭಾವನೆಯಿಂ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದನಿತಾನುಂ ಕಾಲಂ ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿಯೊಳ್ ತಿರಿತಂದು (ಪಂಚಮಾ. ೧೬–೩೯೭); ಔಪಶಮಿಕಂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕರ್ಗ್ಗೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹೋಪಶಮದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದರಂ ಕುಱಿತ್ತಾದುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ: ೧೨). **ಕಾಲಂಕೆಯ್** : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನುಱ್ನೂರಾ ಮೆಳ್ಳಗವಾಸ ಗುರುವರ್ ಕಬ್ಬಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟಮ್ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮–೨ ; 700). **ಕಾಳಂಗೆಯ್** : ಕುರುರಾಜಂ ಕಾಳ[ಪಾಠಾಂ.ಲ]ಂಗೆಯ್ದೊಡವೇ ನೀಗಾಳಾಪಮೆ ತನುಜರಾಮುಮುಲ್ಲವೆ ಪೇೞಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೬೪).

[ಕಾಲ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಲಂದಿಗೆ ‘ಕಾಲಂದುಗೆ’ ನೋ.

ಕಾಲಂದುಗೆ, ಕಾಲಂದಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗ; ನೂಪುರ; ರುಳಿ : ಶಿವನ ಪೂಜಾ ಸಂಭ್ರಮಂ ಮನೆಮನೆಗಳೊಳಗೆ ಭವನ ಕಾಲಂದುಗೆಯ ಧ್ವನಿ ಮನೆಮನೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ೩–೧೩); ಕಾಲಂದುಗೆ ಬಂಡುಂಡಿರ್ದ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳ ರವಮನೊಟ್ಟೈಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೪೨); ತಾಯಿ ನೀ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿನುತಿ ಕಾಲಂದುಗೆ ಪಾಯವಟ್ಟವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೬); ಜಾಬಾಗಲೀ, ಕಾಲಂದುಗೆಯಾಗಲೀ ಯಾವುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೨೩೯). **ಕಾಲಂದಿಗೆ** : ಘಟ್ಟ ವಣ್ಯಾಣ ಕಾಲಂದಿಗೆ (ವಿದಾಕ್ಕ. ೬–೧); ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೩೯); ಘಲ್ಲೆಂದು ಮೊರೆಯುವ ಕಾಲಂದಿಗೆಗಳ ಶಬ್ದಂಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಾಳಗಳಂ ಪಿಡಿಯುವಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೮೮–೧); ಊರಿಗದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕಾಲಂದಿಗೆಯ ಧ್ವನಿಯ ಕೇಳಿ ಹೊರವಡುವ ಹಂಸೆಗಳಿಗೆ . . . ಸಂಕಲೆಯ ತೊಡಿಸು (ವಚಕಾ. ೫೪).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂದುಗೆ]

ಕಾಲಕ (ನಾ): ೧. (ಮನುಷ್ಯರ) ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ (ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವ) ಕಪ್ಪು ಚುಕ್ಕಿ, —ಮಚ್ಚೆ. ‘ಕಾರೆಳ್ಳು’ ಪರಾ. ೨. ಯಕೃತ್ತು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಂಠ, ಕಾಳಕಂಠ (ನಾ).೧. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆ ಇರುವವನು; ಶಿವ ; ನೀಲಕಂಠ : ಶೀಲವಂತರ ಕೈಯ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಲಕಂಠನ ಕೂರಲಗು ಕರುಣಾಳು ಬಸವಂ (ಬಸಪು. ೧–೩೩). ೨. ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ : “ಕಲವಿಂಕ ವಾಕಾಲ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ಕಂಠಮೆನೆ ಗುಬ್ಬಿ” (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬). **ಕಾಳಕಂಠ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಾಲ್$_3$ + ಕಂಠ]

ಕಾಲಕಂಠಕ (ನಾ). ನೀರುಕೋಳಿ ; ಭರತಪಕ್ಷಿ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಂಧರ, ಕಾಳಕಂಧರ (ನಾ). = ಕಾಲಕಂಠ : “ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಭರ್ಗನೀಶ್ವರಂ ಕಾಲಕಂಧರಂ. . .ಎನಲು ರುದ್ರಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧). **ಕಾಳಕಂಧರ** : ಕಾಳಕಂಧರನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಗ (ವೀಶೈಪು. ೩–೮–೨೫).

[ಕಾಲ್$_2$ + ಕಂಧರ]

ಕಾಲಕಡು ‘ಕಾಲ್ಗಡ’ ನೋ.

ಕಾಲಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ : ಹುಟ್ಟು ಸಾವಿನ ವಿಲಗ ಜೀವರ ಬಿಟ್ಟ ಠಾವಿದು ಕಾಲಕರ್ಮದ ಘಟ್ಟು ಮುರಿವಡೆದೋಡಿ ದೆಡೆಯದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೨೧); ಕೇಳು ಸಚರಾಚರ ಸಮಸ್ತವು ಕಾಲಕರ್ಮಕೆ ಸಿಲುಕಿಹವು (ಅವ್ಯತ. ೨–೩೫). ೨. ಸಾವು : (ಶ).

[ಕಾಲ + ಕರ್ಮ]

ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತ (ನಾ). ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದವನು: ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವವಿರಹಿತರು . . . ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ಬಸವ. ೮೭೩). [ಕಾಲಕರ್ಮ + ರಹಿತ]

ಕಾಲಕಲ್ಪ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಯಮಸದೃಶ: ನವಗಾದೀ ಖೇದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪವಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ . . . ದಾನವ ಸೇನಾ ಕಾಲ ಕಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತುಕಳೆ; ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆ: ತಮ್ಮೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಕಾಲ ಕಳೆಯಲು ಅವಕಾಶವಾದುದು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ (ರಾಯಕ. ೮೧). ೨. ಜೀವನ ಸಾಗಿಸು: ತಾಯಿ . . . ಬಡತನದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾ ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೦). [ಕಾಲ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಾಲಕಾಲ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಾಲಕಾಲಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕರುಣಾಲೋಲದಿಂ ಪ್ರಮಥತ್ವಮಂ ಕೊಡೆ (ಬಸಪು. ೨೭-೪೬). [ಕಾಲ + ಕಾಲ]

ಕಾಲಕೀರ್ದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾಲಕುದುರೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಮಗುವನ್ನು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಹರಿದಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ: ಅಂದು ಅಮ್ಮನ ಕಂಕುಳಲಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಂದು ಅಪ್ಪನ ಕಾಲಕುದುರೆ ಮಾಡಿದ್ದೆ (ಕಎಪು. ೯೨). [ಕಾಲ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಲಕೂಟ, ಕಾಳಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಹಾವಿಷ; ಘೋರವಾದ ವಿಷ: ಈತಂಗಳ್ಗುಪಚಾರಂ ಪ್ರೇತೋಪಚಾರಂ, ಕೂಟಂ ಕಾಲಕೂಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೨೦); ಇವರೆಲ್ಲಾ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸವಿದುದೇನನ್ನು? ಕಾಲಕೂಟವನ್ನು (ಥಾರದ.೪೮೬). ೨. ಸಮುದ್ರ ಮಥನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಉಗ್ರವಾದ ವಿಷ. 'ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಪದ್ಮಕ ಸರಸ್ಸು, ಕಾಲಕೂಟ ಪರ್ವತ, ಶೋಣನದಿ . . . ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರು ಗೋರಥ ಪರ್ವತದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ವಚಭಾ. ೭೮). **ಕಾಳಕೂಟ**: ೧. ಅಗಲ್ಕೆ ಮುಳಿಸಂಬೆರಡುಂ ಗಡ ಕಾಳಕೂಟಮಾಗಮರ್ದಿನ ಕಾಳಕೂಟದೊಡವುಟ್ಟಿದಳೆಂದಪೆನೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೮); ಶಂಕಿತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದ ಸಿಂಗಿ ಕಾಳಕೂಟ ವಿಷವು (ಬಸವ. ೭೭೧); ಕಾಳಕೂಟದ ತೊಜೆಗಳಲಿ ಜಲಕೇಳಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷವನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ ಹರಿಕಂಕಾಳಧರ . . . ಹರ ನಿಮ್ಮನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕೀರ್ತಿಸುವೆನು (ಬಸಪು. ೬೧-೫೨). [ಸಂ. (ಕಾಲಕೂಟ + ಗ್ರೀವಾ + -)]

ಕಾಲಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಚಲನೆ, —ಗತಿ. ೨. ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದು; ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು; ಕಾಲಯಾಪನೆ: "ಈರ - ಕ್ಷೇಪೇ ಕಾಲಕ್ರಮಣದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೨೯೪). [ಕಾಲ + ಕ್ರಮಣ]

ಕಾಲಕ್ರಮಣೆ (ನಾ).=೧. ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು. ೨. ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದು: ಗುಣವಂತನಾಗಿ ನೀನು ಕಾಲಕ್ರಮಣೆಮಾಡು ಅನುದಿನದಲ್ಲಿ ಹರಿಸೇವೆಗೆ ವಿಮುಖನಾಗದೆ (ಜಗದಾ. ೫೪). [ಸಂ. ಕಾಲಕ್ರಮಣ]

ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ (ಅ). ದಿನಕಳೆದಂತೆ; ಕಾಲಸರಿದಂತೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ: ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ . . . ಹಾಲುಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದರು (ಗೃಹವಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕ್ರಿಯಾಮಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಳತೆ; (ನಾಟ್ಯಾದಿಗಳ) ಕಾಲಪರಿಮಿತಿ; ಲಯದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ತಾಳ: "ಕಾಲಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೬-೯೪). [ಕಾಲ + ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾನ]

ಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ತಡಮಾಡುವುದು; ವಿಳಂಬಮಾಡುವುದು: ಕಾಲಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಿ ನೀನಿರೆ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರನಪಾಯಮಂ ನಿನಗೆ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧-೧೧೦); ಆಳೆವಾಳರು ವಿಗಡ ವೀರಾನೀಕವಿದೆ ತಲ್ಲಣದ ತಗಹಿನಲೇಕೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪವೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೩). ೨. ಕಾಲಕಳೆಯುವುದು; ಕಾಲಹರಣ: ವೈಷ್ಣವಿಯು ದೇವಿಕಾಮಾತೆಯೊಡನೆಯೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯೊಡನೆಯೂ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಶ್ರೀರಾಯ.೧೦೮). ೩. ಹರಿಕಥೆ; ಭಗವತ್ಕಥೆ: ಆ ಅರವತ್ತಮೂರು ಸಂತರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪಮಾಡುವಾಗ . . . ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೮೯). [ಕಾಲ + ಕ್ಷೇಪ]

ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕಾಲ ಕಳೆಯುವವನು: "ಈರಃ - ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿ" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೨೯೪). [ಸಂ. ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿನ್]

ಕಾಲಖಂಡ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: ಕಾಲಕ[ಖ]ಂಡಂ ಯಕೃನ್ಮತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩); "ಕರ್ಕಂಡಮಂಭ್ರುಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೭). ೨. ಕಾಲದ ವಿಭಾಗ: ಯೂರೋಪಖಂಡದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಕಾಲಖಂಡವನ್ನು ಅಂಧಕಾರಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೮); ಇಂದಿನೀ ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹಲವು ದಶಕಗಳ ಕಾಲಖಂಡವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಸಾಹಿ. ೧೩). [ಕಾಲ + ಖಂಡ]

ಕಾಲಗಣನ, (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ಎಣಿಸುವಿಕೆ; ಅಳೆಯುವಿಕೆ; ಕಾಲಮಾಪನ. 'ಕಾಲಗಣನ ವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕಾಲ + ಗಣನ]

ಕಾಲಗಣನವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಾಲ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ, ಗುಣಿಸಿ ನೋಡುವ ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜ್ಯೋತಿಷ. [ಕಾಲಗಣನ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕಾಲಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಕಾಲಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ; ಆಯಾ ಘಟನೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ; ಗ್ರಂಥ; ಘಟನಕಾಲಸೂಚಿ" (Chronology. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲಗಣನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಲಗಣನೆ (ನಾ). = ಕಾಲಗಣನ: ಈ ರೀತಿ ಕಾಲಗಣನೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು . . . ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ನಾಅ. ೮). [ಸಂ. ಕಾಲಗಣನಾ]

ಕಾಲಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮೂಳೆ: ನಾ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅವನಕಾಲಗಣಿಕೇನ ಮುರಿದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ರಂಗರೋ. ೩೧). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಗಣಿಕೆ$_1$]

ಕಾಲಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ಸಮಯ ತೀರುವಿಕೆ: ಕಾಯವಿದು ನೆಲೆಯಲ್ಲ ಸಿರಿತಾ ಮಾಯರೂಪಿನ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಬಾಯ ಬಿಡುತಿಹಳಾವುದೀತನ ಕಾಲಗತಿಯೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧). ೨. ಮುಂದೆ ಒದಗತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ; ದೈವಗತಿ: ಸಹಜ ಪುರುಷರಿಹ ಯೇಕಾಂತ ಸಜ್ಜನನಗೆ ಕಾಲಿಡಲ್ಕಂಜುವೆಂ ಕಾಲಗತಿಯೆಂತಹುದೊ . . . ಪೋದೊಡೇನಪ್ಪುದೊ (ನವಮೋ. ೯-೨೪). [ಕಾಲ + ಗತಿ]

ಕಾಲಗತ್ತಲೆ, ಕಾಳಕತ್ತಲೆ, ಕಾಳಗತ್ತಲು, ಕಾಳಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: (+). **ಕಾಳಕತ್ತಲೆ**: ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಇಂಥ ಪುರುಷನ ಎಂದೂ ಕಾಳಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲ ನೋಡ (ಜಗವಾ. ೧೯೩). **ಕಾಳಗತ್ತಲು**: ಸೂಜಿಮುಖಮಂ ಕೀಲಿಸುವೊಡರಿ ದೆನಿಸಿದಗ್ಗದ ಕಾಳಗತ್ತಲೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿದುಱಿ ಕತ್ತಲೆಯ] ಮೊತ್ತ ದೊಳು (ಬಸಪು. ೩೧-೪). **ಕಾಳಗತ್ತಲೆ**: ಬರಪಾರದೆ ದೂದವಿಯರ ಹರಿಸದೆ ಮಱಿ ಮಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೊಂದೋಸರಿಸಿದೆ(ಕಾದಂಉ.೩೧೮); ಸರಳ ಮಂಡಲ ಕಾಳಗತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೧೧-೫೦೪); ಕಾಳ ಗತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಸೂರ್ಯನಪೋಲು ಮೈದೋಱಿದೆಯಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩); ಮಳೆಯಿಂದ ಕಾಳಗತ್ತಲೆ ಹೆಚ್ಚಿತಾಗ (ಭರಜ. ೩೪-೬೮).
[ಕಾಲ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾಲಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಾಲದ ಬಸಿರು: ಅವರಹೆಸರು ಕಾಲಗರ್ಭದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಮೊಳಗಿ ಕೇಳಿ ಬರ್‍ತಾ ಇದೆ (ವೀರಯೋ. ೧೬).
[ಕಾಲ + ಗರ್ಭ]

ಕಾಲಗುಣ$_1$ 'ಕಾಲ್ಗುಣ' ನೋ.

ಕಾಲಗುಣ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ: ಹೊಲತಿಯರು ಬಂದಾವು ಸತಿಯರಾದಪ್ಪೆವೆಂಬುಲಿಹವೆಂಬುದು ಬಂದ ಕಾಲಗುಣವೋ ನಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಚಕಾ. ೬-೧೬). [ಕಾಲ + ಗುಣ]

ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆಯ ರವಗತಿಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿಶಾಲದ ಸೊಗಸ ಬೀಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೮-೫೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕಾಲಘ್ನ (ನಾ). = ಕಾಲಕಾಲ: ಅದ್ಯಂತಶೂನ್ಯಂ ಕಾಲಘ್ನಂ ಕಾಲ ರೂಪಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕಾಲಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಚಕ್ರದಂತೆ ಉರುಳುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ; ಗತಿ ಶೀಲವಾದ ಕಾಲ: ಕಾಲಪಿಂಡಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಿವನ ನಿಲುಕಡೆಯನಱಿಯುದೆ ಕಾಲಚಕ್ರದೊಳಗಾದುವೆಲ್ಲವೂ (ಬಸವ. ೮೬೯); ಕಾಲಚಕ್ರಂ ಪೊರಳೆ ಮುಚ್ಚಿದುದು ಬೆಳಕಕ್ಕುಂ ಇರ್ದುದಿಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾವು; ಮರಣ; ನಾಶ: ಅವಂಗೆ ಕಾಲಚಕ್ರ ಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆದುದೊ . . . ಅವನ ಬಲಮನಿಂ ಘುಟ್ಟುಫುದೋ (ಆದಿಪು. ೧೪-೫). ೩. ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು: ಅತಿಶನೆಂಬ ಭಿಕ್ಷು, ೧೦೩೮ ರಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್‌ಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ 'ಕಾಲ ಚಕ್ರ'ವೆಂಬ ಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿ ೧೦೫೩ ರಲ್ಲಿ . . . ತೀರಿಕೊಂಡ (ಭಾರದ. ೩೪೬). [ಕಾಲ + ಚಕ್ರ]

ಕಾಲಜ (ಗು). ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ; ವಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ: ಕಾಯಬಲವು ಸಹಜವೆಂದೂ, ಕಾಲಜವೆಂದೂ, ಯುಕ್ತಿಕೃತವೆಂದೂ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು . . . ಯೌವನದಲ್ಲಿಉಂಟಾದ ಬಲವು ಕಾಲಜ ವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಜಿತು (ನಾ). ೧. ಯಮನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ; ಶಿವ. ೨. ಶ್ರೀರಾಮನ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾನಿ: ಕೈವೀಸಿದಂ ಕಾಲಜಿನ್ಮುಖ್ಯ ಸೇನಾನಿಗಳ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೮). ೩. ಕಾಲಜಿತುವೆಂಬ ದಳಪತಿಸಹಿತ ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ ನಗರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೬).
[< ಸಂ. ಕಾಲಜಿತ್]

ಕಾಲಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಕಾಲವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ೨. ಋತುಮಾನಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಜ್ಯೋತಿಷಿ. ೩. ಕೋಳಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಲಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಂದೆ ಆಗುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯುವಿಕೆ; ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನ: ಸಕಲ ವಿಧದಿಂದೀವ ಜೀವಂಗಱಿಯೆ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಹೇಳಿಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨-೧೦೧). ೨. ಭವಿಷ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಭವಿಷ್ಯ ಕಥನ: 'ದಿಮ್ಮಿಸಲೆನ್ನಿರೊ' ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗಯ್ಯನು ತನ್ನ ಕಾಲಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಾರಲು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೪). ೩. ವಾತುಲಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಾತೂಲ ಉತ್ತರವಾತೂಲ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಪರಾಜಿತ. . .ವಿಶ್ವಾತ್ಮ ಕಾಗಮವೆಂದು ವಾತೂಲಾಗಮದ ದ್ವಾದಶ ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೨).
[ಕಾಲ$_1$ + ಜ್ಞಾನ]

ಕಾಲಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣ ಗಳನ್ನೂ ಅರಿಯುವ ಕಾಲಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಾವಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೮೩). ೨. ಶಿವ: (+). [ಸಂ. ಕಾಲಜ್ಞಾನಿನ್]

ಕಾಲಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುಮಣೆ; ಚಿಕ್ಕಗಡಗಂಚಿ (ಉಕ): "ಕಾಲಟ್ಟೆ, ನಿಲುಚೌಕಟ್ಟು" (Flake. ೩೦೮೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅಟ್ಟ$_1$]

ಕಾಲಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಅಡಿ; ಪಾದ: ಇವರ ಕಾಲಡಿಗಳನೆಮ್ಮ ತಲೆಗಳೆಂಬ ತಾಮರೆಯ ಪೂಗಳಿಂದರ್ಚಿಸಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಪಾಪಂ ಪಿಂಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೬); ಪುರ್ವಳ್ಪೆ ಪಲ್‌ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯಿಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿ ಪೋದುವಿಸೆ ತತ್‌ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೬); ಕಾಲಡಿ ಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೩). ೨. ಕಾಲ ಕೆಳಗು: ಕುದುರೆ ತನ್ನ ಕಾಲಡಿಯ ಹುಲ್ಲನೆಲ್ಲ . . . ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ (ಪುನರು. ೨೮೯). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ: ಪೊಱಂಟನ ಮಲ್ಲನ ಕೋಲ ಮತ್ತರು ತೋಟ ಕಾಲಡಿಮತ್ತರು (ಎಇ. XIII, ೩೩೬-೯; 1173).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕಾಲಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾಲಡಿಯ ಮಂಗಲದ ತುಱಿಗ್ಗಳ್ ಉದ್ಧತ್ತೋನ್ ಆಪದಿಂಬರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೮೫-೧; ?). [?]

ಕಾಲತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತುಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗರುಡಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೨). [ಕಾಲ + ತಂತ್ರ]

ಕಾಲತಳ (ನಾ). ಅಂಗಾಲು: ಕಾಲತಳಂ ತಪ್ಪಾಗಿರೆ ಸರುಜಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೨), [< ಕಾಲ್$_1$ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕಾಲತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲ: ಅಪಗತಕಾಲತ್ರಯನನಾಪ್ತಗುಪ್ತಿತ್ರಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೫). ೨. ಬೆಳಗು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮತ್ತು ಸಾಯಂಕಾಲವೆಂಬ ಮೂರು ಹೊತ್ತು: ಕಾಲತ್ರಯ ಋತುಷಟ್ಕೋಚಿತಂಗಳಪ್ಪ ಫಲಪ್ರಸ ವಂಗಳೇಕ ಸಮಯ ಪ್ರಸವಮೆಂತಾದುದೆಂದು ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೬೮); ಕಾಲತ್ರಯಜಪಾನುಷ್ಠಾನಹೋಮದಲಿ ಪರಮ ಋಷಿಮಧ್ಯದಲಿ ನೀನಾಚರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೦).
[ಕಾಲ + ತ್ರಯ]

ಕಾಲತ್ರಯಪರಿಣಾಮಿ (ಗು). ೧. (ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ) ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ; ಮೂರುಕಾಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವ: ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಕಾಲತ್ರಯ ಪರಿಣಾಮಿ ಗಳೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ದ ಮೂಱುಂ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನಿರುತಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ ಬರೆ ಭೂತಾರ್ಥದೊಳೆ ಸಲ್ವುದೆಂಬರ್ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಮದ. ೨೨೨). ೨. ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ.
[ಕಾಲತ್ರಯ + ಪರಿಣಾಮಿ]

ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ (ನಾ). ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಹಾಗೂ ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು; ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನಿ: ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ . . . ಪುರಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಸೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦-೧೧); ಈತಂ ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ನೀತಿಯನುಟಿದು . . . ಈ ತೇಜದಿಂ ಕರ್ಮಕರ್ಮಫಲಮನುಂಡಪನಲ್ತೇ ಎಂದು ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿಗಳ್ನುಡಿಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೫); ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತಂ . . . ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿನ್]

ಕಾಲದಂಡ, ಕಾಳದಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಮರಾಜನ ದಂಡಾಯುಧ: ಕಾಲದಂಡ ಪ್ರಚಂಡಮಪ್ಪ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಗದಾಯು. ೩-೪೯ ವ); ಅಡಸುವ ಕಾಲದಂಡಮೆರೆಗೊಳ್ವಸಿತೋರಗನೆಂಬ ಶಂಕೆನೂರ್ಮಡಿಸಿರೆ . . . ಕಯ್ನಡಗಲ್ಕೆ ನೀಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪); ಕಾಲದಂಡದ ರೌದ್ರ ದಂಡ ಕರಾಳ ರಥ ಸೀಮಾಗ್ರದಂಡ ವಿಶಾಲ ವಿಮಲ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡದ ಸಾಲು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೭). ೨. (ಆಲಂ). (ಯಮನ ದಂಡದಂತೆ) ನಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಮಾರಕ: ತತ್ತ್ರ ಅರಿಗಳ ಕಾಲದಂಡನು ಮತ್ತು ಮಾರಿಯ ಮರಣದೇವತೆಯೆತ್ತಲಡಗಿದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧೦). **ಕಾಳದಂಡ**: ೨. ಅಭಿನವಮದನಂ ವಿಪಕ್ಷಕಾಳದಣ್ಡಂ ವೀರಮಾರ್ತಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೭-೭; 1067).
[ಕಾಲ + ದಂಡ]

ಕಾಲದಂಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ದಾಡೆ, —ಕೋರೆಹಲ್ಲು: ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕರಹಿತೇಷ್ಟಬಂಧುಜನ ಕಾಲದಂಷ್ಟ್ರಕೆ ನಿನ್ನ ಮೃದುಗೋಪ ಭಟರು (ಮಂಕುಕ. ೬೩೦). [ಕಾಲ + ದಂಷ್ಟ್ರ]

ಕಾಲದರ್ಶಕ (ನಾ). ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ: "(ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ) ಕಾಲದರ್ಶಕ (Chronoscope. ಇಂಕನ).
[ಕಾಲ + ದರ್ಶಕ]

ಕಾಲದರ್ಶಿ (ನಾ). ತ್ರಿಕಾಲ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು; ಮುನಿ: "ಮುನಿ ಕಾಲದರ್ಶಿ ವಾಚಂಯಮಂ ಋಷಿನಾಮಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬-೧೦). [ಸಂ. ಕಾಲದರ್ಶಿನ್]

ಕಾಲದಲನ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಸೀಳುವಿಕೆ; ಶಿವನ ಒಂದು ಲೀಲೆ: ದಕ್ಷಾಧ್ವರಂ ಕಾಲದಲನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮದಹನ] ವಿಷಹರಣ . . . ಕಾಳಿಕಾಕಾಂಡದೊಳಗಾದ ಶಂಕರಲೀಲೆಗಳನು ಹಲವಿತಿಹಾಸ ಕಥನಮಂ ಪೇಳ್ವೆನೀ ಕಾವ್ಯದೊಳಗೆ (ಹಡಕಾ. ೧-೩೦). [ಕಾಲ + ದಲನ]

ಕಾಲದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಲದಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಜು ಪಡೆದ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೨೨; 999). [?]

ಕಾಲದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ಆಳು; ಯಮದೂತ: ಕಾಲವಶದಲಿ ಕೌಶಿಕನನಾ ಕಾಲದೂತರು ತಂದರಾತನ ಮೇಲುಪೋಗಿನ ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತವನು ವಿಚಾರಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೬). [ಕಾಲ + ದೂತ]

ಕಾಲದ್ದು 'ಕಾಲಟ್ದು' ನೋ.

ಕಾಲದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಮೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಗುಣ ಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ); ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯದ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಈ ಕಾಲದ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಮೆ ನಿಮಿತ್ತಮೆಂದಱಿವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೦೧-೧). [ಕಾಲ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಾಲಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕಾಲಧರ್ಮ, ದೇಶಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲದೇಶಗಳಿಗುಚಿತವಾದ ನಡೆನುಡಿಗಳೆಂದರ್ಥವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧). ೨. ವಸಂತ ಮೊದಲಾದ ಋತುಗಳ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮರಣ; ಮೃತ್ಯು: ಪಲಗಾಲಂಬರೆಗಂ ಜೀವಿಸಿರ್ದುಂ ಕಡೆಯೊಳೊಂದು ದಿನಂ ಕಾಲಧರ್ಮಮಂ ಕಾಣಲಿರ್ಪವಸರದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೧೬); ರಾಮನು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ದಶರಥನು ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನೈದಿದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೫).
[ಕಾಲ + ಧರ್ಮ]

ಕಾಲನಿ, ಕಾಲೋನಿ (ನಾ). ವಸಾಹತು; ಮೊಹಲ್ಲಾ; ಕೇರಿ: ಇಲ್ಲಿ ಬಡವರ ಕಾಲನಿ (Colony) ಮಾಡಬೇಕು (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೧೬). **ಕಾಲೋನಿ**: ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ (ರೂಢಿ).
[← ಇಂ. Colony].

ಕಾಲನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಸಮಯನಿಷ್ಠೆ: ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಕಾಲನಿಷ್ಠೆಯನ್ನುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧). [ಕಾಲ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಕಾಲಪಂಚಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದನೆಯಕಾಲ: ಕಾಲಪಂಚಮಕೀವಿಧಿಯು ನೆರೆಯೊತ್ತಿ ಬಂದಿಹುದಾವಪರಿಯೊಳು ಪೀಡಿಸದೆ ಬಿಡದೆನಲು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೧-೯೩). [ಕಾಲ + ಪಂಚಮ]

ಕಾಲಪಥ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಾರ್ಗ; ಕಾಲಗತಿ: ಕಾಲಪಥದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಮರಣವು ನೆಟ್ಟ ಮೇರೆಗಲ್ಲನ್ನು ದಾಟಿ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಎರಡನೆಯ ಪರ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ಹೊರಟರೆ . . . ನಾನು ಬರೆಯುವುದು ಸತ್ಯವೋ ಭ್ರಮೆಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ (ಯೋಧಪು. ೪೭). [ಕಾಲ + ಪಥ]

ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕೆಲವು ಸಮಯ ಇದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ: "ಒಂದು ಕಾಲದೊಳುಂಟೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩); ಕೆಲಕಾಲವಿದ್ದು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ (ಭಾರದ. ೨೩೩).
[ಕಾಲ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಕಾಲಪರಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಬದಲಾವಣೆ. ೨. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ, ಅವಸರ್ಪಿಣೀ ಕಾಲಗಳ ಎರಡು ಆವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲೂ ಆದಿಯಿಂದ ಕೊನೆತನಕ ಜನನ ಮರಣಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದು: "ಪರಿವರ್ತಿಸುವುತ್ಸರ್ಪಿಣ್ಯವಸರ್ಪಿಣೀಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ತದಾದಿ ಪ್ರವೇಶ ಸಮಯದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ, ಕಟ್ಟಿದಾಯುಷ್ಯದ ವಿರಾಮದೊಳ್ಸತ್ತು ನಾನಾ ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸಮಯದ ತದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಸಮಯದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಸಾವುತ್ತುಮೆರಡುಂ ಕಾಲಮುಮನೀಮಾರ್ಗದಿಂ ಸಮಯೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಮಾಗೆ ನೆಱಮೆಯ್ದಿಸುವುದು ಕಾಲಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು" (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬ ವ).
[ಕಾಲ + ಪರಿವರ್ತನ]

ಕಾಲಪಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಲ್ಬಳದ ಯೋಧ; ಪದಾತಿ: ಕಾಲಪಂಡೆಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ . . . ಒಪ್ಪುವ ಸುರಿಗಿಯ ಬಿಲ್ಲ ಕಾಲಪಾಯಕರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೬೩). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಾಯಕ]

ಕಾಲಪಾಶ (ನಾ). (ಜೀವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು) ಯಮನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಗ್ಗ; ಯಮಪಾಶ: ಕಾಲಪಾಶದಲೆಳಸಿಕೊಂಬ ಕರಾಲಮತಿ ಸುಡುಗಾಡಲೈತಂದಾಲಯವ ಹೊಕ್ಕನು ಕೃತಾಂತನ ಬಾಯ ಹೊಗುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೨).
[ಕಾಲ + ಪಾಶ]

ಕಾಲಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಕೊನೆಗೆ ಯಾವುದು ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಪುರುಷನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿ (ಪ್ರಾಪಿವಿ. ೬೭). ೨. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ. ೩. ಯಮದೂತ: ಕಡ್ಪೊಲದೊಳ್ ಸುಟ್ಟ ಕಾಲಾಯಸ ಕಾಲಪುರುಷನಂ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಜವಂ ನೆರಂಬಂದಪ್ಪನೆಂದುಂ (ಪಂಪಾಭಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ). ೪. ಮೇಷಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಿಂದಾದ ಪುರುಷಾಕಾರದ ಒಂದು ನಕ್ಷೆ, —ರೇಖಾಚಿತ್ರ. [ಕಾಲ + ಪುರುಷ]

ಕಾಲಪೃಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ರಣಹದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೩. ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ 'ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). (ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು) ತಕ್ಕ ಸಮಯದ ಜ್ಞಾನ; ಕಾಲಯಾವುದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಇದೀ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮುಸುಕಾಗಿದೆ, ಸೇಲ್ಸಮನ್‌ನಿಗೆ ತಾನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಗಡಿಯಾರ ಇದ್ದೂ ವ್ಯರ್ಥ ವಾಗಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮). [ಕಾಲ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದಿ; ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ: ಮಗು ಆಹಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸದೇ ಇರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಾಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬). [ಕಾಲ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದ ಪ್ರೇರಣೆ; ದೈವದ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ: ಒಬ್ಬ ಬೇಡತಿಯೂ ಅವಳ ಐದುಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ . . . ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ವಡಭಾ. ೩೪). [ಕಾಲ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಕಾಲಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ನಂಟ. ೨. ಯಮನ ಅಧೀನನಾದವನು; ಮೃತ್ಯುಗೀಡಾದವನು (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಣಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು . . . ಶೈಲಾಂಗನೆಯ ಲೀಲೆಯ ಲಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು (ಮೋಳಿಗೆಮಾ. ೧೨-೪೩). [ಕಾಲ + ಬಂಧು]

ಕಾಲಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ; ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: ನಿಸರ್ಗಜನ್ಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಸ್ಥಳಬದ್ಧವಾದುದು. ಗುರು ಮುಖದಿಂದ ಬರುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಕಾಲಬದ್ಧವಾದುದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧). ೨. ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ದೈವವಶವಾದ. [ಕಾಲ + ಬದ್ಧ]

ಕಾಲಬೀಟೆ (ನಾ). ಕಾಲು ಬಿರಿಯುವುದು; ಕಾಲು ಒಡೆಯುವಿಕೆ: ಜೇನುಮೇಣಮಂ ಕಾಸಿ ತೊಡೆಯಲು ಕಾಲಬೀಟಿ ಹರ (ವೈದ್ಯವಿ. ೬೭); ಆಲದ ಬೀಳು, ಗೇರ ಹರಳು . . . ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಎಮ್ಮೆಯ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ಕಾಲಬೀಟಿ ಹೋಗುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೪). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಬೀಟ್ಟ]

ಕಾಲಬೇಗ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ವೇಗ, —ಚಳಕ: ಐದು ವರುಷದ ಕುದುರೆಗೆ ಪರಾಕ್ರಮವು ಮಣಿತವು ಸಾಧಿಸಿ ತಿದ್ದಿದ ಕುಣಿತವು ಕಾಲ ಬೇಗವು ಉಂಟಾಗುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪-೬). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಗ]

ಕಾಲಭೇದ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲ; ಕಾಲದ ಪ್ರಕಾರ: ಕಾಲ ಭೇದವನಱುವ ಮುಂದಣವ್ಯಯಂಗಳೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೨೦ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾಲ + ಭೇದ]

ಕಾಲಭೇದಾಗಮ (ನಾ). ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದ ಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸ್ಥಿರ ಸಂಹಿತೆ . . . ಕಾಲಭೇದಾಗಮ . . . ದೇವೀ ಮತ ವೆಂದು ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಕಾಲಭೇದ + ಆಗಮ]

ಕಾಲಭೈರವ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಶಿವನ ರೂಪ: ಜಗವನೊಂದೇ ಬಾರಿ ಕೊಳ್ವ ತವಕಕ್ಕೆ ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದನೋ ಕಾಲಭೈರವನೆಂಬ ತೆಜನಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೩೧). [ಕಾಲ + ಭೈರವ]

ಕಾಲಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆ: ಇದು ಯಾವ ಮಾಸ? ಯಾವ ದಿವಸ? . . . ಅವಳಿಗೆ ಕಾಲಭ್ರಮೆಯಾಯಿತು (ನಿರಾಭ. ೫೫). [ಕಾಲ + ಭ್ರಮೆ]

ಕಾಲಮಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಳತೆ. ೨. ಕಾಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸಮಯದ ಸನ್ನಿವೇಶ, —ಸಂದರ್ಭ: ಅಂದಿನ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕನುಸರಿಸಿ . . . ಮನಸ್ಸು ದುಷ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೀಢದರೆ (ಚತಸ. ೬೧). [ಕಾಲ + ಮಾನ]

ಕಾಲಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಿತಿ, —ಅವಧಿ: ಕಾಲ ಮರ್ಯಾದೆ ನನ್ನ ಜೀವಿತದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿರದೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೪೪). [ಕಾಲ + ಮರ್ಯಾದೆ]

ಕಾಲಮಹಿಮೆ (ನಾ). ಸಮಯದ ಮಹತ್ವ, —ಪ್ರಭಾವ. [ಕಾಲ + ಮಹಿಮೆ]

ಕಾಲಮಾಪಕ (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರವಿಶೇಷ: "ಕಾಲಮಾಪಕ (ಮು. ಕಾಖ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸ ತೋರದಂತೆ ರಚಿಸಿ, ಸಮುದ್ರ, ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರೇಖಾಂಶ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸುವುದು.)" (Chronometer. ಇಂಕಪ). [ಕಾಲ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಲಮಾಪನ (ನಾ). ಕಾಲದ ಅಳತೆ: (ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ) ಕಾಲಮಾಪನ (Chronometry. ಇಂಕಪ). [ಕಾಲ + ಮಾಪನ]

ಕಾಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಹಿಮವಂತ ಪರ್ವತೋ ಭಯಾಗ್ರಗತ ದ್ವೀಪ ನಿವಾಸಿ ಮಾನವರ್ ಮತ್ಸ್ಯಮುಖರುಂ ಕಾಲಮುಖರುಂ ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೫). ೨. ಕಪ್ಪು ಮುಖದ ಕಪಿ; ಕೋಡಗ; ಮುಸು. ೩. ಕರಿಯ ಅಗುರು; ಕಾಲಾಗರು: "ಕಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳ] ಮುಖಮೆನಲಗುರುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧). ೪. ಯಮನ ಮುಖ, —ಬಾಯಿ: ಆ ಬರೀಮುಖಂ ಕಾಲಮುಖ ಮನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧೦). [ಕಾಲ + ಮುಖ]

ಕಾಲಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ: ದೇಸಿ ಮಠೆಯ ಉಪ್ಪುವಟ್ಟಣಿಗೆಯ ಕಾಲಮುರಿಗೆವೆಂಡೆಯದ ಮುಂಗೆಯ್ಯುಳಿವ ಉಳಿಯ ಸರದ ಸರಪಣಿಯ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೧೧೨ ವ). [ಕಾಲ್ + ಮುರಿಗೆ$_1$]

ಕಾಲಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿಯ ಹೆಸರು: "ಕಾಲಪುಷ್ಪಿ- ಕಾಲಮೂಲ, ಮಾಗುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೦). [ಕಾಲ + ಮೂಲ]

ಕಾಲಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಭಯಾನಕವಾದ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ: ಅಜಸ ಲೇತಕೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವನಜಸುವರೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೪). ೨. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮರಣ. [ಕಾಲ + ಮೃತ್ಯು]

ಕಾಲಮೇಘ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಮೇಘ; ಮೋಡ. ೨. ನೆಲಬೇವು: (ವೈಶಿಗಿ. ೬-೧೧೯). [ಕಾಲ + ಮೇಘ]

ಕಾಲಮೇಷಿ (ನಾ). ೧. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೨. ಕರಿಯ ತಿಗಡೆ. [ಸಂ. ಕಾಲಮೇಷೀ]

ಕಾಲಮೇಷಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಲಮೇಷಿ. [ಸಂ. ಕಾಲಮೇಷಿಕಾ]

ಕಾಲಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಸೂಚಕ ಯಂತ್ರ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡಿಯಾರ: "ಕಾಲವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಕಾಲಯಂತ್ರ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಲಸೂಚಿ; ಕಾಲಲೇಖಕ; (ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಥಟ್ಟನೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಥಟ್ಟನೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುವ ಗಡಿಯಾರ, ನಿಲ್‌ಗಡಿಯಾರ" (Chronograph. ಇಂಕಪ). [ಕಾಲ + ಯಂತ್ರ]

ಕಾಲಯಗದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಕಾಲಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಮೂಜು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭. ೨೦–೧೨; 1162). [?]

ಕಾಲಯಮ, ಕಾಳಯಮ (ನಾ). ೧. ಸಂಹಾರಕರ್ತನಾದ ಯಮ: ನೃಪಕುಲ ಕಾಲಯಮನಾಶ್ರಮಕೆ ಬಂದನು ರೇಣುಕಾಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೧೪). ೨. ಯಮನಿಗೆ ಯಮ; ಶಿವ; ರುದ್ರ. **ಕಾಳಯಮ**: ೧. ಆಳು ಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ₁ + ಯಮ]

ಕಾಲರ 'ಕಾಲರಾ' ನೋ.

ಕಾಲರಳಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೭–೭೨೯). [ಕಾಲ + ಅರಳಿ₁ + ಮರ]

ಕಾಲರಾ, ಕಾಲರ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ ರೋಗ: ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಕಾಲರಾ ರೋಗಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಪಿತೃಶ್ರೀಯವರು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದರು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೭); ಪ್ಲೇಗೂ ಕಾಲರಾ ತಗಲಿ ಮೃತರಾದರೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೪). **ಕಾಲರ**: ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲರ, ಪ್ಲೇಗುಗಳು ತಲೆದೋರಿದಾಗ (ಕೆಲರೋ. ೧); ನೊಣಗಳು . . . ಆಮಶಂಕೆ, ಕಾಲರ, ವಿಷಮಶೀತ ಜ್ವರ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೯). [← ಇಂ. Cholera]

ಕಾಲರಾಜ, ಕಾಳರಾಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಕಾಲರಾಜನ ಜಗದ್ಗೃಹಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ನಿಜಾಸಿದ ಕನಕ ಕಳಶ ಯುಗಳಮುಮಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೬–೫೧ ವ). ೨. ಮರಣದ ಅಧಿಪತಿ; ಯಮರಾಜ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ: ಕಾಲರಾಜನೆಯ್ತಂದೊಡಾವನು ಮಿಲ್ಲಿಯುಮೆಂತು ಕಾಯಲಾಜಂ(ಜೀವಸಂ. ೩೩–೧೯ ವ). **ಕಾಳರಾಜ**: ೨. ಜರೆಬಂದೊಟ್ಟೈಸೆ ಮಾಣ್ದರ್ದಳಿಪೆನಗಿದೆ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳರಾಜಂ . . . ಮಾಣ್ದರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಪೂರ್ಣ]ನೇ (ಆದಿಪು. ೨–೯೯). [ಕಾಲ + ರಾಜ]

ಕಾಲರಾತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರತು, ಪೂತಿಮಾಂಸ . . . ಕುಚ್ಛಾಸವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿ ಕಾಲರಾತ್ರವೆಂಬ ರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ. (ಕಾಲ + ರಾತ್ರಿ + –]

ಕಾಲರಾತ್ರಿ, ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿ. ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ರಾತ್ರಿ. ೩. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. ೪. ದೀಪಾವಳಿಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ. **ಕಾಳರಾತ್ರಿ**: ೨. ಸೌಮಿತ್ರಿ ಲಯಸಮಯದ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಸಾಗರಾವರ್ತಮಂ ಜೇವೊಡೆಯೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೭–೧೧೫ ವ). ೩. ಕರಾಳಿ ಕಳಾವತಿ ಕಾಳರಾತ್ರಿ . . . ಮಾಲಿನಿಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೨). [ಕಾಲ₂ + ರಾತ್ರಿ]

ಕಾಲರಾಯ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲರಾಜ ೧: ಕಾಲರಾಯನ ಬೆರಳುಂಗರದೊಳು ಗಾದೆ ಮಿರುಗುವ ಹೊಸ ಹೊಚ್ಚ ಹರಳು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೦–೮೯). ೨. ಕಾಲಯಮ: ಒಲುಮೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಹೊಳೆಯದಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತ ಕಾಲರಾಯನ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೀಳದಿರಲು (ಇಂಗೀತ. ೫೦). [ಕಾಲ₁ + ರಾಯ]

ಕಾಲರು (ನಾ). (ಅಂಗಿಯ) ಕೊರಳ ಪಟ್ಟಿ: ಸೇದುವ ಹಗ್ಗದಂತಿರುವ ರುಮಾಲು, ಐದು ಗುಂಡಿಯ ಮುಚ್ಚು ಕಾಲರಿನ ಅಂಗಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೦೩). [← ಇಂ. Collar]

ಕಾಲರುದ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಭೈರವ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರ: ಬಾಲಸುರ ವಣಿಸಿದನು ಮಸಗಿದ ಕಾಲರುದ್ರನ ರೂಪ ತಾಳ್ದನು ವೈರಿ ಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೨೭); ಕೆರಳ್ದೊಡೆ ಕಾಲರುದ್ರನಲ್ಲಾ ವೃಕೋದರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೧). [ಕಾಲ + ರುದ್ರ]

ಕಾಲಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಕ್ವವಾದ ಕಾಲ ಬರುವಿಕೆ; ಅರಿವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ನಿಮ್ಮ ಮನದಿಂ ಮಿಥ್ಯಾಕಳಂಕಂ ತೆರಳ್ದಿನಿತುಂ ಪೋಗದು ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ದೊರೆಕೊಂಡಂ ದಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೨–೨೨); ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿ ಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ); ಸತ್ಪುರುಷರದೇಕೆ ಬಂಜೆವಡಿಪರ್ ಗಡ ದುರ್ಲಭ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೫೭). ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಬರಬೇಕು (ಶಾಂತಲಾ. ೫೩). [ಕಾಲ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕಾಲಲೀಲೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಆಟ; ಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಕ್ರೀಡೆ: ರಾಕ್ಷಸನಾಶ ದುಶ್ಶಕುನಗಳ್ . . . ಲಂಕೆಯೊಳ್ ಬೀಸಿದುವು ಕಾಲಲೀಲೆಯ ಕಪಿಧ್ವಜಬಲದ ಮೃತ್ಯುಕರ ಕರವಾಲಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨೬–೨೫೩). [ಕಾಲ + ಲೀಲೆ]

ಕಾಲಲೇಖನ (ನಾ). ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯ: "ಯಾವುದಾದರೂ ಖಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಕ್ರಿಸ್ತ) ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲು ತಕ್ಕ ರೋಮನ್ ಅಂಕಿಗಳ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯ" (Chronogram. ಇಂಕಪ). [ಕಾಲ + ಲೇಖನ]

ಕಾಲವಶ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಧೀನತೆ: ಅನ್ಯಾಂಗನಾಮಲ್ತು ಸ್ಪೃಹೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಲ್ತೆ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ ವಿಸ್ಮಯಾವಹ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೬); ಜಲನಿಧಿಯೊಳಂ ತೆಪ್ಪ ತೇಲುವಂದದಿಯಿಳಾತಳ ಹೆಪ್ಪುಗೊಂಡುಯಿರುತಿರುತಿಹುದು ಕಾಲವಶದೊಳು ತಳಮಳಗೊಂಬುದೆಂದು . . . ಬಲಿದು ಕೀಲಿಸಲು (ನವಮೋ. ೨–೧೪). ೨. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು; ಮರಣಾಧೀನ: ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚಲರಾಗಿ ತಪವನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಚ್ಚರಿತರೆಲ್ಲರು ಕಾಲವಶರೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨–೩೯).

ಕಾಲವಶನಾಗು = ಸಾಯು: ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನಾನು ಕಾಲವಶನಾಗುವೆನು (ರಾಮರಾ. ೭೨). [ಕಾಲ₁ + ವಶ]

ಕಾಲವಾಚಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ೧. ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುವ,—ಸೂಚಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ; ಕಾಲಸೂಚಕ ಪದ: ಕಾಲವಾಚಕಂಗಳಪ್ಪ ಅಂದು ಇಂದು ಉಂದು ಎಂದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೨೧ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದು . . . ಪಗಲ್ ಎಂಬ ಕಾಲವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೦). [ಕಾಲ + ವಾಚಕ]

ಕಾಲವಾಚಿ (ನಾ). = ಕಾಲವಾಚಕ ೨: ಕಾಲವಾಚಿಯಿಂದಿಂದುಂದೆಂಬುದುಮೇಕರೂಪಮಾಗಿರ್ಪುದು ಮೊದಲೆರಡುಂ ವಿಭಕ್ತಿಗಂ ಸಪ್ತಮಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೨೧). [ಸಂ. ಕಾಲವಾಚಿನ್]

ಕಾಲವಿಕಿರಣಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ವಿದ್ಯುದ್ಯಂತ್ರ: "ಕಾಲಸೂಚಕ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಹರಡುವ ಸಾಧನ; ಕಾಲವಿಕಿರಣಯಂತ್ರ" (Chronopher. ಇಂಕಪ). [ಕಾಲ + ವಿಕಿರಣ + ಯಂತ್ರ]

ಕಾಲವಿಪರೀತ (ಗು). ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ: ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ನಿರುಪಯೋಗಿಯೆಂದೂ ಕಾಲವಿಪರೀತವೆಂದೂ, ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವೆಂದೂ ಅನಿಸುವವೆಂಬ ಭಯ ನನಗಿದ್ದೇ ಇದೆ. (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೫೪). [ಕಾಲ + ವಿಪರೀತ]

ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸ (ನಾ). ಕಾಲದ ಬದಲಾವಣೆ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ: ಈ ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸದಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೧೦೪). [ಕಾಲ₁ + ವಿಪರ್ಯಾಸ]

ಕಾಲವಿಳಂಬ (ನಾ). ತಡ; ಕಾಲವಿಾರುವುದು: ಗೌರೀದೇವಿಯು . . . ಅರ್ಥನಿಮಿಷವಾದರೂ ಕಾಲವಿಳಂಬ ಮಾಡದೆ (ಕವಿಕಾ. II, ೬೫); ಆದರ್ಶವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [ಕಾಲ + ವಿಳಂಬ (=ವಿಲಂಬ)]

ಕಾಲವೇದಿ (ನಾ). ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಯೋಗ್ಯವೆಂಬ ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಾಲವೇದಿ ವಿನೀತನವ್ಯಸನಾಳಿ ಸೂರಿ ರಹಸ್ಯ ಸತ್ಕೃತಿಪಾಲನಾನ್ವಿತಮಂತ್ರಿ ಯುಂಟೇ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೮೭). [ಸಂ. ಕಾಲವೇದಿನ್]

ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸ: ಈ ಕೌರವರು ತಮ್ಮ ಸೊಸೆಯೂ, ಮಗಳೂ ಹೀಗೆ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯವೇ ಸರಿ (ವಚಭಾ. ೧೧೧). [ಕಾಲ + ವೈಪರೀತ್ಯ]

ಕಾಲವೈರಿ (ನಾ). ಯಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕಾಲವೈರಿ ಪುರಾರ್ಧನಾ ಜಿತಸುರಾಧ್ವರ ಧೀರ ಶಂಕರ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪಾಲಯಾ(ಹಮ್ಮೀರ.೮-೪೭). [ಕಾಲ + ವೈರಿ]

ಕಾಲವ್ಯಾಪಿ (ಗು). ಕಾಲವನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುವ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: (ಶ). [ಸಂ. ಕಾಲವ್ಯಾಪಿನ್]

ಕಾಲಶಾಕ (ನಾ). ಕರಿಬೇವು: ಕಾಲಶಾಕ (ಕರಿಬೇವು) . . . ಕಫ ವಾತ ನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಶಿವ (ನಾ). ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃವಾದ ಶಿವ; ರುದ್ರ; ಕಾಲಭೈರವ: ಕಾಲಶಿವಾರ್ಚನೆಯ ವೇಳೆ ಸಂಧಿಸಿತು (ಬಸಪು. ೪೮-೨). [ಕಾಲ + ಶಿವ]

ಕಾಲಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ: ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಕಾಲಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡೋಣ, ಮಾಸ ಶಿವರಾತ್ರಿ ದಿವಸ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಪೌರ್ಣಮಿ ದಿವಸ . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಸಿದ್ದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೮). [ಕಾಲ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಕಾಲಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯ ಪ್ರಥಮಸಮಯದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವುದದು ಕಾಲಸಂಸಾರಂ" (ಚಾವುಂಪು. ೨೮೬-೫). [ಕಾಲ + ಸಂಸಾರ]

ಕಾಲಸಂಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ: ಲೀಲೆಯ ಕುಚಿತು ಅಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೪೩); ಶಿವ ಭವ . . . ಕಾಲಸಂಹರಾ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೮). [ಕಾಲ + ಸಂಹರ]

ಕಾಲಸರಣಿ (ನಾ). ಭಯಾನಕವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಅರಿರಾಯ ಗಿರಿವಜ್ರ ದಂಡನಭವನ ಕಾಲಸರಣಿ ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮ . . . ರಾಜರಾಜಂಮದೀಶಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೬೫). [ಕಾಲ + ಸರಣಿ$_1$]

ಕಾಲಸರ್ಪ, ಕಾಳಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ನಾಗ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪ: ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲಸರ್ಪನ ಕಂಡು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧); ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಸರ್ಪವಾದ ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತು (ಕವಿಕ. ೫೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಯೋಗ; ರಾಹುಕೇತುವಿನ ನಡುವೆ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳು ಇರುವ ಯೋಗ. **ಕಾಳಸರ್ಪ**: ೧. ಈ ಸುರಭಿತ ಸುಮಂಜರಿಯ ಹಿಂದೆ ಪೂತ್ಕರಿಸುವ ಕಾಳಸರ್ಪ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೨೫-೧೪). [ಕಾಲ + ಸರ್ಪ]

ಕಾಲಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಲನಿಯಮ. ೨. ಎಂಟು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರೌರವ, ಧ್ವಾಂತ . . . ಕಾಲಸೂತ್ರಂಗಳೆಂಬುವೇ ಯೆಂಟು ನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಸೂದನ (ನಾ). = ಕಾಲಸಂಹರ: ಘನಕಾಲ ಕಾಲಸೂದನ ಕಲಾಧರನ ನೂತನ ಕಲಾಧರ ರಕ್ಷಿಸು (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬೫^1. [ಕಾಲ + ಸೂದನ]

ಕಾಲಸ್ಕಂಧ, ಕಾಳಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷ; ಹೊಂಗೆ ಮರ: (ಶ). **ಕಾಳಸ್ಕಂಧ**: "ಕಾಳಸ್ಕಂಧಂ ತಮಾಳಮೆನೆ ತಾಪಿಚ್ಛಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲಹರ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಸಂಹರ: ಬಂದನುದ್ಧತ ಶೀಲತರ ಕಾಲಹರನೆಂಬ . . . ವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೧೪). ೨. ಮರಣವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು; ಸಾವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು: ಕಾಲಹರನುದಯಮಿದಱೊಳ್ ಕಾಲಂಬಾರುತ್ತಿರಲದೇಕೆಂಬ ಪೂಲಾ ಕಾಲದೊಳ್ ತರುಗಳೆಲ್ಲಂ ಲೀಲೆಯನಾಂತುವು ತಳಿರ್ತು ಪೂತುಂ ಕಾಯ್ತುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾಲಹರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ: ಇಷ್ಟಷ್ಟು ದಿನ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು (ತ್ಯಾಗಮ. ೫೪). ೨. ತಡಮಾಡುವಿಕೆ: ಆ ಮೂಲ ಚೂಲದಲಿ ಕಾಲಹರಣವು ಮಾಡಲಿಹುದೆ ಹೊತ್ತು (ಪಾಂಡಜ. ೪೪); ಕಾಲಹರಣಮಾಡುವುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾಡ್ಯ (ರೂಪಸಂ. ೩೩); ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ವೀರಯೋ. ೮೮). [ಕಾಲ + ಹರಣ$_2$]

ಕಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ; ಜೀವನ ಸಾಗಿಸು: ಇವರು . . . ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮನೆಗಳ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಹಾಕಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೪೧). [ಕಾಲ + ಹಾಕು$_1$ (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲಱ್ದು, ಕಾಲದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಮುಳುಗಿಸು; ಕಾಲು ಊರು: ಕೆಲಬರ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ದುಃಖಂಗಳೊಳ್ ಕಾಲಱ್ದಿರ್ದು ತಪಂಗಳಂ ನೆಗಱ್ದುಂ ದುಷ್ಕರ್ಮರೆಂತಿರ್ದೊಡಂ . . . ಸತ್ಪಥದೊಳಂ ಪೊಂದಿರ್ದರಂ ಪೋಲ್ವರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅಱ್ದು]

ಕಾಲಾಂಜನ, ಕಾಳಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಅಂಜನ; ಕಪ್ಪು ಕಾಡಿಗೆ: "ಪುಟಾಲುಃ-ಕಾಲಾಂಜನ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೦). **ಕಾಳಾಂಜನ**: ೧. "ನೀಲಾಂಜನಂ ಕಾಳಾಂಜನಂ" (ಓಷಧಿ. ೮೮). ೨. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರ ಸುಪಾರ್ಶ್ವಗಿರಿಯ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿಹವು ಶಂಕಕೂಟ ವೃಷಭ ಹಂಸ ಕಾಳಾಂಜನ ಶಿಖರಿಯಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). [ಕಾಲ + ಅಂಜನ]

ಕಾಲಾಂತ (ನಾ). ಆಯುಷ್ಯದ ಕೊನೆ; ಸಾವು: ಕಾರಂಗನೆಂಬದಟಂ . . . ಪೊರ್ದಿದನುರ್ಕಿಂ ನಿಜ ತಾತ ದಿಗ್ವಿಜಯದೊಳ್ ನಿಂದಾಂತು ಕಾಲಾಂತಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೧). [ಕಾಲ + ಅಂತ$_1$]

ಕಾಲಾಂತಕ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಯಮ: ಕಾಲಾಂತಕನ ಹೆಬ್ಬೆಳಸು ಹುಲುಸಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೩); ಬಳಿಕ ರಣಭೀಷಣಂ ಭೀಷಣಂ ವಸುಮತಿಗೆ ಕಾಲಾಂತಕಕೋಪಮಂ ಕೋಪಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೩೮). ೨. ಶಿವ: ಶರಧಿಯ ದಾಂಟಿಸಿ ಕಾಲಾಂತಕನೆ ಕಾಯೊ (ಸರ್ವವ.೧-೩); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ(ರಾಜಶೇ ೧೪-೧೫೩). [ಕಾಲ + ಅಂತಕ]

ಕಾಲಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಾಲ; ಕಾಲಾವಧಿ: ಕೆಲವು ಕಾಲಾಂತರದಲಾತನು ಕಾದಿ ಗಂಧರ್ವರಲಿ ಮಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨-೩೧); ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು . . . ಅರ್ಥವಿಕಾಸ ಪಡೆದಿರಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾಗರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಲಾಗುರು, ಕಾಲಾಗರು, ಕಾಳಾಗರು, ಕಾಳಾಗುರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಅಗರು; ಕೃಷ್ಣಾಗುರು: ಕತ್ತುರಿ ಕಾಲಾಗುರು . . . ಎಂಬೀ ವನಾಂತರ ಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧೦೨). **ಕಾಲಾಗರು**: ಕಾಲಾಗರು ಧೂಪಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಮಾದ ಗುಂಡಿಗೆಗಳಂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರಿಸಿ (ಪುರುಷ. ೮೧). **ಕಾಳಾಗರು**: ನೆಗಟ್ದೀ ಕರ್ಪೂರ ಕಾಳಾಗರು ಮಳಯಮಹೀಜಂಗಳೇಳಾ ಲತಾಳೀಸ್ಥಗಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೩); ಅತಿ ಬಹಳ ದಹ್ಯಮಾನ ಕಾಳಾಗರು ಧೂಪವ್ಯಾಪ್ತ ಧೂಪ ಕುಂಭಂಗಳಿಂದಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೩-೧೮). **ಕಾಳಾಗುರು**: ಕಾಳಾಗುರುವಿನ ಧೂಪದ ಕರ್ಬೊಗೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೧ ವ); ಕಾಳಾಗುರು ಪ್ರಮುಖ ಧೂಪಧೂಮಂಗಳಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೫). [ಕಾಲ + ಅಗುರು₃]

ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಕಾಳಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಕೊನೆಗಾಲದ ಬೆಂಕಿ: ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಮಂಜಿನ ಮಳೆಗೆ ಮೈದೆಗೆವುದೆ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೨೬); ರಾಮಬಾಣಂಗಳ್ಗೈದಿದವು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೩). **ಕಾಳಾಗ್ನಿ**. 'ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ' ಪರಾ. [ಕಾಲ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ, ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪನಾದ ರುದ್ರ; ಕಾಲರುದ್ರ: ರಸೆಯುಂ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಂ ಪೊಱಮಡುವವೋಲ್ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೭-೩೦); ರಕ್ಕಸರ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರನ ಬಲುಹ ನೀನಱಿಯೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮-೭). **ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ**: ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರನ ಮೇಳಾಪವನಱಿಯದವರು ಕಾಳು ಬೇಳೆಯೆನುತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೭). [ಕಾಲಾಗ್ನಿ + ರುದ್ರ]

ಕಾಲಾಚಾರ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಆಚಾರ, —ನಡವಳಿ: ಇದರೊಳಗಿನ ಆತ್ಮವೀರದ ಕತೆ ದೇಶಾಚಾರ ಕಾಲಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದ ಸಾರ್ವದೇಶಿಕವಾದ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ವೀರಯೋ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಾಲ + ಆಚಾರ]

ಕಾಲಾಟ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಟ; ಸುಳಿದಾಟ; ಸಂಚಾರ: ಸೊಂದಿಗೋಡಗಂಗಳ ಕಾಲಾಟದಿನಲ್ಲೊಕ್ಕಲರಿಸುದಿರ್ದ ದೂಳಿಗಳ ನಮುರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ರಾಯದಳದೊಳಗೆ ಅನಿಲಜನ ಕಾಲಾಟ ಕದಳೀವನದ ಕಾಡಾನೆಯ ಮೃಗಾಳಿಯ ವನಚರರ ದೆಖ್ಖಾಳದಬ್ಬರ ಕಾಣಲಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪೫); ಮತಿಯವತರಿಸಿದುದು ಕಾಲಾಟವಾದುದು ಕರಣವೃತ್ತಿಗಳ (ನಿಥಾಗ. ೩-೨-೫); ಕಾಲಾಟವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಕಷಾಯದ ಗಸಣೆ ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). ೨. ನರ್ತನ; ಕುಣಿತ: ಕಾಲಾಟದಿಂ ಬುಬುಬೆಂದು ಕುಣಿವುತ (ಬಸಪು. ೯-೧೨). ೩. ವೇಗದ ಗತಿ; ರಭಸದ ನಡಗೆ: ನರನ ಶರಜಾಲವಿದು ಕಲ್ಪಾನಲನ ಕಾಲಾಟ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೧೯); ೪. ಪ್ರಹಾರ; ಹೊಡೆತ: ಎಮ್ಮೊಡೆಯನ ಕೈಯ ನನೆಯ ಕೋಲ ಕಾಲಾಟಮಂ ಕಾಣ್ಬುರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೮). ಅಬಲೆಯರ ಕಡೊಗ್ಗೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟಕಳುಕದರುಂಟೆ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೨); ಕಾವನ ಕೈದಿನ ಕಾಲಾಟದಂತಿದೆ ಕೋವಿದೆ ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೫೩). ೫. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವಿಕೆ: ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಾಲಾಟದಲಿ ಮೃಗಶಿಶು ಮಲೆತಡೇನಗ್ಗಳೆಯನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೩).

ಕಾಲಾಟವಡಗು = ನಡಗೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾಗು; ಸಾಯು: ಸುಧನ್ವನಿಸುವಿಸುಗೆಯಂ ಪೇಳಲಱಿಯೆಂ ತಿರುಗುತಿರ್ದುದು ವರೂಥಂ . . . ಕಾಲಾಟವಡಗಿದವು ಕುದುರೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೦). [ಕಾಲ್₁ + ಆಟ]

ಕಾಲಾಟ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ: ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಯೀ ಸ್ತಾನದಲು ಕಾಲಾಟಗಳಾದ ಧಂನ್ಯರು ಕರುವಕುಂದ ಮೂವತ್ತು ವ್ರಿತ್ತಿಕಾಱಱ ಕೈಯಲು . . . ನಡಸಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೧-೧೮; 1447). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಲಾಡಿ]

ಕಾಲಾಡಿ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು; ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ: (ಶ). ೨. ಅಲೆಮಾರಿ; ಪೋಲಿ: (ಶ). [ಕಾಲಾಡು + -ಇ₂]

ಕಾಲಾಡಿತನ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ; ಓಡಾಟ: (ಶ). [ಕಾಲಾಡಿ + -ತನ]

ಕಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡಾಡಿಸು; ತಿರುಗಾಡಿಸು: ಹೋರಿಯನ್ನು ಕಾಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು (ದೆಳುಮ. ೧೬೮). ೨. ಕಾಲಿಂದ ಮಗುಚಿಸು, —ಕೆದರಿಸು: ಭತ್ತವನ್ನು ಕಾಲಾಡಿಸಿ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲಾಡು + -ಇಸು₃]

ಕಾಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆದಾಡು; ಓಡಾಡು; ತಿರುಗಾಡು: ಗುಗ್ಗುರಿಗಲ್ಗುಂಡುಗಲ್ಗು ಪೊರಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಗುದುರೆಗಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರದೊಳ್ಕಾಲಾಡ ಬಾರದು ಬಲು ದುರ್ಗವದೀಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೯೬). ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಗುಚು, —ಕೆದರು: ಲಕ್ಷಮ್ಮ ಹರಡಿದ್ದ ಭತ್ತವನ್ನು ಕಾಲಾಡಲು ಹೋದಳು (ನಿಶಲು. ೨೦೧). [ಕಾಲ್₁ + ಆಡು₁]

ಕಾಲಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಆಣೆಯ ಕಾಲುಭಾಗ: ಕರೆದದ್ದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಕಾಲಾಣೆ ಕೊಟ್ಟ (ಹಸ್ನೊಂದ. ೪೪). [ಕಾಲ್₃ + ಆಣೆ₆]

ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಕಾಲಮೀರಿ ಹೋಗುವುದು; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಯ ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು: "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಶಯಂ ಸಮುದ್ರತಟ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಂ ತಾವಿವಿಂಶತಿವೇಲಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಕಾಲ + ಅತಿಕ್ರಮ]

ಕಾಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗ. ೪೪-೮೭೯). [?]

ಕಾಲಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಕಾಲದ ಒಡೆಯ; ಕಾಲಪುರುಷ: ಅದೆಂತು ಅವರು ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೋ ಕಾಲಾಧಿಪತಿಯೇ ಬಲ್ಲ (ಕಬಸಾ. VIII ಪೀಠಿಕೆ). [ಕಾಲ + ಅಧಿಪತಿ]

ಕಾಲಾಧೀನ (ಗು). (ಸರ್ವವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ) ಕಾಲಪುರುಷನ ಅಧೀನವಾದ; ಮೃತ್ಯುವಶವಾದ: ಹರಿಹರಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಲೋಕಾಂತರವನೈದಿದ ಸುಕೃತಿಗಳು ಧರೆಗಿರಿಗಳಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾಲಾಧೀನವಾಗಿಹವು (ಅಮೃತ. ೨-೪೦).

ಕಾಲಾಧೀನವಾಗು = ಸಾಯು; ಮೃತವಾಗು: ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ತಂದೆಯು ಕಾಲಾಧೀನನಾದ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ನಡೆದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಕವಿಕಾ. II, ೪೬). [ಕಾಲ + ಅಧೀನ]

ಕಾಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ; ಚೇತನಗೊಳ್ಳು (?): ಭೀತಿ ಬಿಟ್ಟುದೆ ಮನುಜರಿಗೆ ನಮ್ಮಾತಗಳ ಕೂಡಹುದಲ್ಲೆ ಕಾಲಾತುದೇ ಕಲಿತನವೆನುತ ಕೈಕೊಂಡರವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೪೦). [ಕಾಲ್₁ + ಆನ್₁]

ಕಾಲಾನಲ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಾಗ್ನಿ: ಕೌರವ್ಯಕುಲ ಕಾಲಾನಲನುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ಭೀಮಸೇನಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧ ವ). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಅಗ್ನಿ; ದಳ್ಳುರಿ: ಸ್ಮರಕಾಲಾನಲತಪ್ತಮೆನಿಸಿದೆನ್ನಂಗಗಳಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೩-೫೮). [ಕಾಲ + ಅನಲ]

ಕಾಲಾನುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಾಂತರ; ಎಂದಾದರೊಂದು ಕಾಲ: ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿರಲಾ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). ೨. ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ; ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾನುಕೂಲ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ; ಕಾಲಾನುಗುಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ : ತಾನೆಯೆಲ್ಲಾ ಇನ್ನು ಗುಗ್ಗುಳವೀ ನಿಟಿಲನಯನಂಗೆ ಈ ಕಾಲಾನುಕೂಲಕ್ಕೆನುತ (ಬಸಪು. ೪೪–೨೦); ಇನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕೂಲ ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ + ಅನುಕೂಲ]

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲದ ಆನುಪೂರ್ವಿ, —ಪರಿವಿಡಿ; (ಒಂದಾದಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಬರುವ) ಕಾಲದ ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ : ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೬ ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಕಾಲ+ ಅನುಕ್ರಮ]

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಘಟನೆಗಳ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾದ ಪಟ್ಟಿ: "ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪಟ್ಟಿ, ಪುಸ್ತಕ: ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿ" (Chronicle. ಇಂಕನ್ನ). [ಕಾಲ + ಅನುಕ್ರಮಣಿ]

ಕಾಲಾನುಪೂರ್ವಿ (ನಾ).=ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ ೨: ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾಲಾನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದಲ್ಲದೆ ಕಾರಣಾನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ (ಅಂಕಾ. ೧೫೭). [ಕಾಲ + ಅನುಪೂರ್ವಿ]

ಕಾಲಾನುಸರಣೆ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸಮಯಾನುವರ್ತನೆ : (*). [ಕಾಲ$_1$ + ಅನುಸರಣೆ]

ಕಾಲಾನುಸಾರ (ನಾ).=ಕಾಲಾನುಸರಣೆ : (*). [ಕಾಲ + ಅನುಸಾರ]

ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಮರ: (*). ೨. ಅಗರು ಗಂಧ: "ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ಕರೇ ಅಗರು ಚಕ್ಕೆ ಅಗರುಗಂಧ ಶ್ರೀಗಂಧಕ್ಕು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯). ೩. ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ. ೪. ಕಲ್ಲುಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಕ (ನಾ). ಅಗರು: "ಅಗರು ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾಪ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಆಲಾಪನ ಕ್ರಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಅಲಾಪ ಕಾಲಾಪ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆರದಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪದನಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳ ನಾರೋಹಣ ಅವರೋಹಣ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ವತ್ತಾರು ಭೇದವಱಿಂದಾಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [?]

ಕಾಲಾಪಾನಿ, ಕಾಳಾಪಾಣಿ (ನಾ). ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ; ದ್ವೀಪಾಂತರ ಶಿಕ್ಷೆ; ಗಡಿಪಾರು : ನಿಮ್ಮ ನಶೀಬದಾಗ ಕಾಲಾಪಾನಿಗೆ ಹೋಗೂದ ಅದ ಎಂದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ನಡೆದಾ. I, ೧೧೭). **ಕಾಳಾಪಾಣಿ** : ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಫಾಶಿ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಬದಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಳಾಪಾಣಿಗೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಗರತಿ. ೧೫೯); ಅಧಿಕಾರಿಯು . . . ಅವಳಿಗೆ ಆಜನ್ಮ ಕಾಳಾಪಾಣಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದನು (ದೇವಿಪ್ರ. ೧೬೪). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಲಾಪಾನೀ]

ಕಾಲಾಯಸ, ಕಾಳಾಯಸ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ : ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹವರಣಂ . . . ಎಂದಿನಂ ಬಂದುದು ಬಹುಳತಟಜ್ವಾಲಮಂಭೋದ ಕಾಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೯); ಕಾಲಾಯಸದಿಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಂಠಿಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತುಪಾದೇಯಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೩೭); ಕಾಲಾಯಸಕೆ ಸಮಂ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಕರಗಿ ಮೆಲ್ಲಿತಪ್ಪುದು ದಿಟಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೪–೬೯). **ಕಾಳಾಯಸ** : ಕಾಳಾಯಸವಳಯ ಭಯಂಕರಕರದ್ವಯಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೯೫ವ); ಕರಮಂ ಕಳಗಿಸಿದ ಕಾಳಾಯಸಶರಸಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ವ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ : (*). [?]

ಕಾಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಯಮನ ವೈರಿ ; ಶಿವ : ಕಾಲಾರಿ ಶಿವನ ನಾರಿ ಗಂಗಾಂಬಾವತಾರಿ . . . ಕಾವೇರಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೭); ಕಾಲಾರಿ ರುದ್ರ ಶರ್ವನೆ ಶಂಕರನೆ (ವೀರಪು. ೩–೫–೧೧). [ಕಾಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾಲಾವದಿ (ನಾ). ಸಾರುವೆ ; ಸಾರ : ಕಾಲಾವದಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಸುಣ್ಣ ಬಳಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅವದಿ?]

ಕಾಲಾವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಯ, —ಕಾಲಮಿತಿ : ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಅತಿದೀರ್ಘವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೂ (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೯). ೨. ವರ್ಷದ ಕೊನೆ. ೩. ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಸೀತೆಯ ಬೇಡಸಕ್ಕೆ ಕಾಲಾವಧಿಯಾದುದಿಲ್ಲನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೫೪). [ಕಾಲ + ಅವಧಿ]

ಕಾಲಾವಿರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಾಲಾವಿರ್ಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್. . .ಕಲಾಪಕದ ಗುರವಡಿಗಳ್ (ಎಕ. II, ೩೩–೧ ; 700). [?]

ಕಾಲಾಷ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಆಲಾಪನ ಕ್ರಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಅಲಾಪ ಕಾಲಾಪ. . . ಕಾಲಾಷ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆಱದಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪದನಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). 'ಕಾಲಾಪ' ಪಠಾ. [?]

ಕಾಲಾಹಿ, ಕಾಳಾಹಿ (ನಾ). ಕಾಲಸರ್ಪ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ : ಕೆಱುತ್ತಿಸುವುದುಂ ಕಾಲಾಹಿವೊಲ್ ಕೊಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಡೆಮುಟ್ಟಿ ಪೋಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೯೦). **ಕಾಳಾಹಿ** : ಕಾಳಾಹಿ ಭೋಗದಲಿ ಹೊಳೆವ ಹೆಡೆಮಣಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩–೩೧೭). [ಕಾಲ + ಅಹಿ]

ಕಾಲಾಳ್$_1$, ಕಾಲಾಳು (ನಾ). ಕಾಲುನಡೆಯ ಸೈನಿಕ; ಪದಾತಿ : "ಯಾತಂ ಪದಾತಿಕಂ ಪಾಯದಳ ಪತ್ತಿ ಪಾದಾತಂ ಪದಾಜಯಂ ಪದಿಕನೆನೆ ಕಾಲಾಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೩); ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳಮೊಳಗಂ ಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೩ವ); ಕಾಲಾಳ್ಕಿಱುವು (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಘಟಿಯ ತೇರಿನ ಸಿಱುವರಿಯ ಕಾಲಾಳ ಕಳವಳವಾಯ್ತು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೨); ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಡಹಿ ಕಾಲಾಳ್ಗಳನುರೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ತಿವಿದರ್ (ಕಂನವಿ. ೩–೨೦). **ಕಾಲಾಳು** : "ಪದಾತಿ, ಪತ್ತಿ. . .ಪದಿಕ, ಪದಿಕ – ಈ ೭ ಕಾಲಾಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರಕಾಲಾಳಿನ ಸತ್ತ್ವವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩); ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೯); ಕಾಲಾಳು ಪವುಜು ಮುರಿದು ವಾರುವಗಳ ಸಾಲೆಯೊಳು ಮಱೆಗೊಂಡವಾಗ (ಕಂನವಿ. ೩–೮೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಕಾಲಾಳು 'ಕಾಲಾಳ್' ನೋ.

ಕಾಲಾಳುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು; ಪದಾತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು : ತೇಜಿಗಳಾರು ಸಾವಿರ . . . ನಿಕರದ ಕರಿ ಕಾಲಾಳು ಗೂಡಿದ ಪೌಜಿಯ ಕಲಾಸಖಾನ ತೋಱಿದನು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೮೪). [ಕಾಲಾಳು (< ಕಾಲಾಳ್) + ಕೂಡು$_1$]

ಕಾಲಿ, ಕಾಳಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆ ; ಪಾರ್ವತಿ : ಕಾಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶೂಲಿ] ಸೂಡಿದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ದುರ್ವಾಸ ಲೋಲಮುನಿ ಕುಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೧೦). ೨. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಳು ; ಕರಿಪಿ. **ಕಾಳಿ** : ೧. "ರುದ್ರಾಣೀ, ಶರ್ವಾಣೀ, ಕಾಳೀ . . . ಮೇನಕಾತ್ಮಜಾ – ಈ ೨೧ ಗೌರಿದೇವಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೫–೧೬); ಕಾಲಿ ಕಾಪಾಲಿಗೆ ಮದಂ ದೇವಗಜಕೆ . . . ತೊಡವಾಗಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪). ೨. ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ ಕೆಂಪಿ, ಹೆಸರು ಕೆಂಪಿಯಾದರೂ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಳಿ (ಮಡ್ಡಿ. ೯).

೩. ರಕ್ತಪಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವತೆ; ರಣಮಾರಿ: ಹೋಳೆರಡ ಬಿಸಾಡೆ ರಣದಲಿ ಕಾಳಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ದಣಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೩೪). [ಸಂ. ಕಾಲೀ]

ಕಾಲಿಂಗ, ಕಾಳಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಂಗದೇಶ. ೨. ಕಲಿಂಗದ ಜನ. ೩. ಕಲಿಂಗದ ರಾಜ. ೪. ಆನೆ. ೫. ಕರಿಯನಾಗ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ. ೬. ಕಲಿಂಗದೇಶದ ಒಂದು ಮಹಾ ವಿಷಸರ್ಪ. 'ಕಾಲಿಂಗ ಮರ್ದನ' ಪರಾ. ೭. ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಹಣ್ಣು. ೮. ವಿಷದ ಸಸ್ಯ. **ಕಾಳಿಂಗ**: ೫. "ತನುವಿನಲಿ ಕಪ್ಪಿರಲು ಕಾಳಿಂಗನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೪). ೬. ಹತ್ತಿ ತುಳಿದ ಕಾಳಿಂಗನ ಹೆಡೆಗಳ ಅಹಂಕಾರ ಹಿಳಿದು (ನೆಲವು. ೩೯). ೭. ಮಾಗಧ ಮರಿಚಂ ಸೈಂಧವ ನಾಗರ ಕಾಳಿಂಗಮಿಂಗು ಸರುಷಪದೊಳ್ ಸಂಯೋಗಂಗೆಯ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಲಿಂಗಮರ್ದನ, ಕಾಳಿಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ: (೬). **ಕಾಳಿಂಗಮರ್ದನ**: ಕಾಳಿಂಗ [ಸಾಠಾಂ. ಕಾಳಿಯ]ಮರ್ದನ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಪೇಳಿ ಗೋಪ್ಯಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೪೬-೧). [ಕಾಲಿಂಗ + ಮರ್ದನ]

ಕಾಲಿಂದಿ, ಕಾಳಿಂದಿ (ನಾ). ೧. ಯಮುನಾ ನದಿ: ಕಾಲಿಂದಿಯ ನಮರಾಪಗೆ. . .ಪೋಲ್ತಿರೆ ಕಾಲದ ಮರ್ವುರ್ವಿ ಪರ್ವಿತುರ್ವೀತಳಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೦೦). **ಕಾಳಿಂದಿ**: ೧. "ಕಾಳಿಂದಿ ದಿನಕರಾತ್ಮಜೆ ಯಮಾನುಜೆಯೆನಲು ಯಮುನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೧೧); ಮಂದಾಕಿನಿ ಪರಿದಾ ಕಾಳಿಂದಿಯೆಗೆತ್ತಾದಮಟ್ಟಜಿಂದಂ ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೊ ಪೇಜಿಂಬಂದದಿನೆಸೆದತ್ತು ಹಾರಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಬಂದ ಕಾಳಿಂದಿಯಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೯ ವ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಕೌಶಿಕಿ . . . ಕಾಳಿಂದಿ . . . ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಕಾಲಿಂದೀ]

ಕಾಲಿಂದಿವೈರಿ, ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಂದಿಯ ಶತ್ರು; ಬಲರಾಮ: (೬). **ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ**: "ನೀಲಾಂಬರಂ ರೇವತೀಶಂ ಹಲಾಯುಧಂ ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ . . . ರಾಮನೆನಲು ಬಲನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೧). [ಕಾಲಿಂದಿ + ವೈರಿ]

ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ, ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ (ನಾ). ಕಾಲಿಂದಿಯ ಸಹೋದರ; ಯಮ: (೬). **ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ**: "ಪ್ರೇತಪತಿ ಸಮವರ್ತಿ ಮೃತ್ಯು ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತಂ ಯಮಂ . . . ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦). [ಕಾಲಿಂದಿ + ಸಹಜಾತ]

ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ, ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹಲಾಯುಧದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎಳೆದವನು; ಬಲರಾಮ:(೬). **ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ**: "ಬಲದೇವಃ . . . ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣಃ . . . ಹಲಾಯುಧಃ -ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬-೨೯,೩೦). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಕರ್ಷಣ)]

ಕಾಲಿಂದೀಭೇದನ (ನಾ). = ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ: (೬). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಭೇದನ)]

ಕಾಲಿಂದೀಸೋದರ, ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ (ನಾ). = ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ: (೬). **ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ**: ಏಕಾಂಗದಿಂ ಯುದ್ಧಕೇಳಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೭-೨೫). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಸೋದರ)]

ಕಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಆಯಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ: ದೈಶಿಕ ಕಾಲಿಕತ್ರಯಗಹನ ಕರ್ಮಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೯-೪). 'ಸಕಾಲಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಲಿಕಾದೇವಿ, ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ (ನಾ). ದುರ್ಗಾದೇವಿ: (೬). **ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ**: ಊರಮುಂದೆ ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಯ ಗುಡಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಕಾ + ದೇವಿ)]

ಕಾಲಿಕೆ, ಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು; ಕತ್ತಲೆ: ಧರೆಗೆ ಗಗನಕೆ ಕಾಳಿಕೆಯ ಪಸರಿಸಿತು ಜೋದರ ಕೋದ ಶರಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೪); ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಯು ಕಾಳಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೂಳಿದ್ದ ವಸ್ತು ಇದೇನಯ್ಯಾ? (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೨೧); ಬೆಸುವ ಮೇಘದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಖಂಡಿಸುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚರದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೭). ೨. ಮಾಲಿನ್ಯ; ಕುಂದು; ದೋಷ: ನೀರದ ಮಾಲಿಕೆಯಿಂ ತೊಲಗಿದ ಶಶಿ ಕಾಲಿಕೆಯಿಂ ದೇರ್ಪಟ್ಟ ಕನಕಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೮೧). ೩. ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಘಾವಳಿ: (೬). ೪. ತುಕ್ಕು; ಕಿಲುಬು. ೫. ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. **ಕಾಳಿಕೆ**: ೧. ಅರಳುಗಂಗಳ ಬೆಳಗಿನಲಿ ತಮವಿರುಳು ಬೀತುದು ಬೆಸುವುದಾಗಲೆ ಕುರುಳ ಕಾಳಿಕೆಯಿಂದ ತತ್ಕಾಂತಾ ಕದಂಬದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೨೭); ಕಾಳಾಗರು ಧೂಪಧೂಮದ ಕಾಳಿಕೆ ಮೇಲೆದ್ದು ನಭಕ್ಕೆದಿತಾಗ (ಗೋಮಟೇ. ೫-೯೩); ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಳಿಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ರಾಜಸೂ. ೬೫). ೨. ಕುದಿಯಿಸುವ ದೆಚ್ಚೆಯಿಂ ಮುಂ ತದುಕಿಂ ಗುಗ್ಗುಳದಿನಕ್ಕೆ . . . ಆ ತೈಲದೊಂದು ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೧೩); ತದ್ವನಿತೆಯ ಹೃದಯದ ಕಾಳಿಕೆಯೆನೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು ಮೇಚಕತೆ ಚೂಚುಕದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮೬); ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ, ಒರೆ ಬಣ್ಣಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೫೧); ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಅವನ ಪ್ರಣಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಬಂದಿತ್ತು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಆ ಶಂಕೆ ಬಂದಂದೇ ಅದರ ಕಾಳಿಕೆಯೂ ಕಳೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೩೯). ೪. "ಕಿಲುಬೆಂದೆನೆ ಕಾಳಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); "ಕಾಳಿಕೆ – ಕಾಲಿಕಾ = ಕಿಲುಬು." (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [ಸಂ. ಕಾಲಿಕಾ]

ಕಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ).=ಕಾಲಿಡು: ಉಕ್ಕಿದುದು ಕಡುಶೋಕರಸ ಕಾಲಿಕ್ಕಿತಗ್ಗದ ಮಚವೆ (ತೊರರಾ. ೭-೪೭-೩೮); ನೀಲನು ಈ ಮೊದಲೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕಾಲಿಕ್ಕಿದ್ದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಷ ವರ್ಷ ಅದೇ ಬೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯದೆ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸುವಿಕೆ; ಸರದಿ ಬೆಳೆ; ಆವರ್ತನ ಪೈರು; ಮೂರುವರ್ಷದವರೆಗೂ ಗೋಧಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೩); ತೈಲಧಾನ್ಯದ ಕಾಲಿಗೆ, ಕಡಲಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಈ ಎರಡೂ ಕೂಡಿ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಗೊಬ್ಬರದ ಹಾಗೆ ತ್ರಾಣವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬). [?]

ಕಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ನಡೆ; ಸೇರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಶತದಳಾಯತಲೋಲ ದೃಗುದೀಧಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಿಡಲಜಿಯದೋರಂತೆ ರತೀಶನೆಸುವ ನಿಶಾತಮಾರ್ಗಣ ಹತಿಗೆ ಗುಜಿಯಾದೆನು (ಬಸವು. ೪೦-೭); ತಿಂತಿಣಿಯು ರಘುವರಚರಿತೆಯಲಿ ಕಾಲಿಡಲು ತೆರಪಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೭); ಪುರುಷರಿಹ ಯೇಕಾಂತ ಸಜ್ಜೆವನೆಗೆ ಕಾಲಿಡಲ್ಕಂಜುವೆಂ (ನವಮೋ. ೯-೨೪); ಕಾಲಿಡಲ್ಕಾ ಶಿಲೆಯೊಳಾ ತುರಂಗದ ಖುರಂ ಕೀಲಿಸಿತು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೦-೧೧); ಸಂಜೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು (ಯೋಧಪು. ೭೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇಡು]

ಕಾಲಿಮೆ, ಕಾಳಿಮ, ಕಾಳಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು. ೨. ಕರೆ; ಕಲೆ; ಕಳಂಕ: ಕಾಮದ ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಜಹಾಂಗೀರನಿಗೆ ಈ ಕಾಲಿಮೆ ಅಂಟದೆ ಹೋಗದು (ನೂರಜ. ೨೦). **ಕಾಳಿಮ:** ೧. ಎಸೆಗುಂ ಕುಚಭರ ಚೂಚುಕಯುಗಳ ಕಾಳಿಮಂ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೯೨); ಕಱೆದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ ಕಱೆದುವು ಮಿಂಚಂ ಬೞಿಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೮); ಕಾಳಿಮದ ಕೂಟವೆನಗಿಲ್ಲ (ಜೈವಿಧಾ. ೧೮-೧೪). **ಕಾಳಿಮೆ:** ೧. ಹರಿಯ ಕಾಳಿಮೆಯ ವಿಷದ ಕರ್ಬುರವ . . . ಎಳೆದುಕೊಂಡೊಡಗೂಡಿ ತುಳಿದು ಹಿಳಿದಬುಜಜಂ ಬೆಳಗು ಮುಳುಗಲು ಬಳಿದನೋ ಬಯಲನೆಂದೆನಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೬); ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿದ್ದ ಕಥೇರಿ ಯಂತ್ರದ ಕಾಳಿಮೆ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಯಿತು (ಶ್ರೀಸ್ವಪ್ರ. ೨೨೨). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಮನ್]

ಕಾಲಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಜ್ನಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಬ್ಬು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧; 800). [ಕಾಳಿ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಾಲಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಲಿಡು: ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದೇ ಮಾತು (ನಿದ್ರೋಕು. ೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕಾಲಿಲಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ: "ಕುಂಟ, ಹೆಳವ, ಕಾಲಿಲಿ" (ಕಂನುಹು. ೮೧). 'ಪಲ್ಲಿಲಿ' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + - ಇಲಿ$_2$]

ಕಾಲಿವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲೀನ (ಗು). = ಕಾಲಿಕ. ೧. 'ತತ್ಕಾಲೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಲೀಯಕ (ನಾ). ಅಗರುಚಕ್ಕೆ; ಅಗರುಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಕಾಲು$_1$ 'ಕಾಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಲು$_2$ 'ಕಾಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಲು$_3$ 'ಕಾಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಾಲುಂಗರ 'ಕಾಲುಂಗುರ' ನೋ.

ಕಾಲುಂಗಾರೆ (ನಾ). (?): ಈ ದಂಡಿನ ಕಾಲುಂಗಾರೆಯುವರೂ ಬಾಣಕಾರರೂ, ಕಳ್ಳಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೂ . . . ದೇಶವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ದೊಂಬಿ ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಬಖೈರು. ೧೪). [?]

ಕಾಲುಂಗುರ, ಕಾಲುಂಗರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕಾಲುಬೆರಳಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ (ಬೆಳ್ಳಿಯ) ಉಂಗುರ; ಕಾಲುಸುತ್ತು; ಸುತ್ತುಂಗುರ: ನೆರೆದು ಪಳಂಚುವ ಕಾಲುಂಗುರದ ರವಂ (೧ರಿಕ. ೬-೫೧); ಮುಡಿ ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱೆ ಕಾಲುಂಗುರಗಳೊದಱೆ (ಚಬಪು. ೫-೧೦); ಬಿರುದಿನ ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಂಗುರವನಿಕ್ಕಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೩); ಉಂಗುರರವ ಕೇಳಿ ಕಾಲುಂಗುರ ರವ (ವಿಸೀ೧೯. ೧೧೯-೧). **ಕಾಲುಂಗರ:** ಕಾಲುಂಗರಗಳನಂದುಗೆಯ ಮುದ್ರಿಕೆ ಜಾಲ ಕೀಲಣಿಗಡಗ ಕೆಯ್ಯೊಳಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೫-೬೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಂಗುರ]

ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕಾಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$ 'ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ

ಕಾಲುಕಡಗ 'ಕಾಲ್ಗಡಗ' ನೋ

ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೀಳು 'ಕಾಲ್ಕೀಳು' ನೋ.

ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ 'ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲುಕುಬುಸ 'ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆಡು 'ಕಾಲ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆದರು 'ಕಾಲ್ಕೆದರು' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆರೆ 'ಕಾಲ್ಕೆರೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೊರಡು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮರದ ಹಲಗೆ: "ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಂದು ತೆರದ ಕಾಲುಕೊರಡು" (Fen-runners. ಇಂಕನ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕೊರಡು]

ಕಾಲುಕೊಳಗ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ) ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು; ಖುರಪುಟ: ರಥಾಶ್ವಗಳು ಕಾಲುಕೊಳಗಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಿಸದ ಹಾಗೆ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವೆನು (ಕೃವಾವಿ. ೬೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕೊಳಗ (< ಕೊಳಗು)]

ಕಾಲುಗಂಟು (ನಾ). (ಕಾಲಿನ) ಹರಡು; ಮಣಿಗಂಟು: ಕಾಲುಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಿದ್ದ ಎಕ್ಸಿಮಾವನ್ನು ತುರಿಸಿಕೊಂಡ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಂಟು]

ಕಾಲುಗಗ್ಗರ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ತೊಡುವ ಕಡಗ; ನೂಪುರ: ನವರತ್ನಗಳ ಕಾಲುಗಗ್ಗರ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಿವಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಗ್ಗರ]

ಕಾಲುಗಚ್ಚು 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಗವುಸು (ನಾ). "ಪಾದಗಳಿಗೆ (ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಹೊದಿಸುವ ಆವರಣ; ಹೊದಿಕೆ" (Foot-muff. ಇಂಕನ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗವುಸು]

ಕಾಲುಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ (ತುಳಿದು) ನಡೆಯಿಸುವ ಗಾಡಿ; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು: ಕಾಲುಗಾಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತಿರುಗುವುದು . . . ಬಹುವಿಘಾತಕವದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೬೬); ಹಳ್ಳಿಯವರು ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಲುಗಾಡಿ ಎಂತಲೂ, ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂತಿಯ ದೀಪ ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಕಬಸಾ. ೩೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಾಡಿ$_2$]

ಕಾಲುಗಾಲು (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: ಎರಡು ಕಾಲನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನೀಡಿ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಎಡಗಾಲ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ . . . ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಾಧನೆಯ ಹೆಸರು ಕಾಲಾಗೆ ಕಾಲುಯೆಂದು, ಕಾಲಾಗೆಕಾಲನೆಯೆರಡು ಬಾರಿಯಿಂದ ಕಾಲುಗಾಲುಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೨೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕಾಲುಗಾವು 'ಕಾಲ್ಗಾವು' ನೋ.

ಕಾಲುಗುಣ 'ಕಾಲ್ಗುಣ' ನೋ.

ಕಾಲುಗುರ್, ಕಾಲುಗುರು (ನಾ). ಕಾಲ್ಬೆರಳಿನ ಉಗುರು, —ನಖ: ಮೃಗನೇತ್ರೆಯ ತೊಳಗುವ ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ ನೂಪುರದ ಪೊಳೆವ ವಜ್ರಂಗಳ ಕಾಂತಿಗಳಡರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೫); ಕಾಲುಗುರುದ್ದಮಾಗಿಯುಂ ಸೆಳ್ಳುಗುರಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೮೬); ಕಾಲುಗುರ್ಗಳಿನೆನಸುಂ ಕಜ್ಜೋಳಿಪ ನಿಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಯಹಳಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೪). **ಕಾಲುಗುರು:** ಉಪರಿಚರ ವಸುರಾಯನು ಕೋಲಾಹಲಪರ್ವತಮಂ ಕಾಲುಗುರಿನಿಂದ ವಂದು ಯೋಜನ ದೂರ ಹಾರಿಸಲಿಲ್ಲವೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೫-೨೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಗುರ್]

ಕಾಲುಗೆಡಿಸು 'ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೆಡು 'ಕಾಲ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೊರಸು 'ಕಾಲ್ಗೊರಸು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೊಲೆ 'ಕಾಲ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ನೀಡು ೨. (ಆಲಂ) ಕಾಲಿಡು; ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಶಿಕ್ಷಣದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಕಾಲು ಚಾಚತೊಡಗಿದೆ (ಕಥಕ. ೧೭). ೩. (ಆಲಂ) ಆರಾಮವಾಗಿರು; ವಿರಾಮವಾಗಿರು : ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲುಚಾಚಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಚಾಚು$_1$]

ಕಾಲುಚೀಲ 'ಕಾಲ್ಚೀಲ' ನೋ.

ಕಾಲುಜರಸು (ನಾ). ದನಗಳಿಗೂ ಕುರಿಗಳಿಗೂ ಬರುವ ಕಾಲ ಹುಣ್ಣು : "(ದನಗಳಿಗೂ ಕುರಿಗಳಿಗೂ ಬರುವ) ಕಾಲುವ್ರಣದ ರೋಗ; ಕಾಲುಜರಸು" (Foot-rot. ಇಂಕನ). [ಕಾಲು$_1$(< ಕಾಲ್$_1$)+ಜರಸು]

ಕಾಲುಜಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪು ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೆಟ್ಟದಾರಿ ಹಿಡಿ : ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಹಲವು ಬಾರಿ ಅವನು ಕಾಲುಜಾರುವುದುಂಟು (ಸೋತುಗ. ೩. ೮೦೮); ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲುಜಾರುವ ಹೆಂಗಸಿನ ಹಾಗಿರಲಾರಳು ಈಕೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೨೩೪); ಮಗ ಊರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕಾಲುಜಾರಿದ್ದು ತಿಳಿದರೆ? (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಜಾರು$_1$]

ಕಾಲುಜ್ವರ (ನಾ). "ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ರೋಗ". (ಎಸಮ್ಮೆ. XV, ೩೯). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಾಲುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಮುರಿ, —ಕತ್ತರಿಸು : ಕಯ್ಯುಡಿದುಮಾಗಳೆ ಕಾಲುಡಿದುಂ ಬಟಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಡಿ$_1$]

ಕಾಲುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಸೋತು ಹೋಗು, —ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಉರಿಯ ಪೊಯ್ಲುಗಳೊಳಂದು ಕಾಲುಡುಗಿ ಬೀಳ್ವ ಬಹು ದನುಜರಿಂ ಮನುಜರಿಂ (ಜಬಕು. ೪೬-೨೬); ಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದುದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪದರಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಲುಡುಗಿ ಪಶ್ಚಿಮವಾರ್ಧಿಗೆ ಮಿಗೆ ಬೀಳ್ದ ದೆಂದಿನಂ (ಕುಮಾಕು. ೪-೨೦೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕಾಲುತೆಗೆ 'ಕಾಲ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲುತೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಆಭರಣ; ಕಾಲ್ಗಡಗ; ನೂಪುರ: "ಪಾದಾಂಗದಂ . . . ಕಾಲುಕಡಕ, ಕಾಲುತೊಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಕಾಲುತೊಳೆ ಕಾಲ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುದಳ 'ಕಾಲ್ದಳ$_3$' ನೋ.

ಕಾಲುದಾರಿ 'ಕಾಲ್ದಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೀಪ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠವನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ; ದೀಪಮಾಲೆ ಕಂಬ; ಸಮೆ (ಉಕ) : ಅವರ ಅಂಗಡಿಯ ಕಾಲುದೀಪ (ನೀಲಾಂಜನ)ದ ಸುತ್ತು ಎಷ್ಟು ಹಾತೆ ಪತಂಗಗಳು ಇವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಗಿರಾಕಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಸರಸ. ೨೨); ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಾಲು ದೀಪ, ಅದರ ಮೇಲ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ . . . ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೬೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ದೀಪ]

ಕಾಲುದುಳಿ 'ಕಾಲ್ದುಳಿ$_3$' ನೋ.

ಕಾಲುದೂಳಿ 'ಕಾಲ್ದೂಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೂಳು 'ಕಾಲ್ದೂಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೊತ್ತು (ನಾ). ಅಡಿಯಾಳು; ಪಾದಸೇವಕ: ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿದುಂಡು ಕಾಮನ ಕಾಲುದೊತ್ತಾಗಿ ಬಾಳಿ ಕಾಲನ ಬಾಯಿದುತ್ತಾಗಿ ಸತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೨ ಪ್ರಸ್ತಾವ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ತೊತ್ತು (< ತೊಟ್ಟು)]

ಕಾಲುನಡೆ 'ಕಾಲ್ನಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲುನೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ನೆಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) (ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ) ಹೆರವರ ಬಳಿ ಸಾಕಿದ ನಾಯಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು; ಹೆರವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ದಾಸ್ಯವೇ ಮೈವೆತ್ತಂತೆ ಕಾಲುನೆಕ್ಕುವ ಶೌನಕ ಸ್ವಭಾವ ಅವನಲ್ಲಿ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩೩); ನೀನು ಧನವಂತರ ಕಾಲುನೆಕ್ಕಲಿಕ್ಕೂ ಈಗ ಹಿಂಜರಿಯಲಾರೆ (ವಿಧಿವ್ವ. ೩೯). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ನೆಕ್ಕು (< ನಕ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ ನೀರಿನ ಫಸಲು; ಮಳೆಗಾಲದ ಪೈರು (?): ಮರವಳಿ ಗದ್ದೆಯಲಿಗುಲಿ ತೆಂಗು ಮಾವು ಹಲಸು ಬಾಳೆ ಬದನೆ ಕದಿನಾಲೆ ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾವಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸ್ವಾಮ್ಯಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಸಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೦; 1424). [ಕಾಲು$_2$ (< ಕಾಲ್$_2$) + ಪಚ್ಚೆ?]

ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಪಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ : ರಾಯಸದರ ರಾವುತರ ಕರಣಿಕ ಕಾಲುಪಾಯಕರನು ಜೋಯಿಸರ ನಾಯಕ ಮಕ್ಕಳುಗಳ ಕಳುಹಿದನು (ರಾಮವಿ. ೮-೧೩೦); ಕರಿಘಟೆಯನು ಕಲಕಿದ. ಹಯ ದೊಡ್ಡನು ಹರಹಿದ. ಕಾಲುಪಾಯಕರ ಹುರಿಯೊಡೆಯಿಸಿದನು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೪೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಪಾಯಕ]

ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ 'ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಾಲಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಹುಡಿಗೆ ಕಾಲುಪ್ಪರ ದೊಡ್ಡವಳಾಗಲಿಕ್ಕೆಷ್ಟು ತಡ? ಸಾಂಬಪ್ಪನಿಗೊಂದು ಚಿಂತೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು (ಮಾವಿತೋ. ೧೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಪ್ಪರ$_3$]

ಕಾಲುಫಳಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಹಲಗೆ; ಕಾಲು ಮಣೆ: ಧೀರ ಅದರ ಕಾಲುಫಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಒಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು . . . ಮೋಟಾರು ಸಾಗಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಫಳಿ]

ಕಾಲುಬಲ 'ಕಾಲ್ಬಲ' ನೋ.

ಕಾಲುಬಳಿ 'ಕಾಲ್ಬಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಬೀದಿ (ನಾ). ಪಾದಚಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಾಸಲಾದ ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕಕ್ಕಿರುವ ಭಾಗ: ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಕಾಲುಬೀದಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ನಡೆದಿದ್ದೆ (ಚಿಂದುಟ. ೬೫); ಕಾಲುಬೀದಿಯ ಮೇಲೆಯೆ ಮಲಗಿ ಆ ಇರುಳನ್ನು ಕಳೆದನು (ಭೂಮಿತಾ. ೮೪). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೀದಿ]

ಕಾಲುಬೀಳು 'ಕಾಲ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಕಾಲುಬೆಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು : ಅತೃಪ್ತ ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ಅವಳು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಾಲು ಬೆಳೆಸಿದಳು (ಪುನರು. ೧೩೪). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೆಳೆಸು]

ಕಾಲುಬೈರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಸುವ ಬೈರಿಗೆ: "ಕಾಲೊತ್ತು ವುದರಿಂದ ಕಂಡಿ ಕೊರೆಯಲಾಗುವ ಸಲಕರಣೆ; ಕಾಲುಬೈರಿಗೆ" (Foot–drill. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೈರಿಗೆ]

ಕಾಲುಮಡಿ$_1$ 'ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಲುಮಡಿ$_2$ 'ಕಾಲ್ಮಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುಮಣೆ 'ಕಾಲ್ಮಣೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಮರೆ 'ಕಾಲ್ಮರೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆ; ಚಲಿಸು: (ಕ). ೨. ಆರಂಭಿಸು : ಆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕಾಲು ಮಾಡಿದವನು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕಾಲೂರ್ಗೆ ಮೆಟಸು ಬೆಲ್ಲಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೯); ಕನ್ನಡ ಮೆನಿಪ್ಪಾ ನಾಡು ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು . . . ಕಾಲೂರ್ಗಳಿಂ ಕೆಯ್ಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೯); ವಿಲಸಿತಾರಾಮವಿಲ್ಲದ ಕಾಲೂರ್ಗಳಾ ಇಳೆಯೊಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೨೯). **ಕಾಲೂರು₂**: ಕಾಲೂರಿನ ಗಡಿ ಬೇಲಿಯ ದಾಟದ ಚೆನ್ನಿಗೆ ನುಡಿವನು ಪಾಟಗಳ (ನಲ್ಮೆ. ೬).
[ಕಾಲ್₁ + ಊರ್]

ಕಾಲೂರಿ 'ಕಾಲೂರೆ' ನೋ.

ಕಾಲೂರಿಗ (ನಾ). = ಕಾಲುರಿಚ: ಪೊಚಲಿಗಂ, ಕಾಲೂರಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲೂರ್ + -ಇಗ]

ಕಾಲೂರು₁ 'ಕಾಲೂಱು₁' ನೋ.

ಕಾಲೂರು₂ 'ಕಾಲೂರ್' ನೋ.

ಕಾಲೂರೆ, ಕಾಲೂರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಆಸರೆ: "ಪಾದಾಧಾರ; ಕಾಲೂರೆ; ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ" (Foot-hold. ಇಂಕನ). **ಕಾಲೂರಿ**: ೨. ಕಾಲುಮಣೆ; ಪಾದಪೀಠ: (ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ) ಕಾಮುಮಣೆ; ಕಾಲೂರಿ; ಪಾದಪೀಠ (Foot-stool. ಇಂಕನ). [ಕಾಲ್₁ + ಊರೆ]

ಕಾಲೂಹೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದು; ಕಾಲುಗಳಿಂದ ತಡಕಿ ನಡೆಯುವುದು: ಏನು ಮಂಜಿದೊ ಕಾಣೆ! ಕಣ್ಣಿಪ್ಪಿದತ್ತೆನಗಮಾ ನಿತ್ಯಪರಿಚಿತ ಪಥಂ . . . ತೊರೆಯ ದಡಕ್ಕೈದಿದೆನ್ ಕಾಲೂಹೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೦-೧೫೮); ಗದ್ದೆಯಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಲೂಹೆಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿದನು (ಮಲೆಮ. ೮).
[ಕಾಲ್₁ + ಊಹೆ]

ಕಾಲೂಳಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಯಾಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚಾಕರಿ; ಸೇವಕವೃತ್ತಿ: ಕಾಲೂಳಿಗಗಳಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಬಿಗಿಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೩-೩).
[ಕಾಲ್₁ + ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ)]

ಕಾಲೂಱು, ಕಾಲೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಊರು; ಕಾಲಿಡು; ಪ್ರವೇಶಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯಾಗು: ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದೊಡಂ ಶಾಲಿವನಂಗಳಿಲ್ಲದ ನೆಲಂ ಬೇಱಿಲ್ಲ ಕಾಲೂಱಿರಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೧-೩೪); ಆ ಪಾರಣದ ತೋರಹತ್ತಂ . . . ರೌದ್ರ ರಸಮಂ ಕಱೆವ ಕಾರ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡು ಕಾಲೂಱಿದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂತಪು. ೧೩-೨೦ ವ); ಧಾತ್ರಿಯೊಳು ಕಾಲೂಱಿ ನಿಂತಿಹ ಪುತ್ರನುಂಟೇ (ಬಸವಪು. ೩-೬); ಸುಮ್ಮಾನ ಬೀತುದು ಬಿರುದರಿಗೆ ಕಾಲೂಱಿತಪಮಾನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೪); ಮೂಱು ಜನ್ಮದಲಸುರರಲಿ ಕಾಲೂಱಿ ವಿಕ್ರಮವಹ್ನಿಯಲಿ ಕಾಹೇಱಿ ವೈರದಲೆನ್ನನೇ ನೆನೆನೆನೆದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೩೪); ಸಿರಿ ಕಾಲೂಱಿರ್ಪಳಿಂದುಮಾ ಜನಪದದೊಳ್ (ದಮುಸ್ವ. ೧-೪). **ಕಾಲೂರು₁**: ೧. ಧರ್ಮಜಂ ಕಲಹವಿರುವಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೫-೪೩); ಕಾಲೂರಿತು ಮಳೆ ಕತ್ತೆತ್ತಿತು ಬೆಳೆ (ನಾದಲೀ. ೨೧-೧೩); ಭಯ ಭ್ರಾಂತಿಗಳಂತೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರುವಂತಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೮೧); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಮನೆದಿ. ೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ನಿತ್ರಾಣವಾಗು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗು: ಅವನು ಕಾಲೂರಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್₁ + ಊಱು₁]

ಕಾಲೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿ ಗಿಡ: "ನೀಲೀ-ಕಾಲಾ, ಕ್ಲೀತಕೀ, ಗ್ರಾಮಿಣಾ, ಮಧುಪರ್ಣಿಕಾ . . . ನೀಲೀಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬). ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೩. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ; ತಿಗಡೆ. ೪. ಕರಿಜೀರಿಗೆ. [?]

ಕಾಲೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಬಳಿ; ಕಾಲಿನ ನಡುವೆ: ಅಂತವರ ಕಾಲೆಡೆಗಳೊಳ್ ನುಗುಟ್ಟುಗುಜ್ಜರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೬). ೨. "ಹೆಜ್ಜೆಇಡಲು ಸ್ಥಳ; ಕಾಲೆಡೆ; (ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ) ನಿಲ್ಲೆಡೆ" (Pied a terre. ಇಂಕನ).
[ಕಾಲ್₁ + ಎಡೆ₃]

ಕಾಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). (?): ನೆರವಿ ಬೇಱೊಂದಿಲ್ಲ ಭೂತದ ಹರಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಂದಣಿ ಮರುತಸಂಚಕ ಬುದ್ಧಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯದ ಕಾಲೆಣಿಕೆ ನೆರೆಯಲೊಂದಾಗಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೨); ಅಂಬು ಜೋದ್ಭವ ಸೃಷ್ಟಿ ಜಗದೊಳು ತುಂಬಿಹವು ಕಾಲೆಣಿಕೆ ಕಟ್ಟಳೆದಂಬಿಸಿವೆ ಮೂಱು ಲೋಕದೊಳು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಲಿ (ಕಕ್ಕೈಕ. ೩-೧೧).
[ಕಾಲ್₁ + ಎಣಿಕೆ?]

ಕಾಲೆಭತ್ತ (ನಾ). ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಲುವೆ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ಭತ್ತ (?): ಬಡಿಭತ್ತ ಕಾಲೆಭತ್ತ ಖ ೩೦ ಮೂವತು ಕಾರ ಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೯; 1597). [ಕಾಲೆ? + ಭತ್ತ]

ಕಾಲೆಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ; ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ (?): ತಂಮ ದಾನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕುಳದೊಳಗೆ ಕುಲುಮಕ್ಕಿಯಲು ಕಾಲೆಭೂಮಿ ಖ ೮ ಯೆಂಟು ಖಂಡಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೫; 1592). [ಕಾಲೆ? + ಭೂಮಿ]

ಕಾಲೆಯಗದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ; ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಕಾಲೆಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಹದಿನೆಯ್ದು ಒಡಗೆರೆಯ ಕಾಲಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಮೂಱು (ವ್ಯಕಅಂ. ೧೯೩೬, ೩೦-೧೧; 1162).
[ಕಾಲೆ? + ಗದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಕಾಲೆಳೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಎಳೆದು ನಡೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸು, —ಸರಿ: ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ವರ್ಷಗಳು ಕಾಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧಪು. ೪೬). ೨. ಕಾಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸದೆ ತಡೆಗೊಳ್ಳು; ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು: ತೊಲಗಿ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಪೋಪರು ಕಾಲೆಳೆದೊಲವಿಂದೆ ಮಗುಳಪ್ಪವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಳೆ; ಉರುಳಿಸು: ಜಾತಿಭೇದದಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವದು, ಕಾಲು ಎಳೆಯುವದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ (ಸ್ವಕೃತಿಟ. ೧೨೨). [ಕಾಲ್₁ + ಎಳೆ₁ (< ಎೞೆ₁)]

ಕಾಲೆಳೆ₂ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ; ನೀರಾವರಿಯ ನೆಲ. 'ಕಾಲೆಳೆಗೊಡು' ಪರಾ. [ಕಾಲ್₂ + ಎಳೆ₅]

ಕಾಲೆಳೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಕದರೂರಗಾಮುಣ್ಡುಗಳುಮೊಕ್ಕಲು ಮೊದಗಿಟ್ಟು ಕಳ್ಚವರ ಪೊಲಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಱೆಯ ಕಾಲೆಳೆಗೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೫; 907). [ಕಾಲೆಳೆ₂ + ಕೊಡು]

ಕಾಲೇಜು (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣದ) ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆ: ಕಾಲೇಜಿರುವುದು ಊರ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಶಾಂತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ (ಚಂದುಟ. ೫೪). [← ಇಂ. College]

ಕಾಲೇಯ, ಕಾಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. ೨. ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ, —ಪಂಗಡ: ಕಾಲೇಯರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು (ವಚಭಾ. ೧೪೬). **ಕಾಳೇಯ**: ೧. "ಕಾಳೇಯಮೆನಲು ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). ೩. ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮಂ . . . ಕಾಳೇಯಂ ಜಾಪಕಂ- ಈ ೬ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು ೪೯-೩೯೮). ೪. ಕಲಿ ಸಂಬಂಧವಾದುದು; ಕಲಿಯುಗದ್ದು: ಸಾಂದ್ರವಿಕಿರತ್ಕಾಳೇಯ ಪಾಪಾಂಧಕಾರ ನಿರಾಸೋಜ್ವಳ ಚಂದ್ರದೀಧಿತಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೪-೨೮; 1169). [ಸಂ.]

ಕಾಲುಮೂಳಿ (ನಾ). ಆಭರಣವಿಲ್ಲದ ಕಾಲು; ಬೋಳುಕಾಲು: (ಕ).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮೂಳಿ (< ಮೂಟಿ)]

ಕಾಲುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡ: (ಕ). ೨. ಕಾಲುಗಳ ತುಳಿತ; ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರ ಕಾಲನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತುಳಿಯುವುದು: (ಕ). ೩. (ಆಲಂ) ಜಗಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ರೇಗಿಸುವಿಕೆ,—ಕೆಣಕುವಿಕೆ: ಗಜನಗರಿಯಲಿ ಕೌರವರಾಳ ಪಾಂಡವರಾಳ ಸೆಣಸಿನ ಕಾಲಮೆಟ್ಟುಗಳ ಸೂಳು ಮತ್ಸರ . . . ಚೂಳಿಗಲಹದ ಕದಡು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೧). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಲುರಂಜು (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಧೂಳಿಯ ದೋಷ: ವನದೇವಿಯರ ದೃಷ್ಟಿ ತಾಕಿತದರಲ್ಲೆ ಕಾಲ್‌ರಂಜು ಆಯಿತೇ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೮-೪೨); ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕಾಲುರಂಜು ತೆಗೆದುಬಿಡಿ (ಜಂಗಾಳ್ತ. ೧೪೪). ೨. ಕಾಲುಧೂಳಿಯ ದೋಷನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಹಾರ: ದೃಷ್ಟಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಕಾಲರಂಜು ಹಾಕಲು ಹೋಗುವವರು (ಮಧುಸ. ೮೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ರಂಜು]

ಕಾಲುರಭತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ: ಬಸ್ಸುದತ್ತನು ಸೆಟ್ಟಿತ್ರಿದೇವಿಯಬ್ಬೆಯುನಿಜಿಸಿ × × × × ಕಾಲುರ ಭತ್ತ ಸಲಿಕೆ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೧೯-೧೦; 1025). [?]

ಕಾಲುರಿಚ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿಗ; ಗ್ರಾಮಾಣ: "ಕಾಲೂರೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಬಲಿಂದ್ರಪುರಂ ಕಾಲೂರ್ ಪೊಬಲಿಂದ್ರರ್ ಕೊಬಲ ಮಾನಸರ್ ಕಾಲುರಿಚರ್ ಪೊಬಲಿಚರೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೫). ೨. ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ: "ಕಾಲುರಿಚಂ ತಾನೆ ಕೂಡೆ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೬); ಕೃತಿವೆಸದೊಳಮೆಯ್ಯೊಳು ತೀವಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೬); ಸರಸರೊಡನಿರ್ದೊಡಂ ಕಾಲುರಿಚನವಂದಿರ ಗುಣಂಗಳಂ ಗ್ರಹಿಸಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೬೭). 'ಪೊಟಲಿಚ' ಪರಾ. [ಕಾಲೂರ್ + -ಇಚ]

ಕಾಲುರಿಚಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯವಳು; ಗ್ರಾಮ್ಯೆ: ಕಾಲುರಿಚಿ, ಕರಹಡಿಚಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲುರಿಚ + -ಎ$_4$]

ಕಾಲುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?): ಬಸಜೂರಿಗೆ ಸಲುವ ಎರಡು × × × ಂದಣಗೆ ಕಾಲುವಟ್ಟ × × ಕವಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಬೆವಹಾರಲು × × × ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೩೫೭-೯; 1455). [?]

ಕಾಲುವಟ್ಟೆ 'ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಲುವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕಾಲುವೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ವಳಿಯ ಶಾಸನವ ನೆಡಿಸಿಕೊಟ್ಟವಾಗಿ ನೀರುವಡೆ ಕಾಲುವಡೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨-೧೮; 1540). [?]

ಕಾಲುವಲೆ 'ಕಾಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲುವಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಶಿಗ. ೪೦-೮೦೧). [?]

ಕಾಲುವಾಸಿ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕಾಲುಭಾಗ (ದಕ. ಕ). [ಕಾಲು$_3$ (< ಕಾಲ್$_3$) + ವಾಸಿ]

ಕಾಲುವಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಲುವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲುವೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು. ೨. ಕಾಲುವೆಯಾಗು: ಕ್ಷೀರಾಭಿಷೇಕವನು ಓವಿ ಮಾಡಲು ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ಕೀವಿ ಕಾಲುವೆಗಟ್ಟಿ ಹರಿಯೆ (ಬಸವು. ೧೦-೫).
[ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲುವೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು: ಬಲದಿ ತಳೆತ ಪತಾಕೆಯಬ್ಬರದೊಳಗೆ ಮೆಱೆದವು ಗಗನಗಂಗೆಯ ಹಲವು ಕಾಲುವೆದೆಗೆದವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೦೩. ೨೮೭ ಪ).
[ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್) + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲುವೇಗ (ನಾ). ನಡಗೆಯ ವೇಗ; ಶೀಘ್ರವಾದ ನಡಗೆ: ಕಾಲುವೇಗದ ಕುನಿವಿಡಿದ ಕಿರಾತರು ಸಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ವೇಗ]

ಕಾಲುವೊಳೆ 'ಕಾಲ್ವೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಮಾಲಿನ್ಯ; ಕಶ್ಮಲ. ೨. ಪಾಪ; ಪಾತಕ: ಭವ್ಯಂಗೆ ಕರ್ಮೋದಯಾಪಾದಿತ ಕಾಲುಷ್ಯಮುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ ತದುಪಶಮಮೆಂತಕ್ಕುಮನೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೯); ಕಾಲುಷ್ಯ ತಿಮಿರಾರಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಿನ್ನಿಷ್ಟಾರ್ಥಮೇನನಲ್ಕೆ (ಏಕೋಪ. ೬-೯). ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ: ಈ ಸೆಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ನಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲುಷ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣನಂ. ೮೫). [ಸಂ.]

ಕಾಲುಸರ 'ಕಾಲ್ಸರ' ನೋ.

ಕಾಲುಸರಪಣಿ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ನೂಪುರ; ಅಂದುಗೆ: "ಅಂದಿಗೆ, ಕಾಲುಸರಪಣಿ, ಪಾಗಡ, ಕಾಲು ಕಡಗು, ಕಾಲು ಕೊಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೭೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಸರಪಣಿ (< ಸರಪಳಿ)]

ಕಾಲುಸುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಂಗುರ. ೨. = ಕಾಲುಧೂಳು.
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಸುತ್ತು]

ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ನಡೆ: ನವ ಕುಮಾರನು ಜಾಗ್ರತೆ ಕಾಲುಹಾಕಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೪೦); ಕಚೇರಿಯತ್ತ ಕಾಲುಹಾಕಿದೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೯೫). ೨. (ಆಲಂ) ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ತಲೆಹಾಕು; ಬರು: ಮೃತ್ಯು ಕಾಲುಹಾಕಿದ ಚಿಹ್ನವಾವುದೂ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೫೫). ೩. (ದಕ). (ಆಲಂ) ಉಪಪತಿ ಅಥವಾ ಉಪಪತ್ನಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು.
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲುಹಾದಿ (ನಾ). = ಕಾಲ್ದಾರಿ: ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು . . . ಕಾಲುಹಾದಿಗೊಂಡು ಒಬ್ಬಳೇ ಹೋದಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೮).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾದಿ]

ಕಾಲುಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರ ತಪ್ಪು; ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಎಂಥ ಕಾಲುಹಾರಿದ ಸಂಸಾರಿಕ ಬಂದರೂ ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಬಟ್ಟೆಗೂ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಧುಸ. ೨೦). [ಕಾಲು$_1$(< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾರು$_1$(< ಪಾರು)]

ಕಾಲುಹಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಹೊಳೆ 'ಕಾಲ್ವೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲೂರ್, ಕಾಲೂರು (ನಾ). ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗತಕ್ಕ ಊರು; ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಕಾಲೂರ್ಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ ವ); ಅನಾಗತೋಕ್ತಿ ಕಾಲೂರ ಸನೇಕಮಂ ದ್ವಿಜರ್ಗೆಗೊಟ್ಟುದಱಿಂದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೫೪; 1042);

ಕಾಲೇಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಸ್ಯ; ಮರದರಿಸಿನ: "ಪೀತದ್ರುಃ, ಕಾಲೇಯಕಃ . . . ಪರ್ಜನೀ – ಈ ೭ ಮರದರಿಶಿನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲೇಳ್ 'ಕಾಲೇಟ್' ನೋ.

ಕಾಲೇಳು 'ಕಾಲೇಟ್' ನೋ.

ಕಾಲೇಟ್, ಕಾಲೇಳ್, ಕಾಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಕಾಲುಕೀಳಲು ಮನಸ್ಸಾಗು; ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕಾಲಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿರು: ಕಯ್ಯೇಟಿದೆ ದುಃಖಂಬಟ್ಟು ಕಾಲೇಟಿದೆ ಮಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು ದುಃಖಂಬಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೬). **ಕಾಲೇಳ್** : ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣಗೆ ಪೇಳಿದಳು ನಿನ್ನದಿಟ್ಟು ಕಾಲದ್ದು ಪೋಪೆನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨೯–೩). ೨. ತೊಡಗು; ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗು: ಜಾಲತ್ವದೊಳ್ ದೀಕ್ಷೆಗಿವರೊಳಿಬ್ಬರ ಬುದ್ಧಿ ಕಾಲೇಳ್ವುದಹುದದು (ಭರತೇ. ೪೫–೧೬). **ಕಾಲೇಳು** : ೧. ಮುದ್ದು ನಗೆಗಳಂ ಕಂಡು ನಡೆಯಲ್ ಮುಂದೆ ಕಾಲೇಳದೆ (ಚೆಬಸ. ೧೧–೧೪); ಕಾಲೇಳವು, ಊಟದ ಮೇಲೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೨೪೯).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಏಟ್$_1$]

ಕಾಲೈಕ್ಯ (ನಾ). ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಾಲವೂ ನಾಟಕದ ಕಥೆ ನಿಜವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವೂ ಸರಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೇ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು: ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾಲೈಕ್ಯ ಸ್ಥಳೈಕ್ಯ, ಎಂಬುವು ನಾಟಕರಚನೆಯ ಸಮ್ಮತ ತತ್ವಗಳಾದವು (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೬೪). [ಕಾಲ + ಐಕ್ಯ]

ಕಾಲೊರಸು (ನಾ). "ಕಾಲು ಒರಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಹಾಸುವ ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನ ಚಾಪೆ" (Door-mat. ಇಂಕನ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಒರಸು$_2$]

ಕಾಲೊಳ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಉದ್ದ; ವಿಸ್ತಾರ (?): ೧ರಿಂಗೆ ಮೇಳ ಸಿನ್ದಂ ಕಿಟಿದಕ್ಕ ಕಾಲೊಳ್ಪು ನಾಲ್ವರಲಳವಿಗ ಕಿಱಿದುಮಕ್ಕ ತುರಗಂ ಬೆಟ್ಟದಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕವಳಯುಮುಂ ಭೂವಳಯದಿನತ್ತ ಪಿರಿದುಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೦೦ ; 982). [?]

ಕಾಲೋಚಿತ (ಗು). ೧. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ: ಮಾಳ್ಪುದು ಕಾಲೋಚಿತ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹದೊಳೊಂದಂ ಕಾರ್ಯಮಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪ್ಪುದನಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮನುಂತೆ ರಾಘಸಿಕ ಪಾಕ್ಷಾತಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ದುರ್ಪದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೩). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ: ಕಾಲೋಚಿತಕ್ಕೈದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬). ೩. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದದ್ದು: ವೇದವ್ಯಾಸ ಮುನಿವರಂ ಬಂದು . . . ಕಾಲೋಚಿತವನಱಿತು ಹಯಮೇಧವಿಧಿಯಂ ತನಗೆ ಸೂಚಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೫).

[ಕಾಲ + ಉಚಿತ]

ಕಾಲೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಈ ಗ್ರಾಮುಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಅಕ್ಷಿಣಿ ಆಗಾಮಿ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೪–೬೩ ; 1663); ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಕಲ ಕೊಟಾರ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿಯೇನುಂಟಾದ ಸಕಲಾಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨–೧೩೩ ; 1667). [?]

ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ, ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಸಮುದ್ರ: ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಪರಿನಿಷ್ಕೃತ ಪುಷ್ಕರಾರ್ಧಮುಮಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮ ಭೂಮಿಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೦೫ ವ). **ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ** : ೨. [ಜೈನ] ಧಾತಕೀ ದ್ವೀಪ ಪುಷ್ಕರ ದ್ವೀಪಗಳ ನಡುವಣ ಸಮುದ್ರ: ಅಗಱಾ ಭಾಗಂ ಲವಣಾಬ್ಧಿಗೆ ಗುಣ್ಪಿನ ತಿಣ್ಪು ನೆಗಟ್ದ ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿಗೆ ನೀರ ತೆಳ್ಪು ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಗೆ ದೊರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫). [ಕಾಲ + ಉದಕ + ವಾರ್ಧಿ]

ಕಾಲೋನಿ 'ಕಾಲನಿ' ನೋ.

ಕಾಲೋರಗ, ಕಾಳೋರಗ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕರಿಯನಾಗ: (+). **ಕಾಳೋರಗ** : ಕಡಂಗಿ ಕಾಳೋರಗನಂ ಕೂಸು ಪಿಡಿವಂತೆ ಪಿಡಿದಂ ಸಾಸಿಗನವಿವೇಕಿ ಸೀತೆಯಂ ದಶಕಂಠಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೩೧). ಹಾಳೂರೊಳಗೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಬಿದ್ದಿಹೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬದುಕಿಹೆ] ನೆಂದು ಹೋದರೆ ಕಾಳೋರಗ ಬಂದು ಕಡಿಯಿತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೭೪–೩೨೮). [ಕಾಲ$_3$ + ಉರಗ]

ಕಾಲೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಕಾಯಾವರೋಹಣ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಲೋಹಣದ ಸಾಹಿಯಾಣದ ಚೀನದ ಮಹಾಚೀನದ ಪಟಿಯ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ . . . ಪುಟ್ಟಗೆಗಳನೊಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೯೧ ವ);

[< ಸಂ. ಕಾಯಾವರೋಹಣ]

ಕಾಲ್ಕಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಐಗ. ೩೮–೭೬೨). [?]

ಕಾಲ್ಕಟ್ಟು, ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು, —ಬಂಧಿಸು : ಸಂಸಾರ ಬಲು ಖೊಟ್ಟಿ ಅದರೊಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿ ಕಾಲ್ಕಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೭–೩). **ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$** : ೨. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ಕಾಲು ಹಿಡಿ : ಇಂಪಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೋ ಆವಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕಾಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ . . . ನಾಶಮಾಡಿ ಬಿಡಬೇಕು (ವಚಧಾ. ೩೪೦); ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತೇ ಕಾಲುಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕೀಳು, ಕಾಲುಕೀಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಹೊರಟು ಹೋಗು; ಓಡಿಹೋಗು: ಬಿರುಗಾಳಿ ಮೈದೋರಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲ್ಕೀಳುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವು ನಿಂತಿವೆ (ಬಂಗಾಹ. ೫೬). **ಕಾಲುಕೀಳು** : ಮನೆತನವೇ ಈ ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಾಲುಕೀಳಬೇಕಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೩೬); ನಾವೀಗ ಜತೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲು ಕೀಳತೊಡಗಿದ್ದೆವು (ಹೇಮಂತ. ೩೦೨); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಧೃತಿಗುಂದಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲು ಕಿತ್ತೋಡಿದ (ಬದುಕಿ. ೩೩). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೀಳು (< ಕೀೞ್$_1$)]

ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಕುಪ್ಪಳಿಸು, —ಜಿಗಿ : (+). ೨. ಕಾಲು ಕುಸಿದುಬೀಳು; ಕುಕ್ಕರಿಸು : ಬಲ್ಪಳಿದು ನಿಂದಿರಲಾಱದೆ ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಭೋಂಕನೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೮–೬೬ ವ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕುಪ್ಪಳಿಸು]

ಕಾಲ್ಕೆದರು, ಕಾಲುಕೆದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಕೆದರು. ೨. (ಆಲಂ) ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕೆಣಕು, —ಕೆರಳಿಸು : ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಕೆದರಿ ಗರಿಯ ಪಸರಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಲೆಯ ಬಿದಿರಿಸಿ . . . ಬಳಲ್ವ ಕಳಹಂಸ ಕಂಗೆಸೆದಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೮–೩೨). **ಕಾಲುಕೆದರು** : ೧. ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವ ಗೂಳಿ (ಮಣ್ಣುಹ. ೬೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆದರು (< ಕೆದಱ್)]

ಕಾಲ್ಕೆರೆ, ಕಾಲುಕೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಾಲ್ಕೆದರು ೨ : ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಲುಕೆರೆ**: ಬಹುಮಂದಿ ಮಹಾರಥಿಕರೂನಿಂತು ಜಯಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಾಲುಕೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೫);

ಆ ಪಾಳಯಗಾರರು ಕಾಲುಕೆರೆದು ಜಗಳವಾಡಿದರು (ಒ ಡ ಕ. ೪); ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ಅಂಥ ಕಾಲು ಕೆರೆಯುವ ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೯೫).

ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ಜಗಳತೆಗೆ= ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಜಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ಜಗಳ ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್₁ + ಕೆರೆ₁]

ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪು, ಕಾಲ್ಗೆರಹು (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವ ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡ: ಕಣ್ಣುಪ್ಪನಿಂದಾ ಪೊತ್ತು ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪೊರಸೊರಸಿ ನೆಜಿಕ್ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಸುಲಿದಿರ್ದ ಕಲೆಗಳ ಜಂದದಿಂ (ಬಸವ. ೩೮–೫೩). **ಕಾಲ್ಗೆರಹು**: ದುರುಳನೆನ್ನುಂ ಕಾಣುತವೆ ಕಾಲ್ಗೆರಹಿನಲಿ ಮುಟ್ಟಿದನು ಮಾಂಸವನು (ಬಸವ. ೫೭–೩). [ಕಾಲ್₁ + ಕೆರ್ಪು]

ಕಾಲ್ಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ತೋಳು ಕೆಲಸ ಮಧ್ಯಮ; ಕಾಲ್ಕೆಲಸ ಹಗಲಕೆಲಸಗಳು ಅಧಮ (ವಡಭಾ. ೩೩೭). [ಕಾಲ್₁ + ಕೆಲಸ]

ಕಾಲ್ಕೈದು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಳಿ; ಚರಣಾಯುಧ: ಅಳ್ಕಿಸುವ ಹುಲಿಯೆಳವ ಪೇಳುವವೆನೆ ಕೂಗುತಿದೆ ಕಾಲ್ಕೈದು ಸುಸಿಲೊರೆಯೆ ನೆಲ್ಲೂರ ಕರೆದು (ಕಾಲೂರ. ೬೯–೧೭೨). [ಕಾಲ್₁ + ಕೈದು (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕಾಲ್ಗೋ 'ಕಾಲ್ಗೋ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₁ 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₁' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂ 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₂' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್, ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾದೋದಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ನಡುವಣ ಭಾಗಮುಂ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಂಡು [ಬಿಟ್ಟಬಾವಿ] (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೮೭–೨೮; ?). **ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್**: ಕೈಯಲು ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೩೪–೧೪; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂ (< ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₂) + ಕೊಳ್₁]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೊರಡು: ಮುಟ್ಟುವ ಫಣಿ ಹುಲಿ ಕರಡಿ ಸಿಂಹದ ಬಾಯ ಕಟ್ಟು ಬೇಂಟೆಯ ಪಡೆ ಮುಟಿಹೆ ಬಿಟ್ಟುವ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲ್ಗೆದಾಳ್ದಡಗಟ್ಟುವ ಬೇಡರೈದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೭). [ಕಾಲ್₁ + ಕಟ್ಟಿಗೆ₁]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು, ಕಾಲುಕಟ್ಟು₂ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸರಪಣಿ; ಸಂಕೋಲೆ: "ಸಂಕಲೆ ಹಿಂಜೀರಂ ನಿಗಳಂ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟುಗಳೊ ಕಂದುಕಾಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೮–೩೩). "ನಿಗಳಃ, ಪಾದಬಂಧಃ . . . – ಈ ೫ ಆನೆಯ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೭೦). **ಕಾಲುಕಟ್ಟು₂**: ೨. ಕಣಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕವಚ; ಜಂಘಾ ಕವಚ: ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ ಕಾಲುಕಟ್ಟು ತುಪ್ಪಟದ ಜೋಡು (ಅರ್ಯಕ. ೧). ೩. (ಅಲಂ) ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: (ಕ). [ಕಾಲ್₁ + ಕಟ್ಟು₂]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆ: ಮೇಲ್ಗಟ್ಟಿನ ಪಸುರ್ವಟ್ಟೆಯ ಪೊಲ್ಗಿಲಿಗಳ್ಸುಟಿಯೆ ಗಗನದೊಳ್ ಪಚ್ಚೆಯ ನುಣ್ಗಲ್ಗಟ್ಟಿನ ಜಗಲಿ ಪೊಲಿರೆ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಗಳೆಸೆದುವೂರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೭). [ಕಾಲ್₂ + ಕಟ್ಟೆ]

ಕಾಲ್ಗಡ, ಕಾಲಕಡು (ನಾ). ಹೊಳೆಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: (ಕ). **ಕಾಲಕಡು**: ಮಹಾನದಿಗಳು ಕಾಲ ಕಡುವಾಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೩೨–೧೮). [ಕಾಲ್₁ + ಕಡ₂]

ಕಾಲ್ಗಡಗ, ಕಾಲುಕಡಗ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡಗ; ಕಾಲಬಳೆ: ಕುಂಡಲಯುಗ ಮುತ್ತು ಕಾಲ್ಗಡಗಮಂದುಗೆ ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀಗಣಂ. . . ತನಗೊಡಂಬಡೆ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೨). **ಕಾಲುಕಡಗ**: ಚಿಂನ ಕಾಲುಕಡಗಂಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೩–೧೮); ಕತ್ತೆಗೆ ಯಾಕೆ ಕಾಲುಕಡಗ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್₁ + ಕಡಗ]

ಕಾಲ್ಗಡೆಯ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಉಗ್ಗಡದ ಝುಲ್ಲರಿ ಫೇನದಿಂದ ಲುರಗೆಜ್ಜೆ ಕಾಲ್ಗಡೆಯ [ಪಾ ಶಾ ಂ. ಲ್ಗಡಗ, ಲ್ಗಡಹ] ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆ ಮೊರಹುಗಳಿಂದಲಲಗು ಮೀನಿಂದೆ ಹಲ್ಲಣವೆನಿಪ್ಪ (ಭಾವಚಿಂ. ೮–೩). [ಕಾಲ್₁ + ಕಡೆಯ₁ (< ಕಡೆ₄)]

ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ, ಕಾಲಕಣ್ಣಿ, ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ, ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ, ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸುವ ಕಣ್ಣಿ, —ಕುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ. ೨. ಬಂಧನ. 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. **ಕಾಲಕಣ್ಣಿ**: ೧. ಕಲೀಶ್ವರನ ಲೀಲೆಯಿದೆಂದು ಹೇಳುವರು ಮೂಲಭೂತವೆನಿಪ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯ ಕಾಲಕಣ್ಣಿಯದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು (ಅವ್ಯಕ. ೫–೪೮). **ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ**: ೧. "ಕಾಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲು] ಕಣ್ಣಿಗಳು ವಟರಂ ವಟಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೫); ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ, ಮಾಯಾಪಾಶದ ಕಾಲು ಕಣ್ಣಿಯೊಳು ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಜಿಯಾಗಿ (ಅದವ. ೧೧–೧೯); ಶಕುನಿಯೊಡ್ಡಿದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಣಿಕೆ]ಯೊಳಾರು ದೀಳರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨೫); ಅಯಾಸ ಕೃತ್ಯದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೯); ಸಲೆ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ ತಡಿಕೆ ಸೆಳೆಗೋಲಿನ ಬಲು ನಾಯಕರೊದಗಿದರು (ಹರಿಶಾಂ. ೧–೭೭). ೩. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ದಾವಣಿ: (ಕ). **ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ**: ೧. ನೀವಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆ ಗಂಗ ರಾಜನ ಕವಡಿಕೆಯ ಕಾಲುಗಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವಂತಿಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೫೪). **ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ**: ೧. ವಿರಹಿವಿಹಂಗದ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಗಳೋ ಸ್ಮರ ಗುಣಿಸುವ ಸುದ್ದಗೆರೆಯೊ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೭೫); ಹೆಬ್ಬಲೆ ತೆರೆಸೀರೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಹಬ್ಬುಗೆವಲೆಗಳ ಹೊಜೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೪೩). ಬಲ್ಮುಡಿ ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕೆಗಳಾ ತೊಡರಲು ದೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದರು ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಕೊಡರಿ ದೀಳ್ವಂತೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳು (ಭರಚ. ೪೮–೭೮); ಮೊಲದ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಯಲಿ ದಿಗ್ಗಜ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಮುಂಗುಲಿಯ ಬೋಣಿಗೆ ಹುಲಿಯ ಮಜಿದಕ್ಕುವದೇ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೭೭). [ಕಾಲ್₁ + ಕಣ್ಣಿ]

ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ, ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಯ ಬಲೆ; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಸುವ ಕುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ ತೆಳ್ಪುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). **ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ**: ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಈಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟು ಕಣೆಯಿಂ (ಅನಂತ. ೧೨–೧೯೫). [ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ + ಬಲೆ]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯಿಸು: ಅವರ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೩೨; 1112). [ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₁ + –ಇಸು₃]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₁, ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಱಗಿರ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೯೭); ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇ. II, ೧೩–೩೪; 1115); ನೀಂ ಗಳ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದ ನೀರುಂ ಗಂಗೆಯನೀರುಮೆಂಬಿವೀ ನಿಖಿಳ ಜಗನ್ಮಂಗಳಕರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧); ಆ ಜಾಹ್ನವೀ ಸಿಂಧುವೀತನ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿನ ನೀರೆನಲ್ (ಜಗಪಿ. ೮–೯೪). **ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು**: ನಾಗಚಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿಗರ್ಗೆ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟ ಅಡಕೆಯ ತೋಂಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೫–೪೭; 1028). [ಕಾಲ್₁ + ಕರ್ಚು₁ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₂, ಕಾಲುಗಚ್ಚು, ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂ (ನಾ). ೧. ಪಾದ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ. ೨. ಪಾದತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪಾದಪೂಜೆ: ದಾಮೋದರ ಸೆಟ್ಟಿಯೊರ್ಗೆ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಾಗಿ ದಾನಂಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯-೭ ; 1307) ; ಕಾಲ್ಗರ್ಚು ಕೈಧಾರೆಯಾಗಿ ಪಡೆದು (ಎಇ. XVI, ೪೮-೫೨; 1147); ಭೂಮಿಯುಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚು ಕೈಧಾರೆಯಂ ಕೊಂಡು . . . ಎರಡುಂ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೦-೭೪ ; 1212). **ಕಾಲುಗಚ್ಚು.** 'ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂.** 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₁]

ಕಾಲ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು; ಬುಡವನ್ನು ಕೊಯ್ಯು. ೨. ಕಾಲುವೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡು, —ಹಾಯಿಸು. ೧,೨: ಪಳಿಯುಂಟು ವಸ್ತ್ರ ಭೇದನದೊಳವಿಚಾರತ್ವದಳವಡಿಕೆಯುಂಟು ಮೃಗಕುಲದೋಳೀಕ್ಷಿಪಡೆ ಕಾಲ್ಗಳೆವುದುಂಟಚ್ಚ ಶಿರಪಚ್ಚೆಯೊಳು (ರೇವಣ. ೩-೫).
[ಕಾಲ್₁ + ಕಳೆ₁ ; ಕಾಲ್₂ + ಕಳೆ₁]

ಕಾಲ್ಗಾಪು, ಕಾಲುಗಾಹು, ಕಾಲ್ಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ಬಲ; ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ : ಸುತ್ತಿಱಿದ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನ ಕಡಿತಲೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೫ ವ); ಕಾಲ್ಗಾಪು ಕಾಲ್ಗಾಪಿನೊಳ್. . .ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೩); ಕೊಂಡಾಡುವ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನ ಗಂಡರ್ಕಳನಟ್ಟಿಸಿ ಕೆದಱೆ ನಿಟಿಲೆನೆ ಮುಱಿವಂ (ಕಬ್ಬಿಗ ಕಾ. ೨೪೪). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಕ್ಷಣೆ; ಬೆಂಗಾವಲು : ಲೋಹಖುರಪಾಹಂ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನೊಳ್ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧) ; ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಣ್ಣಿದ ಕರಿಘಟೆ ನೆರೆದುವು (ವೀರೇಶ. ೨-೨೮) ; ಕಾಲ್ಗಾಪಿನಣಿವೆರಸು ನಿಂದ ಪಾವದ ಮದಗಜಂಗಳುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೭ ವ). **ಕಾಲುಗಾಹು** : ೨. ಇವರೆಲ್ಲರು ಮಾಯೆಯ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಸರಮಾಲೆ ಕಾಣಾ (ಅವಚಂ. ೭-೨೩) ; ತಿರುಹಿ ಬಿಸುಟುವು ಕಾಲುಗಾಹಿನ ತುರಗವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭೭) ; ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿಯಾವುದೆನೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೪-೧೦). **ಕಾಲ್ಗಾಹು** : ೨. ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವಂತರು ಅವರ ಕಾಲ್ಗಾಹಿನ ಬಿಲ್ಲಮೂಲೂರ್ಪಿಬ್ಬರು ಹೊಲಿಯ ಜಂಗುಲಿ ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೭೭ ; 1382). [ಕಾಲ್₁ + ಕಾಪು]

ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು 'ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಕುಟ್ಟು, —ಒದಿ: ಕುಟ್ಟ ಖಡಿವೊಟ್ಟ ಶಿರಚರಣ ಮೆದೆಯೊಟ್ಟ ನಗ್ರಹದೊಳಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟ ಕಾಲ್ಗುಟ್ಟ[ಟ್ಟ] ಯಂತೆ ಇಟ್ಟ ಕೊಂತಗಳಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸಿ (ಜಿನಮು. ೨೭-೧೨). [ಕಾಲ್₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕಾಲ್ಗುಣ, ಕಾಲಗುಣ, ಕಾಲುಗುಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಗುಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಗಮನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ : ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಹುಡುಗಿಯ ಕಾಲ್ಗುಣ ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂದು ಆ ದಿನ ದೇವಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೨). **ಕಾಲಗುಣ₁** : ೨. ಮನೆಹೊಕ್ಕ ಗಳಿಗೆಯ ಫಲವೋ, ಅಲ್ಲ ಅವಳ ಕಾಲಗುಣವೋ ತಿಳಿಯದು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೭). **ಕಾಲುಗುಣ** : ೨. ಆಳೆಯ ಕಾಲುಗುಣದಿಂದಾಗಿ . . . ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲೇ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳದವರೆಗೂ ಏರಿದನು (ಬಾಗಿನ. ೫೧). [ಕಾಲ್₁ + ಗುಣ]

ಕಾಲ್ಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒತ್ತು; ಕಾಲಾಡಿಸು : ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳೊಳ್ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡು : ಅವನೀವಂತುಟ ನೀಯದಂತುಟನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬).
[ಕಾಲ್₁ + ಕುತ್ತು₁]

ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ, ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ, ಕಾಲುಕುಬುಸ, ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ಕಾಲಿನ ಕವಚ; ಪೈಜಾಮ; ಷರಾಯಿ : ಕನತ್ಕನಕ ಕವಚಮಂ ತೊಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸಮನಿಟ್ಟು ಸೀಸಕಮಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ**: ೨. ಕಾಲುಚೀಲ; ಕಾಲುಮುಚ್ಚಿಗೆ : ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸದವರು ಬರುವರು (ಕಾಲಸಂ. ೨೫-೨೯). **ಕಾಲುಕುಬುಸ** : ೨. ಅವಳು . . . ಕಾಲಿಗೆ ಕಾಲುಕುಬುಸ ತೊಡಿಸಿ ಬೂಟು ಹಾಕಿದ್ದಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೧೮). **ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ** : ೧. ಚೆಂಗಾವಿಯ ಸಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದೇ ಬಣ್ಣದ ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ (ತುಂಗಧ. ೨).
[ಕಾಲ್₁ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಾಲ್ಗುಱುಹು (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು : ಇದೆ ಸೋಮವಲ್ಲಿಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೊಲದ ಕಾಲ್ಗುಱುಹು (ಭಾವಚಂ. ೫-೧೦).
[ಕಾಲ್₁ + ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು)]

ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು, ಕಾಲುಗೆಡಿಸು, ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ಕಾಲಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸು ; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು ; ಧೈರ್ಯಗುಂದಿಸು : ಸಿಲ್ಕಿದವರಂ ಸೀಳ್ದು ಕಂಡರಂ ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸಿ ಪೊಡೆದು ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ವೇಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ) ; ಬಯ್ದು ಬಾಯ್ದಡಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸಿದಭೂರಿವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧-೨೦). **ಕಾಲುಗೆಡಿಸು** : ಕುಸುರಿದಱಿದು ಕಾಲುಗೆಡಿಸಿ ವಸುಧೇಶನ ಮನ್ನೆಯರು ತುರುಕರನು ದೆಸೆಬಲಿಗೊಟ್ಟರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೯). **ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು** : ಅಗ್ಗಳಮಾಗಿ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಲು . . . ನೆಲೆಗಿಡಿಸಲುಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಲುಂ ಬಲ್ಲೆಂ (ಶಾಂತಿಪು.೩-೨೩ ವ).
[ಕಾಲ್ಗೆಡು + – ಇಸು₃]

ಕಾಲ್ಗೆಡು, ಕಾಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಸೋಲು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ನಿತ್ರಾಣವಾಗು : ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟನಂತೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು, ಬೆಸನಿಯಂತೆ ಪಂಪಂಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫) ; ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ ತನ್ನಾರ್ಪಿನಂ ಹುಲ್ಲೆಯನಱಸಿಯುವಂ ಕಾಣದೆ . . . ಬೆಳ್ಪರಳಿ ಪರವಶಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುದಾಗಳ್ (ನಳಚಂ. ೭೨) ; ತುರಗಂ ದಡದಡಿಸಿ ನಡೆಯಲಾಱದೆ ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟವರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೨೭) ; ಕಾನೊಳಹೊಕ್ಕು ಕಾಲ್ಗೆಡದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೬೩). **ಕಾಲುಗೆಡು** : ಮರನ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲುಗೆಟ್ಟರಲ್ಲಾ ಭೂಸುರಾದಿಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬). ಈ ರಸಮಂ . . . ಅಲ್ಲದ ರಸಮಂ ಕೊಳ್ಳೆ ಕಾಲುಗೆಡೆ[ಡು]ಗು ಜ್ವರನಿಚಯ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೨); ಭಾವೆಯರಿಗೆ ಸೋಲದವರಾರು ಸುರಜಾಲ ಮುನಿ ನಿಕರದೊಳು ಸೋಲದವರಾರು ದಿಗುಪಾಲರೊಳುಮವನೋಡಿ ಕಾಲುಗೆಡದವರಾರು (ನವಮೋ. ೧೭-೫೩). [ಕಾಲ್₁ + ಕೆಡು₁]

ಕಾಲ್ಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಈ ತೆರದಿ ಕಾಲ್ಗೆಡೆದ ಮದನನ ಮಾತಿಗತಿಸಂತೋಷಬಟ್ಟು (ಜೀವಂಚ. ೪-೭೦).
[ಕಾಲ್₁ + ಕೆಡೆ₁]

ಕಾಲ್ಗೆರಹು 'ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿಯ ಗೆರೆ; ಪಾದರೇಖೆ : ಬಾನೊಳ್ ಪೊಱೆ ಬಾಂಬೊಱೆ ; ಏವಂ ಬಾಂದೊಱೆ . . . ಮಯ್ಯುಲಿ, ಕಯ್ಯೇಡು, ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ್₁ + ಗೆರೆ]

ಕಾಲ್ಗೊರಸು, ಕಾಲುಗೊರಸು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು; ಖುರ: ಅದರ ಕಾಲ್ಗೊರಸು ಮುದುರಿ ಬಿತ್ತು ಅದೂ ಬಿತ್ತು ; ತನ್ನ ಸವಾರರನ್ನೂ ಬೀಳಿಸಿತು (ಗಲಿಪ್ರ. ೩೬). **ಕಾಲುಗೊರಸು** : "ಶಫಂ, ಖುರಃ" – ೨ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ಹೆಸರು. (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬).
[ಕಾಲ್₁ + ಗೊರಸು]

ಕಾಲ್ಗೊಲೆ, ಕಾಲುಗೊಲೆ (ನಾ). ತುಳಿದು ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕಾಲ್ತುಳಿತದ ಕೊಲೆ: ಬೀದಿವರಿಂಪುತಾನೆಗಳ ರಿಪುಬಲವನು ಭೇದಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೊಲೆಗಳಲಿ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಲುವೆವು (ಕಂನವಿ. ೮-೪೧) ; ಚೌಪಟದೇಜೂಟದೊಳ್ಪದುರಂ ತೋರ್ಪ ಕಯ್ಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮಯ್ಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಲ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಾಲುಗೊಲೆ:** ಕಾಲುಗೊಲೆಯಲಿ ವಿಗಡ ಕರಿ ತುಳಿದಾಡಿತದಿರದಿರಾದ ಪಟುಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೬) ; ಕಾಲುಗೊಲೆಯಲಿ ಕೊಂಡುದೈದಾಳ್ಗಳು ಲಕ್ಷವನು (ಕೋಗಯು. ೨೧-೧೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೊಲೆ]

ಕಾಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ; ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲು: (ಶ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಲ್ಲಿಸು ; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು : (ಶ). [ಕಾಲ್ಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ಗೋ, ಕಾಲ್ಕೋ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸು, —ಸೇರಿಸು : ನಯದಿಂದಂ ಬರೆದಂತೆಯುಂ ಕಡೆದು ತಂದಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ನಿಜಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೋದಂತೆಯುಂ ನೆರ್ಮಿದಂತೆಯುಮಿರ್ಪುದಂ ಜಿನಬಾಲರೂಪಮೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಮುಂ ಕಂಡಗಲ್ದಿರ್ದರಾ (ಶಾಂತಿಪು.೧೦-೮೫). ೨. ಮೇಲೇರಿ ಕುಳಿತುಕೊ; ಸವಾರಿ ಮಾಡು : "ಕಾಲಿಡು, ವಾಹನವನ್ನು ಏರು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) ; ಪೊರಜೆವಿಡಿದು ಕೊರಲ ಬಳಿಗಳೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದು ಪರಿಯಿಸುವ ರಸತ್ತಾರುಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ ವ) ; ಕಾಲ್ಗೋದು ಗಂಧಾಂಧ ಸಿಂಧುರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧) ; ಇನ್ನುಂ ನಿಳಿಂಪೇಭಪೂರ್ವಾಸನದೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋಯದಿನ್ನುಂ ನಿಜಕುಲಿಶಮಹಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡದಿನ್ನುಂ . . . ಕಾದದೇಕಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೩-೬೦). ೩. ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ಬರು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅಟ್ಟಿಬರು : ತಟಿಯೊಳ್ ಚೌದಂತನೆನ್ನಾನೆಗೆ ಮಲೆದೊಡೆ ವೈಹಾಳಿಯೊಳ್ ದಿಗ್ಗಜಂಬೆಂಬಟಿಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದೊಡೀ ಕಟ್ಟಕಡ ಮದದೊಳ್ ಕರ್ದೊಲಕಾರ್ಗವ ರೂಪುಂ ಸುಟಿದೋದಿತ್ತಾದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦). **ಕಾಲ್ಕೋ:** ೧. ತಂಬೆಲರ್ ಮೈಮರೆದಡಂಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಕಾಲ್ಕೋದು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂಬರಿವ ದಾರಿಯಂ ತುಳಿಯುತು ಕಡಂಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೫೧-೩೩೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೋ]

ಕಾಲ್ಚೀಲ, ಕಾಲುಚೀಲ (ನಾ). ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ: ಕರಿಯ ಕಾಲ್ಚೀಲಗಳೂ . . . ಪಾದಗಳೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೨೪೩). **ಕಾಲುಚೀಲ:** ಕಾಲುಚೀಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು, ಷರಾಯನ್ನು ಮೊಣಕಾಲ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು (ರಂಗಕ. ೨೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಚೀಲ]

ಕಾಲ್ಚೆಂಡು (ನಾ). (ಕೈ ತಾಕಿಸದೆ) ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಆಡುವ, ಚರ್ಮದ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಗಾಳಿ ತುಂಬಿಸಿದ ಚೆಂಡು : ಕಾಲ್ಚೆಂಡನಾಡಿದರ್ (ಸವ್ಯಧ್ವ. ೧೧) ; ಕಾಲ್ಚೆಂಡುಗಳನೂದಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ಸೇದೆಯಾಗದು ನನಗೆಂದೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೯೫-೭೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಚೆಂಡು]

ಕಾಲ್ತಿದೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಜಣನಾಯಗರಾ ಮಗನ್ ಕಾಲ್ತಿದೆ (ಎಇ. IX, ೧೭-೬ ; 800). [?]

ಕಾಲ್ತುಳಿತ 'ಕಾಲ್ದುಳಿತ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೆಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಕೀಳಿಸು ; ಓಡಿಸು : (ಶ). [ಕಾಲ್ತೆಗೆ (< ಕಾಲ್ದೆಗೆ) + ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ತೆಗೆ 'ಕಾಲ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೊಡಕು 'ಕಾಲ್ದೊಡಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೊಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳು : ಅಬಿಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ್ತೊಡರ್ದುದೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾದುದೆಂದು ರಾಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡರ್$_1$]

ಕಾಲ್ತೊಲೆ (ನಾ). ತೊಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕ : (ಶ). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಲೆ]

ಕಾಲ್ತೊಳೆ 'ಕಾಲ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ದಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ತಳ; ಅಂಗಾಲು : ಕಾಲ್ದಳದೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ದುದಿಯೊ] ಳೊದೆಯಲ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಮಗನೀತಂಗೆ ಸೋಲ್ದಪನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕಾಲ್ದಳ$_2$, ಕಾಲುದಳ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೇನೆ; ಪದಾತಿ; ಸೈನ್ಯ : "ಕಾಲ್ಬಲ" (ಪ್ರಭಪ್ಲ). **ಕಾಲುದಳ:** ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆಯಂ ಭಟ್ಟಾರಮುಮಂ ಕಾಲುದಳವೋ × × × ಪೆ ಬಲ್ಲಂ ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆ ನಾಳುವುದೆನ್ದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭-೫ ; 972). [ಕಾಲ್$_1$ + ದಳ]

ಕಾಲ್ದಾರಿ, ಕಾಲುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ನಡಗೆಯಿಂದ ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ದಾರಿ. ೨. ಜನ ನಡೆದು ನಡೆದು ತಾನಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ದಾರಿ: ಜನರಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಾಲ್ದಾರಿಗಳಿರುವ ಭವ್ಯವಾದ ರಾಜರಸ್ತೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫೯). **ಕಾಲುದಾರಿ:** ಗಣಪತಿತೋಟದ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ (ಪದ್ಮಸ. ೧೮೮) ; ಕಾಲುದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ವನಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಾಟಿದಳು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೨೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ದಾರಿ]

ಕಾಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ : ಉರ್ವರೆಯೊಳ್ ತಳ್ತ ಕಾಲ್ದುದಿ (ಶಬಶಂ. ೨-೭೯) ; ಸಗ್ಗಳೆಯ ನೀರಿಂದೆ ಕಾಲ್ದುದಿಯೊಳ್ ಬಸಿವ ನೆತ್ತರಂ ತೊಳೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುದಿ]

ಕಾಲ್ದುಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಮೆಟ್ಟು : ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಾಣದೊಳರೆದು ಹಿಂಡಿ ರಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಾಸಿ ಕಾಲ್ದುಳಿಯಲುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿತದಿಂ] ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಾದೆವು (ಚಬಪು. ೧೧-೧೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುಳಿ$_1$ (< ತುಟಿ$_1$)]

ಕಾಲ್ದುಳಿ$_2$, ಕಾಲುದುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ತುಳಿತ; ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ : ಗಜಘಟೆಯ ಕಾಲ್ದುಳಿಗೆ ಹೆಡೆಯಜಿಗಿಜಿಗಳಾದವು ವಾಸುಗಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೪) ; ಪಡೆಯ ಕಾಲ್ದುಳಿಗಾಗ ಗಿಡುಬಳ್ಳಿ ಪೆರ್ಮರ ಪುಡಿಯಾಗೆ (ಕಂನವಿ.೧೨-೬); ಕಾಲ್ದುಳಿಯೊಳಳಿಜಾಗೆ ಕೋತ್ತರಳದುಳಿವಂ ರಣರಂಗ ಭೈರವಂ ಗೋವಿನ್ದ (ಸೌಇಇ. XX. ೮೭-೨೮ ; ?). ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು: ತರಣಿಯ ಮಧುಕರನಿಕರದ ಮರುತನ ಕಾಲ್ದುಳಿಯಿವೆಂದು ಪೂವಂ ಬಿಟ್ಟಾ ಗಿರಿಸುತೆ ಮನಃಕುಸುಮದಿಂ ಪರಮನನೇಕಾಂತ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಪೂಜಿಸುವಳ್ (೧ರಿಕ.೩-೯೭). **ಕಾಲುದುಳಿ:** ೧. ವಿಗಡ ಭೀಮನ ಕಾಲುದುಳಿ ಕಂಪಿಸಿತು ಕಾನನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೭); ವನವನು ಘಾಸಿಮಾಡುತ ಕಾಲುದುಳಿಯಲಿ (ನಿಥಾಗ. ೧೦-೩೨-೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುಳಿ$_2$ (< ತುಟಿ$_2$)]

ಕಾಲ್ದುಳಿತ, ಕಾಲ್ತುಳಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯುವಿಕೆ; ಹಿಂಸಿಸುವಿಕೆ : ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಾಣದೊಳರೆದು ಹಿಂಡಿ ರಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಾಸಿ ಕಾಲ್ದುಳಿತದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಯಲುಂ] ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಾದವು (ಚಬಪು. ೧೧-೧೧). **ಕಾಲ್ತುಳಿತ:** ೨. ಓಡಾಟ : ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ತುಳಿತದಿಂ ಹಟ್ಟಿ ಮನೆ ತುಂಬಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೮೩-೧೫೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುಳಿತ]

ಕಾಲ್ದುಉಗಲ್ (ನಾ). (?) : ಅತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ದುಉ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾದುಉ] ಗಲಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಚಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧). [?]

ಕಾಲ್ದೂಳಿ, ಕಾಲುದೂಳಿ, ಕಾಲುದೂಳು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ದೂಳು; ಕಾಲುಗಳು ಎಬ್ಬಿಸಿದ ದೂಳು : ಹೂಳಿತಂಬುಧಿ ಕಪಿಬಲದ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೬-೫೭). ೨. ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಬೇರೆಯವರ ಕಾಲುದೂಳಿನಿಂದ ಬರುವ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. ೩. ಹೆರವರ ಕಣ್ಣನಂಜಿನಿಂದಾಗುವ (ಮಕ್ಕಳ) ಹೊಟ್ಟೆನೋವು: ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಪಾದಧೂಳಿ; ಚರಣರಜ : ಮಹಾತ್ಮರ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಿಂದ ಈ ಮಂದಿರ ಪವಿತ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಾಲುದೂಳಿ**: (೬). **ಕಾಲುದೂಳು** : (೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ದೂಳಿ]

ಕಾಲ್ದೆಗ್ಗೆ, ಕಾಲುತೆಗೆ, ಕಾಲ್ತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಕೀಳು; ಓಡಿಹೋಗು; ಹೊರಟುಹೋಗು : ಕಾಲ್ದೆಗೆಯೆ ದಿಕ್ಕಿನಂ ಮಿಗೆ ಸಾಲ್ದೆಗೆದುದು ವಿಹಗವೀಥಿ ಮುಗಿಯುತ್ತಬ್ಜಂ ಪೋಲ್ದುವು (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೮); ಕಾಳೆಗ ಕಳುಕಿ ಕಾಲ್ದೆಗೆದ ಫೌಜನು ಕಂಡು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೨೨); ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ; ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಿಲ್ದಾಣ ಬರುತ್ತಲೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ವಿದ್ಯಾರ. ೧೪೨). **ಕಾಲುತೆಗೆ**: ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆಗೆ ಮೃಗಗಳೆಲ್ಲಾ ಗಡಗಡ ನಡುಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಕಾಲು ತೆಗೆಯುತ್ತವೆ. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೨). **ಕಾಲ್ತೆಗೆ**: ಗೆಳತಿಯರು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ತೆಗೆದರು (ಹೂಬಿಸಿ. ೩); ಹೋಗುವಾಸೆಯಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ತೆಗೆಪಾಸೆಯಿಲ್ಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಮೇಲನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಾಸೆಯೆನಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೆಗೆ]

ಕಾಲ್ದೆಗೆ (ನಾ). ನಡಗೆ; ಗತಿ : ನಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಂಬರಂ ಸೋಲ್ತಂತೆ ನಿಲ್ವ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಂಬರಂ ವಿಟಮಾರ್ಗಮಂ ತೋರ್ಪ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಕೆಲಂಬರಂ . . . ಮರುಳ್ಮಾಡುತ (ಚಬಪು. ೧೯-೩೫).

[< ಕಾಲ್ದೆಗೆ]

ಕಾಲ್ದೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಎಡೆ; ಕಾಲಿನ ಬಳಿ : ಸುತ್ತಿನುಂಗುರ ಮುದ್ದು ಮಣಿಯಂತ್ರಗಳ ತಂದು ಕೆತ್ತಿಸಿದರು ಕಾಲ್ದೆಸೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೩). ೨. ಕೆಳಭಾಗ; ಅಡಿ : ಆ ಪುಟದ ಕಾಲ್ದೆಸೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೩೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ದೆಸೆ]

ಕಾಲ್ತೊಡಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳು; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳು : ವಿಷಯದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿ ಬಿದ್ದ ಸುಯೋಗಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭-೪೫); ತೊಳಲುತರಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಕು$_1$ (< ತೊಡಂಕು$_1$)]

ಕಾಲ್ದೊಡಕ್ಕು, ಕಾಲ್ತೊಡಕು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದು; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿನ ಕರುಳ್ಗಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯೊಳ್ ಕೊಚ್ಚಿದು (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೫). ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ; ವಿಘ್ನ. ೩. (ಆಲಂ) ತಡ; ವಿಳಂಬ : ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿಗೆಡಸದೆ ಘನಕುಚೆಯ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸಪು. ೫-೩೧). **ಕಾಲ್ತೊಡಕು** : ೧. ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನದ ದಿವ್ಯಪಥದಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ತೊಡಕೇ, ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಚೋದಕ ಶಕ್ತಿಯೋ? (ಮೋಐಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾವ). ೨. ವಿಸಂಗತವಾದ ವರ್ಣನೆ ವಿವರಣೆಗಳು ಬಂದರೆ . . . ತುಂಬಾ ಕಾಲ್ತೊಡಕಾಗುವುವು (ಕಥಕ. ೭೯).

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಕ್ಕು (< ತೊಡಂಕು$_2$)]

ಕಾಲ್ದೊಡರ್ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲ್ದೊಡಕ್ಕು. ೨. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ; ಬಿರುದಿನ ಕಾಲ್ಬಳೆ. 'ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡರ್$_2$]

ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಿರುದಿನ) ಕಾಲ್ಬಳೆಯನ್ನು ಧರಿಸು : ಮಹಾಶೇಷನ ಒಳ್ಗಾಸೆಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳ್ಗೊಂಬ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆತಂದು (ಚಬಪು. ೩೧-೯).

[ಕಾಲ್ದೊಡರ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ದೊಡಿಗೆ (ನಾ). "ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, —ತೊಡುವ ವಸ್ತುಗಳು (ಪಾದರಕ್ಷೆ, ಕಾಲ್ಚೀಲ, ಪೊ.) ಕಾಲ್ದೊಡಿಗೆ" (Foot-gear. ಇಂಕಸ). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಿಗೆ]

ಕಾಲ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಕಾಲ್ನಡೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಾದ ಹೊಳೆ; ಕಾಲುಹೊಳೆ; ಚಿಕ್ಕಹೊಳೆ : ಪೆರ್ದೊಱೆ ಕಾಲ್ದೊಱೆಯುಂ ಕಿಱುದೊಱೆ ಪುಟಿಲ್ದೊಱೆಯುಮಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೨೬).

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಱೆ$_3$]

ಕಾಲ್ದೊಳಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಾಡಿಸು; ಕಾಲಿಡು : ಜಲವ ಹೊಕ್ಕನ ಹುಲ್ಲ ಕಚ್ಚಿದ ಖಳನ ತರುಗಿರಿ ಶಿಖರದಲಿ ಕಾಲ್ದೊಳಸಿದನ ವಲ್ಮೀಕ ಸಂಗತನನು ನಿರಾಯುಧನ ಕೊಲುವುದನುಚಿತವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨೮).

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಳಸು$_1$]

ಕಾಲ್ದೊಳೆ, ಕಾಲುತೊಳೆ, ಕಾಲ್ತೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆ : ಮಾನಿನಿ ಪತಿಯ ಕಾಲ್ದೊಳೆದು (ತಿರುಶ. ೭-೧೨); ಪೊಂಬಡಿಗದ ಸಾರ್ಚಿ ಬಿಸಿನೀರ ಗಿಂಡಿಯೊಳ್ ತಂದು ಕಾಲ್ದೊಳೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೯೯). **ಕಾಲುತೊಳೆ**: ೧. ನವವಧು ಮುತ್ತೈದೆಯರ ಕಾಲು ತೊಳೆದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದಳು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು : ಅವರು ಕಾಲುತೊಳೆಯಲು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. (ರೂಢಿ). **ಕಾಲ್ತೊಳೆ** : ೧. ಎಲ್ಲರುಂ ಕಾಲ್ತೊಳೆವರಿಲ್ಲರುಂ ಕಾಲ್ಪಿಡಿವರು (ಕಾಲೂರ. ೭೫-೧೩೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕಾಲ್ನಡೆ, ಕಾಲುನಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ : ಮುನ್ನಿರ್ದರಶಿಯಲಿರ್ದು ಕೈವಿಡಿದು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ . . . ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿಶ. ೨-೪೩); ಆನೆಯನಿಳಿದು ತಾಂ ಲೋಕಪಾಲನು ಕಾಲ್ನಡೆಯೋಳಿದಿರ್ವಂದು (ಬಸಪು. ೫-೧೭); ವಿಮಾನವಿಳಿದು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳು ಮಾಗಧರಾಜ ಒಡೆಯನೊತ್ತಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದನು (ಭರತ. ೨೫-೫೧); ಆ ಬಿಜ್ಜಳಂ ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳೈತಂದು ಬಸವನರಮನೆಯ ಪುಗಲು (ಚಬಪು. ೬-೨೪). ೨. ದನ, ಕರು, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದ ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ಹಲವು ಕಾಲ್ನಡೆ ಇವನಿಗುಂಟಲಿಕೊ (ಕವಿಪು. ೧೯); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ್ನಡೆಗಳು ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಾನೂರು. ೮೯); ಹಸು, ಎತ್ತು, ಎಮ್ಮೆ, ಕೋಣ, ಆಡು, ಕುರಿ, ಮೊದಲಾದ ಕಾಲ್ನಡೆಗಳನ್ನೂ ಸಾಕಿದನು (ಭಕ್ತಸಿ. ೧೩೭). **ಕಾಲುನಡೆ**: ೧. ಇಳಿದು ದಂಡಿಗೆಯಿಂದ ಕರುಣಾಜಲಧಿ ಬಂದನು ಕಾಲುನಡೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೮); ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದರಿವರು ಮೂವರು ಕಾಲುನಡೆಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೪ ೧೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ನಡೆ$_2$]

ಕಾಲ್ನಿಗಳ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಾಲಂದುಗೆ. ೨. (ಆನೆಯ) ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೋಲೆ, —ಬೇಡಿ. ೧, ೨ : ಕಟ್ಟಾಳು ಕಾಮದೇವನ ತಾತ್ಪರಿಯದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬಂಧಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟು ದುಂಟಾದೊಡೆಲ್ಲರ ಜಗಳ್ದುಳಿವುದೆಂದಿಟ್ಟರು ಕಾಲ್ನಿಗಳವನು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ನಿಗಳ]

ಕಾಲ್ಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (೬). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್ಪಡೆ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೈನ್ಯ; ಕಾಲ್ಬಲ; ಪದಾತಿಗಳ ಪಡೆ : ಸುಮನಸರು ಕಾಲ್ಪಡೆಯ ಕೆಡಹಿದರೇನನೆಂಬೆ (ದೇವಿಪು. ೨೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕಾಲ್ಪನಿಕ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪಿತವಾದ; ಸತ್ಯವಲ್ಲದ: ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಪಂಚವಾದರೋ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೧); ಇದು ವಾಸ್ತವಿಕ ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಭಾವನೆ ಮಾತ್ರ (ಮಕ್ಕಾವ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ). (ನಾ). ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವವನು; ನಿರ್ಮಾಪಕ: ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳ ಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಹೊಸ ನಿರ್ಮಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ (Inventor) ಇವರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಎಂತಹ ಪ್ರಗತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು (ಭೌತವಿ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಕೀಳು; ಓಡಿಹೋಗು: ಬಿಸುಟುಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಾಲ್ಪರಿಯೆ . . . ಝೋಂಪಿಸೆ ಕಷ್ಟಂ ಜಯಯಾತ್ರೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಪಿ (ಗು). ೧. ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುವ; ವಿಧಾಯಕವಾದ; ಮತಾಚರಣೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ; ಆಚಾರ ನಿಯಮದ: (ಈ). (ನಾ). ೨. ಭಾರತದ ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಲ್ಪಿಯ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ (ಈ). [< ಸಂ. ಕಾಲ್ಪ]

ಕಾಲ್ಪಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕಾಲ್ಪಿಲ್ಲಿ ಜಲಪಿಲ್ಲಿ ಕೈಬಳೆಯ ದನಿಯಲಿ (ಬಳ್ಳಾಪ. ೧೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಕಾಲ್ಪೀಠ (ನಾ). ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ; ಕಾಲ್ಮಣೆ: ರಾಮಣೀಯಕ ರತ್ನಖಚಿತವ ಸುಕಾಲ್ಪೀಠವಾ ಮಂಚದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಾರ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೧೪–೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೀಠ]

ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ, ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ, ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ: ಅಂದಿಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿರುದಿನ ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ (ವಿದಾಕ್ಕ. ೨೭–೧). **ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ**: ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ ಝುಣಝುಣರೆನಲೆಯ್ತಂದು ಗೌಳದೇಶದ ಭೂವರನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧–೮). **ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ**: ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯವ ಧರಿಸಿ (ಕರಿಕ. ೧೬–೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೆಂಡೆ]

ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ (?): ತಳೆದು ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಪುರಜೆ]ಯ ಪೊಕ್ಕುಳ ಘಂಟೆಯನೆಳಲಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿದು ಗುಳವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೫); ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ ಪೊಕ್ಕುಳ ಘಂಟಿ ಗುಳ ತಳಸಂಕಲೆ . . . ಚಿನ್ನದ ಪೊರಜೆ ಮೊದಲಾದವು ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೬೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊರಜೆ]

ಕಾಲ್ಪೋಲಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ; ಪಗೋಡ ನಾಣ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ಇದು ಸೂರತಿ ವರಹ, ಇದು ಸೂರ್ತಿ ಹಣ, ಇದು ಕಾಲ್‌ಪೋಲಿ ರೂಪಾಯಿನ್ ಚಿಲ್ಲರೆ . . . ಇಂಥ ಸಣ್ಣ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಒಬ್ಬ ಎಂದಿಗೆ ಎಣಿಸಿ ಪೂರೈಸುವುದು (ಅದೂಟ. ೧೦). [?]

ಕಾಲ್ಪಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ದನ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಲ್ಪಡಿಯಿತು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಕಥಾಸಾರ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಪಲ, ಕಾಲುಬಲ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಪಡೆ: ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನು ೪೦ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಪಲ ಮುಂತಾದ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಕರ್ನಾಜ. ೧೧೪). **ಕಾಲುಬಲ**: (ಈ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲ]

ಕಾಲ್ಪಳೆ, ಕಾಲುಬಳೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಾಲ್ಕಡಗ: (ಈ). **ಕಾಲುಬಳೆ**: ಕಾಲುಸರ, ಕಾಲುಬಳೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಳೆ]

ಕಾಲ್ಪಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬೀಸುಗಾಲು ಹಾಕು; ದಾಟುಗಾಲು ಹಾಕು: ಒತ್ತರಿಸಿ ನಡವುತ್ತ ಕಾಲ್ಪಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ವೆ] ಚ್ಚುತ್ತ ಒದೆವುತ . . . ತಪ್ಪುದಡಿಯಿಡುತ (ಬಸವ. ೩೮–೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಿಚ್ಚು]

ಕಾಲ್ಪಿರಿ (ನಾ). ಮೋಟಾರು ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾಲಿಂದ ಒತ್ತಿ ವಾಹನವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬ್ರೇಕು: ಮೋಟರಿನ ವೇಗವನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೈಬಿರಿ, ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಬಿರಿ – ಇವೆರಡು ಮೋಟರು ಬಂಡಿಯ ಬೇರೆ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೯); ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಕೈಬಿರಿ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಬಿರಿ (Foot–brake) ಗಳಿಂದ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೨೪). [ಕಾಲ್ + ಬಿರಿ$_2$ (< ಬಿಜಿ)]

ಕಾಲ್ಪೀಳು, ಕಾಲುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲು ಹಿಡಿ; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಕಂಡವರ ಕಾಲ್ಬಿದ್ದು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತರ ಗಂಡನ ಮನಿ ನಿನಗ ಬಿಡದವ್ವ ತಂಗಿ (ಕರೀಪ. ೨೧); ಒಂದು ದಿನದ ಕೃಪಣತೆಯನ್ನು ಅವರೂ ತೋರಿಸಲಿ. ನೀನೂ ತೋರಿಸು. ಕಾಲು ಬೀಳುತ್ತೀನೆ (ಜಯಂತ. ೩೨೯). ೨. ಕಾಲು ಸೋತುಹೋಗು: ನಡೆದೂ ನಡೆದೂ ಕಾಲುಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್)]

ಕಾಲ್ಪೆರಳು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಬೆರಳು: "ಪಿಲ್ಲಿ: = ಬೆಕ್ಕುಂ; ಹೆಣ್ಣಳ ಕಾಲ್ಬೆರಳುಂಗರಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೪೯); ಅವನ ಕಾಲ್ಬೆರಳುಗಳ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಜಳ ಒಸರುತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೭೮). [ಕಾಲ್$_1$+ ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಕಾಲ್ಪೇಗ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ವೇಗ; ನಡಗೆಯ ವೇಗ: ಕರುಣವನೆ ಪಡೆದು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲ್ಬೇಗವೆರಸಿ ತಿರುತಿರುಗಿ ನೋಡುತೆ ಪಾಳೆಯಂಬುಗುವ ಸುರರ ಸೇನೆಯ ಸಡಗರಂಗಂಡು (ಜೆಬಪು. ೪೯–೪೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಗ]

ಕಾಲ್ಪೇಡಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಸುವ ಸಂಕೋಲೆ: ಅವಳು ಮನೆವಾಳ್ತೆಯ ಕಾಲ್ಬೇಡಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೧); ಕಮ್ಮಾರನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಕಾಲ್ಬೇಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಡಿ]

ಕಾಲ್ಭಂಟ (ನಾ). ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಕಾಲ್ಭಂಟರ ಶರೀರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಣಲಾರದೆ ತತ್ತರಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಮಡಿಕ್ಕಾ. I, ೧೪೩ ಭಾರತವಚನ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಭಂಟ]

ಕಾಲ್ಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮುಗುಚು, —ತಿರುಗಿಸು; ಅಡಿ ಮೇಲಾಗಿಸು: ಈ ಕೈತ್ಕೋಪಚಾರ ಸಪರ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಸನ್ನೆಯಾದಳೆನೆ ಕಣ್ಣೆಜೆದು ಕೆಯ್ಯಲುಗಿ ಕಾಲ್ಮಗುಚ್ಚಿ ಸುಯ್ದಾಡಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫–೧೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಗುಚು]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$, ಕಾಲುಮಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಡಿಚು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡು: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲ್ಮಡ್ಯಾಕ ಅಂತ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬಂದೆ (೧೯ಚುಗ. ೯). **ಕಾಲುಮಡಿ$_1$**: ೧. ಕಾಲು ಮಡಿದು ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_2$, ಕಾಲುಮಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಮಡಿಚುವಿಕೆ: ಕೊಡದಲೆ ಬಳಲಿಂದ ಕಾಲ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿಹ ಗಜದಿರವನು ನೋಡಲೈದಿದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನು ಜರೊಡಗೂಡಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೫–೧೬). **ಕಾಲುಮಡಿ$_2$**: ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ: ಕಾಲುಮಡಿ ಬಂದಿದಾವ ಬಾಗಿಲ ತೆರೀರಿ (ಮಳ್ಳಿಗ. ೩೩). [< ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮಡ್ಡಿ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗ; ಅಟ್ಟೆ: ಅವರ ಅರೆಬೂಟ್ಸು ಗಳಿಗೆ ಕಾಲ್ಮಡಿ (sole)ಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೪೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಡಿ ?]

ಕಾಲ್ಮಣೆ, ಕಾಲುಮಣೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪೀಠ: "ಹಂಗುಳಿಯೆನೆ ಕಾಲ್ಮಣೆ" (ಚತುವಿ. II, ೯೪). ಚಿತ್ತರದ ಕಾಲ್ಮಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತರದಿಂ ಹತ್ತ ಹತ್ತರದೊಳ್ ಕುಳಿತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೧–೧೬); ಒಂದು ಧನುಸ್ಸು ಕೆಲವು ಬಾಣಗಳು ಕಾಲ್ಮಣೆಯ ಮೇಲಿವೆ (ಆರ್ಯುಕ. ೭೩). **ಕಾಲುಮಣೆ**: ೧. ನಟ್ಟನಡುವೆ ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ದಟ್ಟೈಸಿ ದರ್ಭೆಯ ಹೂವ (ಭರಚ. ೧೭–೫); ಮಾಯಾದೇವಿಯು ಕಾಲುಮಣೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಓಲೆಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು . . . ಓದುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೧೧೩); ಮುದುಕ . . . ಕಾಲುಮಣೆಯ ತಳದಿಂದ ಎರಡು ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮಲೆನಾ. ೬೫). ೨. ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಮಣೆ; ಪಾದಪೀಠ: ನಾನು ಕಾಲುಮಣೆಯು ತಮ್ಮ ಮಹಾಪಾದ ಪೀಠಕೆ ತಮ್ಮಡಿಗಳು ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಅರೆಳ ಕಮಲವಾದೆನು (ಅರಳು. ೪೭೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಣೆ]

ಕಾಲ್ಮಘು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೃಔಗಿ. ೭೦–೧೪೩೫). [?]

ಕಾಲ್ಮರೆ, ಕಾಲುಮರೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಕಾಲ್ಮರೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನೆಡುವುದಿಲ್ಲ (ನವಪಿ. ೨೩); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವರನಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಕಾಲ್ಮರೆಯಲ್ಲ, ಮೊಚ್ಚೆ (ಕರ್ನಾಟಪೂ ೧೪೭); ನನ್ನ ಕಾಲ್ಮರೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದುವು(ಮುಂಗಾಪು. ೧೧). **ಕಾಲುಮರೆ**: (ಈ).. [ಕಾಲ್$_1$ + ಮರೆ$_2$ (< ಮಱೆ$_2$)]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಮುರಿ, —ತುಂಡುಮಾಡು. ೨. ಕಾಲು ಮುರಿದುಹೋಗು, —ತುಂಡಾಗು: ಮರದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲ್ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_1$ (< ಮುಱಿ$_1$)]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಒತ್ತು; ಪಾದಸೇವೆಮಾಡು (?): ಒಪ್ಪುತಿಹ ಪಾಲ್ಗಡಲ ತೆರೆಗಳ ತೆಪ್ಪದೊಳು ಫಣಿವಾಸನೊರಗೊರಗಿಪ್ಪ ಪ್ರಯೋಗದೊಳೊಲಿದು ಶ್ರೀ ಕೊಳಸಿಯರು ಕಾಲ್ಮುರಿಯೆ (ದೇವಿಮ. ೧–೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒಡವೆ; ರುಳಿ: ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾಪು ಕಾಲ್ಮುರಿ ಕೈಕಡಗ ತೋಳ್ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_3$]

ಕಾಲ್ಮುರುಕ (ನಾ). ಕಾಲು ಮುರಿದು ಹೋದವನು; ಹೆಳವ: ಎಂತೆಂತಾ ದೇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲ್ಮುರುಕ ದೇವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವೇ? (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕ)]

ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಂದ ಮೆಟ್ಟು; ತುಳಿ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಅರಮೆ ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟದರೆ ಪೊಂಪಳಿಯದಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೩೭–೪೧). ೨. ಗೆಲ್ಲು; ಸಾಧಿಸು: ಕಾಲನ ಕಲಿಯ ಮೆಟ್ಟುವಡೆ ಗುರಿಯಲಿಡೆಗಟ್ಟುವಡೆ ಮೋಕ್ಷದ ಸಿರಿಯ ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟುವಡೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ತುರಿಯದಾಖಂಡಾಶಯದ ಬೆಂಬಲವನೊಡಗಿಪುದು (ಗಗತಾ. ೧೩–೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಮಯವು ಒದಗಿ ಬಂದಿರುವ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ. ೨. ಆಯಾ ಋತುವಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ: (ಈ). ೩. ಹಿತಕರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಮಂಗಲಕರವಾದ. ೪. ಬೆಳಗಿನ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಬೆಳಗು; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಕಾಲ್ಯದೊಳಗಾ ವಿಭೀಷಣಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಣ್ಣನೆಡೆಗೈದಿ (ವಂಶಾಕಾ. ೬–೩–೧). ೬. ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯ: ಪೋಟ್ರರಿಯೊಳುಪ್ಪವಡಿಸಿ ಕಾಲ್ಯಮಂ ತೀರ್ಚಿ (ಅದ್ಭುತ. ೩೯–೧೯); ಜಳಕಂಗೈದು ಕಾಲ್ಯಮನಾಗಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭–೪). [?]

ಕಾಲ್ಯಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕರ್ಮ: ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಸ್ನಾನಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕಾಲ್ಯಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು (ಪುರಾವಿ. ೧೦೦). [ಕಾಲ್ಯ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಾಲ್ಯಪ್ರಭವ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, —ಉದಯಿಸುವಿಕೆ, —ಉದಯ: ರಾಗಾಭ್ಯುದಯಮನೊಳಕೆಯ್ದುದ್ದು ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಕಣ್ಗರದಿತ್ತಳ್ ಕಾಂತೆ ಕಾಲ್ಯಪ್ರಭವದಿನಕನತ್ಕಾಂತಿಯೆಂಬಂದದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೧೪೮). [ಕಾಲ್ಯ + ಪ್ರಭವ]

ಕಾಲ್ವಂತ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು: ಕಣ್ವಂತಂ, ಕಾಲ್ವಂತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ್$_1$ + -ವಂತ]

ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಲುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ: ಹೊಂಸ್ಸೊಜೆಯ ಪಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದ ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆಯಿಂ ತೆಂಕಲಿರ್ದ್ದ ಬೆಳ್ಗಪ್ಪೆ ಆ ಕುಪ್ಪೆಯಿಂ ಸೈತು ಬಡಗಲ್ ಲಖ್ಯೆಯನ ಕಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬೨೬–೯೭; 1206); ಬಟ್ಟೆಯ ಪಳ್ಳದೊಳ್ ಪಲವೊಜಂತೆಗಳಾದುವು ಕಾಡೋರ್ವ ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಮೆಯ್ದುವುವು ನೀರ್ನೆಲೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೯೩). **ಕಾಲುವಟ್ಟೆ**: "ವರ್ತ್ಮನಿ, ಏಕಪದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಕೆಟ್ಟಿತು ಕಾರ್ಯ ತುರುಕ ದಂಡಿಗೆ ಕಾಲುವಟ್ಟೆಯಾದುದು ಕರ್ನಾಟ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೭೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಲ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ನಡೆದಪಿಂದ್ರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ಕಾಲ್ವಡೆದ ಸುರಗಿರಿಯಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೧–೧೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯಾಗಿ ಹರಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹರಿ: ರಾಜಬೀದಿಯ ಇರ್ಕೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ವರಿವ ಅನೇಕ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೩೪). [ಕಾಲ್$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸು: ತರದಿಂ ಪೊಂಬಾಟಿಗಳ್ ಪಡೊಗ್ಗೊಲೆಗಳುಗುವ ಪೆರ್ವಾಡಿಠಿಂ ತೆಂಗುಗಳ್ ಕಾಯ್ಯಿರಿಪಿಂ ಬರ್ಪಂಬುವಿಂ ಮಾವುಗಳೆಸೆವ ರಸಾಸಾರದಿಂ ಕರ್ವುಗಳ್ಸು ರ್ವರ ಸೋಂಕಿಂದೊಕ್ಕ ಸಾಜುಂ ಬಳೆದು ಬಳಿವಂತೆಲ್ಲ ಪೊಂದಾಗಿಯಾ ನಾಗರಿಖಂಡ ಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ಕಾಲ್ವರಿಯಿಸೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಕೂಡೆ ಕೇದಾರವರ್ಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬–೭೩; 1174). [ಕಾಲ್ವರಿ + -ಇಸು$_1$]

ಕಾಲ್ವಲಗೆ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಮಣೆ ೧: ಮಿಸುನಿಯ ಕಾಲ್ವಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪೆಣ್ಮೇನ ಬಸಿಜ ಬಗೆವೆನೆಂದೆನುತ ಅಸಿಧಾರೆಯಲಿ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯ ಬಗಿಯಲು (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಲಗೆ]

ಕಾಲ್ವಲೆ, ಕಾಲುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಾಲ್ವಲೆಗೆ ಬಲ್ಲಿದ ಚಮರಿಯಮಿಗ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಂತೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೮). **ಕಾಲುವಲೆ**: ತೊಡಕುವಲೆ ತೋಜುವಲೆ ಕೊಟ್ಟವಲೆ ಗೂಟವಲೆ ಕಣ್ಣವಲೆ ಕಾಲುವಲೆಯ (ಹಡಕಾ. ೫–೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲೆ]

ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ವೇಗಶಾಲಿ: ಪರಿಕಾಜಿರೋಳೀತಂ ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದನಾ ವೇಗಾಯಲಸಿಂದ . . . ಅಟ್ಟಿರುವ ಒಪ್ಪನಿರೂಪದ ಓಲೆಯ (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೨೦೪–೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲ್ಲಿದ]

ಕಾಲ್ವಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ, ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ, ಕಾಲುವಳಿ, ಕಾಲುವಳ್ಳಿ, ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ, ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ, ಕಾಲ್ವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಉಪಗ್ರಾಮ: ಬೆಳಸಿಂದೂರೂರ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿಗಳ್ ನೆಲೆ ಮಾಡಂಗಳೆನೊಪ್ಪೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೫); ನಾಡೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಲವೃತ್ತಿ ಕರ್ಬೂರ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ (ಎಇ. XIII, ೩೦-೫೫; 1204); ಅಳವಟ್ಟಿರ್ಪ ಪೊಱಲ್ಗಳಿಂ ಸುರುಚಿರ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಪಗ್ಗಳ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಪುರಂಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೫). **ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ**: ತಗ್ಗಿಳೂರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತ ಕಾಲು ಪಳ್ಳೀಯುತಸ್ಯ ಚ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೦-೭೧; 1424). **ಕಾಲುವಳಿ**: ಪಡ್ಡ ಶಾಂತಿಗ್ರಾಮದ ಕಾಲುವಳಿಯಪ್ಪ ಕೋರವಂಗಲದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೪; 1173); ತಂತಂಣ ಕಾಲುವಳಿಗಳುಗೂಡಿದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೦; 1261); ಹೊಂಗನೂರಗ್ರಾಮ . . . ಅದಱ ಸಲುವ ಕಾಲುವಳಿಗಳೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೭-೩; 1564). **ಕಾಲುವಳ್ಳಿ**: ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣದ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದೆ (ಅವಹಂ. ೧೯೧-೮೬೫); ಕಲುಕಣಿ ನಾಡ ಬೆಳ್ಳೂರ ವಿತ್ತಿಯ ಬೆಳ್ಳೂರು ಆ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಗಳು ಹಾಲೆ ಹಾಲು ಮಾವಿನ ಕೆರೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೧೯; 1261). **ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ**: ಖಿಬ್ಬಯಲ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಗೆಗ್ಗನಹಾಳನೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಲುಹಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೫೨-೮; 1259). **ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ**: ನೆಗಬ್ದ ನಾಗೇಂದ್ರ ಯಕ್ಷೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರ ಪುರಂಗಳ್ ಭೋಗದಿಂ ಸಂಪದದಿನೆಸಕದಿಂದೆನ್ನ ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿಗಂ ಬಂದಪುವೇ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೫). **ಕಾಲ್ವಳಿ**: ಕಡಲೂರ ಗ್ರಾಮವಂದೂ . . . ಮೈದನಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮವಂದೂ ಅಂತೂ ಕಾಲ್ವಳಿಗ್ರಾಮ ಮೂರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೩-೬೬; 1396). 'ಕಾಲೂರ್' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಾಲ್ಬಱಿ (ನಾ). ಸಾರಿಸುವಿಕೆ; ಸಾರಣೆ: ಪನ್ನೀರ ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಾಲ್ಬಱಿಗಳಿಂ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿನ ಕಡೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೧೭೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಱಿ]

ಕಾಲ್ಬಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾರಿಸು; ಸಾರಣೆ ಮಾಡು; ಲೇಪಿಸು: ಕಮನೀಯ ಭಿತ್ತಿಭಾಗಂಗಳಂ ಕುಂಕುಮ ರಸದಿಂ ಕಾಲ್ಬಱಿಗೊಳ್ವಂತೆ . . . ಪಸರಿಸುವೆಳಬಿಸಿಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೮೫); ಪೂವಲಿಗೆಯ್ವ ರಂಗವಲಿಯಿಕ್ಕುವ ಕಾಲ್ಬಱಿಗೊಳ್ವ ಬಾಯಿನಂದೀವುವ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩). [ಕಾಲ್ಬಱಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ವಾಯ್, ಕಾರ್ವೆ$_1$, ಕಾಲಿವೆ, ಕಾಲುವೆ, ಕಾಲ್ವೆ, ಕಾವಲ್ಗಿ, ಕಾವಲ್ಗೆ, ಕಾವುಲಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಗ್ಗು, —ತೋಡು: ಬಿಡುಜಡೆಯನೆ ಪರಿವ ಕಾಲ್ವಾಯಿಂ ಪುರರಮಯ ಪಸುರುಡೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ರಾಜಿಪಾರವೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨-೧೯); ಸುಯ್ಯಾಕಡಲಾ ಕಾಲ್ವಾಯ ಮೇಲಿನ್ ತಣ್ಪನ್ ತರ್ಪಾಪೇರದಿ ಚಾರಯ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೦೬೪); ಸಾಲಿಡೆಸಸ್ ತನತುಗ್ರಕಾಲ್ವಾಯನ್, ಪೊಸನಾವಿಕಗೋಂದು ಎರ್ದೆನಡುಕಮ್ (ಬದ್ದಪ್ರ. ೩೪-೮೩೦). **ಕಾರ್ವೆ**: ಮಾವಿನ ಚವುಡಕಾರ್ವೆಯಂತೆಂಕ ನಿಡುಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬-೩೩; 1210). **ಕಾಲಿವೆ**: "ಗಿಡುಮರಕ್ಕೆಱೆವ ನೀರಕಾಲಿವೆಗಳು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬); ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಕಾಲಿವೆ ಹರಿಸಿ ಶುಕ್ರವಾದ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೧-೪); ಊರ ಗುಡ್ಡಲಿ ತಂದು ನಾಡು ಕಾಲಿವೆ ತೆಗೆದ (ಗಾದೆ). **ಕಾಲುವೆ**: ಪರಿದು ಪರಿವ ಕಾಲುವೆಗಳಂ . . . ಮೞೆವುದು (ತಿರುರ. ೨-೭); ಗಗನಗಂಗೆಯ ಬಹಳ ಕಾಲುವೆಗಳೊ ಪತಾಕೆಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪); ಮಂದಾಕಿನಿ . . . ನಂದನದೊಳು ಬಂದು ಪರಿದಾಡುವ ಚೆಲುವಿಂದೆ ಕಾಲುವೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೬); ನೀಲಾದ್ರಿ ಶಿಖರದಿಂದಿಳಿವ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಕಾಲುವೆಯೆನೆ ಭದ್ರಗಜದ ಮೇಲು ಕಪೋಲದೆ ಸುರಿವ ಮದಕೆ. (ಕಂಸವಿ. ೨೩-೧೬೩); ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ತೋಡಿ, ಹೊಳೆಯ ನೀರೆಲ್ಲಾ ಹಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು (ಮಣಸ. ೯೫). **ಕಾಲ್ವೆ**: "ಕಾಲೆಂದು ಕಾಲ್ವೆ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೨೨); "ಕಾಲ್ವೆಯೆನೆ ಕುಲ್ಯಾ" (ಕಕರ. ೨೩); ಭೋರೆನೆ ಬಂದು ಕೀರಶಿಶುಗಳ್ ನೆಱೆ ತೂಗಿ ಜಗುಳ್ದು ಕಾಲ್ವೆಯಾ ಪೂರದೊಳೆಯ್ದೆ ಬಿದ್ದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೧). **ಕಾವಲ್ಗಿ**: ಕಾವಲಿಯ ದಾಂಟುವಪಿತಕೆ ನೆಲಕಪ್ಪಳಿಸಿದೊಲು ಬಿದ್ದ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೦-೩೧); ಕೆರೆಯೊಳಗಿಂದ ಎರಡು ಕಾವಲಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಥಾಗ. I, ೧೩); ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಾವಲಿಯ ನೀರಿನ ಹೊರ್ತು ಕಾವಲಿ ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯); ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲು ತೊಳಕೊಂಡು (ಕುಮುದಿ. ೫). **ಕಾವಲ್ಗೆ**: ರಕ್ತದ ಕಾವಲಿಗಳು ಹರಿದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೯-೧೦). **ಕಾವುಲಿ**: ಬಾವುಲಿ ಇಟಕೊಂಡು ಕಾವುಲಿ ತಿದ್ದುವ ಗಾಳಿ ಬಂದತ್ತ ಬಳುಕುವ ನನ ತಮ್ಮ ಬಾಳೆಯೆಲೆಗಿಂತ ಬಲು ಚೆಲುವ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೬೭).

[ಕಾಲ್$_2$ + ಬಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಾಲ್‌ವಾಯ್, ವಾಯಕ್ಕಾಲ್; ಮಲ. ವಾಯ್‌ಕ್ಕಾಲ್; ತುಳು. ಕಾಲಿವೆ; ತೆಲು. ಕಾಲವ, ಕಾಲುವ]

ಕಾಲ್ವಿಡಿ, ಕಾಲುವಿಡಿ, ಕಾಲುಹಿಡಿ, ಕಾಲ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿ: ಕೊಡಹಿ ಬಿಸುಟನು ಕೇಸರಿಯ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ಸೀಳಿದ ಕಂಗಳನು ಬೆಂಬಿಡದೆ ಹಿಡಿದಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಶಾರ್ದೂಲ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೦). ೨. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: "ಮೊಟ್ಟು . . . ಕಾಲ್ವಿಡಿ, ಮಣಿ, ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕು – ಈ ೯ ನಮಸ್ಕಾರಂ" (ಕಕಸಾ. ೨೨-೯೫೦); ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೩); ನಲವಿಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ತಿಳಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೧); ನಲ್ಲಳೆ! ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಪೆಂ ತಿಳಿ ಮೌನಮಿದೇಕೆ (ಶಮದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಲುವಿಡಿ**: ೧. ಜಡಿದು ಝಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯ ಬಂದೊಡೆ ಕಾಲುವಿಡಿವಂತೆ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದೆಳೆವ (ಸಾಸ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). **ಕಾಲುಹಿಡಿ**: ೧. ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಎಂದು ಅವಳ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮಾತು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತೋ (ಮೂರುದಾ. ೨೫೦); ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲು ಹಿಡಿ (ಗಾದೆ). **ಕಾಲ್ಪಿಡಿ**: ಕಾಲ್ಪಿಡಿದು ಹಿರಿಯರಂ ನುಡಿದು ಪೊರಮಟ್ಟಂ (ಕಾಲೂರ. ೫೯-೯೬).

ಕಾಲ್ವಿಡಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕರೆವುದೆಂದು ಕಾಲ್ವಿಡಿಸಿಕೊಳ್ವುದದೆಂದು (ಶಂಪಾಶ. ೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ವಿಡಿತ (ನಾ). ಕಾಲುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ; ಶರಣಾಗತಿ: ನುಡಿ ನೋಟ ಬಾಯ್ಗೂಟ ಬೈದಾಟ ಕಲಹ ಕಾಲ್ವಿಡಿತವಿಲ್ಲದ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಡುರಸಿಕರು ಲೇಸುಮಾಡರೆಂದೊರ್ವರು ನುಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೯೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಡಿತ]

ಕಾಲ್ವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲ್ವೇಂಟೆ (ನಾ). (ವಾಹನವನ್ನೇರದೆ) ಓಡಾಡಿ ಆಡುವ ಬೇಟೆ. 'ಕಾಲ್ವೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಂಟೆ]

ಕಾಲ್ವೇಂಟೆಕಾಱ (ನಾ). (ವಾಹನವಿಲ್ಲದೆ) ಓಡಾಡಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು: ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಗಳ ಕಂಧರಪಾಶವಿಡಿದು ನಿಗಳವ ತಾಳ್ದ ಕಾಲ್ವೇಂಟೆಕಾಱರು ಕೂಡಿ ಮೃಗಯಾತ್ರೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೬). [ಕಾಲ್ವೇಂಟೆ + -ಕಾಱ]

ಕಾಲ್ಪೊಣೆ, ಕಾಲ್ಪೊಣೆ(ನಾ). ೧. (ತನ್ನ)ಕಾಲಿನ ಜವಾಬುದಾರಿ; ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ; ಕಾಲಿನ ದುಡುಕು ಕೆಲಸದಿಂದ ಬರುವ ಹೊಣೆ, —ನಿಶ್ಚಯ: ತಲೆ ಪೋಪುದಕೆ ತನ್ನ ಕಾಲ್ಪೊಣೆಯೆಂಬ ಧರೆಯ ನಾಳ್ಪುಡಿ ತಪ್ಪದಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೫೩). **ಕಾಲ್ಹೊಣೆ**: (+). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಣೆ$_2$]

ಕಾಲ್ಪೊನಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ಪ್ರವಾಹ: ಕಣಿಶಾಗ್ರಭಾಗದಿಂ ಭೋರನೆ ಸೋರ್ವ ಪಾಲ್ಪೊನಲೆ ಕಾಲ್ಪೊನಲಾಗೆ ಜಲಪ್ರವಾಹಮಂ ಪಾರದೆ ಸಂತತಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಪ ಮಹಾಕಳಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕೇದಾರ ಸಮಾಜದಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೫). [ಕಾಲ್$_3$ + ಪೊನಲ್]

ಕಾಲ್ಪೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಏಟು; ಒದೆತ; ಪಾದಾಘಾತ: ನೀಱಿಯ ಕಾಲ್ಪೊಯ್ಲನಸುಗೆ ತಳಿರ್ತಂತೆಯುಂ (ಶಬ್ದಶಾ. ೩೨೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಕಾಲ್ಪೊಳೆ, ಕಾಲುವೊಳೆ, ಕಾಲುಹೊಳೆ; ಕಾಲ್ಹೊಳೆ (ನಾ). ಕಾಲು ನಡಗೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಾದ ಹೊಳೆ; ತೀರ ತೆಳ್ಳಗೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ: ಕೊಳಚೆ ನೀರೊಳಗಾಳುತೇಳುತ. ಜಲಧಿ ಕಾಲ್ಪೊಳೆಯೆಂಬ ಥಂಡರ ಮುಳಿದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೫-೪೪); ಮಱವೆ ಬಲಿದುದು ವಿಮಲ ಲಜ್ಜಾಶರಧಿ ಕಾಲ್ಪೊಳೆಯಾಯ್ತು ಬಣ್ಣಿಸಲಱಿಯೆ ಕುವರರ ದೇಹದಂತಸ್ತಾಪವೇದನೆಯ (ಜೀವಂಜ. ೧೦-೨೫); ಶರಧಿಯೇಳನು ಸುಱಿವ ವೈಶ್ವಾನರಗೆ ಕಾಲ್ಪೊಳೆ ಗಣ್ಯವೇ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೮೦). **ಕಾಲುವೊಳೆ**: ಕಾಲುವೊಳೆಗೇಕವನಿಪತಿ ಹಱಿಗೋಲು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೧೦-೫೧); ಮಳೆಗಾಲದೊಳುಬ್ಬಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ಕಾಲುವೊಳೆಯಾದುದೆಂಬ ಒಂದೆಯನು ತಳೆಯದೆ. ‥ಕುಲ್ಯಗಳೆಳೆಯಗಲದಿ ಚಲಿಸುವುವು (ಮೋಹತ. ೨-೩೮); ಕಾಲುಮ[ವೊ]ಳೆಗೇಕೆ ಹರಿಗೋಲೆನುತ ಸೂಠಿಯೊಳ್ಕೋಲ ಕಱಿದರು (ತುರಂಗ. ೬೩-೩೦). **ಕಾಲುಹೊಳೆ**: ಉಭಯ ಬಲದಗ್ಗಳದ ಹರುಷವಿಷಾದವಾರಿಧಿ ಕಾಲುಹೊಳೆಯಾಯ್ತು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೧); ಯಾದವ ಬಲ ಮಹಾಬ್ಧಿಯ ಕಾಲುಹೊಳೆಯಂದದಲಿ ದಾಂಟುವೆನು (ಕೋಗಯ. ೨೩-೨೪); ಸ್ಥಿರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಮುಂದೆ ಮಹಾ ಪರ್ವತವೂ ಒಂದು ಪರಮಾಣು; ಮಹಾಸಾಗರ ಒಂದು ಕಾಲುಹೊಳೆ (ತುಂಗಭ. ೬೬). **ಕಾಲ್ಹೊಳೆ**: ಕಳಿದು ಮಳೆಗಾಲವನು ಬಲುನದಿಗಳು ತೆಗೆದು ಕಾಲ್ಹೊಳೆಗಳಾಗಿರೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೪-೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಳೆ$_4$]

ಕಾಲ್ಪೊಱೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಭಾರ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಭಾರ: ಮಸಗಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳ ಕಾಲ್ಪೊಱೆಗೆ ನೆಲನೊಂದೆಸೆಗೊಲೆದು (ಶಬ್ದಶಾ. ೨೮೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಱೆ^{3}]

ಕಾಲ್ಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕಾಲುಭಾಗದ ಸಂಖ್ಯೆ: ಮಹಾದ್ವೀಪ ಹತ್ತಾಗಲೀ ಮಹಿಯ ಬಿತ್ತರಮೆನಿಕ್ಕದಜನವಭಾಗ ಖಂಡಮಕ್ಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ಪಾರ್ಥಿ ಭೂಸಂಖ್ಯೆಯಿಂ ಮೇಲೆ ಕಾಲ್ಸಂಖ್ಯೆ ಪೆರ್ಚೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೨). [ಕಾಲ್$_3$ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಕಾಲ್ಸರ, ಕಾಲುಸರ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ, —ಸರಪಣಿ: ಅಂದಿಗೆ ಕಾಲ್ಸರ ಗಗ್ಗರ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೭-೧೭). **ಕಾಲುಸರ**: ಗೆಜ್ಜೆ, ಕಾಲುಸರ, ಕಾಲುಬಳೆ, ಪಾಡಗ ... ಡಾಬು ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಸರ$_6$]

ಕಾಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ: ಮೆಲ್ಸರಿ ಸೂಳ್ಸರಿ ಮುಗಿಲೊಳ್ಗಲ್ಸರಿ ತೆಳ್ಸರಿ ಕರಂ ಪೊಸಲ್ವರಿಯಿಪ ಬಂಬಲ್ಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ಕಾಲ್ಸರಿ ಸಾಲ್ಸರಿ ಸಲೆ ಸುರಿದು ಕಱಿದುವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೨); ಜಡಿಮಳೆ ಜಪ್ಪಿತು ... ಸಾಲ್ಸರಿ ಸೂಳ್ಸರಿ ಕಾಲ್ಸರಿ ಸುರಿದವು ಉಧೋ ಉಧೋ (ಕ್ರಾಂತಿಪ್ಪ. ೫೨). [ಕಾಲ್$_3$ + ಸರಿ$_6$]

ಕಾಲ್ಸೊಲಪು (ನಾ). ಕಾಲು ಸೋತುಹೋಗುವಿಕೆ(?): ನೆಱಿಮೂಱು ಬೇಂಟೆಯುಮನಾಡಿತದಾಮಿಷಭಾರದಿಂದೆ ಜೀರ್ಗರೆಯುತುಮಂತೆ ಕಾಲ್ಸೊಲಪಿನಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುತೆ ಮಾಂಸವಾಂತೊಲವಿನಿಂ] ಬರುತಿರ್ದನ ದೋರ್ವ ಲುಬ್ಧಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೧; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೪ ನೋ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಸೊಲಪು?]

ಕಾಲ್ಹೊಣೆ 'ಕಾಲ್ಪೊಣೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಹೊಳೆ 'ಕಾಲ್ಪೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾವ್, ಕಾವು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಎಳಗೂಸೆಬ್ಬಿಸುತ್ತ ಕಾವ್ವಾವೆನೆ (ಲೀಲಾವ. ೯-೨೧). **ಕಾವು$_5$**: ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿ ... ಕಾಗೆಯಂದದಿ ಕಾವು ಕಾವೆಂದಱಚುವುದೆ (ಬಸವು. ೩-೭೯). [?]

ಕಾವ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ ಮಿಾಂಬಟಿ ವಿಗೆಯಂ ... ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಪತ್ತಿ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ ಕಾವನಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩); ಆ ಶಶಿವಕ್ತ್ರೆಯರ್ ನೆಗಟ್ದ ಕಾವನ ಮಾಸವಳಂಬೊಲೊಪ್ಪಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೪೪); ತಿರ್ದುವಂತೆ ಕಾವಂ ತನ್ನ ಪೂವಿನಂಬಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೩); ಕಾವನ ಮುಂಗೈಯ ಗಿಳಿಯಂತೆ ನುಡಿದುಱಿ ಕಾವನ ಬಿಲ್ಕೋಲ ಪಿಡಿದು ಕಾವನ ರಥವಾಜಿ ಭುಂಜಿಸದಂತೆ ಕೈಗಾವ ಪಾಮರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೨-೪೩).

ಕಾವನಂಬು = ಕಾಮಬಾಣ: ಅವನ ಕಾವನಂದಿಗೆ ಮೆಯ್ಕೊಡ್ಡಿಸಿ ಸೆಳೆದು (ಕಂನವಿ. ೯-೫೭). **ಕಾವನಗೆಲ್ಲ** = ಕಾಮನ ಗೆಲವು; ಮದನ ವಿಜಯ: ಕಾವನ ಗೆಲ್ಲಂ ಮೆಱೆಯುತಿರ್ಪುದು (ಶಬ್ದಶಾ. ೩೪೯). **ಕಾವನಯ್ಯ**, ಕಾವನೈಯ = ಕಾಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು: "ಅಲರೊಡೆಯಂ ... ಕಾರೊಡಲಂ, ಕಾವನಯ್ಯಂ – ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೯); ಕಾವನಯ್ಯ ಬಂದ ಕಾಣಿರೇನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೪); "ತಾವರೆಗಣ್ಣಂ ಕಾವನ್ನೆಯನುಂ ಕಾರೊಡಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪). **ಕಾವನರಸಿ** = ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ: ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆವು ಕಾವನರಸಿಗೆ ಸರಿಬಪ್ಪ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಿಯರುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೧೫). [< ಸಂ. ಕಾಮ]

ಕಾವಂಚಿ, ಕಾಂಚಿ$_1$, ಕಾಚಿ, ಕಾಮಂಚ, ಕಾಮಂಚಿ, ಕಾವುಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು: (+). **ಕಾಂಚಿ$_1$**: ೧. (+). **ಕಾಚಿ**: ೧. 'ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ; ಕೆಂಪುಗುಳ್ಳ; ಹಬ್ಬುಗುಳ್ಳ: ಮನೆ ಹಿತ್ತಲು ಕಾಚಿ ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಮಾವು ಹುಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೭೬-೩೨; 1415). **ಕಾಮಂಚ**: (+). **ಕಾಮಂಚಿ**: (+). **ಕಾವುಂಜಿ**: "ಭೂತಿಕ, ಭೂಸ್ತೃಣ" (ನಾಚಿರಾ. +). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾವಟ್ಟ; ಮಲ. ಕಾವಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕಾವಂಚಿ]

ಕಾವಂದ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಕಾವಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಕಲಹ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸುರತ: ಭಾವಿಸಿ ಪಯೋಧರಮನೌಂಕಿದವರುಂಟೆ ಯೀ ಕಾವಗಲಹದ ಭಟರ ಭಾವವಿದು ಚೋದ್ಯಂ (ಚಟವು. ೧೦-೬೮). [ಕಾವ + ಕಲಹ]

ಕಾವಗವುಂಡ, ಕಾವಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೂರ್ಪ್ಪ ಜನಕ್ಕೆಱಗಲಿ ಭಂಡಿಯೆನಿಪ್ಪಂ ಕಱಿಮಱಿಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಗಂಡ ಕಾವಗವುಂಡಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೧೬; 1148). **ಕಾವಗೌಡ**: ಭುವನಂ ಬಣ್ಣಿಪ ಕಾವಗೌಡ ವಿಭುವಿಂ[ದಂ] (ಕಇ. I, ೨೪-೧೬; 1148). [ಕಾವ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾವಗೌಡ 'ಕಾವಗವುಂಡ' ನೋ.

ಕಾವಚಿಕ (ನಾ). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಯೋಧ: ಮೂವಟಗರಂಬು ಚಾಪವ ಪಿಡಿದ ದೈತ್ಯರುಂ ಕಾವಚಿಕರಸಿಚಕ್ರ ತೋಮರ ಗದಾಯುಧವ ಪಿಡಿದ ಸಾಸಿರ ರಕ್ಕಸರ್ (ಧರ್ಭ. ೬-೬೩). ೨. ಕವಚ ಧರಿಸಿದ ಯೋಧರ ಸಮೂಹ: "ಕಾವಚಿಕಂ ಕವಚಿಗಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾವಜಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಮನ ಜಾತ್ರೆ; ಕಾಮೋತ್ಸವ: ಕೂಡಿ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದ ಸಮಸುಖದ ನೆರವಿಯಿದು ಕಾವಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಸುರತಸಿದ್ಧಾಂಜನವ ಬಯಸಿ ಭಜನೆಗೆ ಬೀಳ್ವರೋಯೆನಲ್ ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಚಬಪು. ೧೦-೬೦). [ಕಾವ + ಜಾತ್ರೆ]

ಕಾವಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗ. ೫೦-೧೦೦೮). [?]

ಕಾವಟಿ (ನಾ). (?): ಚಟುಳಬಲ ಮತ್ತೊಡನೆ ಗಗನಕೆ ಪುಟನೆಗೆದು ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜನ ಕಾವಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇವಟಿ, ಕೆವತಟಿ, ಕೆಪಸಟಿ, ಕವಚಿಟಿ] ಯನಪ್ಪಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೯). [?]

ಕಾವಡ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಅಂಚು, —ದಡಿ: (ಎಸಮ್ಮೆ. I, ೩೦). [?]

ಕಾವಡಿ, ಕಾಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಭಾರ ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಉಗ್ಗ, ಕಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ತರುವ ಬಿದಿರಿನ ಗಣೆ, —ಕೋಲು; ಅಡ್ಡೆ: ಕಾವಡಿಯ ಕಂಬಿಯೊಳು ಘನಪಾತ್ರೆಗಳನಿರಿಸಿ (ಒಹರ. ೧೫೪-೧೧); ಧೂಪದ ಕಾವಡಿಯಂ ಪೊತ್ತಿರದೆ ಚೆಚ್ಚರಂ ಬರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೦೩); ಕಾವಡಿಯ ಪೊತ್ತರ್ಗೆ ಸನಯದಿಂ ಮಾರ್ಗವಂ ಬಿಡಿಯೆಂಬ ವರ್ಕೆಲರ್ (ಅರಾಹ. ೩-೮); ಕಡು ಮುದುಕ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಕಾವಡಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಂ ಪೊತ್ತು ತಿರುಗುತಲಿ (ಅನಂರಾ. ೨-೩-೧೦); ಕಿರಿಚುತಿದೆ ಕಳ್ಳ ಕಾವಡಿ ಕೇಳು ಬಳಿಯೆ (೧೯ವಿಂ. ೧೨೪-೪೬); ಗವಳಿಗರು ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಾವಡಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಮಂಜುಳ. ೭). ೨. "ಅಡ್ಡೆಯ ಬುಟ್ಟಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಬಲ್ಗೆಣಸುಗಳನು ಕಾವಡಿಯೊಳಿಟ್ಟೆತರ್ಪ (ರೇವಣ. ೪-೧೧). ೩. ತೂಗುಯ್ಯಾಲೆ. **ಕಾಗಡಿ**: ೧. ಕಾಗಡಿಯ ಪೊತ್ತು ಯಾತ್ರೆಯ ತಿರುಗುವವದೇಕೆ (ತಿರುಶ. ೭-೩೧). ೩. ಹಜಾರದ ಕಾಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ನಾಲ್ಕಮ. ೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾವಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಾವಡ]

ಕಾವಡಿಗಾಱ (ನಾ). ಕಾವಡಿ ಹೊರುವವನು; ಕಂಬಿಕಾರ: ಸುರಗಿಗಟ್ಟುವರಂತೆ ಅಮಳ್ಳಡಿಗೀಜುವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಱನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಃಶಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸುಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪).

[ಕಾವಡಿ₁ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಾವಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾವಡಿಯ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಇವು ಪೂರ್ವ ಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು:– ಮನೆತೆರಿಗೆ . . . ಕಾವಡಿತೆರಿಗೆ, ಮಾರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮೂಳ, ಉಪ್ಪಿಕಾಣಿಕೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩).

[ಕಾವಡಿ₁ + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಗೆ)]

ಕಾವಣ₁ (ನಾ). ೧. ಹಂದರ; ಚಪ್ಪರ: "ಕಾವಣಮಂತದು ಕಾಯಮಾನಮಂಬುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೯); "ಕಾವಣಮೆಂದುಂ ಪಂದರೆಂದುಂ ಚಪ್ಪರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦-೪೦೬); ನನೆಯ ಪಂದರುಮಮ್ ತಳಿರ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಸಂಪಗೆಯ ಜೊಂಪದ ಚಂಪೆಯದೊಳಂ ಕಂಪನಪ್ಪಿರವಂತಿಯ ಕಾವಣಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೮); ಕರುಳ ಕಾವಣ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಿಜ] ಮಜ್ಜೆಮಾಂಸದ ಹೊರಳಿಯಲಿ ಹೊದೆಸಿದುದು ನೆಲ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೩೮). ೨. ತೋಪು: ಮಾವುಗಳ ಕಾವಣದೊಳ್ ನೆಲೆವೀಡುವಿಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೨೩). ೩. (ಅಲಂ) ಹೆಣಿಗೆ: ರಣದೊಳಂಜಿಸಿ ಸೆರೆನರದ ಕಾವಣದೊಳಗೆ ಕೈಯೂಱಿ ಮಿಗೆ ಹಳವೆಣನ ಹೊಲಸಿಗೆ ಹೇಸಿ ಹರಿದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೧೨); ಉಸುರ ಬಿಡೆ ಹೊಱಬೀಳ್ವನೊಳದೆಗೆದುಸುರಿನಲಿ ಮುಳುಗುವನು ಮೂಗಿನ ಕಸುಮಳದ ಕಾವಣ[ಪಾಠಾಂ.೪]ದ ಕಲಿತ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಶರಧಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪). [< ಸಂ. ಕಾಯಮಾನ]

ಕಾವಣ₂ 'ಕಾವಳ' ನೋ.

ಕಾವಣ₃ (ನಾ). (?): ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಆಧಾಪನವಾಗಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯-೧೪; ?). [?]

ಕಾವಣ₄ 'ಕಾವಣ್ಣ' ನೋ.

ಕಾವಣ್ಣ, ಕಾವಣ₄ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೂಕಿಯರ ಕಾವಣ್ಣಂಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ಏಳು (ಇಆ. XVIII, ४೦-३८; 999); ಪೊಂನಂಣನವರ ಮಕ್ಕಳು ಕಾವಣ್ಣನವರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೨೮-೯; 1319). **ಕಾವಣ₄**: ಕಾವಣದಂಡೇಶ್ವರನುಂ ಪ್ರಭುತೇಜಿರಾಜ ದಂಡಾಧಿಪನುಂ (ಕಇಆ. ೭೪-೧೨-೧೯; 1170); ಸಂದಗಸ್ತ್ಯಕುಲಜಂ ದಂಡಾಧಿಪಂ ಕಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೦-೨೭; ?); ದಾಸಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಸುತನು ಕಾವಣ ಸೆಟ್ಟಿ (ಕಕುಲ. ೫-೩೧; ?). [ಕಾವ + ಅಣ್ಣ₁]

ಕಾವದೇವ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದೇವ; ಮನ್ಮಥ: ಇಂತು ಕಾವದೇವನುಂ ಬಸಂತನುಂ ರೂಢಿವೆತ್ತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೫). ೨. ಕದಂಬ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾದಂಬಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಚಂದಾವುಧದ ತೈಲಪದೇವನ ಮಗ ಕಾವದೇವನ ಪೆಂಪೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೩೩-೨; 1000). [ಕಾವ್ಯ + ದೇವ]

ಕಾವಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು; ಕಾಮಾಂತಕ: ಜನರುಗಳ ಕಾಮ ಕಾವಧ್ವಂಸಿ ಕರುಣಸಾಗರ ಮೂರ್ತಿ (ನವಮೋ ೨೨-೬೫).'ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾವರ₁ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಅಹಂಕಾರ: ನಾವುಗಳು ಈ ನರನ ಭಾವವನು ತಿಳಿಯದಲೆ ಕಾವರದಿ ನಿಂದಿಸಿದೊ (ಯಹೋರ. ೪೬); ಬಿಡದೊಂದು ಯೋಜನಕ್ಕಾ ವಿರೋಧಿಯ ರಥವ ನೀವು ನೋಡುವ ತೆರದಿಂದೆಚ್ಚು ರಿಪುವಿನ ಕಾವರ ಬಿಡಿಸಿದೆನೊ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೩೧). [?. / ತೆಲು. ಕಾವರ]

ಕಾವರ₂, ಕಾವುರ, ಕಾಹುರ₁ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೋಧ; ಕೋಪ. ೨. ಉದ್ವೇಗ; ರಭಸ; ಆವೇಶ: ಕಾಮಲಂಪಟದಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲಗಳೆಗಿಯೂ ಕಾವರಕೆ ಕೆಟ್ಟು ಪೋದವರು ಪಲಕೆಲರುಂಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೫೬). **ಕಾವುರ**: ೧. "ಕಾವುರಮೆನೆ ಕೋಪಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೩೨). **ಕಾಹುರ₁**: ೧. ಸರಳಹರಹಿನ ಹೂಟವನು ಕಾಹುರದ ಕಡುಹಿನಲೊದೆದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುರವಣಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥನೀತನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೩೦); ಕರನಿಧಿಯ ಸಲಿಲವನು ಮೊಗೆ ದುಬ್ಬಿರಿಸುವೌರ್ವಾನಳನವೊಲು ಕಾಹುರದೊಳಂತಃಪುರದೊಳಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಶೋಕಾಗ್ನಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧); ಕಮಲಜನ ಕಾಹುರವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಮಲನಾಭನು ನಗುತಲೆಂದನು (ಅಂಬಕಾ. ೩೭-೨೪); ಪುಷ್ಕಲಂ ಕಾಹುರದಿ ನೆಂಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೮). ೩. ಉದ್ವೇಗವುಳ್ಳವನು; ದುಡುಕುವವನು: ನೀವತಿಮೋಹದಲಿ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಬಿದ್ದರೆ ಕಾಹುರರು ಕೌರವರ ಕೆಡಿಸುವರೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೬-೧೬); ಎಲೆಲೆ ಕಡೆಗಳಿವೆಲ್ಲಿಯವೊ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಹುರರಾರೊ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೧); ಭೋಗಿಸುವ ಸನ್ಮೋಹಿಗಳೆಗಿದು ಸೇವ್ಯ ಮಿಕ್ಕಿನ ಕಾಹುರರು ತಾವೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯವ (ಕಕ್ಯೋಕ. ೩-೧೬). ೪. ಸಂಭ್ರಮ; ಕಾತರ: ಕೃಷ್ಣನಲಿ ಹರಹಿಕೊಳುತಿದೆ ಜನನಿಕರ ಕಾಹುರದ ನೆರವಿಯದಂತಿರಲಿ ಮುನಿವರರು ಮುಗ್ಗರೆ ನೀವಿದಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೬). [<ಕವ್ವರೆ?]

ಕಾವರವೇರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಿಸು ; ಸಡಗರಿಸು : ಮೈಪುಳಕವೇರಿ, ಕಣ್ಣು ಕಾವರವೇರಿ ಹರ್ಷಾತಿರೇಕದಿಂದಿದ್ದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ . . . ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಬೆಳಗು. ೨೬). [ಕಾವರ್$_2$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾವರಾಯ (ನಾ). ಕಾಮರಾಜ ; ಮನ್ಮಥ : ಕಾವರಾಯನಳಿಕುಳರವದ ಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸುತ್ತೆ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಜಬಪು. ೩೫-೭) ; ಕಾವರಾಯನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯೆಂದೆನಲಾ ಭಾವಕಿ . . . ಒಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ ೯-೩೭). [ಕಾವ$_2$ + ರಾಯ]

ಕಾವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾತರಿಸು ; ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು : ಎತ್ತಣ ಭೀತಿಯೆಂಬಯೆಡೆಗೊಳ್ಳದೆ ಕಾವರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮಚ್ಚಿತ್ತದೊಳೀತನಾತ್ಮಪಕಿಯೆಂಬವೊಲಿರ್ದಪುದು (ನಳಚಂ. ೨೭೪). ೨. ರಭಸವೇರು ; ಆವೇಶಹೊಂದು : ಮಾಯಾವರಾಹನ ಸೃಜಿಸಿ . . . ವಲ್ಮೀಕವನು ಮಱಿಗೊಂಡು ಕಾವರಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ (ಅನಂರಾ. ೩-೩-೧೮) ; ಅಸ್ತ್ರಮಾವರಿಸಿ ಕಾವರಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸುತ (ಜಿನಮು. ೩೩-೨೫).

[ಕಾವರ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವಲ್$_1$, ಕಾವಲು (ನಾ). ೧. ಕಾಪು ; ರಕ್ಷಣೆ ; ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ ; ಕಾಯುವಿಕೆ :· ಕುಪ್ಪೆ ಒದೆಯ ಕೊಸಿಗ ಕೊತ್ತಡಿ ಕಾವಲ ಎನಾದಿಪೆರುರಾದರು ಸಮಣರು . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೭ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲ್ಗಳಂ ಬಲಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೭). ೨. ಕಾಯುವವನು ; ಕಾಪಿನ ಆಳು ; ಕಾವಲುಗಾರ : ಕಾವಲಾ ಅಯದಿಕಳುಳ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೨-೩ ; 750) ; ಪಾವರ್ಗಂ ಕೆಂಡೀ ಕಾವಲ್ ಕೂಸಂ ಕೊಂದುದಾಗಲೆವೇಟ್ಟುಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೯-೮) ; ಕಾವಲರಂ ಬಯ್ದು ಪೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೩೦) ; ತುಱುಗಳನ್ ಕಾವಲರನ್ ಇಱಿದೊನ್ ಇವನ್ ಎಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೧-೧೨). ೩. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ : (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩). **ಕಾವಲು** : ೧. ನಿನ್ನ ಮಹಾಮನೆಯ ಕಾವಲ ಬಂಟ ನಾನೆಂಬುದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಥರೆಲ್ಲರು ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೨೩೧-೧೦೪೫) ; ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗರಮನೆಗೆ ತತ್ಪುರದ ಕೇರಿಗಳೊಳಗೆ ಕಾವಲನಿರಿಸಿ ಪೊಕ್ಕರು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೩೧) ; ಜಗವ ಜಯಿಸುವತಿಬಲಾಢ್ಯರ ಕಾವಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೮) ; ದೊಡ್ಡವರ ಕಾವಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು (ಕಳಹು. ೭೭) ; ಕುರುಡ ಹೆಂಡತಿಗೆ ದೈವದ ಕಾವಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಎಲ್ಲರು ಕಾವಲಾದರು ಕಾಮನ ಕಂಮ್ಮಟಿಕ್ಕೆ (ನಗೆಮಾ. ೧೫). ೩. ದನಗಳು ಕಾವಲಿಗೆ ಮೇಯಲು ಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಕಾವಲಿಟ್ಟಸ್ಥಳ ; ಸೆರೆಮನೆ : ವಸುದೇವನೆಂಬವ ಪಿತನಂತೆ ಕಾವಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆನಂತೆ ಮಾವಗಂಜಿಲ್ಲಿ ತಂದರಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೦-೩).

ಕಾವಲಂದಿರು = ಕಾವಲುಗಾರರು : ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲಂದಿರಮ್ಮಿಳಿಗೊರಸಿ ಸಾರಿದಂ ಸಜ್ಜೆವನೆಯ (ತುರಂಗ. ೭೬-೪೮). **ಕಾವಲಮನೆ** = ಸೆರೆಮನೆ ; ಕಾರಾಗೃಹ : ರಾಣುವೆಯರಿತ್ತ ಕಾವಲಮನೆಗೆ ಯೇಸುವಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ಗೋಲ್ಗೊಥಾ. ೯-೨೪೧). ಕಾವಲಿನವ=ಕಾವಲುಗಾರ : ನನ್ನ ಕಾವಲಿನವರೂ ನನ್ನ ಮರಣವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಾರರು (ಮಣಿಸ. ೪೪).

[ಕಾ$_1$ + -ಅಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾವಲ್ ; ತೆಲು. ಕಾವಲಿ]

ಕಾವಲ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಗೌಜಲ್‌ಮರ . . . ಕಾವಲ್ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಪರಂಗಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೧೮-೩೧೯). [?]

ಕಾವಲಿ$_1$, ಕಾವಲೈ$_3$ (ನಾ). ೧. (ಉಪ್ಪಿನ) ಮಾಳ. ೨. ಮಾಳದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಅನುಕುಗಾಣ ಕಾವಲಿ ಪೊಲಗಾಜ ಹೊಜಗಾಜವೊ ಸುಂಕ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೮-೧೩ ; 1406) ; ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿ ಸುಂಕಯೆಲೆ ತಜಗು . . . ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ ೧೨೯-೮೪ ; 1521). **ಕಾವಲೈ$_3$** : ೨. ಕದಿನಾಲೆ ಕಾಲುಪಟ್ಟೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾವಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸ್ವಾಮ್ಯ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಸಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೦ ; 1424). [?]

ಕಾವಲಿ$_2$, ಕಾವಲೈ$_1$ (ನಾ). ಬಾಣಲಿ ; ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು : "ಕಂದುಃ, ಸ್ವೇದನಿಕಾ - ೨ ಕಾವಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೮) ; "ಕಂದು ಸ್ವೇದನಿಕೆಯದೆಂದರೆ ಕಾವಲಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪) ; ಕಾಯ್ದುಂ ಕಾವಲಿಗಳೊಳ್ ಪೆರ್ಮರನಾಗೆ ತಾಳಿಸುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ವ) ; ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೬) ; ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯಿತು (ಉವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫) ; ಕಾವಲಿಯೊಳು ಹಾಕಿ ಹುರಿಸುವ ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೧·೧೩೪-೧೧) ; ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯ ದೋಸೆ ತೂತು, ನಮ್ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಯೇ ತೂತು (ಗಾದೆ). **ಕಾವಲೈ$_1$** : ತನ್ನಂಗಮಂ ಖಂಡಿಸಿ ತೊಳಗುವಾ ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿನದ ಕಾವಲೆಯಲ್ಲಿ (ಅರಾಚ. ೮-೭೫) ; ತೆಗೆ ತಿಲವನೌಪಾಸನದ ಕೊಳವಿಗಳ . . . ದೋಸೆಗಳ ಕಾವಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗಳನು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯).

[← ಪ್ರಾ. ಕಾಹಲ್ಲೀ / ಸಂ. ಖಲ್ಲಿಕಾ]

ಕಾವಲಿ$_3$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಡು ; ಪಹರೆಯಲ್ಲಿಡು : ಕಾವಲಿಕ್ಕಿಹ ವೆಱಿಯನೆಮ್ಮನು ಈವನದೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೯).

[ಕಾವಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾವಲಿಗ (ನಾ). = ಕಾವಲುಗಾಱ : ಒಳಸಂಚಿನವರಾಗಿರುವ ಶಂಕೆಯಿಂದ . . . ಕಾವಲಿಗರು ಚಿನ್ನರಂಗರನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಾಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಾಗ (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೫೩-೧೧). [ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇಗ]

ಕಾವಲಿದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಉಪಿನ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಪ್ರತೇಕಂ ಪಣ ೫ ಉಪ್ಪು ಕೊಳಗ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೫-೩೭ ; 1679) ; ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಪಂಚಕಾರುಕ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧ ; 1291) ; ಅಲೆದೆಱೆ ಅಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆ ಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ (ಎಕ. III. ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧-೧೦ ; 1407). [ಕಾವಲಿ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಾವಲು 'ಕಾವಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾವಲುಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ಇರುವ ಸ್ಥಳ ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ ; ಉಕ್ಕಡ : ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದ್ಲೇ ಅಲ್ಲ, ಎರಡು ಕಾವಲು ಕಟ್ಟೆ ಅವೆ (ಪ್ರಣಸ. ೭). [ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಕಟ್ಟೆ]

ಕಾವಲುಗಾರ 'ಕಾವಲುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಾವಲುಗಾಱ, ಕಾವಲುಗಾರ (ನಾ). ಕಾಪಿನ ಆಳು ; ಪಹರೆಯವನು : ದ್ವಾರ ಒಂಭತ್ತದಕೆ ಬಲು ಮೊನೆಗಾಱರಾದಾಳುಗಳ ಕಾವಲುಗಾಱರನು ಮಾಡಿ (ಹರಿಸಾ. ೮೯). **ಕಾವಲುಗಾರ** : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾವಲುಗಾರರು ಪಹರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೯) ; ಇದ್ದ ಕಾವಲುಗಾರರೂ ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿರುವರು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೩).

[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಾವಲುಗುದುರೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ನಿಂತ ಕುದುರೆ : ಕಾ[ಪಾಠಾಂ ಆ]ವಲುಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ದುರೆಗಳೆಯ್ದುಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಮುಸುಕಿಕವಿಯಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦೨).

[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಕಾವಲುದಳ (ನಾ). ಕಾವಲುಪಡೆ.
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ದಳ$_3$ (= ದಲ)]

ಕಾವಲುನಾಯಿ (ನಾ). ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಾಯುವ ನಾಯಿ: ಕನ್ನಡದ ಕಾವಲುನಾಯಿ ನಾನು (ಕಟಸಾ. ೭೮).
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾವಲುಪಡೆ (ನಾ). "ಕಾವಲಾಗಿರುವ ಸೈನ್ಯ ದಳ" (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೨).
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಪಡೆ$_2$]

ಕಾವಲೆ$_1$ 'ಕಾವಲ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಾವಲೆ$_2$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವಲೆ$_3$ 'ಕಾವಲಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾವಲೆ$_4$ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಆಸೆ (?): ಮೂವತ್ತಿರ್ಕೋಟಿಯನಂತಾವ ಗಮನುದಿನದಿನಡಿಸಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆಯದು ನೆಱೆಯದೆ ದುರ್ಭಾವಿ ಕರಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿದಳ್ ಮಱುದೆವಸಂ (ನೇಮಿಷ. ४-೫೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಲ್ಕೆ]

ಕಾವಲ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡು; ಪಹರೆಮಾಡು; ಕಾವಲಿರು: ಬಾಗಿಲ್ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿ ಶ್ರೀದ್ವಾರದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲ್ಗುಡುತ್ತಿರುವರು (ಬಿಟ್ಟಅ. ४४-४); ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಕುದುರೆಯವರು ಕಾವಲ್ಗುಡುತ್ತ ನಡೆದರು (ಸವತಿ. ೧೪೭). [ಕಾವಲ್$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಾವಲ್ಜನ (ನಾ). = ಕಾವಲುಗಾರ: (ಅ). [ಕಾವಲ್$_1$ + ಜನ]

ಕಾವವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ವೈರಿ; ಶಿವ: ಕಾವವಗೆಯನ ರೂಪಮಂ ಕಂಡೆಱದು ನೋಡಿ . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ನಮಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ४-४೦). [ಕಾವ$_2$ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಕಾವಳ$_1$, ಕಾವಣ$_3$, ಕಾವುಳ$_1$, ಗಾವಳ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು; ಅಂಧಕಾರ: ನೀಂ ಸಟ್ಟೆಯ ರೂಪಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಕಾವಳದೊಳ್ ನುಡಿಯುತ್ತುಮಿರೆಂದು ಅಟ್ಟೆ (ಚಾವುಂಪು. ४೮-४); ದಿವಸೋಲ್ಕಸಂಕುಳಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಟ್ಟು ವೃಕ್ಕದುದು ಕಾವಳಕೊಂಡುವು ರಕ್ತವೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨-४); ಕಾವಳ ವಂಚಿಸುವುದೇ ಇನನ (ಕುಮ್ಮಾವಿ. ಓಂ೩. ೬-೫೧); ಕಾವಳ ಕದುಬಿತಿನಮಂಡಲವನು (ತೂರಶಾ. ೩-೫-४); ಕಾವಳ ಕವಿಯೆ ದೀಪಕೇಂ ಮುಪ್ಪಹುದೆ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೦-೫); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾವಳ ಕಳೆದು ಬೆಳಕು ತುಂಬಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಅನಾಥ. ೧೬४). **ಕಾವಣ$_3$**: ೨. ಮಂಜು: ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಪೂರಾ ಚಳಿ ಅಗ್ರದೆ. ಕಾವಣ ಬಿದ್ದರೂ ಬೀಳಬೈದು (ಮಲೆಮ. ೨೫೫). **ಕಾವುಳ$_1$**: ೧. ಅವಿರಳಮಾಗೆ ಕವಿದ ಕಾವುಳಮಂ ಸೇನಾರಜೋಜಾಳಮೆಂದುಂ (ಶಂರಾಮಾ. ೧४-೧೨೮ ವ); ಅಸವಸದಿಂದಿನ ನುಳಿದೊಡೆ ದೆಸೆ ಕಾವುಳ ಮಸಗಿ ಮಾನಿನಿಗೆ ಮಧು ಮಱುಕಂ ಸಸಿ ಬಿಸಿ (೧೦೫. ४-೧४೦); ಕವಿವ ಕಾವುಳಂ ಕಯ್ದುಗಳ ಪೊಸಮಸೆಯ ಪೊಗರ ಕಾಳಿಮಂಗಳ ಕರ್ಪಿಂದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೩-४४ ವ). **ಗಾವಳ**: ೧. (ಅ).
[ದೇ?. ‖ ತೆಲು. ಕಾವಿರಿ, ಕಾವುರೆ = ಕಪ್ಪುಹೊಗೆ, ಹೊಗೆಯಂತೆ ಇರುವ ವಸ್ತು. / ಮರಾ. ಕಾಹುರಾ = ಕತ್ತಲೆ]

ಕಾವಳ$_2$, ಕಾವುಳ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಗಳ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಕಾವುಳ$_2$**: ಮತ್ತಮಾ ರಾಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಡುವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವರ್ಜ್ಯಂಗಳಂ ತೊಱೆದು ಜನ್ಯಜನಕಂಗಳಂ ಬಳ್ಳಿಗೊಳಿಸಿ ಕಾವುಳ, ಬಟ್ಟೋಳ ನಾರಾಟ, ಮಿಶ್ರವೆಂಬಚತುರ್ವಿಧ ಸ್ವರಂಗಳಿಂದುರುಳಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [?]

ಕಾವಳಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಗವಿಸು: ಶಶಿಯ ಮಂಡಲಕೆ ಕಾವಳಗವಿಸಿ ಮಾಯದಿಂ (ನವಮೋ. ೧೧-೨೮). [ಕಾವಳ$_1$ + ಕವಿಸು]

ಕಾವಳಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ದಿಗ್ಬಂಧನಂಗಳಗೈದು ಶಶಿಯ ಮಂಡಲಕೆ ಕಾವಳಗೈಸಿ (ನವಮೋ. ೨೭-೧೩).
[ಕಾವಳ$_1$ + ಕೈಸು (< ಕೆಯ್ಯು$_1$)]

ಕಾವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಗು; ಮರೆಮಾಡಿಕೊ: ಗಂಡರ ವಂಚಿಸಿ ಮಲ್ಲನೆ ಕಾವಳಗೊಂಡಾರುಮಱಿಯದೆ ತೆಱದಿ . . . ಪಾದರಕೆ ನಡೆವ ಮರುಳ್ಗೆಂದಿರ ತಂಡಮೊಪ್ಪಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೯೭).
[ಕಾವಳ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾವಳಸ್ಥಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪೂರುಬ್ಬಸ್ವಾಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕಾ ಹಾಕೊರ್ಬ್ಬ ಚಿಱ್ಚುವೃಕ್ಷ ತಟಾಕದ ಹಾಕೊರ್ಬ್ಬ ಕಾವಳಸ್ಥಾಣ (ಇಅ. VII, ೧೭೩-೨; 481 ? ಕೃಶಾ). [?]

ಕಾವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಾವಳಿಯರುಣುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮ ನೊಱಮ್ಮರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಱ ಕಾದು ಮಣ್ಣಱ ಕೊನ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ४೮-೧; 980). [?]

ಕಾವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಲಿಸು; ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕು: ಸಿಡಿಲೆಱಗಿದಂತೆ ನಂಜೇಱಿದಂತೆ ಸಂಜೆ ಕಾವಳಿಸಿದಂತೆ ರಾಯಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೯-೧೧); ಕೌಶಿಕನ ಕಾವಳಿಸಿದ ಕಣ್ಣಳಿಂದ ಹರಳ್ಚುವ ಅಂಜನಾದ್ರಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೆತ್ತಿ ಬೀಸಾಡಿಬಿಡದಿರೆನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೧-೭). ೨. (ಅಲಂ) ಮುತ್ತು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಹಾವಳಿಸಿಧೂವಳಿಸಿ ಕಾವಳಿಸಿದಹಿತರೊಳೆ ಗಾವರಿಸಿಯರಚುತಿಹ ಭೀಮನತಿ ಭೀತಿಗಂ ಗೋವರಿದು (ಜಿನವಿ. ೨೦-೩೦). [ಕಾವಳ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವಳಿ (ನಾ). ಕಾವಲು ಕಾಪಿನ ಗಡಿ: ಯಿಂತೀ ಚತುಸೀಮೆಗಳಿಗೆ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳೆ ಕಾವಳೆಯ ಶಾಸನವಾಗಿ ನಟಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧४೦-೫೬; 1407).
[< ಕಾವಲ್$_1$]

ಕಾವಟ (ನಾ). ಕಾವಲಿ; (ಉಪ್ಪಿನ) ಮಾಳ: ಚಂದ್ರಪ್ರಭದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ. . .ಬಿಟ್ಟ ನೊಗೆ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆ ನಿವೇಸಣವೆ‍ರಡು ಪೂವಿನ ತೋಂಟಮೊಂದು ಗಾಣಮೊಂದು ಕಾವಟಮೊಂದು (ಸೌಇ. IX-i, ೨೨೧-೭೮; 1125). [< ಕಾವಲಿ$_1$]

ಕಾವಾಕುಳ 'ಕಾವಾಕೂಲ' ನೋ.

ಕಾವಾಕೂಲ, ಕಾವಾಕುಳ, ಕಾವಾಕೂಳ (ನಾ). ಹಳದಿ ಹೂಬಿಡುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: ಕಾವಾಕೂಳ, ಕಾವಾಕೂಲ (ಮೈಔಗಿ. ४೮-४೫೧). **ಕಾವಾಕುಳ**: (ಅ). **ಕಾವಾಕೂಳ**: ಕಾವಾಕೂಳ, ಕಾವಾಕೂಲ (ಮೈಔಗಿ. ४೮-४೫೧). [?]

ಕಾವಾಕೂಳ 'ಕಾವಾಕೂಲ' ನೋ.

ಕಾವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾವು ಇಳಿ; ಉಷ್ಣತೆ ಇಲ್ಲವಾಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಅಪ್ಪು ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟೆಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿದರೆ ಅದು ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತಬಲ್ಲುದೇ ಕಾವಾಱಿದ ಕಾಷ್ಠದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧४-೫೩).
[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಆಱು$_1$]

ಕಾವಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು; ಜಾದು ಕಲ್ಲು: "ಜಾದು ಕಲ್ಲೆನೆ ಕಾವಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩); ಕುಂಬಾರರ ಮಣ್ಣು, ಕಾವಿ, ಪೀವಡಿ ಮುಂತಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೭). ೨. ಒಂದು ಬಣ್ಣ: ಕಾವಿಯಕಲ್ಲನರೆದು ಬಣ್ಣಮಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬-೩); ಹಳದಿ ಕಪ್ಪೆಳಗಾಯಿ ಬಿಳಿಗಾವಿ ಗಾವಿ ಎಳಗಾವಿ ಹೆಗ್ಗಾವಿ ತಳಿರಗಾವಿಗಳ ಪೋಳಿವ ನಾನಾ ಬಣ್ಣಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಱೆವ (ಹಮುದ್ವಿ. ८೨). 'ಚಂದ್ರಗಾವಿ' ಪರಾ. ೩. ಕಾವಿ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರ: ಒದಿ ಬೂದಿಯ ಪೂಸಿ ತೇದು ಕಾವಿಯ ಹೊದೆದು ಹೋಹಾತ ಯೋಗಿಯೆನಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ४४४)

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕಕ್ಕ ಕಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ . . . ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೨೫೩); ಸಂಜೆಗಿರಣ ನೆಯ್ದಿರುವ ಕಾವಿ ಆ ಮೇಘ ಲಿಂಗಕೆಂದು (ನೆಲಮು. ೩೪); ಮೈಮೇಲಿದ್ದುದು ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ (ಕವಿಸೋ. ೩).

ಕಾವಿಯ ಸೀರೆ = ಕಾವಿ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: "ಕಾತ್ಯಾಯನಿ – ಅವಳೊರ್ವಳು ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮುದುಕಿಯಾಗಿ ಕಾವಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟವಳು ಅಥವಾ ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು" (ನಾಚರಾ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾವಿ]

ಕಾವಿಕೆಲ್ಲು 'ಕಾವಿಗಲ್' ನೋ.

ಕಾವಿಖಣಿ (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಕಲ್ಲು; ಜಾದುಕಲ್ಲು: ಮಾಂಸವೆಂದಡೆ ಕಾವಿಖಣಿಯಂತಿಪ್ಪುದು (ಉದ್ಯೋಪ್ರ. ೫-೨೩-೧೫). [ಕಾವಿ + ಖಣಿ (< ಕಣ್ಣಿ$_3$)]

ಕಾವಿಗಲ್, ಕಾವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಕಲ್ಲು ; ಗೈರಿಕ ; ಜಾದು : ಬೆಟ್ಟುಗಳ ತಪ್ಪಲೊಳಿರ್ಪ ಅರಿದಳ ಕಾವಿಗಲ್ಗಳಿಂದಣ್ಪಟ್ಟು (ಚಕವಂ. ೬೨-೧). **ಕಾವಿಕೆಲ್ಲು** : ಆ ಆನೆಯ ನೆತ್ತರದಿಂದ ನೆನೆದು ಕಾವಿಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪರ್ವತದ ಹಾಗೆ ಇರಲು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೪೮); ಶಂಖವನು ಕಾವಿಕಲ್ಲನು ಅರೆದು ಮೊಲೆಹಾಲಿಂ ನಸ್ಯಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೧೯೧). [ಕಾವಿ + ಕಲ್$_3$]

ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಗೆ: "ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಗೆ, ಒಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾವು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಗೆ; ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ" (Fire–brick. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಇಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಾಮಿಸು: ದೇವಗುರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆ ಮುಕ್ತಿಯ. ಕಾವಿಸುವದಲ್ಲದೆಯು ಪ್ರತಿಯಾಗೀವುದಿಂನ್ನೊಂದಿಲ್ಲವು (ಜಿನಸಾ. ೧೧). [< ಕಾಮಿಸು]

ಕಾವು$_1$ 'ಕಾಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾವು$_2$ 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾವು$_3$, ಕಾಮು (ನಾ). ೧. ದಂಟು; ನಾಳ; ದೇಟು: ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಂ ತುದಿಗೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ವ ತೆಜದಿಂ ಸೀಳ್ದಂ ಜರಾಸಂಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೭); ಮಾವಿನ ಹೂವಿನ ಕಾವಿನ ಠಾವಿನ ಮೊದಲಿಂದೆ ತೀವಿದಳಿಗಳ (೧೦ಕ. ೨-೩೮); ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲದಜೀರೆಯೋಜಿಸುತ್ತ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೭); ದಾವಶಿಖಿಯು ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ಜೋಳದ ಕಾವುಗಳಂತೆ ಪೊಗೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೬೨). ೨. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ: ಎಡದ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಪೊಳೆಪ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕಾವಿನ ಚಾಮರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೮); ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡೆವಿಡಿವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೦); ತನ್ನ ವಂಶ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯ ಕಾವು ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುವಾದಂತೆ (ಮೋಲಿಮಾ. ೧೨-೪೫); ಪಿಡಿದ ತ್ರಿಶೂಲಂ ಕೊಡೆಯ ಕಾವಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೭); ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯರ ದಿಟ್ಟ ಶಂಖದ ಕಾವ ತೆತ್ತಿಸಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೪೭); ಉಕ್ಕಿನ ಕೊಡಲಿಯಾದರೂ ಕಡಿಯಲು ಕಾವು ಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೩. ಅಂಚು; ದಡ; ಕರೆ: ರಾಮೇಶ್ವರದ ಸೇತುವಿನ ಕಾವಿನೊಳ್ ಪಾಳ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ತುರಂಗ. ೧೯-೪೮). **ಕಾಮು** : ೧. "ನಾಳಃ, ನಾಳಾ – ೨ ನಾಳಂ. ತಾವರೆ, ನೈದಿಲೆ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ದಂಟುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು. ತಾವರೆ ಕಾಮುಗಳನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ.೮೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಮ್ಪು; ತೆಲು. ಕಾಮು; ಗೊಂಡಿ. ಕಾಮೇ; ಕುವಿ. ಕಂಬ, ಕಾಂಬ]

ಕಾವು$_4$ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಎರಡು ಕಾವಿನೆಳೆಯೊಳ್ತನ್ನಮ್ಮೆಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಮೂಗಂ ಮಣ್ಣುತೋಣ್ಟ ಕಣ್ಣಗೊಳ್ವನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೯ ; 907). [?]

ಕಾವು$_5$ 'ಕಾವ್' ನೋ.

ಕಾವುಂಜಿ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾವುಕಟ್ಟು (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟು ; ರಕ್ಷಾಬಂಧನ : ಹೊಲಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗೂ ನಾಲ್ಕು ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲು ನಡಿಸಿ ಕಾವುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡು (ಬೆಳುಮ. ೪೯).

[ಕಾವು$_1$ (< ಕಾಪು$_1$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಾವುಕವುದಿ (ನಾ). "ಚಹದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕವುದಿ" (Tea-Cose. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಕವುದಿ$_3$]

ಕಾವುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣು ನೋವು; ಉರಿಗಣ್ಣು : ಕಾವುಗಂಣು, ಉಷ್ಣಗಂಣು, ನೀರುಗಂಣು (ಪಿಸುರು ಇಲ್ಲದ) ಒಣ ಕಣ್ಣುನೋವು (Xerophthalmia. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾವುಜೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜೇಡುಮಣ್ಣು; ಕಾವುಜೇಡು (Fire–clay. ಇಂಕನಿ). [ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಜೇಡು]

ಕಾವುತೆರೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವ ತೆರೆ: "ಬೆಂಕಿಯ ಕಾವನ್ನು ತಡೆಯುವ ತೆರೆ; ಕಾವುತೆರೆ" (Fire–screen. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ತೆರೆ$_2$]

ಕಾವುಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಶಾಖ ಕೊಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೃತಕವಾದ ಉಪಕರಣ: "ಹಕ್ಕಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮರಿ ಮಾಡುವುದು, ಕಾಲಕ್ಕೆಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು, ಏಕಾಣುಜೀವಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದು – ಈ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೃತಕ ಶಾಖೋಪಕರಣ ; ಕಾವುಪೆಟ್ಟಿಗೆ" (Incubator. ಇಂಕನಿ). [ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಾವುಬಚ್ಚಲು, ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಸಳೆ; ಬಾಯಿಬಸಲೆ ; ಉಪೋದಕಿ : "ಕಲಂಬೀ, ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಡಕೀ], ಮೂಲಕಂ, ಹಿಲಮೋಚಿಕಾ, ವಾಸ್ತುಕಂ, ಈ ಐದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲಸೊಪ್ಪು, ಕಾವು ಬಚ್ಚಲು, ಮೂಲಂಗಿ, ಚಲಿಕೆ ಸೊಪ್ಪು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಸೊಪ್ಪು, ಈ ತರಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೩೦). **ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ** : (೬). [?]

ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ 'ಕಾವುಬಚ್ಚಲು' ನೋ.

ಕಾವುರ 'ಕಾವರ' ನೋ.

ಕಾವುಲಿ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೇಟು ಅಥವಾ ನಾಳವನ್ನು ಹಿಡಿ: ನೀಳಾಬ್ಜದ ಕಾವು ವಿಡಿದು ಕುಣಿದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫-೨೨). [ಕಾವು$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾವುಳ$_1$ 'ಕಾವಳ$_1$' ನೋ.

ಕಾವುಳ$_2$ 'ಕಾವಳ$_2$' ನೋ.

ಕಾವುಳಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕು ; ಕತ್ತಲೆ ಕವಿ : ಮೊಗವೊಣಗಿ ಕಣ್ಕಂದಿ ಕಾವುಳಗವಿದೊಡಂ (ಆದರ. ೧೪೮-೮).

[ಕಾವುಳ$_1$ (< ಕಾವಳ$_1$) + ಕವಿ$_1$]

ಕಾವೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು, ಸುತ್ತು ಹಾಕಿಸುವುದು, ಏರಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು, ಇಳಿಸುವುದು, ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಓಡಿಸುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ : (೬).

ಕಾವೆ ತಿರುಗಿಸು = ಕುದುರೆಯನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ತಿರುಗಿಸಿ, ಪಳಗಿಸು.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾವಾ]

ಕಾವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಕಾವೇರೀ ಕಪಿನೀ ಶ್ರೀ ನದೀಭಿಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೭, ೧೩-೧೩ ; 550); ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭); ಕಾವೇರಿ ಸೋಂಕಿದರ ಪಾಪಮಂ ಸೋವೇರಿ ಕಾವೇರಿ ಸಕಲ ಸಸ್ಯಾದಿಯಂ ಕಾವೇರಿ ಹಂದಳಾ ದೇಶದೊಳು ಹರಭಕ್ತಿರಸನಂತೆ (ಮಾದರ. ೩೧೮-೧); ಪರಿವ ಕಾವೇರಿಯ ಮಧ್ಯೋರ್ವಿ ಯೊಳಗೆ ನಿಲ್ಲುತೆ (ಕಂಸವಿ. ೭-೯೮). [ಸಂ. ಕಾವೇರೀ]

ಕಾವೇರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ ಅಥವಾ ಉದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ: ಮೀನಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ, ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗಗಳಂಥ ತುಂಬ ಕಾವೇರಿಕೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೬೦). ೩. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟಾಗುವಿಕೆ. [ಕಾವೇರು + – ಇಕೆ]

ಕಾವೇರು 'ಕಾಹೇರು' ನೋ.

ಕಾವೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು: ವಾಸ್ತುವಿ (ದ್ಯಾ) ಧರಂ ಕಾವೋಜನ ಬರಪ (ಇಅ. XIII, ೯೩-೪೦ ; 1084). [ಕಾವ + ಓಜ (< ಒವಜ್ಝ)]

ಕಾವ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವ್ ಕಾವೆಂದು ಕೂಗು: ಕರಿಕಾಗೆ ಕಾವ್ಗುಡಲು ಕೆಂಗಾಗೆ ಗೂಗಿಡುವ ನೋಟ ನಡುಹಗಲೊಳಗೆ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಖೀಗೀ. ೫೮.೧). [ಕಾವ್ + ಕುಡು₁ (< ಕೊಡು)]

ಕಾವ್ಯ (ನಾ). ೧. ರಮಣೀಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳ ಗುಂಪು; ಕಬ್ಬ; ಕವಿತೆ: ಕವಿ ಭಾವ ಕೃತಾನೇಕ ಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತ ಸೂಕ್ತ ಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸವಿಶೇಷ ಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೨); ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ್ ತತ್ಪರತೆಯಿನದು ಕಾವ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦); ಈ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇಳ್ವ ಕೇಳ್ವರೊಳಜ್ಞಾನಭರಂ ಕಿಡಲ್ಸುಖಭರಂ ಕೈಕೊಳ್ಗುವಾತ್ಯಂತಿಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೨); ಕಾವ್ಯಮಿದು ಭುವನದೊಳ್ ಸಕಲ ಜನದಿಂದ ಸುಶ್ರಾವ್ಯ ಮಪ್ಪಂತೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೧-೪). ೨. ಶುಕ್ರ: ಕಾವ್ಯನು ಕೇಂದ್ರತುಂಗದಿ ಧರಣಿಸುತ ಮೃಗವೇಜು ನಿಂದಿರೆ . . . ಪುತ್ರೋದಯಗಳಾದುವು ಭೂಪ ದಶರಥಗೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೧-೬೬). ೩. ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ; ಕವಿ (?): ಪಂಡಿ ತಯ್ಯನು ನಿಮ್ಮ ವೋಹದ ಪಂಡಿತಂ ಶಿವಯೆಮ್ಮ ಸಿರಿಪತಿ ಪಂಡಿತಯ್ಯನು ನಿಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಯ]ನು (ಬಸಪು. ೯-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯಕಂಜಾಸನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಂತಿರುವವನು; ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠ: ಭವ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಕಲಕಳಾಕೋವಿದಂ ಕಾವ್ಯಕಂಜಾಸನ ನೆನ್ದಾನನ್ದದಿನ್ದಂ ಪೊಗಳೆ (ಎಕ. II, ೯-೩೬ ; 4100). [ಕಾವ್ಯ + ಕಂಜಾಸನ]

ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕವಿ: "ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರನೆನೆ ಕವಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೬). [ಕಾವ್ಯ + ಕರ್ತಾರ]

ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರ: (ಕಿ). [ಕಾವ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಕಾವ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆ; ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥ: ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಪ್ರತಿಕೃತಿಮಾಡುವ ಕಲೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಯಾಗುವದು. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಕೃತಿ ಕಾವ್ಯಕೃತಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೨೯). [ಕಾವ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಕಾವ್ಯಗಾಯನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹಾಡುವುದು, —ರಾಗ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು: ಟಳಕರಿರುವಾಗ ಕಾವ್ಯಗಾಯನದ ಪರಂಪರೆ ಇನ್ನೂ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮). [ಕಾವ್ಯ + ಗಾಯನ]

ಕಾವ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಖಿಲ ತರ್ಕಜ್ಞಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞಂ ದೈವಜ್ಞಂ (ಶಾಸಪ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯನಾಮ (ನಾ). ಕವಿ ಕಾವ್ಯರಚಿಸುವಾಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಸರು: "ಕಾವ್ಯಾನಂದ" ಎಂಬುದು ಕರ್ತೃ ಪುರಾಣಿಕ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನವರ ಕಾವ್ಯನಾಮ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫೬). [ಕಾವ್ಯ + ನಾಮ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, —ಪ್ರಜ್ಞೆ: ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ದಾಸರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ (ಪರಿಶೀ. ೧೦೧). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯರಚನೆ. ೨. ಕಾವ್ಯದ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, —ಉದಾಹರಿಸುವುದು. ೧,೨: ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಱಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತ ಮತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಲಿಪಿಗಣಿತಾಲೇಖ್ಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೧೬). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರವೀಣ]

ಕಾವ್ಯಬಂಧ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಚನೆ, —ಶಯ್ಯೆ: ಬೆರಸಿರೆ ಸಮಾಸ ದೊಳ್ ಬಂಧುರಮಾಗದು ಕಾವ್ಯಬಂಧಮೆಂದುಂ ಕೃತಿಯೊಳ್ ಜೊರೆ ಕೊಳ್ವ ಪದವಿಶೇಷ್ಯಾಂತರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೦). [ಕಾವ್ಯ + ಬಂಧ]

ಕಾವ್ಯಮಯ (ಗು). ಕಾವ್ಯಪ್ರಚುರವಾದ; ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡಿ ಗನೂ ಓದಿ ಆನಂದ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಶಮಪಾಂ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯಮಲ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೋಷ; ಕಾವ್ಯದಪದ, ವಾಕ್ಯ, ಅರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ದೋಷ. 'ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾವ್ಯ + ಮಲ₃]

ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆ: ಇದು ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ದೋಷಾನುಕೀರ್ತನ ಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೪). [ಕಾವ್ಯಮಲ + ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ]

ಕಾವ್ಯಮರ್ಮ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಹಸ್ಯ, —ತಿರುಳು: ಸುಕವಿಯೆ ಬಲ್ಲನು ಮಿಕ್ಕವರರಿಯರು ಸುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಮರ್ಮವನು (ಇಂಬಾಪ. ೬೭-೨೫). [ಕಾವ್ಯ + ಮರ್ಮ]

ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ, —ಜಿಜ್ಞಾಸೆ; ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಳನ್ನೂ, ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (Poetics) ಎಲ್ಲ ಲಲಿತಕಲೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು (ಭಾರಮೀ. ೮). [ಕಾವ್ಯ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಕಾವ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಗುಣ, —ಮಟ್ಟ: ನಿಕಷಮಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಬುಧರಿರ್ದು ನೋಟ್ಪುದು ಪುರಾತನ ನೂತನ ಕಾವ್ಯ ರೇಖೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭). [ಕಾವ್ಯ + ರೇಖೆ].

ಕಾವ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವರ ಸಮರ್ಥನೀಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನವು ಬೆರೆಯಲ್ಕೆ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗವು (ಕುವಲ. ೧೧೪-೬೦); "ಸಹೃದಯರು ಒಪ್ಪುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂದಿಗ್ಧವೋ ಅಸಂಭಾವ್ಯವೋ ಆದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು" ಲಕ್ಷ್ಯ:– ಬಾಣಂ ವಲ್ಲಭನಕ್ಕು ಮೆಂದು ಪಡೆದಾ ವಾಗ್ದೇವಿಗಬ್ಜೋದ್ಭವಂ ಜಾಣಂ ಬಾಣಿಯೆನಿಪ್ಪದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಮುನ್ನಿತ್ತನೆಂದಂದು ಪೋ ಮಾಣನ್ನನ್ಯಕವಿಸ್ತುತಿವ್ಯಸನಮಂ ವಾಗ್ಜಾತಚಾತುರ್ಯಗೀರ್ವಾಣಂ ತಾನೆನೆ ಸಂದ ಜಾಣನೆ ವಲಂ ವಂದ್ಯಂ ಪೆಜರ್ ವಂದ್ಯರೇ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೪). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯ: ಆಧುನಿಕ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪). [ಕಾವ್ಯ + ವಸ್ತು]

ಕಾವ್ಯವಾಚನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದುವುದು: ಈ ದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾವ್ಯ + ವಾಚನ]

ಕಾವ್ಯವಿದ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಜ್ಞ: ರಸವತ್ಕಾವ್ಯವಿದರ್ ಪುರಾತನ ರೊಳಾದಂ[ಪಾಠಾಂ. ದೊಳಾರಂ] ಪೂಣ್ಕೆಯಿಂ ಪೇಳ್ದು ಜೋಯಿಸಗಬ್ಬಂಗಳನೆಯ್ದೆ ರಂಜಿಸದರಾರ್ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೯೧). [ಸಂ. ಕಾವ್ಯವಿದ್]

ಕಾವ್ಯಸತ್ತೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಧಿಪತ್ಯ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ನಮ್ಮೀ ಚತುರ್ಮುಖ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃ ತಾಂ ತನ್ನಲೀಲೆಯ ಕಾವ್ಯಸತ್ತೆಯ ಬೃಹತ್ ಕೃತಿಗಳಂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ವಸುಂಧರೆಯೊಳಂತೆಯೇ ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳಂ ಪುಟ್ಟಿಪನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೬೦). [ಕಾವ್ಯ + ಸತ್ತೆ]

ಕಾವ್ಯಸಮಯ (ನಾ). = ಕವಿಸಮಯ: ಅವುದಶೇಷಲೋಕ ವಿಷಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ತಖಿಳಾಗಮಾರ್ಥಮುಂ ಭಾವಿಪೊಡಲ್ತು ಸತ್ಕವಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಪರಿಗೀತಮಾಗಿ ನಿಶ್ಚೀವಳಮಾದ ರೂಢಿವಶದಿಂ ಸಲೆ ಸಲ್ವುದಿದಲ್ತೆ . . . ಕಾವ್ಯಸಮಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೪). [ಕಾವ್ಯ + ಸಮಯ]

ಕಾವ್ಯಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಕವಿತ್ವದ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯುವ ತನ್ಮಯತೆ: ಕಾವ್ಯ ಸಮಾಧಿಯಿಂ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಮುಕುಂದನೆನ್ನ ಬಗೆಯೊಳ್ ನಿಲೆ (ಜಗವ. ೧-೧೭); ಕಾವ್ಯ ಸಮಾಧಿಯ ಧ್ಯಾನ – ಧಾರಣೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದರ್ಶನವು ಕಾವ್ಯಯೋಗವೆನಿಸುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೧). [ಕಾವ್ಯ + ಸಮಾಧಿ]

ಕಾವ್ಯಸ್ತವ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಶ್ಲಾಘನೆ: ಮಿಡುಕದು ಖಳರಸನೆ ಸುಕವಿ ಕಾವ್ಯಸ್ತವ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಳ]ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪೧). [ಕಾವ್ಯ + ಸ್ತವ]

ಕಾವ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಅವಯವ ಅಥವಾ ಭಾಗ: ರಸಂಗಳ್ . . . ಕಾವ್ಯಾಂಗಕ್ಕೆ ಸತ್ಕ್ರಿಯಾರೂಪಂಗಳು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೩). ೨. ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಾಧನ, —ಉಪಕರಣ; ಕಾವ್ಯಸಾಮಗ್ರಿ: ಕವಿಯು . . . ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಾಂಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಆತನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯು ಗುರುತರವಾದುದು (ಭಾರದ. ೪೪೪). [ಕಾವ್ಯ + ಅಂಗ]

ಕಾವ್ಯಾಂತರಾಳ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಂತರಾಳ, —ತಿರುಳು: ಹಲವೋದುಗರಾದ ಕನ್ನಡರಸಿಕರು ಕಾವ್ಯಾಂತರಾಳವನ್ನು ಅರ್ಥವಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಹರಕೆ). [ಕಾವ್ಯ + ಅಂತರಾಳ (= ಅಂತರಾಲ)]

ಕಾವ್ಯಾನಂದ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಆನಂದ: ಕಾವ್ಯಾನಂದವು ಬರಿಯ ದೇವಸದೃಶ ವಿರಾಮ ಲೀಲೆಯಲ್ಲ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧೨). [ಕಾವ್ಯ + ಆನಂದ]

ಕಾವ್ಯಾನುಭವ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅನುಭವ; ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ರಸಾನುಭವ: ಇವು ಕಾವ್ಯದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬರುವಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾವ್ಯಾನುಭವವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ (ನವ್ಯಕಾ. ೭೫). [ಕಾವ್ಯ + ಅನುಭವ]

ಕಾವ್ಯಾಭಾಸ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಣಕ; ಕಾವ್ಯವಾಗಿರದೆ ಕಾವ್ಯದ ವೇಷವನ್ನು ತೊಟ್ಟ ರಚನೆ: ಅನುಭಾವ ಆನಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಿಂ ದುಂಟಾದದ್ದೇ ಕಾವ್ಯ; ಉಳಿದದ್ದು ಕಾವ್ಯಾಭಾಸ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨). [ಕಾವ್ಯ + ಆಭಾಸ]

ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂ ಪಿರಿದಾದ ಕಜ್ಜಮುಪ್ಪುದೆಂಬುದಂ ಪೇೞ್ದು ಕಿಱಿದಾದ ಕಜ್ಜಮುಪ್ಪುದಂ ಪೇೞ್ವುದೇನೆಂಬ ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯದಿಂ ಪೇೞೆಯದು ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆನಿಪುದು. ಎಂತೆನೆ – ಸೆಣಸಿ ಮಹಿಶೂರಭಟರೊಳ್ ಪೊಣರ್ದಱದರ್ ಪೊಲಬುಗೆಟ್ಟು ಮಾಯಿಪುದಾಟರ್ ಮಣಿದರ್ಮೊಗಲರುಮೆನೆಯಂ ಬಣಗುಗಳೀ ಕೆಳದಿ ಮಧುರೆದೊರೆಗಳ ಪಾಡೇಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೩-೫೮). [ಕಾವ್ಯ + ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ]

ಕಾವ್ಯಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಲಂಕಾರ: (೬). [ಕಾವ್ಯ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ೨: ಕರ್ಣಾಟಕದಿಂ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕಮಂ ವಿರಚಿಸುವೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩). [ಕಾವ್ಯ + ಅವಲೋಕ]

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪರಿಶೀಲನೆ, —ವಿಮರ್ಶೆ. ೨. ಕಾವ್ಯದ ಗುಣ, ರೀತಿ, ಅಲಂಕಾರ, ಕವಿಸಮಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಗವರ್ಮನು ಬರೆದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀನಾಗವರ್ಮ ಪ್ರಣೀತಮಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೩ ವ). [ಕಾವ್ಯ + ಅವಲೋಕನ]

ಕಾವ್ವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಬಿಳಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು; ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: "ಕಾಳುಗಬ್ಬೀಹೀಕೆ ಕಾಶಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ಪದೆದೆಳಸಿತ್ತಾರಯ್ದು ನೋಡೆ ದಂತಸ್ಸಾರತೆಯಂ ಕಾಶ ಕಣಿಶಮುಂ ಶುಕಶಾಬಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೭-೧೬೯); ಕಾಶಂಗಳೆಂಬ ತೃಣವಿಶೇಷಂಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೨-೨೧); "ಕಚ್ಚಲಂ – ಕಾಶ, ದರ್ಭೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೧). ೩. ಕಾಚಿಹುಲ್ಲಿನ ಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕಾಶಕಬ್ಬು 'ಕಾಶಗಬ್ಬು' ನೋ.

ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕಾಶಕಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಶ ೨: "ಇಕ್ಷು, ಶರಾ – ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕುಸುಮ" (ಓಷಧಿ. ೧೩). **ಕಾಶಕಬ್ಬು**: "ಇಕ್ಷ್ವಾರಃ — ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕಾಶಕಬ್ಬು, ನಾಳಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾಶ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾಶವರ್ಗ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾರರು: ಕರಿ ಹುಡುಗ ಕೊಡಮೊಗೆ ತಿಂಮ ದೊಡ ಚೆಂನ ಸಹಾ ಮೂವರಿಂದ ಸಲುವ ಕಾಶವರ್ಗದ ತೆರು ಯೀ ಅರು ಮಂದಿಗೂ ಹರುಗೋಲತ್ತೆರು ಸಹಾ ಬಿಟೆಧೆವೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩-೨೮; 1671). [ಕಾಶ + ವರ್ಗ]

ಕಾಶಳೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಕಾಶಳಂ ಮಾಡುವರುಂ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಸಾಲೆ ಮುಡಿವರುಂ ಸಿಡಿಲ ಪೊಡೆಸೆಂಡು ಕೊಡೆವರುಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೆಪ. ೩೫–೩; 1250). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ]

ಕಾಶಾಂಬರ (ನಾ). = ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ: ಧುರದೊಳು ಬೊಂಮನ್ರಿಪಾಳಕಂ ಮುಳಿಸಿನಿಂ ಖಳ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈ ನೀಡೆ ನಿರ್ಬರದಿಂ ಶಾತ್ರವಮಂಡಳೀಶ ನಿವಹಕ್ಕಾಭೀಳ ಕಾಳಾಲಯಂ ಶರಣಾಶಾಂಬರವಂಬರಂ ಜಳದಿ ಲಿಂಗಾಲಿಂಗನಂ ಸದ್ಗುಹಾಂತರವಾಸಂ ಜಡೆ ದಂಡುಮಂಡಿತಶಿರಂ ಕಾಶಾಂಬರಂ ಖರ್ಪ್ಪರ (ಕಇ. IV, ೧-೪೦; 1204). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯಾಂಬರ]

ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ; ಕೌಪೀನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ, ಕಾಸಿಗಪ್ಪಡ, ಕಸೆಗಪ್ಪಡ (ಶಮದ ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯಕರ್ಪಟ]

ಕಾಶಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ. ೨. ಕಾಣುವ; ತೋರುವ. [ಸಂ. ಕಾಶಿನ್]

ಕಾಶಿ$_3$ (ನಾ). ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥ; ವಾರಣಾಶಿ: ಶ್ರೀ ಮಹಾಕಾಶಿಯೊಳು ತತ್ಪುರಧಾಮ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ (ಬಸವು. ೫೩-೫೬); ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದರೂ ಶನೀಶ್ವರ ಬಿಡದು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಕಾಶಿ$_4$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಶಿಕಾಗದ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿ ಕಾಗದ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_1$ + ಕಾಗದ]

ಕಾಶಿಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಯಿಂದ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಗಿಂಡಿ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ಕುಪ್ಪೆ. / ತಮಿ. ಕಾಶಿಕ್ಕುಪ್ಪೆ]

ಕಾಶಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಶಿಕಾ, ಮಲ್ಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಮಲ್ಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧). [ಸಂ. ಕಾಶಿಕಾ]

ಕಾಶಿತಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ತಾಲಿ$_1$]

ಕಾಶಿತಾಲಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಾಶಿಕುಪ್ಪೆ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ತಾಲಿ$_2$]

ಕಾಶಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆಯ ಹೂವು: ಗೋಕರ್ಣ ದೇವ ಕಡೆಗಲ ಎಕ್ಕೆಹೂ ಕಾಶಿತುಂಬೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೮-೯೨). [ಕಾಶಿ$_3$ + ತುಂಬೆ]

ಕಾಶಿದಾರ (ನಾ). ಕಾಶಿ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಪವಿತ್ರದಾರ: ಅವರು ಕಾಶಿದಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ದಾರ$_1$]

ಕಾಶಿನಾಥ (ನಾ). ಕಾಶಿಯ ಒಡೆಯ; ಶಿವ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ನಾಥ]

ಕಾಶಿಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಶಿಯ ರೇಶ್ಮೆಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ರೇಶ್ಮೆ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಕಾಶಿಬಿಂದು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಂಡಾದ ತೆರೆ: ಈ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡನ್ನು ಪಾರದರ್ಶಕ ಪಟಲವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಪಾರದರ್ಶಕ ಪಟಲದ ಹಿಂದೆ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಂಡಾದ ತೆರೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಬಿಂದು ಎಂದು ಹೆಸರು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೦೫). [< ಕಾಚ$_1$ + ಬಿಂದು]

ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಯಾತ್ರೆ. ೨. ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅಳಿಯನಾಗುವ ವರನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವ ಹತ್ತಾರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ನಡಗೆ: ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ, ಹತ್ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಸೊಂಟ ಮುರಿಯಾ (ಗಾದೆ).

ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆಹೋಗು = ದೂರ ಹೊರಟು ಹೋಗು; ಮಾಯವಾಗು: ಅವೆಲ್ಲಾ ಇದ್ರೇ ನಿನ್ನ ವ್ರತ, ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು. ಅವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಎಂದೋ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗೋವು (ಹೇಮಕೂ. ೫). [ಕಾಶಿ$_3$ + ಯಾತ್ರೆ]

ಕಾಶೆ$_1$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಶೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಾಶ ೨: ಕುಶೆ ಕಾಶೆಯೆಂದಿವಜಿಸೊಳ್ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೫-೨೮). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಶ್ಮರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಸೀವನ್ನಿ ಮರ; ಶೀವನೆಯ ಮರ. ೨. ಕುಂಬಳದ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಶ್ಮರೀ, ಮಧುಪರ್ಣಿಕಾ . . . ೬ ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರೀ]

ಕಾಶ್ಮರಿಯ (ನಾ). = ಕಾಶ್ಮರಿ: "ಸೀವನ್ನಿ ಕಾಶ್ಮರಿಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧). [< ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರ್ಯ]

ಕಾಶ್ಮರ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಶ್ಮರಿ: "ಸೀವನ್ನಿ ಕಾಶ್ಮರ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಾಶ್ಮೀರ ಬಾಹ್ಲಿಕ . . . ಕೇರಳ ಮುಖಾಪಾರ ದೇಶಂಗಳೊಳೆಸೆವ ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (ಬಸವು. ೬-೧೯); ಕಾಶ್ಮೀರಪ್ರಭು ಕಪೋತಕ್ಕಿನ ಪರಾಕು (ಯಾದವ. ೩-೧ ವ). ೨. ನೆಲದಾವರೆ ಗೆಡ್ಡೆ. ೩. ಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮದ ಹೂ: ಲಲನಾ ಮುಖೇಂದು ಲಾವಣ್ಯ ಲೀಲೆಯ ಪಡೆವ ಬಣ್ಣದಿಂ ಕಂಪಿಂದೇನಲೆದುದೊ ಬಯ್ಯುತಗದಂತಿರೆ ತಲೆಗೇಜುವ ಕುಸುಮನಿಚಯಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೮); ಕ್ಷೀರದೊಳೆಸೆವಂತಿರೆ ಕಾಶ್ಮೀರಮನೊಡಗೂಡಿ ಪೆಪ್ಪನಿಟ್ಟಾ ಮೊಸರಂ ಸೀರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೨). ೪. ಕುಂಕುಮ: ಮಲಯಜ ಕಾಶ್ಮೀರ ರಸದಿಂ ಜಿನೇಂದ್ರನನಾರಾಧಿಸಿದಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೨-೫); ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತದ್ಗಜ ವಕ್ತ್ರರಕ್ತ ಕಾಶ್ಮೀರ ವಿಲೇಪಮಂ ನೆಱಪಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೧೩; 1122); ಸಾರಣೆಗೆಯ್ದು ಮೃಗೋದ್ಭವದಿಂದೆಯ್ದೆ ಕಾರಣೆದೆಗೆದ ಕಾಶ್ಮೀರದೆ . . . ಕೇರಂಕೇರಿಗಳು ಕಂಗೆಸೆದವು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೫-೮); ಅಮಳ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಕತ್ತುರಿಯ ನವ ಪಂಕದಿಂ ಭೂಪವನಂ ಪಡೆದಿಟ್ಟರು (ಹಮ್ಮಿ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರಜ (ಗು). ೧. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮಂ . . . ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ ಕಾಳೇಯಂ ಜಾಪಕಂ – ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೩೮೯); "ಕಾಳೇಯ ಮೆನಲು ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರಜಳ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬೆರಸಿದ ನೀರು; ಕುಂಕುಮ ದ್ರವ: ಅರ್ಚಿಸಿದನೊ ಬಳರಿವು ಕಾಶ್ಮೀರಜಳದಿನಂಗಜರಿಪುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೬೭). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಜಳ (= ಜಲ)]

ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣದ ಹೊಲ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ತಿಪ್ಪಸುಂಕಗಾಣದಲಿ ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ ಮತ್ತ ಇದಿನಿಸುವಂ ನಿರ್ವಾಣಿದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೫-೧೬; 1130). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಭೂಮಿ]

ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಬಣ್ಣ; ಕುಂಕುಮದ ಲೇಪ: ಪೂಸಿದ ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗಮುಂ ಉಟ್ಟ ಕೌಸುಂಭಾಂಬರರುಚಿಯುಂ ತೊಟ್ಟ ಪದ್ಮರಾಗಾಭರಣ ಕಿರಣಂಗಳುಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದಂತೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧ ವ); ಶತಮುಖ ಶ್ರೀವಕ್ತ್ರ ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗಮಿದೆಂಬೀಜ್ಯಿನಾಂತು ರಕ್ತ ರುಚಿಯಿಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಂದ್ರೋದಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೦೪). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ರಾಗ]

ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವಮತದ ಎಂಟು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶೈವಮತದಲ್ಲಿ ನಾವು ಎಂಟು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ೧) ದ್ವೈತ ಪಾಶುಪತ. ೨) ದ್ವೈತ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩) ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತ . . . ೮) ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ (ಭಾರದ. ೨೧೦). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಶೈವ]

ಕಾಶ್ಮೀರಿ (ಗು). ೧. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, —ತಯಾರಾದ. 'ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮೀರೀ]

ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು (ನಾ). ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಶಾಲು: ನಿಮ್ಮ ಬದುಕು ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು, ಅದು ಅಲ್ಲ ತೇಪೆ ಕೌದಿ (ಹೃದಕ. ೭೪-೧೦). [ಕಾಶ್ಮೀರಿ + ಶಾಲು]

ಕಾಶ್ಯ$_1$ (ನಾ). ತೇಜ; ಪ್ರಕಾಶ: ತೇಜೋವಾಚಕಮಪ್ಪ ಕಾಶ್ಯಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಶ್ಯಪನಂ, ಕಾಶ್ಯಪ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಮಂ] ಪಾಲಿಸುವುದಱಿಂ ಕಾಶ್ಯಪನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೭೫ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಶ್ಯ₂ (ನಾ). ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪ (ಗು). ೧. ಕಶ್ಯಪನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ: ಸುಮೇರು ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿ ಅಂಗಿರಸ . . . ಕಪಿಲ, ಕಾಶ್ಯಪ . . . ಉಪಮನ್ಯು ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಾಶೀತಿ ಸಹಸ್ರ ಋಷಿಗಳಿಗನಂತಾಶ್ರಯಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೩. ಕಣಾದ ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕಶ್ಯಪಗೋತ್ರ: ಸ್ಮರರಿಪು ಪುಟ್ಟಿ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರವಿದೇಂ ಪವಿತ್ರಮೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೫). [ಕಾಶ್ಯಪ + ಗೋತ್ರ]

ಕಾಶ್ಯಪಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ. ೨. ಅರುಣ. ೩. ಗರುಡ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪಿ₂ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ: "ಪೃಥಿವಿ ಗಹ್ವರಿಯುಳಿಯು ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮೇದಿನಿ . . . ಎನೆ ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೧). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಯಪೀ]

ಕಾಷಾಯ (ಗು). ೧. ಕಾವಿಬಣ್ಣದ; ಕೆಂಬಣ್ಣವನ್ನುಳ್ಳ: ಅರುಣ ಕಿರಣ ನಿಕಾಯ ಕಾಂತಿಯ ತರುಣತೆಯ ಕಾಷಾಯ ಕಾಂತಿಯ ಕರ ನಿಶಾಕರ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬದ ಪರಿಯ ಮುಖಸಿರಿಯ (ಗಗತಾ. ೨-೬). (ನಾ). ೨. ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: ಕಾಷಾಯಮೇಂ ತಪಸು? ಗೃಹಲೋಕ ನಿರ್ವಾಹ ವೇಷ ತಾಳದ ತಪಸು, ಕಠಿಣತರ ತಪಸು (ಮಂಕುಕ. ೬೧೨). ೩. [ಜೈನ] ಕಷಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ಶ್ರೇಯೋತ್ಥಿಗೆ ಕಾಷಾಯಂಗಳ ಹೇಯತ್ವಮಂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟಂ ಮಾಡಿದಪಂ (ಉಸಾರ. ೩೧೮). [ಸಂ.]

ಕಾಷಾಯಧಾರಿ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: "ಕಾವಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು, ಸಂನ್ಯಾಸಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೩). [ಸಂ. ಕಾಷಾಯಧಾರಿನ್]

ಕಾಷಾಯವಸನ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: (ಕ). [ಕಾಷಾಯ + ವಸನ]

ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಉಚಿತ ನಿತ್ಯ ಸಾಧನ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ (ಕರ್ನಾಟ.೨೬೧). [ಕಾಷಾಯ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಾಷ್ಟ (ನಾ). = ಕಾಷ್ಠ₁: ಕಾಷ್ಟ ಬೆಂದು ಕರಿಯಾದ ತೆಐದಂತೆ (ಮೋಲಮಾ. ೩೮೫-೬೯೬); ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಷ್ಟವನಸ್ತಿ ಮೋಹಿಸೆ ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆವುದು ಭಸ್ಮ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೭). [< ಸಂ. ಕಾಷ್ಠ]

ಕಾಷ್ಠ₁ 'ಕಾಷ್ಠೆ' ನೋ.

ಕಾಷ್ಠ₂ (ನಾ). ೧. ಮರದ ತುಂಡು; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ: "ಕಾಷ್ಠ ವಡುಗಬ್ಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯); ಅಪ್ಪುವಿನ ಯೋಗದ ಕಾಷ್ಠ ಹೊತ್ತುವಲ್ಲಿ (ಮೋಲಮಾ. ೬-೨೪); ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದನಕಾಷ್ಠದ ಚಿತೆ . . . ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೧). ೨. ಚಿಲಕ; ಮೊಳೆ; ಕೀಲು. ೩. ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ. ೪. (ಆಲಂ) ತೆಳ್ಳಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೆಳುವು; ಕೃಶತೆ: "ಅನುಕೂಲೋತ್ಕೃಷ್ಟ . . . ಮೂರ್ಖ ದಿಕ್ ಕೃಶಮಿವುಂ ಕಾಷ್ಠಾಭಿದಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಠಕದಳಿ (ನಾ). = ಕಾಷ್ಠಬಾಳೆ: "ಶುಕ್ಲಕದಳೀ - ಕಾಷ್ಠಕದಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೯). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಕದಳಿ (=ಕದಲಿ)]

ಕಾಷ್ಠಕುದ್ದಾಲ (ನಾ). ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ, —ಸಲಕೆ: "ಹಡಗಿನೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ನೀರನ್ನೂ ಕಸವನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಹಾಕುವ ಒಂದು ಮರದ ಮೊರಗುದ್ದಲಿ, ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ" (ಸಂಕಪಿ. ೭೧೪). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಕುದ್ದಾಲ]

ಕಾಷ್ಠಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಜ್ಯೋತಿರ್ದ್ರುಮಃ - ಕಾಷ್ಠಜ್ಯೋತಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೩). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಜ್ಯೋತಿ]

ಕಾಷ್ಠತಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬಡಗಿ; ಮರಗೆಲಸದವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಠತರಂಗ (ನಾ). ಮರದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದಲೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯ: ಪರದೇಶದವರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವಾದ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ . . . ಪಿಯನೊ, ಕಾಷ್ಠತರಂಗ, ಮುಂತಾದುವು ಎಷ್ಟೋ ಬಂದಿವೆ (ಗಾನಕ. ೧೧೧). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ತರಂಗ]

ಕಾಷ್ಠಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಮರಬಾಳೆ: "ರಂಭಾ- ಬಾಳೆ, ಕಾಷ್ಠಬಾಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೩). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಬಾಳೆ]

ಕಾಷ್ಠಭಾರ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಹೊರೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊರೆ: ಆ ಪೊಟ ಲೊಳ್ ಕಾಷ್ಠಭಾರಂಗಳಂ ತಂದು ಮಾಜಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೬ ವ); ಈಗ ನೋಡಲಾಗಿ ಕಾಷ್ಠಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ಅತಿ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೭). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಭಾರ]

ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನ (ನಾ). ೧. ಸೌದೆಯ ಚಿಂತೆ (?). ೨. ಹತ್ತು ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತನುವ್ಯಸನ, ರಾಜ್ಯವ್ಯಸನ . . . ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನಗಳೆಂಬ ದಶವ್ಯಸನಗಳಿಂ ಹಸಗೆಟ್ಟು (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). ೩. (ಆಲಂ) ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಚಿಂತೆ; ಒಣತರಲೆ: ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಷ್ಟತ್ತಂಟು ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ (ಮರಳಿ. ೩೭). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ವ್ಯಸನ]

ಕಾಷ್ಠಾಂಬರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿವುಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ: ಅಪ್ರಾಧರಂತಿರೆ ಕಾಷ್ಠಾಂಬರನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ವಂಶಂಗೆಟ್ಟು ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟು ದುಶ್ಚರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಮಂ ನೀಂ ನೀರೊಳಿಂತರ್ದುವೋ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೭). [ಸಂ. (ಕಾಷ್ಠ₁ + ಅಂಬರ)]

ಕಾಷ್ಠಾಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ದೋಣಿ ಅಥವಾ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನು ಮೊಗೆದು ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮರದ ಪಾತ್ರೆ: (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಾಂಬುವಾಹಿನೀ]

ಕಾಷ್ಠಾಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗರು (?): "ಕ್ರಿಮಿಘ್ನಃ - ಕಾಷ್ಠಾಗುರುಃ" (ಓಷಧಿ. ೩೩). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಅಗುರು]

ಕಾಷ್ಠಾಘಾತ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊಡೆತ, —ಏಟು: ಕಾಷ್ಠಾಘಾತದಿಂ ಪೊಂದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೧೦). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಆಘಾತ]

ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನ (ನಾ). ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಸನ, —ಸಂಕಟ: ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು . . . ಹಾಯಾಗಿರದೆ ಪುನಃ ಈ ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಏಕೆ ಬರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೧); ಬದುಕಿದಷ್ಟು ದಿನ ಸುಖವಾಗಿರುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನವೇಕೆ (ಭಾರದ. ೪೬೪). [ಸಂ. (ಕಾಷ್ಠಾ + ವ್ಯಸನ)]

ಕಾಷ್ಠಾಹರಣ (ನಾ). ಸೌದೆಯನ್ನು ತರುವಿಕೆ: ಪರರ ಉಪವಾಸ ನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಷ್ಠಾಹರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಕೂಡದೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹವನು ಪಾಮರನಾಗುವನು (ಕಪಾಕುಂ. ೯). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಆಹರಣ]

ಕಾಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಮರದ ತುಂಡು; ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಚೂರು: (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಿಕಾ]

ಕಾಷ್ಠೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಗಿಡ. ೨. ಎಕ್ಕದಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠೀಲಾ]

ಕಾಷ್ಠೆ, ಕಾಷ್ಠ₁ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ತುತ್ತತುದಿ; ಕೊನೆ; ಅತಿರೇಕ. 'ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ' ಪರಾ. ೩. ದಿಕ್ಕು; ದಿಶೆ: "ಆಶೆದಿಕ್ಕಕುಭಕಾಷ್ಠೆ ಗೋದಿಶೆಯೆನಲು ದಿಕ್ಕಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮). ೪. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ; ಸರಹದ್ದು.

೫. ಹದಿನೆಂಟು ನಿಮಿಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹದಿನೆಂಟು ಸಲ ರೆಪ್ಪೆಯಾಡಿಸುವಷ್ಟು ಕಾಲ. ೫. ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲವೆಂದೂ ಉಂಟು: "ನಿಮಿಷ ೧೮ ಆದೊಡೆ ಅದು ಒಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸುವುದು" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೬-೨೯); "ಅಷ್ಟಾದಶಸ್ಥಿತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಮೇಷವದು ಕಾಷ್ಠೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೫); ನಿಮಿಷಗಳು ಹದಿನೈದಾವಡೆ ಒಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ದಶಟೀ. ೭೨-೩); ಕಣ್ಣವೆಯ ನಿಕ್ಕುವನಿತಱ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗದೊಳಗೊಂದು ಭಾಗವೇ ತೃಟಿ ...ಎರಡಾಗಲೊಂದು ಲವವೆನಿಸುವುದು. ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ನಿಮೇಷವೆನಿಸುವುದು ಮತ್ತೆ ಹದಿನೈದಾಗಲೊಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸುವದು. (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). ೬. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ. ೭. ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೮. ಸ್ಪಷ್ಟತೆ; ವ್ಯಕ್ತತೆ. ೯. (ಹೂವಿನಂತೆ) ಅರಳಿರುವುದು: "ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳು ಕಾಲದೊಳು ಭೇದದೊಳು ವಿಕಸಿತದೊಳು ಪ್ರೋಕ್ತದಿಂ ಕಾಷ್ಠೆಯೆಂಬುದು (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೫); "ಅನುಕೂಲೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾಲಾಂತರಂ ವೇದೋನ್ಮೀಲಿತ ಮೂರ್ಖ ದಿಕ್ ಕೃಶಮಿವುಂ ಕಾಷ್ಠಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೩೪). **ಕಾಷ್ಠ** : ೫. "ಪದಿನೆಂಟು ನಿಮಿಷ ಕಾಷ್ಠಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೬-೨೯). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಾ]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ: ಬಿಲ್ಮುರಿಯೆ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಾ ಕ್ಷಣಂ ಪಲ್ಮೊರೆಸುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೩). ೨. ಅರ್ಜುನನ ಮಗ; ಬಭ್ರುವಾಹನ ೧, ೨: ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಗಳ್ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾದಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀಂ ಪರಪುಟ್ಟನಾದೆ ನೋಡೀಗಳಿದರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ತನುಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮೆ ಸೂಚಕಮಲ್ಲದೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೧). [ಸಂ.]

ಕಾಸ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟನ: (*). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಸ$_2$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಉಬ್ಬಸ: "ಕ್ಷವಥುಃ, ಕಾಸಃ ಈ-೨ ಕೆಮ್ಮು" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). ೨. ಉಬ್ಬಸ ರೋಗ; ದಮ್ಮುರೋಗ: "ಖಾಸ - ಕಾಸ, ಖುರ - ಕುರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಆನಂದ ಭೈರವಿಯ ಮಾತ್ರೆ ... ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ತ್ರಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕಾಸ$_3$ 'ಖಾಸ$_1$' ನೋ.

ಕಾಸಂಟ 'ಕಾಸಟ' ನೋ.

ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಂಗಿತಲೆ ಪಡ್ಕಾರನ್ಗೆ ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿಯಾ ಸಮುಭಾಗಮಾನ್ ... ಗೋಪಾಲದೇವರ್ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೮; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕಾಸಂ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಾಸಗಾರ (ನಾ). = ಕಾಸದಾರ: (*). [?]

ಕಾಸಗಿ$_1$ 'ಖಾಸಗಿ' ನೋ.

ಕಾಸಗಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜೋಳ, ಸಜ್ಜೆ, ವೊದಲಾದುವುಗಳ ಕೂಳೆ; ಕೋಲಿ; ಕಸ: "ಕೋಲಿ, ಕಸ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ಕಾಸಗಿ ಆರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಆಳು ಬಂದಿವೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಾಸಘ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಂಟಕ ಶ್ರೇಣಿ; ಕಿರುದೇಗು: "ಭೃಗುಜೆ ಕಾಸಘ್ನಿ ಕಿಱುದೇಗೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [< ಸಂ. ಕಾಸಘ್ನೀ]

ಕಾಸಜಿತ್ತು (ಗು). ೧. ಕಾಸರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಂಟಕಶ್ರೇಣಿ; ಕಾಸಘ್ನಿ; ಕಿರುದೇಗು: (*). [< ಸಂ. ಕಾಸಜಿತ್]

ಕಾಸಟ, **ಕಾಸಂಟ**, **ಖಾಸಟ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ (?); "ಕೀಳು ತರಗಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ): ಸಾಸಿರ ಪೊಂಗೆಯ್ದುಂ ಟಿಃ ಕಾಸಟಮೆಂದೊಂದು ಲಕ್ಕಗೆಯ್ವುದಿದರ್ಕಂ ಮಾಸರಮುಡಲೆಂದಧಿಕ ವಿಳಾಸದಿನುಡಲಿಕ್ಕಿ ನೆಱೆಯೆ ದಿಯಮಂ ಮೆಱೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೪); ಬರದೆಯಿಂ ತೆಂಕ ಪೋಪ ಭಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕಾಸಟದ ಮಳವೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆಕ್ಕೊನ್ದು (ಎಇ. XIX, ೧೮೫-೧೬; 1076); ಪತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗೆ ವಿ ೨ ಕಾಸಟಂ ಕೊಡಿಗೆಗೆ ವಿ ೫ ತವರದಡೆಗೆ ವಿ ೨ (ಕಇಅ. ೧೧೫-೧೯-೩೧; 1057); ಪಟ್ಟಾವಳಿಯುಟ್ಟುಡೆಯೊಳುಡುವ್ರದೇ ಕಾಸಟಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೪೬). **ಕಾಸಂಟ**: ಪತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗೆ ವಿ ೨ ಕಾಸಂಟ ಕೊಡಿಗೆಗೆ ವಿ ೫ (ಕಇಅ. ೧೦೪-೮-೩೦; 1078). **ಖಾಸಟ**: ಖಾಸಟದ ಮಳವೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆಕ್ಕೊನ್ದು (ಎಇ. XIX, ೧೮೯-೨೯; 1079). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಪಾಸಪಟ ?]

ಕಾಸಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೀನವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು; ಅಲ್ಪಬೆಲೆ: ಎಲ್ಲೀವ ಕಾಸಡೇವ ಸಾಲ್ಕ ಪೇರೂಕಾಯಿ ಆದವು (ನಿಸರ್ಗ. ೧೦೨); ಈ ಕಾಸಡೆ ಜನ ನಿನಗೇನ ಸುಖ ಕೊಟ್ಟಾವ (ಮಾವಿತೋ. ೪೫). [← ಪ್ರಾ. ಕಸಟ್ಟ = ಕಸ, ತುಚ್ಛವಸ್ತು]

ಕಾಸದಾರ, **ಕಾಸುದಾರ**, **ಕಾಸ್ತಾರ**, **ಕಾಸ್ದಾರ** (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ, —ಆಳು; ಕುದುರೆ ಲಾಯದವನು: ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಕಾಸದಾರನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು (ಪಾಳೆಗಾ. ೫೯); ನನ್ನ ಕಾಸದಾರರೂ ಸಾರಥಿಗಳೂ ನಿನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿರಲಿ (ವಚಭಾ. ೧೮೮). **ಕಾಸುದಾರ**: ೧. ಕಾಸುದಾರರ ಎದೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ದಾಲತ್. ೧೨). **ಕಾಸ್ತಾರ**: ೧. ಸುಮಾರು ೨೦೦-೩೦೦ ಕುದುರೆಗಳು ಇರಬಹುದು. ಒಂದೊಂದರ ಬಳಿಯಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನು ಕಾಸ್ತಾರನು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ಘಾಟೀಮು. ೫೪); ಕುದುರೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಸ್ತಾರರಿರುವರು (ಜನಜೀ. ೧೩೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆಜ್ಞಾಧೀನನಾದವನು; ಗುಲಾಮ: ನಾನೇನು ಅವಳ ಕಾಸ್ತಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋದೆನೇ ಅವಳ ಸಮಯ ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ (ರೂಪಸ. ೧೩೩); ಸಾವಿರ ಕುದುರೇ ಸರದಾರ ಮನೇಹೆಂಡತಿ ಕಾಸ್ತಾರ (ಗಾದೆ). **ಕಾಸ್ದಾರ**: ೨. ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೆಂಡತಿಯ ಕಾಸ್ದಾರನಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಸುತರಾಂ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ನಟಸಾ. ೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾಸ್‌ದಾರ್; ಮರಾ. ಖಾಸದಾರ್, ಖಾಸ್ತಾರ್]

ಕಾಸದೃಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಬೇಱೆವೇಱೆ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಕೋಮರದ ತೋರದೊಂಗಲ ತೊಂಡಬಡಿಗೆಯ ಗಂಡರ ದಾವಣಿಯ ಕಾಸದೃಸೆಯ ಪಂಚಚಾರಿಯ ಕಾರಿಯ ತುಜುಪಿನ ... ಸುಭಟ ಪಿಟಕಂ ಸಿಡಿಲ ಧ್ವನಿಯಂತೆ (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೨೦೪). [?]

ಕಾಸದೆ (ನಾ). = ಕಾಸದೃಸೆ: ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಗೆ ಗಂಡರ ದಾವಣಿ ವೀರಘಂಟೆಯುಪ್ಪರ ಗುಡಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೀವಣಿಕೆ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಸದೆಯೆಂಬು ಡೊಂಬಿಸಾಳ್ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರಮಿದಿರಾದಡಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೧-೧೩೬). [< ಕಾಸದೃಸೆ]

ಕಾಸಮರ್ದ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಎಲಹುರಿ: ಕಾಸಮರ್ದವು ಸಾರಕವಿದ್ದು ಕ್ರಿಮಿ ಕಾಸ ಕಫದ ಲೇಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೦-೯೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕಾಸರ$_1$ 'ಕಾಸರು' ನೋ.

ಕಾಸರ$_2$ (ನಾ). ಕೋಣ: "ಮಹಿಷಃ ... ಕಾಸರಃ, ಲುಲಾಯಃ-ಈ ೫ ಕೋಣ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೪); "ಮಹಿಷಂ ಕಾಸರಂ ... ಕೋಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಕಾಸರ$_3$ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: ಉರು ಕಾಸರಕೆ ತೆರಳಿದರಂದು ದೇಶವ ಬಿಟ್ಟು ಪಾಂಡವರೂ (ಜನಭಾ. ೩೯ ಸೂಚನೆ). 'ಕಾಸರದೇವಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಸರದೇವಿ (ನಾ). ವನದೇವಿ: ಸಂತಸವನಾಂತು ಕಾಸರದೇವಿಯರು ಸಂಪ್ರೀತಿಯೊಳಗೈದಿದರು ನಿಜರೂಪಾಂತು ಧರ್ಮಜನೆಡೆಗೆ ಸಭೆಯೊಳ ಗಂದು (ಜನಭಾ. ೪೯-೪). [ಕಾಸರ$_3$ + ದೇವಿ]

ಕಾಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ದೊಡ್ಡ ಸಿವನ್ನಿಮರ: "ಕಾಶ್ಮರ್ಯಃ –ಕಾಸರಿ, ದೊಡ್ಡಸಿವನ್ನಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). [< ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರೀ]

ಕಾಸರಿ$_2$ (ನಾ). ಎಮ್ಮೆ: "ಮಹಿಷಿ ಕಾಸರಿಯೆನಲ್ಕೆಮ್ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೬). [ಸಂ. ಕಾಸರೀ]

ಕಾಸರಿಕೆ, ಕಾಚರಿಕೆ, ಕಾಸಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮೊಗಚಾಳ; ಮಂಗರವಳ್ಳಿ: "ಗಂಡೀರಃ, ಸಮಷ್ಠಿಲಾ – ಈ ೨ ಕಾಸರಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); "ಪಿಶಾಚಿಕಾ–ಕಾಸರಿಕೆ, ನಸುಗನ್ನಿ, ಮರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೮). **ಕಾಚರಿಕೆ**: ಕಾಚರಿಕೆ ಬೀಜ . . . ಮೊಸರಿಂ ದರೆದು ಕೊಡಲು ಕಲ್ಲೊಡೆದು ಬೀಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೬೯). **ಕಾಸಲಿಕೆ**: ಆದರಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪತರು ಕಾಸಲಿಕೆಯಾದುದಲ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೬–೬). [?]

ಕಾಸರಿಗ 'ಕಾಸರ್ಕ' ನೋ.

ಕಾಸರು, ಕಾಸರ$_1$ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ, ದುಂಡಗಿರುವ, ಅರಸಿನ ಬಣ್ಣದ ವಿಷಫಲಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, ವಿಷವೃಕ್ಷ; ಕಾರಸ್ಕರ: ಇಲ್ಲಣ, ಸುಣ್ಣ, ಅರಿದಳ ಕಾಸರ ಕೊನರು ಇವಂ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರದು ಪೂಸಲು ಕೆಂಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೮). **ಕಾಸರ**: (೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಂಜಿರೈ; ಕಾಂಜಿರ; ಮಲ. ಕಾಞ್ಞಿರ; ತುಳು. ಕಾಯರ್, ಕಾಯೆರ್]

ಕಾಸರುಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಸರುಗುಪ್ಪೆಯ ದಾಜಿಯಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೬–೬; 960). [ಕಾಸರು + ಕುಪ್ಪೆ)]

ಕಾಸರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜ ಅಮ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳೆಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪–೨; 780). [ಕಾಸರು ? + ಊರ್]

ಕಾಸರ್ಕ, ಕಾಸರಿಗ (ನಾ). = ಕಾಸರು: (೬). **ಕಾಸರಿಗ**: ಸುರತರುವಿನೊಳು ಬೀಜವೇ ಕಾಸರಿಗನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೬–೪–೧೨).

ಕಾಸರ್ಕನ ಬಂದಳಿಗೆ = ಕಾಸರು ಮರದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವ, ಪರೋಪಜೀವಿಯಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊದರು ಗಿಡ: ಕಾಸರ್ಕನ ಬಂದಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಲೇಪಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಾರಸ್ಕರ]

ಕಾಸರ್ಕಣ (ನಾ). = ಕಾಸರು: ಕಾಸರ್ಕಣ (ಕಾರೊ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ಸಾಧಾರಣ ವೃಕ್ಷ. ಕಟ್ಟಿಗೆ – ಪೈ, ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗ.೩೬). [< ಕಾಸರ್ಕ]

ಕಾಸಲಿಕೆ 'ಕಾಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಸವಿಸಿಬಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಾಸಾ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಕಾಸಾದಂಡ (ನಾ). ಚಾಟಿಯ ಕೋಲು: ಶತಪ್ರಭಿ ಕುಡಿವರಿವ ಸುಲಿ ಪಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿಡಿದ ಕಾಸಾದಂಡದಧಿಕ ಗಜೇಶನಂ ಕಂಡ (ಶಂಕದಾ. ೧೧–೬೩). [< ಸಂ. ಕಶಾದಂಡ]

ಕಾಸಾಯ (ನಾ). ಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ; ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ: "ಕಾಷಾಯ – ಕಾಸಾಯ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯ]

ಕಾಸಾರ$_1$ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರ; ಬೋಗಾರ; ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಕಾಸಾರರು :– ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಜೈನರಿಗೆ ಕಾಸಾರರೆಂತಲೂ, ಬೋಗಾರರೆಂತಲೂ, ತಾಂಬುಟಿಗಾರರೆಂತಲೂ ಹೆಸರು ಹೇಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೫೫). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕಾರ]

ಕಾಸಾರ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ; ಸರೋವರ: ಮದವನ್ನಾತ್ಮಂಗಮಂ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ಜಲಧಿಯಂ ಸಾರಕಾಸಾರಮಂ . . . ಸ್ವಪ್ನದೊಳ್ ಕಾಂತೆ ಕಂಡಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೧೫); ಕಾಸಾರದ ಪರಿಕರದೊಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಂಚೆವಿಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೩೩); ಸುಲಿ ಸೀರೆಗಳನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೮); ನಿಸ್ತ್ರೀಯ ಕಾಸಾರದೊಳ್ ರಕ್ತಮಾನಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧–೩೫೨). [ಸಂ.]

ಕಾಸಾರಗೊಳಿಸು (ನಾ). ಸರೋವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ನಳ ಚರಿತ್ರ ಕರುಣರಸವನ್ನು ಕಾಸಾರಗೊಳಿಸಿತು (ಹೇಮುಕೂ. ೧೦೬). [ಕಾಸಾರ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಸಾರಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಕೊಳ ಕುಂಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾಸಾರಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ" (Limnology. ಇಂಕನ). [ಕಾಸಾರ$_2$ + ಜೀವಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಸಾವೀಶಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಾಸಾವೀಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಾಸಿ$_1$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಸಿ$_2$ 'ಕಾಸೆ$_2$' ನೋ.

ಕಾಸಿ$_3$ (ನಾ). = ಕಾಸಿಗ: ಕುಲಜಾತರಹ ಕಾರುಕಂ ಬಡಗಿ ಕರೆಗೆರೆವ ಕಂಚುಗಾಜಂ ಕಾಸಿಯಕ್ಕಸಾಲೆಯರೆನಿಪಯಭಿಧಾನದೀ (ನವಮೋ. ೨–೩೨). 'ಕಾಸಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಸಿ$_4$ (ನಾ). ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರ, —ಪಟ್ಟಣ: ಅಸಿವರುಣೆಗಳಾ ಕಾಸಿಯ ಪುರವನು ಮುಸುಕಿ ಕಾದಿರುವಂದದಲಿ (ನವಮೋ. ೫–೪೩); ಕಾಸೀಗಿ ಹೋಗಲಕ ಏಸೊಂದು ದಿನಬೇಕ . . . ತವರೂರ ಮನಿಯಾಗ ಕಾಸಿ ಕುಂತಾಳ ಹಡೆದವ್ವ (ಗರತಿ. ೫೪). [< ಸಂ. ಕಾಶೀ]

ಕಾಸಿ$_5$ (ನಾ). (?): ಜಲಗೈವ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲ ಕಂಠೀರವ ನೆಲಜೀಪ್ಪ ಕಾಸಿಯ ಭೂತ ಕೆಲವ್ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಯಿಂದೆಸೆಯಿತು ರೈವತಾಚಲ ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಾಹ್ಯದಲಿ (ನೇಹತ. ೩–೪). [?]

ಕಾಸಿಕಜ್ಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಸಿಕಜ್ಜನ ಬೆಸದೊಸಿರಿ × ಜ್ಜೆಯ ಪಳ್ಳಿಯೊ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ್ಳ೧೯–೨; 907). [?]

ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ 'ಕಾಸಿಕಾವಡಿ' ನೋ.

ಕಾಸಿಕಾವಡಿ, ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ (ನಾ). ಕಾಶಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ತರುವ ಕಾವಡಿ: (೬). **ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ**: (೬). [ಕಾಸಿ$_4$ + ಕಾವಡಿ]

ಕಾಸಿಗ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ; ಶಿಲ್ಪಿ: ಅಯ್ವತ್ತು ಮತ್ತರದಜಿಕೂಳಗೆ ಕಾಸಿಗಂಗೆ ಎರೆ ಆಜು ಮತ್ತರ್ ಕಿಸುಕಾಡು ಆಜುಮತ್ತರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೦–೧೧; 931); ಬೆಸಗೆಯ್ದೊಂ ಕೊಯತೂರ ಕಾಸಿಗಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಬಹುಗುಣತೇಜನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨–೬; 950); ಚಾಮುಂಡರಾಯಂ ಬರೆದಂ ಕಾಸಿಗ ಬಮ್ಮೋಜಂ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೭–೫೮; 1124). [?]

ಕಾಸಿಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರ: ಕಾಶಾ ಕರ್ಪಟ, ಕಾಸಿ [ಪಾಕಾಂ. ಕಸೆ] ಗಪ್ಪಡ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಸಿ$_3$ (< ಕಾಸೆ) + ಕಪ್ಪಡ]

ಕಾಸಿನಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಸಿನಸರ, ಸರದಾಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ವೈಶಿಗ. ೬-೧೧೦). [?]

ಕಾಸಿನಸೇವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಂಬಡಾ-ಅಂಬಟೆ, ಪುಳ್ಳಂಪುಣಸೆ, ಅಗುಳುಶುಂಠಿ, ಕಾಸಿನಸೇವಂತಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೪). [?]

ಕಾಸಿನಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ವೈಶಿಗ. ೨೧-೩೯೩). [?]

ಕಾಸಿವಾಲ್? (ನಾ). (?): ಭರದೊಳೆಕ್ಕುವ ಕಾಲ್ಗಳು ಪಲಕಾಲ್ಗಗಂತಿರೆ ಕಾಸಿವಾಲ್ಗಮದಾಗೆ ಸರಭದವೊಲು ನರಹರಿ ಘರ್ಜಿಸುತ ಕೇಸರಿಯ ನಡ್ಡೈಸಿದನಿಂತೂ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೪೪). [?]

ಕಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಿಸು ; ಕಾಸು : ಸೀರೆಯೊಳ್ ಮಾಸರಮಾಗೆ ಸೇವಗೆಯನೊತ್ತಿ ಸಿತೋದಕದಿಂದೆ ಮತ್ತದಂ ಕಾಸಿಸಿ ಮಾಟ್ಕೆ ಲಡ್ಡುಗೆಯನೀ ತೆಜದಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೨) ; ಕಾಸಿಸಿದ ಕೆಂಬೊತ್ತ ಲೋಹದ ನಿಸಿತ ಶೂಲಾಗ್ರಂಗಳಲಿ ತೆಗೆಸು (ಬಸವು. ೫೦-೩೯).
[ಕಾಸು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಮಾಂಚಹುಲ್ಲು, ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು, ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ವೈಶಿಗ. ೨೭-೫೧೨).
[ಕಾಸ್ಸಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಸೀಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಗಂಧಕಾಮ್ಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ; ಅನ್ನಭೇದಿ: "ತುಂಬುರಂ-ಕಾಸೀಸ" (ಒಷಧಿ. ೭೧) ; ಅರಿದಾಳಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಜ್ಜರಸಂ ಕಾಸೀಸಮರಗು ಕೇರ್ ಮೆಳವನೊಂದಿರೆ ತಿಲತೈಲದೊಳಟ್ಟುತೊರಸುಗೆ ತುರಗಕ್ಕೆ ಪಿಂಗುಗುಂ ತಳ ರುಜೆಯುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೪) ; ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಾಸೀಸ, ಏಲಾವಾಲುಕ - ಇವಿಷ್ಟನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹತೂಕವ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆಉಳಿಯೆ ಕಾಸಿ ಮಂಡೆಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ರೋಮ ನಾಶವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಕಾಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಮಾಡು ; ಬೇಯಿಸು ; ಕರಗಿಸು : "ಕಾಸು - ದಾಹೇ, ವಿವಧೇ ಚ (ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ)" (ಶಮಧಾ) ; ಆ ತಪಸ್ವಿ ಯೋಜಿರ್ದ ಶಿಲೆಯಂ ಕಾಸುವುದೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೧-೩೧) ; ಕರಂ ಕರವಾಳೊಡನಮರೆ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚಂತೆ ವಸುಂಧರೆಯೊಳ್ ದಿಟ್ಟುರ್ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೧) ; ನಾಯ ಬಾಲಮಂ ಕಾಸಿ ತಿರ್ದಿದೊಡಂ ಕೊಂಕು ಮಾಣದು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೨) ; ಒಮ್ಮೆ ಕಾಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಕರಗಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟು ಎನ್ನಮನದ ಮೋಹವ ಕಳೆದನಯ್ಯ (ಚೆನ್ನವ. ೧೮೧) ; ಕರಗಿ ಕಾಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯನು ಬೇಜಿರಿಸಿ ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮವನು ಕಂಡಶಿಸಿದಂತಿರ ಲೆಸೆವ ಶಿವನನು ಕಂಡನು (ಶುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೬) ; ತನಿಪಾಲ ಕಾಸಿದಂತಿಹು ದಾತ್ಮರಸಿಕನ ಅನುಭವ ಕುಲಸತಿಯರೊಳು (ಭರತೇ. ೫-೯೧).
[ಕಾಯ್$_2$ + -ಸು]

ಕಾಸು$_2$, ಕಾಚು$_3$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರದ ಸಣ್ಣನಾಣ್ಯ : "ಕಾಸು - ದಾಹೇ, ವಿವಧೇ ಚ (ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ)" (ಶಮಧಾ) ; ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಹೊತ್ತು ಕಾಸಿಗಾಗಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವ ಬೇಡುವವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೫-೩೭೮) ; ಅವರ್ಗಳತ್ತ ಕಾಸಿಂಗೀಗೆಳ್ ಗೋರೆಸಮಂ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಂಡೋರಂತಿರೆ ಬರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೪) ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರನಂತೆ ಕಾಸಿಗೆ ಮನಮಿತ್ತನೆಂದು (ವೀರವಿ. ೨-೫೪) ; ಹುಟ್ಟುಕುರುಡ ಕಾಸ ನೀಡಿ (ಕವಿಸೋ. ೩೯). ೨. ದುಡ್ಡು ; ಹಣ : ನಾಲ್ಕು ಕಾಸು ತರದ ನಿಮ್ಮ ಸತ್ವವೆಂದರೇನು (ರಂಗರೋ. ೧೦೦) ; ಕಾಸಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ) ; ಕಾಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಜ್ಜಾಯ (ಗಾದೆ). **ಕಾಚು$_3$** : ೧. ನೀಚಾಧಮ ! ಕುಶಿಕ ಪುತ್ರಗೆ ಯಾಚಿಸಿ ಧನಕೊಡುವೆನೆಂದು ಬೊಗಳುತ ಬಂದು ಕಾಚೊಂದನು ಕೊಡದೆಯಿರುತಿಹೆ (ಹಚಮ. ೯೧).

ಕಾಸಿನ ಸರ = ಒಂದು ಕೊರಳ ಆಭರಣ ; ಕಾಸಿನ ಆಕಾರದ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಚು ; ತೆಲು. ಕಾಸು]

ಕಾಸು$_3$ (ನಾ). ನೆಲವು ; ಕಾವಡಿ ; ಕಾಚ : "ಭಾರಯಷ್ಟಿ, ವಿಹಂಗಿಕಾ-ಈ ೨ ಕಾ(ಚ)ಸಿನ ಕಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೬೩) ; ಕಾಸು ವಿಹಂಗಿಕೆಯದಡ್ಡವೋಜೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬) ; ಪಾಸದ ನೇಣ್ಗಳಂ ಪೊಸೆವ ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿನ ಕಂದಿಯಂ ಸಮೆವ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಜಿಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೬) ; ಕಡವೆಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಡುಗಜಿ ಕೂರಗೆಯೆಂಬಿವನ್ನೆದೆ ಕಾಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಿ] ನೊಳ್ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು ಕಾನನದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮). [< ಸಂ. ಕಾಚ]

ಕಾಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ ; ಭರ್ಜಿ ; ಭಲ್ಲೆ.
[ಸಂ. ಕಾಸೂ]

ಕಾಸುದಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ಎಳ್ಳಷ್ಟು ತಿಳಿ (?) ; "ಅರಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ವಾಸವ ಶಂಕರ ವಾರಿರುಹಾಸನರಂ ಮೋಸಗೆಯ್ದ ಮಾಧವನಿರವಂ ಕಾಸುರಿಯ ದೆಳೆಯ ಗೋವಳರೋಸರಿಸಲ್ ನುಡಿದರೊಲ್ಮೆ ಬಳ್ಳೆಗಳಿಂದಂ (೧೬ತಗೋ. ೮-೧೮). [?]

ಕಾಸುವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಸು ಹಾಗು ಅದರ ಎಂಟನೆಯೊಂದು ಭಾಗ ; ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ ಹಣ : ಯಾವದೊಂದು ಕಾಸುವೀಸದ ತೆರ್ಗೆನೂ ಇಲ್ಲ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬-೮ ; 1169) ; ಕಾಸುವೀಸಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಯ ದಾಸನೆಂದು ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೦-೯) ; ಕಂದಾಯ ಮನಲ್ಲದೆ ಪೆಱತೊಂದು ಕಾಸುವೀಸಮನೊಲ್ಲಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೫-೩) ; ಕಾಸುವೀಸದ ಆಸೆಗೋಸುಗ ಘಾಸಿಮಾಡಿ ವಿಟರನು (ಶರಲೀ. ೩೬೪-೪).
[ಕಾಸು$_2$ + ವೀಸ]

ಕಾಸುಳ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ : ರೋಹಿಣೀ ಸಂಧಿಯ ಕೆಳಗಿರೆ ಕಾ(ಸೂ)ಸುಳ ಪೆಸರದಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೨). [?]

ಕಾಸುಳಿ, ಕಾಂಸುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ತುರುವೆಗಿಡ : "ತುಱುವೆ ತೇಜಸ್ವಿ ಕಾಸು[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭).
ಕಾಂಸುಳಿ : (೩). [?]

ಕಾಸೂರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಣ್ಕಿಜಿಯರಾ ಎಮ್ಮೆರ್ಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ ಸತ್ತೋನ್ ಕಾಸೂರನ್ (ಎಕ. X (೩), ಚಿಂತಾಮ. ೩೪-೭ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾಸೆ$_1$, ಕಾಶಿ$_3$, ಕಾಶೆ$_1$, ಕಾಸ್ಸಿ, ಗಾಸೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಉಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ : ಕಾಸೆಯನುಟ್ಟು ಜನ್ನವಿರಮಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತೆಗದಿಕ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕಾಸೆಯನುಟ್ಟು ಬೊಟ್ಟನಿಸಿವಾಗಿರಲಿಟ್ಟು ಲಲಾಟಪಟ್ಟದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೨೨) ; ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟೆಯ ಕಾಸೆ ತೋಱುವ ಕನಕದುಡಿನೇವಳ ವಿರಾಜಿಸುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫) ; ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸದ ನಡೆಗೆ ಧರಣಿಯು ಕಾಸೆ ಮೀಸೆಯುಸುಳ್ಳ ಕಲಿಗಳು ಸೇರರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೦-೨೪). ೨. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ವಸ್ತ್ರ ; ಕಟಿವಸ್ತ್ರ : ತೊಡೆಚಲ್ಲಣವೆರಸಿ ಕಾಸೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಭೂತಾಕೃತಿವೆತ್ತು ನಿಂದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೩) ; ಪಟ್ಟೆಯ ಚಲ್ಲಣ ಪಂಚವರ್ಣದ ಕಾಸೆ ಬೆಳ್ಳಮುತ್ತಿನ ಮೊಲೆ ಗಟ್ಟು (ಭರತೇ. ೧೨-೫೮) ; ಒಡಲ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳನದ ಕೆಂಜೆಡೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾ ವಿಕಲ್ಪದ ಜಡಿವ ಮಣಿಕುಂಡಲದ ನಿಡುಗಡ್ಡದ ತಳೆಗಾಸೆ ಉಡಿಗೆ ಬಹಿರ್ವಾಸದ ಶತಪ್ರಭೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿಡಿದ ಕಾಸಾದಂಡದಧಿಕ ಗಣೇಶನಂ ಕಂಡ ಅರಸನು (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೬೩).

ಕಾಶಿ$_{3}$: ೨. ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಿದೆದೆಥಟ್ಟೆ ಬಿಗಿದಿಟ್ಟ ನೆರಿ ಕಾಶಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೩-೪೧). **ಕಾಶೆ$_{1}$** : ೧. ಚಿತ್ರಮಯ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಕೈಗೈದು ರಾಜಿತಮಾದ ಕಾಶೆಗಳನುಟ್ಟು (ಶಂಕದಾ. ೨-೪೭). ೨. ಪೆರ್ದುಱುಬು ಉಡಿಜಲ್ಲಿಯುಟ್ಟು ಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರು ಕೋಲಾಹಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೯೫). **ಕಾಸಿ$_{1}$** : ೧. ಚರ್ಮದ ಕಿತ್ತು ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕರುಳ ಕಾಸಿಯಾಗುಟ್ಟು (ಭೈರಸೂ. ೧೧೨); ಭ್ರಮರ ವರ್ಣದ ಕಾಸಿ ಪೈದೊಡೆಯ ಕುಪ್ಪಸದಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೭೮); ಸೆಱಗ ಜೋಡಿಸಿಯಿಳುಹಿ ಕಾಸಿಯ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೬-೯). **ಗಾಸೆ$_{3}$** : ೧. ಸುಂದರ ಹೊಸದುಪ್ಪುಟದ ಗಾಸೆಯ ಚದುರೆಯರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೭೩). ೨. ಅಸಮ ಗಾಸೆಯ ಖಡ್ಗಕಾಣೆಯ ಗಳದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಮಡಿಭ. ೧೨).

[< ಕಾಚ$_{2}$]

ಕಾಸೆ$_{2}$, ಕಾಸಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರ: ಮಹಾಪದ್ಮನಂ ಕಿಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಕಾಸೆಗಳಂ ಕಳೆಯೆನೆಂದು ಜಾದಿನ ಸೇಲೆಗಳನುಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೬); ತಲೆಗಿರಿದುಟ್ಟು ಕಾಸೆಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೯-೩೨); ಕಾಸೆಯನಳಿದು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಧುವಾದೆನಯ್ಯ (ಶಿನವ. ೭೪-೬೨); ಜಡೆಗೊಂಡ ಪಿಣಲಂ ತಾನೆ ಬಿಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯಂ ಕಳೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಬಂಹರಿ. ೪-೪೨ ವ). **ಕಾಸಿ$_{2}$** : ಕಾಸಿಯನುಟ್ಟು ತ್ರಿಪುಣ್ಡ್ರಮನಿಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೪-೩; 955); ಕೊಟಿಗಣ್ಣುಂ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯುಂ . . . ತೊಟ್ಟ ಕಾಸೆಯುಂ ಬೆರಸು [ಹಂಸೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಸು ಬಂದಿರ್ಪಂತೆ ಬರ್ಪುದುಂ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೫). ೧. ಕಾಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿ] ಕಂಚಡಿಯೇಕೆ ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). ೨. ಕಾಷಾಯ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ● 'ಕಾಸೆವೊಚ್ಚೆಯ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾಷಾಯ. / ತಮಿ. ಕಾಶೈಯೂಡೈ = ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ]

ಕಾಸೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟು: ಪಲವು ಬಟ್ಟೆಗಳನು ಮಟ್ಟನು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಟಕೆ ಕಾಸೆಗಟ್ಟನು (ಗೀತಗೋ. ೪೯-೫).

[ಕಾಸೆ$_{1}$ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಕಾಸೆವೊಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ವೊಚ್ಚೆ,—ಜೋಡು: ಕಟ್ಟಿದ ಜವದಾಡೆಯ ಮಟ್ಟದ ಕಾಸೆ ಮೊಚ್ಚೆಯದ ಬಿಟ್ಟ ಜೆಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯದ ಖಾನ ಮಲುಕರಿಟ್ಟಣಿಸಿದರೋಲಗದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೨೬).

[ಕಾಸೆ$_{2}$ + ಮೊಚ್ಚೆಯ]

ಕಾಸ್ತಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸ್ದಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸ್ಮೀರ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ: ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ ಕಾಸ್ಮೀರಭೂಮಿ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೫-೧೧; 1130).

[ಸಂ. ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ]

ಕಾಹ (ನಾ). ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕಾಪು; ಕಾವಲು: ಸುಡುಗಾಡ ಕಾಹವೆಂದೇನದಱ ಪಂಥಮಂ ನುಡಿದು ಪೇಳೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೬). 'ಕಾಹು' ಪರಾ.

[ಕಾ$_{1}$ + -ಹ$_{2}$]

ಕಾಹಕ (ನಾ). "ಸಂರಕ್ಷಕ; ಪಾಲಕ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ" (ಕಸಾ್ತಕೋ); ಉಲಿವ ಭಟ್ಟರ ನಿಲಿಸಿದನು ಸಮನೆಲನ ಹೊಗಳುವಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಹಕರ ಕಳಕಳವ ನಭಕೊತ್ತಿದನು ಕಹಳಾರವಕೆ ಕೋಟಿಸುತ ತಲೆ ಮುಸುಕಿನಲಿ ತಾರಿದೊಡಲಿನ ತಳಿತ ದುಗುಡದ ಮೋಱೆಯಲಿ ಕುರುಕುಲಭಯಂಕರನೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೫೨).

[ಕಾಹ + -ಕ$_{3}$]

ಕಾಹಲಿ, ಕಾಹಳ, ಕಾಹಳೆ$_{3}$ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯ; ಕಹಳೆ; ಕಾಳೆ: ವಂಶ ಶಂಖ ಕಾಹಲಾದಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸುಷಿರಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೩). **ಕಾಹಳ** : ಮರ್ದಳೆ ಝುಲ್ಲರಿ ಮುಕುಂದ ತಾಳ ಕಾಹಳ ಶಂಖವಂಶ ವೀಣಾ ಸ್ವರಂಗಳೆಸೆಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೮); ಕಾಹಳ ಬಹುವಿಧ ವಾದ್ಯಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೨); ಅಹ ತನ್ನೊಡಲೊಡತಿ ಮಾಯಾದೇಹಿನಿಯೆ . . . ದೋಹಳವೆ ತನ್ನಕ್ಷಿಯುಗಳದ ಕಾಹಳವೆ ಕಾಮಪ್ರತಾಪದ ಮೋಹಳವೆ ಮನಮಥನ ಶರಧಿಯೆ ಎನುತ ಸೈವಡೆದ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೬-೩೪). **ಕಾಹಳೆ$_{3}$** : ಮೊಳಗಲುದ್ದಾಮ ಜಯ ಕಾಹಳೀ ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಂ (ಶೀಷರಾ. ೧೪-೬೨).

[ಸಂ.]

ಕಾಹಲೆ, ಕಾಹಳೆ (ನಾ). ೧. = ಕಾಹಲ: (ಶಿ). ೨. ದೊಡ್ಡಭೇರಿ, —ನಗಾರಿ. **ಕಾಹಳೆ** : ೧. ಕಣ್ಣಂಜಲ್ಗಿಂದ್ರಂ ಬಿಗಿದ ಪೊನ್ನಕಾಹಳೆಯೆಂಬಿನಮೆಸೆದಂ ಮೃಗಾಂಕನರ್ಧೋದಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೮೦).

[ಸಂ. ಕಾಹಲಾ]

ಕಾಹಳ 'ಕಾಹಲ' ನೋ.

ಕಾಹಳೆ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಬಂಡೆಯೆನೆ ಚಂಡೆ ಕಾಹಳೆಯೆನಲ್ಕಳ್ಳಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂಡೆಕಾಕಳೆಯೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨).

[?]

ಕಾಹಳೆ$_{2}$ (ನಾ). ಧರ್ಮದರ್ಶಿ (?): ಕುಡಿನುಡಿಱೆಯ್ಯುಂ ಅಯ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ [ಬಾ]ದುವೆಯ ಕಾಹಳೆಗಳ ಕೈಯಲು × × × ಧಾರಾಪೂರ್ವಕನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೬೨-೫೭; 1186).

[?]

ಕಾಹಳೆ$_{3}$ 'ಕಾಹಲ' ನೋ.

ಕಾಹಳೆ 'ಕಾಹಲೆ' ನೋ.

ಕಾಹಿ, ಕಾಯಿ$_{3}$ (ನಾ). ಕಾಯುವವನು; ಕಾವಲುಗಾರ; ರಕ್ಷಕ. 'ಕಱುಗಾಹಿ', 'ತುಱುಗಾಹಿ', 'ಮಸಣಗಾಹಿ' ಪರಾ. **ಕಾಯಿ$_{3}$** : 'ತುಱುಗಾಯಿ' ಪರಾ.

[ಕಾಹು$_{1}$ (< ಕಾಪು) + -ಇ$_{3}$]

ಕಾಹಿಗ (ನಾ). = ಕಾಹಿ: ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾಹಿಗರ ಗೆಲ್ದುರುಳಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಭಾ. ೮-೯೯).

[ಕಾಹು$_{1}$ (< ಕಾಪು$_{1}$) + -ಇಗ]

ಕಾಹಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಲಿಸಿಂದನೊಳಗಾಗಿ ಕಾಹಿನಾಡಯ್ವಗ್ಗರ್ ಮತ್ತನಾರ್ಲ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೫೪; 1045).

[ಕಾಹಿ ? + ನಾಡು]

ಕಾಹಿಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಕಾಹು$_{1}$ 'ಕಾಪು$_{1}$' ನೋ.

ಕಾಹು$_{2}$ (ನಾ). ಕಾವಲಿನ ಸುಂಕ; ರಕ್ಷಾಶುಲ್ಕ (?): ಕಿಱುದೆಱೆ ಕುಱು ಕುಳಾಯ ಒಳಗಾಗಿ ಕಾಹಂ ಪಡೆದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೦-೨೯; 1096). ರಾಹುತಗೌಡಂಗೆ ಬಿದಿರೂರಲು ಪಣವೊಂದರ ಕಾಹ ಕಾರುಣ್ಯಗೆಯ್ದು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೧-೧೦; 1124); ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ ಕಾಹು ಮೊದಲು ಆ ಬಾಳ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ ಮಾ(ಂ)ನ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೬-೧೧; 1377).

[< ಕಾಪು$_{1}$]

ಕಾಹು$_{3}$ 'ಕಾಯ್ಪು$_{1}$' ನೋ.

ಕಾಹುರ$_{1}$ 'ಕಾವರ$_{2}$' ನೋ.

ಕಾಹುರ$_{2}$ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಹುರತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗ; ರಭಸ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಕದನಾಳಾಪಕರ ಕಾಹುರತೆ ಹೊಸತಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೪೦).

[ಕಾಹುರ$_{1}$ (< ಕಾವರ$_{2}$) + -ತೆ]

ಕಾಹೇಱು, ಕಾವೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವು ಏರು; ಉಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಝುಳ ತಾಗಿ ಕಳೆಕಾಮ . . . ಅಸ್ಥಿಗಳು ಕಾಹೇಱೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೧೯); ನಲಿನಲಿದು ಕಾಸಿ ಪದಪಾಕಮಂ ನೋಡುತಂ ಕಾಹೇಱುತಿದು ಸೀದುವೆಂದು ಬೇಱುರಿಸುತಂ ಅಹಾ ಇದೆನ್ನವಂಗೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೬-೧);

ಸಂದುಕಾಸಲು ಕರಗಿ ಕಬ್ಬುನಂ ಕಾಹೇಱುವಂದದಿಂ(ಸೋಮಚ. ૩-೫೭); ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊದಿಸಿತು ವದನವನು ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಹೇಱಿದವು ಪಾರ್ಥಂ ಗೊಂಡು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧). ೨. ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗು; ಕೆರಳು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ಒದೆದನಳಲನು ರೋಮ ಹರುಷದ ಹೊದೆದು ಹೊರೆ ಹೆಚ್ಚಿದನು ಕಾಹೇಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೦); ಕೇಳಿ ಕಾಹೇಱಿದಂ ಮೀಱಿದಂ ಸಾರಿದಂ ಕಾಳಗಮನುಬ್ಬಿನಿಂ (ಜಬಪು. ೩೧-೪೦). ಕಾವೇರು: ೧. ಯೌವನದ ರಕ್ತ ಕಾವೇರಿ ಕಾತ್ಯೂಷಾಳ ಸುಂದರ ವದನ ಕೆಂಪಾಯಿತು (ಘನರು. ೭೦). ೩. ಉದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗು; ಆವೇಶ ತುಂಬು: ದೇಶಕ್ಯೂ ಕಾವೇರಿದ ಕಾಲವದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೫). [ಕಾಹು$_3$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಏಱು$_1$(< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾಹೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ 'ಕಾಟ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಳ್$_2$ 'ಕಾಟ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಳ$_1$ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಿ; ನೀಚ: ಖೂಳರು, ಮೂಳರು, ಕಾಳರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭-೧೯). [ಕಾಳು (< ಕಾಟ್$_1$) + -ಅ$_7$]

ಕಾಳ$_2$ 'ಕಾಲ' ನೋ.

ಕಾಳಂಕ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳದಾರಿ; ಕಾಡು ಪ್ರದೇಶ: ಸುಂಕವನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಕಾಳಂಕದಲಿ ಪೋಗುತಿರೆ ಮಾರ್ಗತಪ್ಪಿ . . . ಭಾಸ್ಕರ ನುದಯಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುಂಕದವರ ಕೈಯ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ವಿಸಾಸು. ೩೮-೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಕಾಳಂಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ. ೨. ಕೊಳೆ; ಮಾಲಿನ್ಯ. ೩. ಕಪ್ಪು. 'ಕಾಳಂಕಧರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಲಂಕ]

ಕಾಳಂಕಧರ (ನಾ). (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ಕಪ್ಪು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಶಿವತಂತ್ರ ಜಾಲಾನುಭವಿಗಳಂ ಕಾಳಂಕಧರ ಸಮಯ ನಿಷ್ಠಾ ತುರರ ನೋಡಿ ತಾಳಿದಂ ಸಂತಸವನು (ಏಕೋಚ. ೨-೬೯). [ಸಂ. ಕಾಲಂಕಧರ]

ಕಾಳಂಗೆಯ್ 'ಕಾಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಾಳಂಜಿ 'ಕಾಳಾಂಜ್ಜ' ನೋ.

ಕಾಳಂಜಿಯಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ರೇಚನೀ- ಕಾಳಂಜಿಯ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೦). [?]

ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ 'ಕಾಳಾಂಜವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳಕಂಠ 'ಕಾಲಕಂಠ' ನೋ.

ಕಾಳಕಂಧರ 'ಕಾಲಕಂಧರ' ನೋ.

ಕಾಳಕತ್ತಲೆ 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಕನ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಜ್ಜ ರಾನಿಱಿದೋಡಿಸಿ (ಎಕ. X. ಮಾಲೂರು. ೯೭-೧; 750). [?]

ಕಾಳಕೂಟ 'ಕಾಲಕೂಟ' ನೋ.

ಕಾಳಕೂಟಪ್ರಭವ (ನಾ). ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟುದು, —ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಕಾಳಕೂಟ ಪ್ರಭವ ಮಾಗಿಯುಂ ಅಮೃತೋದಯಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಕಾಳಕೂಟ (= ಕಾಲಕೂಟ) + ಪ್ರಭವ]

ಕಾಳಕೃತಾಂತ (ನಾ). ಕಾಲಯಮ; ಪ್ರಳಯ ರುದ್ರ: ಅಂತರಂ ಧುರಧರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ವೆಡೆಗೆ ಕಾಳ ಕೃತಾಂತನೆನುತ್ತ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ವರ ವಿಬುಧವ್ರಜಂ (ಎಇ. IV, ೧-೭೮; 1204). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಕೃತಾಂತ]

ಕಾಳಗ 'ಕಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕಾಳಗತ್ತಲು 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗತ್ತಲೆ 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗದಾಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಖರ್ಚನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಯುದ್ಧದ ತೆರಿಗೆ: ಕಾಳಗದಾಯಮುಂ ಪೊಂಗೆ ವೀಸ ೨ ವೂಡೊಟಗೆ ಮಾಱಿದ ಭಂಡಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಬಿಲುಕೊಡೆ ವಡ್ಡರಾವುಳ ಮೂಲೆಗೆ ಬಳ್ಳ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೦-೪೯; 1120). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ದಾಯ$_1$]

ಕಾಳಗವಲಗೆ 'ಕಾಳೆಗವಲಗೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಬೌದ್ಧರು ತಾವು ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕಾಳಗಮಾಡಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ನೌಕಾಸೇನೆಯನ್ನು . . . ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕವಿಕ. ೩೩). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ಅಡು$_1$]

ಕಾಳಗವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡು. ೨. ಯುದ್ಧವಾಗು; ಕದನವಾಗು: ಜಗತ್ಸಿಂಹ ಮಾನಸಿಂಹ ಇವರಿಬ್ಬರೊಳಗೆ ಕಾಳಗವೆಸಗಿ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೧೪). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ಎಸಗು]

ಕಾಳಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಿವಸೆಯ ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೪೪೫-೭; 975). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಳಗಾಜಿ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನು ಮದಿಗೋವಿಂದನು ಕಾಳಗಾಜಿರು ತುಱುವ ಹಿಡಿದು ಕಾದಲ್ಲಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೯-೮; 1295). [?]

ಕಾಳಗೊಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ(?): ಅಲ್ಲಿ ಮನ್ನೆಯ ನಿಬನ್ಧದ ಕಿಱುದೆಱೆಗಳಾವು ವೆನ್ದಡೆ ಮನೆವಣಂ ಪಿರಿಯ ರವಣಂ ಧನಬಳಂ ಕಾಳಗೊಲ್ಲು ಮೇಂಟಿ ಗಣ್ಣುಗ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೩೩; 1074); ರುದ್ರಮಯ್ಯಂಗೆ ಶ್ರೀ ಸಾಸಿರ್ವರುಂ ಕಾಳಗೊಲ್ಲು ಮೇಂಟಿಯುಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಇ. II, ೧೦-೨೩; 1080). [?]

ಕಾಳಜಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಾಲಯಮನ ಜಟ್ಟಿ: ಭೈರ ಬೊಮ್ಮ ರಕ್ಕಸ ಕಾಳಜಟ್ಟಿಗ ಬೀರ ಬೇತಾಳರಾದೊಳರು . . . ಅರಾದೊಡಮಡ್ಡಾ ಬರಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೮). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಜಟ್ಟಿಗ]

ಕಾಳಜಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಗೊಡವೆ; ಚಿಂತೆ: ಮಾಡುವವ ನಾನು; ನಿಮಗ್ಯಾತರ ಕಾಳಜಿ (ಕಭವಿ. II, ೨೫); "ಗೋದಾವರಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಳಜಿಯೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಬ. ೯೮); ಆದರ ಕಾಳಜಿ ನನಗಿರಲಿ (ಮನೋನಂ. ೯೭). ೨. ಜೋಪಾನ; ಜಾಗರೂಕತೆ; ಆಸ್ಥೆ; ಎಚ್ಚರ; ನಿಗ: ಅವಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಕಾದಿಟ್ಟ ಕೆಲವು ನನ್ನ ಹಳೆಯ ಪತ್ರಗಳೂ . . . ಸಿಕ್ಕಿದವು (ನಾಲಂಸಾ. ೧೧೫); ಒಳ್ಳೇ ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದೆವು (ಮೇದಿಮು. ೨೦೪); ತುಂಬ ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲವೆ? . . . ತುಸು ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಕಾಲು ಹಾಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೨೪). ೩. ಆರೈಕೆ: ಎಲ್ಲಾ ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಳಜಿ ನೋಡಿಕೊಂಡೆ (ವೈನಿ. ೨೧೩).

ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊ = ೧. ಎಚ್ಚರವಹಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರು: ವೈದ್ಯರೇ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ವಿಶೇಷ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೨). ೨. ಆರೈಕೆ ಮಾಡು: ಹಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಮಿನ್ದಾ. ೩೨); ಶ್ರೀಕಾಂತ ಬೇಗ ಸುಧಾರಿಸಬಹುದು. ಅನಂತರ ನಾವು ಅವನ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೩೨).

ಕಾಳಜಮಾಡು = ೧. ಎಚ್ಚರವಹಿಸು : ಹೇಳಿದರು ತಮ್ಮ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕುರಿ ಹಿಂಡ ಕಾಳಜಿಯ ಮಾಡಿ ಕಾಯ್ರೆಂದು (ನಾಡಪ. ೬೦). ೨. ಚಿಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಡ, ದೇವರಿದ್ದಾನೆ (ಕನಸು. ೬೪); ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗುಲ್ಲಪ್ಪಯ್ಯನು ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೬೧). [← ಮರಾ. ಕಾಳಜೀ]

ಕಾಳಜೀರಿಗೆ 'ಕಾಳ್ಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಳತನ 'ಕಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಾಳದಂಡ 'ಕಾಲದಂಡ' ನೋ.

ಕಾಳನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಚಿರಕಾಲದ ನಿದ್ದೆ ; ಸಾವು ; ಮರಣ : ವಿಷವು ಕೂಡ . . .ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಲ ನಿರುಪಾಯವಾಗಿ ಅದು ಅವಳನ್ನು ಕಾಳನಿದ್ರೆಗೈಯು ವಂತೆ ಮಾಡಿತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨-೩). [ಕಾಳ್ಕ (= ಕಾಲ) + ನಿದ್ರೆ]

ಕಾಳಬಜ್ಜರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಖಡ್ಗ (?) : ಪ್ರಸವಾಲಯದೊಳ್ ಜಗತೀ ಪ್ರಸವಾಭಾರಕ್ಕೆ ಕಿಬ್ಬು ಕೆಲದೊಳ್ಸಾರ್ಚಿದರ್ಸಿಲತೆಗೆ ಕಾಳ ಬಜ್ಜರಿವೆಸರಾಯ್ತುಂದಿಂಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗಳ್ಪವಿಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೮೩). [ಕಾಳ್$_1$ (= ಕಾಲ) + ಬಜ್ಜರಿ]

ಕಾಳಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ : ಸರ್ಕಸ್ ನೋಡ ಹೋಗುವ ಕಾಳಬುದ್ಧಿಯು ಏಕೆ ಬಂತೆಂದು ಹಲುಬಿದಳು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೫೧). [ಕಾಳ್$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಳಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ವುರು ದಂಣ್ಣ[ಲ್ಲೊಲ್ಲಿ]ಯರ ಮಗಳ್ ಕಾಳಬ್ಬೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೩ ; 897). [ಕಾಳ್$_3$ (= ಕಾಲ) + ಅಬ್ಬೆ]

ಕಾಳಭ (ನಾ). ಆನೆಯಮರಿ ; ಮರಿಯಾನೆ : ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಗಜೇಂದ್ರ ಪದದೊಳ್ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಕಾಳಭಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೫೫). [ಸಂ. ಕಾಲಭ]

ಕಾಳಮರ್ತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ ; ನೀಚಮಾನವ : ಮತ್ತೆ ಲಾಗಿನ ಅಣ್ಣಗಳು ಸಜ್ಜನಗಳೈರು, ಮುಯ್ಯಬಂಧುಗಳು, ಕಾಳಮರ್ತ್ಯರು (ಮೋಲಿಮಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮರ್ತ್ಯ]

ಕಾಳಮಾಳೆ 'ಕಳ್ಳಿಮಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಳಮೇಘ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮೋಡ ; ಕರಿಮೋಡ : ಕಾಳಮೇಘ ಮಂದಿರದ ಜಾಳಂದರದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸೂಳೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಯೆಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಮಿಂಡಗಾಜರು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೦೪-೧೩). [ಕಾಳ್$_3$ (= ಕಾಲ) + ಮೇಘ]

ಕಾಳಯಮ 'ಕಾಲಯಮ' ನೋ.

ಕಾಳಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೆರಡನೆಯದು : ಮತ್ತಮಾ ವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ . . . ಕಾಳಯುಕ್ತಿ. . .ಅಕ್ಷಯ ವೆಂದರವತ್ತು ತೆರನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ. ಕಾಲಯುಕ್ತಿ]

ಕಾಳರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸ; ಕ್ರೂರ ರಾಕ್ಷಸ : ಮಸಿಯಂ ಪುಂಜಿಸಿದಂತುಟಪ್ಪ ತನು ನೀಳಾಂಭೋಧರಂ ಬಾಡೆಗಳ್ ಪೊಸಮಿಂಚುಗ್ರವಿಲೋಚನಂ ದಿವಿಜಗೋಪಂ ಕಾರೊ ಮೇಣ್ ಕಾಳ ರಕ್ಕಸನೋ ಪೇಟಿನೆ ಬಂದು ತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬); ತುರಗಾಕಾರದೆ ಕಾಳರಕ್ಕಸನೆ ಮೂಜಜುಂ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗಲೆಟ್ಟುರುತಿರ್ಪಂತೆ (ಜಗವಿ. ೫-೪೪). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ರಕ್ಕಸ]

ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸಿ; ಕ್ರೂರಳಾದ ರಾಕ್ಷಸಿ : ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಮಗುವ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಜೂಟಳದ ಹುರಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗಿತ್ತು (ಅದವ. ೩೨); ದೇವತೆ ನೀಂ ಬೆಸನಾಗ್ಗೆ ಮಾಣದೆ ಕರೆವೆಗೆ ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ ನಾಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೬-೧೯). [ಕಾಳ್$_3$ (= ಕಾಲ) + ರಕ್ಕಸಿ]

ಕಾಳರಸು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟರಾಜ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಆಡಳಿತ. 'ಕಾಳರಸುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಅರಸು$_3$]

ಕಾಳರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟರೀತಿಯಿಂದ ಆಳು, —ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಸು : ಕೂಳು ಇಲ್ಲದ ಬಾಳು ವೇಳೆಗಿಲ್ಲದ ಆಳು ಕಾಳರಸುಗೆಯ್ವ ದೊರೆತನವು ಇವು ಮೂಜು ಹಾಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೪). [ಕಾಳರಸು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಳರಾಜ 'ಕಾಲರಾಜ' ನೋ.

ಕಾಳರಾತ್ರಿ 'ಕಾಲರಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಕಾಳವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆಸರು : ದಿನಕರ ತನೂಜಂ . . . ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಳವಟ್ಟದ ಬಿಲ್ಲಂ ಕೆಂದಳದೊಳಮರೆ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೫ ವ); ನಡೆಕೋಲ್ಸರಮುಂದಂಬುರ ದೆಡೆಯಂ ಪುಣ್ಯೊರ್ತು ಕಾಳವಟ್ಟದ ಕೊಪ್ಪಂ ಪಿಡಿದು ನೆಬಲ್ವರ್ಕಸುತಂ ಗಿಡಿಗಂ ಪೊಯೆ ನೊಂದ ಭುಜಗನಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪). ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ : ಚಂಡಶಾಸನಂ. . .ಮಗುಳ್ದಿಕ್ಕಿ ವಟ್ಟ ಸ್ಪಪಾರಿಸೆ ಕಂಡ ಭೂರಣದ ರೂಪಿಸಿದಂ ಪೊಯ್ಯೆ ಕಾಳವಟ್ಟದಿಂ ಪೋರಗದಿಂದೆ ಪೊಯ್ಯಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೧); ಕಡಿತಲೆಗಾಜರಲಗಲಗಿನೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ತಾಗಿ ನಿರ್ಘಾತವುಪ್ಪರಂ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಳವಟ ಮವಿತ ಮುಳಿತಮೆಂಬ ಪಲವುಂ ತೆಜದಿಜಿವ ದಿನ್ನಣದೊಳ್ ನೆಜೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [← ಪ್ರಾ. ಕಾಲವಟ್ಟ. / ಸಂ. ಕಾಲಪೃಷ್ಠ]

ಕಾಳಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಾಳಸಂಚು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸಂಚು: ಪ್ರಜಾರಾಜ್ಯವೆಂಬುದು ನಾಯಕ. . . ಕೃತ್ರಿಮಿಗಳ ಕಾಳಸಂಚು ಪಿತೂರಿಗಳಿಗೆಚಿನ್ನದ ಗವಸಣಿಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ. (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೧೯). [< ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಸಂಚು]

ಕಾಳಸಂತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಪೇಟೆ; ಕಳ್ಳತನದ ವ್ಯಾಪಾರ; ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸುವ ಕ್ರಯ ವಿಕ್ರಯ : ಇಮ್ಮಡಿ ಮುಮ್ಮಡಿ. . .ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಾಳಸಂತೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಜನತೆ ಮುಂದಾಯಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦); ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತು ಪೌಂಡಿನಂತೆ ಉಳಿಸಿ ಒಬ್ಬ ಕಾಳಸಂತೆಯ ಪಂಜಾಬಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮನೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಂತೆ ಕಳಿಸುತ್ತ ಬಂದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೪). [ಕಾಳ್$_3$ (= ಕಾಲ) + ಸಂತೆ]

ಕಾಳಸಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೆಸುಗೆಹೊಂದು ; ಸೇರುವೆಯಾಗು : ಅಮರ್ದಪ್ಪು ಕಾಳಸಂಬಡೆದಿರೆ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚು ತೊಳೆದಂತೆ ಬೆಮರ್ ತಿಳಿದೇಜೆ (ಅನಂಪು. ೮-೫೨). [ಕಾಳಸ (< ಕಾಳಸೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಳಸರ್ಪ 'ಕಾಲಸರ್ಪ' ನೋ.

ಕಾಳಸೆ, ಕಳಾಸ, ಕಳಾಸು, ಕಾಳಸ, ಕಾಳಾಸ(ನಾ). ೧. ಹತ್ತುಗೆ ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ ; ಬೆಸುಗೆ : ಒಡನೊಡನಪ್ಪಿದರ್ ಭರದ ಕಾಳಸೆಯಂತಿರೆ ತಮ್ಮೊಳಿರ್ವರುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ಮಿಜುಗುವ ತೋರಹಾರಮುಮನಪ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಡ್ಡಮೆಂಬ ಬೇಸಜಿನೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೫). ೨. ಗಾಢತ್ವ ; ನಿರ್ಭರತೆ : ಸೊಪ್ಪಡಗಿರ್ದ ಕಾದಲನ ತಳ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಾಜೆ ಪೊಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯೊಪ್ಪಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೬); ಪಡೆದಮರ್ದಪ್ಪಿದಪ್ಪುಗಳ ಕಾಳಸೆಗಳ್ ಸಮಸಂದು ವಜ್ರಲೇಪದೊಳೆಣೆಯಾಗಿ ಪತ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೫). **ಕಳಾಸ** : ೧. ವಾಸಿ ಬೀತುದು ಛಲದನಿಲದ ಕಳಾಸ ಸೋತುದು ಕರ್ಣನಲಿ ಹಿರಿದಾಸೆಯಾಯಿತು ಕೃಷ್ಣ ಕರುಣಿಸು ಕರ್ಣನಾರೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೨೫). ೩. ಕೀಲಣೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ ಜೀವಂ ಸುಖದ ಜೀವ ಕಳೆಯ ಕಳಾಸದ ಕುಣಿಕೆ ಕಳಲ್ಚಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೧ ವ).

೪. [ಸಂಗೀತ] ಮೇಳವಾಗುವಿಕೆ: ಮದ್ದಳೆಯಿಂದ ಹಲವು ಕತ್ತರವ ಕಳಾಸವನಱಿದು ಮದ್ದಳೆಗ ಕೇಳಿಸಿ (ಭರತ. ೧೨-೩೮); ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೋಗಲೀಯದೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು ... ಕೈಮಱೆ ಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ); ಜತಿಲಯ ತಾಳರೀತಿ ಗಮಕಂ ಯತತೋಪು ಕಳಾಸ ಧಾತು. . . ಸುತಾಳದ ಮಾರ್ಗಮೊಪ್ಪುವಂತತಿ ಚತುರತ್ವದಿಂದಭಿನಯಂಗಳನೂಹಿಸುತಾಡಿ ತೋಱಿದರ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೩೩). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕಟಾಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ಕಳಾಸಮಂ ಸಸಿನೆ ತೋಱುತ್ತೆ (ಆರಾಧ. ೮-೩೭); ಚಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲ ಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮಱೆ ತಿವುಡೆ ಮಡುಹುಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ (ಚಬಪು. ೨-೨೯); ಪಾದಚಾರಿಗಳ ಲಘುಚರಣ ವಿನ್ಯಾಸ ದಿಂದೆಸೆವ ಕೋಪು ಕಳಾಸ ತಿರುಪುಗಳ ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣದೆ ನಗಜಾಧವಂ ತೋಱಿದಂ ತಾಂಡವವನು (ಚಬಪು. ೫೦-೫೩). **ಕಳಾಸು**: ೩. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಾಸು ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುರುತದ ಅಂಕಿ ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಿಚ್ಚಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೧). **ಕಾಳಸೆ**: ೩. ರಸಮಂ ಭಾವಮುಮಂ ಕಾಳಸಮಂ ಕುಣಿಕೆಯುಮನಱಿದು ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಪೊಸದೆಸೆಯ ನುಡಿಗಳೊಳಂ ಪೊಸಯಿಪ ಬಲ್ಮೆಗೆ ಚತುರ್ಮುಖಂ ಕವಿ ರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೯); ಬೀಯಗದ ಕೊಂಡಿಯಂ ಕಳಚಿ ಸಲಗೆಯ ತೆಗೆದು ಕಾಳಸದ ತಂಡತಂಡದ ಹಲಗೆಯಂ ಕೆಲಕ್ಕಿರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೪); ಕೀವಿನ ಕಲ್ಲಕರ ಚೆಲುವ ಕಾಳಸ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಸಂ]ಗಳಳವಡಲು ಮಾಡಿ ಬೇಗಡೊಳೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೫). **ಕಾಳಾಸ**: ೧. ಮಾಯಾವ್ಯೆಸಿಕದ ಸಮ್ಮೋಹನದ ಕಾಳಾಸವನಱಿವರೆನ್ನನಱಿವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೮); ಶಿವಶಿವಾ ಕಾಳಾಸ ತಪ್ಪದ ಕಳವಿನೆಸುಗೆಯ ಚಿತ್ರ ಲೇಸೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೫). ೩. ಕಾಳೆಗಕಿದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾಱದೆ ಚಿಣ್ಣ ಡಾಳಕತನದೊಳೋ ಡುವನು ಕಾಳಾಸವ ಮಾಡಿಸೆಂದು ಬಂಧಿಸಿದ ಮರಾಳಾಸನ ಕಪಟದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೧). ೪. ಪ್ರವ್ಯಕ್ತಯತಿಪ್ರಯೋಗತ್ವಂ = ದಿಟಪುಟವಪ್ಪ (ವ್ಯಕ್ತವಹ ಕಾಳಾಸ ಮನುಳ್ಳುದು) (ನೀತಿವಾ. ೩೧-೧೦); ಸೊಂಪಿನೊಳೊಂದಿ ಕಾಳಾಸ ಕೈಗುಡಲು . . . ಬಾರಿಸುವ ಕೊಳಲದನಿಗೆ (ಅನಾಥ. ೧೮೨-೮); ಬಾಗುಡೊಕ್ಕರ ವಿವರ ಕಾಳಾಸ ಕಮ್ಮವಣಿ ಲೋಲಂಗಿತ ನುತ ಶುದ್ಧ ಸಾಳಂಗ ಸಂಕೀರ್ಣಮಂ . . . ಹಾಡಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೬). ೫. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುತೆ ಕಡುಸೊಗಸಂ ಕಾಳಾಸದಿನಿಡುತೆ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೨).

[← ಪ್ರಾ. ಕಲಸ, ಕಲಸಿಯಾ = ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ]

ಕಾಳಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ಬೆಸುಗೆಹೊಂದು: ರಸೆ ಪತ್ತಿತ್ತೆತ್ತ ಮಾಕಾಶದೊಳನಿಲಪಥಂ ಧಾರುಣೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡಿತ್ತೆಂಬಿನಂ ಮಂದಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫); ವಜ್ರಯೆಂಬ ಪೃಥ್ವಿಯ ತಳದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡು. . . ಮೇಗೆ ನೀಳ್ದು . . . ಮನೋಹರಮಾಗಿರ್ಕುಂ ಗಜದಂತಾದ್ರಿಗಳುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ವ); ಕರ್ಪು ಕಾಳಸೆಗೊಂಡ ತಮಾಳಮಾಳೆಗಳ(ಅನಂಪು ೧-೧೦ವ). ೨. ಕೀಲಿಸು; ಜೋಡಣೆಯಾಗು: ನುಸುಳಲ್ ಬಾರದು ಸಪ್ತಸಪ್ತಿಯ ವರೂಥಕ್ಕೆಂದುಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡಾಗಸದೊಳ್ . . . ಕನಕಕೋಟಾ ಮಂಡಲಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೯೪). [ಕಾಳಸೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳಸ್ಕಂಧ 'ಕಾಲಸ್ಕಂಧ' ನೋ.

ಕಾಳಹಸ್ತ (ನಾ). ಯಮನ ಕೈ; ಮೃತ್ಯುವಿನ ಹಸ್ತ: ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣ ಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ. . . ಕೇಶಹಸ್ತ ಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೬೭); ಕಾಳಹಸ್ತದಿನವಳ ಕುಟಿಲತೆಯ ಕೇಶ ಹಸ್ತವನಿಳ್ದು ಕಲ್ಲೆಲಕೆ ಕುಕ್ಕಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೨-೨೭). [ಕಾಳ್$_2$(= ಕಾಲ)+ಹಸ್ತ]

ಕಾಳಹೊಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಕನಕ – ಉನ್ಮತ್ತ, ಯಲಹುರಿ . . . ಕಾಳಹೊಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೦). [?]

ಕಾಳಾಂಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜನ 'ಕಾಲಾಂಜನ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ನೀಲಾಂಜನೀ– ಕಾಳಾಂಜನಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೮). [?]

ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$, ಕಾಳಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಪನ್ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಸುಗಂಧದ ರಸಪಾತ್ರೆ: "ರಸಪಾತ್ರೆಯೆನೆ ಕಾಳಾಂಜಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ ೭೯-೪); ರಂಜಿಪ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ ರನ್ನವೆಸದ ಕಾಳಾಂಜಿ ಕರ್ಪೂರಕರಂಡ ಮಂಜುಳ ಗಂಧೋದಕವಿಡಿದವರ್ಗಳು . . . ಎಯ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೦); ಕರಗಕಾಳಾಂಜಿ ಕೈಪಿಡಿ ಬಾಸಣಿಗೆ ಬಂಧುರವಾಲವಟ್ಟ ಚಾಮರದ . . . ನಾರಿಯರ್ಕೈದಿದರು (ಕಂನವಿ. ೯-೭೮). ೨. ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ: "ಡವಕೆ ಕಾಳಾಂಜಿ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨); ಭಾಳಾಕ್ಷನ ವೈರಿಯ ಊಳಿಗದವರಿಂದ ಪಿಡಿದ ಕಾಳಾಂಜಿಯವೊಲುಬಾಣದ ಕುಸುಮಸಂಜಾಳಗಳಿರುತಿಹವಲ್ಲಿ(ಅಂಜಚ.೨-೯೫); ಚಾಮರದ ದರ್ಪಣದ ಕಾಳಾಂಜಿಯ ನೆರವಿಗಳ್ ಸಹಿತ ಪುಷ್ಪಕವೇಱಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೩-೭); ಕರಗ ಕಾಳಾಂಜಿ (ಬಸಪು. ೧೨-೯); ಚಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಕಾಳಂಜಿಯ ಸುಗಂಧದ ಹಡಪದಬಲೆಯರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೨೧); ಅವರುಗುಳ್ವ ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆಂ (ಏಕೋಡಪು. ೧-೧೬). **ಕಾಳಂಜಿ**: ೧. ಪಂಚಾಮೃತವ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಕಂಚು. . . ಕಾಳಂಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯ ಪಿಡಿದಿಹರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೩೭-೮). ೨. "ಕಾಳಂಜಿ ಪೀಕದಾನಿ" (ಕಶರ. ೨೨); ಕಾಳಂಜಿಯ ಪಿಡಿವೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ (ಪ್ರಸಕೀ. ೧೭-೨); ವೀಳ್ಯದ ಮಡುವು ಕಾಳಂಜಿಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೧೧-೧೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಳಾಞ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$ ೧: ಕುಡಿನೀರು ವೀಳ್ಯ ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ ಚಮರ . . . ಬಿಜ್ಜಣವ ಪಿಡಿದೆಡಬಲದೆ ನಿಂದಿರೆ ಮಿಂಡಿವೆಂಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೭-೯). [< ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿ, ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಂಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ನಿರುತಿ ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿಯೆ ಸುರಪಂ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯನು ಪಿಡಿಯೆ (ಚಬಪು. ೨-೩೧). **ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ**: ಚಾಮರವನರ್ಕೇಂದು ಧಾಳಿಸಲ್ ಕರ್ಬರಂ ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿದಿರಲ್ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧-೩೦). [ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಳಾಂಜಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ಕೃಷ್ಣಾಜನಿ:–ಕಾಳಾಂಜಿಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾಳಾಂದರ (ನಾ). (?): ಬಾಲಕುಮಾರ ಪ್ರೌಢವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಳಂ ಪೊಕ್ಕಿತ್ತು. ಕಾಳಾಂದರ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಂದರ, ಕಳಾಂದರ, ಕಾಳಿಂದರ] ದಿಂದತ್ತತ್ತಲಾರು ಬಲ್ಲರೊ (ಚನ್ನವ. ೫. ೧೦೭೬). 'ಕಾಳಿಂದರ' ಪರಾ.

[< ಕಾಲಾಂತರ ?]

ಕಾಳಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಶೂನ್ಯವರ್ತ್ತಿ ಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತೊಂದು ಕೆಲವು ಕಾಲ. ಅದು ತೊಡೆದು ಹೋಯಿತ್ತು. ಬಳಿಕ ಕಾಳಾಂಧಕಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಧರೆ] ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತೊಂದು ಕೆಲವು ಕಾಲ . . . ಬಳಿಕ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶದ ಬೆಳಗು (ಅಪಚಂ. ೧೪೩-೩೫೪).

[ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಅಂಧಕಾರ]

ಕಾಳಾಂಬುವಾಹ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೋಡ; ಕಪ್ಪು ಮೋಡ: ಅಬ್ಜವಿಕಾಸಪ್ರವಣಾತಪಮಂ ಕಾಳಾಂಬುವಾಹಮೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಳೆವ ಕೆಱದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೨). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಅಂಬುವಾಹ]

ಕಾಳಾಕಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು : ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಕಳು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಹೊಸಗ. ೧೫೫). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಆಕಳು (< ಆಕಳ್)]

ಕಾಳಾಗರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕೀಳಾಳ್ಗಳ ದುರಾಶೆ ದುರಾಲೋಚನೆ ದ್ರೋಹಗಳ ನಾರುವ ಕಸದಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಗಿಸಿ (ಬಟ್ಟಅ. ೬೦–೨೧). [ಕಾಳಾಗು (< ಕಾಟಾಗು) + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಳಾಗು 'ಕಾಟಾಗು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗುರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗ್ನಿ 'ಕಾಲಾಗ್ನಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ 'ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ' ನೋ.

ಕಾಳಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಡು; ಅಡವಿ ಮೇಕೆ: ಮೂರು ಸುರಿಯ ಕುಡಿದು ಅಡಗಿಸಿದವನೆನ್ನ ಗುರುವು ಕಾಳಾಡ ಕಣ್ಣ ಕಿತ್ತು ಯೆರಳೆಯ ತಿರುಳ ತಿಂದು ದಿನವ ಕಳೆದುಳಿದವನೆನ್ನ ಗುರುವು (ಮಧುವ. ೩೧–೨೦); ಕಾಳಾಡಿನ ಹಾಲ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಚಿ ಕುಡಿಯುತ್ತ (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೧೦೬–೧೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಆಡು$_3$]

ಕಾಳಾಪಾಣಿ 'ಕಾಲಾಪಾನಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಮುಖ (ನಾ). ೧. ಶೈವಧರ್ಮದ ಒಂದು ಪಂಥ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಕಾಳಾಮುಖ ತಪೋಧನ ಸಕಲ ಕಳಾ ರಕ್ಷಾ ಪ್ರವೀಣರ್ (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೨೨; 1070); ಕೆಲಬರಾ ಪಾಶುಪತರಾ ಕೆಲರು ಶೈವರಾ ಕೆಲಬರಾ ಕಾಳಾಮುಖದ ಮಹೇಶ್ವರರು (ವೀಶೈಪು. ೨–೮–೧೭); ಪಾಶುಪತ, ಕಾಳಾಮುಖ, ಲಕುಲೀಶ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಶಿವಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳು (ಭಾರದ. ೩೦೬). ೨. ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಭುಜಂಗವಳಿ ಕಾಳಾಮುಖಂ ನೈಷ್ಠಿಕ ತಪೋಧನನೆ ನಡೆಯಿಸುವ (ಕಇಅ. ೨೨–೭–೩೭; 1083); ಗವಜೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶಿವನೆ ಕಾಳಾಮುಖನಾಗವತರಿಸಿದನೆನ್ತೆಂಬಂತಿಹಲಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೧೯; 1084); ಶೈವ ಸೈವೆಜಗಾದ ಪಾಶುಪತಿ ಪದವನಜಾಯ ಕಾಳಾಮುಖ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಹಾವ್ರತಿ ಮದವೇಡಿದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೧೭೬); ಲಾಕುಳ ಅಥವಾ ಪಾಶುಪತರಿಗೆ ಕಾಳಾಮುಖರೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ (ಕಶಾಅ. ೧೨೮). [?]

ಕಾಳಾಯಸ 'ಕಾಲಾಯಸ' ನೋ.

ಕಾಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಾಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು : ಆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲಿ ಕಾಳಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. -ಶಿ]ಸಿದ ಪವನನ ಸಮಾಧಿವಿಳಾಸನೆಸೆದನು (ಶುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೬೯). [ಕಾಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಳಾಹಿ 'ಕಾಲಾಹಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಹಾವಿನಂತಿರುವ ಜಡೆ; ಕರಿನಾಗನಂತಿರುವ ಹೆರಳು. ೨. ಕರಿಯ ನಾಗನಂತಿರುವ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು: ವಾಣಿಯ ಪರಮ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯ (ನಾಗಕು. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ); ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಸಂಗದೊಳು ಬಾಳುವಂತೊಂದುದಿನ ಮಾಡೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಭಶಾ. ೪–೧೮); ಕಲಕೀರವಾಣಿಯರ್ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩). [ಕಾಳಾಹಿ (= ಕಾಲಾಹಿ) + ವೇಣಿ]

ಕಾಳಿ$_1$ (ನಾ). ಆತುರ; ಕಾತರ : (೬). [?]

ಕಾಳಿ$_2$ 'ಕಾಲಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂಗ 'ಕಾಲಿಂಗ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ನಾಗರಹಾವು. 'ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ ಸೋಲೆ' ಪರಾ. [ಕಾಳಿಂಗ (= ಕಾಲಿಂಗ) + ನಾಗರ]

ಕಾಳಿಂಗನಾಗರಸೋಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನಾಗರಹಾವಿನ ಪೊರೆ: ರಸಾಂಜನ, ನೀಲಾಂಜನ, ಕೋಷ್ಠ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ರಕ್ತಚಂದನ, ಪೀತರೋಹಿಣಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಾಳಿಂಗನಾಗರಸೋಲೆ—ಈ ಎಂಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨ ವರಹ ತೂಕ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೮೩). [ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ + ಸೋಲೆ]

ಕಾಳಿಂದರ (ನಾ). (?) : ಅ ಎಂಪಾಲಿಸುತಿರ್ದ ಬಾಲಕುಮಾರ ಪ್ರಹುಢವಿಗಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಂದರ ಪೊಕ್ಕು ಅ ಕಾಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂ]ದರದಿಂದತ್ತಲಾರು ಬಲ್ಲರೊ (ಚನ್ನವ. ೮೬–೭). 'ಕಾಲಾಂದರ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಳಿಂದಿ 'ಕಾಲಿಂದಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ 'ಕಾಲಿಂದಿವೈರಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ 'ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ$_1$' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ 'ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ$_1$' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ 'ಕಾಲಿಂದೀಸೋದರ' ನೋ.

ಕಾಳಿಕ (ನಾ). = ಕಾಲಿಕೆ: ಚಂದ್ರನ ಕಳಂಕು ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಬೆಳಗಿನ ಕಳೆಯಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಳಿಕವ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಂತೆ (ಸರ್ವವ. ೧೨೮–೬೫೨). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಕಾ]

ಕಾಳಿಕೆ 'ಕಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಕೆಗಾಱು (ಕ್ರಿ). ನೇತ್ರರನ್ನು ಕಕ್ಕು; ರಕ್ತಕಾರು: ರಾವುತರ್ ತರತರದ ಕೈಖಡ್ಗವೆರಸಿದೀಳೆ ಮೇಗೆ ರಥಿಕಾಳಿ ಕಾಳಿಕೆಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಱೆ ಜೀವನಂಬೋಗಿ (ಚಬಪು. ೩೨–೭). [ಕಾಳಿಕೆ (= ಕಾಲಿಕೆ) + ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್)]

ಕಾಳಿಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ನಾಗ; ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪ: ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಕಾಳ್ಗರಡಿಯ ವಿಸವನುಗುಳ್ವ ಕಾಳಿಗನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೯೧). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಂಗ]

ಕಾಳಿಗನಾಗ (ನಾ). = ಕಾಳಿಗ: ಕಾಳಿಗನಾಗನಂ ನಗುವ ಕೈಯಿಂ . . . ಹರ್ಷಜನಕಂ ತಾನಾಯ್ತೊ ವನ್ಯದ್ವಿಪಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೪–೧೧೯); ಕಾಳಿಗನಾಗನಂತೆ ಮುಡಿ ಬಂದುದು ತುಂಗಕಟೀತಟಂಬರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೮). [ಕಾಳಿಗ + ನಾಗ]

ಕಾಳಿಜ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಾಳಿಜಿ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಾಳಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳುತುಂಬು; ಕಾಳುಕೂಡು: ಗಾಳಿಯಿಂದ ತಲೆಯನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಕಾಳಿಡಿದ ಕಾಂಚನವರ್ಣದ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುತ್ತಿಟ್ಟು . . . ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ ಕಿರಣಗಳೂ ಹಿನ್ನವೇ ಅಲ್ಲವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮೨). [ಕಾಳು$_3$ (< ಕಾಟ್$_3$) + ಇಡಿ$_1$]

ಕಾಳಿನಾಥ (ನಾ). ಕಾಳಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ: ಲೋಲನಾಗಿ ಸುನಾದದಿಂ ಶ್ರೀಕಾಳಿನಾಥನು ಮೆಚ್ಚಿ . . . ಕನಕಾಸನವನತಿವಿಭವದಿಂ ಕೊಡಲು (ಬಸಪು. ೫೦–೧೫). [< ಸಂ. ಕಾಲೀನಾಥ]

ಕಾಳಿಮ 'ಕಾಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಮೆ 'ಕಾಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸರ್ಪದ ಹೆಸರು. 'ಕಾಳಿಯಮಡು', 'ಕಾಳಿಯಮಥನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾಲಿಯ]

ಕಾಳಿಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಾವುಣ್ಡ ಕಾಳಿಯಣ್ಣಙ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಡುಗಳ್ಗಜ್ದೆ (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೩೬–೧೪; 948). [ಕಾಳಿ ? + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಳಿಯಮಡು (ನಾ). ಕಾಳಿಯಸರ್ಪ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಮಡು : ಕಾಳಿಯಮಡುವ ಕಲಕಿದ ಕಾರಣ ಕಾಲು ನೊಂದಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೪-೩). [ಕಾಳಿಯ + ಮಡು]

ಕಾಳಿಯಮಥನ (ನಾ). ಕಾಳಿಯ ಸರ್ಪವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ : ಕಮಲದಳನಯನ ಕಾಳಿಯಮಥನ . . . ಕಾವುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೮). [ಕಾಳಿಯ + ಮಥನ]

ಕಾಳಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "(ಮ)ಮೇಚಕ :- ಕಾಳಿಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೧೧೫). [ಕಾಳಿ$_2$ (= ಕಾಲಿ) + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾಳು$_1$ 'ಕಾಱ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಳು$_2$ 'ಕಾಱ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಳು$_3$ 'ಕಾಱ್$_3$ ನೋ.

ಕಾಳುಕ (ನಾ). (?) : ಶಸ್ತ್ರಪಾಷಾಣಾಯುಧಾದಿ ವರ್ಷ ವಿಷಾಗ್ನಿ ಕಾಳುಕಾದಿ ಪರಘಾತಮುಂ (ಅಜಿತ. ೫-೯೩ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಲಕ ?]

ಕಾಳುಕಡಿ 'ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ 'ನೋ.

ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ, ಕಾಳುಕಡಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲು: ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಯ ತಿಂದ ದನಗಳ ಕೊಳೆಗೋಸುಗ ಮಾರಲೇನ್ (ಕವಿತ. ೧೮) ; ಗೌಡನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಾಪೂರೀ. ೨೦೮). ಕಾಳುಕಡಿ: ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಕಡಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೨) ; ಮನೆಗಳಲಿ ಕೊಡಲು ಕಾಳುಕಡಿ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ನವರಾ. II, ೨೩) ; ಉಳಿದ ಹಾಳುಬಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಾಳುಕಡಿಯು ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ನಾದಲೀ. ೩೨-೧೯). [ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಱ್$_2$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಾಳುಕಾಳು 'ಕಾಳ್ಕಾಳ್' ನೋ.

ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳುಗ (ನಾ). ಕೇಡಿಗ; ಕೆಟ್ಟವನು ; ನೀಚ : ಸುರಾಸುರ ಮಾನವ ಗಿದಱಿಂದವಾಳಿಸಿ ಕಾಳುಗರಾದರು ನಿನಗಿದ ಹೇಳಲದೆ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೩-೪) ; ಹಾಳುಗನಾಂ ಕಾಳುಗನಾಂ ಕೀಳುಗನಾಂ ಏಳು ಬೇಲಿಯಂ ಕಳೆದವನಾಂ (ಶಂಕರಂ. ೧೦೨). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + -ಗ$_3$]

ಕಾಳುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಹಳುಕು ಆಗು : ಉಪ್ಪನ್ನು ಕಡಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಾವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಕುದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಸಾಬೂನು ಕಾಳುಗಟ್ಟುತ್ತ ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೧). [ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಱ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಳುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಖಡ್ಗ (?) : ಅಳ ಸಂಹರಿಸುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸ ಕಾಳುಗತ್ತಿಯ ತಿರುಹಿಯಿಡಲು (ಸಂಭಪ. ೭-೪೨). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕತ್ತಿ]

ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳುಗುಂಟಣಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಕುಂಟಣಿ : ಬೊಮ್ಮನನಾದೊಡಂ ಮರುಳ್ಮಾಡುವ ಕಾಳುಗುಂಟಣಿಯರಾರುಮನೇಳಿಸಿ ಕಾಡದಿರ್ಪರೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು ೮-೩೭೭). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕುಂಟಣಿ]

ಕಾಳುಗುಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಕಲಿಯುಗದೊಳಗೆ ಉಪದೇಶವ ಮಾಡುವ ಕಾಳುಗುಱಿಕೆ ಮಕ್ಕಳನೇನೆಂಬೆ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೭೨-೩೧೮). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕುಱಿಕೆ]

ಕಾಳುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಹಾಲುಂಬ ಹಂಸವನು ಹೋಲಬಲ್ಲನೆ ಯೋಗಿ ಮೇಲಣ ಪದವನಱಿಯದಿರೆ ಗೀಳಿಯೋದಿ ಕಾಳುಗೆಟ್ಟಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೦). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕಾಳುಗೆಡೆ 'ಕಾಱ್ಗೆಡೆ' ನೋ.

ಕಾಳುಗೆಲಸ 'ಕಾಱ್ಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕಾಳುಗೊಡವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೃಶಿಗಿ. ೨೫-೪೭೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಗೊಡವಿ]

ಕಾಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಪಾಲಾಗಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು (?) : ಶೈಲಶಿಖರದೊಳುಳ್ಳ ದೊರೆಗಳ ಕಾಳುಗೊಳೆ ಬಳಿಕುತ್ತರದಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಳು ಬಾಗಿಲ ಕುತ್ತದಲಿ] ಕಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕುದು (ಕುವ್ಯಾ. ಸ. ಒ೦೩. ೭-೩೮). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳುತನ 'ಕಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಾಳುದೇಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೇಹ; ಹೀ[illegible]ನಾದ ಶರೀರ : ಕಾಳುದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಕೀಳು ಜೀವ ಹುಟ್ಟಿ[illegible] ಅಪ್ಯಾಯನವಡಗದು, ಸಂದೇಹ ಹಿಂಗದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೩-೧೭). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ದೇಹ]

ಕಾಳುದೊತ್ತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾಸಿ ; ನೀಚ ತೊತ್ತು : ಕಷ್ಟವ ಬಗೆದ ಕೈಕೆಯ ಕಾಳುದೊತ್ತಿರ ಜಗಳದಲಿ ಹೊಯ್ಯುವೆನು ಬಾಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೯). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ತೊತ್ತು (< ತೊಱ್ತು)]

ಕಾಳುನುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತನಾಡು ; ಸುಳ್ಳಾಡು ; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು : ಕ್ಷೀರಮಂ ಸೇವಿಸುವನೇ ಮದನಾರಿಯೆಂದುಂ ಕಾಳು ನುಡಿದೆ ವಿಕಾರಿ ತರುವಲಿ ಕೀನೆ ಕುಡಿದೆಯೊ ನಿನ್ನ ಸಂಗಡದ ವಾರಿಗೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯೊ (ಬಸವು. ೧೯-೨೬). [ಕಾಳು$_1$ + (< ಕಾಱ್$_1$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಾಳುನುಡಿ$_2$ 'ಕಾಳ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳುಬೇಡ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಬೇಡ; ಹೀನನಾದ ವ್ಯಾಧ : ಕಾಳುಬೇಡನೊಂದು ಕಪಿಯ ಕಾಯ್ದು ಕಾಯ್ದು ಕಣ್ಣುಗೆಟ್ಟು (ಅವಚಂ. ೨೯೮-೧೩೧೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಬೇಡ$_1$]

ಕಾಳುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ದುಷ್ಟಮನುಷ್ಯ : ಕಾಳುಮತಿಗಳಿಗಿನಿತು ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದರೆ ಫಲವೇನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೭೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಮತಿ]

ಕಾಳುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡಿಸು; ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು : ಪೇಳಿದನೀ ಕೃತಿಯಂ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಕೇಳುವ ರಸಿಕಕೋವಿದರು ಕಾಳುಮಾಡಿಸಲೀಯದೆ ತಪ್ಪ ತಿದ್ದಿಯೆ ಲಾಲಿಸುವುದು (ಅಂಜಚ. ೧-೧೦೩). [ಕಾಳುಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕಾಳುಮಾಡಿದನಕಟ ಕೌರವ ಬಾಳಲಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೫) ; ಇಂದ್ರಾರಿ ಮೊದಲೇ ಕಾಳುಮಾಡಿದನಕಟ ಕೊಲ್ಲದೆ ಖೂಳನಾದನು (ತೊರಾ. ೨೮-೧) ; ಸಿರಿಯಿಂದ ಫಲಮಿಲ್ಲ ಕಾಳು ಮಾಡುವುದಂತರಂಗವ ಹಾಳು ಮಾಳ್ಪುದು (ಶಂಕದಾ. ೮-೪೯) ; ಹೇಳದಿರು ಮುರಮಥನ ನೀ ಮಿಗೆ ಕಾಳುಮಾಡಿದೆ ಕದನವನು (ಕೋಗಯ. ೧೭-೭೫). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕಾಳುಮಾತು 'ಕಾಳ್ಮಾತು' ನೋ.

ಕಾಳುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿ. ೨. ದುಷ್ಟ ವರ್ತನೆ : ಕಾಳುಮಾರ್ಗವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ಪಾಭೀಳ ವಿಕ್ರಮನಾದೊಡಾಗಲಿ ಬೀಳ ಹೊಡೆದುಱಿ ಕೆಡಹಿದಲ್ಲದೆ ಹೋಗೆ (ಬಸವು. ೧೮-೪೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಮಾರ್ಗ]

ಕಾಳುಮುಂಡೆ (ನಾ). ನೀಚ ಸ್ತ್ರೀ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು : ಹಾಲು ಹಸುಳೆಯನಿಂತು ಭಂಗಿಸಿ . . . ಅಡವಿಯನು ಹೊಗಿಸುವ ಕಾಳುಮುಂಡೆಯನೇನನೆಂಬೆನು (ನಭಾಗ. ೪-೬-೩೯). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಮುಂಡೆ]

ಕಾಳುಮೂಳ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ನೀಚ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಕಾಡುವ ಕಾಳುಮೂಳರ ವಿಧಿ ಎನಗಾಯ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮-೬೯); ಕಾಳು ಮೂಳರ . . . ಖೂಳರಧಮರ ಕೀಳು ಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೩); ಕಾಳುಮೂಳನಲಾ ಖಳಾಗ್ರಣಿ ಪೇಲುಗಾಣನಲಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೫); ನಿಮ್ಮಡಿಯಂಘ್ರಿಬಲವಿರಲು . . . ಕಾಳುಮೂಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನ ಖಂಡೆಯದ ಭಯವೇವುದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೪).

[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾೞ್$_1$) + ಮೂಳ]

ಕಾಳುಯತ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಳುಯತ್ಲೆ (ಲೋಖಂಡಿ) – ಸಾಧಾರಣ ವೃಕ್ಷ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳೀದು; ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೮). [?]

ಕಾಳುರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ: ಆಕರುಷಿಸಿದನಂಗೈತಳಕೆ ಕುಡಿದನು ಕವಿವ ಕಾಳುರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೨೪).

[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾೞ್$_1$) + ಉರಿ$_2$]

ಕಾಳುರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಹತ್ತು: ಬಾಲೆ ಬಿದ್ದಳು ಬಾಳೆ ಕಾಳುರಿಗೊಂಡು ಕೆಡುವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧೪).

[ಕಾಳುರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳುವಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂನೆಯ ಮಾವು ಅರಟಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೨ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೧; 1256). [ಕಾಳುವ$_0$ + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಕಾಳುವಿಡಿ (ನಾ). ಕೊಸರಾಟ (?): ಅಗಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವೆ ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಕಾಳುವಿಡಿಯೇಕೆ? ಕೊಂಡು ಹೋಗು ಶಿವಶಿವ ಸಮಾರ್ಪಣ (ಮನುಗುಂ. ೯೪). [?]

ಕಾಳುವಿಷಯ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಸಕ್ತಿ, —ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ: ಕಾಳುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸುಡಿವುತ್ತ . . . ಮಱಹಿನೊಳಗಿದ್ದು ಅಱುಹ ಕಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀವು ಕೇಳಿರೊ (ಲಿಂಗವ. ೨೨-೮೭); ಕಾಳುವಿಷಯದ ವಿಧಿಯ ದಾಳಾದೂಳಿಯಲಿ ಹತವಾಗಿ ಕಾಲನ ಕಾಲಬಾಯಲಿ ಬೀಳಲೊಲ್ಲವೆನಿಪ್ಪ ಸುಕೃತಿಗಳು ಕೇಳುವುದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೧).

[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾೞ್$_1$) + ವಿಷಯ]

ಕಾಳುಶಾಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಶಾಪ; ಕ್ರೂರವಾದ ಶಾಪ: ವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಲಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೨).

[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾೞ್$_1$) + ಶಾಪ]

ಕಾಳೆ 'ಕಹಳೆ' ನೋ.

ಕಾಳೆಗ, ಕಾಳಗ (ನಾ). ಕಾದಾಟ; ಯುದ್ಧ; ಕಲಹ: "ಸಮಿತಿ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ರಣಂ . . . ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೮); ಆದಿತ್ಯಕುಮಾರನ್ ತಿರುವೂರ ಕಾಳೆಗದೊಳೆಱಿದು ಸುರಲೋಕಂ ಪೋದನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೧೦೧-೨; 750); ಕಾಳೆಗಕೆ ನಡವುತ್ತ (ಎಇ. XIV, ೧೮೭-೨; 875); ಮಹಾಘೋರತರಂ ಕಾಳೆಗಮಾಗಿಕ್ಕುರ್ಮೆಂದು ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೯-೧೦); ನೀಮೆನ್ನ ಕಾಳೆಗಮಂ ಪೆಱಗಿರ್ದು ನೋಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೯ ವ); ಕರ್ಣನ ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾವ್ ಸಾರಥಿಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧); ಧೀರೋದಾತ್ತ ಹರನೊಳು ಕಾಳೆಗ ಕಂದರ್ಪ ನಿಮಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪುದೇ (ಮೋಹತ. ೬-೭). **ಕಾಳಗ**: ಒಡನೆ ಕಾಳಗ ಬಯಸಿದ ಘೋಟಿಯಿಲಪ್ಪೆರ್ಱಿಪಿಂಗೆ ಮಾರ್ಬ್ಬಲಂ ಬಿಡೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದಾನೂಂಕಿ ಕಿಡೆ (ಎಕ. II. ೧೩೮-೬; 940); ಓಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳಗಮರಿದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦); ಹಲಸೂರ ಕಾಳಗದಲು ತನ್ನ ಧುರಮಂ ಸ್ವಾಮಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೨-೬; 1120); ಪಾಂಚಾಲ ಕೋಪಿಸಿ ಬಂದ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೩. ೧೮-೯೭); ತಗರು ಸಿಪಲೆ ಕೋಳಿ ಕಾಳಗಗಳು ನೆರೆಪಗಡೆ ಜೂಜುಗಳ ನೆವದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಕಾಳಪ, ಕಾಳೈಯ; ತುಳು. ಕಾಳಗ; ತೆಲು. ಗಾಳಕುಡು]

ಕಾಳೆಗಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಎನ್ನೊಳ್ ಕಾಳೆಗಂಗೆಯ್ದನೀ ನರನೆಂದಾತನ ದೋಷಮಂ ನೆನೆಯದಾದಂ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದನೀಶ್ವರಿಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೦).

[ಕಾಳೆಗ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಳೆಗಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು: ಬಭ್ರುವಾಹನನೊಡನೆ ಕಾಳೆಗಂಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಡುವೆನಾಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೯). [ಕಾಳೆಗ + ಕೊಡು]

ಕಾಳೆಗವಲಗೆ, ಕಾಳಗವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ತಪರಂ = ಕಾಳೆಗವಲಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕಾಳಗವಲಗೆ**: "ಕಾಳಗವಲಗೆಯೆನೆ ಖೇಡ್ಯವು" (ಕಶರ ೨೩). [ಕಾಳೆಗ + ಪಲಗೆ]

ಕಾಳೆಗವಱೆ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ: ಸೂಳೈಪ ಕಾಳೆಗವಱೆಗಳ್ ಮುಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೮-೨೯). [ಕಾಳೆಗ + ಪಱೆ]

ಕಾಳೆದೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹೃದಯ; ಕ್ರೂರಮನಸ್ಸು: ಏನು ಚೋದ್ಯವಿದಯ್ಯ ತಾಮಸಿಯ ಕಾಳೆದೆಯೊಳನುರಾಗವುದಿಸಿದೊಲು ತಿಂಗಳಿನ ಬೆಳಕಿದಾಯ್ತು (ಗೋಕುನಿ. ೧-೧೮).

[ಕಾಳ್$_2$ (< ಕಾೞ್$_3$) + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಕಾಳೆಯಯುಗ (ನಾ). ಕಲಿಯುಗ: ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳಿರ್ದ್ದುನ್ನತಿ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಧರ್ಮಾಧಿದೇವತೆ ಕಾಳೆಯಯುಗಾವತಾರಿಣಿ ಧರಿತ್ರೀಜಾತೆ ಭಾಸ್ವತ್ಪತಿವ್ರತೆ ತೇಜಳ್ಪುನರುಕ್ತ ಗೌರಿ ಧರಿಣೀ ಸಾವಿತ್ರಿಯಂದೀ ಮಹೋನ್ನತಿಯಂ ಸಂದಸಗರ್ಬ್ಬಿ ರೂಪಗುಣದಿಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮೀ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಕಕುಲ. ೭-೧೬; 1019). [ಕಾಳೆಯ (= ಕಾಲೇಯ) + ಯುಗ]

ಕಾಳೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಎಮ್ಮೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಮ್ಮೆ: ಕಾಳೆಮ್ಮೆಯ ಕಱಿಯಲಾಗಿ ಹಾಲು ರೋಹಿತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು . . . ಶ್ರೋಣಿತವಳಿದು ಹೋಗಲಾಗಿ ಹಾಲು ಹೆಪ್ಪಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೩-೭೭೬); ಜೋಳದ ಬೋನಕ್ಕೆ ಬೇಳೆಯ ತೊಗೆಯಾಗಿ ಕಾಳೆಮ್ಮೆ ಕರೆದ ಹಯನಾಗಿ ಬೆಳವಲಮೇಳ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೭). [ಕಾಳ್$_2$ (< ಕಾೞ್$_3$) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ)]

ಕಾಳೆವಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳೆ; ಕಾಲಕದಳಿ: ಕಾಳೆವಾಳೆ ಹೂವಿಗೆ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಮೆತ್ತಿ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೨೭).

[< ಕಾಳ (= ಕಾಲ) + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ)]

ಕಾಳೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಹಳೆ ಊದಿಸು; ಉಗ್ಗಡಿಸು: ಆವಳೊ ರೂಪಿನಿಂ ಸೊಬಗಿನಿಂ ಗುಣದಿಂ ಪೊಣರ್ವರ್ನ್ನೀ ಮಹಾದೇವಿಯೊಳೆಂದು ಕಾಳೆವಿಡಿಸುತ್ತ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೭). [ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ) + ಪಿಡಿಸು]

ಕಾಳೇಯ 'ಕಾಲೇಯ' ನೋ.

ಕಾಳೊಱೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒರೆ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಗವುಸು: ಒಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಕೂರಲಗಿವೆನಿಸಿ ಕಣ್ಬೊಣರವು ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿದೊಡೆ ಮದನನಲ್ಲಿಯೆ ಸಾರ್ಚಿದ ಕಾಳೊಱೆಗಳಂತೆ ಪುರ್ಬುಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೨೫). [ಕಾಳ್$_2$ (< ಕಾೞ್$_3$) + ಒಱೆ$_2$]

ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ 'ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ' ನೋ.

ಕಾಳೋದಕಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ: ಧಾತಕೀ ಷಂಡದ್ವೀಪಮದನೆಂಟು ಲಕ್ಷಯೋಜನದಗಲದಿಂ ಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಕಾಳೋದಕಸಮುದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ವ). [ಕಾಳ್$_3$ (= ಕಾಲ) + ಉದಕ + ಸಮುದ್ರ]

ಕಾಳೋರಗ 'ಕಾಲೋರಗ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಓಳಿಕದ ಕಾಳ್ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅವಳಂಗದ ಹೇಮಕಾಂತಿ ಕಂದಿ ಕುಂದಿತು (ಎರಸ. ೩). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾಳ್ಕರಡಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕರಡಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಕರಡಿ: ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ದೆಸಲಾದ ಕಾಳ್ಕರಡಿಯ ವಿಸನಸುಗುಳ್ವ ಕಾಳಿಗನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೯೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕರಡಿ]

ಕಾಳ್ಕಾಳ್, ಕಾಳುಕಾಳು (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: ಇತ್ತ ಕಂಸನಾ ಕೂಸುಗಳ ಕಾಳ್ಕಾಳೆಂಬ ದನಿಗೇಳ್ದಲಿಯುಲಿವುಗೇಳ್ವ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಕ್ಕನೆ ಪಾಱಿ ಪಾಯ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೯ ವ). **ಕಾಳುಕಾಳು**: ಕಾಳುಕಾಳೆನೆ ಅಳುವ ಶಿಶುಗಳ ದನಿಯ ಕೇಳುತ ಬಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩). [?]

ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕುಱಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ; ಅಡವಿಯ ಕುರಿ: ನರಿತೋಳ ಪಕ್ಕಿ ಕಾಳ್ಕುಱಿ ಮಱಿ ಮೊಲ ಮುಳ್ಪಂದಿ ಪುಲ್ಲೆ ಕರಡಿಗಳಂ . . . ಉಱೆ ಪಿಡಿದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೫೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕುಱಿ$_2$]

ಕಾಳ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ಕಾಡುಹೊಲ ಅಥವಾ ಕಾಡುಗದ್ದೆ: ಕರ್ಬಿನ ತೋಂಟ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ಗಟ್ಟಿದ ಮತ್ತರ್ಗೆ ಧರಣಂ ಕಾಳ್ಕೆಯ್ಗೆ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಪಣಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೭ ; 997). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಯ್$_4$]

ಕಾಳ್ಕೋಣ 'ಕಾಱ್ಕೋಣ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕೋಳಿ 'ಕಾಱ್ಕೋಱಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗಡಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಸಮುದ್ರ (?) : ಮಾಯವೆಂಬ ಮೊಸಳೆ ಬಂದು ಬಾಯಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಮೋಹವೆಂಬ ನೊರೆತೊರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಲೋಭಮೆಂಬ ಕಾಳ್ಗಡಲು ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೫೨-೭೨೮). [ಕಾಳ್$_3$ (< ಕಾಱ್$_3$) + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ 'ಕಾಱ್ಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗಳಪ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು: ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕೋಲಾಹಲ ಕಲಾಪವೆದ್ದುದು ಒಬ್ಬ ಹುಚ್ಚನ ಕಾಳ್ಗಳಪದ ಸಮಾಚಾರದಿಂದ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೭೦-೨೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಗಳಪ (< ಗಱಪ)]

ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಹರಟೆ ಹರಟು; ವೃಥಾ ಮಾತಾಡು; ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಅಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದು ಮನಟಮಟಿಸಿ . . . ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದಾದಳೆಂಬುದನುವಱಿದಿರ್ದು ವಂಚಿಸಿ ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಕಾಳ್ಗೆಡಹುತಿರಲಲ್ಲಿ (ಜೊಮ್ಮಕ. ೧೧೧-೪). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಡಹು (ಕೆಡವು)]

ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು; ಅವಹೇಳನ: ಈವಗೆಯ ಕಾಳ್ಗೆಡಹಿನ ಸೊರಹುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡುತ್ತಿರುವುದೂ . . . ಮಹಾಪಾತಕವಾಗಿರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೭೩-೮). [< ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_1$]

ಕಾಳ್ಗೆಡೆ 'ಕಾಱ್ಗಿಡೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಯಜು (?) : ಕೆಳೆಯಂಗಾಶ್ರಿತನಾವವಂಗೆರೆದವಂಗಿಪ್ಪಂಗೆ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಮಾ(ಮೊ?)ರ್ಕಳ ಮೆಂಬಂತಿರೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಬೋಳೆದರ್ಕೆ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಪಣ್ತ ಭೂತಳಮಂ ನೋದುವ ಮಾಮರಂ ತಳೆಯೆ ಕೂಳ್ವೇಕ್ಕೋಪಭೋಗಂ ನದೀಸಲಿಲಂ ಕಾಳ್ಗೆಯಜಂ ಸ್ವಕೀಯ ಧನಮೆಂ ಬೀರಂ ಮಹಾದಾನಿಯೊ (ಕಸುಲ. ೭-೧೪ ; 1019). [?]

ಕಾಳ್ಗಿಯ್ತು 'ಕಾಱ್ಗಿಯ್ತು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಲಸ, ಕಾಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೀಳುಕೆಲಸ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ದೂದಟ್ಟ ಸೌಂದರನಂದಿ ಕಾಳ್ಗೆಲಸಮಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿಸಿದ (ಕುಮಾಫ. ೪-೧೦೩). **ಕಾಳುಗೆಲಸ**: ಜಾಳು ಮಾತೆಂದರೆ ನಲಿನಲಿದು ನುಡಿವರು. ಕಾಳುಗೆಲಸವೆಂದಡೆ ನಲಿನಲಿದು ಮಾಡುವರು, ಶ್ರೀಗುರುಸೇವೆಯೆಂದಡೆ ನಿತ್ಯ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯೆಂದಡೆ ಅಳಲುವರು, ಬಳಲುವರು (ಪದಗೋ. ೧೧೩-೨೩೦) ; ಕಾಳುಗೆಲಸಂಗಳಿಗೆ ಕಳುವುತ . . . ಕೀಳಾಳೆನಂದದಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೨೩-೫೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಕಾಳ್ಗೈತ 'ಕಾಱ್ಗಿಯ್ತು' ನೋ.

ಕಾಳ್ತನ, ಕಾಳತನ, ಕಾಳುತನ (ನಾ). ಕಾಡುತನ; ಹುಂಬತನ; ಒರಟು: ನಿನ್ನನು ತರಣಿಸುತ ಕೊಲಬಲ್ಲನೇ ಕಾಳ್ತನವಿದೇಕೆಂದ (ತೊರಲಾ. ೪-೧೧-೧೧). **ಕಾಳತನ**: ಏಕೆ ಲಾಭದ ಲೋಭದರಗುಲಿ ಕಾಳತನಗಳು ಅಳಿಯವು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೮೯). **ಕಾಳುತನ**: ಕಾಳುತನು [ನ]ವಳಿದು ಪೂಜಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸುತ . . . ತನ್ನಾಲಯಕೆ ಪೋದ ನೃಪನು (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೪೪). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + -ತನ]

ಕಾಳ್ತುಱು 'ಕಾಱ್ತುಱು' ನೋ.

ಕಾಳ್ತುಱುವಿಂಡು (ನಾ). ಕಾಡುಹಸುಗಳ ಹಿಂಡು: ಜಂಡನ ದಂಡು ಪೋಡಿದುದು ಕಾಳ್ತುಱುವಿಂಡುಗಳೋಡುವಂತೆವೋಲ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೪೪). [ಕಾಳ್ತುಱು (< ಕಾಱ್ತುಱು) + ಪಿಂಡು$_2$]

ಕಾಳ್ದಿವಿ (ನಾ). ಕಾಡುದ್ವೀಪ (?) : ಕಾಳ್ದಿವಿಗಳೆರಡು ಬದಿ ಗಗನ ಭುವನವೆ ಗೃಹವು ಏಳೆಂಟಱಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಪಕ್ಕ ಆಳಲಿಕೆ ಮೂರ್ದೀದಿ ಆಱು ಪ್ರಾಣದೋಳಹುದು ಏಳು ಮುಖದಿ ಸಂಚಾಳುತಿಹುದು (ಅವಚಂ. ೩೦೨-೧೩೧೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ದಿವಿ]

ಕಾಳ್ನಾಯಿ (ನಾ). ಕಾಡುನಾಯಿ; ಅಡವಿನಾಯಿ: ಮೆಱೆವ ಖಡ್ಗಿಯ ಮೃಗಯೆಯ್ಯಂದಿ ಕಾಳ್ನಾಯಿ ಮೊಱೆವ ಶರಭ ರಾಮ ಕಡವ (ಜ್ಞಾಸಿಃ. ೧೦-೫೫) ; ಮಾರ್ಗದೊಳಗೊಂದು ಕರಿ ಕಾಳ್ನಾಯಿ ಮುಂದಕಂ ಪೋಗುತಿರಲು (ತುರಂಗ. ೯೩-೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಳ್ನುಡಿ, ಕಾಳುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೊಡ್ಡುಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು: ಉಚ್ಚಾಟಪಜಮಪ್ಪ ಕಾಳ್ನುಡಿಯದಂತಿರಲಂತಿರಲಿ (ಶತಕ. ೫೦-೭೦) ; ಅವನೊಳಾದೊಡಂ ಕುಮತಿ ಕಾಳ್ನುಡಿ ಕಿಳ್ನಡೆ ತೋಱು ತಿರ್ದೊಡೆ (ಅಪಕ. ೬೦); ಒಚ್ಚತನಕೆಡೆದೊಗೆದು ಕಾಳ್ನುಡಿಯ ಬಳವಿಡಿದು (ಕಾಲೂರ. ೧೬೧-೨೮೦). **ಕಾಳುನುಡಿ$_2$**: ಕಾಳುನುಡಿಗಳ ನುಡಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳುಮಾಡಿದನೆನಗೆ] ಮುನಿಪತಿ ಕಾಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಳಿ, ಕೌಳಿ] ಕಾಜನಲಾ ಸುಡೀ ಗರ್ಭಾಳಿಗಳನೆಂದಬಲೆ ಹೊಸೆದಳು ಬಸುಱನೊಡೆ ಮುಱಿದು (ಸಂಧಪ. ೧೫-೪೫) ; ಕಾಳುನುಡಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಜಿನಕಥೆಯನು (ರಾಮವಿ. ೧-೧೦೩). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಾಳ್ಪಂದಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹಂದಿ; ಕಾಡುಮಿಕ: ಗಾಯವಡೆದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತೆ (ಚಿಬವು. ೩೧-೪೯) ; ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ಪಂದಿ ಯಂತೆ (ಚಿಬವು. ೪೯-೪೨) ; ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಿರುಳು ಗೆಳಸನೆಲ್ಲವನಗೆದು ಮುಗಿಸೆ (ಕಾಲೂರ. ೫೩-೮೩). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಪಂದಿ]

ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ 'ಕಾಟ್ಪಿಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಲಸು 'ಕಾಟ್ಪಲಸು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಸು (ನಾ). ಕಾಡ ಹಸು; ಕಾಡಾಕಳು: ಬೇಡುತೆ ಬೀಳ್ವ ಕಾಳ್ಪಸುಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೨೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಪಸು$_3$]

ಕಾಳ್ಪುರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪುರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ತುಂಬಿ ಹರಿ, —ಸೂಸಿಹರಿ: ರಸದಾಳಿಗಬ್ಬುಗಳೆಲೆಯ... ನಾಂತು ಕಾಳ್ಪುರವಿಡುವ ತನಿರಸದಿಂದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೬೦). [ಕಾಳ್ಪುರ (< ಕಾಟ್ಪುರ) + ಇಡು$_1$]

ಕಾಳ್ಪೂರ 'ಕಾಟ್ಪೂರ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಹೆಣ್ಣು; ಬೇಡಿತಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು; ನೀಚಸ್ತ್ರೀ: ಬೋಳನಾಂಪೊ ರೆಯೂಳಗದೊಳಿರಲ್ ಕಾಳ್ಪೆಣ್ಗಳೆಯ್ದುಮರವಳಿಯ ಸುಲಿದು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೪-೨೮೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಪೆಣ್]

ಕಾಳ್ಪೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಸೌಮಿತ್ರಿ ವೈದೇಹಿಯಂ ಕೊಂಡು...ಪರಿಸಿದಂ ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆಗೊಂಡನಿಲವೇಗದಿಂದಾ ರಥವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧). [ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆ (< ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳ್ಬದುಕು (ನಾ). ಕಾಡು ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬದುಕು: ಕಾಳ್ಬದುಕು ಕಡುಪುಲಿಯ ಕರಡಿ ಬಾಳಿದ ಬದುಕು (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮-೨೬೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬದುಕು$_2$ (< ಬರ್ದುಂಕು$_2$)]

ಕಾಳ್ಬಿಯದ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಡ; ಒರಟನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಎತ್ತಣ ಕಿಟಯೆತ್ತಣ ಕಾಳ್ಬಿಯದನಾಗಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೯೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬಿಯದ]

ಕಾಳ್ಬಿಕ್ಕು 'ಕಾಟ್ಬಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಬೇಗೆ; ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು, ದಾವಾನಲ: ಜಗದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯ ಕಾಳ್ಬೇಗೆ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ಅಮುಗಾಂ. ४೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬೇಗೆ]

ಕಾಳ್ಬೇಡಿತಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಡಿತಿ, —ಬೇಡರ ಹೆಂಗುಸು: ಕರ್ಬೊನ್ನ ಹೊಸ ಕರುವೊ ಕಾಡಿಗೆಯ ರೂಹೊ ಎನಲೆಸೆದರು ಕಾಳ್ಬೇಡಿತಿಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೩೨); ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ ಕಸ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ಬೇಡಿತಿ ನಡೆತಂದರಸಿಯ ಸಭೆಯಂ ಹೊಕ್ಕಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬೇಡಿತಿ]

ಕಾಳ್ಭೊಜಂಗ (ನಾ). ಕಾಡು ವಿಟ; ಒರಟುಸ್ವಭಾವದ ವಿಟ: ಮತ್ತಮೊರ್ವರ್ಳ್ ಕೈತವಂ ಕೈಮಿಕ್ಕ ಕಾಳ್ಭೊಜಂಗನ ಮಾತಾಗಿ ಕಡುಕನಲ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೪ ವ). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಭೊಜಂಗ]

ಕಾಳ್ಮಂದಿ (ನಾ). ಕಾಡುಮಂದಿ; ಒರಟುಜನ: ದೇವ ಚಿತ್ತೈಸು ನೆರೆದ ಕಾಳ್ಮಂದಿಯಿಂದಿಂತೆಂದುದೆಂದಾದ ವೃತ್ತಾಂತದಂದಮಂ ಪೇಳ್ದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೫). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಂದಿ]

ಕಾಳ್ಮರ, ಕಾಮರ (ನಾ). ಕಾಡುಮರ: ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಸಸಿ ಕಾಳ್ಮರನಪ್ಪುದೆ ಬಲ್ಪಿನೊಡೆಯ ನಿನ್ನ ಕುವರಾ ಅಲ್ಪಗುಣಗಳ ಕೈವಿಡಿವನೆ (ಭರತ. ೨೫-೪೫). **ಕಾಮರ**: ಮಾಕಂದವನಪ್ಪಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಡುಕೊಬ್ಬಿ ಕೆಲದ ಕಾಮರಕೆ ಕುಡಿ ನೀಡುವೊಲು (ನಾಗಕು. ೯-೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮರ]

ಕಾಳ್ಮರೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಿಂಕೆ: ಕರಿರಿಪು ಮತ್ಸರಂ ಮದಮೆ ದಂತಿ...ಆಸೆ ಕಾಳ್ಮರೆ ಘನದಂಭಮೇ ಕರಡಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೮); ಮಡಿಪು ಕಾಳ್ಮರೆಯನೆಂಬಬ್ಬರಂ ಪರ್ಬಿದುದು (ಕುಮಾಪು. ४-೨೦೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮರ್ಬೆ$_2$]

ಕಾಳ್ಮಾತು, ಕಾಳುಮಾತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥಮಾತು: ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಶಿವನಪ್ಪುವೆಂಬ 'ಕಾಳ್ಮಾತುಗಳುಮಂ... ಕೇಳ್ದವರ್ಗೆ ದುರ್ಗತಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಭಾಸ್ಕರದೇವನುದ್ಘೋಷಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೩೬-೧೩೨ ವ). **ಕಾಳುಮಾತು**: ಲಿಂಗಭಕ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಸಂಚಲನಿಂದು... ಅತ್ಮಂಗೆ ಮರ್ತ್ಯ ಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಕಾಳುಮಾತಿಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೬೭-೩೫೯); ಕಾಳುಮಾತುಗಳನ್ನದೇತಕೆ ನಿಮಗೆ ಹವಣಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೩೯-೫೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಕಾಳ್ಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಪಾಳ್ಮೊಗದ ಕಾಳ್ಮಾನಿಸರುಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫ ವ). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಾನಿಸ]

ಕಾಳ್ಮೃಗ 'ಕಾಟ್ಮೃಗ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಕರಿಯಮಿದುಳು (?): ನಿಜೋಗ್ರಖಡ್ಗಹತಿಯಿಂದ ಕಾಳ್ಮಿದುಳ್ ಸೆತ್ತಿಯಿಂದೊಡೆದೆಂಟುಂ ದೆಸೆಗೆಯ್ದೆ ಸೂಸುವಿನೆಗಂ (ಮುಬಿಐ. X, ೨೪೪-೩೫; 12ನೆ); ಪಿಂಡುಗೊಂಡು ಜೊಂಡೇಳ್ದ ಕಾಳ್ಮಿದುಳ ಕೋಳ್ಗೆ ಸಜ್ಜಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೬೦ ವ). [ಕಾಳ್$_3$ (< ಕಾಟ್$_3$) + ಮಿದುಳ್]

ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ 'ಕಾಟ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ವೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ವೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ವೊನಲು 'ಕಾಟ್ವೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಸತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು: ಪರೋಕ್ಷದೊಡೀಗಳೀಗಳಿನ ಕಾಳ್ಸತಿಯರ್ಕಳನೆಸ್ತು ಪ್ರೋಲಿಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೩೬; 1218). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಸತಿ]

ಕಾಱ್, ಕಾರು$_1$, ಕಾಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕಕ್ಕು; ವಮನಮಾಡು; ವಾಂತಿಮಾಡು: ಇಂತಿದೇಕೆ ಮಧುವಂ ನೆಱೆ ಕಾಱಿದ ನೈದಿಲಂದದಿಂ ನೆರೆದುವು ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಪೊಣರ್ಗಳ್ (ಅರ್ಜುನೇ. ೧-೧೧೩); ಕಾರ್ದುವಕ್ತ್ರಗಳ ಅರುಣತೆಯನುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦); ಪಾರಿದಂ ... ಮಿಗೆ ನಡುಗುತ್ತೊಳ್ದು ತಾಮುಂಡುದಂ ದಲ್ತಡೆದೀಗಳ್ ಕಾರ್ದಪೊಲ್ ಪೆರ್ಬಳೆ ಬಿಡೆ ಸುರಿಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ. ೧೧-೮೨). **ಕಾರು$_1$**: ೧. ಜೀವಜೀವನದ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಿಚ್ಚು ಕಾರಿತ್ತು ವಿಷಪ್ರಸಾದ (ಅರಳು. ४३४); ಪ್ರಯಾಣಿಕರಾರೋ ಕಾರಿಕೊಂಡು ಹೊಲಸು ಮಾಡಿದ ಜಾಗ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೫). **ಕಾಱು$_1$**: ಕಣ್ಣ ನೀರಿಬಿಃದುವು ಬಾಳೆಮಿರ್ಗ ಜಲಮನಬ್ಬಿಸಲಾಱದೆ ಕಾಱುವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಜವಸುಂಡು ಕಾಱಿದವೊಲಾಯ್ತ್ತಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೩-೭); ಎನಿತು ಪಸಿವಾದೊಡಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಕಾಱಿರ್ದ ಕೂಟನುಂಬರೆ ನರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೦); ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಱಿದವರುಣವಾರಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೬४); ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲ ಗರಳಮಯ ಕೌಮುದಿಯ ಕಾಱುವಡೆ... ಬದುಕಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಲೆ; ಮಲ. ಕಾಲು; ತುಳು. ಕಾರು; ತೆಲು. ಕ್ರಾಯು, ಗ್ರಾಯು]

-ಕಾಱ, -ಕಾರ$_1$, -ಗಾರ$_1$, -ಗಾಱ (ಪ್ರ). ಇವರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಇವಱೊಳ್ ವ್ಯವಹರಿಪಂ ಮಾಡುವನಿವನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಱಗಾಱಂಗಳ್ ಸಂಭವಿಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೯೯); ಪಗೆಕಾಱಂ, ಬಗೆ ಕಾಱಂ... ನಡೆವಳಿಕಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೧ ಉವಾ); ಕಾಱ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಪಗೆಕಾಱ, ನುಡಿಕಾಱ (ಕೈಪಿಡಿ ೧೮).

–ಕಾರ$_1$: ಓಲೆಯನ್ನು ತಯಿವ ವೃತ್ತಿಯವನು = ಓಲೆಕಾರ (ಓಲೆ+ –ಕಾರ) (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೭). –ಗಾರ$_1$: 'ಕಂಚುಗಾರ' ಪರಾ. –ಗಾಱ : ಮಾಲೆಗಾಱಂ, ಕಂಚಗಾಱಂ, ಬಳೆಗಾಱಂ, ಗೆಜ್ಜೆಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಾಱುಗೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳೆಂದೊಡೆ ಕಾಱುಗೊಡೆಯನುಂ ಕನಕಗಾವನುಂ ಬಿಳಿಯಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೮ ; 915). [?]

ಕಾಱು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆಗಂ ಬೊಂದುರಿಗಂಕಾಱು ಕಿಱುವೀಳಿಕೊಯ್ಕುಂ(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ಕೂದ್ರಕ).[?]

ಕಾಱಿಸು, ಕಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಕ್ಕಿಸು : ಮುನ್ನಮಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಱಿಸುವೆನೊ (ಗದಾಯು. ೬–೧೭); ಕಾಱಿಸುವೆನಿವನಸುವನಿವ ಮೈದೋಱಿ ನಿಂದರೆ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫೦); ಕಾಱಿಸುವೆನಮರರಂ ಜಯಿಸಿದುದನೆನುತೆ (ಚಬವ. ೪೯–೫೧) ; ಅಂಬಿನ ತುದಿಗೇಱಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಣದುಪ್ಪಿಂಬಾದ ಕಿಚ್ಚ ಕಾಱಿಸುತ . . . ಎಚ್ಚ ಶರಗಳ ತುಂಬಿದರೂರೊಳಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೧೪). **ಕಾರಿಸು** : ತಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕಾರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೮) [ಕಾಱ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಱು$_1$ 'ಕಾಱ್' ನೋ.

ಕಾಱು$_2$, ಕಾರು$_4$ (ನಾ). ಉಳುವ ನೇಗಿಲ ಬುಡಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿ ; ಗುಳ. 'ಕಾಱುದೆಱೆ' ಪರಾ. **ಕಾರು$_5$**. 'ಆರುಕಾರು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಱು ; ತೆಲು. ಕಱು]

ಕಾಱುಗಿಡಿ (ನಾ). ಕಾರುವ ಕಿಡಿ ; ಸಿಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ : ಏಱಿದವು ಪಡಿಮುಖದೊಳುಬ್ಬಿದ ಕಾಱುಗಿಡಿಗಳ ಖಂಡೆಯದ ಕೈದೋಱಿಕೆಯಲ ಗಲದಲಿ ನೆಲ ಕಡಿಖಂಡಮಯವಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೧೩).

[ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್) + ಕಿಡಿ]

ಕಾಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನೇಗಿಲ ತೆರಿಗೆ: ಅಡ್ಡದೆಱೆ ಕಾಱುದೆಱೆ ನಾಬ್ಬ[ದ್ಯಾ]ಣ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧–೭ ; 913).

[ಕಾಱು$_2$ + ತೆಱೆ]

ಕಾಱುಮದ್ದು (ನಾ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಸುವ ಮದ್ದು : ಸೂಱೆಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಱಿದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಱುಮದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮುಸಕಳವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೮).

[ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್) + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಕಾಱೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕೊರಳ ಬಂದಿ : ಅರಿಸಿನದಂತೆ ಮೆಯ್ಯತ್ತಿ ಪಿಣಿವರ್, ಕಾಱೆಯಂತೆ ಕೊರಲಂ ಪತ್ತಿ ಕೊಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩). ಕಾಱೆ ಕಂಕಣ ತೋಳಬಂದಿ ಸೂಡಗಗಳಿಂ ಹಾರ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿಯ ನೇವುರಂ ಪಾಯವಟ್ಟ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧–೬೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಱೈ ; ಮಲ. ಕಾಱ ; ತುಳು. ಕಾರೆ]

ಕಾಱ್$_1$, ಕಾಳ್$_1$, ಕಾಳು$_1$, ಕಾಱು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚು', 'ಕಾಱ್ಪುರ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಟ್ಟದ್ದು ; ಕೀಳಾದುದು ; ದುಷ್ಟವಾದುದು. 'ಕಾಱಾಗು' ಪರಾ. **ಕಾಳ್$_1$**. 'ಕಾಳ್ಪುಱು', 'ಕಾಳ್ನಾಯಿ' ಪರಾ. **ಕಾಳು$_1$** : ೨. ಕಾಳುದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಕೀಳಜೀವ ಹುಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಅಪ್ಯಾಯನವಡಗದು (ವಚಸಂ. ೪೫–೬೩) ; ಕಾಳನಾಡದಿರವ್ವ ಸತ್ಯವ ಪಾಲಿಸದೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೪೭) ; ಕಾಳನೆಣಿಸಿದೆ ಖೂಳಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೩–೭–೩೩); ಸಿರಿಯಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ ಕಾಳುಮಾಡುವು ದಂತರಂಗವ (ಶಂಕದಾ. ೮–೪೯). **ಕಾಱು$_1$**. 'ಕಾಱುಗಬ್ಬು' ಪರಾ. [< ಕಾಡು]

ಕಾಱ್$_2$, ಕಾಳು$_2$, ಕಾಱು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೀಜ; ಧಾನ್ಯ. 'ಕಾಱಬಾಱ' ಪರಾ. **ಕಾಳು$_2$** : ದೇಶದೊಳಗೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಿದ್ದು ಕಾಳು ಬಹಳ ತುಟ್ಟಿಯಾದವು (ಮುಂಬಯ. ೪–೭೫); ಉಳುವೆನಾ ಭೂಮಿಯನು ಹೊರುವೆನಾ ಹೇರನ್ನು ತುಳಿದು ಕಡ್ಡಿಯ ಕಾಳ ವಿಂಗಡಿಸುವೆ (ಕಪಪ. ೪–೩೧) ; ಜಳ್ಳು ತೂರಿ ಕಾಳು ತುಂಬಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ; ಹಳುಕು. 'ಕಾಳುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಾಱು$_3$** : ೧. ಕಾಱು, ಕುಱು, ತುಱು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಾಱುಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾೞ್ = ಗಟ್ಟಿ, ಗಟ್ಟಿತನ ; ತುಳು. ಕಾಳು ; ಕೊಡ. ಕಾಳ್]

ಕಾಱ್$_3$, ಕಾಳ್$_3$, ಕಾಳು$_3$ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು. 'ಕಾಱ್ಪಿಟ್ಟು', 'ಕಾಱ್ಪೊಡೆ' ಪರಾ. **ಕಾಳ್$_3$** : "ಕರಿದು ಕಾಳ್ಕರಿಯೆನಲ್ಕೆ ತಿಳಿಯೆ ಕರ್ಪೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೦). **ಕಾಳು$_3$** : ರಾತ್ರಿಯಾದುದರಿಂದ ಕತ್ತಲೆ – ಕಾಳು ಕವಿದಿತ್ತು (ನೋದಿಮು. ೮೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾೞ್ ; ಕೊಡ. ಕಾರ್ ./ ಸಂ. ಕಾಲ]

ಕಾಱಬಾಱ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕಾದು ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕಾಳು ಪಡೆಯುವವನು : (೬). [?]

ಕಾಱಾಗು, ಕಾಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು : ಇಂದಿನ ಬಂದಾಕಾಱಾದ ವಾಜ್ಚಿಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾಱಾದುದು ಮನಮು ಮೆರ್ದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೧). ೨. ತೊಂದರೆಕೊಡು; ವೈರಿಯಾಗು ; ದುಷ್ಟವಾಗು : ಎಳವೆಱೆಯಂತೆ ವಕ್ರನಾಗಿ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕಾಱಾಗಿ ಮುಳ್ಮೊನೆಯಂತೆ ಕ್ರೂರನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೫). **ಕಾಳಾಗು** : ೧. "ಕಾಳಾದುದೆನಲ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟು ಪೋದುದುಮಕ್ಕುಂ" (ಭಾಕಾಸಿ. ೧೯) ; ಅಂಗ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಳಪ್ಪುದೆ (ಆದವ. ೯೨) ; ಏಳು ಕೌರವರಾಯ . . . ಜಲದೊಳಗಾಳುವರೆ ಕಾಳಾಯ್ತು ನಿನ್ನಲಿಗರುವ ಶಶಿವಂಶ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೧೪) ; ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬೀಳಾಯ್ತು ತೇರ್ ಕುದುರೆ ಕಾಳಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೧೨–೨೮೧). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾಗು : ಮೇಲುಗಾಳಿಗನಮ್ಮದೀಸಱ ಮೇಲೆ ತೆಗೆಸುವುದಕಿ ಮಥನದಲಿ ಕಾಳಹುದು ಬಳಿಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧) ; ಶರಿಪರಿಯ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನಿಕರದಲರಿದರಾತನ ಕೊರಳ ನೊರೆ ನೆತ್ತರನ ಕಾಣವು ಕೈದು ಕಾಳಾದವು ಮಹಾದೇವ (ನಿಥಾಗ. ೪–೨–೨೯). [ಕಾಱ್$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಾಱು$_1$ 'ಕಾಱ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಱು$_3$ 'ಕಾಱ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಱುಗ (ನಾ). ಕಾಳಿನ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕಾಱುಗಂ, ನೇಱುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ, ಮಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಱ್$_2$ + ಉಗ]

ಕಾಱ್ಚದೇವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಱ್ಚದೇವಯ್ಯ ರನ್ನಯದೊಳ್ ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ್ಬ್ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಮುವಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೭ ; 918). [ಕಾಱ್ಚ$_0$ + ದೇವ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾಱ್ಚಬ್ಬ 'ಕಾಱ್ಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಱ್ಕಿರ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಱ್ಕುರುಳ್, ಕಾಕುಳ್ಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: ದಾವಣಗೂಂಟಮುಂ ಪೊಡೆವ ಕಾಱ್ಕುರುಳುಂ ಪರಿದಾಯ್ವ ಪೇರ್ಗಳಂ ಕಾವಱ ದೊಟ್ಟಿಲೊಟ್ಟುವ . . . ಡೋಲಿಗರಿಂದೆಸೆದಂ (ದಶಕು. ೪–೭೮). 'ಕಾಡುಕುರುಳು' ಪರಾ. **ಕಾಕುಳ್ಳು** : ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು, ಕಾಕುಳ್ಳು, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು (ಮುಂಬಯ. ೫–೨೫೦). [ಕಾಱ್$_1$ + ಕುರುಳ್$_2$]

ಕಾೞ್ಕೋಣ, ಕಾಳ್ಕೋಣ (ನಾ). ಕಾಡು ಕೋಣ; ವನ ಮಹಿಷ: ಕಾೞ್ಕೋಣಂಗಳ್ ತರಳತರಶ್ವಸಿತವಿಲುಳಿತಘ್ರಾಣಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೪೧). **ಕಾಳ್ಕೋಣ**: ಮಲ್ಲರೊಳ್ ಮಲೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟ ಕಾಳರಕ್ಕಸರಂತಿರ್ಪ ಕಾಳ್ಕೋಣಂಗಳಿಂ (ಗಂಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಕಾಳ್ಕೋಣನ ತಲೆಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬೇಸಱಿದ್ಯೆತರ್ಪ ಬೇಡರಿರ್ದರು ಮಹಿಷಾಸುರ ಬಹುರೂಪಿನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೯); ಕಾಳ್ಕೋಣಗಳು ಮಸಗಿ ಸದೆವ ಕೋಡಿನ್ನಖಿಳ ನಾದದಿ ಬಿದಿರಡೆವ ಚೀತ್ಕಾರದಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬); ಕಾಳ್ಕೋಣನೆಸೆಕಮನೆ ಪೊಯ್ದಾಡುವರ್ (ಚಬಪು. ೪೮-೫೪). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕೋಣ]

ಕಾೞ್ಕೋೞಿ, ಕಾಳ್ಕೋಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಳಿ; ಅಡವಿಯ ಕೋಳಿ: ಪುಲಿಯಲಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಕಾೞ್ಕೋೞಿಯೆಂಬೀ ತಿರಿಕವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೭). **ಕಾಳ್ಕೋಳಿ**: ಕಂಕ ಕೊಕ್ಕರೆ ಶುಕಂ ಕಾಳ್ಕೋಳಿ (ಯಾದಮ.. ೪-೫೩). 'ಕಾಡುಕೋಳಿ' ಪರಾ. [ಕಾೞ್$_1$ + ಕೋೞಿ]

ಕಾೞ್ಗಬ್ಬ, ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ, ಕಾಟ್ಕಬ್ಬ (ನಾ). ಕಾಡು ಕಾವ್ಯ; ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಕಾವ್ಯ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ: ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾೞ್ಗಬ್ಬಂಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೫). **ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ**: ತಮ್ಮ ನೆಗಳ್ತೆಗನುಸಾರಿಯಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾಳ್ಗಬ್ಬಂಗಳೆಂದು ಬಗೆದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೪-೯). **ಕಾಟ್ಕಬ್ಬ**: ಕಾಟ್ಕಬ್ಬಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೋಟಲೆಗೊಂಡೂಟ್ವನೊರ್ವಂ (ಲೀಲಾವ ೧-೪೦); ಬಾಯಿಗೆ ವಂದುದಂ ಪೇೞ್ವುದಱಿಂ ಕಾಟ್ಕಬ್ಬಮೆನಿಕುವೆಂತುಂ (ಸಮುಪ. ೧೧-೧೧). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕಬ್ಬ]

ಕಾೞ್ಗಬ್ಬು, ಕಾಟುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕಾಡು ಕಬ್ಬು; ಕಾಗಬ್ಬು; ಇಷೀಕೆ: ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾೞ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗೞ್ದ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ ಕೇಳುರ್ಬರೆಯೊಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೦). **ಕಾಟುಗಬ್ಬು**: "ಕಾಟುಗಬ್ಬೀಷೀಕೆ ಕಾಶಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). [ಕಾೞ್ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾೞ್ಗರಡ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು: ಮಸಗಿರ್ದ ಲೋಹಿತಾಶ್ವ ಪ್ರಸರಂ ಕಾೞ್ಗರಡಮಲ್ಲಂ ಮೇಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೩). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕರಡ]

ಕಾೞ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು, ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು, ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿ; ದಾವಾನಲ: ಎಳವರನಂ ಕಾೞ್ಗಿಚ್ಚಿರದಳುರಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೧); ಕೋಪಿಯ ಹೃದಯದಂತುರಿವ ಕಾೞ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೩). 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ಪರಾ. **ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು**: ಕಾಳುಕಿಚ್ಚಿದ್ದಡವಿಯನು ಕುಡಿನಾಲಗೆಯೊಳಳವಡಿಸಿ ದಳ್ಳುರಿ ಜ್ವಾಲೆತಗ್ಗಿದವೋಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೦). **ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು**: ಕರಡದ ಬಣಬೆ ಸಿಕ್ಕಿತು ಕಾಳುಗಿಚ್ಚಿನಬಾಯ ಬಗರಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೮); ಕಾಳುಗಿಚ್ಚಿನ ವೇಡೆಯಲಿ ವನಜಾಲ ಬೇವುತ್ತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೨). **ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು**: ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚಿನಿಂ ಬೇವಂಗೆ ತಂಪಿನ ಸೋನೆಯ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತೆ ಮಾಣ್ಬರೆ (ಬಸರ. ೪-೨೯); ಉಱಿವ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ಸಿಲ್ಕಿದ ಗಱಿ ನೆಱಿಯದಂಟೆವೊಲಾದರು (ಸಾನಂಚ ೭-೪೨ ; ತರುಗಳನುರುಹಿ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳೆಗಳನು] ಗದಗದಿಸೆ (ನಳಚ. ೬-೭). **ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು**: ಗೋಳ್ಗುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು ತಗುಳ್ವಲ್ಲಿ ಸಂದು ಹಾಸಿದ ಕಾಸಿದಱಿಗಲ್ಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೨೫ ರ); ಹತ್ತಿಯ ಹೇಱುಗಳ ತಂದಡವಿಯೊಳಗಿಡಲೂಱಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧); ಸುದ್ದಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಊರಲ್ಲಿ ಹರಡಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೪೧). **ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು**: "ವನವಹ್ನಿಃ, ದವಃ, ದಾವಃ– ಈ ಮೂಱು ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೦); ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಉರಿಯುತ್ತಿರ್ದ ಕೊಳ್ಳಿಗಳನೊಂದಡೆಯೊಳೊಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. II, ೫೫-೩೦); ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟಿ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯಮತಿಭಯದಿಂ . . . ನಾೞ್ಕಡೆ ಪೋಪಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೮); ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚಿಗಂಜಿದಾತಂ ಪೆರ್ಮಡುವಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಬಾೞ್ಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೪೬); ಕಾಡು ಕಿಚ್ಚು – ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾೞ್ಕಿರ್ಚು**: ಪೊಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ನೆಗೆದಕಾೞ್ಕಿರ್ಚಮುರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೭); ವಿಳಯ ಕಾಲದ ಕಾೞ್ಕಿರ್ಚಿನ ಬೇಗೆ ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೬); ಕಾೞ್ಕಿರ್ಚ ನನ್ನನದು ಮುಚ್ಚದುದು ಕಪ್ರರಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯೭). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಾೞ್ಗಿಡು (ನಾ). ಕಾಡು ಗಿಡ. 'ಕಾೞ್ಗಿಡುವೇರ್' ನೋ.

ಕಾೞ್ಗಿಡುವೇರ್ (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಡದ ಬೇರು: ಸೀಮ್ಮರ್ಡುದಾಣಂ, ಕಾೞ್ಗಿಡುವೇರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಾೞ್ಗಿಡು + ಬೇರ್]

ಕಾೞ್ಗಿದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವೃಥಾ ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು: ಅದಿರದಿರ್ದ ನಿನ್ದರಿ × × ನೆನೆಪಾಯಿಸಿ ತನ್ನ ಮಿಣ್ಣಮುಂ ಕುದುರೆಯುಮೆಂಬಿವ್ರುಂ ಬೆರಸಿ ಬೀೞ್ವುದು ಮೇಣದಿರೆ × ದೆದ್ದು ಕಾೞ್ಗಿದಿಗೊಳೆ ತಾನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೧೨ ; 982). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕುದಿಗೊಳ್]

ಕಾೞ್ಗೆಡೆ, ಕಾಳುಗೆಡೆ, ಕಾಳ್ಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗೊಡ್ಡು ಮಾತಾಡು; ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನಾಡು: ಉಳ್ಳಾತಂ ಕಾೞ್ಗೆಡೆದೊಡಪೊಳ್ತೆಕ್ಕೆಂಬರೆಯ್ದೆ ಬಡವಂ ಪಿರಿದಂ ಒಳ್ಪಿತ್ತಂ ನುಡಿದೊಡದಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೫-೧೫); ಕುಟಿಳಾಳಾಪದೆ ಪಿಂದೆ ಕಾೞ್ಗೆಡೆದು ಮುಂದಾ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳುಬ್ಬಟೆಯಂ ಕಂಡು ಕನಲ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೩); ನಿನ್ನಂ ಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾೞ್ಗೆಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೯); ಕಡೆಗಣಿಪ ನಾರುಮಂ ಕಾೞ್ಗೆಡೆವಂ ಖಳನಿವನೊಳಾಂತು ಬರ್ದುಕುವುದುಂಟೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೨೧). **ಕಾಳುಗೆಡೆ**: ಕಾಳುಗೆಡೆಯದೆ ಹೋಗಿ ನೀವೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೦); ಸತ್ಯದ ಹುರುಳನಱಿಯದೆ ಕಾಳುಗೆಡೆದರೆ ಕಾರ್ಯವೇಂತಹುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೭); ಕಾಳುಗೆಡೆದಪಳೇನನಿವಳವಳೆಂದ ಮಾತುಗಳ ಕೇಳಿಯೆನೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೭); ಕಾಳುಗೆಡೆಯದಿರೆಲವೊ ಹಲಬರ ಕೂಡೆ ಗೆಡೆವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೬೮). **ಕಾಳ್ಗೆಡೆ**: ಕೋಡಗಗಳಂತೆ ಪಲುಗಿರಿದು ನರಿಗಳಂತೆ ಜಿನುಗಿ ಕಾಳ್ಗೆಡೆವ ಕರ್ಮಿಗಳ ಮಾತಿಂಗುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೨ ; ಎಲೆ ದೋಷಿ ನೀನಿಂತು ಕಾಳ್ಗೆಡೆದು ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೮೭); ಜಾಯ್ಪುಡಿಕರ್ಕೆ ಕಾಳ್ಗೆಡೆದಡೇನಹುದೆನುತ ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನುರವಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೭). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕೆಡೆ$_2$]

ಕಾೞ್ಗೆಯ್ತ, ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ, ಕಾಳ್ಗೃತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಕೃತ್ಯ: "ಕಾೞ್ಗೆಯ್ತಮೆಂದು ದುಷ್ಕೃತ್ಯಂ" (ಕಕಸಾ. ೩೦-೬೪೦); "ಕಾೞ್ಗೆಯ್ತಮೆನಲಕೃತ್ಯಂ" (ಕಏಕಂ. ೨೮೧). **ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ**: ಕಯ್ಮಿಂಚಿ ಕೃತವಾಗಿ ಹೋದ ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತದ ನಡೆವಳಿಕೆಯನ್ನು . . . ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೨೬-೧೭). **ಕಾಳ್ಗೃತ**: "ಕಾಳ್ಗೃತಮೆನೆ ದುಷ್ಕೃತ್ಯ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೭೩); ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಕಲ್ಯಾಣದಾದನಾ ಕಾಳ್ಗೃತಕಳ್ಕುತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೨೬). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕೆಯ್ತ]

ಕಾೞ್ಜೀರಗೆ, ಕಾಳಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ; ಕಹಿಜೀರಿಗೆ: ಜೀರಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಕಾೞ್ಜೀರಗೆ ಕರಿಯೆಳ್ಗಳೆಂಬಿವಂ ಪೂಸು ಗಜಕ್ಷೀರದೊಳರೆಪಾನನ ಪಂಕೇರುಹಮಂ ಬಂಗುಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೮). **ಕಾಳಜೀರಿಗೆ**: "ಉಪಕುಂಚಿಕೆ – ಕಾಳಜೀರಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೩). 'ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾೞ್$_1$ + ಜೀರಗೆ]

ಕಾಱ್ತುಱು, ಕಾಳ್ತುಱು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಸು; ಕಾಡಾಕಳು: ಕಾಱ್ತುಱು ಮಸಗಿದಂತೆ ಮಸಗಿದ ದುರ್ಧರ ಧನುರ್ಧರ ಬಲಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೭ ವ); ಕಾಱ್ತುಱುಗಳಿಂ ಸಮುೞಿದಡವಿಯಡಿಯೆತ್ತ ದಂತೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೦); ಕಾಱ್ತುಱು ಮಸಗಿದವೋಲೊಡ್ಡಿದುದು ಕುರುಸೈನ್ಯಂ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಳ್ತುಱು.** 'ಕಾಳ್ತುಱು ಎಂಡು' ಪಠಾ. [ಕಾಱ್₁ + ತುಱು]

ಕಾಱ್ತೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಹಿತೊಂಡೆ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: ನೆಲಮಾವುಂ ನೆಲದೊಟ್ಟ ತೊಟ್ಟ ಮಿಟಲಂ ಕಾಱ್ತೊಂಡೆಯುಂ ನಿಂಬಿ . . . ಇಂತಿ ವೆಲ್ಲಮ ಸಮಂ ಕೂಡಿಟ್ಟು (ಖಮದ. ೧೬-೫೯). [ಕಾಱ್₁ + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಱ್ನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ನುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಾಡುನುಗ್ಗೆ: ಮೂಡಲ ಕಾಱ್ನುಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು ಬಡಗ ಪೋಗಿ ಬೆಳ್ಪೊಲೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೇರಾಲ್ಪ್ ಪಳ್ಳಂಬಿಡಿದು ಪೋಗಿ ಪಿರಿಯ ಪಳ್ಳದೊಳ್ಕೂಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೮-೧; 10ನೆಯ ಶತ); ಆವಿನ ಮೊಲೆವಾಲಿಂದಂ ಭಾವಿಸಿ ಕಾಱ್ನುಗ್ಗಿಯೆಸೆವ ರಸಮಂ ಕುಡಿಸಲ್ ಗೋವಿನ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೬೬). [ಕಾಱ್₁ + ನುಗ್ಗಿ (< ನುಗ್ಗೆ)

ಕಾಱ್ಪತ್ತಿ₁ 'ಕಾಱ್ಪೞ್ತಿ' ನೋ.

ಕಾಱ್ಪತ್ತಿ₂ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹತ್ತಿ: ನಯನದೊಳೆಚ್ಚುಗೆ ಕಾಱ್ಪತ್ತಿಯ ಬೇರುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೪). [ಕಾಱ್₂ + ಪತ್ತಿ (< ಪೞ್ತಿ)

ಕಾಱ್ಪೞ್ತಿ, ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ, ಕಾಱ್ಪತ್ತಿ₁ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹತ್ತಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವ ಹತ್ತಿ: ಕಾಱ್ಪೞ್ತಿಯ ಬತ್ತಿಯೊಳಂ ಕೌಱೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ ವ). **ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ:** ಕಾಳೆಯ ನಾಯಕನು[ವೀ]ರದಾವಣ್ಣನಕಾಳ್ಪತ್ತಿಯ ಸ[ರ್ವ್ವ ಬಾ]ಧಾ ಪರಿಹಾರ ಮಪ್ಪ ಕರಿಯರ ಕೆಱೆಯ ಹಡುವಣವಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಣ ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಾಗಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೦-೨; 1156). **ಕಾಱ್ಪತ್ತಿ₁:** ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ ಕಾಱ್ಪತ್ತಿಯುಂ ಪತ್ತಿಯುಂ . . . ಎಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು . . . ಅಂತು ಕಿರಿಕರುಂ ಸಿರಿವಂತರುಮೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೯೮). 'ಕಾಡುಹತ್ತಿ' ಪಠಾ. [ಕಾಱ್₁ + ಪೞ್ತಿ]

ಕಾಱ್ಪಲಸು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಲಸು: ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಱ್ಪಲಸುಂ ಊರ ಪಲಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೬೮). [ಕಾಱ್₁ + ಪಲಸು]

ಕಾಱ್ಪು (ನಾ). ಕಾಯ್ಪು (?): ಕರಂ ಕಾಱ್ಪಿನಿಂ ಕೈಮಿಗುತುಂ ಬಂದತ್ತದೊಂದದ್ಭುತಮೊದವಿದಮೋಘಂ ನಿಮೇಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೫). P 'ಕಾಯ್ಪಿನಿಂ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ. [< ಕಾಯ್ಪು ?]

ಕಾಱ್ಪುರ, ಕಾಹುರ₂, ಕಾಳ್ಪುರ, ಕಾಳ್ಪೂರ, ಕಾಱ್ಪೂರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಕಾಡಿನ ತೊರೆ: "ಕಾಱ್ಪುರಮೆಂದು ಕಾಡ ಹೊನಲ್" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೫೭); "ಕಾಱ್ಪುರಮೆ ಕಾಡ ಪೊನಲೆ ನಿಸಿಕರ್ಬಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೪); ಉಗ್ರಮಹಾಗಜಂಗಳಂ ಚದುರ್ಗಿಡೆ ನುಂಗಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಕುಡಿದರ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಕಾಱ್ಪುರಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮); ನಯನಂ ಕಾಱ್ಪುರಂ ಮಾಡೆ ಕಾರುಣ್ಯರಸಸ್ರೋತಂಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೬); ಕಾಱ್ಪುರಮಾದಂ ಕೊರ್ವೆ ಬಿರ್ದಂ ಕೞಿದುದು ಬಹಳಾ ಸಾರಮಂ ನೀರದೌಘಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೧); ಗಂಧ ಜಲವಾಹಿನಿ ಕಾಱ್ಪುರಮಾದ ಗಂಗೆಯುಂ ಜಗುನೆಯುಮೆಂಬಿನಂ ಮೆಱೆದುದು (ಅನಂಪು. ೫-೬೮). **ಕಾಹುರ₂:** ಕರದ ಕದಪಿನ ಕಂಬನಿಯ ಕಾಹುರದ ಕಂಪನದ ಕೊರಳ ಬಿಕ್ಕುಳಿನಕ್ಕೆಗಳಲಾಸರಮೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೬). **ಕಾಳ್ಪುರ:** ಸನ್ಮಾನದ ವಿಶ್ರಮಂ ದಯೆಯ ಕಾಳ್ಪುರಮದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨-೩೯, 1050); ಅರುಣಾಂಬುಧಾರೆ ಕಾಳ್ಪುರಮಾಗಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೧೮); ತನಿ ಮೋಹರಸ ಮನದೊಳಗೆ ಕಾಳ್ಪುರವಾಗೆ ಸಾರ್ದಳು ರೋಹಿಣೀದೇವಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೭); ಮದನಾಗ್ನಿಯಿಂ ಪೊಗೆವ ಪಸಿಯ ಬಿಸವಿಸರದ ಪಸರಿಸಿದ ಪೊಗೆ ಸುರಿವಂತೆ ಕಾಳ್ಪುರಮಾಗಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ಕವಿತರೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ). **ಕಾಳ್ಪೂರ:** ಕರ್ಪೂರ ತರುವನದೊಳು ಪನಿನೀರ್ಗಳ ಕಾಳ್ಪೂರದೊಳು ಮಾಂಗೊನರ ಸೀರ್ಪನಿ ಯೊಳಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೫). **ಕಾಱ್ಪೂರ:** ವಾಹಿನೀಶೀರಮಂ ಮೀಂಗಳೆದಿರೇಱಿದುವು ಪುಗುವ ಕಾಱ್ಪೂರಮಂತದು ದೀಪ್ತಿಯಂದದಿಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೬೬ ರ). [ಕಾಱ್₁ + ಪುರ್₁]

ಕಾಱ್ಪುರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಮಹಾಪ್ರವಾಹವಾಗು: ಬಾಷ್ಪಂ ಕಾಱ್ಪುರಂಗೊಂಡ ವಕ್ತ್ರಸರೋಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೦೬). [ಕಾಱ್ಪುರ + ಕೊಳ್₁]

ಕಾಱ್ಪುರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡತೊರೆಯಂತೆ ಹರಿ; ಸೂಸಿ ಹರಿ: ತೆಕ್ಕನೆ ಶೀವಿ ಕಾಱ್ಪುರಂಬರಿವ ಲಾವಣ್ಯರಸವ ಬರಿಪೊನಲಂ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿ ಬಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). [ಕಾಱ್ಪುರ + ಪರಿ₁]

ಕಾಱ್ಪುರಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೂಸಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಸು: ಗೀತಾಮೃತಸಾರಪೂರಮಂ ಕಾಱ್ಪುರಂಬರಿಯಿಪ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೮೫ ವ). [ಕಾಱ್ಪುರಂಬರಿ + -ಇಸು₃]

ಕಾಱ್ಪುರವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮಹಾಪ್ರವಾಹ ಉಂಟಾಗು; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಕಾಱ್ಪುರವೇಱೆ ಪಾಲಮಯಮುಂ ಜಸಮುಂ ಜಿನಮಜ್ಜನಂಗಳಂ ಮಾಱ್ಪ . . . ಬಯಂಕೆಯಾಯ್ತು ಜಿನದತ್ತಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೫). [ಕಾಱ್ಪುರ + ಏಱ್₁]

ಕಾಱ್ಪೂರ 'ಕಾಱ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಱ್ಪೆಸಱ್ (ನಾ). ಕಾಡು ಹೆಸರು: ಬಿರಸಮುರ್ದುವಳ್ಳಿ ಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಱ್ಪೆಸಱನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೮). [ಕಾಱ್₁ + ಪೆಸಱ್]

ಕಾಱ್ಪೊಚ್ಚ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹ: ಕಱಂಗಿದ ತಮಾಲಮೆಂಬ ಕಾಱ್ಪೊಚ್ಚಮಂ ಪಾಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೨೯). [ಕಾಱ್ + ಪೊಚ್ಚ]

ಕಾಱ್ಪೊಡೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪುಒಡಲು: ಸೀಳ್ವೊಟ್ಟೆ, ಕಾಱ್ಪೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಱ್₃ + ಪೊಡೆ₁]

ಕಾಱ್ಪೊನಲ್ 'ಕಾಱ್ವೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಱ್ಪೊಲ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹೊಲ; ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಪದೆದು ಮೆಯ್ಮಱೆಯಲ್ಕರಿಕೆಬ್ಬ ಕಾಱ್ಪೊಲಂ ನನೆಕೊನೆವೋಗೆ ಭಿಲ್ಲತತಿ ಬಲ್ಪೆಱಗಾಗಿರೆ (ದಶಕು. ೫-೭೯); ಮರಾಟಸ್ತ್ರೀಜನಂ ನಿಂದು ಕಾಱ್ಪೊಲದೊಳ್ಪಿಟ್ಟು ಪೊರಳ್ಗುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೫-೩). [ಕಾಱ್₁ + ಪೊಲ]

ಕಾಱ್ಪಿಟ್ಟೆ 'ಕಾಱ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಱ್ಪಿಪ್ಪು 'ಕಱ್ವಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಾಱ್ಬೆಕ್ಕು, ಕಾಳ್ಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡುಕೊತ್ತಿ: ಗೋನಿವಹದೊಳ್ ಕಾಱ್ಬೆಕ್ಕು ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ . . . ನೆರೆದಿರ್ಪಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೧); ಕಾಱ್ಬೆಕ್ಕಿಗೂಡುವವೋಲ್ ತುಯ್ಕಲಂ (ಅನಂಪು. ೧-೬೦). **ಕಾಳ್ಬೆಕ್ಕು:** ಗಂಡೆರಲೆ ಕಡವೆ ಕಾಳ್ಬೆಕ್ಕು ತರವಂಗಿ ಸಾರಂಗ ಮೊಲ ಮುಚ್ಚು ಮುಸುಗಳನಿರದೆಕೊಂದವು ಜಾಯಿಲಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೯೦). [ಕಾಱ್₁ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಟ್ಪೆಱಿ (ನಾ). = ಕಾಟ್ಕುರುಳ್ : ಕಟ್ಟಾಱಿದ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊದಳಿಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಾಟ್ಬೆಱಿಗಳಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಱಿಸೀರೆಗಳಂ ಬೆಟ್ಟಾಗಿರೆ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೭೨).
[ಕಾಟ್$_1$ + ಬೆಱಿ]

ಕಾಟ್ಪೆಸನ (ನಾ). ಹಾಳು ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ನೀಚ ಕೃತ್ಯ : ತಕ್ಕು ಟೌಳಿಗಂ ಬಸಗಡಿದೀಟ್ವ ಕಾಟ್ಪೆಸನದಟ್ಟುಳಿಗಂ ಪುಗದಂತಿರೆಲ್ಲರಂ ಪೊಸಯಿಸಿ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೆಸಕಂ ಬಡೆದಂ ಪೊಡದೇವಭೂವರಂ (ಚಕವ. ೩-೧೫). [ಕಾಟ್$_1$ + ಬೆಸನ]

ಕಾಟ್ಮನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನ; ಕೀಳುಮನಸ್ಸು : ಅಸತೀಪ್ರಿಯ ನೀನದೇಕೆ ಕೆಯ್ಸೂಡಿದಯೊ ನಿನ್ನ ಕಾಟ್ಮನದ ಕೆಯ್ಸೂಡಿದಾಕೆಯುಮಲ್ಲಿಮ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಂದವಳ್ ನುಡಿವುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೩೪).
[ಕಾಟ್$_1$ + ಮನ]

ಕಾಟ್ಮಿಗ, ಕಾಳ್ಮಿಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗ: ಕುಡಿದಿಟ್ಟೆ ದೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾಟ್ಮಿಗಗಳೆನಿತೆನಿತೊ . . . ಪಾವನಮಾದುವಾ ರಾಮನಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೪). **ಕಾಳ್ಮಿಗ** : ೨. ಕಾಡುಜಂಕೆ: ಇಂತಪ್ಪಶ್ವ ಮುಂಟಾಗಿರೆ . . . ಈಶಾತ್ಮಜಂ ಕೇಕಿರಥಂ ತಾನಪ್ಪನೇ ಕಾಳ್ಮಿಗದೆ ಗಮಿಪನೆ ಸಂತತಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೬).
[ಕಾಟ್$_1$ + ಮಿಗ]

ಕಾಟ್ಮೃಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೃಗ: "ಪಶುಃ, ಶ್ವಾಪದಃ –ಈ ೨ (ಬೆಳ್ಮಿಗ) ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಟ್ಮೃಗಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦). [ಕಾಟ್$_1$ + ಮೃಗ]

ಕಾಟ್ಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸು ; ಅಡವಿ ಮೆಣಸು : ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂಕೊಲೆ ಕಾಟ್ಮೆಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩).
[ಕಾಟ್ + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಕಾಟ್ಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ : ಕಾಟ್ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬೀಜರಾಜಿಗಳ ನುಂಗುವುದುಣ್ಬುದು ಮೇಗೆ (ಖಮುದ. ೧೪-೬೦).
[ಕಾಟ್$_1$ + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕಾಟ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆ, ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ; ಅಡವಿಯ ಹಾದಿ : ಕಾಟ್ವಟ್ಟೆಯ ಬೆಂಚರವಟ್ಟೆಗೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೪). **ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆ.** 'ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ** : ಸ್ವೈನ್ಯಮನದಂ ಕಂಡುಟ್ಟುದಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಜಯಂ ಕಾಮನೃಪಾಳ ನೋಡಿದನವಂ ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆಯುಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೨೭ ; 1167). **ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆ** : ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಸುಲಿದು ಪಾಂಥರ್ಕಳಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೯-೪೦) ; ಎಟ್ಬಟ್ಟೆ ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತಳರ್ದರ್ ಗಂಡರ ಗಂಡ ಪಾಂಡ್ಯಸತಿಯರ್ ನೀಂ ದಾಟಿ ಮಾಟ್ಬನ್ನೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬-೬). [ಕಾಟ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಟ್ವೀರೆ(ನಾ). ಕಾಡಹೀರೆ; ಕಹಿಹೀರೆ: ಘಟಯಿಸಿತದು ಕಾಟ್ವೀರೆಯ ಪಟು ವಿಷವೆಂದಂಜಬೇಡ (ಖಮುದ. ೨-೪೪). [ಕಾಟ್$_1$ + ಪೀರೆ]

ಕಾಟ್ಪೊನಲ್, ಕಾಹೊನಲ್, ಕಾಳ್ಪೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲು (ನಾ). = ಕಾಟ್ಪುರ : ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳ ಕಾಟ್ಪೊನಲ್ ಮಸಗಿ ಕೂಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೭೮). **ಕಾಹೊನಲ್** : ಕಂಬನಿಯ ಕಾಹೊನಲೊಳದ್ದುವ ಕುಮಾರನಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೧); ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾಹೊನಲ ನೀಸಾಡುವಂತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೭); ಕಾಹೊನಲಿಂದಂ ಶೈಲಂಗಳು ಮುಳುಗುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦-೧೩). **ಕಾಳ್ಪೊನಲ್** : ಕಾಳ್ಪೊನಲೊಳೆಡೆಯುಂಡ ಬಗೆಯಿಂದ ನಿಲದೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮-೨೭೧). **ಕಾಳ್ವೊನಲ್** : ಬಿಱುಗಾಳಿಯ ಗಾಸಿಗಂ ಕಾಲ್ವೊ[ಳ್ವೊ]ನಲ ಕಡುಪಿಂಗಂ . . . ಕೋಡದೆ ಕೊಂಕದೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮ವ). **ಕಾಳ್ವೊನಲು** : ಹಗಲು ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದು ಕಾಳ್ವೊನಲುಗಳ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು (ಮಣಿಸ. ೭೪). [ಕಾಟ್$_1$ + ಪೊನಲ್]

✳

ಕಿಂಕರ್$_1$ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮನಸಿಗೇನು ಕಿಂಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಮ್ಮಾ. ಮಹಿಮನನ್ನು ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ (ಅರಗಿ. ೭೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಕಾರ]

ಕಿಂಕರ್$_2$ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ತಂದೆ ಚಿತ್ತೈಸುವುದು ಕಿಂಕರನ ಬಿನ್ನಪಂ (ನಂಜರ. ೧-೭೬); ನಮ್ಮೊಳೊಬ್ಬರು ನಿನಗೆ ಸೋತಡೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾಲ್ವರು ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೯೬); ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಿಂಕರರಾಗಿ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಜಗತ್ತೆ ಕಿಂಕರವಾಗುವುದು (ಕುಟುಂಬ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರಣ (ನಾ). = ಕಿಂಕರತೆ: ಎಜಗಿದ ಕೊಂಬೆಬಲ್ಲಕಿವಿ . . . ಕುಂಭದೊಳ್ ನಿಜಿಸಿದ ಪುಷ್ಕರಂ ನೆಗಟ್ವ ಕಿಂಕರಣಂ ಬೆರಸಿಂದ್ರವಂದಿತಂಗೆಜಗಿದ ದಿವ್ಯದಂತಿ (ಅನಂಪು. ೫-೨೮). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರತೆ (ನಾ). ೧. ಆಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಾಸ್ಯಭಾವ: ಪದವಂ ಸುಖಾಶ್ರುವಿಂ ತೊಳೆದು . . . ಕಿಂಕರತೆಯಂ ತಳೆದು (ತಿರುರ. ೧೧-೬); ಕರುಣಾಬ್ಧಿಯಪ್ಪ ಶಂಕರನಂ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ಶರಣ್ಬೊಕ್ಕು (ಶಬಶಂ. ೪-೯೯ವ). ಮನಸಿಜನ ಕಿಂಕರತೆಯಂ ತಾಳ್ದು ಮಾನಿನೀಜನರನೊಲ್ಲದನಾವನು (ವಂಕಾರಾ. ೧-೬-೫೬). ೨. (ಅಲಂ) ಕೊರತೆ; ದೈನ್ಯ: ವರಲತಾಂಗದೆ ವರ ಲತೆಗೆ ಕಿಂಕರತೆಯನು ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಬಂದಳು ಕಾಂತನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೭). [ಸಂ. ಕಿಂಕರತಾ]

ಕಿಂಕರತ್ವ (ನಾ). = ಕಿಂಕರತೆ [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರಬೋಱು (ಕ್ರಿ). ದಾಸ್ಯ ಉಂಟಾಗು; ದೈನ್ಯತೋರು: ಆಡುವ ಆಟ ತಪ್ಪಿ, ಅದು ಆಟದವನ ಕಿಂಕರಬೋಱಿದ ಮತ್ತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಮತ್ತೆ ಆಲಾಗು ಬಂದಿತ್ತೆಂಬ ದಿಮ್ಮು ಮನುಜರುಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದುಂಟೇ (ಮೋಲಮಾ. ೮೮-೩೫೧). [ಕಿಂಕರ್$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಿಂಕರಭಾವ (ನಾ). ಸೇವಕನಂತೆ ಇರುವಿಕೆ; ದಾಸ್ಯಭಾವ; ದೈನ್ಯ: ಇಂತೀತನೊಳ್ ತೊಟ್ಟ ಕಿಂಕರಭಾವಂ ನಮಗಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂಟುಣ್ಬಂದಮಂ ಪೋಲದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೨). [ಕಿಂಕರ್$_1$ + ಭಾವ]

ಕಿಂಕರವಾಣ (ನಾ). ನಮ್ರತೆ; ಸೇವಾಭಾವ: ಮನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಗೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಿಂಕರವಾಣವ ಬಿಡದೆ ಲಿಂಗಜಂಗಮ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಅಖಂಡೇ. ೮೪-೮೦). [< ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ]

ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೇವಕವೃತ್ತಿ; ದಾಸ್ಯ: ಬಸವನ ರೀತಿ ರೀತಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿ ವೃತ್ತಿ (ಬಸರ. ೮-೨); ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿಯಿಂದೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು (ನವಮೋ. ೧೨-೭೦). [ಕಿಂಕರ್$_2$ + ವೃತ್ತಿ]

ಕಿಂಕರವೆಸ (ನಾ). ಊಳಿಗದ ಬೆಸ; ಆಳಿನ ಕೆಲಸ. 'ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಿಂಕರ್$_2$ + ಬೆಸ]

ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಳಿಗದ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಆಳಾಗಿ ದುಡಿ: ಭುವನಪಾಲಕನುನ್ನತಮೂರ್ತಿ ಕೌಸ್ತುಭಾಭರಣನೆನಿಪ್ಪ ವಿಷ್ಣು ದನಗಾಯನೆ ನಂದನ ಕಂದನಾಗಿ ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್ಯನೆ ನರನ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಪೃಥಾತನೂಭವರ್ನಿರವಿಸೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹಿರಿಗನಾಗಿ ಪೋಗನೇ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೬೩). [ಕಿಂಕರವೆಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಂಕರಿ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕಿಂಕರೀ]

ಕಿಂಕರೆ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು; ದಾಸಿ. [ಸಂ. ಕಿಂಕರಾ]

ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದವನು; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವವನು: ದೈತ್ಯಸ್ಕಂಧದೋರ್ದ ಸಂಕರ್ಷಣಂ.ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾಗಿ ಪೋಗುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೪-೫೪ವ); ಭೀಮಸಿಂಹನು ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾದನು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೧೬). [ಸಂ. (ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾ + ಮೂಢ)]

ಕಿಂಕಲ 'ಕಿಂಕಿಲ' ನೋ.

ಕಿಂಕಾಪು, ಕಿಂಕಾಬು, ಕಿಂಖಾಪು, ಕಿನ್‌ಕಾಪು, ಕಿನಕಾಪು, ಕಿನಕಾಬು, ಕಿನಖಾಪು, ಕಿನಕಾಫ, ಕೀನ್‌ಕಾಪು (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ನೆಯ್ದ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ: ಆ ಆಸನಗಳ ಮೇಲೆ ಕಿಂಕಾಪಿನ ಮೆತ್ತೆಗಳು ಇದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಯು ೧೪೬); ಹೊನ್ನಪಂಜರ, ಅಲ್ಲಿ ಒಳ ಹೊರಗು ಕಿಂಕಾಪು (ನಡಬಂ. ೪೦). **ಕಿಂಕಾಬು**: ಮಹಮ್ಮದನು . . . ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಕಿಂಕಾಬಿನ ಉಡಿಗೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಪೈಗಂಬ. ೧೦೮). **ಕಿಂಖಾಪು**: ೧. ಕಿಂಖಾಪಿನ ಛತ್ರಿ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯-೬; 1847); ಮೇಲು ಶಾಲ್ಪಾಗು ಕಿಂಖಾಪುಗಳಲಂಕರಿಸಿ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ४-३). **ಕಿನ್‌ಕಾಪು**: ಕಿನ್‌ಕಾಪಿನ ಮೇಲುದನ್ನು ಹೊದ್ದು (ಪಂಯಾತ್ರ. ೫೮); ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕಿನ್‌ಕಾಪಿನ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತಲೆಗೆ (ಆಲೌಕ.೬೮). **ಕಿನಕಾಪು**: (ಕ). **ಕಿನಕಾಬು**: ಮಹಾರಾಣಿ ಕಿನಕಾಬು ಮೆತ್ತೆಹಾಕಿದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು (ಹುಲಿಕಾ. ೧೧೨). **ಕಿನಕಾಫ**: ರೇಶಿಮೆ, ಊರ್ಣ, ಮಶ್ರು, ಕಿನಕಾಫ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). **ಕಿನಖಾಪು**: ಕಿನಖಾಪಿನ ಪರದೆಗಳನ್ನು ತೂಗಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೪). **ಕೀನ್‌ಕಾಪು**: ಕೀನ್‌ಕಾಪುಗಳನ್ನೂ ಥಳಥಳಿಸುವ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ (ಗುಣಸಾ. ೬೮). [← ಪಾರ. ಕಿನ್‌ಖಾಬ್; ಮರಾ. ಕಿನಖಾಪ್]

ಕಿಂಕಾಬು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿಂಕಾರ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿರುಗಂಟೆ; ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಆಭರಣ: "ಕಿಂಕಿಣಿಯೆನಲ್ಕುಸಿರ್ವ ಕಿಋಘಂಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩೦); ಸಂಪಗೆಯಲರ ಕಿಂಕಣಿಗಳೊಳಂ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಗಂಟೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ಕಿಂಕಿಣಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯ ರವದ (ಹಡಕಾ. ೪-೧೨); ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಿಂಕಿಣಿ ಕುಣಿಯೆ ಪರಿವಂಟೆ ಗಾಲಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯-೪೮೯). ೨. ಕಿಣಿಕಿಣಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದ, —ನಾದ: ಕಾಲ್ಗೆಜ್ಜೆ ನೇವುರ ಬಳೆಯಹೊಂದೊಡವುಗಳ ಕಿಂಕಿಣಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫-೪೩); ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕುಚ್ಚಿನಿಂದ ಗಲಿರುಗಲಿರೆಂದು ಕಿಂಕಿಣಿನಾದ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ४೨೨). [ಸಂ. ಕಿಂಕಿಣೀ]

ಕಿಂಕಿಣಿ$_2$ (ನಾ). (?) : ಪಿಡಿದಗ್ಗಿಗ ಕಿಂಕಿಣಿ ಬುಟ್ಟು ಕರ್ಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೫-೨೬; 1104). [?]

ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ: ಸಿಂಜಾನಮಣಿಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭ವ). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ಕ್ವಣಿತ)]

ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಮ; ಕಿರುಗಜ್ಜೆಗಳುಳ್ಳ ನಡುಕಟ್ಟು: ಕಟತಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕ್ಯಮಣಿ ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮಮುಂ ತಗುಳ್ಚಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೫ವ). [ಸಂ. ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮಾ]

ಕಿಂಕಿಣೀರವ (ನಾ). = ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ : ಮಣಿ ನೂಪುರಯುಗಮಣಿ ಕಿಂಕಿಣೀರವಂ ನೆಗಟ್ಚೆ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ರವ$_1$)]

ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ (ನಾ). = ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ : ಮಂಜುಮಂಜೀರ ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ ಪೊಣ್ಮೆ . . . ಮುರಾರಿ ಕೈಪಜೆಗಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೨). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ರುತಿ)]

ಕಿಂಕಿನಿ 'ಕಿನಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಿಂಕಿರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಕೋಗಿಲೆ. ೩. ದುಂಬಿ. ೪. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿರಾತ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿ. ೨. ಕೋಗಿಲೆ. ೩. ಮನ್ಮಥ. ೪. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ: ಪುರಜನಮುಟ್ಟಿಯಿಂ ಮುಡಿವ ಕೂಡೆ ತುಱುಂಬುವ ಕಿಂಕಿರಾತಶೇಖರರಜದಿಂದೆ . . . ಪಿಶಂಗಿತಾರುಣಿತ ದಿಙ್ಮುಖಮಾದುದು ತನ್ಮಹೋತ್ಸವಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೧೩) ; ಕಿಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯). ೫. ಕೆಂಪು ಗೋರಂಟೆ: "ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ ಕಿಂಕಿರಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೨೨); ಮಾತೇನೊ ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಪೂತಂತೆ ಕಿರಾತಸೇನೆ ಪುಣ್ಬಡೆ ಶರಸಂಘಾತದ ಸವಿದೋರ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿರಿ 'ಕಿನಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳಂಕ ಪಡು; ಭಯಗೊಳ್ಳು: ಜಗುಳುವ ಲಜ್ಜೆ ಜಾಱುವ ಧೈರ್ಯ ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆವ ವದನ ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿ ನೆಗೆವ ಪುಳಕವುಣ್ಮುವ ಸೇದೆ ಕರಗುವ ಬಗೆಯೊಪ್ಪಿತಾ ಪ್ರಿಯತಮೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೫೪). [ಕಿಂಕಿರಿ (< ಕಿನಿಕಿನಿ) + ಒಗೆ$_1$]

ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಿಂಕಿಲ, ಕಿಂಕಲ (ನಾ). ೧. ದೈನ್ಯವುಳ್ಳವನು; ನಮ್ರತೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಿಂಕರ ವೃತ್ತಿಯವನು: ಹಮ್ಮಿನ ಸೊಮ್ಮಿನ ಸಂಬಂಧ ಬಿಟ್ಟು ಕಿಂಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಂಕರ] ಕಿಂಕಿಲ ಕಿಂಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಂಕರ]ನಾಗಿರಬೇಕು (ಬಸವ. ೮೬೮); ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟು ನಾಣುಗೆಟ್ಟು ಕಿಂಕಲನಾಗಿರಬೇಕು (ಚೆನ್ನವ. ೧೮೬). ೨. ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧ, ವಚನದಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಿಲ, ಲಿಂಗದ ವಾರ್ತೆ ನಿನಗೇಕೆ ಹೇಳಾ (ಅವಚಂ. ೨೬೫-೧೨೬೩); ಕಿಂಕರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಿಲವನು ಅನು ಹಾರುತಿಪ್ಪೆನು (ಬಸವ. ೪೬೫); ಘನಮಹಿಮ ಕರುಣಿಸೆನುತ್ತ ಕಿಂಕಿಲ ಸಹಿತ ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡುತಿರ್ದನು ರಾಮನಲ್ಲಮಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೪೬). ೩. ಬಿಳಿಮುಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. VIII, ೯). **ಕಿಂಕಲ**: ೨. ಕಿಂಕಲದಿಂದಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕುದ ನುಂಡಿಪ್ಪ ಕಿಂಕರ ನಾನು (ಪದಗೋ. ೧-೧೮೦); ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಲವನಱಿದು ಕರವ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ ತುಷಾರದ ಕೀಟವ ನಱಿದು (ಸರ್ವ. ೫೪-೬); ಇದಿರೆದ್ದು ವಂದಿಸಿ ಕೈ ಮುಗಿದು ನಡನಡುಗಿ ಕಿಂಕಲನಾಗಿ . . . ಭಯಭೀತಿ ಭೃತ್ಯಾಚಾರವಾಗಿರಬಲ್ಲರೆ ಅದು ಭಕ್ತಿ (ಅವಚಂ. ೨೨೩-೧೦೧೦). [< ಸಂ. ಕಿಂಕರ]

ಕಿಂಕಿಲಿಸು, ಕಿಂಖಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದಮಾಡು: ಜೊಕ್ಕ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಂಕ ಕಿಂಕಿಲಿಸಿ ನುಡಿಸುತಿದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೫೧-೧೫). **ಕಿಂಖಲಿಸು** : ಕವಿಗಳೊ ಹಕ್ಕಿಗಳಿದ್ದಂತೆ . . . ಕೀರುವರು, ಗಳಪುವರು, ಕಿಂಬಲಿಸುವರು ಹಕ್ಕಿಗಳಂತೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೬೬). [← ಮರಾ. ಕಿಂಕಳಣೇ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ಭೃತ್ಯಭಾವ: ಅಹುದಹುದು ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ ! ಮಝು ! ಭಾಪು ! ಬಲ್ಲವರು ಬಲ್ಲೆವೆಂದೆಂಬರೆ ಲಿಂಗವಂತರ ಮಹಿಮೆ ಈ ಹಿಂಗಿರಬೇಡಾ ? (ಅವಚಂ. ೨೪೬-೧೧೨೬). ೨. ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ: ರಂಗಮಂಟಪದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಪೊಡಕರಿಸಲಾಱದೆ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಮಱುಗಿ ಮಱುಗಿ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೮೩) ; ಭೀತಿಯಿಂದೆಱಗಿ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಮಂ ತೋಱೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೬). 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋಚದವನು. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ = ಕಿಂಕರ, ಸೇವಕ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು: ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರಂ ಬಂದೆನ್ನುಮನರ್ಚಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ನೀಚ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್ದಪ್ಪನಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೩೨); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗಳಾದೊಡಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಕಗವಿ ೪೨-೩೦ ಚಾವುಂಪು). [ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ (ನಾ). ಏನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಅಸಹಾಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ದಿಙ್ಮೂಢತೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಟಂಕಾರಾಲ್ಪಧ್ವನಿಯಿಂ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆಯನೆಯ್ದುವರ್ ಮುನಿಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೬). [ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತಾ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಪ್ರವಣ (ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾದವನು; ಕಿಂಕರಭಾವದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಪ್ರವಣರೆಬರ್ ಬರ್ಪನಂ ಕಾದು . . . ಬಂದರ್ಘ್ಯಮಂ ಯಕ್ಷಂ ಕೊಟ್ಟಂ ರಾಘವನ ಚರಣಕ್ಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩೧). [ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ + ಪ್ರವಣ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣವಾಕ್ಯ (ನಾ). ದೈನ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತು; ನಮ್ರವಾದ ನುಡಿ: ಶರಣಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಯಭಕ್ತಿಭರಿತ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣವಾಕ್ಯಮಂಡಿತವದನಮಂಡಲನಾಗಿ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಭಕ್ತರಂಕಂಡು (ಬಸರ. ೮-೧). [ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ + ವಾಕ್ಯ]

ಕಿಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಳಲು; ಚಿಂತೆ; ಸಂಕಟ: ನೀವು ಕೊರಗಿ ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕಿಂಕೃತಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ (ವಚಭಾ. ೩೧೧) ; ಅವಳು ತಂದೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಿಂಕೃತಿಯುಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾತನಾಡದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕವಿಕ. ೨೪); ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಯಾವ ಕಿಂಕೃತಿಯನ್ನೂ ಅನುಭವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆದರಿಂದ ಬಹು ಕಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೧೧). 'ಕಿಂಕರ್ಸ' ಪರಾ.

ಕಿಂಕೃತಿಯಾಗು = ಸಂಕಟವಾಗು; ಚಿಂತೆಯಾಗು: ಮನಸ್ಸಿಗೇನಾದರೂ ಕಿಂಕೃತಿಯಾದರೆ ಗ್ಯಾಲನ್‌ಗಟ್ಟಲೆ ವಿಸ್ಕಿ ಹೀರಬೇಕೆ (ಯೋಧಪು. ೨೬). [ಸಂ. ಕಿಂಕೃತಿ = ಸೇವೆ]

ಕಿಂಕೊಳೆ 'ಕಿಂಕೊಟಿ' ನೋ.

ಕಿಂಕೊಟಿ, ಕಿಂಕೊಳೆ (ನಾ). ೧. ರಾಡಿ; ಕದಡು; ಕೆಸರು: ಕರಿಘಟೆಯನುಡಿಯೆ ಬಡಿಬಡಿದೆತ್ತಂ ಕಿಂಕೊಟಿಮಾಟ್ಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೨); ಕೆಡೆದ ರಥಂಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕಿಂಕೊಟಿಯಾಗಿ ಪೆತ್ತಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಳ್ ಮೆತ್ತಿ ರೂಪಱಿಯಲಾಗದಂತಿರ್ದ ವೀರಭಟರಗುರ್ವಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ ವ) ; "ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆ, ಸಂಕಟ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). **ಕಿಂಕೊಳೆ**: ೨. ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಪೊಣರ್ದರಿಬಲಮಂ ಕಿಂಕೊಳೆಮಾ[ಟ್ಪೆಡೆಗಣಮೆ] ನಿರಂಕುಶ ಮೆನಿಸಿದುದು ಮುನಿಸು ಭದ್ರಾಂಕುಶ[ನಾ] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೨). ೩. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ; ಕಷ್ಟಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮೊಲೆಯ ಬಿಂಕಮೆ ಸೋಂಕಿ ಕಿಂಕೊಳೆಯಾಗಿ ನೋಟ್ಪರ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩-೧೨). [ಕೀಱ್ + ಕೊಟಿ$_2$]

ಕಿಂಖಲಿಸು 'ಕಿಂಕಿಲಿಸು' ನೋ.

ಕಿಂಖಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿಂಗಹನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾದುದು. ೨. ಕೊಂಚವೂ ಕಠಿಣವಲ್ಲುದುದು : ಕಿಂಗಹನವೀ ರಣವೆನುತ ಶಲ್ಯಾನುಜನು ಮಾರಾಂತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೬೯). [ಸಂ. ಕಿಂಗಹನಂ]

ಕಿಂಗಿಣಿ (ನಾ). ವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಯ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕುಕ್ಕುರು ಡುಮುಡುಮು ಪಾವುಂಜೆಯ ಜೀನು ಡಕ್ಕೆ ನಾಡಾನಕ ಜಂಪೆ ಜಿಕ್ಕ ಕಿಂಗಿಣಿ ತಕ್ಕಿಟ ತೋಳಿಟ ದಿಕ್ಕಿಟ ತೋಂಗಿ ಕೋಂಗಿ (ಜ್ಞಾನಸ. ೪೧–೧೦೩). [?]

ಕಿಂಗುನಿ (ನಾ). (?) : ಮೂಜನೆಯ ವರಿಸಕೆ ಪ ೩ ಬಡಕಟೆ ನೂಜಕೆ ಪ ೨ ಕಿಂಗುನಿ ನೂಜಕೆ ಪ ೧ . . . ಯೆಂದೆಂದಿಗುಂ ನೂಜಕ್ಕೆ ಪಳಯಿ ಗುದಗೆ ಮರಿಯಾದೆಯಲಿ ವುತ್ತು ಸಿದ್ದಾಯವನು ಕಲಮೇಲೆ ಮಡಗುವರು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೭೨–೨೧ ; 1100). [?]

ಕಿಂಚ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಮನುಷ್ಯ ; ಅಲ್ಪ ; ನೀಚ : ವಂಚನೆ ಬೇಡವು ಯಂದೆವಾವಿಯತಪ್ಪದಿರೆಂದೆ ಕಿಂಚನು ಆಗದಿರೆಂದೆ ಕುಮಂತ್ರನೆನಿಸದಿರೆಂದೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೨೭–೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಚ]

ಕಿಂಚನ (ನಾ). ತೀರ ಸ್ವಲ್ಪ ; ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ : ಪಂಚಶರಪಿತನಾದ ತನ್ನಲಿ ವಂಚನೆಯ ಬಿಟ್ಟಿರಿಸಿ ಚಿತ್ತವ ಕಿಂಚನವನೊಳಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದು . . . ಐದುವರು ಮತ್ಸುಖವ (ಸಿಭಾಗ. ೧೧–೨೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚಿಜ್ಞ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದವನು ; ಅಲ್ಪಜ್ಞ : ಪರಮೇಶ್ವರಾ ನಾವು ಕಿಂಚಜ್ಞರಯ್ಯ ನಿನ್ನುರುಮಹಿಮೆಯಂ ಬಲ್ಲೆವೇ (ವೀಶೈಪು. ೩–೬–೩೭) ; ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪೆ ನೀಂ ಕಿಂಚಜ್ಞನಪ್ಪೆ ನಾಂ ಚಂದ್ರಮೌಳಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೦–೨). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿಜ್ಞ]

ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನುಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಲ್ಪಜ್ಞಾನ: ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ, ಕಿಂಚಜ್ಞತ್ವ ಹೊಂದಿ ಜೀವನೆನಿಸಿತ್ತಯ್ಯ (ವಚಶ. ೭೨). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ]

ಕಿಂಚಿತ, ಕಿಂಚಿತು, ಕಿಂಚಿತ್ತ, ಕಿಂಚಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೊಂಚ ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಕಿಂಚಿತದಲ್ಲಿ ವಂಚನೆಯೇನು (ಗಾದೆ). **ಕಿಂಚಿತು** (ಗು). ೨. ಕೊಂಚವಾದ ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ : ಕಿಂಚಿತು ಗೀತವೊಂದನಂತ ಕೋಟಿ ಜಪ (ಬಸವ. ೨೭೫). **ಕಿಂಚಿತ್ತ** : ೧. ಪೇಳುವೆನು ಕಿಂಚಿತ್ತದಲಿ ಯದಲಾಲಿಪುದು (ಜಿನಭಾ. ೧೮–೧೦). **ಕಿಂಚಿತ್ತು** : ೧. ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೧) ; ರಾಮನು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೆದರಲಿಲ್ಲ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೯). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿತ್]

ಕಿಂಚಿತು 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನು ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ : ಸುಗ್ರೀವನುಮಜಾವನುಂ ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರರವರಂ ಪಕ್ಷವಿಟ್ಟು ದೇವರೆಮ್ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಕೂಟದೊಳಿರ್ಪುದು (ಕಗವಿ. ೮೯–೧೮). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚಿತ್ತ 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿತ್ತು 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿದೂನ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಕಡಮೆಯಾದ : ಓಂಕಾರದ ಶಂಖನಾದಕಿಂತ ಕಿಂಚಿದೂನಾ (ನಾದಲೀ. ೮೪–೬). (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಮೆಯಾದವನು : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೀಕ ಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮ]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ . . . ಅಕ್ಷಯನುಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ).

[ಸಂ. (ಕಿಂಚಿತ್ + ಊನ)]

ಕಿಂಚುಲಕ, ಕಿಂಚುಳಕ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಹುಳು; ಎರೆಹುಳು: "ಕಿಂಡುಲ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ಕಮೆನಲು ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮೆನೆ ನಾಯೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೨೨–೮) ; "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದಃ, ಕಿಂಚುಲಕಃ— ೩ ಎರುಬು ಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ಯಾವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪುಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪). **ಕಿಂಚುಳಕ** : ೧. "ಗಂಡೂಪದ, ಕಿಂಚುಳಕಃ – ಈ ೨ ನಾಯೊಳಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೯). ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ ; ಒಂದು ಜಲಚರ : ಮಕರ ಕರ್ಕಟ ಕಮಠ ಶಾಳೂರ ಕಿಂಚುಳಕನಿಕರದಿಂ . . . ಮುಖ್ಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಕರದಿಂ (ಚಬಪು. ೨–೩). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚುಳಕ 'ಕಿಂಚುಲಕ' ನೋ.

ಕಿಂಜಲ್ಕ, ಕಿಂಜಲ್ಕೆ (ನಾ). ಕಮಲ ಮೊದಲಾದ ಹೂವುಗಳ ಕೇಸರ; ಹೂವಿನ ಕುಸುರು : "ಕೇಸರಮದು ಕಿಂಜಲ್ಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ ೨೫–೨೧) ; "ಕಿಂಜಲ್ಕಃ, ಕೇಸರಃ – ೨ ತಾವರೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಅಥವಾ ಯಾವ ಹುವ್ವಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇರುವ ಕುಸುರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು; ಹುವ್ವಿನ ತಿರುಳುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೧) ; ಬಕ ಕುರರಪಕ್ಷವಿಕ್ಷಿಪ್ತಕಂಜ ಕಿಂಜಲ್ಕಪುಂಜಪಿಂಜರಿತಾಚ್ಛೋದಕ ಪರಿಪೂರ್ಣ ತಟಾಕ ಪ್ರಕರ ಸರೋನಿಕರ ರಂಜಿತಾಶಾವಳಯಂ (ಅದಿಪು. ೧–೫೮) ; ವಿಳಸತ್ಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕಪುಂಜಾವಿಳ ಕಾಳಿಂದೀ ನದೀತೀರಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮–೪) ; ಪರೆದು ಪುದಿಯೆ ಕಿಂಜಲ್ಕಂಗಳ್ ಜಲರುಹದಲರ್ಗಳದೇಂ ಜಲಜಲಿಸಿದುವೊ (ಲೀಲಾವ. ೫–೩೧). **ಕಿಂಜಲ್ಕೆ** : ಕೆದಱುವ ಕಿಂಜಲ್ಕೆದಿನಾದುದು ಸರೋವರಂ ಕಪಿಶಜಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೬). [ಸಂ.]

ಕಿಂಜಳಕ (ನಾ). = ಕಿಂಚುಲಕ ೨ : ಜಲದಂತಿ ಮಕರ ಪಾಠೀನ ಕಿಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಚ] ಳಕ ಶಂಖ ಕಮಲಾವರ್ತಫೇನಂಗಳಾಕುಳಿತ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲಾಜಾಲವೆಲ್ಲಾ (ಗುಭಪ. ೧–೧೭). [<ಸಂ. ಕಿಂಚುಲಕ]

ಕಿಂಜಳ್ಕ 'ಕಿಂಜಲ್ಕ' ನೋ.

ಕಿಂಡಿ, ಖಿಂಡಿ (ನಾ). ತೂತು ; ರಂಧ್ರ ; ಕಂಡಿ : ಆ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿನಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಗಾಳಿಯು (ಅಂಬಿಕ. ೨೯) ; ಆಕಾಶಗಂಗೆಯ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಕೆಳಗಿಣುಕಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಆಕಾಶವೆಂದರೆ ತಿರೆ ರವಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಅವಕಾಶವಲ್ಲ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೮) ; ಆ ಕಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಸುಳುತ್ತ ತಲೆಯನ್ನು ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಚಾಚಿದನು (ಕಪಪು. ೨–೬೫). **ಖಿಂಡಿ** : ಐರಣೀಗುಡ್ಡ . . . ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಮೈಲುದ್ದ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಮೈಲುಗಳವರೆಗೆ ಖಿಂಡಿಯುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೮) ; ಬಸವಂತಿ . . . ಈ ಗುಪಿತಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣ ಖಿಂಡಿ ಕೆಡವಿದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೭೭). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಿಂಡಿಹಲ್ಲು (ನಾ). ನಡುವೆ ಸಂದು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವ ಹಲ್ಲು : (*).

[ಕಿಂಡಿ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಿಂತಾನ (ನಾ). ಗೋಣಿಯಂತಿರುವ ಒರಟುಬಟ್ಟೆ : ೮, ಕಿಂತಾನ ; ೯. ಕಲಿಕಾ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೧).

[← ಮರಾ. ಕಿಂತಾನ ; ಅರ. ಕತಾನ, ಕಂತಾನ]

ಕಿಂತು (ನಾ). ೧. ದೋಷ : ಕಿಂತು ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾಮಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಶ್ರೀಲಕುಮಿಕಾಂತ (ವಿಸ್ತೋಳಸು. ೩–೪). ೨. ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಸಂದೇಹ : ಸಂತೈಸಲಾರದೆ ಆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಕಿಂತು ಮನದಿಂದಲಿ ಹೋಗಲಾಡಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೦೧) ; ನಿನ್ನ ಜಡೆಯೂ ಬೆನ್ನಲಿ ಪೊತ್ತು ಕಿನ್ನರಿವಿಡಿದು ಕಿಂತುವ ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ಪನ್ನ ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೊಗಳುವೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೧). [ಸಂ. ಕಿಂತು = ಆದರೆ]

ಕಿಂದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ವೀಣೆ ಕಿಂದರ ಒಂದೇ ; ಖಂಜರಿ ಒಂದರಿ ಒಂದೆ – ಪಳಗಿದ ಕೈಗೆ (ಶಿಲಾಲ. ೨೬). [< ಕಿನ್ನರೀ ?]

ಕಿಂಪಚ (ನಾ). ತನ್ನ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು; ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಚಾನ (ನಾ). ಕಿಂಪಚ: "ಕದರ್ಯಃ, ದ(ಹಿ)ೀನಃ, ಕೀನಾಶಃ, ಕಿಂಪಚಾನಃ, ಮಿತಂಪಚಃ – ಈ ೫ ಲೋಭಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೯೨). [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಾಕ (ಗು). ೧. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಬಲಿಯದ. (ನಾ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಅಡುಗೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಣ್ಣಿನ ಮರ; ಕಾಂಜೀರ; ಕಾರಸ್ಕರ ವೃಕ್ಷ; ಆ ಮರದ ಹಣ್ಣು: ದುರಿತಾನುಗತಮದನುಭಾಗಮೆನಿಪ್ಪುದು ಶರ್ಕರಾದಿ ಕಿಂಪಾಕದುರ್ವಿಪಾಕ ಪ್ರಭಾವ ಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೩೦); ಆ ನುಡಿಯೊಳೊಗೆದ ಕರುಣಾರಸಮೆ ಕಲುಷ ಕಿಂಪಾಕ ಬೀಜಮನಂಕುರಿತಂ ಮಾಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧ ವ). ೩. ಜೀರಿಗೆ: "ಕಿಂಪಾಕಮೆನೆ ತಾಂ ಜೀರಿಕೆಯಡು" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). ೪. (ಅಲಂ) ಮೂಢ; ಮೂರ್ಖ; ಅಪ್ರಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಾಕಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ಕಿಂಪಾಕ ಫಲದ ಪರಿಣಾಮ; ಮರಣರೂಪವಾದ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ: ಎನ್ನನುಡಿಯೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಪರಿಪಾಕಪಥ್ಯಮಿದನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ವುದುಂ ನಿರಾಕರಿಸುವುದುಂ ಕಿಂಪಾಕ ಪರಿಪಾಕ ನೀಕಾಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೮ವ). [ಕಿಂಪಾಕ + ಪರಿಪಾಕ]

ಕಿಂಪಾಕಫಲ, ಕಿಂಪಾಕಫಳ (ನಾ). ಕಿಂಪಾಕ ವೃಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು: ಕಿಂಪಾಕಫಲಂಗಳ ರಸದಿಂಪದು ತುದಿಯೊಳಲಿವನೆಂತುಂತರ್ಕುರ್ಗಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೯–೨); ಸವಿ ಬಣ್ಣಂ ಕಂಪುಂ ತೀವಿದ ಕಿಂಪಾಕಫಲಂ ತಿಂದವನಂ ಕೊಲ್ವುದು (ಸೌನಂದ. ೯–೪೮). **ಕಿಂಪಾಕಫಳ:** ಪಾಕದೊಳತಿವಿಷಮಂ ಕಿಂಪಾಕಫಳಪ್ರತಿಮಮಖಿಳವಿಷಯಸುಖಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೪). [ಕಿಂಪಾಕ + ಫಲ]

ಕಿಂಪಾಕಫಳ 'ಕಿಂಪಾಕಫಲ' ನೋ.

ಕಿಂಪಾಕವಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. = ಕಿಂಪಾಕಪರಿಪಾಕ. ೨. ಕಿಂಪಾಕ ಫಲದಂತೆ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳುಂ . . . ಕ್ರಿಯಾವಸಾನವಿರಸಂಗಳುಂ ಕಿಂಪಾಕವಿಪಾಕಂಗಳುಂ (ಅಜಿತಪು. ೮–೨ ವ). [ಕಿಂಪಾಕ + ವಿಪಾಕ]

ಕಿಂಪುರುಷ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ತಲೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯಮುಖ ಕುದುರೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ವಿಧದ ದೇವತೆ; ಕಿನ್ನರ: "ಕಿನ್ನರಃ, ಕಿಂಪುರುಷಃ, ಮಯುಃ, ಅಶ್ವಮುಖಃ – ಈ ೪ ಕಿನ್ನರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೨); "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರ ಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆಮಯುಊರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೬); ಸುರರು ಖಚರರು ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರು . . . ಎಸೆದರು ರೋಮ ರೋಮದ ಕುಳಿಯ ಚೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೫೯); ಕಿನ್ನರ ವೀಣೆಯ ಕಿಂಪುರುಷರಿಂದಂ . . . ಒಪ್ಪಿದತ್ತಾ ಮಹಾಲಿಂಗದಾಸ್ಥಾನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಿಂಪುರುಷಪರ್ವತ (ನಾ). ಕಿಂಪುರುಷರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ: ಇದು ತಪಸ್ಸಿದ್ಧಿಕರವಾದ ಹೇಮಕೂಟವೆಂಬ ಕಿಂಪುರುಷಪರ್ವತವಲ್ಲವೆ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೧). [ಕಿಂಪುರುಷ + ಪರ್ವತ]

ಕಿಂಬಹುನಾ (ಅ). ಬಹಳ ಹೇಳುವುದೇನು; ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವುದೇಕೆ: ಕಿಂಬಹುನಾ ಬಣ್ಣಿಪ್ಪನಾವಂ ನಿರುಪಮ ನಿಜ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೬೪); ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಂಬಹುನಾ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತು ಶತ್ರುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೨೫) [P ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಕಿಂ', 'ಬಹುನಾ' ಇವು ಬಿನ್ನ ಪದಗಳು]

ಕಿಂವದಂತಿ (ನಾ). ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಮಾತು, —ಸುದ್ದಿ; ಗಾಳಿ ಮಾತು: "ಆ ಜನಶ್ರುತಿ ಕಿಂವದಂತಿಯೆನೆ ಪಲರ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೩); ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕಿಂವದಂತಿ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಾನದನ್ನು ಇಷ್ಟರತನಕ ನಂಬಿರಲಿಲ್ಲ (ಕರುಕಾ. ೫೩); ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ . . . ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಕಿಂವದಂತಿ ಉಂಟು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೬೮). [ಸಂ. ಕಿಂವದಂತೀ]

ಕಿಂವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಯಾರ ಸಮಾಚಾರ: ಕಿಂವಾರ್ತೆಯೆಂದಾರವಾರ್ತೆಯೆಂಬರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ. ಕಿಂವಾರ್ತಾ]

ಕಿಂಶಾರ (ನಾ). = ಕಿಂಶಾರು. "ಕಣಿಶಮೆನೆ ಬೆಳೆದ ತೆನೆ ಕಿಂಶಾರಮೆನೆ ಸುಂಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಶಾರು]

ಕಿಂಶಾರು (ನಾ). ತೆನೆಯ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿರುವ ಸುಂಕು, —ಮುಳ್ಳು; ಊಬು: "ಧಾನ್ಯಶೂಕಂ, ಕಿಂಶಾರು – ಈ ೨ × × × (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೫); "ಕಿಂಶಾರುಃ, ಸಸ್ಯಶೂಕಂ – ೨ ಧಾನ್ಯದ ಸುಂಕು, ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು, ಭತ್ತದ ಊಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). [ಸಂ.]

ಕಿಂಶುಕ (ನಾ). ಮುತ್ತುಗದ ಮರ: "ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಃ, ಪಲಾಶಃ, ಕಿಂಶುಕಃ, ತ್ರಿಪತ್ರಕಃ – ಈ ೪ ಮುತ್ತುಗದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೪); ನವಪ್ರಸೂನಕಾಂತಾರಕ ಕಿಂಶುಕದ್ರುಮಯುಗಕ್ಕೆ . . . ಎಣೆಯೆಂದಿನ ಮಣ್ಕಿ ಕಾದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೬); ವಸಂತ ಸಮಯ ಕಿಂಶುಕೋಪಮನಖಮುಖದಿನತ್ಯುತ್ಕಟರಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜ ಸ್ವಾಮಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೭–೨೦); ಕಿಂಶುಕವಿಟಪಿಯನಳುರ್ವ ದಾವ ಪಾವಕನಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕಿಂಸಾರು (ನಾ). ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಸರ: "ಸರಗಳಾಗಿ ಕೋದಲ್ಲಿ ಕಿಂಸಾರುಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೩). [?]

ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಿರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಕುನಿ ಚತುಷ್ಪಾತ್ ನಾಗ ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಿರಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೭೦). [ಸಂ.]

ಕಿಕಿಯ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ವೈಶಿಗ. ೬೦–೧೨.೧೨). [?]

ಕಿಕೀದಿವ (ನಾ). = ಕಿಕೀದಿವಿ. [ಸಂ.]

ಕಿಕೀದಿವಿ (ನಾ). ಹಂಗನ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾಲಕ್ಕಿ: "ಚಾಷಃ, ಕಿಕೀದಿವಿಃ – ಈ ೨ ಹಂಗನ ಹಕ್ಕೀ ಹೆಸರು; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮); ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ . . . ಕುರರೀಪ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಸು ಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೬೨). [ಸಂ.]

ಕಿಕ್ಕಣ್ 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು: ಹತ್ತಿರಕೆ ಬರೆ ಮೊಗಂದಿಜುಗಿ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಗ್ಗಣ್ಣಿಡುವ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩–೧೧). [ಕಿಕ್ಕಣ್ (< ಕಿಟ್ಗಣ್) + ಇಡು]

ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕರ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದವನು; ಬಂಧು; ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯ: ಕೊರವುಕಾರರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಿಕ್ಕರರೆಲ್ಲರೂ ಕಾರಣರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೫೦). [?]

ಕಿಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಮೈಯನ್ನು ಮುದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: (ಕ). ೨. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ದಟ್ಟವಾಗು: (ಕ). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ತುಂಬಿ ಸೂಸು: (ಕ). 'ಕಿಕ್ಕಿರಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಕ್ಕಿಂದ 'ಕಿಷ್ಕಿಂದ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ 'ಕಿಷ್ಕಿಂದ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_1$ 'ಕಿಕ್ಕಿಱು$_1$' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_2$ 'ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು; ಕೆರಳು (?): ಬಲೆ ಶಿಕ್ಕಿಗೆ ತೊಡರುತ ಸೊಕ್ಕುತ ರಕ್ತವ ಕಕ್ಕುತ ಮೃಗಗಳು ದಿಕ್ಕನು ನೋಡುತ ಝುಕ್ಕಿಸಿ ನಡೆಯುತ ಕಿಕ್ಕಿರಿಗೊಳ್ಳುತಲಿ ಬಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೂಗುತ ಪಕ್ಕದೊಳುರುಳುತ (ಹಮಚ. ೧೮). [ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_0$+ ಕೊಳ್ಳು(< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಿಕ್ಕಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಗೇಲಿ; ತಮಾಷೆ; ಅಪಹಾಸ್ಯ: ತೌಡಪ್ಪನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಸೆಟ್ಟರು (ದೇವಪು. ೯೨). ೨. (ಕರಾ) ಕಚಕುಳಿ: ಮಗುವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಲಿ ಮಾಡಿ ನಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_1$, ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_1$, ಕಿಳ್ಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗಿರು; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿರು: ಚಳಲ್ಲತಾಂಗಿಯರ ಕೊಂಕಿದ ತೋಳ ಮೊದಲ್ಗೆ ತೀವಿ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಕುಚಕ್ಕೆ ಕಣ್ಬರಿದು (ಅನಂತಪು. ೧-೫೩); ಪೊಣ್ಮುವ ಮೊಲೆಯ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ತೆಂಗಾಯ್ಮೊಲೆಯ (ಜಬಪು. ೩೭-೪೩); ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಪೆರ್ಗೊನೆಗಳಿಂದೆ ಎಸೆವ ಜೆಂದೆಂಗಾಯ್ಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೭); ಅರಸು ಮಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದೆಸೆದುದು (ಕಂಸವಿ. ೭-೧೨). ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_1$: ಜನವು ಊರೇ ಹಿಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ವಚಥಾ. ೩೭); ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಂಜೆ ಊರಿನ ಶ್ರಾವಕರೆಲ್ಲ ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ದಾನಚಿಂ. ೧೦). △ ಕಿಳ್ಕಿರಿ: ವರಮುನಿಗಳ್ ಶಾಂತರ್ ಕಿಳ್ಕಿರಿದಿರೆಯುಂ ಬರಿದದೆಂಬ ತೆರದಿಂದಿರ್ಕುಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಱು; ತೆಲು. ಕಿಕ್ಕಿಱು, ಕಿಕ್ಕಿಱಿಂಚು]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಚೀರು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಕಣ್ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾಲಿಸುತ ಕಿಕ್ಕಿಱುವುತಂ ನಾಯಂ ಕರೆವುತ (ಬಸಪು. ೨೦-೧೩). [ಕಿಕ್ಕು + ಇಱು$_1$]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು: ಸುಭುಜಂ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದೆದ್ದು... ಬಗೆ ಮನಮುಱುಕದ ಗಂಡಗರ್ವದಿರ್ದೆಸೆ ಮೂಲೆಗಳೊಳಮುಯ್ಯಲಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೪). [< ಕಿಱಿಕಿಱಿ]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$, ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_2$ (ನಾ). ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಗಳಿ ದಾರವಂದ ಕಿಕ್ಕಿಱ ಪೂರ್ಣವೀ ನಾಲ್ಕು ಕಳೆಗಳ ಮಾಳ್ಪರು ಕೆಲರು (ಭರಜ. ೩೮-೮೮). ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_2$: ಕಿಕ್ಕಿರಿ ತುಂಬಿದೆ ಭೂಮಿಯ ಕಣಜ ಕಕ್ಕಸಬಡುತಿದೆ ಬೊಕ್ಕಸದೊಡಲು (ಗರಿ. ೬೦-೧೧); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಫಲವುಂ ಕೆಜದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳಿಂದಂ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದಿರ್ದ ನಂದನವನದೊಳ್ (ವರ್ಧ್ಮಾ. ೧೨೪-೫); ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದಿರ್ದ ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳ್ (ಸಂಪಥಾ. ೧೩-೫೨); ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಲ್ಲದಿರವು ನಿರಭ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೬೨); ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದು ಮಣಿತೋರಣ ನಿತಾಂತಿಕದೊಳ್ (ಅನಂತಪು. ೧೦-೨೩ ವ); ಬಳಲಿ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದು[ದ]ವನದೊಳಗಾಗ ಲೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩-೭೭). [< ಕಿಕ್ಕಿಱು$_1$]

ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ನಿತಂಬಿನಿಯರ ಹಸ್ತಸ್ವಸ್ತಿಕದ ನಡುವೆ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗೊಂಡು ತುಂಬಿದ ಮೊಲೆಗಳ್ ಚದುರರ ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂಬಾದುವು (ಜಯನಾ. ೧೧-೫೩); ಜೋದರೋಳಿ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗೊಂಡೆಯ್ದುದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೪). [ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಕ್ಕಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು (?): ಆ ಸದ್ವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಸೋಹಮೆಂಬ ಷಡಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನೆ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಸಲು ಆ ಮಂತ್ರವು ಸದ್ವಿವೇಕ ಜಲದಲ್ಲಿ ನಿಃಪತಿಯಾಗಿ... ಜಲವೆ ಉಳಿಯಿತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೧೪೪-೫); ಮುನ್ನುಸುರ್ದ ಭಕ್ತಮಾಹೇಶರೊಂದಂಗೊಳಿಸಿವುನ್ನತಂ ಶಿವಲಿಂಗದೊಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಸುತೆಯದನ್ನು ಸ್ಥೂಲಾಂಗದಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಜೋರಬ. ೧೨-೩೪). [ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಕ್ಕು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಚೀರುದನಿ. 'ಕಿಕ್ಕಿಱು$_2$' ಪರಾ. [?]

ಕಿಗ್ಗ (ಗು). ಕಿರಿದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಮೋಟಾದ: ಮರುಳಿ ನೇಹದಗ್ನಿಯನ್ನು ಬಗಲೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಕಿಗ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿಯ] ಮೆಳೆಯಂ ಸಾರ್ದೊಡೆ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೪-೪೫). [< ಕಿಱು]

ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಟಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಠಾರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಠಾರಿ: ಉಡಿಯಿಂದೀಳ್ದುಕೊಂಡ ಕಿಗ್ಗಠಾರಿಯನ್ನನುವಿಡಿದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೯-೯). [< ಕಿಱಿದು + ಕಠಾರಿ]

ಕಿಗ್ಗಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣ ಕಡಲನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸಣ್ಣ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಆಗು: ಕಿಗ್ಗಡಲಿಟ್ಟು ಹರಿದುದು ಶೋಣಿತಾಂಬುನಿಧಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೯೪). [< ಕಿಱುಗಡಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಕಿಗ್ಗಡಲು 'ಕಿಱುಗಡಲ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ; ಕೆಳಭಾಗ: ಸೋಂಕಿ ತಜ್ಜಲವಱತುದು ಸುಯ್ಯೆನಲು ಮುಂಕೊಂಡು ಪರಿದು ಕಿಗ್ಗಡೆಯ ಅಂಕುರವಡೆದ ಪೂಗಿಡು ವೃಕ್ಷಲತೆವೇರ್ಗೆ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಹಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೮-೨೦); ಮುಡಿಮೊಲೆಯ ಪೊಱೆವಾಱ ಬಿಣ್ಪಿನಿಂತು ವೆಗ್ಗಳಿಸಲೇಕೆಂದು ಬೊಮ್ಮನಂ ಜಱೆವುತ್ತೆ ಕಿಗ್ಗಡೆಯ ತೊಡೆಗಳಂ ನುಗ್ಗುಮಾಡುತ್ತೊರ್ವ ದಿಗ್ಗಜೋಪಮಯಾನೆ ಭರ್ಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಬಗ್ಗಬರಿಯೆರ್ದೆಯಾದಳು (ಜಬಪು. ೧೯-೨೭). [< ಕಿಟ್$_2$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಿಗ್ಗಣ್ 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು 'ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಳ$_1$ 'ಕಿಗ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಳ$_2$ (ಗು). ಬಹಳ ಹಳೆಯ; ಓಬಿರಾಯನ ಕಾಲದ: "ಕಿಗ್ಗಳ - ಜರ್ಜರ, ಹಳೆಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭); ಎಲ್ಲಿಯದೋ ಒಂದು ಕಿಗ್ಗಳ ನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಕಥೆ ತೆಗೆದ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಗ್ಗಳದೈವ (ನಾ). ಕೀಳುದೈವ; ತುಚ್ಛವಾದ ದೇವತೆ: ಕಿಗ್ಗಳ ದೈವದ ಬಹುವೆಗ್ಗಳ ಮುರಿವಂತ ಅಗ್ಗಳೆಯನೆಂದು ನಂಬಿದೆ ಕಗ್ಗೊಡ ರಾಯ ಮಂಗಳ ಸೌಖ್ಯವನೀಯಯ್ಯ (ಅದಿಪ. ೨-೫). [ಕಿಗ್ಗಳ$_1$ (< ಕಿಗ್ಗುಳ) + ದೈವ]

ಕಿಗ್ಗಾಡು (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳಿರುವ ಕಾಡು; ಸಣ್ಣಕಾಡು: ಕಿಗ್ಗಾಡು, ಕುರುಚಲುಕಾಡು (Spinney. ಇಂಕಸ). [< ಕಿಱಿದು + ಕಾಡು$_2$]

ಕಿಗ್ಗಾಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಳು ಬೆಲೆಯ ಕಾಣೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ೨. (ಆಲಂ) ನಿಕೃಷ್ಟ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: ಈ ಕಂಗಾಲೂರ ಗೌಡನ ಕಿಗ್ಗಾಣೆ ಸಭಾಕ್ಕ ಒಬ್ಬರ ಹಾಯಬೇಕು (ನಾಥಾರಿ. ೬೭). [< ಕಿಱಿದು + ಕಾಣೆ]

ಕಿಗ್ಗಾರಣೆ (ನಾ). (ಗೋಡೆಯ) ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಬಳಿಯುವುದು; ಕೆಳಭಾಗದ ಕಾರಣೆ: ಸುರಪರತ್ನದ ಭಿತ್ತಿಯೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊರ್ವ ತರಳೆ ಸಿಂಧೂರದಿಂ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಗ್ಗಾರಣೆಯ ಚೆಲುವ ವಿರಚಿಸಲ್ (ವಂಕಾರಾ. ೧-೨೧-೬). [< ಕಿಟ್$_2$ + ಕಾರಣೆ$_1$]

ಕಿಗ್ಗಾಳಿ, ಕಿರ್ಗಾಳಿ, ಕೀಳುಗಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಗಾಳಿ. ℙ ಬೇಟೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಯಿಂದ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮೃಗ ಅಥವಾ ಬೇಟೆಗಾರನ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ: ಮೇಗಾಳಿಯಿಂ ದೂರದಿಂ ತೋಱಿತ್ತನೊಡ್ಡಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಯಿಂ ಬಂದಿಯಿಂದಿಳುಹಿ ಹುಲಿಯ ಹಾರಯಿಸಿ (ಹಡಕಾ. ೫-೩೦); ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದಿಗೆ ಸೇರುವುದೇ ದಿಕ್ಕು ರೇವೆನ್ನುವರಿವು ತಮಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮೇಗಾಳಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿ ಗೊಂದಲ ವೇತಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೨-೫೦); ಹುಲಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಗೆ ಬಂತು (ಶಬ್ದವಿ. ೬); "ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮೃಗದ ಮೇಲಿಂದ ಬೇಟೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೇಗಾಳಿಯೆಂದೂ, ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಆ ಮೃಗದ ಕಡೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಸಂಭಾನಿ. ೨೧೫). 'ಮೇಗಾಳಿ' ಪರಾ. **ಕಿರ್ಗಾಳಿ:** ಪೊಸಗಂಪಾದೊಡವುಕ್ಕುಮೆಂದೆ ಪಱಿಂ ಕಿರ್ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗಾ]ಳಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೮೯). **ಕೀಳುಗಾಳಿ:** ಆ ಕೀಳುಗಾಳಿಯೊಳು ಮೇಲಣಯ್ಯನ ಮಹಾಶ್ರೀಕಳೇವರದೆಲರು ಶುದ್ಧನೆನಿಸಲು ನೃಪನನಾಕಂದಿಕಾಱ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ನಮ್ಮಯ್ಯನು (ವೀಶೈಪು. ೮-೧ ೩೬).
[< ಕಿಱ್$_2$ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕವನು: ಈತರೆಲೆ ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯರಶ್ವಿನಿ ದೇವರಿವರೆಂದು (ಸಂಭಪ. ೬-೪೪); ಆತನಿಂ ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯರೇಳ್ವರು ತಾತ ಬರಲಿಕೆ ಜನನಗಂಡರು (ಸಂಭಪ. ೮-೨೬).
[< ಕಿಱ್$_2$ + ಕಿಱಿಯ]

ಕಿಗ್ಗುಡ್ಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬೆಟ್ಟ; ಕಿರಿಯ ಗುಡ್ಡ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ ಹೆಗ್ಗುಡ್ಡ ಕಿಗ್ಗುಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡವಾಯಮೋ(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩-೩೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಡ್ಡ$_2$]

ಕಿಗ್ಗುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕೆಳಜಾತಿಯವನು: ಕಿಗ್ಗುಲಜರಾವ ದರುಶನದೊಳಿರಲುರುಳಿದರ್ಗೆ ತಗ್ಗಿ ಸಂಬೋಳಿ ನುಡಿಯಲಿಬೇಕು (ಚೋರಬ. ೧೦-೬). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಕುಲಜ]

ಕಿಗ್ಗುಳ, ಕಿಗ್ಗಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ತಗ್ಗು; ತಗ್ಗಾಗಿರುವುದು. ೨. ತುಚ್ಛವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೀನತನ; ನೀಚಸ್ವಭಾವ. **ಕಿಗ್ಗಳ$_1$:** ೧. ಸರಸ ವೆಗ್ಗಳ ಹೊಲ್ಲ ಹೊರಸು ಕಿಗ್ಗಳ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೦೩). ೨. ಹಿಗ್ಗು ಬಡವಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಸಿಗ್ಗು ಸೂಳೆಗೆಹೊಲ್ಲ ನುಗ್ಗಿಯ ಹೂಗೆ ಮಳೆಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಕಿಗ್ಗಳವೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಲ೨೮). (ಗು). ೩. ತುಚ್ಛವಾಗಿರುವ; ಹೀನವಾದ: ಕಿಗ್ಗಳ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಕೋಕಿಲಕಂಠ ಕಾವ್ಯಮಾಡಬಹುದಲ್ಲಾ (ಬಾಬಲ. ೫೦); ಏತಕ್ಕೂ ಬಾರದ ಕಿಗ್ಗಳ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ಚೀನಬಾ. ೧೪೩). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಕುಳ ?]

ಕಿಚ, ಕಿಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣವಾಚಕ ಧ್ವನಿ. 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಿಚಿ.** 'ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಕಿಚಿಕಿಚಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಳೆಯಾಗಿ ಬೀದಿಯೆಲ್ಲ ಕಿಚಿಕಿಚಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಚಿಕಿಚಿ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕಿಚ್ಚುಕಿಚ್ಚು]

ಕಿಚಕ್, ಕಿಚಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ. **ಕಿಚಿಕ:** ಕಿಚಕ ಧ್ವಾನದಿಂ ದಿಕ್ತಟಮನೊಡೆಯುತೆ (ಸಂರಾಣಂ. ೧೬೪).

ಕಿಚಕೆನ್ನು = ಕಿಚಕ್ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: ಕೆಸರೊಳಗೆ ಕಿಚಕೆನ್ನುವಂತೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಓಡಿದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಚಗುಟ್ಟು, ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು, ಕಿಚುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಿ ಕಿಚಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡು: (೬). **ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು:** (೬). **ಕಿಚುಗುಟ್ಟು:** ಭೂತಪ್ರೇತ ಪಿಶಾಚಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ಮಾಂಸವನ್ನು ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತ ಕಿಚು ಕಿಚು ಗುಟ್ಟುತ್ತ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದವು (ಕಲಾಧ. ೧೦೯). [ಕಿಚ + ಗುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಚಡಿ 'ಕಿಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಿಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಟಲೆಮಾಡು; ಚುಡಾಯಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರಿ ತನಗಿಂತ ಕಿರಿಯನಾದ ಸಾಣಿಯನ್ನು ಪ್ರಲೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ, ಕಿಚಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರಶ್ನೆ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ); ಯಾಕೆ ನೀವು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಎಂಥೆಂಥದೋ ಮಾತನಾಡುವುದು? ಕಿಚಾಯಿಸಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮೬).
[← ಮರಾ. ಕಿಚಾವಣೇಂ]

ಕಿಚಿಕ 'ಕಿಚಕ್' ನೋ.

ಕಿಚಿ 'ಕಿಚ' ನೋ.

ಕಿಚಿಕಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆ; ಹೇಕರಿಸು; ಹೇಷಾ ಧ್ವನಿಮಾಡು: "ಕಿಚಿಕಿಲ್ – ಹೇಷಿತೇ" (ಶಮುಧಾ); ಹಯ ತಾಂ . . . ಸೊಮ್ಮುವೆರ್ಚಿ ದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಿಚಿಕಿಲ್ದು ಬಿಮ್ಮನೆ ನಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦-೨೩). [?]

ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಚುಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಕಿಚ ಶಬ್ದಮಾಡು (?): ಶಂಖದಿಂದಟ್ಟಿ ಕೆಡಪುತ ಕೆಲರ ಕರವಾಳದುರಗಲಿಂ ಕತ್ತರಿಸಿ . . . ಪುಟನೆಗೆದು ಭೂತಳಕೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ಕಿಚುಕಿರಿವುತಾ ನಿಂತು ನಿಟ್ಟಿಸದೆ ಕಂಗಳ ಮುಚ್ಚಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೧೯-೧೮). [ಕಿಚಕ್ + ಇರಿ$_1$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಕಿಚುಗುಟ್ಟು 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚಕುರಿ (ನಾ). (?): ಕಿಚ್ಚಕುರಿಗಳ ಕೈಯ್ಯ ಮಾಂಸವು ಹೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಸಕಲ ದಾನವರೊಟ್ಟಿ ಹೊತ್ತಿನೊಳೆಸೆವ ಬಲ ಮೋಹರಿಸಿ ಬರುತಿರಲು (ದೇವೀಮ. ೮-೧೪). [?]

ಕಿಚ್ಚಚ್ಚಿಗ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಅಡಿಗಣ್ಣು ಕಿಚ್ಚಚ್ಚಿಗನೆಯಲರುಣಿಸ ತೊಡವಿಡಿಗ ಮಿಗಗೈಯ್ಯ . . . ಪೊರೆಗೆಮ್ಮನು (ನವಮೋ. ೩೩-೧). [ಕಿಚ್ಚು + ಅಚ್ಚ$_5$ + -ಇಗ]

ಕಿಚ್ಚಡಿ, ಕಿಚಡಿ, ಕಿಚ್ಚಿಡಿ$_3$, ಖಿಚಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಹಾಲನೇಮ, ಹಾಲಕೆನೆಯ ನೇಮ, ಕೆನೆತಪ್ಪದ ಬಳಿಕ ಕಿಚ್ಚಡಿಯ ನೇಮ (ಬಸವ. ೨೩೨); ಹೆಸರ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಶಾಲ್ಯಾನ್ನ ಸದ್ಯೋಘೃತ ಹಸನಾದ ದೋಸೆಯುಂಡಲಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೨೯); ಕಿಚಡಿ ಬೋನವು ಪಚ್ಚಡಿ ತಾಳಿಲು (ಶರಲೀ. ೮೬-೧೮); ಕಿವುಡ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಬೇಡಿದರೆ ಗವುಡ ಹಚ್ಚಡ ಬೇಡಿದ (ಗಾದೆ). ೨. ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಲಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ಗೊಜ್ಜು: ಹೆರಳೆಕಾಯಿ ರಸಮಂ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು, ಉಪ್ಪು ಮೆಣಸು ಹಾಳಿತವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ಇಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತ್ಯ ಸಾಸುವೆ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಸಹ ಹಾಕಿ, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಗ್ಗರಿಸಿ, ಆ ಕಿಚ್ಚಡಿಯಂ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೩೩೩). **ಕಿಚಡಿ:** ೧. ಅರಮನೆಯ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೫೮). ೩. ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ನುಚ್ಚನ್ನಾಗಲಿ ಸಬ್ಬಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಗೋವಿನ ಜೋಳದ ಕಿಚಡಿ, ಮಾಂಸ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು (ಮೇದಿಮ. ೧೩೬); ಕಾರು ಹಾಯ್ದರೆ ಬಾಯ್ಗೆ ಸಿಡಿವುದು ಕೆಂಪು ಗೋಧಿಯ ಕಿಚಡಿಯು (ನೆಲಮು. ೧೨). ೪. ಮುದ್ದೆ ಮುದ್ದೆಯಾದ ಅನ್ನ: ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತೋ ಏನೋ, ಅನ್ನ ಕಿಚಡಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಚ್ಚಿಡಿ$_3$:** ೧. ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಡಿಯೆಱಿಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೮). **ಖಿಚಡಿ:** ೫. (ಆಲಂ) ನಜ್ಜುಗುಜ್ಜು: ನಾ ಮ್ಯಾಲೆ ನೀ ಮ್ಯಾಲೆ! ಎಲ್ಲಾ ಖಿಚಡಿ ಆಗೇದ ಖಿಚಡಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಚ್ಚಡಿ; ತೆಲು. ಕಿಚ್ಚಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಚಡೀ; ಪ್ರಾ. ಖಿಚ್ಚ]

ಕಿಚ್ಚಣಿ (ನಾ). = ಕಿಚ್ಚಡಿ. 'ಕಿಚ್ಚಣಿಗೆಸಜ್' ಪರಾ. [< ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಕಿಚ್ಚಣಿಗೆಸಜ್ (ನಾ). ಕಿಚ್ಚಡಿಯ ಗೊಜ್ಜು(?): ಕಾಸಿದ ಕಿಚ್ಚಣಿಗೆಸಜ್ರೊಳು ಸಾಸುವೆ ಕಲ್ಲುಪ್ಪು (ಅಕ್ಷನ್ವೈ. ೧೩-೧೩). [ಕಿಚ್ಚಣಿ + ಕೆಸಜ್]

ಕಿಚ್ಚಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚು ಅಳಿದು ಹೋಗು; ಬೆಂಕಿ ಆರು: ಕಾಲೂರ ಕಿಚ್ಚಳಿದ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ ಸಯ್ತುರ್ಪುದಾಳ್ಕೆಯಂ ಕರೆಗುಂ (ಕಾಲೂರ. ೮೮-೧೭೯). [ಕಿಚ್ಚು + ಅಳಿ₁ (< ಅೞಿ₁)]

ಕಿಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಾಗು: ನಡೆದುದಂ ಉಸುರಿದಳ್ ಬಾಳ್ಕರದ ಕಿಚ್ಚಾದುದವಳಲು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೨-೨೮೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಆಗು₁]

ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡಿಸು; ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿಸು: ಹಿಂಗದಾ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಧಗಧಗೆಂದುರಿಯಲ್ (ಜಬಹ. ೬-೧೯). [ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು + -ಇಸು₃]

ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡು, —ಹಾಕು: ಕಡುನಡುವಿರುಳದೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಪೊಜವಂಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೩-೫); ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿದರು ತಲೆ ಕಾಲ್ಗಳೆಡೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೮೪-೪೧೬). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಕ್ಕು]

ಕಿಚ್ಚಿಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ತುಂಬಿರು; ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗು: ಕಿಚ್ಚಿಡಿದ ಮನೆಯಾಯ್ತು ಮಸಿಯಳಲ್ ಬಗೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭-೨೧೯). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಡಿ₃]

ಕಿಚ್ಚಿಡಿ₂ 'ಕಿಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು: ಸುಜ್ಞೋಜುಗೆಯ್ತದಿಂ ಮಧುವಂ ಸುಡಲುಂ ತ್ರಿಪುರಮನುರಿಪಲುಂ, ಕೀಕಿಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಿಡಲುಂ ... ಬಲ್ಲವರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ ವ); ಬಹೆನೆಂದೆಣಿಸಿ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟಿಯಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೮-೪೦೧); ನಾನಂತೂ ... ಆ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಡಲಿಲ್ಲ (ಪುಸರು. ೨೩೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಡು₁]

ಕಿಚ್ಚು, ಕಿರ್ಚು, ಕಿಟ್ಚು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕುದ ನೀಜಗಮುಚ್ಚರಿವಟ್ಟುದನೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪುದುನಿಚ್ಚಂ(ಇಳ. XX, ೭೦-೧೪; ೨ನೆಯ ಶತ); ಕೀಲೊಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಪುಟ್ಟೆ ಭೋರ್ಗರೆದುರಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬); ಕಿಚ್ಚಿದ್ದೊಡೆ ಪಾವಿ ತೋಡುವವನ್ (ಸಮುಪ. ೬-೪೦); ಅಡುವ ಕಿಚ್ಚಿನ್ನಬಹುದೆ ಮನೆಯ ಸುಡುವಾಗ(ವಚಸಂ. ೭೨-೬೯ ಅಂಬಿಪ); ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಬೇಗೆಯುಲಿ ಬೆಂದೆನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೧); ಹರನ ನಯನದ ಕಿಚ್ಚು ಕಾಣದು ಪುರವನಾ ಖಾತಿಯಲಿ ಭೇದಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೪೨). ೨. ಸೆಕೆ; ತಾಪ; ದಗೆ: ವಿಯೋಗದಿನಾದದೊಂದು ಕಿಚ್ಚಂದಳುರಲ್ಕಗಲ್ದುವು ರಥಾಂಗಯುಗಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೧); ನಂದಿತು ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕಿಚ್ಚು ಪಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರಮನಸ್ತಮಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೬-೬೪). ೩. (ಅಲಂ) ಎದೆಗುದಿ; ಸಂಕಟ: ಮಗಳ ಮನೆಯೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿಗಾದರೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಅದು ಬರಬೇಕಾದದ್ದು ನ್ಯಾಯ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೩). △ ಕಿರ್ಚು: ೧. "ಕಿರ್ಚಲರ್ಗೆಳೆಯಂ ಬಗೆಪೊಡಮಿಂಗಳ...ಎನಲಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೪-೩೫); ಕೊಟ್ಟ ಕಿರ್ಚನುದಗ್ರಶೋಕಶಿಖಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೧); ಕಿರ್ಚು ಮುಟ್ಟಿದ ತುಪ್ಪದಂತೆ ಬಲ್ಪುಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ಘೃತದಿಂ ಕಿರ್ಚಂ ನಂದಿಪ ತೆಜನಾಗಿ ತೋಜುತಿದೆ ನೋಡರಸಾ (೧೦ಕ. ೪-೧೧೫); ನೀರೊಳ್ ಕಿರ್ಚು ಚುರ್ಚುಗುಮೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧). △ ಕಿಟ್ಚು: ೧. ಬಾಡುಮಕ್ಕಳುಂ ಬೇಯವೆ, ಪುಳ್ಳಿಯುಳ್ಪೊಡಂ ಕಿಟ್ಚುರಿಯವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೮).

ಕಿರ್ಚುಕಾಯಿಸು = ಬೆಂಕಿ ಕಾಯಿಸು: ನಾನ್ ಮೆಚ್ಚೆನ್ ಇಲ್ಲದಾಸೆಗೆ ಕಿರ್ಚುಕಾಯಿಸುವ ಮುಕ್ಕನನ್ (ಅಕ್ಷಕ್ಷಾ. ೨೦-೨೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಿಚ್ಚು; ಕೊಡ. ತೀಚ್; ತೆಲು. ಚಿಚ್ಚು; ಕೋತ. ತಿಚ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಿಚ್; ಕುರುಖ್. ಚಿಚ್ಚ್; ಮಲ್ತೊ. ಚಿಚು]

ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು (ಕೆಂಡವನ್ನು) ಕಟ್ಟು: ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಲುಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಉಷ್ಣ (ಸಕವೈ. ೧೬೫). [ಕಿಚ್ಚು + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್, ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೊರಗಿ ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಂ ನಿಚ್ಚಮುಂ ಕಾಪಿರ್ದ ಕರ್ಂಪಳದಿ ಪಟ್ಟೆಯಾ ಹುಲಿಯೊಂದು ... ಮಿಂಚುತೆ ಕಣ್ಣೆ ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮-೨೭೪). ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು: ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿನ ರಾಣಿ ಕರುಣದೊಳೆಚ್ಚರಿಸಿದಳು ಲೋಕಕೆ (ಕಂಠ. ೨೪-೫). [ಕಿಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣ, ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣನ ತಪವಳಿವುದು ಪೂಗೋಲೊಳಿಚ್ಚು ಮನ್ಮಥ ಪೀಡಿಸಲು (ಮೋಹತ. ೫-೧೮). ಕಿಚ್ಚು ಕಣ್ಣೊಳಾವಂಗೆ ಅತಂ, ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಸಮರವನು ನೋಡಲು ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣನು ಸಹಿತ ಸುರಕುಲವಚ್ಚಿಕೊಂಡುದು (ಮೂಲರಾ. ೫-೩೬). ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣ: "ಗೊಂದೆವಳಯಗೆಯ ದೇಸಿಗನೆಂದುಂ ಪೆಜ್ಜೊಡೆಯ ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣನೆನುತ್ತುಂ ... ಮುಪ್ಪುರವಗೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬). [ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ + -ಅ₇]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು 'ಕಿಚ್ಚುಗಣ್' ಪರಾ.

ಕಿಚ್ಚುಗಾರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಿಡುವವನು; ಬೆಂಕಿಹಾಕುವವನು: ಮನೆಮಾರುಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಟ್ಟದ್ದ ಕಿಚ್ಚುಗಾರ (ಪುಸರು. ೩೯೭). [ಕಿಚ್ಚು + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ; ಅಗ್ನಿಕಣ. 'ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಜು' ಪರಾ. [ಕಿಚ್ಚು + ಕಿಡಿ₁]

ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಜು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕೆದರು, —ಚೆಲ್ಲು ಹರಡು: ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಜುವ ಸಿಳೀಮುಖ ಕೊಚ್ಚಲಿಭದವಯವವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೧). [ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿ + ಕೆದಜು₁ (< ಕೆದಜ್)]

ಕಿಚ್ಚುಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು: ಮಮಕಾರಂಗಳಂ ಮುಂದುಗೆಡಿಸಿ, ಲೋಕದ ನಚ್ಚು ಮುಚ್ಚಿಗೆ ಕಿಚ್ಚುಗುತ್ತಿ (ಭನವ. ೨೬-೨೨). [ಕಿಚ್ಚು + ಕುತ್ತು₁]

ಕಿಚ್ಚುಗೊಲ್ಲಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ: ಕಿಚ್ಚುಗೊಲ್ಲಣಮುಂ ಭಲ್ಲಾತಕಂ ಚಿತ್ರಕ ನರುವಲುಮಾಚಾರ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಪೂರಣಮಿಂತುಂ ಪಾವಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೩). [?]

ಕಿಚ್ಚುಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕೋಟೆ: ಕಿಚ್ಚುಗೋಂಟೆಯ ನಡುವೆ ಸಿಲ್ಕಿದೊಂದಾನೆ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದೋಡಲಾರದೆ ಹಿಂಡುದಪ್ಪುತ್ತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೫-೪೫೭). [ಕಿಚ್ಚು + ಕೋಂಟೆ]

ಕಿಚ್ಚುಗೋಲ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಉತ್ತಮಾಚಾರದೊಳು ... ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿಚ್ಚುಗೋಲೊಳುರಿವಸ್ತ್ರಿಯೊಳು ಪಾವಕಮೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೨). [ಕಿಚ್ಚು + ಕೋಲ್₁]

ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕಿಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕು; ಬೆಂಕಿಯ ಮಿನುಗು: ಒಡನೆ 'ಡಂ' ಎಂದೊಳರ್ ಕಿಚ್ಚು ಮಿಂಚಿನ ಗುಂಡು (ಕಾಲೂರ. ೮೬-೧೬೬). [ಕಿಚ್ಚು + ಮಿಂಚು₁]

ಕಿಚ್ಚುವುಗು, ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು, ಕಿಚ್ಚುವೊಗು, ಕಿರ್ಚುವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡು: ದಿಕಾರಿ ಬೆ × × ಮುಣ್ಣ ಕಿಚ್ಚುವೊಕ್ಕಡೆ ನಿಜಿಸಿದ ಕಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೫-೯; 10ನೆಯ ಶತ(.

ಕಿಚ್ಚುವೊಗು: ಕಿಚ್ಚುವೊಕ್ಕು ಸುರಲೋಕಮೇಱಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ.IX-i, ೯-೬; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಿಚ್ಚುವೊಗು** : ತವೆ ಜವದಿಂದೆ ಕಿಚ್ಚುವೊಗಲಣ್ಮದೆ ನಂಜುದಿನಲ್ಕೊಡರ್ಚ್ದಿರ್ಕ್ವೆ ಪೆಜತೇನೊ (ಶಾದಂಉ. ೬೦). **ಕಿರ್ಚುರ್ವೊಗು** : ಪೆಂಡತಿಗೆ ಕೊರ್ವಾತನತ್ತ್ರಿಯೊಡನೆ ಕಿರ್ಚುರ್ವೊಕ್ಕನೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂ ನನ್ನಿಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೧).

[ಕಿಚ್ಚು + ವುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಿಚ್ಚುವೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಬಿಡು; ಬೆಂಕಿಯಾರು: ಪುಚ್ಚುಳಿಯ ಕಿಚ್ಚುಳಿದ ಪೊಸಮ್ಮೆಯ ತೆರೆದಂ (ಶಾಲೂರ. ೧೧೬-೨೪೧).

[ಕಿಚ್ಚು + ಉಳಿ₁ (< ಉೞಿ₁)]

ಕಿಚ್ಚೇೞ್, ಕಿರ್ಚೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟು; ಅಗ್ನಿಉಂಟಾಗು: ನೀರೊಳ್ ಕಿಚ್ಚೇೞ್ವೊಡೇತಱಿಂ ಬಾರಿಸುವರ್ (ಸಮುಪ. ೩-೩೫); ಶಿಥಿಲತ್ವಂಬಡೆದಿರ್ಪ ವಂಶ ವೊರೆಯಲ್ ಕಿಚ್ಚೇೞದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೮). **ಕಿರ್ಚೇೞ್** : ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಂತಾಗು, —ತಪ್ತವಾಗು : ಅವಂ ಕಂಡು ಕಿನಿಸಿ ಕಿರ್ಚೆೞ್ದವೆಲ್ಲವಂ ಪೊಱಗೆ ಬಿಸುಟು ಬನ್ನಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೦ ವ); ಅಳಪಿಲ್ಲದೆ ಮುಳಿದು ಕೆಳರ್ದು ಕಿರ್ಚೆದಾರ್[ೞ್ದ]ಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೩).

[ಕಿಚ್ಚು + ಏೞ್₁]

ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಹಾಕು, —ಹಚ್ಚು: ಕೆಲಸಮಂ ಬಿಟ್ಟನಿಸು ತರಗೆಲೆಗೆ ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟು (ಶಾಲೂರ. ೬೬-೧೪೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಒಟ್ಟು₁]

ಕಿಜಮತ್ತು 'ಕಿದ್ಮತು' ನೋ.

ಕಿಟಕ (ನಾ). (?): ಕಿಟಕನ ಮುಟ್ಟು ಘಾತಕನ ಸ್ನೇಹ (ಅಂಬವ. ೬೯).

[< ಕೀಟಕ?]

ಕಿಟಕಿ 'ಕಿಡಕೆ' ನೋ.

ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ 'ಕಿಡಕಿಬಾವಲಿ' ನೋ.

ಕಿಟಲಿ, ಕಿಟ್ಲ (ನಾ). ಚಹ ಅಥವಾ ಕಾಫಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆ: ಚಹಕ್ಕೆ ಹಾಲು ಬೆರಸಿ . . . ಕಿಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಸಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೩೬). **ಕಿಟ್ಲ** : ಚಹಾ ತುಂಬಿದ ಕಿಟ್ಲ, ಬಿಸ್ಕೀಟ ಬಂಡಲುಗಳು ಬಂದುವು (ಜೀದಾನ. ೧೬). [← ಇಂ. Kettle]

ಕಿಟಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕಿಟಕಿಟ, ಕಿಟಕೀಟ, ಕಿಟಪಿಟ, ಕಿಟಮಿಟ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಕಿರುಕುಳ; ಕರಕರೆ; ಉಪಟಳ: ನನಗೆ ಅತ್ತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಿಟಕಿಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ನೋಹಿನಿ. ೨೯); ಗೋಪಿಯ ಸಂಕಟವೊಂದು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ಕಿಟಕಿಟ ಇನ್ನೊಂದು (ಫಲಸಂ. ೫); ಕುಟ್ಟಿದರ ಕುಟ್ಟವ್ವ ಕಿಟಕೀಟ ಹಚಬ್ಯಾಡ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೯೨); ಕೂಸಿಗೆ ಜ್ವರ, ಹೆಂಡತಿಯ ಕಿಟಪಿಟ ಸಾಕು ಸಾಕಾಗಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೨). ೨. ಕಾರ್ಪಣ್ಯ; ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿ: ಈ ಹಣದಿಂದ ಅವರ ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವಹಣ ಕಿಟಮಿಟಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ ವಿನಃ ಒಂದುಕಾಸೂ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕವಲು. ೮). [?]

ಕಿಟಿ₂ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಎಕ್ಕಲ; ಸೂಕರ: ನವಿಲ ಕಲಾಪಮಂ ಕಿಟಿಯ ದಾಡೆಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೮೯); ಹರನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮ ಕಿಟಿ ಘೋರ ಕೇಸರಿ ಮುಖ್ಯ ರೂಪುಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೩೩-೧೬); ಪೊಡೆ ಕಿಟಿಯಂ ಕಡಿ ಕರಿಯಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಿಟಿ₃ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳು, —ರತ್ನ.

[← ತುಳು. ಕಿಟ]

ಕಿಟಿಕಿ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಟಿಕಿಟಿ 'ಕಟಕಟ' ನೋ.

ಕಿಟುಕು (ನಾ). (?): ಒತ್ತರಿಪುದು ದೋಷ ಕಾಣುವದೆಂಬಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಕಿಟುಕೇನು (ಅರಸಾ. ೨೨೫-೫). [?]

ಕಿಟ್ಟಿ₁ (ನಾ). ಗೋಲಿಯಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಜ್ಜುಗ: ಕಿಟ್ಟದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಲೊಟ್ಟೆ ಹಾಕಿದ (ಗಾದೆ). [?]

ಕಿಟ್ಟ₂ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳ ಜಂಗು; ತುಕ್ಕು; ಕಿಲುಬು: "ಮಳಮಳಮುಂ ಪೊದಟ್ಟೊಗೆದ ಕಿಟ್ಟಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೮-೬೫); ಅಂತು ಕೊಬ್ಬಿರ್ಪಂಬ ಕಿಟ್ಟಮುದುರೆ ಪಸುವರ್ಣ್ಣಮೆಂಬ ಕಾಳಿಕೆ ಕಟಿಲೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೭ ವ); ಕಾಳಿಮ ಕಿಟ್ಟವ ಕಳೆದೊಡೆ ಕುಂದಣ ಕೀಳು ಚಿನ್ನದೊಳಾಗುವಂತೆ (ನಾಗಕು. ೧೧-೩); ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ್ ಉತ್ತಮವದೆನಿಪುವು ಕಿಟ್ಟಗಳ ಕಳೆದು (ಮಂಕುಕ. ೬೧೦); ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟದ ಚೂರ್ಣವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ . . . ಹುರಿದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೩೭-೨೦ ಟೀಕೆ); ಅಪರಂಜಿ ಹೊನ್ನು ಎಲ್ಲವು; ಕಿಟ್ಟ ಇನಿಸಿಲ್ಲ (ಸವರಾ. ೪-೨). ೨. ಮನುಷ್ಯನ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಲ: "ವರ್ಚಃ . . . ಕಿಟ್ಟಂ, ವಿಟ್, ವಿಷ್ಠಾ, ಪುರೀಷಂ, ಶಮಲಂ, ಮಲಂ - ಈ ೧೩ವಿಷ್ಠೆ" (ಹಲಾಯು.೧೦೫-೧೫). ೩. ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸಗಣಿ. ೪. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗಸಿ, —ಮಷ್ಟು: ಲೋಷ್ಟದೊಳು ಹೂಟದೊಳುಯೇರಂಡ ಕಿಟ್ಟದೊಳು ಹೆಟ್ಟಂ (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). ೫. "ಒಡಕು ಪಾತ್ರೆಗೆ ಹಾಕುವ ತೇಪೆ" (ಕಸ್ತೂರಿ. ೨೦೯).

ಕಿಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆ = ಸಗಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿ, ಬಣ್ಣಬಳಿದ ಬೊಂಬೆ.

[ಸಂ.]

ಕಿಟ್ಟ₃ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣ. 'ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕಿಟ್ಟಕೀಳ (ನಾ). (ಕಿಟ್ಟದಂತೆ) ತೀರ ಕೀಳಾದವನು; ಅತ್ಯಂತ ನಿಕೃಷ್ಟನಾದವನು: ಕಿಟ್ಟಕೀಳ ಸೈನಿಕನೇ ಆದರೂ ದ್ರೋಹದ ಬಗೆಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಲೂ ಎದೆಗೊಳ್ಳಲಾರನು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೬೯-೧೬).

[ಕಿಟ್ಟ₂ + ಕೀಳ (< ಕೀೞ)]

ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿ; ಜಂಗು ತಿನ್ನು: ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಕಬ್ಬಿಣಕೆ ಪುಟವ ಹಾಕಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೨-೨೩-೩); ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಲೋಹ ಪಾವಕ ಸುಟ್ಟು ವಿಂಗಡ ಮಾಡುವಂತೆ (ಜಗದಾ. ೩೬೭). [ಕಿಟ್ಟ₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಿಟ್ಟಗುಳ, ಕಿಟ್ಟುಗಳ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ದ್ರವ (?) : ಬಿಡದೆ ದ್ವಾರ ಒಂಭತ್ತರೊಳು ಪೊಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ . . . ಇರದೆ ಕುದಿವ ಕಿಟ್ಟಗುಳವ ಬಡಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಟ್ಟುಗಳವನರೆದು]ಕುಡಿಸುತಿಪ್ಪರ್ (ಸಾನಂಚ. ೬-೧೦೩ ರ). **ಕಿಟ್ಟುಗಳ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕಿಟ್ಟಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಶ್ಮಲದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಟ್ಟಗೂಡಿದ ಚಿನ್ನ ಕೀಳಾಯಿತ್ತು ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಟ್ಟವಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೇಲಾದುದು (ಭರಚ. ೬೮-೨೫).

[ಕಿಟ್ಟ₂ + ಕೂಡು₁]

ಕಿಟ್ಟಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಿಟ್ಟಪಳ್ಳಿ . . . ತುಜುಗೊಳೊಳ ಚಿ[ಕ್ಕ]ಮೂರಯ್ಯ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೮೮-೩; 870).

[ಕಿಟ್ಟ₀ + ಪಳ್ಳಿ₁]

ಕಿಟ್ಟಮೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು; ಮೈಲಿಗೆ: ಪುಸಿ ಕಿಟ್ಟಮೆಯಂ ಮಾಟ್ಕುಂನಿಸದಂ ಕಿಟ್ಟಮೆಯನ್ನೆಯ್ದಲ ಕಸುಗುಮತ್ತಂತೆಸಗುಂ ತನ್ನಂ ತೆಳ್ಪಾವು ಸೋಂಕಿತೆಂದಟ್ಟು ಜಾರೆ ಕೆರಪಂ ಪಡೆಗುಂ (ಮದಶಿ. ೮-೪೮). [ಕಿಟ್ಟ₂ + -ಅಮೆ]

ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ: ಗೋಪೇರು ಬಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ದೂರುವರೋ ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ (ವಾದಿಕೀ. ೨೩). [ಕಿಟ್ಟ₃ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಿಟ್ಟಳ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಮದ: ಕಟ್ಟಾನೆಗೆ ಕಿಟ್ಟಳಮಾದುದೇ ಮಾನೆಯುಮಿದಿರ್ವರ್ಪುದನಾರ್ಪಡೆವರೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೮೪ ವ). [?]

ಕಿಟ್ಟಾಲಯ (ನಾ). ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ: "ಕಿಟ್ಟಾಲಯಂ ಪಚ್ಚಳದ ಮನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೯). [ಕಿಟ್ಟ₃ + ಆಲಯ]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೈ, ಕಿವಿ ಅಥವಾ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಿಂಸೆ: (ಕ). [?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟ್ಟಿ]

ಕಿಟ್ಟು₁, ಗಿಟ್ಟು, ಗೀಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಸೋಂಕು; ಮುಟ್ಟು; ಘಟ್ಟಿಸು: "ಕಿಟ್ಟು – ಸ್ಪರ್ಶನೇ" (ಶಮಧಾ); ಬಿಲ್ವಿಲ್ಲೊಳ್ಕುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ಕಿಟ್ಟಿ ಅತಿ ತುಮುಲ ಕಾಳೆಗ ಪೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೫; 800); ಎರಡು ದಣ್ಡು ಕಿಟ್ಟಿ ಎಱಿಯುತ್ತಿರೆ ನಾಗಗುಟ್ಟರಸಮ್ . . . ಪಲರನೆಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೮; 890); ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳ್ ಸರ್ವಜಘನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗೊಟ್ಟು . . . ಸಮಯೋತ್ತರಾನುಕ್ರಮದಿನುತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪುದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ); ಕಿಚ್ಚನಜಿತೊಡಂ ಅಱಿಯದೊಡಂ ಕಿಟ್ಟೆ ಸುಡದೆ (ಶಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೨೧). ೨. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ಬತ್ತಲೆಯಂ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂ ಪುದಿಯದೊಡಂ ಮತ್ತಂ ಕಿಟ್ಟದೊಡಂ ಕೋಧಕ ಲೇಪಂಗಳ ನಾಗಳ್ ಸೊಬಗಂ ಪಟ್ಟೊಡಲೆಂತಹುದೈ ಪೇಳ್ ಸೊಬಗಾ (ಸಾನಂದ. ೯-೨೬). ೩. ಕೈಗೆ ಬರು; ದೊರಕು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ಪುಟ್ಟಿದಂದಡೆ ಬಂದು ಪೊಕ್ಕಳೆಂದಣುಗಿಯ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಂದಿಸದಂತೆ ಕಿಟ್ಟಿದ ಪಲಕೆಲವೊಡವೆಗಳನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡುವುದು ಬೇಸರದೆ (ಹದಿಬ. ೫-೨೩). **ಗಿಟ್ಟು:** ೧. ಅವನ ಹಲ್ಲುಗಿಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅವೆ (ಕ). ೩. ಎಂದಿದ್ದರೂ ಮದುವೆಯ ರಿಸೆಪ್ಶನ್ ಇದೆ; ಕಾಯಿಬುರುಡೆ ಗಿಟ್ಟುತ್ತೆ (ನಿಂಡನೆ. ೫); ಹಿತ್ತಲು ಕಡೆಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಅವರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಿಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದುದು (ಮಲೆಮ. ೪೩೬). ೪. ನಷ್ಟವಾಗದಿರು: ಊರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಿಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಗೀಟು₁:** ೩. ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಗೀಟಿತಯ್ಯಾ ನಿನಗೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬಿಗಿದುಕೊಳ್ಳು: ಹಲ್ಲುಕಿಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವ ಗುರುವಿನ ಬಾಯನ್ನು ಬೇಗದ ಕೈಹಾಕಿಯೆ ಮೀಟಿ ತೆರೆದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೧). **ಗಿಟ್ಟದವ** = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಕೈಲಾಗದವನು; ಅಪ್ರಯೋಜಕ: (ದಕ. ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಗಿಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕಿಟ್ಟು]

ಕಿಟ್ಟು₂ (ನಾ). = ಕಿಟ್ಟ₃: "ಕಿಟ್ಟು – ಕಿಟ್ಟ = ಲೋಹದ ಹೆಟ್ಟಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). 'ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬನ' ಪರ್ರಾ. [< ಕಿಟ್ಟ₃]

ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬುನ (ನಾ). ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಿಟ್ಟಿಕೆಜ ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬುನಮೊಟ್ಟೈಸಿರೆ ಮುಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಕರದಿಂ ಪೊನ್ನಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಪುದಿಯಂ ಲೋಕಕ್ಕಿಟ್ಟುರುಪಿದೆನರರೆ ಕರಮೆ ಖರಕರಸಿದ್ಧಂ (ಚಂದ್ರಛ್ಟು. ೧೧-೪೧). [ಕಿಟ್ಟು₂ + ಕಬ್ಬುನ (< ಕರ್ಬೊನ್)]

ಕಿಟ್ಟುಗಳ 'ಕಿಟ್ಟಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಟ್ಲಿ 'ಕಿಟಲಿ' ನೋ.

ಕಿಡಕಿ 'ಕಿಡಿಕಿ' ನೋ.

ಕಿಡಕಿವಡಕು (ನಾ). ಕಿಟಕಿಗೆ ಇರುವ ಮಡಿಸುವ ಬಾಗಿಲಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಒಂದು ಹಲಗೆ: (ಕ). [ಕಿಡಕಿ (< ಕಿಡಿಕೆ) + ಪಡಕು]

ಕಿಡಕಿಬಾವಲಿ, ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: (ಕ). **ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ:** (ಕ). [← ಮರಾ. ಖಿಂಡಕಬಾಳೀ]

ಕಿಡಬುಡಿಕೆ (ನಾ). ಬುಡುಬುಡಿಕೆ; ಬುಡುಬುಡಿಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಹೃದಯ ಕಿಡಬುಡಿಕೆಯಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೧೬೪). [?]

ಕಿಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಸಕವರ್ಷ ಎಣ್ಬನೂಱಅಯ್ದನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣನ್ ಎಱಿಯಮ್ಮಂ[ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯-೩; 883). [?]

ಕಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಚೂರು; ಅಗ್ನಿಯ ಕಣ; ಸ್ಫುಲಿಂಗ: "ಸ್ಫುಲಿಂಗಂ, ಕಣಃ – ಈ ೨ ಕಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೭); "ಕಿಡಿಯೊಳಗೆ ಕಣಂ ಸ್ಫುಲಿಂಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮); "ಕಿಡಿ ಬೆಂಕಿ ಕಣದೊಳಂ" (ಕಶರ. ೨೪); ಅಳುರ್ವ ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮನುಗುಳೆ ಮುಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೬); ಕಿಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಯಂದದೆ . . . ಮಿಡುಕುವೆನ್ನಂ ಕಂಡೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೨); ಕಿಚ್ಚುಂ ಕಿಡಿಯುಮಾಗಿ ಕಾದುತ್ತುಮಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೮,; ಅಱಿಯದವರೊಡನೆ ಸಂಗವ ಮಾಡಿದರೆ ಕಲ್ಲುಹೊಯ್ದು ಕಿಡಿಯ ಕೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೭); ಕಿಡಿ ಕಿಱಿದಾದೊಡೆ ಸುಡದೆ ಕಾಸನವನು (ಅಂಜಚ. ೭-೩೩); ಕಿಡಿಗಳನು ಕಂಗಳಲಿ ಕಾಱುತ (ಸಂಭಪ. ೭-೩೬); ತಣ್ಣನೆ ಕಲ್ಲಾದರೇನಂತೆ ಹೊಡೆದರೆ ಸಿಡಿಯದೆ ಕಿಡಿಯೊಡಲಿಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೨-೫೦). ೨. (ಕರಾ) ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಚರಂಡಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಿಡಿ ಬಹಳ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿಡಿಕಿಡಿಕೆದಱು = ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರು. ೨. ಕೋಪಿಸು: ಕಿಡಿಕಿಡಿ ಕೆದಱಿದಡೆ ಎನಗೆ ಹಸಿವು ತೃಷೆ ಅಡಗಿತೆಂಬೆನು (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೫). **ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು** = ಅತಿಯಾಗಿ ಕೋಪಿಸು: ಕಿರಾತರಾಜಂ . . . ಮುನಿದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೮); ಜವನ ಗಂಟಲ ಮುನ್ನ ತಿರುಹುವೆನೆನುತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಖಾತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒಂಇ. ೨೬-೨೭); ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). **ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗು, ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗು, ಕಿಡಿಗಿಡಿವೋಗು** = ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು: ಅಡಹಡಿಸಿ ಭೀಮಸೇನಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಮೀಸೆಯಂ ಕಡಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೧೬ ವ); ವಿಪ್ರಂ ನುಡಿದ ಶಿವನಿಂದೆಗೆ ಭವಾನಿ ಮುನಿದು ಕನಲ್ದು ಕನಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (೧೦೪. ೯-೧೧೪ ವ); ಎನಲು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ತೋಱಾದರೆ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೪೫); ಅವರಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲನಿಂತೆಂದಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೨೮); ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕೋಪದ ತಾಳಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱಿದ (ನೋಹತ. ೬-೩೮); ಕೋಪದಿಂ ಕಿಡಿಗಿಡಿವೋಗುತ್ತುಮೋರೊರ್ವರ ನೊರ್ವರ್ ಪಿಡಿದು ಪಿಡಿಖಂಡಂಗೊಯ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೭ ವ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಿಡಿ]

ಕಿಡಿಕಿ₁ (ನಾ). ಜಾರೆ; ಹಾದರಿಗಿತ್ತಿ: ಬಂಧುಳಃ, ಬಂಧಕೀಪುತ್ರಃ – ಈ ೨ ಕಿಡಿಕಿಯಮಗಂ (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೭); ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿಯರ ಮುಂಡೆಯ . . . ಕಿಡಿಕಿಯ ನಾದಿತಿಯರ ಮುಂದಂ ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮-೨೬). [?]

ಕಿಡಿಕಿ₂ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಡಿಕೆ, ಕಿಟಕಿ, ಕಿಡಕಿ, ಕಿಡಿಕಿ₂ (ನಾ). ಗವಾಕ್ಷ; ವಾತಾಯನ: ಅಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೨೦); ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು ಬಂಕಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಕಿಡಿಕೆ ಕೊನ್ನಾರಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೪); ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕಿಡಿಕೆಯ ಹೊರಗೆಹೋಯಿತು (ಪರಿಣೀ. ೪).

ಕಿಟಕಿ : ಇರುಳಿನಲ್ಲಿಂದುದೀಯುಪ್ಪರಿಗೆ ಕಿಟಕಿಯೊಳಗಿರದೊಕ್ಕು ಪೋಪಾಗ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧–೩೭) ; ಅದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಂತಃಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಡುವ ಕಿಟಕಿ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೧). **ಕಿಟಿಕಿ** : ಬೆಳಕಿಗೆಂದಿರುಳಲ್ಲಿ ತೆರೆಯೆ ಕಿಟಕಿ ಗಾಳಿಯನೀಸವೆ (೧೪ವಿಂ. ೬೮-೧೨೦) ; ಕಿಟಕಿಯುಲಿಣಕು ವನಗೆವೊಗದಂತೆ (ಹೃದಸ. ೧೩–೫) ; ಗುಹೆಯ ಹೊರಮುಖದಲ್ಲಿ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ ಕಿಟಕಿ ಇದೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ಪರಿ. ೧). **ಕಿಡಕಿ** : ಎರಡು ಘಳಿಗೆ ಕಿಡಕಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಗಾಳಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಉರಾಚ. ೧೭) ; ಶ್ರೀಮಂತರು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಿಡಕಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದದಿಂದ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಗದ್ಯ. II, ४೯). **ಕಿಡಿಕ್ಕಿ** : ಕೈಲಾಸದ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಕಿಡಿಕಿಗಳೂ ಬಹು ರಮಣೀಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ವಮಿಂಬಯಿ. ೬–೧೮೫).

[← ಪ್ರಾ. ಖಡಕ್ಕೀ, ಖಡಕ್ಕಿಆ ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿಡಕಿ]

ಕಿಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಹಾರಲು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಡಿ : ಕಿಡಿಗಂಡಿ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಿಡಿಹಾರಲು ಸ್ಥಳಬಿಡುವಂತೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಲೋಹದ ಗೋಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಪಕರಣ (ಭೌತವಿ. ೩೪೦). [ಕಿಡಿ + ಕಂಡಿ₁]

ಕಿಡಿಗಣ್, ಕಿಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ) ಶಿವನ ಕಣ್ಣು. ೨. (ಕೋಪದಿಂದ) ಕಿಡಿಯನ್ನು ಸೂಸುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊರಳ . . . ಮಡಿಗಿವಿಯ ಕಿಡಿಗಣ್ಗಳ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲ ದಿಡುವಾಯ ಜೋಲ್ವ ಕೆನ್ನಾಲಗೆಯ ಗಬ್ಬಿನಾಯ್ಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೬). **ಕಿಡಿಗಣ್ಣು** : ೧. ಮೃಡನ ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿನಿಂದೊಗೆದು ದಕ್ಷನ ತಲೆಯ ಹೊಡೆದು ಹೋಪುದೊಳಿಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧–೧೬) ; ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆರೆಯುದಂದಮೊಳುಜಿ ಮುದ್ರಿಸಿ (ಮೋಹತ.೨೧–೨೯). [ಕಿಡಿ + ಕಣ್]

ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವಳು : ಕೆಣಕಿದರೆ ಅವಳೂ ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿ ಹೊನ್ನಾಲೂ ಮರೆತಾರೆ ಮನೆಯ ಮುರಿದಾಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೬).

[ಕಿಡಿಗಣ್ + – ಇ₁]

ಕಿಡಿಗಣ್ಣು 'ಕಿಡಿಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಡಿಗರೆ 'ಕಿಡಿಗಱೆ³' ನೋ.

ಕಿಡಿಗಱೆ³, ಕಿಡಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಕಾರು, —ಸೂಸು : ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬೇಳ್ವ ಕೋಪಜ್ವಾಲೆಗಳ ಕಿಡಿಗಱೆವ ದಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೨೦) ; ಕಂಗಳೊಳು ಕಿಡಿಗಱೆದು ದಿಸುಸುಯ್ದು (ವೆಂಕಾರಾ ೫ ೯-೨೦). **ಕಿಡಿಗರೆ** : ಅವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗರೆಯುತ್ತಿರಲು ಅಂಬರವನ್ನು ತುಂಬಿ ಹರಡಿದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ (ಛಾಪುಣಿ. ೩೧). [ಕಿಡಿ + ಕಱೆ³₁]

ಕಿಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸು ; ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸು : ಮಹಾವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಗಾಂಗೇಯಂ ತೊಟ್ಟಿಸುವುದುಮೆರಡುಂ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಯೆ ಪೋರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೨) ; ತಗರೆರಡುಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿದಂತಾಗೆ ಪೋರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೨–೧೩) ; ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರ್ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿ ಕಾದಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೯೬ ವ) ; ನಿಶಾಚರವ ಕೋಪೋಗ್ರಾನಳಂ ಪೊತ್ತಿ ತುಂಪೊಗೆಯುತ್ತುಂ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುತುಂ ಮಸೆಯುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೪೦). [ಕಿಡಿ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಹರಡು ; ಬೆಂಕಿ ಸುರಿಸು : ಅಂಬಿನ ಧಾರೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨. ೫೭) ; ಅಲಿಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಝುಡಿದನು ಬಾಳ (ತೊರರಾ. ೨–೬–೫) ; ಅಬ್ಧಿಪಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದಂ (ಚಬಪು. ४೨–४೧) ; ನಿಡುಗಣ್ಗಳ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಗೆದರ್ದುದು (ಶಬಶಂ. ४–೩೭).

[ಕಿಡಿ + ಕೆದಱು₁ (< ಕೆದಱ್)]

ಕಿಡಿಗೇಡಿ 'ಕಿಡುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಧೆ ಕೊಡುವಿಕೆ : ಕಾಮನ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನವನ್ನು ತಡೆಯುಬಲ್ಲೆಯಾ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫೮. ೨. ತುಂಟತನ ; ಉಲಕೋಚಿತನ ; ಕಿಲಾಡಿತನ : ಬಾಬೂ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನದಿಂದ ಬೀದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೭೮) ; ನನ್ನ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬಲಗಡೆ ತೋಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಚಿವುಟಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೦).

[ಕಿಡಿಗೇಡಿ (< ಕಿಡುಗೇಡಿ) + -ತನ]

ಕಿಡಿನುಡಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಯಂಥ ಮಾತು ; ಉಗ್ರವಾದ ನುಡಿ ; ಕಟೂಕ್ತಿ : ಆ ಸಿಡುಕುನೋಟ ಬೇಸರದ ಕಿಡಿನುಡಿ . . . ತಲೆದೋರುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೭೩) ; ಕೆಲವು ಕಿಡಿನುಡಿಗಳಿಂದ ಆತನು ಅಕ್ಕನ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನೇ ಕೊಚ್ಚಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧४೩). [ಕಿಡಿ + ನುಡಿ₂]

ಕಿಡಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುವ ಬೆಂಕಿ : ಬಿದಿಂಗೆ ಬಿದಿರ ತಿಕ್ಕಿ ಉದುರಿತ್ತು ಕಿಡಿಬೆಂಕಿ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೫೯). [ಕಿಡಿ + ಬೆಂಕಿ]

ಕಿಡಿಬೆಣೆ (ನಾ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಬೆಣೆ, —ಗಿಡಿ : ಮೋಟಾರ್ ವಾಹನದಲ್ಲಿ ಕಿಡಿಗಂಡಿಯು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರದೆ ಕಿಡಿಬೆಣೆಯೆಂದು (Spark Plug) ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಉಪಕರಣವನ್ನು ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಭೌತವಿ. ೩४೦). [ಕಿಡಿ + ಬೆಣೆ]

ಕಿಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗುಟ್ಟು ; ಕಿಡಿಯಾಗಿರು : ಬಹುದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಕಿಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆತನ ರೋಷವು ಒಮ್ಮೆಗೇ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಚತಸ. ೧೧೮). [ಕಿಡಿ + ಆಡು₁]

ಕಿಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಕಾರು ; ಕಿಡಿ ಸೂಸು : ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬४) ; ಕೋಪ ಕಿಡಿಯಿಡಲಾಗ ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಒರಿಇ. ೧೫. ೯४) ; ಚಿತ್ತದೊಳ್ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಕಡುಗೋಪದುರಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಿರದೆ ಪೊಜಮಡುವುದೋ ಕಂಗಳಿಂದೆನೆ ಕೆಂಪಡರ್ದಾಲಿಗಳ್ ಭಯಂಕರಮಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೩೬). [ಕಿಡಿ + ಇಡು₁]

ಕಿಡಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿ ಹುಟ್ಟು ; ಬೆಂಕಿ ಏಳು : ಭುಗುಭುಗಿಸಿ ಪೊಗೆವೆರಸಿ ಕಿಡಿಯೊಡೆದು ದಳ್ಳುರಿಯು ಮಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ಪರ್ಬುತ್ತೆ (ನವಮೋ. ೬–೫೦).

[ಕಿಡಿ + ಒಡೆ₁]

ಕಿಡಿವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಿಡಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೩). [ಕಿಡಿ + ಬಣ್ಣ]

ಕಿಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಹೊರಸೂಸು, —ಚಿಮ್ಮು : ಕರದಸಿಗಳ್ ಪಳಂ[ಚೆ]ಕಿಡಿವಿಟ್ಟೊಗೆದೊಳ್ಗಡಿ ತಾರಕಾಳಿಯಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೧) ; ಕಿಡಿವಿಡೆ ಪಳಂಚುವ ಕಯ್ದುಗಳ ಕರ್ಕಶ ಖಣತ್ಕೃತಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–४೬ ವ). [ಕಿಡಿ + ಬಿಡು₁]

ಕಿಡಿವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಬೀಳು ; ಬೆಂಕಿ ಬೀಳು.

ಕಿಡಿವೀೞ್ತರ್ = ಕಿಡಿಗಳು ಉದುರಿಬೀಳು : ಎರಟ್ಟಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲೊಳ್ ತಾಗಿದಂತೆ ಕಿಡಿವೀೞ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬೀೞ್ತರೆ] ತಾಗೆ ರದಂ ರದಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩–೭೫). [ಕಿಡಿ + ಬೀೞ್₁]

ಕಿಡಿವು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹು(?) : ಬೂವಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಜೇಗೆಯ ಸಾಹಣಿಯ ಧಾಳಿಯ ಕುದುರೆಯ ಕಾಳೆಗ ಕಿಡಿವಿ ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತ (ಎಕ. IX, ಹಿರಿಯೂ. ೩೦–೬ ; ಸು. 1100). [< ಕೆಡಪು]

ಕಿಡಿವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗೊಳ್ಳು ; ಕಿಡಿಯನ್ನು ತಾಳು : ಅಖಿಲಾದ್ರಿಗಳ್ . . . ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದವೋಲ್ ಕಿಡಿವೆತ್ತುವನೋಕಹವ್ರಜಂ ಮರುಟಿದುವು (ದಶಕು. ४–೨೨). [ಕಿಡಿ + ಪೆಱು₁]

ಕಿಡಿಸು 'ಕೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಡಿಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರು; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸೂಸು: ನಿನ್ನಾಳ್ದನೆನ್ನಯ ತಪಗೆಡಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದೆ ಕಿಡಿಸುರಿವಕ್ಷಿಯಿಂದುರುಹಿದೆ (ಮೋಹತ. ೮-೨೯). [ಕಿಡಿ + ಸುರಿ$_1$]

ಕಿಡಿಸೂಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲು: ನಕುಳನೆಚ್ಚಂಬುಗಳು ಕಿಡಿಸೂಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾ.ಕ. ೨೦-೧೪); ಕಾಯ್ದುವೆತ್ತು ಕಣ್ಗಡೆ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ನೋಡಿದುದು (ಶಬಶಂ. ೪-೬). [ಕಿಡಿ + ಸೂಸು$_1$]

ಕಿಡಿಹೊರಳಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗಳ ಗುಂಪು; ಅಗ್ನಿಕಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಠೋರದ ಮೊರಹುಗಳ ಬಾಯಧಾರೆಗಳ ಕಿಡಿಹೊರಳಿಗಳ ಹೊಗರಂಬು ಹೊಕ್ಕವು ಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೫). [ಕಿಡಿ + ಹೊರಳಿ]

ಕಿಡು 'ಕೆಡು$_1$' ನೋ.

ಕಿಡುಕ 'ಕೆಡುಕ' ನೋ.

ಕಿಡುಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗು: "ಕಿಡುಕುಟ್ಟು (ಕಿಡು + ಕುಟ್ಟು) - ಸಂಘಟ್ಟನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಡುಗೇಡಿ, ಕಿಡಿಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ; ಉಲಕೋಚಿ; ಕಿಲಾಡಿ: ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದವರನ್ನು ಕಾಡಿ ನಗಬೇಕೆಂದೂ ಕಿಡುಗೇಡಿ ಮನಸ್ಸು ಲವಲವಿಸುತ್ತದೆ (ಗಾಂಪ. ೪೬). **ಕಿಡಿಗೇಡಿ**: ೧. ಓಡಿಹೋದರೆ ಸಿಕ್ಕ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ರಂಗನ ಬಿಡಬೇಡಿ (ಪುರಂದ. ೪-೮-೨); ಅದಕ್ಕೇ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ನನಗೆ ತುಂಟ, ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೇದಿಮ. ೨); ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಮೇರಿ ಡಿಸೋಝಾ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು (ಹೊಸಬಿ. ೩). ೨. ಬಹಳ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು, —ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು: ಕ್ರೂರವೆಂಬೊ ಕಳ್ಳಬಂಟ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ನೋಡುತಿಹ ಬಾರಯ್ಯ ಈಗ ತೋರಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೫-೬); ಅವನು ಕಿಡಿಗೇಡಿಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಲ್ಪಭಾವಗಳೂ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಬ. ೩೨). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು$_1$) + ಕೇಡಿ]

ಕಿಡುತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಗು; ನಿವಾರಣೆಯಾಗು: ಕಿಡುತಂದುದು ಮನದಜಾಯಮೆ ನುಡಿಯ ತೊಡರ್ ಪಿಂಗಿಪೋಯ್ತು ... ಶೈಶವಾಶ್ರಮದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ತರ್]

ಕಿಡುದೆಸೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಪಿಜವರ ಕಿಡುದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಡುಸಂತಸಕ್ಕೆಡೆಗುಡದಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೧೦); 'ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ ಕಿಡುದೆಸೆಯೊದಗಿದುದೆನುತೆ (ಚಿತ್ರಸ್ಯ. ೫೩). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ದೆಸೆ$_1$]

ಕಿಡುನೋಟ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನೋಟ; ಕೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿ: ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾರುವವರು ಸುಖವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕಡೆ ಕಿಡುನೋಟದಿಂದ ಯಾರೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೧) [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ನೋಟ]

ಕಿಡುವುಳ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಕೀಟ: ವಾಮಪದದಿಂದ ಕಿಮುಳ್ದುಳಿವುತ್ತಾ ಸಸಿಯುಂ ಕಿಡುವುಳವಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ಕೊಂದನಾ ವೀರೇಶಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೫೬). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಪುಳ$_1$ (< ಪುಬು)]

ಕಿಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು: ಪೆರ್ಚಿದ ಸಂತೋಷದಿನಾಡಿ ಮಾಡಿ ಕಿಡುವೋದ್ದೈ ಖೂಳ (ಚಂದ್ರಛ್ಮ. ೧೬-೨೪). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿಣ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜಡ್ಡು; ದಡ್ಡು; ಗಾಯದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಮಣಿಭೂಷಣ ಭರದಿಂ ತನು ಕಿಣಮಪ್ಪುದದೇಕೆ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಲ ಗುಣಭೂಷಣಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೬-೯೩); ಅವಜವಜ ಮೇಲೆ ಕಲೆಗಳ್ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಕಿಣ (ಕಣಿ)ಮೆಂಬ ಪೆಸರುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೬); ಬಿಲ್ವಿರುವಿನ ಘಾತಜಾತಕಿಣ ಮೊತ್ತ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭-೬೪). ೨. ಹುಣ್ಣಿನ ಒಣಗಿದ ಕಲೆ. [ಸಂ.]

ಕಿಣಕರ (ಗು). ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ಕಿಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಮಣಿಮಯಮಂ ವಿಭೂಷಣ ಸಮುಚ್ಚಯಮಂ ಸಹಜಾತಮಂ ವಪುಃ ಕಿಣಕರಮಂ ನಿರರ್ಥಮವರ್ತ್ಯತೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಪೊತ್ತೆನೆಂಬುದೊಂದೆಣಿಕೆ ಮನಕ್ಕೆ ವಂದುದೆನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೨). [ಸಂ.]

ಕಿಣಯಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಣಯಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಇಆ. VII, ೨೧೩-೫೮; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಿಣಿ$_1$ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ. ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಎನ್ನು = ಗೆಜ್ಜೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಮಾಡು: (ಕಿ). [?]

ಕಿಣಿ$_2$ 'ಕೇಣಿ' ನೋ.

ಕಿಣಿ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ೧. ಬರೆಹಗಾರ: "ಕಿಣಿ - ಕರಣಿ (ಬರಹಗಾರ)" (ತುಳುನಾ. ೨೩೮). ೨. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರು- ಕಾಮತ, ನಾಯಕ, ಕಿಣಿ, ಪ್ರಭು (ತುಳುನಾ. ೧೮೪). [< ಸಂ. ಕರಣಿನ್]

ಕಿಣಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: (ಕಿ). [ಕಿಣಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಣಿಮಿಣಿ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ: ಕುಂದಣಗೆಜ್ಜೆ ನೇವಳ ಕಿಣಿಮಿಣಿಯೆನೆ ಬಂದರು ನಲಿದು ರಾಣಿಯರು (ಭರಚ. ೪೬-೬೬). [ಕಿಣಿ$_1$ + ಮಿಣಿ]

ಕಿಣಿವಲ್ 'ಕೇಣಿವಲ್' ನೋ.

ಕಿಣಿಹಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಕಿಣಿಹಿ(ಭಿ) ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XII, ೨೬೬-೫೫; 972). [?]

ಕಿಣಿಹಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಉತ್ತರೇಣಿಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [?]

ಕಿಣ್ಣ$_1$ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪಾನಪಾತ್ರೆ, —ಬಟ್ಟಲು: ಎನ್ನೇರಿದನೊ ಕುಡಿಯಲೀಯದೋದೇ ಸಲಂ ನಿನ್ನ ಮಿರುಮದಿರೆಯಾ ಕಿಣ್ಣದಿನಿಸಾನುಂ (೧೪೪೦. ೨೯-೫೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಣ್ಣ; ತುಳು. ಕಿಣ್ಣೊ]

ಕಿಣ್ಣ$_2$ (ನಾ). ಚಿಣ್ಣ; ಹುಡುಗ: ಅವಳು ಅಂದೇ ಈ ಕಿಣ್ಣನಿಗೆ ಮನ ತೆತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ನಡೆದಾ. III, 1131); ನನ್ನ ಒಡೆಯ ನನಗೊಬ್ಬ ಕಿಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಹುಲಿಹಾ. ೩). [← ಕೊಡ. ಕಿಣ್ಣ]

ಕಿಣ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹುಳಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ವಸ್ತು: (ಕಿ). ೨. ಮದ್ಯದ ಮಷ್ಟು. ೩. ಮದ್ಯ ತಯಾರಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ: "ಕಿಣ್ವಂ, ನಗ್ನಹೂ - ೨ ಮದ್ಯದ ಹಿಪ್ಪಿಯಲ್ಲೂ ಮದ್ಯವ ಮಾಡುವ ದೋಣಿಯಲ್ಲೂ ವರ್ತಿಸುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೭೪). [ಸಂ.]

ಕಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ; ದೋಷ: ಪ್ರಥಮದಲಾದ ಮೋಹ ಸಾತ್ವಿಕವಾದಡೆ ಕಿತವೇಕಯ್ಯ? ಹೆಜರನೊಲ್ಲದ ಬೇಟಕ್ಕೆ ಕಿತವೇಕಯ್ಯ? ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ದೇವನನೆಂದಿಂಗೆ ಬಿಡದ ನೇಹಕ್ಕೆ ಕಿತವೇಕೆ? (ಮಹಾದೇ. ೧೧೯-೨೪೫). [?]

ಕಿತಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪರಾಧಮಾಡು: ಕಿತಗೆಯ್ವಂತೆ ಪಾಪಂ ಕರದಿ ಪಿಡಿದು ಸಲೆ (ಲಿಂಗಪು. ೨೪-೧). [ಕಿತ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿತಬಿ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ಕಾರಭಾರ; ಸಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ; ಕಿತಾಪತಿ: ಸಾಲಿ ಹುಡುಗ್ರು ಇಲ್ಲದ 'ಕಿತಬಿ' ಮಾಡಬಾರದು (ರಾಯಬಾ. ೧೪೫); ಈ ಊರ ಜನ ಭಾಳ ಕಿತಬಿಯವರು (ಗಂಗಾ ಸಾ. ೧೩೬); ಒಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ... ಏನೋ ಕಿತಬಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಇತಿತ್ರೀ. ೧೫೯). [?]

ಕಿತಮ (ಗು). ನಿಜವಲ್ಲದ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ: (ಶ). [< ಕೃತ್ರಿಮ?]

ಕಿತವ (ನಾ). ೧. ಜೂಜುಗಾರ: "ಕಿತವಃ, ದ್ಯೂತಕಾರಃ – ಈ ೨ ಜೂದುಗಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೪); "ದ್ಯೂತಕರನೆನೆ ಕಿತವನೆನೆ ಜೂಜುಗಾಱಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೫). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಅಗ್ನಿಮುಖನೆಂಬ ಪರದಂಗಮಾತನ ಪರದಿತಿ ಶಕುನಿಗಂ ಮೃದುಮತಿವೆಸರ ಸುತನಾಗಿ ಕಿತವನಾಗೆ ಪೋಱಮಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೪೬ ವ); ಬಂದಿಕಾಜನಧಮಂ ಕಿತವಂ ಮನೆಗಳ್ಳಂ (ದಶಕು. ೮–೧೯೯); ಯುವತಿಯರು ಗಾಯಕರು ಕಿತವರು [ಪಾಠಾಂ. ಕವಿಗಳು] ತವತವಗೆ ಕೈವಾರಿಸುವರು (ಉವ್ಯಾಉ. ४–೬೫); ಜನ್ನದಸುವಂ ಪಸುವಂ ಕವರ್ವ ಕಿತವರೆಂತಂತು ಬಲ್ಪಿಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೭). ೩. ದತ್ತೂರ; "ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ४೫). [ಸಂ.]

ಕಿತವಸೌಜನ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನ ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಸುಜನತೆ: ಸಾಲ್ಗುಮೀ ಕಿತವ ಸೌಜನ್ಯಮೆಲವೋ ವನಾಲಯಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೨೮–೨೨೩). [ಕಿತವ + ಸೌಜನ್ಯ]

ಕಿತವಿ (ನಾ). ವಂಚಕಿ; ಮೋಸಗಾರ್ತಿ: ಕಿತವಿ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಯಿದೆಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಗೆ ತಂಬುಲಮಂ ಪಿಡಿ ಕೆಮ್ಮಗೆನ್ನೊಳೇಂ ಸಿತಗೆಯಿದಾವ ಮಾತು (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೧೨). [ಸಂ. ಕಿತವೀ]

ಕಿತಾಪ್, ಕಿತಾಬು (ನಾ). ೧. ಬಿರುದು; ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ಮೂರು ಲೋಕದ ಗಂಡನೆಂದು ಕಿತಾಪ್ ಮಾಡೋ ಸಾರಥಿ (ದುಶ್ಶಾಕ. ೬). ೨. ಪುಸ್ತಕ: (ಶ). **ಕಿತಾಬು**: ೧. ಅವನಿಗೆ ಬಾದಶಾಹನು ಅಸದ ಖಾನ (ಹುಲಿಯಂಥ ಮನುಷ್ಯ) ಎಂಬ ಕಿತಾಬು ಕೊಟ್ಟು (ಕಭಾಗ. ೩೫೩); 'ರಾಜಾ ಜಗದೇವ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಿತಾಬುಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪४); ಬಹದರನೆಂದು ಕಿತಾಬುಕೊಟ್ಟು (ಹೈದರ. ೬೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿತಾಬ್]

ಕಿತಾಪತಿ, ಕಿತಾಪತ್ತು (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಕಾರಭಾರ; ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇಂತಹ ಕಿತಾಪತಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಏಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೬); ಆ ನಾಗಕ್ಕಂದೇ ಎಲ್ಲ ಕಿತಾಪತಿ (ಮಲಿಮ. ೬೯೩); ನೀವು ಏನೋ ಕಿತಾಪತಿ ಹೂಡಿದಿರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೪). **ಕಿತಾಪತ್ತು**: ಆ ಗುರುರಾಜರಾಯರೇನಾದರೂ ಕಿತಾಪತ್ತು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಯೆ (ಮರಳ. ೧೨೫). [← ಹಿಂ. ಕಿತಾಬತ್; ಮರಾ. ಕಿತಾಬತೀ]

ಕಿತಾಪತಿಗಾರ (ನಾ). ಕಿತಾಪತಿ ಮಾಡುವವನು; ಕಿಡಿಗೇಡಿ: ಆ ಕಿತಾಪತಿಗಾರ ಮತ್ತೆಂತಹ ಸುದ್ದಿ ತರುತ್ತಾನೋ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೧). [ಕಿತಾಪತಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಿತಾಪತ್ತು 'ಕಿತಾಪತಿ' ನೋ.

ಕಿತಾಬು 'ಕಿತಾಪ್' ನೋ.

ಕಿತ್ತ₁ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಎಳೆಪ್ರಾಯದ ನಲ್ಲ: ಮನೋಭವನಿವಂ ಪೊಸ ಸುಗ್ಗಿಯೊಳಾದದೊಂದು ಕಿತ್ತನಿವಂ (ಪಂಪಭಾ. ४–೯೭). [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿತ್ತ₂ 'ಕೀಟ್₁' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರಪುರೇ ಕಿತ್ತಙ್ಗಾಡಿ ನಾಮ ತತ್ರ ಶಪ್ಪದ್ಯಪದ್ಯಂದ ನಾಯ್ಗಗೃಹಮಧ್ಯೇ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೧४, ೧೦–೬; 729). [< ಕಿಱಿದು + ಅಂಗಾಡಿ]

ಕಿತ್ತಂಬು (ನಾ). ಕಿರಿದಾದ ಬಾಣ: ಮಹೀಭುಜರೆತ್ತಮೆಚ್ಚ ಕಿತ್ತಂಬು ಗಳೆತ್ತಮುವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೨); ಕಿತ್ತಂಬಿನ ಬಡಪಮಿದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನಂಬಂ ಕಱಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭೦). [< ಕಿಱಿದು + ಅಂಬು₁]

ಕಿತ್ತಟೆ 'ಕಿತ್ತಡ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳಬದಿ; ಕೆಳಭಾಗ: ಬಡಗಿ ಕರಿಯನ ಸುನೆ ಕಿತ್ತಟ್ಟಿನ ಕೊಲ್ಲಿ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡವಳಗೆ ಉಳೀನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಕಾರ ಜಾಗಾ ಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧४೬). [< ಕೀೞ್ + ತಟ್ಟು₁]

ಕಿತ್ತಡ, ಕಿತ್ತಟ (ನಾ). ೧. ಅಸಹ್ಯಭಾವ; ಅಸಮಾಧಾನ: "ಕಿಸುರೆಂದೆನೆ ಕಿತ್ತಡಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨४೬); ಚಿತ್ತದನುಮಾನ ಮೊಗದೊಳು ತೋಱುತಿದೆ ಮುಖಂ ಕಿತ್ತಡವನಾಲಿಂಗಿಸುತ್ತಿದೆ (ಸೋಮಚ. ೧–೩೮); ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಿತ್ತಡದ ಕೋಪದಲಿ ಜನಿಸಿದ ರುದ್ರನಿಂ ಬಳಿಕ ಮೃತ್ಯುವೆಂದವಳಾದಳಾ ಸತಿ (ಉವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩४); ಮುನಿಪನ ಕಿತ್ತಡದ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿಯಂದತ್ಯಧಿಕ ಭಯಭಗ್ನರಾದೆವಲಾ (ಐಭಾಗ. ೧–೧೦–४೦). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ತಮ್ಮನ ಕೈಯ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಂಡೊಡೆನ್ನ ನುಡಿ ಕಿತ್ತಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಟ್ಟಡ]ಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೨೧ ವ); ಪೋದಿರುಳಿನ ಕಿತ್ತಡಮಂ ಮೂದಲೆಯಾಗಿಂತು ನುಡಿದೊಡೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೭೦); ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಕಿತ್ತಡವ ನೀವಱಿಯಿರೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨೯). ೩. ತಪಸ್ಸು; ವ್ರತ: "ವ್ರತಂ ಕಿತ್ತಡಂ" (ಕನಾ೯ನಿ. ೬೬). ४. ಅಲರು; ಪುಷ್ಪ; "ಹೂ; ಕುಸುಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕಿತ್ತಟೆ**: ೨. ಕಿತ್ತಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದಲಮರೇಂದ್ರನಿನ ವಂಶೋತ್ತಮನ ಸಹಭವನ ಗೆಲವಿನ ಹತ್ತುಗೆಯ ಹಮ್ಮೈಸುತಿದ್ದನು [ಪಾಠಾಂ. ಹಂಲಿಸುತಿರ್ದನು] ಹರಕೆಗಳ ಬಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೬–४४–೨೦). [?]

ಕಿತ್ತಡಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಪಾದ; ಕಿರಿದಾದ ಅಡಿ: ಪಡೆದುವೆ ನಮ್ಮನ್ನತಿಯಂ ಮಡದಿಯ ಪಾದಾಶ್ರಿತಂಗಳಾಗಿಯುಮಿಂತೀ ಮಡಮುಂ ಬೆರಲ್ಗಳುಂ ಕಿತ್ತಡಿಯುಮೆನುತ್ತುರ್ವಿದಂತೆ ಮೇಂಗಾಲೆಸೆಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೯); ಸುಂದರ ಜಸಾಣಿಯ ಜವ್ವನೆಯಂತೆ ನನಗೂ ಕಿತ್ತಡಿಗಳನ್ನೇಕೆ ದಯಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಪು. ೯). ೨. ಚಿಕ್ಕಸ್ವಾಮಿ; ಮರಿಸ್ವಾಮಿ. ೩. ಋಷಿ; ಮುನಿ; ವ್ರತಿ: "ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧४೨ ಉದಾ); "ಕಿತ್ತಡಿ = ವ್ರತಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಜೋಗಿ ಕಿತ್ತಡಿಯೆನುತುಂ ತಾಂ ತವಸಿ ರಿಸಿಯುಮೆನೆ ಋಷಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೬); ಮಡದೊಕೊಂದುವುದೆತ್ತ ಕಿತ್ತಡಿಗಳ್ಗೆ ನಿಪ್ಪ ತೊಳಪ್ಪುವಾ ಮಡದೊಳೊಂದಿಯೆ ನಿಂದ ಕಿತ್ತಡಿಗಳ್ಗೆ ನಿತ್ಯನಿಯಾಮದಿಂ ಪೊಡೆವಡಿಂ ಗಡಿಮೆಂದು ... ಸಾಱುವ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೬); ಕಿತ್ತಡಿಗಳ ರೂಪುಗೊಂಡವನ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೧೬೩–೨೯ ವ); ಜಸಂದಿತ್ತ ಕಿತ್ತಡಿಯರ್ಗೆ ಕಿತ್ತಿಗನಪ್ಪಂ (ನಳವಿ. ೧४೦). 'ಕಿತ್ತಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ಅಡಿ₁]

ಕಿತ್ತಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಧಮ್ಮದ ಮೇಣ್ಪೆ ಮಗ ಅಮುಟಮ್ ಕಿತ್ತಣ್ಣನ್ ಅವ[ನಾ] (ಸೌಇಎ. ೧೯೬೨, ಫಂಗನೂ. ೧೯೭–೭; ೯ನೆಯ ಶತ). [< ಕಿಱಿದು + ಅಣ್ಣ₁]

ಕಿತ್ತನಾಸ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗು; ಕೊಯ್ದುಹಾಕಿದ ಮೂಗು. 'ಕಿತ್ತನಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃತ್ತನಾಸಾ]

ಕಿತ್ತನಾಸಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು; ಕೊಯ್ದ ಮೂಗಿನವನು: ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಚಲವಾದಿ, ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೃ]ತ್ತನಾಸಿ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿತ್ತನಾಸ + -ಇ₁]

ಕಿತ್ತಮ್ಮ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮ (?): ಕಾರಣಮಿಲ್ಲ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಂ ಪರಮಂಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕಿತ್ತತ್ತಮಿದೇಂ ದೂರಂ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತವಿಚಾರಂ ವಿಷಯಾರ್ಥಿಗೆಂಬುದಂ ಮಾಡುವಿರೇ (ಆದಿಪು. ೮-೧೨೨); "ಉಪಸರ್ಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ). [< ಕೃತ್ರಿಮ ?]

ಕಿತ್ತಯ್ಯ₁ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಸ್ವಾಮಿ; ಮರಿ ಸ್ವಾಮಿ: ಅನಲ್ತೆ ನಂದಮಿತ್ರನಪ್ಪ ಕಿತ್ತಯನೆನ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೧೬); ಕಿತ್ತಯ್ಯ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಣದಿರುಳಂ ಪಗಲುಮೇದುತ್ತುಮಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೨); ತಮ್ಮ ಮಗನಪ್ಪ ಕಿತ್ತಯಂಗಳ ಸಾರೆ (ಜೀವಸಂ. ೯೧-೩೫ ವ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ನಾಗಣನ್ದಿ ಕಿತ್ತಯ್ಯ ದೇವರ ಬಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ಎಕ. II, ೫೫-೧; 900). [< ಕಿಱುದು + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಿತ್ತರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂನ್ನ ಅರಸ × × ನ್ನತುಮಂಗೆಳ ಕಳ್ಳಱುವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಱುಗಟ್ಟನ ಮಗ ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೬; 775). [< ಕಿಱುದು + ಅರಸ₁]

ಕಿತ್ತಲಾಟ (ನಾ). ಕಿತ್ತಾಟ; ಜಗಳ: ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಲಾಟ ಆರಂಭವಾಗುವದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಶನಿಪ ೦. ೧೧೨); ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ ಕಿತ್ತಲಾಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೦೫). [ಕಿತ್ತಲ್ ? + ಆಟ]

ಕಿತ್ತಲೆ₁ 'ಕಿಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಲೆ₂ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಲೆಕಿಡದಲೆ 'ಕಿಟ್ಟಲೆ' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತಳಿ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿ 'ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ, ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿ, ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣ: ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯ ಕೀಲಣಿಯುತ್ತರಿಕೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಉತ್ತಮ ದೋಲೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦). **ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿ**: ಗಾಡಿಪಡೆವಾ ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುನ್ನತ್ತಯೌವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ರಾಮವಿ. ೬-೧೦೧). **ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ**: ಮುತ್ತಿನ ವ್ಯೆದೊಡವಿನ ಮೇಲು ಮುಸುಕಿನ ಕಿತ್ತುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿತ್ತಳಿ]ಗಾವಿಯಂಬರದಿಂದ ಒತ್ತುವ ತಾರೆ ಸಂಧ್ಯಾರುಣದೊಳು ನಿಂದ ಕತ್ತಲೆವೆಣ್ಣಂತಿರೆಸೆದಳು (ಸೌಬಸೋ. ೧೮-೪೧). [ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತೀಳೆ) + ಕಾವಿ]

ಕಿತ್ತಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಿಂಬೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಕಿರಿನಿಂಬೆ ಸಕ್ಕರೆನಿಂಬೆ ಕಿತ್ತಳೆನಿಂಬೆ ಬಿಲ್ಲನಿಂಬೆ . . . ಮಾಳವನಿಂಬೆ ಎಂದು ಇವೆ (ಕೃಪಿಪ್ರ. ೧೬೮). [ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತೀಳೆ) + ನಿಂಬೆ]

ಕಿತ್ತಾಚ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಚ ಮರ: ಕುತ್ತೆಸಳ್, ಕುತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತಾಚಂ (ಶಮದ. ನ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱುದು + ಆಚ₁]

ಕಿತ್ತಾಟ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಚ್ಚಾಟ. [< ಕಿತ್ತಾಡು]

ಕಿತ್ತಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಕಚ್ಚಾಡು: ಸಣ್ಣದೊಂದು ಮಾತಿಗೆ ಕಿತ್ತಾಡಿದ್ದು (ನಡೆದಾ. I, ೫೩೪); ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟದಕೆಲ್ಲ ಕಿತ್ತಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಿತ್ತು₁ + ಆಡು₁]

ಕಿತ್ತಾತ (ನಾ). ಕಿರಿಯುವನು; ಚಿಕ್ಕವನು: ಕಿಱಿಯ ಅತಂ, ಕಿತ್ತಾತಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱುದು + ಅತ]

ಕಿತ್ತಾನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾರಿನ ಬಟ್ಟೆ: (ಕಿ). [← ಅರ. ಕತಾನ್, ಕತ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕಿತಾನ್]

ಕಿತ್ತಾನಾರು (ನಾ). ಸಣಬಿನ ನಾರು; ಪುಂಡಿಯ ನಾರು: "ಪುಂಡಿ ನಾರು, ಸಣಬು, ಕಿತ್ತಾನಾರು" (Hemp. ಇಂಕನಿ). [ಕಿತ್ತಾನ್ + ನಾರು₂]

ಕಿತ್ತಾವಾರ (ಅ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ: (ಕಿ). [← ಹಿಂ. ಕಿತ್ತಾವಾರ್]

ಕಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಸ್ಮಾರಕ (?): ತಾನು ತಂದೆಯ ಸಂಘಾತ ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಆತನ ಕಿಱಿಯ ತಂದೆ ತಂಮನಾಯಕನೂ ಆತನ ತಂಮ ಬೊಂಮಂಣ ನಾಯಕನ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಆತನಱುದ ಕಿತ್ತಿಯನು ಮಾಡಿ ಆತನ ವೀರಗಲ್ಲನೂ ಸ್ತಾಪಿಸಿದರೂ (ಕಇ. I, ೩೫-೧೨; 1398). [← ಪ್ರಾ. ಕಿತ್ತಿ < ಸಂ. ಕೀರ್ತಿ]

ಕಿತ್ತಿಯಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುತ್ತುಕೂರು ಕಿತ್ತಿಯಗವುಂಡ[ನ]ಮಗಳ್ ನಡುಳಬ್ಬೆ ಸತ್ತಳ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೦೧-೩; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಿತ್ತಿಯ₀ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಿತ್ತಿಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಇಲಿ; ಸಣ್ಣ ಇಲಿ: ಬಯಲ್ಗೆಬಂದ ಕಿತ್ತಿಲಿಯ ನಱಿಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೬-೨೮). [< ಕಿಱುದು + ಇಲಿ₁]

ಕಿತ್ತಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಿಸು; ಕಿತ್ತು ತೆಗೆಯಿಸು: ಬಿಜ್ಜಳನು ಬಸವನ ಇಬ್ಬರು ಜೀವದ ಗೆಳೆಯರ ಕಣ್ಣು ಕಿತ್ತಿದ್ದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೯೨). [ಕಿತ್ತು₁ + -ಇಸು₃]

ಕಿತ್ತಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). (?): ಕಿಬ್ಬಿಂ ಬನ್ದನ ಬೈರನೆಯ್ದೆ ಜಯಮಂ ಸೇನಾಪತಿಂ ಗಾತಗಂ ಮಾಬ್ಬಿಂ ನಿಶ್ಚಯವೆನ್ದು ತಬ್ಬಿಱಿದಸುಂಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಕಾದಿ ತಾಂ ಬೆಬ್ಬಿಂ ಕಿತ್ತಿಸಿ ಸತ್ತುದಕ್ಕೆ ರಣದೊಳ್ಪಾಸಿ ವ್ವರ್ರು ಕೊಂಗನಾಡೆಬ್ಬಿತ್ತುಂ ದಯುಗೆಯ್ತುನಬ್ಬಿಱಿದು ಕಲ್ನಾಟಿಸ್ದು ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಯುಡತೂ. ೩೧-೯; 900). [?]

ಕಿತ್ತಿಳೆ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕಿತ್ತಲೆ₂, ಕಿತ್ತಳಿ, ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಿಳೆ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಣ್ಣು; ನಾರಂಗ ಫಲ: "ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೨ ಉದಾ); ಸಂದೆ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಚಿ ಬೇವಿನ ಪಣ್ಣೊಳಗುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪-೧೨೭); ಬಾಟೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಸದ್ಯೋತ್ಕಾರಂ ಕಿತ್ತೀಳೆಗೆ ತಾನೋರಂ ತಪಪಿಪಸಮದಾ ಶವಕ್ತೀರಾಖ್ಯಂ (ಖಮದ. ೨-೮೯); ಮಂಜುಳ ಫಲೋಚ್ಚಂಡಮಾದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೧); ಮಾದಲ ಕಿತ್ತೀಳೆಯಗಿಲ್ ನಾರಗ ಸಂಪಗೆ ರಸದಾಳಿ ಸಿರಿದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ಗಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೪೩); ತೆಂಗು ಕೌಂಗು ಹೇರೀಳೆ ಕಿತ್ತೀಳೆ (ಚಿಟವು. ೧೧-೨೧); ಕಿಱಿದು ಈಳೆ, ಕಿತ್ತೀಳೆ (ಶಬ್ದಾನು ೩೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿತ್ತಲೆ**: ನಿಂಬೆ, ಕಿತ್ತಲೆ . . . ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು (ವ್ಯವಪು. ೫೮). **ಕಿತ್ತಳಿ**: ಕಿತ್ತಳಿ ಕದಳಿ ನಾರಂಗ ಫಲಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೬; 1042). **ಕಿತ್ತಳೆ**: ತೆಂಗಾಯಿ ಹಲಸು ಕಿತ್ತಳೆ ಮಾವು ಮಾದಲ ಭೃಂಗಾಯಿವಣ್ಗಳು (ಮೋಹತ. ೪-೬೨); ರಸಪೂರಿತಮಾದ ಕಿತ್ತಳೆ ವನವನು ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೪೩). **ಕಿತ್ತಿಳೆ**: ಜಂಬೀರ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಿಳೆ ಮಾತುಳಂಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬); ಕಿತ್ತಿಳೆಹಣ್ಣಿನ ಸವಿರಸದಂತಿರುವುತ್ತಮ ಜಲ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ . . . ಕಿತ್ತಿಳೆಗೆಱೆ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೨-೫೨). [< ಕಿಱುದು + ಈಳೆ]

ಕಿತ್ತು₁ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳು; ಮೀಟಿ ತೆಗೆ; ಉತ್ಪಾಟಿಸು: ಭರದಿಂದ ಕಿತ್ತಿ ಭವದ ತರುವಿನ ಪೆಸರನ್ನು ಇರಗೊಡದಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಿಪಾಸು ೨೨-೫); ಲೇಖನವೆಂದರೆ ಹುದುಗಿಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದ ದೋಷವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಮೇಲೆ ತರುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೦೭ ಟೀಕೆ); ಸಾನುವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮಾರುತ ತಾನು ಧರೆಯಿಂ ಕಿತ್ತಿಯೊಗೆದರೆ (ರಘುವಂ. ೮೮).

ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ = ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕು ; ಕೀಳು : ಅಸುರದ ಜಡೆಯೋಳೆ ಕೇಶವನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳಲೀಕೆ ತ್ರ್ಯಮಲದ ಅಶೆ ಬಿಡದನಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೩). ೨. ಕಸಿದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು : ತಾಯಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಮೊರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ದೂರದಲ್ಲಿಟ್ಟು (ದೇವಿಭಾ. ೨). ಕಿತ್ತಿಹಾಕು = ತೆಗೆದು ಒಗೆ; (ದಾಖಲಿನಿಂದ) ವಜಾಮಾಡು : ನನ್ನ ಮಗನ ಹೆಸರು ಕಿತ್ತಿಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ . . . ಅರ್ಜಿ ಕೊಡತೀನಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೪).
[< ಕೀಟು]

ಕಿತ್ತು₃ 'ಕೀಟು₁' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತು₄ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ರಸಮೊಸರ್ವರ್ನ್ನಿಗಂ ಮಿಜುಗು ಕಿತ್ತು ಪೊಗರ್ ಗಮಕಂ ಕೊದಲ್ ಪೊ ದ ಟ್ಟಿ ಸೆ ವ ನಯಂ ಬೆಡಂಗು ಬಿಗಿ ಪೊಟ್ಟಿಡೆಕೊಂಕು ಪವಣ್ ಪ್ರಯೋಗಮೇನೆಸೆದುವೊ ಪೇಟುಮಿಂಬಿನೆಗ ಮಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೊಳೆ ಪಾ ಡಿ ಯಾ ಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾ ಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೦). [?]

ಕಿತ್ತುಮಿಣಿ (ನಾ). = ಕಿತಾಪತಿ : ಮಾಡೋ ಕಿತ್ತುಮಿಣಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ಬುಟ್ಟು ಮಳ್ಳಿಹಂಗೆ ನಿಂತು ಕೊಂಡವ್ನಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳಕ್ಕ (ಸರ್ಪಮಂ. ೩೩೯). [?]

ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೇಲುಸಿರು ; ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಬರುವ ಉಸಿರು : ಅಡಿಸುವ ತೋಳ್ಗೆೞೆರಯ್ವ ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರೆವಾತುಣ್ಮುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧). [< ಕಿಱಿದು + ಉಸಿರ್₂]

ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ 'ಕಿತ್ತಿಳಿಗಾವಿ' ನೋ.

ಕಿತ್ತೂರ್, ಕಿತ್ತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಿತ್ತೂರಾ ವೆಳ್ಮಾದದಾ ಧರ್ಮಸೇನಗುರವಡಿಗಳಾ ಶಿಷ್ಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೪-೧; 700); ಕಿತ್ತೂರವಯ್ಯರು ಕಾದನ್ದೆಯರ್ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೮; 9ನೆಯ ಶತ); ಅಸಗಕಾಡಚನ ಮಗ ಕಾಡವಾಸ ಕಿತ್ತೂರ ತು ಱು ಗೊ ಳೊ ಳು ಕಾದಿ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ ೧೩-೨ ; 1010). **ಕಿತ್ತೂರು** : ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯೊಳು ಕಿತ್ತೂರು ಮೂವತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾಡ (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೩೧ ; 1080).
[< ಕಿಱಿದು + ಊರ್]

ಕಿತ್ತೂರು 'ಕಿತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕಿತ್ತೆ (ನಾ). ಅನುಕರಣೆಗಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ; ಮಾದರಿ ಲಿಪಿ ; ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ : ನಾನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಿತ್ತೆಯನ್ನು ತೀಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅವರ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ ಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾಲಚ. ೧೪) ; ಸತ್ಪುರುಷರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಕಿತ್ತೆಯನ್ನೇ ನನ್ನ ಮನವು ತೀಡಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೦೮).
ಕಿತ್ತೆತೀಡು = ಅಕ್ಷರಶಃ ಅನುಕರಿಸು : ಅತ ಅಕ್ಷರಶಃ ಅವನಪ್ಪನ ಕಿತ್ತೇ ತೀಡತಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಕಿತ್‌ಅ ; ಮರಾ. ಕಿತ್ತಾ]

ಕಿತ್ತೆಸಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು : ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕಿತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱಿದು + ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್)]

ಕಿತ್ತೆಟಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕಿತ್ತೆಟಿಲ ಪಡುಣ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೨೪ ; 915). [?]

ಕಿದ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಕೆಳದಂಡೆ (?) : ಮುದ್ದೆಯಾ ಹಿಟ್ಟೀಗೆ ಮುದಿಗುರಿಯ ಬಾಡೀಗೆ ದಿಡ್ಡೀ ಪುರದೊಳ ಬಲುಮೇಗೆ ನನ ಸಿದ್ದ ಕಿದ್ದಂಡೇಲಿ ಬಾಯ ಬಿಟ್ಟಾನೊ (ಹಳ್ಳಿಪ. ೭೬). [< ಕಿಱು + ದಂಡೆ]

ಕಿದ್ದಸೆ 'ಕಿದ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಕಿದ್ದಸೆಶೂಲೆ (ನಾ). ಸಂಧಿವಾತ ರೋಗ; ವಾಯುರೋಗ : ಕಿದ್ದಸೆಯ ಶೂಲೆ, ಅಳ್ಳಿಶೂಲೆ (ವಿವೈವಿ. ೫೮).
[ಕಿದ್ದಸೆ (< ಕಿದ್ದೆಸೆ) + ಶೂಲೆ]

ಕಿದ್ದೆಸೆ, ಕಿದ್ದಸೆ, ಖಿದ್ದಿಸೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೀಲು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ರೋಗ; ಸಂಧಿವಾತ; ವಾಯುರೋಗ : ಪೊನ್ನಗನ್ನೆಯ ರಸಮಂ ಕೊಂಡಾಡ ಪಾಲೊಳುಜಿ ಮಜುಗಿಸಿ ಹಿಂಗು ಸಮೇತಂ ಕುಡಿಯಿಸೆ ಕಿದ್ದೆಸೆ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೋಡಿ ಪೋಗದೇಂ ನಿಂದಪುದೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೩). **ಕಿದ್ದಸೆ** : ಪೊರನೆಲಾವರೆಯಂ ಸಿದ್ಧದಿನದಲ್ಲರೆದು . . . ತ್ರಿಕಟಕವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಕಿದ್ದಸೆ ಕೆಡುಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೮). **ಖಿದ್ದಿಸೆ** : ಖಿದ್ದಿಸೆ ನಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದುವು ಹೊದ್ದಿ ನೋಯಿಸುವುವು ಕೂಹೆ (ಭರತೇ. ೬-೨೬). [< ಸಂ. ಗೃಧ್ರಸೀ]

ಕಿದ್ಮತ್ತು, ಕಿಜಮತ್ತು (ನಾ). ಸೇವೆ ; ಚಾಕರಿ : ವರುಷವರುಷಕ್ಕೂ ಹಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿ . . . ಸರಕಾರದ ಕಿದ್ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕು ಯೆಂಬುದಾಗಿ ನಂ ಮನಸಿನಲ್ಲು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪) ; ನಂಮ ಇರಾದೆ ಸರಕಾರದ ಕಿದ್ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕು ಯಂಬುದೇ ಜೊತರ್ಗೆ ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೫). **ಕಿಜಮತ್ತು** : ಅದು ಯಾವತ್ತು ಅಳಪಿತಾನ್ ಸಾಹೇಬರ ಕಾಗದಗಳಿಂದ ತಂಮ ಕಿಜಮತ್ತಿಗೆ ಜಾಹೀರಾಗಿ ಇದ್ದಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೪).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಿದ್‌ಮತ್ ; ಮರಾ. ಖಿಜಮತ್]

ಕಿನ್ (ಗು). ಕೆಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ : ಒಲೆಗುಂ ಕೆಳಗೆಣ್ಗೆ ಕಿಟ್ ಕಿನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೮೩). 'ಕಿನ್ನೀರ್', 'ಕಿನ್ನೆಲ' ಪರಾ. [< ಕೆಟಗು]

ಕಿನ್‌ಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನ (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ : ತವ, ಕಿನ, ಹನ, ದಿನ್ನವ, ಒಪ್ಪ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿನಿ]

ಕಿನಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಕಾಬು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಖಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಖಾಫ 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನರ (ನಾ). ಬಾವಿ (?) : ಮೂಡ ಹೆದ್ದಿಪ್ಪದಜು ಅಲ್ಲಿ ಮೂ × × × ಮೂಡಣ ಕಿನರಲು ಅಲ್ಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೦೦ ; 1112).
[?. / ತಮಿ. ಕಿನಱು ; ಮಲ. ಕಿಣಱು]

ಕಿನಸಿಗೆ 'ಕಿನಿಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿನಾರ, ಕಿನಾರಿ, ಕಿನಾರು, ಕಿನಾರೆ (ನಾ). ದಂಡೆ ; ದಡ ; ಅಂಚು : "ಕಿನಾರ-ದಡಿ" (ಜಾನಕೋ ೩೭). **ಕಿನಾರಿ** : ಭದ್ರಾ ಹೊಳೆಯ ಕಿನಾರಿಯ ತಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ನಡೆದಾ. II, ೮೫೮). **ಕಿನಾರು** : ಇನ್ನೊಂದು ಕಿನಾರಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಚಿಕರಾ. ೯೦೫). **ಕಿನಾರೆ**: ಕಡಲಕಿನಾರೆಯಿಂದಲೇ. . . ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೬೫); ಹೊಳೆ ಕಿನಾರೆಯಲ್ಲೇ. . . ವಾಸವಾಗಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು (ಕಲಸ. ೧೯೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಿನಾರ್]

ಕಿನಾರಿ 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾರು 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾರೆ 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾಸಿ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ ; ಕಂಜೂಷಿ : ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಏನೆಂತಾಳೆ ಗೊತ್ತೇ ? "ಕಿನಾಸಿ ಕಿಪ್ಪಲಲ್ಲಾದರೂ ಇದ್ದೇನು, ಧಾರಾಳಗಾರರ ಮನೇಲಿ ಇರಲಾರೆ" (ನನ್ನೂರು. ೨೪೪). [?]

ಕಿನಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ರೇಗು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು ; ಕೋಪಿಸು : ಮುಣಿವಂಗೆ ಮುಣಿಯದಿರು ಕಿನಿವಂಗೆ ಕಿನಿಯದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೪೩).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿನ ; ಮಲ. ಚಿನಿ ; ತೆಲು. ಕಿನಿ]

ಕಿನಿಕಿನಿ$_1$, ಕಿಂಕಿನಿ, ಕಿಂಕಿರಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ. 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ಪರಾ. **ಕಿಂಕಿನಿ**: ೧. 'ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು' ಪರಾ. **ಕಿಂಕಿರಿ**: ೧. 'ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು' ಪರಾ. ೨. ತಳ್ಳಂಕ; ಭಯ: 'ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆ' ಪರಾ. [< ಕಿನಿ]

ಕಿನಿಕಿನಿ$_2$ (ಅ). ಕೆಂಪಾಗಿ; ಕೆಚ್ಚನೆ: ಕಾರ್ಬೊನ್ ಕಣವೇ ಕೆಂಬೊನ್ನಾಗಿ ಕಿನಿಕಿನಿ ಕದಿರುವದು (ಅರಳು. ೨೬೩). [< ಕಿನಿಕಿನಿ$_1$]

ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು, ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು, ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ಬಹಳ ಕೋಪಿಸು: ರೋಷದಿಂ ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೫೫). **ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು**: ಮನದ ಮುನಿಸೊರ್ಮೆಯುಮಡಂಗದೊಳಗೊಳಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೨೬ ವ); ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ. . . ಕಡುಪಿಂ ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೩೬). **ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು**: ಇರ್ವರ್ಮರ್ಕಳಂ ಪೆತ್ತು ಕೊಂತಿ ಸಂತಸದಂತಮನೆಯ್ದುರ್ದುಮತ್ತ . . . ಗಾಂಧಾರಿ ಕೇಳ್ದು ತನ್ನ ಗರ್ಭಂ ತಡೆದುದರ್ಕೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೮ ವ); ಸುಚಿರ್ವಳಿಗಳ ಬಳಗದ ದನಿಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿಣಿ[ರಿ] ವೋದಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪); ವಾಯುಭೂತಿ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೬ ವ). [ಕಿನಿಕಿನಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿನಿಕೆ 'ಕೀನಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿನಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕಿನಿಸಂಬಲಿ? (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ (?) : ಬನದಬ್ಬೆ ಬಳರಿಬಾದುಮೆ ಕಿನಿಸಂಬಲಿ ಜಲದಜಕ್ಕಿ ಜಾತ್ರೆಯ ದೈವಂ ಮನೆದೈವಮೆಂದಿ ವಿನಿತುಂ ಜಿನಭಕ್ತಂಗೆಡದ[ಕಾಲ]ಕೆರ್ಪಿಂ ಕಷ್ಟಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೪೬–೧೦). [?]

ಕಿನಿಸಾನು (ಕ್ರಿ). = ಕಿನಿಸಾಳು: ಹುಲಿಯುವನೊಂದು ಎತ್ತ ಹಿಡಿದುಂಡಿತ್ತು ಒಲ್ಲದಿಹ ಪಣ್ಕಾಯ್ಗೆ ಕಿನಿಸಾಂತುದೆನಲು (ಕಾಲೂರ. ೮೦–೧೪೯). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಕಿನಿಸಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪತಾಳು: ತಾಳಿಕೊಂಡಾ ಕೊಳೆಗೆ ಕಿನಿಸಾಳದಲೆ . . . ಚಿಂತಿಸಿದ ಮರುತಭವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೩–೧೫). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಆಳು$_1$ (< ಆಳ್$_1$)]

ಕಿನಿಸಿಗೆ, ಕಿನಸಿಗೆ (ನಾ). ಕೋಪ; ಕೆರಳಿಕೆ: ನಿಂತೂ ನಿಂತೂ ಬೇಜಾರಾಗಿ ಹಿಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಎತ್ತಿ ಇಟ್ಟು ತನ್ನ ಕಿನಿಸಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೪೨೧); ಕೀಟವೊಂದು . . . ಬಿಡದೆ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು; ಅದು ಮೊದಲು ಕಿನಿಸಿಗೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೋಗುಳದುಲಿಯಂತಾಗಿ (ಮಲೆಮ. ೬೯೭). **ಕಿನಸಿಗೆ**: ಚಿನ್ನಮ್ಮನಿಗೆ ಏನೊ ಒಂದು ತರಹದ ಕಿನಸಿಗೆಯಾಗಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾರಿ ಕಿರಿಗೆಯಿಂದ ಪರಿಕಾರಕ್ಕೆ ಪುನಃ ದಾಟಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೯೩). [ಕಿನಿಸು$_1$ + –ಇಗೆ]

ಕಿನಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಕೆರಳು; ಕೋಪಿಸು: "ಕಿನಿಸು – ಕೋಪೇ" (ಶಮಧಾ); ಜಿನದತ್ತೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿನಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೨೫); ಮನಮಜ್ಜಿದಂಜಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ ನಿಜವಲ್ಲಭನೇನನೆಂದೊಡಂ ಕಿನಿಸದಿರ್ (ಆದಿಪು. ೪–೫೬); ನಿರ್ವಿನಿಸಿ ಕಿನಿಸಿದಳವಳ್ ದಿನಪನುದಯದೊಳ್ ಕಾಯ್ದಳರ್ಕಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆಪೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೨೪); ಅಳಲ್ದುರಗನೋನೊಂದ ಪೆರ್ಬುಲಿಯೊ ಕಿನಿಸಿದೆಕ್ಕಲನೊ ಪಸಿದೈತಂದ ಪೆರ್ಮಾರಿಯೋ (ಚಿಬಪು. ೩೯–೩೫). [ಕಿನಿ + –ಸು$_2$]

ಕಿನಿಸು$_2$ (ನಾ). ಮುನಿಸು; ಕೋಪ; ರೇಗು: "ಕಿನಿಸು ಕ್ರೋಧದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧); "ಕಿನಿಸುಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೬); ಎನ್ನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುರಿ ಮಸಗಿದಂತಾಗೆ ಕಿನಿಸು ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೨); ಯತಿಗಳಿಗೆ ಕಿನಿಸೇತಕವರೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೨–೧೫); ಮುನಿಸು ಹರಿಸಕೆ ಕಲಹ ಸರಸದ ಕಿನಿಸುಗಳ ತುಂಗೋರು ಜಂಘೆಯ ವನಜಮುಖಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ಒರಿಇ. ೮–೫೫); ಕಿನಿಸಿಂ ಕಿಚ್ಚಂ ತಳ್ವೊಯ್ಯುದ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩–೩). [< ಕಿನಿಸು$_1$]

ಕಿನಿಸುಮಾತು (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವ ಮಾತು; ಕೋಪದ ನುಡಿ: ಆಕೆ ಎಂದೂ ಕಿನಿಸುಮಾತನ್ನು ನುಡಿದವಳಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೪). [ಕಿನಿಸು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಿನಿಸುವೋದು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸು; ಕೆರಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶಮಾಡು: ಎಮ್ಮನುಡಿ ಮುನಿಗೆ ಕಿನಿಸುವೋದರೆಂಬ ನುಡಿಯನೆ ಪೋಲ್ತುದಜಿಂದಮಿದಂ ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧರಿಸಿ . . . ನೆಗಳ್ವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೦೨ ವ). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಓದು$_1$]

ಕಿನಿಸೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ನೃಪತಿ ಕರವಾಳ ಜಡಿದು ಕಿನಿಸೇಱಿ (ಧ್ಯರವೇ. ೧–೨೨೭). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿನ್ನ (ಗು). ೧. ದುಃಖಗೊಂಡ: ಪಿಜನಾಡೆಱಿಯಂ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ ಬನ್ನಂಬಡೆದು ಕಿನ್ನನಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೯). (ನಾ). ೨. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ. ೩. ವ್ಯಸನಗೊಂಡವನು; ದುಃಖಿ: "ಕಿನ್ನ – ಖಿನ್ನ = ದುಃಖಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ಫಣಾರತ್ನವೀಯೆನಲು ಕಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆಯಿತ್ತನು (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೧೧೨). [< ಸಂ. ಖಿನ್ನ]

ಕಿನ್ನದನಿ (ನಾ). ಖಿನ್ನವಾದ ಧ್ವನಿ; ದೀನವಾಣಿ: ನೆಗೆವ ರೋಮಾಂಚ ಮುಣ್ಮುವ ಬೆಮರ್ ನಡುಪ ಮೈಯೊಗುವ ಕಂಬನಿ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ, ಭಿ]ನ್ನದನಿ ವಿವರ್ಣಮನಾಂತ ಮೊಗಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೩೦). [ಕಿನ್ನ + ದನಿ$_2$]

ಕಿನ್ನರ (ನಾ). = ಕಿಂಪುರುಷ: "ಕಿನ್ನರಃ, ಕಿಂಪುರುಷಃ, ಮಯುಃ, ಅಶ್ವಮುಖಃ – ಈ ೪ ಕಿನ್ನರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೨); ಯಾರ್ಗೆ ನೀನು ನಿನಗಾಗಸದಲಿರವೇನಸುರನೋ ಕಿನ್ನರನೊ ನಿರ್ಜರನೊ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩–೩೬); ನರರು ತಿಳಿಯಲ್ಕಳವೆ ಸುರಕಿನ್ನರರಱಿಯದವನಾ (ಗಗತಾ. ೧೬–೧). [ಸಂ.]

ಕಿನ್ನರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಸಮೂಹ: ಕತ್ತುರಿಯ ಮೃಗವಿವು ಚಮರಿಯಿವು ಕಿನ್ನರ ಕದಂಬಕವಿವು (ತೊರರಾ. ೩–೧–೩೧). [ಕಿನ್ನರ + ಕದಂಬಕ]

ಕಿನ್ನರಗೇಯ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಗಾಯನ: ಕಿನ್ನರಗೇಯ ನಿಸ್ವನಂ ಭಜಿಯಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧–೪೧). [ಕಿನ್ನರ + ಗೇಯ]

ಕಿನ್ನರಪತಿ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ: "ಪೊನ್ನೆಱೆಯ ತಿಸುಳಿಗೆಳೆಯಂ ಕಿನ್ನರಪತಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧). [ಕಿನ್ನರ + ಪತಿ$_2$]

ಕಿನ್ನರಭಾವೆ (ನಾ). ಕಿನ್ನರಸ್ತ್ರೀ: ದೇವಸತಿ ಗಡ ಈಕೆ ಕಿನ್ನರಭಾವೆ ಗಡ (ಬಜ್ಜಪು. ೩೦–೧೨). [ಕಿನ್ನರ + ಭಾವೆ]

ಕಿನ್ನರಮಿಥುನ (ನಾ). ಕಿನ್ನರದ್ವಯ; ಕಿನ್ನರ ದಂಪತಿ: ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಮನವನಿಪಾಲತನಯಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೬); ತಳಿತ ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಸುಖ ಪರಿಮಿಳಿತ ಗೀತ ಶ್ರವಣಸನ್ನುತಪುಳಿನಸುಪ್ತಮರಾಳವೆಸೆದುದು ಗಜಪುರೋದ್ಯಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೨೬). [ಕಿನ್ನರ + ಮಿಥುನ]

ಕಿನ್ನರವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರವೀಣೆಯ ಕಿಂಪುರುಷರಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮–೪೧ವ); ಸಖಿಯೊಬ್ಬಳು ಕಿನ್ನರವೀಣೆಯಿಂದ ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಸುನಾದಗಳ ಹೊನ್ ಸೆಳೆಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮಿಸುತ್ತಿರಲು (ತುಂಗಭ. ೮೧). [ಕಿನ್ನರ + ವೀಣೆ]

ಕಿನ್ನರಸ್ವರ (ನಾ). ಕಿನ್ನರನ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ: ಅಗುಳುಪುಂಠಿ ನುಗ್ಗೆಬೇರು . . . ಆಡಿನ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪ ನಿಲಲಟ್ಟು ಸೇವಿಸೆ ಕಿನ್ನರಸ್ವರಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೨೬೧). [ಕಿನ್ನರ + ಸ್ವರ]

ಕಿನ್ನರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿನ್ನರ ಸ್ತ್ರೀ: ಕಿನ್ನರಿಯುಂಚರಂಬಿಡಿದು ಸುಣ್ಣರದಿಂ ಸವಿ ಸೂಸೆ ಪಾಡುವಾ ಕಿನ್ನರಿಯುಂಕಡೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨-೯೦); ಪರಿಸರದೊಳ್ ಸಂಚುನೆತ್ತ್ರಿಂಚರದಿಂ ತನ್ನ ಚಿನ್ನ ಕಿನ್ನರಿಯೊಳ್ ಶ್ರುತಿಗೂಡಿ ಪಾಡುವ ಕಿನ್ನರಿಯ ಸರಸ ಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಶುಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). ೨. ಒಂದು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ: ವೀಣೆಯನುರ್ದುತುಂ ಮಿಜುಪ ಕಿನ್ನರಿಯುಂಚರಮಂ ನೆಗಳ್ಚುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೮೪); ನುಡಿಸುವ ವೀಣೆ ಕಿನ್ನರಿ ಸ್ವರಮಂಡಲ ತಂಬೂರಿ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೭); ಕೋಣನಿದಿರಿಗೆ ಕಿನ್ನರೀ ಮಿಡಿದಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೫-೧೫); ಕಿನ್ನರಿಯ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಕಿನ್ನರಿಯ ಬಾರಿಸಲು ಕುನ್ನಿ ಹಸು ಮರೆತು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೪-೩೫). [ಸಂ. ಕಿನ್ನರೀ]

ಕಿನ್ನರಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಕಿನ್ನರಿವಾದ್ಯದ ಬುರುಡೆ: (ಕ). [ಕಿನ್ನರಿ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾರ್ಯ$_1$)]

ಕಿನ್ನರಿಕೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಹಿಲೋಳೃಲಿನಿ . . . ಕಿನ್ನರಿಕೆ . . . ವಸಂತ ಬಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಕಿನ್ನರಿಕಾ]

ಕಿನ್ನರಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕಿನ್ನರಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವಿಕೆ; ಕಿನ್ನರಿವಾದನ: "ಮೊರೆ (ಮುರೆ) – ಭ್ರಮರಾದಿ ನಿನದೇ, ಕಿನ್ನರಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕಮುಧಾ). [ಕಿನ್ನರಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಿನ್ನರಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು (?): ಪೂರ್ವತಃ ಕಿನ್ನರಿಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩-೯; ?). 'ಕಿನ್ನರಿಗಲ್' ಪರಾ. [ಕಿನ್ನರಿ$_0$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಿನ್ನರಿಗಲ್, ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಲದ ಸೀಮೆ ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ಕಲ್ಲು; ಕಿನ್ನರಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ ಕಲ್ಲು; ಗಡಿಗಲ್ಲು: ನಿಜಿಸಿದ ಕಿಂನರಿಗಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೫೧; 948); ಈಶಾನ್ಯದ ಸೀಮೆ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಾಳ ಹೊಲದ ಬಡಗಣ ಹೊರೆಯ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ (ಎಇ. XVI, ೪೮-೫೯; 1149). **ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು**: ಮೇರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೫೦; 1062); ಪಡುವಣ [ಬ]ದುವಿನ ಕೊತ್ತುರೊಳಗಣ ಉಳಿಮುಖದ ಕಿಂನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೬೪-೩೬; 1112). 'ಕಿನ್ನರಿಕ್ಷೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಕಿನ್ನರಿ + ಕಲ್$_3$]

ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು 'ಕಿನ್ನರಿಗಲ್' ನೋ.

ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ (ನಾ). = ಕಿನ್ನರವೀಣೆ: ತುಂಬುರವೀಣೆ ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ (ಆದವ. ೩೮). [ಕಿನ್ನರಿ + ವೀಣೆ]

ಕಿನ್ನಾಡು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನಾಡು; ಪಾತಾಳಲೋಕ: ಎಲರುಣಿಗಳ್ ಕಿನ್ನಾಡ ಬಿಲಂಬೊಕ್ಕವು (ಜಯುಕಾ. ೭-೧೨). [< ಕೆಳಗು + ನಾಡು]

ಕಿನ್ನಿಟ್ಟ (ನಾ). ಇಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗು, —ಕೆಳಭಾಗ: "ಕೀಟೀರಿ, ಕೀಟ್ಕ್ರೊಟ್ಟಿ, ಕಿನ್ನೆಲಂ, ಕಿನ್ನಿಟ್ಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಳಗು + ಇಟ್ಟ$_2$]

ಕಿನ್ನೀರ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನೀರು; ತಳದ ಜಲ: ಕಿನಾದೇಶಕ್ಕೆ – ಕಿನ್ನೀರ್, ಕಿನ್ನೆಲಂ (ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಳಗು + ನೀರ್$_1$]

ಕಿನ್ನೀರ್ಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ತಳದ ನೀರು ಕಾಣು; ಬತ್ತಿಹೋಗು: ಮುನ್ನೀರ್ ಕಿನ್ನೀರ್ಗಂಡತ್ತಿದೇನದ್ಭುತಮೊ ಶತಮುಖಂ ಮಾಟ್ಟ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೬೭). [ಕಿನ್ನೀರ್ + ಕಾಣ್]

ಕಿನ್ನೂರಿ(ನಾ).= ಕಿನ್ನರಿ ೨: ತಂದನ್ನ ತಾನ ಎಂದು ಕೈಯಲಿ ಕಿನ್ನೂರಿಧರಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೬೯-೧); ತಾಯಿಮಕ್ಕಳ ನುಡಿಯು ತಾಳ ಬಾರಿಸಿದಾಂಗ ಜೋಡಿ ಕಿನ್ನೂರಿ ನುಡಿದಾಂಗ (ಗರತಿ. ೧೦-೫೨). [< ಸಂ. ಕಿನ್ನರೀ]

ಕಿನ್ನೆಲ 'ಕಿಟ್ನೆಲ' ನೋ.

ಕಿಪಣಾಸಿ (ನಾ). ಊಟದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಪಣತೆಯುಳ್ಳವನು; ಪರಮಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ: ಆಯಮ್ಮ ಎಂಜಲ ಕೈಲಿ ಕಾಗೆ ಹೊಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ . . . ಭಾರಿ ಕಿಪಣಾಸಿ (ಅಭಮಾ. ೬೬). [< ಸಂ. ಕೃಪಣಾಶಿನ್ ?]

ಕಿಪಾತು (ನಾ). ಅಪಮಾನ; ಫಜೀತಿ: ಆ ಡ್ರೈವರ್ ರಾಜು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೆಟ್ಟು ಕಿಪಾತೆದ್ದು ಹೋಗಿ ಲದ್ದಿಯಾಗಿದೆ (ಮಣ್ಣಾದೆ. ೮೨). [← ಅರ. ಖಿಫ್ಫತ್; ಮರಾ. ಖಿಪತ]

ಕಿಪ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಓಡಾಡು; ಹರಿದಾಡು: ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯ ಕಟ್ಟಣೆಯರದಿ ಕಿಪ್ಪರಿವುತಾಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಣೆಯರಲಿ ಕುಬುದಿಜಿದು ಕಾದಿದ]ಕಣುಗುಜುಹಿನಸುರರ ಪಟಾಲಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೪೮). [< ಕೆಳ್ + ಪರಿ$_1$]

ಕಿಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಅಡುವಟ್ಟಿಗಳ ತಡಂಗಳ ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳುಂ ನೆಣದ ಕೆಱೆಗಳುಂ ಕಿಪ್ಪಳಿಸಿದ ಕುರುಳ್ಗಳುಂ ಕುಣಿದಾಡುವ ಮರುಳ್ಗಳುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೫೯ ವ). [?]

ಕಿಪ್ಪಾಳಿ (ನಾ). (ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯ) ಕೆಳಗಿನ ಹಾಳಿ, —ಭಾಗ: ಕಿಪ್ಪಾಳಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲನು (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧; 1916). [< ಕೆಳಗು + ಪಾಳಿ$_1$]

ಕಿಫಾಯತಿ, ಕಿಫಾಯತು (ನಾ). ಲಾಭ; ಫಾಯದೆ: ದವುಡು ಮಾಡಿದರೆ ಬಹಳ ಕಿಫಾಯತಿ . . . ಸಿಕ್ಕೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೨); ದುಡ್ಡಿದ್ದವರಿಗೆ ಕುಳಿತಲ್ಲಿ ಕಿಫಾಯತಿಯ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿಯೇ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಜಾರುದಾ. ೧೫೨). **ಕಿಫಾಯತು**: ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಿಫಾಯತು ಕೂಡಿ ಬರುವ ಹಾಗೆಯೂ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೯). [← ಅರ. ಕಿಫಾಯತ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿಫಾಯತೀ].

ಕಿಫಾಯತು 'ಕಿಫಾಯತಿ' ನೋ.

ಕಿಬಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಮನೆಯ ಹೊರ ಅಂಚು; ಬದಿ: ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಕಿಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತರೆ ಕಳ್ಳನೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುವುದು ಸಹಜ (ರೂಢಿ). [< ಕೆಳಗು + ಬಳಿ$_3$ (< ಬಱಿ)]

ಕಿಬ್ಬಂಡೆ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಬಂಡೆ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ ಹೆಗ್ಗುಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡದಾಯಮೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩-೩೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಬಂಡೆ]

ಕಿಬ್ಬದಿ 'ಕಿಟ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬರಿ 'ಕಿಟ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸಿರು 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸಿಱು 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸುರ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸುಱ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸುಱು 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಬಾಗು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು: ಒಬ್ಬರ ಬಳಿಗೆ ಮೇಲುಬ್ಬಸ ಬಡುತಲಿ ಕಿಬ್ಬಾ(ಬ್ಬಾ)ದಿರೀರಿಕೊಂಡಬ್ಬಬ್ಬಾ ಎನುತಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦೬). [< ಕೆಳಗು + ಬಾಗು$_1$]

ಕಿಬ್ಬಿ, ಕಿಬ್ಬೆ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು; ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ, —ತಟ: ಕೆಱೆಯ ಕಿಬ್ಬಿಯಲಿ ಶ್ರೀಕಲಿದೇವರಿಗೆ . . . ಬಿಟ್ಟ ಗರ್ದ್ದೆ (ಎಕ. XX, ಚಳ್ಳಕೆ. ೨೧-೪೧; 1087); ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ . . . ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫ ಪು ೧೫೦; 1761); ಅಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ (ಗೋಹಾಡು. ೯-೪೪); ಪಾತಾಳದಾಳಕೆ ಬಾಯ ತೆರೆದಂತಿರ್ದ ಕಿಬ್ಬಿದರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೭೬).

ಕಿಬ್ಬೆ: ವಾಯುವ್ಯಭಾಗದ ಕಿಬ್ಬೆಯ ಕೆಂಬರೆ ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೫; 1677); ಕೊತ್ತಿಗನ ವೊರಟಿಯ ಪಡುವಬಾರಿ ಕಿಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪-೧೩೨; 1686). [?]

ಕಿಬ್ಬಿವಾಯ್ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯಂತಹ ಬಾಯಿ(?): ಆ ರಕ್ಕಸಿಯ ಕಿಬ್ಬಿವಾಯ್ ಬಳೆದತ್ತವನ ತನುಗೆ ತಕ್ಕಂತೆವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೧४-३೦೧). [ಕಿಬ್ಬಿ + ಬಾಯ್]

ಕಿಬ್ಬೆ 'ಕಿಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ . . . ಹೆಬ್ಬಂಡೆ, ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡದಾಯಮೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ३೫३-३೫४). [< ಕಿಱಿದು + ಬೆಟ್ಟ]

ಕಿಬ್ಬೆಹೊಲ (ನಾ). ಕೆಬ್ಬೆಹೊಲ (?): ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ತೆಂಕಲು ಕಿಬ್ಬೆಹೊಲದಲು ಕಲ್ಲುವಂದೂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೬-೮೨; 1398). [ಕಿಬ್ಬೆ₂ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ 'ಕಿಟ್ಬೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೊಡೆ 'ಕಿಳ್ಬೊಡೆ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೊನಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕ ಹೊಳೆ, —ತೊರೆ: ಬಲಿದುಸುರ ಬಿಸುಸುಯಿಲ ಹಬ್ಬಿದ ಕಳಕಳದ ಕಂಬನಿಯ ಕಿಬ್ಬೊನಲೀವ ಕದಪಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮುಖದೊಳೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೫). [< ಕಿಱಿದು + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಕಿಮಟ (ನಾ). ಕಿಟ್ಟ; ಆವರಣ; ಪದರ: ಕಾಲದ ಕಿಮಟ (Crust) ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ವಿಚಿತ್ರವೇ ಬಂದಂತೆ (ಕಶಾಅ. ೨೫). [?]

ಕಿಮಟ್ಟಕಾಲಿಯ(ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವತೋಕೂಡ ಕುನಿಯ್ಯುರಿ ಕಿಮಟ್ಟಕಾಲಿಯ ಸೀಮಾ(ಇಆ. XIV, ೫४-೧೦४; 944?).[?]

ಕಿಮಿ₁ 'ಕಿವಿ₂' ನೋ.

ಕಿಮಿ₂ 'ಕಿವಿ₃' ನೋ.

ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು 'ಕಿವಿಕೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಮಿಚು 'ಕಿಮುಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಿಮುಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣವಾಚಕ ಶಬ್ದ.

ಕಿಮುಕ್ ಎನ್ನು = ಸದ್ದುಮಾಡು: ಅವನು ಕಿಮುಕ್ ಎನ್ನದೆ ತೆಪ್ಪಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಕಿಮುಳ್ 'ಕಿಮುಟ್' ನೋ.

ಕಿಮುಳ್ಚು 'ಕಿಮುಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ 'ಕಿಮುಟ್ದುೞಿ' ನೋ.

ಕಿಮುಟ್, ಕಿಮುಳ್(ನಾ). ಹಿಸುಕಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕಿವುಚಿದುದು: 'ಕಿಮುಟ್ದುೞಿ' ಪರಾ. **ಕಿಮುಳ್**: "ಕರಂ ಕಿಮುಳೆ ಚಿಕ್ಕಣದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೩). [?]

ಕಿಮುಟ್ಚು, ಕಿಮಚು, ಕಿಮುಳ್ಚು, ಕಿವಿಚು, ಕಿವುಚು, ಕಿವುಟ್ಚು ಗಿವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು; ಹಿಂಡು: "ಕಿಮುಟ್ಚು – ಹಸ್ತಮರ್ದನೇ" (ಶಮಧಾ); "ನಯಮಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿದನೊಳ್ ಕಿಮುಟ್ಚಿದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೯); ಪಂಕಜಂಗಳನವಿಧೇಯ ವೀರಶಿರಮೆಂದು ಕಿಮುಟ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ४-೫೯); ಕೀಡೆಯಂ ಕಿಮುಟ್ಚುವುದಕ್ಕೀ ಚಾಣೂರನೇಕೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೫೮); ಕಿಮುಟ್ಚಿದ ತಳಿರಂತೆ ನೊಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೧४೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ನುಣುವುಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು: "ಕಿಮುಟ್ಚಿದನೆಂದು ಚಿಕ್ಕಣಮಾಗಿ[ಚಿಕ್ಕಣೆಯಾಗಿ]ಮಾಡಿದಂ" (ಶಮದ. ೬. ३४). **ಕಿಮಚು**: (೬). **ಕಿಮುಳ್ಚು**: ೧. ವಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಚಿದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯುಕಾ. ४-४೫). **ಕಿವಿಚು**: ೧. ಬಿಸಿನೀರನೆಱೆದು ಕಿವಿಚಿದ ಪುಲ್ಲಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ರಸದೊಳಗೆ ಅರದಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಂಗೂಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೧-३೬); ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣನೂ ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣನೂ ಕಿವಿಚಿ ಶರ್ಕರನೆರಸಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ३೭३); ಹೆಂಡತಿಯ ಕುತ್ತಿಗೆ ಕಿವಿಚಿ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಅಂತ ಗಂಧದ ಮರದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟನಂತೆ (ನಡೆದಾ. II, ೫೨೦). **ಕಿವುಚು**: ೧. ಕಳಿದ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣ ತೊಳೆಗಳಂ ಸಲೆಕಿವುಚಿ ಹಿಳಿದ ರಸದಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೬); ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಯುತಿರುವವರ ಕರುಳು ಕಿವುಚುವ ಚೀರಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ (ಧರ್ಮರಿ. ೨೨); ದೇಸಾಯರು ಮುಖ ಕಿವುಚಿದ್ದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾಘಪ್ಪ ಮುಂದುವರಿದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೦೨). **ಕಿವುಟ್ಚು**: ೧. "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ – ೨ ಕಿವು(ಮು)ಟ್ಚುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮४); ಕಿವುಟ್ಚಿ ಪೀರ್ವಮೊಲೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೯). **ಗಿವುಚು**: ೧. ಹುಣಸೆ ಹುಳಿಯನ್ನು ೧ ಕಪ್ಪು ನೀರಲ್ಲಿ ಗಿವುಚಿ ಸೋಸಬೇಕು. (ಅಡುಸೌ. ೧೦೯); ಈ ಕರುಳು ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಗಿವುಚುವುದೂ ಉಂಟು.(ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೫೨). [ಕಿಮುಟ್ + –ಚು]

ಕಿಮುಟ್ದುೞಿ, ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ಮುದ್ದೆಯಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ: "ಕಿಮುಟ್ದುೞಿದನೆಂದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ತುೞಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಲವಣೆಯಂ ಕಿಮುಟ್ದುೞಿದುವೇಟ್ದು (ಅನಂಪು. ೧४-೧೧). **ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ**: ವಾಮಪಾದದಿಂದ ಕಿಮುಳ್ದುಳಿವುತ್ತ . . . ಕೊಂದನಾ ವೀರೇಶಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೫೬). [ಕಿಮುಟ್ + ತುೞಿ₁]

ಕಿಮ್ಮತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ; ಕ್ರಯ: ಅಮಲ್‌ದಾರುಗಳು ಜಪ್ತಿ ನೋಟಿಸಿನ ಕಿಮ್ಮತ್ತನ್ನು ಹರಾಜಿನ ಖರ್ಚನ್ನು ದಾಖಲ್ಮಾಡಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭३); ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ಸೀರೆಗಳು (ಮೋಹಿನಿ. ೬३). ೨. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ: ಆ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ನಾಪೋಲಿ. ३३); ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಲ್ಲ . . . ಈ ಜನ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಿ. ३). [← ಅರ. ಕೀಮತ್; ಮರಾ. ಕಿಮ್ಮತ್]

ಕಿಮ್ಮೀರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶ: ಕಿಮ್ಮೀರ ದ್ರಾವಿಡ ನೃಪರೆಲ್ಲರು (ಜಿನರಾ. ೮-೭೫). ೨. ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ತದ್ವನಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ದೈತ್ಯಂ ಕಿಮ್ಮೀರಂ . . . ಅಡ್ಡಮಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೬ವ); ಇಟ್ಬೊರಸಿ ಹುಡಿಯಲಿ ಹೂಳಿದನು ಕಿಮ್ಮೀರದಾನವನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-३४). [< ಸಂ. ಕಿರ್ಮೀರ]

ಕಿಮ್ಮೀರವೈರಿ(ನಾ). ಕಿಮ್ಮೀರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: ಕಿಮ್ಮೀರವೈರಿ ಮುಟ್ಟೆವಂದಾಗಳ್ . . . ರಾಜಾಧಿರಾಜನಂ ಪರಾಭವಂ ಬಡಿಸದಿರೆಂದು ಬಲದೇವಂ ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧३-೯೬ ವ). [ಕಿಮ್ಮೀರ + ವೈರಿ]

ಕಿಮ್ಮೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಡು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ನಿನ್ನ ಮೈದುನರೆಂದು ನುಡಿವಾಗ ನಮಗೆ ಕಿಮ್ಮೆನ್ನಬಾರದ ತೇಜವಿಹುದು (ಭರಜ. ೭೮-೭೨). [ಕಿಂ + ಎನ್ನು (< ಎನ್)]

ಕಿಮ್ಸನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅಜೀಯದೆ ಬಂದೆವು ಕಿಮ್ಸನ್ ಪರಿಹರಿಸಯ್ಯ ಭಿಮ್ಸನ್ (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೧); ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಗೆ ಕಿಮ್ಸನ್ ಕೂರ್ಮಾವತಾರಗೆ ಭಿಮ್ಸನ್ (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-३). [?]

ಕಿರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕಿರ್ ಎನ್ನು= ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು ; ಚೀರು ; ಆನೆಯಂತೆ ಕಿಳಿರು. ಕಿರ್‌ಕಿರ್, ಕಿರ್ರ್ = ೧. ಬಾಗಿಲು, ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಮುಚ್ಚುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಧ್ವನಿ : ಕಿಂಬಿತ್ತುನುಗಿಯುತುಂಡಾಡಿಂಬದ ಬೀಡೆಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ತುಂಡು ಕಿರ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀರ್ಕೀ]ರೆಂಬ ಮಱಿಗಿಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧ ಪು. ೨-೪); ತೂಗುಂದೆನೆಯಂ ತಟ್ಟಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಿರ್ಕೀರೆನುತೆಡೆಗೆಸಱೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂ ಕ್ತಿ ಸು ೪-೬೬). [?]

ಕಿರ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ ; ಮಿಕ : (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಿರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ : ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಹಕ್ಕಲ್ಲು ಕುಂಮರಿ ಕೊಹು ಸರಕಲ್ಲು ಕೊಡದಿ ಕಿರಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ಮುಂತಾಗಿಯೇನ್ನು ಉಂಟಾದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೯-೨೨ ; 1392). [?]

ಕಿರಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ : ಕಿರಕುಂ ತುಱಿಯುಂ ತದ್ದುಂ ವಿಷಮುಂ ತೊನ್ನುಂ . . . ಕುತ್ತಂಗಳ್ (ಪಪಾರ. ೧೦೨-೧೫).
[?. / ತಮಿ. ಚರಙ್ಗು. ಮಲ. ಶಿರಙ್ಙು]

ಕಿರಕುಳ 'ಕಿಱುಕುಲ' ನೋ.

ಕಿರಗಣೆ, ಕಿರಗಣೆ, ಕಿರಗುಣಿ, ಕಿರುಗುಣಿ (ನಾ). ಅಗಲ ಕಡಿಮೆ ಇರುವ ಸೀರೆ ; ಕಿರಿಗೆ ; ಪರಿಕಾರ : ತನ್ನ ಕಿರಗಣೆಯ ದಾರ ಬಿಚ್ಚಿ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದಳು (ಅಬೋಲೀ. ೯). **ಕಿರುಗಣೆ** : ಆಗ ಇನ್ನೂ ಕಿರುಗಣೆ ಉಟ್ಟು ನಲಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಳೆಯ ಬಾಲೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೨) ; ರಾಕ್ಷಸ ವೇಷಗಳು . . . ಕಥಕ್ಕಳಿ ವೇಷಗಳಂತೆಯೂ ಸ್ಥಳೀಯ ದೈವಗಳಂತೆಯೂ ಕಿರಗಣೆ ತೊಡುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೧೦). **ಕಿರಗುಣಿ** : ಹುಡುಗಿಗೆ ಒಂದು ಕಿರಗುಣಿ ತಂದಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿರುಗುಣಿ** : ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಕೂಡಿಯಾಡುತಿರೆ ಕಿರುಗುಣಿಯ ನಕ್ಕರಿಂ ಕಂಚುಕವ ತೊಡಿಸುಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೭-೬೨).
[← ಮರಾ. ಕಿರಗುಣೀ]

ಕಿರಗಣೆ 'ಕಿರಗಣೆ' ನೋ.

ಕಿರಗುಣಿ 'ಕಿರಗಣೆ' ನೋ.

ಕಿರಚು 'ಕಿಱುಚು' ನೋ.

ಕಿರಣ$_1$ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಕದಿರು ; ಕಾಂತಿ ; ಮರೀಚಿ ; ಮಯೂಖ : ಪಸರಿಪಿನಕಿರಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೪) ; ಹರನಿಂದುರ್ವಿಗೆ ದೈವವೇ ? ಕಿರಣಕಿಂದುಂಬಿಟ್ಟು ಸೊಂಪುಂಟೆ ? (ಸೋಮೇಶ. ೬).

ಕಿರಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ ; ಎರಚುವಿಕೆ ; ಪ್ರಸರಣ. 'ಕಿರಣಿಸು' ಪರಾ. ೨. = ಕಿರಣಾಗಮ : ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ಕಿರಣ, ವಾತುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨).
[< ಸಂ. ಕೀರ್ಣ]

ಕಿರಣ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವಯವದ ಹೆಸರು : "ಬಾಹ್ಯದೊಳಗಣ ಕಲೆಗಳ್ಗೆ ಕಿರಣಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವ ಶಾ. ೯-೬೬ ವ). [?]

ಕಿರಣಲಹರಿ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಪ್ರವಾಹ ; ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರಭೆ : ಧರೆಗೆ ಬಂದನು ಸೂರ್ಯನಾಥನ ಕಿರಣಲಹರಿಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಸರಸಿರುಹಮುಖಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೮ . [ಕಿರಣ$_1$ + ಲಹರಿ$_1$]

ಕಿರಣಾಗಮ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶೈವಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಮಿಕಾಗಮ . . . ಕಿರಣಾಗಮ ವಾತುಲಾಗಮವೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ಏವೀಕ. ೬೮). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆಗಮ]

ಕಿರಣಾವಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು ; ಕಾಂತಿಗಳ ಸಮೂಹ : ಇವರ ಹಾಸ್ಯವು ಆ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕಿರಣಾವಲಿಯು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೦೨). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆವಲಿ]

ಕಿರಣಾಳಿ (ನಾ). = ಕಿರಣಾವಲಿ : ರವಿ ಕಿರಣಾಳಿಗಳ್ ಧ್ವಜ ಪಟಾಳಿಯ ಕಿಂತಿಣಿಯಿಂದಮುರ್ಚಲಾಱವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೦).
[ಕಿರಣ$_1$ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಿರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು ; ಪಸರಿಸು : ಶರಣರ ದಾಸರ ಕರುಣೆ ಕಿರಣಿಸುವಂತೆ ಕೂಗುವೆಯಾ ಹೇಳು ಕೋಗಿಲೇ (ಗರಿ. ೨೪) ; ಒಂದೇ ಬಿಂದುವು ಸುತ್ತು ಕಡೆಗೂ ಒತ್ತಿ ಕಿರಣಿಸಿ ಮೊತ್ತವಾಗಿದೆ (ಜೀವಲ. ೧೬). ೨. (ಮನಸ್ಸಿಗೆ) ತೋರು ; ಹೊಳೆ ; ಸ್ಫುರಿಸು : ಶರಣ ಭಾವದಲಿ ಕಿರಣಿಸಿಹುದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಸ್ಮರಣ (ನಿಲವು. ೩೬).
[ಕಿರಣ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿರಮಂಜಿ, ಕಿರುಮಿಂಜಿ, ಕಿರುಮಂಜಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಅರಗಿನ ಬಣ್ಣ : ಈ ವಾಯುವು ಕಿರಮಂಜಿ ಬಣ್ಣದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಉರಿಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬) ; ಜೋತಾಡುವ ಇಸ್ತ್ರೀಯ ಅಸ್ತ್ರವಾದದ ಸರ್ಬಗೋಲ ಅದ ಕಿರಮಂಜೀ ಬಂಣದ ಪಾಟಲೋಣ (ದೀಪಹ. I, ೨೪). **ಕಿರಮಿಂಜಿ** : ಅಸ್ಮಾನಿ ಬಣ್ಣ, ಕಿರಮಿಂಜ ಬಣ್ಣ, ಕುಸುಂಬಿ ಬಣ್ಣ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). **ಕಿರುಮಂಜಿ** : ಮೆಕ್ಸಿಕೋ, ಮೊ. ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಾಸುಕಳ್ಳಿಯ ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿ, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳುವಿನ ಒಡಲು ಕಿರುಮಂಜಿ (Cochineal. ಇಂಕಲ). [← ಇಂ. Crimson]

ಕಿರಮಿಂಜಿ 'ಕಿರಮಂಜಿ' ನೋ.

ಕಿರಯ (ನಾ). ಕ್ರಯ ; ಬೆಲೆ : (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಯ]

ಕಿರಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದಮಾಡು ; ಕೂಗು : ಮಂಚಗಳು ಕಿರಲುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೧). [< ಕೀಱು ?]

ಕಿರಲು$_2$ (ನಾ). ಚೀತ್ಕಾರ ; ಚೀರುವಿಕೆ : ಮೇಖಳೆಯ ಕಿರಲನ್ನು ಕೇಳಿ ಸದನದ ಕಾವಿನಾಳು ಅರಸುತ್ತ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಎಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಅಳಿಕ. ೧೫೪). [< ಕಿರಲು$_1$]

ಕಿರಸೆ 'ಕಿರಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿರಸ್ತಾನ 'ಕಿರಿಸ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಿರಾಣಿ (ನಾ). ದಿನಸಿ ; ಧಾನ್ಯ : ಬಣಜಿಗನು ಕಿರಾಣಿಯ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಹಲವು ತರದ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೨) ; ಜೋಳ, ಉದ್ದು, ಹೆಸರು, ಮುಂತಾದ ಕಿರಾಣಿ ಸಾಮಾನುಗಳು ಮನೆಗೆ ಬಂದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೧) ; ಅನೇಕ ಕಿರಾಣಿಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮಲೆನಾ. ೨೦).
ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿ = ದಿನಸಿ ಅಂಗಡಿ : ಮನೆಯ ಮುಂದೆಯೆ ಒಂದು ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರಂತೆ (ಚಂದ್ರಕಾ. ೨೧).
[← ಮರಾ. ಕಿರಾಣಾ ; ಹಿಂ. ಕಿರಾನಾ]

ಕಿರಾಣಿಜೀನಸು (ನಾ). ಕಿರಾಣಿ ದಿನಸಿ : ಕಿರಾಣಿ ಜೀನಸು – ಅಂದರೆ ಮಣೇರಿ ಅಥವಾ ಸ್ಪೇಶನರಿ ಸಾಮಾನುಗಳೂ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭).
[ಕಿರಾಣಿ + ಜೀನಸು]

ಕಿರಾತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನ ; ಬೇಡ ; ಶಬರ : ಅಸಂಖ್ಯಾತರ್ ಕಿರಾತರ್ ನೆರೆದು ನಿಖಿಲ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೩೫). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಚಿರಾಯಿತ. 'ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಗಿಡ್ಡ ; ಕುಳ್ಳ.

೪. ಚಿಕ್ಕ ಮೈಯವನು; ಬಡಕಲು ಶರೀರದ ಗಿಡ್ಡಾಳು: "ಕಿಱಿಯೊಡಲವನಂ ಪ್ರಶ್ನಿಯೆಂಬುದು, ಕಿರಾತನುಂ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೭); ಕುಬ್ಜ ವಾಮನ ಬಧಿರ ಮೂಕ ಕಿರಾತೋನ್ಮತ್ತ ಜಡ ಜನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪೭). [ಸಂ.]

ಕಿರಾತಕ (ನಾ). = ಕಿರಾತ. [ಸಂ.]

ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿರಾಯಿತ ಕಡ್ಡಿ: ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿ, ಪಿತ್ತಪಾಪಟ . . . ಇವನ್ನು ಮುಕ್ಕಾಲು ತೊಲೆಯಂತೆ ಜಜ್ಜಿಹಾಕಿ (ಮನೆಮ. ೨೫). [ಕಿರಾತ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಿರಾತತಿಕ್ತ (ನಾ). = ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಿರಾತವಡೆ (ನಾ). ಬೇಡರ ಸೈನ್ಯ; ಕಿರಾತರ ಸಮೂಹ: ಗುರುವಂ ಭೃಗುಗೆಲೆ ನೃಪರಿಂ ಕಿರಾತವಡೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬–೬೫). [ಕಿರಾತ + ಪಡೆ₂]

ಕಿರಾತಸತಿ (ನಾ). ಬೇಡರ ಹೆಂಗಸು; ಬೇಡಿತಿ; ಶಬರಿ: ಪಾಡಿದರ್ ಮದವತಿಯರ್ ಕಿರಾತಸತಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೫–೯೨). [ಕಿರಾತ + ಸತಿ₁]

ಕಿರಾತಿ (ನಾ). = ಕಿರಾತಸತಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಿರಾತೀ]

ಕಿರಾತೆ (ನಾ). = ಕಿರಾತಸತಿ: ಎಸಿತ್ತನಿತ್ತಂಬುಜ ಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನ ಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). [ಕಿರಾತ + -ಎ₂]

ಕಿರಾಯ (ನಾ). ಬಾಡಿಗೆ; ಕೂಲಿ: (ಕಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿರಾಯಾ]

ಕಿರಾಯತಿ (ನಾ). ಸೀಮೆ; ಪ್ರದೇಶ (?): ಕೊಡಾನುಪುರ ಸಿಗಹಳ್ಳಿ ನಂದಿಹಳ್ಳಿ ಸುತ್ತ ಕಿರಾಯತಿಗಲ್ಲ ಸುದ್ದಿಮುಟ್ಟ ಮಂದಿ ಬಂತಣ್ಣ ನಡು ಕಟ್ಟಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೩). [?]

ಕಿರಾಲುಬೋಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಎರಡು ಕಿರಾಲು ಬೋಗಿಯ ಸೋಟಿಯನ್ನು ಧ್ವಜಮರ . . . ತಂತಿದೆ (ದೇವಹಂ. ೯೨). [?]

ಕಿರಾಲೆ (ನಾ). (?): ಭವಭೀತಿ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಕಂಥಂಗಳವಯಟ ಮುಳ್ಳ ಕಿರಾಲೆಯಾದಿಯೊಳಿಹ ವಿವರದಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ತೊಂಡೆಯ ಸೋಗ ಸವರಿ (ಭಕ್ತಿ ಸ. III, ೨೫). [?]

ಕಿರಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಬೋಳಿಸು; ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆ; ಕ್ಷೌರಮಾಡು: "ಕಿರಿ – ವಪನೇ (ಬೋಳಿಸು), ತಂತುಗ್ರಂಥೌ ಚ (ದಾರದ ಗಂಟು)" (ಶಮಧಾ); ಕಡೆಯಡೆ ಮುಂ ಕಿರಿದ ಶಿರಂ ಜಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಾರದೆಂದು ಬೋಳಿಸಿ ಬೋದಂ ಕುಡೆ ಕೊಂಡನವಂ ತಪಮುಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡಿರೆ ದಂಡು ಬೂದಿ ಸೂರೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨೧ ಪ್ರಯೋ). 'ತಲೆಗಿರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿರೈ; ಮಲ. ಚಿರೆ; ತುಳು. ಕಿರೆ]

ಕಿರಿ₂ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಕಿಸಿ, —ತೆರೆ: ಕಿಱ್ರೆಂದು ಮುನ್ನೇಱಿದ ಕೋಡಂ ನೋಡಿ ಪಲ್ಲಂ ಕಿಱ[ರಿ]ದಗಿದುರವಂ ಪಿಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೧೯೫); ಪುರ್ಬಿಕ್ಕಿ ಪಲ್ಗಳಂ ಕಿಱ[ರಿ]ದು (ದಶಕು. ೨–೮೭); ಬಿರುಬಿರನೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲಂ ಕಿರಿದು ಪುರುಗಿಸುತೆ ಮೊಗಮಂ (ಚಿಬಪು. ೨–೨೭); ಬಲ್ಲಿದ ಖಾನರು ಚಿಗಿದು ಬಿಟ್ಟಾಕ್ಷಣ ಹಲ್ಲ ಕಿರಿದರಗಳೊಳಗೆ (ಕಂಠವ. ೧೪–೬೯). 'ಪಲ್ಗಿರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚಿರಿ]

ಕಿರಿ₃ ಕಿಱು₂' ನೋ.

ಕಿರಿ₄ (ನಾ). ದಾರದ ಗಂಟು: "ಕಿರಿ – ಪವನೇ (ಬೋಳಿಸು), ತಂತು ಗ್ರಂಥೌ ಚ (ದಾರದಗಂಟು)" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕಿರಿ₅ (ನಾ). ಹಂದಿ; ವರಾಹ: "ಕಿರಿ – ಪವನೇ, ತಂತು ಗ್ರಂಥಿ ವರಾಹಯೋಃ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ರಂಥೌ ಚ] (ಶಮಧಾ. ಸ); ಹರಿ ಕೀಲಾದ್ರಿ ಯೋರ್ದುರುಕಿರಿರೂಪಿನ ಮೂಕದಾನವ ಪಾಂಗಿನ ಸೂಕರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೪೭). [ಸಂ.]

ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ: "ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು ಅಥವಾ ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ. ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು ಎಂಬುದೆ ಶುದ್ಧವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ" (ನಾಡೋಜ. ೩೩ ಅಡಿಟಿ). [?]

ಕಿರಿಏಲಾದಿಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂರ್ಣ (?): ಕಿರಿ ಏಲಾದಿಚೂರ್ಣ:– ಏಲಕ್ಕಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಶುಂಠಿ, ದ್ರಾಕ್ಷೆಹಣ್ಣು, ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟು ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು ಸಕ್ಕರೆಯಿಂ ಕೊಳ್ಳಲು ವಾತಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿದ್ಯೆವಿ. ೧೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಏಲಾದಿಚೂರ್ಣ]

ಕಿರಿಕಿರಿ 'ಕಿಱುಕಿಱು' ನೋ.

ಕಿರಿಕಿರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಸಮಾಧಾನ ಪಡು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಹಬ್ಬಕ್ಕಾದರೂ ಊರಿಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಅವರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಕಿರಿಕಿರಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಪಸ. ೨೪೧). [ಕಿರಿಕಿರಿ (< ಕಿಱುಕಿಱು) + ಪಡು₁]

ಕಿರಿಕುಂಬಳೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕಕುಂಬಳ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [ಕಿರಿ₃(< ಕಿಱು₂)+ ಕುಂಬಳ]

ಕಿರಿಕೊಂಬು 'ಕಿರಿಗೊಂಬು' ನೋ.

ಕಿರಿಗಂಚಿ (ನಾ). ಧಾರೆಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಮುಹೂರ್ತದ ಮರುದಿನದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಇಲ್ಲಿಗೆ ಧಾರೆಯ ದಿನದ ಮದುವೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಕಿರಿಗಂಚಿ (ನಮ್ಮೂರು. ೧೦೧). 'ಮರಿಗಂಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿರಿಗಂಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ; ಗೆಜ್ಜೆ: (ಕಿ). 'ಕಿಱುಗಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಗಂಟೆ₂]

ಕಿರಿಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಡಲೆ; ಸಣ್ಣ ಕಡಲೆ: (ಕಿ). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕಡಲೆ]

ಕಿರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು; ಸಣ್ಣ ಕಣ್ಣು: ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಿರಿಗಣ್ಣಾಗಿ ನೋಡಲು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು (ಐಮ್ಮದ್ರ. ೧೧೨). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಿರಿಗನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಚಿಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು" (ಗಂಗಾಮ. ೮೫). ೨. "ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕನ್ನಿಕೆ₁]

ಕಿರಿಗರಕೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೃಪಿಗಿ. ೪೦–೮೦೦). [?]

ಕಿರಿಗೂದಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೂದಲು; ಗಿಡ್ಡ ಕೂದಲು: ಸಿಂಹದ . . . ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಿರಿಗೂದಲು ಇರುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೬). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕಿರಿಗೆ 'ಕಿಱುಗೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಗೊಂಬು, ಕಿರಿಕೊಂಬು, ಕಿರ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೋಡು, —ಶೃಂಗ: (ಕಿ). ೨. ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ, —ಗೆಲ್ಲು; ಟೊಂಗೆ: (ಕಿ). **ಕಿರಿಕೊಂಬು**: ೨. (ಕಿ). **ಕಿರ್ಕೊಂಬು**: ೨. "ಕಿರಿಕೊಂಬು, ಕಿರ್ಕೊಂಬು – ಸಣ್ಣ ಟೊಂಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೊಂಬು₂]

ಕಿರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡು; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು: ಜಗದಗಲವನ್ನು ಕಿರಿಗೊಳಿಸಿ . . . ನಮ್ಮನ್ನು ವಿಶ್ವ ಕುಟುಂಬಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ರೈಲುಗಾಡಿ ನಿಜವಾಗಿ ಇಂದಿನ ಕಾಮ ಧೇನುವಲ್ಲವೆ? (ಮುಂಗಾಪು. ೩೧). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಕಿರಿಗೊರಳು (ನಾ). ಕಿರು ಧ್ವನಿ; ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿ: (ಕಿ). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕಿರಿಗೋಣಿ, ಕಿರಿಗೋಳಿ (ನಾ). ಗೋಣಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ವೈಶಿಗ. ೬೭–೧೩೭೭). **ಕಿರಿಗೋಳಿ**: ಪೀಲಾಲದ ಮರ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಜೇವಿ, ಪಿನಪಾಲ (ವೈಶಿಗ. ೩೬–೭೨೪). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಗೋಣಿ$_1$]

ಕಿರಿಗೋಳಿ 'ಕಿರಿಗೋಣಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಚರಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹೀರ, ಕಿರಿಚರಿಪ್ಪೆ (ವೈಶಿಗ. ೪೨–೮೩೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಚರಿಪ್ಪೆ?]

ಕಿರಿಚಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸೆರ್ವಾಳಿ, ಕಿರಿಚಳ್ಳಿ (ವೈಶಿಗ. ೨೪–೪೫೪). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಚಳ್ಳಿ]

ಕಿರಿಚಾಟ, ಕಿರುಚಾಟ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಅರಚುವಿಕೆ: ಹಾಟೀಲು, ಹಾಡಿದ ಹಾಡು, ಬಾನುಲಿದ ಕಿರಿಚಾಟ (ಅರಳು. ೪೨೬). **ಕಿರುಚಾಟ**: ನಿನ್ನ ಕಿರುಚಾಟ ನಿಲ್ಲಿಸು (ಶಾಲಿವು. ೬೮); ಅಗ ಅವನ ಕಿರುಚಾಟ ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ದೀಪದ. ೬೦). [ಕಿರಿಚು (< ಕಿಱುಚು) + ಆಟ]

ಕಿರಿಚು 'ಕಿಱುಚು' ನೋ.

ಕಿರಿಚುನಗೆ (ನಾ). ಅರಚುವ ನಗೆ; ವಿಕಟಹಾಸ: ಅವಳ ತಾರಸ್ವರದ ನಗೆ ಇತರರ ವಿಕಾರವಾದ ಕಿರಿಚುನಗೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೪೫). [ಕಿರಿಚು (< ಕಿಱುಚು) + ನಗೆ]

ಕಿರಿಜಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಲಿಗಿಡ: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿ ಗೊಬ್ಬಳಿ, ಕಿರಿಜಾಲಿ (ವೈಶಿಗ. ೧–೧೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕಿರಿಜಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಕೊತ್ತಲ ಒಳ ಮನೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ಕಟ್ಟಾರ ಸುತ್ತ ಕಿರಿಜಿಡ್ಡಿ ಬಡಿದಾರ ತಾಯಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಜಿಡ್ಡಿ]

ಕಿರಿಟೆ (ನಾ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಜೀರುಂಡೆ; ಚಿಮ್ಮುಂಡೆ: ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ ಕಿರಿಟೆಗಳು ಕಿರಿಗುಟ್ಟು ತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜಂಕೆಯ ಸವಾರಿ ಬಂತು (ಮಣಿಸ. ೯೨). [← ಮರಾ. ಖಿರೀಟ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೊಣ]

ಕಿರಿತಗ್ಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಭಾರಂಗಿ, ಕಿರಿತಗ್ಗಿಗಿಡ (ವೈಶಿಗ. ೨೩–೪೨೦). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ತಗ್ಗಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರಿತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತನ; ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತನ: ತನ್ನ ಕಿರಿತನದಕಲ್ಪನೆ ಅನಂದನಿಗೆ ಆಯಿತು (ಮುರುಳು. ೫೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + -ತನ]

ಕಿರಿತಮ್ಮ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತಮ್ಮ; ಸಹೋದರರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವನು: (ಶಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ತಮ್ಮ]

ಕಿರಿತುರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸಣ್ಣ ತುರುಚಿ: ಸಣ್ಣ ತುರಚಿ, ಕಿರಿತುರಚಿ, ಕಿರಿಬೆರಳು (ವೈಶಿಗ. ೭೫–೧೫೩೧). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ತುರಚಿ (< ತುಱುಚಿ)]

ಕಿರಿತೂತು (ನಾ). ಚಾಡಿಮಾತು (?): ವಾಮನರಾಯರ ಕಿರಿತೂತಿ ನಿಂದ ನರಸಿಂಗಭಟ್ಟ ಹೆದರಿ ದೂರವಾದ (ಮುರಳಿ. ೬೬). [?]

ಕಿರಿದಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಕಾಲುದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ : (ಶಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕಿರಿದು 'ಕಿಱಿದು' ನೋ.

ಕಿರಿನಳ್ಳು (ನಾ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ನರಳುವಿಕೆ; ಸಣ್ಣ ನರಳಾಟ: ಸಾಯೋಕಿನಕ ಕಿರಿನಳ್ಳು ನರಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೇನು (ಬೆಳುಮ. ೧೪೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ನಳ್ಳು$_2$ (< ನರಳು$_2$)]

ಕಿರಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲೊಳಗೆ, ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಜೋತಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಮಾಂಸಖಂಡ; ಸಣ್ಣನಾಲಗೆ: (ಶಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ನಾಲಗೆ]

ಕಿರಿನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳು ಮಾತಾಡು; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತನ್ನು ನುಡಿ: (ಶಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಿರಿನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಮಾತು; ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಮಾತು: ದಾಸರ ಕಿರಿನುಡಿಗಳು ಕೆಲವು ಸಲ ಕಿಡಿಯಂತೆ ಸಿಡಿಯುತ್ತವೆ (ತವಸಿ. ೧೬೦). ೨. ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿಯ ಮಾತು : (ಶಿ). ೩. ಅಲ್ಪವಾದ ಮಾತು ; ಸಣ್ಣಮಾತು ; ಕೀಳುನುಡಿ. 'ಕಿರುನುಡಿ' ಪರಾ. [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿರಿನೋಟ 'ಕಿಱುನೋಟ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಂಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಂಚೆ; ಸಣ್ಣಪಂಚೆ: ಈತ ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಕಿರಿಪಂಚೆಯ ಸಹಿತವಾಗಿ ನೀರಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಪಂಚೆ]

ಕಿರಿಪಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪಾರಿ: ಗಾಡಿಯ ಕಿರಿಪಾರಿ ಮುರಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಪಾರಿ$_1$]

ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ 'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಿಲ್ಲೆ 'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಂಚಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ: ಅಡುಸೋಗೆ ಬೇರು, ಕಹಿಪಡವಲ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಕಿರಿಪಂಚಮೂಲ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೨೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಪಂಚಮೂಲ]

ಕಿರಿಪಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಪಡಲ: ಕಾಕಮಂಚಿ, ಮೊಳಲುಬದನೆ, ಕಿರೀಪಡಲ, ಪಡಲ (ನವ್ಯಸು. ೨೩೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಪಡಲ$_1$]

ಕಿರಿಬನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬನ್ನಿಮರ: "ಶಮೀರಃ, ಅಲ್ಪಾ ಶಮೀ – ೨ ಕಿರಿಬನ್ನೀಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿರಿಬಿದಿರು (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗಂಡುಬಿದಿರು, ಕಿರಿ ಬಿದಿರು (ವೈಶಿಗ. ೨೯–೫೬೭). 'ಹೆಬ್ಬಿದಿರು' ಪರಾ. [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು 'ಕಿರಿಬೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿರಿಬೆರಳು$_1$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆರಳು; ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ: ಕಿರಿಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ್ದೇ ಉಂಗುರ ಬೆರಳು (ರೂಢಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಕಿರಿಬೆರಳು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಣ್ಣತುರಚಿ, ಕಿರಿತುರಚಿ, ಕಿರಿಬೆರಳು (ವೈಶಿಗ. ೭೫–೧೫೩೧). [?]

ಕಿರಿಬೊಟ್ಟು, ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. = ಕಿರಿಬೆರಳು. ೨. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಅಲಂಕಾರ ಬಟ್ಟು: (ಶಿ). **ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು** : ೧. ಕಿರಿಬೆಟ್ಟಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಮಡಿಕಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭–೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಬೊಟ್ಟು$_1$]

ಕಿರಿಮೆ (ನಾ). ಕಿರಿತನ; ಸಣ್ಣತನ: ಕಲೆಯ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕಿರಿಮೆ ಅದು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಆ ಹೇಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ (ಜಾನಗೀ. ೨). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_3$) + -ಮೆ$_1$]

ಕಿರಿಯಗುರು 'ಕಿಱಿಯಗುರು' ನೋ.

ಕಿರಿಯನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ; ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ : (ಶಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕಿರಿಯಮ್ಮ 'ಕಿಱಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಕಿರಿಯಯ್ಯ 'ಕಿಱಿಯಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಿರಿಯಾತು, ಚಿರಾಯತ, ಚಿರಾಯಿತ, ಚಿರ್ಯಾತ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ: (ಆ). **ಚಿರಾಯತ:** ವನತಿಕ್ತಕಾ (ಚಿರಾಯತ) . . . ಪಿತ್ತನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೬೪-೨೬); "ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ, ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಒಂದು ಸಸ್ಯ ಜಾತಿ; ಚಿರಾಯತ; ಕಿರಿಯಾತು ಗಿಡ" (Gentian. ೩೦೫೨). **ಚಿರಾಯಿತ:** ಚಿರಾಯಿತ, ನೆಲಬೇವು . . . ಮೊಲೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೇದು (ಸಕವ್ಯ. ೮೫); ಚಿರಾಯತದ ಪುಡಿ ೬ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೨). **ಚಿರ್ಯಾತ:** (ಆ)

[← ಮರಾ. ಕಿರಾಈತ. < ಸಂ. ಕಿರಾತ]

ಕಿರಿಯಿಸು, ಕಿರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸು; ಬೋಳಿಸು: ಅಲ್ಲಿ ಬಟುಯಂ ತಲೆಯಂ ಕಿರಿಯಿಸಿ ದಿವಸಮನಲಸದೆ ಬೆಸಗೊಳ್ವನಂತು ಗಾವಿಲನಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೪). **ಕಿರಿಸು$_1$:** ತಲೆಯಂ ಕಿರಿಸಿ ಕರಿಯ ಕೋವಣಮನುಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೦-೧೧). [ಕಿರಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿರಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹಂದಿಯ ಮುಖ; ವರಾಹಮುಖ. ೨. ವರಾಹಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕಿರಿವಕ್ತ್ರನುಗ್ರ ಶಿಖಿವಕ್ತ್ರಂ . . . ರುರುವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸೆದರ್ಶಿಶ್ವೇಶ್ವರಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೪).

[ಕಿರಿ$_8$ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕಿರಿವಾತು 'ಕಿಱುಮಾತು' ನೋ.

ಕಿರಿವಿ 'ಗಿರವಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಸೀಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಸೀಸಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ಸೀಸ ಪದ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪದ್ಯ ಪ್ರಕಾರ: ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಿರಿಸೀಸದ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಡಬಹುದು (ಛಂದೋವಿ. ೨೦೩).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಸೀಸ$_1$]

ಕಿರಿಸು$_1$ 'ಕಿರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕಿರಿಸು$_2$ 'ಕಿರಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಸೆ, ಕಿರಸೆ, ಕಿರಿಸು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ: ಬಿಲ್ಲಂಬು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸೆಗಳಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿಪ್ಪವುರಿಮಾರಿಯಂತೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೩೨). ಖಂಡೆಯ ಕಿರಿಸೆ ಕಠಾರಿ (ಭರಚ. ೬೩-೧೦). **ಕಿರಸೆ:** ಕಿರಸೆ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). **ಕಿರಿಸು$_2$:** ವಿರಾಜಿಪ ಕಿರಿಸನು ಪಿಡಿದ ಭೂಭುಜನು ಕಳಿಂಗ (ನಾಗಕು. ೧೨-೬೫). [← ಹಿಂ. ಕಿರಚ, ಕಿರ್ಚ್ < ಸಂ. ಕೃತಿ]

ಕಿರಿಸ್ತಾನ, ಕಿರಸ್ತಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಕ್ರಿಸ್ತಮತೀಯ: ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕಿರಸ್ತಾನರಾಗೋದೇ ನಿಜ (ಮಾಗಣದ. ೨೫); ನೆರ್ಸ್ ಏನು ಕಿರಸ್ತಾನರವಳು ಕೆಟ್ಟು ಹೋದಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೧). (ಗು). ೨. ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕ್ರೈಸ್ತ ಜಾತಿಯ: ಕಿರಿಸ್ತಾನರ ಹುಡುಗಿಯ ಹಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಎಳಕ. ೧). **ಕಿರಸ್ತಾನ:** ೨. ನನಗೊಬ್ಬ ಕಿರಸ್ತಾನ ಗೆಳೆಯರಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೭೨).

[← ಹಿಂ. ಕ್ರಿಸ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕಿರಿಸ್ತಾನ್ < ಇಂ. Christian]

ಕಿರಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆಯ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಜೀವಂತೀ, ಜೀವಿನೀ, ಜೀವಾ, ಜೀವನೀಯಾ, ಮಧುಸ್ರವಾ - ೫ ಕಿರಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೨೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲ್ಯೆ)]

ಕಿರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚಿಕ್ಕಹುಲ್ಲು: (ಆ).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಿರಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ ಕೆಳಗಿನ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ: "ವಸ್ತಿಃ, ನಾಭೇರಧಃ - ಹೊಕ್ಕಳ ಕೆಳಗಣ ಕಿರಿಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೬೫). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ, ಕಲ್‌ಪೊನ್ನೆ, ಹರಳುಹೊನ್ನೆ, ಬೊಬ್ಬಿ, ಇರ್ಕೆ (ವೈಶಿಗ. ೧೬-೨೮೬).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕಿರೀಟ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಮಕುಟ; ಮುಡಿ: "ಉಷ್ಣೀಷಂ ಕಿರೀಟಮಾ ಕೋಟೀರಮೆಂದೆನಲು ಮಕುಟಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೯); ಅಮರಕಿರೀಟಮಂಡಿತಚರಣ ಚಾರುಚರಿತ್ರ ನಿರುಪಮಭಾಳಶಿಖಿನೇತ್ರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೨). ೨. (ಅಲಂ) ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ತನ್ನ ಗಂಡ ತುಂಬಾ ಓದಿದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಿರೀಟ ಬಂದಂತೆ (ದೂರಪ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಿರೀಟಧಾರಣೆ (ನಾ). ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ: ಈ ದೇವಾಲಯದ ರಂಗಮಂಟಪವನ್ನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತನ್ನ ಕಿರೀಟಧಾರಣೆಯ ಮಹೋತ್ಸವದ ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ . . . ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೫೦೬). [ಕಿರೀಟ + ಧಾರಣೆ]

ಕಿರೀಟಯೋಗ (ನಾ). ಅರಸನಾಗುವ ಯೋಗ: ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಇರ್ಪುದೆಂದರ್ ಕುಂತಳ ಕಿರೀಟಯೋಗಂ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೩).

[ಕಿರೀಟ + ಯೋಗ]

ಕಿರೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ೨. ಇಂದ್ರ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದ ಕಿರೀಟಿಯುಮೆನ್ನನುಜನನಿಕ್ಕಿಕೊಂದ ಭೀಮನುಮೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೫-೨೫); ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿನಲಿ ಕಂಡಿದಿರು ಬಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೮೩). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂಗನಹಕ್ಕಿ: "ಮೌಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಕುಳಿ] ಕಿರೀಟಿ ಚಾಷಂ ಕೊಟ್ಟುಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪); "ಚಾಷಃ, ಕಿಕೀದಿವಿಃ - ೨ ಹಂಗನಹಕ್ಕೀ ಹೆಸರು; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಅಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಲಪಕ್ಷಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೩೮). [< ಸಂ. ಕಿರೀಟಿನ್]

ಕಿರೀದಡ (ನಾ). (?): ಆ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಹಾಗೆ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ ಕಿರೀಧಡದ ಹಾಗೆ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಿಂತು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೦೦); ಆಗ ಈ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕಿರೀದಡದ ಹಾಗೆ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮರ್ಥನಾದ ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠನುಂಟೆ (ಕೃವಾಕ. ೧೫೬). [?]

ಕಿರೀಹುಳಿಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರೀಹುಳಿಪ, ಹುಳಿ, ಮುದ್ದಿನಕೋಡುಸೊಪ್ಪು, ಸಣ್ಣಗೂಗೆ (ವೈಶಿಗ. ೮-೧೨೬). [?]

ಕಿರು 'ಕಿಱು$_2$' ನೋ.

ಕಿರುಂಡೆಗ (ನಾ). ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಹಡೆದ ಮಗ (?): ಎಮ್ಮ ಪಟ್ಟಿತಿ ಜಯಾವತಿ ಬೆಸಲೆಯಾದಳ್ ಕಿರುಂಡೆಗನಂ ಪೆತ್ತಳಾರುಮನಱಿಯಲೀಯದೆ ನೆಲಮನೆಯೊಳಡಂಗಿರ್ಪೋಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೧೨). [?]

ಕಿರುಕಣ್ 'ಕಿರುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಿರುಕರಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: ಬೆಳುಗಾರ ಕರ್ಪೂರ ಹಿಪ್ಪಲಿರಸ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಕಿರುಕರಂಜಿಯ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಉಂಡೆಯ ಮಾಡಿ . . . ತೇದು ಲೇಪಂ ಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೦).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕರಂಜಿ (< ಕರಂಜ$_1$)]

ಕಿರುಕಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಕಿತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿರುಕಿತ್ತಳೆ . . . ಸಾರ್ವರ್ತುಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತಿಳೆ)]

ಕಿರುಕುಣಿ ‘ಕಿಱುಗುಣಿ’ ನೋ.
ಕಿರುಕುಸಾಲೆ ‘ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ’ ನೋ.
ಕಿರುಕುಳ$_1$ ‘ಕಿಱುಕುಳ$_1$’ ನೋ.
ಕಿರುಕುಳ$_2$ ‘ಕಿಱುಕುಳ$_2$’ ನೋ.
ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರು . . . ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ (ವಚಥಾ. ೨೫೪); ತಾನು ಅವನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೨೩). [ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]
ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. ‘ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸು’ ಪರಾ.
[ಕಿರುಕುಳ$_2$ (< ಕಿಱುಕುಳ$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]
ಕಿರುಕೊಳ ‘ಕಿಱುಕುಳ$_2$’ ನೋ.
ಕಿರುಕೋಣೆ ‘ಕಿರುಗೋಣೆ’ ನೋ.
ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ ‘ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ’ ನೋ.
ಕಿರುಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕತ್ತಲೆ: “ಅವತಮಸಂ – ೧ ಕ್ಷೀಣೇಧ್ವಾಂತೇ – ಕ್ಷೀಣವಾದ ಕತ್ತಲೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ – ಕಿರುಗತ್ತಲೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]
ಕಿರುಗತ್ತಿ ‘ಕಿಱುಗತ್ತಿ’ ನೋ.
ಕಿರುಗಬ್ಬ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ: ಶ್ಲೋಕದೊಳಗಡಕವಾದ ಕಿರುಗಬ್ಬವು (ನಾಡೋಜ. ೩೪೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಕಬ್ಬ$_1$]
ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ ‘ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ’ ನೋ.
ಕಿರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಾಣಿಕೆ: ಬಡವನ ಈ ಕಿರುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]
ಕಿರುಗಾಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಳಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ: ಮೆಯ್ಯಾಪ್ಯಾಯನಂಬಡಿಪ ಕಿರುಗಾಳಿ ಸುಳಿವುದುಂ (ಸಂಪಪ. ೨೮-೧೨೮).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಗಾಳಿ$_1$]
ಕಿರುಗಿಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗಿಡ; ಸಣ್ಣಗಿಡ: ಇನಿತು ಕಿರುಗಿಡದೊಳಿನಿತು ಹಿರಿಹೂವು (ಅನಿಕೇ. ೨೩-೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]
ಕಿರುಗುಟ್ಟಾಟ (ನಾ). ಕಿರುಚಾಟ: ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಕಿರುಗುಟ್ಟಾಟ ಗುಂಯಿಗುಟ್ಟಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೮).
[ಕಿರುಗುಟ್ಟು + ಆಟ]
ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ಕಿರಿಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಳಾಡಿಸು: ಸುಮ್ಮನೆ ಕಾಲತಳ್ಳಿ ಆ ರಾಮಣ್ಣನ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ರಂಟರ. ೧೮).
[ಕಿರುಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]
ಕಿರುಗುಟ್ಟು, ಕಿರ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರುಚು; ಚೀರು; ಗೋಳಾಡು: ಆ ನೋವು ತಡೆಯಲಾರದೇ ಕರಡಿ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩); ಗುಲಾಮರು ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಹೋದರು (ಸೈಗಂಬ. ೧೫೨). ೨. (ಬಾಗಿಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡು. **ಕಿರ್ಗುಟ್ಟು**: ೧. ಕಿರ್ಗುಟ್ಟುತೆ ಮುಂದಟ್ಟಿ ಪಡಂಮುಟ್ಟುತೆ ಸೂಕರನಡರ್ದು ಸಾರ್ದುದು ಮೆಳೆಯಂ (೧೦ಕ. ೧-೧೨೨).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]
ಕಿರುಗುಡಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಸಣ್ಣಗೂಡು, —ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿನ ಶೈಲಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎಂದರೆ. . . ಲಲಿತವಾದ ಕಿರುಗುಡಿ Niche)ಗಳಲ್ಲೂ ತುಂಬಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೬೨೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಗುಡಿ$_1$]

ಕಿರುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ‘ಕಿರ್’ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗೊಬ್ಬರದ ಭಾರದಿಂದ ಅದರ ಚಕ್ರಗಳು ಕಿರುಗುಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೨೬೬).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]
ಕಿರುಗುಣಿ$_1$ ‘ಕಿರಗಣಿ’ ನೋ.
ಕಿರುಗುಣಿ$_2$ ‘ಕಿಱುಗುಣಿ’ ನೋ.
ಕಿರುಗುಡ್ಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಡ್ಡ: ದೈಲನ್ನು ದಾಟಿ ಕಿರುಗುಡ್ಡವನ್ನೇರಿ ಆ ಬದಿಗೆ ಇಳಿದು ಹೋದುದನ್ನು ಕರಿಯನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೨೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗುಡ್ಡ$_2$]
ಕಿರುಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕುಪ್ಪಸ; ಸಣ್ಣ ರವಿಕೆ: ಕಿರುಗುಪ್ಪಸದ ಕಂದುಗೂದಲಿನ ನೀಲಿನೇತ್ರಗಳ ಏಳು ವರ್ಷದ ಅವಳ ಮಗಳು (ಪುನರು. ೧೪೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಪ್ಪಸ]
ಕಿರುಗುರುಟಿಗೆ, ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಿರುಗುರಟಿಗೆಯ ಬೇರು . . . ಕಾಳಾಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲರೆದು ಮೂರು ದಿನಗಳು ಕುಡಿಯೆ ಪಕ್ಕೆಶೂಲೆ ಹರ (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೫೨). **ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ**: ಅಡುಸೋಗೆ ಸೊಪ್ಪು, ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು, ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಪ್ಪು. . . ಚೂರ್ಣಂಗೆಯ್ದು (ಸಕವೈ. ೨೨೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಕುರುಟಿಗೆ]
ಕಿರುಗುಳ್ಳ ‘ಕಿಱುಗುಳ್ಳ’ ನೋ.
ಕಿರುಗೆ ‘ಕಿಱುಗೆ$_1$’ ನೋ.
ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ‘ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ’ ನೋ.
ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ ‘ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆ’ ನೋ.
ಕಿರುಗೈ ‘ಕಿಱುಗೈ’ ನೋ.
ಕಿರುಗೋಣಿ ‘ಕಿಱುಗೋಣಿ’ ನೋ.
ಕಿರುಗೋಣೆ, ಕಿರುಕೋಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕೋಣೆ: ಪಿಸುನುಡಿಗಳ ಮಾರ್ದನಿಗಳ ಕಿರುಗೋಣೆಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷದಾ. ೧-೧೧). **ಕಿರುಕೋಣೆ**: ಅವನು ಕಿರುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇಲಂಗಿಯನ್ನು ತೆಗೆದಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ (ಪುನರು. ೩೫೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕೋಣೆ$_1$]
ಕಿರುಗೋಳಿ ‘ಕಿಱುಗೋಣಿ’ ನೋ.
ಕಿರುಚಲು ‘ಕುರುಚಲು’ ನೋ.
ಕಿರುಚಾಟ ‘ಕಿರಿಚಾಟ’ ನೋ.
ಕಿರುಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರಚು; ಕೂಗಾಡು: “ನಾಯಿ ತಪ್ಪುಮಾಡಿತು” ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಕಿರುಚಾಡಿದರು (ಶಾಲೆಮ. ೨೦೬); ಕಿರುಚಾಡುತ್ತ ಇವರನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು (ನನ್ನಜೊ. ೫೮). [ಕಿರುಚು (< ಕಿಱುಚು) + ಆಡು$_1$]
ಕಿರುಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು: ಛಡಿ ಹಿಡಿದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಿರುಚಿಸುವ ಬೋಧನ ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿ . . . ನೂತನಕ್ರಮ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೫೩).
[ಕಿರುಚು (< ಕಿಱುಚು) + -ಇಸು$_3$]
ಕಿರುಚು ‘ಕಿಱುಚು’ ನೋ.
ಕಿರುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹರೆಯದವಳು; ನವತರುಣಿ: ಕಿರುಜವ್ವನೆಯರೆರಬರು ರಾಯಸೆಜ್ಜೆಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ನಿಂತು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೮೩-೬).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಜವ್ವನೆ]
ಕಿರುಟಿಗ, ಕಿರುಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಲಿಂಗಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕಿ). **ಕಿರುಟಿಗೆ**: (ಕಿ). [?]
ಕಿರುಟಿಗೆ ‘ಕಿರುಟಿಗ’ ನೋ.
ಕಿರುಡಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಡಕ್ಕೆ; ಚಿಕ್ಕ ಡಕ್ಕೆ: ತನ್ನ ಕಿರುತ[ಡ]ಕ್ಕೆಯ ತಾಳಕ್ಕನುವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೩).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಡಕ್ಕೆ]

ಕಿರುಡೊಳ್ಳು 'ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಿರುತಮ್ಮ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ; ಕಿರಿಯ ತಮ್ಮ: ಕಿರುತಮ್ಮಂಬೆರಸೀ ಚತುಃಶ್ರುತಿಗೆ ವೇದಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಂ . . . ಮೆರೆಸಲ್ (೧೧ಎಂ. ೫೧-೪).

ಕಿರುತಾರಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಕ್ಷತ್ರ: ಈ ಕಿರುತಾರಗೆಯೇ ಅರುಂಧತಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ತಾರಗೆ]

ಕಿರುತಾಳಿ 'ಕಿಱುದಾಟಿ' ನೋ.

ಕಿರುತೊರೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹೊಳೆ; ಸಣ್ಣನದಿ: ಕಡಲು ಕಿರುತೊರೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ಏನು ಸಿಕ್ಕೀತು? (ಬೆತಂಬಾ. ೫).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ತೊರೆ (< ತೊಱೆ)]

ಕಿರುತ್ತಿರುವಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿರುತ್ತಿರುವ ನೂರೆಳಿವಿಸೋಳ್ ಪಂಡಿ ಪೊದಱ ಎಮ್ಮ ತುಱುಗೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೨-೪; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಿರುದಂಗಿ 'ಕಿಱುದಂಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುದನಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: "ಕಲಂ ವಿಂಕಶೇ – ಕಿರುದನಿಯಂ ಮಾಡಿದವುದು" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೯೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ದನಿ]

ಕಿರುದಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಕಾಲ್ದಾರಿ: ಕಾವೇರಿ ತೋಟದ ಕಿರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ದಾರಿ]

ಕಿರುದಿನ್ನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ; ಮೊರಡಿ: ಅದೊಂದು ಕಿರುದಿನ್ನೆ; ಭರದಿಂದ ಏರುತಲಿದ್ದೆವು (ಚಿಂದುಟ. ೧೪).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ದಿನ್ನೆ]

ಕಿರುದುರುಚಿ (ನಾ). ತುರುಚೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ತುರುಚಿ (< ತುಱುಚಿ)]

ಕಿರುದೆಂಗು 'ಕಿಱುದೆಂಗು' ನೋ.

ಕಿರುದೆರೆ 'ಕಿಱುದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಿರುದೆಱೆ 'ಕಿಱುದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಿರುದೇಂಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿರುದೇಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿರುನಗೆ 'ಕಿಱುನಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುನಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಡೆ; ಸಣ್ಣನಡಿಗೆ: "ಲಿಟ್ . . . ಲೇಶ್ಮವ್ವಂ, ಈ ೭ ಕಿರುನಡೆ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೨೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ನಡೆ]

ಕಿರುನಡೆವಂತ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು; ಚಿಕ್ಕನಡಗೆಯವನು: "ಲೇಶನ್ . . . ಲಿಪ್ಸವಾನ್ ಈ ೫ ಕಿರುನಡೆವಂತಂ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೨೩). [ಕಿರುನಡೆ + –ವಂತ]

ಕಿರುನಾಲಗೆ 'ಕಿಱುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಿಮಿತ್ತ: ಎಲ್ಲರ ಕೊರಗಿನಲ್ಲೂ ಕಿರುನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಆ ಹಿರಿಯ ನಿಮಿತ್ತ ಅನುಕಂಪದಿಂದ ಕರುಣಿಸಿದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೧೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ನಿಮಿತ್ತ]

ಕಿರುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾತನಾಡು; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತನಾಡು. ೨. ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು; ಮೆಲ್ಲಗೆ ನುಡಿ: ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿಯಂತಿನಿದಾಗಿ ನೀನದನೆ ನುಡಿದೆಂದು ಹೇಸು ಕಿರುನುಡಿದಂ (ಗೊರೊಭಾ. ೫-೧೨೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಿರುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮಾತು; ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಮಾತು: ಸರ್ವಜ್ಞನ ಕಿರುನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅವಿತುಕೊಂಡಿದೆ (ತವಸಾ. ೨೬). ೨. ಸಣ್ಣದನಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತು: (ಕಿ). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು; ಅಗೌರವದ ನುಡಿ; ಸಣ್ಣಮಾತು: (ಕಿ). 'ಕಿರಿನುಡಿ' ಪರಾ. [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ 'ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ 'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಪುಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಪುಟ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಪುಟಪಾಕ: ಖರ್ಪರಯಂತ್ರದಿಂದ ಕಿರುಪುಟವನ್ನು ಹಾಕಿ . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚೂರ್ಣಮಾಡಲು ಶುದ್ಧ ಸಿಂಧೂರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೫).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಪುಟ$_2$]

ಕಿರುಪೊರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕಟ್ಟು: ಪೊರೆಯಂ ಕೊಳಲ್ಪಂದರೆಲ್ಲಂ ಕೆಲದ ಕಿರುಪೊರೆಗಳಂ ಮಾರುಗೊಂಡು (ಕಗವಿ. ೯೧ ರಾಜಾವಳಿಕಥೆ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಪೊರೆ$_1$ (< ಪೊಱೆ$_5$)]

ಕಿರುಬ 'ಕಿಱುಬ$_1$' ನೋ.

ಕಿರುಬಂಡಿ 'ಕಿಱುವಂಡಿ' ನೋ.

ಕಿರುಬತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಭತ್ತ; ಜೀರಿಗೆ ಸಂಭಾರದ ಭತ್ತ: "ಅಣುಃ, ೧ ವ್ರೀಹಿಭೇದಃ, ಕಿರುಭತ್ತ, ಸಣ್ಣಭತ್ತ, ಜೀರಿಗೆ ಸಂಭಾರದ ಭತ್ತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಬತ್ತ$_1$]

ಕಿರುಬಯಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಸೆ; ಅಲ್ಪಬಯಕೆ: ಮತ್ತೀಕೆ ಮನಸಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಬರಬಾರದು ಎನ್ನುವ ಕಿರುಬಯಕೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಬಯಕೆ]

ಕಿರುಬಲೆ 'ಕಿಱುವಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಬಾಗಿಲು 'ಕಿಱುವಾಗಿಲು' ನೋ.

ಕಿರುಬಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಸಣ್ಣಹುಡುಗ: ಕೊಲುವೆಯಾದರು ಒಮ್ಮೆ ಕಳುಹಿಕೊಡು; ಮರಳುವೆನು ಮೊಲೆಯುಣಿಸಿ, ಕಿರುಬಾಲನಾಣೆ ದಿಟವಮ್ಮಾ (ಕಎಫು. ೩೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಬಾಲ]

ಕಿರುಬುಲಿ, ಕಿರುಹುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರುಬುಲಿ ಸುರಸುಂಗೀ ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ರಸ ಒಂದು ಮಾನವಂ ಹಿಂಡಿ (ಸಕವೈ. ೭೦). **ಕಿರುಹುಲಿ**: ನೆಲಾವರೆ ಬೇರು . . . ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರುಹುಲಿ ಬೇರು . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜಜ್ಜಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲದುವುದು (ಎವ್ವವಿ. ೧೫೫). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಪುಲಿ (< ಪೂಲಿ ?)]

ಕಿರುಬೆಮರು 'ಕಿಱುಬೆಮರ್' ನೋ.

ಕಿರುಬೆವರು 'ಕಿಱುಬೆಮರ್' ನೋ.

ಕಿರುಬೇರು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬೇರು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಲ್ಪಾಧಾರ: ನೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಕಿರುಬೇರ ನಾವೊಂದು ಕಾಣುವೊಡೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೧೧-೧೩೨).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕಿರುಮಂಜಿ 'ಕಿರಮಂಜಿ' ನೋ.

ಕಿರುಮಂಜಿ ಅಜ್ವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಮಂಜಿ ಅಜ್ವಾನ, ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೯೧). [?]

ಕಿರುಮಂಜಿಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: (ದಕ್ಷಿಣ ಯುರೋಪಿನಲ್ಲೂ, ಉತ್ತರ ಆಫ್ರಿಕದಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಕರ್ಮಿಸ್‌ಹುಳು; ಕಿರುಮಂಜಿಹುಳು (Kermes. ಇಂಕನಿ). [ಕಿರುಮಂಜಿ (< ಕಿರಮಂಜಿ) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕಿರುಮಗು 'ಕಿಱುವಗು' ನೋ.

ಕಿರುಮನೆ 'ಕಿಱುವನೆ' ನೋ.

ಕಿರುಮೆಣಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಿಡ್ಡಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಾಂಧಾರಿಮೆಣಸು; ಲವಂಗ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ: ಕಿರುಮೆಣಸಂತೆ ಬಲು ಕಾರವಿಹನೀತ (ಹಬ್ಬರ. ೭-೧೨).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಮೆಣಸು (< ಮೆಣಸು)]

ಕಿರುಮೊರಡಿ 'ಕಿಱುಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಕಿರುವಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಾದ; ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ: ಕಾಂತನ ಕಳುಹಲು ಕಿರುವಡಿಗಳನಿಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪೋಗುತ (ಕಂಕ. ೬೬-೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಅಡಿ$_1$]

ಕಿರುವಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಣೆ; ಸಣ್ಣಮಣೆ: ಒಂದೊಂದು ಸಜ್ಜೆಯ ಸುಖಾಸನದ ಮುಮ್ಮೊಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕಿರುವಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನ ಪಿಂಜರಿಯ ತಳಿಗೆ ತಾಂಬಣಗಳಲ್ಲಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೮೩-೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಮಣೆ]

ಕಿರುವರದ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪರದ; ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ, ಗೋಣಿಯ ತಟ್ಟು, ಸೀರೆ, ದುಪ್ಪಟಿ ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಕಿರುವರದರ ಪಟಗೃಹಗಳು ಗಾಳಿಗೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವುವು (ಬಸುಗಂ. ೧೨-೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಪರದ]

ಕಿರುವರೆಯ 'ಕಿಱುವರೆಯ' ನೋ.

ಕಿರುವೊಸಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಉತ್ಸವ: ನೆರಮನೆಹೊಳಿಂದು ಕಿರುವೊಸಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದು ಕರೆವ ತಾರೆನಲೊಡನೆ ಬಿದ್ದಣಂ ಬಂತು (ಕಾಲೂರ. ೩೯-೪೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಒಸಗೆ]

ಕಿರುಶಿವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಚಂಗನೀಲರ ಕೋಷ್ಠ, ಕಿರುಶಿವನೀಬೇರು ಈ ಮೂರನು ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪಂಗೈಯಲು ಉಪದಂಶ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಶಿವನಿ (< ಸಿವನ್ನಿ)]

ಕಿರುಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಸಾಲೆ ಬೇರು, ಪರ್ಪಾಷ್ಟಕ . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿ ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೫). [?]

ಕಿರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದು; ಎಳೆಯದು: "ಚುಟ್ಟ – ಅಲ್ಪೀಭಾವೇ, ಕಿರುಸುತ್ತಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೧೯); ವರನಿಗೆ ಈ ಕನ್ಯೆ ಕಿರಿಸುತ್ತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಸುತ್ತು$_3$]

ಕಿರುಸೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಂಚ, —ಪೀಠ: ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ . . . ಮುಂತಾದವರು ಸುಖಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಿರುಸೆಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವರು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೮೨-೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಸೆಜ್ಜೆ$_2$]

ಕಿರುಸೊಡರ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೀಪ; ಸಣ್ಣದೀಪ: ಅರಿಲರಲ ಕಿರುಸೊಡರ್ ಮೇಲೆಣಿಕೆ ನಡೆವಳಿಯ ನೆಲದೊಳೀಂ ಪಸೆಯ (ಕಾಲೂರ. ೬೬-೧೧೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಸೊಡರ್]

ಕಿರುಹರೆಯ 'ಕಿಱುವರೆಯ' ನೋ.

ಕಿರುಹಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಹಾಲೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಹಾಲೆ$_2$ (< ಪಾಲೆ$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರುಹುಲಿ 'ಕಿರುಬುಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ, ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕ; ಪುಸ್ತಿಕೆ: ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ದೊರಕಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೪೦); ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತ (ನಟ್ಟುಶಾಂ. ೧). **ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ:** ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದ್ವಿಗುಣವೂ ಆಗಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂದು (ಪರಜೀ. III, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಹೊತ್ತಗೆ (< ಪೊತ್ತಗೆ)]

ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ 'ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುಳ 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರುಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಉಳಿ; ಸಣ್ಣ ಉಳಿ: (ಕ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಉಳಿ$_3$]

ಕಿರುಳು 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರೆ$_1$ 'ಕೀರೆ' ನೋ.

ಕಿರೆ$_2$ (ನಾ). ಆಣೆ; ಶಪಥ: ನೀನು ಕದ್ದಿಲ್ಲ ಅಂತ ಕಿರೆಮಾಡಿ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ ?]

ಕಿರ್ಕಿರ್ಜೋಡು (ನಾ). ಕಿರ್‌ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಜೋಡು; ಗಿರಕಿ ಜೋಡು: ಮೂರು ವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ಮದುವೆ ಜೋಡು ಮುಟ್ಟಬಾರದು ಅಂತ ಮಾವಯ್ಯ ಹೊಸ 'ಕಿರ್ಕಿರ್'ಜೋಡು ಮಾಡಿಸಿದ (ನಮ್ಮೂರು. ೨೧೯). [ಕಿರ್ಕಿರ್$_0$ + ಜೋಡು]

ಕಿರ್ಕಿರಿ 'ಕಿಱುಕಿಱು' ನೋ.

ಕಿರ್ಕೊಳ (ನಾ). ತಗ್ಗಿನ ಕೊಳ; ಕೆಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳ: ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿರ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱಿದು ವಿಟ್ಟೋಂ (ಎಕ. XVI. ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೧; 775). [< ಕೆೞಗು + ಕೊಳ$_2$]

ಕಿರ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಣ್ 'ಕಿೞ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು, ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆಯಾಗಿ ನೋಡು: ಮಿಕ್ಕು ಪುಗಲಿತ್ತು ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕುತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕ ಜಾಯಿಲನ ಬಡನಡುವಂ ಚಕ್ಕನೆ ತುಂಡಿಸಿ (೧ರಿಕ. ೧-೧೦೫). **ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು:** ಕಂಡು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿತ್ತು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೬-೫); ಮೌನವ ಹಿಡಿದಧೋಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಕೆಲಬಲನ ಬಿಡದೆ ನೋಡುತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೮೧); ದಾಡೆಯಂ ಮಸೆದು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೯). [ಕಿರ್ಗಣ್ (< ಕಿೞ್ಗಣ್) + ಇಕ್ಕು]

ಕಿರ್ಗಯ್ 'ಕಿಱುಗೈ' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗುಂದು; ಕೆಳಗೈಯಾಗು; ಕಡಿಮೆಯಾಗು: ಸಡೆದೆನುಡುಗಿದೆಂ ಮಾಸಿದೆಂ ಸೂಸಿದೆಂ ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾದೆಂ ಕಂದಿದೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೫); "ಕೈಕಿರಿದು ಆಗು; ಕೈ (ಮುರಿದವನಂತೆ) ಆಗು" (ರಕ್ಷಾಶ. ಕೋಶ). [ಕಿರ್ಗಯ್ (< ಕಿಱುಗೈ) + ಆಗು$_1$]

ಕಿರ್ಗಲ್ 'ಕಿಱುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಾಳಿ 'ಕಿಗ್ಗಾಳಿ' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಒರಪು: "ಕಿರ್ಗಿಯೆಂದು ಒಱಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಿರ್ಗಿಯೆಂದೊರಪು" (ಶಬ್ದಕೈ. ೬೬). ೨. ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ: (ಕ). [?]

ಕಿರ್ಗು$_1$ 'ಕಿೞ್ಗು' ನೋ.

ಕಿರ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಜಮೀನು (?): ತಟಾಕತತಿಯ ಕಿರ್ಗಿನೊಳ್ ಬಳೆದ ಶಾಲಿಯ ಕೆಯ್ವೊಲನಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೦-೮೧). [< ಕೆೞಗು]

ಕಿರ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೇರಿ: ಮಾರುಡಿಗೆಯೆಂಬಾ ಪುರದ ಕಿರ್ಗೇರಿಯೊಳು (ಸಾನಂಚ. ೯-೩೬). [< ಕೆೞಗು + ಕೇರಿ]

ಕಿರ್ಗೊಂಬು 'ಕಿಱುಗೊಂಬು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚು 'ಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚುಂಗೋಲ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ; ಪಾವಕಾಸ್ತ್ರ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಮಿಕ್ಕುಂ ಮೀಱುಯುಂ ಪರಿತರ್ಪ ಕಿರ್ಚುಂಗೋಲಂ ಚಿಚ್ಚರದೊಳ್ ತನ್ನೊಂದು . . . ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲಿಂ ಕಾಲ್ವೊಳೆಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೫). [ಕಿರ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು) + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣು 'ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚುರ್ವೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚೀಟ್ 'ಕಿಚ್ಚೀಟ್' ನೋ.

ಕಿರ್ತುರ್ 'ಕೀಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿರ್ದಿ, ಖಿರದ್ಧಿ, ಖಿರ್ದಿ (ನಾ). ೧. ದಿನವಹಿ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ. ೨. ಆಯ ವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡುವ ಪುಸ್ತಕ; ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ: ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಕಿರ್ದಿ ಬರೆಯಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ (ಗಂಗಾಳ. ೬೭); ಆ ವರ್ಷದ ಖಾತೆ ಕಿರ್ದಿಗಳು ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ (ಕರಚ. ೭೩೧); ಊಟಮಾಡಿ ದಿನದ ಕಿರ್ದಿಖಾತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವರು (ಗುರುಪ್ರ ೧). **ಖಿರದಿ$_1$**: ೨. ಅಧೀನಸ ವರ್ಗಖಿರದಿಗಳನ್ನವನು ತನಿಖೆ ಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೨೬೪). **ಖಿರ್ದಿ$_2$**: ೨. ಶಾನುಭೋಗ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಮನೆಯ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಖಾತೆಖಿರ್ದಿಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದುಂಬಿಚ. ೪೯); ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಾನುಭೋಗರು ಉಳಿದದ್ದು ಖಿರ್ದಿ ಪುಸ್ತಕ ದಿಂದಲ್ಲ, ಹುಲಿಯ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ (ಅಲೆಮ. ೬೪); ಅಂದರೆ ಖಾತೆಗೆ ಖಿರ್ದಿಗೆ ಜಮಾ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕಲನೆ. ೧೬೪).

ಕಿರ್ದಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು= ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಸನುಮಾಡು: ಸಾಲ ವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹೊಲವನ್ನು ಕಿರ್ದಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬). [← ಮರಾ. ಕಿರ್ದಿ; ಪಾರ. ಕರ್ದ್]

ಕಿರ್ಬರಿ 'ಕಿಟ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿರ್ಬಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬಲ್ಲಿಗಿ, ಬಲಿಗಿ, ಕಿರ್ಬಲ್ಲಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೬೩-೧೨೬೮). [?]

ಕಿರ್ಬಸಿಜ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿರ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಮೀರ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ; ಚುಕ್ಕೆಚುಕ್ಕೆಯಾದ; ಶಬಲ ವಾದ (ನಾ). ೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಣ. 'ಕಿರ್ಮೀರತೆ' ಪರಾ. ೩. ಭೀಮ ನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ. 'ಕಿಮ್ಮೀರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಿರ್ಮೀರತೆ (ನಾ). ಅನೇಕ ವರ್ಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣ; ಶಬಳತೆ: ಕಣ್ಣನಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿತಾ ಶತಶತಶತಂ ಸಹಸ್ರರೀತಿಯ ವರ್ಣಕಿರ್ಮೀರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೬-೧೩೮). [ಸಂ. ಕಿರ್ಮೀರತಾ]

ಕಿರ್ರನೆ (ಅ). ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ: ಕೂಗಿ ಕಿರ್ರನೆ ಕರೆಯು ಕರಮೇಲಾಗಿ ಬಂದಪ್ಪಳಿಸಿ ನುಲಿನುಲಿಯಾಗಿ ಸುಂಡಿಲ ಸುತ್ತಿ (ಜಿನಭಾ. ೭೨-೨೫). [ಕಿರ್ + -ಅನೆ$_1$]

ಕಿರ್ಲುರ್ 'ಕಿಜುಳ' ನೋ.

ಕಿರ್ಸಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಿರ್ಸಲ-ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೩೭). [?]

ಕಿಲ್$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: (೬).

ಕಿಲ್$_2$ (ನಾ). = ಕಿಳ್: ಖಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ] ಳ್ವಂ ಕಿಲ್[ಪಾಠಾಂ. ಳ್] (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಲ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಸಂತೋಷದ ನಗುವಿನ ಅನುಕರಣ. 'ಕಿಲಕಿಲ' ಪರಾ.

ಕಿಲ$_2$ (ಗು). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ; ಭಗ್ನವಾದ; ನಷ್ಟ ವಾದ; ಮುರಿದ; ನಿಂತುಹೋದ: ಶ್ರೀ ಭೈರವ ದೇವರ ಸಂನಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ ದೇವದಾಯ ಪೂಜಿಗಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದೇವದಾಯದ ಸಂತೆಯಾದಾಯಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೮; 1530). [< ಸಂ. ಖಿಲ]

ಕಿಲ$_3$ (ನಾ). ಆಟ; ವಿಲಾಸ: "ಕುಣುಕು-ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕಿಲೇ ಚ (ಆಡು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತ ಹಸ್ತ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧, ಅಂಜಲಿ . . . ೧೩. ಕಿಲಕ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಂಚಿತ, ಕಿಳಕಿಂಚಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆ; ಸಿಟ್ಟು, ಕಣ್ಣೀರು, ಸಂತೋಷ, ನಾಚಿಕೆ, ಒಣನಗು, ಭಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ: ಅತನಿನಾದ ಬೇಟಮಭಿಜಾತತೆಯಿಂ ನೆಗಟ್ಟೊಂದು ಧೈರ್ಯವಂತಾತನಿನಾದ ಭೀತಿ ನಿಜಬಾಲ್ಯದೊಳುಣ್ಮಿದ ಲಜ್ಜೆ ಹೃತ್ಸಮುದ್ಭೂತನಿನಾದ ಸೊರ್ಕು ಸುಚರಿತ್ರತೆಯಿಂ ಸಮಸಂದ ಸೌಖ್ಯವಂ ಚೇತದೊಳುಣ್ಮೆ ಕನ್ನೆ ತಳೆದಳ್ ಕಿಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಕಿಂಚಿತ ಭಾವ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨೨). **ಕಿಳಕಿಂಚಿತ**: ಜಳಕೇಳಿಯೊಳಧಿಪ ನನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿದುದಂತಃಪುರೀಜನಂಗಳ ಲೀಲಾ ಕಿಳಕಿಂಚಿತ ಲಲಿತವಿಹೃದ್ಧಿ ಳಾಸ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ವಿಭ್ರಮಾದಿಗುಣಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆ (ನಾ). ಕಿಲಕಿಂಚಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು: ಇವಳುಂ ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ವಿಟಂ ನುಡಿಯುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೨೮ ವ). [ಕಿಲಕಿಂಚಿತ + -ಎ$_2$]

ಕಿಲಕಿಲ, ಕಿಲಿಕಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ ಅಥವಾ ನಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಕಿಲಕಿಲನೆ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಕೂಗಾಟ. ೩. ಕಳಕಳ; ಜನರ ಕೂಗಾಟ; ಗದ್ದಲ. **ಕಿಲಿಕಿಲಿ**: ೩. ಆ ಗದ್ದಲವೋ ಆ ಕಿಲಿಕಿಲಿಯೋ ಅದೊಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಸಂಮೇಲನ (ಮುಂಗಾಪು. ೫೨). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಲಗುಟ್ಟು, ಕಿಲಿಕಿಲಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿಲಕಿಲನಗು: (೬). ೨. ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಸದ್ದುಮಾಡು: (೬). **ಕಿಲಿಕಿಲಿಗುಟ್ಟು**: (೬). [ಕಿಲಕಿಲ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಲಕಿಲಾರವ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ಧ್ವನಿ: ದಳದ ಬಂಭಾರವಂ ರಣ ಕಿಲಕಿಲಾರವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪). [ಸಂ. (ಕಿಲಕಿಲಾ + ರವ)]

ಕಿಲಕಿಲನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ, ಖಿಲಖಿಲನೆ (ಅ). ಕಿಲಕಿಲವೆಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡಿ; ಕಳಕಳಿಸಿ; ಗಹಗಹಿಸಿ: "ಬಂಧುಗಳ ಮಾತಿರಲಿ! ಹಂದಿ ಕೋಳಿಗಳು ಬಳಿಸಂದು ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಗರೇ×ಪೋಂದನೆಂಮ?(ಕವಪು. ೪೨); ಲಲಿತ ಮಾತ್ರ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಗುತ್ತಾ ಒಳಗೆ ಓಡಿದಳು (ಅಲಹೂ. ೪೬); **ಕಿಳಕಿಳನೆ**: ಚಳಿಲನೆ. ಕಿಳಿಲನೆ, ಗಳಗಳನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಖಿಲಖಿಲನೆ**: ಈ ಸ್ನೇಹಮಯವಾದ ತಿರಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆಗೆ ಏನೋ ಕೌತುಕದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಅವಳು ಖಿಲಖಿಲನೆ ನಗತೊಡಗಿದಳು (ಎರಸ. ೧೭); ಎಲ್ಲರೂ ಖಿಲಖಿಲನೆ ನಕ್ಕರು (ದೂರಾಣಿ. ೩೬). [ಕಿಲಕಿಲ + -ಅನೆ$_1$]

ಕಿಲಕೀರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಿಲಕೀರೆ ಸಮೂಲದ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಇಂಗುವರೆಸಿ ಕೊಡಲು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೭೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು. [?]

ಕಿಲಬಿಲ 'ಕಿಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಕಿಲಬು 'ಕಿಲುಂಬು' ನೋ.

ಕಿಲಾಟ (ನಾ). ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಹಾಲು; ಹಾಲುಖೋವ. [ಸಂ.]

ಕಿಲಾಡಿ, ಖಿಲಾಡಿ (ನಾ). ತುಂಟ; ಕಿಡಿಗೇಡಿ; ಚೇಷ್ಟೆಗಾರ: ಬೊಗ್ರನೆಂಬವ ದೊಡ್ಡ ಕಿಲಾಡಿಯಂತೆ (ರಕ್ತರೂ. ೬೨); ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗ ದಂತೆ ಕದ್ದುನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಆ ಕಿಲಾಡಿಗಳು (ನಾಪೂಲಿ. ೧೮೫). **ಖಿಲಾಡಿ**: ಪೋಲಿಯೋ, ಖಿಲಾಡಿಯೋ . . . ಛೆ! ಛೆ! ಅಂಥವರ ಸಹವಾಸ ಶೀಲಾ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆಯೆ? (ಅನ್ನಪೂ. ೫೭); ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಖಿಲಾಡಿಗಳಿಗೆ ಇಂತಹ ಒಂದು ಬೇಟೆ ಸಿಕ್ಕಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯದಿರಲು ಮನಸ್ಸು ಬಂದೀತೇ? (ಕಲಕ. ೮೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಲಾಡೀ]

ಕಿಲಾಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಚೇಷ್ಟೆ; ತುಂಟಾಟ. ೨. ಚಾತುರ್ಯ: ಅವರು ಯಾವ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲೂ ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕಿಲಾಡಿತನವಿಲ್ಲದೇ ಬಡತನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು (ಅವತಂ. ೩). [ಕಿಲಾಡಿ + -ತನ]

ಕಿಲಾಪ, ಕಿಲಾಫು (ನಾ). ವ್ಯಾಜ್ಯ; ಜಗಳ: ನೀ ಕೂತಿ, ಹೋಗಿ ಹೆಂಗಸರ ದಬ್ಯಾಗ, ಊರಾಗಿನ ಕಿಲಾಪ ಮಾಡಿಕೋತ (ದೀಪನಿ. ೧೩೮); ನಾಲಗೆ . . . ಊರ ಕಿಲಾಪದ 'ರನಿಂಗ್ ಕಾಮೆಂಟರಿ' ನಡೆಸಿರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. II, ೩). **ಕಿಲಾಫು**: ಅವನ ಹಾಗೂ ವಸೂ ಸಂಬಂಧ ಏನಾದರೂ ಜಮಾಸಿತೆ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದರ ಕಿಲಾಫು ಮಾಡಿದ (ದೀಪಹ. II, ೨೧೪). [← ಅರ. ಖಿಲಾಫ್]

ಕಿಲಾಫು 'ಕಿಲಾಪ' ನೋ.

ಕಿಲಾರ 'ಕೀಲಾರ' ನೋ.

ಕಿಲಾರಿ, ಕಿಲ್ಲಾರಿ, ಖಿಲಾರಿ (ನಾ). ದನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಿಲಾರಿ ಎತ್ತು ಅವನನ್ನು ಇರಿಯಿತು (ಬಾಬಲ. ೯). **ಕಿಲ್ಲಾರಿ**: ಸೋಮಪ್ಪದೇಸಾಯರು ಒಳ್ಳೆಯವೆರಡು ಕಿಲ್ಲಾರಿ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿರುವರು (ಜನಜೀ. ೧೩೬). **ಖಿಲಾರಿ**: ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೊರಟೀ . . . ಧಣಗರೀ ಖಿಲಾರೀ . . . ಎಂಬ ಎಂಟು ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಕಭಾಗ. ೫೬). [← ಮರಾ. ಖಿಲಾರೀ]

ಕಿಲಾಸ, ಕಿಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಚಿಬ್ಬು: "ಕಿಲಾಸಂ, ಸಿಧ್ಮ –೨ ಸಿಬ್ಬದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೯). ೨. ತುರಿಗಜ್ಜಿ. ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗ; ತೊನ್ನು. **ಕಿಳಾಸ**: ೧. "ಕಿಳಾಸಂ ಸಿಧ್ಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಕಿಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಬ್ಬುಳ್ಳವನು: "ಕಿಲಾಸೀನ್, ಸಿಧ್ಮಲಃ–೨ ಸಿಬ್ಬವೆಂಬ ಚರ್ಮದೋಷವಾದ ಮಚ್ಚೆಗಳುಳ್ಳವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೨). ೨. ತುರಿಗಜ್ಜಿಯುಳ್ಳವನು. ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗಿ; ತೊನ್ನುಬಡಿಕ. [< ಸಂ. ಕಿಲಾಸಿನ್]

ಕಿಲಿಂಜ (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. ಮರದ ತೆಳುಹಲಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಡ್ಡತೆರೆ; ತಡಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಿಲಿಂಜಕ, ಕಿಳಿಂಜಕ (ನಾ). = ಕಿಲಿಂಜ. **ಕಿಳಿಂಜಕ**: "ಕಟಂ ಕಿಳಿಂಜಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತ, ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತ (ನಾ). = ಕಿಲಕಿಂಚಿತ: ಕರಂಜಾನಿಸಿ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಗಳಿವಳ್ಪೊಗ ನೋಡಿದೊಡಂತೆ ನಾಣ್ಚುವಳ್ ಪೀನಕುಚಾಂಚಲಂ ದೆಗೆಯೆ ಕೋಪಿಪಳಪ್ಪೊಡೊಲ್ದು ನಕ್ಕಪಳ್ ತಾನದಱಿಂದೆ ಸಂದ ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತಮಂಚಿತವೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೨೬). **ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತ**: ಸಂತೋಷ ರೋಷ ಭಯ ನಯ ಚಿಂತಾದಿಗಳಣಮೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತಂ (ರಸರ. ೧-೨೮ ಸೂಚನೆ). [< ಸಂ. ಕಿಲಕಿಂಚಿತತ್]

ಕಿಲಿಕಿಲಾಯತ, ಕಿಳಿಕಿಳಾಯತ (ಗು). ಕಿಲಕಿಲ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಲುಮರನ ಕೈದುಗಳ ಜಂಘಾಕಲಿತಗಾಢದ ಗತಿಯ ಗರ್ವದ ಕಿಲಕಿಲಾಯತ ರವದ ಭಟರುದ್ಬಿಸಿದರಿನಸುತನ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧). **ಕಿಳಿಕಿಳಾಯತ**: ಕಪಿಗಳ ಕಿಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕಿಳಾಯತರವದಿ ಮೃಗಸಂಕುಳದ ಕಳಕಳದಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೬). [ಸಂ. ಕಿಲಕಿಲಾಯಿತ]

ಕಿಲಿಕಿಲಿ 'ಕಿಲಕಿಲ' ನೋ.

ಕಿಲಿಬಿಲಿ, ಕಿಲಬಿಲ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಶಬ್ದ: ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ ೫-೮೬); ಬಿರುಕು ಬಿರುಕಿಗೂ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮನಿಹಾಳು, ಭಾವಿಯೊಳ್ಗು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಧನಿ (ಅರಳು. ೨೬೮). ೨. ಕಳಕಳ; ಗವುಜು; ಗದ್ದಲ: ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ನೆರೆದು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಗಿಮ ೬೧); ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಾಲದ ಮಾತು, ಕಾಡುಜನರ ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಇದ್ದಂತೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೧); ಹತ್ತುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹತ್ತುಮೋರೆಮಾಡಿ ನೀನು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಹಚ್ಚಿದೆಯೆಂದರೆ ನೋಡು (ಜನನಾ. ೬೩). **ಕಿಲಬಿಲ**: ೧. ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಹಾಲಕ್ಕಿಯ ಕಿಲಬಿಲವು ಕೇಳುತಿರುವುದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೮). [< ಕಿಲ್$_1$]

ಕಿಲಿಬಿಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಸದ್ದುಮಾಡು; ಚಿಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟು: ಕುಲುಕುಲನೆ ನಗುತ ಕಿಲಿಬಿಲಿಸಿ ಉಲಿದು ಕಲರವವು ಮೂಡಿತಿಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೨). [ಕಿಲಿಬಿಲಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಲುಂಬು, ಕಿಲಬು, ಕಿಲುಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ; ಕಾಳಿಕೆ: "ಕಿಲುಂಬೆಂದು ಕಾಳಿಕೆ" (ಕಕಸಾ. ೨೩-೪೬೮); ಕುಲವಿಭ್ರಂಶಿಯರೊಳ್ಸನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಬ್ಪಂಗೆ . . . ಪರತ್ರೆಯ ಟಾಗುಂ ಕೌಷಂ ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ ೯-೧); ಕಿಸುವಿಂ ಜಿನರೂಪಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪೂಜಿಸೆಯುಂ ಕಿಲುಂಬು ಮಾಣದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೬೧); ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ ಜಸಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨-೨); ಕೀಸಿ ಕಿಲುಂಬಂ ಕಾಂತಿವಡೆದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೧). **ಕಿಲಬು**: ಕಿಲಬಿನ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಹುಳೀ ಕಲಸಿ ಉಣ್ಣಬಹುದೇ (ಗಾದ). **ಕಿಲುಬ್ಬು**: "ಕಿಲುಬೆಂದೆನೆ ಕಾಳಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ ೧೯೩); ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ಸೂರಾ ಒಂದು ಕುಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಿಲುಬು ಹೋಯಿತ್ತು (ಚನ್ನವ. ೩೧-೨); ಆಮ್ರ ಮುಟ್ಟಲು ಕಿಲುಬಳಿದು ಹೊಳೆವ ಹೊಸ ತಾಮ್ರವರ್ಣದೊಳೆಸೆವ (ಭರತ. ೨೨-೪೯); ಪಾತ್ರಂಗಳನು ಕಿಲುಬಿನ ಕಱೆತೋಱದಂತಾದರದಿಂದಲಸದೆ ತೊಳೆವುದಂದಂದು (ಹದಿಬ. ೮-೨೪); ನಾಡ ಕಿಲುಬಾವುದೂ ಕಲೆಗಂಟದು (ನಡೆದಾ. I, 457).

ಕಿಲುಂಬುನಾಱು = ಹೊಲಸುವಾಸನೆ ಹೊರಡು; ದುರ್ಗಂಧ ಹೊಡೆ: ಪೂಜಿಸೆಯುಂ ಕಿಲುಂಬುನಾರ್ವುದನೆಂತುಂ ಬಿಸುಡದು (ಸೂಕ್ತಿಸು ೧೬-೫೬); ಮಣಿಕಿನ ರಾಶಿ ಮೆಯ್ಯ ಮಲದೊಟ್ಟಲು ನೋಡೆ ಕಿಲುಂಬುನಾರ್ಪ ಬಾದಣದನಿಗೊತ್ತು ಬತ್ತಲೆಯುಪ್ಪುತೆನಿಪ್ಪರಿಂಗೆಗ್ಗುಗೊಂಡು ಪಟ್ಟಣಗರಿದೇಕೆ ಪೋದಪರೊ ಪೇಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಿಮ್ಬು, ಚಳಿಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಿಳರ್ಪು, ಕಿಳಾವು, ಕಳಿಮ್ಬು; ಕೋಲಾ. ಕಿಲ್ಕೆ; ತುಳು. ಕಿಲಿಂಬು, ಕಿಲುಂಬು, ಕಿಲ್ಬು, ಕಿಲೆಂಬು; ತೆಲು. ಚಿಲುಮು, ಕಿಲುಮು]

ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು, ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಹಿಡಿ; ಕೊಳೆಯಾಗು; ಕಲಂಕಿತವಾಗು: ವಿರೋಧಿ ಭೂಪರ ಯಶೋನಿವಹಂ ಪಿರಿದುಂ ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟಿದುದು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೦-೯; 1278). **ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟು**: ಹಳಸದು ಕೊಳೆಯದು ಹುಳಿಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದು ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟದು ರುಚಿಗೆಡದು . . . ಅಮರ ಸುಭಾಷಿತ ರಸವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨-೧೦೦). [ಕಿಲುಂಬು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಲುಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು: ಕರಂಗಳಡಂಗಿ ಕಿಲುಂಬುಗೊಂಡ ಕನ್ನಡಿಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಭಾನುವಳಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೬); ಜಲಮಿರ್ಪ ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಾ ಕಿಲುಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದ ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದುದೆ ಪೇಳ್ವುದುಂ (ಗದಾಯು. ೯-೧೦); ವಿಧು ವಿಖ್ಯಾತಿ ಕಿಲುಂಬುಗೊಳ್ಗುಮಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ದಿಶಾವಧಿಯಂ ದಾಂಟುಗುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೨-೫೯); ಪೊಲೆಯಂ ಪಡೆದ ಸುವರ್ಣ ಕಿಲುಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದ ತಾಮ್ರಮಕ್ಕುಮೆ (ಸಮುಪ. ೧೫-೧೦). [ಕಿಲುಂಬು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಲುಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು: ಎಡೆವಱಿಯದೆ ಕಣ್ಬನಿಪನಿತೆಡೆಗಳ್ ಪಸುರೇಱಿ ನಸು ಕಿಲುಂಬೇಱಿದ ಕನ್ನಡಿಯ ವಿಲಾಸಮನೇಂ ಕನ್ನಡಿಸಿದುವೊ ಕಪೋಲಯುಗಳಮಾ ಕೋಮಳೆಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪); ಕಿಲುಂಬೇಱಿದ ವಕ್ತ್ರದರ್ಪಣಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೩-೮೩). [ಕಿಲುಂಬು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಲುಬ (ನಾ). ಕಳಂಕಿತ; ದೋಷಿ: ಅಂಥ ಮುತ್ತಿನಂಥ ಹುಡುಗ ಆ ಕಿಲುಬನ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಯಾಕೆ ಹುಟ್ಟಿದನೊ (ಜಿಳುಮ. ೨೭೩). [ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + -ಅ$_7$]

ಕಿಲುಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಸಂಚಿಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಮಂಚವಿಲ್ಲದ ನಿದ್ರೆ ವಂಚನೆಯಲಿಹಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಕಿಲುಬಿಡಿದ ಕಂಚಿನಂತಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೩೩). [ಕಿಲುಬು$_3$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ಇಡಿ$_2$]

ಕಿಲುಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಕಳಂಕಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅವನ ಆಶೆ-ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ಅವನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಿಲುಬಿಸುತ್ತವೆ (ಧೂಮಮ. ೧೩). [ಕಿಲುಬು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಲುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟು; ಕೊಳೆಯಾಗು; ಕಳಂಕಿತವಾಗು: ಅಚ್ಚತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾಗಲಿ ಹುಳಿಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು . . . ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಕಿಲುಬಿ ವಿಷವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೭); ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಿಲುಬುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೪೨). [< ಕಿಲುಂಬು]

ಕಿಲುಬು$_2$ 'ಕಿಲುಂಬು' ನೋ.

ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟು 'ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಲುಬುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಇಲ್ಲವಾಗು; ಕೊಳೆ ಇಲ್ಲದಾಗು: ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯನು ಬೆಳಗೆ ಕಿಲುಬುಗುಂದಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಜುವಂತಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಡ. ೧–೪೩). [ಕಿಲುಬು$_3$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ಕುಂದು$_1$]

ಕಿಲುಬುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಕಾಣಿಸು; ಕಳಂಕವುಂಟಾಗು: ಉಜ್ವಲ ನಿಮಾಶ್ವರ ವಂಶ ಮುಕುರಕೆ ಕಿಲುಬುದೋಱದಲೇ [ಪಾಠಾಂ. ಜಿದುದೇ, ಜಿತಲೇ] (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೩). [ಕಿಲುಬು$_3$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಿಲುಬುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಿಲುಬಿಡಿ: ನಮ್ಮ ಪಟುಭಟರ ಕೂರಸಿಗಳಿಗೆ ಕಿಲುಬು ಹಿಡಿದಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೪೭). [ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕಿಲೆದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಂ: ತೊಲ, ಸೇರುಗಳು ಹೋಗಿ ಈಗ ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Kilogramme]

ಕಿಲೊಮೀಟರು (ನಾ). ಉದ್ದಳತೆಯ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮೀಟರು: ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿಲೋಮೀಟರು ಒಂದು ಮೈಲಿ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Kilometer]

ಕಿಲೊಲೀಟರ್ (ನಾ). ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಲೀಟರು: ಸಾವಿರ ಲೀಟರು ಅಳತೆ, ಕಿಲೊಲೀಟರ್ (Kilolitre. ಇಂಕನಿ). [← ಇಂ. Kilolitre]

ಕಿಲೊವ್ಯಾಟು (ನಾ). ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ವ್ಯಾಟು. [← ಇಂ. Kilowatt]

ಕಿಲೊಸೈಕಲ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿತರಂಗಗಳ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ (ಒಂದು ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಂಪನ). [← ಇಂ. Kilocycle]

ಕಿಲ್ಬಿಷ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಕಳಂಕ; ಪಾಪ: ಪೆಱದೆಂಟುಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಗಳ್ಕಿಡೆ ಕಿಡದ ಗುಣಂ ಪೊರ್ದೆ (ಆದಿಪು. ೧–೨); ಪರದ್ರವ್ಯಮಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಮೆಂದು ಮುಟ್ಟಿ (ಬಸರ. ೮–೪೭); ನಿನ್ನ ಸಂಗತಿಯೊಳೆ ಕಿಲ್ಬಿಷಂ ಕಿಡುವುದೇ (ಜಗವಿ. ೬೪–೬೪); ಶಸ್ತ್ರಧಾರಾಪರಮತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ತೊಳೆವುದು ಭವದ ಕಿಲ್ಬಿಷವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೧). ೨. ರೋಗ: (ಕ). ೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ: (ಕ). ೪. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರರ ಕಿಲ್ಬಿಷಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು, ಪಾಂಡವರು ಸಂಧಿಯನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುವರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೨೬); ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರೇಂದ್ರ ಸಮುದಯಂ . . . ಪಾರಿಷದಾತ್ಮರಕ್ಷಲೋಕಪಾಳಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಬಿಷರೊಡನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೪೧ ವ). 'ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ಎರಡುಂ ಕೆಲದೊಳಂ ವಾಹನಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕಾಪ್ಸರೋರಗ ಗಂಧರ್ವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೬ ವ); ಅಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ ಪ್ರಮುಖ ಸಪ್ತಸೇನೆ ಸಂದಣಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೧೯); ಎಱಗಿದುದನಿತುಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ ಪ್ರಕರಂ ಜೀಯೆನುತುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೩ ರ). [ಸಂ.]

ಕಿಲ್ಮಿಷ, ಕಿಲ್ವಿಷ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಬಿಷ ೧: ಕಿಲ್ಮಿಷವ ಕಳೆದು ರಾಜಸವ ತೊಳೆದು ಸಂತಸದ ಸೆಲೆಯ ತಾರ (ಮಾನಸ. ೨೫–೧೦); ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ತನ್ನ ಮಗನೊಡನೆ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ ಕಿಲ್ಮಿಷವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ಬದುಕಿ. ೧೮೮). **ಕಿಲ್ವಿಷ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಿಲ್ಬಿಷ]

ಕಿಲ್ಮಿಷಿಕ, ಕಿಲ್ವಿಷಿಕ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಬಿಷ ೧: ಆತ್ಮರಕ್ಷಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಮಿಷಿಕಾದಿ ಪರಿವಾರ ಪರೀತರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩ ವ). **ಕಿಲ್ವಿಷಿಕ**: ಕಿಲ್ವಿಷಿಕಾಶ್ಚ ಅಂತ್ಯವಾಸಸ್ಥಾನೀಯ ಕಿಲ್ವಿಷಿಕರುಮೆಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೦). [< ಸಂ. ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ]

ಕಿಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ತೊರತ್ತಿ, ಸುರಟಿ, ಕಿಲ್ಲಂಗಿ, ಚೌಲ್‌ಮೂಗ್ರ ಎಣ್ಣೆಮರ (ಮೈಡಿಗ. ೪೫–೮೮೨). [?]

ಕಿಲ್ಲತ್ತು, ಖಿಲ್ಲತ್ತು (ನಾ). ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪೋಷಾಕು; ಉಡುಗೊರೆ: ವೀಳಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನು ಕಿಲ್ಲತ್ತು ಮುಂತಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩). **ಖಿಲ್ಲತ್ತು**: ಸಂಗೀತ ಕಲಿತು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಖಿಲ್ಲತ್ತು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಒಂದು ಗೀಳು ಹಿಡಿಯಿತು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫); ಇಂದು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರು ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಟಾಕ್ಷವನ್ನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಖಿಲ್ಲತ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಹಂಸಪದಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಿರುದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಇಬದು. ೭೧); ಎಷ್ಟೋ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆತನ ಕೈಚಮತ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ಖಿಲ್ಲತ್ತುಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ರಾಯುಕ. ೫೫). [← ಮರಾ. ಖಿಲ್ಲತ್; ಅರ. ಖಿಲಅತ್]

ಕಿಲ್ಲಾರಿ 'ಕಿಲಾರಿ' ನೋ.

ಕಿಲ್ಲು (ನಾ). ಬೆಂಕಿ (?): ಕಲ್ಲೊಳಗಿಪ್ಪ ಕಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರ್ಪ್ಪಾರಿಗೆ ಹೇಳುವೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೯–೨೨೪). [?]

ಕಿಲ್ಲೆ, ಖಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕೋಟೆ; ದುರ್ಗ: ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಏಳು ಕುದುರೆಯ ಕಂಡೆ ಕಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಏಳು ಚರಣವ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೨–೪); ಆಯಾ ಕಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೭); ಎರಡು ಕಿಲ್ಲೆಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಹರದ ಸುತ್ತಲೂ ಇವೆ (ವಿವರ್ಣ. ೨). **ಖಿಲ್ಲೆ**: ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣದ ಖಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ದೇವನೂರ ಗ್ರಾಮದ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೦೬). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಕಿಲಾ; ಮರಾ. ಕಿಲ್ಲಾ. / ತುಳು. ಕಿಲ್ಲೆ; ತೆಲು. ಖಿಲ್ಲಾ]

ಕಿಲ್ಲೆಕಛೇರಿ (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೋಟೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಚೇರಿ: ದಿವಾನ್‌ಕಛೇರಿ, ಕಿಲ್ಲೆಕಛೇರಿ, ಕಟ್ಟೇಕಛೇರಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮). [ಕಿಲ್ಲೆ + ಕಛೇರಿ (< ಕಚೇರಿ)]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರ, ಕಿಲೆದಾರ, ಕಿಲ್ಲೇದಾರ, ಖಿಲ್ಲೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಸೇನಾಪತಿ; ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿ: ಕಿಲ್ಲೆದಾರರುಂ ಕೊತ್ವಾಲರುಂ ನಾಳೆ ಬರುವ ಬಳ್ಳಾರಿಲಷ್ಕರ ಸರಬರಾಯಿಯಂ ತುಸ ಪುಕಾರಿಲ್ಲದಂತೆಸಗ ಪೇಳು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧-೩೯); ಬಾದಷಾಹಿ ಸಂನದಿನ ಕಿಲ್ಲೆದಾರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನೌಕರಿ ನಿಂತರು (ಹೈದರ. ೨೯). **ಕಿಲೆದಾರ**: ೧. ಕಿಲೆದಾರಾನೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯-೩; 1811). **ಕಿಲ್ಲೇದಾರ**: ೨. ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ; ಫೌಜದಾರ: ಜಯರಾಯರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಕಿಲ್ಲೇದಾರರ (Police Inspetcor) ಕಡೆ ತಿರುಗಿ (ಸಕತ. ೮೨); ಅರಸ್ನೋರು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಿಲ್ಲೇದಾರರಾಗಿ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬರ್ತಾರಂತೆ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೧೦). **ಖಿಲ್ಲೇದಾರ**: ೧. ಬಾಗೂರ ಖಿಲ್ಲೇದಾರನು (ಪಾಳಗಾ. ೪೩).
[ಕಿಲ್ಲೆ + -ದಾರ್$_3$. / ಅರ. ಕಿಲ್ಲಾದಾರ್]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರಿ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆ: ನವಾಬರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಕಿಲ್ಲೆದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಹೈದರ. ೧೦೪). [←ಹಿಂ. ಕಿಲ್ಲೇದಾರೀ]

ಕಿಲ್ಲೇದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆ (ನಾ). ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿಯ ಅಧಿಕಾರ: ಆ ಲಕ್ಕಡಿ ಕೋಟೆ ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆಯಂನು ಯಡೆನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಮಂಜುರ ಅಪ್ಪಯ್ಯಗೆ ನೇಮಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫). [ಕಿಲ್ಲೇದಾರ (< ಕಿಲ್ಲೆದಾರ) + -ಇಕೆ]

ಕಿಲ್ವರಾಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಕಿಲ್ವರಾಯ ಮನ್ನಉನ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೨; 444 ಕೃಶಾ). [?]

ಕಿಲ್ವಿಷ 'ಕಿಲ್ಮಿಷ' ನೋ.

ಕಿಲ್ವಿಷಿಕ 'ಕಿಲ್ಮಿಷಿಕ' ನೋ.

ಕಿವರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತು: ಚಳಿಯಿಸುವ ಚಾಮರಂಗಳ ಕರಮೆಸೆವ ಕರ್ನಚಾಮರಂಗಳಯೆಚಲಿಕ್ಕಿದ ದೂವೆಯುದ ನೆವಳಂಗಳ ಗಿಜ್ಜಳಂಗಳ ಪೊನ್ನ ಕಿವರಕಂಗಳ ಜಾಯಿಲಮೆನಿಪ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಱಿ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೩ ವ). [?]

ಕಿವರಿತನ (ನಾ). ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತನ (?): ಅವಳೀ ಕಿವರಿತನಕ್ಕಂ ನಗುತ್ತುಂ ಪೋಗೆಪೋಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೫೪ ವ). 'ಕಿವಿಲುತನ' ಪರಾ. [ಕಿವರಿ ? + -ತನ]

ಕಿವಿ$_1$, ಕಿಮಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳು; ಅವಧರಿಸು: ನಕುಲನು ಅದಾವುದನ್ನು ಕಿವಿಯದೆ ನೇರವಾಗಿ ನೀರು ಮೊಗೆಯ ಹೋದನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨). **ಕಿಮಿ$_1$**: ೨. ಕೇಳಿಸು: ಈ ವೃತ್ತಾಂತಮೆಲ್ಲಂ ಪಾತುಶಾಹಂಗೆ ಕಿಮಿದಾಗಳ್ (ಕಳಸ್ಯ. ೯-೪೨). [< ಕಿವಿ$_3$]

ಕಿವಿ$_2$ 'ಕೀ$_1$' ನೋ.

ಕಿವಿ$_3$, ಕಿಮಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ; ಕರ್ಣ: "ಕರ್ಣಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಕಿವಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೦-೧೮); ಕಿವಿಗಂ ಮನಕ್ಕಂ ಸೊಗಯಿಸುವಂತಪ್ಪ ಗೀತಮುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೦-೨); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦); ಮುನ್ನಂ ಬಂದ ಕಿವಿಯಿಂದಂ ಬೞಿಕಂ ಬಂದ ಕೋಡು ಕೂರಿತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೮); ಲಗ್ಗೆಗರಿ ನಾಯಕರ ಕಿವಿಗಳು ನೆಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೭); ಕಿವಿಕಿತ್ತ ಮೂಳಿ ಬೇಲಿ ನುಗ್ಗ ಹೆದರುವಳೇ? (ಗಾದೆ); ಕಿವಿಕೇಳದಿದ್ದರೆ ಕೈಮುಗುಚವೇ? (ಗಾದೆ). ೨. ತುಬಾಕಿಯ ಮದ್ದುತುಂಬುವ ಗುಣಿ; ತೋಪಿನ ಗುಳಿ. ೩. ದಾರದ ಕುಕ್ಕಡಿಯ ಹಿಡಿಕೆ. ೪. ಬಾಣಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹಿಡಿ. ೫. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨). **ಕಿಮಿ$_3$**. 'ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು' ಪರಾ.

ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿಸು = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಳೆ ದೇವಕಿಯಕ್ಕೆಯನಪ್ಪುಡದೊಳ್ ದೇವರ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿಸುವೆಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೬೧ ವ). ಕಿವಿಗೆಯ್ದು = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಜಗಳಮದಿನಿಸಾನುಂ ತ್ರಿಪುರಹರನ ಕಿವಿಗೆಯ್ದುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೨); ಉಲಿವ ವಿಮಾನಕಿಂಕಿಣಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ್ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೮). ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು = ಕೇಳಿಸು; ಕೇಳ ಬರು: ಒಂದು ಮಧುರಗಾನವು ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಆರ್ಯಕ. ೭೫); ಈ ಮಾತು ಹಿಡಿಂಬನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ವಡಭಾ. ೩೮). ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟು = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಈ ಸುದ್ದಿ ಹಿರಿಯರ ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ಕಿವಿಗೆವರ್ = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ನೂಪುರಾರಾವ ಪೆತ್ತಂ ಕಿವಿಗೆವರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೬). ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು = (ಸಮಾಚಾರವನ್ನು) ಅರುಹು; ನಿವೇದಿಸು: ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ಕಿವಿ ನಿಗುರು, ಕಿವಿ ನಿಮಿರು = ೧. ಕಿವಿನೆಟ್ಟಗಾಗು. ೨. ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆತುರವಾಗು: ವೆಂಕಟರಮಣನ ಕಿವಿ ನಿಗುರಿದವು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೯); ಆ ಮಾತು ಕೇಳಲು ನನ್ನ ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿತು (ರೂಢಿ). ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಗಾಗು = ಕಿವಿನಿಮಿರು: ಆ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಅವನ ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಗಾದವು (ರೂಢಿ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲಿಡು, ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕು = ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು: ಒಡೆಯನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲಿಡದೆ ಅವನು ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಾಗಲೆಂದು ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: ಅಯ್ಯೋ! ಈಗಿನ ಕಾಲದ ಹುಡುಗರು ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್ = ಕಿವಿಯ ಬುಡ: "ಕರ್ಣಮೂಲಂ, ಚೂಳಿಕಾ - ಈ ೨ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೪). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕು = ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು: (ಕಿ). ಕಿವಿಯುಳ್ಳಾಕೆ = ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕೇಳುವವಳು: "ಶ್ರೋತ್ರಿ = ಕಿವಿಯುಳ್ಳಾಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೨). ಕಿವಿವರಂ, ಕಿವಿವರೆ = ಕಿವಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ; ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ: ಮದನನಕಟಾದೇವವಧುಗಳಂ ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ಸಂಮೋದದಿಂದೆಸುವ ರಸದಾಳಿವಿಲ್ಲೋ ಎನಲ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೩); ಬೇಡ ಕಾಣುತ್ತೆ ಪೆರ್ಗಣೆದೊಟ್ಟು ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಡೆಯೆಚ್ಚನು (ರಾಘಚಾ. ೧೭-೩೯); ಸಾಯಕದ ಕಿವಿವರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯ] ತೆಗಹಿನ ಘಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨); ಉಗಿದು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೨೨); ಕಿವಿವರೆಗೆ ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡಿ ಬಾಣವ ತೂಗಿ ಬಿಡುತ (ಕಂನವಿ. ೨೯-೬೫). ಕಿವಿಸೋಲು = ಹೇಳಿಕೆ ಮಾತು ಕೇಳು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗು: ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿ ಸೋತು ಅವನು ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ ಬೇರೆಯಾದನು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆವಿ; ಕೊಡ. ಕೆವಿ; ತುಳು. ಕೆಬಿ; ತೆಲು. ಚೆವಿ; ಕೋಲಾ. ಕೆವಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೆವ್; ಕುಱ್ಗ. ಖೆಬ್ದಾ]

ಕಿವಿಕಚ್ಚು 'ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಿವಿಕುಣಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕುಣಿ, —ಒಳಭಾಗ; ಕರ್ಣರಂಧ್ರ: ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನೊಳು ಮುಣುಗಿವ[ಪೊ]ರಲುವ ಮೃಗಗಳೆನೆ ಸಂದಣಿತ ವಾಹಿನಿಯಬಲ್ಸರವು ಕಿವಿಕುಣಿಗಳಾವರಿಸಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೫೬-೨೦).
[ಕಿವಿ$_3$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಕಿವಿಕೆಡಿಸು, ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕಿವಿಗೆಡು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಿವಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಿ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಕಿವಿಕೆಡಿಸು ಅಂದರೆ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಡು ಎಂದರ್ಥ (ಗೋಯಾತ್ರ. ೫೩).

ಕಿವಿಗೆಡಿಸು : ೨. ಕುಮಂತ್ರಮಂ ಬೋಧಿಸಿ ಕಿಮಿಗೆಡಿಸಿ ದೂರುತ್ತು ಮಿಂತೆಂದರ್ (ಕಳನ್ಕ. ೬-೨೪). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೆಡಿಸು]

ಕಿವಿಕೊಡು 'ಕಿವಿಗೊಡು' ನೋ.

ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$, ಕಿವಿಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು ; ಪಿಸು ಮಾತನ್ನಾಡು : ಪಂಡಿತೆಯೊಡನೊರ್ವ ಗಾಯಕಿ ಕಿವಿಗಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನುಡಿದಳೊಂದು ಮಾತ (ಭರಜ. ೬-೨). **ಕಿವಿಕಚ್ಚು** : ೧. ಕಾವೇರಿಯೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಿವಿಕಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ರಾಜೀವಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಂಡಿದ್ದಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೨) ; ಇಂಥ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಭೂ ಮಂತ್ರಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಕಿವಿಕಚ್ಚುವ ಉಪದೇಶದಿಂದಾಗಲಿ ಹೋಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೪). ೨. ಚಾಡಿಹೇಳು : ಬಿರುಸುನಗೆಯು ದೂರ್ತರ ಕೈಮ, ಕುಹಕಿಗಳ ಕೊಂಡೆ, ಕಿವಿಕಚ್ಚುವವರ ಅನ್ನ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪-೯).

ಕಿವಿಕಚ್ಚಾಡು = ಚಾಡಿಹೇಳು : ಕಾರಕೂನ ಬಂದು ನಮ್ಮವರೊಡನೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ . . . ಕಿವಿಕಚ್ಚಾಡಿ ಹೋದದ್ದುಂಟು (ಇಪ್ಪಕ- ೨೧೦). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಸುಮಾತನ್ನಾಡುವಿಕೆ ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಿಕೆ : ಇದೇನಿಷ್ಟು ಬೇಗನೆಯೇ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಕಿವಿಗಚ್ಚಿನವಸರದ ಗುಟ್ಟಿನ ಮಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಳಸೇರಿಕೊಂಡಿರಿ (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೨೮-೨). [< ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮರೆ : ಚಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಮೈಯನ್ನು ಕೈಗವಸು, ಚರ್ಮದ ಹೆಚ್ಚೆ ತೊಡಿಗೆ ಕಾಲುಚೀಲ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲೇಬೇಕು (ಎಳಜೀ. ೮೮). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಿವಿಗಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕೊನೆ; ಕಿವಿದುದಿ: ಕೋಲತೆಗಹಿನ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಕಪ್ಪಾಲಿಗಳ ಕೆಂಪುಗಳ ಹೊಗರು ಭಡಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪೦) ; ಪೂರಾಯ ಚಾಪದ ಬೆರಳ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಸಾಹಸಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೮). 'ಕಿವಿಗಡೆ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ$_3$ + ಗಡಿ$_1$]

ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲು (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೂಡಿ) ಕಿವಿಯ ಕೊನೆತನಕ ಎಳೆದ ಬಾಣ; ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದ ಬಾಣ : ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲ ತೆಗಹಿನೊಳೊದಗಿದರು ದುಶ್ಯಾಸನಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೪). [ಕಿವಿಗಡಿ$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಿವಿಗಡಿಯಂಬು (ನಾ). = ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲು : ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗಳ ತಿರುವೆರಳ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಕಿವಗಡಿಯಂಬುಗಳಿನಾಳುಗಳ ದೇವನ ತಜಾಬಿದರು ಕೌರವ ಸಹೋದರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೧೬). [ಕಿವಿಗಡಿ$_2$ + ಅಂಬು$_1$]

ಕಿವಿಗಡೆ (ನಾ). = ಕಿವಿಗಡಿ : ಕಿವಿಗಡೆಗೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನೈದಂಬುಗಳನಿದಿರಾಗಿ ಭೂಮಿಜೆಯ ಸುತನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೩). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕಡೆ$_2$]

ಕಿವಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಿವಿಯ ಗಡ್ಡೆ, —ಬುಡ ; ಕರ್ಣ ಮೂಲ : (ಕಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಿವಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿ ಹಾಳಾಗು ; ಕಿವುಡು ಬೀಳು ; ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕು : ಜಡಿವ ನಿಸ್ಸಾಳದಲಿ ಜಗ ಕಿವಿಗೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೩). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಿವಿಗೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು ; ಕೇಳಿ ಬರು ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗು : ಬಲವ್ಯಂದದದ್ಭುತ ನಿನದ ಕಿವಿಗೇಳಿಸಿತು ರಘುಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೧೮). ೨. ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೇಳು ; ತಿಳಿಸು : ನಾಳಿಗಿನನುದಯದಲಿ ವಿಮಲ ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯನು ಕಿವಿಗೇಳಿಸದಿರ್ದಾನೇಕೆನುತ ಕಾರ್ಮುಕವನೊದಿಚಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫೪) ; ಲಿಂಗರಾಜನಿಗೆ ಗುಟ್ಟಿನ ವರದಿಯನ್ನು ಕಿವಿಗೇಳಿಸ ತೊಡಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೦-೧೪). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೇಳಿಸು]

ಕಿವಿಗೊಡು, ಕಿವಿಕೊಡು, ಕಿವಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸುಕೊಟ್ಟುಕೇಳು, —ಆಲಿಸು; ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಗಮನಿಸು, —ಲಕ್ಷಿಸು: ಶಿವನಿಂದೆಯಂ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದೆನೆ (ಬಸವು. ೪೫-೨೮); ಮೊಮ್ಮಂದಿರುಗಳಳಲಿನ ಘನತೆಯನು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದು ನನೆದುಣಂತಃಕರಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೪) ; ಸವಿನಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಯಾವನು ತಾನೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಇದ್ದಾನು? (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩). **ಕಿವಿಕೊಡು** : ನೀನು ನನ್ನ ವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡದೆ ಹೋದೆ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೧೦). **ಕಿವಿಗುಡು** : ಮಂದಮತಿಗಳ ನುಡಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡುವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೪೮); ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ಕಿವಿಗುಡದವರಾರು ಮನ್ಮಾಥ ಪೇಳು ಮೇಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೬-೧) ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗುಡುವರೆಂತೀಗಳೆನ್ನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೬) ; ಪೊಲ್ಲನುಡಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡದೆ ಸಜ್ಜನರೊಲಿದು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕೊಪ್ಪು, —ಒಂದು ಆಭರಣ : ಮುಗಿಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಿಲಿ ಮುಲ್ಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಚಳತುಂಬು (ಗರಿ. ೧೦೬-೯). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಪ್ಪು$_2$]

ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದವಳು : ಇದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮದ್ದುಕುಟಲದ ಮಾಯಕಾತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಯ ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿಯರು ಮೂಳಿಯರು ಮುಕ್ಕಿಯರು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೪). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಯ್ಕಿ]

ಕಿವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳು ; ಆಲಿಸು : ಪೇಳ್ವುದು ಮದನ ಪರಾಜಯ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕೇಳ್ವುದು ಭವ್ಯ ಸಂಕುಲರು ತೂಳ್ವುದು ಕರ್ಮದರಿಮುಗನೆನೆ ಕಿವಿಗೊಳ್ವುದೇನಿದಚ್ಚರಿಯೆ (ವರ್ಧಜ. ೧೩೯) ; ನಿನ್ನೀನುಡಿಗಳೆಮಗೆ ಕಿವಿಗೊಳವೇಟ್ಟುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೦). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿವಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೇಳಿಸು ; ಶ್ರುತಪಡಿಸು : ಪಿರಿಯರು ಪೇಳಿದುದನೆ ಕೃತಿಗೈದಾನು ಕಿವಿಗೊಳಿಸಿದೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೫೧). ೨. ಕೇಳು ; ಆಲಿಸು ; ಚಿತ್ತವಿಸು : ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ನಲಿನಲಿದು ಪಾಡುವ ಗಾನವ ಕಿವಿಗೊಳಿಸೊಮ್ಮೆ (ಗೀತಗೋ. ೪-೨) ; ಧರ್ಮಪುತ್ರನುಮಾವಾರ್ತೆಯಂ ಕಿವಿಗೊಳಿಸಿ ಮನದೊಳ್ಕುಡುನೊಂದು (ಭಾರಶಾಂ. ೧-೨). [ಕಿವಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿವಿಚಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ; ಮೇಲ್ಗಿವಿ : ಹುಲಿಯು ಹಂದಿಯ ಕಿವಿಚಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಹಿಡಿದು ಅದರ ಓಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೨೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚಟ್ಟೆ$_2$]

ಕಿವಿಚಾಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಗೊಡು : ಚಾಡಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಅವಳು ಯಾವಾಗಲು ಕಿವಿಚಾಚುವವಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚಾಚು$_1$]

ಕಿವಿಚಾಟು (ನಾ). ಹಲವು ಬಾರಿ ಕೇಳಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವುದು : ನಿಮ್ಮ ಮಾತೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಕಿವಿಚಾಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚಾಟು ?]

ಕಿವಿಚು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿವಿಚುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಡವೆ ತೊಡಿಸಲು) ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡು, —ತೂತುಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಮಗುವಿಗೆ ಕಿವಿಚುಚ್ಚಿ ಮುರುವು ತೊಡಿಸಿದೆವು (ರೂಢಿ). ೨. = ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$ ೧ : ಇನ್ನೂ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಗಂಡನ ಕಿವಿಚುಚ್ಚಿದಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೩). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚುಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸು ; ಕೇಳಿಸು : ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸುರಮನುಮುನಿಗಳು ಯೋಗಿಗಳ್ ಪುಗಬಾರದಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ನೈಜಾಚರಿ ಪೊಕ್ಕಭಾಗನ ಕಿವಿದಾಗಿಸು ಮತ್ಪ್ರಾಣನಾಥ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೯). [ಕಿವಿದಾಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕಿವಿದಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೋಕು; ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಎಂದುವುಂ ಕೇಳದಕ್ಕರ ತನ್ನ ಕಿವಿದಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂದೆಂದ ಮಾತಾಗ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಂತಾಗಿ] (ಶಿರುರ. ೮-೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ತಾಗು$_1$ (< ತಾಂಗು$_1$)]

ಕಿವಿದಾರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚು; ಕರ್ಣಧಾರೆ: ಅಚ್ಚಸಾದಿನಲಿ ಬಟ್ಟಟ್ಟು ಕಿವಿದಾರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ] ಮುಸುರಿದ ಮೃಗಮದದ ಸೊಬಗನಡಿಯಿಟ್ಟನಪ್ರತಿಮನಾದಯ್ಯನು (ಸೋಮಡ. ೨-೧೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ದಾರ್ಕೆ$_3$]

ಕಿವಿದುಡಿಗೆ, ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: "ಪವಿತ್ರವನೆ ಕಿವಿದುಡಿಗೆ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೮೪). **ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ:** "ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ ಮುಂಡಂ ಕಡುಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗೆ)]

ಕಿವಿದೆರ್$_1$ 'ಕಿವಿದೆಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕಿವಿದೆರ್$_2$ 'ಕಿವಿದೆಱೆ$_2$' ನೋ.

ಕಿವಿದೆಱಪು (ನಾ). ಕಿವಿ ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಆಲಿಸುವಿಕೆ: ಕೊಳವಲಾವಗೆ ಗಿಡೆವಕ್ಕಿಯರೊಳಾಹಳರವವನು ಕೊರಲಿಂದಾ ಬಳಯಿಸಿ ಬಾಲೆ ಕಾಂತನ ಕಿವಿದೆಱಪಿಗೆ ಪುಳಕಕೆ ತೂಳವೆತ್ತಿದಳು (ವರ್ಧಚ. ೫-೮೯). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱಪು]

ಕಿವಿದೆಱೆ$_1$, ಕಿವಿದೆರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗಳನ್ನು ತೆರೆ; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು: ಕೇಣವಂ ತೊಱೆದು ಪುರುಡಿಸುವವರಂ ಜಱೆದು ಕಿವಿದೆಱೆದು ಕೇಳ್ವುದು ಸುಜನರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮). **ಕಿವಿದೆರ್$_1$:** ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿದೆರೆದು ಕೇಳತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೬೯); ನೆರೆಹೊರೆಯವರೆನುವಾಕೆಯ ವಿಷಯಕೆ ಕಿವಿದೆರೆದಾಲಿಸು ಮೊದಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೩-೫೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಕಿವಿದೆಱೆ$_2$, ಕಿವಿದೆರ್$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ತೆರೆ; ಕರ್ಣಪಟಲ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿವಿದೆಱೆಗೆ ಬೀಳದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮೈಸಿ ಬಿದ್ದಳಂಗನೆ ಧರೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೬). **ಕಿವಿದೆರ್$_2$:** ಎದೆಯನೊಮ್ಮೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಲಿದು ಕಿವಿದೆರೆಯನು ಒಡೆಯುತ (ಪಾಂಚಜ. ೧೦); ಕಿವಿದೆರೆಗೆ ಬಡಿವಾಗ ಅದರಲ್ಲೊಂದು ... ರಸಸಾಮ್ಯತೆಯು ಕಂಡು ಬರತೊಡಗಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೬೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಕಿವಿದೊಡವು (ನಾ). = ಕಿವಿದುಡಿಗೆ: ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಕಿವಿದೊಡವಂ ಸೀಸಕಂದಾಳ್ದು ಕಾಲಾಳ್ಗಡಣಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಾನಾಯುಧಮನಮುಮ ಬಂದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೊಡವು]

ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ 'ಕಿವಿದುಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿವಿನುಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ: ಬಿದ್ದ ಕಿವಿನುಡಿ ಬಾಯ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆದು (ಕಾಲೂರ. ೧೦೬-೨೧೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ನುಡಿ$_3$]

ಕಿವಿಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯ ತೆರೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು: ಚೀರಾಟಗಳು ಕೂಗಾಟಗಳು ಕಿವಿಬಿರಿಯುವಂತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೧೮೮). [ಕಿವಿ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಕಿವಿಬೇನೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ನೋವು; ಕರ್ಣಶೂಲೆ: ಕಿವಿಬೇನೆಗೆ- ಅಂಬಿಲ, ಸೈಂಧವ ಲವಣ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕೆ ಕಿವಿಬೇನೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಬೇನೆ]

ಕಿವಿಮಾತು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು: ಎಲಗೆ ಬಾ ಕಿವಿಮಾತನಾಡುವೆನೆನುತಲಿ ಬಲು ಮುದ್ದುಗಳ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುತ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯೩-೫); ಹಡದವ್ವ ಕಿವಿಮಾತ ನೆನಪಾಗಿ (ಜನಗೀ. ೬೩-೨೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಿವಿಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳದಂತೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು: ರಜಕನುದ್ದಂಡದೊಳ್ನುಡಿಯೆ ಕಿವಿಮುಚ್ಚಿಕೊಳುತೆಯ್ದಿದೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮುಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿಮೂಳ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿವಿಯವನು; ಕಿವಿಹರಕ: ಪಲ್ಗಳಿಂದಾ ದನುಜರ ಕುಡಿಮೂಗಸುರೆ ಕಚ್ಚಿ ಕಿವಿಗಳಂ ಕಿಳ್ತು ಕೈಯೊಡನೆ ಕಿವಿಮೂಳ ಮೂಕೊಱೆಯರಂ ಮಾಡಿ (ಚೆಬಪು. ೩೨-೩೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮೂಳ (< ಮೂಲ)]

ಕಿವಿಮೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಹರಕು ಕಿವಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕಿವಿಹರಕಿ: ಕಡುಕಿವಿಮೂಳಿಯರ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳಿಯರ, ಮೂಳುಗಳ] ಮೂಕೊಜತಿಯರ ಸಮ್ಮೇಳದಿಂದಿರ್ದಳು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೧). ೨. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಆಭರಣವಿಲ್ಲದವಳು; ಬೋಳುಕಿವಿಯವಳು: (ಶ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮೂಳಿ (< ಮೂಳು)]

ಕಿವಿಮೂಳಿ (ನಾ). = ಕಿವಿಮೂಳಿ ೧: ಕಡುಕಿವಿಮೂಳಿಯರ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳಿಯರ, ಮೂಳುಗಳ] ಮೂಕೊಜತಿಯರ ಸಮ್ಮೇಳದಿಂದಿರ್ದಳು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೧). [ಕಿವಿ + ಮೂಳಿ (< ಮೂಳು)]

ಕಿವಿಯಳತೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸುವಷ್ಟುದೂರ, —ಅಂತರ: ಅವರ ಮಾತಾಟವಂ ಕಿವಿಯಳತೆಯೊಳೆ ಕೇಳ್ದೆ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೧-೧೧೩). 'ಕಣ್ಣಳತೆ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ$_3$ + ಅಳತೆ]

ಕಿವಿಯಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು; ಕಿವಿ ತಣಿ; ಕಿವಿ ತುಂಬು. ಕಿವಿಯಾರೆ = ೧. ಕಿವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ; ಕಿವಿ ತುಂಬುವಂತೆ; ಕಿವಿ ತಣಿಯುವಂತೆ: ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೧೨); ಹೇಳು ಹೇಳನ್ನೊಮ್ಮೆ ನುಡಿ ನುಡಿ ಕೇಳುವೆನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕರ್ಣನ ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾವ್ ಸಾರಥಿಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧). ೨. ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಿಂದಲೇ: ಶಿವಶರಣರೊಳಗೊಳಗೆ ಬಿಸು ಸುಯ್ವುದಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದೆ (ಚಬಪು. ೩-೧೪); ನಾನೇ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ದೌಲತ್. ೩೩); ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವ ವರೆಗೆ ಯಾರನ್ನೂ ತಪ್ಪುಗಾರರೆಂದು ಎಣಿಸುವವನಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೩೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ಆರ್$_2$]

ಕಿವಿಯಿೞ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಗೊಡು: ಭಾವಿಸಿ ವಂದಿಜನಂ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊಡರಿಸೆ ಕಿವಿಯಿತ್ತಾ ವಚನಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೦); ಒಾದೊಂದನವುಂಕಿ ನೊಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತೊಱಲ್ದು ಕೇಳ್ವ... ಕ್ರೂರಮೃಗ ನಿವಹಮುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಡತಂ. ೧೨೦-೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ಈ$_3$]

ಕಿವಿಯೂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಬೋಧಿಸು: ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಿವಿಯೂದಿ ಹೊರಳಿಸುತ ತಾನೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹಾಡಿವಾಕೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪೦-೩). ೨. ಚುಚ್ಚಿಕೊಡು; ಚಾಡಿಹೇಳು; ಚಿತಾವಣೆಮಾಡು: ಕಿಟ್ಟಿಯ ಕಿವಿಯೂದಿ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೇ ವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೩); ಆಗ ಮುದುಕಿ ಟಳಕರ ಕಿವಿಯೂದಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವಿತುಷ್ಟಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಯತ್ನ ನಡೆಸಿದಳು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೬೮). [ಕಿವಿ$_3$ + ಊದು$_1$]

ಕಿವಿಯೇಱು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಗಾಯ; ಕರ್ಣಶೂಲೆ: ಎಂದುವುಂ ಕೇಳದಕ್ಕರ ತನ್ನ ಕಿವಿವಾಗೆ ನೊಂದು ಹವ್ವನೆ ಹಾಱಿ ಮಱುಗಿ ಕಿವಿಯೇಱಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಗೆ ತಾನೇಱಾಗೆ] (ಶಿರುರ ೮-೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಏಱು$_2$ (< ಏಱ್$_2$)]

ಕಿವಿಯೊಂಟಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂಟಿ: ಮುಟ್ಟುವುದೆಮಿಂಚಿ ಕಿವಿಯೊಂಟಿಯೊಳ್ಪಾಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೮-೩೨೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಒಂಟಿ$_2$]

ಕಿವಿಯೊಗು 'ಕಿವಿವೊಗು' ನೋ.

ಕಿವಿಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಚಾಚು: ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ ಮೋಹಿಯಾದೊಡೆ ಶಬ್ದಜಾಲಂಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಯೊಡ್ಡದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಿವಿಯೋಲೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಓಲೆ, —ಆಭರಣ; ಕರ್ಣಪತ್ರ: "ತಾಳಕಃ, ತಾಳಪತ್ರಂ(ಕರ್ಣಪತ್ರಂ) – ಈ ೨ ಕಿವಿಯೋಲೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೯೧–೪೦೨); ಕನಸಿನೊಳಾವನಾಂ ಮಱೆದು ನಿದ್ರೆಗೆ ಯುತ್ತಿರೆ ಬಂದುವಂದು ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಿವಿಯೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಜುಪಂ ಬರೆವಂ (ಕಾದಂಶು. ೩೦೪); ಕವಿಗಳ ಲೀಲೆ ಗಂಗೆಗಿವಿಯೋಲೆ ವನೇಭದ ಶಾಲೆ . . . ಮಣಿಗಳಾಗರ ಮುಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂ ಕ್ತಿ ಸು. ೨–೩೭); ತಳಿರುಡಿಗೆ ಹೊಮ್ಮಿಗದ ಸಂರ್ಮದೊಳು ರವಿಕೆ ಮಂಜುಳ ಕೇತಕೀದಳದ ಕಿವಿಯೋಲೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩–೨೭). [ಕಿವಿ₃ + ಓಲೆ]

ಕಿವಿರು(ನಾ). ಮೀನು ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ವಾಸಾಂಗ: ಜಲಚರ ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ ಕಿವಿರುಗಳ (gills) ಮೂಲಕ ನಾಳಗಳಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೀಟಬಿ. ೩೭). [?]

ಕಿವಿರಿಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುವಂಗನಾಡದೊರೆ ಕಿವಿರಿಯಯ್ಯಂಗಳ್ ಚಾಂಗಳದ ಬಸದಿಯೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡಂ ನೋಂತು ಮುಡಿಪಿದನ್ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೦–೭; 1050). [ಕಿವಿರ್ಗಿ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಿವಿಲುತನ (ನಾ). ಕೀಳ್ತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಆ ಕೂಂಟಣಿಯ ಕಿವಿಲುತನಮಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೭೯ ವ). 'ಕಿವರಿತನ' ಪರಾ. [?]

ಕಿವಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ, —ಒಡವೆ: ಕಥೆಯೆಂತೆನಲ್ ಸದ್ವೃತ್ತಸಂತತಿಯ ಕಿವಿವಚ್ಚಮಪ್ಪಂತವೋಲೀವೇಳ್ವೆನತಿಹರ್ಷದೆಸಕದಿಂದೆ (ಅರಾಚ. ೧–೭೪). [ಕಿವಿ₃ + ಪಚ್ಚ₃]

ಕಿವಿವರೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆ; ಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆ: ಗೆಲವಾಂತು ಕಿವಿವರೆದೆಗೆದೆಚ್ಚ ನೀಲೋತ್ಪಲ ಬಾಣದಿಂದಲೀಶ್ವರನ (ಮೋಹತ. ೭–೩೭); ಕಿವಿವರೆದೆಗೆದಿಕ್ಕಿ ತಾಗಿದನವ ಪುಷ್ಪಶರನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೯). [ಕಿವಿವರೆ + ತೆಗೆ₁]

ಕಿವಿವರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಸುಮಾತಾಡು: ಅವಸರವಾಗೆ ಪಾರ್ದು ಕಿವಿವರ್ಚುವ ಸಂಗರವಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೆರ್ಚುವೆ ಪತಿಯರ್ಥಮಂ ಕಳೆಲೊಡರ್ಚುವ ಮತ್ತಿಗೆ ದಂಡನಾಯಕರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೩೭–೨೫; 1114). [ಕಿವಿ₃ + ಪರ್ಚು₁]

ಕಿವಿವಳೆ(ನಾ). ಕಿವಿಯ ಸಮೀಪ, —ಪ್ರದೇಶ: ಕಿವಿವಳೆಯಮೋಱೆಗಳ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬವರಿಗಳ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸನ್ನೆಯ ಸವಡಿಗೈಗಳ . . . ರಣದವ ಕದಲಿ ಕಳವಳಿಸುತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ನೃಪ ಕಟಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೨). [ಕಿವಿ₃ + ಬಳಿ₃ (< ಬಟ್ಟಿ₃)]

ಕಿವಿವಾಲೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಹಾಲೆ: ಓಲೆ ಮನ್ಮಥನ ಮನೋರಥಚಕ್ರದ ಗಾಲಿಯಂತಾಗಲಂತದಜ ಮೇಲಿಟ್ಟ ಮಿಸುಣಿವತ್ತಿಗೆಯೆಂದೆನೆ ಕಿವಿವಾಲೆಯೊಪ್ಪಿದುವಾ ಸತಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೧). [ಕಿವಿ₃ + ಪಾಲೆ₃]

ಕಿವಿವುಗು 'ಕಿವಿವೊಗು' ನೋ.

ಕಿವಿವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೇಳುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಕಿವಿವೆತ್ತಂದದಿಂದಮಮ್ಮೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿಜಾಡಪೆಮೆಂಬನ್ನರಂ ಕೇಳ್ದಿನಿಲ್ಲಿಂ ದುವರಂಬೊಲ್ ಚೋದ್ಯಮೇ (ಅನಂತಪು. ೧೩–೭೮). [ಕಿವಿ₃ + ಪೆಜು₁]

ಕಿವಿವೇಟ (ನಾ). ಕೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹ; ಕೇಳುವ ಆಸಕ್ತಿ: ಅವಲೋಕನದಿಂದಾಗದಂ ಕಿವಿವೇಟಮನುಂಟುಮಾಡುವಚ್ಚರಿಗೆಡೆಯಾದವಳಸಿಯ ಕರ್ಣಯುಗಳಕ್ಕವತಂಸೋತ್ಪಲಮೆನಿಪ್ಪುವೆಲ್ಲರ ಕಣ್ಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೧); ಕಿವಿವೇಟದಿಂ ಭಾಳಾಕ್ಷನಿಮಗೊಲಿದೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೭೪–೨); ಕಣ್ಬೇಟದಿಂ ಕಿವಿವೇಟವೆಗ್ಗಳಸೆ (ಬಸಪು. ೪೫–೨); ಉಕ್ಕಿದಾ ಕಿವಿವೇಟ ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕೆ ತಂದುದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩–೫೮). 'ಕಣ್ಬೇಟ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ₃ + ಬೇಟ₂]

ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಳ್, ಕಿವಿವೇಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಮೋಹ ಹೊಂದು: ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಱಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಂಡು ಕಣ್ಬಾರ್ವಿನಂ ಹರಿಯಂ ನೋಡಿದಳಾಕೆ (ರಸರ. ೧–೨೯). **ಕಿವಿವೇಟಗೊಳ್**: ಪಾಂಡುಕುಮಾರನಾ ಕೊಂತಿಯ ಮಱೆವ ವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮುವ ನೆರೆ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟಗೊಂಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೮೫). [ಕಿವಿವೇಟ + ಕೊಳ್₁]

ಕಿವಿವೇಟಗೊಳ್ 'ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಿವಿವೊಗು, ಕಿವಿಯೊಗು, ಕಿವಿವುಗು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರು: ಇಂಚರನಾಳ್ದ ಗೇಯಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦); ಅನುನಯದ ಪೇಟ್ಕೆ ನದನಿನಿತುಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕುದಿಲ್ಲ ತನ್ನುನಿವರನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೪); ಏಕಾಂತದೊಳ್ ನಾರದಂ ಬಳಕೃಷ್ಣಗರ್ಗವತಂಸದಂತೆ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೇನಾನುಮಂ ಪರ್ಚಿದಂ (ಅನಂತಪು. ೧೩–೩೯). **ಕಿವಿಯೊಗು**: ಕಳಧ್ವನಿಯೊಳ್ ಮಂದ್ರತೆಯಂ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಿವಿಯೊಕ್ಕು (ಅನಂತಪು. ೮–೭೯). **ಕಿವಿವುಗು**: ಅವಿನಾಣಮೆನಿತುಮರ್ದೆವುಗೆ ಕಿವಿವುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲನ ನುಡಿ (ಆದಿಪು. ೪–೨೩); ಕಿವಿವುಗದೆದಲಾತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೬); ಕಿಳರ್ವ ಗೋಳಿಗೆಯ ದನಿ ಕಿವಿವುಗದ ಮುನ್ನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕಿವಿ₃ + ಪೊಗು₁]

ಕಿವಿಶೂಲೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ಬೇನೆ, —ನೋವು: ಹೊಟ್ಟೆನೋವಿನಿಂದಲೋ ಕಿವಿಶೂಲೆಯಿಂದಲೋ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂರುತಿಂಗಳ ಮಗು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೪). [ಕಿವಿ₃ + ಶೂಲೆ]

ಕಿವಿಸವಿ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು, —ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು: ಕಿವಿಸವಿದನಿ ಕಣ್ಸವಿ ರೂಪವಧರಿಸಲೆ ಗಜವೆಡಂಗ ನಿನ್ನುಟಿದೊಡೆ ಸಾವವಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೨). [ಕಿವಿ₃ + ಸವಿ₂]

ಕಿವಿಹರಕ (ನಾ). ಕಿವಿ ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವವನು; ಹರಿದುಹೋದ ಕಿವಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಂದಿನಿಂದ ಏಳುಮುದ್ದೆಗೆ ಕಿವಿಹರಕ ಎಂಬ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರನ್ನು ನನ್ನೂರಿನವರು ಕಟ್ಟಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೧). [ಕಿವಿ₃ + ಹರಕ₃ (< ಹರಿಕ)]

ಕಿವಿಹರಕಿ (ನಾ). ಹರಕುಕಿವಿಯವಳು: (ಕ). [ಕಿವಿಹರಕ + –ಇ₃]

ಕಿವಿಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ನುಲಿಚು: ಗುರುಗಳು ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಿವಿಹಿಂಡಿ ಕಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಪಿಸುಮಾತು ಹೇಳಿ ಮನಸ್ಸು ತಿರುಗಿಸು: ಇದು ನಿನ್ನ ಮಾತಲ್ಲ . . . ಯಜಮಾನಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಿವಿಹಿಂಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮಣಿಮ. ೩೮); ಮುಂದೆ ಯಾರೇನು ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿದರೋ . . . ಅಂತೂ ಈ ಭಟ್ಟನಿಯ ತಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ಮೂರುದಾ. ೧೫೨). [ಕಿವಿ₃ + ಹಿಂಡು₁ (< ಪಿಂಡು₁)]

ಕಿವಿಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ಕಿವಿಹಿಡಿಯೆಂದರೆ ತಿದ್ದು ಅಥವಾ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು (ಗೋಯಾತ್ರೆ. ೫೩). [ಕಿವಿ₃ + ಹಿಡಿ₁ (< ಪಿಡಿ₁)]

ಕಿವುಂಡ, ಕಿವುಡ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದವನು; ಕೆಪ್ಪ; ಬಧಿರ: ಕೂನ ದೇಹನಾಗದೆ ವಿಕಟಾಂಗನಾಗದೆ ಕಿವುಂಡನೆಯಾಗದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೭೫). **ಕಿವುಡ**: "ಏಡಃ, ಬಧಿರಃ – ಈ ೨ ಕಿವುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫); ಕಿವುಡಂ ಪಂಗು ಮೂಕಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೨); ಕಿವುಡಂಗೇಕಾಂತವಂ ಹೇಟು ಹವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೭–೯ ಟೀಕೆ); ಕಿವಿ ಬಲಿಯದಿರೆ ಕಿವುಡನಾಗಿಯೆಬರ್ಪ (ಪಿಂಡರ. ೧೫–೩೭); ಕಿವುಡರಂ ಕರೆವಂದದಿಂದಾಂ ಕರೆಯಲು (ಬಸಪು. ೧೮–೧೮); ಕಿವುಡ ಯಜಮಾನಗೆ ಮೂಗ ಬಂಟ (ಗಾದೆ); ಕಿವುಡನಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕಿವುಂಡು + –ಅ₁]

ಕಿವುಂಡು, ಕಿವುಡು (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಬಧಿರತೆ: ಪಸಿವ ಸಂಕಟದಿಂ ಕಿವುಂಡು ಕಣ್ಣಲ್ಲತ್ತಲೆಗಳೊತ್ತಿ (ಸಂಸಪ. ೨೧-೪). 'ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್' ಪರಾ. **ಕಿವುಡು**: ೧. ಕಿವುಡು, ಕೆಂಚು, ಗುಜ್ಜು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ: ಅವನೊಂದು ಕಿವುಡು (ರೂಢಿ). 'ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿ' ಪರಾ.

ಕಿವುಡಾಗು = ಕಿವಿ ಕೇಳದಂತಾಗು, —ಗಡಚಿಕ್ಕು: ದಿಗು ಮಂಡಲಂ ಕಿವುಡಾಗೆ ಬಹುವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ (ಬಸಪು. ೫-೧೪); ಚಾಪ ಟಂಕಾರಂ ಜಗತ್ತ್ರಯದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ ಕಿವುಡಾದು ವಷ್ಟದಿಗ್ದಂತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆವಿಡು; ಕೋಲಾ. ಕೆವ್ರ; ತೊದ. ಕ್ಯುಡ್; ತೆಲು. ಚೆವುಡು]

ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು, ಕಿವುಡುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಬಲ್ಲುಲಿಯ ಸಡಗರಮೆಲ್ಲಾ ದೆಸೆಗಳಂ ಕಿವುಂಡುವಡಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೧). **ಕಿವುಡುವಡಿಸು**: ಪರುಷತರ ಶರಭ ಕೇಸರಿವಿರಾವದಿಂ ಕಿವುಡುವಡಿಸುತ್ತಂ ದೆಸೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೪೬); ಫಣಾಮಂಡಳಮಂ ಪಸರಿಸಿ ಮಸಗಿ ಮೊರೆದು ದೆಸೆಗಳಂ ಕಿವುಡುವಡಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೬೮ ವ). [ಕಿವುಂಡುವಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಿವುಂಡುವಡು, ಕಿವುಡುವಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್. 'ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು' ಪರಾ. **ಕಿವುಡುವಡು**: ಬೀಸುವ ಜಂಝಾ ಮಾರುತ ರುತಿಯಿಂ ಭುವನಮದೋರಂತಿರೆ ಕಿವುಡುವಟ್ಟುವಾ ಸರಿವಟಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೨೯). [ಕಿವುಂಡು + ಪಡು$_1$]

ಕಿವುಚು 'ಕಿಮುಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಿವುಚುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ತನಿವಾಲಿನೊಳಗೆ ಭಾವನೆಗೆಯ್ದು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನಿನಿಸು ಕೆನೆವೆರಸಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಕಿವುಚನು ಗೆಯ್ದು ಹಂಚಿನೊಳು ನಸು ತುಪ್ಪವೆಱೆದು ಬೇಯಿಸಲದುವೆ ಕಿವುಚುರೊಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೮).

[ಕಿವುಚು (< ಕಿಮುಟ್ಚು) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕಿವುಡ 'ಕಿವುಂಡ' ನೋ.

ಕಿವುಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದವಳು; ಬಧಿರೆ: ಒಳಗಣ ಕಿವುಡಿಯರ್ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡವಳಂ ಪೆಱಗಣ್ಗೆ ನೂಂಕಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೨); ನಿನ್ನ ತಂಗೆವಿರ್ ಕುಂಟಿಯುಂ ಕುರುಡಿಯುಂ ಕಿವುಡಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೧ ವ).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಚೆವಿಡಿ]

ಕಿವುಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕಿವುಡುತನ: ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕವಗೆ ತಾ ತಂದೊಳಗಿಗದ ಪೂರ್ವಾಪರವನದ ಕೇಳಿದನು ಕಿವುಡಿಕೆಯ ಕೊಸರಿನ ಕೊನರ್ವ ಕೋಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೦). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಇಕೆ]

ಕಿವುಡು 'ಕಿವುಂಡು' ನೋ.

ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡನ ಮುಂದೆ ನುಡಿಸಿದ ಕಿನ್ನರಿ. ೨. (ಅಲಂ) ವ್ಯರ್ಥ ಶ್ರಮ: ಸತ್ತ್ವಮತಿ ಆ ಪೂಜ್ಯನೆನ್ನ ನಿರ್ಯಾತನಕೆ ಪೇಳ್ದೆಲ್ಲಮುಂ ನೀತಿಯುಂ ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿಯಾಯ್ತು . . . ರಾವಣಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧೬-೪೨೮). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಿನ್ನರಿ]

ಕಿವುಡುಕೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಡುಗ (ನಾ). ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ: ಸುಲಲಿತಸ್ವರದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮಣಿದಲೆಯನೊಲೆವ ಫಣಿರಾಜನಂದದಿ ಕಿವುಡುಗರ ತಲೆಯಲುಗುವುದೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೫೯). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಗ$_3$]

ಕಿವುಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರು ಇಮರಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ; ಅಲುಗಾಡಿಸಿದರೆ ಸದ್ದು ಮಾಡದ ಕಾಯಿ: ಕಿವುಡುಗಾಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಿವುಡುಗಿವಿ (ನಾ). ಕೇಳದ ಕಿವಿ; ಕಿವುಡಾದ ಕಿವಿ: ಉರುಳುರುಳು ಹಗಲಿರುಳು ಎಲೆ ಧರಣಿ, ನಿಷ್ಕರುಣಿ . . . ಕಿವುಡುಗಿವಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲರೆದೆಗಳ ಚುಚ್ಚಿ (ಪಾಂಚಜ. ೨೬). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಿವಿ$_3$]

ಕಿವುಡುಗೇಳು 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿ ಕೇಳದಾಗು; ಕಿವುಡಾಗು: ದೆಸೆ ಕಿವುಡುಗೊಳೆ ಮೊಳಗೆ ವಾದ್ಯ ಪ್ರಸರವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೮).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿವುಡಾಗಿಸು: ಕಿವಿ ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸುತಿಹ ಆ ರಾವಗಳನೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ಲುಸಿರಿಂದ ಮುಳುಗಿಸಿಡುವೆ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧೦-೧೩). [ಕಿವುಡುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿವುಡುತನ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಬಧಿರತೆ.

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ತನ]

ಕಿವುಡುವಡಿಸು 'ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿವುಡುವಡು 'ಕಿವುಂಡುವಡು' ನೋ.

ಕಿವುಡುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಕಿವುಡುವೀೞ್ವನಂ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ ಪೞಿ ಮೊಳಗಿದವು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೮೨); ತೂರ್ಯಾರ್ಶ್ವರ್ಯನಾದೋತ್ಕಟದೆ ಕಿವುಡುವೀೞಲ್ ದಿಶಾಚಕ್ರವಾಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೪).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಬೀೞ್$_1$]

ಕಿವುಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಕೆಲರ್ ಕಣ್ ಕಾಣದಾದರ್ ಕೆಲರ್ ಕಿವುಡುವೋದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯೨-೩೦೮).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿವುಡೆಬ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಇತರ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಕಿವುಡೆಬ್ಬಿಸುವಂತೆ ಬಡಿಯುತ್ತಲೂ . . . ಘೋರವಾಗಿ ಅರಚುತ್ತಲೂ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೯).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಎಬ್ಬಿಸು (< ಎೞ್ಪಿಸು)]

ಕಿವುಡೆಸೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಧಂಧಣಂ ಧಳಧಳಧಳಂ ಧಳಧ್ವನಿಗೆ ಫಣಿಪ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಶಿರಂ ಧಿಮ್ಮನುತ್ತೆ ಕಿವುಡೆಸೆಯಲು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೧).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಎಸೆ$_1$]

ಕಿವುಡೇಳು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ರೋದನವ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ಕಿವುಡೆದ್ದು ಹೋಗಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೫).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು] + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$]

ಕಿವುಡೋದು (ನಾ). (ಕಿವುಡನಂತೆ) ಸದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಸಾಗುವ ಓದು: "ಕುರುಡೋದು" ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಕಿವುಡೋದು ಎಂಬ ಮಾತು ರೂಢಿಯಾಗುವುದಗತ್ಯ (ಸಾಹಿಸಂ. ೭೩).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಓದು$_2$]

ಕಿವುಟ್ (ನಾ). ಕಿವುಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ಪರಾ. [< ಕಿವುಡು]

ಕಿವುಟಿ (ಅ). ಕಿವುಚುವಂತೆ: ಸಂಸಪ್ತಕ ಬಲಮನೆಲ್ಲಮನಳಱಿ ಪೆಳಱಿ ಕಿವುಟಿದುಟಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦ ವ). [< ಕಿಮುಟ್]

ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್, ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್, ಕಿವುಡುಕೇಳ್, ಕಿವುಡುಗೇಳು, ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳಿಸದಂತಿರು; ಗಮನಿಸದಿರು; ಮಾತನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಕಡುಕೆಯ್ದ ದಿವ್ಯದ ನುಡಿಗೆ ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್ದು ಕುಡಿದು ನೀರಂ ಭೀಮಂ . . . ಕೆಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨).

ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ : ನೆಱೆಗಿವುಡರಂತೆ ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೨). **ಕಿವುಡುಕೇಳ್** : ಕಿವುಡು ಕೇಳ್ದವನೊಡನೆ ಮಗನ ಹಿಂದೆಯೆನಡೆದ (ಹಬ್ಬಿರ. ೨೨–೧೨೪). **ಕಿವುಡುಗೇಳು** : ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿ ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ವದನವ ತಿರುಗಿ ನೋಡುತ ಹರಿಯ ನುಡಿಗಳಕಿವುಡು ಗೇಳುತ್ತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೧೫). **ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್** : ಕಿವುಡು ಕೇಳ್ವನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿವುಡ್ + ಕೇಳ್]

ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಟ್ಟು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಶೆ 'ಕಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿಶೋರ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯದ ; ಎಳೆ ಹರೆಯದ ; ಶೈಶವದ ; ಮರಿಯಾದ : ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಕಳಭಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೫ ವ). (ನಾ). ೨. (ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃಗಗಳ) ಮರಿ; ಪೋತಕ : ಪಂಜರಗತ ಕುಂಜರಾರಾತಿ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳನೆ ತರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೩೭). ೩. ಕುದುರೆ ಮರಿ: "ಮಱಿಗುದುರೆ ಪೋತಂ ಕಿಶೋರ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೨). ೪. ಹದಿನೈದು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ಪ್ರಾಯದ ಹುಡುಗ : ಬಂದಳ್ ಮುದುಕಿಯೋರ್ವಳಾ ತಾಣಕ್ಕೆ ಕಿಶೋರ ಭರತನನಾಂತು ಕೌಂಕುಳಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦–೫೪೦) [ಸಂ.]

ಕಿಶೋರಕ (ನಾ). ೧. = ಕಿಶೋರ ೨ : ಪಂಜರಸ್ಥಿತ ಮದಕೇಸರಿ ಕಿಶೋರಕದಂತೆ ಗೆಯ್ದಖಿಳವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). ೨. = ಕಿಶೋರ ೩ : "ಪೋತಃ, ಕಿಶೋರಕಃ – ಈ ೨ ಮಱಿಗುದುರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೨–೨೮೬) ; ಸೇರಿದುವು ದಂತ ಪಂಙ್ತಿ . . . ಅದಱ ಸಂದಂಶಂಗಳ್ ಕ್ಷೀರರುಚಿಯಾದೊಡದನವಧರಿಸುಗೆ ಕಿಶೋರಕಂಗೆ ಸಪ್ತಮಮಾಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೬–೮). [ಸಂ.]

ಕಿಶೋರಶಶಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂ ಕಿಶೋರಶಶಿ ಬರುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬–೪೧೪). [ಕಿಶೋರ + ಶಶಿ]

ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಎಳೆತನ; ಬಾಲ್ಯ : ಶೈಶವ ಅಥವಾ ಕಿಶೋರಾ ವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವವರ ಸ್ಥಿತಿಯ ದುರುಪಯೋಗವು ನಡೆಯದಂತೆ . . . ಅವರಿಗೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ದೊರೆಯುವುದು (ಭಾಧಾನ. IV, ೨೩). [ಕಿಶೋರ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕಿಶೋರಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನವಳು ; ಕುಮಾರಿ : ಬಾಲಿಕೆ ಕಿಶೋರಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ತರುಣಿಯೂ ಆದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೭೪) ; ಸರಸಿಯು ಇನ್ನೂ ಕಿಶೋರಿ (ತುಂಬಕೊ. ೩೭). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೆಣ್ಣು ಮರಿ. [ಸಂ. ಕಿಶೋರೀ]

ಕಿಷ್ಕಿಂದ, ಕಿಕ್ಕಿಂದ, ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕಿಷ್ಕಿಂಧ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾದದ್ದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು : ತೆರಳಿತು ದಂಡು ನಿಸ್ಸಾಳ ಸೂಳೈಸಲಂಬರಭೂಮಿ ಕಿಷ್ಕಿಂದವಾಗಿ (ಭರಚ. ೪೬–೨). **ಕಿಕ್ಕಿಂದ** : ೩. ಗುಂಪು ; ಸಂದಣಿ ; ಸಮೂಹ : "ಕಿಕ್ಕಿಂದಂ . . . ಸ್ತೋಮಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಾ. ೧೦೬) ; "ಕಿಕ್ಕಿಂದಮೆನೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ ೨೪) ; ನೋಡಲ್ಕೆ ಭೀಮರೂಪಾ ಕಾರಮಾಗಿ ಗಿರಿತರುಗುಲ್ಮ ಕಿಕ್ಕಿಂದದಿಂ ರಾಜಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨–೫). **ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ** : ೧. "ಕಿಷ್ಕಿಂಧ – ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕಿಷ್ಕಿಂಧ]

ಕಿಷ್ಕಿಂಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ವಾಲಿ, ಸುಗ್ರೀವರ ರಾಜಧಾನಿ. ೩. ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು : ದಿಕ್ಕರಿಯನಧಃಕರಿಸುವ ತಕ್ಕಿನ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಮೆಂಬ ನಿಜವಾರಣಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೯೫). ೪. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾದದ್ದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ಗಗನಚುಂಬಿಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಕಿಷ್ಕಿಂಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವೆಂತಲೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧) ; ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಾಯಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಕಿಷ್ಕಿಂಧದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ (ರಾಮಾಸೆ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ (ನಾ). = ಕಿಷ್ಕಿಂಧ : ಮನೆ ಅಷ್ಟು ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಓರಣವಾಗಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೧೦೧). [ಸಂ. ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ]

ಕಿಷ್ಕು (ಗು). ೧. ಕೀಳ ; ನೀಚ ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದೋಳು: ಚತುರ ಕಳೆಯುಳ್ಳಾತ ಚತುರರೇಖನೊ ಸಾಧು ಚತುರ ಕಿಷ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಷ್ಕಿ]ಚತುಃಸಮಂ ಚತುರ್ದಂಷ್ಟ್ರ. . .ರಘುನಾಥ (ವೆಂಕರಾ. ೫–೧೧–೪೩). ೩. ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ : ಅಂಗುಲ "ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕಾದರೊಂದು ಕಿಷ್ಕುವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೩೦೦). ೪. [ಜೈನ] ಎರಡು ಮೊಳಗಳ ಅಳತೆ : "ಎರಡು ಮೊಳಗಳಿಂದ ಕಿಷ್ಕು, ಎರಡು ಕಿಷ್ಕುಗಳಿಂದ ದಂಡ" (ಜೈನಪ. ೩೦೮). ೫. ಒಂದು ಗೇಣು. [ಸಂ.]

ಕಿಸ 'ಕಿಸಿ' ನೋ.

ಕಿಸಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಶ್ರೀಮುದ್ರೆಗಿಡ, ತುತ್ತಿ, ಕಿಸಂಗಿ, ತುರುಬೀಗಿಡ, ಗಿಡುತಿಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧–೬). [?]

ಕಿಸಕದ (ನಾ). ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲು : ಕಳ್ಳಂಗಡಿಯ ಕಿಸಕದದಿ ಕೊಂಚ ಮುನ್ನಂ ಮಬ್ಬಿನಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಷನೊಲೊಬ್ಬ ಚೆನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆತ್ತಿ ಬಂದನ್ (ಗೀವಿಂ. ೧೨೧–೩೧). [< ಕಿಸಿ$_1$ + ಕದ]

ಕಿಸಕಾಯ್ (ನಾ). ಕಸುರುಗಾಯಿ ; ಹೀಚು (?) : ಮೊದಲಚ್ಚಿಗವನ ದೇಪೊಳ್ಪದೊಗದು ಕಿಸಕಾಯನೊಳಗು ಪೊಜಗಾಗಿ ಮಗುಳ್ಚಿದ ತೆರದಿ ನಿರ್ದುದು ಸ್ಪರ್ಶದ ಯೋನಿಗಳೊಳಗೆ ನೆಲಸುವುವು ಜೀವಂಗಳು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೨೦–೩). [< ಕಸುಗಾಯ್ ?]

ಕಿಸಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ : ಆಕೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಕಿಸಕ್ಕನೆ ನಕ್ಕಳು (ರೂಢಿ) ; ಹಿರಿಯರು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಕಿಸಕ್ಕನೆ ಏನಾದರೂ ಅಂದುಬಿಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಕಿಸಕ್$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಕಿಸಗಾಲು 'ಕಿಸಿಗಾಲು' ನೋ.

ಕಿಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧ ; ತೋಪಡ ; ಉಜ್ಜುಗೊರಡು ; ಹತ್ತರಿ : ಕಬ್ಬಿಣದ ತರತರದ ಜೀನಸಗಳು . . . ೧೩ ಉಳಿಗಳು. ೧೪ ಕಿಸಣಿಗಳು. ೧೫ ಗುದ್ದಲಿಗಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [← ಮರಾ. ಕಿಸಣೀ]

ಕಿಸಮು (ನಾ). ಬಗೆ ; ಪ್ರಕಾರ ; ಬೇಧ. 'ಕಿಸಮುವಾರು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಕಿಸ್ಮ್]

ಕಿಸಮುವಾರು (ಗು). ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ, —ಹೊಂದಿಸಿದ : ಸಸ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕಿಸಮುವಾರು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೋಮುವಾರು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಕಿಸ್ಮ್‌ವಾರ್]

ಕಿಸಯ (ನಾ). (?) : ಸಕ್ಕರೆಯ ರಾಸಿಗೆ ಕಿಸಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇಸಿಯ] ಕೆಲನುಂಟೇ ? ನಿಶ್ಚಯದ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗೆ ಉಭಯದ ತಟ್ಟುಮುಟ್ಟೆಂಬೀ ಗುಟ್ಟಿನ ಕುಲವಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೬೩–೨೭). [?]

ಕಿಸರು$_1$ 'ಕಿಸುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಿಸರು$_2$ 'ಕಿಸುರ್$_3$' ನೋ.

ಕಿಸರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಬಣ್ಣ (?) : ಕದಪಿನೊಳುಣ್ಮೆ ಬೆಮರು ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳೊಳುದಯಿಸೆ ಕಿಸರೆ ಕೇತು ಲಲಾಟದೊಳೊದವೆ ತನೂರುಹಮುಣ್ಮೆ ಭಯಂಕರತಳಮಾಗೆ ಭ್ರುಕುಟ (ಕುಮುರಾ. ೧೭–೧೭). [< ಕಿಸುರ್$_3$?]

ಕಿಸಲಯ (ನಾ). ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: "ಪೊಸದಳಿರೆನೆ ಪಲ್ಲವಮೆನೆ ಕಿಸಲಯಮೆನೆ . . . ಸದೃಶಾರ್ಥಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧–೯); ಕುಸುಮಂ ಸ್ಮಿತಮಳಿನಯನಂ ಕಿಸಲಯಮಧುರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪). ತಮ್ಮ ತನುಲತೆಗಳಂ ಕಿಸಲಯಾಭರಣಂಗಳಿನಲಂಕರಿಪಲಂಪನಾಂತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೧೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕಿಸಲಾಟ (ನಾ). ಕಿಸಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ: ಸಾರಂಗನಾಟ ನವುಲಾಟ ಡೊಂಬರ ಚೆನ್ನಿ ಲಾಗ ತಪ್ಪಿದರೆ ಕಿಸಲಾಟೋ (ಕಜಾಗೀ. ೩೩). [< ಕಿಸಿ$_1$ + ಆಟ]

ಕಿಸವಾಯ್ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸವಾಯ 'ಕಿಸಿವಾಯ' ನೋ.

ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಕರವಾದದ್ದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ತರುವಂಥದ್ದು (?): ಅದೇ ಈಗೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ ಆಗ್‌ಕೊಂಡು ಕೂತದಂತೆ (ಕಾನೂರು. ೫೭೫); ಏನಾದರೂ ಒಂದಾದರೆ ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ ಆವಾಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಅಂತಕ್ಕಗೆ (ಮಲೆಮ. ೭೯೭). 'ಕಿಸುಗುಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸಾನ (ನಾ). ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಕೃಷಿಕ: ಕಿಸಾನರು ತೆಂಗೆ ಗೇಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಡದಿಹುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಡಳಿತಗಾರರೂ, ಜಮೀನ್ದಾರರೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಿಲ್ಲ (ಕೊದಿನ. ೬೯). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಕಿಸಾನ್; ಮರಾ. ಕಿಸಾಣ. / ಪ್ರಾ. ಕಿಸಿವಣ್ಣ; ಸಂ. ಕೃಷಾಣ]

ಕಿಸಾಮತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ; ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ: ಏನ್ರಪ್ಪಾ, ನೀವು ಮಾಡಿದ್ದು ಕಿಸಾಮತಿ (ಮಿಂಚುಹು. ೭). 'ಕರಾಮತಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸಿ$_1$, ಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿಸು; ಹಿಗ್ಗಿಸು; ತೆರೆ: "ಕಿಸಿ–ವಿಕಸನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಿಸಿದ ಪಲ್ಗಳದರಲ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿದ ಪಚ್ಚಳ ದರಲ್ದ]ನಾಸಾಪುಟದ ನಲಿದುಬ್ಬರಿಸಿದಾನನದ (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೮); ಗಾಯವಡೆದಂಗಜನ ಬಾಣಕೆ ಬಾಯ ಕಿಸಿದಾಯಾಸಗೊಂಬುದೆ ಮಾಯೆ ಕೇಳೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨–೭೮); ಎಂದು ಬಾಯಂ ಕಿಸಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭–೨೮); ತಂಗೊಳ ತಳ ಬರಿದು ಬರದ ಗದ್ದೆಯಂತೆ ಕಿಸಿಯುತ್ತಿದೆ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟದೆ ನೋಡಕೆ (ಚಂಡಿಮ. ೫೪–೨೧). **ಕಿಸು$_1$**: ವಸುಧೆಯುವರೆಲ್ಲರು ಬಾಯ ಕಿಸುವುತ್ತಿದ್ದರು (ಮನುಗುಂ. ೫೧). [?. / ತುಳು. ಕಿಸು, ಕಿಸಿ]

ಕಿಸಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕೈಲಾಗು; ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗು: ಅಸಲೆ ಸುಳ್ಳೆನೆ ಬದ್ಧಿಯ ಪಸಗೊರ್ಳ್ವದ ಪರಿ ಮನವೇ ಪುಸಿಯನೆ ತದ್ವಾಸನೆಯೇಂ ಕಿಸಿಯುವುದು (ಕೈಕವ. ೧–೬೫–೩); ಇದು ನನಗೆ ಕಿಸಿಯದ ಕೆಲಸ (ಬಾಳಹೊ. ೫೦). ೨. ಸಾಧಿಸು: ಅವನೇನು ಮಹಾ ಕಿಸಿದದ್ದು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಸಿಕಿಲ್ 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಿಸಿಗಾಲು, ಕಿಸಗಾಲು, ಕಿಸುಗಾಲು (ನಾ). ಅಗಲವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗಲಿಸಿದ ಕಾಲು: ಅವನು ಕಿಸಿಗಾಲು ಮಾಡಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಸಗಾಲು**: (+). **ಕಿಸುಗಾಲು**: "ಪ್ರಜ್ಞು:, ಪ್ರಗತಜಾನುಕಃ–ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ದೂರವಾಗಿ ಅಗಲವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನ ಹೆಸರು. ಕಿಸುಗಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಕಿಸಿ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕಿಸಿಬಾಯಿ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸಿವಾಯ್, ಕಿಸವಾಯ್, ಕಿಸಿಬಾಯಿ, ಕಿಸುಬಾಯಿ, ಕಿಸುವಾಯ್$_2$ (ನಾ). ಕಿಸಿದ ಬಾಯಿ; ತೆರೆದ ಬಾಯಿ; ಹಲ್ಲು ಕಿರಿದಬಾಯಿ. 'ಕಿಸಿವಾಯ' ಪರಾ. **ಕಿಸಿವಾಯ್**: ಹೇಳದ್ದೇ ಹೇಳೋ ಕಿಸವಾಯ ದಾಸಯ್ಯ (ಗಾದೆ). **ಕಿಸಿಬಾಯಿ**: (+). **ಕಿಸುಬಾಯಿ**: ಕಿಸುಬಾಯಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೪೮). **ಕಿಸುವಾಯ್$_2$**. 'ಕಿಸುವಾಯ್$_1$' ಪರಾ. [ಕಿಸಿ$_1$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಸಿವಾಯ, ಕಿಸವಾಯ, ಕಿಸುವಾಯ$_1$ (ನಾ). (ಮೂರ್ಖತನದ ಸೂಚನೆಯಾಗಿ) ಕಿಸಿದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳವನು; ಹಲ್ಲುಕಿರಿದ ಬಾಯಿಯವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ: ಭಕ್ತಿಯನರಿಯದ ಕಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ವಾಯರಿಗೇಕೆ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಪ್ರಿಯ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ ಎಂದ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೪–೧೦). **ಕಿಸವಾಯ**: ಕಿಸವಾಯನ ಕಂಡರೆ ಬಿಡದೇ ಬೇಹಾರ (ಗಾದೆ). **ಕಿಸುವಾಯ$_1$**. ಮೇಲಿನ ಶೂನ್ಯಸಂ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಿಸಿವಾಯ್ + –ಅ$_7$]

ಕಿಸು$_1$ 'ಕಿಸಿ$_1$' ನೋ.

ಕಿಸು$_2$ 'ಕೇಸು$_1$' ನೋ.

ಕಿಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಅರುಣತೆ: "ಕಿಸುವೆನೆ ಕೆಂಪುಂ ತಾಮ್ರಮುಂ" (ಚತುಸ. II, ೪೧); "ಕೇಸಂ ಕಿಸು . . . ಕೆಂಕಮನ್ನಲಾರುಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಲೋಹ; ತಾಮ್ರ: "ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಬಂ, ಉದುಂಬರಂ – ಈ ೩ ಕಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೨೮–೧೬); ದೇವನಾ ಪೀಠಮಾನ್ ಕಿಸುವಿನೆ ಕಟಿದೆಳ್ಳಿಯಾ ಕೊಡೆಯಾನೇಱಿಸಿ(ಯೆ) (ಇಆ. X, ೧೦೩–೭; 8ನೆಯ ಶತ); ಕಿಸುವೆರಸಿದ ಪೊನ್ನುಂ ಗಸಿವೆರಸಿದೆಣ್ಣೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪); ಕಿಸುವುಂ ಸೀಸಮುಮಪ್ಪವಲೋಹ ಬೆರಸಿ ನಿಜ ನಿರ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕೆಡಿಸಿ ಮಳಿನಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಪಸಾರ. ೬೨೧–೧೫). 'ಕಿಸುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಕೆಂಪು ಭೂಮಿ; ಕೆಬ್ಬೆ; ಮಸಾರಿ: ಒಂದು ಮತ್ತರ್ಕಿಸುವುಂ ನಡೆವುದು (ಎಇ. XV, ೩೩೨–೨೮; 1028); ತೋಂಟದ ಭೂಮಿಯೆಳ್ಪತ್ತಱ ಕೋಲಲು ಮತ್ತರು ೪೪ ಕಿಸುವಿನ ಭೂಮಿಮತ್ತರು ೬೪ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೮–೯; 1053); ಹಿಟ್ಟಿನ ಹಳ್ಳಿಯಲು ಬಿಟ್ಟ ಕಿಸುವಿನ ಮತ್ತರೆರಡು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೮–೨೭; 1119). ೪. ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಪದ್ಮರಾಗ: ಚರಣಕಮಲಕೆ ಮಿಸುಪ ಕಿಸುಗಳ ಸುರಿದು ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಮದೇವು. ೨–೬೯). ೫. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ. 'ಕಿಸುದೋಱು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸುಕಟ್ಟು 'ಕಿಸುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಸುಕಣ್ಣು 'ಕಿಸುಗಣ್ಣು$_1$' ನೋ.

ಕಿಸುಕಾಡು 'ಕಿಸುಗಾಡು' ನೋ.

ಕಿಸುಕಾಯಿ (ನಾ). = ಕಿಸುಗಾಡು ೧: ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತರ್ ೪೦ ಕಿಸುಕಾಯಿ ಮತ್ತರ್ ೧೩ (ಕಇಆ. ೪೮–೫–೩೪; 973). [< ಕಿಸುಕೆಯ್?]

ಕಿಸುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಆಡಯಾಲ, ಕೇಪಲ, ಕಿಸುಕಾರೆ (ವೈಬಿ೧. ೪೬–೯೨೪). [?]

ಕಿಸುಕು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕೀಚು: ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ . . . ಹಲ್ಲಿನೊಳಗಣ ಕಿಸುಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨–೩–೫೩ ವ). [?]

ಕಿಸುಕುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕುಱಿಕೆ ಮರಗಱಿಕೆ ಕವಲುಂ . . . ಕಿಱುಮಾಲೆ ನೂಲೆ ಕಿಸುಕುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಸುರಿ] ನೆಱಿದೀ ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಮಾನಿಸಿ ಕಸಕೆ ಕಲ್ಚುಲ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೯). [?]

ಕಿಸುಕುಳ 'ಕಿಸುಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಸುಕುಳಗಂಟು (ನಾ). ಕೊಳೆಗಂಟು (?): ಹತ್ತಿರಕೆ ಬರಕೂಡದಂದದಿ ಕೆತ್ತ ಕಿಸುಕುಳಗಂಟಿಸೆವ ವಿಧಕಿತ್ತಲಕ್ತಳಿರುವ ಮಹಾಸ್ಥಾವರ ಶರೀರಗಳು (ವಿವೇಛ. ೯–೫೧). [ಕಿಸುಕುಳ (< ಕಿಸುಗುಳ) + ಗಂಟು]

ಕಿಸುಕುಳತ್ವ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ಕೀಳುತನ; ನೀಚತನ: ಸಚಿನೆ ಅವನ ಕೆಣಕಿ ನೋಡಿ ಕಿಸುಕುಳತ್ವ ತೋರುತಿಹುದು ಒಸೆದು ಅವರುತಿಳಿಯೆ ಸ್ವಸ್ಥ ಶರಣರಪ್ಪರೇ (ಸುಸಾರ. ೬೪-೪). [ಕಿಸುಕುಳ (< ಕಿಸುಗುಳ) + -ತ್ವ]

ಕಿಸುಕುಳಿ 'ಕಿಸುಗುಳಿ' ನೋ.

ಕಿಸುಕುಳಿಗ 'ಕಿಸುಗುಳಿಗ' ನೋ.

ಕಿಸುಕೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಹೊಲ; ಕೆಬ್ಬೆ ಹೊಲ; ಮಸಾರಿ ಭೂಮಿ: ಹನ್ನಿರ್ಮತ್ತರ್ ಕಿಸುಕೆಯ್ಗಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೮-೨೭; 1120). [ಕಿಸು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕಿಸುಗಟ್ಟು, ಕಿಸುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಟ್ಟು: ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ, ಕಿಸುಗಲ್, ಕಿಸುಗಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತಾಮ್ರ ಬೆರಕೆಯಾದುದು: ಪರದರೆಂತು ಕಿಸುಗಟ್ಟುವಮಂ ಕಳ್ಳಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಚು]ಮಂ ಮಾಣ್ಬೊರೆಗಂ ತೂಕಕ್ಕಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಳ್ವರಂತೆ ಸುಖಹೇತುವಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳ್ನಿಗಟ್ಟುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೬). **ಕಿಸುಕಟ್ಟು**: ೨. ಎಸೆವ ಜಿನಮುದ್ರೆ ಸಮತಾರಸದಿಂ ಸಲೆ ತೊಯ್ದು ಜಾತರೂಪವಿದೆನೆ ರಂಜಿಸಿ ಬಟಿಕವಾದ ಮುಳಿಸಿಂ ಕಿಸುಕಟ್ಟಂ ಪೋಲ್ತುದಾ ತಪೋಧನನ ಮನಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೨೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಿಸುಗಣ್, ಕಿಸುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಗುಣಾರ್ಣವನೊಳುಂತೆ ಸೆಣಸಲ್ಕೆಂದಿರ್ಪ ಸುಯೋಧನಂಗೆ ಕಿಸುಗಣ್ಪಸರಿಸಿದಾ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಳಿಸಿಂ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದ] ತೆಱದಿನಮೃತಕರನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೮); ಕುಡುದಾಡೆ ಮಿಂಚು ಕಿಸುಗಣ್ ಸಿಡಿಲೆನೆ (ಜಗವಿ. ೪-೫೪); ಕಾಮನ ಕಿಸುಗಣ್ಮಲರ್ವೀಡು ವಿಯೋಗಿಗೆ ಸಂಕಲೆವೀಡು ವಸಂತದಂತಿಗುಪವನಗರವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೩); ಕಿಸುಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರಲದನಱಿದು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೩೦); ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ ಬೆದಱುನೋಟವು ಕಾರೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬). **ಕಿಸುಗಣ್ಣು**: ೧. ಭೀತಾಳೋದಯಮೆಂದು ಕೆಲವರು ಕಿಸುಗಣ್ಣಾಗಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: "ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಿನಿಸೆನಲ್ ಕೋಪಮೆಂದೊಪ್ಪುಗು" (ಕಶರ. ೨೪). [ಕಿಸು$_3$ + ಕಣ್]

ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣಗಿಲೆ: ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಉದಾ); ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ, ಕಿಸುಗಲ, ಕಿಸುಗಟ್ಟು, ಕಿಸುವೊನಲ್, ಕಿಸುವೊನ್, ಕಿಸುಸಂಜೆ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಸು$_3$ + ಕಣಿಗಿಲೆ]

ಕಿಸುಗಣ್ಚು$_1$, ಕಿಸುಕಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡು; ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: "ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದನೆಂದೆನೆ ಕೋಪಿಸಿ ನೋಡಿದನೆಂಬ ಪಾಂಗು (ಚತುನಿ. II, ೧೦೬); ಪರವನಿತೆಯರ ದೆಸೆಗೆ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದಂತೆ ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಕಣ್ಗಳೆಂಬಲರಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ವ); ಚಾಮರಮಿಕ್ಕುವ ದೇವಕಾಮಿನೀಜನ ಮಣಿಕಂಕಣಧ್ವನಿ ಗೊನಲ್ದವರಂ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿ ನೋಡುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫); ಕೆರಳಿ ಮದಗಜವೆಯ್ದೆ ಸೆಣಸಲ್ಕೆ ಸಿಂಗವಂ ಕರೆವಂತೆ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೨೫); ಕಿಸುಗಣ್ಚಿ ನೋಡಿದನೆ ಮಾಮುಸಕಂ ಮುಸಗಿದನೆ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೩೪). **ಕಿಸುಕಣ್ಚು**: ಮತ್ತಂ ಕಿಸುಕಣ್ಚಿ ನೋಟ್ಪನೆಂದೆಂದಸುವೋದಪುವಲ್ತೆ ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಮಲೆಯವರ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೩೪; 1402); ಮುನಿಯಿಂ ಕಿಸುಕಣ್ಚುವರೊಸೆದು ನಗುವರಿನ್ನಿನಿತೆ ಪೆಱರ ಮುನಿಸುಂ ಮೆಚ್ಚುಂ ಮುನಿಯಿಸೆ ಮುನಿದ ಜವಂ ಹರ್ಷನಾಗೆ ಹರ್ಷಂಗ ವೃಷಭಲಕ್ಷ್ಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೩೩; 1068). [ಕಿಸುಗಣ್ + -ಚು]

ಕಿಸುಗಣ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಮುನಿಸು; ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: "ಕಿಸುಗಣ್ಚು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಡೆಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೬); "ಮುನಿಸು ಸೆಣಸೊರ ಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪು ಕೋಪಂ ಮುಳಿಸು ಕಿನಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಚೆನೆ ಕನಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಕಿಸುಗಣ್ಚು ಕೈಗಣ್ಮಲು (ಶೀಪರಾ. ೪೫-೩೬). [< ಕಿಸುಗಣ್ಚು$_1$]

ಕಿಸುಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: ಕಾಮನಿಭಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಂ ಭೀಮಬಳಂ ಕಾಡಮರೆಸನುಚಿತೋದಾರಂ (ಆಚ್ಚಮ. ೧-೯). ೨. ಕೋಗಿಲೆ: "ಕೋಗಿಲೆ ತಾಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣನೆಂದೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೭); ಪುಗಿಲ್ಪುಗಿಲೆಂದು ಬಿಡೆ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕಿಸುಗಣ್ಣನ ಜಡಿಪಕ್ಕಗಿದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೬೫ವ). 'ಕೆಂಗಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕಿಸುಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಕಿಸುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು (?): ಅಸುಗೊಳ್ವೆಂದು ದೆಸಸೆ ಬೇತಾಳನು ಕಿಸುಗಣ್ಣಿ ಪೋದನಾಯೆಡೆಗೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೧೦-೪೨). [ಕಿಸುಗಣ್ + -ಇ$_3$]

ಕಿಸುಗಣ್ಣು 'ಕಿಸುಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಸುಗಣ್ಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಕೋಪದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರು: ಉತ್ಕ್ರೋಪ ಹೂಂಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುತುಮವೌಂಡುಗಚ್ಚಿ ಕಿಸುಗಣ್ಬಿಟ್ಟಚ್ಯುತಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೦). [ಕಿಸುಗಣ್ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಿಸುಗಣ್ಬೀಡು (ನಾ). ಕೆಂಗಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿದ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆಯುವುದು: ಸಿಡಿಲ್ಗಳೆಂಬ ಕಿಸುಗಣ್ಬೀಡುಂ ಮರುಚ್ಚಾಪಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರಾಂಬರದೊಂದು ಚೆನ್ನವಿಳಿಯುಂ ಮಿಂಚೆಂಬ ಕೊಂಬುಂ ಕರಾಳವೆನಲ್ ಗರ್ಜಿಸಿದತ್ತಗಲ್ದಿನಿಯರಂ ಕಾರೆಂಬ ಮಾರದ್ವಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೨). [ಕಿಸುಗಣ್ + ಬೀಡು$_2$]

ಕಿಸುಗದಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿ: ಪಸಿದು ಕನಲ್ದ ರಾಹುವಿನ ದಾಡೆಯ ಕಾರ್ಮೊನೆ ಸೋಂಕದೊರ್ಮೆಯುಂ ಕಿಸುಗದಿರೊಂದಿ ಕಂದಿ ಕಡಲೊಳ್ಬೆಟ್ದಾ ದ್ವಿಜರಾಜ ತೇಜಮಂ ಪಸಗೆಡಿಸಲ್ಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೧-೬). [ಕಿಸು$_3$ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕಿಸುಗಲ್, ಕಿಸುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಕೆಂಪು ರತ್ನ; ಪದ್ಮರಾಗ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಅರುಣಾಶ್ಮಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಪದ್ಮರಾಗ ಮಣಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೯-೧೦); "ಕುರುವಿಂದಮಕ್ಕು ಕಿಸುಗಲ್ ಕೆಂಬರಲ್ ರನ್ನವರಲೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೩); ರಸರಸದ ಬಾವಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬೇಱೆ ಕಿಸುಗಲ್ಗಳ ರಜದ ಕಣಿವೆರಸು ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಎಸೆವ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ತೇಜಃಪ್ರಸರಂ ದಾವಾಗ್ನಿ ಶಂಕೆಯಂ ಮನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೩); ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮರನೆಲ್ಲಮವಿಮ್ಮಾವು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧); ಚಂದ್ರಮಂಡಲಮೆಸೆದುದು ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಬಟ್ಟಸಾಣೆಯ ಪಾಂಗಿಂ (ದಮುಸ್ವ. ೩-೩೯). **ಕಿಸುಗಲ್ಲು**: "ಒಪ್ಪುವುದು ಕಿಸುಗಲ್ಲು ಪದ್ಮರಾಗಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೨೪). [ಕಿಸು$_3$ + ಕಲ್$_3$]

ಕಿಸುಗಲ್ಲು 'ಕಿಸುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿಸುಗಾಡು, ಕಿಸುಕಾಡು, ಕಿಸ್ಕಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಾಡು; ಕೆಬ್ಬೆ ಭೂಮಿ; ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಕಿಸುಗಾಡ ನೆಲಂಗಳೆಳದಳಿರ ಬಣ್ಣಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ವಿರಹಿಗಳ ಮನಮನೊಲಿಸುವಂತೆ ಜಲಜಲನೆ ಪರಿವ[ಜ]ರಿ ಪೊನಲ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫ವ); ಕಿಸುಗಾಡುಮಂ ನೆಗ್ಗಿಲ್ಗಾಡುಮಂ ನಿಡುವುಲ್ಲಮಂ ಮಣಲುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦). **ಕಿಸುಕಾಡು**: ಮೂಱು ನಿಱುಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಟ್ಟೊಯನ್ಯಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೪೯-೯೪; 904); ಎರೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಇರ್ಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಕಿಸುಕಾಡು ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಅನ್ತು ರಾಜಮಾನ ಆಯ್ವತ್ತು ಮತ್ತರಾ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೦-೧೦; 931);

ಮುಂಕಯ್ಯಗೇರಿಯ ಕತದ ಕಿಸುಕಾಡು ತೋಂಟಂ ಮತ್ತಂ (ಕಇ. II, ೯–೨೦ ; 1075) ; ಚಕ್ರದಚ್ಚಿಯಿಂ ಮೂಡ ಕಿಸುಕಾಡ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಇಅ. ೭೦–೧೩–೩೧ ; 1088). ೨. (ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬ) ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕರ್ನಾಟಕ ಧಾತ್ರೀತಿಲಕಮಖಿಲ ಜನವಿಖ್ಯಾತಂ ಕಿಸುಕಾಡ ನಾಡು ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೮–೧೪). 'ಕೆಂಗಾಡು' ಪರಾ. **ಕಿಸ್ಕಾಡು.** 'ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತು, ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತು, ಕಿಸುಕಾಡೆಪರ್ಪತ್ತು, ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ಪತ್ತು = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುವಂ ಬಾಗಿನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುವಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೨೧ ; 950) ; ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತಜ ಬಳಿಯ ಬಾದುಬ್ಬೆಯ ಪಾಳನವರ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೩ ; 1075) ; ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಾದೇವಿಯರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಮಂ ಆಳ್ದು ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಇ. IV, ೭೭–೧೧ ; 1101) ; ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೮–೩೮ ; 948). ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಾದೇವಿಯರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಪರ್ಪತ್ತುಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಇಅ. XVIII, ೨೭೪–೧೮೨ ; 994) ; ಸಿಂಗಣದೇವರ್ ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡೆರ್ಪತ್ತುಮಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾಜುಂ ಬಾಡಮುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೦–೭ ; 1070) ; ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ಪತ್ತಜ ಬಾಗಡಗೆಯೆಳ್ಪತ್ತಜ ಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರಭುಗಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೦೩–೧೦ ; 1166).

[ಕಿಸು$_3$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕಿಸುಗಾಲು 'ಕಿಸಿಗಾಲು' ನೋ.

ಕಿಸುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರಂ ಕಿಸುಗುಣ್ಡಿಯ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮಂ . . . ಅಳುತ್ತುಮಿಬ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೨–೨೯ ; 1054). [ಕಿಸು$_3$ + ಗುಂಡಿ ?]

ಕಿಸುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಿಸುಮಾತಾಡು ; ಪಿಸುಗುಟ್ಟು : (ಕ).

[ಕಿಸು$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಸುಗುಳ, ಕಿಸುಕುಳ (ನಾ). ಕೊಳೆ ; ಹೊಲಸು ; ಹೇಸಿಗೆ ; ಮಲ : "ಅನಿರ್ಮಲಂ ಕಿಸುಗುಳಂ" (ಕರ್ಣಾಸ. ೬೨) ; ಪಶುವಿನ ತೊಗಲೊಳ್ ತೀವಿದ ಕಿಸುಗುಳಮೆನಿಸಿರ್ದ ತುಪ್ಪಮುಂ ನೀರಂ ಸಂಕಿಸದುಂಡು (ಸಮುಪ. ೧೪–೬); ಉಗ್ರವ್ಯಾಧಿ ದುರ್ಗಂಧಮುರ್ವಿಸುಗುಂ ಪೇಸು ಪತಂ [ಸನದೇಂ] ಕರಂ ಕಿಸುಗುಳಂ ಕಾಯಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೧೩–೪೯) ; ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮಂ ಕಂಡೇವೈಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇಕೊ ಡಲನಕಟ ಶುದ್ಧದ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೯೮) ; ವಿಣ್ಮೂತ್ರಾಸುರದ ಕಿಸುಗುಳದ ಮಳಿಗಜ್ಜಿಯಿತ್ತು ಸತ್ರದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೪–೩೧). ೨. ಹೇಯವಾದುದು ; ತುಚ್ಛವಸ್ತು ; ಕ್ಷುದ್ರ : ನವವಿವರಾವೃತ ಪೂತದ್ರವತ್ವಗಾವೃತ ವಿಮಿಶ್ರಮಾಂಸೋಪಜಿತಮಧ್ರುವಂ . . . ಮೆಯ್ ಬಗೆವೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳಮಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೬) ; ಪೆಣ್ ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯೆ ಚಃ ಕಿಸುಗುಳಮೆಂದುಚಿವುದೆ ಗೆಲ್ಲಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೬) ; ದೆಲೆವೆಂಡತಿ ಬಗೆವೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳಮಲ್ತೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೨–೧). ೩. ಹೇಸಿ ಮನುಷ್ಯ ; ಹೊಲಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನೀಚ : ಎನಿತೊಳವು ಕೊಳೆವ ಪಡುಕೆಗಳನಿತಜ ದುರ್ಗಂಧಮವರ ಮೆಯ್ಯ ನಿಸರ್ಗಾತ್ಮಸುಪಮುಖಾತಿಯ ಪಬುಗಬಿದ ನಾತಮಂ ಪೋಲವವರದೇಂ ಕಿಸುಗುಳರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೦) ; ಪಳಿಯಂ ಸ್ಟೈರಿಪಂಗೆ . . . ಕಿಸುಗುಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನಪ್ಪಂಗಂ ಸೂಳೆಸುಖಂ ಸಲ್ಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲು]ದಲ್ತೆ (ಮದಕ. ೧೦–೭೭) ; ಪುಸಿನುಡಿವನ ಪಿಸುಣನ ಕಿಸುಗುಳನ ಬಸನಿಗ ಬದೆಗನೆನಿಪನಾ ಒಸೆದು ಕೂಡಲಾಗದು ತಂಗಿ (ಅಂಜನ. ೩–೧೪೪).

ಕಿಸುಕುಳ : ೧. ಮೂಜು ಕಿಸುಕುಳಕಾಗಿ ಘಟವ ಹೊರೆದಡೆ . . . ರಾಮೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೪) ; ಕತ್ತೆ ಭಕ್ತನಾದರೆ ಕಿಸುಕುಳವ ತಿಂಬುದ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸಪ. ೮೭) ; ಒಂದು ಲಡ್ಡುಗೆ ಕೈಯಿಂ ಜಗುಬ್ಬು ಕಿಸುಕುಳದ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೧–೧೪ ವ) ; ಮಾತೃತನುಮಲದ ಕಿಸುಕುಳದ ಹುಳುವಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೪–೨೮). ೨. ಕಿಸುಕುಳದ ಬಹಿರಂಗದಿಚ್ಛೆಯ ಬೆಸನದಲಿ ಬೇಯಿಸದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೫೮). ೩. ಹುಸಿಕರ ಭಕ್ತಿ ಕಿಸುಕುಳರ ವಿರಕ್ತಿ ಇವು ಹುಸಿ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೮); ಈ ಮಾನಿಸರಂ ಕಿಸುಕುಳರನೆಯ್ದೆ ಪೊಗಳ್ವುದು ಪೊಸವಣಿಯುಂ ಕಳೆದು ಗಾಜ ನುತಿಪವೊಲಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೩೪). ೪. ಪಾಪ : ಹಿಸುಣತೆಗೆ ಹಿಗ್ಗಿ ಮಿಗೆ ಕಿಸುಕುಳದೊಳೊಗ್ಗಿ ಸಂತಸವಟ್ಟು (ಮನೋವಿ. ೧–೧೭). ೫. ನಿಂದಕ ; ಅಪಾದಿಸುವವನು : " ಕಿಸುಕುಳ –೧. ನಿಂದಿಸುವವ. ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವವ " (ಗಂಗಾಮು. ೮೬). [?]

ಕಿಸುಗುಳಂಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಸಿಗೆ ಮಾಡು; ಹೊಲೆಗಲಸು; ಕೊಳಕು ಮಾಡು : ನೀ ಹಸುಳೆ ಮುಂದಜಿಯೆ ಮೇಲೆ ಕಿಸುಗಳಂಗಲಸದಿರು ಈ ಸಭೆಯೊಳೆಲ್ಲ ಮ್ಮನಸಬಳರ ಮಾಡಿ ಮಾನಾಭಿಮಾನಂಗೊಂಡು ನುಸುಳ ಬಂದೆಯ ಸಾಕು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭–೧೫). [ಕಿಸುಗುಳ + ಕಲಸು$_2$]

ಕಿಸುಗುಳತನ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಹೀನತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ತೆಜಪಂಕಿಸುಗುಳತನಮಂ ಪೆಜನಿರ್ದುದನೆಗ್ಗತನಮಂ... ಅಜಿವುಳ್ಳಂ ಕಾಣಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದಕ. ೧೦–೪೯) ; ಬರಿದೆ ಸದ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆ ಕಿಸುಗುಳತನಂ ಬೇಡ ಪೋಗೆಂದೊಡೆ (ಅರಾಚ. ೧೩–೧೯). [ಕಿಸುಗುಳ + –ತನ]

ಕಿಸುಗುಳಿ, ಕಿಸುಕುಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಸು ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕೊಳಕ ; ದುರ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೊಸ ಘೃತದೊಳಿರಿಸಿ ಜಾತಿ ಪ್ರಸೂನಮಂ ಪಂಚಪಲ್ಲವಂ ಮಧುಕಮುಮಂ ಬಿಸುನೀರಿಂ ಪೂಸುಗೆ ತಾಂ ಕಿಸುಗುಳಿಯಪ್ಪವಳ ಭಗದ ಗಂಧಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೨) ; ಕಿಸುಗುಳಿ ಬೇಡ ನೀನೆಸವೊಡಂಬೆರಡಂ ತೊಡುವಾ ಪತಾಕೆಯೆಮ್ಮುಸುವೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಮೆಸು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೨೯). **ಕಿಸುಕುಳಿ** : ಅಶನವ್ಯಸನಗಳೊಂದು ಹಸಿವು ನಿದ್ರೆಗಳೊಂದು ಕಿಸುಕುಳಿಗಳಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯದು ನಿನಗೆ ಕುಲವೆಂದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨–೧೧) ; ಕಡುನಿದ್ರೆಗಣ್ಣಯೇಂ ಕಿಸುಕುಳಿ ಕುಂಭಕರ್ಣ ನೊಡವುಟ್ಟಿದಳೋ ಹಡೆದುಂಬ ಸೂಳೆಯೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೫೦).

[ಕಿಸುಗುಳ + –ಇ$_3$]

ಕಿಸುಗುಳಿಗ, ಕಿಸುಕುಳಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕಿಸುಗುಳಿ : ಭೀತಂ ಲೋಚಂ ಶಠಂ ನಿರ್ಗುಣಿ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಂ ಪಾಪಿ ಕಳ್ಳಂ (ಮದಕ. ೬–೧೪); ಕುಲಹೀನಂ ತೊನ್ನಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ಪರದೇಶಿ ವಿತ್ತಹೀನಂ ಕುತ್ತಂಗುಳಿ ಯಕ್ಕೆ ಜೈನನೆ ಜಿನನಿಳಯಕ್ಕೊಯ್ದೋವಿ ಲೇಸುಮಾಳ್ಪನೆ (ಸಮುಪ. ೪–೩೧); ಅಕ್ಕನೆ ಬೇಡ ಕರ್ಕಶಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ವಿಕಾರಿ ಜಡನಾಣಲಿಜಬ್ಬುರಿ (ಲೀಲಾವ. ೨–೭೮) ; ಕುಬ್ಜಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ (ಖಮುದ. ೩–೫೯). **ಕಿಸುಕುಳಿಗ** : ೨. ಆಚಾರಹೀನ ; ಪಾಪಿಷ್ಠ ; ಕ್ಷುದ್ರ : ಚೊಕ್ಕ ಮಣ್ಣನೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಬೆರೆಯಲಪ್ಪುದೆ ಮುಕ್ತಿಯುಂ ಕಿಸುಕುಳಿಗನಂ ಬೆರೆಯನೆಮ್ಮ ಕುಂಭೇಶ್ವರನ ಬೆಸನಿಂತುಟು (ಮದೇವು. ೨೮–೩೧). [ಕಿಸುಗುಳ + –ಇಗ]

ಕಿಸುಗುಳೆ (ನಾ). ಹೇಸಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಕೊಳಕಿ ; ಕ್ಷುದ್ರೆ : ಕಿಸುಗುಳೆ ಕಳ್ಳೆ ಮೂರ್ಖೆ ಶಠೆ ಪಾಪಿ ಕುರೂಪಿಯಸತ್ಯವಾದಿ . . . ದುರಾತ್ಮೆಯಪ್ಪ ವಧು ಸಜ್ಜನಮೇ (ಮದಕ. ೮–೭) ; ಮಿಾಂಬೊಲಸು ನಾರ್ಪಮೆಯ್ಗಂ . . . ಸುರಿವರುಣಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯುಂ ಪರ್ದುಂ ಬಳಸುವವೆಂದೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳೆಯೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೯) ; ಗಂಡನಿದಿರೊಳೆದ್ದಾಡುವ . . . ಕಿಸುಗುಳೆಯರನಜಿವೊಡೆ ಪೋಲಿಪುದೆ ಧರ್ಮರತ್ನಾಕರೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೭೪). [ಕಿಸುಗುಳ + –ಎ$_4$]

ಕಿಸುಜಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜಡೆ; ಕೆಂಜಡೆ: ಪಿಸುಣಂ ಪೇಟ ದೊಡೆ ೯ವುದೊ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ, ಬ]ಸುಜಡೆಯುಂ ಬೂದಿ ಕಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚು]ಟಂ ಬೊಕ್ಕಣಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫–೫೩). [ಕಿಸು$_3$ + ಜಡೆ$_2$]

ಕಿಸುದಳಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು; ಕೆಂದಳಿರು: ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುದಳಿರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೩ ಪ್ರಯೋ) [ಕಿಸು$_3$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕಿಸುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮುನಿಸುದೋರು; ಕೋಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಹಸಿವಾಮಿಷಂ ಮಿಥ್ಯೆ ತೃಷೆ ನಿದ್ರೆಯಾಲಸ್ಯ ವ್ಯಸನವರಿಷಡ್ವರ್ಗ ವಿಂದ್ರಿಯತತಿ ನುಸುಳು ತಾಪತ್ರಯಂ ಕಿಸುದೋರ್ಪ ಮತ್ಸರಂ ದೆಸೆ ಹತ್ತಜಿಗೊಳು ಸುಳಿಯಲಮ್ಮವವನಂ (ಸಾನಂಡ. ೧–೫೮).
[ಕಿಸು$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಿಸುಪು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಬಣ್ಣ: ಬೆಳರಂ ಪೊಸ ಕಿಸುಪಂ ಕರ್ಪಂ ಪೊನ್ನೊಳಪಂ ಪಳುಕಂ ಪಾಳಿಪ ನಿಮ್ಮಿಳ ತನು ಮಿನುಗಿಂದ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩). [ಕಿಸು$_3$ + -ಪು$_3$]

ಕಿಸುಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪೇರು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಚಗಾಗು: ನೀಳ್ದು ಕಿಸುಪೇಱಿದ ಕೇಳಕರಕಾಮುಪಾಶದಿಂ ಕೊಲ್ವ ಪೊಲಗ್ಗದಾನೆಗೂಲೆಯಂ . . . ಕಾಡಿ ಕೊಲಲಕ್ಕುಮೆ ನಿನ್ನ ಪದಾಬ್ಜ ದಾಸನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೬೬). [ಕಿಸುಪು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಸುಬಾಯಿ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸುಬಾಸುಳ್(ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಬಾಸುಂಡೆ; ಕೆಂಪು ಬಾಸಾಳ: ಪ್ರಾಚೀ ನಿತಂಬವತಿಗೆ . . . ಅದ ಕರರುಹಕ್ಷತದ ಕಿಸುಬಾಸುಳ್ಗಳೆನೆ ಸವಿಸ್ತರದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮ್ಮೆದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೪೧).
[ಕಿಸು$_3$ + ಬಾಸುಳ್ (< ಬಾಸುೞ್)]

ಕಿಸುಬಿಸುಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅಗ್ನಿ: ಪೊಸಕಿಸುಬಿಸು ಮಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣಾದನಮರ್ದುಣಿಸರೆಜೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨).
[ಕಿಸು$_3$ + ಬಿಸುಮೆಯ್ಯ]

ಕಿಸುಭಾಗ್ಯ (ನಾ). "ಮಹಾಭಾಗ್ಯ" (ಬಾಳಗಿ. ಕೋಶ): ಆ ಕಸಿಗಿಡ ಗಳಿಗಾದರೂ ನೀರೆರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿದೆ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಯಾವ ಕಿಸುಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಬಾಳಗಿ. ೮೮). [ಕಿಸು ? + ಭಾಗ್ಯ]

ಕಿಸುಮಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ದೇವಬೆಯುಮಪ್ ಕಿಸು ಮಬೆಯುಮಪ್ ಜನಕೆಬಲ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೩, ೮೬–೬; ?).
[ಕಿಸು$_3$ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬೆ)]

ಕಿಸುಮೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹಳದಿ ಮಿಶ್ರಭೂಮಿ: ಅಂತು ಕಿಸುಮೊಗೆ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಮತ್ತರು ೭೫ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೯–೪; 1200).
[ಕಿಸು$_3$ + ಮೊಗ್ಗೆ$_3$]

ಕಿಸುರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರು; ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರು: "ಕಿಸುರ್ –ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಕಿಸುರ್ವಯ್, ಕಿಸುರ್ವ್ವಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಸುರ್$_2$, ಕಿಸರ್ರು$_3$, ಕಿಸುರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೇಸಿಗೆ; ಅಸಹ್ಯತೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: "ಕಿಸುರೆಂದೆನೆ ಕಿತ್ತಡಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬). ೨. ದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ; ಅಪ್ರಿಯತೆ: ಎಮ್ಮ ಕಿಸುರ್ ಪಿಂಗುಗಗಲ್ವೆಡೆ ಯೊಳ್ ಕೆಳೆ ಸಂಗಳಿಸುಗೆ ನಿಮಗಮೆನುಗಮಿಂ ಲತೆಗಳಿರಾ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೩); ಎನ್ನೊಳಾದ ಕಿಸುರೆನ್ನೊಡವೋಪುದಿದೊಳ್ಳಿತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೮); ಜಯಾಸಿಪೊಗರಿಟ್ಟೆಸೆ ಕಿಸುರಮಸಿಯಕ್ಕರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೨೧). ೧, ೨: ಕಿಸುರ ಕಸಗಳೆದುಮೊತ್ತಿಸಿ ಪೊಸಬಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಸೆ]ಯಂ ಪೂಸಿ ರಾಗರಸದಿಂ ಪೊಕ್ಕಂ ಪುಸಿದಬಿಎಂದಿರ ಬೇಟಂ ಬಿಸು ಟಿರ್ದೆಯಂ ಸ್ಮರನೆ ಪುಗುವವೊಲ್ ಪೊಸಮನೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೪೪).

೩. ವಿರೋಧ; ವಿಘ್ನ: ಕಿಸುರಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ಪುದೆಬರ್ಕೆ ಕಾಪಿನವರೆಂ ದಬ್ಜಾಕ್ಷನಂತಂತೆ ನಾಲ್ದೆಸೆಯಂ ನೋಟ್ಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬–೩೩). ೪. ಎಂಜಲು; ದೋಷ. 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ಪರಾ. ೫. ಜಗಳ; ಕಲಹ. 'ಕಿಸುರಳಿಪ' ಪರಾ. ಕಿಸರ್ರು$_3$: ೪. ಕಸುವಿನ ಕಂಸನ ಕೊಂದ ಕಾರಣ ಕಿಸರು ತಾಗಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩–೧೦–೮). **ಕಿಸುರು$_3$**: ವಸುಧಾಗ್ರಗಣ್ಯಗುತ್ತಮದ ನಾರಿಯ ನಾವು ಬೆಸುಗೆ ಮಾಳ್ಪಾಗ ನೀನೊಂದು ಕಿಸುರ ಹಣ್ಣದಿರ್ (ಭರತ. ೫೫–೧೧೬). ೨. ಗಸಣಿ ದುರ್ಜನಮವಿಶ್ವಾಸಂ ಪರಾಭವಂ ಕಿಸುರು ಗಾವಳಿ ಬಂದಿ . . . ಉಸಿರಲೇನಾ ಚೆನ್ನಬಸವಣಿಹ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಮಿಸುಕವು (ಚಬಪು. ೬–೪೦); ಇವರ ಕಿಸುರಿಗೆ ನೀವ್ಯಾಕೆ ಹೋಗಿ ಸಿಕ್ಕುಹಾಕಿಕೊಳ್ತೀರಿ (ಮಲೆಮ. ೪೦೩). [< ಕಿಸುರ್$_1$]

ಕಿಸುರ್$_3$, ಕಿಸುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. ೨. ತಾಮ್ರ: ಪಲ್ಲವಾ ಧರೆಯ ಕೆಂದುಟಿಯ ರಂಗಿನಂತು ಕಿಸುರಿಂ ರಂಜಿಸಿಯುಂ . . . ಲೋಹ ಕಾರರ ಮನೆಯಂ (ಅನಂತನಾಥ. ೧೧೩–೧೨). **ಕಿಸುರು$_3$**: ೧. ಸೂರ್ಯನು ಅತ್ತ ಕಿಸುರುರದ ಕರ್ಬಸಿರ ಮರೆಯೊಳಿಹನತ್ತ (ವಿಸಗೀ. ೩೬–೧೦). [?]

ಕಿಸುರಂಬಲಿ (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾದ ಅಂಬಲಿ: ಮುಂದೆಸವಮೃತಮಂ ಕುಸಿದು ಕಿಸುಱ[ರ]ಂಬಲಿಗೆ ಬಾಯ ಬಿಡುವಂತೆ ಕೆಲಗವಿಗಳುಸಿರ್ದರ್ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೩೬–೫). [ಕಿಸುರ್$_1$ + ಅಂಬಲಿ$_1$]

ಕಿಸುರವಗು (ನಾ). ಕಿರುಚಿ ಕೇಸರಿಡುವ ಮಗು; ರಗಳೆ ಮಗು: ಪೀಲಿಯುಟ್ಟಿಗೆಗ್ಯೆವ ತಳರುಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುವ ಕಿಸುರವಕ್ಕಳ ನೇಲು ಗೊಂದೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲೋಳ್ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಜೋಗುಳಿಪ . . . ಲೀಲೆಗಾತಿಯರಿ ಸೆದಿಹರ್ (ಮುದೇಪು. ೫–೬). [< ಕೀಸರ + ಮಗು (< ಮಗ ?)]

ಕಿಸುರಳಿಪ (ನಾ). ಕಲಹವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಕಲಹಪ್ರಿಯ: ದಂಡಪಾಣಿ ಪೊಕ್ಕಂ ಕಿಸುರಳಿಪಂ ಪಿಸುಣ ಪಸರಿಗಂ ನೃಪಸಭೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೯). [ಕಿಸುರ್$_2$ + ಅಳಿಪ$_1$]

ಕಿಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುತಾಳು; ಕರುಬು; ಮತ್ಸರಿಸು: ಸಂತ ಸುಖಮಿರ್ಪವರು ಕಾದಬೇಕೆಂದು ಕಿಸುರಾಂತುಗುರ ಮಸೆವ . . . ಹಲರಂ ತಜಾವ ಸಮರಮಂ ನೋಡಲೆಳಸುವ ಕಣ್ಣು ಸಿಂಗರಂ ನಾರದಂಗೆ (ಸೋಮಚ. ೧–೨೯). [ಕಿಸುರ್$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಕಿಸುರು$_1$, ಕಿಸರು$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೀಜು; ಪಿಚ್ಚು; ಪಿಸುರು; ಕೊಳೆ: ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣನೊಳಗಣ ಕಿಸುರು (ಬಾಹಟೀ. ೨–೩–೫೩ ವ). **ಕಿಸರು$_1$**: ಕಿಸರು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನುಸಿ ಮುತ್ತುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [< ಕಿಸುರ್$_2$?]

ಕಿಸುರು$_2$ 'ಕಿಸುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಿಸುರು$_3$ 'ಕಿಸುರ್$_3$' ನೋ.

ಕಿಸುರು$_4$ (ನಾ). (?): ಬಂದುದೆನ್ನಯ ವಾಸಿ ಕಿಸುಱ[ರ]ನು ಕೆಂದಳದಿ ಮೇಯ್ದಿದೇವೆನೀ ತೆಗೆಯೆಂದು ಸಕಲೋತ್ಸವದಿ ಕಂದರ್ಪನ ಕರದು ತಂದು ಮಿಂದಳಾ ಪೊಲೆನೀರನತ್ಯಾನಂದದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೮೧). [?]

ಕಿಸುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಪಿಚ್ಚುಗಟ್ಟುವ ಕಣ್ಣು; ಪಿಸುರುಗಣ್ಣು: ನೀರುಗಣ್ಣು ಜಾರುಗಣ್ಣು ಹುಳುಗಣ್ಣು ಕಿಸುರುಗಣ್ಣು ಮಂಜುಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೩೨೮). [ಕಿಸುರು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಿಸುರುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟೆ; ಕಲಹಪ್ರಿಯೆ: ಉತ್ತರಾಷಾಢ ದೊಳು ಸುಖಿಯಾಗಿಯೂರನಾಳುತಿರ್ಪಳಾ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠೆಯ್ಯೆ ತತ್ಪರುಣಿಗರಿಗಳುಂಟಾ ಧನಿಷ್ಠೆಯೊಳು ಪತಿಭಕ್ತೆಯಾ ಶತಭಿಷಾಖ್ಯಾ ತತ್ತಿಥಿಯೊಳಪಕೀರ್ತಿಯುತೆ ಕಿಸುರುಗಾರ್ತಿಯ್ಯ (ವೀಶೈಪು. ೪–೨೧–೧೯).
[ಕಿಸುರು$_2$ (< ಕಿಸುರ್$_2$) + ಕಾರ್ತಿ]

ಕಿಸುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರುಚಿ ಕೀಸರಿಡು : ಐದು ತಿಂಗಳ ಕೂಸಂ ಗೋಕರ್ಣನೀಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡಾ ಕೂಸು ಮೆಯ್ಯೊಣಗುಗುಂ, ಮೈಬಣ್ಣವಕ್ಕು. ಕಿಸುಱ[ರು]ಗುಟ್ಟುಗುಂ ಆಗುಳಿಸುಗುಂ ಕಣ್ಣನೀರ ಸುರಿಸುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೮-೧೪). [<ಕೀಸರ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಹಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾಮೆಯೊಳಸನಮಂ ಪಡೆಮುಣಿತ ಮದುವೆಗೆ ಸಸಿಮುಖಿಯರಟ್ಟನಿತನೆಲ್ಲವ ತಿನಲು ಭೂತವೆನೆ ಕಿಸುಱ[ರು]ಗೊಂಡಿರಿ ನೀವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೩೮). [ಕಿಸುರು$_2$ (< ಕಿಸುರ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಸುರುಮಂತ್ರ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: ಕೂಸಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಿಸುರುಮಂತ್ರ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). [ಕಿಸುರು$_2$ (< ಕಿಸುರ್$_2$) + ಮಂತ್ರ]

ಕಿಸುರೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು ; ಕೋಪವೇರು ; ಸಿಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗು : ದುರ್ಯೋಧನನು ಕರ್ಣನಿಗೆ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನೆಸಗಿ . . . ಎಂದು ಶಲ್ಯನೊಡನೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನಾಲಿಸಿದ ಶಲ್ಯನಿಗೆ ಸೈರಿಸಲಾರದ ಕಿಸುರೇರುತ್ತದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೮೮). [ಕಿಸುರ್$_2$ + ಏರು$_1$ (<ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಸುರೇರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪೇರು ; ಕೆಂಪಾಗು : ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಗೊಜ್ಜಿಗನ ಕಣ್ಣು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಿಸುರೇರಿರಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೩೩೧). [ಕಿಸುರ್$_3$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಸುರೊಡಲ್ (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯ ದೇಹ; ಮತ್ಸರ ತುಂಬಿದ ಮೈ: ಕಿಸುರೊಡಲ್ ಬಾಳ್ವೆಯಂ ಬೆಳಗದಿಲ್ಲಿರ್ದ್ದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೬-೨೧೬). [ಕಿಸುರ್$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕಿಸುರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). =ಕಿಸುರುಗೊಳ್: ಜಗದೊಡನಳ್ತು ನಕ್ಕು ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಕಿಸುರ್ವಡದುಗ್ರ ವೀರಕೆಂದಗಿಯದಣಕ್ಕೆ ಕಯ್ಯರಿಯದಿಂಕ್ಪಪೆಯಿಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ ಬಾಳ್ದು (ಸಂಸಪ. ೧೦-೧೦). [ಕಿಸುರ್$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಿಸುರ್ವೇರ್, ಕಿಸುರ್ವೇರು (ನಾ). ೧. ಮರವೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಮಬ್ಬು ಕವಿಸುವ ಒಂದು ಮದ್ದು: "ಕಿಸುರ್ವೇರೆನೆ ಮರುಹೆಯೌಷಧಂ" (ಚತುಃ. ೧೦೮) ; ಇದುತ್ಪಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವ ನೀಲಕಾಂಡಪಟುಮಿಂತಿದು ಚಕ್ರಯುಗಕ್ಕಗಲ್ಚಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಸುರ್ವೇರ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಕ್ಕೆ]ಕರ್ಬೊಗೆಯೆನಿಪ್ಪಿನ ಮಾಯ್ತು ಮಹತ್ತಮಂ ತಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೧೯) ; ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಕಿಸುರ್ವೇರ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ಸುಳಿಗೊಂಡುದು (ಉತ್ತರಾ. ೧೩-೯). **ಕಿಸುರ್ವೇರು** : ಅವರ ಆಪ್ತರು ಮಿತ್ರರು ಬಾಂಧವರು ಕಿಸುರ್ವೇರಿನ ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುವರೇನು (ವಿಗಡ. ೧೯). [ಕಿಸುರ್$_1$ + ಬೇರ್]

ಕಿಸುವಂಚೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ : ಕಿಸುವೊನ್, ಕಿಸುಸಂಜೆ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಸು$_3$ + ಅಂಚೆ$_4$]

ಕಿಸುವಣ್, ಕಿಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಣ್ಣು : ಕಿಸುವಣ್ಮಸುಕಿರ್ದ ನಾಗರಂಗಂ ತನಿವಣ್ ಪೊದಟ್ದಿಸೆವ ಮಾವು (ಜಗವಿ. ೨-೧೫) ; ಕಿಸುವಣ್ಮಸುಕಿ ತೋರ್ಪ ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರಮಿನಿತುಂ ನಾಡೆ ಸಾರ್ವಕಾಲಂ ಕುಂದವು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೨೨). **ಕಿಸುವಣ್ಣು** : ಕಲ್ಮುಳ್ಳುಗಳ ದಾರಿ ಮೆಲ್ಪ ಕಾಯ್ ಕಿಸುವಣ್ಣು (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೫). [ಕಿಸು$_3$ + ಪಣ್$_2$]

ಕಿಸುವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : "ಕಿಸುವಣ್ಣಮೆನಲು ಕೆಂಬಣ್ಣವದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೦) ; ಪಾದಸಮುದ್ಗತ ಧೂಳಿಯಿಂದ ಮಾಗಸ ಕಿಸುವಣ್ಣವಾಗೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೫೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕಿಸುವಣ್ಣು 'ಕಿಸುವಣ್' ನೋ.

ಕಿಸುವಲಗೆ (ನಾ). ತಾಮ್ರದ ಹಲಗೆ; ತಾಮ್ರಪಟ : ಕಿಸುವಲಗೆಗಳಿಂ ಬರೆದತ್ತಿದ ಶಾಸನಕೇ ದೊರೆಯಾದುವೊ . . . ಎಳೆವಳೆಗರ್ಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೩೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಪಲಗೆ]

ಕಿಸುವಾಯ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಬಾಯಿ: ಸಸಿಮೊಗದ ಕಿಸುವಾಯ ಪುಸಿನಡುವಿನರಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೩). [ಕಿಸು$_3$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಸುವಾಯ್$_2$ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸುವಾಯ$_1$ 'ಕಿಸಿವಾಯ' ನೋ.

ಕಿಸುವಾಯ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನ ; ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀ ಕಿಸುವಾಯರ ರವಿಕಿಮಯ್ಯನಾಯಕಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣದೇವರ್ಗೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೯-೬ ; 1082) ; ಭೂದೇವ ಲಲಾಮಂ ಕಿಸುವಾಯರ ಕುಳತಿಳಕಂ ರೂಪಝಷಪತಾಕಂ (ಕಇ. V, ೨೬-೮೧ ; 1147). [?]

ಕಿಸುವಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒಟ್ಟಿಯಿನ್ದೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಎಲಂಟೆ ಕೂಣ್ಪಯಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೦ ; 850). [?]

ಕಿಸುವುಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹುಡಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ : ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಗಳಂ ಕುತ್ತಿ ಕೇಶದ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕೇಸರದ ಕಿಸುವುಡಿಯಂ ಕೆದಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೫೫ ವ). [ಕಿಸು$_3$ + ಪುಡಿ]

ಕಿಸುವೊನ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಲೋಹ ; ತಾಮ್ರ : ಕುರುಬಲಕ್ಕೆ ಮಿಱುತ್ತ ಪಲ್ಮೊರೆವಂತೆ ಮೊರೆದು ಪರಿವ ತನ್ನ ಕಿಸುವೊನ್ನ ರಥಮುಂ ಭಯಂಕರಾಕಾರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೬ ವ) ; ಸಾರಮೆನಿಪ್ಪುತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಂ ಸೈಂಧವ ಸಮನ್ವಿತಂ ಪಟನೀರಿಂದೋರಂತಿರೆ ಕಿಸುವೊನ್ನೊಳ್ ಜಾರಿಸಿ ಕೊಂಡೆಚ್ಚೆ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೮) ; ಪೊನ್ನೆಂಬ ಪೆಸರೊಳಾ ಕರ್ಬೊನ್ನುಂ ಕಿಸುವೊನ್ನುಮೆಯ್ದಲಾರ್ಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧-೭೬) ; ಕಿಸುವೊನ್ನ ಹೆಗ್ಗೊಡನೊ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಬಾಣಸಕೊಂದು ಚರುವಿಗೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩). [ಕಿಸು$_3$ + ಪೊನ್]

ಕಿಸುವೊನಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಹೊಳೆ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಪ್ರವಾಹ: ಕಿಸುವೊನಲ್, ಕಿಸುವೊನ್, ಕಿಸುಸಂಜೆ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಸು$_3$ + ಪೊನಲ್]

ಕಿಸುವೊನ್ನ (ನಾ). ತಾಮ್ರವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಕಿಸುವೊನ್ನಂ, ಚೆಂಬೊನ್ನಂ, ಕೆಚ್ಚನೆ + ಪೊನ್ ಅವಂಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಿಸುವೊನ್ + -ಅ$_7$]

ಕಿಸುವೊಳಲ್ 'ಕಿಸುವೊಟಲ್' ನೋ.

ಕಿಸುವೊಟಲ್, ಕಿಸುವೊಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲು : ಕಿಸುವೊಟಲ್ ಮಹಾನಗ(ರೇ) ವಿಖ್ಯಾತ(ತೇ) ಸ್ಥಿತ್ವಾ (ಇಅ. VII, ೨೨೦-೨೧; 659) ; ಅದಱೊಳಗಂ ಕಿಸುವೊಟಲಾವಿದಿತಮಹಾಕೂಪಣನಗರದಾ ಪುರಿಗೆಱೆಯಾ ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭). **ಕಿಸುವೊಳಲ್** : ಸಿಂಗಣದೇವಕ್ಕಿರ್ಸುಕಾಡುನಾಡೆರ್ಪತ್ತುಮಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೦-೮ ; 1070) ; ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಸುವೊಳಲ್ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹೆಸರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೭೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಪೊಟಲ್]

ಕಿಸುಸಂಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸಾಯಂಕಾಲ ; ಕೆಂಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ : ಕಿಸುಸಂಜೆವೆರಸು ಕಟ್ಟಿಲೆ ಪಸರಿಪ್ಪುದೆನಿಸಿ ಕಣ್ಣಕೆಂಪುಂ ಭ್ರುಕುಟಿ ಪ್ರಸರಾಂಧಕಾರಮುಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಸೆದುವು (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೩) ;

ಕಿಸುಸಂಜೆಯ ನವರಾಗದ ರುಚಿ ಮಸುಳೆ ಮಸುಳನಾಗಿ ತಮಂ ಮೇಲಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩); ಕಿರೀಟರತ್ನನಿಚಯಂ ಕಿಸುಸಂಜೆಯದಾಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೯); ಕಣ್ಣಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಶಬ್ದಕಾ.೧೯೩); ತೊಂಡೆವಾಯ್ದುಟಿ ಕಿಸುಸಂಜೆವೀಟಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೧೩); ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ಣುರಿಯನುಗುಳುವ ತೆಜದಿ ಕಿಸುಸಂಜೆಯನು ನಿಂದಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೫೧). [ಕಿಸು₃ + ಸಂಜೆ]

ಕಿಸುಸಂಜೆವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾಯಂಕಾಲದ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕೂಡಿರು, —ಬೆರೆತಿರು : ಕಿಸುಸಂಜೆವೊರೆದ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಸರಿಸಿದಪುದೆನಿಸಿ ರಾಮಚಂದ್ರಂ . . . ಪಸರಿಸಿ ನಯನಪ್ರಭೆ ರಂಜಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೬೪). [ಕಿಸುಸಂಜೆ + ಪೊರ್ದು]

ಕಿಸುಸೆರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ನರ, —ರಕ್ತನಾಳ : ಕಿಸುಸೆರೆ ಪರಿದಿರೆ ಕಣ್ಬೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಕಿಸುಸೆರೆ ಪುಟ್ಟೆ ಬಿಟ್ಟೆ ನಿಡುಗಣ್ ನಸು ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸೆ . . . ಭ್ರುಕುಟಿಯುಗ್ಮಮದುರ್ವಿಸೆ ಕೋಪಮುಣ್ಮೆ ಕಂಪಿಸುತಿರಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೯೯); ಕಿಸುಸೆರೆಯ ಕಣ್ಣು ತೋರ ಭುಜ ಸೂತ್ರಿಸಿದವೊಲು ಚೆಲುವಾದ ಅವಯವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೩). [ಕಿಸು₃ + ಸೆರೆ₂]

ಕಿಸುಸೆರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ನರ ಹರಡು; ನರದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಪ್ರಸರಿಸು : ನೀಳ್ಪಂ ಬೆಳ್ಪುಮನೊಳಕೊಂಡು ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯ ವ); ಹರಿವಂಶಕೇತು ಕಣ್ ಕಿಸುಸೆರೆವರಿಯೆ . . . ಮುಳಿದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೩೯); ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದಿರ್ದಕ್ಷಿಯುಗ್ಮಂ ಪಯೋಜಪ್ರಾಯಂ ತಾಮ್ರಾಧರೋಷ್ಠಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೭). [ಕಿಸುಸೆರೆ + ಪರಿ₁]

ಕಿಸುಸೇಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ, —ಸೀರೆ : ಅವನ ಬಟ್ಟೆ ಸೆಳೆಕೆಗೆದು, ಕಿಸುಸೇಲೆಯಂ ಹೊದಿಸಿ, ಮುಳ್ಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಕುಟವಂ ಮುಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೯-೨೪೪). [ಕಿಸು₃ + ಸೇಲೆ₁]

ಕಿಸೆ, ಕಿಶೆ, ಖಿಸೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಗಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಚೀಲದಂತೆ ಹೊಲಿದು ಮಾಡಿದ ಜೇಬು; ಬೊಕ್ಕಣ : ಕಿಸೆಯಿಂದ ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ದೌಲತ್. ೬೪); ಅವರ ಕಿಸೆ ಬರಿದಾದಾಗ ಯಾರೂ ಕರೆದು ಮಾತನಾಡಿಸುವವರಿಲ್ಲ(ಕಾವೇರಿ.೪೩). **ಕಿಶೆ** : ರಾಚಪ್ಪ ಕಿಶೆಯಿಂದ ಕಾಕಾ ಅವರ ಕಾಗದ ತೆಗೆದು (ದೀಪಕ. I, ೧೦೨). **ಖಿಸೆ** : ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಖಿಸೆದಾಗ ಬಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೫೨೬).

ಕಿಸೆಗೆಹಾಕು, ಕಿಸೆಗೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ; ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಎಂಥೆಂಥವರನ್ನೋ ಕಿಸೆಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ, ಇವರು ಯಾವ ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು? (ರೂಢಿ); ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಜಪ್ತಿ ವಾರಂಟು ಹೊರಟೊಡನೆ ವಾರಂಟನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವ ಅಮೀನರನ್ನು ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಕಿಸೆಗೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೪೭). [← ಪಾರ. ಕೀಸಾ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿಸಾ]

ಕಿಸೆಗಡಿಯಾರ (ನಾ). ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಿಕ್ಕಗಡಿಯಾರ: ಕೈಗಡಿಯಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಿಸೆಗಡಿಯಾರ ದೊಡ್ಡದು (ರೂಢಿ). [ಕಿಸೆ + ಗಡಿಯಾರ]

ಕಿಸೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಜೇಬು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಜೇಬುಗಳ್ಳ : ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಿಸೆಗಳ್ಳರ ಹಾವಳಿಯಿದೆ (ಅಳಸಿ. ೨); ತಾನೂ ಕಿಸೆಗಳ್ಳನಾದರೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಣಸಂಪಾದನೆಯಾದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೧೭). [ಕಿಸೆ + ಕಳ್ಳ₁]

ಕಿಸ್ಕಾಡು 'ಕಿಸುಗಾಡು' ನೋ.

ಕಿಸ್ಕಾರ 'ಕಿಸ್ಗಾರ' ನೋ.

ಕಿಸ್ಗಾರ, ಕಿಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕೇಫಲ ಗಿಡ; ಕೇವುಳ : ಕಿಸ್ಗಾರ, ದಾಸವಾಳದ ಹೂಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೬೫); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಿಸ್ಗಾರ ಹೂವೊಂದು ತೇಲುತ್ತ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೈಲಿಮಾ. ೮೫). **ಕಿಸ್ಕಾರ** : ಕಾರಿಹಣ್ಣು . . . ಕಿಸ್ಕಾರದ ಹಣ್ಣು, ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣುಗಳಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩). [?]

ಕಿಸ್ತು, ಖಿಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಂತಿನ ಮೂಲಕ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಂತು. ೨. ಕಂದಾಯದ ಹಣ. 'ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ' ಪರಾ. **ಖಿಸ್ತು** : ೨. ತಲಪಿದ ತಾರ್‍ರೀಖಿನಾರಭ್ಯಾಸಾಲ್ಲಿಯಾನಯೆರಡು ಖಿಸ್ತಿನ ಮೇರ್‍ರಿಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮. ೨೬-೧೨; 1830); ಆದರೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೇಳಿದಾಗ ಖಿಸ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಪಾವತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೯). [← ಅರ. ಕಿಸ್ತ್; ಮರಾ. ಖಿಸ್ತ್]

ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ, ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಕಂತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾವತಿಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. ೨. ಹಾಗೆ ನಮೂದಿಸಿದ ಕರಾರು ಪತ್ರ : (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೫೩); ಆಯಾ ವರುಷದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಸೂಲಾಗುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೨). **ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ** : ಖಿಸ್ತುಬಂದೀ ಪ್ರಕಾರ ವಸೂಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೬). [← ಮರಾ. ಖಿಸ್ತುಬಂದೀ]

ಕಿಸ್ತುಬಾಕಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ಹಣದ ಬಾಕಿ; ಕಂತುಗಳ ಬಾಕಿ: ಕಿಸ್ತುಬಾಕಿ ಉಳಿದರೆ ಸುಸ್ತಿ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು (ರೂಢಿ). [ಕಿಸ್ತು + ಬಾಕಿ₂]

ಕಿಸ್ತುವಸೂಲಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ಹಣದ ಕಂತಿನ ವಸೂಲಿ : ಮಾಹೆವಾರಿ ಜಮಾಖರ್ಚು ಲೆಕ್ಕದ ತಯಾರಿ ಮತ್ತು ಕಿಸ್ತುವಸೂಲಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮). [ಕಿಸ್ತು + ವಸೂಲಿ]

ಕಿಸ್ಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಶಿಗಿ. ೪೭-೯೨೫). [?]

ಕಿಳ್ (ನಾ). ಹಾಳು ನೆಲ : ಖಿಳ್ವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖಿಲ್ವ, ದಿಳ್ವ] – ಕಿಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್, ದಿಳ್] (ಶಮುದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); "ಕಿಳ್ (ದಿಳ್) – ಖಿಲ್ವ = ಹಾಳ್ನೆಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [?]

ಕಿಳಕ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಗಾರ; ವಚನ ಭ್ರಷ್ಟ (?) : ಇಳೆಯ ಪಾಲನ ನಾನು ಕಾಡೊಳು ಬಳಲಿಸಿದೆ ವಿಧವಿಧ ಶ್ರಮೆಯ ಅಳಕದಿವನು ಸತ್ಯವಾದಿಯು ಕಿಳಕನಾದಗಲೆ (ಹಮಚ. ೧೪೧). [?]

ಕಿಳಕಿಂಚಿತ 'ಕಿಲಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಳಕಿಳ₁ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಕಳವಳ : ಕಪಿಗಳ ಕಿಳಕಿಳಾಯತ ರವದಿ ಮೃಗಸಂಕುಳದ ಕಳಕಳದಿ . . . ಅದ್ಭುತವಾಯ್ತು ವನದಹನ (ಕುಮ್ವಾಅ. ೨೦-೫೭). [< ಸಂ. ಕಿಲಕಿಲಾ]

ಕಿಳಕಿಳ₂ 'ಕಿಳಗಿಳ' ನೋ.

ಕಿಳನಿಲ (ನಾ). ಕಾಲ ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ : ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದಿಂದಂ ಕಿಳನಿಲಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಳನೆಲನ] ನಹೀಂದ್ರಾಲಯಕ್ಕೊತ್ತೆ (ಜಗಪಿ. ೮-೪೭). [< ಕಿೞ್ನೆಲ]

ಕಿಳಾಸ 'ಕಿಲಾಸ' ನೋ.

ಕಿಳಿಂಜಕ 'ಕಿಲಿಂಜಕ' ನೋ.

ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತ 'ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಳಿಗಿಳೆ, ಕಿಳಕಿಳ₂ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ವಂದನಮಂ ಕಿಳಿಗಿಳೆಮಂ ಚಂದನ ಚಾಣಕ್ಕ ಚಾಳ ಪನ್ನವಳಗೆಯ ಸನ್ನದಿಗಡಗನಿಕರಮನೊನ್ದರೆ ನಿಮಿಷದೆ ಕೊಣ್ಡು ವೀರಸಾಣ್ಣ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮-೬೩; 1107). **ಕಿಳಕಿಳ₂** : ಕಿಳಕಿಳಪ್ರಖ್ಯಾತ ದುರ್ಗಾಧಿಪಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೪); ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭ ಕಿಳಕಿಳವ್ವ ಜನನುತ ಚೂಡಾಮಣಿ ಶಶಿಪ್ರಭಮೇದಿನಿಗತಿಶಯವಂಶಾಲ (ಶಾಂತೀಶ. ೨-೮೨). [?]

ಕೀಳಿಕ್ರಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಲಾಲಿತ ಗಮಕ ಛಜಾವಣೆಮಾಗಿಪ್ಪ ವಿಯೊ ಕೀಳಿಕ್ರಮುಮೆಸೆದಿರೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ಕೀಲಿಸಿದಂತಿರೆ ಕೇಳುತ್ತಿದಂ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಗೀತವನು (ಕುಮುರಾ. ೧೧-೧೨). [?]

ಕೀಳಿರ್$_1$ 'ಕೀಳಿಱು$_1$' ನೋ.

ಕೀಳಿರ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿಮಿರು : ಎಳೆಯಳ ಸೆಳೆವೊಳ್ಪಡುವುಂ ಸೆಳೆಮುಂಚಮುಮೊಡನೆ ಸೆಳೆಯೆ ಪುರ್ವುಂ ಕುರುಳುಂ ಕೀಳಿರೆ ನಿತಂಬದ್ರವಮುಂ ಗಳರವಮುಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೨೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಳರ್ ; ಮಲ. ಕಿಳರ]

ಕೀಳಿರ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು : "ಕಿನಿಸು" (ಚತುನಿ. ೬. ೩೬).
[< ಕೆಳರ್$_2$?]

ಕೀಳಿರು$_1$ 'ಕೀಳಿಱು$_1$' ನೋ.

ಕೀಳಿರು$_2$ 'ಕೀಳಿಱು$_2$' ನೋ.

ಕೀಳಿಲ್ 'ಕೀಟಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಲನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಚಳಿಲನೆ, ಕೀಳಿಲನೆ, ಗಳಗಳನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕೀಳಿಱು$_1$, ಕಿಳಿರ್$_1$, ಕಿಳಿರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆ ; ಹೇಷಾರವ ಮಾಡು : "ಕಿಳಿಱು – ಹಯಘೋಷೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತೊಳಗೆ ಪೊನ್ನರಥಂ ರಥವಾಜಿಗಳ್ ಕೀಳಿಱೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೯) ; ಕೀಳಿಱೆ ಹಯಂಗಳ್ ಗರ್ಜಿಸೆ ಜಳದನಿಭಂಗಳ್ ಗಜಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ . . . ಕೀಳಿಱೆ ಹಯಂ ಪತಿಗೆ ವಿಜಯಮಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೪೫) ; ಕೀಳಿರ್ದು ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳುಂ (ಪಾರಸಿ. ೨-೨೩). ಕಿಳಿರ್$_1$: "ಕಿಳಿರ್ – ಹಯಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ) ; ಕೀಳಿರ್ವಶ್ವಂಗಳ ನಿನದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೫) ; ಕೀಳಿರ್ವಂತೆ ಹೊಯ್ದುಟ್ಟಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡಾ ಕುದುರೆ ಶಿಬಿರದತ್ತೋಡಿದತ್ತು (ಶೀಷರಾ. ೯೫-೮೧). ಕಿಳಿರು$_1$: ಸಾನುರಾಗದೊಳು ಕೀಳಿರಲು ದೈತ್ಯರೆಡಹುವರು . . . ಇಂತು ಕಾಳಗದೊಳು ಸುರರಂ ಪಾಳ್ಗೈವುವಾ ತುರಗವು (ಪ್ರಭುಷ. ೫-೮೦). [?]

ಕೀಳಿಱು$_2$, ಕಿಳಿರು$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ ; ಹೇಷಾರವ : ಕೀಳಿ[ಱು]ಬ್ಬರದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್ವಬ್ಬರದಿಂ] ಶೀವಿದುದಾಶಾಂತರಮುಂ ಜವದಿಂದೆ ಗರುಡನಂ ತರ್ಜಿಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೨). ಕಿಳಿರು$_2$: ನಂಬಿದರೂಳಿಗಿ ಎಂದು ಸಾರೆ, ಬಿಳಿಕುದುರೆಯ ಕೀಳಿರಿನ ಡಂಗುರವೆ? (೧೪ವಿಂ. ೪೧-೮). [< ಕೀಳಿಱು$_1$]

ಕಿಳುವದುವ 'ಕೀೞ್ವದುವ' ನೋ.

ಕಿಳುವಳಿ (ನಾ). (ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ) ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ ; ಉಪಗ್ರಾಮ : ಆ ಗ್ರಾಮಕೆ ಸಲುವ ಕಿಳುವಳಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಚತುಸೀಮೆಗೆ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮೩-೧೦ ; 1528). [?]

ಕಿಳುಹೊಲ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಹೊಲ : ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ ಕಿಳುಹೊಲ ಆದಿಯಾಗಿ ಇಕ್ಕುದು (ಕಇ. IV, ೧೬-೩; ?). [< ಕೀೞ್$_2$ + ಪೊಲ]

ಕಿಳ್ಕಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಕವಿ ; ಹೀನನಾದ ಕವಿ : ಉದಗ್ರಸ್ಫುರತ್ಕವಿಕಾವ್ಯಪ್ರಕಟಪ್ರಭಾವಮನದಂ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಳ್ಕಬ್ಬಿಗಂ ಗುಪ್ತಿಗೈದವರಾತ್ಮೀಯಕೃತಿಪ್ರಭಾವತೆಯನಾದಂ ತೋರ್ಪವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೯).
[< ಕೀೞ್$_2$ + ಕಬ್ಬಿಗ]

ಕಿಳ್ಕಯ್ದು 'ಕೀೞ್ಕಿಯ್ದು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ : ಈ ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವವು ಮಹಾನರಕದ ಕಿಳ್ಕುಳಿಯ ತಳಕ್ಕೆ ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ಬೀಳುವ ವಿಪರ್ಯಯಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥವಹುದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೮೪-೨೪).
[< ಕೀೞ್$_2$ + ಕುೞಿ$_2$ (< ಕುೞ್$_2$]

ಕಿಳ್ಗಿಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಸನ್ದ ಕಿಳ್ಗಿಳಮಂ ದೋರ್ವಳದಿಂದೆ ಪತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX. ೮೬-೪೩ ; ?). [< ಕಿಳಗಿಳ]

ಕಿಳ್ಜಂತೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಜಂತೆ : ಕೇತಕಿಯ ದಳದ ಕಿಳ್ಜಂತೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೧). [< ಕೀೞ್$_2$ + ಜಂತೆ]

ಕಿಳ್ತು 'ಕೀೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿಳ್ದನಿ (ನಾ). ಕೆಳದನಿ ; ಕುಗ್ಗಿದ ದನಿ : ಆರತ ಗಂಟಲ ಕಿಳ್ದನಿಯಿಂದ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦೩-೪). [< ಕೀೞ್$_2$ + ದನಿ$_2$]

ಕಿಳ್ದಾಳಿಗೆ (ನಾ). ತಾಳಿಗೆಯ ಕೆಳಭಾಗ ; ಅಂಗುಳಿನ ಕೆಳಭಾಗ : ಒರಸಿದೊಡೆ ಬರಿಯಂ ಕೊಱಿವ ಉಗುಳ್ದೊಡೆ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಳ್ದಾಳಿಗೆಯೊಳ್ನಾಂಟುವ ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ).
[< ಕೀೞ್$_2$ + ತಾಳಿಗೆ]

ಕಿಳ್ನಡೆ (ನಾ). ಕೀಳುನಡೆ ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ : ಅವನೊಳಾದೊಡಂ ಕುಮತಿಕಾಳ್ನುಡಿ ಕಿಳ್ನಡೆ ತೋಱುತಿರ್ದೊಡೆ (ಅಪಶ. ೬೦).
[< ಕೀೞ್$_2$ + ನಡೆ$_2$]

ಕಿಳ್ನಿಲ 'ಕಿೞ್ನಿಲ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿೞ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪರಜು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚು ; ಕೆಳಗಿನ ಖಡ್ಗಧಾರೆ : ಸುಲಿಪಲ್ ಖುಲಿಲ್ಲನುಗೆ ಬಾಳಿನ ಕಿಳ್ಪರಜಿಂದೆ ಮೋದದಿರ್ಪನೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೩೬ ; 1162). [< ಕೀೞ್$_2$ + ಪರಜು]

ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ 'ಕಿೞ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪೊಡೆ 'ಕಿೞ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪೋಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಾನ (?) : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಳ್ಪ್ರಭು ಮಡಲೂರ ಪೊಲ್ಲಗಾವುಂಡಂಗೆ ಹಿರಿಯರಸರ ಬೊಮ್ಮಿದೇವರಸರು ಕಿ[ಳ್ಪೋ]ಗು ನಡಿಸಿದ ಮರ್ಯಾದೆ (ಕಇ. IV, ೪೮-೪೩ ; 1247). [?]

ಕಿಳ್ಬರಿ 'ಕಿೞ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಮೂಲೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೂಲೆ, —ಕೊನೆ : ಆ ವೇದಿಯ ಮೇಗಣ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯ ಕಿಳ್ಮೂಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦೭-೨೩).
[< ಕೀೞ್$_2$ + ಮೂಲೆ]

ಕಿಳ್ಮೃಗ 'ಕಿೞ್ಮೃಗ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಮೊಳೆ, ಕೀಳ್ಮೊಳೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೊಳೆ, —ಗೂಟ : ನೆಗಪಿ ನೆಟ್ಟ ಘನ ತ್ರಿಶೂಲದ ಕೆಲದೊಳೆಸೆದಂಬಿನ ಪೊದೆಯ ಸಾರ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದ ಶರಾಸನದ ಕಿಳ್ಮೊಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ಮೊಳೆ]ಯೊಳೆಸೆದ ಪಾಱುಂಬಳೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ಕೀಳ್ಮೊಳೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[< ಕೀೞ್$_2$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕಿಳ್ಸರ (ನಾ). = ಕಿಳ್ದನಿ : (ಕಿಳ್ಸರದಿಂದ,) ಅಪ್ಪಾಜಿ. (ಹೋಗುವವನು.) (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೬-೨೧). [< ಕೀೞ್$_2$ + ಸರ$_3$]

ಕಿಳ್ಸಿರಗು 'ಕಿೞ್ಸಿಱಂಗು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಸಿರೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನರ, —ರಕ್ತನಾಳ : ಆಂದಾಳ ಪಾಟಲಂ ಕಿಳ್ಸಿರೆ ರಕ್ತಂ ಮಂಜುಮೊಳೆ . . . ಮಧುವಿಲೋಚನಂಗಳ್ ಶುಭದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೨೩). [< ಕೀೞ್$_2$ + ಸಿರೆ$_2$]

ಕಿಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಚಿತ್ರವಾಹನ ಪೊನ್ಪುಚ್ಚಾಳೆ ಕಿಳ್ಳಂ ನಾಗಣ್ಣನಧಿಕಾರಿಗಳಾಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೬-೨; 675). [?]

ಕಿಳ್ಳಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ ಅಣ್ಣುಗಿಯ ರಟ್ಟಗನ ಬೆದೆ ಮಟ್ಟಿಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೩ ; 800). [ಕಿಳ್ಳ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಿಳ್ಳೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬೋಇಚಂ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ತ್ರೀಯೆನ್ನೆನ್ನಡೆ ಕಿಳ್ಳೆಯ್ಯವುವರೊರುಮಿಬ್ಬುಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩-೩ ; 900). [ಕಿಳ್ಳ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿಳ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ಕೀಳು ನಾಣ್ಯ : ಕೀಣಿಯನಿತ್ತು ತನ್ನೊಡಲನೊಪ್ಪಿಸಿ ನಾಡ ವಿಟರ್ಗೆವೊಂದ ದುಗ್ಗಾಣಿಗೆ ಲಕ್ಕ ಜೀವದಭಿಮಾನವನಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಕಿಳ್ಯಾಣಿಯ ಮುದ್ರೆಯಂತಿಹಪರಳ್ಕುರಿ ಸಲ್ಲದ ವೇಸಿಗರ್ಥಮಂ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯಕ್ಕಟ ವೃಥಾ ಕೆಡುವಂ ಕೆಡುಕಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ನೀತಿಸಾ. ೭೯). [< ಕೀಳಾಣಿ]

ಕಿಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಚೇಷ್ಟೆ ; ಕಿಲಾಡಿತನ ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಇದಲ್ಲ ಕಿಳ್ಳಿ ಬಂದಿರೋದು ಅವರಪ್ಪ ಆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾಚಾರಿಯಿಂದ (ಹಸ್ನೊಂದ. ೧೧೦) ; ಜನರು ಇಂಥ ಕಿಳ್ಳೀ ಮಾಡುವದು ಸರಿಯಾದ್ದಲ್ಲ (ವೋಚಿನೀ. ೮) ; ನಮಗೂ ಕಿಳ್ಳಿ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು (ಚಂದುಟ. ೪೨). [< ಕಿಳ್ಳು ?]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ, ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ, ಕಿಳ್ಳೆಕೇತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ : ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಬಡವ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗುವನು, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತನ ಹಿಂದೆ ಸೂತ್ರಧಾರ (ಅರಳು. ೪೭೧) ; ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರಾಟದ ಹಿಂದಿರುವ ಸೂತ್ರಧಾರಕ ಶಕ್ತಿ (ಚೀನಧಾ. ೭೪). ೨. ಇಂತಹ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು, —ಕುಣಿಸುವವನು : ಕಿಳ್ಳಿಕೇತನು ಗೊಂಬೆ ಕುಣಿಸುವೊಲು ಕುಣಿಸುವಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೫) ; ದಾಸರ ಆಟ, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರ ಆಟ . . . ಮನೋರಂಜಕ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ಜನಜೀ. ೩೦). ೩. "ಕಿಡಿಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೮) ; ಪಂಗಡಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೆಬ್ಬಿಸಲು ಹೂಡಿದ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರಾಟವಿದು (ಜನನಾ. ೧೨). ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ : ೨. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ಕಿಳ್ಳೀಕೇತನ ಆಟವಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೨೫). ಕಿಳ್ಳೆಕೇತ : ೧. ಇದೆಂತ ಕಿಳ್ಳೇಕೇತರ ಮದುವೆ ? (ಬೆಳುಮ. ೨೦೩). [ಕಿಳ್ಳಿ + ಕೇತ]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತತನ (ನಾ). ಹುಡುಗಾಟ ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಇವು ಪರಟಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತತನಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಹರಟೆಗಳಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. X, ಮಟ್ಟಿಗಮಾತು). [ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ + -ತನ]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತಾಟ (ನಾ). ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಪಿಳ್ಳೆಗಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಅಲೆದಾಡಿ ಕುಳ್ಳು-ಸೊದೆಗಳ ತಂದು ಕಿಳ್ಳಿಕೇತಾಟದಲಿ ಕಲೆಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳಿಯನು ಇಕ್ಕಿ (ದಾಸಗ. ೨೬-೬). [ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ + ಆಟ$_1$]

ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ 'ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚಿವುಟು ; ಗಿಲ್ಲು. 'ಕಿಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಳ್ಳು ; ತೆಲು. ಗಿಲ್ಲು ; ತುಳು. ಕಿಣ್ಕ್]

ಕಿಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣೊಳಗಿನ ಪಿಚ್ಚು ; ಸಿಳ್ಳು ; ಕೆಸರು : ಕಿಳ್ಳ ಮಡು ಕರ್ಣ ಕಿವಿ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೮) ; ಮಲಮೂತ್ರ ರಕ್ತ ಸಿಬಳು ಕಿಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಹಲವು ಲಾಲಸ ಗುಗ್ಗೆಗಳಿಂ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೬-೩೦). 'ಸಿಳ್ಳು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಳ್ಳೇಕೇತ 'ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ' ನೋ.

ಕಿಱಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?) : ತಾಗಿದ ಗಜಾಸುರನಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಚಮ್ಮವಂ ಸಜಸಜೀ ಸಜನೆ ಸೀಳ್ದು ದಿದಿರ್ಱಿಯಾಡುತ ಪುಟುಟಹ ಕುಟಹ ಕುನಟ ಕಿಱಟಕಿಱಟವೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿಂ ನಟಯ್ಸಿ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದ ಮಹೇಶ್ವರನ್ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦-೨೩ ; 1235). [?]

ಕಿಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ ; ದಟ್ಟೈಸು : ದಿಙ್ನೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲುರವಳೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ಕಿಱಿದಾ ಸಜ್ಜಿವನೆಯ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜುಗವೆಂಗಳರ್[illegible]ಳು (ಧರಚ. ೧೩-೧೧೦). ೨. ಅಡಗಿಹೋಗು ; ಕುಸಿ : ಬಱಿದಾದುದು ಜಲಧಿಜಲಂ ಕಿಱಿದಿರ್ದುದು ಮೇರು ನಿನ್ನ ಭರದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೬). 'ಕಿಕ್ಕಿಱಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಱು]

ಕಿಱು$_2$, ಕಿರಿ$_3$ (ಗು). 'ಕಿಱಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕಿಱುಯೆಸಳು' ಪರಾ. ಕಿರಿ$_3$. 'ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು', 'ಕಿರಿಮೆ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿಱುಕಿಱು, ಕಿರಿಕಿರಿ, ಕಿರ್ಕಿರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಕಿರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದ. 'ಕಿಱುಕಿಱುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ಕಿರಿಕಿರಿ : ೨. ಕಿರುಕುಳ ; ಕಾಟ ; ಕಿಟಿಕಿಟಿ : ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಿರಿಕಿರಿಯೂ ಉಪದ್ರವವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮೋಹಿನಿ. ೧೯) ; ಅವಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕಿರಿಕಿರಿ (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೦೦). ೩. ಅಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾಡುವ ನರಳಾಟ : (ಕಿ). ಕಿರ್ಕಿರಿ : (ಕಿ).

ಕಿರಿಕಿರಿಮಾಡು = ಪೀಡಿಸು ; ತೊಂದರೆಕೊಡು : ಕೂಸು ಅತ್ತು ಕಿರಿಕಿರಿ ಮಾಡತೊಡಗಿದರೆ ಧಟ್ಟರ ರಾಮರಕ್ಷಾ ಅಂಗಾರವು ಅದನ್ನು ಶಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫) ; ಮರಲೀಧರನು ಕಿರಿಕಿರಿಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಮನೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ (ಜೀವಪ್ರ. ೨). [? / ತುಳು. ಕಿರಿಕಿರಿ]

ಕಿಱುಕಿಱುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿ ಶಬ್ದಮಾಡು ; ಕಿರುಗುಟ್ಟು : ಚೀಱು ಕಿಱುಕಿಱುಗುಟ್ಟುತಟ್ಟಳವಾಱು ಬಿದ್ದನು ಹಲುಗಿರಿದು (ತೊರಠಾ. ೫-೭-೪೫) ; ಎಸುವ ಜೋದರ ನಾಳಿಯಂಬಿಗೆ ಕುಸಿದು ಕಿಱುಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿಕಿಱಿದು ಗಿರಿ]ಗುಟ್ಟಿ ಹಲುಗಳ ಹಸರಿಸಿದವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದ ಭಲ್ಲುಕವ್ರಾತ (ತೊರಠಾ. ೬-೩೨-೮). [ಕಿಱುಕಿಱು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಱುಗುಳ್ಳ 'ಕಿಱುಯಗುಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಿಱುಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಗು ; ಚಿಕ್ಕಮಗು ; ಹಸುಗೂಸು : ಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗೂಸಾದೊಡೆ ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಮುಱಿಯಲಿಱುವನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೬೩). ೨. ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ ; ಬಾಲಿಕೆ : ಕಿಱುಗೂಸ ಹೋಗುವುದು ಕಿಱುಮಾತನಾಡುವುದು ಕಱು ಸತ್ತ ಅವ ಕಱೆವುದು ತನ್ನ ತಾಳಿಱಿದು ಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೪). [< ಕಿಱಿದು + ಕೂಸು]

ಕಿಱುಗೆ$_1$, ಕಿರಿಗೆ, ಕಿರುಗೆ, ಕಿಱುಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸೀರೆ ; ಬಾಲಕಿಯರು ಉಡುವ ಸೀರೆ : ನಿಗಳವುಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಪೊನ್ನಂದುಗೆ ಪವಳಮುಂ ಮುತ್ತು ಪೊಚ್ಚ ಕಿಱುಗೆ ಜವಿಕೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಸ ಜವಕಿಗೆ ಕಿಱುಗೆಯುಂ] (ಬಸಪು. ೧೯-೧೫). ಕಿರಿಗೆ : ಎರಡು ಕಿರಿಗೆ ತೊಗೋ ಅಂತ ಕೈಯೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟಾಗ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೭) ; ಅವಳು . . . ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಕಿರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊದೆದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪). ಕಿರುಗೆ : ಕಿನ್ನುಡೀ ಕಿರಃಗೆಜ್ಜೇ ಕಿರುಗೆ ನಾಗರಸುತ್ತು (ನಾಪದ. ೨೦). ಕಿಱುಗೆ : ಉಟ್ಟುದಂತುದಯರಾಗದ ಕಿಱುಗೆಯಂತೆಸದ ಬಟ್ಟಿದೊಡೆಯೊಳು ರುಧಿರವಿಳಿಯಿತ್ತು (ವೀಕ್ಟಪು. ೪-೨೧-೧೧). [?]

ಕಿಱುಗೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಿರ್ಗಿ : "ಕಿಱುಗೆ = ಒಱವು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ, ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ ; ಕಿಂಕಿಣಿ : ಕಾಲಲಿ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ ನೀಲದ ಬಾವುಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧-೧೧). ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ : (ಕಿ). 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕಿಱುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದು ಮಾಡು ; ತೆಗಳು ; ನಿಂದಿಸು : ನಿಮಗೆಮ್ಮ ಮಾಡಿದಪಕಾರಮಾವುದಕ್ರಮದಿನೆಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬರಲ್ಕಕ್ಕುಮೆ ಪೇಱಿಮೆಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿಱುಗೆಯ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಗೆಯ್ದೆ] ಚಿತ್ರವಿತ್ರಿಂತೆಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೪). [< ಕಿಱಿದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಱುಗೆಹೊಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗದ್ದೆ; ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ(?) : ನಾಯಕರ ಕಿಱುಗೆ ಹೊಲನ ಕಡನ ಮುದಿಹೊಲಕೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೮೦–೧; 1417). [ಕಿಱುಗೆ? + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕಿಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗು (?): ಬಲಹರನ ಚರಣದಂಡದ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ನೆಱೆ]ಗೊಂಡೆಬಲ್ಪ ಬಾಂದೊಱೆಯೆಲರಿಂ ದೊಲೆದುದು ವಿಷ್ಣುಕುಮಾರನ ಗೆಲವಂ ಕಂಡಮರರೊಸೆದು ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೩೪). [< ಕಿಱುದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುಚು, ಕಿರಚು, ಕಿರಿಚು, ಕಿರುಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಚೀರು; ಅರಚು: ನಗದಿರ್ ಬಾಯ್ಕಡಿಗೊಳ್ಳದಿರ್ ಕಿಱುಚದಿರ್(ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೬೬). **ಕಿರಚು**: ಆ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅಂಬಾ ಎಂದು ಕಿರಚ ಹತ್ತಿತ್ತು (ಬಂಗಾಪ. ೪೧); ಕಿರಚಬೇಡ . . . ನಾನೇ ದೊರೆ, ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆ (ಪಾ ಶ್ಚಾ ಪು. ೧೮೯). **ಕಿರಿಚು**: ಹುಡುಗರು ಎದ್ದುನಿಂತುಕೊಂಡು 'ನಮಸ್ಕಾರ ಸಾರ್' ಎಂದು ಕಿರಿಚಿದರು (ರಂಗಳ. ೩೧). **ಕಿರುಚು**: ಆ ಬೆಕ್ಕು ಬಹುಹೊತ್ತು ಕಿರುಚಿ ಒರಟೊರಟಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡಿ, ಪರಚಿ, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಅಗುಳಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು (ಕಿಶ್ವದ. ೪೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಱಾವು]

ಕಿಱಿದು, ಕಿರಿದು (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು; ಸ್ವಲ್ಪವಾದದ್ದು; ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದುದು: ಕಿಱಿದಱೊಳ್ ಪಿರಿದುಮರ್ಥಮನಱಿಪಲ್ ನೆಱೆವಾತನಾತನಿಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೫); ನಿಮಗನಿಬರ್ಗಂ ಕಿಱಿದೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦–೨೪); ಕಿಱಿದನಱಿವುದಂ ನುಡಿವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೬); ಬಗೆ ಕಿಱಿದು ಮಾತು ಪಿರಿದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೧); ಹೂತು ಹಿಗ್ಗುವ ಪುಳಕರಾಜಿಗೆ ದೇಹ ಕಿಱಿದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨). (ಗು). ೨. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣ: ನಾಣುಮಂ ಕಿಱಿದು ಜಾಣುಮನಟ್ಟಿಜನೀವ ಚುಂಬನಂ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೬); ಪ್ರತಿಭಿನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಱಿದೋದುಗಳೊಳ್ ಕಿಱಿದುಂಟು ಬಲ್ಮೆ (ಗದಾಯು. ೧–೫೦); ಕಿಱಿದಾಲೋಕನ ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಸರದಿಂ. . .ಕಿಱಿದಾಂದೋಳಿತ ಮೌಳಿಯಂ (ಅನಂಪು. ೬–೫೬); ಪಾಂಡವರು ಕುರುಭೂಮೀನಿವಾಸಕೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು ಕಿಱಿದು ದಳಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೮). **ಕಿರಿದು**: "ಪುಟ್ಟ, ಚುಟ್ಟ – ಅಲ್ಪೀಭಾವೇ, ಕಿರಿದರೊಳ್" (ಶಾ ಶ ಕ್ಯ. ೨೫೬); ಅಲ್ಪವೊ ಭೂಮವೊ ಹಿರಿದೋ ಕಿರಿದೋ (ಅನಿಕೇ. ೩೧–೧); ಆ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮನೆ ತುಂಬ ಕಿರಿದು (ರೂಢಿ).

ಕಿಱುಕಿಱಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಾಯ್ವಿಕ್ಕೆಯೊಡನೆ ಕಿಱುಕಿಱಿದೆ ನಂಜನೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೬–೨೪); ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಕಿಱುಕಿಱಿದನೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬ ವ); ಕಿಱುಕಿಱಿದೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಂದಂ ಕಿಱುಕಿಱಿದನೆ ಸಾರ್ಚಿ ತಮ್ಮ ಗದೆಗಳನಾಗಳ್ ಕಿಱುಕಿಱಿದೆ ತಿರುಪಿ (ಗದಾಯು. ೮–೬); ಕಡಿದು ಕಿಱುಕಿಱಿದನೆಲುವಂ ಪುಡಿಗುಟ್ಟಿಸಿ(ಯಶೋಚ. ೪–೧೯); ಗುಹೇಶ್ವರನ ಲಿಂಗವ ಕಿಱುಕಿಱಿದಾಗೆ ನೆನೆದರೆ ಹಿರಿಹಿರಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವುದು ನೋಡಾ ಮಱಹು (ಅವಚಂ. ೨೨೯–೧೦೩೩). **ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗು** = ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕದಾಗು: ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗಿರೆ ಮಯ್ಯಂ ಕೊಱೆಕೊಱೆದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೬೯); ಪದಂಗಳ್ ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗಿಯಂದ ಮಾಗಿರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೧). **ಕಿಱುಕಿಱುಯ** = ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ; ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ: ಕಿಱುಕಿಱುಯವಾಗಿ ನಿನ್ನಂ ತಱುತಱುದಡಗಿಂಡೆಯಂ ತಗುಳ್ದಾಡುವೆನೊ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೨); ಕಿಱುಕಿಱುಯ ಸಮಯಗಳನೆಬ್ಬಟ್ಟಿ (ಬಸಪು.೫೨–೩೦).

ಕಿಱುದಂತರ = ಸ್ವಲ್ಪದೂರ: ಸತಿಯ ಪೆಱಗೆ ಕಿಱುದಂತರದೊಳ್ ಕೈಲಾಸನೆಂಬ ಕಂಚುಕಿ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೯); ಕಿಱುದಂತರಮಂ ಬಂದ ಬಂಧು ಜನರುಮಂ . . . ಮಗುಟಲ್ ಪೇೞ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೨). **ಕಿಱುದಂತರಂ** = ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದವರೆಗೆ: ಎಮ್ಮಂ ಕಿಱುದಂತರಂ ಕಳಿಪಿ ಮಗುೞ್ಚಿ ಬಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೩); ಕಿಂಕರತ್ರಯಂ ಕಿಱುದಂತರಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೨–೩); ಪೂರ್ವದಿಶಾಮುಖನಾಗಿ ಕಿಱುದಂತರಂ ನಡೆದು ಬಂದು (ಬಸರ. ೨–೪೬). **ಕಿಱುದ ಅಡು** = ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳು; ತೆಗಳು; ನಿಂದಿಸು: ಉಪಕಾರವಂ ಕಿಱುದ ಅಡಿದವನೋ (ಬಸಪು. ೪೦–೪೨). **ಕಿಱುದಾಗಿ** = ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಸಾಯಬಯಸಿದೆ ಮಗನೆ ವಿಧಿ ನನಗಾಯುಷವ ಕಿಱುದಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೬೯). **ಕಿಱುದಾಗಿಸು** = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡು: ಪಿರಿದಾದ ತಳಿ ಮೇರುವೆಗಳನಡಸಿಯೆ ಕಿಱುದಾಗಿಸಿದ ದುರ್ಗವನು (ಕಂನವಿ. ೧೬–೩೪). **ಕಿಱುದಾನುಂ** = ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಮನಿಸಿರೆ ಕೆಂಪು ಕಿಱುದಾನುಮಱುಗೆ ಸೌಗಂಧಿಕಾಖ್ಯಮದೆ ಕಲ್ಹಾರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೫–೨೩); ಕಿಱುದಾನುಂ ಪೊೞ್ತುಮಲ್ಲಿಶ್ರಮದೆ ಪೋಣರ್ದು (ಜಗವಿ. ೪–೩೮). **ಕಿಱುದಾನುಂಬೇಗಂ** = ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು: ಎಂದು ಕಿಱುದಾನುಂ ಬೇಗಮಱು ಮರುಳಾದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೨ ವ). **ಕಿರಿದಾನುಂಬೇಗದಿಂ** = ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ: ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಾಗಳೆ ಬಂದು ಬಲಿಬಂಧನನ ತಲೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಿಱುದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦ ವ). **ಕಿಱುದುಕಾಲ, ಕಿರಿದುಗಾಲ** = ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು: ಇಳೆಯೊಳನ್ನಂ ಕಿಱುದು ಕಾಲವ ಬಳಸಬೇಹುದು (ಬಸಪು. ೨೦–೮); ತನ್ನ ನಿಜಗಾಣುತಿಹ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಕಿರಿದುಗಾಲಮ್ಮಿಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ಕೊಳಲಿಚ್ಛೈಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೮೯–೩೫). **ಕಿಱುದುಗೊಳ್** = ಕೊಂಚ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ತುಱುವೆಯ ಕಾಯ್ಗಳುಮಂ . . . ಶರ್ಕರೆಯಂ ನೆಱೆ ತಿಂದು ಬಿಸಿಯನೀರಂ ಕಿಱುದುಗೊಳಲ್ಬಱುಯದುಬಱುಗುಮೇ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ (ಖಮುದ. ೧೪–೪೨). **ಕಿಱುದುದಿನ** = ಕೆಲವುದಿನ: ಒಂದ್ದಿನಿತು ತಳುವಿಲ್ಲ ಹೇಳಲು ಕಿಱುದುದಿನವೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೪–೬೯). **ಕಿಱುದು ಪೊೞ್ತು** = ಕೊಂಚಕಾಲದವರೆಗೆ; ಕೆಲ ಹೊತ್ತು: ಅಂಕೆಗೊಂಡು ಕಿಱುದು ಪೊೞ್ತು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೦ ವ); ಅಸ್ಪಂದನೇತ್ರದಿಂ ಕಿಱುದು ಪೊೞ್ತು ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೨–೫೫ ವ). **ಕಿಱುದುಬೇಗಂ** = ಕಿಱುದುಪೊೞ್ತು: ಕಿಱುದು ಬೇಗಮಿರ್ದಾರಾಧನೆಯಂ ವಕ್ಖಾಣಿಸುವುದಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೭); ಜಗುಲಿಯ ಮೇಗಣ ಕುಸುಮದೆಸಳ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸದಳಿಂಬದ ಮೇಗೆ ಕಿಱುದು ಬೇಗಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೧ವ); ದವನಕನೇಕಾಗ್ರಮನನಾಗಿ ಕಿಱುದು ಬೇಗಮದನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೧೪). **ಕಿಱುದೆಡೆ** = ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಥಳ; ಕೆಲವು ಭಾಗ; ಕೆಲವು ಅಂತರ: ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಸಿವಿಗೆಯನೇಱು ಮಹೀಪಾಲರೇಬಡಿಯಂ ವಿಯಚ್ಚರರೇಬಡಿಯನುಯ್ದುಂ ಬಱುಯಂ ಸುರಾಸುರರ್ ಕಿಱುದೆಡೆಯನುಯ್ಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೩–೧೬); ಕಿಱುದೆಡೆಯ ದಾಡರತ್ನದಿಂ ತೊಡೆಯಿಸಿ ಕಳೆದು (ಅಜಿಪು. ೯–೩೪ ವ); ಕಿಱುದೆಡೆಯಂ ಪೋಗೆವೋಗೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೧೦); ಬಂದು ಕಿಱುದೆಡೆಯ ನಡೆ ವಿಜಯನಾಗೆಂದು ತನುವನು ತಡವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೩). **ಕಿಱುಯ** = ೧. ಚಿಕ್ಕವನು; ಸಣ್ಣವನು; ಕಡಮೆ ವಯಸ್ಸಿನವನು: ಕಿಱುಯಂ ಮುತ್ತಂ ಧನದಂ ಬಱುಯಂ ತೊಱೆದಂ ಗೃಹಸ್ಥನೆನ್ನದೆ ಮುಂದಿಟ್ಟಱುಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ್ಪ ಜವನ (ಆವಿಪು. ೪–೭೭); ಅವರಿನ್ನಂ ಕಿಱುಯಲ್ಲಾಕುಳದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನಯವೇದಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೮೦; 980); ನಿಮ್ಮ ಕಿಱುಯಗುಡ್ಡಂ ವಾಯುಭೂತಿಯಾಯಿರ್ದನೆ (ಸುಕುಮಾ.೪–೨೩ ವ); ಹಿರಿಯನಲಿ ಜನಕಂಗೆ ಮೋಹವು ಕಿಱುಯನಲಿ ಕಡುಮೋಹ ಜನನಿಗೆ ನಿರುತ ಮರುಚಲು ಮಗನು (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೩೧೧).

೨. ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು; ಹೀನ; ಕೀಳ; ಅಲ್ಪ: ಪೆಱರಂ ಪೊಗೞ್ವಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಱಿಯರ್ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗದಾಯು. ೩-೫೬); ಎನ್ನಿಂದ ಕಿಱಿಯರಿಲ್ಲ, ಶಿವಭಕ್ತರಿಂದ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೩೩೪); ವರಧರ್ಮವನುತ್ಸವದಿಂ ಸ್ಥಿರಮನದಿಂ ಕೇಳಲೊಲ್ಲ ದಾತನೆ ಕಿಱಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೫). ಕಿಱಿಯಂದು = ಚಿಕ್ಕಂದು; ಬಾಲ್ಯಕಾಲ: ಕಿಱಿಯಂದಿಂದಿತ್ತ ನಡಪಿದೋದಿಸಿದ ದಾದಿಯೆಱಿಪ್ಪುದಱಿಂ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ ವ); ತೊಲಗದೆ ಗೋವುಗಾದ ಕಿಱಿಯಂದಿನ ಗೋವಿಕೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೪); ಕಿಱಿಯಂದು ತಂದೆ ಬಗ್ಗಿಸಲಱಿಯನೆ ತಾಯ್ ಜಡಿದು ತಿಳಿಪಲಱಿಯಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೨); ಮಗನಂ ಕಿಱಿಯಂದಿಂ ತೊಡಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸದಿರ್ದಱಿಂ ಇಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೩); ಕಿಱಿಯಂದೆನಗೆ ಪತಿಯಿಳಿದು ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೪); ಕಿಱಿಯಕೋಲು = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಕೋಲು: ಮಕಿಱಿಯಣ್ಣಯಸಿಂಗನ ಕಟ್ಟಿಯಲು ಕಿಱಿಯ ಕೋಲಲು ಮೂಱು ಮತ್ತರ್ ಗೞ್ದೆಯುಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಇ. II, ೬೫-೨೨; 12ನೆಯ ಶತ). ಕಿರಿಯವಂ, ಕಿಱಿಯವನು = ಚಿಕ್ಕವನು: ಈ ಕಿಱಿಯವನಱಿಯದೆ ಕೆಡೆನುಡಿದ ನಪ್ಪೊಡಂ ನೆಱೆ ಸಲಿಸುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧). ಕಿಱಿಯವಳ್, ಕಿಱಿಯಳ್, ಕಿಱಿಯಳು = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಕಿರಿವಯಸ್ಸಿನವಳು: ಈಗಳೀ ಕಿಱಿಯವಳ್ ನಮಗೊಂದುಮನಿಂತುಟೆನ್ನಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೨೬); ಕಿಱಿಯವಳ್ . . . ಮೆಱೆವಳಿಂದುಮುಖಿ ಚಂದನೆಯೆಂಬಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೪೫); ಅನಿಬರಿಂ ಕಿಱಿಯಳ್ ಬ್ರಹ್ಮಿಯೆಂಬ ಮಗಳಂ ಪಡೆದು (ಆದಿಪು. ೮-೪೪ ವ), ದುರ್ಯೋಧನನಿಂ ಕಿಱಿಯಳ್ ದುಶ್ಶಳೆಯೆಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಿಱಿಯಳೆವಳೆಂದೆನ್ನುವಂ ನೀಂ ಬಱಿದೆ ಕಾಡದಿರು (ಬಸಪು. ೧೪-೨೨). ಕಿಱಿಯಾತ = ಚಿಕ್ಕವನು: ಕಿಱಿಯಾತನೆ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮರಸಂಗಮಣುಗನಾಗಿ ಬಳೆಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩-೪); ಕಿಱಿಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರಗತಿಪರಿಣಾಮದಿಂ . . . ಉನ್ಮತ್ತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೬ ವ). ಕಿಱುವಿರಿಯರ್ = ಕಿರಿಯರು ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರು; ಚಿಕ್ಕವರು ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡವರು: ಕುಱಲ ಪರಿಕೆಯ ಸಮಾನಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂ ಕಿಱುವಿರಿಯರಱಿದು ಪೊಡವಟ್ಟು ಪರಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ವ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಚಿಱಿದು; ಮಲ. ಚೆಱ್ಱು, ಚೆಱ್ಱು, ಚೆಱು; ತುಳು. ಕಿರಿ, ಕಿರು; ಕೊಡ. ಕಿರ್ಕ; ತೆಲು. ಚಿಱು; ಕೋಲಾ. ಕಿರ್]

ಕಿಱುದೇಗು (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಭಾರಂಗಿ: ಸುರದುಂಬೆ ಸಿಂಧುವಾರ ಮರಿಚಂ ಕಿಱುದೇಗು ಗರ್ದುಗಿನೆಲೆಯೆಂದಿವುಮಂ ಬೆರಸಿ (ಖಮುದ. ೬-೩೨). 'ಕಿಱುದೇಗು' ಪಠಾ. [< ಕಿಱಿದು + ತೇಗು]

ಕಿಱುದೊಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೊಟ್ಟಿಲು: ಸಿಂಗಾರದುಱುದಿನ ಕೆಳದಿಯರ ಕೈನೇಣ ಕಿಱುದೊಟ್ಟಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ (ಕುಮ್ಮಾಭೀ. ೫-೩೪). [< ಕಿಱಿದು + ತೊಟ್ಟಿಲು (< ತೊಟ್ಟಿಲ್)]

ಕಿಱುನೇಱಿಲು (ನಾ). ನೇರಿಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೇರಳೆ: "ಕಾಕವಲ್ಲಭಾ - ಕಿಱುನೇಱಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೩೨). [< ಕಿಱಿದು + ನೇಱಿಲು (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕಿಱುನೋಟ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವುದು; ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕಿಱುನೋಟ ವಿಟನಿಂಗೆ ಅರೆನೋಟ ವಿದುಷಕಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೨). 'ಕಿಱುನೋಟ' ಪಠಾ. [< ಕಿಱಿದು + ನೋಟ]

ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ, ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಿಲ್ಲಿ; ಸಣ್ಣಕಾಲುಂಗುರ: ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿಯನು ಇಟ್ಟು ಪಾಡಪತಿಪಿತನೆಂಬೊ ಮೆಂಟಿಕಿಯಾ (ವಿಸಾಸು. ೫೪-೬). **ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ**: ಚಂದದಲಿ ಮಿಂಚುವ ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮಂದಗಮನೆಗೆ ಒಪ್ಪಿದವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪-೧೩); ಇಚ್ಚರದ ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿಯಾ ಪ್ಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗರಿಸಿ (ಜನಮು. ೪೩-೨೬). [< ಕಿಱಿದು + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುಪು$_1$, ಕಿಱುಹು, ಕಿಱುಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು; ಒಳಸೇರಿಸು: ಎಱಗದರಾತಿ ರಾಯ ×× ಯೊೞಿಯೊಳ್ ಪರಜೋಂಕೆಯಪ್ಪಿನಂ ಕಿಱುಪಿ ಭುಜಾಸಿಯಂ ಜನಮನೆಣ್ಣೆಸೆಯಾನೆಯ ಕೋ× ಗೊಂದಿನೊಳ್ಕಿರಿಸಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೩೮-೧೩; 1160); ಅಸುಕ್ರಿತು ಪಾಂಡ್ಯ ನೃಪಾಳರಕ್ತಜಳದಿಂ ನೀರೊಡಿ ಸುಜಕ್ಕಿಂದಿನಂ ಮಸೆದಂ ಬಿಲ್ಲಮಸುಸ್ತಕಾಣ ತಳದೊಳು ಘೋರೆಂದಿನಂ ಜೈತುಗೀಪ್ರಸ್ತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಕೋಷದೊಳ್ಕಿಱುವಂ ಘಣ್ಕಂದಿನಂ ಕರ್ಪುರ ದಳ್ಳಿಸೆ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಾಳಕಂ ನಿಜಭುಜ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪಾಸಿಯಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೭-೧೪; 1198); ಕಿಱುಪುವ ಗೇಣ ಕೇಣಮಿವರಂ ನವಯೌವನಯೋಗ್ಯಮಾಯ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೧). **ಕಿಱುಹು**: ೧. ಹಱಿಗಂಡಿಂದಾತನೇವನೆಂದುಲಿವನ ಬಾಯೊಳಯಾಗ ಲ್ಲೂರಲಗಂ ಕಿಱುಹದೆ ಮಾಣ್ದಪನೆ ಹಬ್ಬಣಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೬; 1186). ೨. ತಿವಿ; ಕುಟ್ಟು; ಚುಚ್ಚು: ಕಠಾರಿಯ ಕೋಲಿಂ ಮುಂದಣ ರತ್ನಸ್ತಂಭಮಂ ಕಿಱುಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱುಮಿ, ತಿಱುಹಿ] ಸೋಂಕುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೪-೯೬). ೩. ನಿಗುರು; ನಿಮಿರು: ಕುಸಿದ ಪಿಂದೊಗೆದೊಡ್ಡಿದ ಕಂದವೇಱಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಸಿಱಿತ್ತಿದೇಕ ಚರಣಂ . . . ಒಪ್ಪೆ ಕಿವಿಗಳ್ ಕಿಱುಪುತ್ತಿರೆ ಪಾಯ್ದು ದೇವಕೂಟದ ಕಱುವಿಟ್ಟ ಕೇಸರಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕೇಸರಿ ಕುಂಭಿಕುಂಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೨೧); "ಸಣ್ಣದಾಗು" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ). **ಕಿಱುಪು$_1$**: ೧. ಅರಿಬಿದುದರ ಬಾಯೊಳೆ ಸುರಿಗೆಯಂ ಕಿಱುಪುವಂ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೯, ೩೭-೨೯; 1098). ೨. ಕಿಱುಪುವ ಕಿವಿ ಕಡುಪೊಗರಂ ಪೆಱುವ ಮೊಗಂ ಸುರ್ಬದರ್ದ ವಾಳಾಗ್ರಂ ಮುಂದುಱು ವಾಯ್ದು ತವಕಮೊಪ್ಪುವ ಕುದುರೆಗಳನಾರ್ದುದಿಟ್ಟರ್ ಸುಭಟರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೮). ೩. ವಕ್ರವಾಗು; ಗಂಟಿಕ್ಕು: ಅಱಿಪಿದುದು ರೌದ್ರರಸಮಂ ಕಿಱುಪಿದ ಕುಡುವುರ್ವು ಕರ್ಚಿದೌಡುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೦); ಕೊರಲಸೆರೆ ಬೀಗಿ ಬೆಮರುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ . . . ಪುರ್ವು ಕಿಱುಪೆ ಕಡುಪಿಂ ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋದಂ (ಬಂಹರ. ೧೧-೬೨); ನಿಗುಂದಿಸೆ ಮನೋಮುದಂ ಕಿಱುಪಿ ಬೊಬ್ಬೆಗೊಂಡಿ ರ್ದರುಂ ತಗುಳ್ದೊಡ್ಡದಱಿ ಸಾರ್ದು (ಅನಂಪು. ೫-೧೪). [ಕಿಱಿ$_1$ + -ಪು]

ಕಿಱುಪು$_2$, ಕಿಱುಪು$_2$ (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ತಿವಿಯುವ ಒಂದು ರೀತಿ (?): ದೊಣೆಯಿಲ್ಲದ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ ದಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದ ಕಿಱು[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಪು ಮಂತ್ರಿಯಿಲ್ಲದರಸು ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದ ನೃಪನೋಲಗಮೆಣೆಯಿಲ್ಲದ ಚಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಪುದೇ (ಅಜಪು. ೬-೯೭). **ಕಿಱುಪು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕಿಱು$_1$]

ಕಿಱುಬಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಲ; ಸಣ್ಣ ಬಾಲ: ಹತ್ತುಸಾಸಿರ ಕಣ್ಣು ಕತ್ತಿನಲಿ ಕಿಱುಬಾಲ ತುತ್ತನೆ ಹಿಡಿದು ತರುತಿಹುದು ಕವಿಗಳಿದರರ್ಥವನು ಪೇಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೭೭). [< ಕಿಱಿದು + ಬಾಲ$_1$]

ಕಿಱುಮಾತು, ಕಿರಿಮಾತು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಾತು; ಅಡಕವಾದ ಮಾತು. ೨. ಕೀಳುಮಾತು: ಕಿಱಿಗೂಸ ಹೋಗುವುದು ಕಿಱುಮಾತನಾಡುವುದು ಕಱು ಸತ್ತ ಆವ ಕಱೆವುದು ತನ್ನ ತಾನಿಱುದು ಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೪). **ಕಿರಿಮಾತು**: ೧. ಕಿರಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿ ಅರ್ಥ (ಸಾಹಿವಿ. ೭೫); ತಿವಿದು ಆಡಿದ ಕಿರಿಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಕವಾಗಿದ್ದು ನಾಟಕಕಾರನ ಕುಶಲಕಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಶವನ. ೧೦೯). [< ಕಿಱಿದು + ಮಾತು$_1$]

ಕಿಱಿಮೀನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣಮೀನು: ಗುಂಡಿ ನೀರೊಳಗೆ ಕಿಱಿಮೀನ ಹೆಜ್ಜೆಯನು ಕಂಡಾತನಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೮). [< ಕಿಱಿದು + ಮೀನ್$_3$]

ಕಿಱಿಯ ಏಲಕ್ಕಿ 'ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯಕ್ಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಂದಿರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯವಳು: ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ್ಕ್ಕವರು ಒಬ್ಬನ ಅರಸಿಯರು ಕಿಱಿಯಕ್ಕನ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾಕೆಯ] ಕೂಡುವರೆ ಹಿರಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ, ಹಿರಿಯರಸಿಯು ಕೂಡುವರೆ ಕಿಱಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೨-೧೩). [< ಕಿಱಿದು + ಅಕ್ಕ$_1$]

ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಕರ ವೃತ್ತದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಕೊನೆಗೊಂದು ರುದ್ರಗಣವೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಸಮಪಾದಗಳುಳ್ಳ ವೃತ್ತ: ಪೊಡೆಯಲರವರಿರ್ವರ್ ಮೊದಲೊಳಿರ್ಕೆ ಜಡೆಯ ಶಂಕರ ನೊರ್ವಂ ತುದಿಯೊಳಿರ್ಕೆ ಮಡದಿ ಕೇಳ್ ಮೂಱು ಗಣಮೆಸೆದಿರ್ಕೆ ಗಡ ಕಿಱಿಯಕ್ಕರಕ್ಕಿದೆ ಲಕ್ಷಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೮). [< ಕಿಱಿದು + ಅಕ್ಕರ$_3$]

ಕಿಱಿಯಗರು, ಕಿರಿಯಗುರು (ನಾ). ಅಗುರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಶಿಂಶಫೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಿರಿಯಗುರು**: ಪರಿಮಳದೆಣ್ಣೆಯಿಂ ತೇದ ಕಿರಿಯಗುರ ಗಂಧವಂ ಧರಿಸಿದರೆ . . . ಚರ್ಮದೋಷಂಗಳಂ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೨). [< ಕಿಱಿದು + ಅಗರು]

ಕಿಱಿಯಗುಳ್ಳ, ಕಿಱುಗುಳ್ಳ (ನಾ). = ಕಿಱುಗುಳ್ಳ: "ಕುಂಭಿ-ದಂತಿ, ಕರಿಯ ಸಿವನ್ನಿ, ಕಿಱಿಯ ಗುಳ್ಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). **ಕಿಱಿಗುಳ್ಳ**: (೬). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱಿಯಗೋರಂಟೆ, ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ (ನಾ). ಗೋರಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಚಿಕ್ಕಗೋರಂಟೆ: "ಸಹೆ, ಕುಮಾರಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬) **ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ**: "ಕುರಂಟಾ, ಕುರಂಡಾ - ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗೋರಂಟೆ]

ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು, ಕಿಱಿಯತೂಬರ, ಕಿಱಿಯತೂಬರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಕತಿಂದುಕ - ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು" (ಓಷಧಿ. ೩೦). **ಕಿಱಿಯತೂಬರ**: "ಕಾಕತಿಂದುಃ, ಕಾಕಸ್ಫೂರ್ಜಾ - ಈ ಯೆರಡು ಕಿಱಿಯತೂಬರ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). **ಕಿಱಿಯತೂಬರು**: "ಕಾಕತುಂಡಕಾ - ಕಿಱಿಯತೂಬರು" (ಓಷಧಿ. ೩೨). [< ಕಿಱಿದು + ತುಂಬುರು$_1$]

ಕಿಱಿಯತೂಬರ 'ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು' ನೋ.

ಕಿಱಿಯತೂಬರು 'ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು' ನೋ.

ಕಿಱಿಯದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕಪಿಲಾ - ಕಿಱಿಯದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಓಷಧಿ. ೨೧). [< ಕಿಱಿದು + ದ್ರಾಕ್ಷಿ (< ದ್ರಾಕ್ಷೆ)]

ಕಿಱಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗುಳ್ಳ; ನೆಲಬದನೆ: "ವಿದಾರಿ, ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲೆ, ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ, ಕ್ರೋಷ್ಟಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ನೆಲಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱಿಯಬನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬನ್ನಿಮರ: "ಅಲ್ಪಶಮೀ, ಶಮೀರ - ಕಿಱಿಯಬನ್ನಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತಾಯಿ; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ ಮುಳಿದು ಬಂದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೭); ಕಿಱಿಯಯ್ಯಂ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಂ ಪಗಲ್ ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ (ಜಾತತಿ. ೩-೬); ನಿನಗಾಂ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆಯೆಂದು ಪೇೞ್ದು (ನಳಚಂ. ೫೬೩). [< ಕಿಱಿದು + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕಿಱಿಯಮೂವುಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂಸೆಯ ವೆಟ್ಟಕ್ಕೆಱ ಬೞಿಯ ಪಿರಿಯ ಮೂವುಡೆಗೆಯೊನ್ದು ಕಿಱಿಯಮೂವುಡೆಯೊನ್ದನ್ತು ಬಾಡವೆರಡು (ಕಇಅ. ೬೯-೨-೫೬; 1056). [< ಕಿಱಿದು + ಮೂವುಡೆ]

ಕಿಱಿಯಮುಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು: ಕಿಱಿಯಮುಗುಳಿಯ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗೊಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೀಟ್ಟಣ್ಣ ಇನ್ನೂಱು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೮; 899 ?). [< ಕಿಱಿದು + ಮುಗುಳಿ]

ಕಿಱಿಯಮ್ಮ, ಕಿರಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ: ಅಖಿಳ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯೊಳ್ ದಂತಿಗನ ಪುತ್ರಕಂ ರಾಜ್ಯಾನ್ತರಮಾದನ್ದು ಕನ್ನರಂ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಂ ಸನ್ತಾನದೊಳಿಟ್ಟ ಬೞಿಕ್ಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೪೩; 947); ಆತನ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಂ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟಿದನ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೧೬). **ಕಿರಿಯಮ್ಮ**: ಬಾಣರಾಜರಾ ಕಿರಿಯಮ್ಮಂಗಳಯಿರಡಿ ಅಳ್ವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ಕೋಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೫, 9ನೆಯ ಶತ). [< ಕಿಱಿದು + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಿಱಿಯಯ್ಯ, ಕಿರಿಯಯ್ಯ (ನಾ). = ಕಿಱಿಯಮ್ಮ: ಪಗಲೊಳ್ ತಂದೆ ದಿವಾಕರಂ ಜನನಿ ಶುಕ್ರಂ . . . ಕಿಱಿಯಯ್ಯ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಂ (ಜಾತತಿ. ೩-೬). **ಕಿರಿಯಯ್ಯ**: ಭೀಮಂ ನಿನಗೆ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಹನೆ ಸಹದೇವ ನಕುಲರ್ . . . ಕಿರಿಯಯ್ಯಗಳೆ (ಅರುಣ. ೧೯-೧೮). [< ಕಿಱಿದು + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ 'ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯರಸಿ, ಕಿರಿಯರಸಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಾಣಿ; ಕಿರಿಯರಾಣಿ: ಕಿಱಿಯಕ್ಕನ ಕೂಡುವರೆ ಹಿರಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ, ಹಿರಿಯರಸಿಯ ಕೂಡುವರೆ ಕಿಱಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೨-೧೩); ಸೇರಿದವು ಪೂರ್ಣಾಂಶ ಭಾಗಗಳು ಹಿರಿಯರಸಿ ಕಿಱಿಯರಸಿಯವರಿಬ್ಬರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೮); **ಕಿರಿಯರಸಿ**: ಒಂದು ನಾರಿಯರಿದ್ದಡೇನ್ ಕಿರಿಯರಸಿಯಲ್ಲಿ ಹುದಾಪ್ತ ಮೋಹೋತ್ಕರುಷಂ (ಅನಂರಾ. ೨-೧-೨೭). [< ಕಿಱಿದು + ಅರಸಿ]

ಕಿಱಿಯಸಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮೂಲ್ಯ ಪುಷ್ಪಾ - ಕಿಱಿಯ ಸಣಬು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೪). [< ಕಿಱಿದು + ಸಣಬು]

ಕಿಱಿಯಸಿವನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಹಾನಿಂಬಿ - ಕಿಱಿಯಸಿವನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬). [< ಕಿಱಿದು + ಸಿವನ್ನಿ]

ಕಿಱಿಯಹಾದರಿ (ನಾ). ಪಾದರಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಮಧುಸ್ರವಾ - ಕಿಱಿಯ ಹಾದರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೦). [< ಕಿಱಿದು + ಹಾದರಿ (< ಪಾದರಿ$_2$)]

ಕಿಱಿಯಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಜೀವಂತಿ, ಜೀವನಿ, ಜೀವೆ, ಜೀವನೀಯೆ, ಮಧುಸ್ರುವೆ - ಈ ೫ ಕಿಱಿಯಹಾಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [< ಕಿಱಿದು + ಹಾಲೆ$_1$ (< ಪಾಲೆ$_2$)]

ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಿಳಿಕ 'ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಿಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಿಳಿಕೆ, ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಿಳಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಂದರೋದ್ಭವಾ - ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಿಳಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). **ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಿಳಿಕ**: "ಚತುಷ್ಪತ್ರೀ - ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಿಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಹಿಟ್ಟಿಳಿಕೆ]

ಕಿಱಿಯೀಚಲು 'ಕಿಱೀಚಲ್' ನೋ.

ಕಿಱಿಯೆಲಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಭೂಬದರೀ - ಕಿಱಿಯೆಲಚಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೩). [< ಕಿಱಿದು + ಎಲಚಿ]

ಕಿಱಿಯೆಲವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ರೋಚನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ಎಲವ]

ಕಿಱಿಯೆಸಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು; ಸಣ್ಣದಳ: ಹಾದರಿಯ ಹರ್ಷ ನಿಧಿಯಂ ಮಾಧವಿಯ ಮಹಾ ವಿದಗ್ಧ ಗುರುಶಂಕರನಂ ಕೇದಗೆಯ ಕಿಱಿಯೆಸಳ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕನಂ ಕಂಡೆನೆನ್ನ ಕರಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಕವಿಚ. III, ೩೯೬ ಶಿವದರ್ಶನಾಷ್ಟಕ). [< ಕಿಱಿದು + ಎಸಳು (< ಎಸೞ್$_1$)]

ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಕಿಱಿಯಏಲಕ್ಕಿ, ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಉಪಕುಂಚಿತಾ, ತುತ್ಥಾ, ಕೋರಂಗಾ, ತ್ರಿಪುಟಾ, ತ್ರುಟಿಃ – ಈ ೬ ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); "ಏರವಕುಲಿ – ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೮). **ಕಿಱಿಯಏಲಕ್ಕಿ**: "ಕೋಲಾಂಗಿ – ಕಿಱಿಯ ಏಲಕ್ಕಿ" (ಔಷಧಿ ೪೧). **ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ**: "ಉಪಕುಂಚಿ – ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೬). [< ಕಿಱಿದು + ಏಲಕ್ಕಿ]

ಕಿಱಿಯೊಡಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಶರೀರ; ಕೃಶವಾಗಿಯೂ, ಗಿಡ್ಡಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶರೀರ: "ಕಿಱಿಯೊಡಲವನಂ ಪೃಶ್ನಿಯೆಂಬುದು, ಕಿರಾತನುಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೬). [< ಕಿಱಿದು + ಒಡಲ್]

ಕಿಱಿವಂಚ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಂಚ: ಪರಿಪರಿಯ ತೊಡವುಗಳು ಧೇನು ಸಂಕುಲ ದಿವ್ಯಮರಕತದ ಗಾಡಿಗಳೊಳೆಳೆವ ಕಿಱಿವಂಚಗಳು ಬರುತಿದ್ದುವು (ಪರಶು. ೩–೫೬). [< ಕಿಱಿದು + ಮಂಚ]

ಕಿಱಿವೀೞು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಜಾರು, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪಾರಾಗು: ಸಂಸಪ್ತಕ ನಿಕುರುಂಬಮೊಳಗೊರ್ವರುಮಂ ಕಿಱಿವೀೞಲೀಯದೆ ರಸಮಂ ಕೊಲ್ವಂತೆಂತಾನುಂ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೦ ವ); "ಕಡವೆಯಾಗು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ೨. ಕಡವೆಬೀಳು; ಕಡವೆಯಾಗು; ಕೊರತೆಯಾಗು. [< ಕಿಱಿದು + ಬೀೞು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಿಱಿವೆಂಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸರೋವರ: ಅಪಾರದುಗ್ಧ ಸಾಗರದೆ ವಿಹಾರಿ ಪಂಚೆ ಕಿಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವೆಂಚೆಯ ವಾರಿಗೆ ಚಿತ್ತಮಿಾವುದೇ (ವೃಷವಿ. ೮–೧೦). [< ಕಿಱಿದು + ಬೆಂಚೆ]

ಕಿಱಿವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು; ಮಂದಪ್ರಕಾಶ: ಮೊದಲು ಕಿಱಿವೆಳಗು ನಸುರೇಖೆ ಸುಮನಸಾನಂದಕರಬಿಂಬ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುದು ಮತ್ತಾ ಸುಧಾಸೂತಿಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೨). 'ಕಿಱುವೆಳಗು' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ಬೆಳಗು$_3$]

ಕಿಱಿಹು 'ಕಿಱಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಿಱೀಚಲ್, ಕಿರೀಚಲು, ಕಿಱಿಯೀಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಈಚಲು: (೬). **ಕಿರೀಚಲು**: (ವೈದ್ಯನಿ. ೬೧–೧೨೩೧). **ಕಿಱಿಯೀಚಲು**: "ಪರಾಪರಂ – ಕಿಱಿಯೀಚಲು" (ಔಷಧಿ. ೯೨). [< ಕಿಱಿದು + ಈಚಲ್$_1$ (< ಈಂಚಲ್)]

ಕಿಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತ (ಭೂತಕೃ), ಕೆತ್ತು$_5$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಕದವಿಕ್ಕು: ತೆಱೆಯದೆ ಮುನ್ನ ಕೆತ್ತ ಪಡಿಗಳ್ ನವಸೌರಭಮುಣ್ಮೆ ವೊಕ್ಕಳಂ ತೆಱೆದುವು ರತ್ನತೋರಣಗಣಂಗಳುದಗ್ರ ವಿಮಾನರಾಜಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ಅವನೆರ್ದೆ ಪಡಿದೆಱೆವಿನಮೋವರಿಯ ಪಡಿಯನಾಸತಿ ಕೆತ್ತಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೮); ಬಾಗಿಲಂ ಕಿಱು ತೆಱೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೩೫೧–೧೮; 1119); ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೋಡಿ ಪಡಿಯಂ ಕಿಱುತಿರ್ಪ . . . ತತ್ಪುರೀಜನದ (ವರ್ಧಪು. ೩–೫); ಇತ್ತ ಲೋಕದ ಕಂಗಳೆವೆಗಳು ಕೆತ್ತವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೯–೩೨). ೨. ಆವರಿಸು; ತುಂಬು; ಮುಸುರು; ಮುಸುಕು: ಮಾರ್ಗಣೌಘದಿಂ ಮೇಘಮಾರ್ಗಮಂ ಕೆತ್ತು ಪುಗಲೀಯದೆ (ಜಗವಿ ೧೫–೫ ವ); ಬೀದಿಯ ತೆಱಹು ಕೆತ್ತವು ಹೊತ್ತ ಸರಕಿನ ಬಹಳ ಬಂಡಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೬); ಆಗಸದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಕೆತ್ತುವು ದಿಗಂತಮಂ ತುಂಬಿದವು ಬಾಣಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೩೫). ೩. (ಅಲಂ) ಮೌನವಾಗು; ಬಾಯಿಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರು: ಹೊತ್ತ ಮೋನದ ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ಕೆತ್ತ ಬಾಯ್ಗಳ ಪಾಠಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೧೧); ಕಾಳ್ವಿಡಿದಿರ್ಪ ತನಯನಂ ಮೊಗನೋಡಿ ಮಾತಾಡಿಸದೆ ಬೆಱಗುವಡೆದಂತೆ ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿಹ ವಿಜಯನ ಬಗೆಯ ನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೫೦). ೪. ನಡುವೆಯೊಡ್ಡು, —ತಡೆ: "ಕಿಱು – ವ್ಯವಧಾನೇ (ನಡುವೆ ಬರು)" (ಶಮಧಾ). ೫. (?): ಒದವಿದಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ತ್ತ ಕಂಕಣದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಕಣಯು] ಪುರ್ವಿನಜರ್ವು ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕಲೆಕ್ಕದ ಗತಿ ನಾಟಕಾಭಿನಯಮಾಯ್ತೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯೦).

ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ = ೧. ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರು; ಕವಿದುಕೊಂಡಿರು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರೆ ಬಿಡಿಸುವೆನು . . . ಅಹಿತಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪–೪೫). ೨. ಬಾಯಿ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರೆ ನುಡಿಸಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣನವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೧೫); ಬೆರಗುವಡೆದವನಂತೆ ಕೆತ್ತುಕೊಂಡು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟ (ಬಿಮರಿ. ೮೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಱು]

ಕಿಱು$_2$, ಕಿರು (ನಾ). 'ಕಿಱಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. 'ಕಿಱುಗಂಟೆ', 'ಕಿಱುನಗೆ' ಪರಾ. **ಕಿರು**: 'ಕಿರುಗಬ್ಬ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿಱುಕಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಕಟಿ ಸಗ್ಗ್ಗತನ ಬಾಣಸಿಗೆ ಯಾಕೆಯ . . . ಪಟಿಯಕ್ಕಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೫–೫; 950). [ಕಿಱುಕ$_0$ + ಅಟಿ (< ಅಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕಿಱುಕಸಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಂತಸ್ಸಂಸ್ಥಿತಾ – ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ" (ಔಷಧಿ. ೭). **ಕಿಱುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ**: ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಬೇರು . . . ಆಡಿನ ಹಾಲಿನಿಂದ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ]

ಕಿಱುಕಾಗಾಮೂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ವನವಾಸಿಮಣ್ಡಲೇ ಎಡೆವೊಲಲಭಾಗೇ ಕಿಱುಕಾಗಾಮೂಸಿನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಭೋಗ . . . ದತ್ತಃ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೨೮; 694). [?]

ಕಿಱುಕಾಂತ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕಾಂತ, —ಗಂಡ: ಕಱುಕನಧಟ ಸಾಸಿರಬಾಹು ಪಿತನೆನ್ನ ಕಿಱುಕಾಂತನೊಳು ಕಾದುತಿಹನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೩೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಾಂತ$_2$]

ಕಿಱುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಪುಷ್ಟವಾಗು: ಕಿಱುಗೊಂಬು ನಳಿದದೆನ್ನುಂ ಕಿಱುಕಿದ ತೊಡೆಗೆಚ್ಚಲಲೆವ ಬಾಲಂ ತೆಳುಮೈ ಮೆಱೆಯೆ . . . ಕಱೆವೆಮ್ಮೆಯ ಪಿಂಡು ಪಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಯೊಳೆಸೆಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೬೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಱು]

ಕಿಱುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೀಚು; ಗೀರು. ೨. (ಬರೆದುದನ್ನು) ತೊಡೆದುಹಾಕು; ಹೊಡೆದುಹಾಕು: (೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಱುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕಿಱುಕ್ಕ; ತೆಲು. ಗಿಱುಕು]

ಕಿಱುಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಸೇನ ಗೊರವ ಕಿಱುಕುನ್ದದುಳ್ಸನ್ಯಸನಂ ನೋಂತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೦–೩; 906). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಂದ$_2$]

ಕಿಱುಕುಡ (ನಾ). = ಕಿಱುಕುಳ್ಳ$_3$: ಕಾಣಿಕೆಯುಗ್ರಾಣ ಪರಿಧಾನ . . . ದಂಡಾಯ ತವುಡೆಯೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಿಱುಕುಡವೆಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೯–೮೮ ; 1117). [< ಕಿಱುಕುಳ್ಳ$_2$]

ಕಿಱುಕುಣಿ 'ಕಿಱುಗುಣಿ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ 'ಕಿಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ 'ಕಿಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಪ್ಪಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಕುಪ್ಪಟೂರ ಗ್ರಾಮು(ವ್) (ಕಇ. II, ೧–೧೦ ; 600). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಪ್ಪಟೂರ್]

ಕಿಱುಕುಲ, ಕಿರಕುಳ, ಕಿರುಕುಳ$_1$, ಕಿಱುಕುಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೀನಕುಲದವನು; ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: "ಕೊಟನೆಂದುಂ ಕಿಱುಕುಲ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ನೆಂದುಂ ಅಲ್ಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೬೪) **ಕಿರಕುಳ**: "ಕಿರುಕುಳ – ಕಡಿಮೆ, ಹೀನ, ಚಿಲ್ಲರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). **ಕಿರುಕುಳ$_1$** : ೧. ಈ ನಿನ್ನ ನಾಲ್ವರು ತಮ್ಮಂದಿರು, ಇವರೇನು ಕಿರುಕುಳರೆ (ಬಿದುರಿ. ೫). (ಗು). ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: ಕಿರುಕುಳ ದೈವಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಾರದು (ವಚಶಾ. II, ೩೬೨); ಎಂತಹ ಕಿರುಕುಳ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ . . . ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನವಿರಬೇಕು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೫). **ಕಿಱುಕುಳ$_1$**: ೧. "ಕಿಱುಕುಳರೆನೆ ಸಾಮಾನ್ಯರ್" (ಭಾರಪ. ೪೩); ಕೋಟಿ ಪೊಂಗೆ ಘಂಟಿಯಲುಗುವ ಕಿಱುಕುಳ ಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬ ವ); ಕಿಱುಕುಳನೊಳ್ ಪಡೆದ ಗೆಲ್ಲದಿಂದಂ ಪಿರಿಯನೊಳ್ ಪಡೆವ ಸೋಲಮುತ್ತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೦ ವ); ಈ ವೃದ್ಧಂ ಕಿಱುಕುಳನಲ್ಲ, ಕಾರಣಿಕನಾಗಲೆವೇಳ್ಕುಂ (ನಂಬಿರ. ೬–೬೦); ಕಿಱುಕುಳರು ನೀವಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೧೩) ; ನಿನ್ನನುಜರೇಂ ಕಿಱುಕುಳರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೫). ೩. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ಅಲ್ಪವಾದುದ್ದು: ಧನವ ಬೇಡದೆ ಬರಿ ಕಿಱುಕುಳದವನಿಯನು ಬೇಡಿದ (ಸಂಭಪ. ೧೦–೨೧) ; ನಮಗೀ ಸಕಲ ಧರಣೀ ಕ್ಷತ್ರವರ್ಗದ ವಿಜಯ ಕಿಱುಕುಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೬); ಎಮ್ಮ ಸಾಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱುಕುಳದ ಬಡವು ಕುದುರೆಗಳ ಸಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟುವೆನ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೬).

ಕಿರುಕುಳ ನೌಕರ = ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸೇವಕ: ಗೌಡಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ತಳವಾರ, ಹಳಬ ಮುಂತಾದ ಕಿರುಕುಳ ನೌಕರರು ಇರುತ್ತಾರೆ (ಚೆಳವ. ೬೨). ಕಿಱುಕುಳ ದೈವ = ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಕಿಱುಕುಳದೈವಕ್ಕೆ ಕುಱಿಯನಿಕ್ಕಹೆವೆಂದು ನಲಿನಲಿವಾಡುವರು (ಬಸವ. ೫೬೧). ಕಿಱುಕುಳವೆಸ = ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ; ಮೇಲ್ಗೆಲಸ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೯–೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಲ]

ಕಿಱುಕುಸಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ, ಕಿರುಕಸಾಲೆ, ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಕಿಱುಕುಸಲೆ, ಕೀರಕಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ತಂಡುಲೀಯಃ, ಅಲ್ಪಮಾರಿಷಃ – ಈ ೨ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧) ; "ಕಿಱುಕುಸಾಲೆಯುಮದಕ್ಕುಂ ನಿರುತಂ ತಾಂ ಮೇಘನಾದಿ ಸಿರಿಸ ಶಿರೀಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); "ನೀರದರವಂ ತಂಡುಲೀಯಕಂ ಮುದಿಸ್ಪಪೆನೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೪೦); ಕಿಱುಕುಸಾಲೆಯುಮನಾಗಳೆ ಕಳ್ಳೊಳೆ ಕುಡುಗೆ ಮಧುವಿಮಿಶ್ರಿತದಿಂದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨೩–೪). **ಕಿರುಕಸಾಲೆ** : "ಮು(ನಿ)ಹರಿ – ಕಿರುಕಸಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೬); ಲವಂಗಾದಿಯುಂ ಲೋಲತರ ಕಿರುಕಸಾಲೆಯ ಪುಂಡಿ ತುಂಬ ಬಸಳೆಯ ಭಂಗಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳನೂ (ಮಹಾವಿ. ೧೧–೩೫) ; ಕಿರುಕಸಾಲೆಯ ರಸವಂ ಸಕ್ಕರೆಯಿಂ ಕೂಡಿ ನಸ್ಯಂ ಮಾಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯೧). **ಕಿರುಕುಸಾಲೆ**: "ಮೇಘನಾದಃ – ಕಿರುಕುಸಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೯) ; ಕಿರುಕುಸಾಲೆ ಬೇವಿನೆಲೆ ಪಡಲಂ ಶರ್ಕರೆ . . . ಕಷಾಯಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮಂ ತತ್ಕ್ಷಣದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫–೮); ಬಾಳೆಯುಗೆಡ್ಡೆಯ ರಸ ಕಿರುಕುಸಾಲೆ ಬೇರಿನ ರಸ ಸಹ ಕೂಡಿ ಶರ್ಕರೆವೆರಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಮೂತ್ರಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೬೨) ; ಕಿರುಕುಸಾಲೆಯ ಬೀಜವಂ ನೀರಲ್ಲರೆದು ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಗೆ ಪೂಸೆ ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೬೪). **ಕಿಱುಕುಸಲೆ** : ನೆಱೆ ಪೊರಸುಗೆ ಕಾವಲಿಯುಂ ಕಿಱುಕುಸಲೆಯ ಬೇರೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೯). **ಕೀರಕಸಾಲೆ**: ಸೊಪ್ಪುಗಳು : ಪೊನ್ನಗಂಟಿ, ಕೀರಕಸಾಲೆ, ಬೀದಂಟು (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೬). [< ಕಿಱಿದು + ಕುಸಾಲೆ]

ಕಿಱುಕುಳ$_1$ 'ಕಿಱುಕುಲ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಳ$_2$, ಕಿರಕೋಳ, ಕಿರುಕುಳ$_2$, ಕಿರುಕೊಳ, ಕುರುಕುಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಲ್ಲರೆ ತೆರಿಗೆ: ಕಿಱಿದೆಱೆ ಕಿಱುಕುಳ ದಾಯದ್ರಮ್ಮ (ಎಇ. XIII. ೧೬೧–೩೫; 1035); ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಗಾಣದೆಱೆ ಸಮಸ್ತ ಕಿಱುಕುಳ ತೆಱೆಯಾರಾಟ . . . ಕೊಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೪–೬ ; 1197) ; ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಅಡುದೆಱೆ . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಿಱುಕುಳಂಗಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೬–೩ ; 1270); ಸಿದ್ಧಾಯ, ಹೊದಕೆ . . . ಮುಂತಾದ ಕಿಱುಕುಳವನು ಬಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೨–೬ ; 1337). ೨. ಹಲವು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ವಸ್ತು, —ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಅಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲ ಅರಿಸಿನ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಿಱುಕುಳವೆಲ್ಲವಂ ಪಸಾರಕ್ಕೊಂದೊಂದ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೯–೬೩ ; 1229). **ಕಿರಕೋಳ**: ೨. ಊರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಿರಕೋಳ ಅಂಗಡಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕಿರಕೋಳ ಹಾಗೂ ಠೋಕ ವ್ಯಾಪಾರ (ರೂಢಿ). **ಕಿರುಕುಳ$_2$**: ೧. ಕಿರುಕುಳ ಬಾಧೆಯೊನ್ನುಮಿಲ್ಲದನ್ತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೮–೫೬ ; 1045). ೨. ಪತ್ರಾವಳಿಯ ಎಲೆ, ಅರಟಾಳದ ಕಾಯಿ, ಕವಳೀಹಣ್ಣು – ಇಂಥ ಕಿರುಕುಳ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗ. ೫೪). ೪. ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಇಲ್ಲದ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡೋದರಲ್ಲಿ ಖೈದಿಗಳು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ವೀರಯೋ. ೩೫); ಒತ್ತಾಯಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬರೀ ಕಿರುಕುಳ ಮಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೮೪); ತಮ್ಮಾಜಿಯ ಕಿರುಕುಳಕ್ಕೆ ರಮಾಕಕ್ಕ ಬಹಳ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದರು (ದೀಪಹ. II, ೪೬). ೫. ಕಸಕಡ್ಡಿ ; ಗಿಡುಗಂಟಿ (?): ಬಲವಾದ ಮರಗಳಂ ಬಿತ್ತಿ ಮೇಲೆಸೆವ ಕಿರುಕುಳಂಗಳಂ ಸವರಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೮). **ಕಿರುಕೊಳ**: ೧. ಅರಮನೆ ತೆಱುಮಾರುಗಳನೂ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಿರುಕೊಳ ಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೫೬ ; 1408). **ಕುರುಕುಳ$_1$** : ೧. ಶ್ರೀವಯಿಷ್ಣವರು ಕೂಡಿ ಆಳ್ವಾರ ದೇವರ ಕಯ್ಯಂಕರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಕುರುಕುಳವಂ ಪಡಿಯಲುಂ ಆಳ್ವಾರಸೇವೆಯ ಮಾಡಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬–೨೦ ; 1471).

ಕಿರುಕುಳಮಾರಾಟ = ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರ: ಈ ಐದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಠೋಕ ಮಾರಾಟ, ಕಿರುಕುಳ ಮಾರಾಟ, ಈ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಮಾರಾಟವೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೦೪). ಕಿರುಕುಳ ರಜೆ = ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ರಜೆ; ಚಿಲ್ಲರೆ ರಜೆ: ಕಿರುಕುಳ ರಜೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹಕ್ಕಿನ ರಜೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಅವರು ಎಂದೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೧೬೫).

[ಕಿಱು$_2$ + ಕುಳ$_2$]

ಕಿಱುಕುಳಾಯ (ನಾ). ಕಿರುಕುಳ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನ: ಕಿಱಿದೆಱೆ ಕಿಱುಕುಳಾಯಂ ಪಾಯದ್ರಮ್ಮಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಬಂಕಾಪುರ. ೩–೧೯ ; 1062) ; ಕಾಣಿಕೆ ಕಿಱುಕುಳಾಯದಾಯ ಸಹಿತಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಸಿಂಧಗಿ. ೩೪–೨೬ ; 1108) ; ಕಿಱುಕುಳಾಯದಾಯ ಸಹಿತಂ (ಇಅ. V, ೪೬–೪೨ ; 1187). [ಕಿಱುಕುಳ$_2$ + ಆಯ$_7$]

ಕಿಱುಕೊಡಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಕೊಡಲೂರನ್ನಾಮಧೇಯಮಪಲ್ಲೀ (ವೈಅರಿ. ೧೯೪೮, ೧೧-೧೦ ; ೨ನೆಯ ಶತ). [ಕಿಱು$_{3}$ + ಕೂಡಲೂರು]

ಕಿಱುಕೆ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಆವರಿಸುವಿಕೆ: ಉಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕೆ, ಕಿಱುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಱಿಕೆ], ತಿಱುಕೆ, ಪೊಱುಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱು$_{1}$ + -ಕೆ]

ಕಿಱುಕೆಱೆ 'ಕಿಱುಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕೊಣ್ಣಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಱಿನಾ ಸಂಗತ ಮಹಾಪಥನಿಂಬ ಪ್ರದೇಶಾತುದವಕ್ಕೊಲ್ ಕಿಱುಕೊಣ್ಣನ್ದ ತಟಾಕ . . . ಪೂರ್ವ್ವಭಾಗ ಇರ್ಗರೆ ನದೀ ಗತ್ವಾಸೇವನದ್ಯೇವದಕ್ಷಿಣಸೀಮಾ (ಎಕ.III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೭ ; 715 ?). [?]

ಕಿಱುಗಂಟೆ, ಕಿಱುಘಂಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಂಟೆ; ಚಿಕ್ಕಗಂಟೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: ಪುಂಡರೀಕದ ಕಿಱುಗಂಟೆಯಿಂದೆ ಸಹಕಾರದ ಕೆಂದಳಿರಿಂದೆ ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತುದು . . . ವಂದನಮಾಲಕಾವೃತಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೩); ಉಲಿಯುಲುಕಾಂಚೀದಾಮುದಾ ಕಿಱುಗಂಟೆ ಲಲನೆ ನಡೆದಳು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧-೩೧); ಅಂದುಗೆಗಳ ಝುಣತ್ಕೃತಿ . . . ವೋಃಖಳೆಯ ಚೆಂದದ ಕಿಱುಗಂಟೆಯ ದನಿ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೪೭). **ಕಿಱುಘಂಟೆ:** "ಕಿಂಕಿಣಿಯೆಂಬುದು ಕಿಱುಘಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೭); ಕುಱುಹಿನ ಪಟ ಕಿಱುಘಂಟೆ ಪುಲಿಯ ಬಾಲ ಮೆಱೆಯೆ ಗಡೆಯುರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳೆ]ಯ್ತಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೫). [ಕಿಱು$_{1}$ + ಗಂಟೆ$_{2}$]

ಕಿಱುಗಂದ (ನಾ). ಎಳೆಯಮಗು; ಹಸುಗೂಸು: ಕಂದಂಗಳ್ ಮಱುಕದ ಕಿಱುಗಂದಂಗಳ ಮುದ್ದು ನುಡಿಗಳಂ ಮೂದಲಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೫೪). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಂದ$_{1}$]

ಕಿಱುಗಂಬ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಂಬ: ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಪೊಸಗಂಬಂಗಳಿಂದಂ ಕೆಂಬೂರದ ಕಿಱುಗಂಬಗಳಿಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೯). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಂಬ]

ಕಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟಿಗೆ, —ಕೋಲು. 'ಇಡಿಗಿರ್ಱುಗಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_{1}$]

ಕಿಱುಗಟ್ಟು (ನಾ). ತಿಳಿಯಾದ ಕಟ್ಟು, —ಸಾರ: ಸರಿನೀರು ಸರಿಮೊಸರು ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಗಳ ತುರುವಲೇಲಕ್ಕಿ ತದುಕಿನ ಚಿಗುರ ಕಿಱುಗಟ್ಟು ವೆರಸಿ ನೀರೋಗರವ ಹಾಕಲದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಪೂಜ್ಯ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೭). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಟ್ಟು$_{3}$]

ಕಿಱುಗಡಲ್, ಕಿಗ್ಗಡಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸಮುದ್ರ: ಬಂದವುದು ಮುನಿಪನೊಡನೆಯದೊಂದು ವಿಯನ್ನದಿಯ ಕಿಱುಗಡಲ್ ಕೌತುಕಮಂ ಬಂದದೆ ದುಗುಲದ ಕೌಪೀನಂ ದಂಡಾಗ್ರದೊಳದೊಂದು ಯತಿಪತಿಗೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೯). **ಕಿಗ್ಗಡಲು:** ಕಿಗ್ಗಡಲ ರಕ್ತದ ಹೊನಲಲಿ (ಬಸವ. ೬೦೫); ತೇಜಿಯ ಕಡಿಕುಗಳು ಕುಣಿದಾಡಿದವು ಕಿಗ್ಗಡಲ ರಕುತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೧). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಡಲ್$_{2}$]

ಕಿಱುಗಡಸಿಗ 'ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ, ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ತಿಕ್ತ–ದರಸಿ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೮). **ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ:** ಶುಂಠಿ ವಾದಕ್ಕಿ ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ ಅಗುಳು ಶುಂಠಿ . . . ಇದರ ಕಷಾಯದಿಂದ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೨೩); ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಜೀರಿಗೆ . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೩). **ಕಿಱುಗಡಸಿಗ:** "ಕಟ-ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೯). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಡಸಿಗೆ]

ಕಿಱುಗಣ್, ಕಿರುಕಣ್, ಕಿರುಗಣ್ಣು$_{1}$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಣ್ಣು: ಹೊಗೆ ಮೊಗದ ಕಿಱು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗಣ್ಣ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ . . . ವಿಗಡನೆದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಸ.೧೪-೧೦೧). **ಕಿರುಕಣ್:** ಈ ಹಿರಿಕಿವಿಯನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ ಈ ಕಿರುಕಂಗಳ ನಾನೇ ಬಗೆದೆ (ಗಣೇಶ. ೫-೧೨೯). **ಕಿರುಗಣ್ಣು$_{1}$:** ನಸುನಗುತ ಕಿರುಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ (ಕರಿಕ. ೧೧೬-೪); ಕಿರುಗಣ್ಣು ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೪೦). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಣ್]

ಕಿಱುಗಣೆ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಕಣೆ ಕಣೆಯ ಹಳಚಿದವು ಮಾರ್ಗಣೆ ಕಣೆಯ ಕಡಿದವು ಕವಿಯ ಕಣೆ ಕಿಱುಗಣೆಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೪). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಣೆ$_{1}$]

ಕಿಱುಗಣೆ$_{2}$ (ನಾ). ಸೀರೆ; ಸೀರೆಯ ನಿರಿ (?): ಆ ಯುವತಿ ತನ್ನಯ ಗೆಳೆಯರಿಂಗರುಹಿಸದೆ ಕಿಱುಗಣೆ ಸೀಳಿ ಶಿವಗೀಯೆ (ಸಂಭಪ. ೩೩-೧೪). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಣೆ$_{3}$ (< ಕಣಯ್$_{1}$)]

ಕಿಱುಗಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿದಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನೀಂ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲವಮೆಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ಲೋಧ್ರಿಗೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಸಿಂಧುವಾರ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಱುಗಣ್ಚಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಜಡಿದೂಳ್ವುವು ಕೋಗಿಲೆ ತಲ್ಲತಾಗ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೩). 'ಕಡೆಗಣ್ಚು' ಪರಾ. [ಕಿಱುಗಣ್ + -ಚು]

ಕಿಱುಗತ್ತಿ, ಕಿರುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಚೂರಿ: ಕಿಱುಗತ್ತಿಗಳ ಸರಪಣಿಯ ಕಶಾದಂಡಂಗಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂ ಕಾಸಿ ಹೊಡೆಯಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೯-೩೦); ಪಲಕೆಬದ ಬಿರುದುಗಳ್ ಕಿಱುಗತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡೆ]ಗಳ್ ನೆಲಕ್ಕಲೆವ ಝಲ್ಲಿಗಳ್ (ಚಬಪು. ೪೮-೫೦). **ಕಿರುಗತ್ತಿ:** ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಿರುಗತ್ತಿ (ಆರ್ಯಕ. ೫೩); ಕಿರುಗತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಮಧುಕರನ ಕೈ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಗುರುತು ಇದೆಯಲ್ಲವೆ? (ಕೃತಕೈ. ೧೬೮). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಿಱುಗನ್ನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕನ್ಯೆ; ಬಾಲಿಕೆ: ಕಿಱುಗನ್ನೆಯನು ಕೂಡಿದವನಾತಗೆ ಮುನ್ನ ಗುಣದೋಷಗಳ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ನಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೧೨). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕನ್ನೆ$_{1}$]

ಕಿಱುಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಪ್ಪೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪೆ: ನಿನ್ನ ಪುಸಿವು ಕೆಟ್ಟು ಬಲಮುಪ್ಪನ್ನೆವರಂ ಕಿಱುಗಪ್ಪೆಗಳಂ ತಿನುತಿರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೪-೧೦). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಪ್ಪೆ$_{1}$]

ಕಿಱುಗಲ್, ಕಿರ್ಗಲ್, ಕಿಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲು; ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು: ಪೆಟ್ಟಿಗಳುಂ ಕಿಱುಗಲ್ಗಳುಮೊತ್ತೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವೆಯಾದಯಱ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೨); ಒಣಬಟ್ಟೆಯ ಕಿಱುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಲಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕೆಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೯); ಕಿಱುಗಲ್ಲೊಳ್ ಕೆಸಱೊಳ್ ಮೊಳೆ ಕೊರಡುಗಳೊಳ್ ಮುಳ್ಳೊಳಡುಕಱಿಡೆಗಳೊಳಂ ಪಾಯ್ದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). **ಕಿರ್ಗಲ್:** ಪಣ್ಗಳೆಟ್ಟೆ ಕಿರ್ಗಲ್ಗಳನೊಂದಿನಿತ್ತೊಲೆದು ತಪ್ಪುತೆ ಕಾಡಿದುದೊಂದು ಕೋಡಗಂ (ಕವಿಚ. II, ೨೬೪, ರಾಮನಾಥ ವಿಲಾಸ). **ಕಿಱುಗಲ್ಲು:** ಎಲವವೇ ಸುರಭೂಜ ಗೊಡ್ಡಾಕಳೆ ಸುಪರ್ವ ಸುಧೇನು. . . ಕಿಱುಗಲ್ಲೇ ಮಹಾಮೇರು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೩೬). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಲ್$_{3}$]

ಕಿಱುಗಲ್ಲು 'ಕಿಱುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುಗಳವೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬತ್ತ; ಸಣ್ಣನೆಲ್ಲು: ಪೊಸ ಮಾವಿನ ತೋಂಟಂ ಕಿಱುಗಳವೆಯ ರಸದಾಳಿಯ ಬೆಳೆವೊಲನೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಕಳವೆ (< ಕಲವೆ)]

ಕಿಱುಗಳವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ವಂದಃ —ಕಿಱುಗಳವಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೫). [?]

ಕಿಱುಗಾಣ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಣ; ಚಿಕ್ಕಗಾಣ: ಕಿಱಿದುಗಾಣ, ಕಿಱುಗಾಣ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱು$_{2}$ + ಗಾಣ$_{2}$]

ಕಿಱುಗಾಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಸಣ್ಣ ಕಾಯಿ: ಕಿಱುಗಾಯ್ಗಳಿಂ ತೊರೆದ ದೋರೆಗಳಿಂ . . . ಅಮ್ರಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಕಿಱುಗಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದು; ಬಾಲ್ಯ: ಶೈಶವ ವಿನೋದದ ಹರಯದೊಳು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನಾಚರಿಸುವಂ ಬುದ್ಧಿಯನಱಿವ ಕಿಱುಗಾಲವಾಗಿಂತು ಪರಮ ಮಹೇಶ್ವರರನೊಲವಿಂ ಪರಮನೆಂದೇ ಕಾಣ್ಬಂ (ಬಸಪು. ೩-೪೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಾಲ]

ಕಿಱುಗಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಳೆ: ನಡವ ವಾದ್ಯ ಜೇಗಟೆ ಕಿಱುಗಾಳೆ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೫೮ ; 1482). 'ಕಿಗ್ಗಾಳೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ)]

ಕಿಱುಗಿಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಿಡಿ; ಅಗ್ನಿಕಣ: ಸೋನೆಗಳಾಗಿ ಸುರಿವ ಕಿಱುಗಿಡಿಗಳ ತುಷಾರದಿಂದೆ ಧಗಧಗನೆ ಪೊತ್ತುವ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ . . . ಡಾವರಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಿಱುಗಿರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡ: "ತಟಂ ನಿತಂಬಂ ಗಿರಿಯ ಹೊರೆಯುಳ್ಕಂ ಕಿಱುಗಿರಿ ಪಾದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕಿಱುಗುಂಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಂಡು; ಸಣ್ಣಗುಂಡನೆಯ ಕಲ್ಲು: ನೀಂ ಕಿಱುಗುಂಡನೆತ್ತುವಂತೆತ್ತಿದ ಬನ್ನಮಂ ಬಗೆಗೆ ತಂದು ಕುಬೇರಗಿರೀಂದ್ರಮೀರ್ಷ್ಯೆ ಮಯ್ವೊತ್ತಿರೆ ನಿರ್ಝರಚ್ಛಲದಿನೋಕುಳಿಯಾಡುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೦೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಕಿಱುಗುಂಬ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಡಕೆ, —ಗಡಿಗೆ: ತೋಟಗೆಯ್ಮೆಯೊಳೆಱೆವ ಕಿಱುಗುಂಬದ ನೀರಿಂ ತುಂಬದಿರೆ . . . ಸೊಂಡಿಲೊಳ್ ಮೊಗೆಮೊಗೆದು ಸುಱಿವ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪-೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಂಬ$_1$]

ಕಿಱುಗುಣಿ, ಕಿರುಕುಣಿ, ಕಿರುಗುಣ್ಣಿ$_2$, ಕಿಱುಕುಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕುಣಿ, —ತಗ್ಗು; ಚಿಕ್ಕ ಗುಣಿ. ೨. ಒಳ ಅಂಗಿ: "ಶಾಟಕ, ಶಾಟ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). **ಕಿರುಕುಣಿ**: ೧. ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ತೊರೆಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿನ ಶಾಂತವಾದ ಕಿರುಕುಣಗಳು ನೀಲ ಕನ್ನಡಿಗಳು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬೨). **ಕಿರುಗುಣ್ಣಿ$_2$**: ೩. ಸಮಾಧಿಯ ಅಥವಾ ಗೋರಿಯ ಒಳ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನಿಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ: (ಕ). **ಕಿಱುಕುಣಿ**: ೧. ಚೋಳಂಗೆ ಮಣ್ಣಂ ಪೊತ್ತು ಪೊತ್ತೊತ್ತಿದ ತಲೆಯ ಕಿಱುಕುಣಿಗಳಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೮-೫೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಕಿಱುಗುಣಿಕೆ, ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ, ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು; ಸಣ್ಣಬೆರಳು: ಮುನಿಯರ್ ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತದೈದು ಬೆರಲುಮನೆಡದ ಕಿಱುಗುಣಿಕೆಯುಮಂ ತೋಱಿ ಪರಸಿ ಪೋಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೬-೧೨); ಇಂತೀ ಜನ ಮೆಚ್ಚ ನಡೆದವರ ಎಡದ ಪಾದದ ಕಿಱುಗುಣಿ[ಣಿಕೆ]ಯಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡು (ವಚಶಾ. I, ೩೧೦); ಹುಸಿದೊಡೆ ಕಿಱುಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಣಿಕೆ ಸುಡುಗು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧೩); ಅಂಗಜನದೊಂದೆ ಕಿಱುಗುಣಿಕೆಯಿಂದೆ ಗೆಲ್ಲನೆ ಪತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೪೧). **ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ**: ಮಣಿಬಂಧನದಿಂದಂ ಕಿಱುಕುಣಿಕೆವರಂ ಕರಭಮೆಂ ಬುದಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೯); ಅಂತೊರ್ವರೊರ್ವರ ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫ ವ); ನಾಗೇಂದ್ರ ಘನವೆಂಬೆನೆ? ಪಾರ್ವತಿಯ ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯ ಮುದ್ರಿಕೆಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೮೬೬); ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ ನೆಲ ಮುಟ್ಟದಾ ಮಹಿಳೆ ವಿಧವೆ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೬-೩೩). **ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ**: ಎನ್ನೆಡಗಯ್ಯ ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆಯ ಮಡಿಯೊತ್ತಿರೆ ನೋಳ್ಪಮೆಂದು (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೧೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಣಿಕ್ಕೆ$_3$]

ಕಿಱುಗುಳ್ಳ, ಕಿರುಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಗುಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಸಣ್ಣಗುಳ್ಳ: "ಕಾಲಕಂಡಂ – ಕಿಱುಗುಳ್ಳ" (ಒಷಧಿ. ೩೧); ಕಿಱುಗುಳ್ಳದೊಳುಳ್ಳ ಬೀಜಮಂ ಸಮಂತರ್ಕೆ ಸುಭೂಜದುಗ್ಧದೊಳೆ ಭಾವಿಸಿ (ಖಮದ. ೬-೨೩); "ಬೃಹತೀದ್ವಯಂ – ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ, ಕಿಱುಗುಳ್ಳ" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೨-೬೦ವ). **ಕಿರುಗುಳ್ಳ**: ಕಿರುಗುಳ್ಳದ ಬೇರು . . . ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೬೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱುಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ವೀರ ವಿಕ್ರಮ ಚೋಳಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಕಿಱುಕೂಡಲ್ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ . . . ಮುಮ್ಮಡಿ ಚೋಳಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೫ ; 1029). [?]

ಕಿಱುಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಮಗು; ಚಿಕ್ಕ ಮಗು; ಹಸುಗೂಸು: ಒಂದು ಕಿಱುಗೂಸು ಕೋಲಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಬಡಿಯಲ್ಕೆಂದು ಬಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦-೮); ಕಿಱುಗೂಸುಗಳಂ ನುಡಿಗಲಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೯). ಕಿಱುಗೂಸೆಣಿಪಂತೆ ತೊಳಪ ತಾರಾಗಣಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯); ತನ್ನ ವಂಶಮುರ್ವಿಗೆ ನಿಲಲೆಂದು ತಂದು ಕಿಱುಗೂಸುಗಳಂ . . . ಕೈಯೆಡೆಯೊಳೀವವೊಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೩೦). ೨. ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ, —ಬಾಲಿಕೆ: ಭೋಗತೃಷ್ಣೆಯನುಳಿದ ಕಿಱುಗೂಸುಗಳುಂ (ಪಸಾರ. ೪೩೧-೧೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೂಸು]

ಕಿಱುಗೂಸುತನ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಂದು; ಬಾಲ್ಯ: (ಕ). ೨. ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ; ಹುಡುಗತನ: ಕಿಱುಗೂಸುತನದೊಳಾಜಿಯನಱಿಯಮೆಯಿಂ ವಾನೊಡರ್ಚದೆಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಪುದೆಂದಜಗಿದನಣುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೪). [ಕಿಱುಗೂಸು + -ತನ]

ಕಿಱುಗೂಳಿ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಣ್ಣಬುಟ್ಟಿ: ಕೆಯ್ವೊಡೆ ಗಾಳಂ ಕಿಱುಗೂಳಿ ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ಳಾರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೂಳಿ]

ಕಿಱುಗೆ 'ಕಿಱಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ, ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: "ಕಿಂಕಿಣೀ, ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೩); ಅಡ್ಡಣದೊಳೆಡ್ಡಮಾಗೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಯ ದನಿಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪); ಜಡಿವ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಬಿಗುಹಿನಲುಡೆಯ ಬದ್ದುಗೆದಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೨); ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಖಲೆಯಂದುಗೆ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಯ . . . ಸಿಂಗರಮೊಪ್ಪಿದುವಾ ಬಾಲಕಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೫-೨೧). **ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ**: "ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ – ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ" (ಕಾಕಕೃ. ೨೮೦); ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಯೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬). 'ಕಿಱಿಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಗೆಜ್ಜೆ$_1$]

ಕಿಱುಗೆಮ್ಮು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆಮ್ಮು; ಒಣಗೆಮ್ಮು; ಹುಡಿಗೆಮ್ಮು: ಕಿಱುಗೆಮ್ಮು ಪುಟ್ಟುವಡೆ ಪುಟ್ಟುಗುದಾತ್ತಬಲಕ್ಷಯಂ ಕ್ಷಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೬-೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆ, ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೆಲಸ. ೨. ಕೀಳುಕೆಲಸ: ಜಾಣರ್ಕೆ ಜನದೊಳೆಲ್ಲಂ ಕೇಣಂ ಕೆಲನಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆಗಳೊಳ್ ನಾಣಕ್ಕೆ ಕಳರ ಮೊಗಮಂ ಕಾಣದೆ ಜಗಮನಿತುಮಿರ್ಕೆ ಕಡುಸಂತಸದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೯೬). **ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ**: ೧. ಸೇನೆಯನೆನಗೆತೋರ್ದುರ್ . . . ಬರಿದೆ ದಣಿಯದಿರ್ ಮೀಸಲಾಗಿರ್ಪುದಾ ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ ನನ್ನಿಂದಮೆನ್ನ ಕಿಂಕರರಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೬-೧೭೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೆಯ್ಮೆ]

ಕಿಱುಗೆಱೆ, ಕಿಱುಕೆಱೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆರೆ; ಚಿಕ್ಕಕೆರೆ: ಸುರಗಿಯ ಮಹತ್ತ್ವವನೊಣಮೊರಡಿ ಸಮುದ್ರದ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕಿಱುಗೆಱೆ . . . ಭರದಿಂ ಪಡೆಯಲ್ಪಯಸುವವೋಲ್ (ವೀರೇಚ. ೧-೩೪).

ಕಿಱುಕೆಱೆ: ಅನ್ತೆ ಬಳಿ ಪುಣುಶಿಯ ಅಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೨–೬೯ ; 900) ; ಪಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಕೆಱೆಗಂ ತತ್ಸೀಮಾನ್ತರದೊಳುಳ್ಳ ಕಿಱುಕೆಱೆಗಳ್ಗಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮–೧೦ ; 907); ಮಳೆಹಳ್ಳಿಯ ಮುಂದಣ ಕಿಱುಕೆಱೆಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩೩–೩೧ ; 1100). [ಕಿಱು₁ + ಕೆಱೆ]

ಕಿಱುಗೇಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಸಣ್ಣ ಗೇಕಿನಗೆಡ್ಡೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಮೃಣಾಲೀಷ್ಟಃ – ಕಿಱುಗೇಕು (ರು)" (ಒಷಧಿ. ೧೨೮). [ಕಿಱು₂ + ಗೇಕು]

ಕಿಱುಗೇಣ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕತ್ತಿ; ಕಿರುಗತ್ತಿ: ಮದನನ ಕಟ್ಟದ ಕಿಱುಗೇಣದು (ಪುಷ್ಪವು. ೩–೩೬); ಸಚ್ಚರಿತಮ ಬೋಳೆಯೆಂಬು ಕಿಱುಗೇಣ್ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಕರಾಸಿ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೬). [ಕಿಱು₃ + ಗೇಣ್₂]

ಕಿಱುಗೈ, ಕಿರುಗೈ, ಕಿರ್ಗಯ್ (ನಾ). ಪುಟ್ಟಕೈ; ಸಣ್ಣಕೈ: ಪಾವಸೆಯಂ ಪೆಱನೂಂಕುವ ಪೊಸಕೆಂಪಾವರೆಯೆನೆ ಕಿಱುಗೈಯಿಂ ಮೇಲುದನೋವದೆ ನೂಂಕಿ (ಜಯುಕಾ. ೨–೩೭). **ಕಿರುಗೈ**: ತನ್ನ ಬೀಳಿಯ ಕಿರುಗೈಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೪೧). **ಕಿರ್ಗಯ್**. 'ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾಗು' ಪರಾ. [ಕಿಱು₂ + ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃)]

ಕಿಱುಗೊಂಕು (ನಾ). ನಸು ಕೊಂಕು; ಸಣ್ಣಡೊಂಕು: ತಳ್ತ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕಿಱುಗೊಂಕುಗೊಂಕಿದ ಪೊನಲ್ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೫); ಸರೋಜವನದಿಂ ಶಾಳಿವನಕ್ಕೆ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಂ ನೆರೆದು ಮುರಿದು ಕಿಱುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿ ಪೊನಲ್ವೊನಲನಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಬಳ್ವೊನಲ್ಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೭ ವ). [ಕಿಱು₂ + ಕೊಂಕು₁]

ಕಿಱುಗೊಂಬು, ಕಿರ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣರೆಂಬೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕೊಂಬೆ: ಅರ್ಚಿಸಿದ ಭೂತಲದೊಳ್ ಪಾಲ್ಮರದ ಕಿಱುಗೊಂಬುಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಚಾವುಂತು. ೯೦); ಪೆರ್ಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ ಕಿಱುಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ ಆಲದ ಮರನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫); ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ . . . ಕಣ್ಗೆ ಚೆಲ್ವೆನೆ ನಡೆತಂದು ವಂದಸುಗೆ ಯೆಂಬ ನೆಗಟ್ತೆಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩). **ಕಿರ್ಗೊಂಬು**: ಕಿರ್ಗೊಂಬು ಕೊರ್ದಾಡೆ ಪಟ್ಟಿದರ್ಘುಂಕಾರಮದಗ್ರ ಡಿಂಡಿಮ ರವಂ ತಾನಾಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬೨). [ಕಿಱು₃ + ಕೊಂಬು₁]

ಕಿಱುಗೊನರ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚಿಗುರು; ಸಣ್ಣ ಕೊನರು: ನುಣ್ಗೊನರ್ ಕಿಱುಗೊನರ್ ನಸುಬಲ್ಗೊನರೆಂಬಿವೇಟ್ಗೆವೆತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೪–೨೬). [ಕಿಱು₃ + ಕೊನರ್₁]

ಕಿಱುಗೊಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ತೆಙ್ಕ ಮೈಯರಸಿ ಕಿಱುಗೊಲ್ಲಿಯುಳ್ ಪೊಕ್ಕು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೪೨ ; 967). [ಕಿಱು₂ + ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುಗೊಳಗು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳಗು; ಸಣ್ಣಗೊರಸು: ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಕಿಱುಗೊಳಗುಗಳ ಥಳಥಳಿಪ ವದನದ ತರಳ ನಯನದ . . . ಹೊಸಜವ್ವನದ ಹೊಮ್ಮಱು ಹೊಳೆಕಿತಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರಠಾ. ೩–೮–೧೫). [ಕಿಱು₂ + ಕೊಳಗು]

ಕಿಱುಗೋಣಿ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಕಿರುಗೋಣಿ, ಕಿರುಗೋಳಿ (ನಾ). ಗೋಣಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ತುಷಪರ್ಣಿ ಕಿಱುಗೋಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೭); ಕುಡು ಚೊಕ್ಕಣಿಕೆಯ ಕೂಡಮೃತಲತೆಯನಲ್ಲ ದೊಡಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕಿಱುಗೋ(ಳಿ)ಣಿಯುಮಂ ಪ್ರಣುತಯಶಂ ಕೊಡುವುದುಪವಿಷಂ (ಖಮದ. ೨–೪೯). **ಕಿರಿಗೋಳಿ**: ಪೀಲಾಲದ ಮರ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಜೀವಿ, ಪಿನಪಾಲ (ಮೈಔಗ. ೩೬–೬೨೪). **ಕಿರುಗೋಣಿ**: ಕಿರುಗೋಣಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಯ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಅರೆದು ಗುಳಿಗೆಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೨೬೦). **ಕಿರುಗೋಳಿ**: ಮೈ ಬಾತರೆ ಕಿರುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪಂ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವುದು (ಎಪ್ವೈವಿ ೧೨೪). [ಕಿಱು₂ + ಗೋಳಿ₂]

ಕಿಱುಚೀಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚಾಣ; ಸಣ್ಣ ಉಳಿ: ಕಿಱುಕಿಱಿದಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ಕರ್ಮ ಕೆಡೆ ಮನೆ ತೆಱಪಹುದಾತ್ಮಗಾತ್ಮನೊಳು ಕಿಱುಚೀಣ ದಿಂದೊಬ್ಬ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಲ್ಲ ತಱಿದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೮–೪೭). [ಕಿಱು₃ + ಚೀಣ]

ಕಿಱುಜಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಜಡೆ; ಸಣ್ಣ ಜಡೆ: ಸಂಗಡಿಸಿದ ಕಿಱುಜಡೆಗಳ ತೊಂಗಲ್ಗಳನೊಪ್ಪೆ ಜಾನುಚಂಕ್ರಮಣಂ ಹರ್ಮ್ಯಾಂಗಣದೊಳೆಂದು ಸಲೆಗುಮೊ . . . ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೭); ಕಿಱುಜಡೆಯ ಮಡ ವಿಡಿದ ತುಱುಬಿನೊಳ್ತಳ್ತ ಬಾಂದೊಱೆಯನಳವಡಿಸಿ (ನಂದಿವಾ.೨೧–೫೭); ಆಲೋಲವಾದ ಕಿಱುಜಡೆಗಳಿಂ . . . ಬಾಲಕಂ ಸೋಳ್ಪ ಸಭೆಯಂ ವಿಸ್ಮಯಾರ್ಣವದೊಳದ್ದಿದಂ (ಚಿಬವು. ೪–೨೮). [ಕಿಱು₂ + ಜಡೆ]

ಕಿಱುಜವೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಜವೆಗೋಧಿ: "ಯವ್ಯ, ಪ್ರಕ್ಯ – ಜವೆ, ಕಿಱುಜವೆ ಅಱುವತ್ತು ದಿನಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಬಹ . . . ಭೂಮಿ" (ನಾಚರಾ. ೬). [ಕಿಱು₁ + ಜವೆ₁]

ಕಿಱುಜವ್ವನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ಚಿಕ್ಕಹರಯ. 'ಕಿಱು ಜವ್ವನಿಗ' ಪರಾ. [ಕಿಱು₂ + ಜವ್ವನ]

ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವನು; ಚಿಕ್ಕ ಹರಯ ದವನು: ನೋಟ್ಪುದು ಬಟ್ಟವಿಡಿದೆಯ್ತರ್ಪಾ ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗರಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೫–೧೫). [ಕಿಱುಜವ್ವನ + –ಇಗ]

ಕಿಱುಜೋಡೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ಜಾರೆ, —ಮಿಂಡೆ: ನಸುನಾಂಟಿದ ತನ್ನಖಾಂಕಮಂ ತನುರುಹದೇಱಿಯಂದೆಳಸಿ ನೋಡುತದೇಂ ಕಿಱುಜೋಡೆ ಪೋದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೬). [ಕಿಱು₂ + ಜೋಡೆ]

ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು, ಕಿರುಡೊಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿರು ಹೊಟ್ಟೆ: ಭಂಡವೆನಿಪ ತ್ರಿವಳಿಗಳ ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು[ಡೊಳ್ಳು] ಚೆಲುವಿಕೆಯ . . . ದೇವಕೀಸುತ ಸೆಳೆದ ಕಣ್ಮನವ (ಸಭಾಗ. ೧೧–೧೧–೮). **ಕಿರುಡೊಳ್ಳು**: ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ: ಕಿರುಡೊಳ್ಳಿಗೆ ಉರಗನ ಸುತ್ತಿದಾತನೆ ಮೆರೆವ ಪಾಶಾಂಕುಶಧರನೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೬೬). [ಕಿಱು₂ + ಡೊಳ್ಳು]

ಕಿಱುತೆರೆ 'ಕಿಱುದೆರೆ' ನೋ.

ಕಿಱುತೇಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿಱುದಂಗಿ 'ಕಿಱುದಂಗೆ' ನೋ.

ಕಿಱುದಂಗೆ, ಕಿಱುದಂಗಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತಂಗಿ; ತಂಗಿಯರಲ್ಲಿ ಕೊನೆ ಯವಳು: "ಕಿಱುದಂಗೆಯೆಂದು ಒಡಹುಟ್ಟಿದಳ್" (ಕಕಸಾ. ೧೯–೩೮೩); ಕಾಯ್ದಿನೊಳೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಱು ದಂಗೆಯ ಕಣ್ಬೊಳೆ ಕೀಱು ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೫). **ಕಿಱುದಂಗಿ**: "ಕಿಱುದಂಗಿಯೆಂದು ತಾನೊಡ ಹುಟ್ಟಿದಳ್ಗೆ ನಾಮಂ" (ಅಬ್ಬಕ್ಕ. ೭೦). [ಕಿಱು₁ + ತಂಗೆ]

ಕಿಱುದಳಿರ್ (ನಾ). = ಕಿಱುಗೊನರ್: ಕಿಱುದಳಿರಂ ಗೆಲ್ವಧರದ ಚಿಕ್ಕರಲೆಯ ಸೋಲಿಪ ನಗೆಗಣ್ಣ (ಜಯುಕಾ. ೩–೨೨); ಪಚ್ಚೆಗುಪ್ಪಸಂ ಕಿಱುದಳಿರಾಂತ ಚಲ್ಲಣಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ತತ್ಕಿರಾತರಾ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೬). [ಕಿಱು₃ + ತಳಿರ್₂]

ಕಿಱುದಾಡೆ(ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋರೆಹಲ್ಲು; ಚಿಕ್ಕದಾಡೆ: ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಿಱುವಾಡೆಗಳ ಥಳಥಳಿಪ ಕದಪಿನ . . . ದಾನವಸತಿಯರಿದ್ದರ್ರದೊಂದು ತಾಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೯). [ಕಿಱು$_2$ + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕಿಱುದಾರ(ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾರ; ಸಣ್ಣಎಳೆ: ಇರುಹುಱಿಯ ಕಿಱುದಾರವಂ ಬಿಗಿದರಳ ಸರವಂ ಕಟ್ಟುವಂ (ಬಸವು. ೪೬-೩೦). [ಕಿಱು$_2$ + ದಾರ$_1$]

ಕಿಱುದಾಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತಾಲಿ, —ಪದಕ: ಕದಂಪುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಟ್ಟಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದ . . . ಕಿಱುದಾಲಿಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೩-೨೧). [ಕಿಱು$_2$ + ತಾಲಿ$_1$]

ಕಿಱುದಾೞ್, ಕಿರುತಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಮರ: "ತಾಲಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಿರುತಾಳೆ**: "ಹಿಂತಾಲಸಹಿತಾಃ – ಕಿರುತಾಳೆಗಿಡದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೩೩). [ಕಿಱು$_2$ + ತಾೞ್$_3$]

ಕಿಱುದಿನ(ನಾ). ಕೆಲವು ದಿನ; ಕೆಲಕಾಲ: ಇಂತು ಕಿಱುದಿನವು ಸವೆಯೆ (ಬಸವು. ೨೬-೨೧). [ಕಿಱು$_2$ + ದಿನ]

ಕಿಱುದಿವಸ (ನಾ). = ಕಿಱುದಿನ: ಕಿಱುದಿವಸದೊಳು ಒಡಲೊಳ್ ಶಿಶುವುದಯಿಸಿ ಬಳೆಯುತ್ತಿರಲ್ (ಜಯುಕಾ. ೨-೩೦). [ಕಿಱು$_2$ + ದಿವಸ]

ಕಿಱುದುಂಬಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದುಂಬಿ; ಮರಿದುಂಬಿ: ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಗಾಱಂ . . . ತನ್ನಿನಿವಿಲ್ಲಂ ಕಿಱುದುಂಬಿಯ ತಿರುವಂ ಚೆಂದಳಿರ್ಗೈಪೊಡೆಯಂ ನನೆಯ ಶರಂಗಳನಿರಿಸಿದ ಕಾಂಚನವನರುಹ ವಿಷ್ಟರಮೆನೆ (ಜಯುಕಾ. ೩-೪೦). [ಕಿಱು$_2$ + ತುಂಬಿ$_1$]

ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳು 'ಕಿಱುದುಪ್ಪುೞ್' ನೋ.

ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳುವಾಸು(ನಾ). ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪುಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸುಗೆ: ಅರಸಂಚೆಯ ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳುವಾಸಂ ಹಂಸದಿನೇಱಿದಳ್ (ಜಯುಕಾ. ೨-೫೨). [ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳು (< ಕಿಱುದುಪ್ಪುೞ್) + ಪಾಸು$_2$]

ಕಿಱುದುಪ್ಪುೞ್, ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತುಪ್ಪುಳು; ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪಟ: ಕಂಠೋಪಕಂಠದೊಳ್ನಿಂದ ಮಱಿಯ ಕೊರಲ ಕಿಱುದುಪ್ಪುೞಿಂ ಚಂಚುಮುಖದಿನಣ್ಕೆಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೫ವ). **ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳು.** 'ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳುವಾಸು' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ತುಪ್ಪುೞ್]

ಕಿಱುದುಱುಚಿ (ನಾ). ತುರುಚಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (೬). [ಕಿಱು$_2$ + ತುಱುಚಿ (< ತುರುಚಿ)]

ಕಿಱುದೂಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣದೂಳು; ಕಣಕಣವಾದ ದೂಳು: ಸರಿಯೆಂಬ ಬಿಸುಪೆಂಬ ಗುಣಗಳೆರಡಾ ಕಿಱುದೂಳಿಗುಂಟಾದ ದೂಳು (ಭರತ. ೩೮-೫೨). [ಕಿಱು$_2$ + ದೂಳು]

ಕಿಱುದೆಂಗು, ಕಿರುದೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): "ಪರ್ಣೀ – ಮುತ್ತುಗ, ಕಿಱುದೆಂಗು" (ಓಷಧಿ. ೯೦); ವರ ಮಂಜಿಷ್ಟಿಗೆ . . . ವ್ಯೋಷವಿಳಂಗ ಹಿಂಗು ಕಿಱುದೆಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ದೇನೆ]ಂಬಂತಿವಂ ಕೂಡಿ ಸರಿಗೊಂಡಾಜ್ಯದೊಳೀಯೆ (ಖವುದ. ೯-೬). **ಕಿರುದೆಂಗು**: ಕಿರುದೆಂಗು, ನೆಲಬೇವು, ಬೇವು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಖಚೋರ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೧೬೬). [< ಕಿಱುದೇಗು]

ಕಿಱುದೆರೆ, ಕಿರುದೆರೆ, ಕಿಱುತೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಅಲೆ; ಚಿಕ್ಕ ತರಂಗ: ಕಾಳಿಂದಿಯಕಿಱುದೆರೆಯೋಳಿಯೊಳೆಡೆವರಿವಮೀನ್ಗಳೆನೆ (ಉದ್ಭಟ ೨-೧೮); ಪೊಗರ ಪೊರಳಿಯ ಕಿಱುದೆರೆಯ ನೂಕುಗಳ ತಳಿತ ತುಷಾರಭಾರದ ಸೊಗಸ ಸೇರಿಸಿ ಮಂದಮಾರುತನಪ್ಪಿದನು ಮಗನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೪೪); ತಿವಳಿಗಳ ಕಿಱುದೆರೆಯ ಕಂಧರದ ಕಂಬುವಿನ . . . ಬಗೆಯಭೇದಮಂ ಕುಱುಪಿಡುವೊಡರಿದೆನಲ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೩೦-೬); ಮಂದವಾಯುವಿನಲೆಗೇಳುವ ಕಿಱುದೆರೆಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುವು ಸರಸಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೧). **ಕಿರುದೆರೆ**: ಎಲೆ ಮೇಲುರುಳುತ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿಯ ಕಮಲಕೆ ಕಿರುದೆರೆ ಹಾಕಿತ್ತು (ಭಾವಗೀ. ೩೪). **ಕಿಱುತೆರೆ**: ಅಲಗ ಝಳಪಿಪಂತೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವು ಸಲೆ ಕಿಱುತೆರೆಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಹೊಳೆದಾಡುತಿಹುದು (ಕಂನವಿ. ೫-೪೮). [ಕಿಱು$_2$ + ತೆರೆ$_2$]

ಕಿಱುದೆಱೆ, ಕಿರುದೆಱೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣತೆರಿಗೆ; ಚಿಲ್ಲರೆ ತೆರಿಗೆ: ಪನ್ನೆರಾಟ್ಟು ಕಿಱುದೆಱೆಯುಮೈದು ಪಳ್ಳಾಳ್ಗಾಪನ್ನರು × × (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೧೨೩-೯; 788); ಸ್ಥಾನದ ಪನ್ನೆರಡು ಕಿಱುದೆಱೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರ್(ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೫೧-೧; 950); ತೆಱೆಯಂ ಕಿಱುದೆಱೆಯಂ ಪೊಲೆತೆಱೆಯಂ ಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ತೆಱೆಯಂ ದೇವರ್ತೆಱವೇಳ್ಕುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩-೪೬; 1079). **ಕಿರುದೆಱೆ**: ಸಿದ್ಧಾಯಂ ಕಿರುದೆಱೆಕ್ಕಿಱುಕುಳಂ ದಾಯ ದ್ರಮ್ಮ ಮನೆವಣ ದಣ್ಡಾಯಂ (ಕಇ. I, ೧೬-೩೪; 1055). [ಕಿಱು$_2$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಕಿಱುದೇಗ 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿಱುದೇಗು, ಕಿರುದೇಂಗು, ಕಿರುದೇಗು, ಕಿಱುತೇಗು, ಕಿಱುದೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಭಾರಂಗಿ: "ಸ್ವಸು ಬೃಗುಜೆ ಕಾಸಘ್ನಿ ಕಿಱುದೇ[ಪಾಠಾಂ. ದೇಂ]ಗೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮); "ಭಾರಙ್ಗೀ –ಕಿಱುದೇಗು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೧); ಶುಂಠಿ ಕಿಱುದೇಗುಮೆಂಬಂತಿವಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೨೬). **ಕಿರುದೇಂಗು**: ಮೇಲಿನ ಮಂಗರಾ. ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕಿರುದೇಗು**: "ಹಂಜಿಕಾ . . . ಭಾರಂಗೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಗಂಟುಭಾರಂಗೀ ಎಂಬುವ ಗಂಧಿಕದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಕಿರುದೇಗು ಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧೧). **ಕಿಱುತೇಗು**: "ಹಂಚಿಕಾ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೀ, ಪದ್ಮಾ, ಭಾರ್ಗೀ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯಷ್ಟಿಕಾ, ಅಂಗಾರವಲ್ಲೀ, ಬಾಲೇಯ ಶಾಕಃ, ಬರ್ಬರಃ, ವಂದಕಃ ಈ ೯ ಕಿಱುತೇಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯). **ಕಿಱುದೇಗ**: "ಮಹಾಬರ್ಬರಃ – ಕಿಱುದೇಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨). [ಕಿಱು$_2$ + ತೇಗು$_2$]

ಕಿಱುದೊಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಹರಡಿನಿಂದ ಮೊಳಕಾಲವರೆಗಿನ ಭಾಗ; ಜಂಘೆ: "ಪ್ರಸೃತಾ, ಜಂಘಾ – ಈ ೨ ಕಿಱುದೊಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧); ಅಡಿಯಂ ಕಿಱುದೊಡೆಯಂ ಪೆರ್ದೊಡೆಯಂ ಪೊಱವಾಱನುಡಿಯಸುರಮಂ ಮುಯ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೫); ವಿನುತ ಜಘನಾಶ್ರಯಂ ಜೋಲ್ದು ನಿಲೆ ಕಿಱುದೊಡೆಗೆ ನಿಗಳಮಿಕ್ಕಿದ ಗಜಮೆಂಬಿನೆಗಂ ಗಜಗಾಮಿನಿ ಬಂದು ನೋಡಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೬); ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದನು ಕಡೆಯವ ತಿರುಹಿ ಕಿಱುದೊಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೨). ೨. ಮೊಳಕಾಲ ಮೇಲಿನ ಭಾಗ; ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಇಂಬುವಡೆದೊಳ್ದೊಡೆ ನಕ್ಕರವದ್ದಿ (?) ತಾನೆ ಪೋ ಕಿಱುದೊಡೆಯೆಂದು ಧಾತ್ರಿ ಪೊಗಳ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೮); ಕಿಱುದೊಡೆಯ ಕಡು ನುಣ್ಪು ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ನೆಱೆಪೊಳೆಯೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೭); ಧರಿತ್ರಿಯ ಭಾಗವನು ಬೇಡಿದಡೆ ನೀ ಮುಱಿದಾಗಳನುವಾದುದು ಕಹಾ ಗದೆ ನಿನ್ನ ಕಿಱುದೊಡೆಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೊಡೆಗಳಿಗೆ] (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೧೫). [ಕಿಱು$_2$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಕಿಱುದೊಱೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹೊಳೆ; ಸಣ್ಣನದಿ. ೨. ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿ: ಶ್ರೀವೈದುಮ್ಬ ಮಹಾರಾಜಾಕ್ಕಿಱುದೊಱೆ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ ಆಗೆ ಪ್ರಿಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. X, ಬಾಗೆಪ. ೬೨-೩; 900); ಮಧುರಾನ್ತಕ ಚೋಳನ ಸೈನ್ಯಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಿಱುದೊಱೆ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟುವಿನಮುಳ್ಕುಱೆ ಕೊರಸಿಯಿಂದದು ತ್ತುರ್ ತತ್ತಱೆತಱೆದೊಟ್ಟೆ (ನ್ಯೆಅರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೧೦; 1025); ಎಸೆವ ಕಿಱುದೊಱೆದಡಿಯೊಳ್ ಮುಕ್ಕುನ್ದೆಯೆಂಬ ವಿಪ್ರ ಗ್ರಾಮಂ (ಎಇ. XII, ೨೬೯-೧೩೦; 1077). 'ಪೆರ್ದೊಱೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕಿಱುದೋಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣತೋಟ; ಚಿಕ್ಕತೋಟ: ಕಿಱುದೋಟಂ ಕಡೆವಳ್ಳಿ ಬೀಳುಮನೆ . . . ದುರ್ಮಾರ್ಗರೊಳ್ ಸ್ನೇಹಮುಂ ಬಱಗ್ಗೆಯಂ ಸುಱಿದಂತೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕಿಱುನಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತೆಱ್ಕ್ಯಪೆರ್ಮ್ಬಿಡ್ಡಿಲ್ ಪೆಬ್ಬನನ್ನಿಯ ಕಿಱುನನ್ನಿಯ ಸೊಡಲಯದಾ ಮೂಱುಂ ಕುಡಿದಾ ಒಟ್ಟೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೧೭; 850). [?]

ಕಿಱುನಗೆ, ಕಿರುನಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣನಗೆ; ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳ್ನಗೆ: ಅಲರ್ದ ಮೊಗದ ಕಿಱುನಗೆ (ಆದಿಪು. ೮–೩೯); ಕಿಱುನಗೆ ಲೋಳೆವಾಯಿ ತೊದಳೊಂದಿದ ನಾಲ್ನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೯೯); ಹಿಂದಣೆನಿಱುದ ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು ಬೆರಳನೊಲೆದೊಲೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೩); ತಲೆವಾಗಿ ಕಿಱುನಗೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದಳೊಡನೆ (ಭರತೇ. ೯–೭೭). **ಕಿರುನಗೆ:** 'ಹಂಚಿಕೆ ಹೇಗಿದೆ' ಕಿರುನಗೆಯಿಂದ ಎಂದ ಕೊತವಾಲ (ಕೊತವಾ. ೨). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನಗೆ]

ಕಿಱುನಗೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ನಸುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಮಂದಸ್ಮಿತದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡು: ಪರೆದಡರ್ದ ಧೂಳಿ ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿದ ತೊದಳೊದವೆ ನುಡಿವ ನುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮); ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿ ಕೊಟ್ಟಳು ಮತ್ತೆ ಮನುವಂಶಂಗೆ ವಲ್ಕಲವ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೩೨). [ಕಿಱುನಗೆ + ಬೆರಸು$_{1}$]

ಕಿಱುನಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೊಂಟ; ತೆಳ್ಳನೆಯ ನಡು; ಅಸಿನಡು: ಗಜದ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಮಱಿಸಿಂಹನಿಂದ ರೀತಿಯೊಳು ಪೊಱವಾಱಗಳು ಕಿಱುನಡುವೆಮ್ಮ ಭೂಪಗೆ ಮೆಱೆವುವು (ಭರತೇ. ೬–೬೬).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ನಡು$_{2}$]

ಕಿಱುನನೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೊಗ್ಗು: ಎಡ್ಡಮಾದ ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಿಱುನನೆಯ ಕೊನೆ ತರಂಬಿಡಿದು ತೋಱೆ (ಜಗವಿ. ೬–೧೬೮). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನನೆ$_{3}$]

ಕಿಱುನವಣೆ (ನಾ). ನವಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅಣು" (ನಾಚಿರಾ. ೬.). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನವಣೆ]

ಕಿಱುನಾಯ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಬಳಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭); ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ, ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೧. ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ನಾಯ್]

ಕಿಱುನಾಲಿಗೆ, ಕಿರುನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲೊಳಗೆ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಜೋತಾಡುವ ಒಂದು ಮಾಂಸಪಿಂಡ. ೨. ಗಂಟಲು ಉಬ್ಬಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: ಬಂದೆಱಗಲವನನಳಲಿಸುವ ಕಿಱುನಾಲಿಗೆಯನೂ ನೆರೆ ಮಾಣಿಸುತ್ತೆ ಪೊರೆದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೧–೩೬). **ಕಿರುನಾಲಗೆ:** ೨. ಹೆಚ್ಚು ಶೀತವಾದರೆ ಕಿರುನಾಲಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿರುನಾಲಗೆ ಬೀಳು = ಕಿರುನಾಲಿಗೆ ಉಬ್ಬಿ ತೊಂದರೆಯಾಗು: ಆತನಿಗೆ ಕಿರುನಾಲಗೆ ಬಿದ್ದು ಕೆಮ್ಮು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ನಾಲಿಗೆ]

ಕಿಱುನಿಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗೊಂಚಲು; ಸಣ್ಣಗುಚ್ಛ: ಕಿಱುನಿಱಿಯೊಳೆ ಕಿಱುದೆಲೆಗಳ ತುಱುಗಿದ ಚೆಲ್ವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಱಿಯೆನೆ ನಿಱಿಗೊಂಡಿರೆ ನಿಱಿ ನಿಱಿಗನ ನಿಱಿದಳಿರ ನಿಱಿಯನಱಿಯಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಆದಿಪು. ೬–೯೮). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನಿಱಿ$_{2}$]

ಕಿಱುನೀರಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಿಱುನೀರಿಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಮ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೮–೧೩; 450).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ನೀರಿಲ್ಲಿ ?]

ಕಿಱುನೆಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪನೂಕಲು; ಚಿಕ್ಕ ತಿವಿತ: ಒದೆದುಗಿದಲ್ಲದೇಂ ಪಿಡಿವಳೇ ಸೆಱಗಂ . . . ಬೀದಿಯೊಳ್ ಬಗಿದು ಮುಂದಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱುನೆಕ್ಕನಿಕ್ಕದಲ್ಲದೆ ಮಱೆದಾಕೆ ನಕ್ಕಱುವಳೇ ಸುಡುವಳ್ ಗಳ ಗಾಳುಗಂಡನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೦). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೆಕ್ಕು$_{2}$]

ಕಿಱುನೆರವು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ನೆರವು; ಅಲ್ಪ ಸಹಾಯ: ಕೆಂಗೆಯ ಹನುಮಂ ಕಿಱುನೆರವಿಂಗೆಳಸದೆ ವಿಜಯಪುರದ ಶಾಹನ ದಱಮಂ ಬೆಂಗೊಂಡು . . . ಇಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರರಸಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೨). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೆರವು]

ಕಿಱುನೆಲ್ (ನಾ). ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಿರುಬತ್ತ: ದೊರೆಕೊಳೆ ಶ್ರವಣದೆ ಕಿಱುನೆಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಲು] ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಬೆಳೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯–೪೫). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೆಲ್]

ಕಿಱುನೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಅಣಲೆಗಾಲ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯಿಂ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಿಱುನೆಲದ ಪಡುವಣ ಒಟ್ಟಿಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೬; 915). [?]

ಕಿಱುನೆಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಿಲವು; ಕಡಮೆ ಎತ್ತರ: ಕಿಱುನೆಲೆಯ ಲತಾಲಲಿತೆಗೆ ತಿಱಿದುಕೊಳಲ್ಕಪ್ಪಸಾರ್ಕೆಯೊಳೊಪ್ಪಿಂಬುಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ತಳಿರಿಂ ನನೆಯಿಂ ಕಿಱುಮಿಡಿಯಿಂದೆಸೆದು ದಸದಳಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೨); ಆ ಕುಮಾರಿಯೇದೊರೆಯಳೆನೆ ಕಿಱುನೆಲೆನಿಱಿದಲೆ ಬೆಳರ್ವಾಯಿ ತುಱುಗೆಮಗಣ್ಪೆಳೆವ ಕುಚಯುಗಂ ತನ್ಮಧ್ಯಂ ನಱುಗಂಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯಱಿಕೆಯ ತನಿಗಂಪೆ ಸುಯ್ಯೆ ಕಂಪಾಸತಿಯಂ (ಕಇ. I, ೨೫–೫೦; 1186); ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್, ಕಿಱುನೆಲೆ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೆಲೆ]

ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ, ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೆಲ್ಲಿ: "ಭೂಮ್ಯಾಮಲಕ–ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೩); ಕಿಱುಗೂಸು, ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ:** ಕಿರುನೆಲ್ಲಿಯಂ ಸಮೂಲವಂ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂಡೆಗೆ ಒತ್ತಲು ಕಣ್ಣುರಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೪). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುನೇಸಱು (ನಾ). ಆದೇ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಎಳನೇಸರು; ಬಾಲಸೂರ್ಯ (ದಾಸಪ. ೬. ೧೩೨–೩).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ನೇಸಱು (< ನೇಸಱ್)]

ಕಿಱುನೇಱಿಲ್ (ನಾ). ನೇರಿಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೇರಿಳೆ (?): "ಧನಪ್ರಿಯಂ – ಕಿಱುನೇಱಿಲ್" (ಒಷಧಿ. ೮೦).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ನೇಱಿಲ್]

ಕಿಱುನೊಳ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣನೊಣ. ೨. ಕಿರುಜೇನಿನ ನೊಣ: ಒತ್ತುಗಟ್ಟಿದ ಕಿಱುನೊಟ[ಳ]ನ ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜನಿಂಬನಿಯನೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦–೨೯). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೊಳ]

ಕಿಱುನೋಟ (ನಾ). ನಸುನೋಟ; ಓರೆನೋಟ: ನಸುನಗೆಯ ಕಿಱುನೋಟ ಲಲ್ಲೆ ವಿಭ್ರಮದೋಜೆ ಪುಸಿ ಮುಳಿಸು ಮೂದಲಿಕೆ ಮುದ್ದುಕೊಸರುವ ಮೋಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೪೩). [ಕಿಱು$_{2}$ + ನೋಟ]

ಕಿಱುಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಣ್ಣ ದೇಹದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಹ್ರಸ್ವ ಕಿಱುಪಕ್ಷಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೯).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ಪಕ್ಷಿ]

ಕಿಱುಪನ್ನೆ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದವರೆಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಣ್ಣಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೂದಲು: ಕತ್ತುರಿಗೆರೆ ಮೀಸೆ ಕಿಱುಪ[ಪಾಠಾಂ.ಸ]ನ್ನೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವೆತ್ತ ಮೊಗವ ನೋಡಿ ನೋಡಿ (ಭರತೇ. ೪೧–೭೭).
[ಕಿಱು$_{2}$ + ಪನ್ನೆ$_{2}$]

ಕಿಱುಪರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಪರವಿಯೊಡಯ ಪೆರ್ಗ್ಗಜ್ಜೂರಸಾಳೆ ಇಬ್ಬರ ಸನಿಧಿ ಮಲ್ಲಪರಿಯೊಡನೆ ತಾಗಿ ಕಾದಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದನು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೯-೨; 800). [ಕಿಱು$_2$ + ಪರವಿ]

ಕಿಱುಪಾಸಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೊಗಲೂರ್ವ್ವಿಷಯೇ ಕಿಱುಪಾಸಾಣಿ ನಾಮಧೇಯ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ(ಎಇ. VIII, ೧೪೮-೬; 6ನೆಯ ಶತ ?). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಾಸಾಣಿ ?]

ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪಿಲ್ಲಿ; ಕಾಲ್ಬೆರಳಿಗಿಡುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ನಗುತ ಪಾದಾಂಗುಲಿಗಳಿಗಾಗ ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿಯನಿಕ್ಕಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೫). **ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ**: ಮುತ್ತಿನ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂ ಕೂಡಿದ ವೀರ ಮುದ್ರಿಕೆ ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧೨-೩); ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಆ ಭ ರ ಣ ಗ ಳೆಂ ದ ರೆ . . . ಪಿಲ್ಲಿ, ಮೆಂಟಿಕೆ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೬೨). ‘ಕಿಱಿಪಿಲ್ಲಿ’ ಪಠಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಕಿಱುಪು$_1$ ‘ಕಿಱಿಪು$_1$’ ನೋ.

ಕಿಱುಪು$_2$ ‘ಕಿಱಿಪು$_2$’ ನೋ.

ಕಿಱುಪುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೊಂಬೆ, —ಮೂರ್ತಿ: ಎತ್ತಿ ಸದ್ಗುಣ ಶತವನಾಯ್ದು ಕೊಂಡೊಂದು ಕಿಱುಪುತ್ತಳಿಯ ಮಾಡಿ . . . ತಂದಿರಿಸಿದಂ ಸುಗ್ಗವ್ವೆಯುದರದೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೬).

[ಕಿಱು$_2$ + ಪುತ್ತಳಿ (< ಪುತ್ತಲಿ)]

ಕಿಱುಬ$_1$, ಕಿರುಬ (ನಾ). ಹುಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಕಾಡು ಮೃಗ; ನಾಯಿ ಹುಲಿ: “ಚಿತ್ರವ್ಯಾಘ್ರಃ, ಚಿತ್ರಕಾಯಃ –ಈಯೆರಡುಂ ಕಿಱುಬ” (ಒಷಧಿ. ೫೬); ಕುಱುಬನೋ ಇವ ಮನುಜ ರೂಪಮಂ ಮಱೆಗೊಂಡ ಕಿಱುಬನೋ (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೩). **ಕಿರುಬ**: ನಮ್ಮ ಊರ ಸುತ್ತ ಕಿರುಬನ ಕಾಟ ಜಾಸ್ತಿ (ಜಂಗೂಲಿ. ೧೯); ಕಿರುಬ ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಮೃಗಗಳು (ಕಳಹು. ೪); ಕೃತ್ತಿಕೆ ಮಳೆ ಕಿರುಬ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕೀರ್ಮೆನ್; ಕೋಲಾ. ಕಿರ್ಬನ್]

ಕಿಱುಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕವನು: ಅದಱೊಳ್ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡರೆಲ್ಲಮತಿವೀರರ್ ಪೆಂಡಿರೆಲ್ಲಂ ವಿಳಾಸದ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಸೀಮೆಗಳ್ ಕಿಱುಬರೆಲ್ಲಂ ಪಂಡಿತರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೧೨). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಕಿಱುಬನೊಡನೇನೆಂದು ಕೈದೆಗೆದು ಕಾದಿದೊಡೆ ಬೆಱೆದೆಲಾ ಬಹಳ ಗರ್ವದೆ (ಜಬಪು. ೪೦-೧೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಱುಪ್ಪ; ಮಲ. ಚೆಱುಪ್ಪ]

ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ ‘ಕಿಱುವಟ್ಟೆ’ ನೋ.

ಕಿಱುಬನ್ನಿ (ನಾ). ಬನ್ನಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: “ಶುಭ್ರಾ-ರೋಚನ, ಕಿಱುಬನ್ನಿ” (ಒಷಧಿ. ೧೬೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿಱುಬಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೈನ್ಯ; ಸಣ್ಣಪಡೆ: ಹೆಬ್ಬಲದೊಡನಿಂತು ಕಿಱುಬಲ ಬವರಕಾನುವುದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೨೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಲ]

ಕಿಱುಬಾವಲು (ನಾ). ಜಿರಳೆ; ಜೊಂಡಿಗ: “ಪರೋಷ್ಣೀ, ತೈಲಪಾಯಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿಱುಬಾವಲು” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫).

[ಕಿಱು$_2$ + ಬಾವಲು]

ಕಿಱುಬಿದಿರು ‘ಕಿಱುವಿದಿರ್’ ನೋ.

ಕಿಱುಬಿಯದಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಬೇಡಿತಿ; ಬೇಡರ ತರುಣಿ: ಕಿಱುಬಿಯದಿ ಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೊ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೯೧).

[ಕಿಱು$_2$ + ಬಿಯದಿ]

ಕಿಱುಬುಣುಸೆ ‘ಕಿಱುವುಣಿಸೆ’ ನೋ.

ಕಿಱುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ; ಕ್ಷುದ್ರಬುದ್ಧಿ: ಆತನ ಸತಿಯು ಕಿಱುಬುದ್ಧಿಗಳ ಕಲಿತು ತವರೂರೊಳೊಬ್ಬನೊಳು . . . ಸುರತವನೆಸಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಿಱುಬುಲಿ ‘ಕಿಱುವುಲಿ’ ನೋ.

ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು ‘ಕಿಱುವೆಟ್ಟು’ ನೋ.

ಕಿಱುಬೆಮರ್, ಕಿರುಬೆವರು, ಕಿರುಬೆವರು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆವರು; ನ ಸು ಬೆ ವ ರು: ಮೊಗದೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ಕಿ ಱು ಬೆ ಮ ರ ದೇ ೦ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೪); ಕಿಱುಬೆಮರುಗುವಾಸ್ಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೮೫); ಒಸರಿಸಿ ಕಿಱುಬೆಮರಿಡಲು ನಿಲಿಸುತ ವಾರುವವನಿಳಿದು (ನಳಚ. ೬-೬); ತೀವ್ರ ಗಮನಕೆ ಕಿಱುಬೆಮರಿಡುತ ಪಂಕರುಹಮುಖಿಯರ್ಯ್ದಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೨೦). **ಕಿರುಬೆಮರು**: ಕಿರುಬೆಮರ ತಡೆಯುಸಿರ ಕರುಣಾಸ್ಪದೆಯಾಗಿ (ಮುಂತ್ರಶ. ೫೮-೧೫). **ಕಿರುಬೆವರು**: ಬೆಟ್ಟವನು ಹತ್ತುತ್ತ ಕಿರುಬೆವರು ಬೆವರುತ್ತ ನಡೆನಡೆಗೆ ಶಂಖ ನುಡಿಸುತ್ತ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಮರ್$_2$]

ಕಿಱುಬೆಳ್ಪು (ನಾ). ನಸುಬಿಳುಪು; ಸ್ವಲ್ಪಬಿಳುಪು: ತುರಗವರ್ಣಂ . . . ಕಿಱುಬೆಳ್ಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿವಿಳುಪು] ದೋಱೆ ನೀಲಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಳ್ಪು]

ಕಿಱುಬೋರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೋರಿ; ಹೋರಿಕರು: “ವತ್ಸಮನೆ ಕಿಱುಬೋರಿ” (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಪೋರಿ$_1$]

ಕಿಱುಮಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗ; ಎಳೆಯ ಶಿಶು: ಕಿಱುಮಗನೆಂದಱು . . . ಮೊಲೆಯುಂಡಪನೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೦೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಗ]

ಕಿಱುಮಗಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳು; ಕಿರಿಯ ಮಗಳು: ಬೆಱಗುವಟ್ಟಳು ನೀನಿದಾರೆಲೆ ಕಿಱುಮಗಳೆಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೩೪).

[ಕಿಱು$_2$ + ಮಗಳು (< ಮಗಳ್)]

ಕಿಱುಮನೆ, ಕಿರುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮನೆ; ಸಣ್ಣಮನೆ: ಕಿಱುಮನೆ ಪೆರ್ಮನೆಯೆನ್ನದುಱಲ್ ತಕ್ಕ ಮನೆಗಳಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಪುಗುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೨). ೨. ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: ಕರುಣಿಸಿ ಕಿಱುಮನೆಯೊಳಗೊಯ್ದಿರಿಸಿರುತಿರೆ ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂ ಬಱಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಧರ ಶೆಟ್ಟಿ . . . ಪೋಪುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೬೫). **ಕಿರುಮನೆ**: ೨. ಕಿರುಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಸುಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ನೋಡಿದೆ (ರಾಮಾನ. ೧೧೬); ಕಿರುಮನೆಯ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿಟ್ಟದ್ದೆ (ಜಂಗಾಳ್ವ. ೧೯).

[ಕಿಱು$_2$ + ಮನೆ]

ಕಿಱುಮರ್ಕಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಂಗ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಕಪಿ: ಲಂಕೆ ಸುರಾಸುರರಿಂಗಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತಾರಿಗೆ ಪೊಗದಿರ್ದ ಕಿಱುಮರ್ಕಟ ಸುಟ್ಟುದೆನಿಪ್ಪ ಕುಂದು ತಾಂ ಬಾರದೆ (ಕಱಿಕಂ. ೪೮).

[ಕಿಱು$_2$ + ಮರ್ಕಟ]

ಕಿಱುಮಾಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಹಡಿ, —ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಪೊಱವಂದು ನಿಂದು ಕೆಳೆಯರ್ಕಳೊಂದಿ ತಾಂ ಕಿಱುಮಾಡವೇಱಿ ನೆಲೆಯೊಂದಱಲ್ಲಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೯೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕಿಱುಮಾನಿಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ: ಪುರದ ಸಂ ವ ರ ಣೆ ಯ ನೋಡಲಮ್ಮದೆಯಂಜಿ ಸುರನಾಥ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೈದಿದನು ಉರಗೇಂದ್ರ ಪಾತಾಳದೆ ಮಱಸಿದ ಮಿಕ್ಕ ಕಿಱುಮಾನಿಸರ ಪಾಡೇನು (ಕಂನವಿ. ೬-೨೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಾನಿಸ]

ಕಿಱುಮಾಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ತೆನಸ್ಡಾಳ ಕೆಱೆಎ ಪೆಂರ್ಮುರ್ಗಗೆಱೆಎ ವಡಗಾಯ್ ಸನ್ದು ಕಿಱುಮಾಮಿ ಪಂಕಮವೆದಿರ ಕೆಱೆಎ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೬೪; 890). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಾಮ್ಮಿ]

ಕಿಱುಮಿಂಚು (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಿಂಚು; ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು: ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲ ಹೊರೆಯೊಳು ಹರಿದಾಡುವ ಕಿಱುಮಿಂಚಿನ ತೆಱದಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಕಿಱುಮಿಂಡ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ವಿಟ; ತರುಣ ವಿಟ: ಪಾದರಿಯ ಪೂದುಱುಂಬಿನ ಪೊಸಬನೊಪ್ಪಿದಂ ಕೇದಗೆಯ ಮಿಸುಪೆಸಳ ಕಿಱುಮಿಂಡನೊಪ್ಪಿದಂ (ಪ್ರಭುರ. ೫-೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಿಂಡ$_2$]

ಕಿಱುಮಿಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಿಡಿ; ಹೀಚು: ನನೆಯ ಕೊನೆಯತಳಿರ ನಿಱಿದಳಿರ ಮುಗುಳ ದಿರಿಮುಗುಳ ಮಿಡಿಯ ಕಿಱುಮಿಡಿಯ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫ ವ); ತುಱುಗಿದ ತಳಿರಿಂ ನನೆಯಿಂ ಕಿಱುಮಿಡಿಯಿಂದೆ ಸೆದುದಸದಳಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಿಡಿ$_2$]

ಕಿಱುಮಿಾನ್, ಕಿಱುಮೀನು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಮಿಾನು; ಚಿಕ್ಕಮಿಾನು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು: "ನಳಮೀನಃ, ಚಿಳಿಚಿಮಿಃ—ಈ ೨ ಕಿಱುಮಿಾನು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೬೬); "ಚಿಳಿಚಿಮವೆನಲು ನಳಮೀನವೆನೆ ಕಿಱುಮೀನ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೬); ಎರಗೆಱಗುವ ಕಿಱುಮೀನಂತಿರೆ ಕನ್ಯಾಮಿಷಕೆ ರಾಜನಿಕುರುಂಬಂ ಬಂದಿರೆ ಬಯಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೬); ಕಿಱುಮಿಾಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ತಿಂದು (ಪಂಚತಂ. ೮೩-೮). **ಕಿಱುಮೀನು**: "ಘಂಟಜಿಹ್ವಾ-ಕಿಱುಮೀನು" (ಓಷಧಿ. ೫೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೀನ್$_3$]

ಕಿಱುಮಿಾನು 'ಕಿಱುಮಿಾನ್' ನೋ.

ಕಿಱುಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮೋಡ; ಸಣ್ಣ ಮೋಡ: ಶಶಿಕಳೆಯ ಮುಱಿಗಳಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆಳಗಾರ ಕಿಱುಮುಗಿಲ ಜವಳಿಗಳೆವೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ); ಪೆರ್ಚಿದಿರ ತುದಿ ತಾಗಿ ಪಱಿದ ಕಿಱುಮುಗಿಲ್ಗಳಿಂ (ಗಿರಿಜ. ೧-೧೨೮ ವ); ಗಱಿಮೂಡಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳ್ ಕಿಱುಮುಗಿಲಿರೆ ಜಲದ ನೀಲಗಿರಿ ನೆಗೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಿಱುಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮೊಗ್ಗು: ಮುಡಿಯೊಳ್ ಜೋಲ್ದ ದುರ್ದಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕಿಱುಮುಗುಳ್ಮಾಲೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೦೧); ಕಿಱುಮುಗುಳ್ಗುಂಜಿಯಂ ತಳೆದು ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ ನನೆಯಂಬು ಕೆಯ್ಯೊಳ ಚ್ಚಿರಿದಿರೆ . . . ಗಾಳುವಣ್ಣಳೆಗಿಂ ಮೆಱೆದರೊ (ಅನಂತಪು. ೬-೧೭); ಕಿಱುಮುಗುಳ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಂದಂ ಮಿಱುಗುವ ಕೆಂದಳಿರ ಹರಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಗುಳ್$_3$]

ಕಿಱುಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಶಕಾರೀ–ಕಿಱುಮುಷ್ಟಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಕಿಱುಮುಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುಳ್ಳು; ಸಣ್ಣಮುಳ್ಳು: ಪೂವಲಿಗೆದಱಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯ ಕಿಱುಮುಳ್ಳಿ ಬಱಿದೆ ಬೈಗುಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಳ್$_3$]

ಕಿಱುಮುಱುಕ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂದ; ಅಲ್ಪ ಸೊಗಸು (?): ಕಿಱುಮುಱುಕನಾಗಿ ಸಿರಿ ಕಣ್ಣೆಱೆದಂತಿರೆ ಬಾಗಣಬ್ಬೆ ಗ್ರಾಮೇಶ್ವರಮಂ ನೆರೆಮಾಡಿಸಿದಳು ಗಿರಿಸುತೆಯೆಱೆಯಂಗಂ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪ ಕಲ್ವೆಸದಿಂದಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೪೭; 1198); ಕಿಸುಗಲ್ಲೊಳ್ ಮಾಡಿದುದಾಗಿಯುಂ ಕಮಲದಲಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಮರಕತರುಚಿಯಿಂ ರಚನೆಗೆಯ್ದು ಬಳೆದಂತೆ ಕಿಱುಮುಱುಕನಾಗಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೧೦೧ ವ). [?]

ಕಿಱುಮೃಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮೃಗ; ಮೃಗದ ಮರಿ: ಮಾರ್ಮಲೆವ ಮೃಗಗಳ ನಾಯಗಳು ತುಡುಕಿದವು ಸೆಳೆದವು ಕಿಱುಮೃಗಾವಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೃಗ]

ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮೆಕ್ಕೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಲವಣಂ ನಱುವಲ ಬೇರ್ . . . ಲೊಕ್ಕಿ ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆಗಳಿಂಬಿವನರೆದು ತಕ್ರದೊಳ್ ಪೂಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೆಕ್ಕೆ]

ಕಿಱುಮೆಯ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೇಹ; ಕುಳ್ಳಶರೀರ. 'ಕಿಱುಮೆಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಮೆಯ್]

ಕಿಱುಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಕುಳ್ಳ; ವಾಮನ: ದಿವಿಜರ್ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ಕಿಱುಮೆಯ್ಯನಾದೆ (ವಸ್ತವಂ. ೪-೨೮). [ಕಿಱುಮೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕಿಱುಮೆಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮೆಳೆ, —ಪೊದೆ: ಕಿಱುಮೆಳೆಯ ತಾ ಮೇದ ಗೋವಿನ ಪರಿಯು ತಾನಾಗಿ ಇರವಿನಂತಿಹುದು (ಸಂಭಪ. ಪರಿ. ೨-೬೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೆಳೆ (< ಮೆಟ್)]

ಕಿಱುಮೊಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮುಖ; ವ್ಯಸನದಿಂದ ಬಾಡಿದ ಮುಖ. 'ಕಿಱುಮೊಗಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊಗ$_1$]

ಕಿಱುಮೊಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು: ಮುಖ ಬಾಡು: ಅನ್ನೆಗಂ ವಸಂತಕಂ ಕಿಱುಮೊಗಂಗೊಂಡು ನಿಡುಸುಯ್ಯುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೩೮ ವ). [ಕಿಱುಮೊಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುಮೊನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತುದಿ; ಹರಿತವಾದ ತುದಿ: ಅಗೆ ಮೂಡುವಂದದಿಂ ತೆರ್ಕೆಗೊಂಡು ಕಿಱುಮೊನೆಯ ಸೆಲೆಗಳೆಡೆ ಕಿಱಿದಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೩); ಕಿಱುಮೊನೆಯ ಮುಗುಳಂಬುಗಳ ಸೈಗಱೆದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಿಱುಮೊರಡಿ, ಕಿರುಮೊರಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಡ್ಡ; ಸಣ್ಣದಿಬ್ಬ, —ದಿಣ್ಣೆ: ಸೋನೆಯ ಕೋಲ್ಗಳ ಪುದುವಿನ ಕಿಱುಮೊರಡಿಯನ್ನನಾದೊಂ ಖಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೯); ವನಭೂರುಹದ ನೆಳಲೆಮಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಪಲ್ಲವವ್ರಾತ ಚಾರುಚಾಮರ ಕಿಱುಮೊರಡಿ ವಿಸ್ತಾರಪೀಠವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೮). **ಕಿರುಮೊರಡಿ**: ಉದಿಸಿದ ಸಮೀರದುತ್ಕಟದಿ ಕಿರುಮರುಡಿ[ಮೊರಡಿ] ಚಯ ನೆಲವೆಣ್ಣು ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾ ಮುದದಿಯಾಡುವಳೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೀಳ್ಬೆಲ್ಲಿದವು ಕೆದರಿ (ನವಮೋ. ೨೫-೬೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊರಡಿ$_2$]

ಕಿಱುಮೊಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮೊಲೆ; ಸಣ್ಣಮೊಲೆ: ಕಿಱುಮೊಲೆಯ ಚೆಲ್ವು ಪೊಂಗೊಡದ ಚೆಲ್ವಂ ತಳೆಯೆ (ಅಜಪು. ೪-೭); ಬಾಲೆಯರುರದೊಳ್ ಕಿಱುಮೊಲೆ ಮೇಲುದು ನಸುದೊಲಗೆ ತೋರ್ಪ ತೆಱದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊಲೆ$_1$]

ಕಿಱುಮೋಹ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಮೋಹ; ಅಲ್ಪ ಪ್ರೀತಿ: ಕಿಱುಮೋಹವ ಮಾಡಿದಂಗನೆಯರ ಹದಿನಾಱು ಸಾವಿರವನುಳ್ಳವನು ದೂಱಿಗೆಣಿಸ ದಾಡಿದನು ಹಾದರವನು(ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೯೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೋಹ]

ಕಿಱುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರಮಂಗಿನಾಡ ಮೇಗೆ ವನ್ದೊಡೆ ಕಿಱುರ ವಿಯಯಮ್ಮನ್‌ಗಬ್ಬರನಾನ್ತು ಬರೆ (ಮೈಅಂ. ೧೯೨೬, ೬೩-೨; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕಿಱು$_2$ + ಊರ್]

ಕಿಱುವಂಗಕ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊದೂರ ಪೊಲ ಮೆರೆ ಮೂಡ್ಯದೆಸೆ ಎಲವೆ ಕಿಱುವಙ್ಗಕ್ಕೆಱೆ ತೆಂಕಾ ಅವರುಳ್ಳಡುಗಲ್ಲೆ ಮುಜ್ಜನ್ದಿನ್ನದುಗಲ್ಲೆ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೭-೬೩; 850). [ಕಿಱುವಂಗರ್$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕಿಱುವಂಡಿ, ಕಿರುಬಂಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಂಡಿ; ಸಣ್ಣಬಂಡಿ: ಕಿಱುವಂಡಿಯೊಳೆರ್ದ ನಂಬಿಯಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ . . . ಬಂದು (ನಂಬಿರ. ೨-೨೭). **ಕಿರುಬಂಡಿ**: ಅವಳು . . . ಕಿರುಬಂಡಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೇರಿದಳು (ಪುನರು. ೩೩೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಂಡಿ]

ಕಿಱುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಕ್ಕಿ; ಚಿಕ್ಕಪಕ್ಷಿ: ದಿಬ್ಬರೆಯ್ದೆ ಪರ್ದಿಜಗೆ ಸುರುಳ್ವು ಬೀೞ್ವ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವೊಲುಗ್ರವಿರೋಧಿನಾಯಕರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡು: ಸುೞಿಗಾಳಿಗೆ ಸುೞಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೩೪). [ಕಿಱುವಕ್ಕಿ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಕಿಱುವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚಿಕ್ಕ ಬಕ್ಕೆಹಲಸು: ಪರೀಕ್ಷಿತಂಗೆ ಮುಂದಡಸಿದುದೊಂದು ಸರ್ಪ ಕಿಱುವಕ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣನೋಳಿರ್ದು ಮಾತನಂ ಮಡುಹದೆ? (ಕಱಿಕಂ. ೨೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಕ್ಕೆ]

ಕಿಱುವಗು, ಕಿರುಮಗು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಬಾಲಕ. **ಕಿರುಮಗು:** ಅಡಿಗೆಮನೆ ಕಾಯುತಿದೆ ಕಿರುಮಕ್ಕಳಳುತಿಹರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೭-೩೯೪). **ಕಿರುವಕ್ಕಳ್**(ಬಹುವ): ಕಿಱುವಕ್ಕಳುಮಾ ಮೂಗರುಮಱುಪಲ್ಕಱಿವರ್ ವಿವೇಕಮಂ ಮಾತುಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೯). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಗು]

ಕಿಱುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನಡಿಯಿಡುವ ಕಿಱುವಜ್ಜೆ (ಸೌಂದಪು. ೩-೧೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕಿಱುವಟಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಆಲದಮರ: ಆ ಪಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಣ ಕಿಱುವಟಿ ತೆಂಕ ಬಣ್ಣಲ್ವಱಲ ಸೊಣೆ ಅನ್ತೆತೆಂಕ ಅತ್ತಿಯೋಡು ಪಳ್ಳಂ (ಎಇ. X, ೬೭-೯೨; 872). [ಕಿಱು$_3$ + ವಟಿ?]

ಕಿಱುವಟ್ಟೆ, ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ. 'ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ:** ೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ; ಅಪಮಾರ್ಗ: ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕಿಱುಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಕಾಡು ಹೊಕ್ಕು, ಕಮರಿಯ ಬಿದ್ದು ಬಳಲುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಘನವ. ೪೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಚಂಡವಿಕ್ರಮನಾ ಗಹನದ ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಂಡೆಯ್ದಿದನಾ ಕ್ಷಣಕೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೯). [ಕಿಱುವಟ್ಟೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುವಡಿ (ನಾ). ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಯ. 'ಕಿಱುವಡಿಗಾಲ' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಚಿಱುವಟ್ಟ, ಚಿಱುವಡ]

ಕಿಱುವಡಿಗಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಕಾಲ; ಬಾಲ್ಯ: ಒಡನಾಗಳೆನಿಬರ್ ಕಿಱುವಡಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆನಿಬರೆಡವರೆಯದ ತನ್ನೆಡೆಗಳೆನಿಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡೆವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧); ಕಿಱುವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಗಾಲದಂದುಱಿದೆನೋಪಳನಾನವಳಂದೆ ಗಂಡರಂ ಪಱೆವೊಱಿನಾ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾ]ಗೆ ಮಾಡುವಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೪). [ಕಿಱುವಡಿ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಿಱುವದ (ನಾ). ಕೊಂಚ ಹದವಾದುದು; ನಸು ಮಾಗಿದುದು; ಸ್ವಲ್ಪ ಪಕ್ವವಾದುದು; ಕಿಱುವದದ ಕಟಮೆಯೊಳ್ ಪೂತೊಱಗಿದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲಲರ ರಜಮುಮರ್ದಿರೆ ಪಣ್ತುಱುವ ತೆನೆದುಱುಗಲೆಂದಗಿದೆಱಗುವ ಗಿಳಿವಿಂಡು ಬಂಜೆವಡಿಪುದು ಬಗೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೪). [ಕಿಱು$_3$ + ಪದ$_1$]

ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು: ಆಲಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ಮೊಟ್ಟಿಎ ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ಮೊಟ್ಟಿಎ ಕಱಿದಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ಮೊಟ್ಟಿಎ (ಇಅ. XVIII, ೩೬೮-೨೫; 3ನೆಯ ಶತ. ಕೃಶಾ). [ಕಿಱುವದಿ + ಕಾಲ್$_2$]

ಕಿಱುವನಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹನಿ; ತುಂತುರು: "ಪೃಷಿತಂ ಪೃಷತಮೆನೆ ಕೆದರ್ದ ಕಿಱುವನಿಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೫); ನೀಟ್ದು ಕೆಳ್ಗಾಲಗೆಯಿಂ ಸಾಲಿಕ್ಕುತುಂ ಲೋಳೆಯ ಕಿಱುವನಿಯಂ ಯಾನದಿಂ ಕಾರ್ಶ್ಯಮಧ್ಯಂ ಮಿಗೆ ಬೀಟಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೪); ಬಲುವಿಷದ ಕಿಱುವನಿಯ ಹಾವಿನ ಮಳೆಗೆ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರದಲಿ ತನ್ನಯ ದಳಕೆ ಹಿಡಿದನು ಕೊಡೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಪನಿ$_3$]

ಕಿಱುವರಣೆ (ನಾ). (?): ಕಡೆದ ಚುಂಬಿತಗಳಪ್ಪ ಕಿಱುವರಣೆಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳ್ತೊಂದಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವ (ಏಕೋಪು. ೩-೧೮). [?]

ಕಿಱುವರಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹರಳು; ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲು: ತಲೆದುಱುಗೆಯ ಮಾಣಿಕದ ಕಿಱುವರಲ್ಗಳಂತಿದರ್ ಸಹಕಾರಕೋರಕಂಗಳೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೩). [ಕಿಱು$_3$ + ಪರಲ್]

ಕಿಱುವರೆಯ, ಕಿರುವರೆಯ, ಕಿರುಹರೆಯ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಸಣ್ಣಪ್ರಾಯ: ಕಿಱುವರೆಯದ ಶುಭಲಕ್ಷಣದಱಿಕೆಯ ಸತ್ಕುಲದ ಮತ್ಸ್ಯಯುಗಲಮಂ ತಾಸಱಿಸಲ್ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೩); ಕಲಿಸಿದವನೋ ಕಾಮತಂತ್ರವನೊಲಿಸಿದವನೋ ಕಿಱುವರೆಯದಲಿ ಸಲಿಸಿದವನೋ ಮುನ್ನ ನೀನೆನ್ನವರ ಸಲಿಗೆಗಳ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೦). **ಕಿರುವರೆಯ:** ೨. ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವನು: ಪರಿಕಿಸಲು ರೂಪುರೇಖೆಯೊಳೊಂದು ಕುಂದಿಲ್ಲ ಕಿರುವರೆಯನಾತ ಸಮಪ್ರಾಯಸ್ತನೀತ (ನವಮೋ. ೨೭-೩೭). **ಕಿರುಹರೆಯ:** ೧. ಯಜಮಾನನ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಿರುಹರೆಯದ ಗಡ್ಡವಿಲ್ಲದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿನ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ . . . ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೦೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಪರೆಯ]

ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿರುಬಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಚಿಕ್ಕ ಬಲೆ: ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ನಡೆವಲೆ ಪೆರ್ವಲೆ . . . ಎನಿಪ್ಪುವೆಸೆದುದಾ ಬೇಂಟೆಗರೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪). **ಕಿರುಬಲೆ:** ಕಿರುಬಲೆ ಹೆಬ್ಬಲೆ ಮಿಣೆಯು ಹುಲಿಯ ಬೋನು . . . ಮುಂತಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತೆರಳಿದರಾ ಬೇಟೆಯವರು (ಸೌಗಂಪ. ೨-೩೦). [ಕಿಱು$_3$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಿಱುವಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಳೆ; ತುಂತುರು ಮಳೆ: ಎಸೆವ ಲಿಂಗಾಂಗಣಕೆ ಸಮ್ಮಾರ್ಜಿಸುವ ಕಿಱುವಳೆ . . . ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿ ನಡೆತಪ್ಪ ಹೊಸಪರಿಯ ಸಸ್ಯಂಗಳುಂ (ಬಸಪು. ೧೯-೬೯). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕಿಱುವಳ್ಳ(ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳ; ಸಣ್ಣಕುಂಟೆ; ಪಲ್ವಲ: ಕೊಳಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಕ್ಕೆಳಸುವುದೆ ಹಂಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೬). ಕಿಱುವಳ್ಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಱುವಳಂ] ಕ್ಷೀರನೀರಾರಮಂ . . . ಮೆಚ್ಚದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೨೪). [ಕಿಱು$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಕಿಱುವಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ: ನಾವಱಿಯೆ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೆಂಬ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಯಿದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩); ವರ ಕಾಸಿ ಕೇತಾರ ಹಂಪೆ ಪರ್ವತ ಮುಖ್ಯ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಕಿಚೆಯಲ್ಲಿದು ಧರೆಯಱಿಯೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಯಿಂದೆನಲ್ಕೆ (ರಾಘಚ. ೧೫-೫೦). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಱದೊಱೆನದೀ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ ತಾಮರಮುಗೆ ಪಾನುಂಗಲ ಕಿಱುವಳ್ಳಿ ಜಾಳವೂರು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಗ್ರಾಮಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ (ಎಇ. V, ೨೦೪-೬೮; 757). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಿಱುವಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಳ್ಳಿ; ಚಿಕ್ಕ ಲತೆ: ಕಿಱುವೊಱೆಯನಾನಲಱಿಯದ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಯ್ತು ಬಲ್ಗಾಯ್ ಪೊಱೆಯೇ (ಚಿಕವಿ. ೪-೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಿಱುವಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮರಿ; ಎಳೆಯ ಮರಿ: ಗಱಿ ನೆಱೆಯದ ಕಿಱುವಱಿಗಳನಿಱುಂಕಿ ಪಕ್ಷದೊಳೆ ಪಾಱಲಾಱದೆ ಪಿರಿದುಂ ಮಱುಗುವ ಮರಾಳಿಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೮). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಱಿ]

ಕಿಱುವಱುಗುಲ್(ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹರುಗೋಲು; ಸಣ್ಣ ದ್ರೋಣಿ: ಪೊಸಪೂರದೊತ್ತಿನೊಳ್ ಸುೞಿವ ಕಿಱುವಱುಗುಲೆನಿಸಿ ತುಱುಗೆಮೆಯ ತೆರ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೊಳಂಗೊಳ್ವ ಕಣ್ಣೀರೊಡನೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ತರಳ ತಾರಕಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ). [ಕಿಱು$_3$ + ಪಱುಗುಲ್ (< ಪಱಿಗೋಲ್)]

ಕಿಱುವಾಗಿಲು, ಕಿರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲು; ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು: ವೈಡೂರ್ಯವೆಸಕಮಾಂತಿರುವ ಕಿಱುವಾಗಿಲುಗಳಡಿಗಡಿಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪). **ಕಿರುಬಾಗಿಲು:** ಬಿಗಿದರು ಬೀಗವ ಕಿರುಬಾಗಿಲಿಗೆ (ಕವಿಸೋ. ೧೫-೧೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕಿಱುವಾನಿಸಿಕ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪ ಮನುಷ್ಯ : ಪಸರಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪಸಹಸ್ರದಿನಾಸೆವಡಿಸುತಿರ್ಪುದು ಕಿಱುವಾನಿಸಿಕರ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಾಜದೊಳೆ ಸುಲಭಮೆನಿಸಿರ್ದ ಮದನಲಾಘವಮೀಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೯೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಾನಿಸಿಕ]

ಕಿಱುವಾಯ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿ : ಕೆಯ್ದುಡಿಪಿ ಕಿಱುವಾಯ್ಗೆಯ್ದು ಜೋಲ್ವಾಲಗೆದೋರ್ದು ಪಾಡುವುದುಮೊಳ್ಳಿತ್ತಲ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೨೪–೨೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಱುವಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲ ಅಥವಾ ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು (?) : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯ[ಂ]ಣ್ಣಗಾಗ್ಗವುಣ್ಣುಗಳುಂ ಹನ್ನಸು ಕಿಱುವಿಟ್ಟು ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಎಸ್ಸಿವರೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೩–೪೦ ; 1113). [ಕಿಱು ? + ಪಿಟ್ಟು]

ಕಿಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಧ್ವನಿಮಾಡು (?) : ಸುರತ ದೆಡೆಯೊಳ್ಪೆಮರುಣ್ಮದನ್ನೆಗಂ ಮೆಯ್ಮಱಿದ್ ಸ್ವೈಕನಿರದನ್ನೆಗಂ ಸರಸಿಜಾನನೆ ಕಿಱುವಿಡಿ[ದ]ದನ್ನೆಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱುವಿಡಿವಳ್ವೇಗ]ಂ . . . ಪುರುಷ ನಾಥನುಂ ಪೇೞೆಂತು ನಂಬುವಂ ಕೂರ್ಕಳೆಂದು ನೀರೇರುಹದಳ ನೇತ್ರೆ (ಮದಚ. ೧೧–೫೫). [?]

ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುಬಿದಿರು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಿದಿರು; ಚಿಕ್ಕ ಬಿದಿರು : ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುವಲೆ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಱುಬಿದಿರು** : ಕಿಱುಬಿದಿರುಗಳ ಕಂಟಕಿಗಳು ನೆಯ್ದುಕೊಂಡಿಱುಹೆಗೆ ದಾರಿಯ ಕೊಡದೆ ಮುಸುಕಿಹುವು (ಕಂಪವಿ. ೧೮–೪೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಕಿಱುವೀಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪೀಲಿ; ಚಿಕ್ಕ ನವಿಲುಗರಿ : ಕಿಱುವೀಲಿ ಕಣ್ಣೆಱೆಯೆ ಸೋಗೆಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೪೪); ನಿಂಬಮಾಲೆಯ ಕಿಱು ವೀಲಿಯ ಪೆಂಚೆಯದ ಕೇಶಬಂಧದೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪–೮೦ ವ); ನೆಱೆದಂಗಂ ನೇಲುವ ಬಣ್ಣದುಡೆ ಕಿಱುವೀಲಿಯ ದಂಡೆ ಪಣೆಯೊಳ ಮರ್ದಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಪೀಲಿ]

ಕಿಱುವೀಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆಗಂಬೊಂದುರಿಗಂ ಕಾಱು ಕಿಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ ಕೀರಂಜಂ ಹರಡೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಕಿಱುವು (ನಾ). ಕಿರಿದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವಿಕೆ (?) : ನಿಲವ ನೋಡಲು ಲಕ್ಷಯೋಜನದಳತೆಯಲ್ಲಿಹ ಮೇರುಗಿರಿ ನಿಚ್ಚಳದಲಿಕೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಧರಿಸಿಹುದರಿದೆ ಕಿಱುವಿನೊಳು ಸುಲಲಿತದ ಸಾಸಿರದ ಸಂಖ್ಯೆಯನೊಲಿದು ಧರಿಸಿಹೆವೆನುತಲಲ್ಲಿಯ ವಿಲಸದುಪವನ ಕಂಟಕಿ ಗಳೊಪ್ಪಿಹವು ಫಲಭರದಿ (ಕೋಗಯ. ೪–೫೦). [ಕಿಱು$_2$ + –ವು]

ಕಿಱುವುಣಸೆ, ಕಿಱುಬುಣಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಱುವುಣಸೆಯ ಬಯಿಳಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೦–೫ ; 958). **ಕಿಱುಬುಣಸೆ** : ಮೇಲಣ ಕಿಱುಬುಣಸೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫–೨೨ ; 1667). [ಕಿಱು$_2$ + ಪುಣಸೆ]

ಕಿಱುವುಲಿ, ಕಿಱುಬುಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹುಲಿ; ಚಿರತೆ; ಕಿರುಬ : ಅವಜ್ಜಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನೆಲನಂ ಹತ್ತಿ ಹಣುಗಿ ಜುಣುಗಿ ಜೂಜಾಡುವ ಕಿಱುವುಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜುಣುಂಗಿ ಜಾಱುವ ಕಿಱುಉಲ್ಲೆ]ಗಳುಮಂ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೯); ಕಿಱುವುಲಿಯ ಜೋಡಂ ತೊಟ್ಟಂತಿರಿಟ್ಟೆಳ ಮಾಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯ ವ). **ಕಿಱುಬುಲಿ** : "ತರಕ್ಷು, ಮೃಗಾದನ" (ನಾಚರಾ. ೩); ಕಿಱುಬುಲಿ ಜೋಡಣಿಕ್ಕಿದವೋಲು ಮುಗಡೊಳು ತುಱುಗಿದ ಬಿಂದು ಸಂದಣಿಸಿ ನೆಱೆ ಮಾವುತರೇಱೆ ಬಂದರಂದಾನೆಯ ತಱುಬಿ ನಿಂದಾಸ್ಥಾನಕಾಗಿ (ಅನಂಚ. ೨–೩೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಪುಲಿ]

ಕಿಱುವುಸವೂರು, ಕಿಱುವುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಡ ನಾಬ್ಗಾಮುಣ್ಡಂ ಕಿಱುವುಸವೂರುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೨ ; 910). **ಕಿಱುವುಸೂರ್** : ಕಿಱುವುಸೂರ್ ಪೆರ್ಗ್ಗಲಿಯದ ಬಜಯಿತ ಗಾವುಣ್ಡನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩–೪ ; 993). [? + ಊರ್ಬು (< ಊರ್)]

ಕಿಱುವೆಂಚೆ (ನಾ). = ಕಿಱುವಳ್ಳ : ಅಪಾರ ದುಗ್ಧಸಾಗರದೆ ವಿಹಾರಿ ಪಂಚೆ ಕಿಱು[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವೆಂಚೆಯ ವಾರಿಗೆ ಚಿತ್ರಮೀವುದೇ (ವೃಷವಿ. ೮–೧೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಂಚೆ]

ಕಿಱುವೆಟ್ಟು, ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ, ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟ ; ಗುಡ್ಡ : ಕಿಱುವಟ್ಟನೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಬೇವು ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪). **ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ** : ಲಗ್ಗೆಯ ರಥ ಹರಿವಾಗ . . . ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ ಬಡಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗಾಗಿ ನೆಲಸಮವಾಯ್ತು (ಭರತೇ. ೨೩–೫೨). **ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು** : "ಪಾದಾಃ, ಪ್ರತ್ಯಂತಪರ್ವತಾಃ – ಈ ೨ ಕೆಲದ ಕಿಱುಬೆಟ್ಟುಗಳ್" (ಚಲಾಯು. ೨೮–೧೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಱುವೆಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು ; ತರುಣಿ : ಮಿಱುಗುವ ಮಿಸುನಿಯಂದದೆ ರಂಜಿಸಿತಾ ಕಿಱುವೆಣ್ಣ ರಮ್ಯ ನಾಸಿಕವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೬).

ಕಿಱುವೆಂಡಿರ್ (ಬಹುವ) : ಕಿಱುವೆಂಡಿರ ಕೇಳಿಗೆ ಸಮೆದ ಮಣಿರಾಟಳದಿಂದಿಂಬುವೆತ್ತು ವಸಂತರಾಜನ ವಿಳಾಸಮಂಟಪದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೫ ವ). [ಕಿಱು$_2$ + ಪೆಣ್]

ಕಿಱುವೆರಲ್, ಕಿರುಬೆರಳು, ಕಿಱುವೆರಲು, ಕಿಱುವೆರಳ್, ಕಿಱುವೆರಳು. (ನಾ). ಸಣ್ಣಬೆರಳು ; ಕಿಬ್ಬೆರಳು : ಕಿಱುವೆರಲುಗುರಿಂದೆ ಬೈತಲೆ ದೆಗೆದಾಗ ಮಱುದುಂದಿಗುರುಳ ಮಾನಿನಿಗೆ ತುಱುಬನಿಕ್ಕಿದರು (ನೇಹತ. ೨೩–೨೯) ; ಎಳದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರ ಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೧) ; ಕಿಱುವೆರಲಿಂ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿದ ಪೆರ್ಮೆಯಿಕೆಮ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೫–೧೧೭). **ಕಿರುಬೆರಳು** : ಅವಳು . . . ಕಿರುಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ಬರಹವನ್ನು ತಿದ್ದಿದಳು (ಬದುರಿ. ೧೭೦). **ಕಿಱುವೆರಲು** : ಅದು ಶಿವೆಯ ಕಿಱುವೆರಲಿಗುಂಗುರವಾಗಲು (ಚಿಬಸು. ೭–೧). **ಕಿಱುವೆರಳ್** : ಅಳಿವಲ್ಲಿ ಕಿಱುವೆರಳ ಮೊಳನರಸ್ಮಿಯೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೯೫–೯) ; ಮಾಮರದೋಳಿಪ್ಪ ನಿರ್ಯಾಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಿಱುವೆರಳುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೯). **ಕಿಱುವೆರಳು** : ಕೋ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ನೀನೆಂದು . . . ನಿಜನಂದನನ ಕಿಱುವೆರಳಗಿಟ್ಟು (ತೊರರಾ. ೨–೪–೫) ; ಮೆಳೆಸಿದ ವೀಣೆಯನಱಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾ ಶ್ರುತಿಯ ಕಿಱುವೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮಿಡಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆರಲ್]

ಕಿಱುವೆರಲು 'ಕಿಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುವೆರಳ್ 'ಕಿಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುವೆರಳು 'ಕಿಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುವೆಲರ್. (ನಾ). ನಸುಗಾಳಿ ; ಮೆಲುಗಾಳಿ ; ಮಂದಮಾರುತ : ಕಮ್ಮೆಲರ್ಗಳಂ ಸೂಱೆವಿಡುತೆ ಕಿಱುವೆಲರೊಳೆತ್ತಲುಂ ಸಾರಿಸುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩) ; ತಮ್ಮುತ್ತಣಿಂ ಕಿಱುವೆಲರ್ ಸೋಕೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧–೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಎಲರ್]

ಕಿಱುವೆಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸ ; ಸುಲಭ ಕಾರ್ಯ (?) : ಎನ್ನ ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದೆಱುವೆಸನಾಗಿಯುಮಿಂತಿದು ಕಿಱುವೆಸನೆನಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಿಱುವೆಸಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು ; (ಹೂವಿನ) ಸಣ್ಣ ದಳ : ಬೆಳುವು ನೆಱೆಯದ ಕಿಱುವೆಸಳ ನೆಯ್ದಿಲುಗಳೇ ಮಡದಿಯ ಕುಡಿತೆಗಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸವು. ೪-೨೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್)]

ಕಿಱುವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊಳವು : ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ ಕಿಱುವೆಳಗು ಕೆದಱೆ ಕರವೊಸೆದಿರ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ಕುಂ] (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಿಱುವೆಳ್ಗುಂದೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ಗುನ್ದೂರುಂ ಕಿಱುವೆಳ್ಗುಂದೂರುಂ ಸತ್ತಿಯೂರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೫೫-೬ ; 970). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಳ್ಗುಂದೂರ್]

ಕಿಱುವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ; ನಸುಬೆಳುದಿಂಗಳು : ಮಿಱುಪ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಸುಪ್ಪಳಗು ಕಿಱುವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕಱೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ವ). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಕಿಱುವೆಳ್ಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಿಳಿಯ ಮೋಡ : ಭಗಣಂ ಬಳಸಿರೆ ಕಿಱುವೆಳ್ಮುಗಿಲೊಪ್ಪುವ ತೆಱದೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಳ್ಮುಗಿಲ್]

ಕಿಱುವೆಱೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : ನಗೆಗಣ್ಣಿಯ್ದಿಲ ನಮುರ್ದಪ್ಪಿದ ಕಿಱುವೆಱೆಯೋ . . . ಎನೆ ಕಣ್ಬಗೆಗೊಪ್ಪಂಬಡೆದುದು ನೊಸಲ್ (ಜಯುಕಾ. ೩-೪೯) ; ಮಿಱುಪ ಕಿಱುವೆಱೆಯ ಬಾಂದೊಱೆಯ (ಲೀವಣ. ೧೦೩-೧) ; ನೆಱೆವೆಱೆಮೊಗದೊಳ್ ಪೊಣ್ಮಸೆ ಕಿಱುವೆಱೆ ಸಿರಿವೆಣ್ಣನೊಲ್ದು ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೫-೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಪೆಱೆ]

ಕಿಱುವೆಟ್ಟುಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಱುವೆಟ್ಟುಗರಾಪನ್ನಿರ್ವರ್ಗಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೩ ; 800). [?]

ಕಿಱುವೇಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ ; ಸಣ್ಣಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬೇಟೆ (?) : ಬಲ್ಮೆಗಂ ಬಸನಕ್ಕಂ ಸವಿಯಪ್ಪ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯುಂ ಪೆರ್ವೇಂಟೆಯುಮಲ್ಲದುೞಿದ ಬೇಂಟೆಯಂ ಬೇಂಟೆಯೆನ್ನೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ) ; ಕಿಱುವೇಂಟೆಯ ನಾಯ್ಗಳಿಂದಮಟ್ಟು ಪಟ್ಟ ಪೆರ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗವಿಸಿ ಬೆಳ್ಪೋಟಮೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨ ವ) ; ಪೆರ್ವೇಂಟೆ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯಾವರವೇಂಟೆಯೆನಲ್ ಮೂಱುವೇಂಟೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದಿರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೯೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೇಂಟೆ]

ಕಿಱುವೊಱೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೊರೆ ; ಅಲ್ಪಭಾರ : ಕಿಱುವೊಱೆಯನಾನಲಱಿಯದ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಯ್ತ ಬಲ್ಗಾಯ್ ಪೊಱೆಯೇ (ಚಿಕವಿ. ೪-೬). (ಕಿಱು$_2$ + ಪೊಱೆ]

ಕಿಱುಸುಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರಧರ್ಮ್ಮಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮುನಳಿಪಿಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯ ; 1114) ; ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣ ಕಿಱುಸುಂಕ ಗರಡಮುಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯುಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೩೫-೩೬ ; ?). [ಕಿಱು$_2$ + ಸುಂಕ]

ಕಿಱುಸುರಿಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ ; ಚಿಕ್ಕಕತ್ತಿ : ಪುಗುವಾಗಳ್ ಜವನಂತುಟು ಕಿಱುಸುರಿಗೆಯೊಂದನಾರ್ಪಿಂ ಬಲಗೈಯ್ಯೊಳ್ ತಳೆದು ಪೊಕ್ಕು (ದಶಕು. ೮-೩೨೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಸುರಿಗೆ]

ಕಿಱುಸೂಜಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಸೂಜಿ ; ಚಿಕ್ಕಸೂಜಿ : ಕಾಮಂ ಕಿಱುಸೂಜಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳೋ (ಜಯುಕಾ. ೪-೧೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಸೂಜಿ]

ಕಿಱುಸೋದರ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ತಮ್ಮ : ಕಿಱುಸೋದರಂ ಕೂಡಿ (ಮೈಅಂ. ೧೯೪೪, ೧೩-೩ ; 1036). [ಕಿಱು$_2$ + ಸೋದರ]

ಕಿಱುಳ, ಕಿರುಳ, ಕಿರುಳು, ಕಿಲ್ೞ, ಕಿಱುಳು (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು ; ಮರಿ : ಗಜಾವೊಯ್ಯದ ಕಣ್ದೆಱೆಯದ ಕಿಱುಳಂ ತನ್ನೊಡೆದ ತತ್ತಿಯೊಳ್ ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಮಡಲದೊಂದು ಶರಭಂ ಬಿಱುತೋದಿಕು ಸತ್ವನಿಧಿಯ ಶೈಶವಮಿಳಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩). ೨. ಕಿರಿಯ ; ಮಗು : ಚಿತ್ರದ ಲಂಪಿನಿಂ ಕಿಱುಳನಂತಿರಲೆನ್ನಯ ಮಾಯ್ದ ಕಾಲ್ಗಳಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಚುತಮಿರ್ದನ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೧೮) ; ಅದಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡರೆಲ್ಲಮತಿವೀರರ್ . . . ಕಿಱುಳ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರೆಲ್ಲಂ ಪಂಡಿತರ್ (ಅನಂತು. ೧೧-೧೨). **ಕಿರುಳ** : ೨. ಕಿರುಳರಂ ಪಡೆಯೆ ಭೂವರನುಮಮನರಸಿಯುಂ ಪರಮೇಷ್ಠಿಯಂ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದು (ದಿಲೀಚ. ೧-೨೫) ; ನೀಂಗೈದ ಕಜ್ಜಮಂ ಕಿರುಳರೆಸಗುವರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೯-೩೮೦). **ಕಿರುಳು** : ೩. ಮೊಳಕೆ ; ಮೊಳೆ ; ಅಂಕುರ : ಕೂಳೆಗೆ ಕಿರುಳು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಲ್ೞ** : ಕರು, ಕುನ್ನಿ, ಮರಿ . . . ಕಿಲ್ೞ, ಪಡ್ಡೆ, ಮಗು, ಹುಡುಗ (ಕಂನುಹು. ೮೧). **ಕಿಱುಳು** : ಪೂತನಿಯಂತೆ . . . ಮಾಕಾಳಿ ನೆಱೆದ ಕಾಕಾಕಾರದಿಂ ಬಂದೆಱಗೆ ಹೊಱಜಗಲಿಯಲಿ ಮಲಗಿದ ಕಿಱುಳೆ ಹೊಡೆದೊತ್ತಿದನು ನಖ ಮುಖ ಪಕ್ಕವೆದೆ ಮುಱಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೨). [?. / ತಮಿ. ಚಿಱುವಲ್]

ಕಿಱುಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಳು ; ಹುಡುಗಿ : ಕಿಱುಳೆಯತಿಮುಗ್ಧಮತಿ ಮುಂದಱಿಯದವಳ್ ಸೂಡೆ ಮಾಲೆಯಂ (ಮಹಾಸೀ. ೫-೩೮). [ಕಿಱುಳ + -ಎ$_3$]

ಕಿಟ್$_1$ 'ಕೀಟ್$_1$' ನೋ.

ಕಿಟ್$_2$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕೆಟಿಗು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಿಟ್ಕಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕೆಟಿಗು]

ಕಿಟಿಂಗು (ನಾ). ಗೆಣಸು : "ಕಿಟಿಂಗೆನೆ ಗೆಟಿಸುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿೞಙ್ಙು ; ತುಳು. ಕಿರೆಂಗ್, ಕೆರೆಂಗ್]

ಕಿಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ (?) : ಉಜ್ಝುತ್ರ್ತಮ್ಮಾ ಕೆಱೆಯಾ ಕಿಟಿಗೆ ಮತ್ತ ಕ್ಕೆಯ್ಯುಂ ಇರ್ಪತ್ತುತೋರ್ಣ್ಣಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೬-೯ ; ೨ನೆಯ ಶತ). [< ಕೆಬಿಗೆ ?]

ಕಿಟಿಲಸುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಕುಮ್ಬಿಸೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಜ್ಗನ್ದರಸುಮ್ಮಾರಮಯ್ಯನುಕಿಟಿಲಸುಱೊಡೊಳ್ರಾಜಮಾರಮಯ್ಯತ್ತಲ್ಕೆಯ್ಯುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೬ ; 876). [?]

ಕಿಟಿಲೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಶಿವಮೂರ ಮಣಲಿ ಅರಸ ಕೂಪ್ಮಡಿ ಕಿಟಿಲೆನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XIV, ೨೫೨-೩ ; 750). [ಕಿಟಿಲ್$_0$ + ನಾಡು]

ಕಿಟಿವ, ಕಳವ, ಕೆಟಿವ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದವನು ; ಮುದುಕ : "ಕಿಟಿವನೆನೆ ಮುದುಪಂ" (ಸಂಜೀವ. ೪). **ಕಳವ** : ಕಳವರ್ಕಳ ನಂಟರ್ದಂ ನಡೆಯಂ ಕಟ್ಟದಾರಿಯೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೨-೨೬). **ಕೆಟಿವ** : "ಕೆಟಿವನೆಂದು ಮುದುಕಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; ಓ ಕೆಟಿವ, ತೆಯ್ ರೆಸಿಯ ! ಸುದ್ದಿಯೇನೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೯೧೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿೞವ]

ಕಿಟಿವಿ, ಕೆಟಿವಿ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದವಳು ; ಮುದುಕಿ : ಇವಳ್ ಕಿಟಿವಿಯನಳವಿಗೆಳಸದೆ ತನ್ನಱಿವಿಂಗಂಗವಿಸಿದಪಳಿದಂ ತವಿಪೆನೆಂದು ಪೊಣ್ಮ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೪೬ ವ). **ಕೆಟಿವಿ** : ನಮ್ಮ ಕೆಟಿವಿ ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ ಭಾರ್ಗವಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೬೯೮). [ಕಿಟಿವ + -ಇ$_2$]

ಕಿಟಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಊರಮ್ಮೂಡಣ ಕಿಟಾರ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ಪಿರಿಯ ಪಾನೆಯೊಳಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಮಣ್ಣುಮ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೬-೧೩ ; 929). [?]

ಕಿೞಾಳ್ 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕಿೞಿನೇ (ನಾ). ಒಂದು ಹೊಳೆಯ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಗೋಡು ವಿಷಯೇ ಕೆಱೆಗೋಡುತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಕಿೞಿನೇನದೀಸೇತುಂ ಬನ್ಧಯಿತ್ವಾ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೩೬ ; 713). [?]

ಕಿೞಿಪು (ಕ್ರಿ). = ಕಿೞಿಸು : ನೃಪತಿ ತಱಿಸಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸಮನಿಸಿದಂದದಿಂ ಕಿೞಿಪಿದಂ ಕುಟಿಲಾಳಕಜಾಳಕಂಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯-೭೨). [ಕಿೞ್$_{1}$ (< ಕೀೞ್$_{1}$) + -ಪು$_{2}$]

ಕಿೞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಿಸು ; ಕೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಟ್ಟದರ್ಭಂಬಂ ಮುನೀಶನಿಳೇಶನಿಂ ಕಿೞಿಸೆ ಸರಲಿಂ ಮುನ್ನ ತದ್ದ್ವಾರದಿಂದಸು ಪೋಪುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೫). [ಕಿೞ್$_{1}$ (< ಕೀೞ್$_{1}$) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಿೞು (ನಾ). ನೆಲದ ತುಂಡು (?) : ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿಯ ಕಿೞು ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬ. ೩೩-೪ ; ?). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿೞ್ = ತುಂಡು, ಚೂರು]

ಕಿೞಿ (ಅ). ಕೆಳಗೆ : ಮೇಲೂರಾ ಕಿೞಿ ಪದಿರ್ಕಣ್ಡುಗಂ ವ್ರೀಹಿ ಭೂಮಿಂ ದತ್ತವ್ಯ [ವಾನ್] (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೬೭-೧೪ ; 459). [< ಕೀೞ್$_{2}$]

ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು, ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು, ಕಿರ್ಗಟ್ಟು, ಕೀೞ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗದ ಕಟ್ಟು ; ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ : ಕಿೞಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿೞ್ಕಣೆ, ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು, ಕಿೞ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು** : ಕೇತಕೀದಳದ ಕುರಲಗಂ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟನೊಳಳವಡಿಸಿ (೧೦೮. ೬-೭೨ ವ) ; ಶೂಲಂ ಡಮರುಮಸಿಫಳಕ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟನೆಸೆವ ಬಾವುಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬) ; ಕಿಗ್ಗಟ್ಟನ ಕಠಾರಿಯ ಹೆಗಲಡಾಯುಧದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೪೩) ; ಮಿಸುಪ ಕೇದಗೆಯೆಸಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟ ಕಟ್ಟ ರಂಜಿಸುವ ಪೂದೇರನು (ಚಬಪು. ೩೫-೬). **ಕಿರ್ಗಟ್ಟು** : ಕಿರ್ಗಟ್ಟನ ಸುರಗಿಯು ಕಟ್ಟಿದ ಚಂದರಿಯ (೧೦೮. ೬-೫೫ ವ). **ಕೀೞ್ಗಟ್ಟು** : ಕೀೞ್ಗಟ್ಟನ ಪೇಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರ್ಗಟ್ಟನ ನೇಣಂ] ಕಿತ್ತು ತೊಡೆಯಂ ಕುಯ್ದು ಕೊಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೨೫ ವ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕಟ್ಟು$_{3}$]

ಕಿೞ್ಕಡಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ : ಕಿೞಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿೞ್ಕಣೆ, ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು, ಕಿೞ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕಡಲ್$_{1}$]

ಕಿೞ್ಕಣೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಗಣೆ, —ಕೋಲು (?) : ಕಿೞಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿೞ್ಕಣೆ, ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕಣೆ$_{3}$ (< ಗಣೆ)]

ಕಿೞ್ಕನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು ; ಬೀರ ನೊೞಂಬ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಿೞ್ಕನಾಡ ಪಿರಿಯ ಬದಿರೂರ ಕಲ್ನಡುಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬ. ೪-೨೧, 930). [ಕಿೞ್ಕ$_{0}$ + ನಾಡು]

ಕಿೞ್ಕವಲ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕವಲು,—ರೆಂಬೆ : ಕಿೞಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿೞ್ಕವಲ್, ಕಿೞ್ಕಣೆ, (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕವಲ್$_{2}$]

ಕಿೞ್ಕವಳಿಗೆ (ನಾ). (ನಮ್ರವಾಗಿ) ಕೆಳಗೆ ಹಿಡಿದ ಕರಂಡಕ : ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿೞ್ಕವಳಿಗೆವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯುಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸಿದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೦). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕವಳಿಗೆ$_{2}$]

ಕಿೞ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕಿೞ್ಕುಂದ ಮಣ್ಡಲಕ ತನಯಯಾ (ಮೈಆರ್. ೧೯೦೮, ೮ ; 700). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕುಂದ$_{3}$]

ಕಿೞ್ಕೆಱೆ^{3}, ಕೀೞ್ಕೆಱೆ^{3} (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗು ; ಕೆರೆಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು : ಕಿೞ್ಕೆಱೆಗುಡಗ ತಾಣಮ್ ನೊಕ್ಕಿಗೋಡುಮಣಲಕ್ಕಿಯಸ್ಕ (ಮೈಆರ್. ೧೯೦೮, ೧೦ ; 700) ; ಕಟ್ಟಗೆ ಗೆಱೆಯ ಕಿೞ್ಕೆಱೆ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ (ಎಕ. II, ೩೫-೫ ; 800) ; ನಿಪ್ಪಳ್ಳಿ ಕಿೞ್ಕೆಱೆ ಮೂನೂಱುಗಣ್ಡುಗಂ ರಾಜಮಾನವಱ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೪೩ ; 943) ; ಸಂತಂ ಕಿೞ್ಕೆಱೆಗಳೊಳೋರಂತಿರೆ ಕೆಯ್ಗಾವವಳ್ಚಿರಂ ನೋೞ್ಪವರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೩). **ಕೀೞ್ಕೆಱೆ^{3}** : ಒಳಗೆಱೆ ಕೀೞ್ಕೆಱೆಯ ಕಳನಿಗಳ್ ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪-೪೩ ; 936). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕೆಱೆ^{3}]

ಕಿೞ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ ; ತಳದ ಕೊಂಬೆ : ಕಿೞಾದೇಶಕ್ಕೆ—ಕಿೞ್ಕೊಂಬು, ಕಿೞ್ಕವಲ್, ಕಿೞ್ಕಣೆ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕೊಂಬು$_{1}$]

ಕಿೞ್ಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ 'ಕಿಗ್ಗ' ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಾನ್ತರಸ [ಪೃ]ಥುವೀ ರಾಜ್ಯದುಳ್ ಕಿೞ್ಗ ಬಟರಿಜ್ಗೆ ಬೆಸಗೆಯ್ವಲ್ಲಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೦-೨ ; 700). [?]

ಕಿೞ್ಗಣ್, ಕಿಕ್ಕಣ್, ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು, ಕಿಗ್ಗಣ್, ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು, ಕಿರ್ಗಣ್, ಕೀೞ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಳಗಣ್ಣು : ಮನಂಗೊಂಡು ನಿನ್ನನೆ ಕಿೞ್ಗಣ್ಣೊಳೆ ನೋಡುತಿರ್ಪನವಂ ಚೇರಮ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೪) ; ಮುಂದೆ ಬಂದವ್ವಳಿಸುತ್ತುಂ ಕುಕ್ಕುರಂಗಳ್ ತೆಗೆಯೆ ಮಿಗೆ ಬಳಲ್ದೊಯ್ಯನಂತಂತೆ ಕಿೞ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗ]ಣ್ಣೊಳೆ ನೋಡುತ್ತ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೮). **ಕಿಕ್ಕಣ್** : ಕೆಲದಿನಿಯನನೋವದೆ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದೊಲವಿನೊಡನೆ ಬೆರೆವಾ ನಸುನಾಣಿಂ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಪ ಬೆಡಗನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯುಕಾ. ೮-೪೩) ; ಅರಸನಾನೋೞಿಗಿಸುತಿದ್ದು ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದ ಅರಸಿಯರುಗಳ ನೋಡಿದನು (ಭರತ. ೪-೧೦೨). **ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು** : ಪಾಲ್ಗಡಲನೊಳಗವಗಾಹವಾಗೆ ಮಿಗೆ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ದೇವೇಂದ್ರ ಬಂದ ಪಸುರ್ಮೆಯ್ಯನೆಡೆಗೆ (ಎಕೋಪು. ೧೧-೭೬). **ಕಿಗ್ಗಣ್** : ಮಳೆಯಿಂದ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಮೈಮುಱಿದು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದೆ ಕಂಡಾಳ್ಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೬) ; ಮದಗಜದ ಪೊರಜು ಪೊಯ್ದೇೞ್ವ ದೊಡ್ಡಮಾರ್ಗದ ಕಿಣಂಗಳಂ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣೊಳ್ ಪದನತ ನೃಪರೀಕ್ಷಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೯). **ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು** : ಕಱುವಳಿದ ತಾಣಕ್ಕೆ ಧೇನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು . . . ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂ ಕಱುವ ನೋಡಿ (ಮನುರ. ೨೧೯-೩) ; ತಾಯಾನನವ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೩೬) ; ಅರಸ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿಯೂ ನೋಡದವನಂತೆ ಆಕೆಯ ಸರಸಲೀಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸಿದ (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೩೧). **ಕಿರ್ಗಣ್**. 'ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು' ಪರಾ. **ಕೀೞ್ಗಣ್ಣು** : ೨. ಕೀಳಾಗಿ ನೋಡುವುದು ; ತಿರಸ್ಕಾರ ದೃಷ್ಟಿ : ಅವನ ಪೂರ್ವ ಸಮಾಜದವರಿಗೆ ಕೀೞ್ಗಣ್ಣಿದ್ದಿರಬಹುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೯೯). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕಣ್]

ಕಿೞ್ಗನದೇವ (ನಾ). ಕಿೞ್ಗ ಎಂಬ ಊರಿನ ದೇವತೆ (?) : ಕಿೞ್ಗನ ದೇವಕೆ ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೫ ; 675). [ಕಿೞ್ಗ + ದೇವ]

ಕಿೞ್ಗನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕಿೞ್ಗನದೇವ : ಕಿೞ್ಗನೇಶ್ವರದಾದೇವರ ಪರಿವರಿಯ ಭಂತವುಂ ಕವಿಲೆಯ ಪಾಲುಮೆಟ್ಟುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೨ ; 675). [ಕಿೞ್ಗ + ಈಶ್ವರ]

ಕಿೞ್ಗು, ಕಿರ್ಗು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರು ; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರು ; ಕುಳ್ಳಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : "ಕಿೞ್ಗಿದನೆಂದು ಗುಜ್ಜಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಕಿರ್ಗು$_{1}$** : ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕಿರ್ಗಿದುವಾಗಿರ್ದ ಮಣಿಮಯ ಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೯ ವ) ; ಭದ್ರಾಸನಯುಗಂಗಳಿನಿತಾನುಂ ಕಿರ್ಗಿದವಾಗಿ ಸಮೆದು ಶೋಭಾಸ್ಪದಮಾದವು (ಮಹಾಸೇ. ೮-೧೦೬) ; ನುರ್ಗಿದುದೆನೆ ತರ್ಗಿದುದೆನೆ ಕಿರ್ಗಿದುದೆನೆ ಜರ್ಗುವಿೞ್ದುದೆನೆ ಪೆರ್ಗತ್ತುವೋರ್ಗದ ಪೆರ್ಗರ್ಗಳವೆನೆ . . . ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೮). [?]

ಕಿಙ್ಗಂಠಿ, ಕೀೞ್ಗಂಟಿ, ಕೀೞ್ಗಂಟಿ, ಕೀೞ್ಗೊಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕುಳಿ, —ಕುಣಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀರ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, —ಬಲಿದಾನ. ☞ ಒಡೆಯನು ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಆತನ ಆಶ್ರಿತನು ತನ್ನ ಯಜಮಾನನ ಹೆಣದ ಕೆಳಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಹೂಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಮನೆಮಗತ್ತಿನ ಅಗರಯ್ಯಂ ನೀತಿಮಾರ್ಗ್ಗಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗೆ ಕಿಙ್ಗಣ್ಡೆಯಾದಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧-೫; 921); ಆತನ ಬೆಳವಡಿಅ ಅಲ್ಲಗಂ ಕಿಙ್ಗಣ್ಡೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೯-೬; 930). **ಕೀೞ್ಗಂಟಿ**: ಈ ಪದ್ಧತಿಗೆ 'ಕೀೞ್ಗಂಟಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಇದು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೀರ ಆತ್ಮಹತ್ಯಪದ್ಧತಿ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೧೨); ಸಾವಿರಾರು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳೂ, ಕೀೞ್ಗಂಟಿ, ಗರುಡ ಎಂಬ ವೀರ ಪದ್ಧತಿಗಳೂ ... ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ. (ನಂಜುಂಡ, ೧೪೮). **ಕೀೞ್ಗಂಟಿ**: ಅರಸನಂ ಜಾಮಿಸಿ ನುರಿವುಕ್ಕಿಱ್ದದಂ ಕಣ್ಡು ಕೀಙ್ಗಣ್ಡೆಯಾಗಲ್ (ಸೌಇಇ. XI-i,೧೧-೧೯; 998). **ಕೀೞ್ಗೊಂಟಿ**: ಮಯ್ದುಮ್ಮ ಕೀಱ್ಗೊಣ್ಡೆಯಾಗಿ ಸತ್ತೊಡೆ ... ಕೊಟ್ಟುದು ಕಲ್ನಾಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦-೯; 998). [ಕಿೞ್$_{2}$+ ಕುಂಠಿ (< ಕುಂಟಿ$_{2}$)]

ಕಿೞ್ಕೈವೆಸ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನವರು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಊಳಿಗದ ಕೆಲಸ: ಪೂಸುವ ದೀಸುವ ಮಡಿಯಂ ಪಾಸುವ ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೆಱೆವ ಕಿೞ್ಕೈವೆಸದೊಳ್ ವಾಸಂತಂ ವಿಟರ್ಗಾದುದು ... ಅಬಲೆಯರೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೪೦). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಬೆಸ$_{1}$]

ಕಿಙ್ಚು 'ಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿಟ್ಟಿ 'ಕೀಟ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಕಿಟ್ಟಿಬಾಳೆಱೆತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು(?): ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯಾನೊಳಗಾಗೆ ಒಡೆಯ ದೊಡ್ಡವಾಡಿಯ ಕಿಟ್ಟಿಬಾಳೆಱೆತ್ತಿ ಘಟಾರಿಗೆ ಬಲ್ಯುಪಹಾರಕ್ಕೆ ದೇವಭೋಗಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. IX (3), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೭-೫೧; 828). [?]

ಕಿಟ್ಟಿಲೆ, ಕಿತ್ತಲೆ$_{2}$, ಕೀಳುದಲೆ, ಕೆಳಂದಲೆ(ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದತಲೆ; ಕುಗ್ಗಿದ ತಲೆ; ಸೋಲು: ತುಱುಪಟ್ಟಯೆಲ್ಲಂ ಕಿಟ್ಟಿಲೆಯುಂ ಕಿಱಂದಲೆಯುಂ ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಮಾದವುದಿದೇನೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). **ಕಿತ್ತಲೆ$_{2}$**: ಕತ್ತಲೆ ಕಿತ್ತಲೆಯಾಗೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಕಂದೆ ಉಳೂಕ ಸೇನೆ ನೆಱೆ ಕಣ್ಗೆಡಲೇಱಿದ ಪೂರ್ವಶೈಲಮಂ ಬಂದರವಿಂದ ಬಂಧು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೧೫). **ಕೀಳುದಲೆ.** 'ಕೀಳುದಲೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೆಳಂದಲೆ**: ಕೆಳಂದಲೆಯಾಗಿರೆ ಪೊರ್ದುವಾನೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೨).

ಕಿತ್ತಲೆಕೆಡದಲೆ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ: ಮಹಾರಾಜಂ ಕಂಡು ಬೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಕಿತ್ತಲೆಕೆಡದಲೆಯಂ ಮಾಡಿಯುಗಳ್ವೇಳ್ದು ನಿರೂಪಿಸಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೬೪ ವ). ಕಿಟ್ಟಲೆಕಿಟಂದಲೆಯಾಗು, ಕಿಟ್ಟಲೆಕೀಟಂದಲೆಯಾಗು = ಅಸ್ಯವ್ಯಸ್ತವಾಗು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಪುರಮಂ ನೆರೆ ಮುತ್ತಿ ಮಹೇಂದ್ರನಿರ್ದೊಡಂತೋಡಲೊಡರ್ಚೆ ಕಿಟ್ಟಲೆಕಿಟಂದಲೆಯಾವವುದೀ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೩); ಇರದೋಡಿ ಬರುತ್ತವಿರ್ದುದಾಕುಳ ಭಯದಿಂದೆ ಕಿಟ್ಟಲೆಕಿಟಂದಲೆಯಾಗಿ ತದೀಯ ಭೂಜನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೨); ಪುಯ್ಯಲಗಾವಳಿ ಕೆಯ್ಯನಿಟ್ಟುದೀ ತೊಟಸಿದ ಪಾಂಗೆ ಕಿಟ್ಟಲೆಕಿಟಂದಲೆಯಾದುದು ಕೂಡೆಪಟ್ಟಣಂ (ಅನಂಪು.೧೧-೬೩); ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಮೂಲಶಿಲಾತಳ ಸಂಧಿದಿಟ್ಟುವಾಕುಳತೆಯ ನಾಳ್ದು ಕಿಟ್ಟಲೆಕಿಟಂದಲೆಯಾದುದು ತರ್ಗಿದಿಗ್ಗಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೬); ಅಂತು ಘಾತಿಚತುಷ್ಟಯಮೆಂಬ ಕಟ್ಟಲೆಕಿಟ್ಟಲೆ ಕೀಟಂದಲೆಯಾಗಿ ನಿರವಶೇಷಂ ಪಡೆಯುಲೊಡಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೧೪ ವ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ತಲೆ$_{1}$]

ಕಿಱ್ತುಊರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱ್ತುಊರಲ್ ವಿಣ್ಣಾರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊ ಪೆರಿಯಡಿಗಳ್ ಕಿಱುಕುಡಲೂರವ್ ಕೆಱೆಯ ಕೆಬಿಗು (ವ್ಯಅರಿ. ೧೯೧೮, ೧೧-೧೯; 5ನೆಯ ಶತ). [ಕಿಱ್ತು + ಊರ್]

ಕಿಙ್ನುಡಿ, ಕೀಳುನುಡಿ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಮಾತು; ಹೀನವಾದ ನುಡಿ: ಏಟು ಭವದ ಕೇಡಡಸುವ ಕಿಙ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೨). **ಕೀಳುನುಡಿ**: ಪೌರಜನ ಜಾಳಿಸುವ ಕಂಬನಿಗಳಲಿ ಬಿಱುನಾಲಿಗೆಯ ಬೈಗುಳಲಿ ಮುನಿಯನು ಕೀಳು ನುಡಿಯಲಿ ಜಱೆವುತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೯-೪೩). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ನುಡಿ$_{2}$]

ಕಿೞ್ನೆಲ, ಕಿನ್ನೆಲ, ಕಿಳ್ನೆಲ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾದ ನೆಲ: ನೀರೆಡೆ ತೋರ್ದಡೆಯೊಳುಂಟು ಪಾೞ್ನೆಲಂ ಕಿೞ್ನೆಲಂ ಲೋಗರೆಂತುಂ ಬನಮಂ ಕಂಡರಲ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೨೨). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಮೃತ್ಯುವುಂ ಆ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂ ಪಿಡಿಗೆ ಕಿೞ್ನೆಲದೊಳ್ ಎಂದುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೨೫); ಅಣ್ಣನನ್ ಮಱ್ಮಾಡಿ ಕಿೞ್ನೆಲದೆ ಕಱುದರೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೦). ಕಿೞ್ನೆಲಕೆ ನೂಂಕಲಿರ್ದ ದಿಱುಪೊಯ್ಲಿನಿಂದಾಳ್ ಕುಡಿಯನೞಱಿದೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೨೬೮). **ಕಿನ್ನೆಲ**: ೧. ಕಿನ್ನೀರ್, ಕಿನ್ನೆಲಂ (ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ.); ಎಲರೆತ್ತಿ ಸುರಿದು ನೀರ್ಕಿನ್ನೆಲದಂತಿರೆ ಪರೆದು ಪುದಿಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೧); ಅರುಣೋದಯಕಮವಿರಳಮಾಗಿ ಕರಂ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಿನ್ನೆಲದೊಳಗೇಱಿಂದುರುಳ್ದ ಸಮಸ್ತಮಹಾರಥ ತುರಗ ಪದಾತಿ ಮತಂಗಮುದ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೧). ೨. ಕಿನ್ನೆಲದ ನಾಗರೇಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕಟ್ಟಿದರೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೯); ಜನ್ನಗುದುರೆಯನಂದು ಕಿನ್ನೆಲಕೆ ಕಪಿಲನುಯ್ಯಲದನರಸುತ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೪-೩). **ಕಿಳ್ನೆಲ**: ೧. "ಕಿನ್ನಲ್ ಕಿಳ್ನೆಲದಲಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬). ೨. ತನಿಯ ನೆರೆ ಕಿಳ್ನೆಲದ ದೀಡಿಂಗೆ ನೀನು (ಪಾರಸಿ. ೨೩-೫೩೧).

[ಕಿೞ್$_{2}$ + ನೆಲ]

ಕಿೞ್ನೆಲೆ, ಕೀೞ್ನೆಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಆ ವಿಮಳಾಪುರೀ ವಿಪುಳಗೋಪುರರಾಜಿಯ [ರತ್ನರಾಜಿ] ಶೋಭಾವಹ ಭೂಮಿಕಾವ್ರಜದ ಕಿೞ್ನೆಲೆಯೊಪ್ಪುವ ಮತ್ತವಾರಣಪ್ರಾವೃತ ಘಂಟಿಕಾವಳಿಯ ನಾದಮನುದ್ಭವಿಸುತ್ತೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೮೩). ೨. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಅಡಿಮಟ್ಟ: ನೆಲಮಾಡದ ಪೊಸದೇಸಿಯ ನೆಲೆಮಾಡದ ಸುರವಿಮಾನಮೆಯ್ದುಲಱಂ ಕಿೞ್ನೆಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ನೆಲ] ಯಾದುವಿವಱ ತೆಱದಿಂ ನೆಲೆಯಾದುವೆ ಸಕಲಜನದ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೮). **ಕೀೞ್ನೆಲೆ**: ತೊಳಗುವ ತೋರ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ... ಲಸತ್ಕಟೀತಟಂ ತಿಳಿವೊಡಿದಲ್ತೆ ಸತ್ಪುರುಷ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಕವಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಕೀೞ್ನೆಲೆಯೆನಿಸಿತ್ತೆನುತ್ತ ಬಲೆ ಚುಂಬಿಸಿದಳ್ ನಿಜಮೂರ್ತಿಚಿತ್ರಮಂ (ದಶಕು. ೧೦-೫೩).

[ಕಿೞ್$_{2}$ + ನೆಲೆ]

ಕಿಱ್ಪಡಿಯಱ (ನಾ). ದ್ವಾರಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠನಾದವನು; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಪ್ರತೀಹಾರಿ: ಆಱೆಪೆ ಮೊದಲವರ್ಗೆ ಕಿಱ್ಪಡಿಯಱರವರಧಿಪಂಗೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೮).

[ಕಿೞ್$_{2}$ + ಪಡಿಯಱ]

ಕಿಱ್ಪಡಿಸು, ಕಿಳ್ಪಡಿಸು, ಕೀಳ್ಪಡಿಸು, ಕೀೞ್ವಡಿಸು, ಕೀಱ್ಪಡಿಸು, ಕೀೞ್ವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳೆನಿಸು; ತುಚ್ಛಗೊಳಿಸು; ಸೋಲಿಸು; ಮೀರು: ಯುಗಾವಸಾನ ಮಹಾಂಬೋಧಿವೇಲಾ ಕಲ್ಲೋಲವಿಲಾಸ ಸಮುಲ್ಲಾಸಪ್ರತಿಭಾಸಮುಮಂ ಕಿಱ್ಪಡಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜನ ಸಭಾಮಂಡಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬ವ). **ಕಿಳ್ಪಡಿಸು**: ಸಂದಣಿಸಿದ ವೃಕ್ಷ ಮೆಯ್ಗಂಪಿನಿಂದ ಶ್ರೀಗಂಧವ ಕಿಳ್ಪಡಿಸಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪-೫೬).

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು : ಬೇಟದಲಿ ಬೀಳ್ಕಾಡಿ ಕಲೆಗಳ ಕೂಟದಲಿ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಸರ್ವಸ್ವವನು ಸೆಱೆ ಕವರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೨); ಆಯತದೋಃಂದ್ರಾರ್ಕರ ಹರಸಖಾಶ್ವಂಗಳಂ ಕೀಳ್ಪಡಿಸುತ . . . ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಬವು. ೪೭-೩೫). **ಕೀಳ್ಪಡಿಸು** : ಬಂದತ್ತು ನಳಿನಸಖ ಸುರಪರ ರಥಗಳಂ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ರಥಸೈನ್ಯಂ (ಚಬವು. ೪೭-೩೬). **ಕೀೞ್ಪಡಿಸು** : ಪಾರಸಿಕನಂ ಪಱಿದು ಪಾರಿಯಾತ್ರನಸುಱಿದು ಹೂಣನಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೮೪); ಶ್ರೀಯಂ ಮದೀಯಂ ಪ್ರಿಯಾಬ್ಧಿನಿಯ ತೊೞ್ತುೞಿ ಮಾಡಿ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿದಂ ತಾನೆಂದು ಕಾಯ್ದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೫೬); ಮಡದಿಯ ಸೆಳೆನಡು ತನ್ನಯ ಬಡತನದಿಂ ಹರಿಯ ಮಧ್ಯಮಂ ನಯದಿಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೬-೬೭); ಸೊರ್ಕಾರ್ಗಳ ಬಂಬಲ್ವೊಟ್ಪೆಯಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿ ಥಮಥಮಧ್ವಾನಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೨). **ಕೀೞ್ಪಡಿಸು**: ಚಿಕದೇವರಾಯನದಿಯಂ ಸಾರ್ದ ದೊರೆಗಳ್ಕುಂತಾಂತಮ್ಮ ಪಗೆಗಳಂ ಕೀೞ್ವಡಿಸಿರ್ದಂತೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨೦-೩). [ಕಿಬ್ಬಡು + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಿಬ್ಬಡು, ಕೀಳ್ಪಡು, ಕೀೞ್ಪಡು, ಕೀೞ್ವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಾಗು; ಹೀನವಾಗು; ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗು; ಸೋಲು; ನೈಚ್ಯಭಾವವನ್ನು ತಳೆ: ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದೆನ್ನೀ ಭೋಗಮೆ ಭೋಗಮೆಳೆಗೆ ಕಿೞ್ಪಟ್ಟ ಫಣೀಂದ್ರಾಭೋಗಂ ಭೋಗಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೨); ವರನಾಗಕನ್ನೆಯರ್ . . . ಕಿೞ್ಪಟ್ಟು ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕರ್ ನೆಲನಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೭೭). **ಕೀಳ್ಪಡು** : ಸಿಂಹದ ಮುಪ್ಪೂ ಈ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪೂ ಸಾಮಾನ್ಯವೆ? ವನಮಾತಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವೈರಿಚತುರಂಗಬಲಗಳಿಂದಲೂ ಕೀಳ್ಪಡುವುದೆ? (ಭಾಮಣಿ. ೧೬). **ಕೀೞ್ಪಡು** : ಮಾಕರ್ೊಂಡು ನೀವಿನ್ನು ಕೀೞ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯೆ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿ ಬೇದಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೭); ಒಂದುಱಿದುದಿಲ್ಲೆನೆ ಕೊಟ್ಟನಿಳಾಧಿನಾಥಂ . . . ಸಲೆ ಕೀೞ್ಪಡೆ ಕಲ್ಪಭೂರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦೩). **ಕೀೞ್ವಡು** : ಇವನಂಶುಮಾಲೆ ಕೀೞ್ವಡೆ ಬಲುಗೈಯ ಬಾಳ ಪೊಳೆಪಿಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯-೭೪). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಪಡು$_{1}$]

ಕಿಬ್ಬರೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಪದರ; ಕೆಳಗಿನ ಪೊರೆ: ಕಿೞ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿೞ್ವ(ರ)]ರೆ ಬಿಂಬಿಸಲ್ (ಶಮದ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಪರೆ$_{4}$ (< ಪೊರೆ$_{2}$)]

ಕಿೞ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ, ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಿೞ್ಪೊಡೆ : (೩). **ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ** : ಇಲಿಹಿಕ್ಕೆಯನ್ನು ನೀರೊಳಗರೆದು ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಗೆ ಪೂಸೆ ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೭೫). **ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ** : ಮಱಿಯುಮದರ್ಿರೆ ಕಿಳ್ಪೊ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪೊ]ಟ್ಟೆಯೊಳ್. . . ನಾಳೀಜಂಘಂ ಕರಂ ಪಲ್ದೆಱೆದು ನಡುಗಿ ಹಱ್ಕಿಂದು ಪುರ್ದಿಕ್ಕಿತಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೯). **ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ** : "ಕೀೞ್ಪೊಡೆಯೆನೆ ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ . . . ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. II, ೫೬); ಒಕರ್ಯರ್, ಇಖ್ವಾರ್ಗನಿ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಪೊಟ್ಟೆ$_{1}$]

ಕಿೞ್ಪೊಡೆ, ಕಿಳ್ಪೊಡೆ, ಕೀಳ್ಪೊಡೆ, ಕೀೞ್ಪೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಹೊಕ್ಕುಳ ಕೆಳಭಾಗ; ವಸ್ತಿ: ಕಿೞ್ಪೊಡೆ ಮೇಗಾಲ್ ವೆರಲುಂಗುಟಂ ಬರೆ . . . ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತುವನುರ್ಚ ಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಕ್ಷಾಜನ್ಯ ಕಂಪಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಕಿೞ್ಕೆಱೆ, ಕಿೞ್ಪೊಡೆ, ಮೇಂಗೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ಕಿೞ್ಪೊಡೆಯೊಳ್ ತಳೆದಾ ವಿಷ್ಣು (ಜಗವಿ. ೧-೪೫); ಕಿೞ್ಪೊಡೆ ರಸಭಾವಮಿಹರ್ಡೆ ಮುಖಂ ಸುರತೋತ್ಸವ ಗೋಮಿನೀ ಮುಖಂ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಳ್ಪೊಡೆ** : ನಡು ಹೊಂಗಿ ಕಿಳ್ಪೊಡೆಯದೊಪ್ಪದಿಂ ಹಿಗ್ಗುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೧೦೯); ಕಿಳ್ಪೊಡೆ ತ್ರಿವಳಿಗಳಂ ದೀಳ್ಪೊಡೆ (ಬಸರ. ೧೦-೯೭). **ಕೀಳ್ಪೊಡೆ** : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಮಂ ಕೀಳ್ಪೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಕೋವಿದೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೩೫); ತನ್ನ ಕೀಳ್ಪೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೈತಿಟ್ಟು . . . ಮರೆಯಿಸುತ್ತಲಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೯). **ಕೀೞ್ಪೊಡೆ** : "ಕೀೞ್ಪೊಡೆಯೆನೆ ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ. . .ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. II, ೨೫೬). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಪೊಡೆ$_{2}$]

ಕಿಬ್ಬಗೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಬಗೆ; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು; ಹೀನವಾದ ಮನ: ಇಂತು ಕೆಯ್ಮೋಡಿಸುತ ಬಲ್ಪಗೆಯಿಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ವ ಮುನಿಯ ಕಿಬ್ಬಗೆಗೆ ನಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೧೦-೧). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಬಗೆ$_{2}$]

ಕಿಬ್ಬಯಲ್, ಕಿಬ್ಬಯಲ್, ಕೀಳ್ಬಯಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಬಯಲು; ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಬಯಲು: ದಾಸನೂರ ಕೆಱೆಯ ಕಿೞ್ಬಯಲ ಸ್ವಲ್ಪನ್ನದೀ ಜಲಾಶಯಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೪೯ ; 634). **ಕಿಬ್ಬಯಲ್** : ಹೊನ್ನುಡಿಕೆ ದೇವಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕಿಬ್ಬಯಲ ಮರುವಿನ ಇಂನೆಸಱ ನಟ್ಟಕಲ್ಲಿಂದ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೨-೪೧ ; 1229). **ಕೀಳ್ಬಯಲು** : ದಿಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೋಡಿಯ ಕೀಳ್ಬಯಲು (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೧;1159). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಬಯಲ್]

ಕಿಬ್ಬರಿ, ಕಿಬ್ಬದಿ, ಕಿಬ್ಬರಿ, ಕಿರ್ಬರಿ, ಕಿಳ್ಬರಿ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಪಕ್ಕೆ; ಅಳ್ಳೆ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ: ಕಿಬ್ಬರಿಗಳೊಳ್ ಬೆಳೆದಸುಗೆಯ ಬನಮುಸಿರ್ಕೆಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಅಂಜನಗಿರಿಯೆಡೆಯ ಕಿಬ್ಬರಿಯ ಪಟುವೊಳ್ ಸರವಿವೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೩). **ಕಿಬ್ಬದಿ** : ೧. ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನನಿಬ್ಬರದ ಕೂರಂಬಿನಲಿ ತನುವಿಬ್ಬರಿವವೊಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೧); ಒದೆವುತ್ತಡಸಿ ಕಿಬ್ಬದಿಗಳನು ತಿವಿವುತ ಹಿಡಿದು . . . ತಂದರು ರಾಯನೋಲಗಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೫-೬); ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು ಮುಱಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೯೧). ೨. ಪರ್ವತದ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವು ಜರಿದು ಬಿದ್ದರೆ (ಕವಾಕುಂ. ೧೧). **ಕಿಬ್ಬರಿ** : ೧. ತೊಡೆ ಕಡಿವೋಗೆ . . . ಕಿಬ್ಬರಿಯುಬ್ಬಗಿಯಾಗೆ (ಎಕ, XV, ಬೇಲೂರು. ೩೬೧-೨ ; 1200); ಜಾಯಿಲನ ಕಿಬ್ಬರಿಗೊಱೆವ ಹಂದಿ (ಸೋಮಚ. ೩-೭); ರಿಪುಭಟನುರವನುದರವನೆಡಬಲದ ಕಿಬ್ಬರಿಯನೆಚ್ಚನು (ಕುಮ್ವಾದ್ರೋ. ೬-೫೩); ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಿಬ್ಬರಿ ಪಱಿದು ಕರುಳುರ್ಚ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೮). **ಕಿರ್ಬರಿ** : ೧. ಪೊಡೆವರ್ದ ಪೊಯ್ತ ಕಿರ್ಬರಿ ಸಿಡುಂಬಿನ ಮುಳ್ಗಳ ಗಾಯಮುಂಗದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೮). **ಕಿಳ್ಬರಿ** : ೧. ಶಿಖಿಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕೞೆಯುಂ ಉರದಿಂ ಕಿಳ್ಬರಿಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಕದು ಕರಮೊಪ್ಪುವವೋಲ್ (ಜಯಕಾ. ೫-೧೦). [ಕಿೞ್$_{2}$ + ಬರಿ$_{3}$]

ಕಿಬ್ಬಸಿೞ್, ಕಿಬ್ಬಸಿರು, ಕಿಬ್ಬಸಿೞ್, ಕಿಬ್ಬಸಿಱು, ಕಿಬ್ಬಸುರ್, ಕಿಬ್ಬಸುೞ್, ಕಿಬ್ಬಸುಱು, ಕಿರ್ಬಸಿೞ್ (ನಾ). ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ: ಗಂಟಲನೊತ್ತಿ ಕಿೞ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ]ಸಿೞ್ದಿಯವೊಲಾಗೆ . . . ಜವಂಗೆ ಬಿರ್ದನಿಕ್ಕಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೭೩). **ಕಿಬ್ಬಸಿರು** : ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ತೋಳು ಮುಸುಕಿಲ್ಲದ ಎದೆ ಮರೆಯುಲ್ಲದ ಕಿಬ್ಬಸಿರು . . . ಕಂಡು ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡ (ನಿರಾಭ. ೨೦ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಕಿಬ್ಬಸಿೞ್** : ಕರಂ ಬೞಲ್ದು ಕಂಪನಮೆಡೆಗೊಂಡು ಕಿಬ್ಬಸಿೞ ನೀಳ್ದ ನವಿರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ. . . ಮೃಗಪ್ರಕರಮಿರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೮). **ಕಿಬ್ಬಸಿಱು** : "ಕಿಬ್ಬಸಿಱು ವಸ್ತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೧೬); ಆ ನಗರದ ಕಿಬ್ಬಸಿಱಿನ ಕದದ ನೆಗಹೆಂಟು ಗಾವುದ (ಭರಚ. ೨೯-೫೭). **ಕಿಬ್ಬಸುರ್** : ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩). **ಕಿಬ್ಬಸುೞ್** : ಕೋಡಗಂಗಳು . . . ಕಿಬ್ಬಸುೞ ಬದಿಗಳ ತೀಡುತಲೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೯-೪). **ಕಿಬ್ಬಸುಱು** : "ನಾಭೇರಧಃ, ವಸ್ತಿಃ - ನಾಭೀ ಕೆಳಗಣ ಕಿಬ್ಬಸುಱು, ವಸ್ತಿ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧);

ಮಸೆಯ ಮೈಗಳೊಳೊರೆವುತಿರ್ದುವು ಬಿಸಿರಕುತ ಮೊನೆಗುತ್ತುಗಳ್ ಕಿಬ್ಬಸುಱಿನಲಿ ಜೋಲಿದವು ಕರುಳುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೯); ತೋಳ ಮೊದಲು ಕೊರಳು ಕಿಬ್ಬಸುಱು ಪೊಕ್ಕುಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೯-೧೧). ಕಿರ್ಬಸಿಱ್: ಕಿರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿ]ಸಿಱಿದಿಯವೊಲಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೭೩). [ಕೀಳ್$_2$ + ಬಸಿಱ್]

ಕಿಳ್ಮಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಕೆಳಮಟ್ಟದ್ದಾಗು; ಹೀನವಾಗು: ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂಮಿಗೆ ಕಿಳ್ಮಣಿಯುದಿದೆನೆ ಪೋಲೆ ನಿಮಿಱಿ ಪಾಸಿದ ಕಾರೋಹಣದಿಂ ನೃಪೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣಮೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೧). [ಕೀಳ್$_2$ + ಮಣಿ$_1$]

ಕಿಳ್ಮದ, ಕೀಳ್ಮದ, ಕೀಳ್ಮದ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಸುರಿಯುವ ಮದೋದಕ: ಕವಿವ ಕಿಳ್ಮದದೊಳ್ಪೊನಲೊಳ್ ಸುಯ್ಯಾಣದ ಪೆರ್ನೊರೆಯಿಂ . . . ಅಱಿದಂ ಕಾಡಾನೆಗಳಾಡೆ ಪೋದುದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೬). **ಕೀಳ್ಮದ**: ಹೊಳೆಯೆನಲೊಗೆದಕೀಳ್ಮದಮೇಲುಮದಗಳನೊಗೆದ ಪಿಂಗಳನೇತ್ರಯುಗ ನಡು ಬಂದುದೊಂದೆಡೆಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧). **ಕೀಳ್ಮದ**: ಭೋಂಕೆಂದು ಸುರಿವ ಕೀಳ್ಮದದ ಪೂರದಿಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ವ). [ಕೀಳ್$_2$ + ಮದ$_1$]

ಕಿಳ್ಮಾಡು, ಕೀಳುಮಾಡು, ಕೀಳ್ಮಾಡು, ಕೀಳ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೀಳೆನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೀನಗೊಳಿಸು: "ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ] ಳ್ಮಾಡಿದುದೆನೆ ಪಱಿದುದು" (ಚತುನಿ. II, ೨೨). **ಕೀಳುಮಾಡು**: ೧. ಕಾಲವಾವನನಾವ ಪರಿಯಲಿ ಕೀಳುಮಾಡದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೦); ಕಾಲವಾತನ ಕೀಳುಮಾಡಿತು (ನಳಚ. ೬-೧). **ಕಿಳ್ಮಾಡು**: ೧. ತದಪತ್ಯಂ ದೊರೆವೆತ್ತನಾ[ಥ್ಯ]ನ್ರಿಪರಂ ಕೀಳ್ಮಾಡಿ (ಕಇ. II, ೨೩-೬; ?); ದೇವ, ನಿಮ್ಮನಾರಾಧಿಸಿದ ಮನುಜನ ಕೈ ಅರಕೈಯಂ ಕೀಳ್ಮಾಡದು (ಬಸರ ೬-೧೦೫). **ಕೀಳ್ಮಾಡು**: ೧. ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೋಲಗಮಿಂದ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೀಳ್ಮಾಡಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯); ತನ್ನ ಪಾಡುವಿಂಚರದಿಂದೆಮ್ಮ ಪಾಟಮಂ ಕೀಳ್ಮಾಡಿದಳಿವಳೆಂಬ ಮುಳಿಸಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪). ೨. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸು: ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಂ ನಿಧಿಸ್ಥಾನಮೀ ಪದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಚೆಂಬೆರಲ್ಗುಡಿಗಳಂ ಕೀಳ್ಮಾಡಿ . . . ಪದಾಬ್ಜಮಂ ತೋಱುವೈ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೨-೮೮) [ಕೀಳ್$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಿಳ್ಮೊಗ, ಕಿಳ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ ಮುಖ. ೩. ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿಸಿದವನು: ಇಂತಾಡಿದ ಜಾನಕಿಯ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ ಮಱುಗುತೆ ಕಿಳ್ಮೊಗನಾಗಿ ನಿಂದಿರ್ದುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೬-೨೨). **ಕಿಳ್ಮೊಗ**: ೩. ರಂಗನಾಥ (ಕಿಳ್ಮೊಗನಾಗಿ ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುವವನು) (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೫-೨೫). [ಕೀಳ್$_2$ + ಮೊಗ$_1$]

ಕಿಳ್ವಾಳ್ 'ಕೀಳ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಕಿಳ್ವಲಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಿಳ್ವಲಿಯ ಮಮ್ಮ ಅಣುಜ್ಜರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಜಂ (ಎಕ.VI, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೧; 919). [?]

ಕಿಳ್ಸರಿ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿವ ಮಳೆ (?): ಅಗೆವೊಯ್ದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಗೆಗಳವೋಲ್ ಕಾರಮುಗಿಲ ಕಿಳ್ಸರಿಗಳವೋಲ್ ಸೊಗಯಿಸಿದುವು ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಗೊಂಬುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಕಂಬಕಂಬದೊಳ್ ಪರ್ವಿಡಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೬). [ಕೀಳ್$_2$ + ಸರಿ$_6$]

ಕಿಳ್ಸೆಱಂಗು, ಕಿಳ್ಸೆರಗು (ನಾ). ಕೆಳಸೆರಗು; ಸೆರಗಿನ ಕೆಳತುದಿ: ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಳ್ಸೆಱಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೫). **ಕಿಳ್ಸೆರಗು**: ಕಿಳ್ಸೆರಗನ್ನೆತ್ತಿ ಬಾಯ್ಗೆ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೩-೪). [ಕೀಳ್$_2$ + ಸೆಱಂಗು]

ಕಿಳ್ಸೆಱೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಸೆರೆ: ಕಿಳ್ಸೆಱೆಯ ಪೆಣಗು ಪೋರಾಟದೊಳ್ ಕುತ್ತಿಱಿವ ಕಾಟದೊಳ್ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅಱಿಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನೊಡಲ್ ಸುರುಳ್ವುದನ್ ಕಾಣ್ಬೆನಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯-೧೮೪). [ಕೀಳ್$_2$ + ಸೆಱೆ$_3$]

ಕೀ$_1$, ಕಿವಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೀತ (ಭೂತಕೃ), ಕೀತ್ತು$_2$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ಕೀವು ಆಗು; ಕೀವು ತುಂಬು: "ಕೀ-ರಕ್ತಪಕ್ವೇ (ಕೀವು ತುಂಬು)" (ಶಮುಧಾ); ಬಾಯದ ಕೀಯದ ಪೆಣನಲ್ತೆ ಕುಡದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೃಪಣಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೫೦); ಗಱಿ ಕಿಟ್ಟು ಕೀತ ಬಾವಲಿ ತೆಱದಿಂ ಬೀಭತ್ಸಮ ಪ್ಪೊಡಲ್ಗೇ ಕೆಲರ್ ಬೇಸಱುತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೩೮); ತದ್ವಿಷಂ ನೆಲಸಿರಲ್ ಪುಣ್ಣಾಗಿ ಕೀತಿರ್ದೊಡಂ ಬಾತುಂ ಬಾಧಿಸುತಿರ್ದೊಡಂ (ಖವುದ. ೧೩-೧೦೧); ಆ ಗಾಯದೆಡೆ ಕೀತ ಹುಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹುಳು ಮುಸುಱಿ ತಿನಲು (ವೀಕ್ಯಪು. ೪-೧೯-೪೧); ಶೀತದಲಿ ಹಿಮ ಹೊಲ್ಲ ಕೀತಿರುವ ವ್ರಣ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೭೧). **ಕಿವಿ$_2$**: ಇಂತಪ್ಪ ತುರಿಯ ಹುಗುಳುಗಳೊಡೆಯೆ ಕಿವಿತು ಹೊರಟು (ವೀಕ್ಯಪು. ೪-೨೫-೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀ; ಮಲ. ಚೀಳ, ಚೀನ್ನು; ಕೊಡ. ಕೀಯ್; ತುಳು. ಕೀವು; ತೆಲು. ಚೀಕು, ಚವುಕು, ಚಿಮುಕು; ಕೋಲಾ. ಸಿವ್ಕ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕೀಷ್]

ಕೀ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; (ಕೆಲವು) ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೂಗು.

ಕೀಕೀ ಎನ್ನು = ಕೀಕೀ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಇಲಿಗಳು ಕೀಕೀ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡಿ ನಿದ್ದೆ ಕೆಡಿಸಿದವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೀಕೀ; ತೆಲು. ಗೀಗೀ]

ಕೀಕ (ಗು). ಕಠಿನವಾದ; ದಟ್ಟವಾದ. 'ಕೀಕಾರಣ್ಯ' ಪರಾ. [<ಕೀಕಸ]

ಕೀಕಸ (ಗು). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಕಠಿಣವಾದ; ಒತ್ತಾದ. (ನಾ). ೨. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: ಮಜ್ಜನೆಣವೀಡೇರ್ದ ಕೀಕಸಂ ಕರುಳು ಪಲಲಂ ತೊವಲು ನಾಡಿಗಳು ಶೀವಿ . . . ರಣರಂಗವತಿ ಭಯಂಕರ ಮಾದುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೯-೫೦). [ಸಂ.]

ಕೀಕಸು (ನಾ). = ಕೀಕಸ: "ಕೀಕಸು ವಸ್ಥಿಯೆನಲೆಲುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೪). [< ಸಂ. ಕೀಕಸ]

ಕೀಕಾಟವಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅಡವಿ; ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು: ಕುವರ ಕೇಳ್ ತನುವೆಂಬ ಕೀಕಾಟವಿಯಲೆಡೆಯಾಡುತೆಚ್ಚರು ಜವಗೆಡದಹಂಕಾರಮೆಂಬಾ ಗಿರಿಯನೇರಿರದೆ ಭವದ ಲಜ್ಜೆಯ ಗುಳಿಗೆ ಕೆಡೆಯದೆ (ಗಗತಾ. ೧೬-೧೬). [ಕೀಕ + ಅಟವಿ$_2$]

ಕೀಕಾರಣ್ಯ (ನಾ). = ಕೀಕಾಟವಿ: ಅಮಿತಾಹ್ಲಾದಕರನಾದ ಮಗನ ಕೀಕಾರಣ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮಗನನಾರಣ್ಯ]ಕೆಂತು ಕಳುಪುವೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೭-೨). [ಕೀಕ + ಅರಣ್ಯ]

ಕೀಕು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: "ಗೇಣೆರಡಱಂ ಮೊಳ ಮೊಳನೆರಡಱಿ[ಂ]ಕೀಕು" (ಪಸಾರ. ೧೨೩-೮). [< ಸಂ. ಕಿಷ್ಕು]

ಕೀಕೆಲ್ (ನಾ). (?): ಕರಂ ಚೆನ್ನೆಯರಾಗಿಯುಂ ಚಿನ್ನೆಯರಲ್ಲದೆ ನುಣ್ಪೋಱುಗೆಯ್ತದಿಂ ಮಧುವಂ ಸುಡಲುಂ ತ್ರಿಪುರಮನುರಿಪಲುಂ, ಕೀಕೆಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಿಡಲುಂ ಕಣ್ಣಪಾಪೆಗಳೆಣ್ಣಮಾಱಿ ಪೂಮಾಱಲುಂ ಬಲ್ಲವರಾಗಿ ಮದನನ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಂಬೆತ್ತುವಂತೆ ಪೂವನೆತ್ತುವ ಪುಷ್ಪಲಾವಿಕಾ ಚತುಷ್ಪಥದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ವ). [?]

ಕೀಚಕ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಬಿದಿರು: "ಗಾಳಿಯ ಪುದುವಿಂ ಧ್ವನಿಯಿಸುವ ವೇಣು ಕೀಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೬-೧೮); ಮೊಟಗೆ ಚಿರೀ ಭೇರಿಗಳ್ ಬಯ್ದು ಪಾಡಿಸುವಂ ಕೀಚಕ ಗಾಯಕಪ್ರಕರದಿಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕತೇಜಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೫೬);

ಘೞಿಂದಿ ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದಿಂಚರಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗೂಡುವಂತೆಸೆವ ಪವನ ಪೂರಿತ ಕೀಚಕರಂಧ್ರ ನಿನದಕ್ಕೆ ಪೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲುಂಬಿ ನಲಿವ ಫಣಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಮಾರ್ಗಣ ವೃಕ್ಷ: "ನಾರಾಚದೊಳು ಕೀಚಕದೊಳಂ ಮಾರ್ಗಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೪) ; "ರಕ್ತಪುಷ್ಪ - ಕೀಚಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೫) ; ಸೊಡಲಿ ಬೆಂಡುಗ ಸೀಗೆ ಗದುಗು ಕೀಚಕದೊಟ್ಟು ಗೊಡಕಿಲು ಕಾರೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ಗಿಡುಮುಳ್ಳುವೆಳೆಗಣ ಗಡಣದಿಂದಾ ಕಾಡು . . . ರಾಜಿಪುದು (ರಾಮವಿ. ೧೫-೬೦). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿದ್ದು ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಮಾಂಧಂ ಕೀಚಕನಾಟಿಸಿ ಗಂಧರ್ವರಿನಬೀದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೀಚಕವೈರಿ (ನಾ). ಕೀಚಕನ ಶತ್ರು ; ಭೀಮಸೇನ : ನೀ ಬರಹೇಳು ಕೀಚಕವೈರಿಯನು ಪಡಿಸಣವ ನೋಡಲಿ ಭೂರಿಬಾಣದ ಸವಿಯನೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೨). [ಕೀಚಕ + ವೈರಿ]

ಕೀಚಕಾಂತಕ (ನಾ). = ಕೀಚಕ ವೈರಿ : ಅವಂ ಬೇಡಿಕೊಳಲೊಪ್ಪಿದಂ ಕೀಚಕಾಂತಕಂ ಸಂತಸದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೫).
[ಕೀಚಕ + ಅಂತಕ]

ಕೀಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ನೀರು ಕೋಳಿ : "ಕ್ರುಜ್, ಕ್ರೌಂಚಃ - ೨ ಕೀಚ[ಪಾಠಾಂ.ಲ]ಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೦).
[< ಕೀಚಲು ? + ಪಕ್ಕಿ$_{1}$]

ಕೀಚಲು (ನಾ). ಕೀಚುವ ಧ್ವನಿ; ಚೀರುದನಿ; ಕೀರಲುದನಿ. 'ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕೀಚು$_{1}$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_{2}$)]

ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಕಿಚ ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಕೂಗು : ಕೆಲತೆರದ ಇರುಳುಹಕ್ಕಿಗಳು ಈ ವೈಹಾಳಿಗರನ್ನು ಕಂಡೋ ಏನೋ ಕಿರಿಚು-ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟುತಿದ್ದವು (ವೀರಬಂ. ೨೧). [ಕೀಚಲು + ಕುಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೀಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಕಿಗ. ೩೫-೬೮೦). [?]

ಕೀಚು$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿ ; ಚೀರುದನಿ: ಬಾವಲಿಯ ಕೀಚು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯನಿತ್ತು ಪಡಿನುಡಿಗೊಟ್ಟಿತು (ನಡೆಬಂ. ೧೦೦).

ಕೀಚುಪಾಚು = ಕಿರಿಚಾಟ; ಕೂಗಾಟ: ಹುಲು ನರಾಧಮ ನಗ್ಗಳಿಕೆಯನು ಹಲುಗಿರಿದು ಬಿರೆಪಾಡುತಿರ್ಪುದು ನಿಲಲಿ ಸಾಕೀ ಕೀಚು ಪಾಚು ಅದಕಿಲ್ಲಿ ಠಾವಹುದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೭೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕೀಚು]

ಕೀಚು$_{2}$, ಖೀಜು (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೊಳೆ, —ಕಿಟ್ಟ: ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೀಚು ಕೂರುವುದಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿ ತುಂಬಾ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಿಲರೋ. ೭೫). ಖೀಜು : ಕಚ್ಚೆಯಿದುಚ್ಚೆಯ ಗಡಿಗೆ . . . ಕಿವಿಯು ಕಪ್ಪೋಳೆಯು ಖೀಜನ ಕೂಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). [? . / ತಮಿ. ಚಿಕ್ಕು, ಚೀಕ್ಕೈ]

ಕೀಚು$_{3}$ (ನಾ). ಕಳಪೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದು (?): ಅದರೊಳಿಡುವಡೆ ಮೊದಲು ತಾವನು ಚದರಿಸುವದ್ಯಾಕಿನ್ನು ಬಾಳ್ಕೆಗೆ ಸದನವಿರದಲೆ ಕೀಚು ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಳ ಮಾಡಿದರೇ ವದಗುವದೆ ತಮಗೀಗ ರಾಜ್ಯದ ಪದವಿ (ಜನಭಾ. ೬೩-೫೧). [?]

ಕೀಚು$_{4}$ (ನಾ). ಕೃಶ; ಒಣಕಲು. 'ಕೀಚುಗಾಯಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೀಚುಗಾಯಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದದ್ದು; ಒಣಕಲಾದದ್ದು; ಬಡಕಲು: ಒಣಗಿ ಮುರುಟಿದ ಭಾಗೀರಥಿಯ ಕೀಚುಗಾಯಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ, ಮಡಿಯುಡಿಸಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೩). [ಕೀಚು$_{4}$ + ಕಾಯಿ$_{2}$]

ಕೀಚುಬಾಲ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಕೋಯಷ್ಟಿಕ: ಈಗ ನೀವು ಕೀಚುಬಾಲದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುವುದಂ ಕಂಡು (ಕೃವಾಹ. ೭೦).

ಕೀಚುಬಾಲದಹಕ್ಕಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಕ - ಕೀಚುಬಾಲದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩). [?]

ಕೀಚುಸಿಳ್ಳು (ನಾ). ಕೀಚಲು ಧ್ವನಿಯ ಸಿಳ್ಳು: ನಾಟಕ ಶಾಲೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೀಚುಸಿಳ್ಳು (Catcall. ಇಂಕನ). [ಕೀಚು$_{1}$ + ಸಿಳ್ಳು$_{1}$]

ಕೀಜಗ 'ಗೀಜಗ' ನೋ.

ಕೀಟ$_{1}$ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಿಟ್ಟ]

ಕೀಟ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕೀಡೆ; ಕ್ರಿಮಿ: "ಕ್ರಿಮಿಃ, ಕೀಟಃ, ನೀಲಂಗುಃ, ಪುಲ್ಲಕಃ - ಈ ೪ ಪು (ಹು) ಳು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೪); ಇಂದ್ರನುಪಾಯದೊಳಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮಂ . . . ಅತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿ ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ) ; ನೆಗೆದಡ್ಡಂಬಾಜುವ ಕೀಟಗಣಕ್ಕಳಿವಪ್ಪುದೆಂದು ಬೀಸದೆ ತೋಳಂ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೭); ಸಲಗನ ಸೊಂಡಿಲ ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಕೆಣಕಿದ ಕೀಟವೇ (ಸುಗುಗಂ. ೬-೬) ; ಕೀಟ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಕಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷುದ್ರ ಜೀವಿ; ಅಲ್ಪವ್ಯಕ್ತಿ : ನರಕೀಟದ್ವಯಸಂಗರಕ್ಕೆ ಖಚರೇಂದ್ರಾಧೀಶನಿಂತೇಕೆ ಕಾತರನಪ್ಪಂ ಗಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೮). [ಸಂ.]

ಕೀಟಕ$_{1}$ (ನಾ). ಕೀಟಲೆ ಮಾಡುವವನು ; ಕೀಟಲೆಗಾರ; ಕೆಡುಕ: ಕೀಟಕಜನರ ಮಾತುಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸೊಂಟಕಟ್ಟಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇನು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೧೬೮); ಆದರೂ ಕೆಲವರು ಕೀಟಕರು ಇವನನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೆಲ್ಲ . . . ಕಟಿಯುವುದನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೪೦). [?]

ಕೀಟಕ$_{2}$ (ನಾ). ೧. = ಕೀಟ$_{2}$ ೧: ಕ್ರಿಮಿಯ ಸಮೂಹ, ಕೀಟಕದ ಕೋಟಾರ (ಆದವ. ೩೪) ; ಅನುಭಾವಿಗಳ ಸಂಗ ಕೀಟಕಭ್ರಮರವಾದಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೨೯೧-೫೭) ; ದೋಷಕೀಟಕ ಕೊರೆದು ಒಣಗಿದುವು ಹಲಕೆಲವು (ಮಾನಸ. ೭-೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ಕನಿಷ್ಠ : ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನೀನೊಬ್ಬ ಕೀಳೂಳಿಗದ ಕೀಟಕವು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಕೀಟಕತನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಟಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; "ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೬). [ಕೀಟಕ$_{1}$ + -ತನ]

ಕೀಟಕಸನ್ನಿಪಾತ (ನಾ). ಸನ್ನಿಪಾತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಮಸ್ತ ಕೀಟಕವೆಂಬುದು ತಲೆಯ ಮೆದುಳೊಳು ಹುಟ್ಟಿ ತಲೆಕೆಡುವುದುಂ ತಲೆ ಬಾತು ಮೆದುಳಿಂದ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ತಿಂತ್ರಿಣಿ ತೊಡೆದು ಸುರಿವುದು ಕೀಟಕ ಸನ್ನಿಪಾತರೋಗ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೦). [ಕೀಟಕ$_{0}$ + ಸನ್ನಿಪಾತ]

ಕೀಟಲೆ (ನಾ). ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ; ಉಪದ್ರವ : ರಾಜಣ್ಣ ಕೀಟಲೆ ನಡೆಸಿದ್ದ (ಮರಳಿ. ೯೬) ; ಗಿರಿಜಳ ಪ್ರವೇಶ ಏನೋ ಕೀಟಲೆ ಮಾಡಿರಬೇಕು (ಪದ್ಮಸ. ೮೩) ; ಗುರುವನ್ನು ಕೀಟಲೆಮಾಡಿ ಆಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೭೨). [?]

ಕೀಟಲೆಮಾತು (ನಾ). ಚೇಷ್ಟೆಯ ಮಾತು; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನದ ಮಾತು : ಮಾತೂ ಆಡಿಸಿದ್ದೆ ಕೀಟಲೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು (ಡಂಗೂರಿ. ೨೧).
[ಕೀಟಲೆ + ಮಾತು$_{1}$]

ಕೀಟಾಣು (ನಾ). ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವಿ; ಅಣುಜೀವಿ : ಕೀಟಾಣುಗಳಿಂದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಮತ್ತು ಕೊಳೆಯುವಿಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೩). [ಕೀಟ$_{2}$ + ಅಣು]

ಕೀಟಾಹಾರಿ (ಗು). ಕೀಟಗಳನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ಕೀಟಭಕ್ಷಕ: ಕೆಲವು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳನ್ನು . . . ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೀಟಾಹಾರಿ ಅಥವಾ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಸಸ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೪). [ಸಂ. ಕೀಟಾಹಾರಿನ್]

ಕೀಟು₁ (ನಾ). ಅನಾದರ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: (+). [← ತೆಲು. ಕೀಟು]

ಕೀಟು₂ (ಗು). ಚೀಟು; ಕೊಂಚ; ನಸು; ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು. [?]

ಕೀಡಿ 'ಕೀಡೆ' ನೋ.

ಕೀಡಿಗ 'ಕೇಡಿಗ' ನೋ.

ಕೀಡು (ನಾ). ಹಾಳು; ನಾಶ: ಕೀಡಾದರುರಗ ಸುತನಿಘಘಾಯಕಂಗಮಂ ಚಾಟ ಸೌಗಂಧಿಯರು (ಜಿನಪು. ೪-೪೯). [< ಕೇಡು ?]

ಕೀಡೆ, ಕೀಡಿ (ನಾ). ಹುಳು; ಕೀಟ: ಕುಂಡಲಿಗನೊಂದು ಕೀಡೆಯ ತಂದು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡಿತಲ್ಲ (ಬಸಹ. ೧೧೯); ಮಿಡುಕಿ ಕಿಟ್ಟನ ಕೀಡೆವೊಲಾದರ್ (ದಶಕು. ೪-೨೨); ಕೀಡೆಯೂ ಸೂಳೆಯೂ ನೋಡಲೆರಡೊಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯೦). **ಕೀಡಿ:** ಕೀಡಿ ಕುಂಡಲಿಗನಾಗದೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೪೭); ಕಾಡಪತ್ರೆಯನಾ ಕೀಡಿ ತಿಂದಿರವೆ? (ಸಮಾವ. ೨೦); ಅದವಬಲ ಪೆರ್ಚಿನಿಂ ಕಿಟ್ಟನೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಡಿಯುಂ ನೆನೆಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ಕೀಡಿ ತುಂಬಿಯ ಬಿಡದೆ ನೆನೆದೊಡೆ ನೋಡಲಾಕ್ಷಣ ತುಂಬಿಯಾಗದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೫೯); ಕೀಡಿಯನು ಕೊಂದ ಮಾಂಡವ್ಯನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತ್ತು ಶೂಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೫). [< ಸಂ. ಕೀಟ]

ಕೀಣ₁ 'ಕೇಣ₁' ನೋ.

ಕೀಣ₂ (ನಾ). "ತೋಳನೊಣಗಣ ತಲೆಯ ನಳಿಗೆ ಕೀಣವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೦-೫). [?]

ಕೀಣೆ 'ಕೀನಿ' ನೋ.

ಕೀಣೆವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕೀಣೆ 'ಕೀನಿ' ನೋ.

ಕೀಣ್ಬರಿ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಇಚ್ಛೆ; ಕೀಳಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ದೇವ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕೀಣ್ಬರಿಯುಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲ ನಿನ್ನನುಚರರ್ ನಿರ್ವಾಣಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೀ (ನಿರ್ವಾಮಾ. ೧೫). [< ಕೀೞ್₂ + ಪರಿ₃]

ಕೀತ 'ಕೀ₁' ಪರಾ.

ಕೀತು₁ (ನಾ). ತುಂಡು; ಸೀಳು; ಚೂರು: ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬಾಳೆಯ ಕೀತಿನಲ್ಲಿ . . . ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ತಂದು ದೂರ ನಿಂತನು (ಕಾನೂರು. ೯೬); ಒಂದು ಬಾಳೆ ಎಲೆಯ ಕೀತಿನಲ್ಲಿ (ಮರಪು ೬೧); ಅಂಗಿ ಅರಿವೆಗಳೆಲ್ಲ ಹರಿದು ಕೀತಾಗಿದ್ದವು (ಮುಗಿಯು. ೬೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಱು; ಕೊಡ. ಕಿಟ; ತುಳು. ಕೀತು]

ಕೀತು₂ 'ಕೀ₁' ಪರಾ.

ಕೀತ್ಕೃತಿ (ನಾ). ಕಿರಿಚಾಟ; ಕೀಚಲು: ಶಾಖಾಚರ ಕೀತ್ಕೃತಿ ವಿಹಗ ಸಮುತ್ಕರ ಚೀತ್ಕೃತಿ ತೀವಿ ವಿಪಿನದೊಳ್ ಬಿಡದೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೨). [ಸಂ.]

ಕೀನ್‌ಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕೀನ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾದ; ಕುಗ್ಗಿದ: ಬಾತ ಕೆಕ್ಕೆಯ ಬಲು ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಓತಿದಲೆಯ ಕೀನ ದನಿಯ . . . ಭೂತವೆ ನಡೆತಪ್ಪಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೭೫). ೨. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕ: "ಕಿಱಿದು" (ಚತುನಿ. ೪. I, ೩೦). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀಣ]

ಕೀನಾಶ (ಗು). ೧. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ; ಬಡವ. ೩. ಯಮ: "ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦); ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಿಂದೆ ಪುಗುಗುಂ ಕೀನಾಶನಾವಾಸಮುಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೪೦); ಕಱಿದಂ ನಂಜಿನ ಮಱಿಯುಂ ಕಱಿವಂದದೆ ವಿಳಯಸಮಯದೊಳ್ ಕೀನಾಶಂ(ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೮). ೪. ಬೇಸಾಯ: (+). ೫. ಬೇಸಾಯಗಾರ. ೬. ಜಿಪುಣ; ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: "ಕದರ್ಯಃ, ದಿ(ಹಿ)ಇನಃ, ಕೀನಾಶಃ . . . ಈ ೫ ಲೋಭಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨). ೭. ಮಾಂಸಾಹಾರಿ; ಮಾಂಸಜೀವಿ. ೮. ಕಿಂಕರ; ಸೇವಕ. ೯. ರೋಗಿ; ಅತಿ ರೋಗವುಳ್ಳವನು: "ಅತಿರೋಗಿ ಭೃತ್ಯ ಲುಬ್ಧಂ ಶತಮಾಂಸಾಹಾರಿ ನಾಲ್ಕು ಕೀನಾಶಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೯); "ಯಮಂ ಸರುಜಂ ಕಿಂಕರ ಮಾಂಸಜೀವಿ ಕೃಪಣಂ ಕೀನಾಶ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಕೀನಾಶನಗರಿ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ: ಖರದೂಷಣ ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳ ಕೀನಾಶನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು ಕಡುಗಲಿ ರಘುಪ್ರವರ (ತೊರರಾ. ೩-೬ ಸೂಚನೆ). [ಕೀನಾಶ + ನಗರ]

ಕೀನಾಶನಾಶ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕೀನಾಶ ದಂಡೋದ್ದಂಡಹತಿಗೆ ವಿನಾಶವೆಯ್ದುವವರ್ ಪ್ರತಿಯೆ ಕೀನಾಶನಾಶಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೨). [ಕೀನಾಶ + ನಾಶ]

ಕೀನಾಶಪಾಶ (ನಾ). ಯಮಪಾಶ: ನಿನ್ನೀ ಕೇಶಪಾಶಂ ಕುರುಕುಲಪತಿಗಾಯ್ತಲ್ತೆ ಕೀನಾಶಪಾಶಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೯). [ಕೀನಾಶ + ಪಾಶ]

ಕೀನಾಶ ಲುಲಾಯ (ನಾ). ಯಮನ ಕೋಣ: ಕೀನಾಶಲುಲಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠನೊಳ್ ತಾಗಿದ ರಣಗಣನಾರೇಖೆಯೆಂಬಂತು ರೇಖಾವಲಿ ಪೀನಸ್ಕಂಧದೊಳ್ ತಳ್ತಿರೆಯಿರೆ (ಜಗವಿ. ೫-೩೫). [ಕೀನಾಶ + ಲುಲಾಯ]

ಕೀನಾಸ (ನಾ). ದರಿದ್ರ; ಕ್ಷುದ್ರ. 'ಕೀನಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೀನಾಶ]

ಕೀನಾಸಿ (ನಾ). ದರಿದ್ರೆ; ಅಯೋಗ್ಯೆ; ಕ್ಷುದ್ರೆ: ಹೀನರೊಡನೆ ಮೇಳಂ ತನಗಲ್ಲದೆಯಾನಂದಿಪರೊಡನಾಡಲ್ ಬಲ್ಲಳೆ ಕೀನಾಸಿಗೆ ತನಗೇ ಕೋರಗೆಯೆಂಬ ಬಲುಮೆವಾತು (ಜಯುಕಾ. ೧೪-೪೫). [ಕೀನಾಸ + -ಇ₂]

ಕೀನಿ, ಕಿಣಿ₂, ಕೀಣಿ, ಕೀಣೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ; ಹೊಲಸು: "ನೆರೆ ಕೀನಿ ದಂತಮಲಮೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೫); ಪಲ್ಗಳೊಳಿರ್ದ ಕೀನಿಯುಮಂ ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಸರ್ಪಕುಳದ ವಿಷಮಿರದಱಗುಂ (ಖಮುದ. ೮-೪೩). **ಕಿಣಿ₂:** "ಕಿಣಿಯೆಂದು ದಂತಮಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೫೦೭); ಹಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಿಣಿ ಸುಳಿದರೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೯-೧೬). **ಕೀಣಿ:** ಬಸಿ ಕುಕ್ಲಂ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು ಕೀಣಿ ಕೊಳೆ ಸಿಂಬುಳ್ ಸಿಳ್ಳುಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೪೯); ಹಾವು ಕಚ್ಚಿದ ಕಾವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರ ಹಲ್ಲ ಕೀಣಿಯಂ ಪೂಸೆ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿವೈವಿ. ೯೩). **ಕೀಣೆ:** ಕಟ್ಟಿದ ಪಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕೀಣೆಗಳಿಂ ಕೊಱನಾರ್ವ ಬಾಯ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೮೪). [?]

ಕೀನಿಕೆ, ಕಿನಿಕೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆ; ಕೀಚು; ಕಿಟ್ಟ: ನೊರೆಸುರಿವ ಬಾಯ್ಕೀನಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯಕಿಪಿವಲ್ಲು] ಹಡಿಕೆಗಳೋ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೩). **ಕಿನಿಕೆ:** ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಿನಿಕೆ, ಉರದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ಗ್ರಂಥಿ, ಒಳಗೆ ಕರುಳಿನ ಜಾಳಿಗೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೨); ಕಿಱಿದು ಕಿನಿಕೆ ಹತ್ತಿದ ಹಲ್ಗಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೩); ಇರದೆ ಕಿನಿಕೆ ಹಲ್ಲ ದಾಳಿಂಬ ಬೀಜವೆಂದರರೆ ಸಿಂಬುಳಮೂಗ ಸಂಪಗೆಯರಳೆಂದು (ಷಡಿಲ. ೨-೫೪). [ಕೀಱು + -ಇಕೆ]

ಕೀನಿವಲ್, ಕಿಣಿವಲ್, ಕಿನಿವಲ್ಲು, ಕೀಣಿವಲ್ಲು, ಕೀನಿವಲ್ಲು (ನಾ). ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಹಲ್ಲು; ಕೀಟು ಹಲ್ಲು: ಪೊಕ್ಕ ಕದಂಪು ಪತ್ತಿಪಡೆಗೊಂಡ ಕೊರಲ್ಪುಣಚೆರ್ದ ಕೀನಿವಲ್ ಪೊಕ್ಕಡಗಿರ್ದ ಕಣ್ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮). **ಕಿಣಿವಲ್** : ಕಱುಕು ಪತ್ತಿದ ಪುರ್ದಿಂ ಬಾಯ್ನುಡಿಸಿದ ಕಿಣಿವಲ್ಲಿಂ (ದಶಕು. ೫-೨೬); ಪುಳಿಚಿದ್ದ ಕಿಣಿವಲ್ಲ ಪುರುಷಾಧಮರುಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫); ವಂಚಕರು . . . ಕಿಣಿವಲ್ಲಂ ಚಂಡಿಗಳ್ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರ್ (ಮದೇಪು. ೨೪-೨೬). **ಕಿನಿವಲ್ಲು** : ಗುಂಡ ಗುಂಡಿಗೆಯ ಕಿನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ವಲ್ಲು ಬಾಗಿದ ಬೆನ್ನಿನಿಂ ಚರಿಗೆಗೊಂಡು (ಸೋಮಚ. ೪-೪೧). **ಕೀಣಿವಲ್ಲು** : ಹಸಿದೊಡಲು ತರೆದ ತಲೆ ಕೀಣಿವಲ್ಲುಂ ಹಡಿಕೆಯೆಸೆವ ಬಾಯ್ (ರಾಘಚ. ೧೩-೪೬). **ಕೀನಿವಲ್ಲು** : ಹಱಕುಗಡ್ಡದ ಕೆದಱುಮೀಸೆಯ ಕೀನಿವಲ್ಲುಗಳ . . . ಕಿಱುಕುಲರು ಬಂದರು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೯). [ಕೀನಿ + ಪಲ್]

ಕೀನಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕೀಮು 'ಕೀವು' ನೋ.

ಕೀಯಾವಾಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ 'ಯ' ಒತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ೖ) ಗುರುತು; ಯಕಾರದ ಒತ್ತು : ಯಕಾರದ ನಡುವಿನ ಭಾಗವೇ 'ಯ'ವೊತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು . . . ಈ ಒತ್ತಿಗೆ "ಕೀಯಾವಾಡಿ" ಎಂತಲೂ ಹೆಸರಿದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೩೧). [← ತೆಲು. ಕಿಯ್ಯವಡಿ]

ಕೀರ್ (ನಾ). ಗಿಳಿ : ಕೀಲ, ಕೀಲ್ ; ಖೀನ, ಖೀರ್ ; ಕೀರ, ಕೀರ್ ; ಣೀರ, ಣೀರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ.). [< ಸಂ. ಕೀರ]

ಕೀರ$_1$ (ನಾ). ಮುಂಗುಸಿ ; ಮುಂಗುಲಿ : ಮುಂಗಲಿ, ಮುಂಗಸಿ, ಕೀರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀರಿ ; ಕೊಡ. ಕಿರಿ ; ಕುಇ. ಕಿರ್ಪಾನಿ ; ಕುವಿ. ಕ್ರಾಂಡು]

ಕೀರ$_2$, **ಕೀಲ**$_1$ (ನಾ). ಹಾಲು; ಕ್ಷೀರ : "ಕೀರಂ ಕ್ಷೀರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೬) ; "ಕ್ಷೀರದೊಳ್ ಕೀರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೬). **ಕೀಲ**$_1$: ಕೀಲಾದ ಎಮ್ಮೆ ಕರುವುಂಡೊ, ಕೀಲಾದ ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಸರಪಾಣಿ ದಾವಣಿ ಮೆಟ್ಟಲಾ ಹಾಲ ಕರೆಯೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರ]

ಕೀರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿ; ಗಿಣಿ; ಶುಕ : ವಸಂತದೊಳ್ಮದನಕೇಳೀಸೂತ್ರಮಂ ಪಾರದೋದಿದ ಕೀರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬) ; ಪಾಱುವ ಕೀರಮಾಲೆ . . . ಪಚ್ಚೆಯ ತೋರಣದಂತೆ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೬). ೨. ಮಾಂಸ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೀರಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಬೀರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆ . . . ಕಿಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಯಂ ಕೀರಂಜಂ ಹರಡೆ ಸುರಗಿ ಗಿಡಿ ಪರ್ಗಿಡುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಕೀರಕಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೀರಣ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರಣಿ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರಣಿಗೆಲಸ 'ಕೀಲಣಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕೀರಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರತಿ 'ಕೀರುತಿ' ನೋ.

ಕೀರತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು; ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ರೂಪಯೌವನದಿ ಕೀರತಿವಡೆದಿರ್ದ ರತಿ ಜಗನ್ಮೋಹನ ಮೂರುತಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೨). [ಕೀರತಿ (< ಕೀರುತಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀರಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಕ್ಕು : ಪುನಗಿನ ಬೆಕ್ಕು, ಜವಾಜಿ ಬೆಕ್ಕು, ಕೀರಬೆಕ್ಕು, ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [ಕೀರ$_1$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕೀರರವ (ನಾ). ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿ; ಶುಕವಾಣಿ : ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೀರರವದಿಂ ಪೊಗಟ್ಬು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೧). [ಕೀರ$_3$ + ರವ$_1$]

ಕೀರಲು, **ಕೀರ್ಲು** (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಚುವಿಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಕರ್ಕಶವಾದುದು (?) : ಅವನ ಧ್ವನಿ ಕೀರಲಾಗಿ ಕಿವಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಳಿನಾ. ೩೬). ೨. (ಗು). ಕರ್ಕಶವಾದ : ಕೀರಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). **ಕೀರ್ಲು** : ಕೀರ್ಲುವಾಣಿರಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದಾಗ (ನಡೆದಾ. II, ೮೬೩). [ಕೀರು$_1$ (< ಕೀಱು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_9$)]

ಕೀರಲುಧ್ವನಿ (ನಾ). ಕಿರಿಚುವ ಧ್ವನಿ : ಮೋಹನಾಬಾಯಿಯವರು . . . ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕೀರಲುಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು (ರ್‍ಹಾಯುಕ. ೫೬). [ಕೀರಲು + ಧ್ವನಿ]

ಕೀರವಱಿ (ನಾ). ಗಿಳಿಯ ಮರಿ : ಪಾರಿವಗಳ ದನಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯಲಲ್ಲೆ ಕೀರವಱಿಗಳ ಬೈದಾಟ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೪೩). [ಕೀರ$_3$ + ಮಱಿ]

ಕೀರವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿ, —ಮಾತು. ೨. ಗಿಳಿಯಂತೆ (ಮಧುರವಾದ) ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವಳು : ಕಲಕೀರವಾಣಿಯರ್ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯರ್ ಕಲಭಮದದಾನೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಭೈರವಿ, ಕೀರವಾಣಿ, ಪೂರ್ಣಷಡ್ಜಂ . . . ಷಣ್ಮುಖಪ್ರಿಯ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೪೮) ; ಕೀರವಾಣಿಯ ಆಲಾಪನೆಯ ಲಹರಿಯೊಂದು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಂಸದ. ೯). [ಕೀರ$_3$ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕೀರವೃಂದ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡು : ಕೀರವೃಂದಂ ಕಳಕೂಜಿತಾನುಮಿತಮಾದುದು ಶಾದ್ವಲಗಂಧಶಾಲಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ ೨-೭). [ಕೀರ$_3$ + ವೃಂದ]

ಕೀರಾರ 'ಕೀಲಾರ' ನೋ.

ಕೀರಾಲಾಪೆ (ನಾ). ಗಿಳಿಯಂತೆ (ಮಧುರವಾಗಿ) ಮಾತನಾಡುವವಳು : ಕೀರಾಲಾಪೆ . . . ನೀಂ ಪಾಲಿಸಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೭೬).

[ಸಂ. ಕೀರಾಲಾಪಾ (ಕೀರ + ಆಲಾಪ + -)]

ಕೀರಾವಳಿ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡು : ಶಾಳೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಱುವ ಕೀರಾವಳಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೩). [ಕೀರ$_3$ + ಆವಳಿ$_1$]

ಕೀರಾಳಿ (ನಾ). = ಕೀರಾವಳಿ : ಪೋಗವುರುವಕ್ಕೀರಾಳಿ ಕೇದಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬) ; ತನ್ನನಿಯಳ್ಗಂ ಕರೆದಿತ್ತದಂ ತಣಿಪುಗುಂ ಕೀರಾಳಿ ಮಾಕಂದದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೯). [ಕೀರ$_3$ + ಅಳಿ$_4$ (< ಅಲಿ$_4$)]

ಕೀರಿತಿ 'ಕೀರುತಿ' ನೋ.

ಕೀರು$_1$ 'ಕೀಱು$_1$' ನೋ.

ಕೀರು$_2$ 'ಕೀಱು$_2$' ನೋ.

ಕೀರು$_3$ 'ಕೀಱು$_3$' ನೋ.

ಕೀರು$_4$, **ಖೀರು** (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಗೆ, ರವೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬಾದಾಮಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಬೇಯಿಸಿಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ : ಕೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಬಾದಾಮಿ ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಂತೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೫) ; ಜಿಲೇಬಿ, ಜಾಂಗೀರ್ . . . ಕೀರು, ಖಾರದ ಎರಡು ತಿಂಡಿ (ರೂಪಸಂ. ೧೬). **ಖೀರು** : ಸೈತಾನನಡುಗೆಗೆ ಚೀರೋಟಿ ಖೀರು (ನಡೆಬಂ. ೧೦೪) ; ಖೀರು ಪೂರಿ ಅಂದಿನ ಮುಖ್ಯ ಭೋಜನ (ಸ್ವಪ್ನದ. ೧೩೩); ಖೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ ಮೂರ್ತಿಯು ಆಡಿದನು (ಕನಕ. ೮೦). [←ಪ್ರಾ. ಖೀರ < ಸಂ. ಕ್ಷೀರ]

ಕೀರುತಿ, **ಕೀರತಿ**, **ಕೀರಿತಿ** (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಖ್ಯಾತಿ; ಯಶ : ಆರತಿ ಹೊರಟಾವು ಕೀರುತಿ ಉಳ್ಳೋಳ್ಗೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೬) ; ನಾಡಿನ ಕೀರುತಿಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತಹ ದಂತಗಳು (ಚಂಡುಟ. ೩೬). **ಕೀರತಿ**. 'ಕೀರತಿವಡೆ' ಪರಾ. **ಕೀರಿತಿ** : "ಕೀರಿತಿ (ಕೀರುತಿ) – ಕೀರ್ತಿ = ಯಶಸ್ಸು" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). [< ಸಂ. ಕೀರ್ತಿ]

ಕೀರೆ, ಕಿರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ ಸೊಪ್ಪು: ಕೀರೆಯೊಳಗೆ ಮೇಲೋಗರಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಇಳರ. ೩೩-೪); ನೀವಿಕ್ಕುವ ಕೀರೆಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರಿಗಂ, ಸೀರೆಗಂ] ಬರಗಿನೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨-೭೨); ಕೀರೆ ನರುವಲ ಚಕ್ಕವತ್ತಸೋಲೆ ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಬೇಱೆಬೇಱೆ ಉತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೬); ಕೀರುಳ್ಳಿ ತಿಂದು ಇರಗೊಡದು, ಕೀರೇ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರುಹೊಯ್ಯಗೊಡದು (ಗಾದ). ಕಿರೆ: (ಕ).

ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು=ಕೀರೆಯಸೊಪ್ಪು: "ತುಂಡಲೀಯ, ಅಲ್ಪಮಾರಿಷಃ - ಕೀರೇಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೬); ಚಕ್ಕೋತ, ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು ಇವು ಜ್ವರಬಂದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೭ ಟೀಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೀರ್ರೈ; ಮಲ. ಚೀರ; ತೆಲು. ಕೀರ, ಕೀರೆ]

ಕೀರೋತ್ಕಾರ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಚಪ್ಪರಣೆ, —ಧ್ವನಿ: ಕೀರೋತ್ಕಾರದಿಂ ಚಕ್ರಮಂಜುಳಚೀತ್ಕಾರದಿನುತ್ಕಹಂಸಮಿಥುನ ವ್ಯಾಹಾರದಿಂ . . . ಉಂಟುಮಾಳ್ಪುದು ಬನಂ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೫೨). [ಕೀರ೩ + ಉತ್ಕಾರ]

ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೆದರಿದ; ಚೆಲ್ಲಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ: ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಕೀರ್ಣೋರ್ಮಿಮಾಲಾ . . . ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦). ೨. ತುಂಬಿದ; ಮುಸುಕಿದ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಚಿತಚಾರುಕೀರ್ಣ ಪರ್ಣಾಯುಧ ಪಾಳಿ ತೋರಣ ವಿರಾಜಿತಮಂ . . . ರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ . . . (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪); ಇದು ಮದಭೃಂಗ ಕೀರ್ಣ ಕುಸುಮೋತ್ಕರ ರಮ್ಯಲತಾವಿತಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೨). ೩. ಮರೆಯಾದ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಗೌಪ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೪. ಸಂದಣಿ: "ಆಚಿತಂ, ನಿಚಿತಂ . . . ಕೀರ್ಣಂ ಸಂಕುಳಂ . . . ಪೂರ್ಣಂ - ಈ ೯ ಸಂದಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೀರ್ತಣ್ಣನ್ ಗಜ್ಜಪುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರಪ್ಪರ್ಡೆಯು . . . ಎಱಿದುಬಿಱ್ದೋರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೩; 780). [ಕೀರ್ತಿ + ಅಣ್ಣ೧]

ಕೀರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವಿಕೆ; ಹೇಳಿಕೆ; ಉಲ್ಲೇಖ. 'ಪದಕೀರ್ತನ' ಪರಾ. ೨. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ; ಶ್ಲಾಘನೆ; ಗುಣಗಾನ: "ಸ್ತುತಿ ಕೀರ್ತನಂ ಸ್ತವಂ ಸ್ತೋತ್ರಮೀಡಾ ಶ್ಲಾಘೆಯೆನಲು ಕೊಂಡಾಡೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩). ೩. ಹಾಡುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪುರಾಣಪ್ರಸಂಗ, —ಹರಿಕಥೆ: ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಅದೇ ಆಗಷ್ಟೇ ಕೀರ್ತನಗಳಿಗೆ ಬಳಸತೊಡಗಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮). ೪. ದೇವಾಲಯ ಮುಂತಾದ ಕಟ್ಟಡ; ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೃತಿ: ಕೊಣ್ಣಕುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ್ಮಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತ್ತನ (ಎಇ. XXI, ೨೦೬-೧೩; 751). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್, ಕೀರ್ತನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ಅಂಘ್ರಿಗೆ ಮಣಿದೊಲವಿಂ ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ದರ್ (ಶಬಶಂ. ೧-೮೪). **ಕೀರ್ತನಗೆಯ್**: ಧಾತ್ರೀತಳಂ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತನೆಗೆಯ್ಯುಂ ಜಯದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೭; 1113). [ಕೀರ್ತನ + ಕೆಯ್೧]

ಕೀರ್ತನಕಾರ 'ಕೀರ್ತನಗಾರ' ನೋ.

ಕೀರ್ತನಗಾರ, ಕೀರ್ತನಕಾರ (ನಾ). ಹರಿಕಥೆ ಮಾಡುವವನು; ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವವನು: ಹಟದಿ ಕೀರ್ತನಗಾರ ಬಿವರನೊರಿಸಲು ಹಿಂದೆ ಸರಿದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ (ಸಖೀಗೀ. ೭೩-೭). **ಕೀರ್ತನಕಾರ**: ಆ ಕೀರ್ತನಕಾರನದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ, ಅವನು ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳೂ ಮಧುರ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮). [ಕೀರ್ತನ + -ಕಾರ೧ (< -ಕಾಱ)]

ಕೀರ್ತನಗೆಯ್ 'ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೀರ್ತನೀಯ (ಗು). ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಲ್ಲೇಖನೀಯ; ಶ್ಲಾಘ್ಯ: ಊರ್ಜಿತವಲ್ಲದುದು ಕೀರ್ತನೀಯವೆ? (ಸಾಹಿವಿ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. = ಕೀರ್ತನ ೨: ಕೀರ್ತನೆಗೆ ಸಂದ ನಂದ್ಯಾವರ್ತದ ಪರ್ಬಿಂದೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ವೈಡೂರ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೩); ಆತನ ಸರಸ ಕೀರ್ತನೆಗೊಲಿದು ಚಿತ್ತದೊಳು (ಬಸವು. ೩೦-೮); ನಾಲಗೆಗೆ ಭವದಡಿಯ ಕೀರ್ತನೆ ಕೀಲಿಸಲಿ (ಗಗಶಾ. ೧೭-೬೩); ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕದ್ದು ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕೀತೇ (ಗಾದ). ೨. ದೇವರ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಹಾಡು; ದೇವರನಾಮ: ಇವನು ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲೇ ನಿಂತು . . . ಕೀರ್ತನೆಗೆ ತೊಡಗಿದ (ಧಾರದ. ೨೯೨); ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡಿದ ಮೇಲೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೪). ೩. ಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ. ಕೀರ್ತನಾ]

ಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ವರದಿ; ಪ್ರಸ್ತಾಪ. ೨. ಯಶಸ್ಸು; ಖ್ಯಾತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: "ಒಸಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೬); ಅಕ್ಷಯ ಕೀರ್ತಿ ಕುಸ್ತಕದ ವಾರ್ಧಿಯ ಮೇಲದು ನೋಸ್ತು ಭಕ್ತಿಯುಮ್ (ಎಕ. II, ೨೧-೩; 700); ಕೀರ್ತಿಗೆ ತಾವೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತಿರಲು (ತಿರುಕ. ೯-೧೫); ಕಾಯುವಿವಳಿವುದಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿಯುಳಿವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೭೩). ೩. ಮನೆ; ಕಟ್ಟಡ; ಸೌಧ. 'ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತ' ಪರಾ. ೪. [ಜೈನ] ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮಕೀರ್ತಿಯಪ್ಪರ್ಹದ್ದೇವನ ತತ್ವಮಂ ಭಾವಿಸಿ . . . ತಪದೊಳೆಸಗಿದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾನು ಪರಮಕೀರ್ತಿಯಂ ತನಗೆ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಿಕಾಮ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: ರಾಗದ್ವೇಷಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನಲ್ಲದೆಯುಂ ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೨೧); ಗಣಪತಿ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನಾಗಿ ಬಂದವನಲ್ಲ ಎಂದು ಆವರು ಅರಿತಿಲ್ಲವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೮). [ಕೀರ್ತಿ + ಕಾಮ]

ಕೀರ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿನಗೀಗೆ ಕೀರ್ತಿಗನೇಳ್ಗೆಗಳ್ಕುಗಿಗುಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟಭೂಮಂಡಲಂ (ಎಇ. XVI, ೩೫೮-೪೦, 11ನೆಯ ಶತ). [ಕೀರ್ತಿ + -ಗ೩]

ಕೀರ್ತಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರವಳ್ಳಿಯ ಕೀರ್ತಿಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಮಿಂಣ್ಣಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೨-೩; 1084). [ಕೀರ್ತಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೀರ್ತಿದೇಹಿ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೇ ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನು: ಕೀರ್ತಿದೇಹಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ಮರಣ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೫-೫). 'ಕೀರ್ತಿಶೇಷ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿದೇಹಿನ್]

ಕೀರ್ತಿಪರ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯಶಸ್ಸನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು: ಕೀರ್ತಿಪರರಾಗಿ ಬಾಳ್ದರ ವಾರ್ತೆಯನಂತಿಂತುವೆಂದು ಪೇಳಲ್ಪಹುಳಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೫-೬೪). [ಕೀರ್ತಿ + ಪರ೧]

ಕೀರ್ತಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕನಕಾಂಬುಜಸಾಳಂ ಸುತ್ತನಂಬುಜಂ ಕೀರ್ತಿಮುಖಮನನುಕರಿಸೆ ನಿತಂಬಿನಿ ಕೇಯೂರಂ ತನಗೊಪ್ಪೆ ನಾಡೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೯); ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ದಿಗ್ಗಜರದನಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಮುಖವಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೪೧); ಕೀರ್ತಿಮುಖವ ತೋಳೊಳು ತೊಡಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೫೦); ಕತೆಯ ಸಣ್ಣ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಕಾವ್ಯದ ಕೀರ್ತಿಮುಖವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೦೮).

೨. ಕೀರ್ತಿಯ ಮುಖ, —ಮುಂಭಾಗ, —ಕುಡಿ. ೧, ೨: ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಮುಖಂ ಕೀರ್ತಿಮುಖಂಬೊಲೇನೆಸೆದುದೋ ದಿಗ್ದಂತಿದಂತಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬). ೩. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಕೃತಿಯ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪ; ಸಿಂಹಲಲಾಟ: ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ರೇಖೆಯ ಭವನಿಕೆಯ ಮುಂದಣ ಕೀರ್ತಿಮುಖದ ಸಿಂಹಾ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩-೨೪). ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುನ್ನಧರೆಯೊಳು ಸಂದ ರವಿಸುತ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ಸಿಬಿ ಕಂದವಾಹನರು (ಬಸವ. ೧೮-೧೯).

ಕೀರ್ತಿ + ಮುಖ]

ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯ, ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯಂ ಮಣ್ಣಾಳೇಸ್ವರಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೬೧-೪೨; 1109); **ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ**: ಬಸದಿಯ ರಾವಚನ್ದ್ರ ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೫೦-೨೪; 968). [ಕೀರ್ತಿ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೀರ್ತಿಲಾಲಸೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಹಂಬಲು; ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಸುಕತೆ, —ಅತಿಶಯ ಆಸಕ್ತಿ: ಧನದಾಶೆಯೋ ಕೀರ್ತಿಲಾಲಸೆಯೋ ... ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಗುರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೫). [ಕೀರ್ತಿ + ಲಾಲಸೆ]

ಕೀರ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು; ಯಶಸ್ವಿಯಾದವನು: (ಕ).
[ಕೀರ್ತಿ + -ವಂತ]

ಕೀರ್ತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು; ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆ: ದೀನಾರ್ತ್ಥಿಗಂ ಬಡವರ್ಗ್ಗೆಜೆದರ್ಗಿತ್ತು ಕೀರ್ತ್ತಿವಡೆದ (ಸೌಇ. XX, ೬೦-೨೬; 1108); ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಲಿ ಕೀರ್ತಿವಡೆದ ಕಂಠೀರವ ಸಕ್ಕರೆವಿಲ್ಲನರೂಪ (ಕಂನವಿ. ೨೬-೩೯). [ಕೀರ್ತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (ಸಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಜ ಮುನ್ದೆ ಕೊಣ್ಡಕುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತನ (ಎಇ. XXI, ೩೪-೧೧; 731). [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ್]

ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಒಡೆಯ; ಯಶೋವಂತ: ಧನಿಕನು ರಾಜಪೂಜ್ಯನು ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಭನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೫).
[ಕೀರ್ತಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಬಹಳ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಸಂಗ್ರಾಮ ಗರುಡಂ ಮನುಜಮಾನ್ಧಾತಂ ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಇ. XX, ೪೭-೮; 1074). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಖ್ಯಾತ]

ಕೀರ್ತಿವಿಶಾಲ (ಗು). ಬಹಳ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ; ವಿಪುಲ ಯಶವುಳ್ಳ: ಸಮರ ಕಠೋರ ದೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಕೀರ್ತಿವಿಶಾಲ ಧೀರ ಶಿಖಂಡಿ ಸಹಿತಾ ದ್ರುಪದನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೫). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಶಾಲ]

ಕೀರ್ತಿವಿಹಾರ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವನು; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದವನು: ತಾರಾಪತಿವತ್ ಕೀರ್ತಿವಿಹಾರಾ ... ದೂರೀಕೃತ ಬಲವಿಸ್ತಾರಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೫). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಹಾರ]

ಕೀರ್ತಿವೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಮನ್ನಿಸಿ ತರಹೇಳಿ ಕೀರ್ತಿ ವೀರವ ಚಕ್ರಿ ಕನ್ನೆಯ ಬಳಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಚಿನ್ನದ ಬಹಳ ಮುತ್ತಿನ ಸೆರಗಿನ ಸೀರೆ ಚೆನ್ನೆಯರರಸಿಗೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಚ. ೩೮-೮೪). ಕ[?]

ಕೀರ್ತಿವೆಱು (ನಾ). ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆ; ಹೊಗಳಿಕೆಯನ್ನು ಗಳಿಸು: ಪುಣ್ಯವಹುದು ಪವಿತ್ರ ಭಕ್ತಿ ಸುಶೀಲರಪ್ಪರು ಕೀರ್ತಿವೆತ್ತಿಹರು (ಬಸವ. ೫೪-೮೫). [ಕೀರ್ತಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ (ಗು). ಖ್ಯಾತ; ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಕೀರ್ತಿವಂತ: ಪಂಚನಾದ ಅಯ್ಯನವಂಗೆ ... ಇಬ್ಬರು ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾಗುವರೆಂದು ಹರಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೩). [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನ್]

ಕೀರ್ತಿಶೇಷ (ಗು). ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದ; ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಹೋದ; ಸತ್ತ: ಮಾದ್ರಿಯು ... ಪತಿಯೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿಶೇಷಳಾದಳು (ವಚಭಾ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು: "ಕೀರ್ತಿಸು–ವರ್ಣನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಕೇಳ್ದರೆಂದು ... ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೯); ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದುರ್ವೀಮಂಡಲಂ ದುರ್ಗನಾ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೮); ರುಕ್ಮಿಣಿಯರಸನನು ಕೀರ್ತಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೪೪ ಒರಿಇ.); ತಮ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ ನಲ್ಮೆಯೊಲ್ಮೆ ಕಡುಚಾಗಂ ಕೂಡೆ ಸಂಭಾಷಣಂ ನಿಮ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಸಲಪ್ಪ ಮೋಜ್ ಬಡಚಾಗಂ ಮೌನಮೀ ಭೂಮಿಪರ್ (ರತ್ನಾಕ. ೭೬). [ಕೀರ್ತನ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನ ಗುರುತಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಬ; ಗೆಲ್ಲಗಂಬ: ಈ ಸಿಂಧುವ ತೀರದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೬). [ಕೀರ್ತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ 'ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಆರು ವರ್ಷಗಳೂ...ಪ್ರತ್ಯಾಗಮನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಕೀರ್ತ್ಯನ್ವಿತ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ತನ್ನಂ ಸತತಂ ಕೂರ್ತಿತ್ತುಕೊಂಡಂ ಗುಣನಿಧಿ ಗುಣವರ್ಮಂಗೆ ಕೀರ್ತ್ಯನ್ವಿತಂ ಸತ್ಕೃತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆಯಂ ... ಶಾಂತಿವರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೨).
[ಕೀರ್ತಿ + ಅನ್ವಿತ]

ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತ (ನಾ). ೧. ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೨. ಮಹಡಿಯಿಂದ ಎತ್ತರವಾದುದು ೧, ೨: ಇದು ಪದ್ಮಾವಸಥಂ ದಿವಾಕರನವೊಲ್ ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತಂ ಪಾತ್ರದಾನದವೊಲ್ ... ತಾನೆನಿಪನ್ನೆಗಂ ಹರಿಹರಶ್ರೀಗೇಹಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಭೂಪಾಳನ ದಂಡನಾಥತಿಳಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೬೫; 1224).
[ಕೀರ್ತಿ + ಉನ್ನತ]

ಕೀಲರ್ 'ಕೀರಲು' ನೋ.

ಕೀಲ್, ಕೀಲಿ$_1$, ಕೀಲು (ನಾ). ೧. ಅಗುಳಿ; ಬೆಣೆ: ಕೀಲೊಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಪುಟ್ಟಿ ಭೋರ್ಗರೆದುರಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬); ನಮ್ಮ ಬಲಂ ಕೀಲ್ಕಳೆದ ಜಂತ್ರದಂತೆ ಕಟಕುಟಿಮಾಗಿರ್ದಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೨೦); ಧುರದೊಳಸಿಲತೆಯನುಚ್ಚಿದೊಡರಿನೃಪಯುವತಿಯರ ಮುಗುಳ ಕಂಕಣದಾ ಕೀಲ್ತೆರತರದಿನುಚ್ಚಿದವು ನಿಜಕರ ಖಳ್ಗಮವರ್ಕೆ ಕೀಲೆ ಶಾನ್ತರನೃಪತೀ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೨೦; 1077); ಬಿಲ್ ಕೆಟ್ಟವರ್ ಕೀಲಂ ತಡವರಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧೨-೬೫); ಅಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲ್ ಮುಱಿದು (ಇಹರ. ೪೩-೧); ಕೀಲ ತೆಗೆಯುಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲುಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨); ಹಡಗಿಗಹ ಹೆಮ್ಮರವ ಕೀಲಿಗೇಂ ಕಡಿದಪರೆ (ಹಟ್ಟರ. ೧೮-೧೮). ೨. (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ) ಬೀಗ. 'ಕೀಲ್ಗಳೆ' ಪರಾ. ಕೀಲಿ$_1$: ೧. ಕೀಲಿ ಸಡಲಿ ಪುರ ಬೇವುದ ಕಂಡೆ (ಶಿಪಗೀ. ೭೮೯). ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೀಲಿಹಾಕಿರಿ (ಚಟ್ಟಹೊ. ೬೧); ಮುಂದಿನ ಕೋಣೆಯ ಕೀಲಿ ಮುರಿದಿತ್ತು (ಕೂತಕಾ. ೩೩). ೩. ಗಡಿಯಾರ, ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಕೀಲು, —ಸುರುಳಿ: ಕೀಲಿ ಮಿಡಿಯೆ ಮಂಚದೊತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಪಾಂಚಾಳಿಕೆಗಳು ನಿಂದುತವಗೆ ವೀಳೆಯಗೊಡುತಾಲವಟ್ಟವಿಕ್ಕಲು (ಭರಚ. ೧೧-೪೭); ಗೋಡೆ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕೀಲಿ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೀಲು: ೧. ಮೊಗಲರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕೀಲು ಸಡಿಲಿತು (ಛತ್ರಶಿ. ೨). ೩. ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ; ಗುಟ್ಟು: ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟು ಹೋಮವನುರುಹಿ ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರ ಕೀಲನಱಿಯ ಬಲ್ಲೊಡೆ ಯೋಗಿಯಾದಡೇನು ಭೋಗಿಯಾದಡೇನು (ಅವಚಂ. ೭೫-೩೩೪); ತೊಡಕಿನ ಕೀಲನಱಿದೊಡನೆ ಮಾಡುವಲಾಲನೆಯಜೀವವನೆ ವೈದ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯೧-೯); ಕಾಲನ ಕಾಲವೆನಬೇಡ ಧರ್ಮದ ಕೀಲು ಬೇಱೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೫); ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಉದ್ಧಾರದ ಕೀಲು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ (ಬಿಟ್ಟ ಹೊ. ೯೭). ೪. ಬೆಂಕಿ: ಆವನೊರ್ವಂ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವೆಂಬಿನಜಲೋಭದಿಂ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿಕೊಂಡಿಹನೊ ಆ ಪಾಪಿಷ್ಟಂ ಕೀಲಿಂಗೆ ದೇವಾಲಯಮಂ ಸುಡುವ ನೋಪಾದಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೬); ಕೀಲಿಂಗೆ ದೇಗುಲವನಳಿವ ದರ್ಪದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೦). [< ಸಂ. ಕೀಲ]

ಕೀಲ್$_1$ 'ಕೀರ್$_2$' ನೋ.

ಕೀಲ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಗೂಟ; ಅಗುಳಿ; ಬೆಣೆ; ಮೊಳೆ; ಕಡಾಣಿ. ೨. ಕಂಬ; ಸ್ತಂಭ. ೩. ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿ. 'ಕೀಲಾಯುಧ' ಪರಾ. ೪. ಕೀಲಕವೆಂಬ ಪರ್ವತ. ೫. ಅರಗು. ೬. ಬೆಂಕಿ. ೭. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ: ಜ್ವಾಲಾಸುರಂ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೀಲಪ್ರಪುಂಜಗಳ ಸಾಲಿಡುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೨). ೮. ಹದ; ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಅನುಭಾವದ ಕೀಲವನಾರು ಅಱಿಯರಲ್ಲ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೧-೧೦); ನಾಲಗೆಯ ಕೀಲವನು ಶೀಲದಲಿ ತಾನಱಿದು ಶೂಲವದು ರುಚಿಯು ಎಂದಿಹನು ಮುದಿಯಲಿ ಬಾಲನಂತಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೬). ೯. ಹಿಡಿತ; ಅಂಕೆ: ಅವರು ಬಿಟ್ಟ ಎಂಜಲನ್ನುಣ್ಣುವೆ . . . ಅವರ ಕೀಲದಲ್ಲಿರುವೆ (ಪರಮ. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಕೀಲಂಗಿ (ನಾ). ಕೊಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಅಂಗಿ (?): ಅಚ್ಚಮುದ್ದಂಗಿ ವಜ್ರದ ಕೀಲಂಗಿ ಮಾರಿವೋ ನಿನ್ನ ಮೈಯಂಗಿ ಕಂದಯ್ಯ ಮದ್ದೂರ ಸಂತೆ ಮಳಿಗೇಲಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೯).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕೀಲಕ, ಕೀಳಕ (ನಾ). ೧. ಅಗುಳಿ; ಗೂಟ; ಮೊಳೆ: "ಸ್ಥಾಣು ರುದ್ರನುಂ ಕೀಲಕಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೮-೫). ೨. ಕೊಡತಿ; ಸುತ್ತಿಗೆ: ಕೊಡತಿ ಕೀಲಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೮). ೩. ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ: (ಕಿ). ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಡಮರು ಧ್ವಾನದಿಂದೊಡೆದಜಾಂಡಮಂ ಕೀಲಕಾದಿಗಳ ಪದಹತಿಯಿಂದೆ ನುರ್ಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೫). ೫. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೆರಡನೆಯದು: ಪ್ರಭವ ವಿಭವ . . . ಕೀಲಕ, ಸೌಮ್ಯ . . . ಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನ್ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). ೬. ಬೆಂಕಿಯ ದೊಡ್ಡ ಜ್ವಾಲೆ: "ಉರಿಯ ಪೆರ್ಜ್ವಾಲೆ ಕೀಲಕಮೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮). ೭. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೀಲಕ . . . ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦). ೮. ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಾ ರಾಜಯೋಗದ ಕೀಲಕವನೆಲ್ಲವನು (ಗಗತಾ. ೨೦-೧೦೧). ೯. ಅರಗು; ಲಾಕ್ಷೆ: "ಲಾಕ್ಷ ಕೃಶಾನು ಧಾತ್ರಿಧರ ಕಾಷ್ಠಗಳೆಂಬಿವು ಕೀಲಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೨); "ಅರಗಗ್ನಿ ಕೀಲು ಗಿರಿ ವತ್ಸರವೈದುಂ ಕೀಲಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೨೫). **ಕೀಳಕ**: ೧. "ಧ್ರುವಕಃ . . . ಕೀಳಕಃ – ಈ ೬ ಗುಡಿಯುಗೂಂಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೭). [ಸಂ.]

ಕೀಲಕಡಗ (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಬರುವ ಕಡಗ: ಕೀಲಕಡಗ ಹಸ್ತಕಡಗ ಹೀರಾವಳಿ ಡಾಳಿಸುತಿಹ ಸಿಂಹಕಡಗ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೯).

[ಕೀಲ್$_2$ + ಕಡಗ]

ಕೀಲಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕೀಲಿನ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೊಂಡಿ: ಕುಂದಣದ ಕೀಲಕಡ್ಡಿಯ ಮಣಿಯಂ ಕೈಯಿಂದ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೦೯-೧೨).

[ಕೀಲ್$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೀಲಗುಳಿ (ನಾ). ಕೀಲಿನ ಅಗುಳಿ; ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ ತಾಪಾಳ: ಕೀಲಗುಳಿಯ ಸದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪುನರು. ೭೯).

[ಕೀಲ್ + ಅಗುಳಿ (< ಅಗ್ಗಳಿ$_1$)]

ಕೀಲಚ್ಚು (ನಾ). ಕೀಲು ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಚ್ಚು; ರಥದ ಇರಚು: ವಾರಣಂಗಳ ಗುಳದ ಜೋಡಿಸಿ ತೇರುಗಳ ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರಯುಗವನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೫); ಮಿಣಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬಳಿ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಹೆರೆಯನು ಬಳಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೫); ವಾರುವಂಗಳ ಪೂಡಿ ಕೀಲಚ್ಚು ಬಳಿ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಸಿಂಧಮಂ ನೆಗಪಿ (ಚಬಪು. ೪೮-೫೩). [ಕೀಲ್ + ಅಚ್ಚು$_1$]

ಕೀಲಜ್ಞಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮರ್ಮಜ್ಞಾನ: ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣುಮಣ್ಣೆಂಬ ಮೂಱು ಸಂಕಲೆಯ ಕೀಲಜ್ಞಾನ ಬೀರಣದಿಂದ ತಡೆಗಡಿದು ವಿರಕ್ತನಾಗಿ (ಭಸವ. ೭೩-೬೨). [ಕೀಲ್$_2$ + ಜ್ಞಾನ]

ಕೀಲಣ, ಕೀರಣ, ಕೀರಣಿ, ಕೀರಣೆ, ಕೀಲಣಿ, ಕೀಲಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಲಿಸುವಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಂಧ: ಬಂದಿ ಕೀಲಣದ ಹೊಂಬಳೆ ಕಡಗ . . . ಕಂಕಣದವೋಲೆ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೨); ಒದೆದು ಮಕುಟವ ಕಳಚಿದನು ಕೀಲಣದ ಮಣಿಗಳು ಕೆದಱಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧೩); ಹೊನ್ನರನ್ನದ ಕೀಲಣದ ಹಲ್ಲಣದ ಹಯ ಹದಿನೇಳು ಕೋಟಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೭); ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ಕೀಲಣದ ಮಣಿಗಣದ (ನಭಾಗ. ೪-೪-೧೭); ಮಣಿ ಪೂರಣೋರಣದ ಕೀಲ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ಚಬಪು. ೪೭-೧೫). ೨. ಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ಕಾಳೋರಗನ ನಿದ್ರೆಯನು ಕೆಡಿಸಿ ಬದುಕುವ ಕೀಲಣದ ಗಾರುಡಿಗರಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೧೩). **ಕೀರಣ**: ೧. ಕೀರಣದ ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಮಣಿಗೆಲಸದಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೬); ವಜ್ರಮೌಕ್ತಿಕ ರತ್ನ ಕೀರಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೬-೭); ಮಣಿ ಪೂರಣೋರಣದ ಕೀರ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ಚಬಪು. ೪೭-೧೫). **ಕೀರಣಿ**. 'ಕೀರಣಿಗೆಲಸ' ಪರಾ **ಕೀರಣೆ**: ೧. ಕೀರಣೆಯ ಕೆಲಸಗತಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೮-೨೨-೨೭). **ಕೀಲಣಿ**: ೧. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಿಗಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯಲಹರಿಯ ಮುತ್ತಿನೊಟ್ಟಜೆಯ ಕೀಲಣಿಯ ಗಾಡಿಯಿಂದ (ಚಬಪು. ೩೭-೩೩). **ಕೀಲಣೆ**: ೧. ಮಿಸುನಿಯ ಕಂಬಧಿಂದಖಿಳ ರತ್ನದ ಕೀಲಣೆಯಿಂ ಪ್ರವಾಳಮೆಣ್ಣೆಸೆಗಳ ಕೂಟದಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೧೫); ನೀಲದ ಪೊಳೆವ ಪರಲ್ಗಳ ಕೀಲಣೆಯಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೭); ತರತರದ ಕೀಲಣೆಯ ಹೊಂಗೆಲಸದ ಸುರೇಖೆಗಳ ಕೊರಳ ಹೀರಾವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೦); ಎಲೆ ಮುನಿಪ ದಯೆಯಿಂ ಬಿಡಿಸು ಮಕ್ಕಳ ಕೀಲಣೆಯನೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೩೨). ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಕೀಲಣೆಯನಱಿದಲ್ಲದಾಗದು ಹೇಳುವೊಡೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೩); ಜಗವನಱಿವ ಚಮತ್ಕೃತಿಯ ಕೀಲಣೆಯ ಬಲ್ಲವನೆ (ಸ್ವರೂಪಾ. ೨-೧).

ಕೀಲಣೆಯುಡಿದಾರ = ಕುಂದಣದ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಉಡಿದಾರ: ಹಾರಪದಕ ಹತ್ತಕಟ್ಟು ಕೀಲಣೆಯುಡಿದಾರ ಮುತ್ತಿನ ಸರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೩೯). ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ, —ಉತ್ತರೀಯ: ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಹೀರೆಯ ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆಯ . . . ಉನ್ಮತ್ತಯುವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦).

[< ಸಂ. ಕೀಲನ]

ಕೀಲಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀಲಣಿಕೆ, ಕೀಲಣಿಗೆ (ನಾ). ಆಯಕಟ್ಟು; ರಚನೆ; ಬಂಧ: ಶುಕ್ರನು ಸರ್ವಜ್ಞನಂ ಜಾಣ್ನುಡಿಯ ಕೀಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಣಿಕೆಯಿಂ ಗೆಲಿದನು (ಚಬಪು. ೨೧-೧೪). **ಕೀಲಣಿಗೆ**: ಪೇಳಿದ ತತ್ತ್ವಾನುಭವ ರಹಸ್ಯದ ಕೀಲಣಿಗೆ ಬಗೆ ಸುಲಲಿತದಿಂ ನಿನ್ನ ಮನಂಬುಗದಿರಲೂ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೮೫); ಜನಕನೃಪಾಲಜೆಯ ಹದನೇನು ಹವಣಿನ ಕೀಲಣಿಗೆ ತಾನೇನು ನುಡಿ ನೀನಂಜಬೇಡ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫); ಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಕೀಲಣಿಗೆ ಗಾಧಾರಭೂತನು ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೦-೩೦). [ಕೀಲಣ + -ಇಕೆ]

ಕೀಲಣಿಗೆ 'ಕೀಲಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕೀಲಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀಲಣೆಗೆಯ್, ಕೀಲಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಕೆತ್ತು; ಜೋಡಿಸು: ಪೆರ್ಗಾಲ ಹೊಂದೊಂಬನು ನೆಗಹೆ ಕೀಲಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣವೇತಂಡ ಶುಂಡಾಲದೆ ಸುರಿದುದು ಸಲಿಲ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೫). **ಕೀಲಣೆಗೈ**: ಕೀಲಣೆಗೈದ ಬಜ್ಜರದ ನಡುವೊಪ್ಪುವಿಂದ್ರನೀಲದ (ಚೇರಮ. ೫-೩೩). [ಕೀಲಣೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀಲಣೆಗೆಲಸ, ಕೀರಣೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ; ಕುಂದಣದ ಕೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಕಸೆ ಮೊಲೆಗಟ್ಟು ಜಡೆ ರತ್ನಕೀಲಣೆಗೆಲಸದೊಡ್ಯಾಣ (ಭರತ. ೫೦-೮೧). **ಕೀರಣೆಗೆಲಸ**: ಕೀರಣೆಗೆಲಸದ ಹದಿನಾಱು ಕಂಭಗಳ ಚೇರಡಿ ಮದನ ಕೈಯಿಂದ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ನಾಗಕು. ೨೭-೧೩). [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಕೆಲಸ]

ಕೀಲಣೆಗೈ 'ಕೀಲಣೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೀಲಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸಲ್ಪಡು; ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡು. 'ಕೀಲಣೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೀಲಣೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಪೊಳೆವ ಕೀಲಣೆ ಗೊಳಿಸದುಱುಮಾಣಿಕಂ ವಿಂದಗಳೆಯದೊಳುಮುತ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೯). [ಕೀಲಣೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕೀಲಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೀಲಣೆಗೊಳ್: ಕಡೆದೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಮೇಲೆ ಕೀ[ಲ]ಲಣೆವಡೆದಂತೆ ನಡುತೆಱಪಾಗಿ ಪೊಡನೆ ನೇವರಿಸಿದಂತಿರ್ದೆ ಸುಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆ (ವರ್ಧಮಾಂ. ೮-೪೩). [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀಲಣೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಪಗೆವರಿಂದೆ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತು ಸಾಯುತಿರ್ದಮ್ಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೦ ವ); ದಿಟ್ಟರನೆತ್ತಿ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತರಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೦೪ ವ). [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಪೆಱು$_1$]

ಕೀಲನ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಟ್ಟು; ಬಂಧನ: ಕೀಲನ ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾರಣ . . . ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾನ ಸಂಜ್ಞಾತ ತೀವ್ರ ವೇದನಾ ರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕೀಲಬೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲಸ (ನಾ). ಹಾಲು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ತಾಳಿಸಿದ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವು: "ತುಪ್ಪ ಹಾಲೆರಡರಲಿ ತಾಳಿಸಿದ ಹೊಯ್ಗಲವು ಕ್ಷೀರಸಂ ಕೀಲಸಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ, ನಾ]ಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರರಸ]

ಕೀಲಸಾಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ಕೀಲಸಾಗರ ಸಂಜೀವಿನಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಲ ಸವಿಯ ರೊಟ್ಟಿಗಳ ನೀಲಕುಂತಳೆಯರು ನಗುತಾಗ ನರಸಭೂವಾಲನಿಗೆಡೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೮). [ಕೀಲ$_1$ (< ಕೀರ್ಷ) + ಸಾಗರ$_3$]

ಕೀಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ಅದ್ಭುತ ನಟ ನಿಟಿಲಾಲೋಲ ಕೀಲಾಕ್ಷಿವೋಲ್ ದಳ್ಳಿಸೆ ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦). [ಕೀಲ$_2$ + ಅಕ್ಷಿ]

ಕೀಲಾಟ (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ – ಈ ೨ ಕ್ಷೀರಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೯). 'ಕೀಲಸ' ಪರಾ. [?]

ಕೀಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ಕೀಲ ಪರ್ವತ; ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಮಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಪರ್ವತಗಳು: ಇಳಾತಳ . . . ಕಾಲವಶದೊಳು ತಳಮಳಗೊಂಬುದೆಂದಿಶ್ವ ಕರ್ಮಷ್ಮಕೀ[ಲ]ಲಾದ್ರಿಗಳನು ಜಡಿದು (ನವಮೋ. ೨-೧೪). [ಕೀಲ$_2$ + ಅದ್ರಿ]

ಕೀಲಾಯುಧ (ನಾ). ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆ; ಭರ್ಜಿ: ಎಸೆವ ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದ ಅಡ್ಡದೊಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೬-೨೨). [ಕೀಲ$_2$ + ಆಯುಧ]

ಕೀಲಾರ, ಕಿಲಾರ, ಕೀರಾರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಮನೆ; ಹೈನುಶಾಲೆ; ಗೋಶಾಲೆ: ಚಂದ್ರಮತೀ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕೀಲಾರದ ಧೇನುಗಳಂ . . . ಕೊಂಡು ಪೋದಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಕೀಲಾರಮುಂ ನ್ಯಾಯದಿಂ ಸುಂಕಂಗೊಂಡು ನಡಯಿಸುವುದುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೮-೨೨); ಕಳ್ಳರ್ ಒಂದು ಕೀಲಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಹೋದರಿಂವೆಲೆದೇವ (ಬಸರ. ೯-೧೦೭); ಗೋವಿಂದನ ಹಿಡಿಯಾಳ ಹಿಡಿದು ತಂದೆಂದಿನಂದದಿ ನಿನ್ನ ಕೀಲಾರದ ಗೊಂದೆಗಳನು ಕಾಯಿಸುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೯೦); ಊಟಕೆ ಕೀಲಾರ ನೃಪಗೇಹದೊಳು ಮೂಱು ಕೋಟಿ ಗೋವುಗಳು ಕಱೆವುವು (ಭರತ. ೧೬-೯೯); ಗೋಮಹಿಷಿ ಕುಲದ ಕೀಲಾರ ದಿಡದೆಯ್ದಿ ತೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). **ಕಿಲಾರ**: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಿಲಾರಗಳ ಕರುವಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲು . . . ತಕ್ಕವರನ್ನಿರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆಯೇ (ಕೃವಾಸ. ೧೦). **ಕೀರಾರ**: "ಕ್ಷೀರಾಗಾರ – ಕೀರಾರ, ಕೀಲಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೀಲಾರಂ ಕೀರಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರ]

ಕೀಲಾರಿ (ನಾ). ೧. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕುವವನು; ಗೋವಳ; ತುರುಗಾಹಿ: "ಕೀಲಾರಿಯಂ ಗೋವಿಂದನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೦೭); "ಕೀಲಾರಿ ಗೋವಿಂದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೧೦); ಕರೆಸಿದನು ಕೀಲಾರಿಗಳನಾದರಿಸಿ ಹಟ್ಟಿಯ ತುಱುಗಳೆಲ್ಲವ ತರಿಸಿ ನೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭-೩೫). ೨. ಹಾಲು ಮಾರುವವನು: "ಕೀಲಾರಿ – ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿ = ಹಾಲು ವ್ಯಾಪಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [ಕೀಲಾರ + -ಇ$_3$]

ಕೀಲಾರಿಗ (ನಾ). = ಕೀಲಾರಿ: ಈ ಕೊಲೆ ಪಡೆವಾತಂ ಚಂದ್ರವಾಹನನ ಕೀಲಾರಿಗಂ ವೀರಪೂರ್ಣನೆಂಬೋನ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ). [ಕೀಲಾರ + -ಇಗ$_3$]

ಕೀಲಾಲ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತ: "ರಕ್ತದೊಳು ಕೀಲಾಲವೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೧); ಅನವರತ ನಿಹತ ನರಕರಿ ತುರಗ ನಿಕುರಂಬ ಕೀಲಾಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಪ್ರವರ್ತನಾನೇಕ ನದನದೀಪ್ರವಾಹ ಬಾಹುಳ್ಯ ದುಸ್ತರಾವತರಣ ಮಾರ್ಗಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ). ೨. ನೀರು; ಜಲ: "ನೆತ್ತರದಲ್ಲಿಯುಂ ನೀರಲ್ಲಿಯುಂ ಕೀಲಾಲ ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧); ವೃಷ್ಟಿಯೊಳೊಗೆದ ಕೀಲಾಲವು ಸಮುದ್ರ ಹೊಗುವ ನದಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪುಗಳಲೆಸೆವ ಒಗುಮಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧೪); ಭೂಮಿ ಕೀಲಾಲಾಗ್ನಿ ಪವನಂ ವ್ಯೋಮ ಆದಿತ್ಯೇಂದು (ಶಂಕದಾ. ೧-೧). ೩. ಸಿಹಿಯಾದ ಪಾನೀಯ; ಅಮೃತ. 'ಕೀಲಾಲಪ' ಪರಾ. ೪. ಜೇನುತುಪ್ಪ.

೫. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೬. ಕುದುರೆಯು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ, —ಕೆನೆತ; ವಾಜಿಧ್ವನಿ: "ಜಲ ವಾಜಿಧ್ವನಿ ರಕ್ತ ಲೋಹಿತವು ಕೀಲಾಲಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕೀಲಾಲಜ (ನಾ). ೧. ರಕ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮಾಂಸ. ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಮಲ. 'ಕೀಲಾಲಜಾರಿ' ಪರಾ. ೩. ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಬೆಂಕಿ. 'ಕೀಲಾಲಜ ಲೋಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೀಲಾಲಜಲ (ನಾ). ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತಜಲ: ಮೃಗಯೂಪತಿಯಂತೆ ಕೀಲಾಲಜಲದೊಳೋಲಾಡುವ ಲಲಾಮೆಯರಿಂ (?) (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೯ ಶೂದ್ರಕ). [ಕೀಲಾಲ + ಜಲ$_1$]

ಕೀಲಾಲಜಲೋಚನ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಕಾಂಚೀಪುರಿಯೊಳ್ ಕೀಲಾಲಜಲೋಚನ ಮತಲೋಲಂ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನಿರ್ದ (ಹಮ್ಮಾರ. ೩-೨). [ಕೀಲಾಲಜ + ಲೋಚನ]

ಕೀಲಾಲಜಾರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ವೈರಿ; ಚಂದ್ರ: ಕೀಲಾಲಜಾರಿ ಪ್ರಕಾಶ ಮುಂಬರಿದು ತುಂಬಿತು ನಭೋಮಂಡಲವನು (ಏಕೋಪು. ೫-೮). [ಕೀಲಾಲಜ + ಅರಿ$_6$]

ಕೀಲಾಲಜೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೀಲಾಲಜೋದ್ಭವ ನೀಂ ದೇವ ಮಾನುಷ್ಯಜಾಲ ರಾಕ್ಷಸ ಸರ್ವರಂ ಸೃಜಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೬-೪೪): [ಕೀಲಾಲಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕೀಲಾಲಪ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡುವವನು; ದೇವತೆ. ೨. ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು, —ಪಿಶಾಚಿ; ರಾಕ್ಷಸ. ೧, ೨: ಕೀಲಾಲಪ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಕೀಲಾಲಪನಪ್ಪನಗೆ ಕಾಕಪಕ್ಷಧಾರಿಯೊಳ್ ಸಾಮವಪ್ಪುದಕಾರ್ಯಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕೀಲಾವಳಿ (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆಗಳ ಸಾಲು: ಚಳತಟನ್ಮಾಳಕಾಲೋಲ ಕೀಲಾವಳಿ ಸಂಜಾತೇಂದ್ರ ಗೋಪ ಪ್ರಸರವಿಸರದರ್ಚಿಃಕಣಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಶಾನಿಳ ಪಾತೋಜ್ಜೃಂಭಿತಂ ಬಂದುದು ವಿರಹಿ ತರುವ್ರಾತಮಂ ಪರ್ವುಗ್ರಾನಳನೆಂಬಂತಬ್ದಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೨೯). [ಕೀಲ$_2$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕೀಲಿ$_1$ 'ಕೀಲ್' ನೋ.

ಕೀಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕೀಳ; ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು (?): ಕರಿಣೀವೃಂದದೊಳಾಡು ಕರ್ಪೂರತರುವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ಮತ್ತ ಪಂಕರುಹಾನೀಕದೊಳಿಕ್ಕಿ ಗೋನಿವಹದೊಳ್ಕಾಟ್ಪಿಕ್ಕು ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ ಮಾಧವೀಲತೆಯೊಳಂ ಕರ್ಬಳ್ಳಿ ಚೆಂಬೊಂಗಳೊಳ್ನೆರೆದಿರ್ಪಂತಿರೆ ಕರ್ಬುನಂ ಸಕಲ ಭೂಪಾಲೀಶರೊಳ್ಕೀಲಿಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೨). [?]

ಕೀಲಿಕೆ (ನಾ). ರಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: (ಶ). [< ಸಂ. ಕೀಲಿಕಾ]

ಕೀಲಿಕೆಯ್, **ಕೀಲಿಕೈ** (ನಾ). ಬೀಗವನ್ನು ತೆರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೀಗದಕೈ: (ಶ). ಕೀಲಿಕೈ: ಹರಿಕರುಣವೆಂಬಂಥ ಕೀಲಿಕೈ ದೊರಕಿತು (ಜಗದಾ. ೩೩); ಕೀಲಿಕೈ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇತ್ತು (ತುಂಗಭ. ೩೦); ಸ್ವರ್ಗವು ಇಲ್ಲೇ ಈ ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಹಿಂದೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ನಾನದರ ಕೀಲಿಕೈ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೩೦). [ಕೀಲಿ$_1$ (< ಕೀಲ್) + ಕೆಯ್$_2$]

ಕೀಲಿಕೈ 'ಕೀಲಿಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೀಲಿಕೊಡು, **ಕೀಲುಕೊಡು$_3$** (ಕ್ರಿ). ೧. ಯಂತ್ರನಡೆಯುವಂತೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಕೀಲನ್ನು ಬಿಗಿಮಾಡು, —ಸುತ್ತು: ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಕೀಲಿಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಅದು ನಿಲ್ಲುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೨೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಕೀಲಿ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೯೧); ನಾವು ಕೀಲಿಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲವಿದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೦). **ಕೀಲುಕೊಡು$_3$**: ೧. ಬಡಿಸುವ ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಜೋರಾಗಿ ಕೀಲು (winding) ಕೊಟ್ಟರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೧೦). [ಕೀಲಿ$_1$ (< ಕೀಲ್) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೀಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಯಂತ್ರ, ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಕೀಲು ಜೋಡಿಸು: ಬಡಿಗ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಬೆಡಗಿನ ಕೀಲಿಕ್ಕಿ ಮಿಡಿಯೆ ಸೂತ್ರವನು ನರ್ತಿಸುವ ಬೊಂಬೆಯೊಳು ಬಡಿಗ ತಾನಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೪). [ಕೀಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೀಲಿಗ (ನಾ). ಬೆಸ್ತರವನು; ಮಿಾನುಗಾರ: "ಈರ್ಮೆಗಾರಂ ಕೀಲಿಗನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೩); ಪೇಸಿಕೆಯಿಲ್ಲದಾ ಪೊಲೆಯ ಮಾದಿಗ ಕೀಲಿಗ ಡೊಂಬ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೨); ಮಜ್ಜಿಯ ರಸವೆಸರಾಗೆ ಕೀಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ ತಾಂ . . . ಎಡಗಾಲ ಕೆಪ್ಪಿನಿಂ ದೆಸೆವುಸಿಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೦೨ ಅಡಿಟ); ಕೆಲರ್ ನೀಚಕುಲದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ . . . ಪೊಲೆಯರುಂ ಮಾದಿಗರುಂ ಕೀಲಿಗರುಮೆನಿಸಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೩೪-೨). [ಕೀಲ್ + -ಇಗ]

ಕೀಲಿತ (ಗು). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ; ಹೊಂದಿಸಿದ: ಆ ನಿಖಿಲ ರಾಜ ಕಿರೀಟಕೀಲಿತ ಹರಿನೀಲ ಮದಾಳಿಮಾಲಾಪರಿಚುಂಬಿತ ಚರಣಾರವಿಂದಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೩-೧೬ ವ); ಕಪೋಲ ಮೂಲ ಕೀಲಿತ ವಾಮಕರ ಶತಪತ್ರೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೫೦ ವ); ಆ ಸೆಟ್ಟಿ ಮಸ್ತಕ ಕೀಲಿತಾಮಳ ಹಸ್ತನಾಗಿ . . . ಎಱಗಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೪). ೨. ನಾಟಿದ; ಚುಚ್ಚಿದ: ಆತನ ವಿಷಮ ಶರಶಲಾಕೆಗಳಿಂ ಕೀಲಿತಮಾದಂತವಯವಂಗಳ್ ನಟ್ಟುನಿಂದುವು (ಕಾದಂಉ. ೭೭೦). ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಸಂಹನನ ನಾಮ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಧನಾರಾಚ ಕೀಲಿತಮೆಂದೀ ನಾಲ್ಕು ಸಂಹನನಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೩೬-೮); ಕೀಲಿತ ಸಂಹನನ:—ಈ ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದ ಎಲುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಜೋಡಿಸುವ ಕೀಲುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುವು (ಜೈನಪ. ೩೭೪). [ಸಂ.]

ಕೀಲಿಸು, **ಕೀಲೈಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಉಂಗುಟಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಂ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವ . . . ಪಾದನಖಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಮೇಲ್ಗಟ್ಟನೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ಚಂದನದ ಪೊಟ್ಟಣಗಳಿಂ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೭-೭೮೯); ಸ್ಮರನೆಂಬ ಸೊನ್ನಾರಂ ಕೀಲಿಸಲಿರದೊಪ್ಪುವ ಪೊಸ ಚಿನ್ನದ ತಗಡೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೩). ೨. ನಡು; ನಾಟು; ಚುಚ್ಚು: ಸ್ತನಯುಗ್ಮಂ ತಲ್ಪದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕರ್ಪಳಂಚಿ ಮನಮಲ್ಲಿಯೆ ಕೀಲಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೨-೪೨); ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನ ನಿಬ್ಬರದ ಕೂರಂಬಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೧); ಅಳಿದವೈ ನೂಱಾನೆ ಮಗ್ಗುಲ ಕೆಲಕೆ ಕೀಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೬); ಭಟರ ದೇಹವ ಕೀಲಿಸಿದ ಹೊಸ ಮಸೆಯ ಸರಳಿಂದಸುರ ಕಡುಮುಳಿದು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೧೬). ೩. ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟು; ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟಿನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆ: ಈ ವಿಯಚ್ಚರನ ಕೂರದರಿಲ್ಲ ಕಱುತ್ತು ಕೀಲಿಸಲ್ಮೆಚ್ಚರದಿಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೩೦); ಎನ್ನ ವಿಮಾನಮೀ ಪುರದ ಮೇಲೆ ಪೋಗದೆ ಕೀಲಿಸಿ ನಿಲ್ತುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೪೪); ಉಸುರು ಪ್ರಾಣವಾಯುವಂ ಕೀಲಿಸುವವರು ಸುಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೧-೮); ಹಡಗನ್ನು ಕೀಲಿಸಿ, ತುಮುರನು ತೇಲಿಸಿ (ಕಏಪು. ೨೬); ಕದಗಳಿಗೆ ಕಂದರನು ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟು ಕೀಲಿಸುವರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧೪).

೪. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ದಟ್ಟಣಿಸು; ಇಟ್ಟಣಿಸು : ಕದವು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨); ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದ ಭಿತ್ತಿಯಲಿ ನೆಟ್ಟು ಕೀಲಿಸಿರ್ದರು . . . ಕೂಡೆ ನೋಟಕರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೬೦). ಕೀಲೈಸು : ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಲ್ಲಿ ನಯನವು ಕಾಮವಿಕಾರದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಕೀಲೈಸಿ (ವಚಶಾ. I, ೧೪೮). [ಕೀಲ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀಲು ‘ಕೀಲ್’ ನೋ.

ಕೀಲುಕ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ : “ಗುಡಿದಮೆನೆ ಕೀಲುಕ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫). [< ಸಂ. ಕೀಲಕ]

ಕೀಲುಕಾಲು (ನಾ). ಕೀಲಿರುವ ಕಾಲು; ತಿರುಗಿಸಲು ಅನುಕೂಲ ವಾಗಿರುವ ಕಾಲು (?) : ಕೆಳಗಡೆ ಕೀಲುಕಾಲುಗಳು, ಮೇಲ್ಗಡೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕೀಟಬಿ. ೧೨).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೀಲುಕುಳಿ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳ ಸೇರುವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಳೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವ ಇನ್ನೊಂದರ ಕುಳಿ : “(ಭುಜದ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಎಲುಬಿನಲ್ಲೂ, ಕಪಾಳದ ಎಲುಬಿನಲ್ಲೂ) ಕೀಲು ಏರ್ಪಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಳೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವ ಆಳವಿಲ್ಲದ ಕುಳಿ; ಕೀಲುಕುಳಿ” (Glenoid. ಇಂಕನ).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕುಳಿ$_3$ (< ಕುೞ್$_3$)]

ಕೀಲುಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿರುಗಣೆ, —ಕೀಲು : (+).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕೂಟ$_1$]

ಕೀಲುಕೊಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು : ಪಾಲದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟವು ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಕೀಲುಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಿಂತಿರುವ ರಾಕ್ಷಸನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಾಜಮಾ. ೬೨).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೀಲುಕೊಡು$_2$ ‘ಕೀಲಿಕೊಡು’ ನೋ.

ಕೀಲುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತಿಗಲ್ಲು; ಕಮಾನಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಕಲ್ಲು. ೨. (ಅಲಂ) ಆಧಾರ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು : ಶಾಪವೃತ್ತಾಂತವೇ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಕಥೆಯ ಕೀಲುಗಲ್ಲು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩೮).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೀಲುಗೊಂಬೆ ‘ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ’ ನೋ.

ಕೀಲುಬೊಂಬೆ ‘ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ’ ನೋ.

ಕೀಲುಸೇತುವೆ (ನಾ). ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೋಡಣೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯಲೂ, ಹಾಕಲೂ ಬರುವ ಸೇತುವೆ : “(ಒಂದು ಕೊನೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅಥವಾ ಸೆಳೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ತಡೆ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಅಥವಾ ನಾಲೆಯ ನದಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದೋಣಿ, ಮೊದಲಾದವು ಹೋಗಲು ತೆರವುಕೊಡುವ) ಕೀಲುಸೇತುವೆ; ಎತ್ತುಸೇತುವೆ; ಎಳೆಸೇತುವೆ (Draw-bridge. ಇಂಕನ). [ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಸೇತುವೆ]

ಕೀಲುಹೊಂಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೊಂಬಾಳೆ (?) : ದೂರ ಹೋಗ್ಯವನೆ ನಿನಗಂಡ ಕಂದಮ್ಮ ಕೀಲುಹೊಂಬಾಳೆ ತರುವೋಕೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೨). [ಕೀಲು ? + ಹೊಂಬಾಳೆ]

ಕೀಲುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಳಿ; ಚಮ್ಮಾರನ ಉಳಿ (?) : ಹೊನ್ನ ಜೊತ್ತಗೆ ಹೊರಜೆಯ ತೆಕ್ಕೆ ಪೆಗಲೊಳು ರನ್ನವಾವುಗೆ ಕಂಕುಳೆಡೆಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಕೀಲುಳಿ ಕಣ್ಗೆಸೆಯಲು ಕಡುಚೆನ್ನಿಗನಾ ಚಿತ್ರಭವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೩೦). [ಕೀಲ್$_0$ + ಉಳಿ$_2$]

ಕೀಲೆ$_1$ (ಅ). ಕೆಳಗೆ; ಕೆಳಗಡೆಗೆ (?) : ಪೊಲಪುಣಸೆ ಎವ ಕೀಲೆ ಅನ್ತ ಪೊಯ ಏ (ಇಅ. XII, ೧೬-೪; 735). [< ಕೀೞ್$_9$?]

ಕೀಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ : ಹಾಲಿನೊಳಿಲ್ಲವಾ ಮೇಲೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಲ್ಲವದನು ಕೀಲೆಯಿಂ ಕಾಸಿ ತುಪ್ಪವ ಮಾಡಲದರಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ಅರಸಾ. ೨೨೫-೫). ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ; ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ : ಹಸ್ತದಿ ಮಣಿಯದ ಕಾಲಾನಲ ಕೀಲೆಯ ರೋಚಿಷ್ಣುಯವೊ . . . ಎನೆ ಕಡುಗೆಂಪಿನ ಗುಣನಿಧಿಯಾದ (ಭಕ್ತಸ. II, ೪). [< ಸಂ. ಕೀಲ]

ಕೀಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಿಕೊಂಡಿಯಾಗಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಎಣಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಜೋಡಿಗೆ. ೨. ಒಗಟು; ಸಮಸ್ಯೆ : ಈ ಯಾಶ್ವರಂಗೆ ಲೀಲಾಸಂಬಂಧಮಂ ಕೀಲೆಣಿಕೆಯಿಂ ಪೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾ : ತಂಗದಿರನ್ನೆಯ್ಯನೆ ತಾಯೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸೊಸೆಯ ತಂಗಿಯ ನಡುವಣ ಮಾವನ ತಮ್ಮನ ಪತಿಯ ದೀಗನೆ (ಭಕ್ತಸ. II, ೧೫).

[ಕೀಲ್ + ಎಣಿಕೆ]

ಕೀಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಯಂತ್ರದ ಕೀಲುಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ : ಎಂಜಿನು ಸರಾಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅದರ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕೀಲೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿಯಲಿಕ್ಕು . . . ಏರ್ಪಾಡುಗಳು ಇವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೮). ೨. “ಮರ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊ.ನ್ನು ಕೆಡದಂತೆ ಇಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಂಟುದ್ರವ. ಡಾಂಬರೆಣ್ಣೆ, ಕೀಲೆಣ್ಣೆ, ಟಾರೆಣ್ಣೆ, ಟಾರು” (Tar. ಇಂಕನ).

[ಕೀಲ್ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕೀಲೈಸು ‘ಕೀಲಿಸು’ ನೋ.

ಕೀಲೊಂಟಿ (ನಾ). ಕೀಲು ಇರುವ ಒಂಟಿ; ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ : ನಡುವಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಉಡಿದಾರ, ಕಿವಿಗೆ ಕೀಲೊಂಟಿ, ಮುರುಗಳ ಅಲಂಕಾರವುಳ್ಳ ಹಲವರು (ಜಾರುದಾ. ೩೩).

[ಕೀಲ್ + ಒಂಟಿ$_2$]

ಕೀಲ್ಕಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಸ್ತಂಭ; ಮೂಲಸ್ತಂಭ : ಅಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೊಂದೆ ಕೀಲ್ಕಂಬ ತಾನಾಗಿ ರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೨೮).

[ಕೀಲ್ + ಕಂಬ$_1$]

ಕೀಲ್ಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). = ಕೀಲಿಕೆಯ್ : ಕದಕಗಳೆಯನು ಬಿಗಿದು ಬೊಮ್ಮಗುಡಿಯೊಳಗಿರಲಿ ಅದರ ಕೀಲ್ಕುಂಚಿಕೆಯ ಹೊರಕೆಸೆಯೆ ಸಾಕು (ಮಂಕುಕ. ೪೧). [ಕೀಲ್ + ಕುಂಚಿಕೆ$_2$]

ಕೀಲ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕೀಲುಗಳ ಜೋಡಣೆ, —ಕಟ್ಟು : ನಾರಾಚ ವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪೆಲ್ಗಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಚ ಸಂಹನನಮುಮಂ . . . ಕೀಲ್ಗಟ್ಟನುಳ್ಳ ಷಂಡಮುಸಂಹನನಮುಮಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬).

[ಕೀಲ್ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೀಲ್ಗದ (ನಾ). ಅಗುಳಿಯಿರುವ ಬಾಗಿಲು; ಕೀಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಬಾಗಿಲು : ಕೀಲ್ಗದವನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಸರಿಯಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೮೩-೨೨).

[ಕೀಲ್ + ಕದ (< ಕದವು)]

ಕೀಲ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಲು ಕಳಚಿಹೋಗು : ಮಂತ್ರಿಯಿಲ್ಲದನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕೀಲ್ಗಳೆದ ಜಂತ್ರದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೬). ೨. ಬೀಗವನ್ನು ತೆಗೆ : ತಕ್ಕೊಳದಿ ಮೈದೊಳೆದು . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಕೀಲ್ಗಳೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೫). [ಕೀಲ್ + ಕಳೆ$_1$]

ಕೀಲ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು; ಬಿಗಿದು ಕೂಡಿಸು; ಮೊಳೆ ನಾಟಿಸು : ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ಗೆ ಸಡಿಲ್ಗುಮೆಂದು ಕೀಲ್ಗುಡುವವೋಲಾಗೆ ತೋಳ ಬಿಗಿಪು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ನಿಲ್ಲವೆಲ್ವಂ ನಟ್ಟು ಕೀಲ್ಗೊಟ್ಟಂತಿರ್ದ ವಜ್ರ ಕಂಟಕಂಗಳ್ಬೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ವ); ಕೀಲ್ಗೊಟ್ಟ ದೆಡಂಗನೀಯೆ ಪುಳಕಂ ತೋಳ್ ತಳ್ತು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಜಗವ. ೧೧-೬೦).

[ಕೀಲ್ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ, ಕೀಲುಗೊಂಬೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಲಿ ಕೊಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸುವ ಬೊಂಬೆ; ಯಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ: ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆಯೋಲಿರ್ದುದಾನೆ ಒಂದೆರಳಸ್ಮಾರ್ ಚಣಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೮-೩೫೪). **ಕೀಲುಗೊಂಬೆ** : ೧. ಹೆಂಗಸಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಷ್ಟು ಲಾಭವಿದುತ್ತದೆಯೋ ಯೋಚಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೬೨); ವಾಸಂತಿ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಅವಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ತೀಮೋಡ. ೯೦). ೨. "ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯಯಂತ್ರ" (Robot. ಇಂಗಲಿ). 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ಪರಾ. [ಕೀಲ್ + ಗೊಂಬೆ]

ಕೀಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಕಳಚಿದಾಯುಧವಾಯತದ ಕೀಲ್ಗೊಳಿಸಿದರು ಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ಕುಂತವ ಕಳೆದು ಕಾವನು ತೊಡಿಸುತಿರ್ದುದು ಸೇನೆಯೆರಡಜಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೬); ಸಾಲ್ಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆಗಳ ಕೀಲ್ಗೊಳಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪಟ್ಟೆಯ ಕುಚ್ಚುಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫೨). [ಕೀಲ್ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀಲ್ದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಲನ್ನು ಕಳಚು; ಕಡಾಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆ: ರಥಾಂಗಂ ಕೀಲ್ದೆಗೆದವೊಲಗಲೆ ಸಾರ್ದು ಕೊರಗಿದುವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೮). [ಕೀಲ್ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ, ಕೀಲಬೊಂಬೆ, ಕೀಲುಬೊಂಬೆ (ನಾ). = ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ: ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆಯಾಟದಂತಾಸತ್ತು ಸುರವಿರಂಚಿಯರ ಸಂಘಂ(ಭರಥ.೧-೨೯). **ಕೀಲಬೊಂಬೆ** : ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿದಾಡುವೊಳ್ಪಿಹ ಕೀಲಬೊಂಬೆಯ ನದಬುಡಿಗೆಯಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪೆವು (ಬಸವು. ೧೪-೪). **ಕೀಲುಬೊಂಬೆ**: ಹೆಂಡತಿಯೆಂದರೆ . . . ಒಂದು ಕೀಲುಬೊಂಬೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೮೧). [ಕೀಲ್ + ಬೊಂಬೆ]

ಕೀಲ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಹರಿಸು, —ಸುರಿಸು (?) : ಓರೋರ್ವರಂ ಗೆಲ್ವಮುಂಗೆಲ್ವದಾಸುರದ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ ಮೇಲ್ವರಿಸಿ ಕೀಲ್ವರಿಸಿ ಸೂಸಿದರ್ ಬೀಸಿದರ್ ಗೋಸಿದರ್ ಸುತ್ತಲಿಹ ದಳವ ಧಾಳಾಧೂಳಿಯಲಿ (ಜಿನಮು. ೧೭-೨೮). [< ಕೀಲ್ವರಿಸು ?]

ಕೀವಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೀವು ತುಂಬಿ ನಾರುವಿಕೆ; ಕೀವಿನ ದುರ್ನಾತ: ಆನೆಗಳ ಬಲ್ವೆಣನಂ ಬಗುಳುತ್ತೆ ಪಟುತ್ತಿ ಕೀವಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀವಡುತೆ] ತಗುಳ್ವನಂ ತೆಗೆವ ನಾಯ್ನಗುರ್ವಿಸುತಿರ್ಪ . . . ಬೀಡವಳ್ಳಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೧). [ಕೀವು + ಪಡಿಗೆ]

ಕೀವಿಲ, ಕೀವಿಲಿ (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ; ಹೇಸಿಕೆಯಾದ; ಕೊಳಕಾದ (?) : ನೀವೇನೆಂದೀತಸ್ಕರ ಕೀವಿಲ ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ ಪೆಲ್ಲನೆ ಸದ್ಭಾವದಿನೊತ್ತುತ್ತಿರ್ದಿರೊ ನೀವಜ್ಞರಿರೆ ಚಪಳನಾಡಿದಾಟವು ನಿನ್ನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೧). (ನಾ). ೨. ಹೇಸಿಯಾದವನು; ಕೀಳ; ಕೊಳಕ: ಈ ವಿಧದಿಂದಮೇಧ್ಯಮುಂ ಮೂತ್ರಮುಮಂ ಸೇವಿಸಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಪೂಸುವ ಕೀವಿಲನಾಶ್ರೈಸಿ ಪೇಳ್ದು ಗೆಯ್ವರ್ ಮೂಢರ್ (ಸಮಪ. ೧೨-೨೧). **ಕೀವಿಲಿ** : ಆಂ ಶ್ರಾವಕನಪ್ಪುದಜಾಂ ಕೀವಿಲಿ ನಿನಗೊಂದು ಕಂಟಕಂ ಪೋಯ್ತೀಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೯). [?]

ಕೀವಿಲಿ 'ಕೀವಿಲ' ನೋ.

ಕೀವು, ಕೀಮು (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ರಸಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟು ಹಳದಿದ್ರವವಾದ ರಕ್ತ: ಸಿಂಬುಬು ಕೀವು ಕೆರಂಕಸೃಗಂಬು (ಅಜಿಪು. ೬-೫೪); ಎಲುವಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೨); ಬಸಿದಪುದು ಮೆಯ್ಯ ಕೀವುಂ ರಸಿಗೆಯುಂ (ಯಶೋಧ. ೮-೭೨); ಭಾವಜನಯ್ಯನ ದಿನದಿ ಉಂಡವರಿಗೆ ಕೀವಿನೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸುವ ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೪-೪). **ಕೀಮು** : (ಕಿ). [ಕೀ$_1$ + -ವು]

ಕೀವುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೀವು ತುಂಬು; ಕೀವಾಗು; ಕೀತುಕೊಳ್ಳು: ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಗಾಯವಾಗಿ ಕೀವುಗಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೪). [ಕೀವು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೀವುಗಿವಿ (ನಾ). ಕೀವುತುಂಬಿದ ಕಿವಿ; ಕೀತುಕೊಂಡ ಕಿವಿ: ಮುದುಕರಂತೆ ಲೋಳೆಸುರಿವ ಬಾಯುಂ ಕೀವುಗಿವಿಯವರಂತೆ ಕೀವು ಸುರಿವ ಕಿವಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫). [ಕೀವು + ಕಿವಿ$_2$]

ಕೀಶ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: "ಹರಿ ಕೀಶಮಾ ಕೋಡಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೯); ಕೀಶಬಲ ದೋರ್ವಲ ಶಿಲಾಪರಿಶಾಸನವೊ ರಘುಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಸತಿಯ ಸೀಮಂತವೋ . . . ಎನಲಾ ಸುರಾಳಿಗೆ ಬೆಡಗ ಬೀರಿದುದಾ ಮಹಾಸೇತು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೫); ಆಶಿಸುವದಿದ ಬಳಸಲೆಂದರೆ ಕೀಶದಂದದಿ ವಿಷಯಭೂಜ ನಿವೇಷದಲ್ಲೀ ವಾಸನಾಶಾಖೆಯಲಿ ತಿರುಗುವುದು (ವಿವೇಭ. ೧೧-೯); ಶೂನ್ಯಮಂ ನೋಳ್ಪಂತೆ ಕಡ್ಡೆರೆದನಾ ಕೀಶವೀರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೫-೩೮೯). [ಸಂ.]

ಕೀಶೇಶ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶ್ರೀರಾಮ: ಕಾಮಿತಪ್ರದ ಪರಮ ವರಚನ್ನವೀರ ಸುಪ್ರೇಮದಿಂ ಪಾಲಿಪುದು ರವಿಕೋಟಿ ಸಂಕಾಶ ಕೀಶೇಶ ವರದಾಯಕ (ದುರಪು. ೧೫-೧). [ಕೀಶ + ಈಶ]

ಕೀಶಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಣೆ; ಉತ್ತರಾಣಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕೀಶಪರ್ಣಿನ್]

ಕೀಸರ, ಕೀಸರು$_1$ (ನಾ). ಬೇಸರ ತರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಡೆದಿರುವ ಅಪ್ರಿಯ ಶಬ್ದ; ಗಲಾಟೆ; ಚೀರಾಟ: ನಿಮ್ಮದಂತೂ ಕೀಸರವಾಯಿತು (ವೈದ್ಯರಾ. ೧೦). **ಕೀಸರು$_1$** : ಏನಾಗಿದ್ದಿತು - ಕೀಸರೆಬ್ಬಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಪೋರನಿಗೆ ಶ್ಯಾಮಶಾ. ೨೭).

ಕೀಸರಬಾಸರ, ಕೀಸರುಬಾಸರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತಂಬೂರಿ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಕೀಸರಬಾಸರ ಬೇಸರ ಬಂದ್ಯೆತಿ (ಸಖಿಗೀ. ೪೨-೫); ಅವುಗಳ ಕೀಸರು ಬಾಸರು ಹಿಡಿಸುವ ಭಯದ ಅರಚುವಿಕೆ ಆ ಇಡಿಯ ಗುಡ್ಡವನ್ನೇ ನಡುಗಿಸಿತ್ತು (ಬನಸಿ. ೩೧). [?]

ಕೀಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರ ತರುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕಿರಿಚಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಬಾರಿಸುವಿಕೆ ಕೀಸರಿಟ್ಟಿತು (ಕುರಿಹಿಂ. ೪); ಅಕ್ಕ ಸತ್ತುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀದಿಯೇ ಕೀಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಅತ್ತನು (ಜಯಂತ. ೨೭೩); ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಗು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೀಸರಿಟ್ಟಿತು (ಕಾಗಕ. ೭೨); ತಾರತಮ್ಯ ವಿನಯವಾಗಿ ಕೀಸರಿಡುವ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ಗೆಲುವ ಕಳೆದುಕೊಂಡೆಯೆಂದರು (ಚಿಂತನ. ೩೫). [ಕೀಸರ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಸರು$_1$ 'ಕೀಸರ' ನೋ.

ಕೀಸರು$_2$ (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿ; (ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಳಿದ) ಕಸ: ಹಸುರು ತರಕಾರಿ, ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕೋಳಿಯೂ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಳಿದ ಕಸಕೀಸರುಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಎಸೆಯದೆ ಅವುಗಳ ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಜಾಲಕ್ರ. III, ೧೭೭೬). [< ಕಸರು ?]

ಕೀಸರುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರು ಹಿಡಿ; ಬೇಜಾರಾಗು (?) : ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಜೋಶಿಯವರ ಸಿಟ್ಟು . . . ಇಳಿದಿತ್ತಾದರೂ ಜೀವಕ್ಕೇನೋ ಕೀಸರು ಹಿಡಿದಂತಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುವಾ. ೮೧). [ಕೀಸರು$_1$ (< ಕೀಸರ) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕೀಸಲು (ನಾ). ಪದರ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ತೆಳ್ಳಗಿನ ಕೀಸಲುಹಾಳೆಗಳಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೬). [ಕೀಸು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೀಸು$_1$, ಕಿಸ್ಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಳುವುಗೊಳಿಸು : ಕೃಶಗೊಳಿಸು ; ಹೆರೆ: "ಕೀಸು – ಕೃಶಿಕರಣೇ, ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನಂತು ಕೀಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯) ; ಬಿಲ್ಗೀಸುವ ಬಾಣಮಂ ತಿರುಪಿ ತಿರ್ದುವ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬) ; ಬಿಲ್ಲಂ ಕೀಸಿದಂ ಬಡಗಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಮುಗಿಲಲಿ ರವಿ ಶಶಿಯ ಕೀಸೆ ಸಿಡಿವ ಕಿಡಿಯೋ (೧೪ವಿಂ. ೧೦೭-೨೬) ; ಕೀಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಗಂಡು ಗರಟಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩). ೨. ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು ; ಕೆರೆ: ಮಲ್ಲರಂತೆ ಪೋರುವರ್ ಲೇಖಕನಂತೆ ಕೀಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩) ; ಗಾಳದೊಳಿಟ್ಟು ಪಿಟಿವ ಕೀಸಿ ಸಾಸಿವೆಯುಂ ಬಟಿವ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೬ ವ); ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣ ಕಂದಿಯಲಿ ಕೀಸುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬); ಹೊಡೆದುನೋಡಿದ ಕೊತ್ತಿ ಕೀಸಿ ನೋಡಿದಳಡಸಿ ಕೊರೆದು ನೋಡಿದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪) ; ಕೀಸಿ ಸೀಳಿದ ನವಿಲ ಲಾವುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೩೭) ; ಕಾಸಿದೆಣ್ಣೆಯ ಪೊಯಿಲ್ಗೆ ಪಟುಭಟರ ಮೈದೊಗಲ್ ಕೀಸಿದುದು (ಚಬಪು. ೪೨-೩೪). ೩. ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು ; ಒರೆ: ಕೀಸೆ ಕಿಲುಬಂ ಕಾಂತಿವಡೆದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಮಾಸಲಂ ತೊಳೆಯೆ ಮಡಿಯಾದ ದುವ್ವಟದಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೧) ; ಚಿನ್ನ ಕೀಸದೆ ಬಣ್ಣಲೆಕ್ಕವನು ಲೇಸಾಗಿ ತಿಳಿಯೆಪೇಳುವ ಚಿನ್ನವರದರು ಕೌಶಲತೆಯೊಳೊಪ್ಪಿಹರು (ಕವಿಚ. II, ೩೫೮ ಭುಜಬಲಿಚರಿತೆ); ರವಿಯನಂದಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು . . . ಸಾಣೆವಾಯೊಳು ಸವೆಯೆ ಕೀಸುವ ಪದದೊಳುದಯಂ ಬಡೆದ ಪಾಂಗಿನ (ಅಂಜಚ. ೧-೭೪). ೪. ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆ; ಎಳೆದುಬಿಡು ; ಬಾಣಬಿಡು : ದನುಜ ಕೀಸಿದ ಕೋಲ ಕಡಿತದೊಳೊಬ್ಬನುಳಿದನೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೧೧) ; ಮಾಯೆ ದಾನವೇಶ್ವರನೊರ್ವ ಕೀಸಿದ ಕೋಲಿನಂತುಳಿದ (ನಾಗಳು. ೨೪-೯೪). ೫. ಕೆರೆ; ಬೋಳಿಸು. 'ಕೀಸುಮಂಡೆ' ಪರಾ. ಕಿಸು : ೧. ನಾರಿಯಂ ಕಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಸಿ] ನರಗಳಂ ಸೀಳಿ ಹೆಡೆಗಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೩).

ಕೀಸಿಕೊಳ್ = ಕೆತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಕೊರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸೂರ್ಯಂ ಸರಣ್ಯೆಯುಂ ಕೂರ್ತವಳ ಕಾದಲ್ಕೆಗಾ ತನ್ನಮೆಯ್ಯನೇ ಕೀಸಿಕೊಂಡಂ (ಸೌನಂದ. ೭-೨೬). **ಕೀಸಿವೋಗು** = ತೆಳ್ಳಗಾಗು ; ನವೆ ; ಕೃಶವಾಗು ; ಬಡವಾಗು: ನಲ್ಲೆಯಂ ನೆನೆಯುತ್ತ ಬಿಕ್ಕಿದಂ ಬಿಲ್ಲಂತೆ ಕೀಸಿವೋದಂ (ಸೌನಂದ. ೭-೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಯ್, ಚೀವು ; ಮಲ. ಚೀವು ; ತೊದ. ಕಿಟ್]

ಕೀಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸೀಳು, —ಸುರುಳಿ ; ಸುತ್ತೋಲೆ; ಕರ್ಣಪತ್ರ : "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ, ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). 'ಕೀಸೋಲೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೆತ್ತಿದ, ತೆಗೆದ ಭಾಗ ; ಸಿಗುರು ; ಚೆಕ್ಕೆ : ಲುಂಗೀಸಾಬು . . . ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಬಿದರಿನ ಕೀಸುಗಳನ್ನು ಕಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡ (ಮಲೆಮ. ೨೮೪). [< ಕೀಸು$_1$]

ಕೀಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಣಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು : ದೇಸಱಿಸುವಂಗಜಾಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿ ಕೊಳೆ ಕಱಿದ ಪತಿಯ ವಿರಹದಿನಾಗಳ್ ಕೀಸುಗಳೆದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೮). [ಕೀಸು$_2$? + ಕಳೆ$_1$]

ಕೀಸುಮಂಡೆ (ನಾ). ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ ; ಬೋಳುಮಂಡೆ : ವಾರಿಶಿಖಿ ತುಱುಬು ಮುಂಜುಟ್ಟು ನಡುವಣ ಶಿಖಿಯು ಚಾರುಮಕುಟಂ ಕೀಸುಮಂಡೆ ಕುಸುಮಾಕಲಿತ ಮೂಱುಬೆರಳಿಂ ತಿದ್ದಿ ರಾಜಿಸುವ ಸಿತಭಸಿತ ತಿಲಕ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೯). [ಕೀಸು$_1$ + ಮಂಡೆ]

ಕೀಸುವಣೆ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಈಸು ; ಕೂಬರ : "ಕೂಬರಮೆನಲ್ ಕೀಸುವಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). [ಕೀಸು$_1$ + ಮಣೆ]

ಕೀಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ ; ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ (?): ಕೀಸುವಲೆ ಕೊಂಬುವಲೆ ಹಿಡಿಗಣ್ಣವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೧೯). [ಕೀಸು$_1$ + ಬಲೆ]

ಕೀಸುವಲ್ಲು (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಹಲ್ಲು ; ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿದ ಹಲ್ಲು (?): ಒಲೆದ ನಡು ಮೊಣಗಾಲು ಮುದುಡುಗಿವಿ ದೀಟಗ್ಗೆಸಲೆ ಕೀಸುವಲ್ಲು (ವೀಶೈಪು. ೩-೯-೧೬). [ಕೀಸು$_0$ + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕೀಸುಳಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ) ಕೆತ್ತನೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಣ್ಣ ಉಳಿ. ೨. ಹತ್ತರಿ; ತೋಪಡ; ಉಜ್ಜುಗೊರಡು : ಸಮಸ್ತ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೀಸುಳಿಗೆ ತಗಲುವ ಸಿಗುರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧). [ಕೀಸು$_1$ + ಉಳಿ$_5$]

ಕೀಸುಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಸುಳಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ನುಣುಪಾಗು, —ನಯವಾಗು : ಬಾಹ್ಯಾಂಗವೂ ಕೂಡ ಕೀಸುಳಿವಡೆದು ದೋಷದ ಸೆಕ್ಕೆ ಉಗುರಿಗೂ ಸಿಲುಕದಂತಾಗಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೭೩). [ಕೀಸುಳಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀಸೋಲೆ (ನಾ). = ಕೀಸು ೨ : ಕೀಸೋಲೆಯ ಕಾಚಿನುಂಗುರದ ಚುಂಚಿಯ ಬಂದಿಯರೆಮ್ಮ ನಲ್ಲೆಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೦). [ಕೀಸು$_2$ + ಓಲೆ]

ಕೀಳ್$_1$ 'ಕೀೞ್$_1$' ನೋ.

ಕೀಳ್$_2$ 'ಕೀೞ್$_2$' ನೋ.

ಕೀಳ್$_3$, ಕೀಳು$_3$ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕರು : "ಕೀಳೆಂದು ಕಂದೆಂದು ಗೋವತ್ಸಂ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೦). **ಕೀಳು$_3$** : "ಕೀಳುಂ ಕುಂದುಂ ನಿರುತಂ ಗೋವತ್ಸಂ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೬) ; ಕೀಳಿಂಗಲ್ಲದೆ ಹಯನ ಕಱೆಯದು ಕಾಣಾ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೯-೨) ; ಕೀಳಿಂಗಲ್ಲದೆ ಹಯನ ಕಱೆವುದೆ (ಬಸವ. ೩೫೯). [?]

ಕೀಳ್$_4$, ಕೀಳ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ: (?). ಕೀಳೆ : ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳುವನ ಕೀಳವದು ಕರಲೇಸು ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳದಿರುವವನ ಮಾಳಿಗೆಯು ಕೀಳಗು ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೭). "ಗುಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ). [< ಕೀಱಿಲ್ ?]

ಕೀಳ$_1$ 'ಕೀಳ್$_4$' ನೋ.

ಕೀಳ$_2$ 'ಕೀಟ' ನೋ.

ಕೀಳಕ 'ಕೀಲಕ' ನೋ.

ಕೀಳಕುಲ (ನಾ). ಕೆಳಜಾತಿ ; ಹೀನವಂಶ : ಅಳಿವೆಣ್ಣು – ಕೀಳಕುಲದವಳು (ಗಂಗಾಮ. ೨೧). [ಕೀಳ$_2$ (< ಕೀಟ) + ಕುಲ]

ಕೀಳಜನ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಜನ ; ನೀಚಜನ : "ಪ್ರಾಕೃತ – ಕೀಳಜನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೪). [ಕೀಳ$_2$ (< ಕೀಟ) + ಜನ]

ಕೀಳರಿಮೆ (ನಾ). ತಾನು ಕಡಿಮೆಯವನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಆ ಆಸೆ ಅವನ ಕೀಳರಿಮೆಯನ್ನೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕುಣಿಯಹತ್ತಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೬) ; ತಿಮ್ಮನ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೀಳರಿಮೆ ಬಂದರೆ ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೩೯). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಅರಿಮೆ$_0$]

ಕೀಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟದಾಗು ; ಕಳಪೆಯಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಕಾಳಗದ ನಲ್ಮೆಯಿಂದೀಳಿಗೆಯ ಕಯ್ತಪ್ಪಿ ಕೀಳಾಯ್ತು ನಾಡು (ಕಾಲೂರ. ೩೯-೪೬). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಆಗು$_1$]

ಕೀಳಾಣಿ (ನಾ). ಕಳಪೆಯ ಚಿನ್ನ; ಮಿಶ್ರಲೋಹ: ಅಜಗಜಜಯ ವಿಲ್ಲಲೇ ಕೀಳಾಣಿ ಟಂಕದೊಳಿಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೪೪). [ಕೀಳ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಅಣಿ$_{1}$?]

ಕೀಳಾದಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ಟೆ; ಗುಡಿಸಲಿನ ಮುಂಭಾಗ (?) : ಶಿವಭಕ್ತರಂ ಕಾಣದೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಬಂದೊಬ್ಬ ಜೈನನ ಕೀಳಾದಿಗೆಯೊಳಿರ್ದು ನಿತ್ಯನೇಮವಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ನಾಚಿರಾ. ೧೭೮-೧೩) [ಕೀಳ್$_{4}$ + ಅದಿಗೆ$_{0}$]

ಕೀಳಾರಂಭ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತ ವೃತ್ತಿ; ಕೀಳು ವ್ಯವಸಾಯ: ತಾಳಾಂಕನೆ ಹಲಹಿಡಿದು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಬಲ್ಲವ ಕೇಳ್ದು ನಿನಗೆ ಕೀಳಾರಂಭ ಬೇಡೆಂದು ವಿಘ್ನೇಶ ಹೇರಾಳಂಬ ಕರೆದು ಬೊಬ್ಬಿಡುದ (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೮). [ಕೀಳ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಆರಂಭ]

ಕೀಳಾಳ್ 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕೀಳಾಳು 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸು: ದಿಗಿಭಮ ನೊತ್ತಿ ಕೀಳಿಡಿಪನಗ್ಗದ ಕೇಸರೀವೋಲೆವಾಯ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫; 1122); ಉಡಿವಂ ಚಕ್ರವನಳ್ಕಿಪಂ ಜವನನಾದಿದ್ದ(ಗ್ದ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೀಳಿಡಿಪಂ (ಕಇ. IV, ೧-೬೫; 1704). [ಕೀಳಿಡು$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀಳಿಡು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಅರಚು; ಕೂಗು; ಕಿರಿಚು: ಕೀಳಿಡೆಯಿಡೆ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದನೊರ್ಮೆಯೆ ನಿರ್ಘೃಣನೆನ್ನ ತಂದೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪); ಶರಭಮಂ ನೂಱನಿನ್ನೂಱನತ್ಯುತ್ಸವದಿಂ ಕೀಳಿಟ್ಟು ಪೇೞ್ೞುವೆನೊ ಧರಣಿಯಂ ಪೊಯ್ವನೋ ತೂಂತುವೋಗಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೩); ಕೋಡೊಳೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮದದಂತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ಕೀಳಿಡೆ ಕೀಳಿಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೀೞಿಡೆ ಗೀೞಿಡೆ]ಕೊಂಡುದಾ ಗಜಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೩೬); ಕೆಸಱೊಳಿರ್ದ ಪಸುವಿನಂತಿರೆ ದಶಮುಖಂ ಕೀಳಿಟ್ಟೊರಲೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೫೫ ವ); ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ತಳಮಳಗೊಂಡು . . . ಕೀಳಿಟ್ಟು ಕರೆದ ಮೇಲೆ (ಜಯಂತ. ೨೭೯). [?]

ಕೀಳಿಡು$_{2}$ 'ಕೀೞಿಡು' ನೋ.

ಕೀಳಿಲ್ 'ಕೀೞಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಲು 'ಕೀೞಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿತ್ತು ತೆಗೆಸು: ಕೀಳಿಸಿದ ನರಮನೆಯ ಹೇಮದ ತಾಳಮರ ಹದಿನಾಲ್ಕನಧ್ವರ ಶಾಲೆಯದಿರಲಿ ತೋರಣಸ್ತಂಭಂಗಳಹವೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೪೮); ಕಳೆ ಕೀಳಿಸಿ ಆಯಿತೆ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೨೩೫). ೨. ಅಗೆಸು; ತೋಡಿಸು: ಒಂದು ಬಾವಿ ಕೀಳಿಸಿದರು (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೦). ೩. (ಅಲಂ) ಕಿವಿಯನ್ನು ಕೊರೆ; ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಬಯಲಾಟದ ಚಂಡೆಮದ್ದಳೆ ಸಿನಿಮಾದ ಹಾಡುಗಳೂ ಕಿವಿ ಕೀಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಭ್ರಾಮಾನ. ೨೪೮). [ಕೀಳ್$_{1}$ (< ಕೀೞ್$_{1}$) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀಳು$_{1}$ 'ಕೀೞ್$_{1}$' ನೋ.

ಕೀಳು$_{2}$ 'ಕೀೞ್$_{2}$' ನೋ.

ಕೀಳು$_{3}$ (ನಾ). (ಕಣ್ಣಿನ) ಮಲ; ಪಿಸುರು (?) : ನಳಿಯದ ಕುಷ್ಠಿಕೆ ದೊಡ್ಡಿದ ಮೊಳಕಾಲ್ ಸನಾಕ್ಷಿ ರೂಢಿದುರ್ಗಂಧಂಗಳ್ ಕೊಳೆನಾರ್ಪೊಡೆ ಕೀಳುಂ ಕಾಲ್ಕೊಳೆಯದ ಮಱಿಯರಿದು ಮೂಱು ಸಂವತ್ಸರಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. XIV ೫೦); ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಳು ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಮರಿಗೆ ಮೂರುವರುಷಕ್ಕೆ ಅಳಿವು ತಪ್ಪದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೩೩-೧೦). [?]

ಕೀಳುಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ನೀಚಕರ್ಮ: ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪ ಕೀಳುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಜಗದಾ. ೨೧೩). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ಕರ್ಮ]

ಕೀಳುಕಳೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕಳೆ; ಕಳಪೆ ಕಸ: ಕೀಳುಕಳೆಯ ಕಿತ್ತುಬಿಸುಟು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೧-೧೫). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ಕಳೆ$_{2}$]

ಕೀಳುಕೋಟೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೋಟೆ; ಕೋಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಕೀಳುಕೋಟೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸಾಲ ಸತ್ತರೆ ಮೇಲುಕೋಟೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸತಿ ಅಳುವಳು (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೩). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಕೀಳುಗ (ನಾ). ಕೀಳಾದವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ: ಹಾಳುಗನಾಂ ಕಾಳುಗನಾಂ ಕೀಳುಗನಾಂ ಏಳು ಬೇಲಿಯಂ ಕಳಿದವನಾಂ (ಶಂಕಳಂ. ೧೦೨). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + -ಗ$_{8}$]

ಕೀಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವ ನೋಟ; ತಿರಸ್ಕಾರ ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಮನೇಲಿ ನಿನ್ನನ್ನ ಕೀಳುಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೋಕೆ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ವಂಶವೃ. ೧೬೬). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಈ ರಸದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಹಚ್ಚೆ ಕೀಳುಗಣ್ಣು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿನ್ಯವಿ. ೮೩). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೀಳುಗಯ್ಯು 'ಕೀೞ್ಗಿಯ್' ನೋ.

ಕೀಳುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಾಲುವೆ; ತಳಗಾಲುವೆ: ಚತುಸೀಮೆ ಕಾಲುವಳಿ ಕೀಳುಗಾಲುವೆ . . . ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜದ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೭-೧೪; 1577). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕೀಳುಗಾಳಿ 'ಕಿಗ್ಗಾಳಿ' ನೋ.

ಕೀಳುಗೊರವ (ನಾ). ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಗೊರವ; ಅಲ್ಪನಾದ ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಕೀಳು ಕಿಲ್ಬಿಷವಿವು ನಮಗೆ ಭೂಪಾಲ ಮುಟ್ಟಲು ಬಾರದೆನಲಾ ಕೀಳುಗೊರವಂ ಮೆಲುತ ಕೊಟ್ಟೆಂಜಲ ಕಡಲೆಯಿಂದ (ಬಸಪು. ೩೭-೬೭). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ಗೊರವ]

ಕೀಳುಗೊಳಿಸು (ನಾ). ಕೀಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು: ನಾವು ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದೀಳುಗೊಳಿಸಿರುವೆವು, ಕೀಳುಗೊಳಿಸಿರುವೆವು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೩). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕೊಳ್$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀಳುಜಾತಿ 'ಕೀೞ್ಜಾತಿ' ನೋ.

ಕೀಳುದನಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕವನು ನಡೆದು ಹೋದುದನಾಹಾ ಕೀಳುದನಿಯಲಿ (ಇಂಗೀತ. ೪೫-೧೦). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ದನಿ]

ಕೀಳುದರ್ಜೆ (ನಾ). ಹೀನತರಗತಿ; ಕೆಳಗಿನ ಮಟ್ಟ: ಹರಿದಾಸರ ಅನುಭವದ ನುಡಿಗಳಾದ ಪದಗಳೆಂದರೆ ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ಪ್ರಾಕೃತಪದವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ . . . ಬೆಳೆಯಿತು (ಜಗದಾ. ೧೪೭); ನಗರದ ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ವಿಟ-ವಿದೂಷಕ-ಲಂಪಟರಿಗೆ ಅದು ವಿಹಾರ ಸ್ಥಾನ (ಬಾಣಅ. ೧೫೨). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ದರ್ಜೆ]

ಕೀಳುದಲೆ 'ಕಿೞ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೀಳುದಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ) ತಲೆತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳಮೊಗವಾಗು: ಪರಮಾತ್ಮನುನ್ನತ ಲೀಲೆಯನು ಹೇಳುವಡೆ ನಿಗಮಾನಂತ ಕೋಟಿಗಳು ಕೀಳುದಲೆಗೊಂಡವು (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೧೦). [ಕೀಳುದಲೆ (< ಕಿೞ್ತಲೆ) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕೀಳುದಸೆ (ನಾ). ಕೀಳುಮಟ್ಟ; ದೀನಾವಸ್ಥೆ: ಕೀಳುದಸೆಯವರನುದ್ಧರಿಸದವ ಹೊಲೆಯ (೧೪ವಿಂ. ೧೬-೭). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{3}$) + ದಸೆ]

ಕೀಳುದಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪಾತ್ರದಾನ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಸುರಿಯುವ ಮದೋದಕ : ಓಲಗಕೆ ಬರುತಿಪ್ಪ ಕರಿಗಳ ಕೀಳುದಾನದಿನೆಸೆವ ತುಂಬೆಯು ಲೋಲಭೂಪರ ರತ್ನ ಭೂಷಣವ್ಯಸೆ ರಜದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹುಡಿಯಿಡೆ (ಸಂಭಪ. ೨೪–೬). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ದಾನ]

ಕೀಳುದೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಸ್ಥಳ; ಕೆಳಭಾಗ : ಕಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕೀಳುದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದಿನ ಭೇದ (ಸರ್ವವ. ೨೧–೧೦೧). ೨. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ; ಮರವಸ್ಥೆ. [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ದೆಸೆ$_{2}$]

ಕೀಳುನಾಡು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನಾಡು ; ಅಧೋಲೋಕ ; ಪಾತಾಳ : ನಡುನಾಡು ಮೇಲ್ನಾಡು ಕೀಳುನಾಡೆಂಬ ಮುಪ್ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಹೆಮ್ಮಗಗೆ ತಡೆಯುಂಟೆ ನಿನಗೆ (ಭರಜ. ೪೪–೬೬). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ನಾಡು]

ಕೀಳುನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲು : ಆ ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜ ಮಾದಂಣಸೆಟ್ಟಿ ಉಡುವರ ಬಳಿಯ ತಂನ ಕುಟುಂಬ ಕೀಳು ನಿಂದು ಬಾಳುವ ತಂನ ಕುಟುಂಬ ವಿಟ್ಟಲ ಮೊದಲಾದ ಆಳಿಯಂದಿರು ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಧಾರೆಯನೆರದು ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೬–೨೦ ; 1400). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ನಿಲ್]

ಕೀಳುನುಡಿ ‘ಕಿಬ್ನುಡಿ’ ನೋ.

ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಬೆಳೆ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಬೆಳೆ (?) : ಬಾಳೆ ಬದನೆ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ ತೃಣ ಕಾಷ್ಠ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೨೮ ; 1431). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಪಚ್ಚೆ]

ಕೀಳುಪಾಯ (ನಾ). ಕೆಳ ಪಾಯ ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು (?) : ಈ ಕಸಬೇಕೆರೆ ಹಿಂದೆ ಕೀಳುಪಾಯ ಹಂತದಲ್ಲಿರುವ ದೈವದಗದ್ದೆ ಅಯಾಚಿತರ ಗದ್ದೆಯಂಬದಾಗಿಯಿರುವ ದೇವರಾಯ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೨೧೪–೨ ; 1817). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಪಾಯ$_{1}$]

ಕೀಳುಪೈರು (ನಾ). = ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ : ಈ ಸಲ ಕೀಳುಪೈರನ್ನು ಹಾಕೋಣೋ ಮೇಲುಪೈರನ್ನು ಹಾಕೋಣೋ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩೫). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಕೀಳುಫಲ (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಫಲ; ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಫಲ : ಕಾಲ ದಲಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ಮವದೇಳಿಗೆಯ ಸತ್ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿಯು ಮೇಲೆ ಕರ್ಮವ ತಾನಕಾಲದ ತಲಹಿನಲಿ ಮಾಡೆ ಕೀಳುಫಲವಹುದು (ಸಂಭಪ. ೮–೫೬). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಫಲ]

ಕೀಳುಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಯೋಚಿಸು; ಕೆಡುಕು ಬಗೆ : ಇದ ರಿಂದ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಳುಬಗೆಯಬೇಡ (ಜಯಂತ. ೨೦). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಬಗೆ]

ಕೀಳುಮಂದಿ (ನಾ). = ಕೀಳುಜನ : ಬೀದಿಯ ಕೀಳುಮಂದಿಯ ನಡುವೆ . . . ಅರಸಿಯರು ಅಳುತ್ತ ಹೊರಹೊರಡಬೇಕಾಯಿತು (ಭಾವುಣಿ. ೧೪೬). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಮಂದಿ]

ಕೀಳುಮಟ್ಟ ‘ಕೀಳ್ಮಟ್ಟ’ ನೋ.

ಕೀಳುಮನ್ನೆಯ (ನಾ). ತುಚ್ಛನಾದ ಮನ್ನೆಯ ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾನ್ಯ ದವನು : ಕೈಲಾಸದಂತಹ ಮೇಲುದುರ್ಗಮದೆಮಗಿರಲ್ಕೀ ಕೀಳು ಮನ್ನೆಯರಂತೆ ವನದುರ್ಗದೊಳಗಿರಲೇಕೆ (ಬಸವು. ೧೬–೨೯). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಮನ್ನೆಯ]

ಕೀಳುಮಾಡು ‘ಕಿಬ್ಮಾಡು’ ನೋ.

ಕೀಳುಮಾತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು : ನೀಚತನದ ಮಾತು; ಕ್ಷುದ್ರ ವಾದ ಮಾತು : ಖೂಳರಧಮರ ಕೀಳುಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದೈ (ಬಸವು. ೨೧–೨೩). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಮಾತು$_{1}$]

ಕೀಳುಮೇಲು ‘ಕೀೞ್ಮೇಲ್’ ನೋ.

ಕೀಳುಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ ; ಅಧೋಲೋಕ : ಮಂಗಳ ವನು ಕಳುಹಲಿ ಬರುವಮಂಗಳವನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕೀಳುಲೋಕಕಿಳುಹಲಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೦–೨೩೬). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಲೋಕ]

ಕೀಳುವಳಿ (ನಾ). ಉಪಗ್ರಾಮ ; ಕಿರುವಳ್ಳಿ (?) : ಶ್ರೀ ಚಂನ ಕೇಶವ ಪುರಮೆಂಬ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಗ್ರಾಮುವನೂ ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕೀಳು ವಳಿ ಆ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಹಳಿಪಳಿ ಮುಂನ್ತಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಮ್ಯ ಸಯಿತವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೦೫–೭ ; 1543). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ವಳಿ (< ವಳ್ಳಿ)]

ಕೀಳುವಾಸಿ (ನಾ). ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಇಳಿವರಿ : ಅದರ ಮೇಲಿಂದ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮೇಲುವಾಸಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೋ, ಕೀಳುವಾಸಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1555). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ವಾಸಿ]

ಕೀಳುಹಜಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಶಿ). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಹಜಾವೆ]

ಕೀಳೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೀಳೂರು ಅಜಿ ಯೂರು ಹಜಿಗೆ . . . ಗಾವುಣ್ಡವೃತ್ತಿಯುಮುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೧ ; 1085). ಮೂಡಲು ಕೀಳೂರ ಹಳ್ಳವನ್ನು ಬರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೭೯ ; 1177).. [ಕೀೞ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಊರು$_{3}$ (< ಊರ್)]

ಕೀಳೂಳಿಗ (ನಾ). ಕೆಳವಟ್ಟದ ಚಾಕರಿ : ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನೀನೊಬ್ಬ ಕೀಳೂಳಿಗದ ಕೀಟಕವು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧–೨೧). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ$_{2}$)]

ಕೀಳಿಲೆ ‘ಕೀೞಿಲೆ’ ನೋ.

ಕೀಳಿಳೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿ; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ : ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ ಕೂಗಿ ಪೇಳುವುದು ಕೇಳುವುದೇ ಕೀಳಿಳೆಯೊಳ್ ನಿನ್ನ ಕಿವಿ ತಾಗಿ (ಪಾರಸಿ. ೨೪–೫೪೪). [ಕೀೞ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಎಳೆ$_{3}$]

ಕೀಳೇರಿ ‘ಕೀೞೇರಿ’ ನೋ.

ಕೀಳೊಕ್ಕಲು ‘ಕೀೞೊಕ್ಕಲ್’ ನೋ.

ಕೀಳೊಡಲು (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ : ಕಡುಗವನುಗಿದು ತನ್ನಯ ಕೀಳೊಡಲಾ ಬಗಿದ ಕರುಳ ನೀವೆನೆನುತಾಗಳಿನೊಳು ಬಗೆದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೭೧). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಒಡಲ್]

ಕೀಳೊರೆ$_{1}$ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೇಳಿಕೆ, —ಮಾತು; ಕೆಟ್ಟನುಡಿ : ಕೀಳೊರೆಯ ನುಡಿಯ ಬಳಿಯಟ್ಟದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮ ೨೭). [ಕೀೞ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಒರೆ$_{4}$]

ಕೀಳೊರೆ$_{2}$ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಒರೆ, —ಕತ್ತಿಯ ಕೋಶ : ಬಾಳೊಂದು ಕೀಳೊರೆಯೊಳ್ ದೊರ್ಡಂ ಪೊಳಕೆಸೆಯದಿಹುದೇ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮–೨೭೧). [ಕೀೞ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್) + ಒರೆ$_{6}$ (< ಒಱೆ$_{2}$)]

ಕೀಳ್ಕಂಬಿ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣದ ಕಂಬಿ : ಬಜಗಡಗ ಕೀಳ್ಕಂಬಿ ದುಕ್ಕುಡಿಯುಜುಗು ಗಡಿಯಣ ಮೊಗವಡಂಗಳು ತುರಗವದನದ ಲೊಪ್ಪಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೮). [ಕೀೞ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕಂಬಿ]

ಕೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ಕೀಳುವಿಕೆ; ಉತ್ಪಾಟನ : “ಲುಂಚ – ಅಪನಯನೇ, ಕೀಳ್ಕೆಯೊಳ್” (ಕಾಶಬ್ದ. ೧೧). [ಕೀೞ್$_{1}$ (< ಕೀೞ್$_{1}$) + -ಕೆ]

ಕೀಳ್ಕೆಳಗು (ನಾ). ತೀರ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ : ಅದರ ಕೀಳ್ಕೆಳಗಣ ಕಲ್ಲೋ ವರಿಯಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೨–೧೨). [ಕೀೞ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕೆಳಗು]

ಕೀಳ್ಕೈಱ್ 'ಕಿಟ್ಕೈಱ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). (?): ಕತ್ತಲೆ ಕಿಬ್ಬಲೆ ಕಿಬಂದಲೆಯಾಗೆ ಪೊಱಗು ಮೊಳಗುಂ ಕೀಳ್ಗಟ್ಟೆಯಂತೆಸೆವ ಬೆಟ್ಟಂಗೆ ಬಳೆಗವಣಿಕ್ಕಿದ ದೀವಿಗೆ ಕಂಡಿಗಳಂ ಪೆಣದ ಪೇರಟ್ಟೆಯೊಟ್ಟಲಿಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [?]

ಕೀಳ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ; ಕೆಳಭಾಗ: " ಅಧಃ = ಕೀಳ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ " (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೮೧ ವ); ಒಡನೆ ಕೀಳ್ಗಡೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವೆರಳೊಡರಿಸೆ ಪಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಧರಜ. ೧೧-೩).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕಡೆ$_2$]

ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನುಸಿಗಳಿಗೆ ಕೀಳ್ಗಣ್ಣೆ ಸುಗ್ರೀವ ಜಾಂಬವ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩-೪೨೨).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕಣ್ + -ಉ]

ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗುಂಟೆ 'ಕಿಟ್ಗುಂತೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನರಳು: ದಯೆಯಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡುಂ ಕೀಳ್ಗುದಿವರನಾ ಕೀಳಲಿಂ ಬಳಿಕೆ ರೂಢಿಸುತೆ ಪಾಸಟಿಕೆಯಂ ಪುದುವಿನಾ ನಣ್ಪನೆಲ್ಲರುಮಂ ಕವಿ ಸತ್ಯಲೋಕದೊಳಾಳ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೨-೩೦).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕುದಿ$_1$]

ಕೀಳ್ಗಿಯ್, ಕೀಳುಗಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅವಮಾನಿಸು: ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ; ಕೀಳ್ಗಿಯ್ದವರೂ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ (ಮಂಗಾಪು. ೪೨). **ಕೀಳುಗಯ್ಯು**: ಇದು ಅವನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನೇನು ಕೀಳುಗಯ್ಯುವುದಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೦).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀಳ್ಚೆಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲು: ಸಮೀರದುತ್ಕಟದಿ ಕಿರುಮರುಡಿಚಯ ನೆಲವೆಣ್ಣು ಅಜ್ಜಿಕಲ್ಲಾ ಮುದದಿಯಾಡುವಳೊಯಂಬಂತೆ ಕೀಳ್ಚೆಲ್ಲಿದವು (ನವಮೊ ೯. ೨೯-೬೨).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಚೆಲ್ಲು (< ಚೆಲ್)]

ಕೀಳ್ತರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳಾದವರಂ ಬನ್ನಂಬಡಿಸಿ, ಕಣ್ಮೂಗು ತುಟಿ ಕಿವಿ ಕೈಕಾಲ್ಮುಂತಾದುವಂ ಕೀಳ್ತರಿದು ಕೊಯ್ದು ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಭಾರಶಾಂ. ೧೪-೮೫).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ತರಿ$_1$ (< ತಱಿ$_1$)]

ಕೀಳ್ತು 'ಕೀೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೀಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ಹೀನಮಾರ್ಗ: ಕೀಳ್ದಾರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಇದ್ದೀತು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೭).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕೀಳ್ನಾಯ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಾಯಿ; ಹೀನವಾದ ನಾಯಿ: ಕೀಳ್ನಾಯ್ಗಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿಶೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೫). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನಾಯ್]

ಕೀಳ್ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳೆಣಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಕುಲಜರೂ . . . ಹಿತರೂ ಆದವರನ್ನು ಈ ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದಿಸಿ ಕೀಳ್ನುಡಿದೆಯಲ್ಲ (ಭಾಮಣಿ. ೧೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕೀಳ್ನೆಲ (ನಾ). = ಕೆಳೆಳೆ: ಬಾಳ್ವೊಲದ ಮೇಲ್ನೆಲದ ಪುರುಳನೆಣಿಸಿದ ದೊಡ್ಡನಾಳ್ದ ಕೀಳ್ನೆಲದ ಕಿಬ್ಬನೊಳೀನ ಮಾಳ್ಪಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೫೫-೩೪೧). 'ಮೇಲ್ನೆಲ' ಪರಾ.

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನೆಲ]

ಕೀಳ್ನೋಟ (ನಾ). ಕೆಳಗಿರಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಳನೋಟ; ಅಧೋದೃಷ್ಟಿ: ಅಲಿಗಳ ಕೀಳ್ನೋಟದೊಲಹಿನ ಮರೌಳಿಯುಬ್ಬೆಯ ಸೂಲದುಗುಡದ ಜಾಳಿಗೆಯ ಜಡಮನದಲಿದ್ದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುಮ್ಮಾಅ. ೧೯-೧). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನೋಟ]

ಕೀಳ್ಪಡಿ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೋಲಿಕೆ; ಹೀನೋಪಮೆ: ಮೊಗಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೊಳ್ನುಡಿಗೆ ಮನೋಜ್ಞ ಕೀರಶಿಶು ಕರ್ಪು ಕುರುಳ್ಗೆಳದುಂಬಿವಿಂಡು ಕೀಳ್ಪಡಿಯೆನಲೆಂತು ಬಣ್ಣಿಸುವೆನಾ ಸುಕುಮಾರಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೮೫).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪಡಿ$_7$]

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪಡು 'ಕಿಟ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟ (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಹೀನಜನ್ಮಿ: ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟ ನೀನೆಂದು ತೋರಿ ಬರೆ ಎಂದುಂ (ಮೂರುನಾ. ೧೩೩-೧೧೧೬).

[ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟು + -ಅ$_3$]

ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ನೀಚಜನನ: ತಾನಾಕೆ ಹೆಣ್ಣು ಬಲು ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ನಾಚಿಯಾಳಿನ್ನ ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟಂಗೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೩೪-೧೧೩೪).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಕೀಳ್ಪೆಣ್, ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೆಣ್ಣು; ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣೊಳೊಂದಿರೆ ಕಾಮವಶತೆಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಭತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂಗಳು ತದೀಯ ನಿವಾಸದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೧೫). **ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು**: ಪೊಡವಿ ಹೊರುವುದೆ ಶಿವಶಿವಾ ಕಳುಗುಡಿವ ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣನಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಡೆದ ದೋಷಿಯನೆನ್ನನೆಂದನು ಮಱುಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೦); ಏಕಿಂತು ಮೈಮೇಲೆ ನುಗ್ಗುವೆ? ಆಸೆಬುರುಕಿ, ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು (ಚಂದ್ರಸ. ೩೧).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪೆಣ್]

ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು 'ಕೀಳ್ಪೆಣ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪೊಡೆ 'ಕಿಟ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಬಯಕೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಬಯಕೆ: ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಕೀಳ್ಬಯಕೆಗಳೂ ಕೆರಳುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೪೭).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಬಯಕೆ]

ಕೀಳ್ಬಯಲು 'ಕಿಟ್ಬಯಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಟ್ಟ, ಕೀಳುಮಟ್ಟ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಹೀನದರ್ಜೆ; ಕೆಳದರ್ಜೆ: ವೃತ್ತಿಕೌಶಲ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೬೩). **ಕೀಳುಮಟ್ಟ**: ನಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಕೇವಲ ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಜನರಂಜನೆಗೆ ಇಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೪).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಮಟ್ಟ]

ಕೀಳ್ಮದ 'ಕಿಟ್ಮದ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮನ 'ಕೀಟ್ಮನ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಬೆಟ್ಟ: ಮಲೆಯಂ ಕೀಳ್ಮಲೆಮಾಡಿ ಸಾಂತಳಿಗೆಯಂ ನಿಶ್ಚಿಂತದಿಂದಾಳ್ವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೧-೧೮; 1149). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಮಲೆ$_2$]

ಕೀಳ್ಮಾಡು 'ಕಿಟ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ 'ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಿ 'ಕೀಟ್ಮಿ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೇಲು 'ಕೀಟ್ಮೇಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೊಳೆ 'ಕಿಳ್ಮೊಳೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಟ್ಟಿಲ್ 'ಕೀಟ್ವಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ದಾರಿ: ವಜ್ರರಾವುಳ[ದ] ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕಮನ್ (ಎಇ. XIX, ೧೫೮-೧೨; 1079); ನಡೆಗೊಂಡನಡವಿ ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೫೩). ೨. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ನೀಚ ಮಾರ್ಗ; ಹೀನವಾದ ನಡತೆ: ಎನ್ನಸವತಿಯಂ ಕುಟಿಲಮಾರ್ಗದಳ ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯಂಗನೆಯ ತಲೆಯೇಱಿಸಿದೆ (ವೀಶ್ವಪು. ೫-೨೦-೧).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ವರ್ಣ; ಹೀನಕುಲ: ಕೀಳ್ವಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣು (ವಿಗಡ. ೧೨-೫); ಅಂತಹ ಕೀಳ್ವಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ, ಅವರು ತುಂಬ ದೊಡ್ಡವರು (ಸವತಿ. ೨೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಕೀಳ್ವರಿಜು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ರೂಪ: ಕಾವ್ಯಕರುಣಾರಸದ ಲಹರಿಯ ಹರಿಯ ಸಿರಿಯ ಕರಪದ್ಮ ಚುಂಬನಕೆ ನಿನ್ನ ಕೀಳ್ವರಿಜಳಿದು ಮತ್ತೆ ಹೃದಯದ ಲಸದ್ರೂಪಂ ಮೆರೆಯದಿಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೫-೮೯).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪರಿಜು]

ಕೀಳ್ವಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಂಶ; ಹೀನವಾದ ಕುಲ: ನಾನು ಅಂತಹ ಕೀಳ್ವಳಿಯ ಮಲಿನಾಂಗನೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೫-೧೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಬಳಿ$_3$ (< ಬೞಿ$_3$)]

ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ, ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಕೀಳ್ಮಾನಿಸರಶ್ರಾಂತಮುಗುಳ್ವ ಶರಾವಂಬೊಲ ಮರ್ದ ವೇಶ್ಯಾಧರಮಂ ತಳ್ವದೆ ಚುಂಬಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೮೦); ಕೀಳ್ಮಾನಿಸಂಬೊಲೊಡನೀತನೀ ತೊರವೆಲ್ಲಿ? (ಸೌನಂದ. ೬-೧೯). **ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ**: ಕರುಬುವರ್ ಕೀಳ್ಮಾನಿಸರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೯೩).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಮಾನಿಸ]

ಕೀಳ್ಬೆಳಗು (ನಾ). ಕಡಿಮೆ ಬೆಳಕು; ಮಂದಕಾಂತಿ: ಮಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ನೆಳಲ್ ಕೀಳ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಚಿದುದು ಕಾಂತಿಯೊಂದಕೆ ಪುಟ್ಟದಾ ಛಾಯೆಯಿನ್ನೊಂದು ಕೀಳ್ಬೆಳಗಿಗಿನಿತೆ ಬೆಳ್ಪೇರ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೩೨-೩೨೯).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೀಱಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರಿಚು; ಕೂಗು: ಏಱಿ ನೆಲಪಂ ಮನಂ ಬಿಡೆ ತೋೞುವ ನೂಱೆಂಟು ತೆಱದ ನೆಲಪಿನ ಕಾಲಂ ಕೀಱಿಡದೆ ಶಂಕೆಯಿಂದಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿಲ್ಲದೆ] ಬೇಱೊಂದಂ ನೆನೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೯). ೨. ಮೊಳಗು; ಮೊರೆ; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಲವಿಂ ಚೀಱುವ ಕಹಳೆಗಳುಲಿಯನೆ ಕೀಱಿಡುತೆ ಮೆಱೆದವೆಳಗೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨೮). [ಕೀಱು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಱಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗೀರು; ಗೆರೆಯಿಡು; ರೇಖಿಸು: ಉಗುರಿಂ ಕೀಱಿಟ್ಟ ಗಂಧಂ (ದಶಕು. ೬-೧೦೯). [ಕೀಱು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಱಿದು (ಅ). ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ; ಆಕೀರ್ಣವಾಗಿ; ಹರಡಿಕೊಂಡು: ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಕೀಱಿದೆಂಬುದಾ ಕೀರ್ಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೩೦೧). [?]

ಕೀಱು$_1$, ಕೀರು$_1$, ಚೀರು, ಚೀಱ್, ಚೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಅರಚು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ತಂಡದೆ ಕೀಱಿ ಸಾಱುವ ಪಲರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ ಮಾತುಗಳ್ ಮನಂಗೊಂಡಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯); ಶುನಕಂಗಳ್...ಉದ್ಭಮಪ್ಪುದನಡರ್ದೇಱಿ ಕೀಱಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರೆ ಪೆರ್ಮುಟ್ಟಿಯಕ್ಕ್ಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೦); ಅಱುದಿಂಗಳ ಮೇಲಾಱುದಿನಮಾಗೆಯುಂ ಮಱೆ ಕೀಱಿ ಜಗಕ್ಕೆಯ್ದ್ದ ಕಱೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೭೧); ಕಪಿ ಕೀಱಿದವು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೬). **ಕೀರು$_1$**: ಆ ಮಿಗಂ ... ಉದ್ದಾಮಗರದಿಂ ನೊಂದು ಕೀರಿದುದಡವಿ ತಲ್ಲಣಿಸೆ (ಸಂರಾಣಿಂ. ೬೮). **ಚೀರು**: ಮೇಲ್ಮಾಳಿಗೆಯ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳು ಚಟ್ಟನೆ ಚೀರಿದಳು (ಭಾರತಿ. ೨೧); ಆಶ್ಚರ್ಯಭಯಗಳಿಂದ ನಾನು ಚೀರಿದೆ (ಬಾಣಅ. ೩೮೮); ಆ ಮಗು ಇಲಿಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಹೆದರಿ ಚೀರಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೦). **ಚೀಱ್**: ನೆವವಿಲ್ಲದೆ ನಗುವ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಪೀರ್ವ ಪಸಿದೊಡೆ ಚೀರ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫೦); ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿದೊಡೆ ಚೀರ್ದುಸುತನಂ ಬೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦). **ಚೀಱು**: "ಚೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಱು = ಭಯಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ. ಮು); ಮಂದಿ ಬಾಯಾಱುತ್ತ ಚೀಱುತ್ತ ಗೋಳಿಡುತ್ತಳುತೆದ್ದು ನಡೆದುದೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೯-೧೯); ಮೇಘರವ ಘೂರ್ಮಿಸುವವೋಲ್ ಚೀಱಿದನು ಗಿರಿಗಳ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೫); ಕೆಲ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯಂತೆ ಚೀಱುವರ್ ಜಾಱುವರ್ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಱು; ತುಳು. ಕೀರು; ಕೋಟ. ಕಿರಿ; ತೊದ. ಕಿರ್ಚ್; ತೆಲು. ಚೀಱು]

ಕೀಱು$_2$, ಕೀರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಾಗು; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು: "ಕೀಱು – ಆಗ್ರಹ,ಭಯಧ್ವನಿ, ಪ್ರಮಾರ್ಜನೇಷು (ಅಳಿಸಿ ಬಿಡು)" (ಶಮಧಾ). **ಕೀರು$_2$**: "ಮುನಿ; ಮುಳಿ; ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಾಗು" (ಕಂನುಹು. ೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಱು, ಚಿಱುಕ್ಕು; ಕೋಟ. ಚಿರ್ವ; ತೊದ. ಕಿರ್ಫ; ತೆಲು. ಚಿಱು]

ಕೀಱು$_3$, ಕೀಳು$_3$, ಗೀರು$_1$, ಗೀಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಜ್ಜು; ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು: "ಕೀಱು-ಆಗ್ರಹ, ಭಯಧ್ವನಿ, ಪ್ರಮಾರ್ಜನೇಷು"(ಅಳಿಸಿಬಿಡು) (ಶಮಧಾ); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳನೂಱಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕೀಱಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೩). ೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಕೊರೆ: ಪಾಱುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣೆ ಗಾಜದೆ ಮೇಘಾಳಿದೇವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಱಿ ಸಿಱಿಸಿದವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೧); ಮೂಱು ಬಾಣದಲರಿಯ ದೇಹವ ಕೀಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೮); ಎಱಗಿ ಕವಿದಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕದುಕಿ ಕೀಲಿಸಿ ಕೀಱಿ ತುಱುಗಿ ತುಂಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪). ೩. ಗುರುತುಮಾಡು; ಗೆರೆ ಎಳೆ; ಗೀಚು: ಚೌಕಮಂ ಕೀಱುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಳ ಪಟಮುಕ್ಕುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೭೬); ಮಿಸುಪೊಂದೆರಳ್ಗೆಱೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೀಱಿದ ರೇಖೆಯೆಂಬಿನಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೯೫). ೪. ಒರೆದು ನೋಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳು: ಕೀಱಿಕೊಂಡು ಗುಣಮಂ ಕಳೆಗಲ್ಲಿಯ ದೋಷಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧); ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಿದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಮನೆ ಕೀಱಿ ಕಂಡೈ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೫); ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು ಕೀಱಿ ರನ್ನಂಗಳನು ಪಡೆದು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೪೧); ಬೇಱುಡುಗೊಱೆಯ ತಮ್ಮತ್ಯಾಜಿಯರಿಗೆಂದು ಕೀಱಿ ಕೊಟ್ಟನು ಹರಿಸದೊಳು (ಭರತಚ. ೩೩-೬೨). ೫. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲವಂತಮಾಡು: ಎನಿತು ಕೀಱಿ ನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೬); ಅದೇನೆಂದು ಕೀಱಿ ಬೆಸಗೊಳಲಿಂತೆಂದಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧ವ); ಇದೇತರ್ಕೆಬತ್ತಪೆಯೆಂದು ಕೀಱಿ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨-೪೨ವ); ಅಕ್ಕಱೆನೊಳವಳನು ಕೀಱಿ ಕೇಳ್ದಡೆ ಪೇಳ್ದಳಿಂತೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೩೪); ನೆವನಾವುದು ಈ ಚಿಂತೆಗೆ ಎಂದಾಗ ಯುವತಿಯ ಕೀಱಿ ಕೇಳಿದನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨-೬೯). ೬. ಸೂಚಿಸು; ಸುಳುವುಗೊಡು; ತೋರಿಸು: ಒರ್ವ ಪುಳಿಂದಂ ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ನಾಯಂ ಮೊಲನ ಸರುವಂ ತೋಱಿ ಕೀಱಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೪ವ);

ಈತಾ ವರುಣದಿಕ್ಕಿನ ಜಲಧಿಯ ಪ್ರಭಾಸೇಂದ್ರನಾದರಿಸೆಂದು ಕೀಱಿ ತೋಱಿದರು (ಭರಡ. ೩೮-೨೪). ೭. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: ಇತ್ತುಂ ತೆತ್ತುಂ ಬಾಬ್ವ ಮಂಡಲಮಲ್ಲದೆ ಕೀಱಿಯುಂ ಮೀಱಿಯುಂ ನೆಗಬ್ವ ಮಂಡಲಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೭ ವ); ಮಲಯದೆ ಮೀಱಿ ಕೀಱಿ ತಲೆದೋಱದೆ ಕಪ್ಪಮನಿತ್ತು ಬಂದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೫-೧೭; 1041); ಮಂದರ ಕಂದರಮೆಂಬೀ ಸಂದೆಗದಿಂ ಮೀಱಿ ಸೂತನಂ ಕೀಱಿ ನಿಜಸ್ಯಂದನಮಂ ಕೋಂಟಿಗೆ ಭರದಿಂದೆಱಿಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೫). **ಕೀರು$_{3}$:** ೧. ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಾಗದದ ಚೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರಿಯಾಯಿತು (ಅಂಬುಜಾ. ೬೯); ತಿರೆಯನೆ ಕೀರು ತುಂಗುಟದಿ ಲಜ್ಜೆ ಮಿಗುವರಿಯುತಿರೆ (ಕವಿಕಾ. ೫೮-೨೨). **ಗೀರು$_{1}$:** ೧. ಕಡ್ಡಿಗೀರಿದ ಶಬ್ದ (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. ಷಷ್ಟ್ಯಯಲ್ಲಿ ಕಂಠವಂ ನಖದಿಂ ಗೀರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೨-೧೮); ಅವನ ಮೊಳಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀರಿದ ಗಾಯಗಳಿದ್ದುವು (ಮಣಿಸ. ೧೫); ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಗೀರಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕಾಬಝೂ. ೧೧). ೩. ಕಮಲಭವನೇ ಗೀರಿಹನು ವೈಧವ್ಯರೇಖೆಯ ಪಣೆಯ ಮಧ್ಯದೊಳು (ರಾಮಾಸಂ. ೪-೧-೧೦೪). **ಗೀಱು$_{1}$:** ೧. ನಖದೊಳು ರೇಖೆ ಗೀಱಿದೆಲ್ಲವು ಕುಲ್ಯವಹವ್ಯಸೆ (ಜಿನಮು. ೫-೧). ೨. ಮೂಱು ಕಾಲಲಿ ನಿಂತು ಗೀಱು ತಿಂಬುದು ಮರನ(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಱು; ಕೊಡ. ಗಿಱ್; ತುಳು. ಕಿರು, ಗಿರು; ತೆಲು. ಗೀಱು]

ಕೀಱು$_{4}$ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಕದವಿಕ್ಕು: ನೇಸಱ್ ಪಡುವುದುಂ ಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿ ಕೀಱುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೨); ಬಡಗವಾಗಿಲ ಕೀಱಿದಗಳಿನ ಪಡಿಮೊಗವ ದಾಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೨೫). [< ಕಿಱು$_{1}$]

ಕೀಱು$_{6}$ (ನಾ). (?): ಗಗಿಕೆನೆಲ್ಲು ಸ ೩ ಲೆಕ್ಕಗ ೪೬ ಪ ೫ ಅನ್ನೂ ಗ ೧೦೪ ಪ ೩ ಕಂ ಕೀಱುಂ ಕೊಳದಿಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂಬ ಗ ೪ ಪ ೩ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೧೬ : 1298). [?]

ಕೀಱುಗಂಧ, ಗೀರುಗಂಧ (ನಾ). ಗೆರೆಯಾಕಾರದ ಗಂಧ: ತೊಟ್ಟ ಪೊಸಗುಪ್ಪಸದ ಚೆಲ್ವಿನ ಇಟ್ಟ ಕೀಱುಗಂಧದ ರಯ್ಯದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೧೮). **ಗೀರುಗಂಧ:** ಕಸ್ತುರಿಯ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಪೂಸರ ಮುಡಿದು ಗೀರುಗಂಧವನು ಧರಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೨-೩೨). [ಕೀಱು$_{3}$ + ಗಂಧ]

ಕೀೞ್$_{1}$, ಕಿೞ್$_{1}$, ಕೀಳ್$_{1}$, ಕೀಳು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕಿತ್ತ$_{3}$, ಕೀರ್ತ, ಕಿೞ್ತ, ಕೀೞ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಕಿತ್ತು$_{3}$, ಕಿರ್ತು, ಕಿಳ್ತು, ಕಿೞ್ತು, ಕೀೞ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಮೀಟಿ ಎಬ್ಬಿಸು; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: "ಕೀೞ್ – ಉತ್ಪಾಟನೇ" (ಶಮಧಾ); "ಕಿೞ್ತುದೆನೆ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿದುದು" (ಸಂಜೀವ. ೭); ಶ್ರೀದುರಿತಾಭೂರುಹ್ಯಪಮಾನ್ ಕೀೞ್ತುಲಱಿ ಪೊದೆದ ಜ್ಞಾನ ಶೈಲೇನ್ದ್ರ ಮಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೨-೧; 700); ಬಾಳಂ ಕಿೞ್ತು ನಡದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೧೧; 890); ಮಹಾಶಿಲೆಯಂ ಕಿೞ್ತ್ತಿಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೨೩); ನೆಲನಂ ನುಂಗುವ ಮೇರುವಂ ಪಿಡಿದು ಕೀೞ್ವ್ವಾಶಾಗಜೇಂದ್ರಂಗಳಂ ಚಲದಿಂ ಕಟ್ಟುವ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೦); ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಟನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯುಂ ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಕೀೞ್ವುದೇ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨೨); ಕಸಮಂ ಕಿೞ್ತಲ್ಲದೆ ಪೊಸ ಸಸಿಗಳ್ ಕೈಕೊಳ್ಳವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೫೭). **ಕಿೞ್$_{1}$:** ನಾಲಗೆಯನ್ ಕಿೞ್ಪೊನ್ (ಎಇ. IX, ೧೯-೮ ; 800); ಅರ್ಜುನನಾಗಳ್ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕಿೞಲ್ಕೆ ಬಗೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೩); ತ್ರಿದಶೇಂದ್ರಾರ್ಜಿತಶೌರ್ಯಮೊರ್ಮೆ ಕಿೞ್ ಪೋಯ್ತಾಭೀಳ ದಿಕ್ಪಾಲರೊಡ್ಡಿದ ಸೈನ್ಯೋದ್ಧತಿ ಮತ್ತಮೊರ್ಮೆ ಕಿೞ್ ಕೇೞ್ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೭); ಕೋೞ್ಬ್ಯಳಂ ಚಿಕ್ಕನೆ ಕಿೞ್ (ಜಗವಿ. ೬-೫೫). **ಕೀಳ್$_{1}$:** ದುರಾಚಾರ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೀಳ್ವುದು ನಿತ್ಯಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೭); ಅಬುಜದ ನಾಳವ ನಾನೆ ಕೀಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪೧); ಯಮನ ದಾಡೆಯ ಕೀಳ್ವ ದಡಿಗದೈತ್ಯರ ಕಾಹು (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೭). **ಕೀಳು$_{1}$:** ಕಾಳೆಗದೊಳಿದಿರಾಗೆ ಕೀಳುವರು ಜವನ ಕೋಣನ ಕೋಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦); ಮಂದರಾಭಿಧಗಿರಿಯ ಕೀಳಲು ದೇವದಾನವರೆರಡು ಬಲ (ಸಂಧಪ. ೫-೯೫); ಕಿಡಿ ಮುಸಗೆ ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದನು ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ ಗಿರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨); ಚಾಡಿಗಳ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲಿ ನುಡಿದಾಡುವ ನಾಲಿಗೆ ಕೀಳುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೀೞ್, ಕೀಳ್; ಮಲ. ಕಿಳ್]

ಕೀೞ್$_{2}$, ಕೀಳ್$_{2}$, ಕೀಳು$_{3}$, ಗೀಳು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗು; ಕೆಳಗಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿ; ಅವನತಿ; ಹೀನತೆ: "ಕೀೞ್ ನಿಪ್ಪಲ್ಲಿಯೆ ಅಧರಮಧಮಧಸ್ತಂಗಳೆಂದೆಂಬುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫-೬೧); ಅನಿತಱೊಳೆ ಸಮಾನರೆ ಮನಜರಣ್ಣ ಕೀೞ್ಮೇಲಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭). ೨. ಸೇವೆ; ಊಳಿಗ. ೩. ಕೆಳಜಾತಿ; ಹೀನಕುಲ; ಅಧಮವರ್ಗ. ೪. ಒರೆಗೆಟ್ಟ ಚಿನ್ನ; ಕಳಪೆ ಭಂಗಾರ: "ಕೀೞೆಂದು ದೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಭಂಗಾರಮುಂ . . . ಕೆಳಗುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ೫. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಇಡುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಬಿ; ಕಡಿವಾಣ: "ಕೀೞೆಂದು . . . ತುರಗಮುಖದ ಲೋಹಮುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿದು ಪಲ್ಲಣಮಂ . . . ಕೀೞುಮಂ ಕೞೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೨೦); ಕೀೞಂ ಕರ್ಚಿ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದುವು ನಚ್ಚಿನ ಕಾಂಭೋಜವಾಜಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪); ಕಾಂಚನಕಟಕ ಖಲೀನಾಗ್ರ ಸಂಲಗ್ನರಿರ್ವರ್ ಭರದಿಂದಂ ಕೀೞ ನೇಣಂ ತೆಗೆದು ಬರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೧); ಆ ಕೀೞುಂ ಪಲ್ಲಣಮುಮೇನಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೨೭). ೩, ೫: ಕವಿ ಪೊಱಗಿರೆ ಕೀೞೊಳಗಿರೆಯುವಿರಳಮಾ ತುರಗ ಮುಖಮೊ ನೃಪಮಂದಿರಮೊ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ); "ಕೀೞೆಂದು ದೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಭಂಗಾರಮುಂ, ತುರಗಮುಖದ ಲೋಹಮುಂ, ಕ್ಷೀಣಕುಲನುಂ ಕೆಳಗುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ತುರಗದಾಸ್ಯದ ಲೋಹದೊಳು ಕೆಳಗೆ ದುಷ್ಕುಲದೊಳೊರೆಗೆಟ್ಟ ಭಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಕೀೞೆನಿಸುಗುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೮). **ಕೀಳ್$_{2}$:** ೧. "ಕುಪ್ರಿಯಮೆನೆ ಜಘನ್ಯಮೆನಲತಿಕೀಳದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೧); ಅವಿಲಣಮಾಳಭೇದಮಧಮಂ ನೆರೆ ಕೀಳ್ವುದು ಕೀಲೆ[ಳೆ]ನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೦); ಪರಾನ್ನದೆ ಕೀಳಹುದು ರಾಜಾನ್ನವಿದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩-೨೪). ೫. ಮರುಳು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕೀಳ್ಕಡಿದು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೭). ೬. ತಗ್ಗು; ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶ: ದುಮುಕಿದನ್ ಕುಟ್ಟಿಮದಿನಾಳೆತ್ತರದ ಕೀಳ್ಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೦-೨೧). **ಕೀಳು$_{2}$:** ೧. "ಕೆಳಗಿನೋಳ್ಕುದುರೆವಾಯೊಳಗಿರ್ಪ ಕಬ್ಬುನಗಳೂ ಮೇಲಲ್ಲದವನೊಳುತ್ಪಾಟನದೊಳಂ ಕೀಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫); ಕೀಳ ಮೇಲನಱಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಕೆಯ ಕಾಳೆಗವೆ (ಮೋಳವಾ. ೧೦-೩೫); ಸವತಿಯ ಕೀಳ ತೊತ್ತಹೆನು (ಸಂಧಪ. ೫-೪೭); ಕೀಳು ಮೇಲು ಮೇಲು ಕೀಳಾಗಿ ನಡೆವುದು ಕಾಲ ವೆಗ್ಗಳವಾಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೯); ಕಾಳೆಮ್ಮೆ ಹಸುರ ತೊಱೆದು ತಾ ಕೀಳಿನ ಕೊಳ ಮೆದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೨). ೨. ಈ ನಾಯಕನ ಕೀಳಿನಲ್ಲಿ ಕದನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದೆಂದರೆ ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಮಾನಂ. ೩೫); ಅವನ ಕೀಳಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಇರಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಖೂಳರಧಮರ ಕೀಳುಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೩); ಪೊಲೆಯರಿಂಗೆ ಕೀಳಾದ ಪೊಲೆಯರಿಂಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯದಳವಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೪೯);

ಕೀಳುಗಂಟೆ ಚವುಡಿಗಳ ಸಂತೆಯು (ಉದ್ಯೋ. ೬೮-೧೨) ; ವಾನರರ್ ಕೀನಾಡುವನಿತು ಕೀಳುಗಳಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨-೨೫) ; ಕೀಳ ಕೆಣಕಬೇಡ ಮೇಗಾಲು ತುರಿಸಬೇಡ (ಗಾದೆ). ೪. ಸಿದ್ಧರಂತೆ ಲಯಮನಱುಯದೆ ಓರೆಯಂ ಕೀಳನೊಳಕೊಳ್ಳದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೫೪ ವ) ; ಕೀಳು ಬೆರಸೆ ಸುವರ್ಣ ರಾಜಮಕುಟವಹಂತೆ (ಹಬ್ಬಿರ. ೨೪-೪). ೫. ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಕೆಹಲ್ಲಣಮುರ ತಾಪಣೆಗೂಡಿದ ಕವಿಯ ಕೀಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ತುರಗವನೇಱು (ಅಂಜನ. ೬-೮೦) ; ಕೀಳ ಬಗೆಯದೆ ಕೆರಳಿ ಹೊಯ್ದವು ಕಾಲಲಿಕೆಯನು ಕುದುರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೬). ಗೀಳ್$_3$: ೧. ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ ವಚನ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮರನಂ ಗಾಳಿಯ ದೂಳಿಯಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗೀಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೬೬) ; ಕಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಗೀಳಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೦೬).

ಗೀಳುಮಾಡು = "ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡಿಮೆ ಮಾಡು": (ಜಾನಕೋ. ೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀೞ್; ತುಳು. ಕೀಳು; ತೆಲು. ಕ್ರಿಂ]

ಕೀೞ, ಕೀಳ್$_3$ (ನಾ). ಹೀನವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ (ಮನುಷ್ಯ) : ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖುಗಳೊತ್ತುತಿರೆ ಬಾೞ ನೀಳ್ಪನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ, ಕೀೞನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬-೩೯೯). ಕೀಳ್$_3$: ಉರೆ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಿಪ ಕೀಳವ ದೈವವೆಂದು ಭಜಿಸದೆ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೭೪-೬೬). [ಕೀೞ್$_3$ + -ಅ$_7$]

ಕೀೞರಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಅರಸು; ನಾಡಾಡಿ ದೊರೆ; ಕ್ಷುದ್ರ ರಾಜ: ಎಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯ ಬಾೞ್ಗೆಟ್ಟ ಕೀೞರಸುಗಳ್ ಪೋಡಿಗಳಾಗರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೧). [ಕೀೞ್$_3$ + ಅರಸು$_3$]

ಕೀೞಾಗಿಸು (ನಾ). ಹೀನಗೊಳಿಸು; ತುಚ್ಛಗೊಳಿಸು: ಕೀೞಾಗಿಱಿಸಿದರೊರ್ವಳ್ ವಿಧುಮಂಡಳಮಂ ತಳ್ತಿಱಿದು ಚಪಲ ಚಪಲಾಲತಿಯಿಂ (ಅನಂತ. ೧೪-೬೧). [ಕೀೞಾಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕೀೞಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಹೀನವಾಗು; ನಿಕೃಷ್ಟವೆನಿಸು: ಒಂದಱಿಕೊಳಂ ಕೀೞಾದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ ಸುಖಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೬) ; ನಿಜ ಪ್ರಿಯೆಯಂ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕೀೞಾಗಿ ಬಗೆದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೮). [ಕೀೞ್$_3$ + ಆಗು$_1$]

ಕೀೞಾಳ್, ಕಿೞಾಳ್, ಕೀಳಾಳ್, ಕೀಳಾಳು, ಕೀೞಾಳು (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದ ಆಳು; ಅಡಿಯಾಳು: "ಕೀೞಾಳೆ ಬದಗನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); "ಕೀೞಾಳೆ ತಾಂ ಬದಿಗನಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಕ್ಕ. ೩೬) ; ನಕುಳಮಂ ಅಂಕವಣಿಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ . . . ಒರ್ವ ಕೀೞಾಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ವ) ; ಸಿರಿಯೊಡೆಯಂ ಕೀೞಾಳಾಗಿರಲಱಿವನೆ ಪರಿಸುತಂ ಕಿರೀಟಿಯ ರಥಮಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೩೯). ಕಿೞಾಳ್ : ಮದ್ದಅ ಅರಸರಾಳ್ವಬಸ್ವಾನ್ನಾರ್ಯ ಕಗ್ಗೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕಿೞಾಳ್ಗೆ ಕೊಟುವುಣ × × × × ಯ ಕುಡುವೊರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೮೧-೧೦ ; 903). ಕೀಳಾಳ್ : ಮದ್ವಲ್ಲಭರ್ ನಿನ್ನ ಕೀಳಾಳೋೞಿಂಗೆಣೆಯಲ್ಲರೆಕೆ ಮುನಿವೈ ನೀಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨೧-೩೭ ; 1160) ; ಆಳುವ ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೀಳಾಳಾದ (ನಗಮಾ. ೪೫); ಕೀಳಾಳ್ಗಳೆಯ್ದೆ ಸುವೀರರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಾಳೆತ್ತಿ ಕೈಯೊಳು ಕೊಟ್ಟು (ಅನಂತ. ೧೭-೮೫) ; ಊಳಿಗದವರ ಕೀಳಾಳ್ಗಳ ದುರಾಶೆ, ದುರಾಲೋಚನೆ (ಬಿಟ್ಟಿ ಅ. ೬೦-೧೯). ಕೀಳಾಳು: ಇಂತು ಆಳಿನಾಳಿನ ಕೀಳಾಳಿನ ಅಂತಃಸ್ಥವನಾರಿಗೂ ಅಱಿಯಬಾರದು (ಸಿದ್ಧವ.ಕ. ೫೫-೧೬೮) ; ಕಾಳುಗೆಲಸಂಗಳಿಗೆ ಕಳುಹುತ ಸೂಳೆಯೆಡೆಗೆಡೆಯಾಡಿಸುತ ಕೀಳಾಳಿನಂದದಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಂತು (ಬಸವು. ೨೬ ೫೬).

ಕೀೞಾಳು: ಕೀೞಾಳಿನ ಕೈಯೊಳಿರ್ದ ಬಾಳಂ ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ಯುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೫-೯); ಕೈದುವಂ ಕೀೞಾಳಿನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ದಶಕು. ೫-೪೬ ವ).

ಕೀೞಾಳವಂ = ಕೀೞಾಳ್ : ಬಾಲಚೂತಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರಭವನ ಕೀೞಾಳವನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೪೪). [ಕೀೞ್$_2$ + ಅಳ್$_3$]

ಕೀೞಾಳು 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕೀೞಿಡು, ಕೀಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ತೊಡಿಸು : ಕೀೞಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯಂತೆ ಬಾಯಂ ಪೊಳಕಿಸುತ್ತಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). ಕೀಳಿಡು$_2$: ಪಿರಿಯವಪ್ಪೇಕು ಪಿರಿಯಾಡ ಪೋರಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಕೀಳಿಟ್ಟುಲೆದು ಪಲ್ಲಣಂಗಟ್ಟಿ ನಡೆಯಿಸಿ (ಬಂಕರ. ೪-೩೩ವ). [ಕೀೞ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೀೞಿಲ್, ಕಿಳಿಲು, ಕೀಳಿಲ್, ಕೀಳಿಲು (ನಾ). ೧. ಕೀಳು ಮನೆ; ಸೇವಕರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೀಳಾದ ಮನೆ: ಪಱಿಸಿಕ್ಕುಂ ಗೂಱಿನೊಳಂ ಕೀೞಿಲೊಳಳವಿಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ ನೋಡಾದಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೧). ೨. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ; ಮೊಗಸಾಲೆ; ಪಡಸಾಲೆ: ಮನೆಕವರ್ತೆಪೋಗೆ ಪೆಱರ ಕೀೞಿಲೊಳ್ ಸಾರ್ದಮ್ಮಬ್ಬೆಯುಂ ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯುಂ ಬದಗುಗೆಯ್ದುಣುತಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೫) ; ಪಡುವಲ್ ಕೀೞಿಲೊಳಿಮ್ಮ ತೊಟ್ಟು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬). ೩. ಕೆಳಮುಖ; ಜೋತು ಬೀಳುವುದು: ಸೋಱುವ ಜೊಲ್ಲೊಸರರ್ದಿಯ ಮೊದಲಾಗೆ, ಜಱೊಬ್ಬೆಯ ನೀಟದ ತಳರ್ನಾಲಗೆ ಕೀೞಿಲಾಗೆ, ಕೆಸುವಟ್ಟನ ಗವಿಯನನುಕರಿಪ ಬಾಯಂ ತೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೨೯). ಕಿಳಿಲು : ನಿನ್ನವರ ಕಿಳಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳಿಲ] ಕಾಯ್ದಿರ್ಪ ಸುಕೃತವನು ತಪ್ಪದೆ ಕೊಡು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೦೯). ಕೀಳಿಲ್ : ೨. ಎಳಸಿ ಕೀಳಿಲೊಳು ಹಿತ್ತಿಲೊಳು ಕೊಟ್ಟಗೆಯೊತ್ತುಗಳೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೩೧) ; ಎಂಜಲ್ಗಳಂ ತಿಂದು ಕೀಳಿಲೊಳ್ಪಟ್ಟುಂ ಕಚ್ಚಟ್ಟುಂ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟುಂ (ಬಂಕರ. ೭೩-೧೬) ; ಕೀಳಿಲಲಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಮಾಯೆಯ ವೇಳೆಯನು ಕಾಯ್ದಿರ್ದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೫೧) ; ಮಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಿಂತ ಮಗನ ಕೀಳಿಲೆ ಲೇಸು (ಗಾದೆ). ೨. ಇವರನಂಗಡಿಯ ತಡಿಕೆಯ ಕೀಳಿಲ ಕೆಳಗಿಱಿದೊಡೆ ದಣ್ಣಮುಂ ದೋಷಮುಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. XV, ೭೯-೨೬ ; 1050). ಕೀಳಿಲು : ೨. ವಿಪ್ರಂಗೆ ಕೊತ್ತಾಗಿ ತಂದೆಯಂತವರ ಕೀಳಿಲಿನೊಳ್ ಸೈತಾಗಿ ಮಱೆ ಮಾಡಿಪಟ್ಟಿರಿಸಿ (ಬಂಕರ. ೧೨೫-೧೫) ; ಮಂದಿರದ ಮುಂದೆಸೆಯ ಕೀಳಿಲೊಳೊಂದಿಯಾಕೆಯ ದನಿಯನಾಲಿಸುತಿಪ್ಪ (ಬಸವು. ೪೨-೨೯) ; ಕಳ ಬಂದರು ಕಳ್ಳರು ಕೀಳಿಲ ಮಱೆಯಲಿರ್ದು ಬೆಳಗಾಗಲು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದರು (ಶಿವಗೀ. ೬೯೦). [ಕೀೞ್$_2$ + ಇಲ್$_1$]

ಕೀೞಿಳೆ (ನಾ). = ಕೀಳೆಳೆ : ಮೇಣೊರ್ಮೆ ಕೀೞಿಳೆಗೆ ದಾೞಿಯಿಡುತೆ ಪಾಯ್ದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೧). [ಕೀೞ್$_2$ + ಇಳೆ]

ಕೀೞಿ (ಅ). ಕೆಳಗೆ; ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ: ಮೇಲೂರ ಕೆಱೆ ಕೀೞಿ ಪಥಿ ಕಣ್ಣುಗಂ ವ್ರೀಹಿ ಭೂಮಿದತ್ತನ್ಯ ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಭಿಸ್ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರ್ಯೆ (ಇಆ. V, ೧೩೬-೪ ; 454). [< ಕೀೞ್$_2$]

ಕೀೞೆಲೆ, ಕೀಳೆಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಎಲೆ: ಧರೆ ಪೊಗೆಯಿಡುವೊಡೆ ಪುಲ್ ಸುರ್ಬುರುಗೊಂಡೆಳದಳಸಿ ಮೇಣ್ ತಳರ್ತೆಸದಿರೆ ಮೇಣ್ ತರದಿಂ ಕೀೞೆಲೆ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಮೇಣ್ ಕೆಳಗೆರಡು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೨); ಅಲರ್ದಲರಿಂದುಗುತುಂ ಕೀೞೆಲೆಯೊಳ್ ಮಧುಮಿಶ್ರಿತದ್ರವಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೦). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಎಸಳು : (ಕ). ಕೀಳೆಲೆ: ೧. ಎಲರಲಪಿಂ ಕೆಱಂಬೊಳೆವ ಕೀಳೆಲೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡದಿಂದ ಸುಲಲಿತ ಚೂತಪಕ್ವ ಫಳದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ (ಸೌಇಾ. IX-i, ೧೧೪-೨೬ ; 1057). [ಕೀೞ್$_3$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೀೞಿಸಳ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನದಳ, —ಪಕಳೆ: ಕುವಳಯಂಗಳ್ ಕೀೞಿಸಳ್ಗಳೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೨೯ವ). [ಕೀೞ್₁ + ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್)]

ಕೀೞಿಸಳ್ವೞಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ದಳದ ಅಂಚು: ಕೇಸರದೊಳ್ ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ದು ನೀಳ್ದೆೞಗಿದ ಕೀೞಿಸಳ್ವೞಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಜೀಪರಾಗ ಪುಂಜದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು (ಚಂದ್ರಪ. ೬–೬೦). [ಕೀೞಿಸಳ್ + ಬೞಿ₁]

ಕೀೞೇರಿ, ಕೀೞೇರಿ (ನಾ). ೧. ಏರಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಏರಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಜಮೀನು: ಬಳಿಕೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯ ದೇರುಂಗಾಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ, ೧೮೩–೧೦; 977); ಕೀೞೇರಿ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೀೞೇರಿ**: ೧. ಪೊಸಗೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯ ಪೂವಿನ ತೋಂಟವೊಂದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೮೯; 1077); ಕೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮ ಹತ್ತು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೭೯–೬; 1139); ಕೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯ ಗದ್ದೆಯಱಿತುಮಂ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೩೮–೫೨; 1160); ಗಂಗ ಸಮುದ್ರದ ಕೀೞೇರಿಯ ತೋಟ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೮೦; 1181); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಹಿರಿಯ ಹಳ್ಳದಲು ಕೀೞೇರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೩೩; 1419). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಏರಿ: ಕೆಱೆಯನು ಕಟ್ಟಿ ತೂಬನೂ ಯಿಕ್ಕಿ ಕೀೞೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡುಕಟ್ಟನೂ ಕಟ್ಟಿ ತಿದ್ದಿದ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. X (s), ಕೋಲಾರ. ೩೧೧–೮; 17ನೆಯ ಶತ). [ಕೀೞ್₂ + ಏರಿ₁]

ಕೀೞೊಕ್ಕಲ್, ಕೀೞೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಕೈ ಕೆಳಗಿನ ಆಳು; ಜೀತದ ಆಳು; ಆಳುಮಗ: ಬಳಿಕ ಕಾಡಾಯಮಂ ನೋಡಿಯುಂ ಕೀೞೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುವೊನ್ದು ತೋಂಟಮುಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬೬–೨೩; 992); ಅವರ ಕೀೞೊಕ್ಕಲುಟ್ಟು ಬರಿಸಂ ಪಟ್ಟಿ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರಾಹಿಗೆ ಪದಿನಯ್ದರವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬೬–೨೯; 992). **ಕೀೞೊಕ್ಕಲು**: ಗ ೧೬೦ ಕೀೞೊಕ್ಕಲಿಂ ಗ ೩೦ ವುಭಯಂ ಗ ೨೦೦ ತೆಱುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೮–೧೦; 1379). [ಕೀೞ್₂ + ಒಕ್ಕಲ್₂]

ಕೀೞ್ಕೈದು, ಕಿಳ್ಕಯ್ದು (ನಾ). ಸೆಳೆದ ಆಯುಧ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ. 'ಕೀೞ್ಕೈದುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಿಳ್ಕಯ್ದು**: ಕಿಳ್ಕಯ್ದುವಿಡಿದು ಕಾವಲಿರುವನು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೪೧–೧೩). [ಕೀೞ್₁ + ಕೈದು (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕೀೞ್ಕೈದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ಕಡ ತೀರೆ ಕಟ್ಟಿದಲಗಿಂ ಮಣಿಯದೆ ಕೀೞ್ಕೈದುಗೊಂಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಳ್ಕೈದಿಮಿಂದು, ಕಿೞ್ಕೈದೆವಂದು] ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಬಿಲ್ಲಣಿ ತಳ್ತೆಱಿಯುತ್ತಿರ್ದುದು (ಶಬ್ದಕಾ. ೨೬೦). [ಕೀೞ್ಕೈದು + ಕೊಳ್₁]

ಕೀೞ್ಗುಂಟೆ 'ಕಿೞ್ಗುಂಟೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ. ೧, ೨: ಇಱೆನೇಹಂ ತಾಣದೀವಿಗೆಯೊಳ್ ಕೀೞ್ಗೈಮೆ ಕರ್ಮ್ಮಜರೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬–೨೫). [ಕೀೞ್₂ + ಗೈಮೆ (< ಗೆಯ್ಮೆ)]

ಕೀೞ್ಜಾತಿ, ಕೀಳುಜಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನಕುಲ; ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಹೀನಕುಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮನ್ನಣೆವಡೆದ ಕೀೞ್ಜಾತಿಯಂತೆ ಪೂಜೆವಡೆದ ವ್ಯಂತರಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫). **ಕೀಳುಜಾತಿ**: ೧. ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಚಾಳಿಯೋ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಬಸವ. ೨೮–೩೨); ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ... ಅನೇಕ ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳೂ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೩). [ಕೀೞ್₂ + ಜಾತಿ]

ಕೀೞ್ತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನತೆ; ನೀಚತನ: ಇನ್ತೋಱಿಪ್ಪೆ ನಿನ್ನ ಪೆರ್ಮನೆಯ ಪುಟ್ಟಿನ್; ಇಲ್ಲ ಪೆರ್ಕುಡಿಗೊಗೆದ ನಿನ್ನ ಕೀೞ್ತನಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨–೨೯). [ಕೀೞ್₂ + -ತನ]

ಕೀೞ್ತರವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಡಿಪಾಯ (?): ಅದಱ ವಿಳಾಸ ಭಾಸುರ ಸಭಾಭವನಕ್ಕೆ ವಿತಾನಮಾಯ್ತು ಸಗ್ಗದ ಸುಖದೊಕ್ಕೊಡಟ್ಟೆ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಕೀೞ್ತರವಟ್ಟಮಾದುದಗ್ಗದ ಧವನಾಮರಾಲಯದ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ಅನಂತ. ೧೧–೫). [?]

ಕೀೞ್ನೆಲೆ 'ಕಿೞ್ನೆಲೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪಡಿಸು 'ಕಿೞ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪಡು 'ಕಿೞ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪೊಕ್ಕು (ನಾ). = ಕೀೞ್ಪೋಗು (?): ಧರಣೀ ಚಕ್ರಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಬಗೆಯದಿರ್ದಿರ್ದ್ವೇಷಮಂ ನಮ್ಮನ್ನವರ ನಿನ್ನಾಳ್ವೆ ಸಕೆಯ್ಸಿಕೊಳ್ಳಿನೆಯದಿಕಿಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ೞ್ಪೊಕ್ಕಿನೊಳೊಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರದೆಮ್ಮೆಂದುದನಿಂಬುಕೆಯ್ (ಗದಾಯು. ೬–೪೪). [ಕೀೞ್ + ಪೊಕ್ಕು₁]

ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ 'ಕಿೞ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪೊಡೆ 'ಕಿೞ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪೋಗು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿ; ನೀಚವಾದ ಆಚರಣೆ: ಕೀೞ್ಪೋಗಿನ ನೃಪರಂದದೆ ಮೆಚ್ಚುಟ್ಟೋಡದಿರವೇಱು ನೀಂ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ (ನೇಮಿನ. ೫–೮೩). [ಕೀೞ್₂ + ಪೋಗು₃]

ಕೀೞ್ಪಗೆ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ರೀತಿ: ಇಂತೀ ಕೀೞ್ಪಗೆ ಕಟ್ಟುಗಳನ್ ತಾನ್ ಸಗ್ಗದ ಪೊಸದೊರೆ ಪುಡುಕಿರ್ಪನ್ ತಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೬–೧೨೨). [ಕೀೞ್₂ + ಬಗೆ₃]

ಕೀೞ್ಮಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಶರಣಾಗು: ಬಳಾಕಾವರ್ತರಳ್ಕುತ್ತೆ ಕೀೞ್ಮಣಿದಿನ್ನೆಂದುದನೆಂಬೆವೆಂದೆಱಗಿದರ್ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಜದೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೬); ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂಮಿಗೆ ಕಿ[ಕೀ]ೞ್ಮಣಿಯದಿದೆನೆ ಪೋಲೆ ನಿಮಿರೆ ಪಾಸಿದ ಕಾರೋಹಣದಿಂ ನೃಪೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬೧); ಬಗೆವಿರೇ ನೀಂ, ಈ ಪೊಸದೇವರ್ಕಳಿದಿರಲ್ಲಿ ಅಳ್ಕಿ ನಾನ್ ಕೀೞ್ಮಣಿದಪೆನ್ ಎಂದು? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦–೧೧೦೬). [ಕೀೞ್₂ + ಮಣಿ₁]

ಕೀೞ್ಮದ 'ಕಿೞ್ಮದ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಮನ, ಕೀಳ್ಮನ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುಭಾವನೆ; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು: ವಾಸವವೈರಿ ಮತ್ತೆ ಮಗುೞ್ದಿನ್ನೊಳೆ ಕೀೞ್ಮನದಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ವಿನದರ್ಥಿ] ಪುಟ್ಟಿಯಭ್ಯಾಸ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಿರದೆ ಬರ್ಪುಮೆನುತ್ತುಮೆ ತಕ್ಕೆವಂದು ಕೈಲಾಸಮನಂತಮಾಯ್ತನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೩೯). **ಕೀಳ್ಮನ**: ೨. ಕೀಳುಮನಸ್ಸಿನವನು; ನೀಚ: ಇಣಿಂತು ಕೀಳ್ಮನನ್ ಎಂದರಿದೆನಿಲ್ಲಿನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೨–೨೦೮). [ಕೀೞ್₂ + ಮನ]

ಕೀೞ್ಮರ (ನಾ). ಹೀನ ವರ್ಗದ ಮರ; ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮರ: ಮೇಲ್ಮರಗಳಲ್ಲದೆ ಕೀೞ್ಮರನಿಲ್ಲ (ಅರ್ಥನೀ. ೧–೫೨). [ಕೀೞ್₂ + ಮರ]

ಕೀೞ್ಮಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು; ಅಲಗನ್ನು ಮಸೆ (?): ಕುಸುಮಕೋದಂಡನ ವಶೀಕರಣಕಾಂಡಂ ಕೀೞ್ಮಸೆಯಿಟ್ಟು ಗಱಿಗಟ್ಟಿತಿರ್ದಿ ಕಣ್ಣಾತವಕಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸುವ ರೂಪಿಂಗೆ (ಅನಂತ. ೧೧–೨೬ವ). [ಕೀೞ್₂ + ಮಸೆಯಿಡು]

ಕೀೞ್ನಾಡು 'ಕಿೞ್ನಾಡು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಮೆ, ಕೀಳ್ಮೆ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಹೀನತನ; ಕೆಳಮಟ್ಟ: ಸಕಲ ಹೇಯಾಸ್ಪದಮಪ್ಪನ್ನ ಕೀೞ್ಮೆಯುಮನೆಣಿಸಿ (ಚಕಬ. ೨೭). **ಕೀಳ್ಮೆ**: ಜನ್ಮದಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಹಿರಿಮೆ ಅಥವಾ ಕೀಳ್ಮೆಯು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೪೦). [ಕೀೞ್$_2$ + -ಮೆ$_1$]

ಕೀೞ್ಮೇಲ್, ಕೀಳ್ಮೇಲು, ಕೀಳುಮೇಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನದು, ಮೇಲಿನದು; ಹೀನತೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮತೆ: ಅಣಿತಱೊಳೆ ಸಮಾನರೆ ಮನುಜರಣ್ಣ ಕೀೞ್ಮೇಲಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭). **ಕೀಳ್ಮೇಲು**: ತಪ್ಪೊಪ್ಪುಗಳ ನೆಲದ ಕೀಳ್ಮೇಲನೆಣಿಸಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೪-೧೮೭). **ಕೀಳುಮೇಲು**: ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಕೀಳುಮೇಲೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಮೇಲುಕೀಳು' ಪರಾ. [ಕೀೞ್$_2$ + ಮೇಲ್]

ಕೀೞ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೊನೆ; ಕೆಳತುದಿ: ಎಱಗಿದರಂ ತಳ್ತು ಬಾಳ ಕೀೞ್ಮೊನೆಯಿಂ ತಳ್ತಱದಱಿದುಬ್ಬರಮೆಂದಿವನಱಿದಿಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೨). [ಕೀೞ್$_2$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕೀೞ್ವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ (?): ಪೆಸರಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಱ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಳ ಪಣ್ಯವಕೆ ಕುಞ್ಞನ್ತಿಳಿಗೆ ಕೀೞ್ವಟ್ಟ ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೧೪; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಕೀೞ್ವಟ್ಟಲ್ ?]

ಕೀೞ್ವಟ್ಟಲ್, ಕೀಳ್ವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). = ಕೀೞ್ವಟ್ಟ: ತಳಗೆ ಕೀೞ್ವಟ್ಟ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೪೮-೧೫; 960). **ಕೀಳ್ವಟ್ಟಲ್**: ಕುಂಚಂ ತಿಳಿಗ ಕೀಳ್ವಟ್ಟಲ್ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೨೦೮-೧೫; ?). [?]

ಕೀೞ್ವಡಿಸು 'ಕಿೞ್ವಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀೞ್ವಡು 'ಕಿೞ್ವಡು' ನೋ.

ಕೀೞ್ವದುವ, ಕಿಳುವದುವ (ನಾ). ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಬದುವು, —ಕಟ್ಟೆ; ಕೆಳಗಿನ ಬದುವು (?): ಕೇತಕಿಯ ಕಂಟವಲಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠದಲಗೆ] ಗಳಿಂ ಕುರವಕದ ಕೀೞ್ವದುವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ . . . ತಣ್ಪಿನತಾಣಮೆನಿಸಿರ್ಪಲತಾಮಂಟಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ವ). **ಕಿಳುವದುವ**: ಕೇತಕಿಯ ಕಂಠವಲಗೆಗಳಿಂ ಕುರುವಕದ ಕಿಳುವದುವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೧೭ ವ). [ಕೀೞ್$_2$ + ಬದುವ (< ಬದುವು)]

ಕೀೞ್ವೞಿ (ನಾ). ಕೀಳುಹಾದಿ; ನೀಚಮಾರ್ಗ: ಪಿರಿಯ ಪಾಲ್ ಅಳ್ಗಳ್ ಕೀೞ್ವೞಿಯ ಕೊಳ್ಗೆಯಿನ್ ತಾಮೆಂದುಮುೞಿಯರ್ (ಅಂಕಿಗೂ. ೧೫-೨೯೧). [ಕೀೞ್$_2$ + ಬೞಿ$_2$]

ಕೀೞ್ವಾಳ್, ಕಿೞ್ವಾಳ್ (ನಾ). (ಒರೆಯಿಂದ) ಕಿತ್ತ ಕತ್ತಿ; ಹಿರಿದ ಕತ್ತಿ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ. 'ಕೀೞ್ವಾಳ' ಪರಾ. **ಕಿೞ್ವಾಳ್**: ಕಿೞ್ವಾಳವಳ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರತಳಪದ್ಮಂಗಳಿಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನಂದೊತ್ತುತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦). [ಕೀೞ್$_1$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಕೀೞ್ವಾಳ (ನಾ). ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯವನು; ಅಂಗರಕ್ಷಕ: ಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದಲಗಿನ ಕೋಲುಮಂ ಕಟ್ಟಿದಲಗುಮಂ ದೂರಾಂತರದೊಳ್ ಕೀೞ್ವಾಳನ ಕೆಯ್ಗೆ ನೀಡುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೭ ವ); ಪಕ್ಕದ ಕೀೞ್ವಾಳನ ಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದ ಬಾಳಂ ಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೨-೪೮). [ಕೀೞ್ವಾಳ್ + -ಅ$_7$]

ಕೀೞ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆಯೋಗ್ಯತೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ (?): ಕಱ್ ಸೋಲಮನಱಿಯಂ ಪರವೆಱ್ ಸುರವಧುಗೆಡೆಗೆವರ್ಪೊಡಂ ತೊಡರ್ದಾತಂ ಮೇಱ್ ಸುರನಕ್ಕೆಮ ಚಲದ ಪವಱ್ ಸರಿ ಕೀೞ್ಸರಿಗೆ ವಾರನಹಿತ ಕೃತಾಂತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫); ಲಯಕಾರ ವರ್ಜಿತ ವ್ಯಞ್ಜನಾತ್ ಪರತಸ್ಸಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ . . . ಕೀಳ್ಸರಿ - ಕೀೞ್ಸರಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨). "ನಿಕೃಷ್ಟಕ್ಕೂ ಸಮ, ಅಲ್ಪಕ್ಕೂ ಸಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೫೦೩). [ಕೀೞ್$_2$ + ಸರಿ$_5$]

ಕೀೞ್ಸೊಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸೊಲ್ಲು; ಕೀಳುಮಾತು; ಕೀಳುನುಡಿ: ಸಶ್ಲೋಕಬಹುಳಮಲಯಃ . . . ಕಜ್ಜೋಲಂ, ಮುಳ್ಸಱಂಗು, ಕಳ್ಸವಿಗೆ, ಕೀೞ್ಸೊಲ್ಲಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ.). [ಕೀೞ್$_2$ + ಸೊಲ್ಲು (< ಸೊಲ್)]

❋

ಕು

ಕು ಕುಂಕುಮ

ಕು (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ. 'ಕುಜನ್ಮಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಕ (ನಾ). (?): ಬಿಂಕಬೀರುವ ಮನೆಯ ಕಂಕಾಳೆಯರಾಡುಅರಮನೆಯ ಕೋಣೆಚಣವಾಗ ಕುಂಕಗಳ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಾರವ್ವ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೨). [?]

ಕುಂಕಣ (ನಾ). ಸ್ತನ (?): ಬಿಳುಪೇಱಿತು ಮೊಗ ತಿಳುಪೇಱಿತು ಕೆನ್ನೆ ಹೊಳಪೇಱಿತು ಕುಡಿನೋಟ ಕಳೆಯೇಱಿತು ಕೋಮಲಕಾಯ ಕುಂಕಣ ಬೆಳೆಯೇಱಿತು ನೀಱೆಯೊಳು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೧). [?]

ಕುಂಕರ (ನಾ). (?): ಮಂಕುಮಾಡುತಿಪ್ಪ ಮಾಯೆ ಹತ್ತು ಶಂಕೆಯ ಶಂಕೆಕಾಱ ಶತ್ರು ಮಿತ್ರರಿಬ್ಬರಿಂಗಾಧಾರವೆಂದು ಕುಂಕರದಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕೋಟಿ ಪಾಶವು ಓಂಕಾರದೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಿ ಓಂಕಾರದೊಳಗೆ ಬೆಳೆದು ಓಂಕಾರದೀ ಜಗವ ಎತ್ತಿ ಮೆಱೆವುದೋ ಎಂದು (ಕನಕ. ೨೧೫-೫). [?]

ಕುಂಕಿ 'ಕುಮಕಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಂಕಿಆನೆ 'ಕುಮಕಿಆನೆ' ನೋ.

ಕುಂಕಿ ಜಮೀನು 'ಕುಮಕಿಜಮೀನು' ನೋ.

ಕುಂಕು$_1$ 'ಕೊಂಕು' ನೋ.

ಕುಂಕು$_2$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಂಕುಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂ. ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ: "ಕುಂಕುಮಂ, ಘುಸೃಣ. . .ಜಾಪಕಂ – ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೩೮೯); "ಜಾಪಕಮದಾಲೋಹಿತಂ ಘುಸಣಮೆನೆ ಕುಂಕುಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨); ಕುಂಕುಮಂ (ಸಿಂಧೂರ); ಸಣ್ಣಗಿಡ. . . ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೮).

೨. ಹೆಂಗಸರು ಹಣೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಂಬಣ್ಣದಪುಡಿ: ಬೆಳಗುವ ಚಂದನದಣ್ಪಿಂ ತೊಳಗುವ ಕುಂಕುಮದ ತಳ್ಪಿನಿಂ ಕರಮೆಸೆದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯); ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೪–೩೩); ಹಣೆ ತುಂಬ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟು (ಅಬೋಲೀ. ೭೭). ೪. ಗೋಧಿಯ ತೆನೆಯ ಕಾಳೆಲ್ಲ ಕೆಂಪು ಹುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ: ತ್ಯಾಧಿ ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಹಾಯದೆ ಧಾನ್ಯಗಳು . . . ಬರುವುವು (ಕೃ ಷಿ ಪ್ರ. ೫೩). ೫. (ಅಲಂ) ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ: ನಿನ್ನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಕೇಳು (ಬಟ್ಟಹೂ. ೫೪). 'ಕುಂಕುಮಬಲ' ಪರಾ. ೬. (ಅಲಂ) ತಿಲಕಪ್ರಾಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ದೇಶಪಾಂಡೆ ವಾಮನರಾಯರೆಂದರೆ ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಂಕುಮವಾಗಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣುಮ. ೯).

ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚು = ೧. ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮ ಇಡು. ೨. ಮದುವೆಯ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡು: ನೀಲವ್ವನಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಿರಿಯವರು ಈಗಾಗಲೆ ಬಂದು ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಹೂ; ಕೇಸರ. (ಮೈಡಿಗ. ೨೫–೪೭೦). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮಕೇಸರ]

ಕುಂಕುಮಗಾರಣೆ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದಿಂದ ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಳಿದ ಕಾರಣೆ, —ಪಟ್ಟಿ: ಚೆನ್ನಾದ ಕುಂಕುಮಗಾರಣೆಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನತೆವಿಡಿದುದಾಸ್ಥಾನ (ಕಂನವಿ. ೮–೧೧). [ಕುಂಕುಮ + ಕಾರಣೆ$_1$]

ಕುಂಕುಮಗಾಸೆ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣದ ಕಾಸೆ: ದಿಡದುಟ್ಟ ಪಟ್ಟೆಯ ದಟ್ಟಿ ಕುಂಕುಮಗಾಸೆ ತೊಡರಿದ ದಿವ್ಯಭೂಷಣವ (ಕಂನವಿ. ೨೩–೮೩). [ಕುಂಕುಮ + ಕಾಸೆ$_1$]

ಕುಂಕುಮಪಂಕ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು, —ನೀರು: ಮೆಯ್ಯೊಡೆದ ಹರಿದ್ರಾದ್ರವಮುಂ, ಕುಂಕುಮಪಂಕಮುಂ, ಬಿಂಕಂಬಡೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೪–೮೦ ವ). [ಕುಂಕುಮ + ಪಂಕ]

ಕುಂಕುಮಬಲ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ; ಮುತ್ತೈದೆತನ: ಆಕೆಗಾದರೋ ತನ್ನ ಕುಂಕುಮಬಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನನ್ನು ಕಾಣುವ ಹಂಬಲ (ಕುಂಕುಮ. ೯೯). [ಕುಂಕುಮ + ಬಲ]

ಕುಂಕುಮರಸ (ನಾ). = ಕುಂಕುಮಪಂಕ: ತನ್ನಧರದ ರಾಗದೊಳ್ ಪೊರೆದುದಂ ಮಧುವಂ ಬೆಡಗಾಗೆ ನೋಡುತುಂ ಮಧುರಸಮುಲ್ಲು ಕುಂಕುಮರಸಂ ದಿಟಮೆಂದು ಬಟ್ಟಕ್ಕೆ ತನ್ನಿ ತನ್ನಧುರೆ ಸುಗಂಧದಿಂ ತಿಳಿದು ಸೇವಿಸಿದಳ್ ಮಧುವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ). [ಕುಂಕುಮ + ರಸ]

ಕುಂಕುಮರಾಗ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಪ್ರತೀಚೀಸಮಾಗಮ ಸಂತುಷ್ಟನೆನಿಪ್ಪನೆಂದು ದಿನಪಂ ರಕ್ತತ್ವದಿಂ ಪೋಗೆ ರಾಗಮ ತತ್ಕುಂಕುಮರಾಗಮಾದುದಪರಾಲಂಕಾರವಿಸ್ತಾರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೦). [ಕುಂಕುಮ + ರಾಗ]

ಕುಂಕುಮವಿಳಾಸ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಶೋಭೆ, —ಅಲಂಕಾರ: ಭಯವಶವಿಮುಕ್ತ ಭೂಷಣಚಯ ಕೇರಳಕಾಮಿನೀಮುಖಶ್ರೀ ನೃಪಸೇನೆಯ ಪಾದರಜದಿನಂದೇನಯತ್ನ ಕುಂಕುಮವಿಳಾಸಮಂ ತಾಳ್ದಿದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೫). [ಕುಂಕುಮ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಕುಂಕುಮಶೈಲ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಂ ಸುಗಂಧಶಿಖಿ . . . ಕುಂಕುಮಶೈಲ . . . ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಪುಳವೆಂಬ ಕೀಲಕಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಕುಂಕುಮ + ಶೈಲ]

ಕುಂಕುಮಾಂಕ (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತು; ಲೇಪ. ೨. ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಶ್ರೀ ವೃತ್ತ ಕುಚ ಕುಂಕುಮಾಂಕನಂ ಕಂಡಪೆನಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೬೩). [ಕುಂಕುಮ + ಅಂಕ$_2$]

ಕುಂಕುಮೋದಕ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಕದಡಿದ ನೀರು: ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ರತ್ನವಿಭೂಷಣಾಂಶುವುತ್ಕೇನಿಯ ಕುಂಕುಮೋದಕದ ಸಿಂಪಣಿ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು (ಚಂದ್ರತು. ೮–೪). [ಕುಂಕುಮ + ಉದಕ$_2$]

ಕುಂಕುವ (ನಾ). = ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮ – ಕುಂಕುವ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಎಳವೆಂಡಿರ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುವದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩೦); ಪುಡಿಯ ಕತ್ತುರಿ ಕುಂಕುವ ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ದಿಡುಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕದೊಡನೆ ಹಿಡಿಹೊನ್ನ ಸೂಜಿಯ ದಿಟ್ಟಿರಿಕ್ಕೆಲದಂಗಡಿಗರತೀವ ಮೋದದದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨–೨೮). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮ]

ಕುಂಕುವ ಬೇರ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: ನವಪಾಟಳ ಸದೃಶಂ ಕುಂಕುವಬೇರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮–೧೩). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮಬೇರ]

ಕುಂಕೆ 'ಗೊಂಕೆ' ನೋ.

ಕುಂಗ (ನಾ). ವಿಾನುಗಾರ: "ಕುಂಗರ್ – ಬೆಸದವರ್" ಪಡೆವುದೇನು? (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ದಿನವು ನೀರನು ಧುಮುಕುವಂಥ ಕುಂಗನು . . . ಕೊಳ ತುತ್ತು; ಮನ ಮರೆಯೆ ಕುಡಿಯಲು ಗುಟುಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬–೩). [?]

ಕುಂಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಅದ್ದು: ಇನಿಯಂ ಬಾರದೆ ಮಾಣ್ದಿನ್ನವರನಿನ್ನೀಂ ಕಾರಿರುಳ್ ಪೋಗಿ ಕಾಮನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನಟ್ಟಿದಪ್ಪ ಮಗಳೇ ಕಾಟ್ಪೂರದೊಳ್ ಕುಂಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಕಣ್ಣೀಜಜಾದಾಗ ದೊರ್ಮಿಡಿಯೆ ಭಿನ್ನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೧೫). ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಬೆಚ್ಚುತಾಡುತ ಬೆರತು ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಕುಂಗಿ ಕುಣಿವುತಲಾಡುತ (ಮುರುಚಾ. ೨–೧೧); ಕುಂಗಿದ್ದವನನ್ನು ನುಂಗ ನೋಡುವರು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಙ್ಙು; ತೆಲು. ಕ್ರುಂಗು, ಕುಂಚು, ಗುಂಕು, ಗೂಕು]

ಕುಂಗು$_2$ (ನಾ). ಸದ್ದಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೀರವತೆ; ಮೌನ: (ಚತುನಿ. ೬. 1, ೩೫). [< ಕುಂಗು$_1$]

ಕುಂಗೆ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಕುರುಳಮುಡಿಯಂ ದಂತಮನುರೆಮಂ ಕು[ಂ]ಗೆಯನೂರುವಂ ಬೆರಳಂ ದೇಮರಸಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸತಿಯವ್ವರೆ ಕೆಪ್ಪಂ ಕಚ್ಚಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಭೆಯೊಳು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೪೨; 1057). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಙೈ; ಮಲ. ಕೊಙ್ಙ; ಕುಇ. ಕಂಗುರಿ]

ಕುಂಚ (ನಾ). ೧. ಗೊಂಚಲು; ಗುಚ್ಛ; ಮಂಜರಿ: ಅಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ ಅಮಿತ ಕುಂಚಂಗಳು ಭೂರಿ ಪುಷ್ಪಿತಮಾಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩–೪೪). ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೂರ್ಚಿಕೆ, —ಕುಂಚಿಗೆ: "ಕುಂಚಮೆನಲ್ ಕುಂಚಿಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೫); ಕುಂಚಮುಂ ಗುಂಡಿಗೆಯುಮಂ ಪಿಡಿದು ಬರ್ಪೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮–೧೮); ಕುಂಚಮುಂ ದೋಷಮೆಂಬೊಡೆ ಕುಂಚಮುಪ್ಪುದು ಪೀಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೮೯); ಕುಂಚದ ಕನಿಷ್ಠರುಂ ತರಟಿನ ವಿಡಂಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ೨೫೪–೨೧). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚವರಿ; ಚಾಮರ: "ಕುಂಚಮೆನೆ ಚಾಮರಂ" (ಕಶರ. ೨೬); ಸಿವಿಗೆ ತಟೆದುಜುಗಲೊಡನಿಕ್ಕುವ ಕುಂಚಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩೯); ತತ್ರ್ಯಪ್ರಮೂಢಂಗೆ ಬೀಸಿದ ಕಣ್ಮಾಯದ ಕುಂಚದಂತಿರೆನಗಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩);

ಕಡುಮಳಿದು ಕೈಯ ಕುಂಚಮಂ ಬೇಗಬೇಗಂ ಬೀಸಲೊಡನೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೨೬೪); ಮಂಗಳ ಕುಂಚ ಕಾಳಾಂಜಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯ ಪೆಂಗಳೆಯ್ ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ವೆಂಕಟ ಕ. ೩೬-೬೯). ೪. ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಬಣ್ಣ ತುಂಬುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೂದಲಿನ ಕುಚ್ಚು: ಕುಂಚವನ್ನಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಜಂತಾ ಕಲಾಕಾರರ . . . ನಿರ್ಮಾಣ ತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೨೫); ಕುಂಚದ ನಾಲ್ಕೇ ಎಳೆತಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಶಿಲ್ಪಿ . . . ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ (ಧಂದೋವಿ. ೧೦೩). ೫. ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ: ಸಾಬೂನಿನ ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುಂಚದಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೪೪); ಪಡಿಯಚ್ಚುಗಳ ಮುಖಭಾಗವನ್ನು ಕುಂಚದಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಮುದ್ರಕ. ೫೭). ೬. ಅಣಸು; ಗೊಣಸು: ಕೋಡಿಗೂ ಫಳಾ ಫಳಾ ಹೊಳೆಯೋ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕುಂಚ ಹಾಕಿ, ಬಣ್ಣದ ಕುಚ್ಚು ನೇತು ಬಿಟ್ಟಿರ್‍ತಾರೊ (ಮಲೆಮ. ೧೭೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಞ್ಚು; ತುಳು. ಕುಂಚ; ತೆಲು. ಕುಚ್ಚು. / ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕುಂಚಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಚವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಚಾಮರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಕೆಲದೊಳಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೪). [ಕುಂಚ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಂಚಕ (ಗು). ಬಾಗಿದ; ವಕ್ರವಾದ; ಮುರುಟಿದ: (*). [ಸಂ.]

ಕುಂಚಟಿಗ, ಕುಂಚಡಿಗ, ಕುಂಚಿಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ನೂಱೊಂದು ಮನೆಯ ಕುಂಚಟಿಗ ನಾಯಕರು ಸಕಲ ನಾಯಕರಂ ಕರೆಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೧೯; 1310); ಕುಂಚಾರರು, ಕುಂಚಟಿಗರು, ಉಪ್ಪಾರರು . . . ಮೊದಲಾದವರಿಗೆಲ್ಲ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ರಂಗಳ. ೮೭). ೨. ತೊಗರಿಬೇಳೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವನು: (*). **ಕುಂಚಡಿಗ**: ೧. "ನೆಱೆ ಪಂಚಮಂ ಪದ್ಮನಕ್ಕು ಸಾದಂ ವೃಷಲನಱೆ ಕುಂಚಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಗನವದ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). **ಕುಂಚಿಟಿಗ**: ೧. ಹಳೆಯ ಹಳೆಯ ಕುಂಚಟಿಗರ ಪಾಂಕಲ್ಲ ದಾಸನ ಮಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭-೧೨; 1673). [? + -ಇಗ]

ಕುಂಚಡಿಗ 'ಕುಂಚಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಣಿಗೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ನವಿಲುಗರಿಯ ದೊಂದೆ, —ಕೂರ್ಚ: ತಂಡತಂಡದಿಂ ಮುನಿಗಳ ಕೆಯ್ಯ ಕುಂಚಣಿಗೆ ಚಾಂದ್ರಮಸೀದಳ ಕುಂದಿತಾಳೆ ತಜ್ಜಿನಭವನಕ್ಕೆ ದುಗ್ಧನಿಧಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪೊಟ್ಟಣವಾರಿ ಕಟ್ಟಿದತ್ತೆನಿಸಿದುದು (ಅನಂಪು. ೩-೩೧).

[< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಕಾ ?]

ಕುಂಚನ (ನಾ). ತಿರುವು; ಬಾಗು: ಮಂದ, ಮಧ್ಯ, ವೇಗ, ಕುಂಚನ, ಉಚ್ಛೂನನ, ಸ್ತಂಭನ, ದೀರ್ಘಭೇದಂಗಳಿಂ ರವವಿಕಲ್ಪಂಗಳಂ ತೋಱೆ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಚನ್ಮಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಡುವೆ ಬಾಗಿದುದು; ಬಾಗಿದ ನಡುವುಳ್ಳದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪದತಲಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪತಿತಾಗ್ರಂ . . . ಕುಂಚನ್ಮಧ್ಯಂ ಸತಿಯ ತಿರಶ್ಚೀನಮಾಱು ಪದತಳಭೇದಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೧೨೦). [ಸಂ. (ಕುಂಚತ್ + ಮಧ್ಯ)]

ಕುಂಚನ್ಮೂಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಏಳು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಯುತ . . . ಕುಂಚನ್ಮೂಲ, ಪ್ರಸೃತ ಈ ಏಳು ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೧೧೩ ವ).

[ಸಂ. (ಕುಂಚತ್ + ಮೂಲ)]

ಕುಂಚವಡಿಗ, ಕುಂಚವಡುಗ (ನಾ). ಕುಂಚವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಚಾಮರ ಬೀಸುವ ಆಳು: ಕುಂಚವಡಿಗಂ ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಚವಡುಗ**: ಕುಂಚವಡುಗ ದಾಸಯ್ಯನುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಬಿಬ್ಬಯ್ಯನುಂ ರನ್ನಿಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಇ. XV, ೩೩೪-೧೨; 1040); ಸಿರಿವುರದ ಸಿರಿವಾಗಿಲಂ ಕುಂಚವಡುಗ ದಾಸಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದುದಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೫-೧೫; 1042).

[ಕುಂಚ + -ವಡಿಗ]

ಕುಂಚವಡುಗ 'ಕುಂಚವಡಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಿ$_1$ (ನಾ). = ಕುಂಚಿಗೆ$_1$: (ಎಸಮ್ಯ. XV, ೪೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುಂಚೀ]

ಕುಂಚಿ$_2$, ಕುಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ಕುಚ್ಚು; ಗೊಂಚಲು: ಅಗಳೆ ಕರಂಗಿಸಿದ ಮಸಿಯ ಕುಂಚಿಗಳೆನಿಸಿ ನೊಸಲಂ ಮುಸುಂಕಿದಳಕವಲ್ಲರಿಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೩ ವ). ೨. = ಕುಂಚ ೨: ಎಂತು ನುಡಿವೆನಿವರ ಚೆಲುವ? ಕಂತು ತನ್ನ ಕೋಪಕಿರವ್ರುಗೊಡಲು ತಾನೆ ಕುಂಚ ಹಿಡಿದನೆನಲೆ (ಮಾಂದಳ. ೫೧); ತಿಮ್ಮನನ್ನೇ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಸಿಂಹನ ಕುಂಚಿಗೆ ಬೊಮ್ಮನ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ (ತಿಂಮುತ. ೭). **ಕುಂಜಿ$_1$**: ೨. ಬರಿಸಿ ಕೈಯೊಳು ಕುಂಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆ (ಏಸೀಗೀ. ೯೩-೧೭). [< ಕುಂಚ]

ಕುಂಚಿಕೆ$_1$, ಕುಂಚಿಗೆ$_3$ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಚ ೪: ಈ ಲೇಖನಿಗಳಲ್ಲದೆ ಕುಂಚಿಕೆಗಳೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದುವು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). **ಕುಂಚಿಗೆ$_2$**: ೧. "ಕುಂಚಮೆನಲ್ ಕುಂಚಿಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೫); "ಕುಂಚಿಗೆ-ಕೂರ್ಚಿಕಾ = ಸಣ್ಣ ಕುಂಚ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ರುಚಿರೋಜ್ವಲಾಂಗವುಂ ಬಿಡದಮೃತಾಂಶು ರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂದಮೆ ಕರ್ಚಿ ಪಾಜದಂ ದೊಡೆದರೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೭); ಬಸವನ ಚರ್ಮವಂ ತಟ್ಟಾಗಿ ಹೊದ್ದು ಆ ಬಸವನ ಬಾಲಮಂ ಯಂತ್ರಮುಟ್ಟೆ ಕುಂಚಿಗೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದು ಆ ಬಸವನ ಹೆಸರ ಬಸದಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೫೮-೭೨೧); ಕುಂಚಿಗೆಯನವಂ ಬೀಸಲೊಡಂ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಭೋಂಕೆನಮರಪತಿ ಸಭೆ ನಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೯೬). ೨. ನೇಕಾರರು ನೇಯ್ಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಸನುಗೊಳಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ, —ಕುಂಚ: (*). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಕಾ]

ಕುಂಚಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬೀಗದಕೈ; ಕೀಲಿಕೈ: ಈ ತೆರದ ವಿಚಾರ ಕುಂಚಿಕೆಯು ಹೃದಯ ಕವಾಟವನ್ನು ತೆರೆದು (ಜೀವಸಾ. ೨೭-೧೬).

[ಸಂ. ಕುಂಚಿಕಾ]

ಕುಂಚಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, —ಜಾತಿ: (ಎಸಮ್ಯ. XXXI, ೧); ವಕ್ಕಲತನದವರ್‍ರು ಕುಂಚಿಗರ್‍ರು ಕಡಮೆ ಜನ ಸಹ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೯೯-೨೫; 1717). [?]

ಕುಂಚಿಗೆ$_1$ (ನಾ). (ಕೂಸಿನ) ತಲೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವ ಕಸೆಗಳುಳ್ಳ ಕುಲಾಯಿ; ಕೊಪ್ಪೆ; ಗೊಪ್ಪೆ; ಗೊಂಗಡಿ: ಮತ್ತೆ ಕರೆಯಲು ಒಂದು ಕುಂಚಿಗೆಯಂ ಪತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಗಲು (ಬೈರಸೂ. ೩೪೮); ಕುಂಚಿಗೆಯು ಚಂದ ಶಿಶುವಿಂಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೯೨); ಪಾಲ್ಗುಡಿಸಿ ಕುಂಚಿಗೆಯಂಗಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕುಲಾಯಮಂ ತೊಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೫-೫೬); ಕೂಸು ಕುಂಚಿಗೆ ತಿಂತು ಹಾಸಿಗಿ ನೆಲ ತಿಂತು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೭೪); ಕೂಸಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ದಿಂದಲಿ ಜರದ ಕುಂಚಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ತಂದಿದ್ದರು (ವ್ಯನಿ. ೨೦೦).

[← ಪ್ರಾ. ಕುಂಚಿಯಾ]

ಕುಂಚಿಗೆ$_2$ 'ಕುಂಚಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಚಿಟಿಗ 'ಕುಂಚಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಿತ$_1$ (ನಾ). ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದವನು; ತುಚ್ಛನಾದವನು : ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ಕುಂಚಿತರ . . . ಹಿಂಡು ನೆರೆದಾಗ (ಬಸವು. ೫೧-೫೪) ; ಕುಂಚಿತನು ನಾನು ನಿನ್ನೊಡನೆಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಕಾದಿ ಮಿಗಿಲಪ್ಪ ವರವಂ ಬಾಗುರೇ ಪಡೆದೆ (ವೀಕ್ಷ್ಯ. ೩-೧೮-೪೦). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತ ?]

ಕುಂಚಿತ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ವಕ್ರವಾದ; ಮುದುಡಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ; ಸಂಕೋಚವಾದ: ಕುಂಚಿತ ಪೂರ್ವಕಾಯನುಪಜಾತ ಜರಾಧವಳೋತ್ತಮಾಂಗನಂಗಾಚಿತ ಕಂಚುಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩) ; ಕಣ್ಣಾಮ್ಮನ ಹುಬ್ಬುಗಳು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಕುಂಚಿತವಾದವು (ರೂಲೇಖಾ. ೫೫). (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈ, ಕಾಲು, ಕೊರಳು, ಕಣ್ಣು, ಪಾದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮ, ನಿವೃತ್ತ . . . ಕುಂಚಿತ . . . ಈ ಒಂಬತ್ತುಂ ಕೊರಲಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೧೪ ವ) ; ಸಮಮೆನಿಸಿ ನಿಮಿರ್ವ ಕುಂಚಿತಮುಮರ್ವ ಪಳಂಚುವ ಸಮುಂಚಿತಭ್ರೂಲತೆ ತಳ್ತಿಮೆದುಬುಗಲ ನೆಳಲೊಳ್ ಮುಖಕಮಳ ಮಯೂಖಾಂಬುವೀಚಿ ಚಲಿಪವೊಲೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುಂಚಿತಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿಯ ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಬಲಗೈ ಮೇಲ್ಮೊಗವಾಗುತ್ತಲಸದೆಯಲಪದ್ಮಮಾಗಿ ಯೆಡಬರಿಯೊಳ್ಪಿಡಗೆಲಗಾಲದಗ್ರತಳದಿಂ ಚಲಿಸಲ್ಕದು ಕುಂಚಿತಾಖ್ಯ ಕರಣಮೆನಿಸ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೧೫). [ಕುಂಚಿತ$_2$ + ಕರಣ]

ಕುಂಚಿತಕೇಶ (ನಾ). ಸುಳಿಗುರುಳು; ಉಂಗುರುಗೂದಲು. 'ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶ' ಪರಾ. [ಕುಂಚಿತ$_2$ + ಕೇಶ]

ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶ (ನಾ). ಉಂಗುರುಗೂದಲಿನ ಜಡೆ,—ಸಮೂಹ: ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಿತಕೇಶ ಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಪ್ರಧಾನ ನಿಹಿತ ಹಿತನೆನಿಸಿದ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨) ; ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶಂ . . . ಸಿಂಹದಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೧೫). [ಕುಂಚಿತಕೇಶ + ಪಾಶ]

ಕುಂಚಿತಾಂಗುಲಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬೆರಳು ; ಕೊಂಕಿಸಿದ ಬೆರಳು: (ಕ). [ಕುಂಚಿತ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುಂಚದಿಂದ) ಬರೆ, —ರೇಖಿಸು ; ಚಿತ್ರಿಸು : ಹರಿಹರದೇವಿಯ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನೂ . . . ಕುಂಚಿಸಿದ ಲೇಖನಿಯೇ ರತ್ನಾಜಿಯ ಚಿತ್ತವಿಕಾರವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೬೮). [ಕುಂಚ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂಚು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಬಾಗು.

ಕುಂಚದವ = ಯಾರಿಗೂ ಕುಗ್ಗದವನು, —ಬಾಗದವನು: "ಅದಟ" (ಚಕುನಿ. ೩. I, ೬೦). [< ಕುನಿ$_1$ + -ಚು]

ಕುಂಜ (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಗಳು ಕವಿದ ಸ್ಥಳ; ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಲತಾಗೃಹ: ಲತಿಕಾಕುಂಜಂಗಳೊಳ್ ಭೂವಿವರ ಕುಹರದೊಳ್ . . . ಕೂಡೆ ತೊಟಿಲ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩೭) ; ಮಲ್ಲೀವಲ್ಲೀ ಕುಂಜ ಪುಂಜ ರಂಜಿತಮಾದೊಂದು ಮುನಿಗಳಾಶ್ರಮದ ಪೊಜವಳಯದ ತೋಂಟದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೮). ೨. ಆನೆಯ ಕೆಳದವಡೆ, —ಕೋರೆ; ಹಸ್ತಿದಂತ. ೪. ಗವಿ; ಗುಹೆ. 'ಕುಂಜೋಪಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಜನ (ನಾ). ಹೊದರು ; ಪೊದರು : "ಕುಂಜಃ, ಕುಂಜುಃ, ಕುಂಜನಂ - ಈ ೩ ಹೊದರ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೬೫). [?]

ಕುಂಜರ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ : "ಕರಿ ವಾರಣಂ ಕುಂಭಿ ಕುಂಜರಂ. . . ನಾಗಮಾನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೪) ; ದಿವಿಜಂ ಕುಂಜರ ಗಿರಿಸಾನುವನ ನಿಕುಂಜಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಂಜರನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೫೧) ; ಕಂಜನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಜರ ಬಂದು ಮಂದಿರದವರನೆಲ್ಲ ಕೊಂದಿತ್ತು (ಮಧುವ. ೨೨-೩೨) ; ಹಿಂಡನಗಲಿ ಹಿಡಿವಡೆದ ಕುಂಜರ ತನ್ನ ವಿಂಧ್ಯವ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೮-೩೧೩) ; ಪವಮಾನಜನು ತಿರುಗಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಸೇನಾಂಬುಜಕೆ ಕುಂಜರನಾದನ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೭). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ಗಜಾಸುರ.'ಕುಂಜರಾರಿ' ಪರಾ. ೩. (ಅಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಉತ್ತಮ : ಜಿನರಾಜಕುಂಜರಂಗೆ ನೀರಾಜನ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೩೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜರಕರ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು : "ಕುಂಜರಕರೇಟಿ ಶುಂಡಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೨೦). [ಕುಂಜರ + ಕರ$_5$]

ಕುಂಜರಕುಳ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ : ಕುಂಜರಕುಳ ಮಿತ್ರಲಿತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೫). [ಕುಂಜರ + ಕುಳ (= ಕುಲ)]

ಕುಂಜರಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಮಂದವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳವಳು ; ಗಜಗಮನೆ: ಕುಂಜರಗಮನೆಯೆ ಗುಣಯುತಮಂಜರ ಮದಕುಂಜರಂಗ ಳೊಡನತಿಹಿತಮಂ ಅಂಜದೆ ಮಾಡಿರು (ಹವ್ಮಾರ ೨-೮೦). [ಸಂ. ಕುಂಜರಗಮನಾ (ಕುಂಜರ + ಗಮನ + -)]

ಕುಂಜರಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಕುಂಜರಗಮನೆ: ಮದವತ್ಕುಂಜರಗಾಮಿನಿ . . . ಕೊಯ್ದುಕೊಸೆದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೮೩). [ಸಂ. ಕುಂಜರಗಾಮಿನೀ]

ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸಮೂಹ; ಗಜಸೈನ್ಯದ ಸಾಲು : ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿಯಶ್ವಬಲಂ . . . ಬರುತ್ತಮಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫-೧). [ಸಂ. ಕುಂಜರಘಟಾವಲಿ (ಕುಂಜರ + ಘಟಾ + ಆವಲಿ)]

ಕುಂಜರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಕುಂಜರಾರಿ : ಪಂಜರವಿಮುಕ್ತಕುಂಜರಾರಾತಿಯಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೦ ವ). [ಕುಂಜರ + ಅರಾತಿ]

ಕುಂಜರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಸಂಜೀವಕ ನೀನೆನಿತೆನಿತಂಜಿದೊಡಂ ಕುಂಜರಾರಿ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೪). ೨. ಗಜಾಸುರನ ವೈರಿ ; ಶಿವ : ಕುಂಜರಾರಿಗಣ ಪ್ರಸಾದವ ನೆಂಜಲೆಂಜಲಿದೆಂದು ಪಾಪಕ್ಕಂಜದೆಂದಿರಿ (ಬಸವು. ೫೬-೨೨). ೩. ಶರಭ. [ಕುಂಜರ + ಅರಿ$_6$]

ಕುಂಜರಾಶನ (ನಾ). ಅರಳಿಮರ; ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜರಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಎಂಭತ್ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಯೋಗ ಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕುಂಜರಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳೆಂದು (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕುಂಜರ + ಆಸನ]

ಕುಂಜಲ (ನಾ). ಹುಳಿಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜವನ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿ ಮಂಟಪಗಳ ತೋಟ : ಉದ್ಯಾನದ ಮಧ್ಯೆ ಕುಂಜವನವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯೇ . . . ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಕೊಳವಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೭೩). [ಕುಂಜ + ವನ]

ಕುಂಜಿ$_1$ 'ಕುಂಚಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಂಜಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ನಿಕುಂಜಿಕಾ - ಕುಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೭). [?]

ಕುಂಜಿ$_3$ (ನಾ). ಮಗು ; ಶಿಶು : ಅಸುರ ತನ್ನ ಸುತನ ಕೊಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದಾಗ ಅಟ್ಟಿ ಅಡವಿಯೊಳ್ ವಿಷವನಿಟ್ಟು ಭೋಜನಂಗಳ್ ಮಾಡಿ ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತಲೇ ಕುಂಜಿ ತಿಳಿದ ಜಟ್ಟಿ ಹಾಂಗೆ (ಪುರಂದ. ೪-೭-೨). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞಿ; ಮಲ. ಕುನ್ನು ; ತುಳು. ಕಿಞ್ಞಿ ; ಕುಞ್ಞಿ]

ಕುಂಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಮೂಖ್ಯ - ಕುಂಜಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [?]

ಕುಂಜು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಹಾರು; ಕುಣಿ: (ಚತುಸ. ೬. I, ೭೬); ಎಜಗದರಾತಿ ಭೂಭುಜರ್ಗೆ ವಿಷ್ಣು ನೃಪಾಳನ ಸೂನು ಮೇಘದಿಂ ಪೊಜ ಮಡದಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ ... ಉರ್ವಿದ ಕೋಪದೆ ಕುಂಜಿ ಕಂಬದಿಂ ಪೊಜಮಡದಾ ನೃಸಿಂಹನೆನಿಪಂ ನರಸಿಂಹನೃಪಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೬-೩೩; 1202). [? . / ತಮಿ. ಕುನಿ]

ಕುಂಜೋಪಾಂತ (ನಾ). ಹೊದರಿನ ಅಂಚು, —ದಂಡೆ, —ಸಮೀಪ: ಧನದ ನಗಂ ತನಗಟ್ಟಿದೊಡೆ ರಾಯಭಾರಿತನಂ ಬಂದಂತಿ ರ್ಪುವಿದಜ ಕುಂಜೋಪಾಂತಂ ಥಳಥಳಿಸಿ ಬೆಳಗೆ ಕುಳಿಶಾಶ್ಮಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೫). [ಕುಂಜ + ಉಪಾಂತ]

ಕುಂಟ[1] (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದವನು; ಒಂದೇ ಕಾಲುಳ್ಳವನು: "ಏಕಾಂಘ್ರಿಯೆನೆ ಕುಂಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬); ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫); ಕಾಲಿ ರ್ದೊಡೆ ಕುಂಟರಪ್ಪರೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೩); ಪವಣ್ಗೆ ನಿಮಿರ್ದರ್ ಗುಜ್ಜರ್ಕರಂ ಕುಂಟರಪ್ಪವರ್ಗಂ ಕೆಟ್ಟುವು ಕುಂಟು (ಬಂಹರಿ. ೯-೨೫); ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಯ್ಯಿಂ ಮೋಟಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಟನಿಗೆ ಎಂಟು ಚೇಷ್ಟೆ ಕುರುಡನಿಗೆ ನಾನಾ ಚೇಷ್ಟೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟು[2] (< ಕೂಂಟು[2]) + -ಅ[7]]

ಕುಂಟ[2] (ಗು). ೧. ದಡ್ಡ; ಮಂದ. ೨. ಅಶಕ್ತ: "ಕುಂಠ - ಕುಂಟ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಂಟದೇವತೆ' ಪರಾ. ೩. ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯದ; ಅಸಮರ್ಪಕ. 'ಕುಂಟಚಾಕರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಠ]

ಕುಂಟಂಪಿಲ್ಲಿ 'ಕೂಂಟು[1]' ಪರಾ.

ಕುಂಟಗ 'ಕುಂಟಗ' ನೋ.

ಕುಂಟಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗೆಣಸು: ಕುಂಟಗೆಣಸು, ಹೆಗ್ಗೆಣಸು (ಮೈಔಗ. ೩೧-೫೯೪). [< ಕುಂಟು[3] + ಗೆಣಸು (< ಗೆಲಸು)]

ಕುಂಟಚಾಕರಿ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯದ ಕೆಲಸ; ನಡು ನಡುವೆ ನಿಂತು ಹೋಗುವ ಚಾಕರಿ: ಅವಳೂ ಈ ಕುಂಟ ಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ದಳು (ದಾಸಹು. ೩೨). [ಕುಂಟ[2] + ಚಾಕರಿ]

ಕುಂಟಜವಾಬು (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಉತ್ತರ; ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ ಜವಾಬು, —ವಿವರಣೆ: ಆತನು ನಿನ್ನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದುದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಒಂದು ಕುಂಟಜವಾಬು ಹೇಳಿದ (ರೂಢಿ). 'ಕುಂಟುನೆಪ' ಪರಾ. ೨. ಮೊಟಕಾದ ಉತ್ತರ: ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳಬಹು ದೆಂದು ಕುಂಟ ಜವಾಬು ಕೊಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕುಂಟ[2] + ಜವಾಬು]

ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿ, ಕುಂಟಲಿ, ಕುಂಟೆಣಿ, ಕುಂಠಣಿ, ಕೂಂಟಣಿ, ಕೂಟಣಿ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ದಾಸಿ; ತಲೆಹಿಡುಕಿ: "ಶಂಭಳಿ ಕುಟ್ಟನಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕುಂಟಣಿಗೆ ನಾಮ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೪); "ನಿರುತಂ ದೂದವಿ ಕುಂಟಣಿಕರ ಮಕ್ಕಭಿಸಾರಿಕಾಭಿದಾನದಿನೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೭); ಓರ್ವಳ್ ಕುಂಟಣಿ ಯುಪರೋಧಕ್ಕೆ ಓರಿದೀವ ಮುದುಪನನುಜಿಯಲಂಜಿ ತನ್ನ ಬೇಸಱಂ ತನ್ನ ಸಬ್ಬವದಾಕೆಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೯ ವ); ಮಾತನಜಿಯದ ಸೂಳೆ ಕುಂಟಣಿಯಂ ಬೈದಳೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೨); ಕರೆಯದೆ ಕಾಡಿ ಕುಂಟಣಿಸುವ ಕುಂಟಣಿಯಂ ನೊಣ ಗಚ್ಚಿತಿಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೬); ಜಗವು ಕುಂಟಣಿಯಿಂದ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೫೬). ೨. ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ತಲೆಹಿಡುಕ: ಧವಳಾರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ನೋಡಯ್ಯ ... ಕರುಳಿಲ್ಲದಾತ ಕುಂಟಣಿಯಾದ ನೋಡಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೯೯-೪೪೫); ಹರಿಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಝುಗೆ ಸುರಾಂಗನೆಯರಿಗೆ ಸುಭಟವ್ರಜಕೆ ಕುಂಟಣಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭). ೩. ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ; ತಲೆಹಿಡುಕತನ: ಶಿವಲಿಂಗಂ ಜಂಗಮ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಕುಂಟ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ಣಿಯಂ ನಡೆಯಲೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೯೫); ನಂಬಿ ಕೆಳೆ ಬಲ್ಲಳನೆ ಕುಂಟ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ಣಿ ಸಾಂಬ ನಿಮ್ಮಂ ನಗಿಸುವಂ ಕಲಿಯೆಂಬನು (ಬಸಪು. ೯-೪೧); ಬಳೆದೊಡಿಪ ಕುಂಟಣಿಯ ನಡೆಯಿಸುವ ಮುದಿವೆಣ್ಗಳು (ಚಬಪು. ೪೭-೪೨). **ಕುಂಟಲಿ**: ೧. ಅವಳು ಕುಂಟಲಿಯ ಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ವೇತನವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೩೭); ಕುಂಟಸವತಿಯ ಸೊಂಟ ಮುರಿಹೊಡೆದ ... ಕುಂಟ ಲಿಯರ ಹಾದಿಯ ಸು ಕಡಿದ (ಶರೀಫ. ೫೦-೫೦). **ಕುಂಟೆಣಿ**: ೧. ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿಯರ ... ಮುಂದಂ ನುಡಿಯ ಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದಶಿ. ೮-೨೬); ತನುವ ನೋಯ್ದೊಡದಿ ರೆನುತಾಗ ಮುದಿ ಕುಂಟಣಿಯು ಬೋಧಿಸಿದಳಾತ್ಮಭವೆಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೫೦). ೨. ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದವನ ನಂಬಿಗೆ ಕುಂಟಣಿಯಾದ ವನ (ಬಸವ. ೫೦೩); ಶಿವನ ಕುಂಟಣಿಯ ಬಾಚರಸ ಬಾರೆಂದು (ರಾಘಚ. ೧೫-೯೨). **ಕುಂಠಣಿ**: ೧. "ಕುಂಠಣಿ, ಶಂಫಲಿ ಈ ೨ ಕುಂಠಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭); ತನ್ನ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕುಂಠಣಿಯಹ ಬಿನ್ನಣವ ಕೇಳಿ (ಗುರುಬೋ. ೧೧೬). ೨. ಸಂಕಲೆ ಪರವೆಯರಿಗೆ ಕುಂಠಣಿ ಯಾದ ಹರನೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೫-೨೩). **ಕೂಂಟಣಿ**: ೧. "ಕುಟ್ಟನೀ, ಶಂಭಳೀ, ಚುಂಡೀ—ಈ ೩ ಕೂಂಟಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೩೮). **ಕೂಟಣಿ**: (೬).

ಕುಂಟಣಿಮಾಡು = ಕುಂಟಣಿಯಾಗಿ ನಿಯಮಿಸು: ದೇವನಂ ತನಗೆ ಕುಂಟಣಿಮಾಡಿ. . .ತೋಜುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೭). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಂಟಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಟುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ.

ಕುಂಟಣಿಕೆಯಾಟ = ಕುಂಟ, ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ; ಕುಂಟಾಟ: (೬). [ಕುಂಟು[1] + ?]

ಕುಂಟಣಿಗ, ಕುಂಟಲಿಗ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೨: ಕುಂಟಣಿಗನೊಡ ನಂಡಲೆದು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೦-೨೫); ಕುಪಿತ ಮಾನಸನ ಖೂಳನ ಕುಂಟಣಿಗನ ಮಹ ಕಪಟಜೀವಿಯ ... ಸತತ ಕೃಪೆಮಾಡಿ ಸಲಹೆನ್ನನು (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೧೧೩). **ಕುಂಟಲಿಗ**: ನಮಗೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲವು ಮುನಿಯದೆ ಬಿಡದು ಎಂದು ಆ ಕುಂಟಲಿಗರು ಚಿಂತಿಪರು (ಬಜ್ಜರಾ. ೬-೪); ಶಾಸ್ತ್ರಿಯೂ ... ಲೀಲಾವತಿಯೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುಂಟಲಿಗರಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು (ಮೋಹಬ. ೪೭೨). [ಕುಂಟಣಿ + -ಇಗ]

ಕುಂಟಣಿಗಾತಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: ಕುಂಟಣಿಗಾತಿಯರು ಪೇಳಿರುವ ಸಂಕೇತಮಂಟಪಂಗಳಿಗೆ ವಂಟಿವಂಟಿಯಾಗಿ ಬಂದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬-೧೫). [ಕುಂಟಣಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ[2] (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟೆಣಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: (೬). **ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ**: "ಕುಟ್ಟನಿ-ಕುಂಟಣ ಗಿತ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೯); ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿಯ ಉಪದ್ರ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ**: ಒಬ್ಬ ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು (ಮೇದಿಮ. ೪೬); ನೀನು ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ ಯೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಎಡಹ. ೬೬). **ಕುಂಟೆಣಿಗಿತ್ತಿ**: ಪುರಾಣವ ಹೇಳುವರೆಲ್ಲ ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿಯ ಮಕ್ಕಳು (ವಚಶಾ. I, ೩೬೦). [ಕುಂಟಣಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕುಂಟಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೌತ್ಯ ನಡೆಸು: ಅಯ್ಯಗಳಾಟವೆ ಕುಂಟಣಿಗೆಯ್ವುದಿದಯ್ಯಗಳಿರವೇ ಬಾಗಿಲ್ಕಾಯ್ವುದು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೩೨). [ಕುಂಟಣಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕುಂಟಣಿತನ, ಕುಂಠಣಿತನ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೩: ತರಳನಿನಗೆ ಚೆಲ್ವಹರವೆಯ ತಂದೀವ ಪಿರಿದು ಕುಂಟಣಿತನವನು ಮಾಳ್ಪ ಇರವೆಮಗಲ್ಲದಿನ್ನಾರಿಗೆ ಸಲ್ವದು (ತ್ರಿಭುಶಿ. ೧೨–೧೪); ರತ್ನಾಜಿಯ ಮನೋರಥದ ಸಫಲತೆಗೆ ಕುಂಟಣಿತನದ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆ ಸಂಗಿಯ ಸಹಾಯವೂ ಕುಟಿಲ ದೇವತೆಗಳ ಕುತಂತ್ರವೂ ಅವಶ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೫೯). **ಕುಂಠಣಿತನ**: ಹಡಪವ ಹಿಡಿದು ಕುಂಠಣಿತನವ ನಡಸಿ (ಗುರುಬೋ. ೭೪). [ಕುಂಟಣಿ + –ತನ]

ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟು, ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: ಪೂತಿಗಂಧಿಯೆಂಬ ಕಿಸುಕುಳಂ ನಾರ್ಪ ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಸುಗುಳಿಮಂ ನಾರ್ಪ ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟಾದಳ್] (ಜೀವಸಂ. ೮–೨೬ ವ). **ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟು**: ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟೆ ಕೂರಿಸಿದ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಡೆಂದು ಕೀಱಿ ಬಾಯುಂಟೆನಗೆಂದು ಬಗ್ಗಿಸುವೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೬೪). [ಕುಂಟಣಿ + ತೊಟ್ಟು]

ಕುಂಟಣಿನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸಮಾಡು; ತಲೆಹಿಡುಕನಾಗು: ಮನಮೊಸೆದು ಕುಂಟಣಿನಡೆದನಿಂದುಧರನೆಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ (ಕಲಿಕಾ. ೩೦೦–೧೨). [ಕುಂಟಣಿ + ನಡೆ$_1$]

ಕುಂಟಣಿಮನೆ ‘ಕುಂಟಣಿವನೆ’ ನೋ.

ಕುಂಟಣಿಮಾತು ‘ಕುಂಟಣಿವಾತು’ ನೋ.

ಕುಂಟಣಿವದಿರ್ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥ, —ಶ್ಲೇಷೆ: ಬಡತನವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ನಡುವಿನೊಳ್ . . . ಕೋಳ್ನುಡಿ ಕುಂಟಣಿವದಿರೊ[ಪಾಠಾಂ. ಲೊ]ಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೩೭). [ಕುಂಟಣಿ + ಪದಿರ್]

ಕುಂಟಣಿವನೆ, ಕುಂಟಣಿಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ: “ತಾಹೆಯೆಂದುಂ ತಾಪೆಯೆಂದುಂ ಕುಂಟಣಿವನೆ” (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೧೬). **ಕುಂಟಣಿಮನೆ**: (ಕ). [ಕುಂಟಣಿ + ಮನೆ]

ಕುಂಟಣಿವಾತು, ಕುಂಟಣಿಮಾತು (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಮಾತು; ತಲೆಹಿಡುಕತನದ ಮಾತು: ಕಡೆಗಣ್ ಕುಂಟಣಿವಾತು ಜೂದವಿಮನಂ ತಾಯ್ತುಂಡೆ ಬಲ್ಗೆಯ್ತುವೊಳ್ದೊಡವಂದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೬). **ಕುಂಟಣಿಮಾತು**: ಕಲವಿಂಕನ ಕುಂಟಣಿಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕೋಪಗೊಂಡಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧–೫). [ಕುಂಟಣಿ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಂಟಣಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ವಿದ್ಯೆ; ತಲೆಹಿಡುಕ ವಿದ್ಯೆ: ಕುಂಟಣಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತಳಾದ ಆ ಹೆಣ್ಣು (ನಂಜುಂಡ. ೭೫). [ಕುಂಟಣಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಂಟಣಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕುಂಟಣಿ ನಡೆ: ನಂದಿಗೆ ಕುಂಟಣಿವೋದ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾದ]ಪರಿಗಳಂ ನಂದಿಗೆ ಸೂಱೆಯನಿತ್ತ ಪರಿಗಳಂ (ಭೃಂಗೀಶ. ೧೪–೧೪). [ಕುಂಟಣಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕುಂಟದೇವತೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲವಾದದೇವತೆ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕುಂಟದೇವತೆ ಸೇರಿ ಮನೆಯುವರ್ಗಾಪನೆನ್ನದೆ ಸೂನು ತೀರಿದೆಡೆ (ಬಸಪು. ೪೮–೧೮). [ಕುಂಟ$_2$ + ದೇವತೆ]

ಕುಂಟನಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು, —ವ್ರಣ: ಅವನ ಮೊಣಕಾಲಿನ ರೋಮಮಯವಾದ ಮಾಂಸಖಂಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂಟನ ಹುಣ್ಣು ಇದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಇದ್ದಲನ್ನು ತೇದು ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದು ಬಳಿದಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೦೩). [ಕುಂಟ$_0$ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕುಂಟನೇರಳೆ, ಕುಂಟುನೇರಳೆ (ನಾ). ನೇರಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕ). **ಕುಂಟುನೇರಳೆ**: ಕುಂಟುನೇರಳೆ, ಗುಡ್ಡನೇರಳೆ (ಮೈಶಿ೧. ೩೩–೬೩೫). [< ಕುಂಟು$_3$ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲೆ)]

ಕುಂಟಮುರುವ (ನಾ). ಕುಂಟ; ಅಂಗಹೀನ: ಕಾಲಿದ್ದವರು ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದರೆ ನೀನೆಲ್ಲಿ ಹೋದೀ ಕುಂಟಮುರುವ? (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟ$_1$ + ಮುರುವ (< ಮುಱುವ)]

ಕುಂಟಲ (ಗು). ಕುಂಟುವ; ಕುಂಟಾದ: ಕುಂಟಲ ಎತ್ತೊಂದು ಓಡಿಹೋಗಿ ಗಿಯಾಸ, ಬೇಗಂಗಿಯಾಸರ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿತು (ನೂರಜ. ೫). [ಕುಂಟ$_1$ + ಅಲ$_0$ (< –ಅಲ್ಳ$_3$)]

ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ ‘ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ’ ನೋ.

ಕುಂಟಲತನ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ: (ಕ). [ಕುಂಟಲ$_0$ (< ಕುಂಟಣಿ) + –ತನ]

ಕುಂಟಲಪಿ ‘ಕುಂಟಹಲಪಿ’ ನೋ.

ಕುಂಟಲಿ ‘ಕುಂಟಣಿ’ ನೋ.

ಕುಂಟಲಿಗ ‘ಕುಂಟಣಿಗ’ ನೋ.

ಕುಂಟವೆರಲ್ (ನಾ). ಮೊಂಡಾದ ಬೆರಳು; ಮುರುಟಿದ ಬೆರಲು: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕುಂಟವೆರಲಾತಂ ತನ್ನ ಬೆರಲುಂ ಸಯ್ತಾದೊಡೆ ಕೃತಾಂಜಲಿಯಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೮–೧೦). [ಕುಂಟ$_1$ + ಬೆರಲ್]

ಕುಂಟಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಮಾಚಾರ; ಜೊಳ್ಳುಸುದ್ದಿ: ನೆಂಟರಿಪ್ಪರು ಬಂದು ಮನೆಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿರಲು ಕುಂಟಸುದ್ದ ನೀನಾಡಿದ್ಯಲ್ಲೋ ಪ್ರಾಣಿ (ಪುರಂದ. ೧–೮೭–೩). [ಕುಂಟ$_3$ + ಸುದ್ದಿ]

ಕುಂಟಹಲಪಿ, ಕುಂಟಲಪಿ (ನಾ). ಕುಂಟುತ್ತ ಕಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ಆಟ; ಕುಂಟೆಬಿಲ್ಲೆ; ಕುಂಟಂಪಿಲ್ಲಿ: (ಕ). **ಕುಂಟಲಪಿ**: ಆ ಕುಂಟಲಪಿಯಾಟದ ಕುಣಿತ ಎಂಥದು! (ಕನಕ. ೯೫); ತಾನು ಹುಡುಗಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಬಿಸಿಲುನೆಳಲಾಟ, ಕುಂಟಲಪಿ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯಾಟಗಳನ್ನು ಆಡಿದ್ದಳು (ಬರಹಾ. ೧೨೩); ಲಲಿತ ಗೌರಿ ಕುಂಟಲಪಿ ಆಡಿದರು (ಕಪವು. ೧–೨೫). [ಕುಂಟ$_1$ + ಹಲಪಿ (< ಹಲಿಪೆ)]

ಕುಂಟಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಬಸಳೆಸೊಪ್ಪು, ತೊಂಡೆಸೊಪ್ಪು, ಕುಂಟಳದ ಸೊಪ್ಪು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೫). [?]

ಕುಂಟಾಟ (ನಾ). ೧. ಕುಂಟುತ್ತ ಮುಟ್ಟುವ ಆಟ; ಕುಂಟುಮುಟ್ಟಾಟ: ಹುಡುಗರು ಸಂಜೆಯಹೊತ್ತು ಕುಂಟಾಟವಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಶಿಥಿಲತೆ; ಆಲಸ್ಯ; ದುರ್ಬಲತೆ: ಮನಸ್ಸಿನ ಹರಿದಾಟ, ಪ್ರಾಣದ ಎಳೆದಾಟ, ಶರೀರದ ಕುಂಟಾಟ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ . . . ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಬಾಳಬ. ೨೧). [ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ಆಟ]

ಕುಂಟಿ$_1$, ಕೂಂಟಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದವಳು; ಹೆಳವಿ: ನಿನ್ನ ತಂಗೆವಿರ್ ಕುಂಟಿಯುಂ ಕುರುಡಿಯುಂ ಕಿವುಡಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮–೧೩೧ ವ); ಕುರುಡಿ ಕುಂಟಿ ಕುಣಿ ಕೂನೆ ಕುಭಾಷಿಣಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೬೦೪–೧೯). **ಕೂಂಟಿ**: ತನ್ನಿಂ ಋುನಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದರೊರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂಡಿಯುಂ ಕೂಂಟಿಯುಂ ಪೆಟವೆಯುಂ ಕುಷ್ಠಿನಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ದಿರಜುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೬ ವ). [ಕುಂಟ$_1$ + –ಇ$_2$]

ಕುಂಟಿ$_2$ ‘ಕುಂಟಿ$_3$’ ನೋ.

ಕುಂಟಿ$_3$ (ನಾ). ಜುಟ್ಟು; ಶಿಖೆ (?): ಭುತನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹಜಾಮರು ವಾಲಗಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು ಮುಡಿಸಿ ಮತ್ತು ತಂಮ ಕುಂಟಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ವಾಲಗಾ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦–೪; 1700). [?]

ಕುಂಟಿ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಣ್ಟಿಯೊಳ್ ಕುಣವಂ[ಜೆ]ಗಳದ್ಭುತ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೩ ; 1006). [?]

ಕುಂಟಿಗ, ಕುಂಟಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಕುಷಿಗ : (ಶ). **ಕುಂಟಗ** : ಜುಟ್ಟುವಬಳ್ಳಿ . . . ಕುಂಟಗ (ವೈಶಿಗ. ೬೦–೧೨೫). [?]

ಕುಂಟಿಗೆ (ನಾ). "ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಸುಣ್ಣದ ಹರಳು" (ಸರ್ವಜ್ಞ–ಕೋಶ) : ಅಟ್ಟರಾವಾಡಿಗನ ಸುಟ್ಟಿಹರು ಕುಂಟಿಗೆಯ ಹುಟ್ಟಿಯ ನೂಗ ಹರಿದರೀ ಮೂರು ಭವಗಟ್ಟು ಕೊಡಿದರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬೨). [ಕುಂಟೆ$_2$ + -ಇಗೆ ?]

ಕುಂಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಿತ (ಗು). = ಕುಂಠಿತ : ಅಜ್ಞಾನ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಅನಾರೋಗ್ಯಗಳಿಂದ ಅದರ ಓಜಸ್ಸು ಕುಂಟಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೫೫). [< ಸಂ. ಕುಂಠಿತ]

ಕುಂಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಂಟುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವನನ್ನು ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಂಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮುರಿ ; ಭಂಗಮಾಡು (?) : ನಿನ್ನಪ್ಪ ಮುಂದೆಂದ ಭಾಷೆಯಂ ಕುಂಟಿಸಿದನು (ಕುರಂಗ. ೬೪–೨೬). [ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂಟು$_1$ 'ಕೂಂಟು$_1$' ನೋ.

ಕುಂಟು$_2$ 'ಕೂಂಟು$_2$' ನೋ.

ಕುಂಟು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಗಿಡ್ಡ ; ಮೋಟ : ಎಕ್ಕೆಗಿಡ ಬಿಲ್ವಮರಕ್ಕಿಂತ ಕುಂಟು (ರೂಢಿ). [< ಕುಜು$_1$]

ಕುಂಟುಕಾಲು 'ಕುಂಟುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುಂಟುಗಾಲ್, ಕುಂಟುಕಾಲು, ಕುಂಟುಗಾಲು (ನಾ). ಕುಂಟುವ ಕಾಲು ; ಊನವಾದ ಕಾಲು : ಕುಂಟುಗಾಲೊಡೆದೋರಂತಿರೆ ಸೋರ್ವ ರಕ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೪). **ಕುಂಟುಕಾಲು** : "ಶ್ರೋಣಃ – ಪಂಗುಃ . . . ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಕುಂಟನ ಹೆಸರುಗಳು ; ಕುಂಟುಕಾಲುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). **ಕುಂಟುಗಾಲು** : (ಶ). [ಕುಂಟು$_2$ < ಕೂಂಟು$_2$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಕುಂಟುಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲು ಕುಂಟಾದವನು : "ಖೋಡಃ ಖಂಜಃ ಈ ೨ ಕುಂಟುಗಾಲವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯) ; ಕುಂಕಾಯೋನು ಕುಂಟುಗಾಲ (ಗಾದೆ) ; ಕುಂಟುಗಾಲನನ್ನು ನಂಬಿ ಪಯಣ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟುಗಾಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಂಟುಗಾಲು 'ಕುಂಟುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುಂಟುತನ (ನಾ). ಕುಂಟಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕುಂಟು : ಅನಿಸಿದಷ್ಟು ಮಾತು ಎಣಿಸಿ ಹೇಳಲು ಬರದು ಬುದ್ಧಿಗಿದು ಎಂದಿಗೂ ಕುಂಟುತನವು (ನನಲ್ಲ. ೧೬–೬೫). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + -ತನ]

ಕುಂಟುದನಿ (ನಾ). ತಡವರಿಸುವ ಧ್ವನಿ ; ತೊದಲು : ಪಂಜರಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆಬೆವ್ವು ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ, ಕುಂಟುದನಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿದನು (ಚನರು ೧೫೮). [ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ದನಿ]

ಕುಂಟುದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ತಡವರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ; ಊನದೃಷ್ಟಿ : ಕಾಣಿಸಿತು ಕುಂಟುದಿಟ್ಟಿಯ ಗೂನುಗಣ್ಣಿಗದೊ ಗೆಂಟರೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೩–೩೧೧). [ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕುಂಟುನೆಪ, ಕುಂಟುನೆವ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನೆಪ ; ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ : ಒಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ಸಿಕ್ಕರೆ ಮತ್ತೆ ಬರಬಹುದು (ಮಹಾಗ. ೪೩) ; ಕೇವಲ 'ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲ'ವೆಂಬ ಒಂದು ಕುಂಟುನೆಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಂದೊಡ್ಡಬಾರದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೪) ; ಬಡಿದಾಟಕ್ಕೊಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ಬೇಕಲ್ಲ ? (ವಿಪ್ಲಾಕಿ. ೧೬೪). **ಕುಂಟುನೆವ** : ಹಲವೆಂಟು ಕುಂಟುನೆವಗಳನ್ನು ಮುಂದೊಡ್ಡಿ ಅವನ ಸಹವಾಸ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ (ನರೀಕ್ಷೆ. ೧೦೪). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ನೆಪ]

ಕುಂಟುನೆವ 'ಕುಂಟುನೆಪ' ನೋ.

ಕುಂಟುನೇರಳೆ 'ಕುಂಟನೇರಳೆ' ನೋ.

ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ, ಕುಂಟಹಂತಿ (ನಾ). ೧. (ದಸ್ತೈವಜು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ) ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತು ; ನಡುನಡುವೆಸೇರಿಸಿದ ಸಾಲು: "ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ ಬರೆ" (Interline.೩೦೬೫). ೨. (ಕರಾ) ಪರತ್ತು : ಆ ಪತ್ರದ ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕುಂಟುಹಂತಿ** : ೩. ಮೋಟಕು ಸಾಲು ; ಸಣ್ಣಪಂಕ್ತಿ : ಇದರೊಳಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ಕುಂಟುಹಂತಿಯೊಂದಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೬೪). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಕುಂಟುಮದ್ದು (ನಾ). ನೆಪಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡುವ ಔಷಧಿ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ಮದ್ದು : ಕುಂಟುಮದ್ದು ಕೊಡುವ ಬೂಟಾಟದವರಿಗೆಲ್ಲ ಔತಣ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿರುವಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ಮದ್ದು)]

ಕುಂಟುಹಂತಿ 'ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಭೂಮಿಯ ಬೆದೆಯನಱಿದು ಎತ್ತು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ನೊಗ . . . ಹೂಡಿ ಹೊಡೆದು ಹರಗಿ (ವಚಶಾ. II, ೬೩) ; ನೊಗವು ನೇಗಿಲು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ಕಳಟ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಘಂಟೆ ಬಾಸಿಗ (ಸಂಭವ. ೩೨–೩೩) ; ಕೋಲು ಕುಂಟೆಯ ಪೊತ್ತಡಿಲ್ಲಂ ಮೇಲೆ ಸಮಿಧೆಯ ತಂದಡಿಲ್ಲಂ (ಮದೇಪು. ೪–೨೮) ; ದೊಡ್ಡ ಕುಂಟೆಯಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ಹರಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೫) ; ರೆಂಟೆ, ಕುಂಟೆ, ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೪). 'ಎಡೆಕುಂಟೆ', 'ಹೆಗ್ಗುಂಟೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಣ್ಡೈ ; ತೆಲು. ಗುಂಟ]

ಕುಂಟೆ$_2$, ಕುಂಟು$_2$, ಕೂಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ ; ಕಟ್ಟೆ : "ಕುಂಟೆಯಲ್ಪಸರಸಿ" (ಕಶಠ. ೨೫) ; ಮೂಱು ಪುಣುಸೆಯ ಕುಣ್ಟೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಮನೆಭಾವಿ ಕುಂಟೆ ಬೆಟ್ಟುಯಿಂತೀ ಸರ್ವಸ್ವವ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೪–೧೦ ; 1049) ; ಕೆಱೆ ಕುಂಟೆ ಕೊಣನು ಅಟೆ ಅಱುಕಟು (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ, ೩೦೪–೧೪ ; 17ನೆಯ ಶತ) ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ತೋರುವ ಕುಂಟೆಯ ಜಲವನ್ನು ಕದಡಿದಾಗ ಅಡಿಯ ಕಶ್ಮಲ ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ (ನನ್ನರ. ೬೩). ೨. ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). **ಕುಂಟು** : ೧. ಎಂಟಾರು ಲೋಕ ಲೋಕಗಳು ಕುಂಟಿಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ ವೆನುತ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಹಾಕಿ ದಾಂಟಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಅಮುಸಾಂ. ೫–೧೦೨). **ಕೂಂಟೆ** : ೧. ಪೊಲಮೇರೆ ವಾಯುವ್ಯದ ಮಿದಿಯ ಮೇಗಣ ಚಾಲದಿನ್ದೆ ಬೆಳೆದನ್ಯೆ ಪುಣುಸೆಯಿನ್ದೆ ನಕ್ಕಿ ಕೂಣ್ಟೆಯಿಂದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೩–೬೯ ; 850) ; ಕಡವಿನ ಕೂಂಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಬನ್ದು ಇಲಿಯಿನ್ದೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೯–೪೭ ; 1057) ; ಹೊಲೆಯರ ಕೂಂಟೆವೊಳಗಾಗಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಸಿಂಧಗಿ. ೩೯–೬ ; ?). [< ಕೊಂಡ]

ಕುಂಟೆ$_3$, ಕೊಂಟೆ$_3$ (ನಾ). ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದ: ತುಮ್ಬಕುಣ್ಟೆ ರೇವುಕುಣ್ಟೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮–೩೫ ; 875) ; ಪಾಣಕುಂಟ್ಟೆಯ ಕಣುವೆ ಆದಜತದನಾನ್ತರ ಸೂರಕುಂಟೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೯ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಒಡಗುಂಟೆ ಸವತರಗುಂಟೆ ಹುಲಿಯ ಕುಂಟೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೦–೩೧; 1341). **ಕೊಂಟ್ಟೆ.** 'ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆ' ಪರಾ. [< ಕುಂಟ$_2$?]

ಕುಂಟೆ$_4$, ಕೊಂಟು (ನಾ). ಕೊರಡು ; ಮರದ ತುಂಡು ; ಗುದ್ದೆ: ಅವ ಬಳಿಯೊಳೆನ್ನದೆ ಕೊಂಡದ ಕುಂಟಿಯಾ ಉರಿಯಂತಕನೆಂಬ ದೇವಗೆ ಮಿಳ್ತು ಕಾರ್ತಿಕದೊಳಗೆತ್ತಿದ ದೀವಳಿಗೆಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಸೇವಿಸಂ. ೮–೮೮) ; ಒಂದು ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮರದ ಕುಂಟೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನು ಕೂತು (ಗೌರಕ. ೪) ; ಒಲೆಗೆ ಕಚ್ಚಿದ್ದ ಭಾರಿ ಕುಂಟೆಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ, ಬೆಂಕಿ ಬೆಳಗುವವರೆಗೂ ಉಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೫೮೧) ; ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಮುದುಕಿ, ಒಲೆಗೆ ಒಂದು ಕುಂಟೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಂಟು**: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗಮೆಯ್ತಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಪ ಶರಣರನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂದು ಕೊಂಟನೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಟನೊಳ್]ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನೋಡಿ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುತಂ (ಅನೀರ. ೭೫–೧೬). [?]

ಕುಂಟೆಕೋಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಕೋಣ. ೨. (ಅಲಂ) ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು; ಸೋಮಾರಿ: ಒಳ್ಳೆ ಕುಂಟೆಕೋಣನ ಹಾಗೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಯಮುನಕ್ಕ ಅವನನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಕ್ಷ. ೧೫೩). [ಕುಂಟೆ$_4$ + ಕೋಣ]

ಕುಂಟೆಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಟುನೆಪ; ದುರುದ್ದೇಶ (?): ನಂಟುತನದ ಸಲುಗೆಯ ತೋಱಿ ತಾವೊಂದು ಕುಂಟಣಿಕೆಯೊಳು ಕಾರ್ಯವನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರಲಂಜಿಸಿ ನುಡಿದೆವು (ಭರಚ. ೩೩–೬೮). [ಕುಂಟೆ$_4$+ಎಣಿಕೆ]

ಕುಂಟೆತ್ತು (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದ ಎತ್ತು ; ಕುಂಟುವ ಎತ್ತು : ಕುಂಟೆತ್ತಿಗೆ ಕೊಳಕುನೀರೇ ಪಂಚಾಮೃತ (ಗಾದೆ); ನೆಂಟ ನೆಂಟಗೆ ಮಾರಿ, ಕುಂಟೆತ್ತು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟು+ ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱು$_1$)]

ಕುಂಠ (ನಾ). ೧. ಮಂದ; ಆಲಸಿ; ಸೋಮಾರಿ: "ಕುಂಠಃ, ಮಂದಃ –ಈ ೨ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಗೆಯ್ವಂ (ಹಲಾಯು. ೩೩–೨೨೭). (ಗು). ೨. ಮಂದವಾದ; ಮೊಂಡಾದ : ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕಷಾಯಕಂಠಮಾದ ಕಳಕಂಠದ ಕುಂಠಕಂಠಮುಮಂ ಶ್ರುತಿಪಥಕ್ಕತಿಥಿಮಾಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಂಠಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಠಣಿತನ 'ಕುಂಟಣಿತನ' ನೋ.

ಕುಂಠಭಾವ (ನಾ). ಮಂದತನ; ಮಾಂದ್ಯ; ಆಲಸ್ಯ: ಪ್ರೇಮದ ವೈಕುಂಠ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕುಂಠಭಾವದಿಂದ ಕುಂಟುತ್ತ ಕುಂಟುತ್ತ ಅವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು ? (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೭). [ಕುಂಠ + ಭಾವ]

ಕುಂಠಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಮೊಟಕಾದ: ಕುಂಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಗೂಢಮಾಗಿಯುಂ ಪಾಡುವುದಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೪–೨೩). ೨. ನಿಂತು ಹೋದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಉದ್ಯೋಗಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಬಹುವಾಗಿ ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೬); ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ 'ಎ' ಜೀವಾತು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಅವರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಗುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೬೧). ೩. ಮಂದವಾದ; ಬುದ್ಧಿಹೀನವಾದ: (+). ೪. ಮುಸುಕಿದ; ಮುಚ್ಚಿದ: "ರೂಷಿತಂ, ಕುಂಠಿತಂ – ಈ ೨ ಮುಸುಕಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩). ೫. ಮಂಕು ಹಿಡಿದ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತವಾದ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ: (+). [ಸಂ.]

ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮೊಟಕುಮಾಡು : ಸಂಸತ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಈ ಅನುಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ರತಕ್ಕ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಕುಂಠಿತಗೋಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೩೭). [ಕುಂಠಿತ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಂಠಿತತನ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಮೊಟಕು : ಮಿಶನರಿಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಕುಂಠಿತತನವನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಬಹಳ ಚಿರಡಿಗೇಳುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೨೯). [ಕುಂಠಿತ + –ತನ]

ಕುಂಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಪಡಿಸು ; ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸು : ಕಂಟಕ ಯಮನವರು ಕುಂಠಿಸುತ್ತೇಳವಾಗ ನೆಂಟ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ್ನು ಪ್ರಾಣ (ಪುರಂದ. ೧–೪೭–೩). [< ಕುಂಠಿತ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಂಠೀಕರಣ (ನಾ). ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೊಂಡುಮಾಡುವಿಕೆ: "ಟಿಬ್ಬರಿಸು–ಕುಂಠೀಕರಣೇ (ಮೊಂಡುಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ, —ಗುಣಿ: ಘನ ಕುಂಡವ ಡಮರುಗ ವೇದಿಕೆಯಂ (ವೀರೇಚ. ೧–೬೮) ; ಹೋಮದ ಕುಂಡ ಲಂಕಾನಗರಿ ದನುಜರ ತಲೆಗಳಾಹುತಿಯು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨–೧೧). ೨. ಮಡಕೆ; ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಉಖಾ, ಸ್ಥಾಲೀ, ಚರುಃ ... ಕುಂಡಂ – ಈ ೬ ಮಡಕೆ" (ಹಲಾಯು ೫೨–೧೫೯); ಆಳು ಲಿಂಗಗಿಡಕ್ಕೆ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ನೀರುಹುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೧). ೩. ಮಣ್ಣುತುಂಬಿ ಸಣ್ಣಸಸಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಕುಂಟೆ; ಕೊಳ; ಜಲಾಶಯ: "ಕುಂಟೆಯೆನೆ ಕಟ್ಟೆಯೆನೆ ಕುಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೭); ಉರುಕುಂಡದೊಳ್ ಮಿಂದು ತಾಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೫) ; ಕುಂಡದ ನೀರನು ಬಳಸುವಡರಿದೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಸಖಿಯರು ನಡೆಯೆ (ಕಾಮಕ. ೪–೬೩) ; ಜನಗಳು ಗಂಗಾನದಿ, ಸಿಂಧೂನದಿ ಕುಂಡಗಳಿಂದಲೂ (ಪುರುಚ. ೮೨) ; ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಚ್ಛಜಲದ ಕುಂಡವಿತ್ತು (ಬಾಣಅ.೩೮೬). ೫. ಹೊಟ್ಟೆ ; ಉದರ : "ಕುಕ್ಷಿ ಕುಂಡಂ ಗರ್ಭಮಾಜಠರ ಮುದರಮೆನೆ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೩). ೬. ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಗಂಡನಿರಲು ಪಾಣ್ಬೆಗೆ ಪುಟ್ಟಿದವನವ ಕುಂಡನಲ್ಲೋಳ್ಗುಣವಿರಲು ... ಕುಂಡ ಕುಲೋತ್ತಂಸನಮ್ಮ (ಕುರುಸಾಂ. ೩೨–೧೩೫); ಪುರುಷ ನುಳ್ಳವಳೂ ಜಾರತೆಯಿಂದ ಪಡದ ಸುತನೇ ಕುಂಡನು (ವೀಶೈಪು. ೭–೨೦); "ಕುಂಡಃ–ಗಂಡನಿರುವಾಗ ಪರಪುರುಷನಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಾತಂ" (ಹಲಾಯು ೬೪–೨೩೧ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡ$_2$ (ನಾ). (?) : ಹೊದಕೆಗ ೨೦ ತೂಕದ ಕುಂಡ ಮೊಟವಣಗ ೩ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೮–೬೦ ; 1778). [?]

ಕುಂಡಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಮೆಲ್ಲದೆಯವರಿಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಕೃತಿ ಚೆಲ್ಲಗಾತಿಯ ಲಲ್ಲೆವಾತು ಕಲ್ಲದ್ದಯವರಿಗೆ ಕುಂಡಕ್ರಿಯೆ ಧರೆಯೆಲ್ಲಕೆ ಪೊಸಜೇನಸೋನೆ (ನಾಗಕು. ೧–೬೬). [< ಗುಂಡ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಂಡಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಣ್ಡಗುಡಿ ಅಸಗಗೊಸಬಿ ಸುರರೊಳೆ ಕೂಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೪೪–೫ ; ?). [?]

ಕುಂಡಗೋಲಕ, ಕುಂಡಗೋಳಕ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. ೨. ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಗೋಲಕ. **ಕುಂಡಗೋಳಕ**: ೨. ರಂಡೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಕುಂಡಗೋಳಕರು ರಾಯರು ನಿನ್ನಿಂದ್ಯೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೫–೧) ; ಕುಂಡಗೋಳಕರಿಂಗೆ ... ಹೇಳದಿರು ಮಱೆದೀ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೨–೨) ; ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನೂ, ಕುಂಡಗೋಳಕರಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನೂ ... ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಸಮಾನರಾಗುವರು (ಕೃವಾಉ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಗೋಳಕ 'ಕುಂಡಗೋಲಕ' ನೋ.

ಕುಂಡಣಿ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಕುಂಡಣಿ (ಳಿ) – ಕುಂಡಲಿನ್ –ಸರ್ಪ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನ್]

ಕುಂಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕುಂಡರಿಸು ಅವಳ್ನ (ಸರ್ವಮಂ. ೪೩). [< ಕುಳ್ಳಿರಿಸು]

ಕುಂಡರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂವಾ ಅಲ್ಲೆ ತಂಬಾಕ ಶೇದಿಕೊಂತ ಕುಂಡರಾವ (ನಡೆದಾ. I, ೨೬೨). [< ಕುಳ್ಳಿರ್]

ಕುಂಡಲ, ಕುಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ: "ಕುಂಡಲಂ ಕಡುಕುಗಂಟೆಗಳು ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೩); ಕದಪಂ ಮೋದುವ ಕುಂಡಲದ್ವಿತಯಮಂ ಚೆಲ್ವಾಗೆ (ಜಗಏ. ೩-೧೬); ತರಣಿಯಂತಿಹ ಕುಂಡಲಂಗಳ ಮರೆಯದೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೯). ೨. ಕುಣಿಕೆ; ಹಗ್ಗದ ಮಲಕು. ೩. ಬರಹದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ; ಕಂಸ: (ಕ). ೪. ವರ್ತುಳ; ಸುತ್ತು. 'ಕುಂಡಲಾಕೃತಿ' ಪರಾ. **ಕುಂಡಳ**: ೧."ಕುಂಡಳಂ, ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನಂ –೨. ಕುಂಡಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೨); ಬೇಡಿದನಾ ಸಹಜಕವಚಮಂ ಕುಂಡಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೦).[ಸಂ.]

ಕುಂಡಲದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಯಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಗುರುತಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: (ಕ). [ಕುಂಡಲ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಕುಂಡಲಪಂಡಿತ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ದೊರೆತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯ ಗುರುತಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪಂಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗೆ ಕುಂಡಲ ಧರಿಸಿದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಆಡಂಬರದ ಪಂಡಿತ: (ಕ). [ಕುಂಡಲ + ಪಂಡಿತ]

ಕುಂಡಲಯುಗ (ನಾ). ಕುಂಡಲಗಳ ಜೊತೆ: ಗಂಡಮನೋರಂತಿರೆ ಪೊಯ್ಮೆ ಕುಂಡಲಯುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಮಣಿಕಿಂಕಿಣಿ ಗೆಜ್ಜೆ ರಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಯುಗ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೨). [ಕುಂಡಲ + ಯುಗ]

ಕುಂಡಲವಾಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯೆತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೊರಟಿ, ಮೂಡಲು, ಕುಂಡಲುವಾಡಿ, ಜವಾರಿ . . . ಆ ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಕಥಾಗ. ೫೫). [?]

ಕುಂಡಲಾಕೃತಿ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರ; ಸುರುಳಿ: ನೇತ್ರ ಶ್ರವಣನು ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯುಗೊಂಡಂತೆ ಪಳುಕಿನ ಸುಕೋಂಟಿಯಸೆಗು (ನವಮೋ. ೨-೨೪); ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯಾದ ಪೀಡರಿಚಂಡ ಮುದ್ರಾ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು . . . ಅರಿದೈ (ಗಗತಾ. ೧೨-೬೨). [ಕುಂಡಲ + ಆಕೃತಿ]

ಕುಂಡಲಿ$_1$, ಕುಂಡಳಿ (ಗು). ೧. ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ: ೨. ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾದ: (ಕ). ೩. ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಹಾವು: "ಕುಂಡಲೀ, ಜಿಹ್ಮಗಃ – ಈ ೨ ತೆಕ್ಕೆಗಟ್ಟಿದ ಹಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೯); ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾವೆದ್ದು ಕೋಡಗವ ಒಂದೆ ಬಾರಿ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅಬಿಮಾ. ೧೧೨); ಕುಂಡಲಿಯನು ತಡಿಗೆಳತಂದು ಫಣದೊಳು ತಾಂಡವಗೈದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨-೧೦೪). ೪. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ವಿಷಮಧಾರಿ, ಕುಂಡಲಿ, ನಾಯಿತೆಕ್ಕಿಲೆ (ಮೈ ಔ ೧. ೨೨-೪೧೬); ಕಂಡಕಂಡುದನೆಲ್ಲ ಹಿಂಡಿ ಭಂಡಾಗದಲೆ ಕುಂಡಲಿಯು ಇಪ್ಪಗಿಡವೊಂದವಂಗಕ್ಕೆ ಹಿಂಡಿ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೬೫); ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು. . .ಕುಂಡಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಕಷಾಯ ಹಾಕಿಕೊಡಲು (ಸಕವೈ. ೧೧೦). ೫. ಭ್ರಮರ; ದುಂಬಿ: ಕೀಡಿ ಕುಂಡಲಿಯಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತೆನ್ನ ಶ್ರೀಗುರುವಿನುಪದೇಶ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦-೧೦); ಕುಂಡಲಿ ಕೀಟಕನ ತಂದು ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕೀಟಕನಂಗವಳಿದು ಕುಂಡಲಿಯಾದ ತೆಜದಂತೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೪). **ಕುಂಡಳಿ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನ್]

ಕುಂಡಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಡಲನಿ: ಕುಂಡಲಿಯ ಭೇದದ ಕಂದನಾಡಿಯ ನಡುವೆ ಮಂಡಿಸುತಿರ್ಪ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿರವೆ ಕಂಡಿಹುದು ಸುಳುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೬೪); ಭಾಸುರದ ನಾಭಿಕಂದದಲಧೋಮುಖದ ಕುಂಡಲಿಯನೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ನೆಗಹಿ (ನವಮೋ. ೬-೨೬). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನಿಶ್ಚಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳ ಗತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ರೇಖಾಕೃತಿ; ಜಾತಕ: ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಕುಂಡಲಿ ಹಾಕಿಕೊಡೋದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮); ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು . . . ಕುಂಡಲಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು (ಗಾಳಿಗು. ೧೧). [ಸಂ. ಕುಂಡಲೀ]

ಕುಂಡಲಿಗ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ಕುಂಡಲಿಗನ ಕೀಟಕನಂತೆ ಮೈಮಣ್ಣಾಗದಂತೆ ಇದ್ದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೧೯೮-೯೬); ಕುಂಡಲಿಗನೊಂದು ಕೀಡೆಯ ತಂದು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡಿತಲ್ಲ (ಬಸಹೆ. ೧೧೯). [ಕುಂಡಲಿ + –ಗ$_2$]

ಕುಂಡಲಿತ (ಗು). ಗುಂಡಗೆ ಮಾಡಿದ; ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾಗಿಸಿದ: ಅಂತು ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡ ಚಂಡಕಿರಣನಂತೆ ಕುಂಡಲಿತ ಕೋದಂಡನಾಗಿ (ಪಂಠಾವಮಾ. ೯-೬೨ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪರೂಪವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಕ್ತಿ; ದುರ್ಗೆಯ ಒಂದು ರೂಪ: ನಾಡೀಕಂದದಿಂ ತಾನುಳಿದಧೋ ಭಾಗದಲಿಯುಗಳಾಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣದೊಳಲ್ಲಿಹದು ಕುಂಡಲಿನಿ ವಾಸವದೂ (ಗಗತಾ. ೯-೧೩); ನಿನ್ನ ಗುರು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಿನ್ನ ಕುಂಡಲಿನಿ ಜಾಗ್ರತವಾಗಿದೆ (ಬಾಣಳ. ೧೧೫). ೨. [ಯೋಗ] ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಪತಿ, ಕುಂಡಲಿನಿ, ಮಾಯೆ, ಪಶು, ಪಾಶ, ಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೨). [ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನೀ]

ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಡಲಿನಿ: ಶಾಕ್ತಯೋಗದಿಂದ ಸರ್ಪರೂಪಿಣಿಯಾದ ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲಿನ ಚಕ್ರದವರೆಗೆ ಒಯ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ ಶಕ್ತಿಪಂಥ ಪತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೬). [ಕುಂಡಲಿನಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಕುಂಡಲಿನೀಚಾಲನ (ನಾ). ಕುಂಡಲಿ ಚಕ್ರದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ, —ಸಾಧನ: ಕುಂಡಲಿನೀಚಾಲನ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಈ ಮುದ್ರೆಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಸಂ. (ಕುಂಡಲಿನೀ + ಚಾಲನ)]

ಕುಂಡಲಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಡಲಿನಿ: ಪಿಂಡವೇ ಕುಂಡಲಿ ಶಕ್ತಿ (ಅವಚಂ. ೬೯-೩೦೨); ಲಲನೆ ಕುಂಡಲಿಶಕ್ತಿಯೆಳನು ಭೇದನಮಾಡಿ ಮಲಿನ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಮೂರನು ಗೆಲ್ದು (ವೇದಾಂಪ. ೩-೧೨-೬). [ಕುಂಡಲಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಕುಂಡಲೀಕರಣ (ನಾ). ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ವರ್ತುಲವಾಗಿರುವುದು; ವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವುದು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ: "ಗುಡಿಕಟ್ಟು – ವರ್ಣಪೂರರೇಖಾಯಾಂ (ಕುಂಡಲೀಕರಣಂ)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲೀನೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಈ ಮಣಿಪುರಿ ಶಾಖೆಯನ್ನು "ಕುಂಡಲೀನೃತ್ಯ"ವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಅಭಾನ್ಯ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲೀಶ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆದಿಶೇಷ. 'ಕುಂಡಲೀಶ ಶಯನ' ಪರಾ. [ಕುಂಡಲಿ + ಈಶ]

ಕುಂಡಲೀಶಶಯನ (ನಾ). ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದವನು; ವಿಷ್ಣು : (೬). [ಕುಂಡಲೀಶ + ಶಯನ]

ಕುಂಡಲೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಕುಂಡಲೀಶ. 'ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕುಂಡಲಿನ್ + ಈಶ್ವರ)]

ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನೇ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಶಿವ: ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲಾರ್ಚಕ ಮಂಡನಂ ಮತ್ತೆಯು ಮುಸುಟಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನೆನಲು (ಬಸವು. ೩೨-೧). [ಸಂ. (ಕುಂಡಲೀಶ್ವರ + ಕುಂಡಲ)]

ಕುಂಡಲು (ನಾ). = ಕುಂಡಲ : "ಕುಂಡಲು (ಕೊಂಡಲು) – ಕುಂಡಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಕುಂಡಲ]

ಕುಂಡಲೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞ: ಕುಂಡಲೇಷ್ಟಿ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ನಕ್ಷತ್ರೇಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಂ ಯಥಾಲಾಭವಾಗಿ ಮಾಳ್ಪಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). [ಕುಂಡಲ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕುಂಡಳ 'ಕುಂಡಲ' ನೋ.

ಕುಂಡಳಿ 'ಕುಂಡಲಿ' ನೋ.

ಕುಂಡಿ₁ 'ಕುಂಡೆ₁' ನೋ.

ಕುಂಡಿ₂ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು : (೬). [< ಸಂ. ಕುಂಡಿಕಾ]

ಕುಂಡಿ₃ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ಕುಂಡವನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. 'ಕುಂಡಿಶರ್ಮ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಡಿನ್]

ಕುಂಡಿಕೆ₁, ಕುಂಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಾಳೆಗೊನೆಯ ತುದಿಯ ಗೊಂಡೆ; ಮೋತೆ. **ಕುಂಡಿಗೆ** : ಬಾಳೆಗೊನೆಯ ಕುಂಡಿಗೆಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ "ಪೊಂಬೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೫). [← ತುಳು. ಕುಂಡಿಗೆ]

ಕುಂಡಿಕೆ₂ (ನಾ).=ಕುಂಡಿ₂: "ಕುಂಡಿಕಾ, ಕಮಂಡಲುಃ–ಈ ೨ ಗುಂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೭); ರಂಭಾನಾರಿ ಕುಂಡಿಕೆ ದಂಡ ಪರ್ಣಚ್ಛತ್ರಗಳ ಧರಿಸಿ ನಾರಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೪೫). [ಸಂ. ಕುಂಡಿಕಾ]

ಕುಂಡಿಗೆ 'ಕುಂಡಿಕೆ₁' ನೋ.

ಕುಂಡಿನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ ಸುಣ್ಣಕೊಳ್ಳಿ × × × ದಿ ಬನ್ದು ಕುಣ್ಡಿನದೊಳ್ ಕು (ಕೊ) ಡಿ (ಇಅ. XVIII, ೩೩೮-೨೭; ೬ನೆಯ ಶತ). ೨. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೩. ವಿದರ್ಭ ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ: (೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಾಂಡೆ ಕುಂಡಿನಿಯಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೧೧). [< ಸಂ. ಕುಂಡಿನೀ ?]

ಕುಂಡಿವಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉದಕಪೂರ್ವ್ವಂ ಕುಣ್ಡಿವಾಟಕ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತಃ (ಇಅ. VII, ೧೬೨-೧೮; 578). [?]

ಕುಂಡಿಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೌತಮಸಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಏಕ್ಕಂಶಃ (ಇಅ. VII, ೧೮೭-೪೭; 668). [ಕುಂಡಿ₃ + ಶರ್ಮ]

ಕುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ಕೊಡಿನೀರಿಬಾವಿ ತಾಜಿವಿ ಕೆತಾವಿಸ್ಕೊಲ್ಲಿಎ ಪೋಗಿ ಕುಣ್ಡು ಸೋಮವಿ ಕಗ್ಗಲ್ಲಾಜದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ . . . ಕೊಡಿತ್ತುಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩; 733). [?]

ಕುಂಡೆ₁, ಕುಂಡಿ₁ (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ ; ತಿಕ ; ಪಿರ್ರೆ ; ಅಂಡು : "ಕಟಿಸಾನು ಪ್ರೋಥಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಂ] ಯುಗಂ ಕುಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೧೭); ಅಡಿನ ಅಂಡದಲ್ಲಿ ಕೋಡಗ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೋಡಗದ ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯಕ್ಕ ಹುಟ್ಟಿದಳು (ಸುಂಕಬಂ. ೭೪); ಕುಂಡೆಗಳನಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಂ ಮುಂಡುಗಾಜನು ದಸರಿದೇವನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಸಾರ್ದ (ಬಸವು. ೩೮-೧೮); ಕುರುವು ಕುಂಡೆಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಕುರುಡನ ಕೋಲು ಕಳಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೪); ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಬಡಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಕುಂಡೆ ಕೆತ್ತಿದ (ಗಾದೆ); ಕುಂಡೇಮೇಲೆ ಹೊಡೆದರೆ ದವಡೇಹಲ್ಲು ಉದುರಿತು (ಗಾದೆ). ೨. ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಳ : ಕುಂಡೆಯಿಲ್ಲದ ವಂಗಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಂಡಿ**₁ : ಉಂಡಮೇಲೆ ಬಾಯಿ ತೊಳೆಯೋದಿಲ್ಲವೋ ನೀವು ಕುಂಡಿಗೆ ನೀರೆರೆಯೋದಿಲ್ಲ (ಬಜ್ಜರಾ. ೭-೧೧೪); ಮಸ್ಸಿ ಮತ್ತು ಓಸ್ಟಿನ್ . . . ಕುಂಡಿ ಊರುವ ವೇಳೆಗೆ, ದ್ವಾರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪರಿಚಯದಾಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೪೫೮).

ಕುಂಡೆಯಕುಟುಃ = ಜಘನ ಕೂಪ : "ಕುಕಂಧರಃ, ಜಘನಕೂಪಃ – – ಈ ೨ ಕುಂಡೆಯ ಕುಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೫೯). ಕುಂಡೆಯೂರು = ಕುಳಿತುಕೊ : ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮುದುಕ ಬಂದು . . . ತಾನೂ ಕುಂಡೆಯೂರಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೬). ಕುಂಡಿಸೀಳು = (ಉಕ) (ಅಕ್ಷರದ) ಹೊಕ್ಕಳ ಸೀಳು: 'ದ' ಕುಂಡಿ ಸೀಳಿದರೆ 'ಧ' ಮಹಾಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಣ್ಡ ; ತುಳು. ಕುಲ್ಲಿಗೆ ; ತೆಲು. ಕುಟ್ಟಿ]

ಕುಂಡೆ₂ (ನಾ). = ಕುಂಡ₁ : ನಾಯಿ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರು ಒಂದೇ ಹೊಲಸು ತುಂಬಿದ ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಅನ್ನದಾ. ೫೮). [< ಸಂ. ಕುಂಡ]

ಕುಂಡೆಚಣ್ಣ (ನಾ). ಕುಂಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಬಿಗಿಯಾದ ಗಿಡ್ಡ ಚಣ್ಣ : (೬). [ಕುಂಡೆ₁ + ಚಣ್ಣ (< ಚಲ್ಲಣ)]

ಕುಂಡೆಹಡಕ (ನಾ). ಸಜಾತಿ ಮೈಥುನದವನು : (೬). [ಕುಂಡೆ₁ + ಹಡಕ]

ಕುಂಡೋದರ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಭೂತದ ಹೆಸರು : (೬). [ಕುಂಡ ? + ಉದರ]

ಕುಂತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿ: "ಕುಂತಮೆನಲು ಸಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೭); ನಕುಲ ಕುಂತ ಕಬಳಿತ ಶರೀರನಾಗಿರ್ದ ದಂಡಶೂಕನೆನಿಸಿದ ಶತದಿಂದುವಿನ ಸುತ ಪಂಚಕಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೩ವ); ಕುಂತದೆ ಕುತ್ತೀಡಾಡಿ ನಭೋಂತಕ್ಕೊಗೆದಿರ್ದ ಸುಭಟತತಿ ಖಚರಬಲಭ್ರಾಂತಿಯನಿನಿಸಂ ಜನಿಯಿಸೆ (ಜಗವ. ೭-೫೬); ಸಬಳದ ಸೆಲ್ಲಹದ ಕುಂತದ ಹಥಳದ ಕುದುರೆಗಾಳೆಗದ ಬಿಂಣಣದೊಳು(ಂ)ನ್ನತಿಕೆವಡೆದ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೩೪೩-೨೦ ; 1276); ಖಡುಗ ಕೋಮರ ಪರಶುಗಳ ಕಕ್ಕಡೆಯ ಕುಂತದ ಪಿಂಡಿವಾಳದ ಕಡುಗಲಿಗಳುಜಿ ಮಗ್ಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೮); ಹರಿಗೆ ತೋಮರ ಕುಂತ ಖಡ್ಗಾದಿ ಕೈದುಗಳ (ನವಮೋ. ೧೨-೪೦). ೨. ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಣಿ; ಕೀಟ: (೬). [ಸಂ.]

ಕುಂತಗಾಹ (ನಾ). ಕುಂತವೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು : "ಪ್ರಾಸಿಕಃ, ಕೌಂಲತಿಕಃ – ಈ ೨ ಕುಂತಗಾಹಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). [ಕುಂತ + –ಗಾಹ]

ಕುಂತಣ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು ; ಕೇಶ : ಆ ನಾಡ ನಡುವೆ ಭೂಸತಿಯ ಕುಂತಣದಂತೆ ತಾನುಜಿ ಕನ್ನೊಪ್ಪುತಿಹುದು ಮಾಣಿಕ ಕುಂತಣ ಜನಪದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೬೭); ಕಡುಗರ್ಪುದಳೆದು ಕವಲಿದ ಕುಂತಣಂ (ಏಕೋಪು. ೬-೩೯). ೨. ಕುಂತಳದೇಶ : ಇನ್ನೀ ಏಕುಂತಣದೇಶಕ್ಕುನ್ನತ ನಾಚಾರ್ಯವರ್ಯ ರಾಯಾಚಾರ್ಯಂ (ಮುಂಬರಾ. ೧೯೧೫, ೩೩೭-೧; 17ನೆಯಶತ) ; ಎನೆ ನಸುನಗುತ ಕುಂತಣದೇಶಾಧಿಪನನುನಯದಿಂ ಕರೆದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೧೯). [< ಸಂ. ಕುಂತಲ]

ಕುಂತಣಲಲಾಮ (ನಾ). ಕುಂತಳದೇಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಾದವನು; —ಭೂಷಣನಾದವನು: ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಣವ ಮೂರುತಿ ನಿತ್ಯಮಾ ಕುಂತಣಲಲಾಮಂ ಶ್ರೀಕರಂ ನಮಗೀಗೆ ಸಂತಸವ (ಶಂಕದಾ. ೧೦–೧).
[ಕುಂತಣ + ಲಲಾಮ]

ಕುಂತಲ, ಕುಂತಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು; ತಲೆಗೂದಲು: ಸೋಗೆ ನವಿಲ್ ಬಬಲ್ಮುಡಿಗೆ ಭೃಂಗಂ ಕುಂತಲಕ್ಕೆ . . . ಎಳಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೨೦). ೨. ಮುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೇಶಬಂಧ: "ವೇಣೀ, ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಃ, ಕುಂತಳಃ, ಕಬರೀ – ಈ ೪ ಮುಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೬೬); "ಆ ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೬). ೩. ಒಂದು ದೇಶ; ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶ: ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ "ಕುಂತಲ"ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨). **ಕುಂತಳ$_1$**: ೧. ನಂದನಾವಳಿಗಳಂ ಬಳಸಿರ್ದ ಮದಾಳಿಸಂಕುಲಂಗಳೆ ವಿಷಯಾಂಗನಾಲುಳಿತ ಕುಂತಳದಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೩); ಅಳಿಕುಲ ನೀಲ ಕುಟಿಲಕುಂತಳನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೬); ಏಱುದಿನಂ ರಸಾಂಜನಂ ಬೆರಸದಱಿಂ ತಲೆವೂಸೆ ಕುಟಿಳ ಕುಂತಳಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೫೧); ಕುಂತಳಂ ಕೊರ್ಬಿ ಕವಲ್ತು ಕುಡಿ ನಿಮಿರುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧–೧೧೫). ೩. ಕರ್ಣಾಟ ಕೋಶಲಮುಂದಭದ್ರ ಕುಂತಳ ಮಹಾಚೀನಕ ವಿದೇಹ (ಚಿಬಪು. ೬–೫೦); ಧರಣೀಕಾಂತೆಗೆ ಕುಂತಳಂ ಬೊಲೆಸೆಗುಂ ತಾಂ ಕುಂತಳಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಕುಂತಲಮೇಘ (ನಾ). ಕೂದಲಂತೆ ಕಾಣುವ ಮೋಡ: "ಕೂದಲಿನಂತೆ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆಯ ಎಳೆಗಳಂತೆ, ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಗಳುಳ್ಳ ಮೇಘದ ರೂಪು: ಕುಂತಲಮೇಘ" (Cirrus. ಇಂಕನಿ).
[ಕುಂತಲ + ಮೇಘ]

ಕುಂತಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹೆಣೆದ ಜಡೆ; ಹೆಳಲು: "ಕುಂತಲ ಹಸ್ತ – ಹೆರಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೮೬). [ಕುಂತಲ + ಹಸ್ತ]

ಕುಂತಲು (ನಾ). = ಕುಂತ: ಮುಂದೆ ಫಿರ್ಯಾದಿ ಪರದ ದೊಂಬೀ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರಿಯಾದ ಕುಂತಲನ್ನು ನಾವು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮುಸುಗ. ೧೩೪). [< ಕುಂತ]

ಕುಂತಹಸ್ತ (ನಾ). ಕುಂತವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು: ಅನೇಕ ನೇತ್ರಪಟ್ಟಿಕಾ ಸಟಾಲ ಸರಲ ಕುಂತಹಸ್ತಮಹಾಹಯಾರೋಹಂ . . . ಇದು ಲಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ). [ಕುಂತ$_2$ + ಹಸ್ತ]

ಕುಂತಳ$_1$ 'ಕುಂತಲ' ನೋ.

ಕುಂತಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (?): ಅದ್ದಣ, ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು, ಕುಂತಳ (ಮೈಔಗ. ೫೯–೧೧೭೬). [?]

ಕುಂತಳದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸ್ಥಳ; ಮುಂದಲೆ: ಜಳಧಿವ್ಯಾವೇಷ್ಟಿತೋರ್ವೀಮಹಿಳೆಗೆ ವಿಳಸಲ್ಲೋಳ ಫಾಳಸ್ಥಳೀ ಕುಂತಳದೇಶಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಂತಿರಲೆಸೆವ ಲಸತ್ಕುಂತಳಕ್ಷೋಣಿಗೆ (ಎಇ. XIV, ೨೬೦; 1116). ೨. ಕುಂತಲವೆಂಬ ನಾಡು: ಭರತಮಹೀಕಾನ್ತೆಯ ಕುಂತಳದಂತೆಸೆವುತಿರ್ದ್ದ ಕುಂತಳದೇಶದ ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಯಿಂ ತೆಂಕಲ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೬–೯; 1176); ದೇಶಂಗಳೊಳಗೆ ಕುಂತಳದೇಶಮೆ ಮಿಗಿಲ್ (ಶಾಸಪ. ೮೬–೧೧; 1179).
[ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ದೇಶ]

ಕುಂತಳಭರ (ನಾ). = ಕುಂತಲಹಸ್ತ: ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಸುಮಮನಾಂತ ಕುಂತಳಭರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೬೧).
[ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ಭರ]

ಕುಂತಳವಿಷಯ (ನಾ). = ಕುಂತಳದೇಶ: ಅನುಪಮರವನಿಪರನ್ಯಾವನಿಪ ಶ್ರೀಕುಂತ[ಳ][ಕ್ಕೆ]ಕ್ಕೆಸಿದಿ ನಿಜಾವನಿಗೆ ತೆಗೆಯಲ್ಕತದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳ ವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತೆಸೆಗುಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೨೨; 1058).
[ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ವಿಷಯ]

ಕುಂತಳಿಕೆ (ನಾ). "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪದ್ಮರಾಗದಪಟ್ಟೆಯ ಗಿಳಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆಯ ಕುಂತಳಿಕೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ). [← ಪ್ರಾ. ಕುಂತ = ಗಿಳಿ]

ಕುಂತಾಕುಂತಿ (ನಾ). ಕುಂತಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಕುಂತಾಕುಂತಿಯುಂ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಟ್ವಾಖಟ್ವಿಯುಮಾದ ಕಾಳೆಗದ (ಅನಂಪು. ೧೪–೨ ವ). [ಕುಂತ + ಕುಂತ]

ಕುಂತಾಗ್ರ (ನಾ). ಈಟಿಯ ತುದಿ; ಕುಂತಾಯುಧದ ಮೊನೆ: ಕುಣಿವ ಕುಂತಾಗ್ರದಲಿ ಜೋಲುವ ಹಿಣಿಲುಗರು ಕೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೪). [ಕುಂತ + ಅಗ್ರ]

ಕುಂತಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ತಾಚಾರ್ಯ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೩೫; 750). [ಕುಂತ$_0$ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕುಂತಾಹತಿ (ನಾ). ಈಟಿಯ ಹೊಡೆತ, —ಪೆಟ್ಟು: ನೆರೆದ ತಿಮಿರಂ ನಿಶಾಕರ ಕರ ಕುಂತಾಹುತಿಗೆ ಬೆರ್ಚ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೨೯).
[ಕುಂತ + ಆಹತಿ]

ಕುಂತಿರ್ 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತಿರು 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕುಂತಿ ಹುಲ್ಲು . . . ಬಿಳೀ ದೊಡ್ಡಕಾಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗ. ೨೬–೫೧೬).
[ಕುಂತಿ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕುಂತು$_1$ 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತು$_2$ 'ಕುಂದು$_3$' ನೋ.

ಕುಂಥು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: ಕುಂಥು ಘುಣ ಮತ್ಕುಣ ದಂಶಮಶಕಲಿಕ್ಷಾಯೂಕ ಪಿಪೀಲಿಕಾದೇಹಿಕಂ . . . ಸಪಾದ ಕೀಟಕಾದಿ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮). ೨. ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯವನು: ಕುಂಥು. . . ವರ್ಧಮಾನರೆಂಬಿರ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೯೨೦–೧೪).
[ಸಂ.]

ಕುಂದ$_1$ 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕುಂದ$_2$ 'ಕುಂದು$_3$' ನೋ.

ಕುಂದ$_3$, ಕುಂದಿ$_2$, ಗುಂದ, ಗುಂದೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ: ಗುಣವಪ್ಪ ಕುಂದೇಱಿ ನಿಂದವರ ಕೋಪಂ ಕ್ಷಣಮಪ್ಪೊಡಂ ತಾಳಲರಿದು (ಕುಶಿಲ್. ೧–೩–೯). **ಕುಂದಿ$_2$**. 'ಆನೆಗುಂದಿ' ಪರಾ. **ಗುಂದ**: ೧. (ಕರಾ) ಹೊಯಿಗೆ ಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಗೇರುಗಿಡ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊಂಡ' ಪರಾ. ೨. ಮರಳುದಿನ್ನೆ: ಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದಿವಸ ಉಳಿದೀತು (ರೂಢಿ). **ಗುಂದೆ**: ನಿರ್ಜನವಾದ ಆ ಗುಂದೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವೊಳೆತ ಆ ನಗುವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೨೨೬); ಗುಂದೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲೆದು ಸುರಗೀಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ, ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ . . . ಎನಿಸಿರಬೇಕು (ಅಬೋಲೀ. ೧೫).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ರು; ಮಲ. ಕುನ್ನು, ಕುಱು; ಕೊಡ. ಕುಂದೀ; ತುಳು. ಗುಡ್ಡೆ; ತೆಲು. ಕೊಂಡ; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಂಡಿ]

ಕುಂದ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಮೊಲ್ಲೆ; ಕೋಲು ಮಲ್ಲಿಗೆ: "ಕುಂದಮನೆ ಮೊಲ್ಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩); ವಿದಳತ್ಕುಂದ ಶಶಾಂಕ ಶಂಖಧವಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೨); ಆ ಕುಂದದಳ ಧವಳ ಲೋಚನೆಯ ಲಾವಣ್ಯಸುಧಾಸೇವೆ ಸಮನಿಸದಿರೆ ಸಾವು ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೦ ವ); ವಿರಹಿಯನೆಳಱಿಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ವೃಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೪೨); ಕುಂದಪುಷ್ಪ ಅಥವಾ ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಿಂದ (ಸಕವೈ. ೪೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಸಸ್ಯ. ೩. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಛಪ, ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ, ನೀಲ, ವರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಿಗಧಿಕಾರಮುಂಟಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಕುಂದಕ, ಕುಂದುಕ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ಕುಂದು; ದೋಷ; ಕಲಂಕ: ಕುಟಿಲ ಕುಂದಕವ ಕಡಱಿದ ಶಿವಯೋಗಿ ಕಿಟಿಲಾಕ್ಷನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೪); ಗೌರವಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂದಕವಲ್ಲವೆ? (ದಾಲತ್. ೪೪). ೨. ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ಇದು ನಮ್ಮ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ಮತ್ತು ಇತರ ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕುಂದಕ ತರುವಂಥದು (ರಂಗಕ. ೯೫). **ಕುಂದುಕ:** ೨. ಮಂದಮತಿಯು ತೊಡಗಿಬಂದು ಹೊಂಮ್ಮುಗದಿಂ ಇಂದು ಈ ವನದೊಳು ಕುಂದುಕವದಾಯ್ತು (ಹಮಜ. ೨೩). [ಕುಂದು$_1$ + –ಕ$_2$./ ತಮಿ. ಕುನ್ದಗ; ತೆಲು. ಕುಂದಕ]

ಕುಂದಕುಟ್ಮಲ, ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮೊಗ್ಗು: ಕುಂದ ಕುಟ್ಮಲದಂತಿರ್ಪ ಪಲ್ಗಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೧–೨೪). **ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ:** ವನಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆಯ ಕಾಂತಧವಳದಂತಾಳಿಯವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸಿತು ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ನಿಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೫); ಕುಂದ ಕುಟ್ಮಳ ಪೋಲ್ವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಿ (ನವಮೋ. ೭–೧೨).
[ಕುಂದ$_4$ + ಕುಟ್ಮಲ]

ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ 'ಕುಂದಕುಟ್ಮಲ' ನೋ.

ಕುಂದಗಂಧಿ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ ವದನರುಚಿಗೊರೆವಂದು ಛಂದವೆನಿಪ್ಪುದೆಳೆವೆಱೆಯಂ ದವಕಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸೆವುದಬಳೆಯ ನಿಮಿಸುಪ ನೊಸಲು (ಬಸವು. ೪–೨೮).
[ಸಂ. (ಕುಂದ + ಗಂಧ + –)]

ಕುಂದಗಾಮುಂಡ, ಕುಂದಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಬ್ಬಾಣ ಉತ್ತಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕುಂದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೧; 800). **ಕುಂದಗಾವುಂಡ:** ಕುನ್ದಗಾವುಣ್ಡನ ಮುನ್ದೆ ನಿನ್ದು (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೨೩–೪; 934).
[ಕುಂದ$_6$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕುಂದಗಾಲು (ನಾ). ಕುಂಟುಗಾಲು; ಊನವಾದ ಕಾಲು: (ಕಿ).
[ಕುಂದ$_2$ (< ಕುಂದು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕುಂದಗಾವುಂಡ 'ಕುಂದಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಕುಂದಗೆಸೇವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಗೆಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧–೧೨; 800). [?]

ಕುಂದಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನ ಕಾಂತಿ: ಅತ್ರೀಯದ್ಯುತಿಯಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಕುಂದಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೩೩).
[ಕುಂದ$_4$ + ಛಾಯೆ]

ಕುಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಂಕೆಯನ ಮಗಂ ಕುನ್ದಟ್ಟಿ ನಿಡುಗುನ್ದಗೆ ಪಂನೆರಡುಮೂಂನಾಳುತ್ತಿಬ್ದು ಬಂಕೆಯಂಗೆ ಧರ್ಮ ಮಕ್ಕನ್ದು ಕುನ್ದಟ್ಟಿಯುಂ ರಾಪನುಂಮಿಬ್ದು . . . ಅಯ್ಮತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯ ಗೊಟ್ಟಮ್ (ಕಇ. I, ೧೫–೯; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂದಣ, ಕುಂದನ, ಕುಂದಳ, ಕುಂದಾಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, —ಕೆಚ್ಚುವ ಕೆಲಸ: ಕುಂದಣದ ಗೊಂಡೆಯೆನೆ ತಾವರೆಯ ಕೋಶದಂತಿರೆಸೆವ ಜೋಳದ ಪಾಱಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೨೭). ೨. ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಕುಂದಣಂ ದೊರಕೊಳ್ಳದೀ ಪುರುಷ ರತ್ನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೩೭); ಚಿನ್ನದ ಕಳಶ ಕುಂದಣದ ಬೊಗರಿ ಹೊಸಹೊನ್ನದಾಮರೆಗಳ ಮುಗುಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೩); ಕುಂದಣದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನವರತ್ನದಿಂದಾದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಭರತ. ೫–೩); ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದ್ದ ರತ್ನದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೨೫೨). **ಕುಂದನ:** ೨. ಕೀಳು ಚಿನ್ನವ ಬೆರದ ಕುಂದನವನು . . . ತೆಗೆದುಕೊಡುವುದೆನಲು (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೭). **ಕುಂದಳ:** ೨. ಕುಂದಳದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಂ (ಉಮಾಶ. ೮). **ಕುಂದಾಣ$_1$:** ೨. ಕುಂದಾಣ ಬಹಂತೆ ಭೂಷಣಕೆ ಕ್ಷೀಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಕೆ ಬಂದು ನಿತ್ರಾಣಿಯಾಗಿರುತಿಹನಾತ್ಮ (ಭರಶ. ೬೮–೧೧೧).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ದನ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಂದನ]

ಕುಂದಣಗಟ್ಟು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಿದುದು, —ಕೂಡಿಸಿದುದು: ಈ ತೀವ್ರ ಚುಂಬಕದ ಸೂಜಿಗಳನ್ನು . . . ಕುಂದಣಗಟ್ಟಿನ ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೪೮–೨೩).
[ಕುಂದಣ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕುಂದಣಗಾರ (ನಾ). ಕುಂದಣ ಕೆಲಸದವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಕುಂದಣಗಾರನ ಕೆಲಸ (ಋಥಿ). [ಕುಂದಣ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕುಂದಣಗುಸುರಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ: ಕುಂದಣಗುಸುರಿಯ ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರಾದ್ಭುತ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦೮–೧೧); ಕುಂದಣಗುಸುರಿಯ ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಸೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದರು (ಸವತಿ. ೯೭).
[ಕುಂದಣ + ಕುಸುರಿ]

ಕುಂದಣಗೆಲಸ (ನಾ). = ಕುಂದಣಗುಸುರಿ: ತನ್ನ ಮನೋರಾಜ್ಯದ ಕುಸುರಿಗೆಲಸವನ್ನೋ ಕುಂದಣಗೆಲಸವನ್ನೊ . . . ಅಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಮೂಡಿಸಬೇಕು (ಸವತಿ. III ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕುಂದಣ + ಕೆಲಸ]

ಕುಂದಣವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಚಿನ್ನದ ಬಾಳೆ. ಕುಂದಣವಾಳೆದೊಡೆ = ಕುಂದಣವಾಳೆಯಂತಿರುವ ತೊಡೆ: ಕುಂದಣವಾಳೆದೊಡೆಯಯುಂದುಮುಖಿಯು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೮೮).
[ಕುಂದಣ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾಱೆ)]

ಕುಂದಣವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವಿಡು; ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕಾಂತಿಕೊಡು: ಹರವಾದ ಎದೆ, ಬೆಳ್ಳಿಯಂಥ ದಂತಪಂಕ್ತಿ ... ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟಿದ್ದವು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೭೫); ಭಾವಭಾಷೆಗಳ ಜೋಡಣೆಯು ಬಂಗಾರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮೭). [ಕುಂದಣ + ಇಡು$_1$]

ಕುಂದಣಿ, ಕುಂದಳಿ, ಕುಂದಾಣ್ಯ, ಕುಂದಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಒರಳುಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತಳಿಸುವಾಗ ಹೊರಗೆ ಕಾಳು ಸಿಡಿದು ಹೋಗದಂತೆ ಇಡುವ ಸಾಧನ; ಬಾವಾಡು; ಕುದುರು; ಬಾಯೋಡು: ಪಿಡಿದಿಹ ಡಮರುಗವನೇ ಪಿರಿಯಕುಂದಣಿ ಮಾಡಿ. . .ಮರನ ತಱಿದೊನಕೆಗಳ ಮಾಡತಿಹರುಷದಿಂಬತ್ತವ ಮಿದಿದರು (ಶಂಕದಾ. ೯–೪೭). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರ ರಾಮನಾಥ ದೇವರಸರು ಕುಂದಣಿಯ ಬೀಡಿನಲು ಸುಖರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೨೭–೭; 1787). **ಕುಂದಳಿ:** "ಕುಂದಳಿಯನಲ್ಲಾವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೨೦). **ಕುಂದಾಣ್ಯ:** ೧. (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೧೫).

ಕುಂದಾಣಿ : ೩. ಮರದ ಒರಳು: "ಕುಂದಳಿಗೆ, ಕುಂದಾಣಿ = ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಒರ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೮೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುನ್ದಾಣಿ; ತೆಲು. ಕುಂದಿ, ಕುಂಡೆನ]

ಕುಂದಣಿಕೆ, ಕುಂದಣಿಗೆ, ಕುಂದಳಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಂದಣಿ೧: ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕುಂದಣಿಕೆಗಳನಿಟ್ಟು ಥಳಥಳಿಪ ಬಜ್ಜರದೊನಕೆಗಳ ಪಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೨). **ಕುಂದಣಿಗೆ**: ಚಂದ್ರ ಮಾರ್ತಾಂಡರನು ಸಂದಿಸಿಯೇ ಪರಿವೇಷ ಕುಂದದೆ ನಿಚ್ಚಬರುತಿರಲು ಜಗವೆಲ್ಲ ಕುಂದಣಿಗೆ ಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೪); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಿಗೆಯೊರಲ್ಗೆ ಹಿಮಾಂಶು ಮಂಡಳವನ್ನು ಕುಂದಣಿಗೆ ಮಾಡಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೪). **ಕುಂದಳಿಗೆ**: "ಕುಂದಳಿಗೆ, ಕುಂದಾಣಿ = ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಒರ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೮೬).
[ಕುಂದಣ + -ಕೆ]

ಕುಂದಣಿಗೆ 'ಕುಂದಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಂದತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದತೂರ ತುಜು ಗೊಳೊಳಾನ್ತಿಜಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ.೨೪೪-೩; 890). [? + ಊರ್]

ಕುಂದನ 'ಕುಂದಣ' ನೋ.

ಕುಂದನರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾಗಿ ನಡದು ಕುಂದನರೆಯಿಂ ಮೂಡಲು ಚೌಮೂಲೆ ಬಳಿಯ ನೆಟ್ಟಕಲು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೭-೧೦; ?). [?]

ಕುಂದನಾಡು, ಕುಂದುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದನಾಡ ಮೂವತ್ತಜ ಮೊರಲ ಮಾರಹೂರ ಎಡಿನಾಡೆಟ್ಪತ್ತರ ಬಳಿಯ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ ೭-೧೦; 1075). **ಕುಂದುನಾಡು**: ಗಂಗಪಾಡಿಪ್ಪಾನ್ನವತಿ ಸಹಸ್ರ ಮಧ್ಯ ಖಿಮ್ಮನ ಕುನ್ದುನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತರ ತತುಮಧ್ಯೆ (ಇಅ. VIII, ೯೫; 555); ಬಾಚಾಡಿಯ ಮಗ ಎಗರ ಬಾದಂ ಕುಂದುನಾಡ ಸರ್ವಹರಿನಲಿ ತುಜುಪಾರಿವಿನಲಿ ದಿದ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೪೬-೪; 1187). [ಕುಂದ₀ + ನಾಡು]

ಕುಂದಮ 'ಕುಂದಮ್ಮ' ನೋ.

ಕುಂದಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಂದಮರಸರ್ ಬನವಾಸಿ ಪಂನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಸಾನ್ತಳಿಸಾಸಿರಮುಮಂ (ಇಅ. V, ೧೩-೨೩; 1019); ಶ್ರೀಮದಿಜಾವ ಬೆಡಂಗದೇವರ ಮಗಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕುಂದಮರಸರ ಪಾದಪಂಕಜಭ್ರಮರ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧-೫; 1030).
[ಕುಂದಮ (< ಕುಂದಮ್ಮ₂) + ಅರಸ₁]

ಕುಂದಮ್ಮ₂, ಕುಂದಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕುಂದಮ್ಮ ಶರಾಭಿನಂ ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಟ್ಟಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧; 800). **ಕುಂದಮ**: ಮಣ್ಣಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗುಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂ ಬಾದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೭; 1033). [ಕುಂದ₀ + ಅಮ್ಮ₁]

ಕುಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಯ್ಯಂ ನೆಕ್ಕನ್ದಿ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೨; 885); ಕುನ್ದಯ್ಯ ಬನವಾಸೆ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮೩-೪; 1073).
[ಕುಂದ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕುಂದರಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಸಸ್ಯ: (ಮೈ ಔ ಗ. ೪೬-೯೧). [ಕುಂದರ + ಕಡ್ಡಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕುಂದರಗೆ, ಕುಂದುರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಗಲಿ ಮೂನೂಜುಮಾಂಕುನ್ದರಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತುಮಾಂ ಕುನ್ದೂರಯ್ಯೂ ಜುಮಾಂ (ಕಇ. I, ೧೫-೩; ಸು. 866). **ಕುಂದುರಗೆ**: ಕುಂದುರಗೆಯ ಜಿನಮಂದಿರಮುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೩-೩೪; 1070). [?]

ಕುಂದರರದನೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಂದರರದನೆಯರು ಬಯಸುತ ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬-೧೮).
[ಸಂ. ಕುಂದರರದನಾ (ಕುಂದ + ರದನ + -)]

ಕುಂದರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು; ಸುಗಂಧ ಮಾವು: ಬಾಳೆ ಹೊಂಬಾಳೆ ಕುಂದರಮಾವುಯಿಮ್ಮಾವು ತಾಳೆ ಹೊಂದಾಳೆ ಕರ್ಜೂರ ಘನಸಾರ (ಗುಭಜ. ೮-೨೩).
[ಕುಂದರ₁ + ಮಾವು]

ಕುಂದರ್ಕುಜುಕಿ, ಕುಂದಲಗುಜುಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರಡಿಕುಜುಕಿ ಮೇಲ ಕಾರಜೆ ಎ ವಿಗ್ಗನಲೆ ಕುನ್ದರ್ಕುಜುಕಿಯಿ ಮೂಡ್ಯ ಒಟ್ಟಿಪಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೧; 850). **ಕುಂದಲಗುಜುಕಿ**: ಮಳಲೂರ ಸ್ಥಳದ ಕುಂದಲುಗುಜುಕಿಯ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಗೆ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೭೯-೩; 1573).
[ಕುಂದರ ? + ಕುಜುಕಿ]

ಕುಂದಲಗುಜುಕಿ 'ಕುಂದರ್ಕುಜುಕಿ' ನೋ.

ಕುಂದವಾಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲಗಾಜರ ಕುನ್ದವಾಸಿಯ ಮಗಂ ಮರಮ್ಮವರೆದ ಲಿಕಿತನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೦; 800). [?]

ಕುಂದವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡರ ಬಳಿಯ ಬಾದ ಕುನ್ದವಿಕೆ (ಇಅ. IV, ೨೦೯-೩೪; 1075). [?]

ಕುಂದಳ 'ಕುಂದಣ' ನೋ.

ಕುಂದಳಿಗೆ 'ಕುಂದಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಂದಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಶಕ್ತಿನ್ನಾಮ ರಾಜಾ ಭೂತ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೩-೬; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂದಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮರೂಜು ಕುನ್ದಾಡಿಯ ನೆಬಿಲಗುಡಿಸಿದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟಮಣ್ಣು ಇರ್ಖಣ್ಣುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೮; 870). [?]

ಕುಂದಾಣ₁ 'ಕುಂದಣ' ನೋ.

ಕುಂದಾಣ₂ 'ಕುಂದಣಿ' ನೋ.

ಕುಂದಾಣಿ 'ಕುಂದಣಿ' ನೋ.

ಕುಂದಿ₁ (ನಾ). (?): ಅತನ ಮಗನಪ್ಪ ಮುಕುಂದಿಯ ಕೊಂದ ಕುಂದಿಯ ಭೀಮನಿಂ ಅತನ ಮಗನಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವನಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [?]

ಕುಂದಿ₂ 'ಕುಂದ₃' ನೋ.

ಕುಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೊನೆಯೊಳ್ ಕುನ್ದಿಗ ನಿನ್ನ ನೆನ್ದು ಪೆಜರಿನ್ನೇವಣ್ಣಿಪರ್ (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೭; 1078); ಪಡೆದಂ ಕುನ್ದಿಗನೊಳ್ಪಡೆದಂ ನಡು[ನಾ][ಡ] ತೀರ್ಥಸವೀ ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೧೪; 1034). [?]

ಕುಂದಿಡು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಹೊರಿಸು; ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು: ನೋಡದೆ ವಿನೂತನ ಕವಿತೆಯೆಂದು ಕುಂದಿಟ್ಟು ಜಜೆದೊಡೆ ಪೇಳ್ದವನೊಳಾವದೂಜೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭).
[ಕುಂದು₁ + ಇಡು₁]

ಕುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು; ಕೊರಗಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸು: ತೇಜಮಂ ಕುಂದಿಸಿ ತಾನೆಯಗ್ಗಳಮಾಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬-೫); ಮುಂ ಕೊಟ್ಟಂಬನದನುಗಿದು ಕುಂದಿಸಿದಂ ಭಯದಿಂ ಕರ್ಣನೆಂದು ಲೋಕಂ ನಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೯); ವಿರೋಧಿಭವನೋಪಗತ ಗ್ರಹಮಾ ತೃತೀಯ ಭಾಗಮನದು ತನ್ನನೊಂದು ಕುಡುವಾಯುವಿನೊಳ್ ಕ್ಷಣದಿಂದ ಕುಂದಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೪);

ತನುವಂ ತಪದೊಳ್ಕುಂದಿಸಿ ವನಿತೆಯರಂ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮೪) ; ಒಂದು ಕಲಶದೊಳೆರಡು ರಸವನು ಕುಂದಿಸದೆ ತಾ ಬೆರಸಿಸುಧೆ ಸುರವೃಂದಕೆಱೆದನು ಸುರೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೬-೧೫). ೨. ನಾಶವಾಗು : ಮುಗುಧ ಭಟಜೀವವು ಕುಂದಿಸಿದುದಾ ಭ್ರಮರ ಪರಿಮಳ ಚಂಪಕೋರ್ವಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೬-೮೫). [ಕುಂದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು ; ತಗ್ಗು ; ಕೊರಗು; ಸೊರಗು ; ಬಡವಾಗು ; ಕ್ಷಯಿಸು : ಕುಂದು–ಕ್ಷಯೇ, ಪಶುರೋಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಅಲ್ಲಿಯ ಖಚರರ್ . . . ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ಕುಂದುವರುಂ ಪೆರ್ಚುವರುಮಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೯-೧೨೧ ವ) ; ದಿವದಿವಸಂಗಳಿಂ ಕುಂದುವುವಲ್ಲದೆ ಬಳೆಯವಾಯುವುಂ ವಪುವುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೯) ; ಕಲಿಕಾಳೋದ್ರೇಕ ಮನುಜರಱಿವು ಪೋಯ್ತಾರ್ಪು ಕುಂದಿತ್ತು ಶೌಚಂ ತೊಲಗಿತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೬-೬ ; 1055) ; ಶಿಶುವಿನ ಸಹಸ ಕುಂದದೆನುತ್ತ ಖತಿಯಲಿ ಮಿಹಿರಸುತನಡಹಾಯ್ದು ತಡೆದನು ಮತ್ತೆ ಬಾಲಕನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧) ; ಥಾತು ಕುಂದಿದರೂ ಮಾತು ಕುಂದಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಾಡು ; ಒಣಗು ; ಬತ್ತು : ಕಂದಿಕುಂದಿದುದೇಕೀ ಲಲಿತಾಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೫) ; ಮಾಗಿಯ ತೊಱೆಯಂತೆ ಕುಂದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪೨) ; ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೀಱಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೪) ; ಚಂದಿರನೊಳಗೆ ಕಪ್ಪುಂಟು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂದಿ]ಹುದೋ ನಿರ್ಮಲವೋ (ಭರತ. ೧-೧೦). ೩. ತಪ್ಪು : ನೀಮುಂ ತಾಮುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರೆ ಕಿಸುಱುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮ ವ) ; ಮೊದಲೊಳಜಗಣಂ ಕುಂದದೆ ಬರ್ಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೪೨) ; ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒನ್ದು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ ಚನ್ದ್ರ ಸೂರ್ಯ್ಯರ್ಕೃತಂ ಕುನ್ದದೆ ನಡೆವನ್ತಾಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೪-೧ ; 1024) ; ಕುಂದದಿವರ್ ಪೇೞ್ದೋದಿಂಗೊಂದುಮೊಗಂ ನೆಱೆಯದೆಂದು ಬಹುಮುಖನಾದಂ ಸಂದ ಪಿತಾಮಹನೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೬) ; ಗೋವಿಂದ ತನ್ನಯ ಪೀತಾಂಬರವ ಕುಂದದೆ ಭೂಮಿಗೆ ಪೊದಿಸಿದೊಲಿರುವುದು ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನ ಕಳಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುನ್ಱು ; ಮಲ. ಕುಱು ; ತುಳು. ಕುಂದು ; ಕೊಡ. ಕೊರು]

ಕುಂದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು ; ಇಡು : ಅನ್ತೆಗೆಯ್ವನೆನ್ದು ಆಣೆಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತ್ರಿಪುರಾಂತಕದೇವರ ಬಳಿ ನೀರಂ ಕುಡಿದೀ ಪಡಿಯಲ್ ಶಾಸನಮಂ ಕುಂದುವನ್ತಾಗಿಯೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದನಾಕ್ರಮದಲೆ ಮಲೆಯಾಟ ಪಂಡಿತದೇವರುಂ ತಾನುವಿಟ್ಟು . . . ಹೊಟಲಲುಂ ಶಾಸನಮಂ ನಿಲಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೯-೨೬ ; 1104). [?]

ಕುಂದು$_3$, ಕುಂತು$_2$, ಕುಂದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ; ದೋಷ; ಕಲಂಕ: ಕುಂದುಂ ಕಳಂಕಮುಂ ಹರಿಣಾಂಕನೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೩ ; 929) ; ಬಲಿಯಿಂ ವಾಮನ ರೂಪದಿಂದಮೆವಲಂ ಮುಂ ಬೇಡಿದೆಂ ಭೂರಿ ಭೂತಲಮಂ ಕುಂದೆನಗಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೦) ; ಅಱಿಯದು ಕಪ್ಪೆ ಸಾಗರಮನಂಬುಧಿಗಂತದು ಕುಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೬) ; ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನಲವಿಂ ನೋಡಿದವಂಗೆ ಕುಂದದೇನಾದಪುದೇ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬) ; ಅವ ಶರದಲಿ ಕೊಱತೆ ನಿನ್ನವರಾವ ಬಲದಲಿ ಕುಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೫೬) ; ಕಂದು ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಸುವೃತ್ತದಿಂದೆಸೆವ ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೯) ; ಇದು ಅವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಕುಂದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೬). ೨. ಕೀಳಾದುದು ; ಹೀನವಾದುದು : ಮಣಸು ಹುಳಿತಡೆ ಜೋಳದಿಂ ಕುಂದೆ (ಹಚಳಾ. ೧೧-೧೯). ೩. ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಸೆಲೆ: "ಕುಂದು ಕ್ಷಯೇ, ಪಶುರೋಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕುಂದಾವಾವಿನಂತೆ ಕಾಲಂ ಬಡಿವ ಪುರಜನವಪುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬). **ಕುಂತು$_2$** : ೧. ಆ ದ್ವಿಜ ವಂಶಕೆ ಕುಂತಾಯಿತೆಂದು ಕೋಪದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೨೬) ; ಸಕಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸೇವೆಯಂ ಕುಂತಾಗದಂತೆ ಮಾಡಲು (ಚೇರಮ. ೬-೩೪) ; ಕುಂತು ನನ್ನದು ತೇಜ ನಿನಗೆಂದ ಮೇಲೆ ಕೋಪಾಂತರವೇನಣ್ಣ (ಭರತ. ೫೧-೧೦೧) ; ಕುಂತಿಲ್ಲದಲೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆವೆತ್ತು ದಾನವನ ತಾಂ ತಲೆಯ ತಱಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೪-೪೦) ; ಈ ಕಾಂತೆಯಂ ಸಲಹಿದೊಡೆ ಕುಂತಹುದೆ ಮಾಯಾಂತಕನೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೧೫೬). **ಕುಂದ$_2$**. ೧. 'ಕುಂದಗಾಲು' ಪರಾ.

ಕುಂದುಕೊರತೆ = ಅರೆಕೊರೆ : ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದ ಕುಂದು ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೮). ಕುಂದುತರು = ಕಲಂಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ದೋಷತರು : ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳಿ ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕುಂದುತಂದನು (ರೂಢಿ). ಕುಂದುನಿಂದೆ = ಕೊರತೆ ಹಾಗೂ ದೂಷಣೆ ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ : ಅಂದುಮಿಂದಾವಾವ ಕಾಲದೊಳೆಂದುವುಂ ತಾಂ ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಂದುವಿಲ್ಲದ ಮಂದಮಹಿಮಾನಂದದಿಂದಿರ್ಪ (ಬಸಪು. ೧೯-೩೧). ಕುಂದುಪೆರ್ಚು, ಕುಂದುಹೆಚ್ಚು = ಕಡಮೆ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚು ; ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ : ಕುಂದು ಪೆರ್ಚುಗಳಿಗೆ ಕೊಸರದೆ ಕರ್ಣನುಮಂದವನೊಳ್ ಕಾದಿದನು (ಕರ್ಣವೃ. ೬-೨) ; ಶಿಷ್ಯನ ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚುಗಳಾರದೆಂಬುದ ಪೇಳು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೯) ; ಕುಂದುಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡುಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬) ; ಕುಂದುಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಕಂದಿನೊಳಂದದ . . . ಶಾಂತ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಭೇಂದು ಮುನಿಪಗೆಱಗುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧-೫೫). [< ಕುಂದು$_1$]

ಕುಂದು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ತೊರೆಯ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿ ಕುನ್ದೆಮ್ಮ ತೊಱೆ ಮೇರೆ (ಇಆ. XI; ೧೨೬-೧೨ ; 803). [?]

ಕುಂದು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಕುಂದುರುಕ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಂದುಂಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಂದುಂಗೋಳಂ ಕಾಡಲೂರಿಟ್ಟಗೆ (ಎಇ. XIII, ೪೬-೬೬ ; 1112). [?]

ಕುಂದುಕ 'ಕುಂದಕ' ನೋ.

ಕುಂದುಕೇರು (ಕ್ರಿ). ದನಗಳಿಗೆ ಕುಂದುರೋಗ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮೊರದಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೇರು, —ತೂರು : (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೪೧). [ಕುಂದು$_3$ + ಕೇರು$_1$ (< ಕೇಱು)]

ಕುಂದುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು ; ದೋಷ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು : ವಾರಿನಿಧಿ ಮುನಿ ಕುಡಿದ ಕಪಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂದುಗಳೆವೊಡೆ ಸೇರಿತೀ ಪುರ ಸಿರಿಯುನೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೬). [ಕುಂದು$_3$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕುಂದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೋಷಕಂಡು ಬರು ; ಕೊರತೆ ತೋರಿ ಬರು : ಕುಂತೀದೇವಿ ನೋನುವುದೆಂಬ ವಿವರವನು ಅಂದದಲಿ ವಿರಚಿಪುದು ಲೋಕವು ಕುಂದುಗಾಣದ ತೆಱದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೧೨೩). ೨. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು ; ಕಲಂಕ ಹೊರಿಸು (?): ಕಿರೀಟಿ ಭೀಮರ ಕುಂದುಗಾಬುದು ಲೋಕ ನಮ್ಮನು ತೆಗೆದು ಹಿಂಗಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೪). [ಕುಂದು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕುಂದುಗುಲ (ನಾ). ಕೀಳುಜಾತಿ ; ಹೀನಕುಲ : ಹಂದೆ ಭಟರೊಳು ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದೆಯ ನುಡಿ ಹೊಲ್ಲ ಕುಂದುಗುಲದವಳ ತರ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೬). [ಕುಂದು$_3$ + ಕುಲ]

ಕುಂದುಗೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಷಡಾವಶ್ಯಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಳ್ ಕುಂದುಗೆಯಿಲ್ಲದುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಕುಂದು$_1$ + – ಗೆ]

ಕುಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಡವಾಗು; ಸೊರಗು; ಕುಂದು: ಇನ ಮಂಡಲಮುಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ನುಂಗೆ ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದುಗೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೨–೩೦). [ಕುಂದು$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಂದುನಾಡು 'ಕುಂದನಾಡು' ನೋ.

ಕುಂದುರಗೆ 'ಕುಂದರಗೆ' ನೋ.

ಕುಂದುರು$_1$ 'ಕುಂದೂರು' ನೋ.

ಕುಂದುರು$_2$ (ನಾ). = ಕುಂದುರುಕ: ಕರಜಂ ಕುಂದುರು ಜಟಿಮಾಂಸಿ ರುಜೆಯಿವಂ ಸವನೆಗೊಂಡು ದೇಹಮನಿಂಬಾಗಿರೆ ಧೂಪಿಸಿದಂದು ಮನೋಹರ ಗಂಧಂ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೯); ಮಳಯರುಹಂ ಕುಂದುರು ಕಪಿಜಳದ ನಖಂ . . . ಜಳಮನರೆ ದೂಡಿ ಮಾಡುಗೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ಧೂಪವರ್ತಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೨); "ಕಣ್ಣಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಲಿಗೆ]ಯ ಹುಲ್ಲಬೇರ್" (ಲೋಕೋಪ. ೮೮೪). [ಸಂ.]

ಕುಂದುರುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಬೇರು, —ಗೆಡ್ಡೆ: "ವಹಗಂಧಃ – ಕುಂದುರುಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕುಂದುರುಕಿ (ನಾ). ಆನೆಬೇಲ; ಸಲ್ಲಕಿ: "ತದುಕಿನ ಗಿಡ, ಆನೆಬೇಲ" ಅಮರ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಕುಂದುರುಕೀ]

ಕುಂದುರುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು: ಕುಂದುರುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಗುರುಚ] ರಕ್ತಪುಚ್ಛ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕುತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). [?]

ಕುಂದುರುಷ್ಕ (ನಾ). = ಕುಂದುರುಕ: "ಹೇಲಾಖ್ಯಂ, ಮುಕುಂದಃ, ಕುಂದಃ, ಕುಂದುರುಃ – ಈ ೪ ಕುಂದುರುಷ್ಕ" (ನಾ ಚಿ ರಾ. ೧೧೦); "ಮುಕುಂದಃ – ಕುಂದುರುಷ್ಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). ಕಾಳಾಗರು ಕರ್ಕೋಳ . . . ಚಂದನ ಲವಂಗ ಕುಂದುರುಷ್ಕಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಹಿತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂದುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧–೫೫). [ಕುಂದು$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕುಂದುಹ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ: "ನಷ್ಟಚೇಷ್ಟತೆ – ಚೇಷ್ಟೆಗುಂದುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಕುಂದು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಕುಂದೂರು, ಕುಂದುರು$_1$, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನ ಪರಿ ಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗಿಱಿಯುಂ ಕುನ್ದೂರು ಮುಱಿಱಿದು ಹೋಗೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೫–೨; 880); ಕರಡಿಹಾಬ ಅಱಿಗುಪ್ಪೆ ಕುಂದೂರು ಬಾಳ ಸಮುದ್ರ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪–೨೬; 1150). **ಕುಂದುರು$_1$:** ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುಮಂ ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮಂ ಕುಂ(ನ್ದು)ರಯ್ನೂಱುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೬; 1007). [ಕುಂದ್ರು? + ಊರು$_1$ (< ಊರ್)]

ಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೧೦೯೯). [?]

ಕುಂದೇಲು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಅಳತೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಕೊರೆ. [← ತುಳು. ಕುಂದೆಲು]

ಕುಂದೊಂದು (ಕ್ರಿ). ದೋಷ ಸೇರು; ಕಳಂಕಹತ್ತು; "ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕುಂದು$_3$ + ಒಂದು$_1$]

ಕುಂದ್ರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಕುಂದ್ರಿಕಾಯಿ ಹಿಂಡಿಗೆಗೆ ನೂರರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕುಂದ್ರಿ]

ಕುಂಪಟಿ, ಕುಪ್ಪಟಿ, ಕುಪ್ಪಡಿ, ಕುಮುಟಿ, ಕುಮುಟಿ, ಕುಮ್ಮಟಿ, ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ: ವರ್ತುಳ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ತೃಣಪರ್ಣ ಕುಂಪಟಿ ಮುಂತಾದವನೆಲ್ಲವನೂ (ತುಱುಗಾ. ೯–೩೮); ಅನಿಲ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಪಟಿಯಂತೆ ಗುಣದೋಷಂಗಳ ವಿಚಾರಿಸದಿಪ್ಪುದು ಸದ್ಭಕ್ತನಿರವು (ಚಮೊಮ್ಮ. ೪೬); ತಂಪಾದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸುವ ಮನುಜ ಕುಂಪಟಿ ಮೈಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಬನೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೪೬–೧). **ಕುಪ್ಪಟಿ:** ೧. ಕುಪ್ಪಟಿಯೊಳಗೆ ತಾವರೆಗೆಡ್ಡೆ ಹುಟ್ಟುವುದೇ (ಬಸವು. ೩೦–೨೮); ದಪ್ಪನಱಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿಸಿದ ಬಿಸಿಲ್ಗಡಿಗೆ ಕುಪ್ಪಟಿಯಾದುದುರುವೀರುಹ ಕಳಿತಿರ್ದ ತಪ್ಪಲ ತಱಗೆಲೆಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೪); **ಕುಪ್ಪಡಿ:** ೧. 'ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕುಮುಟಿ:** ೧. ಕುಮುಟಿಯ ಮುಂದೆ ಹಸಿಯ ದಾರದ ಚೂರೇನಾದರೂ ಬಿದ್ದಿದೆಯೋ ಏನೋ (ನಡಿದಾ. I, ೫೧೨). **ಕುಮುಟಿ:** ೨. (ಕರಾ) ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಲೆ; ಕರಿಒಲೆ. **ಕುಮ್ಮಟಿ$_2$:** (೩). **ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$:** (೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಕುಮ್ಪುಲ್, ಕುಮ್ಮಲ್; ತೆಲು. ಕುಂಪಟಿ]

ಕುಂಪಣಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪಣಿರೂಪಾಯಿ, ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದವರು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯ: ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೫ ಯಲ್ಲಿ ೧೮,೫೦೦ ಕುಂಪಣಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು . . . ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ೨ ಸ್ಥಿರವಾರದಲ್ಲಿ ೬,೦೪೪ ರಾಜಾರೂಪಾಯಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬೯). **ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ:** ಶಾಂಭಟರ ಕಡೆಯಿಂದಾ ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ ೪೦೦ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಶುದ್ಧ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಯಿರುವ ಭಟಮಾನ್ಯ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೩–೧೦; 1885). [ಕುಂಪಣಿ (< ಕಂಪನಿ) + ರೂಪಾಯಿ]

ಕುಂಪಣಿಸರಕಾರ, ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಆಡಳಿತ: ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿದ ಮೇಲೆ ಜನರಿಗೆ . . . ಕ್ಷೇಮ ಲಭಿಸಿತಂತೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೬); 'ಕುಂಪಣಿ' ಸರಕಾರವು ವ್ಯಾಪಾರದೊಡನೆ . . . ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಿ ದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದಿತು (ಕನ್ನಜಾ. ೮೬). **ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ:** ಕುಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರದವರಿಗಾಗಲಿ ಎರಡೆಣಿಸದೆ ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಾಮುರಾ. ೪೬). [ಕುಂಪಣಿ (< ಕಂಪನಿ) + ಸರಕಾರ]

ಕುಂಪನಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪೆ 'ಕುಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಪೆನಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ 'ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ' ನೋ.

ಕುಂಪೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ: ಕುಂಪೊಳೆ – ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕುವರು (ಕಭಾಗ. ೩೮). [< ಕುಂಪೋಲಿ ?]

ಕುಂಪೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕುಂಪೋಲಿ . . . ಕಬ್ಬಿಣದ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೬೦–೧೩೩೫). [?]

ಕುಂಪ್ಪಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹತ್ತಿ, ಅಂಜಿ, ಕುಂಪ್ಪಹತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ४೦–೭೯೧). [?]

ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ 'ಕುಂಪಣಿರೂಪಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಂಬ$_1$ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ಕಟ್ಟುವಮರ; ಕೂವೆಮರ: (೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಮ್ಪು]

ಕುಂಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಗೆ; ಕಲಶ; ಕುಂಭ: "ಕುಂಭ - ಕುಂಬ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ ಕುಂಬಜಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ); ಉರಿನೀರು ಕುಂಬದಂತೆ ಆಗಬಲ್ಲಡೆ ಕಾಯ ಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ ತರು ಧರಿಸಿದ ನೀರು ಉರಿಯಂತಾಗಬಲ್ಲದೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೪-೪೪೭). ೨. ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗೆ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾಡುವ ಅನ್ನ: ಬಿಗುರಿಕ್ಕಿ ಡಟ್ಟರಿದು ಕುಂಬಮ ನಿಂಚಿ ಬುತ್ತಿಗೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫-೨೦). ೩. ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರೋಣಗಳ ಅಳತೆ: ಬಿತ್ತುವ ಮ ೩ ನೆ ಕುಂಬ ಕತ್ರಿವರು ಬಿತ್ತುವ ಮೂ ೧ (ಸೌಇಎ. ಮಂಗಳೂರು. ೮೭೫-೧೩; 1312); ೨೦ ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕುಂಬ (ಕಥಾಗೆ. ೨೯೦). 'ಗುಂಬ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭ]

ಕುಂಬ$_3$ (ನಾ). "ಯಾಗಶಾಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ ಬೇಲಿ". (ಅಮರ. ಟೀಕ). [< ಸಂ. ಕುಂಬಾ]

ಕುಂಬ$_4$ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ಶುಂಭ (?): ಪೊಂಗೆಳ್ಗೆಂಡುಗಮಂಗೆಮಗೆ ಹಣ ವಡ್ರುವೀಸ ಕಾಣೆಗೆನ ಕುಂಬಂಗೆ ತಿಳಿವಂತು ಪೇಳಿಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೦-೧). [?]

ಕುಂಬಕ (ನಾ). = ಕುಂಭಕ. 'ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭಕ]

ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹಾಯು, —ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ಅಂತು ಪೊರುವಾಯ್ದುಂ ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್ದು ಮೇಡಿಸಿಯುಂ ಜಿಗೋಡಿಸಿಯುಂ ಏಟಿಸಿಯುಂ ಬಂವಾಡಿಯುಂ ಮಿಡುಕಾಡಿಯುಂ ಪಾಱುಗೆಡೆವ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳರ ಗೆಡೆವೊಕ್ಕಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೦ ವ). [ಕುಂಬಕ + ಪಾಯ್]

ಕುಂಬಗಾಱ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಬಳೆಗಾಱಂ, ಕುಂಬಗಾಱಂ, ಸುಣ್ಣಗಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಂಬ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕುಂಬಗಾಱಸಾಲೆ (ನಾ). = ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆ: ಅಸಮಾನಂ ಕುಂಬಗಾಱಸಾಲೆಯೊಳಿರ್ದನಂ (ಸೇವಿಪು. ೩-೧೬೮). [ಕುಂಬಗಾಱ + ಸಾಲೆ]

ಕುಂಬತಳ, ಕುಂಬದಳ, ಕುಂಭತಳ (ನಾ). ಆನೆಯ ನೆತ್ತಿ, —ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಕರಿಕುಂಭಸ್ಥಳಮೆ ಕುಂಬತಳಮೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೯); ಮಾಜಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಕೆ ಪಾಯ್ದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೩); ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಮಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಲಿಂ ಸೀಳ್ದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೪). **ಕುಂಬದಳ**: "ಕುಂಬದಳಂ ಗಜಮಸ್ತಕಾಹ್ವಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೯). **ಕುಂಭತಳ**: "ಕುಂಭತಳಮೆಂದು ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೯೦). [< ಸಂ. ಕುಂಭಸ್ಥಲ]

ಕುಂಬದಳ 'ಕುಂಬತಳ' ನೋ.

ಕುಂಬಯಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲಕ್ತಕ ನಗರ ಕುಮ್ಬಯಿಜನಾಮ ಗ್ರಾಮ ಮಾರ್ಗ್ಗ ಮಧ್ಯೆ (ಇಆ. VII, ೨೧೩-೭೮; 5ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂಬರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬರವೆಸ, ಕುಂಬಾರವೆಸ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ: ಆ ಧಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪನಿನೀರ ತುಂಬಿದ ಕುಂಬರವೆಸದ ಕಡಾಯಿಯೊಳಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೨೦). **ಕುಂಬಾರವೆಸ**: ಮಾರ್ತ್ತಾಂಡ ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಕುಂಬಾರವೆಸನ ಹಿಡಿಸಲಿಸುವ ಕಂಚಿಕಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೬೫; 1042). [ಕುಂಬರ (< ಕುಂಬಱ) + ವೆಸ$_1$]

ಕುಂಬಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂಭಕಾಶಿ (ಕುಂಭಾಶಿ): ಸೊಂಪುವೆತ್ತ ಪೊಳಲೊಳು ಕುಂಬಶಿಕೆಯೊಳು ಮಾಡಿದಂ ಜಿನಗೇಹಂಗಳ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೪-೬; 950). [?]

ಕುಂಬಸಾಕ (ನಾ). ಕುದಿನೀರಿನ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಮೈ ತುಂಬ ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತು ಉಗಿಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: (ಕಿ). [< ಕುಂಭಶಾಖ]

ಕುಂಬಳ (ನಾ). ೧. ತರಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮತ್ತು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಕೂಷ್ಮಾಂಡ: "ಕರ್ಕಾರು, ಕೂಷ್ಮಾಂಡಃ – ಈ ೨ ಕುಂಬಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೬); ಸೂಜಿಯ ಕೂರ್ಪು ಕುಂಬಳದೊಳಡಂಗುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫ ವ); ಅಳಿಯೊಳರೆದು . . . ಜಳಜದ ಕುಂಬಳದ ಸವುಂತೆಯನಿತಱ ಬೀಜಂಗಳೊಳೊಂದಱ ಬಿತ್ತಂ ಕುಡಿಗಳುಂಬಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪); ಪಟಿಗಬ್ಬಮೆಲ್ಲಮಂ ಚಕ್ಕಿಸಿ ತಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ರಕ್ಕಿಸಿ ತಿಂದ] ಕುಂಬಳದ ಮಾಟ್ಕೆಯ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ಸಾಸಿಗಂಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೩೬); ಅಡಿಯಿಡಲು ಮದವಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳದಂತೆ ರಕ್ಕಸ ಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೧); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ – ಕುಂಬಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); "ಕೂಷ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಕುಂಬಳಂ ಗುಡಕೆ ಗುಳಂ" (ಸಂಜೀವ.೩ ೦). ೨. ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಬದಾಮ್: ಕುಂಬಳ ರಾಜನಿಗೆ ಕಾಳಾವರ ರಾಣಿ ಹೇಗೆ ಜೊತೆ? ವಾಪಸು ತೆಗೆದುಕೊ (ಗಾಳಿಪ. ೨೫). [< ಪ್ರಾ. ಕುಂಭಂಡ; ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡ. / ತುಳು. ಕುಂದ್ಕೊ; ತೆಲು. ಗುಮ್ಮಡಿ]

ಕುಂಬಳಕಾಯ್, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಬಳ೧: ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಟಿತು (ಧರ್ಮಾನ್ವ. ೩-೩೫). **ಕುಂಬಳಕಾಯಿ**: ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕಬ್ಬುನದ ಕಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರೆ ಕೊಳೆವುದಲ್ಲದೆ ಬಲುಹಾಗ ಬಲ್ಲುದೆ (ಬಸವ. ೯೨); ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಹಿಗುಂಬಳ ಮತ್ತು ಬೂದುಗುಂಬಳವೆಂಬ ಮುಖ್ಯವಾದ ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ (ತರಬಿ. ೨೪); ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಕಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಹೆಗಲುಮುಟ್ಟಿನೋಡಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡದು; ದೊಡ್ಡವರು: ಅವನೇನು ಮಹಾಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಸೊನ್ನೆ: ಅವನಿಗೆ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). [ಕುಂಬಳ + ಕಾಯ್$_4$]

ಕುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಕುಂಬಳಕಾಯ್' ನೋ.

ಕುಂಬಳಗಿಡ (ನಾ). = ಕುಂಬಳಬಳ್ಳಿ: "ಕೂಷ್ಮಾಂಡಕಃ, ಕರ್ಕಾರುಃ –ಈ ೨ ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕುಂಬಳ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಂಬಳಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗ. ೩೯-೭೭೬). [ಕುಂಬಳ$_0$ + ಮರ]

ಕುಂಬಳಸಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳಕಾಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಡಿಗೆ: ಕುಂಬಳಸಂಡಿಗೆಯ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದು (ಭೀಮಸೂ. ೨೭). [ಕುಂಬಳ + ಸಂಡಿಗೆ (< ಸಂಡಗೆ]

ಕುಂಬಳಸೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳದ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು: ಕುಂಬಳಸೊಟ್ಟೆಯ ಋಷಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು? (ಸಲದ. ೫೭). [ಕುಂಬಳ + ಸೊಟ್ಟೆ]

ಕುಂಬಳಿ (ನಾ). ಕೂಲಿ; ದಿನಗೂಲಿ: ಕೂಲಿ ಕುಂಬಳಿಯವರ ಪಾಲಿನ ಮೈದೊಗಲ ಧೂಳಿಯ ಭಂಡಾರ ಹಡಿಯೊಳಗಿತ್ತೋ ಕಂಬನಿ ಕುಡಿಯುವ ಹುಂಬ ಬಾಯಿಲೆ ಮೈದುಂಬಿದಂತುಧೊ ಉಧೊ ಎನ್ನುತಲಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೧೬). [< ಕಂಬಳ ?]

ಕುಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ತತ್ಕಾಲೀ – ನರುವಲು, ಭಂಜಿ, ಕುಂಬಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೫). [?]

ಕುಂಬಱ, ಕುಂಬರ, ಕುಂಬಾರ, ಕುಂಬಾಱ, ಕುಂಭಾರ, ಕುಬಾರ, ಕುಮ್ಮರ, ಕುಮ್ಮಾರ (ನಾ). ಮಡಕೆ, ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕುಂಭಕಾರ; ಕುಲಾಲ: "ಬಾಂಟರ್ಕಳಾ ಕುಂಬಱರ್" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೬೩); "ಕೊವರಂ ಬಾಂಬಂ ಕುಂಬಱಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೪); ಕುಂಬಱನಂ ಕೂಡಿರ್ಪನೀಶನೆಂದಿಂತಾಡು ವರಱವಿಲ್ಲದವರ್ಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯–೩೦); ಕಮ್ಮಱಂ ಕುಂಬಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಲೋಕದೊಳಗೆ ಕುಂಬಱನ ಚಕ್ರಂ ಕೂರ್ತು ಕೋಲಿಂ ಕುಲಾಲನೇ ತಿರುಗಿಸಲ್ ತಿರುಗುವುದೊ ತನ್ನ ತಾಂ ತಿರುಗುತಿಹುದೋ (ವೀಶೈಪು. ೪–೫–೫೦); ಕುಂಬಱನ ಚಕ್ರಂಬೋಲ್ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಕಣ್ ತಿರುಗುತ್ತ (ರಸರ. ೪–೧೯೦); ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ ಕುಂಬಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಬರ**: ಕುಂಬವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕುಂಬರನು, ಕುಂಬಾರನು ; ಅದೊಂದು ಜಾತಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹೊನುಗ. ೮೬). 'ಕುಂಬರವೆಸ' ಪರಾ. **ಕುಂಬಾರ**: ಹಾಲಿ ಬೇಲೂರು ಕುಂಬಾರರ ಹುಂಡಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೪೮–೧೬ ; 1666) ; ಕಾಲಕೆಳಗಿನ ನೆಲ ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು (ಬಾಣಅ. ೯೯); ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ವರ್ಷ ದೊಣ್ಣೆಗೆ ನಿಮಿಷ (ಗಾದೆ). **ಕುಂಬಾಱ**: ಕುಂಬಾಱಗ್ಗೆ ಗಟ್ಡಿ ಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರೊಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೬ ; 1085) ; ಕುಂಬಾಱನ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಮಿದಿಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೬) ; ಕುಂಬಾಱಂ, ಕುಂಬಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೭ ಉದಾ) ; ಬೆನ ಊರ ಕುಂಬಾಱ ಮಹಬಳದೇವನ ಮಗ(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೧–೧೬ ; 1473). **ಕುಂಭಾರ**. 'ಕುಂಭಾರ ಗೊಡಿಗಿ' ಪರಾ. **ಕುಬಾರ**: ಕುಬಾರನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಗೆಂದು ವಿತತ ಸದ್‌ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಶೃಂಗರಿಸಿ ಭಜಿಪ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ನಿಜದೋಱುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೪೨). **ಕುಮ್ಮರ**: ಆ ದೇವರಿಗೆ ಸಲುವ ಹಳಿಗಳ ಅಡೆದೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಕುಂಮ್ಮರ ಗಾಣಿಗರ ನಾಯಿಂದರ ದೆರೆ (ಎಕ. XV, ಅರಕ. ೧೧೨–೧೮ ; 1383). **ಕುಮ್ಮಾರ**: ಮಡಕೆ ತಯಾರಿಸುವವರು– ಕುಂಬಾರ (ಕುಮ್ಮಾರ), ಕೂಸವನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೭೩).

[< ಸಂ. ಕುಂಭಕಾರ]

ಕುಂಬಱಗೋಲ್ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ತಿಗುರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು : ಭರದಿಂ ತೆಱಂದಿರಿವಾ ತಿಹುರಿಯ ಮೇಲಿರದಿಟ್ಟು ಕುಂಬಱ ಗೋಲಾ ಪರಿಯೆಸೆ ಗಜವಡೆಯಾದಶ್ವನ ಮೇಲೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪದನು ವಾಹಕನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೨). [ಕುಂಬಱ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಂಬಱ್ತಿ, ಕುಂಬಾರತಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ ಹೆಂಗಸು : ಕುಂಬಱ್ತಿ ಕಮ್ಮಱ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಬಾರತಿ** : (ಕ).

[ಕುಂಬಱ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕುಂಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿ ; ಹುಳುಹತ್ತು: ಮರ ಕುಂಬಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು ; ಕೆಡು : ನನ್ನ ತಲೆ ಕುಂಬಾದಂತೆ ನಿನ್ನದೂ ಆಗಬೇಕೇನು ? (ಔದಾಲು. ೨೧೯) ; ಹಾಗೆಲ್ಲ ಓದಿದರೆ ಬುರುಡೆ ಕುಂಬಾದೀತು (ಮೊಪಮ. ೨೪). [ಕುಂಬು$_4$ + ಆಗು$_1$]

ಕುಂಬಾರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಕುಂಬಾರನ ಮೂಲಕ ನಡೆಸುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ : ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಕುಂಬಾರಕ್ರಿಯೆ" ಎಂಬ ಧರ್ಮ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ನಡಾವಳಿ ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೯). [ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಂಬಾರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ವಂದು ಪಾದವನ್ನು ಮಡುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಪಾದದಿಂದ ನಿಂತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೂಗುವುದು, ಅದು ಕುಂಬಾರಗಿತ್ತಿಯೆಂದೂ ಸಂಮತವೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೪೪). [ಕುಂಬಾರ$_0$ + ಕತ್ತಿ]

ಕುಂಬಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಬಱ್ತಿ : (ಕ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕುಂಬಾರಗೇಣಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಯ : ಕುಂಬಾರ ಗೇಣಿ ಎಂಬ ಬಾಬು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಈಗ್ಯೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೯). [ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಗೇಣಿ (< ಕೇಣಿ)]

ಕುಂಬಾರಜಬ್ಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕುಂಬಾರತನ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಉದ್ಯೋಗ, —ವೃತ್ತಿ : (ಕ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + –ತನ]

ಕುಂಬಾರತಿ 'ಕುಂಬಱ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಮಾಳಿ (ನಾ). = ಕುಂಬಾಱ್ತಿ : (ಕ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಮಾಳಿ]

ಕುಂಬಾರವೆಸ 'ಕುಂಬರವೆಸ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಸ್ವರೂಪು (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ ಮೊದಲಾದುವು: ಕಳಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಸ್ವಾಮಿಯವರ ರಥೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ನಿಂನ ಹೋಬಳಿಗಡಿಗಳಿಂದ ಚಪ್ಪರ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಅಡಿಗಬ್ಬು ಕುಂಬಾರಸ್ವರೂಪು ಯಲೆಕಾಯಿ ಮೇಲೋಗರ ಹುಳು ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಹಣ ಮುಟ್ಟದ ಸೋಪಸ್ಕರವಂನು ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೪೬–೫ ; 1711).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಸ್ವರೂಪು]

ಕುಂಬಾರಹುಳ 'ಕುಂಬಾರಹುಳು' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಹುಳು, ಕುಂಬಾರಹುಳ (ನಾ). ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಣ್ಣುಹುಳು : ಕೆಸರಿನೊಳಗಾಡುತಿಹ ಕುಂಬಾರ ಹುಳುವಿನಂತೆಸೆದು ಲೌಕಿಕವ ಸೋಂಕಿಯು ಸೋಂಕದಂತಿರುವ (ಕೈಕವ. ೫-೬೯–೧) ; ಕೆಸರೊಳಗೆ ಕುಂಬಾರಹುಳುಯಿಹುದೆಸೆವುದದು ತಾ ಸ್ವಸ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ವಚ್ಛ] ವಾಗಿಯೆ ಬಸಿವ ಬುರುದೆಯು ಅಂಟದಲೆ ಇದ್ದಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೨–೫೩). **ಕುಂಬಾರಹುಳ** : (ಕ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕುಂಬಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ : (ಕ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + –ಇಕೆ]

ಕುಂಬಾರು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಜೇರ್ಮಿ ಗಡಗಡ ಕುಂಬಾರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಪರಾವ. ೫೭). [?]

ಕುಂಬಾಱ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸದ ಮನೆ : ಇರ್ವರ್ಕೂಡಿ ಬಟ್ಟೆವೋಗುತ್ತೊಂದೂರ ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆಯೊಳ್ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೪೨ ವ). [ಕುಂಬಾಱ (< ಕುಂಬಱ) + ಸಾಲೆ]

ಕುಂಬಾಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಚರದಾಯ ಅಡತೆಱೆ ಕುಂಬಾಱುದೆಱೆ ಬಿನುಗು ಬೆಸ ಒಕ್ಕಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೦ ; 1488). [ಕುಂಬಾಱು$_0$ + ತೆಱೆ]

ಕುಂಬಿ$_1$ 'ಕುಂಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಬಿ$_3$ ‘ಕುಂಬು$_3$’ ನೋ.
ಕುಂಬಿ$_4$ ‘ಕುಣಬಿ’ ನೋ.
ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಪಿಗಳಬ್ಬರ ದುಬ್ಬರಣೆ ಕಾಕ್ಕಪಿಯ ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೬೫). [ಕುಂಬಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]
ಕುಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಶರಣಾಗು: ಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕುಂಬಿಕ್ಕುವರಸನುಮಂ ಮಗುವಿನಂತೆ ಪೊರಳ್ವರಸಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬); ಬೀರರ್ಬಿರುದನುೞಿದು ಕುಂಬಿಕ್ಕೆ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಭೂಪರ್ಮದವಂ ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೫-೮; 1171); ಕಣ್ಬೊೞಜಿ ಮೊಗಮಂ ಸುತ್ತಿ ಕುಂಬಿಕ್ಕುತುಂ ಪರಿವ ಕಡುಗಂದಿಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪); ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ತಿರುರ. ೫-೧೩); ಕುಣಿದು ಕುಕಿಲಿಱಿದು ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಚರಣದಲಿ ಬಿದ್ದಬಾಲಕನ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೧). ೨. ಕುಸಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸರಿ. ‘ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸು’ ಪರಾ. [ಕುಂಬು$_1$ + ಇಕ್ಕು]
ಕುಂಬಿಗ (ನಾ). ಮಡಕೆ, ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: “ಕಮ್ಮಿಗಂ ಕರ್ಮಕರ್ತಾರ್ ಕುಂಬಿಗಂ ಕುಂಭಕರ್ತಾರ್ನಾತ್ರಜಾತಿಃ” (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕುಂಬ$_1$ + -ಇಗ]
ಕುಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಚಂ[ಡೇ]ಸ್ವರಕ್ಕೆ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೧೮; 1077). [?]
ಕುಂಬಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಣಿ; ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು: ಲಾಕುಳ ಹೊಗೆಯೆ ಕಾಲ್ ಕುಂಬಿಡೆ (ಹಡಕಾ. ೨-೩೩); ಗುರು ನಿರಂಜನ ಗಾನಳುಂಬದಿಂ ಕುಂಬಿಡುವೆನು (ಪಾಸೋಪು. ೮-೧); ಮುತ್ತಿಜರಂ ತುಱುಲ್ಗೆಯ್ದುಂ ಸಥ್ಕರಂ ಕುಂಬಿಟ್ಟುಂ ಕುಂಬಿಡುವುದು ಜಗವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೬); ಹಣದ ಗಂಟಿದ್ದರೆ ಕುಣಿದು ಕುಂಬಿಡುವುದು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೬-೬೮). [ಕುಂಬು$_1$ + ಇಡು$_1$]
ಕುಂಬಿಡು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಮೊರೆ; ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ವೀರ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಬೊಗ್ಗಿನೊಗ್ಗುಗಳ ನೆಱೆ ಕುಂಬಿಡುವ ಕೊಂಬುಗಳ ರಣದಿತ್ತಿರಿಯ ಮೌರಿ ಹಲಹಲವು ರೀತಿರೀತಿಯ . . . ರಭಸವಡಸಿ ಬೆಳೆದಂಬರವನಿಂಬುಗೊಳುತಿರಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೨). [← ತಮಿ. ಕೂಪ್ಪಿಡು]
ಕುಂಬಿನಿ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: ಕಿಚ್ಚ ಕಾಱುಸುತ ಕುಂಬಿನಿ ನಡುಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆಚ್ಚು ಶರಗಳ ತುಂಬಿದರೂರೊಳಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೪); ಕುಂಬಿನಿಯೊಳೆಮ್ಮ ಕುಲದೆ ತಿಲಾಂಬುವ ಮುಂದಕಟ ಕುಡುವನಾವನೆನುತ್ತುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೪-೧೫೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀ]
ಕುಂಬಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕವಳ (ಕುಂಬಿಯ) ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಾಯಿಯನ್ನು ದನಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಕುಂಬಯಾ (< ಸಂ. ಕುಂಭೀ)]
ಕುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿ (ತಾಳಹಾಕಿಕೊಂಡು) ಕುಣಿ(?): ಆಡುವ ಡಕ್ಕೆ ವಾಜಿಸುವ ನೋಡುವ ಸಂಗಡಮೊಪ್ಪೆ ರಾಗಮಂ ಪಾಡುವ ತಳ್ತು ಕುಂಬಿಸುವ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಯ ನಂಟು ನೋಟ್ಪ ಮಾತಾಡುವ . . . ಭಾವದಿಂ ಗಾಡಿಯುನಾಂತ ಪುತ್ತಳಿಗಳಾ ಕರುಮಾಡದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೪೯). [ಕುಂಬು$_3$+ -ಇಸು$_3$]
ಕುಂಬಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂಸಿ: ಕುಮ್ಬಿಸೆಯಂ ಕಟ್ಟಜಿಗ್ನಿನ್ದರನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೫; 876); ಕುಂಬಿಸೆಯಂ ಸಾಸಿರ್ವರ ಮಾಡಿಸಿದ ಸ್ತಿತಿಯೆನ್ತೆನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೩-೧೦; 941); ಮಾಯನಾಯ್ಕನು . . . ಕುಂಬಿಸೆಯ ಬೀರರ್ಸನ ಮೇಲೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೧-೩; 1183). [?]

ಕುಂಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲು; ಒಲೆದಾಡು: ತೆರೆಯಿಂ ಕುಂಬುವ ಛೈತ್ರಮಂ ಧರದೆ ಬಿಣ್ಣುಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಬಲ್ಪೀದೆ ಸಂಪರಿಪಂತೆ (ಹೈಅಸಿ. ೧೧-೬೩; ೧೦೫೮); ಅವನಿ ನಡುಗೆ ದಿಕ್ಕುಂಭಿಗಳ್ ಕುಂಬುತುಂ ಘೀಳಿಡೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೮೩). ೨. ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ರಿಪುಖಗಪತಿಗಳ್ ಕೂಗಡಗಿ ಬೀತ ಮಾವಿನ ಕೋಗಿಲೆಯೊಲ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಕುಂಬುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೮೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುವ್]
ಕುಂಬು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಣಿ: ಆದ ಪರಮಾನಂದದಿಂ ಕುಂಬಿ ಕುಣಿವುತ್ತ (ವಾಗೀರ. ೨೬೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಿ, ಕೊಮ್ಮಿ; ಮಲ. ಕುಮ್ಮಿ]
ಕುಂಬು$_3$, ಕುಂಬಿ$_3$ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ: “ತುಱುಲೆಂದು ಮೊಟ್ಗೆಂದು ಕುಂಬೆಂದು ಯೆಱಗೆಂದು ಬೞಿಕ ಮಣಿಯೆನೆ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೩೩). ಕುಂಬಿ$_3$: “ಕುಂಬಿಯೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಕೊಡಗುಗುಂ” (ಕಶರ. ೨೫). [< ಕುಂಬು$_1$]
ಕುಂಬು$_4$ (ನಾ). ೧. ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯಿಸುವಿಕೆ; ಹುಳುಕು; ಕುಟ್ಟೆ: ಮರಕ್ಕೆ ಕುಂಬು ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದುದು; ದುರ್ಬಲ; ತೇಗಿಗಿಂತ ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ, ಜೋಗಿಗಿಂತ ಕುಂಬು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ‘ಕುಂಬಾಗು’ ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕುಂಬೀ; ತುಳು. ಕುಂಬು]
ಕುಂಬು$_5$ ‘ಕೊಂಬು$_2$’ ನೋ.
ಕುಂಬೆ$_1$, ಕುಂಬಿ$_1$ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಳಗೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ ದಿಂಡು; ಗೋಡೆಯ ತಲೆಕಟ್ಟಡ; ಬಡು: ಯಾಗಶಾಲೆಯಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕುಂಬೆಯಂ ಬಲಿದು ಹಂದರೀಕಟ್ಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೪). ಕುಂಬಿ$_1$: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಯ ಕುಂಬೀ ಮೇಲೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೨); ಎಲ್ಲರೂ ಮಿಟ್ಟು ಮಿಸುಕದೆ ಕುಂಬಿಗಳ ಮರೆಗೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತದ್ದನ್ನು . . . ನೋಡಿದೆ (ನೀದಿಮ. ೧೬); ಕುಂಬೀಯ ಮ್ಯಾಲೀನ ದುಂಡ ಶಾವಂತಿಗ್ಹೂವ ಹೂ ಬಾಡಿದಾಗೊಮ್ಮೆ ನೆನೆಯವ್ವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೬).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ; ತುಳು. ಕುಬಳ್; ತೆಲು. ಕೊಮ್ಮ]
ಕುಂಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: “ಕುಂಬೆ, ಕಲ್ಲರಿಗೆ” (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೬೬೩). [?]
ಕುಂಬ್ರಿಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಐವಾರೇಳು ಕುಂಬ್ರಿ ಹುಳುಗಳೂ ಕೊಡ್ಲಿಹುಳುಗಳೂ ಗಡಿಗೆಯಿಂದ ನೆಗೆದು ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೂ ಅವಳಮೈಮೇಲೆಯೂ ಹರಿದಾಡತೊಡಗಿದುವು (ಮಲೆಮ. ೫೪೯).
[ಕುಂಬ್ರಿ$_0$ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]
ಕುಂಭ (ನಾ). ೧. ಕೊಡ; ಕಲಶ: “ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ನಿಘಃ -ಈ ೪ ಕೊಡಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ಒಂದು ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಾನಾ ವರ್ಣದ ಕುಂಭಗಳಿಗೆಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಅನ್ಯವ ಕಲ್ಪಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಿವಾ. ೬-೧೯); ಮೇಘ ಕುಂಭಗಳಿಂದಭಿಷೇಕಮಂಗೈದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೭-೭೯೨). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರೋಣಗಳ ಅಳತೆ. ೩. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ: “ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಃ, ಕುಂಭಃ -ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ” (ಹಲಾಯು ೩೬-೬೩); ಕುಂಭಿಕುಂಭದ ಸಮುಕ್ತಾ ಫಲಂಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಧೂಪದ ಗಿಡ. ೫. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಬರಹೇಳ್ ನಿಕುಂಭನಂ ಕುಂಭನಂ ಲಂಭನಂ (ಜಿಬಪು. ೪೭-೨೧).

೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕುಂಭರಾಶಿ : ಹಿಮಾಂಶುಗೃಹದೊಳ್ ಸುರೇಜ್ಯನಿರೆ ಪುತ್ರವಿತ್ತಾಂಗನಾ ಸಮುತ್ಥವಿಭವಂ ಸುಬುದ್ಧಿ ಸುಖಿ ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ತತ್ಸಮಾನ ಫಲಭಾಗಿ (ಜಾತಕ. ೧೬-೨೮). 'ಕುಂಭಯೋಗ', 'ಕುಂಭಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆಳೆದು ಕೊಂಡ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಬಾಯನ್ನೂ ಮೂಗಿನ ಹೊರಳೆಗಳನ್ನೂ ಬಲಗೈ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: "ನಾಸಿಕದಿಂ ನಿಂದಾನಿಲಂ ಕುಂಭಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೪). ಕುಂಭಕ ಸಂರೇಚಕ ಪೂರಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೩); ವನರುಹವಿಷ್ಟರಂ ರುಚಿರ ರೇಚಕಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಕ್ರಿಯಾಮನಮಿರೆ (ಗದಾಯು. ೬-೧೫); ಪ್ರಾಣವಾಯುವ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ಕುಂಭಕ ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಮನುಗುಂ. ೧೪-೯೨) ; ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಕುಂಭಕ ವಿಧಾನದಿಂ ಪ್ರಾಣಂಗಳಂ ಸ್ತಂಭಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೬-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ರಾವಣನ ತಮ್ಮ: ಅಗುರ್ವಿನಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಈ ಧರಣಿಗೆ ದಂತವಕ್ರನೆನಿಸಿರ್ದುದನಾನಱಿವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧-೭೦) ; ಎಬ್ಬಿಸಿದನಾ ಸುರಗಣಭಯಂಕರ ಕುಂಭಕರ್ಣನನಾ ದಶಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬ ಸೂಚನೆ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿದ್ದೆಬಡಕ; ಮಿತಿಮೀರಿ ನಿದ್ದೆಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಯೋಗ್ಯತೆ ನನಗಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಂತು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸವೂ ನನಗಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ನಾ). (ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆಯ) ಕಾಮಾಲೆ ರೋಗ: ಕಾಮಾಲೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಮಾಡಿದರೆ ಶೋಫೆಯುಂಟಾಗಿ ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೪೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭಕಾಮಲಾ]

ಕುಂಭಕಾರ (ನಾ). = ಕುಂಬಾರ: ಕಾಡ್ಕೆ, ಪೂಡ್ಕೆ, ಕುಂಭಕಾರ, (ಶಬ್ದಾನು. ೮ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ: ಕುಂಭಕಾರಿ, ಪ್ರಿಯಂಗು ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳು ಬೀಜಗಳಂ ಬಿತ್ತಲು ಹುಟ್ಟುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೨೫-೮). [?]

ಕುಂಭಕೂಟ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭದ ತುದಿ : ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ ಬೆಳಗೆಗೆಂಪನಾವಗಂ ಬೀಱುವ ಕರ್ಣಮೊಡ್ಡಿ ಕಡೆದಂದದಮೊ ಕೊಂದಿದ ಕುಂಭ ಕೂಟದುತ್ತಾಱಲನೇಕಮುನ್ನತಿಯಿದಾನಱಿವಾನೆ ಯೊಳೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೯೩). [ಕುಂಭ + ಕೂಟ]

ಕುಂಭಕೂಳು (ನಾ). ಮಾರಿದೇವತೆಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮುನ್ನ ಹಳ್ಳಿಯ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯಿಂದಲೂ ತಂದು ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಮೊಸರನ್ನ. ಈ ಹೀಗೆ ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮದ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಬೇವಿನ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ನಡುವೆ ಊರಲಾಗುತ್ತದೆ ; ಕಾಯಿ ಕರ್ಪೂರಾದಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬಲಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಎಪಿಗ್ರ. XVII, ೨೫). [ಕುಂಭ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್)]

ಕುಂಭಕೋಣ (ನಾ). ೧. (ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿಯ) ಒಂದು ಊರು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಅವನು ಕುಂಭಕೋಣ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಹಣವನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಗಾಱ (ನಾ). ಕುಂಭಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕುಂಬಾರ: ಕುಂಭಗಾಱಂ, ಮಣಿಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಂಭ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಂಭಜ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಅದೇಂ ಪಳಂಚಲೆದುದೊ ರಾಜರಾಜಸಭೆ ಕುಂಭಜನೀಂಟಿದ ತೋಯರಾಶಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೪) ; ಕಡಲ ಕಡೆದರು ಸುರಾಸುರರು . . . ಕುಡಿದನದನು ತಪಸಿನಿಂದ ಕುಂಭಜನು (ಮಂಕುತ. ೨೫೯). ೩. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: "ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವ, ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿ, ದ್ರೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಕುಂಭತಟ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ; ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕುಂಭತಟಂ ಕುಳಭೂಧರಂಗಳಂತಳವಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). [ಕುಂಭ + ತಟ]

ಕುಂಭತಳ 'ಕುಂಬತಳ' ನೋ.

ಕುಂಭದಳನ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದು : ಸಮಸ್ತರಿಪುನೃಪ ಕುಂಭಿ ಕುಂಭದಳನ ಪಂಚಾಸ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೭೮-೧. 1022). [ಕುಂಭ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಕುಂಭದಾಸಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹೊರುವವಳು; ಘಟಚೇಟಿ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ; ಜಾರೆ ; ಸೂಳೆ : ನಾನೇನೂ ಯಾವುದೋ ಸ್ನಾನ ಘಟ್ಟದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಕುಂಭದಾಸಿಯಲ್ಲ (ಹತ್ತುಮ. ೩೬). [ಸಂ. ಕುಂಭದಾಸೀ]

ಕುಂಭದ್ರೋಣ (ನಾ). ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿ ಸುರಿದಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುವುದು ; ಧಾರಾಕಾರವಾದುದು : ಜಲ ಕುಂಭಮುಮನಾಂತು ಮೇರು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕುಂಭದ್ರೋಣದಂತೆ ಮಳೆಗರೆವೊಲು (ನವಮೋ. ೨೨-೨೫); ಬಿರುಗಾಳಿಯೆದ್ದು ಕುಂಭದ್ರೋಣ ದಂತೆ ಮಳೆ ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಗುಣಸಾ. ೬೩). [ಕುಂಭ + ದ್ರೋಣ]

ಕುಂಭಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭ ಲಾಂಛನವನ್ನುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಧ್ವಜ : ಶೋಣಾಶ್ವಂಗಳ್ ರಜತರಥಮಂ ಪೂಡೆ ಕುಂಭಧ್ವಜಂ ಗೀರ್ವಾಣಾವಾಸಂಬರಮಡರೆ . . . ಬಿಲ್ಗೆ ಜಾಣಂ ದ್ರೋಣಂ ನಿಂದಂ ಮಸಗಿ ತಿರುಪುತ್ತೊಂದು ಕೂರಂಬನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೬). ೨. ಕುಂಭಲಾಂಛನದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ. [ಕುಂಭ + ಧ್ವಜ]

ಕುಂಭಭವ (ನಾ). = ಕುಂಭಜ ೨ : ಮಿಗೆ ಯೋಜಿಪುದಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಕುಂಭಭವನಾಗಿ ಶರಧಿ ಪಾನವನೆಸಗಿದಾ ಅಜಿತಿಯವೊಲು (ವೀಕ್ಷೈ ಪು. ೬-೯-೨). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಭೇದನ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದು : ಸಮದೇಭ ಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨). [ಕುಂಭ + ಭೇದನ]

ಕುಂಭಮೇಳ (ನಾ). ಗುರು ಕುಂಭರಾಶಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಹರಿದ್ವಾರ ಪ್ರಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ: ಭೂಗೋಳಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿಹುದು ಬೇತಾಳ, ಅದರೂ ತಪ್ಪುವಂತಿಲ್ಲ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಕುಂಭ ಮೇಳ (ನೆಲಮು. ೧೫). [ಕುಂಭ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಕುಂಭಯೋಗ (ನಾ). ಕುಂಭಕದ ಯೋಗ, —ಕ್ರಿಯೆ : ಉಳಿದ ಸ್ಥಾಪನ ಸನ್ನಿಧಿಕರೂ ಅರ್ಚನಮೆಂಬ ಮೂಱು ಉಪಚಾರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಯೋಜಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಕುಂಭಯೋಗದಿಂದಂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯-೨೩). [ಕುಂಭ + ಯೋಗ]

ಕುಂಭರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು : ಈ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕುಂಭರಾಶಿಗೆ ಸೇರಿದವು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೨೬). [ಕುಂಭ + ರಾಶಿ]

ಕುಂಭವಾದ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಾದ್ಯದಂತೆ ಬಾರಿಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡ; ಘಟವಾದ್ಯ : (ಶಿ); "ಗುಮಟೀವಾದ್ಯ" (ಗಂಗಾಮು. ೩). [ಕುಂಭ + ವಾದ್ಯ]

ಕುಂಭಶಾಖ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಿಂದ ಶಾಖಕೊಡುವಿಕೆ : ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಲೇಪನಂ, ಪಾನ ಮುಂತಾದ ಸ್ನೇಹವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಕುಂಭಶಾಖ ಮುಂತಾದುದರಿಂದ ಸ್ವೇದನವಿಧಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೪). [ಕುಂಭ + ಶಾಖ]

ಕುಂಭಶಿರ (ನಾ). ಕುಂಬದಂತಹ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಗಜಾನನ : ಲಂಬೋದರಗೇತಕೆ ತರಕೋದರೆ ಕುಂಭಶಿರಂಗೇತಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ (ಗಣೇಶ ೫-೧೨೨). [ಕುಂಭ + ಶಿರ]

ಕುಂಭಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಕುಂಭಕರ್ಣ : ೧. ಅವರೊಳತಿ ಬಲಯುತನು ಕುಂಭಶ್ರವಣನೂ (ಉತ್ತರಾ. ೨-೧೨). [ಕುಂಭ + ಶ್ರವಣ]

ಕುಂಭಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಅಗಸ್ತ್ಯ : ಭಂಗಂ ಬಿಮಿರ್ವುದು ಕಡಲೊಳ್ ಸಂಗತಮೆನೆ ಕುಂಭಸಂಭವ ವ್ಯತಿಕರದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೧೪). ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ : ಕುಂಭಸಂಭವನಿನಶ್ವತ್ಥಾಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೪). [ಕುಂಭ + ಸಂಭವ]

ಕುಂಭಸ್ಥಲ, ಕುಂಭಸ್ಥಳ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಾಗಿ ಉಬ್ಬಿರುವ ಭಾಗ. **ಕುಂಭಸ್ಥಳ** : "ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಃ, ಕುಂಭಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ. ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ನಡು ಬಿದುಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೩೩); ವೈರಿ ಭೀಮದ್ವಿರದ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕೆ ಪಂಚಮುಖ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೮). [ಕುಂಭ + ಸ್ಥಲ]

ಕುಂಭಸ್ಥಳ 'ಕುಂಭಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕುಂಭಾಂಬು (ನಾ). ಕೊಡದಲ್ಲಿಯ ನೀರು : ಕುಂಭಾಂಬುವಿಂದಂಬುಧಿಜಳಂ . . . ಪಿರಿದು (ಜಗವ. ೧-೧೯). [ಕುಂಭ + ಅಂಬು₂]

ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ : ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಆಯಿತು (ಸಂಗೀತ. ೬). [ಕುಂಭ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕುಂಭಾರ 'ಕುಂಬಜ' ನೋ.

ಕುಂಭಾರಗೊಡಿಗಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ : ಧಾರೆಯನೆರದು ಕೊಟ್ಟ ಕುಂಭಾರಗೊಡಿಗಿಯ ಹತ್ತು ಖಂಡುಗ ಭೂಮಿಯ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೨-೯; 1407).
[ಕುಂಭಾರ (< ಕುಂಬಜ) + ಕೊಡಿಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್₂)]

ಕುಂಭಿ₁ (ನಾ). ೧. ಆನೆ : "ಕರಿ ವಾರಣಂ ಕುಂಭಿ ಕುಂಜರಂ ಸಿಂಧುರಂ . . . ಆನೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧); ಅಹಿತಕುಂಭಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ನಿರ್ದಾರಣಪಟುಭುಜದಂಡಂ . . . ಪ್ರತಾಪಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧); ಕುಂಭಿಗಳು ತಲೆಯನೂಚುತೆ ಕೆಡೆದುವು (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೦-೪೨). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಉಗ್ರ, ವೃಕಾಸ್ಯ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭಿ, ನಕ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೪೦).
[< ಸಂ. ಕುಂಭಿನ್]

ಕುಂಭಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಫಲವೆಂಬ ಸಸ್ಯ; ಕಿರಿಯ ಶಿವನಿ ಮರ. ೨. ಮಡಕೆ; ಪಾತ್ರೆ : "ಉಖಾ, ಸ್ಥಾಳೀ, ಚರುಃ, ಕುಂಭೀ, ಪಿಠರಂ, ಕುಂಡಂ – ಈ ೬ ಮಡಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೪) ೩. ಕಾಳು ತುಂಬಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ : (ಶಿ). [ಸಂ. ಕುಂಭೀ]

ಕುಂಭಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಸಸ್ಯ; ಅಂತರಗಂಗೆ : "ವಾರಿಪರ್ಣಿ, ಕುಂಭಿಕೆ, ಅಂತರವಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೩).
[ಸಂ. ಕುಂಭಿಕಾ]

ಕುಂಭಿನಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ; ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ : ಕ್ಷಮೆಯೊಳ್ ಕುಂಭಿನಿಯಂ ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಸಿಯಂ . . . ಈತಂ ನೆಜಂ ಪೋಲ್ವಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೨೦-೪೧; 1044); ಕುಂಭಿನಿಯ ತಿರುಗಿ ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥವ ಮಿಂದಡೇನು (ದೇವಾವ. ೪೬-೯೪). ೨. ಹೆಣ್ಣಾನೆ. ೧, ೨ : ಸರಳಕರಪಾತಮಂ ಚಿತ್ತರಿಸಿಯುಮಾಟವಿಕ ಜನಿತ ಬಾಧೆಗಳಂ ಸಂಹರಿಸಿಯುಮನುವಶೆಯಂ ಮಾಡಿರಿಸಿದನಾ ರಾಜಕುಂಜರಂ ಕುಂಭಿನಿಯ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೮೨). [ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀ]

ಕುಂಭಿನಿಧರ (ನಾ). = ಕುಂಭಿನೀಧರ. 'ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀಧರ]

ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ : ಶಂಭು ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆಗುಸುರಲು (ನವಮೋ. ೨೫-೮೬).
[ಕುಂಭಿನಿಧರ + ಆತ್ಮಜೆ]

ಕುಂಭಿನೀಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದುದು; ಪರ್ವತ : ಕುಂಭಿನೀಧರವರತನೂಭವಾನನಪದ್ಮಷಟ್ಚರಣ . . . ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಪ್ರಸನ್ನ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೫-೧). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಿನೊಸಲು (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಹಣೆ. ೨. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹಣೆ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಹಣೆ : ಅಳಕ ನಿಚಯದ ಕುಂಭಿನೊಸಲಿನ . . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋಜಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭೭).
[ಕುಂಭಿ₁ + ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್)]

ಕುಂಭಿಪಾಕ (ನಾ). = ಕುಂಭೀಪಾಕ : ಅಮಂಗಳೆಯಾದ ವಿಧವೆಯು ಪರಪುರುಷರ ಸಂಗಗಳಾದರೆ ಅವಳು . . . ಕುಂಭಿಪಾಕವೆಂಬ ನರಕದೊಳು ಯಾತನೆಯನನುಭವಿಸುವಳು (ಕಳುವಾ. ೧೦೪-೭).
[< ಸಂ. ಕುಂಭೀಪಾಕ]

ಕುಂಭಿಪಾತಕ (ನಾ). = ಕುಂಭಿಪಾಕ : ಆಚಾರವಿದು, ಪ್ರಸಾದವೆಂದ ಱಿಯದಿದ್ದರೆ ಕುಂಭಿಪಾತಕ ನಾಯಕನರಕ (ಬಸವ. ೭೬೭).
[ಕುಂಭಿ₁ + ಪಾತಕ]

ಕುಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂಭಕ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಾನಿಲವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸು; ಒಳಗೆಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿ : ಶರಣ ಕುಂಭಿಸುವಲ್ಲಿಯೇ ಓಂಕಾರ ಒಡಗೂಡುವುದಯ್ಯಾ (ಘನವ. ೬೩-೫೨); ರೇಚಿಸುತ ಪೂರಿಸುತ ಕುಂಭಿಸುತಾಚರಣರೂಪನ ಪಥವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೩೦); ಪ್ರಾಣವಾಯುವ ನಾಸಾಪುಟದೊಳು ತಡೆದು ಕುಂಭಿಸಿ (ಕೈಕವ. ೪-೧). [ಕುಂಭ + -ಇಸು₁]

ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿದ (ಆರು ದಿನಗಳಿಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು) ಧಾನ್ಯ. ೨. ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಓಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟವನು : ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಕುಸುಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ರ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ . . . ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿದವನು ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯನು (ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯಕನು) (ಅರ್ಯಧ. ೮೩). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಆನೆ; ಮಹಾಗಜ : ಅಂಭಃ ಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಕರ ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಕೀಲಾಲೋರ್ಮಿಮಾಲಾಜೃಂಭತ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀನಸ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ : "ಉರಗಂ ಸರೀಸೃಪಂ ಕುಂಭೀನಸಂ ಭೋಗಿ ಮರುತಾಶನಂ . . . ಎನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೧); ಆ ಕುಂಭೀನಸನ ಸಂರಂಭಮಂ ಕಂಡು ಮಿಕ್ಕೆಲನಂ ನೋಡೆ (ಜಗವ. ೩-೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀಪಾಕ (ನಾ). ಆವಗೆಯೊಳಗಿನ ಮಡಕೆಗಳಂತೆ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ಒಂದು ನರಕ: ಆಪತ್ತುವೆರಸು ಮೃಗಯಾವ್ಯಾಪಾರದೆ ಮಱುಗುವವನಿಪತಿಯರ್ ಕುಂಭೀಪಾಕಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಪಾಕವ್ಯಾಪನ್ನರ್ ಮಱುಗುವರ್ ನಿರಂತರಮವರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೨) ; ಅಣ್ಣನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀಱಿ ನಡೆಯೆ ಕುಂಭೀಪಾಕಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೧೧). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀರ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ: "ಕುಂಭೀರಃ, ನಕ್ರಃ - ಈ ೨ ಮೊಸಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೪); ಮತ್ತಕುಂಜರ ಕುಂಭೀರಕುಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೨); ಕಾದುವು ಬಿಸಿಲಂ . . . ಕುಂಭೀರಕಮಠ ಕರ್ಕಟಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೨). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೋದಯ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಭಜ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಭರಾಶಿ: ಒಂದಿರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಱಲ್ವನ ಧನಂ ದುಃಖಾರ್ತನುಗ್ರಂ ಶಠಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೨೦). [ಕುಂಭ + ಉದಯ]

ಕುಂಭೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ ಶ್ರೀರಾಮನೋಲಗಕೆ ಬರುತುಮಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦–೧೨). ೨. ದ್ರೋಣ: ಚಾಪವಿದ್ಯಾಬಲದೊಳ್ ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೪). [ಕುಂಭ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಂಯ್, ಕುಂಯಿ, ಕುಯಿ$_2$, ಕೊಂಯಿ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ನಾಯಿಗಳು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ. 'ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಂಯಿ.** 'ಕುಂಯಿಗುಡು' ಪರಾ. **ಕುಯಿ$_2$** : (ಕ). **ಕೊಂಯಿ** : (ಕ). [?]

ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು, ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಂಯ್ ಕುಂಯ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತೀರ ಮೆಲ್ಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು: ಸುಬ್ಬನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ "ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ ನಾನದಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದೇ ಅಲ್ಲ" ಎಂದು ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೮೦). **ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು**: (ಕ). [ಕುಂಯ್ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಂಯಿ 'ಕುಂಯ್' ನೋ.

ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು 'ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಂಯಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು: ಕರಿಮರಿನಾಯಿ ಕುಂಯಿಗುಡುತ್ತಿತ್ತು ಭಟ್ಟರಬಾಯಿ ಒಟಗುಡುತ್ತಿತ್ತು (ಗರಿ. ೪೪–೧). [ಕುಂಯಿ (< ಕುಂಯ್) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕುಈ, ಕುಯಿ಼ (ನಾ). ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆ: ಕುಈ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಡುವವರನ್ನು ಕುಈಂಗರೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೭). **ಕುಯಿ಼** : ಕುಯಿಂಗರು ಆಡುವ ಕುಯಿ಼ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಗೊಂಡಿ, ತುಳು ಒರಾಒನ್ ಭಾಷೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೮). [?]

ಕುಕಂದುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಕಂದುರು ಕಿಱುನಗರದ ಗವುಡುಗಳ ಕೈಯ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೮೭–೯ ; ?). [?]

ಕುಕಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ಹಡಗು ನಡೆಸುವವನು; ಕರ್ಣಧಾರ: ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಬಂದರದಲ್ಲಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕುಕಂಬಿಗಾರರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೇಮಿಸುವದೂ . . . ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೦೦). [< ಕೊಕಂಬಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಕರ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಡುಗೈ. ೨. ಮೊಂಡುಗೈಯುಳ್ಳವನು: ೩. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಕವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಯೋರೇಕೋ ಗ್ರಾಮಃ ಕುಕವಾಡಿ ತ್ರಿಶತಾಭ್ಯನ್ತರೇ ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೬ ; 951). [?]

ಕುಕವಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಕವಿ; ಅಧಮಕವಿ: ದುಷ್ಕವಿ: ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾವಿಷಮ ಮತಿಯಿಂದೆ ದೋಷಾಮಿಷಮನೆ ಪೊರ್ದಿಪುವಲ್ತೆ ಕುಕವಿಬಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೨೨); ತಾಮೇಂ ಗಣನೀಯರೆ ಕುಕವಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಕಾಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; ಶುಭವಲ್ಲದ ಸಮಯ. [ಸಂ.]

ಕುಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯಕಾವ್ಯ; ಅಧಮಕಾವ್ಯ; ಕೆಟ್ಟಕಾವ್ಯ: ಅದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕುಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಕುಕಿಲ್$_1$, ಕುಕಿಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ಕೂಗು; ಬಗ್ಗಿಸು: "ಕುಕಿಲ್ - ಕೋಕಿಲಸ್ವನೇ, ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಕುಕಿಲ್ತೆಂದುಂ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆಂದುಂ ಕೋಕಿಲಾಲಾಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦–೨೦೮); ಕುಕಿಲ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯೆ ಪಾಡುವ ತುಂಬಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೮) ; ಕಳರವದಿಂ ಕುಕಿಲ್ವ ಮಱಿಕೋಗಿಲೆ (ದಶಕು. ೧–೨೬); ಮೊಱೆವ ಕುಕಿಲ್ವ ಪಾಡುವ ಬಾಸೆವಕ್ಕಿಗಳ ಗಜಬಜದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೬). ೨. ಕಿರಿಚು ; ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಗು: ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಡುವ ಕುಕಿಲ್ವ ಬಿಕ್ಕುಳಿಪ ತೇಗುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೦); ವೈಡೂರ್ಯರತ್ನಮಂ ತರ್ಪನನೆಟ್ಟುಟ್ಟೆ ಖಳನೆಂದು ಕಲ್ಲಿಂದಿಟ್ಟು ಕುಕಿಲ್ದಾರ್ದು ಬಱಿದೆ ನೋಡ ತಳಾಱಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೫); ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳರುಣನನೋರೊರ್ಮೆ ಗಸಣಿಗೊಳ್ವುವು ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೯) ' ಕಿಲು$_1$: ೧. ಕುಕಿಲುವಾ ಚೈತ್ರದೂತನ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಕಂಡು ೨ಲೆ ೩–೬೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಯಿಲ್ ; ಕುಱಿಲ್ ; ತೆಲು. ಕುಕ್ಕಿಲ್]

ಕುಕಿಲ್$_2$, ಕುಕಿಲ, ಕುಕಿಲು$_3$, ಕುಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕೋಗಿಲೆ: "ಕುಕಿಲ್ - ಕೋಕಿಲಸ್ವನೇ, ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ: ಕೋರಕಕ್ಕೆ ಕುಕಿಲೆನ್ನವು ಕೋಗಿಲೆ (ಅನಂಪು. ೯–೯೭). **ಕುಕಿಲ**: ೧. ಲಾವುಗೆ ಹರಡೆ ಗೌಜು ಟಿಟ್ಟಿಭ ಕುಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಚ್ಚ] ತುಱುವೆಗಣ್ಣಂ ಹಂಸೆ ರಾಗಧರನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಗಳ ದನಿಯಿಂ ಕರೆಯಲು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೨); ಕುಕಿಲ ಸಾರಸ ಕಾಕರಿಪು ಚಾತಕ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಪಕ್ಷಿಪ್ರಕರ ಬಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೫೨). **ಕುಕಿಲು$_3$**: ೨. "ಕುಕಿಲೆನಲ್ಕಿದುವೆ ಕೋಗಿಲೆಯ ದನಿ" (ಕಶರ. ೨೫); ಕುಕಿಲು ಕರಗುವುದೇಕೆ ವಿರಹ ವಿಸ್ಮೃತಿಗೆ (೧೪ವಿಂ. ೨೧–೧೫); ಕೋಕಿಲಕೆ ಕುಕಿಲು ನವಿಲಿಗೆ ಕೇಕೆ, ಭೃಂಗಕ್ಕೆ ಗುಂಗು ಗುಂಗುಂಗಾನ - ಏಕತಾನ (ಅರಳು. ೧೪೩–೧). **ಕುಕ್ಕಿಲ್.** 'ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು' ಪರಾ. [< ಕುಕಿಲ್$_1$]

ಕುಕಿಲ 'ಕುಕಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕುಕಿಲಿಡು, ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಕಿಲ್$_1$: ೧. ಟುವ್ವಿಡುವ ಕುಕಿಲಿಡುವ ಗಾನದೊನಪು (ನಲಮು. ೩). **ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು** : ೨. ಸವಿಸವಿದು ಕುಕ್ಕಿಲಿಡುವರಾನಂದದಿಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨–೨೦). [ಕುಕಿಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕುಕಿಲಿಱು, ಕುಕ್ಕಿಲಿಱು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, ಶಬ್ದಮಾಡು: ಕುಣಿವುತಂ ಕುಕಿಲಿಱುವುತಂ ಪರ್ವಿಕೊರ್ವುತಂ (ಬಸರ. ೧–೩೭); ಘಡನೋಡಾದೊಡೆ ನೋಡೆಂದತಿಭರದಿಂ ತಿರುಪಿ ಕರಂ ಕುಕಿಲಿಱಿದು (ವೀರೇಚ. ೨–೩೭); ಬೆಚ್ಚಿ ಹೆಕ್ಕಳಗೊಂಡು ಕುಕಿಲಿಱಿದು ನಿಲ್ಲದಾರುತ್ತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೫–೬೨). **ಕುಕ್ಕಿಲಿಱು** : ಮಧುರವಣ್ಗಳ ಸವಿದು ಕುಕ್ಕಿಲಿಱಿದರಿದು ತನುಮದವೇಱಿ ದನಿಗೈವ ಮುದ್ದು ನುಡಿಗಳ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨–೨೯). [ಕುಕಿಲ್$_1$ + ಇಱು$_1$]

ಕುಕಿಲು$_1$ 'ಕುಕಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಕಿಲು$_3$ 'ಕುಕಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕುಕುಂದರ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿರ್ರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಳಿ: "ಹೆಂಗಸರ ಪಿರ್ರೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಗುಳಿಗಳು" (ಅಮರ. ೮೪೩). [ಸಂ.]

ಕುಕುಮಾಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಿ: ಹುಡುಗರು ಹಾಕು ಹೂವಿನಂಗಿ ವೀರರ್ಹಾಕು ಚಲಿಕತ್ತಿನಂಗಿ ಕೊಮರಾಮ್ಹಾಕು ಕುಕು ಮಾಲಂಗಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೫-೬). [? + ಅಂಗಿ₂]

ಕುಕುರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ದಶಾರ್ಹವೆಂಬ ದೇಶ: ನೇಪಾಳ ಕುಂತಳ ಕುಕುರ ಬರ್ಬರ ಚೋಳ ಪಾಂಡ್ಯ . . . ಕರ್ನಾಟ (ಬಸಪು. ೬-೧೮); ಲಾಟ ಪಾಂಚಾಳ ವೈದರ್ಭ ಕುರು ಕುಕುರ ಕರಹಾಟ . . . ಕರ್ನಾಟ (ಚಬಪು. ೬-೬೦). ೨. ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: "ಕುಕುರ" ಹೆಸರು ಅಂಧಕ ವೃಷ್ಣಿಕುಲ ಮೊಡನೆ ಹೊಸೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಜನ ವಿಂಧ್ಯೆಯಿಂದ ಗುಜರಾಥದವರೆಗೆ ಇದ್ದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಕುರಾದ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯಸಸ್ಯ: (ವೈಶಿಗಿ.೧೩-೨೨೭). [?]

ಕುಕೂಣ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿ ತಾಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನೋವು: "ಕುಕೂಣವೆಂದರೆ ಕಡ್ಡಿ ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೋವು" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೪). [ಸಂ.]

ಕುಕೂಲ, ಕುಕೂಳ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು, ಉಮ್ಮಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ; ತುಷಾಗ್ನಿ. ೨. ದಕ್ಕು ದಸಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಕುಣಿ: "ವರ್ಜ ಬೆರಸಿದ ಕುಟಿಯಲ್ಲಿಯುಂ [ಉ]ಮಿ ವೆರಸಿದ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಕೂಲಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧); "ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ದಕ್ಕುಳ್ಳ ಕುಟಿಯುಮಿವೆರಸು ಕಿಚ್ಚನೊಳು ಸಲೆ ಕುಕೂಲಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೮). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಸಾನು. **ಕುಕೂಳ**: ೧. "ತುಷವಹ್ನಿಯುಂ ಕುಕೂಳ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೭-೫೪). [ಸಂ.]

ಕುಕೂಳ 'ಕುಕೂಲ' ನೋ.

ಕುಕೃತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಪಾಪಕರ್ಮ: ರಾಮಸೇವೆಯೋಳ್ದುರ್ನೀಂಗೈದ ಕುಕೃತಮಂ ತವಿಸುವೆನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೦-೨೭೫). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. 'ಕಳ್ಳಕುಕ್ಕನ ಬಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಕ್ಕ₂ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ: ಅಕ್ಕ ಅಪ್ಪಾ ಮಗಳೆ ಚಿಕ್ಕವ್ವ ಎಂದೆನುತ ಅಕ್ಕಜಂಗರೆದು ಮಿಗೆ ಭೋಗಿಸುತ್ತಲಿಹ ಕುಕ್ಕ ನಿನಗೇಕೆ ಶಿವಪೂಜೆ (ಗುರುಬೋ. ೧೩೪-೧೩).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಕುಕ್ಕಲ್, ಕುಕ್ಕ; ತೆಲು. ಕುಕ್ಕ. / ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುಕ್ಕಟ (ನಾ). ಕಲಿಂಗ ಪಕ್ಷಿ: "ಕಳಿಂಗಃ, ಧಂಗಃ, ಧೂಮ್ಯಾಟಃ – ೩ ಕುಕ್ಕಟ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭).
[← ತೆಲು. ಕೂಕಟಮೂಗ]

ಕುಕ್ಕಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ ಕಪ್ಪುರ ಸೆಟ್ಟಿ ಚೆಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕಟಿಗ ಕಲುಕುಟಿಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೧೭). [?]

ಕುಕ್ಕಡಿ, ಕುಕ್ಕುಡಿ (ನಾ). ರಾಟಿಯಲ್ಲಿ ನೂತು ಕದಿರಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಎಳೆಯ ಉಂಡೆ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾಗಿಯೂ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದಾರದ ಸುತ್ತು: ಇವನ ವಿಮಾನವು . . . ಕುಕ್ಕಡಿಯಂತೆ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಾಗಿಯೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಇರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೫); ಅವನ ಗಿಡ್ಡ ದೇಹ, ಕುಕ್ಕಡಿಯಂತೆ ಏಳುವ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಸ್ನಾಯುಗಳು (ಮೇದಿಮು.೩೯-೯೫). ೨. ಒಮ್ಮೊಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ಏಟು ಬಿದ್ದಾಗ ರಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಡಗೆ ಏಳುವ ಬಾವು, —ಊತ: "ಬಡಿದ ಬಾವು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). **ಕುಕ್ಕುಡಿ**: ೧. ಸಣ್ಣನ್ನ ಕುಕ್ಕುಡಿ ಕನ್ನೇರ ಹಿಡಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಕಂಕಣ ತಿರುವೂತ ಸುತ್ತ್ಯಾರ ಪನ್ನಂಗಧರನ ಸುರಗೀಯ (ಲೋಕಗೀ. ೩೧-೧೫).
ಕುಕ್ಕುಡಿ ಏಳು = ತೋಳಿನ ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಾವು ಬರು: (ಶಿ). [?]

ಕುಕ್ಕಣೆ 'ಕೂಕಣೆ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕನಾಯ್ (ನಾ). = ಕುಕ್ಕ₂: ಜೀವದ ಹೆಣನ ಮನೆಮುಚಿಯಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಬಂದು ಕಚ್ಚೀತೆಂದು ಕುಕ್ಕನಾಯಂತೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿಪ್ಪವಂಗೆ (ಸಿದ್ದೇವ. ೧೧೬). [ಕುಕ್ಕ₂ + ನಾಯ್]

ಕುಕ್ಕನೂರ್, ಕುಕ್ಕನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿಜಾಧಿಕಾರದ ಮಹಾಗ್ರಹಾರಂ ಕುಕ್ಕನೂರ್ಗೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ಕಇಅ. ೭೫-೧೨-೪೪; 1170). **ಕುಕ್ಕನೂರು**: ತೈತ್ರೀಯ ಶಾಖಾಯ ಕುಕ್ಕನೂರುನಾಮ ಗ್ರಾಮವಾಸ್ತವ್ಯಾಯ (ಮೈಅಂ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೩; 951); ಪುರಿಗೆಜ್ ಮೂನೂಱುಮಂ . . . ಕುಕ್ಕನೂರು ಮೂವತ್ತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮-೬; 1007). [ಕುಕ್ಕನ + ಊರ್]

ಕುಕ್ಕನೂರು 'ಕುಕ್ಕನೂರ್' ನೋ.

ಕುಕ್ಕನೂರ್ನಾಡು (ನಾ). ಕುಕ್ಕನೂರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮ ಚೋಳ ಮಣ್ಡಲದ ಕುಕ್ಕನೂರ್ನಾಡುನಾಲ್ವಾವುಣ್ಡಂ (ಎಇ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧೯-೯; 1079). [ಕುಕ್ಕನೂರ್ + ನಾಡ]

ಕುಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇಗನೆ ಬೇಯುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಡುಗೆಪಾತ್ರೆ: ಕುಕ್ಕರ್ ಮಾದರಿ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಆವಿಯ ಶಾಖದಿಂದ ಬೇಯಿಸಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೫೩); ವೆಂಕಟರಾಯ ಕುಕ್ಕರ್ ಮೇಲೆ ಅಡಿಗೆಗಿಟ್ಟು ತನ್ನ 'ಕ್ಲಬ್'ಗೆ ಹೋಗುವ ವಾಡಿಕೆ (ತಾಯಿಗ. ೧೪). [← ಇಂ. Cooker]

ಕುಕ್ಕರ₁ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕರಿಕನಾಡ ದಿದಿರ್ಕಲ್ಲಾಳ್ದ ಕುಕ್ಕರ ಪಾಚುಕ್ಕಾಜ ನಾಡಿಯರ್ ತುರಿದು(ಎಇ. IX, ಬೆಂಗಳೂ.೩೬-೩; 750). [?]

ಕುಕ್ಕರ₂, ಕೊಕ್ಕರ₂ (ನಾ). ೧. ತುದಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಗಕ್ಕನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ. 'ಕುಕ್ಕರಿಸು' ಪರಾ. **ಕೊಕ್ಕರ₂**: ೧. ಗೌಡರು ಕೊಕ್ಕರ ಕುಳಿತು ಗೋಳೋ ಎಂದು ಅತ್ತರು (ಚಗುಬ. ೫).
[? / ತಮಿ. ಕುಕ್ಕು]

ಕುಕ್ಕರ₃, ಕುಕ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ; ಹೀನವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೊರಗಣ ಮಲತ್ರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಣ ಅಜೀವ ನೀಡಾಡಲೇಕೆ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆಮಚ್ಚಿ ಕುಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುರ]ನಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಲೇಕೆ (ವಚಸಂ. ೭೫-೮೪). **ಕುಕ್ಕಲ**. 'ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುಕ್ಕರಗಾಲು, ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು, ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಡಿಚಿಕೊಂಡು ತುದಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಹುಕ್ಕದ ಕೊಳವೆಯನ್ನು ಸೇದುತ್ತಾ ಉಗಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೧೫); ಒಬ್ಬನು ಕೆಳಗಡೆ ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದಿನ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬೪). **ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು**: ಹಾಕಿದ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಯೋಚಿಸಿದ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫೯).

ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು: ಆನೆ ಅದನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ . . . ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲಲ್ಲಿ ಕುಸಿದುಬಿದ್ದಿತು (ಹತ್ತುಮ. ೪೬).
[ಕುಕ್ಕುರ್$_2$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕುಕ್ಕರಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕುಕ್ಕಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಎತ್ತಿ ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಜಾರಿದ ಕಾಲು ನಿಲ್ಲದೆ ದೇಹವನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೦); ನನ್ನನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಾಟಿನಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕರ ಬಡಿದು ಕೂಡಿಸಿದ (ದೀಪಹ. II, ೩೬೦); ದರದರನೆ ಅವಳ ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿದರೂ ಅಳ ಚೀತರಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಕಾಗಕ. ೫೫). ೨. (ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಕೂತಿರು: ನಾವು ಕುಕ್ಕರಬಡಿಯೋದು, ಇಸ್ಪೀಟು ಆಡೋದು, ಬಿದ್ದುಕೊಳ್ಳೋದು ಎಲ್ಲಾ (ಚಂಗೂಲಿ. ೬೬). [ಕುಕ್ಕರ್$_3$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕುಕ್ಕರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕುಕ್ಕರಬಡಿ ೧: ಸೊಕ್ಕಿದ ದೈತ್ಯರನು ತಿವಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಅವರ ಕುಕ್ಕರಹಾಕಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಾಗೀಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೭೨). [ಕುಕ್ಕರ್$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕುಕ್ಕರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ. ೨. ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು: ಅಗೇ ಕದಿಯೋ ತಕ್ಕನಿಗೆ ಬೆಳೀ ಕದಿಯೊ ಕುಕ್ಕರಿ (ಚಕರಾ. ೬೦೧).
[ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರೀ]

ಕುಕ್ಕರಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಱಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕರು (ನಾ). ಕುಳಿತಿರುವುದು (?): ಮಕ್ಕಳ ಶಿರೋಮಣಿಯ ನುಡಿಯೇಕೆ ಮೌನದೊಳ್ಕುಕ್ಕರುಂ ತನ್ನೊಡಲ ಲಾಲಿಸುವ ಪಾಲಿಸುವ ತಕ್ಕುದನು ವಂಚಿಸದೆ ಪೇಳೆನೆಲ್ಕುಸುರಿದನು ಚಿತ್ತದೊಳ್ನೆಲೆಗೊಂಡುದಂ (ತುರಂಗ. ೨೩–೧೪). [?]

ಕುಕ್ಕಲ 'ಕುಕ್ಕರ್$_3$' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು (ಉಕ): ಪ್ಲೀಗನೆ ಪೋಗಿಸು ಮಾಱಿಯೋ ತಾಗದ ಪೊಲ್ಸಿಡುಬಂ ಹೊಡೆ ನೀಗುತೆ ಯಿಂಫ್ಲುಯಂಜವಂ ತೊಡೆ ನೀಗಿಸು ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲಂ (ಮೈಸೂವೆ. ೨–೯೩).
[ಕುಕ್ಕಲ (< ಕುಕ್ಕರ್$_3$) + ಕೆಂಬಲು (< ಕೆಮ್ಮಲು)]

ಕುಕ್ಕಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕೆಂಬೂತ: ಹಕ್ಕಿಗಳು: ಕೋಳಿ, ಕಾಗೆ, ಗುಬ್ಬಿ, ಕುಕ್ಕಲಿ, ಮೈನ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). 'ಕುಕ್ಕು$_6$' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕುಕ್ಕಿಲ್]

ಕುಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ಕುಕ್ಕುವುದು; ಕುಕ್ಕಿದ ನೋವು: ಓಡೋಡಿ ರೂಢಿ ಅವನಿಗೆ. ನನಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಕ್ಕಲು ಹಿಡಿಯಿತು (ಚಂದುಟಿ. ೫೧).
[ಕುಕ್ಕು$_2$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಕುಕ್ಕಲು$_2$ 'ಕುಕ್ಕುಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಸನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕುಕ್ಕಸನಾಡ ಕಿಱಿಯ ಸಾಲೆಯೂರಂ ಬಸದಿಗಿತ್ತಂ (ಎಕ.VIII, ನಗರ. ೪೫–೧೦ ; 950).
[ಕುಕ್ಕಸ$_0$ + ನಾಡು]

ಕುಕ್ಕಿ 'ಕುಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೦–೧೨೦೧).
[ಕುಕ್ಕಿ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುಕ್ಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕಿ ತಿವಿ; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಇಳಿಯಾ ಬಗದು ರಸಾತಳಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಪೋಗಿ ಖಳನ ಕುಕ್ಕಿರಿದು ಕೋಲಾಹಲವೆದ್ದಿಸಿ ನೆಲಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧–೫); ಮತ್ತ ಮಾತಂಗ ಸೊಕ್ಕೊಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕಿರಿದೆಲ್ಲವ ದೀಗಿಸುತ (ಜನಮು. ೯–೨೪). [ಕುಕ್ಕು$_1$ + ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಕುಕ್ಕಿಲ್ 'ಕುಕಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು 'ಕುಕಿಲಿಡು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಱು 'ಕುಕಿಲಿಱು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತ ಕುಕ್ಕಿಲಿಲೆಯೆಂದು ಯಿರದೆ ಕೂಗುತ್ತ (ನವಮೋ. ೧೦–೬೨). [< ಕುಕಿಲ್$_3$]

ಕುಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕಣ್ಣು) ಕೋರೈಸು; ಕುಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಿರಿಯಾಸೆಗಳ ಸೆಳಕು ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲ (ಪಿಪಾಸ. ೪೮). ೨. ಚುಚ್ಚಿಸು: ಹಚ್ಚೆ ಕುಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬಹು ರೂಢಿ. ಗಂಡಸರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಕುಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು (ನಾಪದ. ೧೩೧). [ಕುಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಕ್ಕಿಱಿ 'ಕೂಕಿಱು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು; ಕುಟ್ಟು; ತಿವಿ: ಕುಕ್ಕಿದನುರುಶರಾಗ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫೦); ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಕ್ಕಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡಿವರು (ಮೋಹತ. ೩೮–೨೯). ೨. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಟುಕು: ಕಾಗೆ ಕುಕ್ಕಿ ಕೊಕ್ಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೨೬). ೩. ಹೇನು, ಕೂರೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು (ಉಗುರಿಂದ) ಒರೆ; ಹಿಸುಕಿ ಕೊಲ್ಲು: "ಚಂಚುಘಾತದೊಳು ಯೂಕಂಗಳಂ ಮಿಗೆ ಸಂಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೪. (ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ) ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು: ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿದ್ದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಂಗುರಂಗಿನ ಸುಂದರ ಸಂಪುಟ (ಸುವಸಂ. ೪); ಮಿಂಚಿನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೨).
[ದೇ. ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಕ್ಕು]

ಕುಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೆತ್ತಗೆ ಕುಸುಕು: "ಕುಕ್ಕು – ವಸ್ತ್ರಸ್ವಲ್ಪಘಾತನೇ, ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ವಸ್ತ್ರವ ಜಲದೊಳು ಒಗೆವಲ್ಲಿ ಚಂಚುಘಾತದೊಳು ಯೂಕಂಗಳಂ ಮಿಗೆ ಸಂಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). [< ಕುಸುಕು ?]

ಕುಕ್ಕು$_3$ 'ಕುಲುಕು$_1$' ನೋ.

ಕುಕ್ಕು$_4$ 'ಕುಟುಗು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕು$_5$ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬರು; ಗುಂಪಾಗಿ ಬರು: "ಕುಕ್ಕನೆ ದಿಂಡಿವಿಡಿದು ಬಪ್ಪುದುಮಕ್ಕು" (ರನ್ನಕಂ. ೩). [?]

ಕುಕ್ಕು$_6$ 'ಕೊಕ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಂಬಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಭೂಮಿಯ . . . ಕುಕ್ಕುಂಬಾ[ಳ] ಪೊಲದ ಸಂದಿನಲೀ ಶಾನ್ಯದ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೪೨ ; 980); ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ವಳಯೇ ಕುಕ್ಕುಂಬಾಳು ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೯೬–೧೯ ; 1097). [?]

ಕುಕ್ಕುಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಂಜ; ಕೋಳಿ: "ಕೃಕವಾಕುಃ, ತಾಮ್ರಚೂಡಃ, ಕುಕ್ಕುಟಃ, ಚರಣಾಯುಧಃ – ಈ ೪ ಕೋಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೪); ಆ ಕುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಶಂಕಾಮಾ. ೧೫–೩೬ ವ); ಕಡಂಗಿ ಕೂಗಿದುದು ವಾಗಳು ಕುಕ್ಕುಟನೊಂದು ನಿಚ್ಚಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯–೨೬). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಕರ್ಪು ಬೆಳ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪರೆದಿರೆ ಮುಷ್ಕಾಪಾನಮುಮರುಣಚ್ಛವಿಯಾಗೆ ಕುಕ್ಕುಟಾಖ್ಯಂ ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೭). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ತಂಬಿಟ್ಟು, ಕುಕ್ಕುಟ, ಉಪ್ಪಾಲ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೩೮). ೪. ಮೋಸ; ಕಪಟ: ನಾಡಾಡಿಯನಾಡುವರೊಳ್ ಕೂಡುವೊಡದು ದೋಷಮಲ್ಲಮದು ಕುಕ್ಕುಟಮಂ ಮಾಡುವರೊಳ್ ನಂಬುಗೆಯಿಂ ಕೂಡಿದೊಡೇನಾನುಮೊಂದು ದೋಷಂ ಸಾರ್ಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಜ್ಞಾನ, —ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನ (?) : ಶ್ವಾನಜ್ಞಾನ ಗಜಜ್ಞಾನ ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನತ್ರಯಂಗಳೇನಾದವೊ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮನಱಿಯದ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನ (ಬಸವ. ೬೯೮). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಜ್ಞಾನ]

ಕುಕ್ಕುಟಪುಟ (ನಾ). ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಔಷಧಿ ಒಳಗೇ ಬೆಂದು ಹದವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು (?) : ಬಿಲ್ಲೆಮಾಡಿ, ಹೊಸ ಮುಚ್ಚಳದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಮೇಲೊಂದು ಮುಚ್ಚಳವಂ ಮುಚ್ಚಿ, ಅದರ ಸಂದಿಗೆ ಸೇರಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟು ಕುಕ್ಕುಟಪುಟ ಹಾಕುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೩). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಪುಟ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಟಸರ್ಪ (ನಾ). ಸರ್ಪದಂತೆ ತಲೆ, ಕೋಳಿಯಂತೆ ಮೈ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಕುಕ್ಕುಟಸರ್ಪಸಂಕುಳಮಸಂಖ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಎಳ. II, ೨೩೪–೮; 1180). [ಕುಕ್ಕುಟ$_1$ + ಸರ್ಪ]

ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ: (+). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಅಂಡ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಟಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಕ್ಕುಟಾಸನ ಮಲಧಾರಿದೇವರ ಶಿಷ್ಯರೆನಿಸಿದ ಪಂಪಿಂಗೆ (ಎಳ. II, ೬೩–೩೧; 1118) ; ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಶುವು ಇಕ್ಕಿದ ಕುಕ್ಕುಟಾಸನವ ತೆಗೆಯದು ಶೀತ – ಉಷ್ಣವೆಂದೆನ್ನದು . . . ಉಗ್ರತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಪ್ಪುದು (ಘನವ. ೨೩–೧೯) ; ಕುಕ್ಕುಟಾಸನದಿಂದ ಮೂಲರೋಗಗಳುಂಟಾಗಿ, ವಾತಕರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೯). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಆಸನ]

ಕುಕ್ಕುಟಾಹವ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಚೂರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಾಡಿಸುವುದು ; ಕೋಳಿಕಾಳೆಗ : ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂ ಕುಕ್ಕುಟಾಹವವ ನೋಡುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೫೬). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಆಹವ]

ಕುಕ್ಕುಟ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯೆ : "ಈರ್ಷ್ಯಾ, ಕುಹನಾ, ದಂಭಃ, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರ್ಯ, ಕರ್ಕ[ಕುಕ್ಕು]ಟಃ . . . ಕಕಲ್ಪನಾ – ಈ ೧೦ ಮಾಯೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೬). ೨. ಕೋಳಿ : (+). ೩. ಕಳಿಂಗ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ : "ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡುವ ಕುಕ್ಕುಟಯೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ೬೪೮). [ಸಂ. ಕುಕ್ಕುಟ, ಕುಕ್ಕುಟೀ]

ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ (ನಾ). ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ : ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತಿ ಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಬನ್ನೆಗಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೮; 1008). [ಕುಕ್ಕುಟ$_0$ + ಈಶ್ವರ]

ಕುಕ್ಕುಡಿ 'ಕುಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಭ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಳಿ : ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ ಕಪೋತ ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ . . . ವಿರಾಜಿಸುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಲೊಕ್ಕಿಗನು ಹುಡಿಕೀಲುಗನು ಹಾಲ್ವಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ ತೋಟದೇವನ ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿಯ ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೨). [?]

ಕುಕ್ಕುರ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ ; ಶ್ವಾನ : "ಕುಕ್ಕುರನೆನಲ್ ಶುನಕನೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೬) ; [ಕುಕ್ಕುರ] [ಪಾಠಾಂ. ಶರಭಂ]ವರಾಹ ಭಯದಾಯಿ . . . ವೃಶ್ಚಿಕಾಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೨೪) ; ಕುಕ್ಕುರ ಕೊಬ್ಬೆ ಹುಲಿಯಹುದೆ (ಕೌಶಿಂಬ. ೨೨–೪೧) ; ಬಾಯಿ ಬಿಗಿದ ಕುಕ್ಕುರನಂತೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೧೪–೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದಗಿಡ; ಮಾಚಿಪತ್ರೆ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಜಾನ, ಕಾಂಭೋಜ . . . ಕುಕ್ಕುರ . . . ಮಾಗಧ (ಅಶ್ವಶಾ. XII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ : ಕರಹಟದೊಳ್ ಬೇಂಟೆಯ ಕುಕ್ಕುರಿಯಾದಳ್ ಸತ್ತು ಚಂದ್ರಮತಿಯುಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೩೮). [ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರೀ]

ಕುಕ್ಕುರಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಱಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುರು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಢಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯಾನಕ ಜಂಪೆ ಕಿಂಕಿಣಿ ಡಾಡೆ ಕುಕ್ಕುರು ತುಡುಮು ರಿಂಚಿಯವಾ . . . ಕೇಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೧೨–೪೦). [?]

ಕುಕ್ಕುರು$_2$ (ನಾ). (?) : ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಯನಗೆ ತಕ್ಕ ಹೆಂಡತಿ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ರೊಕ್ಕವ ದಿನ ನೋಡಿಕೊಂಬಾ ಯಮ ಕುಕ್ಕುರಲಿರು ಕೇಳುಯಂಬಾ (ಚಿದಾವ. ೩೨–೪). [?]

ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು 'ಕುಕ್ಕರಗಾಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು 'ಕುಕ್ಕರಗಾಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಲು, ಕುಕ್ಕಲು$_2$ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. 'ಕುಕ್ಕುಲೋಟ' ಪರಾ. **ಕುಕ್ಕಲು$_2$** : ಕುಕ್ಕಲು ಓಟ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು (ಕಿಲನಿ. ೨೬೯). [< ಕುಲುಕು$_3$]

ಕುಕ್ಕುಲೋಟ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಓಡುವಿಕೆ: ಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಗಳು ಕುಕ್ಕುಲೋಟದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದುವು (ಪುನರು. ೪೪೦). [ಕುಕ್ಕುಲು + ಓಟ]

ಕುಕ್ಕುಳ 'ಕುಕ್ಕುಟಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿಹ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿಯುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ತಳಮಳ : (ಡತುನಿ. ೬. I, ೨೪). [ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ (< ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ) + -ಹ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿದುಬೀಳು (?) : ಸುಳಿವ ಹುಲ್ಲೆಯ ಸೋಹಿನಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಿಸಿದರೆ ಕುಕ್ಕುರನ ಕೈಯಲಿ ತಳುವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೨೨) ; ಕಂಡೆನಿವರವರೆರಡು ಘಟ್ಟನಲಿ ತುದಿವೆರಳ ಕಂಬನಿಯ ಬಳಸಿದ ಬೆದಱುಗಳ ಕುಕ್ಕುಳಿಸಿದುತ್ಸಾಹದ ವಿಘಾತಿಯ ನಟ್ಟ ಚಿಂತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೯). [ಕುಕ್ಕುಱಿಸು ?]

ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ನಿರವದ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯಂ ಕುಕ್ಕುಱಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮದಜ್ಗತ್ಕೈಯರ ಭೀಮ ಪರಾಕ್ರಮನೆರಡನೆಯ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೧೪; 1015). [?]

ಕುಕ್ಕುಱಿಸು, ಕುಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬಂದು ಮುಂದೆ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ (ಲೀಲಾವ. ೬–೬೯) ; ಬೇಗೆಗೆ ಡೆದೆತ್ತಂ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಕುಕ್ಕುಱಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೩೫) ; ತಲೆವಾಗದ ಚಾಗಿಗಳಿಲ್ಲ ತಳ್ತು ಕುಕ್ಕುಱಿಸದ ವೀರರಿಲ್ಲ (ಗಿಂಕ. ೩–೧೦೪) ; ಬೇನೆಯಿಂ ಧೂಳಿಡುತುಂ ಶೈಲಾಗ್ರದೊಳ್ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಮಱುಕದಿಂದೀಂಬ ಸಿಂಹಿ (ಅನಂಪು. ೧೨–೬೨) ; ಬಾಲಮಂ ಪಿಡಿದು ಸೆಳೆಯೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ಕುಕ್ಕಱಿಸಿದಾನೆಯಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೩೫ವ) ; ತಱಿಮಿಂಡಿಯರು ನಡೆತಂದರು ತವಕ ಕುಕ್ಕುಱಿಸುತ ನೃಪನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೨–೧೨೯). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕೂರಿಸು ; ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಶುನಕಂಗಳಂ ಮೈದಡವಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿಸಿ] (ಲಶಿಚಿಂ. ೨೩–೧೫) ; ತೋಳ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕುಕ್ಕುಱಿಸಲೊಡನೆ ಡೊಳ್ಳು ಹೊಟ್ಟೆ ಇಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೩–೪–೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ನಾಶಮಾಡು ; ಒಡೆದು ಹಾಕು : ಇಱಿದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯರನು ಕುಕ್ಕುಱಿಸುವರೆ ರಾಧೇಯನಂತಿರಲುಱುವನೊಬ್ಬನೆ ದೇಹುದಲ್ಲದಡಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೩೩).

ಕುಕ್ಕರಿಸು : ೧. ಕುಣಿವ ಕುದುರೆಗಳುರಳೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಕುಸಿದು ಕುಕ್ಕರಿಸಿದವು ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪) ; ಮುಗ್ಗರಿಸಿ ಬೀಳುವ ಆನೆಗಳೂ, ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬೀಳುವ ಕುದುರೆಗಳೂ (ಕೃವಾಕ. ೧೬೬) ; ಅವನು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೫). ೨. ಹೊಕ್ಕು ಹೊಡಕರಿಸುತ್ತ ಕರಿಗಳ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಡುಗಳ ಕೀಳುತ (ಶರಲೀ. ೫೫೯-೨೪) ; ಮಕ್ಕಳ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮನೆಯವರು ಮಠದಲ್ಲಾದರೂ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬಂದರೆ ಇವರ ಕಾಟ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಕೂಲಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯). ೪. ಕುಳ್ಳಿರು; ಕೂತುಕೊ : ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಕ್ಕರಿಸು, ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಕುಕ್ಕಿ ಇಡು ; ಕುಕ್ಕು : “ ಇಕ್ಕರಿಸು ” (ಜಾನಕೋ. ೩೮).

[? + –ಇಸು$_3$]

ಕುಕ್ಕುಟಿ, ಕುಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಕುದಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. ‘ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ’ ಪರಾ. **ಕುಕ್ಕುಳ.** ‘ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ’ ಪರಾ. [?]

ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ, ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ, ಕೊಕ್ಕಟಿಗುದಿ, ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಕತಕ ಕುದಿ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿ. ೨. (ಅಲಂ) ತಳಮಳಿಸು ; ಸಂಕಟಪಡು: ಕುರು ಮಾಗಧರ ಬಲಂ ಕೂಡೆ ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿವಿನೆಗಂ(ಮಹಾನೀ. ೧೨-೧೯೯). **ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ :** ೨. ಭವದ ಬೇಗೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕರಣಂ ಕಾಹೇರಿ ಹರಣಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿದು (ಬಸರ. ೨-೫೭). **ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ :** ೧. ಪೊಯ್ಮಲದುಬಾತದೆ ಸುಣ್ಣವದು ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿಯುತಿರಲು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೩೯). ೨. ಮುಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಅಱಿದು ತೆಱೆದಲ್ಲಿ ಮಱೆದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿವರಿಗುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೯-೪೩೩) ; ತಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿವುತ್ತ (ಸರ್ವವ. ೧೨೦-೬೨೦). **ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ :** ೧. ಕುಲನಗಂಗಳ್ಕುಸಿಯೆ...ಜಲಧಿ ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿಯೆ(ವೀರರ. ೬೦-೩೩೬). **ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ :** ೧. ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೊಬ್ಬುದಿಯ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩) ; ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿವ ವಜ್ರದ ಮೂಷೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕರಗಿಸುವುದುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). ೨. ಎನಿತಂ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿದಪೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೧) ; ಕಂತು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿದುರ್ಕದೊಳಗೊಳಗೆ ಬೇವ ಹೃದಯಮಂ ಪದವಡಿಸಲಾಱದೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೯ ವ). **ಕೊಕ್ಕಟಿಗುದಿ :** ೨. ಸುದಂತಿಯ ನೇಗೆಯ್ದುಂ ಬಿಡಲಾಱದೆ ನೀಂ ಬೆಳಬೆಂಜನನಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವೆನೆಂದು ಕೊಕ್ಕುಟಿಗುದಿವೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೯). **ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ:** ಅಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿದು ಬಲ್ಲಂತೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡುವೆನೆಂದು ಬಸವಳಿದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೭).

[ಕುಕ್ಕುಟ + ಕುದಿ$_1$]

ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಸು, ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಅಲಂ) ತಳಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಸಂಕಟಪಡಿಸು : ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದುಃಖದೊಳಾತ್ಮನನಳ್ಕಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಕುಮೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೩೦). **ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು :** ೨. ಇಂತು ಜಗತ್ರಯಮಂ ನಿಜಪ್ರತಾಪದಿಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸುವ ವಿಕ್ರಮಶೀಲನಪ್ಪ ತಾರಕಾಸುರನುರವಣೆಯಂ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ನಾಗರ್ಕಳುಂ ನರರುಂ ನಿರ್ಜರರುಂ ಕಿನ್ನರಸ್ತೋಮಮುಂ ಕಿಂಪುರುಷ ವ್ರಜಮುಂ ನೆರೆದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫ ವ).

[ಕುಕ್ಕುಟ + ಕುದಿಸು]

ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ ‘ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕೂಕೂ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣಶಬ್ದ : ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂದು ಕೋೞಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧) ; ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂಬ ನಾದಂ ನೆಗೞೆ... ಕೂಗಿತಾ ತಾಮ್ರಚೂಡಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೩೦). [?]

ಕುಕ್ಕೊಬಾಳ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು ; ಹಸುಗೂಸು: “ಅರೀದ ಹುಡುಗಿ ಅಂದರೇನು ಕುಕ್ಕೊಬಾಳ ಏನು” ಎಂದು ನುಡಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕಳು (ಪಾತರ. ೮೬) ; ನನಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿದೆಯಮ್ಮಾ, ನಾನು, ನೀವು ತಿಳಕೊಂಡಂತೆ ಇನ್ನೂ ಕುಕ್ಕೊಬಾಳನಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೩೧).

[← ಮರಾ. ಕುಕುಬಾಳ]

ಕುಕ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣ್ಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ ; ಮಂಕರಿ ; ಹೆಡಿಗೆ: ಹೂವ ಕೊಯಿದ ಕುಕ್ಕೆ ಹಱಿದು (ಅಂಬಿವ. ೧೯) ; ಫಲವಸ್ತು ನಿಚಯದಿಂ ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕೆ ಸೋಪಸ್ಕರದಾ (ಪರಶು. ೮-೧೩) ; ಅವರೇಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುತ್ತ ಕುಕ್ಕೆಗೆ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮುನಿಮಾ. ೧೪) ; ನನಗೂ ನಿನಗೂ ವಿಶ್ವಾಸ, ಮಾನ ಕುಕ್ಕೇಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕಿಕ್ ; ತುಳು. ಕುಕ್ಕೆ]

ಕುಕ್ಕೆ$_2$, ಕುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ; ಉದರ ; ಕುಕ್ಷಿ: “ಕುಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಷಿಯೆ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨) ; “ಇತ್ವಕ್ಕೆತ್ವಂ – ಅತಸಿ – ಅಗಸೆ, ಅಷ್ಟಮಿ – ಅಟ್ಟವೆ ; ಕುಕ್ಷಿ – ಕುಕ್ಕೆ ;” (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಕ್ಕಿ :** “ಕುಕ್ಕಿಯೆಂದು ಕುಕ್ಷಿ” (ಕಶಸಾ. ೨೪-೪೯೫) ; ಲೆಕ್ಕಕೆ ನಿಲುಕದ ಲಕ್ಕುಮಿಯರಸನು ಕುಕ್ಕಿಯೊಳಾಳುವ ಭುವನಗಳ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೮-೯). [< ಸಂ. ಕುಕ್ಷಿ]

ಕುಕ್ಕೆಕೊರಮ (ನಾ). ಕೊರಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಬುಟ್ಟಿ ಹೆಣೆಯುವ ಕೊರಮ : (ಕ). [ಕುಕ್ಕೆ$_1$ + ಕೊರಮ (< ಕೊಱಮ)]

ಕುಕ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಕೂವೆಯ ಕಂಬ : ಹಿರಿದಹ ಅಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಡಗು ಬರುತಿರಲಾಗಿ ಹಡಗಿನ ಕುಕ್ಕೊಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕರಡಿ ಬಂದಿತ್ತು (ಸುಂಕಬಂ. ೧೬). [< ಕೂವೆಕಂಬ]

ಕುಕ್ಕೋಟ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ ಓಡುವಿಕೆ; ಕುಲುಕುತ್ತ ಓಡುವಿಕೆ: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಿಂಗಾಲೊಂದನ್ನು ತುಸು ಎತ್ತಿ ಕುಕ್ಕೋಟ ಓಡುತ್ತಾ (ಮಲೆಮು. ೧೭೩) ; ತಟ್ಟೊ ಕುದುರೆಯು ಕುಕ್ಕೋಟದ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು (ಧರ್ಮಸಿ. ೩೨).

[ಕುಕ್ಕು$_3$ (< ಕುಲುಕು$_1$) + ಓಟ]

ಕುಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಸಾಧನೆಯಾದನಂತರ ನರ್ತಕರು ನಿಜವಾದ ಕುಕ್ರಿ (ಕತ್ತಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೩೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ : ಅಸ್ಸಾಮಿನ “ಕುಕ್ರಿ” ನೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಾಧನೆಯೂ ಕುಶಲತೆಯೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೩೦).

[← ಮರಾ. ಕುಕುರಿ ; ಹಿಂ. ಕುಕಡೀ]

ಕುಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಮಯ ; ಅಶುಭವಾದ ಕ್ಷಣ : ಯಾವ ಕುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಳೋ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಡಲು ; ಹೊಟ್ಟೆ ; ಜಠರ : “ಜಠರಃ, ಉದರಃ, ತುಂ(ದ)ಡಃ, ಕುಕ್ಷಿಃ, ಗರ್ಭಃ – ಈ ೫ ಹೊಟ್ಟೆ” (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧); ಜಗವ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯನಗಣಿತನು (ಬಸವ. ೫೩೬) ; ಕುಕ್ಷಿ ಇಲ್ಲದಿರೆ ಬಾಯಿ ಉಣ್ಣಬಲ್ಲುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೮-೩೯೦). ೨. ಒಳಭಾಗ ; ಗುಹೆ: ಹಿಮಗಿರಿಯ ಕುಕ್ಷಿಯಲಿ ಪುದಿದ ನಾನಾ ದ್ರೋಣಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಕಿರಾತಪುಳಿಂದ ನಿಚಯವ ಸದೆದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೯). ೩. ಪೊಳ್ಳಾದ ಭಾಗ ; ಟೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಉದರಂಭರಿ; ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಕ; ಲೋಭಿ; ಸ್ವಾರ್ಥಿ: ಕುಕ್ಷಿಂಭರಿಗಳಿಂದೊಗೆದ ನುತಿಯ ವಿಷಮಂ ಪೀರ್ದು ಹುಚ್ಚಿನ ಗತಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗುವ ಮದವನೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ನಿಲಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೯-೭೨೮). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕುಕ್ಷಿಕಂ ಚಿನುಕುರುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಷಿ ಚಿನುಕಲ್ಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯). [?]

ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸ (ನಾ). ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾಸಸ್ಥಳ: ಇಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಟಾಸಿರ ದುರ್ಗಭೂಮಿಗಳಿಂದಂ ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ); ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾಸಿರಂ ಏೞ್ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಂಗಳ್ ನೆಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಟಾಸಿರ ದುರ್ಗಾದಿಗಳಿಂ (ಅಜಿತು. ೧೦-೧ ವ).

[ಕುಕ್ಷಿ + ನಿವಾಸ]

ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಗುಹಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು: ಪ್ರತ್ಯಂತ ನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪೇೞ್ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಿಗಳುಮೆಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಟಾಸಿರ ದುರ್ಗ್ಗಾಟವಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ವ). [ಕುಕ್ಷಿ + ನಿವಾಸಿ]

ಕುಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ರೋಗ; ಉದರಶೂಲೆ (?): ವಿಷೂಚಿಯ ನಾಡಿಯೂ ಕುಕ್ಷಿರೋಗದ ನಾಡಿಯೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಗೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ನಡೆವುದು (ಸಕವೈ. ೧೨).

[ಕುಕ್ಷಿ + ರೋಗ]

ಕುಕ್ಷಿವಿಕಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು, —ಕೆಡುವುದು: ಆ ಆಯುಷ್ಮಂತನಿಗೆ ಕುಕ್ಷಿವಿಕಾರದ ಕಾಯಿಲೆ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೪೮).

[ಕುಕ್ಷಿ + ವಿಕಾರ]

ಕುಗುರು (ಕ್ರಿ). ತೂಕಡಿಸು; ನಿದ್ದೆಮಾಡು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕರ್ಮವೂ ನಿಂತು ಅವಳು ಕುಗುರುವಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೬೭೫); ಕಿರಿಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಿಂ ಮುದುರಿದೊದ್ದೆಯ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಕುಗುರಿತು ಹಕ್ಕಿ ಹೆಗ್ಗೊಂಬನೇರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೨-೫೩); ಗದ್ಗದಿಸಿತು ಸ್ವರವು ಕುಗುರಿತು ಚಕ್ಷುವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೨-೮೫); ಕೆಳಗೆ ಕೆರೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಕ ಕುಗುರುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೨).

ಕುಗುರುಹತ್ತು = ಜೊಂಪು ಹತ್ತು; ತೂಕಡಿಕೆ ಬರು: ತಿಮ್ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕುಗುರಹತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೨೫೩). [?]

ಕುಗುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ತೂಕಡಿಸುವ ಕಣ್ಣು; ನಿದ್ದೆಗಣ್ಣು: ಸಾಕಿಷ್ಟು ಸುಲಿದುದು ಬಿಡು ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿಯ ಸಣ್ಣಸೆ ಕುಗುರುಗಣ್ಣವಳೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೨೩-೪). [ಕುಗುರು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುಗ್ಗಟೆ 'ಕೂಗಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಗ್ಗಿ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗಿಸು 'ಕುಟ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಕುಗ್ಗು$_1$ 'ಕುಟ್ಗು' ನೋ.

ಕುಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕುಸಿತ; ಕೊರತೆ; ಅವನತಿ: ಬಾಳಿನ ಕುಗ್ಗನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತಿಹುದೀ ನಲ್ಮೆಯ ಸಂದೇಶ (ಭಾವಗೀ. ೩೫).

[< ಕುಟ್ಗು]

ಕುಗ್ಗು$_3$ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವಾದ ಚಂಪತರಾಯನನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕುಗ್ಗು ಬಡಿಯಬಹುದು (ಧಾರ್ಮಿಕೀ. ೯೧).

[ಕುಗ್ಗು$_1$ (< ಕುಟ್ಗು) + ಬಡಿ$_1$]

ಕುಗ್ಗೆ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ರಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಗ್ರಹ; ದುಷ್ಟ ಗ್ರಹ: ಕುಗ್ರಹಾದಿ ಭಯಗ್ರಹಾರಿ ಶುಭಗ್ರಹಣ ಬುಧವಾಗ್ರುಚಿರ ಸಮುಗ್ರಚನ ನಿರತೋಗ್ರಭಕ್ತಿ ಸಮಗ್ರ ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೭). [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳು ದೊರಕದಿರುವ ಹಳ್ಳಿ; ತೀರ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕಾಲೂರು: ಆತನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುದೋ ಒಂದು ಕುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ . . . ಬಡವನಂತೆ ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಪಿಶಾಪ. ೧೩). ೨. (ಅನ್ನಕ್ಕೆ) ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: ಗುರುತ್ವಗೆಡುವರ್ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ರಾಮವಾಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿ (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಗ್ರಾಮೀಣ; ಹಳ್ಳಿಯ ಗಮಾರ: ಮೂರ್ಖ ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿ! ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಳೆತು ಕೆಟ್ಟೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೮).

[< ಸಂ. ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿನ್]

ಕುಗ್ರಾಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಕೀಳು ಅನ್ನ; ಕದನ್ನ. 'ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಡಿಸು: ಅಗ್ರಹಾರದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮಾನ್ಯಂಗಳ ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸಬೇಡೆಂದ (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೧).

[ಕುಗ್ರಾಸ + ಪಡಿಸು]

ಕುಘಲ್‌ಗಡ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆ (?): ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ರಾಜ ಬಲವಂತ, ಖಿಲ್ಲೆಯು ಬಹಳ ಕುಘಲ್‌ಗಡವಾಗಿದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೭). [?]

ಕುಚ (ನಾ). ೧. ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜಃ, ಕುಚಃ, ವಕ್ಷೋರುಹಃ, ಪಯೋಧರಃ, ಸ್ತನಃ—ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨); ದ್ರೌಪದೀ ಕುಚಕುಂಭಾರ್ಪಿತ ಕುಂಕುಮದ್ರವ ವಿಲಿಪ್ತೋರಸ್ಥಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫); ಕಡಕುಚಭರಮಸಿಯ ನಡುಗೆ (ಅಜಿತು. ೨-೪೩); ಸುರಭಿಯ ಹೊರೆದ ಕುಚಂಗಳ ಬೆರಗಂ ಬೆರೆಲಿಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೦೯). ೨. ಯೌವನ; ಹರೆಯ: "ನೆಱೆ ಜವ್ವನ ಕುಚಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೦); "ಜವ್ವನಮೆನಲ್ಕೆ ಕುಚಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಕುಚಂದನ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಚಂದನ. ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. [ಸಂ.]

ಕುಚಕ್ರಿ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಹರಿಹರಸಿಂಹನನ್ನು ಕಂಡ ಕುಚಕ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಕ್ರವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಲು ಹ್ಯೆಗ್ಯೆ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಭವವಾಯಿತು (ಜಮಿನ್ಹಾ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಕುಚಕ್ರಿನ್]

ಕುಚಚೂಚುಕ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ನಸು ಸುರ್ಕಿದ ಕುಚ ಚೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೯); ತ್ರಿವಳಿಗಳೊಳ್ಪುಮಂ ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳ ಬಣ್ಣಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೩).

[ಕುಚ + ಚೂಚುಕ]

ಕುಚಮುಖ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: "ಕುಚಮುಖಂ, ಚೂಚುಕಂ, ವೃತಂ, ಶಿಖಾ—ಈ ೪ ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨).

[ಕುಚ + ಮುಖ]

ಕುಚರ (ಗು). ೧. ನೆಲದಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವ. 'ಖಚರ' ಪರಾ. ೨. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾಗುವ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ. ೪. ದೋಷಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ; ದೋಷೈಕದೃಷ್ಟಿಯಾದ; ರಂಧ್ರಾನ್ವೇಷಿಯಾದ. (ನಾ). ೫. ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯವನು; ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಚರಃ, ಕುಟಿಲಾಶಯಃ —ಈ ೨ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫); "ಕುಚರಂ ನಿಯತಹಾರಿಕಂ ವಿಳಾಸಿಯೆನೆ ವಕ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಕುಚರಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಬುದ್ಧಿ; ಕೆಟ್ಟ ವಿಚಾರ: ಕುಬ್ಜೆ ಮಂಥರೆ ಬರಿಯ ಹುಲುನೆವಂ ಮೂಡುವುದೆ ಲೋಕ ಲಾವಣ್ಯ ನಿಧಿ ಮಾತೆ ಕೈಕೆಯು ಮನದಿ ಕುಚರಬುದ್ಧಿಯ ಕುರೂಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೧–೫೨೧). [ಕುಚರ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚಲೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯವಳು: ಪ್ರತಿದಿನವು ಕುಚಲೆಯಾಗಿರೆ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಅವಳಿರುತಿಹಳು ಬಂದಾ ಪತಿಯ ಮೇಲೆಯು ದೀಳಲೊಲ್ಲಳು ಯೇನ ಮಾಡಿದರೆ (ಕಕ್ಕೋಶ. ೬–೬೪). [ಸಂ. ಕುಚಲಾ]

ಕುಚಾಂತರ (ನಾ). ಮೊಲೆಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ,—ಸ್ಥಳ: ಕುಚಾಂತರದೊಳ್ ಕೊಳಗೊಂಡು ಪೋಪವಲ್ಲಿಗೆ ಬಿದಿ ತಿರ್ದಿ ಸುತ್ತಿಸಿದ ನೀರ್ಗೆರೆ ಯಾದುದು ಬಾಷ್ಪಸೋಪಲ್ಲಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೨). [ಕುಚ + ಅಂತರ]

ಕುಚಾಗ್ರ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: ಕರ್ಪು ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಮನಂ ಗೊಳಿಸದೆ (ಅಜಿತಪು. ೩–೧೭). [ಕುಚ + ಅಗ್ರ]

ಕುಚಾನನ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: ಪೀನ ಕುಚಾನನದೊಳ್ ಕರ್ಪು ಆನನದೊಳ್ ಬೆಳ್ಪು ತೋಱಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩೩). [ಕುಚ + ಆನನ]

ಕುಚಾಯಿ$_1$ 'ಕುಚಾಯು' ನೋ.

ಕುಚಾಯಿ$_2$ (ನಾ). ತುರಾಯಿ: ನಂಜನಗೂಡ ನಂಜಯ್ಯನಿಗೀಗ ಮಗ್ಗಿನ ಕುಚಾಯಿ ಕಟ್ಟಿತೀನ ತಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೭೫). [?]

ಕುಚಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ; ಹೀನಾಚಾರ: ಖುದ್ರಗೇಡಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂಥ ಕುಚಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಿಯಾ? (ಪವಶೀ. ೧೩೩). ೨. ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ: (ಈ). ೩. ನಿಂದೆ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ: (ಈ). [← ಮರಾ. ಕುಚಾಳೀ]

ಕುಚಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಕುಚಿತವಾದ. ೨. ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ನೆಗಟ್ದ ನಮ್ಮಾಯಿಡವರದೇವಂಗೆ ಕುಚಿತ ಮನ್ನೆಯರ್ ದೊರೆಯೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೮–೧೭; 1149?); ಮಾದೇವ ಸ್ವರೂಪಂಗೆ ಕುಚಿತಕೊಱತೆಯ ಕುಂದು ನಿಂದೆವೊಱಸಲ್ಕೆ ಜನನವೈರಾರವಂ ತೊಡರ್ಚದ ತೊಡಕಿದೇನೆಂಬ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯–೪೯); ಕುಚಿತ ಖಚರನ ನೆವದಿ ಯಾದವಸಿಹಯ ದೊಡನೈತಂದು (ಕೋಗಯ. ೧೬–೨೮). (ನಾ). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಅಧಮ: ಎಣಿಕೆಯ ತನುಗುಣವಿದಿಪಾಡುವವನಲ್ಲ ಕ್ಷಣಿಕರ ಕುಚಿತರ ನೆರವಿಗೆ ನಾಚುವ (ಶಿವಗೀ. ೩೩೩); ಪಾಪಕೆಡೆಯಾಡದಿರು ಕುಚಿತ [ಪಾತಾಂ. ಜನ]ರೊಡನಾಡದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬–೪೮); ಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಗಳು ಘಾತಕರು ಕುಚಿತರು (ಅನಂರಾ. ೧–೫–೯). [?]

ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ; ಕೀಳು ಮನಸ್ಸು: ಕುಂದಿನೀಶನೆ ಕೇಳು ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೫–೧೭); ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿಯ ತನ್ನ ಮನದೊಳು ಮಡಗದೆ ಪಟಿಸಿದ ಖಳರಾಯ ನೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೩). [ಕುಚಿತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚಿತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿ; ಹೀನಮಾರ್ಗ: ಹಲವು ದೈವಂಗಳ ಹಲುದಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಕುಚಿತ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ತಲೆಬಾಲಗೆಟ್ಟು ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಕುಚಿತ + ಮಾರ್ಗ]

ಕುಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ; ದುಷ್ಟ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆಗಳುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಮನುಷ್ಯ: ಶೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು ಶುಚಿದನುಭಾವಿ ನೀವು ಕುಚಿತ್ತನಾಂ (ಬಸವಪು. ೨೨–೬೧). ೩. ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ಮಂದಮತಿ: ಜಗದಲ್ಲಿ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ತಾ ಸತ್ತೆನೆಂದು ಎಚ್ಚತ್ತು ಅಳುವ ಕುಚಿತ್ತನಂತೆ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೨೫–೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಚಿತ್ತಾಚಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಲಿಂಗ ಮುಟ್ಟದ ಬಳಿಕ ಕುಚಿತ್ತಾಚಾರವಾಗದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಅನ್ಯವನಱಿಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೩೭). [ಕುಚಿತ್ತ + ಆಚಾರ]

ಕುಚುಕುಚು, ಕುಜುಬುಜು, ಕುಸಕುಸ, ಕುಸುಕುಸು (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಳದಂತೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದರ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಪಿಸುದನಿ: ಜನರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕುಚುಕುಚು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕುಜುಬುಜು**: ೧. ಅಕೆಯ ಸುತ್ತ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕುಜುಬುಜು ಮಾಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೬). ೨. (ಅಲಂ) ಆರೋಪಣೆ; ಅಪವಾದ: ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಓಣಿಯ ಮಂದಿ ಕುಜುಬುಜು ಮಾಡುತಾರೆ ಗಿರಿಜಕ್ಕಾ (ಪಾತರ. ೧೬೩). **ಕುಸಕುಸ**. ೧: (ಈ). **ಕುಸುಕುಸು**. ೧: (ಈ).

ಕುಚುಕುಚುಮಾಡು = ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಂಬಿಗೆಯಿಂದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಚುಕುಚುಮಾಡಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿ . . . ಹೊರಗೆ ತೂರಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೯೦). 'ಗುಜುಗುಜು' ಪರಾ.

[ದೇ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಜುಕುಜು]

ಕುಚೇಲ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಚಿಂದಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ೩. ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲ್ಯಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರು: ಹಿರಿದು ಕುಚೇಲನ ತೆಱನಂತೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೪೧–೬). [ಸಂ.]

ಕುಚೇಷ್ಟಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು: ಬಾಯ್ಬಡಿಕನ ಕುಚೇಷ್ಟಕನ ಕಾಮುಕನ ಹಿಂಸಕನ ಡಾಂಭಿಕನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೯). [ಸಂ.]

ಕುಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕುತಂತ್ರ; ದುಷ್ಟಯೋಜನೆ: ಕುಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಚೋದ್ಯ; ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಕೆಡುಗೇಡಿತನ: ದುರ್ಮತಿಗಳಿವದಿರ ಕುಚೇಷ್ಟೆಯನೆಮ್ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಱೆದು ಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೪೮); ಪದುಮಾವತಿ ಮಾಳ್ಪ ಕುಚೇಷ್ಟೆಗಂಗಮಂ ತೆತ್ತು (ಕಱೆಕಂ. ೮೨); ಇದನ್ನು ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಲು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗರೇೀ. ೧೬೬). [ಸಂ. ಕುಚೇಷ್ಟಾ]

ಕುಚೋದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ: ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಕಾಸಕ್ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡಿ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆನಾ. ೫೪); ಪೂಜಾರಿ ಈಗ ಬಂದಿದ್ದರೆ . . . ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡ ಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಲ. ೯೨); ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕುಚೋದ್ಯ ತೇಲಿ ಬಿಟ್ಟಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). ೨. ಕಿಡುಗೇಡಿತನ; ಕಿಲಾಡಿತನ: ಕುಚೋದ್ಯದ ಅರಸನಿಗೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೩. ಚಾಡಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ೪. ದೂಷಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ. ೬. ಅಸಂಗತವಾದ ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ಕಿಲಾಡಿ: ನಾಟಕಮಂಡಳಿಯೆಂದರೆ ಕುಚೋದ್ಯಗಾರರ ಗುಂಪೆಂದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಪ್ರಚಾರವಾಗಿದೆ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೩೦); ಆ ಊರಿನ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕುಚೋದ್ಯಗಾರನು ಉಪದೇಶಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫). [ಕುಚೋದ್ಯ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಚ್ಚ$_1$ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಕುರುಡ; ಅಂಧಕ: "ಕಡುಗುರುಡ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೮೪). [?]

ಕುಚ್ಚ$_2$ 'ಕುಚ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಕುಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ: ದಿನ್ಕೆ ಐದ್ಪಕ್ಕಾ ಸೇರು ಕುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಬೇಕು ನಿದುಡಿಬ್ಯಾಡ್ದು, ಸಿನ್ಹಿದ್ದಿ ದುಡಿಬ್ಯಾಡ್ದು, ಇನ್ನ್ಯಾರು ದುಡಿಯೋರು (ಪಂಜಪ೨, ೧೨). [ಕುಚ್ಚು$_1$ (< ಕುದಿಯಿಸು) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಚ್ಛಣಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಣಕ; ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ; ಹೀಯಾಳಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಹಿರಿಯಡ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಆ ಕಾವೇರಿ ಪುನಃ ಶೀಂತ್ರಿ ಕುಚ್ಛಣಿಕೆ ತೆಗೆದ್ದಾಳು (ಹೊಸತ್ತ್ರಿ. ೫೯).
[ಕುಚ್ಛಣೆ + -ಇಕೆ. / ತುಳು. ಕುಚ್ಛಣಿಗೆ]

ಕುಚ್ಛಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ನಿಂದಿಸು: ತಂದೆಯನ್ನು ಆತನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸರದಿಂದ ಕುಚ್ಛಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಯುಮುದೂ. ೮೩).
[ಕುಚ್ಛಣೆ + -ಇಸು₃]

ಕುಚ್ಛಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ: ಜೈಲನ್ನು ಸೇರಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಅತ್ತೇಮನೆಯ ಕುಚ್ಛಣೆ ಕೇಳಿ ಬದುಕುವುದೂ ಒಂದೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರಷ್ಟೆ (ಯುಮುದೂ. ೨೮). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸನ]

ಕುಚ್ಛಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಿಡ್ಡ; ವೋಟಿ. [← ತುಳು. ಕುಚ್ಛಿ]

ಕುಚ್ಛಿತ, ಕುಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ಕುತ್ಸಿತ; ಕೀಳಾದ; ಕೆಟ್ಟ: ಕುಚ್ಛಿತ ಮನದಾಮಿಷಮಂ ಬೆಚ್ಚಿಸುವೊಡೆ (ಷಡಕಂ. ೨೪). 'ಕುಚ್ಛಿತದೈವ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹೀನವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ಮಚ್ಛರಂಗಳು ಕುಚ್ಛಿತಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮಱೆಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೧); ಕುಟಿಲ ಕುಚ್ಛಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮಟಗತನ ಕಪಟ ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೫೪); ಕುಚ್ಛಿತದೆ ಗರುಡ ಮಧುಕೈಟಭಾದ್ಯರ ಗೆಲ್ದ ತೆಱನಲ್ಲಂ (ಚೆಬಪು. ೨೫-೩೬); ಕುಚ್ಛಿತದ ವ್ಯಾಧಿಯೊಳ್ ಸತ್ತ ಕಱುವಂ ಕಂಡು (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೩೨); ಕುಚ್ಛಿತ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆ ಯಮಭಟರು ಚಿಚ್ಚಿ ಬಟ್ಟೆಯುಮಾಡಿ ದಿಚ್ಚಿ ಭಂಗಬಡಿಪರು (ವಿಸಾಸು. ೨೧-೧). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ; ದುಷ್ಟ: ಕ್ರೂರರು ಕುಟಿಲಕುಚ್ಛಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ತ]ರು (ಭೈರವೇ. ೧-೩೧); ಪಚ್ಚೆಯ ವರ್ಣನೆ ಕುಚ್ಛಿತ ನಾಶನೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ (ಜಿನರಾ. ೧೦-೬೭); ಕುಚ್ಛಿತರೊಡನಾಡಿ ಗುಣವನರಸಿದರುಂಟೇ (ನೀತಿಸಾ. ೫೩೦). **ಕುಚ್ಛಿತ**: ೧. ಕುಚ್ಛಿತ ಗುಣವನೆಲ್ಲವ ಜಱಿಯಬೇಕು (ಶಿವಗೀ. ೯೨೫). ೩. ಇಚ್ಚೆಯ ನುಡಿದು ಕುಚ್ಛಿತನಾಗಿ ಬರಿ ವಿರಕ್ತನಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರೆದು . . . ಕಾಳು ಮೂಳರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ವಿರಕ್ತಿ (ಭನವ. ೬೨-೬೧); ಕುಚ್ಛಿತನ ಸೊಲ್ಲು ಕರ್ಣಕೆ ದೀಳವಾಯಿತೆ (ವಿದಾಶ್ವ. ೯೨-೮).
[< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತ]

ಕುಚ್ಛಿತದೈವ (ನಾ). ಹೀನದೈವ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕರ್ತಾರನ ಪೂಜಿಸಿ ಕು[ಚ್ಛಿ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ, ಚಿತ್ತ] ದೈವಕ್ಕೆ ಜಗುವರು (ಬಸವ. ೩೧೬). [ಕುಚ್ಛಿತ + ದೈವ]

ಕುಚ್ಛಿತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟಯೋಚನೆ; ಕೀಳು ಮನಸ್ಸು: ಅವನೊಳಂತಪ್ಪ ಕುಚ್ಛಿತಬುದ್ಧಿಯೆದೆಯೊಳೆಳ್ಳನಿತಿಲ್ಲವು (ಕುಂಾಸಾಂ. ೪೦-೫೫). [ಕುಚ್ಛಿತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚ್ಚು₁ 'ಕುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಚ್ಚು₂ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು; ಹೊಯ್ಯು: ಮುಂಗೈಮೇಲೆ ಹಚ್ಚೆಕುಚ್ಚಿದ್ದ ಜೋಗಿಜಡೆಯ ಕರ್ನೀಲಿಬಣ್ಣವು . . . ಅವಳ ಮೈಬಣ್ಣವನ್ನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೮೧೮). [?]

ಕುಚ್ಚು₃, ಕುಚ್ಚೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕೊಱೆವ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆ ಕುಚ್ಚು ಹಣ್ಣುಲು ಬಸಿಗ ಗಿಱಿಲು ಬಂಗಡೆ . . . ಅನೆ ಮೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೫). **ಕುಚ್ಚೆ₂**: ಗಱಿಮೀನ್ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನ್ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನ್ ಪಾವುಮೀನ್ ಕಿಱುಮೀನ್ ಕೆಂಗಱೆಯುಬ್ಬಿ ಕುಚ್ಚೆ ಲಕಿಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೫); ವರಹಸ್ತದೊಳು ಕುಚ್ಚೆಮಂ ಪಿಡಿದು ನಡಿಯೆ (ನವಮೋ. ೧೭-೫೭). [? . / ತುಳು. ಕುಜ್ಜೆ]

ಕುಚ್ಚು₄ (ನಾ). ೧. ಗೊಂಚಲು, ಗುಚ್ಛ; ಗೊಂಡೆ: ಪೊಸಮುತ್ತುವಣಗಳ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೫); ಹತ್ತಿದರೊರ್ವರೊಂದೊಂದು ಪಲ್ಲಕಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ್ ಮೆಱೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೫); ನೀಲದ ಸರ ಮಾಣಿಕದ ಕುಚ್ಚು (ಕಂನವಿ. ೬-೩೮); ಎಷ್ಟು ಕುಚ್ಚು ಹೂವು ಕೊಡಲಿ ತಾಯಿ (ನಡೆದಾ. II, ೯೩೨). ೨. ಜಡೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಗೊಂಡೆ: ಅವಳು ತನ್ನ ಜಡೆಗೆ ಬಿಲ್ಲೆ ಹಾಗು ಕುಚ್ಚು ಹಾಕಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕುಚ್ಚು. / ಸಂ. ಗುಚ್ಛ]

ಕುಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಚ್ಛವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಗೊಂಚಲುಮಾಡು: ಈ ಕೋಟಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೋಣಿಸಿ ವಿಧಾಯಕನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕುಚ್ಚುಗಟ್ಟಿ, ಈ ಮುಳ್ಳಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬಾತನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟರು (ಕನ್ನನು. I, ೩೦೩). [ಕುಚ್ಚು₄ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಸುಣ್ಣ, ಬಣ್ಣ ಬಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒರಟಾದ ಕುಂಚ: ಗಾರೆಯವನು ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಂದಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿರುಸಾದ ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಂಚ: ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ಜವಿಯ ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. I, ೨೨೩).
[ಕುಚ್ಚು₄ + ಮಟ್ಟೆ ?]

ಕುಚ್ಛಿತ 'ಕುಚ್ಛಿತ' ನೋ.

ಕುಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಗಿಡು; ಮರ: "ಕುಟಮೆನಲು ಕುಜಮೆನಲು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೧); ಕುಜಂಗಳಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಭಯಂಬೆರಸೊಳಱೆ ನೆಗೆದುದಾ ಪನಕರಿ ಶರಭ ಕಿಶೋರ ಕಂಠಗರ್ಜನೆ ಬನದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೧); ಬಾಳೆ ಚಂದನ ಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆಸೆದಿರ್ದೊಡಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧). ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ: ವರ ವೃಷಭನಂತೆ ಶೃಂಗಾಂಕಿತಂ ಪರಮ ಮಂಗಳನಂತೆ ಕುಜನಾಮದಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವೆತ್ತೊಂದು ವಟವೃಕ್ಷವು (ನವಮೋ. ೮-೩೮); ಕುಜಗ್ರಹ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಆಕಾಶ. ೧೯). ೪. ಕೀಳುಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬೇಡ; ಕಿರಾತ. ೫. ನಿಷ್ಠುರದ ಮಾತು; ಒರಟುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು: (೪); "ಗಾಢೋಕ್ತಿ ಕುಜಾತ ಮಂಗಳ ಪುಳಿಂದರುಮಿಂತು ಕುಜಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೨೧); "ನಿಷ್ಠುರ ತರು ಕುಜ ಶಬರಾರ್ಥಾಷ್ಟಮಿ ಕುಜ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕುಜನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ದುಷ್ಟ: ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿಹ ಕುಜನರಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೫); ನಲಿಯರು ಕುಜನರು ರಸಿಕರು ನಲಿವಂತೆ ಕವಿಯ ಸುಭಾಷಿತ ಕೇಳಿ (ಇಂಚಾಪ. ೬೩-೧೭).
[ಸಂ.]

ಕುಜನತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಅಜನಜಡನೆಂದು ನುಡಿವುದು ಕುಜನತೆ ಜಡಜಾತಜಾತನೆಂತಜಡನವಂ . . . ಫಲನಂ ಖಲನಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೭). [ಸಂ. ಕುಜನತಾ]

ಕುಜನಾರಿಷ್ಟ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ದಿನನಾಥಂ ಸುರಪನ ದೆಸೆಯಲ್ಲೆಸೆದಂ ವರ ತಿಮಿರಾಳಿಯನೋಡಿಪ ಕುಜನಾರಿಷ್ಟಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೨೫). [ಕುಜನ + ಅರಿಷ್ಟ]

ಕುಜನೋಪದ್ರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಜನರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಜನಿಸಿದನು ವೈರಿಗಿರಿವಜ್ರದಂಡನು . . . ಕುಜನೋಪದ್ರನು (ನವಮೋ. ೩-೧೧). ೨. ದುಷ್ಟರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು.
[ಕುಜನ + ಉಪದ್ರ]

ಕುಜನ್ಮಕ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೧, ೨ : ವಿಪರೀತನಲ್ಲದ ಕುಜನ್ಮಕನಲ್ಲದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನೆಂಬುದು . . . ಧರೆ ಧುಮ್ಮನ ನಾಗದೇವನಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮–೩೦ ; 1171). [ಸಂ.]

ಕುಜರಾಜಿ (ನಾ). ಮರಗಳ ಗುಂಪು : ಜಾನಕಿಯಿರ್ದಶೋಕೆಯ ಸಮೀಪದೊಳಿರ್ದ . . . ಕುಜರಾಜಿಯನೋವದೆ ಕಿಚ್ಚನಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೨೪). [ಕುಜ + ರಾಜಿ]

ಕುಜವಾರ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾರ. [ಕುಜ + ವಾರ]

ಕುಜಾಗ್ರ (ನಾ). ಮರದ ತುದಿ : ದ್ವಿಜನಂದು ಮುನಿದೀಕ್ಷಿಸಿದೊಡಾ ಸತಿಯೆಂದಳೆಲೆ ಮರುಳೆ ಕುಜಾಗ್ರದ ವಿಹಗನಲ್ಲೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೪). [ಕುಜ + ಅಗ್ರ]

ಕುಜಾತ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು : ಕುಜಾತಂ ಧೂಳಿಜಾಳಂ ದಿಗಂಬರ ಸಾಂಗತ್ಯಮನುಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಬಟಿಕಂ ಸದ್ವರ್ತ ನಂಬೆತ್ತುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೪೨). ೨. ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : ವಸಂತಮನಾಂತ ಕುಜಾತಪಲ್ಲವ ಪ್ರಸರದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧೯) ; ವಿನಮಿತ ಚೂತ ಕುಜಾತಸಮಾಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೫ ರ). ೩. ಅಂಗಾರಕ ; ಮಂಗಳ ಗ್ರಹ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸ್ಯಂದನ ವೃಕ್ಷ : (*). [ಸಂ.]

ಕುಜಾತಜಟೆ (ನಾ). ಮರದ ಬೀಳಿಲು : "ಕುಭೃತ್ ಕುಜಾತಜಟೆ ಮೂಲಂ ಚೇಲಭೂಗಾಂಬಕಂ ಕ್ಷ್ಮಾಂ ಸದ್ಗುಣನೇತ್ರಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). [ಕುಜಾತ + ಜಟೆ]

ಕುಜಾತವಿವರ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಪೊಟರೆ. ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ವ್ಯಾಪಕವುಳ್ಳದ್ದು ; ಆಲದಮರ : "ಮದನೋಚ್ಛೃಪ್ಪ ಮದಂ ಕುಜಾತವಿವರಂ ನಾದಂ ವಟಾಖ್ಯಾನಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೬). [ಕುಜಾತ + ವಿವರ]

ಕುಜಾತಿ (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲ ; ಹೀನಕುಲ. 'ಕುಜಾತಿಸಮೃದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಜಾತಿಸಮೃದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬಿದ. ೨. ಹೀನಕುಲದವರಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೧, ೨ : ಅವನಂ . . . ಕುಜಾತಿ ಸಮೃದ್ಧಮಾಗಿಯುಂ ದ್ವಿಜಾತಿಮನೋಜ್ಞಮುಂ ಪರಿಗತ ಶಬರೋಪ ಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಮವಿಗ್ರಹಸಮಗ್ರಸ್ಥಳಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪ ವ). [ಕುಜಾತಿ + ಸಮೃದ್ಧ]

ಕುಜಾತೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಸೀತೆ : ರತಿಗನು ಸಾರಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ತೋಡು ಕುಜಾತೆಗೆ ಪಾಟಿ ನೋಡರುಂಧತಿಗೆ ವಾಸ ವಾಂಗನೆಗೆ ಪಾಸಟಿ ಚಾಗಲದೇವಿ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೭–೧೧೩ ; 1063). [ಸಂ. ಕುಜಾತಾ]

ಕುಜಾಯ, ಕುಜಾಯಿ₁, ಕುಜಾಯಿ (ನಾ). ಕೂಜ ; ಹೂಜೆ ; ಕಳಸ : ಹಡಪ ಕನ್ನಡಿಯು ಮುಖಪಾವಡ ಕುಜಾಯಮುಂ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೫–೪೩) ; ಮಿರುಗುವ ಹೊನ್ನ ಕುಜಾಯದೊಳಗೆ ತುಂಬಿ (ಜ್ಞಾನಜ. ೩೯–೮೮). **ಕುಜಾಯಿ₁** : ಪಾತ್ರಾದೀನಾಂ – ಕುಜಾಯ ಕೊಳಗಪಾತ್ರೆಗಳ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೬–೨೬ ವ) ; ಪನ್ನೀರಿನ ಕುಜಾಯಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦–೮). **ಕುಜಾಯಿ** : ಸವನಿಸಿಹ ಗುಂಡು ಚಂಬುಗಳು ದಿಂದಿಗೆ ತಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟಲು ಕುಜಾಯಿಗಳನು (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೨–೪೩). 'ಕೂಜ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕುಜಾ, ಕುಜ್ಯಾ ; ಪಾರ. ಕುಜಾಹಾ]

ಕುಜಾಯಿ 'ಕುಜಾಯ' ನೋ.

ಕುಜುಬುಜು 'ಕುಚುಕುಚು' ನೋ.

ಕುಜೆ (ನಾ). ೧. ಭೂದೇವಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ. ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಜನ್ಮವುಳ್ಳವಳು ; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು ; ಹೀನೆ : ಚಪಲೆ ಚಂಚಲೆ ಚೌಟುವತಿ ಚಂಡಿ ಛಲವಾದಿ ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ವಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೧). [ಸಂ. ಕುಜಾ]

ಕುಜೋತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ಮರಗಳ ಹುಟ್ಟು, —ಬೆಳೆ : ನವರತ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಂ ಬೆಟ್ಟುಗಳಖಿಳ ಕುಜೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಂ ಕಾಡುಗಳ್ . . . ಸುಖೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಂ ಬೀಜುತಿರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೨). [ಕುಜ + ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಕುಜ್ಜ, ಗುಜ್ಜ₁ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ ; ಕೆಳಗಿಳಿದ. 'ಕುಬ್ಜಮುಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕುಳ್ಳ ; ಗಿಡ್ಡ ; ವಾಮನ : ಕಡುಗುಜ್ಜಂ . . . ನೋಟಕ್ಕೊಡೆ ವಿಕಟಾಂಗಂ ನಿಕೃಷ್ಟನಕ್ಕುಂ ಮನುಜಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೨೮). **ಗುಜ್ಜ₁** : "ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ – ಈ ೨ ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯೦–೪೫೬) ; "ಕಿಜ್ಜಿದಂ = ಗುಜ್ಜಂ" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೧) ; ಪಡಿಯರರಂತಜ್ಜರ ಗುಜ್ಜರಂತೆ ಮನದಣುಗರಂತೆ ಮೇಳದವರಂತೆ ನೆರೆ ದೋಲಗಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೯) ; ಅಂತದಱ ಕಾಲೆಡೆಗೆಳೊಳ್ ನುಗುಳ್ವ ಗುಜ್ಜರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೭) ; ಮೊಸಳೆ ಪಾಯ್ದು ನರಪತಿಯ ವಿನೋದದ ಗುಜ್ಜ ಸಿಕ್ಕೆ ಪಿಡಿದತ್ತು (ಯಶೋಚ. ೩–೪೮). [← ಪ್ರಾ. ಕುಜ್ಜ, ಖುಜ್ಜ. < ಸಂ. ಕುಬ್ಜ]

ಕುಜ್ಜಮುಖ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ಬಾಗಿಸಿದವನು; ಕೆಳಮೊಗವಾದವನು : ಕುಜ್ಜಮುಖನಾಗಿ ಪಾಂಚಶಟ್ಟಿ . . . ಅದಯ್ಯನಂ ಕರೆಸುತುಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೩೪). [ಕುಜ್ಜ + ಮುಖ]

ಕುಜ್ಜೆ₁ (ನಾ). "ಪಕ್ವವಾಗದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ, ಕಡಿಗೆ" (ಕಸ್ತುಕೋ. ೨೧೪). 'ಗುಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಜ್ಜೆ]

ಕುಜ್ಜೆ₂ (ನಾ). ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವವಳು ; ಗಿಡ್ಡಿ ; ಕುಬ್ಜೆ : ಕಡುಕೆಚ್ಚನೆ ಕಡುಗರಿಯಳ್ ಕಡುನಿಡಿಯಳ್ ಕರಮೆ ಕುಜ್ಜೆ ಮೇಣ್ ಕರಮುಸಿಯಳ್ . . . ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೦). [ಕುಜ್ಜ + –ಎ₂]

ಕುಟ₁, ಕೂಟ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದು ; ಕುಕ್ಕುವುದು. 'ಮರಕುಟ', 'ಸರಕುಟ' ಪರಾ. **ಕೂಟ**. 'ಮರಕೂಟ', 'ಸರಕೂಟ' ಪರಾ. [< ಕುಟ್ಟು₁]

ಕುಟ₂ (ನಾ). ೧. ಕೊಡ ; ಕಲಶ : "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ನಿಪಃ — ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೦). ೨. ಮನೆ : "ಅವಾಸಃ . . . ಗೇಹಂ, ಕುಟಃ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೩೧೬). ೩. ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : "ವೃಕ್ಷಃ . . . ಕುಟಃ, ಅದ್ರಿಃ, ಕುಜಃ . . . ಪಾದಪಃ— ಈ ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೩). ೪. ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯುವಸುತ್ತಿಗೆ : (*). [ಸಂ.]

ಕುಟಂಕ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಪಾವಣಿ; ಚಪ್ಪರ. ೨. ಕೊಟ್ಟಿಗೆ : (*). [ಸಂ.]

ಕುಟಕ₁ 'ಕುಟಿಕ₁' ನೋ.

ಕುಟಕ₂ 'ಕುಟಿಕ₂' ನೋ.

ಕುಟಕ₃ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವವನು ; ಗುಟಕರಿಸುವವನು. 'ಮಳೆಗುಟಕ' ಪರಾ. [ಕುಟುಕು₂ + –ಅ₇]

ಕುಟಕ₄ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ ; ಕಡೆಯುವ ಕಂಬ. ೨. ಗಳೆಯಿಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು : "ನೇಗಿಲಿನ ಕುಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೮). ೩. ಒಂದು ದೇಶ : ವೃಷಭದೇವನು . . . ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ, ಕುಟಕ . . . ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ಭಾರದ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಕುಟಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿತುಂಬು ; ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ : "ಕುಟಕು–ಗಾಢಪೂರಣೇ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬು)" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕುಟಜ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜಃ, ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ —ಈ ೨ ಕೊಡಸು (ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ)" (ಹ ಲಾ ಯು. ೩೨–೯೦); "ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟಜಮೆನಲು ಕೊಡಸಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೧); ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫); ಮುತ್ತಿನ ಬಣ್ಣದ ಕುಟ್ಮಳಾಕೃತಿವಾದುದು ಕುಟಜಂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೯–೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಜಕ (ನಾ). = ಕುಟಜ: "ಕುಟಜಕ – ಕೊಡಸಿಗೆ" (ಶ ಮ ದ. ತಿಅತ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕುಟಜಾದಿಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಲೇಹ್ಯ: ಕುಟಜಾದಿಲೇಹ್ಯ – ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಕ್ಕೆ ೧೦೦ ಹಲ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಚೂರ್ಣಿಸಿ . . . ಧಾನ್ಯಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷವಿರಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೯೬). [ಕುಟಜ + ಆದಿ + ಲೇಹ್ಯ]

ಕುಟನ್ನಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ತಿಗಡೆ ಮರ: "ಕುಟನ್ನಟಂ ಪಳವಕ ತಾಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯–೩೬); "ಕುಟನ್ನಟಮೆನಲ್ ಸೀರಸಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೪೦). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ತುಂಗಮುಸ್ತೆ; ಗೇಕು; ಗಿಕ್ಕು. ೩. ಲವಂಗ. [ಸಂ.]

ಕುಟರ 'ಕುಟಾರೆ' ನೋ.

ಕುಟರಿ 'ಕುಟ್ಟರಿ' ನೋ.

ಕುಟರು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿ. ೨. ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ. [ಸಂ.]

ಕುಟಹಾರಿ (ನಾ). ನೀರು ತರುವ ದಾಸಿ; ತೊತ್ತು: ಕುಟಹಾರಿ ಚೈಟಂ ಚೇಟಿ ದಾಸಿಯೆನೆ ತೊತ್ತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೪). [ಸಂ. ಕುಟಹಾರೀ]

ಕುಟಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಟಹಾರಿ: "ಪೋಟಾ, ಚೇಟಾ, ಚೇಟೀ, ದಾಸೀ, ಕುಟಹಾರಿಕಾ – ಈ ೫ ತೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೩೪). [ಸಂ. ಕುಟಹಾರಿಕಾ]

ಕುಟಾಯಿಸು 'ಕೊಟಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಟಾರೆ, ಕುಟರ (ನಾ). ೧. ಗುದ್ದಲಿ; ಸನಿಕೆ: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟಾರೆ ಮಣ್ಣು ಕಡಿಯುದ ರೈತರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಟರ**: ೨. ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡಲಿ: ವಟವೃಕ್ಷವನೂಂಕೆ ಪತಿತವಾಗುವುದೇನೋ ಕುಟರದಿಂ ಕಡಿಯಲುಬೇಕು (ಬಜ್ಜರಾ. ೩–೨೩). [< ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕುಟಿ₁ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ; ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ: ಮೈಲಿಗೆಗಣ್ಣೊ ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಣೊ ಕುಟಿಯಗಣ್ಣೊ . . . ಕಣ್ಣಿದಕೆ ನಾಂ ತಿಳಿಯೆನೇನಂ ಮರ್ದನೆನುತ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). 'ಕುಟಿಕೆ' ಪರಾ. [< ಕುಟಿಕೆ ?]

ಕುಟಿ₂ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿದುದು; ತಿರುವು. ೨. ಗುಡಿಸಿಲು; ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಗೃಹಂ ಭವನಂ ನಿಕೇತನಂ ಕುಟಿ ಕುಲಂ ಶಾಲೆ . . . ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೭); ರತಿಕಾಂತನೇಳ್ಗೆಯ ವರಕುಟಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨೮); ಕುಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕಿರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾನೊಂಟಿ ಅಲೆಯುತಿದ್ದೆ (ಪಲಾಸ. ೭೩). ೩. ಹೊಗೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಹೂವಿನ ತುರಾಯಿ. [ಸಂ. ಕುಟಿ. ಕುಟೀ]

ಕುಟಿಕ₁, ಕುಟಕ₁, ಕುಟುಕ₁ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವವನು; ಕುಕ್ಕುವವನು. 'ಕಲ್ಲುಟಿಕ', 'ನೀರ್ಕುಟಿಕ₁' ಪರಾ. **ಕುಟಿಕ₁.** 'ಕಲ್ಲುಕುಟಕ' ಪರಾ. **ಕುಟುಕ₁.** 'ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ' ಪರಾ. [< ಕುಟ್ಟು₁ + -ಇಕ]

ಕುಟಿಕ₂, ಕುಟಕ₂ (ನಾ). ಕೊಡುವವನು; ಎರೆಯುವವನು. 'ನೀರ್ಕುಟಿಕ₂' ಪರಾ. **ಕುಟಿಕ₂.** 'ಕೆಯ್ಗುಟಿಕ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿಕೆ, ಕುಟಿಗೆ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ. 'ಕಣ್ಣುಟಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುಟಿಗೆ**: ಸ್ತನಗಳು ಕುಟಿಗೆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯಿರಲು ದೂರಯಿರಲು ಅತ್ಯಂತ ತೋರವಾಗಿಯಿರಲು ಬಿದ್ದುಯಿರಲು ಶುಭವಲ್ಲ (ಸಾಮುಲ. ೧೨೬–೧೮). [< ಸಂ. ಗುಟಿಕಾ]

ಕುಟಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು; ಕುಟುಕು (?): ಕುಟಿಕರಿಸುವ ಮಾತು ಕಟಕಿಯಾಗಿಹುದು (ಕರಶ. ೪೩–೭). [?]

-ಕುಟಿಗ₁ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಘನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನೀತ ನಿವಜಿಸೂಳಿಂಬಲ್ಲಿ ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೧); ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ, ಮರಕುಟಿಗಂ, ಕಜಾಕುಟಿಗಂ, ಕಟ್ಟಿಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕುಟ್ಟು₁ + -ಇಗ]

ಕುಟಿಗ₂ (ನಾ). = ಕುಟಿಕ₂. 'ನೀರ್ಕುಟಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿಗೆ 'ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಟಿಲ, ಕುಟಿಳ (ಗು). ೧. ಕೊಂಕಿದ; ಬಾಗಿದ; ನೇರವಲ್ಲದ: "ಭಂಗುರ ಮರಾಳಂ ಭುಗ್ನಮಾವಿದ್ಧಮೂರ್ಮಿಮತ್ ಕುಂಚಿತಂ ಕುಟಿಲಂ ನತಂ . . . ಎನಲು ಪೊರೆದ ಕೊಂಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೭). ೨. ಉಂಗುರುಂಗುರಾದ; ಗುಂಗುರಾದ. 'ಕುಟಿಲಕುಂತಲ' ಪರಾ. ೩. ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ; ವಂಚನೆಯನ್ನುಳ್ಳ. (ನಾ). ೪. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ಕುಟಿಲದ ವಸ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಡೇನು ಅದನೆನೆದು ಪ್ರಾಣವ ಬೆರಸದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿವಾ. ೧೧೭–೪೩೦); ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯ – ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬); ತರತರದ ಭಾವಜಟಿಲತೆಯ ಜಾಲ ಜೇಡನ ಕುಟಿಲದೊಳ್ ಜೀವವುಳು ಸಿಲ್ಕಿದೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩–೧೪೩). ೫. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಅಟಮಟಗಂ ಗಾಳುವಿವಂ ಕುಟಿಲಂ ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಿಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬); ಕುಟಿಲನುಂ ಶಠನುಮವಂ (ಜಾತಕ. ೨೦–೯); ಕುಟಿಲನ ಭಕ್ತಿ ಕಿಸುಕುಳನ ವಿರಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೯–೬೧೫). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕುಟಿಲ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಜಿಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). **ಕುಟಿಳ**: ಕುಟಿಳ ಮೃದು ಘನಸ್ನಿಗ್ಧಕೇಶಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೨೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಲಕುಂತಲ, ಕುಟಿಲಕುಂತಳ, ಕುಟಿಳಕುಂತಳ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು; ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳು; ಸುರುಳಿ ಕೂದಲು: ಚಿಂದುಟಿ ಹವಳವು ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಧವಳವು ನೀಲವು ಕುಟಿಲಕುಂತಲವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೯–೮೫). **ಕುಟಿಲಕುಂತಳ**: ನೀಲವು ಕುಟಿಲಕುಂತಳವು (ಇಂಚಾಪ. ೮೯–೨೭). **ಕುಟಿಳಕುಂತಳ**: ಆಡ ಪಾಲೊಳಿಂಬಾಗಿರಲೇ ಬುದಿನಂ ರಸಾಂಜನಂ ಬೆರಸದಜಿಂ ತಲೆವೂಸೆ ಕುಟಿಳಕುಂತಳಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೫೧). [ಕುಟಿಲ + ಕುಂತಲ]

ಕುಟಿಲಕುಂತಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಳ್ಳವಳು: ಕುಮುದದಳಾಕ್ಷಿಯಂ ಕುಟಿಲಕುಂತಲೆಯಂ (ದಮುಸ್ಯ. ೩–೧೨೪). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಕುಂತಲಾ (ಕುಟಿಲ + ಕುಂತಲ + -ಆ₂)]

ಕುಟಿಲಕೋವಿದ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ; ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ಸೆಜೆಯ ಕಳವಿನ ಕಾಲು ಕೀಲ್ಗಳನಾರುಬಲ್ಲರು ಕುಟಿಲಕೋವಿದರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨೧). [ಕುಟಿಲ + ಕೋವಿದ]

ಕುಟಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಒಳಗೆ ಮೋಸವನ್ನುಳ್ಳ; ಕಪಟವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ: ವನಿತೆ ನಿಮ್ಮೊಡನೆಂತು ತೊಳಲುವಳನವರತ ಗಿರಿಗುಹೆಯ ಘಟ್ಟವನೆನುತ ನುಡಿದಳು ಕುಟಿಲಗರ್ಭದ ಗುಣದ ಬೆಳವಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೨). [ಕುಟಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಕುಟಿಲಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಾವು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ದುರ್ಮಾರ್ಗಿ. ೧, ೨: ನಾಡಿಗರೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಭೋಗಿಗಳ್ ಕುಟಿಲಗಾಮಿಗಳಲ್ತು ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೨೨). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಗಾಮಿನ್]

ಕುಟಿಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ವಂಚಕಿ. [ಕುಟಿಲ + -ಕಾಱ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಟಿಲತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫). [ಕುಟಿಲ + -ತನ]

ಕುಟಿಲತೆ (ನಾ). = ಕುಟಿಲತನ: (+). [ಸಂ. ಕುಟಿಲತಾ]

ಕುಟಿಲತ್ವ (ನಾ). = ಕುಟಿಲತನ: (+). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಲಭಾವ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಂಕು: "ಕೊಂಕು ದಿಂಕು" (ಚತುನಿ ೩. I, ೮). ೨. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ. [ಕುಟಿಲ + ಭಾವ]

ಕುಟಿಲವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಆ ಯುವತಿಯರು . . . ಕುಟಿಲವಿದ್ಯೆ[ಪಾಠಾಂ. ತನ]ದಿ ಮಾಯೆಗಳ ಹಣ್ಣುವರು (ನಳಚ. ೩-೨೩). [ಕುಟಿಲ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಟಿಲಾಂಗ (ನಾ). ಮೋಸವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ರೀತಿ; ವಂಚನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಉಪಾಯ: ಬರಿಯ ಬೇಟದತಿ ಕುಟಿಲಾಂಗದೊಲವುಗಳ ವಾರನಾರೀಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬). [ಕುಟಿಲ + ಅಂಗ$_1$]

ಕುಟಿಲಾಲಕ, ಕುಟಿಳಾಳಕ (ನಾ). = ಕುಟಿಲಕುಂತಲ: ರೋದನ ಮುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮೆ ಕುಟಿಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀಱ್ದು ತಂದು ಮಂಡೋದರಿಯಂ (ಶಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೩). **ಕುಟಿಳಾಳಕ**: ಸಾಂದ್ರಾಜಿಸಲ್ಕೆ ಪರಪಿದ ಕುಟಿಳಾಳಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ ಶೀತೋದಕಮನೆ ಕರ್ಬುರಿತವಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೩). [ಕುಟಿಲ + ಅಲಕ]

ಕುಟಿಲಾಶಯ, ಕುಟಿಳಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ವಕ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿ: (+). **ಕುಟಿಳಾಶಯ**: ೨. ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಚರಃ, ಕುಟಿಳಾಶಯಃ – ಈ ೨ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫). [ಕುಟಿಲ + ಆಶಯ]

ಕುಟಿಲಾಳಕಿ, ಕುಟಿಳಾಳಕಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಟಿಲಾಳಕಿಯ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯ ವರವಟಿಫಲಾಧರೆಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬). **ಕುಟಿಳಾಳಕಿ**: ಅರೆಬರ್ ಕುಟಿಳಾಳಕಿಗೊಲ್ದು ಕಂಕಣಂಗಳ ನಿಟ್ಟರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೫೬). [< ಸಂ. ಕುಟಿಲಾಲಕಾ]

ಕುಟಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ಕಪಟಸ್ವಭಾವದವಳು: ದಿಟ್ಟಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಘಟ್ಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಟಿಲೆ ಕಂಟಕಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಾ]

ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರ (ನಾ). ಕುಟಿಲತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವವನು; ಅತಿವಂಚಕ: ಕ್ರೂರರವಗುಣದ ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರರ್ ಪರಮಾರ್ಥಮಾರ್ಗ ಕಂಟಕರೂಪರ್. . . ಷಡ್ವಿಧ ಚೋರರ್ ನಡೆತಂದರಿರದೆ ಬೇಹಿಗೆ ಬೇಗಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೧೧೦). [ಕುಟಿಲ + ಉದ್ಧಾರ]

ಕುಟಿಳ 'ಕುಟಿಲ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಕುಂತಳ 'ಕುಟಿಲಕುಂತಲ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಶಯ 'ಕುಟಿಲಾಶಯ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಳಕ 'ಕುಟಿಲಾಲಕ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಳಕಿ 'ಕುಟಿಲಾಳಕಿ' ನೋ.

ಕುಟೀಚಕ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂನ್ಯಾಸ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವವನು: "ಆ ಯತಿಗಳೊಳು ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿ ತ್ರಿದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರ ಕಾಷಾಯಾಂಬರ ಪಾದುಕೆಗಳುಳ್ಳಾತನಾಗಿ . . . ಸ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಪುತ್ರ ಬಂಧ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ಪಡೆದು ಭುಂಜಿಸಿ ಶಿವಯೋಗಿಯಾಗಿರ್ಪಾತನೇ ಕುಟೀಚಕ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಿವೇಕ. ೧೪೫). ೨. ಊರೂರು ಸುತ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟೀರ (ನಾ). ಗುಡಿಸಿಲು; ಜೋಪಡಿ; ಸಣ್ಣಮನೆ: ನಾಳೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ನನ್ನ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಬರಬಲ್ಲೆಯಾ ತಂಗಿ (ಬಾಣಅ. ೪೦೪); ಎಡಬದಿಗೆ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕುಟೀರವೊಂದಿದೆ (ಪುನರು. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಕುಟೀರಕ (ನಾ). = ಕುಟೀರ: ಎಱಗಿರ್ದುವು ಷಟ್ಪದಂಗಳುತ್ಕೇಸರ ಕೋಟಿ ಸಂಕಟ ಕುಶೇಶಯ [ಕೋ]ಶ ಕುಟೀರಕಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುಸಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಶಬ್ದ: (+).

ಕುಟುಂಗಕ (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಲತಾಮಂಟಪ. ೨. ಚಪ್ಪರ; ಹಂದರ. ೩. ಗುಡಿಸಲು. ೪. ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನ; ವಂಶ. ೨. ಮನೆಯೊಳಗಿರುವ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಿಕರು; ಸಂಸಾರ: ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿ ಕುಟುಂಬಮಿಱುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ಯಮಂಡಳದೊಳಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫); ಇವಂ ತನ್ನಯ ಕುಟುಂಬಮಂ ಸಲಹಲಾಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಂ (ಚಿಬಪು. ೫೬-೩೮); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುಟುಂಬವೇ ಮೊದಲ ಶಾಲೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೩). ೩. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಂಡತಿ: ತಮ್ಮ 'ಕುಟುಂಬ' ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹುಡುಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೬೫); ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ ಚಂದಾಯಮ್ಮಣ್ಣಿಯು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಒಡೆಕ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಭರಣ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದ ಪೋಷಣೆ: ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲಿತಿದ್ದು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆಂದು (ರಾಮಾನೆ. ೮೩). [ಕುಟುಂಬ + ಭರಣ]

ಕುಟುಂಬಲಾಂಛನ (ನಾ). ಮನೆತನದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುರುತು: ಅವನು ತಕ್ಷಣವೆ ಕುಟುಂಬಲಾಂಛನ ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ . . . ಜೋಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೧೧೬). [ಕುಟುಂಬ + ಲಾಂಛನ]

ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೯೨). [ಕುಟುಂಬ + ವತ್ಸಲ]

ಕುಟುಂಬವ್ಯಸನ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದ ವ್ಯಸನ: ಹುಸಿಯದಾಪ್ತನ ಬಹುಕುಟುಂಬವ್ಯಸನವುಳ್ಳನ ಮಾಳ್ಪುದೈ ಭಂಡಾರರಕ್ಷಕನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೦). [ಕುಟುಂಬ + ವ್ಯಸನ]

ಕುಟುಂಬವ್ಯಾಪೃತ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಯಜಮಾನ: "ಅಭ್ಯಾಗಾರಿಕಃ, ಕುಟುಂಬವ್ಯಾಪೃತಃ-ಈ ೨ ಮನೆವಾರ್ತೆಯೊಳರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨). [ಕುಟುಂಬ + ವ್ಯಾಪೃತ]

ಕುಟುಂಬಸ್ಥ (ನಾ). ಗೃಹಸ್ಥ; ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಟುಂಬವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ; ಗೃಹಸ್ಥ: ಕುಟುಂಬಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲರು (ರಾಮಾಸಿ. ೧೧೬). ೨. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪೋಷಿಸುವವನು: "ವ್ಯಾಪೃತಂ ಕುಟುಂಬಿಯೆನಲ್ಕೆ ಮನೆವಾರ್ತೆಯುಳ್ಳನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೨). ೩. ಕೃಷಿಕ; ಭೂಮಿ ಸಾಗುವಮಾಡುವ ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಃ . . . ಕುಟುಂಬೀ- ಈ ೫ ಗೆಯ್ವೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦); "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯಮಾಳ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧); ಕ್ರೋಶದ್ವಿಕ್ರೋಶ ಸೀಮಾಭಾಗಯೋಜನ ಪಂಚಶತ ಕುಟುಂಬಿ ಕುಲಾವಿರ್ಭಾವಿತಾಧಮೋತ್ತಮ ಭೇದಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). [ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿನ್]

ಕುಟುಂಬಿಕ (ನಾ).= ಕುಟುಂಬಿ ೩: ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಒಬ್ಬ ಕುಟುಂಬಿಕನು ಅವನಿಗೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ . . . ಒಂದು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕುಟುಂಬಿ ೧: ತುಂಬಿದ ಮನೆಯ ಕಿಚ್ಚಿಂಪಾವರಿಸಿಯುಂಗೊಳಲೊಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡದಿಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುೞಿದೋಡುವಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೫). ೨.= ಕುಟುಂಬಿ ೩: ಮಳೆಯ ಬರವನಾರಯ್ವ ಕುಟುಂಬಿಗನಂತೆ (ಪಸಾಠ. ೬೩೬-೧೪); ಕುಟುಂಬಿಗನಿಂತೆಂದನೆಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನಾದಿಯಾಗಿ ಯಾಳೆಯ್ಯನುಳುವವು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೬ ವ). [< ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿಕ]

ಕುಟುಂಬಿನಿ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಂಡತಿ: ದೇವಿಲನೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕೂಟಂಗಂ ಆತನ ಕುಟುಂಬಿನಿ ವಸುಮತಿಗಂ ಧನಶ್ರೀಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೩-೩೮ ವ); ನೀಂ ಬೇಱೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯುಂ ಕಯ್ಪ ಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯೇಂ ಮಿಡಿಯೇನೆಂಬಂತೆ ದರಸಿಯಾದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೮). [ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿನೀ]

ಕುಟುಕ₁ 'ಕುಟಕ₁' ನೋ.

ಕುಟುಕ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (?): ತೊಡಚಿಯುಟ್ಟುದುದನು ನೀರೊಳು ಕೆಡೆದುದದುಯೆಂಬಾಗ ಕುಟುಕನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಬುದ ದೊರ್ಮೆ ಮತ್ತಾ ಖಗನು ಬಂದೆಱಗೆ ಬಿಡುವುದೆ ಕುಟುಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೮೪). [< ಕುಟುಕು ?]

ಕುಟುಕಿಸು, ಗುಟುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗು; ಕುಡಿ: (ಕ). **ಗುಟುಕಿಸು**: "ಫಲಕೀತಿ ಗುಟುಕಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೫೦); ನುಂಗುವಾಗ ಒಂದು ಗುಟುಕಿಸುವಾಗ ಎರಡು (ವಚಶಾ. II, ೨೪೭); ಪುಟದ ಸಕ್ಕರೆಯನು ತನಿವಾಲಿನೊಳು ಸೂಸಿ ಗುಟುಕಿಸುವಂತೆ ಸಂಗೀತಾ (ಭರಚ. ೨೫-೧೨). [ಕುಟುಕ್ಕು₂ + -ಇಸು₁]

ಕುಟುಕು₁, ಕಟುಕು₁, ಕುಡುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ಪಿಕಾಳಿ ಕುಟುಕಲ್ ಸೂಸೆ ಬಿಂದುಗಳೊಪ್ಪುವಾಪ್ರು ಧಾತ್ರೀಜದಿಂ (ದಕಕು. ೬-೮); ನೇಲ್ವ ನೆಲವಿನೊಳ್ ಮೊಸರ್ಗಂಡಲಂ ಕಂಡು ಕಡೆಗೋಲಂ ನೆಗಪಿ ಕುಟುಕುವಿನಂ (ಚಕವಂ. ೬೯-೧೦); ತಮುಟಿಯನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರೇಟನು ಕುಟುಕಿ ಆಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೯).

ಕಟುಕು₁: ಮುದಿಸೂಳೆಗೊಬ್ಬ ಎಳೆಸೂಳೆ ಕಟುಕಿದಳು (ಜೀವಲ. ೪೪); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೂ ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಇಷ್ಟೇನೆ? ಎಂಬ ಅಸಮಾಧಾನ ಅವಳ ಅಂತರಂಗವನ್ನೇನೂ ಕಟುಕದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೪). **ಕುಡುಕು**₁: "ಕುಡುಕು – ಚಂಚುಘಾತನೇ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು)" ಧಾನ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಗುಟುಕು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ತರುವಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ಹಣ್ಣುಹುಟ್ಟಿ ಅಪ್ಪುವಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದು ಮೆಟ್ಟಿ ಕುಡುಕಲಾಗಿ (ವಚಸಂ. ೫೫೮-೧೪); ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕಿ ಸವಿದುಟಿಯಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೪೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟುಕ, ಕೊಡುಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊಪುನಿ; ಕೊಡ. ಕೊಟ್ಟಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೊರ್ಕ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಡ್ಕ್]

ಕುಟುಕು₂, ಕುಟುಕ್ಕು, ಕುಡುಕು₂, ಗುಟಕು, ಗುಟುಕು (ನಾ). ೧. ತುತ್ತು; ಒಂದು ಸಲ ಬಾಯಿತುಂಬ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಆಹಾರ; ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮರಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಂಚುವಿನಿಂದ ನೀಡುವ ತುತ್ತು: ಅಂತಾತನೆನಗೆ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕುದಂ ತನಗಶನಮಂ ಮಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಮಿರೆಯರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೬); ತಾಯಿಯಿತ್ತ ಕುಟುಕಕೊಂಡು (ಅವರೇ. ೩೦); ಹಂಸೆಗೆ ಪಾಲ್ಗುಡಿಸೆಂಬ ಕೀರಂಗೆ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೬). ೨. ಒಂದುಸಲ ಕುಡಿಯುವಷ್ಟು: ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಟುಕು ನೀರೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ(ರೂಢಿ). **ಕುಟುಕ್ಕು**: ೧. ಸವಳದೆ ಕುಟುಕ್ಕಿನೊಳಗಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೇರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೫೩). **ಕುಡುಕು**₂: ೧. ಮಱುದಿವಸಂ ತತ್ತಿಗಳಂಪೆತ್ತು ಬೞಿಕ್ಕೆ ನಿಜಪ್ರಾಣೇಶ್ವರನುಂ ತಾನುಂ ಕುಡುಕಂ ಕೊಳಲಡವಿಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ.೧೬೦-೪); ತಾಯ ಬಾಯ ಕುಡುಕಂ ಕೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ); ಉಕ್ಕೆವದಿಂ ಕುಡುಕೆಂದು ತಂದು ಚಂಚೂವಿವರಕ್ಕೆ ಮಾಣಿಕದ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೩). **ಗುಟಕು**: ೨. ಆ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಟಕು ನೀರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಗುಟುಕು**: ೧. ಅಱಿಯೆಂಬ ಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಟುಕನಿಕ್ಕಿ ಹೇಸದೆಕೊಂದೆಯಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೬-೨೧); ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು ತಾವರೆಯ ಬೀಜವ ಗುಟುಕಿಕ್ಕಿಕೊಂಬಂತೆ(ಭರಚ. ೧೧-೬೬); ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಗುಟುಕ ಸೆಳೆವಗಿಳಿವಱಿಗಳ ರೀತಿಯ ಕಂಡಳಾ ಕಾಂತೆ (ಕಂಸವ. ೪-೪೭). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗುಟುಕ, ಗುಟುಕು; ತೆಲು. ಗುಟಕ, ಗುಟುಕು, ಗುಡುಕ್ಕು. / ಮರಾ. ಗುಟಕಾ]

ಕುಟುಕುಗೊಳ್, ಕುಡುಕುಗೊಳ್, ಕುಡುಕುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಟುಕು; ಕುಕ್ಕಿ ತಿನ್ನು; ತುತ್ತುಗೊಳ್ಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸು: ನೀಸರ್ಮೂಡಲೊಡನೆ ಗೂಡುಗಳಿಂಗಿಳಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಕುಟುಕುಗೊಳಲೆಂದು ಪೋಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೧). ೨. ನುಂಗು: ಸಾರ್ತಂದಗಲ್ದ ಲುರ್ಚಿದ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಕುಟುಕುಗೊಳ್ವ ಕೋಕದ್ವಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೩೪); ಮನುಜರಂ ತಡೆಗಡಿದು ಕುಟುಕುಗೊಂಬೆನು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದೊಳು (ಭೋಲಾಸು. ೩-೮). **ಕುಡುಕುಗೊಳ್**: ೧. ಕುಡುಕುಗೊಳ ಪೋಪ ಶಕುನಿಗಳೊಡವೋಗಲ್ ಜನಕನಾಱದಿರ್ದೊಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೧). **ಕುಡುಕುಗೊಳು**: ೧. ಕುಡುಕು ಗೊಳುತಿರ್ಪ ಪಕ್ಕಿವಿಂಡಂ (ನಳಚಂ. ೫೨೬); ಸಿಡಿದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳನಾಯಿದು ಕುಡುಕುಗೊಂಡವು ಕಾಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩). [ಕುಟುಕ್ಕು₂ + ಕೊಳ್₁]

ಕುಟುಕುಜೀವ (ನಾ). ಈಗಲೋ ಆಗಲೋ ಹಾರಿಹೋಗಲಿರುವ ಜೀವ; ಕುಟುಕುಟು ಎನ್ನುತ್ತಿರುವ ಜೀವ: ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕುಟುಕುಜೀವ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು; ಉಸಿರಾಡುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂಕಟ ಪಡುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೩೧೭); ಸಮಸ್ತ ಪಂಡಿತರೂ . . . ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಟುಕುಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೭೧). [ಕುಟುಕ್ಕು₂ + ಜೀವ]

ಕುಟುಕುದಂಬುಲ, ಕುಡುಕುದಂಬುಲ, ಗುಟುಕುತಂಬುಲ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಟ್ಟು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ; ಕುಟುಕು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ : ಲಲನೆ ಬಂದಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕುಟುಕು ದಂಬುಲವಿತ್ತು ಕುಸ್ತರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೦) ; ಲವಲವಿಕೆಯೊಳೀವ ಕುಟುಕುದಂಬುಲಮೆಂಬುದವರೊಳೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ನಾಗಕು. ೫-೨೧); ನೆರವ ನೇಹಂಗೈವ ಕುಟುಕುದಂಬುಲಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆವ (ನಂದಿಮಾ. ೨೩-೨೩). **ಕುಡುಕುದಂಬುಲ** : ನುಣ್ಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಬಾಯೊಳು ಬಾಯನಿಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲಮಂ ಸವಿಯಂ ತಟ್ಟುವ ತನಿಗಲೆಯುಪಚಾರದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೩) ; ನುಣ್ಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಬಾಯೊಳು ಬಾಯನಿಟ್ಟು ಕುಡು ಕುದಂಬುಲವಿಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೪೬). **ಗುಟುಕುತಂಬುಲ** : ರಂಜಿಪ ರತಿಯೊಳು ಗುಟುಕುತಂಬುಲ ರುಚಿ ಸಂಜೀವನವೆಂದು ತಿಳಿದು (ಮೋಹತ. ೪-೧೦); ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಮುಡಿವಿಡಿದು ಗುಟುಕುತಂಬುಲವಿಕ್ಕಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿಂ ದುಣಿಸಬಲ್ಲೆನು (ಗುಥಚ. ೯-೨೮). [ಕುಟುಕು$_3$ + ತಂಬುಲ]

ಕುಟುಕುಮಾತು (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು ; ಕಟಕಿ : ತನ್ನ ಕುಟುಕು ಮಾತು ಹಿಂಬದಿಯ ಟೀಕೆ ಸಾಗಿಸಿದ್ದ ನಂಜುಂಡ (ಬಣ್ಣಮಾ. ೧೫೫). [ಕುಟುಕು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಟುಕುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಚುಚ್ಚುವ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆ; ಕಿರಿಕಿರಿ : "ನನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಿಮಗೆ ಕುಟುಕುಮುಳ್ಳಾಗಿದೆಯೇನಪ್ಪಾ ? " ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೫). [ಕುಟುಕು$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಕುಟುಕ್ಕು 'ಕುಟುಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಟುಪು (ನಾ). (?) : ಸಿಡಿಲ ಪೊಡಪು ಘುಡುಘುಡಿಸುತ ಮಿಂಚಿನ ಕುಟುಪು ಮೋಡದಿ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆದು ಬಿಡದೆ ಸುರಿವ ಮಳೆಯಲಿ ತರುಮೂಲದಿ ತಡೆದಿರ್ದನಾ ಮುನಿರಾಜ (ಅನಂಚ. ೪-೫೧). [?]

ಕುಟುರವಕ್ಕಿ (ನಾ). 'ಕುಟುರ್' ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ; ಪಾರಿವಾಳ (?) : ಸಳವಂ ಕುಟುರವಕ್ಕಿಯಂ ಬಿಡದಿರದೆ ಬೆಂಬತ್ತು ತೆಳ್ಪಟ್ಟುತೊಡೆವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೯-೫೩೪). [<ಕುಟುರು$_2$+ ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಟುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಾರಿವಾಳದ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು : ನಾರಾಯಣ ಆಕೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಕ್ಕೇ ಕುಟುರುತ್ತಿದ್ದ (ರಂಗವ. ೨೩). [?]

ಕುಟುರು$_2$, ಗುಟರು, ಗುಟುರು$_1$, ಗುಟ್ಟುರು (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು : ಮಾಡಿನ ಸೂರಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಕಾಗೆ ಕುಟುರು ಹಾಕಿದಾಗಲೇ "ಏಕೋ ಅಪಶಕುನದ ಸೂಚನೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ" ಎಂಬ ಭಯ ಅವನನ್ನು ಆವರಿಸಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬೬). ೨. ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಡುರುಕು. **ಗುಟರು** : ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದೆ ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಅದನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿ ಗುಟರು ಹಾಕಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೫೩). **ಗುಟುರು$_1$** : ೨. ಗುಟುರು ಹಾಕುವಂತೆ ಹೂಂಕಾರ ಮಾಡಿದನು (ಎಳಿಕ. ೨೫) ; ಮೃಗಶಿರ 'ಮಳೆ ಬಿದ್ದರೆ ಮುದಿಯೆತ್ತು ಗುಟುರು ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). **ಗುಟ್ಟುರು**. 'ಗುಟ್ಟುರಿಕೆ' ಪರಾ. [? . / ತುಳು. ಕುಟ್ರು]

ಕುಟುರು$_3$ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಉಬ್ಬಿರುವಿಕೆ: ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕುಟುರು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಟ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಗುಣಿಸುವ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಣಿತ: ಈಗ ನಾವು ಬೀಜಗಣಿತವೆಂದು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಗುಪ್ತನು ಕುಟ್ಟಕವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಗಣಿಚ. ೨೪೧). ೩. ಪುಡಿಮಾಡುವುದು : ಕುಟ್ಟಕ ಎಂದರೆ ಪುಡಿಮಾಡುವುದು (ಗಣಿಚ. ೨೪೧). ೪. ಪುಡಿಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ: ಎಲೆಗಳಿಂದೆಯುಂ ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪಲ್ಗಳಿಂದಂ ಸುಲಿದ ಧಾನ್ಯಂಗಳಿಂದೆಯುಂ. . .ದೇಹಧಾರಣೆಯ ನೆಸಗುತ್ತಂ(ಭಾರಶಾಂ.೧೬-೧೧೫); ಪಟ್ಟಣದಹಾದೀಲಿಕುಟ್ಟಕ್ಕಿತೊಳ್ಯೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ದುಗ್ಧಬೀಜ - ಹಾಲು ಗುಂಬಳ, ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಟ್ಟಣ, ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$, ಕುಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). (ಎಲೆ ಅಡಕೆಯನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವ (ಹಿತ್ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ) ಸಾಧನ. **ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$** : "ಕುಟ್ಟಣಿ, ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಲಬತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಮೋಟು ಹಾರೆಯಂತಹ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ" (Pestle. ಇಂಕನಿ). **ಕುಟ್ಟಾಣಿ** : ಎಲೆ ಅಡಿಕೆಯ ಕುಟ್ಟಾಣಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಅವಳು ಒಳಗೋಡಿದ್ದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೧೩೨). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನ]

ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$ 'ಕುಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಣಿ$_2$ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ. [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ, ಕುಟ್ಟಿನೀ]

ಕುಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಟ್ಟಣ : ಮುದುಕನು ಕುಟ್ಟಣಿಗೆಯಿಂದ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಕುಟ್ಟಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$ + -ಗೆ]

ಕುಟ್ಟನ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೨. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ : ಕುಟ್ಟನ . . . ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧಾ ಸಂಖ್ಯಾತತೀವ್ರ ವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧) ; ನಿಲಿಸೀ ರಂಗದ್ವಾರಕೆ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್ ಬರ್ಪುಮವರನೀ ಯಾನೆಯ ಕೈಗೊಲೆ ಕೋಟ್ಗಳಿಜಿತದಿಂ ಪದತಲ ಕುಟ್ಟನದಿಂದಮುಱಿವ ನೆಯ್ದಿಸು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಮಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಾಯಿಕೆಯ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿರೋಧವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸುವಿಕೆ : ಅದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಚ್ಛದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮಾತನುಕೇಳೀ ವಿಭವಂ ಮೃದು ಕಠಿನಾತ್ಮಕಮಂತದು ಸುದತಿಗೆ ಕುಟ್ಟಮಿತಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟರಿ, ಕುಟರಿ (ನಾ). ಕುಪ್ಪೆ ; ರಾಶಿ ; ಗುಪ್ಪೆ : ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕುಟ್ಟರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ४೧) ; ಹೊಟ್ಟಿನ ಕುಟ್ಟರಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪೂಜೆಮಾಡಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೨). **ಕುಟರಿ**: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕುಟರಿ . . . ಮುಳಗಲಕಂಟಿ ಮುಂತಾದ ಗಿಡಿಗಳಿದ್ದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). [< ಕುತ್ತಱಿ ?]

ಕುಟ್ಟವಳಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವಳಿ (?) : ಈ ಗ್ರಾಮುಗಳು ರೇಖೆಪ್ರಮಾಣಿಗೆ ನಷ್ಟವಾದ ಸಂಬಂಧ ರೂಪುವಮಾಡಿ ಕುಟ್ಟವಳಿಯಮಾಡಿಕೊಂಡ ಈ ಇಂನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರಹನನೂ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೨೩ ; 1641). [?]

ಕುಟ್ಟಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಟಹಾರಿಕೆ : (೬). [< ಸಂ. ಕುಟಹಾರಿಕಾ]

ಕುಟ್ಟಾಣಿ 'ಕುಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಮಗು ; ಹುಡುಗ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ವೆ ಕೆಜೂಗ್ರೋಳೆ ಅ××× ಕುಟ್ಟಿ ಬಾಗೆ ಊರೇಱನುಳ್ಳೆಱಿದು ವಿಟ್ಟೂರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-४ ; 780) ; ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಈ ಭಿಲ್ಲರ ಕುಟ್ಟಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆ ಹಾರಾಟಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಕೋಟಿಚ. ೩೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕುಟ್ಟಿ]

ಕುಟ್ಟಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಕ್ಕಗೂಟ ; ಬೆಣೆ ; ಚಿಣ್ಣಿ : ಆ ತೂತುಗಳೊಳಗೆ ಅರ್ಧ ಸೇರುವಂತೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೋಲುಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಲು ಬೇರೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ 'ಕುಟ್ಟಿ'ಗಳು (ರಕ್ತರೂ. ೨). 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಟ್ಟಿ]

-ಕುಟ್ಟ3 (ನಾ). = -ಕುಟಿಗ1. 'ಮರಕುಟ್ಟ' ಪರಾ. [ಕುಟ್ಟು1 + -ಅ2]

ಕುಟ್ಟಕೆ1 (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ : (ಕ). [ಕುಟ್ಟು1 + -ಇಕೆ]

ಕುಟ್ಟಕೆ2, ಕುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ : ನವಮಾಸದೊಳಗೆ ಮಧ್ಯಂ ಧವಳಚ್ಛವಿಯಾಗೆ ಮಧ್ಯಮೋತ್ರಮನೆರಡುಂ ಧವಳಂಗಳಾಗೆ ಕುಟ್ಟಕೆಲವು, ನಿಡಿಯವು (ಅಶ್ವವೈ. ೫-೧೦) ; ತಳದೊಳು ಕುಟ್ಟಕೆಯೊಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಬಿಡುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩-೨೧ ಟೀಕು). **ಕುಟ್ಟಿಗೆ** : ಬಿದಿರದು ಮೈಯ ನಣಂ ತಾಂ . . . ಕುಟ್ಟಿಗೆಯಂ ತಾಂ ಬಲಿವುತಿರ್ದಡಂತದು ಮರಣಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೭-೬೫). [?]

ಕುಟ್ಟಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಲಾಗ ಹಾಕುವುದು : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚಂಡು . . . ನಿಡುಗವಣೆ ಕೆಡಹು ಕುಟ್ಟಗನಾದಿ ಯಾದವ ಗಡ ವಿನೋದದವಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬-೨). [?]

ಕುಟ್ಟಗೆ 'ಕುಟ್ಟಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಚಾತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ ; ಜಕ್ಕಿಣಿ. 'ಕುಟ್ಟಚಾತ ವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟ್ಟಿಚ್ಚಾತ್ತ]

ಕುಟ್ಟಚಾತವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ ; ಇಂದ್ರಜಾಲ ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು : (ಕ). [ಕುಟ್ಟಚಾತ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಟ್ಟತ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಮಾಡಿದ ; ಚೂರುಮಾಡಿದ. ೨. ಚಪ್ಪಟೆಗೊಳಿಸಿದ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟತತೋರಣ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವ ತೋರಣ ; ಹಲಗೆ ತೋರಣ : ಇದರ ಕುಟ್ಟತತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೪೭). [ಕುಟ್ಟತ + ತೋರಣ]

ಕುಟ್ಟದಾಣೆ 'ಕುಟ್ಟದೊಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟದೊಣ್ಣೆ, ಕುಟ್ಟದಾಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲು : ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಟ 'ಕುಟ್ಟದೊಣ್ಣೆ' ಆಡುವರು (ಹೋರಾಟ. ೨). **ಕುಟ್ಟದಾಣೆ** : ಈ ಕುಟ್ಟದಾಣೆಯು ಬಡಿದಾಟವು ಕ್ರಿಕೇಟಂತೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಗೋಪಾಲಕರು ಈ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿದರೆ ಕುಟ್ಟದಾಣೆಯಂತೆ (ಕುಟ್ಟದೊ. ೩೪). [ಕುಟ್ಟ9 + ದೊಣ್ಣೆ]

ಕುಟ್ಟನಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ : ಕುಟ್ಟನಿ ಕೆಯ್ಗುಳಂ ಮುಜಿದು ಬಯ್ದಳ ನಂಗನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೯-೧೫೦) ; ಕೆಳೆಯಿಂ ಮನೆವಾಟ್ರಿಗೆಯ್ಗೆ ಮೋಣೀ ವನುಮಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಯೊಳಿ ಪಟ್ಟರೆ ಕುಟ್ಟನಿಯ ಟ್ಟದಿರ್ಕುರ್ಮೀ (ಚಕವ. ೬-೯೭). [ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಟ್ಟಮ (ನಾ). ಸಮಮಾಡಿದ ನೆಲ ; ನೆಲಗಟ್ಟು ; ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದ ನೆಲಗಟ್ಟು : "ಕುಟ್ಟಮಂ, ಬದ್ಧ ಭೂಮಿಕಂ -ಈ ೨ ನೆಲಗಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯) ; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ ಕುಟ್ಟಮ ಸಂಕ್ರಾಂತ ಮೌಕ್ತಿಕಧಾವಾಭಿರಾಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೭ವ) ; ಹರಿ ನೀಳರತ್ನ ಕುಟ್ಟಮದೊಳ್ ದಟ್ಟಡಿಯಿಡುವ ತನೂಭವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೮) ; ಮರಕತಮಣಿ ಕುಟ್ಟಮದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೮-೯೬). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಮಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ರಚಿಸು : ದೇವಕಾರುಕಂ ಪರುಷದಜೆಯಿಂ ಕುಟ್ಟಮಂಬೊರೆದು ತಾರಾಳಿಯಿಂ ಮಿಜುಪ ಕುಡ್ಯಮ ನೊಡರ್ಚಿ (ಮದೇಪು. ೧-೩೦). [ಕುಟ್ಟಮ + ಪೊರ್ಕೆ]

ಕುಟ್ಟಮತಂತ್ರ (ನಾ). ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚತುರ್ಮುಖತಂತ್ರ . . . ತುಲಾಯೋಗ ಕುಟ್ಟಮತಂತ್ರ ಸರ್ವಶೇಖರಮಹಾವಿದ್ಯೆ ಮಹಾಸಾರಮೆಂದು ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕುಟ್ಟಮ + ತಂತ್ರ]

ಕುಟ್ಟಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊಡೆಯಿಸು : ಕುಟ್ಟಸಿದಂ ನೆಂಟಸಿದಂ (ಶಮದ. ಮ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಘೋರ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕೈ ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಸುವರು (ಷಡರಂದ. ೧-೧೪೫-೩) ; ಕುಟ್ಟಸಿದನಾನಂದ ಭೇರಿಯಂ ರಾಮಚಂದ್ರಮನು (ಜಿರಾಮಾ. ೩೨೯-೬).

[ಕುಟ್ಟು1 + -ಇಸು3]

ಕುಟ್ಟು1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ ; ಗುದ್ದು ; ಚಚ್ಚು ; ಬಾರಿಸು : "ಕುಟ್ಟು - ತಾಡನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಸುಭಟರಟ್ಟಿಗಳನೆಚ್ಚಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟುವ ತೊಂಡು ಮರುಳ್ಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೭ ವ) ; ಕಟ್ಟು ಕುಟ್ಟು ಕಡಿ ಸೀಳ್ ಕೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೯) ; ನಿಶ್ಶಂಕನೆಂತಹ ಬಲ್ಲಿದರನಜೆಯಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟುವನು (ಬಸಪು. ೨೪-೧೫) ; ಮಸ್ತಕದಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೭೩) ; ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲವ ಕುಟ್ಟಿ ಕೋಲಾಹಳಿಸುವೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೮೪). ೨. ಹೇಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸು : ಕಟ್ಟಗೆಕಾಜರು ದೊರೆಗಳ ನಾಮವ ಕುಟ್ಟಿ ಕಾಣಿಸಿದರೇ ನೆಂಬೆ (ಭರತೇ. ೩೯-೨೦). 'ಗೊಣಗುಟ್ಟು', 'ಬುಸುಗುಟ್ಟು', 'ಮಾತುಗುಟ್ಟು', 'ವಟಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಏತ, ಒನಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಏಟುಹಾಕಿ ; ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆ : ಬಿಡದುಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪಡೆದಕ್ಕಿಯನಬುಸುವ ಬೆಳ್ಪನುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮) ; ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಾಗಮಂಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣಿ ಭೋ ಇವ ಕುಟ್ಟಲೇಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೩) ; ಒಣಗಿಸಿ ಕುಟ್ಟಲ್ ನುಚ್ಚಾಗದಂತೆ (ದಶಕು. ೧೨-೧೧೯) ; ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯನು ತಂದು ಕುಟ್ಟಿಯೋಗರವಟ್ಟು (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೯೭) ; ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಕುಟ್ಟೋದು ತಪ್ಪದು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಟ್ಟು]

ಕುಟ್ಟು2 (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೊಲೆ ಕುಟ್ಟು ಕಳವುಗಳ್ (ತುರಂಗ. ೯೧-೭). ೨. ಅಜೀರ್ಣ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕರುಳಿನಲ್ಲಾಗುವ ನೋವು ; ಕಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಪುಡಿ ; ಚೂರ್ಣ. [< ಕುಟ್ಟು1]

ಕುಟ್ಟುವನಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹನಿ ; ಜಡಿಮಳೆ : ಮರಕತದ ಮಳೆ ಗಜೆಯೆ ಮಾಣಿಕದ ಹನಿ ಹನಿಯೆ . . . ಗೋಮೇಧಿಕದ ಕುಟ್ಟುವನಿ ಬೀಳೆ ಹರಿನೀಲರತ್ನಂಗಳಾ ಸರಿ ಕುಟ್ಟಿ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಣಿಯ ಬೆಳ್ಸರಿ ಹುಯ್ಯೆ (ಸವ್ಯಕಾ. ೭-೩೪). [ಕುಟ್ಟು1 + ಪನಿ2]

ಕುಟ್ಟುಹ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಪಲ್ಗುಟ್ಟುಹ', 'ಪೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುಹ' ಪರಾ. [ಕುಟ್ಟು2 + -ಹ2]

ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಳು ಹಿಸುಕಿದಂತಾಗಿ ನೋವಾಗು : ನಕ್ಕು ನಕ್ಕು ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿಯಿತು (ಎರಸ. ೭೪) ; ಸ್ಟೇಶನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಂತೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ದತ್ತೂನ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫೦). [ಕುಟ್ಟು2 + ಹಿಡಿ1 (< ಪಿಡಿ1)]

ಕುಟ್ಟೆ, ಕಟ್ಟೆ3 (ನಾ). ೧. ಮರವನ್ನು ಕೊರೆದು ಹುಡಿಮಾಡುವ ಹುಳು : ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾದರೆ ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿದಹಾಗೆ ; ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಎಸೆದರೂ ಅದನ್ನು ಒಳಗಿಂದ ಕುಟ್ಟೆ ತಿಂದು ಲೊಡ್ಡು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೩೨೫) ; ಕೊತದ್ದು ಕುಟ್ಟೆ ಗೇದದ್ದು ಚೇಗು (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ ; ನಾಶವಾಗು ವಿಕೆ : ರಾಜಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ್ಕೇ ಕುಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಬಾಣಅ. ೩೪೫). **ಕಟ್ಟೆ**3 : ೧. ಬಿದಿರಿಗೆ ಕಟ್ಟೆ ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ).

ಕುಟ್ಟೆಹುಡಿ = ಕುಟ್ಟೆಹುಳು ಹಿಡಿದು ಉದುರುವ ಪುಡಿ.

[← ತುಳು. ಕುಟ್ಟೆ]

ಕುಟ್ವೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಳುಹಿಡಿದು ಟೊಳ್ಳಾಗು ; ಲೊಡ್ಡಾಗು : ಬಲ್ಲವಗೀ ತನು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ ಕುಟ್ವೆಗೊಂಡಲ್ಲವ್ವೆಯೆಂದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರತ. ೭೬-೩೪). [ಕುಟ್ವೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಟ್ವೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ (?) : "ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಅ] ಟ್ವೆಗೋಲ್ ಬಾರಡಮದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಕುಟ್ವೆ ? + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಟ್ವೆಫೈಸಲು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ತೀರುವಿಕೆ ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ : ಹೀಗಿಯೆ ಆದಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುಟ್ವೆಫೈಸಲು (ವಣ್ಣನಂ. ೫೮). [ಕುಟ್ವೆ ? + ಫೈಸಲ್]

ಕುಟ್ವೆವುಟು, ಕುಟ್ವೆಹುಳು (ನಾ). = ಕುಟ್ವೆ$_1$: ಕುಟ್ವೆವುಟು ಕೊಚಿ ದೊಡೊಂದಕ್ಕರಮಾಗಿ ತೋರ್ಪಂತೆ ಏನಾನುಮೊಂದಜವೊ ಲೊಂದಪ್ಪುದು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೫); ನಿನ್ನಟ್ವೆಯಲ್ಲು ಕುಟ್ವೆವುಟುಗಳ್ಗೆ . . .ಹೋಟಿಗೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೧). **ಕುಟ್ವೆಹುಳು** : ಚಿಂತೆ ಅವನನ್ನು ಕುಟ್ವೆಹುಳುವಿನಂತೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಗಮಾಂ. ೯೬). [ಕುಟ್ವೆ + ವುಟು]

ಕುಟ್ವೆಹುಳು 'ಕುಟ್ವೆವುಟು' ನೋ.

ಕುಟ್ವೊರಳು (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಒರಳು ; ಕಲಬತ್ತು ; ಕುಟ್ವಣಿ : ಕುಟ್ವೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸುಣ್ಣ ಎಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೭೫೧). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಕುಟ್ಮಲ, ಕುಟ್ಮಳ (ನಾ). ೧. ಅರಳುವೊಗ್ಗು ; ನನೆ; ಮುಗುಳು : ಕುಂಕುಮದ ಕುಟ್ಮಲದ ಪದಕದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೬); ಆದೆ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟ್ಮಲಂ ಸಂಗಗೆಂದೆನುತೆ (ಬಸರ. ೩-೨೫). ೨. [ಛಂದ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಾಗುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕುಟ್ಮಲಮೆಂಬ ವನಮಯೂರಂ – ಭಜಸನಗಗಂ ಯತಿ ಪಂಚಮದೊಳ್ ಅಥವಾ ವಾರುಧಿಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೪. ೨-೧೭೫). **ಕುಟ್ಮಳ** : ೧. "ಸಜ್ಜಕಮುಂ ಮುಗುಳು ಮೊಗ್ಗೆ ಕುಟ್ಮಳಮದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪); ಕುಟ್ಮಳೌಘವಾದುದು ಕುಟಜಂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬); ದಿವಿಜನದಿಯ ಕೈರವಂಗಳ ಕುಟ್ಮಳಾವಳಿಗಳೋ (ಹಚಕಾ. ೩-೭೯). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಮಲಮಯೂರ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ ೨: ಅಂಬುಜರಿಪು ದ್ಯುಮಣಿಮಾರುತಬಲಾರಿ ತ್ರ್ಯಂಬಕ ಯುಗಂ ವಿರತಿ ಪಂಚಮ ದೋರ್ದಂಡದಂಬುರುಹ ಲೋಲನಯನೇ . . . ಕುಟ್ಮಲಮಯೂರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೨). [ಕುಟ್ಮಲ + ಮಯೂರ]

ಕುಟ್ಮಲ್ಯ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ : ಕೊಲೆದಿವ್ಯಂ . . . ಅಬ್ಜಕರ್ಣಿಕೆ ಗೃಹಂ ಕುಟ್ಮಲ್ಯ ಕೋಶಾಹ್ವಯಂ (ನಾನಾರ. ೫೩). [?]

ಕುಟ್ಮಳ 'ಕುಟ್ಮಲ' ನೋ.

ಕುಟ್ಮಳಿತ (ಗು). ಮೊಗ್ಗಾದ; ಮುಕುಳಿತ; ಮೊಗ್ಗಿನಿಂದ ಅರಳಿದ : ಲೋಲಲೋಚನದಬಲಾ ತಿಳಕಾಲೋಕನದಿಂ ಕುಟ್ಮಳಿತಂ ಮಾಡುವುದು ತಿಳಕಮಂ ನೃಪತಿಳಕಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೫೩); ಕುಟ್ಮಳಿತ ಕೇತಕಿ ತೀಕ್ಷ್ಣಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೩೧). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಮಳಿತ]

ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತ (ಗು). = ಕುಟ್ಮಳಿತ : ಪ್ರಿಯೆಯ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬಂ . . . ತತ್ಪ್ರಿಯಾನನ ಪಯೋಜಮಂ ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತಂ ಮಾಡಿದುದೇ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೨). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತ]

ಕುಠ (ನಾ). ಮರ ; ವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕುಠರ (ನಾ). ಮೊಸರು ಕಡೆಯುವ ಕಂಬ ; ಕುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗವನ್ನುಳ್ಳ ಕಡೆಗೋಲ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾಕು (ನಾ). ಮರಕುಟುಕ ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿ : "ಪರಶ್ವಧಃ, ಕುಠಾರಃ, ಪರಶುಃ, ಸ್ವಧಿತಿಃ – ಈ ೪ ಕೊಡಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೦). ೨. ಗುದ್ದಲಿ ; ಸಲಿಕೆ : ಮಾರಿಯಾದರೆ ಗಿರಿಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಠಾರರಾದರೊ ವಿಧಿಯಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಬೇರು ಸಹ ತರುತಿರ್ದರಧಟರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೪). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ವಜ್ರಸದೋರ್ದಂಡಂಗಳಂ ಕುಠಾರಾಯುಧದಿಂ . . . ತಚಿಃದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೪); ಬಿಲ್ಲುತೀರು . . . ಕುಠಾರ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾದಿ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). ೪. (ಅಲಂ) ಒರಟ; ಕ್ರೂರ : ಚಿತ್ತದ ಸಮತೆಯನು ಬೀಳ್ಕೊಡು ಕುಠಾರನ ಯಮನ ಕಾಣಿಸಿ ಕರುಣಿಸೆಂದಳು ಕಾಂತೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೪೪); ಈ ಕುಠಾರಂಗೇಕೆ ಸಿಲುಕಿದೆನೇಕೆ ವಿಧಿಯೇ ಕೊಲ್ಲದುಳುಹಿದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೬-೩೪). [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಕ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ ; ಪರಶು : ಮುನಿ ಮುನಿದು ಪೀರ್ದುದಂ ರಾಜವಂಶಕುಠಾರಕನ ಕನಲ್ಕೆಗೆ ನೆಲಂ ಬಿಟ್ಟುದಂ . . . ನೆನೆನೆನೆದು ನಿಟ್ಟುಸಿರ್ವಿಟ್ಟು ಸುಯ್ವುಂತುದಧಿ ತೆರೆ ಪೆಚಿರ್ಗೆಯೊಳ್ದುರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು ; ಪರಶುಧರ. ೨. ವಿನಾಯಕ; ಗಣೇಶ : "ಹೇರಂಬನೇಕದಂತಂ ಗಣಾಧೀಶಂ ಕುಠಾರಧರನಾಖುರಥನೆನಲು ಲಂಬೋದರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೭). ೩. ಪರಶುರಾಮ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ : ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಕುಠಾರಿಯ ಕಾವಿನ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸೊಂಟವನ್ನು ಆನಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೦). [< ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕುಠಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವವನು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : (ಶ). [ಸಂ. ಕುಠಾರಿನ್]

ಕುಠೇರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕುಡ$_1$ 'ಕುಟು' ನೋ.

ಕುಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಬೆಪ್ಪಾಲೆ, ಕುಡ, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ, ಪಾಲೆ, ಕೊಡಮುರ್ಕ" (ವೈಐಗಿ. ೭೮-೧೬೧೩). [?]

ಕುಡಗ$_1$ (ನಾ) ಕೊಡಗು ನಾಡಿನ ನಿವಾಸಿ ; ಕೊಡಗ : ಕುಡಗರು ತುಳುವರು ತೊಡವರು ಬಡಗರು ತೆಂಕಣ ಕೊಂಕಣ ಕಡಲವರು (ಅರಳು. ೩೦೪-೭). [< ಕೊಡಗ]

ಕುಡಗ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ (?) : ತೂಳ್ದಿದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಟ್ಟವೊಂದಂ [ಕೋರಿ] ಪರ × × × ಪಾಲಕಂ ಕಟ್ಟಿರ್ದ ಕುಡಗದಿನ್ದಂ ರಾಮನೆನ್ದಾ ಜಳನಿಧಿಯ ಗಭೀರತ್ತ × × × ವಂಶೋತ್ತಮನೆನಿಪ ಮಹಾದೇವ ದಣ್ಡಾಧಿನಾಥ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭-೨೮ ; 1138). [?]

ಕುಡಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾರೇಗಿಡ ; ಕಗ್ಗಲಿ : (ಶ). [?]

ಕುಡಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕುಡತರ್ಗನಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕದರು ಮಲ್ಲಿಗೆ : (ಶ). [?]

ಕುಡತಾ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡತಿ, ಕುಡತಾ, ಕುಡುತ, ಕುಡುತ್ಯೆ, ಕುಡ್ತ, ಕುಡ್ತಾ, ಕುರ್ತಾ (ನಾ). ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವ (ಅಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ತೊಡುವ) ತೋಳಿಲ್ಲದ ಗಿಡ್ಡಂಗಿ ; ಜಾಕೆಟ್ಟು ; ವಾಸ್ಕೋಟು : ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದು ಕುಡತಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಳ್ಳಬೇ. ೨); ನಿಲುವಂಗಿಯ ಗುಂಡಿಗಳು ತೆರೆದಿದ್ದುದರಿಂದ . . . ಒಳಗಿನ ಕುಡತಿಯೂ ಪೈರಣೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಸ್ಮಶಾವೈ. ೨).

ಕುಡಶಾ: ನೋಡು ಬೀಗರಾಯಾ, ನಿನ್ನ ಆ ಕುಡತಾ, ಪಂಚೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೬೨). **ಕುಡುತ**: ನಂಜನು ತಲೆಗೆ ಕೆಂಪು ವಸ್ತ್ರ ಸುತ್ತಿ ಕಪ್ಪು ಕುಡುತ ಧರಿಸಿ (ನಾಂಗಲ್ಯ. ೧). **ಕುಡುತ್ತೆ**: ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಕುಡುತೆಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೦-೧೧). **ಕುಡ್ತ**: ಹಾರಾಡುವ ಕುಡ್ತಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಅಥಾನ್ಯ. ೧೧೯). **ಕುಡ್ತಾ**: ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ . . . ವಜ್ರಕವಚ, ತೊಗಲು ಕುಡ್ತಾ (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೧೯). **ಕುತಾರ್**: ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನೆರಿಗೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಕುತಾರ್, ಒಂದು ಸುರವಾಲ್ (ಅಥಾನ್ಯ. ೮೯).

[← ಪಾರ. ಕುತಾರ್; ಮರಾ. ಕುಡತೀ; ಹಿಂ. ಕುಡತಾ]

ಕುಡಬ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಒಂದು ಸೊಲಿಗೆಯೀ ನಿಕುಂಚ, ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕುಡಬ" (ವಿವೇಕ ೬); ಶಾಲ್ಯಾದಿ ವಪನಯೋಗ್ಯಂ ಭೂಮಿ ತ್ರಿ ಕುಡಬ ಸಮ್ಮಿತಾ ವಪನಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ತ್ರಿಂಶ ಕುಡಬ ಸಮ್ಮಿತಂ . . . ದತ್ತಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪೬-೪೭; 762). [< ಸಂ. ಕುಡವ]

ಕುಡಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡಲುರ್ 'ಕುಡಲೂರ್' ನೋ.

ಕುಡಲೂರ್, ಕುಡಲುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಟ್ಟಿ ×× ರಮ್ಮಗನ್ನಿರ್ ಸಿಜ್ಞಂ ದೀಕ್ಷೆ ದೀಳಾದು ಅರಟ್ಟಿಶೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟಿಮಡಿ ಒಡೆಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು ೨೫-೪; 750). **ಕುಡಲುರ್**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೊಲೆನಾಡ ಕುಡಲುರ ನಿಗಳಙ್ಕಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ವಪರಿವು ಪಯ್ದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೫; 1037). [< ಕೂಡಲ್ ? + ಊರ್]

ಕುಡವ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡಗು ನಾಡಿನವನು; ಕೊಡವ; ಕೊಡಗ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕುಡುಮಲೆ ನಾಡು ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಕುಡವರು, ಕೊಡಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭೬). [< ಕೊಡವ]

ಕುಡವ$_2$ (ನಾ). = ಕುಡಬ: "೪ ಪಲ = ೧ ಕುಡವ (ಅರ್ಧಸೇರು)" (ಸಕವೈ. XIII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); "೩೨ ತೊಲಿಗೆ ೧ ಅಕವಾ, ೩ ಅಕವಕ್ಕೆ ೧ ಕುಡವ, ೨೦ ಕುಡವಕ್ಕೆ ೧ ಖಂಡಗ (ಕಭಾಗ ೨೯೦). [ಸಂ.]

ಕುಡವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕುಡವಲೆ, ಹೆತ್ತರಿಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳುತಾರೆ, ಗಜಬೀಜ (ವೈಶಿಗ. ೩೬-೭೩೯). [?]

ಕುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಾನಮಾಡು; ಸೇವಿಸು: "ಕುಡ-ಪಾನೇ, ವಲ್ಲ್ಯಗ್ರೇ ಚ (ಬಳ್ಳಿಯ ಕುಡಿ)" (ಶಮುಧಾ); ಉಣ್ಬುದಿಲ್ಲ ಕುಡಿವುದಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೬); ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋೞ್ದಾರ್ದು ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩); ಘೋರವಿಷಮಂ ಕುಡಿದು ಬದುಕುವರಾರ್ (ಬಸಪು. ೫೨-೫೭); ಕುಡಿವೆಳಗ ಕುಡಿಕುಡಿದಡರುತಿರ್ದುದು ತಿಮಿರಲತೆ ಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೬); ಕುಡಿಯುವ ಪಾನಕದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಡಿ; ತೆಲು. ಕುಡು]

ಕುಡಿ$_2$, ಕೊಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ತುದಿ; ಮೊನೆ: ಅಂಜನಾದೇವಿ ತಡೆಯದೆ ನೆಲನನುಂಗುಟದ ಕುಡಿಯೊಳು ಬರೆದು (ಅಂಜಚ. ೭-೮೩); ಅಂದಿನಕುಡಿಗೆ ನೆಱೆಯುದ ರಕ್ತಜಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೮); ಸಿಡಿಲಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ ಕುಡಿಯ ನಾಲಗೆ ಚಾಚಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೮-೬). ೨. ಬಳ್ಳಿಯ ತುದಿ; ಚಿಗುರು: "ಕುಡ-ಪಾನೇ, ವಲ್ಲ್ಯಗ್ರೇ ಚ (ಬಳ್ಳಿಯ ಕುಡಿ)" (ಶಮುಧಾ); ನಿಮಿರ್ದ ಕುಡಿಯೊಳ್ ಗಿಳಿ ಪಾಯ್ದತ್ತೆನಿಸಿ ಸತಿಗೆ ತಂಬುಲಮಿತ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೧೨); ಜಡೆಗಳೊ ಹೊಸ ಹೊಸ ಹವಳದ ಕುಡಿಗಳೊ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೩); ಬಳ್ಳಿಯೊಂದರ ಗಂಟುಗಂಟಿಗೆ ಕುಡಿಯೊಡೆದು (ಭರಚ. ೪೯-೧೧೦). ೩. ವಂಶ; ಮನೆತನ; ಮಕ್ಕಳು: ಪೆರ್ಕುಡಿಯ ಮಕ್ಕಳಿರ್ ನೀಮೆ ಇಂತಾಡುವೊಡೆ ಕೀೞ್ಗಳೇನಪ್ಪರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೨-೮೩೧). **ಕೊಡಿ**$_1$: ೨. 'ಕೊಡಿಯೆಲೆ' ಪರಾ. ೩. ಕೊಡಿಗೆ ವಕ್ಕಳು ವಡೆಯದೊಡೇಂ ಬಂಜೆಯುಂ ನ್ರಿಪರ್ದಂಡಿಪರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೫೮; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ; ತೆಲು. ಕೊಡ]

ಕುಡಿ$_3$ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲು: ಒಕ್ಕಲುತನದ ಆರಂಭವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅರ್ಥವು ಕುಡಿ ಅಥವಾ ಕುಡು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. (ತುಳುನಾ. ೪೩). 'ಕುಡಿಯ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಿ]

ಕುಡಿಂಗೆರಿ, ಕುಡಿಗೆರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡ ಕುಡಿಂಗೆರಿಯ ಸೀಮೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦-೨೮; 1031). **ಕುಡಿಗೆರಿ**: ಸಾಂತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಯ ಕೊಡನಾಡು ಮೂವತ್ತಱೊಳಗಣ ಕುಡಿಗೆರಿಯ ಮನ್ನೆಯವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩-೨೬; 1027). [?]

ಕುಡಿಕ, ಕುಡುಕ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವವನು; ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವನು: ಈ ಕಾವಲುದಂಡಿನ ಕೆಡುಕ ಕುಡಿಕರ ಜತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೫-೮). **ಕುಡುಕ**: ಕುಡುಕರಿಗೆ ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೂಸಭೀ. ೨೨); ಕುಡಿಯದೆ ಹೋದರು ಕುಡುಕ ನೀನೆಂದರೆ ಕುಡುಕನಾಗುವುದೊಳ್ಳಿತ್ತೆಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೦-೩೭); ಅಲ್ಲಿ ಕುಡುಕರು, ಜೂಜುಗಾರರು, ಕಳ್ಳರು ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು (ಬಾಣಅ. ೧೫೨).

[ಕುಡಿ$_1$ + -ಕ$_2$]

ಕುಡಿಕತನ (ನಾ). (ಹೆಂಡ) ಕುಡಿಯುವ ಚಟ; ಕುಡಿತದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಒಡಕು ಹಣೆಯಿದು ಕೆಡುಕು ಗ್ರಹವಿದು ಕುಡಿಕತನದಾ ಫಲವಿದು (ಕಎಪು. ೧೮). [ಕುಡಿಕ + -ತನ]

ಕುಡಿಕೆ$_1$, ಕುಡುಕೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಪಾತ್ರೆ; ಗಿಂಡಿ; ಗಿಣ್ಣಿಲು: ಗಡಿಗೆಗುಡುವನ ನುಂಗಿತ್ತು ಅಡಿಯಲಿರ್ದ ಕುಡಿಕೆ ಆ ಉಭಯವ ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೮-೧೮೫); ಭರಣಿ ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣೆವುಪಕರಣ ಕತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨); ತಿಳಿದುಪ್ಪದೊಳಗೆಯೇಲಕ್ಕಿಯನರೆದು ಕುಡಿಕೆಯೊಳಗೆ ತೊಡೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೦); ಕುಡಿಕೆ ನೀರನು ನಂಬಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಡವನೊಡೆಹೊಯ್ದಂತೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫-೨೦); ಕೂತು ಉಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆ ಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). **ಕುಡುಕೆ**: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತೂತಿನ ಕುಡುಕೆಯ ಆಸೆ. ಇದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ನಗೆಮಾ. ೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡುಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಕುಡುಕ, ಕುಡುವ; ತುಳು. ಕುಡ್ಕಿ, ಕುಡ್ಕೆ, ಗುಡ್ಕೆ; ಕೊಡ. ಕುಡಿಕೆ; ತೆಲು. ಕುಡಕ, ಕುಡುಕ]

ಕುಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆ; ತೊಡಕು (?): ನಪುಂಸಕಂಗೆ ಮಾತ ಕೊಟ್ಟು ನೀತಿ ನಿರ್ಣಯವಱಿಯದೆ ಜ್ಞಾತೃ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿನ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ತೂಗಾಡುತಿಪ್ಪರ ಕಂಡು ಆದೇತಕ್ಕೆ ಬಾತೆ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮-೧೪೯). [< ಕುಣಿಕೆ ?]

ಕುಡಿಕೆಬಿರುಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣಬಿರುಸು: (ಕ).

[ಕುಡಿಕೆ$_1$ + ಬಿರುಸು (< ಬಿಱುಸು)]

ಕುಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತಿಯ ತುದಿ ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು, —ಗಂಟು ಕಟ್ಟು, —ಕರಿಕುಗಟ್ಟು: ದೀಪ ಇಷ್ಟೇಕೆ ಮುಸುಕಾಯಿತು? ಬತ್ತಿ ಕುಡಿಗಟ್ಟಿದೆಯೇನೋ ನೋಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕೆಲವು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮಾಸಲುಗಟ್ಟು: ಯಾರೂ ಕದಿಯಬಾರದೆಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಕುಡಿಗಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕುಡಿಗಣ್, ಕುಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕುಡಿಗಂಗಳಿಂದವನ ಮೊಗದಿಂಗಿತವನಾರೈವ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೧-೧೬). **ಕುಡಿಗಣ್ಣು** : ಮೈ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಕುಡಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಈ ಹಣ್ಣಿಗೆ ರಸಗೂಡಿಸು ಬಂದು (ಹೃದಸ. ೨೧-೧೫). [ಕುಡಿ₃ + ಕಣ್]

ಕುಡಿಗಣ್ಣು 'ಕುಡಿಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡಿಗಪ್ಪು 'ಕುಡಿಗರ್ಪು' ನೋ.

ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮೇಲ್ಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಗರಿಕೆ, ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೫೨೧). [ಕುಡಿ₂ + ಕರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಕುಡಿಗರ್ಪು, ಕುಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ತುದಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಕುಚವಾಂತುವು ಕುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತುದಿ] ಗರ್ಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೩೭). **ಕುಡಿಗಪ್ಪು** : ೨. (ದೀಪದ) ಕುಡಿಯ ಕಪ್ಪು: ಮಂಗಳಾರತಿಯ ಕುಡಿಗಪ್ಪಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ (ಬಸರ. ೧೦-೧೯). [ಕುಡಿ₃ + ಕರ್ಪು]

ಕುಡಿಗು 'ಕುಡಿನು' ನೋ.

ಕುಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಶಕೆಡು; ಭವನಾಶವಾಗು. [ಕುಡಿ₂ + ಕೆಡು]

ಕುಡಿಗೆರಿ 'ಕುಡಿಂಗೆರಿ' ನೋ.

ಕುಡಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತುದಿ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದಿ: ಜಲಗಳಂ ಕುಡಿಗೈಗಳಿನೊಯ್ದುತಂದು ಮುಂಗುಡುವುವು ಹಸ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೭೩). [ಕುಡಿ₃ + ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂)]

ಕುಡಿಗೊನರ್ (ನಾ). ಚಿಗುರಿನ ತುದಿ; ಪಲ್ಲವಾಗ್ರ: ಸುಳಿಗಾಳಿಗೆ ಬಿಡದೆ ನರ್ತಿಪ ಲತೆಗಳ ಕುಡಿಗೊನರ ನುಣ್ಬೊಗರನೇ ಮಿಂಚೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೫). [ಕುಡಿ₃ + ಕೊನರ್₂]

ಕುಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಕುಡಿಯೊಡೆ; ಬೆಳೆ: ಮಲ್ಪುಗೊಂಡುದು ಸರಂ ಕುಡಿಗೊಂಡುದು ಕುಂತಳೋತ್ಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೫೪); ಸುಮಂತ್ರಮುಖದಲಿ ಫಲಿಸುವುದೆ ಸುತಲಾಭವಸ್ಸಯ ಲಲಿತ ಲತೆ ಕುಡಿಗೊಂಬುದೇ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫); ತೊಳಗಿ ನುಣ್ಪಜೆಯೊಳ್ ಕುಡಿಗೊಂಡು ಪುರ್ವಿನೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೩); ಹಿಮಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಗೊಂಡ ಶಾಂತ ತಂಗದಿರ ಕಿರಣದಂತೆ (ಅರಳು. ೫-೧೪). [ಕುಡಿ₃ + ಕೊಳ್₁]

ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯ ಕೊನೆ, —ತುದಿ: ಬೆರಳ ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ಸೂಚಿಸಿದನರ್ಜುನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೮). [ಕುಡಿ₃ + ಚಮ್ಮಟಿಗೆ]

ಕುಡಿಚಾಟ (ನಾ). ಚಾಟಿಯ ತುದಿ: ಬಾರು ಕೋಲಿನ ಕುಡಿಚಾಟ ಏಟು ತಿಂದ ಗಂಗ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ಸಣ್ಣದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ (ನದೀಪ. ೨೪). [ಕುಡಿ₃ + ಚಾಟ]

ಕುಡಿಚಿ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಚಟವುಳ್ಳವಳು; ಕುಡಿತದ ವ್ಯಸನವುಳ್ಳವಳು: ಇಲ್ಲಿ ಮೇಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಕಪ್ಪೆಯಂಡು ನಾಯ್ನೆರಗಿ ಪೋ ಜೋಗಮ್ಮ ಬಾಳು ಬಾಳೆನುತದೊರ್ವಳ್ ಕುಡಿಚಿ ಸೂಳೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಚಿಬಪು.೧೦-೭೪). [ಕುಡಿ₁ + -ಚಿ]

ಕುಡಿತ (ನಾ). (ಹೆಂಡ) ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿಯುವುದು: ಕುಡಿತ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಒಂದು ದುರಭ್ಯಾಸ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ₁ + -ತ₂]

ಕುಡಿತೆ, ಕುಡುತೆ₁ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು; ಬೊಗಸೆ; ಸೇರಿ: "ಪ್ರಸೃತಿ–ಅದು ಕುಡಿತೆ(ಬೊಗಸೆ)" (ನಾಚಿರಾ.೧೨೨); "ಅಂಗುಳಿ ಮಡಿದ ಕುಡಿತೆಯ ಪ್ರಸೃತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೪೩); ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂಬುಧಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ); ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂತುಗಲುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕುಂಟೆನಗೆ ಲವಣವಾರ್ಧಿಯ ನೀರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೭); ಅರ್ಕೆದು ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ಉದಕವನೆಱೆವ (ಅವಹಂ. ೧೨೩-೫೫೪); ಕುಡಿತೆಯೆರಡಱೊಳರ್ಘ್ಯಜಲವನು ಹಿಡಿದು ಹಾಯ್ಕುವ ಸಮಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೩); ಮುಕುಂದನ ಚರಿತ ಪೀಯೂಷವನು ಕಿವಿಗಳ ಕುಡಿತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫೪). ೨. ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಗುಟುಕು; ಪಾನ: "ಪಾನಂ, ಪಾನಕಂ – ಈ ೨ ಕುಡಿತೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೮); ನಡತೆಯಿಂ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಜಲದುರ್ಗ ಕೆಡುಗಲಿಗಳ ಕೋಪಗಳ ಕಿಡಿಯೊಳು ವನದುರ್ಗವಡಗಿತು (ಕಂಕವಿ. ೧೧-೨೨). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಸೇರಿನ ಅರನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ: ಪದಿನಾಱು ಕುಡಿತೆಯ ಕೊಳಗದೊಳವಱ ನಾಲ್ಕುಂ ಕೊಳಗಮೆಂಬುದೊಂದು ದ್ರೋಣ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೬-೯ ವ); ಎಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿ ಕರೆದರೂ ಎರಡು ಕುಡಿತೆ ಹಾಲು ಬೇಡವೆ (ಮುಗಿಯು. ೨೨). ೪. ಮುಸುರೆ ನೀರು ಹಾಕುವ ಬಾನಿ; ಕಲಗಚ್ಚಿನ ಪಾತ್ರೆ: ಕುಡಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸುರೆ ನೀರು ಹಾಕು, ಎಮ್ಮೆ ಕುಡಿಯಲಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಡುತೆ₁** : ೧. ಕುಡುತೆಗೆ ವಂದ ಜಂಘ್ನು ಸುತೆಯಲ್ಲದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೩೯; 1136); ಕುಡುತೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಗುಜ್ಜುಗೊರವಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಕುಡಿಪಾರಿತು . . . ಎನುತಂದು ವಾರ್ಧಿಯಂ ಜಡಿವವೊಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮); ಸಂಸಾರ ಮಹಾಂಬುಧಿಯಂ ನೀಂ ಶರಣೆಂಬವನೊಳೊಂದು ಕುಡುತೆಯ ಕೊನೆಗಂ ಸಂಶಯಮೇಂ ನೆಱೆಯದ ತೆಱದಿಂ ಸಂತೋಷಿಸುಗುಮಲ್ತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೪೧); ಕುಡುತೆಯ ನೀರು ಸೋರುವ ತೆಱದಿಂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೩೮). ೩. ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಕುಡುತೆ ೧ (ಎಕ. VI, ಮೂಡುಗೆ. ೬೯-೫; 1285); ಛತ್ರಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡುತೆ ೨ಕ್ಕೆ ತಾರ ೫ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂರು. ೪೬೫-೩೩; 1312); ಅಕ್ಕಿ ಹಾನೆ ೨ ಕುಡುತೆ ೨ ಅಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ಎಇ. VIII, ೧೩೨-೩೦; 1586); ಒಂದು ತೊಲೆ ತುಲಸಿ ಎಲೆಯನ್ನು ೨ ಕುಡುತೆ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ಅರ್ಧ ಕುಡುತೆಗೆ ಬತ್ತಿಸಿ (ಮನೆಮ. ೨೫); ವಿದುರನ ಒಂದು ಕುಡುತೆ ಹಾಲು ಕಾಲುವೆಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಭವ. I, ೨೭೩). [ಕುಡಿ₁ + -ತೆ]

ಕುಡಿತೆಗಣ್, ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು, ಕುಡುತೆಗಣ್ (ನಾ). ಬೊಗಸೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು (?): ಕಿಱುವೆಸಳ ನೆಯ್ದಿಲುಗಳೇ ಮಡದಿಯ ಕುಡಿತೆಗಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪-೨೫); ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಚಪಲೆಯುಂಗುರವಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಱೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೯). **ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು** : ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣಲಿ ಮೊಗೆದು ಸೂಸಿದಳಖಿಳ ಭೂಮಿಪರ (ಜೀವಂಜ. ೮-೬೭); ಅವಳ ಸುಂದರವಾದ ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣುಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರಗತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೪೦). **ಕುಡುತೆಗಣ್** : ಕುಡುತೆಗಂಗಳೆ ತಂಗಿ ಕುದುರೆ ಗದ್ದುಗೆ ಮೇಲೆ ಸಡಗರದಿ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ ಸತ್ಯಭಾಮಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೯). [ಕುಡಿತೆ + ಕಣ್]

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು 'ಕುಡಿತೆಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣೋಟ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ: ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣೋಟದಿಂ ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳಂ ಪೊಣ್ಮಿಸುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೫೦). [ಕುಡಿತೆಗಣ್ + ನೋಟ]

ಕುಡಿತೆಗಪ್ಪೆಳಗು (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ: ಕುಡಿತೆಗಪ್ಪೆಳಗುಗಂಡಿದೆ ಜೊನ್ನಮೆಂದು ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ಕಣ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). [ಕುಡಿತೆಗಣ್ + ಬೆಳಗು]

ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ಮಜ್ಜಿದೊಗೊಂಡು ಕುಡಿದನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೨೫). [ಕುಡಿತೆ +

ಕುಡಿತೆವೊನ್ (ನಾ). ಸೇರೆ (ತುಂಬ) ಚಿನ್ನ; ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ಹೊನ್ನು: ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು ಕುಡಿತೆವೊಂಗಳಂ ಪೃಥಭಕ್ತರ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳೊಳು ಸುರಿದು (ಬಸರ. ೮-೨೨).
[ಕುಡಿತೆ + ಪೊನ್]

ಕುಡಿಥಿಯಂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೇರೂರ ವಿಷಯೇ ಕುಡಿಥಿಯನ್ನಾಮಃ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧-೧೮; 401). [?]

ಕುಡಿದಳಿರ್ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯ (ಕುಡಿಯ) ಕೊನೆಗಿರುವ ಚಿಗುರು: ಎಳೆವಿಸಿಲಂ ಪವಳದ ಕುಡಿದಳಿರಿಂ ಮಾಣಿಕದ ಬೆಳಗಿನಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ ನಳಿನಭವನೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೫). [ಕುಡಿ$_3$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಹಬ್ಬು; ಕುಡಿಯಿಡು: ಕರುಣಲತೆ ಕುಡಿದೋಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೨೪).
[ಕುಡಿ$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕುಡಿನ 'ಕುಡಿನು' ನೋ.

ಕುಡಿನಗು (ನಾ). ಮುಗುಳ್ನಗು; ಮಂದಹಾಸ: ಅವರು ಕುಡಿನಗುವನ್ನು ನಗುತ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಜಗನ್ನಾಥರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡಿದರು (ಒಂಟಿದ. ೨೨೩). [ಕುಡಿ$_3$ + ನಗು$_3$]

ಕುಡಿನಾಲಗೆ, ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿ ನಾಲಗೆ: ಕುಡಿನಾಲಗೆ ಮೂಗಿನ ತುದಿ ಕುಡಿವುರ್ವೆಂಬಿವನೆ ಕಾದಿರ್ದಡೆ ... ಇನಿತುವರಿಷ್ಟಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೩೩); ಕಾಳೋರಗನ ಕುಡಿನಾಲಗೆಯವೋಲೆಸೆದುದಂಕುಶ ಭಟನ ಮುಷ್ಟಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೫೬). **ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ**: ಬಾಲಕನಂಘ್ರಿಪಲ್ಲವದ ರುಧಿರಮಂ ಕುಡಿನಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗೆಗಳಿಂದೆ ಸೊಗಸೆ ಲೇಹಂಗೈದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೭); ತನಿರಸಮಂ ಶಾರಿಕೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಕುಡಿನಾಲಿಗೆಯಿಂ ಸವಿದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೭೪ ವ). [ಕುಡಿ$_3$ + ನಾಲಗೆ]

ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ 'ಕುಡಿನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕುಡಿನಿಂಕಾ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲ ಹಕ್ಕು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದವರು: ಆ ಕೇಶವ ದೇವರ ದೇವದಾನದವೂರು ಮರಕಾಡನನು ಕುಡಿನಿಂಕಾ ದೇವದಾನವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಮಕ್ಕಳು ತಪ್ಪದೆ ... ಸಂತಾನಗಾಮಿಯಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವರು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೭೦-೧೨; 1276).
[← ತಮಿ. ಕುಡಿನಿಙ್ಗಾ]

ಕುಡಿನಿಮಿರ್, ಕುಡಿನಿಮಿರು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯಿಡು; ಚಿಗುರು; ಬೆಳೆ; ಹಬ್ಬು: ಸಜ್ಜೀವನೆಯ ಸಿರಿಮಂಚದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಬಳ್ಳಿವರಿವ ನೇಹಂ ಕುಡಿನಿಮಿರೆ (೧೦೪. ೨-೧೦೫ ವ). **ಕುಡಿನಿಮಿರು**: ಹಿಮದ ಗಿರಿಯಲಿ ಸುಳಿದೆನು ಕುಡಿನಿಮಿರಿ ತೆರೆಗಳ ತುಳಿದೆನು (ಹೂಂಗಳು. ೨-೧೬).
[ಕುಡಿ$_3$ + ನಿಮಿರ್]

ಕುಡಿನಿಮಿರು 'ಕುಡಿನಿಮಿರ್' ನೋ.

ಕುಡಿನೀರ್, ಕುಡಿನೀರು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಕುಡಿನೀರೆತ್ತುವವೊಲ್ ಪ್ರಪಾಪ್ರಮದೆಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೪); ಅಜವಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ ಕುಡಿನೀರೆಱೆವ ಬೆಡಂಗಿಯರ ಭಾವಮಂ ... ನೋಡಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೮೪); ಕುಡಿನೀರ್ಗುತ್ತಿಗೆಯನಾಂತವಂ ಯಾದೇಶಪತಿ (ವೀರವಿ. ೧-೪೭). **ಕುಡಿನೀರು**: ಪಡೆಗಡಲು ಕುಡಿನೀರು ನೆಱೆ ನೀರಡಸಿದುದು ಪಾರ್ಥನ ಶರಾವಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೩); ದಾರುಣ ಪಿಪಾಸೆಯುದುಬ್ಬೆಯನು ಭಂಜಿಸುವ ಕುಡಿನೀರು ಮೊದ ... ನಾನಾ ಪಾನಭೇದಮಂ ... ಉಸುರುವೆನು (ಸೂಪಶಾ. ೨ ... ಪುಣಾ ... ಬಂತೈ ... ಜಡಿಮಳೆ ಸುರಿವೋಲ್ ಬಿರುಮಳೆ ಬರುತ್ತೈ ... ದೆವಿರ್ದ ... ನು ಒಣಗಿದ ನೆಲಕೆರೆವೋಲ್ (ಶಎಪು. ೨೮-೨) ... ಜಪಿಸು ... [?
... ಡಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕುಡಿನೀರು 'ಕುಡಿನೀರ್' ನೋ.

ಕುಡಿನು, ಕುಡಿಗು, ಕುಡಿನ, ಕೂಡಿನ (ನಾ). ನೇಗಿಲಿನ ಪಾಳ; ಕುಡಿನೇಗಿಲು (?): "ಕುಶಿರಮನೆ ಪಾಳಮನೆ ಕುಳು ಕರ್ಣಿಯನೆ ಕುಡಿನು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). **ಕುಡಿಗು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕುಡಿನ**: "ಕೂಟಕ, ನಿರೀಷ, ಹಲ, ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂ] ಡಿನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೂಡಿನ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕುಡಿನೇಣ್ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಸಾರಥಿ ಕಡಿಯಣದ ಕುಡಿನೇಣ ಕೊಂಡನು ತಿರುಹಿದನು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮).
[ಕುಡಿ$_3$ + ನೇಣ್]

ಕುಡಿನೊರೆ (ನಾ). ತುದಿಗೆ ಬಂದ ನೊರೆ; ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೊರೆ: ಕುಡಿನೊರೆಯ ಕಟವಾಯ ಲೋಳೆಯನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೫೨).
[ಕುಡಿ$_3$ + ನೊರೆ]

ಕುಡಿನೋಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯ ನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ; ಅಪಾಂಗ ದೃಷ್ಟಿ: ಬಗಸೆಗಣ್ ಕುಡಿನೋಟವಮಮ ಪೊಸಗಾಡಿಯಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೧); ದೈವವದೆತ್ತಲೊಲಿದಿಹುದತ್ತ ವಿಜಯಶ್ರೀಯ ಕುಡಿನೋಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೨); ಎಸೆವ ಸಸಿವದನದೊಳ್ಕುಡಿನೋಟದೊಳೆ ... ಒಪ್ಪಿರ್ದರೆಳವೆಣ್ಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೭); ಕುಡಿನೋಟ ಬೀರುತ ಮೊಳೆನಗೆ ತೋರುತ ಬಳಿ ನಿಂದು ಮನ ಸೆಳೆದಪಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೮-೨೭). [ಕುಡಿ$_3$ + ನೋಟ]

ಕುಡಿಪಟಿಯ (ನಾ). ವಂಶದ ಮೊದಲಿಗ; ಪೂರ್ವಜ; ಹಳೆಯ ತಲೆಮಾರಿನವನು: ಕುಲಮೊಸೆದ ಕುಡಿಪಟಿಯರೋ ದೇವತೆಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೨-೬೭). [ಕುಡಿ$_3$ + ಪಟಿಯ]

ಕುಡಿಪು, ಕುಡಿಹು (ನಾ). ಕುಡಿತ; ಪಾನ (?): ಕುಡುತೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಗುಜ್ಜುಗೊರವಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಡಿಪಾಱಿತು (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮). **ಕುಡಿಹು**. 'ಕಳ್ಳುಡಿಹುತನ' ಪರಾ.
[ಕುಡಿ$_1$ + -ಪು]

ಕುಡಿಬತ್ತಿ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಬತ್ತಿಯ ತುದಿ: ಶರಣಬಸವ ಬಂದು ವರಗ ಅರಿಸಿಣ ಹಚ್ಚಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕುಡಿಬತ್ತಿ ಬೆಳಗಿದನ (ಲೋಕಗೀ. ೮೪).
[ಕುಡಿ$_3$ + ಬತ್ತಿ]

ಕುಡಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಅಗ್ರಬಾಳೆಯೆಲೆ; ಸುಳಿಬಾಳೆ: ಕುಡಿಬಾಳೆಯು ಕಡುಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬಾಡಿ, ನೀರುಂಡ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಾಗಲು ಕುಡಿಬಾಱ ಗೊನೆ ಬಿಡುವಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೧). [ಕುಡಿ$_3$ + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ)]

ಕುಡಿಬಿದಿರ್ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಕುಡಿ, —ತುದಿ; ಕಳಲೆ: ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಕಿಱುಕಿಱಿದನೆಱೆದು ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡ ಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣೆಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ).
[ಕುಡಿ$_3$ + ಬಿದಿರ್$_3$]

ಕುಡಿಮಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲು ಮಗ: ಎಸೆದಿರ್ಪನೊರ್ವ ಭಕ್ತಂ ಶಿವನ ಕುಡಿಮಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕೆಗಂ] ವಸುಧೆಗೊಪ್ಪುವ ಮಹಾದೇವನೊಕ್ಕಲ ಮಗಂ (ಇಳರ. ೯೦-೫); 'ಉತ್ತಮ ವ್ಯವಸಾಯ, ಮಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಪಾರ, ಕನಿಷ್ಠ ನೌಕರಿ' ಎಂದೂ ರೈತನೇ ಶಿವನ ಕುಡಿಮಗ ಅವನೇ ನಾಡಿನ ಬಾಳು (ಬೆಳುಮು. ೧೯೧). [ಕುಡಿ$_3$ + ಮಗ]

ಕುಡಿಮುಗುಚು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಚು, —ಮಣಿಸು: ಕಡುಗಾಸಿ ಚಿಮ್ಮಾಡಿ ಕುಡಿಮುಗುಚಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಡೆವಡೆಗಳೊಳಗೆ ಸಿಡಿಸಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೨). [ಕುಡಿ$_3$ + ಮುಗುಚು (< ಮುಗುಚ್ಚು)]

ಕುಡಿಮಿಂಚು (ನಾ). (ಬಳ್ಳಿಯ) ಕುಡಿಯಂತಿರುವ ಮಿಂಚು; ಕುಡಿಯೊಡೆವ ಮಿಂಚು : ದಂತಾಂಶುಜಾಲಂ ಕುಡಿಮಿಂಚಂ ಬೀಱೆ (ಪಂಪಾಭಾ. ೨-೬೫); ನೆನೆಯಿಸಿದನೆಸೆದು ಬಾಲಕನೆನಸುಂ ಕುಡಿಮಿಂಚು ನಿಮಿರ್ದ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಿರವಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೯೬); ಕುಡಿಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಹೊಳೆವ ಯುವತಿಗಳ ಬೆಡಗ ಕಣ್ಣಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಭರಚ. ೩-೧೨೯). [ಕುಡಿ₂ + ಮಿಂಚು₃]

ಕುಡಿಮಿನುಗು (ನಾ). ತುದಿಯ ಮಿಂಚು, —ಹೊಳಪು : ಘನ ಶರೀರದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕುಡಿಮಿನುಗುಗಳ ದಾಡೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೪೩). [ಕುಡಿ₂ + ಮಿನುಗು₃]

ಕುಡಿಮೀಸೆ (ನಾ). ಮೀಸೆಯ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕುಣಿದವು ಸುಯ್ಲ ಹೊಗೆ ಮಸಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೦); ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕುಣಿದು ನಾಸಿಕದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕಿಡಿಗಳನಕ್ಕಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೨೨); ಚಾಟಿಯಂತೆ ಹುರಿಗೈದ ಕುಡಿಮೀಸೆಯ ತೇಜಃಪುಂಜ ಮುಖದ ಅಧಿಕಾರಿ (ಪುಸರು. ೩೧೦). [ಕುಡಿ₂ + ಮೀಸೆ]

ಕುಡಿಮುಂಜೆಱಂಗು (ನಾ). ಮುಂಜೆರಗಿನ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಚೆನ್ನಪೊಂಗರ ಕುಡಿಮುಂಜೆಱಂಗು ನಿಡುಬಯ್ತಲೆ ಬಾರ್ತೆಯಿ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯). [ಕುಡಿ₂ + ಮುಂಜೆಱಂಗು]

ಕುಡಿಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವೀರಪೂರಮಾಳ್ಪೊ ಪೊಟ್ಟಯರಾ ಕುಡಿಮುದ್ದನ್ ಮೇರೆಯುಳ್ಳಿಱಿದು ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೮-೫; 770). [?]

ಕುಡಿಮುಸುಕು (ನಾ). ಮುಸುಕಿನ ತುದಿ; ಹೆಂಗಸರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಸೆರಗು; ತಲೆ ಮುಸುಕು : (ಕ). [ಕುಡಿ₂ + ಮುಸುಕು₂]

ಕುಡಿಮೊನೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ತುತ್ತತುದಿ : ಕುಡಿಮೊನೆಯೋಳಹಿಪತಿಯ ನಾಲಗೆ ಗಡಣವುದಿಸಿದವೆನೆ ಕೃಪಾಣದ ಕಡುಹು ಕೌತುಕವಾಯ್ತು ಬಂಡೆಯಕಾಱ ಮೋಹರದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೬); ಕುಡಿಮೊನೆಯ ಪಡಿಮುಖದಲೊದಱುವ ಕಿಡಿಯ . . . ಶಕ್ತಿಯಲಿಟ್ಟ ನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೬೬). [ಕುಡಿ₂ + ಮೊನೆ]

ಕುಡಿಯ, ಕುಡೆಯ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಒಕ್ಕಲುಮಗ : ಪರದಾರ್ಗಾಪಾರ್ವರ್ಗಾಯರಸರ್ಗಾ ಕುಡಿಯರಪ್ಪನಾಲ್ವರ್ಗಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫); ಸುಮುದರ ದೇವಯ್ಯನ ಮಗಂ ಮಾಳಯ್ಯ ಕುಡಿಯರಯರ್ಜುನ ಕಾಯ್ವರಟ್ಟಿರಿದಿ ಪರದಾಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೬-೮; 922); ಕುಡಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಜುನೆಂಡೊಡೆ (ಎಇ. VI, ೨೧೫-೬; 1057); ಕುಡಿಯರುಳುವುಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಕೆಂಪಾದ ಪೊಲಗಳಿಂದ (ಜಯನೃ. ೧-೩೭); ಕುಡಿಯರೆಂದರಿ ಪೆಣ್ಣು ಕೊಂಡೆಯ್ದು ಕೊಡುವುದು ನಡೆಯೆ ರಾಜಂಗೆ (ಭರಚ. ೩೭-೩೩). **ಕುಡೆಯ** : ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ನಂಟರ ಬಳಿಯ ಸಂಕರಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡೆಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲ ಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-೮; 1444).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಲ. ಕುಡಿಯಾನ್; ಕೊಡ. ಕುಡಿ = ಈಡಿಗರವನು; ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು]

ಕುಡಿಯಳ್ಳೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ತುದಿ; ಅಳ್ಳೆಯ ತುದಿ : ತೊಡೆ ಸಂಕಲೆಯಿಕ್ಕಿದವೋಲ್ ಕುಡಿಯಳ್ಳೆಗಳಿಂದೆ ಸುರಿದುವಿರ್ಕೆಲಕೆ ಕರುಳ್ (ಶಮದ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಳ್ಳೆಕುಡಿ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ₂ + ಅಳ್ಳೆ₁]

ಕುಡಿಯಾರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಣೆಯಕಲ್ಲೂ ನೂಱುಂ ಕುಡಿಯಾರವಿಯೆಪ್ಪತ್ತುಂ ಕಂವಿಡಿ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦-೫; 1045). [?]

ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಡು; ಬೆಳೆ; ಹಬ್ಬು : ಮುದಂ ಕುಡಿಯಿಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿ ಭಾವನೆ ತಲೆದೋಱೆ (ದಶಕು. ೫-೬೬). [ಕುಡಿ₂ + ಇಕ್ಕು]

ಕುಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು : ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದು ಧೀಂಕಿಟ್ಟತ್ತಡಿಯಿಟ್ಟತ್ತಾಹ ಕೀರ್ತಿಲತೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೬೪); ಶಶಿಯ ತಣ್ಣದಿರ್ಗಳ್ ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುವೆಂಬಿನಂ ಪಸರಿಸಿ ದಂತಕಾಂತಿ ಸಭೆಯಂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೨೮); ಸರಳು ತೀರಲು ತೀರದಸುರನ ಕೆರಳಿದುರಿ ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದಿವನಬ್ಬರಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೯). [ಕುಡಿ₂ + ಇಡು₁]

ಕುಡಿಯಿಱು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಚಾಚು; ಕುಡಿಚಾಚು; ಬೆಳೆ : ಬಳಕವ ಗೋರಿದನು ಕುಡಿಯಿಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡಿಯಿಱಿದು] ಬಾಲದ ಗೋರೆಯಲಿ ತಳಮಗುಚಿದನು ತೋರಣದ ಸಾಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೬). [ಕುಡಿ₂ + ಇಱು₁]

ಕುಡಿಯಿಲ್ಲಣ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಕುಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕರಿಕು, —ಕಿಟ್ಟ : ಕುಡಿಯಿಲ್ಲಣವನೊರಸಿ ಸೊಡರನುಜ್ಜ್ವಳಿಸಿದಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೦-೧೪೦). [ಕುಡಿ₂ + ಇಲ್ಲಣ]

ಕುಡಿಯಿಸು, ಕುಡಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾನ ಮಾಡಿಸು : ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮನೆರ್ದೆಗರಗುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೬); ಕುಡಿತೆಯೊಳೆ ತಂದು ನೀರಂ . . . ಚಂಚುಪುಟದಿಂ ಕುಡಿಯಿಸುತ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೨); ಅಳಿಪಿಂದಮಳೆಯ ಬರ್ದೆಗೆಯುಳೆಯಂ ಕುಡಿಯಿಸಿದರೆಂಬ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೬). **ಕುಡಿಸು₁** : ಕುದುರೆಯಂ ನೀರಂ ಕುಡಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೦-೯); ಅಸಮ ವಿಷಮಂ ಕುಡಿಸಿ ಕೊಂದಹೆನೆಂದು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೨); ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನು ನಿನ್ನ ರಕುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಸಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೮). [ಕುಡಿ₁ + -ಇಸು₃]

ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). = ಕುಡಿಯ : ಧನದ ಧಾನ್ಯದ ಸೊಮ್ಮಿನ ಸೊಕ್ಕಿನಿನ್ದ ಮಾರ್ಗಳದೊಮ್ಮ ನಮ್ಮೊಳೆಂಬ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳ್ ನೂರ್ಗ್ಗಳೊಪ್ಪುಗು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೨; 1177). [ಕುಡಿಯ + ಒಕ್ಕಲ್₁]

ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : "ಆಭೀರಃ, ಮಹಾಶೂದ್ರಃ – ಈ ೨ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೩); ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೊಳಗೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗರ ರಂಜಿಸುವ ಗರ್ಭಂಗಳಿಂದುದಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೫೯-೧೧). [ಕುಡಿಯ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಕುಡಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು : ಸಳರು ನೆಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಕುಡಿಯೊಡೆದು ಹೊರವಾಗಿ ಹುವ್ವು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಸವಚ. ೨೫). [ಕುಡಿ₂ + ಒಡೆ₁]

ಕುಡಿಯೊಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಳ್ಳಿಯ) ಕುಡಿ ಬತ್ತಿಹೋಗು, —ಬಾಡು : ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕುಡಿಯೊಣಗಿತ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೪೩). ೨. ವಂಶ ನಿಂತುಹೋಗು, —ನಾಶವಾಗು : ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಸತ್ತು ಅವರ ವಂಶದ ಕುಡಿಯೊಣಗಿದೆ (ಕಥ). [ಕುಡಿ₂ + ಒಣಗು₁]

ಕುಡಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಅರಿಉಪರ್ಣ್ನಿವ್ವರು ತೊಱೆಕ್ಕಾರಾಟ್ಟಿಉವೆಕ್ಕವಿಯಮುವಲ್ಪೊಗೆಯು ಕೊಡಲೂರು ಇನೆತ್ತು ಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ ಕುಡಿಯ್ಯಕೊ × × × ಲು × × ದನ್ ಇಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮-೬; 750 [?]

ಕುಡಿರು (ಕ್ರಿ). (?) : ನಡೆದು [illegible] ಮಹಾನದಿ ತಡಿಯ ಅರಳಿಯ ಮರನಡಿಯ [illegible] ಸಾಂಗಿಕವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಗಗಕಾ. ೪-೬೨). [ಕು]

ಕುಡಿಲು (ನಾ). ಕುಡಿ; ಸುಳಿ: "ಪಲ್ಲವಃ, ಕಿಸಲಯಂ–೨ ತಳಿರ ಹೆಸರುಗಳು. ಎಳತಾದ ಎಲೆ, ಚಿಗುರು ಚಿಗುರೆಲೆಗಳಿಂ ಕೂಡಿರುವ ಕುಡಿಲು, ಮರದ ಸುಳಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೦). [ಕುಡಿ₁ + -ಲು ?]

ಕುಡಿಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಸ್ಥಾಳಿ ಕುಡಿಲೂರೊಳಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೩–೩; 896). [?]

ಕುಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರನ್ನು ತಾಳು. ೨. ಬೆಳೆ; ವರ್ಧಿಸು: ಹೀಗೆ ನಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಶಂತನುವಿನ ವಂಶವು ಕುಡಿವಡೆದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂತು (ವಚಭಾ. ೯). [ಕುಡಿ₂ + ಪಡೆ₁]

ಕುಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: "ಪರ್ವಿದುದೆನೆ ಕುಡಿವರಿದುದು" (ಚತುರ್ಸಿ. ೪೦); ಹೃದಯಮದೊಳಂಕುರಿಸಿ ಮುಖಾಗ್ರದಿಂದೆ ಕುಡಿವರಿದ ಕೋಪ ವಿಷಲತೆಯೆ ತಳಿರ್ತುದು ಪೂತುದೆನಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೮೮); ಮಿಸುಪ ಗಾಡಿಯ ಲತೆಗಳ್ಕೆದೆ ಕುಡಿವರಿವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೪೫); ಸತ್ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕುಡಿವರಿದು ಬೆಳೆದುದು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ಒಂ೩. ೯–೫೫). ೨. ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಅನಂದಾಶ್ರು ಕುಡಿವರಿವುತೆಲ್ಲರ್ಕೈತರೆ (ವಂಕಾರಾ. ೨–೧೧–೧೫); ಜಾಗರದಿ ರಸದತ್ತ ಕುಡಿವರಿದ ಭವದೊಳಗೆ ಹಿಂಜರಿದು ಮುತ ಸತ್ಯಕೆಡೆಗೊಡುವುದು (ಮಲೆದೇ. ೪೬). [ಕುಡಿ₂ + ಪರಿ₁]

ಕುಡಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಒಡ್ಡಿದರು ದಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಡ್ಡಿವಲೆ ಕುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣಿ]ವಲೆಯನಗಲಕೆ ಹಡ್ಡಚಿಸಿದರು ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಸ್ತಾರ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೨). [ಕುಡಿ₁ + ಬಲೆ]

ಕುಡಿವಾಲ್₁, ಕುಡಿವಾಲು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಹಾಲು: ಇಡೆ ತೊಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲಾಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ... ಬಿಡದೆಜಿವ ನೀರ್ ಕುಡಿವಾಲ್ಗಳೆಡ್ಡೆ ಬೆಣ್ಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೭). **ಕುಡಿವಾಲು**: ಅಡಿಯ ಉಂಗುಟದಿಂದ ಮುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಕುಡಿವಾಲಿನಂದದಿ ರಾಮರಾಮಾ ಮಿಸಲ ತೊರೆಯಾಗಿ ಈ ಸಲ ಬಂದಿದೆ ಸೂಸಲ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೫–೪). [ಕುಡಿ₁ + ಪಾಲ್₁]

ಕುಡಿವಾಲ (ನಾ). ೧. ಬಾಲದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಇಜುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೩); ಕರಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತಿ ಪಾಲ್ ಮೊಲೆಗಳಿನೆಚ್ಚು ಗಲ್ಗಲನುಗಲ್ ಪರಿತಂದುವು (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೫೩); ಕುಡಿವಾಲಂ ನೆಲನಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೋಪೋದ್ರೇಕದಿಂ ದಿಟ್ಟಗಳ್ ಕಿಡಿಯಂ ಸಾಲಿಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೧೮; 1224); ಕುಡಿವಾಲಮಪ್ಪಳಿಸಲೊಗೆದ ತುಂತುಜುಳ್ ಜಗಕ್ಕೆ ಕಡೆಗಾಲಮಂ ಮಾಡಲು (ಚಬಪು. ೨೧–೫). ೨. ಚೂಪಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ: ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡು ತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರು (ರಾಮವಿ. ೧೫–೬೮). [ಕುಡಿ₂ + ಬಾಲ₁]

ಕುಡಿವಾಲು 'ಕುಡಿವಾಲ್' ನೋ.

ಕುಡಿವಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲಾಗಿ ಬಾಳು; ದಾಸನಾಗು: ಗುಡಿಗೆಟ್ಟಂ ಗುಡಿಗೆಟ್ಟಂ ಶಿವನೇ ಕುಡಿವಾಳ್ದಂ ಕುಡಿವಾಳ್ದಂ ಹರನೇ (ತಿರುನಾ. ೨೨೦–೧೮). [ಕುಡಿ₂ + ಬಾಳ್₁ (< ಬಾಟು)]

ಕುಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿಯ ತುಜುಗಲ್ಪವಡೆಲ್ಲದೆ ತಳ್ತು ಬೆಳೆದು ಕುಡಿಯಿಟ್ಟಪರಾರ್ಣವತಟದೊಳ್ ಪರೆದಪುದೆಂಬ ಪೊಲ್ ಎಸೆದತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೭). [ಕುಡಿ₂ + ಬಿಡು₁]

ಕುಡಿವುರ್ಬು, ಕುಡಿಹುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹುಬ್ಬಿನ ಕೊನೆ. ೨. ಎಸಳಾದ ಹುಬ್ಬು: ಸುಳಿಗುರುಳ ಕುಡಿವುರ್ಬಿನ ಕರ್ಪುಗಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೪೯); ಕುಡುನೋಟದ ಕುಡಿವುರ್ಬಿನೂರ್ಪಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧–೨೫).

ಕುಡಿಹುಬ್ಬು: ಕೆದಜುದಲೆಗಳ ತೋರೆಭಾರದ ಮದದ ಕುಡಿಹು[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮೆಯು]ಬ್ಬುಗಳ ಭಯರಸದುಭುತದ ಖಳರಿದ್ದರದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೮); ಕಣ್ಗೆಂಡದಂತಾಗೆ ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಧೂಮಲತೆಯೆಂ ಬೊಲಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೩); ಅಳುವಕಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಯಂಗ ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬೇವಿನೆಸಳಂಗ (ಗರತಿ. ೮೫). [ಕುಡಿ₂ + ಪುರ್ಬು]

ಕುಡಿವಳ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಿಯೊಬ್ಬೆ ನಾಚ್ಚೊವುಣ್ಣಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಸಣ್ಣುವರ ಕಲಿಗಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯೆ ಸನ್ನಿಗರ ಕುಡಿ ಕುಡಿವುಳ್ದಂ ಕೊಡಂಗೆಯೂರ್ಗ್ಗೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೧೩; 913). [?]

ಕುಡಿವೆರಲ್ (ನಾ). ಬೆರಳಿನ ತುದಿ; ತುದಿಬೆರಳು: ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೊಳಿರ್ದೊಂದ್ಯೆದೆರದೊಂಬತೆಂದು ತೊದಟಿಸೆವಿನಮೋರೊಂದನೆ ಕುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವೆರಲಿಂದಮುದೆಂದೆಣಿಸುಗುಮೆನ್ನ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೦); ಸುರಿದಶ್ರುಗಳಂ ಕುಡ[ಡಿ]ವೆರಲಿಂ ತಾನೆನಸುಂ ಮಿಡಿಯುತ್ತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೫೨). [ಕುಡಿ₂ + ಬೆರಲ್]

ಕುಡಿವೆರಸು (ಅ). ತುದಿ ಸಹಿತವಾಗಿ; ಕುಡಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಪೂದಳೆದುದೆನಿಪ ಪುರ್ವಿನ ಕುಡಿವೆರಸು ತೂಕಡನೊಳಕೊಂಡ ಜಾಡ್ಯಸೊಕ್ಕುಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಂತಿರ್ದಿರವುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೯). [ಕುಡಿ₂ + ಬೆರಸು₂]

ಕುಡಿವೆಳಗು (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು; ಬೆಳಕಿನ ಕುಡಿ; ಕಿರಣ: ಐಕ್ಯನ ಐಕ್ಯನ ಮಹಾದೈಕ್ಯನ ಭಾವ ಮಿಂಚಿನ ಕುಡಿವೆಳಗಿನ ಸಂಚದ ಸಂಚಲದ ಸಂಚಾರ ಸಂಚರಿಸುವ ಸರದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೩–೫೪೭); ನಂದುವ ಸೊಡರ ಕುಡಿವೆಳಗಿನಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೫೦ ವ); ದಿಗುವಳಯದಲಿ ಕುಡಿವೆಳಗ ಕುಡಿಕುಡಿ ದಡರುತಿರ್ದುದು ತಿಮಿರಲತೆ ಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೬). [ಕುಡಿ₂ + ಬೆಳಗು₂]

ಕುಡಿಸು₁ 'ಕುಡಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಡಿಸು₂ 'ಕೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕುಡಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಕಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು; ಹೊರಳು. 'ಒರ್ಗುಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕುಡು₃ + -ಇಸು₃]

ಕುಡಿಹ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿಯುವುದು; ಕುಡಿತ. 'ಕುಡಿಹ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ₁ + -ಹ₃]

ಕುಡಿಹಿ, ಕುಡುಹಿ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವವನು; ಕುಡುಕ: ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧ ಕುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ಅಸಗನೀರ ದಡಿ ಸ ಸತ್ತಂತಾಯಿತು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೩೯). **ಕುಡುಹಿ**: ತನ್ನ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಯಿಂದ ಒಡೆಯರ ಪಾದವಂ ತೊಳೆಯಿಸಿ ಆ ತೊಳೆನೀರ ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದು ತೀರ್ಥವೆಂದು ಕೊಂಬ ಕುಡುಹಿಯ ನೋಡಾ (ಗಣಭಾ. ೬೨೫–೨); ಕೋಣೆತಗುಡುಹಿಗಳ ಕೈ ಬೆಳೆದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೩೫–೨೧). ೨. ದಡ್ಡ; ಅವಿವೇಕಿ: ಬಾರಲೆ ಕುಡುಹಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ ಕೆದೆದಡೇನಹುದಿತ್ತಲಿದೆ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಕೋಪದಲಿ ಒಡಲ ನಿಟ್ಟಿಸು ಭಾರಿಗದೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೨೯). [ಕುಡಿಹ + -ಇ₂]

ಕುಡಿಹುಬ್ಬು 'ಕುಡಿವುರ್ಬು' ನೋ.

ಕುಡಿಹೊಳೆಹು (ನಾ). = ಕುಡಿವೆಳಗು: ಕಂಗಳಲಿ ಕುಡಿಹೊಳೆಹು ಹುಬ್ಬಿನ ಹೊಂಗಿನಲಿ ಭಂಜವಣೆ (ಸಂಧಪ. ೨೯–೨೫). [ಕುಡಿ₂ + ಹೊಳೆಹು (< ಪೊಳೆಪು)]

ಕುಡು₁ 'ಕೊಡು₁' ನೋ.

ಕುಡು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಏಟುಕೊಡು; ಹೊಡೆ; ಬಾರಿಸು: ಕಸೆಯ ನಿನಿಸಙುಟಿ ಕುಡೆ ಲಂಘಿಸಿದುದು ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಮಿನ್ನೇವೆಸಗೊಳ್ವುದೊಕಡು ವೇಗದಿನಸಕಳೆದುದು ಮನಮುಮಂ ತುರಂಗಮ ರತ್ನಂ(ಆದಿಪು.೧೩-೩೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಟ್ಟು; ತುಳು. ಕೊರು; ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟು]

ಕುಡು$_4$ (ನಾ). ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕು: "ಕುಡು-ಪ್ರದಾನೇ ವಕ್ರೇ ಚ (ಡೊಂಕಾದ)" (ಶಮುಧಾ); "ಕುಡು ಕೊಂಕದಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೪); ಕುಡು + ಇಲ್ಲ= ಕುಡುವಿಲ್ಲ (ಶಮುದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಡುದಾಡೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡ; ಮಲ. ಕೋದ್ದ; ತೆಲು. ಕೊವಲಿ]

ಕುಡುಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ತಜುಬುಲ್ಲು" (ನಾ ಚ ರಾ. ೩). ೨. = ಕುಟುಂಗಳ: "ಕುಡುಂಗಳ – ಕುಟುಂಗಳ = ಹುಲ್ಲುಹೊದಕೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). [< ಸಂ. ಕುಟುಂಗಳ]

ಕುಡುಕ 'ಕುಡಿಕ' ನೋ.

ಕುಡುಕಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಕು ಇಡು; ಗುಟುಕು ಕೊಡು: ಅಂಗ ಕಾಂತಿಯಂ ತಾಂ ಕುಡುಕಿಕ್ಕುವಂ ಯುವತಿನೇತ್ರಚಕೋರಚಯಕ್ಕೆ (ಅರ್ಜುನೇ. ೪-೧೩೬); ತಂಬುಲವ ಕುಡುಕಿಕ್ಕೆನುತ ಕಾತರದಿಂದವಳು (ರಾಜಶೇಖರ. ೨೬-೪೯). [ಕುಡುಕು$_3$ (< ಕುಟುಕು$_3$) + ಇಕ್ಕು]

ಕುಡಕು$_1$ 'ಕುಟುಕು$_1$' ನೋ.

ಕುಡುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಕು ಕೊಡು; ಗುಟುಕು ನೀಡು: "ಕು[ಪಾಠಾಂ. ತು]ಡುಕು – ಈಷತ್‌ಪ್ರದಾನೇ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಧಾವನೆ]" (ಶಮುಧಾ. ನ). [< ಕುಟುಕು$_1$]

ಕುಡುಕು$_3$ 'ಕುಟುಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಡುಕು$_4$ (ಗು). ಕುಡಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದ; ಕುಡುಕತನವುಳ್ಳ: ಕುಡುಕುಮನವಿಕ್ತೀಚೆ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಎಡವುತಿದೆ ಪತನವ ನಿವಾರಿಸವ್ವ (ಅರಳು. ೩೫೯-೭). [ಕುಡಿ$_1$ + -ಕು]

ಕುಡುಕುಂದಱ 'ಕಡುಕುಂದಱ' ನೋ.

ಕುಡುಕುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡುಕಿಕ್ಕು: ನೇಱಲ ಪೊಸದೋರೆಯನಿ ಮ್ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣಂ ತರಿಸಿ ಕುಡುಕುಗೊಡಲು ಹಸಿದಿರ್ದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೩); ಶರಭಂಗಳ ಹಸುಳೆಗಳ್ಗೆ ತತ್ಸಿಂಗದೊಡಲ ಖಂಡವ ತೆಗೆದು ಕುಡುಕುಗೊಡುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೭). [ಕುಡುಕು$_3$ (< ಕುಟುಕು$_3$) + ಕೊಡು]

ಕುಡುಕುಗೊಳ್ 'ಕುಟುಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಡುಕುದಂಬುಲ 'ಕುಟುಕುದಂಬುಲ' ನೋ.

ಕುಡುಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಡುಕೂರ ಛಚಲದೋರಯ್ಯನ ಮಗಂ ಮಾರಯ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೫೦-೪; 987); ಮುದ್ದೆ ದಂಣಾಯಕರು ಕುಡುಕೂರ ಕೋಟೀಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ . . . ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೭-೪; 1376). [ಕುಡುಕು$_0$ + ಊರ್]

ಕುಡುಕೆ 'ಕುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಡುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ; ಬಾಗಿರುವ ಕತ್ತಿ: "(ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುವ) ಬಾಗುಕತ್ತಿ ಕುಡಗತ್ತಿ." (Scimitar. ಇಂಕನ). [ಕುಡು$_3$ + ಕತ್ತಿ]

ಕುಡುಗಬ್ಬರ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕಬ್ಬು; ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ: ಬಡವನಿತ್ತ ಜ್ಯೋತಿಯ ಕಾಂತಿ ದೀಪಿಸದೆ ಕಂದಹುದೆ ಸೈತವಹ ಕಬ್ಬರ್ ಯುನಿದಾಗಿ ಕುಡುಗಬ್ಬರ್ ಮತ್ತೆ ತಾ ಪಿರಿಯ ಕಹಿಯಹುದೆ (ಷತಿಲ. ೧-೧೯). [ಕುಡು$_3$ + ಕಬ್ಬರ್ (< ಕರ್ವರ್)]

ಕುಡುಗಲ್ 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಹು; ಒದರು: ನಾವು ಆರು ಜನ ಇದ್ದೆವಲ್ಲ ಆದರೂ ನೋಡು ನಮ್ಮಿಂದ ಒಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೇಸಲ ಕೈಕಾಲು ಕುಡುಗಿದುದು, ನಾನೆಲ್ಲೋ ಅವರೆಲ್ಲೋ (ಮುಂಗಾಮು. ೮೬). [?]

ಕುಡುಗುರುಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೂದಲು; ಉಂಗುರುಗೂದಲು; ಕುಟಿಲಕುಂತಲ: ಕುಡುಗುರುಳೆಂಬ ತಂಬೆಲರ ಬೆಂಬಿಡಿದಿಂ ಪೊಸ ವೇಟಮೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಳಮಾಮರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯). [ಕುಡು$_3$ + ಕುರುಳ್]

ಕುಡುಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕುಡುಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೈ; ಡೊಂಕುಗೈ: ಅಚ್ಚರಿ ಯಟ್ಟುಜಾಗೆ ಕೆಲರ್ಗೆ ಪೆಟಗಾಲ್ ಕೆಲರ್ಗೆ ಕುಡುಗೆಯ್ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೫). [ಕುಡು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಡುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ದಾನಮಾಡುವಿಕೆ: ಪಗೆಗಳ್ ಕಾಡನೊಳ್ ಕಾದೆ ನೇಹಿಗರ್ ಬಂದು ಸೇರೆಯುಂ ಮೊಗಮಂ ತಿರುಪಿರ್ದಿಲ್ಲಂ ಅಥಟಂ ಕುಡುಗೆಯ್ತದಿಂ (ಸೌನಂದ. ೨-೫). [ಕುಡು$_1$ + ಗೆಯ್ತ$_1$ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಕುಡುಗೊರಳು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಳು; ಬಾಗಿದ ಕತ್ತು: ಕಿವಿವರೆಗೆಳೆದೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಳ್ ಕಡುನೊಂದು ಕೆಡೆದೊಂದು ಬನದ ಕುರಂಗಿ ಪ್ರಿಯನ ದರ್ಶನ ತನಗಿನ್ನು ದುರ್ಲಭವೆಂದು ನೋಡಿತು ಕುಡುಗೊರಳಾಗಿ (ಗಾಥಾಸ. ೬-೯೪). [ಕುಡು$_3$ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕುಡುಗೋಲ್, ಕುಡಲು, ಕುಡುಗಲ್, ಕುಡುಗಲು, ಕುಡುಗೋಲು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಧಾರೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಕೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನ: "ಲವಿತ್ರಂ, ದಾತ್ರಂ – ಈ ೨ ಕುಡುಗೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩); ಸೊಗಯಿಸುಗುಮ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಗಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭); ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಗೊಂಬ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಅರಿಕ. ೧೭೭-೧೧); ಎನ್ನಯ ಬೇರೊಳೇಕೆ ಕುಡುಗೋಲಿಡುವೈ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೦-೩೭). **ಕುಡಲು:** ಕೃಷಿಕನ ಕಳೆಕೊಯ್ಯುವ ಕುಡಲು ಬೀಳುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೆಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಯ್ಕೆಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು (ನಿಬಂಧ. I, ೨೩೧). **ಕುಡುಗಲ್:** ಈ ಚಕ್ರಲೋಹ ಖಂಡಕ್ಕಂ ಕುಡುಗಲ್ಗಮೆಜಗಿಮೆಂಬೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೧ ವ). **ಕುಡುಗಲು:** ಒನಿಕೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲು (ವೀಕ್ಷಪು. ೮-೫-೫೬). **ಕುಡುಗೋಲು:** ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ ಕುಡುಗೋಲು ಸುತ್ತಿಗೆ . . . ಮೊದಲಾದಾಯುಧಂಗಳ್ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೦-೧೧); ಕುಡುಗೋಲ ಸುಳಿಯದೇ ಮಸೆಯಿಸುವ (ಸವ್ಯಕೌ. ೧-೨೪); ಹಿಡಿದ ಕರದ ಕುಡುಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೦); ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕುಡುಗೋಲು ಸಿಕ್ಕಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಡು$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಡುಗೋಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗೋವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಮೀನು (?): ಬೆಟ್ಟ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿ ೨೧ ಕ್ಕಂ ಕಾರಕುಂಡಿನ ಕುಡುಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಮೂನೂರ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೫-೩೩; ?). [?]

ಕುಡುತ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡುತಲೆ (ನಾ). ಖಾತೆ; ಪಟ್ಟೆ: ಪ್ರತಿವರುಷದಲೂ ನಡವ ಬತ್ತದ ಕುಡುತಲೆ ಭೂಮಿಯ ವಿವರ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂ. ೫೨೬-೧೪; 1375). [← ತುಳು. ಕುಡ್ತಲೆ]

ಕುಡುತೆ$_1$ 'ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಕುಡುತೆ$_2$ (ನಾ). ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : ಬಿಡುದಲೆಯ ಬೆಂಡೆದ್ದ ಕಂಗಳ ಜಡಿವ ನಿಡಿವಾಡೆಗಳ ಹುಬ್ಬಿನ ಕುಡುತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಗಳ ಕಡುಗಚ್ಚಿದೌಡಿನ ಜಡಿವ ತೋಳುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೧–೩೧). [ಕುಡು$_3$ + –ತೆ]

ಕುಡುತೆ$_3$ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡುತೆಗಣ್ 'ಕುಡಿತೆಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡುದಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೋಲು ; ಬಾಗಿದ ದೊಣ್ಣೆ ; ಗಿಡ್ಡ ದೊಣ್ಣೆ : ಕುಬು, ಬಿಜು, ಕುಡು ಎಂಬವರ್ಕೆ – ಕುಬುಗಿಡಂ, ಕುಬುದಡ್ಡಿ . . . ಕುಡುವೆಚು, ಕುಡುದಾಡೆ, ಕುಡುಮಿಂಚು ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ದಡಿ (ಶಮದ. ೬. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಡು$_3$ + ದಡಿ]

ಕುಡುದಾಡೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೋರೆಹಲ್ಲು : ಪೊಳೆದುಳ್ಳುವ ಕುಡುದಾಡೆಯ ಪೊಳಪು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯); ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಸೊಗಯಿಪೆಕ್ಕಲ ವಂದಿವೊಲೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೫೭) ; ಕುಡುದಾಡೆಮಿಂಚು ಕಿಸುಗಣ್ ಸಿಡಿಲೆನೆ (ಜಗವಿ. ೪–೫೪); ಕುಳಿಕನ ಕುಡುದಾಡೆಗೆ ಮಾರಿವಿಟ್ಟ ಮಾರಿಗೆ ಮಾಜಾಂಪ . . . ಕಡುಗಲಿ (ಕಇ. I, ೨೫–೪೫ ; 1186) ; ಕುಡುದಾಡೆಯಿಂ ಬೇಡವಡೆಯೊಡಲನೀಡಿಜೀವುತ (ಜಜಕಾ. ೬–೮).
[ಕುಡು$_3$ + ದಾಡೆ]

ಕುಡುನೋಟ (ನಾ). ಕೊಂಕುನೋಟ ; ಓರೆನೋಟ : ಕಡೆಗಣ್ಪುಗರ ಕುಡುನೋಟದಿಂ ನೋಡಿ ಪೆಜಿಪೊಗದ ನಗೆಜೊನ್ನಮಂ ಕೂಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೧೫). [ಕುಡು$_3$ + ನೋಟ]

ಕುಡುಪು, ಕುಡುವು, ಕುಡುಹು (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕು ; ಬಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ. 'ಕುಡುಪುವಾಲ' ಪರಾ. ೨. ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಕೋಲು ; ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಬಿಲ್ಲು, —ಕಮಾನು ; ವಾದನದಂಡ : ಕುಡುಪುಂ ಕಯ್ಯುಂ ಜತಿಯೊಳ್ ತಡತಡವರೆ ವಾದಕಂಗೆ ಪುರ್ವಿಂ ಜತಿಯಂ ತೊಡರದೆ ನಡೆಯಿಸಿ ಪುರ್ವದೆ ಕುಡುಪೆನೆ ನರ್ತಕಿಯೆ ಸಭೆಗೆ ವಾದಕಿಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೩೨); ಕರಂ ಯತಿಧಾತುಮೂರ್ಛನಾಬ್ಯಾಜದೊಳಾಡೆ ಕೂಡೆಕುಡುಪುಂ ಬೆರಲುಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಕೂಟದೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವಂ ಜಸಂಬಡೆಯೆ ಕಿನ್ನರನಂತೆ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೪೦) ; ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕುಡುಪಿಂ . . .ಢಕ್ಕೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬–೮೯); ಕೇಳಬಲ್ಲುದೆ ಕುಡುಪಣಂ ಕ್ವಣಿತಮನ್ನ ? (ಗಿಿಎಂ. ೫೬–೮). ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಜನವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಡಿಗೆಕಡ್ಡಿ ; ಅಂಜನಶಲಾಕೆ : ಎಡಗಣ್ಣೊಳಿಟ್ಟದಂ ಜನಮೊಡಂಬಡೆನೆ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳಿಚ್ಚದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು ಗವಾಕ್ಷಕ್ಕೊರ್ವಳ್ ನಡೆದಳ್ ನೋಡಲ್ಕೆವಿನಯಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮).
ಕುಡುವು : ೨. ಕೋಣಃ – ಎರ್ವೆಯ ಹೋಕಂ, ವಾದ್ಯದ ಕುಡುವುಂ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೩೪). **ಕುಡುಹು** : ೨. ಶರೀರಮೆವಾದ್ಯಂ ನಾಲಗೆ ಬಾಜಿಸುವ ಕುಡುಹು ವಾದಕನಾತ್ಮಂ (ಶಮದ. ೩೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಡ ಭೇರಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೭). ೩. ಅಂಜನ :– ಮೆಣಸು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಬೀಜ ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದರೆದು ಕುಡುಹ ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ರಕ್ತಪಿತ್ತ . . . ರಕ್ತದೋಷ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೮೩) ; ಆಡಿನಮೂತ್ರದಿಂಪಾ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ಅಂಜನ ಕುಡುಹುಗಳಂ ಮಾಡಿ (ವಿಷಚಿ. ೧೨–೧). ೪. ಬರೆ ಹಾಕುವ ಕುಡ : ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದ ಕುಡುಹುಗಳಿಂ ಕಿವಿಮೂಗಿನೊಳ್ ಹರಿಯಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯–೧೧೦ ವ); ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಂದ ಕುಡುಹ ಕಾಸಿ ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷೆಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೮–೨).
೫. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಎಕ್ಕುವ ಕೋಲು ; ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ ಕೋಲು : "ದೆಸೆಯೆನಲು ಬಿಲ್ಲು ಪಿಡುಸೋದ[ಸೋಧ] ಮನೆ ಕುಡುಹು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧೯). [ಕುಡು$_3$ + –ಪು]

ಕುಡುಪುವಾಲ (ನಾ). ಡೊಂಕುಬಾಲ ; ವಕ್ರವಾದ ಬಾಲ : ನಡುನೀಳ್ದ ಜಂಘೆ ಕುಡುಪುವಾಲ ಮೆಜೆಯಲಂದೊಡನೆಸೆದವು ಜಾಯಿಲಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೪೦). [ಕುಡುಪು + ಬಾಲ]

ಕುಡುಬ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಪ್ರಸ್ಥದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು: "ಕುಡುಬ – ಕುಡುವ (ಪ)" (ಶಬ್ದಕೋ. ೮); ಷೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಆಢಕ ದ್ರೋಣ ಮಾನಿ ಖಾರಿಗಳೆವು ಚತುರ್ಗುಣಿತಂಗಳೆವು ಮೊದಲಾದುವು ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೮೯–೧೧) ; ಪ್ರಸ್ತದಲಿ ನಾಲ್ಕಜಲಿ ವಂದು ಭಾಗ ಕುಡುಬವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಬುದು ಇದು ಮಗಧ ದೇಶದ ಕೊಳಗದ ಪ್ರಮಾಣ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೪–೫); ಮೂಸರ್ಾವಿರದ ಆನರ್ೂಜುಕುಡುಬವೆನಿಸೂದು (ವೀಕ್ಷೆಷು. ೭–೧೨–೬೧). [<ಸಂ. ಕುಡುವ]

ಕುಡುಬಿ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಇತರ ನಾಮಧೇಯಗಳು – ಇನ್ನಿತರರಲ್ಲಿ ಓಡಾರಿ . . . ಕೊಡಿಯ, ಕುಡುಬಿ, ಕೊಟ್ಟಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ತುಳುನಾ. ೧೮೪) ; ಮೊಲದ ಶಿಖಾರಿಗೆ ಹೊರಟ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಡುಬಿಯೊಬ್ಬನ ಬೇಟಿಯಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (ಐದಾಲು. ೨೫). ೨. ಮಲೆನಾಡಿನ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆ ಪಂಗಡದವನು: ಕಾಡು ಮತ್ತು ಗಿರಿಜನರು – . . .ಭಿಲ್ಲರು. . .ಕುಡಿಯ, ಕುಡುಬಿ, ಮವಿಲನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೬೨). [?]

ಕುಡುಬಿಲ್ಲು 'ಕುಡುವಿಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಮಿಂಚು ; ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು : ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಮಸೆದನ್ನರಪ್ಪ ಪಲರೊಳ್ಪೆಂಡಿರ್ ಮನಂಗೊಂಡು ಬಂದೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೨) ; ನಭೋಂಗಣಕ್ಕೊಗೆದಳೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುಡುಮಿಂಚಿದೊಂದೆಂಬಿನಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೬೮) ; ಕುಡಿಮಿಂಚುಂ ಸುರಧನುವುಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡು (ನೇಮಿಕ. ೮–೧೨೨) ; ಪೊಳೆವ ನೇತ್ರಾಂಚಲಂ ಕುಡುಮಿಂಚಿನಂತಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೫೧). [ಕುಡು$_3$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಕುಡುಮೆ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ ; ದಾನ : ಪಾತ್ರಕ್ಕಿತ್ತಂ ಕುಡುಮೆಯಂ ಮಾಡಂ ಪಾನಘುಮೇನನುಂ (ಸೌನಂದ. ೨–೧೨).
[ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು) + –ಮೆ]

ಕುಡುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?) : ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಮಂಜಾಡಿ ಕರ್ಪೂರ ಕುರುಜು ಕಸುರಿವೇಣಿ ಚಿನ್ನಬೆಳ್ಳಿ ತೂಕ ಕಂಚು ತಾಮ್ರ ಹಲ ಇವು ತೂಗಿ ಮಾರುವಂತ ವಿವರಗಳು : ಆನೆಗೆ ಗಜಕಡ್ಡಿ, ಕುದುರೆಗೆ ಕುಡುಮೆಟ್ಟು (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೮–೩). [?]

ಕುಡುವ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಮಗ; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ; ರೈತ : "ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕುಡುವ, ಆರಂಭಗಾರ, ರೈತ" (ಕಂನುಹು. ೮೦). ೨. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಪನಾಮಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಕಾಮತ, ನಾಯಕ, ಕಿಣಿ . . . ಕುಡುವ, ಶ್ಯಾನುಭಾಗ (ತುಳುನಾ. ೧೮೪). 'ಕುಡಿಯ' ಪರಾ. [ಕುಡು$_0$ + –ವ]

ಕುಡುವಾವುಜ (ನಾ). ಕುಡುಹಿನಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಕಂದಾವುಜ, ಪಟಾವುಜ, ಕುಡುವಾವುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಡುಬಾಹುಜ] ಅಡಾವುಜವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ತೆಜದ ಆವುಜಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯೧).
[ಕುಡುವು (< ಕುಡುಪು) + ಆವುಜ]

ಕುಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಕತ್ತಿ ; ಕುಡುಗೋಲು : ಪರ್ಸದ ಪೂಜ್ಯತೆ ಬಯಲಾಯ್ತೇ ಕುಡುವಾಳಿನ್ ಬಿದಿ ಕೊಯ್ದತ್ತೇ (ಪಾರಪು. ೩೫–೧). [ಕುಡು$_3$ + ಬಾಳ್$_8$]

ಕುಡುವಿಲ್, ಕುಡುಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಬಿಲ್ಲು; ವಕ್ರಚಾಪ: ಅತನ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜೀವಡೆಗೆ ದಿಗುತ್ತರ್ಂತೆ ಕಣ್ಮುಕುಳಿಸಿದುವು (ಕಾದಂಊ. ೬೬೦); ಏಱಿ ಪುಣಿವೆಸದ ಸಿವಿಗೆಯನೇಱಿಸಿ ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಡನೆ ಬರೆ ಕಂದರ್ಪಂ ನೀಱಿ ಮುಗಿಲ್ಪೊರೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ದೋಱುವ ಶಶಿಕಳೆಯ ಗಾಡಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೦). **ಕುಡುಬಿಲ್ಲು**: ಕುಡುಬಿಲ್ಲು ಬಾಗಿದ ಮೆಯ್ಯ . . . ಸ್ಥವಿರೆಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳ್ ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧-೫೪೩).
[ಕುಡು$_3$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕುಡುವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಯಾವಾಗಲೂ) ಕೊಂಕಿದ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ . . . ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಐಸರಲಂ, ಗಿಳಿದೇರಂ – ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೨-೧೩); "ಪೆಱಿಗೊಡೆಯಂ ಪೆಣ್ಪಡೆಯಂ ನೆಱಿ ಬಂಡುಣಿವೆರ್ದೆಯ ಸುಗ್ಗಿಗೆಳೆಯಂ ತಾನೈಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜತಿವಗೆ ಪಿರಿವಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ ಮಿಾಂಬಟಿವಿಗೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಕುಡುವಿಲ್ಲನೆಚ್ಚ ಸರಲುಂ ನಡದು ದಲಂ ದೊರ್ವನೆರ್ದೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯); ಕುಡುವಿಲ್ಲಗೆಣೆಯ ಕುಂಭಿನಿಯರಸನ ಬಿಟ್ಟು ಮಡದಿಯನ್ಯರ್ಗೆಳಸುವರೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೪೦); ಕೊಂಕಿವುದು ಬಿಲ್ ಅವಂಗೆ ಅತಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಮಸೆದಿರಿಸಿದ ಕಡುಕೂರ್ಸರಲ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೭-೪೧). [ಕುಡುವಿಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕುಡುವು 'ಕುಡುಪು' ನೋ.

ಕುಡುವುಗುರ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಉಗುರು; ವಕ್ರನಖ: ಕುಡುವುಗುರಿಂದೆಬಲ್ಮುಡಿಯ ಗಂಟು ಸಡಿಲಿಸಿ ಗಂಧತೈಲಮಂ ಕುಡಿತೆಯೊಳಾಂತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩೧). [ಕುಡು$_3$ + ಉಗುರ್]

ಕುಡುವುರ್ವು, ಕುಡುಹುಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬು; ಡೊಂಕು ಹುಬ್ಬು: ಅಱಿಪಿದುದು ರೌದ್ರರಸಮಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕುಡುವುರ್ವು ಕಬ್ಬಿರ್ದೌಡುಚಿರ್ದ ಬಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೨೭); ವಿಱುಗುವ ಕುಡುವುರ್ವಿಂಗೆ ತಾನಿಕ್ಷುಚಾಪಂ ದೊರೆಯಲ್ಲಂ (೧ರಿಕ. ೪-೧೫೩); ಕೊಂಕಿಗೆ ಕುಡು ಎಂಬಾದೇಶಂ ಕುಡುವುರ್ವು, ಕುಡುಗೋಲ್, ಕುಡುವೆಱಿ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಕುಡುವುರ್ವು ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೦). **ಕುಡುಹುಬ್ಬು**: ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗಳ ಕೊಂಕನೇಳಿಸುವಾ ಕುಡುಹುಬ್ಬುಗಳಿಂಪುವಡೆದಾ (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೯೭).
[ಕುಡು$_3$ + ಪುರ್ವು]

ಕುಡುವೆಱಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಚಂದ್ರ; ಖಂಡಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಕುಡುವೆಱಿ ತೋರ್ಪ ಕುಡುದಾಡೆ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕುಡು$_3$ + ಪೆಱಿ]

ಕುಡುವೆಱಿದಲೆಯ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಡುಪಿಂದವೆ ಮೂವಳಸಂ ಮುತ್ತಿದ ಕುಡುವೆಱಿದಲೆಯನ ಭಾಳಾಂಬಕದುರಿ ಸುಡುವಂದದಿನಳುರ್ದುದು ವಿರಹಜ್ವರಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೧). [ಕುಡುವೆಱಿ + ತಲೆ$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕುಡುಹಿ 'ಕುಡಿಹಿ' ನೋ.

ಕುಡುಹಿವೆಣ್ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಹೆಂಗಸು; ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವಳು: ನಡೆ ದಡದಡಿಸುತ ನುಡಿ ತಡಬಡಿಸುತ ಬಿಡದೆ ಬೈವುತ ಬೀಡಿನವರ ಕೆಡವುತ ಕೈಯಡಕೆಲೆಯ ನಡೆದುದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಹಿವೆಣ್ಣಾ ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುಂರಾಮಾಂ. ೪೧-೩೧). [ಕುಡುಹಿ (< ಕುಡಿಹಿ) + ಪೆಣ್]

ಕುಡುಹು 'ಕುಡುಪು' ನೋ.

ಕುಡುಹುಬ್ಬು 'ಕುಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ಕುಡೆಯ 'ಕುಡಿಯ' ನೋ.

ಕುಡ್ಡ (ನಾ). "ಕುಡುಂಬಳ ಹಕ್ಕಿ; ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಕೌಜಲು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೦). [?]

ಕುಡ್ಡಗುರಿಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಳ್ಳು; ಕಾಡುಗುರಿಯೆಳ್ಳು: (*). [ಕುಡ್ಡ + ಗುರಿ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಡ್ಡಬುರ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಹಕ್ಕಿ: (*).
[ಕುಡ್ಡ + ಬುರ್ಲಿ]

ಕುಡ್ಡಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಂದುಬಣ್ಣದ ನೀರುಹಕ್ಕಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ; ಕೊಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (*).
[ಕುಡ್ಡ + ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ]

ಕುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಗೋಡೆ: ನೀಲರತ್ನದೊಳೆ ಪಚ್ಚೆ ಘನಜಂತೆ ಮೇಲ್ಸಾರೆ ಭಮ್ಮರ್ಂ ಕುಡ್ಡೆ ಹೀರ ಪವಳದ ಲೋವೆ ಝಗಝಗಿಸಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೩೪). [< ಸಂ. ಕುಡ್ಯ]

ಕುಡ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಜಮಿಾನಿನ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾಖಲೆ, –ರಿಕಾರ್ಡು; ಖಾತೆ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ರಿಕಾರ್ಡು ಮಾಡಿದ ಹಕ್ಕು. 'ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ದಿಲು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಡ್ತಲೆ]

ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ದಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಡ್ತಲೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡುವುದು: ಶ್ಯಾಮನ ವ್ಯವಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾನಂಬ್ರ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ, ಗಡಿಹಾಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಕುಡ್ತಲೆತದ್ದಿಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗೇಣಿ ಚೀಟು ಬರೆಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದಲ್ಲ ನೂರು ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅವರ ಸಹಾಯ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು (ಕರುಕ. ೧೧೨).
[ಕುಡ್ತಲೆ + ತಬ್ದಿಲು]

ಕುಡ್ಮಲ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಕುಡ್ಯ (ನಾ). ಗೋಡೆ: ಇಳಾಸುತಂ ಸುತದೊಳ್ ತೀಕ್ಷ್ಣಗು ಲಗ್ನದೊಳಿರೆ ಮರಣಂ ನಗಾಗ್ರ ಕುಡ್ಯಾಶನಿ ಪ್ರಪಾತದಿನಕ್ಕು (ಜಾತಕ. ೨೩-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುಡ್ಸಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ; ರಕ್ತಾತಿಸಾರವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿನಗಿಡ, ಕೊಡಮುರುಕ, ಕುಡ್ಸಾಲು, ಕೊರ್ಜು, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ; ಕುರ್ಚಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕುಣ (ನಾ). ಹೂಬಿಡುವಿಕೆ; ಫಲಬಿಡುವ ವೇಳೆ (?): ನವಕುಣಂಗಳ ಪಾಂಡು ಕುವಲಯಮನಿಟ್ಟಿಸುತಲವಿರಳದ ಚೌದಳಂ ಷಡ್ದಳಂ ದಶದಳಂ (ಲಿಂಗಪು. ೯-೧೫). [?]

ಕುಣಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪು: (*). [?]

ಕುಣಪ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ; ಶವ: ಕೊತ್ತಳದೊಳೊತ್ತಿನ ತೆನೆಯ ಸಂದಿಗಳೊಳ್ ಸಂದಣಿಸಿ ನೇಲ್ವ ವೀರಭಟ ಕುಣಪಂಗಳಿಂ (ಅನಂತಪು. ೧೧-೮೪ವ); ಪೊಳಲ ಪೆರ್ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಕುಣಪಮಂ ತಂದಿರಿಸಲುಳಿಯದೆಡೆಯಾಡುತಿರ್ದುದು ಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೩೧); ಚೌದೆಸೆಗೆ ಕುಣಪಗಳೀಡಾಡಿ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೧೪). ೨. ದುರ್ಗಂಧ; ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಕುಣಪಭೂಮಿ (ನಾ). ಮಸಣ; ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ: ಕುಣಪಭೂಮಿಯ ವಾಸಿಯಾದರು ಪತಿಯ ಮಾಜಗಳೆ (ಪಾರ್ವಪ. ೨೧).
[ಕುಣಪ + ಭೂಮಿ]

ಕುಣಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಇತ್ತರದ ಬೆನ್ನಿಳಿ ಕಾಲ ಸಂಕಲೆಯ ಬಿತ್ತರದಿ ಬಿಗಿದವಳತೆಗೆ ಬಜ್ಜರಾಂಬಳಿಯ ಜೊತ್ತಗೆಯ ಕೈವತ್ತಿಗೆಯ ಮುಂಡಿಗೆಯ ಲೌಡಿಯ ಲಾಗು ಕುಣಪಾಣಿ ಕಣೆಯ ಉತ್ತುಂಗ ಪಟ್ಟಿಯದ ಬಿರಿದು ಪೇರಂಕುಶದ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೭-೩-೭). [?]

ಕುಣಬಿ, ಕುಂಬ್ರಿ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ, —ಪಂಗಡ : ಒಕ್ಕಲತನದ ಜಾತಿಗಳು : ಇವರಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀ, ಕುಳವಾಡಿ, ಕೊಂಕಣೀ ಕುಣಬೀಯೆಂಬಯೆರಡುವೊಳಭೇದಗಳಿರುತ್ತವೆ. (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೭). **ಕುಂಬ್ರಿ** : ಬಿನಿಯ, ಭಟ್ಟಿಯರು, ಕುಂಬಿಯರು ಸುತರರು(ಬೇಸಾಯಗಾರರು). . . ಈ ಮತದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೨೮೪). [← ಮರಾ. ಕುಣಬೀ]

ಕುಣಬಿಮಣಿ (ನಾ). (?) : ಪ್ರೇಮಜಲದಿ ಕುಣಬಿಮಣಿಯು (ಕೋಟಿಸಾ. ೫೪). [?]

ಕುಣಸಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಸೇಡಿನ ಮನೋಭಾವ ತಾಳು : ಕುಣಕಾಲಿ ರತ್ನಾಳಿ ಕುಣಸಿಟ್ಟು ಮನಗ್ಯಾಳೊ ಎಣಿಸುವರ್ಯಾರು (ಜನಗೀ. ೬೯). [ಕುಣಸು (< ಕುನಸು) + ಇಡು₁]

ಕುಣಸು 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುಣಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಗೆದಾಡು ; ಹಾರಾಡು ; ಜಿಗಿದಾಡು ; ನಲಿದಾಡು ; ತೊನೆ : ಮನದುತ್ಸವದಿಂ ಕುಣಿವಂತನಿಲಾಹತ ಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೧) ; ಇರದನುರಾಗದಿಂ ಕುಣಿಯುತಿರ್ಪ ವೊಲಿರ್ದುದು ವೀಚಿಬಾಹುಗಳ್ (ಅಜಪು. ೬-೧೨೮) ; ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಕೃಪೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೭) ; ಪೊಸಜಡೆ ಮಿಂಚುವೋಲ್ ಕುಣಿವ ಕುಂಡಲಂ (ದಶಕು ೨-೩) ; ಕುಡಿಮಿಸೆ ಕುಣಿದವು (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೦). ೨. ನರ್ತಿಸು : "ಕುಣಿ – ನರ್ತನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಬಜಿಂದೆ ಕುಣಿವಂಗೆ ಮತ್ತಂ ಪಜಿಯವನುಂ ಕೂಡಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೮) ; ಗತಿಗೆ ಕುಣಿದವು ಹಂಸ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೪); ಕುಣಿಯಲಾರದ ಸೂಳೆ ನೆಲ ಡೊಂಕೆಂದಳು (ಗಾದೆ).

ಕುಣಿಕುಣಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ದೂರದೊಳು ಪೂದೋಟಮಂ ಕಂಡು ಪೊಡಮಟ್ಟು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಸಂತಸಮನೆಡೆಗೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೧೪) ; ಬಾಲಕನು ಬಳಲಿದನು ಸಮರದ ಲೀಲೆಯಲಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೧). ಕುಣಿದಾಡಿಸು = ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಗೆದಾಡಿಸು : ನೆರೆನೆರೆದು ಕುಣಿದಾಡಿಸುತ ನಿಜಪುರದ ಕಡೆಗೋಟೆಯ ಕವಾಟದ ಹೊಜಗೆ ತಂದಲ್ಲೀದ ಬೊಬ್ಬಿಜಿದೆಬ್ಬಿದರು ಕಪಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೩೧). ಕುಣಿದಾಡು = ನೆಗೆದಾಡು ; ನರ್ತಿಸು : ನಾರದನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಬಾನೊಳ್ಕುಣಿದಾಡೆ ದೇವತತಿ ನೋಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೯) ; ಎನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ಕುಣಿದಾಡು ಕೂಡಲಸಂಗ (ಬಸರ. ೩-೯೮) ; ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಕುಣಿದಾಡೆ ಎನ್ನ ನಾಲಿಗೆ ಮೇಲೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯೨-೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣಿ ; ಮಲ. ಕುನಿ ; ತೆಲು. ಗುನಿಯು, ಗುನುಕು]

ಕುಣಿ₂ 'ಕುಟ್ಟು₂' ನೋ.

ಕುಣಿ₃ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕಾದ ಕೈಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮೊಂಡು ಕೈಯುಳ್ಳವನು : "ಕುಕುರಃ, ಕುಣೀ – ಈ ೨ ಕೈಯಿಲ್ಲದ ಹೆಳವನ ಹೆಸರುಗಳು ; ಬೊಟ್ಟಕೈಯುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). ೨. ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ ; ನಂದಿಮರ : "ತುನ್ನಃ, ಕುಬೇರಃ, ಕುಣಿಃ, ಕಚ್ಛಃ, ಕಾಂತಲಕಃ, ನಂದಿವೃಕ್ಷಃ – ಈ ೬ ನಂದಿಯೆಂಬುವ ಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಣಿಕ (ನಾ). ಮೋಟಾದ ಕೈಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಾಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಕುಂಟ ; ಹೆಳವ ; ಮೋಟ : "ಕೈಕಾಲು ಮೋಟನಾದಂ ಕುಣಕ ನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೬). [ಸಂ.]

ಕುಣಿಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ (?) : ಬಿನಕ ನಿಮ್ಮುಟ್ಟಾಗೆ ದೆಳ್ಳೀಯ ಶಿವದಾರ ಕುಣಿಕಾಲು ಚವಲೀ ಕೊನೆ ಮುಡಿಯೊ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೧). [ಕುಣಿ₁ + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಕುಣಿಕಿಲ್ 'ಕುನಿಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುಣಿಕೆ₁, ಕುಳಿಕೆ₃ (ನಾ). ಗುಣಿ ; ತಗ್ಗು ; ಗುಳಿ : "ಕುಕುಂದರ = ಹೊಜಪಾಜಲಿ ಇದ್ದ ಕುಣಿಕೆಗಳೆರಡು." (ನಾಚಿರಾ. ೩). ಕುಳಿಕೆ₂. 'ಕಣ್ಣುಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಣಿ₂ (< ಕುಟ್ಟು₂) + -ಕೆ]

ಕುಣಿಕೆ₂ 'ಕುಳಿಕೆ₁' ನೋ.

ಕುಣಿಕೆ₃ (ನಾ). ಬೆರಳು. 'ಕಿರುಕುಣಿಕೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಣಿಕೆ₄ (ನಾ). ಕೊನೆ ; ತುದಿ : ಸುರಿವ ಕಣ್ಣಿನ ಕುಣಿಕೆಗಳನಾ ಕರ ತಳದಿ ನೆಜಿ ಮುಚ್ಚಲ್ (ಬಸಪು.೧೮-೬೨) ; ಫಣಿತಲ್ಪ ಸೂರ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತ ನಿನ್ನಯ ಕಣ್ಣ ಕುಣಿಕೆಯೊಳಿಹುದು (ಮೋಹತ. ೧೩-೫೨). 'ಕುಣಿಕೆನೋಟ' ಪರಾ. [?]

ಕುಣಿಕೆ₅ (ನಾ). ಗೋಲಿ ; ಗುಂಡು ; ಗುಳಿಗೆ ; ಗುಡ್ಡೆ : (೩). [< ಸಂ. ಗುಣಿಕಾ]

ಕುಣಿಕೆ₆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ : "ಖುಲಾಬಂ – ಕುಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೮). [?]

ಕುಣಿಕೆಗಾಜ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು ; ಸೂತ್ರಧಾರ : ಹೂಹೆಗಳು ಹೊಯ್ದಾಡವೇ ನಿರ್ವಾಹಸೂತ್ರದ ಕುಣಿಕೆ ಗಾಜನ ಗಾಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೯).
[ಕುಣಿಕೆ₃ (< ಕುಳಿಕೆ₁) + -ಕಾಜ]

ಕುಣಿಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಣಿಕೆಹಾಕು ; ಉರುಳುಹಾಕಿ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : ಈಯನರ್ಥವ ಕುಣಿಕೆಗೊಳಿಸಿದ ನೀ ಸಹಿತ ನಿನ್ನನೆಗಳಹ ಸೈಂಧವನನೀ ರಾಧೇಯ ಶಕುನಿಗಳ ರಣದೊಳಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ಮಾರ್ಗಣದ ಧಾರೆಗೆ ವೀರನಾರಾಯಣನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೮).
[ಕುಣಿಕೆ₃ (< ಕುಳಿಕೆ₁) + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಕುಣಿಕೆನೋಟ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ ; ಅಪಾಂಗದೃಷ್ಟಿ ; ಕುಡಿನೋಟ : ನನ್ನನ್ನು ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ಕುಣಿಕೆನೋಟದಿಂದ ಕದ್ದು ಕದ್ದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಈಗ ನೆನಸಿಕೊಂಡರೆ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ಅಂತೀರಿ (ಸುವಸಂ. ೩೧) ; ಅವನನ್ನು ಕುಣಿಕೆನೋಟದಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬೆಳುಮ. ೨೭೫). [ಕುಣಿಕೆ₄ + ನೋಟ]

ಕುಣಿಕೆಹುರಿ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಹುರಿ : ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ನೂಲುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಡ್ಡಹಾಯುವುದು ; ಹಾಸು ನೂಲೆಳೆಗಳ ನೈತ್ತುವ ಕುಣಿಕೆಹುರಿ (Lease. ಇಂಕನಿ).
[ಕುಣಿಕೆ₃ (< ಕುಳಿಕೆ₁) + ಹುರಿ₃ (< ಪುರಿ₃)]

ಕುಣಿಕೋಲ್, ಕುಣಿಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಕುಣಿಯುವಾಗ ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು ; ಕೋಲಾಟದ ಕೋಲು : ಮುಂದೊಂದೂರ ಸಮಿಾಪದೊಳಾಡುವ ಮಕ್ಕಳು ಕುಣಿಕೋಲಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೬೬ ವ). **ಕುಣಿಕೋಲು** : ೨. ಕುಣಿಸುವ ಕೋಲು ; ಕೋತಿ, ಕರಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು : ಕಬ್ಬಿಣ ಕೈಕಡಗ ಕುಣಿಕೋಲು ಕೊಡಲು ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದಾಂವ ಬಂದಾನ . . . ಕರಡಿಯನಾಡಿಸುತ ನಿಂದಾನ (ಸಂಪ್ರ್ಯಪಾ. ೫೪-೨). [ಕುಣಿ₁ + ಕೋಲ್₁]

ಕುಣಿಕೋಲು 'ಕುಣಿಕೋಲ್' ನೋ.

ಕುಣಿಗಣ್ಣು 'ಕುಟಿಕಣ್' ನೋ.

ಕುಣಿಗಲ್ಲ (ನಾ). ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಗಲ್ಲ ; ಪಚ್ಚುಬಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆ : ಕಂಥ ಬಾಲೆಯಂದ ಕೊರಡುದೊಡೆಗಳೆಗೆಯೆಂಬ ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ಕುಣಿಗಲ್ಲಕೆ (ಚಿದಾವ. ೩೮-೬). [ಕುಣಿ₂ (< ಕುಟ್ಟು₂) + ಗಲ್ಲ]

ಕುಣಿಗಾಳು (ನಾ). ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿದ ಕಾಳು; ಹಗೇವಿನ ಧಾನ್ಯ: (ಕ).

[ಕುಣ್$_3$ (< ಕುೞ್$_3$) + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್)]

ಕುಣಿಚು (ಕ್ರಿ). ಕೆದಕು; ತಪಶೀಲು ವಿಚಾರಿಸು: ಕುಣಿಚಿ ಕೇಳ ಹೋದರೆ, ಕೇಳಿದವರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿವಾರೆಂದು ಅಪ್ರಮೇಯನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರೆ ಏನು ಗತಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೧). [?]

ಕುಣಿತ (ನಾ). ೧. ಕುಣಿಯುವಿಕೆ; ನರ್ತನ: ಮಾಂಗಲ್ಯವಾದ್ಯದ ಕುಣಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಲಿ ನೆಲ ಕುಸಿಯೆ ಹೊಕ್ಕರು ಜನಕನರಮನೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೩); ಕುರುಳ್ಗಳ ಕುಣಿತಕ್ಕಂಗೋದ್ಭವನು ಮಾಡಿದ ನವರಂಗಸ್ಥಲವೋ ಎನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೯); ಕುಣಿತಂ-ಕುಣಿವುದು (ಶಬ್ದಾನು ೫೭೯ ಪ್ರಯೋ); ಮೇಳಕ್ಕೆ ತಗುವಂಥ ಕುಣಿತವಕಲಿಸಿ(ಇಂಚಾಪ. ೧೧-೪೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯ ಬಯಲಗದ್ದೆ ಕುಣಿತನ ಗದ್ದೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ೫.೬-೩೦; 137 ?). [ಕುಣಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕುಣಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ನರ್ತನಮಾಡು: ಕೋಪುಗೊಂಡು ಕುಣಿತರ್ಪ ಕೋರೆ ನೋಟಂಗಳಂ ಬಸಗೆಯ್ಯೊಲ್ವನೊ (ಚಕವಿ. ೬-೨೪೬).

[ಕುಣಿ$_1$ + ತರ್]

ಕುಣಿನರಿ (ನಾ). ಬಿಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ನರಿ; ಗುಳ್ಳೆನರಿ; ಜಂಬುಕ: (ಕ).

[ಕುಣ್$_2$ (< ಕುೞ್$_2$) + ನರಿ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುೞಿನರಿ]

ಕುಣಿನೀರು (ನಾ). ಗುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೀರು: ಕೂಪ ದೂರೆಂದು ಹಳುಗನ ಬಚ್ಚಲ ಕುಣಿನೀರ ತಂದೆ (ಬಜ್ಜರಾ. ೬-೨೦).

[ಕುಣ್$_2$ (< ಕುೞ್$_2$) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕುಣಿಪ, ಕುಣಾಪ (ನಾ). = ಕುಣಪ: ನಿಶಿತಶರಮೊಂದರಿಂದೆ ಕೊಣಪನ ಮಸ್ತಕವನರಿಯಲಂತವನಸುವು ಕ್ಷೋಣಿಪನ ಯಮನಗರಮಂ ಸಾರ್ದ ವಿತ್ತಲೀ ಹೂಣಿ ಸವರುತಿರ್ದ ಕುಣಿಪ ತಾಂ ಕೆಡೆವತ್ತು ಯಣಿತರಿಂ ಮೇಲೆ ಕೇಳಾ (ಪೋರಾಸು. ೩೮-೩೧). **ಕುಣಾಪ**: ಬೆರಳ್ಗಳಂ ಕರ್ಚಿ ಪುತ್ತೇರ್ವವಲ್ಕ್ಯಾರ್ವವಲ್ಕರುಣ ಕುಣಾಪನದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳ]ಕೆಗೆವಿನಿನ್ನೆರ ವಿನಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೪-೬೦). [< ಸಂ. ಕುಣಪ]

ಕುಣಿಯಿಸು 'ಕುಣಿಸು' ನೋ.

ಕುಣಿಲು (ನಾ). ನಾಳಿಕೆ; ನಾಳ; ಕೊಳವೆ: ಮಳೆನೀರು ಒಂದು ಕುಣಿಲಿನ (Funnel) ಮೂಲಕ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವರು (ಬಾಲಶ್ರ. II, ೧೦೩೭). [?]

ಕುಣಿಲ್ವಾಱು (ಕ್ರಿ). (?) : "ಕುಣಿದು ಹಾರು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಇರ್ವಲದ ಕಡಿತಲೆಕಾಱರಲಗಲಗಿನೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ತಾಗಿ ನಿರ್ಘಾತವುಪ್ಪರಂ ನಾಳವಟ್ಟಮವಿತಮುೞಿತಮೆಂಬ ಪಲವುಂ ತೆಱದಿಱಿವ ದಿನ್ನಣದೊಳ್ ನೆಱೆದು ತಾಳುಂ ತಟ್ಟುಂ ಪೊಯ್ಯೆ ಕಡಿಖಂಡವಾದ ಮೆಯ್ಯುಂ ಕುಣಿಲ್ವಾಱುವ ಮುಂಡಮುಂ ಮುಂಡುವೋದ ಕಯ್ಯುಂ . . . ಅಗುರ್ವು ವಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [?]

ಕುಣಿವೇರು (ನಾ). ಗುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರು; ಆಳವಾಗಿ ಹೋದ ಬೇರು; ತಾಯಿಬೇರು: ಪಾದಪದ ಕುಣಿವೇರು ಮೃದುತಮ ಮೇದಿನಿಯ ತಳಭಾಗವನ್ನುರೆ ಭೇದಿಸುವ ತೆರದಿಂದ (ರಘುವಂ. ೮೮).

[ಕುಣ್$_2$ (< ಕುೞ್$_2$) + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕುಣಿಸ (ನಾ). (?): ಅಕ್ಷಿಕೂಟದ ಮೇಲಣ ಹುಬ್ಬು ಭ್ರೂ ಎರಡು ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಭ್ರೂಪಟ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಕಾಣಿಸಲು ಕುಣಿಸ ಕುಣಿಸದ ಕುಳ್ಳ ಭಾಗದ ನಡುವಣ ರೇಖೆ ಕಾಶಯ (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೯-೯). [?]

ಕುಣಿಸು, ಕುಣಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಣಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಶಿವನಿಳಯದೊಳಗೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಕುಣಿಸಿ ಕುಣಿವಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೨). ೨. ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಆಡಿಸು; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯಿಸು: ಕುಣಿಸಿ ನಗನೇ ಕವಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ನುಳಿದವರ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧-೧೭); ಓರಂತೆ ಜಗದ ಜೀವರ ಕುಣಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರಿ (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೮); ಕಪೀ ಕುಣಿಸಿ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಬಡನಡು ಕಡುನಿತಂಬಗಳ ದಿಡದೆ ಬಳುಕೆ ಕುಣಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನ ಮುದ್ದು ಮಡದಿ ರನ್ನೆಯರ್ಕ್ಕೆದಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೭೫). **ಕುಣಿಯಿಸು**: ೧. ಕಪಟ ನರ್ತಕಿಯರಿರ್ವರುಂ ನಾಟಕಶಾಲೆಯೊಳ್ ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲ್ ತಗುಳ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೪-೧೩). ೩. ಅಂಕುಶಗಳ ಕುಣಿಯಿಸುತ ದಿಡದೆ ಜೋದರಂಕವಾನೆಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೮). [ಕುಣಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಣಿಹ (ನಾ). = ಕುಣಿತ: "ರಿಂಗಣಮೆನ್ನಲ್ ನಿರುತ ಕುಣಿಹ ಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯); "ಕುಣಿಹಕ್ಕೆ ರಿಂಗಣಂ ನಚ್ಚಣಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೫೯); ಆತನ ಕುಣಿಹವನು ಕುಂದಿಸುವೆನಿಂದಿನ ರಣದೊಳಗೆ ಸಾಕೆನಿಸುವೆನು ಸಂಸಾರತರ ಸುಖವ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೪); ಈ ಕುಣಿಹದೆ ಕೋಪಂ ಸಾರಿಪೆನೆಂದು ಪಾಡುವುದಂತವಿದರೊಡನೇ ಸೂೞ್ಗೆ ನೀರಂ ಪಾಡಿಮೆಂಬುದುಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೫೪ ವ). [ಕುಣಿ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕುಣುಂಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುಣಿಗಲ್ಲು: ರಾಚಮಲ್ಲ ಗಾಮುಂಡನುಂ . . . ದಿಳ್ಗೆಱೆಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಎಪ್ಪದಿಮ್ಬರು[ಂ]ಕುಣಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೬೮; 812); ಗಂಗವಾಸನ ಮಗಂ ಗೋವಿನ್ದರಂ ಸೞ್ನೆಮೂನೂಱುಂ ಕುಣುಂಗಿಲಯ್ನೂಱುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೪; 900 ?). [?]

ಕುಣುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು; ತಳಿಸು: "ಕುಣುಕು-ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ಒನಕೆವಾಡಿನ ತಾಳಕ್ಕೆ ಕುಣುಕಿದ ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ಕೈರದಂಬುಲವನ್ನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೬); ಆ ಮೂರು ದಿನದ ದಂಡನಾಯಕತ್ವದ ಅಧಿಕಾರ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಭಾರವು ನಿನ್ನನ್ನೊತ್ತಿ ಕುಣುಕಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣ ರಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಹಾಸ್ಯರಸವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಂಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩೮-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣುಕ್ಕು]

ಕುಣುಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೀಲು; ಅಗುಳಿ: "ಕುಣುಕು-ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಗುಳಿಗೆ (?): ಕೋಣೆಯೊಳು ಕನಕದಾಸನ ನೆರಳು ಅನಕ ಏನು ಬಲಿಸಿದೆಯೊ ಔಷಧಿಯ ಕುಣುಕ ನೀನಿದ್ದರೆ ಕನಕ ಪ್ರಾಣ ತೆರಳುವ ತನಕ ಶ್ರೀನಿಧೇ ಆದಿಕೇಶವ ಎನ್ನ ಜನಕ (ಕನಕ. ೮-೩). [?]

ಕುಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪುರುಷರ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ; ತುಣ್ಣೆ: ಸೋಮ ರಾಜಭ × ರವೆಲ್ಲಕೆನಲ್ವೆರಲು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕುಂಣೆಕಟ್ಟೆಂದು ನುಡಿದ ರಪ್ಪಡೆ ಸ್ಥಾನಗೊರ್ವ್ವರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೫-೭; ?).

[← ತುಳು. ಕುಣ್ಣೆ]

ಕುಣ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಕುಸಿ: (ಚಕುನಿ. ಕ. I, ೭೭).

[?. / ತಮಿ. ಕುಣುಕ್ಕು]

ಕುತಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಜಚಿಹ್ನೆ: ರಣಗಬ್ಬೆಗೆ ಉಳ್ಳ ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾ ಮೂಡೆ ದಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ ಎಂಕನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಇ. I, ೩೪-೨೬; 1484).

[?. / ತಮಿ. ಕುಞ್ಚಿ = ರಾಜಚಿಹ್ನೆ, ಚವರಿ]

ಕುತಂತ್ರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹಂಚಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟತಂತ್ರ; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ; ಮೋಸದ ಹೂಟ; ಸಂಚು: ಇಂತೆಂದು ಮರುಮರುಗಿ ಬೊಂಕು ತಲೆ; ಪರತಂತ್ರ ತಾಂ ತೋರದಿರೆ, —ಕುತಂತ್ರಕೆ ಶರಣು ಬಂದು (ಶವಪು. ೪೨-೪); ಪಶುಪತಿಯು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತುರುಕರಿಗೆ ವಶಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಕುತಂತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಕುತಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವವನು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ತಂತ್ರಗಾರನನ್ನು ಕುತಂತ್ರಗಾರ ಜಯಿಸಿದ (ಗಾದೆ). [ಕುತಂತ್ರ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಜ)]

ಕುತಂತ್ರಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವುದು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟಸಂಚನ್ನು ಹೂಡುವಿಕೆ: ತನ್ನ ಗನ್ನಗತಕದ ಕುತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಹಸ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮಂತ್ರಕ. ೭೪-೮). [ಕುತಂತ್ರಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕುತಕುತ, ಕೊತಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥ ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ನೀರು ಕುತಕುತ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ. (ರೂಢಿ). **ಕೊತಕೊತ**: ಗಂಜಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊತಕೊತ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುತಣಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತನಿ, ಕುತಣಿ, ಕುತ್ತಣಿ, ಕುತ್ತನಿ, ಕುತ್ತಿನಿ, ಕುತ್ನಿ, ಕುದುನಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ರೇಶ್ಮೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಸಾಟೀನು ಬಟ್ಟೆ: ಕುತನಿ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟು ಹಣಿಮ್ಯಾಗ ಕುಂಕುಮವಿಟ್ಟು ವಾಲಿಕೊಪ್ಪ ಕಿವಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಒನಪದಿಂದ ಕರಿಯ ಬಂದೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೯); ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತನಿಯ ಹೆಡೆದಂಥ ನಾರಿ ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣ ರವಿಚಿನ್ನ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೧೨); ರತನ ಕಮಳದ್ಹೂವ ಕುತನಿಯ ಕುಬ್ಬಸ ಜತನ ಮಾಡಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಾರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬-೬೮); ಬೆಟ್ಟ ತೊಟ್ಟಾವ ಕುತನಿಯ ಅಂಗಿ ಹಸಿರು ನೋಡು ತಂಗಿ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೧-೫). **ಕುತಣಿ**: (೬). **ಕುತ್ತಣಿ**: (೬). **ಕುತ್ತನಿ**: ಕರಿಯ ಕುತ್ತನಿಯ ಕಂಚುಕದೊಟ್ಟ ತೋಳಿನಿಂದರವಿಂದಾಕ್ಷನು ತುಡುಕುತಿರೆ ಕರಿಯ ಮರಿಯನು ಮುದ್ದಿಪ ಕರೇಣುವಿನಂತೆ ಕರವ ನೀಡಿದಳು ಯಶೋದೆ (ಕೃಷ್ಣಗೀ. ೧-೧೧೨). **ಕುತ್ತಿನಿ**: ಕುತ್ತಿನಿ ಚಲ್ಲಣದಟ್ಟಿಯ ಬಿಗಿದು (ಕಂಕ. ೧೬-೮); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಕುತ್ತಿನಿಯ ಪರದೆಯನ್ನು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹೊದಿಸಿದರು (ಭಾರವೀ. ೬). **ಕುತ್ನಿ**. 'ಕುತ್ನಿದಿಂಬು' ಪರಾ. **ಕುದುನಿ**: ಪಟ್ಟೆಸೀರೇನುಟ್ಟು ಕುದುನೀ ಕುಪ್ಪುಸ ತೊಟ್ಟು ಪಟ್ಟೊರಾಮರಾ ಮಡದೀ ಸೀತಮ್ಮ ತಾಯಿಗೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೫೩).

[← ಅರ. ಖುತ್ನೀ; ಪಾರ. ಕುತ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕುತನೀ, ಖುತನೀ]

ಕುತನಿತಡಿ (ನಾ). ಕುತನಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಡಿ, —ಜೀನು: ಹಸುರು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಚಾವುಡಿ ಕುದುರಿಗೆ ಬಿಗಿ ಅಂದಾಲೊ ಕುತನಿತಡಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮೇಲಾಡು ಬೆಳ್ಳಿಗಾವ ಕೊಡಿ ಬಿರಸು ಬಾಣ ಹಾರತಾವ ಕಿಡಿಕಿಡಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೬). [ಕುತನಿ + ತಡಿ$_1$]

ಕುತನೀಗಾದಿ (ನಾ). ಕುತನಿ ಬಟ್ಟೆ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಗಾದಿ, —ಹಾಸಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮನಿ ಹಿತ್ತಲದೊಳಗ ನಾಯಿಕುನ್ನಿ ಹುಟ್ಟೀದ ಅಂತ ಅದಕ್ಕ ಈ ಕುತನೀಗಾದೀಮ್ಯಾಲೆ ಕೂಡಿಸೂದೇ? (ಕಾಗಕ. ೮೦). [ಕುತನಿ + ಗಾದಿ]

ಕುತಪ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಪಿತೃಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಆಚರಿಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧಾಂಗವಾದ ಹೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ (೧೫ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ) ಎಂಟನೆಯ ಭಾಗ. ೩. ಅಪರಾಹ್ನ; ಸಂಜೆ. ೪. ಬೊಗಸೆ; ಅಂಜಲಿ. ೫. ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟವಾದುದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ತಪಸ್ಸು. ೬. ದರ್ಭೆ: "ಅಪರಾಹ್ಣ ದರ್ಭೆಯಂಜಳಿ ವ್ರತಹೀನಮುಂ ಕುತಪಮೆಂದೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೮). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. 'ಕುತಪಿ' ಪರಾ. ೮. [ನಾಟ್ಯ] ಗಾಯಕ, ವಾದಕ ಮತ್ತು ನರ್ತಕ. 'ಕುತಪಪ್ರತತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುತಪಕಾಲ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧಕಾಲ: ದಿವಸಕ್ಕೆ ಎಂಟನೇ ಭಾಗವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನು ಮಂದಗತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂತಹ ಸಮಯವು ಕುತಪಕಾಲವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೃವಾಙ. ೧೪೬). [ಕುತಪ + ಕಾಲ]

ಕುತಪಪ್ರತತಿ (ನಾ). ಗಾಯಕ, ವಾದಕ ಮತ್ತು ನರ್ತಕರ ಸಮೂಹ: ವೈಣಿಕ ಪಾಣವಿಕ ವಾಂಶಿಕ ಮಾರ್ದಂಗಿಕ ಗಾಯಕ ನರ್ತಕಾದಿ ಕುತಪಪ್ರತತಿಯುಮಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೬-೬೫ ವ). [ಕುತಪ + ಪ್ರತತಿ]

ಕುತಪಿ (ನಾ). ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಿಸುವವನು; ವಾದ್ಯಗಾರ: ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವರಸಮಂ ಸಂಗೀತಮಂ ತೋಜಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಲೋರಂತೆ ಸಮಸ್ತದೇವ ಕುತಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪಿತ]ವ್ಯೂಹಂ ತೆರಳ್ದಿರ್ದುದು (ಆದಿಪು. ೯-೧೨). [ಸಂ. ಕುತಪಿನ್]

ಕುತರ್ಕ (ನಾ). ತಪ್ಪಾದ ವಾದ; ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದ ತರ್ಕ, —ಚರ್ಚೆ: ಪರಸಮಯಿಗಳ ದರ್ಪಮಂ ಸಂಹರಿಪ ಭಾಷೆ ಕುತರ್ಕದಿಂ ಮತ್ಸರಿಪ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೪); ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿರುವ ತರ್ಕ, ದುಸ್ತರ್ಕ, ಕುತರ್ಕವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕುತಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ತಾಪ; ಜನರ ಸಂತಾಪ, —ಬಳಲಿಕೆ. 'ಕುತಾಪವಿದಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುತಾಪವಿದಾರಿ (ಗು). ಭೂಮಿಯ ತಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ; ಜನರ ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ: ಜನ ಸುಖಕಾರಿ ಭಾಸುರ ವಿಚಾರಿ ಕುತಾಪವಿದಾರಿ. . . ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ (ಹವ್ಯಾರ. ೧-೫೫). [ಸಂ. ಕುತಾಪವಿದಾರಿನ್]

ಕುತಾಪಿ (ಗು). ೧. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಲೋಕಪೀಡಕ; ಲೋಕಕಂಟಕ: ಹೋಹ ಬಟ್ಟೆಯಲೊಂದು ಮಾಯೆಯಿದ್ದುದ ಕಂಡೆ. ಕಾಡಾಂತರ ಹೇಳಿತ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಕರಣಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೫೬-೨೩೯); ಅಪರಾಧ ತತಿಗಳು ಸುಕೃತ ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲಪಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೫); ನೆರೆಯಸ್ತ್ರಮಯದೊಳು ಕುತಾಪಿ ಸಂಜನಿಸುವನು (ನವಮೋ. ೧೪-೪೭). [ಸಂ. ಕುತಾಪಿನ್]

ಕುತಾರ್ಕಿಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ತರ್ಕವನ್ನು ಹೂಡುವವನು; ತಪ್ಪುವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಈ ರಾಯಭಾರದೊಡನೆ ಇಂಡಿಯಾದೇಶದ ಕುತಾರ್ಕಿಕನೊಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುತೀರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಗುರು; ದುಷ್ಟಶಿಕ್ಷಕ. ೨. ದುಷ್ಟಮತ; ಹೀನವಾದ ಮತ: ಪಸರಿಸಿದ ಕುತೀರ್ಥಧ್ವಾಂತಮಂ ತೂಳ್ದಿ (ಅಜಿಪು. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಕುತು (ನಾ). ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆ. [< ಸಂ. ಕುತೂ]

ಕುತುಕ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಬೆರಗು; ವಿಸ್ಮಯ: ಭುವನರಚನೆಯೆನಿತು ಕುತುಕಮೆನುತ ಜನಕೆ ಸಾರುತುಂ (ನವೀದ. ೬೦-೬); ಅಂತೆಅಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಕೆರಳುತಿತ್ತು ಕುತುಕ (ಭಾರಂಗ. ೫೬-೧೬).

೨. ಕುತೂಹಲ; ಆತುರ; ಉತ್ಸಾಹ: ಓಸರಿಸದೆ ಕುತುಕಭಾವದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೭೨); ಕುತುಕದೇೞ್ಗೆಯಂ ಕೊನರಿಸಿದಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೬೨); ರಾಜ್ಯಲಾಭದ ಹಿರಿಯ ಸುದ್ದಿಯನಾಕೆಗರುಹುವ ಕುತುಕದಿಂ ಬಂದು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುತುಕು (ನಾ). = ಕುಟುಕು: ಖಾತಿಯ ತಾಳಿ ಶೂಲದಿಂದ ಕುತಕ ಲಾಕ್ಷಣ (ದೇವೀಶ್ರ. ೬೭). [< ಕುಟುಕು$_1$]

ಕುತುಪ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಎಣ್ಣೆ ಚೀಲ. ೨. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ. 'ಕುತುಪ ಕಾಲ' ಪರಾ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಗಾಯಕ ಅಥವಾ ವಾದಕರ ಸಮೂಹ: ಆದರೆ ಇವನು ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯ ಕುತುಪ ಅಥವಾ ಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಜಾವಾ ಬಲಿದ್ವೀಪಗಳ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದೂ ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರದ. ೫೩೮). [ಸಂ.]

ಕುತುಪಕಾಲ (ನಾ). = ಕುತಪಕಾಲ: ಮುನಿಯ ಕರೆಯಾ ಕುತುಪ ಕಾಲದ ನೆನಹ ನೋಡಲು ಕಾಲ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಅದುವೆ ಫಲವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩-೩೮); ಆದೊಡೆ ಕುತುಪಕಾಲಮಂ ಬಿಡುವೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೮). [ಕುತುಪ + ಕಾಲ]

ಕುತುಪಿ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಲಹ; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಈ ದಿವಸ ನಿಮ್ಮ ಕುತುಪಿ ತೀರಿತು ಇನ್ನುಮುಂ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯವೇ ಸರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯). [?]

ಕುತುಬಿ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶುಕ್ರವಾರದ ದಿನ ಮಾಡುವ) ಸ್ತೋತ್ರ, —ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, —ಪ್ರವಚನ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುತ್ಬಾ; ಅರ. ಕುತ್ಬಾಹ್; ಪಾರ. ಕತೀಬೀ]

ಕುತುಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುತುಮೂರ್ ಬೋಯಸ್ಯ ಭಾರಧ್ವಾಜಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII, ೧೮೮-೪೪; 668). [?]

ಕುತೂಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹತ್ತಿ; ಚಿಂದಿಹತ್ತಿ; ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ (?): ನಿಜಕುತೂಲರೋಮಚ್ಛೇದದಾದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳ್ ಎಣಿಸೆ ಪಡುವುದಱಿಂ ದ್ವಿತೀಯಮುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕುತೂಹಲ, ಕುತೂಹಳ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚರಿ; ವಿಸ್ಮಯ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೨. ಆತುರ; ಹಂಬಲ; ತವಕ: ಅವರ ತಾಳ್ಮೆ ದೊಡ್ಡದು, ನನ್ನ ಆತುರ ಕುತೂಹಲ ಚಿಕ್ಕದು (ದ್ರಾವಿವಿ. XI, ಮೊದಲಮಾತು); ಏಕೆ ಅತ್ತದ್ದು ಎಂದು ಕೇಳಲೂ ಇಲ್ಲ. ತಿಳಿಯುದ ಕುತೂಹಲವನ್ನೂ ತೋರಿರಲಿಲ್ಲ (ತೇಮೋಡ. ೧೧೮). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ತಳಮಳ; ವಿಕ್ಷೇಪ: ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಪತಿಯಂ ದೈತ್ಯಾರಿಯಂ ತಂದು ದೇವಿ ನಿಜೋದ್ಯಾನದ ಪಾರಿಜಾತ ತರುವಂ ಕೈಕೊಂಡಳುತ್ಸಾಹದಿಂ ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಲತಿ ಕುತೂಹಲಾಕುಲಿತೆಯಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೦ ವ). ೪. ಆಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ: (+). ೫. ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಕುತೂಹಲರಾಗದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ 'ಅವರ ಕೂಡ' ಎಂಬ ಹಾಡಿನಿಂದ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). **ಕುತೂಹಳ.** 'ಕುತೂಹಳಿಸು' ಪರಾ.

ಕುತೂಹಲನಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯು ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲನಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರು ಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕುತೂಹಲಕಾರಿ (ಗು). ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ: ಆದರೆ ಚಿಕ್ಕ ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಪದ ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೭೯). [ಸಂ. ಕುತೂಹಲಕಾರಿನ್]

ಕುತೂಹಲಿ (ನಾ). ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವನು; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಗೆ ಕುತೂಹಲಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫). [ಸಂ. ಕುತೂಹಲಿನ್]

ಕುತೂಹಳ 'ಕುತೂಹಲ' ನೋ.

ಕುತೂಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸು: ರತಿಯೊ ಮೇಣಂತೀಕೆ ಶಕ್ರನ ಸತಿಯೊ... ಎಂದತಿ ಕುತೂಹಳಿಸುತ್ತ ಬಂದಳು ಕೈಕೆಯಾಸಭೆಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೨-೫೯). [ಕುತೂಹಳ (= ಕುತೂಹಲ) + -ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ಕೀಲ, ಕುತ್ಕೀಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಕೀಲಿನಂತಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಪ್ರಿಯಹಂಸೀಯುತ ಹಂಸನಾದೆಯ ಮಹಾಕುತ್ಕೀಲ ಕೂಟ ಪ್ರಭೇದೆಯ (ಆದಿಪು. ೧-೫೪). **ಕುತ್ಕೀಳ:** ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಭೀಮಂ ಕೆಡೆದಂ ಧರೆ ನಡುಗೆ ನೀಳಕುತ್ಕೀಳಂಬೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೫). [< ಸಂ. ಕೂತ್ಕೀಲ]

ಕುತ್ಕೀಳ 'ಕುತ್ಕೀಲ' ನೋ.

ಕುತ್ತ, ಕುತ್ತು$_3$ (ನಾ). ೧. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ; ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಕುತ್ತವೆಣಿಸಿ ಕೋಪಗೊಳದೆ ಕೂರ್ತವರೆಮ್ಮ ತೆತ್ತಿಗರೆಂದೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೪-೨೧); ಆ ಹೃದಯ ತಾನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಶೆಯ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾವಗೀ. ೩೭೯). ೨. ಬೇನೆ; ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: "ರುಜಾ, ಉಪತಾಪಃ, ತಾಪಃ, ವ್ಯಾಧಿಃ, ರೋಗಃ, ಗದಃ, ಅಮಯಃ – ಈ ೭ ಕುತ್ತದ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯೯); ನಮ್ಮ ದಂಡಕ ರಿಸಿಯ ಕುತ್ತಮನೆಂತು ಬಲ್ಲೆಯಂತೆ ತೀರ್ಚೆಂದುಂ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧-೨೩); ಎಡೆವೆತ್ತೂರ್ಮೆಯೆಮುಪ್ಪು ಕುತ್ತದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊತ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೭-೩೮); ಮಗಂ ಮುಪ್ಪಿನೊಳ್ ಪೆಂಡತಿ ಕುತ್ತದೊಳ್ ಫಲಮಂ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮); ನಾಡ ಮದ್ದಂ ತಿಂದು ಕುತ್ತ ಕೆಡದಿರಬಹುದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೪); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತದೊಳೊತ್ತರಿಸಿದ ಚಿತ್ತಭವನ ಕುತ್ತಮಿದು ಸತ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಸವೆಯದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೮೪ ವ); ಅರಿಸಿನ ಕುತ್ತದವನಿಗೆ ಲೋಕವೇ ಹಳದಿ (ಗಾದೆ). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಅಪಾಯ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು; ಗಂಡಾಂತರ: ಸಂಸಾರದೊಳಾದ ಬಡತನದ ಕುತ್ತದ ತಿರಿಗುತ್ತದ ರಾಜಬಾಧೆಯ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫); ಏಕೆ ನವಗೀಕೆಯ ಕುತ್ತಮೆನುತ್ತೆ ಚಿತ್ತದೊಳ್ . . . ಚಿಂತಿಸಿ ಕಂಡಳದೊಂದುಪಾಯಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೫೪); ಅರೆಚಣದೊಳು ನಾನು ಮಿತ್ತುವಿನಿಂದಿತ್ತ ಹಾರಿದೆ ತಪ್ಪಿತು ಕುತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೪೦-೮೭). **ಕುತ್ತು$_3$:** ೩. ಕೆಡಿಪುವೊನು ಕೊಳ್ವೊನು ಪಞ್ಚಮಹಾಪತಕನಕ್ಕೆ ಒಕ್ಕಲುಳಿದುಣ್ಬ ಕಾದುವೊಂಗಿದು ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುತ್ತುವ[ಕ್ಕೆ] (ವ್ಯಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೧೦; 800); ಆ ಮನೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕುತ್ತು ಬಂದಿತ್ತು (ದಕ್ಷಿನ. ೧೧೦); ಸ್ವಧರ್ಮದ ಪವಿತ್ರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಆಚರಣೆಯು ಅಲ್ಪವಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತುಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಪಾರುಗಾಣಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೮೬).

ಕುತ್ತದ ಕೊಮ್ಮೆ = ರೋಗದ ಕೊವ್ವೆ, —ಓಡೆ: ನಿನ್ನಱಿತು ಅಱಿದೆನೆಂದಡೆ ನಾ ಕುತ್ತದಕೊಮ್ಮೆ ನೀ ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೦-೩೯೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಜ್ಜು; ತುಳು. ಕುತ್ತ]

ಕುತ್ತಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಗುಳಿ, ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಕುತ್ತವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ರೋಗಿ: ಬಟ್ಟೆವೋಪ ಕುತ್ತಂಗುಳಿಯಂತೆ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೬೯); ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

ಕುತ್ತಗುಳಿ : "ವ್ಯಾಧಿತ – ಕುತ್ತಗುಳಿಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೭-೧೦); ಕುತ್ತಗುಳಿಗಳಪ್ಪ ಗ್ಲಾನರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಳ್ಪ ವೈಯಾವೃತ್ತಮುಂ (ಪಸಾರ. ೭೬೮-೧೧). **ಕುತ್ತುಂಗುಳ್ಳಿ$_2$** : ಕುತ್ತುಂಗುಳಿಗಂ ಗರ್ಭಮದೊತ್ತಂಬ ದಿನಕ್ಕುಮಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲ್ ಜೀವಂ ಮತ್ತೆ ಪಟುಮರ್ದನುಂಡುಂ ಪೆತ್ತಪಳೀ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಡೊಡೆಂತು (ಸಮುಪ. ೧೨-೩೮). [ಕುತ್ತ + -ಕುಳ್ಳಿ$_3$]

ಕುತ್ತಂಗೊಳ್, ಕುತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೋಗ ಪೀಡಿತನಾಗು; ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತನಾಗು : ಗಂಡುಡೆಯುಡಿಪರ್ ಪೆಣ್ಣಂ ಗಂಡುಮನೋರಂದ ದಿಂದೆ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಡಿಪರ್ ತಂಡದೆ ತಿರಿವರ್ ಕುತ್ತಂಗೊಂಡುಬರ್ದುಂಕಿ ದೊಡೆ ದೇವಿ ಕಾದಳೆನುತ್ತಂ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೦). **ಕುತ್ತಗೊಳ್** : ಕು [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತು]ತ್ತಂಗೊಂಡವ ಕಳವಳಿಸಿ ತನ್ನೊತ್ತಿಲಿದ್ದರ ಪಳಿವ ಪೋಲ್ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೯-೯). ೨. ತೊಂದರೆಗೀಡಾಗು. 'ಕುತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕುತ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುತ್ತಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಬೇನೆ ಬೀಳು; ರೋಗಪೀಡಿತನಾಗು: ಮಱದೊಳ್ ಪೊನ್ನಂ ಪೂಝ್ದು ಪಲವುಕಾಲಮಿರ್ದು ಕುತ್ತಂಬಟ್ಟಾರ್ತಧ್ಯಾನದಿಂ ಸತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨-೨೨). [ಕುತ್ತ + ಪಡು$_1$]

ಕುತ್ತಗುಳಿ 'ಕುತ್ತಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಗೊಳ್ 'ಕುತ್ತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಧೆಗೊಳಿಸು; ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ನೋಯಿಸು : ಗುರುವು ಅಳಿವನೂ ಅಲ್ಲ, ಉಳಿವನೂ ಅಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಅಳಿದನು ಉಳಿದನು ಎಂದು ಕುತ್ತಗೊಳಿಸುತಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೭೧). [ಕುತ್ತಗೊಳ್ + – ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಮೇಲಿನ ಸಣ್ಣ ಅಟ್ಟ; ಹೊಗೆಯಟ್ಟ : ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನೇ ತೆರೆದು ಕುತ್ತಟ್ಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ (ನೊಮುಗು. ೫೦). [< ಕುಱು$_3$ + ಅಟ್ಟ$_1$]

ಕುತ್ತಟ್ಟಿಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಱುದೆಱೆಯು ವ್ವದು ಪಳ್ಳಾಳ್ದಾಪನ್ದರು ಎಚ್ಚು ಬಿದ್ದ ಕುತ್ತಟ್ಟಿಗಾಮುಣ್ಡರುಮ್ (ಎಕ. XVI, ಸಿರಾ. ೧೨೩-೧೧; 788). [ಕುತ್ತಟ್ಟಿ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕುತ್ತಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಪಾದ : ಒರ್ಮೊದಲ್, ಇರ್ಮೆಯ್, ಕುತ್ತಡಿ (ಶಮದ. ೧೬೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಕುಱು$_3$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕುತ್ತಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಚಿಕ್ಕ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡು; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು : ಕಿಱುಗಲ್ಲೊಳ್ ಕೆಸಱೊಳ್ ಮೊಳೆಕೊರಡುಗಳೊಳ್ ಮುಳ್ಳೊಳಿಡುಕುಱಿಡೆಗಳೊಳಂ ಪಾಯ್ದುಱದೆ ಕೊಳಗುಗಳಾ ಸಲೆ ಕುತ್ತಿಱಿದೊಡೆ ಕುತ್ತಡಿಯನಿಡುವೊಡದು ತಳರೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). [ಕುತ್ತಡಿ + ಇಡು$_1$]

ಕುತ್ತಣಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿ 'ಕುತ್ತಱು' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿಸು 'ಕುಸ್ತರಿಸು' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಸುಸ್ತು ಬೀಳು (?) : ಕುದುರೆಯು ವಿಜಯಪಾಲನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಿಡದೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುತ್ತರಿಹೋಗದೆ . . . ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕೋಹಿನೂ. ೪೬). [ಕುತ್ತರಿ ? + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕುತ್ತರೆ 'ಕುತ್ತಱು' ನೋ.

ಕುತ್ತವಳ, ಕುತ್ತಾಳ (ನಾ). ೧. ದೋಷಿ; ಅಪಾದಿತ : ಮದ್ಯಪಾನ ರತಂ ಕುತ್ತವಳಂ ವಿಕಾರಿ ಬಧಿರಂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ನಿರ್ವಿಚಾರರತಂಗೀವುದ ಯುಕ್ತಮಲ್ತೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨). ೨. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತ; ರೋಗಿ. **ಕುತ್ತಾಳ** : ೨. ಮುದುಕನಂ ಕುತ್ತಾಳನಂ ಪೊತ್ತ ಪೆಣನುಮಂ ಪದೆದು ನೋಡಿದುದರಿಂದಮೆ ತಿಳಿಯದಿರವಿನ ಜಗದ ಬಗೆಯ ನಿರದೆ ತಿಳಿತಿಳಿಯುತ್ತೆ ಮತ್ತವಂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಿದಿಗುದಿಯುತೆ (ಸೌನಂದ. ೨-೬೪). [ಕುತ್ತ + -ವಳ]

ಕುತ್ತವೆಳಗು (ನಾ). ಕಂಬದೀಪ; ದೀಪದ ಕಂಭ : ಕುಚಿಭೂರ್ಜತರಾಗಿ ಚಕ್ಕುಲಿಯಂತೆ ಪಿಟ್ಟನಿಂ ಬಟ್ಟಿತುವಾಗಿ ಬರೆದವಱ ಮೇಲೆ ಸರುಗದ ಮುದ್ದೆಗಳನಿಟ್ಟು ದೇವರ ಮೊಗವರಮನೆಲ್ಲರುಮುಣಲವೇಳ್ಕೆಂಡೆಲ್ಲರುಂ ಉಂಡು ಕುತ್ತವೆ[ವೆ]ಳಗಮಿಕ್ಕಲುವೇಳ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೯೬೪-೩). [← ತಮಿ. ಕುತ್ತುವಿಳಕ್ಕು]

ಕುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ (?) : ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ . . . ಕಿತ್ತೀಳಿ, ಕುತ್ತಳಿ, ಕುತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಅಳಿ$_1$]

ಕುತ್ತಱು, ಕುತ್ತರಿ, ಕುತ್ತರೆ, ಕುತ್ತುರೆ (ನಾ). (ಹುಲ್ಲಿನ) ಮೆದೆ, —ರಾಶಿ, ಬಣಬೆ : ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತಱುಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡಿಗೆಯ ದಿಟ್ಟಂಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೯). **ಕುತ್ತರಿ** : ಹುಲ್ಲು ಕುತ್ತರಿಯನ್ನು ನೋಡುವಾಗಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಸೂಡಿಯಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದೀತು ಎಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಮರಮ. ೪೨). **ಕುತ್ತರೆ** : ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲಾನೇ ಕುತ್ತರೆ ಬೆಳೆದ್ಹಾಗೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತದೆ (ಮಲೆಮ. ೩೦೩); ಹುಲ್ಲ ಕುತ್ತರೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಬೆಂಕಿ ಬಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೩೧). **ಕುತ್ತುರೆ** : ಮಾರಿ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬಂದು ಕುತ್ತುರೆಯಾಗಿದ್ದ ಹಲಸಿನ ತರಗು (ಮಲೆಮ. ೫೬).

ಕುತ್ತರೆಹಾಕು = ಮೆದೆ ಮಾಡು; ಓರಣವಾಗಿ ಬಣಬೆ ಒಟ್ಟು : ಕುತ್ತರೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ದೂರದ ನೆರೆಯುವಕನೊಬ್ಬ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸುಬ್ಬಮ್ಮನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದನು (ಕಾನೂರು. ೫೬೫). [?]

ಕುತ್ತಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದು ಹಾಳುಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು (?) : ಕತ್ತುರಿಮಿಗಮಂ ಪಂದಿಯ ಮುತ್ತಂ ಪೊಂಬುಲಿಯ ತೊವಲನಾನೆಯ ಕೊಂಬಂ ಕುತ್ತಱಿಸದಡಸಿ ಪಿಡಿದುಗಿದೆತ್ತಿದುವಂ ಪತಿಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟಂ ತೆಂದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೮). [ಕುತ್ತಱು ? + -ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಾರ : ಸುತ್ತುಗೆಯೊತ್ತಂ ಬಡಿಯುತ್ತಿರ್ದ ಗಣಂಗಳ ಮೊತ್ತದ ಮಕುಟಂಗಳ ಕುತ್ತಾರಕ್ಕೆತ್ತಂ ಹೊತ್ತು ತಳತರ್ಪಿಲತೆಗಳ ಕವಿದೆಡೆಗಿಡಿದಡಸಿದ ದೀಪಾವಳಿಯೆಸೆವಾ . . . ಬೆಳತಿಗೆವೆಳಗಿ ನೊಳತಿ ಮಂಗಳಮಯವೆತ್ತಿರ್ದ (ವೀರೇಶ. ೧-೧೬). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಆರ$_2$]

ಕುತ್ತಾಳ 'ಕುತ್ತವಳ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮರ ಕಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡ ಬುಡದ ತುಂಡು : ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವ; ಆದರೆ 'ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿತು, ಕುತ್ತಿ ಕಂತಿತು – ಎಂದು ದೂರಬೇಡಿ' ಎಂದು ನುಡಿದರು (ಚಿಟ್ಟಜೀ. ೨೯). 'ಮೆಳಿಗುತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಮಗು; ಕೂಸು. 'ಎಳಗುತ್ತಿ' 'ಕುತ್ತಿಮರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಟ್ಟಿ, ಕುತ್ತಿ ; ತುಳು. ಕುತ್ತಿ]

ಕುತ್ತಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ದ್ರವವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ಕುಡುತೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ಅಳತೆ : ಇದು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಕುತ್ತಿ ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟೀತು (ಈಕಥ. ೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುತ್ತಿ = ಸೀಸೆ, ಭರಣಿ ; ತುಳು. ಕುತ್ತಿ]

ಕುತ್ತಿಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ, —ರುಸುಮು : ಕುತ್ತಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟದೆ ಸರ್ಕಾರದ ಮರ ಕಡಿದರೆ ಪಟೇಲರು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟಾರೆ? (ರೂಢಿ). [ಕುತ್ತಿ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ . / ತುಳು. ಕುತ್ತಿಗಾಣಿಕೆ]

ಕುತ್ತಿಕೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟೆಡ ಬೀಳದಂತೆ ಕೊಡುವ ಆನಿಕೆ. [← ತುಳು. ಕುತ್ತಿಗೋಲು, ಕುತ್ಕೋಲು]

ಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕತ್ತು; ಕೊರಳು; ಕಂಠ: ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುಗೆ ಕರುಣವೇ ಇಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೫೬-೩); ವರದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂಬುದು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಿದ್ದ ಹಗ್ಗವೇ ಸರಿ (ಶ್ಯಾಮಸಾ. ೨೨); ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುವ ಊರಲ್ಲಿ ಸುಲಿದು ಬಿಟ್ಟದ್ದೇ ಗುಣ (ಗಾದೆ); ಚಿನ್ನದ ಚೂರಿ ಎಂದು ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ (ಗಾದೆ).

ಕುತ್ತಿಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು = (ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ) ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯಾದ ವಸ್ತು; ಹೊರೆಯಾದ ವಸ್ತು: ಹೆಂಡತಿಯು ಬಳಿಕೆನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗುಂಡುಕಲ್ಲಂತಾದಳು (ಕವಿಪು. ೧೯-೨೫). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರು = ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರು; ಗಂಡಾಂತರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಈಗ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ = ಮೋಸಮಾಡು: ಅವನು ನಂಬಿಸಿ ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ದ (ರೂಢಿ). ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕು = ಕೊರಳು ಹಿಸುಕು; ಕತ್ತು ಹಿಸುಕು; ಪ್ರಾಣತೆಗೆ: ಅವನು ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೆಕ್ಕಿಲ್; ತೆಲು. ಕುತಿಕ, ಕುತಿಕೆ, ಕುತ್ತಿಕ, ಕುತ್ಕು, ಕುತ್ತುಕ, ಗೊಂತು, ಗೊಂತುಕ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕುತ್ಕ]

ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ 'ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕ, ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು. ೨. (ಅಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ದ್ರೋಹಿ: 'ರಾಮಾಚಾರಿ'ಯಂಥ ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕರ ... ಆಸೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲವೇ? (ತಿರುಗು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). **ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ:** ೨. ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಕರು ಇವರಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೩). [ಕುತ್ತಿಗೆ + ಕೊಯ್ಕ]

ಕುತ್ತಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚುಚ್ಚು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಗೋತ್ರ ಭೇದಿ ಸುತನ ಹೆಂಡಿರ ಮಗನ ಮಾತುಳನಾದವನ ಕತ್ತಲೆಯಲಿ ಪೋಗಿ ಕುತ್ತಿಟ್ಟವನ ಮೈಯ ಸುತ್ತಿ ಬಾಧಿಸುತಿಪ್ಪನ ... ಕರೆದು ತಾರೆ ಸಖೀ (ಕನಕ. ೬೪-೨). [ಕುತ್ತು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕುತ್ತಿನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಮರಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಮಗು; ಕೂಸು. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುವುದು: "ಚಿಕ್ಕ ಮಗು, ಮಕ್ಕಳಾಡಿಸುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). 'ಕೂಸುಮರಿ' ಪರಾ. [ಕುತ್ತಿ$_1$ + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕುತ್ತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಘಾತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು; ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರು (?): ನೂಂಕಿಬರೆ ನುಣ್ಮಲರ್ವೆಳಗಿಂ ಕುತ್ತಿರೆ ತಡಿ ಸಡಿಲ್ದು ತಮಮುಭ್ರಾತಟಾಕಂ ಕಣ್ಗೆ ಬಳಸಲಾಯ್ತು (ಅನಂಪು. ೬-೬೫). [ಕುತ್ತು$_1$ + ಇರ್]

ಕುತ್ತಿರಿ 'ಕುತ್ತಿಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಸಿಱು (ನಾ). ಕುತ್ತುವ ಕೋಡು; ಚುಚ್ಚುವ ಆನೆಯ ಅಥವಾ ಹಂದಿಯ ಕೋಡು, —ಕೋರೆ: ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕುತ್ತಿಸಿಱಿಂದಂ ಕರುಳ್ ಮಾಲೆಗಳ ನೆಲದೊಳ್ ಸುರಿಯೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬-೧೩). [ಕುತ್ತು$_1$ + ?]

ಕುತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚುಚ್ಚಿಸು; ತಿವಿಯಿಸು.

ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊ; ಇರಿಯಿಸಿಕೊ; ತಿವಿಯಿಸಿಕೊ: ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವುದೆಂದುಱುಯವೇಟ್ದಪಳೋ... ಕುತ್ತದೊಳಾದ ಚುಚ್ಚುಗಲೆಯೇ ಎದೆಗಗ್ಗಳ ಕಪ್ಪು ಕಾಡಿ ಮೇಣ್ ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಂಡುವೇ ನುಡಿವ ಕುಂಟಣಿಯಂ ಜವನೊಯ್ಕುದಾದನೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯); ಬಯಿಚೆಯ ನಾಯ್ಕ ಸೋಯಿದೇವನ ಕುತ್ತಿ ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೧೮-೮; 1282). [ಕುತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಿಱು, ಕುತ್ತಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುತ್ತುವಂತೆ ಇರಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ತಣ್ಪಲರ್ಗೇಟ್ಟತರಂಗ ಶ್ರೀಕರಾಸಾರದ ಮಂಜು ಸುತ್ತಿಱುದು ಕುತ್ತಿಱುಯುತ್ತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೪-೨೦); ಕಿಟಿಸ್ಸಿಱಿಯ ಪಣಗು ಪೋರಾಟದೊಳ್ ಕುತ್ತಿಱುವ ಕಾಟದೊಳ್... ನಿನ್ನೊಡಲ್ ಸುರುಳ್ವುದನ್ ಕಾಣ್ಬೆನಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯-೧೮೪). ೨. ಚುಚ್ಚಿ ಗಾಯವಾಗು; ತಿವಿತದಿಂದ ನೋಯು: ಕೊಳಗುಗಳ್ ಸಲೆ ಕುತ್ತಿಱುದೊಡೆ ಕುತ್ತಡಿಯಱಿದು ಪೊಡದು ತಳರೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). **ಕುತ್ತಿರಿ:** ೧. ರಥಿಕರ ಕುತ್ತಿರಿದು ರಾಜರ ಬಲತ್ವಮರಿದು (ಜನಮು. ೬-೧೮). [ಕುತ್ತು$_1$+ಇಱು$_1$]

ಕುತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚೂಪಾದ ಸಾಧನದಿಂದ) ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ; ತಿವಿ: ಕೊಂತಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಗಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೮); ವಿಸ್ಫುರಿತ ಸಿವಾಗಮಂ ಸುರಿಗೆಯಾಗಿರೆ ಪಾಪದ ನೊತ್ತಿ ಕುತ್ತಿ ನಿಪಱಮಿಱುದು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೬೧; 943); ಮೇದಿನಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ ದರಿಗಳಂ ಕೋಡೊಳ್ ಕುತ್ತಿಯೆತ್ತಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧); ಮುಳ್ಳುಗುತ್ತುವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಗುಳು ತಾವರೆ] ತೆಜಹಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಘನವು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೨೧-೪೬); ಲೋಗರಿಂದವೆ ಕೊಲಿಸದಿರು ನೀ ಕುತ್ತಿ ಕೆಡಹು ಕಠಾರಿಯಿದೆಯೆಂದ (ಕುಮಾವ್ಯಾವಿ. ೬-೧೮). ೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಚಚ್ಚು: "ಕುತ್ತು – ಘಾತನೇ (ಹೊಡೆ)" (ಶಮಧಾ); ಭುಜಾದಂಡದಿಂ ಕೆಲರಂ ಕುತ್ತಿಯುಮೆತ್ತಿಯುಂ ಪೊಣಱುಯುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೨); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಸುರ್ಗಾಗಿ ಚಟಲ್ಚಿಟಲೆನೆ ಕುರ್ಗುತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಕುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೦); ವೈರಿ ಸೇನೆಯ ಕುತ್ತಿ (ಕುಮಾವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೦). ೩. ತುರುಕು; ಸೆಕ್ಕು; ಸಿಕ್ಕಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಮಡಗಿಡಲೆಂದು ಪುತ್ತಿನೊಳಗೊಯ್ಕನೆ ಕುತ್ತಿದ ಕಯ್ಯನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೪೦); ಮುಡಿಯೊಳಾಗಡೆ ಕುತ್ತಿದ ಕೇತಕೀದಳಂ... ಅದೇನೆಸೆದತ್ತೊ ಪಂಡಿರಾ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೧೯). ೪. ಕುಕ್ಕು; ಕೋರೈಸು: ಕಣ್ಣಂ ಕುತ್ತುವ ಜೆಲ್ಲಮನಾಡಿ [ಧೂರ್ತನೆನ್ನ ಕೈಯಂ ಕೊಂಡೆನ್ನ ಕಣ್ಣಂ ಕುತ್ತುವಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿ...] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧); ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ನುಡಿಯಿದೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಿವರ ಕಣ್ಣಕುತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಿ]ದ ತೆಜದಿ ನುಡಿದ ಲಂಡೆಯನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೫೮); ಎತ್ತಿದ ಚಳಯ ವೃತ್ತತೆಯ ನೋಳ್ಪೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಕುತ್ತಿದುವೇನ ಬಣ್ಣಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೬). ೫. ಊರು; ನೆಡು; ನಾಟು: ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರೆವರೆ ಮುಂದೆ ಕುತ್ತಿದ ಕೋಲು ಸಲ್ಲದು (ಸಂಬರ. ೧೮-೪); ಷಷ್ಠಿ ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆ ಅನ್ನದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕು ಸಮಸ್ತರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಚಿನ್ನದ ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಅಕ್ಷಯ ಸಟ್ಟುಗ ಕುತ್ತುವುದು (ತುಳುನಾ. ೧೧೯); ಮುರಿದು ಹೋದ ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕುತ್ತಿ ಸರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮುಗಿಯು. ೨೪೫). ೬. ಬಾಗು; ಕುಸಿ: ತಲೆಯಂ ಕುತ್ತಿ ವಿಶಾಳಂಬರಿವ ಕರಡಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ ವ); ತಲೆಯ ಕುತ್ತಿ ನೆಲನ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರದೇನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೪೪); ಒಯ್ಯನೆ ಲಜ್ಜಾಭಾರದಿಂ ಕುತ್ತಿದ ತಲೆಯ ನಣಂ ಕುತ್ತುವಂತೆತ್ತಲಾಜಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೬೭); ಎಱಗಿ ತಲೆಯಂ ಕುತ್ತಿ ಬಱುಗೈಗಳಿಂದಱುದು ಗರಗರನೆ ತುಱುಸುತಂ ಸ್ಕಂಧಾದಿಯ (ಸಾನಂಪ. ೨-೬೭); ಜೀಮೂತವಾಹನ ಫಣಿಶಂಖಚೂಡಂಗೆ ಕುತ್ತಿತನ್ನೊಡಲ ಬಾಡಗರುತ್ಮನಿಗಿತ್ತು (ಮೋಹತ. ೫-೫೩); ಬತ್ತಿದುದು ಸಾಗರಪ್ರಾತ ಮಹಿಪನ ಕೊರಲ್ ಕುತ್ತಿದುದು (ಚಬಪು. ೨೩-೩೦).

೭. ತೊಡು ; ಧರಿಸು : ಹರದನ ಬಡ್ಡಿಗೊಟ್ಟೊಡವೆ ರಾಜಕುಮಾರನ ತೇಜದೇಜಿಗ್ಗೆ ನಾಣ್ಚುರುದಿನ ಚಿತ್ರವಿದ್ದೆ ಕವಿಪಂಡಿತರೋದುವ ಕೊಂಕು . . . ತೋರ್ಪರಂತವಂ ಕರಹದ ಸೂಳೆ ಸುತ್ತುವಳೊ ಕುತ್ತುವಳೋ ಮನೆವಾರ್ತೆಗೀವಳೋ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯). ೮. ಕೊಯ್ಯು ; ಬಿಡಿಸು : "ತಿಱಿದನೆಂದು ಕುತ್ತಿದನಕ್ಕಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೪).

ಕುತ್ತಿಕುತ್ತಿಕೇಳು = ಕೆದಕಿ ಕೆದಕಿ ಕೇಳು ; ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ ಕೇಳು : ದೊರೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕುತ್ತಿಕುತ್ತಿ ಕೇಳೆ, ರಾಣಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ತನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು (ಹತ್ತುಮ. ೬೩). ಕುತ್ತಿಕೊಳು, ಕುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ತಿವಿದುಕೊಳ್ಳು; ಇರಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಾ ನಾಚಿಕೆಗೆ ನೆಱೆ ಕುತ್ತಿಕೊಳಬೇಕೆಂಬ ಗಾದೆಯನಿತ್ತ ಹೊದ್ದಿಸಬೇಡ ನಾವಂಜುವೆವು ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೨೫); ಅತ್ತ ಕೈಕೆಯ ಬಯಕೆ ಸೇರಿತೆ ಕುತ್ತಿಕೊಂಬರೆ ಕಾಣೆನಲಗನು (ತೊರಿರಾ. ೧೬-೫೪). ೨. ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು ; ತುರುಕಿಕೊಳ್ಳು : ರಾಮಪ್ಪ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕುತ್ತಿಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯವಾಂತ (ಬಡ್ಡಿಉ. ೨೫).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಕುಱ್ಱು ; ಮಲ. ಕುತ್ತು ; ಕೊಡ. ಕುತ್]

ಕುತ್ತು₂ (ನಾ). ಬಡಿತ ; ಹೊಡೆತ ; ಏಟು ; ಪೆಟ್ಟು : ಒಡಲೊಳ್ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಗುತ್ತುಗಳುಮಂ ಎಂತು ಸೈರಿಸಿದೆ (ಶಾದಂಉ. ೭೩೧). 'ಅಳ್ಳಿ ಗುತ್ತು,' 'ಮೊನೆಗುತ್ತು' ಪರಾ. [< ಕುತ್ತು₁]

ಕುತ್ತು₃ 'ಕುತ್ತ' ನೋ.

ಕುತ್ತು₄ (ನಾ). ಕುಱು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕುತ್ತೆಸಟ್' ಪರಾ. [< ಕುಱು₂]

ಕುತ್ತುಂಗಱಿ (ನಾ). ೧. ಬಡಿಯುವ ಗರಿ; ಬೀಸುವ ರೆಕ್ಕೆ : (ಕ). ೨. ಚುಚ್ಚುವ ಗರಿ, —ರೇಕು, —ದಳ : ವಿದ್ಯಾಧರ ವಧೂಜನದ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಿಂ ಸೂಸಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ತುಱುಂಗಲುಮಂ (ಪಂಪಾರಾಮಾ. ೨-೧೩ ವ); ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಗಳಂ ಕುತ್ತಿ ಕೇಸದ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕೇಸರದ ಕಿಸುವುದಿಯಂ ಕೆದಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೫೫ ವ) ; ತನ್ನ ಬೆಳ್ಳೆಳಗನುಗುಳ್ವ ಸೆಳ್ಳುಗುರೆಂಬ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಗಳ್ ಪತ್ತೆಸಾರ್ಚಿ ಪಂಕಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೯ ವ); ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಕುತ್ತುಂಗಱಿ, ಪೊತ್ತುಂಗೊರಡು, ಪುಟ್ಟುಂಗುರುಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); "ಗಱಿಗಟ್ಟಿದ ಈಟಿ" (ಶಮದ. ನ. ೧೮೧ ಅಡಿಟಿ). ೩. ಕೇದಗೆಯ ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಹಂಸತಿಳಕದ ಪೆಱೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ಮತ್ತಂ ಪಲತೆಱದ ಪೆಸರ ಪಚ್ಚಮಂ ಸಮೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦) ; ತಿಳಕದ ಹಂಸತಿಳಕಮುಮಂ ಕುರವಕದ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯುಮಂ ಮಾಂದಳಿರ ಪೊಂದಳಿರುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೧೪ ವ). [ಕುತ್ತು₁ + ಗಱಿ]

ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ₁ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬಡಿಯುವವನು ; ಹಿಂಸಕ : ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅಟಂಗುಳಿ . . . ಕುತ್ತುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತಂ]ಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುತ್ತು₁ + -ಗುಳಿ₃]

ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ₂ 'ಕುತ್ತಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ, **ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿ (?) : ಜೀಮರಸಂ . . . ಪಲವು ಬಾಡಂಗಳಂ ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿಯನಣುಗುಜೀವಿತ ದಿನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩-೬ ; 1067) ; ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ ಭತ್ತಗಾವೆಯೊಳಗಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಲವೆರಡಱನೂಱುಮಂ . . . ಆ ಕುತ್ತುಮಿದುರ್ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೧-೫ ; 1104).

ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ : ಸರ್ವಾಯ ಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಆ ನಾಡುವಟ್ಟದೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪಿಂಡದಾನವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೩ ; 1261) ; ಅಂತು ನಾಡುವಡ ವಲ್ಲದೇ ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ ಪಿಂಡಾದಾನ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮-೬೭ ; 1278). [?]

ಕುತ್ತುಕೋವಿ (ನಾ). ಮದ್ದನ್ನು ಕುತ್ತಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕೋವಿ ; ಗುಂಡನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಬಂದೂಕು ; ತೋಪು ; ತುಬಾಕಿ : "ಹಾರಿಸುವ ತುಬಾಕಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೯). [ಕುತ್ತು₁ + ಕೋವಿ₁]

ಕುತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಬಡಿತ. ೨. ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). ೩. ತಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ ; ಬಾಗುವಿಕೆ. 'ತಲೆಗುತ್ತುಗೆ' ಪರಾ.

[ಕುತ್ತು₁ + -ಗೆ]

ಕುತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಲು ; ಬೆಸೆಗೋಲು ; ತೋರುಗೋಲು : ಕಮ್ಮಾರನು ಕುತ್ತುಗೋಲಿನಿಂದ ಕುತ್ತಿ ಬಡಿಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರಜಿ). [ಕುತ್ತು₂ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕುತ್ತುದಲೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತಲೆ ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ತಲೆ ; ಕುಸಿದ ತಲೆ: ಬಲಿದ ಭೀತಿಯ ಕುತ್ತುದಲೆಗಳಲೆಳೆಯಪತಿಗಳು ಸತಿಯ ಬಯ್ಯುತ ಮುಳಿಯುತಿರ್ದರು (ಜೀವಂಡ. ೯-೧೮) ; ಅಧರ್ಮದ ಕುತ್ತುದಲೆ ನೆಗಹಿದುದು ಸತ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೬೯).

[ಕುತ್ತು₁ + ತಲೆ₁]

ಕುತ್ತುನವಿರ್ (ನಾ). ನಿಮಿರಿದ ನವಿರು ; ಪುಳಕಗೊಂಡ ರೋಮ : ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ಗೊತ್ತುತ್ತುಂ ಪರೆದಿರ್ದ ಕುತ್ತುನವಿರಂ ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿಯಂ ಬೆರ್ಚಿ ನೋಡುತ್ತುತ್ತುಂಗ ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳಿರುಳೊಳ್ ಜಾರೋಪಭೋಗಾಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೪). [ಕುತ್ತು₁ + ನವಿರ್]

ಕುತ್ತುಪೆಸ (ನಾ). ಜಗಳ ; ಹೋರಾಟ ; ಕದನ (?): "ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ತ್ತುಪೆಸಂ = ಬೆಗಳಂ (ಜಗಳಂ)" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨). [?]

ಕುತ್ತುಮೇಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗುಳವನ್ನೂ ಈಸನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಅಡ್ಡಕೋಲು ; ಕುಳಮೇಣಿ. [ಕುತ್ತು? + ಮೇಳಿ (< ಮೇಣಿ)]

ಕುತ್ತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪರಿ ಮುರಿದಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಸರಿಯಂ ಕೊಡಜಂ ಪುಗಿಸೆಬಾರ್ನಟ್ಟು ನಿಲ್ ಸರಳಸಲಿತ್ತು ಕುತ್ತುರಿಸುಗಂ ಕುಳನುರ್ಕಳಿ ದಂದವುಂಕಿ ಪೆರ್ದೀಯೊಳಡಂಗಿ ಸಂದಣಿಸೆ ಸಾ × × ಸು ಸಾರೆನುತಿರ್ಪ ಬೇಡರುಬ್ಬರ ಕಿರದೊಂದನೊಂದೆಡಪುತಾಕುಳಮಾಯ್ತು ಮೃಗೀ ಮೃಗ ವ್ರಜಂ (ಮಹಾನೇ. ೨-೧೩). [? + -ಇಸು₃]

ಕುತ್ತುರು 'ಕುತ್ತುಱು' ನೋ.

ಕುತ್ತುರೆ 'ಕುತ್ತಱು' ನೋ.

ಕುತ್ತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೆಟ್ಟು ಪಡೆ ; ಏಟು ತಿನ್ನು : ನನೆಯಂಬಂ ಪಿಡಿಗಿತ್ತು ಕುತ್ತುವಡೆದಾ ಕಾಮಾರ್ತನಂ ತನ್ನ ನಟ್ಟನೆ ಬಾಳಿಂ ಮುಳಿದಟ್ಟ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೮) ; ಕುತ್ತುವಡೆದಂತೆ ನೊಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬ ವ).

[ಕುತ್ತು₂ + ಪಡೆ₁]

ಕುತ್ತುವಾರೆ (ನಾ). ತಿವಿಯುವ ಹಾರೆ ; ಕುತ್ತುವ ಅಂಕುಶ : ಕುತ್ತುವಾರೆಯ ಬಗೆಯದಾನೆಗಳೆತ್ತ ಮುರಿದವು ಸಿಂಹನಾದಕೆ ಮತ್ತಗಜ ಮೊಗದಿರುಹಿದವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೮). [ಕುತ್ತು₁ + ಆರೆ₃]

ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ 'ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಸಿರು, ಕುತ್ತುಸುರು (ನಾ). ಮೇಲುಸಿರು ; ಏದುಸಿರು : ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಎರಡು ಮೃತಪಶುಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದು ನಡುವೆ ಅರ್ಕ ಸಿಕ್ಕು ಕುತ್ತುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಹ. ೭೧);

ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕುತ್ತುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬನಸಿ. ೧೭೮); ಕಟ್ಟಳಲಿನ ಕುತ್ತುಸಿರು (ಚಿಟುಮ. ೨೪೮). **ಕುತ್ತುಸುರು** : ನಮ್ಮ ನೆತ್ತಿಗಳನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಚುಕುತ್ತಿರಲು ಮಾಕಾಲ ಬಂದು ಕುತ್ತುಸುರನಾಡಿ ಸುವೆವಜ್ಜರೇಕೆಂದು (ಅರಳು. ೩೬೦-೧೨); ಇಷ್ಟು ಕುತ್ತುಸುರು ಬಿಟಕೋತ ಯಾಕ ಮಾತಾಡ್ತೀರಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೨೭).

[ಕುತ್ತು$_4$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಕುತ್ತುಸುರು 'ಕುತ್ತುಸಿರು' ನೋ.

ಕುತ್ತುೞ್, ಕುತ್ತುರು, ಕುತ್ತುೞು (ನಾ). ಪೊದರು; ಪೊದೆ; ಕಂಟಿ: "ಕುತ್ತುೞಿಂದು ಪೊದೞ್" (ಕಶಸಾ. ೫-೮೦); "ಕುತ್ತುೞಿಂದೆನೆ ಪೊದೞುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕುೞಿಯುಂ ಕುತ್ತುೞುಂ ಬೆಟ್ಟಮುಂ ಘಟ್ಟಮುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೧ ವ); ದಿಂಟಿಯ ದರಿಯ ಕುೞಿಯ ಕುತ್ತುೞ ಕುೞುವಳ್ಳಮಂ ಕಂಡದಜ ಬೞಿವಿಡಿದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೦); ಕುತ್ತುೞೊಳ್ ಪುದುಗಿರ್ದ ಪುಲಿ ಪೊಱಮಡಲ್ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೮); ಬಲೆಗಳನೊಡ್ಡಿಯುಂ ಕುತ್ತುೞುಂ ಸೋವಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೪). **ಕುತ್ತುರು** : ಅಗ ಕುತ್ತುರೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಹುಲಿಯೊಂದು ಹೊರಮಟ್ಟಿತು (ಬದುಕಿ. ೧೫೮). **ಕುತ್ತುೞು** : ಕುತ್ತುೞಾಗಿರ್ದ ಹೆಮ್ಮೆಳೆಗಳಂ ಸುಡುತ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೫); ಈಳೆಯಟ್ಟಿಡೆಯುಂ ತಿಲಕದ ತೆರಳ್ಕೆಯುಂ ಅಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುೞುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೭೮ ವ); ಕೊಳ್ಳ ಕುತ್ತುೞು ಹೆಮ್ಮರಂಗಳು ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೪೩); ಬಿಡದೆ ಕುತ್ತುೞುಗಳಂ ಸೋವಿದರ್ತೀವಿದರ್ ಗಿಡಗಳ ಪೊದರ್ಗಳಿಂದೆಬ್ಬಿಸಿರುಬ್ಬಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ ೨೮-೪೭). [?]

ಕುತ್ತುೞು 'ಕುತ್ತುೞ್' ನೋ.

ಕುತ್ತುೞುಗುೞಿ (ನಾ). ಪೊದರು ಬೆಳೆದ ಗುಣಿ; ಪೊದೆ ಬೆಳೆದ ಹಳ್ಳ: ಮೊಲೆ ಪೊಣರ್ವೆಟ್ಟು ರೋಮಲತೆ ಬಟ್ಟೆ ನಿತಂಬಮಿೞುಂಬು ನಾಭಿ ಕುತ್ತುೞುಗುೞಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೭ ಶೂದ್ರಕ).

[ಕುತ್ತುೞು (< ಕುತ್ತುೞ್) + ಕುೞಿ$_3$]

ಕುತ್ತುೞುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗಿ ಬೆಳೆ; ಪೊದರಾಗು: ಕುತ್ತುೞುಗೊಂಡ ಗುಲ್ಮಂಗಳ ನಡುವಿನೊಳ್ ಕಣ್ಬರಿಗಳ ಸಾಲ್ ಸಿಲ್ಕುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೯ ವ). [ಕುತ್ತುೞು (< ಕುತ್ತುೞ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುತ್ತುೞುವೆಳೆ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮೆಳೆ; ಕಂಟಿ ಮೆಳೆ: ಬೆತ್ತ ಬಿದಿರು ಮುಳ್ಮುತ್ತುಕ ಕಗ್ಗಲಿ ಕತ್ತಲಿ ಕಳ್ಳಿ ಕಾಱೆಗಳ ಕುತ್ತುೞುವೆಳೆಗಳಿಂದಿರದಾ ಕಾನನವಿತ್ತುದರ್ಗುವನಾ ಬಲಕೆ (ಕುರಾಪಾಂ. ೨೭-೫೭).

[ಕುತ್ತುೞು (< ಕುತ್ತುೞ್) + ಮೆಳೆ]

ಕುತ್ತೆ (ನಾ). ರೋಗವುಳ್ಳವಳು; ಕಾಯಿಲೆ ಇರುವವಳು. 'ಬಟ್ಟೆಗುತ್ತೆ' ಪರಾ. [ಕುತ್ತ$_2$ + -ಎ$_2$]

ಕುತ್ತೆರ್ದೆ (ನಾ). ಕಿರಿದಾದ ಎದೆ; ಚಿಕ್ಕ ಎದೆ: ಎನ್ನ ಕುತ್ತೆರ್ದೆಗೊಳಗಕ್ಕೆಮ ಖರ್ವತಸುವ ಕರುಣಾ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೪-೩೧).

[ಕುತ್ತು$_4$ + ಎರ್ದೆ]

ಕುತ್ತೆಸರ್, ಕುತ್ತೆಸರು (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವ ನೀರು; ಮರಳುವ ನೀರು: ಕ್ಷೀರಜಲಿಂ ಸರಿತ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸರ ಮೀನವೊಲಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೭೯೭). **ಕುತ್ತೆಸರು**: ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗುದಿ; ಸಂಕಟ; ಸಂತಾಪ: ನಿರಾಶೆಯ ಕಾವಳ ಬಂದು ಮುತ್ತಿ ಕುತ್ತೆಸರು ಪಡುವಂತಾಯಿತು (ವೈನಿ. ೧೬೦). [< ಕುದಿ$_1$ + ಎಸರ್]

ಕುತ್ತೆಸರು 'ಕುತ್ತೆಸರ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಳ್ 'ಕುತ್ತೆಸೞ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಳು 'ಕುತ್ತೆಸೞ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸೞ್, ಕುತ್ತೆಸಳ್, ಕುತ್ತೆಸಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು; ಚಿಕ್ಕ ದಳ, —ರೇಕು: ಕಿಱುಮುಡುಗೊಂಡ ಬಂಡಿನೊಳಗೀಸಿ ಪೊದಟ್ಟಡಸಿರ್ದ ಕುತ್ತೆಸೞ್ಗುಱುವದೊಳೆಯ್ದಿ ಮೆಯ್ಗರೆದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೬೦); ಓದುವುದಲರಾದ ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತೆಸೞೋಲೆಯನೆತ್ತಿ ನಿಟ್ಟೆಸೞ್ಗವಳಿಗೆಯಾಗೆ ಭೃಂಗ ವಿಟರಾಜಿ ಮನೋಜನ ವೀರವೃತ್ತಿಯಂ (ಅನಂಪು. ೧-೯೧); ಕುತ್ತೆಸೞಿಂ ತೀವಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೨೧). **ಕುತ್ತೆಸಳ್** : ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕುತ್ತಳೆ, ಕುತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕುತ್ತೆಸಳು**: ದಳಪತಿ ಕೆಂಪಿನಡಣದೆಲೆಯ ಕುತ್ತೆಸಳೂ ಅಜ್ಞಾಯುಧವಾಗೆ (ವರ್ಧಚ. ೬-೭೯). 'ನಿಟ್ಟೆಸೞ್' ಪರಾ. [ಕುತ್ತು$_4$ + ಎಸೞ್]

ಕುತ್ತೆಸೞೋಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳುಗಳ ಓಳಿ, —ಸಾಲು: ನೀಳ್ದ ಸೆಳ್ಳುಗರ್ಗಳ ಬೆಳ್ಪು ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತೆಸೞೋಳಿಯನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦).

[ಕುತ್ತೆಸೞ್ + ಓಳಿ]

ಕುತ್ತೋಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ರೋಗಿ. [← ತುಳು. ಕುತ್ತಟ, ಕುತ್ತೊಟ]

ಕುತ್ತೋಲೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಓಲೆಗರಿಯ ಚೂರು, —ತುಂಡು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ತಗುಳಿಸಿರುವ ಕುತ್ತೋಲೆಮುರಿಯೂ ಧೂಳಿಯಿಡಿದ ಹಳೆಯವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೫-೧೮). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಓಲೆ]

ಕುತ್ನಿದಿಂಬು (ನಾ). ಕುತನಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಿಂಬು; ಸಾಟೀನು ದಿಂಬು: ಸ್ವಲ್ಪಲಿಂಗಳೆ ಕುತ್ನಿದಿಂಬಿನ ತಲ್ಪ (ಬಜ್ಜಪು. ೫೪-೨೦).

[ಕುತ್ನಿ (< ಕುತನಿ) + ದಿಂಬು]

ಕುತ್ರಾಸು (ನಾ). ಲಗಾಮು; ಕಡಿವಾಣ (?) : ಆಭರಣದ ಲೆಖ್ಖಾ -೬ ಪಟ್ಟಾದ ಮೂಲೆ ಹೂವು ೧ ಕೊಂಡಿಮಳೆ. ೨. ಕುತ್ರಾಸು ಹಗ್ಗ ೧ ಇದಕ್ಕೆ ಘಂಟೆ ೧ ನಾಲಗೆ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩; 1847). [?]

ಕುತ್ಸನ (ನಾ). ಜರೆಯುವಿಕೆ; ನಿಂದಿಸುವಿಕೆ; ದೂಷಣೆ: "ಕುತ್ಸನವೆಂದರೆ ಜರೆಯುವಿಕೆ" (ಹೊನುಗ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ದೂಷಿತವಾದ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗಳಿಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಕುತ್ಸಿತಮಿದೆಂಬಿನಂ ಪ್ರತಿವತ್ಸರಮಾ ಕ್ರಮದೆ ಶಿಶುಗಳಾೞುಮನೞಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೫). (ನಾ). ೨. ದೂಷಣೆ; ನಿಂದೆ; ಚಾಡಿ: "ಪಿಸುಣಂದೆನೆ ಕುತ್ಸಿತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೫); ಬಿಸುಟು . . . ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). ೩. ನಿಂದ್ಯವಾದ ವಸ್ತು; ಕೆಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥ: ಕಾಕೋಳೂಕ ಸೃಗಾಲ . . . ಖರಮುಖಂಗಳನನುಕರಿಸುವ ಮಹಾಭೀಭತ್ಸು ಕುತ್ಸಿತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ). ೪. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ; ಕೆಡುಕ; ಹೀನ: "ಕುತ್ಸಿತನೆನಲ್ ಕೆಡುಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೭); ಸಮಸ್ತ ಮುನಿಜನದ ನಡುವಿತ್ತಿಳೆಯನಿಲ್ಲೆಂದು ನುಡಿದು ಹುಸಿವಂತಾಗಿ ಕುತ್ಸಿತನೆ ನೀನೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೩೪). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೀಳು ನೋಟ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಟ್ಟಭಾವನೆ: ಕೆಲರು ಕುನಸಿನಿಂದ ಕುತ್ಸಿತದೃಷ್ಟಿಯವರು ಆಗಿದ್ದರೂ (ಕರ್ನಾಟ. ೩೨೬). [ಕುತ್ಸಿತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕುತ್ಸಿತಧರ್ಮ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಧರ್ಮ; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರ; ನಿಂದಾಸ್ಪದವಾದ ನಡವಳಿ: ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಬರುವುದು ಕುತ್ಸಿತಧರ್ಮ (ವಚಭಾ. ೧೪೪). [ಕುತ್ಸಿತ + ಧರ್ಮ]

ಕುತ್ಸಿತಯೋನಿ (ನಾ). ಹೀನಯೋನಿ; ನೀಚಜನ್ಮ; ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಕ್ರಿಮಿ ಮೊದಲಾದ ತಿರ್ಯಗ್ಜಂತುಗಳ ಗರ್ಭ: ಮತ್ಸರಮಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ ವತ್ಸಲತೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ಕುಮತದೊಳಮವರ್ ಕುತ್ಸಿತಯೋನಿಗಳೊಳ್ . . . ತಿರಿತರುತಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೧).

[ಕುತ್ಸಿತ + ಯೋನಿ]

ಕುತ್ಸಿತತ್ವ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ನೀಚತೆ: ಕ್ಷುಧ್ರಾದಿ ಬಹುದುಃಖೋದ್ರೇಕವಪುಂ ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ವೃತ್ತಿ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ಎನ್ನನಿವಂ ಕುತ್ಸಿತವೃತ್ತಿ ಕಷ್ಟಮಿದು ಬೇಡೆಂದೆಂಗುಮೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬). [ಕುತ್ಸಿತ+ವೃತ್ತಿ]

ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಆಚಾರ; ಹೀನವಾದ ನಡತೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಚಾರಿ: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೧ವ). [ಕುತ್ಸಿತ + ಆಚಾರ]

ಕುತ್ಸಿತಾಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಹೀನವಾದ ಆಹಾರ: ಅಲ್ಪಾಹಾರದಿಂದಲೂ ಕುತ್ಸಿತಾಹಾರದಿಂದಲೂ ರೋಗವು ತಲೆದೋರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ (ಚೆನ್ನಜೀ. ೬೮). [ಕುತ್ಸಿತ + ಆಹಾರ]

ಕುತ್ಸಿತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಳು; ದುಷ್ಟೆ; ನೀಚೆ: ಕುಟಿಳೆ ಕುಮಾರ್ಗೆ ಕುತ್ಸಿತೆ . . . ಕಷ್ಟೆಯುಂಬಟಮುಟಕಾತ್ರಿಯಸ್ವರ್ತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX. ೨೪೮-೪೧; 1228); ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ಕಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ . . . ತಾಮಸಿಯೆನಿಪ ವನಿತೆಯರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತಾ]

ಕುತ್ಸೆ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ; ತೆಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಕುತ್ಸಾ]

ಕುಥ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊದಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ; ಜೂಲು: "ಕುಥಮಾಸ್ತಾರಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೮-೩೬); "ಮಕ್ಕುದಂ ಕುಥಂ ವರ್ಣನಿವರ್ತಮನೆ ಮಗ್ಗುಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೬). ೨. ಬಣ್ಣದಬಟ್ಟೆ; ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಳಿ: ಮಡಿಸಿಟ್ಟಾಂತ ಕುಥಂಗಳಂ ನೃಪವರಂಗಿತ್ತುಂ ಧಟಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ (ಮೈಸೂಪು. ೬-೩೮). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಕುಶ; ದರ್ಭೆ: "ಬರ್ಹಿಃ, ದರ್ಭಃ, ಕುಥಃ, ಕುಶಃ – ಈ ೪ ಕುಶೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೭); "ಬರ್ಹಿಃ ಕುಶಂ ಕುಥಮೆನಲು ದರ್ಭೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). [ಸಂ.]

ಕುಥೆ (ನಾ).= ಕುಥ: "ವರ್ಣಃ, ಪರಿಸ್ತೋಮಃ, ಕುಥಃ, ಕುಥಾ, ಪವುತಂ –ಈ ೫ ಪರಿಸ್ತೋಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೩). [ಸಂ. ಕುಥಾ]

ಕುದನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಾರೆತ್ತಿಗಳ ಮಗನ್ ಧೊಲ ಅವನ್ ವಿಜಸಿತ್ತಿರಾ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಕುದನಗರುಳ್ ಎಱಿದು ಸಗ್ಗ ಪುಕ್ಕುದುನ್ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೭; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುದರತ್ತು (ನಾ). ೧. ದೈವಿಕ ಶಕ್ತಿ; ಈಶ್ವರೀ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಹಗೆತನದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುದರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ಯೇನಾದರೂ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ಇರಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುದರತ್; ಅರ. ಕುದೂರತ್]

ಕುದರಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉರಿಮಂಡಲ ಹಾವು; ಕನ್ನಡಿ ಹಾವು. [?]

ಕುದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮತ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮರ್ದಿತಮದ ಕುದರ್ಶನ [ಪಾಠಾಂ. ಕುದರುಶನ] ವಾಚ (ಬಸವು. ೩೬-೪೧). [ಸಂ.]

ಕುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯು; ಮರಳು; ಶಾಖದಿಂದ ಉಕ್ಕು: "ಮನಸ್ತಾಪ ಪಚನಗಳೊಳೆಸೆಗು ಕುದಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯); ಲಲಾಟಂ ತಪತಪನಾಂಶುವಿಂ ಸರೋವರ ಜಲವೋರಂತಿರೆ ಕಾಯ್ದೊಂಡದನೀರಂತಿರೆ ಕುದಿದತ್ತು ಪೊಳೆಯೆ ಜಲಚರನಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೮); ಕಾಯ್ದಸರೊಳ್ ಕೊಬ್ಬುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧); ಅಶ್ರುಧಾರಾಳಿ ಕಪೋಲದೊಳ್ ಕುದಿದು ಬತ್ತಿದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೯); ಉಕ್ಕಿದುದು ತನಿವೀರರಸ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಹರಿದುದು ರೌದ್ರರಸ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೭). ೨. (ಆಲಂ) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋಯು; ಸಂಕಟಪಡು; ದುಃಖದಿಂದ ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು: "ಕುದಿ – ಸಂತಾಪೇ" (ಶಮಧಾ); ಇನ್ನೆಂತಕ್ಕುಮೊ ಪೇೞ್ ಬಿದಿಯೆಂದಂತರದೊಳ್ ಮಱುಗಿ ಕುದಿದು ಬೆದೆಬೆದೆ ಬೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೨೦); ನರಪರ ಸೇವೆಯೊಳ್ ಕುದಿಯದಿಂತು ಬರ್ದುಂಕಿದೆನ್ನೆ (ಪಂಪಾಶ ೨೩); ಹೆದಱಿ ಸಿರಿಯಾಳಂ ಹೃದಯದಲಿ ಬೆದಬೆದನೆ ಕುದಿವುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೪-೯೬); ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ತಾಯ್ಗರುಳು ಕುದಿಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೬). ೩. (ಆಲಂ) ರೋಷದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು; ಕೋಪದಿಂದ ಕೆರಳು: ರಥಮಂ ಪುದಿದು ಕುದಿದು ಬರೆ ಕೆಲರೆ ಭಟರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೮); ಒಡನೆಯು ನಾಯಕಕ್ಕುದಿದು ತಾಗುಮೆ × × × ಮಬ್ಬುವಕ್ಕದೊಡ್ಡು ಪುಣ್ಬಡುವಿನವಿಟ್ಟುಸನ್ದುಸವ ಕಟ್ಟೆಱಿದಲ್ಲಿಗೆ ನೂಂಕಿ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೪೮; 982). ೪. (ಆಲಂ) ತವಕಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು; ತಾಪಪಡು: ಸರಸತಿಯನಬಲೆಯಂ ಗೋಱುಂರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸುವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯದು ನೆಲ ನೆಱೆ ಕುದಿವ ಕುರುಡನ ಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೫). ೫. ಬಹಳ ಗರ್ವಪಡು; ಸೊಕ್ಕು; ಮದಹಂಕಾರ ತಾಳು: ಕುದಿದುರ್ಕಲ್ವೇಡ ಮುನ್ನಮ್ಮನು ವಱುಯದುದಾಸೀನದಿಂ ಕಾದಿಯಾಂ ಸೋಲ್ತುದ ಮೋಘಂ ಪೋಗು ಪೋಗು (ದಶಕು. ೨-೨೭). ೬. ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು; ಚಡಪಡಿಸು: ಮೋಱೆಯಿಲ್ಲ ಘವಿಲ್ಲೊಪ್ಪಿಲ್ಲಜನಿಲ್ಲ ಪರತ್ರೆಯಿಲ್ಲ ಜೀವನುಮಿಲ್ಲೆಂದಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕುದಿವರ್ ತೇಜ[ತಱು] ವಲಿತನದಿಂದೆ ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೆಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೭). ೫. ಅಸೂಯೆಪಡು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ತಾಳು; ಕರುಬು: ಭೀಮಸೇನನು ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನೆನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಕುದಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೨೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊದಿ; ತೆಲು. ಕೊತ್ತು]

ಕುದಿ$_2$, ಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಗೆ; ಹಾರು. 'ಕುದಿತ$_2$' ಪರಾ. **ಗುದಿ$_1$**: ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು, —ತುಳಿ: (ಕ).

ಕುದಿಕುದಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಂ ಕುದುರೆ ನೂಱಱೊಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವೆನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿರಿದು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳೇಕ ಬಹುತ್ವ ಸಂಗದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುದಿ]

ಕುದಿ$_3$ (ನಾ). ಮರಳುವಿಕೆ; ತಳಪಳನೆ ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕುದಿತ: ಕೊಬ್ಬುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ ಕೂಡೆ ತತ್ತಱಗುದಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ಕುದಿಯೊಳ್ ಸಿಡಿದಲ್ಲಿಯ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩); ಕುದಿ ಬರಲೊಯ್ಯನೆ ಮೇಲುರ್ಚಿದ ನೊರೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬಿಸುಟು (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೨); ಕುದಿಬಂದಾಗ ಕಮ್ಮನ ಹಾಲಹುಯಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ಹಸಿವು ಏಸರೇರಿ ಕುದಿಬಂದು ಉಕ್ಕಿಹೋಗಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೯-೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ಸಂತಾಪ; ವ್ಯಥೆ: "ಮನಸ್ತಾಪ ಪಚನಗಳೊಳೆಸೆಗು ಕುದಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯). ೩. ಹಂಬಲ; ತವಕ. 'ಎದೆಗುದಿ$_3$' ಪರಾ. ೪. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ. 'ಕುದಿಕತನ' ಪರಾ. ೫. ರೇಗುವಿಕೆ; ರೋಷ; ಆಕ್ರೋಶ. 'ಕುದಿತ' ಪರಾ. [< ಕುದಿ$_1$]

ಕುದಿ$_4$ (ನಾ). ೬. ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ. 'ಕುದಿಜ್ವರ' ಪರಾ.
[← ತುಳು. ಕುದಿ]

ಕುದಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು. 'ಕುದಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_3$ + -ಕ$_2$]

ಕುದಿಕತನ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ; ಅಸೂಯೆ: ಕಾಮ ಮೊದಲಿನಿಂದಂ ತನ್ನೊಳುದಯವೆಂಬುದ ನಱಿದು ಬಲ್ಲ ಭವನು ಕುದಿಕತನದಿಂ ಕೊಂದನದಕಾತನವರೊಳಾಂ ಕದನಮಂ ಕೈಗೆಯ್ಯದೇಗೆಯ್ವನು (ಮನೋವಿ. ೧–೧೧). ೨. ಅತ್ಯಾಶೆ; ದುರಾಶೆ: ದೇಶದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲವ ತಿರುಗಿ . . . ಕುದಿಕತನದೆ ಆಸೆಗೆಯ್ದುದರಮಂ ಪೊರೆದು ಚರಿಪರ ಕಂಡು ಹೇಸಿ ನಸುನಗುತ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೨–೧೭೪). [ಕುದಿಕ + -ತನ]

ಕುದಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು: ಕುದಿಗಣ್ಣೊಳೆನ್ನಾಳ್ದನ ಸುಟ್ಟು ನನಗೊಂದು ಬದುಕಿನ ತೆಜನ ಪೇಳ್ದಪಿರೇ (ಮೋಹತ. ೮–೩೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುದಿಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕಾಯಿಸು; ಮರಳಿಸು. ೨. ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯಿಸು: ಹದಿನಾಱು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಗಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಘುಳುಘುಳು ಘುಳುಘುಳು ಧ್ವನಿ ತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೯–೪೨).
[ಕುದಿ$_1$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_1$)]

ಕುದಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಅಲಂ) ಮಿತಿಮೀರಿದ ಸಂಕಟವನ್ನನುಭವಿಸು; ಬಹಳ ವ್ಯಸನಪಡು; ಬೇಯು: ವೈರ ನಟ್ಟುದನು ಕೀಳದು ವಿದುರಾದಿಗಳ್ ಕುದಿಗುಟ್ಟಿದರು ಹೃದಯದೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೧೧–೧೦).
[ಕುದಿ$_2$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುದಿಗುಣಿ (ನಾ). ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ, —ಗುಳಿ, —ಹೊಂಡ: ಸುಣ್ಣ ಕುದಿಗುಣಿಯೊಳಗೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬೆಂದಂತೆ (ಶರಣ. ೩೦೩).
[ಕುದಿ$_1$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_1$)]

ಕುದಿಗೂಳು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಕೂಳು; ಬೆಂದ ಅನ್ನ: ಎಸರಿನಲ್ಲಿ ತಳಪಳನೆ ಮರಳುತ್ತಿರುವ ಅನ್ನದ ಅಗುಳು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಕುದಿಗೂಳಿನಂತೆಸೆವ ಶುಕಿಗಾಶುಕಂ ಮಗುಳ್ದಿಂತೆಂದುದು (ಚಬಪು. ೪೬–೧೧).
[ಕುದಿ$_1$ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕುದಿಗೆ (ನಾ). = ಕುದಿ$_2$: (ಶ). [ಕುದಿ$_1$ + -ಗೆ]

ಕುದಿಗೊಳ್, ಕುದಿಗೊಳು, ಕುದಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯು; ಮರಳು; ತಳಪಳನೆ ಕಾಯು: ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ರಘುಕುಳದಹನೋಗ್ರೇಕ್ಷುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಣ್ಣಂ ಕುದಿಗೊಣ್ಡುಬ್ಬುತ್ತು . . . ಲವಣಾಮ್ಬೋಧಿಯಂ ಪೋಲಿಸಲ್ಕೇಡ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೧೩; ಸು. ೫೪೦); ನೀರುರಿಯೆ ಪೊಗೆಯೆ ಕುದಿಗೊಳೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೦); ಪೊಕ್ಕ ಪೂಗೊಳಂ ಪಾಡಱಿದ್ದೆದೆ ಕಾಯ್ದು ಕುದಿಗೊಂಡುಹು . . . ನೀಱಿಯ ಮೆಯ್ಯಬೆಂಕೆಯಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೧೪); ಓಗರದೆಸರಂತೆ ಕುದಿಗೊಂಡುವು ಸಪ್ತಸಾಗರ (ಮೋಹತ. ೩೫–೯೫). **ಕುದಿಗೊಳು**: ೨. ಸಂಕಟಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ನೋಯು; ಸಂತಪಿಸು: ಕುದಿಗೊಳಬೇಡ ದುಃಖವ ಬಿಸುಡೆಂದು ಪ್ರೇಮದಿ ಪೇಳ್ದ ವಾಮಲೋಚನೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೪–೮೬). **ಕುದಿಗೊಳ್ಳು**: ೨. ಲಲನೆ ಕುದಿಗೊಳ್ಳದಿರು (ನವಮೋ. ೨೬–೩೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುದಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರಳಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸು: ಕಡು ಹಸನಾಗಿ ಬೆಂದ ಕುಂಬಳಕಾಯ . . . ಹಾಕಿ ಪೊಂದೆರಡು ಕುದಿಗೊಳಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೯). ೨. ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ನೋಯಿಸು: ಮೂಲೋಕದವರುಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಮೋಹಪಾಶದಲಿ ಕೆಡಹಿ ಕುದಿಗೊಳಿಪದಿಟ್ಟತನಮೇನಾದುದು (ನವಮೋ. ೭–೧೯). [ಕುದಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_2$]

ಕುದಿಗೊಳು 'ಕುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುದಿಗೊಳ್ಳು 'ಕುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುದಿಜ್ವರ (ನಾ). ಅವಧಿ ಜ್ವರ; ವಾಯಿದೆ ಜ್ವರ. [ಕುದಿ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕುದಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಆತುರ; ತವಕ; ಹಂಬಲ: ಅರಸ ನಿನ್ನಯ ಕೊರಳ ಕಡಿತಕೆ ಸರಳು ಕುದಿತದಲೆನಗೆ ತನಗೆಂದೊಱಲುತಿದೆ (ಕುಮ್ಾರವ್ಯಾಸ ದ್ರೋ. ೧೦–೫೩). ೩. ಸಂತಾಪ; ವ್ಯಥೆ; ನೋವು: ಎದೆಯೊಡೆವ ಅಳು; ಕುದಿತ, ಮಿಡಿತ; ನರಳಿಕೆ; ಬೇನೆ (ನನ್ನದೃ. ೩). ೪. ಕ್ರೋಧ; ರೋಷ: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಕುದಿತವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವಂತೆ ಮುಖ ಕೆಂಪೇರಿತ್ತು (ರಾಗಿಣಿ. ೧೪೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕುದಿತ$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಹಾರುವಿಕೆ; ಕುಣಿಯುವಿಕೆ. 'ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_2$ + -ತ$_2$]

ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಭರತನಾಟ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚಲನೆಗಳಾದ ಅಡವುಗಳ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಅಡವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ೧. ತಟ್ಟು ೨. ಮೆಟ್ಟು . . . ೫. ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು . . . ೧೦. ನಡೈ (ಅಭಾನ್ಯ. ೩೨). [ಕುದಿತ$_2$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕುದಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು; ಮರಳುವ ನೀರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುದಿನೀರಿನ ಹೊಳೆಯನ್ನೂ ಕತ್ತಿಯೆಲೆಯ ಕಾಡನ್ನೂ ಕಂಡನು (ವಚಭಾ. ೩೮೯); 'ಟೀ' ತಯಾರಿಕೆಗೆಂದು ಕುದಿನೀರು ತರಲು ಹೋದರು (ಪುನರು. ೨೦೭). [ಕುದಿ$_1$ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕುದಿಪ, ಕುದಿಹ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ಬಹಳ ಬಿಸಿಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತಸ್ತಾಪ; ಮನಸ್ತಾಪ; ವ್ಯಥೆ; ಬೇಗುದಿ: ಮನದ ಮಱುಕಮುಮನೆರ್ದೆಯ ಕು[ದಿ]ಪಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೩ ವ); ಈಗಳಿಂತಿನಿತೊಂದಾದ ವಿಷಾದಮುಂ ಕುದಿ[ಪ]ಮುಂ ಮಾತೇಂ ಪೊದಳ್ದಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮೋದಯಮೆಂದು ಬಾಯಱಿದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತೆಯಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೨); ಕುದಿಪಂ, ಕುದಿಪಂಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಭಾವಾವೇಶ; ತಳಮಳ: ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿಪಮಡಂಗದೆಬ್ಬು ಸರಿದರ್ ತ್ವರಿತಂ ಸಲೆ ಸಂದ ಜಾರೆಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೬೦). **ಕುದಿಹ**: ೩. ಮುದುಕಿ ಮಿಂಡನ ಮೆಚ್ಚಿ ಕುದಿಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಹದದ ತೆಂಗಾಯ ನರಿ ತಿಂದು ಓಗಡಿನ ಬೆದಱು ಹಿಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೩). ೪. (ಅಲಂ) ತೊಂದರೆ; ಜಂಜಾಟ: ಹೆದಱಿದೆಯ ಬೇಡನಂ ಬೋಳೈಸಿ . . . ನುಡಿಸಿ ಕೇಳಲು ಪೇಳ್ವ ಕುದಿಹವೇಕದಿದೆನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಕಿರಾತಸಂಕುಲದ ಗುಜು ನೆರೆದುದಿಂದು (ಹಚಕಾ. ೬–೧೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕುದಿಪಲ್, ಕುದುಪಲ್ (ನಾ). ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಬೇಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ: "ಕ್ವಥೆ – ಪಾಕೇ, ಕುದಿಪು[ಪ]ಲೊಳ್ ಕ್ವಥಂ, ಕ್ವಥಿ . . . ಕ್ವಥಿತವ್ಯಂ, ಈ ೧೦ ಕುದಿಪು[ಪ]ಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೪). **ಕುದುಪಲ್**. 'ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕುದಿಪ + -ಅಲ್$_2$]

ಕುದಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ನೀರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮರಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ: "ಕುದಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಕುದಿಪಾತ್ರೆ" (Boiler. ಇಂಕಸಿ).
[ಕುದಿ$_1$ + ಪಾತ್ರೆ]

ಕುದಿಪು (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ಕುದಿತ. ೨. (ಅಲಂ) ಉತ್ಕಟತೆ; ತೀವ್ರತೆ; ದಾರುಣತೆ: ಸಿಂದುಱಸಿಸಿಂದೊಡಲದೊಂದು ತಿನಿಸಿಂ ತೃಷೆಯದೊಂದು ಕುದಿಪಿಂ . . . ದುಃಖದೊಳೆ ಬೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೭). [ಕುದಿ$_1$ + -ಪು]

ಕುದಿಬೇನೆ (ನಾ). ದಾರುಣವಾದ ರೋಗ; ತೀವ್ರವಾದ ವಿಪತ್ತು, —ಯಾತನೆ: ವಿಶ್ವದ ಎರಡನೆ ಸಮರದ ಕುದಿಬೇನೆ ಅದೆ ತಾನೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ಸುತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೩೩-೫೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಬೇನೆ]

ಕುದಿಯಹರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ಮೂನೂಱುಮಂ ಕೋಗಳಿಯ ಯ್ನೂಱುಮಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾಯಿರಮುಮಂ ಕುದಿಯಹರವಿಯೆಪ್ಪತ್ತುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೧೧; 1045). [?]

ಕುದಿಯಿಸು, ಕುಚ್ಚು$_1$, ಕುದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರಳಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸು; ಬೇಯಿಸು: ಅಂತು ಪಿಟಾಯೆ ಕಳ್ಕಳಗಬಲ್ದು ಸೊಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪೆಲ್ವಂ ಕುದಿಯಿಸೆ ತತ್ತಳಗುದಿದು ಕೋಟ್ಲುದಿಗೊಳ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫ ವ); ಚಾಟಿಯ ದಿಂಡಿನ ತಿರುಕೊಳ್ ಮತ್ಸ್ಯಾಕ್ಷಿ ಮೂಲಮಂ ಸುಣ್ಣಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ಹದನಱಿದು ಕುದಿಯಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೯); ಒಲೆಯ ಮೇಲಿತ್ತಿ ಕಾಸಿ ಕುದಿಯಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫). **ಕುಚ್ಚು$_1$**: ಕುಚ್ಚುವ ಪಾಕದಲಿಬೇಯಲಿಟ್ಟರೆ ಒಳಿತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೩೭-೩); ಮುದುಕಿ ಕುಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕಾಯಿತು (ಮಲೆಮ. ೬೩೩); ಹಸಿದಿಸಿ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಕುಚ್ಚಿ ಹಸಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ನೀಡುವದು (ವಿಚಾಮಂ. ೩೩). **ಕುದಿಸು**: ಕುದಿಸಿವುದಕಡೊಳಲಿದು ಬೀಸುತೊಗೆದು (ಬಸವು. ೩೭-೪೭); ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು ಮನದೊಳಗೆ ಕೌರವನ ಕರುಳನು ತಿರಿಕುತದಲಿ ಕುದಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೭೫); ಹುಳಿಹೋಹಂತೆ ಕುದಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಸಿ]ಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುದಿರ್$_1$, ಕುದಿರು$_1$, ಕುದುರ್$_1$, ಕುದುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಣಜ; ಕುತ್ತರಿ; ಗಳಗೆ: "ಕುಶೂಲಂ ಕುದಿರಱಾಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೯-೨೭); ಕುದಿರ ರೂಪಿನ ದೈವದೊಳಂ ಕೇರೋವಯೊಳ್ಳಲೆ ಮಾಡದೊಳ್ . . . ವಂಚಿಸಿ ಪಾಣ್ಬನೊಳಾಡುವರ್ (ಮುದರ. ೮-೨೩); ಕುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ರನೆನಿತೆನಿತು ಕರ್ಚುರವಡಮನಿತನಿತೆ ಕೆಸರ್ನೆಗೆವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೪೯-೧೮ವ); ಕುದಿರೊಳ್ ಕಳ್ವನಿಕ್ಕಿಸಿ (ಯಶೋಚ. ೪-೨೦); ರೇಫಾಂತಕ್ಕೆ – ಕನರ್ಗಳ್ . . . ಕದಿರ್ಗಳ್, ಕುದಿರ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕುದಿರು$_1$**: ೧. "ಕುಸೂಲಂ, ಧಾನ್ಯ, ಕೋಷ್ಠಕಂ – ಈ ೩ ಕುದಿಱು[ರು]" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೨); ಕುದಿರುಗಳಲ್ಲಿ ೪,೦೦೦ ಕಂಡುಗಗಳಷ್ಟು ಆಹಾರ ಸಾಮುಗ್ರಿಗಳೂ (ಸುಗುಗಂ. ೮೮-೨). **ಕುದುರ್$_1$**: ೧. "ಪಾತಿಃ = ಕುದುರ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೬). **ಕುದುರು$_3$**: ೨. ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒರಳುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಅವು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದುಹೋಗದಂತೆ ಇರಿಸುವ ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಟಕಟೆ; ಬಿದಿರಸುತ್ತು; ಕುಂದಣಿಗೆ: (ಕಿ). ೩. ಬಿಂದಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊಡ ಬದಿಗೆ ಹೊರಳಿ ಬೀಳದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಹುರಿಹಗ್ಗದಂತಹ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ; ಸಿಂಬೆ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕೃದರ]

ಕುದಿರ್$_2$, ಕುದಿರು$_2$, ಕುದುರು$_4$ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾದ ಭೂಮಿ; ಹಳ್ಳ: (ಕಿ). ೨. ನದಿಯ ಪಾತ್ರ: (ಕಿ). ೩. ಹೊಳೆ; ತೊರೆ: (ಕಿ). **ಕುದಿರು**: (ಕಿ). **ಕುದುರು$_4$**: ೧. ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣುಗಳೊಡ್ಡಿದೊಂದು ಕುದುರಿಗೆ ಕೆಡೆದು ಸೆಡೆದಳ್ ತಿರಸ್ಕೃತಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪೧-೩೯೬). 'ಕಣ್ಣುಕುದುರು' ಪರಾ. ೪. ನದಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಡುಗಡ್ಡೆ, —ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪ; ನದೀಮುಖಜಭೂಮಿ: ಹೆಂಮಾಡಿಯ ಗಡಿಂ ಪಡುವಲು ಹೊಳೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಕುದುರು ಸಹವಾಗಿ ಮೂಡಬೆಲತೂರ ಚತುಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೯-೧೦; 1510); ಎತ್ತು . . . ನದಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದ ಕುದುರಿನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಲು ಹೋಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೬೩); ಇಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರು ಇದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೪೮).

[? / ತುಳು. ಕುದುರು = ಸಣ್ಣದ್ವೀಪ, ಮರಳದಿಣ್ಣೆ]

ಕುದಿರು$_1$ 'ಕುದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕುದಿರು$_2$ 'ಕುದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಕುದಿರು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಅಳತೆ; ೩೫ ಕಳಂಜುಗಳ ಅಳತೆ: ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ೫ ಕುಲಾಯ ೬ ಶ್ರೀಗಂಧದ[ಚ]ಕ್ಕೆ ೧೬ ಕರ್ಪೂರದ ಕುದಿರು ೬ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೧೧ ಕುಂಕುಮದ ಹೂ ಕಳಂಜು ೧೬೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೧-೪; 1537). [← ತಮಿ. ಕುದಿರು]

ಕುದಿರೆ 'ಕುದುರೆ' ನೋ.

ಕುದಿಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾರಿನಂಥ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ; ಹುಳಗ: ಬಸಳೆಸೊಪ್ಪಿನ ಕುದಿಲ ತುಂಬಾ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಕುದಿ$_1$. / ತುಳು. ಕೊದ್ದೆಲ್, ಕೊದ್ದೆಲ್]

ಕುದಿಸಾಧನ (ನಾ). (ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಕುದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ, —ಉಪಕರಣ; ಪಾತ್ರೆ: "ಬಾಯ್ಲರ್" ಕುದಿಸಾಧನಗಳು (ಧಾಧಾನ. ೨೯೭). [ಕುದಿ$_1$ + ಸಾಧನ]

ಕುದಿಸು 'ಕುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುದಿಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಸಿದ ಸುಣ್ಣ: ಕುದಿಸುಣ್ಣವಿದ್ದರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). 'ಕೆನೆಸುಣ್ಣ', 'ಪುಡಿಸುಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_1$ + ಸುಣ್ಣ]

ಕುದಿಹ 'ಕುದಿಪ' ನೋ.

ಕುದಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕುದಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಅವನು ಕುದಿಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಅರಗಳಿಗೆಯಿಟ್ಟನು (ಮಣಿಸ. ೧೯). [ಕುದಿ$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಕುದುಂಬಳು (ನಾ). ಕವುಜುಗ ಹಕ್ಕಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಲಾವಕ್ಕಿ; ಪುರಲಿಹಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕುದುಂಬಳು, ಕೌಜಲು, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳು ನೆಲದಮೇಲೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧೨). [← ತುಳು. ಕುದುಂಬುಲು]

ಕುದುಕಲ್, ಕುದುಕಲು (ನಾ). ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಕುದಿಸುವಿಕೆ; ಬೇಯಿಸುವಿಕೆ. 'ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. **ಕುದುಕಲು**: "ಕುಚಲು" (ಕಪ್ರ.ಕೋ. ೨೨೧). [< ಕುದಿ$_1$ + -ಕಲ್$_3$]

ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಯಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ; ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ; ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ; ಕುಚ್ಚಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ: ಇಡ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುದುಕಲ್ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುದುಕಲು 'ಕುದುಕಲ್' ನೋ.

ಕುದುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮನುಷ್ಯ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಜೋರಾಗಿ ನಡೆ; ಕುಕ್ಕೋಟ ಓಡು. ೨. ಕುಕ್ಕುಲೋಟದಲ್ಲಿ ಓಡಿಸು; ಜೋರಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು: ಬಡಗೊರಳ ಹೇಮಾದ್ರಿ ಕುಸುಮುವ ಮುಡಿಯಣಾಪನೆ ಕರವ ಮೋಟನೆ ಕುದುಕುವನೆ ಮದಗಜವ ನೆಂದನು ವ್ಯಾನದತ್ತನೃಪಾ (ಕಕ್ಕೋಳ. ೯-೫). 'ಕುದುಕುವರಿ' ಪರಾ. ೩. ಕುಲುಕು; ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಒದರು; ಜಾಡಿಸು; ಕೊಡವು: ಮಿಶ್ರಣದ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲು ಔಷಧಿಯ ಸೀಸೆಯನ್ನು ಕುದುಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ); ಕುದುರೆ ಮಲಗಿದಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಮೈಯನ್ನು ಕುದುಕಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುದಕ್ಕು = ನೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಝುಮ್ಮು ಹಿಡಿ]

ಕುದುಕು$_2$ (ನಾ). ಕುಕ್ಕುಲೋಟ; ಕುಕ್ಕೋಟ; ವೇಗವಾದ ನಡೆ: ಹದಿಬದೆಯು ಸಾತವ್ವ ಕದಲಿಸದೆ ಅಣತಿಯ ಕುದುಕಿನಲಿ ಹೋಗಿ ಪೇಟಿಯೊಳು ವೊರ ಮಾರಿ ಒದಗಿಸಿದಳೂಟ ಜಂಗಮಕೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೬೭-೬೪). [< ಕುದುಕು$_1$]

ಕುದುಕುವರಿ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೋಟದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಿಕೆ; ಕುಲುಕಾಟದೊಡನೆ ಮುಂಬರಿಯುವಿಕೆ: ಕುದುಕುವರಿಯಲಿ ಪರಿದು ಪೇರೋಟದಲಿ ಪರಿದೋಡುತ್ತಲಾಯಾಸದಿ ಬಳಲುತೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದು (ಬಸಪು. ೨೬-೩೬). [ಕುದುಕು$_2$ + ಪರಿ$_2$]

ಕುದುಕುಳಿ, ಕುದುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಕುಲಮನಸ್ಸಿನವನು; ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕುದುಕುಳಿ ಭೀತ (ಚಿತ್ತ) ನಾರ್ತವಚನಂ ಗಳಿತಾಶ್ರುವಿಷಣ್ಣಂ (ಲೀಲಾ ಪ. ೧೦-೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಮತ್ಸರಿಸುವವನು; ಅಸೂಯಾಪರನು; ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯವನು: ಕುದುಕುಳಿ ದಾನವಂ ನಿಜವಿಮೋಹನ ವಿದ್ಯದ ಭೇದ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದೊದವಿಸೆ ಮೋಹಮಂ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೫); ಮೊದಲಲೇ ನಿಮ್ಮವರು ನಿಮ್ಮಭ್ಯುದಯವನು ಸೇರುವರೆ ಕೌರವ ರದರೊಳಗ್ಗದ ಕರ್ಣಶಕುನಿ ಜಯದ್ರಥಾದಿಗಳು ಕುದುಕುಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೬). ೩. ಆವೇಶವುಳ್ಳವನು; ರಭಸವೇರಿದವನು: ಸದರವೀ ಹೊತ್ತೆನುತ ಗೆಲವಿನ ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೦). (ಗು). ೪. ದ್ವೇಷಿಸುವ; ವೈರವನ್ನು ತಾಳುವ; ರೋಷ ಹೊಂದುವ; ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳುವ: ಪದವಡಸ್ತಿರ ನಸುಚಿಗೆದಮುನಿತ್ತುದ ನುಸುರ್ವ ಕುದುಕುಳಿ ವಿಕಾರಿ ಪದವನಜಾಯದಬಲೆಯರೊಳೊದಗುವತಿ ನೀಡನಾಡಿದುದನಾಡುತ್ತಿಹರ ಕುಲಗುರುವವಂ (ಜನವ. ೬-೩). **ಕುದುಗುಳಿ:** ೫. ಅತ್ಯಾಶೆಯ; ದುರಾಶೆಯ; ತಿಂಡಿಪೋತತನದ; ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳ: ಕೆಲರ್ ಕುದುಗುಳಿ ರಕ್ಕಸರ್ ದಿಸುಗೆಗಳ್ವೆರ ಸುಗ್ರ ಮಹಾಗಜಂಗಳಂ ಚದುರ್ಗಿಡೆ ನುಂಗಿ ದಿಕ್ಕು ಕುಡಿದರ್ ದಿಸು ನೆತ್ತರ ಕಾಟ್ಪುರಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮). [< ಕುದಿ$_1$ + -ಕುಳಿ]

ಕುದುಕುಳಿಗ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಕುದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ದ್ವೇಷ ಬುದ್ಧಿಯವನು: ಬಲದಲಾಳುವ ಕುದುಕುಳಿಗ ಕಪಿಭಟ ಸಮೂಹವ ಕದಳಿದಜಾದನು (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೩೬). [ಕುದುಕುಳಿ + -ಗ$_2$]

ಕುದುಕುಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಯು; ಮತ್ಸರಗೊಳ್ಳು: ಕುಟಲಾತ್ಮರಾಲಿಸುತೆ ಕುದುಕುಳಿಗೊಳುತ್ತೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧-೩೭).

[ಕುದುಕುಳಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕುದುಕುಳಿತನ, ಕುದುಗುಳಿತನ (ನಾ). ತವಕ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ; ಹಂಬಲ: ಸದಮಲಮಣಿ ಭೂಷಿತೆ ನೀನೀ ನಟ್ಟನಡುವಿರುಳ್ ಕುದುಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿತನದಿನೀಯೆಡೆಗೆ ಪೊಲ್ಲದುವಂದೆ ಎಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೨). **ಕುದುಗುಳಿತನ:** ಮೃದು ಮಧುರಾನ್ವಿತ ಚಿತ್ತವದಿಕದಿಂ ಕುದುಗುಳಿತನವನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಂತರ ಪುದಿದು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪-೧೭). [ಕುದುಕುಳಿ + -ತನ]

ಕುದುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಹೋಗು; ಹುದುಗು: ಉದುಗಿದಗ್ನಿಯೊಳ್ ನೀನು ಕುದುಗಿಪೋಗಾಲ:ಯೆನಗೆ ವದಗೂದಾದೈಯ್ಯೊ ದುಃಖ ಮದನಮೋಹನೆ (ಹಮುಚ. ೬೭); ಆದರಿಂದ ನಾನೀಗ ಹೃದಯಾತಾಪದಿ ಶೋಕ ಕುದುಗೀ ಮಾಡಿದೆನಮ್ಮ ಮದಗಜಯಾನೆ (ಹಮುಚ. ೧೫೧). [ಹುದುಗು ?]

ಕುದುಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು: ಸಂತಪಿಸು; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಕಿಸು: ವದಗಿತಲ್ಲೆಲೆ ಕಾಂತೆ ಮದನಪಿತದಯ ತಪ್ಪಿ ಚದುರೆ ಕೇಳೆನುತಾಗ ಕುದುಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರ (ಹಮುಚ. ೨೦೩). [< ಕುದಿ$_1$]

ಕುದುಗುಳಿ 'ಕುದುಕುಳಿ' ನೋ.

ಕುದುಗುಳಿತನ 'ಕುದುಕುಳಿತನ' ನೋ.

ಕುದುಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಪುನ್ನಾಡು ವಿಷಯವೇ ಕುದುಗೂರ್ನಾಡೊಳ್ (ಇಅ. XVIII, ೧೮೪-೧೩; ೮ನೆಯ ಶತ). [ಕುದುಗು ? + ಊರ್]

ಕುದುನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುದುಪಲ್ 'ಕುದಿಪಲ್' ನೋ.

ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬತ್ತವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಯಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ; ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ; ಕುಚ್ಚಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ: ಉದ್ದಿನ ಬಿಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಕಲ್ಲೊಳರೆದು ಮತ್ತದಜ ಸರಿ ದೀಸಿದಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಸರಿಗುದುಪಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಂಡಾ ಕುದುಪಲಕ್ಕಿವಿಟ್ಟನೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೧); ಮುದುಕನಾಡುವ ಸರಸ ಕುದುಪಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ (ಗೌಮಲ್ಲಿ. ೧೩); ನಾಯಿಬೇಲದ ಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಒಳಹಿಡಿಯನ್ನು ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಸಹ ಅರೆದು (ಸಕವೈ. ೨೦೮).

[ಕುದುಪಲ್ (< ಕುದಿಪಲ್) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುದುರ್$_1$ 'ಕುದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕುದುರ್$_2$, ಕುದುರು$_5$ (ನಾ). ಗೋಡೆ: "ಕೇರು ಕುದುರೆನೆ ಗೋಡೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೮); ಕುದುರನೇಸು ತೊಳೆದರೆಯೂ ಕೆಸಱು ಮಾಣ್ಪುದೆ (ಬಸವ. ೨೬೦). **ಕುದುರು$_5$:** "ಮೆತ್ತಿಗೆ ಗೋಡೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨).

[?]

ಕುದುರಾಜಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಮ್ಮತಿ, —ಒಡಂಬಡಿಕೆ: ನಾವಾಗಿ ನಂಮ ಕುದುರಾಜಿಯಿಂದ ಬರದುಕೊಟ ತಾಂಬ್ರದ ಜಯರೇಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೯-೨೮; 1704).

[< ಖುದ್ದು ರಾಜಿ]

ಕುದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು: ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿ ಲಗ್ನ ಕುದುರಿಸಿದಳು (ಕಾಮಕಾಂ. ೬). ೨. ಒದಗಿಸು; ದೊರಕಿಸು: ಸಾಧುತತಿ ನಸುನಗೆಯ ನೋಟದೊಳೆ ಕುದುರಿಸುತ ನಿರ್ಭಯವನೊಳಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೭-೧೦); ನಿಮ್ಮ ಅಲ್ಪ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾದರೂ ಕಸುಬು ಕುದುರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತೆ (ಮರಳಿ. ೬೩). ೩. ಬೆಳೆಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಏಳ್ಗೆಹೊಂದಿಸು: ಸ್ವಂತ ಬಲದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು; ಕುದುರಿಸಿದರು (ವಚಭಾ. ೨೩೧); ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುದುರಿಸುವುದು ಪ್ರಥಮ ಕರ್ತವ್ಯ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೫೪); ಅಭ್ಯಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುದುರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದೀತು (ಸಾಸಮಾ. IV, ೮೦೪).

[ಕುದುರು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುದುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಬರು; ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬರು; ನೆಟ್ಟಗಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಕುದುರುವುದದೆಂತು ಈಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಡು (ಮಂಕುಕ. ೧೮); ಪರಿಚಯ ಕುದುರಿದ ಮೇಲೆ . . . ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದ (ಕಂಬಹು. ೬೩); ಸರದಾರರ ಜಾತಕಗಳನ್ನು ತಂದು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೂ ಯಾವುದೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಕುದುರಲಿಲ್ಲ (ಝಾರಾಣಿ. ೩೦). ೨. ಒದಗು; ಏರ್ಪಡು: ನಿಮ್ಮನೋಡುತಿರೆ ಕುದುರುವುದರಿವು (ಗಣೇಶ. ೪-೮೧); ಅವರಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುದುರಿತು (ಯೋಧಪು. ೫೨). ೩. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು: ವರದಪ್ಪನಾಯಕನ ರತ್ನ ವ್ಯಾಪಾರ ಕುದುರಿ ಕೋಟಿ ಹೊನ್ನು ವರಮಾನ ಬಂದಿತ್ತು (ಹೇಮಕೂ. ೮); ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದುರಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬೪).

ಕುಲೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಅದೊಂದು ಕುಲೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾಟವಂತೆ. ಆ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಾಗಿದರೆ ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಖಂಡಿತಕ್ಕೂ ತಪ್ಪಿ ಗೋಳಾಗುವುದು (ಕಂಬಹು. ೬೪). [? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕುಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ: ಹಿಮಕರ ಕುಲೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೦–೧). [ಕುಲ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಲೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನೃಪಕುಲೋದ್ದಾಮ ಜನಮೇಜಯ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೬–೬೦). [ಕುಲ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕುಲೋದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶಕ್ಕೆ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: (ಕ). [ಕುಲ + ಉದ್ಧಾರಕ]

ಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಶಶಿಕುಲೋದ್ಭವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನ ಕುದುರೆ ಗಡ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೬–೨). ೨. ಕುಲೀನ; ಕುಲಜ. [ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಲೋದ್ಭೂತ (ನಾ). ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕುಲೋದ್ಭೂತರುಂ ತತ್ತ್ವವೇದಿಗಳುಂ ಮನೆವಾಟನಾಸೆವಡಲಾಗದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೨ ವ). [ಕುಲ + ಉದ್ಭೂತ]

ಕುಲೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ಅಭ್ಯುದಯ,— ಏಳಿಗೆ: ಕನಕಶಾಂತಿ ಕುಲೋನ್ನತಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೬). [ಕುಲ + ಉನ್ನತಿ]

ಕುಲೋರ್ವೀಧರ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲೋರ್ವೀಧರಮೇಟುಂ ದ್ವೀಪವೇಟುಂ ಬೆರಸು (ಜಗವಿ. ೩–೬೩). [ಕುಲ + ಉರ್ವೀಧರ]

ಕುಲ್ಮಾಷ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೨. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಲಸಂದಿ; ಕಾಡುದ್ದು: "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ – ಕಾಡುದ್ದು ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ ೨ ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಕೆರೆತೊರೆ ಬೆಂಚೆ ಕುಲ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕುಮಾವ್ಯ. ೨–೪); ನದನದಿ ಕುಲ್ಯ ಜಲಪೂರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧–೬). ೨. ಕಂದಕ, ಅಗಳು. ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ದ್ರೋಣ. [< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಲಜ; ಕುಲೀನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದಿವಸವಾಯುವ್ಯಯ ಸಂಭಾಷಣಂಗಳಿಂ ಕುಲ್ಯರಂ ಸೌಶೀಲ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦ ವ). ೩. ಕುಟುಂಬದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೪. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ—ಈ ೪ ಎಲ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು ಕುಲ್ಯರು ಬಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೬೬). [?]

ಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: "ಉನ್ನತ ಕುಲದ ಕಾಂತೆಯುಂ ಕುಲ್ಯೆಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೬). ೨. ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳ: "ಸಿಂಧುಃ . . . ಕುಲ್ಯಾ; ದ್ವೀಪವತೀ, ಸರಿತ್, ರೋಧೋವಕ್ರಾ—ಈ ೨೧ ತೊಜೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೪). ೩. ಕಂದಕ; ಅಗಳು. ೪. ಬದನಿಕೆಗಿಡ; ಗುಳ್ಳ. ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಕುಲವಧು ನದಿಮೋಹಂರವಮಾರಣ್ಯ ಕುಲ್ಯಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೩). [ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: ಕುಲ್ಲರೆಡೆಯಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕದಿದರ್ಗವೆನೆಂದು (ಲಿಂಗಪು. ೧–೨೨). ೨. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯವನು: ತೀದವರ್ ತಿಳುಪಬೇಹುದು ಕುಲ್ಲರಾದರಿಂಗೆ (ವಿವೇಧ. ೮–೫೩). (ಗು). ೩. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. ೪. ಕಿರಿಯ; ಕನಿಷ್ಠ. ೫. ನೀಚ; ಅಧಮ. [< ಸಂ. ಖುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲತನ, ಖುಲ್ಲತನ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಸೊಲ್ಲು ಬಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ಹೇಳುವ ಕುಲ್ಲತನ ಬಲ್ಲತನವನೊಲ್ಲ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ (ಮಧುವ. ೫೫). ೨. ಸಂಕೋಚ: ಕುಲ್ಲತನವೇಕುಳಿದ ಪಣ್ಣುಮನದಣಿಯುಂಡು . . . ಸುಖಿಸುವುದೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫–೨೮). **ಖುಲ್ಲತನ**: ೧. ಎನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಖುಲ್ಲತನ ಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೫೫–೨೯೧); ಖುಲ್ಲತನದಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷದಲಲ್ಲಮನೆ ತಾ ಬಂದನೈಸಲೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೧೮); ಬೆನ್ನಿತ್ತು ಓಡಿ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಖುಲ್ಲತನಕ್ಕಿಳಿದು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೫–೧೬). [ಕುಲ್ಲ + -ತನ]

ಕುಲ್ಲಾ, ಖುಲ್ಲ$_2$, ಖುಲ್ಲಾ (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ತೆರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಟವಾದ; ವಿಸ್ತರಿಸಿದ: (ಕ). **ಖುಲ್ಲ$_2$**: ಮೊಹದು ಮಾಡಿಶಿರೂವ ಪ್ರಕಾರ ಖುಲ್ಲ ತಸದೀಕು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೫೬–೩೨; 1655). **ಖುಲ್ಲಾ**: ಪೋಲೀಸ್ ಚೌಕಿಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಕೀಲಿ ಖುಲ್ಲಾ ಆಗಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಬರಿದಾದ; ಶೂನ್ಯವಾದ: ಧುಂಡೋಜಿಗೆ ಏನೇನೊ ಬಾರದು, ತಲೆಯಂತೂ ಖುಲ್ಲಾ (ಅರರೋ. ೨೫). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾ]

ಕುಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಅಲ್ಲದೊಸ್ತವ ಬಯಸಿ ಕುಲ್ಲಿ ತಾ ಪೋದಂತೆ. . .ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ ನಾನಪರಾಧಿಯು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೦೦–೩). [ಕುಲ್ಲ + -ಇ$_2$]

ಕುಲ್ಲು$_1$ 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಲ್ಲು ಅದು ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲು (ಸುನೀತ. ೫೦); ಯಾರಾದರೂ...ಕುಲ್ಲು ನುಡಿದಾರು ಎಂದು ಅವನಂತಹಬಗೆಯವರು ಯೋಚಿಸುವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ(ಪವತಿ.೯೦).[<ಕುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲು$_3$ (ಗು). ಒಟ್ಟು; ಎಲ್ಲ; ಸಮಗ್ರ. [← ಹಿಂ. ಕುಲ್]

ಕುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಸೆಳೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆ ಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವ (ಹಬ್ಬರ. ೧–೧೪೫). [< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುವಂಶ (ನಾ). ಹೀನ ವಂಶ; ಕೀಳು ಕುಲ: ಅರಿಗಾವುದು ದೇಶವಾಸಂಸ್ಕಾರವವರಿಂಗೆ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರುಗೊಲೆಯಲ್ಲಾ ಕುದೇಶ ಕುವಂಶ ಸಂಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೯). [ಸಂ.]

ಕುವಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕುವತ್ತು, ಕುವ್ವತ್ತು, ಕೂವತ್ತು, ಕೋತ್ತ$_3$, ಕೋತ್ತು, ಖುವತ್ತು (ನಾ). ೧. ತಾಕತ್ತು; ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ತಮ್ಮ ಬೆವರ ಹನಿಯಿಂದ ಗಳಿಸೋ ಕುವತ್ತು ತಮಗೆ ಇಲ್ಲ (ನಡುಮ ೧೦೫); ತಿಕೀಟ ಕೊಳ್ಳೋ ಕುವತ್ತಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ದರ್ಶನ. ೧೯). **ಕುವ್ವತ್ತು**: ನನ್ನ ತಡವೋ ಕುವ್ವತ್ತು ಯಾವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಪರಿಲ. ೧೩). **ಕೂವತ್ತು**: ಅವರ ಕೂವತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಧೈರ್ಯವು ಬಹಳ (ಧಾರ್ಮಿತೀ. ೨೩೨); ನೀವು ಬೇಡೋ ಅಷ್ಟು ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡೋ ಕೂವತ್ತು ನಮ್ಮದಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೦೧). **ಕೋತ್ತ$_3$**: ಕೋತ ಇದ್ದರ ನಿಮ್ಮ ಓಣಿಯವರು (ಮನೆಬೆ. ೧೯). **ಕೋತ್ತು**: "ಶಕ್ತಿ, ತ್ರಾಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಖುವತ್ತು**: ೨. ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳುದು; ಬಲಶಾಲಿ: ತಿಂದು 'ಖುವತ್ತಾಗಿ' ಇದ್ದಾವು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೯೪). [← ಅರ. ಕುವ್ವತ್]

ಕುದುರೆಕಿವಿಮರ (ನಾ). = ಕುದುರೆಕಿವಿಗಿನ ಮರ : (ಕ).
[ಕುದುರೆ + ಕಿವಿ₂ + ಮರ]

ಕುದುರೆಗಂಡಿ (ನಾ). (ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ) ಕುದುರೆ ನುಗ್ಗು ವಷ್ಟು ಅವಕಾಶವುಳ್ಳ ಕಂಡಿ, —ರಂಧ್ರ: ಭೂಮಾನಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೂಜಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಜಪುಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೨ ವ).
[ಕುದುರೆ + ಕಂಡಿ₁]

ಕುದುರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕುದುರೆ ಬರದಂತೆ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (?): ಗುಗ್ಗುಂ ಗಲ್ಗುಂಡುಗಲ್ಲು ಮೊರಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಗುದುರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರ ದೊಳ್ಕಾಲಾಡ ಬಾರದು ಬಲದುರ್ಗವದಿಳಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೯೬).
[ಕುದುರೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕುದುರೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಅಶ್ವಚೋರ: ಆ ಕುದುರೆಗಳ್ಳನಂ ತೋಱು ತೋಱೆನುತ ನಡೆತಂದು(ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೧).
[ಕುದುರೆ + ಕಳ್ಳ₁]

ಕುದುರೆಗಾಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹೂಡಿದ ಗಾಡಿ, —ಬಂಡಿ: ಹವಾಸೇವನೆಗೆಂದು ಕುದುರೆಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ನಾಡಿಗೇ. ೫೧). [ಕುದುರೆ + ಗಾಡಿ₂]

ಕುದುರೆಗಾಪು, ಕುದುರೆಗಾಹು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, —ಕಾವಲು: ಕುದುರೆಗಾಪಿನ ಭಟರ ಕಣ್ಗೆ ಬಲ್ಗತ್ತಲೆಗಳಂ ದೂಳ್ಗಳಂ ಕವಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೧೨). **ಕುದುರೆಗಾಹು**: ಕುದುರೆಗಾಹಿನ ಚಕು ರ್ಬಲಂ ಕಂಡು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೧೩). [ಕುದುರೆ + ಕಾಪು]

ಕುದುರೆಗಾಲ್, ಕುದುರೆಕಾಲ್, ಕುದುರೆಗಾಲು(ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕಾಲು. ೨. ಕುದುರೆಯಂತೆ ಇಡುವ ಹೆಜ್ಜೆ; ತುದಿಗಾಲು (?). 'ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. **ಕುದುರೆಕಾಲ್**: ೨. ಕಡುಭರದಿ ಹತ್ತಿ ಕೋಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಿಡುವುದಂ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಿಗಗಳೊಳಗಣಂ ಬಂದು ಕೆಡೆವಂತೆ ಹುಯ್ದು ದೀಳ್ವಾಗಳಾ ಕಾಲ್ಗಳಂ ತೆನೆಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿ ಬಿಗಿದು ಬಿಡದೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಜೋಲುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೩೩). **ಕುದುರೆಗಾಲು**: ೨. ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದ ವೀರರು 'ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನು' ಇಡುವುದೇ ತಡ, ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಾಪಿನವರು ಕಂಡು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದು ಅವರನ್ನು . . . ನೂಕಿಬಿಡುವರು (ಕರ್ನಾಜ. ೩೮). ೩. ಕತ್ತಿವರಸೆಯ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದೂ ಭ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಯಾವ ಸಾಧನೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದು ಕುದುರೆಗಾಲು ಎಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೯–೩೮). [ಕುದುರೆ + ಕಾಲ್₁]

ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನಿಡು; ಕುದುರೆಯಂತೆ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಇಡು: ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತುಂ ಲತೆಯಂತೆ ಬಳ್ಕುತ್ತುಂ . . . ಪರವಶಮಾದಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದೆಂಬೀ ಮೂವತ್ತೆರಡು ದೋಷಂಗಳಿಂ ಪಿಂಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬). [ಕುದುರೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕುದುರೆಗಾಲು 'ಕುದುರೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾವಲ್, ಕುದುರೆಗಾವಲು (ನಾ). ೧. = ಕುದುರೆಗಾಪು: ಕುದುರೆಗಾವಲ ಸುಭಟರಕ್ಷತರೊಳೊದಗಿ ಬಂದು ಕದಳೀದ್ರುಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರಗಮಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೯); ಕುದುರೆಗಾವಲೊಳಿರ್ದ ವೀರಸಾಮ್ರಧ್ವಜನ ಮಂತ್ರಿ ನಕುಲಧ್ವಜಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೯). **ಕುದುರೆಗಾವಲು**: ೨. "ಕುದುರೆಯ ತಳಿ ಎಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ಥಳ, ಅಶ್ವವರ್ಧನಶಾಲೆ, ಕುದುರೆಗಾವಲು" (Stud-farm. ೩೦೮೩). [ಕುದುರೆ + ಕಾವಲ್₁]

ಕುದುರೆಗಾವಲು 'ಕುದುರೆಗಾವಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾಹು 'ಕುದುರೆಗಾಪು' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಸಬಳದ ಸಲ್ಲಿಹದ ಕುಂತದ ಹಥಳದ ಕುದುರೆಗಾಳೆಗದ ದಿಂಣಾ ದೊಳುನ್ನತಿಕೆವಡೆದ. . . ಸಬಳತ್ರಿನೇತ್ರ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೦; 1226).
[ಕುದುರೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಕುದುರೆಗಾಱಿ 'ಕುದುರೆಕಾಱಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಗೊಳಗನ ಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕಾಳದೀರ್ಘಕಾ – ಕುದುರೆಗೊಳಗನ ಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೩೧).
[ಕುದುರೆ + ಕೊಳಗ + ಗಿಡು]

ಕುದುರೆಜವೆ 'ಕುದುರೆಜವಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಜವಿ, ಕುದುರೆಜವೆ, ಕುದುರೆಜವೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೂದಲು: ಆಕೆಯ ಕೂದಲು ಕುದುರೆಜವಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕುದುರೆಜವೆ**: (ಕ). **ಕುದುರೆಜವೆ**: (ಕ). [ಕುದುರೆ + ಜವಿ]

ಕುದುರೆಜವೆ 'ಕುದುರೆಜವಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಜೂಜು (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಜೂಜು, —ಪಂದ್ಯ, —ಓಟದ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಆ ಜನರು ಜೀವನರಸಿಕರಾಗಿದ್ದರು; ಕುದುರೆ ಜೂಜನ್ನಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೫೩೬). [ಕುದುರೆ + ಜೂಜು]

ಕುದುರೆನಗೆ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ ದಂತೆ ನಗುವುದು: ಕುದುರೆನಗೆ ನಕ್ಕನಸುರಂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯೦–೨೨). [ಕುದುರೆ + ನಗೆ]

ಕುದುರೆಬಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಚಪ್ಪಟೆಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳೊಡನೆ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ: (ಕ).
[ಕುದುರೆ + ಬಚ್ಚೆ]

ಕುದುರೆಬಾಲದ ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಹಸುರು ರಿಬ್ಬನ್ ಗಿಡ; ಕುದುರೆ ಬಾಲಪಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೨).
[ಕುದುರೆ + ಬಾಲ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುದುರೆಬೆಡಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಡಸುವುದರಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ ವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕುದುರೆಬೆಡಗನ್ ಅರ್ತ್ಯಂಬರೀಸ್ ಬಿಲ್ಲಜಾಣನ್ ಈ ಮಿಾಯಸ್ (ಪಾರಸಿ. ೩–೧೨). [ಕುದುರೆ + ಬೆಡಗ (< ಬೆಡಂಗ)]

ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ, ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವ ಒಂದು ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ; ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕುದುರೆ ಮಸಾಲೆ, ಊಸರ್ನ್ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೫೫). **ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ**: (ಕ).
[ಕುದುರೆ + ಮಸಾಲೆ]

ಕುದುರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; (ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕುಳಿತು) ಸವಾರಿಮಾಡು: ಮೇಯುವೆತ್ತಿನ ಬೆನ್ನ ಕುದುರೆ ಮಾಳ್ಪುದು ಕೋ (ಕಾಲೂರ. ೫೩–೮೨). [ಕುದುರೆ + ಮಾಡು₁]

ಕುದುರೆಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಖದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು; ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟದ ಒಂದು ಭಾಗ: ಕುದುರೆಮುಖದ ಗಣಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). [ಕುದುರೆ + ಮುಖ]

ಕುದುರೆಮೊಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖ.

ಕುದುರೆಮೊಗದವ = ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕತ್ತೆ ಮೊಗ ಕುದುರೆಮೊಗದವರ ದೇಶಂಗಳಂ ಕಂಡನಾ ಕಲಿಪಾರ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫೩–೨೦). [ಕುದುರೆ + ಮೊಗ]

ಕುದುರೆಯಾಟ (ನಾ). ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ (ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಂತೆ) ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಟ: ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಟ ಆಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ) [ಕುದುರೆ + ಆಟ]

ಕುದುರೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯ ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಮರಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹಬ್ಬರ. ೬-೧೧೧). [ಕುದುರೆ + ಆಡು₁]

ಕುದುರೆರಾಹುತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ, —ರಾವುತ; ಅಶ್ವದಳದವನು: (ಠ). [ಕುದುರೆ + ರಾಹುತ]

ಕುದುರೆವರದ (ನಾ). ಕುದುರೆವ್ಯಾಪಾರಿ: ನಲಿದರು ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಸಹಚರಗಳೆಂದುಲಿದರಾ ಕುದುರೆವರದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೭೭). [ಕುದುರೆ + ವರದ]

ಕುದುರೆವಳೆಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ತುಂಟತನವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ತಂಗುಪಟ್ಟಿ: "ವಳೆಯ ನಲ್ಕುದುರೆವಳೆಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೨). [ಕುದುರೆ + ವಳೆಯ]

ಕುದುರೆವಾಹನ (ನಾ). ೧. ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕುದುರೆ. ೨. ಇಂತಹ ವಾಹನದ ಮೇಲೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನಿರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ: ಇಂದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆವಾಹನ (ರೂಢಿ). 'ಗರುಡವಾಹನ' ಪರಾ. [ಕುದುರೆ + ವಾಹನ]

ಕುದುರೇಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಠ). [ಕುದುರೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುದುರೇಮಸಾಲೆ 'ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕುದುವು₁ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಕುದಿತ; ಅತಿಯಾದ ಬಯಕೆ; ಆಸೆ – ಆಕಾಂಕ್ಷೆ: ನಾಡುನಾಡಿನ ಜೀತ ಜೀವಿಕೆ ಇವರ ಕುದುವಿಗೆ ಸೆರೆಗಳು ಇವರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ನೊಗದ ಭಾರಕೆ ಬಿವರುಶಾಶ್ವತವು ಕುಸಿವುವು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪೪). [< ಕುದಿ₁ + -ವು]

ಕುದುವು₂ (ನಾ). ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ವಸ್ತು; ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಅಡವು; ಅಡಮಾನ: (ರೀವ್). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದುವೈ; ತೆಲು. ಕುದವ, ಕುದುವ]

ಕುದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಾಂತ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಉದಾಹರಣೆ: ತದುಪನ್ಯಸ್ತಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಾನರ್ಥಕ ವಚನ ರಚನಾಪ್ರಳಾಪಮಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲವಾದ ನೋಟ: (ಠ). ೨. (ನೋಟದಿಂದ ಇತರರಿಗೆ) ಕೇಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಟ್ಟಕಣ್ಣು: (ಠ). ೩. ಕೆಟ್ಟಜ್ಞಾನ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ: ಜಾತ ಕುದೃಷ್ಟಿ ಭ್ರಮ ಮತಿಘನಮೋಹ ತಮಃಪಟಾವೃತಂ ಜಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೩೦). ೪. ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರವುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟವಾದ ಮತಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದವನು: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕುದೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆ; ಕಟ್ಟು; ಬಂಧನ: (ಠ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದ್ದೈ, ಕುದೆ; ಮಲ. ಕುದೆ]

ಕುದ್ದರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಕುದ್ದರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿತನ' ನೋ.

ಕುದ್ದಾಲ, ಕುದ್ದಾಳ (ನಾ). ೧. ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ: "ಗೋದಾರಣಂ, ಕು[ಕು]ದ್ದಾಲಂ – ಈ ೨ ಗುದ್ದಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩); ಧರೆ ಕುದ್ದಾಲಹತಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸಿ ಕರಂತಾಂ ಪೆತ್ತಳೆಂತೆನ್ನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೧); ಕುದ್ದಾಲದಿಂದ ಗರ್ತಂಗೈಯಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೪೧); ಕಾಡಿನೊಳ್ ಕಂದಮೂಲವ ನಗೆಯೆ ಕುದ್ದಾಲವೊಂದಿರಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯-೩೭೮). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ: "ಕೋವಿದಾರಃ, ಚಮರಿಕಃ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರಕಃ – ಈ ೪ ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳದ ಗಿಡ, ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಹೂವಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೨); ಉನ್ನತದ ಕುದ್ದಾಲ ಕರ್ಪೂರ ಬಿನ್ನ ಮುತ್ತುಗವಗಿಲು ನಾನಾವರ್ಣಯುತ್ತಮ ತರುಗಳಿಂ ದೆಸೆದುದು ಮಹೋದ್ಯಾನ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೪); ಮಿನುಗುವ ಕುದ್ದಾಲ ಮಾಧವಿ ಕಲ್ಹಾರ ಅನುಪಮ ಸಪ್ತಪರ್ಣಗಳ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೬೦). **ಕುದ್ದಾಳ**: ೧. "ಗೋದಾರಣಂ ಕುದ್ದಾಳಮೆನಲು ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆ ಭೇದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೨); ಕಾಡವರಾಯ ಕುಜ ಕುದ್ದಾಳ ಜಗದ ಗೋಪಾಳ ಪಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೫೧-೪; 1324); ಭವದ ಜಾಳಮೂಲಕ್ಕೆ ಕುದ್ದಾಳನಾಗುತ್ತೆ (ಸಿದ್ಧೇಶು. ೧-೧೪). ೨. ಅಲವಂಬಟ್ಟೆ ತಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಬೇಲಿಬೊಬ್ಬುಲಿ ಬಕುಳ ಶಮಿ ಕುದ್ದಾಳ ಗುಗ್ಗುಳ ಹೊನ್ನೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೮). [ಸಂ.]

ಕುದ್ದಾಳ 'ಕುದ್ದಾಲ' ನೋ.

ಕುದ್ದಾಳಿ (ನಾ). ಗುದ್ದಲಿ: ಭೌಮನೆನಲಿಳೆಮಣ್ಣು ನೀನು ಸುಭೌಮ ನಂಮ್ರುತ ಕುರಿತು ಅಗಿವಂತಾ ಮಹಾಕುದ್ದಾಳಿಯಂಗಾಂಗವನು ಕೊಟ್ಟಿದುವ (ಪಕುಧಾ. ೨೩-೪೦). [< ಸಂ. ಕುದ್ದಾಲ]

ಕುದ್ರ, ಕುದ್ದರ, ಕುದ್ದಲ, ಖುದ್ದರ, ಖುದ್ರ (ಗು). (ಉಕ) ೧. ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೀನವಾದ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ. 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಕುದ್ದರ.** ೨. 'ಕುದ್ದರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಕುದ್ದಲ**: ೩. ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆ: ಕುದ್ದಲವು ಕಡೆಗಟ್ಟು ಗದ್ದ ಗದ್ದಲ ಮುಣಗಿ ಸದ್ದು ಸದ್ದಾತು ಶಿವನಾಮ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೨). **ಖುದ್ದರ.** 'ಖುದ್ದರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಖುದ್ರ.** 'ಖುದ್ರಗೇಡಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರ]

ಕುದ್ರಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನೃತ್ಯಭಂಗಿ: ಸ್ವರತತಿ ವಾದ್ಯದೊಳ್ ನೆಗಟಿ . . . ಸರಿಸಮತಂದಿತಂತತಿ ವಿಕುದ್ರಕ ಕುದ್ರಕಮೆಂಬ ಭೇದದೊಳ್ ಪರಿಣತಿ ರಂಜಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ನರ್ತಿಸಿದರ್ ಪೊಸ ದೇಸೆಕಾರ್ತಿಯರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೧). [?]

ಕುದ್ರಗೇಡಿ, ಕುದ್ದರಗೇಡಿ, ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ, ಖುದ್ದರಗೇಡಿ, ಖುದ್ರಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವನು; ಅತಿದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ; ಬೇರೆಯವರ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕರುಬುವವನು: ಅವನಂಥ ಕುದ್ರಗೇಡಿ ಮೂರುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಗನು (ರೂಢಿ). ೨. ತುಂಟ; ಕೆಡುಗೇಡಿ: ಇದಕ್ಕೆ 'ಕೋತಿಪಟ'ವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟವನು ಯಾವನೊ ರಸಿಕ ಅನುಭವಿಕನೆ ಇರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬಲು ಕುದ್ರಗೇಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬). **ಕುದ್ದರಗೇಡಿ**: ೧. ಕುದ್ದರಗೇಡಿಗಳು ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ದೋಷವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ**: ೧. "ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ – ಅಸೂಯೆಪಡುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೮). 'ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ' ಪರಾ. **ಖುದ್ದರಗೇಡಿ**: ೨. ಭಂಗಾರದಂಥಾ ಸಂಸಾರ ಆಗೂದನ್ನ ನೋಡದ ಖುದ್ದರಗೇಡಿ ಅದು (ದೀಪಾ. ೧೫೩); ಮಹಾ ಖುದ್ದರಗೇಡಿ ಅಂದಾ! . . . ಅವಗ ನನಗ ಆಗತದ (ಅಮೃತ. ೫೫).

ಖುದ್ರುಗೇಡಿ: ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದ ಭಾವ ನಾನುಟ್ಟು ಬರುವಾಗ ಖುದ್ರುಗೇಡಿ ನೆಗ್ಣೆಣ್ಣ ಕುದಿವೋಳಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಕ. ೭೯೮); ಖುದ್ರುಗೇಡಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂಥ ಕುಚಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಿಯಾ? (ಪವಶೀ. ೧೩೬). [ಕುದ್ರು + ಕೇಡಿ₁]

ಕುದ್ರುಗೇಡಿತನ, ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ (ನಾ). ಅಸೂಯೆ ಪಡುವಿಕೆ; ಕರುಬುವಿಕೆ: "ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). **ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ**: ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಒಣ ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ ಒಣ ದಿಮಾಕ ಇಲ್ಲಾ ನೋಡಿರಿ (ಜಿವಭಾ. ೧೧೪). [ಕುದ್ರುಗೇಡಿ + -ತನ]

ಕುದ್ರಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು: ಅದು ಕುದ್ರಾಳ. ಕುದ್ರಾಳ ಅಂದರೆ ಬಹಳ ವಿಷದ ಹಾವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಕಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತಿದ್ದ ಅಪ್ಪ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫). [?]

ಕುಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: "ಧರಮದ್ರಿ ಕುಧರಂ . . . ಗೋತ್ರಮೆನಲು ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೯-೧); ಅನೋಕಹ ನಿಕುರುಂಬಮಂ . . . ಕುಧರದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ಟೆ ಸುಡುವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೮-೩೪); ವಿಜಯಾರ್ಧಕುಧರದಂತೆ ಅಶೇಷ ವಿದ್ಯಾಧರ ನಿವಾಸಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೦ ವ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಕೆಟ್ಟವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿರುವವನು. ೧, ೨: ಹರನಂತೆ ಕಾನನಾಂತ ಕರದ್ರಿಯಂತೆ ಕುಧರರು ದಿವಿಜರಂದದಿ ವಿಶೇಷಭುಕ್ತರು ಶೀತಕರನಂತೆ ದೋಷಿಗಳು (ಹಡಕಾ. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯೇ ಅರ್ಧಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ; ಶಿವ: ನಗರದ ಮಧ್ಯ . . . ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಭವನಮಿದೆ (ನವಮೋ. ೨-೬೨). [ಸಂ. (ಕುಧರಜಾ + ಅರ್ಧಾಂಗ)]

ಕುಧರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ; ಗಿರಿಜೆ. 'ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಧರಜಾ]

ಕುಧರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಗಿರಿವಾಸ: ಮಧುಸೂದನ ಮಾರಮಣ ಮನೋಹರ ವಿಧಿಶಿವವಂದ್ಯ ವಿಶ್ವೇಶ. . .ಕುಧರಸ್ಥ ಕುಶಲವಿಡೆನ್ನ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೨-೭). ೨. ಬೆಳ್ಳಿಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು; ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ೩. ಶಿವ: ಕುಂಜರಭಂಜನ ಶೌರ್ಯ ಸಮಂಜಸ ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿ ಪಂಚಾಸ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೨). [ಸಂ. ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿನ್]

ಕುಧರಾರಿ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ: ಕುಧರಾರಿಸುತ ವೈರಿಪಿತನಸ್ತಮಿಸಲವರು ಶಯನಕ್ಕೆ ಶಾವ ಕೇಳೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೬೮). [ಕುಧರ + ಅರಿ₆]

ಕುಧವ (ನಾ). ಭೂಪತಿ; ರಾಜ: ಕುಧವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦-೪೧). [ಕು₃ + ಧವ]

ಕುಧ್ರ (ನಾ). = ಕುಧರ: "ಅಚಳಃ, ಶಿಖರೋಚ್ಚಯಃ . . . ಧರಃ, ಅದ್ರಿಃ, ಕುಧ್ರಃ - ಈ ೧೪ ಬೆಟ್ಟ" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೧); "ಕುಧ್ರ, ಕುಧರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಸಂ.]

ಕುನಖ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು ಒಣಗಿ, ಕಪ್ಪಾಗಿ ಒರಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ವಕ್ರವಾದ ಹಾಗು ಒರಟಾದ ಉಗುರುಗಳುಳ್ಳವನು: ಬಸೆಮೂಗಂ ಪಿತೃವಿತ್ತಭೋಗಿ ಕುನಖಂ ಮೆಲ್ಪಿಂದೆ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ಸಾಧಿಸೆ ಸಾಧ್ಯಂ . . . ಧನುರ್ಗೇಹಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೯). [ಸಂ.]

ಕುನಖಿ (ನಾ). ಕುನಖವೆಂಬ ರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುನಖಿ [ಶಕ್ತ್ಯಂಕಂ] ಶಿರೋಭಾಗದೊಳ್ ಕಲೆಯುಳ್ಳಂ . . . ಮೇಷಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧); ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). [ಸಂ. ಕುನಖಿನ್]

ಕುನಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಪಾಷಾಣ; ಕೆಂಪು ಹರಿದಳ; ಮಣಿಶಿಲೆ (ಕ). ೨. ಕೀಳು ಮಟ್ಟದ ನಟಿ. [< ಸಂ. ಕುನಟೀ]

ಕುನಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಮುನಿನಾಥ ನನಗೆ ಪೇಳಿದನು ಕುನಯವಲ್ಲವು ವಚನವ ನೀ ನಂಬು ಜಿನನ ನಿರೂಪದೆ ಎಂದು (ಜ್ಞಾನಪ. ೭-೪೪). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನೀತಿ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ; ದುರ್ನೀತಿ: ಕುನಯಕಾನನದವಸಿಖಿ ಎನುತ ನಿಶ್ಚಯ ನಯದಿಂದ (ಅನುಪ್ರೇ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುನಯಕರ್ಮ (ನಾ). ದುರ್ನೀತಿಯ ಕರ್ಮ; ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ: ಜನಜನಿತ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾತೆನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸಿದ ಕುನಯಕರ್ಮಪಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮನೆಯ ನಾನಾಗಿಹೆನು ಮಂತ್ರಿಯ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೦-೮೭). [ಕುನಯ + ಕರ್ಮ]

ಕುನಯೋಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತತ್ತ್ವದ ಉಪಪತ್ತಿ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿ; ದುಷ್ಟಮತದ ಯುಕ್ತಿ: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪಣಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಂತರಮನೇಕ ಕುನಯೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೪ ವ). [ಕುನಯ + ಉಪಪತ್ತಿ]

ಕುನರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛನಾದ ಮನುಷ್ಯ. 'ಕುನರರೂಪು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುನರರೂಪು (ನಾ). ಹೇಯವಾದ ಮನುಷ್ಯರೂಪ; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾನವ ದೇಹ: ವಿಪ್ರದುರುಳರುಂ ವಂಚಿಸಿದ ಕುನರರೂಪಿಂಗೆ ಪುರಹರದೀಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡಿದನು (ಏಕೋಪು. ೯-೫೪). [ಕುನರ + ರೂಪು]

ಕುನಸು, ಕುನಿಸ್ಸು, ಕುಣಸು, ಕುನುಸು (ನಾ). ಬದ್ಧದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ; ಸೇಡು: ಬಹು ಕುನಸಿನಿಂ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ತಾಳಿರ್ದಂತೆ ದಶರಥನು . . . ಭೀಕರ ರವದೆ ಕೆಣಕಿದನು (ರಘುವಂ. ೯೭-೬೪); ಆದರೆ ಈ ಗೌರವವನ್ನು ಕುನಸಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಯವನರ ಮುಂದೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಠಿಣವಾಗಿರುವುದು (ಮಾಧವ. ೪); ಈ ದೇವಿಯು ನಮ್ಮಂತೆ . . . ಮುನಿಸಿಗೂ ಕುನಸಿಗೂ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೭೦). **ಕುನಿಸ್ಸು**: ಅದು ಬಹಳ ಕುನಿಸಿನ ಹುಳ . . . ಮುಂದಿನ ಸಲ ಅದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಹಾಯಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೬೦). **ಕುಣಸು**. 'ಕುಣಸಿಡು' ಪರಾ. **ಕುನುಸು**: ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು ಹೆಮ್ಮೆ ಮರೆತು ಹೋಯಿತು ಕುನುಸು (ಕನ್ನಜಾ. ೨೯೨). [← ಹಿಂ. ಖುನುಸ್; ಮರಾ. ಖುನ್ನಸ್, ಖುನಸ್]

ಕುನಾಶಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಪೊದೆ; ನಸುಗುನ್ನಿ: "ಯಾಸಃ, ಯವಾಸಃ, ದುಸ್ಪರ್ಶ, ಧನ್ವಯಾಸಃ, ಕುನಾಶಕಃ . . . ದುರಾಲಭಾ - ೧೦ ತೀಟೆಕಸಂಧಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕುನಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರು; ಸುರುಟು; ಅಡಗು: "ಕುನಿ - ಆಕುಂಚನೇ, ವಕ್ರಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಮನಮಿರೆ ಪುರ್ಬಿನ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಮನದೊಳಗಿರೆ ವಾಯು ಕರಣತತಿ ವಾಯುವಿನೊಳ್ ಕುನಿದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನಿದರೆ] ಪದ್ಮಾಸನದೊಳ್ ತನುವಿರೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾತ್ಮಚಿಂತೆಯೊಳಿರ್ದಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೧೩);

ಎಸೆವೊಕ್ಕಲಿಗನ ಮನೆ ಬಾಗಿಲಂ ದಳ್ಳಿಸುವ ಕುನಿವ ಕಿಚ್ಚಿನೆ ಚೆಲ್ವನುಂಗಿ ಪೊಂಗಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೦-೨೨೬). ೨. ಬಾಗು; ಮಣಿ; ತಲೆವಾಗು: ನಲಿದು ಕೊರಲೆತ್ತಿ ಕುನಿದು ಕುಕಿಲಿಱಿದು ಸುಳಿದೆಳಸಿ ಬಳಸಂದು (೧೦೮. ೨-೫೨); ಕಂಡು ನೀಡಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು ಕುಬುಜಿಸಿ ಕುಗ್ಗಿ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೨೬-೨೩); ಸರಸಿಜದೆಲೆಗೊಡೆಯಂ ಪಿಡಿದರಸನ ನೀರ್ವೊಯಿಸೆ ನಿಂದು ಕುನಿದಾಂತೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೩); ಹತ್ತುಮಾರು ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ಕುನಿದು ಕುಳಿತರು (ಹುರಿಹಾ. ೧೧೯). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಅಳುಕು: ಕುನಿದಿಂದುತನಕ ನಮ್ಮಪ್ಪಾಜಿಗೆಜಗಿ ಮೇದಿನಿ ವಡೆದಿರ್ದರಿಂದೆಮ್ಮ ಜನಕನ ತವಗೆಜಗಿಸಿಕೊಂಡರವರಹೊ ಜಿನದೀಕ್ಷೆ ಸದರವೆಯೆಂದ (ಭರಜ. ೬೫-೧೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುನಿ]

ಕುನಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಗುಣಿಬಿದ್ದ ನೆಲ; ತಗ್ಗು; ಡೊಂಕುನೆಲ; ಕುಳಿಬಿದ್ದನೆಲ: "ಕುನಿ-ಆಕುಂಚನೇ, ವಕ್ರಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮುಧಾ). ೨. "ಸಣ್ಣ ಕೈದೋಟ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨). ೩. "ಮೂಲೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨). [< ಕುನಿ$_{1}$]

ಕುನಿ$_{3}$, ಗುನಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ವೊದಲಾದ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗು, —ಮುಸುಕು: ರಾಗಿಯನ್ನು ಬಡಿದು ಕಾಳು ಬಿಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕೊನೆಗೂ ಬಿಡದ ಕುನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೩೫ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೨. ಒಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಊಬು ಸಹಿತವಾದ ಧಾನ್ಯ: ಕುನಿ ತುಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). 'ಬಡಗುನಿ' ಪರಾ. **ಗುನಿ$_{1}$**: ೧. 'ಗುನಿದೊಣ್ಣೆ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಗು; ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು: (+). [?]

ಕುನಿಕಿಲ್, ಕುಣಿಕಿಲ್, ಕುನಿಕಿಲು (ನಾ). ಚೀಲ; ಸಂಚಿ; ತಿತ್ತಿ: ಮುಱಿಯ ಕುನಿಕಿಲನದಱ ಮೇಲಣ ನಿಱಿಯನೊಡನೊಡಸೀಳ್ದು (ಬಸಪು. ೫೫-೨೯); ತೊಗಲ ಕುನಿಕಿಲ ಬಂಡಿಗಳಲಾರ್ದಗಿದು ಹೊಕ್ಕರು ರಕ್ಕಸರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೦). **ಕುಣಿಕಿಲ್**: ಕುಣಿಕಿಲ್ಗಾಲಿ ನೊಗಂ ಪಲ್ಲಣಿಯಟ್ಟನಿಸೊಂದನೊಂದು ತೆಱೆಯದ ಕೆಱದಿಂ ಗಣಿಕೆಯ ಬಂಡಿಯನೊದೆವವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೬೬); ವಿವಿಧ ಶಾಖಾವಳಿಯ ಬೋನದ ಬಿಗಿದ ಕುಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಕಿಲ ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಕೂಳ ರಾಶಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೨೫). **ಕುನಿಕಿಲು**: ಕಲಹದಲೆ ಮೂವತ್ತು ಕುನಿಕಿಲು ತಲೆಗಳನು ತಱಿದೊಟ್ಟಿ ತರುತಿರೆ ತಲೆಯದೊಂದತಿರಕ್ತ ಪಂಕದಿ ತೊಯ್ದು ಬಿಗಿದಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೬-೩೬); ಕಡಿಕಡಿದು ಕುನಿಕಿಲ ಲೊಟ್ಟುತಿರ್ದವು ರಣಪಿಶಾಚಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೪೩). [?]

ಕುನಿಕಿಲು 'ಕುನಿಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುನಿಯ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಂತು (?): ಕುನಿಯನ ಪೆಣನಂ ವಾಲ್ಮೀಕವುನಗುಟ್ಟದನಡಸಿ ಕಡಿದು ಮಣ್ಣಂ ಸು (ಸ)ಣ್ಣಂ ಸಮನಿರಿಸಿ ಶಲ್ಯಮಂ ಮಣ್ಣನೆ ಪೆತ್ತಂತಿರಿಸಿ ಬಯ್ದು ತನ್ನ ಕೃತ್ತಿಕೆಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪-೨೮). [?]

ಕುನಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಗ್ಗು; ಬಾಗು; ವಿನಮಿತವಾಗು; ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಿಧೇಯನಾಗು: ಮುನಿಸಿನಿತೆನ್ನೊಳು ಬೇಕೇನೆನಸದಿರಂಬುಜವದನೇ ಕುನಿಸಿದೆನಾ ಗುಣಸದನೇ (ಕುಮಾವಿ. ೩೬); ಜನಗಳ್ಕಿಂಡೊಡಮಲ್ಲಿಯೊಂಟಿ ಜಲವಂ ನೋಡಲ್ಕವಟ್ಟರ್ಮಿಗಿಲ್ ಕುನಿಸುತ್ತಂ ಸುಕೃತೌಘಮಿತ್ತ ಮುಕುತರ್ಸರಂದೊಪ್ಪುವಾನಂದಮಂ (ವೈಸೂಮ. ೬-೪೯). ೨. ಬಾಗುವಂತೆಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಧೇಯನಾಗಿಸು. ೩. (ಆಲಂ) ಖಿನ್ನವಾಗಿಸು; ವ್ಯಸನದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿಸು: ತನ್ನ ಅವಿಚಾರಿತ ಕಾರ್ಯವಿದು ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗಿಳಿಯಿಸಿತಲ್ಲಾ ಎಂಬೆಣಿಕೆ ಅವರಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಕುನಿಸುತ್ತಲೇಇತ್ತು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೬೮). [ಕುನಿ$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುನಿಸು$_{2}$ 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುನೀಲ (ನಾ). ನಸುನೀಲ ಬಣ್ಣವನ್ನುಳ್ಳ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಣಿ: ಇದುವೆ ತೇಜೋಲೋಕಮಿದುವೆ ತಾರಾಪಥಂಯಿದು ಕುನೀಲದ ನಾಡು ಕುಶಲಂಗಳಿಗೆ ಬೀಡು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೯-೩). [ಸಂ.]

ಕುನುಂಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುಣಿಗಲು: ಕುನಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪ (ಬ); 765); ಕುನುಂಗಿಲ್ ನಾಮದೇಶಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೭೫; 812). 'ಕುಣುಂಗಿಲ್' ಪರಾ. [?]

ಕುನುಂಗು, ಕುನುಗು, ಕುಲಿಗು, ಕುಲುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು; ಸುರುಟು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು: "ಕುನುಂಗು - ಸಂಕೋಚನೇ (ಕುಗ್ಗು)" (ಶಮುಧಾ); ಮಿಱುವವೆಂಬ ಮಾಂಡಳಿಕರೀಯದ[ರೆ]ಂಬದಟರ್ ವಯಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱುವವೆಂಬ ಪೂಣಿಗರಡಂಗಿ[ಕು]ನುಂಗಿ ಪಿಡಿಲ್ದು ಜೋಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರುಸಿರ್ಕುಸಿದು ಕುನುಂಗಿ ತತ್ಸಭಾಭ್ಯಂತರದೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಮಿಡುಕದಿರ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦); ಕುನುಂಗಿ ಪಿಂಗದ ಪರಮಂಡಲಂ ನಡುಗಿ ಕಪ್ಪಮನೀಯದ ವೈರಿ ರಾಯರಾರ್ (ಎಇ. V, ೧೬-೧೧; 1161); ಕೀಳವದೊಳ್ಕುನುಂಗಿ ನಿರಯದೊಳುರೆ ಕುನುಂಗುವಧಮರ್ನೀವಲಾ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೩-೪). ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪೊಣರ್ದುದ್ದಂ ನೆಗೆದು ಕುನುಂಗಿ ಭರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿಯುರ್ದ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೫); ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ ಕುರ್ಗಿ ಕುನುಂಗೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೧೬೪); ತಡಿಯೊಳ್ ಮಿಗೆ ನಿಂದು ಕುನುಂಗಿ ಕೂಪವಾರಿಯ ಮಿಗೆ ನೋಡಿ (ದಶಕು. ೧೪-೧೫); ಅಂತು ಕುನುಂಗಿ ಕುಂಟುತ್ತಂ ಬರುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೨೦ ವ). ೩. ಡೊಂಕಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು; ಕೊಂಕಾಗು: ಕುನುಂಗಿತು ಕುರುಳೋಳಿ ನುಣ್ಮಿಡಿಬಿಣ್ಪಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೫). **ಕುನುಗು**: ೧. ದಿನದ ಕಂದೆ ದಿನದವಿರದೆ ಕುನುಗಿ ಅಡಗಿ ಇರುವ ಕಾರೊಳ್ (ಬಾಸಿಗ. ೨೪); ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗಿ ಕುನುಗಿ ಜುಣುಗುವಂತೆ ಹೆದಹೆದರಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೩೬೨). 'ಕುಂಗು' ಪರಾ. **ಕುಲಿಗು**: ೪. ರೂಪುಗೆಡು: ರಕ್ತಕ್ಷಯಾತ್ = ನೆತ್ತರು ಬಸಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಪಾಂಡು = ಬೆಳ್ಪಾಗುವನು. ಹೀನರೂಪ = ಕುಲಿಗಿ ಹೋಗುವನು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೪-೨೪ ವ). **ಕುಲುಂಗು**: ೫. ಕುಗ್ಗಿಸು: "ಕುಲುಂಗು - ಕಡಿಮೆಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೯೧). [< ಕುನಿ$_{1}$]

ಕುನುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಿಸು: ಮೈಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮೊಣಕಾಲಿಗೆ ಕುನುಗಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಮಲೆಮ. ೭೧೬). [ಕುನುಗು (< ಕುನುಂಗು) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುನುಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುನುಸು 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುನ್ನ$_{1}$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೇನು; ಮರಿಹೇನು: (+). [?]

ಕುನ್ನ$_{2}$ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಮುರಿದ. 'ಕುನ್ನಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಕುನ್ನಗೆಯ್ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೈ; ಮುರಿದ ಕೈ: ಕರಮೆರಡುಂ ಪಱಿವುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುನ್ನಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಂಡುದ್ಧುರ ರಥಚಕ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ತಿರಿಪಿ ನರಪ್ರಿಯತನೂಜನಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೩). [ಕುನ್ನ$_{2}$ + ಕೆಯ್$_{2}$]

ಕುನ್ನಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ ಮರಿ; ನಾಯಿ: ಬಱಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುವಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩); ಅ ಕುನ್ನಿಗಳಂ ತಮ್ಮ ಶ್ರೋತ್ರನಾಳದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿಕೊಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦-೪);

ನೀಂ ಕೊಟ್ಟ ಕುನ್ನಿ ಬೆಳೆವೆಳೆಯೆ ನಾಯಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೪೨); ತನ್ನ ತಾನಱಿಯದಿರುವವನು ಹಾಳೂರ ಕುನ್ನಿಯಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೧೧); ಕುನ್ನಿ ಹೊಡೆವುದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣದ ಕೋಲೇಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೦). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ: ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ಅನುಭಾವ ಬಂದ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಹಂದಿಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ಶ. ೮೪೧). ೩. ಗಂಡುಕೂಸು; ಮಗ; ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗ: ನಮ್ಮ ಕುನ್ನಿಗೆ ಕೂಸ ಕೊಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೬೫೨). ೪. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ; ಹೀನ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಮೂರ್ಖ: ನಿಮ್ಮ ದಾನವನುಂಡು ಅನ್ಯರ ಹೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆ (ದೇದಾವ. ೧೧೫-೬೩); ಅನ್ಯಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿ ದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೨೫೧); ಕೆಡೆಬೀಳ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕುನ್ನಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೯-೩೦); ಕುನ್ನಿ ಬರಿದೇ ಬಯಸಿ ಬಯಲಿಗೆ . . . ಬನ್ನಬಡುವನು (ಅಮೃತ. ೨-೯). (ಗು). ೫. ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ. 'ಕುನ್ನಿಮಾನವ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞು; ಮಲ. ಕುಞ್ಞಿ; ಕೊಡ. ಕುಞ್ಞಿ; ತೆಲು. ಗುನ್ನ, ಕೂನ; ಕೊಲಾ. ಕುನ]

ಕುನ್ನಿ₂, ಕುನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ; ರಕ್ತಗುಂಜೆ. 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. ಕುನ್ನೆ. 'ನಸುಗುನ್ನೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುನ್ರಿ; ಮಲ. ಕುನ್ನಿ; ತೆಲು. ಗುರಿಂಜ. / ಸಂ. ಗುಂಜಾ]

ಕುನ್ನಿಜನ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತಹ ಜನ; ಕೀಳುಜನ; ಅಧಮ ಮನುಷ್ಯ: ತನ್ನ ದಾನವನಪಹರಿಸಿ ಕೊಂಡನ್ಯರಿತ್ತುದಕಡ್ಡಬೀಳುವ ಕುನ್ನಿಜನರ [ಪಾಠಾಂ. ಧನ್ಯರುಗಳ]ಱುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರುಷ ಪರಿಯಂತ ಖಿನ್ನವಹ ವಿಷ್ಟೆಯೊಳು ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೯೩).
[ಕುನ್ನಿ$_1$ + ಜನ]

ಕುನ್ನಿನರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನರಿ; "ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ": (ಕ).
[ಕುನ್ನಿ$_1$ + ನರಿ]

ಕುನ್ನಿಮಾನವ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುನ್ನಿಮಾನವರಂತೆ ಇನ್ನಿವರ ಕಾರ್ಯವು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೬-೯); ಉನ್ನತ ನಿಮ್ಮ ಮಹಿಮೆ ಈ ಜಗದ ಕುನ್ನಿಮಾನವರೇನು ಅರಿವರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨-೯೨). [ಕುನ್ನಿ$_1$ + ಮಾನವ]

ಕುನ್ನಿಮೂಳ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರನಾದ ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವನು: ರಾವಣನಂ . . . ಈ ಕುಱಿವಾನಸರೀ ಮುದುಮಂಕಡರೀ ಬಾನಬನ್ನದ ಕುನ್ನಿಮೂಳರ್ ದೋಲರ್ ಅಃ ಚಃ ಕೊಂದರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩-೪).
[ಕುನ್ನಿ$_1$ + ಮೂಳ]

ಕುನ್ನೀರು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕುನ್ನೀರು ಕಟ್ಟೆ ಬೇಕೆ ಬೇಡವೇ? (ಕಲನೆ. ೧೫೦); ಹೌದ್ದಾದು, ಕುನ್ನೀರು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಸಾಕು (ಪುನರು. ೪೫೫). [< ಕುಡಿನೀರ್]

ಕುನ್ನೀರುಕೊಳ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಕೊಳ: ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕುನ್ನೀರುಕೊಳ ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಳೆಯ ನಾಲೆಯಿಂದ ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಯೋಚನೆ (ಕಲನೆ. ೧೫೦).
[ಕುನ್ನೀರು + ಕೊಳ]

ಕುನ್ನೆ 'ಕುನ್ನಿ₂' ನೋ.

ಕುನ್ನೇರಿಳೆ (ನಾ). ನಾಯಿನೇರಿಳೆ ಮರ; ಸಣ್ಣ ನೇರಿಲೆಹಣ್ಣಿನ ಮರ: ಕಾಲುದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕುನ್ನೇರಿಳೆಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು . . . ಒಂದು ಕುದುರೆ (ಮಳೆಮ. ೪೨೦). 'ನಾಯಿನೇರಿಳೆ' ಪರಾ. [ಕುನ್ನಿ$_1$ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕುಪಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ವಸ್ತು: ತ್ರಿಫಲೆ ಬಜೆ ಬೆಲ್ಲ ಸುಣ್ಣ ಕುಪಂಡ ಸದೆಗುಪ್ಪೆ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಹಿಂಗು ಇವೆಲ್ಲವಂ ಸರಿಗೂಡಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩-೬). [?]

ಕುಪಣಪುರ 'ಕೊಪಣಪುರ' ನೋ.

ಕುಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುವವನು; ಭೂಪಾಲಕ; ರಾಜ: "ನೃಪತಿ ರಾಟ್ ರಾಜಂ ನರಾಮರಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಕುಪತಿ . . . ಪ್ರಜಾಧಿಪನೆನಲ್ಕರಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧); ಕುಪತಿಯ ತಪವಂ ನೋಡುವೊಡಪರಿಮಿತಂ ಪರಮನಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಬಂದಂ (ಹರಿಮ್ಮರ. ೨-೯).
[ಕು$_2$ + ಪತಿ]

ಕುಪಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ದುರ್ಮಾರ್ಗ. ೨. ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ; ಪಾಷಂಡ ಮತ: ಕುಪಥ ಮಲವಿಲಯನಂ ಪಂಚಪರಮ ಗುರುಭಕ್ತಿನಿರತನಾಗ್ರಹಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೪); ಸುಕೃತ ಧರ್ಮ ವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಕುಪಥ್ಯ (ನಾ). (ರೋಗಿಗೆ) ಹಿತಕರವಲ್ಲದ ಆಹಾರ; ಅಪಥ್ಯವಾದ ತಿನಿಸು: ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರೋಗಿಯು ಕುಪಥ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ವೈದ್ಯರು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿರಲಿ (ತುಳಸಿ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕುಪರಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ರೀತಿ, —ನಡತೆ; ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರ; ದುರ್ವರ್ತನೆ: ನಾ ಮತ್ತೆ ಕುಪರಿಯನಱಿಯೆನು (ಬಸಪು. ೨೮-೧೬); ಆವಗಂ ಕುಪರಿಗಳನಾಡುತ ತೀವಿ ದುರ್ಜನರಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಗುತ ಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೨-೫೫). [ಕು$_0$ + ಪರಿ$_3$]

ಕುಪಾಕ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವುದು; ಅರೆ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಕೆಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ: ಆಕಾಶದುರಿ ನೆಲದ ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಯಲ ನೀರ ತುಂಬಿಯಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಕಿ ಮೂಜುನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುದಿವುತ್ತಿದ್ದೀತು. ಕುಪಾಕವನಱಿದು ನೀರಹೊಯ್ದು ಗಂಜಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಬಬ್ಬುಬಾ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಕುಪಿತ (ಗು). ೧. ರೇಗಿದ; ಕೋಪಗೊಂಡ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ. 'ಕುಪಿತಫಣಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ; ಸಿಟ್ಟು: ಮಿಡುಮಿಡನೆ ಮಿಡುಕುತ ಕುಪಿತದಿಂ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ ಮೆಱೆಮಿಂಡನೆಂದನು. (ಬಸಪು. ೨೬-೧೫); ಕುಪಿತದಿ ಕೊಡೆನೆಂದರೇನ ಮಾಡುವೆಯೆಂದು ಚಪಳೆ ನುಡಿದಳೆದೆದಟ್ಟ (ಭರಜ. ೪೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಕುಪಿತಫಣಿ (ನಾ). ಕೆರಳಿದ ಹಾವು: ಗರಳವಿಲ್ಲದ ಕುಪಿತಫಣಿ ಹಲುಮೊರೆದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೬-೫೫). [ಕುಪಿತ + ಫಣಿ]

ಕುಪಿತಮತಿ (ಗು). ೧. ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡ: ಕುಪಿತಮತಿ ಸಂಜೆಯುಂ ಸರಿಸೃಪಮುಂ ವಿಹಗಮುಮಹೀಂದ್ರಮುಂ ದ್ವಿಪರಿಪುವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೧). (ನಾ). ೨. ಸಿಡುಕಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೋಪಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೃಪಣೆಯರು ಚೋರಕರತಾಯ್ಗಳು ಕುಪಿತಮತಿಗಳು ಖೂಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕುಪಿತ + ಮತಿ]

ಕುಪಿತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವನ ಆಕೃತಿ, —ರೂಪ: ವಿಪರೀತಂ ತರುತತಿಯವೊಲಪರಾಗಂ ಶುದ್ಧಭೂಮಿವೊಲ್ಪದ್ಮಿನಿವೋಲಾಪಗತವಿಭ್ರಮರಹಿತಂ ಕುಪಿತಾಕೃತಿಯೆಂಬುದುಪಮೆ ಸಂಧಾನಾಂಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೩). [ಕುಪಿತ + ಆಕೃತಿ]

ಕುಪಿತೆ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವಳು; ಸಿಡುಕಿ; ಕೋಪಿಷ್ಟೆ: ಚಪಲೆ ಚಂಚಲೆ ಚಾಟುವತಿ ಚಂಡಿ ಛಲವಾದಿ ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧).
[ಸಂ. ಕುಪಿತಾ]

ಕುಪುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಪೂಯ (ಗು). ನೀಚವಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ತುಚ್ಛ: "ಕುತ್ಸಿತಂ ಕುಪೂಯಂ ಯಾಪ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೮-೫೯). [ಸಂ.]

ಕುಪ್ಪ1 'ಕೊಪ್ಪ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪ2 (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಕುಪ್ಪರ್ಮದರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಂ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೪೬; 725); ಸಾವಿರ ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಣದ ಸಾಮ್ಯಮುಮುಗಿನ ಕಾಡಮ್ಮನುಂ ಎಜೆಗ ನಾಗನುಂ ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೬; 908); ಕುಪ್ಪನ ನಂಬಿ ಕೊಳಕೇ ಬಿತ್ತಿದೆ. ಕುಪ್ಪ ಓಡಿಹೋದ; ಕೊಳಕೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೋಯ್ತು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪನ್]

ಕುಪ್ಪ3 (ನಾ). (?): ತಮಾಳದ ಪರಿವೆತ್ತ ಜೋಳಪರಿತಳ್ತದಿರ್ಮುತ್ತಿಯ ಕುಪ್ಪಮೊಪ್ಪಿತೋಱುದುವು ಮನೋಜರಾಜ ಶಿಬಿರಂಗಳೆವೆಂಬಿನೆಗಂ ವನಾಳಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೨). [?]

ಕುಪ್ಪಂಮಣಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಣ ಕೆಳಗೆಯ್ದು ಕುಪ್ಪಂಮಣಲಿಯುಳ್ ಅಯ್ಯುಗೆ ಬೆದೆಮಣ್ಣು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫-೨೧; 897). [ಕುಪ್ಪ3 + ಮಣಲಿ ?]

ಕುಪ್ಪಕುಱು (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಪಗರಣಮಣ್ಮು ಮೆಚ್ಚು ಪನಿಖ್ಯಿಷ್ಟಿಯೆ ಬೂದಿಯ(ಂ) ಜೊಟ್ಟು ಗಣ್ಣವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಕುಪ್ಪಕುಱು ಮುತ್ತರ ಮೂದಲೆ ಪಂಪು ವಿಕ್ರಮುಂ ಭಗವತಿಯೇಱು ಶೌಚಗುಣಮತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣಿನಿಪೇಳ ಪುಣ್ಣರಂ ತೆಗಳ್ಪುದುವಾರ ಚಾರುಚರಿತ್ರಪ್ರಭೆಯಿಂ ಪಡೆವಳ ತೈಲನ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೩೩; 1008); ಜಿನಭಕ್ತಂ ಹರಿಕಾಂತನಂತೆ ಮುಯ್ಯಂ ನೋಡದೆ ಕುಪ್ಪಕುಜು [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಡುವ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತನ್ನಂ ಪೊಗಳ್ದುಕೊಳ್ಳದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೭೭). [?]

ಕುಪ್ಪಗಡೆ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ, ಕುಪ್ಪಗಡೆ, ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ, ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮಂಣ್ಣಕಳಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೬; 1033). **ಕುಪ್ಪಗಡೆ**: ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ದ ಕುಪ್ಪಗಡೆಯಂ ಬಮ್ಮಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೧೨; 1034). **ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ**: ಪಯಿನಾಸರದ ವಿಶ್ವಪ್ಪ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿಯ ಬೀಡು ಕಣಯ ನಾಗಂಣ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨-೬೫; 1368). **ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಭು ಬಮ್ಮಗಾವುಂಡನುಂ ಬಿಲಗಾವುಂಡನುಂ . . . ಪಾಂಡಿಯೂರ್ಗಂ ಕುಪ್ಪಗೆಡೆಗಂ . . . ಗಾವುಣ್ಣುಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿದ್ದು (ಕಇ. IV, ೧೧-೬೦; 1121). [ಕುಪ್ಪ1 + ಗಡ್ಡೆ]

ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಟ (ನಾ). ಹಾರಾಟ; ನೆಗೆತ; ಎಗರುವಿಕೆ: ಕುದುರೆಯ ಕುಪ್ಪಟ ಘನವಾಯಿತು ಆನೆಯ ಹರಿದಾಟ ನಿಲಬಾರದು (ಪದಸಂ. ೪೧೨-೭೯). [ಕುಪ್ಪು3 + ಅಟ ?]

ಕುಪ್ಪಟಿ 'ಕುಂಪಟೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಡಿ 'ಕುಂಪಟೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ (ನಾ). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ: "ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ – ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧). [ಕುಪ್ಪಡಿ (< ಕುಂಪಟೆ) + –ಗೆ]

ಕುಪ್ಪಣ 'ಕುಪ್ಪಣ್ಣ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಣ್ಣ, ಕುಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾದೇವರ್ಗೆ (ಎಇ. VII, ೨೧೩-೧೨; 874). **ಕುಪ್ಪಣ**: ಕುಪ್ಪಣಕಾದಿ ಸತ್ತುಸಗ್ಗಿಯಾದ (ಎಕ.X, ಬೌರಿಂಗ.೪೭-೫; ಸು.970). [ಕುಪ್ಪ2 + ಅಣ್ಣ1]

ಕುಪ್ಪಯ್ಯ, ಕುಪ್ಪೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಯ್ಯನುಂ ಚನ್ದನುಂ ಬಿಕ್ಕಿಯುಂ ತಮುತ್ತ ಮೂವರುಂ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪-೭; 973). **ಕುಪ್ಪೆಯ**: ಪುರಿಗೆಱೆನಾಡ ಕುಪ್ಪೆಯನಾಳೆ (ಕಇ. I, ೧೩-೫; 865). [ಕುಪ್ಪ2 + ಅಯ್ಯ1]

ಕುಪ್ಪರಿಸು, ಕೊಪ್ಪರಿಸು1, ಚೊಪ್ಪರಿಸು2 (ಕ್ರಿ). ೧. (ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನೂ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟು) ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಕುಣಿ; ಥಟ್ಟನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇಳು; ಪುಟನೆಗೆ: ಅರುಣಜಲಧಿಯ ನೊರೆಯೆನೆ ಕರುಳು ಕುಪ್ಪರಿಸಿದವು (ಕುಮ್ಯಾಭೀ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೧೫೧); ಮೂಱು ಶರಧಿ ಗಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನದಿಂದವುಕ್ಕಿನ ಶಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಗುಕ್ಕುಗುಕ್ಕೆಂಬ ಶಬ್ದದಿ ಮರಮರಳಿಯು ಕುಪ್ಪರಿಸಲು ರಕ್ತಮಯವು (ಪೂಜ್ಯಚ. ೨-೬೦); ಮದಕರಿಗಳಂತೆ ಕೋರಿಸುತ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಕುಣಿದು (ಕರಿಕ. ೬೪-೨). ೨. ಆವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು: ಬಾರಿಸಿತು ಬಲು ತಿಮಿರ ಘೋರಾಕಾರದಲಿ ಶತಕೋಟಿ ರಾಹು ಶರೀರದುರು ಕಾಳಿಕೆಯ ವೊಲು ಕುಪ್ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಸಿತುರ್ವರೆಯ (ತೊರರಾ. ೬-೬೫-೩೬). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎಸೆ; ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕುಕ್ಕು; ಕುಕ್ಕರಿಸು: (ಓ). ೪. ಕುಸಿ; ಜರಿದು ಬೀಳು: ಲಾಸ್ಯದ ಕರತಳದ ಕಂತುಕವೊಯೆನಲುಪ್ಪರಿಸಿ ಕುಪ್ಪರಿಸುತ್ತಲಿರ್ದುದು ಗಿರಿ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೧೮); ಈ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ನನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಮಂದಿರವೇ ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ (ಮಣಿಮ. ೩೩೯); ನನ್ನ ಧೈರ್ಯದ ಕಳಸವು ಕುಪ್ಪರಿಸುವುದೆಂದು ಹೀಗೆ ಕೇಳುವೆಯಾ? (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೪೯); ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ, ಗಿಮಿಗಿಮಿ ಗಾಣವಾಡಿಸಿತು ಗಾಳಿ ನೆನೆನೆನೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪರಿಸಿತ್ತು (ನೆಲಮು. ೧೪). **ಕೊಪ್ಪರಿಸು1**: ೧. ನಿಲುವ ತಾಗುವ ಜಿಗಿದು ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ ಭೀಮನಂ ತಲೆಬಿರಿಯೆ ಪೊಯ್ದು ಕೆಡೆ ಚಿಮ್ಮಿದಂ (ಕುರಂಗ. ೭೫-೪೩). ೪. ಜೋಡಿ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿದುದು ಧೈರ್ಯವಣೀಡ ಜಾದುದಪಡೆಸಿ (ಕುಮ್ಯಾಅ. ೧೯-೩೭); ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿಯಲು ಹೋಗಿ ದೊಪ್ಪನೆ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ ಬಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೭೦). **ಚೊಪ್ಪರಿಸು2**: ೧. ಕಂಡವರಾರು ಸೇನಾನಿವಹದ ಪಾಡೆ ಕರ್ಣನ ಖಾತಿ ಚೊಪ್ಪರಿಸೆ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೧); ತೇಜಿಯ ಚಳಚಮತ್ಕೃತ ಖುರದ ಹೊಯ್ಲುಗಳೊಳಗೆ ಕಿಡಿ ಚೊಪ್ಪರಿಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೩); ದುರುಳ ಕುಂಭಾನುಜಕಬಂಧವು . . . ಗಿರಿಯವೊಲು ಚೊಪ್ಪರಿಸಿ ಕೆಡೆ ದುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೩-೬೨). [ಕುಪ್ಪರು + –ಇಸು1]

ಕುಪ್ಪರು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಹಾರು. 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪುಱು]

ಕುಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸರಕು; ಅದರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ(?): ನಾಲ್ಕುನಾಡ ಸುಂಕಮಂ ಪೂರ್ವ್ವ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆಂತೆಂದೊಡೆ ಅಡಕೆಲಕ್ಕಕ್ಕೆ ವೀಸ ೧೦ ಉಂಬಳಂ ಕೊಡಿಗೆ ಪಣ ೨ ವಿಜ ಕುಪ್ಪರೆಗೆ ಪಣ ೧ ವಿಜ (ಕಇಅ. ೧೧೫-೧೯-೨೮; ?). [?]

ಕುಪ್ಪಲು (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರ. 'ಕುಪ್ಪಲು ಮಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್ = (ಗೊಬ್ಬರದ) ರಾಶಿ, ಕುಪ್ಪೆ]

ಕುಪ್ಪಲುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಮಣ್ಣು: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಮಣ್ಣು ಅಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಕುಪ್ಪಲುಮಣ್ಣಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೯೧). [ಕುಪ್ಪಲು + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕುಪ್ಪಶಿ (ನಾ). (?): ಪೂರ್ವ್ವ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮಂತೆಂದೊಡೆ . . . ಕುಪ್ಪಶಿಗೆ ಪಣ ೧ ವಿಜ ಕಪ್ಪುರ ಬಿಸಿಗೆಗೆ ಪಣ ೨ ವಿಜ ಪಟ್ಟೆ ಸೂತ್ರ ಬಿಸಿಗೆ ವಿ ೬ (ಕಇಅ. ೧೧೬-೨೦-೩೨; ?). [?]

ಕುಪ್ಪಸ, ಕುಪುಸ, ಕುಪ್ಪುಸ, ಕುಬಸ, ಕುಬುಸ (ನಾ). ೧. ರವಕೆ; ಕಂಚುಕ : "ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ, ಕೂರ್ಪಾಸಃ, ನಿಚೋಳಕಃ – ಈ ೪ ಕುಪ್ಪಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೩೯೮); "ಕಂಚುಕಂ ಚೋಳಕಂ ಕುಪ್ಪುಸ ಬಾಚಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೯); ಚಿನ್ನದ ಸವಂಗಮಪೂರ್ವದ ಮೊಚ್ಚೆಯುಂ ಪವಣ್ಪಡೆದ ಸುವರ್ಣಪಾರಿವದ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪೆ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು . . . ವಿಳಾಸದ ಸೂಳೆಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦೩); ಒಱಿವೆರಸಿದೇಱುಂ ಕುಪ್ಪಸವೆರಸಿದ ಮಾಹಮುಂ . . . ಎಂತುಂ ಲೇಸಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪); ಸೀರೆ ಕುಪ್ಪಸ ಬೇಡ ಹಾರ ಓಲೆಯು ಬೇಡ (ಕಏಪು. ೩೩–೫); ನೀಲಿಯ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟ ದೇವಿಯೂ ಅನುಚರರೂ ಬರುವರು (ಆರ್ಯಕ. ೨). ೨. ಕವಚ; ಕಂಚುಕ : ತೊಟ್ಟ ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪಮನಾನೆ . . . ವೇತ್ರಧರಂ ಜನತಾ ಮನೋಹರಂ (ದಶಕು. ೬–೧೧೧); ಬಡಿಕೋಲುಗಳನೆಕ್ಕಡವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸವ ಮೇಳವಿಸಿ ಹೊಜವಂಟನವನೀಪಾಲ ಬೇಂಟೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೮); ಮೊದಲಿರ್ದ ಮುದ್ರೆಯುಂ ಸಂಘಟಿಸಿ ಕುಪ್ಪಸದ ಸೆಜಗಿನೊಳ್ಕಟ್ಟ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೯). **ಕುಪುಸ** : ೧. ಹರಡೇ ಕಂಕಣ ಕಮಲಾದೇವೀ ಒಂಕೀ ಬಾಪೂರೀನಿಟ್ಟನೊಳಗೇ ಕುಪುಸಾವೂ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೫೩). **ಕುಪ್ಪುಸ** : ೧. ಕುಪ್ಪುಸದೊಳರುವೆಯ ಚೆಂಡನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಂ (ಚಬಪು. ೧೦–೬೫). ೨. ತೊಡೆವರಂ ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಕುಪ್ಪುಸವೆಸೆಯಲೆಯ್ತಂದು . . . ದಿನ್ನವಿಸೆ ಪಡಿ[ಯ]ರನು (ಕುಮುರಾ. ೨–೧೦೩); ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಪ್ಪುಸ ಕುಲ್ಲಾಯಿಕ್ಕಿ . . . ಕೊಡಗರ ಪರಿವಾರ ಬಂದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೦–೬೪); ಕುಪ್ಪುಸ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರ ಮೇಲ್ಕೈಯ್ಕ ಕವಚವಾಗಿದ್ದು ಈಚೆಗೆ ಹೆಂಗಸರು ತೊಡುವ ವಸನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ (ನಮ್ಮಸು. ೧೯೪). **ಕುಬಸ** : ೧. ಅಕ್ಕ ತಂಗಿರ ಬಣ್ಣ ಅವರೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತನೀಯ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೧೧೨). **ಕುಬುಸ** : ೧. ಪೊಡವಿಯೊಳು ಪರಹಿತದ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನುಟ್ಟು ಕೊಡುವ ದಾನಗಳೆಂಬೊ ಕುಬುಸ ತೊಟ್ಟು (ಪುರಂದ. ೧–೩೪–೩); ರೇಶಿಮೆ ಜರತಾರಿಯ ಸೀರೆ ಕುಬುಸಗಳು (ಆಶ್ರಮ. ೧೦೯). ೩. ಹಾವಿನ ಪೊರೆ : "ನಿರ್ಮುಕ್ತಃ, ಮುಕ್ತಕಂಚುಕಃ – ೨ ಪೊರೆ ಬಿಟ್ಟ ಹಾವಿನ ಹೆಸರು . . . ಕುಬುಸವಂ ತೊರೆದ ಹೊಸ ಹಾವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೫).

ಕುಪ್ಪುಸಮಾಡು, ಕುಬಸಮಾಡು, ಕುಬುಸಮಾಡು= ಮೊದಲಸಲ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದವಳಿಗೆ ಐದು ಅಥವಾ ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಔತಣವಿಕ್ಕಿ, ಹೂಮುಡಿಸಿ, ಹೊಸಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ತೊಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡು, —ಉತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಅಂದು ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಕುಪ್ಪಸಮಾಡಿ ಆರತಿಮಾಡಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೮೯); ಇಂದಿರಕ್ಕನಿಗೆ 'ಕುಬಸ' ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕರಿಂದ ಬಂದ ಆಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಮಸಟಿ. ೪೫). [← ಪ್ರಾ. ಕುಪ್ಪಾಸ (< ಸಂ. ಕೂರ್ಪಾಸ)]

ಕುಪ್ಪಸಕಾಕಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಕುಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಿ : (ಕ). [ಕುಪ್ಪಸ ? + ಕಾಕಿ₀ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುಪ್ಪಸಗಣಕೆ 'ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ, ಕುಪ್ಪಸಗಣಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕರುಭೀ – ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೦). **ಕುಪ್ಪಸಗಣಕೆ** : "ಟೊಬ್ಬಾಲ – ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೪). [ಕುಪ್ಪಸ ? + ಗಣಿಕೆ₂]

ಕುಪ್ಪಸಿಗ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಕಂಚುಕಧಾರಿ : "ಬಳಸಿಗಂ – ಕುಪ್ಪಸಿಗಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೩೬ ಅಡಿಟ). 'ಬಳಸಿಗ' ಪರಾ. [ಕುಪ್ಪಸ + –ಇಗ ?]

ಕುಪ್ಪಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಪ್ಪಸೋಗೆಯ ಕೊಙ್ಗಣಿ ಕೂಲೇಯೋದೆಯಮಾ × ಗೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೬೮–೪; 870). [ಕುಪ್ಪ₁ + ಸೋಗೆ₃]

ಕುಪ್ಪಳ (ನಾ). ಬೊಕ್ಕೆ; ಬೊಬ್ಬೆ; ಗುಳ್ಳೆ. 'ಕುಪ್ಪಳಿಸು₄' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪುಳ]

ಕುಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಗುಡ್ಡೆ; ಸಮೂಹ : ಎರಡುಂ ಕಿರಾತಬಳಮಾಗಳ್ ಕಾದಿದುದಸ್ತ್ರವಾರಿ ಧಾರಾವಳಿ ಕಂಠದೊಳ್ ಪರಿಯೆ ಮುಂಡದ ಕುಪ್ಪಳಿ ಶೈಲಮಪ್ಪಿನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೯೪); ಬಲ್ಗರುಳ ಬಣಂಬೆ ಕಾಳಿಜದ ಕುಪ್ಪಳಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೧೨); ಕರುಳ ಕುಪ್ಪಳಿ ಕಾಳಿಜದ ಹೆಮ್ಮರಡಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಿನ ಮಡು (ತೊರರಾ. ೬–೪೫–೬೧). 'ಕುಪ್ಪೆ₁' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್]

ಕುಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ಹಾರುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಜಿಗಿಯುವಿಕೆ : "ರಂಘಃ, ರಂಘಣಂ, ರಂಘಣೀಯಂ, ರಂಘ್ಯಂ – ಈ ೫ ಕುಪ್ಪಳಿಕೆ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೯೧); ಆ ಕುಪ್ಪಳಿಕೆಗೆ ಗಿಡ ಗೆಂಡೆಗಳ ಕಾವು ಮುರಿದು ಚಟ ಚಟ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). [? + –ಇಕೆ]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು : ಕರುಳೊಕ್ಕೊಕ್ಕುವಿರ್ದಯೊಳ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ನೆಣದಳಿಜ್ ಸೂಸೆ (ಜಗವಿ. ೬–೫೬); ಉಡಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದವು ರಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೦); ಕಪ್ಪಿನ ದೇಹಗಳ್ಸೀದು ಮುನ್ನೂಱಾನೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುವು ಭೂಮಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೬೭); ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ವೊನಲಿಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ದೊಂಡೆಗರುಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೦ ವ). ೨. ರಾಶಿಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : "ಕುಪ್ಪಳಿಸು – ರಾಶೌ (ಗುಡ್ಡೆಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಗಳಂತಪ್ಪ ಕೆಂಡಂಗಳಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಗ್ಗುಳವಂ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯೆ (ಒಹರ. ೧೫೩–೧೯). [ಕುಪ್ಪಳಿ + –ಇಸು₃]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು₂, ಕುಪ್ಪುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರು; ನೆಗೆದು ದಾಟು; ಜಿಗಿ : "ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತೆನಲ್ಕೆ ನೆಗೆದು ದಾಂಟದುದಕ್ಕುಂ" (ಛಾರನಿ. ೯); "ಕುಪ್ಪಳಿಪುದೆನೆ ಹಾರುವುದು" (ಕಶರ. ೨೫); ಕುರುಳ್ಚಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂತುಂ ಪಿಂತುವಂ ನೋಡಿ ಭೋಂಕನೆ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯುಂದೆ ಗರ್ಜಿಪ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೪–೧೯; 1124); ತೆಮಳ್ದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂದುಗೆಯ ತೊಡರ ಬಲ್ಲಿಗೆ ಬಲ್ಲುಲಿಗಂ ಸುಟ್ಟುರೆ ಮಸಗಿ ಸುಜಿದು ನೆಗೆದು ಕವ್ವರಿಸಿ ಕವಿವ ಸೂರ್ಕಿನ ಸೂವಡಿಂಗಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯ ವ); ಕಳಚಿ ಹಾಸವನಬ್ಬರಿಸಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುಬ್ಬರಿಸಲವ್ವಳಿಸಿ] ಕಂಠೀರವನ ಮೋಜೆಗೆ ನಿಲುಕಿದವು . . . ಕುನ್ನಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೨೭); ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಮರಿ ಕೆನೆದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). ೨. ಆವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು : ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಗಳ ಕಾಂತಿಯೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂತವಿರಳಮಾಗಿ ಪೂತ ಚೂತಲತೆಯ ಬಾಳ್ಕೊಂಪದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೪ ವ); ಆಗಸಕೆ ಶಾರದ ನೀರದವುಷ್ಪದಿಗ್ವಧೂಕುಳ ಕುಚ ಮಂಡಲಕ್ಕಮರ್ದ ನೂತ್ನದುಕೂಲದ ಮೇಲುದಾಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುದಗ್ರ ಮಂಜು . . . ಮಾಘಮಾಸದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೩೫); ಯಾರೋ ಬಂದ್ರು ಎಂದು ಸುದ್ದಿ ಮಠಾರ ತುಂಬ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತು (ರಂಗವ. ೨೩೯). ೩. ಕುಸಿ; ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ಜರಿದುಬೀಳು : ಹಲಗೆ ಗದೆಯನು ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತರಿಬಲ ಘಾಯ ಘಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೭); ದಿಗ್ಗಜಂ ಡೆಂಡಣಿಸೆ ಕೂರ್ಮ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ದಳ ನಡೆಯಲು (ತುರಂಗ. ೪೨–೨೭); ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಹ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಳು (ನವನೀ. ೬).

೪. ಜಾರಿಬೀಳು; ಸೂಸು: ನರಹರಿಪರೆ ಕರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧); ಮಣಿಹಾರಂ ಘಳಿಲೆನೆ ತಾಗಿ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೪); ಶತಖಂಡಮಾಗೆ ನಿಜಶರಹತಿಯಿಂ ಜಾಂಬವ ಶರಂಗಳಂ ಕಡಿದನನಾದೃತನದಱ ಪಿಳ್ಕು ಮಲಗುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೊಱೆವೋಗಿ ಕೂಡೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿನಂ(ಮಹಾನೀ. ೭-೬೮); ಒಡ್ಡೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತೊಡ್ಡಿ ಮೇಳದವಳ್ ಕುಂಕುಮವಾರಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ಪೊಯ್ವಳ್ (ಕಮುದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಡವಡವ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಪಂದಿಸು; ಮಿಡುಕು; ತುಡಿ: ಖಳನಸು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುದು ಕಳವಳದಲಿ (ಕೊರರಾ. ೬-೪-೨೬); ತಪ್ಪುವುದೊ ತಾಗುವುದೊ ಎಂದೆದೆ ಕುಪ್ಪಳಿಪ ದೇವಕಿಯ ಚರಣಕೆ ದೊಪ್ಪನೆಱಗೆಂದೊಯಿದು ಸಂತಸವೆಱಗಿಸಿದನೊಲಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೬). ೬. ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು: ಕಡುಪಿಂದಾ ಕಾಕನಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದೆಡೆಯಿಂದಾ ಪೂತನೀರಕ್ತಮಂ ಪೀರ್ದೆಡೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೩). ಕುಪ್ಪುಳಿಸು: ೧. ಕೆಳರ್ದ್ದ ಕಿಶೋರ ಕೇಸರಿಗೆ ಕೋಳ್ಕಸಗಿರ್ದ್ದ ವಿಶೋರಗಂಗೆ ಕುಪ್ಪುಳಿಸಿ ಕುನುಂಗಿ ಪಾಯ್ವ × × ಗಜ್ಜರ್ಸುತಿಪ್ಪ ಜವಂಗೋಪ್ಪರ್ಡಗ್ಗಳಮೆನೆ ಕೊಂದು ಕೂಗುವನರಾತಿಬಳಂ ತಲೆದೋಱೆ ಬಮ್ಮಿಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೨; 1118). ‘ಕ್ರುಪ್ಪರಿಸು’ ಪಠಾ.

[? + –ಇಸು₃]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ದ್ರವದಿಂದ (ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಸುಡು; ಬೊಬ್ಬೆಯೆಬ್ಬಿಸು. ೨. ಬೊಬ್ಬೆಯೇಳು; ಗುಳ್ಳೆಯೇಳು: (*). ೩. ಅತಿಯಾಗಿ ಮಾಗು; ಕಳಿತು ಹೋಗು: ಬಿಸಿಲಿನ ಝಳಕ್ಕೆ ಬಾಳೇಹಣ್ಣು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪಳ + –ಇಸು₃]

ಕುಪ್ಪಳೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಗಂ ಬಿದಿಯಮ್ಮಂ ಕುಪ್ಪಳೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಗೋಸಹಸ್ರಕೆ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೮-೧; 950). [ಕುಪ್ಪಳ ? + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕುಪ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳಿಮಾಣೆಯ ಶ್ರೀಗಾವುಣ್ಡರುಂ ಕುಪ್ಪಾಲ್ಪ್ಪಾದವರುಂ(ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೦; 800).

[< ಕೊಪ್ಪಲ್ ?]

ಕುಪ್ಪಿ₁ ಕುಪ್ಪೆ₃ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಮೊದಲಾದುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ ಕೋಶ; ಬತ್ತಳಿಕೆ: ಹೊಸ ಹೊದೆಗಟ್ಟುವಂಬುಗಳ ಕುಪ್ಪಿಯನಾವರಿಪಾದ್ರ್ರಜಾಳಮುಂ ಪಸರಿಪ . . . ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪೆರ್ಚಱದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೫೪). ೨. ಗಾಜು, ಪಿಂಗಾಣಿ, ಲೋಹ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ; ಜಾಡಿ; ಹೂಜಿ; ಸೀಸೆ: “ಕುಪ್ಪಿ (ಕುಪ್ಪಿಗೆ) – ಕೂಪೀ – ಬಾಟ್ಲ” (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ರೂಪ್ಯದ ಕುಪ್ಪಿಗಳೊಳಂ, ಪಳಿಕಿನ ಪುಡಿಕೆಗಳೊಳಂ . . . ತೀವಿದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮುಂ ಪಿಡಿದು (ಜಗವಿ. ೬-೧೮ ವ); ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಗಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು (ವೈದ್ಯವಿ. ೪೫); ಒಂದು ಕುಪ್ಪಿ ಸಾರಾಯಿ ತರಿಸಲು ಮನೆಯೊಡೆಯನು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ (ಧೂಮಮ. ೪೨). ಕುಪ್ಪೆ₃. ‘ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆ’ ಪಠಾ. [< ಸಂ. ಕೂಪೀ]

ಕುಪ್ಪಿ₂ ‘ಕುಪ್ಪೆ₁’ ನೋ.

ಕುಪ್ಪಿ₃, ಕುಪ್ಪೆ₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಬಿಳಿಕೊಮ್ಮೆ, ಬಿಳಿ ಉಪ್ಪಿ ಎಲೆ, ಆಡುಸೋಗೆ, ಹಾಲುಕೊರಟಿಗೆ, ಕುಪ್ಪಿ ಎಲೆ. . . . ಇವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸ ಸೇ ೧ ರಂತೆ (ಸಕವೈ. ೪೪೫ ಪ೦). ಕುಪ್ಪೆ₄. ‘ಕುಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು’ ಪಠಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೆ]

ಕುಪ್ಪಿಕಟ್ಟುಮಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ: (*).

[ಕುಪ್ಪಿ₁ + ಕಟ್ಟು₂ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಹಾರು; ಲಂಘಿಸು; ನಲಿದು ಮುದುವಿಕ್ಕಿ ಗುಮ್ಮಡಿಗೆಲವಂ ಪೆರ್ಗರಡಿಯಂತೆ ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಕರಂ ಕೆಲೆವಂ ಕಣ್ಣಪ್ಪಂ (ಶ್ರೀಪವಿ. ೭-೧೩೭). [ಕುಪ್ಪು₃ + ಇಕ್ಕು]

ಕುಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: ತುಪ್ಪಕೀರೆ, ಕುಪ್ಪಿಗಿಡ (ಮೈಡಿಗ. ೨-೨೨). [ಕುಪ್ಪಿ₃ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಪ್ಪಿ₁: ಕಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯೊಳಿಪ್ಪ ನೀರೆಣ್ಣೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೧-೬೦೧); ರಸಾಯನದ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ತಣಿವಣ್ಣಂ ತಿಱಿಯಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೦); ಚತುರ್ವಲ ತುಮುಲೋಚ್ಚಾವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಪ್ಪಿಗೆವೊಲಾದುದಬ್ಜಭವಾಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೯); ಪನ್ನೀರ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಾಂತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೯). ೨. ಕೊಳವೆ: ಕದಳೀಗರ್ಭದೆ ವಿರಚಿಸಿ ಮದನಂ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಲ್ಲಿ ಕುಱಿರ್ವ ಮದರ್ಂ ತೀವಿದನಡಕಲಿಟ್ಟನವನೆನಿಸಿದುವೆಸೆವ ಸಿತೇಕ್ಷುಧಂಡಮಂಡಲಿ ಬನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೩). ೩. ಬಾಣದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಚೂಪಾದ ಮೊನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಹೊದಿಕೆ, —ಮೊನೆಯಾದ ಅಲಗು: ಬಿಸಿಬಿಸಿಯ ಬೋಳೆಗಳ ತಳಪದ ರಸುಮೆಗಳ ಕವಲಂಬುಗಳ ಡಾಳಿಸುವ ಕಣಲಿಗೆಯಲಗುಗಳ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯ ಕೋಲುಗಳ (ಕೊರರಾ. ೬-೪೪-೯). ೪. ಮುತ್ತು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಚಿನ್ನದ ಮುಚ್ಚಳ, —ಹೊದಿಕೆ, —ಸಂಪುಟ: ಸೋಕ್ಕಾನೆದಲೆಯ ಮಣಿಯಂ ತಂದು ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ವೆಜ್ಜಂ ಮಾಡಿ ನರದ ನೇಣಿಂದೆ ಹಸಮಾಡಿದ ಎಕ್ಕಾವಳಿಗಳಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೪); ಕೊರಳಿಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳ ಕುಪ್ಪಿಗೆ ಹಾಕಿಸಿ, ಜೊತೆಗೆ ಗೌರಿಶಂಕರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಾರ . . . ಅರ್ಪಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೮೧೪). ೫. ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ, ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ, —ಕರ್ಣಾಭರಣ: ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆಗಳೆಂದರೆ ಕುಪ್ಪಿಗೆ, ಬುಗುಡಿಕಾಯಿ, ಜಡೆಹೂವು (ನನ್ನೂರು. ೭೨). ೬. ದೇಹದ ಒಂದು ಅವಯವ; ಮೊಣಕಾಲಿನ ಮೇಲಿನಚಿಪ್ಪು; ಮಂಡಿಚಿಪ್ಪು (?): ಸಂಚಿತವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯುಂ ಕೂರ್ಚೆಯುಮೂರ್ಧ್ವಜಾನುಮಂಜರಿಯೊಳು (ಅಶ್ವವೈ. ೧-೨೮). ೭. ಪಾತ್ರೆಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮುಚ್ಚಳ, —ಬಿರಡೆ: ಮಿಸುನಿಕರುಶ[ಕ]ಲಶಂಗಳೊಳು ಸರಸರಸದುಂಬಿ ಸಸಿನೆ ನೀಲದ ಕುಪ್ಪೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೨೪-೨೪).

[< ಸಂ. ಕೂಪಿಕಾ]

ಕುಪ್ಪಿಗೆ ಮಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ: (*).

[ಕುಪ್ಪಿಗೆ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ (ನಾ). ಭರಣಿ, ಹೂಜಿ ಅಥವಾ ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಔಷಧದ ಮಾತ್ರೆ, —ಗುಳಿಗೆ: (*).

[ಕುಪ್ಪಿ₁ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಗಂಟಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡವೆಣನಡ್ಡಂ ಸಿಲ್ಕೆ ಮೆಲ್ಕಂ ಮುಗುಚ್ಚುವುದುಂ ನೆತ್ತರುಂ ನೆಣನುಂ ಕರುಳುಂ ಕಬ್ಬಸಮುಮೆಲ್ವುಮಡಗುಮೊಡಗಲಸಿ ಸುರಿದು ಮುಂದೆ ಕುಪ್ಪಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಮಾನಸರಂ ತೆಗಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೆಗಟಿ] (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭). [ಕುಪ್ಪು₁ + –ಇಸು₃]

ಕುಪ್ಪಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: (*).

[ಕುಪ್ಪು₂ + –ಇಸು₃]

ಕುಪ್ಪು$_1$, ಗುಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು; ಗುಪ್ಪೆಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆಕೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗಿಸು: "ಕುಪ್ಪ – ಪುಂಜೀಕರಣೇ (ರಾಶಿಮಾಡು), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). **ಗುಪ್ಪು$_1$**: ೨. "ಮರೆಯಾಗಿರು, ಮುಚ್ಚಿರು, ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿರು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ]

ಕುಪ್ಪು$_2$, ಗುಪ್ಪು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರು; ನೆಗೆ; ಕುಣಿ: ತಿಂದು ತೇಗಿ ತೇಗಿ ತೂಗಿ ಕೆಲೆಗಲೆದು ಕುಪ್ಪಿ ಕುಪ್ಪಿಯುರ್ದಿ ಕೊರ್ದಿ ನಲಿದಾಡುವ ಛಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ); ಕುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ಗುರುಳ ನೊಯ್ಯನೆ ಸೇರಿಸು (ಉದ್ಭಟ. ೨–೫೧). ೨. ಕದಕ್ಕದಿಸು; ಅದಿರು; ಕಂಪಿಸು: ಕುಣಿವುತ್ತಿದ್ದುವು ಮೊಲೆ ಕುಪ್ಪುತಿದ್ದುವು ತುಟಿ ಪೆಣೆವುತಿದ್ದುವು ದುಂಡುದೋಳು (ಭರತ. ೪೧–೭೭). **ಗುಪ್ಪು$_2$**: "ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪುಱು; ತುಳು. ಗುಪ್ಪು = ಚಿಲ್ಲು]

ಕುಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಹಾರುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕುಣಿತ. 'ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಕುಪ್ಪು$_2$]

ಕುಪ್ಪು$_4$, ಗುಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬಾದ ವಸ್ತು; ಡುಬ್ಬ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆ, —ಉಂಡೆ. 'ಒಲೆಗುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಗೆ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಏಳುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗಡ್ಡೆ: "ಕುಪ್ಪ–ಪುಂಜೀಕರಣೇ (ರಾಶಿಮಾಡು), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಪುಂಜೀಕರಣ ಲಂಘನಾಮಯಭೇದಗಳೊಳು ಕುಪ್ಪ" (ಶಬ್ದಮಂ.೧೦೧). **ಗುಪ್ಪು$_3$**: ೨. ಒಲೆಯ ಗುಪ್ಪುಗಳಂತೆ ಮೂರು ದಿಣ್ಣೆಗಳಿವೆ. (ಅರಿಮಾ. ೪); ಆರು ಒಲೆಗಳಿಗೆ ಇಡಲೆಂದು ಹದಿನೆಂಟು ಗುಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸಲು ಚೌಕವಾಗಿ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡಿದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೦೯). [?]

ಕುಪ್ಪುಟೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಬಲ ಸಾಸಿರ್ವರ್ಗುರ್ಂ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪುಟೂರಾ ಸಾಸಿರ್ವರ್ಗುರ್ಂ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೯; 890 ?); ಶ್ರೀಮತು ಕುಪ್ಪುಟೂರಟ್ಠಾಣಾನ್ತರಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೨–೨; ?). [? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುಪ್ಪುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪುಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಗಣಿಯ ಮೇಲಿನ ಮಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆ; ತಿಪ್ಪೆಮಣ್ಣು: ಕುಪ್ಪುಳದ ಮೇಲೆ ನಾಯಿಕೊಡೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕುಪ್ಪುಳಿಸು 'ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪುಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸದಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಸಂಬಾರಕಾಗೆ; ಭರದ್ವಾಜಪಕ್ಷಿ: ಈ ದಿನ ಅನಂತ ಒಂದು ಕುಪ್ಪುಳುವನ್ನು ಹೊಡೆದ (ರೂಢಿ).

[← ತುಳು. ಕುಪುಳು, ಕುಪ್ಪು]

ಕುಪ್ಪೆ$_1$, ಕುಂಪೆ, ಕುಪ್ಪಿ$_2$, ಗುಂಪೆ, ಗುಪ್ಪೆ$_1$, ಗೊಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ಒಟ್ಟಿಲು; ಸಮೂಹ: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊಲ್ಮೊಱಿಏ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಏ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿಏ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೮; 550); ಕಸಕುಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತಾಮರೆ ಮೂಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫–೨೦); ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ ಮೇಲಿಟ್ಟ ವರಜಲಪಾತ್ರೆ ಸೊಗಸಲು (ವರ್ಧಜ. ೫–೪೭); ಚಪಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಒಪ್ಪವಡೆದು ಕುಳಿತಿರ್ದರು ಹಣ ಹೊನ್ನ ಕುಪ್ಪೆಯ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೩–೨೭). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು; ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳ ಒಟ್ಟಿಲು; ತಿಪ್ಪೆ: "ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧); ಖಳ ನೊಳವಿಂಗೆ ಕುಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಪ್ಪೆ, ಮುಪ್ಪೆ, ಕೆನ್ನೆ] ವರಮೆಂಬವೊಲಾಂಬರಮುಂಟೆ ನಿನ್ನದೊಂದಳವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೦); ಪುಟುವಿಂಗೆ ಕುಪ್ಪೆವರಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೮೪). 'ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ದಿಣ್ಣೆ; ತೆವರು. 'ಜಾರುಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. **ಕುಂಪೆ**: ೧. ಕಾಗೆಯ ಬಳಗದಂತೆಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯ ಕುಂಪೆಯಂತೆಯುಂ (ಚಕವಂ. ೨೩–೧೩೨). **ಕುಪ್ಪಿ$_2$**: ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಬೂದನನಂ ಧರೆಯಕಲ್ಲ ಕುಪ್ಪಿ (ಎಇ. XV, ೯೮–೨೫; 1074). **ಗುಂಪೆ**: ಅದರಿಂದ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಉಸುಬಿನ ಗುಂಪೆ ಉಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮); ಕಲ್ಲುಗುಂಪೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಓಣಿ (ರಕ್ತರೂ. ೩). **ಗುಪ್ಪೆ$_1$**: ಅಡಕೆಯ ಗುಪ್ಪೆಯಷ್ಟಾಭರಣಗಳುಂಟು (ಭರತ. ೮೦–೧೩); ಯಾರ್ರೀ ಇಲ್ಲಿ ಕಸದ ಗುಪ್ಪೆ ಹಾಕಿರೋರು (ರಂಗವ. ೩೧); ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಪ್ಪೆ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೫); ಈ ಬಿಳಿಯ ಮೋಡಗಳು ಮರಳಿನ ಗುಪ್ಪೆಗಳ ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೩). **ಗೊಪ್ಪೆ$_1$**: ೨. ಸ್ನೇಹಿತನಿದ್ದ ಗೊಪ್ಪೆಯನುಪಪತಿ ಬಂದು ನೇಹದಿ ನೋಡಲೆಂದಗೆಯೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ, ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪ; ತುಳು. ಕುಪ್ಪೆ, ಗುಪ್ಪೆ; ಕೊಡ. ಕಪ್ಪಿ; ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ; ಪರ್ಜಿ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಪ್ಪ; ಕುಇ. ಕುಪ; ಕುವಿ. ಕೂಪ; ಮಲ್ತೊ. ಕೊಪ]

ಕುಪ್ಪೆ$_2$ 'ಕೊಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆ$_3$ 'ಕುಪ್ಪಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆ$_4$ 'ಕುಪ್ಪಿ$_3$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆಮಾಡು: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ತರಗೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಗೂಡಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೂಡಿಸು$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಬೀಳು; ರಾಶಿಬೀಳು: ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಷ್ಠವನಗ್ನಿ ಮೋಹಿಸೆ ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆವುದು ಭಸ್ಮ (ಗಗತಾ. ೧೭–೪೩).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು; ಗುಡ್ಡೆಹಾಕು: ಅವಳ್ ಕದುಬಿಂ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿಯಮ್ಮಂಗಳದೊಳ್ ಪೊಮ್ಮಟೆಗಱಿದಪ್ಪುದು ಗುಡಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಗೆಯ್ಯಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬುದುಂ (ಚಕವಿ. ೬–೨೩೭ ವ).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಗೊಳ್, ಗುಪ್ಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಕೆಲದೊಳ್ಕುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ಮಾಣಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಡನೆ ಬಾಳಕನ ಮೆಯ್ವಿಗಳು ದಳವೇಱೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೯೫ ವ). **ಗುಪ್ಪೆಗೊಳ್**: ಮಡುಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರ ಪರ್ವೊನಲಿಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ದೊಂಡೆಗರುಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೦ ವ). [ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಸಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಬಾನಿ; ಕಸದ ತೊಟ್ಟಿ: ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿಯ ಮರೆಯಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಈಚೆಗೆ ಬಂದನು (ಕಾಟಛಾ. ೩೧); ಮನೆಯ ಕಸಮುಸುರೆಗಳನ್ನು ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ತೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕುಪ್ಪೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ . . . ಮಯ್ದುನ ಗೊವ್ಮಯ್ಯಗೆ ಕುಪ್ಪೆನಾಡ × ಪ್ಪನಾಡ ಮಣಲೂರೆಂಬಗ್ರಹಾರದ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪–೬; 976).

[ಕುಪ್ಪೆ$_0$ + ನಾಡು]

ಕುಪ್ಪೆಮಣಿ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಿಗೆಯುಳ್ಳ ಮಣಿ: ಪವಿತ್ರಭಾಗಮಂಗೈದು ಬೆಳ್ಮುತ್ತುಗಳ ಪವಣಿಸುತ ಪೊಂಗೇದಿಗೆಯನು ತರತರಕಿಟ್ಟು ಸವಿನಯದಿ ಪೆಡೆದುಪುದರಾಗ್ರವನು ಕುಪ್ಪೆ ಮಣಿಗಣದ ಕುಚ್ಚುಂಗಳಮರ್ಚಿ (ಪವಮೋ. ೧೬-೪೫). [< ಕುಪ್ಪಿಗೆ + ಮಣಿ$_3$]

ಕುಪ್ಪೆಯ 'ಕುಪ್ಪಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆಯರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಧವಳ ಷಡ್ಗುಣಾಳಂಕಾರ ಅಹವಾದಿತ್ಯಶ್ರೀಮತ್ಕುಪ್ಪೆಯರಸರ್ಪೂರ್ಗಿಗೆಜೆ ನಾಡನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨-೧೧; 867). [ಕುಪ್ಪೆಯ (< ಕುಪ್ಪಯ್ಯ) + ಅರಸ$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಳ್ಳು (?): "ಪವಿತ್ರಾ-ಕುಪ್ಪೆಯೆಳ್ಳು, ಪುತ್ರಜೀವಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೧).
[ಕುಪ್ಪೆ$_0$ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಪ್ಪೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ: ವಿರಹಿಗೆ ಬೇಗೆಯುಂ ಪ್ರಿಯರ್ಗೆ ರಾಗಮುಮಾಗಿಸುಗುಂ ಬನಂಗಳೊಳ್ ಮೊರೆವ ಮದಾಳಿ . . . ಕುಪ್ಪೆವಾಯ್ವ ಕಪಿ ಪೂಡಿ ಮುಟುಂಗುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೧). [< ಕುಪ್ಪು$_{12}$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕುಪ್ಪೆಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು, —ಎಲೆ: ವಾಂತಿ ವಿರೇಚನಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಮೂರುದುಡ್ಡು ತೂಕವನ್ನು ಸೇವಿಸೆ ಛರ್ದಿಯಾಗುವುದು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೧೯).
[ಕುಪ್ಪೆ$_4$ (< ಕುಪ್ಪು$_3$) + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತ, ಕುಬೇತಾಯಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ; ಕುಪ್ಪೆಯ ತಾಯಿತ: ಚೆಲುವಾದ ಚಂದ್ರಹಾರಂ ಶಿವದಾರ ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತವನು (ಸಿದ್ಧ ಶಾ. ೧೧-೧೨). **ಕುಬೇತಾಯಿತ:** ಶಿವದಾರಕ್ಕೆ ಪೋಣಿಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಕುಬೇತಾಯಿತಗಳು ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೧೬). [ಕುಪ್ಪೇವು ? + ತಾಯಿತ]

ಕುಪ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರಲೋಹ; ತಾಮ್ರ, ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹ: "ಕುಪ್ಯಂ – ಅ ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯದು. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಕಂಚು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦). ೨. ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರತು ಇತರ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ, ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: "ಅಕುಪ್ಯಮೆಂಬುದು ಹೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯುಂ; ಉಳಿದೊಡಮೆ ಕುಪ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಶಲಾಯು. ೧೪-೮೧); "ವಸುರಜತಮಾಗಿರ್ಪ ಧನಮದಕುಪ್ಯ ತದನ್ಯಂ ಕುಪ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೬); ಅತಿಥಯುಮಂ ತಮಗೆ ಜನೂಪತಿ ಮಾಡಿದೊಡಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಯಸಾರಾದಿ ಧನತತಿಯನಿತ್ತು (ಅದಿಪು. ೧೨-೬೬); ಇರೆ ಕುಪ್ಯ ನಿವೇಶನ ಧನವರ ಧಾನ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮುಖ್ಯಮೆಂಬಿವು . . . ಪರಿಮಾಣ ಪರಿಗ್ರಹವ್ರತಕ್ಕತಿಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೬). ೩. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆಭರಣಗಳ ಹೊರತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ, ಧಾವಳಿ, ಗಂಧ, ಕುಂಕುಮ ಮೊದಲಾದುದು: "ಕುಪ್ಯ – ಕ್ಷೌಮ ಕಾರ್ಪಾಸ ಕೌಶೇಯ ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿ ಕುಪ್ಯಮುಂ" (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೮೨). 'ಅಕುಪ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರತರ್ಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾದ ✓ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ; ಕುತರ್ಕ. 'ಕುಪ್ರತರ್ಕಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರತರ್ಕಿಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾದಿಸುವವನು; ಕುತರ್ಕ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟತಾರ್ಕಿಕ: ಕುಪ್ರತರ್ಕಿಗನಾವನಾದೊಡೆ ಭೂಪ್ರಚರನಾಗೈದೆ ತಿರಿತಿಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಶುದ್ಧನಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತನೆಂತಹನು (ಬಸಪು. ೪೩-೬೨). [< ಸಂ. ಕುಪ್ರತಾರ್ಕಿಕ]

ಕುಪ್ರಬೋಧೆ (ನಾ). ಸದೋಷವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನ; ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪುಭಾವನೆ. 'ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕುಪ್ರಬೋಧ]

ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮ (ನಾ). ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು; ತಪ್ಪುತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅಪ್ರತಿಮನಹ ಶಿವಮಹಿಮೆಯಂ ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮರಿರ ಕೇಳಲ್ಪಾಪ್ತಿಯೇ ನಿಮಗೆ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೧). [ಸಂ. ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮನ್]

ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು ಬಂದ; ಅಪಖ್ಯಾತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅಪಕೀರ್ತಿಗೊಳಗಾದ: ನಗರದ ಒಂದು ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೋಟಲಿನಲ್ಲಿ ಅನೀತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದು ಪೋಲೀಸರು ಅನೇಕ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ದೂರಪ. ೧೧). 'ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಅಪಯಶಸ್ಸು: ಮುದುಕ ಕಾದಿರನು – ಸಹಿಷ್ಣುತೆಗಾಗಿ ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಗಳಿಸಿದವನು ಕೂಡ ಧೀರತೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದ (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರಿಯ (ಗು). ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ; ಅಹಿತವಾದ: (*). [ಸಂ.]

ಕುಬಕು, ಕುಬುಕು (ಕ್ರಿ). (ಕುಡುಗೋಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ) ಕೆತ್ತು, —ಕುಕ್ಕು: (*). **ಕುಬುಕು:** (*). [?]

ಕುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಾರ್ಗ; ಕಾಡುದಾರಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುರ್ಮಾರ್ಗ. ೧,೨: ಅರು ಬಲ್ಲರು ಶಿವಯೋಗದ ನೆಲೆಯು . . . ಅಪ್ಪ ಕುಬಟ್ಟೆಯ ಮೆಟ್ಟಯಾರಣ್ಯದ ದುಷ್ಟ ಮೃಗಂಗಳೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಕೊಂದು ಅಪ್ಪ ಮದಕರಿಯನಟ್ಟಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಸಿ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋದ ಹೊಲೆಯಂಗಲ್ಲದೆ (ಶಿವಗೀ. ೯೪೧). [ಕು$_0$? + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕುಬಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಬಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮುಳ್ಳೂರೆನ್ದೊಡೆ ಕಾಜಗೊಡೆಯನಂ . . . ಕುಬಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೯; 915 ?). [ಕುಬ$_0$ + ಆಚಾರಿ]

ಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ಗಾಜು, ಪಿಂಗಾಣಿ ಅಥವಾ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ; ಜಾಡಿ; ಹೂಜಿ: ರತ್ನಮಯವಾದ ಕುಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಪನ್ನೀರುಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೦೭-೬೨).
[< ಸಂ. ಕೂಪಿಕಾ ?]

ಕುಬಾಳು (ನಾ). ಚಾವಣಿಯ ತುದಿ, —ಶಿಖರ: ಮನೆಯ ಕುಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲಮಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕಂಬಹು. ೬೦).
[← ತುಳು. ಕುಬಳ್]

ಕುಬಿಬಿಜು 'ಕುಬುಬಿಜು' ನೋ.

ಕುಬುಕು 'ಕುಬಕು' ನೋ

ಕುಬುಜ (ನಾ). ಕುಬ್ಜ; ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ: ಕುಬುಜವಾಮನ ವಿಕೃತಿ ವಿಗ್ರಹದ ಶೂಲಹಸ್ತದ ಬಹುವಿಧಾಯುಧ ಜಾಲದೃಷ್ಟಿಯ ಭೂತ ಭೇತಾಳಾಳಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಬ್ಜ]

ಕುಬುಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸಿ ಕುಳ್ಳುಮಾಡು; ಬಾಗು: ಕಾರಣಿಕ ಮೃಗವುಮನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ನೀಡಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು ಕುಬುಜಿಸಿ ಕುಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿದು ಕುಬುಜಿನೆ ಕೂಗಿ]ದಂಡೆನೋಟಂ ಶರಂ ಸಂಧಾನದೊಳು ವುಗ್ಗಿ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೨೭-೨೩).
[ಕುಬುಜ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಬುಜೆ (ನಾ). ಕುಬ್ಜೆ; ಕುಳ್ಳಿ: ನಿಗುಚಿದನು ಕುಬುಜೆಯ ಕಳೇಬರವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೨೬); ಅಂದಿಗೆ ಕುಬುಜೆಯನಾದರಿಸಿದ ಚೆಂದ (ಚಕವಿ. ೬-೪೦). [< ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ ; ದುರ್ಮತಿ : ಕಡೆಯ ಪಾಳ್ದೇಗುಲ ದೊಳದನೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕುಬುದ್ಧಿಯಂತೆ ಸಂಗಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೩೨-೫೨). ೨. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ : ಕುಜಾನಾನಿಸನಾನೆ ಕುಬುದ್ಧಿಯಾನೆ ಕಟ್ಟಜಾಕೆಯ ದುಷ್ಟನಾನೆ (ಶಬಶಂ. ೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುಬುಬಿಱು, ಕುಬಿಬಿಱು, ಕುಬ್ಬಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕುಬುಬು ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಬೊಬ್ಬಿಡು : ಅಟ್ಟಿ ಕುಣಿಯಲು ಕುಬುಬಿಱಿದು ತಲೆಯೊಟ್ಟಲನು ತೂಱಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೨); ಪುಷ್ಪಚಾಪನಧಿಕ ವಿರಹಿಗಳ ಕೋಪದೆ ಕುಬುಬಿಱಿದೆಸೆಯುತ ಮನಕತಿ ತಾಪವನಿತ್ತನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪); ಕುಬುಬಿಱಿದು ಪೋಯೆಂದಾರ್ದರ್ ಖತಿ ಮಸಗುತೆ (ಪೊ ೯ ರಾ ಸು. ೧೦-೭). **ಕುಬಿಬಿಱು** : ಕುಲಿಲಿಯೆಂದಾಲುತ ಕುಬಿಬಿಱಿಯುತ ನಿನ್ನ ತಲೆಯನು ತಱಿದು ಬಿಸುಡಲಿ (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೩-೨೯); ಉಭಯ ಬಲದಲಿ ಜೂಣಿಯ ಪಟುಭಟರಾಗ ಕುಬಿಬಿಱಿದಬ್ಬರಗೈದು . . . ಇಱಿದಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೬೧). **ಕುಬ್ಬಿಱು** : ವಾರಿಜಾಕ್ಷಾಜರ್ಕೆರಾರ್ಭಡಿಸಿ ಕುಬ್ಬಿಱಿದು ಪುಟನೆಗೆದು ಕುಕಿಲಿಱಿದರು (ವೀಶೈವ. ೩-೧೬-೧೦).

ಕುಬುಬಿಱಿದಾಡು = ಬೊಬ್ಬಿಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಾಡು : ಬಳಿಕತ್ತಲಿಕ್ಕಿತು ಕುಣಿದು ಕುಬುಬಿಱಿವಾಡಿ ಭೈರವಗಣ ದಿನೇಂದ್ರ ಕುಮಾರಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೮-೯). [ಕುಬುಬು + ಇಱು$_1$]

ಕುಬುಬು, ಕುಬುಬೂ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕುಬುಬೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದನುಗ್ರ ಪ್ರಬಲ ವಾನರರಾಜನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೧೩); ಇರ್ವರುಂ ಮತ್ತೆ ಮೈವಱಿದೊಬಗಿದಂತಿರ್ದು ಕುಬುಬೆಂದು ಕೂಡಿ ಘೂರ್ಮಿಸುತಿದ್ದರೇವೊಗಳುವೆಂ (ವೀಶೈವ. ೩-೮-೪೧); **ಕುಬುಬೂ** : ಮರುಳುಗಳೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ವರ್ತಿಸುವ ಕೊಬ್ಬಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದು ಕುಬುಬೂಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತಿಹವದಱೊಳಗೆ (ಅಂಜಚ. ೬-೧೫೩).

ಕುಬುಕುಬುಬು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ವೃಷಭೇಶ ಘರ್ಜಿಸುತೊಮ್ಮೆ ಹೂಂಕಾರಗೊಡಲಿಕಾಕಾಶವೊಡೆದಂತೆ ಘುಡುಘುಡಿಸಲವುಮುವುವು ಕುಬುಕುಬುಬೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩-೧೫).

ಕುಬುಬೂ 'ಕುಬುಬು' ನೋ.

ಕುಬುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಬೇತಾಯಿತ 'ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತ' ನೋ.

ಕುಬೇರ (ನಾ). ೧. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ ; ಧನಪತಿ : "ಧನಪತಿಯಕ್ಷಂ ಶ್ರೀದಂ . . . ಧನದಂ ಕುಬೇರ ನಳಕಾಧಿನಾಯಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮-೪೬); "ಸುರರಾಜನಗ್ನಿಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ ದಿಶಾಧಿಪರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೮); "ಆ ಕುಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ವೇ]ರಂ ಪೊನ್ನೊಡೆಯ" (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೫). ೨. ದುಷ್ಟರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸ ಮಾಡುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕ್ರೂರದೈತ್ಯರೊಳಿದ್ದು ತಾನೆ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಕಾರಣದಿ ಹರಿಗೆ ಕುಬೇರನೆಂಬೊರು (ಹಸಾರ. ೧೮-೩೮). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧೂಪ : ಕವಿವ ಕುಬೇರಧೂಪದ ಕವಿಲ್ವೊಗೆಯಂ ನವಮೇಘಮಾಲಿಕಾ ನಿವಹವೆಂಗೆತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧೧). ೪. (ಅಲಂ) ಧನಿಕ ; ಶ್ರೀಮಂತ : ನಿನ್ನ ಚೆಲುವಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ಕುಬೇರರ ಮಾನಭಂಗವಾಗಿದೆಯೋ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೭).

ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತು = ಬಹಳ ಸಂಪತ್ತು ; ಅತುಳೈಶ್ವರ್ಯ : ಅವಳೊಡನೆ ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತೇ ಬರುವುದೆಂದೂ ಉಬ್ಬಿಸಿದನು (ಕಾಲೂರ. ೪ ಕಥಾಸಾರ). [ಸಂ.]

ಕುಬೇರಕಾಂತ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸೇರುವ) ಒಂದು ಅಕ್ಷಯ ಭಂಡಾರ, —ಕೋಶ : ಕುಬೇರಕಾಂತ ಮೆಂಬ ತವದ ಭಂಡಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ).
[ಕುಬೇರ + ಕಾಂತ]

ಕುಬೇರದಳ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಸೈನ್ಯ : ಇಂದ್ರದಳ ಅಗ್ನಿದಳ ಯಮದಳ ಕುಬೇರದಳ ಈಶಾನ್ಯದಳ . . . ಕುಬೇರದಳವೇಜಲು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಾಗಿಹ (ಪದಗೋ. ೨-೨೦೭). [ಕುಬೇರ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕುಬೇರಪಟ್ಟಣ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ: ಅಲಕಾಪುರಿ : "ಅಲಕಾ – ಕುಬೇರಪಟ್ಟಣಂ" (ಕಾಶಕ್ರ. ೧೫೭). [ಕುಬೇರ + ಪಟ್ಟಣ]

ಕುಬೇರಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ಮಗ; ನಳಕೂಬರ. ೨. (ಅಲಂ) ಸಿರಿವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ : ಅಲ್ಲ ರಾಯ್ರೇ, ಬ್ಲೇಕ್ ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಇರೋವಾಗ ತಮ್ಮಂಥ ಕುಬೇರಪುತ್ರರಿಗೇನು ಕೊರತೇ ಅಂದೆ (ಕಂಕಕೂ. ೭). [ಕುಬೇರ + ಪುತ್ರ]

ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಆಧಿಪತ್ಯದ ಬೆಟ್ಟ; ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ : ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೮). [ಕುಬೇರ + ಅದ್ರಿ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಬೇರೇಶತಂತ್ರ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ವಿಜಯಾಗಮದ ಎಂಟು ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಜಯತಂತ್ರ . . . ಕುಬೇರೇಶ ತಂತ್ರ, ವಿಮಲತಂತ್ರ, ಮಹಾಘೋರತಂತ್ರವೆಂದು ವಿಜಯಾಗಮದೆಂಟು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ಕುಬೇರ + ಈಶ + ತಂತ್ರ]

ಕುಬೋಧಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು; ದುಷ್ಟಬೋಧಕ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಬೋಧನೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಉಪದೇಶ; ದುಷ್ಟ ಬೋಧನೆ : (ಕ).
[ಸಂ. ಕುಬೋಧನ]

ಕುಬ್ಜ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ; ಗಿಡ್ಡಾದ; ವೋಟಾದ; ಎತ್ತರವಲ್ಲದ: "ಖರ್ವಂ ಕುಬ್ಜಮಾನತಂ ತಾನದೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೪-೩೭). ೨. ಗೂನಾದ; ಗೂನುಬೆನ್ನಿನ. 'ಕುಬ್ಜದೇಹ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಗೂನುಬೆನ್ನಿನವನು; ಕೂನ: "ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ – ಈ ೨ ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೭); ಕುಬ್ಜ ವಾಮನ ಬಧಿರ ಮೂಕ ಕಿರಾತೋನ್ಮತ್ತ ಜಡಜನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ); ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). ೪. ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ: "ಕುಬ್ಜಂ ಗುಜ್ಜನೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೬); ಅತಿ ಹರ್ಷದಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವತುನ್ನತರುಮಾಗಿ ಕುಬ್ಜರುಮಾಗಿ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪರು (ಅರಾಜ. ೧೭-೧೪). ೫. ಕೊಂಕು ; ವಕ್ರತೆ: "ಭು[ಪಾಠಾಂ. ಭ]ಗ್ನಮುಂ ವಾಮನದ್ವಿತಯಂ ಕುಬ್ಜಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಕುಬ್ಜಕ (ನಾ). ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ. 'ಕುಬ್ಜಕ ಸಂಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಬ್ಜಕಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ಮೂರು ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಬ್ಜಕ ಸಂಸ್ಥಾನ : ಈ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಕುಬ್ಜದೇಹ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದು (ಜೈನಪ. ೩೬೩).
[ಕುಬ್ಜಕ + ಸಂಸ್ಥಾನ]

ಕುಬ್ಜಕಿ (ನಾ). ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಕುಬ್ಜಕಿ . . . ಕಾಲಕಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಕೀ]

ಕುಬ್ಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಂಬು, —ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ (?) : "ಕಂಟಕಾಢ್ಯಃ - ಕುಬ್ಜಕಾ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಕಾ]

ಕುಬ್ಜತನು (ನಾ). ಕುಳ್ಳು ದೇಹದವನು; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ: ಪ್ರಿಯವಾದಿ ಕುಬ್ಜತನು ರಾಜದ್ವಾರಯೋಗ್ಯಂ . . . ನೃಯುಗ್ಮೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೩). [ಕುಬ್ಜ + ತನು]

ಕುಬ್ಜತೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗೂನು; ವಕ್ರತೆ. ೨. ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ: ತೊನ್ನ ಬೆಳ್ಗಲಿನಿಡಿದ ಕಶ್ರನೆಯ ಕುಬ್ಜತೆಯ ಗೂಳಿಹಿಡಲಿನವೋಲು ಗೂನುವುಬ್ಬಿದ ಬೆನ್ನ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧–೫೪೫). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜತಾ]

ಕುಬ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಬ್ಜೆ: ಕುಬ್ಜಿಕೆಯ ಕಟಕಿಯ ಕಶಾಘಾತ ಕಟುಕತೆಗಾ ದಶರಥ ಪ್ರಾಣಪಕು ತೇಂಕಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೬–೫೮೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುಕುಮಾರನೆಂಬನೊರ್ವಂ ವಿಪ್ರಸೂನು ಕುಬ್ಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಜ] ಕೆಯೊಳಿರ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೫೨). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಿಕಾ]

ಕುಬ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿದವಳು; ಗೂನಿ: (ಕ). ೨. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮಧುರಾಪುರಾಧೀಶ್ವರನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪ ಬಗೆಯಿಂ ಕುಬ್ಜೆಯೆಂಬ ಸೈರಂಧ್ರಿ ನಡೆತರೆ (ಜಗವಿ. ೬–೧೮ ವ); ತರುಣಿ ನಿಲು ನೀನದಾರ್ಗೀ ಪರಿಮಳವು ನೀಂ ಹೇಳೆನಲು ಮುರಹರ ನಿಮಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆಂದಳು ಕುಬ್ಜೆ ನಸುನಗುತ (ಅಕ್ರೂರ. ೬–೫೦). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಗೋಪುರದಂತಹ ರಚನೆ; ಗುಮ್ಮಟ: ದೊರೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ಸಮಾಧಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ 'ಕುಬ್ಬ' (ಗುಮ್ಮಟ) ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೪೨). [← ಹಿಂ. ಕುಬ್ಬಾ]

ಕುಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಅಹಂಭಾವದ ವರ್ತನೆ; ಗತ್ತಿನ ನಡವಳಿ: ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇದ್ದವನ ಕುಬ್ಬಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಕುಬ್ಬು + ಆಟ]

ಕುಬ್ಬಿಜಿ 'ಕುಬುಬಿಜಿ' ನೋ.

ಕುಭಾಗ್ಯೆ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಅದೃಷ್ಟಹೀನೆ: ಕುರೂಪಿ ಕುಭಾಗ್ಯೆ ಕುಶೀಲೆ . . . ಎಂಬಟಮಟಕಾತ್ರ್ಯಯಸ್ರ್ತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೧; 1220). [ಸಂ. ಕುಭಾಗ್ಯಾ]

ಕುಭಾಷಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು: ಇತರೇತರ ಕುಭಾಷಿಯ ಕೊಡೆ ಮಿತ್ರಿಯ ಶರಣನಂ ಎಂಮಾಡಬಹುದೇ (ಬಸವು. ೫೩–೪೬). [ಸಂ. ಕುಭಾಷಿನ್]

ಕುಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ನಿಂದೆಯ ನುಡಿ; ಬೈಗಳು: ಕ್ರೂರ ಕುಭಾಷೆ ಕುಹಕ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ ನೀನೆತ್ತಲು ಶಿವನೆತ್ತಲು ಹೋಗತ್ತ ಮರುಳೆ (ಬಸವ. ೧೩೧); ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯದಲಿ ತಲೆಯ ತೆಜುವವನಹೆ ಕುಭಾಷೆಗೆ ಮುಳಿವವರು ನಾವಲ್ಲ ಸೈರಿಸು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೨೪). ೨. ಕೆಟ್ಟಭಾಷೆ; ಕೆಟ್ಟಆಣೆ. ೩. ಅಲ್ಪವಾದ ಭಾಷೆ; ಅನಾಗರಿಕ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಕುಭಾಷಾ]

ಕುಭಾಷ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿವರಣೆ: ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ . . . ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಭೃಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ರಾಜರ ಮಂಡಲ, —ಸಮೂಹ: ತ್ರಿಶಕ್ತಿಯುಕ್ತಕ್ರಮಕಳಿತ ಕುಭೃಚ್ಚಕ್ರ ಭೇದ ಪ್ರಮೋದಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಭೂಪಂ ಬೆಳಗುಗೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೬೬–೮; 1145). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಕುಭೃತ್ಕುಳ (ನಾ). ರಾಜರ ಕುಲ, —ವಂಶ: ಎಸೆದಂ ತತ್ಕುಳದೊಳ್ ವಿಜಿತಾರಿ ಕುಭೃತ್ಕುಳನಾದಿತ್ಯಮೂರ್ತಿ ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೧೪; 1133). [< ಸಂ. ಕುಭೃತ್ಕುಲ]

ಕುಭೃತ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತದ ಶಿಖರ; ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡು: ಇವನಿಂದಂ ಕಂಡೆನೇಟುಂ ಕಡಲಕಡೆಯನೇಟುಂ ಕುಭೃತ್ಕೂಟಮಂ . . . ಎನುತ್ತುಂ ಯಶೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೆಯ್ಮೆರ್ದುವಿನಂ (ಎಕ. VIII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೩; 1172). ೨. ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ; ಸಪ್ತಪರ್ವತಗಳು. [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಕೂಟ)]

ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಾಸೀತೆಗರುಂಧತಿಗೆ ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆಗೆ ದೊರೆ ರೇವಕಬ್ಬೆಯೆಂಬಳ್ ಪೆಸರಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೨); ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆಗರುಂಧತಿಗೆ ರತಿಗೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳೀಮಾತೊ ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ನೆಗರ್ದ್ದ ವಿಭೂತಿಯ ಚಾವುಣ್ಣಕಬ್ಬೆ ಗಜ್ಜದೊರೆಯೇ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೪–೧೪; 1087). [ಸಂ. ಕುಭೃಜ್ಜಾತಾ (ಕುಭೃತ್ + ಜಾತಾ)]

ಕುಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಭೂಧರ; ಪರ್ವತ; ಬೆಟ್ಟ; ಬಲವನ್ಮದಗಜಾಸುರ ಕುಭೃನ್ಮಹಾಶನಿ ಸಮುದ್ಯನ್ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೧). ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುವವನು; ರಾಜ: ಕಲಿಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಸಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಭೂಮಂಡಳಪತಿಯ ಖಡ್ಗಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಲೆ ನೆಲಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧). [< ಸಂ. ಕುಭೃತ್]

ಕುಭೃತ್ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತದ ರೆಕ್ಕೆ. ೨. ರಾಜರ ಪಂಗಡ. ೧, ೨: ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ ಕುಭೃತ್ಪಕ್ಷ ವಿಚ್ಛೇದನನಾಗಿಯುಂ ವಜ್ರಧರನಲ್ಲು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦ ವ). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಪಕ್ಷ)]

ಕುಭೃತ್ಸಂಗ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಂಗ, —ಸಹವಾಸ: ಕಲಿಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಸಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಭೂಮಂಡಲಪತಿಯ ಖಡ್ಗಧಾರಾಜಳದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಲೆ ನೆಲಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಸಂಗ)]

ಕುಭೃತ್ಸುತೆ (ನಾ). = ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆ: ಸತಿಯರೊಳಗಗ್ಗಳದವನೀಸುತೆ . . . ಕುಭೃತ್ಸುತೆ ಗಂಗೆ ದಕ್ಷಸುತೆ ಭವಸತಿಯರ್ ಸಮನಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಪಸುತೆಯೊಳ್ (ಅಜಿತು. ೧–೭೦). [ಸಂ. ಕುಭೃತ್ಸುತಾ (ಕುಭೃತ್ + ಸುತಾ)]

ಕುಭೃದ್ವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅರಸನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ರಾಜಪ್ರಿಯ: ಬುಧಂ ಚಾಪದೊಳಿರ್ದೊಡಾಪ್ತವಚನಗ್ರಾಹಂ ಕುಭೃ[ಪಾಠಾಂ. ಸುಹೃ]ದ್ವಲ್ಲಭಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೨೪). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ವಲ್ಲಭ)]

ಕುಭೃನ್ಮಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ. ೨. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜನಾದವನು; ಸಣ್ಣರಾಜ. ೧, ೨: ನಿಃಕಂಪದಿಂದಿರ್ದ್ದ ಶಿಂಣಮಹಾಬಾಹುವ ತೀನನೇಂ ಕಳೆಗುವೇ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕುಭೃನ್ಮಾತ್ರನಕ್ಕುರ್ಮೆಲೇ ಹೊಯ್ಸಳ ಮೇರುವಲ್ಲಿ ಭುಜಮಂ ಮಾಜುರ್ದ ದಿಗ್ದಂತಿದಂತಮಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೧–೨೨; 1160). [ಸಂ.]

ಕುಭೃನ್ನಿಕಾಯ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಶರಣಾಯಾತ ಕುಭೃಂನಿಕಾಯವೊಳಗಿಕ್ಕುಂ ತನ್ನ ಹೃದ್ದೇಶದೊಳ್ ಹರಿಯುಕ್ಕುರ್ಗಂ ಸಿರಿಗೆಯ್ದೆ ತಾಯಿವನೆಯಿನಿಕ್ಕುಂ . . . ಅಂಭೋಧಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೇ (ಕಇ. IV, ೧–೧೦; 1204). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಕುಮಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕುಟಜ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಂಟಜಂ ಕುಮಂಜನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮಞ್ಞಾಮ್, ಕುಮಞ್ಞಾನ್]

ಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ; ದುರ್ಬೋಧನೆ: ದನುಜವೈರಿ ಕುಮಂತ್ರದಲಿ ಬೊಪ್ಪನೊಳು ಖಾತಿಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೦); ಎನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಂತ್ರ ಕುಡಿವರಿದ ಭೇದವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಱೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ಛನವ. ೨೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರ; ಇತರರಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ: ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೀಗಳೆ ಪಡೆವೆನೆನುತಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರ ಕುಮಂತ್ರ[ಪಾಕಾಂ. ಯಂತ್ರ] ಮಾಯಾರಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೬೮). ೩. ಕುತಂತ್ರ; ಕಪಟ: ಕೊಡಸ ಮಗನ ಕುಮಂತ್ರದೊಡ್ಡಿನ ಕಡಿತಕಾನಂಜುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೮); ಎನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಂತ್ರ [ಪಾಕಾಂ. ಮಂತ್ರ] ಕುಡಿವರಿದ ಭೇದವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ಛನವ. ೩೫); ಕುಮಂತ್ರ ಪಾಪದೊಳಳಿದನೀ ಮಂತ್ರಿ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಕುಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಂತ್ರಿ; ದುಷ್ಟ ಸಚಿವ. ೨. ಕುತಂತ್ರಿ; ಕಪಟಿ: ದುರುಳರೀ ಕೌರವರು ನೀವತಿ ಗರುವರವದಿರು ಪಾಪಕರ್ಮರು ಪರಮ ಪುಣ್ಯರು ನೀವು ತನ್ನವದಿರು ಕುಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೭೨). [ಸಂ. ಕುಮಂತ್ರಿನ್]

ಕುಮಂದಾನ (ನಾ). ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿ; ಕಿಲ್ಲೆದಾರ: ಕಿಲ್ಲೆ ಕಚೇರಿ ಕುಮಂದಾನ ನಿಟ್ರಿ ಪುಟ್ಟ ಬಸವ್ವಯನು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಚವಕಟ್ಟು ಗುಬ್ಬಿ ಕದ ಸಹ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೬೫-೧; ?). [← ಇಂ. Commandant]

ಕುಮಕಿ₁ 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮಕಿ₂, **ಕುಂಕಿ**, **ಕುಮುಕಿ**, **ಕುಮ್ಕಿ** (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯಗಾರನ ನೆರವಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿದ ಸಹಾಯಕ ಭೂಮಿ: "ಕಂದಾಯ ಕೊಡುವ ಜಮೀನಿಗೆ ಸಮೀಪದ ಸರಕಾರಿ ಭೂಮಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧). 'ಕುಮಕಿಹಕ್ಕು' ಪರಾ. (ಗು). ೨. ಸಹಾಯದ; ನೆರವಿನ. 'ಕುಮಕಿಆನೆ' ಪರಾ. **ಕುಂಕಿ**: ೨. 'ಕುಂಕಿಆನೆ' ಪರಾ. **ಕುಮುಕಿ**: ೧. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ – ಕಾನ, ಬಾಣೆ, ಕುಮುಕಿ, ದರ್ಕಾಸ್ತು, ತೋಡು, ಕೆರೆ ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಗಳೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಪಾಠ (ಕರುಕ. ೬). **ಕುಮ್ಕಿ**: ೧. ಸೆಟ್ಟರು ತಮ್ಮ ಜಾಗದ ಕುಮ್ಕಿ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ಐದಾರು ಮೈಲುಗಳಷ್ಟು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣನಂ. ೧೫).

ಕುಮುಕಿಯ ಹಕ್ಕು = ಕುಮಕಿ ಹಕ್ಕು: ಸಮೀಪದ ರೈತರಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಮುಕಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೇರಿರಲೂಬಹುದು (ಚಿಗುಕ. ೨೪೯). [← ಹಿಂ. ಕುಮಕೀ]

ಕುಮಕಿ₃ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಏಟು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಏಟು: ಎರಡೂ ಎತ್ತಿನ ಡುಬ್ಬಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಮಕಿ ಹೊಡೆದರು (ಬೆಳಥಾ. ೧೪೫); ಈಜುಗಾರರು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಮಕಿ ಹೊಡೆದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕುಮಕಾ]

ಕುಮಕಿಆನೆ, **ಕುಂಕಿಆನೆ** (ನಾ). ಮಿಕ್ಕ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಪಳಗಿಸಿರುವ ಆನೆ; ಒತ್ತಾನೆ; ಸಹಾಯಕ ಆನೆ: ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಕುಮಕಿಆನೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಂಕಿಆನೆ**: ಎಂಟು ಹತ್ತು ದಿನ ಅವು . . . ಸೊರಗಿ ಹೆದರಿ ನಿಸ್ತೇಜವಾದಮೇಲೆ ಕುಂಕಿಆನೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೫). [ಕುಮಕಿ₂ + ಆನೆ₁]

ಕುಮಕಿಜಮೀನು (ನಾ). ಕುಮಕಿ ನೆಲ; ಹಿಡುವಳಿ ಭೂಮಿಗೆ ನೂರು ಗಜಗಳ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಸರ್ಕಾರಿ ಭೂಮಿ: ಆರಂಭಗಾರನ ಕುಮಕಿಜಮೀನು (ರೂಢಿ). [ಕುಮಕಿ₂ + ಜಮೀನು]

ಕುಮಕಿಹಕ್ಕು (ನಾ). ಕುಮಕಿ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲಿರುವ ಹಕ್ಕು, —ಒಡೆತನ: ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳೂ ರಾಯರ ಕುಮಕಿ ಹಕ್ಕಿನವು (ಕರುಕ. ೧). [ಕುಮಕಿ₂ + ಹಕ್ಕು₂]

ಕುಮಕು, **ಕುಮಕಿ**₁, **ಕುಮಕ್ಕು**, **ಕುಮುಕು**, **ಕುಮ್ಮಕ್**, **ಕುಮ್ಮಕು**, **ಕುಮ್ಮಕ್ಕು**, **ಖುಮ್ಮಕ್ಕು** (ನಾ). ಸಹಾಯ; ನೆರವು; ಒತ್ತಾಸೆ: ಕಿಲ್ಲೇದಾರರು ಸಲಾಂ ಹೊಡೆದು ತಳವಾರರನ್ನೂ ಅತಾವಣೆಯವರನ್ನೂ ಕುಮಕಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹುಕುಂ ಜಾರಿಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಸಕತ. ೮೪); ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಮಂತರ ಕಡೆ ಪರಶುರಾಂ ಭಾವುಯವರ ಕುಮಕು ಪೂರಾ ಇದೆ (ಚತ್ರಪಾ. ೭೭). **ಕುಮಕಿ**: ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರನು ಸೇನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಮನವರ್ರಿಗೆ ಕುಮಕಿ ಹೊರಟ ಸ್ಥಳ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೨-೩; ಸು. 1842). **ಕುಮಕ್ಕು**: ಯಾವಾಗಲೂ ಕುಮಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು (ಗ್ರಾಮಕ. ೫೨). **ಕುಮುಕು**: ನಾನು ಕೆಲವು ಕೊಡಗರಂಸು ನಿಂಮ ಕುಮುಕಿಗೆ ಸಾಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪). **ಕುಮ್ಮಕ್**: ಗ್ರಾಮದ ಬೇಲಿಯನ್ನಾದರೂ ಊರು ಬಾಗಿಲನ್ನಾದರೂ ದುರಸ್ತು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಮ್ಮಕ್ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಪಟೇಲನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಪೀಠಿಕ). **ಕುಮ್ಮಕು**: ಇಂಗ್ರೇಜ ಕುಂಪನಿ ಸಂಗಡ ಲಡಾಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕುಮ್ಮಕು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಫೌಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಪಾಲು ಈಗ ತಮ್ಮ ಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದೀರಿ (ಕಗವಿ. ೧೧೯). **ಕುಮ್ಮಕ್ಕು**: ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಜನರನ್ನು ಕುಮ್ಮಕ್ಕು ಕೊಡುವ ಹಕ್ಕನ್ನು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೧); ಅಮಲ್ದಾರರೇ ಕುಮ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂಬ ಹಿಗ್ಗಿಕೆ (ಕಲಸಿ. ೨೧೩); ಅವನು ಇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕುಮ್ಮಕ್ಕು (ಕೂಲಿ. ೧೩). **ಖುಮ್ಮಕ್ಕು**: ಊರಿನ ಸಿಪಾಸಾರದೋರೆಲ್ಲಾ ಖುಮ್ಮಕ್ಕು ಅವನ್ಗೆ (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುಕ್. ಕುಮಕ್]

ಕುಮಕ್ಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮಚಟು 'ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಮಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮತ; ದುಷ್ಟಮತ: ನೀಡುತ್ತುಂ ಕುಮತಕ್ಕೆ ತೇಜದಜೀವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. [ಸಂ.]

ಕುಮತನಿರತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ದುಷ್ಟಪಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು: ಪ್ರಮದೋತ್ತಮೆಗೆ . . . ಗಂಡನ ಧರ್ಮವೆ ಧರ್ಮಂ ಭರ್ತೃವ ತತ್ತ್ವವೆ ತತ್ತ್ವಂ ಕುಮತನಿರತೆಯೋಂ ಕುಲವಧುವೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೯). [ಸಂ. ಕುಮತನಿರತಾ]

ಕುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಭಾವನೆ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ. ೨. ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಮತಿ: ಆ ವರ್ಣಚತುಷ್ಕಮಂ ಕುಮತಿಗಳ್ ತತ್‌ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮುನ್ನ ಪುಟ್ಟಿದುವೆಂಬರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೩); ಕ್ಷಮೆಗೆ ಸೇರುವರಲ್ಲ ಮೂರ್ಖರು ಕುಮತಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨). ೩. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟವಿಧ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲೊಂದು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ, —ಅರಿವು: ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಂಗಮತಿಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃಪರ್ಯಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). ೪. ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕೂಲಿ, ಕುಮತಿ, ಹುಚ್ಚುನರವೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೪೦-೭೮೨). [ಸಂ.]

ಕುಮತಿತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಕುಬುದ್ಧಿತನ: ಕುಮತಿತನದಲಿ ಮಾಡಿ ಸದ್ಗತಿಕ್ರಮವ ಕೆಡದವರಾರು (ನಿಘಾಗ. ೫-೬-೩೬). [ಕುಮತಿ + -ತನ]

ಕುಮರ$_1$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕುಮರ$_2$ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಂಕಭೀಮ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಿಪುರಾಯ ಕುವರ ಬಂಗಾಱಂ ಬಪ್ಪನಂಕಕಾಱಂ ಕುಮರಂಕಭೀಮಂ ನಯನಾಭಿರಾಮಂ ಕುವರ ವೇಶ್ಯಾಭುಜಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೯; 1109). [ಕುಮ$_1$ರ (< ಕುವರ$_2$) + ಅಂಕ$_2$ + ಭೀಮ]

ಕುಮರಿ$_1$ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಿ$_2$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಿಪ್ಪೈರು (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ ಪೈರು: ಈ ಸಲದ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಪ್ಪೈರಿನ ರಾಗಿ ಬೆಳೆ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕುಮರಿ$_1$ (< ಕುಮ್ಮರಿ) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಕುಮರಿವ್ರಾತ (ನಾ). ಬಾಲಕಿಯರ ತಂಡ; ಕುವರಿಯರ ಸಮೂಹ: ನೆರೆ ಬೀದಿಲಾಡೊ ಕುಮರಿವ್ರಾತಕ್ಕದೇಂ ಬಂದುದೋ (ಹಸ್ತಿಮಾಂ. ೧-೧೬). [ಕುಮರಿ$_2$ (< ಕುವರಿ) + ವ್ರಾತ]

ಕುಮುಲು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿಯುವುದು; ಒಳಗುದಿ: ಹಸಿದ ಹೆಬ್ಬುಲಿಗೆ ವಶಮಾಡಿದರೋಳಿತೆ . . . ಬಿಸಿಯ ಕುಮಲೊಳಿರಿಸಿ ನೋಡಿದ ರೋಳಿತೆ ಹಸಿವೆ ತೃಷೆಗಳೆಕ ಸಮಮಾಡಿದರೋಳಿತೆ ವೃಷಭಾಕ್ಷನಾಮ ವಿಜಯೂವಿಠ್ಠಲ ಎನ್ನ ಅಸುವೆ ನಿನ್ನಯ ಪಾದದಿಸಜಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೩೫-೨೨). [< ಕುಮುಲು]

ಕುಮಾನುಷತ್ವ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ ನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ . . . ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಂಗಳೊಳ್ ಕುಮಾನುಷತ್ವಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೦ವ). [ಸಂ.]

ಕುಮಾನುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾನುಷತ್ವ. ೨. ದುಷ್ಟ ಮನುಷ್ಯ; ಕೆಟ್ಟವನು: ನೀಚರು ಕುಲಹೀನರು ಕುಮಾನುಷ್ಯರೆ ರಾಜ್ಯಾಧಿಪರಪ್ಪರು (ಕಗವಿ. ೨೬). [< ಸಂ. ಕುಮನುಷ್ಯ]

ಕುಮಾಯೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾಯೆ; ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಇರುಳು ಹಗಲುಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕುಮಾಯೆಗಳೆಗೆ ತೊಡಕಿ ಕಡು ಮರುಳುಗೊಂಡು (ಬಸಪು. ೪೧-೬). [ಸಂ. ಕುಮಾಯಾ]

ಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ಐದುವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ. ೨. ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಯದವನು; ಯುವಕ; ತರುಣ. 'ಕೌಮಾರ' ಪರಾ. ೩. ಮಗ; ಪುತ್ರ. 'ಅರಸುಕುಮಾರ' ಪರಾ. ೪. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ಯುವರಾಜ; ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ: "ಕುಮಾರಃ, ಭರ್ತೃದಾರಕಃ -೨ ಯುವ ರಾಜ, ಯುವರಾಜನೆಂಬ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೬). ೫. ಷಣ್ಮುಖ; ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ: "ಗೌರೀಪುತ್ರಃ, ಷಣ್ಮುಖಃ . . . ಕುಮಾರಃ, ಸೇನಾನೀ . . . ಶರಜನ್ಮಾ -ಈ ೨೦ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೦); ಮತ್ತವಲ್ಲಿ ಕುಮಾರನ ಮಯೂರಮುಂ ಕೂರಿಸದ ಸೋಗೆವೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ವ); ಈ ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೆಯೊಳಂ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿ ಕಲೆಗಳೊಳಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೧೬). ೬. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ವರುಣವೃಕ್ಷ: ಕುರಮಾವು, ಕುಮಾರ. (ಮೈಔಗಿ. ೬೧-೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರಕ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾರ: ಕ್ರೂರಗ್ರಹವರ್ಗದೊಳ್ ಸುಧಾಕರನಿರೆ ಮತ್ತಾರಾಶ್ಯಧಿಪಂ ನೋಡೆ ಕುಮಾರಕನಾರಿಷ್ಟ ವಿಜಯಿ (ಜಾತಿ. ೬-೮); ಗೋಪ ಕುಮಾರಕರೊಡನೆ ಆಡಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೨ವ). ೨. ರಾಜಕುಮಾರ; ಯುವರಾಜ: ಸುಕುಮಾರಕಂ ಕುಮಾರಕ ನೆಂದಾ ಜಯಮಧುಗನಂತವೀರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೬). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ವರುಣಃ, ವರಣಃ, ಸೇತುಃ, ತಿಕ್ತಶಾಕಃ, ಕುಮಾರಕಃ - ೫ ಮಸಲೇಗಿಡ, ಮದವಸಲೇಗಿಡ, ಉಲಿಮಿರಿಬಸಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರಕಾಲ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಯ; ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು: ರಾಮಂಗೆಯ್ವತ್ತು ವರ್ಷಂ ಕುಮಾರಕಾಲಂ ಪೋಗೆ ಸುಖಮಿರ್ದರ್ (ಕಗವಿ. ೩೬; ಚಾವುಂಪು); ಆ ಚಂದ್ರವಾಹನ ಚರಸಾಮಾನಿಕಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಂದನನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕುಮಾರಕಾಲದೊಳ್ ತಪಃಶ್ರೀಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೫೩ವ); ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ಪದಿನೆಂಟು ಲಕ್ಷ ಪೂರ್ವ ಕುಮಾರಕಾಲಂ ಪೋಗೆ ಮಹಾಮಾಂಡಳಿಕನಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೬-೩೨ವ). [ಕುಮಾರ + ಕಾಲ]

ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣ, ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಷಣ್ಮುಖನ ಗುರುತುಳ್ಳ ಗದ್ಯಾಣ (?). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಯುವರಾಜರಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?): ದೇವಿದೆಱ ಅಡೆಗಚ್ಚರ್ಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದರ್ಗೆ ಬೀಯ ಮೊದಲಾಗೆ ಕುಮಾರ ಗದ್ಯಾಣಂ ಕಿಱುದೆಱ ಕಿಱು ಕುಳಾಯಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಸಲ್ಗೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೬-೧೫೬; 1077). 'ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ:** ೨. ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಆಡನೂರನಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳಂಗೌಡಳಂ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣಮುಮನಱುಂಗಿ ನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೫; 964). [ಕುಮಾರ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ವಿಜಯ ಬೀರವಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫; 1206); ಕುದುರೆಯು ಸೇಸೆ ಗ ೫ ಪ ೯ ಹಾ ೩ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ಪ ೨ ಹಾ ೨ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೫; 1230). [ಕುಮಾರ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕುಮಾರಗುರು (ನಾ). ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ತಂದೆ; ಶಿವ: (ಕ). [ಕುಮಾರ + ಗುರು$_1$]

ಕುಮಾರತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕುಮಾರತೆ 'ಕುಮಾರ್ತೆ' ನೋ.

ಕುಮಾರದಿಕ್ಕುಂಜರ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರರಲ್ಲಿ ದಿಗ್ಗಜ ದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಯ್ಯನಸಿಂಗಂ ಸರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರಂ ಕುಮಾರದಿಕ್ಕುಂಜರಂಪರವಿದ್ಯಾಧಿಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109). [ಕುಮಾರ + ದಿಕ್ಕುಂಜರ]

ಕುಮಾರವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲು; ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಗಾಯಕಿ ಯರು - ಬಳಿಕ ಹದಿನೆಂಟಂಗುಳ ಮೊದಲಾಗಿ ಒಂದಂಗುಳ ಪರ್ಯಂತ ಮಾದ ಪರಿಮಾಣ ಕ್ರಮವಿಡಿದು ಜಾತಿವಾಸ . . . ಕುಮಾರವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಕುಮಾರ + ವಾಸ$_1$]

ಕುಮಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರನ ವೃತ್ತಿ; ಯುವರಾಜನ ಅಧಿಕಾರ: ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಸುಕಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೨೨; 1057); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತಂ ಜೋಟಿಯರಸಂ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪೊಟ್ಟೆಯೂರನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩–೮; 1067); ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಂ ದೇಶಂಗಳ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಳ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೧–೬೪; 1148). [ಕುಮಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುಮಾರಶ್ರವಣ (ನಾ). ಬೌದ್ಧ ಅಥವಾ ಜೈನ ಬಾಲಯತಿ: ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂಬೊಂ ಕುಮಾರಶ್ರವಣನಾಗಿ ಸಮಸ್ತಾಗಮಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೭). [ಕುಮಾರ + ಶ್ರವಣ$_1$]

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಸ್ಕಂದ; ಷಣ್ಮುಖ; ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ: (ಕ). [ಕುಮಾರ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಕುಮಾರಾಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರನ ಏಳಿಗೆ; ಯುವರಾಜನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅವರು ರಾಜ್ಯವನೊಡ್ಡಿ ಸೋತವೊಲೆವಗೆ ಪಣಬೇಡಿಲ್ಲ ಹರ್ಷೋತ್ಸವ ಕುಮಾರಾಭ್ಯುದಯ ವಿಜಯ ಶ್ರವಣ ಸುಖಮಿಗಲು ಎವಗೆ ಮನವಾಯ್ತೊಡ್ಡು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯–೧೨). [ಕುಮಾರ + ಅಭ್ಯುದಯ]

ಕುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಒಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ; ಕನ್ಯೆ. ೨. ಮದುವೆಯಾಗದಿರುವ ಹೆಂಗಸು, —ಯುವತಿ: ನೋಡೆ ಕುಮಾರಿಯ ಬಳ್ಕುವ ಮಧ್ಯಂ ನಾಡೆ ಮನೋಜ್ಞಂ ಪೊಗಟಲಸಾಧ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). ೩. ಮಗಳು. 'ಅರಸುಕುಮಾರಿ' ಪರಾ. ೪. ಸಣ್ಣ ಗೋರಂಟೆಗಿಡ: "ಸಹಾ, ಕುಮಾರೀ, ತರಣಿ–ಇ ಸಣ್ಣ ಗೋರಂಟಿ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ: ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯತಿಮುಕ್ತ ಇರುವಂತಿ ಮೊಲ್ಲೆ ಕುಮಾರಿ ಸುರಗಿ ಸಂಪಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫–೬೮). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಲೋಳೆಸರ: "ಲೋಳೆಸರಮದು ಕುಮಾರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೯); ತ್ರಿದಿನಂ ಕುಮಾರಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ ಮೇಣ್ ಶಂಖಚೂರ್ಣಮಂ ಸದ್ಯಃಕ್ಷಾರದ ನೀರೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಪೂಸಿದೊಡಂ ಪುದಿದೊಡನೆ ತೋರ್ಪ ನರವುಲಿ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೧). ೭. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೊಂದು: (ಕ).

ಕುಮಾರಿಯಬೇರ್, ಕುಮಾರಿಯಬೇರು = ಲೋಳೆಸರದ ಬೇರು: ಸುಟ್ಟು ಕುಮಾರಿಯ ಬೇರಂ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿಟಿದದಱ ರಸಮನೊಬ್ಬಳದನಿತಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಿತಹಸಿತಲವದೆ(ಲೆ) ಕಟ್ಟುಗೆ ಕೊರಲೊಳಗೆ ತುರಗದ ಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೭); ಉರಿಧಗೆ ತಾಪಕ್ಕೆ– ಕುಮಾರಿಯ ಬೇರನ್ನು ಪುಟವನಿಕ್ಕಿ ರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು . . . ಪಾನವ ಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಕುಮಾರೀ]

ಕುಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾರಿ ೧: "ಕನ್ನೆ ಕುಮಾರಿಕೆ ಕನ್ನಿಕೆ . . . ಅಕ್ಕುಮವಳ್ ಸಂಪನ್ನ ಋತುವಾಗದನ್ನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩–೧೦). ೨. = ಕುಮಾರಿ ೨: ಆ ಸಮರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹದಿನೈದು – ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಕುಮಾರಿಕೆಯು . . . ಓಡುತ್ತೋಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಳು (ಅಂಬಿಕ. ೩). ೩. ಭಾರತವರ್ಷದ ಒಂಬತ್ತು ಖಂಡಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಜಂಬೂದ್ವೀಪ. ೪. = ಕುಮಾರಿ ೬: ಕುಮಾರಿ(ಕೆ)ಯ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೂದಿಯ(ಯೆ)ಕೆಗೆಳ್ಳರದೆಳಗಾಯ್ಗೆ ಪಥ್ಯಲವಣಕ್ಕೆ ತೊಳಂಚೆ ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೭). [ಸಂ. ಕುಮಾರಿಕಾ]

ಕುಮಾರಿತಿ, ಕುಮಾರತಿ, ಕುಮಾರ್ತಿ, ಕೊಮಾರತಿ, ಕೊಮಾರತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕುಮಾರಿ: ಹಾಳು ಮೊಱಡಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಬಸುಱಿ ಬಾಣಂತಿ ಕುಮಾರಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಮಾರಿ] ಕೊಡಗೂಸೆಂಬವರ ಹಿಡಿದು ತಿಂಬ ತಿರಿದುಂಬ ಮಾರಯ್ಯ ಬೀರಯ್ಯ ಕೇಚರಗಾವಿಲ ಅಂತರಬೆಂತರ . . . ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱುಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ಪಡಿ ಸಾಲದೆ (ಬಸವ. ೫೫೭). ೨. ಮಗಳು; ಪುತ್ರಿ: ರಂಗಪನಾಯಕಯ್ಯನವರು ಕುಮಾರಿತಿ ಕೊಂಡಮನವರು (ಎಕ. XV, ಅರಕ. ೧೦೬–೧೧೧; 1665). ೩. ಅರಸನ ಮಗಳು; ರಾಜಕುಮಾರಿ: ಮನಗೊಂಬ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣ ಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನವ ತಂದರು ಕುಮಾರಿತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩–೧೧). **ಕುಮಾರತಿ**: ೨. ಯಮುನ ದಾಡೆಯ ಕೀಳ್ವ ಪಡಿಗ ದೈತ್ಯರ ಕಾಹು ಮದ ಕುಮಾರತಿಯ ಗೋಪುರಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೭); ಕುಲಗೇಡಿಯಹ ಕುಮಾರತಿಯುದಿಪಳು (ಚಿಬಪು. ೫೮–೯). **ಕುಮಾರ್ತಿ**: ೨. ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಮಾರ್ತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಸಾರಿ ನೋಡಿ ಬಂದು ಬಿಡಬಹುದಲ್ಲಾ? (ಸವತಿ. ೧೯೩). **ಕೊಮಾರತಿ**: ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜವಡೆಯೈಯನವರ ಕೊಮಾರತಿ ಕೆಂಪದೇವಾಜಿ ಅಮ್ಮಂಣಿಯವರು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೮–೪; 1719); ತಮ್ಮ (ಎಳಂದೂರ ಹಿರಿರಾವು ರಾಜ ಒಡೆಯನ) ಕೊಮಾರತಿ ದೇವೀರಮ್ಮಣ್ಣಿ (ಸಕವ್ಯ. VI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕೊಮಾರತ್ತಿ**: ವಿರುಪಂಣನಾಯಕರ ಕೊಮಾರತ್ತಿಯು ಯಾಕೇರಿಯ ಛತ್ರದ ಪೇಟಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ (ಎಕ. III, ತೀರ್ಥಹ. ೯೭–೧೦; 1615). [ಕುಮಾರ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕುಮಾರೀಭೂಶಿರ (ನಾ). ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ ಭೂಶಿರ: (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪–೧೧೫). [ಸಂ. ಕುಮಾರೀಭೂಶಿರಸ್ (ಕುಮಾರೀ + ಭೂಶಿರಸ್)]

ಕುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ. ೨. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗವಿರೆ ನೀನನುಸರಿಸಿದೆ ಕುಮಾರ್ಗವಂ (ಬಸಪು. ೬೦–೩೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾವ್ಯರೀತಿ: ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋಕು ಪೇಟ್ವುದು . . . ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗವಂ . . . ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರ್ಗೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವಳು; ದುರ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವಳು: ಕುಟಿಳೆ ಕುಮಾರ್ಗೆ ಕುತ್ಸಿತೆ . . . ಎಂಬಟಮುಟಕಾತ್ತಿರ್ಯಸ್ವರ್ತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೧; 1128). [ಸಂ. ಕುಮಾರ್ಗಾ]

ಕುಮಾರ್ತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕುಮಾರ್ತೆ, ಕುಮಾರತೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕುಮಾರಿತಿ. ೨. ಮಗಳು. **ಕುಮಾರತೆ**: (ಕ). [< ಕುಮಾರಿತಿ]

ಕುಮುಂಜಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಧೂಪದ್ರವ್ಯ; ಧೂಪದಾನಿ; ಧೂಪಾರತಿ(?): ಕಸ್ತೂರಿ ಕಣಂಜು ೧ ತಟ್ಟು ಪುನುಗು ಕಣಂಜು ೧ ಪಂನೀರು ಚೆಂಬು ಹಲ ೧ ತಿರುಮಲೆ ಜೋಡು ೪ ಧೂಪಕೆ ಕುಮುಂಜಾನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯–೩೯; 1513). [?]

ಕುಮುಕಿ 'ಕುಮಕಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಮುಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮುಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮುಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ) ಬೆಚ್ಚಿಬೀಳು; ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ನಡುಗು: ಕುಮುಟ ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕಂಡ ನಿನ್ನಂ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೯೭-೩೦೨); ನಿದ್ದೆಯೊಳೀತಕೊ ಮಗು ಕುಮುಟುತ್ತಿದೆ ದುಃಸ್ವಪ್ನಕೆ ಹುಬ್ಬನು ಸೆಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೮). ೨. "ಜಗಿ, ನೆಗೆ" (ರವಾಶಾಂ. ೧೭೨). ೩. ಬಸವಳಿ; ವಶತಪ್ಪು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು.

ಕುಮುಟಬೀಳು = ೧. ಬೆಚ್ಚಿಬೀಳು; ಹೆದರು: ಪಾಪಕೃತ್ಯದ ಸುದ್ದಿಕೇಳಿ ಮೈಲಿಗೆಗೊಂಡವನಂತೆ ಕುಮುಟಬಿದ್ದು ಹೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೭೪); ಒಮ್ಮೆಗೆ ಕುಮುಟಬಿದ್ದರು ವಾಮನರಾಯರು (ಮರಳಿ. ೧೨೭); ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗುತ್ತ, ಮೈ ಬೆವರಿ, ಕುಮುಟ ಬಿದ್ದು, ಚಿನ್ನಮ್ಮ ಥಟಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೂ (ಮಲೆಮ. ೯೮). ೨. ಕಸುವುಗುಂದು; ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ವಶ ತಪ್ಪಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ಅವರು ಬೆನ್ನಿಗೊಂದು ಇಳಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು, ಹೂವಯ್ಯನು ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕುಮುಟ ಬಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೧೨೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಟ್ಟ = ನೆಗೆಯುವುದು]

ಕುಮುಟು$_2$ 'ಕಮಟು' ನೋ.

ಕುಮುದ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜನರ ಸಂತೋಷ; ಪ್ರಜಾಹರ್ಷ: ಉತ್ತಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕುಮುದಕ್ಕೆ ಗಭೀರಗುಣಕ್ಕೆ ಸತ್ವವೃತ್ತಿಗತಿ ××× ನ್ನತೆಗೆ ತಂನವೊಲಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಪೆಮ್ಮೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೆನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಕೆಱೆಯಂ ನೆಱೆಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧-೯೦; 1160); ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೧೮). ೨. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂತೋಷ: ಕುಮುದದಿಂ ಪ್ರತಿಕೂಲದಿಂ ವಿಜಾತಿಗಳ ಸಂಗಮದಿಂದ ಜಡಜೀವನೋಪಾಯದಿಂ ಭಂಗಸಮಿತಿಯಿಂದಿರ್ಪ ತಾವರೆಗೊಳಂ ಪತಿಯಹರ್ಷಾನುಕೂಲೆಯ ಸತ್ಕುಲರಮೆಯ . . . ನಾಭಿಸರಸಿಯೊಂದಮಲತ್ವಕೆಣೆಯಲ್ಲವೆಂದೆಸೆದಳಾ ಚೆಲ್ವ ಪೆಣ್ಣು ಭೂಭುಜನ ಕಣ್ಣು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೯೫).

[< ಸಂ. ಕುಮುದ್, ಕುಮುಧಾ]

ಕುಮುದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ: "ಕೈರವಂ, ಕುಮುದಂ – ಈ ೨ ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯); ತಳಿರಂ ಪೂರ್ಣತಟಾಕಮಂ ಕುಮುದಮಂ ದೇವರ್ಕಳಂ ತುಂಬಿಯಂ ತಿಳಿಯಲ್ ಸ್ವಪ್ನದಿ ಲೇಸೆಲ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯)· ೨. ಕಪ್ಪುನೈದಿಲೆ; ನೀಲೋತ್ಪಲ: "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಮೆನೆ ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲದು ಕಲ್ಹಾರಂ ಸುಗಂಧಿಕಂ ಕನ್ನೈದಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು ಕಪ್ಪೇರಿರ್ದ ನೈದಿಲೆಗೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಕುಮುದಮೆಂಬಾಭಿಧಾನಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೩. ಕೆಂಪುತಾವರೆ; ಕೆಂದಾವರೆ. ೪. ಕರ್ಪೂರ. ೫. ಕಪಿಲವರ್ಣ; ಕಂದುಬಣ್ಣ. ೬. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು. ೭. ನೀರು; ಜಲ. ೮. ಸಿಂಹ; ಕೇಸರಿ. ೯. ಕಣ್ಣು; ನಯನ. ೧೦. ಕೊಳ; ಸರಸ್ಸು. ೧೧. ಧನ; ಹಣ. ೧೨. ಕಠಿನತೆ; ನಿಷ್ಠುರತೆ; ಕ್ರೌರ್ಯ; ಕಠೋರ: ಕುಮುದಸಖವರ ಕಲಾಧರಣ ಪಾವನಚರಣ ಕುಮುದ ಖಳವನಮಹಾದಾವ ದೇವರದೇವ (ಚಬಸ. ೪-೧). ೧೩. ದಿಗ್ಗಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಐರಾವತಃ, ಪುಂಡರೀಕಃ, ಕುಮುದಃ, ವಾಮನಃ, ಪುಷ್ಪದಂತಃ, ಸಾರ್ವಭೌಮಃ, ಸುಪ್ರತೀಕಃ – ಈ ೮ ಮೂಡಣಂ ಕ್ರಮದಿನಿರ್ದ ದೆಸೆಯಾನೆಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೪); ಬೆದಱಿದುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಮಟ್ಟುದು ಕುಮುದಂ ತಡಂಗೆಡೆದುದಂಜನಂ. . . ಇರದಾಲಿಸಿ ತತ್ಪಟಹ ಪ್ರಾಪಾಧಮಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೫-೮). ೧೪. ತಿಂಗಳು; ಚಂದ್ರ: ಕುಮುದಾರ್ಕವಹ್ನಿ ತ್ರಿನೇತ್ರ ಸನ್ನುತ ಗಾತ್ರ ಸುಪವಿತ್ರ ಸಚ್ಚರಿತ್ರ (ಚಬಸ. ೪-೧). ೧೫. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಿನ ಕುಮುದಾಕೃತಿಯ ರಚನೆ, —ಶಿಲ್ಪ. ೧, ೧೫: ಇದು ಪದ್ಮಾವಸಥಂ ದಿವಾಕರನವೋಲ್ . . . ಸತ್ಕುಮುದಂ ಸರೋವರದವೋಲ್ ಘಂಟಾನ್ವಿತಂ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರದವೋಲ್ ತಾನೆನಿಪನ್ನೆಗಂ ಹರಿಹರ ಶ್ರೀಗೇಹಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೭೫; 1224); "ಕಟ್ಟಡದ ಭಾಗ" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೧೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಅನುಷ್ಪ-ಕುಮುದ" (ಬಪಧಿ. ೪). ೧೭. ಸುಗ್ರೀವನ ಕಪಿಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ವಾನರ: ನಳ ನೀಲ ಕುಮುದ ಶತಬಲಿಗವಯರೆಂಬ ಕಪಿಗಳ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೯). ೧೮. ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಅನಿಲದ್ವಿತಯಂ ಘನಮಲ್ಲಿಯುಮೆಂದಿನವೊಂದಿರೆ ಕೇಳ್ ವನಿತೇ ಕುಮುದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೯); ನಯುಗಂ ಕುಮುದಂ ಚಪಲಾಂಬಕಿಯಿಂತಪರಾಧಮನಾಗಿಪನಲ್ಲನ ಮೊಟ್ಟಿಪದಂ ನುಡಿದಳ್ (ಕೈಬಧಿ. ೭೯). ೧೯. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸುಗಂಧಶಿಖಿ . . . ಕುಮುದ . . . ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಂಗಳೀ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಪುಳ ಕೀಲಕ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). ೨೦. [ಜೈನ] ಜಿನನಿಗೆ ಆವಾಸವಾದ ರುಚಕವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಎಂಟು ಶಿಖರಗಳಲ್ಲೊಂದು: ತನ್ಮಹೀಧರ ವರುಣಾಶಾ ವಿಶೇಷಕಮಾಗಿರ್ದ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷ . . . ಕುಮುದ . . . ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಗುಣ ಚತುಃಕೂಟಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩ ವ). ೨೧. [ಜೈನ] ಕಾಲಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಗಣನೆ, —ಲೆಕ್ಕ: ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಪಕ್ಷವು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಾಸವು . . . ಇದೇ ರೀತಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಗುಣಿತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ . . ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೭); "ಶಶಿಯೊಳಾಶಾಗಜದೊಳು ಭೂಮಿರುಹದೊಳು ಕಪಿಲದೊಳು, . . ಕುಮುದ ನಾಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೨). [ಸಂ.]

ಕುಮುದಕರ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸತಕ್ಕವನು; ಚಂದ್ರ. ೨. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ರಾಜ. ೧, ೨: ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನುರಕ್ತಾತ್ಮಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರ ಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೯). [ಸಂ. (ಕುಮುದ + ಕರ; ಕು + ಮುದಕರ ?)]

ಕುಮುದಗಡ್ಡೆ, ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಭೂಚಂಪಕ: (ಕ). **ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ**: (ಮೈಔಗ. ೪೮-೯೩೩).

[ಕುಮುದ$_2$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ 'ಕುಮುದಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಮುದನಾಥ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆಗಳ ಒಡೆಯ, —ಚಂದ್ರ: ಕುಮುದನಾಥನು ಬಂದ ನೇತ್ರಾನಂದನು ಬಂದ ಚಾರುಸುಧಾಕರ ಬಂದ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೪-೫೮). [ಕುಮುದ$_2$ + ನಾಥ]

ಕುಮುದಪತ್ರಾಭ (ಗು). ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ದಳಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಮುದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕುಮುದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ: "ಸುಧಾಸೂತಿಃ, ಕೌಮುದೀ ಕುಮುದಪ್ರಿಯಃ" (ಧನಂಜ. ೧-೪೭).

[ಕುಮುದ$_2$ + ಪ್ರಿಯ]

ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಪ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶ; ಬೆಳದಿಂಗಳು; ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಪಂ ನಾವ್ಯಮಂಜಳಿಗ್ರಾಹ್ಯಮೆನೆಯುಮಿಷ್ಟಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೩). [ಕುಮುದಪ್ರಿಯ + ಆತಪ]

ಕುಮುದಬಂಧು (ನಾ). ಕುಮುದಗಳ ಬಂಧು ; ಚಂದ್ರ : "ಇಂದು ಜೈವಾತೃಕಂ . . . ಕುಮುದಬಂಧು . . . ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶು ವೆಸರ್ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪).
[ಕುಮುದ₂ + ಬಂಧು]

ಕುಮುದಬಾಂಧವ (ನಾ). =ಕುಮುದಬಂಧು : "ಹಿಮಾಂಶುಃ, ಚಂದ್ರಮಾಃ, ಇಂದುಃ, ಕುಮುದಬಾಂಧವಃ . . . ಕ್ಷಪಾಕರಃ – ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯).
[ಕುಮುದ₂ + ಬಾಂಧವ]

ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಲ್ಪ, —ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ (?) : ಮಾಣಿಕ ಮಣಿಗಂಭ ಕುಲಿಶದ ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲ್ಕೆಲೆಯ ಮುಚ್ಚಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೫೧).
[ಕುಮುದ₂ + ಪಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಕುಮುದವನ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ವಿನಿಮೀಳಿತ ಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೨).
[ಕುಮುದ₂ + ವನ]

ಕುಮುದವ್ರಾತ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಭೂಮಿಯ (ಜನರ) ಸಂತೋಷದ ಆಧಿಕ್ಯ. ೧, ೨ : ರಿಪು ಭೂಪಾಳ ತಮೌಘ ಮೋಡೆ ಕುಮುದವ್ರಾತಂ ಕರಂ ಪೆರ್ಚೆ ತದ್ರಿಪುಕಾಂತಾ ಮುಖಪಂಕಜಂ ಕೊರಗೆ . . . ನೃಪನೇ ಸೋಮನೆನಲ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳಮಹೀಪಾಲಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೨-೧೩ ; 1168).
[ಸಂ. (ಕುಮುದ + ವ್ರಾತ ; ಕು + ಮುದವ್ರಾತ)]

ಕುಮುದವೈರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಶತ್ರು ; ಸೂರ್ಯ : (ಶ).
[ಕುಮುದ₂ + ವೈರಿ]

ಕುಮುದಶೋಭಿ (ಗು). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಹೂಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ. ೨. ಕುಮುದವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ. ೩. ಕುಮುದನೆಂಬ ಕಪಿ ಮುಖ್ಯನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ. ೧, ೨, ೩ : ನಿರುತಂ ಕುಮುದ ಶೋಭಿ ಸೈಖಶ್ಯದಂತೆ ವಾನರಸೈನ್ಯದಂತೆ . . . ಶತ್ಪರಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೧).
[< ಸಂ. ಕುಮುದಶೋಭಿನ್]

ಕುಮುದಸಖ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ; ಚಂದ್ರ: ಸೋಮಶೇಖರ ಭಸ್ಮರಾಧರಣ . . . ಕುಮುದಸಖ ಗೋಪಧೂಮ ಧ್ವಜಾಕ್ಷ ದುರಿತವ ಪಱಿದು ಪಾಲಿಪುದು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧-೧).
[ಕುಮುದ₂ + ಸಖ]

ಕುಮುದಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಕಾಲಗಣನೆ : ಎರಡು ದಶಕಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಾಸವು . . . ಇದೇ ರೀತಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ ಗುಣಿತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ . . . ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೬).
[ಕುಮುದ₂ + ಅಂಗ₂]

ಕುಮುದಾಕರ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: ದಿವಸಕರ [ಸಂತಾಪಕ್ಲಾಂತಮಪ್ಪ] ಕುಮುದಾಕರಕುನ್ಮುಖತೆಯಿಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೧) ; ಸಲ್ಲಲಿತ ಮೃದುಮೃಣಾಳದಂಡಂಗಳೆನಿಪ ಕಮಲಷಂಡಂಗಳುಂ ವಿರಹಿಜನ ಭೀಕರಂಗಳೆನಿಸುವ ಕುಮುದಾಕರಂಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೨ ವ). ೨. ನೈದಿಲೆಗಳ ಅಥವಾ ಕಮಲಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ. ೩. ಕುಮುದಗಳು ತುಂಬಿರುವ ಸರೋವರ, —ಕೊಳ.
[ಕುಮುದ₂ + ಆಕರ]

ಕುಮುದಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ ಕುಟಿಲದಾನವಶಿಕ್ಷ ಕುಮುದಾಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿವಾಹನ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೮).
[ಕುಮುದ + ಅಕ್ಷ]

ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ : ಕೈರವದ ಸಬಳಮನೊಪ್ಪವಿಡಿದ ಕುಮುದಾಕ್ಷಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೧ ವ).
[ಸಂ. ಕುಮುದಾಕ್ಷೀ (ಕುಮುದ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕುಮುದಾನಂದನ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು ; ಚಂದ್ರ : ಕುಮುದದಳಚ್ಛವಿ ಕುಮುದಾನಂದನನ ಪರಾಜಿತಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಶಿಶುರಾಜಂ ದಲೆನೆ ಸಂದುಪರಿಪೂರ್ಣೇಂದು ವಿಲಾಸದಿನದೇಂ ಪೊದಳ್ದಿದನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨).
[ಕುಮುದ₂ + ಆನಂದನ]

ಕುಮುದಾಪ್ತ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ಎನ್ನಂ ಪಡೆದಂಬುಜಮುಂ ಮುನ್ನಂ ಮುಗಿಯಿಪ ಮೃಗಾಂಕನಂ ಜಯಿಸೆಂದಾ ಕನ್ನೆಯ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ನಳಿನಜನೀಯೆ ಕುಂದುಗುಂ ಕುಮುದಾಪ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೮).
[ಕುಮುದ₂ + ಆಪ್ತ]

ಕುಮುದಾಭೋಗ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ವಿಸ್ತಾರ, —ಅರಳುವಿಕೆ : ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಸಕಲಧರಣಿಭೃನ್ಮಸ್ತಕನ್ಯಸ್ತಮಾಗಿರ್ಪಿನಮುಚ್ಚಂಡ ಪ್ರತಾಪೋದಯ ಮರಿ ಕುಮುದಾಭೋಗ ವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಮುದ್ಯನ್ಮಂಡಲಾಗ್ರಂ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪).
[ಕುಮುದ₂ + ಆಭೋಗ]

ಕುಮುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಶತ್ರು; ಸೂರ್ಯ : (ಶ). ೨. [ಛಂದ] ಮಧ್ಯ ಗುರುವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣದ ಹೆಸರು; ರವಿಗಣ; ಜಗಣ (u–u) : ಪಾವಕಾಮರಗಜಾನಲಂ ಲಗಂ ದಿವಿಜ ಚಂದ್ರ ಕುಮುದಾರಿಪಾವಕಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಕೋಮಲಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ದಿವಿಜ ಕಲ್ಪಲತೆಯೊಯ್ತು ನಾವದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೬).
[ಕುಮುದ₂ + ಅರಿ₆]

ಕುಮುದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಕಿರಿಯ ಶಿವನಿ ಮರ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಬೀಜಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣಗಿಡ : (ಶ).
[ಸಂ. ಕುಮುದಿಕಾ]

ಕುಮುದಿನಿ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ನೈದಿಲೆಬಳ್ಳಿ ; ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಕಮಳಿನಿ ಬಿಸಜನಿ ಕುಮುದಿನಿ ಕುಮು(ದ್ವತಿಯುದುಂ)" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೫-೨೩) ; ತಾರಾವಳಿಯಲರ್ಚಲಾರ್ಕುವೆ ಭಾವಿಸೆ ಹಿಮಕಿರಣನಂತೆವೋಲ್ ಕುಮುದಿನಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೬೪). ೨. ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹ; ನೈದಿಲೆಹೂಗಳ ರಾಶಿ. ೩. ಕುಮುದಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ : (ಶ).
[ಸಂ. ಕುಮುದಿನೀ]

ಕುಮುದಿನೀಕಾಂತ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು.
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಕಾಂತ)]

ಕುಮುದಿನೀಪತಿ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ಪರಿಮಳದ ಪಾವುಡ ದಿನಳಿಗಳ ಕರೆಸಿದವು ತಾವರೆಗಳೆನೆ ಕಾತರಲತಾಂಗಿಯು ಸುಯ್ಯುಲ್ಲ ತಾಗಿತು ಕುಮುದಿನೀಪತಿಗೆ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೨-೫೬).
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಪತಿ)]

ಕುಮುದಿನೀಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ನಿಖಿಲಲೋಕ ನಿದ್ರಾಮಂಗಲ ಕಲಶದಂತೆ ಕುಮುದಿನೀಬಾಂಧವಂ ಗಗನಾಂಗಣದೊಳೆಸೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪).
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಬಾಂಧವ)]

ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರ (ನಾ). ಕುಮುದಿನಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು, —ಚಂದ್ರ : ಕಮಲಿನಿಗೆ ಕಮಲಬಂಧುಗೆ ಕುಮುದಿನಿಗಾ ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರಂಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೫).
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಕುಮುದ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಕುಮುದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಸ್ಥಳ; ಸರೋವರ. 'ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳ' ಪರಾ. ೨. ನೈದಿಲೆಹೂಗಳ ಸಮೂಹ, —ರಾಶಿ : (ಕ). ೩. ಮಯೂರಧ್ವಜನೆಂಬ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ : ಶಿಖಿಧ್ವಜನ ಸತಿ ಕುಮುದ್ವತಿ ನುಡಿದಳತಿವಿನಯದಿಂದೆ ಪತಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೫). ೪. ರಾಮನ ಮಗನಾದ ಕುಶನ ಹೆಂಡತಿ. ೫. ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲು ಭೂಮಿ, —ಕಿಬ್ಬಿ : ಕುಮುದ್ವತಿ, ಗಂಧವತಿ, ಭೋಗವತಿ, ಅಭಯವತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ತಪ್ಪಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಮುನಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತಮಾಗಿರುವುವು (ಕಕುಮಾ. ೨೪೪-೬). ೬. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : (ಕ). [ಸಂ. ಕುಮುದ್ವತೀ]

ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳು ತುಂಬಿದ ಕೊಳಗಳ ಸಮೂಹ : ಬಳಸಿದ ನನ್ದನಾವಳಿಗಳಿಂ . . . ಕಮಳಾಕರದಿಂ ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳದಿನದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೊ ಸತತಂ ಬನವಾಸಿಮಂಡಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೫-೫ ; 1150). [ಸಂ. ಕುಮುದ್ವತೀಕುಲ]

ಕುಮುಲಿಕೆ (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಕನಲುವಿಕೆ; "ಕನಲುರಿ; ಕುಮುಲಿಕೆ" (Smoulder. ಇಂಕಪ). [ಕುಮುಲು + -ಇಕೆ]

ಕುಮುಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿ : ನಾನೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಡಗಿಸುವ ಸಂಧಾನದೊಳಗಿರ್ದೆನಗೆ ಬರ್ಬರ ಹೀನನೈದೊಳ ಕುಮುಲ್ವೀ ಅಗ್ನಿಯನುರುಹಿದಂತಾಗಿ (ಪಕುಭಾ. ೧೫-೩೫). ೨. (ಅಲಂ) ಸಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಭಾವ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೇ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತಿರು ; ಕುದಿ : ಅಂತರಂಗದ ಗವಾಕ್ಷಗಳ ತೆರೆದಿಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ ಕುಮುಲದು, ಹೊಗೆಗಳೊತ್ತಾತ್ಮವನು (ಮಂಕುಕ. ೫೫೭). [← ತೆಲು. ಕುಮುಲು]

ಕುಮೆರಿಬೆತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತ : ಜೆಡ್ಡುಬೆತ್ತ, ಕುಮರಿಬೆತ್ತ (ಮೈಶಿಗಿ. ೧೫-೨೮೦). [ಕುಮೆರ್ರಿ$_0$ + ಬೆತ್ತ]

ಕುಮ್ಕಿ 'ಕುಮಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಚಟ್ 'ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಕ್ 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಕ್ಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಗಿದಱು (ಕ್ರಿ). (?): ಬಮ್ಮನಿಱಿದಡೆ ಕುಮ್ಮಗಿದಱಿದಂದವಾಯ್ತು (ದೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬. ಹಾನಗಲ್. ೯೦-೧೭ ; ?). ☞ 'ಕುಮ್ಮರಿದಱು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?

ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು, ಕಮಚಟು, ಕುಮ್ಚಟ್ (ನಾ). ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನೆಗೆದು ಹಿಮ್ಮಡಿ ಕುಂಡೆಗೆ ತಗಲುವಂತೆ ಒದೆದುಕೊಂಡು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು : ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು ಹಾಕಿ ತನಗೆ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೊ ನೋಡುವ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಮುಂದಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೦). **ಕಮಚಟು** : "ಕುಮ್ಮುವುದು, ನೆಗೆಯುವ ಒಂದು ರೀತಿ" (ಬಿರಿಕೋ. ೧೨೧). **ಕುಮ್ಚಟ್** : ಮುಕುಂದಯ್ಯನಿಗೆ ವಿನೋದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕುಮ್‌ಚಟ್ ಹೊಡೆದು ನಕ್ಕಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೧೬೭). [ಕುಮ್ಮ + ಚಟ್ಟು$_0$]

ಕುಮ್ಮಟ 'ಕುಂಪಟ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ 'ಕುಂಪಟ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಿಯರೇ ನೆಲಕುಳ್ಳ ಕುಮ್ಮಟಿ ಮರದ ಮೇಲಿಂದುರುಳ್ದುದೀಗೀ ಧುರದೊಳೆದುರಾಗುವರೆ ಹಂದರೆ ನೃಪಗೆ ಕಣ್ಣೀರ ತರಿಸಿದರೆ (ಜಿನಭಾ. ೬೯-೪೭). [?]

ಕುಮ್ಮಟಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಮ್ಮಟಿ ಮರದ ಕಾಯನ್ನು ಸುರಿಸು, —ಉದುರಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ಕುಮ್ಮಟಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವಂತೆ (ಮರವೇರಿದವರನ್ನು) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸು : ಮುರಿದ ಸಾಹಸಕುಳ್ಳ ಕುಮ್ಮಟಿಗರೆವ ಕಾಲದಿ ಕಂಡಿತೀಗಿದನೊರೆದು ಫಲವೇನಕಟ ರಾಕ್ಷಸರ ಕೊಂದು ಕೀರ್ತಿಯ ಲೀ ಪೆರೆವುತಿಹನವನೀಗ ನಿನ್ನನು ತರಿಯದಿರುವನೆ ಧರ್ಮನಾಗ್ನೆಯೊಳಿರುವ ಕೇಳವನೀಶ ಮಹಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಬಾಳು (ಜಿನಭಾ. ೬೩-೪೭).

[ಕುಮ್ಮಟಿ$_2$ + ಕರೆ$_3$ (< ಕಱೆ$_1$)]

ಕುಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಪುರುಷರ ಜನನಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ : (ಕ). 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_1$' ಪರಾ.

ಕುಮ್ಮರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮರಿ, ಕುಮರ್ಕ, ಕುಮರಿ$_1$, ಕುಮ್ಮಱ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯ ಗಿಡ, ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು, ಸುಟ್ಟು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಭೂಮಿ ; ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು ಸಾಗುಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ : ಕುಮ್ಮರಿಯಂ ಸುಡಲೆಂದು ಕಡಿದೊಟ್ಟಿದ ಮರಂಗಳ ಮೇಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೭-೨೦) ; ತೆಂಕಲು ಕಡಿದ ಕುಂಮರಿ ಹೊಱಗಾಗಿ (ಎಕ. II, ೭೩-೪೩ ; 1118) ; ದರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ ಪೊರಡುಮಂ ಕೊರಡುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦) ; ಮಾರಬೋವನ ಕುಂಮರಿಯಾದಿಯಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೮-೭೧ ; 1191) ; ತಱಿದ ಹೊಸ ಕುಮ್ಮರಿಯೊಳಗೆ ರಥ ಹರಿಯಬಲ್ಲುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೩). **ಕುಮರ್ಕ** : ೧. ಕುದುರ ಪಡುವ ಕುಮರವೊಳಗೆ ಅಂಱ ಉಡುಪರ ಕಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೨೦-೪೭; 1546). **ಕುಮರಿ$_1$** : ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಹಲಸು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೪-೩೬ ; 1404) ; ಕಡಿವಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಯ ಜಾಱ ನೀನಹುದಯ್ಯ ನುಡಿದೀಗ ಜಾತಿ ಒಕ್ಕಲೆಯ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೩-೧೫) ; ನಿಮಿಷದಲಿ ಸಮರದ ದಾನವನು ಮುಕ್ಕುಱಿಕಿದನು ಕುಮರಿಗೆ ಕಿಚ್ಚು ಹೊಗುವಂತೆ (ಮೂಲರಾ. ೩-೩೬) ; ಕುಮರಿ ಬೆಳೆಯುವವರು ಕುಡಿಯರು (ಕುಡಿಕೊ. ೩೪). ೨. "ಹಾರಕ, ಸಾವೆ ಮೊದಲಾದ ನಿಕೃಷ್ಟತರವಾದ ಬೆಳೆಯೂ ಕೂಡ ಪೊಂದೊಂದು ವರುಷ ಮಾತ್ರ ಆಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬೀಡು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗುವ ಭೂಮಿ ಯಾವುದೊ ಅಂತಪ್ಪ ಭೂಮಿಗೆ ಕುಮರಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವುದು" (ಭೂಮಿಅ. ೩೩). **ಕುಮ್ಮಱ** : ೧. ಗುಡಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಕುಂಮುಱದವೊಳಗಣ ಕರಿದಲ ಬೀಜವರಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೨-೫ ; 1564).

ಕುಮರಿಯ ಕೃಷಿ = ಕುಮ್ಮರಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೃಷಿ, —ಸಾಗುವಳಿ : ಕುಮರಿಯಕೃಷಿ ಮಾಡಿದರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೧). ಕುಮ್ಮರಿಯಗಡಿತ = ಕುಮ್ಮರಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿವಂತೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಡಿದು ನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿವೆ ಲೆಕ್ಕವೆನಲು ಕುಮ್ಮರಿಯ ಗಡಿತಮಂ ಮಾಡುವೆನು (ತುರಂಗ. ೩೫-೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮರಿ ; ತುಳು. ಕುಮರ್, ಕುಮೇರ್]

ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಮರಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿದಂತೆ ಕಡಿ, —ಸವರು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡವು ; ನಾಶಮಾಡು : ಪರಶು ಶರನಿಕರದಿಂ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದವೊಲೊಡನೆ ಕಡಿಯೆ ರಥಿಗಳ್ ರಥದಿಂ ಧರೆಗಿೞಿದು ವಿರಥರತಿರಥರರೆಬರ್ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ರಥಿಗಳಂ ಸುರಿಗಿಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೮) ; ಸಮಂತು ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದಂದಮಾಯ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೨೦) ; ಕಳೆದುರುಳಿದ ಗಜದಂತೆ ಕೈಕಾಲ್ಪಾಲಗಳಿನಾ ನೆಲನೊಪ್ಪಿದುದು ಕಳಿಲೆ ಕದಳಿ ಮೊಗವಾಳೆ ಬಲ್ಗಿಸಿಕಿಲ ಹಳುವ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೬೧). [ಕುಮ್ಮರಿ + ಕಡಿ$_1$]

ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತ (ನಾ). ೧. ಕುಮ್ಮರಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು, — ಸವರುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹುವಿಕೆ, —ನಾಶಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಜಗವ ಹೂಡುವ ಹೊರೆವ ಬಲುಗೈಯಗಥರಂಗೀ ನೃಪರ ಕುಱುವಿಂಡುಗಳ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತಕಾವುದು ಬೇಕು ಭಜಸತ್ತ್ವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೧೦). [ಕುಮ್ಮರಿ + ಕಡಿತ]

ಕುಮ್ಮರಿದಱಿತ (ನಾ). = ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತ : ಬಱಿಯ ಬಿಂಕದ ಮಾತೆ ಕಾರ್ಯದ ಹೊಱಿಗೆ ತಾನಂತಹುದೆ ಕುಮ್ಮರಿದಱಿತವೆನೆ ಕಡಿವಡೆದರ ಮರರು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೬–೪೯). [ಕುಮ್ಮರಿ + ತಱಿತ]

ಕುಮ್ಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿ; ಬಗ್ಗಿಸು : ಸುಮನಸರ್ . . . ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ ಓರಂತೆ ಧರೆಗೆ ಕುಮ್ಮರಿಸಿರ್ದ ಭಾಂಡಮೋ . . . ಮಾಱಿತಿಂದ್ರನ ದಿಶಾವನಿತೆ ಧರಿಸಿರ್ಪ ಸಿಂದೂರ ಬೊಟ್ಟೆನೆ ಶಶಾಂಕ (ಕವಿಚ. III, ೨೧ ರುಕ್ಮಾಂಗ) ; ಕರಿಶಿರದ ಹರಿವಣಗಳಲಿ ಕುಮ್ಮರಿಸಿ ಭೋಜನಗೈದು (ಅನಂರಾ. ೬–೨೨–೧೪). ೨. ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ ; ತುರುಕು : ಎಲೆ ತುಂಬಾ ಬಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಕವಾಗಿ ಒಂದಗುಳನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಮ್ಮರಿಸುತ್ತಾಳೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೧೭).

[?. / ತೆಲು. ಕುಮ್ಮರಿಂಚು, ಕ್ರುಮ್ಮರಿಂಚು]

ಕುಮ್ಮಱಿ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಾರ 'ಕುಂಬಱಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆಯೊಡನೆ ಹಾಡುತ್ತ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ, —ಕುಣಿತ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಋತುಸಂಬಂಧವಾದ . . . ಹಲವು ನಾಟ್ಯ ಪದ್ಧತಿಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ – ರಾಸ . . . ಕುಮ್ಮಿ, ಕೋಲಾಟಂ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಕುಣಿತ – ಮುಂತಾದವು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದವು (ಭಾರದ. ೫೬೬) ; ಕುಮ್ಮಿಯು ಇನ್ನೊಂದು ಜನಪ್ರಿಯ ಜಾನಪದದ ನೃತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಕೇರಳಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಮ್ಮಿ]

ಕುಮ್ಮಿಯಾಟ (ನಾ). = ಕುಮ್ಮಿ : ಆಂಧ್ರ ದೇಶದಲ್ಲೂ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ . . . ಕೇರಳದಲ್ಲಿರುವಂತಹ ಕುಮ್ಮಿಯಾಟ ಕೋಲಾಟಗಳೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ (ಆಥಾನ್ಯ. ೧೧೩). [ಕುಮ್ಮಿ + ಆಟ]

ಕುಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟಿಹಾಕು ; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಅಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನು 'ಪೊಚ್ಚಱ ಸಾಮಂತರ' ನ್ನಟ್ಟಿದುದು 'ಅರಿಗ'ನ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕುಮ್ಮಿಸಲೆಂದು (ನಾಡೋಜ. ೧೬೮).

[ಕುಮ್ಮು$_1$ + – ಇಸು$_8$]

ಕುಮ್ಮು$_1$, ಗುಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒನಕೆಯಿಂದ) ಕುಟ್ಟು ; ತೊಳಸು; ತಳಿಸು : "ಕುಮ್ಮು – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಥಾ) ; ಗಟ್ಟಿಗೋದುವೆಯ ನಾಲ್ ಬಳ್ಳಮಂ ನೆನಹಿ ಕುಮ್ಮಿ ಹೊಟ್ಟು ಹಾರುವ ತೆಱದಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೯) ; ಸುಣ್ಣವನು ಕುಮ್ಮಿ (ಮರುಚಾ. ೩–೮೭) ; ಕುಮ್ಮಿದಂ ಕುಮ್ಮಿದಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ನಿಶ್ಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು ; ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬೀಳು ; ಕುಸಿ : ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳ್ ಜೀವವಿಯೋಗಮಪ್ಪುದೆಂದಿರದೆರ್ದೆಗಪ್ಪುದತ್ತಳಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦) ; ಕೆಮ್ಮಿ ಗೂಹೆಗುಟ್ಟಿ ಘಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸುಬಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಮ್ಮಿ ಕುಕ್ಕೆಯೊಳದ್ದು ನೆಱೆ ಮುದುಡಿ (ಪಂಡೋರ. ೨–೧೨). ೩. ಇರಿ; ತಿವಿ; ಹಾಯು: ತಿವಿದು ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಪ್ಪರದೊಳ್ ಕುಮ್ಮಿ (೧೦ಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಗದೆಯೊಳೆಱಗುವನೊಮ್ಮೆ ಪಟುಶೂಲದಲಿ ಕುಮ್ಮುವನೊಮ್ಮೆ (ಅನಂರಾ. ೧–೫–೬೭). ೪. ಜಜ್ಜು; ಪುಡಿಪುಡಿಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಹಮ್ಮುಗಾಱಿಕೆಯಿಂದ ಲಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿವುತ ಕುಮ್ಮುತಲವನ ಗರ್ವವನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೫–೪೭). **ಗುಮ್ಮು$_1$** : ೩. ಬೊಮ್ಮವಱಿದಿಹೆನೆಂದು ಕರ್ಮವನು ಬಿಟ್ಟಿಹರೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ಹೆರನ ಹೊಡೆಯಲ್ಕೆ ಹಿಡಿದವನು ಗುಮ್ಮಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೩೫); ಪವನಜನ ಗುಮ್ಮಿದಂ ಗದೆಯಗ್ರದೊಳ್ ಕುರುನೃಪಂ (ತುರಂಗ. ೭೪–೪೫); ಆನೆಯನ್ನು ಮಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಗುಮ್ಮುವ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಮನೋನಂ. ೧೮೪). ೫. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಸುರಸಂದೋಹತವಕಿಸಿ ತೊಡನೊಡನೆ ಗುಮ್ಮಿದುದು ಗಾವಳಿ ಗಗನವಳಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೮) ; ಕಲ್ಪಾವಲನ ನಾಲಗೆಯುಬ್ಬುಗಳ ಗುಮ್ಮುವ ಕಣಂಗಳ ಗುಜುಬಿನಲಿ ಘೋರ್ಗರೆವ ಶೂಲ ಮಹೋಗ್ರ ತೇಜದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೩೫). ೬. ಒತ್ತರಿಸು ; ನುಗ್ಗಿಬರು : ಪೆತ್ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರೊಳಗದ್ದಿ ಗುಮ್ಮುತಿದ್ದಿರಿ (ಭರಚ. ೪೫–೧೧೩); ಗುಮ್ಮಿತು ಕಂಬನಿ ನೃಪಗೆ (ಭರಚ. ೬೧–೮೯). ೭. ಸಂಭೋಗಿಸು : ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗುಮ್ಮುವ ಜ್ಞಾನ (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಮ್ಮು]

ಕುಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). (ಒನಕೆಯಿಂದ) ಕುಟ್ಟುವುದು; ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟು : (✱). [< ಕುಮ್ಮು$_1$]

ಕುಯ್ 'ಕೊಯ್$_1$' ನೋ.

ಕುಯಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಉಪಕರಣ; ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಧನ : (✱). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ತಾಯಿತ, —ಕಾಪು, —ರಕ್ಷೆ: ನಿಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಮತಂಗಳತಿಪಾಪ . . . ಅಧಮನು ನಿಮ್ಮ ದೈವವಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಕುಯಂತ್ರ ಕುಟಿಲಾರಾಧನೆಗಳು (ಬಸಪು. ೫೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಕುಯಂತ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಯಂತ್ರ ಶಿಲ್ಪಿ : (✱). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಯಂತ್ರಚಾಲಕ: (✱). ೩. ಕುಟಿಲೋಪಾಯವನ್ನು ಹೂಡುವವನು ; ಒಳಸಂಚುಗಾರ: ಶಿವತತ್ವಾಸುಥವ ಪಾರೀಣ ಖಂಡಿತರಿಪು ಕುಯಂತ್ರಕ . . . ಜಯ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೨೭–೮೦). [ಸಂ.]

ಕುಯಕ, ಕುವಕ, ಕೂಕ$_1$, ಕೊಯಕ, ಕೊಯ್ಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ ; ವಂಚನೆ ; ಮೋಸ : "ಕುಯಕಂ ಕುಹಕಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; ಕಂಸನೆಸ[ಪಾಠಾಂ. ನುಂ]ಗುವ ಕುಯಕಂ ಕೊಳ್ಳುವೆ ಪರಾಕ್ರಮೋನ್ನತ ನಿನ್ನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೫೧) ; ಕುಯಕದಿನಾ ವಿದರ್ಭಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯ ನಾಂತುಱೆ ಬಂದ ಭೂಸುರದ್ವಯಮುದು (ಉಮಾಶ. ೯೫) ; ಕುಯಕ ಕುತ್ಸಿತವಾಸೆ ರೋಷ ಶೋಕಂ ಮೋಹಭಯಂಗಳಂ ತಾಳಲಾರ್ಪನೆ ಮಹಾದೇವ (ವಾಸೋಪು. ೧–೫೯). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ಗೇಲಿ ; ಕುಚೋದ್ಯ ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ. **ಕುವಕ** : ೧. (✱). **ಕೂಕ$_1$** : ೩. ಕುಹಕಿ ; ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ : ನಿರ್ಲಕ್ಷಕನ ಬೆಸನಿಂದ ಪೇಳ್ದ ಕಬ್ಬಮನು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಮದೆಂದೆ ಭಾವಿಪರು ಸತ್ಪುರುಷರಂ ಕೂಕರಿದ ಜರಿದಡೇನೂ (ಚೋರಬ. ೧–೧೩) ; ಕೂಕ ನಾರದನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಸುಮವ ತಂದು ಹಾಕಿದ ಮೋಡಿಯಿಂದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮೩). **ಕೊಯಕ** : ೧. "ಕೊಯಕಮೆನೆ ಕುಹಕಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೮೬) ; "ಕುಹಕಕ್ಕೆ – ಕುಚೇಷ್ಟೆಗೆ, ಕೊಯಕ – ಕೊಯಕವೆಂದಾಗುವುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೦ ಟೀಕು). ೪. ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದುದು; ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾದುದು : ಕೊಯಕವೆಂದೆನಿಪ ಕೂರ್ಮವರಾಹ ವೇಷಗಳ ಲಯುವನೆಯ್ದಿಸಿದಂ ಷಡಾನನಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೬–೩೩). **ಕೊಯ್ಕ$_3$** : ೩. ಕೊಯ್ಕರಲಿ ಹೆಂಗಳ್ಪರಲಿ . . . ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ನಾಕುಮಡಿಯಲಿ ಬಗುಳುವುದು (ತೊರರಾ. ೬–೪೭–೨೨) ; ಕಳ್ಳ ಹಾದರಿಗ ಕೊಯ್ಕ ದವಡ ಬಾಜಾರಸುಲ್ಲರನೆಲ್ಲ (ಬಜ್ಞರಾ. ೮–೪೨).

ಕುಯಕಮಾಡು = ಗೇಲಿಮಾಡು ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡು ; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ಅಂತತಿಕ್ರೋಧಮಂ ಮುನಿವರ್ಯನೆಲೆ ಧರಾಕಾಂತ ನೀನೆಮ್ಮ ನುಡಿಯಂ ಕುಯಕ ಮಾಡಿದುದರಿಂ ತತ್ತ್ವಮೂಢನಾಗುದರಮಂ ಪೊರೆಯುತ್ತಿರೆಂದು ಶಾಪವನಿತ್ತನು (ಶೀಷರಾ. ೧೨–೨೨). [< ಸಂ. ಕುಹಕ]

ಕುಯಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯಲುಗಾರ, ಕುಯ್ಲುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವವನು. ೨. ಬೆಳೆ ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಟಾವು ಮಾಡುವವನು: ಬೆಳೆಯೇನೋ ಬೇಕಾದ ಹಾಗಿದೆ, ಕುಯಲುಗಾರರು ಕಡಿಮೆ. (ಕಜಸಾ. ೫೦). **ಕುಯ್ಲುಗಾರ**: ಗದ್ದೆ ಕುಯ್ಲುಗಾರರಿಗೆ ಕೂಲಿ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕುಯಲು (ಕೊಯ್ಲು) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಯಿ$_1$ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕುಯಿ$_2$ 'ಕುಂಯ್' ನೋ.

ಕುಯಿಕೀರೆ 'ಕೊಯಿಕೀರೆ' ನೋ.

ಕುಯಿಲಾಳು 'ಕೊಯಿಲಾಳು' ನೋ.

ಕುಯಿಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಯಿಱ 'ಕುಱ' ನೋ.

ಕುಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಯುಕ್ತಿ, ಕುತಂತ್ರ; ಒಳಸಂಚು: ಕುಯುಕ್ತಿಗಳರಿದು ನೀತಿಯನುಳುಹಿಕೊಳ್ವಾ (ಬಸವ. ೯೦-೩೬); ಕೇಡಿಂಗೆ ಮನದಂದು ಕುಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಮುಭಟರಜುವರಂ ಬೇಹಿಗೆ ಕಳುಹಿದೊಡೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೯); ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಯುಕ್ತಿಯ ಹುಸಿನಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೯೯). [ಸಂ.]

ಕುಯುಕ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಕುಯುಕ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಕುತಂತ್ರಿ: ಅವರಿಂಥ ಪೆದ್ದರಂತೀರ ಜೊತೆಗೆ ಗುಳ್ಳೆನರಿಯಂಥ ಕುಯುಕ್ತಿವಂತರು (ಪುನರು. ೨೪೫). [ಕುಯುಕ್ತಿ + -ವಂತ]

ಕುಯೋನಿ (ನಾ). ೧. ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಯೋನಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹುಟ್ಟು; ಕೀಳು ಜನ್ಮ: ನೀನತಿಲೋಭದೊಳಿಲ್ಲಿ ಕುಯೋನಿಯೊಳಜಗರನಾದೆ (ಆದಿಪು. ೨-೧೬); ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೨); ಅತಿ ಕುಯೋನಿಗಳೊಳ್ ಜೀವಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿಱುವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕುಯ್ಗರಿ 'ಕೊಯ್ಗಱ' ನೋ.

ಕುಯ್ಗಱ 'ಕೊಯ್ಗಱ' ನೋ.

ಕುಯ್ಕಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯ್ಕವಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪೇಶ್ವರ ದೇವರ ಕೆಯ್ಯಿ ಕುಯ್ಕವಳೆದಿಂ ಪಡುವ ಚಿಗುರವಳೆದಿಂ ಮೂಡ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೫೩; 948). [?]

ಕುಯ್ಕಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಯ್ಯೋ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: (*). ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ, ಕೊಯ್ಯೋಮೊರ್ರೋ = ದುಃಖಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಶರಣಾಗತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಎಂಟು ಮಂದಿಯೂ ಬಂದು ಅಜ್ಜನೆದುರು ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ ಎಂದರು (ದಾನಚಿಂ. ೨೪); ಕಛೇರಿಗೆ ಬಂದು ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ ಎಂದು ಗೋಳಾಡುವುದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವ (ಸಾಹೇಬ್. ೩೯೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ]

ಕುಯ್ಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯ್ಲುಗಾರ 'ಕುಯಲುಗಾರ' ನೋ.

ಕುಯ್ಲುಗಾಲ (ನಾ). ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕಟಾವು ಮಾಡುವ ಕಾಲ; ಸುಗ್ಗಿಕಾಲ: ಕುಯ್ಲುಗಾಲ, ಮ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಆಳುಗಳು ಸಿಕ್ಕೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೨೧೯). [ಕುಯ್ಲು (< ಕೊಯ್ಲು) + ಕಾಲ]

ಕುರ$_1$ 'ಕುರು$_1$' ನೋ.

ಕುರ$_2$ (ನಾ). ಗೊರಸು; ಕೊಳಗು: "ಖುರ – ಕುರ" (ಕಮುದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುರಪುಟ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖುರ]

ಕುರಊರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುರವಿಷಯೇ ಪೆರಟಿ ಭೋಗೇ ಕುರಊರ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೯೦-೧೬; ?). [ಕುರ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುರಂಗ$_1$ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಏಣಃ, ಕುರಂಗಃ, ಹರಿಣಃ, ಮೃಗಃ, ಈ ೪ ಹುಲ್ಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೭೬); ಸಂಗಳಿಸ ಲ್ಕೇಟ್ಟುಮೆ ಮಾತಂಗ ವಿರೋಧಿಗೆ ಕುರಂಗ ಸಂಗರಧರೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೭); ಕುರಂಗದವೋಲ್ ತೂರ್ಣಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಂ . . . ಎನಿಸಿತ್ತಾ ರಾಜವಾಜಿದ್ವಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೨); ಹರಿ ಮಾರ್ಜಾರ ಕುರಂಗ ಗಂಡಕ (ಯಾದವ. ೪೫೪); ತುರಂಗಕ್ಕೂ ಕುರಂಗಕ್ಕೂ ಸಮವೋ ? (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಾಂಚಾಳ ಮತ್ಸ್ಯ ಕುರಂಗವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಬಂಗಾಳ (ಬಸವ. ೬-೧೮). ೩. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆ. 'ಕುರಂಗಧರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರಂಗಕೆ (ನಾ). = ಕುರಂಗ$_2$: (*). [ಸಂ.]

ಕುರಂಗತನು (ಗು). ಜಿಂಕೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ತಾಳಿದ; ಜಿಂಕೆಯಂತೆ ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ: ಕುರಂಗತನು ಮಾರೀಚನಭಿನಯಿಸಿದನು ತನ್ನ ಪಾತ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೮). [ಕುರಂಗ$_2$ + ತನು$_1$]

ಕುರಂಗಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಆಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಚಂದ್ರ: ತುಂಗ ತರಂಗ ಗಾಂಗ ಜಲಸಂಗ ಕುರಂಗಧರೋತ್ತಮಾಂಗ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಕುರಂಗನಾಭಿ (ನಾ). ಮೃಗನಾಭಿ; ಕಸ್ತೂರಿ: ಕುರಂಗನಾಭಿಯನು ರೋಜಕೆ ಲೇಪಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦೭). [ಕುರಂಗ$_2$ + ನಾಭಿ]

ಕುರಂಗನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಬಾಳಮೃಣಾಳ ಸೂತ್ರಮಂ ಕಳಶಕುಚಾಂತರ ಸ್ಥಳದೊಳಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ ಕುರಂಗನೇತ್ರೆಯಾ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯). [ಸಂ. ಕುರಂಗನೇತ್ರಾ (ಕುರಂಗ + ನೇತ್ರ + –)]

ಕುರಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಅರ್ಘ್ಯಮುಮನಿತ್ತು ಮಂತ್ರೋಕ್ತದಿಂ . . . ಕ್ಕಾರದ ಸುಘುಟಿಕೆಯ ಕುರಂಗಮುದ್ರೆಯಲೆತ್ತಿ ವಾಮಕರದೊಳಿರಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೨-೨೨). [ಕುರಂಗ$_2$ + ಮುದ್ರೆ]

ಕುರಂಗರಿಪು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಶತ್ರು; ಹುಲಿ: "ಸುರುಚಿರಾಂಗಂ ದ್ವೀಪ ಪುಂಡರೀಕಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಶಾರ್ದೂಲಂ ಚಮೂರವೆನೆ ಹುಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೭); [ಉರಗಿಯನೆಯ್] ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಕೋಜ. ೩-೪೬). [ಕುರಂಗ$_2$ + ರಿಪು]

ಕುರಂಗಾಂಬಕಿ (ನಾ). = ಕುರಂಗನೇತ್ರೆ: ಉಂಗುರವಿದ ನೀನಂಗುಲಿಗಿಡುತಲಿ ಸಿಂಗರಿಸುವುದು ಕುರಂಗಾಂಬಕಿ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಕುರಂಗಾಂಬಕೀ (ಕುರಂಗ + ಅಂಬಕ + –)]

ಕುರಂಗು, ಕೊರಂಗಿ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಕೋಡಗ; ಕಪಿ. 'ಕುರಂಗು ಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕೊರಂಗಿ**: "ಕಟಿಃ . . . ವನೌಕಃ –೯ ಕೋತೀ ಹೆಸರುಗಳು, ಕಪಿ, ಕೊರಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರಙ್ಙು]

ಕುರಂಗುಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಬಿಗಿಯಾದ ಕಟ್ಟು; ಕೋಡಗ ಗಟ್ಟು: ಕಯ್ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕುರಂಗುಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಗಿದು, ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದವು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೧೦-೯). [ಕುರಂಗು + ಕಟ್ಟು₂]

ಕುರಂಜಿ₁ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಜಿ₂ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೌಶಿಕ, ವೇಳಾವಳಿ, ಶುದ್ಧಾವಳಿ . . . ಕುರಂಜಿ . . . ಜಯಸೋಧರೆಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದುವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪); ಪರಮಲಲಿತ ಕುರಂಜಿ ಲಲಿತಕುರಂಜಿ ಮಂಗಳ ಸರಸತರ ಮೋಹನದ ರಾಗಂಗಳಲಿ ಪಾಡಿದರು (ಯಾದವ. ೧೧-೪೪). [ಸಂ. ಕುರಂಜೀ]

ಕುರಂಜೆ (ನಾ). = ಕುರಂಜಿ₂: ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಕುರಂಜೆ, ಆಹರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳ[ಳ]ಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪುವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [< ಕುರಂಜಿ₂]

ಕುರಂಟಿ (ನಾ). = ಕುರಂಟಕ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುರಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಹಳದಿ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆಗಿಡ: "ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಕುರಂಟಕಂ -ಈ ೨ ಗೋರಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪); ಪಲಾಶ ಚಂಪಕ ಕುರಂಟಕ (ಯಾದವ. ೧-೩೫); ಪ್ರಿಯಾಳು ಕುರಂಟಕ ಕೋವಿದಾರ . . . ವೃಕ್ಷಂಗಳು ಸುಮನಸಧರಿತಂಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ ಲಿತ್ತು (ಪುರಾವಿ. ೯೬). ೨. ಬಿಳಿಯ ಗೋರಟೆ ಹೂವಿನ ಗಿಡ: "ಪೀತಮಾ ಸಹಚರಿಯು ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಕುರಂಟಕಂ ಬಿಳಿಯ ಗೋರಟೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕುರಂಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕುರಂಟಕ: ಚಾರುಲತಾ ತಕ್ಕೋಲ . . . ಕುರಂಟಿಕಾ ಕುಜಕವಿದ್ದ ಸಿಂಧುವಾರಾಶೋಕ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೪-೭); ಕುರಂಟಿಕೆ, ಮುಳ್ಳುಗೋರಂಟಿ, ಮುಳ್ಳುಮದರಂಗಿ (ವೈಬಿಗಿ. ೧೧-೯೯). [ಸಂ. ಕುರಂಟಿಕಾ]

ಕುರಂಟಿಗೆ, ಕುರಟಿಕೆ, ಕುರಟಿಗೆ, ಕುರುಟಿಕೆ, ಕುರುಟಿಗೆ, ಕುರುಡಿಗೆ₂, ಕೊರಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಅಜಶೃಂಗಿ; ವಿಷಾಣಿ: ಕು(ಕೊ)ಗ್ಗಿಲ ವರ ಛತ್ರಕಂಗಳನೆ ಮತ್ತೆ ಕುಜಂ[ರಂ]ಟಿಗೆಯೊಳ್ಪಡೆದಪ್ಪ ಸದ್ವಲರಸದಿಂದೆ ಮರ್ದಿಸಿರಲ್ (ಖಮದ. ೮-೪೫). **ಕುರಟಿಕೆ**: (ಕ). **ಕುರಟಿಗೆ**: (ಕ). **ಕುರುಟಿಕೆ**: 'ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುರುಟಿಗೆ**: "ಅಜಶೃಂಗಿ, ವಿಷಾಣಿ -ಈ ೨ ಕುರುಟಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೦); ಕುರುಟಿಗೆಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ . . . ಅಮರೇಂದ್ರವಾಣಿಯೆನಿಪ್ಪವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೪); ಎರಡ ಹಣ್ಣು ಕುರುಟಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಹೂವಿನ ಬಾಡು . . . ಆಗಮದೊಳ್ನಿಸದಮಪ್ಪೆಲ್ಲಾ ಕಂದಮೂಲ ಕದಿರ ಶಾಕಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫-೩); ಕುರುಟಿಗೆ ಕುಮಾರಿ ಯೂಶ್ವರಿವೆರಸಿ (ಖಮದ. ೫-೭೦). **ಕುರುಡಿಗೆ**: ಕರಿಲೊಕ್ಕಿರಸ, ಕುರುಡಿಗೆರಸ . . . ಇವುಗಳ ಮೂರು ಮಾನಕ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲ ೧ ಮಾನ (ವಿವೈವಿ. ೭೨). **ಕೊರಟಿಗೆ**: ಕೊರಟಿಗೆ ಸೊಪ್ಪು ಮುರುಗದ ಚಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರು (ವಾತಾಚಿ. ೨೨-೨); ಆಲ, ಎಕ್ಕ, ಹೊಂಗೆ, ಮಾವು, ಕೊರಟಿಗೆ, ಉತ್ತರಣೆ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ದಂತಧಾವನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೯); ಗುಲಾಬಿ, ಕೊರಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಹೂವಿನ ಗಿಡಗಳು (ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೨೯). [?]

ಕುರಂದ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಭೆ (ನಾ). (?): ಕುರಂಭದ ಸಂಚಾರ ರಂಧ್ರದ ಕೇಡು (ನಗಮಾ. ೨೦). [?]

ಕುರಕಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಮದಮತ್ತ ಕುರಕಪಕ್ಷಿ ತನ್ನ ಕೊಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಮರೀಚ ಪಲ್ಲವಗಳನ್ನು ಕುರುಕುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಬಾಣಅ. ೧೬೪). [ಕುರಕ₂ + ಪಕ್ಷಿ]

ಕುರಕಿಸು, ಕುರಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು: ಹರಕು ಬಟ್ಟೆಯನುಟ್ಟು ಇರುವವು ನೀನೋಡು ಕರುಣದಿಂದೀಗ ಕುರಕಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮ (ಹಮುಚ. ೪೮). **ಕುರಿಕಿಸು**: ಕುರಿಕಿಸಿ ನಡೆಯುತ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡುತ (ಹಮುಚ. ೨೨). [ಕುರಕು + -ಇಸು₁]

ಕುರಕು (ಕ್ರಿ). ನೋಯು; ವ್ಯಥೆಪಡು. 'ಕುರಕಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕುರಕುರಿ, ಕುರುಕುರಿ, ಕುರುಕುರು₁ (ನಾ). ೧. ತಕರಾರು; ಕಿರಿಕಿರಿ; ತಂಟೆ. **ಕುರುಕುರಿ**: ೧. ಈ ಸಲ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುರುಕುರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೧೧೨). **ಕುರುಕುರು₁**: ೧. ತಿರುಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುರುಕುರು ಅನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೭). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ: ಅವನ ಕುರುಕುರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕುರಕುರಿಮಾಡು = ತಕರಾರು ಮಾಡು; ಅಸಮ್ಮತಿ ತೋರಿಸು: ಪರಕೀಯರಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಏನೂ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ತಮ್ಮವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನವರಾಗಿ ದುಡಿಯಲು ಕುರಕುರಿ ಮಾಡುವರು (ಯುಕ್ತಪ್ರ. ೫೩). [← ಮರಾ. ಕುರಕುರ]

ಕುರಗ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಮತ್ತು ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು; ಅದ್ದಗಣೆ: (ಕ). [?]

ಕುರಚಿ 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುರಚಿಕಾಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮರಗಳ ಕಾಡು; ಪೊದರಕಾಡು: (ಕ). [ಕುರಚಿ (< ಕುಱುಚು) + ಕಾಡು₂]

ಕುರಚಿಗಿಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಿಡ; ಪೊದರು: (ಕ). [ಕುರಚಿ (< ಕುಱುಚು) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುರಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರಟಿಕೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರಡಿ₁ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ; ಶಾವಿಗೆ ಸಂಡಿಗೆ: ಶಾವಿಗೆ ಸ್ವೈದಾನ ಮಾವಿನುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮ್ಯಾಲ ಕುರಡೀಯ ಇಡವೂದ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೩). [← ಮರಾ. ಕುರವಡ್ಯಾ, ಕುರೋಡ್ಯಾ]

ಕುರಡಿ₂ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕುರಡೀಕುಠಾರ 'ಕುರುಡೀಕುಠಾರ' ನೋ.

ಕುರಣಿ, ಕುರುಣಿ₁ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಹುರಿ: ಕಂಬಳಿಯ ಕುರಣಿಗಳು ಅವನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳುಗಳಂತೆ ನಟ್ಟವು (ಬಾಬಲ. ೩೭); ತುರುಬಿನಾಗೆರಡು ಕುರಣೀಯ ಕಟಗೊಂಡು (ಕನ್ನಜಾ. ೬೨). **ಕುರುಣಿ₁**: "ಕೂದಲು ಕಟ್ಟುವ ಮೂರು ಕಾಲ ಉಣ್ಣೆಯ ಎಳೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). [?]

ಕುರತಿರುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಚಂದ್ರಶೂರ: ಕುರ್ತಿಗೆ ಕುರತಿರುಗಿ (ವೈಬಿಗಿ. ೫೦-೯೨). [?]

ಕುರಪುಟ (ನಾ). ಗೊರಸು; ಖುರಪುಟ: ಕುದುರೆಯ ಕುರಪುಟ ಗಾತದಿ ಇರ್ದುದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೦-೫; 1157). [< ಸಂ. ಖುರಪುಟ]

ಕುರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: ಕುರಮಾವು, ಕುಮಾರ (ವೈಔಗಿ. ೬೧-೧೨೨೪). [?]

ಕುರರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಕೂಟವಕ್ಕಿ: "ಉತ್ಕ್ರೋಶಃ, ಕುರರಃ -ಈ ೨ ಮರಕೂಟವಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೧೬); ಬಕ ಕುರರ ಪಕ್ಷ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕ ಪುಂಜಪಿಂಜರಿತಾಚ್ಛೋದಕ ಪರಿಪೂರ್ಣತಟಾಕ ಪ್ರಕಟ (ಆದಿಪು. ೧-೫೬); ಮರಿಚ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಪರ್ಣಂ ಕುರರಕನುವಂ . . . ಕೊರ್ವಿಸಿ (ಪುಷ್ಪದ. ೫-೬೯). [ಸಂ.]

ಕುರರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕುರರ, —ಕುರವಹಕ್ಕಿ: ಮೊರೆಯಿಡುತಿರ್ದುದವನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜನಂ ಬೆದಱಿ ಕುರರೀಗಣಂಗಳ ತೆಱದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೨); ಕಂಕವರ್ತಕ ಕುರರೀಪ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹರಿವ್ಯಾ. ೫-೭೨); ಕರೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ನಡದಿ ಹಾರಿಯುಂ ಮಿಸಾಗಿರೆಗುವ ಮುನ್ನ ಸಿಲ್ಲುವ ಕುರರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦-೬೪). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಕುರಿ: "ಏಡಕೆ, ಮೇಷಿ, ಕುಱಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಕುರರೀ]

ಕುರವ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಶಬ್ದ; ಕಿರಿಚಲು ಶಬ್ದ: ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುಱಿಂ ದಿರ್ಕುಱಿಸಿ ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ್ ತೆರಳ್ದಿಣ್ಮವಿನಂ ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ ಜರ್ಜರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಇರ್ವರುಂ ತೆಂಕಣಕುರವದೊಳ್ ಮೂಱು ಪಳಿತೋಪಮಾಯುಷ್ಕರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೧ ವ); ಮಂದರದಿಶಾನದುತ್ತರ ಕುರವದೊಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೨೯-೩). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿ: "ಚಕೋರಹಾರೀತ ಕುರವ ಕಾರಂಡವ ಲಾವಕ ಜೀವಂಜೀವಕ ಶಾರಿಕಾದಿಗಳ್ ವಿಹಗಜಾತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೨೧). ೪. = ಕುರವಕ. [ಸಂ.]

ಕುರವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕುರವಂಜಿ ನೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕುರವಂಜಿ ನೃತ್ಯವು ಸಂಪದ್ಭರಿತ ಕಲಾತ್ಮಕ ನೃತ್ಯಮಾರ್ಗ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೪). [ಕುರವಂಜಿ (< ಕೊಱವಂಜಿ) + ನೃತ್ಯ]

ಕುರವಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಹೂವಿನ ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಟಿ; ಮದರಂಗಿಗಿಡ: "ರಕ್ತಂ ಕುರವಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮-೩೪); ಉನ್ನತ ಕುಚತಟಘಾತದೊಳೆ ಕುರವಕಂಗಳಂ ಪುಷ್ಪಿತಂಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೦ ವ); ಮರುಗದ ಮಡಿಯೊಳ್ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಚೆಲ್ಲಿಂಬ ಕುರವಕವನಪ್ಪಿ ಅಂಕುರಿಸೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೪); ಸುರಗಿ ಶ್ಯಾವಂತಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಕುರವಕ ವಕುಳ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೨-೨೩). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಪಿಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಹಂಸ ಬಕ ಕುರವಕ ಕಾರಂಡ ಶುಕ ನೀಲಕಂಠ . . . ನಿಕರದಿಂದದು ಸೊಗಯಿಪುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೫೧). [ಸಂ.]

ಕುರವಿ$_1$ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ; ಗುಬ್ಬಿ: ಆ ಕೋಡಗಿ ಕಾಡಕೂಡಿ ಕುರವಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೫೩ ವ). [ದೇ. ಹೋ. ತಮಿ. ತುಳು. ಕುರವಿ]

ಕುರವಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಕಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕವುರಿ ಕುರವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಕುರಳಿಗದ್ದಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ (?): ಮಟ್ಟ ಅಗಿವಂಥ ಮರನು, ಇದಕೆ ಕುರಳಿಗದ್ದಿಗೆಯೆಂಬ ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೨-೩೧). [ಕುರಳ್$_0$ + ಗದ್ದಿಗೆ$_3$]

ಕುರಳು 'ಕುರುಳ್$_2$' ನೋ.

ಕುರಾಡ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡುವ ದಸಿ; ಗೂಟ: ನವರತ್ನದ ಗೋಡೆ ರದದ ಕುರಾಡಗಳ ವಿರಳ ಫಲವಸ್ತುಗಳ ಧವಳೇಕ್ಷುದಂಡ ರಂಭಾಸ್ತಂಭವಾ ದಿವ್ಯಭವನಗಂಧಗಳೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ.೨೨-೭೩). [← ಮರಾ. ಖುರಾಟ]

ಕುರಾನ್ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಕುರಾನು,ಕುರಾನ್,ಖುರಾನ್,ಖುರಾಣ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ: ಸಕಲವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು . . . ಬೈಬಲನ್ನು, ಕುರಾನನ್ನು, ಜೈನಬೌದ್ಧರ . . . ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸೀಖರ ಗ್ರಂಥಸಾಹೇಬವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩). **ಕುರಾನ್**: ಮೌಲ್ವಿ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಮುಂದೆ ಕುರಾನಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಮದುವೆಯಾಗಿ (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೪); ಈ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುರಾನ್ (ನಗೆಹೂ. ೬೭). **ಖುರಾನ್**: ಖುರಾನ್ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವರು ಓದಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು (ಪ್ರಮಹ. ೨೩). **ಖುರಾಣ**: (೬). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕುರಾನ್]

ಕುರಿ$_1$ 'ಕುಱು$_1$' ನೋ.

ಕುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಡೊಂಕಾಗು: ಜೋಲ್ದ ಪುರ್ಬು ಕುಳಿದಕ್ಷಿಯುಗಂ ತುಟಿಯಾದ್ರ್ರ ಬೋಡ ಬಾಯ್ತೆರೆ . . . ಸೆರೆಮಸಗಿರ್ದಕಾಲ್ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಮು]ರಿದ ಬೆನ್ನು (ಧರ್ಮಪ. ೩-೨೬). [?]

ಕುರಿ$_3$ 'ಕುಱು$_3$' ನೋ.

ಕುರಿಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಕಾರ (?): ಇದೆ ಬಾಳುವವನು ಕೂಡಂಬೆಲಾ ಧಯಿರಣ ಕುರಿಕಾರ ಕಾಂತುಮೆ ಲಂಟರು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಳ್. ೫೨೪-೨೪, ೨೫; 1456). [?]

ಕುರಿಕಿಸು 'ಕುರಕಿಸು' ನೋ.

ಕುರಿಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುರಿಕುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಕಿರಿ; ಬೇಸರ; ವ್ಯಥೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಏನ ಕಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಈಗ ಕುರಿಕುರಿ ಯಾಕ (ದಾಂಡಾಯು.೧೭). ೨. ಕುತೂಹಲ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ; ಉತ್ಕಂಠೆ: ಪಟದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೋಧಮಾಡುವ ಕುರಿಕುರಿಯಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ಈ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೫). [ಪ್ರಾ. ಕುರುಕುರಿಅ; ಮರಾ. ಖುರಖುರೀ]

ಕುರಿಕೆ$_1$ 'ಗುಱುಕು' ನೋ.

ಕುರಿಕೆ$_2$ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುರಿಗಳ್ಳೆ 'ಕುಱುಗಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಕುರಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಕುರುಬ: ಕುರಿಗಾಯಿ ಬರುವುದನೆ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುವವಳ್ (ಮೂರುನಾ. ೧೨೬-೯೦೦). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱು$_3$) + ಕಾಯಿ$_3$ (< ಕಾಹಿ)]

ಕುರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೯-೧೫೨). [?]

ಕುರಿಗೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೦). [?]

ಕುರಿಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಕೊಲೆ: ಸಂತೆಮಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಂಸದಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಕುರಿಗೊಲೆಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಸಹಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರ ಕೊಲೆ; ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಗ್ಗೊಲೆ: ಮತ್ತೀತಕಿತರರಂ ನೂಂಕುತಿರ್ಪರು ಬರಿದೆ ಕುರಿಗೊಲೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮೮-೧೯೫). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱು$_3$) + ಕೊಲೆ]

ಕುರಿಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರಿತನ 'ಕುಱುತನ' ನೋ.

ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕುರಿಯಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಂಮಾಜ ತೆಱಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಗೆ ಉಪಿನಕಾವಲಿ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೮೪; 1521). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಗೆ)]

ಕುರಿದರಿ 'ಕುಱದಱ$_1$' ನೋ.

ಕುರಿಪಾಣಿ (ನಾ). (?): ದಿವ್ಯ ಮೂಲ್ಯ ಸುವಸನಗಳು ಸಹ ನವ್ಯಭೂಷಣವಿರಲಿ ಸಜ್ಜನ ಸೇವ್ಯರಹ ಮುನಿವರರು ಕುರಿಪಾಣಿಗಳು ಬಂದಿರಲಿ (ಅರಾಮಾ. ೨-೨-೬). [?]

ಕುರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಹಂಬು: (ವೈಶಿ೧. ೬೫-೧೫೨೫). [ಕುರಿ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುರಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಮಂದ ಬುದ್ಧಿ; ಸ್ವಂತ ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ: ಇದು ಜನರ ಕುರಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೯). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$) + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುರಿಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ; ಚೊಕ್ಕ ಬೆಳ್ಳಿ: ಮುಂಗೈಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸೇರು ಕುರಿಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆಗಳು (ಸುವಸಂ. ೫೩). [<ಖುರೆ + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕುರಿಹಿಂಡು 'ಕುಱವಿಂಡು' ನೋ.

ಕುರು$_1$, ಕುರ್ರ$_1$, ಕುರುವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೀವು, ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೈಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ, —ಗಡ್ಡೆ: "ಕುರು ಗಡುವೆನಿಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨); ಕ್ಷಾರಗುಡಂಗಳನೆ ಕೊಡೆಯೆ ಮೇಣ್ ಕುಱು[ರು]ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೦); ಕುರುವೊಂದೇಬಲ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಸ್ಯೆರಿಸ ಬಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೮೩); ಕರೆಗುಗುಮೇಬ್ಸ್ಸೊರೆಯೆನಿಪ್ಪಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧); ಜ್ವರವದೆಯ್ದೆ ಕುರುವದೆಯ್ದೆ ಗ್ರಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯುವದಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೯-೧೬೯ ರ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿರಂತರವಾದ ವೇದನೆ: ಎಂತುಂ ಕುಱು[ರು]ಪೋದುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೧). **ಕುರ್ರ**$_1$: ೧. ಕಂಕುಳೊಳಗಿನ ಕುರಸಲ್ಲ ಕೊಂಕಣಿಗರನೆರೆ ಸಲ್ಲ(ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೮); ಕುರದ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ ಮೂಡಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕುರುವು**$_1$: ೧. ಮರವು ಮಗುವಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಕುರುವು ಕುಂಡೆಗೆ ಹೊಲ್ಲ(ಸರ್ವಜ್ಞ.೬೨೪); ಕುರುವಿನಷ್ಟು ನೋವಿಲ್ಲ, ನೋಡ ಬರುವ ನಾರಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ = ಕಷ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಕಷ್ಟ: ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ ಎದ್ದಂತಾಗಿ ಸಂಕಟ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ನಮ್ಮೂರ. ೧೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರು; ತುಳು. ಕುರಿ; ತೆಲು. ಕುಱುವು; ನಾಯ್ಕಿ. ಕುರುಪ್; ಪರ್ಜಿ. ಕುರ್; ಕುವಿ. ಕೂರು]

ಕುರು$_2$ 'ಕುಱು$_2$' ನೋ.

ಕುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಪಕ್ವವಾದ ಓದನ. ೨. ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೊರೆ; ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಪುರುಷ. 'ಕುರುವಂಶ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಗೌಳಸಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಕುರುನೇಪಾಳ ನಿಷಧ ವಿದರ್ಭಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಸಾಕೇತನಗರಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೧೪); ಕುರುಧರಣೀವರೆತರು ಕುಂತಾರ ಪರಾಕು (ಯಾದವ. ೩-೧ ವ). ೪. ಕುರುವಂಶದ ದೊರೆಗಳು; ಕೌರವರು. 'ಕುರುವೈರಿ' ಪರಾ. ೫. ಕುರುದೇಶದ ಜನ. [ಸಂ.]

ಕುರುಂಕುರುಂ, ಕುರುಕುರು$_1$ (ನಾ). ಕರಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅವನು ಕುರುಂ ಕುರುಂ ಎಂದು ಚಕ್ಕುಲಿ ತಿಂದ (ರೂಢಿ). **ಕುರುಕುರು**$_1$: ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು, ಕುರುಕುರು ತಿಂದು ಹೊರಜಗ ಮರೆಯಿರಿ (ನೆಲಮು. ೧೩). [?]

ಕುರುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಕಾವಲರಲರಂಜೆಗಳ್ಕೆಂಗುವ ಕೊಂಚೆಬೆಂಚೆಗಳಿಂ ಭೃಂಗಕುರಂಗ ಪುರುಳಿಗಿಳಿನೆಳಿನವುನಂಗೊಳಲೊಪ್ಪಿಹವಲ್ಲಿ (ಅನಂಚ. ೧-೧೧೯). [?]

ಕುರುಂಜಿಗೆ, ಕುರುಚಿಗೆ, ಕುರುಜಿಗೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಹರಿತವಾದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ; ಕೆತ್ತುವಾರೆ: ಕುಡನಂ ಕುಳಿನಂ ಕುರುಂಜಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರುಂದಿ]ಯುಂ ಕುಡರೆಂದುಂ ಪೆಜರ್ಗೆ (ಸಮುಪ. ೫-೧೬); ಕುಡುಗೋಲಂ ಕೊರಿಗೆಯುಂ ಕೊಡಲಿ ಕುರುಂಜಿಗೆಯನಗಳ್ವ ಹರಗುವ ಕುಡಿನಂ ಬಡಿವಿರಿಸುವ ಮುಟ್ಟಂ ಕುಡಲಾಗದು ಪೆಜರ್ಗೆ ಮಾಜಲಾಗದು ಜೈನರು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೧-೭). ೨. ಕಾವಲಿಯಿಂದ ದೋಸೆ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಮಗಚುವ ಕೈ; ಖಡಚಿ. **ಕುರುಚಿಗೆ**: ೧. ಎರಡುಸಾರಿ ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತೆಮಟೆಯನ್ನು ಕುರುಚಿಗೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇವನ ರಟ್ಟೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದವು (ಬಿಳುಮು. ೨೬೯). **ಕುರುಜಿಗೆ**: ೧. ಕುರುಜಿಗೆಯಾಕಾರದ ರಸನೇಂದ್ರಿಯವುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೧೮-೪); ಕುರುಜಿಗೆಯ ಈಸಿಕೊಟ್ಟು ಕಳುಪಿದಡೆ (ಕಗವಿ. ೧೫೧-೨೬). [?]

ಕುರುಂದ, ಕುರಂಗ$_1$, ಕುರಂಜಿ$_1$, ಕುರಂದ (ನಾ). ಬಹುಗಟ್ಟಿಯಾದ ಒಂದು ಖನಿಜ; ನೀಲಿ, ಬೂದು, ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಲ್ಲು; ಕುರುವಿಂದ: ಕುರುಂದದ ಕಲ್ಲು ಅಲೂಮಿನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಇದು ಮೇಲಿನ ರತ್ನಜಾತಿವರ್ಗದೊಳಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೫). **ಕುರಂಗ**$_1$: "ಕುರುಂದ; ಕುರಂಗದಕಲ್ಲು" (Corundum. ಇಂಕನಿ). **ಕುರಂಜಿ**$_1$: (೬). **ಕುರಂದ**: ಕುರಂದದ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೪-೧೫೪).

ಕುರಂಗದಕಲ್ಲು = ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಟ್ಟಿಕಲ್ಲು; ಕುರಂಗದ ಕಲ್ಲು: ಮುಸೆಗಲ್ಲು; ಸಾಣೆಯ ಕಲ್ಲು" (Burr. ಇಂಕನಿ).

[?. / ತಮಿ. ಕುರುನ್ದ; ತೆಲು. ಕುರವಿಂದ, ಕೋರಿನ್ದ. / ಸಂ. ಕುರುವಿಂದ; ಮರಾ. ಕುರನ್ದ]

ಕುರುಂಬ 'ಕುಱುಂಬ' ನೋ.

ಕುರುಂಬಳೆ 'ಕುರುಂಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕುರುಂಬಾಳೆ, ಕುರುಂಬಳೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ತೆಂಗಿನ ಹೂಗಳ ಗೊಂಚಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕವಚ; ಹೊಂಬಾಳೆ: ಕುರುಂಬಾಳೆಯನ್ನು ತಂದು ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕುರುಂಬಳೆ**: ಕುರುಂಬಳೆ ಕರಿಕು ಹಲ್ಲು ತಿಕ್ಕಲು ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). [?]

ಕುರುಂಬಿಕೆ (ನಾ). ಕುರುಬನ ಸ್ಥಿತಿ; ಕುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವ ಅಥವಾ ಮೇಯಿಸುವ ವೃತ್ತಿ; ಕುರಿಸಾಕಣೆ: ತಮಿಳರೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಟ್ಟಿಕಾರ ದನಕಾರರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಆ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಕುರುಂಬಿಕೆಯೆ ಎಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೬). [ಕುರುಂಬ (< ಕುಱುಂಬ) + -ಇಕೆ]

ಕುರುಂಬು 'ಕುಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕುರುಂಬೆ, ಕುರುಬು$_1$, ಕುರುಬೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ: (೬). **ಕುರುಬು**$_1$: ಅದಿನ್ನೂ ಕುರುಬು ಎಳನೀರಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕುರುಬೆ**: ಚಾರು ಚುಂಬಕವು ನಾರಿಕೇಳದ ಕುರುಬೆಯಂತೆಸೆಯೆ (ಯಾದವ. ೪-೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರುಮ್ಬೈ; ಮಲ. ಕುರುಮ್ಪು; ತುಳು. ಕರುಕ್ಕು]

ಕುರುಕಲ್ (?) (?) : ಭೂಮಿ ಪರ್ವಿದಂತೆ ಸೀಗೆಪುಟ್ಟಿಯನಳವನಂತೆ ಮೊಳಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆ] ಕುರುಕಲ್ಕಿ [ಪಾ ಠಾ ೦ . ಲಿ]ಕ್ಕುವ ಪ ಯ ಣ ದಂತಿರ್ದಿರ್ದು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ . . . ಮ ತ್ತ ಮೆ ನಿ ತಾ ನು ೦ ತೆಜದ ಮರದುಜುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮ ವ). [?]

ಕುರುಕಲು 'ಕುಱುಕಲು' ನೋ.

ಕುರುಕಲುತಿಂಡಿ (ನಾ). ಕುರುಂಕುರುಂ ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವ ತಿನಿಸು; ಹುರಿಗಾಳು ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿ : ಬಾಯಿ ಚಪಲರಿಗೆ ಕುರುಕಲು ತಿಂಡಿಯ ಆಸೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಕಲು (< ಕುಱುಕಲು) + ತಿಂಡಿ]

ಕುರುಕು$_1$ 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುರುಕು$_2$, ಕುಲುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೆಲ್ಲನೆಹೇಳು ; ಗುಣುಗುಟ್ಟು ; ಗುಂಯಿಗುಟ್ಟು : ". . . ದಯಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂ ಕರಗಿಪುದೆನ್ನನೆಂದೊಸೆದು ನೀಂ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೆ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನೆ" ಎಂದು ಕುರುಕುತ್ತಿರುವನು (ತುಂಗಧ. ೧೬). **ಕು ಲು ಕು**$_2$: ಎಷ್ಟಾದಡಂ ಜಪವನುಲುಕುತಂ ಕುಲುಕುತಂ (ಷಶಿಲ. ೫–೬೫) ; ಲಲನೆಯರೊಡನೆ ನಕ್ಕಾಡುತ ಜಪಗಳ ಕುಲುಕುವಗೆಲ್ಲಿಯ ಮೋಕ್ಷ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೨೭). [?]

ಕುರುಕುತಿಂಡಿ (ನಾ). = ಕುರುಕಲು ತಿಂಡಿ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುರುಕುತಿಂಡಿಯೆಂದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಕುರುಕು$_1$ (< ಕುಱುಂಕು) + ತಿಂಡಿ]

ಕುರುಕುಪದ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಾಡು ; ಗುಯ್ಗುಟ್ಟುವ ಗೀತ : ನವ್ಯಕಾವ್ಯಮಾಲೆ ಒಡ್ಡರು ಹೇಳುವ ಕುರುಕುಪದವೂ ಅಲ್ಲ (ಕಜಸಾ. XXIV, ಪೀಠಿಕೆ) ; ಕಾಯಿ ಕೊಯ್ಯುತ್ತ ಕುರುಕುಪದವನ್ನು ಹಾ ಡು ತ್ತಿ ದ್ದ (ಇಣಸೋ. ೧೪). [ಕುರುಕು$_2$ + ಪದ$_2$]

ಕುರುಕುರಿ 'ಕುರಕುರಿ' ನೋ.

ಕುರುಕುರಿರೋಗ, ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದರರೋಗ : (ಶ). **ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ** : (ಶ).

[ಕುರುಕುರಿ ? + ರೋಗ]

ಕುರುಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಧಿಸು ; ಪೀಡಿಸು : ಬಂಕೆಯನ ಕಡೆಯ ಪತ್ರವನ್ನೀಕ್ಷಿಸಿದ ಮೇಲೆ . . . ಎದೆಯನ್ನು ಕುಕ್ಕಿ ಕುರುಕುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಲು ಬಗೆಯ ಸಂಶಯಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಸಿ ಹೋಗಿದ್ದುವು (ವೀರಬಂ. ೯೬).

[ಕುರುಕುರು$_1$ (ಕುರಕುರಿ) + –ಇಸು$_3$]

ಕುರುಕುರು$_1$ 'ಕುರಕುರಿ' ನೋ.

ಕುರುಕುರು$_2$ 'ಕುರುಂಕುರುಂ' ನೋ.

ಕುರುಕುರುಕಾರ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ; ಸೊನ್ನಗಾರ : "ಐರಣಿಕಂ ಕುರುಕುರುಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೦). [?]

ಕುರುಕುಲ, ಕುರುಕುಳ (ನಾ). ಕುರುವಂಶ : ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣ ಪರಿಣತವಿದು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧–೬೭). 'ಕು ರು ಕು ಲ ಲ ಲಾ ಮ' ಪರಾ. **ಕು ರು ಕು ಳ** : ಕುರುಕುಳ ಚೂಡಾಮಣಿಯನೇನುಂ ಮಾ ಡ ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೭ ವ). [ಕುರು$_3$ + ಕುಲ]

ಕುರುಕುಲಲಲಾಮ (ನಾ). ಕುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ ಪ್ರಾಯನಾದವನು ; ಕು ರು ವಂ ಶ ಶ್ರೇ ಷ್ಠ : ಕುರುಕುಲಲಲಾಮನಪ್ಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯೇ ಬಿರ್ದುವಂದಂತೆಸೆವುದುಂ (ಶಾ ೦ ತಿ ಪು. ೧೦–೧೩೭ ವ). [ಕುರುಕುಲ + ಲಲಾಮ]

ಕುರುಕುಲಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಕೌರವವಂಶದ ಮುಂದಾಳು ; ಕೌರವರಾಜ : ಕುರುಕುಲಾಗ್ರಣಿಗಳ ಸು ಸ ನ್ಮಾ ನ ವ ನು ಕೈ ಕೊ ಳು ತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೬೦). [ಕುರುಕುಲ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಕುರುಕುಳ 'ಕುರುಕುಲ' ನೋ.

ಕುರುಕ್ಷಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗಂ ಗನ್ನರಸಂ ದ ಟ್ಟಿ ಗ ವಾ ಡಿ ಯ ಕುರುಕ್ಷನ್ದಟ್ಟಿಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧–೪ ; 997). [?]

ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾಂಡವರಿಗೂ ಕೌರವರಿಗೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆದ ಪ್ರದೇಶ, —ಯುದ್ಧಭೂಮಿ: ನರರಥಂ ತೂಳ್ದಾ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂಪಡುವೆಣ್ಗಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗಡಿಸುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦೨-೫). ೨. ಒಂದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ; ತೀರ್ಥಸ್ಥಳ : ಇದಂ ಕಾಯದೆ ಕಾಯ್ವ ಪಾಪಿಗಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರೋರ್ವ್ವಿಯೊಳ್ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳೆಕ್ಕೋಟಿ ಮುನೀಂದ್ರರಂ . . . ಕೊನ್ದದೊನ್ದಯಶಂ ಸಾರುಗುಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೨–೪೬ ; 1229). ೩. (ಅಲಂ) ತಿಕ್ಕಾಟ; ಜಗಳ; ಘರ್ಷಣೆ: ರಮೆಯ ಕೈಹಿಡಿದ ದಿನದಿಂದಲೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಆರಂಭವಾಯಿತು (ಹೂಹಣ್ಣು. ೯). ೪. (ಅಲಂ) ಕಲಹಕ್ಷೇತ್ರ ; ರಣರಂಗ : ಒಂದು ಪಾರದ್ಧಿಂದ ಅವರ ಮನೆಯೊಂದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕುರು$_3$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕುರುಗಂಟು 'ಕುಱುಗಂಟು' ನೋ.

ಕುರುಗಡ್ಡ 'ಕುಱುಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಕುರುಗಣ್ 'ಕುಱುಗಣ್' ನೋ.

ಕುರುಗು 'ಕುಟ್ಗು' ನೋ.

ಕುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಿಡಿ ; ಚಿಮ್ಮು : ಅಂದೆಲ್ಲಾ ನನಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಹಿಗ್ಗು ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಕುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ಸಾವಿಸ. ೩೭).

[ಕುರು$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುರುಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ : "ಬಂಧಕಾರೀ–ಕುರುಗುಡಿಯ ಹಣ್ಣು" (ಒಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಕುರುಗೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆರೆ ; ರೇಖೆ : ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ತೊರೆಗಳುಂ ಕೊಂಕಿದೊಂದೊಂದು ಕು ರು ಗೆ ರೆ ಗ ಳ ೦ ತಿ ರೆ ಕಾಣ್ಬುವೇನೆಂದೆನು (ಶೀಪರಾ. ೮–೪೪). [ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಗೆರೆ]

ಕುರುಚಲು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕ : ಮರಳ ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿನ ಕುರುಚಲು ಕಡಲು–ಪೊದೆಗಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). (ನಾ). ೨. ಗಿಡಗಂಟೆ ; ಪೊದರು ; ಗುಲ್ಮ : ಕುರುಚಲುಗಿಡ ಬೆಳೆದು ಕಾಲಿಡಲಾಗದಂತೆ ಕಲ್ಮುಳ್ಳು ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿರುವ (ನಡೆದಾ. II, ೯೫೯) ; ಕು ರು ಚ ಲಿ ನಂ ತೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಗಡ್ಡ, ಕೆದರಿದ ತಲೆ ಕೂದಲು (ದೆಂದಜೀ. ೫೭). [ಕುರುಚು + – ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಕುರುಚಲುಗೂದಲು (ನಾ). ಪೊದೆಯಂತೆ ಬೆಳೆದ ಗಿಡ್ಡ ಕೂದಲು : ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಕುರುಚಲುಗೂದಲ, . . . ಹೆಂಗಸು ಬಹು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೦).

[ಕುರುಚಲು + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕುರುಚಿಗೆ 'ಕುರುಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಚು 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುರುಚುಕಾಡು (ನಾ). ಗಿಡಗಂಟೆಗಳ ಕಾಡು ; ಸಣ್ಣಕಾಡು : ಕೆನ್ನೆಗಡ್ಡದ ಕು ರು ಚು ಕಾ ಡಿ ನ ಮೇಡಿನೊಲು ಮುಡಿಯೆದ್ದಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೭೩–೧೪). [ಕುರುಚು (< ಕುಱುಚು) + ಕಾಡು$_2$]

ಕುರುಚುಜಂಪೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : ಕುರುಚು ಜಂಪೆ (ಯನಳ. ೪೮). [ಕುರುಚು + ಜಂಪೆ]

ಕುರುಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಜ್ವರಕ್ಕೆ . . . ನೆಲಗುಳ್ಳ ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ . . . ಕುರುಚೆ . . . ಅಲಸಂಧಿ ಇವನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಸಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೩). [?]

ಕುರುಜ 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರುಜಾತ (ನಾ). ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕೌರವ: "ಕುರುಜಾತನೆನಲು ಕೌರವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೨). [ಕುರು₁ + ಜಾತ]

ಕುರುಜಾತು (ನಾ). "ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೬). [< ಸಂ. ?]

ಕುರುಜಿಗೆ 'ಕುರುಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಜು, ಕುರಜು, ಕುರಿಜು, ಕುರುಜ, ಕುರುಜೆ, ಕುರ್ಜು, ಗುರಜೆ (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥವಾ ರಾಜರು, ವಧೂವರರನ್ನು ಕೂರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಮಂಟಪ: ಪುರದೊಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ನವ ಕುರುಜುಗಳ್ ಮಹಾಮೇರುವೆಗಳುಂ ಮೆರ್ದುವು (ಜಬತ. ೫-೪); ಸಜಾಯಯೂಡಿನ ಬಿಜಾಸುಗಟ್ಟಿ ರಚಿಸಿದ ಕುರುಜೆಂಬಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ); ಅಂತರದೊಳೆರ್ದ ಪೊಸ ಕುರುಜು ಕಣ್ಗೊಂಡುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೫೨). ೨. (ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಕೋಟೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ) ಗೋಪುರ; ಸಣ್ಣ ಮಂಟಪ; ಅಟ್ಟಳೆ: ಕರಮೆಸೆದುವು ಕುರುಜುಗಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೨೨); ಕುರುಜುಗಳೊಳು ನೋಡುತಿರ್ದಳುಪ್ಪರಿಗೆಯನವಳು (ಮೋಹತ-೨೮-೬); ಎತ್ತಿದ ಮಣಿಮಯ ಕುರುಜುಗಳೊಳು ಚೆಲುವೆತ್ತವು ವೀಥಿಗಳು (ನಾಗಕು. ೨೯-೨೬); ಮನೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಪೊನ್ನ ಕುರುಜುಗಳ್ ಘನಮಂಡಲವನಡರ್ದಾಗ ದಿನಕರ ಕಿರಣದೊಡನೆ ತರ್ಕಿಸಿ (ಕಂಸವ. ೨೦-೧೬); ದೊರೆಯಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಊರೊಳಗಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕುರುಜುಗಳೆದ್ದವು ಪಲವು (ಜ್ಞಾನಸ. ೪೦-೫); ಬುರುಜು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕುರುಜು ಅದರೂ ಕಟ್ಟಬಾರದೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ತೂಗುವ ಒಂದು ಮಾನ: ಗಂಬೂರ ಕುರುಜು ೪೧೧ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೫೦೧ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩; 1532); ಹವಳಕ್ಕೆ ಕಣಜ, ಮುತ್ತಿಗೆ ಚವೂ, ಪಚ್ಚೆಗೆ ರತಿ, ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಮುಂಜಾಡಿ, ಕರ್ಪುರ ಕುರುಜು . . . ಇವು ತೂಗಿ ಮಾಜುವಂತ ವಿವರಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೮-೧). ೪. (ಬತ್ತೇರಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ) ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ಒಟ್ಟಿಲು: ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಸರಗಳನು ಕರ್ಪುರದ ಕುರುಜುಗಳಾಂತು . . . ಸತಿಯರೈದಿದರು (ಸನತ್ಕು. ೫-೫೯); ನವಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸುಲಲಿತವಹ ಕುರುಜೆಲ್ಲಂ ಮಯಣದ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ರೋಹಣಗಿರಿಯೆಂಬಂದದಿನೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೯). **ಕುರಜು**: ೨. ಪದಾತಿಸಮೇತ ವೀಥೀಪ್ರಸ್ತಾರ ಕುರಜು ಮರಗುಡಿ ಮಕರಚಕ್ರ ತ್ರಿಶೂಲಾಯುಧ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೦-೪೫; 1235). **ಕುರಿಜು**: ೨. ಕಲ್ಯಾಣ ಪುರತನಕಲಿ ಗುಡಿತೋರಣ ಪಲ್ಲವ ತಳಿ ಛತ್ರ ಕುರಿಜಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರುಬೊ] ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸುತಾನೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೫). **ಕುರುಜ**: ೧. ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿದ್ದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಜ ಸಿಂಗಾರಿಸಿರ್ದುವು ಕೆಲಬಲದಿ (ಭರಜ. ೩೬-೨೫). **ಕುರುಜೆ**: ೨. ಕಡುಜುರಿನ ತೊನೆ ವಸಿಯ ಕೊಡೆಗಳ ಸಿಡಿಲ ಬಡಿಗೆಯ ಕಡಿಕುಯಂತ್ರದ ಬಿಡದ ಕುರುಜೆಯ ಹಿಂಡು ತುದಿಯಲಿ ತುಂಬೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೪೦). **ಕುರ್ಜು**: 'ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಗುರಜೆ**: ೨. "ಕುರುಜು . . . ಬುರುಜು, ಅಟ್ಟ, ಮಂಡಪ, ಗುರಜೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೬).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕುರುಜಿ, ಗುರ್ಜಿ. ತೆಲು. ಕುರುಜು]

ಕುರುಜುತೋರಣ (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಜಿರುವ ತೋರಣ: ಸೋಮಸೂರ್ಯವೀಧಿಗಳೊಳು ಕುರುಜು ತೋರಣಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುವ ಕೇತು ಪೂವಮಾಲೆಗಳಿಂದಲಿ ಸುರಪುರವನು ನಗುತಿಹುದು (ಜಿನಂ. ೯-೯೬). [ಕುರುಜು + ತೋರಣ]

ಕುರುಜುಮಾಡ (ನಾ). ಕುರುಜಿನ ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಕುರುಜುಕಟ್ಟಿದ ಮಹಡಿ: ಗಗನದೊಳ್ ಬರುತಿರ್ದ ನಮಿರಾಜ ನೋಡಿದ ನೆಗೆದ ತೋರಣಗುಡಿಗಳನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕುರುಜುಮಾಡಗಳ ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕದೊಳು (ಭರಜ. ೩೬-೬೪). [ಕುರುಜು + ಮಾಡ₁]

ಕುರುಜುಮುತ್ತು (ನಾ). ಗುಮ್ಮಟದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಮುತ್ತು: ದಾರುವರ್ಮನು ರಾಜದ್ವಾರವನ್ನು ಕುರುಜುಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೯೨). [ಕುರುಜು + ಮುತ್ತು₂]

ಕುರುಜೆ 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರುಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಪರಪುಟಂ ನವಿಲು ಶಿಖಿ ಬಕ ಕ್ರೌಂಚ ಗೀಜಗಂ ಕುರುಟ ಲಾವುಜೆ (ವುರುಚಾ. ೧-೨೯). [?]

ಕುರುಟಿಕೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಹುಳದ ಭಾದೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜ – ಕುರುಟಗಿನ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೮). ೨. "ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ" (ಪಂಡಿತ).

ಕುರಟಗನಬೀಜ: "ಇಂದ್ರಯವ = ಕುರಟಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨). [?]

ಕುರುಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಟು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಧಾನ್ಯದ) ಒಂದು ಅಳತೆ; ಚಿಕ್ಕ ಮುಡಿ. [← ತುಳು. ಕುರುಂಟು]

ಕುರುಡ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು; ಅಂಧ: "ಅಂಧನೆನೆ ಕುರುಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫); ಕುರುಡಂ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನೋಳ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೫); ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುಹವೊಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೧೦); ಕುರುಡಂ ಲಾವಗೆ ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧-೨೬); ಏಕೆ ಕನ್ನಡಿ ಕುರುಡರಿಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೩೬); ಬಳ್ಳಿಗುರುಡರು ಕೂಡಿ ಹಳ್ಳವನು ಬಿದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯); ಕುರುಡನಿಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನಿ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಮಾರ್ಗಂದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಱಿದ ಬಟ್ಟೆಗುಯ್ವರೆ ಹಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೧). [ಕುರುಡು + -ಅ₇]

ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಮೇಲಿನ ಸಿಪ್ಪೆ ಮಾತ್ರ ಸುಲಿದು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳಸದಿರುವ ಅಕ್ಕಿ: ಒಂದಿಬ್ಬ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿಯಾದವು ಸಾಕಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆಲಸ (ನಾಪದ. ೮೯). [ಕುರುಡು + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಕುರುಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗು; ಅಂಧತ್ವ ಉಂಟಾಗು: ಕುರುಡಾಗೆ ಕಣ್ಗಳೆರಡುಂ ಚರಣಂಗಳ್ ಪಱಿದು ಬೀೞೆ ತೊನ್ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೧). [ಕುರುಡು + ಆಗು₁]

ಕುರುಡಾವು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಹಸು; ಕುರುಡಾದ ಹಸು: ಊರಾವುಗಳೋಡುವುದಂ ಕಂಡು ಕುರುಡಾವುಂ ಓಡಿತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೫). [ಕುರುಡು + ಆವು]

ಕುರುಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವಳು; ಅಂಧೆ: ಕುರುಡಿ ಜೋಳಮಂ ಕುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪); ಕುರುಡಿ, ಕಿವುಡಿ, ಗುಜ್ಜಿ, ಕೆಂಚಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಅಡಿಟ); 'ಹಣ ಹಗುರ' ಅಂತ ಕುರುಡಿ ತರೋದಕ್ಕಾದೀತೆ (ಚಿಕುಮ. ೩೧); ಕುರುಡಿಯ ಮದುವೆಯಾದರೆ ಮನೆ ಗಡಿಗೆಗೆ ಮೂಲ (ಗಾದೆ).

ಕುರುಡಿಯ ಪುಳು = ಕುರುಡೀ ಕುಠಾರ: ಇದಿರ ಕುರುಡಿಯ ಪುಳುವನೊಂದನು ಬಿದಿರ ಹೊಳವೊಳಗಿರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೩೬).

[ಕುರುಡ + -ಇ₂]

ಕುರುಡಿಗ್ಗೆ₁, ಕುರುಡುಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಕ್ಕಿ, ಗೋಧಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸಂಡಿಗೆ: ಚಕ್ಷುವಿಗೆ ಚಣಯಿಗೆಯಾಕಾರ . . . ಜಿಹ್ವಕ್ಕೆ ಕುರುಡಿಗೆಯಾಕಾಕೃತಿ (ಪಸಾರ. ೧೮೭-೪); ಸಕ್ಹಾದ ಮಾಲೂದಿ ಎಷ್ಟ ಹೋಳಿಗೆ ಲಡ್ಡುಗಿ ಬಣ್ಣೀನ ಕುರುಡಿಗೆ ಉಗೆದಪ್ಪಳ ಮಿತ್ರಿಯರು ಅಣಮಾಡಿ ಕಳುಹಿದರು ಛತ್ರಕ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೬೩). **ಕುರುಡುಗೆ**: ಸಾವಿನಿ ಸಕ್ಕರಿ ಲಿಂದಿಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಕುರುಡುಗಿ ನೀಡಾಳ ಭೂಮಕ್ಯಾರ್ಯಾರು ಬರಬೇಕ (ಲೋಕಗೀ. ೫೦-೧೮).

[← ಮರಾ. ಕುರವಡ್ಯಾ, ಕುರೋಡ್ಯಾ]

ಕುರುಡಿಗ್ಗೆ₂ 'ಕುರಂಟಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಡೀಕುಠಾರ, ಕುರಡೀಕುಠಾರ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರಂಧ್ರದ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಣಜದ ಹುಳ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭ್ರಮರ: ಕುರುಡೀಕುಠಾರಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪವಾಗಲೀ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸಿಕ್ಕರೆ. . .ಅದು ಮಿಕ್ಕ ಹುಳಗಳಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೮೬). **ಕುರಡೀಕುಠಾರ**: ಈ ಕುರಡೀಕುಠಾರದ ಹುಳದ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಹಸುರು ಹುಳುವು ಕುರಡೀಕುಠಾರದ ಹುಳದ ಭಯದಿಂದ ಅದರ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಾನೂ ಕುರಡೀ ಕುಠಾರವೇ ಆಗುವುದು (ಭಾಮೃತ. ೪೩೩).

[← ಮರಾ. ಕುರ್ಡೂಕಟಾರನಾ]

ಕುರುಡಿಹಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಬಿಗ. ೬೯-೧೪೦೫). [ಕುರುಡಿ₀ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುರುಡು, ಕುರುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣುಕಾಣದಿರುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಹೀನತೆ; ಅಂಧತ್ವ: ಕುಮಾರನೆರಡುಂ ಕಣ್ಗಳುಮನೊಡೆದು ಕುರುಡಂ ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೨೦). ೨. ಅಂಧವಾದುದು; ದೃಷ್ಟಿಶೂನ್ಯವಾದುದು: ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟಂದಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬); ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆ ಕುನ್ನಿಗಳು ಕುರುಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೮೬). ೩. ಕುರುಡ: ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೬). ೪. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ; ಅವಿವೇಕ; ಮೂರ್ಖತನ: ಕುರುಡಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೯೬). **ಕುರುಳ್ಳು**: ೨. ಕಡಗಿ ಕಣ್ಣುರುಳಾಗಿವುಳ್ಳ ವಿಗಡ ಮಹಂತನು ಮುನ್ನಲಿಂಗವ ಎಡವಿದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೮-೧೧).

ಕುರುಡಾಗು= ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಕಣ್ಕುರುಡಾದೊಡೇನೊ ಕುರುಡಾಗಲಿವೇಱ್ಪುದೆ ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೧); ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ದನ ಬಡಿವಂತೆ ಬಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರುಡು; ತುಳು. ಕುರುಡು; ತೆಲು. ಗ್ರುಡ್ಡಿ; ಗ್ರುಡ್ಡು]

ಕುರುಡುಕವಡೆ (ನಾ). ೧. ತೂತು ಬಿದ್ದ ಕವಡೆ. ೨. ಬಳಸದ ಕವಡೆ. ೩. ಚಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ನಿಮಗೇನು ವರಹವೆಂದರೆ ಕುರುಡು ಕವಡೆಯೇನು? (ಮಂತ್ರಶ. ೩೧-೧೦); ನಿನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕವಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಬಡ್ಡಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ (ಕವಿಕ. ೫); ಒಂದು ಕುರುಡುಕವಡೆಯಷ್ಟು ಪುರಸ್ಕಾರವೂ ನನಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ (ಝೂರಾಣಿ. ೩೫೮). [ಕುರುಡು + ಕವಡೆ]

ಕುರುಡುಕಾಂಚಾಣ (ನಾ). ೧. ಸವೆದು ಹೋದ ನಾಣ್ಯ; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣ: ನೀನು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬರುವ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕಾಂಚಣವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೨೫). ೨. ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಪತ್ತು; ನಿರ್ದಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ: ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ ಕುಣಿಯುತಲಿತ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದವರ ತುಳಿಯುತ್ತಲಿತ್ತೊ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೧). [ಕುರುಡು + ಕಾಂಚಾಣ₁]

ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗ, ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಬಿಗ. ೧೫-೨೬೪). **ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ**: ಸಂಕೀರ್ಣ – ತೊಗರಿ, ಹೊಂಗೆ, ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ, ಕಕ್ಕೆ, ತಂಗಡಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮).

[ಕುರುಡು + ಗಜ್ಜಿಗ (< ಗರ್ದುಗು)]

ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ 'ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗ' ನೋ.

ಕುರುಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣು; ದೃಷ್ಟಿರಹಿತ ನೇತ್ರ.

ಕುರುಡುಗಣ್ಣುಮಾಡು = ನೋಡದಿರು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನಮ್ಮ ಕೌಟುಂಬಿಕ ದುರ್ದಸೆಯತ್ತ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ (ಹುಜ್ಜಾಟ. ೧). [ಕುರುಡು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುರುಡುಗತ್ತಲು 'ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕುರುಡುಗಪ್ಪಟೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡುಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಡಿಹಕ್ಕಿ: ಅವನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಪಟಪಟನೆ ಸದ್ದಾಗಿ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡಿತು . . . ಅವನು ಅನುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಕುರುಡುಗಪ್ಪಟೆಹಕ್ಕಿ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೦೭).

[ಕುರುಡು + ಕಪ್ಪಟೆ₂ (< ಕಪ್ಪಡಿ₂) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ₁)]

ಕುರುಡುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಧತ್ವವನ್ನು ನೀಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆ: ತಿರುಳುಗೊಂಡ ಮನಗಳೇ ಕುರುಡುಗಳೆದ ದಿನಗಳೇ ಜಾರಿಹೋದ ಕನಸುಗಳೇ (ನಾದಲೀ. ೧೫-೨೪). [ಕುರುಡು + ಕಳೆ₁]

ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆ, ಕುರುಡುಗತ್ತಲು (ನಾ). ಕುರುಡುಗೊಳಿಸುವ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ: ಇರುಳ ಬಾನಿನೊಳೆಸೆವ ಚಿನ್ನ ಚುಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆಯ ಕಲ್ಮೆಯ್ಗೆ ಕಿಡಿಕಿಡಿ ನವಿರ್ಕೆತ್ತಿಸುವ ಮಿಂಚುಂಬುಳುಗಳಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೮೬).

ಕುರುಡುಗತ್ತಲು: ಕುರುಡುಗತ್ತಲುಳ್ಳನಾಡು ಸೂರ್ಯನಿರದ ಕಪ್ಪುಗಾಡು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೧-೧೦). [ಕುರುಡು + ಕಳ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಕುರುಡುಗಾಜು (ನಾ). ಕಾಣಿಸದ ಗಾಜು; ಮಸುಕಾದ ಕನ್ನಡಿ: ಆ ಕಣ್ಣು ಎಂದಾರೆ ಈ ಕಣ್ಣು ತಾಗಿದರೆ ಗೊಂದಿ ಮೂಡದ ಕುರುಡು ಗಾಜಾಗಿರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩೧-೭೪೨). [ಕುರುಡು + ಗಾಜು (< ಕಾಜು)]

ಕುರುಡುಗಾಸು (ನಾ). = ಕುರುಡುಕಾಂಚಾಣ: ಅವನ ಬಳಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಗಾಸೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕುರುಡು + ಕಾಸು₂]

ಕುರುಡುಗೆ 'ಕುರುಡಿಗ್ಗೆ₁' ನೋ.

ಕುರುಡುಗೈಯು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡು; ಕುರುಡುಗೊಳಿಸು: ಕಂಗಳಂ ಕುರುಡುಗೈಯುವ ತೆರದಿ ಉರಿಯುತಿಹುದರಮನೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೬೫). [ಕುರುಡು + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕುರುಡುಚಿತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಷ್ಟು ಇಲ್ಲಷ್ಟು ಖಂಡಖಂಡವಾಗಿ ಸುರಿವ ಚಿತ್ತೆಮಳೆ. ೨. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸುರಿವ ಚಿತ್ತೆಮಳೆ: ಕುರುಡುಚಿತ್ತೆ ಹುಯ್ದ್ದಕಡೆಗೇ ಹುಯ್ಯುತ್ತೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + ಚಿತ್ತೆ]

ಕುರುಡುತನ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ; ಅಂಧತ್ವ: ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿಡುಬುರೋಗದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕುರುಡುತನ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಅಲಂ) ಅವಿವೇಕ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ೩. (ಅಲಂ) ಅಸಡ್ಡೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಔದಾಸೀನ್ಯ. ೨, ೩: ಅವನ ಕುರುಡುತನದಿಂದ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + -ತನ]

ಕುರುಡುದರಬಾರು, ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಆಳಿಕೆ; ಅಂಧೇರಿ ದರ್ಬಾರು: ತೊಗಲಖ್ ಮಹಮ್ಮದನ ಕುರುಡು ದರಬಾರಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ರೂಢಿ). ಕೊಟ್ಟೋರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇಇಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಕುರುಡುದರಬಾರು ನಡೆಸಿಬಿಟ್ಟ (ಮರಳಿ. ೩೮). **ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು**: ಕುರುಡುದರ್ಬಾರಿನಿಂದ ಕುರುಡುಕಾಸಿಗೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ).
[ಕುರುಡು + ದರಬಾರು]

ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು 'ಕುರುಡುದರಬಾರು' ನೋ.

ಕುರುಡುನಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ. (ಮೈಔಗ. ೩೯-೬೬೬). [?]

ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ, ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು; ಮೂಢನಂಬಿಕೆ; ಮೂಢವಿಶ್ವಾಸ: ಕೇವಲ ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆಯಾಗಲಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶರಣತೆಯಾಗಲಿ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಬೀರಲಾರವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೧); ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹೋಗದೆ (ಕಪಶು. ೬-೩೬). **ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ**: ಕುರುಡುನಂಬುಗೆಗಳನ್ ಅವರೊಳಗೆ ಮನೆ ಮಾಡಗೊಟ್ಟನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೨೯೫). [ಕುರುಡು + ನಂಬಿಕೆ]

ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ 'ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ' ನೋ.

ಕುರುಡುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸನ್ನಿ, —ವಿಷಮಜ್ವರ. ೨. ಕುರುಡು ಸನ್ನಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುರುಡುಸನ್ನಿ ಬಗುಳುಸನ್ನಿಗಳ ಮೂಗನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಗಂಟಲುಗಳಿಗೆ ಮದ್ದೆರೆದರೆ ಸಾಲದು (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೮). [ಕುರುಡು + ಸನ್ನಿ]

ಕುರುಣೆ$_1$ 'ಕುರಣೆ' ನೋ.

ಕುರುಣೆ$_2$ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಕಲ್ಲ ಕೊಡಸಿಗೆ ತೆರುವ ಸುಳಿಗೋಡು ಕುರುಣಿಮಕಿ ಮೇಲುವಾಸಿ(ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩-೧; 1640).
[← ತಮಿ. ಕುಱುಣಿ]

ಕುರುಣೆ$_1$, ಕುರುಳ್$_2$ (ನಾ). ೧. (ಪಶು, ಪಕ್ಷಿಗಳ) ಮರಿ; ಕರು; ಶಿಶು, ಪೋತ: ಪೋತಾನಾಂ-ಕುರುಣೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೪೯); ಸುರಿವ ಮದಧಾರೆ ಮಿಂಚಿನ ದೊರೆಯೆನಿಸುವ ದಂತ ಮಿಡಿದ ಮೆಯ್ಗುರ್ಪಳವಟ್ಟಿರೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗೆಣೆಕ್ಕಿದ ಕುರುಣೆಗಳೆನೆ ಕರಿಗಳೆರ್ದುವಾ ಗಿರಿತಟದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೨); ಕುರುಣೆಯಾಗೆ ಪುಟ್ಟುವ ಪೋತಜಮೆಂಬಿವು ಗರ್ಭಜಜನ್ಮಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೨೮೪-೨೧); ಪುಲಿಯ ಮಱಿಸಿಂಗದ ಕಱುಗಳೆಕ್ಕಲನ ಕುರುಣೆಗಳೆಂತಿವನು ಕೊಂಡು ಪೊಳಲಿಗೆ ಪೋಪ ಬೇಡರ ನೆರವಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೭). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ಎಳಸಾದ. 'ಕುರುಣೆವಱಿ' ಪರಾ. **ಕುರುಳ್$_2$**: ೩. ಸಣ್ಣವನು; ಚಿಕ್ಕಮಗು: ಹರೆಗಳನೇಕೆ ಹೊಡೆವಿರಿ ಭಂಡರಿರ ಬಾಹಿರರಜ್ಞರಿರ ಸಾಕು ನಂದನ ಕುರುಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೂಳ] ಕುಹಕಿಯನೇಕೆ ಕೊಂಡಾಡುವಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೯-೩೨).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರುಳೈ; ತುಳು. ಕುರ್ಲೆ]

ಕುರುಣೆ$_2$ (ನಾ). (ಇಲಿ, ನಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪಿಟ್ಟೆ; ಹಿಚಿಕೆ; ಮಲ: ಮುದದಿಂದಂ ಬಂಜೆಯೆರಡುಂ ಮದನಫಲಂ ದೇವದಾಳಿಯುಂ ಕೂಡಿರಲಂತದನರೆದು ಗೋತದಿಂ ಕುಡಿಸದು ಕುರುಣೆಯ ವಮನದಿಲಿಯ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ(ಖಮುದ. ೧೨-೪೫). [ತುಳು. ಕುರುಣೆ]

ಕುರುಣೆವಱಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಿ; ಪೋತ: ಪೆರ್ಮರದೆ ನಟ್ಟಗೊಂಚಿನ ಕವಲ್ದಲೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುರುಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಱುಳೆ]ವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕನಿಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೪೨).
[ಕುರುಣೆ$_1$ + ಮಱಿ]

ಕುರುದೆ, ಕುರ್ದೆ (ನಾ). ಹಳೇಪೈಕ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ ಅಥವಾ ಹುಡುಗಿ: ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುರುದೆಗಳೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಕುರುದೆಗಳು ಎಂಟು ಅಥವಾ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿದೊಡನೆ ಅವರೂ ಸಹ ಜೀತದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೯); ತಮ್ಮ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳ ಕುರುದೆಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಪೀಂಚಲು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೬೬). **ಕುರ್ದೆ**: ಈ ಹೊತ್ತಲ್ಲಿ ಈ ಕುರ್ದೆಯೇನು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫೪). 'ಕುರುಣೆ$_1$' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಕುರುನ್ದು, ಕುಟನ್ದೈ = ಮಗು]

ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯ: ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡನಡ ನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೧ ವ).
[ಕುರು$_3$ + ಧ್ವಜಿನಿ]

ಕುರುಪಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತತಃ ಪ್ರಾಗ್ಗತ್ವಾ ನೇಱಿಲ್ಗೆಱೆ ತತಃ ಕುರುಪಕೆಱೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೩೪; 694).
[ಕುರುಪ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುರುಪತಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಒಡೆಯ; ದುರ್ಯೋಧನ: ಕುರುಪತಿ ನಿನ್ನ ಪೊಕ್ಕ ತೂಱಿಗಳ್ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಬತ್ತಿದಪ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೬-೧೨); ಕುರುಪತಿಯಂ ವಿಷ್ಣು ಬೇಡಿದಂ ಧರೆಯರೆಯಂ (ಶಮುದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕುರು$_3$ + ಪತಿ$_1$]

ಕುರುಪದ (ನಾ). ಕುರುಕುಪದ: ಈ ತಿರುಪೆಯವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಅದೊಂದೆ ಕುರುಪದ (ರೂಢಿ).
[ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಪದ$_2$]

ಕುರುಪಾಟ (ನಾ). ಗುರಿ ತಾಗುವಿಕೆ, —ನಾಟುವಿಕೆ: ಕೋಟಯೊನಲಿಯಂತಾದುದಂಬಿನ ಕುರುಪಾಟವನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧೦-೨೬); ಬೋಳಂಬಿನ ಕುರುಪಾಟದೇಳಿಗೆಯಾನು ತಾಳಲಾರದೆ ಭಟತತಿಯು (ಜ್ಞಾನಚ. ೫೩೭). [ಕುರುಪು$_2$ (< ಕುಱಿಪು) + ಆಟ]

ಕುರುಪಿ 'ಕುರುಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕುರುಪು$_1$, ಕುರುಹು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕೊಂಕು ಸರಳಿಂ ಹೊಸೆವ ಚಕ್ರದಿಂದಿಡುವ ಕುರುಪಿಂ . . . ಕೊಱೆವ ರೌರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರಮಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮). **ಕುರುಹು$_2$**: ಶಸ್ತ್ರ; ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರಂ ಕುರು[ಪಾಠಾಂ. ಕೂರ] ಹಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೮). [?]

ಕುರುಪು$_2$ 'ಕುಱಿಪು' ನೋ.

ಕುರುಪೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃ (ತ) ಉತ್ತರಂ ಗತ್ವಾ ಕು(ಕ)ರುಪೂರಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕ(ಕೆ)ಱ್ದು ಕ್ರೂರಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಇಆ. V, ೫೨-೨೧; 5ನೆಯ ಶತ).
[ಕುರುಪು$_2$ (< ಕುಱಿಪು) + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುರುಪೆ$_1$, ಕುರುಪಿ, ಖುರಪೆ, ಖುರ್ಪಿ (ನಾ). ೧. ಕುರುಚಿಗೆ; ಉಜ್ಜುಗೋರಿ: ನಾಲ್ಕುದಿನ ಬಿಟ್ಟರೋ, ಕಸ ತುಂಬಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಕುರುಪೆ ಹಿಡಿದು ಕೆತ್ತುತ್ತ ಇರಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೩); ಚಿಕ್ಕ ಕುರುಪೆಯಿಂದ ಪೊದೆಗಳನ್ನು ಕೀಳತೊಡಗಿದಳು (ಮಣ್ಣಮ. ೨೦). ೨. ಖಡಚಿ; ಮಗುಚುಗೈ; ಹಲ್ಲೆ: ದೋಸೆಯನ್ನು ಕುರುಪೆಯಿಂದ ಮಗುಚಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). **ಕುರುಪಿ**: ಆಕೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಜೋಳದ ಹೊಲದ ಕಡೆ ನಡೆದಿದ್ದುದು ಕಾಣಿಸಿತು (ಜೋಳಬ. ೨೦); ಮೂವರೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ೫೬); ಕೈಯಾಗಿನ ಕುರುಪಿ ಹಾಂಗ (ಆಗಸ್ಟ್. ೫೯).

ಖುರಪೆ: ಹೊಳೆ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುದ್ದದ ಅಂಚು ಹಿಡಿಸಹಿತ ಖುರಪೆಯ ಆಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಖುರಪೆಯಂತೆ ಮಣಿದ ಭಾಗವು ಕಾರವಾಡದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಕಥಾ.ಗ. ೧೬). **ಖುರ್ಪಿ**: ೧. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುಖ್ಯಗಳೆಯ ಸಾಮಾನು ನೇಗಲು . . . ಖುರ್ಪಿ (ಕಥಾಗ. ೨೬೪). [< ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ ; ಸಂ. ಕ್ಷುರಪ್ರ]

ಕುರಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕೃಪೆ; ದಯೆ: (+). [< ಸಂ. ಕೃಪಾ]

ಕುರುಪ್ರಭು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಒಡೆಯ, —ರಾಜ; ದುರ್ಯೋಧನ: ಕುರುಪ್ರಭು ಕಂಡಂ ಶರಜಾಲ ಜರ್ಜರಿತ ಗಾತ್ರ ತ್ರಾಣನಂ ದ್ರೋಣನಂ (ಗದಾಯು. ೪–೪೬). [ಕುರು₃ + ಪ್ರಭು]

ಕುರುಬ 'ಕುಱುಂಬ' ನೋ.

ಕುರುಬಗಿತಿ 'ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ, ಕುರುಬಗಿತಿ (ನಾ). ಕುರಿಮಂದೆಯನ್ನು ಕಾಯುವವಳು; ಕುರುಬ ಜಾತಿಯವಳು; **ಕುರುಬಿತ್ತಿ**: ಮನುಜರೆಂಬುವ ಕುರಿಯ ಮಂದೆಯನು ಕಾಯುವಾ ಓ ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ (ಹಾಂಜಜ. ೨೬). **ಕುರುಬಗಿತಿ**: (+). [ಕುರುಬ₁ (< ಕುಱುಂಬ₁) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕುರುಬತನ (ನಾ). ೧. ಕುರುಬನ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ: (+). ೨. ಹಟಮಾರಿತನ; ಒರಟುತನ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ: (+). [ಕುರುಬ₁ (< ಕುಱುಂಬ₁) + -ತನ]

ಕುರುಬನಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (+). [ಕುರುಬ ? + ಗಡ್ಡೆ₂]

ಕುರುಬಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕುರುಬರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: (+). [ಕುರುಬ₁ (< ಕುಱುಂಬ₁) + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪೆರ್ಗಡೆ)]

ಕುರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು; ಹಿಂದಿನ ಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲು: ಕಳ್ಳ ಕುರುಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮನೆಹೊಕ್ಕ (ರೂಢಿ). [ಕುರು₃ (< ಕುಱು₂) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕುರುಬಾಣ 'ಕುಱುಬಾಣ' ನೋ.

ಕುರುಬಾನಿ (ನಾ). ಬಲಿ ಕೊಡುವುದು; ನಿವಾಳಿಸುವುದು: ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ . . . ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಕುರುಬಾನಿ – ಕಾಫರರ ಕೊಲೆ – ನಮಾಜು ಇತ್ಯಾದಿ ಅತಿರೇಕಗಳನ್ನು ತೋರಿದು (ಭಾರದ. ೪೫೫). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುರಬಾನೀ ; ಅರ. ಕುರ್ಬಾನ್]

ಕುರುಬಿತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬಿತ್ತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬು₁ ಕುಱುಂಬು₁' ನೋ.

ಕುರುಬು₂ 'ಕುರುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುರುಬೆ 'ಕುರುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುರುರಂಗ (ನಾ). = ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ: ಕುರುರಂಗದ ಶರಶಯ್ಯೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ಮಲಗಿದನು (ಹಾಂಜಜ. ೧೩). [ಕುರು₃ + ರಂಗ]

ಕುರುರಾಯ (ನಾ). = ಕುರುಭೂಪಾಲ: ರವಿಸೂನು . . . ಮನೋನುರಾಗದಲ್ಲೆದಿದನು ಕುರುರಾಯನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೨). [ಕುರು₃ + ರಾಯ]

ಕುರುಲು (ನಾ). ಗುಂಗುರು ತಲೆಕೂದಲು; ಕುರುಳು; ಕೇಶಗುಚ್ಛ: ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಚಾಧಮನೊಳಕ್ಕಂತ ಶುಚಿಯ . . . ಅಱಿದೊರೆದು ನೋಡಲೇಂ (ಮದೇವ. ೨೮–೯) ; ಅರಲುಗಳ ಕೆಟ್ಟಿರ್ದ್ದ ವೇಣಿಯ ಕುರುಲುಗಳು (ರಘುವಂ. ೮೩). [< ಸಂ. ಕುರಲ]

ಕುರುವ 'ಕುಱುವ₁' ನೋ.

ಕುರುವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕುರುವಕ (ನಾ). = ಕುರವಕ: ಸುರಹೊನ್ನೆ ಬಾವನ್ನ ಕುರುವಕ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಭಾಸುರ ನಾಗವಲ್ಲಿ ಕದಂಬ (ಭೈರವೇ. ೧–೬೬); ಕುರುವಕದೊಳಂಕುರದ ಕುಟ್ಮಳದೊಳಲ್ಲಮಂ ಸಂಪಗೆಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೂವಸೆಯೊಳಲ್ಲಮಂ (ಅಪ್ರಭು. ೩೯) ; ಕುಂದ, ಕುರುವಕ, ಕುಟಜ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದಿಬ್ಬಣಗಳೂ ಬಂದಿದ್ದವು (ಕಮಕ. ೮೨). [< ಸಂ. ಕುರವಕ]

ಕುರುವಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ: ಗುಣಶಾಸನ ದಿನಾಳಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು ಕುರುವಗೆಯ್ಮತ್ತರ್ಪ್ಪನ್ನೆರಡು (ಎಇ. XX, ೬–೨೮ ; 1012). [ಕುರುವ (< ಕುಱುವ₁) + ಕೆಯ್₃]

ಕುರುವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ದಣ್ಣಗಾಯಿಗಙ್ಕಕುರುವಬ್ಬೆಗ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗ ದಸವರ್ಮ್ಮಗಾಯಿಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೧೪ ; 951). [ಕುರು₃ + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಕುರುವರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುರುವರನ ಮಗ ಚಿಕು ಕಂಭುವನಯ್ದು ನೀಱ ಎಡೆನಾಣ್ದಟ್ಟತ್ತು ಅಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೧೪ ; 951). [?]

ಕುರುವಾಯಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: ಮರಗಳನ್ನೇ ಕೊರೆದು ಕೊರೆದು ಅವನ್ನು ಕೊಂದು ಬಿಡುವ ದೊಡ್ಡ ಕುರುವಾಯಿ (Beetle)ಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆವು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೦೦೫). [ಕುರು₀ (< ಕೊರ್₂) + ಬಾಯ್ + -ಇ₃]

ಕುರುವಾಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಸಣ್ಣ ಕಠಾರಿ: ಕುಂದಿಲ್ಲ ಕೋವಿಯಂ ಕುರುವಾಳ ಸೆಳೆದಂ (ಕಾಲಜರ. ೯೫–೧೮೯). [ಕುರು₂ (< ಕುಱು₂) + ಬಾಳು₃ (< ಬಾಳ್₃)]

ಕುರುವಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೮). [?]

ಕುರುವಿಂದ (ನಾ). ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು, —ಇಂಗಲೀಕ: ೧. "ಹಿಂಗುಳಂ ಹಂಸಪಾದಮನೆ ಕುರುವಿಂದವೆನ ಲಿಂಗಲೀಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕೊನ್ನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ: "ಮಸ್ತಕಃ ಕುರುವಿಂದಃ, ಭದ್ರಾ, ಜಳದಃ –ಈ ೪ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨–೪೬೮) ; ಕುರುವಿಂದಂ ಕಟುಕತ್ರಯುಮುರು ಕಡಸಿಗೆಯೆಂಬಿವಂ ಸುಣಿಂಬೆಯ ರಸದಿಂದರೆದು ಕುಡಿಸುವುದು (ಖಮದ. ೨–೧೭೧). ೩. ಕೆಂಪು ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಕುರುವಿಂದಮಕ್ಕು ಕಿಸುಗಲ್ ಕೆಂಬರಲ್ ರನ್ನವರಲೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೪೬) ; ವರವಜ್ರದ ಮುಂಡಿಗೆ ದಾಡೆಗಳಾ ಕುರುವಿಂದದ ಕೀಲ್ಕೀಲ್ಗಟ್ಟುಗಳೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೫೪) ; ಕುರುವಿಂದ ಖಚಿತ ಕರುಮಾಡುಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೬–೨೬); ಕುರುವಿಂದವೆಂಬ ಕೆಂಪು ರತ್ನವು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೩೨). ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿಕೂಟ, ಕುರುವಿಂದ . . . ನಿಷಧ ವೆಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳೇ . . . ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). ೫. ಕುರುಂದ ಕಲ್ಲು. [?]

ಕುರುವಿಂದಕ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: ಕುರುವಿಂದಕಂ ಮೆಚಿಕೆಯ ಪಾಪಾಂಶ್ಯ ಪೆಚ್ಚುವುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಕುರುವಿಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲ ತೂಕದ ಚಿನ್ನ; ಏಳುನೂರು ಗ್ರೇನ್ ತೂಕದ ಚಿನ್ನ: (+). [?]

ಕುರುವು₁ 'ಕುರು₁' ನೋ.

ಕುರುವು₂ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುವೆ₁ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೆ: ಬುಟ್ಟಿ ಕುರುವೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸ ಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ 'ರಂಬೆರು' ಬೀಳಲು, 'ಮನೆ ಬೀಳಲು' ಈ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿರುತ್ತದೆ (ದಂಬನಾ. ೧೮). [← ತುಳು. ಕುರುವೆ]

ಕುರುವೆ₂ 'ಕುಱುವ' ನೋ.

ಕುರುವೇರು, ಕುರುವೇಲು (ನಾ). ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: "ಬಾಲಂ, ಹ್ರೀಬೇರಂ . . . ಲಾಮಂಚದಲ್ಲಿ ಭೇದ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಕುರುವೇರುಯೆಂದು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೩). **ಕುರುವೇಲು**: ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಲಾಮಂಚ, ಪರ್ಪಾಷ್ಟಕ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಕುರುವೇಲು . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿಕೊಡಲು (ಸಕಪ್ರ. ೨೮೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱುವೇರ್; ತೆಲು. ಕುರುವೇರು]

ಕುರುವೇಲು 'ಕುರುವೇರು' ನೋ.

ಕುರುವೈರಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: "ಕುರುವೈರಿ ವಾಯುಪುತ್ರಂ ವೃಕೋದರನೆನಲು ಭೀಮನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೩).

ಕುರುಶಾಬ (ನಾ). ಕುರುವಂಶದ ಮರಿ; ಕೌರವ: ಕುರುನಂದನರಂ ಕೊಂದೆಂ ಕುರುಶಾಬಾನುಜನ ನೆತ್ತರಂ ಕುಡಿದೆಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೯).
[ಕುರು₃ + ಶಾಬ]

ಕುರುಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಕುರುಹ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಹು₁ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಹು₂ 'ಕುರುಪೆ₁' ನೋ.

ಕುರುಳ್₁, ಕುರುಳು₁ (ನಾ). ಕೂದಲು; ಸುರುಳಿಗೂದಲು; ಮುಂಗೂದಲು; ಗುಂಗುರುಗೂದಲು: ನಡು ನಡುಗಲ್ಕೆ ಪುರ್ವು ಪೊಡರಲ್ಕೆ ಕುರುಳ್ ಮಿಳಿರಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೮); ನೊಸಲೊಳ್ ಕುರುಳುಯ್ಯಲನಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩೩೮); ಅಳಿಗುರುಳ ತಾವರೆಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೨); ಓರ್ವಳ್ ಕೊಂಕುಗುರುಳ ಬಿಂಕದ ರಂಭೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯–೨೮). **ಕುರುಳು₁**: ಕುರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂಳ ಕಟ್ಟಿ ಕೂದಲ ಶೋಧಿಸಬಹುದೇ ಅಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೬–೩೦೦); ಕುರುಳ ಬೆಂಬಲ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೩–೩೬); ಮಂಡೆಯ ಕುರುಳ ಹಿಕ್ಕುವರೊಂದು ಕೆಲರು ಪೂದಂಡೆಯ ಮುಡಿಸುವರ್ ಕೆಲರು (ಮೋಹತ. ೨೭–೩೪); ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯ ಕುರುಳ ನೇವರಿಸುತ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೩೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರುಲ್, ಕೂರುಳ್; ತುಳು. ಕುರುಂಬಿ; ತೆಲು. ಕುರುಳು]

ಕುರುಳ್₂, ಕುರುಳು₃ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ; ಬೆರಣಿ: (ಕ). **ಕುರುಳು₃**: "ಗೋಮಯದ ಪಿಂಡದೊಳ್ಕುರುಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೨); ಕುರುಳಾರಿಸುತಿದ್ದ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಕೃವಾಳ. ೩೯); ಒಲೆ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೆ ಕುರುಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ರಾಶಿ (ಜಂಗೂಲಿ. ೧೫೩). [?]

ಕುರುಳೆ, ಕುರುಳು₄ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಮಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕುರುಳೆ–ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಂತಿ ಜಗ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರನುಡಿಸುವುದು (ಸಂಗೀತ. ೨೬). **ಕುರುಳು₄**. 'ಕುರುಳುವಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುರುಳಕಾಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಗೌರವದ ಚಿಹ್ನೆ; ಶೀರ್ಷಾಭರಣ; ತಲೆಯೊಡವೆ (?): ಪರನೃಪರಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಬಂದಡೆ ವಿಕ್ರಮ ಚಕ್ರಿ ತಂನನಾದರಿಸಿ ವಿ[ಳಾ]ಸದಿಂ ಧವಳ ಶಂಖಮನಗ್ಗದ ಧಾ[ರೆ]ಗಾಳೆಯಂ ಬಿರುದಿನ ನಾಮಮಂ ಕುರುಳ ಕಾನ್ತಮನೋಜ್ಞರನಾಕ್ಕದಲ್ಕಿದಚ್ಚರಿಯೆನೆ ಪೆತ್ತ ಪಂಪಿನಳವಾರಳವೀಶ್ವರದಣ್ಣನಾಥನ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೧೪; 1112).
[?]

ಕುರುಳಪಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಿಮಳ ನರ್ಮ್ಮದಾ ನದಿಯ[ಕು]ರುಳಪಾವೆಯ ಜಿನನಂ ವಿನುತಂ ಕಾಣ್ಬೆನೆಗಂ ಕೊಳನೆ ತೊಡೆಕಿದುದು ಸನ್ನುದನ್ತದಾಜನ್ಮಾನ್ತಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೬; 1008).
[?]

ಕುರುಳಿ₁ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆ: "ಲವಕುಟಂ ಕುರುಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪); ಬಾಗಿಲಲೊಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಕೂಳುಮನೊಂದು ಕುರುಳಿಯೊಳುದಕಮುಂ ದಿನಂಪ್ರತಿ ನೀಡುತ್ತಂ ಬರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೩ ವ). [← ತಮಿ. ಕುಱಳ್ಳಿ ?]

ಕುರುಳಿ₂ 'ಕುರುಣೆ₁' ನೋ.

ಕುರುಳಿ₃ (ನಾ). ಸುಕ್ಕು; ಮುದುಡು: 'ಕುರುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.
[< ಸುರುಳಿ ?]

ಕುರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕಾಗು; ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕೀಣವಲ್ ಪೊಕ್ಕಡಗಿರ್ದ ಕರ್ಣ ಕುರುಳಿಗೊಂಡರೆಬತ್ತಿದ ಬಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೬–೬೮); ಅಂಘ್ರಿಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ ಕುಸಿದು ಕುರುಳಿಗೊಂಡುರ್ವಿ ದಾನಾಂಬುವಿಂ ತೀವಿದುದೆಂಬನ್ನಂ ಜಗನ್ಮಂಡಲವಡೆಗಿಡೆ ಬಂದತ್ತು ಮತ್ತೇಭವೃಂದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೯). [ಕುರುಳಿ₃ + ಕೊಳ್₁]

ಕುರುಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂದಲುಕೊಡು; ಮುಡಿಕೊಡು. ೨. ಬೆರಣಿಗಳನ್ನು ಇಡು: ಮೆಯ್ಯುಟ್ಟು ಕುರುಳಿಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯನ್ ತೋರ್ಪಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೧–೧೦). [ಕುರುಳ್₂ + ಇಡು₁]

ಕುರುಳು₁ 'ಕುರುಳ್₁' ನೋ.

ಕುರುಳು₂ 'ಕುರುಡು' ನೋ.

ಕುರುಳು₃ 'ಕುರುಳ್₂' ನೋ.

ಕುರುಳು₄ 'ಕುರುಳೆ' ನೋ.

ಕುರುಳುಗೂದಲು 'ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್' ನೋ.

ಕುರುಳುವಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಗಮಕ: ಆಹತ ಆಂದೋಳಿತ ಲೀನ ಕಂಪಿತ ಕುರುಳುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗಮಕಂಗಳಿಂ ಚಮತ್ಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ವಿರೂಪಾ. ೭೪).
[ಕುರುಳು₄ (< ಕುರುಳ) + –ವಳಿ ?]

ಕುರುಳೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರು ಗೂದಲುಳ್ಳವಳು: ರಸಗಾನಲೋಲೆ ಹರಿಮಧ್ಯೆಯೊರ್ವಳು . . . ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳೆ ಬಂದು (ಚಿಬಪು. ೧೦–೨೬).
[ಕುರುಳ್₁ + –ಎ₂]

ಕುರುಳೋಳಿ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ಸಾಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಕುರುಳೋಳಿಯುಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿದುದೋರಂತೆ ಮಿಸುಪ ನಗೆಮೊಗದವಳಾ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೭೬); ಕುಸುಂಗಿತು ಕುರುಳೋಳಿ (ಜಯಕಾ. ೩–೨೫).
[ಕುರುಳ್₁ + ಓಳಿ]

ಕುರುಳ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕೇಶಬಂಧ: ಸರ್ವಾಂಗವಾವರಿಸಿದಾ ರಜವ ಕಳವಿಳಾಸಿಯರಿಂದ ಕೊಡಹಿಸುತ ಕುರುಳ್ಕಟ್ಟ ಸಡಿಲ್ದುಡಿಗೆ ಬಿಗಿದುಡಿಸುತೆ (ನವಮೋ. ೭–೩೩).
[ಕುರುಳ್₁ + ಕಟ್ಟು₂]

ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್, ಕುರುಳುಗೂದಲು (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲು; ಕುಟಿಲಕುಂತಳ: "ಭ್ರಮರಕಃ–ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೯೦). **ಕುರುಳುಗೂದಲು**: "ಅಳಕಾಃ, ಚೂರ್ಣಕುಂತಲಾ –ಈ ೨ ಕುರುಳುಗೂದಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); ಸಣ್ಣ ಕುರುಳುಗೂದಲು ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೫೬). [ಕುರುಳ್₁ + ಕೂದಲ್ (< ಕೊಂದಲ್)]

ಕುರುಳ್ಕೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು: ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ ಮಿಾಸೆಗೀಳ್ ಕುರುಳ್ಕೊಯ್ (ಚಿಬಪು. ೪೯–೪೯). [ಕುರುಳ್₁ + ಕೊಯ್]

ಕುರುಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಝುಳಪಿಸು, —ತಿರುಗಿಸು: "ಕುರುಳ್ಚು – ಶಸ್ತ್ರ ಸಂಚಾಲನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಪೊಟ್ಟಳಿಸಿ ಗೇಣಂ ಕಿರ್ಚ ತೂಟ್ಟುಟ್ಟ್ಪೆ ಗಿಜಿ್ಜನಲೀಡಾಡಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂತುಂ ಪಿಂತುಮಂ ನೋಡಿ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೯–೧೯; 1124); ನಭಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (೧೦೮. ೬–೫೫ವ); ಒಜಿಗೆಳೆದು ಕುರುಳ್ಚುವ ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭ವ); ಗುಪ್ತಕೋಶದಿಂದ ಬರಸೆಳೆದೆತ್ತಿ ದಲಗನ್ನು ಕುರುಳ್ಚಿ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೮೯–೧೬). [?]

ಕುರುಳ್ತಿದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಓರಣಗೊಳಿಸು, —ಸರಿಪಡಿಸು: ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಮೊಗಮನ್ನೋಡಿ ಕುರುಳ್ತಿದ್ದಿ (ನವಮೋ. ೧೩–೨೬).
[ಕುರುಳ್$_1$ + ತಿದ್ದು (< ತಿರ್ದು)]

ಕುರುಳ್ದಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ: ಕಂಡಪ್ಪಾ ಕುರುಳ್ದಲೆಯವನತಿಸುಖಿ ಶುಕ್ಲಸಾರನಕ್ಕುಂ ಶುಕ್ರಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೨೪).
[ಕುರುಳ್$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ತೊಂಗಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಚೆಲ್ವಿನಾಸಣದೊಳುಜಿ ಮಿಱುಗುವ ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ... ಕಪ್ಪು ಚೆಲ್ವಿಂದೆ ಕಜ್ಜಿಸಿದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೮–೩೫). [ಕುರುಳ್$_1$ + ತೊಂಗಲ್]

ಕುರುಳ್ಪೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಕೇಶರಾಶಿ ಮಾಡು: ಮಣಿದೊಡವನಿಕ್ಕಿ ಕುರುಳ್ಪೆರಸಿ ಜಡೆಮುಡಿ ರಚಿಸಿ ಪೂ ಮುಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೩–೩೨). [ಕುರುಳ್$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕುರುಳ್ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿ: ಸುರಿಯೆ ಬೆಮರ್ ಕುರುಳ್ವಿಡಿದು ಮುತ್ತುಗಳಂ ಮಱುದುಂಡಿ ಕಾಱುವಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೦); ಕುರುಳ್ವಿಡಿವುತಧರ ಸುಧೆಯ ನೀಂ ತಳುವದೀಂಟೊ (ಚಿಬಪು.೧೯–೩೭).
[ಕುರುಳ್$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗೇಡಿತನ; ಕುರೂಪತನ: ಸುಂದರಿಯ ಕಂಠದ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದುದು ಅವಳ ಕುರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಕಂಪ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೩). ೨. ಅಂದಗೇಡಿಯಾದವನು; ಕುರೂಪಿ: ಈ ಚಾರುರೂಪ ಲಲಿತ ವನೇಚರಿಯರನೀ ಕುರೂಪರೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಿರಾಲೋಚಕನಾ ಬಿದಿ ವೇದಜಡೋಚಿತವೃತ್ತಿಯನದಿಂತು ಕನ್ನಡಿಸುವನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೯೧). [ಸಂ.]

ಕುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುರೂಪವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮನ್ನಣೆ ಕುರೂಪತೆಗೆ ತಾನೆಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪–೬೪೨).
[ಸಂ. ಕುರೂಪತಾ]

ಕುರೂಪಿ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟ; ಅಂದಗೇಡಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ರೂಪಹೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುರೂಪಿ ಕುಭಾಗ್ಯೆ... ಎಂಬಟವುಟ ಶಾತ್ರಿಯರ್ ಸತಿಯರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೧; 1228). ಕಾಂತೆಯರು ತಾವಂಗಹೀನಂಗೆಂತು ಸಿಕ್ಕುವರಯ್ಯ ಬಳಿಕ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೧೮–೬೯); ಕಮಲು ಅಪ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೋತುಗೆ. ೪೪). [ಸಂ. ಕುರೂಪಿನ್]

ಕುರೂಪಿತನ (ನಾ). = ಕುರೂಪತೆ: ಬಿಡದೆ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪು ಬೇಕಾದಡೆ ನೆನೆವುದಾ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಚ್ಚಡವ ನೀವು ಧರಿಸಲಡಗುವುದೀ ಕುರೂಪಿತನ (ನಳಚ. ೬–೨೦). [ಕುರೂಪಿ + –ತನ]

ಕುರೂಪು (ನಾ). = ಕುರೂಪತೆ: "ಕೊಂಕು ಕುರೂಪು ದೊಡ್ಡಿತಿನಿತುಂ ವಿಕಟಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [< ಸಂ. ಕುರೂಪ]

ಕುರ್ರೆ$_1$, ಕುರ್ರೊ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ. ಕುರೆಕುರೆ, ಕುರೊಕುರೊ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).

ಕುರ್ರೆ$_2$ 'ಖುರೆ' ನೋ.

ಕುರ್ರೊ 'ಕುರ್ರೆ$_1$' ನೋ.

ಕುರ್ಕ (ನಾ). ಕಿರುಬ; ಚಿರತೆ; ಚಿರ್ಚ: ಪಾಳ್ ಕುರ್ಕನೊಂದು ನನ್ನ ಮೇಲೆಗರಿ ಪರಚಿ ಗಂಟಲ್ಕಾರಿದು ಕೊಲಲೆಳಸುತಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಸ.೨೯); ರಾತ್ರಿ ಹೊರಗೇ ಉಳಿದರೆ ಕುರ್ಕವೋ ಹುಲಿಯೋ ಹಿಡಿದು ತಿಂದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧೭); ಹುಲಿ, ಕರಡಿ, ಕುರ್ಕ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪ. ೨).
[← ತಮಿ. ಕುಱುಕ್ಕೈ = ಹುಲಿ]

ಕುರ್ಕರ (ನಾ). ನಾಯಿ; ಶ್ವಾನ: ಭರದಿ ಕುರ್ಕರನಟ್ಟೆ ಬರೆ ವರಾಹಂ ಭಯದಿ ... ಕೂಪದಲಿ ಬಿದ್ದು (ರಾಘಚ. ೧೧–೩೦).
[< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುರ್ಕೀಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬುಟ್ಟಿ; ಮಂಕರಿ: ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ನೀವು ಒಂದೊಂದು ಕುರ್ಕೀಲು ತರಗೆಲೆ ತರದಿದ್ದರೆ ... ಹೊರಗಿಡಬೇಕಾದೀತು (ಪರಾವ. ೧೭೯). [← ತುಳು. ಕುರ್ಕಿಲ್]

ಕುರ್ಕು 'ಕೊಕ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಕುರ್ಕುಟ (ನಾ). ಕೋಳಿ. 'ಕುರ್ಕುಟಾಹಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರ್ಕುಟಾಹಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಶರೀರ ಹಾಗೂ ಹಾವಿನ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸರ್ಪ: ಅತಿಭಯಂಕರ ಕುರ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಟಾದ್ಯಾ[ಹ್ಯಾ]ಗ್ರಹ ನಿಗ್ರಹದೊಳಂ (ಅಜಿಪು.೧೧–೧೦ವ).
[ಕುರ್ಕುಟ + ಅಹಿ]

ಕುರ್ಕುರ (ನಾ). = ಕುರ್ಕರ: ಕುರ್ಕುರಂಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿದಡೂ ಹಡುವಿಂಗೆ ಚಿತ್ತವನಿಕ್ಕುವುದೇ ದಿಟ (ಸರ್ವವ. ೩೫–೫೭೫); ವರಾಹನೊಂದು ಸುಳಿಯೆ ಕಂಡವನದಱ ಮೇಲೆ ಕುರ್ಕುರ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುರ]ನ ಬಿಡೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೬–೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ನಸುಗುನ್ನಿ" (ಖಮುದ. ಟೀಕ): ಕುರ್ಕುರನ ಬೀಜ ಮರಿಚಂ ಸಕ್ಕರೆ ತಿಲಂ . . . ಕಿಡುಗುಮದಱಿಂದೆ ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೩೫). [ಸಂ.]

ಕುರ್ಕುರಧ್ವನಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಬೊಗುಳುವಿಕೆ: "ಬಗುಳ್ – ಕುರ್ಕುರಧ್ವನೌ; ಸಾರಣೇಚ" (ಶಮುಧಾ).
[ಕುರ್ಕುರ + ಧ್ವನಿ]

ಕುರ್ಕುರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: "ನಾಯೀ = ಕುರ್ಕುರಿಯುಂ, ಮಲಯಾಳಿತಿಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಕುರ್ಕುರೀ]

ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ 'ಕುರುಕುರಿರೋಗ' ನೋ.

ಕುರ್ಕುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ಕ್ಷೀರ ಗಾರಿಗೆಯಮೃತ ಫಲ ಕುರ್ಕುಱುರೊ[ರೊ]ಟ್ಟಿ ಕರ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು (ಜೇರಮು.೧೦–೨೪).
[ಕುರ್ಕು$_0$ + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕುರ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣಮೀನು.
[← ಮರಾ. ಕುರ್ಕೀ]

ಕುರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುರ್ಗಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ ಪರಮಬ್ಬೆಯಾಳುತ್ತಿರೆ ಕುರ್ಗಲ್ಲ ಗಾವುಣ್ಡ ತಮ್ಮುತ್ತಿಬೋರ್ ತುಱುಗಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨–೬; 920). [?]

ಕುರ್ಗಿಸು 'ಕುಗ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಕುಗುರ್$_1$ 'ಕುಗ್ಗು' ನೋ.

ಕುಗುರ್$_2$ (ನಾ). ದೇಹ ಕುಗ್ಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳತನ; ಕುಬ್ಜತೆ: "ಸೊಗಯಿಪ ಶರೀರ ಕುಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗಿ]ನೊಳು ಕುರಪಿನೊಳು ಕೊಣಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೧). [< ಕುಗುರ್$_1$]

ಕುರ್ಚಿ$_1$, ಖುರ್ಚಿ, ಖುರ್ಚೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ, —ಆಸನ: ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿಯ ಪೀಠದೆ ಸುಖದಾಸನವಂ ಕೊಂಡಿಹ ಮಾಟದಿ (ಗಣೇಶ. ೨-೩೧); ಮೇಜು ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದುವು ಗಳು ಶರೀರದಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೬); ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ . . . ಮೂರು ಕುರ್ಚಿಗಳಿದ್ದುವು (ಘನರು. ೩೧). **ಖುರ್ಚಿ**: ವ್ಯಾಸ ತನ್ನ ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡ (ನಿರ್ದೋಷಿ. ೧೬೬); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ ಖುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಚ. ೬೬); ನಾನು ಸಮೀಪ ದಲ್ಲಿಯೇ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೆ (ಚಂದುಟ. ೮೬). **ಖುರ್ಚೆ**: ಮಂಚ, ಖುರ್ಚೆ, ಮೇಜು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೩). [← ಅರ. ಕುರ್ಸೀ]

ಕುರ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ನದಿಯ ಮೀನು ಅಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರದ ಕಾಣೆ, ಕುರ್ಚಿ, ಬೈಗೆ, ಬೂತಾಯಿ ಎಲ್ಲ ಪಡುಕರೆಯ ಮೊಗೇರತಿಯರು ತಂದಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೮). [← ತುಳು. ಕುರ್ಚಿ]

ಕುರ್ಚಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೊಡಡಗ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕುರ್ಚಿಮಂಚ (ನಾ). "ಮಂಚವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗುವ ಕುರ್ಚಿ; ಕುರ್ಚಿಮಂಚ" (Chair-bed. ಇಂಕನಿ). [ಕುರ್ಚಿ$_1$ + ಮಂಚ]

ಕುರ್ಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಅಟ್ಟಣೆಯ ಕಲ್ಲು; ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆ: ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ದೊಂಬರು ಬಂದು ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಡೆ ಹಾಕಿ ದೋಣು ಬಾರಿಸಿ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೪೨).
[ಕುರ್ಜು (< ಕುರುಜು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕುರ್ಣೆ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬುಳಿ ಮರ; ಜಾಲಿಮರ. 'ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುರ್ತಾ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕುರ್ತಿಕೆ, ಕುರತಿರುಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೯೯೨). [?]

ಕುರ್ದೆ 'ಕುರುದೆ' ನೋ.

ಕುರ್ನಿಸಾತ್ 'ಕುರ್ನೀಸಾತು' ನೋ.

ಕುರ್ನಿಸಾತ 'ಕುರ್ನೀಸಾತು' ನೋ.

ಕುರ್ನೀಸಾತು, ಕುರ್ನಿಸಾತ್, ಕುರ್ನಿಸಾತ (ನಾ). ಸಲಾಮು; ನಮಸ್ಕಾರ: ಅಲಿಯು ಕುರ್ನೀಸಾತು ಮಾಡಿ (ದೌಲತ್. ೩೩). **ಕುರ್ನಿಸಾತ್**: ಕರಿಂಥಕ್ಷನು ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿದನು (ದೌಲತ್. ೧೧೧); ಅವರಿಗೆ ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿ (ಹಂಸಾ. ೧೬೯). **ಕುರ್ನಿಸಾತ**: ಅವರು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರಿಗೆ ಬಗ್ಗಿ ಕುರ್ನಿಸಾತ ಮಾಡಲವಶ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಿ. ೧೦೯).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕುರ್ನಿಸಾತ್; ತುರ್ಕಿ. ಕೋರ್ನಿಶಾತ್]

ಕುರ್ಬಾನೀಸ್ (ನಾ). ಸಲಾಮು; ನಮಸ್ಕಾರ: ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ಕುರ್ಬಾನೀಸ್ ಮಾಡಿ ಸಭೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದರು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೬). [?]

ಕುರ್ವ 'ಕುಱುವ' ನೋ.

ಕುರ್ವಾಣ (ಗು). ಮಾಡುವ; ರಚಿಸುವ. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರ್ವಾಣತೆ (ನಾ). ಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕುರ್ವಾಣತಾ]

ಕುರ್ವು 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕುಲ, ಕುಳ$_5$ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ (ನೋಳ್ಪಮಾ. ೫೬-೨೩೯). ೨. ವಂಶ; ಜಾತಿ: "ಸಮಾನವಹ ಜಾತಿಗಳ ಸಮೂಹವು ಕುಲಂಯೆನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫); "ಅನ್ವಯಂ ಕುಲಂ ಗೋತ್ರ ಮಭಿಜನವೆನಲು ವಂಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೨); ಐಂಗಳ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಂಗಳಾಂತು ಮಾರ್ಜಲೆವನನಟ್ಟಿ ತಿಂಬುವೆ . . . ನಿಮ್ಮ ಕುಲ ವಾಕುಲಮುಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಕುಲವ ನಱಸದಿರಿಂ ಭೋ ಕುಲದಿಂದ ಮುನ್ನೇನಾದಿರಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೫೯೦); ತನ್ನಿನಿಯನ ತಾಯ್ತಂದೆಯ ಕುಲಗಳನುನ್ನತಿಗೈದು (ಹದಿಬ. ೨-೧೧); ಕುಲವನ್ನು ನಾಲಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಸುವಸಂ. ೨೩); ಕುಲ ಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ, ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದ). ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಉದಾತ್ತವಾದ ವಂಶ. 'ಕುಲಜೆ' ಪರಾ. ೪. ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: (ಕಿ). **ಕುಳ$_5$**: ೨. ಆದಿ ಕುಳಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಮೂಲಿಗ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೬೨-೧೧); ನಿಮ್ಮ ಮಾರಾಜರ ಕುಳಕೆ ತಲೆತಲಾಂತರದಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೦-೧೪). ೪. ಹುಟ್ಟೂರ ಶಿವಾಚಾರದವರ ಕುಳಗಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೮-೧೬). ೫. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟೇಲರು . . . ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಕುಳ (ದೂರಸ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಕರ, ಕುಲಕರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನು: "ಜೈನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಗಳಿಗೆ ಕುಲಂಕರರೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಈ ಕುಲಂಕರರು ಹದಿ ನಾಲ್ಕು ಜನರು (ಜೈನಪ. ೨೬). **ಕುಲಕರ**: ಕುಳಧರನುಂ ಕುಲಕರನುಂ ಕುಳತಿಳಕನುಮೆನಿಸಿದ ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ (ಆದಿಪು. ೬-೬೯). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಗೆಡು, ಕುಲಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾತಿ ಕೆಡು; ಕುಲವಿಲ್ಲದಾಗು; ಭ್ರಷ್ಟನಾಗು: ಬಾಲನಂ ಕೊಲುವುದು ಸತಿಯನೀವುದು ಕುಲಂಗೆಟ್ಟು ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು (ಬಸಪು. ೨೮-೩೨). **ಕುಲಗೆಡು**: ೧. ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟನು ನಾಣುಗೆಟ್ಟನು ಕುಲಗೆಟ್ಟನು (ಬಸವ. ೫೨೨); ಕುಲ ಗೆಟ್ಟು ವಿಪ್ರಾಚಾರಮಂ ನೆಱಿಬಿಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೫೫-೩); ಕುಲಗೆಟ್ಟವರ ಚಿಂತೆ ಒಳಗಿರ್ಪರಂತಲ್ಲ ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಶಿವನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕು ಋಷಿಗಳು ಕುಲವಾದರಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯). ೨. ಹಾಳಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಈ ಶಾಲೆಗೆ ನಾವು ಬಂದ ಮೇಲೆ ಇದು ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಹೋಯ್ತು ಎನ್ನು ತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೯೯). [ಕುಲ + ಕೆಡು]

ಕುಲಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕೊಳಂಜ: "ಗಂಧ ಮೂಲಃ - ಕುಲಂಜ" (ಒಷಧಿ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಜನ (ನಾ). = ಕುಲಂಜ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಲಕ, ಕುಳಕ (ನಾ). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಸತ್ಕುಲ ಪ್ರಸೂತವಾದುದು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ ಮರ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಡುವಲಬಳ್ಳಿ: "ಕುಲಕಂ ಪಟೋಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೬); "ಪಡಳಂ ಪಟೋಳವದು ಕುಲಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೪). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ (ಏಕಾನ್ವಯವಾದ) ನಾಲ್ಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪದ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ: ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದ ಗಳುಂಟು: ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಮುಕ್ತಕ, ಸಂದಾನಿತಕ, ವಿಶೇಷಕ, ಕಲಾಪಕ, ಕುಲಕಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧). **ಕುಳಕ**: ೪. ಇದುಕುಂಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕ ಮೊಡಂಬಡದೆರ್ ನೆಗಱ್ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳ ಕಾಖ್ಯೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). [ಸಂ.]

ಕುಲಕಂಟಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವವನು ; ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ತರುವವನು: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಕುಲಕಂಟಕರೂ ಅವರ ಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೫). [ಕುಲ + ಕಂಟಕ]

ಕುಲಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ತರುವಿಕೆ : ಇದನ್ನೇಕೆ ನೀವು ನಡೆಯಗೊಡಬಾರದು ? ಇದು ಕುಲಕಂಟಕತನ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೨೬೯). [ಕುಲಕಂಟಕ + -ತನ]

ಕುಲಕಂಟಕಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವವಳು : ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೋಳೆ ಬಾವಿ ಬೀಳಬಾರದೇನೇ ಕುಲಕಂಟಕಿ (ಸುವಸಂ. ೧೮). [ಕುಲಕಂಟಕ + -ಇ$_1$]

ಕುಲಕರ 'ಕುಲಂಕರ' ನೋ.

ಕುಲಕರಣಿ, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಕುಳಕರಣಿ, ಕೊಳಕರಣಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕರಣಿಕನಾಗಿರುವವನು; ಶಾನು ಭೋಗ : ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕುಲಕರಣಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೨೦) ; ಅಲ್ಲಿಯ ಕುಲಕರಣಿಯವರಾದ ಹಣಮಂತರಾಯ ಭೀಮರಾಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು (ಕಲಿಕು. ೧೭೬). **ಕುಲಕರ್ಣಿ** : ದೇಶಾಯಿ ದೇಶ ಕುಲಕರ್ಣಿ ನಾಡಕರ್ಣಿ (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೧೨೭-೬, 1735) ; ಗೌಡನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಲೆಕ್ಕ ಬರೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಲ ಕರ್ಣಿ ಅಥವಾ ಶಾನುಭೋಗನು (ವಿಜಾಭೂ. ೫೪). **ಕುಳಕರಣಿ** : ಬರೆದಂ ಸೂಣ್ಣಿಯ ಕುಳಕರಣಿ ರಾವಪಯ್ಯ (ಎಇ. XV, ೯೧-೬೩ ; 1060). **ಕೊಳಕರಣಿ** : ಸರಸ್ವತಿಗ ×× ಸಿ ಕೊಳಕರಣಿ ಕಾಳಿಯ ಬರದ ಕಣ್ಣಾರಿ ಸಿದೆ ಚಿಲು ×× (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೭-೩೦, 1108). [ಕುಲ + ಕರಣ$_1$]

ಕುಲಕರ್ಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಶಾನುಭೋಗನ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ : ತನ್ನ ಗಂಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಯಾಗಿದ್ದ (ಹೊಸಬೆ. ೧೦೩). [ಕುಲಕರ್ಣಿ (< ಕುಲಕರಣಿ) + -ಇಕೆ]

ಕುಲಕಲಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಲಂಕ ತರುವವಳು ; ಅವನ ಸಹ ವಾಸದಿಂದ ಕುಲಕಲಂಕಿನಿಯೆಂದು ಜನರಿಂದ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ (ಅಂಬಳ. ೩೭). [ಕುಲ + ಕಲಂಕಿನಿ]

ಕುಲಕಸಬು, ಕುಲಕಸುಬು (ನಾ). ಮನೆತನದ ಉದ್ಯೋಗ; ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವೃತ್ತಿ : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸು . . . ಹೇಗೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಕಸಬು (ದೇವಹಂ. ೧೫೧). **ಕುಲಕಸುಬು**: ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬುಗಳನ್ನು ಕುಲಕಸುಬುಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕುಟುಂಬ ಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೩). [ಕುಲ + ಕಸಬು]

ಕುಲಕಸುಬು 'ಕುಲಕಸಬು' ನೋ.

ಕುಲಕಳಂಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಕಲಂಕ : ಕುಲಕಳಂಕ ರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಿಸಬಲ್ಲವನು (ವಚಭಾ. ೩೭). [ಕುಲ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಕುಲಕಾಯಕ (ನಾ). = ಕುಲಕಸಬು : (ಪ). [ಕುಲ + ಕಾಯಕ]

ಕುಲಕುಧರ (ನಾ). ಕುಲಗಿರಿ : ಅಳುಕಲಜಿಉವುದೆ ಸಿಡಿಲ ಹೊಯ್ಲಲಿ ಕುಲಕುಧರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೩೦). [ಕುಲ + ಕುಧರ]

ಕುಲಕೋಟಿ (ನಾ). ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟು ಕುಲ; ಅನೇಕ ಪೀಳಿಗೆ, —ತಲೆಮಾರು : ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೩-೭೧ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಮಾನವ ಕುಲ ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಯುದ್ಧವ ಹೂಡಿ ಉದ್ಧಾರವಾಗಿದೆ ನೋಡಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೧-೯೪). [ಕುಲ + ಕೋಟಿ]

ಕುಲಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ನಾಶ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡು : ಈ ಸಮಯದತ್ತ ಲೆಜಗಿದೊಡೆ ಕುಲಕ್ಷತಿಯಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೧) ; ಪ್ರತಿವಿದ್ಯೆಯನಾಕೆ ಕುಲಕ್ಷತಿಯಂ ಪತಿಗಪ್ಪ ಹಾನಿಯಂ ಬಗೆಯದೆ ದುರ್ಮತಿ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೦-೧೯೩). [ಕುಲ + ಕ್ಷತಿ]

ಕುಲಕ್ಷಯ (ನಾ). = ಕುಲಕ್ಷತಿ : ಪರನಿಂದೆ ಗೃಹಕ್ಷಯ, ಯತಿನಿಂದೆ ಕುಲಕ್ಷಯ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಕ್ಷಯ]

ಕುಲಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಏಳು ಪರ್ವತಗಳು. ℙ ಭರತ ಖಂಡದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಇರುವ ಏಳು ಕುಲಗಿರಿ ಗಳು – ಮಹೇಂದ್ರ, ಮಲಯ, ಸಹ್ಯ, ಶುಕ್ತಿಮಾನ್, ಋಕ್ಷ, ವಿಂಧ್ಯ, ಪಾರಿಯಾತ್ರ : ಕರುಮಾಡಮೀಳವುದು ಕುಲಗಿರಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ನಿಂದ ಮಂದರಗಿರಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೯೪) ; ಕೀಳುವೆನು ಕುಲಗಿರಿಗಳನು ತೊಡೆವೆನು ಕೃತಾಂತನ ಭಾಳದಕ್ಕರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨೮). ೨. 'ಏಳು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ವಿರಾಮಂ ಕುಲಗಿರಿಯೊಳ್ ನಿಲೆನಾಕಿಗ ನೆಂದಂ ಲಲಿತಪದಂ ಪೆಸರಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೩). [ಕುಲ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕುಲಗುರು (ನಾ). ಮನೆತನದ ಗುರು; ಕುಲಕ್ಕೇ ಗುರುವಾದವನು : ವಸಿಷ್ಠರು ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಕುಲಗುರುವಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ಗುರು$_1$]

ಕುಲಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಮನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ : (ಪ). ೨. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವಸತಿ; ತವರುಮನೆ : ಚೆಲ್ವಿನ ಕುಲಗೃಹಮುಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ವಸಂತಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ). [ಕುಲ + ಗೃಹ]

ಕುಲಗೆಡಿಕ 'ಕುಲಗೆಡುಕ' ನೋ.

ಕುಲಗೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವಳು : ಅಪಸರಿಯರುಜಿ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆಯರು ಜೋರಕರ ತಾಯ್ಗಳು (ಬಸವು. ೪೦-೫೪). [ಕುಲಗೆಡಿಕ (< ಕುಲಗೆಡುಕ) + -ಎ$_2$]

ಕುಲಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಾತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ಕುಲಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಮಾಡು : ಪಂಚಮುಖದ ಗಿರಿಯಗಂಹರದಲ್ಲಿ ಮುಂಚಿದರಯ್ಯುವ ಹುಲಿಗಳ ಕಂಡೆ . . . ಹೊಕ್ಕು ಹುಲಿಯ ಕುಲಗೆಡಿಸಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೯-೭೪೧) ; ಸ್ವಾರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬಂದು ನೀತಿಯನ್ನು ಕುಲಗೆಡಿಸುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ರಾಜವಂ. ೪೩) ; ತಮ್ಮ ನಾಟಕದ ಕಲೆಯನ್ನು ತಾವೇ ಕುಲಗೆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೦). [ಕುಲಗೆಡು (< ಕುಲಂಗೆಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಕುಲಗೆಡು 'ಕುಲಂಗೆಡು' ನೋ.

ಕುಲಗೆಡುಕ, ಕುಲಗೆಡಿಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು ; ಕುಲಗೇಡಿ : ಸುಡುಸುಡೆನ್ನನು ನಿಂದ್ಯನನು ಕುಲಗೆಡುಕನನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೦). **ಕುಲಗೆಡಿಕ** : ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನುನೆಜಿ ಕಡಿವಡೆದರು (ಬಸವು. ೧೧-೫೧). [ಕುಲಗೆಡು + -ಕ$_3$]

ಕುಲಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು ; ಕುಲನಾಶಕ : ನೋಡಲಾಗದು ಮಕ್ಕಳರ ಕುಲಗೇಡಿಗಳ ಕಪಟವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓಂಇ. ೧೬-೭೯) ; ಹೆಂಬೇಡಿ ನೀನೆಲವೊ ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೪) ; ಕುಟೋದ್ಧದ ಅರಸಗೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಲಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕುಹಕ ಕುಜ ತಜ್ಞೆ ಕುಲಗೇಡಿ . . . ತಾಮಸಿಯೆನಿಪ ವನಿತೆಯರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಕುಲ + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕುಲಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಕುಲಗೇಡಿ : ಪಿರಿದುಮ್ಮಳವನೆಮಗೆ ತಂದಕಟ ಕುಲಗೇಡಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಡಿಕ] ನಹರೆ ಕಂದ (ಬಸವು. ೩-೫೯). [ಕುಲಗೇಡಿ + -ಇಗ]

ಕುಲಗೇಡಿತನ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವಿಕೆ; ಕುಲಗೆಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ: "ವಿಜಾತಿ – ೧. ವಿಲಕ್ಷಣ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಜಾತಿ. ೩. ಕುಲಗೇಡಿತನ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೯). [ಕುಲಗೇಡಿ + -ತನ]

ಕುಲಗೇಹ (ನಾ). = ಕುಲಗೃಹ: ಮಲಯಾದ್ರಿಯ ಬಂ[ಪಾಠಾಂ. ದಲ್] ಹಿಮವಚ್ಚಂದನ ಮಹಿರುಹ ಸಮಿತಿಗೆ ಕುಲಗೇಹಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೮೮); ಇದೂವೇಳಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಪ್ರಮದೆಗೆ ಕುಲಗೇಹಂ ಮತಿಶ್ರೀಗೆ ನೃತ್ಯಾಸ್ಪದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೧೩೦). [ಕುಲ + ಗೇಹ]

ಕುಲಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುಲ ಮತ್ತು ಗೋತ್ರ: ಯಾರಯಾರವೋ ಕುಲಗೋತ್ರಗಳು ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದು ಉದ್ಧಾರವಾದುವು (ಮೂರುದಾ. ೧೪೧). ೨. ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವಂಶ: ಅವರ ಕುಲಗೋತ್ರದನ್ವಯಂಗಳುವೆರಸಿ (ನಂಬಿರ. ೭-೩೯); ನಡೆವುದೊಂದೇ ಭೂಮಿ ಕುಡಿವುದೊಂದೇ ನೀರು ಸುಡುವಗ್ನಿಯೊಂದೆ ಇರುತಿರಲು ಕುಲಗೋತ್ರ ನಡುವೆ ಎತ್ತಣದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೨). ೩. ಪೂರ್ವಾಪರ ವೃತ್ತಾಂತ: ಅವನ ಕುಲಗೋತ್ರ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ಗೋತ್ರ]

ಕುಲಘ್ನ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಕುಲಘಾತಕ; ಕುಲಗೇಡಿ: ಈ ಕೌರವಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಕುಲಘ್ನನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ (ಭೀಷ್ಮಪ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಕುಲಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಲಾಚಾರ. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಲಚರ್ಯೆಯುಂ ಗೃಹೀತೇಶಿತ್ವಮುಂ ಪ್ರಶಾಂತಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತು ಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಕುಲ + ಚರ್ಯೆ]

ಕುಲಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಅಭಿಜಾತಃ, ಕುಲೀನಃ – ಈ ೨ ಕುಲಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫); ಕುಲಜನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೮); ಸಿರಿಯನುಳ್ಳವನವನೆ ಕುಲಜನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಲಜೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವಳು; ಕುಲೀನೆ: ಬಡಗಿ ಮಾಚಲದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು . . . ಕೊಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪); ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೩). [ಸಂ. ಕುಲಜಾ]

ಕುಲಟಾಂಗನೆ (ನಾ). ಹಾದರಮಾಡುವ ಹೆಣ್ಣು; ಜಾರೆ; ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ: ಲಲನಾಜನದೊಳು ಕುಲವಧು ಕುಲಟಾಂಗನೆ ವೇಶ್ಯೆಯೆಂದು ಮೂಱುಂ ತೆಱದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರಪ್ಪರ್ (ಮದತಿ. ೮-೧); ಕುಲಟಾಂಗನೆಯರ್ಗೆ ಜವ್ವನದೇಟ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚೆಯೊ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭-೪).
[ಸಂ. ಕುಲಟಾಂಗನಾ (ಕುಲಟಾ + ಅಂಗನಾ)]

ಕುಲಟಾವಧು (ನಾ). = ಕುಲಟಾಂಗನೆ: ಶ್ರೀವಧುಕುಲಟಾವಧುವೆಂಬೊಂದಧಮತೆ ತಳ್ತತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೩). [ಸಂ. (ಕುಲಟಾ + ವಧು)]

ಕುಲಟೆ (ನಾ). = ಕುಲಟಾಂಗನೆ: ಆತನ ಪೆಂಡತಿ ದುರ್ಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಕುಲಟೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೧-೬); ಕುಲವಧುವನೊಲ್ಲದಳಿಪಿಂ ಕುಲಟೆಯರೊಳ್ನೆಱೆದು (ಸಮಪ. ೫-೭೦); ದೇವೀಶಾಪದಿಂದ . . . ಅಡಿಗೆಯವಳಾಗಿ ಕುಲಟೆಯಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೧೨೨). ೨. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಪಂಡಾಲೀ–ಕುಲಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಕುಲಟಾ]

ಕುಲತಿಲಕ, ಕುಳತಿಳಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಭೂಷಣನಾದವನು: ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಲತಿಲಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೪ ವ). **ಕುಳತಿಳಕ**: ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಳತಿಳಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಎಇ. XX, ೬-೭; 1012). [ಕುಲ + ತಿಲಕ]

ಕುಲತ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹುರುಳಿ: ಕಳಮ ಷಷ್ಟಿಕಾ ವ್ರೀಹಿ ಯವ ಯಾವನಾಳ ಗೋಧೂಮಕಂಗು ಶ್ಯಾಮಾಕ ಕೋದ್ರವ . . . ಕುಲತ್ಥ[ಪಾಠಾಂ. ಕುತ್ಥ] ಮುದ್ಗ ಮಾಷರಾಜಮಾಷ (ಆದಿಪು. ೬-೭೨ವ). ೨. = ಕುಲತ್ಥಿಕೆ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕುಲತ್ಥಿಕೆ (ನಾ). ಕಜ್ಜಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲವರ್ಣದ ಕಲ್ಲು: (ಶ). [ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಿಕಾ]

ಕುಲಥಾಂಜನ (ನಾ). = ಕುಲತ್ಥಿಕೆ: "ಚಕ್ಷುಷ್ಯ ಕುಲಾಲಿ ಕುಲತ್ಥಿಕೆ ಎಂದು, ಕುಲಥಾಂಜನ, ಕಂದೆಳಗಿನ ಬೀಜಮೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಾಂಜನ]

ಕುಲದೀಪಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತೆ ಬೆಳಕು ಕೊಡುವವನು; ಮನೆತನವನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು: ಕುಲದೀಪಕ ಎನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದನಖಿಳಾವನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦); ದೇವದೇವ ರಾಜಕುಲದೀಪಕನ ರೂಪು ಸೌಂದರ್ಯಮನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ನಂಬಿರ. ೩-೧೯).
[ಕುಲ + ದೀಪಕ]

ಕುಲದೂಷಣ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು ತರುವವನು; ಕುಲಕಂಟಕ: ಧನುವೇಜ್ಯಂ ಕುಜಗೇಹದೊಳ್ ನಿಲೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲನಾಳಾಪದಿಂ ಧನನಾಶಂ ಕುಲದೂಷಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨೯). [ಕುಲ + ದೂಷಣ]

ಕುಲದೇವತೆ (ನಾ). ಮನೆತನದ ದೇವತೆ; ವಂಶದೇವತೆ: ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದು ಕೌತುಕ ತಂತಮ್ಮಿಷ್ಟಫಲವ ಪಡೆವರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧-೪೧); ಪತಿಕುಲದೇವತೆಗಳು ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪). [ಕುಲ + ದೇವತೆ]

ಕುಲದೇವರು (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ಆ ಯಾದವರಿಗೆ ಕುಲದೇವರೆನಿಪ ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು (ಹದಿಬ. ೧-೪); ಊರ ಕುಲದೇವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೪೫). [ಕುಲ + ದೇವರು]

ಕುಲದೇವಿ (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ದೇವಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುವು – ೧. ಪ್ರಾಸಾದದೇವಿಯರು ೨. ಕುಲದೇವಿಯರು ೩. ಸಂಪ್ರದಾಯದೇವಿಯರು (ಭಾರದ. ೫೧೪).
[ಕುಲ + ದೇವಿ]

ಕುಲದೈವ (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ಅದು ಚಿತ್ರಜಂಗೆ ಕುಲದೈವಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭೪); ಮನೆದೈವ, ಕುಲದೈವ ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮವರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೭೩); ಹರಸುತಿಹವು ಕುಲದೈವಗಳು (ನಲ್ಮೆ. ೭).
[ಕುಲ + ದೈವ]

ಕುಲಧನ (ನಾ). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಧನ, —ಆಸ್ತಿ: ಬಗೆಗೊಂಡ ಕುಲಧನಂ ಸಮುದಗಜಂ ಜಾತ್ಯಶ್ವಮೆಂಬಿವಂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೮). [ಕುಲ + ಧನ]

ಕುಲಧರ, ಕುಳಧರ (ನಾ). ೧. ವಂಶೋದ್ಧಾರಕ ೨. [ಜೈನ] ಮನು: ದಶಮುಭಾಗಾಯುಷ್ಯನುಮಪ್ಪಗ್ರಿಮ ಕುಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಧರಂ ಪ್ರತಿಶ್ರುತಿಯೆಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೨ ವ); ಆತನಿಂ ಬೞಿಯಂ ಮೂಱನೆಯ ಕುಲಧರಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರನೆಂಬಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧-೭೧ವ). **ಕುಳಧರ**: ಕಮಳವದನಂ ಪಂಚಮ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೬-೫೭ ವ).
[ಸಂ.]

ಕುಲಧರ್ಮ (ನಾ). ವಂಶ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮ; ಕುಲಾಚಾರ: ಎಲವೊ ಕುಲಧರ್ಮದಲಿ ಬಾಳುವುದಿಳೆಯೊಳನಿಬರು ಮೆಚ್ಚುವಂತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೬೬); ಪರರಸುದೆಗೆವುದೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾಗಿರಲವನಿಗಿನ್ನುಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭-೭೧).
[ಕುಲ + ಧರ್ಮ]

ಕುಲಧ್ವಜ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾವುಟದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಕುಲಧ್ವಜ ಬೆಸಸು ನಿನ್ನಪೊಲೀಪ್ರಜಾ ಪತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ನೋಂತರುಮೊಳರೇ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩). [ಕುಲ + ಧ್ವಜ]

ಕುಲನಗ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲನಗವನಡರ್ವ ಜಲನಿಧಿಜಲಮಂ ಪಾಯ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೫೪); ಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ಬೇಱೊಂದು ದೈತ್ಯಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀೞೆ (ಜಗವಿ. ೩–೩೦). [ಕುಲ + ನಗ್ಯ]

ಕುಲನಾಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಅಡ್ಡಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದು ಅವರ ಕುಲನಾಮ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ನಾಮ]

ಕುಲನಾರಿ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾಂಕೆ ಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೫); ಇವಳೀಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩). [ಕುಲ + ನಾರ್ಗಿ]

ಕುಲನಾಶಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು, ಕುಲ ಘಾತಕ: ಇಳೆಗೆ ಕುಲದೀಪಕನುದಯಿಸಲು ಕುಲಮೊಡನೆ ವರ್ಧಿಸುವು ದಾಗಳು ಬಳಿಕ ಕುಲನಾಶಕನು ಪುಟ್ಟಲು ಕುಲವಳಿದು ಪೋಕು (ಬಸಪು. ೩–೫೮). [ಕುಲ + ನಾಶಕ]

ಕುಲಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನದ ಯಜಮಾನ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: ನೀಮಾಳ್ಗೆಲರಾನೆ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಯೆನ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೫). ೨. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವಸತಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವ ಗುರು; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು . . . ನಿಮಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫); ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಗಳು ಜೀವಕನ ತಾಯಿತಂದೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದರು (ಹತ್ತು ಮ. ೧೦೨). ೩. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಛಾನ್ಸಲರ್: ರಾಜ್ಯಪಾಲರೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಉಪಕುಲಪತಿ' ಪರಾ. [ಕುಲ + ಪತಿ]

ಕುಲಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ರಮ ಪದ್ಧತಿ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮದುವೆ . . . ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಆಗತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಅವರ ಕುಲಪರಂಪರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೮). [ಕುಲ + ಪರಂಪರೆ]

ಕುಲಪರಿಭವ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ: ಆತನ ಮನೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಮಗನಂ ಪಡೆಯೆ ಸರ್ವದಯಿತ ನೆಮಗಿದು ಕುಲಪರಿಭವಮೆಂದು ಆ ಮಗನಂ . . . ಬಿಸುಟು ಬರ್ಪು ದೆಂದಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೧–೨೦). [ಕುಲ + ಪರಿಭವ]

ಕುಲಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಪರ್ವತಂಗಳ ಧರಾಚಕ್ರದ ಬಂಧನಂಗಳ ಬಿಗುಹು ಬಿಡೆ ಕಲಕಲುಂ ಸಕಲ ಸಿಂಧುಗಳ್ (ಜಟಪು. ೪೭–೩೧). [ಕುಲ + ಪರ್ವತ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ಕುಲಗೆಡುಕ: ಮಲಿಮಲಿದುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕುಲಪಾಂಸುಲನೀ ಶಿರೀಷ ಕೋಮಲೆಯ ವಿಲೋಲನೀಲಕಬರೀಭರಮಂ ತೆಗೆವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೭). [ಕುಲ + ಪಾಂಸುಲ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ, ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕುಲಟೆ. **ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ**: "ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯ ಸತಿ ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ ಬಂಧಕಿ ಜಾಱೆ ಪಾಪ್ಪೆ ಯಿತ್ವರಿಕೆಯವಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨–೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಂಸುಲಾ]

ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ 'ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ' ನೋ.

ಕುಲಪಾಲನ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ಕುಲಪಾಲನ ಮೆಂಬುದು ಕುಲಧರ್ಮಮಂ ಪಿಡಿದು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಪಾಲಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮). [ಕುಲ + ಪಾಲನ]

ಕುಲಪಾಲಿಕೆ, ಕುಲಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವಳು; ಸಾಧ್ವಿ; ಕುಲವನಿತೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲಪಾಲಿಕಾ, ಕುಲಸ್ತ್ರೀ . . . ಸಾಧ್ವೀ – ಈ ೫ ಪತಿವ್ರತೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೪೧); ಬಳಲಿದೆನೆನಗುಣಬಡಿಸೆಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಕುಲಪಾಲಿಕೆ ಗುಸುರಿದನು (ಹದಿಬ. ೨–೩). **ಕುಲಪಾಳಿಕೆ**: "ಕುಲಪಾಳಿಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨–೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಲಿಕಾ]

ಕುಲಪಾಳಿಕೆ 'ಕುಲಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಲಪುತ್ರ (ನಾ). = ಕುಲಜ: ಕುಲಪುತ್ರನೋದಿ ತಿಳಿದು ನಡೆದಲ್ಲದೆ ಕುಲವನುದ್ಧರಿಸಲಱಿಯನು (ಹದಿಬ. ೫–೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರ]

ಕುಲಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲೀನೆ: ಕುಲಪುತ್ರಿಯೊಳ್ನವರನಿಗಿತ್ತ ಮಾತ್ರಕೆ ಕುಲಕೋಟಿಯನುದ್ಧರಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೫–೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರಿ]

ಕುಲಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಪುರೋಹಿತ; ಪರಂಪರಾಗತ ವಾದ ವಂಶಪುರೋಹಿತ: ದೊರೆ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಿಂದೆ ಋಷಿ ಗರ್ಘ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮–೧೧). [ಕುಲ + ಪುರೋಹಿತ]

ಕುಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). = ಕುಲದೀಪಕ: ಪೊಗಬ್ದಪುದು ಭುವನಂ ಕೌಂಡಿನ್ಯ ಕುಲಪ್ರದೀಪನಂ ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೮). [ಕುಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ಕುಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಧಾರ, —ರುಜು ವಾತು: ಕುಲಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕುಲಭೂಭೃತ್ತು, ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ. 'ಕುಲ ಭೂಭೃದ್ಭವೆ' ಪರಾ. **ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು**: ಕುಳಭೂಭೃತ್ಕೂಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩). [< ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃತ್]

ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೨. ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸನ ಮಗಳು. ೧, ೨: ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿನುತರಾಮೋತ್ಕಂಠೆ ವೈದೇಹಿ . . . ಕಂಗೊಳಿಕುಂ ವಾಹಿನಿ ಸೀತೆ ಪೋಲ್ತುಭುವನಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೮). [ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವಾ (ಕುಲ + ಭೂಭೃತ್ + ಭವ + –)]

ಕುಲಭೇದ (ನಾ). ೧. ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಅನಲ ಹಿಮಾಂಶು ಶಂಖ ಕುಲಭೇದಗಳಿಂತಿವು ಪಾಂಚಜನ್ಯಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೨. ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೀಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸುವಿಕೆ: ಎಲುವಿಲ್ಲ ನಾಲಿಗೆಗೆ . . . ತೊಲೆಕಂಬವಿಲ್ಲ ಗಗನಕ್ಕೆ ದೇವರಲಿ ಕುಲ ಭೇದವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೭). [ಕುಲ + ಭೇದ]

ಕುಲಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಜಾತಿ ಕೆಟ್ಟವನು; ಕುಲಗೆಟ್ಟವನು: (ಕ). [ಕುಲ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕುಲಮಗ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಉಳಿದ ಹರಿಜನ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು: ಅವಳಿಗೆ ಕುಲಮಗನೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಗನಂತೆ ತಂದೆಯ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರಳಾಗಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಅಪರಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಗನಂತೆನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವಳಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಎಸಮ್ಮ. II, ೮). [ಕುಲ + ಮಗ]

ಕುಲಮದ (ನಾ). ಕುಲದ ಹೆಮ್ಮೆ; ತಾನು ಮೇಲುಜಾತಿಯವ ನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ: ಕುಲಮದಕ್ಕೆ ಹೋರಿ ಜಂಗಮಭೇದವ ಮಾಡುವೆ ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೨೮೪); ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ನಗುವರನಱಿಯ ಕುಲ ಮದವೆಂಬ ಗರಹೊಡೆದು (ಅಮೃತ. ೨–೫೫). [ಕುಲ + ಮದ್ಯ]

ಕುಲವಮಹಿಷಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲಾಂಗನೆ. ೨. ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸು ; ಮಡದಿ: ಕುಲಮಹಿಷಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗರ್ ಮುಖದಲಿ ಗಳಿಸಿದರ್ಥವನುಂಡು ಕಾಲವ ಕಳೆವ ನಿ ಭಾ ರ್ ಗ್ಯ ರು ಕಡಾ ಮಾ ಹಿ ಷಿ ಕ ರೆಂ ಬ ವ ರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೯). [ಕುಲ + ಮಹಿಷಿ]

ಕುಲಮಾನಿನಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಪತ್ನಿ : ವುತ್ಸ್ಯನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಜೈನೆ ಯೆಂಬ ಕುಲಮಾನಿನಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೦). [ಕುಲ + ಮಾನಿನಿ]

ಕುಲಮಾರಿ (ನಾ). ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮದುವೆ: ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮದುವೆಗೆ 'ಕುಲಮಾರಿ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). [?]

ಕುಲಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಲಮುದ್ದ ನೀನೀ ಕಯ್ಯ ಕೊಕ್ಕ ಕಾದೆನ್ದು ಬೆಸಸೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೬ ; ಸು. 800). [?]

ಕುಲಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲಯುತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವನು; ಕುಲೀನ: ಕುಲ ಯುತನು ಕೋವಿದನು ಕರುಣಾಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೦). [ಕುಲ + ಯುತ]

ಕುಲರನ್ನ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತೆ ಇರುವವನು; ಕುಲ ಭೂಷಣ: ಎಲರು ತೀಡಿದೊಡಾನೆ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆಯ್ತುರೆ ಕುಲರನ್ನ ನುಡಿಸೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೮-೨೯). [ಕುಲ + ರನ್ನ]

ಕುಲರಸಿಕ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೆ ರಸಿಕ; ಹುಟ್ಟುರಸಿಕ : ಕತ್ತೆ ಯಬೆಚಿದಡಲ್ಲಿ ತೊತ್ತು ಹಾಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕುಲರಸಿಕನಿರುವಲ್ಲಿ ಕಡುನಗೆಯ ಹುತ್ತು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೩). [ಕುಲ + ರಸಿಕ]

ಕುಲರಾಜ (ನಾ). ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸು, —ರಾಜ : ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಅನೇಕ ಕುಲರಾಜಸಮಾಜಂ ಬೆರಸು ಆಡುವ ನೆವದೊಳ್ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ವ). [ಕುಲ + ರಾಜ]

ಕುಲಲಲಾಮ (ನಾ). = ಕುಲತಿಲಕ: ತೊಲಗದಿರಿ ತಮ್ಮಂದಿರಿರ ಕುರುಕುಲಲಲಾಮರು ಜಗದೊಳತಿವೆಗ್ಗಳೆಯ ಸುಭಟರು ನೀವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೩೦). [ಕುಲ + ಲಲಾಮ]

ಕುಲವಧು, ಕುಳವಧು (ನಾ). ೧. = ಕುಲನಾರಿ : "ಕುಲವಧು ಸಾಧ್ವಿ ಪತಿವ್ರತೆ . . . . ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪); ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕಿಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧); ಇದು ಮತ್ತೋನ್ಮತ್ತ ಜಲ್ಪಂ ಕುಲ ವಧುವರ ಮಾತಲ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಮಹಾಸತಿ ತತ್ಸತಿಗೇಚಕಬ್ಬೆ ಕುಲವಧುವಾದಳ್ (ಕಇಳ. ೩-೨-೬೨ ; 1058); ಮಹಾದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕನಕರತ್ನಂಗಳಂ ಕೊಡುವುದರಿದಲ್ಲ, ಕುಲವಧುವಂ ಕೊಡುವುದರಿದು ಎಂದು (ಬಸರ.೧೨-೬೧); ಸುಮ್ಮಾನವಳಿಯದೆ ಸುಮ್ಮ ನಿಹುದು ಗುಣವಮ್ಮ ಕುಲವಧುಗೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬ ಅಡಿಟಿ). **ಕುಳವಧು:** ೧. "ಜಾಮಿ ಕುಳವಧೂ ಸ್ವಸೃನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೯-೧೨೪). [ಸಂ. ಕುಲವಧೂ]

ಕುಲವನಿತೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ : ಧರ್ಮಕ್ಕರ್ಥಕ್ಕತಿಥಿಗೆ ಪೆರ್ಮೆಯ ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ ನಿರ್ಮಳ ಸಂತತಿಗಳ್ಗಕ್ಕೂರ್ಮೆಯ ಕುಲವನಿತೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯ ಪೂಜ್ಯಂ (ಮದತಿ. ೮-೫). [ಕುಲ + ವನಿತೆ]

ಕುಲವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ. ೨. ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುವವನು : ಕುರುಸುತ ಕುರುಕುಲವರ್ಧನ . . . ಪೊರಳ್ದಿ ಕೊಲಲೆಂದು ಬಂದ ಭೀಮಕಿರಾತಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೨). [ಕುಲ + ವರ್ಧನ]

ಕುಲವಳಿ 'ಕುಲವಳಿ' ನೋ.

ಕುಲವಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಕುಳದೆಜ್ಜೆಗೆ: ಕಂಚಗಾಜದಾ ಕುಲವಜ್ಜೆ ಆ ಚಂದ್ರ ಸ್ತ್ರಾವಿ ನಡ ಉತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೩-೧೩ ; 1103). [ಕುಲ + ವಜ್ಜೆ (< ವರಿ$_1$)]

ಕುಲವಳಿ, ಕುಲವಳಿ (ನಾ). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಕ್ರಮ; ಅನ್ವಯಾಗತ ಕ್ರಮ: ವೈರಾಗ್ಯಮೆ ಕುಲವಳಿಯೆಂಬಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೩). **ಕುಲವಳಿ:** ಅವಂದಿರೆನಗೆ ಕುಲವಳಿಯ ಬಳಿದೊತ್ತಿರಪ್ಪುದಱಿಂದ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೧೦). [ಕುಲ + ಬಳ್ಳಿ$_3$]

ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕುಲಚರ್ಯಕ್ರಿಯೆ : ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮ ದೊಳು ವಿಶುದ್ಧ ವೃತ್ತವಾಗಿ ನೆಗಟ್ದುದು ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೩). [ಸಂ. ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯಾ]

ಕುಲವಾಡಿ, ಕುಳವಾಡಿ, ಕುಳುವಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಸೇವಕ, —ಆಳು : ಕುಲವಾಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಸಾರುವುದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೯). **ಕುಳವಾಡಿ:** ಕುಳವಾಡಿಗಳು ತಳವಾರರು ನೀರಗಂಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ . . . ಚಾಕರರು ಉಂಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩); ಪಟೀಲ ಕುಳವಾಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು(ಇನಿಸೋ.೧೬). ೨. ಮನೆತನ; ವಂಶ : ಕುಳವಾಡಿ ಸಹಿತ ಹೆಸರು ಹೇಳಬೇಕು (ಜಂಗೂಲಿ. ೧೬೨). **ಕುಳುವಾಡಿ:** ೨. ನಿನ ಮಗ ಹೋಗ್ಯವನೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಕುಳುವಾಡಿ ಪೂಜೆಗೊಂಡಾಳೇ ತರಲಿಕ್ಕೆ (ಜನೀತ. ೧೪). [?]

ಕುಲವಾಡಿಕೆ, ಕುಳವಾಡಿಕೆ (ನಾ). ಕುಳವಾಡಿ ವೃತ್ತಿ : ಇನಾಂತಿ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೬). **ಕುಳವಾಡಿಕೆ:** (೬). [ಕುಲವಾಡಿ + -ಇಕೆ]

ಕುಲವಿದೂಷಕ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು, —ಕುಲಗೇಡಿ : ಕುಲವಿದೂಷಕನೇತಕೆದ್ದನೊ ಎಲೆಲೆ ಬಾಡಾ ಕೆಟ್ಟೆ ನೆನುತವೆ ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟುತ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೬೨). [ಕುಲ + ವಿದೂಷಕ]

ಕುಲವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮನೆತನದ ವಿದ್ಯೆ ; ವಂಶಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದ ವಿದ್ಯೆ : ಕುಲವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗಬೇಕಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೨೫). [ಕುಲ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಲವಿನಾಶಿ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಅಜಿಯ ದಾಟೆನು ಕುಲವಿನಾಶಿಯೆಂಬುದ ಮುನ್ನ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೩೬). [ಸಂ. ಕುಲವಿನಾಶಿನ್]

ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆ (ನಾ). ಕುಲಗೆಟ್ಟವಳು ; ಕುಲಹೀನೆ : ಕುಲ ವಿಭ್ರಂಶೆಯರೊಳ್ ಮನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಟ್ಪಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದುದು (ಮದತಿ. ೯-೧). [ಸಂ. ಕುಲವಿಭ್ರಂಶಾ (ಕುಲ + ವಿಭ್ರಂಶ + -)]

ಕುಲವಿಹೀನ (ನಾ). = ಕುಲಹೀನ : ಕುಲವಿಹೀನರು ಕನಿಷ್ಠರು ಕುಲಜ ರುತ್ತಮ ಪುರುಷರು (ಬಸವು. ४೦-೬೦). [ಕುಲ + ವಿಹೀನ]

ಕುಲವೀರ (ನಾ). ಅಜನ್ಮಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ : ಹಲವನೋದಿದ ಡೇನು ಚೆಲುವನಾದಡೇನು ಕುಲವೀರನೆನಿಸಿ ಫಲವೇನು ಲಿಂಗದ ಒಲುಮೆ ಇಲ್ಲದಲೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧). [ಕುಲ + ವೀರ]

ಕುಲವೃದ್ಧ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದವನು; ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ: ಕುರುವೃದ್ಧಂ ಕುಲವೃದ್ಧಂ ಸರಿತ್ಸುತಂ ತಕ್ಕನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೪); ಕುಲವೃದ್ಧರ ನುಡಿಯಂ ವಿಜಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ ವ). [ಕುಲ + ವೃದ್ಧ]

ಕುಲವೆಣ್ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ : ಕುಲವಿದ್ಯಾದಿ ನಿಜಾನ್ವಯ ಪ್ರಕೃತಿ ಯೊಳ್ ತಜ್ಜಾತಿ ವಿದ್ಯೋತ್ಕರಂ ಕುಲವೆಣ್ಣೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೩) ; ಸುಜ್ಞಾನದೊಳ್ ಕೂಡಿದಾ ಕುಲವೆಣ್ಣಂಗೆಜೆಯಾವುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೩). [ಕುಲ + ಪೆಣ್]

ಕುಲವೈರಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೇ ಶತ್ರು; ಜಾತಿವೈರಿ: ಕೊಲಿಸಿದರೆ ಕುಲವೈರಿ ಮಾರ್ಜಾಲನಪಕೀರ್ತಿ ಸಲದೆ ನಿನ್ನಂಥ ನರಕುಲರಾಣಿಗೆ (ಕವಿಪು. ೩೩). [ಕುಲ + ವೈರಿ]

ಕುಲವ್ರತ (ನಾ). ಕುಲಾಚಾರ; ವಂಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದ ನಿಯಮ: ಪುರುವಂಶದವರಿಗೆ ವನನಿವಾಸವು ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಕುಲವ್ರತ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೭). [ಕುಲ + ವ್ರತ]

ಕುಲಶಿಲೋಚ್ಚಯ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಿಶಹತಿಯಲಿ ಕುಲ ಶಿಲೋಚ್ಚಯವಿಳಿಗೆ ಕೆಡೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪). [ಕುಲ + ಶಿಲೋಚ್ಚಯ]

ಕುಲಶೈಲ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಶೈಲನಿಚಯದ ನೆತ್ತಿ ದಿರಿಯಲು ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨). [ಕುಲ + ಶೈಲ]

ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಸೆಟ್ಟಿಗಳ ಮುಖಂಡ: (ಕ). [ಕುಲ + ಶ್ರೇಷ್ಠಿ]

ಕುಲಸಂಕರ (ನಾ). ಜಾತಿಗಳ ಕಲಬೆರಕೆ; ವರ್ಣಸಂಕರ: ಹೊಲೆಗಲಸಿ ಕುಲಸಂಕರವನಗ್ಗಲಿಸಿಯೀ ಕಲ್ಯಾಣಕಟಕವನಿಂತು ಕೆಡಿಸುವರೆ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೨). [ಕುಲ + ಸಂಕರ]

ಕುಲಸಂಭವ (ನಾ). ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: (ಕ). [ಕುಲ + ಸಂಭವ]

ಕುಲಸಂಹಾರಿ (ಗು). ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ: ನಾರಿ ನರಕಕೆ ದಾರಿ ದುರ್ಜನಕಾರಿ ಕುಲಸಂಹಾರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೨೮). [ಸಂ. ಕುಲಸಂಹಾರಿನ್]

ಕುಲಸತಿ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಕುಲಸತಿ ಕುರೂಪಿಯಾದೊಡೆಯೇನು ಗುಣಮೆ ಕಾರಣ (ನವಮೋ. ೭-೨೪). [ಕುಲ + ಸತಿ]

ಕುಲಸಮೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಬೆಳವಣಿಗೆ; ವಂಶವೃದ್ಧಿ: ಬಸಿರಾಂತ ಮತ್ಕುಲಸಮೃದ್ಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯನುಳಿದಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೪-೧೫೫). [ಕುಲ + ಸಮೃದ್ಧಿ]

ಕುಲಸಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾರಿಕೆಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೯೦-೫). [ಸಂ. ಕುಲಸಾರಿಕಾ]

ಕುಲಸೂತಕ (ನಾ), ಕುಲದಿಂದ ಬಂದ ಮೈಲಿಗೆ; ಜಾತಿದೋಷ: ಎನ್ನ ಕುಲಸೂತಕವನಳಿದ ಬಸವಣ್ಣ (ವಚಸಂ. ೨೮೨-೨೬). [ಕುಲ + ಸೂತಕ]

ಕುಲಸ್ತ (ನಾ). = ಕುಲಸ್ಥ$_2$: ಅವನ ಕುಲಸ್ತರಂತೂ ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯ (ಡಂಗಾಳ್ವ. ೫೬೩). [< ಸಂ. ಕುಲಸ್ಥ]

ಕುಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿಯುಂ ಜಾವಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಸ್ಥ$_1$ (ನಾ). = ಕುಲತ್ಥ: "ಕುಲಸ್ಥ – ಹುರುಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೯೧). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಲಸ್ಥ$_2$ (ಗು). ೧. ಕುಲ ಅಥವಾ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಲಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಕುಸುಮ ಚಂದನ . . . ಮೌಕ್ತಿಕ ರತ್ನಂಗಳು ಕುಲಸ್ಥಾನವಂ ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೩೩-೫೧೫). [ಕುಲ + ಸ್ಥಾನ]

ಕುಲಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಕುಲಜೆ: (ಕ). [ಸಂ. ಕುಲಸ್ಥಾ]

ಕುಲಹೀನ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದವನು; ಕೀಳುಕುಲದವನು: ಭಕ್ತರಂ ಕುಲಹೀನರೆಂದು ದುರುಕ್ತಿಗಳನಿಂತಾಡಲಹುದೇ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೬); ಕುಲಹೀನನಲಿ ಗುಣವಹಸಲೇಕೆಂದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪೨). [ಕುಲ + ಹೀನ]

ಕುಲಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಉದಾತ್ತ ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಾಭಿರಾಮೆ ಗುಣಧಾಮೆ ಕುಲಾಂಗನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪); ವಿಭವದ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಕುಲಾಂಗನೆ ವೆಂಣ್ನಲಸೆಟ್ಟಿಕವ್ವೆ (ಕಇ. IV, ೧-೪; 1204). [ಕುಲ + ಅಂಗನೆ]

ಕುಲಾಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿಯಾದವನು; ಕುಲನಾಶಕ. ೨. ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಸಿಬಳಿಯುವವನು: ಇಂಥ ಆತ್ಮಘಾತಕರಾದ ಕುಲಾಂಗಾರರನ್ನು ಕಂಡು ಬಲು ಕೆಡುಕೆನಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೮); ಈ ಕುಲಾಂಗಾರನನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬಾರದೆಂದು (ಮಾಡಿಮ. ೬೬); ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮಾ, ಕುಲಾಂಗಾರ, ಭರತವಂಶದ ಕಲಂಕಸ್ವರೂಪನೆ (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೧೩೦). [ಕುಲ + ಅಂಗಾರ]

ಕುಲಾಂತಕ, ಕುಳಾಂತಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವವನು: ಸಂತತಿ ನಡೆಯದಿರ್ದೊಡೆ ಕುಲಾಂತಕಂ ತಾನಾದಪೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೬). **ಕುಳಾಂತಕ**: ಕುರುಕುಳಾಂತಕಂ ಗಳಿತಕೋಪನೇ[ಕಲಿ]ಭೀಮರ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಕುಲ + ಅಂತಕ]

ಕುಲಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕುಲ; ಅಂತರ ಜಾತಿ. 'ಕುಲಾಂತರ ವಿವಾಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಲಾಂತರವಿವಾಹ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಲದವರ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ವಿವಾಹ; ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹ: "ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮನೆತನ, ಕುಲ, ಬುಡಕಟ್ಟು, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮದುವೆ; ಕುಲಾಂತರ, ಜಾತ್ಯಂತರ, —ವಿವಾಹ" (Intermarriage. ಇಂಕನಿ). [ಕುಲಾಂತರ + ವಿವಾಹ]

ಕುಲಾಚಲ, ಕುಳಾಚಳ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಪೆರ್ಗಡಲಂ ಪೀರ್ವ ಕುಲಾಚಲಂದಳೆದು ಪೊಯ್ಸಂದಾಡುವ (ಶಬಕಂ. ೩-೧೯). **ಕುಳಾಚಳ**: ಕುಳಾಚಳದಂತೆ ನಭಮನಳ್ಳಿಱಿವುತ್ತುಂಗ ಚೈತ್ಯಕುಲದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೪ ವ). [ಕುಲ + ಅಚಲ]

ಕುಲಾಚಾರ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮ; ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ); ಅವನೊಳಿನ್ನಾವುದು ಕುಲಾಚಾರವಱಸುವುದೆ (ಇಹಕ. ೩೭). [ಕುಲ + ಆಚಾರ]

ಕುಲಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಕುಲಪುರೋಹಿತ; ಕುಲಗುರು: ನಾವು ರಾಧೀಯ ಶ್ರೇಣಿಯವರು, ವಂಶದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಚಾರ್ಯರು (ಕವಾಕುಂ. ೩೩). [ಕುಲ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕುಲಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಜಲಧಿ ಮೇರೆಯನೊದೆದು ಹಾಯಲಿ . . . ನಡೆದಾಡಲಿ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೨೩). [ಕುಲ + ಅದ್ರಿ]

ಕುಲಾಪಘಾತ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕು: ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕುಲಾಪಘಾತದ ಕೇಡಿಗರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲುಷದ ಜೋಡಿಯನೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ವಿದುರಂಗಱುಹಿದನು ಕರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೭೩). [ಕುಲ + ಅಪಘಾತ]

ಕುಲಾಪವಾದ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಪವಾದ, —ನಿಂದೆ: ಈ ದೊರೆಯ ಕುಲಾಪವಾದವಾಗೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೮); ಆತ್ಮಜರಿನಾದ ಕುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ). [ಕುಲ + ಅಪವಾದ]

ಕುಲಾಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಾಗಿ ಜಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆ: ಜಂತಿಯ ಕುಲಾಬಿಯಿಂದ ಅಂಕಣದ ತೊಲೆಯವರೆಗೆ (ದೀಪಹ. II, ೯೬).

[← ಮರಾ. ಕುಲಾಬ್ ; ಹಿಂ. ಕುಲಾಬಾ]

ಕುಲಾಯ್ಯ$_1$, ಕುಳಾಯ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡು: "ಕುಲಾಯಃ, ನೀಡಂ – ಈ ೨ ಗೂಡು" (ಹಲಾಯು. ೪೦–೮೬); ದೀಪದೇವಾಲಯದಿ ತಲೆದೋಱೆ ಖಗಚಯ ಕುಲಾಯಿಗಳ ಪೊರ್ದುತಲಿರೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೨೬); ಖಗಚಯ ಪೊರ್ದಿದವು ಕುಲಾಯಗಳನು (ರಾಘಶ. ೭–೧೬). **ಕುಳಾಯ** : ತಳರ್ದುದು ಕುಳಾಯದಿಂ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲಾಯ್ಯ$_2$, ಕುಲಾಯಿ, ಕುಲಾವಿ, ಕುಳ್ಳಾವಿ (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೋಪಿ; ತಲೆಯುಡಿಗೆ: "ಕುಲಾಯ :– ಗೂಡುಂ, ಟೋಪಿಯುಂ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೧೬೬); ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ೫, ಕುಲಾಯ ೬ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೪ ; 1532). ೨. ಕೂಸಿನ ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಟೋಪಿ: ಪಾಲ್ಗುಡಿಸಿ ಕುಂಚಿಗೆಯುಂಗಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕುಲಾಯಮಂ ತೊಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೫೬). **ಕುಲಾಯಿ** : ೧. ಶಿರದಿ ಚಂದಿ ಕುಲಾಯಿ ಕರ್ಣದೊಳಿರುವ ಕುಂಡಲ (ಸನಕ್ಕು. ೧೬–೧೩); ಕೆಲವು ಭೂಷಣ ದಟ್ಟಿ ಕುಲಾಯಿಯುಳವಟ್ಟು ಕಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದನಾ ಕಾಮ (ಭರತ. ೫೭–೩೨); ರಂಗು ಮಾಣಿಕದ ಕುಲಾಯಿ ಭೂಪಾಲಗೆ ಮಂಗಳೋತ್ಸವದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೫೯). ೨. ಪುಟ್ಟ ಮಗುವಿನ ಅಂಗಿ ಕುಲಾಯಿ ಕೊಡು (ಕಪಪು. ೩–೬); ಮುದುಕಿ ಬೇಡ್ವಾಳ ಕುಲಾಯಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೧). **ಕುಲಾವಿ** : ೧. ವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ ಮೇಲ್ಕುಲಾವಿ ಪೈಠಣಿ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೨–೨೫); ಸೈನಿಕರು . . . ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಉಕ್ಕಿನ ಕುಲಾವಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ದಭಾಇ. ೧೦೩); ಮಂತ್ರಿಯು . . . ತಲೆಗೆ ಒಂದು ಕುಲಾವಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಪಿಶಾಪ. ೧೨೬). ೨. ಕರೀಕುಲಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದೌಲತ್. ೧೧೪); ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕೂಸೊಂದು ಅದರ ತಲೆಗೆ ಒಂದು ಮೇಣಗಟ್ಟಿದ ಕುಲಾವಿ (ರಾಮಾನಿ. ೧೧೦); ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕುಲಾವಿ ಹೊಲಿಸಿದರು (ಗಾದೆ). **ಕುಳ್ಳಾವಿ** : "ಶೀರ್ಷಕಂ – ಶೀರ್ಷಣ್ಯಂ – ಶಿರಸ್ತ್ರಂ – ೩ ತಲೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಲೋಹದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ತೊಗಲ ಟೋಪಿ, ಕುಳ್ಳಾವಿ ಮುಂತಾದ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೯).

[← ಅರ. ಕುಲ್ಲಾದ್ ; ಹಿಂ. ಕುಲಾಹ್]

ಕುಲಾಯಿ 'ಕುಲಾಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಕುಲಾಯಿಸು, ಖುಲಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ಒದಗಿ ಬರು : ನಿಮಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಂದರೆ ನಮಗೂ ಅದೃಷ್ಟ ಕುಲಾಯಿಸುವುದು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೮೯); ಸಾಹೇಬರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನತಮಸ್ತಕನಾಗಿ ಹೋದರೆ ಆಗ ಆತನ ಅದೃಷ್ಟವು ಕುಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೫೬). **ಖುಲಾಯಿಸು** : ಸದಾನ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸಿತು (ಅನ್ನಪೂ. ೩೫); ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟ ಸ್ವಲ್ಪ ಖುಲಾಯಿಸಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ಕಲನಿ. ೧೦೧).

[← ಹಿಂ. ಖುಲ್ನಾ]

ಕುಲಾಲ$_1$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಕುಲಾಲ ಕರನಿರ್ಭರಭ್ರಮಿತ ಚಕ್ರಲೀಲಾಯಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೬); ಕುಲಾಲನು ತಿಗರಿಗೆ ಮಣ್ಣುಮಾಡಿ ಕೋಲಿನಿಂದ ತಿರುಹಿ (ಮೋಲಿಮಾ. ೧೨೧–೪೬೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಕುಲಾಲ$_2$ (ನಾ). (?) : ಶಿಲೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಕುಲಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಲಹೀನನ] ಬೆಳಗಿ ತೊಳಗುವ ಆ ಮಲಿನರ ಮುಖವ ಕಂಡು ಮತ್ತೆ ದಿಂಗುವಿಡಿಯಲೇಕೋ (ಮೋಲಿಮಾ. ೧೮೪–೬೯೩). [?]

ಕುಲಾಲಕರಣ (ನಾ). ಕುಲಾಲನ ಉದ್ಯೋಗ; ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸ : "ಚಾನ್ – ಕುಲಾಲಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ).

[ಕುಲಾಲ + ಕರಣ]

ಕುಲಾಲಗೇಹ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಮನೆ: ಪಂಜರಂ ಶುಕತತಿಯೊಳ್ಕುಲಾಲಗೇಹಂಗಳೊಳಂ ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿಗಳ ಧ್ವರದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮಹಾಹವಧ್ವನಿ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೧).

[ಕುಲಾಲ + ಗೇಹ]

ಕುಲಾಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ; ತಿಗುರಿ : ಕುಲಾಲಚಕ್ರಂ ತಿರಿವಂತಿರೆ ತಿರಿಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೯); ದಂಡಭ್ರಮಂ ಕುಲಾಲ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೯ ವ). [ಕುಲಾಲ + ಚಕ್ರ]

ಕುಲಾವಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಲಾಚಾರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕುಲಾವಧಿಯೆಂಬುದು ಕುಲಾಚಾರಮಂ ದರ್ಶನಕ್ಕವಿರುದ್ಧಮಾಗೆ ಕಾದು ನೆಗಟ್ಟುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೪). [ಕುಲ + ಅವಧಿ]

ಕುಲಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕುಂಬಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಹಾಲುಹುರುಳಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಸಸ್ಯ : "ಹಾಲುಹುರುಳಿ ಕುಲಾಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). ೩. ಕುಳುತ್ಥಾಂಜನ. [ಸಂ. ಕುಲಾಲೀ]

ಕುಲಾವಿ 'ಕುಲಾಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಕುಲಾಸ್, ಖುಲಾಸ (ನಾ). ೧. ತೆರೆದುದು; ಪ್ರಕಟವಾದುದು : ಎಲ್ಲಾ ಅವತ್ತಿಗೆ ಕುಲಾಸ್ (ಚಂಗೂಲಿ. ೮೬). ೨. ಬಿಡುಗಡೆ; ಅನಿರ್ಬಂಧತೆ. ೩. ಆರಾಮ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಮಗಳ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕುಲಾಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಖುಲಾಸ** : ೧. ಅವರಿಗೆ ಪುನಃ ಖುಲಾಸ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨). ೪. ತೆರವು ಖಾಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : (+). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖುಲಾಸ್ ; ಮರಾ. ಖುಲ್ಲಾಸ್]

-ಕುಲಿ$_1$ (ಪ್ರ). ಕೊಲ್ಲುವವನು, ಕೆಡಿಸುವವನು, ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಱಗುಲಿ', 'ಮೀಂಗುಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕುಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳದ ಗಿಡ; "ಕಂಟಕಶ್ರೇಣಿ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕುಲಿ$_3$ (ನಾ). ಕುಲವುಳ್ಳವನು; ಕುಲವಂತ; ಕುಲಜ : ಚೆಲುವಿರಲು ಸಿರಿಯಿಲ್ಲ ವಿದ್ಯದ ಬಲುಮೆಯುಳ್ಳರೆ ರೂಪಭಾಗ್ಯವು ನೆಲಸಿತಾದರೆ ಕುಲವು ಕೂಡದು ಕುಲಿಗೆ ಬಲವಿಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೨–೩೯). [ಸಂ. ಕುಲಿನ್]

ಕುಲಿಂಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಚಿಹ್ನೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಲಾಂಛನ : ಅಲ್ಲಿ ಜಯಲಿಂಗಂ ತೃಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಸಾಧನಲಿಂಗಮುೞಿದೆಲ್ಲಂ ಕುಲಿಂಗಮೆಂದಱಿಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧); ಏಕಾಜಿನಾದಿಕುಲಿಂಗಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಜಿನದೇಶಿಕವಾದ ದಿಗಂಬರತ್ವವೆಂಬ ಚಿಹ್ನೆಯುಂ ಧರಿಸುವದೇ ಲಿಂಗವು (ಪುರುಚ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಂಗಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳವನು : ಜೈನಾಗಮವಿದರಂ ಸಾರದೆ ಪೋಗಿ ಕುಲಿಂಗಿಗಳನೀ ಜನಂ ಸೇವಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩೫); ಪರಿಗ್ರಹದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂ ಪ್ರತಿದೈವಗಳಂ ಸಹ ಕುಲಿಂಗಿಗಳು ಉಂಟುಮಾಡುವರು (ಪುರುಚ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಕುಲಿಂಗಿನ್]

ಕುಲಿಕ, ಕುಳಿಕ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು; ಅಷ್ಟಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಲಿಕಾಟೋಪಮನಂತಕಾರಭಟಿಯಂ . . . ಗೆಲೆವಂದೊರ್ಮೆಯೆ ಮುಟ್ಟಿವಂದುದು ಬೆರಂಟುತ್ತುಂ ಮಹೀರಂಗವಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩೬). ೩. "ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು" (ಗಂಗಾಮ. ೯೧).

ಕುಳಿಕ: ೨. ದುರ್ಯೋಧನಂ ದಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ ಕೋಡುಡಿದ ಮದ ಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೯ ವ); ಕುಳಿಕನ ಪಲ್ಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ ಮೋದಿದರಾರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೨೦); ಸಿಡಿಲ ಬಳಗಕೆ ಕುಳಿಕನ ಕುಡುದಾಡೆಗೆ ಮೂರಿವಿಟ್ಟ ಮಾರಿಗೆ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೫; 1186). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ, ಜಾತಕನಿಗೆ ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ಒಂದು ಕ್ರೂರವಾದ ಉಪಗ್ರಹ; ಗುಳಿಗ: ಶನಿಯುಂಗಾರಕರೊಳ್ಳಿದರೆನಿಪರ್ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟಿಗಿತ್ತುಂ ಕುಳಿಕಂ ಜನಿಯಿಸುಗುತ್ಪಾತಂಗಳುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಕುಲಿ, ಖುಲಿಖುಲಿ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಕಲಕಲ; ಕಳಕಳ; ಜಯಘೋಷದ ಧ್ವನಿ: ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಕುಲಿಕುಲಿ ರವದಿ ತರುಣಿಯರ್ಕಾದಿದರ್ (ಜಿನಮು. ೩-೪೧); ಕುಲಿಶ ಬಾಣವನೆತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಪಾರ್ಥ ಕುಲಿಕುಲಿಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತ (ಜಿನಭಾ. ೭೫-೫೪). **ಖುಲಿಖುಲಿ**: ಬೆಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಗ್ನಿಶರದಿ ತೂಂಟ್ಟು ಖುಲಿಖುಲಿಯೆಂದು (ಜಿನಮು. ೧೬-೨೦). [?]

-ಕುಲಿಗ (ಪ್ರ). ಕೊಲ್ಲುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಮಿಾಂಗುಲಿಗ' ಪರಾ. [- ಕುಲ್$_1$ + - ಗ]

ಕುಲಿಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುಲಿಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲಿಲಿ, ಕುಲಿಲು, ಕುಲುಲು (ನಾ). = ಕುಲಿಕುಲಿ: ಕೊಲಲು ಮಲತುನಿಲುತ ಕುಲಿಲಿಯೆಂಬ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಕಾಯುವುರಿದೋಡುರಿಯಲೆಂದು ಜೀವವಿರ್ದ ಮಾರಿಯಂತೆ (ಸಾನಂಡ. ೩-೩೬); ಖೋ ಕುಲಿಲಿ ಖೋ ಎಂದು ಬಂದನು (ಶರಲೀ. ೫೪೩-೬); ಕುಲಿಲೆನುತಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಮೋಳಪು. ೩-೧೧೦). **ಕುಲಿಲು**. 'ಕುಲಿಲಿಡು' ಪರಾ. **ಕುಲುಲು**. 'ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕುಲಿಲಿ]

ಕುಲಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳಕಳರವ ಮಾಡು; ಜಯಘೋಷ ಮಾಡು: ಕುಲಿಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡುತಿಹರ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ದಿಗುವಳೆಯ ಕಂಪಿಸಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೧೪). [ಕುಲಿಲು (< ಕುಲಿಲಿ) + ಇಡು$_1$]

ಕುಲಿಲು 'ಕುಲಿಲಿ' ನೋ.

ಕುಲಿಶ, ಕುಳಿಶ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಇಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ ಕುಲಿಶಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫); ಅಂತು ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ನೀಲಾಚಲಮ ಕೆಡೆವಂತೆ ಕೆಡೆದು (ಗದಾಯು. ೮-೨೬ವ); ಅವನಂ ಕರಸಿದನು ಮದನಗಿರಿಕುಲಿಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೦). ೨. ವಜ್ರ: ಮಾಣಿಕ ಮಣಿಗಂಭ ಕುಲಿಶದ ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲ್ನೆಲೆಯ ಮುಚ್ಚಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು: "ಶಾಲಃ; ಶಲಕಃ, ಕುಲಿಶಃ ರಾಜೀವಃ, ಲೋಹಿತಃ, ಪಲ್ಲವಕಃ - ಈ ೬ ಮತ್ಸ್ಯದಭೇದಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮೯-೩೨). ೪. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ ಗಣ; ನಗಣ: ಕುಲಿಶ ಭೂಯುಗ್ಮಂ ನೆಲಸಿದಂದಕ್ಕುಂ . . . ಸುಲಲಿತಂ ವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೮೧). **ಕುಳಿಶ**: ೧. ಹಳ ಕುಳಿಶ ಶಂಖಚಕ್ರಲಾಂಛಿತಮಪ್ಪಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ರಿಪುಗಿರಿಕುಳಿಶಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೨೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿನ್ನು, —ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕುಲಿಶಗೊಂಡ ಮಹಾದ್ರಿಯಂತಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜರಿದಳವಳಿದು ದಿಗ್ಗಜವಿಳಿಗೆ ಮುಂಗಾಲೂಜಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೩೧). [ಕುಲಿಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಲಿಶಧರ, ಕುಳಿಶಧರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಇಂದ್ರ: ಕುಲಿಶಧರ ಮರ್ಕಟದ ವೇಷವ ತಳೆದು ಕೀಳುವನದ್ರಿಗಳ ನೆನೆ (ಕೌಶಿಂ. ೧೬-೯); ಬಿಡು ಬಿಡೈ ನೀಂ ಕುಲಿಶಧರ ವೀರನೆಂದೆಂಬ ನುಡಿಯನು (ವೀಶ್ಮಪು. ೩-೨೧-೧೦). ೨. = ಕುಲಿಶ ೪: ಕುಲಿಶಧರಾರ್ಕಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಾ ಜಲಗಣಮೊಪ್ಪಿರೆ ಬಂದು ವಿರಾಮಂ ಕುಲಗಿರಿಯೊಳ್ನಿಲೆ . . . ಲಲಿತ ಪದಂ ಪೆಸರಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೩). **ಕುಳಿಶಧರ**: ೧. ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶ ಚೂಡಾಮಣಿಯಂ ಕುಳಿಶಧರಂ ಪೊಗಳ್ದು (ಅಜಿಪು. ೫-೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಶಧಾರಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ: (ಕ). [ಸಂ. ಕುಲಿಶಧಾರಿನ್]

ಕುಲಿಶಭೀತಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಬೆದರಿಕೆ: ಜಲಧಿಯೊಳು ಜಂಗುಳಿಸಿ ಕುಧರಕೆ ಕುಲಿಶಭೀತಿಯ ದೀಱು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೯). [ಕುಲಿಶ + ಭೀತಿ]

ಕುಲಿಶವಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡೆತ. ೨. ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರ: ಕುಲಿಶವಿಘಾತಮೆಂಬ ದೃಢಮುಷ್ಟಿವಿಘಾತಮೆಂಬ ದೃಢಮುಷ್ಟಿವಿಘಾತದಿನುಣ್ಮೆ ಪಾಯ್ವನಂ (ಜಗಏ. ೪-೫೬). [ಕುಲಿಶ + ವಿಘಾತ]

ಕುಲಿಶಹತಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟು: ಕುಲಿಶಹತಿಯಲಿ ಕುಲಶಿಲೋಚ್ಚಯವಿಳಿಗೆ ಕೆಡೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪) [ಕುಲಿಶ + ಹತಿ]

ಕುಲಿಶಹಸ್ತ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಇಂದ್ರ: (ಕ). [ಕುಲಿಶ + ಹಸ್ತ]

ಕುಲಿಶಾಯುಧ, ಕುಳಿಶಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧ: ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾಯುಧಮಂ ಕುಲಿಶಾಯುಧಮೆಂದು ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೩೪ ವ). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ: ಜಲ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ . . . ಕುಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಶಾಯುಧನರ್ಚಿಸೆ ತಳತಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನಡಿದಳಿರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೪). **ಕುಳಿಶಾಯುಧ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಲಿಶ + ಆಯುಧ]

ಕುಲಿಶಾವನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಆನ್ಕಿಜ ಸುಲದಿ ಕಂಬು ಕಂಟ ಕುಲಿಶಾವನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ನುಡಿಗೆ ಸಬಳ . . . ಮೊದಲಾದ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪-೨೦; 1672). [?]

ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಿಳ್ಕು ನಾರಿಯೊಳ್ ಕೋದು ಕದಂಪನೆಯ್ದೆ ಧನುವಂ ತೆಗೆದವರ್ಪಿಸಿದಂ ಜನಾರ್ಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೫). **ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ**: ೧. ಪೊಳಲಿಚರೆಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟೋಡಿದರೊದಱಿದರ್ ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರವಾರಕರ್ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೧೧-೨೦). ೨. ದೇವೇಂದ್ರ: ಸಿಂಹಾಸಂಧಿಯೊಳ್ ಬಾಲನಂ ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿವೆರಸಿಟ್ಟೀಂ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟನೋ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೯). [ಕುಲಿಶ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕುಲಿಶಿ, ಕುಳಿಶಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರ: ಕುಲಿಶಿಯ ತೋಳ್ಗಳೊಳಮುರಸ್ಥಲದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೨೦); ಪೌಲೋಮಿ ಬಂದಳ್ ಕುಲಿಶಿಗಪಜಯ ಶ್ರೀಯೆ ಬರ್ಪಂದದಿಂದಂ (ಜಗಏ. ೧೩-೫೧). **ಕುಳಿಶಿ**: ಪಳಿಕಿನ ಕುಂಭದಿಂ ಕುಳಿಶಿ ಪೊಯ್ಯೆ ಪಯೋರಸಧಾರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೨೬). [ಸಂ. ಕುಲಿಶಿನ್]

ಕುಲಿಸ (ನಾ). (?): ಬಸವಣ್ಣನಂಗದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಪ್ರಭುದೇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲ್ಲಾ ಸಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನ ಕುಲಿಸದ ಹೊಲಸೇಕೆ ಅಡಗದು? (ಶರ್ಪವ. ೫೯-೩೧೪). [?]

ಕುಲೀನ, ಕುಳೀನ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತನಾದ: ಕುವರಿ ಕುಲೀನನಾದ ಪತಿಗೊಪ್ಪುವ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾಗಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೯೭); ಸಪ್ತಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೮). ೨. ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ: (*). (ನಾ). ೩. ಕುಲಜ; ಜಾತಿವಂತ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವನು: ಮಾನೋನ್ನತ ನಿರವದ್ಯ ಕುಲೀನ ಮಹಾಪುರುಷ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೭); ಉತ್ತಮ ಕುಲೀನನತ್ಯಧಿಕ ವಿಪ್ರಂ (ಹಹಶಾ. ೧೦-೧೭); ಅತ್ತೆಮಾವ ಇರುವ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕುಲೀನರ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಹಂಬಲ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೮).
ಕುಳೀನ: ೧. ಮಹಾದೇವಿಯುಮಖಿಲಾಂತಃಪುರಮುಂ ಕುಳೀನ ರಾಜಕಮುಂ ಸಾಮಂತರು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೦). [ಸಂ.]

ಕುಲೀನತ್ವ (ನಾ). ಕುಲಜನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಲಗೌರವ. "ಕೌಲೀನ - ಕುಲೀನತ್ವ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಲೀನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನ ನಡವಳಿಕೆ; ಸದಾಚಾರ. ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾವನಂ ಬಹುಲ ಶಾನ್ವಿತಮಾಗಿಯುಂ ಅಶಿಶಿರ ಬಾಧಾವಳಂಬಮಲ್ತು, ವಿನೂತಜಾತಿಯುತಮಾಗಿಯುಂ ಕುಲೀನವೃತ್ತಿವರ್ತನಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೪೦ ವ).
[ಕುಲೀನ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುಲೀನೆ (ನಾ). = ಕುಲಜೆ: ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾ ಕೇಕಯ ಕುಲೀನೆಯಾಕುಲೆಯಾದಳೆದೆಗರಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೧).
[ಸಂ. ಕುಲೀನಾ]

ಕುಲೀರ, ಕುಳೀರ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: (*). **ಕುಳೀರ**: ೧. "ಕುಳೀರಮದು ಕರ್ಕಿ ತರ್ಕಿಸಲ್ ಕರ್ಕಟಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೬); ಕುಳೀರದ ಪಿಶಿತಂ ಮಣೀಶಿಲೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿದಾಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೭); ವಾರಾಶಿಯ ಮಣಿಗಣಮಂ ಕ್ರೂರ ಕುಳೀರಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಸಾಂಯಾತ್ರಿಕನೇಂ ತಾರನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕರ್ಕ; ಕರ್ಕಾಟಕ: ಶುಕ್ರ್ರವಾರದೊಳಕ್ಕಂತ ಕುಳೀರ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕುಳೀರದೊಳ್ ಕಾಣ್ಬೊಡದಂ ವಿಧು (ಜಾತತಿ. ೬-೨೨); ಕುಳೀರ ರಾಶಿಯನಸುವಿಂದಂ ಪೊರ್ದಿ ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಮನೊಡರ್ಚಿ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೩೭). [ಸಂ.]

ಕುಲುಂಕು 'ಕುಲುಕು$_1$' ನೋ.

ಕುಲುಂಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುಲುಕಣೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲುಕಾಟ; ಕುಲುಕುವಿಕೆ. ೨. ಕೈ ಕುಲುಕುವುದು; ಹಸ್ತಲಾಘವ: ಅವನು . . . ಮೇಲೇಳದೆಯೆ ಕುಲುಕಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದನು (ಪುನರು. ೫೨೦).
[ಕುಲುಕು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಕುಲುಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ತೂಗಾಟ: ಗಾಡಿಯ ಕುಲುಕಾಟದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಜಂಪು ಹತ್ತಿದ ಹೆಗ್ಗಣದಯ್ಯನು (ಗುರುದಾ. ೨೨); ಬಂಡಿಯ ಕುಲುಕಾಟದಿಂದ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಅಲುಗಾಡುತ್ತ (ಪುನರು. ೫೫೬). ೨. = ಕುಲುಕಣೆ. ೨. [ಕುಲುಕು$_1$ + ಆಟ]

ಕುಲುಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡಿಸು: ಗೇಬ್ರಿಯಲ್ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಯಹೂದಿಯೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುಲುಕಾಡಿಸಿದ್ದನು (ನಿಬಂಧ. II, ೫೪). [ಕುಲುಕು$_1$ + ಆಡಿಸು]

ಕುಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಆಗಾಗ ಸೀಸೆಯನ್ನು ಕುಲುಕಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೫).
[ಕುಲುಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಲುಕು$_1$, ಕುಕ್ಕು$_3$, ಕುಲುಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ತುಂಬು; ತುರುಕಿತುಂಬು: "ಕುಲುಕು - ಗಾಢ ಪೂರಣೇ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡಿಸು: ತಾನೇ ಕೈಚಾಚಿ ಹಸ್ತವನ್ನು ಕುಲುಕುತ್ತ ನುಡಿದಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೦೭); ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಲುಕಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೯೩). ೩. ಮೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸು; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು: ಹುಡುಗರೆಲ್ಲರೂ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ನಗುವಿನಿಂದ ಕುಲುಕುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಬೆರಗಾದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೯೩); ಕುದುರೆಗಳು ಓಡುವಾಗ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕುಲುಕುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನಾ. ೭). ೪. ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ತೋರು; ಒನಪುಮಾಡು: (*). **ಕುಕ್ಕು$_3$**: ೪. ತಿವಿ; ಬಡಿ: . . . ಸೌದೆಯ ತುಸು ಕುಕ್ಕಿ ಅಲುಗಿಸುತಿದ್ದರೆ ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿವುದು ಬೇಗ (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೭-೨೨). **ಕುಲುಂಕು**: ೩. ನಿಂದಿರು ಕುಲುಂಕದಿರೆ ರಂಕೆಗಳ (ಗಿರಿವಿಂ. ೧-೧).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಲುಙ್ಙು, ಕುಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕುಲ್ಲುಙ್ಙು, ತುಳು. ಕುರ್ಕ್; ಕೊಡ. ಕುಲಿಂಗ್, ಕುಲಿಕ್; ತೆಲು. ಕುಲುಕು]

ಕುಲುಕು$_2$ 'ಕುರುಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಲುಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಾಟ; ಕುಲುಕಾಟ: ಗಾಡಿಯ ಕುಲುಕು ಅವರಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೯). ೨. ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವಿಕೆ; ಒನಪು: ಒಂದು ಕುಲುಕಿಗೆ ಜಗವ ಕುಲುಕುತಿದ್ದಾ ದೇಹವಿಂದು ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗುತಿಹುದು (ನನ್ನರ. ೮); ಹರಯವು ಮೈಯನು ಮುಪ್ಪಿಗೊಪ್ಪಿಸುತಿಹುದು ಆದರೂ ಏತಕೀ ಕುಲುಕು (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೪-೫೪). ೩. ಕುದುರೆಗಳ ನಡಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಕುಕ್ಕೋಟ. 'ಕುಲುಕೋಟ' ಪರಾ. [< ಕುಲುಕು$_1$]

ಕುಲುಕುಗಾತಿ (ನಾ). ಒಯ್ಯಾರಿ; ಒನಪುಗಾತಿ: (*).
[ಕುಲುಕು$_3$ + -ಕಾತಿ$_2$]

ಕುಲುಕುಲು (ನಾ). ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕುಲುಕುಲು ನಕ್ಕಿರಬಹುದು (ಮೋಚಿನಿ. ೯೩); ಒಳಹದುಳದಲಿ ಕುಲುಕುಲು ನಗುವ ಚುಮು ಚುಮು ನಸುಕಿನೊಲು (ಜೀವಲ. ೯).

ಕುಲುಕೋಟ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೋಟ; ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದು: ನನ್ನ ಕುದುರೆಯು ಕುಲುಕೋಟಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೩); ಅವನು ಕುಲುಕೋಟದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೫೮).
[ಕುಲುಕು$_3$ + ಓಟ]

ಕುಲುಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲುಮೆಕಂದಾಯ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ (ಕುಲುಮೆಯ) ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: (*).
[ಕುಲುಮೆ (< ಕೊಲಿಮೆ) + ಕಂದಾಯ]

ಕುಲುಮೆಗಾಜಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ: ಕಲಹಕ್ಕೆ ಇದಿರಾಹ ಕುಲುಮೆಗಾಜಿರಿಗೇಕೆ ಮೂಜಕ್ಷರ ಒಲವರ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೮).
[ಕುಲುಮೆ (< ಕೊಲಿಮೆ) + -ಕಾಜಿ]

ಕುಲುಲು 'ಕುಲಿಲಿ' ನೋ.

ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು: ಎಲೆಲೆ ಬಾಬಾ ಕೆಟ್ಟೆವೆನುತವೆ ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟುತ ಮೀಟೆ ಕೆಡಹಿದರಥಟರಾ ಧನುವ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೨). [ಕುಲುಲು (< ಕುಲಿಲಿ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಲುಸೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ್ಳಿ: ಕುಲುಸೆಯ ದುಗ್ಧದೊಳೆಂದಿರೆ ಪಲವುಂ ಸೂಟ್ ತೊಯ್ದು ಪೂಗ ಫಳಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೫). [?]

ಕುಲೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಅದೊಂದು ಕುಲೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾಟವಂತೆ. ಆ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಾಗಿದರೆ ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಖಂಡಿತಕ್ಕೂ ತಪ್ಪಿ ಗೋಳಾಗುವುದು (ಕಂಬಹು. ೬೪). [? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕುಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ: ಹಿಮಕರ ಕುಲೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೦-೧). [ಕುಲ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಲೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನೃಪಕುಲೋದ್ದಾಮ ಜನಮೇಜಯ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೬-೬೦). [ಕುಲ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕುಲೋದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶಕ್ಕೆ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: (ಕ). [ಕುಲ + ಉದ್ಧಾರಕ]

ಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಶಶಿಕುಲೋದ್ಭವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನ ಕುದುರೆ ಗಡ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೬-೨). ೨. ಕುಲೀನ; ಕುಲಜ. [ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಲೋದ್ಭೂತ (ನಾ). ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕುಲೋದ್ಭೂತರುಂ ತತ್ತ್ವವೇದಿಗಳುಂ ಮನೆವಾಟನಾಸೆವಡಲಾಗದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೨ ವ). [ಕುಲ + ಉದ್ಭೂತ]

ಕುಲೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ಅಭ್ಯುದಯ,— ಏಳಿಗೆ: ಕನಕಶಾಂತಿ ಕುಲೋನ್ನತಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೬). [ಕುಲ + ಉನ್ನತಿ]

ಕುಲೋರ್ವೀಧರ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲೋರ್ವೀಧರಮೇಬುಂ ದ್ವೀಪವೇಟುಂ ಬೆರಸು (ಜಗವಿ. ೩-೬೩). [ಕುಲ + ಉರ್ವೀಧರ]

ಕುಲ್ಮಾಷ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೨. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಲಸಂದಿ; ಕಾಡುದ್ದು: "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ – ಕಾಡುದ್ದು ಎಂಬರು" (ಸಾಟರಾ. ಕ); "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ ೨ ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಕೆರೆತೊರೆ ಬೆಂಚೆ ಕುಲ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕುಮಾಪು. ೨-೪); ನದನದಿ ಕುಲ್ಯ ಜಲಪೂರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧-೬). ೨. ಕಂದಕ, ಅಗಳು. ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ದ್ರೋಣ. [< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಲಜ; ಕುಲೀನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದಿವಸದಾಯವ್ಯಯ ಸಂಭಾಷಣಂಗಳಿಂ ಕುಲ್ಯರಂ ಸೌಶೀಲ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). ೩. ಕುಟುಂಬದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೪. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ—ಈ ೪ ಎಲ್ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು ಕುಲ್ಯರು ಬಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೬೬). [?]

ಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: "ಉನ್ನತ ಕುಲದ ಕಾಂತೆಯುಂ ಕುಲ್ಯೆಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೬). ೨. ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳ: "ಸಿಂಧುಃ . . . ಕುಲ್ಯಾ; ದ್ವೀಪವತೀ, ಸರಿತ್, ರೋಧೋವಕ್ರಾ—ಈ ೨೧ ತೊರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೪). ೩. ಕಂದಕ; ಅಗಳು. ೪. ಬದನಿಕೆಗಿಡ; ಗುಳ್ಳ. ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಕುಲವಧು ನದಿಮೋಹಂ ರಮಾರಣ್ಯ ಕುಲ್ಯಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೩). [ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: ಕುಲ್ಲರೆಡೆಯಲ್ಲೊದಿ ಕೊಂಕದಿದರ್ಗವೆನೆಂದು (ಲಿಂಗಪು. ೧-೨೨). ೨. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯವನು: ತಿಳಿದವರ್ ತಿಳುಪಬೇಹುದು ಕುಲ್ಲರಾದರಿಂಗೆ (ವಿವೇಭ. ೮-೫೩). (ಗು). ೩. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. ೪. ಕಿರಿಯ; ಕನಿಷ್ಠ. ೫. ನೀಚ; ಅಧಮ. [< ಸಂ. ಖುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲತನ, ಖುಲ್ಲತನ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಸೊಲ್ಲು ಬಳ್ಳಿಕ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ಹೇಳುವ ಕುಲ್ಲತನ ಬಲ್ಲತನವ ನೊಲ್ಲ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ (ಮಧುವ. ೫೫). ೨. ಸಂಕೋಚ: ಕುಲ್ಲತನವೇಕುಳಿದ ಪಣ್ಣಮನದಣಿಯುಂಡು . . . ಸುಖಿಸುವುದೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೮). **ಖುಲ್ಲತನ**: ೧. ಎನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಖುಲ್ಲತನ ಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೫೫-೨೯೧); ಖುಲ್ಲತನದಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷದಲಲ್ಲಮನೆ ತಾ ಬಂದನೈಸಲೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೧೮); ಬೆನ್ನಿತ್ತು ಓಡಿ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಖುಲ್ಲತನಕ್ಕಿಳಿದು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೫-೧೬). [ಕುಲ್ಲ + -ತನ]

ಕುಲ್ಲಾ, ಖುಲ್ಲ$_2$**, ಖುಲ್ಲಾ** (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ತೆರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಟವಾದ; ವಿಸ್ತರಿಸಿದ: (ಕ). **ಖುಲ್ಲ**$_2$: ಮೊಹರು ಮಾಡಿ ಕಿರೂವ ಪ್ರಕಾರ ಖುಲ್ಲ ತಸದೀಕು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೫೬-೩೨; 1655). **ಖುಲ್ಲಾ**: ಪೋಲೀಸ್ ಚೌಕಿಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಕೀಲಿ ಖುಲ್ಲಾ ಆಗಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಬರಿದಾದ; ಶೂನ್ಯವಾದ: ಧುಂಡೋಜಿಗೆ ಏನೇನೂ ಬಾರದು, ತಲೆಯಂತೂ ಖುಲ್ಲಾ (ಅರರೋ. ೨೫). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾ]

ಕುಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಅಲ್ಲದೊಸ್ತವ ಬಯಸಿ ಕುಲ್ಲಿ ತಾ ಪೋದಂತೆ . . .ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ ನಾನಪರಾಧಿಯು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೦೦-೩). [ಕುಲ್ಲ + -ಇ$_2$]

ಕುಲ್ಲು$_1$ 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಲ್ಲು ಅದು ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲು (ಸುನೀತ. ೫೦); ಯಾರಾದರೂ...ಕುಲ್ಲು ನುಡಿದಾರು ಎಂದು ಅವನಂತಹಬಗೆಯವರು ಯೋಚಿಸುವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ(ಸವತಿ.೯೦).[< ಕುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲು$_3$ (ಗು). ಒಟ್ಟು; ಎಲ್ಲ; ಸಮಗ್ರ. [← ಹಿಂ. ಕುಲ್]

ಕುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಸೆಳೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆ ಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವ (ಹಬ್ಬರ. ೧-೧೪೫). [< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುವಂಶ (ನಾ). ಹೀನ ವಂಶ; ಕೀಳು ಕುಲ: ಅರಿಗಾವುದು ದೇಶವಾಸಂಸ್ಕಾರವವರಿಂಗೆ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರುಗೊಲೆಯಲ್ಲಾ ಕುದೇಶ ಕುವಂಶ ಸಂಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುವಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕುವತ್ತು, ಕುವ್ವತ್ತು, ಕೂವತ್ತು, ಕೋತ್ತ$_3$**, ಕೋತ್ತು, ಖುವತ್ತು** (ನಾ). ೧. ತಾಕತ್ತು; ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ತಮ್ಮ ಬೆವರ ಹನಿಯಿಂದ ಗಳಿಸೋ ಕುವತ್ತು ತಮಗೆ ಇಲ್ಲ (ನಡುಮ ೧೦೫); ತಿಕೀಟ ಕೊಳ್ಳೋ ಕುವತ್ತಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ದರ್ಶನ. ೧೯). **ಕುವ್ವತ್ತು**: ನನ್ನ ತಡವೋ ಕುವ್ವತ್ತು ಯಾವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಪರಿಲ. ೧೩). **ಕೂವತ್ತು**: ಅವರ ಕೂವತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಧೈರ್ಯವು ಬಹಳ (ಧಾರ್ಮಿಕೇ. ೨೩೨); ನೀವು ಬೇಡೋ ಅಷ್ಟು ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡೋ ಕೂವತ್ತು ನಮ್ಮದಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೦೧). **ಕೋತ್ತ**$_3$: ಕೋತ ಇದ್ದರ ನಿಮ್ಮ ಓಣಿಯವರು (ಮನೆಬೆ. ೧೯). **ಕೋತ್ತು**: "ಶಕ್ತಿ, ತ್ರಾಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಖುವತ್ತು**: ೨. ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳುದು; ಬಲಶಾಲಿ: ತಿಂದು 'ಖುವತ್ತಾಗಿ' ಇದ್ದವು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೯೪). [← ಅರ. ಕುವ್ವತ್]

ಕುವಧೂಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಡತಿಯುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಪತ್ನಿಯುಳ್ಳವನು: ಧರಣೀಪುತ್ರ ನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರನದ್ರವ್ಯನಸತ್ಕವಾದಿ ಕುವಧೂಕಂ (ಜಾತತಿ.೧೬-೨೨). [ಸಂ.]

ಕುವರ$_1$ ‘ಕೊವರ$_1$’ ನೋ.

ಕುವರ$_2$, ಕುಮರ$_1$; ಕೊಮರ, ಕೊಮಾರ$_1$, ಕೊವರ$_2$, ಕೋರ$_1$, ಗೊವರ (ನಾ). ೧. ಮಗ; ಕುಮಾರ: ಕುವರಂ ವಂಶಕೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫); ತೊಲಗು ಕೆಲಸಾರೆಲವೊ ರಕ್ಕಸಕುಲವಿನಾಶಿಯ ಕುವರ ಸಾಯದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬-೨೭). ೨. ತರುಣ; ಯುವಕ: ಕಂಡರು ಬಾಗಿಲ ಕೆಳದಿಯರ್ ಕುಸುಮಕೋದಂಡನಂತಿರುವ ಕುವರನ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೨೪). ೩. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: “ಕುವರಂ ಮರಗೂಟಿ ಮಗಂ ನವಿಲ್ದೇರಂ ಬಗೆಯಲಱುಮೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲ್” (ಕವಿಕಂ. ೨೧); ಗಿರಿಜೆ ಕುವರನನೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡುತಿರಲಾಗ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೧೭). **ಕುಮರ$_1$**: ೧. ತಲೆಗಳ ಕುಟ್ಟಿ ಕಸುಹಿದಸು ಕುಮರ (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೫). **ಕೊಮರ**: ೧. ಶ್ರೀಮತು ಸಿಂಗ್ಯದ ನಾಯಕರ ಕೊಮರನ ನಿರೂಪದಿಂದ (ಎಕ. II, ೩೮೭-೨; 1300); ಆ ಡೊಳೇಶ್ವರೈಯ್ಯಗಳ ಕೊಮರ ಚೆಂನ ಹೊಟ್ಟೇಶ್ವರೈಯ್ಯಗಳ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೬-೭; 1592). **ಕೊಮಾರ$_1$**: ೧. ರಾಯವೊಡೆಯರ ಕೊಮಾರ ಧನಂಜಯ ರಾಯವೊಡೆಯರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩-೧೦; 1516); ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ರಾಜೈಯನವರ ಕೊಮಾರ ರಂಗಪ್ಪ ರಾಜೈಯ್ಯನ್ನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೭-೬; ?). **ಕೊವರ$_2$**. ‘ಕೊವರಾಚಾರಿ’ ಪರಾ. **ಕೋರ$_1$**: ೧. ಸಂಸಾರ ಸಾರನೆನಿಸಿದಂ ಕೋರಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೭-೨೮; 1147); ೨. ಕೋರನ ರೂಪೀ ರೂಪೆ ಸಾಲ್ಗುಂ ಜಗಮನೆಱಗಿಸಲ್ ವ್ಯರ್ಥಮೀ ಕೈದುವೆಂದು (ಅನಂಪು. ೬-೨೨); ಕುಮಾರ – ಕೋರ, ಕುವರ (ಶಮದ. ೨೭೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗೊವರ**: ೨. ಪೊಸಮದುವಳುಮಾ ಕೊಳ್ವ ಗೊವರನುಂ ನಡೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೨). [< ಸಂ. ಕುಮಾರ]

ಕುವರಿ, ಕುಮರಿ$_2$, ಕೊಮರಿ$_1$, ಕೊವರಿ, ಕೋರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು; ಸುತೆ: ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನೇಱು ಕುವರಿಯು ಮನಸಿಂಗೆ ಬಪ್ಪಂತೆ ಸುದ್ದಿವೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೩-೭); ಅಬುಜಜಂ ಮೊಮ್ಮನಿಂದಿರೆ ಕುವರಿ ಸುರಗಂಗೆ ಸತಿ (ಚಿಬಪು. ೨-೫); ಕುವರನಾದೊಡೆ ಬಂದ ಗುಣವೇನದರಿಂದ ಕುವರಿಯಾದೊಡೆ ಕುಂದೇನು (ಹದಿಬ. ೫-೮). **ಕುಮರಿ$_2$**: ೨. ಕನ್ನೆ; ಕುಮಾರಿ: ನಡೆದಳು ಕುಮರಿ ಗೀರ್ವಾಣರ ಮೊಗವ ನಿಟ್ಟಿಸದೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೭). **ಕೊಮರಿ$_1$**: ಕುಱಿತು ನೋಡುವ ನೋಟದ ಕೊಮರಿಯ ಬಗೆಯಱಿತೆಱಕದೊಳೆಱಗಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೬-೧೭); ಕತ್ತಲೊಳಿದ್ದರು ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಕಾಂಬರು ಕೊಮರಿ ಸಮಂತು (ಗಾಥಾಸ. ೫-೧೫). **ಕೊವರಿ**: (ಕ). **ಕೋರಿ$_3$**: ಚಂದದಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ಕೋರಿಯಪಾಂಗ ಕಾಂತಿಯದೋ (ಸನತ್ಕು. ೧-೨೧); ಹೋರಿ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕೋರಿಯ ನಾ ಕಂಡೆ ಊರುವಸಿಯಂತ ಮೊಕದವಳ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೫-೬). [< ಸಂ. ಕುಮಾರಿ]

ಕುವರು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ತುಂಬು: ಮರುದಿನ ಬೆಂಕಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದೆಯೆಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ನೆಲವೆಲ್ಲ ಕರಿಯಿಂದ ಕುವರಿತ್ತು (ಬಾಳಿಗ. ೫೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮಿ; ಮಲ. ಕುಮಿ, ಕುವಿಕ; ಕೊಲಾ. ಗುಮಿರ್]

ಕುವರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗ; ಕುಮಾರಶ್ರೇಷ್ಠ: ಯಾದವಕುಲಾರ್ಣವವ ಪೊಂದಿ ವರ್ಧಿಪ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಕುವರೇಂದ್ರ ಬಾರೆಂದು (ನವಮೋ. ೧೬-೪೨). [< ಸಂ. ಕುಮಾರೇಂದ್ರ]

ಕುವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. (ಗು). ಕೆಟ್ಟಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಕಪ್ಪಾದ: ಕುವರ್ಣಮಾಗೆ ನಖದಂತಚಯಂ... ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೯). [ಸಂ.]

ಕುವಲ (ನಾ). ೧. ಎಲಚಿಗಿಡ; ಬೋರೆಗಿಡ; ಅದರ ಹಣ್ಣು: “ಕುವಲಂ, ಫೆನಿಲಂ, ಸೌವೀರಂ, ಬದರಂ, ಕೋಲಂ, ಎಳಚೀಹಣ್ಣು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). ೨. ನೈದಿಲೆ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯ, ಕುವಳಯ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಕಮಲ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕುವಲಯಶ್ಯಾಮನಂ ನಿಜತನುಶ್ಯಾಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೨); ಕುವಲಯದಳದಂತೆ ನೀಲವರ್ಣವನಾಂತು (ಭಾಸನಾ. ೧). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕಮಲ; ಬೆಳ್ದಾವರೆ: ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣು ಬೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪಸರಿಸೆ ತುಂಬಿಗಳ್ ಕುವಲಯಂಗಳೆರಲ್ದುವೆ ಗೆತ್ತು ಮತ್ತೆಯುಂ ಮುಸುಱುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೩); ಕುವಲಯಕ್ಕಮೃತಾಂಶು . . . ಓರಗೆಯಾಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೦೬); ಕುವಲಯ ಮಾಲೆಯ ಪೋಲ್ವುದು ನಯನವು, ಪೋಲ್ವದು ಶಶಿಯನು ಮುಖವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೪-೫೭). ೩. ಭೂಮಿಯ ಮಂಡಲ. ೧, ೩: ಧರೆಯ ಮಂಡಲದಂತೆ ಕುವಲಯಾನ್ವಿತದಿಂದೆ ಸರಸಿ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ನವಮೋ. ೮-೩೩). **ಕುವಳಯ**: ೧. “ನೀಲೋತ್ಪಳಂ, ಕುವಳಯಂ –ಈ ೨ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್” (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯); ಹೊಗರು ಕುವಳಯಕೆಳೆಯ . . . ರವಿಯುದಯಾಚಳಕೆ ಬಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). ೧, ೨: ಕುವಳಯಬಾಂಧವನೆಸೆವನೆ ಕುವಳಯಮಮಂ ಬೆಳಗಿ ಕುವಳಯಂ ಪೊಜಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೭). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯಪತಿ, ಕುವಳಯಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಕುವಲಯಪತಿಯನುಕ್ರಮೋದಯ ವಿಲಾಸಮೇನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೯). **ಕುವಳಯಪತಿ**: ೨. ಭೂಮಂಡಲದ ಅಧಿಪತಿ, —ರಾಜ: ಕುವಳಯಪತಿಯೆಂಬ ಪೆಂಪೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೭). [ಕುವಲಯ + ಪತಿ]

ಕುವಲಯಸಖ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ಮಿತ್ರ; ಚಂದ್ರ: ಕುವಲಯಸಖನಿರೆ ವೃಷಭನೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨). [ಕುವಲಯ + ಸಖ]

ಕುವಲಯಾಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದು; ಕೊಳ. ೨. ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನು. ೧, ೨: ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯ ಮೂರ್ತಿಯೆನೆ ಕುವಲಯಾಧಾರಿ ಕುವಲಯಾಧಾರಿಯವೋಲ್ ವನಮಾಲಿಯೆನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೨). [ಸಂ. ಕುವಲಯಾಧಾರಿನ್]

ಕುವಲಯಿತ, ಕುವಳಯಿತ (ಗು). ಕುವಲಯ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ; ನೈದಿಲೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಯುವತೀ ನಿಕರ ಚಿಕುರ ಕಾಂತಿಕುವಲಯಿತವೀಥೀಭಾಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೮೨). **ಕುವಳಯಿತ**: ಕಿಟ್ಟುಬಾಳ್ಗಳ ಗೊಂದಣ ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮೆಲ್ಲಂ ಕುವಳಯಿತವಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣೆ ಕೇಳೆನಲ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದು (ವೀಶೈಪು. ೭-೬-೮).
[ಸಂ. ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣಾ (ಕುವಲಯ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಕುವಲಾಲ, ಕುವಳಾಲ, ಕೊವಳಲ ಕೋಳಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೋಲಾರ: ಕುವಲಾಲತ್ವಪಕಾರಸ್ಯ ಇಳವ್ಪುಟುವಸ್ಯ ಪುತ್ರೇಣ ಪೆರೆರನ್ನಾಮಲಿಖಿತಾಮ್ಪಟ್ಟಕಾಂ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೪, ೧-೩೯; 570). **ಕುವಳಾಲ**: ಪೊಳಲ್ ಕುವಳಾಲಮಾಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೩; 1122).

ಕೊವಳಲ: ಕಾದುವಟ್ಟಿ ಕೊವಳಲದುಳ್ ಏಱಿದೋರ್ (ಎಕ. X, ಹೊಸಕೋ. ೨೧–೫; 750). **ಕೋಳಾಲ**: ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದಿಂ ಕೋಳಾಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೩೯; 1122); ಕೋಳಾಲ ಗ್ರಾಮೇ (ಎಇ. VI, ೧೪–೬; ?); ಬಳಲಾಪುರ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಳಾಲದಿಳೆ ಯಾಣ್ಮರುರೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ಕಂಸವಿ. ೩–೯೨). [?]

ಕುವಲಾಲಪುರ, ಕುವಳಾಲಪುರ, ಕುವಳಾಳಪುರ, ಕೊವಳಾಲಪುರ, ಕೊವಳಾಳಪುರ, ಕೊವಳಾಟಿ, ಕೊಳಾಳಪುರ, ಕೋಳಾಲಪುರ, ಕೋಳಾಳಪುರ, ಕೋಟಾಲಪುರ (ನಾ). = ಕುವಲಾಲ: ಕುವಲಾಲಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಇಇ. XVIII, ೩೧೧–೪; 11 ನೆಯ ಶತ). **ಕುವಳಾಲಪುರ**: ಕುವಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಮಲ್ಲಂಗೆ (ಎಇ. VIII, ೫೪–೩; 1000). **ಕುವಳಾಳಪುರ**: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕುವಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೩೫–೨; 930 ?). **ಕೊವಳಾಲಪುರ**: ಕೊವಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧; ೪೮–೨; 856). ಕೊವಳಾಲಪುರವರೇಸ್ವರ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೨೬–೩; ಸು. 915). **ಕೊವಳಾಳಪುರ**: ಕೊಙ್ಗಣಿವರ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೊವಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೫–೧; ಸು. 915). **ಕೊವಳಾಟಿ**: ಪೊಟ್ಟರಾವ ಕೊವಳಾಟಿ ಮಹೇಶ್ವರದಿವಿಜಗ್ಗಬವಲ್ಲಹ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧–೧೬; 780). **ಕೊಳಾಳಪುರ**: ಕೊಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ (ಇಇ. XIV, ೬೩–೩; 899). **ಕೋಳಾಲಪುರ**: ಕೋಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸಿ. ೨೧೫–೧; 890). **ಕೋಳಾಳಪುರ**: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಂ ಕೋಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫–೩; 1055). **ಕೋಟಾಲಪುರ**: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೋಟಾಲಪುರ ಪರಮೇಶ್ವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧; X–೧೪೨; 967). [ಕುವಲಾಲ + ಪುರ]

ಕುವಲಿ, ಕುವಳಿ (ನಾ). ಎಲಚಿಗಿಡ; ಬೋರೆಗಿಡ; ಬದರೀವೃಕ್ಷ: "ಬದರೀ, ಕುವಲೀ, ಕರ್ಕಂಧೂ: –ಈ ೩ ಬೋರೆಗಿಡದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೪೧). **ಕುವಳಿ**: "ಎರದ ತರು ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕುವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೧). 'ಕೋಲ್ಮಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕುವಲೀ]

ಕುವಳಯ 'ಕುವಲಯ' ನೋ.

ಕುವಳಯಪತಿ 'ಕುವಲಯಪತಿ' ನೋ.

ಕುವಳಯಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕುವಲಯಸಖ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಬಂಧುವಾದವನು. ೧, ೨: ಕುವಳಯಬಂಧುವಾಗಿಯುಮಿನಂ ... ಉದಾತ್ತ ಸಂಭವನೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತಮವಿರುದ್ಧ ಗುಣೋನ್ನತನಾ[ದನಾ]ನೃಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೬). [ಕುವಳಯ (= ಕುವಲಯ) + ಬಂಧು]

ಕುವಳಯಿತ 'ಕುವಲಯಿತ' ನೋ.

ಕುವಳಾಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕುವಳಾಲಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕುವಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕುವಳಿ 'ಕುವಲಿ' ನೋ.

ಕುವಾಕ್ಶ್ರುತ (ನಾ). ಚಾಡಿಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವವನು: "ಕುವಾಕ್ಶ್ರುತನೆನಲು ಚಹಡಮಂ ಕೇಳ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩). [ಸಂ. (ಕುವಾಚ್ + ಶ್ರುತ]

ಕುವಾಡ (ನಾ). (?): ಹತ್ತರ ಹಸಿ(ಸು)ಗೆಯಲಚ್ಚಾದ ಪರಿಗಳ ನೀವೆತ್ತ ಬಲ್ಲಿರೋ! ಗಣಿತದ ಗುಣಿತ(ದ)ವ ನಾಲ್ಕು ಬಂದಡೆ ಕಳೆ, ಐದು ಬಂದಡೆ ನಂದಿ ಆಱು ಬಂದಡೆ ಜಾಗರ, ಏಳು ಬಂದಲ್ಲಿಗೈದು, ಜಾಣರೆಂಬುವರಿಗೆ ಕುವಾಡ ಸಿಮ್ಮಲಿಗೆಯ ಚನ್ನರಾಮನೆಂಬ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಜೂಜುಗೊಳ್ಳದು ನಿಲ್ಲು (ಸರ್ವವ. ೧೬೯–೭೯೯). [?]

ಕುವಾಡಯೋಗ, ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ (ನಾ). (?): ಕೂರ್ಮನ ಗತಿಯ ಕುವಾ[ಪಾಠಾಂ. ವ್ವಾ]ಡ ಯೋಗವು ಕುಹಕವಾದಿಗಳವಡದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೩೭೧–೧೬). **ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ**. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುವಾಡ + ಯೋಗ]

ಕುವಾದ (ಗು). ೧. ಹೀಗಳೆಯುವ; ನಿಂದಿಸುವ: (*). (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ: (*). ೩. ಕೆಟ್ಟವಾದ; ಕುತರ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕುವಾದಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ವಿತಂಡವಾದಿ: ಗುಣವರ್ಮನೊಳ್ ಸಮಂ ಬರ್ಪವರಾರ್ ಕವಿತೆಯೊಳಂ ಗಮಕದೊಳಂ ಕುವಾದಿವಿಜಯದೊಳಮಮೃತವಾಗ್ವ್ಯತ್ತಿಯೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೬೪). [ಸಂ. ಕುವಾದಿನ್]

ಕುವಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮಂದಸ್ವರಂ ಬೆರೆಯೆ ಕುವಿದು ನಿಜಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಸಾರ್ದುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨–೧೬); ಕುವಿದ ಬಗೆಯಳಲುರಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿವುದೊಮ್ಮೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೧–೨೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂ, ಕೂವು (ಕೂಲಿ); ತೆಲು. ಕೂಯು ಪರ್ಜಿ. ಕೂಯ್; ಗಡಬ. ಕೂಯ್, ಗೂಯ್]

ಕುವಿಂದ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆ ಕೆಲಸದವನು; ನೇಕಾರ: ಸೌವರ್ಣಕರಾಗಿ ಕುವಿಂದರಾಗಿ ... ಪುಟ್ಟುವರು (ಕೇಷಧ. ೧೮–೨೩). [ಸಂ.]

ಕುವಿಂದಕ (ನಾ). = ಕುವಿಂದ: "ತಂತುವಾಯಃ, ಕುವಿಂದಕಃ –ಈ ೨ ಸಾಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೬); "ಸಾಳಿಯ ಕುವಿಂದಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨). [ಸಂ.]

ಕುವಿಕಿಲಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ: "ಗಂಧಬಹುಳಾ – ಕಗ್ಗೊರಲೆ, ಕುವಿಕಿಲಗೆಡ್ಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೬). [ಕುವಿಕಿಲ್ಯ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕುವಿಚಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಯೋಚನೆ; ದುಷ್ಟವಿಚಾರ: ಕುವಿಚಾರಗಳನ್ನೆ ಸುರಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ವಿಚಾಮಂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕುವಿಟ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಿಟ; ಕುತ್ಸಿತನಾದ ವಿಟ: ವಿಟನಙಗುಂ ಕುವಿಟಂ ಸ್ತ್ರೀರತರಹಸ್ಯದೊಳಗಱಿದಪನೇ (ಅದಿಪು. ೧–೨೦); ಆ ಕುವಿಟನಲ್ಲಿಂದೊಬ್ಬ ಹೊತ್ತಿಂಗಿಲ್ಲಿಗೆಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೨೮–೪೨). [ಸಂ.]

ಕುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಿದ್ಯೆ; ದುಷ್ಟವಿದ್ಯೆ: ಖಳರು ಮೊದಲಲಿ ಕಲಿಮೊಳೆಯನಂಕುರಿಸುವ ಕುವಿದ್ಯಾಕಲಿತಮಾಯರು ಕರ್ಣಶಕುನಿಗಳವರ ಸಂಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೧೬–೩೩). [ಸಂ. ಕುವಿದ್ಯಾ]

ಕುವಿಲಾಸಿ, ಕುವಿಳಾಸಿ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಲಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ದುರಾಚಾರಿ: (*). **ಕುವಿಳಾಸಿ**: "ಕುಚರಂ ನಿಯತಹಾರಿ ಕುವಿಳಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹಾರಿಕಂ ವಿಳಾಸಿ]ಯೆನೆ ವಕ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩). [ಸಂ. ಕುವಿಲಾಸಿನ್]

ಕುವಿಳಾಸಿ 'ಕುವಿಲಾಸಿ' ನೋ.

ಕುವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ; ಜಾಲಗಾರನ ಬಲೆ: "ಅನಾಯಃ, ಜಾಳಃ, ಕುವೇಣೀ ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧಿನೀ –ಈ ೪ ಬಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೪೦); "ಬಲೆ ಕುವೇಣಿ ಜಾಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೩). ೨. ಮೀನಿನ ಬುಟ್ಟಿ. ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೆಣೆಯದ ಜಡೆ. [ಸಂ. ಕುವೇಣೀ]

ಕುವೇರ (ನಾ). = ಕುಬೇರ: "ಆ ಕುವೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇ]ರಂ ಪೊನ್ನೊಡೆಯ" (ಶಬ್ದಕೈ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕುವೇರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕುವೇರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಸಿತಪಾಟಲಿ; ಹಸಿರು ಪಾದರಿ ಗಿಡ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ]

ಕುವೇಷ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತವಾದ ವೇಷ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ಉಡುಪು ತೊಡುಪು: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕುವ್ವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕುವ್ವಾಡ, ಕೂವಾಡ (ನಾ). ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಕೂಳು ಹೆಚ್ಚಾದ್ರೆ ಕುವ್ವಾಡ ಹೆಚ್ಚುತಂತೆ (ದಾಕೂಟ. ೮೨). **ಕೂವಾಡ:** "ಮಾಯನಂ, ಮಾಯಕಂ, ಈ ತ ಮನದ ಕೂವಾಡಂ" (ಶಾಕಶ್ಯ. ೨೫೫). [← ತೆಲು. ಕುವಾಡ, ಕುವ್ವಾಡ = ಮೋಸ, ನಟನೆ]

ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ 'ಕುವಾಡಯೋಗ' ನೋ.

ಕುವ್ವೆ$_1$ 'ಕೂವೆ$_1$' ನೋ.

ಕುವ್ವೆ$_2$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು 'ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಶ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಹುಲ್ಲು; ದರ್ಭೆ: "ಬರ್ಹಿ: ಕುಶಂ ಕುಥಮೆನಲು ದರ್ಭೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ವಿವಾಹಗೇಹ ದಂತೆ ಸಮಿತ್ಕುಶ ಕುಸುಮ ಶಮೀಪಲಾಶೋಪ ಶೋಭಿತಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦); ಚರುಸಮಿಧೆ ಕುಶಗಳನು ಬೇಳುತ್ತಿರಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೧-೮೯). ೨. ನೀರು: "ಕುಶಮಪ್ಪು ಪಯ. . .ವಾರಿ ಘನರಸ ಮೆನಲ್ ನೀರಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). ೩. ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ಹಿರಿಯಮಗನ ಹೆಸರು: ಕುಶ ನಲುತಿರ್ಪ ತನ್ನ ತಾಯಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೧); ಉರುತರ ಕ್ರೋಧವಿವಶಂ ಕುಶಂ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಬಂದು (ಕೇಷರಾ. ೩೧-೧). ೫. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ; ಯಗಣ (∪ – –): ಕುಶಂವಾರ್ಧಿ ಪರ್ಯಾಯಮಕ್ಕುಂ ವಿರಾಮಂ ದಿಶಾಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಭುಜಂಗ ಪ್ರಯಾತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೬). [ಸಂ.]

ಕುಶಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಗಂಟು, —ಕಟ್ಟು: ಧರಿಸಿದ ಕಂಠೆಯ ಕುಶಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಿದ್ದಿ ರಾಜಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಶಲಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಿದ್ದಿ ವಿರಾಜಿಸುವ] ದಂಡ ಕರಮುಸಿವ ಮುಂಗೈಯ ಜೋಳಿಗೆಯ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೦). [ಕುಶ + ಗ್ರಂಥಿ]

ಕುಶಜ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಕುಶ[ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಜನಯನಂಗಳ ಸಮುಜ್ವಳ ದಶನ ಪಂಙ್ತಿಯ (ಬಸಪು. ೧೨-೫). [ಸಂ.]

ಕುಶತಂತ್ರ (ನಾ). ಪ್ರೋದ್ಗೀತಾಗಮದ ಹದಿನಾರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಚಾಗಮವರಾಹತಂತ್ರ ಪಿಂಗಳಮತ, ಪಾಶಾಬಂಧ ಸಂಹಿತೆ, ದಂಡಧರತಂತ್ರ, ಕುಶ[ಪಾಠಾಂ. ಶುಕ]ತಂತ್ರ . . . ಆ ತೋದ್ಯವೆಂದು ಪ್ರೋದ್ಗೀತಾಗಮದ ಷೋಡಶಭೇದಂಗಳು(ವಿವೇಕ.೭೧). [ಕುಶ+ತಂತ್ರ]

ಕುಶದ (ನಾ). ಮುಗಿಲು; ಮೋಡ: ಭೋಂಕನೋಡಿ ಬಂದು ಕುಶದ ದಂತಾದರ್ದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂ (ಕೇಷರಾ. ೩೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಕುಶದಳ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಎಸಳು; ಕುಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲಿನ ಗರಿ: ಆ ಕುಶದಳಸವರ್ಣವರ್ಣಗೆ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಸುಮತಿಯೆಂದು ಹರಿ ಪೆಸರಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೬). [ಕುಶ + ದಳ (=ದಲ)]

ಕುಶಧಿ (ನಾ). ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ: ಕುಶಧಿ ತನುಜಾನಾಥ ವಿಷಜಾತ ಜಾತನುತ ವಿಷಧರಾಭರಣ ವಿಷಧರ ಪಾಹಿಮಾಂ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೨೧-೯೧); ಕುಶಧಿಯೊಳು ಚಕ್ರಮಂ ಬರೆದೆತ್ತುಮೆನೆ ಕೋಪ ಮಸಗಿ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿ ನೆಗಪುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಶಬ್ದ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಶಬ್ದ: ವಿಲಾಸಮಂ ತೀರದೆ ಕುಶಬ್ದಮಂ ತಾರದೆ (ಮಂಗರಾ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಕುಶರ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ನಾರವಳ್ಳಿ, ಕ್ಷೀರವಳ, ಕುಶರ್ತ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಯೆಣ್ಣೇಮರ (ನಮ್ಮನು. ೨೬೬). [?]

ಕುಶಲ, ಕುಶಳ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ. ೨. ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ. ೩. ಚತುರನಾದ; ಪ್ರವೀಣನಾದ (ನಾ). ೪. ಚತುರತೆ; ಚಾತುರ್ಯ: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕ? ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕನಿದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೬-೪೩೦). ೫. ಚತುರನಾದವನು; ಬಲ್ಲವನು: "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲನಭಿಜ್ಞಂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತನೆನಲ್ . . . ಬಲ್ಲವಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೩). ೬. ಕ್ಷೇಮ; ಸಂತೋಷ: ಶಿವಶಿವ ಕುಶಲವೇ ರುದ್ರಭಟ್ಟರೆ (ನಂಬರ. ೭-೩೩); ಮಂದಿರದ ಸುಕ್ಷೇಮ ಕುಶಲವನಂದು ಕೇಳಿದು ವೀಳೆಯವನಾ ಮಂದಿಗಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೨). ೭. ಸದ್ಗುಣ: (ಕಿ). ೮. ಸಮರ್ಪಕತೆ: (ಕಿ). ೯. ಚಿತ್ರದ ಪಟ್ಟೆ (?): ಹೊಸಲು ತಡೆದಾವು ಕುಸಿದು ಚಾರಿ ಹರಿಯಮ್ಮ . . . ಹೊಸಲೀಗೆ ಕುಶಲವ ಬಿಗಿಸ್ಯಾನು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೨೫೯). **ಕುಶಳ:** ೬. ಕುಶಳಮೆ ಮಾತುಳಂಗೆ ಜಯವರ್ಮನೃಪಂಗೆ . . . ಕುಶಲಮೆ ದೇವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಶಲಕರ್ಮ (ನಾ). ಚಾತುರ್ಯದ ಕೆಲಸ; ನಯಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸ: ಶಬ್ದ, ರೇಖೆ ಬಣ್ಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಕಲಾನಿಪುಣನು ರಚಿಸಿದ ಕುಶಲಕರ್ಮದಲ್ಲಿ (ಕ್ಷಪಿಡಿ. ೧೬೯). [ಕುಶಲ + ಕರ್ಮ]

ಕುಶಲಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕುಶಲಕರ್ಮ: ಜಿನಮಾತೃಗರ್ಭ ಸಂಶೋಧನಾದಿ ರಮಣೀರಹಸ್ಯ ಕುಶಲಕ್ರಿಯೆಗಂ ದಿನದಕ್ಕಂ ಬೆಸಕಂ . . . ನೆರೆದು ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೫೯). [ಕುಶಲ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಶಲಗಾರ (ನಾ). ಚತುರನಾದವನು; ನಿಷ್ಣಾತ; ಜಾಣ: (ಕಿ). [ಕುಶಲ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಶಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚತುರೆ; ಜಾಣೆ: (ಕಿ). [ಕುಶಲಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಶಲಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗು: ಕುಶಲಗೆಟ್ಟಾನೆಯಟ್ಟಿದರೂ ಜೈನಾಲಯ ವಠಕೆಯ್ದ ಬೇಡಿಂ ಬರಕಲಿ (ಭರಚ. ೬೧-೧೮). [ಕುಶಲ + ಕೆಡು$_1$]

ಕುಶಲಚಿತ್ರ (ನಾ). ನಯವಾಗಿ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ; ಚೆಲುವಾದ ಚಿತ್ರ: ಹೇಮದ ರೂಪವಳಿದು ಸ್ವರೂಪವಡಗಿದಲ್ಲಿ ಕುಶಲಚಿತ್ರವೆಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತು (ಮದೇವ್ಮ. ೨೮೭-೬೬). [ಕುಶಲ + ಚಿತ್ರ]

ಕುಶಲತನ (ನಾ). ಜಾಣತನ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ: ವಿಮರ್ಶಕರು ಎತ್ತಬಹುದಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಲೇಖಕರು ತಾವೇ ಎತ್ತಿ ಕುಶಲತನದಿಂದ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಕುಶಲ + -ತನ]

ಕುಶಲತೆ$_1$ (ನಾ). ನಿಪುಣತೆ; ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ: ಈಗ ನಿನ್ನ ಕೈಗಳ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಾಗು (ಅರ್ಗಮಾ. ೧೪). [ಸಂ. ಕುಶಲತಾ]

ಕುಶಲತೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಕುಶಲತೆಯೆನಲ್ ಬಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭). [ಕುಶ + ಲತೆ]

ಕುಶಲನಡೆ (ನಾ). ನಯವಾದ ನಡೆ: ಮಾರನಂಕದ ಮದವಾರಣಂಗಳ ಗತಿಯ ನಾರಿಯರ ಕುಶಲನಡೆ ಗಂಡಳ್ಳಿಯಿರದೆ ಕಾಸಾರಮಂ ಪೊರಮಟ್ಟು ಪೋದಂತೆ ರಾಜಹಂಸಂಗಳು ಪೆರಸಾರ್ದುವು (ನವಮೋ. ೧೦-೪೬). [ಕುಶಲ + ನಡೆ$_2$]

ಕುಶಲಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪತ್ರ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಪತ್ರ: ಈ ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಸುಖಪ್ರಸವವಾಗುವುದೋ ಆಗ ನನಗೆ ಕುಶಲಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕು (ಶಾಕುಂತ. ೫೫). [ಕುಶಲ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕೇಳುವುದು: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫). [ಕುಶಲ + ಪ್ರಶ್ನ]

ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). = ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತಿದ್ದಾಗ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೫). [ಕುಶಲ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕುಶಲಮಂಟಪ (ನಾ). ಚಿತ್ರಗೆಲಸದ ಮಂಟಪ (?): ಅಸದೃಶ ಶ್ರೀ ಕುಶಲಮಂಟಪಾದಿ ಯುಕ್ತರಾಜಕಮಲಾಖ್ಯ ಪದ್ಮಕರಾಧಿರಾಮ ನೂತನೋಂಕಾರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ (ಎಕ. I, ೧೭-೧೧; 1820). [ಕುಶಲ + ಮಂಟಪ]

ಕುಶಲವಸ್ತು (ನಾ). ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಸ್ತು: ಭಾರತದ ಕುಶಲವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳವರೂ ಬಯಸುವವರಾದರು (ಭಾರದ. ೩೮೭). [ಕುಶಲ + ವಸ್ತು]

ಕುಶಲವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರ: ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯಂ ಬರಿಸಿ ಜಗನ್ನುತನಂ ಸಂತೈಸಿ ಕುಶಲ ವಾರ್ತಾಂತರಮಂ ಮಿತವಚನಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಕವಿರಾ. ೨-೮). [ಕುಶಲ + ವಾರ್ತೆ]

ಕುಶಲವಿದ್ಯ (ನಾ). ಚಾತುರ್ಯದ ವಿದ್ಯೆ; ಕುಶಲತೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಚಿತ್ರಕಲೆ ಮುಂತಾದುವು: ಕುಶಲವಿದ್ಯದಿ ಬದುಕುಪಾತನು ವಸುಧೆಯೊಳಗುತ್ತಮನು (ಕೌಶಿಕಾ. ೩೮-೫೬). [< ಸಂ. ಕುಶಲವಿದ್ಯಾ]

ಕುಶಲಸಂಭಾಷಣೆ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರದ ಮಾತುಕತೆ: ಅವನು ನೆಕ್ಕಿದೋವನೊಡನೆ ಕುಶಲಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದನು (ಪುಸರು. ೨೪೬). [ಕುಶಲ + ಸಂಭಾಷಣೆ]

ಕುಶಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಹಸ್ತಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು: ವಿಶ್ವಶಿಲ್ಪದ ಕುಶಲಹಸ್ತನು ವಿಶ್ವರಕ್ಷೆಯ ಮಂತ್ರವಾದಿಯು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೨೭). [ಕುಶಲ + ಹಸ್ತ]

ಕುಶಲಿ$_1$ (ನಾ). ಜಾಣೆ; ಚತುರೆ; ಬುದ್ಧಿಮತಿ: (ಕಿ). [ಕುಶಲ + -ಇ$_3$]

ಕುಶಲಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಚತುರನಾದ: ಕುಶಲಿ ಬಿಲ್ಲಾಳು ಬಿಡುವ ಸರಳಂತೆ (ಗೋಕುನಿ. ೩೩). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೇಮವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಕುಶಲಿನ್]

ಕುಶಲಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಶಲತೆ: ಇವಜಿಕೊಳಾದಮಾನುಮಜಿತವುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೦). [ಕುಶಲ + -ಇಕೆ]

ಕುಶಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ನಲಿಸು: ಕುಸುಮಿತಿ ಕುಸುಮಿತಿಯೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕುಶಲಿಸಿ ಕೇಳ್ವ ರಾಯನೊಪ್ಪೊಮ್ಮೆ (ಭರಶ. ೧೦-೧೦). [ಕುಶಲ + -ಇಸು$_1$]

ಕುಶವ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಭಕ್ತನಿರ್ಪಂ ನೋಡ ಪೆಸರೆಸೆವ ತಿರುನೀಲಕುಶವನೋರ್ವಡ (ತಿರುರ ೩-೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಶವ; ತುಳು. ಕುಸವೆ]

ಕುಶಶಯನ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ದ್ವಾದಶಿಯೊಳು ಕುಶಶಯನಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೯-೧೩). [ಕುಶ + ಶಯನ]

ಕುಶಸೂಚಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಕುಶಸೂಚಿ ತಾಗಿದ ಮೊಗದೊಳ್ ವ್ರಣಹರಣ ತೈಲವೆರೆಯುತೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೫-೯೨). [ಕುಶ + ಸೂಚಿ]

ಕುಶಳ 'ಕುಶಲ' ನೋ.

ಕುಶಾಂಕುರ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಮೊಳಕೆ, —ಮೊನೆ: ನಡೆಯುತ್ತೊಡನೆ ಕುಶಾಂಕುರಮಡಿಯೊಳ್ ತಾಗಿದುದೆನುತ್ತ ನಿಂದಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೬-೪೭). [ಕುಶ + ಅಂಕುರ]

ಕುಶಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು; ಚುರುಕಾದುದು. 'ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ' ಪರಾ. [ಕುಶ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಕುಶಾಗ್ರತೆ (ನಾ). (ಬುದ್ಧಿಯ) ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ: ಇನ್ನೊರ್ವರ ಲಗ್ನ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಮಂಗತನದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕುಶಾಗ್ರತೆ ಬಹಳ (ಗಂಮಾಯ. ೮೫). [ಸಂ. ಕುಶಾಗ್ರತಾ]

ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಬಹು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯೆನೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿಯುಳ್ಳವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೧); ಆರ್ ಗಳ ಗುಣಾರ್ಣವನಂತು ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪); ನೀನುಪಾಯಕುಶಲನುಂ ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯುಮಪ್ಪುದರ್ಕೆನುಂ ಸಂದೆಯಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೯೧-೧೩). [ಕುಶಾಗ್ರ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ ೨: ಆಂ ನಿನ್ನ ಮಗಂದಿರ ನೋದಿಸುವಲ್ಲಿಗೊಡನೊಡನೆ ಬಂದಿವಂ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಕಲ್ತುಂ ಮತ್ತಮಿವರ್ಗಳೇಗೆಯ್ದುಂ ಕಲಲಾಜಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪ ವ); ಕುಶಾಗ್ರಮತಿಯಾದ ಹೈದರನು . . . ಪಿತೂರಿ ನಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದನು (ಒಡೆಕ. ೮೫). [ಕುಶಾಗ್ರ + ಮತಿ]

ಕುಶಾಗ್ರೀಯ (ಗು). ೧. ದರ್ಭೆಯ ತುದಿಯಂತೆ ಹರಿತವಾದ. ೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ. 'ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಶಾಗ್ರೀಯಬುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ ೧: ಅವ್ಯಗ್ರ ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿ ಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಕುಶಾಗ್ರೀಯ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಶಾಗ್ರೀಯಮತಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ ೨: ಕುಶಾಗ್ರೀಯಮತಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶೀ - ೨ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಮುಳ್ಳವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೮). ಕುಶಾಗ್ರೀಯಮತಿ ಪ್ರಭಾವಂ ಬಲದೇವಂ ನಿಜಾನುಜ ಸಮೇತಂ ಗಮನೋದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೬ ವ). [ಕುಶಾಗ್ರೀಯ + ಮತಿ]

ಕುಶಾಮತ್ 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಕುಶಾಮತ್ತು, ಕುಶಾಮತ್, ಖುಷಾಮತಿ, ಖುಷಾಮತು (ನಾ). ೧. ಕುಷಿ; ಮಜ; ಮೋಜು: "ಅವರು ಕಿಲಸ್ತರವಳನ್ನೆ ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆ ಆಗ್ತಾರಂತೆ." "ಆದೇ ಅಂತೆ ಕಣೋ, ಕುಶಾಮತ್ತು" (ಮಲೆಮ ೧೭೭). **ಕುಶಾಮತ್**: ೨. ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಮುಖಸ್ತುತಿ: ಮಾಡುವುದು ಕುಶಾಮತ್ ಆಗುವುದು ಹಜಾಮತ್ ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಮಲಾಮತ್ (ಗಾದೆ). **ಖುಷಾಮತಿ**: ೨. ಬರಹಾಮುದ್ದೀನನು ಅವನನ್ನು ಖುಷಾಮತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ . . . ಮೀರ್‌ಸಾಹೇಬರೇ ಎಂದು ನುಡಿದನು (ಝೂರಾಣಿ. ೩೫೩). **ಖುಷಾಮತು**: (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಖುಶಾಮತ್; ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುಶಾಮದೀ]

ಕುಶಾರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ (?) : ಪಾಪ ವಿನಾಶಕಾರಣ ಕುಶಾರಣಮಂ ಖಳಕರ್ಮಪಾವಕೋದ್ದೀಪನದಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಯುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪೬-೪). [?]

ಕುಶಾಲ್ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ 'ಕುಶಾಲುಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಕುಶಾಲು, ಕುಶಾಲ್, ಖುಶಾಲ್, ಖುಶಾಲ, ಖುಶಾಲು (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: ದೀಳುಕೊಡಲ್ಕೆದಿದನು ಮಂತ್ರಿ ಕುಶಾಲಿನೊಳಗೆ (ಜನಥಾ. ೨೮-೧) ; ಆದಿಲಷಾಹಿಯು ಕುಶಾಲಿನಿಂದ ಸದರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಖೈರು. ೮). ೨. ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ: ಕುಶಾಲಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ನಿಜಾ ಅಂತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೋಳಾಡ್ತಿಯಲ್ಲೋ (ಮಲೆಮ. ೬೦೧) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಆಗ ಕುಶಾಲಿಗೆಂದ ಮಾತು ಸರ್ವಥಾ ನಿಜವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೩). **ಕುಶಾಲ್**: ೨. ಕುಶಾಲ್ ಸಾಕು ಒಂದು ಪಾಡ್ದನ ಹೇಳು ಲಚ್ಮಕ್ಕ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೬). **ಖುಶಾಲ್** : ೧. ಖುಶಾಲ್, ಹೋಗಿಬಾ (ಕಪ್ಪುಹು. ೬೦-೨೫). **ಖುಶಾಲ** : ೩. ಕ್ಷೇಮ : "ಅಕ್ಕಾಸಾಹೇಬ, ಯಾವಾಗ ಬಂದಿರಿ ? ಎಲ್ಲಾ ಖುಶಾಲ ಹೌದಲ್ಲೊ ?" ಎಂದು ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೭). **ಖುಶಾಲು** : ೨. 'ಭಟ್ಟರೆ, ಕೋಪವೆ ? ಖುಶಾಲಿಗೆ ಎಂದೆನಲ್ಲವೆ ?' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಕೋದಂಡ. ೨೭) ; ಈಗ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಖುಶಾಲು ಮಾಡಿಯಾನು (ತ್ಯಾಗಮ ೧೭).
[ಮರಾ. ಖುಶಾಲ್ ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುಶ್‌ಹಾಲ್. / ಸಂ. ಕುಶಲ]

ಕುಶಾಲುತೋಪು (ನಾ). ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸಂತೋಷ ಪ್ರಕಟನೆಗಾಗಿ ಹಾರಿಸುವ ತೋಪು: ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕುಶಾಲುತೋಪುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕುಶಾಲು + ತೋಪ್ಪು]

ಕುಶಾಲುಫಿರಂಗಿ, ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಲುತೋಪು : (ಶಿ). **ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ** : ಐದು ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೩೭). [ಕುಶಾಲು + ಫಿರಂಗಿ]

ಕುಶಾಸನ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ; ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾಪೆ : ಈ ಕುಶಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೦೮). [ಕುಶ + ಆಸನ]

ಕುಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಮ್ಮ ಮುಂದೋದಿಸಿರೆ ಅಯ್ಮನಕುಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಎನೆ (ನಂಬಿರ. ೭-೬೪). ೨. ಕುಶನೆಂಬವನ ಬಾಣ. ೧, ೨ : ಜಗದೊಳ್ಕುಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರಕೆ ಮೈಗೊಟ್ಟವರಂ ಮಿಗೆ ಪತಿತನಾಗದಿರ್ದಪನೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೧-೨೧). [ಸಂ. (ಕು + ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಕುಶ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಕುಶಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹದ ಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ. ೨. ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ. [ಸಂ. ಕುಶೀ]

ಕುಶಿ$_2$ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಶಿಕ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ: "ಫಾಳಃ ಕುಶಿಕ ಉಚ್ಯತೇ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೧). ೨. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ತಾತ. 'ಕುಶಿಕತನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಶಿಕತನಯ (ನಾ). ಕುಶಿಕನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ : ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕರಗಿ ಹೊಯ್ದಂತಾದುದಯ್ ದಶರಥಗೆ, ಕುಶಿಕತನಯನ ಪೇಳ್ದ ಕೂರ್ನುಡಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೫). [ಕುಶಿಕ + ತನಯ]

ಕುಶಿಕೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕುಶಿಕತನಯ : ಋಷಿಗರ್ಘ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ ಪಾಳಿಯಿಂದಡಿತಡಿಗೆ ಮಣಿಯೆ ಕುಶಿಕೋದ್ಭವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೩). [ಕುಶಿಕ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಶಿನಿ (ನಾ). ಹದ್ದು; ಗಿಡಗ : ಕುಶಿನಿ ಬಂದು ತನ್ನ ಮರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ಕೊಕ್ಕೊಕ್ಕೊ ಎನ್ನುವ ಹೇಂಟೆ (ನಮ್ಮನು. ೨). [?]

ಕುಶಿರ (ನಾ). ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ : "ಕುಶಿರಮನೆ ಪಾಳಮನೆ ಕುಟುಕುರ್ಣಿಯನೆ ಕುಡಿನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೧). ℙ ಇದು 'ಕುಶಿಕ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕುಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಭಾವ; ದುಶ್ಶೀಲ : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಶೀಲವ (ನಾ). ೧. ಚಾರಣಕವಿ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ. ೨. ಅಭಿನಯಕಾರ; ನಟ : "ಶೈವಲಾಲೀ, ಶೈಲೂಷಃ; ಕುಶೀಲವಃ, . . . ನಟಃ – ಈ ಆ ನಟ್ಟವಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೩೮) ; ನಟನರ್ತನ ಗಾಯಕ ವಾದಕ ವಾಗ್ಜೀವನ ಕುಶೀಲವಾದಿಗಳೂ . . . ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಕೂಡದು (ಭಾರದ. ೩೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಶೀಳೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶೀಲವುಳ್ಳವಳು; ದುರಾಚಾರಿಣಿ: ಕುಭಾಗ್ಯೆ ಕುಶೀಳೆ ಜಿಹ್ವಲಂಪಟೆ . . . ಎಂಬಟಮಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೪೧ ; 1223). [< ಸಂ. ಕುಶೀಲಾ]

ಕುಶೂಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಣಜ : ಕುಶೂಲವೆಂದರೆ ಕಣಜವು (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟ ಧಾನ್ಯ. ೨. ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು : ತನ್ನ ತನ್ನವರ ಜೀವನಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯನು (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಕುಶೂಲ + ಧಾನ್ಯ]

ಕುಶೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದರ್ಭೆ: ಅಸಿಮಷಿ ಕುಶೆ(ಷು) ಪಿಡಿ ಪಿಡಿಕಲ್ ಕುಸಿಯುಂ ಮಗುಳ್ಪೇಳಿದು ಯೋಗಿಧರ್ಮಮೇ (ಶಬಶಂ. ೨-೧೦೮). ೨. ಮುಚ್ಚುವ ಹಲಗೆ : (ಶಿ). ೩. ಮರದ ತುಂಡು : (ಶಿ). [< ಸಂ. ಕುಶ]

ಕುಶೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಡಿವಾಣದ ಹಗ್ಗ ; ವಾಘೆ ; ಲಗಾಮು : "ಕುಶೆ ರಶ್ಮಿಯೆನೆ ವಾಘೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೩). [ಸಂ. ಕುಶಾ]

ಕುಶೇಶಯ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ಬುಧಕುಶೇಶಯೋದ್ಬೋಧಕರ ಲಸತ್ತಿಗ್ಮಕರಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೬) ; ಕುಶೇಶಯಂಗಳ್ಗೆ ನೀಡೆ ಕರಮಂ ಮಿತ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೭) ; ಯದುಕುಲವರಕುಶೇಶಯ ಭಾನು . . . ಹೊಕ್ಕನು ಹಸ್ತಿನಾಪುರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭ ಸೂಚನೆ). ೨. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಕುಶೇಶಯಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ಆ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶಮಂ ಕುಶೇಶಯಗರ್ಭಂ ನೋಡಲ್ಕಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ ೧-೪೭ ವ). [ಕುಶೇಶಯ + ಗರ್ಭ]

ಕುಶೇಶಯನಯನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಕಮಲಾಕ್ಷ; ಕೃಷ್ಣ : ರಂಜಿಸಿದಂ ಶೈಶವದೊಳಾ ಕುಶೇಶಯನಯನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೩೪). [ಕುಶೇಶಯ + ನಯನ]

ಕುಶೇಶಯಲೋಚನ (ನಾ). = ಕುಶೇಶಯನಯನ : ಶೈಶವದೊಳ ಬಲೆಯರ್ಗೆ ಕುಶೇಶಯಲೋಚನನ ಮೂರ್ತಿ ಪಡೆದುದು ರಾಗಾವೇಶಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೧). [ಕುಶೇಶಯ + ಲೋಚನ]

ಕುಶೇಶಯಶರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ : ಈ ಶಶಿಮುಖಿಯುದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿನ್ನನೆ ಕ್ಲೇಶಪಡುವಳು ಕುಶೇಶಯಶರನಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೯ ಅಡಿಟ). [ಕುಶೇಶಯ + ಶರ]

ಕುಶ್ರಮ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ; (ಲೋಕದ) ಆಯಾಸ: ಬೆಳಸಿರಿಯ ಭರಭಾರಿ ಕುಶ್ರಮಸಂಘ ವೈರಿ . . . ಕಾವೇರಿ ಭೋರ್ಗರೆದೆಸೆದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಕುಶ್ರೀ (ಗು). ೧. ಕುರೂಪಿಯಾದ; ಅಂದಗೇಡಿಯಾದ: ಆ ರೂಪವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತಳು ಈ ಕುಶ್ರೀ ಬಾಲಿಕೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೫). (ನಾ). ೨. ಕುರೂಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ: ಮುಕ್ಕಾಲಿಗಿಂತ ಮಿಕ್ಕು ಜನಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯ ಬೋಧವೇ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕುಶ್ರೀ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಪೀಡೆಗೊಡದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಕುಶ್ರುತ (ನಾ). ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ: ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಂಗ ಮತಿ ಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃ ಪರ್ಯಾಯ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕುಷ್‌ಬಾಷ್, ಖುಷ್ಬಾಷ್ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ (?): ಗ್ರಾಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ರೈತ ಪ್ರಜೆಗಳು ವರ್ತಕರು ಇತರ ಕುಷ್‌ಬಾಷ್ ಜನಗಳು ಲೈಸೆನ್ಸ್ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂದೂಖುಗಳನ್ನು . . . ಇಡಕೂಡದೆಂದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೭). **ಖುಷ್ಬಾಷ್**: (ಕೈಸ್‌ಗ. II, ೫೫೩). [?]

ಕುಷರಥ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ವೃಔಗಿ. ೩೧-೬೦೩). [?]

ಕುಷಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಷ್ಕಿ, ಖುಷ್ಕಿ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ; ಕಾಡಾರಂಬ: ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆ ಕುಷ್ಕಿ ಜಮಾನು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪನವರ ಕೈವಶವಾಯಿತು (ತಾಯಿಕ. ೬). **ಖುಷ್ಕಿ**: ನನಗೇ ನಲವತ್ತೈದು ಖುಷ್ಕಿ ಇದೆ (ಬಿಸ್ತಕ ೨೫); ಖುಷ್ಕಿಯ ನೆಲವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಇರಲಿ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). 'ತರಿ' ಪರಾ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಷ್ಕೀ]

ಕುಷ್ಕಿಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಹೊಲದ ಬೇಸಾಯ: (ಕೈಸ್‌ಗ. II, ೫೫೪).

[ಕುಷ್ಕಿ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಕುಷ್ಟ (ನಾ). ೧. = ಕುಷ್ಠ: "ಪಾದಸ್ಫೋಟಃ ವಿಪಾದಿಕಾ ಈ ೨ ಕಾಲು ತಳವಡದಿಹ ಕುಷ್ಟದ ಪೆಸರು" (ನಾಚರಾ. ೧೧೯). ೨. ಕುಷ್ಠರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುಷ್ಟರಾಗಿ ಹಸ್ತಪಾದ ನಷ್ಟರಾಗಿಯಿರಲು (ಸುಸಾರ. ೮೭-೫). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕುಷ್ಟಗುಲ್ಮ (ನಾ). ಗುಲ್ಮಕ್ಕೆ ಕುಷ್ಠ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಕೆರಕುಂ, ತುಜಿ ಕುಷ್ಟಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೬). [ಕುಷ್ಟ + ಗುಲ್ಮ]

ಕುಷ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಕುಂಟೆಗ; ಕುಷ್ಟಿಗನಬಳ್ಳಿ: (ಶ). [?]

ಕುಷ್ಟೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟೆ. 'ಕುಷ್ಟೆವೀಟು' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ ?]

ಕುಷ್ಟೆವೀಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿ; ಹುಳಿತುಹೋಗು: ಕುಷ್ಟೆವಿಟ್ಟ ಬಿದಿರಂತೆ ಕುಲಕ್ಷಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೦-೧೫; 897).

[ಕುಷ್ಟೆ + ಬೀಟು$_1$]

ಕುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊನ್ನು ರೋಗ; ಶ್ವೇತರೋಗ; ಶ್ವಿತ್ರ: "ಕುಷ್ಠಮೆನೆ ತೊನ್ನು" (ಮಂಗರಾ.೧೧೩-೨); ಹರಿಯ ಕೈಯಲು ಹೋಗದಿಹ ದುರ್ಧರದ ಕುಷ್ಠವನಂತಪಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೭೦); ಸ್ಥಾವರವಿಷ, ಜಂಗಮವಿಷ, ಕುಷ್ಠ, ಅಪಸ್ಮಾರ . . . ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು (ಸಕವ್ವೆ. ೨೨). ೨. ಕುಷ್ಠರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿದಿರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭).

೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕೊಳಂಜ; ಚೆಂಗಲಕೋಷ್ಠ: ರಾಕ್ಕೆಕುಷ್ಠಂ ಬಜೆ ಪುಲಿಗಿಲಬೇರ್ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಮಯ್ದುಪ್ಪೆರಡೋವಂ ಪಾಲೆ ಬೇವಿಂಗತಿಬಜೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಷ್ಠಗಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕುಷ್ಠಕಂದಃ - ಕುಷ್ಠಗಂಧಿ, ಚಿಕ್ಕೇಲಕ್ಕಿ ಹಸ್ತಿಕಂದ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಕುಷ್ಠರೋಗ (ನಾ). = ಕುಷ್ಠ ೧: ಆ ತಪೋನಿಧಿ ಕುಷ್ಠರೋಗಪರೀತ ಬೀಭತ್ಸೆಯಲಿ ಹುದುಗಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೪೪); ಕುಷ್ಠರೋಗದವರು ಮಟರುಗಂಟನ ರೋಗದವರು . . . ವಮನಯೋಗ್ಯರೆಂದರಿವುದು (ಸಕವ್ವೆ. ೨೫). [ಕುಷ್ಠ + ರೋಗ]

ಕುಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕುಷ್ಠರೋಗಿ: ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ . . . ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಸಂ. ಕುಷ್ಠಿನ್]

ಕುಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಳು; ಅಂತ್ರ: ರೋಮಾಜಿನ ಕುಷ್ಠಿಕೆಗಳ್ ಕೋಮಲವತಿರಭಸ [ವೇಗಮಾನ] ವಿಲಾಸೋದ್ದಾಮಂ ದಂಡನಿರಕ್ಷಣ ರಾಮಸಸಂ ವಿಷಮಮಾನ ನಯನೋತ್ಥಾನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೪೧); ಸ್ಥೂಲಾಜಿನ ಕುಷ್ಠಿಕೆ ರೋಮಾಳಿಗಳಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೪೪).

[ಸಂ. ಕುಷ್ಠಿಕಾ]

ಕುಷ್ಮಾಂಡಕ (ನಾ). ಕುಂಬಳ; ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. [ಸಂ.]

ಕುಸ 'ಕುಸು' ನೋ.

ಕುಸಂಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸಹವಾಸ. [ಸಂ.]

ಕುಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ, —ಸಂದಿ. ೨. ಅಶುಭವಾದ ಗ್ರಹಯೋಗ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಅಸಾಧುವಾದ ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಕುಸಂಬಿ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಅದರೊಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಕುಸಂಸ್ಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೮); ಎಷ್ಟೊಂದು ಕುಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಆ ಬಾಲಿಕೆಯರ ಮೇಲೆ (ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕುಸಕ, ಕುಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೊಗಸಾಲೆ (?): ಸುಕರ ಹೇಮದ ಕಲಶ ಝಲ್ಲಿಯ ನಿಕರದಿಂ ದಿವ್ಯಾಂಬರದಿ ಕೌತುಕದ ಬೀಱುದುವಾ ಪುರದ ಕುಸಕಗಗಳು ಕಂಗಳಿಗೆ (ಸನತ್ಕು. ೧೩-೩೦); ಮೂಳಿಗೆ ಕುಸಕ ಚಪ್ಪರ ಮನೆ ಮಾಡಗಳೋಳಿಯ ಮೇಲೆ ಬಾಲೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೯); ಇತ್ತರದೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಕುಸಕಗಳಿಂದತ್ಯಂತವೀಧಿ ಮೆಱೆದವು (ಅನಂಚ. ೨೫-೯೧). **ಕುಸುಕ$_1$**: ಚಾರು ನೆಲೆವಾಡಗಳ ಕುಸುಕದ ಭಾರವಣೆ ಮಿಗೆ ನಗರವೆಸೆದಿರೆ ಕಂಡು ಬೆಱಗಾದ (ವೈರಾಕಾ. ೧೨-೨೨); ಮುಂಗಡೆಯ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದೆಡೆಯ ಕುಸುಕದಲ್ಲಿ ನಿಂದಾ (ಭರಚ. ೩-೧೮). [?]

ಕುಸಕಚಪ್ಪರ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಛಾವಣಿ, —ಚಪ್ಪರ: ಒಪ್ಪುವ ಕುಸಕಚಪ್ಪರದಿ ಸತಿಯರಿರ್ದೊಪ್ಪುವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಅನಂಚ. ೧೩-೪೨). [ಕುಸಕ + ಚಪ್ಪರ]

ಕುಸುಕುಸ 'ಕುಸು' ಪರಾ.

ಕುಸಗುಟ್ಟು 'ಕುಸುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಸಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ; ಸೊಣಗ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕುಸಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕುಸಗೆ ಕುಸಗೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಮತ; ದುಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಕುಸಮಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸುಮಶರ] ಮದವೇದಂಡ ಕಂಠೀರವ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೮-೧೯). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ; ಅವೇಳೆ. [ಸಂ.]

ಕುಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ : ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ . . . ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ಗೋದಿಬಾರ್ಮೊಂಡ, ೪ ಕುಸರಿ: ಅಡವಿ ರಾಜಗೀರ (ಕಭಾಗ. ೧೧ ಪರಿ). [← ಮರಾ. ಕುಸರೀ]

ಕುಸಲ್ 'ಕುಸುಬಲು' ನೋ.

ಕುಸಲ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ: "ಕುಸಲಮೆ ಕೌಶಲ್ಯಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೯); ವಸುಮತಿಯ ಶಿವಭಕ್ತರೆಸಗುವ ಕುಸಲದೊಯ್ಯಾರವನು ನವಿಸ್ಥಾ ಮಸುಳಿಸಿದ ಮತಿಗಳಱಿಯಬಹುದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೫-೧೩). ೨. ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ; ಚಿತ್ತಾರದ ಕೆಲಸ: ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ ಹಸನಿ ಗಂಗವ್ವ ಹಾಸ ಕುಸಲದಡ್ಡಣಗಿ ನಡುವಿಡ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೮); ಕುಸಲದ ಗೆಜ್ಜೆ ಕೆಸರಾಯ್ತು (ಕನ್ನಜಾ. ೪೬). ೩. ಸೌಖ್ಯ; ಸಂತೋಷ: "ಕುಸಲ-ಕುಶಲ = ಸೌಖ್ಯ, ಸಂತೋಷ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಆ ಗುಬ್ಬಿ ಕುಸಲದ ನಗುವ ನಗತಾವ (ಗರತಿ. ೬೬); ದಸರೇಕ ತವರೀಗೆ ಕುಸಲದಿ ನಾ ಹೋದೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೪). ೪. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ: ಕೇಳ್ದ ಕಡೇಲೆಲ್ಲಾ ಇದು ದೇವರ ಕುಸಲ, ಸೌಂತಿ ಕುಸಲ ಅಂತ್ಲೇ ಬಂತ್ಕಣವ್ವಾ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩೪). [< ಸಂ. ಕುಶಲ]

ಕುಸಲಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೊಷಪಡು; ನಲಿ: ಕುಸಲಂಬೆತ್ತುಱಿಯಾಳುತಿರ್ದು ಪದಿನಾಡಾಖ್ಯಾತ ಭೂಭಾಗಮಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೧-೪೨; 1634). [ಕುಸಲ + ಪೆಱು₁]

ಕುಸಲಕ್ಕಿ 'ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಕೌಶಲ್ಯ ತೋರಿಸು: ಹಸೆಯ ಬರೆಯೋರು ಕುಸಲಿಸಿ ಬರಿರಮ್ಮಾ ಸಣ್ಣಮುತ್ತಿನ ಕಳೆ ಕೊಡಿ-ಈ ಮನೆಯ ಸಿಸು ಕುಳ್ಳಿರುವ ಜಗಲಿಗೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೬). [ಕುಸಲ + -ಇಸು₂]

ಕುಸಲೆ (ನಾ). ಚದುರೆ; ಚತುರೆಯಾದವಳು; ಕುಶಲೆ: ಬಿಸಿಲ ಕಳೆದು ಸಂಜೆವೆಣ್ ಕುವಲಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆಸೆವ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನುಡಿಪ ಎಸಳದುಗುಲನುಡಿಸಿದಳೊರ್ವಳು ಕುಸಲೆ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯನುಳಿದು (ನಾಗಕು. ೨೬-೨೫). [< ಸಂ. ಕುಶಲಾ]

ಕುಸಳಿ (ನಾ). ಸಾಧು; ಸಂತ (?): ಖಣ್ಡಸ್ಫುಟಿತ ನವ ಕರ್ಮಕ್ಕಂ ಯೋಗಿನಿಯರ ಕುಸಳಿಯರ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೭೦-೧೮; 1068). [?]

ಕುಸಾಲೆ, ಕಸಲೆ, ಕಸಾಲೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು. 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ಪರಾ. **ಕಸಲೆ**: (+). **ಕಸಾಲೆ₁**. 'ಕಿರುಕಸಾಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಸಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂದು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: "ಕುಸಿ ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ತಱ್ಱಿದನೆಂದು ಕುಸಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೫); ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುಸಿರ್ ಕುಸಿದು . . . ಜೋಲ್ದನಭಿಮನ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೪); ದೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತುಸಿರ್ ಕುಸಿದು ಕುನುಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦); ಕುಸಿದ ಹರುಷದ ಕೊರಗಿದಾನನದ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೧). ೨. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಸೋಲು: ಆಹವದೊಳ್ ಕುಸಿದು ಪೆಱಪಿಂಗಿ ಪೋಱ್ ಮಾನಸರೇ ನಿನ್ನೊಳು ವರ್ಷಮಂ ಬಟ್ಟಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೬); ಯುದ್ಧರಂಗದೊಳ್ ಕುಸಿಯದೆ (ಗದಾಯು. ೪-೫೯); ತಳಾಱನಂ ಕಂಡ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಕುಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫); ಕಲಿತನಂ ಪೊಣರ್ದಲ್ಲಿ ಕುಸಿಯದಿರ್ಪುದೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೨-೪೦); ಮೇಲುಗೈ ನೀನಾದೆ ಕುಸಿದರು ಪಾಂಡುನಂದನರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೦). ೩. ಜರಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ತಗ್ಗು: "ಕುಸಿಯೆನೆ ಜರಿದುದು" (ಭಾರಪ. ೫೩); ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಬಡಗಲು ನೆರೆದಿರಲಾ ದೆಸೆ ಕುಸಿದು ತೆಂಕ ನೆಗೆದೊಡೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೧); ಜವಗುಂದಿ ತಲೆ ಕುಸಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೬); ಅವನಿ ಕುಸಿದುದು ನೆರೆದ ಸೇನೆಯ ಹವಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೨೫); ನೀನಂಜದಳುಕದೆ ಕುಸಿದ ತಲೆಯನು ನೆಗೆದು ನಲ್ಲಳೆ ಹೇಳು ಹೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೪೪); ಅವನ ಜಂಘಾಬಲವೇ ಕುಸಿಯಿತು (ಕಂಬಹು. ೫೧); ನಿಂತ ಹಾಗೇ ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕುಸಿದುಬಿಟ್ಟರು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೫೫). ೪. ತಗ್ಗಿಸು; ಜಾರಿಸು; ಬಾಗಿಸು: ಕೊರಲಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಮುತ್ತರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮೋಱೆಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬); ಕರಿಘಟಿಗಳುಪ್ಪರಿಸೆ ಜಗ್ಗನೆ ಜರಿದು ನಿಂದವು ಕುಣಿವ ಕುದುರೆಗಳುರಕೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಕುಸಿದು ಕಕ್ಕರಿಸಿದವು ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೪). ೫. ತಡೆಹಿಡಿ; ನಿರೋಧಿಸು: ಪರಿವ ಕಟಾಕ್ಷಂಗಳನೋಸರಿಸುತ್ತುಂ ನಿಮಿರ್ವ ಸುಯ್ಗಳಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೦); ಅಪತ್ಯಸ್ನೇಹಮಂ ಕುಸಿದು ಮಾಣಿಸುವಯ್ದುಮಣು ವ್ರತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭). ೬. ಕೀಳು; ತೆಗೆ; ಉತ್ಪಾಟಿಸು: ಪುಸಿಬಸನಮೆಂದು ಕೆಲಬರ್ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಗೆಯನಿಕ್ಕುಟೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೭); ಪುಸಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾಟಕ್ಕೆಯಾಗಿಯುಮಸದೃಶಗುಣ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವಮಂ ಬೇರಿಂದಂ ಕುಸಿಗುಂ ಪುಸಿದೊಡವಂ ತಾಂ ಕುಸಿದಾಳ್ಗುಂ ನೆಟ್ಟನುಗ್ರ ನರಕಾರ್ಣವದೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೮-೫). ೭. ಚಿಮ್ಮು; ಹೊಮ್ಮು (?): ರಸದೊಳ ಮರ್ಕೆ ದಿನ್ನಣದೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಚಲಂ ಕುಸಿವ ನಿಮಿರ್ಪೋಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ . . . ಪೊಸದೇಸೆಯೊಳೊಂದಿದ ಮಾರ್ಗಮೊಳ್ಪುವೆತ್ತೆಸೆದಿರೆ ಪೇೞ್ದುರಂಜಿಸದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೪). ೮. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು: "ಅರಂಕು, ಕುಂಕು, ಕುಸಿ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೮).

ಕುಸಿಕುಸಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ಕುಗ್ಗಿಕುಗ್ಗಿ; ಜರಿ ಜರಿದು: ಕುರುಕುಲತಿಲಕಂ ಕುಸಿಕುಸಿದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬). ಕಾಲಿಡಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಕುಸಿಕುಸಿದು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಾಮಣಿ. ೫೧). ೨. ಬಾಗಿಬಾಗಿ; ಹೊರಹೊರಳಿ: ಚಾರುಚಲನ್ನಯನ ತ್ರಿಭಾಗದಿಂ ಕುಸಿಕುಸಿದೆನ್ನನೀಕ್ಷಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಅು. ೮೯). **ಕುಸಿದುಬೀಳು** = ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಬೀಳು; ಉಡುಗಿ ಬೀಳು; ಜರಿದು ಬೀಳು: ಉತ್ಸಾಹಭಂಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ದಾರಿಗಾಣದ ಕುತೂಹಲ ಕುಸಿದುಬೀಳುವಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಮಸ. ೧); ಕುಸಿದು ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮನೆಗಳು ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ಚಿಮಣಿಗಳು (ಯೋಧಪು. ೧); ಜಗದೊಳಗೊಬ್ಬನು ಮೇಲೆದ್ದು ನಲಿವಂದು ಒಬ್ಬನು ಕುಸಿದು ಬೀಳುವನು (ಇಂಚಾಪ. ೬೩-೫೧).

[ದೇ : ತುಳು. ಕುಸಿ; ತೆಲು. ಕುದಿ]

ಕುಸಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜರಿಯುವುದು; ಕುಸಿತ. 'ಕುಸಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮನದ ಕುಗ್ಗು; ಉತ್ಸಾಹಹೀನತೆ: "ಕುಸಿ ಇತಿ ಭಯೇನ ಲಜ್ಜಯಾ ವಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಕಲಂ ಚೇತಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕುಸಿ₁]

ಕುಸಿ₃ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ: "ಕುಸಿ – ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟ ಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಸಟ್ಟುಗ; ಸೌಟು (?): ಕುಸಿಯುಂ ಪುರಿಯೋಡುಕೋಡುಕಾವಲಿ ನಾಲಿಯಂ ಬೆಸಗೊಂಬರ್ ಪಿಡಿದಿರೆಯುಂ . . . ಜಗಳ್ಕೆ ಮಚ್ಚೆಯಿಲ್ಲೆಂದಂ (ಅಟ್ಟಿಮ. ೧-೪೪). ೩. (?): ಬಸವನನು ಹೂಡಿದನು ಗಾಣದ ಕುಸಿಯಕೊಂಡನು ಯಳ್ಳು ಹೊಯಿದನು ಹೊಸನೊರೆಯ ಮಾಗಿದೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕೃತ ಹಡಗಗಳತಂದಿ (ಶೀವಕಾ. ೨-೨೩). [< ಸಂ. ಕುಶೀ]

ಕುಸಿ₄ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಸಿಕ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗಿದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿ : ಕುಸಿಕಂ ಕುಸಿ ಇತಿ ಭಯೇನ ಲಜ್ಜಯಾ ವಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಕಲಂ ಚೇತಃ ತದ್ವಾನ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕುಸಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕುಸಿಕಿಱು 'ಕುಸುಕಿಱು' ನೋ.

ಕುಸಿಕು 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸಿಗಾರ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಖುಷಿಯಾದವನು: "ಹರ್ಷಿತಾ, ಹೃಷ್ಟಃ, ಹೃಷಿತಃ ಈ ೩ ಕುಸಿಗಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೬೧). [ಕುಸಿ$_4$ (< ಖುಶಿ) + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಸಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಅದುಮು; ಕೀಳ್ಗೊಳಿಸು : ಒಡೆಯನ ಕುಸಿಗುಟ್ಟಿ ಪರರ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ನಾಡೆ ನುಡಿವುದ ಧ ಮ ಕ ನ ವ ಹು ದು (ಭರತ. ೨೪-೬೪); ಕಿಸುರದೆ ಹಳೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕುಸಿಗುಟ್ಟುವುದೆ ತಾನೆ ನಿರ್ಜರೆ (ಭರತ. ೬೪-೬೧). [ಕುಸಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಸಿಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕೊರಳು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳು: ಪಟ್ಟಿಕ ವರ್ಣಾಗಿನ ಮರವುಲಿವೊಟ್ಟೆಯ ಕುಸಿಗೊರಲ ಕೆಂಚುದಲೆನವಿರ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧); ಕುಸಿಗೊರಲಿಱಿದಿರ್ದ ಪೊಜಂಟ ಬೆನ್ ಬಾತ ಬಸಿಱಡಂಗಿದ ಜಘನಂ (ಯಶೋಧ. ೨-೩೪); ಅದು ಕುಸಿಗೊರಲ್ (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿ$_1$ + ಕೊರಲ್]

ಕುಸಿಗೊರಲ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕತ್ತುಳ್ಳವನು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳಿನವನು: ಕಲ್ಲಿರ್ದೆಯಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ); ಹೆಟ್ಟಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಶಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸಿಗೊರಲಂ ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿಗೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕತ್ತನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳಿನವಳು: ಅವಳ್ ಕುಸಿಗೊರಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ] (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸಿಗೊರಲಂ ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿಗೊರಲ್ + -ಇ$_2$]

ಕುಸಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಒತ್ತಿಕ್ಕು: ನೊಸಲ ಬಾಲೇಂದುವನು ಕರದಿಂ ಕುಸಿಗೊಳಿಸಿ ಜಾಹ್ನವಿಯನೆಡೆಗೆಡೆಗೊಸರದಂದದಿ ಜಡೆಯೊಳೌಕಿಸುತ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೯-೨೯). [ಕುಸಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕುಸಿತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕುಸಿಬೀಳುವಿಕೆ; ಜರಿಯುವಿಕೆ: ಭೂಮಿಯ ಕುಸಿತದಿಂದಾಗಿ ಗೋಡೆ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಧಾರಣೆ ವಾಸಿಯಲ್ಲಿ) ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಇಳಿತ: ಬೇಡಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾದುದರಿಂದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕುಸಿತ ಕಂಡುಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕುಸಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕುಸಿದಲೆ (ನಾ). ಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿದ ತಲೆ; ಕುಸಿದ ತಲೆ: ಕಳಿದ ಹೂವಿನ ತೊಡಬೆಯೋ ಕುಸಿದಲೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಭಾರವೋ ನಿರ್ಮಲನ ಚಿತ್ತದ ಖತಿಯೊ . . . ಕೈಗಳ ಉಳಿವುಪಾಯದ ಹೋಡ ಕೊಟ್ಟುದು ಪಾಂಡುಸುತಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೪). [ಕುಸಿ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಸಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿದುಬೀಳು; ಜರಿದು ಬೀಳು; ಕುಪ್ಪರಿಸು: ಅದು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿಬಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೪); ನಿನ್ನ ಚರಿತದ ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಕುಸಿಬಿತ್ತು (ಹಾಡುಪಾ. ೪೭-೫); ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತಿನೊಳಗೆ ಕುಸಿಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ಜವಾನ್ಸಾ. ೫೦). [ಕುಸಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕುಸಿಯತರ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು ಭೂಮಿ (?) : ಮೂವರು ಅಡಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ಕಂಬಳಗದ್ದೆ ಕುಸಿಯತರದ ಗದೆಗಳು ೫ ಒತ್ತಿನ ಕಂಬು ೧. (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೪೭ ; 1482). [?]

ಕುಸಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿರು; ಕುಳ್ಳಾಗು : ಹುಲ್ಲಿನ ಮಾಡು ಕುಸಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಜಗಲಿ ಕಿರುಜಗಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿದಿದ್ದ ಅರಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೫೯). [ಕುಸಿ$_3$ + ಆಗು$_1$]

ಕುಸಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ವಾದಿಮದಗಜೇನ್ದ್ರನನ್ನನ್ನ ವ ಚ ನಾ ಂ ಕು ಶ (ಶ) ದಿಂ ಕುಸಿಯಿಸಿ (ಇಅ. VIII, ೨೧೩-೫೪; 10ನೆಯ ಶತ); ಅಱಲಿಂ ಪಲವುಪವಾಸಂಗಳೆ ನೋವದೆ ದೇಹಮಂ ಕರಂ ಕುಸಿಯಿಸುತುಂ(ಧರ್ಮಾಮೃ.೩-೨೭೪); ಬಳಿಕ ಕೆರೆಯ ನಡಪರಿಯಂತ ಕುಸಿಯಿಸಿ ಜಲಜಗಂಧಿಯರು ಕೋಱುದರು (ಭರತ. ೧೩-೯೧); ಅಸಿನಡುವಿನ ಚನ್ನಮ್ಮನ ಸೊಬಗೀ ವಸುಧೆಯಸತಿಯರೆಲ್ಲರನ್ನು ಕುಸಿಯಿಸುವುದು (ಜನರಾ. ೧-೯೭). [ಕುಸಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಸಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು: ಮದಹಸ್ತಿಯಂ ಭಯಂಗೊಳೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಕೋಡೆರಡುಮಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ದರಾರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೨೦); ಪುಸಿವಾರ್ತೆಯಂ ಪೇಱ್ದನೀ ಪುಸಿವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಮೆಟ್ಟಿದು ಬಳಸಿದ ದಸಿಯೊಳ್ ತೆಗೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೫ ವ). [ಕುಸಿ$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಕುಸಿರಿ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಿರಿ, —ಸೌಭಾಗ್ಯ: ಅಸವಳಿದುಲೂಪಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಿಯರು ಕಾಣುತಂ ಬಸವಳಿದು ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ಬಿದ್ದ ಕುತ . . . ಕುಸಿರಿಯನ್ನೇಕೆನುತ ತಲೆ ಬಸರುಗಳ ಹೊಯ್ಲನೋಳ್ಮಿಡಿಗಣ ಸರಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದಿಡುಕಿ (ತುರಂಗ. ೮೨-೩೦). [ಕು$_0$ + ಸಿರಿ]

ಕುಸಿರು 'ಕುಸುರಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಸಿರುವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಜಗಲಿ,—ವೇದಿಕೆ: ಹಸಿರು ಮುರಿವಂಥೊಂದು ತರುವಿನ ಕುಸಿರುವೇದಿಕೆಯೇರುತ (ಚಂತನ. ೧೮). [ಕುಸಿರು (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ವೇದಿಕೆ]

ಕುಸಿರೆಲೆ (ನಾ). ನವಿರಾದ ಎಲೆ: ಸಸಿಯೊಂದು ಇಳೆಯುತಿದೆ ಅದರ ಕುಸಿರೆಲೆಯ ತುಂಬ ಕುಣಿವ ಹೆಣ್ಣು (ನನ್ನಕಾ. ೩೪). [ಕುಸಿರು (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ, ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ, ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ, ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಜಂಬ; ಒಣಹೆಮ್ಮೆ: ಕೆನೆಮೊಸರು ಇಲ್ಲದೆ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು ಗಂಟಲಿಗೇ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವರಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ (ನಂಟರು. ೧೧೪). **ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ** : "ದರ್ಪದ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ, ಉಪೇಕ್ಷೆಯ, ತಿರಸ್ಕಾರ ಸ್ವಭಾವದ, ಕಟುವಿಮರ್ಶೆಯ, ಕುಶಪಿಷ್ಟೆಯ" (Supercilious. ಇಂಕನ). **ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ** : ಬಹಳ 'ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ' ಯಾರು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಅವರು ಒಪ್ಪೋದು ಇಂತಹ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನೇ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೬೨). **ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ**: ಯಾಕೋ ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ ಜಾಸ್ತಿ ಆಗಿದೆ; ನಿಮ್ಮನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗೋದಿಲ್ಲ ಬಿಡಿ (ರಂಗನಾ. ೯೯). [< ಸಂ. ಕುಶ್ರವಿಷ್ಟ]

ಕುಸಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು: ದೆಸೆಯಿಂದೆ ದೆಸೆಯಾವ ತಾಣಕ್ಕೆ ಹೊಡಿದ ಹೊಸಮಸೆವೆತ್ತ ಖಡ್ಗದಲಿ ಕುಸಿವೆತ್ತು ಖಳನ ಮಸ್ತಕವ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ರಂಜಿಸೆ ಕಾಮದೇವ ನಿಟ್ಟಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೩). [ಕುಸಿ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕುಸಿಹ (ನಾ).= ಕುಸಿತ: ಇವು ತಿಳಿಯ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಗಳ್ ಜಾಯತೆಯತವ ಜನನಿಯುದರದಿಂ ಬರ್ಪುದು . . . ವರ್ಧತೆಯ ಬಳಿವ ಪಕ್ವತೆಯ ಕುಸಿಹಂ ಸವಿನಕ್ಯತೆಯ ಕೆಡುವುದು (ಚಿಬತು. ೫೪-೪೨). [ಕುಸಿ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕುಸಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಬಳ್ಳಿ: ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು ಹುರುಳಿಕಟ್ಟು . . . ಹಾಲುಸೋರೆ ಕುಸಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು (ಸಕವೈ. ೧೦೨). [ಕುಸಿ$_0$ + ಹಾಲೆ$_4$]

ಕುಸೀದ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಡ್ಡಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ೨. ಬಡ್ಡಿ ಹಣದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: "ಕುಸೀದಂ, ವೃದ್ಧಿಜೀವನಂ – ಈ ೨ ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬಾಳ್ವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೮); "ಕುಸೀದನೆನೆ ಬಡ್ಡಿಯುಂಬಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೧). ೩. ಹಣವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ; ಬ್ಯಾಂಕು: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಿವೆ. ಜನರು ಈ ಕುಸೀದಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಬಿಡುವರು (ಮತಂಬ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಸೀದಕ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗೆ ಹಣಕೊಡುವವನು; ಸಾಲ ಕೊಡುವವನು: "ದ್ವೈಗುಣಿಕಃ, ವಾರ್ಧುಷಿಕಃ, ವೃದ್ಧ್ಯಾಜೀವಃ, ಕುಸೀದಕಃ –ಈ ೪ ಬಡ್ಡಿಗುಡುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೭); "ಕುಸೀದಕನು ವಾರ್ಧುಷಿಕ . . . ವೃದ್ಧ್ಯಾಜೀವನೆನೆ ಬಡ್ಡಿಗೊಡುವ ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೧). [ಸಂ.]

ಕುಸೀದಾಗಾರ (ನಾ). ಹಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಡ್ಡಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬ್ಯಾಂಕು: ಕುಸೀದಾಗಾರ ಅಥವಾ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು (ಭಾರದ. ೩೫೭). [ಕುಸೀದ + ಅಗಾರ]

ಕುಸೀದಿಕ (ನಾ). = ಕುಸೀದಕ: "ಕುಸೀದಿಕ– ಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಸಂಪನ್ನನಾದವನು" (ನಾಚರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಕುಸು, ಕುಸ, ಗುಸ$_1$, ಗುಸು (ನಾ). ಪಿಸುಮಾತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. 'ಕುಸುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಸ.** ಕುಸಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಗುಸ$_1$**: (೬). **ಗುಸು**: (೬).

ಕುಸುಕುಸು, ಕುಸಕುಸ, ಗುಸಗುಸ, ಗುಸುಗುಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕುಸುಕುಸು ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ಕುಸಕುಸ: (೬); ಇಂಗ್ಲಿಷ್ . . . ಸ್ಕೂಲಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ಅಂತ ಎಲ್ಲರೂ ಗುಸಗುಸು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೭); ಸಸಿವದನೆಯರ ಮುಸಿಮುಸಿ ನಗೆಯ ಗುಸುಗುಸುಗಳೆಸಗಿರಲು (ಅನಂರಾ. ೧–೨೩–೨೬); ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಗುಸುಗುಸು ಗುಜಗುಜ (ಸುವಸಂ. ೪೮); ಹೀಗೆ ಕದ್ದುಕದ್ದು ನೋಡಿ . . . ಗುಸುಗುಸು ಯಾಕೆ ಮಾತಾಡ್ತೀರಿ? (ಮೂರುದಾ. ೧೫೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಚುಕುಚು; ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಸುಕುಸು; ತುಳು. ಕುಸುಕುಸು, ಗುಜುಗುಜು, ಗುಜ್ಜುಗುಜ್ಜು, ಗುಸುಗುಸು]

ಕುಸುಂಕಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಂಕು, ಕುಸಿಕು, ಕುಸುಕು$_1$, ಕುಸುಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಗುದ್ದು; ಬಾರಿಸು; ಹೊಡೆ: "ಕುಸುಕು, ಕುಸುಂಕು – ಘಾತನೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕುಸಿಕು**: ೨. (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮೆತ್ತಗೆ ಕುಕ್ಕು; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಡಿಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು . . . ಒಂದೆರಡಾವೃತ್ತಿ ಕುಸುಕಿ ಹಿಂಡುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಆಯರ್ಧ. ೧೦೨). **ಕುಸುಕು$_1$**: ೧. ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿದು ಕುಸುಕಿ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ (ಹಡಕಾ. ೧೩–೧೦); ವನಕರಿಯವೊಲು ಬರೆ ಕೈಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿರದೆ ತೆಗೆದನು ಕುಸುಕಿದನು ಯಿಳೆಗಳಲೆಗೀಳ್ವಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೧); ಅಸಿಗಳಿಂದಿಱಿದು ಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟು ಸಬಳದಿಂ ಕುಸುಕಿ (ಚಬಶು. ೪೪–೩೨); ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಕುಸುಕಿ ತೀರಿಸುವೆನು (ಸುಗುಗಂ. ೬೧–೭). ೨. ಬೀಸುವೊಗೆವ ಕುಸುಕುವ ಹಿಂಡಿ ಹಿಳಿವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೨೯). ೩. ಕುಸಿ; ಕುಗ್ಗು: ಬಿಸಿಲಿನಿಂ ಕಳವಳಿಸಿ ಕುಸುಕಿ (ಹಮುಚ. ೫೧); ವ್ಯಸನವ ಮಾಡದೆ ಮನದಿ ಕುಸುಕದಿರೆಲೆ ಪ್ರಿಯ ಬೆಸಸೀಗ ಹೋಗುವೆ (ಹಮುಚ. ೬೯). **ಕುಸುಗು**: ೪. ಜಾರು; ಜಾರಿಬೀಳು: ವಸುಧೆಪಾಲಕರೆಲ್ಲ ವ್ಯಸನಕಷ್ಟಾರ್ಣವದಿ ಕುಸುಗಿ ಮುಳುಗುತಲವರು (ಹಮುಚ. ೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಚಕ್ಕು; ತುಳು. ಕುರ್ಕಾವುನಿ; ತೆಲು. ಗುಂಜು]

ಕುಸುಂಕುಱು, ಕುಸುಂಕಱು, ಕುಸುಕಱು, ಕುಸುಕುರು, ಕುಸುಕುಱು (ನಾ). ೧. ಗಿಡುಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಒತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ಇಡುಕುರು; ಹೊದರು: ಕುಬ್ಜಾಮ್ರಕುಜದ ಬೀಟ್ಕೊಂಬಿನ ಪಸುರೆಲೆಯ ಕುಸುಂಕುಱೊಳಗೆ . . . ತನಿವಣ್ಣಂ ತಿಱಿಯಲೊಡನೆ (ಅರ್ಧನೇ.೩–೮೦ ವ); ತಲೆಯುದ್ದಮಾಗಿ ತುಱುಗಿ ಬೆಳೆದೊಱಗಿ ರಾಜಿಸುವ ರಾಜಾನ್ನದ ಕುಸುಂಕುಱೊಳಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೫–೮೪ ವ); ಸರಸಿಜಪತ್ರ ಕೋಟಿಯ ಕುಸುಂಕುಱಿನತ್ತ್ರಿಱಿದುಯ್ದು ಕಾಂತನೊಳ್ ನೆರೆದು (ಚಂದ್ರಶು. ೮–೧೦೧). **ಕುಸುಂಕಱು**: ೧. ಎಸಳ ಕುಸುಂಕಱೊಳ್ಪುಸುಂದಿಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬ ವ); ಕಿತ್ತಿಸಳ ಕೇಸರದ ಕುಸುಂಕಱೊಳ್ಪುಸುಂಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೩೯ ವ). **ಕುಸುಕಱು**: ೧. ಇಡಿದಡರೆ ಕೊಂಡ ಕುಸುಕಱ ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೊತ್ತರಿಸದೆ (ಶಾಂತಿಶು. ೬–೧೧೮). **ಕುಸುಕುರು**: ೨. ಸಂದು; ಮೂಲೆ: ವಸುಮತಿಯೊಳಗಿಱ್ದಂಟು [ಂದೆ]ಸೆಗಳ ಕುಸುಕುರುಮನೆಯ್ದುಮಾಣದೆಮತ್ತಂ ಬಿ[ಸ]ರುಹಗರ್ಭಾಣ್ಡಕ್ಕಂ ಪಸರಿಸಿದುದು[ಕೀ]ರ್ತಿ ನೆಟ್ಟನನುಪಮ ಕವಿಯಾ (ಎಇ. X, ೧೫೧–೨೫; 915). **ಕುಸುಕುಱು**: ೨. ಕಳ್ಳನಿರ್ದನೆಂದು ಕೋಣೆಯಿಟ್ಟೆಡೆ ಕುಸುಕುಱೊಳೆಲ್ಲಂ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೬೫). [?]

ಕುಸುಂಬ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬರಿ 'ಕೋಸುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬಾ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬಿ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬೆ, ಕುಸಂಬಿ, ಕುಸುಂಬ, ಕುಸುಂಬಾ, ಕುಸುಂಬಿ, ಕುಸುಬಿ$_1$, ಕುಸುಬೆ, ಕುಸುವೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅದರ ಬೀಜ: "ಕುಸುಂಭ–ಕುಸುಂಬೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಮೊಸರ ರಸದೊಳ್ ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೊಸಪೂವಂ ಕರ್ಚಿ ಗಂಧಮಂ ತೆಗೆದಿರದಾಱಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೬೨); ಜಪಾಪ್ರಸವದ ಕೆಂಪಂಬರಿಸಿ ಕುಸುಂಬೆಯನೂಡಿ ಲಸದ್ವಿದ್ರುಮದ ರುಚಿಯನ್ನೊತ್ತಿ (ಜಯಕಾ. ೩–೨೬); ಮಿಸುಪ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕುಸುಂಬೆಯು ಬಾಳೆ (ಗುರುಚಾ. ೬–೧೬). **ಕುಸಂಬಿ**: ೨. ಕುಸುಬೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಕೇಸರ ವರ್ಣ: ಕುಸುಬಿಯ ಹೂವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಸುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೪). **ಕುಸುಂಬ**: ೧. "ಕುಸುಮೆ ಕುಸುಂಬಂ"(ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೮); "ತಿಳಿಯಲು ಕುಸುಂಬಮೆನೆ ಕುಸುಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫); ಕಡೆಗೆ ಕುಸುಂಬ ರಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷವನ್ನು ಬೆರೆಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಆರ್ಯಕೀ. ೧೩೭); ಸೇವಂತಿಕೆ, ಕುಸುಂಬ, ಸಣ್ಣ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೮). **ಕುಸುಂಬಾ**: ೨. ಕುಸುಂಬಾ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟು (ಭಕ್ತವಿಾ. ೮೯). **ಕುಸುಂಬಿ**: ೨. ಅಸ್ಮಾನಿ ಬಣ್ಣ, ಕಿರಮಿಂಜಿ ಬಣ್ಣ, ಕುಸುಂಬಿ ಬಣ್ಣ, ಕರೇಬಣ್ಣ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). **ಕುಸುಬಿ$_1$**: ೧. ಕುಸುಬಿಯ ಹೂವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಸಂಬಿಯ ಬಣ್ಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೪). **ಕುಸುಬೆ**: ೧. ಗೋಧಿಕಡಲೆ ಎಳ್ಳು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸಱು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುಳಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೯೪; 1382); ಕುಸುಬೆಯ ಕುರುವಿಂದದ ಕಡುರಂಗನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೫–೬೨); ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಮೋಸಮಲ್ಲಳಸಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಶು. ೪–೨೬); ಜೀರಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕುಸುಬೆ ಅರಿಸಿನ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೨೮–೨೨; 1751); ಹೆಸರು ಕುಸುಬೆ ಮೊದಲಾದ ಹುರುಕಲಂ ರುಚಿ ನೋಡುತ್ತಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೨–೧೧). **ಕುಸುವೆ**: ೧. "ತಿಳಮೆಳ್ಳು ವನಜಮುದು ಜತ್ತಿಳಮುತಸೀ ನಾಮುಮುಮೆ ಕುಸುವೆ ಕುಸುಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೮). [< ಸಂ. ಕುಸುಂಭ]

ಕುಸುಂಬೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕುಸುಂಬೆಯೆಣ್ಣೆಯಂ ಕಾಸಿಗೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೦). [ಕುಸುಂಬೆ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕುಸುಂಬೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: (ಕೆಂಕವಿಟ್ಟೆಳಸಿದ ಕುಚ್ಚುಗಳು ಕುಸುಂಬೆವಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟುಗಳು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯-೯). [ಕುಸುಂಬೆ+ ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕುಸುಂಭ (ನಾ). ೧. = ಕುಸುಂಬೆ ೧: ಚಣಕ ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಷಪ...ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೨ವ); ತಿಳಾತಸೀ ಕುಸುಂಭಾದಿ ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳುಮಂ (ಜಾವುಂಪು. ೩೩). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು: "ಕುಸುಂಭಂ – ಕುಸುಂಬೇ ಬಣ್ಣದ ಹುವ್ವು, ಕಮಂಡಲವೆಂಬ ಪಾತ್ರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಸಾರಣೆಗಳಿಂ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂ ಕುಸುಕದಿಂದೋರಂತೆಸೆವ ಕುರುಜಿನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೦); ಕುಸುಮೋಪಹಾರ ಕುಸುಕ ಗುಡಿ ತೋರಣ ಮಿಸುಪ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಸಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೮೭); ದಿನ್ನಾಣದ ಸುಚಿತ್ರ ಪತ್ರದ ಕುಸುಕ ದೆಸಕದಿಂ ಮೆಱೆವ ಬಾಗಿಲ್ಗಳಿಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೬). [?]

ಕುಸುಕ$_2$ 'ಕುಸಕ' ನೋ.

ಕುಸುಕಹಜಾರ (ನಾ). "ಕೆತ್ತನೆಗೆಲಸದಚಾವಡಿ" (ರಾಮವಿ. ಅನುವಾದ): ಕುಸು [ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಕಹಜಾರ ದಿವಾಣ ಚಾವಡಿ ಪೊಸ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಹರ್ಮ್ಯತತಿಗಳಿಂ (ರಾಮವಿ. ೩-೧೨೭). [ಕುಸುಕ$_1$ + ಹಜಾರ]

ಕುಸುಕಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕಿಱು, ಕುಸಿಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಗುದ್ದು; ಜಜ್ಜು; ಹೊಡೆ: ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಹೊಸಸೀರೆ ಎಂದರೆ ಅದರ ಪಾಶ ಕುಸುಕಿಱು ಯದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ನೋಳಮಾ. ೪೯-೨೦೧); ಕುಸುದಿ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಪೊಸೆದು ಪೂಳ್ವ ಸಾಹಸಿತನಕೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ವ); ದೈತ್ಯನ ಕುಸುಕಿಱಿದು ತಿವಿತಿವಿದು ಕೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೧೧); ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಲರ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಕೆಲರ (ನೇವಿಸಂ. ೧೬-೧೩೮). **ಕುಸಿಕಿಱು**: ಇರದೆ ನೀವಾ ಬಂಡಿಯಂ ಕುಸಿಕಿಱಿದು ಬರಲೀಸದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೨೯). [ಕುಸುಕು$_1$ (< ಕುಸುಂಕು) + ಇಱು$_1$]

ಕುಸುಕು$_1$ 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸುಕು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರಕಾರ; ಗತ್ತು (?): 'ದುಂದುಮಿ'ಯು ಹೋಳಿಯ ಪದದ ಒಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಸುಕು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೩). [?]

ಕುಸುಕುರು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕುಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕುಱುಕೋಣೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕೋಣೆ; ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಣೆ: ಕಲ್ಲ ಕವಿಯ ಕುಸುಕುಱ ಕೋಣೆಗಳೊಳೊತ್ತಗೊಂಡ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಮಾರ್ತಂಡಂ ಕ್ಷೀಣಮಾದುದಂ ಪೇಱ್ದು ಪೊಱಮಡಿಸಲ್ ಪರಿವ ಪೇಱುಗರಂತೆ ಕೆಳೀ ಕಪೋತಂಗಳ್... ಸಾರೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೩ ವ). [ಕುಸುಕುಱು (< ಕುಸುಂಕುಱು) + ಕೋಣೆ$_2$]

ಕುಸುಕುಱುಧರ್ಮ (ನಾ). ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧರ್ಮ: ವಸುಮತಿಯೊಳ್ ಪಲರುಂ ಪೂಜಿಸುವೆಸಗುವ ದೈವಮಂ ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ದಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಣೆಯ ಕುಸುಕುಱುಧರ್ಮಮನದೆಂತು ನಂದಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೪). [ಕುಸುಕುಱು (< ಕುಸುಂಕುಱು) + ಧರ್ಮ]

ಕುಸುಗಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲುಕುರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗಕೆಱೆಯ ಪುಲುಂಪೆ ಅಳರಿ (ಇಅ. XIV, ೨೩೩-೬೦; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕುಸುಗ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಸುಗು 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸುಗುಟ್ಟು, ಕುಸುಗುಟ್ಟು, ಗುಸುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಪಿಸುಮಾತು ಹೇಳು; ಪಿಸುಗುಟ್ಟು:(ಆ). **ಕುಸಗುಟ್ಟು**: (ಆ). **ಗುಸುಗುಟ್ಟು**: ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆ ಗುಸುಗುಟ್ಟಿದಳು (ಕೊನಭೇ. ೧೫೪); ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಗುಸುಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಗಲಾಟೆ. ೧೧೪). [ಕುಸು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ 'ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಸುಬಲು, ಕುಸಲ್ (ನಾ). = ಕುದುಪಲ್: ಕುಟ್ಟೇದಕ್ಕಿಲ್ಲಾ ಕುಸುಬಲ ಬತ್ತಿಲ್ಲವೂ (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೭); ಒಂದು ಸೇರು ಕುಸುಬಲಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಲು ಅದೆಷ್ಟು ಟನ್ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನನಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೫೯). **ಕುಸಲ್**. 'ಕುಸಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕುಸುಬು$_1$ (< ಕುಸುವು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_3$)]

ಕುಸುಬಿ$_1$ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಬಿ$_2$ (ನಾ). ಆಡಂಬರದವಳು; ಒಯ್ಯಾರಿ (?): ಕುಟ್ಟಲಾರದ ಕುಸುದಿ ಬೀಸಲಾರದ ಬೆಡಗಿ ಅಟ್ಟುಣ್ಣಲಾರ್ದ ಅರಬೆಡಗಿ ಹೀಗೀಗ ಬಟ್ಲು ಕೊಟ್ಟೇನು ತಿರಿದುಣ್ಣೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೪೦). [?]

ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಸುಬು$_1$ 'ಕುಸುವು$_1$' ನೋ.

ಕುಸುಬು$_2$, ಕುಸುವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಒಗೆ; ಮೃದುವಾಗಿ ಕುಕ್ಕು; ಕುಸುಕು: ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಬು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು ಜನನದೊಳಗೊಗೆ (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). ೨. ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹು; ಬಡಿ: ಸೆಳೆಹನಂ ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಯೊತ್ತಿ ಕುಸುದಿ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಪೊಸೆದು ಪೂಳ್ವ ಸಾಹಸಿತನಕೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ವ); ಘಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸುದಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಮ್ಮಿ ಕುಕ್ಕೆಯೊಳದ್ದು (ಪಿಂಡೋತ. ೨-೧೨); ಮೇಲುದ ಬರಸೆಳೆದು ತುಱುದಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು ಹಿಡಿದು ಕುಸುದಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧೯). 'ಕುಸುಕು$_1$' ಪರಾ. **ಕುಸುವು$_1$**. 'ಕುಸುಮಾರೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಸುಬೆ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಮ (ನಾ). ೧. ಹೂವು; ಅರಳು; ಪುಷ್ಪ: ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನ ತಾಂಬೂಲಾನುಲೇಪ[ನ] ವಿಭೂಷಣ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮ ದಾಮಾದಿಗಳಿಂ ಸಂತಸಂಬಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ४-೪೩ ವ); ಕುಸುಮಾಕ್ಷತ ಫಲಹಸ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಂ (ಜಟ್ಟಮು. ೧-೩೭); ಹರಿಚಂದನ ಕುಸುಮಂಗಳನಿರದ ಮರಸೂರ್ಗಿಸೆ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೧೨). ೨. ಹೂವಿನ ಎಸಳು, —ದಳ: "ಪುಷ್ಪಮುಕುಟ, ಹೂವಿನ ಕುಸುಮ" (ಪಾರಿಶಿ. ೨೩). ೩. ಕಿತ್ತಳೆ, ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ತೊಳೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಎಸಳು. ೪. ಹೆಂಗಸರ ಮುಟ್ಟು; ರಜಸ್ಸು. 'ಕುಸುಮರಕ್ತ' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ಹೂವನ್ನು ಬಿಡುವ ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಸಸ್ಯ; ಕಾಶಗಬ್ಬು: "ಇಕ್ಷುಶರಾ – ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕುಸುಮ" (ಒಷಧಿ. ೧೩). ೬. ಮುಟ್ಟಿನ ದೋಷ; ರಜೋದೋಷ: ಕರಿ ಆಡಿನ ಹಾಲು, ಗೋದಿಹಿಟ್ಟು ಪೂರು ದುಡ್ಡುತೂಕ... ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಲಿಸಿ ಕೊಡಲು ಕುಸುಮ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ४३೧ ಪರಿ). ೭. = ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿ: ಶರಕುಸುಮ ಭೋಗಭಾಮಿನಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ವಾರ್ಧಕಂಗಳೆಂದಾಱುತೆಱಂ...ಷಟ್ಪದಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೦ ಅಡಿಟಿ).

೮. [ಛಂದ] ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತ: "ಅಕ್ಕುಂ ಕುಸುಮಂ ತಜಜಂ ಲಗಮುಂ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಕಳಂಬ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕುಸುಮಕಳಂಬನ ಕೇಳೀನಿಲಯದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಕುಸುಮ + ಕಳಂಬ (= ಕಲಂಬ)]

ಕುಸುಮಕುಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ, —ವೊತ್ತು: ಕುಸುಮ ಕುಲಮಂ ಮುತ್ತಿ ಝೇಂಕರಿಪ ತುಂಬಿಯಿಂ (ತಿರುರ. ೨). [ಕುಸುಮ + ಕುಲ]

ಕುಸುಮಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಮೋಹರಾಜ ನುದ್ದಂಡ ಸೇನಾನಾಯಕರು ಮಂಡಲಪತಿ ನೋಡೆಂದು ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡವ ಪಿಡಿದನುಹಾಗಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೨೯). ೨. ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. 'ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣ' ಪರಾ. [ಕುಸುಮ + ಕೋದಂಡ]

ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣ (ನಾ). (ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ) ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಭಯ ಅಥವಾ ದುಗುಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಅತಿಸುಂದರ: ಗುಂಡಾಕ್ರಿ ಭೈರವಿಯಿಂದ ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣನ ಪಾಡಿದರು (ಭರಚ. ೧-೮೦). [ಕುಸುಮಕೋದಂಡ + ತಲ್ಲಣ]

ಕುಸುಮಧನ್ವ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಬಂದಪರ್ದಂ ಜಯರವದೊಳಾ ಸುಧನ್ವಂ ತಿರಸ್ಕೃತ ಕುಸುಮ ಧನ್ವನು (ಜೈವಿಭಾ. ೧೨-೪). [ಕುಸುಮ + ಧನ್ವ]

ಕುಸುಮಧೂಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಪರಾಗ: ವರ ಕುಸುಮಧೂಳಿಯಿಂ ಸಪಕ್ಷಪಕ್ಷರಸದಿಂದೆ (ನವಮೋ. ೪-೨೫). [ಕುಸುಮ + ಧೂಳಿ (= ಧೂಲಿ)]

ಕುಸುಮಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ; ಪುಷ್ಪಚಾಪ: ಮಲಂಗಿಸಿದ ಕುಸುಮಬಾಣಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೧ ವ). ೨. = ಕುಸುಮಧನ್ವ: ಕುಸುಮಬಾಣನ ಪಿತನ ಪದಯುಗವನು ಭಜಿಸಲಿಕೆ (ಗಗತಾ. ೧೯-೨೦). [ಕುಸುಮ + ಬಾಣ]

ಕುಸುಮಭವ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಒಸೆದು ನಿದ್ರೆಯನಿತ್ತು ಲೋಕವ ಕುಸುಮಭವನುಳುಹಿದನು ಮರುಳು ಭಾಷೆನುತ ಬೆಜಗಾದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಈತಂಗೀ ವ್ರತವಿರುದ್ಧಮಪ್ಪ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯೆಂತು ಬಂದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೫). [ಕುಸುಮ + ಮಂಜರಿ]

ಕುಸುಮಮಾಲಿಕ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವವನು; ಮಾಲೆಗಾರ: ಕುಸುಮಮಾಲಿಕ ಹಾವಾಡಿಗರಿಂದೆಸೆವ ಹರದರ ಕೇರಿಗಳಲುಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಜಾದಬ್ಬಜಾಸಿ ಕಪಿ ಹಮ್ಯವಾಹನನ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೨). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಮಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳ ಸಾಲು: ಕುಸುಮಮಾಳಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). ೨. ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಹೂಸರ. [ಕುಸುಮ + ಮಾಳಿ (= ಮಾಲೆ)]

ಕುಸುಮರಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಟ್ಟಿನ ರೋಗ: ಮುಟ್ಟಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುವ ಕಾಯಿಲೆ: ಸಿಹಿ ಪಡವಲದ ಬೇರು ಮತ್ತು ನೇರಳೆ ಬೇರು ಇವು ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ ರಸಹಿಂಡಿ ಅದನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಕುಸುಮ ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೦ ಪರಿ). [ಕುಸುಮ + ರಕ್ತ]

ಕುಸುಮರಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳು; ಪರಾಗ: ತರುಶತದೊಳು ದಿರ್ವ ಕುಸುಮರಜದ ಮಂದೈಸಿ ನೆಗೆದ ಕೆಂಧೂಳಿಯಿಂದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೯ ವ). [ಕುಸುಮ + ರಜ$_1$]

ಕುಸುಮರಸ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: ಅಜಿಪುದೇ ನೊಣ ಮಧು ಕುಸುಮರಸವ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೩). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸರಸಿರುಹದಳನಯನೆ ಕರಮೆಸೆವ ಕುಸುಮರಸ ನಿರತಿಶಯಮೆಂಬುದು ನಿತಾಂತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೪). [ಕುಸುಮ + ರಸ]

ಕುಸುಮವರ್ಷ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವುದು; ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಆ ತ್ರಿಲೋಕಚೂಡಾಮಣಿಯುದಯದೊಳ್ ... ಅಭಿನವ ಮೇರು ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮವರ್ಷಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧ ವ). [ಕುಸುಮ + ವರ್ಷ$_1$]

ಕುಸುಮವಿಚಿತ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ನಯನಯಂ ಕುಸುಮವಿಚಿತ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨-೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮವಿಶಿಖ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ. ೨. = ಕುಸುಮಧನ್ವ: ಕುಸುಮವಿಶಿಖವಿಕಾರದೂರನು (ಬಸಪು. ೩೨-೨). [ಕುಸುಮ + ವಿಶಿಖ]

ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಕುಸುಮವರ್ಷ: ಕುರುಬಲ ಸರಿಯೆ ಸುರಕುಲ ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಿಯ ಸುರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೬). [ಕುಸುಮ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕುಸುಮವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಹೂವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ವೇದಿಕೆ, —ಜಗಲಿ: ಕುಸುಮವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿರ್ಪ ಚೈತ್ರನ ತೆಜದೆ (ನಂಬರ. ೩-೬೫). [ಕುಸುಮ + ವೇದಿಕೆ]

ಕುಸುಮಶರ (ನಾ). ೧. ಕುಸುಮವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕುಸುಮಶರನುರವಣಿಯ ಗಾಯ:ದಲೆಸುಗೆವಡೆದನು ಕೀಚಕನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩ ಸೂಚನೆ); ಕುಸುಮಶರನೆಂದು ನಿನಗಾರ್ಪೆಸರಿಟ್ಟರೊ (ಶಾಕುಂತ. ೩೬ ಅಡಿಟಿ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮವೃತ್ತ: ಸರಸಿರುಹದಳನಯನೆ ಕರಮೆಸೆವ ಕುಸುಮಶರ [ಪಾಠಾಂ. ರಸ] ನಿರತಿಶಯ ಮೆಂಬುದು ನಿತಾಂತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೪). [ಕುಸುಮ + ಶರ]

ಕುಸುಮಶಿಲೀಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುಸುಮಬಾಣ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ. ೨. ಹೂಗಳನ್ನು ಮುತ್ತುವ ದುಂಬಿ. ೧, ೨: ಕುಸುಮಶಿಲೀಮುಖ ಪ್ರಚಾರಂ ವಿರಹಿತತಿಯೊಳಂ ಮಾಳತಿಯೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೫ ವ). ೩. = ಕುಸುಮಶರ ೧. [ಕುಸುಮ + ಶಿಲೀಮುಖ (= ಶಿಲೀಮುಖ)]

ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಒಸೆಯೆ ಮೊದಲೆರಡು ನಾಲ್ಕೆಸೆವಯ್ದನೆಯ ಪದದೆ ದಶದಶ ಸುಮಾತ್ರೆ ಮೂಜಾಜಾಜನೆಯೊಳು ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇಳು ಲಘು ರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಗಿಂತು ಕಮಲನಯನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೧ ಅಡಿಟಿ). [ಕುಸುಮ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಕುಸುಮಸಂಕೋಚನ (ನಾ). ಹೂಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನದೊಳಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಂ ಮುಗಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಕುಸುಮ + ಸಂಕೋಚನ]

ಕುಸುಮಸಾಯಕ (ನಾ). = ಕುಸುಮಶರ: ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಚಣ್ಡ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ನೀತಿನಿತಂಬಿನೀ ಕುಸುಮಸಾಯಕಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೩೯-೧೯; 1095). [ಕುಸುಮ + ಸಾಯಕ]

ಕುಸುಮಸಾರ (ನಾ). = ಕುಸುಮರಸ: ತನ್ನ ಕೌಶಲದಿಂದ ಕುಸುಮ ಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೀರುವುದು ದುಂಬಿ (ರಾಕ್ಷಮು. ೩೧). [ಕುಸುಮ + ಸಾರ$_1$]

ಕುಸುಮಸ್ತಬಕ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಪೊಳತಲರ್ದ ಸಿಂಧುವಾರದ ಕುಸುಮಸ್ತಬಕಂಗಳಂದು . . . ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪತು. ೬–೪೧). [ಕುಸುಮ + ಸ್ತಬಕ]

ಕುಸುಮಾಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮರ; ಹೂವಿನ ಮರ. ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿದಶ ಚಂದ್ರ ಹುತಾಶನಾನಿಲರುಂ ಲಗಂ ಪುದಿದುಕೊಂಡಿರೆ ವಿಶ್ರಮಂ ನಿಧಿಯೊಳ್ಪಿಡಂಗೊಡವಿ ಬಂದಿರೆ . . . ಕುಸುಮಾಂಘ್ರಿಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸುಮಾಪದಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೮). [ಕುಸುಮ + ಅಂಘ್ರಿಪ]

ಕುಸುಮಾಂಜನ (ನಾ). ಹಿತ್ತಾಳೆ ಭಸ್ಮದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಣ್ಣಿನ ಅಂಜನ: "ಪುಷ್ಪಂ, ಪುಷ್ಪಕೇತುಃ, ಪೌಷ್ಪಕಂ, ಕುಸುಮಾಂಜನಂ – ೩ ಕುಸುಮಾಂಜನದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೨).
[ಕುಸುಮ + ಅಂಜನ]

ಕುಸುಮಾಕರ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಳ; ಪುಷ್ಪವಾಟಿ. ೨. ಹೂಗೊಂಚಲು. ೩. ವಸಂತ ಋತು: ಕುಸುಮಾಕರ ಸಮಯದೊಳತಿ ಮಸೃಣತರಂ ಚೂತಪೋತಕಂ ನನೆಯಿಂ ರಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಜಗವ. ೬–೩೪). [ಕುಸುಮ + ಆಕರ]

ಕುಸುಮಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹೂವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಕುಸುಮಾಕೀರ್ಣಮಾದ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಲತೆಗಳುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೨೦).
[ಕುಸುಮ + ಆಕೀರ್ಣ]

ಕುಸುಮಾಪಚಯ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಎತ್ತುವುದು; ಬಿಡಿಸುವುದು, —ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಪುನ್ನಾಗಲತಿಕೆಗಳುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ ಕುಸುಮಾಪಚಯ ಕ್ರೀಡಾವಿಳಾಸದಿಂ ತೊಟಲ್ವಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೩ ವ).
[ಕುಸುಮ + ಅಪಚಯ]

ಕುಸುಮಾಭ (ಗು). ಹೂವಿನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ; ಕುಸುಮಸದೃಶವಾದ: ವನಭೃತ್ಕುಂತಳೆಯಾ ಶಿರೀಷಕುಸುಮಾಭಾಂಗಕ್ಕೆ ಕಂದಂ . . . ಮಾಡಿದನಾವನಾತನೆ ವಲಂ ಗಂಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯).
[ಸಂ.]

ಕುಸುಮಾಮೋದ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸುವಾಸನೆ, —ಕಂಪು; ಪರಿಮಳ: ಅಗಳಂತಃಪುರಕಾಂತಾ ಪ್ರಸಾಧನ ಕುಸುಮಾಮೋದಮತಿ ಪ್ರಮೋದಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೨೫ ವ).
[ಕುಸುಮ + ಆಮೋದ]

ಕುಸುಮಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೂವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಕಾಮ: ಅತನ ರೂಪಸಂಪತ್ತಿಯಿಂ ಕುಸುಮಾಯುಧಂಗೆ ದುರ್ಜಯತ್ವಮಾದುದೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೧). ೨. (ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ) ಕಾಮ, —ಅನುರಾಗ (?): ಅಳಿಗೀಗಗಳೀಗಳಿಂದು ನಾಳೆ ಕುಸುಮಾಯುಧ ಪ್ರಥಮ ಪುಷ್ಪಿತಾಸಮಯಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦–೧೫).
[ಕುಸುಮ + ಆಯುಧ]

ಕುಸುಮಾರಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ದೊಡ್ಡ ಹಾರೆ; ಗುದಿಗೆ: "ದ್ರುಘಣಃ, ಮುದ್ಗರಃ, ಘನಃ – ಈ ೩ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಸುಮಾರೆ; ದೊಡ್ಡಹಾರೆ, ಗುದಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮).
[ಕುಸುಮು₁ (< ಕುಸುಬು₂) + ಅರೆ₁ (< ಪಾರೆ₁)]

ಕುಸುಮಾಸವ (ನಾ). ೧. =ಕುಸುಮರಸ: ಅಭಿನವ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಾಸವಮೊರ್ಮೊದಲುಣ್ಬ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೊಕ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೫). ೨. ಹೂವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮದ್ಯ. [ಕುಸುಮ + ಆಸವ]

ಕುಸುಮಾಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸುರಿಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಅಮರ ಕುಸುಮಾಸಾರಂ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ಪೊದಟ್ಟುದು (ಪುಷ್ಪತು. ೧೦–೧೨).
[ಕುಸುಮ + ಆಸಾರ]

ಕುಸುಮಾಸ್ತರಣ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಹಾಸುವುದು; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ಇದೋ . . . ಶಕುಂತಳೆಯು ಕುಸುಮಾಸ್ತರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲಾಫಲಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ, ಸಖಿಯರಿಂದ ಸಂತೈಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವಳು (ಶಾಕುಂತ. ೩೩–೧೯). [ಕುಸುಮ + ಆಸ್ತರಣ]

ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ನಿನ್ನ ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಗಿಕ್ಕು ಚಾಪವಾಜಿಡಿವೆಡೆ ಸಮಗ್ರ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೩೮); ಶಪಥಂಗಳೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರವನಣಗೈವನೊ ಮಾರಂ (ಮಾಂಡವ್ಯ. ೪೯). ೨. ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಆ ಸಸಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ ತುಂಬಿಯನಾ ಸರೋಜವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೈವೀಸಿದನು ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನೀ ಕೀಚಕನ ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ (ಕುಮ್ಮಾವಿ. ೨–೫೩).
[ಕುಸುಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕುಸುಮಿತ (ಗು). ಹೂತ; ಹೂಬಿಟ್ಟ; ಪುಷ್ಪಿತ: ಕುಸುಮಿತ ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷಂಬೊಲ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೫೫–೧೧); ಹರಿಣಧರಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂತಿರೆ ಕುಸುಮಿತ ಚೂತವಿತತಿ ಸೊಗಯಿಸಿತೆನಸುಂ (ಕವಿರಾ. ೬–೩೩); ಕುಸುಮಿತಾನೇಕ ಕುಸುಮವಲ್ಲರೀ ಪ್ರಸರವಿಸರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೪೮ ವ).
[ಸಂ.]

ಕುಸುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಾಗು; ಅರಳು; ವಿಕಸಿಸು: ಕುಸುಮಿಸಿದ ಕುಸುಮದೆಸಳ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸ ಪೊಸ ಪಸೆಯೊಳಸದಳ ಮೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪–೧೨ ವ); ಅನಿಮಿಷವಧು ಕತ್ತುರಿಗದಡಿನ ಚಳಯಂಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಿ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ತೆಳ್ಪನೆ ತಿಳಿದ ಕಾಂತಿ ಕುಸುಮಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೬–೯೬). ೨. ಹೂವನ್ನು ಬಿಡು: ಉನ್ಮದ ಭೃಂಗಕುಳಕ್ಕೆ ಕಂಪುವೀಜುವ ಕುಸುಮಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮಿಸಿತ್ತು . . . ಮನೋಜಮನೋರಥದ್ರುಮಂ (ಅಜಿತು. ೬–೧೧); ಕುಸುಮಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ದುವು ಮಿಕ್ಕೆಸೆವಾಳ್ಪುಪಕುಜಾತ ವೀರುತ್ತುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೫). ೩. ಹೂಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ನೂಪುರಕ್ವಣಿತ ಸುಭಗ ವಾಮಪಾದಪ್ರಹರಣದೊಳಶೋಕತರುಗಳಂ ಕುಸುಮಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೦ ವ); ಧವಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿನಳಕವಲ್ಲರಿಯಂ ಕುಸುಮಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೫–೧೧೧ ವ). [ಕುಸುಮ + –ಇಸು₃]

ಕುಸುಮು₁ 'ಕುಸುಬು₁' ನೋ.

ಕುಸುಮು₂ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಯದ ಬತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಕುಟ್ಟೇದ ಅಕ್ಕೀಲಿ ಕುಸುಮಾವ ತೆಗೆವಾಳು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೩).
[< ಕುಸುಮ]

ಕುಸುಮೆ₁ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಮೆ₂ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು; ರಜೋದರ್ಶನ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಸುಮೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೩೬). [< ಸಂ. ಕುಸುಮ]

ಕುಸುಮೆಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿನ ರೋಗ; ಪ್ರದರರೋಗ: "ಪ್ರದರಃ —೧. ಮುರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಕುಸುಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮು]ಜಾಡ್ಯ. ೩. ಬಾಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೬). [ಕುಸುಮೆ₂ + ಜಾಡ್ಯ]

ಕುಸುಮೇಷು (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಪುರ್ವು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಕಣ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೬). ೨. ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಅ ನಾಡು ದಿವಕ್ಕೆ ತೋಱದು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು (ಪುಷ್ಪತು. ೯–೧೪). [ಕುಸುಮ + ಇಷು]

ಕುಳೀರಸಂಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು : ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ . . . ಕುಬ್ಜಶರೀರ ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೪). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಸಂಭವ]

ಕುಳು ‘ಕುಳ್ಳ$_2$’ ನೋ.

ಕುಳುಂಪೆ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಗುಂಡಿ; ಕುಂಟೆ: ಜಳರಾಸಿಯಿರೆ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂ ಎಱೆವ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೮); ಆನೆಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ.೧೧-೧೩೬ವ); ತಿಳಿವುದುಮಾ ಕದಡುವುದುಂ ಕುಳುಂಪೆಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಮುದಧಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ದಟ್ಟಕಾಡಿನ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕುಳುಂಪೆಯ ಪಕ್ಕದ ಹೊದರಿನಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೩೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಟುಮ್ಪು]

ಕುಳುಂಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಗಟ್ಟು; ಗುಂಡಿಯಂತಾಗು: ಕುಂಜರ ಗುರುಕುಂಭಮಂಡಳದಿನಲ್ಲುಗು ತಂದು ಕುಳುಂಪೆಗೊಂಡ ನೆತ್ತರ ಪೊಸವಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಕೆದಱೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದುವು . . . ಕೇಸರ್ಲಿಯ ದೀರದ ದಿಶ್ತಗಳಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೯೫).

[ಕುಳುಂಪೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿಡಿ (?): ಉಗುಳಿದವು ಕುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಗಿಡಿಗಳನು ಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೪೧); ಕುಳುಗಿಡಿಗಳಗ್ನಿಜನ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬಳ[illegible] ತರಿಸಿದವೊ ಪೇಳೆನಲೊಲೆದು ಶಿವಿದನು ತೀವ್ರಹತಿಯಲಿ ರಿಪುಚಮೂಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೫೬). [ಕುಳು$_0$ + ಕಿಡಿ]

ಕುಳುತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: “ಕುಳುತ್ಥಂ – ಹುರುಳಿ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೪೬); ನೀವಾರತಿಳತಳ ಮಸೂರಿಕಾ ಕುಳುತ್ಥ ಮುದ್ಗ ಮಾಷ . . . ಜೀರಕಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೩ ವ).

[< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಳುತ್ಥಕ (ನಾ). = ಕುಳುತ್ಥ: “ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು” (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಕ]

ಕುಳುಪು (ನಾ). ತುಂಡು; ಶಕಲ; ಖಂಡ (?): ಸರಸಿಜಭವ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರವ ಎರಕದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ ಮೆಱೆವ ಕುಳುಪುಗಳೀ ಗಿರಿಯೊಳೊಟ್ಟಿದನೆನೆ ತರಣೇಂದುಕಾಂತವಲ್ಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೦-೧೧೪). [?]

ಕುಳುಮೆ ‘ಕುಳಿಮೆ’ ನೋ.

ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). “ಗರ್ಭಿಣಿ” (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ): ತಂಗವ್ವನಿಗೆ ಪೂರಿ ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಯಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೬೩).

[ಕುಳುಮೆ (< ಕುಳಿಮೆ) + -ಕಾರ್ತಿ]

ಕುಳುರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚರಿಸು; ತಿರುಗಾಡು (?): ಮೂರುಲೋಕದಿ ತನ್ನ ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಹಾರುತ್ತ ಕುಳುರುತ್ತಾರವನು ಮಾರನುಪದ್ರವ ಕಾಜುವವೆ ಗಾರಾಗಿಯು ತೀರದ ದುಃಖವನೈದುವೆನು (ಪೂಜ್ಯಚ.೧೧-೮೪).

[?]

ಕುಳುವಾಡಿ ‘ಕುಲವಾಡಿ’ ನೋ.

ಕುಳುವಾರು ‘ಕುಳವಾರು$_1$’ ನೋ.

ಕುಳೆ ‘ಕೂಳೆ$_2$’ ನೋ.

ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವನು; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಅದೊಂದು ಕುಳ್ಳ ಆಸಾಮಿ (ಅಸಾಮಿ. ೯೫). ಕಳ್ಳನ ನಂಬಿದರೂ ಕುಳ್ಳನ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ). [ಕುಳ್ಳು$_2$ (< ಕುಱಳ್) + -ಅ$_7$]

ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ (?): ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿಯಾಡುವೆವು ಮರದಲ್ಲಿ ಬಾರೆಂದೆಲ್ಲರೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾಲೋಚಿಸುತಲೀ ಭೀಮ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜಿನಭಾ. ೬-೯).

[ಕುಳ್ಳ + ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ (< ಕುಂಪಟ)]

ಕುಳ್ಳಾವಿ ‘ಕುಲಾಯ್ಮ$_2$’ ನೋ.

ಕುಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಗಿಡ್ಡಿ; ಕುಬ್ಜೆ: ಬಂಜೆ ಕುಳ್ಳಿ ಕುಂಟಿಯಿವರುಗಳಂ ಕಂಡರೆ ಕಾರ್ಯನಾಶ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೮೫-೧೩).

[ಕುಳ್ಳ + -ಇ$_3$]

ಕುಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). (ಬೆಲ್ಲದ) ಅಚ್ಚು: ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತಿರಬೇಕು ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕುಳ್ಳಿಯಂತಿರಬೇಕು (ವಚಶಾ. I, ೧೯೩). [?]

ಕುಳ್ಳಿರ್, ಕುಳಿರ್$_2$, ಕುಳ್ಳಿರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಕಿತ್ತ್ರಯ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ವಂದಿಸಿ ಭಟಾರರಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೬); ಮಣಿಮಯ ಹೇಮಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫ ವ); ರುದ್ರಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೩); ಅರಣ್ಯದಿಪ್ರುಮಸಾನು ದೇಶದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೧೯); ಯುಯುತ್ಸು ಶಿಖಂಡಿ ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಕರು ಪಾರ್ಥನನುಪಚರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೭). **ಕುಳಿರ್$_2$**: “ಕುಳಿರ್ – ಋಜುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್)ಹೈಮೇಚ (ಶೀತಲವಾಗು)” (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು ಮೆಲ್ಲನೆಯು ತನುವೆಲ್ಲ ಪುಲಕಿಸಲು (ನಗಶಾ. ೨-೨೨). **ಕುಳ್ಳಿರು**: ಧಾರುಣೀಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರೈ ಪರಿವಾರ ಕುಳ್ಳಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧೩).

ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಣಿಮಾಡು : ಬಂದುದುತ್ತಮವಾದುದಿತ್ತ ಬಾ ದಕ್ಷಿಣಯೆಂದೊತ್ತಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸಿ (ಭರಚ. ೪೬-೮೬).

[ಕುಳ್ + ಇರ್$_1$]

ಕುಳ್ಳಿರಿಸು, ಕುಳಿರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗೆಱಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೨ ವ); ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೭); ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು ವಿನಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೪). **ಕುಳಿರಿಸು$_2$**: ತೆಗೆದು ತಾ ದಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕುಳಿರಿಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೩); ಬಳಿಬಂದರೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಚಕ್ಕಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಭರಚ. ೩೯-೧೦೦).

ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು=ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ತಲೆವಿಡಿದೆತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸಿ ತನ್ನಯ ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೯೨).

[ಕುಳ್ಳಿರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಳ್ಳಿರು ‘ಕುಳ್ಳಿರ್’ ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_1$ ‘ಕುಳ್’ ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_2$ ‘ಕುಱಳ್’ ನೋ.

ಕುಳ್ಳೆ (ನಾ). ಮಲದ ಕುಪ್ಪೆ, —ಉಂಡೆ: ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬೈಗುಳದ ಒಂದು ಲಡಾಯಿವೆ ನಡೆದುಹೋಯ್ತು, ಅವಾಚ್ಯ-ಅಶ್ಲೀಲ ಭಾಷೆಯ ಕುಳ್ಳೆಗಳನ್ನ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೪೫೦). [< ಕುರುಳ್$_2$?]

ಕುಳ್ಳಿಡೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎಡೆ, —ಜಾಗ; ಆಸನ: “ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಲಕರಣೆ, ಸ್ಥಳ (ಕುರ್ಚಿ, ಮಣೆ, ಮೊ. ವು); ಆಸನ, ಪೀಠ, ಕುಳ್ಳಿಡೆ” (Seat. ಇಂಕನ); ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಬೆಮರಿಡಿದ ಹೆಂಗಸರಿಂದ ಕುಳ್ಳಿಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೪೫೪). [ಕುಳ್$_3$ + ಎಡೆ$_3$]

ಕುಸುರಿಕಡಗ (ನಾ). ಕುಸುರಿಗೆಲಸ ಮಾಡಿರುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ: ಮೊಸರು ಮಾರುತ ಬಂದಳಾಕೆ ಕುಸುರಿಕಡಗದ ಗೊಲ್ಲಿತಿ (ನಾಪದ. ೨೧೪). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಡಗ$_1$]

ಕುಸುರಿಕಾಳು (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಜೀರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಸಕ್ಕರೆಪಾಕದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ: ರಾತ್ರಿ ಊಟಮಾಡಿ, ಕುಸುರಿಕಾಳು, ಎಳ್ಳು . . . ಮುಕ್ಕಿದ್ದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೨೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಾಳು$_3$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಕುಸುರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿ, —ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ: ಕುಸುರಿಕಿಡಿಗಳು ಭುಗಿಲು ಭುಗಿಲೆನುತುಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಹುಟ್ಟೆ ಕಂಡವರಸುಗಳುಡುಗಿದುವಾರು ನಿಲುವರು ಶಕ್ತಿಯಿದಿರಿನಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕುಸುರಿಖಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತುಂಡು; ಚೂರುಚೂರಾದ ಖಂಡ: ಬಿದಿರಿದಿರು ಕೊಯ್ದಲೆಗಳನು ಕಾಱಿದರು ಕರುಳನು ಕುಸುರಿಖಂಡದ ಕದಳಿಮೃಗಳ ಚೂಣಿ ಮಲಗಿತು ತಾಱಹಟ್ಟಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೧). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಖಂಡ]

ಕುಸುರಿಗಂಡ (ನಾ). = ಕುಸುರಿಖಂಡ: ಹಸಿಯ ತೊಗಲು ಡಿಗಿಹಿಂಡಿಲುಗರುಳ ಜಲ್ಲಣಂ ಕುಸುರಿಗಂಡದ ತೊಂಗಲ್ . . . ಎಸೆಯೆ ಮಾಮಸಕದಿಂ . . . ಭೂತ ಭೇತಾಳರಾಡಿದರು (ಜಚಶಾ. ೧೨-೩೬); "ಕೆಳುಮಾಂಸ ವಪೆ" (ಪ್ರಥಮ್ಣ). [ಕುಸುರಿ + ಕಂಡ$_1$]

ಕುಸುರಿಗರುಳು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕರುಳು; ತುಂಡಾದ ಕರುಳು: ಬಸಿವ ಹೊಸರುಧಿರಕ್ಕೆ ಜೋಲುವ ಕುಸುರಿಗರುಳಿಂದುದಿರುವಡಗಿನ ಬಸಿಗೆ ಬಂದೆಱಗಿದವುಲೂಕಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೫); ನೆರೆದು ಜಂಬುಕ ಗೃದ್ಧಸಂತತಿ . . . ಕುಸುರಿಗರುಳನು ಮೆದ್ದು ಸಲೆ ದಣಿದು (ಮೂಲರಾ. ೫-೩೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕರುಳು (< ಕರುಳ್)]

ಕುಸುರಿಗಾಯಿ, ಕುಸುರುಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ; ಹೀಚು; ಮಿಡಿ: (ಕ). **ಕುಸುರುಗಾಯಿ**: (ಕ). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕುಸುರಿಗೆಲಸ, ಕುಸುರುಕೆಲಸ, ಕುಸುರುಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ; ನಯನಾಜೂಕಿನ ಕೆಲಸ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮಿಸುನಿಯ ತೊಡಿಗೆಯ ಬಿಟ್ಟು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೧೧-೯); ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮಣಿಪದಕವನೊಪ್ಪುವ ಮುತ್ತಿನ ಸಮ ಹಾರಾವಳಿಯ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೬); ಒಳ್ಗನ್ನಡದ ಕಲೆಯೊ, ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೧೦). **ಕುಸುರುಕೆಲಸ**: ಚಮತ್ಕಾರ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರವೈಖರಿ, ಕುಸುರುಕೆಲಸ – ಇವಾವುವೂ ಕಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೆನಿಸವು (ಜಾನಗೀ. ೨). **ಕುಸುರುಗೆಲಸ**: ೨. ಚಿತ್ರಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಸೂತಿ ಕೆಲಸ: ಕುಸುರುಗೆಲಸದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಸೆರಗಿನ ರೇಶಿಮೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು (ದೂರಸ. ೮೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕುಸುರಿತಿರಿ (ಕ್ರಿ). = ಕುಸುರಿದಱ: ಶಶಿಮುಖಿಯರನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಮದ ವ್ಯಸನ ಭಾಳಾಗಿಹನು ಅವರನು ಕುಸುರಿತಿರಿದು ಯಮದೂತರೊಯ್ವುವ ನರಿಯರವರೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨-೧೦). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ತಿರಿ$_3$ (< ತಿಱ್$_1$)]

ಕುಸುರಿದಱ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುತುಂಡು ಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ಮುಂಗುಡಿಯ ಮೋಹರವ ಕುಸುರಿದಱದೆಲ್ಲರಂ ಕೊಂದು (ಹಜಶಾ. ೬-೧೬); ಕುಸುರಿದಱದಡಗಿನಂತೆವೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೭); ಕುಸುರಿದಱದೊಟ್ಟಿದನು ಕನಲಿದು ಕಪಿವ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೧೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ತಱ$_1$]

ಕುಸುರಿಮಾತು 'ಕುಸುರಿವಾತು' ನೋ.

ಕುಸುರಿವಾತು, ಕುಸುರಿಮಾತು (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನುಡಿ; ನಾಜೂಕಿನ ಮಾತು: ಬಣ್ಣನೆಯ ಕುಸುರಿವಾತುಗಳಿಂದಿರ ತೆಱದಿನನ್ನವಿನ್ನದೆನುತ್ತಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಱಯೆಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೭೦). **ಕುಸುರಿಮಾತು**: ಕವಿಮಾತು, ಕುಸುರಿಮಾತು, ಶ್ಲೇಷೋಕ್ತಿ, ವ್ಯಾಜೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಉಕ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳು . . . ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಸುರಿವೆಸ (ನಾ). = ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಸುಂದರಮೆನಿಪ ಕುಸುರಿವೆಸದಿಂದರಮನೆ ಮಾಡ್ಪುದು ಮಯಂಗಮತಿವಿಸ್ಮಯಮಂ (ಶಂರಾಮಾ. ೧-೧೨೯); ಹೀರೆಯ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣದ ನೇರಾಣೆಯ ಕುಸುರಿವೆಸದ ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೦); ಬಿಳಿಹೊಕ್ಕಳು ಮಿಸುನಿಯ ಕುಸುರಿವೆಸದ ಸಜ್ಜೆವನೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೪). [ಕುಸುರಿ + ಬೆಸ$_1$]

ಕುಸುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಯಗೆಲಸಮಾಡು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಮಾಡು. ೨. ಚೂರುಮಾಡು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ಕುಱದಲೆಯ ಹಂತಿಯ ಕುಸುರಿದೆಲುವಿನ ಕೋದಮಿನಂಗಡಿಯಲ್ಲೆಸೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೮). ೩. ಕುಸುಕು; ಕುಕ್ಕು; ಚಚ್ಚು: ಕರುಳ ತೆಗೆತಿನ್ನಡಗನೆನುತಬ್ಬರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನು ಕೊಟ್ಟ ದಾನವನುರವಣಿಸಿ ಕೀಚಕನ ಹೊಯ್ದನು ಹಿಡಿದು ಕುಸುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೬); ಮುಸುಡಿಡೆಗೆ ಮದವೇಱದಿಭಪತಿ ಕುಸುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ದೆಳೆಗುಂಬಳದ ವೊಲು ರಕ್ಕಸನ ನಿಜದಾಕಾರೆಕಾರೆಮವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೩೧). ೪. ಗಿಡಿ; ತುಂಬು: ಒಮ್ಮಾನವನುಟ್ಟು ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರಿಕೊಡೆದು ಬಾಲರಿಗೋಗರವಾಯಿತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೭-೭೮೧); "ಗಡಣಿಸಿ" (ಮೋಳಮಾ. ಟೀಕ). ೫. ಮುಸುರು; ಮುತ್ತು: ಆ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳಗಿದಿರಾದೇಳುಂ ವೆಸವೆಸಿಪ ಧೀರರನು ಕುಸುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮುಸುಕಿ] ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿದು ಕೊಟ್ಟ ಕೆಡಹಿದರಸಮ ಭಟರುಗಳೆನಿಪರು (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯-೨೧೦). ೬. ಬಾಗು; ಕುಗ್ಗು: ಕ್ರೋಧಾರ್ತಂ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಂ ಸೆಡೆದು ಕುಸುರಿದಂ ಕುರ್ಗೆ ದಿಗ್ದಂತಿಜಾಲಂ (ಬೀಳವಂ. ೨೬). ೭. ಕಡೆಯಲ್ಪಡು; ಚಿತ್ರಿತವಾಗು: ಕನ್ನಡರ ಕೈವಾಡದಿಂದ್ರಜಾಲಕೆ ಕಲ್ಲು ಕುಸುರಿತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬೫-೧೦). [?]

ಕುಸುರು$_2$ 'ಕುಸುರಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಸುರುಕೆಲಸ 'ಕುಸುರಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕುಸುರುಗಾಯಿ 'ಕುಸುರಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಸುರುಗೆಲಸ 'ಕುಸುರಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕುಸುರೆಳ್ಳು (ನಾ). = ಕುಸುರಿಕಾಳು: ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ತುಟಿತುಂಬ ಎದೆತುಂಬ ಕುಸುರೆಳ್ಳು ಮೂಡುತಿದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೨೩-೪೦೩); ಆಸೆಯ ಕುಸುರೆಳ್ಳು ತಿನಿಸುವರೆಲ್ಲರು ಬಂದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೭-೭೫); ಅವರೆಲ್ಲ . . . ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆಳ್ಳಿನ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧೪). [ಕುಸುರು$_2$ (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ, ಕುಸಲಕ್ಕಿ, ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ: ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಸಲಕ್ಕಿ**: (ಕ). **ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ**: ಎಷ್ಟು ದಿನವಾಯಿತೋ ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ತಿಂದು? ಹಲಸಿನ ಬೀಜದ ಹುಳಿ, ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ (ಸಾಹೇಬ್. ೨೫೧). [ಕುಸುವಲು$_2$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಸುವು$_1$, ಕುಸುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಯಿಸು; ಪಕ್ವಮಾಡು: ಒಂದು ತರಹ ಬೀಜವುಳ್ಳ ಕಾಯನ್ನು ಸಿಪ್ಪೆ ಸಮೇತ ಕುಸುವಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೭); ಮನೆಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕುಸುವಿದ ಅವರೆಕಾಯನ್ನು ಸುಲಿದು ತಿಂದು ನಲಿದಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೪೪). **ಕುಸುಬು$_1$**: ಕುಸುಬಿದ ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಸುವು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಹುಲ್ಲು: (ಕಿ). [?]

ಕುಸೂಲ (ನಾ). ಕಣಜ; ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಉಗ್ರಾಣ: "ಕುಸೂಲ - ಕುಶೂಲ = ಕಣಜ" (ಶಬ್ದಕೋ. ೮); ಕುಸೂಲಮಂದೊಡಂ ಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂದೊಡಮೇಕಾರ್ಥಮೆಂದಱಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಕುಸೂಲಗೃಹ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಮನೆ; ಕೋಠಿ; ಕೋಟ್ಠಾರ: "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ ಕುಸೂಲಗೃಹಾಂತರ್ದೇಶಂಗಳಱಿಗೆ ಕೋಷ್ಠಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೨-೮೭). [ಕುಸೂಲ + ಗೃಹ]

ಕುಸೃತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಕುನೀತಿ: (ಕಿ). ೩. ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಮಾಟ; ಮಂತ್ರ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಸೃತಿಬಂಧ (ನಾ). ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಕಟ್ಟು; ತೊಡರು: ವಿಕೃತ ಘೋರ ಸಂಸಾರಮಿಂತಿದೇಂ ವೃಜಿನಬಂಧಮೋ ಕುಸೃತಿಬಂಧಸಂಬಂಧಮೆಂದದೇಂ ತಳೆದನೋ ಮುನಿಪ್ರವರನಾಗಳುದ್ವೇಗಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೧). [ಕುಸೃತಿ + ಬಂಧ]

ಕುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (?): ಮೊದೆಬಾಳಂ ಕುಸೆಗೇರ್ಪಲ್ಲವಂ ಬಸುರಿವಾವಲ್ಕಲಂ ಜಂಜಲಪ್ರದಮುಂ ಸಿಂಧುರ ಮಿಂಚುವತ್ತಿ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೫೬). [< ಸಂ. ಕುಶ ?]

ಕುಸೆಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾತಿ; ಬಿನ್ನಾಣಗಿತ್ತಿ; "ವಿನೋದವುಳ್ಳವಳು" (ಪ್ರಥಣ್ಣ): ಸವಿನುಡಿಯ ಸುಂದರಾಂಗಿ ಚೆಲ್ಲದ ಫುಲ್ಲೋಲ್ಲಾಸೆ ಕೊಸರಿನ ಕುಸೆಗಾತಿ ಇಂಗಿತವನಱಿವ ಥಂಗಾರದ ಪುತ್ರಿಕೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೫೩ ವ). [< ಕುಸುಂಗಾತಿ]

ಕುಸ್ತ (ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ: ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಸಾಸನವ ಸುಕುಮಾರರೆಡೆಯ ಮಣಿಕುಸ್ತಸಿಂಹಾಸನಾಲಂಕೃತಾನಂದ ಮಿಗಿಲೆಸ್ತರವೇಳ್ಪುದಾ (ಜಿನಮು. ೧೭-೧೬); ಕುಪಿತಸ್ಥಳದಿ ವಿಸ್ತರದೆ ಕುಸ್ತಬಲಭಸ್ತದಿಂ ಭಸ್ತಕೆಡದು (ಜಿನಮು. ೧೭-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಸ್ಥ]

ಕುಸ್ತರಣೆ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡುವಿಕೆ (?): ವಿಸ್ತರಿಸಲೇನದನು ನಿಮ್ಮ ಸಮಸ್ತಬಲನಯನೇಂದು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತವಾದುದು ಕಾಣರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರಾಜಿಯಲಿ ಹಸ್ತಗಳ ಸೋಕುಗಳ ಕುಬುಹಿನ ಕುಸ್ತರಣೆಗಳ ಭ[ಪಾಠಾಂ. ದುಸ್ತರದ, ದುರ್ಭರ]ಯದ ಕರವಿನ್ಯಸ್ತಗಿರಿತರುಗಳ ಸಗಾಢದಲಿದ್ದುದಾ ಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೩೭). [?]

ಕುಸ್ತರಿಸು, ಕುತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು; ಸಂತೈಸು: ನಿನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ಕರುಣೆಯಿಂ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಅಳ್ಕಿಂಗಾಸಱುದೋಜದಂತೆ (ವಿರೂಪಾ. ೭೦ ವ); ಅರಸ ಬಳಿಕಾ ರತುನವನು ನಿಜಶರಣನುರುಶೋಕಾಗ್ನಿಯನುಪಹರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಕರುಣಾಮೃತವ ಸುರಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೬೭); ಸೀತೆಗೆ ಗುರುತಾ ಕೊಡ ಕೊಡುತ್ತ ಕುಸ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಹನುಮಂತಾ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೨೮-೧). ೨. ಉಪಚರಿಸು; ಆದರಿಸು: ಜಲಜಾಕ್ಷಿಯರ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ವಿಯೋಗವಾಂತಲರಂಬಗೆರ್ದಯನೊಡ್ಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೬); ಹೆತ್ತಮ್ಮ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಮತ್ತೇತಕಾಯಿತೆನೆ (ಶರಲೀ. ೪೮೫-೩); ಇತ್ತ ಬಾರೆಂದೆಡೆಯೊಳಾಸನವಿತ್ತು ಕುಸ್ತರಿಸುತಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೨೬-೧೮). ೩. ವಿವರಿಸು; ವರ್ಣಿಸು: ಕೊರವಿತ್ತಿ ವೇಷವನು ಚಿತ್ತರದಿ ತಾಳುತ್ತಲಿರ್ಪನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಪೇಳಲ್ಕೆಯದನಾನೆತ್ತ ಬಲ್ಲೆನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧-೧೮). ೪. ನಿವಾರಿಸು; ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಕಂದರ್ಪ ಖಳನೊಡಲಿಂದೆ ಸುರಿವ ರಕ್ತಚಂದನ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು ರತಿಯ ಹಿಂದಣ ನೋವ ಕುಸ್ತರಿಸಲು ನಾರದ ಬಂದಂಗಜನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩). ೫. ಕೆದಲಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಮಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ದಿವ್ಯದೇಹವ ಹೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸಿದ ಪಾದಯುಗವ ಕುಸ್ತರಿಸುವರುಂಟೆ ಕುವರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಹಸ್ತಾಂಘ್ರಿಪದ್ಮವಾನ್ಯೆಸೆ (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೧). ೬. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು; ತಣಿಸು: ಕುಸ್ತರಿಸುವುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಲ್ದ ಸಮುಸ್ತರ ದೃಗುಯುಗಳಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವಚ್ಚರಿಯೆನೆ . . . ಕೆಱಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೩೫); ಬೇಡಿದುದ ಅಪರಿಮಿತಾಶ್ರಿತ ಜನರಿಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕುಸ್ತರಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೪-೭೧). ೭. ಕುಳ್ಳಿರಿಸು: ನೆಗಪಿ ಪರಿಯಂಕಾಗ್ರತಳ್ಪದೊಳೊಲ್ದು ಕುಸ್ತರಿಸಿ (ಮದೇಪು. ೫-೫೬); ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಬೋಳೈಸಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಜೋರಬ. ೮-೨೧). **ಕುತ್ತರಿಸು**: ೧. ಕರಮೆಸೆವ ಸೋಗೆ ಚಿತ್ತದ ಬೇಗೆಯಂತಿರಾ ಪರವೆಗಾದುದು ದಯಾಪರ ವೇಗದಿಂದ ಲೊಡವೆರಸಿ ಕುತ್ತರಿಸೆಂದಳು (ಸೌಂದಪು. ೮-೭೮).

[? . / ತೆಲು. ಕುಸ್ತರಿಂಚು]

ಕುಸ್ತಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ: ಜನರು ಕುಸ್ತಿ ಕಸರತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವರು (ಕನ್ನಡಾ. ೧೬೭); ಗರಡಿ, ಸಾಮು, ಕುಸ್ತಿ, ಕೋಲಾಟ ಮೊದಲಾದವುವನ್ನೂ ಸಾಮೂಹಿಕ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ.೩೮೬).

[← ಪಾರ. ಕುಶ್ತೀ]

ಕುಸ್ತಿಬಿಡು (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮಾಡಿಸು; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು: (ಕಿ). [ಕುಸ್ತಿ + ಬಿಡು]

ಕುಸ್ತಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮಾಡು; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಮಾಡು: ಅವಳ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲೆಂದು ಹುಡುಗರು ಕುಸ್ತಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯೩). [ಕುಸ್ತಿ + ಆಡು$_1$]

ಕುಸ್ತಿಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕುಸ್ತಿಯಾಡು: ಆಗ ನಾನು ಸಂಗೀತದೊಡನೆ ಸ್ನೇಹದ ಕುಸ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೬).

[ಕುಸ್ತಿ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕುಸ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು (?): ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿಗಳಂತೆ ನೆಸ್ತವಾಗಿಹ ಕರ್ನಪತ್ರಗಳ ವಕ್ಷರುಹ ವಿಸ್ತರವ ಪೋಲ್ವಬುಜನೇತ್ರೆಯರ ನೋಡಿ ತಂಮಿಚ್ಛಾನುಭಾವದಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸಲವನೀಶರಂಗಾಂಗವರ್ಣನೆಯು ಕುಸ್ತುದಿಲ್ಲಾವೆಡೆಗೆ ಲಾವಣ್ಯ ನದಿಯ ಸದ್ವಸ್ತುವಂತೆಸೆದಿರ್ದರೇವೇಳ್ವುದಾಶ್ಚರಿಯನಾ ಸಖಿಯುರವನೀಶನೆ (ಜಿನಮು. ೪-೩೫). [?]

ಕುಸ್ತುಂಭರ (ನಾ). = ಕುಸ್ತುಂಬರಿ: "ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕುಸ್ತುಂಭರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧). [< ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರಿ]

ಕುಸ್ತುಂಬರಿ (ನಾ). ಕೊತ್ತುಂಬರಿ; ಧನಿಯ: "ಕುಸ್ತುಂಬರಿಯೇ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೧). [ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರೀ]

ಕುಸ್ತುಂಬುರು (ನಾ). = ಕುಸ್ತುಂಬರಿ: "ಕುಸ್ತುಂಬುರು, ಧಾನ್ಯಕಂ-ಈ ೨ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೩). [ಸಂ.]

ಕುಸ್ಥ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೨); "ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೨ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ಕುಹಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ - ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬); ಮತ್ತೊಂದು ಕುಹಕವನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೧೧); ದಿಟ್ಟೆಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಘಟ್ಟೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬); ತಮ್ಮ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರಾಫನು ಈ ಕುಹಕವನ್ನು ನಡೆಸಿರಬಹುದು (ವಿಧಿವ್ಯ. ೩೧). ೨. ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ಇಂದ್ರಜಾಲ: "ಮಾಯೆ ಕುಹಕ ಕುಸೃತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ: ಅಪನಿಂದಾನ್ವಿತರಾತ್ಮಬೋಧ ಕುಹಕರ್ . . . ನೃಪರೊಳ್ ಮಾನ್ಯರೆನಿಪ್ಪರ್ೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯); ಕುಹಕರ ಕೊಂಕು ಕೊಳಕು ಮಾತು (ಸಾಹಿವಿ ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕುಹಕತಂತ್ರ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಂತ್ರ, —ಹಂಚಿಕೆ; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ: ಕುಹಕತಂತ್ರದ ಹೊಟಗೆವಾಳನ ಸಂಗದಲಿ ನೀವ್ ಕೆಟ್ಟಿರಕಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೪-೧೬). [ಕುಹಕ + ತಂತ್ರ]

ಕುಹಕತನ (ನಾ). ಕಪಟ; ಮೋಸ; ವಂಚಕತನ: ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರದೋ ಕುಹಕತನವಿದೆಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಬಂಗಾಹ. ೬೦); ಕತ್ತಿನ ಕೊಂಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಹಕತನದ ವೈಯ್ಯಾರ ನಡೆಸಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ.೫೫). [ಕುಹಕ + -ತನ]

ಕುಹಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕಪಟತನ; ಮೋಸ. ೨. ಮಾಟಗಾರಿಕೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ: "ಕುಹಕತೆಯಂ ಕೊಂಡಾಡುವನಿಂದ್ರಜಾಲಿಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೬-೮೬). [ಸಂ. ಕುಹಕತಾ]

ಕುಹಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಬುದ್ಧಿ; ಕುಟಿಲಬುದ್ಧಿ: ನೀನಾ ನಳಿನಮುಖಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾಂಬುದು ಗಳಹಿ ರಾವಣ ಕುಹಕಬುದ್ಧಿಗಳೇನು ಹಿತವಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೪). [ಕುಹಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಹಕವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮೋಸವಿದ್ಯೆ; ಕಪಟವಿದ್ಯೆ: ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧-೫). [ಕುಹಕ+ ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಹಕವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಮೋಸದ ವ್ಯವಹಾರ; ಕಪಟವರ್ತನೆ: ಕುಹಕವ್ಯಾಪಾರವ ಹೊದ್ದನಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೫-೩೮). [ಕುಹಕ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಕುಹಕಿ (ನಾ).೧.ಮಾಯಾವಿ: "ಮಾಯಿಕಂ ಕುಹಕಿ . . . ಮಾಯಾವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಆರು ಕುಹಕಿಗಳಾರು ದುರ್ಜನರಾರು ಖುಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧-೬); ನಿಮ್ಮ ಶತ್ರುರಾಜರು ಕುಹಕಿಗಳು, ಧರ್ಮದೂರರು (ರಾಜಸೂ. ೨). ೩. ಹುರುಡಿಗ; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು: "ಹುರುಡಿಗಂ ಕುಹಕಿಯೀರ್ಷ್ಯಾಳುವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಸಂ. ಕುಹಕಿನ್]

ಕುಹಕೆ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು: ಕುಹಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ] ಕುಜೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಸಂ. ಕುಹಕಾ]

ಕುಹಕೋಪಾಯ (ನಾ). = ಕುಹಕತಂತ್ರ: ಬಹುವಿಧದ ಕುಹಕೋಪಾಯಗಳನುಸಿರಲು (ವೆಂಕರಾ. ೨-೫-೭); ಸುಟ್ಟು ಕುಹಕೋಪಾಯ ಕೆಟ್ಟ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಕವಿಪು. ೨-೧೮). [ಕುಹಕ + ಉಪಾಯ]

ಕುಹನ (ಗು). ೧. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯ; ಮೋಸದ. ೨. ಅಸೂಯೆಯ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ. [ಸಂ.]

ಕುಹನೆ (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: "ಕುಹನಾ ಶಾಠ್ಯಂ ಡಂಭಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೧೪). [ಸಂ. ಕುಹನಾ]

ಕುಹರ (ನಾ). ೧. ಗವಿ; ಗುಹೆ: "ಗಿರಿಯ ಗುಹೆ ಕುಹರಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨); ಉದಯಗಿರಿಕಟಕ ಕುಹರ ಪರಿಕರ ನಿಶಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ವ). ೨. ತೂತು; ರಂಧ್ರ: "ಅವಟಂ ಛಿದ್ರಂ ಕುಹರಂ ವಿವರಂ ಶ್ವಭ್ರಂ ಬಿಲಂ ದರಂ ರಂಧ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯-೬); ದಳ್ಳಿಸೆ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ದೀರ್ಘಾನನ ಕುಹರಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೫-೭೪); ಕುಹರಕರುವೆಯನಿಡುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೬೭-೬೧೬). [ಸಂ.]

ಕುಹರಣ (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ; ಆಳಸು: ಸಹಕಾರಾಸಾರಾನೋಕಹದ ಮದಪಿಕ ನಿವಹ ಭಾಷಣಂಗಳುಮೆಸೆದುವು ಕಿನ್ನರ ಕುಹರಣದೊಡನೆ ಸೆಣಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೨); ಕಳಕೇಳೀ ತೀರ ಪಾರಾವತ ಕುಹರಣ ವಾಚಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಹಳ್$_1$ 'ಕುಹಳಿ' ನೋ.

ಕುಹಳ್$_2$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಭರತಮಾತಂಗದ ತಿರಪು ಭಾಂಡಕ ಕುಹಳರ ಪರಿಯಿಂದಾಡುತಿರಲು ಹರ ಮೆಚ್ಚಿ ಹೋ ಹೋ ಭಾಪುರೆ ಭುರೆಯೆನೆ ಸುರಿದಪೂರ್ಮಳೆಯ ಝರ್ಜರದ (ಭೈರಸೂ. ೨೫೮). [?]

ಕುಹಳಿ, ಕುಹಳ್$_1$ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಹೊಂಬಾಳೆ: ನವಕುಹಳಿಯೊಜ್ಜೆಯುಗಿದ ಸುರಗಿಗಳ ಸುಗ್ಗಿಯ ಸೂಜೆದೋಜೆ ಪಂಚಾಯುಧಂ ಬಗೆಯೆ ಪಂಚಾಯುಧಂ ತಾನಲ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪); ಕುಟ್ಮಲಿತ ಕುಹಳಿ (?) ಯಂತಿರೆ ಹೆಟ್ಟುಗೆಯರ ತೆಳ್ಪುವಡೆದ ಜಠರದ ಪರಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸೆ (ಬೇಳವಂ. ೨-೧೦೦). **ಕುಹಳ್$_1$**: ತಂಗಾಳಿಗೊಲೆವ ಕುಹಳದ ತೊಂಗಲನಾಂತೆಸೆದುಹಲ್ಲಿ ಪೂಗಮಹೀಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಹಲಿ]

ಕುಹು (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಮಿಳಿಗಳಾದವು ಕುಹು ಸುತಾರಾವಳಿಗಳಮಳ ಪ್ರಣಪವಾದುದು ಪೊಳೆಯ ಬಲುಚಮ್ಮಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೬). ೨. ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಧಾನವಾದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸ್ಫುರಿತ ಕುಹು ವಿಶ್ವೋದರಿಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೨). ೩. ಕೋಗಿಲೆಯ ಶಬ್ದ: ಕೋಗಿಲೆಯ ಕುಹು ಕೇಳಿ ಕಾಗೆ ಇನ್ನೆನಲೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಹುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತತ್ಪ್ರಸಾದ ಸಮಾಸಾದಿತ ಕುಹುಣ್ಡಿ ವಿಷಯ (ಇಆ. VII, ೪೪-೨೨; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಹುಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕಯೋಗ; ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಕಾಣಿಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯು ಸೇರಿರುವ ಯೋಗ. ೨. ಅಂತಹ ಯೋಗದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಅನಿಷ್ಟ; ದೋಷ: ರಾಯಗದ್ದುಗೆಯೊಳಿ ಅವಗೆ ಬಂದ ಕುಹ[ಹು]ಯೋಗವನೆ ನೂಕಿ . . . ಸುವರ್ಣಛಾಯದಂದದಿ ಒಪ್ಪುತಾ (ಕಥವಿ. I, ೩೭); ವ್ಯಾಸರಾಯ ಇಲ್ಲವೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ - ಇವನು . . . ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಕುಹುಯೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದನು (ಕಸಾಚ. ೨೮೦). [ಕುಹು + ಯೋಗ]

ಕುಹೂ (ನಾ). ೧. = ಕುಹು ೧: "ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ಚತುರ್ದಶಿಯಾಗಲೀ ಪಾಡ್ಯವಾಗಲೀ ಇರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಸೀನೀವಾಲಿಯೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಕಾಣಿಸಲ್ಪಡದೇ ಇರುವ ಚಂದ್ರಕಲೆಯುಳ್ಳ ಅಂಥಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಕುಹೂ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬). ೨. = ಕುಹು ೨: "ಶಶಿಯಡಗಲು ಕುಹೂಸಮಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೦). ೩.=ಕುಹು ೩: ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆ ಕುಹೂ ಎನ್ನುವುದು (ತುಂಗಭ ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕುಹೂಯೋಗ (ನಾ). = ಕುಹುಯೋಗ : ಸುಯೋಗವಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಕುಹೂಯೋಗ (ಕೈಲಾಶ. ೬೩). [ಕುಹೂ + ಯೋಗ]

ಕುಹೂರಟೆ (ನಾ). = ಕುಹೂರವ ೧ : ಲೀಲೆಯಿಂ ನಟಿಸಿ ಕುಹೂರಟ ವಿಂಡಲ್ಲಿ ಆಳಾಪಿಸೆ (ಜ್ಞಾನಸ. ೨೫–೬೧) ; ಕೂಗುವ ಕುಹೂರಟೆಗಳು ನುಡಿವರೆ ಕೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಸ. ೩೯–೧೬). [?]

ಕುಹೂರವ (ನಾ). ೧. ಕುಹೂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪಕ್ಷಿ; ಕೋಗಿಲೆ. ೨. ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ ; ಕೂಜನ. [ಕುಹೂ + ರವ]

ಕುಹೇತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೇತು ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಹೇತು : ತಂತಮ್ಮ ಮತದ ಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದಮಿಂತು ಮೂವರೂ ಜೀವಾಭಾವಮನೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದೊಡೆ (ಜಾವುಂತ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಹೇತುಕ (ಗು). ದುಷ್ಟಹೇತುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾ ಮಾರ್ಗಮಂ . . . ನಾನಾ ಕುಹೇತುಕ ಕುದೃಷ್ಟಾಂತ ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಹೇಲಿಕಾಜಾಲ (ನಾ). ಹಿಮದ ಒಡ್ಡು ; ಮಂಜಿನ ರಾಶಿ, —ಬಲೆ : ಆಧುನಿಕ ಗಿರಿನಗರ ದಾರ್ಜಿಲಿಂಗದ ಘನನಿಬಿಡ ಕುಹೇಲಿಕಾ ಜಾಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೫). [ಸಂ. (ಕುಹೇಲಿಕಾ + ಜಾಲ)]

ಕುಹೇಲಿಕೆ (ನಾ). ಮಂಜು ; ಹಿಮ : ಆ ಗುರುತಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಒಂದು ಕುಹೇಲಿಕೆ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಅದೇ ಮಾಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೫೮). [ಸಂ. ಕುಹೇಲಿಕಾ]

ಕುಳ್, ಕುಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತು, ಕುಳಿತ್ತು, ಕುಳಿದು, ಕುಳುತ್ತು, ಕುಳ್ತು, ಕುಳ್ಳಿತು, ಕುಳ್ಳಿದು, ಕೂತ$_1$, ಕೂತು$_1$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ಆಸೀನನಾಗು ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಬಳ್ಕುತ್ತುಮುಳ್ಕುತ್ತುಮೋರಡಿ ಗೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಕುಳುತ್ತುಮೇಳುತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೯) ; ಶ್ರೀಪಾದಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಸಭಾಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೫೮–೧೧ ; 1324 ?) ; ಗದ್ದುಗೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಬಟ್ಟಕರೆಯನು ಬಿಟ್ಟು (ಸಂಭಪ. ೩–೪೩); ವರದರಾಜ ದೇವರಿಗೆ ತಿರುನಾಳವುತ್ಸವಾ . . . ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ್ತು (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೧೯೧–೧೨ ; 1441) ; ಜಪದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು ಬುಧರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೩–೪೪) ; ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ ಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವ (ಹಸಾರ. ೨–೫) ; ತೊಡೆತೊಡೆಸೋಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿತೊಲವಿಂ (ಬೀಳವಂ. ೨–೧೪೦) ; ಮುನಿವರರು ಶಿಷ್ಯಜನಜಾಲ ಪ್ರಶಿಷ್ಯಜನ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಳ್ತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೬–೩೨) ; ಒರಿದು ಮಾತಾಡದೆಯೆ ಕುಳ್ತನ್ ಬಲ್ ಪೊೞ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೩೫) ; ಕೂತುಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆ ಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). **ಕುಳ್ಳು$_1$** : ಅವರಿರ್ಬರ್ . . . ಉದ್ಯಾಹ ನಿವಾಸದ ಪಸೆಗೆಯ್ತಂದು ಕುಳ್ಳಿದರ್ ನಲವಿಂದಂ (ನಳಚಂ. ೪೩೦) ; ಪಾಲುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳೀ ಕಮಲಸ್ಥಳಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಮುಸುಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿದಿರೆ (ಬಾಧಪು. ೧–೮೩).

ಕುಳಿತುಕುಳಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕುಳಿತು ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಬೇಸರ ಬಂದಿದ್ದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೭); ಕುಳಿತುಕೊಳ್, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು, ಕೂತುಗೊಳ್ಳು = ಕುಳ್ಳಿರು : ಅರಸುಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉತ್ತಮವಾದ ಗದ್ದಿಗೆ, (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೦) ; ಎಂಟುದಿವಸ ನಾನು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೂತುಗೊಂಡು (ಕೃಪಾಲು. ೧೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುೞಿರ್ ; ತುಳು. ಕುಳ್ಳು]

ಕುಳ್ಳ$_1$ ‘ಕುಟು’ ನೋ.

ಕುಳ್ಳ$_2$, ಕುಳು, ಗುಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ನಾಲ್ವತ್ತು ಹೊಂನನೂ ಕುಳವ ಕಡಿದು ಆ ಹೊಂನಿಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೫೩–೧೦ ; 1369) ; ಸರ್ವ್ವ ಆದಾಯವನೂ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕುಳಗಳ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತ ಐದು ವರಹನ ಗ್ರಾಮ [ವ]ನೂ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨–೧೧ ; 1540). ೨. ಗೇಣಿದಾರ. ‘ಕುಳನಷ್ಟ’ ಪರಾ. **ಕುಳು** : ೧. ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಒಳಗಾದ . . . ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗಬ್ಬಿನಭಂಡಿ ತುಪ್ಪದಳಮಿಳಿ ಕುಳು ನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೊಳು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೧–೨೬ ; 1330). **ಗುಳ್ಳು$_2$** : ೧. ತುಪ್ಪದಳಮಿಳಿ ಗುಳು ನೂಲು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨–೬ ; 1298). [?]

ಕುಳ್ಳ$_3$ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಕೊಳಗ : ಪದಿನ್ಕುಳ ಪಾಱುಂ ಇದಂ ಪಡೆದೊರೀಶ್ವರದಾಸರ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೭೪ ; 850). ‘ಅಯ್ಗುಳ’, ‘ಒಕ್ಕುಳ’ ಪರಾ. [< ಕೊಳಗ$_1$]

ಕುಳ್ಳ$_4$ (ನಾ). ‘ಳ’ ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ವರ್ಣ; (ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ) ಳಕಾರ : ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆ ಗರಿದು ಮೂಱುಂ ತೆಱನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸದೇಡದಱಂ ಱಳಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಱೊಳ್ (ಗರಿಕ. ೧–೩೨) ; ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊಳೆಂದುಂ ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರವಿಕಲ್ಪಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫); ರಳಕುಳ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಸ ಮುಂತಾದವರೊಳಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಳ್ಳರುಂಟು (ಭರಚ. ೧–೮). ‘ಕ್ಷಳ’, ‘ಱಳ’ ಪರಾ. [?]

ಕುಳ್ಳ$_5$ ‘ಕುಲ’ ನೋ.

ಕುಳಕ ‘ಕುಲಕ’ ನೋ.

ಕುಳಕರಣಿ ‘ಕುಲಕರಣಿ’ ನೋ.

ಕುಳಕಾಳಾಂಚಿ (ನಾ). ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಆಶ್ರಿತನಾದವನು ; ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಒಂದು ವಂಶದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕಯ್ಯನವರು ಕುಳಕಾಳಾಂಚಿಯಾಗಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬಹ ಬೊಂಮಣ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆಯಾತಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬–೯ ; 1610). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಕಾಳಾಂಚಿ]

ಕುಳಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ಜನರನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಕಲೆಹಾಕು : ಕುಳಕೂಡಿಸಿ, ಪಂಚಾಯತಿ ಹಾಕಿಸಿ, ದಳವಾಯಿಗಳ ಚಾವಡಿಗೆ ಓಲೆ ಬರೆದು (ಚಿಟ್ಟಲ. ೧೫೫–೧೩). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಕೂಡಿಸು]

ಕುಳಚ್ಛ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು ; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು : “ಕುಳಚ್ಛಂ ವಿಮಳದ ಪೆಸಱ್” (ಕರ್ನಾನಿ. ೫–೨). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಅಚ್ಛ$_1$]

ಕುಳತಿಳಕ ‘ಕುಲತಿಲಕ’ ನೋ.

ಕುಳತೆರಿಗೆ ‘ಕುಳದೆಱುಗೆ’ ನೋ.

ಕುಳತೆವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಟ್ಟ, —ಕಂದಾಯ (?) : ನಾಗರಖಂಡೆಯದ ಎಪ್ಪತ್ತಱ ಒಳಗಣ ಮುಚ್ಚುಂಡಿಯ ಕುಳತೆವಟ್ಟ ಸಹಿತವಾಗಿ ವರಹ ಗ ೩೦ ಆ ಕಾಲುವೆ ಮುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಳವರಹ ಗ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨–೭೪ ; 1368). [ಕುಳತ್ತೆ + ವಟ್ಟ]

ಕುಳತೆಱುಗೆ ‘ಕುಳದೆಱುಗೆ’ ನೋ.

ಕುಳದಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ತೆರಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಸುಂಕ ತಗ್ಗಿಹೋಗು : ದೇವರ ಸುಂಕದ ಹೊಂನನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಕುಳದಗ್ಗಿದ ಸಂಮಂಧ ತಗಡೂರು ನಾಡ – ಮಾಗಣಿಯ ಮಾಡುತಿದ ನಾಗರಸರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೧೮–೧೨ ; 1491). [ಕುಳ್$_2$ + ತಗ್ಗು$_1$ (< ತಗ್ಗು)]

ಕುಳದೆಱಂಗೆ, ಕುಳತೆರಿಂಗೆ, ಕುಳತೆಱಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕುಲದ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ತೆರಿಗೆ: ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಕುಳದೆಱಂಗೆ ಸುಂಕಯೇನುಂಟಾದದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೬-೧೧ ; 1545). **ಕುಳತೆರಿಂಗೆ**: ರೈತನು ಜಮೀನು ಛಪಾವಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಕುಳತೆರಿಂಗೆ ಪಾಳುಭೂಮಿಯ ಸಾಗುವಳಿ ವಿಷಯ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೬). **ಕುಳತೆಱಂಗೆ**: ನಾವಿಂದರಿಗೆ ಕುಳತೆಱಂಗೆ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೧೩-೬ ; 1545).

[ಕುಳ್$_{5}$ (= ಕುಲ) + ತೆಱಂಗೆ]

ಕುಳಧರ ‘ಕುಲಧರ’ ನೋ.

ಕುಳನಷ್ಟ (ನಾ). ರೈತನ ನಷ್ಟ; ಗೇಣಿದಾರನ ನಷ್ಟ; ಗುತ್ತಿಗೆದಾರನ ಹಾನಿ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭). [ಕುಳ್$_{2}$ + ನಷ್ಟ]

ಕುಳನೆಲ್ಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುದುರೆ ಇನ್ದಿಱದು ನಡದಿಱದೊಟ್ಟಕೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟನ್ ಅವಗೆ ಬಾಳ್ಗಚ್ಚು ಕೊಟ್ಟೊದು ಕುಳನೆಲ್ಲೂರ ಸವ್ವ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫-೧೦ ; 780). [?]

ಕುಳಪು (ನಾ). ಕುಂದಣ: ಮಾಣಿಕವರಳೊಳು ವಜ್ರದ ಕುಳಪನು ಜಾಣಿಂದಲಹಸ್ವರ್ಣಕಾರ ಮಾಣದೆಯುರುಟಾಗಿ ತೆತ್ತಿಸಿ ಬೆಡ್ಗಿಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತದರ ದೃಷ್ಟಿಗಳು (ಜ್ಞಾನಚ. ೭-೪).

[← ಮರಾ. ಕುಲಪೀ, ಕುಲ್ಪೀ = ಬಂಧಿಸಿದ, ಕಟ್ಟಿದ]

ಕುಳಪಾಲು (ನಾ). ರೈತನ ಪಾಲು; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿದವನ ಭಾಗ: ನೀಉ ಕಟ್ಟಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ ಬೀಜವರಿಯ ಗದೆ ಹಸಿಗೆ ಕೊಳಗದಲು ಖಂಡುಗ ಗದೆಯ ಕುಳಪಾಲನು ಕಳದು ರಾಜಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಫಲವನು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೫ ; 1521).

[ಕುಳ್$_{5}$ (= ಕುಲ) + ಪಾಲು$_{2}$ (< ಪಾಲ್)]

ಕುಳಬಿರಾಡ (ನಾ). ರೈತ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ತೋಟದ ವಕಲ ಪಾಲು ರಾಜಪಾಲು ಕುಳಬಿರಾಡ ಅನೀತಬಿರಾಡ ಸಹವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೨-೧೮ ; 1551); ಕುಳಬಿರಾಡದಿಂದ ಗ ೨೫೦ ಸುಂಕ ಕೊಡವೀಸ (ಎಕ. VIII (S), ಕುಂಸಿ. ೧-೧೯ ; 1721).

[ಕುಳ್$_{5}$ (= ಕುಲ) + ಬಿರಾಡ]

ಕುಳಭವನ (ನಾ). ತವರು ಮನೆ: ವಿನಯಕ್ಕಾಧಾರಭೂತಂ ಪತಿಹಿತಚರಿತಕ್ಕಾಶ್ರಯಂ ಸದ್ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ನಿವಾಸಂ ಶೌಚಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಳಭವನಂ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೧೧ ; 1053). [ಕುಳ್$_{5}$ (= ಕುಲ) + ಭವನ]

ಕುಳಭೂಷಣೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಭೂಷಣಳಾದವಳು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯಳಾದವಳು: ನೆಗಟ್ದ ಗುಣಾಢ್ಯ ಸಿಂಗವಿಭುಗಂ ಕುಳಭೂಷಣೆಯಪ್ಪ ಬಾಗಳಬ್ಬೆಗವನೀತಳಂ ಪೊಗಳೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೩-೨೫ ; 1118).

[ಸಂ. ಕುಲಭೂಷಣಾ (ಕುಲ + ಭೂಷಣ + -)]

ಕುಳಮಂದಿರ (ನಾ). = ಕುಳಭವನ: ಪರ್ವಿದ ವಕ್ಷಮಿಾ ಕ್ಷಮಾತಳಕುಳಲಕ್ಷ್ಮಿಗಾಯ್ತು ಕುಳಮಂದಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೭).

[ಕುಳ್$_{5}$ (= ಕುಲ) + ಮಂದಿರ]

ಕುಳರ್ಪಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಗ್ನೆಯದ ದೆಸೆಗೆ ಸೀವೆಂ ಕುಳರ್ಪ್ಪಗೆಱೆಯ ಒಳಗಣ ಪಟಿ ಏಱೆಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೫೫ ; 828). [ಕುಳರ್ಪ$_{0}$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಳವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: ಕರಿಣ ದೇಹದ ಹುಲಿಯೆರಳೆ ನವಿಲರಗಿಳಿಗಳಾ ಕುಳವ ಲಾವಿಗೆ ಪುರುಳೆ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೧).

[? . / ತಮಿ. ಕುಳವೈ]

ಕುಳವಡೆ (ನಾ). ಬೆಳೆ ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳವಾಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ವೇತನ: ಕುಳವಡೆ ಸಾರಡೆ ದುಳಿರವಟ ಕಟಳೆವಟ ಏರಿ ಮಿಾನಟೆಲೆ ಸಂತೆ ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ರಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೮ ; 1470). [ಕುಳ್$_{3}$ + ಪಡಿ ?]

ಕುಳವರ್ತನೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂಬಳದ ಜತೆಗೆ ರೈತರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭಾವನೆ, —ಮಾಮೂಲು : (ಕ).

[ಕುಳ್$_{5}$ (= ಕುಲ) + ವರ್ತನೆ]

ಕುಳವಧು ‘ಕುಲವಧು’ ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿ ‘ಕುಲವಾಡಿ’ ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿಕೆ ‘ಕುಲವಾಡಿಕೆ’ ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿಗ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿ : (ಕ).

[ಕುಳವಾಡಿ (= ಕುಲವಾಡಿ) + -ಗ$_{2}$]

ಕುಳವಾಡಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿಯ ಹೆಂಗಸು : (ಕ).

[ಕುಳವಾಡಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕುಳವಾಡಿತನ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿಕೆ : (ಕ).

[ಕುಳವಾಡಿ (= ಕುಲವಾಡಿ) + -ತನ]

ಕುಳವಾರ್ ‘ಕುಳವಾರು$_{2}$’ ನೋ.

ಕುಳವಾರಿ ‘ಕುಳವಾರು$_{1}$’ ನೋ.

ಕುಳವಾರು$_{1}$, ಕುಳವಾರಿ, ಕುಳುವಾರು (ನಾ). ೧. ಗಣನೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಮನೆತನ: ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆ ನಡೆದು ನಿನ್ನ ಮನೆತನವೊಂದು ಘಟ್ಟ ಕುಳವಾರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೬). ೨. ಕೊಳ್ಳುವವನು; ಗಿರಾಕಿ: ನನ್ನ ಖಾಯಂ ಕುಳವಾರುಗಳಿಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೬); ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಕುಳವಾರುಗಳಿಗೆ . . . ಭತ್ತ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೪). **ಕುಳವಾರಿ**: ೧. ನಾವು ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಿಗಳೆಂದು ಇವರಿಗೆ ತೋರಿಸೋಣ (ಹುಚ್ಚುಮ. ೭೬). ೨. ಆ ಅಂಗಡಿಯವನಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಳುವಾರು**: ೨. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದರ ನನ್ನ ಕುಳುವಾರುಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಹರಿಕೋ. ೫೬). ೩. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಐತಾಳರು ಗಟ್ಟಿಕುಳುವಾರು (ಮರಮ. ೧೧೮). [← ತುಳು. ಕುಳವಾರ್]

ಕುಳವಾರು$_{2}$, ಕುಳವಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ: ಕುಳವಾರು ಇಲ್ಲದೆ ಊರಿಗೆ ತಳವಾರ ಏನು ಮಾಡ್ಯಾನು (ಗಾದೆ); ತಳವಾರನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಕುಳವಾರು ಹೋದೀತೋ (ಗಾದೆ). **ಕುಳವಾರ್**: “ಕುಳವಾರ್, ಕುಳವಾರು – ಜಮೀನಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ತಖ್ತೆಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ” (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭). [← ಮರಾ. ಕುಳವಾರೀ, ಕೊಳವಾರೀ]

ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ ‘ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟ$_{0}$’ ನೋ.

ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟ$_{0}$, ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಮೀನಿನ ಲೆಕ್ಕ, —ತಃಖ್ತೆ: (ಕ). **ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ**: ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ “ರೈತನಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಮೀನಿನ ವಿವರವಾದ” ಲೆಕ್ಕ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭ ; ರೈಸ್‌ಗೆ. II, 554). [ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರು$_{2}$) + ಚಿಟ್ಟ$_{0}$]

ಕುಳವಾರ್ಜಮಾಬಂದಿ (ನಾ). “ಪ್ರತಿರೈತನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ ಕಂದಾಯಗಳ ಒಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕ ನಿರ್ಧಾರ” (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭).

[ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರು$_{2}$) + ಜಮಾಬಂದಿ]

ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟಿ, ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ. (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭). **ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟಿ :** (ಕೈಸ್ಗೆ. II, ೫೫೪). [ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರು$_3$) + ಪಟ್ಟಿ$_8$]

ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟಿ 'ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕುಳವಾಸಿಯ (ನಾ). = ಕುಳವಾರ್ಜವಾಬಂದಿ (?) : ಈ ತೇರ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹೊನ್ನ ತೆರಕಣಾಂದಿಯ ಚಾವಡಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಪಾರುಪತ್ಯಗಾಜರು ಯಿಾ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳವಾಸಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮-೧೫ ; 1520). [ಕುಳ$_0$ + ವಾಸಿಯ ?]

ಕುಳವಿಡಿ (ನಾ). (?) : ಆವ ಸ್ಥಲವಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಏನ ಹಿಡಿದಲ್ಲಿಯೂ ತಲೆವಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಏನ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೂ ಕುಳವಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಪುರ ಮಹಾಗಿರಿಯ ಸುಟ್ಟಡೆ ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಬೂದಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಚಿತ್ತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಪರಮವಿರಕ್ತನಿರವು (ಸರ್ವವ. ೧೩೮-೭೮೩). [?]

ಕುಳಸ್ಥಲ, ಕುಳಸ್ಥಳ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಶಿವ ದೀಕ್ಷೆಯಾದವನಿಗೆ ಭಾವಸ್ಥಲದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಕೊನೆಯದಾದ ಭಕ್ತಸ್ಥಲದವರೆಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ಉದಯವಾಗುವ ಮೂವತ್ತಾರು ಸ್ಥಲಗಳು. ಈ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆರು ಬಗೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಿಃಪತಿತತ್ತ್ವ, ಪ್ರತಿತತ್ತ್ವ, ಸಶೀಲ, ಅಸಾಧ್ಯ, ನಿರುಪಾಧಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಕಾರವೆಂಬ ಆರು ಸ್ಥಲಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ : ಶಂಭು ಸೊಡ್ಡಳ ಮಹಂತರುಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತಾಱು ಕುಳಸ್ಥಲವಱಿದವಂಗೆ ಶರಣು ಶರಣೆಂಬೆ (ಸರ್ವ. ೧೬೪-೭೮೦). **ಕುಳಸ್ಥಳ:** ೨. ವಿವರ : ನಾದ ಮುನ್ನವೋ ಬಿಂದು ಮುನ್ನವೊ ಕಾಯ ಮುನ್ನವೋ ಜೀವಕಾಯದ ಕುಳಸ್ಥಳಂಗಳ ಬಲ್ಲವರು ನೀವು ಹೇಳಿರೇ (ಅವಚಂ. ೧೪೯-೭೫೯) ; ಆದಿವಿಡಿದು ಬಂದಾತನೆ ಭಕ್ತ ಅನಾದಿವಿಡಿದು ಬಂದಾತನೆ ಜಂಗಮ ಆದಿಗುರು ಅನಾದಿಶಿಷ್ಯ ಈ ಉಭಯ ಕುಳಸ್ಥಳವ ಬಲ್ಲರೆ ಆತ ಲಿಂಗಸಂಬಂಧಿ (ಬಸವ. ೮೦೩) ; ಇಂತೀಭಕ್ತಿಯ ಕುಳಸ್ಥಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ವನಱಿಯದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎಂದಂತೆ ಎಂದರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಂದರು (ಮಡಿವಾ. ೬೨-೯೧). [ಕುಳ$_5$ (= ಕುಲ) + ಸ್ಥಲ]

ಕುಳಸ್ಥಳ 'ಕುಳಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕುಳಾಂತ(ನಾ). ಕುಳದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಬೆರಲೆರಲ್ಕೊರಲ್ . . . ಮುಂಗೈ ಸರಲುಂ ಲಾಂತಮಿವಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರಱಿಯದುಚ್ಚರಿಸುವರ್ ಕುಳಾಂತಭ್ರಮೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೨೮). [ಕುಳ$_4$ + ಅಂತ$_2$]

ಕುಳಾಂತಕ 'ಕುಲಾಂತಕ' ನೋ.

ಕುಳಾಗ್ರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕುಲಮುಖ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಂಭಾವನೆಯ ವಿನಾಯಿತಿ (?) : ಸಟ್ಟ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕುಳಾಗ್ರಶುದ್ಧಿಯ ಅಂಗಡಿ ಒಂದು ನೆಲೆದೆಱೆಯುಮಂ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೩-೫೪ ; 1144). [ಕುಳಾಗ್ರ$_0$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕುಳಾಗ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ, —ಮುಖಂಡ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣಮೆರಮ್ಬುರಗೆಯ ಕುಳಾ[ಗ್ರಿ] ಸೇನಬೋವ ಅಚಣ್ಣ (ಕಇಅ. ೭೩-೧೧-೩ ; 12ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕುಲಾಗ್ರಿನ್]

ಕುಳಾಚಲ 'ಕುಲಾಚಲ' ನೋ.

ಕುಳಾಡಿ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ವರಿಸೆ : ತಿರುಣ ಕುಳಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಬಾಹುಗೆಣೆಸಂದ ಸುಬಾಹುಡೆ . . . ಪಟ್ಟೆ ಕತ್ತರಿಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ಶ್ರೀಶಿವಿ. ೨೬-೧೮). 'ತುಳಾಡಿ' ಪಠಾ. [?]

ಕುಳಾಪವಾದನ (ಗು). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ತರುವಂತಹ: ಸ್ವೈರಿಸದಳವಲ್ಲದಳುದುರ್ ಕುಳಾಪವಾದನದ ನುಡಿಯೆಯ್ತರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೦ ವ). [< ಸಂ. ಕುಲಾಪವಾದನಾ]

ಕುಳಾಯ 'ಕುಲಾಯ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿ$_1$ 'ಕುಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿ$_2$ 'ಕುಱಿ$_2$' ನೋ.

-ಕುಳಿ$_3$, -ಗುಳಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದು ಇವನ ಸ್ವಭಾವ ಅಥವಾ ಶೀಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಉಕ ಕುಳಿಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್" (ಶಮದ. ೨೦೩) ; ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ) ; ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೋರ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ, ಹುಡುಕುಳಿ, ಪಾಡುಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಗುಳಿ$_3$:** ಒದವುದು ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮದು ಪೂರ್ವದ ಬಿಂದುವೆರಸು ಶೀಲಗ್ರಹಣಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

ಕುಳಿಕ 'ಕುಲಿಕ' ನೋ.

ಕುಳಿಕಾಹಿ (ನಾ). ಕುಳಿಕನೆಂಬ ಸರ್ಪ : ಬಜಸಿಡಿಲಬಳಗದಂತೆ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕಡುಪಿನಂತೆ (ಜಗಪಿ. ೧೫-೧೫ ವ) ; ಅಂತು ಪೊರೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕಾಹಿಯಂತಂತಃಶೃಂಖಳಂ ಖಳಂ ಕೆಳರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೮-೭೦ ವ). [ಕುಳಿಕ (= ಕುಲಿಕ) + ಅಹಿ]

ಕುಳಿಕೆ$_1$, ಕುಣಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೀರುಗುಣಿಕೆ ; ಗಂಟು ; ಸರಗಂಟು ; ದಾರದ ಮಲಕು : ಬಳೆದ ನಿತಂಬದೆ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮುಂ ಕಟ್ಟಲಣಮೆ ನೆಱೆಯದಿದೆಂದಗ್ಗಳಿಸಿ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಸೀರ್ಕು]ಳಿಕೆಗಳಿನೇಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದು[ದೋ] ಸುಭಗೆಯಾದ ಸುದತಿಯ ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೩) ; ಅಂಗವೆ ಸೆಜ್ಜೆ ಆಚಾರವೆ ಶಿವದಾರ ತ್ರಿಕರಣಶುದ್ಧವಾದುದೆ ಕುಳಿಕೆ ಈ ತ್ರಿವಿಧದ ಗುಣವನಱಿಯಬೇಕು (ಚಿನ್ನವ. ೭೩-೩) ; ಅವನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿಕೆ ಬಿಚ್ಚಿದ ಕರುವಿನಂತೆ ತಿರುಗುವುದು ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು (ಮುಗಿಮು. ೧೧). **ಕುಣಿಕೆ$_2$:** ೧. ಆಱುಮಣಿಗೆ ದಾರವನೇಱಿಸಿ ಕುಣಿಕೆಗೆ ಮಣಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅಱಸುತ್ತಿದ್ದರಯ್ಯಾ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು (ಮದೇವ್ಮ. ೨೭೧-೬) ; ಜಗದ್ವಂದ್ಯರೆಂದು ನುಡಿದು ನಡೆವರು ನೋಡಾ ಭವಬಂಧನದ ಕುಣಿಕೆಯ ಕಳೆಯಲಱಿಯರು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೩) ; ರನ್ನಮಂ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕುಣಿಕೆಗಿಕ್ಕಿದಂತಾಯಿತು (ವಾಗೀರ. ೭೬-೧೦) ; ದೈವವಿಕ್ಕಿದ ಕೊರಳಕಣ್ಣಿಯ ಕುಣಿಕೆ ಯಾರಲಿ ಹಱಿವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪) ; ಕೊರಳ ದಾವಣಿಗೆ ಕುಣಿಕೆ ಬೇಕು (ಅರಳು. ೨೯೨-೭). ೨. (ಅಲಂ) ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಪವಣಿಕೆ, —ಬಂಧ : ರಸಮಂ ಭಾವಮುಮಂ ಕಾಳಸಮಂ ಕುಣಿಕೆಯುಮನಱಿದು ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೯) ; ಮೇಲೆ ಕಾರ್ಯದ ಕುಣಿಕೆಯನು ತಾ ಬಲ್ಲ ನಾರಾಯಣನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱ್ಕೈಚ್ಚು, ಕುಳಚ್ಚು ; ತುಳು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೊಳಿಕೆ ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೋಡಮು]

ಕುಳಿಕೆ$_2$ 'ಕುಣಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿಕೋರಗ (ನಾ). = ಕುಳಿಕಾಹಿ : ಕೊಸ್ತಂ ಕುಳಿಕೋರಗನ ಮುಖಾಸ್ತಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೮-೭೬ ; 941). [ಕುಳಿಕ + ಉರಗ]

ಕುಳಿಚು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಕುಳಿಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಲಿ, ಕೊಳಚಿ] ಸೂಜಿಗನಗಲು ಹೆಲ್ಲರಂ ಬಂಕುರುಂ ಹಳಲೆ ಕಪ್ಪೆಗಳೊಜಲೆ . . . ಎಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂಪಾಲನು (ಹಡಕಾ. ೫-೪೬). [?]

ಕುಳಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ರಸ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿಯಿರುವ ತಟ್ಟೆ" (Well-dish. ಇಂಶನಿ).
[ಕುಳಿ$_{2}$ (< ಕುೞ್$_{2}$) + ತಟ್ಟೆ$_{1}$]

ಕುಳಿಬೀಳು, ಗುಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು ಬೀಳು; ಗುಣಿಯಾಗು: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಸುಪ್ತಗಂಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕುಳಿಬಿದ್ದ ಹಿಮದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಅಪಾಯದ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಏಳಜೀ. ೯೩). **ಗುಳಿಬೀಳು**: ನಗುವಾಗ ಎರಡೂ ಗಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿ ಗುಳಿಬಿದ್ದು ಅವಳ ಚೆಲುವಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಳೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ತೀಮೋಡ. ೧೯).
[ಕುಳಿ$_{1}$ (< ಕುೞ್$_{1}$) + ಬೀಳು$_{1}$ (< ಬೀೞ್$_{1}$)]

ಕುಳಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಬೆಟಲೆರಡರ ಬೇರಂ ಮೇಣ್ ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ.ಗಳ]ಮಾವು ಸಮುದ್ರದ ಫಲಮಿಲುಮಿಚ್ಚೆಯ ಪಣ್ಪೇಯಿಂ ಪಾನಮನಾಗಿಸೆ ಕಳೆಗುಂ ಜಂಗಮವಿಷಂಗಳಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೪೭). 'ಕೊಳಮಾವು' ಪರಾ. [ಕುಳಿ$_{0}$ + ಮಾವು]

ಕುಳಿವೆ, ಕುಳುವೆ (ನಾ). ಬಸಿರು; ಗರ್ಭ: ನಿನ್ನ ಹೊಡೆತದ ಬಾಧೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲು ಕುಳಿವೆಪ್ಪೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ನಡೆವಾ. II, 1138). **ಕುಳುವೆ**. 'ಕುಳುವೆಕಾರ್ತಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಳಿಯ (ನಾ). ಎಗ್ಗ; ಮೂಢ: "ನುಡಿಯಲ್ಕೇಳಲ್ಕಣಂ ಪಾಂಗಱಿಯದ ಕುಳಿಯಂ ಪೇಟ್ಟುದಾನೇಕಮೂಡಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೪೦); ತಪ್ಪಂ ಮಱಸಿ ಪುಸಿನುಡಿವ ಜಱುಜರ ತೆಱನಂ ಕಂಡಱಿಯದಂತು ಕುಳಿಯರುಮೊಳರೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೩); ಕುಳಿಯಂ ಮಾಳಿಗೆ ಜಾಳಿಗೆ ತಳಿಗೆಯೊಳರ್ಬಳಸು ಬಳಸಿಗಂ ಮೊಳೆ ತಾಳಂ (ಶಮದ. ೨೩). [?]

ಕುಳಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). (?) : "ಆಗಂತುಕೇಷು = ಕುಳಿಯೊಕ್ಕು ಕೈಕೊಂಡ ಮಗನುಮೆಂಬಿವರೊಳ್ (ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬಂದವನು)" (ನೀತಿವಾ. ೨೩-೮೩). [ಕುಳಿ$_{0}$ (< ಕುಡಿ) + ಪೊಗು (< ಪುಗು)]

ಕುಳಿರ್$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ತಣ್ಣಗಿರು; ತಂಪಾಗಿರು: "ಕುಳಿರ್ ಮಱುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್), ಹೈಮೇ ಚ (ಶೀತಳವಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕುಳಿರ್ವ ತಿಳಿನೀರನುಡುಗದೆ ತಳಿ ತಳಿರಂ ಪಾಸು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪); ಕುಳಿರ್ವಲರ್ದಲರೆಸಳ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫); ಪೂವಿನಂಚಿನ ಕೋಳ್ಗಂ ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ್ಗಮಲರ್ವಾಸಿಂಗಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್ವ ನಂದನಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೮೩); ಕುಳಿರ್ವ್ವ ಸರೋಜ ಷಂಡ ಮಲರ್ದ್ದೊಪ್ಪುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩-೨೭ ; 1205); ಕುಳಿರ್ವ್ವ ಮಂಜಿನ ಪನಿಗಳಂ (ಚಬಪು. ೮-೫); ಮೆಯ್ ಸೆಡೆಪಿ ನೆತ್ತರ್ ಕುಳಿರ್ಪ ಕಟ್ಟಿಸಕಕ್ಕೆ ನೀನ್ ಬೆಂಕೆಯೆರ್ದೆಯಯ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭೩). ೨. ತಂಪಾಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಕೈಸೋಂಕಿನೊಳ್ ಕಣ್ಕುಳಿರೆ ಪೊಳೆವ ಚಂದು ನಿಂದಿರ್ಕವಿಮಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೦೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಿರ್; ತುಳು. ಚೌಳಿ; ಕೊಡ. ಕುಳಿ]

ಕುಳಿರ್$_{2}$ 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್$_{3}$, ಕುಳಿರು (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ: "ಕುಳಿರೆನೆ ಶೈತ್ಯಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೧); ಚಳಿಗಳ್ಕಿ ಭೋಗಿಗಳ್ ಕೂರ್ತೆಳವೆಣ್ಗಳ ತುಂಗಕುಚಮನಾಶ್ರಯಿಸಿ ತದಾಕಳಿತೋಷ್ಮದಿಂದೆ ಪರ್ವಿದ ಕುಳಿರಂ ಕಳೆವರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೩೯); ಮೃಗಪ್ರತತಿ ಕುಳಿರಂ ಮಾಣ್ದು ಪಳಚಲವ್ಮಿದು (ನಂದಿಮಾ. ೨-೨೨). ೨. ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಘರ್ಮಕೆ ಕುಳಿರ್ಕುಳಿರ್ಗತಿ ಘರ್ಮಮನೀವ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೩೬); ಭಾಜಹರನೆಸೆದಂ ಕುಳಿರಾವರಿಸಿದ ಪರ್ವತಂಬೊಲುಱೆ ರಂಜಿಸುತಂ (ವೀರವಿ. ೩-೬೩); ಮುಸುಱಿದ ಕುಳಿರೊಳ್ ದೆಸೆಯಾಗಸಮಿಳೆ ಬೆಟ್ಟಡವಿಯೆಂಬಿವೆಂತಾನುಂ ಕಾಣಿಸಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

ಕುಳಿರು : ೧. ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಅವರು ತ್ರಸ್ತರಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ ಚಳಿಗಾಲದ ಕುಳಿರಿನಿಂದ ಮುದುಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೦೫); ಕುಳಿರಿನಿಂದ ಮೈ ಕುಟುಕಿದಾಗಲೇ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಅವತಾರವಾಗುವುದು (ಬಾಬಲ. ೭೫). ೨. "ಕುಳಿರು ಹಿಮ" (ಕಶಠ. ೨೫); ಜಾಲೇಂದು ಮೌಳಿಯ ತಪದತೀವ್ರಾಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯೊಳ್ ಕುದಿಗೊಂಡ ಕುಳಿರು ಮೇಲುಷ್ಣೋದಕ ದ್ರೋಣಿಗಳಾಗಿರ್ದ ಲೀಲೆಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಮೋಹತ. ೬-೫೧). 'ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕುಳಿರ್$_{1}$]

ಕುಳಿರ್$_{4}$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?) : ಬರವಂ ಬಯಸುತೆ ಕುಳಿರೆಂಬ ರವಂ ಮಿಗೆ ಪತ್ರೆಸಾರುತಿಂತಿವೆ ಚಕ್ರಂ ಅರುಣೋದಯವಂ ಸೂಚಿಸುತರುಣೋದಯಮಿತ್ರಲಾಗುತಿದೆ ಗಿರಿರಾಜ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೬೧).
[?]

ಕುಳಿರಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಚಳಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಶೀತಬಾಧೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಎನ್ನಭಿಮುಖದೊಳಡ್ಡಮೆಳ್ದಿನ್ನ ಕಾಲ್ ಮಿಸುಕದಂತಿರೆ ತರುಬಿ ಕುಳಿರಿಸಿದ ಪನಿಯಿರದ ಮಂಚಿನೊಟ್ಟಿಲದೊಂದು (ಸಂಸಪ ೩೨-೧೯೦).
[ಕುಳಿರ್$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುಳಿರಿಸು$_{2}$ 'ಕುಳ್ಳಿರಿಸು' ನೋ.

ಕುಳಿರು 'ಕುಳಿರ್$_{3}$' ನೋ.

ಕುಳಿರುಕೋಳು 'ಕುಳಿರ್ಕೋಡು' ನೋ.

ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು 'ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಳಿರೆಲರ್ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ; ಶೀತಮಾರುತ: ಕುಳಿರೆಲರಾಲವಟ್ಟಲೆಗಳಿಂ (ಕಂನವಿ. ೯-೬); ತಳಿರೊಳು ಕುಳಿರೆಲರಾಡಿದುದು (ಸಾಸಮಾ. ೯೬). [ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಎಲರ್]

ಕುಳಿರ್ಕಾಂತಿ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿ; ಶೀತಲವಾದ ಹೊಳಪು: ತಗುಳಿದುದು ಮುಗಿಲಿನಂಚಿಗೆ ಬೆಳ್ಪನೀರ್, ಶಶಿಯ ಚಳಿಗರ್ದಿಗಳ ಕುಳಿರ್ಕಾಂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೦-೭). [ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಕಾಂತಿ]

ಕುಳಿರ್ಕೂಟ (ನಾ). ಹಿಮದ ರಾಶಿ; ಮಂಜಿನ ಸಮೂಹ: ಕರ್ಬುರೇಂದ್ರಂ ಖಿನ್ನಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಂಡನಾ ನೋಟಮಂ, ಬರಬಡಿದ ತೋಟಮಂ, ಬೇಟದ ಬಿಸಿಗೆ ಕುಳಿರ್ಕೂಟಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೯-೯೧).
[ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಕೂಟ]

ಕುಳಿರ್ಕೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಶಿತಶೀತಿ ಕುಳಿತಪನೆಂಬುದು ಶಿಶಿ = ಕುಳಿರ್ಕ್ಕೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨).
[ಕುಳಿರ್$_{2}$ (< ಕುಳ್ಳಿರ್) + -ಕೆ]

ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್ 'ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಸು 'ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಳಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಶೀತಗೊಳಿಸು: ಕಾಯ್ದುರಿವ ಭುವನಮಂ ವಿಜಯ ಯಶಶ್ಚಂದನರಸದಿಂದಂ ತೊಳೆದಿಂದು ಮುರಧ್ವಂಸಿ ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿಸಿದೈ (ಜಗವಿ. ೬-೮೧); ಸಕಳಾವನಿಯಂ ಮುಸುಕಿ ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿಸಿದುದು (ವರ್ಧಪು. ೮-೬೬).
[ಕುಳಿರ್ಕೋಡು + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುಳಿರ್ಕೋಡು, ಕುಳಿರುಕೋಳು, ಕುಳಿರ್ಕೋಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಳಿಯಾಗು; ಶೀತಲವಾಗು: ಕುಳಿರ್ಕೋಳ್ವ ಚಂದನರಸಮನೆರ್ದೆಯೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತಳ್ಕಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೮); ಹೈಮದಂತೆ ಕುಳಿರ್ಕೋಡುವ ತದ್ರಸದಿಂ . . . ಅಂಗಚರ್ಚೆಯನೆಡೆವಿಡದೊಡರ್ಚೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಬಳಸಿಗಮೊಪ್ಪಿದುವು ಜಿನುಗಿ ಗಳಪಿ ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿ ಮಲೆದುದ್ದಂಡಳೆದು ಫಲಮಾಗಿ ಪರಿವಡೆದಳಿಗಿಳಿ ಮುಡುಗಿಡು ಕರಿಗಿರಿ ಚೂತಂಗೀತಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೭);

೨. ತಣಿ ; ಸಂತುಷ್ಟವಾಗು ; ಹಿಗ್ಗು : ಕಾರಮುಗಿಲ್ಪನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿರ್ಕೊೞುವಿನಂ ಕರ್ದುಕಿ (ಶಂರಾಮಾ. ೬-೧೪೬) ; ಮಹಾವಿಭವ ದಿನಿರ್ಪರೆರ್ದೆ ಕುಳಿರ್ಕೊೞುವಿನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೦೯) ; ಮಗನ ಮುದ್ದುತನವಂ ಬಸವರಾಜಂ ಕಂಡು ಮನಂ ತಣಿದು ಕುಳಿರ್ಕೊೞಿ ಹಾರೈಸಿ (ಬಸರ. ೧೦-೧೨೨) ; ಸಾರ್ಕೆಯ ಸಖರು ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಕುಳಿರ್ಕೊೞಿದರು ನೋಡಿ ಜನನಾ (ಭರಶ. ೬೬-೯೦). ೩. ತಣಿಸು ; ತಂಪುಗೊಳಿಸು ; ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳಿಸು : ಶೀತಮಾರುತ ಬಂದು ಸತಿಯರೆದೆಯ ಪೊಕ್ಕು ಪೋಗು ಕುಳಿರ್ಕೊೞಿದನು (ಅನಂಚ. ೯-೧೨೬). **ಕುಳಿರುಕೋಳು** : ೧. ಮುಳುಗಿದನು ಮರಳಿ ಮೇಲೇಳಗೊಡದಿಹ ಕಡಲ ಕುಳಿರುಕೋಳುವ ತಣ್ಣನೆಯ ತಳಾತಳತಳಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೬-೩೩೦). **ಕುಳಿರ್ಕೊೞು** : ೨. ಏಳುತತಿಗಳ ಕಾಣುತಾಳುತಲೆ ಸಂತಸದೊಳೇಳು ತಲೆಗಳ ಕುಳಿರ್ಕೊೞುತಲೆ ಬಿರ್ದಿನಿಂದೇಳುತಲೆ . . . ಮೆಱೆಯುತಿರಲ್ (ಧಾವಚಂ. ೯-೪೧). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೋಡು$_1$]

ಕುಳಿರ್ಕೊೞು 'ಕುಳಿರ್ಕೊೞು' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್, ಕುಳಿರ್ಗದಿರು (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು. 'ಕುಳಿರ್ಗದಿರ' ಪರಾ. **ಕುಳಿರ್ಗದಿರು** : ಕುಳಿರ್ಗದಿರುಗಳ ಪಳಿವ ಪಳುಕಿನ ತಳತಳಿಪ ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೬೯). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕುಳಿರ್ಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಶೀತಕಿರಣ ; ಚಂದ್ರ : ಕುಂದದ ಕುಳಿರ್ಗದಿರಂ . . . ಎಂಬಂದದಿನತಿ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿದಂ ರಾಜಪ್ರಭ ರಾಜಿಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯). [ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಳಿರ್ಗದಿರು 'ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣವನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ ; ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ : ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕುಸುಮಾಹಾರಿಯ ಪೊಳೆವೆಳಮಾನ ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿಯವೋಲ್ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕಣ್ಗಳ್ ನಲಿದುವು ಭೂವರಕುಲಚಂದ್ರಮನ (ಜಯಕಾ. ೫-೫೮). [ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕುಳಿರ್ಗಯ್ 'ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ 'ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ) ಆಭರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಶಿಭೂಷಣ ; ಶಿವ : ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚನ ಮೇಲೆ ನೋವುತಂ ಪ್ರಭುದೇವ ಬಸವನೊಳು ಮುಗುಳ್ದಂದನು. (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೯). [ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ (< ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ) + ಹಚ್ಚ (< ಪಚ್ಚ$_3$)]

ಕುಳಿರ್ಗಲ್, ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ : "ಚಂದ್ರಗಲ್ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲೆನಲೊಸರ್ಗಲ್" (ಚತುನಿ. ೧೧೦) ; ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತೆ ಕರಗುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೧) ; ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲ ಭದ್ರಭವನಂಗಳಾ ಶೃಂಗಾರವನದೊಳತಿ ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೧೬). **ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲು** : ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಿನ ನುಣ್ಗಳಸದ ಮೇಲುಜಿದ ಕವಡಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲಿನ ಪೊಳೆವು (ಉದ್ಭದೇ ೨-೪೦) ; ಅಂಗನೆಯರ ಪಾದದರುಣ ಮರೀಚಿ ಬೆಡಂಗುವಡೆದ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಾ (ವರ್ಧಚ. ೧-೩೨). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕಲ್$_8$]

ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಜಿ (ನಾ). = ಕುಳಿರ್ಗಲ್ : ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಜಿಯ ಮೇಲೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೫). [ಕುಳಿರ್ಗಲ್ + ಅಜಿ$_4$]

ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲು 'ಕುಳಿರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ ; ಶೀತಮಾರುತ : ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ ಬೆಳರ್ಗೆಂಪು (ಕಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ) ; ತಡೆತಡೆದಂ ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ ಸುಳಿಯಲ್ಲೊತ್ತಡಂಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೩೦). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್, ಕುಳಿರ್ಗಯ್ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣ ; ಚಂದ್ರಕಿರಣ. 'ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ. **ಕುಳಿರ್ಗಯ್**. 'ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚ' ಪರಾ. [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ, ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಚಂದ್ರ : "ಚಂದ್ರ" (ಚತುನಿ. ೬. ೧-೫೫). **ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ** : 'ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚ' ಪರಾ. [ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್, ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಂಪು ಹಿಡಿ ; ತಣ್ಣಗಿರು : ಮಳೆಯಿಂದು ಹೆಚ್ಚದೆ ಗ್ರೀಷ್ಮವೆಂದಳಿಯದೆ ಜಲಚರಗಳಿಗಿಂಬುಗೊಡದೆ ಥಳಥಳಿಸುತ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಕುಳಿರ್ಗೊಂಡಿಹುದಾ ಕೊಳನು (ನಾಗಕು. ೧-೩೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ಪಡೆ ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು. 'ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್** : ೧. ಪಾಸಱೆ ತಪ್ತಮಾತಪದಿನೆಂದು ಕುಳಿರ್ಕೊಳುತಿರ್ಪ ಪಾಂಡುಪದ್ಮಾಸನಮಂ ಪದಕ್ಕೆ ಧವಳಾತಪವಾರಣಂ ಶಿರಕ್ಕರಣ್ಯಾನಿತದೇವತಾಪ್ರತತಿ ತಾಂ ಸಮಕಟ್ಟೆದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೧೬). ೨. ತತ್ತ್ವಚಿಂತೆಕೈ ಮಿಗೆ ಹೃದಯಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಳುತಮಿರ್ದುದಿದೇಂ ಧೃತಿಯೋ ಮೃಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೩೫). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೊಳ ; ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರನ್ನುಳ್ಳ ಸರೋವರ : ಮುಗಮುಗಿಪಲರ್ಗಳ ಕುಳಿರ್ಗೊಳನಿಂ . . . ಆ ಬನವೆಸೆಗುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೩೦). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೊಳ$_2$]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸು, ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು ; ಶೈತ್ಯಗೊಳಿಸು. ೨. ಸಂತಸವುಂಟುಮಾಡು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು : ಪೊಳೆವ ಮಣಿಕಿರೀಟಂ ಭೂರಿತೇಜೋಲಲಾಟಂ ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸುವನೋಟಂ ಕೊಂಕಿದೊಳ್ಪುರ್ದಿನಾಟಂ (ಚಿಕವಿ. ೩-೮೬). **ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಸು**. ೧, ೨ : ನೆನೆದರುಮಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಪ ಪೂಗೊಳನಂ ಸೆಱಗೆಯ್ದು ನಲ್ಲಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೪). [ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಳಿರ್ಚಳಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಚಳಿ ; ಅತಿ ಶೀತ : ಭೀತಿ ತಾಂ ಛಾಯೆಛಾಯೆಗಳಾಗಿ ರಾಹುವೊಲಲೆದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಚಳಿಗಳಂ ಸುಯ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೩೬). [ಕುಳಿರ್$_1$ + ಚಳಿ$_2$]

ಕುಳಿರ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ೧. ತಣ್ಣಗಿರುವ ತಿಂಗಳು ; ಶೀತಲ ಚಂದ್ರ ; ೨. ತಣ್ಣಗಿನ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು : ನೇಲ್ದು ಕಟಿಯಿಂ ಖಣಲ್ ಖಣಲೆಂದು ಕರ್ಕಶಸ್ವನಂಗೆಯ್ದುದಾಭೀಳದೀರ್ಘಖಡ್ಗಂ, ಕಡಿವೋಲ್ ಕುಳಿರ್ದಿಂಗಳಾ ಚಳಿಮೌನವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೪-೫೦೯). [ಕುಳಿರ್$_1$ + ತಿಂಗಳ್]

ಕುಳಿರ್ನೋಟ (ನಾ). ತಂಪನ್ನು ಬೀರುವ ನೋಟ : ಕರುಣಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ಕಲ್ಲೋಲಂಗಳಂ ಪೋಲ್ವ ಕುಳಿರ್ನೋಟವಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೯). [ಕುಳಿರ್$_1$ + ನೋಟ]

ಕುಳಿರ್ವನಿ 'ಕುಳಿರ್ವನಿ' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ಚಳಿ ಹಾರಿಹೋಗು ; ಶೀತ ಮಾಯವಾಗು : ಅಳ್ಳಿರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಿ ಕುಳಿರ್ಪಾಱಿ (ಜಗವಿ ೧೬-೬೧). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಪಾಱು$_1$]

ಕುಳಿರ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ತಂಪು ಉಂಟಾಗು ; ಶೀತಲವಾಗು : ಬಳಲಿಕೆ ಪಿಂಗುವಂತೆ ನಿನಗಾಂ ನಳಿನೀದಳ ತಾಳವೃಂದದಿಂ ಸುಳಿಯಿಪೆನೇಂ ಕುಳಿರ್ಮಸಪ ತಂಬೆಲರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧-೬೨). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕುಳಿರ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ. ೨. ದಯೆ; ಕರುಣೆ; ಸ್ನೇಹ. ೧, ೨ : ಜಳಧಿಗಳೊಂದನೆ ಸೇರಿಯುಮುಱಿಯುಸದೊಂದೊಡಲ ಬೇಗೆಯಿೞ ಘನಮಹಿಮಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡು ವರ್ತಿಸಲ್ ಮಱುಗಱಿಗೆಯೊಳ ಱಗುಂ ಕುಳಿರ್ಮೆ ಸಾಧಾರಣಮೇ (ವಸ್ತುವಂ. ೫೧).
[ಕುಳಿರ್$_{3}$ + -ಮೆ$_{1}$. / ತಮಿ. ಕುಳಿರ್ಮೈ]

ಕುಳಿರ್ವನಿ, ಕುಳಿರ್ಪನಿ (ನಾ). ೧. ತಂಪಾದ ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಜಲಬಿಂದು: ಕುಳಿರ್ವನಿಗಳಿಡಿದು ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಶಶದಂಬುಜದಂತೆ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ್ ತೀವಿ ನೋಳ್ಪರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಫಲವಂಗೈವ ಕೃಷ್ಣನ ವದನಮುನವಲೋಕಿಸರಮ್ಮ (ಜಗಂ. ೬೮ ವಿಷ್ಣುಫ). **ಕುಳಿರ್ಪನಿ**: ೨. ಮಂಜಿನ ಹನಿ; ಹಿಮಬಿಂದು: ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರದ ಕರಡವುಲ್ ಬಿತ್ತರದ ಬಯಲ್ ಮಿಳಿರ್ದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಪನಿಗಳಿಂದೆ, ತುರುಗೆಮೆಗಳಂ ಪೋಲ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೮). [ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಪನಿ$_{3}$]

ಕುಳಿರ್ವನೆ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಮನೆ; ಶೈತ್ಯಾಲಯ: "ಶೈತ್ಯಾಲಯಂ ಕುಳಿರ್ವನೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨).
[ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಮನೆ]

ಕುಳಿರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಹಳ್ಳ; ಶೀತಲ ನದಿ: ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕೆಗಳ್ಕಿ ಕುಳಿರ್ವಳ್ಳದೊಳಿರ್ದ ಮುದುಂಕಿಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೨೬). [ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಪಳ್ಳ]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿಯೆನಲ್ಕುಮೆ" (ಚತುನಿ. ೧೧೩); "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೨೫); ಸಂಭ್ರಮದೆ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿಯೊಡನೆ ಪಸೆನಿಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೬).
[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು, ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಮಗಿರಿ; ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತ: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನೆ ಹಿಮಾದ್ರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯); ಶಿವನು . . . ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನಾತ್ಮಭವೆವೆರಸಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಥಕುಳವೆರಸಿ ದಿನದದಿಂದಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೮-೨೫); ಮಾರಾರಿಯುರಿಲಿಂಗವಾಗಿ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನ ಕುಮಾರಿಯೆಡನರ್ಧನಾರೀಶತ್ವದಿಂದೊಳಗೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೫); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು ಮುನ್ನೀರ್ಗಟ್ಟಿಯ ನಡುವಣ ಇಳೆಯಾಣ್ಮರು ಬೇಗದಿಂದ ತಳರ್ದರೋಲಗಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೦). **ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು**: ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟನ ಕುವರಿಯ ಶ್ರೀಪದಯುಗನಳಿನ ಸುಗಂಧ (ಮೋಹತ. ೬-೪೩); ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟನ ಸುತ ಜಲನಿಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿಹನು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೯). [ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಬೆಟ್ಟು$_{2}$]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳು (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳ ತನುಕಾಂತಿ ಜಲದೊಳ್ ಮಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೨); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳುವೆರಸೆಳಸುವ ಮಱದಿಂಗಳಹಜ್ಜಂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಮ್ಮಂಗುಡಿಗೆಮಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೩).
[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಮಗಳು (< ಮಗಳ್)]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯ (ನಾ). ಹಿಮಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ; ಹಿಮವಂತ: (ಕ).
ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯನಣುಗಿ = ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: "ಉಮೆ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯನಣುಗಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೩).
[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಎಱೆಯ]

ಕುಳಿರ್ವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಶೀತದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ತಣ್ಣಗಿರು: ಬಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಳಿರ್ವೆರಸಿದಜಿವಟ್ಟಗೆಯ ಸದನಂಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೯). [ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಬೆರಸು$_{1}$]

ಕುಳಿರ್ವೆಳಗ (ನಾ). ತಂಪು ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: "ಜೊನ್ನೊಡಲಂ . . . ಕುಳಿರ್ವೆಳಗಂ . . . ಕಟ್ಟಲೆವಣ, ತಿಂಗಳ್-ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೩); "ಕುಳಿರ್ವೆಳಗನು ಮೂಲಿವೆಳಗನುಱ ತಾಂ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗಳೆಯ . . . ಚಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩).
[ಕುಳಿರ್$_{3}$ + ಬೆಳಗು$_{3}$ + -ಅ$_{7}$]

ಕುಳಿಲ್ (ನಾ). ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದಾಡುವ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ ಆಟ: "ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳಿಲೆಂದು ಮರವಾಯ್ದು ದಿನದಿಪುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೫೬); ಪಾಱುಂಬಳೆ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿಲ್ಸೆಂಡು ಬಟ್ಟು ತಿಱಕಲ್ಲು . . . ಇವನಾ ಮುರಹರನಲ್ಲಲ್ಲಿಗಾಡುತುಂಬರಲ್ (ಜಗವಿ. ೪-೪೪). [?]

ಕುಳಿವುಗು 'ಕುಟುವೊಗು' ನೋ.

ಕುಳಿಶ 'ಕುಲಿಶ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಧರ 'ಕುಲಿಶಧರ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಮನೆ. ೨. (ಅಲಂ) (ವಜ್ರದಮನೆಯಂತೆ) ಬಲವಾದ ರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎರೆದ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ . . . ಧುರದೊಳು ಪೊಣರ್ದರ್ಗೆ ಮಿತ್ತುರ್ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೧೪೮-೧೧; 1094).
[ಕುಳಿಶ (= ಕುಲಿಶ) + ಆಗಾರ]

ಕುಳಿಶಾಯುಧ 'ಕುಲಿಶಾಯುಧ' ನೋ

ಕುಳಿಶಾಶ್ಮ (ನಾ). ವಜ್ರದ ಕಲ್ಲು; ವಜ್ರಶಿಲೆ: ಇದಱ ಕುಂಜೋಪಾಂತಂ ಥಳಥಳಿಸಿ ಬೆಳಗೆ ಕುಳಿಶಾಶ್ಮಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೫).
[ಕುಳಿಶ (= ಕುಲಿಶ) + ಅಶ್ಮ]

ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಿ 'ಕುಲಿಶಿ' ನೋ.

ಕುಳಿಸ (ನಾ). ೧. ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಜ್ರ: ಮುತ್ತು ಪಚ್ಚೆವರಲ್ಗಳುಂ ಕುಳಿಸಮುಂ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಂದಿಲ್ಲದೊಂಬತ್ತುಂ ರನ್ನದ ನುಣ್ಗದಿರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೬); ಚಳಿಸದಿರೆ ದಿಟ್ಟಿಯೊಳು ಚಿತ್ತವು ಕುಳಿಸದಂಕುಶ ಕುಂಭದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ ನಖದಿಂದವನಿಗಿಳಿತಂದುದು ದಿವಿಜಗಜವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೦). ೨. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಕುಳಿಸ – ಕುಲಿಶ = ವಜ್ರಾಯುಧ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಬೆಟ್ಟುವಗೆಯಂ ಪಗೆಯಿನಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಛವಳಿಕಿನ ಗಂಡಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೨೩). [< ಸಂ. ಕುಲಿಶ]

ಕುಳಿಸಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ: "ಬಿಡೌಜಂ ಕುಳಿಸಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ಕುಳಿಸಿಯ ಜಯಂತನ ವಿಳಾಸಮು ಮನಿಳಿಕೆಯ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೩೩ ೮). [< ಸಂ. ಕುಲಿಶಿನ್]

ಕುಳಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗುಬೀಳು; ಹಳ್ಳವಾಗು: ಕುಳ್ಳಿರೆಂದರೆ ನೆಲ ಕುಳಿಹೋಹುದೆ (ಬಸವ. ೨೪೧).
[ಕುಳಿ$_{2}$ (< ಕುೞಿ$_{2}$) + ಹೋಗು$_{1}$ (< ಪೋಗು$_{1}$]

ಕುಳೀನ 'ಕುಲೀನ' ನೋ.

ಕುಳೀರ 'ಕುಲೀರ' ನೋ.

ಕುಳೀರಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ಬಗೆಯ ದೇಶಿಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಉರುತರ ಕುಳೀರಕಂ ಕಾತರ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಾಖ್ಯ ಪಾರ್ಷ್ಣಿರೇಚಿತಕಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ಕುಳೀರಮಂದಿರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿ: ನಿಲೆ ಕುಜಂ . . . ಕುಳೀರಮಂದಿರದೊಳ್ ಅರ್ಥಯುತಂ ವಿಕಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೧೯). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಮಂದಿರ]

ಕುಳೀರಸಂಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು : ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ . . . ಕುಬ್ಜಶರೀರಿ ಕುಳೀರ ಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೪). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಸಂಭವ]

ಕುಳು 'ಕುಳ್ಳ$_2$' ನೋ.

ಕುಳುಂಪೆ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಗುಂಡಿ; ಕುಂಟೆ: ಜಳರಾಸಿಯಿರೆ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂ ಎಱೆವ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೮); ಆನೆಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೬ವ); ತಿಳಿವುದುಮಾ ಕದಡುವುದುಂ ಕುಳುಂಪೆಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದುಮುದಧಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೫); ದಟ್ಟಕಾಡಿನ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕುಳುಂಪೆಯ ಪಕ್ಕದ ಹೊದರಿನಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೩೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಟುಮ್ಪು]

ಕುಳುಂಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಗಟ್ಟು; ಗುಂಡಿಯಂತಾಗು: ಕುಂಜರ ಗುರುಕುಂಭವಂಡಳದಿನಲ್ಲುಗು ತಂದು ಕುಳುಂಪೆಗೊಂಡ ನೆತ್ತರ ಪೊಸವಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಕೆದಱಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದುವು . . . ಕೇಸರ್ಲ್ತಿಯ ದೀರದ ದಿಶ್ಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೯೫).

[ಕುಳುಂಪೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿಡಿ (?): ಉಗುಳಿದವು ಕುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಗಿಡಿಗಳನು ಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೪೧); ಕುಳುಗಿಡಿಗಳಗ್ನಿಜನ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬಳಿಯಲವ ತರಿಸಿದವೊ ಪೇಳೆನಲೊಲೆದು ತಿವಿದನು ತೀವ್ರಹತಿಯಲಿ ರಿಪುಚಮೂಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೫೭). [ಕುಳು$_0$ + ಕಿಡಿ]

ಕುಳುತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಕುಳುತ್ಥಂ – ಹುರುಳಿ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೪೭); ನೀವಾರತಿಳತಳ ಮಸೂರಿಕಾ ಕುಳುತ್ಥ ಮುದ್ಗ ಮಾಷ . . . ಜೀರಕಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ ವ).

[< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಳುತ್ಥಕ (ನಾ). = ಕುಳುತ್ಥ: "ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೮). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಕ]

ಕುಳುಪು (ನಾ). ತುಂಡು; ಶಕಲ; ಖಂಡ (?): ಸರಸಿಜಭವ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರವ ಎರಕದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ ಮೆಱೆವ ಕುಳುಪುಗಳೀ ಗಿರಿಯೊಳೊಟ್ಟಿದನೆನೆ ತರಣೇಂದುಕಾಂತವಲ್ಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಸ. ೧೦–೧೧೪). [?]

ಕುಳುಮೆ 'ಕುಳಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). "ಗರ್ಭಿಣಿ" (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ): ತಂಗವ್ವನಿಗೆ ಪೂವಿ ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಯಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೬೨).

[ಕುಳುಮೆ (< ಕುಳಿಮೆ) + -ಕಾರ್ತಿ]

ಕುಳುರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚರಿಸು; ತಿರುಗಾಡು (?): ಮೂರುಲೋಕದಿ ತನ್ನ ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಹಾರುತ್ತ ಕುಳುರುತ್ತಾರವನು ಮಾರನುಪದ್ರವ ಕಾಱಾವೆ ಗಾರಾಗಿಯು ತೀರದ ದುಃಖವನ್ನೈದುವೆನು (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೧–೮೪).

[?]

ಕುಳುವಾಡಿ 'ಕುಲವಾಡಿ' ನೋ.

ಕುಳುವಾರು 'ಕುಳವಾರು$_1$' ನೋ.

ಕುಳೆ 'ಕೂಳೆ$_2$' ನೋ.

ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವನು; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಅದೊಂದು ಕುಳ್ಳ ಆಸಾಮಿ (ಅಸಾಮಿ. ೯೫). ಕಳ್ಳನ ನಂಬಿದರೂ ಕುಳ್ಳನ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ). [ಕುಳ್ಳು$_2$ (< ಕುಱಳ್) + -ಅ$_7$]

ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ (?): ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿಯಾಡುವೆವು ಮರದಲ್ಲಿ ಬಾರೆಂದೆಲ್ಲರೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾಲೋಚಿಸುತಲೀ ಭೀಮ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜನಭಾ. ೭–೯).

[ಕುಳ್ಳ + ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ (< ಕುಂಪಟ)]

ಕುಳ್ಳಾವಿ 'ಕುಲಾಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಗಿಡ್ಡಿ; ಕುಬ್ಜೆ: ಬಂಜೆ ಕುಳ್ಳಿ ಕುಂಟಿಯಿವರುಗಳಂ ಕಂಡರೆ ಕಾರ್ಯನಾಶ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೮೫–೧೩).

[ಕುಳ್ಳ + -ಇ$_3$]

ಕುಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). (ಬೆಲ್ಲದ) ಅಚ್ಚು: ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತಿರಬೇಕು ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕುಳ್ಳಿಯಂತಿರಬೇಕು (ವಚಶಾ. I, ೧೯೩). [?]

ಕುಳ್ಳಿರ್$_1$, ಕುಳಿರ್$_2$, ಕುಳ್ಳಿರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಕಿತ್ರಯ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ವಂದಿಸಿ ಭಟಾರರಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೭); ಮಣಿಮಯ ಹೇಮಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫ ವ); ಧುದ್ರಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧–೧೩); ಅರಣ್ಯಾದಿಪ್ರಮುಖರಾನು ದೇಶದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೧೯); ಯುಯುತ್ಸು ಶಿಖಂಡಿ ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಕರು ಪಾರ್ಥನನುಪಚರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೭). **ಕುಳಿರ್$_2$**: "ಕುಳಿರ್ – ಖುಜುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್) ಹೈಮೇಚ (ಶೀತಲವಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು ಮೆಲ್ಲನೆಯು ತನುವೆಲ್ಲ ಪುಲಕಿಸಲು (ಗಗತಾ. ೨–೨೨). **ಕುಳ್ಳಿರು**: ಧಾರುಣೀಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆ ಪರಿವಾರ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೧೩).

ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಣಿಮಾಡು: ಬಂದುದುತ್ತಮವಾದುದಿತ್ತ ಬಾ ದಕ್ಷಿಣಯೆಂದೊತ್ತಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸಿ (ಭರಚ. ೪೭–೮೭).

[ಕುಳ್ + ಇರ್$_1$]

ಕುಳ್ಳಿರಿಸು, ಕುಳಿರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗೆಱಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೧೨ ವ); ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೭); ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು ವಿನಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೬–೨೪). **ಕುಳಿರಿಸು$_2$**: ತೆಗೆದು ತಾ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕುಳಿರಿಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೨೩); ಬಳಿಬಂದರೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಚಕ್ಕಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಭರಚ. ೩೯–೧೦೦).

ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆವಿಡಿದೆತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸಿ ತನ್ನಯ ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೯೨).

[ಕುಳ್ಳಿರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಳ್ಳಿರು 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_1$ 'ಕುಳ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_2$ 'ಕುಱಳ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳೆ (ನಾ). ಮಲದ ಕುಪ್ಪೆ, —ಉಂಡೆ: ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬೈಗುಳದ ಒಂದು ಲಡಾಯವೆ ನಡೆದುಹೋಯ್ತು, ಅವಾಚ್ಯ– ಅಶ್ಲೀಲ ಭಾಷೆಯ ಕುಳ್ಳೆಗಳನ್ನೆ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೪೫೦). [< ಕುರುಳ್$_2$?]

ಕುಳ್ಳಿಡೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎಡೆ, —ಜಾಗ; ಆಸನ: "ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಲಕರಣೆ, ಸ್ಥಳ (ಕುರ್ಚಿ, ಮಣೆ, ಮೊ. ವು); ಆಸನ, ಪೀಠ, ಕುಳ್ಳಿಡೆ" (Seat. ಇಂಕಸಿ); ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಬೆಮರಿಡಿದ ಹೆಂಗಸರಿಂದ ಕುಳ್ಳಿಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದುವು (ಫುನರು. ೪೫೪). [ಕುಳ್$_3$ + ಎಡೆ$_3$]

ಕುಱಕಾಲರಮನಾಳಿಯರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರಾಳ ಕುಱಕಾಲರಮನಾಳಿಯರ್ ರಡಾಲಿ ಅರಸರಲ್ಲಿನ್ನುಳದು ಬನ್ದು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೪-೧; 780). [?]

ಕುಱವ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಳ್, ಕುಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಿಡ್ಡದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ತಮಿಳು ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಸಾಲಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಜಾತಿ: ಕುಱಳ್ ಎಂದರೆ ಚಿಕ್ಕದು ಎಂದರ್ಥ . . . ಅದೇ ಕುಱಳ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ (ಕುಱಳ್. XII, ಪೀಠಿಕೆ). **ಕುಳ್ಳು$_2$**: ೧. ಆ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿಗಿಂತ ತೀರ ಕುಳ್ಳು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಕುಱಳ್]

ಕುಱಿ$_1$, ಕುರಿ$_1$, ಕುಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಱಿತು, ಕುರಿತು, ಕುಱುತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಗುರುತಿಸು; ಗುರುತುಮಾಡು: ಸ್ಮರನಂ ನೋಡಿದನೀತನೆ ಸಮುದ್ಧತ್ಕೋಪದಿಂ ದಕ್ಷನಧ್ವರಮಂ ಸುಟ್ಟವನೀತನೀತನೆ ಕುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ತ್ತಿಯ್ತುಂದು ನಿಂದಂಧಕಾಸುರನಂ ಮೆಟ್ಟಿದನು (ಪಂಪಾಶ. ೨೭). ೨. ಗಮನಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು: ಲಿಂಗವ ಕುಱಿತಲ್ಲಿ ಅಂಗವ ಕುಱಿಯಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೫-೪೫೩). ೩. ಉದ್ದೇಶಿಸು; ಗುರಿಯಿಡು; ಆಲೋಚಿಸು: ಆ ನಾಡವರ್ಗಳ್ ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಱಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತಮತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮); ಈ ತೆಱದಿತಿಹಾಸ ಕಥೆಯನೊಪ್ಪಿಸೆ ಕುಱಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೧); ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವ ಕಥೆಗಳಂ ಕುಱಿತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂಗಳಂ . . . ಪೇೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೧-೧); ಉದಕಂಗಳುದಧಿಯಂಶಗಳೆಂದು ಕುಱಿವಂತೆ ಮೊದಲು ತಾ ಶಿವನಂಶವೆಂದು (ಪಶಿಲ. ೫-೨೧). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ವರಚಂಡ ಭಾಸ್ಕರ ರಸಮೆಂಬುದೊಂದನೆಯುಱೆ ಮೃದುಕೋಷ್ಠದೊಡಲಿಗೆ ಕುಱಿಯಲಾಮಾಂತವಾಗಿಯೆ ವಿರೇಚಿಸುವುದು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೫). **ಕುರಿ$_1$**: ೨. ದೊಡ್ಡ ಚಾಮುಪ್ಪನತ್ತ ಕುರಿವನು ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೩-೨೪). ೩. ಹರನನ್ನೂ ಹರಶರಣನನ್ನೂ ಕುರಿಯದ ಕವಿತೆ ಕಲಾಕೃತಿಯಾದರೇನು ಆಗದಿದ್ದರೇನು (ತುಂಗಭ. ೪೩). **ಕುಱು$_1$**: ೩. ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಗಳಂ ಕುಱುತ್ತು ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಮುಂ ಪೇೞ್ದಪರ್ (ತಪೂವ್ಯ.೮); ತನ್ನಂ ಕುಱುತ್ತು ಮಾಡಿದರನ್ನುಮನೌಷಧಮನೊಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೪೬); ಅಸಹಾಯಶೂರರ ಕಥಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನವರಂ ಕುಱುತ್ತು ಪೇೞ್ದ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ಕೇಳುತ್ತಿರ್ದು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೬೬; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಿ; ತುಳು. ಗುರಿ; ತೆಲು. ಗುಱಿ]

ಕುಱಿ$_2$, ಗುಱಿ, ಗುರಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ: "ಕುಱಿ=ಕುಱಿಪು (ಕುಱುಪು)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕುಱಿಯೆನೆ ಕುಱುಪಿನೊಳು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೮). **ಗುಱಿ**: ೧. ಹಲವು ಮಾತಿನಲೇನು ಭೂಪತಿ ಕೆಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲೆಗೆ ಬಂದನು ನೆತ್ತಸಾರಿಯ ಗುಱಿಯ ಗದ್ದುಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೫). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಈಡು: ನೆಗೞ್ದ ಪೊಗೞ್ತೆಗಂ ನೆಗೞ್ತೆಗಂ ತಾನೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ.೨-೩೫ ವ); ಕೆಡದ ಜಸಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಗುಱಿಯಾದ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೧; 982); ಶಿವಶರಣರ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ನಿಂದಕರೆ ಗುಱಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯-೧೮); ಗುಱಿಯ ತಾಗದ ಕೋಲ ನೂಱಾರನೆಸೆದೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೭). ೩. ಉದ್ದೇಶ: ಕೆಳೆಯುಂ ಗುಱಿಯುಂ ಗೊಟ್ಟೆಯುಮಳವಿಗೆ ಪಿರಿದಾಗೆ ತನಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನೊಳ್ ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಷಮುಮಳುಂಬಮೆನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾನಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ.೨-೫೮); ಗುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಱಿ] ನೆಱೆವಿನೆಗಂ ಸಯ್ತಿರಲಱಿಯದೆ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನನಱಿದುಂ ಪಾಪಕ್ಕೆಱಗಿ ನೆಗೞ್ವಂದಮೇಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೧೮). ೪. ಸೀಮೆ; ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ: ವಜ್ರನಾಭ ಅಳವಿಂಗೆ ದಳಮುಂ ಅಱಿವಿಂಗೆ ಗುಱಿಯುಂ ಆಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ವ). **ಗುರಿ**: ೨. ಬಾಣದ ಗುರಿನೋಳದ ಮೇಲೆಯೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಡ್ಡನ ನೆರೆಹೀನಮಡ್ಡನ ಗುರಿಹೀನ (ಇಂಚಾಪ. ೯೭-೭೫); ದಾರಿಯೂ ಸಾಗದು, ಗುರಿಯೂ ಸಾಧಿಸದು (ದೀಪಹ. II, ೧೮೦).

[< ಕುಱಿ$_1$]

ಕುಱಿ$_3$, ಕುರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಮೇಷ: "ಅವಿಃ, ಉರ್ಣಾಯುಃ, ಉರಭ್ರಃ . . . ಮೇಷಃ, ಮೇಂಡಃ — ಈ ೮ ಕುಱಿ." (ಹಲಾಯು. ४೭-೧೨೪); ಕುಱಿಯಂ ಕೊಂದು ಸುಟ್ಟು ತಿಂಬರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨-೧೯); ಕುಱಿ ನಡೆವ ಧೂಳು ಪರಿದೊಡೆ ಪೋಕುಂ ಸಿರಿಯೆಂಬರ್ (ಸಮುಪ. ೧೨-೭೭); ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಱಿ ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳಿರ ಮೇಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೧೨೯); ಕುಱಿಗಳೋಪಾದಿಯಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಹೊಱಗಣೆಲೆಯನೆ ಮೇದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೧೪); ದಕ್ಷನ ತಲೆಯ ಹೊಡೆದು ಹೋಮದೊಳಿಟ್ಟು ಕುಱಿಯ ತಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಚೆಬಪು. ೧-೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಡ್ಡ; ದಡ್ಡ. 'ಕುಱಿತನ' ಪರಾ. **ಕುರಿ$_2$**: ೧. ಈ ಕಾವಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ, ದನ, ಕುರಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾಕುತ್ತಿರುವರು (ಧೂರಣೆ. ೧೯೯); ನರಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರದವ ಕುರಿಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಾನೇ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಱೆ; ತುಳು. ಕುರಿ; ತೆಲು. ಗೊಱೆ; ಗೊಱ್ಱೆ]

ಕುಱಿಂದಿಗೆ (ನಾ).=ಕುರುವಿಂದ (?): ಜಳರೇಖೆಯುಮಂ ಬೆತ್ತಮುಮಂ ಕುಱಿಂದಿಗೆಯುಮಂ ಹರಿದ್ರಾರಾಗಮುಮಂ ಪೋಲ್ವ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಮಂದತರ ಕಷಾಯಂಗಳಂತೀ ನಾಲ್ಕುಮಾತ್ಮನಂ ದೇವ ಲೋಕದೊಳು ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದಿವ್ಯ ಸುಖಮನೂಡುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೫೭೫-೧೩). [?]

ಕುಱಿಂಬ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಿಂಬಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮಿರ್ಕೆಯಪಳ್ಳಿ ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱಿಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ३೮-೭; 801).

[ಕುಱಿಂಬ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕುಱಿಂಬದೆಱೆ (ನಾ). ಕುರುಬರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ, —ಕಂದಾಯ: ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಕುಱಿಂಬದೆಱೆಯಂ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩; ३೮-೮; 801).

[ಕುಱಿಂಬ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕುಱಿಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುಱಿಕೆ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱಿಗಳ್ಳ, ಕುರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು: ಶೂದ್ರಿಕನು ಮುನ್ನ ವಸುಧೆಯೊಳು ಕುಱಿಗಳ್ಳನಾಗೆಬ್ಬಿಸಿದ ಶೂಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನು (ಬಸಪು. ३೧-೨३). **ಕುರಿಗಳ್ಳ**: ಕುರಿಗಳ್ಳರು ಕುರಿ ಕದ್ದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಱಿ$_3$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕುಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ) ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು; ಗುರಿಯಿಡು: ಧೀರಸತ್ತ್ವರಱಿದುಂ ಕುಱಿಗೊಂಡು ವಿಭಾಗಿಸರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೫). [ಕುಱಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱಿತಕುಂಟೆ, ಕುಱಿತಕೊಂಟೆ, ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಕುರ್ತುಕೋಟೆ: ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು ಕುಱಿತಕುಂಟೆಯ ಕೋಲೊಳ್ಪನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯುಂ ಮಹಾಜನಂ . . . ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೧-೧೬; 1649).

ಕುಱುತಕೊಂಟೆ : ಕಾರ್ತ್ತಿಕ ಸುದ್ಧ ಪಞ್ಚಮಿಯುಮಾದಿತ್ಯವಾರ ದಂದು ಕುಱುತಕೊಣ್ಟೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ[ದ] ದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೧೦ ; 946). **ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ :** ಶ್ರೀಮತ್ ಲೋಕೆಶಿನಿಮ್ಮಡಿ ಗಳ್ಕುಱುತ್ತ[ಕುಂಟೆ] ಆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨–೬ ; ?). 'ಕೊಱುತ ಕುಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕುಱುತ$_0$ + ಕುಂಟೆ$_3$]

ಕುಱುತಕೊಂಟೆ 'ಕುಱುತಕುಂಟೆ' ನೋ.

ಕುಱಿತನ, ಕುರಿತನ (ನಾ). ಕುರಿಯಂತಿರುವಿಕೆ; ಹೆಡ್ಡತನ ; ದಡ್ಡ ತನ : ಅಱಿಯದವರನು ನಂಬಿ ಹಗೆಯಲಿ ತೆಱನಱಿಯದೊದಗುವುದು ನಮ್ಮದು ಕುಱಿತನವು (ತೊರರಾ. ೪–೩–೨೪). **ಕುರಿತನ :** "ಹೆಡ್ಡತನ; ಮಡ್ಡತನ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). [ಕುಱಿ$_3$ + –ತನ]

ಕುಱಿದಲೆ (ನಾ). ಕುರಿಯ ತಲೆ : ಶೂಲಿ ದಕ್ಷನಹಂಕರಿಸೆ ತಲೆಹೋದು ದಕ್ಕಲ್ಲ ಕೀಲಿಸಿದ ಕುಱಿದಲೆಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಸುರಾಳಿಯೊಳು (ಬಸಪು. ೫೪–೫೧); ಮೆಱೆದವಿದಿರಲಿ ಕೋಣ ಕುಱಿದಲೆ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೩೫). [ಕುಱಿ$_3$ + ತಲೆ$_1$]

ಕುಱಿದಲೆಗ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ತಲೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು ; ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಕುಱಿದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು ಕೆಮ್ಮೀನು ಮುಳ್ಕಣ್ಣನಾರೆ ನಿಱಿಲು . . . ಗಿಱಿಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಚರಾ. ೫–೪೬). [ಕುಱಿದಲೆ + –ಗ$_3$]

ಕುಱಿದಱಿ$_1$, ಕುರಿದರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ಕಡಿದು ಹಾಕು. ೨. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡು : ಇಱಿದು ಕಳ್ಳರವಳ್ಳಿಗಳ ಕುಱಿದಱಿದು ಭೂಸುರರೂರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೯). **ಕುರಿದರಿ :** ೨. ಕುರಿದರಿದು ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಳಿತುಳಿದು ಆ ರಾಜಪುತ್ರರನ್ ಕೊಂದರ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೮–೩). [ಕುಱಿ$_3$ + ತಱಿ$_1$]

ಕುಱಿದಱಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು. ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕುರಿಗಳ ಒಟ್ಟಿಲು, —ರಾಶಿ. ೩. ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ತರಿಯುವುದು ; ಕಗ್ಗೊಲೆ : ದೆಸೆದೆಸೆಗೊರಲಿ ಚಿಮ್ಮುವ ಚಪಲರನು ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬರಿಕೈದು ಕುಱಿದಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೧೦೨) ; ಇಱದೆಚ್ಚು ಕೊರೆದಿತ್ತಲತ್ತ ಕೂರಾಳ್ಗಳು ಕುಱಿದಱಿ ಕಡಿಖಂಡವಾಗೆ (ಭರತ. ೫೬–೩೮); ಮಡಿದುವಾನೆಗಳ್ಸೇನೆಗಳ್ಕುಱಿದಱಿವೊಲಾದರಂವೀರ ರೊಳ್ಧೀರರೊಳ್ಪಾರ್ಥನಂದನನ ಮುಂದೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೨–೪೦). [ಕುಱಿ$_3$ + ತಱಿ$_3$]

ಕುಱಿದಱಿದಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸು, —ತರಿ. ೨. ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು : ನೆಗೆದು ಬರ್ಪ ವಿಷ ಪನ್ನಗನಂ ಪನ್ನತನನೆಡೆಯೊಳರಿಗಂ ತನ್ನಯ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕುಱಿದಱಿ ದಱಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೫); ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕಲೆಕ್ಕಮಾಗುರ್ಚಿ ಪುವಚ್ಚಿಡಿದುವು ಕುಱಿದಱಿದಱಿದುವು ಕಡುಪಿಂದಿಸೆ ವಿಬುಧ ವನಜವನಕಳಹಂಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೬) ; ಕೆಲರಂ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ ಕೆಲಂಬರಂ ಸಂಧಿಸಂಧಿಯಂ ಸಱಿಯೆಚ್ಚಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೦); ಸರಲೊಳ್ ಕೊಱೆಕೊಱೆದು ನೆಱೆಯೆ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫). [ಕುಱಿದಱಿ$_2$ + ತಱಿ$_1$]

ಕುಱಿದಱಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಱಿದಱಿದಱಿ : ಅಡಂ ಕೊಂದುಂ ಕುಱಿದಱಿಮಾಡಿದರಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪುಣ್ಯಮಱಿಯದೆ ಪೋಗಿದರ್ಪಡಂ ಕಟ್ಟಿದ ಮರನಂ ನೋಡಿರೆ ಮುಟ್ಟಿದೊಡೆ ಮೂವರೆಂಬರ್ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೧–೧೧೩) ; ಕುತ್ತಿ ಕೊಂತದಿಂ ಕುಱಿದಱಿಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೬–೬ ; 1216) ; ಸರಿಗರಕ್ಕಸರಾನೆಕುದುರೆಸಹಿತೊತ್ತಿ ಕುಱಿದಱಿಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೨೪–೨೧). [ಕುಱಿದಱಿ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕುಱಿದಱಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕುರಿಯಂತೆ) ತುಂಡಾಗು ; ಖಂಡಖಂಡವಾಗು : ಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಱಿದಱಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರಿ ಬಲಂಗಳೆ ಪೇಱವೆ ನಿನ್ನ ಬೀರಮಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩) ; ಇದಿರ್ಚಿದ ಘೋಟಬಾಯ್ಲರ್ಕಳೊಳಿಕ್ಕಿತುಳಿಮಿಱಿದು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮) ; ಅಸಿಪತ್ರವನದ ಕೂರೆಲೆ ಕುಸುಮದ ಕೊನೆ ಕೊಯ್ದು ಕುಱಿದಱಿಯಪ್ಪರ್ (ಅನಂಪು. ೯–೩೩) ; ಒಱೆವ ರಕ್ತದ ಛಾಯದಿಂದ ಕಾಲಾಳ್ಗಳು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರೀವರ್ಣಲದಿ (ವರ್ಧಚ. ೬–೯೩). [ಕುಱಿದಱಿ$_2$ + ಅಗು$_1$]

ಕುಱಿದಱುಹಿ (ನಾ). ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವವನು : ಸಾಲ ಕುಱಿದಱುಹಿಗಳ ಕರ್ಮದ ಕೂಲಿಗರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೧೫). [ಕುಱಿ$_3$ + ತಱುಹ + –ಇ$_3$]

ಕುಱಿದೆಱಿಗೆ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಕುಱುಬ ಗೌಡಗಳಿಗೆ ಕುಱಿದೆಱಿಗೆಯಿಲ್ಲಾಯೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೧–೧೫ ; 1557). [ಕುಱಿ$_3$ + ತೆಱಿಗೆ]

ಕುಱಿದೆಱೆ, ಕುಱುದೆಱೆ (ನಾ). = ಕುಱಿದೆಱಿಗೆ : ಕುಱಿದೆಱೆ ಮಾನ್ಯಂಗಸೊಂಟಗೆ ಎಂಡೆಗೊಳಗ (ಸೌಇಇ. XV, ೫೮೧–೧೪; 12ನೆಯ ಶತ); ಹೊಲದೆಱೆ ಕುಱಿದೆಱೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೯೧–೪೫ ; ?). **ಕುಱುದೆಱೆ :** ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೆಱೆಯಂ ಕುಱುದೆಱೆಯ ಮುಟ್ಟ ಸಾಮನ್ತ ದೆಱೆಯಿಲ್ಲವಮ್ಬಿಟ್ಟುಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦–೧೦ ; 909). [ಕುಱಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕುಱಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಹಟ್ಟಿ ; ರೊಪ್ಪ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದೊಳು ಅಮ್ಮೆಳೆಯ ಪೞ್ಳ ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱುಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಸ್ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೬ ; 801). [ಕುಱಿ$_3$ + ಪಟ್ಟಿ$_1$]

ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಱಿಪಟ್ಟಿ : ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ ನಾಂ ಕುಱಿದಿಡಿ ದೊಡೆಂದಡಿಕ್ಕುವಕ್ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಗೆಯಿದೆ ತಿನಲಾಱದೆ ದೇವಿಗೆ ಮತ್ತಮಾದುದೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೬–೧೯). [ಕುಱಿ$_3$ + ಪಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಕುಱುಪಿಡು, ಕುಱುಪಿಡು, ಕುಱುಹಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು : ಏಕೆನ್ನನೋವೆಡೆಯನಱಿಸಿ ಕುಱುಪಿಡ ಬಗೆವೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫–೨೯೫). **ಕುಱುಪಿಡು :** ಬಂಧಿಸಿ ಕುದುರೆಯ ಸಾಕದೆ ಕೊಂದಗೆ ಪಾತಕಮೆನಿತ್ತೊ ಕುಱುಪಿಡಲಱಿಯೆಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೧೧) ; ಬಂದು ಬೂತಾಟದ[ಬಣ್ಣನೆ] ಯನು ಕಿವಿಗೊಂಡು ಕೇಳದೆ ಕುಱುಪಿಡದೆ (ಹದಿಬ. ೮–೪೪) ; ಪೊಸ ಬಗೆಗೆ ಪೊಸತೊಂದು ಕುಱುಪಿಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೦–೪). **ಕುಱುಹಿಡು :** ಕುಱುಹಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವ ಕುಱುಹಿಟ್ಟು ಅಱಿವ ಪರಿ ಇನ್ನೆಂತೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩–೭) ; ಈ ಜೀವ ನಿಕರವ ಕೂಡುವಳು ಕುಱುಹಿಟ್ಟು ತತ್ತ್ವದುಪಾಧಿ ಭೇದದಲಿ (ನಿಥಾಗ. ೧೦–೯೩–೨೬). [ಕುಱುಪು + ಇಡು$_1$]

ಕುಱುಪು, ಕುರುವು$_3$, ಕುರುವು$_2$, ಕುರುಹ$_1$, ಕುರುಹು$_1$, ಕುಱುವು, ಕುಱುವು$_1$, ಕುಱುಹು (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ಕುಱಿತಂತೆ ಪೇೞ್ದನಾಲ್ಕುಂ ಕುಱುಪುಗಳಿಂದಱಿದು ಪರರ ದೋಷಂಗಳುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೨) ; ಮಱಲೊಂದನಲ್ಲಿ ಕುಱುಪಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೩) ; ಕುಱುಪಂ ಮನ್ಮಾತೆ ಪೇೞ್ದಿಟ್ಟಿದಳು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೬೮). ೨. ವರ್ಣನೆಯ ವಸ್ತು; ವಿಷಯ (?) : ತುಂಬಿ ಗಿಳಿ ಪುರುಳಿ ಕೋಗಿಲೆ ಯೆಂಬಿವುವೆರಸಮರತರುಗಳಿಂದ್ರನ ಬೆಸದಿಂದಂ ಬಂದುವೆಂದೊಡು ಪವನಮುಂ ಬಣ್ಣಸಲೆನಗೆ ನಾಡೆಯುಂ ಕುಱುಪಲ್ತೇ (ಆದಿಪು. ೬–೯೨).

ಕುರುಪು$_2$: ೧. ಏನಾದರೂ ಕುರುಪು ಕೊಂಡೊಯ್ದರಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೨೬); ಕುರುಪಿಟ್ಟು ಕರಪಿಡಿದು ಕಥೆಯನುಸುರಿದನು (ಕಗದ್ಯ. ೬೫). **ಕುರುವು$_3$:** ೧. ಕುರುನೃಪನಹುದಲ್ಲಿಯೆಂದೆನಿಸಿ ದೂರಮೋಲ್ಪಿರಿದಾಗಿ ಸಂಶಯಗೊಳುತ ಬರೆ ಸಂಜಯಂ ಕುರುವರಿದು (ಸುರಂಗ. ೬೩-೫೦); ಹಾಗಲ್ವಾಡಿಯ ಹರಿಯೊ ಹಳ್ಳದ ನೀರ ಹಾಲೆಂದು ಕುಡಿದ ದೊರೆಮಗ ಚೋಣೂರ ಬಾವಿಯ ಕುರುವ ಹರಿದನು (ನಾಪದ. ೧೪೦). **ಕುರುಹ$_1$:** ೧. ಹರನ ಸಂದರ್ಶನದ ಲಾಭದ ಕುರುಹವಾದಡು ತೋರದಿದೆ ಫಲದಾಶೆಯೆತ್ತಣದು (ಪಾರ್ವಪ. ೧೮). **ಕುರುಹು$_1$:** ೧. ತವಕಪಡನೇತಕೋ ಕುರುಹ ತೋರಲು ನಮಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೬); ಆ ಮಹಾ ಗೌರವದ ಕುರುಹು ಈ ನಮಸ್ಕಾರ (ಅಲಹೂ. ೨೪). **ಕುಱುಪು:** ೧. ಕುಱುಪಂ ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವೆ ತೋಱೆ ಬಗೆಯಂ ಕಣ್ಬನ್ನೆಗಳ್ ಪೇೞೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೨); ಕವಿಯೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಱುಪಂ ಬರೆದಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೪); ಕುಱುಪ ಕಳುಪದೆ ಕೂರ್ಪರನೊಲಿದಟ್ಟಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೦). ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಮೆಱೆವನೆಱೆಯಂಗನಾತನ ಕುಱುಪಿನ ಸುತನೆಱಗಿದವರ್ಗ್ಗೆ ಮಳೆಯೆಱಗಿದವೊಲ್ ಕಱೆವಂ ಹೊಂಮಳೆಗಳನುಱದೆಱದವರ್ಗ್ಗೆಱಗುತಿಪ್ಪ ಬಱಸಿಡಿಲೆನಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೨೧; 1224). **ಕುಱುವು$_1$:** ೧. ಶರೀರದ ನೆಲಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೆರೆವಸ್ತುವನಱಿವುದಕ್ಕೆ ಕುಱುವಾವುದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೩-೨೨೦); ಅಂದಾ ಭವದ ಸುಕೃತವೊದಗಿತ್ತು ಎಂಬುದಕಿದು ಕುಱುವಾಯ್ತು (ಪರಗೀ. ೧೦-೧). **ಕುಱುಹು:** ೧. ಅಱಿವು ತಲೆದೋಱದಲ್ಲದೆ ಕುಱುಹು ನಷ್ಟವಾಗದು ಕುಱುಹು ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲದೆ ಮಾಯೆ ಹಿಂಗದು (ಅವಚಂ. ೨೬೩-೧೨೫೬); ಎನಗೆ ಬರ್ಪುದಕೆ ಕುಱುಹೆಂತು ಹೇಳಲೆ ದೇವ (ನಂಬರ. ೧-೬೮); ಅವರಂ ಕರೆದು ಕುಱುಹು ಕೂನಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೮ ವ); ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೆಸರಂ ಕುಱುಹಂ ಸಾಧಕರಱಿವಂತೆ ಪೇೞ್ದೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೩); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು ಜನಕಜೆಯ ಕುಱುಹನು ಕಾಣೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೪-೩೨).

[ಕುಱಿ$_1$ + -ಪು$_4$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಿಪ್ಪು]

ಕುಱುಬ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಿಮನ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಮನಸ್ಸು, —ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಅಲಂ) ಪುಕ್ಕಲು ಮನಸ್ಸು; ಹೇಡಿಬುದ್ಧಿ: ಚಿತ್ರಸೇನನ ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದುದು ಸಮರ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕುಱಿಮನದ ಕುನ್ನಿಗಳನೆನು ತೆಱದನು ಮಣಿರಥವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೧೪). ೩. ಮೂಢಮನಸ್ಸು; ಹೆಡ್ಡತನ: ನೆಱೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲೊಲ್ಲದ ಕುಱಿಮನಮಂ ಸುಡುವೆಂ (ಶಂಕಕಂ. ೫-೧೬). [ಕುಱಿ$_3$ + ಮನ$_1$]

ಕುಱಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು; ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಇಂತೆ ಪೆಱವುಮನೀ ಕುಱಿಪನೆ ಕುಱಿಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದ ಕಬ್ಬಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೬); ಮತ್ತದನೆ ಪೋಲ್ವುದಂ ಕುಱಿಪುಗಳಂ ಕುಱಿಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಪೇೞ್ವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೬). [ಕುಱಿ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕುಱಿಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರೇವನಕೆಱೆಯ ಕೆಱಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಣ್ಡುಮೊಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣಲಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮತ್ತರ ಅಮ್ಬುಟ್ಟಕಮ್ಮ ಕುಱಿಯಪ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೪; ?). [ಕುಱಿ ? + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$)]

ಕುಱಿವಡವು (ನಾ). = ಕುಱುವಡಿ$_2$: ಅರ್ಥಗಪ್ಪಡಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟದೆ ಸಯ್ಯುಡುವರುಂ ಕುಱಿವಡವಂ ಪೊ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಡಬೊ, ಕಡಂಬೊ] ದೆವರುಮಾದೊರಲ್ಲಿಂದತ್ತ ಕಂಬಳತೀರ್ಥವೆಂಬುದಾದುದವರುಂ ಶ್ವೇತಪಟರೆಂಬೊರಾರದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೧೪). [?]

ಕುಱಿವಾನಿಸ (ನಾ). ಕುರಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯ; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ: ಕುಱಿವಾನಿಸರ ಕುಯುಕ್ತಿಗೆ ನಸುನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೨೧); ನೀನಾರವಂ ಮಲೆನಾಡೊಳ್ಕುಱಿವಾನಿಸಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೪-೩); ಕುಱಿವಾನಿಸರೆಮ್ಮ ತಪ್ಪನೆಣಿಸಿದೊಡೇನುಂಟು (ಹಾಲಾಸ್ಕ. ೨-೨೬); ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರ್ ನೀಮೆ ವಲಂ ಪರಿವ ನೆತ್ತರೇನೊ ಎಂತಱಿವನೀವ್ಯೆಮೆಯಂ ಕುಱಿವಾನಿಸನೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೬). [ಕುಱಿ$_3$ + ಮಾನಿಸ (< ಮಾನಸ$_1$)]

ಕುಱಿವಿಂಡು, ಕುರಿಹಿಂಡು (ನಾ). ೧. ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಮಂದೆ: ಮಹಾಟವಿಯೊಳಾಡುತಿರ್ಪ ಕುಱಿವಿಂಡು ನೀರುಣಲ್ ಬಗೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೧೨); ಕುಱಿವಿಂಡಂ ತೋಳಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮವ್ಯ. ೬-೬೧). ೨. (ಅಲಂ) ಹೇಡಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಜಗವ ಹೂಡುವ ಹೊಱೆವ ಬಲುಗೈಯಗಧರಂಗೀ ನೃಪರ ಕುಱಿವಿಂಡುಗಳ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತಕಾವುದು ಬೇಕು ಭುಜಸತ್ವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೧೦). **ಕುರಿಹಿಂಡು:** ೧. ಕುರಿಹಿಂಡಿಗೆ ತೋಳ ಹಾರಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಱಿ$_3$ + ಪಿಂಡು$_3$]

ಕುಱಿಹಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಿಕ್ಕೆ, —ಮಲ: ಬಳ್ಳದೊಳ್ಳುಚ ಕುಱಿಹಿಕ್ಕೆ ಮರಳು ಮರ ಮುಳ್ಳು ಮೊನೆಯು ಖಡ್ಗದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಿದೊಡಲ್ಲಲ್ಲಿರುವನು ಶಿವ ಕಲ್ಲುಮನೆಯ ಬಯಸಿದನೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೯೩). [ಕುಱಿ$_3$ + ಹಿಕ್ಕೆ (< ಪಿಕ್ಕೆ)]

ಕುಱು$_1$ 'ಕುಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಱು$_2$, ಕುರು$_2$ (ಗು). ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ: ಕಿಱಿದಕ್ಕರ ಕುಱಿಂಬೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಕಾರಂ ಸ್ವರಮಡಸೆ ಪರಕ್ಕುತ್ವಮಸ್ವರಂ ನಿಲೆ ಪರದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೧). 'ಕುಱುಗಡ್ಡ', 'ಕುಱುಗೆಯ್', 'ಕುಱುದಡಿ' ಪರಾ. **ಕುರು$_2$.** 'ಕುರುಗೆರೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱು; ಕೊಡ. ಕೊರ; ತೆಲು. ಕುರು]

ಕುಱು$_3$ (ನಾ). ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ: ಅಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ತಳದಿನಿದುವೆನೆಗ್ಗರಱಿದೆನಿಪರಯ್ಯಮಾ ದ್ವಾರಾವತೀಪುರಕೆ ಕುಱುವೆನಿಪ ಕುಱುಗೋಡ ತಳದೊಳಗೆ ತಳರದಯ್ಯನ್ನಾವರ್ತರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೨೪; 1196). [< ಕುಱಿಪು]

ಕುಱುಂಕು, ಕುರಿಕು, ಕುರುಕು$_1$, ಕುಱುಕು$_1$, ಕೊರಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಚ ಕೊಂಚವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿ ತಿನ್ನು; (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ) ಕುಕ್ಕಿ ತಿನ್ನು: "ಕುಱುಕು, ಕುಱುಂಕು–ಖಾದನೇ (ತಿನ್ನು)" (ಶಮಧಾ); ಹಳಹಳನಿರ್ದ ತಾರೆಗಳನಾಯ್ದು ಕುಱುಂಕುತುಂ ಉದಯಾದ್ರಿಯನರ್ಕನೇಱಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೧); ಸಣ್ಣ ಮೀಂಗಳಂ ಮಿಡಿಚೆಗಳಂ ಕುಱುಂಕಿ ಮುಗುೞ್ದೀಂಟೆಯ ಡಱ್ಱನೆ ತೇಗಿ (ದಶಕು. ೮-೨೧೪); ವಾರ್ಧಕ ಬಕನಾಯ್ವುಱಿಸಿ ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಱುಂಕುವ ಕಣ್ಣಂ ಮಿಱುಗುವ ಮೀನೆನ್ನದೇನೆಂದಪುದೊ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೯೬); ಕುಱುಂಕು ಕುಱುಕು (ಶಬ್ದಾನು. ೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕುರಿಕು:** "ಜಿಲಾ = ಜರಿ ಬಿಲ್ಲತೀತಿ ಕುರಿಕಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೫೦). **ಕುರುಕು$_1$:** ಪರಸ್ಪರ ಹೊಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಈಗ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಿಂಡಿ ಕುರುಕುತ್ತ . . . ಸರಸವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೨೦). **ಕುಱುಕು$_1$:** "ಕುಱುಕು, ಕುಱುಂಕು–ಖಾದನೇ (ತಿನ್ನು)" (ಶಮಧಾ); ಈಪಾಡಿದ ಕೂಳಂಬಲಿಯ ನಾಯ್ದು ಕುಱುಕುವ ಹೇಸಿ ದೈವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೫೫೬); ಬಾಂದೊಱೆಯಪರತಟದೊಳೆಳಮೀಂಗುಱುಕುವ ಬಕನಂತಿರಿರ್ದುದಿಂದುವದಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೯); ಹುಱಿದರಳನು ಕುಱುಕುವನಂತಿಧನಱಿಯೆಂದನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪-೩೩).

ಕೊರಕು: ಪರಭೃತಂಗಳು ತಳಿರೆಂದೇ ಭರದಿ ಕೊರಕಲ್ಕರದಿ ದಿಡಿಸಲು ತರುಣಪಲ್ಲವವೆಂದು ಬೆರಳನು ಕಚ್ಚಿ ಬೆದರುವರೂ (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೩-೩.೫); ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇಟ್ಟು ತಾನೂ ಒಂದು ಚೂರು ಕೊರ ಕುತ್ತಾ ಕುಳಿತಳು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಱು ; ತೆಲು. ಕೊಱುಕು]

ಕುಱುಂಗೋಡು, ಕುಱುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುಗೋಡು: ಶ್ರೀಮದಱಬಲ್ಲ ದಾಗ್ರದುಂ ಕುಱುಂಗೋಡ ಮೂನೂರ್ವರ್ಮ್ಮಹಾಜನರುವೊಡೆತಿಱ್ದುದೇ ಕಮ್ಮನ ದೇಗುಲಕೆ ಕುಱುಂಗೋಡಪೊಲದೊಳಱುವತ್ತಿಮ್ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೫-೮ ; 947). **ಕುಱುಗೋಡು**: ಮೆಱೆವುದು ಕುಲಗಿರಿ ಕುಱುಗೋಡ ದುರ್ಗ್ಗವಾರ್ಗ್ಗಂ ದುರ್ಗ್ಗಂ (ಎಇ. XIV, ೨೬೧-೧೨೦ ; 1173); ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪ ; 1176). [?]

ಕುಱುಂಬ$_1$, ಕುರುಂಬ, ಕುರುಬ$_1$, ಕುಱಿಂಬ, ಕುಱಿಬ, ಕುಱುಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ ಸಾಕುವವನು ; ಕುರಿಗಾಹಿ : ಕುಱುಂಬರ ಪಳ್ಳಿಗೆ ವೋಗಿ ಕುಱಿಯಂ ಕಳ್ದು ತಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೭ ವ); ಕುಱುಂಬ ನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೨); ಕುಱುಂಬನ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಕುಱಿಯ ಪಿತ್ತಮೆ ಮದ್ದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೭-೫). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ ; ಮೂಢ: ಕುದುರೆಯೇರ್ದ ಕುಱುಂಬನಂತೆ ನಡುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪). **ಕುರುಂಬ**: ೧. 'ಕುರುಂಬಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುರುಬ$_1$**: ೧. "ಜಾಬಾಲಃ, ಅಜಾಜೀವಿ -೨ ಕುರುಬನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭); ಈ ಪ್ರದೇಶ . . . ಕ್ರಮೇಣ ಕುರುಬರ ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೪); ಕುರುಬನಿಲ್ಲದ ಕುರಿಯಹಿಂಡು ತೋಳನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಬಹುದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೧); ಕುರಿ ಕೊಬ್ಬಿದಷ್ಟು ಕುರುಬನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ) ಹಳಬ: ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುರುಬ = ಹಳಬ (ಕರ್ನಾಟ. ೬೭). **ಕುಱಿಂಬ**: ೧. ಸಿಂವುರದಿನ್ದಿಟ್ಟಗೆಗೆ ಪೋದ ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣ ಕುಱಿಂಬನ ಕಲ್ಲ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೨೯-೨೭ ; 1010); ಅದಱ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲು ಕುಱಿಂಬರ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದ ಕೆಯಿ ತೆಂಕಲು ಕರಿಗ ಸೊವಣನ ಕೆಯಿ (ಕಕುಲ. ೧೦-೩೮); ಅಯ್ಯೂಱು ಕುಱಿಂಬರ ಸೋಮನಾಲದ ಕೆಱೆಯ ಒಳು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭-೭೪ ; 1187); **ಕುಱಿಬ**: ೧. ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕ ಕುಱಿಬರ್ದಿಟ್ಟ ಬಿದಿರ ಕುಳಧರ್ಮ ನಡಿಹೆದೇಗುಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೭-೩೨ ; 988 ?); ನೂಲಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕುಱಿಬ ಸೇಣಿಗರೊಕ್ಕಲೊಕ್ಕಲು ವೀಸವಯ್ದಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. V, ೨೦-೬೯ ; 1161); ಕುಱಿಬರಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ೧. (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪೭-೭ ; 13ನೆಯ ಶತ). **ಕುಱುಬ$_1$**: ೧. ಹುಲು ಬೇಡಂ ಮುರವೈರಿಯಂ ಕುಱುಬನಾ ಶೂದ್ರೀಕನಂ . . . ಹತಮಾಡರೇ ಪಡೆಯೊಳಂ ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತಂ ಹಾಗಿರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೧); ಆ ನಗರೇಜ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಕುಱುಬರ ಕಾಳೆಯನ ಕೆಱೆಯನೂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೦; 1286). ೨."ಕುಱುಬನೆನಲ್ ಮೂಢಚಿತ್ತನೆಂದಱಿಗೆಬುಧರ್" (ಭಾರಪಿ. ೧೫); ಅಱಿದೆನೆಂಬ ಕುಱುಬನ ನೋಡಾ (ವಚಶಾ. I, ೮೧); ಸುಭವ್ಯರಂ ಖು(ರು)ಷಿಯರ ನೆಱೆಸಾರದೆ ಸಾರ್ವರಟ್ಟು(ಥಿ)ರ್ಯಿಂ ಕುಱುಬನ(ರ)ನಜ್ಞನ(ರ)ಂ ಖಲರೆನನ್ಯವಧೂರತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೩೮-೯ ಪರಿ. ೧); ಕುಱುಬರೂರಲಿ ಗಾಜು ಮಾಣಿಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುವ್ವ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕುರುಬೆ ; ತೆಲು. ಕುರುಪ, ಕುರುಮ]

ಕುಱುಂಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ದುರ್ಗರಕ್ಷಕ: "ಕುಱುಂಬರೆಂದು ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂದು ಕೊಟ್ಟವಳರ್" (ಕಶಪಾ. ೧೮-೩೫೧); "ಅಡಂಗಾಯ್ತ ಕುಱುಂಬರೆನೆ ಕೊಟ್ಟವಳರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೭); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಱಾಂಪರಿಲ್ಲ ಕ್ರಮದಿನದಟರಾಟಂದರಿಲ್ಲುಕ್ಕಿ ಬೇಡರ್ಚಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರಿಲ್ಲೊಟ್ಟಜೆವೆರಡು ಕುಱುಬರ್ ಱುಂಬಿರ್ದರಿಲ್ಲ . . . ಭೂಮಂಡಳಮಾಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಮಾದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦); ಮುಂತೆ ಪೆರುಮಳಲೆಂದು ಕುಱುಂಬರ್ ಗುಡಿಯ ನೆತ್ತಿ ಸಂತತಂ ಪರಿಜನಂ ನಲಿವುತ್ತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೧-೩೭). ೨. ಕೊಠಾರಿ; ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ: "ಕುಱುಂಬಂಗೆ ಪೆಸರೀಗ ಕೊಟ್ಟಾರಿಯೆಂದು" (ಕಶರ. ೧೨). [← ತಮಿ. ಕುಱುಮ್ಬು]

ಕುಱುಂಬ$_3$ ಕುಱುಬ$_2$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ; ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ ಮಾಡುವವನು : "ಬಾಂಬಂ = ಕುಱುಂಬಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕುಱುಬ$_2$**: "ಜಾಂಬರೆನೆ ಕೋವರೆನೆ ಕುಱುಬರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬. ೯೧).

[< ಕುಂಬಱ ?]

ಕುಱುಂಬ$_4$ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುಂಬ$_5$ 'ಕುಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕುಱುಂಬಕೋಟೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಟೆ: ಕುಱುಂಬ ಕೋಟೆ ಪೋಗದ ಪಗೆ ಇಲ್ಲದೇಂ ಪಿರಿದಿಂ ಬಾಹುಬಳನ್ನಳಿದನ್ತೆ ಗಣ್ಡನ (ಕಇಆ. ४-೨-೧೨೫ ; 1058). [ಕುಱುಂಬ$_2$ + ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಕುಱುಂಬರಾಯ (ನಾ). ಕುರುಬರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಸು, —ರಾಜ: ಮೊದಲೊಳ್ ಹರಿಹರ ಬುಕ್ಕರ್ ಮೊದಲೆನಿಸಿದರರಸುಗೆ ಗೆಯ್ದು ಪಸರಿಸಿ ಜಸಮಂ ಪದಪಿಂ ಕುಱುಂಬರಾಯರ್ ಪದಿಮೂವರ್ ಬರ್ದಿಲವೇಱ ಬಣ್ಣಂಬಡೆದರ್ (ಚಕವಿ. ೨-೧೩).

[ಕುಱುಂಬ$_1$ + ರಾಯ]

ಕುಱುಂಬಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇರ್ವ್ವರುಂ ಸಟ್ಟಬಿಗ್ಗದರ್ ವಿಜಾರಸರುಂ ಪಲ್ಮಡಿಗೆ ಕುಱುಮ್ಬಿಡಿ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೭-೧೪ ; ಸು. 450). [?]

ಕುಱುಂಬಿತಿ, ಕುರುಬಿತಿ, ಕುರುಬಿತ್ತಿ, ಕುಱುಬಿತಿ, ಕುಱುಬಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಕುರುಬರವಳು: ಮೇರಡಿಗಿತಿ, ಕುಱುಂಬಿತಿ, ತೆಲುಂಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಬಿತಿ**: ಭೈರವನಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿ ಇರುತ್ತ ಆತ ಒಬ್ಬಳು ಕುರುಬಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಜಾನಪದ ಗೀತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಜಾನಗೀ. ೬೯). **ಕುರುಬಿತ್ತಿ**: (೬). **ಕುಱುಬಿತಿ**: ಗಿಡುಮರದ ಕುಱುಬಿತಿಯ ಜವ್ವನದಂತೆ ನುಡಿಯಲಱಿ ಯದ ಮುಗ್ಧೆಯಾಗಿರ್ದನವ್ವಾ (ವಚಶಾ. I, ೨೯೨). **ಕುಱುಬಿತ್ತಿ**: ಅಂತದು ಪರಿಣತವಯಸ್ಕನಾಗಿಯಾ ಭಿಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯ ಕುಱುಬಿತ್ತಿ ಕೌಸಂಬಿ ಪುರಕ್ಕೆ ಮೊಸರ ಮಾಱ ಪೋಗೆ ತಾಂ ಬೆಂಬಱಿಯೊಳ್ ಪೋಗಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೪೩ ವ). [ಕುಱುಂಬ$_1$ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಱುಂಬು$_1$, ಕುರುಂಬು, ಕುರುಬು$_1$ (ನಾ). ದ್ವೇಷ; ಅಸೂಯೆ: "ಅಸೂಯೆಯು ಕುಱುಂಬೆನಿಸುವುದು" (ಕಶರ. ೨೫); ನಿತ್ಯದಿಂದುಗೆ- ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು . . . ತಱುಂಬು, ಕುಱುಂಬು, ಕುಱುಂಬಂ (ಶಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಂಬು**: ಅವನ ಧೈರ್ಯವು ಅವರ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯಿತು. ಅವರ ಕುರುಂಬನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಮೋಬಾದ. ೨೪). **ಕುರುಬು$_1$**: ನಾನಾವ ಮಾಟ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ? ನನ್ನ ಮೇಲೇಕೆ ನಿಮ್ಮ ಕುರುಬು ! (ಚಂದುಟ. ೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಮ್ಬು]

ಕುಱುಂಬು₂, ಕುಱುಂಬ₅ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರ್ವತವಾಸಿ ಜನ: ಮಲೆ ತಲೆದೋಱಿದೆಂದುದನೆ ಕೊಟ್ಟುದಡಂಗಮಡಂಗಿ ಬಂದೊಡೊಕ್ಕಲಿಗವೆಸರ್ಗೆ ಪೂಣ್ದುದು ಕುಱುಂಬು ತಱುಂಬದೆ ಮಿಕ್ಕ ಶತ್ರುಮಂಡಳಿಕರೆ ಮಿತ್ರ ಮಂಡಳಿಕರಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೦). **ಕುಱುಂಬ₅**: ನಂದಿಯಭಿನವ ತ್ರಿಯಂಬಕನೆಂದುಱೆ ನಂದಿ ಪೆರ್ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ ನಲಿದು ಮುಂದಿನೊಕ್ಕಿನದ ಕುಱುಂಬರೆಂತಂತಾಡಿದೆಂ (ಭೈರಸೂ. ೨೫೬). [?]

ಕುಱುಂಬುಗಾಱ(ನಾ). ಹಟಮಾರಿ; ಮೊಂಡುತನವುಳ್ಳವನು:(*). [ಕುಱುಂಬು₁ + -ಗಾಱ₁ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಱುಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ಪನ್ನೆರಡು ಯೋಜನಂ ನೀಳಂ ನವಯೋಜನದಗಲಮೆನೆ ಬಿಡಿಸಲ್ ಬೀಡಂ ನೆಲನೆಯ್ದದೆ ಪಡೆವಳ[ನ್ನಿಂತು] ನೆಱೆಯೆ ಕುಱುಂಬುಗೊಳಿಸಿದ ನಾಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೯೮). [ಕುಱುಂಬುಗೊಳ್₀ + -ಇಸು₃]

ಕುಱುಂಬುಲ್ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಹುಲ್ಲು; ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯದ ಸಣ್ಣ ಹುಲ್ಲು: ಕೆಯ್ವೊಲನೊಳ್ ಬೆಳೆದ ಕುಱುಂಬುಲ್ಲಂ ಕಿಬ್ಬು ಬಿಸುಡುವಂತಿರೆ ಸೀತೆಯಂ ಬಿಡುವೆಂ ಎಂದೇ ಬಗೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨). [ಕುಱು₃ + ಪುಲ್]

ಕುಱುಂಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಱುಮ್ಬೂರ ಮಹಾಜನಂ ನೂಱೊಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ಪದಿನಯ್ದು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೫; 960). [ಕುಱುಂಬು₀ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕುಱುಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣವನು; ಚಿಕ್ಕವನು; ಗಿಡ್ಡ: ಬಂದೊರ್ಬ ಕುಱುಕನಿದ ಬರೆದನೆನೆ ಕರಸಲವನವರಳುಕೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿಂ ಬಂದನು (ವೀರಶೈವ. ೭-೪-೪೯). ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕ; ಅಲ್ಪ: ಹಡಕಿಯ ಕೊಳಕಿನ ತೊಗಲ ಹೊದಿಕೆಯ ಹೊಱೆಯೊಳಗೆ ಅಱಸಿ ಕೆಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕುಱುಕರ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩-೧೩೯). [ಕುಱು₃ + -ಕ₃]

ಕುಱುಕಲು, ಕುರುಕಲು (ನಾ). ಮೆಲುಕು ಹಾಕಿ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿ; ಹುರಿಗಾಳು: ಕತ್ತುರಿಯ ಸುಟ್ಟರಳ ಕುಱುಕಲನುಗೆಯ್ವರೀ [ಪಾಠಾಂ. ಸುಟ್ಟು ಅರಳಂ ಮುಕ್ಕುವರೇ ನೆಱೆ, ನುರುಚಿ ಕುಱುಕಿದರುಂಟಿಯರರಳನೆಱೆ ಕುಱುಗರುಳಿಗರಳನಿಕ್ಕುವರೆ] (ಹಚಕಾ. ೮-೭೬). **ಕುರುಕಲು**: ಚಳಿಗಾಲಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಕುರುಕಲು ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನು (ರೂಢಿ). 'ಕುರುಕಲುತಿಂಡಿ' ಪರಾ. [ಕುಱುಕು₁ (< ಕುಱುಂಕು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್₂)]

ಕುಱುಕಿ, ಕುರಿಕ್ಕೆ, ಕುಱಿಕೆ, ಕುಱುಕ್ಕೆ, ಕುಱುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ (?): ಮೂಡ ಸೆಂಬಲತ್ತೂರ ಬೆಟ್ಟದ[ಕೆ]ಬಗಣ ಪೇರಬ್ಬಿನ ತೆಂಕಣ ಕುಱುಕಿ (ಎಇ. X, ೬೩-೫೭; 892). **ಕುರಿಕ್ಕೆ**: "ಕೊಪ್ಪಲು, ಕುರಿಕೆ, ಉಪಗ್ರಾಮ" (ನಮ್ಮನು. ೨೪೧). **ಕುಱಿಕೆ**: ಗನ × × × ಉ ಕುಱಿಕೆ ಬರಾ × × × ತಂದು ತಂದೆಗೆ ಪರಾ (ಎಕ. X(s), ಬಾಗೇಪ. ೧೦೫-೧; 15ನೆಯ ಶತ). **ಕುಱುಕ್ಕೆ**: ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕುಱುಕೆಯಿಂ ಬಡಗ ಮತ್ತರು ಒಂದು ತೋಂಟ! (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೮೯; 1147). **ಕುಱುಕ್ಕಿ**: ಸೀಯ ಮಂಗಲದ ಪೊಲಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಅಮ್ಬಲ ತಿಣ್ಣೆಯಿನ್ತೆಂ ಕಾಯ್ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯೆ ಅರಕೆಱೆಯೆ ಪಿಟ್ಟೆ ಕುಱುಕ್ಕಿಯ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೭-೬೬; 850). [← ತಮಿ. ಕುಱಿಚ್ಚಿ]

ಕುಱುಕು₁ 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುಱುಕು₂ (ನಾ). = ಕುಱುಕಲು: ಸ್ಮರಗುಣಸುವ ಸುದ್ದಗೆರೆಯೋ ಕುಱುಕುಗಳೋ ಎನಲೆಸೆದು ವಾಱಡಿವಱಿಗುರುಳೋಳಿಯಾ ಕೋಮಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೬೫); ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವರು ತುಪ್ಪ ಪಂಚಾಮೃತ ಅಂದು ಅಡವಿಗಡ್ಡೆಗಳೆಂದು ಕರ್ಪೂರ ವೀಳ್ಯವೆಂದು ಕುಱುಕು ಇಂದು (ಕನಕ. ೧೨-೧). [< ಕುಱುಂಕು]

ಕುಱುಕುಂದಾಜ್ಜಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಱುಕುಂದಾಜ್ಜಿನಾಡ ನಾಟ್ಯಾವುಣ್ಣಂ ಜೋಳಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಪಿರಿಯ ಸೆತ್ತಿಮಜ್ಜಲದ ಪುಣ್ಯಸಮ್ಮರ್ಗನುಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೮; 1029). [?]

ಕುಱುಕುಗಡಲೆ, ಕುರುಕುಗಡಲೆ (ನಾ). ಕುರುಕುವ ಕಡಲೆ; ಹುರಿಗಡಲೆ: ಖಳರು ಕಂಡರೆ ಕುಱುಕುಗಡಲೆಯ ಮೆಲುವರ್ಕೆ ನೀ ಹೋಗಿ ರಮಣಂಗೆನ್ನ ಹುಯ್ಯಲನು ತಿಳಿಯ ಬಿನ್ನವಿಸು (ಕೌಶಿಕಾ. ೧೧-೮). **ಕುರುಕುಗಡಲೆ**: ಕುರುಕುಗಡಲೆಯೆಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಕುಱುಕು₁ (< ಕುಱುಂಕು) + ಕಡಲೆ]

ಕುಱುಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು: ಕಿಱುಯನಿವಂ ಪ್ರಾಯದೊಳಂದುಱದೆನ್ನಂ ನುಡಿವುದಳವೆ ಬಲ್ಪಿನೊಳೆನ್ನೀ ಕುಱುಕುಣಿಕೆಗೆ ನೆಱೆಯ್ಯೆ ಪೊಚ್ಚಱನೋಳದೇಂ ಪೊಣರ್ದು ನೋಡಲಾಗದೆ ಕೆನ್ನಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೩೩). 'ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಱು₃ + ಕುಣಿಕೆ₃]

ಕುಱುಕುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು: ಅಱಿದಾಡಿ ಮೆಱದಾಡಿ ಕುಱುಕುಮೆಟ್ಟುತ್ತಾಡಿ ಕರ[ಱೆ]ಕಂಠ ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯ ರಸದೊಳೋಲಾಡಿ (ಲಿಂಗಾರ. ೧೧-೨೧). [< ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು]

ಕುಱುಕುಳಿ (ನಾ). ಗೌರವ ಕುಗ್ಗಿಸುವವನು; ದೂಷಕ; ನಿಂದಕ: ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೋರ್ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಱುಕುಳಿ] ಕುಱುಕುಳಿ ಪೆಂಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ.). [ಕುಱು ? + -ಕುಳಿ₃]

ಕುಱುಕುಱು 'ಕುಱುಕುಱುಂ' ನೋ.

ಕುಱುಕುಱುಂ, ಕುಱುಕುಱು (ಅ). ಅತಿ ಸಣ್ಣಗೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ. 'ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಱುಕುಱು**: 'ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕುಱು₃ + ಕುಱು₂]

ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು, ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಬಹಳ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆ: ಭೋರೆಂದು ಸುರಿವ ಕೀಟಕದದ ಪೂರದಿಂ ಕಾರ ಕಾವಣಮಂ ಜಂಝಾನಿಳನೊತ್ತುವಂತೆ ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯೭). **ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು**: ಬಟ್ಟೆಗಾಣದೆ ದಿಙ್ಮೂಢರಾಗಿ ನಿಲಲುಂ ಸರಸರನೆ ಪೋಗಲುಮಱಿಯದೆ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟುತ್ತುಮಿರ್ಪನಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೪೪೭); ಕನ್ನೆಯಿಗೆತ್ತು ಭಯಮುತ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪಾಗಿ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟಿ ಕಿಱಿದಂತರದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೨೫೭); ಮಱೆಯುತ್ತೆಳ್ಚಱುತುಂ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟುತ್ತಡಿಯನೆತ್ತಿ ತಾನೆಂದಿದಿರೆಂದಱಿಯದೆ ಕಾಮವಿಕಾರಂ ನೆಱೆ ಪತ್ತಿ ಸುರೇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ದಡದಡಿಸುತ್ತಂ (೧೦ಕ. ೭-೧೨); ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ನಡವುತ್ತಂ ನಿಂದಿರುತಂ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟುತ ಬರ್ಪವರಂ ಮಿಗೆ ಬಗೆವುತ್ತಂ . . . ನಡೆದಂ ಪಾಪಾತುರನು (ವೀರೇಶ. ೧-೨೪); ಮಿಱುಮಿಱನಾದ ಮೈ ಹೊಳಹಿಂದ ತೆಱೆಗಟ್ಟಿ ನಿಱಿದೇಳ್ವ ಹೊಂಗಾಸೆಯಿಂದ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟಿ ರಂಗದೊಳು ತಂಪಿನ ಬಯಲ್ದೊಱೆ ಹೋಳವಂತೆ ಹೋಳವರು (ಭರಚ. ೧೩-೧೦೧). [ಕುಱುಕುಱುಂ + ಮೆಟ್ಟು₁₁]

ಕುಱುಕುಱುಕಡಲೆ (ನಾ). ತಿನ್ನುವಾಗ ಕುರುಕುರು ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕಡಲೆ; ಹುರಿಗಡಲೆ : ಹಜಕು ಹೋಳಿಗೆ ಲೇಸು ಮುಱುಕ ಹಪ್ಪಳ ಲೇಸು ಕುಱುಕುಱು ಕಡಲೆ ಬಲು ಲೇಸು ಪಾಯಸದ ಸುಱುಕು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೦).
[ಕುಱುಕುಱು (< ಕುಱುಕುಱುಂ) + ಕಡಲೆ]

ಕುಱುಕುಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು; ಮಂದ ಗಮನದಿಂದ ನಡೆ : ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ಕುಱುಕುಱುಗೊಂಡು ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ದೊಳ್ನಡೆಗಟ್ಟಿ ಮರಾಳನಾವಗಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೫೩).
[ಕುಱುಕುಱು (< ಕುಱುಕುಱುಂ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು 'ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಱುಕೆ$_1$ 'ಗುಱುಕು' ನೋ.

ಕುಱುಕೆ$_2$ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱುಕ್ಕಿ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱುಗಂಟು, ಕುರುಗಂಟು (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಂಟು; ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟು : ಬಡವರ[ಮಾ]ರಿ ಪೆಂಪು ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುಱುತ ಕುಱುಗಂಟು ನಂಟು ಹಲ್ಕಡಿವಿನಯುಂ ಪ್ರಪಂಚ ಪುರುಷಾರ್ತ್ಥಮನರ್ತ್ಥಕಮೆಂಬ ನಾಡ ನಿಗ್ಗಡಿಗಳಗೆನ್ನು ಪೋಲಿಪೆನೋ ಕೇಶವದೇವನೊಳನ್ಯ ಮರ್ತ್ತ್ಯರ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೮-೫; 1152); ಕುಱುಗಡ್ಡಂ ಕುಱುಗಂಟು (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಡುಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಂಟು** : ಕುರುಗಂಟನಾಂತ ವಲ್ಕಲದಿಂ ಸುಂದರಿಯ ತನು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಪೊರೆದುದು (ಶಾಕುಂತ. ೯-೧೯). [ಕುಱು$_3$ + ಗಂಟು]

ಕುಱುಗಡ್ಡ, ಕುರುಗಡ್ಡ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಡ್ಡ; ಚಿಕ್ಕಗಡ್ಡ; ಮೋಟುಗಡ್ಡ : ಕುಱುಗಿಡಂ, ಕುಱುದಡ್ಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ); ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಡ್ಡ** : ಕುರುಗಡ್ಡದ ನಿಡುಮೂಗಿನ ಮಂದ್ರಧ್ವನಿಯ ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಪುನರು. ೩೦೧). [ಕುಱು$_3$ + ಗಡ್ಡ]

ಕುಱುಗಣ್, ಕುರುಗಣ್, ಕುಱುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಣ್ಣು; ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು : ಕುಱುಗಣ್, ಕುಱುಗಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಣ್** : ಕುರುಗಣ್ಣಳಾಟವಿದೆನಿತೊಂದು ಚಂದವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೧-೮೪). **ಕುಱುಗಣ್ಣು** : ಕುಱುಗಣ್ಣು ಕೂನಬೆನ್ ಕಾಲ್ ಮುಱಿಯಿಸುವುದು ಟೊಂಕ ಮುಱಿದ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಂ (ಯಕೋಚ. ೨-೩೯).
[ಕುಱು$_2$ + ಕಣ್]

ಕುಱುಗಣಿ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕಿ). ೨. ಕಡಮೆಯಾದ ಅಥವಾ ಗಿಡ್ಡವಾದ ವಸ್ತು : (ಕಿ). ೩. ಕುದಿತದಿಂದ ಅಥವಾ ಆವಿಯಾಗುವಿಕೆಯಿಂದ ಮಂದವಾದ ದ್ರವವಸ್ತು,—ಘನೀಭೂತ ವಾದ ವಸ್ತು : (ಕಿ). ೪. ಉಣ್ಣೆಯ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ನೂಲು (ರೀವ್). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱುಗು, ಕುಱೈ; ಮಲ. ಕುಱು, ಕುಱೆ]

ಕುಱುಗಣ್ಣು 'ಕುಱುಗಣ್' ನೋ.

ಕುಱುಗಯ್ 'ಕುಱುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಱುಗಯ್ಯ 'ಕುಱುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಱುಗಲಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಕ್ಷುದ್ರ ಬಂಟ : ಪೊಜಗಣ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿನ ಕುಱುಗಲಿಗಳ್ ನೆಱೆದು ತಾಗೆ ಮುನಿದನಿಲಸುತಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೦೦). [ಕುಱು$_3$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕುಱುಗಾಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಾಡು : ದರಿಯ ದಿಂಟೆಯ ಕುಱುಗಾಡ ಹಕ್ಕಲುಗಾಡ ಮರಗಾಡ ಬಲ್ಮೆಳೆಗಾಡ (ನಾಗಳು. ೧೩-೯).
[ಕುಱು$_3$ + ಕಾಡು$_3$]

ಕುಱುಗಿಡ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಿಡ; ಸಣ್ಣಗಿಡ : ಕುಱುದಡಿ, ಕುಱುಗಿಡಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಱುಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಕಬ್ಬು, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಾಂಡ ದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗೆಣ್ಣು; ಪರ್ವ : (ಕಿ).
[ಕುಱು$_2$ + ಗಿಣ್ಣು$_2$ (< ಗೆಣ್ಣು)]

ಕುಱುಗುಣಿ (ನಾ). ಮೋಟಾದ ಗೂಟ, —ಕೀಲು (?) : ಉರಗ ನಾಳದ ಹೊರಜೆ ನವಸಾವಿರದ ಕುಱು [ಪಾ ಠಾ ೦. ರಿ]ಗುಣಿಯೊಸುಗಳು ತಾವೆರಡು ಮಡಿ ತೊಂಬತ್ತುವೊಂದುಸಹಸ್ರದರ್ಧವದು ಪರಿಯ ನೊಗನದಱನಿತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸರಿಯೆನಿಪ ಮೇಲಚ್ಚು ಮಂಗಳತರವೆನಿಪ ನವರತ್ನರಚನೆಯ ಚಿತ್ರರಥವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೭೪).
[ಕುಱು$_3$ + ಗುಣಿ$_3$]

ಕುಱುಗೆಯ್, ಕುಱುಗಯ್, ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೈ; ಗಿಡ್ಡಕೈ : (ಕಿ). ೨. ರಥದ ಮುಂಭಾಗ : "ಅಪಸ್ಕರಃ, ರಥಾಗ್ರಂ –ಈ ೨ ಕುಱುಗೆಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಯ್ಯಿ]" (ಹಲಾಯು. ೭೪–೨೯೪); "ಅಕ್ಷೋಗ್ರಮೆನೆ ಕೀಲಪಸ್ಕರಂ ಕುಱುಗೆಯ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). **ಕುಱುಗಯ್** : ೧. "ಕುಱುಗಿಡಂ . . . , ಕುಱುಗಯ್" (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ** : ೨. ಮೇಲಿನ ಹಲಾಯು ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಱು$_2$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಱುಗೆಯ್ಯ, ಕುಱುಗಯ್ಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಮೊಂಡುಗೈಯವನು; ಮೋಟುಗಯ್ಯ : ಮಲ್ಲಡಿಯಂ ಕುಱುಗೆಯ್ಯಂ, ದಿಸುಗದಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ.೧೩೧ ಉದಾ). **ಕುಱುಗಯ್ಯ** : ಕುಱುಗಯ್ಯಂ, ನಿಡುದಲೆಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱುಗೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ 'ಕುಱುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಱುಗೋಡು 'ಕುಱುಂಗೋಡು' ನೋ.

ಕುಱುಗೋಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೋಲು; ಕಿರುದಡಿ : ಅಗ್ರಜಂ ಶರಧಿಯೊಳು ಮಡಿಯೆ ತಮ್ಮಂ ಅತಿಭಾಧೆಯಿಂ ಬೇಡೆ ಧನವನವರಣ್ಣನಾಕೃತಿಯೊಳೈತಂದವನ ಭಕ್ತಿಯಾಕುಱು [ಪಾಠಾಂ. ತರು] ಗೋಲೊಳತನುರಿಪು ಸದೆದು ಬಯಲಾಗೆ ಮೆಱೆದಾ ಶಿವಪ್ರಿಯ ನಾಚಿಯಡಿಗೆ ಶರಣು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೬). [ಕುಱು$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಱುಚಾಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಳು; ಗಿಡ್ಡ : ಕೆಲರ್ ಕುಱುಚಾಳ್ಗಳ್ ಕೆಲರ್ ನಿಡುಮೊಗದವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೨–೨೨). [ಕುಱುಚು + ಆಳ್$_2$]

ಕುಱುಚು, ಕುರಚಿ, ಕುರುಚು, ಕುಱುಜು, ಕುಱುಜೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ. (ಗು). ೨. ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವ; ಚಿಕ್ಕ; ಗಿಡ್ಡ : ಕುಱುಚಾದ ಕಿವಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ ೧೨೮-೨೦). 'ಕುಱುಚಾಳ್' ಪರಾ. **ಕುರಚಿ** : ೨. 'ಕುರಚಿಕಾಡು' ಪರಾ. **ಕುರುಚು** : ೨. 'ಕುರುಚುಕಾಡು' ಪರಾ. **ಕುಱುಜು** : ೧. "ಕೂನೆಂದು ಕುಱುಜು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೩. ಗಿಡಗಂಟೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಪೊದರು : ಮದನಿಯ ಪೊಸಮಾಲೆಗಳ ಮೆಳೆಗಳಿಂದದುರ್ಗಂಚಿಯ ಕುಱುಜುಗಳ ಕಳೆಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೨೨). **ಕುಱುಜೆ** : ೩. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಲತೆ ಗಿಡು ಕುಱುಜೆ ಪುಳುಪಾವು ಪಲ್ಲಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಸರಿಸುತ (ಶಂಕದಾ. ೫-೧೫). [ಕುಱು$_2$ + -ಚು. / ತೆಲು. ಕುಱುಜು]

ಕುಱುಜಂಗೆ, ಕುಱುಜಂಘೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ; ಚಿಕ್ಕ ಪಾದ : ಎಲ್ಲಿಗೆಯ್ದುವೆವೆಲ್ಲಿ ಹೋಗುವೆವದೆಲ್ಲಿ ಸಾರುವೆವೆನುತ ಕಳವಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಕುಱುಜಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ.ಘೆ]ಯಂ ನಿಡುಜಂಘೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸವಪು.೨೫-೩೧). **ಕುಱುಜಂಘೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಱು$_3$ + ಜಂಗೆ]

ಕುಱುಜಂಘೆ 'ಕುಱುಜಂಗೆ' ನೋ.

ಕುಱುಜು 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುಱುಜೆ 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುಱುಟ (ನಾ). ಹುಡುಗ; ಕಿರಿಯ: ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉಳ್ಳ ಹೊಲೆಯಾಳು ಹೆಣ್ಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಱುಟಗಳು ಸಹ ಜನ ಆ ಯಿಾಡು . . . ನಡದು ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೦ ; 1377).

[ಕುಱುಂಟು$_0$ + –ಅ$_7$]

ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ 'ಕುಱುತಕುಂಟೆ' ನೋ.

ಕುಱುದಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬೆತ್ತ; ಚಿಕ್ಕದೊಣ್ಣೆ (?): ಕುಱುದಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಿಣ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುಱು$_2$ + ದಡಿ$_1$]

ಕುಱುದಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕುಳ್ಳ ತಡಿಕೆ; ಗಿಡ್ಡ ತಡಿಕೆ (?): ಕುಱುದಡ್ಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_2$ + ದಡ್ಡಿ$_1$]

ಕುಱುದಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಚೂರು; ಸಣ್ಣನುಚ್ಚು, —ತರಿ: ಕುಱುದಱಿ, ಕುಱುಗಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುಱು$_2$ + ತಱಿ$_2$]

ಕುಱುದಾರಿ (ನಾ). ಕಿರುದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ: ಅದಱಿಂದೆ ಕುಱುದಾರಿ ವಿಡಿದಾಯ್ತು (ಅಂಶಿಗೊ. ೧೧–೨೧೪). [ಕುಱು$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕುಱುದೆಱೆ 'ಕುಱುದೆಱೆ' ನೋ.

ಕುಱುದೊಡೆ (ನಾ). ಗುಜ್ಜು ತೊಡೆ; ಗಿಡ್ಡತೊಡೆ: ಕಂಬುಗ್ರೀವದ ಕಲ್ಯಾಣ ಪೇರುರದ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಱುದೊಡೆಯ ಕಾಮಧೇನು ಮೃದುತಳದ ಮಂದಯಾನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೫೩ ವ).

[ಕುಱು$_2$ + ತೊಡೆ$_3$]

ಕುಱುಪಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತತ(ತಃ) ಕುಱುಪಕೆಱೆ (ಇಅ. VII, ೩೦೨–೩೪ ; 694).

[ಕುಱುಪು$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಱುಪಾಟ (ನಾ). ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವುದು: ಆ ಕುವರ ಶೀಡಿನ ಕುಱುಪಾಟವನೇನ ಪೇಳುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೧೧೧); ಭಯವೆತ್ತಣದೆತ್ತಣದಾರ್ತರೌದ್ರಮಿಾ ತನುಸುಖದಾಸೆಯೆತ್ತಣದು ತೀವ್ರಪರೀಷಹಮೆತ್ತ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ಕುಱುಪಾಟವೆತ್ತ ಪಲವುಂ ಕೊಸಱೀಕ ಪರಾಜಿತೇಶ್ವರಾ (ಅಪಶ. ೭೮); ಕೋಟಿಯೊನಲಿಯಂತಾದುದಂಬಿನ ಕುಱುಪಾಟವನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧೦–೨೬)

[ಕುಱುಪು (< ಕುಱಿಪು) + ಆಟ]

ಕುಱುಪಿಡು 'ಕುಱಿಪಿಡು' ನೋ.

ಕುಱುಪು 'ಕುಱಿಪು' ನೋ.

ಕುಱುಪುಗೊಳ್, ಕುಱುಹುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು; ಗಮನಿಸು: ಗಿರೀಶ್ವರಂ . . . ನಾರದ ಮುನೀಶ್ವರನಱಿಪಿ ಪೋದುದಂ ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೫–೯ ವ); ಎಮ್ಮಯ ಠಾವುಗಳೆಂದು ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ದಶಕು. ೧–೩೪); ವಸಂತಕನವಳ ಮಗಳಿರವಂ ನಿರವಿಸಿ ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ಚಕವಿ. ೬–೧೧೦ ವ). **ಕುಱುಹುಗೊಳ್**: ಐಕ್ಯಂಗೆ ಕುಱುಹುಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ನಿರಾಳ (ಮೋಳಿಪೂ. ೨೮೨–೫೦); ಅಱಿಯದಱಸಿ ಮಱದು ಮಱುಗಿ ಕುಱುಹುಗೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಟ್ಟೆ]ನೆನ್ನ ಗುರುವೆ (ಹಂಪೆರ. ೬–೨೧); ಅಱಸಿಹೊಗಲಾವ್ನಾಯ ನಿಕರಕೆ ತೆಱಹುಗುಡದ ಪರಸ್ವರೂಪನು ಕುಱುಹುಗೊಂಡರೆ ಮಂದಿವಾಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೬).

[ಕುಱುಪು (< ಕುಱಿಪು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱುಪುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತನ್ನು ಹೇಳು; ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳು: ನವಭೂತಭಾಷೆಯಿಂ ಕುಱುಪುವೇೞ್ದು ತಾಮಡ್ಡಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೪–೪೧). ೨. ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳು: ವಿರಾಟ, ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯನೆ ಪೂರ್ವಸೂಚಿತಕ್ರಮದೊಳ್ ಕುಱುಪುವೇೞ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩ವ); ತಡೆದ್ದ ವಂಚಕ ಕೊರ್ತ್ತನೊಲ್ಕುಱುಪುವೇೞ್ದಿಲ್ಲಿರ್ದ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨೩).

[ಕುಱುಪು (< ಕುಱಿಪು) + ಪೇೞ್]

ಕುಱುಪೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಕುರುಪನ್ನು ಹೊಂದು; ಗುರುತನ್ನು ಪಡೆ: ಮಿಱುಗುವ ಕಱಿಮಱಿಯಿಲ್ಲದ ಕುಱುಪೊಂದದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನಂ ಜಾನಿಸಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೯೫). [ಕುಱುಪು (< ಕುಱಿಪು) + ಒಂದು$_1$]

ಕುಱುಬ$_1$ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುಬ$_3$ 'ಕುಱುಂಬ$_3$' ನೋ.

ಕುಱುಬಾಣ, ಕುರುಬಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಾಣ; ಚಿಕ್ಕಬಾಣ (?): ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಕುಱುಬಾಣದೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಸಂಗಡಿಸುತ ಲೌಡಿಯನು ಪಿಂಗದೆ ಪಿಡಿದು ನೋಡಿದನು ಖಾನರ ಬಲುಜಂಗುಳಿಯನು ರಾಮನಾಥ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೩೬). **ಕುರುಬಾಣ**: ಆಗ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನು ಸರಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ; ಗುದಿಗೆ, ದಡಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶ, ತರವಾರಿ, ಕುರುಬಾಣ, ದಾಬೆ, ಕೃಪಾಣ (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೧).

[ಕುಱು$_2$ + ಬಾಣ]

ಕುಱುಬಿತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುಱುಬಿತ್ತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುಱುಬುವಾಡು (ನಾ). ಕುರುಬರ ಹಾಡು (?): ಬೀದಿವಾಡಿಗೆ ತಾರೆಲೆಲೆ ತಾರೆಲೆಯೆಂಬ ಪೋದಿಂಗೆ ಕುಱುಬುವಾಡಿಂಗೆ ಗಿಱುಗಟಿಯು ಮೊದಲಾದ (ಏಕೋಪು. ೧–೩೩).

[ಕುಱುಬು$_0$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಪಾಡು$_2$]

ಕುಱುಮನೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನೆ: ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಱುಮನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_2$ + ಮನೆ]

ಕುಱುಮೆಂದುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪರ್ವ್ವಯಲ ಕುಱುಮೆನ್ದುರ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿ ಗಾಮುಣ್ಡಜ್ಗಣಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೧ ; 910). [?]

ಕುಱುವ$_1$, ಕುರುವ, ಕುರುವೆ$_2$, ಕುರ್ವ, ಕುಱಿವ, ಕುಱುಂಬ$_4$, ಕುಱುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಪ್ರದೇಶ; ದ್ವೀಪ; ನಡುಗಡ್ಡೆ; ಅಂತರೀಪ: "ಅಂತರೀಪಮೆಂಬುದು ಸುತ್ತುಂಗಡಲ ಹರಿದ ಕುಱುವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೮); "ಅಂತರೀಪಂ ನೀರ ನಡುಕುಱುವವೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೨೩–೧೩); ಪುಟ್ಟಿದಂ ಭಾಸುರ ತೇಜೋಭಾಸಿ ಸಿಂಧೂನದಿಯ ಕುಱುವದೊಳ್ ಸಿಂದನೆಂಬ ಕುಮಾರ (ಎಇ. III, ೨೩೨–೧೨ ; 1070); ನದೀಪತಿಯೊಳೊಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ಕುಱುವಮಿರಲ್ ಅದಱ ಸಮಿಾಪದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪–೧೦೬ ವ); ಕುಲವು ಯದುಕುಲ ರಾಜ್ಯವೇ ಕಡಲೊಳ ಕುಱುವ ನಿನ್ನೋಟಗುಳಿತನ ದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲ ಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೩೫); ಜನವವಿಲ್ಲದುದೊಂದು ಕುಱುವವ ಸಾರ್ದು ಮೂಱುದಿನ ವಿಸುತನಿರ್ದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೪೬). ೨. ದಿಬ್ಬ; ಗುಡ್ಡ; ದಿಣ್ಣೆ: ಮೂಡಲು[ಹೊ]ನ ಕುಱುವದಲ್ಲಿ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೫–೩೬ ; 1124); ನಡುವಣ ತುಂಬಿನ ಹಿರಿಯ ಕುಱುವದ ಮೂಡಲೇರಿಯ ತೋಟಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೨೧–೧೪ ; 1240).

ಕುರುವ : ೧. ಕಡಲ್ ಪೊಯ್ತು ಆ ಆಯಸಕಾರುವಮನ್ ಬಳಸುತ್ತ ತೇಲಾಡುತಿರ್ಪನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೩-೩೦೮); ಈ ಕಡಲ ಕುರುವದಲ್ಲಿ ನಾನಿರುತ್ತಿರುವಾಗ (ಬದುರಿ. ೧೪೯). ೨. ಕುರುವಗಳನೊಳಕೊಂಡ ಧರಣಿ ರನ್ನಗಳ ಮಳೆಗರೆದೊಡಂ ಸಂತಸಮನೀಯದೀಗ(ದಲೀಚ.೧-೫೫). **ಕುರುವ್ನ** : ೧. "ಕುರುವೆ – ನಡುಗಡ್ಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). **ಕುರ್ವ** : ೧. ಪಡದರನಗಲ್ದುಕ್ಕುದೊಱೆಯೊಡೆಗುರ್ವವನಡರ್ದರ್ಭಕನ ಮಾಳ್ಕೆಗೆ ಸಂದೆ (ಸೊಬಸೋ. ೧೫-೧೩೧); ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕುರ್ವಗಳ[ಹಿ]ರಿಯ ಕುರ್ವ[ಯೆ]ಕ್ಕೆ ಕುರ್ವ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೧; 1513); ಸಾಗರದ ನಡುವೆ ಕುರ್ವಕೆ ವರಹಯಂಗಳತಿವೇಗದಿಂದೈದಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ.೩೨-೨೫). **ಕುಱುವ** : ೧. ಮಂದರದ ತೆಂಕಣ ಕುಱುವದೊಳ್ ಮೂಱು ಪಳಿತೋಪಮಾಯುಷ್ಯರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೧ ವ); ಮಂದರ ದಿಶಾನದುತ್ತರ ಕುಱುವದೊಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೨೯-೩). ೩. ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ . . . ಕಪ್ಪುರನ ಕುಱುವದೊಳಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೮-೫೫; 1202). **ಕುಱುಂಬ$_4$** : ೨. ವಾಸ್ತುವಿಭಾಗಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಱುಂಬಗಳೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೮ ವ). **ಕುಱುವು$_3$** : ೨. ಕುಱುವಿನೊಳಗೆ ಬಯಿರ ಕಣಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮೂಡೆ (ಕಇ. III, ೬-೧೬; 1348). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱ್ಯ್]

ಕುಱುವ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಗುರುಗಳ ಮಗಳು ಕುಱುವರ ಬಾಗಿಯಕ್ಕದೇವರ ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ ಸೊಖನಾಸಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣ ೧೫ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೪-೫೨; 1123). [?]

ಕುಱುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ; ಚಿಕ್ಕಪಾದ: ಕುಱುವಜ್ಜೆಗಳ ಫಣಫಣನಿಟ್ಟು ಬೇಱೊಂದು ಮುಱುಕದಿ ನಡೆದುದಾ ತುರಗ (ಭರತ. ೨೯-೩೩); ಕುಱುವ [ಪಾಠಾಂ ಕಿಱುಪೆ]ಜ್ಜೆಗಳಿಡುತೆ ಮಲುಹಣಂ ನಡೆತಂದಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೮೬) [ಕುಱು$_2$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕುಱುವಡಿ$_1$ (ನಾ). = ಕುಱುವಜ್ಜೆ : ಕುಳಿಶ ಸಮುಪಾಷಾಣನಿಕರಂಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಲಳುಕಿ ಕುಱುವಡಿಯಿಡುತ್ತುಂ ಬಳಲುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ವೃದ್ಧರ್ಕಳಂ ಕೈವಿಡಿದು (ಅರಾಚ. ೬-೩೦). [ಕುಱು$_3$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಡಿ; ಒಗೆದ ಚಿಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ: ಎಸೆಯೆ ಜಲದೇವತೆಗಳ್ ನಿಱಿವಿಡಿದುಡಲ್ ನಿವಿರ್ಚಿದ ಕುಱುವಡಿಯ ತರಂಗದಂತೆ ಬಂಬಲ್ದೆರೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೬); ಕುಱುವಡಿಯಂ ಪಡೆದೆನೆಂದಿರ್ಪ ಕಳ್ಳನಂತಪ್ಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೬ ವ). [ಕುಱು$_2$ + ಮಡಿ$_5$]

ಕುಱುವಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೇನೆ; ಸಣ್ಣದಂಡು: (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೧೮). [ಕುಱು$_3$ + ಪಡೆ$_4$]

ಕುಱುವತ್ತಿ 'ಕುಱುವರ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಱುವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥನೆಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವಿರ್ತಿ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱುವನಿಗೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಮಾಂಧಾತ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಧರ್ಮ (ಎಇ. XXI, ೨-೫೬; 1260). [?]

ಕುಱುವರ್ತಿ, ಕುಱುವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುವತ್ತಿ: ಕುಱುವರ್ತ್ತಿಯೊಳ್ಪರಮಯೋಗನಿಯೋಗದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೭; 1068). **ಕುಱುವತ್ತಿ** : ಪೆಱಾಯದ ಕುಱುವತ್ತಿ ಬೇಡಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೬-೧೨; 1010); ಕುಱುವತ್ತಿಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಸ್ವಪೂರ್ವ್ವಮೂಂವತ್ತಱು ಮತ್ತರು ಕೆಂಮೊಗೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೬-೧೦; 1220). [?]

ಕುಱುವಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಱುವಳೆ ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೦-೧೦೮; 799). [?]

ಕುಱುವಳ್ಳ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳ; ಚಿಕ್ಕಕಾಲುವೆ : ಆ ರಾಮಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದಾಂಟಲ್ಕುಱುವಳ್ಳಮಾಯ್ತು ನಗುವುದಾ ವಾರಾಶಿಯಂ ಪೇರಗಟ್ಟ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩ ೫೧). [ಕುಱು$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಕುಱುವಿಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರುಹನ್ನು ಹಿಡಿ; ಗುರುತು ಹಿಡಿ. ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು : ಕುಱುವಿಡಿದು ಕಂಡಿಹನೆಂದಡೆ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫-೧೦೨). [ಕುಱುವು$_1$ (< ಕುಱಿಪು) + ಹಿಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಿಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಿಡಿ; ಚಿಕ್ಕ ಮುಷ್ಟಿ. 'ಕುಱುವಿಡಿನಡು' ಪರಾ. [ಕುಱು$_2$ + ಪಿಡಿ$_2$]

ಕುಱುವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಸೊಂಟ; ಅಸಿನಡು; ಪಿಡಿನಡು : ತುಱುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾ ಪುರವರವೆಲ್ಲ ಕೊಱವಿಯರಂದವ ಧರಿಸಿ ಕುಱುವಿಡಿನಡುವಿನ ಕುವರಿ ಕಾಣ್ಬಂದದಿ ದುರುದುಂಬಿಗಳು ಬಂದರಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೫೨). [ಕುಱುವಿಡಿ$_2$ + ನಡು$_2$]

ಕುಱುವು$_1$ 'ಕುಱಿವು' ನೋ.

ಕುಱುವು$_2$ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ನಂದನವನದ ಮಾಕಂದ ಭೂರುಹದ ಮಂದಚ್ಛಾಯೆಯೊಳ್ಪೀಸುವ ಕುಱುವೆಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯೊಳಂ ಪಾಸುವ ಬಾಳಪ್ರವಾಳ ತಳ್ಪತಳದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೯ ವ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱುವೈ]

ಕುಱುಹಂದಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಂದಿ; ಊರಹಂದಿ : ಕುಱಿ, ಹಂದಿ, ಕುನ್ನಿ, ಕುಱುಹಂದಿ, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದವು ಸಾಕಿದೊಡೆಯನ ಬಲ್ಲವು ಅರಿಮರುಳೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫-೧೦೦). [ಕುಱು$_3$ + ಹಂದಿ (< ಪಂದಿ)]

ಕುಱುಹಿಡು 'ಕುಱಿಪಿಡು' ನೋ.

ಕುಱುಹು 'ಕುಱಿವು' ನೋ.

ಕುಱುಹುಗಂಟು (ನಾ). ಗುರುತು ಗಂಟು (?) : ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದೆ ಬೀಸುವ ಘಾಳಿಯ ಹಿಡಿದೆ ವೈಶಾಖದ ಬಿಸಿಲ ಹಿಡಿದೆ ಜಗವ ಹಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದೆವೊಂದು ತಾರುಗಂಟುವೊಂದು ಜಿಗುಳು ಗಂಟು ಪೊಂದು ಕುಱುಹುಗಂಟು (ಮನುಗುಂ. ೫೧). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿವು) + ಗಂಟು]

ಕುಱುಹುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣು; ಗುರುತು ಹಿಡಿ: ತನ್ನನು ಕುಱುಹುಗಾಣವು ವೇದ ಶಿರವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೬). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿವು) + ಕಾಣ್]

ಕುಱುಹುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸು; ಗುರುತನ್ನು ತೋರಿಸು: ಕುಱುಹುಗಾಣಿಸದವಂ ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೯). [ಕುಱುಹುಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಱುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಹಾಳಾಗು; ರೂಪಕೆಡು: ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ಕುಱುಹುಗೊಂಡು ತ್ರಿವಿಧ ಕುಱುಹುಗೆಟ್ಟಿತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೬-೭೦೦); ಅಱಿವು ಮಱೆಯಿತ್ತು ಕುಱುಹುಗೆಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೬೮-೨೯೮). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿವು) + ಕೆಡು$_1$]

ಕುಱುಹುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಸುಳಿವುಕೊಡು: ಸಂಕೇತ ನಿಕೇತನದ ಕೂಟಣಿಗಳಲಿ ಕುಱುಹುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದವರಲಿ . . . ಅಱಸಿದನು ಮಱೆಯದೆ ಮಂದಗಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೦). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿವು) + ಕೊಡು$_1$]

ಕುಱುಹುಗೊಳ್ 'ಕುಱಿವುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಱುಹುತೋಱು 'ಕುಱುಹುದೋಱು' ನೋ.

ಕುಱುಹುದಾಣ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ತಾಣ; ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಾನ: "ಕಾಹುಯೆನೆ ಕಾವು ಮೇಣ್‌ಕುಱುಹುದಾಣಮು [ಪಾಠಾಂ. ತಾಹೆಯೆ.ನೆ ತಾವುಮೇಣ್ಕುಱುಹು ದಾಣ]ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೫೬).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱುವು) + ತಾಣ$_{2}$]

ಕುಱುಹುದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕುಱುಹು ದೊಱೆಯಿತು ದೇಹ ಅಱುವನಱುಯಿತು ಪ್ರಾಣ ಹಱುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವಪಾಶ ಮುಕ್ತಿಯ ಇರವು ನಿರವಯವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱುವು) + ತೊಱೆ$_{1}$]

ಕುಱುಹುದೋಱು, ಕುಱುಹುತೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತು ಕಾಣಿಸು; ಗೋಚರವಾಗು: ಆ ಪುತ್ತಳಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ-ಮಹದಾಕಾಶವೆಂಬ ಕುಱುಹುದೋಱಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮-೨೬). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಕಾಳೋದರವೆಂಬ ಮಹಾ ತಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೀವಭಾವವೆಂಬ ಮಾಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಸ್ತು ಕುಱುಹುದೋಱಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೯); ಕುಱುಹುದೋಱ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೨೬). ಒಡನೆ ಪಿಡಿದ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಿಂ ಒಡೆಯುನೆನೆ ಕುಱುಹುದೋಱುತುಂ (ವಸ್ತವಂ. ೬೩). **ಕುಱುಹುತೋಱು**: ೩. ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತೋರಿಸು; ತೋರಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಒಡೆಯರಿಗೆ ಕುಱುಹುತೋಱಿ ತಾ ಹಿರಿದಾಗಿ ಉಂಬ ಕಡುಗಲಿಯ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨-೮೫).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱುವು) + ತೋಱು$_{1}$ (< ತೋಱಿರ್)]

ಕುಱುಹುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಹಿಡಿ; ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು: ಜ್ಞಾನ ಮುಕುರದೊಳಗೆ ನೋಡಿ ತಾನು ತನ್ನ ಕುಱುಹುವಿಡಿದು ತಾನು ತನಗೆ ಅನ್ಯರಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭೇದವ ತಾನೆಯಱಿದು (ಶಿವಗೀ. ೪-೯); ಗುರುವ ಶಿಷ್ಯನವಗ್ರಹಿಸಿ ಶಿಷ್ಯನೆಂಬ ಭಾವಭೇದ ಹಱಿದು, ಉಭಯಗೆಟ್ಟ ನಿಲವ ಕುಱುಹುವಿಡಿಯ ಬಪ್ಪುದೇ (ಶಿವಗೀ. ೯೭-೪೭೧).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱುವು) + ಪಿಡಿ$_{1}$]

ಕುಱುಳ್‌ಗೊಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಪಾಲ ತೆಂಕಣ – ಪಳ್ಳಮ್ ಕುಱುಳ್‌ಗೊಂಗಾಲಾ ಪಳ್ಳಮ್ ಕಂದಳ್ ಮೊರಡಿ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೯; 799). [?]

ಕುಟಿ$_{1}$ (ನಾ). ಕಳವಳ; ಗಾಬರಿ. 'ಕಟಿಕುಟಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿ$_{2}$ 'ಕುಟು' ನೋ.

ಕುೞಿ$_{1}$, ಕುಳಿ$_{1}$, ಗುೞಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಣಿ ಬೀಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಸಿ: ಕುೞಿಯೆ ಪೊಱಂಡಾಗಿರೆಯುಂ ಕುೞಿದಿರೆಯುಂ ಬೆನ್ನ ನಿಪ್ಪಮಂ ಮಾೞ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೬); ಪೋಲ್ದಪುರ್ಬುರ್ ಕುೞಿ ದಕ್ಷಿಯುಗಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೯೬); ಅಳಿಪಿನ ಮೋಹಮೆಂಬ ಕುೞಿದ್ರವ್ಯ ಮನೆನಿತೆನಿತನಿಕ್ಕುಗುಮನಿತನಿತೆ ಕುೞಿಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೩ ವ). ೨. ತೋಡು; ಅಗೆ: "ಕುೞಿ – ಖನನೇ, ನಿಮ್ನ ಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೩. ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: "ಕುೞಿದನೆನಲ್ ಕೃಶಾಂಗದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ.೭೯); ಕ್ಷುಧಾತಿ ತೃಷಾರ್ತಿಯಿಂ ಕುೞಿಯನೞಿಯಂ ಕಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೮). **ಕುಳಿ$_{1}$**: ೧. ಬಸಿಱೊಡನೆ ಬಾಸೆ ಬಲಕೊಲೆಯೆ . . . ಕಣ್ ಕುಳಿಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೨); ವಳಗೆ ಉದ್ದ ಕುಳಿಯಾದ ಕಿವಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩-೯). **ಗುೞಿ$_{1}$**: ಪಳ್ಳಮುಂ ಕೊಳ್ಳಮುಮಾದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬತ್ತಿದ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಂತೆ ಸೇರಿತ್ತು ಗುೞಿದು ಮಳಲು ನೆಲವಾಯ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೫೯ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುೞಿ; ತುಳು. ಗುರಿ; ತೆಲು. ಕೋಲು, ಕ್ರೋಲು, ಗ್ರೋಯ್ಯಿ]

ಕುೞಿ$_{2}$, ಕುಣಿ$_{2}$, ಕುಳಿ$_{2}$, ಗುಣಿ$_{1}$, ಗುಳಿ$_{1}$, ಗುೞಿ$_{2}$ (ನಾ). ಅಗೆದ ಗುಣಿ; ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ: "ಕುೞಿ – ಖನನೇ, ನಿಮ್ನ ಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕುೞಿ – ಅಗುೞ್ದೆಡೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕರುಂಗಲ್ ಕುೞಿಯಿಂದಿೞ್ದು ಪಡುವ ಬನ್ನ ಪಳ್ಳ (ಎಇ. X, ೬೬-೧; 892); ಕುೞಿಗಳ ತೀವಿರೆ ಗೋರೆಯಾಯ್ತು ನೆಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಅಗುೞ್ದಿರಲಾ ಕುೞಿಯೊಳಗೆ ನಿಧಿಗಂಡಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೭); ಪೊನ್ನ ನೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಂಡು ಕುೞಿಯಂ ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಪೂೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೦-೧೭); ಕಱಿದೊವಲ ಪಱಿಯ ಕುೞಿಯಂ ತೆಱಿದಂದಂ ಮೈಯ ನಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯); ಕಾಮ ಕಿರಾತಂ ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುೞಿಯೆಂದೆನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩೫). **ಕುಣಿ$_{2}$**: ಕಲ್ಲು ಮರ ಮೊರಡಿ ಕುಣಿ ಕೆವರಿಡಿದ ಬೆತ್ತದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಕಣ್ಣರ. ೪೫-೨೨); ತಗ್ಗಿದ ಕುಣಿಯೆಂದು ಅಗ್ಗವಾಡಲು ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೮); ಕುಣಿ ಅಗೆಸಿದರೆ ಋಣ ತೀರೀತೆ (ಗಾದೆ). **ಕುಳಿ$_{2}$**: "ಗರ್ತ, ಅವಟ – ಈ ೨ ಭೂಮಿಯ ಕುಳಿಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೯೮); ಮಣ್ಣಾಗಿ ಕುಳಿಯಾಗಿ ಕೆವರಾಗಿ (ಪಿಂಡರ. ೧-೩); ವಿಷಯದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿ ಬಿದ್ದ ಸುಯೋಗಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೮); ಸಿಲುಕಿದವು ಮೃಗವಿಂದು ನಾನಾ ಬಲೆಗಳಲಿ ಕುಳಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೭); ಕುಳಿ ದರಿ ಪಳ್ಳ ಪೆರ್ಗಾಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧). **ಗುಣಿ$_{1}$**: ಗುಣಿಯೆನದೆ ತಿಟ್ಟೆನದೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆಡೆ ಬೆಳೆದು (ಮಂಕುಕ. ೧೬೬). 'ಗುಣಿಗಣ್ಣು', 'ಗುಣಿಗಲ್ಲ' ಪರಾ. **ಗುಳಿ$_{1}$**: ಹುಟ್ಟುಗುರುಡನು ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣಾವನ ಕೈವಿಡಿದು ಬಟ್ಟೆಯಱಿಯದೆ ಗುಳಿಯ ಬಿದ್ದವನ ತೆಱನಹುದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೦-೧೧); ಗುಳಿಗಳೊಳು ಗುಡ್ಡೆಗಳ ಮಱಿಗಳೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೬); ಗುಳಿಯಾದ ಕಾವಲಿಯ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೭). **ಗುೞಿ$_{2}$**: ಇಱಿಸಿಲ್ ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವ ಗುೞಿ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಪಣ್ಗಳ ಸಾಲಿಂದೆನಸುಂ ಮೊದಲ್ ಗುೞಿಗಳೆಲ್ಲಂ ತೀವಿ ತುಂಬಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯೫).

ಕುಳಿಯಸುಂಕ = ೧. ಒಂದೊಂದು ಮಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ. ೨. "ತೋಟದ ಬಾವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ" (ಕಶಾಅ. ೩೯೯): ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾ ಕಾರಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೮-೨೫; 1109). ಗುಣಿಗಿಕ್ಕು = ಹೆರಿಗೆಯಾದ ನಂತರ ಮಗುವಿನ ಚೀಲವನ್ನು (ಸೆತ್ತೆ) ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿಡು: ಗುಣಿಗಿಕ್ಕೊ ದಿವಸವೆ ವಿಧಿಯಮ್ಮ ಬಂದು ಬರೆಯೋದು (ನನ್ನೂರು. ೨೯೩). ಗುಣಿಸದೆಮಾಡು = ಮರದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಾತಿಮಾಡು; ಗುಣಿಮಾಡು: (ಕ). ಮಾವಿನ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಗುಣಿಸದೆ ಮಾಡಿ ನೀರು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [< ಕುೞಿ$_{1}$]

ಕುೞಿಕಣ್, ಗುಣಿಗಣ್ಣು, ಗುಳಿಗಣ್ಣು, ಗುೞಿಗಣ್ (ನಾ). ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು, ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಕಣ್ಣು: ವಿಭಾವಮಂಗಶಿಥಿಲಂ ಕುೞಿಕಣ್ ನಡುಕಂ ಕಪೋಲವಾಗ್ದೀನಗತಿಸ್ವಭಾವಮನುಭಾವಮಿವಲ್ತೆ ವಿವರ್ಣಕಾದಿಗಳ್ (ರಸರ.೪-೧೨೬). **ಗುಣಿಗಣ್ಣು**: (ಕ). **ಗುಳಿಗಣ್ಣು**: ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿದ ಗುಳಿಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಮಗಳನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಗಿರಿಯಪ್ಪ . . . ಗದ್ಗದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ (ನಿಶಿಉ. ೧೬೫). **ಗುೞಿಗಣ್**: ಕೆಲರ್ಗೆ ಪೆಟಿಗಾಲ್ ಕೆಲರ್ಗೆ ಕುಡುಗೆಯ್ ಗುೞಿಗಣ್ ಕೆಲರ್ಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೬). [ಕುೞಿ$_{2}$ + ಕಣ್]

ಕುೞಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ; ಕುಗ್ಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಪೊಸವೇಟಕಾಱರ್ದಿಗಳ್ ಪೊಸಕಾರ ಪೊಡಪುರ್ಗಂಡ[ದೇಂ]ಕರಿತುವದೇಂ ಕಲಂಕಿದುವದೇಂ ಕುೞಿಗೊಂಡುವದೇಂ ಕನಲ್ದುವೋ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೩); "ಛಿದ್ರವಾಗು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). [ಕುೞಿ$_{1}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕುಱಿತೆವಱು (ನಾ). ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ತಗ್ಗುದಿಬ್ಬ: "ಸ್ಥಪುಟಂ, ವಿಷಮೋನ್ನತಂ – ಈ ೨ ಕುಱಿತೆವಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೮).
[ಕುೞ್ಳ್ + ತೆವಱು]

ಕುಱಿನೊಸಲ್ (ನಾ). ಗುಳಿಬಿದ್ದ ನೊಸಲು; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಹಣೆ: ಪಱಿದಲೆ ಕುಱಿನೊಸಲಱಿಗಣ್ಣೊಱಿವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುರುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨–೬೮). [ಕುೞ್ಳ್ + ನೊಸಲ್]

ಕುಱಿವಟ್ಟು (ನಾ). ಗುಳಿ ಇರುವ ಬಟ್ಟಲು; ಕುಂದಣ (?): ತರತರದಿಂ ತುಱುಗಿದ ವಿವಿಧ ರತ್ನಮಯಮಪ್ಪ ಪೊನ್ನಕುಱಿವಟ್ಟುಗಳಿಂ ನಿರುಪಮ ಕನಕ ಸರೋಜಾಕರಮಲರ್ದಂತಿರ್ದುದನ್ನವಾಸವಿಲಾಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೬); "ಗುಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಭರಣಗಳು" (?): (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ). [ಕುೞ್ಳ್ + ವಟ್ಟು ?]

ಕುಱಿವಳ್ಳ (ನಾ). ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಳ್ಳ; ಆಳವಾದ ಹಳ್ಳ: ನೀರಱದು ಪುದುದಿಂಟಿಯ ಪರಿಯ ಕುಳಿಯ ಕುತ್ತುಱ ಕುಱಿವಳ್ಳಮಂ ಕಂಡದಱ ಬಱಿವಿಡಿದು ಬೆಳೆದಬಳ್ಳಿಯ ಪಸಿಯ ಪುಲ್ಲ ಲೀಲಾವ ೬–೪೯) [ಕುೞ್ಳ್+ಪಳ್ಳ]

ಕುಱಿವುಗು 'ಕುಱಿವೊಗು' ನೋ.

ಕುಱಿವೊಗು, ಕುಱಿವುಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಾದ ಅನಂತರ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಜಳಜಾನನೆಗೆ ಕುಱಿವೊಗೆ . . . ಅನುರಾಗ ರಸದೊಳೋಕುಳಿಮಾಡಿದುದಾಗಳಿಳ ಬಾಂಧವನಿವಹಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬–೮೬); ಅಚ್ಯುತನಂ ಕುಱಿವೊಕ್ಕು ಕೊಂಡ ಜಸದೆಗೆ . . . ಗೋಪಿಯರೆ ಮಾಯಲೊಲವಿಂದೆಱಿದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೫೨). **ಕುಱಿವುಗು**: ಕುಱಿವುಗದೆ ನಾಣ್ಚಿ ನಿನ್ನೊಡಲೊಳ್ ನೀನೋಡಿ ಪುಗುವುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೩೯ ವ).
[ಕುೞ್ಳ್ + ಪೊಗು]

ಕುಱಿವೊರ್ಕುಳ್ (ನಾ). ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ ಹೊಕ್ಕುಳು; ಒಳಕ್ಕಿಳಿದ ಹೊಕ್ಕುಳು: ವನಿತೆಯ ತೆಳ್ಪಸಿಜಳತೆಯು ವನಿತೆಯ ತನುರಸತಟಾಕ ಕುಱಿಯೆನೆ ಚಂದ್ರಾನನೆಯ ಕುಱಿವೊರ್ಕುಳ್ಸೆದುದು (ಜಗವಿ. ೧೦–೨೮).
[ಕುೞ್ಳ್ + ಪೊರ್ಕುಳ್]

ಕುಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿಸು; ಕೆಳಗುಮಾಡು: ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತಮ ನಿಳಿಸಿ ಕುಱಿಸಿ ನುಡಿದೆನಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೪–೩). [ಕುೞ್ಳ್ + -ಇಸು]

ಕುಱು, ಕುಡ$_1$, ಕುಳ್$_1$, ಕುಱು, ಗುಳ್$_3$, ಗುಳು$_1$, ಗುಱು (ನಾ). ೧. ಕುಂಟೆ, ನೇಗಿಲುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿ, —ಹಲ್ಲು: "ಫಾಳಃ, ಕುಸೀರಃ – ಈ ೨ ಕುಱು" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೨೪೧); ಧನ್ಯಕುಮಾರ ನೇಗಿಲ ಕೊಂಬಂ ಪಿಡಿದು ನೋಱೆಸೆನೆದೆತ್ತುಗಳಂ ಪೊಡೆಯೆ ಕುಱುವಿನ ಮೊನೆಯಂ ನಾಲ್ಪೆರಳಂ ನಾಂಟಿದ ಮುನ್ನಮೆ ಪೊನ್ನ ತುಂಬಿದ ಕಳಸಂ ಪೊಱಮಡೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೬ ವ). ೨. ಬರೆಹಾಕುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ: ದೋಷಿ ಪಿಡಿವಂತೆ ದಿವ್ಯದ ಕಾಸಿದ ಕುಱುವಂ ಕಡಂಗಿ ಕಾಳೋರಗನಂ ಕೂಸು ಪಿಡಿವಂತೆ ಪಿಡಿದಂ (ಶಂಡಾಮಾ. ೯–೧೦೧). **ಕುಡ$_1$**: ೧. ಕೊಣಬೇಗೌಡೆಂಬೋನು ದೊಡ್ಡ ಸಾವುಕಾರ ಕೂರಿಗೆ ನೂರು ಕುಡ ನೂರು ಕೊಣಬೇಗೌಡ್ನ ಆರಂಬದೆತ್ತು ಅಯ್ನೂರು (ನಾಪದ. ೨೧); ನೀವು ನಮಗೆ ರೈತರಿಗೆ ಒಂದು ಹಳೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಕುಡ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಬಲೆಬೀ. ೨೪೦). ೨. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ರೋಗ ವಡಸಿತೆಂದು ಲುಬ್ಧಕನು ಕಬ್ಬಿನದ ಕುಡ ಕಾಸಿ ಅದರಂಗಕ್ಕೆ ಬರೆ ಕೊಟ್ಟನೆ (ಮೋಲಿಮಾ. ೬೧ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕುಳ್$_1$**: ೧. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು (ಎಪಮ್ಮ. XV, ೨೮); ನೇಗಿಲ ಕುಳಂ ದೊರೆಯ ಕತ್ತಿಯಂ ಕಿತ್ತೆಸೆದು (ಕೋಗಿಲೆ. ೧೮–೫೯). ೨. ಶೀನಪ್ಪನ ಎದೆಗೆ ಕಾದ ಕುಳದಿಂದ ಇರಿದಂತಾಯಿತು (ಹೇಮಕೂ. ೫೩).

ಕುಱು: ೧. "ಕುಟಂ (ಗುಟಂ) – ನೇಗಿಲ್ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಪರರ ಮನೆಯ ಸೂಜಿಯ ಕೇಡಂ ಬಯಸುವ ಕಳ್ಳಂಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕುಱುಂ ಕೆಟ್ಟುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೫೪). **ಗುಳ್$_3$**: ೧. ನೇಗಿಲಗ್ರದ ಗುಳವನು (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೯–೪೯). **ಗುಳು$_1$**: ೧. ಹಾರೆಗುಳು ಗುದ್ದಲಿಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೪–೧೧೫). **ಗುಱು**: "ನೇಗಿಲ ಗುಱುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಟು ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
ಗುಳುವಿನಪೊಮ್ಮು = ಒಂದು ತೆರಿಗೆ; ನೇಗಿಲಿನ ಗುಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವತೆರಿಗೆ: ಇವು ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು: ಮನೆತೆರಿಂಗೆ, ಹುಲ್ಲಹಣ . . . ಪಾಶವಾರು, ಗುಳುವಿನ ಪೊಮ್ಮು, ತೆರೆದಬಾಗಿಲ ಹೊನ್ನ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩); ಗುಳುವಿನ ಪೊಮ್ಮು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಱು; ತುಳು. ಕೊರು; ಕೊಡ. ಕೊವ್; ತೆಲು. ಕಱ್ರು; ಕೊಱ್ರು]

ಕುಱುವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಱುವರುಂ ಬಿನಾಕಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮುಣ್ದುಗೆಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೬–೪; 972); ಕುಱುವರ ಗಾಯಿಗ ಹೊರವಯ್ಯಂ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೫೪–೫; 973). 'ಕುಡುವ' ಪರಾ. [?]

ಕುಱುಂಗಿಸು, ಕುಗ್ಗಿಸು, ಕುರ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಚಿಕ್ಕದಾಗಿಸು: (೬). **ಕುಗ್ಗಿಸು**: ೧. ಸಮಾಜವನ್ನೇ ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಬಿಡಬಹುದೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭೀತಿಯೇ ಆ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೫). ೨. ಕುಂದಿಸು; ಖಿನ್ನಗೊಳಿಸು: ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು: ಪುತ್ರಶೋಕವು ಆರ್ಯಕನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿತು (ಆರ್ಯಕ. ೬೦). **ಕುರ್ಗಿಸು**: ೧. "ಕುರ್ಗಿಸು – ಸಂಕೋಚೇ" (ಶಮಧಾ).
[ಕುಱುಂಗು + -ಇಸು]

ಕುಱುಂಗು, ಕುಕ್ಕು$_4$, ಕುಗ್ಗು$_1$, ಕುರುಗು, ಕುರ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚವಾಗು; ಚಿಕ್ಕದಾಗು; ಕಡಿಮೆಯಾಗು: "ಕುಱುಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ತರ್ಗು] – ಆಕುಂಚನೇ (ಕುಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ). **ಕುಕ್ಕು$_4$**: ಕಕ್ಕುಲತೆ ನಮಗಿಲ್ಲವೆಂದೆನಲ್ಲದರಣಿಪತಿ ಕುಕ್ಕಿದನು ತನಗಾಸೆಯಿಲ್ಲೆಂದು (ತುರಂಗ. ೪೩–೪೦). **ಕುಗ್ಗು$_1$**: ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು: ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ ಕುಗ್ಗಿ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ನೆಱೆ ಪಟ್ಟಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು ತಂದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಸವ. ೬–೨೮). ೩. ಕುಂದು; ಕೊರಗು; ಮ್ಲಾನವಾಗು: ವಾಱಿಜವೃತ್ತ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕುಗ್ಗಿದುವು ಚಕೋರ ನೀಲಾಬ್ಜ ಹಿಗ್ಗಿದವು (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೩); ಸುಖ ಬಂದಾಗ ಹಿಗ್ಗಿ ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗಿ . . . ಬದುಕಿ ಹೋಗುವ ಜನವೇ ಹೆಚ್ಚು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೩). **ಕುರುಗು**: ೧. ಸಮರಾಂಗಣಕೆ ವಿಮುಖವನು ತಿರುಹಿದರೆ ಸರಿಯರಸರಲ್ ತಲೆ ಕುರುಗುವುದು (ಜನಭಾ. ೬೬–೪೧). **ಕುರ್ಗು$_1$**: ೧. ಸುರುಳ್ದು ಕುರ್ಗಿದ ಕಱಂಗಿದ ಖೇಚರನಂಗಮುಂ ಮೃಗಂಗಳುಮಿರದೆಯ್ದೆ ವಂದು ನಡೆನೋಡಿದವು (ಆದಿಪು. ೨–೫೯); ಮೇಘರಥನಱಿದುಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದೊಳೆತ್ತುವುದುಂ ಕುರ್ಗ್ಗಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಚುವ ರವಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೨); ನುರ್ಗಾಗಿ ಚಟಲ್ಚಿಟಲೆನೆ ಕುರ್ಗತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಕುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೦); ತಲ್ಲಣಗೊಂಡುದು ಕುರ್ಗಿ ಕುಕ್ಕಱಿಸಿ ಘೀಳಿಡುತಿರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೩).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಂಗು; ತುಳು. ಕುಗ್ಗು; ತೆಲು. ಕ್ರುಂಗು; ಕುಯಿ. ಕ್ರುಂಬು]

ಕುಟ್ಟಿಕ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು (?): ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ ತನ್ನೊಱಟ್ಟಿವಿ ಕುಟ್ಟಿಕ್ಕಾಲ್ ತನ್ನೊಱಟ್ಟಿವಿ (ಇಅ. XVII, ೩೩೮–೨೫; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕುಟ್ಟಿ + ಕಾಲ್]

ಕೊ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕರೆ: (+). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಪದ. 'ಕುಕ್ಕೂಕೂ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೂ]

ಕೊ$_2$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೊ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿ. ೨. ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಜ್ಯಾ, ಮಾ . . . ಭ್ರೂ, ಕೂ - ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಏಕಾಕ್ಷರ ಶಬ್ದಂಗಳಿರ್ದ ತೆಱದಿಂ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆವುವು (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕೊಂಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿದು ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮಣಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಕೊಂಕಿಱಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೯-೪೫; 1205). [ಕೊಂಕು + ಇಱು$_1$]

ಕೊಂಕು, ಕೂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು; "ಕೊಂಕು - ಉತ್ಸರ್ಪಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಸುರಭಿಗಳ ತೊರೆದ ಪೊಲೆಗಳ ನುಣ್ಪುವಜ ವಱಿಗಳಂ ಪೋಗೆ ನೂಂಕಿ ಕೊಂಕಿ ಮೊಲೆಗಳನುಣ್ಬ ಕಿಶೋರ ಕೇಸರಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫ ವ); ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಕೇಶಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ತಂಪಾ ಮೇಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಕೊಂಕಿ ತನ್ನುಬ್ಬಿನಿಂದಂ (ಅನುಮು. ೬೦). ೨. ನುಗ್ಗು; ತಳ್ಳು; ದೂಡು: ಎಱಿದು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಂಕಿದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೯೬); ತೊಡಂಕುವ ತೋಟಗೈವ ಕೊಂಕುವ ನೆಱೆ ನೂಂಕುವೇಳ್ಗೆಯ ಬಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೪). ೩. ತಳ್ಳಿಹಾಕು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಳೆ: ಸಂಕಂ ಕೊಂಕುವ ಮುದ್ದು ಮೂಗೆಱಿಗೊರಲ್ ತಳ್ತಿರ್ಪ ಕಂದಂ (ಚಕವಿ. ೩-೨೦); ಪೃಥ್ವೀಭಾರಮಂ ಕೊಂಕಿ ಪಾಂಡುಕುಮಾರರ್ಕಳನೋವಿದಂ ಕರುಣದಿಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನುಲ್ಲಾಸದಿಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೫೬). ಕೂಕು$_1$: ೧. ಅಸುವನುಂ ಕೂಕುವನುಂ ಬೀಸುವನುಂ ಗಡಯೆ ನೆಗಟ್ದ ತಕ್ಕದಿಯೊಳೆನು ತ್ತಾ ಸದೆಯುಂ ಕುಂಕದೆಯು ಬೀಸಂದೆಯು (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೩೧; 982). [?]

ಕೊಂಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಟಣಿದೊಟ್ಟಿ 'ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕೊಂಟಿ 'ಕುಂಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಟು, ಕುಂಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಭಾರ ಹಾಕಿ ವಿಕಾರವಾಗಿ ನಡೆ; ವಕ್ರವಾಗಿ ನಡೆ: "ಕೊಂಟು - ವಿಕೃತಗತೌ" (ಶಮಧಾ); ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಕೊಂಟುತುಂ ನುಣ್ಮಟಲೊಳಡಿಗಳಂ ಪಾಸಿ ಮೆಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೬); ಕುಂದನೊಂದಿದ ದಂಡುಗದೊಳ್ ಕೊಂಟ ನಡೆವ ಕಲಿಯುಂ ಕಲಿಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೬-೧೫). ಕುಂಟು$_1$: ೧. ನಡೆದು ಕುಂಟುತ್ತಿನಿತು ದೂರಂ ತುದಿಯ ಕಾಲಿಂದ (ಬಸವು. ೪೩-೮೫). ೨. (ಆಲಂ) ತತ್ತರಿಸು; ಮುಗ್ಗರಿಸು; ತಡವರಿಸು: ಪೇಳ್ವೆನೆಂದರೆ ಜಿಹ್ವೆ ಕುಂಟುತಿರ್ದುದು (ಭರಚ. ೫೫-೬೧); ಕೆಲಸ ಕುಂಟುತ್ತಾ ಸಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕುಂಟು, ಕೊಂಟು; ಕೊಡ. ಕುಂಟ್; ತೆಲು. ಕುಂಟು; ಕೋಲಾ. ಕುಂಟ್]

ಕೊಂಟು$_2$, ಕುಂಟು$_2$ (ನಾ). ಕುಂಟುವಿಕೆ; ಕುಂಟುತನ: ಸಹಜ ಧಾತುವುಂ ಭಾವಮಕ್ಕುಂ - ಸೊಕುರ್, ದಾಂಟು, ಕೊಂಟು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ); ಕೊಂಟು, ಕೊಂಟಣಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಕುಂಟು$_2$: ಕುರುಡು ಕುಂಟಿಂದಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬); ಕುಂಟರಪ್ಪವರ್ಗಂ ಕೆಟ್ಟುವು ಕುಂಟು ಕುರುಡರ್ ಕಂಡರ್ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ ಕೆಟ್ಟುವು (ಬಂಹರಿ. ೯-೨೫). [< ಕೊಂಟು$_1$]

ಕೊಂಟಿ$_1$ 'ಕುಂಟಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಟಿ$_2$ 'ಕುಂಟಿ$_3$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ (ನಾ). ಗೂಡೆ (?): ಊರೊಡೆಯರ್ಗ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಮ್ಮತ್ತರಿನ್ನೂಱು ಮನೆಗೆಣ್ಣಯ್ಯಗಲವಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈಗೈನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ ಮೂರು ಸಾಶ್ವತ ಸುಂಕಂ ಗಾಣವೆಯಿಲಿಗೆ ಕೊಣ್ಡೆ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಪಡಿಯುಳಿಯಜ್ಞದ ಲೊನ್ದು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಇ. XX, ೬-೩೪; 1012). [?./ ತಮಿ. ಕೂಡೈ]

ಕೊಂದಲ್, ಕೊಂದಲು, ಕೂದಲ್, ಕೂದಲು (ನಾ). ಕುರುಳು; ಕೇಶ; ರೋಮ: "ಚಿಕುರಂ ಕಚಂ . . . ಕೇಶಮೂವಾಳಮೆನೆ ಕೊಂದಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೫); ಇಂದ್ರವಲ್ಲಭೆಯ ವೇಣೀಭಾರಮಂ ಸಾರ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚಿದಳಗ್ರಾಂಗುಲಿ ಮಾಲೆ ಕೊಂದಲನೆ ಬಂದೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೯೬); ವಿಲಸನ್ಮಂತ್ರಯುತಂ ಕೊಂದಲ ನೇಣಿಂ ಮುಸಲಮಂಥಮಂ ಪೊರೆವುದು (ಖಮದ. ೧೬-೯೨). ಕೊಂದಲು: ತಲೆಯಲಿ ಕರಿದು ಕೊಂದಲುಗಳೌಷಧಿಗಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧೮-೭೮). ಕೂದಲ್: "ಕಚಃ - ಕೂದಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೯೪); ನಿಮ್ಮಯ ಮುಗಳ ಕೂದಲತ್ಯಂತಮೃದು (ಮಾಸರ. ೧೬೮). ಕೂದಲು: "ನವಿರೆಂದು ಕೂದಲು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಾಲದ ಕೂದಲು ಸಿಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫-೧೫ ವ); ಬಿಸುಡು ಚಕ್ರವ ನೆನ್ನ ಕಾಯದಲಿ ಅಳುಕಿ ಕೂದಲು ಹಱಿದುದಾದರೆ ಬಳಿಕ ನಾ ಡಿಂಗರಿಗನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೫); ತುಱುಕಱು ಕೂದಲು ತುಱುಬಿಗೆ ಸುತ್ತಿದರೆ ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮುತ್ತೈದೆಯರಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೯-೪); ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕೂದಲ ಸೆಳೆಕೊಳ್ವ ಮುಳ್ಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೬); ಬೆಣ್ಣೆಯೊಳಗಿನ ಕೂದಲು ತೆಗೆದಂತೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂನ್ದಲ್; ತುಳು. ಕುಜಲ್. / ಸಂ. ಕುಂತಲ]

ಕೊಂದಲು 'ಕೊಂದಲ್' ನೋ.

ಕೊಂಪು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಕುಟುಕು: ಯಾವ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣಾಗಿದೆ; ಯಾವುದನ್ನು ಕಾಗೆ ಕೊಂಪಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಕಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಮೊಮುಗು. ೬೪). [?]

ಕೊಕ$_1$ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕೊಕ$_2$ (ನಾ). (?): ಕೊಕನೇಱಿದ ನೂಲ ಕೊಂಡು ತಂದು ಅದಱೊಳಗೆ ತೊಡರ್ದ ಗುರು ಲಘುತೆಯಂ ಶೋಧಿಸಲ್ಕುಂಟೆ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೫೮). [?]

ಕೊಕಂಬ$_1$ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೊಕಂಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಮಾಂಸ ಮದುಱಿಯ ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಱಿಯ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೊಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ ವ). [?]

ಕೊಕಂಭ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೊಕಕಂದರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮತ್ ನನ್ನಿಯ × × ಕೊಕಕನ್ದರ್ಪ ತರುಣೀವಿಳಾಸ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೬-೩; 975).
[ಕೊಕ$_0$ + ಕಂದರ್ಪ]

ಕೊಕಟಿ (ನಾ). ಜುಟ್ಟು; ಜಡೆ: ವಳೆಯದ ಕೂದಲು ಯಂಜಿಯ ತೊಡದ ಹಾಂಗೆಯಿರಲೂ ಕೊಕಟಿಯ ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ತೆಗದರೆ ಕೂದಲು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತು ಬಂದರಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೭-೪೨ ಟೀಕೆ).
[← ತೆಲು. ಕೊಂಕಟ. / ಸಂ. ಕೂಟಕ]

ಕೂಕಣಿ, ಕುಕ್ಕಣಿ, ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{3}$, ಕೂಗಣಿ, ಕೂಗಣೆ, ಕೂಗಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ: "ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೊಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೪೦). **ಕುಕ್ಕಣಿ:** ಮಳೆಯ, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿನ ಕುಕ್ಕಣಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಬೆಂದಜೀ. ೪). **ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{3}$.** 'ಕೂಗಟಿಹುಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಕೂಗಣಿ:** ಈ ತೂತಿನೊಳಗೆ (ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಣದ) ಸಣ್ಣ ಕೂದಲುಗಳೂ ಬೈಯಾದ ಕೂಗಣಿಯು ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ.೬-೩೩೧). **ಕೂಗಣೆ:** "ಪಿಂಜೂಷ - ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಕೂಗಣೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೦೩). **ಕೂಗಳಿ:** "ಕೂಕಣಿ, ಕೂಗಳಿ = ಕೂಗಣಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೯೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರುಮ್ಬೈ; ಗೊಂಡಿ. ಕೊರಂಗೆಡ್]

ಕೂಕತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ನೂಕಿದರು ಅವರಾಗ ಕೂಕತನದೊಳು ಬೇಗ ಲೋಕದೊಳಗೆಲ್ಲ ಕಂಡುದನು ನುಡಿದು ತಾನೇಕವಾಗಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬). [ಕೂಕ$_{2}$ (< ಕುಯಕ) + -ತನ]

ಕೂಕರಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೀಳಾದವನು; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಗಾದೆ ಉಂಟು ಕೊಡಗರಲ್ಲಿ - ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕೆಣ, ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕ ಕೆಣ, ಕೂಕರೀನ ತಂದು ತಕ್ಕ ಎಂದರೆ ಮಂದಿ ಎದುರು ಮೈ ಕೆಣ (ಚಕರಾ. ೧೯೨). [< ಕುಕ್ಕಾರ]

ಕೂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿವ] ಕುಕಿಲ್ವ ಬಿಕ್ಕುಳಿಪ ತೇಗುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦). [ಕೂಕು$_{2}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಕೂಕಿಱು, ಕುಕ್ಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತಳ್ಕಿಱಿದುಂ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುಂ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಮಿಟ್ಟುಂ ಕೂಕಿಱಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೮೪); ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಱಿದು ಗೋಕುಳಪಾಳಕರಾರ್ದಿಸಲ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೪೧); ಬಿಲುವೊಯ್ದು ತೆಗೆ ನೆಱಿದು ಕೂಕಿಱಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕಿಲಿಱಿದು] (ಹಕಕಾ. ೫-೪೧); ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಕೂಕಿಱಿದಾರ್ವ ಕಾಟಿಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫-೧೧); ಕೂಕಿಱಿದಾರ್ದು ನೋಡೆನುತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೨-೧೩; 1294); ಆಕಾಶದೊಳು ಭೂತಕೋಟಿ ಕೂಕಿಱಿದುವು (ಭರತೇ. ೩೭-೯೭). **ಕುಕ್ಕಿಱಿ:** ಕರಡೆ ಜಗ್ಝಟೆ ಜರ್ಝರಿಗಳಿಂ ಕುಂಭ ಕುಕ್ಕಿಱಿದಾರ್ದ ಳುಂಬಮಾಗಿರೆ ಗಿರಿನಿತಂಬದೊಳು ರಾಕ್ಷಸರು ನೆರೆದಿರ್ದರು (ಕುಮಾರಾ. ೭-೫೩). [ಕೂಕು$_{2}$ + ಇಱಿ$_{1}$]

ಕೂಕು$_{1}$ 'ಕೂಂಕು' ನೋ.

ಕೂಕು$_{2}$ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗಾಟ. 'ಕೂಕಿಡು', 'ಕೂಕಿಱು' ಪರಾ. [< ಕೂಗು$_{2}$]

ಕೂಕು$_{3}$ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ (?): ಪ್ರತಿ[ೀ]ಚಿ[ೀ]ದೆಸೆ ಪೆದ್ದಾಣ ಏವಾಯವ್ಯದೆಸೆ ಪೆಬ್ದಿಣ್ಣಲೆನ್ಪಡಕಾಯಕ್ಕೂಕು ಉದಿ[ೀ]ಚಿ ದೆಸೆ ಕೆಱೆಯಿನ್ನೀಗೊೞಿರೆ ಮುಟ್ಟೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೩೨೮-೫೨; 650). [?]

ಕೂಕುಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂಕುಂಬಕಾಱ, ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕರ್ಣಧಾರ; ನಾವಿಕ: "ಕರ್ಣಧಾರ, ನಾವಿಕ ಕೂಕುಂಬಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ]" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೂಕುಂಬ (< ಕೂವಕಂಭ) + -ಕಾಱ]

ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ 'ಕೂಕಂಬಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಗ (ನಾ). ನೀಚ; ದುಷ್ಟ (?): ಲೋಚನ ಲಾಲ್ಯರುಂ ಬತ್ತಲೆಯ ಬಾಹ್ಯರುಂ ಕುಂಚದ ಕೂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ]ರುಂ (ಆದಪು.೧೪೮-೧). [?]

ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{1}$ 'ಕೊಗಟ್ಟಿ$_{1}$' ನೋ.

ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. 'ಕೂಗಟವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೂಗಟವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{2}$: ಗಳಪುವಕ್ಕಿ ಕೂಗಟವಕ್ಕಿ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಯು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೪). [ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{2}$ + ಪಕ್ಕಿ$_{1}$]

ಕೊಗಟ್ಟಿ$_{1}$, ಕುಗ್ಗಟಿ, ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{1}$ (ನಾ). ಅಂಟುವಾಳದ ಮರ: ಕೂಗಟಿಮರ, ಅಂಟುವಾಳ, ನೊರೆಕಾಯಿ (ವೈ ೩ ೧. ೬೮-೧೩೮೩). 'ಹೆಗ್ಗೂಗಟೆ' ಪರಾ. **ಕುಗ್ಗಟಿ:** (೬). **ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{1}$:** ಮರಗಳು - ಪೆರಬೆ, ಕೂಗಟಿ (ಅಂಟವಾಳ), ಅಶೋಕ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [← ತೆಲು. ಕೂಕುಡು, ಕುಂಕುಡು]

ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{3}$ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಟಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗೆ ತುಂಬಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ಕೂಗಟಿಹುಣ್ಣು ಆದರೆ ಜಾಗಟೆ ಬಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಗಟ್ಟಿ$_{3}$ (< ಕೂಕಣಿ) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕೂಗಣಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಣೆ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗರಿ, ಕೂಗಲಿ, ಕೂಗಲು, ಕೂಗುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, —ತರಕಾರಿ: ಪಾಗಲ್ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ ಮುಡುವಾಗಲ್ ಪೊಸತವರೆ ತೊಂಡೆ ಪಡಲಂ ಮೋಚಂ ಕೂಗರಿ ಬದನೆಯೆನಿಪ ಮೇಲೋಗರಮಂ ಪಲವನಿಕ್ಕಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೦-೩೨); ಕುಂಬಳ ತೊಂಡೆ ಹಲಸು ಕೂಗರಿ ಹಡಲ ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಸಸಿ (ಸೂಪಶಾ.೪-೩೩); ಗುಳ್ಳಂ ಪಡಲಂ ಕೂಗರಿ . . . ಮಾಡಿದ ಮೋಗರ (ನೀತಿಸಾ. ೬೪೪). **ಕೂಗಲಿ:** ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು ನಿಂಬೆಯ ಕಳವಣ್ಗಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦). **ಕೂಗಲು:** ನಿಮ್ಮಕ್ಕನ ಊರ್‌ಹಾದಿ ತೋರೇನು ಭಾವಯ್ಯ ಗೋರಿ ಕಲ್ಲೊಡದು ಮಳಲೆದ್ದು ಅದರಾಚಿಕೆ ಹಾಗಲು ಹಬ್ಬಿ ಕುಡಿಹಬ್ಬಿ ಅದರಾಚಿಕೆ ಕೂಗಲು ಹಬ್ಬಿ ದನಿಹಬ್ಬಿ (ನಾಪದ. ೬೫). **ಕೂಗುರಿ:** "ಕೂಗುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಿ]ಯವರೆಗಳು ವಲಾಕ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮); ಚಂಟಿ ಕೂಗುರಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯು ನೀಡಿ (ಶರಲೀ. ೫೦೯-೪). [?]

ಕೂಗಲಿ 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗಲು 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಾಡಿನ ಮುಖ್ಯ ತೊಲೆ; ಬೆನ್ನುತೊಲೆ. [← ತುಳು. ಕುಬಲ್, ಕುಬಳ್]

ಕೂಗಳತೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿದರೆ ಕೇಳುವಷ್ಟು ದೂರ: "ಗವ್ಯೂತಿ, ಕ್ರೋಶಯುಗ ಎರಡು ಕೂಗಳತೆಯ ಮಾರ್ಗ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಒಂದೇ ಕೂಗಳತೆ ವೈಕುಂಠ (ಪುರಂದ. ೨-೧೨೪-೧); ಕೂಗಳತೆಗೆ ಕೊಂಚವೋ ಇದಕ್ಕೆ ನೋಡು ನಾಗರಾಜನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೋ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೨-೫); ಒಂದು ಕೂಗಳತೆಯ ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿರಬೇಕು (ಹಾಡುಹು. ೭೧). [ಕೂಗು$_{2}$ + ಅಳತೆ]

ಕೂಗಳಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಾಟ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗಾಡುವಿಕೆ: ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ಮುಂಬರಿಯ ಕೂಗಾಟದಿಂ ಬಗ್ಗಿಸುತೆ ಮೆಱೆದುವಾ ವನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೫); ನಮ್ಮ ಸಂತೋಷದ ಕೂಗಾಟವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಶಾಲೆಮ. ೬). [< ಕೂಗಾಡು]

ಕೂಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು, —ಕೂಗು: ಇಂದ್ರರ್ ನಿಂದು ಕೂಗಾಡೆ ಮಾಡಿದನಾಸೇಚನಮಂ ಜಗತ್ಪತಿಗೆ (ಅನಂಪು. ೯-೫೭). ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗಾಡು: ಬಂದಿಯೊಡನೆ ಅವನು ಹುಚ್ಚಾಬಟ್ಟೆ ಕೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೪೬). [ಕೂಗು$_{2}$ + ಆಡು$_{1}$]

ಕೂಗಿಡಿಸು (ನಾ). ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಳಾಡಿಸು: ಬೀದಿವರಿದು ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡಿಸಿತ್ತು ಲುಬ್ಧಕರನು (ಹಚಕಾ. ೬-೨೬); ತಾಗಿ ಗವಯನ ಗಜ ಗವಾಕ್ಷನ ಕೂಗಿಡಿಸಿ ಪರಿಭವಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೫); ಮನ್ನೆಯರ ಮಾರ್ಬಲ ನೆರೆ ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡಿಸಿತು ಖಳರ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೬೨).

[ಕೂಗಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಅರಚು: ಕೂಗಿಡೆಯಡೆ ದಟದಟಮೆಂದೆಚಿದು ಫುಯ್ಯಲಿಡೆಯಡೆ ಕೊಲ್ಲಂ ಕುಟಿಯಂ ಕೊಲ್ವಂತಿರೆ (ಅಜಿಪು.೧೦-೨೪); ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಬ್ಬಿ ತಿಂದು ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೧೦ ; 1033); ಮಂದೈಪ ಪುಳಕದಿಂ ಕೆಳೆಯೇಟಿ ಕೂಗಿಡುತೆ (ಬಸರ. ೯-೨೪); ನಾಶಿ ಪ್ರಸರ ಕೂಗಿಡುತಿರಲಿಕಾಕ್ಷಣ ಬಿಸರುಹಾಕ್ಷನು ಬಂದು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೬); ಬೆಡಗಿನ ನವಿಲು ಕೂಗಿಡುವ ಪಡಿಯಜವಕ್ಕಿ ಮೊಜೆವ ಪಜವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೩). [ಕೂಗು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಾಜನ ಕೈಯ ಕೂಗಿಸಿದನು ತೀಕ್ಷ್ಣದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೧೪); ಹೀಗೆ ಲೋಕವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ಕೂಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ರಾವಣ (ಕೂಗಿಸುವವನು) ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೪೦೪).

[ಕೂಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಅರಚು: "ಕೂಗು – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂದು ಕೋಟಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧); ತಳಾಚಿರೀತನಂ . . . ಕೊಂದು ಕೂಗಿದಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೭ ವ); ತಂಡತಂಡದಿಂ ಕೂಗುವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳಂ (೧೧೪. ೩-೧೦೩ ವ); ಅರಗಿಳಿಯೆಂಬಂತೆ ನುಡಿವಳು ಕೋಕಿಲ ಸ್ವರದಿಂದೆ ಕೂಗುವಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೪); ಮುಂಗೋಳಿಗಳಾ ಪುರದೊಳಗೆ ಕೂಗಿದವು (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೭); ನಾಯಿ ಕೂಗಿದರೆ ದೇವಲೋಕ ಹಾಳೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳು; ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಕೂಗಿದರು (ರಾಯಕ. ೮೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೂವು; ಮಲ. ಕೂಕು, ಕೂವು; ಕೊಡ. ಕೂ; ತೆಲು. ಕೂಯು; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೂಗ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೂಯ್; ಗಡಬ. ಕೂಯ್, ಗೂಯ್]

ಕೂಗು$_2$ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಧ್ವನಿ: ಗುರುಪ್ರಿಯನಂದನ ಕೂಗಡಂಗದಿರ್ದೊಡೆ ಬರ್ದುಕಾವುದಿರ್ ಪೊಡರ್ದೊಡೀಗಡೆ ಕೊಂದಪೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೩); ಅದಿರದ ವೀರರಿಲ್ಲಳಹಗುಂದದ ಮನ್ನೆಯರಿಲ್ಲ ಕೂಗಡಂಗದ ನರನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೨೬ ; 1159); ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ರಿಪುಖಗಪತಿಗಳ್ ಕೂಗಡಗಿ ಬೀತ ಮಾವಿನ ಕೋಗಿಲೆಯೊಲ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಕುಂಬುತಿರ್ಪರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೮೫); ನರೀ ಕೂಗು ಗಿರೀ ಮುಟ್ಟೀತೇ (ಗಾದೆ). [< ಕೂಗು$_1$]

ಕೂಗುಗ (ನಾ). ಕೂಗುವವನು: "ಚಣಕ – ಕೂಗುಗಂ" (ಕಾಶಬ್ದ. ೨೩೯). [ಕೂಗು$_1$ + -ಗ$_3$]

ಕೂಗುದಾರಿ (ನಾ). = ಕೂಗಳತೆ: ಮರಂಗಳಾವಗಂ ಫಲಪುಷ್ಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅರೆಕೂಗುದಾರಿಯುದ್ದಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ಚಕಬಿ. ೧೬); ಒಂದು ಕೂಗುದಾರಿ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳ ಸರ್ಪಂಗಳು . . . ಮಹಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಳ. ೭೭). [ಕೂಗು$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೂಗುಬಂಡೆ (ನಾ). = ಕೂಗಿದರೆ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೊಡುವ ಬಂಡೆ: ಆ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೂಗುಬಂಡೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಗು$_1$ + ಬಂಡೆ]

ಕೂಗುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವ ಮಾರಿದೇವತೆ: ಬೇಗ ಬಂದಳ ದೊರ್ವ ದಾನವಿ ಕೂಗುಮಾರಿಯ ತೆರದಿನರಚುತೆ ಬಹುವಿಕಾರದೊಳು (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೩-೨೫). ೨. = ಕೂಗುಬಂಡೆ. [ಕೂಗು$_1$ + ಮಾರಿ]

ಕೂಗುರಿ 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೂಗಿಡು: ಒಂದು ಕೂಗುಹಾಕು (ರೂಢಿ).

[ಕೂಗು$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೂಚ್ 'ಕೂಚು$_4$' ನೋ.

ಕೂಚ$_1$ 'ಕೂಚು$_1$' ನೋ.

ಕೂಚ$_2$ (ನಾ). ಕುಂಚ; ಕೂರ್ಚ: ಹಡಪ ಚಾಮರಗಿಂಡಿ ಸಗ್ಗಳೆ ಪಡಿಗ ಸತ್ತಿಗೆ ಕೂಚ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಡು ಮಣಿಹ ಕಾಳಂಜಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೪-೫೪).

[< ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕೂಚ$_3$ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೂಚಂಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬದ ಕಲ್ಲು: ಕೋಟೆಯಮೇಲೆ . . . ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಕೂಚಗಲ್ಲು ಉರುಳಿಬಂದು (ಭಾರವೀ. ೧೦೦).

[ಕೂಚ$_1$ (< ಕೂಚು$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೂಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಂಡು ಚಲಿಸು (?): ಈಗಲೆ ಲಷ್ಕರು ಕೂಚಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೭); ಮುಂಬಯಿ ಫೌಜುಸಮೇತ ಕೂಚಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯). [ಕೂಚು$_4$ + ಆಗು$_1$]

ಕೂಚಿ$_1$ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೂಚಿ$_2$ 'ಕೂಚು$_1$' ನೋ.

ಕೂಚಿ$_3$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಶಿಖರ; ಶಿರೋಬಿಂದು: ಸುದತಿಯರು ನಡೆತಂದರಿದಿರಿನೊಳು ಪರವೆನಾಟಿಯ ಜಗತ್ತ್ರಯವಶ್ಯದೌಷಧಿಯ ತಲೆಕೂಚಿಯ (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೬). [?. / ತಮಿ. ಕುಚ್ಚಿ]

ಕೂಚಿಪತ್ರ (ನಾ). ಆಧಾರಪತ್ರ ದಾಖಲೆ; "ವಿಷಯವನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪತ್ರ" (ಜೀವಸಂ.ಕೋಶ): ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲೆಂಬನಿತಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳಾಗಳ್ ಕರಂ ಪಲವುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೂಚಿಪತ್ರ ಸಹಿತಂ ಬಂದೊಕ್ಕುವಂ ಕಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೭-೩೦). [ಕೂಚಿ$_3$ + ಪತ್ರ]

ಕೂಚಿಪುಡಿ, ಕೂಚುಪುಡಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕೂಚಿಪುಡಿ ನಾಟ್ಯ – ವಿಜಯನಗರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಈ ನಾಟ್ಯವು ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬೨). **ಕೂಚುಪುಡಿ**: ಕೂಚುಪುಡಿ, ಒಡಿಸ್ಸಿ ಮುಂತಾದ . . . ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೂ (ಭಾರದ. ೫೫೪). [?]

ಕೂಚಿಭಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಳಶಕ್ತಿಭಟರ ಶಿಷ್ಯ ಕೂಚಿಭಟರ್ಗ್ಗೆ ಧಗಿತಿ ಮಹಾ ದೇವಂ ಭಗವತಿಯೆನ್ನಿಪ್ಪವರೊಳ್ ಐವರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩-೬ ; 977). [ಕೂಚಿ$_3$ + ಭಟ]

ಕೂಚಿಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೊಳ್ ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಧಾರೆಯನೆಱೆದು ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬ ; 1000). [ಕೂಚಿ$_3$ + ಭಟ್ಟಾರ]

ಕೂಚು$_1$, ಕೂಚ$_1$ (ನಾ). ತೊಲೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಭ; ಮನೆಯ ನಿಲುಗಂಬ; ಊರೆಗಂಬ: ಲೋಚನಾಂಜನಕಿಂಬು ಕೂಚುಗಳು ಮಾಳಿಗೆಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೫); ಮಾರಿಗೆ ಒಂದು ಕೂಚು, ಮೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗುಜ್ಜು (ಗಾದೆ). **ಕೂಚ$_1$**: ಕಲ್ಲಿನ ದಿಂಡುಗಳನ್ನು ಕೂಚಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಕುದುರೆಗಳ (ಸವತಿ. ೭೪). 'ಗುಜ್ಜು' ಪರಾ. [?]

ಕೂಚು$_2$ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೂಚು$_3$ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು : ಕೂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಚಿ, ಕೋಚಿ] ಮಾಡಿತು ಮೇಲೆ ಸಾಸಿರ ಲೋಚನನ ಕಟಕದಲಿ ಸಂಧ್ಯಾಸೂಚನೆಯ ಲೆರಡಂಕ ತೆಗೆದವು ತಮದ ಮುಂಚಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೫-೩೦); ದಾನವಾಧೀಶ್ವರಂ ಕೂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಮಾಡಿಸಿ ತೆರಳ್ದಂ ಮಹಾವೇಗದಿಂದೆ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ವಿಷ್ಣುಲೋಕಂ ಬಿಡದದೇನೆಂಬೆನ್ನೆ (ಚಿಬವು. ೨೪-೪೦). [?]

ಕೂಚು$_4$, ಕೂಚ್, ಕೂಚಿ$_2$ (ನಾ). ಶಿಬಿರದಿಂದ ಸೈನ್ಯದ ರವಾನೆ; ದಂಡಿನ ಚಲನೆ: ಏನು ಹಾರಿಕೆಯ ದೌಡು ಇಡುವೆ ಆ ಚಿರಂತನದ ಕೂಚು (ಅರಳು. ೨೧೪); ಕೂಚು ಮಾಡುತ್ತ ಸ್ಕ್ಯಾಟ್ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಸಾಗಿದೆವು (ವೈನಿ. ೬೨); ಮರು ದಿವಸ . . . ಚಾರರಿಗೆ ಕೂಚು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೧೬). **ಕೂಚ್** : ಆ ಜನ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಹಣಿಕಿಹಾಕಿ ಮುಂದೆ ಕೂಚ್ ಮಾಡಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೩೫). **ಕೂಚಿ$_3$** : ಕೂಚಿಯಂ ನೇಮಿಸಿ ಮಹಾಬಲಕೆ . . . ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರರೈತರೆ (ಚಿಬವು. ೪೮-೨).

ಕೂಚುಮಾಡು = (ದಂಡಿನೊಡನೆ) ಪ್ರಯಾಣಮಾಡು : ಮುಂಬಯಿ ಫೌಜುಸಮೇತ ಕೂಚುಮಾಡಿ ಸುಲ್ತಾನ್ ಪೇಟೆ ಬಳಿಯೆ ಇಳುಕೊಂಡರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೩); ದಂಡನ್ನು ಕೂಚುಮಾಡಿ ಅವರ ರೂಬರು ಇಳಿದು ಲಡಾಯಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೂಚ್ ; ಪಾರ. ಕುಚ್]

ಕೂಚುಕೋಲು 'ಕೂಚುಗೋಲು' ನೋ.

ಕೂಚುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿಸು ; ಸಾಗಿಸು : ದಂತಿಯ ನಡಿಸು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿಸು ಭೂಕಾಂತರೆಲ್ಲರಂ ಕೂಚುಗೊಳಿಸು (ಸೌಂದರ. ೫-೧೩೨). [ಕೂಚು$_4$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಚುಗೋಲು, ಕೂಚುಕೋಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚಿಲಕ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊಕ್ಕೆ, —ಕೊಂಡಿ: (ಕ). **ಕೂಚುಕೋಲು** : (ಕ).

[ಕೂಚು$_2$ (< ಕೋಸು$_2$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕೂಚುನಗಾರಿ (ನಾ). ದಂಡಿನ ಕೂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ನಗಾರಿ: ದಂಡಿನವರ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಕೂಚುನಗಾರಿ ಧರ್ಮಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭ ಉಪೋದ್ಘಾತ); ಕೂಚುನಗಾರಿಗೆ ಹುಕುಂ ಮಾಡಿದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಕೂಚು$_4$ + ನಗಾರಿ]

ಕೂಚುಪುಡಿ 'ಕೂಚಿಪುಡಿ' ನೋ.

ಕೂಚುಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚೆ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು. 'ಕೂಚೆಯಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಕೂಚೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಸಜ್ಜಾಗು : ಕೂಚೆಯಾದುದು ಕೂಡೆ ಸಾಸಿರಲೋಚನನ ಕಟಕದಲಿ ಗುಡಿಗಳು ರಾಚಿ ಕೆಡೆದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೭-೧೦); ಕೂಚೆಯಾದುದು ಮತ್ತೆ ನಗರದೊಳೀಚೆಯಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕೆ ನಳನೃಪೋತ್ತಮನ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೪). [ಕೂಚೆ + ಆಗು$_1$]

ಕೂಜ, ಕೂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ : ಕೂಜದೊಳಗಿನ ನೀರು ಬಿಸಿಲು ಬಿದ್ದು ಕಾಮನದಿಲ್ಲಿನ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ (ಕುಟುಂಸೌ. ೩೫); ಕುಡಿಯುವಾಗ ಕೂಜವನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ತಗಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೧೧). **ಕೂಜೆ** : ರನ್ನದ ಕೂಜೆಯ ಹರಿನೀಲದ ಪೊಸದಿನ್ನಾಣದ ಕರಕವ (ಮದೇವು. ೧೯-೪೪); ಕೂಜೆಯಿಂದಷ್ಟು ನೀರು ತೆಗೆದು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹನಿಸಿದ (ಏಕಾಂಗಿ. ೯೫).

[← ಮರಾ. ಕುಜಾ, ಕುಜ್ಯಾ ; ಹಿಂ. ಕುಜ್ಜಾ ; ಪಾರ. ಕುಜಾಹ್]

ಕೂಜನ (ನಾ). ಕೂಗು ; ಕುಕಿಲು ; ಧ್ವನಿ : ವಿಹಗಕುಳಂಗಳಂ ನೆರಪಿ ಕೂಜನದೇಟ್ಗೆ ಮನೋಜರಾಜ್ಯಮಂ ಬಹಳಿಕೆಯಿಂದ ಮೂವಡಿಸಿ (ಪುಷ್ಪವು. ೨-೪೨); ಪಾರಿವದ ಕೂಜನದ ಸೊಗದ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳನು (ಅರುಣ. ೧೧); ಹಸಿರು ಹಾಸಿದೆ ಪಯಿರು ಈಸಿದೆ. ಸಾಕು, ಜಿಲ್ಲಲಿ ಕೂಜನ (ಚಿಂತನ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಕೂಜಿತ (ನಾ). = ಕೂಜನ: ಉತ್ಕಂಠಗಳಾದ ಸಾರಸಂಗಳ ಕೂಜಿತಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ಕಾದಲರ ಕಾಮಕೇಳಿ ಕೂಜಿತದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಚಂದ್ರವು. ೮-೬೬ ವ); ಕಲ ಹಂಸಾಳಿಯ ಮದ ಮಂಜುಲತೆಯನೊಳಕೈದ ಕೂಜಿತಂ ನಿಮಿರ್ದುದು (ಮಾಧವಾ. ೨-೩೨೪). [ಸಂ.]

ಕೂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಕೂಗು ; ಕುಕಿಲು : ಕೂಜಿಸಿದಳ್ ಲಾವಗೆಯ ಗೂಡನಲ್ಲಾಡಿದವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೫); ಬನಂಗಳೊಳ್ ಮೊರೆವ ಮದಾಳಿ ಕೂಜಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೧); ಆ ಜಾರೆ ವಿಲಸಿತ ಕಂಬುಕಂಠದಿಂ ಕೂಜಿಸಲಾ ಸ್ವರದಿಂವು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೦೪); ಒಸೆದು ಕೂಜಿಸುವ ಕೋಕಿಲರವಂ (ಚಿಬವು. ೩೫-೮); ಆಹಾರ, ವಿಹಾರ, ವಿಷಾದ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ನಿರಾವಲಂಬದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಾವು ಕೂಗಬಹುದು ಕೂಜಿಸಬಹುದು (ಎಚಾಮಂ ೬).

[ಕೂಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಜೆ 'ಕೂಜ' ನೋ.

ಕೂಟ$_1$, ಕೂಟು (ನಾ). ೧. ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಕೆ; ಬೆರೆಯುವಿಕೆ; ಸಂಯೋಗ: ಊರ್ಮಿಯಿಂದಿರ್ವರುಮಿರ್ಪರ್ ಪಾಲ ನೀರ ಕೂಟದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೦); ನೋಟ ಸ್ಥಾವರ ಮಾಟ ಜಂಗಮ, ಕೂಟ ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನಸಂಗನಲ್ಲಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೯-೭೬). ೨. ರಾಶಿ; ಸಮುದಾಯ : "ರಾಶಿ, ಪುಂಜಮುತ್ಕರ[ಸ]ಮುಚ್ಚಯಂ ಕೂಟ ತಾಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೨೯); ಎಲುವೆ ಮನೆಯ ಕಸದ ಕೂಟಂ ಬಸೆಯೆ ತುಪ್ಪಂ ನಾಯ್ಗಳೆ ಪರಿವಾರಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೭); ಭಾಸುರ ಮಣಿಗಣ ನಾನಾಂಶು ಕೂಟಂ ಕಿರೀಟಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೧೨೫). ೩. ಸಭೆ; ಮೇಳ: ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಗಡಮುಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳ ಕೂಟ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೧೯). ೪. ನಾಲ್ಕಾರು ದಾರಿಗಳು ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ: ಮುಂದೆ ನಡೆದ . . . ಕೂಟವನ್ನು ದಾಟಿದ (ಕೂತಕಾ. ೧೯). ೫. ಜೊತೆ; ಸಂಗ: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೭ ವ); ಸಿತಗರ ಕೂಟದಿಂದೆ ಕೆಡದವರೊಳರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೬); ವ್ಯರ್ಥರುಗಳೊಡನಾಟ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದರುಗಳ ಕೂಟ . . . ಅನರ್ಥಪಾರಂಪರೆಯುಲೇ (ಕುವ್ಯಾಉ ೪-೫೬); ಗಿಳಿಯ ಗಿಡುಗನ ಕೂಟ ಮರಿಗೋಗಿಲೆಯ ಸಾಳ್ವನ ಸಖ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೨); ನೋಟಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯ, ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂಟ (ಗಾದೆ). ೬. ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ : "ಶ್ರೋತಂ . . . ಮೈಥುನಂ ಯಭಮೆನೆ ಕೂಟಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೫); ಕೂಟದೊಳುಣ್ಮಿದ ಬೆಚ್ಚತಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಕೂಟ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೇಂ ಚದುರಂಗಳ ಬದ್ದೆದಲ್ಲಪಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೨); ಕೂರ್ಪ ಪೆಂಡಿರ ಕೂಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಸುಳಿವ ವಿಟನಂ ನೋಟದೊಳವುಗಿಸಿ ಕೂಟದೊಳ್ ಕೊಸಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಕೂಟದಿ ನಾಗರಿಕನ ಮಱಿದೊರಗಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೮). ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸಭೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಮನೆದೆಱಿ ಮದುವೆದೆಱಿ . . . ಕೂಟಕಕನ್ನಿ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೦; 1069); ಮತ್ತಮಾ ಶಂಭೋಜಿಗೆ ಕಪ್ಪವಿತ್ತುಂ ಕೂಟಮಂ ಕಳಿಪಿ ಪೆಂಪುಗೆಯ್ದು (ಚಕವಿ. ೧೫ವ).

ಕೂಟು : ೩. "ಗುಂಪು, ಕೂಟು, ಬಳಗ" (ಕಂನುಹು. ೮೩). ೪. ತಾಲೂಕು ಕಚೇರಿಯ ಕೂಟಗೆ ಕೆಲವರು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾವು. ೧೦೪) ; ನಾನೇ ಸ್ವತಃ ಊರ ಮಧ್ಯದ ಕೂಟಗೆ ನಿಂತು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾರಬೇಕು (ಅಪನಾ. ೭). ೬. ಶರಧಿಸಮಾನವೀಕ್ಷಿಸೆ ಗಂಭೀರದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕೂಟ ನೇಳ್ಗೆಯೊಳು ದೊರೆ ಮಕರಧ್ವಜಂ (ಕಇ. IX, ೧–೬೬ ; 1204). ೮. ಅನೇಕ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೋಗರ : ಕೂಟು, ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ, ಚಿತ್ರಾನ್ನ . . . ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು (ರಂಗಕ. ೧೨೬).

[< ಕೂಡು ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಕೂಟ]

ಕೊಟ್ಟ$_2$ 'ಗೂಂಟ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ$_3$ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದುದು ; ನೆತ್ತಿ ; ಶಿಖರ : "ಶೃಂಗಂ, ಶಿಖರಂ, ಕೂಟಂ – ಈ ಮೂಱುಂ ಕೋಡುಂಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೭–೧೨) ; "ಕೂಟಮಾ ಶಿಖರಮಾ ಶೃಂಗಮೆಂದರೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೨) ; ನಿಜ ಕೂಟಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ವ ಗಂಗಾಜಲದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ४–೧೪) ; ಉತ್ತುಂಗ ಧ್ವಜ ತೋರಣಂಗಳಿಂ ಸೊಗಯಿಪ ಕೂಟಂಗಳಿಗೆಲ್ಲಂ ನಾಡೆ ಮನಂಗೊಳಿಪುವು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೯) ; ಅವಳು ಚತುಃಶೃಂಗಿ ಕೂಟವನ್ನು ದಾಟ . . . ಹೋಗಿದ್ದಳು (ಚಿಂದುಟ. ೫೩). ೨. ಚಲನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ. ೩. ಇಂದ್ರಜಾಲ ; ಕಪಟ ; ಮೋಸ : "ಕೈತವಂ, ಕಪಟಂ, ಕೂಟಂ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ – ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೪) ೪. ಹಡಗು ; ದೋಣಿ. ೫. ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ ; ಕುಳ. ೬. ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ; ಸುತ್ತಿಗೆ. ೭. (ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದವು) ಕೊಂಬು ಮುರಿದದ್ದು ; ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ್ದು : "ನಿರ್ಭಗ್ನಶೃಂಗನಕ್ಕುಂ ಕೂಟಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯–೫) ; "ಕೊಂಬೊತ್ತಿ ಮುಱಿದಿರೆ ಕೂಟವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೨). ೮. ಎಲಕ್ಕಿ. ೯. ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ : "ಭೈತ್ರ ಮೇಖಲೆ ಯೋಗಂ ಕಪಟಂ ಸಮಂಗಳಿವು ಕೂಟಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೩). ೧೦. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. ℙ ವಧೂವರರ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೊಂದಾವಣೆ ಯಾಗುವಂತೆ ನೋಡುವ ಕ್ರಮ : ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವೆನ್ನಿರಯ್ಯ, ರಾಶಿ ಕೂಟ ಋಣಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೩).

ಕೂಟದನಾಯಕರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಱಿಹೊಕ್ಕರೆ ಕಾವಕೂಟದನಾಯಕರಗಂಡ ಕಾಡನೂರಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೧೮–೪ ; 1366). [ಸಂ.]

ಕೊಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ. ೨. ಗೋಲ. ೩. ನೇಗಿಲ ಕುಳ. ೪. ಕುಳ ಹಾಗು ಈಸುಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ನೇಗಿಲ ಭಾಗ ; ನೇಗಿಲ ದಿಂಡು. [ಸಂ.]

ಕೊಟಕುಳಿ (ನಾ). ಗುಂಪುಗೂಡುವ ಜನ ; ನೆರವಿ : ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಮೇಂ ಪೋಪಮೆ ನಾಡ ಕೂಟಕುಳಿಗಳ್ಗೇದೋಸಮೇಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಂ] ಬನ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೫) ; "ತಾದಾತ್ವಿಕಬಲಸ್ಯ = ಕೂಟಕುಳಿಯಪ್ಪ ಬಲವನುಳ್ಳಂಗೆ ಅಗಳಹ ಬಲವನ್ನುಳ್ಳಂಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೨೪) ; ಮೃಡನಿರ್ದಂತಿರೆ ಕೋಟಿ ಕೂಟಕುಳ[ಿ]ದೈವಕ್ಕಾಸೆಯಂ ಮಾಡಿ ನೀಂ ಕಿಡದಿರ್ (ಪಂಪಾಶ. ೬೨). [ಕೊಟ್ಟ$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಕೊಟಕೂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆರವಿಯಾಗು ; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು ; ಸಭೆ ಸೇರು : (+). [ಕೊಟ್ಟ$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೊಟಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಂಚನೆ ; ಕಪಟ : ಧರಣೀಪುತ್ರ ನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರಂ . . . ಎನಿಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೨೨). [ಕೊಟ್ಟ$_3$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೊಟಗಡೆ (ನಾ). ಸಂಭೋಗದ ಮುಕ್ತಾಯ ; ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಅಂತ್ಯ : ಬಿಡುಮುಡಿ ಬಿಗುಹುಗುಂದಿದ ಮೊಲೆ ಬೆಳದುರ್ಟಿ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ವಳ್ಳಿ ಕಂಪಿಸುವ ತೊಡೆಯೆಸೆದಿರೆ ಕೂಟಗಡೆಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಬಂದವನ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೨೫). [ಕೊಟ್ಟ$_1$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೊಟಗಾನ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕ ಗೀತೆ ; ಮೇಳಗಾನ : ಗ್ರೀಕರು ತಮ್ಮ ರುದ್ರನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಮಾತ್ರ ಕೂಟಗಾನದೊಂದಿಗೆ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೪೯). [ಕೊಟ್ಟ$_1$ + ಗಾನ]

ಕೊಟಗೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂತರ್ಪಣೆ ; ಸಮಾರಾಧನೆ : ಕೂಟಗೆಯ ಕೂಳ ನುಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಿಲವ ಬಲ್ಲರೆ ? ಬೇಟದ ಕಣ್ಣನವರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಸಂಗವ ಬಲ್ಲರೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬–೧೦೫) ; "ಭಿಕ್ಷಾನ್ನ ; ದಾಸೋಹ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [< ಕೊಟ್ಟ$_1$?]

ಕೊಟಗೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಹಿಯಾದ ಔಷಧಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಸಿಹಿ : ಅವನು ಕೂಟಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಔಷಧಿ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಟಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ ಚತುರತೆ : ನಿನ್ನೆ ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಂಡು ಬಂದ ಕೂಟಚಾತುರ್ಯ ಇಂದು ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೧೩೦). [ಕೊಟ್ಟ$_3$ + ಚಾತುರ್ಯ]

ಕೊಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕೊಟಣಿಗ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿಗ : ಕೂಟಣಿಗರೊಡನಾಡಿ ಮಡಿಯ ದಿರಕಟ ಸಾರುವೆನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪–೧೦೦).

[ಕೂಟಣಿ (< ಕುಂಟಣಿ) + –ಇಗ]

ಕೊಟತರ್ಕ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರದ ತರ್ಕ ; ಕುಯುಕ್ತಿ : (ಮೋಸ ಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡಿದ) ಕೂಟತರ್ಕ, ಕುತರ್ಕ, ತರ್ಕಾಭಾಸ, ಸತ್ಯಾಭಾಸ (Sophism. ಇಂಕನಿ). [ಕೊಟ್ಟ$_3$ + ತರ್ಕ]

ಕೊಟತಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ತಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಟತಾನವೆಂದೂ ಶುದ್ಧತಾನವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ. ಕೂಟತಾನದಲ್ಲಿ ವಕ್ರರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಮೇಳೈಕೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೮೯). [ಕೊಟ್ಟ$_3$ + ತಾನ$_1$]

ಕೊಟದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾಗು : ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾಜು ಶಿಖರಣೆ ಬಹು ಕೂಟದಳೆದ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು ಸವಿದು (ಮೋಹತ. ೩–೫೩). [ಕೊಟ್ಟ$_1$ + ತಳಿ$_1$]

ಕೊಟನಾಟ್ಯ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕ ನಾಟ್ಯ ; ಮೇಳನೃತ್ಯ : ನಿಸರ್ಗದ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತುಂದಿಲರಾದ ಈ ಜನರು ಕೂಟನಾಟ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ . . . ನಿಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೪).

[ಕೊಟ್ಟ$_1$ + ನಾಟ್ಯ]

ಕೊಟನೀತಿ (ನಾ). ಕಪಟ ವರ್ತನೆ ; ಮೋಸದ ನಡತೆ : ಮೊಹಬತ್ ಖಾನನೆ ಜಹಂಗೀರನ ಬಂದಿಯಾಗುವಂತೆ ರಾಣಿ ಕೂಟನೀತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕೃತಿಗೈದಳು (ನೂರಜ. ೫೪) ; ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೂಟನೀತಿ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಜ್ಞಾನಶಂಕರರಿಗೆನಿಸಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೨೨).

[ಕೊಟ್ಟ$_3$ + ನೀತಿ]

ಕೊಟನೀತಿಜ್ಞ (ನಾ). ಕಪಟನೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು ; ಮೋಸದ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಈ ನೀತಿವಿಕಾಸಗೊಂಡಿದ್ದೂ ಕೂಡ ಕೂಟನೀತಿಜ್ಞರ ಕುತಂತ್ರಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲ್ಲ (ಕ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ. ೧೬೫).

[ಸಂ.]

ಕೂಟಪತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಪತ್ರ ; ಮೋಸದ ಪತ್ರ : "ಇದು ಕೂಟ ಪತ್ರವಿರಬೇಕು (ಹೇಮುಕೂ. ೧೦೨). [ಕೂಟ$_3$ + ಪತ್ರ]

ಕೂಟಪದ್ಯ (ನಾ). ಸಂದಿಗ್ಧಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದ್ಯ; ಗೂಢಾರ್ಥದ ಪದ್ಯ : ಇಬ್ಬರೂ ಅರ್ಥವಾಗದ ಕೂಟಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರೆದವರೇ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೧೧). [ಕೂಟ$_3$ + ಪದ್ಯ]

ಕೂಟಪಾಕಳ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಜ್ವರ. ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ಮಾರ್ಬಲದಾನೆಗೆ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಕುದುರೆಗೆ ಕರ್ಣ ದೂಷಿಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೬೬) ; ಖೇಚರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ಅರಾತಿಮದ ದ್ವಿಪ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಯಾಚಕ ಯಾಚಿತಾರ್ಥ ಸುಸಮರ್ಥಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೯). [< ಸಂ. ಕೂಟಪಾಕಲ]

ಕೂಟಪಾಲಕ (ನಾ). ೧. = ಕೂಟಪಾಕಳ : (*). ೨. ಕುಂಬಾರ; ಕುಲಾಲ. ೩. ಕುಂಬಾರನ ಆವಗೆ, —ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೂಟಪ್ರಕರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹ : ಮುಗಿಲಂ ಪೊತ್ತಿರ್ಪ ಕೂಟಪ್ರಕರದಿನ್ . . . ಕಡುವೆಳ್ಪೇಱಿದಿಂದ್ರಾದ್ರಿ ಯೆಂಬನ್ನಗಮೊಪ್ಪಂದೆತ್ತುವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೮೧). [ಕೂಟ$_3$+ ಪ್ರಕರ]

ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ತೊಡಕಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಒಗಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು : ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇರುವಿಕೆಯ ಸಮಸ್ಯೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಕೂಟ ಪ್ರಶ್ನೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೨) ; ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ . . . ಅವನೆದುರಿಗೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೬೨೦). ಇಂದಿನುತ್ತರ ಮುಂದೆ ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೮). [ಕೂಟ$_3$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕೂಟಮಾನ$_1$ (ನಾ). ಮೋಸದ ಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ : (*). [ಕೂಟ$_3$ + ಮಾನ]

ಕೂಟಮಾನ$_2$ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳ ಮೇಳ, —ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮಱಿಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ರಸಭಾವಂದಪ್ಪದೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯೪). [ಕೂಟ$_1$ + ಮಾನ]

ಕೂಟಯಂತ್ರ (ನಾ). ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ, —ಬಲೆ, —ಬೋನು : "ಉನ್ಮಾಥಃ, ಕೂಟ ಯಂತ್ರಂ, ನಿರ್ಯಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋನು]" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೭). [ಕೂಟ$_3$ + ಯಂತ್ರ]

ಕೂಟಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಕಪಟದ ಉಪಾಯ; ಮೋಸದ ಯುಕ್ತಿ : ಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಕೂಟಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಭೀಷ್ಮಪ್ರ. ೧೬೦). [ಕೂಟ$_3$ + ಯುಕ್ತಿ]

ಕೂಟಯುದ್ಧ (ನಾ). ಕಪಟಯುದ್ಧ : ಪೊನ್ನಮಯ್ಯನಿಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ . . . ಗೊಜ್ಜಿಗನ ಕೂಟಯುದ್ಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾನಚಿಂ. ೧೧೯). [ಕೂಟ$_3$ + ಯುದ್ಧ]

ಕೂಟಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ನಾಭಸ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ರಾಶಿಯವರೆಗಿರುವ ಏಳು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹವಿದ್ದರೆ ಕೂಟಯೋಗ" (ಜಾತಕ. ೧೩–೮ ಟೀಕೆ). [ಕೂಟ$_1$+ ಯೋಗ]

ಕೂಟಯೋಧಿ (ನಾ). ಕೂಟಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಕಪಟ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು : ಆ ಕ್ರತುಪ್ರಯತ್ನಮಂ ಕಿಡಿಸಿ ಭಂಗಿಸೆ ಕೂಟಯೋಧಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧೫–೧೬೬). [ಸಂ. ಕೂಟಯೋಧಿನ್]

ಕೂಟರಾಜ (ನಾ). ಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ (?) : ಕೂಟರಾಜನ ಗಾಡಿ ನಟರಾಜನ ನೋಡಿ ಚಿದಂಬರದಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೦–೯). [ಕೂಟ$_3$+ ರಾಜ]

ಕೂಟಲೇಖ (ನಾ).=ಕೂಟಪತ್ರ. 'ಕೂಟಲೇಖಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂಟಲೇಖಕರಣ (ನಾ). ಕಪಟ ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆದು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ವರಪ್ರಯೋಗವಶದಿಂ ಕಳ್ಳೊಲೆಯಂ ವಂಚಿಸುವುದು ಕೂಟಲೇಖಕರಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೬–೧). [ಕೂಟಲೇಖ + ಕರಣ]

ಕೂಟಲೇಖಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕೂಟಲೇಖಕರಣ : ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರ ಕ್ರಮಮನುಗತಿಯಿಂ ಕೂಟಲೇಖಕ್ರಿಯಾವಿಜ್ಞಾನಂ(ಸುಕುಮಾ. ೬–೧೪). [ಕೂಟಲೇಖ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೂಟವಡೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ : ಇಂತು ಕೂಟವಡೆಯಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಿ ದಾಂಟಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೨–೫೨). [ಕೂಟ$_1$+ ಪಡೆ$_2$]

ಕೂಟವಾದ (ನಾ). ಕಪಟದ ವಾದ; ಸುಳ್ಳುವಾದ : ಅವನು ಯಥಾ ರೂಢಿಯ ಕೂಟವಾದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಪುನರು. ೩೬೪). [ಕೂಟ$_3$ + ವಾದ$_3$]

ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೂರುಗದ ಮರ : ಬೀಱುತ್ತುವೇಱುತ್ತುವೆಂತಾನುಮೆಯ್ದಿ ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿಯನಡರ್ವನನಡಿಯಿಂದಾಮುಸ್ತಕಂಬರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೧ ವ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ . . . ಸುಮನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [?]

ಕೂಟಶಾಸನ (ನಾ). ಕೃತಕ ಶಾಸನ ; ನಕಲಿ ಶಾಸನ : ತಾಮ್ರ ಪಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೂಟಶಾಸನಗಳೂ ಆಗಿರುವುದುಂಟು (ಕಶಾಅ. ೩೬). [ಕೂಟ$_3$ + ಶಾಸನ]

ಕೂಟಸಂಭವ (ನಾ).[ಜ್ಯೋತಿ] ಕೂಟಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅಸತ್ಯವಚೋನ್ವಿತ ಕೂಟಸಂಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೩–೧೮). [ಕೂಟ$_3$ + ಸಂಭವ]

ಕೂಟಸಮಸ್ಯೆ (ನಾ). ತೊಡಕಿನ ಸಮಸ್ಯೆ ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಸಮಸ್ಯೆ: ಸುಮ್ಮನೇ ಕೂಟಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳಬೇಡಿರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨೧). [ಕೂಟ$_3$ + ಸಮಸ್ಯೆ]

ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ: ಕಪಟೋಪಾಯರು ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಜನರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯). ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು : ಪಾಷಂಡಗಾತ್ಮ ವಿರಾಮಕಾಂಗೆ ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಾಮ ಧಾರಿಗೆ ಪಾರ್ಥಕೇಳ್ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೨೬) ; ಬಯಲಾಯ್ತು ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಯ ಸಿರಿವೊಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೧೬). [ಕೂಟ$_3$ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಕೂಟಸಾಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). = ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿ : ಮಾನನಿಧಿಯೆನಿಸುವನ ತೀರ್ಥಸಂಗತನ ಸಲೆ ಕೂಟಸಾಕ್ಷ್ಯವಂ ನುಡಿಯದವನ . . . ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರೆ ಬಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೭). [ಕೂಟ$_3$ + ಸಾಕ್ಷ್ಯ]

ಕೂಟಸ್ಥ (ಗು). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ; ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ. ೨. ಸಮೂಹದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ (ನಾ). ೩. ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ, —ಯಜಮಾನ. ೪. (ಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಐಕ್ಯ : ಎನ್ನ ಅಲ್ಲಿಗಿಲ್ಲಿಗೆಳೆಯದೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಕೂಟಸ್ಥವ ಮಾಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೩–೬೯೧). ೫. ಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದವನು : ಅದೇತಕೆ ಅಯ್ಯಾ ಶಿವನೊಳಗೆ ಕೂಟಸ್ಥನಾದಹೆನೆಂಬ ಹಲುಬಾಟ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೯–೧) ; ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲದವ ನೋದು ಗಿಳಿ ಕಲಿತ ಪಾಠದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೦). ೬. ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿಸ್ಸಾಕಾರ ತ್ರಿತಯವಾದ ವಿಭುಕೆ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಕೂಟಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ: ಅಂಗಭವಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮನಭವಿ ಮಹೇಶ್ವರಂಗೆ . . . ಕೂಟಸ್ಥಲ ಭವಿ ಐಕ್ಯಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೨-೫೧೧). [ಕೂಟ$_1$ + ಸ್ಥಲ]

ಕೂಟಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ; ದಾರಿಯ ಕೂಟ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೋಗಬೇಕಾದ ದಾರಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗುವ ಕೂಟಸ್ಥಾನ ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೮೮). ೨. ಸೇರುವಸ್ಥಳ: ಅವನು . . . ಅವರ ಆಟದ ಕೂಟಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೫). [ಕೂಟ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಕೂಟಾಕ (ನಾ). ಸುತ್ತಿಗೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟಾಕ]

ಕೂಟಾಗಾರ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಣೆ; ಶಯ್ಯಾಗಾರ: " ವಲಭಿ – ಕೂಟಾಗಾರ, ಮಲಗುವ ಮನೆ " (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೩). [ಕೂಟ$_3$ + ಆಗಾರ]

ಕೂಟಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೂಟದ ಅಥವಾ ಪಂಗಡದ ಆಚಾರ: ದೇಶಾಚಾರ, ಜಾತ್ಯಾಚಾರ . . . ಕುಲಾಚಾರ, ಕೂಟಾಚಾರ . . . ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ ತಿಳಿದು (ವಿವೇಕ.೧೮೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೧೦) ಕೂಟಾಚಾರ . . . ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). [ಕೂಟ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಕೂಟಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸಾಧನ; ಕಣಜ: ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದು ಐನೂರು ಮುಡಿ 'ಕೂಟಾಯಿ' . . . ಚಿನ್ನದ ನೇವಳ - ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇತ್ತು ನೋಡಿ (ಪಳಮೆ. ೧೯). [← ತುಳು. ಕೂಟಾಯಿ, ಕುಟಾಯಿ]

ಕೂಟಾವಳಿ (ನಾ). ಕೂಟಗಳ ಸಾಲು; ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಾಂಚನ ರುಚಿರ ಸುದರ್ಶನ ರಚಿತಾಂಕಿತ ವಿಚಿತ್ರ ಕೂಟಾವಳಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೯). [ಕೂಟ$_3$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕೂಟಾಳಿ (ನಾ). ಸಂಗಾತಿ; ಮೇಳಿಗ (?): ಗಳಗಳನೆ ಪೋಗಲಾಗದು ಚಿತ್ತವಿದ್ದೊಲಿರದಳುಕಿ ದ್ವಾರದಿ ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಹ ಜನರ ಸಮಯವೇನೆಂದು ಕೇಳಿ ಸುಳಿದಾಡುವರೊ ಯಂಮ ಕೂಟಾಳಿಗಳು ಒಳಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂತಸ್ತವಾಗಿರೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೪-೨೨). [ಕೂಟ$_1$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಕೂಟೆ (ನಾ). ಕೀಲು; ತಿರುಗಣೆ: ಬ್ರಿಟನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೂಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಗಿಲು ತಿರುಗಿದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸದ್ದಾಗಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೧೬). [< ಕೂಟ$_2$]

ಕೂಟಕೆ ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕೂಡಿಕೆ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲಹಣ . . . ಮಗ್ಗಕಂದಾಯ, ಕೂಟಕೆ ತೆರಿಗೆ, ಮದಿವೆ ತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). [ಕೂಟಕೆ$_0$ + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಗೆ)]

ಕೂಟಗ (ನಾ). ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ವಿಟಪುರುಷ: ಜಾಟಗಾತಿಯರಿರವಿಗೆಳೆನಗೆಯೂಟದಿಂ ಬರುವಾಗಲೊಂದೆಡೆ ಕೂಟಗರು ಯೆಸೆದಿರ್ದರರಿದರು ಮಿತ್ರಪಂಚಕರು (ಜಿನಭಾ. ೮೦-೫೦). [ಕೂಟ$_1$ + –ಇಗ]

ಕೂಟಗೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಟಗೇರು . . . ಕಂಕಣಗಾಳ (ವೈಖಗಿ. ೪೪-೮೬೭). [?]

ಕೂಟು 'ಕೂಟ$_1$' ನೋ.

ಕೂಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂಘ; ಸಭೆ: ಅವರ ರಾಜ್ಯ ಕುಜುಬೂರ ಅಯ್ಯಗಳ ಕೂಟಗಳ ದರ್ಮ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೯-೧೫; 1409). [< ಕೂಟ$_1$]

ಕೂಟ್ಟೆ$_3$ (ನಾ). = ಕೂಟ್ಟ$_3$: ಹನ್ನರ ಹಣ ಹೊಲೆದೆಱ ಕೂಟ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಕೊಳಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೫, ರಾಣಿಬಿ. ೩೩-೨೦; ?). [< ಕೂಟ$_3$]

ಕೂಟೋಪಾಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಉಪಾಯ; ಒಳಸಂಚು: (ಒಳ) ಸಂಚು, ಹೂಟ, ಪಿತೂರಿ, ತಂತ್ರ, ಮಸಲತ್ತು, ಕೂಟೋಪಾಯ (Scheme. ಇಂಕನಿ). 'ಕುಟಿಲೋಪಾಯ' ಪಠಾ. [ಕೂಟ$_3$ + ಉಪಾಯ]

ಕೂಡ, ಕೂಡೆ (ಅ). ೧. ಒಡನೆ; ಸಂಗಡ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ಮುನಿ ದೊಡಮ್ಮನ ಕೂಡ ಮುನಿಯಲಿ (ಬಸವು. ೪೭-೨೮); ಕರಸಿ ಮಂತ್ರಿ ಪುರೋಹಿತರ ಕೂಡೊರೆದನೇಕಾಂತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೮); ದುರ್ಜನರ ಕೂಡ ಒಡನಾಟ ಬಚ್ಚಲ ರೊಚ್ಚಿನಂತಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೦೯). ೨. ಸಹ: ವಿಜಯನಗರದಂಥ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಮಣ್ಣುಗೂಡಿಸಿದ ಕಾಲಪುರುಷನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೯). **ಕೂಡೆ**: ೧. ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬನ್ದ ಪೌಷದ ತಿಥಿಯೊಳ್ (ಇಅ.XII,೨೨೩-೪;929); ಗಾಣರ ಕಾಕಳಿ ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬); ದುಶ್ಶಾಸನ ಶಕುನಿ ದಿವಾಕರಾತ್ಮಜರ ಕೂಡೆ ಸುಯೋಧನನಳಿದನೆಂದೊಡೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೫); ಬೇಟಿ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ ಷಡುರಸದೂಟ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ (ಸಂಛಪ. ೧೬-೧೧೩); ಕುಲಹೇಡಿಯ ಕೂಡೆ ಸರಸವೇ (ಗಾದ). ೩. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಅಡವಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕಾಳಿಂದಿಯೆತ್ತಂ ಪರಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೫); ವಿಚಿತ್ರವನಾಳಿ ಕೂಡೆ ತಳ್ತಿಸೆದಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೬; 1042); ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡ ಹೋದರೆ ಕೂಡೆ ಬೇತಾಳನಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೫೨೬); ಕೂಡೆ ಕೈಕೊಳಹೇಳಿ ಕೈತಪ್ಪಾಗದಿರದು ನೃಪಾಲಕಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೨); ತಲೆಯ ಕಡಿ ಕೊಲ್ಲೆನುತ ಕವಿದುದು ಕೂಡೆ ಖಳನಿಕರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೧).

ಕೂಡಣ = ಕೂಡಿರುವ; ಸಂಗಡದ; ಜೊತೆಯ: ಬೊಮ್ಮನ ಕೂಡಣ ಮುನಿಸಿಂ ಕೌಶಿಕಮುನಿ ಸಕಲವ ಹುಟ್ಟಿಸನೇಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೩೦); ಅಸುರನನು ಕೊಂದವರ ಕೂಡಣ ಕಲಹ ಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೩೭); ಸಿಂಗನ ಕೂಡಣ ಕಲಹದೆ ಕರಿಗಳ ಜಂಗುಳಿ ಜೀವಿಸಲಹುದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೧೦೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೂಡ]

ಕೂಡಂಚು (ನಾ). ೧. "ಎರಡು ಚಾವಣಿ ಕಮಾನುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಧಿಸಿ ಆದ ಅಂಚು (Groin. ಇಂಕನಿ). ೨. (ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ) ಸೇರಿಸಿದ ಅಂಚು: ಕೂಡಂಚಿನ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಅಂಚು$_2$]

ಕೂಡಲ್, ಕೂಡಲು (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಜೊತೆ; ಸಂಗಮ: "ಸಂಭೇದಃ, ಸಂಗಮಃ, ಸಂಭೇದ್ಯಂ – ಈ ಕೂಡಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೭); ಪಳದಾ ಕೂಡಲ್ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೫-೬೨; 776); ಸತಿ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಸುರನದಿಯ ಕೂಡಲಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ದರ್ (ರಸರ. ೪-೧೮೦). **ಕೂಡಲು**: ೧. ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೮; 1007); ತೆಂಕಣಲು ತೊಜೆಯ ಕೂಡಲು (ಎಇ. XXI, ೨-೬೧; 1260); ಹೃದಯ ಹೃದಯಗಳ ಕೂಡಲಾಗುವುದು ದೇವಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧೧). ೨. ಕೃಷ್ಣಾ ಹಾಗೂ ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮಸ್ಥಾನ: ಎನ್ನ ಸುಖನಿಧಿಯೆ ಗುಣನಿಧಿಯೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗ (ಬಸರ. ೩-೬೩). [ಕೂಡು$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಕೂಡಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲಿಯನಿಱದು ಬೇಡ . . . ಕೊಣ್ಡುಪೋಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೨-೪; 955). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲೀ ರಾಮಾಭಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳು ಶಂಕರಭಟ್ಟರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೯೦; 1641). [?]

ಕೂಡಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸಿ ಇಡು ; ಕೂಡಿಡು : ಉದ್ವಾರ್ಜಿತೈಶ್ವರ್ಯಮುಂ ಹೊಲಪಾಡಿಂ ದಲೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿ ಪೆರರ್ಗಂ ತಾನಾಗದೇ ಪೋಗುವೊಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೯೧). ೨. ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ದ್ವೈತಾದ್ವೈತದೊಳಗೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಲಾಗದು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೮). ೩. ಈಡೇರಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : "ಸಾಧಿಸಲು ಪಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯುದ್ಯೋಗ (ಯತ್ನ ಎಲ್ಲವಂ ಕೂಡಲಿಕ್ಕುವ ಬುದ್ಧಿ)" (ನಾನಾರ. ೬. ೧೪೮). [ಕೂಡಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೂಡಲಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೃಔಗಿ. ೧೩–೨೨೬). [ಕೂಡಲಿ$_0$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕೂಡಲು 'ಕೂಡಲ್' ನೋ.

ಕೂಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಜೊತೆಯಾಗು ; ಸಂಗಮವಾಗು : ಕೂಡಲುಗೊಂಡು ರಸ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿದು ಧರ್ಮಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಸಂಗಮವಾಗುವುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೩೯೪). [ಕೂಡಲು (< ಕೂಡಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಡಲೂರ್, ಕೂಡಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮರುಳರ ವಿಷಯೇಗ್ರಾಮಂ ಕೂಡಲೂರನ್ನಾಮ ಸಂಜ್ಞಿತಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೮೪–೧೧ ; 475). **ಕೂಡಲೂರು** : ಪೆಕ್ಕಲಿಯ ಮುವಲ್ತೊಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನಿತ್ತುಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೪–೫ ; 750). [ಕೂಡಲ್ + ಊರ್]

ಕೂಡಲೂರು 'ಕೂಡಲೂರ್' ನೋ.

ಕೂಡಲೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಬ್ಬುಕ್ಕಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇನಿತುಮಂ . . . ಇತ್ತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೧೫ ; 890). [?]

ಕೂಡಲೆ$_2$, ಕೂಡಲೇ (ಅ). ಸಂಗಡವೆ ; ತಕ್ಷಣ ; ಆ ಕ್ಷಣ : ಅವನನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೯) ; ಗೊನೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೭). **ಕೂಡಲೇ** : ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೪) ; ಅವರು ಕೂಡಲೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). [?]

ಕೂಡಲೇ 'ಕೂಡಲೆ$_2$' ನೋ.

ಕೂಡಲೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ರಾಶಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟು : ಗುಲ್ಮಮಂ ಕಡಿದು . . . ಒಣಗಿಸಿ ಅವಂ ಕೂಡಲೊಟ್ಟಿ (ಸರ್ವವ. ೧೦೫–೫೩೮). [ಕೂಡಲ್ + ಒಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಡಾಟ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಒಡನಾಟ : ಬೇಟ ಮನದಲಿ ನಗೆಯ ಮಧುರದ ನೋಟ ಕಣ್ಣಲಿ ಬಲಿದವರ ಕೂಡಾಟಗಳಲಿವರಿಬ್ಬರೊಂದೆನಿಸಿದರು ಜಗವಱಿಯೆ (ಸಂಭಪ. ೧೬–೧೧೩). [ಕೂಡು$_1$ + ಆಟ]

ಕೂಡಾಡಿ (ನಾ). ಒಡನಾಡಿ ; ಸಂಗಾತಿ : "ಜೊತೆಗಾರ, ಸಂಗಾತಿ, ಸಂಗಡಿಗ, ಗೆಳೆಯ, ಕೂಡಾಡಿ, ಸಹಚರ" (Fellow. ಇಂಕನ). [ಕೂಡು$_1$ + -ಆಡಿ$_1$]

ಕೂಡಾವಳಿ 'ಕೂಡುವಳಿ' ನೋ.

ಕೂಡಾಳಿ (ನಾ). = ಕೂಡಾಡಿ. 'ಕೂಡಾಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕೂಡು$_1$ + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೂಡಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ; ಸಹವಾಸ : ಕಾಳರ ಕಿಳಿಸು ಕುಜನರ ಕೂಡಾಳಿಕೆ ಕೂಳೆ ಕೈಕೊ ಕೌಳಂಕನೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೫–೮೧). [ಕೂಡಾಳಿ + -ಇಕೆ]

ಕೂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೇರುವೆ ; ಬೆರಕೆ ; ಸಂಗಮ ; ಕೂಟ : ಮಹಾ ವೈದ್ಯನಾಥ ಅಯ್ಯರ್ ಮತ್ತು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಶಿವನ್ ಅವರದು ಹಿತವಾದ ಕೂಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೧೫) ; ಕಿರಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಕುಡಿಸುವುದು ಇವೆರಡರ ಕೂಡಿಕೆ (ಅಡುಸೌ. ೯೧). ೨. ವಿಧವೆ ಅಥವಾ ಗಂಡನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಮದುವೆಯಾಗುವಿಕೆ ; ಉಡಿಕೆ : ರಾಧಾದೇವಿಯು ಮದುವೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಂತಾಗದಿದ್ದರೂ ಕೂಡಿಕೆಯವಳಂತಾದರೂ ನನ್ನೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನು ಧನ್ಯನಾಗುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೧೬) ; ಬಾಡಿಗೇ ಮನೆ ಕೂಡಿಕೇ ನಂಟರು (ಗಾದೆ).

ಕೂಡಿಕೆಗಂಡ = ಕೂಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು : (೬). ಕೂಡಿಕೆ ಸಾಲು = ಕೂಡಿಕೆಯ ಪದ್ಧತಿ : (ಎಸಮ್ಮ. I, ೫). ಕೂಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ = ಪುನರ್ವಿವಾಹವಾದವಳು : (೬). [ಕೂಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೂಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಪತ್ರೆಯನೆಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿಕ್ಕಿ ಕಾವದಲ್ಲಿ ಅನಲವನಿಕ್ಕಿ (ಬಸವು. ೪೩–೬೮). [ಕೂಡು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ ; ಶೇಖರಣೆ : ಐದು ಲಕ್ಷ ಹಂಗಾಳಿ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಕೂಡಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೨). [< ಕೂಡಿಕೆ ?]

ಕೂಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಕ್ಕು : ದೆಸೆಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಪರ್ಬಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್ ನೀಳ್ದುಗುರ್ವಿಸೆ (ಗದಾಯು. ೬–೨೨) ; ದುಡ್ಡು ಕೂಡಿಟ್ಟು ಬಳಿದು ಹೋಗುವಾಗ ಬಳಲಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೨–೧). ೨. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಜೋಡಿಸಿಡು : (೬). [ಕೂಡು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಡಿನ 'ಕುಡಿನ' ನೋ.

ಕೂಡಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸು : ಮರುಭವದೊಳಪ್ಪೊಡಂ ನಿನ್ನಂ ಕೂಡಿರಿಸಿ ಕೊಳ್ವೆನಕ್ಕೆಂದು ನಿದಾನಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೯–೯) ; ಬೇಱಿಂಸಿ ಕೂಡಿರಿಸಿ ನಿಮಗೆಯು ತೋಱದುದೆ ಮತ ನಿಮ್ಮ ನೇಮವ ಮೀಱಿ ಬಲ್ಲನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೭೫). [ಕೂಡು$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕೂಡಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿನು : ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾನೆ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು . . . ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [?]

ಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಡು ; ಸಂಗ್ರಹಿಸು : ಹೊಸ ಹರೆಯದಲಿ ದ್ರವ್ಯವ ನೆಱೆ ಕೂಡಿಸು (ಮೋಹತ. ೧೪–೭೫) ; ಪ್ರಾಣವಿರುವಾಗ್ಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ ಹಣ ಹೆಣವಾದ ಮೇಲೆ ಬಂದೀತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಂದಿಸು ; ಅನ್ವಯಿಸು : ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಜಾತಕಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿನೋಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಸೇರಿಸು : ಎರಡೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೪. ಕೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಜೋಡಿಸು ; ಬೆಸೆ ; ಕೆಚ್ಚು : ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪು ಬಂದರೆ ಸಂದು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ ; ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಬಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). [ಕೂಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು ; ಸೇರು ; ಬೆರೆ ; ಜೊತೆಯಾಗು : "ಕೂಡು – ಸಂಮೇಲನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಏಕವಾಕ್ಯಸಂಜಾತಗುಣಂ ತದೇಕವಚನಂಗಳೊಳಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ಕೂಡುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೯) ; ಮಹಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮಹಾನದಿಗಳ್ ಕೂಡುವಂತೇೞಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫ವ) ; ಕೂಡಿದವು ಖುರ ಮೂಱು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೦) ; ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬೇಡುವುದಲ್ಲ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದು (ಭಾರದ. ೧೧೪). ೨. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಉಂಟಾಗು : ಎಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ಕೂಡದಾಗಳಂ ಕೂಡದು ಬಾಬ್ಬ ಮಾತೆನಗೆ (ಅದಿಪು. ೩–೪೧) ; ಎನ್ನ ಮನೋರಥಂ ನೀಡಿರದೆ ಕೂಡಿದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಬ. ೪೧೩) ; ಜಿನೇಂದ್ರಾರ್ಚನೆಯಂ ಮಾಡದೆ ಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್ ಬಯಸಿದೊಡೆ ಕೂಡಲಱಿಗುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಧಮಾ೯ಮೃ. ೬–೧೪೯) ; ನೋಡುವೆವು ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಕೇಡು ಕಲಿಯುಗ ದೀಜವೀಜರು ಕೂಡದೀ ಹೊತ್ತಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨).

೩. ಸಂಭೋಗಿಸು; ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಾಡು: ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತು ನುತುಂ ಬೆಜಗಾಗೆ ಕೂಡಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಸೂತ್ರ೩); ದಿವ್ಯ ಮುನಿಯುಂ ಮೃಗಮಾಗಿ ಮರಲ್ದು ಕೂಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧); ನಲ್ಲರ ಕೂಡುವಾಸೆಯೆ ಬದುರ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗದೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೮); ಮದನ ಜನಕ ತಾನು ಸೊಬಗುಳ್ಳನಾದರೆ ಮುದುಕಿ ಕುಬುಜೆಯನ್ನು ಕೂಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೧೩); ೪. ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಮಾಡು: ನಿನ್ನಾಣ್ಮನಂ ನಿನ್ನೊಳಿಂದಿರದಾಂ ಕೂಡುವೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೬); ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಭಯಮಮಂ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಮಹಾಸತ್ತ್ವ ಸಂಪನ್ನನಂ ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕೂಡುವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೨-೧೧); ಕನ್ನಡಮಂ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಱದಕ್ಕಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದಮನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೧). ೫. ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ದೇವರದೇವಂ ಶ್ರೀಜಿನೇಂದ್ರಂಗಮುರ್ಗ್ಮುಳಿದರೊಳ್ಕೂಡದಿಂತಪ್ಪ ನಾಮಂ (ಸಮಸ. ೮-೧೦೪); ಜಾತಕ ಕೂಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಹಾಕು; ಒಟ್ಟು: ಫಲವ್ರಾತಮನಾ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ವರ್ಧಿಸು ಸರಭಿಲಸದ್ಧೂಪಮಂ ಕೂಡು ದೀಪೋದ್ಗಮಂ ಮಾಡು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೪-೯೮). ೭. ಇಡು: ಪುತ್ರಂಗೆ ಜಾತಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ ರಾಗದಿಂ ಬಸವನೆಂಬಭಿದಾನವಂ ಕೂಡಿ [ನಾಶಾಂ. ಮಾಡಿ] ಹರನಿತ್ತ ಪೆಸರೆ ವಂಶಾವಳಿಯ ಪೆಸರಾಗೆ (ಬಸರ. ೧-೧೩೪). ೮. ಬಂಧಿಸು; ಒಳಗೆ ಹಾಕು: ಅವಳನ್ನು ಕುಂಭಮೇರು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಬೀಗಹಾಕಿದನು (ಭಕ್ತವಿ. ೨೮). ೯. [ಗಣಿತ] ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಸು: "ಯುಕ್ತಂ, ಯುತ್ತಂ, ಮಿಶ್ರಂ, ಸಂಮಿಶ್ರಂ – ಈ ೪ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೩); "ಯುತಂ . . . ಸಹಿತಂ, ಕೂಡು, ಬತಂ – ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೂಡೂದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ); ಲಘುವ್ರಜಂಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಂದಂಕಮಂ ಕೂಡಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೨೬೩); ಗುಣಿಸಿ ಕೂಡಲು ಸಮಕೆ ಬಾರವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೬೦).

ಕೂಡದು = ಸರಿಹೋಗದು; ಯೋಗ್ಯವಾಗದು; ಸಾಧ್ಯವಾಗದು: ಅಚ್ಯುತಂಗಿನಿಸಿರ್ದರ್ನೋವೆಯಪ್ಪೊಡದು, ಕೂಡದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨); ಅತಿಥಿಗಳೆಂದು ಬಂದರೆ ಮನೆಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ ಕೂಡದು ಎಂದೆ ಎನಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೬-೧೩). ಕೂಡದನ್ = ಕೂಡಿ ಇರಲು ಆಗದವನು; ವಿರಹಿ: ಕೂಡದರ್ ಕಲ್ಲಿರ್ದ್ ಪವ್ವನೆ ಸೀಟ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೦). ಕೂಡಬೀಳು = ಸೇರುವೆಯಾಗು; ಜೊತೆಯಾಗು; ಸೇರು: ಇಷ್ಟೇ ಹಾಲು ಮಾರುತ್ತ ಹೋದರೆ ಕೈಯೊಳಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೂಡಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೯). ಕೂಡಹಾಕು = ಕೂಡಿಡು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಶೇಖರಿಸು: ಧರ್ಮಗುಪ್ತನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ವೈಶ್ಯನಿದ್ದನು. ಇವನು ಕಾಸಿಗೆಕಾಸು ಕೂಡಹಾಕುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. X, ೩). ಕೂಡಿಕೊಡು=ಕೂಡಿಸಿಕೊಡು; ಒದಗಿಸು: ಪರಿಚಾರಪಟುಗಳೆನಿಸುವ ತರುಣಿಯರಂ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿಂದಂ (೧೦೪. ೩-೯); ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಣಾಟವನಿರದೆ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೮). ಕೂಡಿಕೊಳ್, ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಜೊತೆಯಾಗು: ಸ್ವೈಪಿಂದಮೆ ಬಂದಿರೇ ಕುಶಲಮೇ ನಿಮಗೆಂದು . . . ಅನಿತುಮಂ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡನೊ ಕೂಡಿಕೊಂಡನೊ (ಅಜಿತ. ೬-೧೪); ತನ್ನನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪರೆಲ್ಲರುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೪); ನಾಡಮನ್ನೆಯಗಿನ್ನೆಯರುಗಳ ಕೂಡಿಕೊಂಡೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕಳಹವ ಬೇಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫). ೨. ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು; ಸ್ನೇಹಮಾಡು: ಹೆಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆಕೆಯನಾರು ಕೂಡಿಕೊಂಡರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೩); ಸಮರಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಬದುಕುವ ರಣಭಂಡರನು ಕುದುಕುಳಿ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೂಡಿಕೊಂಬವಳಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೮). ಕೂಡಿಬರ್, ಕೂಡಿಬರು = ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ತಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಳ್ ವೈವಾಹಿಕಂ ಕೂಡಿಬರ್ಪುದನಾಪೇಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೮); ಕೇಡು ಮಾಡಿದವು ವಿಧಿ ಕೂಡಿ ಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೬೧); ಅವಳಿಗೂ ಆವಳ ಗಂಡನಿಗೂ ಕೂಡಿ ಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೮); ಇವರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಬರದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಡೆಯನ ಕಡೆಗೆ ಕೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇನೆ (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೨೦೮). ೨. ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬರು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು: ಮೂವರುಮನಂತಬಲಂ ಬೆರಸು ಕೂಡಿಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೮ ವ); ಆದಿತ್ಯವಾರಮುತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವ್ಯತೀಪಾತಮುಂ ಕೂಡಿಬನ್ದಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫-೯; 1055); ಒಬ್ಬನೆಯೆ ಬರುವನೊ? ಕೂಡಿ ಬರುವನೊ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೦). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕೈಗೂಡು: (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೂಡು]

ಕೂಡು₂ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಯಾವ ಕಿರಿಯನಿಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೧); ನೀನು ಮಾತಾಡಬೇಡ, ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೂಡು₃ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಜೊತೆ; ಕೂಟ: ಭಾವಿಸಲು ಗುರುಭಕ್ತಿಯೇ ತಾ ಜೀವವೆಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ ನಿಜವಿಂತಾವಗಂ ನಾ ನಿನ್ನ ಕೂಡಿಂಗಾಸೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೪೫-೫). [< ಕೂಡು₁]

ಕೂಡು₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಅಯಿ ಪುಲತಿಗೆ ಕೂಡು ಗಂಜಿವು ಬ್ರಾ(ಂಹ್ಮ) ರಿಗೆ ಸಲುವ × × × ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾ(ಂ)ನ್ಯವನೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೮-೩೪; 1364); ಉಲುಪೆ ಉಡುಗೊಜೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಜಾವಿಗೆ ಮವಾಜಿಕೆ ಸೇನಬೋಯಿಕೆ . . . ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦-೨೬; 1419). [?]

ಕೂಡುಂಬಳಿ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ಉಂಬಳಿ: ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ತಲೆದೂಗಿ ಕೊಡುಂಬಳಿಯುತ್ತವರ್ಗ ಮೂಡಿದುಮ್ಮಳದೆ ಮೂಕೊಜಿಯ ವೀದಿಯ ಕಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನಾ ಪುರದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೬೪). [ಕೊಡು₃ + ಉಂಬಳಿ]

ಕೂಡುಕೊಂಡಿ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿ; ಜೋಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿ: "(ರೈಲುಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗೂಡಿಸುವ) ಕೂಡುಕೊಂಡಿ" (Coupling. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು₁ + ಕೊಂಡಿ]

ಕೂಡುಗ(ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಲಗಃ, ಲಗಳಃ, ಲಗನ್– ಈ ೩ ಕೂಡುಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೧೩೮). [ಕೂಡು₁ + –ಗ₂]

ಕೂಡುಗಂಬಿ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಬಿ: "ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ, ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ, ಅಡ್ಡಕಂಬಿ, ಕೂಡುಗಂಬಿ" (Roost. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು₁ + ಕಂಬಿ₁]

ಕೂಡುಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಗಚ್ಚು, —ಗಾರೆ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಯ್ರ್‌ಯ ಕೂಡುಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಕೂಡುನುಡಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಬಲ್ಲೆವಷ್ಟೆ (ಕನ್ನನು. I, ೩೪೨). [ಕೂಡು₁ + ಗಚ್ಚು₂]

ಕೂಡುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಸಂಬಂಧ: ಆ ಪಂಪೆಗೂ ಈ ಪಂಪನಿಗೂ ಹೆಸರಿನೊಳಗೇನಾದರೊಂದು ಕೂಡುಗಟ್ಟಿರಬಹುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೬೫). [ಕೂಡು₁ + ಕಟ್ಟು₂]

ಕೂಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅನೇಕ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳುದು; ಬಹುಮುಖವಾದುದು: ಕೂಡುಗಣ್ಣಿನ, ಸಂಯುಕ್ತನೇತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗ (Facet. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೂಡುಗಲಕ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು; ಕೂಡಿದವರನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು: ಕೂಡುಗಲಕರು ನಿಲ್ಲಿ ಇಹಪರಗೇಡಿಗರು ಹೆರಸಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೦). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಲಕು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೂಡುಗೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರಿಕೆ: "ಲಗುಃ . . . ಲಾಗುಃ – ಈ ೯ ಕೂಡುಗೆಯುಂ ಮೇಷಾದಿ ರಾಶಿಗಳ ತೋರ್ಕೆಯುಂ" (ಕಾಕಶ್ಯ. ೧೩೮). [ಕೂಡು$_1$ + -ಗೆ]

ಕೂಡುಗೆರೆ (ನಾ). "ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಕ್ತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುರಿದ ಒಂದು ಪದದ ಭಾಗವನ್ನು (ಮುಂದಿನ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಸುವ ಸೂಚನೆಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ (-); ಕೂಡುಗೆರೆ" (Hyphen. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಗೆರೆ]

ಕೂಡುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೂಡಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಸಂಯುಕ್ತಕಾರ್ಯ: (ಪತ್ರಿನಿ. ೪೭). [ಕೂಡು$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂಡುಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಓರಗೆಯ ಗೆಳೆಯ; ಸಂಗಡಿಗ; ಸಂಗಾತಿ: "ವಯಸ್ಯ, ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಸವಯಸ್" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೂಡು$_2$ + ಗೆಳೆಯ (< ಕೆಳೆಯ)]

ಕೂಡುಜೀವಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಇರುವ ಜೀವಿ; ಸಂಗಾತಿ: "ಸಹಜೀವಿ, ಕೂಡುಜೀವಿ" (Symbion(t). ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಜೀವಿ]

ಕೂಡುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣು; ಸಹಭೋಜನಮಾಡು: ತಾನೆ ಬಸವನು ಶಿವನಿಗಿನ್ನಧಿಕಾನೆಯೆಂದ್ದೂಡುಂಡು (ಬಜ್ಜಪು. ೩೨-೨೩). [ಕೂಡ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಕೂಡುದಲೆ (ನಾ). ಕೈಗೂಡುವುದು; ನೆರವೇರಿಕೆ; ಜಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಭ್ಯುದಯ: (೬). [← ತಮಿ. ಕೂಡುದಲ್, ಕೂಡುದಲ್ಲೈ]

ಕೂಡುದಾರಿ (ನಾ). ದಾರಿಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ: ಮೆರವಣಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾದುದರಿಂದ ಕೂಡುದಾರಿಯುಲ್ಲೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಬಂಡಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ಪುನರು. ೪೩೯). [ಕೂಡು$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೂಡುದೊಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ದೊಡ್ಡಿ; ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಡುವ ದೊಡ್ಡಿ: ಆ ಊರಲ್ಲಿದ್ದುದು ದೊಡ್ಡ ಸೆರೆಮನೆಯೇನಲ್ಲ ವಿಶಾಲವಾದ ಲಾಕಪ್ಪು, ಕೂಡುದೊಡ್ಡಿ (ಚಿರಸ್ಮ. ೨೪೧). [ಕೂಡು$_1$ + ದೊಡ್ಡಿ]

ಕೂಡುನುಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚುಪದಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಪದ; ಸಮಾಸ: ಎರಡು ನುಡಿಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕೂಡುನುಡಿ' ಅಥವಾ ಸಮಾಸವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಕಂನುಹು. ೩); ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದ ಕೂಡುನುಡಿಯು ಹೊರತು ಅಖಂಡಪದವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾಎವಿ. ೮೯). [ಕೂಡು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೂಡುಪಾಲು (ನಾ). ಜೊತೆಯ ಪಾಲು; ಸಹಭಾಗ: "ದಾಯಾದ್ಯದ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಭಾಗ; ಸಹಭಾಗಿತ್ವ; ಸಹಸ್ವಾಮ್ಯ; ಕೂಡುಪಾಲು" (Coparcenary. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಪಾಲು$_2$ (< ಪಾಲ್$_2$)]

ಕೂಡುಬಂಡವಾಳ (ನಾ). ಪಾಲುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವ, ಕೂಡು ಒಡೆತನದ ಬಂಡವಾಳ: "ಕೂಡುಬಂಡವಾಳ" (Joint-stock. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಬಂಡವಾಳ]

ಕೂಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಬೆಣೆ: ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಎರಡು ತುಂಡುಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಜಾರಿಹೋಗದಂತೆ ಹಾಕಿದ ಸಣ್ಣ ಕೂಡುಬೆಣೆ (Joggle. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಬೆಣೆ]

ಕೂಡುಮಾತು (ನಾ). ಕೂಡಿ ಆಡುವ ಮಾತು; ಸಂಕಥೆ; ಸಲ್ಲಾಪ: "ಸಂಗೀತ ಸಂಕಥೆಯೆನಲ್ ಕೂಡುಮಾತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೭-೩೯). [ಕೂಡು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೂಡುಮೊಳೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಮೊಳೆ: "ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮೊಳೆ, ಕೂಡುಮೊಳೆ" (Gudgeon. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಮೊಳೆ$_3$]

ಕೂಡುಲಗಾಮು (ನಾ). "ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸುವ ಲಗಾಮು; ಕೂಡುಲಗಾಮು" (Check-rein. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಲಗಾಮು]

ಕೂಡುವಳಿ, ಕೂಡಾವಳಿ (ನಾ). ೧. = ಕೂಡಿಕೆ: ಮದುವೆಯೊ ಕೂಡುವಳಿಯೊ ಅದರ ಸಮಾಚಾರವೇನಗಿಲ್ಲ (ದೇವಿಚೌ. ೧೬೯). ೨. ಸಲುವಳಿ; ವ್ಯವಹಾರ. **ಕೂಡಾವಳಿ**: ೧. ಅವಳಿಗೆ ಸತ್ಯಾನಂದನೊಡನೆ ಕೂಡಾವಳಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೬೭); ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕೂಡಾವಳಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಮುನಿಯದಿರು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೪೫). [ಕೂಡು$_1$ + -ವಳಿ$_1$]

ಕೂಡುಹ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸಂಗಮ: "ಮೇಲಕ, ಸಂಗ, ಸಂಗಮ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೂಡು$_1$ + -ಹ]

ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). "ಎರಡು ಹಲಗೆ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆ, ಬಂಧಿನಿ (Cramp-iron. ಇಂಕನಿ); ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ನೂಕುಚಕ್ರವೆಂಬಂತೆ ಧೀಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪುನರು. ೪೭೪). [ಕೂಡು$_1$ + ಹಿಡಿಕೆ]

ಕೂಡುಹಿಡುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಜೊತೆ ಜಮೀನುದಾರ: "ಕೂಡುಹಿಡುವಳಿದಾರ, ಜೊತೆ ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Co-tenant. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಹಿಡುವಳಿದಾರ]

ಕೂಡೆ 'ಕೂಡ' ನೋ.

ಕೂಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಸಂಗಡಬರು: ವೃಕೋದರಂ ತನ್ನ ರಥಮನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂಡೆವಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೪೪ ವ); ತವಕದಿಂ ಬರುತ್ತುಂ ಕೂಡೆವರಲುಮಿರಲುಮಱಿಯದೆ ತಡಂಗಾಲ್ಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬ ವ). [ಕೂಡೆ (< ಕೂಡ) + ಬರ್$_1$]

ಕೂಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡೊಕ್ಕಲು (Co-tenancy. ಇಂಕನಿ). ೨. ಸಂಯುಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ (Joint-family. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್)]

ಕೂಡೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಒಲೆಗಳ ಕೂಟ; ಜೋಡೊಲೆ. ೨. ಕೂಡಿದ ಒಲೆ. 'ಕೋಡೊಲೆ' ಪರಾ. [ಕೂಡು$_1$ + ಒಲೆ$_1$]

ಕೂಣಿ 'ಕೂಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕೂಣಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ; ಮುಗಿದ: ಮನಂ ಬೆಜಗಿನಿಂ ಮರವಟ್ಟಿರೆ ವಕ್ತ್ರಪಂಕಜಂ ಕೂಣಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದೆಸೆಯೆ (ದಶಕು. ೬-೧೪೯). ೨. ಸಂಕುಚಿತವಾದ; ಸಂಕೋಚಗೊಂಡ: ಕೂಣಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದದರ್ಧ ನೋಡಲೊಡಂ (ದಶಕು ೧೨-೩೬). [ಸಂ.]

ಕೂಣಿಮೀನ್ (ನಾ). ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಮೀನು; ಬುಟ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಮೀನು: ತೊಟ್ಟನೆಯೆ ಮುಂದೋರ್ದುದೊಂದು ರಕ್ಕಸರ ಬೇಹಿನ ಚೂಣಿ, ಕಣ್ಬೊಲದ ಕೂಣಿಮೀನಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೧–೨೫೭).
[ಕೂಣಿ (< ಕೂಳಿ₁) + ಮೀನ್₃]

ಕೂಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು; ಮುಚ್ಚು; ಮುದುಡು (?): ಕೈಕರಣಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಕಣ್ಮೊ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಮಾ]ಣಿಸಿ ಬಿಡೆ ಮಣಿ ಭೂಷಾಳಿ ಮೈಸೋಂಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಪಿಂಗಲ್ ನಿಂದು . . . ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೯೩). [ಕೂಣನ₀ + –ಇಸು₃]

ಕೂಣು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಬಿಡು; ಹೂತುಹಾಕು; ಮುಗಿಸಿಬಿಡು: ಸುಟ್ಟು ಕೂಣಿದರವನಿಯಮರರನಟ್ಟಿ ಹೊಯ್ದರು ಧಾರ್ಮಿಕರ (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೧೧). [?]

ಕೂತ₁ 'ಕೂರ್₃' ಪರಾ.

ಕೂತ₂ 'ಕೂರ್₁' ಪರಾ.

ಕೂತ₃, **ಕೂತು**₂, **ಕೂತ್ತು** (ನಾ). ೧. ಕುಣಿತ; ನರ್ತನ. 'ಕೂತಾಡು' ಪರಾ. ೨. ಕುಣಿಯುವವನು; ನರ್ತಕ. ೩. ನಟರಾಜ; ಶಿವ: ಇದುವೇಣದುವೇನಂಬಲ ಕೂತರೆ . . . ಅಳಿಭಯ ಕೂತರೆ (ತಿರುನಾ. ೨೨೫–೧). **ಕೂತು**₂: ೧. 'ಕೂತುವಾಹನ' ಪರಾ. **ಕೂತ್ತು**: ೧. ದೇವನಾಟ್ಯಗಳಾದ ಕೂತ್ತು ಮತ್ತು ದಾಸಿ ಆಟ್ಟಂಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ (ಧಾರದ. ೫೫೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂತ್ತು; ತೊದ. ಕುತ್]

ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂವಿನ ಪುಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಲ ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಜ್ಜನ್ನು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೫೩–೬; 890); ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು (ಎಇ. I, ೩೫೦–೬; 900). [?]

ಕೂತಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಣಿ; ನರ್ತನ ಮಾಡು: ನಡದು ಕೂತಾಡುವರ ಕೂಡಿಸುತ್ತಂ ತಿರುಗಿ ಒಡನೆ ಶಿವನಿಳಯಮಂ ಪೊಗುತ (ಕಳರ. ೮೦–೧೨). [ಕೂತ₃ + ಆಡು₁]

ಕೂತು₁ 'ಕೂರ್₃' ಪರಾ.

ಕೂತು₂ 'ಕೂತ₃' ನೋ.

ಕೂತುರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೂಲಿಕೆ: (೬). [?]

ಕೂತುವಾಹನ (ನಾ). ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಕುರುಜು; ಇದರ ಮುಂದೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಜನರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವರು: (೬). [ಕೂತು₂ (< ಕೂತ₃) + ವಾಹನ]

ಕೂತೂಹಲ (ನಾ). = ಕುತೂಹಲ: ಅಂತ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ಮಹತಾಪಿ ನೋಲ್ ವೆಳಗಂ ಕಂಡಿಂತಿದೇನೆಂದು ಕೂತೂಹಲವ ನೋಳ್ಪ ಮನವಾಂತು (ಜಿನಮು. ೧೪–೨). [< ಸಂ. ಕುತೂಹಲ]

ಕೂತ್ತು 'ಕೂತ₃' ನೋ.

ಕೂದಲ್ 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂದಲು 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂನ್₁, **ಕೂನು**₁ (ಕ್ರಿ). ಕೂಂತು (ಭೂತಕೃ). ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು ವಕ್ರವಾಗು: "ಕೂನ್ – ಅನಮೇ (ಬಗ್ಗು)" (ಶಮುಧಾ); ಕೂನ್, ಪೇನ್, ಸೀನ್, ಆನ್, ನೋನ್, ಈನ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೂನು**₁: ಅವನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಕೂನಿದೆ (ರೂಢಿ).
ಕೂಂತುಕೊಳ್ = ಬಾಗಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು: "ರುಜಾಭುಗ್ನಃ, ನ್ಯುಬ್ಜಃ – ಕುತ್ತದಿಂದ ಕೂಂತುಗೊಂಡವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂನು; ತುಳು. ತೆಲು. ಗೂನು; ಕೊಡ. ಕೂನ್]

ಕೂನ್₂, **ಕೂನು**₂, **ಗೂನು** (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಉಬ್ಬಿರುವಿಕೆ; ಡೂಗು: ಅವನ ಬೆಂಗಡಂ ಭಾರೈಪ ಕೂನ ಭಸ್ಮದಿ ಕಳದು (ಲಿಂಗಪು. ೩೩–೩೦). **ಕೊನು**₂: ೧. "ಶರೀರ ಕುಗ್ಗಿನೊಳು ಕುಜುಪಿನೊಳು ಕೂನಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧); ಕೂನ[ನು] ವೆರಸಿದ ಕುಬ್ಜಾಕಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬರೆ (ಮಹಾಸೀ. ೭–೩೦ ವ); ನೃಪನ ಬೆನ್ನ ಕೂನಂ ನೀನು ಬಿಡಿಸಲಾವೇ ಸೋಲ್ತೆವೆನಲು (ವೀಕ್ಷಿಪು. ೪–೯–೩೪); ನೃಪನಿಗಪ್ಪಿದ ಕೂನನಳಿದು (ಮದೀಪು. ೨೫–೧೫); ನಿನ್ನಯ ಕೂನನಿವ ಕಳೆಯೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು: ಅವಯವಂಗಳು ನೂನಕೂನವಿಲ್ಲದೆ (ಚನ್ನವ. ೧೧೩). **ಗೂನು**: ೧. ತಾತನದೇ ಕಣ್ಣು ಅಜ್ಜಿಯದೇ ಬಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಹಾಗೆಯೆ ಗೂನು (ಇಂಚಾಪ. ೩೮–೨೮); ಕಂಕುಳಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಗೂನು, ನೆಲದವರೆಗೂ ಬಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ದೇಶಾಂಕ. ೧೬).
'ಗೂನುಬೆನ್ನು' ಪರಾ.' [< ಕೂನ್₁]

ಕೂನ₁, **ಗೂನ**₁ (ನಾ). ೧. ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಬ್ಜತೆ: "ಕೂನ ಮೆಂದು ಕುಜುಜು" (ಕಕಸಾ. ೨೪–೫೧೩); ಧರೆ ಪೀರ್ಗುರಯಿನೆ ಕೂನಮಾಗಿ ಪೂಚ್ಚರಿಸಿಯು ನಿಮಿರ್ದ ಕಳ್ದು ಪೊರಪೊರಳ್ದು ಕಡಿವೋಗಿ (ಸಂಸಪ. ೩೩–೩). ೨. ಕೂನು ಉಳ್ಳವನು; ಡೂಗ: ಮದನನದುವಂ ಬಿಸುಟು ಕೂನನುಂ ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೨ ವ). ೩. ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ. 'ಕೂನಗೊರಡು' ಪರಾ. **ಗೂನ**₁: ೨. "ವಾಮನ – ಗೂನ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೬). [ಕೂನ್₁ + –ಅ₇]

ಕೂನ₂, **ಕೂನು**₃, **ಖೂನ** (ನಾ). ಗುರುತು; ಕುರುಹು; ಅಭಿಜ್ಞಾನ: "ಕುಜುಪು ಕೂನವೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಕೈ. ೫೬); ಮತ್ತಮದ ಕೊಂದು ಕೂನಮುಂ ಪೇಟ್ದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩ವ); ಕೂನವೇಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂನವೆಂ] ಕೂಸು ವೆರೆಯದ ಜಾಡ್ಯನತಿ ಕೆಂಚನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೧); ಅವರಂ ಕುಜುಹು ಕೂನಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೩೮ವ). **ಕೂನು**₃: "ಕುಜುಪಿಂಗೆ ಕೂನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩); "ಗುರುತಿನೊಳ್ ಕೂನಕ್ಕು" (ಕಕರ. ೨೬). **ಖೂನ**: ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆದು ಕೊಡಿದ ಜ್ಞಾನಿ ಬಲ್ಲ ಖೂನ (ಕಧವಿ. II, ೨೬೦); ಮರ್ಕಟನು ರಾಮನ ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ಖೂನದುಂಗುರ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಭುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನಾಕೆಗೆ ಅರುಹೆ (ರಘುವಂ. ೧೩೨).
[← ಮರಾ. ಖೂಣ್]

ಕೂನಗೊರಡು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಡು; ಕೊಂಕಾದ ಕೊರಡು: ಮುರುಡನಷ್ಟವಂಕಂ ಮೊದಲೊಣಗಿದ ಕೂನಗೊರಡಿನಂದದ ಕೊಂಕಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೦). [ಕೂನ₁ + ಕೊರಡು (< ಕೊಱಂಡು)]

ಕೂನದೇಹ (ನಾ). ಗೂನುಳ್ಳವನು; ವಕ್ರದೇಹಿ: ಪಂಗುಳನಾಗದೆ ಕೂನದೇಹನಾಗದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬೫). [ಕೂನ₁ + ದೇಹ]

ಕೂನಬೆನ್, **ಕೂನುಬೆನ್ನು**, **ಗೂನುಬೆನ್ನು** (ನಾ). ಕೂನಾದಬೆನ್ನು; ಡೂಗುಬೆನ್ನು: ಕುಜುಗಣ್ಣು ಕೂನಬೆನ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೯); ಕೂನಬೆನ್ನ ಕುಗ್ಗಿದ ಕೊರಲ (ಚಬಪು. ೫೩–೨೨). **ಕೂನುಬೆನ್ನು**: ದೊಡ್ಡಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂ]ನುಬೆನ್ನಿನ ಅಡ್ಡಮೋಟಿಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ (ನಳಚ. ೬–೧೪). **ಗೂನುಬೆನ್ನು**: ಮೇಲಿನ ನಳಚ. ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೂನ₁ + ಬೆನ್]

ಕೂನಿ₁, **ಗೂನಿ** (ನಾ). ಕೂನುಬೆನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: (೬). **ಗೂನಿ**: ಇವನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಹೆಂಗಸರು ಗೂನಿಯರು. ಇವರನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಗೂನಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೫೪). [ಕೂನ್₂ + –ಇ₂]

ಕೂನಿ₂ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಬಾನಿ; ಗಡಿಗೆ: ಏತದ ಕೂಣಿಯ ಘಾತದ ವೆಜ್ಜದಂತೆ ಅವನ ನೀತಿಯ ಇರವು (ಸುಂಕಬಂ. ೬೩); ಯಾತದ ಜಾಟಾಳದ ಕೂನಿಯಂತೆ ಭವಪಾಶದಲ್ಲಿ ದಿದ್ದು ಘಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನಿನಗಿನ್ನೇತರ ಭಾಷೆಯೋ (ಮೋಳಿವಾ. ೪೮-೨೦೦); ಮುಸುರೆ ಕೂನಿ (ರಾಧಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೂನ್ಯ; ತೆಲು. ಗೂನ]

ಕೂನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಪರಿಭಾವಿಸು: ಪರಹಿತ ಮಾನವರಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಾಹೀನರು ದುಶ್ಚರಿತರುಗಳೆಂಬುವರು ಕೂನಿಸಿ ನೋಡೆ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಜಿನರಾ. ೧-೪೪). [ಕೂನ್ನ₃ + -ಇಸು₃]

ಕೂನು₁ 'ಕೂನ್₁' ನೋ.

ಕೂನು₂ 'ಕೂನ್₂' ನೋ.

ಕೂನು₃ 'ಕೂನ್ನ₂' ನೋ.

ಕೂನುಗಯ್ (ನಾ). ಊನವಾದ ಕೈ; ವಕ್ರವಾದ ಕೈ: ಅರಿಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ ನಿಮಿರ್ದತ್ತಿದ ಕೂನುಗಯ್ಯುಮಾಸುರದರೆಗರ್ಚಿ ದಾಂಡುವೆರಸು (ರಸರ. ೪-೧೯೧).

[ಕೂನು₂ (< ಕೂನ್₂) + ಕಯ್₃ (< ಕೆಯ್₂)]

ಕೂನುಬೆನ್ನು 'ಕೂನಬೆನ್' ನೋ.

ಕೂನೆ (ನಾ). = ಕೂನ್ನಿ₁: ಕುಟಿಲಗಳ ಮನೆ ಕಪಟಮಂದಿರಂ . . . ಪುಟ ಮಾಯಗಳ ತಾಣಮೆನಿಪ ಬೆನ್ನಿನ ಕೂನೆ ಪುಟಮಿಡಿದ ಪೊಂಬಣ್ಣ ವಸನ ಮನಲಂಕರಿಸಿ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೭). [ಕೂನ್₂ + -ಎ₃]

ಕೂನ್ಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗಿರುವಿಕೆ: ಕೂನ್ಕೆ, ಪೇನ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂನ್₁ + -ಕೆ]

ಕೂಪ₁ 'ಕೂರ್ಪ₁' ನೋ.

ಕೂಪ₂ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ: ರಾಮ ಪಕ್ಷಂ . . . ಕೆಡಹುವುದು ಸತ್ತ್ವನಿಧಿ ಬಾಲರ್ಷಿ ಭರತನಂ ಕೂಪಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫-೩೧೨). ೨. ಬಾವಿ: "ಅಂಧುಃ, ಕೂಪಃ – ಈ ೨ ಬಾವಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); ನೆರೆದಿಸುತಿರೆ ತೋಳ್ಬುಲ್ಲೆಯನಿರದದು ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಪುರಾಣಕೂಪದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೧); ಪರುಷದ ಜಲಂ ಸುಧಾರಸದ ಕೂಪಂಗಳಂ (ನಂಬಿರ. ೧೯-೧೦೪); ಹೊಯಸಳ ಸೇನೆ . . . ಹೊಸದಾಗಿ ವಾಪೀ ಕೂಪ ತಟಾಕಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೦). ೩. ಕೂವೆಯ ಕಂಬ; ಹಡಗಿನ ಸ್ತಂಭ. [ಸಂ.]

ಕೂಪಕ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ. ೨. ತೂತು; ಕಂಡಿ. ೩. ನದಿ ಅಥವಾ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿಗಾಗಿ ತೋಡಿದ ಕುಳಿ. ೪. ಕೂವೆಯ ಕಂಬ, —ಮರ: "ಕೂಪಕಃ ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ – ಈ ೨ ಕೂಪಕಂಬಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೩); "ಕೂಪಕಃ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ – ೨ ಹಡಗಿನ ಮೇಲೆ ಧ್ವಜಪಟವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಸ್ತಂಭದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ, ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಿಶಾಣೀ ಝಾಂಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ೫. ನದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಮರ. ೬. ಎಣ್ಣೆ ತುಂಬುವ ತೊಗಲಿನ ಚೀಲ; ಬುದ್ದಲಿ. ೭. = ಕುಕುಂದರ: "ಕೂಪಕಂ ಕುಕುಂದರಮೆರಡುಂ ಘಟಿತ ತ್ರಿಕ್ಸ್ಫಿಪದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮-೫). [ಸಂ.]

ಕೂಪತನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಕೂರ್ಮೆ; ಪ್ರೀತಿ: ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮುಗಿಯೆ ಮೆಚ್ಚಿದ (ಭರಚ. ೪೩-೧೦೩); ಕೂಪತನದೊಳಣ್ಣಗೆಜಗಿ ಬಂದಪೆನೆಂದನು (ಭರಚ. ೫೦-೬೧).

[ಕೂಪ₁ (< ಕೂರ್ಪ₁) + -ತನ]

ಕೂಪರ (ನಾ). = ಕೂಪಾರ: ಸತ್ಯವೊಂದೇ ಸೋಪಾನವು ಸಗ್ಗಕ್ಕೆ ಜನ್ಮದ ಕೂಪರಕ್ಕಿದು ನಾವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೮). [< ಸಂ. ಕೂಪಾರ]

ಕೂಪಾರ (ನಾ). ಸಾಗರ; ಸಮುದ್ರ: ಅರಾತಿ ಸೈನ್ಯಕೂಪಾರದ ಪಾರಮಂ ತಡೆಯದೆಯ್ದುವೆನೆಂಬುದುಮಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೭); ವೀರಸೇನಂ . . . ಪೆರ್ಚಿದ ಕೂಪಾರಂ ಸೀಮೆಯಾಗಲಾಳುತ್ತಿರ್ದಂ (ನಳಚಂ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕೂಪಾರಾರವ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಗರ್ಜನೆ: ವಿಳಯಾನಿಳೋಚ್ಛಳಿತ ಕೂಪಾರಾರವಂ ಬೀಚರೇಂದ್ರಂ ದಷ್ಟಾಧರನಾತ್ಮಸೀಠತಳಮಂ ಪೊಯ್ದಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೫). [ಕೂಪಾರ + ಆರವ]

ಕೂಪಾರೋದಿತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತುತ್ಥೆ: "ಕೂಪಾರೋದಿತ ತುತ್ಥೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೨). [ಕೂಪಾರ + ಉದಿತ]

ಕೂಪಿ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳ ಗುಳಿ; ನಾಭಿಕೂಪ. ೩. ಕುಪ್ಪಿ; ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆ; ಮುಸಿಕುಡಿಕೆ. ೪. ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಕೂಪೀ]

ಕೂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುಹಾಕು; ಕರೆ (?): ಪುಗದೆಡೆಮಾಡು ಚಪ್ಪರಿಸು ರೂಪಿಡು ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾ] ಪಿಡು ಕೂರ್ಪುದೋಜು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೦೬). [← ತಮಿ. ಕೂಪ್ಪಿಡು]

ಕೂಪುರುಷ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವ ಪುರುಷ (?): ವಿರಕ್ತಿಯೆಂಬ ಘನಲಿಂಗದ ಕೂಪುರುಷ ನೀನಾಗಿ(ಕಲ್ಯಾಶಾಂ.೨೨).[< ಕೂರ್ಪಪುರುಷ?]

ಕೂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು; ಮೂಕು: "ಯುಗಂಧರೋದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೂಬರಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೭-೨೯); "ಕೂಬರಮೆನಲ್ಕೀಸು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೨೫); ತೇರುಗಳ ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರೆಯುಗವನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೫); ಮಿಣಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬೆಳೆ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೫). ೨. ಬಂಡಿ; ರಥ: ರಾಯನೈನೂಜರಸಿಯರು ಸಹ ರಾಘವನ ಕೂಬರವ ಬೆಂದಿಡದೈತರುತ (ಅನಂರಾ. ೨-೨-೧). [ಸಂ.]

ಕೂಬರಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ; ಗಾಡಿ: "ಅನಃ . . . ಕಂಬಳಿವಾಹ್ಯಂ, ಕೂಬರೀ – ಈ ೯ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೦). [ಸಂ. ಕೂಬರೀ]

ಕೂಬೆ 'ಕೂವೆ₁' ನೋ.

ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು 'ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೂವೆ₁ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂವೆಮರ 'ಕೂವೆಮರ' ನೋ.

ಕೂರ್₁₁, ಕೂರು₁ (ಕ್ರಿ). ಕೂರ್ತ (ಭೂತಕೃ), ಕೂರ್ಪ₁ (ಭವಿಕೃ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲವುತೋರು: "ಕೂರ್ – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಎರಡಱಿಯದೆ ಕೂರ್ತ ನಲ್ಲಳ್ಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨ ವ); ಮುನ್ನಿನ್ನ ಕೂರದ ದಾಯಾದರ ಮಿಕ್ಕ ಪಂದಲೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾಱೆ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೯-೨೯); ತಡೆದೈ ವಂಚಕ ಕೂರ್ತವೋಲ್ ಕುಜುಪು ಪೇಟಕ್ದಿಲ್ಲಿರ್ದ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨೩); ಪಿರಿದೀವಂ ಕಲಿ ಕೂರೆ ಕೂರ್ಪನುಜುವಂ ನೀಜಂ ಕರಂ ಭಾವಕಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೫); ಕೃತಿಗಾದಿನಾಥನ ಕೂರ್ತು ಕೇಳ್ವುದು ಕಾವ್ಯಕೃತನ ದೋಷವ ನೋಡದೇಡ (ಭರತ.೧-೧೭). ೨. ಒಪ್ಪು; ಮೋಹಿಸು; ಮೆಚ್ಚು: ಎನಗೆ ಕೂರ್ಪುದನಾ ಘಟಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಕೂರನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೩); ಈ ವಿನಯಕ್ಕಾರೊಳಗಾಗರೀ ರುಜುಗುಣಕ್ಕಾರ್ಕೂರ್ರರ್ (ಕಾದಂಊ. ೧೧೦); ನಿಸ್ಪೃಹಂಗೆ ಕೂರ್ಪಂತೆ ಕಾಂಕ್ಷಿತರ್ಗೇಕೆ ಕೂರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೩); ಪರಾಂಗನೆಗೆ ಕೂರ್ತು ಒಸೆದು ತಾಯಂ ತೊಱೆವ ಬೆಸನಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೯). **ಕೂರು₁**: ೧. ಘಟಕುಟಿಯರು ಬಿಟ್ಟ ಸುಟಿಯೊಳೊದಗಿ ಕೂರಿ ನೋಡಿ (ಭೈರವೇ. ೨-೪೧); ಶತ್ರುವನು ಕೂರೆಂದು ಯೇಸು ರೂಪ ಮೊಳಂದುನೀನೊರೆದುದಕನರ್ಥವಾದಪುದೆ ಇಂದು? (೧೪ಏಂ. ೧೯-೧೦),

ಕೂರದನ್ = ಪ್ರೀತಿಸದವನು; ವೈರಿ: ಕೂರದನಿದನೊಡ್ಡಿದಂ ಪಗೆಗೆ ಸಂತಸಮಾಗಿರೆ ಮಾರಿ ಸುಯ್ಯುಗಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪); ಆತ್ಮಬಂಧುಜನಂ ಕೂರದರಾರುಮಿಲ್ಲ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೨೨). ಕೂರಿದನ್ = ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳವನು; ನೇಹಿಗ: ಕೂರಿದನಿವನೆಂದುದಾತ್ತಮನನೆಂದಕಳಂಕಚರಿತ್ರನೆಂದಿದೇಂ ಪದುಳಿದನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಪುದು ಗೋಸುಗನಂ ಸಕಳಾವನೀತಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೧೭; 1047). ಕೂರ್ತ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ: ಒಲವಿಂದಿಂತಿರ್ದ ಮುಟ್ಟ ಕೂರ್ತ ನೊಳನೇ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೦); ನಿಹಿತವ ಬಿಟ್ಟು ಕೂರ್ತನಾಗಿ ಬಿಡು ಭಾಗೆಯೇಕೆ (ನಗಮಾ. ೧೨). ಕೂರ್ತಳ್ = ಪ್ರೇಯಸಿ; ಪ್ರಿಯೆ; ನಲ್ಲೆ: "ಕೂರ್ತಳೆಂದು ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟಳ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೮); "ಗುಣಕರುಗೊಂಡಳೆಂದೊಡಳ್ಕರ್ತಳೆಂದೊಡೆ ಮೇಹೊಜಿಲ್ಲದಳೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ಕೂರ್ತಳ್ಗೆ ತಾನೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೨೮). ಕೂರ್ಪವರ್ = ಪ್ರೀತಿಸುವವರು; ಪ್ರಿಯವಾದವರು: ಎನ್ನಣುಗಿನಳಿಯಂಗೆನ್ನಿಂ ಮೇಗಿಲ್ಲ ಕೂರ್ಪವರ್ (ಆದಿಪು. ೪-೯೦); ಇವರೊಳಜಿಪುಗುಂ ಕೂರ್ಪವರೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೯-೧೨); ಎಯ್ದೆ ಕೂರ್ಪವರ ಪೇೞ್ದುದ ನಿಂಬೆನೆ ಕೇಳದಾತನೇತಜ ವಿಧು (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೦); ಕೂರ್ಪವರ ನಾರನೂ ಕಾಣೆನು ಮಾದಾರಚೆನ್ನಯ್ಯನಲ್ಲದೆ(ಬಸವ. ೬೫೧). ಕೂರ್ಪ್ಪವಳ್ = ಕೂರ್ತಳ್: ಕೂರ್ಪವಳ ಸೊಲ್ಲು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೨೧).

[ದೇ. ⁞ ತಮಿ. ಕೂರ್; ಮಲ. ಕೂರ್, ಕೂರು; ತೆಲು. ಕೂರಿಮಿ, ಕೂರ್ಮಿ]

ಕೂರ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಿತವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ಉಗ್ರವಾಗು: ಕೋಪವರಸಿ ಕೂರ್ತು ನೋಡೆ ತಾಪಸನಂದಾ ಪಕ್ಕಿಗಸುವಡಗಿದುದು (ಹದಿಬ. ೨-೩೪). ೨. (ಕರಾ) ಗಿಡಿ; ತುಂಬು: ಉರಿಯೋ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಕೂರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂರ್; ತೆಲು. ಕೂರು]

ಕೂರ್$_3$, ಕೂರ್ರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂತ$_1$ (ಭೂತಕೃ), ಕೂತು(ಭೂತನ್ಯೂ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನವಾಗು: (ಕ). ಕೂರ್ರು$_2$: ಕೂರುವ ಪೇಳೆಯೊಳಾವ ಮೊಳಕಾಲನು ಒಂಟಿಯೂರುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೬೦); ನನಗೆ ಅವನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂರಲಾಗಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೪೦); ಕೂರುವುದು ಏಳುವುದು, ಹಿಂದಿರುಗುವುದು, ಈ ರೀತಿ ತರತರದ ಕುಣಿತಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೪೬); ಕೂತಪಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಾನು . . . ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದೆನು (ಕ್ರಾಂಜಧ್ವ viii, ಮುನ್ನುಡಿ); ಗಂಡಸು ಕೂತು ಕೆಟ್ಟ, ಹೆಂಗಸು ತಿರುಗಿ ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ); ಕೂತು ತಿಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). [?]

ಕೂರ್$_4$, ಕೂರ್ರು$_3$ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ; ಪ್ರೀತಿ; ನಲ್ಮೆ: ಕೂರೊಳು ಸುಭಗಂ ಕುಳವಧು ವಾರಿಜಮುಖಿ ಮಾದಿಯಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಮಾರಸಿಂಗನಾಹವಧೀರಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೮೭-೧೬; 1111); ಮದವರ್ಕಳ ಕೂರೆಂಬ ಲತೆಯ ಬೇರ್ಗಳ್ಗೋರಂತೆಜೀವಂತೆ ನೀರನಂದಾ ಪದದೊಳ್ (ವೀರವಿ. ೯-೮೧). ಕೂರ್ರು$_3$. 'ಕೂರುಗೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರಿತುಗಿಡು = ಪ್ರೀತಿಕೆಡು: ಕೂರಿತುಗೆಟ್ಟ ಮನವ ಕೂರಮಾಳ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಕದಂಬ ಭಕ್ಷಗಳಾಹಾರವಜಿದು ಹವಣಜಿದೆಡೆ ಮಾಡಿದಳಾ ರಾಣಿ ರಮಣನಿಗರ್ತಿಯೊಳ್ (ಭರಚ. ೧೦-೩೦). [< ಕೂರ್$_1$]

ಕೂರ್$_5$, ಕೂರ$_1$ (ಗು). ೧. ಹರಿತವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಕೂರಂಬು', 'ಕೂರ್ಮೊನೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಕೂರಿಹ ಕಠಾರಿಯ ಹಣಿಗೆಯಲಿ ಬಾಚಿದನು ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪೧). ಕೂರ$_1$: ೧. ಹಳ್ಳಿಗೊಲ್ಲರು ವೆಚ್ಚಿ ಕಜುವ ಕಾದೊಡೆ ಕೂರವುಳ್ಳ ವೀರನೆ ದಿಟದಿ ಕೊಳುಗುಳಕೆ ನೀನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೦); ಕೂರಾದ ಬಿಸಿಲು ಬಡಿಯಿತು (ಮರವು. ೨೩). ೨. ವಾರನಾರಿಯರನು ಭವಂಗಳು ಕೂರ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೂರ]ವಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ದವಂಗಳೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೮೧); ಬಿಳುವಕ್ಕಿ ದೀಜುವ ದನಿ ಮಿಗೆ ಕೂರಮಾಗಿರೆ ಕೊನರಿದುದು (ಹದಿಬ. ೨-೩೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. 'ಕೂರಾಳ್$_1$' ಪರಾ. [< ಕೂರ್$_2$]

ಕೂರ$_1$ 'ಕೂರ್$_5$' ನೋ.

ಕೂರ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ: "ಅಂಧಃ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ತಂ . . . ಆಹಾರಃ – ಈ ೯ ಕೂಬ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೪); ಸಕಲ ಧಾನ್ಯದ ಕೂರನೂ ನೀಉ . . . ಅನುಭವಿಸುವದೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೬೯-೧೩; 1534). 'ಕೂಟ್$_1$' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂರಂಕುಶ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಂಕುಶ; ಮೊನೆಯಾದ ಸೃಣಿ: ಕೂರಂಕುಶವಮಂ ಚಾರಿಸುತುಮಾನೆಗಳನಾಧೋರಣರಾ ರಣದೊಳಡಿಡು ನೂಂಕಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೩); ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯು ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೩); ಪೊಳೆವ ಕೂರಂಕುಶ ಮಿಂಚಾಗೆ ಪಲವಣ್ಣದೊಳುರಜೆಯು ಸುರಧನುವಾ ತಳೆದಾನೆ ದಿರ್ದುದು ನೆಲಕೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೬-೧೧೪). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಂಕುಶ]

ಕೂರಂಕುಸ (ನಾ). = ಕೂರಂಕುಶ: ಕೂರಂಕುಸದ ಪೊಳೆಪನಾ ತೋಱುವಂ ವಜ್ರಜಂಘಂ (ಆದಿಪು. ೪-೨೫); ದೇವದಂತಿ ಶಿರದೊಳ್ ಕೂರಂಕುಸಂ ಚಾರಣಕ್ರಮದಿಂದಾದಱುವತ್ತು ನಾಲ್ಕುಪೊಳೆಪಿಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೬); ಕರದೊಳ್ ಕೂರಂಕುಸಂಗಳ್ ಪೊಳೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೭-೪೦). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಂಕುಸ]

ಕೂರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ: ಕರಡಿ ಮೊಲಂ ಕೊಡಂಗುರಿ ನರಿದರಿ ಕೂರಂಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಹೇರುಡು ಕಾಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೯); ಮರೆ ಮೂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕರಲೆ ಕೊಱವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡುವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೯). [?]

ಕೂರಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಂಬು; ಚೂಪಾದ ಬಾಣ: ಒಡನೆ ಸುರಿವ ಪಲವಂದದ ಕೂರಂಬುಗಳುವಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೪); ಕೂರಂಬೊಂದು ಬಂದು ನಡೆ ನೋವಿಂ ಬಿದ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೯); ಕೂರಂಬಿನಲಿ ಕೋದನು ಗಜದಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೪); ಕಾವನ ಕೂರಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯು ಭಾವವ ಜಜಿದು (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦).

[ಕೂರ್$_5$ + ಅಂಬು$_1$]

ಕೂರಗೆ (ನಾ). = ಕೂರಂಗಿ: ಅಂ ಪೋಗಿ ಕೂರಗೆವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲಂಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೪); ಕಡದೆಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಡುಗುಱ ಕೂರಗೆಯೆಂಬಿವನ್ನೆದೆ ಕಾಪಿನೊಳ್ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮). [?]

ಕೂರತೆ (ನಾ). ಹರಿತ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: "ಕೂರ್ಪುಕೂರತೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭). [ಕೂರ$_1$ (< ಕೂರ್$_5$) + -ತೆ]

ಕೂರದಂಟು (ನಾ). ಬಲಿತದಂಟು, —ದಿಂಡು; "ಕಠಿಣವಾದ ದಂಟು" (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ಕೋಶ): ಪರ್ಬುವ ಕನಲ್ಕೆಯೆಂಬ ಬಳ್ಳಿ ಕೂರದಂಟಾದಂತೆ ಪಿಡಿದ ಲಾಗುಳಮುಂ ಅಂಜಿಕೆಯುಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೦). [ಕೂರ$_1$ (< ಕೂರ್$_5$) + ದಂಟು]

ಕೂರಪಂದಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಹಂದಿ; ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: ಸಾರಂಗ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಡವೆ ನಾಲ್ವತ್ತವಂಭತ್ತು ಹಂದಿ ಯರಡು ಕರಡಿವಂದು ಕೂರಪಂದಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಟ ಆರು (ರಾಜೇಂದ್ರ.೧೪೯). [ಕೂರ$_1$ + ಪಂದಿ]

ಕೂರಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಚುರುಕುಗೊಳಿಸು; ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು: ಕೂರಿತುಗೆಟ್ಟಮನವ ಕೂರಮಾಳ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಕದಂಬ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳಾಹಾರ ವಱಿದು ಹವಣಱಿದೆಡೆಮಾಡಿದಳು (ಭರತ. ೧೦–೩೧). [ಕೂರ$_1$ (< ಕೂರ್$_5$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೂರಲಗು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು; ಚೂಪಾದ ಬಾಣ: ಕೂರಲಗಿಂ ಗಿಱ್ಱನೆ ತೂಳ್ದು ಬೇಗಮಿಱಿದಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೮); ಶಿವಚಿತ್ತವೆಂಬ ಕೂರಲಗ ಕೊಂಡು ಶರಣಾರ್ಥಿಯೆಂಬ ಶ್ರವವ ಕಲಿತರೆ (ಬಸವ. ೭೨೫); ಶೀಲವಂತರ ಕೈಯ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಲಕಂಠನ ಕೂರಲಗು (ಬಸವು. ೧–೩೩); ಗಳಹದಿರು ದಿಟ ವೀರನೇ ಕೂರಲಗಿನಲಿ ಮಾತಾಡು ಬಱಿನುಡಿ ಭಂಡತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೪–೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಲಗು$_1$]

ಕೂರಲಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾಮಿನಿಯ ಚಾರುರೂಪವ ಕಂಡು ಕಾಮನ ಕೂರಲಗು ಗೊಂಡಂಗಜನ ಪರಿವಾರದಧಿದೇವತೆಯೊಡನೆ ಜಡನಾಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೧೦). [ಕೂರಲಗು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂರವ (ನಾ). (?): ವೇಹಾರದ, ರಂಚೆಯ, ಕೊಂಚೆಯದ, ಕೂರವದ, ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಚಳಗುಡಿಯ, ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ, ಮಂಡವಿಗೆಯ, ವಿಳಾಸ ನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೭ ವ). [?]

ಕೂರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೂರವಾಡಿ ಮೂನೂಱರ ಬಱಿಯ ಲೋಕಾಯ್ತವೊಲಲುಂಗುಣ್ಡ್ರೇರೊಳಿಪ್ಪರ್ತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕರಿಯ ಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩–೧೭; 668). [ಕೂರ$_0$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಕೂರಸಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಖಡ್ಗ: ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುತರ್ಪ ಕೊಂದಸಿಯುಳಿ[ರ್ದ]ಸಿಯೊಳ್ ಪಡೆಮಟ್ಟೆ ಗಂಡನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩); ಮಱಹೆಂಬ ಕೂರಸಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿದ ರಾರಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೦); ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನು ನಿನ್ನ ರಕುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಸಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಸಿ$_8$]

ಕೂರಳಲ್ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಳಲು; ತೀವ್ರವಾದ ದುಃಖ: ನೆನೆ ನೆನೆದು ಪಾಡುವೆಸು ಕಟ್ಟಳಲ ಕೂರಳಲ ಪಾಡನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೦–೧೪). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಱಲ್$_1$)]

ಕೂರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಲೆ ಕತ್ತರಿಸು (?): ಆ ಕೆಱೆಯಲೂ ಆ ಗದ್ದೆಯ ಕೂರಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಂಬ ೧೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೯–೨೨; 1279). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಳಿಸು$_4$ (< ಅಱಿಯಿಸು)]

ಕೂರಾಂಬು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಮೇಲಿನ ನೀರು; ಗಂಜಿ: "ಕೂರಾಂಬು ವೃಷ್ಟಿಕೆ ಯವಾಗುವೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೧). [ಕೂರ$_2$ + ಅಂಬು$_4$]

ಕೂರಾಟ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಆಟ; ಪ್ರಣಯಲೀಲೆ: ವಿರಹದ ನೆಲೆ ವೀಡೋಪರ ಕೂರಾಟದ ಕೊಸಱಿನ ಗೊತ್ತು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. V, ೧೧೯೨; ಅಮರುಕ). [ಕೂರ್$_4$ + ಆಟ]

ಕೂರಾಡಮಂಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂಚ: ಸೆಳಿಮಂಚ ಚಪ್ಪರವಂಚ ಶಕುನಿವಂಚ ನಳನಳಿಸುವ ತೂಗುವಂಚ ತೊಳಪ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರಾಡಮಂಚಗಳಾ ಸೆಜ್ಜೆಯ ನಿಳಯದೊಳಗೆ ಕಜ್ಜೆಸಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೪೮). [ಕೂರಾಡ$_0$+ ಮಂಚ]

ಕೂರಾನೆ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆನೆ(?): ಲಕ್ಕ ಕಾಲಾಳ್ಗೈದು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಮೇಲಿಕ್ಕುವ ಕೂರಾನೆ ನೂಱು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬); ಕೂರಾನೆ ಹರಿವುದು ನಲ್ಲನೆಡೆಗೆ ಸೂಳೆಗೇರಿ ಯೊಳ್ಪರಿವ ಸೂಳೆವೊಲು (ಭರತ. ೩೬–೭೪). [ಕೂರ$_4$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೂರಾಯುಧ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಆಯುಧ: ಪಕ್ಕಗಳಂತಿರೆ ಹರಿಗೆ ಕೂರಾಯುಧ ಚೊಕ್ಕಾಗಿ ಹಳಚುತೋಲ್ವೆಸಿ (ಭರತ. ೫೦–೭೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಆಯುಧ]

ಕೂರಾಳ್, ಕೂರಾಳು (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: "ಕೂರಾಳು ಕಾರ್ಗಳೆಂದುಂ ಧೀರರ್ ಬಲ್ಪಂಟೆನೆಂದು . . . ವೀರರ್ಗೆ ನಾಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಕೂರಾಳಿಂ ಕೂರಾಳಂ . . . ವಾರಣದಿಂ ವಾರಣವಂ ನಾರಾಯಣನಿಟ್ಟು ತವಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೬೦); ಕೂರಾಳ್ಗಂಗಡಿ ಕಾಱರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು (ಭರತ. ೨೪–೮೫); ಇದಱೊಳ್ ಕೂರಾಳ ಬಗೆ ಪೇಟಲ್ಪಟ್ಟುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬–೧೩). **ಕೂರಾಳು**: ಪಲವಾನೆ ಕುದುರೆ ಕೂರಾಳು ತೇರುಗಳನು ನೆಲಕಿಕ್ಕಿದನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೭೮); ಕೊಂಗು ಕೊಡಗು ಮಲೆಯಾಳ ತಿಗುಳ ದೇಶಂಗಳ ಕೂರಾಳುಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೪); ಕಂಸನ ಸಖರು ಮಿಗೆ ಕೂರಾಳು ಮಾಧವಗೆ ಮುನಿದು(ಸಾಳ್ವಭಾ.೧೩–೧). [ಕೂರ್$_5$+ ಆಳ್$_3$]

ಕೂರಾಳು 'ಕೂರಾಳ್' ನೋ.

ಕೂರಾಳ್ತನ (ನಾ). ಕಲಿತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಗೇಣ್ವಾಯ್ಗೆ ವೀಚಿದೆ ಕೂರಾಳ್ತನವಣ್ಮುಪಣ್ಮುಚಿಕೆಯಿಂ (ಶಮದ. ಮ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂರಾಳ್ + –ತನ]

ಕೂರಿಕೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನಚಾಗಿರುವಿಕೆ: ಏಱಿಸಿದ ಬಿಲುದಿರುವಿನಂಬಿನ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ, ತೋ]ರಿಕೆಯ ಕುದಿವೆರಳುಗಳ ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕಾಹುರದ ಮನದ (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + –ಇಕೆ]

ಕೂರಿಗೆ 'ಕೂಱಿಗೆ' ನೋ.

ಕೂರಿಗೆನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು, —ಭತ್ತ: ಗದ್ದೆಯ ನೆಲ್ಲು ಕೂರಿಗೆನೆಲ್ಲು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೪). [ಕೂರಿಗೆ$_0$ + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕೂರಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಈಟಿ, —ಭರ್ಜಿ: ಮಿಸುಪ ತೆಳ್ವಸುಱ ಮೇಲಡರ್ದ ಕೂನೆವಾಸೆ ಕೂರಿಟ್ಟಿ (ರೇವಣ. ೩–೫೯); ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಗಿಯ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೮). [ಕೂರ್$_6$ + ಇಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೂರಿತು 'ಕೂರಿತ್ತು' ನೋ.

ಕೂರಿತ್ತು, ಕೂರಿತು (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮೊನೆಯಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಮುನ್ನ ಬಂದ ಕಿವಿಯಿಂದಂ ಬಱಿಕಂ ಬಂದ ಕೋಡು ಕೂರಿತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ.೨-೧೦೮); ಆನೋವು ಕೂರಿತ್ತು, ಕಯ್ಯಾರ ನಾಮ ಕೊಂಡೆಸಗಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುವಱಿಗೆಯ್ದೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೧–೧೧). **ಕೂರಿತು**: ಕೂರಿತಪ್ಪ ಬಾಳಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದರ್ಕಳ್(ವಡ್ಡಾರಾ.೧೯–೧); ಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಕೋಡು ಕೂರಿತು(ಆದಿಪು.೧–೨೫); ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಯಂತೆ ಕೂರಿತಪ್ಪ(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೮೬); ಕ್ಷಿತಿಯ ಕುಜನರ ಜಿಹ್ವೆ ಕಡುಕೂರಿತು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪೪).

ಕೂರಿದನ್ = ಕಡುಗಲಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕೂರಿದರಪ್ಪ ಧನುರ್ಧರ ಬೀರರ . . . ನಿರ್ದಾರಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೦); ಪದ್ರಮಂ ಖರಸಾಣೆ ಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕೂರಿದನಂ (ನೇಮಿಪು. ೫–೭೮ ವ); ಆರದಟರ್ ಕೂರಿದರಾರ್ ಬೀರರದಾರೆನುತುಂ (ಜಯುಕಾ. ೭–೧೬). **ಕೂರಿದವು, ಕೂರಿದುವು** = ಹರಿತವಾದುವು; ಮೊನೆಯಾದುವು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುವು: ತಿಕ್ಪಕಂಡೇಣ- ಕೂರಿದ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ವಪ್ಪಂಬುಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೯–೫); ಎಲರಿಂದಳ್ಳಾಡುವೀ ಕೂರಿದವೆನಿಪೆಲೆಗಳ್ (ಬಾಧಪು.೧–೭೯); ಕೂರಿದವಪ್ಪ ತ್ರಿಶೂಲದಮೇಲೆ ಕರ್ವತ್ರಯವಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿ(ಪಸಾರ.೯೨೪–೧೯); ಕೂರಿದುವಪ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳಳ್ಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ (ಪಾಪಥಾ.೪–೮೩).

ಕೊರಿಯಾಳ್ = ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ: ಕಾಮಾರ್ತರುಪಕಾರಿ ರತಿಕುಶಲ ವಿಸ್ತಾರಿಯಲರ್ವಿಲ್ಲರಸನ ಸೇರಿಯೋಲ್ಸೆಸುತಿಹ ಕೊರಿಯಾಳ್ಗಳು ನಡೆವ ದಾರಿ ಬಹು ಹೃದಯ ಸಂಚಾರಿ . . . ಸೂಳೆಗೇರಿಗೆಯ್ತಂದನರಸಂ (ಚೀರಮ. ೮-೫). [< ಕೊರ್$_5$]

ಕೊರಿಲಿ (ನಾ). ಹರಿತವಲ್ಲದುದು; ಮೊಂಡು: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮಿ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೊರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭). [ಕೊರ್$_5$ + -ಇಲಿ$_3$]

ಕೊರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಲಿಸು: ಕೊರಿ[ಸೆ] ಗುರು ಶುಶ್ರೂಷೆಯೊಳಾ ರಾಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪); ಕೊರಿಸಿ ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಂ ಕೊರದರಂ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು. ೧-೫); ಕೊರಿಸುವ ಕೊರ್ಪ ಮಾತಂ ಮಾರಿಗೆ ಕುಡು (ಯಶೋಚ. ೨-೭೩); ಕುಮಾರನ ಮಯೂರಮಂ ಕೊರಿಸಿದ ಸೋಗೆ ವೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ); ಕೊರಿಸಿ ಬೇಡವಂಗೆಳಸಿ ಮುಂ ಬಸವಾದರ ಕಾಮದಾಹಮಂ ನಾರಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ರಸರ. ೧-೩೭). [ಕೊರ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕೊರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು: ವಿಟನೋರೋರ್ವರ ಕುರಿತು ಕೊರಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ನೆಜಕೆ ಷೀರವರ್ಧನಂ ಬೆಜಗಿನಿಟ್ಟೆಯನಾಡಲ್ (ಚೀರಮ. ೮-೩೭); ನಂಮು ಮಗನಿಗೆ ಪಿರಿಯಾ ಪಟ್ಟಣದ ದವಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಕೊರಿಸು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩). [ಕೊರ್$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರು$_1$ 'ಕೊರ್$_1$' ನೋ.

ಕೊರು$_2$ 'ಕೊರ್$_3$' ನೋ.

ಕೊರು$_3$ 'ಕೊರ್$_4$' ನೋ.

ಕೊರು$_4$ 'ಕೊಱು$_1$' ನೋ.

ಕೊರು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ: ಇಪ್ಪತ ಸುಗಂಧಗಳಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಕರ್ಪುರ ಕೊರು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಪನ್ನೆ ಕುರು ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೦; 1382). [< ಕುರುಜು ?]

ಕೊರು$_6$ (ನಾ). ಕುಯ್ಲು; ಕೊಯಿಲು: ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೊರಿಸಲಾಗುವಂತೆ ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಾಚು: ಕೊರು (ತುದಿ) (Tenon. ಇಂಕನಿ). [?]

ಕೊರುಗಣೆ 'ಕೊರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಕೊರುಗುರ್, ಕೊರುಗುರು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರು; ಮೊನೆಯಾದ ನಖ: ಪೊಳೆವಂಕುಶದಂತಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಕೊರುಗುರ್ಗಳೊಳ್ . . . ಕೊಲ್ವರೆತ್ತಲುಂ ಮೃಗಪತಿಯೂಥಮಂ ಪಲಬರಾ ಬನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯); ಕೊರುಗುರ ಹೊಯ್ಲ ತೋಳ್ಪಿಗುಹಳೆದ ಗುರುಕುಚಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೦); ಕೊರುಗುರಿಂದ ಸೀಳ್ದಿಲೆಯ ಮಡಿದು ಕೊಟ್ಟಳಾ ರಾಯಗೆ (ಭರಚ. ೧೦-೯೦). **ಕೊರುಗುರು:** ಕೊರುಗುರ ನಾಟಿಸಿ ಮೆಱೆದು (ಹರಿಸಾ. ೩೯); ಕೆಳೆಲೆಯ ನಖದಲಿ ಚಿವುಟಲಹುದು ಮುಂದೆ ಲಳಿಗೆ ಕೊರುಗುರಿಗಂಜುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧೧-೧೩); ಹರನೆಡದ ಕೊರುಗುರಿನಿಂದಜನ ಶಿರವರಿಯೆ (ಚಬಪು. ೧೮-೧೫); ಬೊಗರಿ ಮೊಲೆಗಳಿಗೆ ಕೊರುಗುರು ತಾಗಿದವೊ (ಕರಿಕ. ೫೫-೩). [ಕೊರ್$_5$ + ಉಗುರ್$_1$]

ಕೊರುಗುರು 'ಕೊರುಗುರ್' ನೋ.

ಕೊರುಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರಿನ ಕಲೆ, —ನಖಕ್ಷತ: ಕೊರುಗುರ್ಗಲೆಯುಂ ನಲ್ಮೆಯೊಳೊಡರಿಸುತ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೬೧). [ಕೊರುಗುರ್ + ಕಲೆ$_2$]

ಕೊರುಗುರ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರಿನ ಕೊನೆ: ಕೊರುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ ಸೀಳೆದಳೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಲೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೩). [ಕೊರುಗುರ್ + ಕೊನೆ$_2$]

ಕೊರುಗೆಂಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಾರೆ ಮಗ್ಗಾರೆ ಗೂಳವು ಮುಳ್ಳು ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಕೊರುಗೆಂಜಿಗ ಮುಂಡೆಸೀಗೆ (ಕಂಸವ. ೧೮-೩೫). [ಕೊರು$_6$ + ಕೆಂಜಿಗ$_1$ (< ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$)]

ಕೊರುಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇಹಗೊಳ್ಳು; ಪ್ರೇಮಮಾಡು; ಪ್ರೀತಿಸು: ತೋಱುತ ಮಱಸು ಚಕ್ರಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೊರುಗೊಂಡಿಹ ಹಂಸನಾಥಾ (ಭರಚ. ೧೩-೧೧೭). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇರು: ಕೊರುಗೊಂಡೆಂಟು ಕರ್ಮವೆ ದ್ರವ್ಯ ಕರ್ಮ (ಭರಚ. ೭೭-೧೧೧). [ಕೊರು$_3$ (< ಕೊರ್$_4$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊರುಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗು; ಸಂಕುಚಿಸು (?): ಕುಳುತು ಕುಳುತು ದ್ರಿಷ್ಟಿ ಕೊರುಗೊಳುತಲೀರೆ (ಚಿದಾವ. ೯೨-೭). [?]

ಕೊರುಮ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ. ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಕೂರ್ಮ: ಕುಸಿಯನೇ ಕೊರುಮನು ಭಾರಕೆ ನಸಿಯನೇ ನಾಗೇಂದ್ರನು (ಕುಮ್ಯಾಉ. ೨-೧೯); ಕೊರುಮನಜಿಟೆ ದಿಗ್ಗಜ ದಿಕ್ಕುದಿಗಲೆನೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೭). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಮ]

ಕೊರುಮೆ 'ಕೂರ್ಮೆ' ನೋ.

ಕೊರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಹರಿತವಾದ ಉಳಿ: ಕೊಡಲಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೊರುಳಿ ಕವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳೆಕ್ಕವಡ]ದಂಡೆ ಕೈಹೊಡೆಯಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು . . . ಸಿಂಹ ಪ್ರಕರವೆರಸಿ ನಡೆವರ ಕಂಡನು (ಹರಿಕಾ. ೫-೯). [?]

ಕೊರೂಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಪ್ರೀತಿಯ ಊಟ: ಅವನಿಗೀಗ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಒಂದು ತಾಯಿಯು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕೊರೂಟವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದು, ಎರಡನೇದು ನಾಗರಿಕರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆಯುವುದು (ಗೌರಾಂಗ. ೧೪೧). [ಕೊರ್$_4$ + ಊಟ]

ಕೊರೆ 'ಕೂಱೆ^{3}' ನೋ.

ಕೊರೆಲೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಎಲೆ; ಚೂಪೆಲೆ: ಕೊರೆಲೆಗಳಬಾಯ್ದೆರೆಗೆ ಕೋರಯಿಸಿ ಮುಸುಂಕಿದಂತೆ (ವರ್ಧಚ. ೧-೪೧). [ಕೊರ್$_5$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊರ್ಕಲಿ 'ಕೊರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಗಣೆ, ಕೊರುಗಣೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕಣೆ; ಮೊನೆಯಾದ ಬಾಣ; ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ: ಅಣಂ ಬೆದಱದೆ ನಟ್ಟ ಕೊರ್ಗಣೆಯ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯಿಂದೆ ಬಟಲ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೫); ಕಾವನ ಕೊರ್ಗಣೆಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತಿರೆ ಬಿಱಿದ ಪೊಂಬಾಳೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪); ನೆಟ್ಟುದು ಕೊರ್ಗಣೆ ಕುವರಿಯ ಹರಣಕಂಗೆಟ್ಟುದು (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೫). **ಕೊರುಗಣೆ:** ತೋಱಿದವು ಬಳಿಕೀ ಖರಾರಿಯ ಕೊರು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಱು]ಗಣೆ ರಿಪುಭಟರ ಚಾಪದ ಚೀಱಿಕೆಯ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೨೦). [ಕೊರ್$_6$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕೊರ್ಗಣೆವಳೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ: ಅಮರ್ತ್ಯಲುಬ್ಧಕರೆತ್ತಂ . . . ಕೊರ್ಗಣೆವಳೆಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಕಱೆದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೪). [ಕೊರ್ಗಣೆ + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಕೊರ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊರಸಿ: ಬಲ್ಕೋಲೆ, ಮುಲ್ಲಡಿ, ಕೊರ್ಗತ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊರ್$_5$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊರ್ಗತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿಗೆ; ಕಿರುಗತ್ತಿ: ಖಂಡಗಳ ನರಿದು ತಿನಲ್ ಕೊರ್ಗತ್ತಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡದ್ಭುತ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ತಂಡಂ ಬರೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೨-೪೩). [ಕೊರ್$_6$ + ಕತ್ತಿಗೆ]

ಕೂರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೂರ್ಗಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ ಪರಮಬ್ಬೆಯಾಳುತಿರೆ ಕೂರ್ಗಲ್ಲ ಗಾವುಣ್ಡ . . . ತುಱುಗೋಳೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೫ ; 920). [?]

ಕೂರ್ಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ; ಪ್ರೇಮದ ಜಗಳ : ಎನಿಸುಂ ಕೂರ್ಗಲಹದೊಳುಜದೊಜಗಿರಲನಿತಱೊಳಗೆ 'ನಿದ್ರೆವರಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೨೫). [ಕೂರ್$_4$ + ಕಲಹ]

ಕೂರ್ಗಲಿ, ಕೂರ್ಕಲಿ (ನಾ). = ಕೂರಾಳ್ : ಮಾರ್ಗದಿ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಹೋಹನ ಹಿಂದಣ ಕೂರ್ಗಲಿ ಕೂಡೆ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಾರ್ಗೊಂಡು ಬರುತಿದ್ದ ನೂರ್ಗೆ (ಭರಚ. ೪೪-೫೭). **ಕೂರ್ಕಲಿ** : ಬೇರ್ಕೆಯ್ದರೆಬರನವರೊಳ್ ಕೂರ್ಕಲಿಗಳನಾತ್ಮ ನಿಕಟದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಂ ತಾರ್ಕಣಿಸಿದ ಸಮರ ಕೇಳಿಗೆ ನೂರ್ಕಡಿಗಡಿದಂ ನೃಪಾಲಕಂ ರಿಪುಬಲಮಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕೂರ್$_5$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕೂರ್ಗಲ್ಲರೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು (?) : ಸಲಮಿಸ್ ಕರೆಯೊಳ್ ಕೂರ್ಗಲ್ಲರೆಯೊಳ್ ಬಿದ್ದರ್ ಸತ್ತರ್ (ಪಾರಸಿ. ೩೭-೮೪೦). [ಕೂರ್$_5$ + ಕಲ್ಲರೆ (< ಕಲ್ಲಱೆ)]

ಕೂರ್ಗಾಯ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಗಾಯ; ತೀವ್ರಗಾಯ : ಕೂರ್ಗಾಯವ ನೋಡೆಂದು ಕೋಲಿಂದೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೨). [ಕೂರ್$_5$ + ಗಾಯ$_1$]

ಕೂರ್ಗೆಯ್, ಕೂರ್ಗೆ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಿತಮಾಡು ; ಚೂಪುಮಾಡು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು. ೨. ಪ್ರೀತಿಮಾಡು ; ಪ್ರೇಮಿಸು. ೧, ೨ : ಕೂರ್ಗೆಯ್ದುದಱುಗಗಲಹದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೧೭). **ಕೂರ್ಗೆ್ಯ** : ೧. ಅಲರ್ಗಲ್ಲಂ ಮುಳಿದಂಬುಜಾತಶರಮಂ ಕೂರ್ಗೆ್ಯದು ಮೂಲೋಕಮಂ ಗೆಲಲ್ . . . ತೆರಳ್ವನಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೆಯ್$_1$; ಕೂರ್$_4$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೂರ್ಗೆಲಸ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ : ಕೈಕೆಯ ತಾತನೊರ್ದನಂ ಬೇಂಟೆಯಾಯಾಸದಿಂ . . . ಬರುತಿರೆ . . . ಕೂರ್ಗೆಲಸದಿಂ ಪಿಂತಿರುಗುತಿರ್ದ ಪಾರ್ಥಿವನೊಳುದಿಸಿತು ಕರುಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೭೫). [ಕೂರ್$_6$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂರ್ಗೆ್ಯ 'ಕೂರ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೂರ್ಗೆ್ಯದು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೈದು; ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ : ಕಡುಕೂರ್ಗೆ್ಯದುಗಳಿಂದ ಮಂದ್ರಿಕರಿಣಾಂಗ ಕ್ರೂರ ದೈತ್ಯಾಳಿ ಪೊಯ್ದೊಡಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೫). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕೂರ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಕೊಂಬು; ಹರಿತವಾದ ಕೋಡು : ಕೂರ್ಗೊಂಬುದುದಿಗಳಿಂದೆ ಇರ್ಕಲದ ದಾನವರನಿಱಿವುತುಂ ಮುಱಿವುತುಂ (ಚಬಪು. ೪೪-೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕೂರ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಕೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತುದಿ : ಮಾರ್ಗವೆಂದೆರಡು ಪಾತ್ರವ ತಿದ್ದಿದೆನು ಕಣ್ಣ ಕೂರ್ಗೊನೆಯೊಳ್ ನೋಡು ಸಾಕು (ಭರಚ. ೧೨-೫೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊನೆ$_2$]

ಕೂರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಾಟು ; ಮೊನೆಗೊಳ್ಳು : ತನ್ನವಯವದೊಳು ತೋಡಿ ಕೂರ್ಗೊಂಡಿರ್ದ ಶರವ (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೪) ; ನೃಪನ ತೇರ್ಗೆಱಗಿ ಕೂರ್ಗೊಂಡು ಮುತ್ತಿತು ಶರೌಘ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೫) ; "ಪ್ರವೇಶಮಾಡು" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂರ್ಗೊಳಗು (ನಾ). ಕರ್ಕಶವಾದ ಕೊಳಗು; ಬಿರುಸಾದಗೊರಸು: ಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕೂರ್ಗೊಳಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊರೆಲು] ಗಳಲಿಳೆಯೊಡೆಯಲಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೩೦-೩೮). [ಕೂರ್$_6$ + ಕೊಳಗು]

ಕೂರ್ಗೋಡು (ನಾ). = ಕೂರ್ಗೊಂಬು : ಪಸು ಕೂರ್ಗೋಡಿಂದೆ ಕೋಡೆತ್ತಿ . . . ಕೆಡೆವಂತೀಡಾಡಿದತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೩-೬); ಕೂರ್ಗೋಡುಗಳ ಕಮನೀಯತೆಯನಿದ ನೋಡಿದವರೆದೆ ಬಿಱಿವುತಿದೆ ತಾಗ್ಗಿದಡದೇನಹುದೋ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೧೪). [ಕೂರ್$_6$ + ಕೋಡು$_5$]

ಕೂರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). = ಕೂರ್ಗಣೆ : ದಿವ್ಯದೇಹ ಕೂರ್ಗೋಲಿಂದೆ ನೊಂದಿರೆ ಮೆಯ್ದಡವಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೫೦) ; ಕತ್ತರಿಸಿದನು ಹಗೆಯ ಕೂರ್ಗೋಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೩-೯೫). [ಕೂರ್$_6$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೂರ್ಗೋಲಗಾಱ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಬಿಲ್ಲುಗಾರ : ರಣಮಾರ್ಗದಿ ನಿಖಿಲಾಯುಧವೇಱಿನ ಬಣಗುಗಳ್ ಬಂದು ತನ್ನೊಡನೆ ಸೆಣಸಲು ಕೂರ್ಗೋಲಗಾಱ ಸುಂಕಕೆ ತಲೆವಣಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆಲ್ಲರನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೭). [ಕೂರ್$_6$ + ಕೋಲಗಾಱ (< ಕೋಲ್ಗಾಱ)]

ಕೂರ್ಗೋಱೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೋರೆ, —ದಾಡೆ : ತಮ್ಮ ಬಾಗಿದ ಕೂರ್ಗೋಱೆಗುದ್ದಲಿಗಳಿಂದಗೆವ ಕಾಟ್ಟಂದಿಯ ಮಂದೆಗಳಂ (ಚಕವಂ. ೧೦೪-೧). [ಕೂರ್$_6$ + ಕೋಱೆ]

ಕೂರ್ಚ (ನಾ). ೧. ಕುಚ್ಚು ; ಗುಚ್ಛ. ೨. ತಲೆ; ಶಿರಸ್ಸು. ೩. ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ : "ಹುಬ್ಬುಭ್ರೂವಲ್ಲಿಯಕ್ಕದಱ ನಡು ಕೂರ್ಚಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩). ೪. ಗಡ್ಡ ; ಮೀಸೆ: ಬಹು ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶನಾಲಂಬಿತ ಕೂರ್ಚಂ ಸಿಂಹದಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಯಾಣಂ (ಜಾತಿ. ೧೯-೧೫). ೫. ಕವಲು ; ವಿಭಾಗ : (ಕಿ). ೬. ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ದನಗಳ ಪಾದದ ಮೇಲ್ಭಾಗ : "ಮುಖ ನಡುಕವಲುಂ ಶೃಪ್ರುಗಳ್ಕೂರ್ಚಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೦) ; ಪಳಿಹಸ್ತ(ತ್ರ)ಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದುದರ್ಕೆ ಕೂರ್ಚಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮೮-೨೩). 'ಕೂರ್ಚರೋಗ', 'ಕೂರ್ಚರೋಮ' ಪರಾ. ೭. ದರ್ಭೆ ; ಹುಲ್ಲು. 'ಕೂರ್ಚಾಸನ' ಪರಾ. ೮. ಕುಂಚ ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಒರಟು ಕೂದಲು, ಜುಂಗು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗುಚ್ಛ : ಕೂರ್ಚಗಳು, ದಂತಧಾವನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು . . . ತುಂಬಿದ್ದ ಪ್ರಸಾಧನ ಸಂಪುಟ (ಪುನರು. ೩೬). ೯. ಪೀಠ ; ಆಸನ ; ಕುರ್ಚಿ : ಕೂರ್ಚದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒರಗಿದನು (ಚಿಕರಾ. ೪೦೭). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಚಕ (ನಾ). ೧. ಕುಂಚ ; ಗುಚ್ಛ : (ಕಿ). ೨. ಬಾವುಟದ ತುದಿಗಿರುವ ಗೊಂಡೆ : (ಕಿ). ೩. ಗಡ್ಡ : "ಕೂರ್ಚಕಂ ಹನುರೋಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಚಕಲಾಪ, ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡದ ಕೂದಲುಗಳ ಗುಚ್ಛ. ೨. ಗಡ್ಡವನ್ನುಳ್ಳವನು : ಲಂಬೋದರಂ ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೨). **ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ** : ೨. ನಾಭಿಕೂಪಾವಲಂಬಿ ಕೂರ್ಚಕಳಾಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ). [ಕೂರ್ಚ + ಕಲಾಪ$_2$]

ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ 'ಕೂರ್ಚಕಲಾಪ' ನೋ.

ಕೂರ್ಚರೋಗ (ನಾ). ಪಶುಗಳ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ : ತುರಗದ ಕೂರ್ಚಸ್ಥಾನಾಂತರದೊಳಮತಿ ರೌದ್ರವೇದನಂ ಪುಟ್ಟೆ ಭಯಾತುರನಾಗಿ ಕುಂದಿ ನಡುಗುತ್ತಿರೆ ಕೂರ್ಚರೋಗಮೆಂದಱಿವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨೦-೭). [ಕೂರ್ಚ + ರೋಗ]

ಕೂರ್ಚರೋಮ (ನಾ). ೧. ಪಶುಗಳ ಪಾದದ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು : ಕುಷ್ಠಿಕೆಯವು ನಿಡಿಯವು ಕೂರ್ಚರೋಮದಿಂ ದಶಮಾಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೬-೧೦). ೨. "(ದುಂಬಿಯ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ, ಪರಾಗ ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಸಣ್ಣ ಬಿರುಗೂದಲ ಕುಚ್ಚು" (scopa. ಇಂಕನಿ). [ಕೂರ್ಚ + ರೋಮ]

ಕೂರ್ಚಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ; ಜೀವಕ: "ಕೂರ್ಚಶೀರ್ಷ ಮಧುಕರಃ, ಶೃಂಗಃ, ಹ್ರಸ್ವಾಂಗಃ, ಜೀವಕಃ – ಜ ಜೀವಕವೆಂಬ ಔಷಧಿ; ಹಕ್ಕಿಶಿಳ್ಳೆಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೨೬). [ಕೂರ್ಚ + ಶೀರ್ಷ]

ಕೂರ್ಚಾಲ, ಕೂರ್ಚಾಳ (ಗು). ಗಡ್ಡಮೀಸೆಗಳುಳ್ಳ: ಕೂರ್ಚಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ತುಂದಿಳ ಜರತ್ ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪-೯೧ ವ). **ಕೂರ್ಚಾಳ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಲ]

ಕೂರ್ಚಾಸನ (ನಾ). ದರ್ಭಾಸನ; ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾಪೆ: ಆ ಋಷಿಗಳ ಕೂರ್ಚಾಸನವೆಂಬ ಆಸನವು ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ್ದಿತ್ತೆಂದು . . . ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೮). [ಕೂರ್ಚ + ಆಸನ]

ಕೂರ್ಚಾಳ 'ಕೂರ್ಚಾಲ' ನೋ.

ಕೂರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಲು; ಗಿಣ್ಣು: "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ – ಈ ೨ ಕ್ಷ(ಕ್ಷಿ)ೀರಸಂ" (ಹಲಾಯು.೫೪-೧೬೯). ೨. ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: "ತುಪ್ಪದುವು[ದವುಗು]ಗಳು ಕೂರ್ಚಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩). [ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ]

ಕೂರ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಗೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿನಂತಿರುವ ಭಾಗ; ಕಿರುಗೊಳಗು: ಕಣ್ಪೊದಟ್ಟು ತೋಱುವೊಡೊಳಪೊಕ್ಕು ನೀರನಡುರ್ದುಜ್ವಿಡೆ ಕೂರ್ಚೆಗಳಾರೆ ಕೋಟಲೆಯಾರೆವೊಲಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೫); ಪಱಹತ್ತಮನಾಶ್ರಂಗೆಯ್ದು ಕೂರ್ಚೆಯೆಂಬುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೩೫). ೨. ಕುಚ್ಚು; ಗುಚ್ಛ: ಆ ಮುದುಕನು ಅಪೂರ್ವ ಕೌಶಲದಿಂದ ದರ್ಭೆಯ ಕೂರ್ಚೆಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿ ಆ ಕ್ರೀಡಾ ಕಂದುಕವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದನು (ಭೀಷ್ಮಶ. ೫೩). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕೂರ್ತ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರ್ದನ (ನಾ). ೧. ಹಾರಾಟ; ಕುಣಿದಾಟ. ೨. ಆಟ; ಲೀಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೂರ್ದಸಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದಸಿ; ಮೊನಚಾದ ಗೂಟ: ಅಸವಸದೊಳೆಯ್ದು ತಿರೆ ಕೂರ್ದಸಿಯೊಂದಂಗಾಲೊಳೆಯ್ದೆ ಮೂಡಿದುದು (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೧೯); ಕೂರ್ದಸಿಯನಿಳುಹಿದಂತಾಯ್ತು ಕರ್ಣದೊಳಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦); ರಸಿಕನಲ್ಲದನ ಬರಿಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಕೂರ್ದಸಿಯ ಬಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೦). [ಕೂರ್$_6$ + ದಸಿ]

ಕೂರ್ದಾಡೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದಾಡೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೋರೆ ಹಲ್ಲು: ತೆಱೆದ ಬಾಯ್ ಕೂರ್ದಾಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೨); ಎಳವೆಱೆಯೊಗೆದಂತಿರ್ದ ಕೂರ್ದಾಡೆ ಮೈವೆತ್ತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೫); ಮೊಳೆಯ ಕೂರ್ದಾಡೆ ಕೆಂಗಣ್ಗಳಿಂ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸುತ್ತಂ ಸೂಸೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೨); ಕುಡಿಮಿಂಚಿದೆಂಬಂತೆ ಕೂರ್ದಾಡೆ ತೋರೆ (ಕುಮಾಪು. ೩-೯೯). [ಕೂರ್$_6$ + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೂರ್ದಾಲ (ನಾ). ೧. ಗುದ್ದಲಿ; ಸಲಿಕೆ; ಕುದ್ದಾಲ: "ಗೋದಾರಣಂ, ಕೂದ್ದಾಲಂ – ಈ ೨ ಗುದ್ದಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕುದ್ದಾಲ]

ಕೂರ್ದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ: (ರೆಪ್ಪೆಯಾಡದ ತನ್ನ ಕೂರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತ) . . . ಶಿವಶಿವಾ! ಮಾಯೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಮಹಾ ದೊಡ್ಡಿತು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೬-೨). [ಕೂರ್$_6$ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕೂರ್ನಾಯ್ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ನಾಯಿ; ಉಗ್ರವಾದ ನಾಯಿ: ಛಿಲ್ಲಪ್ರಕರಮಡಸಿ ಕೂರ್ನಾಯ್ಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು (ಗಿರಿಶ. ೧-೧೦೧); ಕೂರ್ನಾಯ್ವೆರಸಿ ಶಬರರೊಂದಿಗೆ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೧). [ಕೂರ್$_5$ + ನಾಯ್. / ತುಳು. ಕೂರ್ನಾಯಿ]

ಕೂರ್ನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾದ ನಾಲಗೆ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತು: ಕರ್ಬು ಕಡಿದಂತಿಂದು ನೀನ್ ನುಡಿಯೆ ಏನೆಂಬನ್? ನಿನ್ನ ಕೂರ್ನಾಲಗೆಗೆ ನನ್ನ ಧೈರ್ಯಂ ಪೋಯ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೪೬೨). [ಕೂರ್$_6$ + ನಾಲಗೆ]

ಕೂರ್ನುಡಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನುಡಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಮಾತು: ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣವ ಕರಗಿ ಹೊಯ್ದಂತಾದುದಯ್ ದಶರಥಗೆ ಕುಶಿಕ ತನಯನ ಪೇಳ್ದ ಕೂರ್ನುಡಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨೯-೩೫). [ಕೂರ್$_5$+ ನುಡಿ$_2$]

ಕೂರ್ನೋವು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋವು; ಅತಿಯಾತನೆ: ನಿನ್ನೊಲವು, ಚೆಲುವೆ, ನಿನಗೆ ಕಿಱಿದೇನುಮಲ್ಲವಾ ಕೂರ್ನೋವನಣಗೊಳಿಸಿ ಇರ್ಪುದದವ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೮೪೯). [ಕೂರ್$_5$ + ನೋವು]

ಕೂರ್ಪ$_1$, ಕೂಪ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ಕಾದಲ; ನೇಹಿಗ: ಕೂರ್ಪರನಟ್ಟಿ ಅವರೋದುವ ಕ್ಷೇತ್ರದೆ ಬಳಸಿಯುಂ ನೋಡಿಸುವುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೬-೨೨); ಕೂರ್ಪರೊಳ್ ನುಡಿದೊಡಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೩-೩೨); ಬಿಱುಸರಳ್ತಮ್ಮ ಕೂರ್ಪರ ಮೇಲೆ ಬರಲದಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತೊಱೆದುವಸುವಂ ಕೆಲವು ಪುಲ್ಲೆಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೦). **ಕೂಪ$_1$**: ಕೂಪರ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಟಜೀವಾಳ (ಬಸವ. ೩೬೬); ಕೂಪರಾರ್ ನೀನಲ್ಲದೆಮಗೆ (ಬಸವು. ೨೩-೨೨). [ಕೂರ್ಪು$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕೂರ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ: "ಕೂರ್ಚ(ರ್ಪ)ವೆಂಬುದು ಎರಡುಹು(ಪು)ಬ್ಬಿನ ಸಡು" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಕ್ಕೆ; ಗೆರಸೆ: "ಕೆ(ಗೆ) ರಸಿ (ಶಿ) ಕೂರ್ಪಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯ ಸುತ್ತಲಿನ ರೋಮ: "ವರಾಂಗಮೆನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕ ದಱಂಕುರಂ ಶಿಖಮದಂಗು ತದ್ರೋಮಗಳು ಕೂರ್ಪಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪ$_3$ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ: "ಕಫೋಣಿಃ, ಕೂರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಮೊ(ಬ)ಣಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೭೯); "ಮೊಳಕೈ ಕಫೋಣಿ ಕೂರ್ಪರಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ." (ಮಂಗರಾ.೯೫-೯). ೨. ಮೊಣಕಾಲು: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಾಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸ; ಕಂಚುಕ: "ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ, ಕೂರ್ಪಾಸಃ, ನಿಚೋಳಕಃ – ಈ ೪ ಕುಪ್ಪಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೩೯೮); ತಚ್ಛಂಗಮಂ ತೊಟ್ಟ ಕೂರ್ಪಾಸಮಂ ಪಿಡಿವುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೬೨); ದೀರ್ಘದರ್ಪಂ ತನುವೆಂಬ ಪಂದೊವಲ ಕೂರ್ಪಾಸಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ರತ್ನಾಶಾ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಾಸಕ (ನಾ). = ಕೂರ್ಪಾಸ: "ವಾರವಾಣಕಂ ಕಂಚುಕಂ ಕೂರ್ಪಾಸಕಂ ನಿಚೋಲಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಿಡು (ನಾ). ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ಮಸೆ: ಕುಸುಮಬಾಣಮಂ ಪೊಸಗಂಪಿಂ ಕೂರ್ಪಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಶ. ೫-೬೬ ವ). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂರ್ಪು$_1$ (ನಾ). ಒಲವು; ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ: "ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಕಾದಲರಾಡುವ ಕೂರ್ಪಿನ ಮಾತು ಹೆರರು ಕೇಳ ತಗವು (ರಾಮನ. ೨೩). [ಕೂರ್$_1$ + –ಪು$_1$]

ಕೂರ್ಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: "ಕೂರ್ಪು ಕೂರತೆಯೊಳ್ಪುದಿದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬); ಸೂಜಿಯ ಕೂರ್ಪು ಕುಂಬಳದೊಳಡಂಗುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ); ಇವಳ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೀ ಲೇಸಪ್ಪ ಕೂರ್ಪಿನ ಬಾಣದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೪); ಅಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೊಡುವ ತೆಱದಿಂ (೧೦೮. ೪-೨); ನನಗಣೆಯ ಕೂರ್ಪುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೦). ೨. ಕಲಿತನ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಬಲ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ನಿರಂತರಮೊಪ್ಪಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೫; 927); ನಿನ್ನೊಂದೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಾದ ಕೂರ್ಪು ಪಗೆವರ ದರ್ಪಮನದಿರ್ಪುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ); ಕೂರ್ಪುಳ್ಳನಲ್ಲಂ ಗುಣಾನ್ವಿತನಂತಲ್ಲನೆನಿಪ್ಪನಂ ಪೊರೆಯವೇಡೇನಾದೊಡಂ ಭೂಭುಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೬-೨೨); ನಿನ್ನ ಕಲಿಗಳ ಕೂರ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೨೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ವಿನಯದ ಬೆಟ್ಟು ವೀರರಸದಾಗರವೊಪ್ಪಿನ ಕೂರ್ಪು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೬೨-೩೫; 1162). [ಕೂರ್$_6$ + -ಪು]

ಕೂರ್ಪುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಮೊಂಡಾಗು: ಒಱೆಯೊಳಗಣ ಕೂರಸಿಯಂತೆ ಕೂರ್ಪುಗಿಡದೆ ಸೌಜನ್ಯಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩). ೨. ಕಲಿತನ ಕುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗು: ತನ್ನ ಪಕ್ಷಂ ಸತ್ತೊಡಂ ಮಾತು ಸಾಯದೆ ತೋರ್ಪುಗೆಟ್ಟೊಡಂ ಕೂರ್ಪುಗಿಡದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೨ ವ). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು$_1$)]

ಕೂರ್ಪುಡುಗು (ಕ್ರಿ). = ಕೂರ್ಪುಗಿಡು: ದಡಿಗನ ಮಿಟ್ಟುವಂ ಮಿದಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆನವೋಘಮೆಂದು ಕೂರ್ಪುಡುಗದೆ ಬಂದು ತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೨); ಕಡುಗಾಯ್ದು ಶಿಲೆಗಳೊಳ್ ಕೂರ್ಪುಡುಗದ ಕೈದುಗಳೊಳೆಱಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೯). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕೂರ್ಪೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಿತನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಮರನಂ ಕೂರ್ಪೇಱಿಸಲ್ ಸಾರ್ದಲರ್ಗಣೆ ಕಡು ಕೂರ್ಪೇಱಿರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೬೮). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಏಱಿಸು]

ಕೂರ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಕಾಮನ ಶರಂ ಕೂರ್ಪೇಱೆ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುಚಾಪನ ಚಾಪಂ ಗೊಲೆಗೇಱೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦); ಅಲಗರ್ಣೆ ಕಡು ಕೂರ್ಪೇಱಿರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೬೮). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೂರ್ಬಟ್ಟೆಳ (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟಿದಲಗಹಿತರ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಲಗು ಜಗದೊಳುಳ್ಳ ಕಂಟಕರಂ ಕೂರ್ಬಟ್ಟೆಳಮೆನಿಸುವ ಚಕ್ರಿಯ ಕಟ್ಟಿದಲಗು ಮಲ್ಲಭೂಪನಾದಿದಿಳೀಪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೨-೨೪; 1106). [?]

ಕೂರ್ಬಾಳ್ 'ಕೂರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಕೂರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕಮಠ: "ಕಚ್ಛಪಃ, ಕಮಠಃ, ಕೂರ್ಮಃ – ಈ ೩ ಆಮೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೪); ಮನುಜಮಾಂಧಾತನ ಪೊಜ ಅಡಿಗಳ್ . . . ಕೂರ್ಮೋನ್ನತಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಆನೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಸಮರ್ಚ್ಚಿಪೊಲಾಗೆ ಕೂರ್ಮನೊಡೆದಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೦). ೩. ದೇಹದ ಹತ್ತುವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಹೃದಯದಱಲಂ ಪ್ರಾಣಮೆನಿಕ್ಕು . . . ಪುದಿದಂಗವಮಂ ಬಲಿದಿಹುದು ಕೂರ್ಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೨). ೪. ಐದು ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಂ ಸರ್ಪ ಕೂರ್ಮ . . . ಉಲೂಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಕ . . . ಕೂರ್ಮ . . . ವೃಷಭಾಸನ – ಈ ಇಪ್ಪತ್ತ ಮೂಱು ಸ್ಥಾನಕಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಮಗತಿ (ನಾ). ಆಮೆಯ ನಡಗೆ; ಮಂದಗತಿ: ಅವಸರ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಇಂದಿನ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕೂರ್ಮಗತಿಯಿಂದ ಸಾಗರು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಕೂರ್ಮ + ಗತಿ]

ಕೂರ್ಮಚಕ್ರ (ನಾ). (ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ಕೂರ್ಮಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಬಳಿಕ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಕೂರ್ಮಚಕ್ರ . . . ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಕ್ರಮುವಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೮೦). [ಕೂರ್ಮ + ಚಕ್ರ]

ಕೂರ್ಮಪುಟ (ನಾ). (ಔಷಧಿಯನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೂರ್ಮಪುಟಮಂ ಹಾಕಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಸರ್ವಾತಿಸಾರಂ, ಗ್ರಹಿಣಿ, ವರ್ದಿ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೩೨೫). [ಕೂರ್ಮ$_0$ + ಪುಟ$_3$]

ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ, ಪದ್ಮಪುರಾಣ . . . ವಾಮನಪುರಾಣ, ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ, ಗಾರುಡಪುರಾಣ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೆಂಬವೇ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬). [ಕೂರ್ಮ + ಪುರಾಣ]

ಕೂರ್ಮರೋಮ (ನಾ). (ಆಮೆಯ ಕೂದಲಿನಂತೆ) ಅಸಂಭವವಾದುದು; ಅಸತ್ಯವಾದುದು: ಮೊದಲಿಂದಂ ಕೂರ್ಮರೋಮಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರ್ಮರೋಗಂ]ಟಿಗೆಯ ಶಶವಿಷಾಣಂ ವಿಯತ್ಪುಷ್ಪದಂತಿಲ್ಲದುದೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಪಂಚೆಂದಱಿದು ತಿಳಿದು (ರತ್ನಾಕ. ೯೨). [ಕೂರ್ಮ + ರೋಮ]

ಕೂರ್ಮವದನ (ನಾ). ೧. ಆಮೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆಮೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕೂರ್ಮವದನಂ ಮಲಯಾಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವಂ ಕೇಸರಿರೂಪಂ ವೃಶ್ಚಿಕಾಂತಿಮದ್ರೇಶಾಣಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೯-೨೪). [ಕೂರ್ಮ + ವದನ]

ಕೂರ್ಮವಾಯು (ನಾ). = ಕೂರ್ಮ ೩: ದಶವಾಯುಗಳ ಸ್ಥಾನಂಗಳಾವುವೆಂದಡೆ . . . ಪಿಂಗಳನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮವಾಯು, ಸುಷುಮ್ನನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವಾಯು (ಚನ್ನಪ. ೮೬೯). [ಕೂರ್ಮ + ವಾಯು]

ಕೂರ್ಮವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಮಾದರಸನ ರಾವಣವೀಣೆ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಕೂರ್ಮವೀಣೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ (ಶರಚ. ೨೮೫). [ಸಂ. ಕೂರ್ಮವೀಣಾ]

ಕೂರ್ಮಸೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಸೆಯುವಿಕೆ. 'ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ಕೂರ್$_5$ + ಮಸೆ$_2$]

ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಸೆದು ಹರಿತವಾಗು, —ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ಸಾಣೆಯಿಡು: ಮಸೆದುದು ಮದಸನ ಬಾಳ್ ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಟ್ಟುದು ಕಾಮನಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೬). [ಕೂರ್ಮಸೆ + ಇಡು$_1$]

ಕೂರ್ಮಾವತಾರ (ನಾ). = ಕೂರ್ಮ ೨: ಸೇವಿಸನೆ ಕೂರ್ಮೇಶನಂ ಕೂರ್ಮಾವತಾರನು (ಬಸವು. ೫೪-೬೨). [ಕೂರ್ಮ + ಅವತಾರ]

ಕೂರ್ಮಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಮೆಯಾಕಾರದ ಆಸನ, —ಪೀಠ: ಆಚಾರ್ಯ, ಇದು ಕೂರ್ಮಾಸನ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಭಾಸನಾ. ೩೩). ೨. ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೂರ್ಮಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನ ಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕೂರ್ಮ + ಆಸನ]

ಕೂರ್ಮಾಸ್ಥಿಧರ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕನತ್ಕೂರ್ಮಾಸ್ಥಿಧರ ನುತಚತುರ್ಮುಖ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೯). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಮಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಮೆ : (ಕ). [ಸಂ. ಕೂರ್ಮೀ]

ಕೂರ್ಮುಳ್ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಮುಳ್ಳು ; ಚೂಪಾದ ಮುಳ್ಳು : ಇರಿತದ ಕೂರ್ಮುಳ್ಗಳ ಲಾಳಗಳಿಂದ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೩-೨೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಮುಳ್$_2$]

ಕೂರ್ಮೆ, ಕೂರುಮೆ (ನಾ). ಒಲ್ಮೆ ; ನಲ್ಮೆ ; ಪ್ರೇಮ : "ತಕ್ಕು. . . ಕೂರ್ಮೆ ಎಱಕಂ ಓಪು- ಈ ಆ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); ಕೂಸಿನ ಮೇಗೆ ನಿಮಗೆ ಕೂರ್ಮೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೮); ಒರ್ಮೆಯುಮವಚಱದೊಲವಿನ ಕೂರ್ಮೆಯ ತತ್ಪತಿಗಮಾಕೆಗಂ . . . ಇರ್ವರ್ ತನಯರ್ (ಆದಿಪು. ೨-೩೭); ಪಾಲುಂ ಕೂರ್ಮೆಯುಂ ಮಱುಗಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಲೇಸಾಗವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮); ಕೃಷ್ಣನ ಕೂರ್ಮೆಯಿರಲಿನ್ನಾವುದರಿದೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೪೭). **ಕೂರುಮೆ** : ದೈವದ ಕೂರುಮೆಯು ನೆಲೆ ಬೇಱೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪); ಬಲವಂದು ವಂದಿಸಿ ಕೂರುಮೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಕೇಳಿದನಧಿಕತರ ವರವ (ಅಂಬಕಾ. ೭-೪೭); ವೀರರಿದ್ದೇನಹುದು ದೈವಗತಿಯ ಕೂರುಮೆಯು ಬೇರಾದ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೫೭-೪೭). [ಕೂರ್$_1$ + -ಮೆ$_1$]

ಕೂರ್ಮೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲುಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗು : ಓಪಳ ಕೂರ್ಮೆಗೆಟ್ಟನಗೆ ನೀನೇನಾನುಮೊಂದೇವಮಂ ಮನದೊಳ್ ಮಾಡಿಪೊಡಂದೆ ದೀವಳಿಗೆಯುಂ ಮಾನಾಮಿಯಂ ಮಾಡೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೩) ; ಕೂರ್ಮೆಗೆಟ್ಟ ಹೃದಯಗಳು ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿ ಸೇರಲಾರವು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೭೩). [ಕೂರ್ಮೆ + ಕೆಡು$_1$]

ಕೂರ್ಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಆಮೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಆದಿ ಕಮಠ. ೨. ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗ : ಸೇವಿಸನೆ ಕೂರ್ಮೇಶನಂ ಕೂರ್ಮಾವತಾರನು ಸೇತುವಿನೊಳಾ ರಾಮನಾಥನನು (ಬಸವು. ೫೪-೭೨).[ಕೂರ್ಮ + ಈಶ]

ಕೂರ್ಮೊತ್ತ (ನಾ). ಗಾಢ ಪ್ರೇಮ : ಪೊಲಗೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕ ಮೃಗಶಾಬಾನೀಕಮಂ ಕೊಂಡು[ಪಾಠಾಂ. ದು] ಕೇಸಡಗಂ ಸೂಡುವರಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರೆನಲ್ಕೂರ್ಮೊತ್ತದಿಂ ಮತ್ತಮೊಂದೆಡೆಗೇ ನೀಗುಮೆ ಪೋಗಲುತ್ಕಟ ಮಹಾಪಾಪಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪಕ್ಕಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೦).
[ಕೂರ್$_1$ + ಮೊತ್ತ]

ಕೂರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಮೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತುದಿ : ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕೂರ್ಮೊನೆಗಳಿಂ ದೈತ್ಯಾರಿಯಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ.೧೬-೮೩); ಜವನ ಮಂತಣ ಸೂಲದಂತೆ ನೆಗೆದ ಕೊಂತದ ಕೂರ್ಮೊನೆಯ ಕೋಲಾಟಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮) ; ಕೂರ್ಮೊನೆಯ ಸರಳ್ಗಳಿಂದೆಸೆಯಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೧೯). [ಕೂರ್$_5$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕೂರ್ಯ (ನಾ). ಶೂರ; ಕಲಿ (?) : ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಮರ್ಯಾದೆ ತಪ್ಪದೆ ತೂರ್ಯಗಣದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಯನೆಂದೆನಿಸು ಸೂರ್ಯನಾಮಕದೇವ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ (ವಿಪ್ರಸು. ೨೮-೩). [?]

ಕೂರ್ವಡೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸೈನ್ಯ; ಬಲಿಷ್ಠ ಪಡೆ : ಅರಲಲಗನ ಕೂರ್ವಡೆಯಂ ಗೆಲ್ದಂ (ಸೌನಂದ. ೩-೭). [ಕೂರ್$_5$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕೂರ್ವಾಳ್, ಕೂರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). = ಕೂರಸಿ : ಅಳ್ಕದೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ತನೂಜೆಯನೊಯ್ದನ ಬೆನ್ನನೆನ್ನ ಕೂರ್ವಾಳ್ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೯); ಭರತನ ಕೂರ್ವಾಳನಸುಮಸೆಗೆ ಬಾಲವ್ಯಾಳಾಳಂ ರಿಪುನೃಪರ ಕಂತನಾಳಂ ಧುರದೊಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೮-೨೭) ; ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಕುಱಿದ ಕೂರ್ವಾಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೭; 1160); ಇರ್ದಳ್ ಮನೋಜನ ಕೂರ್ವಾಳೆನೆ ಬಾಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೭). **ಕೂರ್ಬಾಳ್** : ಎಸೆವೀ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂಗಮಿಾತನೆ ಬಲವೊಳ್ ತೋಳ್ಗೆ ಸಂದಿರ್ದ ಕೂರ್ಬಾಳ್ ಬಸವಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮೭ ; 1196). [ಕೂರ್$_5$ + ಬಾಳ್$_9$]

ಕೂರ್ವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು ; ಕಡುಬಿಸಿಲು : ಒದವಿದ ಬೆಟ್ಟಬೇಸಗೆಯ ಕೂರ್ವಿಸಿಲರ್ವಿಸೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೭).
[ಕೂರ್$_5$ + ಬಿಸಿಲ್]

ಕೂರ್ವು (ನಾ). = ಕೂರ್ಪು$_1$: ಆ ಸೇನೆಯಂ ಕೂರ್ವಿನಿಂ ಪೊರೆವುತೆಲ್ಲ ವನಱಿದು ಕೈದುವಿಡಿದೂರ್ವಿ (ವೀಕ್ಯಪು. ೭-೨-೧೩). [ಕೂರ್$_1$ + -ವು]

ಕೂರ್ವೆ (ನಾ). ನಡುಗಡ್ಡೆ ; ದ್ವೀಪ : ಉಪ್ಪಿನ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕೂರ್ವೆಗಳು ಆಗಿವೆ (ಕಾರವ. ೧೪).
[< ಕುರುವ]

ಕೂರ್ಸರಲ್, **ಕೂರ್ಸರಳು** (ನಾ). = ಕೂರಂಬು : ತೂಗುತುಂ ಕೂರ್ಸರಲನರುಣನೇತ್ರಾರವಿಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೪೮). **ಕೂರ್ಸರಳು** : ಮಲಗಿನೊಳು ಸೂಸಿದರಳುಗಳು ಕೂರ್ಸರಳುಗಳು ಗಿಳಿವಾತು ಬೂತು ತಂಗಾಳಿ ಮದನನ ದಾಳಿ (ರಾಘಚ. ೧೩-೨೯).
[ಕೂರ್$_5$ + ಸರಲ್$_1$]

ಕೂರ್ಸರಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ : ಕರ್ವುವಿಲ್ಪಾಸಿಗಂ ತುಂಬಿ ತೆಗೆದೆಸುವಮಳ್ಕೂರ್ಸರಲ್ಸರಿಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೯).
[ಕೂರ್ಸರಲ್ + ಸರಿ$_6$]

ಕೂರ್ಸರಳು 'ಕೂರ್ಸರಲ್' ನೋ.

ಕೂಲ್$_1$ 'ಕೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಲ್$_2$, ಕೂಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಳಗೂಟ; ಬೆಣೆ; ಕೂರು : "ಪೀಠರಂಧ್ರ ಪ್ರವೇಶ್ಯಭಾಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ತುದಿ ; ಕೊನೆ : ಕೂಲೊಳ್ ಪಾಂ[ಪಾಠಾಂ. ಪೂಂ]ಗುಸೂಲಂ ಸುತ್ತುವ ಕುಡುಗೋಲ್ಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ವ); ಭಾನುಜನ ಧ್ವಜಗಂಭ ಕೂಲ್ಮುರಿದು ಕನಕಮಯ ರಥದ ಮೇಲ್ಬೀಳಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೭೦-೪೫). **ಕೂಲು$_2$** : ೧. ಬೇಲೂರೊಳಂ ಮಹಾದೇವಿ ಲಿಂಗದ ಶಿರಂ ಕೂಲಿಂಗೆ ಮುಱಿಯೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೭-೨೩) ; ಒಂದು ಸೊಂಟಮಟ್ಟ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಕೂಲು ಸಿಕ್ಕಿತು (ಸುವಸಂ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕೂಲ]

ಕೂಲ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ ; ಸಮೂಹ. ೨. ದಂಡೆ ; ತಟ ; ದಡ : "ತೀರಂ ತಟಂ ಕೂಲಮೆನೆ ಕಚ್ಛಮನೆ ತೊಱೆಯ ತಡಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೧೦) ; ಆಕೆಯುಮಾ ಕಾಂತಾರನದೀಕೂಲದೊಳಿರ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೫೪). ೩. = ಕೂಲ್$_2$ ೧ : ಕೂಲ್, ಕೂಲ್ಗೆ, ಕೂಲೊಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಸಂ.]

ಕೂಲಂಕಷ (ಗು). ೧. ದಂಡವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ : ಕೆಡಪಲ್ಕೇಳಸುವೆ ಕೂಲಂಕಷ ಕೈವಲಿನಿಯುವೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೬೯-೧೨೧). ೨. ಸಮಗ್ರವಾದ ; ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗಿರುವ : ಇದನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದರೆ (ಸಮಜೀ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಅನೇಕಾನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಕೂಲಂಕಷೆ (ನಾ). ದಡವನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು ; ನದಿ : "ಸಿಂಧುಃ . . . ಕೂಲಂಕಷಾ . . . -ಈ ೨೧ ತೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩).
[ಸಂ. ಕೂಲಂಕಷಾ]

ಕೂಲದೇಶ (ನಾ). ತೀರಪ್ರದೇಶ; ದಂಡೆ : "ಮರ್ಯಾದಾ, ಕೂಲದೇಶಃ -ಈ ೨ ತಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೨) ; "ಮರ್ಯಾದೆ ಕೂಲದೇಶಮೆನಲ್ಕೆ ತಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೩). [ಕೂಲ + ದೇಶ]

ಕೂಲಪಾಕ (ನಾ). ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ (?) : ಬಾಬೂನ ಕೂಲಪಾಕ ಆರಂಭವಾಯಿತೇನು ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೬). [?]

ಕೂಲಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ ; ಕುಕ್ಕರಿಸು : ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಲಾರದೆ ಕೂಲ ಬಡುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿಯರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೨೧೬).
[← ತೆಲು. ಕೂಲಬಡು]

ಕೂಲವತಿ (ನಾ). ಹೊಳೆ ; ನದಿ : ಕೂಲವತಿಗಳ ನಂದನದ ನಿರ್ಮಳ ಸರೋವರದ . . . ವಿನೋದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧). [ಸಂ. ಕೂಲವತೀ]

ಕೂಲಾಂತರ (ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ ; (ನದಿಯ) ಒಡಲು ; ಪಾತ್ರ : "ಪಾತ್ರಂ ಕೂಲಾಂತರಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೮-೧೧೮). [ಕೂಲ + ಅಂತರ]

ಕೂಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ದುಡಿಮೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ, ಕಾಳು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಫಲ; ಮಜೂರಿ: ತೊಬ್ಬಿನಂತೆ ಪೆಱರ ವಶಮಾಗದೆ ಕೂಲಿಯ ಬಂಟನಂತೆ ಬೆಲೆಯಂ ಪಾರದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯) ; ಕೂಲಿಗೆ ಹಾವ ಕಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾವನ ತೆಱದಂತೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೬); ನಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಕೂಲಿಗೆ ಕೈಗಳಂ ಕೊಯ್ದು ಜೀವಿಪಂ (ಅರಿರ. ೫೨-೮) ; ಈ ಹೊತ್ತಿನ ಕೂಲಿಯೆಲ್ಲಾ ಇದೊಂದೇ ಸಣ್ಣ ರೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೫). ೨. ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ನೇಮದ ಕೂಲಿಯಂ ದಿನ ನಿತ್ಯನೇಮದಲ್ಲಿ ಸಂದಿರಬೇಕು ನೇಮದ ಕೂಲಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಮ ದಾಸೆಗೆ ಕಾಮಿಸಿ ದ್ರವ್ಯವ ಹಿಡಿದರೆ ತಾ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ ನಷ್ಟವಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೩-೧೩). ೩. ಬೆಲೆ ; ಬಾಡಿಗೆ : ಈ ಹಯದ್ವಯಮಂ ಕೂಲಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೀ ಹಡಗ ನಡೆಯಿಸುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ನುಡಿದ ನೌವಾಹಕನ ನುಡಿಗೆ (ಪದ್ಮಕಾ. ೧೧-೩೧). ೪. ಕೂಲಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವವನು ; ಕೂಲಿಕಾರ : ಕೊಡನೀರ ಕೊಟ್ಟಣದವರ್ ಕಸಂಗಳನಿರದೆ ಗುಡಿಪ ಕೂಲಿಗಳವರ್ (ಚಬಪು. ೪೭-೪೨) ; ಕೂಲಿಯನ್ನು ಗದರಿಸುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬಾಣಅ. ೭). ೫. ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಅತ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕೂಲಿಕಂಬಳ, ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿ = ಕೂಲಿ$_1$: ಕೂಲಿಕಂಬಳವೆಷ್ಟು, ಕೆಲಸ ತೊಡಗುವುವೆಂದು (ನವರಾ. II, ೪೯) ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿ ಕಷ್ಟ, ಅನ್ನವೋ ಅಪರೂಪ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೬-೯) ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿಯವರ ಪಾಲಿನ ಮೈದೊಗಲ ಧೂಳಿಯ ಭಂಡಾರ ಹಣೆಯೊಳಗಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೧೬). **ಕೂಲಿಕುಪ್ಪಟಿ** = ಕೂಲಿಕಂಬಳ : (ಠ). **ಕೂಲಿನಾಲಿ** = ಕೂಲಿಕಂಬಳ : ಕೂಲಿನಾಲಿ ದುಡಿಯುವ ನೀವೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಿರಿಯ ಅಡಿಗಲ್ಲು, ಒರೆಗಲ್ಲು (ಕಜಸಾ. ೧೫೮). **ಕೂಲಿಮಾಡು** = ಕೂಲಿಗಾಗಿ ದುಡಿ : (ಠ). **ಕೂಲಿಯವ** = ಕೂಲಿ ಕೆಲಸದವನು; **ಕೂಲಿಯಾಳು** : ಆ ಕೂಲಿಯವನಂ ಕರದು (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೪ ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕೂಲಿ]

ಕೂಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೂಲಿ, ಕುಮತಿ, ಕಾಶ್ಮೀರ ಮರ, ಹುಚ್ಚುನರವೆ (ಮೈಔಗ. ೪೦-೭೮೨) ; ಬೀಟೆ, ಪಚರಿ, ಬಿರಡಿ, ಕೂಲಿ, ತಡಸಲು, ತಪಸಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [?]

ಕೂಲಿಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೂಲಿಕೊಟ್ಟು (ದನಗಳನ್ನು) ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಕಳಿಸು : ದನಗಳನ್ನು ಕೂಲಿಅಟ್ಟುತ್ತೀರಾ (ಬೆಳುಮ. ೧).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಲಿಕಾತಿ 'ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕೂಲಿಕಾರ 'ಕೂಲಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ, ಕೂಲಿಕಾತಿ (ನಾ). ಕೂಲಿಕೆಲಸದವಳು ; ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವಳು : "ಗುರ್ವಿ – ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೩). **ಕೂಲಿಕಾತಿ** : (ಠ). [ಕೂಲಿಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೂಲಿಕಾಱ, ಕೂಲಿಕಾರ, ಕೂಲಿಗಾರ (ನಾ). ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ; ಮಜದೂರ : "ಪ್ರೇಷ್ಯಃ, ಪ್ರತಿಸ್ಕಂದಃ – ಈ ೨ ಕೂಲಿಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೪). **ಕೂಲಿಕಾರ** : ಕೃಷಿಕರು ಮತ್ತು ಕೂಲಿಕಾರರು ಸಂಪತ್‌ಶಾಲಿಗಳಾಗುವರು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೩೫). **ಕೂಲಿಗಾರ** : ಕೂಲಿಗಾರರ ರಾಜ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಂತೆ (ಕೂಸಧೀ. ೩೪).
[ಕೂಲಿ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೂಲಿಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ನಿತ್ಯದ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ, —ದುಡಿತ : (ಠ). ೨. ಕೂಲಿಯ ಆಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ: ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂಲಿಕೊಳಗ (ನಾ). ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕಾಳನ್ನು ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಕೊಳಗ : ಕೂಲಿಯವರಿಗೆ ಅಳೆದುಕೊಡುವಾಗ ಕೂಲಿಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). 'ಗಡಿಕೊಳಗ' ಪರಾ.
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೂಲಿಗ (ನಾ). ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವನು ; ಕೂಲಿಯ ಆಳು : ಸಾಲ ಕುಱಿದಱಿಹಿಗಳ ಕರ್ಮದ ಕೂಲಿಗರ ಜಡ ಜಂಝುಪೂಗರ ಜಾಲ ಸಿರಿಯನಿಮಿಷರ ಪುರಿ ವಶವಾಯ್ತು ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೫) ; ಕೂಲಿಗರ ಕೊನಬರೊಡನನವರತ ಬಿಡದಾಡಿದೀ ಲಂಡತನವ ಬಿಡದಾದೆಯಲ್ಲಾ (ಪದ್ಮಕಾ. ೧೦-೧೦). [ಕೂಲಿ$_1$ + -ಗ$_2$]

ಕೂಲಿಗಾರ 'ಕೂಲಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಭಕ್ತರಂ ಕಂಡೊಡೆಱಗುವನೆಱಗದಂದದಿಂ ಕೂಲಿಗೊಳ್ಳಂ (ಅರಿರ. ೧೭೪-೧೫) ; ತಂದೆಗೇನಾನುಮೊಂದೂಱಿಗಂ ಗೆಯ್ದೊಲಿಸಿಯದರ್ಕೆ ಕೂಲಿಗೊಂಬೆಡೆಯೊಳಂ (ಚಳವಂ. ೯೨-೮). [ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಲಿಜನ (ನಾ). ಕೂಲಿಮಾಡುವ ಜನ; ಕೂಲಿಕೆಲಸದವರು : ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಟೆ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಲಿಜನ ಇದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೧೫).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಜನ]

ಕೂಲಿಮಠ (ನಾ). ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಾಲೆ: ಅರ್ಧಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಕೂಲಿಮಠಗಳಿದ್ದುವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಮಠ]

ಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹು ; ಬೀಳಿಸು : ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರವನು ಕೀಲಿಸಿದ ದಶಾಸ್ಯನನು ಕೂಲಿಸಿ ಜಗಗಳ ಪಾಲಿಸಿ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೪೦).
[ಕೂಲು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿ ; ಬೀಳು : ಮೇರುಗಿರಿ ಕುಲಿಶ ಹತಿಯಿಂ ಕೆಡೆದುದೋ ಮೇಣುದಾರ ನೀಲಾಚಲಂ ಕೂಲಿದುದೊ (ನಂಕಾರಾ. ೬-೫೭-೪೨); ಕೋಸಲ ಭೂಮಿ ಹೊಲೆಗಲಸಿ ಹಾಳಾಗಿ ಕೆಸರಿನಲಿ ಕೂಲುವುದು (ಯಶೋಧ. ೩೫).

ಕೂಲಿಹೋಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ . . . ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬವು ಕೂಲಿಹೋಯಿತು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ ೫) ; ಸಂಸಾರಗಳು ಕೂಲಿಹೋಗುತ್ತಿವೆ (ಮಹಾಗ. ೧೨೩).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೂಲು ; ಕುಇ. ಕೂರ]

ಕೂಲು$_2$ 'ಕೂಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೂಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೆಟ್ಟಿಲು ; ಸೋಪಾನ : "ಕೂಲು – ಪಾವುಟಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೦). ೨. ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಸೋಪಾನ ಮಾರ್ಗ : (ಠ). 'ಕೂಲುಬಾವಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೂಲುಕಂಬ (ನಾ). ಕೂಲುಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬ : (ಠ).
[ಕೂಲು$_2$ (< ಕೂಲ್$_2$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಥ)]

ಕೊಲುಗಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಆ ದೇವರ್ಗೆ ಕೊಲುಗಗೇರಿಯ ಆಗ್ನೇಯದ ಗೋಡೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೦–೫೩; 1139). [?]

ಕೊಲುದುಂಬು (ನಾ). ಅರೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗಡ್ಡೆ; ಗುಂಬ; ಪಿಂಡಿಕೆ: "ನಾಭಿ ಪಿಂಡಿಕೆಯೆನಲು ಕೊಲುದುಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೪). [ಕೊಲ್ಲು$_2$ (< ಕೊಲ್$_2$) + ತುಂಬು$_2$]

ಕೊಲುಬಾವಿ (ನಾ). ಕೊಲುಗಳಿರುವ ಬಾವಿ; ಮೆಟ್ಟಿಲು ಬಾವಿ: ಕಾಳೇಗೌಡನ ತೋಟದ ಕೊಲುಬಾವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೦). [ಕೊಲ್ಲು$_3$ + ಬಾವಿ]

ಕೊಲುವೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕೊಲನ್ನು ಕೂರಿಸಲು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ: "ಹಲಗೆ, ಮೊ, ಗಳ ಕೂರು . . . ಕೊಲುವೆಜ್ಜ" (Mortise. ಇಂಕನಿ). [ಕೊಲ್ಲು$_2$ (< ಕೊಲ್$_2$) + ವೆಜ್ಜ]

ಕೊಲುಳಿ (ನಾ). ಕೊಲುವೆಜ್ಜ ಮಾಡುವ ಉಳಿ: "ಕೊಲುಳಿ; ವೆಜ್ಜದ ಉಳಿ" (Mortise Chisel. ಇಂಕನಿ). [ಕೊಲ್$_1$ + ಉಳಿ$_1$]

ಕೂವ, ಕುವ್ವೆ$_2$, ಕೊ್ವ$_2$, ಕೂವೆ$_1$, ಕೂವೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬ; ಕೂಪಸ್ತಂಭ. 'ಕೂವಕಂಭ' ಪರಾ. ೨. ಬಾವಿ: ಕೂಪ, ಕೂವ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ); ನೀನು ಕೂವಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗಂಗೆ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿ ಮನೆಗೆ ತರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೩). **ಕುವ್ವೆ**: ೧. (ಈ). **ಕೊ್ವ$_2$**: ೧. 'ಕೂಕಂಬ$_1$' ಪರಾ. **ಕೂವೆ$_1$**: ೧. 'ಕೂವೆಮರ' ಪರಾ. **ಕೂವೆ$_2$**: ೧. ನಡು ಮುರಿಯುತ ನಗನಾವೆಗೆ, ಕೂವೆಗೆ ಉಡಿಸಿದ ಹಾಯಿಯಹರಿಯುತ ಬಿರಿಯುತ (ಪಂಜೆನೆ. ೨–೧೫೩). [< ಸಂ. ಕೂಪ]

ಕೂವಕ (ನಾ). = ಕೂವಕಂಬ: ಕಟ್ಟಾಚಾರಮೆ ತರಣಿಯ ಜುವೆ ಪಟಕಟ್ಟುವ ಗುಣವೇ ಮಾನಸಸಾಧನದೊಟ್ಟಜೆ ಮಿಗೆ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಕೂವಕ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೭). [< ಸಂ. ಕೂಪಕ]

ಕೂವಕಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂವಕಂಬಿಗ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಚಾಲಕ; ಕರ್ಣಧಾರ: "ನಿರ್ಯಾಮಃ, ಕರ್ಣಧಾರಕಃ – ಈ ೨ ಕೂವಕಂಬಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೩); ಚಾರಿತ್ರಮೆಂಬ ಯಾನಪಾತ್ರೆಯನೇಱಿ. . . ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೂವಕಂಬಿಗಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಸಾರ. ೯೬೨–೧೨೨); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಕೂವಕಂಬಿಗನಾದುದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರತ್ನಕ. ೧–೨೦ ವ). [ಕೂವಕಂಬ (< ಕೂವಕಂಭ + –ಇಗ)]

ಕೂವಕಂಭ, ಕೂಕಂಬ$_1$, ಕೂಕಂಭ, ಕೂಕುಂಬ, ಕೂವಕಂಬ, ಕೂವೆಗಂಬ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಕಂಭ; ಕೂವೆ: ಮುತಿಗೆಟ್ಟಾಲಾಪವೆಲ್ಲದಱಿಯದೆ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಕೂವ[ಪಾಠಾಂ. ನ]ಕಂಭದಂತಿರೆ ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೬೦); ನಿಜ್ಜೀವನುಮೆರ್ದು ಪೋಗೆ ಕೂವಕಂಭಂ ಮುಱಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೮–೧೮). **ಕೂಕಂಬ$_1$**: (ಈ). **ಕೂಕಂಭ**: "ನಿರ್ಯಾಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರನೆನಲ್ಕಾ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೪); ಜಗವೆಂಬ ಹಡಗಿನ ನಡುವೊಂದು ಕೂಕಂಭ ನೆಗೆದಂತೆ ನಿಂದಿರ್ದನಾಗ (ಭರತೇ. ೬೮–೧೮). **ಕೂಕುಂಬ**: "ಕೂಪಕ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕ" (ನಾಚಿರಾ. ಈ). **ಕೂವಕಂಬ**: "ಕೂಪಕಃ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ – ಈ ೨ ಕೂವ ಕಂಬಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೩); "ಕೂಪಸ್ತಂಭ – ಕೂವಕಂಬ" (ಶಮದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ); ತನ್ನಾವೆ ಸೀಯಂ ಪಱಿಯೆ ಮುಱಿವುದುಂ ಕೂವಕಂಬಂ ಸಮಂತಾಕುಳವಾಗಲ್ ನಾವಿಕರ್ (ನೇಮಿಪು. ೪–೭೩); ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಚಾರುನಾವೆಯ ಕೂವಕಂಬಮೆಂಬಂತೆಸೆವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೪); ದೇವನ ನಾಭಿಪದ್ಮದ ಮೃಣಾಳಂ ಕೂವಕಂಬಂ ಪೊಲಚ್ಚರಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೮; 1196). **ಕೂವೆಗಂಬ**: ಪಡಗುಗಳ ಕೂವೆಗಂಬದೆ ಪಸರಿಸಿರ್ಪ ಬೆಳ್ವಜ್ಜಡಗಳು (ಶೀಪರಾ. ೧೪–೯). [ಕೂವ + ಕಂಭ]

ಕೂವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೂವರ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು: (ಈ). 'ಕೂಬರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂವಾಡ 'ಕುವ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ಕೂವು" ಎನ್ನುವದು ಕೋಗಿಲೆಯ ಜೀವನದ ಬಣ್ಣವು (ಭಾರಸಂ. ೫೭); ಹಸಿವಿನ ಭೂತವು ಕೂಯುವ ಕೂವೊ? (ಕಎಪು. ೨೭–೩). [?]

ಕೂವೆ$_1$, ಕುವ್ವೆ$_1$, ಕೂಬೆ (ನಾ). ಪುಷ್ಟಿಕರವಾದ ಪಿಷ್ಟಾಹಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಸು; ಅದರಗಿಡ: ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ದೇಶಿಯರು ಅಕ್ಕಿ, ಕೂವೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನೆಟ್ಟುಬೆಳೆಯಿಸುವುದುಂಟು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೮); ಮರಗಳು: ಹೆಸವ, ಹೆಬ್ಬಲಸು, ಕರೀ, ಮಲ್ಲಾಳಿ, ಕೂವೆ, ಬೊಟ್ಟೆ, ದೇವದಾರು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೩). **ಕುವ್ವೆ$_1$**: ಒಣಗಿದ ಕುವ್ವೆಯೆಲೆಗಳನ್ನು ಗೊರಗುಮಾಡಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೂಬೆ**. 'ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಗ್ಯೆ; ತುಳು. ಕೂವೆ]

ಕೂವೆ$_2$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂವೆಗಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂವೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕೂವೆಗಿಡ, ತವಕ್ಷೀರ (ವೈಶಿಗ. ೨೬–೪೯೬). [ಕೂವೆ$_2$ (< ಕೂವ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೂವೆಮರ, ಕೂವೆಮರ (ನಾ). = ಕೂವಕಂಭ: ಕಪ್ತಾನ್ ಕೂವೆ ಮರವನ್ನೇರಿ ದುರ್ಬೀನು ಹಿಡಿದು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಾರ್ಟಿನ್. ೧೯). **ಕೂವೆಮರ**: ಆ ಊರಿನ ಐದಾರುಮನೆಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನ ಕೂವೆಮರಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಅನಾಥೆ. ೩). [ಕೂವೆ$_2$ (< ಕೂವ) + ಮರ]

ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು, ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು, ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕೂವೆ ಗಡ್ಡೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಕೂವೆಹಿಟ್ಟಿನ ಮಣ್ಣಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಕರ (ರೂಢಿ). **ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು**: (ಈ). **ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು**: ಕೂಬೆ ಹಿಟ್ಟು ಅಮಶಂಕೆಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ). [ಕೂವೆ$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಕುಂಬಳ; ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಕುಂಭಂಡರುಂ (ಕೂಷ್ಮಾಂಡರು) ರಾಕ್ಷಸರುಂ ಯಕ್ಷರುಂ . . . ಎಂದು ಪಿಶಾಚರ್ ಚತುರ್ದಶವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೩). ೩. ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈಶ್ವರ ರುದ್ರ ವಿಷ್ಣು ಶುಭಕರನೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಟಕನು ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಾಧೀಶನೂ (ವೀಶೈಪು. ೬–೪–೨೩). [ಸಂ.]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು. ೨. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು: ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೮); ಓಸರಿಸದೆಯೆಲೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಕ್ಷಿ ಕೊಡೀ ಸತ್ಕೃತಿಗೆ ಮಂಗಲವ (ನಾಗಕು. ೧–೨೧). [ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡೀ]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿ (ನಾ). = ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿ ೨: ಎರಡು ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿ ಮತ್ತು ಒಂದು ಬಾಹುಬಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕವೆಲ್ಲವೂ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳಾಗಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೬). [ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನೀ]

ಕೂಸ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಎಳೆಯ ಬಾಲಕ: ಮಗನೆ ನೀನಿನ್ನುಂ ಕೂಸನೈ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧೩-೬); ಕೂಸನೊಡನಾಡುವೆಡೆಯೊಳ್ ಭಾಸುರ ಸುರಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರದೊಳ್ ರಿಪು ತಂತ್ರೋಗ್ರಾಸುರ ರಣರಂಗಾಗ್ರ ಮೊಳಾಸುರ ಕೇಸರಿ . . . ನೆಟ್ಟನೆ ಚಟ್ಟಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೮೦; 1160). [ಕೂಸು + -ಅ$_7$]

ಕೂಸಂಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಸಾಟ (ನಾ). ಕೂಸುಗಳ ಆಟ; ಮಕ್ಕಳಾಟ; ಬಾಲಲೀಲೆ: "ಕೂಸಾಟಂ ಚಿಣ್ಣರಾಟಮುದು" (ಚತುನಿ. II, ೬೭); ಕಣ್ಣಾಲ್ಕಜಂ ರಾಗದಾಡುವ ಕೂಸಾಟದ ಚೆಲ್ವುಗಳ್ ಕುಡೆ (ಆದಿಪು. ೬-೧೨೮); ಕೌರವ ಪಾಂಡವ ಕುಮಾರರ್ ಕೂಸಾಟಮಾಡುವಡಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೩೧ ವ); ನೀಂ ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕೂಸಾಟಮನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಬಿಸುಡೆ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೫೨). [ಕೂಸು + ಆಟ]

ಕೂಸಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಸನ್ನು ಆಡಿಸು: (*). ೨. ಕೂಸಾಟವನ್ನು ಆಡಿಸು; ತಮಾಷೆ ಮಾಡು; ವಿನೋದಮಾಡು: ಕಳ್ವ ಕೊಳ್ವ ಖಳರಿಕೆಗೆ ಮ ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ವರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯ ದೋ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೭); ನಾಡೊಳಗೆ ಮಾಸೆ ದೆಱೆಯುಂ ಬೇಡಿಸುವಂ ಬೀರರರಸಿಯರ ವೆಸರಿಂ ಕೂಸಾಡಿಸಲೀಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೯). ಅಲಮಲಂ! ಕೂಸಾಡಿಸದಿರೆನ್ನ (ಹಬ್ಬರ. ೧೨-೬೬). [ಕೂಸಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಸಿನಂತೆ ಆಡು; ಮಗುವಿನಂತೆ ಆಡು. 'ಕೂಸಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೂಸು + ಆಡು$_1$]

ಕೂಸಾಳು (ನಾ). ಕೂಸಿನಂತೆ ದುರ್ಬಲನಾದವನು; ಕೈಲಾಗದವನು: ದೋಸೇಹಿಟ್ಟು ಕೂಸಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕೀತೇ (ರೂಢಿ). [ಕೂಸು + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೂಸು (ನಾ). ೧. ಮಗು; ಶಿಶು; ಹಸುಳೆ: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೊಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬); ಕೂಸಿಂಗೆ ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಪೆಸರನೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದಿಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭-೨೦); ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೦). ೨. (ಮದುವೆಯಾಗದ) ಹೆಣ್ಣು; ಕನ್ಯೆ: "ಕೂಸೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ಎಲೆ ಕೂಸೆ ನೀರಂ ಕುಡಿಯಲೆಱೆಯಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧); ನೆಗಱ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಮಂ ಕೂಸುಮನೀವುದರಿಕೇಸರಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯); ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಲ್ವೇಡಿರ್ದ ಕೂಸನೆನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗೆಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೨); ಆರು ಮುನಿದು ನಮ್ಮನೇನ ಮಾಡುವರು . . . ನಮ್ಮ ಕುನ್ನಿಗೆ ಕೂಸ ಕೊಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೬೫೨); ವರ ವೈಶ್ಯರೊಳೊರ್ವ್ವಂ ಕುಡಿಯರ ಕೂಸಂ ಮದುವೆ ನಿಲ್ಲೊತ್ತಡೆ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೯; 1186); ಕೊಬ್ಬಿ ನರಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕೂಸನು ಬೇಡುವಂದದಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೨). ೩. ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ: ಸಾಟಿಯಾಣ್ಮಣ್ಗ ಏಟುವರಿಸದ ಕೂಸಾಗಿ ನಿರಿಸಿದ ವರಿಷಕ್ಕೆ ಕೆಱೆತೊಮ್ಬು (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೬; 10ನೆಯ ಶತ); ನೀನಾ ಕೂಸುಗಳನೊಡಂಗೊಂಡು ನೀರಂ ಕೊಂಡು ತಡೆಯದೆ ಬಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೦ ವ); ಮುಕ್ತನಿವಂ ಕೂಸಿವನುದ್ವೃತ್ತನಿವಂ ತಕ್ಕನಿವಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೧೨). ೪. ಶಿಷ್ಯ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಮಾಣಿ: ಚಿಕ್ಕ ಬೇರುಂಡನ ಮಠದ ಸಮಸ್ತ ಕೂಸುಗಳು ಸೋಮನಾಥದೇವರ ದೇವಾಲ್ಯದ ಹೊಲಥರದ ಕಲಕೆಲಸಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ಹತ ಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೬-೬; 1228). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞು; ತೆಲು. ಕೂಸು, ಕೂತು]

ಕೂಸುಕೋಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಇರುವ ಕೋಣೆ: "ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅವರ ದಾದಿಯರಿಗೂ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿರುವ ಕೋಣೆ; ಕೂಸುಕೋಣೆ" (Nursery. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಸು + ಕೋಣೆ]

ಕೂಸುಗುಡು 'ಕೂಸುಗೊಡು' ನೋ.

ಕೂಸುಗೊಡು, ಕೂಸುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣುಕೊಡು; ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಒಡನೆಯನಿತ್ತುಂ ಸಂತತಮೊಡಸುಂಡುಂ ಕೂಸುಗೊಟ್ಟು ಮೆಂದುದನೆಂದುಂ ಕಡುಗೂರ್ತು ಮಹಿತಬಲಮಂ ಕಿಡಿಸುವುದುಚಿತಂ ನೃಪಂಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೩-೨೫). **ಕೂಸುಗುಡು**: ಪುರುಷೋತ್ತಮದೇವಂಗೆ ಕೂಸುಗುಡಲಾರ್ ಪಡೆವರ್ (ಪಂದಾಪು. ೮-೧೬); ಭೃತ್ರಮಿಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪೋಪೆನೆಂಬ ಗೋತ್ರಮುಱಿಯದೆ ಕೂಸುಗುಡುವೆನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೭). [ಕೂಸು + ಕೊಡು$_1$]

ಕೂಸುತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದು; ಎಳೆತನ; ಬಾಲ್ಯ: ನೀಂ ಬೇಱೆಮಗೆ ಸುಯೋಧನನೇಂ ಬೇಱೆಯೆ ಕೂಸುತನದೊಳಾದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೩); ಕೂಸುತನದೊಳೆ ನಿಜ ರಾರಾಜಿತ ತೇಜಂ ಕೇಸವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೭-೪; 1045); ಕೂಸುತನದೊಳಂ ಕೇಸರಿಯಂ ತವೆ ಕೊಂಡು (ವರ್ಧಪು. ೩-೬೨); ಅಱಿಯುಮೆಯಾಯ್ತು ಕೂಸುತನದೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೫-೨೨). [ಕೂಸು + -ತನ]

ಕೂಸುಬಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಮಗುವಿನ ಬಿನ್ನಾಣ; ಮುದ್ದಾದ ಆಟ: ಕಡುಜಾಣ ಕಂದಯ್ಯ ಹಿರಿಹಿರಿದೊ ಕೂಸುಬಿನ್ನಾಣ (ಗರಿ. ೧೯-೧೫). [ಕೂಸು + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಕೂಸುಮರಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಮಗು; ಮರಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ದೇಶದೇಶದ ಬಿಸಿಲ ಸನ್ನ ಕೆನ್ನಿಗೆ ತಳ್ಳಿ ಕೂಸುಮರಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದಳದಲಿ (ಶಿಲಾಲ. ೬೭); ಕಚಗುಳಿ ಇಟ್ಟು ನಗಿಸುವುದು ಕೂಸುಮರಿಮಾಡುವುದು . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಪಾಲೇ (ರಂಗನಾ. ೮೦). [ಕೂಸು + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕೂಸುಮೃಗ (ನಾ). ಮೃಗದ ಮರಿ; ಮರಿಜಿಂಕೆ: ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಂಕೆಯಿಂದಂ ಕಾಸಿದವೋಲ್ ಕುದಿದು ಪರಿವ ನಿರ್ಝರಜಳಮಂ ಕೂಸುಮೃಗಂ ಕುಡಿಯಲ್ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೭). [ಕೂಸು + ಮೃಗ]

ಕೂಸೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋಣಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರಿ, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [?]

ಕೂಹಕ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಪುಸಿಗೆ ಪಿಸುಣ್ಗೆ ಪೋರಟಗೆ ಮಾಯೆಗೆ ಹಿಂಸೆಗೆ ಕೂಹಕಕ್ಕೆ ಬೇವಸಕೆ ಮರುಳ್ತನಕ್ಕೆ ಕಳವಿಂಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೫); ಆಹವದಿ ಖತಿಮುಸಗಿದಂತೆಯು ಕೂಹಕದಿ ಪಾರ್ಥನನು ಮೂದಲಿಸಿದನು (ಕೋಗಯು. ೨೬-೩೭). [< ಸಂ. ಕುಹಕ]

ಕೂಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುಹಾಕು: ಇವರಾದರೂ ಜೊತೆಯಾದಾರು ಎನ್ನುವ ಚಿಗುರಾಸೆಯಿಂದ 'ಓಯ್' ಎಂದು ಕೂಹಾಕಿದ್ದಕ್ಕೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯). [ಕೂ$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೂಹೆ (ನಾ). = ಕೂವೆ (?): ವಾಯುವ್ಯದ ಮೂಲೆಯಿಂದ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಪೊಳಗೆರೆ ಕೂಹೆಯ ಕಾಲ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಪಡುವಲಾಗಿ ತಿರುಗಿದ್ದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೯; 1612). [?]

ಕೂಳ್ 'ಕೂಟ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಳ$_1$ 'ಕೂಟ' ನೋ.

ಕೂಳತನ, ಖೂಳತನ (ನಾ). ದುರುಳತನ; ನೀಚತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಈ ಕೀಳ್ಪಗೆಯ ಕೂಳತನವು ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ಹೆಸರನುಚ್ಚರಿಸಿದನ ನೆಳಲ ಕನಸು ಗಂಡವರಿಂಗಂ ಬಾರದು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೨೧೨-೧೯).

ಖೂಳತನ: ಪಾಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹುದಿದು ಖೂಳತನವಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೨೬-೫೮); ಬಳಿಕ ಬಂದುದು ಖೂಳತನ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೩); ಮೇಲುವೋಗನು ನೋಡದೀ ಪರಿ ಖೂಳತನವನು ಮಾಡದಿರು (ಸಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೪೦). [ಕೂಳ್$_1$ (< ಕೂಟ) + -ತನ]

ಕೂಳಪಾಳೆಯ (ನಾ). ಆಹಾರ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ; ಉಗ್ರಾಣ (?): ಕೂಳಪಾಳೆಯದ ಸಂಗಡ ಕುದುರೆಯು ಮೇಲೆ ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಪಾಪೋಸು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೩೪); ಖಾನಖಾನರಿಗೆಚ್ಚರ ಪೇಳಿ ಮುಂದಣ ಕೂಳಪಾಳೆಯಕೆ ಸಂದಿಸಿ ಕುದುರೆಯು ಕಾವಲ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೦೦). [< ಕೂಟ್$_1$ + ಪಾಳೆಯ]

ಕೂಳಬಕ್ಕ, ಕೂಳಬಾಕ, ಕೂಳ್ಬಕ್ಕ (ನಾ). ಕೂಳಿಗೆ ಅತ್ಯಾಸೆ ಪಡುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: ಕೂಳಬಕ್ಕನ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಎಲ್ಲಾ ಬೇಡ ಹತ್ತಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೫). **ಕೂಳಬಾಕ**: ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು . . . ಕೂಳಬಾಕರೂ, ಕಾಮುಕರೂ ಆಗುವರು (ಭಾಮ್ಯತ.೫೦೧). **ಕೂಳ್ಬಕ್ಕ**: ಕೂಳ್ಬಕ್ಕನು ಏಳೇಳು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಲಾರನು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೬). [< ಕೂಟ್$_1$ + ಬಕ್ಕ]

ಕೂಳಬಾಕ 'ಕೂಳಬಕ್ಕ' ನೋ.

ಕೂಳಬಿಯ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಸರಬರಾಜು, —ವಿತರಣೆ (?): ಕಾಳಿಗನಿಕ್ಕುವ ಸತ್ರದ ಕೂಳಬಿಯಂ ಕಾಮಧೇನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಲ್ಲಿಳಿಯ ಸಮುದ್ರ[ಮು]ಳಿದರ ಕೂಳಬಿಯಂ ಕೂಳಬಿಯಮ[ದೇ] ಬಿಯಮುದೇಬಿಯುಮೆನಿಕುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧-೧೮; 1014). [< ಕೂಟ್$_1$ + ಬಿಯ (< ಬೀಯ್$_2$)]

ಕೂಳಾಟ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ನನ್ನಕ್ಕ ತನ್ನ ಬದಿಯ ಗೆಳತಿಯರೊಡನೆ ಕೂಳಾಟವನ್ನು ಒದವಿಸೆನಗಿತ್ತ ಹಪ್ಪಳ ಹುರಿಯು ಅನ್ನ (ಕವಪು. ೨೫-೬). [ಕೂಳ್ (< ಕೂಟ್$_1$) + ಆಟ]

ಕೂಳಿ 'ಕೂಳ್^{1}' ನೋ.

ಕೂಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಪರಿದು ಲೋಕವನಾಳು ಮಾರಾಂತರಿಗೆ ಬಾಣವ ಕೂಳು ಹೋಮುದ ಹರಿಗೆ ಹನ್ನವ ಬೇಳು (ಅನಂರಾ. ೬-೨೨-೨೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳ್]

ಕೂಳು$_2$ 'ಕೂಟ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಳುಗೇಡಿ (ನಾ). ಕೂಳು ದೊರೆಯದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು: ಮೊಗಲರನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಚದರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೂಳುಗೇಡಿ ನೀರುಗೇಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂಮುಸ. ೫೫). [ಕೂಳುಗೇಡು + -ಇ$_2$]

ಕೂಳುಗೇಡು (ನಾ). ಆಹಾರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಭಾವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ.

ಕೂಳುಗೇಡಾಗು = ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಾಗು; ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಯಾರು ಜೇಲಿಗೆ ಹೋದರು, ಯಾರು ಗಡಿಪಾರಾದರು ಅವರ ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಕೂಳುಗೇಡಾಗಿವೆ (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೧೯೬). [ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$) + ಕೇಡು]

ಕೂಳುಭಂಡ (ನಾ). ಕೂಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬದುಕಿರುವವನು; ಕೆಲಸಗೇಡಿ: ದುಡಿಯದ ಸೋಮಾರಿ ಕೂಳುಭಂಡರು ಹಾಕಿದ್ದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ಭಾರದ. ೪೬೩). [ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$) + ಭಂಡ]

ಕೂಳುವ್ಯಾಧಿ (ನಾ) ಆಹಾರದ ಬೆಳೆ ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಒಂದು ರೋಗ: (ಎಸಮೈ. XV, ೩೬). [ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$) + ವ್ಯಾಧಿ]

ಕೂಳ್$_1$, **ಕೂಣಿ, ಕೂಳಿ, ಗೂಳ್**$_1$ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬುಟ್ಟಿ: "ಮತ್ಸ್ಯಾಧಾನಿ, ಕುವೇಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಪುಲ್ಲಂಡೆ ಬೆಳ್ಳಾರ್ಪಟಮೆರೆಬಲೆಗಳ್ ಸಾಲುವಂ ಕೂಳೆ ಗಾಳಂ (೧೦೪. ೧-೭೯); ಕೂಳೆಗಳ ಕುಡಿಮೀನವೋಲ್ ವಿಹಗಾಳಿ ಹುದುಗಿತು ನಡುಗಿದರು ವನಪಾಲಕರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨೩). **ಕೂಣಿ**: ಸಣ್ಣ ಕೂಣಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕಲು ಮೀನು ಚೂರುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಇಲಿಯೊಂದು ಕೈಮೇಲೆಯೇ ಹತ್ತಿ (ಕಾನೂರು. ೫೯); ಅವರು ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಹತ್ತು ಕೂಣಿ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು (೧೦ಬಾ. ೯೪). **ಕೂಳಿ**: ಬಲೆಗೊಳಗಾಗೆ ಕೂಳಿಯಯಿಜೀತದ ಡಾವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲೆ (ಮಾರಿವ. ೩-೨೧೩); ತಡಿಕೆಗಳ ಬಲೆ ಗಾಣ ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂ]ಳಿ ಬಿಲು ಸರಳು ನಾಯ್ ಗಿಡುಗ ನೆರೆ ಮಡ್ಡಿ ಬೆಳ್ಳಾರ್ಪಟಂ (ಹಚಶಾ. ೫-೯); ಕೂಳಿಯ ತೀವಿ ತೀವೆವು ಕೊಳಚೆಗಳ ಬಾಣಾವಳಿಯ ತಡಿಕೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೯); ಬಡಿಕೋಲ್ಕೊಕ್ಕಿನ ಮರ್ದು ಕೂಳಿ ಪದವಿಲ್ (ಯಾದಮ. ೪-೫೮). **ಗೂಳ್**$_1$: ಗೂಳಿ ಹಾಕಿ ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೆಸ್ತರಿಗೆ (ಮರಮ. ೬೬). 'ಗೂಡೆ' ಪರಾ.

ಕೂಣಿಹಾಕು = ತಂತ್ರಹೂಡು: ತನ್ನ ಕೀಳು ಗೀಳಿನ ತೃಪ್ತಿಗೆ ಕೂಣಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳಲ್ಲವೆ? (ಮಲೆಮ. ೨೮೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಡ್ಯೆ, ಕೂಡು; ಮಲ. ಕೂಟ; ತುಳು. ಗೂಡೆ; ಕೊಡ. ಕೂಡೆ; ತೆಲು. ಗೂಡ]

ಕೂಳ್$_2$, **ಕುಳೆ** (ನಾ). ೧. ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಬಳಿಕ ತಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಮೋಟು; ತುಂಡು ಕೋಲಿ: ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ನನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಕೂಳೆ ಹೊಕ್ಕಿತು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೪೧೩); ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ವರ್ಷದ ಬೆಳೆಯ ಕೂಳೆಗಳು, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮುಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದವು (ದೂರಸ. ೧೧೬); ಕೂಳೆ ಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಳುವೆವು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೧-೧೨). ೨. ಕೂಳೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹೊಸಮೊಳಕೆ: ಹುರಿದ ಬೀಜಗಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತಿಬೆಳೆದನಾ . . . ಒಗೆದ ಮರುಕೂಳೆಯೊಳ್ ತೆನೆಗಳಂ ಕೊಯ್ದನು (ಜಬಪು. ೫೬-೨೬); ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ . . . ಗದ್ದೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೊಲದ ಕೂಳೆಯ ಹಾಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ನಟಸಾ. ೩). **ಕುಳೆ**: ೩. ನೆನೆ ಹಾಕಿದ ಕಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಮೊಳಕೆ: ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದ ಅಥವಾ ಕುಳೆ ಒಡೆದ ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ತಿನ್ನದೆ . . . ಪವಿತ್ರ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನು ಜೀವಿಸಬೇಕು(ಭಾಮ್ಯತ.೪೫೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಟ್ಯಿ]

ಕೂಳ್$_3$ (ನಾ). ಕೀವು; ಕೊಳೆ: ಗಾಯಂ ಸಮಣಿಸಿದೆಡೆಯಿಂದ ಕೂಳೆ ಸುರಿಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೧೫-೧೮). [← ತಮಿ. ಕೂಟ್ಯೆ = ಕೆಸರು]

ಕೂಳ್$_4$, **ಖೂಳೆ** (ನಾ). ಕೀಳು ಹೆಂಗುಸು; ದುಷ್ಟೆ: ಕುಪಿತಮತಿಗಳು ಕೂಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳೆ, ಖುಲ್ಲೆ]ಯರು ಕಳ್ಳೆಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೪); **ಖೂಳೆ**: ಖೂಳೆಯರ್ತಮತಮಗೆ ಮಾರಾಂತು ನಿಂದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯-೬). [ಕೂಳ್$_1$ (< ಕೂಟ) + -ಎ$_1$]

ಕೂಳೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಬದನೆಗಿಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಚಿಗಿತು ಬಿಡುವ ಕಾಯಿ: (೩). ೨. ಹೊಲಿಗೆಯ ಅಂಚು, —ಕೊನೆ: (೩). [ಕೂಳ್$_2$ + ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕೂಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಕೊಯ್ದ ಮೇಲೆ ಕೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಗಿವ ಗಿಡ: (೩). [ಕೂಳ್$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೂಳೆಬೆಳೆ(ನಾ). ಕೂಳೆ ಚಿಗಿತು ಬರುವ ಬೆಳೆ: (೩). [ಕೂಳ್$_2$ + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕೂಳೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳೆಯೊಡೆ: ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆ ಕೂಳೊಡೆದು ಬಾಲರಿಗೋಗರವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬-೬೭೧). [ಕೂಳ್$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೂಳ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೂಳಿನ ಕರೆ; ಅನ್ನದ ಕೂಗು: ಊೞಿಗವೊ ಕಾಳಗವೊ ಕೂಳ್ಕರೆಯೊ ಗೋಳ್ಕರೆಯೊ (ಮಂಕುಱ. ೨೪೯). [ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$) + ಕರೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಕೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ (?): ಪೊಱಮಡಲೊಂದು ಕಾಯ್ಪೆರಡು ಕೂಳ್ಕೆ ಮೊಗಂದೆಗೆಯಲ್ಕೆ ಮೂಱು . . . ಪತ್ತಿವು ಪೋದ ನಲ್ಮೆಗಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೮-೧೩). [< ಕೂಡು$_1$ + –ಕೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಗಂಜಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಗಂಜಿ: ಕೂಳ್ಗಂಜಿಗೊಂಡುದನೊಳ್ಪಕ್ಕೆ ವೋ ೕ ದು ಡು ಮ ನು ಣ್ಬ ದಂ ಬ ದುಃಪರ್ವಾಹಾರಮುಂ . . . ಎಂಬ ಮೂಜನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೬೩೬–೧೪). [ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$) + ಗಂಜಿ]

ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$ 'ಕೂೞ್ಗುದಿ$_1$' ನೋ.

ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ 'ಕೂೞ್ಗುದಿ$_2$' ನೋ.

ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ನ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕುದಿ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕುದಿ: ಕುದಿದುರಿವ ಹುತ್ತಿನಲಿ ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿಹ ಸರ್ಪಸ್ತೋಮ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೨೦–೬೨); ಶರಧಿ ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿದುದಟವೀಚರರ ಬಲ್ಲವರಾರು (ತೊರರಾ. ೬–೫೦–೧೮); ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿದು ಗದಗದಿಸೆ ಜೀವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೩–೧೧೮). [ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ (< ಕೂೞ್ಗುದಿ$_2$) + ಕುದಿ$_1$]

ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೂಳ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆದೆಱೆ ಬಿಟ ಬೆಸಕೂಳ್ದೆಱೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಇ. II, ೮–೩೩; 1072). [ಕೂಳ್ ? + ತೆಱೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಪಕ್ಕ 'ಕೂಳಬಕ್ಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಪಡಕ 'ಕೂೞ್ಬಡಿಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಪಡಿಕ 'ಕೂೞ್ಬಡಿಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಪಡಿಕತನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ; ಕೂಳ್ಬಕ್ಕತನ: (ಕ). [ಕೂಳ್ಪಡಿಕ (< ಕೂೞ್ಬಡಿಕ) + –ತನ]

ಕೂಳ್ಪಣಿಗ 'ಕೂೞ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಕೂಳ್ವಣಿಗ 'ಕೂೞ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಕೂಳ್ವುಗು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರ ಸೇರು; ಅನ್ನ ಸೇರು: ಚಿಂತಿಪ ಸುಯ್ವ ಜಾನಿಸುವ ಕಂದುವ ಕುಂದುವ . . . ಕೂಳ್ವುಗದಾಪ್ತರ ಮಾತುಗೇಳದ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೯–೩೮). [ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$) + ಪುಗು]

ಕೂಱಬ (ನಾ). ಹಾಳಾದವನು; ದಿವಾಳಿಯಾದವನು: ಸಲುವ ಹಣಕೆ ಕೊಡಲಾಱದೆ ಕೂ ಱ ಬ ನಾ ಗಿ ಹೋದೆವುಯೆಂನಲಾಗಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೦೬–೯; 1652). [?]

ಕೂಱಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮು; ಒತ್ತು (?): ಜವದೂತರ ಜಡ್ಡಂ ಕೂಱಾಡುವರಾ ಬಱಸಿಡಿಲಂ ಪಿಡಿದು ಮೆಱೆವಪ್ರರ್ತಿಯಪ್ಪವನಂ ಜವಂಗೆ ಕುಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೧–೬; 1195). [ಕೂಱು$_1$ + ಅಡು$_1$]

ಕೂಱುಗೆ, ಕೂರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಬಿತ್ತುವಉಪಕರಣ: "ವಾಪಿ ಕೂಱುಗೆ ಸಡ್ಡೆಯಡ್ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೧); ಕುಡು ಗೋಲಂ ಕೂಱುಗೆಯಂ . . . ಕೊಡಲಿಯನಾಯುಧ ಚಯಮಂ ಕುಡ ರೆಂತುಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಪಾಪಭೀತರ್ ಜೈನರ್ (ಸಮಪ. ೫–೧೭); ಪೊಸ ಕೂಱುಗೆ ಮಡಕೆಗಳಂ ಕೆಸುಮಣ್ಣಿನೆ ಪೂಸಿ (ಜ ಟ್ಟ ಮ. ೯–೨೮). **ಕೂರಿಗೆ:** ೧. ಕೂರಿಗೆಯಿಂದ ನೆಲ್ಲು ಬಿತ್ತುವುದು ಉತ್ತಮವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯). ೨. ಹೊಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ. ℙ ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆಯಿಂದ ಎಂಟು ಎಕರೆಯವರೆಗೆ ಇರಬಹುದು: ಒಂದು ಕೂರಿಗೆಯಿಂದ ಪೊಂದುದಿನದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು ಭೂಮಿಗೆ ಕೂರಿಗೆಯೆನ್ನುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೨೯೧); ಒಂದು ಕೂರಿಗೆಗೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೦). [?]

ಕೂಱುಗೆಗೊಳಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತುವ ಕೂರಿಗೆಯ ಬಟ್ಟಲು: ನಡುಬಿಟ್ಟಿದಿಂದಿತ್ತ ಕೆಳಗಿರ್ದ ಹಬ್ಬುಗೆ ಕೆ ಡು ವಂ ತೆ ಕೀಸಿ ದಂಡದೊಳು ಕುಡಿಯರು ಬಿತ್ತುವ ಕೂಱುಗೆಗೊಳಗದಂತೊಡರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಗೆವಾ (ಭರಚ. ೭೧–೧೩). [ಕೂಱುಗೆ + ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೂಱುತಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರ್ತಕೋಟಿ: ಏತೇಷಾಂ ಸಪ್ತಮ (ಸಪ್ತ) ಗ್ರಾಮ (ಮಾಣಾಂ) ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ ಶ್ರೀ ಕೂಱುತಕುಣ್ಟೆಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ನಾಮಸ್ಯತಸ್ಯ . . . ಅದೇಯಂ ದತ್ತಂ (ಇಅ. VII, ೨೨೦–೪೫; 658). 'ಕುಱುತಕುಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕೂಱುತ$_0$ + ಕುಂಟೆ]

ಕೂಱು$_1$, ಕೂರು$_4$ (ನಾ). ಪಾಲು; ಅಂಶ. 'ಕೂಱುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೂರು$_4$:** (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂರುಮ್ಮು; ತೆಲು. ಕೂರು]

ಕೂಱು$_2$ (ನಾ). ತಾಳಭೇದ; ನಾದ; ತಾನ (?): ಮೋಹರಂಗಳ ಕಾಣಿಸಿ ಎಣಿಪ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ತದ್ದಿತೋ ಡಿಣವೆಂಬ ಕೂಱುಂದೆ ನಂದಿ ಮದ್ದಳೆಯ ದಾಂಧಣವೆಂದು ಶಬ್ದಮಂ ಕೈದೋಱಿ (ಚೇರಮ. ೧೦–೩೫). [?]

ಕೂಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುರುಕಿಕೊ; ಗಿಡಿದುಕೊ: ಸಿಡಿಖಂಡಂಗೊಂಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿದಿಡಿದೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂ ಱು ಗೊ ಳ್ವ ರ್ ಬಾ ಯೊ ಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೨); ಕಟ್ಟುವಡೆದಂತೆಯುಂ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚಂತೆಯುಂ ಕೊಱೆದು ಕೋ ೕ ದ ಂ ತೆ ಯುಂ ಕೂಱುಗೊಂಡಂತೆಯುಂ ಅಗೆದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦–೧೯). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಭಾಗಮಾಡು: ಸಾಱುದೆನು ಬೇಡಕಟ ಫಲವನು ಕೂಱುಗೊಳದಿರು ಕೇಳು ಹೇಳುವೆ ತೋಱುವೀ ದೈವದ ಮಹತ್ವವನೆಂದನತಿ ಕಾಯ (ತೊರರಾ. ೬–೩೪–೮). [ಕೂಱು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಱೆ, ಕೂರೆ, ಕೊರ್ಕೆ$_6$, ಕೋಱೆ$_7$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಕಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಮುರಿದು ಬಿರ್ದ್ದ ಪೆಣಕ್ಕಂ ಸೂಱೆವೋದ ಚಂಡಕ್ಕಂ ಎತ್ತಿದ ನೆತ್ತರ ಕೂಱೆಗಂ ಪಟ್ಟಪಾಳಕ್ಕಂ ಪಾಯ್ದಬಲಿಗಂ ಮೊಱೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಂ ಸಮಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದ ಸಂಘಾತಕ್ಕಂ ಮಾಡಿದ ಬೈಬಸ್ಥಗಂ ತಪ್ಪುವರಲ್ಲರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೫೨; 1054); ತೋಱುಸುಗುಮೆಮಗೆ ತೋರ್ಪ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಱೆಯ ದೇವಕಿಯ ತನಯನಿಂದಂ ನೆತ್ತರ್ಗಾಱುವ ಕಂಸನ ನೆತ್ತರ ಕೂಱೆಯನಿದು ತಪ್ಪಿದಂದು ನಿನಗುಂ ಮಗಳೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೯). ೨. ಕೊಳಕಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿ: "ವಚನಾಶ್ರಯಂ ಕೂಱೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೪); ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಂದವಿ ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಯೂಕಮಿರ್ಪುದು ಆ ಕೂಱೆಯಿರ್ದ ಠಾವಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೇನಿರ್ಪುದು ಅಲ್ಲಿಗೆ] ಡುಂಡುಕನೆಂಬ ತಿಗುಣೆ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೩–೧೧). **ಕೂರೆ:** ೨. ಕೂರೆಗೆ ತಿಗುಣೆಗೆ ದೂರ ಹೋಗುವುದೇಕೆ ಇದ್ದಾವು ನಿಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಯೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೭೯–೮೧); ದರಿದ್ರಕ್ಕೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕೂರೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊರ್ಕೆ$_6$:** ೧. ಆರು ಮಾರುದ್ದ ಕೊರೆಗಳ ಕೋಡು (ಜನಗೀ. ೮೫). **ಕೋಱೆ$_7$:** ೧. 'ಉಡುಗೋಱೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಱೈ; ಮಲ. ಕೂಱ; ತುಳು. ಕುರೆ = ಕೊಳಕು]

ಕೂೞ್₁, ಕೂಳ್, ಕೂಳು₂, ಕೂೞು (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಓಗರ; ಓದನ: "ಓಗರದಲ್ಲಿ ಕೂೞ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩); ಪೀಡಿಲ್ಲಾದುದು ಕೂೞಿಲ್ಲಾದುದು (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೦; 725); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕೞಿಮೆಯ ಕೂೞುಂ ತುಪ್ಪಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೩); ವಿದುರನೆಂದೀ ತೊೞ್ಪುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂೞ್ ನುಡಿಯಿಸೆ ನುಡಿದ್ಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೮). ಕುದಿವ ಕೂೞಂತೆ ಕುದಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕೂಳ್**: ೧. ಕುಲಹೀನನೋರ್ವನಂ ಮಯ್ಕೈಟ್ಟು ಕೂಳ್ ಪುಟ್ಟದಲೆವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೪೦). ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಕೂಳ್ಗೆ ಬಂದಾವಗಮಿರ್ಪರ್ (ವೀರವಿ. ೧೦-೬). **ಕೂಳು₂**: ೧. ಧರೆಯ ಕೌರವರಾಳುತಿಹರಿಂದವರ ಹಂಗಿನ ಕೂಳಿನಲಿ ಬೆಂದೊಡಲ ಹೊರೆವವರು (ಕಂಭಪ. ೨೦-೩೦); ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ನಿನ್ನಾಳೆಂಬವರಿಗೆ ಕೂಳು ಹುಟ್ಟದೆ ಹೋಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೧೨); ನಾಳೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಸುಖವನುಣಬಹುದೆಂದು ಕೂಳಸುಖವನು ನೋಡೆಂದ (ಭರತ. ೧೦-೪೫). ೨. (ಹೀನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ: ಎಲವೋ ಕುನ್ನಿ ಕೂಳಿದೆ ತಿನ್ನು ಬಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೩೦); ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕೂಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೂೞು**: ೧. ಅರಸರಾಳ್ವ ಬನ್ದಾನ್ನಾರ್ಯಕಗ್ಗ್ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕಿೞೊಳ್ಗೆ ಕೂೞುವುಣ × × × × ಯ ಕುಡುವೊರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೧; 907); [ಗದ್ಯಾ]ಣ ಸಹಣ ಕಾ[ಟ] × × ಕೂೞು × × ತುಪ್ಪಮಾನಮೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೦-೧೩; 965).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂೞ್; ತುಳು. ಕೂರು, ಕೂಳು; ಕೊಡ. ಕೂೞ್; ತೆಲು. ಕೂಡು. / ಸಂ. ಕೂರ]

ಕೂೞ್₂ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ. 'ಕೂೞ್ಕಮ್ಮಿ' ಪರಾ. ೨. ಬಿಸಿಯಾದ. ೩. ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರೂರ]

ಕೂೞ, ಕೂಳ₁, ಖೂಳ, ಖೂೞ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ಎಗ್ಗ; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: "ಕೂೞಂ = ಎಗ್ಗಂ (ಕಮುದ. ಪಂ. ೧); "ಕೂೞನೆಂದುಂ ಕಿಱುಕುಳನೆಂದುಂ ಅಲ್ಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೪); ಕೂೞಂ ಕೊಱಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವುದೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೩). **ಕೂಳ₁**: ಪಾಪದಗ್ಗರ ಶಠರ ಕೂಳರ ಕುತರ್ಕಿಗಳ . . . ದುರ್ಯೋಧಕೆಲೆ ಭೂಪಾಲ ನೀನಿಂತು ಮರುಳಪ್ಪರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೨); ಕೇಳಿದೊಡೇನೊ ಕೇಳದೊಡೇನೊ ಮನಗೊಂಡು ಕೂಳರದಱಿನೇನು ಸಿದ್ಧಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೩೧). **ಖೂಳ**: ಖೂಳನೆಂಬೆನೆ ನೀ ಸಮಸ್ತಕಳಾಳೀ ನಿಪುಣನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧); ಕಾಳನೆಣಿಸಿದೆ ಖೂಳ ಹೋಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೩೬); ಕೇಳಿದುತ್ತರಂ ಬೇಳಬಾಜದೆ ಮೊಗಂಬೆಮರ್ದು ಕಂಗೆಟ್ಟೊಳ್ವ ಖೂಳ ಕುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದಂತಲ್ಲ (ಚಬಪು. ೧-೩೫). **ಖೂೞ**: ಖೂಟ, ನಾಟ, ಬೋಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೪೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಖುಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುಲ್ಲ]

ಕೂೞವುೞ್ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: "ಕೂೞವುೞಲ್ಲಿಯುಂ ಹಾಲುಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಲಾಕವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೦). [ಕೂೞ್₁ + ಅವುೞ್]

ಕೂೞು 'ಕೂೞ್₁' ನೋ.

ಕೂೞ್ಕಮ್ಮಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ: "ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ – ಕೂೞ್ಕಮ್ಮಿ" (ಕಮುದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂೞ್₂ + ಕಮ್ಮಿ₁]

ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಳ್ 'ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೂೞ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅನ್ನನೀರು ನೀಡುವ ಕಟ್ಟೆ; ಜಗಲಿ: ನೀರ್ಗಂಡಿ, ಕೊರ್ಗಲಿ, ಕೂೞ್ಗಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂೞ್₁ + ಕಟ್ಟೆ₁]

ಕೂೞ್ಗುದಿ₁, ಕೂಳ್ಗುದಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ನ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕುದಿ: ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೂೞ್ಗುದಿಯೆ ಪೋಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩). **ಕೂಳ್ಗುದಿ₁**: ಕೂಳ್ಗುದಿದ ವೇಳಂಬುಧಿಗಳೇನೆಂಬೆನು ಮಹಾದ್ಭುತವ (ನಿಭಾಗ. ೬-೮-೪). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಕೂೞ್₁ + ಕುದಿ₁]

ಕೂೞ್ಗುದಿ₂, ಕೂಳ್ಗುದಿ₂ (ನಾ). ಅನ್ನ ಕುದಿವಂತೆ ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಒಳಗೊಳಗೆ ಕುದಿಯುವಿಕೆ. 'ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೂಳ್ಗುದಿ₂**. 'ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿ' ಪರಾ. [< ಕೂೞ್ಗುದಿ₁]

ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನ್ನ ಕುದಿವಂತೆ ಕುದಿ; ಕತಕತ ಕುದಿ. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಪರಿತಪಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಜಲಚರ ಜೀವರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲ ವಸುಂಗೊಳೆ ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳೆ ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳೆ ಮಹೋತ್ತುಂಗ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೬-೨೧ ವ); ಶೋಕ ವಿಹ್ವಲದಿಂ, ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಂಡುದಾ ಕುರುಕುಲಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲನಂತಃಪುರಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೩). **ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್**: ೨. ತಲೆವಾಗಿರ್ದ ಪರವೆಯರಂ ಕಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕರಣಂ ಕೂಳ್ಗುದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಗುದಿ, ಕೋಳ್ಗುದಿ, ಗಳೊಗ್ಗಡಿ, ಕೊಗ್ಗುದಿ]ಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೩-೮೯); ಕರಣವೆಲ್ಲಂ ನೊಂದು ಬೆಂದು ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳ್ಗುದಿಗೊಂಡುದಿನ್ನಾದಿ ತೋಱಲೇಕೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೪); ಜಯಮಾಗದೆ ಸೋಲುತ್ತ ಕುವರನೊಳ್ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಂಡಿರದೊಂದು ಕುಹಕಮಂ ಚಿಂತಿಸಿದರ್ (ವೃಷವಿ. ೩೪-೬೩). **ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಳ್**: ೨. ನಿನ್ನಾಣತಿಗಬಲೆ ಮಱುಗಿದಳಿಲ್ಲ . . . ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಂಡಳಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೦). [ಕೂೞ್ಗುದಿ₂ + ಕೊಳ್₁]

ಕೂೞ್ನೀರ್ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು: ಶತ್ರುಹನ ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದಿನಿವಿಂದು ಪಡೆಗರಣ್ಯಕಂ ಕೂೞ್ನೀರಿತ್ತು ಸಮ್ಮಾನಿಸಿದನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೨೪). [ಕೂೞ್₁ + ನೀರ್₁]

ಕೂೞ್ಪಡೆ 'ಕೂೞ್ವಡೆ' ನೋ.

ಕೂೞ್ಪಡಿಕ, ಕೂಳ್ಪಡಕ, ಕೂಳ್ಪಡಿಕ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳಿ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ: ಪೊಂಗಿಲ್ಪಂಡುಗ ಜೋಳದಿಂದೆರವನುಂ ಚಾವುಂಡಿಯುಂ ಬೊಮ್ಮನುಂ ಪೊಂಗೊಂಡೀ ಪರೆಕಳ್ಳಿಪೋದರು ಬಸುರ್ಗಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೇಣ್ಪಾತ್ತರುಂ ಪೊಂಗಿಪ್ಪಾತನ ಕೇಳ್ದು ಕೂೞ್ಪಡಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂೞ್ವಡಿಕ]ದಿಂ ಮೇಣ್ಬಂದರುಂ ಮೂಢಲೋಕಂಗಳ್ತಮ್ಮ ಕುತತ್ವಮೆಂದಱಿಯರಾರೇನೆಂದಡಂ ನಂಬುವರ್ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೬-೧೨; ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ. ೬). **ಕೂಳ್ಪಡಕ**: ೧. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೂಳ್ಪಡಕನೆಂಬ ನಿಂದೆಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೨೫). **ಕೂಳ್ಪಡಿಕ**: ೧. 'ಕೂಳ್ಪಡಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕೂೞ್₁ + -ಬಡಿಕ]

ಕೂೞ್ಪಸವು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಬರ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: ಪುಸಿವಂತುಂ ಮುಳಿವಂತು ಮಾಡಿದುಣಿಸಿಂ ನೀಮಿಂತಬ್ಬ ನೋಡಲ್ಕೆ ಕೂೞ್ಪಸವೇಂ ಕೊಳ್ಳಿರೆ ನಿಮ್ಮ ಕೂೞನೆನುತುಂ (ಬಂಹರಿ. ೯-೨೯). [ಕೂೞ್₁ + ಪಸವು]

ಕೂೞ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಮೃಗ, — ಪ್ರಾಣಿ: ಬೇಡರಂ ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿವೆ ಬಾಲೆ ತನ್ನೊಡನೆ ಬೇಡ ಬರ್ಪುದು ಕೂೞ್ಮಿಗಂಗಳಿರ್ದಪುವೆಂದು ಬೇಡಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩೬-೧೫). [ಕೂೞ್₂ + ಮಿಗ]

ಕೂೞ್ವಡೆ, ಕೂೞ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ದೊರಕಿಸು, — ಪಡೆ: ಕೂೞ್ವಡೆಯದನಂತೆ ಬಂಬಲ್ಬಾಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಅವುಪಾಯದೊಳಮೊಡಲ್ಗೆ ಕೂೞ್ವಡೆದು ಜೀವಿಪುದೊಂದೆ ವಿಧೇಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೨). **ಕೂೞ್ಪಡೆ**: ಕೂೞ್ಪಡೆಯದ ತಿರಿಕರಂತೆ ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೦). [ಕೂೞ್₁ + ಪಡೆ₁]

ಕೂಟ್ವಣಿಗ, ಕೂಳ್ವಣಿಗ, ಕೂಳ್ವಣಿಗ (ನಾ). = ಕೂಟ್ಬಡಿಕ: "ಕೂಟ್ವಣಿಗನೆಂದು ತಿನಾಳ್" (ಶಶಸಾ. ೧೮-೩೫೮); ವಣಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕೆ -ಕೂಟ್ವಣಿಗಂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವಱಿಯೊಳುಂಟು – ಲಂಚವಣಿಗಂ ಸಾಲವಣಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕೂಳ್ವಣಿಗ:** "ಪಿರಿದುಂಬವಂಗೆ ಕೂಳ್ವಣಿಗನೆಂದೊಪ್ಪುವುದು" (ಕಶಠ. ೨೬). **ಕೂಳ್ವಣಿಗ:** "ಅನ್ನಾದಂ = ಕೂಳ್ವಣಿಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೨). [ಕೂಟ್‌₁ + -ವಣಿಗ]

ಕೂಟ್ಬೇಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡು; ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾಚಿಸು: ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಬಂದ ಬೂತಿನಂತೆ ಕೂಟ್ಬೇಟ್ಬ ಬಾರಿಕನಂತೆ ದಂಡುವೇಟ್ಬರಸಿನಂತೆ ತೂಗಿಬಿಡುವ ನಾಯಕನಂತೆ ಕೆಲಹಂಮಾಟ್ಬ ಕೊಂಡೆಯನಂತೆ ... ಕಳಕಳಿಸಿನಕ್ಕು ಮನದೊಳ್ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩).

[ಕೂಟ್‌₁ + ಬೇಡು]

❋

ಕೃ

ಕೃಂತ (ನಾ). = ೧. ಕೃಂತನ. 'ಕರ್ಮಕೃಂತ' ಪದಾ. ೨. ತುಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಇದು ಭವಪಾಶವರಿವ ಕತ್ತರಿ ಮತ್ತಿದು ಭವಲತೆಗೊಯ್ವ ಕೃಂತ (ಮೋಳಿಪು. ೩-೧೬೧). [ಸಂ.]

ಕೃಂತನ (ನಾ). ತುಂಡುಮಾಡುವುದು; ಕತ್ತರಿಸುವುದು: "ಅಂ-ಕೃಂತನೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕೃಕ (ನಾ). ಗಂಟಲು; ತಾಳಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಕೃಕಣ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ: "ಕೃಕಣಃ, ಕೃಕರಃ – ಈ ೨ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ; ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ, ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕೃಕರ (ನಾ). ೧. = ಕೃಕಣ: ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ ಕಪೋತ ಕೀಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ ... ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹವ್ಮ್ಯಾರ. ೪-೭೨). ೨. ದೇಹದ ಪಂಚವಾಯುಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಪಚನ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಹಾಗು ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲೂ ತೆರೆಯಲೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ವಾಯು: "ಅಲಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುವುದು ಕೃಕರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೩); ಸುಷುಮ್ನನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವಾಯು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೬೬-೧೩); ಕೂರ್ಮವಾಯುವಿಗಾ ನಿಮಿಾಲನ ಧರ್ಮವಾದಿಯ ದಾದವವುಗಳ್ ಸಮ್ಮತಿಸುವವೀ ಕೃಕರಕೆಯು ಕ್ಷುತು[ತ] ಧರ್ಮವಪ್ಪಿಹುದೂ (ಗಗತಾ. ೯-೬೪). [ಸಂ.]

ಕೃಕಲ (ನಾ). = ಕೃಕರ: ಹಸಿವು ರೂಪು ಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೃಕಲ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ವಿಜೃಂಭಣರೂಪಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇವದತ್ತ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ... ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೩). [ಸಂ.]

ಕೃಕಲಾಸ (ನಾ). ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ; ಓತಿಕೇತ; ಸರಟ: "ಸರಟಃ, ಕೃಕಲಾಸಃ – ಈ ೨ ಓತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೧); ನೃಗನು ತನಗೆ ಈ ಕೃಕಲಾಸ ಜನ್ಮವು ಬಂದ ಕತೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿವರಿಸಿ ... ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಸುಧಾ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕೃಕವಾಕ (ನಾ). = ಕೃಕವಾಕು: ಸೂಕರನಹನಂತ್ಯದಿ ಸುರೆಯಿಂ ಕೃಕವಾಕನಹನು ಸಂತತ ಗರ್ವಿಸಿದವ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೪೬).

[< ಸಂ. ಕೃಕವಾಕು]

ಕೃಕವಾಕು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿ; ಕುಕ್ಕುಟ: "ಕೃಕವಾಕುಃ, ತಾಮ್ರಚೂಡಃ, ಕುಕ್ಕುಟಃ, ಚರಣಾಯುಧಃ – ಈ ೪ ಕೋಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪); ಪೊಡೆಯೆ ಕೃಕವಾಕು ನಿನದಂ ಬಿಡದುಣ್ಮುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀಟ್ಟರೆ (ಯಶೋಚ. ೩-೨೬). ೨. ನವಿಲು. ೩. ಓತಿಕೇತ; ಸರಟ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ನೇತ್ರಿ: "ಕೃಕವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ತು] ಮಸ್ತಕಂ ನೇತ್ರಿಯೆನೆ ಚವ್ಯವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಕೃಕಾಟಿಕ 'ಕೃಕಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕೃಕಾಟಿಕೆ, ಕೃಕಾಟಿಕ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕತ್ತು: "ಅವಟು ಕೃಕಾಟಿಕೆ ಘಾಟಾಹ್ವಯವದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೧೮). **ಕೃಕಾಟಿಕ:** "ಕೃಕಾಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ] ಕಂ ಜಡಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೩). [ಸಂ. ಕೃಕಾಟಿಕಾ]

ಕೃಚ್ಛ್ರ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕರವಾದ; ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಯಾಸ; ಶ್ರಮ: "ಗಹನಂ ಕಷ್ಟಂ ಸಘೋರಮಂತದು ಕೃಚ್ಛ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೧೪). ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಚ್ಛ್ರಸಾಧ್ಯ ಕ್ಕಮಿವರಿರ್ವರೆ ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೬ ವ). ೩. ಅಪಾಯ; ಗಂಡಾಂತರ; ವಿಪತ್ತು. ೪. ದುಃಖ; ನೋವು: "ಪೀಡಾ, ... ಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ಆಧೀಲಂ – ೯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದುಃಖದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೮). ೫. ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ: ಕೃಚ್ಛ್ರಾತಿಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಸಾಂತಪನಾದಿ ಮಹಾ ತಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ತರಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೫); ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ತಪಸಿನ ಫಲವು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗಫಲ ... ಭಾರತದೊಳೊಂದಕ್ಷರವ ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೨೦); ದುಶ್ಚರಗಳೆನಿಸಿರ್ಪ ಬಹುವಿಧ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಗಳೆಂಬ ಮಹೋಚ್ಛ್ರಯದ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದಿ (ಅಮೃತ. ೨-೩೯). ೬. (ಆಲಂ) (ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಾನ ಕೊಡುವ) ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಧನ, —ದಕ್ಷಿಣೆ: ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಎರಡಾಣೆ ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಕೊಟ್ಟು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೫). ೭. [ವೈದ್ಯ] ಮೂತ್ರ ತಡೆಯುವಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂತ್ರರೋಗ: ಗ್ರಹಣಿ, ಕೃಚ್ಛ್ರ, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಭಗಂದರ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತರೋಗವೂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕೃಚ್ಛ್ರಜೀವನ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಬದುಕು : "ಕ್ಷಜಿ–ಕೃಚ್ಛ್ರಜೀವನೇ, ಕಷ್ಟದ ಬಾಳ್ವೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬೨). [ಕೃಚ್ಛ್ರ + ಜೀವನ]

ಕೃಚ್ಛ್ರಮೂತ್ರಪುರೀಷತ್ವ (ನಾ). ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವಾಗ ನೋವಾಗುವುದು, —ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಕೃಚ್ಛ್ರಸಾಧನೆ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸದ ಸಾಧನೆ : ಕೃಚ್ಛ್ರಸಾಧನೆಯನ್ನೇ ಲಾಭವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೬೪). [ಕೃಚ್ಛ್ರ + ಸಾಧನೆ]

ಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ; ಮುಗಿಸಿದ: ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಬುಜ ಮೃಣಾಳಕೋಸುಗ ಕೃತ ತಟಾಕವನೊಡೆದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೦); ರತ್ನ ಕೃತ ಕೃತಕ ಖದ್ಯೋತ ಸಂಕುಲಮಯಂ ಚಾಮೀಕರಾಲಂಕೃತಂ ಲತಾಭವನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦–೫೩೩). (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : ಪಸರಿಸಿ ಪರ್ಬ್ಬಿ ಗೊಂದಳಿಸಿ ನಿಂದ ತಮಸ್ತಮಮಂ ತೆರಳ್ಚಿ ಬಂದೊಸೆವಿನನೇಱುವಂತುದಯ ಪರ್ಬ್ಬತಮಂ ಕಲಿಕಾಲದೇಳ್ಗೆಯಂ ದೆಸೆಗಿಡೆ ಕೊಳ್ದು ತಾಳ್ದಿ ಕೃತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೊಳ್ಪಿನ ತೆಳುಪುಗಳು ಜಗಕ್ಕೆಸದಿರೆ ಸಿಂಘವಿಷ್ಟರಮನೇಱಿದನಾ ಜಯಸಿಂಘ ವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧೫ ; 1019). ೩. ಧನ್ಯನಾದವನು ; ಪುಣ್ಯವಂತ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ ಕೊಡಲೊಂದಿದಿನಿವಾತನುಱೆಕೇಳ್ದು . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವರಿನ್ನಾವ ಕೃತರೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೨೦). ೪. ಯಮ : (ಕಿ). ೫. ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ; ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು: "ಕೃತಮೆಂಬುದು ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ"(ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೯–೧೨೬); "ಯುಗಂ ಸವನಂ ತಾಂ ಕಡೆಗಂಡ ಕಾರ್ಯ ಕೃತ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೪). 'ಕೃತಜ್ಞ' ಪರಾ.

ಕೃತಮಱ = ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆ, —ಸ್ಮರಿಸು : ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟ ಕೃತಮಱಯದ ಮಾಯದ ನನ್ನೀವೊಡಲಂ ನಿಲಿಸಿದುದರ್ಕೇ ನಾನುಮೊಂದು ನೆವಮುಸಿರ್ದಪ್ಪೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೫). [ಸಂ.]

ಕೃತಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ; ಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಮಿಸಿದ : ಕಳಧೌತ ಸುರತ್ನ ಕೃತಕಭಿತ್ತಿ ಸ್ತಂಭೋಜ್ವಳ ಮುಕ್ತಾವಿತಾನಂ ಥಳಥಳಿಪುವು (ಜಗವಿ. ೨–೨೪) ; ಕೂಗಿದುದೇಕೀ ಕೃತಕತಾಮ್ರಚೂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೨೬). ೨. ಕಪಟದ ; ಮೋಸದ ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ : ಅಂಧನೃಪಂ ತನ್ನಯ[ಜ]ನದೊಳ್ ಕೆಲನಱಯೆ ಕೃತಕ ಶೋಕಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮). (ನಾ). ೩. ಕಪಟ ; ಮೋಸ : ಪತಿಯಂ ವಂಚಿಸಲೆ ನಿಜ ಕೃತಕದಿಂ . . . ಒಳಪೊಯ್ವೀ ದುರ್ವ್ರತೆಯರ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೬–೯೧; 1062); ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗಿರಲೆಂದರೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇಱೆ (ಬಸವ. ೨೦೧). ೪. ನಿರ್ಮಾಣ ; ರಚನೆ : ನಯನಾನಂದದ ಜಾಳ್ಮೊದಲ್ ಹೃದಯರಾಗಕ್ಕಾಗರಂ ಕಾಮತೃಪ್ತಿಯ ನವ್ಯಾಭಿನಯಾಂಗಮೆಂಬ ಕೃತಕಂ ಕೈಗೊಳ್ವಿನಂ ರತ್ನಮಾಲೆಯಂ . . . ಕೈಗೈದು (ಅನಂಪು. ೬–೫೨). ೫. ಮೋಸಗಾರ ; ವಂಚಕ : ಎನ್ನುತದ ಬಿತ್ತಿದರು ಕೃತಕರು ಮನಕೆ ಬಂದಂತೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೯–೮೪). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು ; ಬಿಡುಲವಣ ; ವಿಡಲವಣ : "ಬಿಡುಲವಣಮದು ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಘ್ರ] ತಕಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೧). [ಸಂ.]

ಕೃತಕಗಿರಿ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ : ಕನಕಕೃತಕಗಿರಿಗಳಿಂ ಫಳಪ್ರಕೀರ್ಣ ತರುಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೮). [ಕೃತಕ + ಗಿರಿ₁]

ಕೃತಕದ್ವಿಜ (ನಾ). ಕಪಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಜೀವತತ್ತ್ವ ವಿಷಯದೊಳ್ ಕೃತಕದ್ವಿಜಂ ಚಾರ್ವಾಕ ಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೬ ವ). [ಕೃತಕ + ದ್ವಿಜ]

ಕೃತಕನಗ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಪರ್ವತ; ಕ್ರೀಡೆಗೋಸ್ಕರ ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಬೆಟ್ಟ : ಬಳ್ಳಿ ತೊವಲ್ತೆಲೆವಳ್ಳಿ ನಗಂ ಕೃತಕನಗಂ ಪಲಸು ಬಕ್ಕೆವಲಸಾ ಬನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೧೪). [ಕೃತಕ + ನಗ₃]

ಕೃತಕನಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. "(ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಲೋಹ, ದಂತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾ. ದುಂಡಾಗಿರುವ) ಎಣಿಕೆಯ ಕಾಯಿ" (Counter. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯ. [ಕೃತಕ + ನಾಣ್ಯ]

ಕೃತಕನಿದ್ರೆ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಿದ್ದೆ ; ಕಳ್ಳನಿದ್ದೆ : ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನು ಕೃತಕನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಕೃತಕ + ನಿದ್ರೆ]

ಕೃತಕಪುತ್ರ (ನಾ). ಮಗನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ದತ್ತುಮಗ: ಆತನ ಪುರೋಹಿತಂ ಶಕ್ತಿಷೇಣನೆಂಬೊಂಗಮುಟವಿಶ್ರೀಗಂ ಸತ್ಯದೇವನೆಂಬೊಂ ಕೃತಕಪುತ್ರನಾದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೬–೧೨). [ಕೃತಕ + ಪುತ್ರ]

ಕೃತಕಪ್ರಣಯ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಪ್ರೀತಿ ; ನಟನೆಯ ಪ್ರೇಮ : ಧೃತಕಂ ಕೃತಕಪ್ರಣಯಮೆಂದಱಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೮ ವ). [ಕೃತಕ + ಪ್ರಣಯ]

ಕೃತಕರೂಪು (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ರೂಪು; ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಕೃತಿ; ಗೊಂಬೆ : ಅಸುಗಳೆದ ತಾಪಸಿಗೆ ಗೂಳಿಗೆ ಬಿಸಜನಯನೆಗೆ ಕೃತಕರೂಪಿಂಗೊಸೆದು ಜೀವವನಿತ್ತು ಮೆಱೆದನು (ಬಸಪು. ೩೨ ಸೂಚನೆ). [ಕೃತಕ + ರೂಪು]

ಕೃತಕರೇಷ್ಮೆ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ರೇಷ್ಮೆ : ರೆಯಾನ್ ನಾರು–ಜನಜನಿತವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಕೃತಕರೇಷ್ಮೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು (ಗೃಹವಿ. ೬೯). [ಕೃತಕ + ರೇಷ್ಮೆ]

ಕೃತಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು. ೨. ಕಾರ್ಯಚತುರ; ಸಮರ್ಥ ; ನಿಪುಣ : "ಕೃತಕರ್ಮಂ ಕೋವಿದಂ . . . ಜಾಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೯–೫) ; "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲಂ . . . ಕೃತಕರ್ಮನೆಂದೆನಲು ಕೃತಹಸ್ತನೆನಲು ನಿಷ್ಣಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೩). [ಸಂ. ಕೃತಕರ್ಮನ್]

ಕೃತಕಲ್ಪ (ನಾ). ಕೃತಯುಗ : ಇದು ಕೃತಕಲ್ಪಜನ್ಮನಿಲಯಂ . . . ಸಮಂತಿದು ಘನಪುಣ್ಯಸಂಪದ ನಿಕೇತನಮೆಂದಿನವೊಲ್ಪ ತೋಱುತಿರ್ಪುದು ಸಲೆ ವೀರಕೇಶವಪುರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೩–೫೫; 1158). [ಕೃತ + ಕಲ್ಪ]

ಕೃತಕವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಕಪಟದ ವರ್ತಮಾನ; ಸುಳ್ಳುಸುದ್ದಿ : ಸೂತರೈದಿದರಿವರ ಸೂಱೆಯ ಕೃತವಕಿಗರು ಕೃತಕವಾರ್ತಾಭೀತ ಪುರಜನ ಮುಖದ ದುಗುಡದ ದಡ್ಡಿಗಳನುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೨). [ಕೃತಕ + ವಾರ್ತೆ]

ಕೃತಕವಿಷಾದ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆಯ ದುಃಖ. ೨. ದುಃಖಗೊಂಡವನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು : ಈ ಮೃದು ಹೃದಯನಪ್ಪ ಸಂಜೀವಕನಂ ಭೇದಿಸುವುದಾವಗಹನಮೆಂದು ಕೃತಕವಿಷಾದಂ ದೀನವದನನಾಗಿ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨–೧೫). [ಕೃತಕ + ವಿಷಾದ]

ಕೃತಕಶಾಸನ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಶಾಸನ ; ಸುಳ್ಳುಶಾಸನ : ರಾಯಿಸರು ಕೃತಕಶಾಸನಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವಿನೀತನನ್ನು ೫ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ದಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೩೬). [ಕೃತಕ + ಶಾಸನ]

ಕೃತಕಶೈಲ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: ಉಜ್ವಳರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨); ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕುಸುಮಶರಮಂ ಬೆಸಲೆಯಾಗದ ಮಲ್ಲೀವಲ್ಲರಿಗಳಿಲ್ಲ ಹರಿಸುತಂಗೆ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಾಗಿ ಪಾಳಿಸದ ಕೃತಕಶೈಲಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ). [ಕೃತಕ + ಶೈಲ]

ಕೃತಕಸರಸಿ (ನಾ). ಕೃತಕ ಸರೋವರ; ಮಾಯಾತಟಾಕ: ಲಲನೆಯರ ಹೃದಯದವೋಲೀಕ್ಷಿಸೆ ನೆಲೆಯನೀಯದ ಕೃತಕಸರಸಿಯ ಸುಲಭತೆಗೆ ಸಹದೇವನಣ್ಣನು ಸೋತು ನಡೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೬). [ಕೃತಕ + ಸರಸ್]

ಕೃತಕಾಚಲ, ಕೃತಕಾಚಳ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: "ಕೃತಕಾಚಲಕ್ಕಂ ಲೋಕದೊಳಂ ಗತಕವೆಟ್ಟುಮೆಂಬರು" (ಕವಿಕಂ.೨೪೭); ಅಜಸುವರ್ಣನ ದೊಳ್ ಕೃತಕಾಚಲಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೫). **ಕೃತಕಾಚಳ:** ಅಲ್ಲಿಯ ಕೃತಕಾಚಳದ ಮೇಗಣ ಗಣನಾತೀತ ಕನನ್ಮಣಿಗಣಸಂಗತ ತುಂಗ ಶೃಂಗದ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೭ ವ). [ಕೃತಕ + ಅಚಲ]

ಕೃತಕಾಚಳ 'ಕೃತಕಾಚಲ' ನೋ.

ಕೃತಕಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: ಅರಮರಸಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯೊಳರಮರ ಮನೆಯೊಳಗೆ . . . ಎಂದುಂ ನಿಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೭). [ಕೃತಕ + ಅದ್ರಿ]

ಕೃತಕಾಮ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡವನು: ಕೃತಕಾಮರೆಲ್ಲರಾದೊಡೆ ಕೃತ್ಯ ವು ಳಿ ಯ ದೊ ಡೆ ಕಥೆಮುಗಿವುದಲ ಜಗಕೆ (ಮಂಗರಾ. ೫೫೭). [ಕೃತ + ಕಾಮ]

ಕೃತಕಿ (ನಾ). ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ: ಋತ್ವಕ್ಕೃತ್ವಂ – ಕೃತಕಿ – ಗದಕಿ (ಶಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಕೃತಕಿನ್]

ಕೃತಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡತಕ್ಕ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು; ಕೃತಾರ್ಥನಾದವನು: ಅತಿಶಯ ಧವಳೋರ್ವಿ ಪ್ರೋದಿತಾಳಂಕೃತಿಮತಿ[ಯೆ]ನಿರಂತರಪ್ರತೀತಂ ಶ್ರುತಿಯುವತಿ ಕೃತೋಪಚಾರ ಸಾರಸತ್ವ ಗುಣದಿಂದೆ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೮); ಕುರುಪತ್ಮೂರು ಕಿರೀಟಭಂಗಮಂ ಪಡೆದು ಜಗತ್ಸ್ತುತ್ಯ ಕೃತಕೃತ್ಯನೆನಿಸದೆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯವೆಸರ್ಗೆ ಮುಯ್ಯನಾಂಪನೆ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೪). [ಕೃತ + ಕೃತ್ಯ]

ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ ಸಾರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೯); ಪೋಲೀಸಿನವನೊಬ್ಬನು ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯಿಂದ ಶಾಂತಚಿತ್ತನಂತೆ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಿಶಾಪ. ೪). [ಸಂ. ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ]

ಕೃತಗೇಡಿ (ನಾ). = ಕೃತಘ್ನ: ಕೃತಗೇಡಿಗುಚಿತವನೇನ ಮಾಡುವನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫). [ಕೃತ + ಕೇಡಿ]

ಕೃತಘ್ನ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದವನು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿ: "ಕೃತಘ್ನಂ ಕೃತನಾಶಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೧-೨೧); ಶ್ರುತಹೀನರಂತೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೃತಘ್ನರಾದಂದು ನಮಗಿಹಂ ಪರಮುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭); ದಳಿತ ಮರ್ಯಾದನ ಕೃತಘ್ನನ ಭರ್ತೃನಿಂದಕನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೮). [ಸಂ.]

ಕೃತಘ್ನತೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದಿರುವುದು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿತನ: ರಾಯನೆನ್ನನು ನೆಚ್ಚಿ ಹೊರೆದನು ಸಾಯಲಳುಕುವನೇ ಸುಡೇತಜದೀಯುಳಿಯ ಬಾಳಿಕೆ ಕೃತಘ್ನತೆ[ಪಾಠಾಂ. ೦]ಗೆಲ್ಲಿ ಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ. ಕೃತಘ್ನತಾ]

ಕೃತಘ್ನಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಕೃತಘ್ನತೆ. ೨. ಕೃತಯುಗವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಕೃತಘ್ನಭಾವಂ ತ್ರೇತಾಪ್ರವೇಶದೊಳ್ . . . ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಕೃತಘ್ನ + ಭಾವ]

ಕೃತಜ್ಞ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯುವವನು: ಕೃತಜ್ಞನ ದಾನಹರನ . . . ಬಹುವಿಧದ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಚಿಸುವನ ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರೆ ಬಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೭೭). [ಸಂ.]

ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉಪಕಾರ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಸೇವಕನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕೃತಜ್ಞತಾ + ಪೂರ್ವಕ)]

ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾರ (ನಾ). ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಭಾರ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೃತಜ್ಞತೆ: ಸುಯ್ದರ್ ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾರದಿಂ ದಂಪತಿಗಳಿರ್ವರುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೯-೧೧೪). [ಸಂ. (ಕೃತಜ್ಞತಾ + ಭಾರ)]

ಕೃತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು; ಉಪಕಾರಸ್ಮರಣೆ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಕಂಬಹು. ೨೨); ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು (ಧರ್ಮಸಾ. ೫೦). [ಸಂ. ಕೃತಜ್ಞತಾ]

ಕೃತಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). = ಕೃತಜ್ಞತೆ: (ಶಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತನಾಶಿ (ನಾ). = ಕೃತಘ್ನ: "ಕೃತಘ್ನಂ ಕೃತನಾಶಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೧-೨೧); ಗುರುನಿಂದ್ಯಂ ಕೃತನಾಶಿ ಶೂನ್ಯಹೃದಯಂ . . . ನಿರ್ವಿಚಾರರತಂಗೀವುದಯುಕ್ತಮಲ್ತೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಂ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಕೃತನಾಶಿನ್]

ಕೃತಪುಂಖ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "ಬಿಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯಂ ಬಲ್ಲವಂ ಕೃತಪುಂಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೩೩). [ಕೃತ + ಪುಂಖ]

ಕೃತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದವನು; ಪುಣ್ಯಶಾಲಿ: ಶ್ರುತವಾರಿನಿಧಿಯ ಪಾರಮನತಿಪ್ರಬಂಧಾಭಿಯೋಗರಾರೆಯ್ದಿದೊಡಂ ಕೃತಪುಣ್ಯಂಗಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ರುತ ಕವಿತಾರತ್ನಮಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೫). [ಕೃತ + ಪುಣ್ಯ]

ಕೃತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ನಿಶ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯವನು. ೨. ವಿವೇಕಿ; ಬುದ್ಧಿವಂತ: "ಕೃತಮತಿ ನಿಪುಣಂ ವಿಜ್ಞಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೯-೫); ನೊಂದು ನುಡಿವ ಜಡಮತಿಗಳಂ ಕೆಲರ್ ಕೃತಮತಿಗಳ್ ಮಾರ್ಕೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯೦ ವ). [ಕೃತ + ಮತಿ]

ಕೃತಮಾಲ, ಕೃತಮಾಳ (ನಾ). ಕಕ್ಕೆಗಿಡ: (ಶಿ). **ಕೃತಮಾಳ:** "ಕೃತಮಾಳಂ ಶಮ್ಯಾಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಕೃತಮಾಳ 'ಕೃತಮಾಲ' ನೋ.

ಕೃತಮುಖ (ನಾ). ಚತುರ; ಜಾಣ; ಉಪಾಯಗಾರ: "ಪ್ರವೀಣಃ, ನಿಪುಣಃ, ಅಭಿಜ್ಞಃ, ವಿಜ್ಞಃ, ನಿಷ್ಣಾತಃ, ಶಿಕ್ಷಿತಃ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕಃ, ಕೃತಮುಖಃ, ಕೃತೀ, ಕುಶಲಃ – ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು, ಚತುರನು; ಜಾಣನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮). [ಕೃತ + ಮುಖ]

ಕೃತಯುಗ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ℙ ಹದಿನೇಳು ಲಕ್ಷದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಮಾನುಷ ವರ್ಷಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ಯುಗ: ಭಗವತ್ಕೃತಯುಗಮಾದುದಱಿಂದಂ ಕೃತಯುಗಮೆಂಬರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೬೬); ಕೃತಯುಗದೊಳ್ ಧರ್ಮೋದಯದತಿ ಸುಖದುನ್ನತಿಗಳಿಂದಮಿರ್ಪುದು ಲೋಕಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩). [ಕೃತ + ಯುಗ]

ಕೃತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು: (ಕ). [ಕೃತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಕೃತವಿದ್ಯ (ನಾ). ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದವನು; ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತ: ಕೃತವಿದ್ಯರ ಭೀಕರಶರತತಿ ಮೊಳೆ ತೀವಂತ ಸಮೆದುದಿಟೆ ಸಂಗರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೪–೩೩). [ಸಂ. (ಕೃತ + ವಿದ್ಯಾ + –)]

ಕೃತವೇದಿ (ನಾ). = ಕೃತಜ್ಞ : ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಮಿತ್ರರಹಿತಂ ಕೃಪಣಂ ಕೃತವೇದಿಯಾಹಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೧೯). [ಸಂ. ಕೃತವೇದಿನ್]

ಕೃತಸಮಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದವನು; ಶಪಥಮಾಡಿದವನು: ದುಗುಡದಲಿ ಹರಿ ರೌಹಿಣೇಯನ ಮೊಗವ ನೋಡಿದಡಾತನಿದು ಕಾಳೆಗವಲೇ ಕೃತಸಮಯರಾದಿರಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೪೧). [ಕೃತ + ಸಮಯ]

ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿ: "ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕೆ. . . ಅಧಿವಿನ್ನಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩–೬); "ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕಾ, ಅಧ್ಯೂಢಾ, ಅಧಿವಿನ್ನಾ – ೩ ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ, ಹಿರೇಹೆಂಡತಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೭). 'ಅಧಿವಿನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕಾ]

ಕೃತಸ್ವರ (ಗು). ಧ್ವನಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ: (ಕ). [ಕೃತ + ಸ್ವರ]

ಕೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ನಿಪುಣ; ಚತುರ; ಜಾಣ: "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲನಭಿಜ್ಞಂ . . . ಕೃತಹಸ್ತನೆನಲು ನಿಷ್ಣಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೩). ೨. ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವನು; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಪುಣ: (ಕ). [ಕೃತ + ಹಸ್ತ]

ಕೃತಾಂಜಲಿ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ ಕರ; ಮುಗಿದ ಕೈ: ಇಳಿದು ಗಜಹಯರಥವ ಸುಭಟಾವಳಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ನೊಸಲೋರೆ ಕೆಲಬಲಕೆ ಸಾರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೨); ಸುರಪನೊಳ್ಕಲಹವುಂ ಬಿಡಿಸೆಂದು ಭೂವಲ್ಲಭಂ ಕೃತಾಂಜಲಿಯಿಂದ ಸಂವರ್ತನಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೪೪). ೨. ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದವನು; ಕೈ ಮುಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಚ್ಯುತನಭಿಮುಖದೊಳ್ ನಿಂದು ಕೃತಾಂಜಲಿಗಳಾಗಿ ಕಾಳಿಯ ಸತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೨). ೩. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಎಲೆಗಳು ಮುರುಟುವ ಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ: ರಜನಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಕಳವಿಗೆ ಬಜೆ ಗಂಧಕ ಪೂವಮೆಂದಿವಂ ತವೆ ತಿಲತೈಲ ಜಲಾನ್ವಿತ ಘೃತದಿಂದಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರ್ಗೆಜೆಯೆ ನಸ್ಯಮಂ ಮೊಳೆ ಬರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೦). [ಕೃತ + ಅಂಜಲಿ]

ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದವನು; ಕೈ ಮುಗಿದವನು: ಎದ್ದಾ ನೃಪಂ ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾವನತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಭೀಮನಂ ನೋಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೯). [ಕೃತ + ಅಂಜಲಿಪುಟ]

ಕೃತಾಂತ (ಗು). ೧. ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ; ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಸಿದ್ಧಾಂತ; ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಮಾನ: "ಕೃತಾಂತಃ, ರಾದ್ಧಾಂತಃ, ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಸಮಯಃ – ಈ ೪ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩–೧೧). ೩. ಕರ್ಮಫಲ; ಅದೃಷ್ಟ; ವಿಧಿ: (ಕ). ೪. ಮರಣದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಯಮ: "ಶಮನಃ, ಸಮವರ್ತೀ . . . ಕೃತಾಂತಃ . . . – ಈ ೧೬ ಜವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩–೭೧); ಕೃತಾಂತನಂತಾಕಾರಮಾಗಿ ತಟತಟಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಕತ್ತಿಗೆಯುಂಬೆರಸು ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕೀಕಿಗೆಯೆಂಬುಗ್ರದೇವತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೨ ವ). ೫. ಪಾಪಕ್ರಿಯೆ; ಅಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯ. ೬. ಶನಿಗ್ರಹ. ೭. ಶನಿವಾರ. ೮. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಭರಣಿ. [ಕೃತ + ಅಂತ್ಯ]

ಕೃತಾಂತಕ (ನಾ). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ: ಅತಿಶಯದ ಜೀವಾತ್ಮನಾಗಿ ವಿಗತ ಕೃತಾಂತಕ ಮೃತ್ಯುಭಯಯುತಮಿಖಿಯೊಳ್ (ಬಸಪು. ೪೭–೩೩). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಗೇಹ (ನಾ). ಯಮನ ಮನೆ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ನಾನಾ ವಿಧ ದುರ್ಗಂಧಸ್ಥಾನಂ ಸಪ್ತವಿಧಧಾತುಗೆಂದುಂ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಂ ಕೃತಾಂತಗೇಹಮಿದೇನಕುಟಿಯೊ ಮಾಯ್ದ ದೇಹಮಾರಯ್ವಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೩೧). [ಕೃತಾಂತ + ಗೇಹ]

ಕೃತಾಂತಜ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಎಲೆ ಕೃತಾಂತಜ ವೈರಿ ಭೂಮಿಪಕುಲ ಕೃತಾಂತ ಸರಾಗನಹೆ ನಿರ್ಮಳನಧರ್ಮದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೮). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಭವನ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಗೇಹ: ಅನಂತನಂತಕನಂತೆ ಮುಳಿದು ದಿವಿಜಾಂತಕನಂ ಕೃತಾಂತಭವನಮಂ ಪುಗಿಸಿದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬–೧೮). [ಕೃತಾಂತ + ಭವನ]

ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಪ್ರಕಟ ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕನೊಳಲ್ಪ ಧನುರ್ವಿಶಿಖಂಗಳಿಂ ಜಯೋತ್ಸುಕತೆಯೊಳಿಚ್ಚುಗೆಲ್ವಬಗೆಯಾಂತೆಂ(ಶಬಶಂ.೪–೧೨೮). [ಕೃತಾಂತ + ಮರ್ದಕ]

ಕೃತಾಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಸ್ವರೂಪ, – ಕೃತ. ೨. ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು; ಕೊನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ನಿರಂತರಚ್ಛಾಯಾಶೇಷಮಾಗಿಯುಂ ಕೃತಾಂತರೂಪಮುಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಕೃತಾಂತ + ರೂಪ; ಕೃತ + ಅಂತ್ಯ + ರೂಪ]

ಕೃತಾಂತಹರ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕ: ವ್ಯೋಮಕೇಶ ಕೃತಾಂತಹರ ನಿಸ್ಸೀಮ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೦). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಾಲಯ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಗೇಹ: ಎರಡು ಬಲ ಕೈಲಾಗ ನೀಕ್ಷಿಸುತಿರೆ ಕೃತಾಂತಾಲಯಕೆ ವಾಹಿನಿ ಸರಿವುದೆಂಬಂದದಲಿ ಕೈವೀಸಿದರು ಭೂಭುಜರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨). [ಕೃತಾಂತ + ಆಲಯ]

ಕೃತಾನುಶಯ (ನಾ). ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಂಡವನು; ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ದುಷ್ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಸಂತಾಪಪಡುವವನು: ಬಳಿಯಂ ತನ್ನ ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೃತಾನುಶಯಂ ತತ್ಕಾಲೋಚಿತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೯ ವ). [ಕೃತ + ಅನುಶಯ]

ಕೃತಾಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧ. ೨. ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನು: ಕೃತಾಪರಾಧರು ಕೌರವರು ನಿರ್ನಾಮರಹರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೫೮). [ಕೃತ + ಅಪರಾಧ]

ಕೃತಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದವನು. ೨. ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು. [ಕೃತ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕೃತಾರ್ಥ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕೃತಕೃತ್ಯ; ಧನ್ಯ: ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತಿದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭೧ ವ); ಅಮತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಶ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೪೯). [ಕೃತ + ಅರ್ಥ]

ಕೃತಾರ್ಥತೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ; ಸಾರ್ಥಕತೆ: ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಕ್ಕರಿಯಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಬರುತಿರಲು ಎಮ್ಮಯ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೇನೆಂಬೆನಿಂತಿರಲು(ನಂಬಿರ. ೧೩–೧೧). [ಸಂ. ಕೃತಾರ್ಥತಾ]

ಕೃತಾರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೃತಾರ್ಥನ ಸ್ವಭಾವ. ೨. ಸಾರ್ಥಕ ಪ್ರಯೋಗ; ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗ: ನಿರುತಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಮೆರಡುಂ ಕೂಡಿಯೆ ಕೃತಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯನಾಂಪಂತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೩-೪೩). [ಕೃತ + ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮ (ನಾ). ಧನ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಧನ್ಯಾತ್ಮ: ಅಂಘ್ರಿಪದ್ಮಕ್ಕಮರ್ದು ಮಣಿದು ಬಾಳ್ದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮನಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೧೩). [ಸಂ. ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮನ್]

ಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತ (ಗು). ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧನ್ಯನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತವಂದಿವರ್ಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೨೮ವ). [ಸಂ.]

ಕೃತಾವದಾನ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು: ಎಂತಾನುಂ ಕೃತಾವದಾನರಾಗಿ ಪೆಜಗಿರ್ದ ತನ್ನಾಳ್ದನುಮನುಜದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನುಮಂ ಬಗೆದು ತೆಗೆದಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧ ವ). [ಕೃತ + ಅವದಾನ]

ಕೃತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದವನು; ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪರಿಣತ: ಬಗೆಯೊಳ್ ತನಗಹಿತಮನಾರ್ ಬಗೆದೊಡಮಾಗಳ್ ಕೃತಾಸ್ತ್ರಮನವರಿದಿರೊಳ್ ತೊಟ್ಟಗೆ ನಿಂದು ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೩). [ಕೃತ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕೃತಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ಕೆಲಸ; ಕ್ರಿಯೆ; ಕರ್ಮ: ಹಿತವೆನಿಸಿದನಿತೆಸಗು; ದೈವಕುಳಿದುದನು ಬಿಡು; ಕೃತಿಯಿರಲಿ ದೈವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೯). ೨. ಕಾವ್ಯ; ಗ್ರಂಥ: ಕೃತಿ ನೆಗಟ್ದ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಕೃತಿಗೀಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದನಲಂಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೨); ಬುಧರಿನಮತ್ಸರರಿಂ ಕೃತಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೧). ೩. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ; ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ: “ಕಡೆಗಂಡಕಾರ್ಯಮಂ ಕೃತಿಯೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೨). ೪. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಕುಶಲಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಚನೆ; ಕಲಾಕೃತಿ. ೫. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು: “ಉಕ್ತೆ, ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ಕೃತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ . . . ಅತಿಕೃತಿ, ಉತ್ಕೃತಿ - ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಗಳಕ್ಕುಂ” (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). ೬. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗಮಾಡುವುದು: “ವರ್ಗಮೆಂದುಂ ಕೃತಿಯೆಂದುಂ ವರ್ಗಂಗೊಂಬುದರ್ಕೆ ಹೆಸರು” (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು; ರಚನೆ: ಸಂಗೀತದ ಕೃತಿಕಾರರ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮತ್ತು ಕೃತಿಗಳ ಸಂಕಲನಗಳೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಸಂಗೀತ. V ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿ$_{2}$ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ: “ಧೀರಂ ಕೃತಿ ಕೃಷ್ಟಿ . . . ಸಭಾಸದಂ ವಿದ್ವಾಂಸಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೮-೪); “ವಿದ್ವಾನ್, ವಿಪಶ್ಚಿತ್ . . . ಕೃತೀ ಕೃಷ್ಟಿಃ . . . ವಿಚಕ್ಷಣಃ-೨೦ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೪). [ಸಂ. ಕೃತಿನ್]

ಕೃತಿಕರ್ತೃ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕವಿ: ದೇಶಂ ವರರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ನಿವೇಶಾಂತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಚನಂ ಮಿಗೆ ಸಂಕ್ಲೇಶಕರಂ ಕೃತಿಕರ್ತೃಗೆ ಕೌಶಲಮಂ ಪಡೆಯದುಕ್ತದೇಶವಿರುದ್ಧಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೯); ನಡುವಣ ಅಳಿಯಂದಿರೀ ಕೃತಿಕರ್ತೃವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭೫-೬೪). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ಕರ್ತೃ]

ಕೃತಿಕಾರ (ನಾ). = ಕೃತಿಕರ್ತೃ: ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಕಾರರ ಎಲ್ಲ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೂಡ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ಕಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ (ಸಂಗೀತ. IV ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸು: ಗೊಗ್ಗರಸನನ ಬಿಡಿಸಿ ಕೃತಿಗೆಯ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನಡೆಸಿದೊಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೬; 1115). ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸು. [ಕೃತಿ$_{1}$ + ಕೆಯ್$_{1}$]

ಕೃತಿಚೌರ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಕೃತಿಯಿಂದ ಅಪಹರಿಸುವುದು, —ಕದಿಯುವುದು: ಶಾಂತಿಪುರಾಣವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ, ಕಾಳಿದಾಸನಿಂದಲೇ ಬಂಡಿಗಟ್ಟಲೆ ಕೃತಿಚೌರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಇಂಥ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕವಿಯ ಬಗೆಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ತಾಳುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ವಿಮರ್ಶೆ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕೃತಿತ್ವ (ನಾ). ಗ್ರಂಥರಚನಾ ಶಕ್ತಿ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಡಾ. ನಾಗೇಂದ್ರರವರ ಕೃತಿತ್ವ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಡುವ ಈ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನ (ಶ್ರೀಕೃಪ್ರ. XI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿದೋಷ (ನಾ). ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ; ಕಾವ್ಯ ದೋಷ: ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲವಲ್ಲಭವಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕುಕ್ಕುಮಿಲ್ಲಿ ಕೃತಿದೋಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೧). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ದೋಷ]

ಕೃತಿನಾಯಕ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ; ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ: ಕವಿ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃತಿನಾಯಕನಾ ಜಿನಚಂದ್ರದೇವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೭). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ನಾಯಕ]

ಕೃತಿನಿಂದಿತ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದುದು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದುದು: ಛಂದಕ್ಕೆ ಬಾರದೆಂದಱಿದೊಂದೊಂದಱೊಳೊಂದಿ ಬಂದು ನಿಂದಕ್ಕರಮಂ ಸಂಧಿಸದೆ ಪೇೞ್ದೊಡದು ಕೃತಿನಿಂದಿತಮೆಂದು ವಿಸಂಧಿಯೆಂಬುದು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೪). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ನಿಂದಿತ]

ಕೃತಿಪತಿ (ನಾ). = ಕೃತಿಕರ್ತೃ: “ಜಲಂ ಭಾರ್ಗವ ವಿದ್ವಾಂಸಂ ಖಲೀನಂ ಕೃತಿಪತಿ ಕವಿಶಬ್ದಂ” (ನಾನಾರ. ೭೦). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ಪತಿ$_{2}$]

ಕೃತಿಭರ್ತ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಪೋಷಕ; ಕವಿಯ ಆಶ್ರಯದಾತ: ತಮಗಿಷ್ಟು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಿದ ಕೃತಿಭರ್ತರ ಹೆಸರನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಕೃತಿಕರ್ತರು . . . ಹೊಸದಾದ ಅಂಕಿತ ಪದ್ಧತಿಯೊಂದನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು (ಸಾಹಜೀ. ೧೨೪). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ಭರ್ತ]

ಕೃತಿಮತ (ಗು). ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ; ಕಾವ್ಯಸಮ್ಮತವಾದ: ಕೃತಿಮತ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳೊಳು . . . ಧಾತುಮೆನಿಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೮೩). [ಕೃತಿ$_{2}$ + ಮತ]

ಕೃತಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ಕೃತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಕಾವ್ಯಸಮ್ಮತವಾದುದು: ಕೃತಿಯುಕ್ತ ಷಷ್ಠಿಯೊಳಂ ದ್ವಿತೀಯೆಯೊಳಮಾ ಚತುರ್ಥಿ (ಶಮದ. ೧೩೭). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ಯುಕ್ತ]

ಕೃತಿಯುಗ (ನಾ). ಕೃತಿಗಳ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಕಾವ್ಯಗಳು: ಪ್ರಕಟಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಲೌಕಿಕ ಪರಿಣತಿ ಪುನ್ನಿಗಂಗೆ ಶಾಂತೀಶ್ವರ ರಾಮಕಥಾ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಿಂದಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂ ಕೃತಿಯುಗಂಗಳನ್ನವುಮೊಳವೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೫). [ಕೃತಿ$_{1}$ + ಯುಗ]

ಕೃತಿಲೋಕ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಮೂಹ; ಪಂಡಿತಸ್ತೋಮ: ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ವೆಂ . . . ಕೃತಿಲೋಕ ಶ್ರುತಿಪೂರಕಲ್ಪ ಕವಿತಾ ಗೀರ್ಬಾಣನಂ ಬಾಣನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೮). [ಕೃತಿ$_{2}$ + ಲೋಕ]

ಕೃತಿವಂತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ; ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತ. ‘ಕೃತಿವಂತಿಕೆ’ ಪರಾ. [ಕೃತಿ$_{1}$ + -ವಂತ]

ಕೃತಿವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಶೀಲತೆ; ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಕೃತಿಮತೆಯು ಕೃತಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೨೯). [ಕೃತಿವಂತ + -ಇಕೆ]

ಕೃತಿವೇಳು ‘ಕೃತಿವೇೞ್’ ನೋ.

ಕೃತಿವೇೞ್, ಕೃತಿವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸು; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸು: ಜೀಯೆನೆ ಬಲ್ಲವರ್ ನೆಱೆಯೆ ಸತ್ಕೃತಿವೇೞದೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೪೮); ಕೃತಿವೇೞ್ದಂ ಸುಕವಿ ರುದ್ರಂ (ಜಗವಿ.೧-೨೧). **ಕೃತಿವೇಳು**: ದೇವದೇವಾಧಿಪನ ಹೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊರ್ಬು ಕೃತಿವೇಳು ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಂತೆ ಸವಿವಾತುವೆರಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧). [ಕೃತಿ$_1$ + ಪೇೞ್]

ಕೃತಿಸಮರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ. ೨. ಕಾವ್ಯರಚನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕಾವ್ಯಸಮರ್ಥ: ಕವಿಯು ಕೃತಿಸಮರ್ಥ(ಸಾಹಿವಿ.೨೮).[ಕೃತಿ$_1$ + ಸಮರ್ಥ]

ಕೃತಿಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ).ಒಂದು ಕೆಲಸದ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ,—ಹಕ್ಕು: ಏಕಸ್ವಗಳು ನವನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷೆಗಳು; ಕೃತಿಸ್ವಾಮ್ಯ; ವ್ಯಾಪಾರ ಚಿಹ್ನೆಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೨೮). [ಕೃತಿ$_1$ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಕೃತಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡು; ಸೃಷ್ಟಿಸು: ದಿವ್ಯ ಮಾಯಾಶಿಲ್ಪಿ ಕಲ್ಪನಾದೇವಿಯಂ ಕಲ್ಲಸೆರೆಯಿಂ ಬಿಡಿಸಿ ಕೃತಿಸಿದನೆನಲ್ . . . ನಿಂದುದೋರ್ವ ತಪಸ್ವಿನೀವಿಗ್ರಹಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೩೮-೨೮೬).[ಕೃತಿ$_1$+-ಇಸು$_3$]

ಕೃತ್ತ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದವನು; ವಿಪತ್ತನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿದವನು: ಈತನೆನಗೆ ಕೃತ[ತ್ತ]ಕ್ಲೇಶನಪ್ಪುದಱಿಂದೀಯವಸರದೊಳೆ ಸಂತಸಂಬಡಿಸಲ್ವೇೞ್ಕುಮೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೬-೨೨). ೨. ಕಷ್ಟ ಪರಿಹಾರವಾದವನು; ವಿಪತ್ತು ಇಲ್ಲದವನು. [ಕೃತ್ತ + ಕ್ಲೇಶ]

ಕೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮ; ತೊಗಲು: "ಅಸೃಗ್ಧರಃ, ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿಃ, ತ್ವಕ್ –ಈ ೫ ತೊವಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮೪-೮). 'ಕೃತ್ತಿವಾಸ' ಪರಾ. ೨. ಭುಜಪತ್ರೆಗಿಡ; ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಿಕಂಠಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ರ]ತ್ತಿಕಂಠಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿಕೆ]ಪಾಂಸು ಪರ್ಪಟಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿಕಂಠಿಕಾ]

ಕೃತ್ತಿಕಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ: ಆ ಸಾಧ್ವಿ ಒಯ್ಯನೆ ತೆಗೆದಳ್ . . . ಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕೃತ್ತಿಕಾಕೃತಿಯ ಚೆಲ್ವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೨-೬೦೩). [ಸಂ. (ಕೃತ್ತಿಕಾ + ಆಕೃತಿ)]

ಕೃತ್ತಿಕಾಪುಂಜ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು: ವೃಷಭದ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಕೃತ್ತಿಕಾಪುಂಜವು ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೯-೩೨). [ಸಂ. (ಕೃತ್ತಿಕಾ + ಪುಂಜ)]

ಕೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಆರುತಾರೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ: "ಕೃತ್ತಿಕಾಃ, ಬಹುಲಾಃ –ಈ ೨ ಕೃತ್ತಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯-೫೦); "ಅಜಹವು ಮೂಲಶ್ಲೇಷೆ ಕೃತ್ತಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೊಳಾ ತಾರೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೩); ಕೃತ್ತಿಕೆ ನಾಯಿಂದನ ಕತ್ತಿ ಆಕಾರ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೦-೧). ೨. ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: ಕೃತ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ಕುರಿತಪ್ಪು ಎಳ್ಳು (ಗಾದೆ). ೩. ವಾಹನ; ಗಾಡಿ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ, —ಪರಡೆ: "ಆವರಣೆಯೆನೆ ಜಂತ್ರಮಕ್ಕು ಕೃತ್ತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೆನಲ್ ದೀವಕ್ಕು ಹಂಚಿ ವರ್ತಿಯಕ್ಕು ಕರಪಾತ್ರ ಕೈಪಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦). ೫. ಚರ್ಮ; ತೊಗಲು. ೧, ೫: ನಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರದಂತೆ ನಾನಾ ಮೃಗ ಕೃತ್ತಿಕಾಶ್ಲೇಷೋಪಶೋಭಿತನುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ಮುನಿಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೮). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿಕಾ]

ಕೃತ್ತಿಧರ (ನಾ). ಚರ್ಮವನ್ನೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಕೃತ್ತಿಧರನಾಕೃತಿಯ ಕೈಗಿದು ಉತ್ತಮಾಂಗವಿದಾಯಿತಾದೊಡೆ ಮೆತ್ತಗಾಗಿರಬೇಡವೇ (ಬಸಪು. ೩೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಿಮ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ಕೃತಕವಾದುದು; ವೇಷ ಮರೆಸಿದುದು: ಪೊದರ್ಪೊರ್ಕ್ಕು ಪುಲಿವುದುಗಿ ಕುಳಿತು . . . ಮೇಲ್ವರಿದು ಬರಲೋರ್ವ ಬಾಯೊಳು ಕಠಾರಿಯ ಸಾರ್ಚಿ ತಲೆಯರಿದನೀಶ ಕೃತ್ತಿಮದ ವ್ಯಾಘ್ರನ ನರಿದೊಲು (ನವಮೋ. ೧೬-೨೮). ೨. ಮಾಟ; ಕೈಮಸಕು: ಎದೆನೋವು, ಕೃತ್ತಿಮ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಿಷದೋಷಂಗಳೂ, ಭ್ರಮೆ, ದಾಹ, ಜ್ವರಗಳೂ ಶಮನವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೨೫). [< ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮ]

ಕೃತ್ತಿವಸನ (ನಾ). = ಕೃತ್ತಿವಾಸ ೨: ಜಯ . . . ಭಾಸ್ವತ್ಕೃತ್ತಿವಸನ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಸ]ಕೃತ ವಿಲಯಾಟ್ಟಹಾಸ ಕೈಲಾಸವಾಸ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೮). [ಕೃತ್ತಿ + ವಸನ]

ಕೃತ್ತಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಕೃತ್ತಿವಾಸ ೧: ಉಲ್ಲಸತ್ಫಣಿಪಕುಂಡಲಮಾಯತಬಾಹು ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ವೃ]ತ್ತಿವಸ್ತ್ರಂ ಬಗೆಗೊಳ್ವ ನುಣ್ಗಱೆ . . . ವಿರಾಜಿಸೆ ರಂಜಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬೪). [ಕೃತ್ತಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೃತ್ತಿವಾಸ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಬಟ್ಟೆ: ನಡುವಿನೊಳುಟ್ಟ ವಲ್ಕಲಂ ತೊವಲುಡೆಯನ ಕೃತ್ತಿವಾಸಂಬೊಲ್ ಮನೋಜ್ಞಮಾಗಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೯). ೨. ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹೊದೆದವನು; ಶಿವ: ಹಿಮಕರ ವೈದ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮೃತಕರಾಭಿಧಾನ (ನಾನಾರ.೩೬); ಕೃತ್ತಿವಾಸಂಗಾ ಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ವಂದಿಸುತಿಬ್ಬರುಂ ಮುದವೆತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೭-೫೬). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿವಾಸಸ್ (ಕೃತ್ತಿ + ವಾಸಸ್)]

ಕೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಆಖ್ಯಾತ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ನಾಮವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ೨. ಕೃದಂತ: ಕೃತ್ತಿರದೆಯುಮುತ್ಸ್ವಾತ್ತ್ವಾಯತ್ತಮನುಸ್ವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೬೨); "ಕೃತ್ತು = ಕೃತ್ಪದಂ" (ಶಮದ. ೧೬೨ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಕೃತ್]

ಕೃತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೃದಂತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಲಿಂಗ, —ಪ್ರಕೃತಿ: 'ಆದವಿಷ್ಟು' ಎಂಬ ಕನ್ನಡದ ಗಮಕ ಸಮಾಸಮುಂ 'ಪಿರಿದೀವಂ' ಎಂಬ (ಕನ್ನಡದ) ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಮುಂ ಕೃತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟಲಿಂಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬೨ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಪ್ರವಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ)]

ಕೃತ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಅನ್ಯರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನೆಣಿಸಿ ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಉಪಾಸನೆ; ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ; ಮಾಟ: ಕನಕ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯ ಕನಕನ ಕನಲಿ ನುಂಗಿದ ಗಾದೆಯಾಯಿತು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧-೨೯). [< ಸಂ. ಕೃತ್ಯಾ]

ಕೃತ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ಮಾಡತಕ್ಕ; ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕರ್ಮ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ; ಕರ್ತವ್ಯ: ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಂಗೆ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸುಚಿತ್ತವನಜಸಲೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೧-೧೩೦); ಇನನ ಕೃತ್ಯದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುತಾವಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೧೩). ೩. ನಿಷ್ಠೆ: ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿದಲ್ಲದೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂಬ ಕೃತ್ಯದ ಭಕ್ತರು ಕೇಳಿರೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೦-೧೨೬). ೪. ಲಂಚಕ್ಕೊಳಗಾಗುವವನು; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕ; ದ್ರೋಹಿ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಯಶೇಷ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಭಾಗ: ಎಣಿಪಾಗಳ್ ಕೃತ್ಯಶೇಷಂ ಪರಮಮುನಿಮನಸ್ತರ್ಪಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೨-೬೧). [ಕೃತ್ಯ + ಶೇಷ]

ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮತ್ತು ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಬಲವಪ್ರಾಜಿತ ರಾಜಕ ಪ್ರಭೃತಿ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಪಕ್ಷಕ್ಕಮಾತ್ಮಲಸನ್ಮಂಡಲ ಮಂತ್ರವಂ ತೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೮) ; ನೆಟಿಯೆ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಭಾವವ ಮಱೆದು ಕಳೆದನು (ಕುವ್ಯಾ.ಉ. ೮-೧೩). [ಕೃತ್ಯ + ಅಕೃತ್ಯ]

ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಮೂರ್ತಿ ; ಮಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೊಂಬೆ: ಅಥರ್ವ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಸೌಂದಸ. ೧೧೬). [ಸಂ. (ಕೃತ್ಯಾ + ವಿಗ್ರಹ)]

ಕೃತ್ಯೆ₁ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. [< ಸಂ. ಕೃತ್ಯ]

ಕೃತ್ಯೆ₂ (ನಾ). ೧. ಮಾಟ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿಚಾರಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುಷ್ಟದೇವತೆ. 'ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೨. ಮಾಟ: ಅವರು ಕೃತ್ಯೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೃತ್ಯಾ]

ಕೃತ್ಯೋದಾರ (ನಾ). ಉದಾರಕೃತ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ; ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದ ಅನುಷ್ಠಾನ: ಸುತನಂ ಕಂಡುರ್ದ್ದಿ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಕೃತ್ಯೋದಾರದೊಳೆತ್ತರಂದು ಸಕಲಗರ್ವನಂದದಿಂ ವಸ್ತುವಂ (ಹಮ್ಮಿ.ರ. ೨-೨೪). [ಕೃತ್ಯ + ಉದಾರ]

ಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಸಹಜವಲ್ಲದ; ತಯಾರಿಸಿದ; ಕೃತಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಸುಳ್ಳು; ಮಾಯೆ: ಅವನನಿರ ವೇಱ್ದು ಕೃತ್ರಿಮದಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೮) ; ತಾವು ಹೇಗೆ ನಮ್ಮ ರಾಜರ ಜಾತಕವನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡಿರಿ? ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಕೃತ್ರಿಮವು ಅಡಗಿರುವುದೆಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೬೮). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಮಿತ್ರನುರು ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಪುರುಷನಮಿತ್ರನೌದಾಸೀನನೊಬ್ಬನು ಕೃತ್ರಿಮನು ಸಹಜೀವಿಯಂತಿವರು (ಕುವ್ಯಾ.ಉ. ೩-೬೮). ೪. ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಔಷಧ, ಮಂತ್ರ, ತಂತ್ರ ಕೃತ್ರಿಮಗಳಿಂದ ಬಂದ ಜ್ವರವು ಆಗಂತುಕಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೬). ೫. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರಲ್ಲೊಬ್ಬ; ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದು ಹೆತ್ತತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; ದತ್ತುಮಗ. 'ಕೃತಕಪುತ್ರ' ಪರಾ. ೬. ಕಾಚುಲವಣ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ರಿಮಗ್ರಹಣಿ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಗ್ರಹಣಿರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಶೋಕಗ್ರಹಣಿ, ಅಭಿಘಾತಗ್ರಹಣಿ, ಕೃತ್ರಿಮಗ್ರಹಣಿ, ವಿಷೂಚಿ, ಅತಿಸಾರ . . . ಮುಂತಾದ ಸಕಲರೋಗಗಳೂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೪೦). [ಕೃತ್ರಿಮ + ಗ್ರಹಣಿ]

ಕೃತ್ರಿಮತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ: ಇದನ್ನು ಅನ್ಯಭಾಷೆಯಿಂದ ಸ್ವಭಾಷೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕೃತ್ರಿಮತೆಗಳ ಕೋಟಲೆಗೆ ಕಾಲ ಕೊಡಕದೆ, ಅಕ್ಕನ ಮನೆಯಿಂದ ತಂಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಂತಿದೆ (ವೀರಯೋ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಕೃತಕತೆ. [ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮತಾ]

ಕೃತ್ರಿಮತ್ರಿಶಂಕು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: ದೇವನಾಳೆಯ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ನೌಕಾಪಟದ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ತ್ರಿಶಂಕುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತ್ರಿಮತ್ರಿಶಂಕು (ಕೃತ್ರಿ)ವೆಂದು ನಾಮಕರಣವಾಗಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೫). [ಕೃತ್ರಿಮ + ತ್ರಿಶಂಕು]

ಕೃತ್ರಿಮಧೂಪಕ (ನಾ). ಅನೇಕ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಧೂಪ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ರಿಮವಿಷ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವಿಷ: ವಿಷ ಮೂರು ತೆರ– ಸ್ಥಾವರವಿಷ, ಜಂಗಮವಿಷ, ಕೃತ್ರಿಮ ವಿಷವೆಂದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೫). [ಕೃತ್ರಿಮ + ವಿಷ]

ಕೃತ್ರಿಮಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಅವನು ಠಕುನಿಯಂತೆ ಕೃತ್ರಿಮಿ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮಿನ್]

ಕೃತ್ಸ್ನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ: "ಅಖಿಳಂ ನಿಖಿಳಂ ವಿಶ್ವಮಶೇಷಂ ಕೃತ್ಸ್ನಮವಿಕಳಂ [ಪೂರ್ಣಂ]" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೬-೫೬). ೨. ನೀರು. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ಕೆಲಸ; ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳು: ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮವಿಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಸೂ. ೮). [ಕೃತ್ಸ್ನ + ಕರ್ಮ]

ಕೃತ್ಸ್ನಸುಖ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣಸುಖ; ಪೂರ್ತಿಸುಖ: ಜಿನರಾಜಪೂಜೆಯುಂ ಮುಂ ನೆಗಟ್ಟೆವೇಟ್ಟುಮದು ಕೃತ್ಸ್ನಸುಖಪ್ರಭವೈಕಕಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೬). [ಕೃತ್ಸ್ನ + ಸುಖ]

ಕೃದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕೃತ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಗದಬಜಕಾರಮವಿದಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂ ತಾಂ ಕೃದಂತಮಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದನುಸ್ವಾರಮುದಂತದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೦); ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೇರುವ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದೂ, ಇವುಗಳಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಅಂತ)]

ಕೃದಂತನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೧೯). [ಕೃದಂತ + ನಾಮ]

ಕೃದಂತನಾಮಪದ (ನಾ). = ಕೃದಂತನಾಮ: ಡೊಂಬರ ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತವನು ಮನೆಗೇ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ – ಇಲ್ಲಿ . . . ನಿಂತವನು ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾಪದವಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಾಮಪದ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃದಂತನಾಮಪದವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೦೬ ಅಡಿಟ). [ಕೃದಂತ + ನಾಮಪದ]

ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಭಾವವಾಚಕವಾದ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ನಾಮಪದ: "ಭಾವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕವುಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಗಳೆಂದೂ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕವುಗಳಿಗೆ ತದ್ಧಿತಾಂತ ಭಾವನಾಮಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨೯). [ಕೃದಂತ + ಭಾವನಾಮ]

ಕೃದಂತವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿ ಬರುವ ಕೃದಂತ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ದ, ವ, ಎಂಬ ಕಾಲವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳೂ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದ ಅದ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಕೃದಂತವಿಶೇಷಣಗಳಾಗುವುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬). [ಕೃದಂತ + ವಿಶೇಷಣ]

ಕೃದಂತಾವ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕೃದಂತರೂಪವಾದ ಅವ್ಯಯ. ☞ ಅಲ್, ಉತುಂ, ದು ಮೊದಲಾದುವು: ಕೃದಂತಾವ್ಯಯಗಳು – ಇವು ಅಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). [ಕೃದಂತ + ಅವ್ಯಯ]

ಕೃದರ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣ; ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕೃಪಣ (ಗು). ೧. ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೀನವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ. ೨. ವಿವೇಕಶೂನ್ಯವಾದ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ. 'ಕೃಪಣಮತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂಗಳುಮತಿಕೃಪಣಂಗಳುಮಪ್ಪ ಚಾಟುಸಹಸ್ರಂಗಳೊದವೆ ಕಣ್ಣೀರಪೂರದಿಂ ತೇಂಕಾಡುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). ೪. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ನೀಚ; ಅಲ್ಪ: "ಕೃಪಣಃ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಲೀಬಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ –ಈ ೪ ಕ್ಷುದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೯೨). ೫. ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: "ಕೃಪಣ ಲೋಭಿಯು" (ಭಾರನಿ. ೧೦); ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾ ಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಮಿತ್ರರಹಿತಂ ಕೃಪಣಂ ಕೃತವೇದಿ ಯಾಚಕಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೭–೧೯). ೬. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ದ್ರುಪದನಂದನೆ ನಡೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ವಿಧಾನದಲಿ ಕೃಪಣನೇ ಕುರುರಾಯ . . . ರಾಯನ ವಿಪುಳವಿಭವವನನುಭವಿಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೮೨). [ಸಂ.]

ಕೃಪಣತನ (ನಾ). = ಕೃಪಣತೆ: ಪಕ್ಷಿಗಳುಪಮೆಯಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯೆ ವಸನವ ಕೃಪಣತನದಲಿ ತನ್ನ ಸೀರೆಯೊಳೊಯ್ದನರ್ಧವನು (ನಳಚ. ೮–೨). [ಕೃಪಣ + –ತನ]

ಕೃಪಣತೆ (ನಾ). ೧. ಜಿಪುಣತನ; ಲೋಭ; ಕಾರ್ಪಣ್ಯ: ತಿಂಗಳಾರರ ದುಡಿತ ಚೆಂಗುಲಾಬಿಯ ಬೆಳೆತ ಕಂಗೊಳಿಪುದದರ ಸಿರಿಯರೆಗಳಿಗೆಯಲರೊಳ್ ಪೊಂಗುವಾನಂದವದನನುಭವಿಸಿದವನ್ ಅಜನ ಹಂಗಿಪನೆ ಕೃಪಣತೆಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೪೩). ೨. ಕೆಟ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಕಪಟದಲಿ ಜೂಜಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನಪಹರಿಸಿದಡೆ ಧರ್ಮನಿಮ್ಮದು ಕೃಪಣತೆಯ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆನಾ ಸುಯೋಧನನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೧). ೩. ದೈನ್ಯ; ದುಃಖದಿಂದ ಬೆಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ಮತ್ತಿನ್ನುಳಿದರ ಮುಖಮಂಡಳ ಕೃಪಣತೆ ಬಳಸಿದವಸ್ಥೆಯೊಳದೆಂತು ಪೇಳ್ನೋಡುವುದೇ (ಮಾಧವಾ. ೧–೮೪). [ಸಂ. ಕೃಪಣತಾ]

ಕೃಪಣತ್ವ (ನಾ). = ಕೃಪಣತೆ. [ಸಂ.]

ಕೃಪಣಮತಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿಯಾದವನು; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವನು: ಚಪಳೆ ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ಹಾಯ್ದನು ಕೃಪಣಮತಿ ಮುಂಗೈಯಲನಿಲ ಜನಪರೆಭಾಗಳೆ ಹಾಯ್ದು ಹಿಡಿದನು ಕೀಚಕನ ತುಜುಬ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೮). [ಕೃಪಣ + ಮತಿ]

ಕೃಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚೆ; ದುಷ್ಟೆ: ಅಪಸರಿಯರುಜ್‌ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆಯರು ಚೋರಕರ ತಾಯ್ಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೪). ೨. ಲೋಭಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಜಿಪುಣೆ. [ಸಂ. ಕೃಪಣಾ]

ಕೃಪಾಂಗ (ನಾ). ಕರುಣೆಯೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತಿರುವವನು; ದಯಾಮಯ: ಅಮಿತ ಕೃಪಾಂಗಂ ಸಾಮಜಹರನಾನತಜನತಾ ಮರತರು (ಶಬಶಂ. ೩–೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅಂಗ)]

ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುಡಿನೋಟ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ: ಪ್ರಾಣದಾನವನರ್ಥಿಸುತ್ತ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ ಸಮರ್ಥತೆಯ ನೋರಂತೆ ಬಯಸುತಮಿರ್ಪ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೯). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಕಟಾಕ್ಷ)]

ಕೃಪಾಕರ (ನಾ). ಕೃಪೆಗೆ ಆಕರನಾದವನು; ದಯಾನಿಧಿ: ಪರಮ ಕೃಪಾಕರನೆಮಗೀಗೆ ಸೌಖ್ಯಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಕರ)]

ಕೃಪಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ವಿಜಯಶ್ರೀ ಬಾಹುದುಗ್ಧವಲ್ಲನಿಳಾ ಬಹುವಿಧ(ರ)ಕ್ಷಣ ಪ್ರವೀಣ ಕೃಪಾಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೦); ಕೃಪಾಣವೊಂದು ನಡದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದೆ (ನೂರಜ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಕೃಪಾಣಪಾಣಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಣವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು: ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಕೃಪಾಣಪಾಣಿ ವಿರಾಟರಾಯನ ರಾಣಿಯರ ಮನೆಗೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೩೯). [ಕೃಪಾಣ + ಪಾಣಿ]

ಕೃಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿ. ೨. ಕಠಾರಿ; ಚಾಕು; ಕತ್ತಿ: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು . . . ಅವಂಗೋತ ಕತ್ತಿ ಕೃಪಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪); ದುರಿತವ್ರಾತಲತಾಕೃಪಾಣಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೨); ವಾಣಿ ಜಗತ್ಪ್ರಿತಾಮುಹರಾಣಿ . . . ವಿಕರ್ಮವಲ್ಲರಿ ಕೃಪಾಣಿ (ನಾನಾರ. ೨); ಕೃಪಾಣಿ ಪರಿಘಗಳನೆತ್ತಿವೋರೋರ್ವರಲ್ಲಿ . . . ಇರಿದು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೫–೨೨). [ಸಂ. ಕೃಪಾಣೀ]

ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಿ: ಅದಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟೆ ಸಂತೋಷ ದೊಡ್ಡವರು ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಬೀರಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅವನಿಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೪೭). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಕೃಪಾನಿಧಿ (ನಾ). ಕೃಪೆಗೆ ಗಣಿಯಂತಿರುವವನು; ಕರುಣಾಕರ: ಬಾಯುಳಿವನಂ ನೋಳ್ಪುದೆನ್ನಂ ಕೃಪಾನಿಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಲನಿಧಿ]ಯೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫–೨೮). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ನಿಧಿ)]

ಕೃಪಾಪಾಂಗ (ನಾ). ಕರುಣೆ ತುಂಬಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ: ಶೃಂಗಾರವೀರದಗ್ಗಳದಿಂದೆ ಸತ್ಕೃಪಾಪಾಂಗದಿಂ ರೌದ್ರಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಜಗದ್ರಕ್ಷತಾ ಸಂಗತದೆ ದುಷ್ಟ ಸಂಹರತೆಯಿಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಪ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೨–೨). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅಪಾಂಗ)]

ಕೃಪಾಲು, ಕೃಪಾಳು (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ದಯಾಳು; ಕರುಣಿ: (ಃ). **ಕೃಪಾಳು**: ಕೇಳಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಾಗ ಕೃಪಾಳುವಿನ ಗಮನವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೭). [ಸಂ.]

ಕೃಪಾಲೋಕ (ನಾ). = ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ಪೇಳಲೇನಿವಳ ಬಾಳುವೆ ನಿನ್ನ ಕೃಪಾಲೋಕದೊಳಿಹುದಾಲೋಚಿಸು ನೀಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೯ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಲೋಕ)]

ಕೃಪಾವತಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವಳು; ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವಳು: ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಕೃಪಾವತಿಯನಾಗಳ್ಪಣ್ಮಿಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೪). [ಸಂ. ಕೃಪಾವತೀ]

ಕೃಪಾವಲೋಕನ (ನಾ). = ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ದೇವ ನಿಮ್ಮ ಕೃಪಾವಲೋಕನ ಕಾವುದೆಮ್ಮನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪–೧೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅವಲೋಕನ)]

ಕೃಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ಆಸರೆ; ದಯೆಯ ಅವಲಂಬನ: ಯಾವ ಮತದ ಕೃಪಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾನವ ಕಲ್ಯಾಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ಸೇವಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತದ (ಪುನರು. ೩೭೩). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಶ್ರಯ)]

ಕೃಪಾಹೀನ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ದಯಿ; ನಿಷ್ಕರುಣಿ. [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಹೀನ)]

ಕೃಪಾಳು 'ಕೃಪಾಲು' ನೋ.

ಕೃಪಾಳುತನ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಳುಸ್ವಭಾವ: ಕಾವಂ ಕಂಡವರಂ ಕೃಪಾಳುತನದಿಂದಾವ್ರ್ತೀಡಿ ಕೈಯಾಂತ ವಗ್ಗಿರ್ವಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨–೬; 1286). [ಕೃಪಾಳು (= ಕೃಪಾಲು) + –ತನ]

ಕೃಪಾಳುತೆ (ನಾ). = ಕೃಪಾಳುತನ: (ಕೃಪಾಳುತೆಯಿಂದ) ಬನ್ನಿ, ಪುರೋಹಿತರೆ – ಆ ದೊಡ್ಡ ಹಳವಿಗೆಯ ಭಾರವನ್ನಿತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೭೯–೮). [ಸಂ. ಕೃಪಾಲುತಾ]

ಕೃಪೀಟ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ. ೨. ಗರ್ಭ ನಿಂತಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ; ಬಸಿರು. ೩. ನೀರು: ಕೃಪೀಟ ಚಮುರವ್ಯಾಳ ಪ್ರಚ್ಛಕ ಸಹಸ್ರಭಯಮಪಹರಿಪುದೀ ಮಂತ್ರವು (ಲಿಂಗಪು. ೧೪-೨೫). ೪. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ. 'ಕೃಪೀಟಯೋನಿ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಡು; ವನ. ೬. ಕಂಚು. ೭. ಬರಗಾಲ: "ನಿಂದ ಬಸಿಱೊಳು ದಾರಿಯೊಳು ಕೃಪೀಟಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೦); "ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಕ ವಾರಿ ನಿಂದ ಬಸುಱುಂ ಬಱನಿಂತು ಕೃಪೀಟವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೩). [ಸಂ.]

ಕೃಪೀಟಯೋನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಃ . . . ಕೃಪೀಟಯೋನಿಃ . . . ಲೋಹಿತಾಶ್ವಃ, ಹುತಾಶನಃ - ೪೦ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೩). [ಕೃಪೀಟ + ಯೋನಿ]

ಕೃಪೆ (ನಾ). ದಯೆ; ಕರುಣೆ: ಕೃಪೆಯಿಂದಂ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೮-೧ ಸೂಚನೆ); ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ನೀಂ ಕೃಪೆಯ ಮಾಡುವುದು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೧). [ಸಂ. ಕೃಪಾ]

ಕೃಪೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಕೃಪೆವಡೆದು ಬದುಕಿದಪೆಂ (ಬಸವು. ೨೬-೪೪). ೨. ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಜನಪದ ಕುಲದೇವತೆ ರಣಜಯವಿತ್ತು ಘನಕೃಪೆವಡೆದಿಹಳಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೬೫). [ಕೃಪೆ + ಪಡೆ₁]

ಕೃಪೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವ ನಾಗು: ಪುರಾಂತಕರಂ ನೀಂ ಕರೆಯಲೋ ಎನುತಿರ್ದನತಿ ಕೃಪೆವೆರಸಿ ಹೋ ಎನಲುಡುಗಿದನು (ಬಸವು. ೨೮-೬೪). [ಕೃಪೆ + ಬೆರಸು₁]

ಕೃಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಜಂತು; ಕೀಟ: ತೊಡೆಗಳೆರಡನು ವಜ್ರ ಮುಖವೆಂಬ ಕೃಮಿಯೊಂದು ಬಂದು ಕೊರೆಯಲು (ಭಾಸನಾ. ೮೬). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ೩. ರೇಷ್ಮೆ ಹುಳು. ೪. ಅರಗು. [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಹುಳದ ಗೂಡಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ರೇಷ್ಮೆ: "ಕೌಶೇಯಂ ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥಂ - ರೇಷ್ಮೆಹುಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ರಾಟಿಸಿ ಎಳೇ ತೆಗಿಯತಕ್ಕ ಪಟ್ಟೆ ಮಡಿ, ಮುಗಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಘ್ನ (ನಾ). ಹುಳುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಒಂದು ಔಷಧಿ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಂತುಹುಳುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು; ವಾಯುವಿಳಂಗ: "ವೆಲ್ಲಂ ಅಮೋಘಾ ಚಿತ್ರತಂಡುಲಾ ತಂಡುಲಃ ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ] ಮಿಘ್ನಃ ವಿಡಂಗಂ - ೭ ವಾಯುವಿಳಂಗದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಜ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಅಗರು; ಅಗಿಲುಗಂಧ: "ವಂಶಕಂ, ಅಗುರು, ರಾಜಾರ್ಹಂ, ಲೋಹಂ ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ] ಮಿಜಂ, ಜೋಗಕಂ -೬ ಅಗರು ಗಂಧ, ಶ್ವೇತಾಗರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿರೋಗ (ನಾ). ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಜಂತುರೋಗ. [ಕೃಮಿ + ರೋಗ]

ಕೃಲ್ಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೂತ ಅಥವಾ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಳೆದು ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗದ ಹೆಸರು: "ಭೂತಕಾಲ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂತರ್ಗತಾಗಮಂಗಳಂ ಬೆರಸಿರ್ದು, ವಿಭಕ್ತಿಮಾತ್ರಮಂ ಕಳೆಯೇ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೬೩ ವೃತ್ತಿ); "ವಿನುತ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳುಮೆನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾವವಚನಂಗಳನಾಯ್ದನಿತರ್ಕವಿಸು ಪ್ರತ್ಯಯವನೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನಿಜಿಸೆ ಬಕುರ್ಮಾ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಂ" ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು . . . ಭಾವಿಸಿದಂ, ಭಂಗಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಲಿಂಗ)]

ಕೃವಿ (ನಾ). ನೂಲಿನಿಂದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೇಯುವ ಯಂತ್ರ; ಮಗ್ಗ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೃಶ (ಗು). ೧. ತೆಳುವಾದ; ಬಡವಾದ; ಕ್ಷೀಣವಾದ: "ಕ್ಷಾಮಂ ಕೃಶಂ ಪೇಲವಂ ಕ್ಷೀಣಮೆನಲಸಿದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೧೪); ವಾತಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ದೇಹ ಕೃಶ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ದೇಹವು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೯). ೨. ಅಲ್ಪವಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. 'ಕೃಶಮಧ್ಯೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣತೆ; ಬಡವು. 'ಕೃಶರೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಶಕಾಯೆ (ನಾ.) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಶರೀರದವಳು: ಕೃಶಕಾಯೆ ಮೇಘ ಜಲ ತೊಯ್ದುಸಿರೆ ತಳಿರುಗಳ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂ ತುಟಿಯ ತೊಳೆಯುವಂತಿಹಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೬೭). [ಸಂ. ಕೃಶಕಾಯಾ (ಕೃಶ + ಕಾಯ + -)]

ಕೃಶಗಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಶರೀರ; ಬಡಕಲು ಮೈ: ಕೃಶಗಾತ್ರದ ತೆಳುಗಡ್ಡದ ಖೈದಿಯೊಡನೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಾರ್ಜೆಂಟ್ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೩೮). ೨. ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಬಡಕಲು ಮೈಯವನು. [ಕೃಶ + ಗಾತ್ರ]

ಕೃಶಗೈ (ಕ್ರಿ). ಬಡಕಲಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೆಳ್ಳಗಾಗಿಸು: ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೃಶಗೈದು ತನುವನು ನೇಮದೊಳಿರ್ದನುದಿನವು (ಇಂಜಾಪ. ೧೮೨-೯೬). [ಕೃಶ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕೃಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡುವುಳ್ಳವಳು; ತೆಳುವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಕೃಶಮಧ್ಯೆ . . . ಷೋಡಶಮಂ ಸ್ವಪ್ನಮನಂತಾ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ ಬರೆ ನಿಶಾಂತಯಾಮಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨). [ಸಂ. ಕೃಶಮಧ್ಯಾ (ಕೃಶ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕೃಶರ (ನಾ). ೧. ಆರುವಿಧವಾದ ಅನ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಳ್ಳು ಅಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ, —ಭೋಜ್ಯವಸ್ತು. 'ಕೃಶರಾನ್ನ' ಪರಾ. ೨. ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಬಟಾಣಿಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಮಸಾಲೆ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕಿಚಡಿ. [ಸಂ.]

ಕೃಶರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು: ಕೃಶರಾಗಂ ವಿಗತ ಮನಃಪ್ರಸರತೆಯಿಂ ಕಣ್ಣ ನೀರ್ಗಳಂ ತೀವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೪). [ಕೃಶ + ರಾಗ]

ಕೃಶರಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೃಶರ ೧: ಪರಮಾನ್ನವೆಂದಾ ಹರಿದ್ರಾನ್ನವೆಂದು ಭೂಸುರದ ದಧ್ಯನ್ನ ಕೃಶರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಷರ]ನ್ನವೆಂದುಂ ಮನೋಹರ ಗುಡಾನ್ನಂ ವಿಮಲ ಮುದ್ಗಾನ್ನಮಿವು ಷಡ್ವಿಧಾನ್ನ ನೈವೇದ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೫೫). [ಕೃಶರ + ಅನ್ನ]

ಕೃಶರೋಗ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಬಡಕಲಾಗಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಕೃಶರೋಗದವರೂ ಗಾಯದಿಂದಾದ ಕ್ಷಯರೋಗದವರೂ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತಬೀಳುವ ರೋಗದವರೂ . . . ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವವರೂ ತಾಂಬೂಲವನ್ನುಪಯೋಗಿಸಬಾರದೆಂದೀವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೫೩). [ಕೃಶ + ರೋಗ]

ಕೃಶಶರ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಬಲವಾದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಗಿರಿಧನ್ವನೊಳಲ್ಪಧನುರ್ಧರನಾಂ ಸೆಣಸಲ್ ಸಮರ್ಥನೇ ಹರಿಶರನೊಳ್ ಪರಿಗತ ಕೃಶಶರಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨೨). [ಕೃಶ + ಶರ]

ಕೃಶಾಂಗ (ನಾ). ಬಡವಾದ ದೇಹ; ದುರ್ಬಲ ಶರೀರ: "ಪಾಂಕೃಶಾಂಗ ಪಾರ್ಥಿವ ವಿಭೇದಲವಂಗಳು ಶಲ್ಕಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೮). [ಕೃಶ + ಅಂಗ]

ಕೃಶಾನು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ; ಅಗ್ನಿ: "ದಹನಂ ಕೃಶಾನು ದಮನಂ . . . ಅಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೬) ; ಇಂದು ಖಾಂಡವಮಂ ಕೃಶಾನು ತಗುಳ್ದು ನಾನಾವಿಧಂ ಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪). ೨. ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಗಿಡ. ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಮಧ್ಯ ಲಘುವುಳ್ಳ ಗಣ; ರಗಣ: ಅ ಧಿ ಕ್ಷ್ಮಾ ಯು ಗ್ಮಾ ಕಾ ಶಾ ಗ್ರಂ ಪುರಮಿತ ಸುರಪುರ ಸಹಿತಂ ಕೃಶಾನುಮರಲ್ಲಗಂ . . . ಭುಜಂಗ ವಿಜೃಂಭಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣು ; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ಕಲ್ಪಾಂತ ಹರನ ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣಿನ ಕಿಡ್ಕೊ (ನಭಾಗ. ೧-೪-೨೩). [ಕೃಶಾನು + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ಕೃಶಾನುನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಕರ್ಣನನಾನುವಡೆ ಫಲುಗುಣನ ಪಾಡೆ ಕೃಶಾನು ನೇತ್ರನೊ ಕೈಟಭಾರಿಯೊ ಕಮಲಸಂಭವನೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೩೮). [ಕೃಶಾನು + ನೇತ್ರ]

ಕೃಶಾನುಪೃಷತ್ಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿರುವ ಬಾಣ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಗುಳುವ ಬಾಣ ; ಅಗ್ನಿಶರ: ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿಪತಿಯೆಚ್ಚ ಕೃಶಾನುಪೃಷತ್ಕಮಂ ಇರದೆಚ್ಚು ತೂಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯). [ಕೃಶಾನು + ಪೃಷತ್ಕ]

ಕೃಶಾನುರೇತ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಇರಿಸಿದವನು; ಶಿವ; ಮಹಾದೇವ: "ಶಂಭುಃ, ಈಶಃ . . . ಕೃಶಾನುರೇತಾಃ . . . ರುದ್ರಃ, ಉಮಾಪತಿಃ – ೪೮ ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮). [ಸಂ. ಕೃಶಾನುರೇತಸ್ (ಕೃಶಾನು + ರೇತಸ್)]

ಕೃಶಾನುಶಿಖಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ: ಪೊದಟ್ದೆಸೆದಿರೆ ಕೃಶಾನುಶಿಖಿ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಜಿನಪತಿಯ ಜನನಿ ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೮). [ಸಂ. ಕೃಶಾನುಶಿಖಾ (ಕೃಶಾನು + ಶಿಖಾ)]

ಕೃಶಾಶ್ವ (ನಾ). ೧. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುದುರೆ. ೨. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುದುರೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ನಟಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ದುಂದುಮಾರ ವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೪. ಒಬ್ಬ ಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಕೃಶ + ಅಶ್ವ]

ಕೃಶಾಶ್ವಿ (ನಾ). ೧. ನಟ; ನರ್ತಕ; ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೃಶಾಶ್ವನ ಶಿಷ್ಯ. [ಸಂ. ಕೃಶಾಶ್ವಿನ್]

ಕೃಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಡವಾಗು ; ನವೆ ; ಸೊರಗು : ತನು ಕೃಷಿ[ಶಿ]ಸು ವಂದದಿ ನಿರಾಹಾರಮಡಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೮-೬೪). [ಕೃಶ + -ಇಸು$_3$]

ಕೃಶೀಕರಣ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಕೀಸುವುದು; ಕೆತ್ತುವುದು: "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ (ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕೃಶೋದರ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ; ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆಯ: ಕೃಶೋದರ ಖಚರೀ ಸಂಚರಣರಣಿತ ನೂಪುರರಶನಾಪ್ರಚುರರವವಹನ ರುಚಿರಪ್ರಚುರಂ . . . ಉಪವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೨). (ನಾ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆ; ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ : ಮೇದಶ್ಛೇದನದಿಂದೆ ಕೃಶೋದರಮೆಂದೆನಿಸಿದೊಡಲಿದು (ಶಾಕುಂತ. ೨೨-೧೯). ೩. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [ಕೃಶ + ಉದರ]

ಕೃಶೋದರಿ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವಳು. [ಸಂ. ಕೃಶೋದರೀ]

ಕೃಷಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಗುವಳಿ; ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ: "ಬವಸಮೆನ್ನಲದು ಕೃಷಿಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೨); ಕೃಷೀವಲ ಕುಲೋಚಿತಮಪ್ಪ ಕೃಷಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೪ವ). ೨. ಉದ್ಯಮ; ಪ್ರಯತ್ನ; ವ್ಯವಸಾಯ; ಪರಿಶ್ರಮ: ವಾಣಿಜ್ಯಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಯ ಮಾಡುವಾಗ ಪಶುಪತಿಗೆಂದೇ ಪ್ರಮಾಣಿಸಿ (ಮೋಳಿವಾ. ೧೫-೫೬); ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನರಿತು ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಬೇಕು (ಕರ್ನಾಕ. ೨). [ಸಂ.]

ಕೃಷಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಿ ಹಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷಿಕರನ್ನೂ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೫). ೨. ನೇಗಿಲ ಗುಳ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕೃಷಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕಲುತನ: ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆಗೊಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ವಿರಚಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕೃಷಿಕರ್ಮ ಹುಲಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೮-೬೬). [ಕೃಷಿ + ಕರ್ಮ]

ಕೃಷಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಸಾಯ ಮಾಡು; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು. ೨. ಸಾಕು; ಬೆಳಸು; ಸಾಕಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು: ಲಾಫ್ಲರ್ ಈ ರೋಗಾಣುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೃಷಿಗೈದು (Culture) ಗುರುತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಕಲರೋ. ೧೩). [ಕೃಷಿ + ಗೈ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೃಷಿನಿರತ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ಕೃಷಿನಿರತನಂತೆ ರಾಸಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ವ). [ಕೃಷಿ + ನಿರತ]

ಕೃಷಿವಿಹೀನ (ನಾ). ಕೃಷಿಯಿಲ್ಲದವನು; ವ್ಯವಸಾಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕೃಷಿ ಮೊದಲು ಸರ್ವಕ್ಕೆ ಕೃಷಿಯಿಂ ಪಸರಿಸುವುದಾ ಕೃಷಿಯನುದ್ಯೋಗಿಸುವ ಜನವನು ಪಾಲಿಸುವುದು . . . ಕೃಷಿವಿಹೀನನ ದೇಶವದು ದುರ್ದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೪). [ಕೃಷಿ + ವಿಹೀನ]

ಕೃಷೀವಲ (ನಾ). = ಕೃಷಿಕ: ಕೃಷೀವಲ ಕುಲೋಚಿತಮಪ್ಪ ಕೃಷಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೪ವ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟ$_1$ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣ: ದುಷ್ಟನ ಮದವಿಳುಹಿದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಟನವನನುಳುಹಿದನು (ಪ್ರಸಥಾ. ೨೮-೨೮). [< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕೃಷ್ಟ$_2$ (ಗು). ೧. ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಿತ್ತ; ಜಗ್ಗಿದ. 'ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. ೨. ಉಳುಮೆಯಾದ; ಉತ್ತ; ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ; ಹದಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟಪಾಕ (ನಾ). ನರಕದ ದುಃಖ: ಅಪತ್ತುವೆರಸು ಮೃಗಯಾ ವ್ಯಾಪಾರದೆ ಮಡಿಗುವವನಿಪತಿಯರ್ ಕುಂಭೀಪಾಕಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಟಪಾಕ ವ್ಯಾಪನ್ನರ್ ಮುಳುಗುವರ್ ನಿರಂತರಮವಚಿೞೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವುದು; ಸೆಳೆತ; ಆಕರ್ಷಣೆ. ೨. ಬೇಸಾಯ; ಉಳುಮೆ. ೩. ಪಂಡಿತ; ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಧೀರಂ ಕೃತಿ ಕೃಷ್ಟಿ . . . ಸಭಾಸದಂ ವಿದ್ವಾಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೮-೪). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ನರಕದ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ (?): ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನುಭಾಗಾಪ್ಕರ್ಷ ಕರಣ ಪೂರ್ವಸ್ಪರ್ಧಕಮರ್ದನದಿನಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮಂ ಕಳಿಪಿ ಬಳಿಯಮುಚಿತ ಕೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂ . . . ದ್ವಾದಶಸಂಗ್ರಹ ಕೃಷ್ಟಿಗಳಂ ಮಾಡುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೬೧ವ). [ಕೃಷ್ಟಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಬಣ್ಣದ: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿಃ, ಕೃಷ್ಣಂ ಕಾಳಂ, ನೀಳಂ, ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೯); ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೃಷ್ಣನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯಾನುಬಂಧ ರೌದ್ರ ಪರಿಣಾಮ ಪರಿಣತರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ವ). ೨. ಕೆಟ್ಟ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಅಸಿತವರ್ಣ: "ಶಿತಿ ಕೃಷ್ಣಮಸಿತಂ ಮೇಚಕಂ ಕಾಳಮೆನೆ ಕಪ್ಪಿಗಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ಶುಕ್ಲ ರಕ್ತ ಪೀತ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೬).

೪. ಪಾಪದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉದ್ಧರಿಸುವವನು, —ಎಳೆಯುವವನು; ಪಾಪವಿಮೋಚಕ: ಹರಿಯೆಂಬಂತೆಯೆ ಕೃಷ್ಣನದಾವನೋ ಚತುರಾತ್ಮನು ಸಲೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೬). ೫. ಮಹಾವಿಷ್ಣು; ನಾರಾಯಣ: "ವಿಷ್ಣುಃ, ಕೃಷ್ಣಃ, ಕೇಶವಃ . . . ಗದಾಧರಃ – ಈ ೪೫ ನಾರಾಯಣನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೨); ಮಂಡಲ ಶೇಷೋತ್ಸಂಗ ಶಯನೀಯದೊಳೆ ಕೃಷ್ಣಾಂಗದ್ಯುತಿಯಂತಿರೆಸೆದುದಿಂದುಕಳಂಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೦೮). ೬. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಎಂಟನೆಯ ಅವತಾರ; ವಸುದೇವನ ಮಗ: ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನವೊಲ್ ಶ್ವೇತಕೃಷ್ಣಕಾರಕರೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೭-೫೩); ದಾನವಾಂತಕನಾಯುಗದೊಳೇ ತಾನೊಗೆಯನೇ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬಭಿಧಾನದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೩೩). ೭. ಕಾಗೆ; ವಾಯಸ. ೮. ಹಿಪ್ಪಲಿ; ಮಾಗಧ. ೯. ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ. ೧೦. ಇಂದ್ರ. ೧೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. ೧೨. ವ್ಯಾಸ ಋಷಿ; ಬಾದರಾಯಣ. ೧೩. ನೀರು; ಜಲ. ೧೪. ಆಕಾಶ; ಬಾನು. ೧೫. ನದಿ; ಕೃಷ್ಣಾನದಿ. ೧೬. ಕಿರೀಟ. ೧೭. ಅರ್ಜುನ. ೧೮. ಶೂದ್ರ. ೧೯. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. ೨೦. ಕಲಿಯುಗ. ೨೧. ಕೋಗಿಲೆ. ೨೨. ಕಬ್ಬಿಣ. 'ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ' ಪರಾ. "ನದಿಯೊಳು ಕಿರೀಟದೊಳು ಪಾರಿಯೊಳು ವ್ಯಾಸದೊ[ನೊ]ಳು ಮದನಪಿತನೊಳು ಪಿಪ್ಪಲಿಯೊಳೆರಳೆಯೊಳು ನಭದೊಳೊದವಿರ್ದ ಕಪ್ಪಿನೊಳು ಕೃಷ್ಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೫); "ಜೀವನ ಗಗನಾಗ್ನಿ ಮಾಳವೃಷಲಾಸಿತ ಮಾಗಧ ಬಾದರಾಯಣಂಧುನಿ ವನಮಾಲಿ ಕಾಲ ಶಚಿವಲ್ಲಭರೆಂದಿವು ಕೃಷ್ಣವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ४೮). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಕ (ಗು). ಸೆಳೆಯುವ; ಆಕರ್ಷಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕ (ನಾ). (?): ಲೋಕದಲ್ಲಿರುತಿಹವು ರಸನೆಗೆ ಗೋಚರಿಸುವಾಹಾರದಿಂದಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಮೊದಲಾಗಿರ್ಪ ರೋಗಗಳೊಡನೆ ತೋರಿದರೆ ಆಚರಿಸುವುದು ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕ ರೋಚಕೇತರರು ಚಲವಣಮಾವ್ಲಾಚವನಮುಪಜಿಂಹ್ಮಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡನೊಡನೆ (ವಿವೇಥ. ೩-೪೬).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕಂಟಕ]

ಕೃಷ್ಣಕಥೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆ, —ಚರಿತ್ರೆ: ರುದ್ರ ಕೃಷ್ಣಕಥೆ ವೇಟಿನೆ . . . ಪೇಚಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೭).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕಥೆ]

ಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ; ಕಳಂಕದ ಕೆಲಸ. 'ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮ]

ಕೃಷ್ಣಕಾಕ (ನಾ). ಕಾಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಡೊಂಬ ಕಾಗೆ; ದ್ರೋಣಕಾಕ: (ಕ). [ಕೃಷ್ಣ + ಕಾಕ₂]

ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ 'ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನ' ನೋ.

ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನ, ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕಾರುಭಾರ; ಗುಪ್ತವಾದ ಕಾರಸ್ಥಾನ, —ದ್ರೋಹ: ತನ್ನ ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಆತ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಿದ್ದನು (ಕಮನೆ. ೧೯೧). **ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ**: ಇವರ ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನವನ್ನು ನಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲೆ (ಸಂಜೀವಿ. ೨೦೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಕಾರಸ್ಥಾನ]

ಕೃಷ್ಣಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೀರ್ತಿ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ: ರಜಪೂತ ಕೃಷ್ಣಕೀರ್ತಿಯನೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ದಣಿಯೆ ನೋಡುತ್ತ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ४-೬).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕೀರ್ತಿ]

ಕೃಷ್ಣಗಳ (ನಾ). ೧. ಕರಿಗೊರಳು; ನೀಲಗ್ರೀವ. ೨. ಕರಿಯ ಕೊರಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ. 'ಕೃಷ್ಣಗಳತೇಜ' ಪರಾ.
[ಕೃಷ್ಣ + ಗಳ₃ (= ಗಲ)]

ಕೃಷ್ಣಗಳತೇಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳಿನ ಶೋಭೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಜಯ ಜಯ ಗಿರೀಶಜಯ ಜಯ ಕೃಷ್ಣಗಳ ತೇಜ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೨). [ಕೃಷ್ಣಗಳ + ತೇಜ]

ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಥಿ: ದೊರೆಕೊಂಡ ಮಾಘಮಾಸಂ ಬರೆ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶೀ ದಿನಂ ಸಮನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೧). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶೀ (ಕೃಷ್ಣ + ಚತುರ್ದಶೀ)]

ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. (ಆಲಂ) ಸೆರೆಮನೆ; ಬಂದೀಖಾನೆ; ಜೈಲು: ಯಾಕಯ್ಯ ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾಕಿದರು? (ನಾಡಿಗೇ. ೨೨೫).
[ಕೃಷ್ಣ + ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ]

ಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬದ ದಿನ; ಆದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಉತ್ಸವ.
[ಕೃಷ್ಣ + ಜಯಂತಿ]

ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ (ನಾ). ಏಳು ವಿಧವಾದ ಸನ್ನಿದೋಷಗಳಲ್ಲೊಂದು; ನಾಲಗೆ ಕಪ್ಪಾಗುವುದು: ನಾಲಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಬಿರುಸಾಗಿ ಮುಳ್ಳುಗಳುಂಟಾಗಿ ಜ್ವರವು, ಭ್ರಮೆಯು, ಶ್ವಾಸವು . . . ಇವು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿದಾನಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದೆ ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ ಸನ್ನಿದೋಷವೆಂದಱಿವುದು (ಸಕವೈ. ೧೭೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಜಿಹ್ವಕ]

ಕೃಷ್ಣಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಜೀರಿಗೆ. (ವೈಚಿಗಿ. ೫೬-೧೧೩೩).
[ಕೃಷ್ಣ + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕೃಷ್ಣಜೇನು (ನಾ). ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕರಿಯಜೇನು: ಕೃಷ್ಣಜೇನುವೆರಸಿ ಸೇವಿಸೆ ಪೈತ್ಯದಿಂದುಂಟಾದ ಮೂತ್ರರೋಗ ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೮೯). [ಕೃಷ್ಣ + ಜೇನು (< ಜೇನ್)]

ಕೃಷ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಪಟ; ಮೋಸ; ದುಷ್ಟತನ. ೧, ೨: ಮೇಲೆ ಕರ್ದಮಜಾತೆ ಮಾಜುವ ಳಿದೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೯). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣತಾ]

ಕೃಷ್ಣತ್ವ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣತೆ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ: "ಜಂಬುಕಾ – ಕೃಷ್ಣದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೦). [ಕೃಷ್ಣ + ದ್ರಾಕ್ಷೆ]

ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನೂ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೂ ಆದ ಮುನಿ; ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ: ನಿಶ್ಚಿತಮಂತ್ರರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ನೆನೆದು ಬರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮४ ವ).
[ಕೃಷ್ಣ + ದ್ವೈಪಾಯನ]

ಕೃಷ್ಣನವಮಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ನವಮಿ: ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸ ಕೃಷ್ಣನವಮೀರಾತ್ರ್ಯಂತದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೩).
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣನವಮೀ (ಕೃಷ್ಣ + ನವಮೀ)]

ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಪ್ಪುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ: ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ, ಸಣ್ಣಕಾಗೆಸೊಪ್ಪು (ವೈಚಿಗಿ. ೬೧-೧೨४೦). [ಕೃಷ್ಣ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ (ನಾ). ಪೌರ್ಣಮೆಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನದಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಅವಧಿ; ಬಹುಳ: ಬರೆ ಚೈತ್ರಂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ . . . ಪುತ್ರನಂ ಪೆತ್ತಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೩೯); ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಿರುಳ್ ಮಣಿಮಾಡದೊಳಿರ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-४೨ ವ).
[ಕೃಷ್ಣ + ಪಕ್ಷ]

ಕೃಷ್ಣಪಶು (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಮೃಗ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ, —ಎರಲೆ: ದೋಷಿಯಲ್ಲವೆ ರುದ್ರ . . . ದೇಶವಱಿಯಲು ಕೃಷ್ಣಪಶುವ ಮಹಾಶರದೊಳೆಚ್ಚಂ (ಶಂಕದಾ. ೧೧-೭೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಪಶು]

ಕೃಷ್ಣಪಾಂಡುರ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಿಳುಪು. [ಕೃಷ್ಣ + ಪಾಂಡುರ]

ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲ (ನಾ). ಕಮರಿಕೆ ಗಿಡ, ಕರಮರ್ದ: "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ – ೪ ಕಮರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಪಾಡ್ಯ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ: (ಕ). [ಕೃಷ್ಣ + ಪಾಡ್ಯ (< ಪಾಡಿವ)]

ಕೃಷ್ಣಫಣಿ (ನಾ). ಕರಿಯಹಾವು; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ. 'ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಫಣಿನ್]

ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದಂತಿರುವ ಜಡೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಶಾರದೆಯ . . . ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಚಕ್ಷುವೆ ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣೀ (ಬಿಜ್ಜ.ಪು.೩-೧೧). 'ನಾಗವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣಫಣಿ + ವೇಣಿ]

ಕೃಷ್ಣಭುಜಗ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಫಣಿ: ಇದು ತಮವೆಂಬ ಕೃಷ್ಣಭುಜಗವ್ರಜಮಂ ತವೆ ಕೊಲ್ವ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಭುಜಗ]

ಕೃಷ್ಣಭೂಮ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುನೆಲ; ಎರೆಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ: "ಎರೆಯಭೂಮಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಯೆಂಬರು" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಭೂಮಿ]

ಕೃಷ್ಣಭೇದಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಕಟುಃ, ಕಟುಂಭರಾ . . . ಕೃಷ್ಣಭೇದೀ, ಚಕ್ರಾಂಗೀ, ಶಕುಲಾದನೀ – ೯ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಶೋಕರೋಹಿಣೀ ಎಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು. ಇದು ಭೇದಿಯಾಗುವ ಗ್ರಂಥಿಕದ್ರವ್ಯ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಭೇದೀ]

ಕೃಷ್ಣಮತಿ (ನಾ). ಮಲಿನ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯವನು: ಪಶುವಧೆಗೆಯ್ದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೋದಡೆ ಧರ್ಮಂಗೆಯ್ದರೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದರಾ ಪಾಪಿಗಳಿನಗ್ಗಳಂ ಮಲಿನಚರಿತರುಂ ಕೃಷ್ಣಮತಿಗಳುಮಿಲ್ಲ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೬). [ಕೃಷ್ಣ + ಮತಿ]

ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪಿತೃಗಳು ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ: ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರ ಪಿತೃಯಾಣ (ಇದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಧೂಮಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಹೆಸರು) (ಅಮೃತ. ೭-೨೨ ಟೀ). [ಕೃಷ್ಣ + ಮಾರ್ಗ]

ಕೃಷ್ಣಮುಖ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಬಾಯಿ; ಕರಾಳವಾದ ಮುಖ: ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಕೃಷ್ಣತರ ರಾತ್ರಿಯೇ . . . ಈ ಕೃಷ್ಣೆಯಂ ನುಂಗಿನ್ನು ಕೃಷ್ಣಮುಖಮುಮಂ ತೆರೆದು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪-೬). [ಕೃಷ್ಣ + ಮುಖ]

ಕೃಷ್ಣಮುನಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಮುನಿ: ಕೃಷ್ಣಮುನಿ ಸಹಿತ ನೃಪಸುತ್ಸವದೊಳು ಮೆಱೆವ ನಿಜ ನಗರ ಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೭೩). [ಕೃಷ್ಣ + ಮುನಿ]

ಕೃಷ್ಣಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ: ಮೃಗಯಾವ್ಯಸನದಿಂದೆ ಕಾನನಕೆ ತಾಂ ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಕೂಡೈದಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ.೨೮-೫೮). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು, —ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು: ದೊರಕೊಂಡನೀ ಕೃಷ್ಣಮೃಗಭಾವದರ್ಭಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೮). [ಕೃಷ್ಣ + ಮೃಗ]

ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಣ್ಣು. [ಕೃಷ್ಣ + ಮೃತ್ತಿಕೆ]

ಕೃಷ್ಣರಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುನಾಲಗೆಯನ್ನುಳ್ಳದು: ಕಾಕವ್ಯಾಘ್ರಜಿನಮಂಡೂಕೋರಗ ಕೃಷ್ಣರಸನ ತಾಲುಕಶಿರನುಂ ಕಾಕಮುಖನುಂ ××× ಅಂತಾಕಸ್ಮಿಕ ಶೋಕ ದುಃಖನುಂ ಮರಣಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೪೪). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣರಸನಾ (ಕೃಷ್ಣ + ರಸನಾ)]

ಕೃಷ್ಣರುಚಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಪ್ರಣವೋಕ್ತಶ್ರುತಿಮಧುರಕ್ವಣಿತಂ ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಕೃಷ್ಣರುಚಿತ್ವಂ ಪೆಸೆದಿರೆ ಪುರೋಹಿತಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆನಿಸಿದುದತನುನೃಪತಿಗೀ ಶರಪುಷ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪು.೭-೮೮). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ವತ್ಸತರುಃ – ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲೀ]

ಕೃಷ್ಣಲೆ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ: "ಆ ಕೃಷ್ಣಲಾ ಗುಂಜಿಯೆನಲು ಗುರುಗುಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೫); "ಕಾಕಚಿಂಚೀ, ಗುಂಜಾ, ಕೃಷ್ಣಲಾ – ೩ ಮಣಿಗಳ ಗುಲಗಂಜಿಬಳ್ಳಿ, ಗುಲಗಂಜೀ ಮಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಲಾ]

ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಲೇಶ್ಯೆಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕ್ರೋಧ, ವೈರ, ಜಗಳ, ಅಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕ್ರೂರತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ದೊರೆಕೊಂಡ ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಾ ಪರಿಣಾಮಮ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂತಿರೆ ಕರಿಯಲ್ (ಆದಿಪು.೫-೯೧); ತೆರ್ವತ್ತು ದಿಬ್ಬಮಯುತ್ತಿರ್ಪರ್ ನಾರಕರವಂದಿರೊಡಲುಂ ಮನಮುಂ ಕರ್ಪಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯದರ್ಪಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುವನಿತಪುಣ್ಯರುವೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೯); ಕ್ರೂರ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತಮ ವಿಚಾರವುಳ್ಳದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶುಭ ಶುಭತರ ವಿಚಾರವುಳ್ಳದು ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಿಸಲಾಗುವುದು (ಜೈನಪ. ೫೪೦). 'ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕೃಷ್ಣಲೋಹ (ನಾ). ಕರಿಯಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಅತಿ ಕುಯೋನಿಗಳೊಳ್ ಜೀವಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿಱುವುದಯಸ್ಕಾಂತದ ಬಱಿವಿಡಿದ ಕೃಷ್ಣಲೋಹದ ತೆಱದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೦). [ಕೃಷ್ಣ + ಲೋಹ]

ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತ (ಗು). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಕರ್ಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಕನ್ನೀಲಿಯ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣವಕ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪುಮುಖ; ಶ್ಯಾಮವದನ. ೩. ಕಪ್ಪುಮೋರೆಯ ಕೋತಿ; ಮುಸು: "ಗೋಲಾಂಗೂಲಮಾ ಕೃಷ್ಣವಕ್ತ್ರನೆನೆ ಮುಸುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೯). [ಕೃಷ್ಣ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದವನು: ಆ ನಾರಕರೆಲ್ಲಂ ಹುಂಡಮುಂಡಸಂಸ್ಥಾನರುಮತಿವಿರೂಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣರುಮತಿದುರ್ಗಂಧರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೮ ವ). [ಕೃಷ್ಣ + ವರ್ಣ]

ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುದಾರಿಯವನು; ಅಗ್ನಿ: "ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಃ . . . ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಾ . . . ಹುತಾಶನಃ – ಈ ೪೦ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೩); ಮಿಸುಪ ವಜ್ರದ ಲಿಂಗ ಮದನಗೆ ಕುಸುಮಲಿಂಗಂ ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಗಂಗೆಸೆದಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩-೮೫). ೨. ರಾಹು. ೩. ಕೆಟ್ಟದಾರಿಯವನು; ಹೊಲಸು ನಡತೆಯವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮನ್ (ಕೃಷ್ಣ + ವರ್ತ್ಮನ್)]

ಕೃಷ್ಣವೃಂತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಹಸಿರು ಪಾದರಿಗಿಡ: "ಪಾಟಲಿಃ, ಪಾಟಲಾ . . . ಕೃಷ್ಣವೃಂತಾ, ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ– ಹಸುರು ಪಾದರೀಗಿಡದ ಹೆಸರು; ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗಜ್ಜುಗವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣವೃಂತಾ]

ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಜಡೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು. ೨. ಒಂದು ನದಿ; ಕೃಷ್ಣಾನದಿ: ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ ನುತವಿಶಾಲಿ ಸೇವಿತಮಲಪ್ರಹರ ಸ್ಫುಟವೇಣಿ ರಾಜಿಕುಂ (ಹಮ್ಮಿೀರ. ೧–೫೫). [ಕೃಷ್ಣ + ವೇಣಿ]

ಕೃಷ್ಣವೇಣೀರಾಶಿ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರಾಶಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ಯಾರಾಶಿಯಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾತೀನಕ್ಷತ್ರದ ಮೇಲೆ ಚತುರ್ಥವರ್ಗದ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣವೇಣೀರಾಶಿಗೆ ಗುರುತಾಗಿ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೦).
[ಸಂ. (ಕೃಷ್ಣವೇಣೀ + ರಾಶಿ)]

ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ: ಅಂಜನವಿಮಿಶ್ರಿತಾಶ್ರುಧಾರೆ ಯಿದು ತೆಳ್ಗದಂಪಿನೊಳ್ ರನ್ನ ಗನ್ನಡಿಗೆ ಜೀವರೇಖೆಯೆನೆ ಬರೆದ ನೀಲರೇಖೆಯ ಪಾಂಗಿನೊಳೊಪ್ಪಿಯುಮೆನ್ನೆರ್ದೆಗೊಂದು ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ ಯೆಂದೊಲ್ ಪರಿಣಮಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೯–೨೭). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕಾ]

ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸುವ ಅಪಾಯ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿಪಾತರೋಗ: (ಕಿ). 'ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಸನ್ನಿ]

ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ (ನಾ). ಕರಿಯಹಾವು; ಕೃಷ್ಣಫಣಿ; ಕಾಳಸರ್ಪ: ಕಾಗೆತಂದ ಕನಕಸೂತ್ರದಿಂ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪನೆಹಗೆ ಮರಣಮನೆಯ್ದುತ್ತಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೧–೨೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಸರ್ಪ]

ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಶಿಶು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವಿನಮರಿ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಮರಿ: ಚಂದನತರುವಂ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಶಿಶುವೊಲ್ ಕಿಡಿಪ್ಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫–೧೪೧). [ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ + ಶಿಶು]

ಕೃಷ್ಣಸಾರ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ; ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆ ಗಳಿರುವ ಚಿಗರೆ; ಸಾರಂಗ. ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲ, —ಶಕ್ತಿ. ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ವಸುದೇವಭವನದಂತನಿರುದ್ಧ ಬಲ ಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೬೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕಪಟಹೃದಯ; ಪಾಪಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕಪಟ ಹೃದಯದವನು; ಪಾಪಭಾವನೆ ಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕೃಷ್ಣಹೃದಯನೆಂದು ತ್ಯಜಿಸಲಿ, ಸೇವಕನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿ, ನಾನು ಮಾತ್ರ ರಾಮಪಾದುಕೆ ಗಳಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವವನು (ತುಳಸಿ. ೧೪೩). [ಕೃಷ್ಣ + ಹೃದಯ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಕ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಗುರುತು, —ಚಿಹ್ನೆ. ೨. ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರು; ಕೃಷ್ಣನ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ. ೧, ೨: ಕೃಷ್ಣಾಂಕಮಿಲ್ಲದ ವದನಮುನ್ನಿಸಲ್ ಬಿಲಕೆ ಸರಿ (ಜೈಮಿಭಾ.೧೦–೫೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಕ್ಕ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಶರೀರ; ಕರಿಯ ಮೈ: ನಿಜ ಕೃಷ್ಣಾಂಗದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆ ಶುಭ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦–೧೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಗ್ಗ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು; ಕಾಳಿ: "ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿ ಯೆನಲು ಮಾಯಾರಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫–೧೫).
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾಂಗೀ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ 'ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನ' ನೋ.

ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನ, ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ: ಹಜಾರ ದಲ್ಲೊಂದು ಕಡೆ ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೩೩). ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ: "ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮನ್, ಕೃತ್ತಿಃ – ಈ ೩ ಕೃಷ್ಣಾಂಜನದ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೯).
[< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ. [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಬರ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ$_2$ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣೆಯ ವಸ್ತ್ರ; ದ್ರೌಪದಿಯ ಸೀರೆ: ದ್ರೋಣ ಭೀಷ್ಮೋಚಿತ ವಾಕ್ಯದ್ವೇಷಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ ಕಬರಿಹರಂ (ಗದಾಯು. ೬–೩೦); ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ ಕೇಶಾಕೃಷ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಮದಮದಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಗದಾಯು. ೬–೧೪).
[ಸಂ. (ಕೃಷ್ಣಾ + ಅಂಬರ)]

ಕೃಷ್ಣಾಗರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಅಗರು; ಕಾಲಾಗರು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಚಂದನ; ಕರಿಯ ಚಂದನ: "ತೈಲಾಗರುಂ – ಕೃಷ್ಣಾ ಗರು" (ಒಷಧಿ. ೬೨); ಮಂಗಳ್ಯಂ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆ ಯುಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೦); ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಗರು, ಕುಂಕುಮಾಗರು, ಕಸ್ತೂರಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತೇದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ (ಸಕವ್ಯ. ೪೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಗರು]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಗಂಧ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿನ ಗಂಧ: "ಕಾಲಾಗರುಃ, ಅಗರುಃ – ೨ ಕೃಷ್ಣಾಗರುಗಂಧ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯).
[ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಗಂಧ]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಚಂದನ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಚಂದನ: (ಕಿ). [ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಚಂದನ]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಧೂಪ (ನಾ). ಕಾಲಾಗರುವಿನ ಧೂಪ; ಧೂಪಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ: ಉತ್ತಮ ಕೃಷ್ಣಾ ಗರುಧೂಪಧೂಮ ಪಟಲೀ ಸೌಗಂಧ್ಯಮಂದೀಕೃತಭ್ರಮರಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪುಷ್ಪವು. ೧೦–೪೦). [ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಧೂಪ]

ಕೃಷ್ಣಾಚರಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವರ್ತನೆ: ಉತ್ತಮ ಪುರುಷರ ತೇಜೋಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಚರಣಮೇಂ ಘಟಿಪುದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೬೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಆಚರಣ]

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಚರ್ಮ; ಕರಿಯ ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮ: ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ ಪರೀವೃತಂ . . . ಸಿಂಹಮಧ್ಯಮದ್ರೇಕ್ಷಾಣಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೯–೧೪). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಜಿನ]

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಸೀನ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಆಸನ: ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಯದಪ್ಪು ದಯ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಸೀನದೊಳು ಮೋಕ್ಷನಾ ವ್ಯಾಘ್ರ ಚರ್ಮಾಸನದೆ (ವೀಶೈವು. ೬–೭–೩೩). [ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ + ಆಸೀನ]

ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು; ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದು ಕೊಡುವಾಗ ದಾನಕೊಡು ವವನು ಹೇಳುವ ಮಾತು: ಕರ್ಣನು . . . ತನ್ನ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ವನ್ನು ಆ ಕಪಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆದು 'ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ' ಎಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದುದು; ಕಳೆದು ಹೋದುದು: ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕೃಷ್ಣ + ಅರ್ಪಣ]

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ (ನಾ). ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರ: ಹರಿ ತನ್ನ ಕೃಷ್ಣಾವ ತಾರದೊಳ್ಮೇಣ ಧರೆಯಂ ಪೊರೆದ ಪುಣ್ಯಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೯).
[ಕೃಷ್ಣ + ಅವತಾರ]

ಕೃಷ್ಣಾಹಿ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕೃಷ್ಣಾಹಿ ಶಂಕಾತುರ ಗೃಹಶಿಖಿ ಚೋಚುಂಬ್ಯಮಾನೇಂದ್ರ ಲೀಲಾಂಶು ವಿಶೇಷಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾಯಮಾನಂ ಸಮಾನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಹಿ]

ಕೃಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಸಾಸಿವೆ; ರಾಜಸಾಸಿವೆ. ೨. ಕಪ್ಪುಕಲೆ: ಪೊಳೆವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನುಣ್ಪೆಳಗೆಳಸಿದ ತಾಂಬೂಲಬದ್ಧ ಕೃಷ್ಣಿಕೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ನಿಜಾಧರಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಿಕಾ]

ಕೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಕರಿಮೆಣಸು; ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೩. ದ್ರೌಪದಿ: ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕಚಪ್ರಾರಂಭವಂ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆವಂದೆಲ್ಲಿರ್ದ (ಗದಾಯು. ೭-೩೨). ೪. ಕೃಷ್ಣಾನದಿ: ಪಾವನೆಯರಾ ಕೃಷ್ಣೆ ಭೀಮೆಯರ ತಾಯ್ನಾಡು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೦೧). ೫. ದುರ್ಗೆ. ೬. ಕಪ್ಪುದ್ರಾಕ್ಷೆ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾ]

ಕೃಷ್ಣೋರಗ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋರಗನಾ ಮತಂಗಶಿಶುವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಉರಗ]

ಕೃಷ್ಯ (ಗು). ೧. (ಮೇಲಕ್ಕೆ) ಎಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಉಳಬೇಕಾದ; ಉಳಲುಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ; ಸಾಗುವಳಿಯ ನೆಲ: ಹಿರಣ್ಯ ಧನ ಧಾನ್ಯ ಕೃಷ್ಯಫಲದೃಷ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಂ ಧರಾವಳಯವಂ . . . ಆಳ್ದಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೧೨); ಸಲಿಲಾಶ್ರಯವನಾಶ್ರಯಿಸದ ಕೃಷ್ಯದಂತಖಿಳ ಬಾಂಧವರೊಡನೆ ಬದುಕದ ಮನುಷ್ಯಸಂಸಾರದಿಂದೇನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೮). [ಸಂ.]

ಕೃಸರ (ನಾ). = ಕೃಶರ. 'ಕೃಸರಾನ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಸರಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೃಶರಾನ್ನ: ಹರಿದ್ರಾನ್ನ, ಪರಮಾನ್ನ, ಮುದ್ಗಾನ್ನ, ಕೃಸರಾನ್ನ . . . ಎಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧಾನ್ನಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಕೃಸರ + ಅನ್ನ]

ಕೃಸರಿ (ನಾ). = ಕೃಶರ: ಕೃಸ [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರಿ ಕಜ್ಜಾಯ ಪಾಲ್ಕೊಸಗಳಿವು ಬಗೆಗೊಳಿಸಿ ಪೊಸತೆನಿಸಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೪). [ಸಂ. ಕೃಸರ]

ಕ್ಲೃಪ್ತ (ಗು). ೧. ಏರ್ಪಡಿಸಿದ; ಅಣಿಮಾಡಿದ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿದ; ಸಿದ್ಧವಾದ; ಸರಿಯಾದ. ೨. ಕಲ್ಪಿಸಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ. ೩. ನಿರ್ಧರಿಸಿದ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ. ೪. ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಕೊಯ್ದ. (ನಾ). ೫. ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ: "ವೃತ್ತಿಕ್ಲೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಲ]ಪ್ತಂ ಭೃತಿ ವೇತನಂ ಮೌಲ್ಯಮೆನೆ ಹೊತ್ತಬೆಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೃಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಣಿ; ಏರ್ಪಾಟು. ೨. ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. ೩. ನಿಗದಿ; ಗೊತ್ತುಪಾಟು. ೪. ವರ್ಣನೆ; ವಿವರಣೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲೃಪ್ತಿಕ (ನಾ). ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ: "ಪ್ರಕ್ರಯಃ ಕ್ಲೃಪ್ತಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಲಪ್ತಕಃ] – ಈ ೨ ಬೆಲೆ (ಹಲಾಯು. ೯೪-೯೧೯). [ಸಂ.]

❋

ಕೆ

-ಕೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಭಾವ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತನವಿಕೆಯು ಮೆಂದಿವುಂ ಚೇತನ ಭಾವದೊಳಕ್ಕುಮುಟಿದ ಭಾವಾರ್ಥದೊಳಂತ ನಿತಱೊಳಂ ಪು ಕೆ ಎಂದಿವು ಜನಿಯಿಕುಂ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೩೪೩); ಸೇಣಂಗೆ ಅರಸಾಳ್ಕೆ ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಇ. XIV, ೧-೪೫; 725); ವರ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದ ವಿರಚನೆಗಳ್ ನೋಟ್ಕೊಡೊಂದೆ ಕೋರ್ಕೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೩); ಕೆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆ, ಹಡಿಕೆ, ಕಾಕ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ತೆರಳ್ಕೆ, ನಿವಿರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ.).

ಕೆಇ 'ಕೆಯ್ᵥ' ನೋ.

ಕೆಇಗೊಡು (ಕ್ರಿ). [illegible]ಲವನ್ನು ಕೊಡು; ನೆಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಭೂಮಿಯನ್ನು (ದಾನವಾಗಿ) ಕೊಡು: ರಾಜಾಶ್ರಯ ವಿಣ್ಣಗರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಪಡುವಣ ತೋಂಟ ಕಟನಿಯಲ್ ಎಣ್ಕೊಳಗಟ್ಟಿಗೆ ನೆಲನುಂ ಚಂದ್ರನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ತೆಱಿ ಇಲ್ಲದನ್ತಾಗಿ ಮಾಹಾನ ಕೆಇಗೊಟ್ಟು (ಎಕ.XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 10!4). [ಕೆಇ (< ಕೆಯ್$_4$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಂ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚನೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಕೆಂಗಣ್', 'ಕೆಂಪು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿವ್, ಚೆಯ್; ಮಲ. ಚೆ, ಚೆಮ್; ತುಳು. ಕೆಮ್; ಕೊಡ. ಕೆಂ; ತೆಲು. ಚೆವ್]

ಕೆಂಕ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ . . . ಕೇಸೆಂದುಂ –ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೮); ಕುಂಕುಮದ ಕದಡಿನೊಳ್ ಕೆಂಕಮಾಗಿರ್ದ ನೀರಂ ತಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೮); ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀ ಮುಖ ಕುಂಕುಮದಂತೆ ಕೆಂಕಮಾಗಿ ಪಡುವಣ ಸಂಜೆ ರಂಜಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೭); ಬಿಸಿಲೆಲ್ಲಂ ಕೆಂಕಮಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೫-೭೩); ಉರುಕೋಪದ ಕೆಂಕಮಿದಲ್ತು ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಸರ. ೧-೬೦ ಪರಿ.). [ಕೆಂ + -ಕ$_3$]

ಕೆಂಕನೆ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ; "ಇಂಪಾಗಿ, ಮಧುರವಾಗಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನೆಗಟ್ದ ನುಡಿ ನೋಟಗಳಂ ಬಗೆಗೊಂಡ ಭಾವದಿಂದೊಡರಿಸಿ ಮೀಱಿ ಒಳ್ಗುವುದು ಕೆಂಕನೆ ಪಾಡುವುದಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೬೦). [?]

ಕೆಂಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಪಾಗು: ಮಿಱುಗುವ ಮಾಣಿಕದೊಡವಿಂ ಮುಡಿಯೊಳ್ ತುಱುದಿದ ಚೆಂಗಣಗಿಲೆಯೊಳ್ಪರಲಿಂ . . . ಪೂಸಿದ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪಂ ಮೆಱೆದಳ್ಕೆಂಕಂ ಬಡೆದೊಸೆದಾ ರತಿಯೆಱೆಯಂ ಪೂಜಿಪ ಕೆಂಗಲ್ಗರುವಿನ ತೆಱನೆನೆ ಯುವತಿ ಕಲಾವತಿ (ಜಯುಕಾ. ೨-೪೮). [ಕೆಂಕ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಕರಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗು; "ಕೇಕೆ, ಕೂಗಾಟ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿಯ ಕೆಂಕರಿಕೆಗೆ ಬೆರ್ಚುತೇಂ ಜಾಱಿದವುದಿರುಳೆನುತ ಮುಂಜಾವಗೆಯ್ಮೆಗೆ ಮೋಹರಿಸುತ ಮಂಜು ಮಂಜುರವವ ಮಸಗುವುದು (ಚಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ. ೮೧). [ಕೆಂಕರಿಸು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೆಂಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು: ತನ್ನೊಳ್ ತಾ ಭೋಂಕನೆ ಕೆಂಕರಿಸಿ ಬಿಱುಬಿಱನೆ ನಗುತ್ತೆ (ಚಕವಿ. ೬-೧೫೪ವ); ಬಱಿದೆ ತಂತಮ್ಮವರೊಳ್ ಪಱಿವಣಿಸಿ ಪೊಯ್ಸು ತಲೆಯಂ ಕೆಳದಿಯರ್ ಗೆಲ್ಲವಾಂತವೋಲ್ ಕೆಂಕರಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೩-೧೨); "ಕೇಕೆಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕೆಂಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಲಿಸು; ಕೆಂಪಾಗು: ಕಣ್ಗಳ ಬಱಂ ತಿಳಿಯಲ್ ಪೊಸನೋಟದಿಂದೆ ಕೆಂಕರಿಸುವೆನೆಂದೊ (ಪಂಪಾಶ. ೪); ಹೂಂಕರಿಸು ತುಸುರಿಕ್ಕಲಾಱದಸುವೋಗಿರೆ ಪೋಗಿ ಕೆಂಕರಿಸಿ ತೆರಸಂದು ನೆಱೆ ಹಮ್ಮಿದಂದೋಗಿ (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೧೩). [?./ ತಮಿ. ಚೆಙ್ಗಾರ್]

ಕೆಂಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕುಚ್ಚುಲತಿಗಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಕೆಂಕಲ್ಸರಿತ್ಕೊಱವಂ ಚೇಳ್ಪಸಿಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [?]

ಕೆಂಕಲಿ (ನಾ). ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ; ಕಂಕೆಲ್ಲಿ: (+).
[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲಿ]

ಕೆಂಕವಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣಿ, —ರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ; ಪದ್ಮರಾಗ : ಕೆಂಕವಣಿ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ತಾಳಿ ಪದಕಂಗಳ್ ಸೋಂಕಲೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦). [ಕೆಂಕ + ಮಣಿ₂]

ಕೆಂಕು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಚರಣಾಂಭೋರುಹದ ಕೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಕಿಗೆ ಸರೋಜಾಂಬಕಗೆ ಪೊಸರಗೆ ಐದು ಮುಡಿಗಿರಿದಿಕ್ಕು ಮುಡಿಗೆಂಬೀರವಂ ಪಿರಿದಾದುದು (ಮದೇಪು. ೨-೬೪). [< ಕೆಂಕ ?]

ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ, ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕೆಂಕಲಿ : ಇಂದ್ರಗೋಪದ ಗೂಡಾರದಂತೆ ಕಾಂತಮಾದ ಕೆಂದಳಿರ್ ತೀವಿದ ಕೆಂಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಕೆ, ಕೆಂಕೇ, ಕೆಂಕೇ]ಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ). **ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲಿ]

ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ 'ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಡಿ (ನಾ). (?) : ಗಂಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಗೋಲ ಘನ ತರಂಗ ದೋಳಿದ್ದಂತೆ ಮುಂಗಾಣದೆ ಕೆಂಗಡಿಯಿಂದ ದಿಕ್ಕಂಗಳನು ಕಾಣದ ಕಂಗಳನಂತೆ ಅಗಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೯). [?]

ಕೆಂಗಣ್, ಕೆಂಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕಿಸುಗಣ್ಣು ; ರೇಗಿದ ಕಣ್ಣು : ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ಕೆಂಗಣ್ಣುಸಗಿ ಬಂದೊಂದಿಂದ ಪಸು ತನ್ನುನಿಪತಿಯನಿಜುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೪ ವ) ; ನಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಡೆಯಿಂದ ದಳ್ಳುರಿ ಸೂಸೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೨೭). **ಕೆಂಗಣ್ಣು :** ಕೊರ್ಬಿದೊಡಲು ಕೆದಱಿದ ಮೀಸೆ ಕೆಂಗಣ್ಣು ಪೆರ್ಬುಲಿ ಟಿಕ್ಕೆಯವೆಸೆಯೆ (ಧರಚ. ೨೨-೫೫) ; ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕೆಂಗಣ್ಣು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೧೭) ; ಮುರಿದ ಮೀಸೆಗಳ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳ (ಚಿಬಪು. ೭-೫). [ಕೆಂ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು, ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ, ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಣಿಗಿಲು : "ರಕ್ತಪ್ರಸವಃ—ಕೆಂಗೋರಟಿ, ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೩೫). **ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ :** ಅಮಳ ಕಮಲವನ್ನು ಕೆಂಗಣಗಿಲೆಯ ಹೂಗಳೊಡನೆ ಬೆರಸಿ (ಬಟ್ಟಳ. ೧೩-೨೦). **ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು :** "ವರ್ಷಾಭವಃ – ಕೆಂಗಣಜಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೮). [ಕೆಂ + ಕಣಗಿಲು (< ಕಣಗಿಲೆ₁)]

ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ 'ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು' ನೋ.

ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು 'ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಬಲ್ಲಲಿಯಂ . . . ಬಟ್ಟೆದೊಡೆಯುವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ನೇಲ್ದ ಕಿವಿಯಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬). ೨. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿ ; ಕೋಗಿಲೆ : "ಕೆಂಗಣ್ಣಲರ್ವಕ್ಕಿ ಪಿಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೫). ಕಾರಂಡಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಕೂದ್ರಕ) ; ಮುಳಿದು ನೋಳ್ಪನಂತೆ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಜಲಗಾಜನಂತೆ ಮಿಂಗುಲಿ . . . ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೪ ವ). [ಕೆಂಗಣ್ + -ಅ₇]

ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ 'ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ 'ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣು 'ಕೆಂಗಣ್' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣ್ಣಿನ ಪಕ್ಷಿ ; ಕೋಗಿಲೆ : ಬನಂಗಳೊಳ್ ತಾಣಂದರಮಾಗಿರ್ಪ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೬) ; ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಸರಮಂಬ ಪೊಸಗಂಟಿಯನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೦) ; ಓದುವ ಗಿಳಿ ನರ್ತಿಸುವ ನವಿಲಿರದುನ್ಮಾದಿಪ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೪೪) ; ಬಳಸಿ ಬಂದು ಬಗ್ಗಿಪ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿಗಳ್ಗೆ ಕಾಯ್ದಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ ಕಡುಗೆಂಪುವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ).

ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ : "ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪).

ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ : "ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿಯೆನೆ ಪಿಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬). [ಕೆಂಗಣ್ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಕೆಂಗದಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಿರಣ ; ಕೆಂಗಿರಣ : ಇನಮಂಡಲ ಸಮುದಯದಿಂದೆ ನಿಮಿರ್ವ ಕೆಂಗದಿರ್ಗಳೆಸಕಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೯೫) ; ಕೆಂಗದಿರನುಗುಳ್ವ ಕಣ್ಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ ವ) ; ಪಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕೆಂಗದಿರ್ದೊಂಗಲಿನಿಸು ಪುಗದೆ ಗಭೀರಮಾಗಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿದ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೭) ; ಉದಯಿಸುವಿಂದುಮಂಡಲದಿಂ ಕೆದರ್ವ ಕೆಂಗದಿರ್ಗಳ್ ಒಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೮). [ಕೆಂ + ಕದಿರ್₁]

ಕೆಂಗದಿರ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : "ಬಿಸಗದಿರನಿಸಿವಗೆಯು ಕೆಂಗದಿರ ಪೋಳ್ತು ಸಾಸಿರಗಯ್ಯನು . . . ಎಂದು ಸಪ್ತಾಶ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಳ್ಳ. ೪೪) ; "ರವಿ ಕೆಂಗದಿರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯) ; ಕೆಂಗದಿರನ ಪರಕಿಸಲಯ ಸಂಗದಿನಾರಕ್ತಮಾದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೪೩). [ಕೆಂಗದಿರ್ + -ಅ₇]

ಕೆಂಗದಿರ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಬೀರುವ ರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಹರಿಯ ತಲೆಯುಸುಱಿ ಸೀಳ್ದು ಕೆಂಗದಿರ್ಮಣಿಯನು ತಂದೆನ್ನ ಕರದೊಳೆಟ್ಟು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೪). [ಕೆಂಗದಿರ್ + ಮಣಿ₅]

ಕೆಂಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಪ್ಪೆ (?) : "ಮಹಾಮಂಡೂಕಃ—ಕೆಂಗಪ್ಪೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೨) ; "ರಾಜಮಂಡೂಕಃ—ಕೆಂಗಪ್ಪೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೮). [ಕೆಂ + ಕಪ್ಪೆ]

ಕೆಂಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಬ್ಬು : "ರಕ್ತೇಕ್ಷುಃ—ಕೆಂಗಬ್ಬು" (ಒಷಧಿ. ೧೩೪) ; ಲೋಹಿತೇಕ್ಷುಃ —ಕೆಂಗಬ್ಬು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೪). [ಕೆಂ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ಬು)]

ಕೆಂಗಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕೈ : ಹೇಸಿರಲು ಈ ಜೀವ ಅಸಿ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಮಾಸಿ ಮೇಲೆಲೆದ ಕಿಂಬೆರಳು ಕೆಂಗಯ್ಯ ಬೀಸಿ ಕರೆದಾನ ನನಗಂತ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೧-೧೧). [ಕೆಂ + ಕಯ್₂ (< ಕೆಯ್₃)]

ಕೆಂಗರುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕರುಳು : ಜೋಲುವ ಕೆಂಗರುಳುಗಳ ಕೊಕ್ಕಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುತ ಸವಿಸವಿದೊಡನೆ . . . ಕೌಶಿಕ ಕುಲಜಾಲ ಮೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೬೯). [ಕೆಂ + ಕರುಳು (< ಕರುಳ್)]

ಕೆಂಗಲ್₁ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಕಲ್ಲೊಳಿರ್ದೊಡೆ ಭೋಗಿಜನ ಭೋಗಯೋಗ್ಯಮಾವಲ್ಲಂಟು ಕನಕಾದ್ರಿಯನು ಒಲ್ಲದೆಳ್ತಂದವೆಂಬಂತೆಸೆದವು ಕೆಂಗಲ್ಲ ಪಸರದಜಗಿಲಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೬೭). [ಕೆಂ + ಕಲ್₃]

ಕೆಂಗಲ್₂, ಕೆಂಗಲು (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ ಕೆಂಗಲ್ಲೆಂದುಂ, ಕಿಸುವೆಂದುಂ, ಕೇಸೆಂದುಂ – ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೪). **ಕೆಂಗಲು :** "ಕೆಂಗಲು . . . ಕೆಂದಮೆನಲಾರುಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). [ಕೆಂ + -ಕಲ್₄]

ಕೆಂಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು ; ಕೆಚ್ಚಗಾಗು : ಕಾರೊಡಲು ಮೇಗಡರ್ದ ಮೆಯ್ಮುವಿರು ಕೆಂಗಲಿಪ ತೋರಗಣು (ಹಚಕಾ. ೫-೨) ; ಕಡುಗಾಯ್ದು ಕೆಂಗಲಿಸಿದ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟನುಯ್ದು (ವರ್ಧಪು ೧೧-೩ ವ) ; ಕೆದಱಿದ ನಿಱಿದಲೆ ಕೆಂಗಲಿಪಲರ್ಗಣ್ಣು (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೩೩) ; ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದೆ (ಕಬಕಂ. ೪-೧೨). [ಕೆಂಗಲ್₂ + -ಇಸು₃]

ಕೆಂಗಲು 'ಕೆಂಗಲ್₂' ನೋ.

ಕೆಂಗಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಬೆರಲೊಳ್ ಬೀಱಿಯ ಕಂತಿಗಳೊರಸಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦) ; ಬರ್ದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಣ್ಣ ಕೆಂಗಲೆ (ಬಂಹರಿ. ೯-೫೪) ; ಮಸೆದುಗುವರ್ಪೊಯ್ಲ ಕೆಂಗಲೆ . . . ರಂಜಿಸಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ ೯-೩೫). [ಕೆಂ + ಕಲೆ₅]

ಕೆಂಗಲಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾದ ಗುರುತುಂಟಾಗು, —ಕರೆಗಟ್ಟು: ತೀವ್ರ ಕರಾಭಿಘಾತದಿಂದವಱಿಯ ಬೆಂದ ಪುಣ್ಗಲೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಕೆಂಗಲಿ ಗಟ್ಟಿದಂದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಗಲೆಕಟ್ಟಿತೆಂಬಿನಂ] (ಅನಂಪು. ೬–೩೦). [ಕೆಂಗಲೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಂಗಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಪು ಗುರುತಾಗು: ಅಪರಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೆಂಗಲೆವಡೆದು ಭೋಗನಾಥನ ಪಿಂದುರುಳಲೊಡಂ ಕೆಂಗಲೆ ತಳ್ತ ಶಿಲಾರಮಣನ ಶೀರ್ಷದಂತೆಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೨೬–೬೧ ವ). [ಕೆಂಗಲೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಗಲ್ಗರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ವಿಗ್ರಹ: ಮೆಱೆವಳ್ಕೆಂಕೆಂಬಡೆದೊಸೆದಾ ರತಿಯೆಱೆಯಂ ಪೂಜಿಪ ಕೆಂಗಲ್ಗರುವಿನ ತೆಱನೆನೆ ಯುವತಿ ಕಲಾವತಿ (ಜಯುಕಾ. ೨–೪೮). [ಕೆಂಗಲ್ + ಕರು$_1$]

ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಣ್ಣು) ಕೆಂಪೇರು. ೨. (ಅಲಂ) ರೇಗು; ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು: ಆ ಮದಕಳ ಕ್ರೂರ ಶೂರ ಸೌರಭೇಯಂಗಳೊಂದು ದಿವಸಮೊಂದೊಂದಱ ಕೆಲಹಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳರ್ದು ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೨೩ ವ); ದಾಡೆಯ ಕೊನೆಯಿಂದಂಕುರಿಸೆ ಮಿಂಚು ಪೆಣ ನುರಿಯಿಂ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಭೇತಾಳರ್ (ಮಹಾನೇ. ೪–೩೦); ಅದಂ ಕೇಳಿ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ ಭೂಪಾಲನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪–೪೯). [ಕೆಂಗಲ್$_3$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಂಗವಸಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹೊದಿಕೆ: ಆ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಗಣ ಕೆಂಗವಸಣಿಯ ಕೀಲ್ಮೂಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೦೭–೨೩). [ಕೆಂ+ ಗವಸಣಿ]

ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆ (ನಾ). = ಕೆಂಗವಸಣಿ: ಘಸೃಣರಸದಿಂದಮೆಸೆದಳ್ . . . ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯಿನಸಮಾಯುಧ ಚಾಪಲೇಖೆಯೆಸೆವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೫); ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಶಶಿ ಮಂಡಲ ಸಂಜೆಗೆಂಪಗಲೆ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯನು ಉಗಿದಂಗಜನ ಚಕ್ರರತ್ನದ ಚೆಲ್ವಿನೊಗುಮಿಗೆಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೧೨೩); ನಳಿನಬಾಣಕೆ ರತಿ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯ ಕಳೆದಿತ್ತ ವಜ್ರಖೇಟಕವ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೮–೫೦); ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆ ಯೊಳಗಣದನ್ನು ಕಂಡು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೦೭–೧೯). [ಕೆಂ + ಗವಸಣಿಗೆ]

ಕೆಂಗಳವೆ 'ಕೆಂಗಟಿವೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗಱು$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗರಿ: ಕೆಂಗಱೆಯ ಮೊನೆಯಂಬು ಗಳ್ ಕಣ್ದೆಱೆಯಿಸಿದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೩); ಕೆಂಗಱೆಮೂಡಿದ ಭೃಂಗಮಾಲೆ ನೀಳ್ದತ್ತೆನೆ ನೋಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೦೬); ಕೆಂಗಱೆಯ ಮಱೆದುಂಬಿ ತಾವರೆಗೆಂಗವಿಸುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೫); ಫುಲ್ಲಶರನ ಪಲ್ಲವಶರಕ್ಕೆ ಕೆಂಗಱೆಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಕೆಂಬೆಳಗಂ ಕಱೆವ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೯ ವ). [ಕೆಂ + ಗಱು]

ಕೆಂಗಱು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಱುಮೆಱೆವ ಕಾಗೆಂಡೆಯುಯ್ಯಾರಿಗ ದೊಂಡಿ ಕೆಂಗಱು ಹರಳು ಹಾರುವಂ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೫). [← ತಮಿ. ಚೆಙ್ಗರಾ, ಚೆಙ್ಗಾರೈ]

ಕೆಂಗಱುಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಎವೆಗೂದಲುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು: ಕುರುಳು ಜುಂಜುಜುತಲೆಯ ತಗ್ಗಿನ ಕೊರಳ ಕೆಂಗಱುಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕು ಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿಮಲಿನ ವಸನದಲಿ (ನಳಚ. ೪–೪). [ಕೆಂಗಱು$_1$ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಱುಗೋಲ್, **ಕೆಂಗಱುಗೋಲು** (ನಾ). ಕೆಂಪುಗರಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ: ನೆಲನ ಮುಟ್ಟದ ಜಾಳಿಗೆಯ ಹೊಗರೊಗುವ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ ಮುಂಡದ ಮೇಲೆ ರಣದಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪವಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೧೧); ಮಿಕ್ಕ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ್ಗಳೊಡಲ ಹೊಕ್ಕ ಮಾತ್ರದಿ ಹೊಱಟದೆಯಲ್ಲಿ ರಕುತವ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩೫–೩೭); ಪಿಡಿದಶೋಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು ಚೆಂದಳಿರುಡಿಗೆ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ ಹೊದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೯).

ಕೆಂಗಱುಗೋಲು: ಕೆಱೆಯ ತಡಿಯಲೊಂದು ಹುಲ್ಲೆ ಅದ ಕೆಂಗಱು ಗೋಲಿನಲೆಚ್ಚವ ಜಾಣ (ಅವಚಂ. ೨೪೮–೧೩೧೩); ಹೊಳೆವ ಕೆಂಗಱು ಗೋಲು ಪುಷ್ಪರತ್ನಗಳು ಚೆಂದಳಗಂಧ ನಿಟಿಲಾಂತರದೆ ಬಲರಾಮನಿಂದೆ ಪೂಜೆಯಕೊಂಡು ಸಮರಸ್ಥಳದೆ ವಿಘ್ನೇಶನಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೫೭); ನರನೆಚ್ಚ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ ಬಚ್ಚಳೆಯ ಪೊಸಮಸೆಯ . . . ಸಿಡುಸರಳ್ ಹೆಚ್ಚಿದವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೪). [ಕೆಂಗಱು$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗಱುಗೋಲು 'ಕೆಂಗಱುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಗಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಕೆಂಗಾಱೆ, ಕೆಂಗಱು, ಕೆಂಜೆಡೆ, ಕೆಂಗೊಡೆ, ಕೆಂದಳಿರ್, ಕೆಂಬಿಸಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಂ + ಕಱೆ$_2$]

ಕೆಂಗಟಿವೆ, **ಕೆಂಗಳವೆ** (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು: ತುಱುಗಳ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಯಂ ಲೋಕದ ನೆಲ್ಗೆ ಕೆಂಗಟಿವೆಯಂ . . . ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿದನೋರ್ವ ಜೀಯನೆಂದೇಳೆಯೊ ಮೂಢನೂಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦–೧೧೭). **ಕೆಂಗಳವೆ**: "ಸಿತ ಶಾಲಿ ಕೆಂಗಳವೆ ಕೆಂಬತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನಮವು ಬೈಲಮಂದಿವು ನೆಲ್ಲಭೇದಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪). [ಕೆಂ + ಕಟಿವೆ]

ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳ; ಕೋವಿದಾರ ವೃಕ್ಷ: "ಕೋವಿದಾರ, ಚಮರಿಕಂ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರ –ಇ ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿ ವಾಳದ ಗಿಡ, ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಹುವ್ವಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨). [ಕೆಂ + ಕಾಂಚಾಳ]

ಕೆಂಗಾಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಾಗೆ: ಕರಿಕಾಗೆ ಕಾವ್‌ಗುಡಲು ಕೆಂಗಾಗೆ ಗೂಗಿಡುವ ನೋಟ (ಸಖೀಗೀ. ೫೮–೧). [ಕೆಂ + ಕಾಗೆ]

ಕೆಂಗಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿ; ಕೆಂಪು ಕಾಡು ಭೂಮಿ: ಕರಿಯ ಕುದುರೆನೇರಿ ಕರಿಯವ್ ಸವಾರಿ ಹೊರಟೊ . . . ಅಂತರಗಟ್ಟೆ ಕೆಂಗಾಡಾಗಿಳಿದೊ ಕುದುರೆಯ (ನಾಪದ. ೨೧). ೨. ಕೆಂಪು ನೆಲ, —ಭೂಮಿ: ಯೆರೆಯ ಮತ್ತರು ೪ ಹೊಂಗೆ ೪ ಕೆಂಗಾಡು ೪ ಅನ್ತು ಮತ್ತರು ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೧–೪; 1082); ಚಿಕ್ಕ ಸಾವಿ ಯಣ್ನಂ ಕೆಂಗಾಡು ಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೫ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೫–೫೨; 1099); ಶ್ರೀ ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ ಎ[ರೆ]ಭೂಮಿ ಕೆಂಗಾಡು ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೮–೫೪; 1127); ಊರಿಂತೆಂಕ ಕರೆಗೆಯ ದಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಕೆಂಗಾಡು ಕಂಬ ೭೦ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬–೩೬; 1210). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ. [ಕೆಂ+ ಕಾಡು$_2$]

ಕೆಂಗಾವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು: ಕತ್ತೆ ಕೆಂಗಾವಿಯಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತುರುಳಿದರೆ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಅಶ್ವವಾಗುವುದು ಹೇಳಯ್ಯ (ಕೋಗಿಲೆ. ೩೭–೫). [ಕೆಂ + ಕಾವಿ]

ಕೆಂಗಾಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಿನ ಆಭರಣ (?): ಕೆಂಗಾಱೆ, ಕೆಂಗಱು, ಕೆಂಜೆಡೆ, ಕೆಂಗೊಡೆ, ಕೆಂದಳಿರ್ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಂ + ಕಾಱೆ ?]

ಕೆಂಗಿ (ನಾ). (ಪಗಡೆಯ) ಕೆಂಪುಕಾಯಿ (?): ಮಗವನೆಸೆ ಭಾರಗಳ ನಿಡುಯಿಡು ನೆಗೆದು ಹೊಯ್ಯಾಣಂತಿ ಕಾಯ್ಗಳ ಚಿಗುಟ ಬಿಡು ಹಸುರೇರಿತದರಸು ಕೊಲೆಗೆ ಕೆಂಗಿಗಳ ವಿಗಡದ ರುತುಪರ್ಣಕನ ಬೋಸಟಿ ನಗೆಗೆ ಕುಂದದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೬೧). [?]

ಕೆಂಗಿಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಿಡಿ : ರೌದ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಯ್ದುಗಳೆನಗುರ್ವಿನದ್ಭುತ ದಿಸುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ ಪಳಂಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫); ಕೆಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸುರಿಯೆ ವೀರಾವೇಶದಲಿ ಮಸಗಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೦); ಕಡಿದಾಡುವ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಿಂದುದಿರ್ವ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ ನೋಡುತ (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೩); ಮೂಡಿದವು ಕೆಂಗಿಡಿಯ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಗೂಡಿ ಹೊಳೆವಾ ಖಡ್ಗಘಾತದಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೯-೩೧). [ಕೆಂ + ಕಿಡಿ]

ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿಡಿಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು : ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕೋಪದ ತಾಳಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದ (ಮೋಹತ. ೬-೩೮); ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ಕೇಸರಿಯ ಮಸ್ತಕವ ಬಾಣಂಗಳಿಂದಿಳುಹಿ ತಾಳ್ದವರು ಕೆಂಗೋಳಿಸಿದರು ಕಾಂತಾರದೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೦). [ಕೆಂಗಿಡಿ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಿಡಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು; ಕೆಂಡವನ್ನು ಕಾರು : ಕೆಂಗಿಡಿಗಱೆಯುತ್ತ ಪರಿತಂದು ಮದನನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದುದೆಂದೆನಲು ಇಂಗಿತವಱಿದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟು ಭಂಗಿಸಿದನು ಮಹಾಯುಧವ (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೦). [ಕೆಂಗಿಡಿ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೆಂಗಿಡಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ : ಹಿಡಿಯನ್ನ ವರ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದೆಂದೆನುತ ಕೆಂಗಿಡಿಗೋಲ್ಗಳಿಂದೆ ಹೇಱಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೬). [ಕೆಂಗಿಡಿ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗಿಡಿಯ (ನಾ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿ : "ಕೆಂಗಿಡಿಯನ ಮರ್ದ ಮರಗೂಳ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವನಂಗವಿಸಲಗಿನೆನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೨೦); "ಕೆಂಗಿಡಿಯನೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆವಳಯುಗೆಯನು ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗನಿವೃದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). [ಕೆಂಗಿಡಿ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗು (ಕ್ರಿ). (?) : ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಕಾದಲರಲರಂಚೆಗಳ್ ಕೆಂಗುವ ಕೊಂಚೆಬೆಂಚೆಗಳಿಂ ಭೃಂಗ ಕುರಂಗ ಪುರುಳಿಗಿಳಿನಳಿನಮುನಂಗೊಳಲೊಪ್ಪಿಹವಲ್ಲಿ (ಅನಂಚ. ೧-೧೦೯). [?]

ಕೆಂಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕುಡಿ, —ಚಿಗುರು : ಸುಕವಿಜನಮನಃಪದ್ಮಿನೀ ರಾಜಹಂಸನ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯ ಕೆಂಗುಡಿಯೆಂಬಂತಾನುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೮-೨೦೬ ಅಡಿಟ). ೨. ಕೆಂಪು ಧ್ವಜ : ನರಸಿಂಗಂ ತಳ್ತಿಱಿಯೆ ನೆಗಟ್ದ ನೆತ್ತರ್ ನಭದೊಳ್ ಕೆಂಗುಡಿ ಕವಿದಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೪); ಮನ್ಮಥನ ಬೀಡಿನ ಕೆಂಗುಡಿಯೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿನಿಂ ಸೊಗಯಿಪ ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೩); ತೊನೆಯುತ್ತಮೊಪ್ಪು[ಗುವೆ] ಕೆಂಗುಡಿಗಳ್ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೫೫); ಪಂದಳಿರ ತೋರಣಂ ತಳ್ತೊಂದಿದ ಕೆಂಗುಡಿಯ ಪು[ಪಾಕಾಂ. ಮ]ಡಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆ (ಶಮುದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಹವಳ : (ಕ). [ಕೆಂ + ಕುಡಿ$_3$]

ಕೆಂಗುರಿ 'ಕೆಂಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗುರುಳ್, ಕೆಂಗುರುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೂದಲು; ಕೆಂಗೂದಲು: ಕೆಂಗುರುಳ್ಗಳೊಲೆವ ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಪನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೦). **ಕೆಂಗುರುಳು** : ಕೆದರ್ದ ಕೆಂಗುರುಳುಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೫). [ಕೆಂ + ಕುರುಳ್]

ಕೆಂಗುರುಳು 'ಕೆಂಗುರುಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಗುಱಿ, ಕೆಂಗುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕೆಂಪುಕುರಿ: "ಅವಿಕಂ ಕೆಂಗುಱಿ (ಒಷಧಿ. ೧೧). **ಕೆಂಗುರಿ** : ಕುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಗುರಿ, ಜವಾರಿ, ಯೆಳಗ ಎಂಬ ಮೂರುಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗ. ೫೯). [ಕೆಂ + ಕುಱಿ$_2$]

ಕೆಂಗೂದಲ್ (ನಾ). = ಕೆಂಗುರುಳ್ : ಕಿಕ್ಕಿಳಗಣ್ ಕೆದಱಿದ ಕೆಂಗೂದಲ್ ಪೊಕ್ಕನೊಸಲ್ ನಿಡುಕುಂಗೋಱ್ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೬); ಕೊರ್ಬಿದ ಶರೀರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಾಂಗೆ ಕೆಂಗೂದಲುರ್ಬುಜವ್ವನೆ ಕಂಪನಸ್ವನೆ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೨೫). [ಕೆಂ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೆಂಗೂಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅನ್ನ; ಬಲಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಬೆರಸಿದ ಅನ್ನ : ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ ಪಾಲೌಗು ಪಾಯಸ ಬೆಣ್ಣೆಗಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಕೆಂಗೂಳರಾಸಿ ರಂಜಿಸಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೨); ಚಿಗುರೆಲೆ ಕೆಂಗೂಳು ಪಣ್ಕಾಯ ಮಿದೆಯಿಂದ ದಿಗುಬಲಿಗೊಟ್ಟಿರ್ದುದಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೨೦-೧೩೦); ಮರಣವಡೆದರಿಗೆ ಬಲಿಗೊಟ್ಟ ಕೆಂಗೂಳು ಹರಹಿರೆ ಕೆಂಪಿನ ಹೂವು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೬-೬). [ಕೆಂ + ಕೂಳು$_1$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕೆಂಗೆಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೆಂಡ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ : ಉರಿವ ವೇಳೆಯ ಕಡೆಯೊಳುಳಿದ ಕೆಂಗೆಂಡಮೆನೆ ತರಣಿಮಂಡಲವೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೦); ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಗೆಂಡ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾರುತ್ತಿರಲು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೦). [ಕೆಂ + ಕೆಂಡ]

ಕೆಂಗೆಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೆಂಪು : ಹೊಳೆವ ಕೆಂಗೆಂಪುಗಳ ಮೌಳಿಯ ಲಲಿತ ರತ್ನದ ರೋಚಿಗಳ ಗಜಗಲಿಸುವಂದಿನ ವಾಯಿಧಾರೆಯ ಕಿಡಿಯ ಕಾಂತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಒರಿಇ. ಪರಿ. ೨೯೪). [ಕೆಂ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕೆಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). (ರಕ್ತದಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕೊಡಲಿ : ಭೀಷ್ಮತೆವೆತ್ತು ರಂಜಿಸಿತು ಹೆಗಲಿನೊಳು ಕೆಂಗೊಡಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೬೬೫). [ಕೆಂ + ಕೊಡಲಿ]

ಕೆಂಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೊಡೆ : ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ ಕೆಂಗೊಡೆಗಳಂದಮಂ ಪಡೆವಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೦). [ಕೆಂ + ಕೊಡೆ$_2$]

ಕೆಂಗೊನರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು : ನನೆದೋಱುತ್ತದಿರ್ಗಂತಿ ಮುಂತೆ ಪನೆಗಳ್ ತೋರ್ಪಂತೆ ತೆಂಗಾಳಿ ಕೆಂಗೊನರೊಳ್ ದಟ್ಟಡಿಯಿಟ್ಟುದು (ಅನಂಪು. ೬-೬೨). [ಕೆಂ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕೆಂಗೊಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಗೊನೆ : ಪೊದಟ್ದ ಪೊಸನೆಯ್ದಿಲ ಕಂಪನೆ ಬೀಱಿ ಕಾಯ್ತು ಕೆಂಗೊಲೆಯೊಳೆ ಜೋಲ್ತ ಶಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೨. [ಕೆಂ + ಗೊಲೆ$_2$]

ಕೆಂಗೋಡಗ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೋತಿ : ಕೆಂಗೋಡಗದ ತೆರದಿ ಕೆದಱಿ ಮುಖದೇಶದೊಳಗಿಂಗಳಗಳಂತೆಸೆವ ನೇತ್ರದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೦-೬). [ಕೆಂ + ಕೋಡಗ]

ಕೆಂಗೋರಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗೋರಂಟೆ : "ಕುರವಕಃ – ಕೆಂಗೋರಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೬). [ಕೆಂ + ಗೋರಟೆ (< ಗೋರಂಟೆ)]

ಕೆಂಗೋಲ್$_1$, ಕೆಂಗೋಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಗರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ (?). **ಕೆಂಗೋಲು** : ತುಳುಕಿದನು ಕೆಂಗೋಲನಿನಮಂಡಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೨೯); ಪಡುರಥರು ತನತನಗೆ ಕೆಂಗೋಲಿನಲೆ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯ ಸರಳಿನಲಿ ಸಾಧನಸಮಗ್ರರು ಶಿಶುವನೆಚ್ಚರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೧). [ಕೆಂ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗೋಲ್$_2$ (ನಾ). ಕೆರಳುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ. 'ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್', 'ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು' ಪರಾ. [?]

ಕೆಂಗೋಲು 'ಕೆಂಗೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು : ಪೊಂಗುವುದು ಗಡತಿಕೋಪದೆ ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ವುದು ಗಡಿಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿಂಗಂ ತಾಂ ಗಡ ಪರಿಗುಂ ಗಡ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೨-೨೨); ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋರಿಗಳ್ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ ಕೆಂಗೋಲ್ಕೊಂಡೋಡುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨). [ಕೆಂಗೋಲ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು (?): ಕೆಲಬರ್ ಮಾರ್ತಳಂಬೊಯ್ಯಾರುತ್ತುಂ ವೃಷಭಂಗಳಂ ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿಸುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦೭). [ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಉದ್ರಿಕ್ತವಾಗು: ವಿರಳವಾದ ರೂಪಮಂ ಕಂಡು ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಪಯನಾವು ಪರಿದಿಱುವುದುಮಲ್ಲಿನೊಂದು ದಿದ್ದಿರ್ದ ಮುನಿಯಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೧೨); ಪಲವು ದಿವಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಪೂಣಿಗತನದಿಂದೇನಾನುಮೊಂದಂ ನುಡಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫-೨೧); ಸಿಂಹನಂತೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿ ಮೇಲೆತ್ತಿ ನೂಂಕಲನುಗೆಯ್ದು ಬರಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೯೨೭). 'ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗು' ಪರಾ. [ಕೆಂಗೋಲ್$_3$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಂಚ$_1$, ಕೆಂಜ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದುದು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. 'ಕೆಂಚದಲೆಯ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನು; ಕೆಂಪಾಗಿರುವವನು; ಕೆಂಪ: ಒಬ್ಬ ಕೆಂಚನೊಬ್ಬ ಕರಿಕನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧಧವಳಿತನೆಂತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೪೬); ಕರಿಕಂ ದ್ವಿಜರೊಳ್ ಕೆಂಚಂ ಪರಜಾತಿಯೊಳಾಗೆ ತಲೆಯನೂಱುವರ್ (ಅನಂಪು. ೧೩-೧೬); ನಿಡಿಯಂ, ಗುಜ್ಜಂ, ಕೆಂಚಂ, ಕರಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ); ರೂಪಂ ನೋಡಿ ಕೆಂಚಂ ಕರಿಕಂ ಶ್ಯಾಮಾಂಗನೆಂದಿವು ಮೊದಲಾದುವನೆಂಬುದು ರೂಪಿನೊಳಪ್ಪ ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೧೫೬-೧೦); "ಬ್ರಹ್ಮ" (ಬಸವ-ಕೋಶ). ೩. ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: "ಕೆಂಚ - ಚೆಲುವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೦); ಜರದ ರುಮಾಲವನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಬೆಳುವಲದ ಕೆಂಚ (ಚೆಲುವ) ನಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗದು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೮). ೩. "ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಮನುಷ್ಯ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಕ್ತಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೫೪). **ಕೆಂಜ**: ೧. ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಅಷ್ಟು ಬಿಳಿಯನೂ ಅಲ್ಲ, ಅಷ್ಟು ಕೆಂಜನೂ ಅಲ್ಲ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೪). [ಕೆಂಚು + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಚ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಿದಿರ್ಕಳದ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕೆಞ್ಚ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೯-೫; 970); ಅತನನ್ವಯದೊಳ್ ಸಂಗ್ರಾಮಜಯಿ ಕೆಂಚನೆಂಬೊನಿಳಾಮಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XI-I, ೪೫-೨; 980). [?]

ಕೆಂಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರ್ಡ್ಡಲಿಯ ಕೆಂಚಗಾವುಣ್ಡನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೩೧; 1085). [ಕೆಂಚ$_2$ + ಗಾವುಂಡ(< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಂಚಗೆ (ಅ). ಕೆಂಪಗೆ; ಕೆಚ್ಚಗೆ: ಅಂಗೈ ಕೆಂಚಗಾಗುವಷ್ಟು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಬೀರಿ (ಚಂಗೂಲಿ. ೪೮). [ಕೆಂಚು + -ಅಗೆ$_3$]

ಕೆಂಚಣಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅಳಿಲು: ಅಸದಿಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮಂ ಲೇಸೆನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತೆಯುಂ ಸಮನಾಗಲ್ಕೋಸರಿಸದೆ ಕಟ್ಟಿಯಂ ಕುಡೆ ಸಾಸದೆ ಕೆಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ದ, ಬ]ಣಿಲು ತಿಂದ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖವದ. ೧೩-೮೨). [ಕೆಂಚು + ಅಣಿಲು$_1$ (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೆಂಚದಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಲೆ. 'ಕೆಂಚದಲೆಯ' ಪರಾ. [ಕೆಂಚು + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂಚದಲೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಚುಬಣ್ಣದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು: ನಸು ಕೆಂಚದಲೆಯನಕ್ಕುಂ ಜೀವಂ (ಜಾತಕಿ. ೨-೨೪). [ಕೆಂಚದಲೆ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಚನೆ (ಅ). = ಕೆಂಚಗೆ: ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತು ನುಡಿದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಚನೆ ಮಾಡಿ ಗಂಡುಗೆದರಿ (ಬಸವ. ೪೪೭). [ಕೆಂಚು + -ಅನೆ$_2$(< -ಅನೆಯ$_2$)]

ಕೆಂಚಲು 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಚಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಗೆ ಇರುವವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಕುರುಡಿ, ಕಿವುಡಿ, ಗುಜ್ಜಿ, ಕೆಂಚಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಅಡಿಟ). ೨. "ಅಸಂಸ್ಕೃತೆ": (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೫೪). [ಕೆಂಚು + -ಇ$_2$]

ಕೆಂಚಿಗ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಚಿಗಣ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಮ್ಮುಸೆಯ ಮನವಸೆಯರ ಪೊರಿವಯ್ಯ × × ಕೇಸಿಮಾಣ ಕೆಂಚಿಗಂಣ್ಮ ಗಾಳುಮದಟನಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮-೭; 912). [?]

ಕೆಂಚಿಗೆ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಚು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಕೆಂಚು, ಗುಜ್ಜು, ಬೆಜ್ಜು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); "ರಕ್ತಿ, ರಕ್ತಿಮಾ, ರಾಗಃ - ಈ ೩ ಕೆಂಚುಂ, ಪ್ರೀತಿಯುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೫೯). ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ. [ಕೆಂ + -ಚು]

ಕೆಂಚುದಲೆ (ನಾ). = ಕೆಂಚದಲೆ: ಪಟ್ಟುಕ ಮೂಗಿನ ಮರವ್ರುಲಿವೊಟ್ಟೆಯ ಕುಸಿಗೊರಲ ಕೆಂಚುದಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂದಲೆಯ] ನವಿರ ಕರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦). [ಕೆಂಚು + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂಚುಮಿಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮೀಸೆ: ಕೆಂಗಂಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಕೆಂಚುಮಿಸೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಯೊಡಲ]ಕಲಿ ಮಲಿನ ವಸನದಲಿ (ನಳಚ. ೪-೪). [ಕೆಂಚು + ಮಿಸೆ]

ಕೆಂಚೂಚು (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೊಕ್ಕು, —ಚುಂಚು: ಮೈಹಸಿರು ಕೆಂಚೂಚು ಕರಿಯ ಕೊರಳು ಪಚ್ಚೆ, ಮಾಣಿಕ, ಕೆಚ್ಚನೀಲ ಹರಳು (ಗಂಗಾತ. ೨೮-೧೧). [ಕೆಂ + ಚೂಚು (< ಚಂಚು)]

ಕೆಂಚೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಕೆಂಚೆ ಕೇಳಧಿಕ ಕೇವಲ ಜಾಣೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨); ಅಂಡುಗುಪ್ಪಟ್ಟೆ ಸೆರಗಿನ ಸೀರೇ ನುಟ್ಟ ಕೆಂಚೇರ ಸೋಬನಕೆ ಕರಸವ್ವ (ನಾಪದ. ೧೧೪); ಕೆಂಚೇರು ಮೊಸರ ಕಡಿದಾರೋ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೬). [ಕೆಂಚು + -ಎ$_2$]

ಕೆಂಜ 'ಕೆಂಚ' ನೋ.

ಕೆಂಜಂಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಸಂಜೆ: ಕೆಂಜಂಜೆ, ಚೆಂಜಂಜೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಂ + ಸಂಜೆ]

ಕೆಂಜಗ$_1$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಜಗ$_2$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಜಡೆ, ಕೆಂಜೆಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಜಡೆ; ಕೆಂಪು ಕೂದಲಿನ ಜಡೆ: ಚಿನ್ನಪೂಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ಚಿನ್ನಕೆಂಜಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೯); ಸುಲಿಪಲ್ ಕೆಂಜಡೆ ನಾರಸೀರೆಯ ಜಿನಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ (೧೧ಶ. ೧-೬೮); ಘರಿತ ಪರಿಮಳದಂಗವಟ್ಟದ ಜಡಿದ ಕೆಂಜಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೬). **ಕೆಂಜೆಡೆ**: ಮಿಸುಗುವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ್ ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩೦); ಕೆಂಜೆಡೆಯೊಳ್ತಗುಳ್ದ ಪಲವಂದದ ಚೆಂದದ ಚಿನ್ನಪೂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೮); ಹೊಳೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮಣಿಮುಕುಟದ ಒಪ್ಪುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನಗೆಮೊಗದ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೨-೬೮); ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಚಂದ್ರಕಳೆಯರಸನೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೫). [ಕೆಂ + ಜಡೆ]

ಕೆಂಜರಿ (ನಾ). (?): ಮಂಜಿಷ್ಠ ಕೆಂಜರಿ ಮಂಜಿಷ್ಠ ಸ್ರೋಗಿತ ಪಂಚಾ (ದೇವಾಂಪು. ೪-೧೭೧). [?]

ಕೆಂಜರಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಬೆಳುವ ಬೆಂಚಗ ಬೆಕ್ಕುಬಕ ಮಿಂಚುಲಿಗ ಕೆಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಮಂಜು]ರಿಗಣ್ಣ ಶಿಖಿ ಮಡಗೊಳಲೆ ಮುಖ್ಯ ವಿಹಂಗವಿವೆ ವೈದೇಹಿ ನೋಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೩). [ಕೆಂಜರಿ + ಕಣ್ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಜಲ, ಕೆಂಜಳ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನೀರು : ಇಱಿದಾಡಿ ನೆತ್ತರವು ಹೂಜೆಯಿಂ ಬೀಳ್ವ ಕೆಂಜಲದಂತೆ ಸುರಿವುತ್ತ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೪–೩೫). **ಕೆಂಜಳ** : ೨. ನೆತ್ತರು ; ರಕ್ತ : ವರ ವಜ್ರದುಂಬಿಯ ಬಳಗ ಕೊಱೆ ವಂದದಲಿ ಮೊಗದವು ಬಗಲ ಕೆಂಜಳವ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೩೫). [ಕೆಂ+ಜಲ$_1$]

ಕೆಂಜಳ ‘ಕೆಂಜಲ’ ನೋ.

ಕೆಂಜಾಜಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಾಜಿ : ಕೆಂಜಾಜಿಯರಲ ಪಸೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೫೨) ; ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆ . . . ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೩೦) ; ಬಿರಿದ ಕೆಂಜಾಜಿಯೆಂಬುವ ಪುಷ್ಪದಂಗಡಿ ಪರುಠವಿಸಿದುರ್ದು (ಮೋಹತ. ೩–೧೫) ; ಬಾಲೆ ಬಂದೊರ್ವಳರಸಗೆ ಕೆಂಜಾಜಿ ಸರಗೊಡುವಾಗ ಕೆಂಜಾಜಿ ಜಗುಳಿತು (ಧರಜ. ೫–೩೭). [ಕೆಂ + ಜಾಜಿ (< ಜಾದಿ)]

ಕೆಂಜಾಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಛಾಯೆ ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ (?) : ಬಿಳಿದು ಕೆಂಜಾಯ ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಮೇಲ್ವಸರು (ಹನುದ್ವಿ. ೮೨). [ಕೆಂ + ಛಾಯ ?]

ಕೆಂಜಾಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಾಲಿ ಮರ : ಈಂತಾಱಿಯ ಹಡಿಲಿಂ ಮೂಡ ಅವೆಯ ಕುಂಟೆ ಕೆಂಜಾಲದ ಮೊರಡಿ ಕಿಟ್ಟದ ಹಾಳಊರ ಮುಂದಣ ಹಳ್ಳದಿಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦–೬೮ ; 1221). [ಕೆಂ + ಜಾಲ$_0$]

ಕೆಂಜಿಗ$_1$ ‘ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$’ ನೋ.

ಕೆಂಜಿಗ$_2$ ‘ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$’ ನೋ.

ಕೆಂಜಿಗುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಿಗರು : ಕೆಂಜಿಗುರೊತ್ತೆ ಸರ್ವಕುಜಮಾಱಡಿಗಳ್ಮಲವೇೞ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೩). [ಕೆಂ + ಚಿಗುರ್$_2$]

ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$, ಕೆಂಚಿಗ, ಕೆಂಚಿಗೆ, ಕೆಂಜಗ$_1$, ಕೆಂಜಿಗ$_1$, ಕೆಂಜುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: “ಕುಸುಮ ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೭); “ಖದಿರವಲ್ಲಿ–ಕೆಂಜಿಗೆ” (ಒಷಧಿ. ೪೪). **ಕೆಂಚಿಗ** : ಕೆಂಚಿಗನ ಹೂವಿನ ವರ್ಣವಾಯಿಗಿರುವ ವಜ್ರಗಳಿಗೆ ವರುಣನು ದೇವತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೪–೩). **ಕೆಂಚಿಗೆ** : (ಕ). **ಕೆಂಜಗ$_1$** : ಕೆಂಜಗದ ಹೂವು ನಿಜಗೆಂಪು ಆದರೆ ಅಂಚಿನಲ್ಲೀದೆ ಕಿರಿಕಿಹಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೩). **ಕೆಂಜಿಗ$_1$** : “ತನುಲೋಹಿತ – ಕೆಂಜಿಗನಗಿಡ” (ಅಕಾನಿ. ೧೧–೨೩) ; “ಕಟಂಕಟಃ – ಕೆಂಜಿಗ” (ಒಷಧಿ. ೨೩). **ಕೆಂಜುಗ** : “ಭದ್ರದ್ರುಮಃ – ಕೆಂಜುಗ” (ಒಷಧಿ. ೧೧೦). [?]

ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$, ಕೆಂಜಗ$_2$, ಕೆಂಜಿಗ$_3$, ಕೆಂಜುಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಇರುವೆ ; ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ : “ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಗೆಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩) ; ನಿವ್ವಾರ್ಣಜಂ ಪೊಸದನೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩–೧೨೩); ಕಡದುಱುವಿನುಬ್ಬರದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನ ತೊನಸೆಯ ಹರವಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೬–೧೧). **ಕೆಂಜಗ$_2$** : ೧. ಅವರ ಕರುಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ಕೆಂಜಗ ಕಚ್ಚಿದ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ದೀಪಹ. II, ೧೫೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಂಪು : ನೀರದೆಯ ಮುಖ ಕೆಂಜಗವಾಗಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೨೦). **ಕೆಂಜಿಗ$_3$** : ೧. ಮುಸುಕಿದ ಕೆಂಜಿಗಗೊಡುಹುತೆ ಪೊಸ ಪಣ್ಣು ಮುದದೊಳಲು ಸವಿವಂತೆ (ಕವಿಕಂ. ೧೩) ; ಜಿಗುಳೆ ಕೆಂಜಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುಹೆ ಯೋತಿಯುಗೊದ್ದ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೦) ; ಇಮ್ಮಾವಂ ಮುಸುಕಿದ ಕೆಂಜಿಗಗಳಂತೆ ವಸುಧಾಧಿಪರಂ ಪಿಸುಣರ್ ಮುಸುಕಿರೆ (ನೀತಿವಾ. ೩೪೭). **ಕೆಂಜುಗೆ**: “ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜು[ಪಾಠಾಂ.ಜಿ]ಗೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩). [?]

ಕೆಂಜಿಗೆಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪೂರ್ಬ್ಬಸ್ಯಾಂದಿಸಿ ಕೆಜ್ಜಿಗೆಮೊಱಡಿಎ (ಎಕ. I, ೧–೨೨ ; 466). [ಕೆಂಜಿಗೆ$_0$ + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡಿ)]

ಕೆಂಜುಗ ‘ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$’ ನೋ.

ಕೆಂಜುಗೆ ‘ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$’ ನೋ.

ಕೆಂಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜುಟ್ಟು. ‘ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿ’ ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಜುಟ್ಟು]

ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜುಟ್ಟನ್ನುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿ; ಹುಂಜ ; ತಾಮ್ರಚೂಡ: ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿಯ ಕೆಂಕರಿಕೆಗೆ ಬೆರ್ಚುತೇಂ ಜಾಱಿದ ಪುದಿರುಳ್ (ಚಕವಿ. ೬–೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಕೆಂಜುಟ್ಟು + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಂಜುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಉರಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಉರಿ : ಕೋರೆದಾಡೆಯ ಜುಂಜುದಲೆಗಳ ಪೇರುರದ ಕೆಂಜುರಿಯ ಪುಂಜವ ಮಿಾಱುತಿಹ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳ ಕೆದಱಿದೆಯ ರೋಮಂಗಳ (ಮದೇಪು. ೩–೪೭). [< ಕೆಂಚು + ಉರಿ$_2$]

ಕೆಂಜುರಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೆಂಜುರಿಗಣ್ಗಳಂ ಬಿಡುತೆ ಕರಭೀಕರದಿ ಬಂದು (ನವಮೋ. ೨೭–೧೬). [ಕೆಂಜುರಿ + ಕಣ್]

ಕೆಂಜೂಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಚಳ್ಳಿಮರ : “ಉದ್ದಾಲಿಕ–ಕೆಂಜೂಳ” (ಅಕಾನಿ. ೪–೫). [?]

ಕೆಂಜೆಡೆ ‘ಕೆಂಜಡೆ’ ನೋ.

ಕೆಂಜೆಡೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಡೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಣ್ಗೋಳವು ಮುನಿವರನ ಮಿಸುಪ ಕೆಂಜೆಡೆದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೩). [ಕೆಂಜೆಡೆ (< ಕೆಂಜಡೆ) + ತುಱುಗಲ್]

ಕೆಂಜೆರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುನರ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಮಿಾಸೆ ದಾಹುರಿ ಕೆಂಜೆರೆ ಮುಖ ಕೋಳೆ ಹಲ್ಲು ರಾಸಿಯಾಹಾರಗಳ ಭಕ್ಷಿಸುತಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೫–೯). [ಕೆಂ + ಸೆರೆ$_4$]

ಕೆಂಜೆರೆಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುನರಗಳುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು: ಕೆಂಜೆರೆಗಣ್ ಕೆದರ್ದೊಪ್ಪುವ ಕಂಠಿಕೆ . . . ರಂಜಿಸೆ ರತ್ಯಂತ ಶ್ರಮಜಲಮಂ ಮುಂಜೆಱಗಿನ ಮೆಲ್ಲಲರಿಂದಾಱಿಸುತೊಪ್ಪಿದಳಾ ತರುಣಿ (ಜಯಕಾ. ೮–೬೫). [ಕೆಂಜೆರೆ + ಕಣ್]

ಕೆಂಜೇಳು ‘ಕೆಂದೇಟ್’ ನೋ.

ಕೆಂಜೊಡರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುದೀಪ, —ಪ್ರಕಾಶ: ಬಂಡಳು ಮಯನ ಸುತೆ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕೆಳದಿಯರ ಕರ್ಪುರದಾರತಿಯ ಕೆಂಜೊಡರ ಸೊಂಪಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೪೬–೩೦); ಕೆಂಜೊಡರ್ಗೆಳಸೆಯೆ (ರೇವಣ. ೬೪–೧೬). [ಕೆಂ + ಸೊಡರ್]

ಕೆಂಜೋಳ (ನಾ). ಕೆಂಪುಜೋಳ : ಕೆಂಜೋಳ ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ . . . ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿ ಜೋಳಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೧) ; ಹಾಳು ನೆಲದ ಮಡಿಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡೆ ಮೆಣಸಿನಗಿಡ ನವಣೆ ಕೆಂಜೋಳಗಳು ವಿಶೇಷ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೯). [ಕೆಂ + ಜೋಳ]

ಕೆಂಟೆ (ನಾ). (?) : ಲಂಬೋಷ್ಠ ದೀರ್ಘದಂತವು ಕೆಂಚುಮಿಾಸೆಯು ಕೆಂಟಸೇತು ಕೊಚೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಳು ಅಂಬರಖಾನ ಕಾಸಿಂಕನಾತನಂಬು ಸಿಂಗಾಡಿಗಿದಿರಿಲ್ಲವೆನುತ (ಸೌಂದಕಾ. ೫–೧೩). [?]

ಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಇದ್ದಿಲು ; ಇಂಗಳ : “ಇಂಗಳಂ ದಲೆನೆ ಕೆಂಡಂ” (ಚತುನಿ. II, ೧೧೨); ಕೆಂಡಗಳನೊಂದು ಕೆಲಂ ಸಾರ್ಚೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೩) ; ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳ್ ಪರಿಯೆ ಕೆಂಡದ ತೊಱೆಯಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೨ ವ); ನೀರ್ ಮುಟ್ಟದ ಕೆಂಡದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫); ಒಲೆಯೊಳಡಗಿದ ಕೆಂಡವಿವರಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೩೦); ಬಿಸಿಯ ಕೆಂಡವ ತಂದು ತಿನಿಸುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೨–೩೯–೪); ಕೆಂಡದ್ದನ್ನಾಡಿದರೆ ಕೆಂಡದಂಥ ಕೋಪ (ಗಾದ).

ಕೆಂಡದರ್ಚನೆ = ಅಗ್ನಿ ಕೊಂಡವನ್ನು ಹಾಯುವ ಸೇವೆ; ಅಗ್ಗಿ ತುಳಿಯುವ ಸೇವೆ (?): ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರನೆಸೆವಡಿವಾವರೆಯಂ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ತದ್ದೇವರದೇವಂಗವನಿಪದೇವಂ ತಾಂ ಕೆಂಡದರ್ಚನೆಯನರ್ಪಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೦-೪೫). **ಕೆಂಡದ ದೇವ** = ಬೆಂಕಿಯ ದೇವತೆ; ಕಿಚ್ಚುಕಾರುವ ದೇವತೆ: ಕಿಚ್ಚಿನ ದೇವನು ಕೆಂಡದ ದೇವನು . . . ಎಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನಾಡುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಅವಶಂ. ೧೨೦-೫೪೫). **ಕೆಂಡವಾಗು** = ೧. ಸುಟ್ಟು ಹೋಗು; ಉರಿದು ಹೋಗು: ಕೆಂಡವಾಗಲಿ ಲೋಕ ದಿವಿಜರ ಹೆಂಡಿರೋಲೆಯು ಕಳೆದು ಹೋಗಲಿ ದಿಂಡುಗಡೆಯಲಿ ಮೇರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೭) ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗು; ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದ ಆರೋಪವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕೆಂಡವಾದನು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಂಡ; ಗೆಂಡ]

ಕೆಂಡಕಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಉಗುಳು, —ಸುರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು: ತಂದೆಯವರು ರೇಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು, ಕಣ್ಣು ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಸುವಸಂ. ೧೩). ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತಾತ್ಸಾರ, ದ್ವೇಷ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರು ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಿದ್ದರು (ವಿಧಿವೈ. ೧೬೩). [ಕೆಂಡ + ಕಾರು₁ (< ಕಾಱ್)]

ಕೆಂಡಕೆದಱು 'ಕೆಂಡಗೆದಱು' ನೋ.

ಕೆಂಡಗಣ್, ಕೆಂಡಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಡಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಕಾರೊಡಲ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಹೆಮ್ಮಾರಿ ಮೊಗಗಳ (ಜೈಭಪು. ೪೭-೧೪); ಕೆಂಡಗಣ್ಣಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ (ಸುಗುಗುಂ. ೪೨-೧೩). **ಕೆಂಡಗಣ್ಣು**: ಕೆಂಡಗಣ್ಣು ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಶಿವ ಕೆಂಡದ ಸೋಕಲು ಅಳುವ್ಯಲ್ಲೋ ಜೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೭-೪); ಕೆಳೆಯನೊಡಲ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಕೇಸುರಿ ಸುತ್ತಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೯); ಹೆಂಡತಿಯ ಕಡೆ ಕೆಂಡಗಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ಮರಳಿ. ೧೫೫). [ಕೆಂಡ + ಕಣ್]

ಕೆಂಡಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣನ್ನುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉಚ್ಚರಿಸಿದಳು ಕೆಂಡಗಣ್ಣನ ಮಂತ್ರಮಯವ (ಮೋಹತ. ೨೯-೪೯). [ಕೆಂಡಗಣ್ + -ಅ₇]

ಕೆಂಡಗಣ್ಣು 'ಕೆಂಡಗಣ್' ನೋ.

ಕೆಂಡಗೆಂಪು (ಗು). ೧. ಕೆಂಡದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ: ತೀರ ಕೊನೆಯ ಅಲೆಯಮೇಲೆ ಕೆಂಡಗೆಂಪು ಸೂರ್ಯನು ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ (ದೂರಿಸ. ೧೯೧). (ನಾ). ೨. ಕಡುಗೆಂಪು. [ಕೆಂಡ + ಕೆಂಪು₁]

ಕೆಂಡಗೆದಱು, ಕೆಂಡಕೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹರಡು, —ಸೂಸು: ಸಮರವ್ಯತಿಕರದಲಾಗ್ನೇಯ ಶರ ಚಿಮ್ಮಿತು ಭಡಾಳಿಸಿ ಕೆಂಡಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ದಱಲು ಕರ್ಣ ಬೆಜಗಾದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬೦೩. ೨೦-೪೨). **ಕೆಂಡಕೆದಱು**: ಹೊಡೆದಳಸಿಯಿಂದಾ ವಿಮಾನವನೊಡೆದು ರನ್ನದ ಕೆಂಡ ಕೆದಱಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೩). [ಕೆಂಡ + ಕೆದಱು₁ (< ಕೆದಱ್₁)]

ಕೆಂಡಮಂಡಳ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ವರ್ತುಳ; ಬೆಂಕಿಯ ಮಂಡಲ: ಅತ್ತಲಾ ಇನನ ಬಿಂಬದ ಕೆಂಡಮಂಡಳ ಮುರುಳೆ ನೀರ್ಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೨-೮೧). **ಕೆಂಡಮಂಡಳವಾಗು** = ಜ್ವರಬಂದು ಮೈ ಕೆಂಪಾಗು: ಅವನಿಗೆ ಕೆಂಡಮಂಡಳವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೆಂಡ + ಮಂಡಳ (= ಮಂಡಲ)]

ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ: (ಕ). [ಕೆಂಡ + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕೆಂಡಲ (...). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹಲಗೆ ತೋಮರ ಸೆಲ್ಲ ಕರವಾಳು ಕೆಂಡಲೆಯು ಅಲಗು ಡೊಂಕಣಿ ಕಾಮೋದಿಕವೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [?]

ಕೆಂಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಲೊಕ್ಕಿಗನು ಹುಡಿಕೀಲುಗನು ಹಾಲ್ವಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ ಕೋಟದೇವನ ಕುಕ್ಕುಮಾಯಾಯ ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವಜಿಕೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೨). [ಕೆಂಡ₀ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಕೆಂಡವಟಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಳೆ; ಅಗ್ನಿವೃಷ್ಟಿ: ಜೀಡರಿ ಮೊಟಗಂ ಸಿಡಿಲಂ ಕೆದಱುವ ಕಲ್ಪದ ಕಡೆಗಾಲದ ಕೆಂಡವಟಿಯ ಮುಗಿಲವೊಲಿರ್ದಳ್ (ಪಂಂರಾವಾ. ೯-೩೨). [ಕೆಂಡ + ಮಟಿ]

ಕೆಂಡಸಂಪಗೆ, ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಸಂಪಿಗೆ: ವಿಕಸಿತ ಕೆಂಡಸಂಪಗೆಯು ಸುವರ್ಣ ಸಾಯಕದಿಂದೆ ಸಮುತಳಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೦). **ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ**: ಕೆಳದಿ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಾಲವಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪೭); ಮಂಡೆಯನು ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯು ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರಿಸಿ (ಯುನಳ. ೩೨). [ಕೆಂಡ + ಸಂಪಗೆ]

ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ 'ಕೆಂಡಸಂಪಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಡಸೇವೆ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಹೋಗುವುದು; ದೇವರ ಒಂದು ಸೇವೆ: (ಕ). [ಕೆಂಡ + ಸೇವೆ]

ಕೆಂಡಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ದಿಂಡಲ, ಜಂಬಿ, ಅತ್ತಿ, ಬಣದುರ್ಗಿ, ಕೆಂಡಾಳಿ, ಕಕ್ಕೆ, —ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳು (ಕಥಾಗೆ. ೫೫). [?]

ಕೆಂಡುಕೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಪರಂ(ರ) ದಿಶಿಕೆ(ಕ?)ಣ್ಡುಕೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾವಧಿಃ (ಇಆ. V, ೫೧-೧೯; ೬ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಂತಱಂಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಕಟ್ಟೆ (?): ಇಸಾನದ ಬದಣ ಗುಪ್ಪೆಯ ದಾಸನೂಜ ಪೊಚ್ಚ್ಯದ ತ್ರಿಸನ್ಧಿಯ ತಟಾಕಮ ಕೊಡಿಗಟ್ಟೆ ಚಿಞ್ಚ ವೃಕ್ಷಮ ಕೆನ್ತಱಮ್ಬಿನ ದಿಶೆಇಂ ಪೂರ್ಬದ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮಾನ್ತರಂ (ಎಕ. I, ೧-೩೧; 466). [ಕೆಂ + ತಱಂಬು]

ಕೆಂದ₁ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೋರಿ: ಚೆಲುವ ಮೈಲ್ವೋರಿ ಪುಟನೆಗೆವ ಕೆಂದನು ಪಱಿವ ಕಾರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೫-೭); ಹಂಡ ಕೆಂದಗಳಿಲ್ಲ ಹುಂಡಿ ಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೩). [ಕೆಂದು + -ಅ₇]

ಕೆಂದ₂ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ (?): ತೆಂಕಲು ಪೊಲದ ಕೋಟೆಗೆ ಬಡಗಲು ದಾರಿ ಕೆಂದ ಪಡುವಲು ಅದಿಯಬುಮಿ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೧೧-೧೨; 1604). [?]

ಕೆಂದ₃ 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೆಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ, —ದಟ್ಟಿ: ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಣೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿಯ ಪಂತಿಯ (ಗಿಂಳಿ. ೬-೫೫೭); ಕೆಂದಟ್ಟಿ ಪೊಂಗುಪ್ಪಸಂದೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೦). [ಕೆಂ + ದಟ್ಟಿ]

ಕೆಂದಣಿಲು (ನಾ). = ಕೆಂಚಣಿಲು: ಸಾಸದೆ ಕೆಂದ[ಪಾಠಾಂ. ಚ, ಬ]ಣಿಲು ತಂದ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೬೨). [ಕೆಂದು₃ + ಅಣಿಲು (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೆಂದನ (ನಾ). ಕೆಂಪುದನ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ರಾಸು: (ಕ). [ಕೆಂ + ದನ]

ಕೆಂದನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದ × × × ಶು ೨ ಲು ಕೆಂದನ ಹಳ್ಳಿ ಅಡ್ಡಕುಂಟೆನ ಹೊಲನ ಗೆರೆಕೆಳಗ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೪-೨; ?). [?]

ಕೆಂದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಲೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: "ವರ್ತಕಂ – ಕುದುರೆಯಕಾಲ ಗೊರಸು ಅಪಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಂದಲೆ, ವ್ಯಾಪಾರದ ಹುಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೩೨೨). [ಕೆಂ + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂದಲೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ವರ್ತಕಃ, ವರ್ತಕಾ – ಈ ೨ ಕೆಂದಲೆಗ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫).
ಕೆಂದಲೆಗನ ಹಕ್ಕಿ: "ವರ್ತಕ – ಕೆಂದಲೆಗನಹಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೬).
[ಕೆಂದಲೆ + –ಗ$_3$]

ಕೆಂದಲೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು: ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲಂ, ಕೆಂದಲೆಯಂ, ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ).
[ಕೆಂದಲೆ + –ಅ$_7$]

ಕೆಂದಳ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕೈ, —ಅಂಗೈ: ಇನಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ (ಆದಿಪು. ೪–೪೬); ನಡುಗುವ ಕೆಂದಳಮಂ ಚೆನ್ನೈದಿಲ್ಗೆತ್ತಿಱಗುವ ಮಱಿದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೦); ನಿಱಿಯ ಸೆಱಂಗನೋಸರಿಸಿ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೦); ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಕೆಂದಳದ ಸೆಳ್ಳುಗುರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೪೧); ಬಳಿಕಲಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕೆಂದಳಗಳಿಂ ತೆಗೆದೆತ್ತಿಕೊಂಡಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೨೩). ೨. ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗಾಲು: ನಾಡೆ ಕೆಂದಳಿರ ನೋವದೆ ಕೆಂದಳಮಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೨). [ಕೆಂ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕೆಂದಳ್$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಎಸಳು; ಕೆಂಪುದಳ, —ರೇಕು: ಉತ್ಕಲಿಕೆಗಳನೊಳಕೆಯ್ದುವವರ ರಣರಣ ಕಾವಸ್ಥೆಗಳುಂ ಕೆಂದಳಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನೆ ವಿಜೃಂಭಿಸಿದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ತಳದೊಳೊಪ್ಪುವ ಪಸುರೆಸಳ ರೋಚಿಯಿಂ ನಡುವೆ ತೊಳಪ ಕೆಂದಳದ ದೀಧಿತಿಯಿಂದೆ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಪ ಹೊಂಗೇಸರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದೆಱಗುವ ಸಿತಾಳಿಯ ಮರೀಚಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೦). [ಕೆಂ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕೆಂದಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; ಕೆಂಪು ಬತ್ತ; ಕೆಂಬೂತಿ (?): ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂದಳಗ ಕಸ್ತೂರಿ ವರ್ಣದೊಳು ಪರಿಮಳವಾಂತು ಮೆಱೆವ ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು ಪರಿಶೋಭಿಸುತ (ಕಂನವಿ. ೫–೭೧). [?]

ಕೆಂದಳಿರ್, **ಕೆಂದಳಿರು** (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು, —ತಳಿರು: ನನೆಯನೆ ಪೇಱಿ ಕೆಂದಳಿರೊಳೆಯ್ದೆ ಬಟಿಲ್ದೆಳಮಾವು (ಆದಿಪು. ೧–೬೫); ಬನಮಂ ಕೆಂದಳಿರಿಂದೆ ಬಾಸಣಿಸುತಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೧); ಅಡಿದಳದ ಬಲ್ಸೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪೆಂಪವಗಡಿಸಿ ಮಱನೇಱಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೭); ಒದೆದು ಪದದಲಿ ಕೆಂದಳಿರ ತೋಱಿದೆವಶೋಕೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮–೧೩); ಮಾವಿನ ಕೆಂದಳಿರ್ಗೆದಱಿದಂತೆಸೆದುದು ಹಾವುಗೆಹಜ್ಜೆಯ ಕೆಂಪು (ಭರಚ. ೩–೧೬). **ಕೆಂದಳಿರು**: ನಳಿನವಿಲ್ಲದ ಕೊಳನು ನವಶಾದ್ವಲಗಳಿಲ್ಲದ ನೆಲನು ಹೊಸ ಕೆಂದಳಿರುದೋಱದ ಮರನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೪೧); ಕೆಂದಳಿರ ನಖ ಶಶಿಬಿಂಬ ಪದಪದ್ಮ ಅಂದುಗೆ ಇಟ್ಟವನಾರೆ ಪೇಳಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೨–೭೦–೧); ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರುಗಳ ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತ ಭಾವಕಿಯರು ತಳೆದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೨೦). [ಕೆಂ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕೆಂದಳಿರು 'ಕೆಂದಳಿರ್' ನೋ.

ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾವು; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು: ತೀವಿರ್ದತ್ತು ತಳಿರ್ ಮೊದಲ್ ಪಣೆ ಕವಲ್ಗೊಂಬೆಂಬುವೀ ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ಗೆ ಪೆಱವಕ್ಕಿಂತೇಂ ಬೆಡಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೭). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಮಾವು]

ಕೆಂದಳಿರ್ವಸೆ (ನಾ). = ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು: ಕುಳಿರ್ವೆಳಲತೆವನೆಗಂ ಕೆಂದಳಿರ್ವಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಗಂ ಸೂಸುವಾಲಿನೀರ್ವನಿಗಳ್ಗಂ . . . ಕಾಂತೆ ಕರಮೆ ಹಂಗಿಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೩೨). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಪಸೆ$_2$]

ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಿಗುರಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು ಸೇಕದ ತೊವಲ್ಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭); ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸಿನೊಳು ಪರವೆವೆರಸಿಯೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರ್ದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೦–೨೭).
[ಕೆಂದಳಿರ್ + ಪಾಸು$_3$]

ಕೆಂದಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆಂಪು ತರೆಯದ ಮರ: ತಡಸು ಕೆಂದಱಿ ತೆಂಗು ಸಂಗು ಕೇದಗೆ ಕದಳಿ (ಹಚಕಾ. ೫–೧೬).
[ಕೆಂ + ತಱಿ$_4$]

ಕೆಂದಱಿಗಪೆರ್ಗಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ನೊಟಮ್ಬನವಣ್ದು ಪುಲಿನಾಡೊಮೇಗೆಟ್ಟಿರೆ ವಾಣರಸರ್ ಕೆನ್ದಱಿಗಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವೆಯನಂ ಬೆಸಗೊ[ಟ್ಟಿ] (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪–೬; ?). [?]

ಕೆಂದಾಮರೆ, **ಕೆಂದಾವರೆ** (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಮಲ; ರಕ್ತೋತ್ಪಲ: ವಾಮಂ ಕರತಳಮದು ಕೆಂದಾಮರೆಯರಲೆನಿಪುದು (ಆದಿಪು. ೫–೬೯). **ಕೆಂದಾವರೆ**: ಕೆಂದಾವರೆಯ ಬಣ್ಣದಂತಪ್ಪ ತಳಮುಮಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೧೭); ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಕೆಂದಾವರೆಯರಲ್ಗಳೊಳ್ ಪುದಿದುಯ್ವಂತುಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೨–೩೯ ವ); ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ ಮಧುಕರವೃಂದಮನೊಳಕೊಂಡು ಮುಗಿಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೯); ಮಱಿದುಂಬಿ ಕೆಂದಾವರೆಗೆ ಕವಿವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೪); ಕೆಂದಾವರೆಯಿದೆ ಕೊಳನಿಲ್ಲ ಸೌರಭ್ಯ ಬಂಧೂಕವಿದೆ ಬನವಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೯–೯೨). [ಕೆಂ + ತಾಮರೆ]

ಕೆಂದಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನಕ್ಷತ್ರ: ಪಡುಗೆಂಪು ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಸೀರೆ ಕೆಂಬಲ್ಲಿ ಗಡಣ ಕೆಂದಾರೆಗಳಾಗೆ (ಕನಂವಿ. ೬–೧೦೦). [ಕೆಂ + ತಾರೆ]

ಕೆಂದಾರೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಂಡಸ್ಥಲ: (ಕ). [< ಸಂ.ಕೇದಾರ]

ಕೆಂದಾವರೆ 'ಕೆಂದಾಮರೆ' ನೋ.

ಕೆಂದಾವರೆಗೊಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಮಲಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸರೋವರ: ಆ ಲಾವಣ್ಯವತಿಯರಾತಪಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೆಂದಳಂಗಳ ಸಂದಣಿಯಂ ದಿಕ್ಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಕೆಂದಾವರೆಗೊಳನಲರ್ದಂತೆಯಾಯ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೮).
[ಕೆಂದಾವರೆ (< ಕೆಂದಾಮರೆ) + ಕೊಳ$_2$]

ಕೆಂದಾವರೆವೂ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆಯ ಹೂ: ಮೃದುವಾದ ತಳಂಗಳ ಕೆಂಪು ಕೂಡೆ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ಕೆದಱುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೯೩); ಕುಂಕುಮದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). [ಕೆಂದಾವರೆ (< ಕೆಂದಾಮರೆ) + ಪೂ$_2$]

ಕೆಂದಾಳಿ, **ಗೆಂದಾಳಿ**, **ಗೆಂಧಾಳಿ** (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೆಂಪಾದ ತೆಂಗು; ಕೆಂದೆಂಗು: ಗುರುಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಕೆಂದಾಳಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). **ಗೆಂದಾಳಿ**: ಚಿಂಗನು ತನ್ನ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಂದಾಳಿ ಎಳನೀರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಬಹಳ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕೆತ್ತಿ (ಕಂಬಹು. ೩). **ಗೆಂಧಾಳಿ**: ಗೆಂಧಾಳಿಗೆ ಮೊಳಕೆ ಒಡೆಯಲು ಮನೆಯ ಮುಳಿ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಸಿಟ್ಟಿರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೪). [← ತುಳು. ಗೆಂದಳಿ, ಗೆಂದಾಳಿ]

ಕೆಂದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೊಂಗೆಮರ; ತಮಾಲವೃಕ್ಷ: "ಕಾಲಸ್ಕಂಧಃ, ತಮಾಲಃ, ಐಂದಃ –ಈ ೩ ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷಃ, ಕೆಂದಾಳೆಂದುಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪).
[ಕೆಂ + ತಾಳು$_3$ (= ತಾಲ್$_2$)]

ಕೆಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕೆಂದುಹಸು: ತಂಗಿಯು ಕರೆಕೊಂಡು ಕೆಂದಿಯನ್ ಹೊಡಕೊಂಡು (ನಾಪದ. ೬೬). [ಕೆಂದ$_1$ + –ಇ$_2$]

ಕೆಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ಕಾದುವೆ ನಗಿಸುವೆ ಕಥೆವೇಳ್ವೆ ಮುನಿದಿರ್ದ ಕಾದಲರನು ಕೆಂದಿಸುವೆನು ಅದರಿಸಕ್ಕ ಕೇಳ್ ಬೆಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳೆಂದೋವಿ ತೋಱುತ್ತ (ಸೂಬಸೂ. ೧೮–೩೦). [ಕೆಂದು$_{2}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೆಂದು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತುಕೊಳ್ಳು; ಒರಗು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಬಂಡನಲ್ಲಿಗೆ ವಿವಿಧ ಶಿಷ್ಯರ ಸಂದಣಿಯೊಳು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಕೆಂದಿದತಿ ತಮದೆಡೆಗೆ ಭಾಸ್ಕರನುದಯಮಾದಂತೇ (ಅನಂಅ. ೧–೮–೧). ೨. ಮಲಗು ; ನಿದ್ರಿಸು ; ನಿಶ್ಚಲವಾಗು : ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆ ಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮೀನಂ ತ[ಳ್ತಾ]ಡದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩). ೩. ಒಗ್ಗು ; ಅಂಟು ; ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗು : ಔಷಧ ಕೆಂದಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಕೇ ?]

ಕೆಂದು$_{2}$ (ನಾ). ಬೇಟ ; ರತಿ ; ಅನುರಾಗ : ಬೇಡಿಸುವವೃುಗಳ್ಗೊರೆವ ಲಲ್ಲೆಯ ಮಲ್ಲುಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೂಡೆ ಸಾಣಹೂಡಿದ ಕೆಂದುಗಳ್ಗೆ ಬಗೆಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೩); ಕೆಂದನೀಕೆ ಕನ್ನಡಿಪಳೊ ಪಾಡಿದೀ ನೆವದಿನೆಂದಿನೆಗಂ . . . ಮೇನಕೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೮೯). [< ಕೆಂದು ?]

ಕೆಂದು$_{3}$ (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಹಸು ಎರಡು ಕರು ಹಾಕಿತ್ತು. ಒಂದು ಕೆಂದು, ಇನ್ನೊಂದು ಬಿಳಿ (ರೂಢಿ). 'ಕೆಂದೆತ್ತು' ಪರಾ. [ಕೆಂ + -ದು]

ಕೆಂದು$_{4}$ 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೆಂದುಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ತುಟಿ ; ಚೆಂದುಟಿ ; ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಪನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ತೊರೆದ ಜೊಲ್ಲ ಕೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಚೆಂ]ದುಟಿಯ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯನ್ನೆದೆ ಚುಂಬಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨೦) ; ಎಸೆವ ದಂತದ ಕಾಂತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಕೆಂದುಟಿ ಬಾಲಚಂದ್ರನಂತೆ ಭಾಸಮಾನ ಮಾಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೯–೨). [ಕೆಂ + ತುಟಿ]

ಕೆಂದೂಳ್, ಕೆಂದೂಳಿ, ಕೆಂದೂಳು, ಕೆಂಧೂಳ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಧೂಳು ; ಕೆಂಪು ಹುಡಿ : ಕೆಂದೂಳ್ಮುಸುಕಲೆಣ್ದೆಸೆಗಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೦); ಚತುರಂಗದ ಪದಹತಿಯಲಿ ಮುಱಿದೇಳ್ವ ಕೆಂದೂಳ್ಗಳ್ (ಶಂಸವಿ. ೧೬–೨೮). **ಕೆಂದೂಳಿ** : ಮುಂದ್ಮೆಸಿ ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗ ಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೊಳೊರಂತಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೯–೧೬ ವ) ; ಗಗನದೊಳಚ್ಚರಿಯೆನೆ ನೆಗೆದೊಗೆದುದು ಕೆಂದೂಳಿ (ವರ್ಧಪು. ೫–೨೫) ; ಕೆಂದೂಳಿಯನೊಟ್ಟೆ ಕೊಳಲೆಂದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪) ; ಉರವಣಿಸಿ ಕೆಂದೂಳಿ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸೆ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭). **ಕೆಂದೂಳು** : ಅನಿಲಂ ಬೀಸಿದನು ಕೆಂದೂಳು ಮಸಗಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೧–೧೧) ; ಭಾಸ್ಕರನ ರಥಚಯಖುರಹತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸಿದ ಪರಾಚಳದಕೆಂದೂಳೊ . . . ಎನಲಾವರಿಸಿದುದು ಸಂಧ್ಯಾರುಣವು (ಜೀವಂಚ. ೪–೧೫) ; ದಾಳಿಯ ಕುದುರೆಯಬ್ಬರದ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯ ಕೆಂದೂಳುಗಳಭ್ರ ಕುಪ್ಪರಿಸೆ (ಶಂಸವಿ. ೧೨–೯). **ಕೆಂಧೂಳ್** : ರವಿಯವೊಲು ಶತಪತ್ರ ಸಂಘಾತವನು ಪಾದದಲಣೆದು ಕೆಂಧೂಳವಗಡಿಸೆ ಕುರುಸೇನೆ ಕೈಕೊಂಡುದು ರಣಾಂಗಣವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೨) ; ಪಾದಾಗ್ರಹತಿಗೇಳ್ವ ಕೆಂಧೂಳ್ ಬತ್ತಿಸಿತು ಗಗನಗಂಗಾನದೀ ಜಲವನು (ಚಿಬಪು. ೪೪–೧೦). [ಕೆಂ + ದೂಳ್]

ಕೆಂದೂಳಿ 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂದೂಳು 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂದೆಂಗು (ನಾ). = ಕೆಂದಾಳಿ : "ಅಸಿಫಲಃ–ಕೆಂದೆಂಗು" (ಒಷಧಿ. ೫) ; ಕೆಚ್ಚನೆ ತೆಂಗು, ಕೆಂದೆಂಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಬನದೊಳಿರ್ದ ತೆಂಗೆಲ್ಲ ಕೆಂದೆಂಗಾದವು (ಗುಭಚ. ೨–೨೩) ; ಕೆಂದೆಂಗಿನ ಮರ ಘನ ಫಲಸಹಿತವೊಪ್ಪಿಹುವು (ಶಂಸವಿ. ೫–೭೮). [ಕೆಂ + ತೆಂಗು$_{2}$]

ಕೆಂದೆತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಎತ್ತು : ಕೆಂದೆತ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಂಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚಂದರು ಬಾವಲಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೊಂಡು ಅಣ್ಣಾ ಬಂದಾ ತಂಗೀ ಕರೆಯೋಕೆ (ಜಗೀತ. ೨೯). [ಕೆಂದು$_{3}$ + ಎತ್ತು$_{2}$ (< ಎಱ್ತು$_{1}$)]

ಕೆಂದೇಱ್, ಕೆಂಜೇಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚೇಳು : ತಡೆಯದೆ ಕೆಂದೇಱಿಂಬುದು ಮಿಡಿದ ವಿಷಂ ಪವನನಿದರ ಸೊಡರಂತಕ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೧೧–೩೯). **ಕೆಂಜೇಳು** : ಜಿಗುಳೆ ಕೆಂಜಿಗ ಕಟ್ಟಿರುಹೆ ಯೋತಿಯು ಗೊದ್ದ ನೆಗೆವ ಹಾವರಣೆ ಕೆಂಜೇಳು (ಶಂಸವಿ. ೧೮–೪೦). [ಕೆಂ + ಚೇಱ್]

ಕೆಂದೊಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತೊರೆ ; ರಕ್ತದ ಹೊಳೆ : ಅಱಿಯಟ್ಟಿ ಖಳರ ಖಂಡಿಸಿ ಬಿಸಿರಕುತ ಕೆಂದೊಱೆಯೊಳು ತೊಳೆದ ಚಕ್ರವನು ಒಱೆಯೊಳು ಕೃಷ್ಣ ಬೈತಿಡುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೫–೩). [ಕೆಂ + ತೊಱೆ$_{2}$]

ಕೆಂದೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವ್ರೀಹಿಮುಖಗ್ರಾಮ ಕೆಸುವೊಳಲ ಕೆನ್ದೋರ ಮಾನ್ಯ ನನ್ದಿಗ್ರಾಮ ಪ್ರಭೃತಿ ದಶಗ್ರಾಮ ಪರಿಭೋಗೇನ (ಇಅ. XIX, ೧೮–೧೪ ; 602). [?]

ಕೆಂಧೂಳಿ, ಕೆಂಧೂಳ (ನಾ).= ಕೆಂದೂಳ್ : ಕೆಂಧೂಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಯಿಂದಾಗಸಂ ಕೆಂಪಾದುದಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಂಧೂಳ** : ಕೆಂಧೂಳಮಣಿಸಿತನಿಮಿಷತ್ವವನಮರ ಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೯) ; ಪಾದಗಟ್ಟನೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಧೂಳಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡವು (ಕೃವಾಭೀ. ೯೩). [ಕೆಂ + ಧೂಳಿ]

ಕೆಂಧೂಳ್ 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಧೂಳಿ 'ಕೆಂಧೂಳಿ' ನೋ.

ಕೆಂಧೂಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ದೂಳನ್ನು ತುಂಬು, —ಕವಿಸು : ಕವಿದು ಕೆಂಧೂಳಿಡುವ ಸೇನಾಟವಿಯ ನೋಡುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೩೪). [ಕೆಂಧೂಳ್ (< ಕೆಂದೂಳ್) + ಇಡು$_{1}$]

ಕೆಂಪ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಗೆ ಇರುವವನು ; ಕೆಂಬಣ್ಣದವನು : ಕೆಂಪನಿವಾ ಹಳದಿಯವಾ ಅಂದ ಚೆಂದವಣ್ಣಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦೩–೭). 'ಕೆಂಚ$_{1}$' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಕೆಂಪಯ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_{1}$ + -ಅ$_{7}$]

ಕೆಂಪಗೆ (ಅ). ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಕೆಚ್ಚನಾಗಿ ; ಕೆಚ್ಚಗೆ : ಕೆಂಪಗೆ ಕಾದ ಕುಡವು (ಮುಂಬಯು. ೨–೧೨) ; ಹೊಲ ಹಚ್ಚಗಾಯಿತು ; ಒಡೆಯನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾದವು (ಗಾದೆ). [ಕೆಂಪು$_{1}$ + -ಅಗೆ$_{3}$]

ಕೆಂಪಡರ್, ಕೆಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಗಾಗು ; ಕೆಂಪೇರು ; ಕೆಂಚಗಾಗು : ಕುಂಕುಮದೊಳರ್ದಿದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪಡರ್ದಲರ್ಗಣ್ಣಿಂದ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೫) ; ಪಸರಿಸಿ ನೀಳ್ದ ಕೆಂಪಡರ್ದ ಶಾಳಿ ತೆಱದಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೫೫ ; 1042) ; ಆ ಕಿಚ್ಚಿನ ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಕೆಂಪಡರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೪). **ಕೆಂಪಡರು** : ಕೆಂಪಡರಿದೋಗರ ಸಹಿತ ಭೂತಕೆ ಬಡಿಸಿದರು ಮಾಂತ್ರಿಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩). [ಕೆಂಪು$_{1}$ + ಅಡರ್]

ಕೆಂಪಡರು 'ಕೆಂಪಡರ್' ನೋ.

ಕೆಂಪಡಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಂಪಡರ್ : ಅಧರಂ ಬೆಳ್ಪೇಱಿದೂರುದ್ವಯಂ ಪೊಡರ್ದರ್ವಕಂಪಿಸದಕ್ಷಿ ಕೆಂಪಡಸದೊರ್ವಂಗೋಜಿತು ನೀನಸ್ಕರೊಳ್ ಕೊಡಗೂಸಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೩). [ಕೆಂಪು$_{1}$ + ಅಡಸು]

ಕೆಂಪನೆ (ಅ). = ಕೆಂಪಗೆ : (ಕ). [ಕೆಂಪು$_{1}$ + -ಅನ್ನೆ (< -ಅನೆಯ್ದು$_{2}$)]

ಕೆಂಪಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೂರಪಗೌಡನ ಮಗ ಕೆಂಪಯನು ನಿಲಿಸಿದ ಗರುಡಗಂಭ (ಮೈಅಂ. ೧೯೨೩, ೩೦–೪ ; 7). [ಕೆಂಪ + ಅಯ್ಯ$_{1}$ (< ಅಯ್ಯ$_{1}$)]

ಕೆಂಪರಗು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಅರಗು: "ಲಾಕ್ಷಾ, ರಾಕ್ಷಾ, ಜತು, ಯಾವಃ, ಅಲಕ್ತಃ, ದ್ರುಮಾಮಯಃ – ೬ ಅರಗಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಕೆಂಪರಗು, ಬಣ್ಣದ ಅರಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಅರಗು$_3$]

ಕೆಂಪಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವವಳು; ಕೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದವಳು: ಕೆಂಪಿಯೊರ್ವಳು ಬಂದು ರಾಯನ ಹಸ್ತಕೆ ಸಂಪಗೆ ಹೂಗಳ ನೀಡಿ (ಭರಚ. ೫-೩೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕೆಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ತುಂಬು; ಕೆಂಪಾಗು: ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯ ಕೆಂಪಿನೊಳ್ ಕೆಂಪಿಡಿದರೆ . . . ಎಸೆದಿರ್ದುವರಿಗನಸ್ತ್ರಚಯಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕೆಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು: ಹೊಂಚತ್ತಾಳಿಯು ಕೆಂಪಿಸಿದಂತೆ (ಚನ್ನವ. ೬೪-೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ರಕ್ತವರ್ಣ; ತಾಮ್ರವರ್ಣ: "ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ, ರಕ್ತಃ, ಮಾಂಜಿಷ್ಠಃ, ಪಾಟಳಃ, (ಅ) ತಾಮ್ರಃ, ಲೋಹಿತಃ – ೭ ಕೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೮); ಕೆಂಪುಮ್ಮಳಿಸಿಂದ ವಾಂತುವೆನೆ . . . ಅಕ್ಷಿಗಳ್ಗೆ ರಾಗಮ್ಮಧುಸೇವೆಯಿಂ ನೆಗಟ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮುನಿಸಿನೊಳ್ ಕೆಚ್ಚನಾದ ಕಣ್ ದೆಸೆಗೆ ಕೆಂಪನೊದವಿಸಿದುದು (ಆದಿಪು. ೧೪-೨೩); ಉದಯದ ಕೆಂಪಿನಿಂಪುದಿದೊಂದಿನ ಬಿಂಬಮೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೪); ಸುಣ್ಣದಿಂದರಿಸಿನದಿಂ ಕೆಂಪಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೮); ಕೋಲ ತೆಗಹಿನ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕೆಂಪುಗಳ ಹೊಗರು ಭಡಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪೦); ಹವಳದ ಸಲ್ಲತೆಗೆ ಕೆಂಪಾರಿತ್ತರು ಸವಿಮಾತಿನ ಗಿಳಿಗೆ ಹಸುರ್ಗಾರು ಬರೆದರು (ಪುರಂದ. ೨-೪೯-೫). ೨. ತಾಮ್ರ: "ಸುಲುವೆಂದು ಕಿಸುವೆಂದುಂ ಕೆಂಪೆಂದುಂ ತಾಮ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫-೬೩); "ಕೆಂಪು ಕಿಸು ಸುಲ್ಲೆನಲ್ಕಿವು ಪೆಂಪಿಂ ತಾಮ್ರಕ್ಕೆ ನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪). ೩. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹರಳು; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಶೋಣರತ್ನಂ ಲೋಹಿತಕಃ ಪದ್ಮರಾಗಃ – ೩ ಕೆಂಪುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦); ಕೆಂಪು ಪವಳ ಪುಷ್ಯರಾಗ ಯೀ ಮೂರು ರತ್ನಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೩-೨೧). ೪. (ಕರಾ) ಒಂದು ಚರ್ಮರೋಗ. [ಕೆಂ + -ಪು$_2$]

ಕೆಂಪು$_2$ (ನಾ). ಎಕ್ಕಡ; ಮೆಟ್ಟು: ತಿದಿಯುಂ ಸಂಬಳಿಗೋಲುಂ ಕೆಂಪುಂ ಪೊಸಮಿಳಿಯುಂ ಬೆರಸುತೆ ಬಂದು ಪೊಳಲಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಬಂಹರಿ. ೯-೯೧). [< ಕೆರ್ಪು]

ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ: "ಶೋಣರತ್ನಂ, ಲೋಹಿತಕಃ, ಪದ್ಮರಾಗಃ – ೩ ಕೆಂಪುಗಳು, ಕೆಂಪು 'ಕಲ್ಲುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೆಂಪುಗಣಜಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗಣಜಿಲೆ: (ಸ).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಗಣಜಿಲೆ]

ಕೆಂಪುಗದಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕದಡಿಹೋಗು, —ಕುಗ್ಗು: ಪರಿದನುಲೇಪನದ ತೊಡಕಿದ ಗಳದ ಹಾರದ ಕೆಂಪುಗದಡಿದಧರದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೦). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕದಡು$_1$]

ಕೆಂಪುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಭೂಲಲನೆಗಾ ಕಳಮ ಪ್ರಸವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮೇಳಿಸಿದ ಕೆಂಪುಗೂಡಿದ ಹಸುರು ಪಟ್ಟೆಯ ವಿಶಾಲವಸನದ ಮುಸುಕಿದೆಂಬಿನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಬಪು. ೧೧-೯).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ (ನಾ). ಇರುವೆ; ಗೊದ್ದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೆಂಪು ಗೊದ್ದ ಕಡಿದರೆ ಬಹಳ ನೋವು (ರೂಢಿ). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಗೊದ್ದ$_1$]

ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ, ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗೋರಂಟೆ: "ಪೀತಮಾ ಸಹಚರಿಯು ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋರಟೆ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೨). **ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಗೋರಂಟೆ]

ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ 'ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ' ನೋ.

ಕೆಂಪುಜನ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜನ; ಫಿರಂಗಿ ಜನ: ಈಚೆಗೆ ಜರ್ಮನಿ ಯುದ್ಧವಾದಾಗ ಯಾರೋ ಕೆಂಪುಜನರು ಬಂದು ಒಳ್ಳೆ ಹೋರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೯).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಜನ]

ಕೆಂಪುದುಂಬಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕಡಜದ ಹುಳು; ಕಣಜದ ಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: "ಗಂಡೋಲಿ, ಗಂಧೋಲೀ ವರಟಾ –೨ ಕೆಂಪು ದುಂಬೀ ಹೆಸರು; ಕಣಜದ ಹುಳಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ತುಂಬಿ$_1$]

ಕೆಂಪುದಳಿರ್ (ನಾ).= ಕೆಂದಳಿರ್: ಗಿಳಿನುಡಿಯ ಪೂರ್ಣವರ್ಣಕ್ಕೆಮೊಲೆಗಳ ಕೆಂಪುದಳಿರಡಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕೆಂಪುದಾವರೆ (ನಾ). = ಕೆಂದಾಮರೆ: "ಅರುಣಾಬಮೆನೆ ಕೋಕನದ ಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಕೆಂಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣು: ಕಾಲ್ಮೊಗಂ ಕೆಂಪುದೋಱೆ ರಾಜಮರಾಳಂ(ಮಂಗರಾ. ೫೧-೭).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲು: "ಆಶುಃ, ವ್ರೀಹಿಃ, ಪಾಟಲಃ – ೩ ಕೆಂಬಾರದ ಭತ್ತ, ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೯). [ಕೆಂಪು$_1$ + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕೆಂಪುಮಲೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ: (ಸ). 'ನೀಲಮಲೆ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_1$ + ಮಲೆ$_2$]

ಕೆಂಪುಮೀನು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮೀನು; ಕೆಮ್ಮೀನು: "ರೋಹಿತಃ – ಕೆಂಪುಮೀನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಮೀನು$_3$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೆಂಪುರತ್ನ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ: "ಮಾಣಿಕ್ಯ – ಕೆಂಪುರತ್ನ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೫೪). [ಕೆಂಪು$_1$ + ರತ್ನ]

ಕೆಂಪುಲಾವಗ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಲಾವಗೆ ಹಕ್ಕಿ: (ಸ).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಲಾವಗ (< ಲಾವಗೆ)]

ಕೆಂಪುವಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಸು; ಕೆಂಪು ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಘಳಿಯಿಸಿ ಕೆಂಪುವಾಸಿದವೊಲಿರ್ದುವು ಮಾವುರಗಳ್ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಪಾಸು$_1$]

ಕೆಂಪುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಬೀರು, —ಹರಡು: ಲೋಚನಂ ಕೆಂಪುವೀಱೆ ಪಾಂಡಿಮುಮಧರಕ್ಕಳವಡೆ (ಜಗವಿ. ೮-೨೬).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಬೀಱು]

ಕೆಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪನ್ನು ಬೀರು; ಕೆಂಪಗೆ ಹೊಳೆ: ಇಲಿಯ ಬಿಲ ದ್ವಾರಂಗಳ ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಂಪೆಸೆದು ಮಿಸುಪ ಕನಕದ ರಜಮಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೧೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಸೆ$_1$]

ಕೆಂಪೆಳಸು (ನಾ). ಕೆಂಪಗಾಗು; ಕೆಂಪೇರು: ಅಳವಿಲ್ಲದಳುತ್ತಿರೆ ಕೆಂಪೆಳಸಿದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಪೂರ್ಣ ಲೋಚನಮಂ ತಳ್ಚಳದಿಂದೆ ಕರ್ಚಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಳಸು$_1$]

ಕೆಂಪೆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಎಳ್ಳು : ಎಳ್ಳು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ್ದು . . . ಬಿಳೀಎಳ್ಳು ಕರಿಯಳ್ಳು ಮತ್ತು ಕೆಂಪೆಳ್ಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩೫). ೨. ಮೈಯ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ: ರೋಹಿಣಿಯು ಎದೆಯ ಕೆಂಪೆಳ್ಳು ಗೆಳತಿ ಅವನವಳು (ನಾದಲೀ. ೬೩-೨೧). 'ಕರಿಯೆಳ್ಳು', 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕೆಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು; ಕೆಂಪಾಗು : ಕೆಂಪೇಱಿದ ಕಣ್ಗಳುಂ ಬೆಳ್ಪೇಱಿದ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೬ ವ); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯುಲೆರಡುಕೋಡಿಯಲೊಗುತಲದೆ ಕಿಡಿಗಳ ತುಷಾರಚಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೫); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯ ಕುಡಿವ ಮಿಾಸೆಯ ಕಾಹುರದ ಮನದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಂಪೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಚೆಲ್ಲು, —ಬೀರು : ಪರಿಮಳಿತ ಪೂಗೊಂಚಲಿನ ಕೆಂಪೊಗೆ [ವಾಠಾಂ. ರೆ]ದ ಕಿಸಲಯವಲ್ಲರಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೪೧). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒಗೆ$_1$]

ಕೆಂಪೊಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು : ಬಸವಲ್ಲದಟ್ಟು ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತೀವಿರೆ ಬಾಷ್ಪಸಲಿಲಂ . . . ಎಸೆವ ಕಣ್ಗಳಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೩). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒಡರಿಸು]

ಕೆಂಪೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು ; ಕೆಂಪಾಗು : ಇತ್ತ ರವಿ ರಶ್ಮಿಗಳು ನೆಱೆ ಕೆಂಪೊತ್ತಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೨೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಕೆಂಪೊದವು (ಕ್ರಿ). =ಕೆಂಪೊಡರಿಸು : ಕೆಂಪೊದವಿದ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಗೆಯ್ದಿದನರುಣರುಚಿಪ್ರಕಾಶನಪ್ಪ ದಿನೇಶಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒದವು$_1$]

ಕೆಂಪೊರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಂಪೊಗೆ : ಕಟ್ಟಸಕ ಕೆಂಪೊರೆವ ಹೂವೆಸಳಿನೇರ್ಗಳಂ ದಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಂ ಕಾಳು ಕಂಡನೆದೆ ಕರಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೧೦-೨೨೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒರೆ$_1$ (< ಒಱೆ$_1$)]

ಕೆಂಪೋಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದ ಓಲೆ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಓಲೆ: (*). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಓಲೆ]

ಕೆಂಬಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?) : "ಮಹಾಗಂಡು – ಕೆಂಬಕ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೭). [?]

ಕೆಂಬಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ : ತಜ್ಜಲಜಾಕರದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ತನ್ನ ಕೆಂಬಜ್ಜೆದೊಳೆದು ಕೈಗರ್ಚೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬೦); ಕೆಂಬಜ್ಜೆಗಳ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯೊಳರುಣಾಂಬುಜಗಳ ಪಸರಿಸುತ (ಭರಚ. ೩-೧೭); ಆದರೆ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಧೂಳಿಯ ಕೆಂಬಜ್ಜೆ (ಕೋದಃತ ೧೬). [ಕೆಂ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕೆಂಬಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ತೊಗರಿ (?) : "ತುವರೀ – ತೊಗರಿ, ತೊವರಮಣ್ಣು, ಕೆಂಬಟಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೧). [?]

ಕೆಂಬಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ದಾರಿ; ಕೆಂದೂಳು ; ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು : ಕೆಳಗೇ ಕೆಂಬಟ್ಟೇ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ತೀ ಬಿಸಿಲು ಕಾಲುನಡೆಗೇಲೀ ಬರಲಾರೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೯). [ಕೆಂ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆಂಬಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ : ನಸುಗಂದಿರ್ದ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಗಂಟೆಗಳಿಂ ಮಾಯೂರ ಕಂಠಾವಳಿಯಿನೆಸೆದಿರಲ್ ತೋರಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೦); ಸೂರ್ಯನಸ್ತಾಚಳದೊಳ್ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯೊಂದಡ್ಡಣದೊಳೆ ಮಗುಟ್ದಂತೆಡ್ಡಮಾಯ್ತರ್ಕಬಿಂಬಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೯); ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ಮೃದುತಲ್ಪದೊಳೊಱಗಿ ತೆಱಂಬೋಳೆದೊಪ್ಪುವ ರತಿಯೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೮). [ಕೆಂ + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಕೆಂಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳೊಳೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೯); ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪೊಂಬಣ್ಣದ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೇಸರಮುಮೆಸಳ್ಗಳುಂ ಕರ್ಣಿಕೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೮); ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣಕಿಮ್ಮಡಿ ರುಚಿದೋಱುತಲಿರಲು (ಪೋಹತ. ೧೪-೯೧). [ಕೆಂ + ಬಣ್ಣ]

ಕೆಂಬತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂವಾಗುವ ಹತ್ತಿ ಗಿಡ : (*). [ಕೆಂ + ಪತ್ತಿ$_1$ (< ಪಱ್ತಿ)]

ಕೆಂಬತ್ತಿ$_2$ 'ಕೆಂಬೂತಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬರ 'ಕೆಂಬರವು' ನೋ.

ಕೆಂಬರಲ್, ಕೆಂಬರಲು, ಕೆಂಬರಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳು ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ; ಪದ್ಮರಾಗ : "ಕಿಸುಗಲ್, ಕೆಂಬರಲ್, ರನ್ನಂ – ಈ ೩ ಕುರುವಿಂದಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೫೭); ಕೆಂಬರಲ ರುಚಿ ನೀಲರುಚಿಯೊಳ್ ಬೆರಸಿರ್ಪುದು (ಅರ್ಹನೀ. ೨-೪೪); ಗುರುಗುಂಜಿಯಂ ನೋಡಿ ಕೆಂಬರಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಅರೆಗಿಳಿವಸುಳೆಯಂದದಿ ಕುವರನು ಕೆಂಬರಲ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳೊಪ್ಪಿದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೭೨); ಮಿಱುಗುವ ಸಾಲಸೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ್ಗಳ ದೀಧಿತಿಯೆಸೆಯೆ (ಕಂನವಿ. ೭-೪). **ಕೆಂಬರಲು** : "ಕೆಂಬರಲು ರನ್ನ ಕಿಸುಗಲ್ಲೆಂಬಿವು ರತ್ನಾಭಿಧಾನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೩). **ಕೆಂಬರಳು** : ಕುರುಳಿಂದ್ರನೀಲ ಕಣ್ಗಡೆ ಶುಭ್ರಮೌಕ್ತಿಕ ಮಿಱುಗುವ ರದನ ಕೆಂಬರಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೯೮). [ಕೆಂ + ಪರಲ್]

ಕೆಂಬರಲು 'ಕೆಂಬರಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬರಲೋಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳಿನ ಓಲೆ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಓಲೆ: ಮಿಳಿರ್ವ ಕೆಂಬರಲೋಲೆಯಂ ಕಿವಿಗೆ ಸಾರ್ಚೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೭); ಕೆಂಬರಲೋಲೆ ಕೇತಕಿಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೫); ಮುತ್ತಿನ ಗೊಂಡೆವಾವುಲಿ ತೊಂಗಲ್ದೊಂಗೆ ಕೆಂಬರಲೋಲೆ ಮಿಱುಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೪). [ಕೆಂಬರಲ್ + ಓಲೆ]

ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣೆ, ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆ (ನಾ). ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸೂಸಕ : ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣೆಗಟ್ಟಿದಂತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೫). **ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆ** : ಹೊಂದಿಟ್ಟಿಲ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಈ ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆಗೆ ಛತ್ತೀಸಗೊಂಡೆ ಗುಚ್ಛಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸೀಮುರ್ತಿನ ಪುಟ್ಟಿರ್ಝಲ್ಲಿಯನ್ನಳವಡಿಸಿ ಕುಡಬೇಕೆಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೪-೭). [ಕೆಂಬರಲ್ + ತಿಂಗಣೆ]

ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆ 'ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬರವು, ಕೆಂಬರ, ಕೆಂಬಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾಗಿ ಹರಡುವಿಕೆ: (*). ೨. ಕೆಂಪು ಚೇಳು ; ಕೆಂಚೇಳು : (*). ೩. ಉಷ್ಣದೋಷದಿಂದಮಗುವಿನ ಮೈಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಚೇಳಿನ ಆಕಾರದ ಮಚ್ಚೆ : (*). **ಕೆಂಬರ** : (*). **ಕೆಂಬಾರ$_2$** : (*). [ಕೆಂ + ಪರವು (< ಪರೆವು)]

ಕೆಂಬರಳು 'ಕೆಂಬರಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬರಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗುರಾಣಿ : ಕಡಲೊಡೆಯನುಂ ಸುರಪನುಂ ಕಾದಲಿಬ್ಬರ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಬರಿಗೆಗಳೊ (ಹಚಕಾ. ೩-೭೮). [ಕೆಂ + ಪರಿಗೆ]

ಕೆಂಬರು 'ಕೆಂಬಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಸಂದಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂಧಿಸಿ ಬೀಗ ಹಾಕಿ ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣಿನ ತುರುಕರ ಕಾವಲಿಟ್ಟು ರಂಬೇರು ನೀವ್ ಹೊರಡಿ ಮದುವೆಗೆ (ನಾಪದ. ೧೨೦). [ಕೆಂಬರು (< ಕೆಂಬಾರ$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೆಂಬರುಹೆ 'ಕೆಂಬಱುಹೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬರೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಕೆಂಪು ತಮಟೆ: ಸ್ಮರನೀಱ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಪಿನ ಗುಂಬದಡಿಯೋ ಅರುಣಮಣಿಯೋ ಕೆಂಬರೆಯೋ ತರುಣ ಪಲ್ಲವವೊ ಬಿಂಬವೊ ಬಂದುಗೆಯೋ ತರುಣಿಮಣಿಯ ಚೆಂದುಟಿಯೋ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೧೯೮). [ಕೆಂ + ಪರೆ$_3$ (< ಪಱೆ$_1$)]

ಕೆಂಬರೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಂಡೆ (?): ಬೆಲುಹುರದ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆಸನ್ಸಿಸಿವಾತು ಕೆಂಬ್ಬರೆಯ ಸ್ರೋತ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೪೪೪; ಕೃಶಾ); ಮೂಡ ಕೆಂಬರೆಯ ಹಳ್ಳಮಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಮಟ್ಟಱೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೫; 1181); ವಾಯುವ್ಯಭಾಗದ ಕಿಟ್ಟೆಯ ಕೆಂಬರೆ ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೫; 1622). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಅರೆ$_2$ (< ಅಱೆ$_4$)]

ಕೆಂಬಲ್, ಕೆಂಬಲ್ಲು$_2$, ಕೆಂಬಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲು, —ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಹಲ್ಲು: ಕಿಟ್ತಿಕ್ಕಿದ ಕೆಂಬಲ್ಗಳಿಂ ದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ದಂತಾಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ); ತೊಂಡೆವಾಯಿ ಕೆಂಬಲ್ ಪೊಳೆವ ಕದಂಪುವೊಪ್ಪಿಡಿನಡು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೨೪); ದಾಡಿಮ ಬೀಜಂಗಳ ತೆಜದಿಂ ಮೆಜೆದುವವಳ ಮೊನೆ ಕೆಂಬಲ್ಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೆಂಬಲ್ಲು$_2$**: ಸೊಬಗಿನ ಕೆಂಬಲರ ಮೈವಚ್ಚಿ ಕೆಂಬಲು ತುಂಬುಗುಂಕುಮ ತಿವಿರು ಚೆಂದುಟಿಯುಟ್ಟರುಣವಸನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬). **ಕೆಂಬಲ್ಲು**: ಕೆಂಬಲ್ಲ ಸತ್ಕಾಂತಿ ಪೊಳೆಯಲವಳೊರೆದಳಿಂತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೫-೧೧); ದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತಿನಂತೆಸೆವ ಕೆಂಬಲ್ಲ ರುಚಿದೋಱೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೩-೨೯). [ಕೆಂ + ಪಲ್]

ಕೆಂಬಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಗುರಾಣಿ: ಕೆಂಬಲಗೆಯ ಪೊಳಪಿಂ ಸಂಧ್ಯಾಂಬುದಮಂ ಪಡೆದು ಜಡಿದು ಕಡಿತಲೆದೂಗುತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪). ೨. ಕೆಂಪಾದ ತಮಟೆ. [ಕೆಂ + ಪಲಗೆ]

ಕೆಂಬಲರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂ: ಕೈಗೆಯ್ದು ಸೊಬಗಿನ ಕೆಂಬಲರ ಮೈವಚ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬); ಕೆಂಬಲರ್ಗಳಿಗೆ ಹೂ ಕುಡಿಯೆ ಬಂದೆರಗು ತಿರ್ದ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಕಾಜಾಣಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೮-೫೧). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಅಲರ್$_2$]

ಕೆಂಬಲು$_1$ 'ಕೆಮ್ಮಲು' ನೋ.

ಕೆಂಬಲು$_2$ 'ಕೆಂಬಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲಿನ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಮಡಿಸಿ ದೆಲೆಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೨೫). [ಕೆಂಬಲ್ + ತುದಿ]

ಕೆಂಬಲ್ಲು 'ಕೆಂಬಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಂಪುಹಲ್ಲಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ಬಾಯ್ದೆಱೆದನಿಂತಮಮ ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು ಮೂಡುವೆಳನೇಸರ್ಗದಿರನಣಕಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೦೧). [ಕೆಂಬಲ್ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೆಂಬವಳ(ನಾ). ಕೆಂಪುಹವಳ: ಕೆಂಬವಳದ ಲತೆಯಿಂದ ಮುತ್ತುಗಳುಱೆ ತುಂಬಿದ ಶುಕ್ತಿಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೨); ತಪ್ಪದೊಳಗಣ ರನ್ನವೆಳಗಲ್ಲದಿವು ತೊಡರ್ದಿಪ್ಪ ಕೆಂಬವಳಮಲ್ಲಿವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬). 'ಚೆಂಬವಳ' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪವಳ]

ಕೆಂಬವಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಹವಳದಬಳ್ಳಿ: ಪುಳಕಿಸಿ ಮುತ್ತುಗಳಿಂ ರಾಗಿಸಿ ಕೆಂಬವಳವಳ್ಳಿಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಬವಳದಿಂ ಮಿಗೆ] ನೊರೆಯಿಂ ನಕ್ಕು (ಸೊಬಸೋ ೧೫-೩೩; ಕವಿಚ. II, ೪). [ಕೆಂಬವಳ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೆಂಬಸದನ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ವೇಷಭೂಷಣ, —ಪ್ರಸಾಧನ: ಕೆಂಬಸದನವಿಟ್ಟು ಹರಿಕೇತುವೆಂಬೊರ್ವನಂಬರಚರನೃಪವರನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೨೯೬). [ಕೆಂ + ಪಸದನ]

ಕೆಂಬಸುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಸುರು ಬಣ್ಣ: "ಕೆಂಬಸುರೆಸೆದಿರೆ ಪಿಂಜರಮೆಂಬುದು ವರ್ಣಾಂತರಂ ಸಿತಾಸಿತಮಿಶ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೯-೬೬). [ಕೆಂ + ಪಸುರ್ (< ಪಸಿರ್ ?)]

ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ 'ಕೆಂಬಟವಿಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ, —ಲೇಪಿಸು: ಮಸಿಯೆಂದಾದರೂ ಬೆಳ್ಪಾದುದುಂಟೇ? ಅಂಬರ ಮಾಸಿದರೆ ತೊಳೆದರೆ ಬಿಳಿದಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಕೆಂಬಳಿದ ಸೀರೆಯ ಮಾಡಿ ತೊಳೆದರೆ ಬಿಳಿದಾಗಬಲ್ಲುದೇ (ಸಿದ್ದೇವ. ೫೯). [ಕೆಂ + ಬಳಿ$_1$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕೆಂಬಱುಹೆ, ಕೆಂಬರುಹೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಿವೆ ಸೊಪ್ಪು: ಬರಿವಡಣೆಯ ಕೆಂಬಱುಹೆಯ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಮೂಲದೆಸೆವ ಕರಿಯಂ ಸುಣ್ಣಂ ಬೆರಸಿರದಿಕ್ಕಲ್ (ಖಮದ. ೧೩-೧೯); ಮೂಲಗೆಬಳ್ಳಿ ಕೆಂಬಱುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮುಸುಳ್ಳೆಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾದುರಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೬೩೪-೨೦). **ಕೆಂಬರುಹೆ**: "ಜೀವಂತಕಃ – ಕೆಂಬರುಹೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೩). [ಕೆಂ + ಪಱುಹೆ (< ಹಱಿವೆ ?)]

ಕೆಂಬಟವಿಗೆ, ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾವುಟ: ಕಡುನೆಗೆದೊಪ್ಪಿದುವು ಮಿಳಿರ್ವ ಕೆಂಬಟವಿಗೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೦). **ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ**: ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ಬಾನೊಳ್ ಮಿಳಿರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೩೨); ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ಲಂಬಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೫). [ಕೆಂ + ಪಟವಿಗೆ]

ಕೆಂಬಾಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ: ಕೆಂಬಾಯ್ತೆಳ್ಗದಂಪಿನಲ್ಕೆ ತಾಮಿವುಪಸರ್ಗಂಗಳ್ (ಕವಿಕಂ. ೧೮೪); ಕೆಂಬಾಯ ಮೊಳೆವಲ್ಲು ಮಿಸುಗೆ ನಗುವ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೪); ತೆಗೆದು ಕೆಂಬಾಯ್ಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಳಾ ಕೆಂಬಾಯ ಮಗುಳೆ ಮಗುಳೆ ಚುಂಬಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪೨-೪೬). [ಕೆಂ + ಬಾಯ್]

ಕೆಂಬಾರ$_1$, ಕೆಂಬರು, ಕೆಂಬಾರೆ (ನಾ). ೧. ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲಬಣ್ಣ: "ಧೂಮ್ರಃ, ಧೂಮಲಃ, ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಃ – ೩ ಕಪ್ಪು ಕೆಂಪುಬೆರೆತ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಕೆಂಬಾರದ ಬಣ್ಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶ. ೪೫). **ಕೆಂಬರು**: ೧. 'ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಕೆಂಬಾರೆ**: ೨. ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು: (ಕ). [?]

ಕೆಂಬಾರ$_2$ 'ಕೆಂಬರವು' ನೋ.

ಕೆಂಬಾರೆ 'ಕೆಂಬಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬಾಸುಳ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾಸುಂಡೆ: ತಂತಮ್ಮ ಕೆಂಬಾಸುಳ್ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಎಳವಿ ಎಳವಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವರು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೧-೧೫). [ಕೆಂ + ಬಾಸುಳ್ (< ಬಾಸುಟ್)]

ಕೆಂಬಾಸುಳೇಱು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾಸುಂಡೆಯೆದ್ದ ಗಾಯ: ಪುಳಕದವಯುವದ ಕೆಂಬಾಸುಳೇಱುಗಳ ಪರೆದನುಲೇಪನದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೦). [ಕೆಂಬಾಸುಳ್ + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕೆಂಬಿತ್ತು 'ಕೆಂಬಿಟ್ತು' ನೋ.

ಕೆಂಬಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬಿಸಿಲು: ದೆಸೆವೆಸೆಯೊಳ್ ಪಸರಿಸುತಿರೆ ಪೊಸತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣಬಣ್ಣಮಂ ಮಸುಳಿಪ ಕೆಂಬಿಸಿಲ ಮಿಸುಪು (ಕಾವಂಉ. ೨೬೭); ಪಡುನೇಸಱ ಕೆಂಬಿಸಿಲೆಸೆದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೬-೧೭); ಬೇಡೆಯದ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣಿಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೪). [ಕೆಂ + ಬಿಸಿಲ್]

ಕೆಂಬಿಟ್ತು, ಕೆಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬೀಜ: ದಾಳಿಂಬದ ಕೆಂಬಿಟ್ತಿನ ರನ್ನದ ತೋಳಬಂದಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೧). **ಕೆಂಬಿತ್ತು**: ಕೆಂಬಿತ್ತನುಗಿಯುತಂ ದಾಡಿಂಬದ ಬೀಡೆಯೊಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತುಂಡಂ ಕೀಲ್ ಕೀರೆಂಬ ಮಱಿಗಿಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪). [ಕೆಂ + ಬಿಟ್ತು]

ಕೆಂಬುತ್ತಿ 'ಕೆಂಬೂತಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬುತ್ತಿರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೆಂಬೂತಿ$_1$: "ತೂರ್ಣಕಃ – ಕೆಂಬುತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೭೧). [ಕೆಂಬುತ್ತಿ (< ಕೆಂಬೂತಿ$_1$) + ರಾಜಾನ್ನ ?]

ಕೆಂಬುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಉರಿ : ಕೆಂಬುರಿಗಳಂ ಕೆದರುತೆಣ್ದೆಶಾಮಂಡಲವ ಚುಂಬಿಸುತವ್ವಳಿಸಿ (ಪರಶು. ೩೦-೧೬). [< ಕೆಂಪು$_1$+ ಉರಿ$_2$]

ಕೆಂಬುೞು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹುಳು; ಇಂದ್ರಗೋಪ : "ಕೆಂಬುೞುವೆಂದಿಂದ್ರಗೋಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೫೫); "ತಾನಿಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುೞು ವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೫). [ಕೆಂ + ಪುೞು$_1$]

ಕೆಂಬೂತ 'ಕೆಂಬೋತ' ನೋ.

ಕೆಂಬೂತಿ$_1$, ಕೆಂಬತ್ತಿ$_2$, ಕೆಂಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು : ಸೋಮ ಶಾಲೆಯ ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಂಬೂತಿ ಹೇಮ ವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ . . . ಸನಾಮದ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೯). **ಕೆಂಬತ್ತಿ$_2$** : "ಸಿತಶಾಲಿ ಕೆಂಗಳವೆ ಕೆಂಬತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನವಮವು ಬೈಲ ಮೆಂದಿವು ನೆಲ್ಲಭೇದಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪); ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಬೊಗಸೇಲಿ ಹೊನ್ನುಂಟು ಕೆಸರು ಕೆಂಬತ್ತಿ ಬಯಲುಂಟು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೩-೧೪). **ಕೆಂಬುತ್ತಿ** : "ಲೋಧ್ರಶೂಕಃ – ಕೆಂಬುತ್ತಿ, ರಾಜಾನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೪). [?]

ಕೆಂಬೂತಿ$_2$ 'ಕೆಂಬೋತ' ನೋ.

ಕೆಂಬೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಪೊಂಬಾೞೆಯ ಪೊಸ ಗಂಬಗಳಿಂದಂ ಕೆಂಬೂರದ ಕಿಱುಗಂಬಗಳಿಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೯). [ಕೆಂ + ಬೂರ]]

ಕೆಂಬೆರಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬೆರಳು : ಕೆಂಬೆರಲುಂಗುರದಿನೊಗೆವರುಣ ರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೧); ಸರಳ ಗಾಯವನಾಂತು ಕೋಯೆಂದು ಹೊಡೆದ ಕೆಂಬೆರಲ ಕಂಧರಮಾಲೆ ಜರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೧). [ಕೆಂ + ಬೆರಲ್]

ಕೆಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು, —ತಾಳು : ಕೆಂಬೆತ್ತಸಿದಲೆ ತನಗಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೬೬). [ಕೆಂ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೆಂಬೆಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಂದ್ರ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಚಂದ್ರ : ಪಸುಳೆದಳಿರೊ ಕೆಂಬೆಱೆಯೊ ಮಾಣಿಕ್ಯವೊ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೪); ಸುರರೆಲ್ಲರೆಂಜಲಿಸಿದ ಕೆಂಬೆಱೆಯನು ಸರಿಯೆಂದರೆ ದೋಷವಲ್ತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೩-೬೮). [ಕೆಂ + ಪೆಱೆ]

ಕೆಂಬೆಳಕು 'ಕೆಂಬೆಳಗು' ನೋ.

ಕೆಂಬೆಳಗನಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಚಕ್ಷುಷ್ಯ – ಕೆಂಬೆಳಗನ ಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೩). [ಕೆಂಬೆಳಗ$_0$ + ಹುರುಳಿ]

ಕೆಂಬೆಳಗು, ಕೆಂಬೆಳಕು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬೆಳಕು; ಕೆಂಪು ಪ್ರಕಾಶ : ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ . . . ಕೆದಱಿದುವು ಕೆಂಬೆಳಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫); ಗಿರಿಯಾ ನಿತಂಬದೊಳ್ ಕೆಂಬೆಳಗಂ ಕೆದಱುತ್ತುಮಿರ್ಪ ರತ್ನದ ಪಿರಿದೊಂದು ಪಾಸಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೪); ಬಲದ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟಿತುರಿ ಕೆಂಬೆಳಗು ಕುಡಿದವು ಕಟೊರ್ಗೆಗಳ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೊ ೯. ೧೯-೩೫); ಕೆಂಬೆಳಗನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಾಳಿಯುಂ(ಸಾಳ್ವಭಾ.೪-೪೦). **ಕೆಂಬೆಳಕು** : ನಾನಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಬಗೆಯ ಬಾನ ಕೆಂಬೆಳಕು ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ (ಹೃದಸ. ೪-೧); ಕೆಂಬೆಳಕಿನಾ ಮಾಯೆ ತಳಿದ ಮಂಕಿಂದೊಯ್ಯನೆಳ್ಚತ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೮-೩೫೪). [ಕೆಂ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೆಂಬೆಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರು : ಕೆಂಬೆಳಗುಗುಡೆ ರಾಗಸಿರಿ ನನೆಯುಂಬುವಿಡಿದಂಜಿಸುವ ಬೆಡಗಿನ ತುಂಬುಜವ್ವನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬). [ಕೆಂಬೆಳಗು + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೆಂಬೊಗರ್ (ನಾ). = ಕೆಂಬೆಳಗು : ಕೆಂಬೊಗರಿನ ಜಡೆ ಮುಡಿಯರ ಮನೆಯೊಳಗಂಬು ನಿತಂಬಿನಿಯಾಳ್ವನೆಯತ್ತತ ಕಂತು ಕದಂಬಕ ರೂಪನೆ (ರಾಮಚ. ೭೨-೧). [ಕೆಂ + ಪೊಗರ್]

ಕೆಂಬೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೊಗೆ : ಛಿಟಛಿಟಲು ಭುಗಿಭುಗಿಲೆನುತ ಕೆಂಬೊಗೆ ನೆಗೆವುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೮-೧೯). [ಕೆಂ + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕೆಂಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬೊಟ್ಟು. ೨. ಶುಕ್ರನಕ್ಷತ್ರ ; ಬೆಳ್ಳಿ ಚುಕ್ಕೆ : ರೂಢಿಯೊಳದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಂಬುಜಮಿತ್ರ ನೋಡಲು ಗುಟ್ಟು ಕೆಂಬೊಟ್ಟು ಬೇಡಿದನೀವ ಮಾದೇವ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಮೂಡಿದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದಿತ್ಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೭೨). [ಕೆಂ + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕೆಂಬೊನ್ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಮೆರುಗಿನ ಚಿನ್ನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ : ಪಿಡಿದ ಕೆಂಬೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯೊಳ್ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯುಂ ಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪ ವ) ; ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಂ ಪತ್ತಿದ ಕೆಂಬೊನ್ನ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೫೦ ವ); ಕೆಂಬೊನ್ನಿಂದಳವಡಿಸಿದ ಕಳಶದ ಚಂದ್ರಮನಾಂತಂ ದಿನೇಶನುದಯಿಪ ಪದದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೬). ೨. ತಾಮ್ರ. 'ಚಂಬು' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪೊನ್. / ತಮಿ. ಚೆಮ್ಪೊನ್]

ಕೆಂಬೊನಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೊಳೆ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ನದಿ : ಗಿರಿಯೊಳಿರದೀವ ಕೆಂಬೊನಲ್ಗಳ ತೆಱದೊಳೆಸೆದುವು ರಕ್ತಧಾರೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೩೬) ; ಮೊಲೆಗೆಲದ ಕುಂಕುಮದ ಕದಡರುಣ ಗಿರಿತಟದ ಕೆಂಬೊನಲ್ಗಳವೊಲಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೮). [ಕೆಂ + ಪೊನಲ್]

ಕೆಂಬೊಳಪು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹೊಳಪು; ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿ : ತಪ್ತ ತಪನೀಯಮಯಮಣಿಪ ನಿಷಧನಗದ ನೆಗೆದ ಕೆಂಬೊಳಪಿನೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ರಂಜಿಸಿದ ಸಂಜೆ ಪರೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೧ ವ) ; ಬಿಂಬಾಧರದ ಕೆಂಬೊಳಪಂ ತಳೆದು ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಪ ನಾಸಾಭರಣ ಮೌಕ್ತಿಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೬ ವ). [ಕೆಂ + ಪೊಳಪು (< ಪೊಳೆಪು)]

ಕೆಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು : ಮಿಗೆ ಕಾಸಿಸಿದ ಕೆಂಬೊತ್ತ ಲೋಹದ ನಿಶಿತ ಶೂಲಾಗ್ರಂಗಳಲಿ ತೆಗಸು (ಬಸಪು. ೫೦-೩೯). [ಕೆಂ + ಪೊಱು]

ಕೆಂಬೊೞಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಲ್ಲಹನ ದಣ್ಣಕೆಮ್ಪೊೞಲ್ಗೆ ವರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೬೭-೬ ; 900). 'ಕಿಸುವೊೞಲ್' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪೊೞಲ್]

ಕೆಂಬೋತ, ಕೆಂಬೂತ, ಕೆಂಬೂತಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಾಗೆ; ಸಂಬಾರ ಗಾಗೆ : ನವಿಲಾಡಿತೆಂದು ಕೆಂಬೋತ ಪುಕ್ಕವ ತೆರಕೊಂಡಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೧೯). 'ಚೆಂಬೋತ ಪರಾ. **ಕೆಂಬೂತ** : ನವಿಲು ಜಾಗರ ವಾಡಿತು ಅಂತ ಕೆಂಬೂತ ಪುಕ್ಕ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೆಂಬೂತಿ$_2$** : ನವಿಲನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಂಬೂತಿ ಪುಕ್ಕ ತೆರಕಂತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಮ್ಪೋತು]

ಕೆಂಬೋತನಹಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೆಂಬೋತ : "ಉತ್ಸುಜ್ಞಃ – ಕೆಂಬೋತನ ಹಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೫). [ಕೆಂಬೋತ + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕೆಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಹೂರೆ ಚಕುಲಿ ಚಿಗುಳಿಯು ಕೆಕುಳ್ಳ ಮುದ್ದಿಯು ತರಗು ಮುರುಂಗು ಲಡ್ಡುಗೆಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೫-೨೨೫). [?]

ಕೆಕ್ಕನೆ, ಕೆಕ್ಕಾನೆ (ಅ). ಚಕ್ಕನೆ; ಕೂಡಲೆ : ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿದವರು ಕೆಕ್ಕನೆ ಕೆಲವೊಲಡು ರಂಗದೊಳು ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೧೦೬). **ಕೆಕ್ಕಾನೆ** : ಕೆಕ್ಕಾನೆ ಕೆಲದು ಕೋಯೆಂದು ಕೂಗುತಲಿ ಧಿಂಮಿಕ್ಕಿ ಬಂದಿವರ ಮುತ್ತಿದರೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೧೧೯). [?]

ಕೆಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಬಿಡುವ ಬಳ್ಳಿ; ಪುಟ್ಟಿ ಹಣ್ಣಿನ ಬಳ್ಳಿ : (ಶಿ). [?]

ಕೆಕ್ಕರ$_2$ 'ಕೆಕ್ಕಳ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕರಹಣ್ಣು (ನಾ). ಸೌತೆಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು; ಪುಟ್ಟಿಹಣ್ಣು; ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ : ಸಕ್ಕು ಸಕ್ಕು ಕೆಕ್ಕರ ಹಣ್ಣಿನಾಂಗ ಪಕ್ಕಡಿ ಬಿರಿತು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೦೬).
[ಕೆಕ್ಕರ$_1$ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೆಕ್ಕರಹಣ್ಣು : (ಶಿ); "ಚಿಬಿಟವೆಃಕ್ಕೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧೦-೩೩); ಕಾರ್ಗಯ್ಯು ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨); ಪನ್ನೀರಲೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಮಿಣಕೆ ಚಕ್ಕೊತ್ತ . . . ಮುಂತಾದ ಮಧುರಫಲಂಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬-೩); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿರಡ ಕೊಂಡು (ಶನಿವಾ. ೨೪).
[?. / ತುಳು. ಚಕ್ಕರ್ಪೆ]

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$ 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಕೆಹಾಕು (?) : ಮುಗು ನಗೆದೋಱಿ ಕೆಕ್ಕರಿಸೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಕವಿತಂದು ಗೋಪಿ . . . ಮಿಗೆ ಮುದ್ದಿಸುವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೩-೪೬); ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಕ್ಕರಿಸುತೆ ಪಲಪಲವುಂ ಪಸಗೆಯ್ಮೆ ವಾತುಗೊಂಬವೊಲಲ್ಲು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೩೧).
[ಕೆಕ್ಕರ? + -ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಕೆಕ್ಕರಿ]

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$ 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ಗೇಲಿಮಾಡು : "ಸಿಕ್ಕಿದಹಾಗೆ ಬೈ; ಮನಸ್ವೀಬೈ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಕೊಲ ತೊಲಗೆಲವೋ ಕೈವಿಡು ಪೊಲನಲ್ತಿದು ಪಾಱುತಸಕೆ ಪೋ ಪೋಗಿಂತೇಂ ಮಲೆಪ್ಪೆ ಜಕ್ಕಂದೊಟಲಿಯೆ ಕೆಲಸಾರಲ್ಲದೊಡೆ ಜಡಿದು ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆವೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೪); ಕಲೆಯಱಿತುರವಣಿಸಿ ಬಿರುದು ಬೊಜಗರ ಬಿಂಕಂ ತೊಲಗೆ ದುಡುಕೆಸಗಿ ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆವನಂದಮನಿಂದು ಸವಿಯಲೆಂದೇಟ್ಟಿಂದೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೬). [< ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ ?]

ಕೆಕ್ಕಸ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಬೈಗುಳು. 'ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ 'ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ, ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ಗೇಲಿಮಾಡು; ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ನಲಿವ ಮರುಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆವ ಮರುಳ್ ಕೈಪಱಿಗುಟ್ಟುವ ಮರುಳ್ (ಜಯುಕಾ. ೬-೨೩); ವನಜವದನೆ ದೇಗದೊಳು ಮನಕೆ ಬಂದಂತೆ ಕೆಕ್ಕಸ ಗೆಲೆದಳು ಗಿರಿತನುಜೆಯೊಡನೆ ಪಾರ್ಥನನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೦೪). **ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ** : ಒಕ್ಕಣಿಸುವ ಬಾಲ ಭಾಷೆಯ ಕೆಳೆಯರೊಳ್ ಕೆಕ್ಕಸ ಕೆಲೆದಾಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೧೬-೬೫); ಉತ್ತಮೋತ್ತಮರೊಕ್ಕಲಿಗೆ ನೀರೆಳೆವನಕಟಾ ಮಕ್ಕಳಾಟಕೆಯಂತೆ ಕೆಕ್ಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕೆಲೆವನವನೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೫೨). [ಕೆಕ್ಕಸ + ಕೆಲೆ$_1$]

ಕೆಕ್ಕಳ, ಕೆಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕೋಪ. 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. ಕೆಕ್ಕರ$_2$. 'ಕೆಕ್ಕರಿಸು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಚೆಕ್ಕರ್ ; ಚೆಕ್ಕಲ್]

ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ : ಎನಲೊದರಿ ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱಿ ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದು ಕೊನೆಮಿಾಸೆಗಡಿದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨-೮).
[ಕೆಕ್ಕಳ + ಕೆದಱು$_1$(< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ ಕೆದಱಿದ ಕೆಂಗೂದಲ್ ಮೊಕ್ಕನೊಸಲ್ . . . ಪೊದಮೆಯ್ಯೊಳೆಸೆವ ಪಲ ರಕ್ಕಸಿಯರ ತಂಡಂ (ಜಯುಕಾ. ೬-೨೬). [ಕೆಕ್ಕಳ + ಕಣ್]

ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್, ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು, ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್, ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು (ಕ್ರಿ). ಕನಲಿ ಕೆಂಡವಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು; ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟನಾಗು : ಆ ಪರದರಿರ್ವರುಮಡವಿಯೊಳ್ ಮಡಗಿದೊಡವೆಯಂ ಕಾಣದೆ ಕಾಜಿಕ್ರೋಣಂಗಳಂತೆ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೧೪೨); ಪಂಚಾಸ್ಯಂ ಪಸುಳೆವಿಡಿಯ ಪಿಂಡಂ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳದಿರ್ದರದೆ ಹುಗುವಂತೆ (ಜಯುಕಾ. ೬-೭೯); ಕೆಡಹಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ದೆದೆಗೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೯). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು** : ಅದಟನಂಬುಧಿವಿಜಯಂಗಲ್ಲದಾಗದೆಂಬುದ ಕೇಳಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೫); ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳು ಕಡುಗೆಂಪನು ತಳೆದು ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳಿದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೯೦). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್** : ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ರಳ್ದು] ದ್ರೋಹಿಯುಂ ತಂದು ಸೀಳಿ ತೋರಣ ಗಟ್ಟುರೆನುತ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೪೨). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು** : ಆ ಪಾರ್ತೆಯ ಕೇಳಿ ಮತ್ಸ್ಯಮಹೀನಾಥ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೧೩೧); ಕಾಲಾಂತಕಂ . . . ಮನುಜರೂಪಂ ತಳೆದನೋ ಯೆಂಬ ತೆಜದಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಳಿ] (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೪೬).
[ಕೆಕ್ಕಳ + ಕೆಳರ್]

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್ 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಿಸು, ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಂಪಾಗು; ಕೆಂಪೇರು : ಕತ್ತರಿ ಮೊನೆಗೊಂಡ ಕಿವಿಯಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫೨); ದಿಟ್ಟಿ ಸೂಟಿಕ್ಕಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಪನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೦). ೨. ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಮಸಗಿ ಮೊರೆಯುತುಂ ಸುತ್ತಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುತುಂ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆವುತುಂ (ಬಾಹೂರ. ೧೮೧-೪); ಬೆಳ್ನೊರೆ ಸುರಿಸುತ್ತೆ ಕೆಕ್ಕಳಿಪ ಸೂಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೧೯); ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕಲ] ನೋಡುತಿರ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೪೨); ಬಾರರು ಕೂಡೆ ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಕೆದಱಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಭರತ. ೧೪-೭೧). ೩. ಬೆದರು; ಗಾಬರಿಯಾಗು : "ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದು ದೆಂದುಂ ಸೀತಟಿಂದುಂ ಭಯವಿಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೪); ಕೈಮುಱಿದು ಕೆಕ್ಕಳಿಸದಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೧); ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದುದು ಧೃತಿ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೫೫). ೪. ನಿಮಿರಿಸು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡು : ಕೊಡಕೆಗಳು ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ನಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ನೆಗೆದಬ್ಬರಿಸೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೩-೨೦); ಕಂಠವನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಗಳಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಕಟವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ (ಶುಕಸ. ೧೧೬). **ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$** : ೧. ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದ ಕಣ್ ತರಂಟುದಲೆ ಪಾವಸೆವಲ್ಮಿಗೆ ಗಂಟುಪುರ್ಬುಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೩೧); ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದ ನೋಟ ಮೊಂದಿನಿಸು ಕೊಂಕಿದ ಸಂಕುಗೊರಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೩-೬). ೨. ಅಲ್ಲಮನ ಮಾತಿಗೆ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಪಾಟೋಪವಾವರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೦). ೩. ಕಿಱುಮುಱಿಗಾಣದೊಜಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿ ಕೊರಳೆತ್ತಿ ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೮). ೪. ಕೆಂಪುಗೊಳಿಸು; ಕೆಂಪಾಗಿಸು : ನರ್ಸಿ ನಗಲಿಲ್ಲ, ಕಣ್ಣು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೯); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು ಕಣ್ಣು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮರಳಿ. ೧೫೨). ೫. ಕೋಪದಿಂದ ದುರುಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೋಡು : ಕಕ್ಕಸದ ಕಲಿಭಟರನಿದಿರಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕವಿದೇರಿಯುವರನು ಹೊಕ್ಕು ಕವಿದನು (ಶರಲೀ. ೫೫೫-೮); ಮುಕ್ಕುರಿಪ ನಾಯ್ಗಳಂ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ದುರುಗುಟ್ಟಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೩-೧೮೨). ೬. ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗು : ಘನತರವಾದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಪ್ಪಸ ತನು ಕೆಕ್ಕರಿಸುವಂತೆ ತೊಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೨).
[ಕೆಕ್ಕಳ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಕ್ಯಾನೆ 'ಕೆಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಹಸುಗಳನ್ನು (ಕಾಯುವಾಗ) ಕೂಗು, —ಕೇಕೆಹಾಕು : "ಕೆಕ್ಕು – ಗೋಶಿಕ್ಷಾಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ); ಕೋಲಂ ಬೀಸುತೆ ಶೀಳಡುತಾಲಿಸುತ್ತೆತ್ತ ಮೀಕ್ಷಿಸುತೆ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಪೆರ್ಗಾಲಡ್ಡಮೊಡ್ಡಿ ನಿಲುತಂ ಕೌಲೇಯಮನಲ್ಲಿ ಕರೆವುತಂ ನಡೆತಂದಂ (ನೃಪವಿ. ೧೧–೬೩); ಅತನನ್ನು ನಮಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಯಾಗದಂತೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಕೆಕ್ಕಿ ಪರದಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಬಟ್ಟಅ. ೧೫೨–೬). [?]

ಕೆಕ್ಕು₂ (ಕ್ರಿ). ಕೇಕರಿಸು : ಏರಿದುಂ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಕೆಮ್ಮುತೆ ನೆರೆ ಕುಂಟುತ್ತೆಯ್ದೆ ವಂದನೋರ್ವಂ ಶಬರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ. ೬–೯೯). [?]

ಕೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕದವು; ಕಪೋಲ: "ಕೆಕ್ಕೆ ಕೆನ್ನೆಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨); "ಕೆಕ್ಕೆಯೆಂದು ಕೆನ್ನೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೧–೪೨೮); ಪುರ್ವಳೈ ಪಲ್ ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತಿವನು ಚರ್ಪೋದು ವಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೬); ಎಡೆವಿಡದುಣ್ಮಿ ಕಕ್ಕೆಗಿಟಾದಶ್ರುಕಣಾವಳಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೫೯); ಕೆಕ್ಕೆಯಂ ಕರತಲದೊಳೂಱಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೪). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಚಿಕ್ಕು, ಚೆಕ್ಕಿಲಿ]

ಕೆಕ್ಕೊರಸು (ನಾ). (?) : ನಿಯತ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ಪವ್ವುಕಂ . . . ಬಕ್ಕಸೆ, ರಕ್ಕಸಿ, ಕೆಕ್ಕೊರಸು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕೆಗಹು (ನಾ). ರೇಗು; ಕನಲು: ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕೆಗಹುಗಳ ಬಿಗಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ ಹಿಳುಕುಗಳ ತೆಗವ ಹೂಡುವ ಬಗೆಯ ಭಟರು . . . ಪೊಯಿದಾಡಿತು (ತುರಂಗ. ೪೬–೨೫). [← ತಮಿ. ಚಿಗಪ್ಪು]

ಕೆಚ್ಚ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (?) : "ಚಂಚಸಾರಃ – ಹುಣಿಸೆ, ಕೆಚ್ಚ, ಅಶಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೬). [? . / ತಮಿ. ಕೆಚ್ಚವರ್]

ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಕೇಸಕ್ಕಿ : ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ, ಬೆನ್ನುರಿ, ಬೆಚ್ಚುರಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು₃ + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಕೆಚ್ಚಗೆ (ಅ). ಕೆಂಪಾಗಿ; ಕೆಂಪಗೆ; ಕೆಂಪನೆ: ಕೆಂಬೆಳಗಿದ ನೋಡಿ ಕೆಚ್ಚಗಾದುದೆ ನಮ್ಮ ಹೊಂಬಣ್ಣದೊಡಲಣ್ಣಗೆಂದಾ (ಭರತ. ೪೮–೩೬). [ಕೆಚ್ಚು₃ + –ಅಗೆ₃]

ಕೆಚ್ಚನೆ (ಅ). = ಕೆಚ್ಚಗೆ: ಕೆಚ್ಚನಾಗಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷಿ]ಸಿಲೆಯಂ ಕಂಡು (ವರ್ಧ್ಮಾ ಪು. ೧೧೪–೧೩); ಬಳೆದ ಮುನಿಸಿನೊಳ್ ಕೆಚ್ಚನಾದ ಕಣ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೩); ಕ್ರೋಧಾನಲದಿನೆನ್ನನುರಿವುವಂತು ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ ಬಿಚ್ಚನೆ ಬಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೪); ಬಸವರಾಜನ ಮೊಗವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುಸುಡು ಕೆಚ್ಚನೆ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೨೧–೧೮). [ಕೆಚ್ಚು₃ + –ಅನೆ₂ (< –ಅನೆಯ₂)]

ಕೆಚ್ಚಲ್, ಕೆಂಚಲು, ಕೆಚ್ಚಲ, ಕೆಚ್ಚಲು (ನಾ). ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ: "ಕೆಚ್ಚಲೂಧ ಪಾಪೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೦–೯); ಇಜುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿ ಪಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೪); ಕೆಚ್ಚಲಿಲ್ಲದಾವಿನಂತೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಬೆಳಸಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೬೦); ಪಾವನಕ್ಷೀರಮಂ ಕೊಡುವ ಕೆಚ್ಚಲ ಮಾಂಸವಾವಲೇಸು (ಹಚಕಾ. ೬–೧೬). **ಕೆಂಚಲು** : ಉಚ್ಚಾಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ದಿಡ್ಡಿಯ ಉಡುಗೂಸಿ ಉಪ್ಪು ಅಂದೀಲ ಕರಿಯಬೇವನೆ ತರಿಸಿ ಕೆಂಚಲವಾಲ ಇಳಿವ್ಯಾರ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೩೧–೮). **ಕೆಚ್ಚಲ** : ಬಲ್ಗೆಚ್ಚಲದ ಪಲತೆಜಿದ ಬಣ್ಣದ ಎಳದುಜುಗಳ ಬಳಗಂ (ಕವಿಚ. III, ೨೦೯ ಸರಸ್ವತೀಪ್ರಬಂಧ). **ಕೆಚ್ಚಲು** : ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಅವಿಂಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿರುತ್ತಲ್; ಮಲ. ಚಿರನ್ನಲ್, ಚುರನ್ನಲ್, ಚೊರುನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕೆಂಚಿಲ್, ಕೆನ್ವಿಲ್]

ಕೆಚ್ಚಲ 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚಲು 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚಱು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು, —ಕುಗ್ಗು : ಬಟಲದು ಜವ್ವನಂ ತವದು ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಖಂಡಿಸವಾಯು ಮೆಚ್ಚು ಕೆಚ್ಚಱಿಯದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೨೮). [ಕೆಚ್ಚು₄ (< ಕೆರ್ಚು) + ಅಱು₁]

ಕೆಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ದಾರದ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಬೆರಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ: (೩). [ಕೆಚ್ಚು₁ + ಆಟ]

ಕೆಚ್ಚಾನೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಆನೆ: ಕೆಚ್ಚಾನೆ, ಬೆಚ್ಚಗುಜ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು₃ + ಆನೆ₁]

ಕೆಚ್ಚಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಚ್ಚು ತುಂಬಿರು; ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರು: ಕೆಚ್ಚಿಡಿದ ಕೋವಿಗಳ್ ಬಾಯ್ತೆರಯೆ ಹಿಂದೆ (ಕಾಲೂರ. ೯೨–೧೭೯). [ಕೆಚ್ಚು₄ (< ಕೆರ್ಚು) + ಇಡಿ₁]

ಕೆಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಭೂ ದಿವಗಳ ಕೆಚ್ಚಿಪಂದದ ಕೆಂದೂಳ ಹಾದಿಯ ತೆರಪುಗಾಣಿಸದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೮೦). [ಕೆಚ್ಚು₃ + –ಇಸು₃]

ಕೆಚ್ಚು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರದ ಅಥವಾ ಎಳೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕೂಡಿಸು: "ಕೆಚ್ಚು – ತಂತುವಾಯಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ನೇಯ್ಗೆಯ ಕೆಲಸ) ತರುಸಾರೇ ಚ (ಚೇಗು)" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಪರಮ ಪರಿಮಳದಿಂದ ಕೂಡಿರ್ದ ರಲುಗಳ ಕೆಚ್ಚಿರ್ದವೇಣಿಯ ಕುರುಲುಗಳು (ರಘುವಂ. ೮೩). ೩. ಕುಂದಣಿಸು; ಕೀಲಿಸು: ಹರಳು ಕೆಚ್ಚಿರ್ದುಂಗುರಂಗಳ ಬೆರಲಿನಲಿ ಧರಿಸಿ (ರಘುವಂ. ೯೩). [< ಸಂ. ಖಚ್ ?]

ಕೆಚ್ಚು₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಗಂಟು: (೩). ೨. ಕೂಡುವುದು; ಬೆಸಗೆ. 'ಕೆಚ್ಚುವೀಟ್' ಪರಾ. [< ಕೆಚ್ಚು₁]

ಕೆಚ್ಚು₃ (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣ : "ಕಿಸುವಣ್ಣ ಕೊರ್ಬುಗಳೊಳಂ ಮರದ ಸಾರದೊಳ್ಪಸದದಿಂ ತಂತುಕ್ರಿಯೆಯೊಳು ಕೆಚ್ಚೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೮); ಕೆಚ್ಚನಾಗಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ದ] ಸಿಲೆಯಂ ಕಂಡು (ವರ್ಧ್ಮಾ ಪು. ೧೧೪–೧೩). [< ಕೆಂಚು ?]

ಕೆಚ್ಚು₄ 'ಕೆರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ಬಲಿತುಗೊಳ್ಳು; ದೃಢವಾಗು: ಭೂತಳದೊಳ್ ಬಿಳ್ದು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟದಳಲಿಂ ಮುಚ್ಚೆಹೋಗಿ (೧೦೪. ೮–೭೭೮); ಬೆಚ್ಚುವೊಚ್ಚೆಯವಿಲ್ಲದಚ್ಯೊತ್ತಿದಂತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿತ್ತುಭಯ ಸಂಗ ವಿಸ್ಮಯವಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೩–೨೦); ಸಂಸಾರ ಸುಖಂ ಫಲಂಬಡೆದುದಂ ಚಿತ್ತೋತ್ಸವಂ ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದುದಂ (ದಕಕು. ೪–೬೯). [ಕೆಚ್ಚು₄ (< ಕೆರ್ಚು) + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೆಚ್ಚುಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು; ಅಚ್ಚಗೆಂಪು: ಕೆಚ್ಚುಗೆಂಪಿನ ಬಿಸುನೆತ್ತರನ್ನು ಬಸಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨–೨೨). [ಕೆಚ್ಚು₃ + ಕೆಂಪು₁]

ಕೆಚ್ಚುಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಬಲಿಷ್ಠವಾಗು: ನಿಜ್ಜಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೯–೯). ೨. ಬಲಿತುಕೊಳು; ಸೊಕ್ಕು: ಇದು ನನ್ನದೆಂದು ನೆಚ್ಚಿ, ಮುಚ್ಚಿ, ಹೆಚ್ಚಿ, ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡು ಒಚ್ಚತವೋದ ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಆದವ. ೩೪). [ಕೆಚ್ಚು₄ (< ಕೆರ್ಚು) + ಕೊಳ್₁]

ಕೆಚ್ಚುದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಗಸಿಯನ್ನು ತಿನ್ನು; ಚರಟವನ್ನು ತಿನ್ನು (?): ತೀವಿದ ತಿಂಗಳೊಪ್ಪುವಿರುಳಂ ಕಟಿದಕ್ಕ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಯಿಂ ಬೇವುದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ತು ಕೆನೆಯಂ ಕಳೆದಕ್ಕಟ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಚ್ಚುದಿಂಬುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೩೯). [ಕೆಚ್ಚು₁₀ + ತಿನ್₁]

ಕೆಚ್ಚುಮನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢಚಿತ್ತ; ಧೈರ್ಯ: ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚುಮನದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೨-೬೬). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಮನ$_1$]

ಕೆಚ್ಚುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಉರಿ$_2$]

ಕೆಚ್ಚುವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು; ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರು: ಕೆಚ್ಚುವಿರ್ದ[ಬ್ದ]ಮಚ್ಚುಮನುರ್ಚಿಪೋದ ಮೇಳಮುಮನಳವಿಗಟಿದಲಂಪುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೨ವ); ಕೆಚ್ಚುವಿರ್ದ[ಬ್ದ]ಕೂರ್ಮೆಗೆಳೆರ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ.೨-೯೬). ೨. ಸೊಕ್ಕಿಗೆ ಬರು; ಗರ್ವಿಸು: (*). [ಕೆಚ್ಚು$_2$ + ಬೀಟ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಱುಬು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು: ಬವರದೊಳ್ಕೆಚ್ಚುಱುಬಿ ಸತ್ತೊ[ಂ] (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧; ೪೯-೪; 886). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಉಱುಬು (< ಉಱುಂಬು$_1$)]

ಕೆಚ್ಚೆದೆ 'ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆ, ಕೆಚ್ಚೆದೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಎದೆ; ದಿಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ಎದೆಗಾರಿಕೆ: ಬಳ್ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆಯ ಖಳನ ರಥದಚ್ಚು ನೊಗಗಾಲಿಯಂ ನುಚ್ಚುಗಡಿದು (ಮೋಹತ. ೪೯-೨೮). **ಕೆಚ್ಚೆದೆ:** ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫); ನೀಂ ಪಸುಕೆಯಾಗಿರ್ದೊಡೇನು ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಭಟನಪ್ಪೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೦); ಬೆಚ್ಚ ಬಿಡು ನೆಚ್ಚ ನೆಡು ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಎರ್ದೆ]

ಕೆಚ್ಚೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಬಲಗೊಳಿಸು: ಅಂಬುಧಿಯಂ ಕಡಂಗಿ ನೀರೇಱಿಸುತುಂ ಲಸತ್ಕುಮುದವಕ್ತ್ರವಿಕಾಸದ ಪೆರ್ಚನೆಯ್ದೆ ಕೆಚ್ಚೇಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚ[ರಿ]ಸುತಂ . . . ಪೊಳಪೇಱಿತು ಚಂದ್ರಿಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೬). [ಕೆಚ್ಚೇಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಚ್ಚೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಕೆಚ್ಚೇ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಚೆ]ಱಿದ ಕೋಪದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೬೦ ವ). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಚ್ಚೋಲೆ (ನಾ). = ಕೆಂಬರಲೋಲೆ: ಕೆಚ್ಚೋಲೆ, ಪಚ್ಚಡಕೆ, ಬೆಚ್ಚೋಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಓಲೆ]

ಕೆಟ್ಟ$_1$ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಕೆಡುಕಿನ; ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕ: ಕಂಡೆನು ಬಲು ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು (ಮೋಹತ. ೪-೯೯). ೨. ಉಗ್ರವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ: ಈ ಕೆಟ್ಟ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಬಂದೆ, ಮಗು? (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೩. ಕೆಡಕುಮಾಡುವುದು; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದುದು: ಹುಡುಗನ ಕಾಲುಗುಣ ಕೆಟ್ಟ ಎಂದು ಯಾರೋ ಅಂದಿದ್ದರು (ನಿಂಾಭ. ೪೪). [< ಕೆಡು$_1$]

ಕೆಟ್ಟ$_2$ 'ಕೆಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆಟ್ಟದಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಹಾದಿ; ದುಷ್ಟಮಾರ್ಗ: (*). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೆಟ್ಟನುಡಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮಾತು; ಹೀನಮಾತು: ಕೆಟ್ಟನುಡಿಗಳ ನಾಡದಿರಿ (ಬಸವು. ೫೮-೩೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೆಟ್ಟಹಾವು (ನಾ). ದುಷ್ಟಹಾವು; ಕೆಡುಕು ಮಾಡುವ ಹಾವು; ವಿಷದ ಹಾವು: ಕೆಟ್ಟಹಾವನ್ನು ಮಡಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಹಾವು) (< ಪಾವು$_1$)]

ಕೆಟ್ಟತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ: ಕೆಟ್ಟತನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದವ ಕಟ್ಟನ್ನಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + -ತನ]

ಕೆಟ್ಟಾಡಿತ (ನಾ). ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ನಿಂದೆ: ಎನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೪). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಡಿತ]

ಕೆಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸು(?): ಮಱಗೆಟ್ಟು ದುಷ್ಟಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ಮಱೆದು ಗುಣಮೆಲ್ಲಮುಂ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಾಡಿದಂ ಮಹಾಪಾತಕನೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೩); ಕೆಟ್ಟಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೆಟ್ಟಾಶೆ (ನಾ). ದುರಾಶೆ: ಬಂದಿ ಹೊಗದಾಸಱು ವಿತಾಳಿಸಿ ನಿಂದಿರದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದಾ ಜನವೃಂದದಲಿ ಕೆಟ್ಟಾಶೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾಸೆ] (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಶೆ]

ಕೆಟ್ಟಾಸೆ (ನಾ). = ಕೆಟ್ಟಾಶೆ. 'ಕೆಟ್ಟಾಸೆ ಬೀಡು' ಪರಾ. [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಸೆ$_1$]

ಕೆಟ್ಟಾಸೆಬೀಡು (ನಾ). ದುರಾಸೆಯ ನೆಲೆ; ಕೆಟ್ಟ ಆಶೆಯ ಆಶ್ರಯ: ಅದೆ ಇಂದು ಸೂಡಿನೊಳ್ ಕೆಟ್ಟಾಸೆಬೀಡಿನೊಳ್ ಬಾಳ್ಗನಸುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊನೆಯ ಸುಡುಗಾಡಿನೊಳ್ ಕಾಣುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯-೧೯೧). [ಕೆಟ್ಟಾಸೆ + ಬೀಡು$_2$]

ಕೆಟ್ಟು 'ಕೆಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೇಡು; ದುರದೃಷ್ಟ; ನಾಶ: (*). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಚಿಟ್ಟ]

ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಯೋಚಿಸು: ಉನ್ನತಮಪ್ಪೀ ಬಾಳ್ವೆ . . . ಹೋಹುದಿಂತಿದ ನೆನದೊಡೆಂದೆನ್ನದೆ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೩೧); ದಕ್ಷಂ ಬಳಿಕ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿ ಯಜ್ಞವಂ ಮಾಡುವೆನೆನುತ್ತ (ವೀಶೈಪು. ೩-೨-೧೫); ಸೂನುಸಹಿತೀದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿದವರಾರೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬೪); ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸದಿನ್ನು ಮನವಂ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಹಬ್ಬರ. ೨೧-೧೨). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಎಣಿಸು]

ಕೆಟ್ಟೊಡಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶರೀರ; ಹೀನವಾದ ದೇಹ: ಸುಡಿಯ ಲೇನಕಟಕುದ್ಧದ ಮಡಿಲೆನಿಪ ಕೆಟ್ಟೊಡಲಾಂತು ಕರ್ಮಭೋಗಂಗೆಯ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೬). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಒಡಲ್]

ಕೆಟ್ಟೋಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗು; ವಿಮುಖವಾಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಮಾರ್ತಾಂಡಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಪಸೆಯೊಳಿರ್ದಂತಾಕೆ ಕೆಟ್ಟೋ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಾ]ದುಗುಂ (ಎಂಕಿ. ೨೨-೭); ರಣಭೀತಿಯಲಿ ಕೆಟ್ಟೋಡಿದುದು ನೆರೆದರಸುಗಳ ಸುತರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೭೨). [ಕೆಟ್ಟು (< ಕೆಡು$_1$) + ಓಡು$_1$]

ಕೆಡಂಪು 'ಕೆಡವು' ನೋ.

ಕೆಡಕು 'ಕೆಡುಕು' ನೋ.

ಕೆಡಕುತನ 'ಕೆಡುಕತನ' ನೋ.

ಕೆಡಕುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹುಳು: ಕೆಡಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಡಿಕ] ಹುಳು ಕಚ್ಚಿತ್ತು ಮಗನ (ಬಸವು. ೪೮-೯). [ಕೆಡಕು (< ಕೆಡುಕು) + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಕೆಡಕೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಯಾಗು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗು: ಚೌಡಪ್ಪನವರ ಮೂರ್ಖತನಕ್ಕೊ ಅಥವಾ ನನ್ನ ಮರುಕತನಕ್ಕೋ ಬಹಳ ಕೆಡಕೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧). [ಕೆಡಕು (< ಕೆಡುಕು) + ಎನಿಸು$_1$]

ಕೆಡಗನಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು: ವನಿತೆ ಜೀವಂಜಸೆಯು ಕಡುಗೆಡಗನಸುಗಂಡಳವಳಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩೬). [(< ಕೆಡು$_1$ + ಕನಸು)]

ಕೆಡಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆ: ಪೊದಲೇರಿಯ ಕೆಡಗೆಯ ಬನವಿಂದಂ ಮೂಡ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೭೧; 1136). [?]

ಕೆಡಪ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ನೀಚ ಜಾತಿಯ ಹಾವು. [?]

ಕೆಡಪಿಸು, ಕೆಡವಿಸು, ಕೆಡಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು : ಮೋಹ ಮುಳ್ಳೊಡೆ ತಪ್ತ ತೈಲಪೂರಿತ ಘನಕಟಾಹದೊಳ್ಕೆಡಪಿಸುವನೇ ತಂದೆ ತನಯನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೬). **ಕೆಡವಿಸು :** ಕಟ್ಟಡ ಬಹಳ ಜೀರ್ಣವಾಗಿತ್ತು ; ಅದನ್ನು ಕೆಡವಿಸಿ ಹೊಸತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). **ಕೆಡಹಿಸು :** ಕಿರೀಟಿಯ ಕೈಲಿ ಸೈಂಧವನ ಶಿರವ ಕೆಡಹಿಸಿ ಅವನ ತಂದೆಯ ಕರತಳಕೆ ನೀಡಿಸದೆ (ಹರಿಸಾ. ೩೪); ಹಂಸಧ್ವಜಂ ನಂದನನನೆಣ್ಣೆಗಾಯ್ದಿರ್ದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ತಂದು ಕೆಡಹಿಸಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಡಪು + -ಇಸು₃]

ಕೆಡಪು, ಕೆಡಂಪು, ಕೆಡವು, ಕೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು, —ಉರುಳಿಸು : "ಕೆಡಪು – ಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಮುಸಗಿ ಭರದಿಂದ ಸುರರಮರರಂ ಕೆಡಪುತ್ತೆ ದೆಸೆಗಳಂ ದಹಿಸುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧-೧೧); ನಮ್ಮುಮಂ ಕೆಡಪಿದತ್ತಿದು ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನ ಪಕ್ಷಸಂಭವಾನಿಳಂ (ಜಗವಿ. ೮-೮೪); ಅಹಂಮಮಭಾವಂ ಕೆಡಪದೆ ಬಿಡುಗುಮೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜಲಧಿಯ ಕಡಿದಪ್ಪ ಸುಟಿಯ ಕುಟಿಯೊಳ್ ಖಳನಂ (ವರ್ಧಪು.೧೪-೯೧); ೨. ಬೀಳು ; ಕೆಡೆ : ಸೂಳೋಸರಿಸದೆ ಕೆಡಪಿದ ಜವಳಿಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೆನಲಿರ್ವರು ಮುಱಿದರೊಡಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೭೬). **ಕೆಡಂಪು :** ೧. ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಗಿರಿಜೆ ತನ್ನ ಚರಣದೊಳ್ ಕೆಡಂಪುವೆನೆಂದು ಛಾಪೆಗುಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೭೬ ವ). **ಕೆಡವು :** ೧. ಮದನಂ . . . ಇರುಬಿನೊಳ್ಕೆಡವುತಿಹನಲ್ಲಿ ವಿಟರಕ್ತಮೃಗಕುಲವನು(ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭); ತಳವನ್ನಗಿದು ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೆಡವಿಕೊಳ್ಳುವವನ ಹಾಗೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೬). **ಕೆಡಹು :** ೧. ನೀ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೇ ನಿರ್ಬಂಧನವೆಂದಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾದೇ. ೩೬-೪); ಬಿಡದೆ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ ನಿಕರವ ಮಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಹುವ ಸ್ಮರಪಾಶದಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೩೦). ೩. ನೂಕು; ತಳ್ಳು : ಅಳಲ ಕಡಲೊಳು ಕೆಡಹಿದನು ನಿಜಗೋತ್ರ ಬಾಂಧವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓಂ೩. ಪರಿ. ೨೭೮). ೪. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶ ಮಾಡು : ದಳಪತಿ ಬಳನಂ ವಜ್ರವೀರ್ಯಂ ಕೆಡಹಿ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮಂ ಕೊಂದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೯ವ); ಜಗವ ಕೆಡಹಲು ಜಲಜವಿಶಿಖನು ಬಿಗಿದ ಬಲೆಯಿವಳಲ್ಲವೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೯); ಆನೆಯ ಮುಡುಹಿದ ಅಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ. ೨-೭೬-೧೧); ಅಡಗುವ ಶಾರ್ದೂಲ ಹಾಜುವ ಹರಿಣನ ಕೆಡಹಿ ರೋಹಿತವನೀಂಟುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೧).
[ಕೆಡೆ₁ + -ಪು₁]

ಕೆಡಮೆಟ್ಟು 'ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೆಡವಿಸು 'ಕೆಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೆಡವು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಸು 'ಕೆಡಿಸು₁' ನೋ.

ಕೆಡಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಡಸೂರ್ ಪೂರ್ಬ ಸ್ಯಾನ್ದಿರಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭೭ ; 900). [ಕೆಡಸು ? + ಊರ್]

ಕೆಡಹಿಸು 'ಕೆಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೆಡಹು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಿಕ (ನಾ). = ಕೆಡುಕ : ಬಡಬಡಾದುದು ನಿನ್ನಂಗವಲ್ಲರಿಯಾ ಕೆಡಿಕ ಪಾವಿನ ಪೊರಟೆಯಿಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೯೦). [ಕೆಡು₁ + -ಇಕ]

ಕೆಡಿಕಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕಿ : ಪೊರೆಗಳನಜಸದೆಜಗುವ ಕೆಡಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಗಳನಿಪ್ಪಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸವು. ೪೦-೫೮). [ಕೆಡಿಕ + -ಇ₃]

ಕೆಡಿಕೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಕೆಡುಕೆ : ಅಡ್ಡನಿಂದು ಕಾಡಿದೊಡಾ ಕೆಡಿಕೆಯೊಳಿಂತಾಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೧೬). [ಕೆಡಿಕ + -ಎ₂]

ಕೆಡಿಸು₁, ಕಿಡಿಸು, ಕೆಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕೆಡಿಪುವೊನು ಕೊಳ್ವೊನು ಪಞ್ಚಮಹಾ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೯ ; 800) ; ಆತನುಂ ಮುಳಿದು ನಂದನಂ ಕೆಡಿಸಿ ನಂದನ ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಪೆಜನೊರ್ವನಂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬೊನಂ ನಿಱಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೮) ; ಸಾಧುತ್ವಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ನಡೆಸುವ ದುರಾಚಾರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೩) ; ವೃದ್ಧ ಮಾಹೇಶ್ವರಂ ಬಂದು ಮದುವೆಯಂ ಕೆಡಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೫೫) ; ಮಾಡಲಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಪೌರುಷವಾದಿ ಕೆಡಿಸಲದೇಕೆ ಕೌರವರಾಡಿ ಕೆಡಿಸಲಿ ಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸಲಿ ಚಿಂತೆ ನಮಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೬೧); ಮೋಸದಲಿ ಜೀವನವ ಮುನಿದು ಕೆಡಿಸುವ ಹೊಲೆಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೮-೧೨). ೨. ನಂದಿಸು ; ಆರಿಸು : ದೀಪ ಕೆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಣಿನೋ. ೩೧). ೩. ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಭಂಗಮಾಡು ; ಶೀಲ ಭಂಗಮಾಡು : ಪರಾಶರ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಕೊಡಗೂಸಂ ಕೆಡಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಡಿಸಿ]ದೊಡೊಗೆದಂ ವ್ಯಾಸಂ (ಸಮುಪ. ೧೧-೧೫೦) ; ಮಗಳನು ಕೆಡಿಸಿದನಿಗೆ ರಹವಜಿಯದೆ ದೃಗುಯುಗದೊಳು ಕಿಡಿಯೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೨೫) ; ಎನ್ನ ರೂಪಿಂಗೆ ಅಳಿಪಿ ಕೆಡಿಸುವೆನೆಂದು ಪಕ್ರಮಿಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೭೨) ; ಕೆಡಿಸಿ ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಗೋವುಗಳ ಸದೆಬಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೬). ೪. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು : ಎನ್ನ ದೇಹಜ್ವರವನೀಗಳೆ ಕೆಡಿಸು ಸದ್ಗುರುವೆ (ಬಸವು. ೫೦-೨೯) ; ಅಂಧಕಾರಂಗಳಂ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಡಿಸಿದುವು ರತ್ನಾಭರಣಕಾಂತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೫). **ಕಿಡಿಸು :** ೧. ಆರಾರ್ ಇದಾ[ನ್]ಕಿಡಿಪ್ಪೋರ್ ಅವರ್ತೇ ಪಾಪ[ಂ] (ಇಅ. XI, ೭೦-೨೦ ; 567) ; ಇದಕಿಡಿಪ್ಪೊನ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಪರ್ವ್ವತ ಮನ್ನೆಟಗು ಮೇಗಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೭-೨೩ ; 850 ಕೃಶಾ); ಕಿಡಿಪಂ ಬಾರಗೇ ಮಯ್ಯಂ ಕಿಡಿಪಂ ಕಿಡಿಪಂತೆ ಮುಂ ಕಿಡಿಪಂ ಪೋಕುಮೇ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೩) ; ಏಱು ಭವಂಗಳೊಳಗೆ ಅಷ್ಟವಿಧ ಕರ್ಮಂಗಳಂ ಕಿಡಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮-೨೫); ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿನ್ ಕೊಂದೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ವ) ; ಈ ಕುಮಾರರಂ . . . ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯಿಸದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಿಹಾರಿಗಳಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೧೦). ೨. ಗಾಳಿಮುಸಗಿ ಸೊಡರಂ ಕಿಡಿಸುವವೊಲ್ ಕಿರ್ಚನೇಕೆ ಕಿಡಿಸದೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೬). ೪. ಮುನ್ನಮೆ ಮುಟ್ಟೆ ನುಡಿಯದೆ ಪೋಜಪೋಱಗನೆ ಬಳಸಿ ಕನ್ನೆಯ ಶಂಕೆಯುಂ ಕಿಡಿಸಿ(ಪಂಪಭಾ.೪-೬೮ ವ); ಚಿತ್ತದೊಂದು ಕಳಂಕಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಮಾಧಿ ಶತಯೋಗ ಗ್ರಂಥಮಂ ಪೇಱ್ದ (ಸಮುಪ.೧-೭); ದಿನೇಶನ ಘನ ತೀವ್ರರಶ್ಮಿ ನಿಚಯಂಗಳಿನಾದಮೆ ಬೆಂದ ತನ್ನಭೋಗಂಗೆ ನೆಯತಿತಾಪಮಂ ಕಿಡಿಸಲೆಂದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೬). **ಕೆಡಸು :** ೧. ಇದ ಕೆಡಸಿದರೆ ವೀರಭಾದ್ರದೇವರ ಪದಕೆ ತಪಿದ ಹಾಗೆ(ಎಕ.VII, ಶಿವಮೊ.೯೩-೩೬ ; ?); ಅರಸುಗಳ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಸಿ (ಕೃವಾಸ. ೪೩). [ಕೆಡು₁ + -ಇಸು₃]

ಕೆಡಿಸು₂ (ನಾ). ಕೇಡು ; ನಾಶ : ತಮ್ಮ ಕೆಡಿಸಿಂಗೆ ತಾಮೇ ಎಣಿಕೆ ಮಾಡದವರು [ಪಾಠಾಂ. ತಮ್ಮ ಬದುಕಿಗೆ ತಾಮೆ ಕೇಡ ಕಡೆಗೆಣಿಸಿದವರು] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೬). [< ಕೆಡಿಸು₁]

ಕೆಡು₁, ಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟು₂(ಭೂತಕೃ), ಕೆಟ್ಟು(ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಅಳಿ; ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಇಅ. XIX, ೧೪೫-೧೬;680); ತನ್ನೊಕ್ಕಲುಳ್ ಪೊತ್ತಿ ಮಕ್ಕಳ್ಪುಟ್ಟದೆ ಕೆಡುಗ(ಎಕ.III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೨೧ ; ಸು. 740) ; ಏನುಂ ನೆವಮಿಲ್ಲದೆ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟತ್ತು(ವಡ್ಡಾರಾ.೭೬-೧೦); ಒಡಲೊಡಮೆಯೆಂಬಿವೆರಡುಂ ಕೆಡಲಿರ್ಪುವು ಕೆಡದ ಕಸವರಂ ಜಸಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪); ತೋಱಿ ಕೆಡುವೀ ತನುವಿನಧರಂಜನೆಯ ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಜದಿರು ಮನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೫).

೨. ಇಲ್ಲವಾಗು; ಲೋಪವಾಗು; ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು: ಈ ವಧೆಯಿಂದಿಹ ಪರವೆರಡುಮೆನಗೆ ಕೆಡುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೧೦); ಹದಿನಾಜಂಗುಲದುದ್ದ ಸರ್ಪನ ವಿಷ ಕೆಟ್ಟು (ಆದವ. ೬೦); ಬಾಯ್ ಸಲೆ ಪುಣ್ಣಾಗೆ ಜಿಹ್ವೆಯೊಡೆವುತ್ತಿರೆ ಕೆಟ್ಟರೆ ಸಿದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೧೩); ಹೊಸ ಪಾಪಗಂಧ ಕಾಳಕೆ ಕೆಡಲು ಭವಿಲೋಹ ವಿಸರಮಂ ಕಳೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೧); ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಕೃತಮಘಂ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಲಾತಿಶಯದಿಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೫೫); ಕಮಳದ ಬಿಗುಹು ಬಿಟ್ಟುದು ಚಕ್ರವಾಕದ ತಗಹು ಕೆಟ್ಟುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೩೪). ೩. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಗುಣಹೊಂದು; ವಾಸಿಯಾಗು: ಆ ಮರ್ದಿನ ಬಾವಿಯ ನೀರಂ ಮಿಂದೊರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಕುತ್ತಂಗಳ್ ಕೆಡುವುವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೦); ಅತ್ಯುಗ್ರ ಗ್ರಹಾನೇಕ ಸರ್ಪರುಜಾಪೀಡೆಗಳಾಗಳಂತೆ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಮಪ. ೧-೨೭); ತಾಪಿಸುವ ತಪಸೆನಗೆಂದು ಕೆಡುವುದು ತಪಸಿಯೇ ಹೇಳಾ (ಬಸಪು. ೪೫-೩೬); ನಿಮ್ಮ ಕಥನಾಮೃತವನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದರಘ ಕೆಡಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೧೦೯). ೪. ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾಗು; ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಳಾಗು: ತೊಂಡಿನೊಳ್ ಕಿರ್ ಕೆಟ್ಟ ದಶಕಂಠನನಕ್ಕಟ ಕೊಂಡ ಪೆರ್ಮರುಳ್ ಕೊಂಡುದೆ ತನ್ನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩); ಸವಣರ ಮಾತಂ ನಿಕರಕ್ಕೆ ನಂಬಿ ಠಕ್ಕಿಂಗೆ ಕರಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಗತಿಯನಜಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೩); ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟದೆಟ್ಟಂಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೭-೧); ಪರೋಪಕಾರಿ ಕೆಟ್ಟಡೆಯುಂಟೇ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೬); ದೇವದೇವ ಸಂಗ ಕಂಡ್ಯೆ ಕೆಟ್ಟೆ ಕೆಟ್ಟಂ (ಬಸರ. ೪-೨೭); ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ಹಿರಿದಾಗಿ ಕೆಡುವರು (ಸಂಭಪ. ೩-೧೨). ೫. ಚದರು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಉಬ್ಬಿದರೆಲ್ಲ ಮೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೪). ೬. ಸೋಲು; ಸೋತು ಹೋಗು: ಅಟ್ಟಹೊಯ್ದನು ದಂತಿಗಳ . . . ಮಿಗೆ ಕಾಲಾಳನಸಿಯುರೆದ ಕೆಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದುದು ಭಟನಜಿಯುಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೫). ೭. ನಿರ್ಗತಿಕನಾಗು; ದರಿದ್ರನಾಗು; ಇದ್ದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ನೂರ್ವರ್ಮಾಹೇಶ್ವರರಿರ್ದೊರ್ವರ್ ಮಾಹೇಶ್ವರಂಗೆ ಕೆಟ್ಟಡೆಗಾಗರ್ (ಸಮಪ. ೪-೮೧); ಕೆಟ್ಟೊಕ್ಕಲಂತೆ ನಿಲಲಾಜದೆ ನಡುಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧); ಕೆಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣ ಸೇರು (ಗಾದೆ). ೮. ಮೀರು; ಬಿಡು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನಾಯಂ ಮುಟ್ಟಲಾಗದೆಂಬರದು ಕೆಟ್ಟು ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು ಪೋದಪೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೧೮); ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೊಲ್ದೀವುದುಗೆಟ್ಟು ತಂದೆ ಯುವರಾಜ ಶ್ರೀಯನೇಣೀಯನೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೫). ೯. ಕಳೆದು ಹೋಗು; ಕೈತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಹೋಗು: ಅಜೀವನೆಡೆವಜಿದು ಕೆಟ್ಟುದನಜಸಲ್ ಪೋಪಂತೆ ಮುಚ್ಚಿವೋಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೯); ಬದ್ಧ ಲಕ್ಷದೃಷ್ಟಿಯಿನೇನಾನುಂ ಕೆಟ್ಟುದನಜಸುವಂತೆನ್ನ ನೋಡುತ್ತ ಮೆಯ್ದೆವಂದು (ಕಾದಂಉ. ೫೪೮); ಇದು ಮುನ್ನಂ ನಿನ್ನ ಕೆಟ್ಟುಂಗುರದೆಡೆಯನದಂ ಪೇಟ್ದು ಸದ್ವಿದ್ಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨); ತನ್ನರ್ಥಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಕೇಳೆನ್ನರ್ಥಂ ಕೆಟ್ಟುದೆಂದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟಬುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩೭); ಸುರಪತಿಯ ಕೆಟ್ಟ ಸಂಪದಮಂ ತರಲ್ಕೆಂದು ಉರವಣಿಸಿ ತೊಡಗಿದರು ಕಡಲ ಕಡೆಯಲ್ಕೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೩). ೧೦. ಕೀಳಾಗು; ದುಷ್ಟನಾಗು; ನೀಚನಾಗು: ದುಃಖದೊಳಕ್ಕನಿರಲ್ಕೆ ಲಜ್ಜೆಗಾಯೆನೆ ಗುರುಗಳ್ಗೆ ಬೆಳ್ಕಜಿನೆ . . . ಕೆಟ್ಟನೇನನಿರದಿಂತುಟು ವಿಭ್ರಮದಿಂದೊಡರ್ಚಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೬); ಆರುಂ ದುರ್ಜನರ ಕೂಟದಿಂದಂ ಕೆಡರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೭); ಕುಹಕತಂತ್ರದ ಹೊಜಿಗೆವಾಳನ ಸಂಗದಲಿ ನೀವ್ ಕೆಟ್ಟರಕಟೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೬).

೧೧. ಮಾಸಲು ಆಳಿ; ಭಂಗವಾಗು; ಅಶುದ್ಧವಾಗು: ಕನ್ನಿಕೆಯು ಮುಟ್ಟಿದನು ಮುನ್ನಿನ ಕನ್ನೆತನ ಕೆಡದಿರಲಿಯೆಸುತವೆ ತನ್ನ ರಥವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ರವಿ ತಿರುಗಿದನು ಮಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩-೧೯). ೧೨. ಶೀಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪವಿತ್ರವಾಗು; ದಾರಿತಪ್ಪು: ದಮಿತಾರಿ ನಾಣ್ಚೆ ಸಭೆಯೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ಮದೀಯ ಕುಲಕ್ಕಿನಿತಾಗಳವಳ್ ಕೆಟ್ಟಳೆನಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಳಲ್ಲಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೦); ಸಿತಗರ ಕೂಟದಿಂದೆ ಕೆಡದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೬); ಬಟ್ಟವಕ್ಕಿಗಳಂಜೆಕೊಂಚೆ ಸಂಚರಿಸಿ ದೊಬ್ಬಿಟ್ಟುದ ಕೇಳಿ ತಾಪಸರು ಕೆಟ್ಟರು (ಮೋಹತ. ೭-೧೮); ಮಾಘ ಓದಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ೧೩. ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು: ಹಡಹಾಳಿ ಸತ್ತ ಮನೆಯಂತೆ ಪ್ರಭು ಕೆಟ್ಟನಾಡಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಚರವಚಮಂ ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲರ್ ಜರಿದಾಹಾ ಕೆಟ್ಟಪೆಲ್ಲಿಯುದು ಕೇಳೀ ಭೀಕರ ಮೆಂದವನಂ ಕೇಳಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೧); ಕುಡಿ ಕಿರೀಟಿಯು ರಕುತವಸು ಹಗೆ ಕೆಡಲಿ ಕೌರವರಾಯನಾಳಲಿ ಪೊಡವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೭). ೧೪. ತೊಂದರೆಯಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಕಟ್ಟಿದ ಸಿಜ್ಜಮನ್ ಕೆಟ್ಟೊದೇನೆಮಗೆನ್ನುದ ಬಿಟ್ಟವೊಲ್ ಕಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಮ್ (ಇಆ. X, ೬೧-೯; ಪು. 700). ೧೫. ಮಸುಳು; ಮಸುಕಾಗು: ಅವಸ್ತು ಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಟೀಯ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೮). ೧೬. ಹದಗೆಡು; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು; ಸಮುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಒಡಲೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟುಡು ಮೆಯ್ ಬಡವಾದುದು ಕಾಲ ಕೈಯ ಬೆರಲೆಲ್ಲಂ ತಪ್ಮೆಡೆಯಿಂ ಪೋದುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೦); ಕರಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆದ ಸರದವಂ ಕಡೆಪಟ್ಟು ಮನಂಗೆಟ್ಟು ನಾಡುನಾಡಂ ತಿರಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦); ಗೋಧಿ ಕೆಟ್ಟುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ ಅಟ್ಟವಳ ಜಾಣೆ (ಗಾದೆ); ಆತನಿಗೆ ತಲೆ ಕೆಟ್ಟದೆ (ರೂಢಿ). ೧೭. ವಿಫಲವಾಗು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು: ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೧೮. ತಪ್ಪು; ವಿಷಮವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು ಕಾಗೆ ರಾಗಿ ತಿಂದಿತು (ಗಾದೆ). 'ಹದಗೆಡು', 'ದಿಕ್ಕುಗೆಡು' ಪರಾ. **ಕಿಡು**: ೧. "ಕಿಡು–ವಿನಾಶೇ" (ಶಮಧಾ); ಧನಮೆಂಬುದು ವಿಭುಗೆ ಯಶೋಧನ ಮದನಿಂತಳಿಪಿ ಕಳಿಪಿ ಕಿಡೆ ಮಾಡಿರ್ದಾತನ ಪಡೆದ ಧನಮದೇತಜ ಧನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೭೪); ಅನ್ಯರಿಂದರಸರಿಂ ದಾಯಾದರಿಂ ಕಳ್ಳರಿಂ ಪಣಮೆಂತುಂ ಕಿಡಲಿರ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೧-೯೨); ಅರಸಿನ ಮೇಲರಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾಬಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವಮಾದೊಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೧). ೨. ನೀಡೊಳಗಣ ರೇಖೆಯಂತೆ ಕಿಡೆ ಚಾರುವಳಿಶ್ರಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ನಿನ್ನಯ ತಾಯ್ ಸಾತ್ವತಿಯುಂ ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟುಪುವುದುಂ ನಿನ್ನ ಲಲಾಟದ ಕಣ್ಣದು ಮುನ್ನಮ ಕಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ಚಿತಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ಕುಮಾರನನಿಕ್ಕುವುದುಂ ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯಮಾದ ಮಹೌಷಧಿ ಪ್ರಭಾವದಿಂ ಜ್ವಲನಶಕ್ತಿ ಕಿಡೆ ಪೊಜಮಟ್ಟ ಕುಮಾರನಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೭-೧); ಇಂತೀ ಧರ್ಮ್ಮವನಾವನೋರ್ವ್ವಂ ಕಿಡಲೀಯದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲಿಸಿದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಮಂತಂಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೧೯-೨೧; 1123); ಅಲೆದು ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂ ಮೇಘದೊಡ್ಡವಣೆ ಸಲೆ ಕಿಡುವವೊಲ್ (ಚಬಪು. ೮-೫). ೩. ಮನದೆ ನೆನೆದವರ ಕಿಡುಗುಂ ಜಿನಾಧಿಪಾ ನಿನ್ನ ಪಾಪನಿಚಯಂ ಗುಣಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೧); ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸಿನೊಳ್ ಪೊರಳುತಿರ್ದ ಬಲಂ ಕಿಡೆ ಸೋಂಕೆ ಸೋಂಕುಗಳ್ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೭); ಅಳುಂಬುಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪); ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕುಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮಾ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೭ ವ).

೮. ಈ ಕೊಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ದೆಯುಕ್ಕಿಯುಂ ಕಿಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮ವ); ಮೋಹದಿಂದೆ ಕಿಡದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೫); ಕವಿಗಳ್ ಕಟ್ಟಿದೆಂದೊಡೆ ಕಟ್ಟಿದವರ್ಗಳ್ ಬೆಳೆದೆಂದೊಡೆ ಬೆಳೆದೇಕವರನುಜದೆ ಕಿಡುವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೯); ಕಂಗುರುಡನೇಗೈದುವುಂ ಕಾಣದೊಡೆ ಮುಕುರ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಡುವುದೇ (ಹಹಶಾ. ೧-೨೬). ೯. ಕೊಡುವೊಡವೆ ಬರಲಿ ಬಾರದೆ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಡಲಿ (ಹಹಶಾ. ೯-೧೬). ೧೩. ನೀಂ ಕಿಡೆ ಕಿಡಲುಂ ನೀಂ ಬಾಟೆ ಬಾಟಲು ಮಿರ್ದನಾಗಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೪-೧೨); ೧೪. ಇದಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಬರ್ಪುದೇಂ ವ್ಯಾಕುಲನಾಗುತಂ ಪಿಡಿಯದಿರ್ದೊಡೆ ಪೇಳ್ಕುಡುವೊಂದು ವಸ್ತುವೇಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೩). ೧೫. ಪರರಾಜೋದಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡೆ ರಿಪುಕುಮುದಂ ಕುಂದೆ . . . . ಎಸೆದಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೪೦). ೧೬. ಆಕ್ರಂದನದಿಂ ಗಂಟಲೊಡೆದು ದನಿ ಕಿಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೯); ಬುದ್ಧಿ ಕಿಡುಗುಂ ಕೇಡೆಯ್ದುವಂದಾರೊಳುಂ (ಜಗವಿ. ೮-೬೫). ೧೭. ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕೋಹೆಯಗಂಗನ ಕಾಳೆಗ ದೊಳ್ತನ್ನಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯಿಸ್ಸಿ ಕಾಳೆಗ ಕಿಡೆ ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕಟಿಪಿ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೫; 940); ಎನ್ನ ದೆವಸಮುಂ ಜವ್ವನಮುಮಡವಿಯೊಳಗೆ ಪೂತ ಪೂವಿನಂತೆ ಕಿಡಲೀಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೬ವ); ಜಲಸ್ತಂಭ ಮಂತ್ರವೆಲ್ಲಮವಿನೀತನಪ್ಪ ರಾಜಪುತ್ರನೊಳಾಳೋಚಿಸಿದ ಮಂತ್ರದಂತೆ ಪರಿಣಾಮ ರಮಣೀಯಮಾಗದೆ ಕಿಡೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೬ವ). ೧೮. ಆಬಿನೆಯ ತಾಣದೊಳ್ ಲಘು ಕೋಟಿದೊಡಂ ಶ್ಲೋಕಲಕ್ಷಣಂ ಕಿಡದು (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೮). ೨೦. ನಂದು; ಆರು: ದೆಳಗುವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಕಿಡೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ತಮಂ ಪರ್ಬುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೫-೨೬). ೨೧. ಅಳಿಸು; ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಇ × × × ನ ಕಿಡದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದವರು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲು ಸಹಸ್ರಭೋಜನವಂ ಮಾಡಿದ ಸಹಸ್ರ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೪-೧೬; 1103). ▯P ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಕಣ್ಗೆಡು, ಕೆಯ್ಗೆಡು, ಮತಿಗೆಡು, ಮುಂದುಗೆಡು, ಬಗೆಗೆಡು, ಲಜ್ಜೆಗೆಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೆಟ್ಟವಂ = ೧. ಕೆಡುಕ; ದುಷ್ಟ: "ಅಕ್ಷಿಪ್ತ, ಹಕಳ - ಈ ೨ ಕೆಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). ೨. ಹಾಳಾದವನು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾದವನು: ಆರಿಗಾರೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೫); ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟವರಿಲ್ಲವೋ ರಂಗಯ್ಯನ ನಂಬದೆ ಕೆಟ್ಟರೆ ಕೆಡಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫೬ ಪಲ್ಲವಿ). ಕೆಟ್ಟವಳ್ = ನೀತಿಗೆಟ್ಟವಳು; ಜಾರೆ: ಕೆಟ್ಟವಳ ತನುಜಂ ಬಂಧುಳನೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೯೨-೧೦). ಕೆಟ್ಟುದು = ಮುರಿದದ್ದು; ಹಾಳಾದದ್ದು; ಭಗ್ನವಾದುದು: "ಭಗ್ನಮೆನೆ ರುಗ್ಣಮೆನೆ ತಿನ್ನಮೆನೆ ವೃಕ್ಣಮೆನೆ ಭಿನ್ನಮೆನೆ ಕೆಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬). ಕೆಟ್ಟನುಡಿ = ಕೆಟ್ಟಮಾತನ್ನಾಡು: ಕೆಟ್ಟು ನುಡಿದ ಪೊಳಲಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಡಗಟ್ಟಣಿಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೫೨); ಆರೇನ ಕೆಟ್ಟುನುಡಿಯರೆನ್ನ ಮೇಲದನಾರ್ಕೆವನೆ ರಾಯನೆನಗೆ ನೇರವಾಗಿಹನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೪೬). ಕೆಟ್ಟುಪೋಗು, ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು = ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗಿಹೋಗು: ಸಂಸಾರದಿಂ ಕೆಟ್ಟು ಪೋಗಲನುವಾಗಿರ್ದಪಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೪). ೨. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು ಕಾಗೆ ರಾಗಿ ತಿಂತು (ಗಾದೆ); ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ).

೩. ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು: ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಲು ನಾನೇನು ನಿನ್ನ ಆಳು ಕೆಟ್ಟು ಹೋದೆನೆ? (ರೂಢಿ). ಕೆಡಬಗೆ = ಕೆಡಿಸಲು ಬಯಸು; ಕೇಡು ಬಗೆ: ಕಡು ಮುನಿದು ನಾಚಯ್ಯನಿವದಿರು ಕೆಡಬಗೆದರಹಿತರ ನಪಹರಿಸಿದಲ್ಲದಾಣಿನ್ನು ಮದನನಾಶಂಗುಣ ಬಡಿಸಬಾರದು (ಬಸಪು. ೫೧-೩೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೆಡು; ತುಳು. ಕೆಟ್ಪು, ಚೆಟ್ಪು; ಕೊಡ. ಕೇಡ್; ತೆಲು. ಚೆಡು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಿಟ್, ಕಿಟಿಪ್]

ಕೆಡು$_{2}$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಚ್ಚೆ: ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೆಡು ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಡುಕ (ನಾ). ಕೇಡು ಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಾಳಿ; ದುಷ್ಟ: ಇಂತೀ ಕೆಡುಕರ ಕಂಡು ಅಂಜದೆಯಲ್ಲಾ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೭); ಕೆಡುಕನೊಳು ನಿರ್ಮೋಹಿ (ಸಾನಂಜ. ೭-೪೬); ಕೆಡುಕನಾದನು ನಂದಗೋಪಿಯ ಕಂದನೆನಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). [ಕೆಡುಕು + -ಅ$_{7}$]

ಕೆಡುಕತನ, ಕೆಡಕುತನ, ಕೆಡುಕುತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: "ವೃಜಿನೀಯಂ, ವೃಷ್ಟಿತವ್ಯಂ - ಈ ೨ ಕೆಡುಕತನಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೧೬). **ಕೆಡಕುತನ**: ಕೆಡಕುತನದಿಂ ತಿರಿವುದಂ ಮಾಣಿಸಿದೊಡೇಂ ಭಕ್ತಿ ಕೆಡುವುದೇ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೯). **ಕೆಡುಕುತನ**: "ಘಾತಾಕಿಕೆ - ಕೆಡುಕುತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೨೫). [ಕೆಡುಕು + -ತನ]

ಕೆಡುಕಿ$_{1}$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಬಹಳ ಕೆಡುಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕೆಡುಕ + -ಇ$_{3}$]

ಕೆಡುಕಿ$_{2}$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಳು; ಕೆಟ್ಟಹೆಂಗಸು; ಜಾರೆ: ಕೆಡುಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಡಿಕಿ]ಯನೊಲ್ದು ನೋಡಿದೊಡೊರ್ದಲೊಳ್ (ಸಮಪ. ೫-೬೩). 'ಕಿಡಿಕಿ$_{1}$' ಪರಾ. [ಕೆಡುಕ + -ಇ$_{2}$]

ಕೆಡತಿಕು, ಕೆಡಕು (ನಾ). ಕೇಡು; ಕೆಡುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಕೆಡುಕಿಗಿಹವು ನೂರು ದಾರಿ ಒಳಿತಿಗೊಂದೆ ದಾರಿ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೧೬). **ಕೆಡಕು**: ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು . . . ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಡಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೇ ಏನು ಹೇಳಿಲ್ಲ (ಪ್ರಕಾಪ. ೨೪). [ಕೆಡು$_{1}$ + -ಕು]

ಕೆಡುಕುತನ 'ಕೆಡುಕತನ' ನೋ.

ಕೆಡುಕೆ (ನಾ). = ಕೆಡುಕಿ$_{2}$: ಕೆಡುಕೆಯೂಗಮುವ ಸೋಹಾತಪದಿ ಬರಿಕ್ರಮು ದೊಳಡಿಯಿಡುವ ಭಾವವೆಂತಿಹುದು (ಹಸಮು. ೬-೭). [ಕೆಡುಕ + -ಎ$_{2}$]

ಕೆಡುಗ (ನಾ). ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕೇಡಿ; ದುಷ್ಟ: ನಿನ್ನ ಪರಿಯಲಿ ಧರ್ಮಕೆಡುಗರ ನಿನ್ನ ಪರಿಯಂತಜ್ಜಿಯೆನೀಗಳು ನಿನ್ನ ಧರ್ಮವ ನೀನು ಕೆಡಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೩೩೮). [ಕೆಡು$_{1}$ + -ಗ$_{3}$]

ಕೆಡುಗುಡಿತನ (ನಾ). ಕೇಡುಗುಳಿತನ; ಕೆಟ್ಟತನ: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರ್ದು ಹಾದಿಯ ಕೇಳಿದಡೆ ತಡಿ ಮಡುವ ಹೇಳಿದಡೆ ಅಂದು ಕೆಡುಗುಡಿತನವೆ (ನಗೆಮಾ. ೨೧). [?]

ಕೆಡುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೆಡುವ ದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟದಾರಿ: ಅಟ್ಟಿ ಸುಡುವ ದವಾನಲನ ನಡೆಗೆಟ್ಟೊಡಾಳುವ ನಾಯಿಗಳು ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯಲಿ ಬಳಲಿದಡೆ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ನಡಿಸುವರು (ನಿಥಾಗ. ೩-೧೪-೧೧); ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವ ಭವಾಟವಿಯ ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯನು ಕೀದಡಲ ಪದದಲಿ ನಟ್ಟನಡಲಿತವಾಗಿ (ನಿಥಾಗ. ೫-೮-೩೮). [ಕೆಡು$_{1}$ + ಬಟ್ಟೆ$_{1}$]

ಕೆಡುವೊಡಲ್ (ನಾ). ನಾಶವಾಗುವ ದೇಹ; ನಶ್ವರವಾದ ಶರೀರ: ಕೆಡವೊಡಲೊಡಮೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೆಡಮಗೆ ಮಾಱುಗುಡುವುದು (ಗದಾಯು. ೨-೪). [ಕೆಡು$_{1}$ + ಒಡಲ್]

ಕೆಡುವೊಡವೆ (ನಾ). ನಾಶವಾಗುವ ಒಡವೆ ; ನಶ್ವರವಾದ ವಸ್ತು: ತನು ಕೆಡುವೊಡವೆಯಿದೆಯೊರ್ವನ ವಿಪತ್ತನ್ನು ತೊಲಗಿಪುದು ಗಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೫೫). [ಕೆಡು$_1$ + ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ)]

ಕೆಡುಸೊಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ಒಂದಾದೊಡಮಂ ಕೆಡುಸೊಲ್ ಪುರುಳ್ ಫಲಮುಂಟಾಗೆ ನಲ್ಲದಲ್ಲದುದಾಗಿ ಬಿಡುಗುಂ (ಕುಜಳ್. ೧–೧೩–೮). [ಕೆಡು$_1$ + ಸೊಲ್$_2$]

ಕೆಡುಹ (ನಾ). ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ ; ನಾಶ; ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ: "ವಿನಾಶ, ಅದರ್ಶನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೆಡು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕೆಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೀಳು; ಕುಸಿ; ಉರುಳು: "ಕೆಡೆ–ಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೋಲಿಂದಾಡುವ ತಿಗುರಿಯವೋಲಂತಿರೆ ತೋಱಿತಿಟ್ಟ ತನು ಕೆಡೆವಿನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೩ ಶೂದ್ರಕ); ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದ ಗದೆವೆರಸು ಘೋಂಕಸೆಕೆಡೆದಂ ಗಿರಿಶಿಖರದೊಡನೆ ಕೆಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೨); ಕುರುಡರ್ ಕುೞಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೊಡೆ ಕರುಣಿಸಿ ತೆಗೆವವನೆ ನಂಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೫); ಬಂಧುಗಳೊಡನೆ ವೈರವ ಮಸೆದು ನರಕಕೆ ಕೆಡೆವೆನೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೧); ಬೇರು ಪಱಿದ ವೃಕ್ಷ ತನ್ನ ತಾ ಕೆಡೆವಂತೆ (ಭರತ. ೧–೧೨೦). ೨. ಒರಗು; ಮಲಗು: ಉಮ್ಮಳದಿ ನುಚ್ಚಿಡೆಯೊಳುಣ್ಣದೆಯುಂ ಕೆಡೆದೆಡೆಯೊಳ್[ಕೆ]ಡೆಯದೆ ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆಯುಮೋಡಿದಂ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೬); ಸೊಕ್ಕ್ಮೈಯಱಿಯದೆ ಟಕ್ಕನಿಕ್ಕಿದಂತು ಕೆಡೆದು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವುದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೨೬); ಹರಿದ ತಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹರಿದ ಬೊಂತೆಯ ಹಾಸಿಕೊಂಡು ಕೆಡೆದಿಹಂಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩–೬೬೬); ಕಳವಳಿಗ ಹಾಯೆನುತ ಕೆಡೆದನು ತಳಿರ ಹಾಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೫೨). ೩. ಸಾಯು; ಪ್ರಾಣನೀಗು: ಬೆಡಗಿನ ಕೀಲು ಕಳೆದು ಕೆಡೆದ ಬಳಿಕ ಕಡುಗೂರ್ಪ ಮಡದಿ ತಾ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮಳು (ಬಸವ. ೨೦೧); ಕೆಡೆದು ದನುಜರು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡಗಿದಾಹವದೊಳಗೆ ಕೊಂದವ ಕೊಡನ ಮಗನೋ ದೂಱು ಹೊತ್ತುದು ಬಱಿದೆ ಹಗೆಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೩). ೪. ಬೀಳಿಸು; ಕೆಡಹು: ದೋಣಿಗೆ ಕೆಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ (ಕುಡಿಕಪ. ೧೮೩).

ಕೆಡೆಕೆಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹೋಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೨–೩೦); ಹೇರುರವಸೆಚ್ಚೊಡನೆ ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೯); ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆಂದಾರ್ದೆಚ್ಚಂ ಘುಡುಘುಡುಪ ಮಹಾವರಾಹನಂ ಕೂರ್ಗಣೆಯಿಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಡ; ತೆಲು. ಕೆಡಯು]

ಕೆಡೆ$_2$, ಗೆಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು; ಕೊಚ್ಚು: ಛಂದಮನಱಿಯದನೋದುಂ ಮುಂದಿರ್ದಾತಾಳದಳವನಱಿಯದ ಪಾಡುಂ ಬಂದುದ ಕೆಡೆವನ ನುಡಿಯುಂ ಒಂದಳುರ್ಕಂ ಬಾತೆರ್ಪಯಿಲ್ಲ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೯ ಅಡಿಟ). 'ಕಾಟ್ಗೆಡೆ', 'ಬೂತುಗೆಡೆ' ಪರಾ. ಗೆಡೆ$_1$: ೧. ಅನುತ್ತರಂ ಗೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡು]ವನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೯) ; ಘೋಂತಾದೆನಿಲ್ಲಿ ಸಗ್ಗದೊಳೆಂತುಂಡಪೆನುಂಡೆ ಪಾರ್ವರೊಲಿದುದು ಗೆಡೆವರ್ (ಯಶೋಚ. ೩–೬೦); ನಾಲಗೆಗಳುಂಟೆಂದು ಗೆಡೆವರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೫–೧೩). ೨. (ಹಕ್ಕಿಗಳು) ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನುಡಿವ ಕನ್ನಡಿವಕ್ಕಿ ಗೆಡೆವ ಕೋಗಿಲೆ ಮಾತನೊಡಸುವ ಗೊರವ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೫೩). [?]

ಕೆಡೆ$_3$, ಗೆಡೆ$_3$ (ನಾ). ಬೀಳುವಿಕೆ; ಪತನ. ಗೆಡೆ$_3$: ಗೆಡೆಯೆಂಬ ನುಡಿ ಜೂದುಗಾಱರೊಳ್ ಕಡೆಯೆಂಬ ಬಿಡುನುಡಿ ದಧಿಮಥನದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೫೮). [< ಕೆಡೆ$_1$]

ಕೆಡೆ$_4$ (ನಾ). (?): ಬಿಡುವಾಯ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿರ್ಪೊಸಡು ಬೆರಳಿವಲ್ ಕೊಂಕುಮೂಗಬ್ಬಕಣ್ಗಳ್ ಕೆಡೆಗಳ ಪುರ್ವುಂ[ಸಮಂತಂ]ಕಸಿಯ ಕುಱಿನೊಸಲ್ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೮); "ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ" (ಲೋಕೋಪ. ಅಡಿಟ). [?]

ಕೆಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹಿ ಕಟ್ಟು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಮುನಿಪನ ಧೇನುವನು ಕೆಡೆಕಟ್ಟಿ ತೆಗೆಯಲು (ಸಂಭಪ. ೨೬–೨೦). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಡೆಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ತಿವಿ; ಗುದ್ದು: ಗಜದಾರೋಹಕರ ಕೆಡೆಗುತ್ತಿ ಕೊಂದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೮–೨೩). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕೆಡೆತಿವಿ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಗುತ್ತು: ಅಸಗನನು ಕೆಡೆತಿವಿದು ಕಂಸನ ವಸನವೆಲ್ಲವ ಸೆಳೆದ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೧೬). [ಕೆಡೆ$_1$ + ತಿವಿ$_1$]

ಕೆಡೆನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟಮಾತನ್ನಾಡು; ಬಯ್ಯು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ನಿಂದಿಸು: ಅವಗುಣದಾ ತಾಣಮುನಿಸೆಡೆವೆತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದದನೆ ಕೃತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೦); ಈ ಕಿಱಿಯವನಱಿಯದೆ ಕೆಡೆನುಡಿದನಪ್ಪೊಡಂ ಸೂಱುವರಂ ನೆಱೆ ಸಲಿಸುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೧); ನೀಂ ರಾಜರ್ಷಿ ಕೋಪಿಸದೆ ಧಟ್ಟಿಸದೆ ಕೆಡೆನುಡಿಯದೆ ನಿಲಲೆಂತುಬಲ್ಲೆ (ಹದಕಾ. ೨-೩೨); ಹಗೆಯ ರಕುತವ ಕುಡಿವೆನಲ್ಲದೊಡವನಿಪಾಲನ ಕೆಡೆನುಡಿದ ನಾಲಗೆಯ ಕೀಳುವೆನೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೬); ನನಗಿದಿರಾಗಿಯೆನುತ ಕೆಡೆನುಡಿವಂದದಿ ಲಯಕಾಲಾಗ್ನಿಶರಂ ಘುಡುಘುಡುಘುಡಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೬–೪೩). [ಕೆಡೆ$_1$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕೆಡೆನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಬೈಗುಳು; ನಿಂದೆ: ವೃಥಾ ಕೆಡೆನುಡಿಯ ನುಡಿದರೆ ದಿಟ್ಟನೆಂಬರೆ ವೀರರಾದವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೩). [< ಕೆಡೆನುಡಿ$_1$]

ಕೆಡೆನೂಂಕು, ಕೆಡೆನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ನೂಕು; ದೂಡು; ತಳ್ಳು: ಈ ಪಾಪಕರ್ಮನಂ ನಂಬಲ್ವೇಡ, ಕೆಡೆನೂಂಕೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪–೨); ನೀನೇಟೆಂದಲ್ಲಿಂದಭಿಮಾನಂಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೨); ದನುಜರವದಿರು ಬದುಕಲಱಿಯದೆ ಕನಲಿ ಶ್ವಾಪದ ವಧೆಯ ಮಾಡಲು ದನುಜರನು ಕೆಡೆನೂಂಕಿ (ಸಂಭಪ. ೫–೨೩). **ಕೆಡೆನೂಕು**: ಅಲ್ಲಿರಗೊಡದಾ ಕಲುಮಾನಸನು ಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವ ಮಾಳ್ಕೆಯಲಿ ಬಲ್ಲಿದನಾವವನನೊಡನೆಂದು ಭೂತಳದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಡೆನೂಕುವನು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೯–೯೬); ದಿಂಕದಲಿ ಕೆಡೆನೂಕಲಾ ಯಮಕಿಂಕರರು ನಡುಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧–೨೪).

[ಕೆಡೆ$_1$ + ನೂಂಕು$_1$]

ಕೆಡೆನೂಕು 'ಕೆಡೆನೂಂಕು' ನೋ.

ಕೆಡೆಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಎಣಿಸು; ಕೇಡುಬಗೆ: ಅಹಂಕರಿಸಿದನು ಕೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡ] ಬಗೆದ ನಮ್ಮಸಮ ಛತ್ತರ ಹವಣಱಿಯಲಾ (ಬಸಪು. ೨೬–೧೫). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಬಗೆ$_1$]

ಕೆಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಬಡಿ; ಕೆಡಹಿ ಹೊಡೆ: ಅಡಿಗಡಿಗೆಯುಂಡುಟ್ಟವರ್ಗಳ ಕೆಡೆಬಡಿದು ಕೊಳ್ಳಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೩–೩೬); ಮಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯ ಬಸುಜನುಗಿ ಕುನ್ನಿಗಳ ಕೆಡೆಬಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೧); ಈ ಬಳದೊಡಲು ಕೊಬ್ಬಿದೆಯಿದನು ಕೆಡೆಬಡಿದು ಚಾರು ಮಾಂಸವ ತೆಗೆವೆನೆಂದು (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೫–೧೩೬).

[ಕೆಡೆ$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕೆಡೆಬಾಟ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಕೆಡಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು (?): ಇದಂ ಕೆಡಿಪೋನುಂ ಕೆಡೆಬಾಟ್ಪೋನುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೪; 800).

[ಕೆಡೆ$_1$ + ಬಾಟ್$_1$]

ಕೆಡೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಉರುಳಿಬೀಳು: ಕುಡಿಯುಟ್ಟುದಿವ ನಬ್ಬರಣೆ ಕೆಡೆದೀಳೆನುತ ಶೂಲದಲಿಟ್ಟನಿನಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೯); ಕೆಡೆದೀಳೆ ಹೊಯಿಯ್ ಕುನ್ನಿಗಳನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೦). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು, ಕೆಡವೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ತುಳಿ; ಮೆಟ್ಟಿತುಳಿ: ಎನಗೆ ಪೊಡರ್ಪುದೋರ್ಪುದಿದು ತಾನೆನುತುಂ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೧೮); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಬೊಮ್ಮಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೪೦); ಕತ್ತರಿಯನು ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಾಶದ ಮೊತ್ತದೊಳೋಲಗಗೊಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೪-೧೬೯). **ಕೆಡವೆಟ್ಟು**: ರುದ್ರಾವನೀಶ್ವರನ ಕೇಳಸಬೇಕಿದ ಕೆಡಮಟ್ಟಿಬೇಕೆಂದು ಪೇಳ್ದರವರು ಸಿಂಗಮಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೯). ‘ಕೆಡೆಯೊದೆ’ ಪರಾ. [ಕೆಡೆ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಯಿಸು: ಒನಕೆಯನೆತ್ತಿ ನೆತ್ತಿಯನೆ ಪೊಯ್ದು ಕರಂ ಬಿಸಿದಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕಳ್ಳನೆ ಕೆಡೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಾಯೊಳೆಱೆವ (ಸಮಪ. ೧೧-೮೨). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಡೆಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು; ಕೆಡಹು: ನಡೆವನಂ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದುಂ ನಿಂದಿರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವುದುಂ, ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ಕೆಡೆಯಿಸುವುದುಂ ನಿದ್ರಾದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಕ್ರ. ೨೯೩). [ಕೆಡೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಡೆಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಯೆಸು: ಅರುಭಟೆಯಲಿ ಗಜವ ಮುಱ ಕೆಡೆಯಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಸು] ಮಹೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೩). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಇಸು$_1$]

ಕೆಡೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ತಿವಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆಹಾಕಿ ಇರಿ: ಹರನು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನಂ ಕೆಡೆಯಿಱಿದು ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೪೪). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕೆಡೆಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹು: ಉಡಿಯೆಚ್ಚಂ ಧನುವಂ ಸಿಡಿಲ್ವಿನೆಗಮೆಚ್ಚರಿಕೇತುವಂ . . . ಅಶ್ವಂಗಳಂ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚಂ (ಪಂರಾಮಾ.೯-೧೨೮); ರಾವಣಂ ವಿಷ್ಣುವಿನೊಳ್ ಪೊಡೆದಿಱಿದುಂ ಗಡ ತನ್ನಂ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚಡೆ ಸತ್ತಂ (ಸಮುಪ ೧೦-೫೮); ಇತ್ತೆ ಲಿತ್ತಂಡ ಚೂಣಿಯು ಭಟಾನೀಕವಿರದೊತ್ತರಿಸಿ ಕಡಿದಿಱಿದು ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚು ಕಾದುತಿರಲು (ಚಬಪು. ೧೬-೧೬); ಒರ್ವನೈತಂದು ನಿನ್ನನುಜನವಗಡಿಸೆ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚು ಬೀಳ್ಚಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೬೪). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಎಸು$_1$]

ಕೆಡೆಯೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು, —ತಳ್ಳು; ನಿವಾರಿಸು: ಸುಖದುನ್ನತಿಯೊಳೆಸೆದನು ಧರಣಿಪತಿ ನಾನಾ ಮಹಾಪಾತಕವ ಕೆಡೆಯೊದೆದು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೨೫); ಜನನಿಯ ಶೋಕವನು ಕೆಡೆಯೊದೆಯಲಾತ್ಮವಿವೇಕ ಪದವನು ಪೂರ್ಣವೆನೆ ಕರುಣಿಸಿದನಾ ಕಪಿಲ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಒದೆ$_1$]

ಕೆಡೆವೊಡೆ, ಕೆಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಡೆದು ಬೀಳಿಸು: ಕಳಸದೊಳು ನೆಱೆತೀವಿ ಪಾಲಂ ಕೆಡೆವೊಡೆದ ಹಾಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೫). **ಕೆಡೆಹೊಡೆ**: ಕಯ್ಯ ಸಟ್ಟುಗದಿಂಡ ಕೆಡೆಹೊಡೆದು ಕೊಂದು (ಬಸಪು. ೫೬-೪೦). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಪೊಡೆ$_1$]

ಕೆಡೆವೊಯ್, ಕೆಡೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆವೊಡೆ: ಕೆಲವಂ ಬಲಭದ್ರಂ ಲಾಂಗಲದಿಂ ಬರಸೆಗೆದು ಮುಸಲದಿಂ ಕೆಡೆವೊಯ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೪೧). **ಕೆಡೆಹೊಯ್**: ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಡೆದು]ನೂಕೆ ನಿಜಗೇಹಕ್ಕೆ ಜಱಿಯುತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ದನು (ಹಹಶಾ. ೧೧-೧೧); ವಿರೋಧಿಯ ಸೂತನನು ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು ಕೊಂದನು ರಥದ ಕುದುರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೬). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೆಡೆಹಾಯ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿ ಹಾಕಿಸು; ಕೆಡವಿಸು: ಬಸದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವ ಬೇಗದಿಂ ಹಿರಿಹಿರಿದು ಕೆಡೆಹಾಯ್ಕಿಸುವೆ ನಾನೆನಲು (ಬಸಪು ೫೧-೫೨). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಹಾಯ್ಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಡೆಹೊಡೆ ‘ಕೆಡೆವೊಡೆ’ ನೋ.

ಕೆಡೆಹೊಯ್ ‘ಕೆಡೆವೊಯ್’ ನೋ.

ಕೆಡ್ಡಾ, ಖೆಡ್ಡಾ, ಖೇಡ್ಯ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾಡಿದ ಕಂದಕ, —ಹಳ್ಳ: ಭಾರಿಯ ಕೆಡ್ಡಾ ರಚನೆಗೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ (ಗಜರಾ. ೩೫). **ಖೆಡ್ಡಾ**: ಕಾರಪುರದ ಖೆಡ್ಡಾ ಕ್ಯಾಂಪು ಎಂದರೆ ಜಗತ್‌ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದುದು . . . ಆ ಕಂದಕವಿರುವ ಜಾಗವೇ ಖೆಡ್ಡಾ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೫). **ಖೇಡ್ಯ$_2$**: (+). [← ಪ್ರಾ. ಮರಾ. ಖಡ್ಡಾ]

ಕೆಣಕಾಟ (ನಾ). ಕೆಣಕುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿಸುವಿಕೆ; ರೇಗಿಸುವಿಕೆ: (+). [ಕೆಣಕು$_1$ + ಆಟ]

ಕೆಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಣಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೇಗಿಸು: (+). [ಕೆಣಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಣಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: “ಕೆಣಕು – ಕದರ್ಥನೇ” (ಶಮುಧಾ); ಪಾಂಡವರನಕಾರಣಂ ಕೆಣಕಿದೀ ಪೊಸ ಪೊಲ್ತುಱೊಳಾದ ಕಿರ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೭); ಅಯ್ಯಾ ಭೂತ ಕೆಣಕಿದರಿಲ್ಲ ಮಾತು ಮುಟ್ಟಿದರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೧೦); ನಿನ್ನಳವನಱಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕು ಕೆಣಕಿದೆ ಕೆಟ್ಟೆ ಹೋಗು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೮೦); ಭೂಪಾಲನ ಕೆಣಕಿ ದುಷ್ಕೀರ್ತಿಬಾಲೆಗೆ ಪತಿಯೊದೆನು (ಕಂಸವಿ. ೩-೮೯); ಮಲಗಿರುವ ಹಾವನ್ನು ಕೆಣಕಬೇಡ (ನಾದಲೀ. ೬೫). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸಾಹಸಮಲ್ಲನುರವಣಿಸೆ ಅರಿಬಲವ ಕೆಣಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೮); ರಕ್ಕಸರ ರಣದಲಿ ಕೆಣಕಿ ಹರಣದಲುಳಿದ ಸುಭಟಾಗ್ರಣಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೧). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು; ಪ್ರೇರಿಸು; ಪ್ರಚೋದಿಸು: ಸಂಗರವ ಕೆಣಕಿದನಿಲಸುತನೊಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೫); ಕದನವ ಕೆಣಕಲೈದಿದ ದಂಡೋ (ತೊರರಾ. ೬-೩೭-೩). ೪. ಕೆದರು; ಕೆದಕು: ಕೆಣಕಿದುರಿಯಂದದಲಿ ದಂಡೆಯೊಳಣೆದ ಕಾಳೋರಗನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೯); ನೆಱೆ ಕೆಣಕಿದೆವು ಮುಟ್ಟಿರ್ದ ಕಲ್ಪದ ಕಿಚ್ಚನಾವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೆಣುಕ್ಕು, ಕೆಣಕು; ತೆಲು. ಚೆಣಕು, ಚೆಣುಕು, ಚೆನಕು, ಚೆನಯು]

ಕೆಣಕು$_2$ (ನಾ). ಕೆಣಕುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿಸುವಿಕೆ. ‘ಕೆಣಕುಗೊಡು’ ಪರಾ. [< ಕೆಣಕು$_1$]

ಕೆಣಕುಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಣಕುವ ಕಣ್ಣು: ಸೊರ್ಕುಜವ್ವನದ ಸೊಬಗನ್ನೊದ್ದಿ ಹೀಗೆ ಬೀಸಿರುವ ಕೆಣಕುಕಣ್ಣುಳ್ಳವನನ್ನು(ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦-೧೯). [ಕೆಣಕು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೆಣಕುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಕೆಣಕುಗೊಟ್ಟ ಮೂದಲೆಗೆ ಕೆರಳ್ದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೧೬-೨೧). [ಕೆಣಕು$_2$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಣಕುನಗೆ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವ ನಗೆ; ಉದ್ರೇಕಿಸುವ ನಗು: ಮಾತಿನೊಂದಿಗೆ ಕೆಣಕುನಗೆಯ ವಿಷಾದವೂ ಇದ್ದುವು (ಪ್ರಣಸ. ೬). [ಕೆಣಕು$_1$ + ನಗೆ]

ಕೆಣಕುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಕೆಣಕಲ್ಪಡು: ಈ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಆಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ ನೆರವೂರೆಯ ಬಲ್ಲಿದರು ಪೆಳರಿಯೋ ಕೆಣಕುವಟ್ಟೋ ತನಗೆ ನಡೆತಂದು ಕಳನ ಕಾಳೆಗವನ್ನೊಡ್ಡುವಂತೆ ಮಸಗಿಸುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೯). [ಕೆಣಕು$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕೆಣಕುವೇಟ (ನಾ). ಕೆಣಕುವ ಬೇಟ; ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆ: ಇಂತಿದು ಈ ಮದನಯಾತ್ರೆಯ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಬಾಸೆಗಾರ್ತಿಗೆ ಕರೆವಾಟದ ಕೆಣಕುವೇಟದ ಆದಿಮಂಗಳವೇನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪-೧೩).

[ಕೆಣಕು$_1$ + ಬೇಟ$_3$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕೆತ್ತ 'ಕಿಱು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆತ್ತಕುಱುವ (ನಾ). ಉಳುಮೆಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹೊಲ: ಕೆತ್ತಕುಱುವ ಮಾಡಿದ ಹೊಲ ತಪ್ಪಿಸಿ ಆರ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜೀವದನವನು ಯೆಲಿಯಾಡಿಸುವಡಂ ಬೇಡೆಂದೆನಲಾಗದು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೨-೧೬; 1263).

[< ಕೆತ್ತು$_3$ + ಕುಱುವ$_1$]

ಕೆತ್ತಣ, ಕೆತ್ತಣೆ, ಕೆತ್ತನೆ (ನಾ). ಕೆತ್ತುವಿಕೆ; ಕುಂದಣ; ಹರಳುಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ: ತೊಳಗುವ ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕದ ಕೆತ್ತಣಮೊಪ್ಪುವ ಚಿನ್ನ ಹೊನ್ನ ಚೀರ್ಕೊಟವೆಯುಂ (ನಳಚಂ. ೧೬೦). **ಕೆತ್ತಣೆ**: ಹೆಂಜರ ಬಡಗಿ ಕೆತ್ತಣೆಯ ದೊಡ ಹಲಗ್ಯೆಯನ ಮಗ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೯೨-೧೭; 1603). **ಕೆತ್ತನೆ**: ಅದರ ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ ಇತ್ತು (ಚಂದತೋ. ೩೧).

ಕೆತ್ತನೆಯಓಲೆ = ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದ ಓಲೆ; ಕುಂದಣಿಸಿದ ಓಲೆ: (ಕ). **ಕೆತ್ತನೆಯಕೆಲಸ** = ಕುಂದಣಿಸುವ ಕೆಲಸ: (ಕ).

[ಕೆತ್ತು$_2$ + -ಅಣ]

ಕೆತ್ತಣೆ 'ಕೆತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೆತ್ತನೆ 'ಕೆತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೆತ್ತವಾರಿ, ಕೆತ್ವಾರಿ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ, —ಕುರುಪೆ; ಉಜ್ಜುವಾರೆ. **ಕೆತ್ವಾರಿ**: (ಕ). [ಕೆತ್ತು$_3$ + ಪಾರಿ$_7$ (< ಪಾರ್ಿ$_1$)]

ಕೆತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕಂಡರಿಸುವಿಕೆ; ಕೆತ್ತನೆ: ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದವಾದ ಕೆತ್ತಿಕೆಯ ಚಿತ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೧೫); ಇದರೊಳಗಿನ ಕೆತ್ತಿಕೆಯ ಕೆಲಸವು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೬). [ಕೆತ್ತು$_3$ + -ಇಕೆ]

ಕೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕುಂದಣಿಸುವಿಕೆ: ರತ್ನ ಹರಳ ಕೆತ್ತಿಗೆ ಕುಂಡಲವನು (ಸಮುಮ. ೬).

ಕೆತ್ತಿಗೆಸರಪಣಿ = ಹರಳು ಕೆತ್ತಿದ ಸರಪಣಿ: (ಕ).

[ಕೆತ್ತು$_2$ + -ಇಗೆ]

ಕೆತ್ತಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಹರಳು ಕೂಡಿಸು, —ಕೆಚ್ಚು: ರತ್ನ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಪದಕ ಹಾರಗಳು (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೭-೩). [ಕೆತ್ತು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆತ್ತಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯಿಸು; ಕಂಡರಿಸು: ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಜಾಯ ಕೊರಡಂ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಮೊಳದನಿತನಟ್ಟಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೧); ಭಿತ್ತಿಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಹಸಂ ಮಾಡಿದ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಂತೆ ಕೀಲಿಸಿ (ಸವ್ಯಕೌ. ೮-೬೦).

[ಕೆತ್ತು$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅದಿರು; ನಡುಗು; ಮಿಡುಕು; (ನರದಂತೆ) ಹಾರು; ಸ್ಪಂದಿಸು: "ಕೆತ್ತು - ಸ್ಪಂದನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೆತ್ತಿತ್ತು ದಲ್ ಬಲಗಣ್ಣುಂ ಬಲದೋಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೩); ನಿಜವದನದೊಳಗ್ಗಳವಧರಂ ಕೆತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೮); ಅಂಗೈ ತಿಂದುದೆನ್ನ ಕಂಗಳು ಕೆತ್ತುತ್ತಿಹವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೬೧); ಲವಲವಿಸುವ ನೋಟಂ ಕೆತ್ತುವ ತೋಳ್ ಕಂಪಿಸುವ ಹಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೨೭); ಕೆತ್ತಿದವು ಮೀಸೆಗಳು ಕಂಗಳು ಹೊತ್ತವರುಣಚ್ಛವಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೨); ನಿಳಯದಿಂದಡಿಯಿಡುವಾಗ ಬಲದ ತೋಳ್ದೊಡೆ ಕಣ್ಣು ಕೆತ್ತುತಿದ್ದುವು (ಭರತ. ೨೧-೫೮). [?]

ಕೆತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಳುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಕುಂದಣಿಸು; ಕೆಚ್ಚು: ಕೆತ್ತಿದ ರತ್ನಾಭರಣಭೂಷಿತ ಜೋನಗಿತ್ತಿಯರ್ (ಮೋಹತ. ೧೦-೪೨); ಕೆತ್ತಿದ ನಿಖಿಳ ರತ್ನಗಳ ಮೆಯ್ವೆಳಗು ಕೈವರ್ತಿಯ ಸೊಡರ ಕೀಳ್ವಡಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೯). ೨. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೊರೆ. 'ಕೆತ್ತಿಸು$_2$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಱ್ು; ತುಳು. ಕೆತ್ತು; ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು]

ಕೆತ್ತು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಸು; ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಸುಲಿ; ತೆಳ್ಳಗೆ ಕೊರೆ; ತೆಳುವಾಗಿಸು: "ಕೆತ್ತು ತನೂಕರಣೇ ಸ್ಪಂದನೇ ಚ(ಅದಿರು)" (ಶಮಧಾ) ಕುಪ್ಪಸದಂತೆ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತಿ ಕೆತ್ತುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಬಾಚಿಯೊಳು ಕೆತ್ತುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮); ಭಕ್ತರ ಕಂಡು ಬಂಧಿಪಳ ನಡುನೆತ್ತಿಯ ಚರ್ಮವ ಕೆತ್ತಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಖಂಡಿಸು; ಸೀಳು: ನಾರು ಬಲಿಯದ ಹುಣಿಸೆ ಕಾಯ ಮಾವಿನ ಕಾಯನಾರೈದು ಕೆತ್ತಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಹೋಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೦); ಭೀಮನ ಬರಿಯ ಕೆತ್ತಿದನೆಂಟು ನಾರಾಚದಲಿ (ಕೋಗಯು. ೨೫-೩೧); ಕುತ್ತು ಕೆತ್ತು ಪೊಡೆ ಸೀಳ್ ಕಡಿ ಖಂಡಿಸು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೬-೨೦). ೩. ಕಂಡರಿಸು: ಶ್ರೀ ಅಂಚೇಶ್ವರವ ಕೇಶವಣ್ಣ × ಕೆತ್ತಿದ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಟು. ೧೦೪-೭; 10ನೆಯ ಶತ); ಗರ್ಭಗೃಹಸ್ಸಿತ ಮಂಟಪ ಶಿಖರ ಶಿಷ್ಪದಿ ಸಹವಾಗಿ ಕೆತ್ತು ಜಲ್ಲಾಂದರವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೬೪-೧೧, 1465); ಮದನಿಕೆಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿದ ಕುಲಿಶದ ಕೇಸರಿಗಳ ಚೆಸ್ಪಿತ್ತರಮಂ ಪಡೆದುವು (ಜಯಕಾ. ೮-೫); ಬಾಳೈಸದೆ ಕೆತ್ತಿದನಾರೊ ಕೆಲಸಿ ಎಂದಾಳೋಚಿಸಿದಳು ಕುವರಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೯). ೪. ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗೆ: "ಫಾಲಃ, ಕೃಷಕಃ ... ಉಳುವ ನೇಗಲಂಥಾ ಕೆತ್ತುವ ದೋಕರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೆತ್ತು, ಚೆತ್ತು, ಚೆಱ್ು; ಮಲ. ಚೆತ್ತು; ತುಳು. ಕೆತ್ತು; ಕೊಡ. ಕೆತ್]

ಕೆತ್ತು$_4$ (ನಾ). ನಡುಕ; ಸ್ಪಂದನ. 'ಕೆತ್ತುಗುಂದು' ಪರಾ.

[< ಕೆತ್ತು$_1$]

ಕೆತ್ತು$_5$ 'ಕಿಱು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆತ್ತುಗ (ನಾ). ೧. ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸದವನು: ಅನು ವೇಷಧಾರಿಯಯ್ಯಾ ಕಾಟುಗ ಕೆತ್ತುಗ ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರು (ಬಸವ. ೩೩೫); "ಕೆತ್ತುವವ - ನಾಶಮಾಡುವವ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ಕೆಲಸಿಗ. [ಕೆತ್ತು$_3$ + -ಗ$_3$]

ಕೆತ್ತುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ನಿಂತುಹೋಗು; ಸ್ಪಂದನ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು: ಇಂಗದ ಬೆಮರ್ ಮಿಡುಕೋಡದ ಪುರ್ವು ಬೀಗಿ ಬೀಯದ ತುಟಿ ಕೆತ್ತುಗುಂದದ ಕುಚಂ ನಡುಕಂಗಿಡದೂರು (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೫).

[ಕೆತ್ತು$_4$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕೆತ್ತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು: ಮಂದಿರದ ಬಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದು ನೂಂಕಲು ಕೆತ್ತುಗೆಯ್ದು ಪದಿಯೊಪ್ಪಿರಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೬-೧೭). [< ಕಿಱು$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆತ್ತಿದುದು; ಚಕ್ಕೆ: "ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದ ಚೂರು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೩೧). ೨. (ಕರಾ) ಹೋಳು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆತ್ತು; ತುಳು. ಕೆತ್ತೆ]

ಕೆತ್ತೆಬಜೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ; ಅನಾವಶ್ಯಕ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ: ನಿನಗೆ ಈ ಕೆತ್ತೆಬಜೆ ಕಾರಭಾರ ಮಾಡಲು ಯಾರು ಹೇಳಿದರು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆತ್ವಾರಿ 'ಕೆತ್ತವಾರಿ' ನೋ.

ಕೆದಕು (ಕ್ರಿ). ೧ ಕೆದರು; ಬೆದಕು: ಕೋೞಿಯಂತೆ ಕೆದಕುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೩); ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ಬೆದಕಿ ನಿಜಾಂಶವನ್ನು ಕೆದಕಿ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೫, ಒಕ್ಕಣೆ). ೨. ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆದು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; ಪರಡು: (ಉ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೆಲುಕು]

ಕೆದರಿಗನಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೋಲಂಗಃ - ಕೆದರಿಗನಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೪೧). [ಕೆದರಿಗ + ಗಿಡು]

ಕೆದರು 'ಕೆದಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೆದರ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕೆದರಿದ ಕಿಡಿ; ಚೆದರುವ ಕಿಡಿ: ಕೋಪದಿಂದುಗುಳ್ದ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕೆದರ್ಗಿಡಿಗಳೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೭). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಕಿಡಿ]

ಕೆದರ್ಗೂದಲ್ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ ಕೂದಲು; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲು: (ಉ). [< ಕೆದಱ್$_1$ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೆದರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆದರಿಸು; ಓಡಿಸು: ತಮಮುಮಂ ಜೊನ್ನಮುಮಂ ಕೆದರ್ಚಿ ದಿನಕೃತ್ತ್ರೀವ್ರಾತಪಂ ಖಿಲ್ಪ ಸಂಭ್ರಮಮೆಂತಂತೆ ಶಿವೈಕಭಕ್ತಿ ವಿಭವಂ ನಿಲ್ಸುಂ (ಶತಕ. ೧೮೩-೮೫). [< ಕೆದಱ್$_1$ + -ಚು]

ಕೆದರ್ತಲೆ, ಕೆದರ್ದಲೆ, ಕೆದಱುದಲೆ (ನಾ). = ಕೆದಱುಮಂಡೆ: ಕೆದರ್ತಲೆ, ಕೆದಱುತಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆದರ್ದಲೆ:** ಕೆದರ್ದಲೆಯ ಕೆಂಚಗಂಗಳ ಮಹಾಕುಲಿಶದಂಷ್ಟ್ರಂಗಳಿಂದೆಸೆವ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೮-೧೩). **ಕೆದಱುದಲೆ:** ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ರುಂಡ ಮುಂಡಾಭರಣವೊದವಿರ್ದ ವೃಶ್ಚಿಕದ ಮಾಲೆ ಪೇರುರದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೭); ಕೆದಱುದಲೆಗಳ ತೋರಭಾರದ ಮರದ ಮೈಯುಬ್ಬುಗಳ ಭಯ ರಸವದುಭುತದ ಖಳರಿದ್ದುದಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೮); ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ಗೆದಱುನೋಟವು ಕಾರೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬). [ಕೆದಱ್$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕೆದರ್ದಲೆ 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆದರ್ಬಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆದರುವಂತೆ ಬಿಚ್ಚು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವಂತೆ ಬಿಚ್ಚು: ತಿಪ್ಪುಳ್ಗರಿಗಳಂ ಕೆದರ್ಬಿರ್ಚಿ ಕುಳಿತ ಪಕ್ಕಿಗಳೆದೆಗೆ ಬೆಚ್ಚನೆ ಯೊಲವನೊತ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೪-೬). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಬಿರ್ಚು]

ಕೆದಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಕೆದಲ ಬಿಳಲು ವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೨-೨೩; 1371). [?]

ಕೆದಱ್$_1$, ಕೆದರು, ಕೆದಱು$_1$, ಚದರು$_1$, ಚದಲು, ಚದಱು, ಚದುರು$_1$, ಚೆದಱು, ಚೆದುರು$_1$, ಚೆದುಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ಪಸರಿಸು; ಚೆದುರಿಸು: ನೀಂ ನನೆಯ ಮುಗುಳಲರ ತುಱುಗಲನ ನಂತವುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕೆದಱಿವೇೞ್ ನೃಪತಿಳಕಾ (ಆದಿಪು. ೫-೮); ಕೆದಱುತ್ತುಂ ಮಣಲಂ ಕಪಿಧ್ವಜಂ (ಶಮದ. ೨೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆದರು:** ೧. ಬಿಸಿಯೆಲ್ಲಮಂ ಕೆದರೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬-೨೬೮). ೨. ಉಗುರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಗೆ, —ಕೆರೆ; ಬೆದಕು; ಕೆದಕು: ಕೇಯೂರ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳ ಉತ್ತರೀಯಕ್ಕೆ ತಗುಲಿ ಅದನ್ನು ಕೆದರುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೧೨). **ಕೆದಱು$_1$:** ೧. "ಕೆದಱು – ವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಸೌಧದೊಳೆ ಕೆದಱಿದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕುಗಳೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧); ರವಿಯುಂ ನಡುವಗಲೊಳ್ಕೆಂದು ಕೆದಱಿದಂ ಕರತತಿ ಕಿಡಿಗಳನ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೭); ಸುರಾರ್ಚನೆಗೆಂದು ತಂದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧-೨); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕೆದಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ವ); ಕಿಡಿಗಳನು ಕಂಗಳಲಿ ಕೆದಱುತ ಪಡೆಗಳನು ಸಾಸಿರವ ಹರಹುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೨೯). ೨. ತುಱುಗಿ ಕರಂಗಳಿಂ ಕೆದಱಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೬೪); ಮುಂಡಂಗಳಂ ಮಗುಚಿ ನೋಡಿ ದೆಟ್ಟಾಗಿರ್ದ ಖಂಡಂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ನೋಡಿ (ಜೆಬಪು. ४೦-೨೮). ३. ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗು; ಚೆದರಿಹೋಗು: ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಹಱಿಯಲು ಕೆದಱಿದವು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುತ್ತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ४-೮೭); ಕೆದಱಿತಧ್ವರ್ಯಾದಿ ಋತ್ವಿಜರದುಭುತದ ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨). ४. ಚೆದರಿಸು; ದಿಕ್ಪಾಪಾಲು ಮಾಡು: ಪೆಱಗಿಡದ ತುರುಷ್ಕ ತುರಂಗಗಳುಮಂ ಕೆದಱಿ ಬೆದಱಿ ಬೆಂಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ವ); ದೇಗುಲದ ಶಿಖರಮನದರ್ದೀಱಿ ಒಟ್ಟಿರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕೆದಱಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧); ಹೊಗರಂಬು ಕವಿದವು ತುಳುಕಿದವು ತೂಱಿದವು ಕೆದಱಿದವಹಿತಬಲದ ಸುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೩). ೫. ಕೊಡವು; ಒದರು: ಎತ್ತಿ ಕಯ್ಯಂ ಕೆದಱುತ್ತಂ ಧೂಳಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೯). ೬. ಬೀಸು; ಓಲೆದಾಡು; ತೂಗಾಡು; ಚಲಿಸು: ಸುತ್ತ ಕೆದಱುವ ಚಾಮರ ಪ್ರಕೀರ್ಣಮಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೮-४); ಬಲಕೆಡಕೆ ಕೆದಱುವ ಸೀಗುರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೫); ಮುದದ ಮೂಱನೆಯಬ್ಬರಕೆ ಕೆದಱಿದವು ಮೇಲಣ ಜನದ ಜೋಡಿಗಳು (ತೊರರಾ. ४-೧೨-೨೮). ೭. ಎಸೆ; ಬೀರು; ಚೆಲ್ಲು: ಮಹಾರಥರು ರಿಪು ಮತ್ತದಂತಿಯ ಕೆಣಕಿದರು ಕೆದಱಿದರು ಮಾರ್ಗಣವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೫); ಕೆದಱಿದನಸ್ತ್ರಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭೦-೧೨). **ಚದರು$_1$:** ३. ಕೋಕಂಗಳು ಚದರುತಿರೆ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಗಳು ನಲವೇರುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೫); ಸುದತಿಯನು ಕಂಡೊಡನೆ ಚಿತ್ತವು ಚದರದಲ್ಲಿಯೆ ನೆಲಸೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೧-४-೧೮); ಈ ವರ್ಗದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಚದರುವದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧); ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನರೆಲ್ಲ ಚದರಿದ ಮೇಲೆ (ತೇಮೋಹ. ೨೭). **ಚದಲು:** ೬. ಹೃದಯದೊಳಗೆ ನೀನೆ ಇದ್ದ ಮೇಲೀ ಪರಿ ಚದಲಿ ಪೋಗಲಿಬಹುದೆ ಮನಸು ದುರವೃತ್ತಿಗೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೫೦); ಅದು ತಾನೇ ಅದು ತಾನೆ ಚದಲದೆ ತುಂಬಿದ ಸದಮಲಬ್ರಹ್ಮ (ಚಿದಾವ. ೮೯-೭); ಚದಲದೀ ಪರಿಯಂತು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ३೦-೩೯). **ಚದಱು:** ३. ಸಮರಾಂಗಣದೊಳು ಚದಱದೆ ಕಡುಗಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯३३, ಹಾವೇರಿ. ೧३-६; 1080); ಮುಡಿ ಚದಱಿ ಹುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೊರಳುತ್ತೊಡಲನೀಡಾಡಿದಳು ಧರೆಯೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೫-೨೫). **ಚದುರು$_1$:** ३. ಕೂಡಿದ ಜನ ಚದುರಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ४). **ಚೆದಱು:** ३. ಹೃದಯದೊಳೊದವಿದ ಕತ್ತಲೆ ಚೆದಱುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ३೫६); ಬಾಗಿ ಸೆಳೆನಡು ಬಳುಕೆ ಕುಚ ಭಾರದಲಿ ಮೇಲುದು ಜಾರೆ ಮುಡಿ ಚೆದಱಿ (ನಳಚ. ೨-३೫). **ಚೆದುರು$_1$:** ३. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚೆದುರಿ ನಿಂತಿರುವ ನನ್ನ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ತರುವ ಯೋಜನೆ (ಸಾಸಮಾ. III, ೪೦೪). **ಚೆದುಱು:** ३. ಜಲಜಭವನೋಲಗದವರ್ ಚೆದುಱಿ (ಜಬಪು. ೧೮-೧४).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿದಱು, ಚದರು; ಮಲ. ಚಿದರು, ಚಿನ್ನು; ತೆಲು. ಚಿದರು, ಚಿದುರು; ತುಳು. ಕೆದರ್, ಚದರ್]

ಕೆದಱ್$_2$, ಕೆದಱು$_2$ (ನಾ). ಚೆದರುವುದು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವುದು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ. 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ಪರಾ. **ಕೆದಱು$_2$:** ಬೆದಱುಂ[ಕೆದಱುಂ] ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-४३ವ). [< ಕೆದಱ್$_1$]

ಕೆದಱಿಕೆ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮುಡಿದಲರ ಕೆದಱಿಕೆಯ ಕೇಶದ ಸಡಿಲಿದುಡಿಗೆಯ (ತೊರರಾ. ೨-३-२); ಜಡಿವ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕೆದಱಿಕೆಯ ಬಿಡುದಲೆಯ ನವಶ್ರೋಣಿತಾಂಬರದುಡಿಗೆಗಳ ಘನರೌದ್ರಮಯ ದುಗುಡದ ರಕ್ಕಸ ಸೇನೆ ನಿಂದುದು ಖಳನ ತೋಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ६-೧೯-೧६).

[ಕೆದಱ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೆದಱಿಸು, ಚದರಿಸು, ಚದುರಿಸು$_2$, ಚೆದರಿಸು, ಚೆದುಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡಿಸು ; ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಎರಚಿಸು : ಪೊಸತೆ ಮೊಳೆತ ಧಾನ್ಯಂಗಳನಾ ಧರಣೀಶಂ ಕೆದಱಿಸಿದಂ ನಿರಂತರಂ ರಾಜಗೇಹದೊಳಗಂ ಪೊಱಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೭) ; ಪೊಟಲ ವೀಧಿಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ನೀರಂ ತಳಿಯಿಸಿ ಫಲ ಪುಷ್ಪಂಗಳಂ ಕೆದಱಿಸಿದೊಡೆ (ಜಾವುಂಪು. ೩೫-೨೪). ೨. ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ ಯಾಗಿಸು ; ಓಡಿಸು : ಸಿಂಧುರದಿಂ ಸೀಳಿಸುತ್ತಂ ಕೇಸುರಿಯಿಂದಂ ಕೆದಱಿಸುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೬ವ) ; ಘಟ್ಟನು ಕೆದಱಿಸಿದವಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪) ; ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿರ್ದ ಪೌಜುಗಳೆಲ್ಲವ ಹೊಯ್ದು ಕೆದಱಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೪೧). ೩. ಕಲಕು ; ಕದಡು ; ಕೆದಕು ; ಕೆರಳಿಸು : ಕೆದಱಿಸದಿರು ನನ್ನ ಚಿತ್ತವನೆಂದು ಕೋಪ ದೊಳಾಡಿದಳು ಭಾವನೊಡನೆ (ಭರಜ. ೯-೧೦೯). **ಚದರಿಸು:** ೨. ದೊಂಬಿ ಗಾರರನ್ನು ಚದರಿಸಲು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಚದುರಿಸು$_2$:** ೨. ಮುಗಿಯೆ ಬಿದ್ದಿನರೊಸಗೆ ಬಂದವರ ಚದುರಿಸಿತು (ಕಾಲೂರ. ೪೪-೫೮). **ಚೆದರಿಸು :** ೨. ಪೋಲೀಸರು ಗುಂಪನ್ನು ಚೆದರಿಸಿ ದರು (ರೂಢಿ). **ಚೆದುಱಿಸು :** ೨. ತದ್ಗುಣಾಂಬೋಧಿಯಂ ಚೆದುಱಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕ ಕಳ್ದೀರಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೬೬). [ಕೆದಱ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆದಱು$_1$ 'ಕೆದಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೆದಱು$_2$ 'ಕೆದಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೆದಱುದಲೆ 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆದಱುಮಂಡೆ (ನಾ). ಕೂದಲು ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಲೆ : ಬಳಲುವ ವದನದುಸುರಿನ ತಳ್ಳದಾರಿಯ ಕೆದಱುಮಂಡೆಯ ಕಲಿತ ಭಯದ ಸುಮಾಲಿ ನಡೆತಂದು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೬). [ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$) + ಮಂಡೆ$_1$]

ಕೆದಱುಮಿಾಸೆ (ನಾ). ಕೆದರಿದ ಮಿಾಸೆ ; ಗುಂಜು ಮಿಾಸೆ : ಬೆಱೆತ ಮೋಱೆಯ ಕೆದಱುಮಿಾಸೆಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬುಗಳ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೭) ; ಹಱುಕುಗಡ್ಡದ ಕೆದಱುಮಿಾಸೆಯ ಕೀನಿವಲ್ಲುಗಳ (ಬಸಪು. ೫೮-೪೯). [ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$) + ಮಿಾಸೆ]

ಕೆದಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಷಿ ಮುದಿರೆ ಬೂವಯ್ಯ ಬೆಳ್ಳನ ಕರಕುಡಿ ಬಾರದರೆಱೆಯಮ್ಮ ಕೆದಱೆ ಯರಯ್ಯಪ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೧೨ ; 920). [?]

ಕೆದಱೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆದರಿ ಮೇಲಕ್ಕೇಳು, —ಹಾರು : ಕರ್ಪೂರಪಾಂಸು ನಿತಾಂತಂ ಕೆದಱೇೞೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೩). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಏೞ್$_1$]

ಕೆನೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯಂತೆ ಹೇಕರಿಸು ; ಹೇಷಾರವವನ್ನು ಮಾಡು : ಮೂಗಿಱಿಯುತ್ತುಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತಿ ಕೆನೆಯುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಸುತ್ತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೬) ; ಕುದುರೆ ಮರಿ ಕೆನೆದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೪೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನೈ ; ಮಲ. ಕನ ; ತುಳು. ಕೆಲೆ]

ಕೆನೆ$_2$ (ನಾ). ಚೆಲುವು ; ಸೊಬಗು ; ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆ ; ಲಾವಣ್ಯ : "ನಿಗರ, ನೆಟ್ಟೆ, ಕೆನೆ . . . ಕಣ್ಗೆವಂದುದು, ಪರಿವಡೆದುದು —ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧) ; "ಕೆನೆ ನೆಱೆನಿಗರಂನೆಟ್ಟು ಚೊಕ್ಕ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆ . . . ಎನೆ ಮನೋಹರಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯). [?]

ಕೆನೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಅಥವಾ ಮೊಸರಿನ ಸಾರವತ್ತಾದ ಭಾಗ ; ಹಾಲನ್ನು ಕಾಯಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ತಿರುಳು : ಕೆನೆಯ ತೆಗೆದು ಹಾಲನೆಱೆವವಳ ವಿನಯ ತಲೆಯನೊಡೆದು ಲಾಲನೆಯ ಮಾಡುವಳಂತೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೮೧) ; ಅಧರೀಕೃತ ಶಾರದ ನೀರದ ದ್ಯುತಿಯೆನಿಪ ಕೆನೆಯ ನೊಳಕೆಯ್ದಿರ್ಪ . . . ದಧಿಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೭೯) ; ಹಾಲಿಗಿಂತ ಕೆನೆ ರುಚಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಾರ ; ತಿರುಳು : ವರ ಶಿವಾಗಮದ ಕೆನೆ ಸುಕೃತ ದೇಹಿಗಳ ಮನೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೧೨). [?]

ಕೆನೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆಬರು ; ಕೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪಗಲುಷ್ಣ ಕಿರಣ ಪರಿತಾಪದಿಂ ಕಡುಗಾಯ್ದು ಕೆನೆಗಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೬೭ವ) ; ಬಟ್ಟಲಂ ಬೆಳಗೆನೊ ಮನವ ನಾನಿಟ್ಟೆನೊ ಪಾಲಿಂಗೆ ಪಾಲ್ ಕೆನೆಗಟ್ಟುವೋ (ಬಸಪು. ೧೪-೯) ; ಕೆನೆಗಟ್ಟಲಾ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗಳಿ ಪಾವನ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧). [ಕೆನೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆನೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆನೆಗಟ್ಟು : ಮುನಿಸಂ ಮಾಡಿದರಾತಿನಾಥರಡಗಂ ಸುಪ್ಪಲ್ಗೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಱಿದ ಪಾಲ್ಗೆ ದೊಂಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ದಿಂಗೆ ಲೆಕ್ಕ[ಕ್ಕೆ ತಂ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦) ; ಅಗುಟಿಯೊಂದ ದಂತೆ ತೆಗೆದಾಱಿಸಿದೋಗರದೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟು ಕಮ್ಮಗೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗಟ್ಟಿ ಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೦). [ಕೆನೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆನೆವೊಸರ್, ಕೆನೆಮೊಸರು (ನಾ). ಕೆನೆಗಟ್ಟಿದ ಮೊಸರು ; ಕೆನೆ ಗೂಡಿದ ಮೊಸರು : ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲುಪಾಲ ಘಟ್ಟಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಕೆನೆಮೊಸರ ಸಕ್ಕರೆಯನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಡಿಸಿ (ಚನ್ನರ. ೮೨-೨೫). **ಕೆನೆಮೊಸರು:** ಬೇಗದಿಂ ಕೆನೆಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭-೧೧೪) ; ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ ಯೋಗರವು ಸೊಗಸಾದ ಕೆನೆಮೊಸರು (ಪುರಂದ. ೧-೮೯-೪) ; ಬೆಲ್ಲದ ಪಾನಕವೆಱೆದು ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲಂಗು ಬಡಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨-೩೨). [ಕೆನೆ$_3$ + ಮೊಸರ್]

ಕೆನೆವೊಸರು 'ಕೆನೆವೊಸರ್' ನೋ.

ಕೆನೆವಾಲ್, ಕೆನೆವಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು (ನಾ). ಕೆನೆಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು : ಮೇಲೆನಿಪ ಹರುಷಾಂಬುಧಿಯ ಕೆನೆವಾಲ ತಾಯ್ತುಂದೆಗಳಿಗೂಡಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧) ; ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ತೆಗೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭). **ಕೆನೆವಾಲು :** ಬಟ್ಟವಾಲನು ಚಿಲುಪಾಲನು ಕೆನೆವಾಲನೆಟ್ಟವಾಲನು ತನಿವಾಲ (ಭರಜ. ೧೦-೩೪). **ಕೆನೆಹಾಲು :** ಜನಕೆ ನಿನ್ನೀ ಹಾಡು ಕೆನೆಹಾಲು ಇದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೭). [ಕೆನೆ$_3$ + ಪಾಲ್$_1$]

ಕೆನೆವಾಲು 'ಕೆನೆವಾಲ್' ನೋ.

ಕೆನೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡು ; ಕೆನೆಸಹಿತವಾಗಿರು : ಚಿಲುಪಾಲು ತಂಬಾಲು ಕೆನೆವೆರಸಿದ ಪಾಲು ಸುಲಲಿತ ಬಟ್ಟವಾಲುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೯೧). [ಕೆನೆ$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೆನೆಹಾಲು 'ಕೆನೆವಾಲ್' ನೋ.

ಕೆನ್ನ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದುದು ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಕೆನ್ನನ ಹೊನ್ನನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳೆರಡೂ ಪಕ್ಕದಲುಂಟು (ಗರಿ. ೫೬-೮). 'ಚೆನ್ನ' ಪರಾ. [< ಕೆಂ]

ಕೆನ್ನ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ ; ಕಷ್ಟ : ವಿಕಳನಲ್ಲಂ ಸದ್ಗುಣಾಚಾರವಂತ ನನ್ನಿಂದೇನು ನಿಮಗೆ ಕೆನ್ನಂ ಪ್ರಕಟಮಾಗಱುಹು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೧೩). 'ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖಿನ್ನ]

ಕೆನ್ನ$_3$ 'ಕೆನ್ನಂ' ನೋ.

ಕೆನ್ನಂ, ಕೆನ್ನ$_3$ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ : "ಪಿರಿದುಂ ನೀಡು ಮಿಗೆ ಕೆನ್ನಮೆಲ್ಲಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಕಮುದ. ೩೦೪) ; ಮುಂ ನಿಲೆ ತಾಂ ಮೇಣ್ ವೆಱಂ ಗಡಂಗಳಮಾದಂ ಕೆನ್ನಂ ನಿಲ್ಲೆಂದಿವನೆಂದುಂ ನಿಱಿಸಲ್ಕಿಲ್ಲದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕಲ್ಲದಿರಿಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩) ; ಕೆನ್ನಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಮಚ್ಚದೊನಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಳವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೪) ; ಅಂತರಂಗದ ಮಳಮಂ ಕೆನ್ನಂ ತೊಲಗಿಸಿ ತೊಳ ಗುವ ರನ್ನದ ದೀವಿಗೆಯ ತೆಱನನುಕರಿಸಿರ್ದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೧೧೧) ;

ಮನ್ನೆಯರಧಿರಾಜರ್ ಸಾಮಂತರ್ ಕೆನ್ನಂ ಶೋಭೆಯನೀಯೆ ಮಹಾಮಂಡಳಿಕನೆಸೆಯುತಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೨). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ: ನಿನ್ನಂ ಪಲತೆಱದಿಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆಂತೆಲೆಗಳ ಪೋದಪುದೆ ಕೋಪವೆನ್ನಿಂ ಕೆನ್ನಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೮೬); ಉಪಾತ್ತನೇಂ ದಿಡುವನೇ ಕೆನ್ನಂ ಮಹಾಸತ್ವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೬); ಎಳೆವೆಱೆಯಂ ಕೆನ್ನಂ ಪಿಡಿದಿರದೆ ಬಾಱ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೮). **ಕೆನ್ನ$_3$**. 'ಕೆನ್ನಘಾತಕಿ' ಪರಾ [?]

ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಕೇಸಕ್ಕಿ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩. ಪ್ರಯೋ). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆನ್ನಗಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಗಸೆ: ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸಿಂಗದುಗುರ್ಗಳಿ ನರ್ಚಿಸಿದಂತಿರ್ದ್ದ ಕೆನ್ನಗಸೆಯ ಮುಗುಳ್ಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೯). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಅಗಸೆ$_2$]

ಕೆನ್ನಘಾತಕಿ (ನಾ). ಮಹಾಘಾತಕಿ; ಅತಿ ನೀಚೆ: ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನಘಾತಕಿ ತಾಟಕಿಯ ಕೊಂದು (ಪರಶು. ೨-೩). [ಕೆನ್ನ$_3$ (< ಕೆನ್ನಂ) + ಘಾತಕಿ]

ಕೆನ್ನನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ: ಉನ್ನತಿಕೆಯನಾಗಳುಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮಿರ್ಪುದಿದೇಕೆ ಪೇಱ್ ಕೆನ್ನನೆನ್ನೊಡನೆಂದಿನಂದದೊಳೊಂದಲೊಲ್ಲದೆ ರಾಗದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೩). 'ಕೆಮ್ಮನೆ' ಪರಾ. [ಕೆನ್ನಂ + -ಅನೆ$_1$]

ಕೆನ್ನಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಗಳಕ್ಕೆಱೆಯ ತೆಜ್ಜಣ ಕಡೆಗೋಡೋಡಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ್ದಮನ್ತೆ ಪಾಯೆ ಕೆನ್ನಲ್ಲಿಯದ ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಸೀಮೆಯ ಸೀಮೆಯಾಗೆ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೪; 904). [?]

ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು; ದುಃಖಕೊಡು: ಬನ್ನವೇಕಿನಿತು ಸುಖದೊಳಗೆ ನೀನಿರುತಿರ್ದು ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕುವರೆ ಮಾಯೆಗೆಯಲ್ಲವಾಯೆಂದು ಸಕಳೆ ಚದುರಿಂ ನುಡಿಸುವ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೧೪೪). [ಕೆನ್ನ$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆನ್ನವಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕೂದಲು; ಕೆಂಗೂದಲು: ಉರ್ಬಿದ ಪುರ್ಬು ಕೆನ್ನವಿರ್[ಕೆಂಗದಿರ್] ಮಿಕ್ಕುಮಗಲ್ದ ದಾಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೭); ಮುದ್ರಿಸಿತು ಮಂಡೆಯಂ ಕೆನ್ನವಿರ ರಾಶಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩-೩೪೨). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನವಿರ್]

ಕೆನ್ನವೀ (ಕ್ರಿ). = ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು: ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಮಂ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಕಂದಮೂಲಾದಿಗಳ ಸೇವಿಸಲು ತಣ್ಣಗಮ್ಮಂದಲೆಯ ನಿನ್ನನಿತ್ತುಂ ನಮಗೆ ಕೆನ್ನವಿತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೧೨). [ಕೆನ್ನ$_2$ + ಈ$_2$]

ಕೆನ್ನಾಬಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಆವಲು: "ಕುಟ್ಮಲಂ-ಕೆನ್ನಾಬಲು" (ಒಷಧಿ. ೩೫). [ಕೆನ್ನ + ಅಬಲು (< ಆವಲ್$_1$)]

ಕೆನ್ನಾಯ್‌ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅಂತೆ ಬರೆ ಕೆನ್ನಾಯ್‌ಮೊಱಡಿ ಅಂತೆಬರೆ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ವ್ಯಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೮೮; 967). [ಕೆನ್ನಾಯ್$_0$ + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡಿ$_2$)]

ಕೆನ್ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನಾಯಿ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ನಾಯಿ: (ಕ). ೨. (ಕರಾ) ನಾಯಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಹುಲಿ; ನಾಯಿಹುಲಿ. [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕೆನ್ನಾಲಗೆ, ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನಾಲಗೆ: ಹೆಬ್ಬಲ್ಲ ಬಿಡುವಾಯ ಜೋಲ್ವ ಕೆನ್ನಾಲಗೆಯು ಗಬ್ಬಿನಾಯ್ಗಳ ಹಾಸನುಗಿದು ಬಿಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). **ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ**: ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಂ ಕಿಡಿಗಳ ಕಾರಿ . . . ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಯಿಂ ರಕ್ತವ ಸೋರಿ (ಪಾಂಚಜ. ೧೯). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನಾಲಗೆ]

ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ 'ಕೆನ್ನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕೆನ್ನಿಱಿಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ, ತೆರೆತೆರೆಯಾದ, ಪದರಪದರವಾದ ಮೋಡ: ಎಱಗುವ ನರೇಂದ್ರನಿಕರದ ಮಿಱುಗುವ ಮಣಿವಾಳಿ ಮಂಜುಳಪ್ರಭೆ ತನ್ನೊಳ್ಪು ಜುಗೆ ನೃಪನಂದನಂ ಕೆನ್ನಿಱಿಮುಗಿಲೊಳ್ಪೊಳೆವ ಚಂದ್ರಮಂಗೆಣೆಯಾದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೯). [ಕೆಂ + ನಿಱಿ$_2$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕೆನ್ನೀರ್$_1$, ಕೆನ್ನೀರು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನೀರು; ಕೆಸರು ನೀರು: "ಕಲ್ಮಷಜಲಂ ಕೆನ್ನೀರ್" (ಕರ್ಣಾಸ. ೬). ೨. ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತ: "ಕೆನ್ನೀರ್ . . . ಶೋಣಿತಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೦); ಕೆನ್ನೀರ್ಗಳ ಕಾಱೊನಲ್ ಮಸಗಿ . . . ಭೋರ್ಗರೆದೆತ್ತಲುಂ ಪರಿಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೮); ತೇರ್ ತುಮುಳ್ರ್ತುಮುರಾಗಲೆಚ್ಚು ವಸುಮತಿಗೆ ಕೆನ್ನೀರ್ ತುಳ್ಕಿತುಳ್ಕಿಹಂ (ಚಬಪು. ೪೯-೪೧); ಗಾಯಗಾಯಕೆ ಕೆನ್ನೀರ್ಗಳು ತುಳುಕಿ ಹೋರಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೯೨). **ಕೆನ್ನೀರು$_1$**: ೧. ನೀಲಾಚಲಶಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೆನ್ನೀರು ಒಡೆವಾಯ್ತುಂತೆ ಲೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ವಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೦); ದುರದುರಿಪ ಕೆನ್ನೀರ ತೊಱ್ ಬೆಟ್ಟದಿಂದಿಳಿವ ತೆಱದೊಳ್ ಕಪಾಲದಿಂ ಕಱಿವುತಿರಲು (ಚಬಪು. ೧೯-೧೪). ೨. ಮದನವಿಯೋಗಿಗಳೆದೆಯ ಘಟ್ಟುಗಿದೆಚ್ಚ ಪದುಮಾಸ್ತ್ರದಲಗಿನಗ್ರದಲಿ ಪುದಿದ ಕೆನ್ನೀರೆನಲಲಿತಿಗೆಯುಗುರ್ಗಳಿಂ ಪದವೆರಳೆಸೆದುವಂಗನೆಯ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೮). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೆನ್ನೀರ್$_2$, ಕೆನ್ನೀರು$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ. 'ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು' ಪರಾ. **ಕೆನ್ನೀರು$_2$**. 'ಕೆನ್ನೀರಮುತ್ತು' ಪರಾ. [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನೀರ್$_2$]

ಕೆನ್ನೀರಾಡು (ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಾಡು, —ಓಕುಳಿಯಾಡು: ಆನೆಯ ಕೆಡಹಿ ಕೆನ್ನೀರಾಡುತೈದಾನೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೩). [ಕೆನ್ನೀರ್$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೆನ್ನೀರು$_1$ 'ಕೆನ್ನೀರ್$_1$' ನೋ.

ಕೆನ್ನೀರು$_2$ 'ಕೆನ್ನೀರ್$_2$' ನೋ.

ಕೆನ್ನೀರ್ಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿ; ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರು: ವಿರಹಿಗಳೆದೆಯ ಕೆನ್ನೀರ್ಗುಡಿದ ತನುವ ಕರಕೆ ಕಠಾರಿಗಳಾಗಿ ಮೆಱೆದವು ಬಿರುದನೆಂದೆನುತ ಸೌರಭ್ಯದ ಸುರಗಿಯ ಪೂಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕಂನವಿ. ೫-೯೪). [ಕೆನ್ನೀರ್$_1$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತು, —ಮೌಕ್ತಿಕ: ಲಾವಣ್ಯಜಲ ಪೂರ್ಣ ಕುಂಭ ರಂಭಾವಳಿ ಕಾವನಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರುಗಳ ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತ ಭಾವಕಿಯರು ಕಳೆದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೦); ಬಿಳಿಮುತ್ತು ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಳ ವಟ್ಟ ಮೂಕುತಿ ಮುತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೬-೬೬). [ಕೆನ್ನೀರ್$_2$ + ಮುತ್ತು$_2$. / ತಮಿ. ಚೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು]

ಕೆನ್ನುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಉರಿ$_2$]

ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕದಪು; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ: ಕೆನ್ನೆವರಂ ನಿಮಿರ್ದಕ್ಷಿಗಳ್ಗೆ ರಾಗಂ ಮಧುಸೇವೆಯಿಂ ನೆಗಱ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆನ್ನೆಯಿಂದೊಡೆದೋರೊಂದೊಗೆತಂದುವಂದು ನರೆಗಳ್ ವಿದ್ಯಾಧರಾಧೀಶನಾ (ಆದಿಪು. ೧-೭೯); ಕೆನ್ನೆಯಲಿ ಕೈಯಿಟ್ಟು ತಲೆಯೆತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೭). ಚಾಪವ ಗೊಲೆಗೇಱಿಸಿ ಕೆನ್ನೆವರ ಬಲಿದು (ಅಂಜಚ. ೧೩-೧೦೦); ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಸೇದಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೬); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಹಲವಾರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ . . . ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ರೋಷಗೊಂಡ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಬಾರಿಸಿದ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೧೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆನ್ನಿ, ಚೆನ್ನಿ; ಮಲ. ಚೆನ್ನಿ, ಕೆನ್ನಿ, ಕೊನ್ನಿ; ತುಳು. ಕೆನ್ನೆ, ಕೆನ್ನಿ; ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು; ಗೊಂಡಿ. ಕೊರ್ವಿ]

ಕೆನ್ನೆಗಡಿಯಂಬು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ: ರವಿಸುತ ಸೆಳೆದು ಮುಷ್ಟಿಯ ಕೆನ್ನೆಗಡಿಯಂಬಿನಲಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಗಡಿ$_1$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೆಗ್ಗಿಲು: "ದಹನಾಗಕಃ – ಕೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೪). [ಕೆನ್$_1$ + ನೆಗ್ಗಿಲು (< ನೆಗ್ಗಿಲ್)]

ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್, ಕೆನ್ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ರಕ್ತ: ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೊೞ್ದುರ್ದುರ್ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩); ದುರಾತ್ಮರ್ ಜುಜ್ಜನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯೧); ವಿಪ್ರಸೊರ್ವನ ಮೈಯ್ಯಂ ಸೀಳೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರುಂ ಪುಳುವುಂ ಸುರಿಯಲ್ (ಬಸರ. ೧೦-೬೫). **ಕೆನ್ನೆತ್ತಲು**: ಕಾಳೆಜ ಮಿಗೆ ಸುರಿಯೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರುಚ್ಚಳಿಸೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೪೪); ಮೊಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನು ಹರಿ ಹೀರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೧). [ಕೆಂ + ನೆತ್ತರ್]

ಕೆನ್ನೆತ್ತರು 'ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ಕೆನ್ನೆದುಱುಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ತುರಿಸು: ಕೆನ್ನೆದುಱಿಸಿ ಮೈಯ ಲುಗಿಪನ್ನ ಮಿಡುಕೆ ಪವಮಾನ ಪಥಕೆ ಖುರವನ್ನಿಡುವುದು ಬೇಗದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮). [ಕೆನ್ನೆ + ತುಱುಸು]

ಕೆನ್ನೆಪೂ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: "ಎಲ್ಲಿ? ಆ ಕೆನ್ನೆಪೂ . . ." ಮಾಲಿಂಗ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಬಣ್ಣಮಾ. ೯೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಪೂ$_2$]

ಕೆನ್ನೆಯೋರೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪಕ್ಕ, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಸರಳ ಮುಷ್ಟಿಯ ಕೆನ್ನೆಯೋರೆಯ ಗುರುಭಡಾಳಿ[ಸೆ] (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೧-೬೧). [ಕೆನ್ನೆ + ಓರೆ$_1$]

ಕೆನ್ನೆಯ್ದಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ನೈದಿಲೆ: (ಶ). [ಕೆನ್$_1$ + ನೆಯ್ದಿಲೆ (< ನೆಯ್ದಲ್)]

ಕೆನ್ನೆಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು, —ಭೂಮಿ: ಓಂಗೇಣ ಗಡಿಂಬದಿಂ ಕೆಂನೆಲ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೩-೬೬; 1149); ಭೂಮಿ ಯೆರ್ರೆ ನೆಲ ಕೆಂನ್ನೆಲ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೪-೨೮; 1621); ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವಂತಾ ಯರೆನೆಲ ಕೆಂನೆಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೨-೬೬; 1680). [ಕೆನ್$_1$ + ನೆಲ]

ಕೆನ್ನೆಲ್ಕೆ (ನಾ). = ಕೆನ್ನಲ್ಲಿ (?): ತಗಡೂರ ಕುರುಳ ಕೋಗಣ್ಣ ಎಡತಲೆಯ ಕೊತದ ಪುಳ್ಳಿಗನುಂ ಕೆಂನ್ನೆಲ್ಕೆಯ ಭದ್ರಕ್ಷಿ ಐಯನೂಂ × × × ಸಕ್ಷಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೬; ?). [?]

ಕೆನ್ನೊಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಔಡಲ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳುಗಿಡ: "ಉರುಬೂಕಃ – ಔಡಲ, ಕೆನ್ನೌಡಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [ಕೆನ್$_1$ + ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ)]

ಕೆಪನೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ: ಕೆಪನೆಗೆ ಹೊಡದು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರಃಥ). [?]

ಕೆಪ್ಪ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದವನು; ಕಿವುಡ: ಚಪ್ಪರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಕೆಪ್ಪನ ನೋಡಿ ತಪ್ಪದೆ ಮಾತಾಡಿದ ಧಣಿಗೂಡಿ (ನಾಪದ. ೨೦೪); ಕೆಪ್ಪ ನೆನ್ನುತ ಇವನ ಎದುರಲಿ ಸದರ ನುಡಿವರು ಹೆಂಗಳು (ಮೂಕಮ. ೬); ನೀನೊಬ್ಬ ಕೆಪ್ಪ (ಹಹಸ. ೧೨). [ಕೆಪ್ಪು$_3$ + –ಅ$_7$]

ಕೆಪ್ಪಿ$_1$ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದವಳು; ಕಿವುಡಿ: (ಶ). [ಕೆಪ್ಪ + –ಇ$_2$]

ಕೆಪ್ಪಿ$_2$ 'ಕೆಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು; ಸಲ್ಲಿಸು: ವಿಪ್ರರ ವಿವಾಹಮುಮಾಗಪ್ಪನಿತ ಜಓಳೆಲ್ಲಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಮ್ಮೂಱಂ ತಪ್ಪಾ[ದೆ]ಮಾಣಿಯೊಳೆರದಂ ಕೆಪ್ಪಿದರೀ ಶೂದ್ರಗಣದ ಮದುವೆಯೊಳೊನ್ದಂ (ಕಇ. II, ೪-೮; 918). [?]

ಕೆಪ್ಪು$_2$ 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಕಿವುಡು; ಬಧಿರತೆ. 'ಕೆಪ್ಪು ಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಪ್ಪು]

ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗು; ಗಡಚಿಕ್ಕು: ಭೇರಿ ಶಂಖ ನಗಾರಿ ಬಹು ಕಹಲಾರವಕೆ ಕಿವಿ ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿತು (ದೇವೀಪ್ರ. ೨೬). [ಕೆಪ್ಪು$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಪ್ಪೆ$_1$, ಕೆಪ್ಪಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ: ಕೆಪ್ಪೆಯ ಕುಟ್ಟ ಕೆಲಂಬರನುರೆ ಬಿಗಿಯಟ್ಟ ಕೆಲರ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೩೬); ವಾಮನನ ಕೆಪ್ಪೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ಪ ಕೊಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಬೀರಿದಾಗ . . . ಓಡಿದನು (ಮೊಮುಗು. ೪೬). ೨. "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕೆಪ್ಪಿ$_2$**: ೧. ಹಿಪ್ಪೇ ಹೂವಿನ್ಹಂಗೆ ಕೆಪ್ಪೀಗೆ ನೆರಿ ಬಂದೊ ಮತ್ತಾಕೆ ಗೌರಿ ತವರಾಸೆ (ಜಗೀತೆ. ೬೩); ಬಕ್ಕಳಹೂವು ಅವಳ ಕೆಪ್ಪಿಗೂ ಸಾಲದು (ನನ್ನೂರು. ೧೫೬). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಪ್ಪೆ, ಕೆಬ್ಬು]

ಕೆಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). "ಕಿವುಡಿ; ಕೆಪ್ಪಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕೆಪ್ಪ + –ಎ$_3$]

ಕೆಬ್ಬಱೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಂಡೆ. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ದೇವಸಾಲೆಯುಂ ಕೆಬ್ಬಱೆಎ ಸೊಯೆಎ ಇಪ್ಪೆರ್ಪ ಗಣಿಗೂರಸನ್ಧಿಗಾಲಾನಾಡದರೆ ಪೋಗಿ . . . ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೫-೫೦; 733); ರಂಗಸಮುದ್ರ ಕೆರೆಯ ಕೊಬ್ಬನ ಕೆಬ್ಬಱೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ ನೆಲುಮನೆಯ ಸೀಮೆಯನ್ನೂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೩-೩೩; 1453). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ಅಱೆ$_4$]

ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಆದಿಯಾಗೆ ನಾಲ್ಕದು ಕೆಬ್ಬೆಯ ಮಣ್ಣುಮಂ ಸಿನ್ದಕಾಲಾದಿಯಾಗೆ ಎಱೆದು (ಎಕ. III, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೩; 1000 ?); ಕಾಡಗೆಯ ಮಣ್ಣು ೩೦೦ ಕೆಬ್ಬೆಯ ಹಾಳ ಮಣ್ಣು ೧೦೦ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೬೧-೧೩; 1259); ಗೋಪೀನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಡಗೆಯ ಗದ್ದೆ ಸೊವಂದು ೧ ವಂದು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಕೆಬ್ಬೆಯಲು ಸಾವಿರ ಮಂಣು ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೪೨-೬೧; 1523). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೇಪ್ಪು; ಮಲ. ಚವಪ್ಪು; ಚೋಪ್ಪು]

ಕೆಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಸಿಪ್ಪೆ: ಬೊಚ್ಚುಬಾಯಿ ಆದವನು ಕೆಬ್ಬೆ ಕೆತ್ತಿದ ಕಬ್ಬು ಬಯಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [?]

ಕೆಬ್ಬೆತೋಟ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ತೋಟ (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಕೆಬ್ಬೆತೋಟದ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆಯ ಕರಿಯಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೧೦೬; 1516). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕೆಬ್ಬೆರೋಗ (ನಾ). ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬೂಷ್ಟು ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: (ಶ). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ರೋಗ]

ಕೆಬ್ಬೆವಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು: ಕೆಬ್ಬೆವಣ್ಣಂ ಕೆದಱಿದಂತೆಸೆವ ಖಿಡಿಖಂಡದೊಬ್ಬುಳಿಯಿನೆಸೆವ ದಿಸಿಯರುಣಜಲಗಳ ಕೊಂಡವೆಸೆದಪಾ ಧುರಧರೆಯೊಳು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೫೦). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ಮಣ್]

ಕೆಬ್ಬೆಕೆಲಬೈ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.
ಕೆಬ್ಬೆಕೆಲಬೈಅನಸು = ಸಾಕುಸಾಕೆನಿಸು; ಮೊರೆಯೋ ಎನ್ನಿಸು: ಆ ಶ್ರೀಮಂತನೊಂದು ಕೆಬ್ಬೆಕೆಲಬೈಅನಸೂ ತನಕಾ ನನಗೇನು ಸಮಾಧಾನಇಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೮೯). [?]

ಕೆಮ್ಮ (ನಾ). = ಕೆಬ್ಬೆ$_1$: ಪಡಿಕ್ಕೋರ್ಳಂ ಕಳನಿ ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗ ಕೆಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨-೨; 820). [< ಕೆಮ್ಮಣ್ ?]

ಕೆಮ್ಮಗೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ; ಬರಿದೆ : ಗುರುಗಳಂ ಕುಲವೃದ್ಧರನಾಜಿಗುಯ್ದು ಕೆಮ್ಮಗೆ ಪಗೆವಾಡಿಯೊಳ್ ನಗಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ ಬಂದಪುದೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆಱೆವಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಗೆ ಸುಖವೆಂದಸದ್ವಿಷಯಸೌಖ್ಯದೊಳಿಂತೆಜಗಲ್ಕೆ ತಕ್ಕುದೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೬); ಪರಪ್ರತಿಭೆಯ ಗುಣ್ಪುಱಿಯದೆ ತಾಮುಂ ಕೆಮ್ಮಗೆ ಡುಱುಕೆಂಬುವು ಕುಕವಿ ಕೂಪಮಂಡೂಕಂಗಳ್ (ಅನಂತಪು. ೧-೯೨). ೨. ಮೌನವಾಗಿ; ನೀರವವಾಗಿ: ನುಡಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ದೊಡಮಿರಲ್ಕಣಮೀಯದೆ ನಿಮ್ಮೊಳೆನ್ನುಮಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಪ್ಪುವಾ ಕುರುಕುಳರ್ಕಳ ಗೆಯ್ದಪರಾಧಕೋಟಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೫); ಮಹೋತ್ಸವಮಸತ್ವಂ ವಿಭು ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ಪುದು ಮಳುತರ್ೊಂದಂದಿನಿಂದೆಷ್ಟನಾ ದಮಿತಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೮); ಕೆಮ್ಮಗಮ್ಮನೆ ಗುಸುಟೀಕೆ ಕನ್ನ ಸುಖಕಲ್ಲದೆ ಕೇಳಿಕೆ ಯಾರ ಬಿಟ್ಟಿಯೋ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೯). [?]

ಕೆಮ್ಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಟ್ಟೆ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು : ಜಟ್ಟಿಗಳ ದಟ್ಟಿಗಳಿಂದೆದ್ದ ಕೆಮ್ಮಟ್ಟೆಗಳ ಧೂಳಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೪೫-೧೭).
[ಕೆಂ + ಮಟ್ಟೆ]

ಕೆಮ್ಮಡ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಿಮ್ಮಡಿ : ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ತೀದು ಕಾಯ್ದೊದೆದಳ್ ಕೆಮ್ಮಡದಿಂದವಿಟ್ಟೊರಸಿದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೯-೩೩).
[ಕೆಂ + ಮಡ$_1$]

ಕೆಮ್ಮಣ್, ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು : ಕೆಮ್ಮಣ್, ಕೆಂಮಣ್ (ಶಮದ. ೧೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಗೆಣಸರಿಸಿನಂ ಹತ್ತಿಯ ಹರಳ ರಸಮಂ ಪೂರೈಸಿ ಕಾಸಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಳೆಯ ಗುಳುಗ ಬಿಡಲದಜ ನಾತಂ ಕೆಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೯); ಹಿರಿಪೂರಿಂದ ಹೊಸೂರಿಗೆ ಹೋದ ದಾರಿಯವೊಳಗಣ ಕೆಂಮಣ್ಣುಗುಯ ಜಾಲೀಮರ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೯೪-೧೦೩; 1511). ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು : ಗೋಣಿಯ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಳಿದುಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೬); ತರುಣಾರ್ಕಗರುಡಿಯು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನಿಂದಲೆಯರುಹೋದಯವು ತೋಱಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೯೮); ಛಲಾ ಜಟ್ಟಿ ಅಂದರೆ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕಿದ (ಗಾದೆ). [ಕೆಂ + ಮಣ್]

ಕೆಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ನಡುಗಣ್ಣಿಡಿಯೆ ಮಾರ್ತಾಪ ಪೇದೆರೆಯಿಂದೆ ಸಿಡಿದ ಕೆಮ್ಮಣಿಯಾಗೆ (ವೀಕ್ಕಪು. ೫-೧೧-೧). [ಕೆಂ + ಮಣಿ$_1$. / ತಮಿ. ಚೆಮ್ಮಣಿ]

ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು 'ಕೆಮ್ಮಣ್' ನೋ.

ಕೆಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮತ್ತಿ, —ಮಚ್ಚೆ : ಕರದೊಳು ತಾವರೆ ಪಾದದೊಳಂಬುಜ ವರಶಂಖು ಸುಳಿ ಶರೀರದೊಳು ಕರಮೆಸೆದಿಹ ಕೆಮ್ಮತ್ತಿಕಾರೆಳ್ಪುಗಳೆರಲೊಪ್ಪಿತವನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ನಾಗಕು. ೨೫-೪೮).
[ಕೆಂ + ಮತ್ತಿ$_1$]

ಕೆಮ್ಮನೆ$_1$ (ನಾ). ಬರಿಯ ಮನೆ; ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನೆ : ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಲ್ಲದವರ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಂಡಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೮೬೬); ಶಿವ ನಿಮ್ಮನಾರಾಧಿಸದವನ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ (ಗಣಭಾ. ೬೫-೧); ತನುಭವನಿಲ್ಲದ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೮೬). [? + ಮನೆ]

ಕೆಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). = ಕೆಮ್ಮಗೆ : "ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ಕಟ ಚನ್ನನೆಯೆನೆ ಸುಮ್ಮನೆಂಬ ಪರಿ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೧); ಇಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳನುಂಗೊಳ್ ತಕ್ಕುದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೧೧ ಸೂತ್ರ ಕ); ಕಡೆಗಣ್ಣಳ್ ಮುನಿಸನಭಿನಯಿಪವೋಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ತಾಂಭೋಜ ರುಚಿಯನೀಱ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೩); ಊರಿಲ್ಲ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಜರಿಗೆವುಗುವ ಘಂತು ಕೆಮ್ಮನೇಕೆಮ್ಮ ತಾಂಗಿದಪಿರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦-೨೯);

ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ನೆರಮೆಟಿಸಿದುಮ್ಮಾ ಬಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತಿರ್ಪಿರೇ (ಆದಿಪು. ೩-೯); ಚಲದಿಂದೀ ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂಡಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀ ಗುಣ ಚಂದ್ರದೇವನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೨೪; 1115); ನಿಮ್ಮನಱಿಯದ ಕಾರಣ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೆಟ್ಟೆನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩-೬); ಅಕ್ಕಟಾ ಕೆಮ್ಮನೀ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕೆಡ್ಕಲಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪).
'ಕೆನ್ನನೆ' ಪಠಾ. [?]

ಕೆಮ್ಮಲು, ಕೆಂಬಲು$_1$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ; ಕಾಸಃ (ಕ). ಕೆಂಬಲು$_1$.'ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು'ಪಠಾ.[ಕೆಮ್ಮು$_1$+-ಅಲು(<-ಅಲ್$_2$)]

ಕೆಮ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಿಂಚು : ಬಿಱುಪಿಸಿಲ್ಗೆ ಕೆಮ್ಮಿಂಚು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಾನ ಬರಸಿಡಿಲಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮಿಂಚು ಹೊಮ್ಮಿಂಚು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೧-೧). [ಕೆಂ + ಮಿಂಚು$_1$]

ಕೆಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು : (ಕ). [ಕೆಮ್ಮು$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕೆಮ್ಮೀನ್, ಕೆಮ್ಮೀನು (ನಾ). ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೆಂಪು ಮೀನು : ಜಡಗಂಧರಹಿತ ಕೆಮ್ಮೀನ್ಗಳಂದದಿ ಕಿಱುದೊಡೆ ಮೆಱೆದುವು ಕುಮಾರತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೫); ಕೆಮ್ಮೀನ್ಗಳೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುವೋ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೯). ಕೆಮ್ಮೀನು : ಕುಱುದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು ಕೆಮ್ಮೀನು . . . ಗಿಱಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳೆಯ ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಚಶಾ. ೫-೪೬); ಹರಗೆ ಹೆರಳು ಹದ್ದುಕೋಜನೆ ಕೆಮ್ಮೀನು ತೊಱೆಗಡಲೊಳಗುಂಟು ಬಲ್ಲೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೩೫). [ಕೆಂ + ಮೀನ್$_3$]

ಕೆಮ್ಮೀನು 'ಕೆಮ್ಮೀನ್' ನೋ.

ಕೆಮ್ಮೀಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮೀಸೆ : ಕೆಮ್ಮೀಸೆಬಿಟ್ಟು ಗಿಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮ ತುಡುಕದವೊಲಾಯುಧಂಬೇಱಿದವೋಲ್ ಕೆಮ್ಮಗಟವೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೫); ಕೋರೆಗಣ್ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ರುಂಡಾಭರಣಂ ಸರ್ಪಹಾರ ಶೂಲಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೩); ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೬); ಪೊಳೆವ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕಾರೊಡಲ ಕೆಂಗಣ್ಣ (ಜಿಬಪು. ೨೩-೧೨). [ಕೆಂ + ಮೀಸೆ]

ಕೆಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಫದಿಂದಾಗಲಿ, ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧವಾದಾಗ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಉಸಿರುಹೊರಗೆ ಬಿಡು : "ಕೆಮ್ಮು – ಕಾಸೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ಕೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗಮಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕೆಮ್ಮುತೊಮ್ಮೆಮ್ಮೆ ಗೊಹೆಗೊಹೆಗುಟ್ಟುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೨೬); ಉಬ್ಬಸಬಡುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ.೧೩೨-೧); ಕೇಳರಿಸಿ ಕೆಮ್ಮಿ ಸೀತುಂ (ಜಿಬಪು. ೯-೧೩).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿರುಮು; ಚೆಱುಮು; ಮಲ. ಚುಮ, ಚುಮೆ; ತುಳು. ಕೆಮ್ಮೊ, ಚೆಮ್ಮೊ; ಕೊಡ. ಕೆಮ್ಮ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಮ್]

ಕೆಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ; ಕೆಮ್ಮಲು; ಕಾಸ : "ಕಾಸಃ, ಕ್ಷವಥುಃ – ಈ ೨ ಕೆಮ್ಮು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ಕೆಮ್ಮಿನೊಳು ಕುಮ್ಮಿ (ಅದಿಪು. ೧-೮೧); ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಬರ್ಪ ಕೆಮ್ಮಿಂ ಬಿರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೫); ಕೆಮ್ಮುಳ್ಳರಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವ ಶ್ವಾಸಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫); ಅಜ್ಜನಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಕೆಮ್ಮು ಕಲಿಸಿದ (ಗಾದೆ).
[< ಕೆಮ್ಮು$_1$]

ಕೆಮ್ಮುಕ (ನಾ). (?) : ಕೆಂಮುಕದಾಳಿ ಪಾದುಕಜಯಂ ಪೇಳವಯ್ಯ ನಭಂದೆಸೆಂದು ಕಾಳ್ಪಂ ಮನಕಾಳವಕ್ಕಸಿಯ ಹೊಂನನೆ ಹೊಯಿಸಿದ ಹೊಂಗನಾಗಳುಂ ತಂಮ ಕೊರಳ್ಗಳೊಳ್ಕಿರಿವಡಂಬಗಿದೊತ್ತಿರೊಕೊಂಡಿ ಕೆಟ್ಟವರ್ತ್ತಂ ಮನೆಗಳೆ ಮಾಸಿ ಜಿನಶಾಮಂ ಪಲರೊಕದೂಪ (ಶ್ರಾವಶಾ. ೧೦೫-೧೦). [?]

ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮೋಡ: ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತೆರೆಯ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನೆಗೆದು ಪೊಣ್ಮಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರಿಯಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೯ ವ); ಸುರನದಿ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲೊಳಗಣ ನಿರದೊಮರ್ಗೆಯ ಕವಿವ ತೆಜದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೮–೧೪೨); ಇಳೆಗೆ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತಂಡವಿಳಿದು ಮಂಡಳಿಸಿತೋ ಎನೆ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾ ಪೊಳಲ ಪೊಂಗೋಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩–೬೨).
[ಕೆಂ + ಮುಗಿಲ್]

ಕೆಮ್ಮುಹ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ: "ವಿಕ್ಷಾವ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಕೆಮ್ಮು$_1$ + –ಹ]

ಕೆಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮೈ, —ದೇಹ: ಅಕುಲೀನೆಯೊಳೊಗೆದವು ಮೆಯಿ್ ಬೆಳ್ಪಾಯ್ತು ಕುಲೀನೆಯೊಳೊಗೆದವು ಕೆಮ್ಮೆಯ್ಯಾಯ್ತು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨೨).
[ಕೆಂ + ಮೆಯ್]

ಕೆಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಮುಖ. ೨. ಕೆಂಪುಮುಖದವನು; ಆಂಗ್ಲ: ಕೆಮ್ಮೊಗರಾಣ್ಮಂ ಬಿಡದಟ್ಟಿದಂ ಪ್ರಬಲ ಸೇನಾಭಾರರಂ ಚಾರರಂ (ಕೆಳನೃ. ೯–೫೯).
[ಕೆಂ + ಮೊಗ]

ಕೆಮ್ಮೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭೂಮಿ: ಮೂವತ್ತರು ಮತ್ತರು ಕೆಂಮೊಗೆಯುಂ ನೆರೆಲೋಲಕಾಭರಣ ಚರಣಭಕ್ತಿಯೊಳಿತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೭–೧೧; 1220).
[ಕೆಂ + ಮೊಗೆ$_3$]

ಕೆಮ್ಮೋಡ (ನಾ). = ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ್: ಕೆಮ್ಮೋಡ ಬಿಳಿಮೋಡ ಕಾರ್ಮೋಡ ಹಿಂಡುಮೋಡ ಇವಿದ್ದು ಚಿಟ್ಟೆಹುಳ ನೆಲಕಚ್ಚದೆ ಹಾರಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ತಕ್ಕೋಳೆ ಕುರ್ತೇಟು ಬಂತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೩). [ಕೆಂ + ಮೋಡ]

ಕೆಮ್ಮೋರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮುಖ: (೬). [ಕೆಂ + ಮೋರೆ (< ಮೋಜಣಿ)]

ಕೆಯ್$_1$, ಕಯ್$_1$, ಕೈ$_1$, ಗೆಯ್, ಗೆಯ್ಯು, ಗೇ, ಗೇಯು, ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧.(ಕೆಲಸ) ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಒಳ್ಳಿತ್ತ ಕೆಯ್ವೊರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದು ಮದರಂತೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಕಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಾ (ಇಆ. X, ೬೧–೭; 700); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೮–೩; 750); ಕರ್ಣರಾಯ ಕೊಟ್ಟಿ . . . ವಿನ್ನಪ್ಪ ಕೆಯ್ಸಿ ಪ್ರಸಾದ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೩೮–೩; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಯ್$_1$**. 'ಕಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಕೈ$_1$**: ೧. ಮಳಲಿಂದ ಲಿಂಗಮಂ ಕೈದವಂ ಶಿವನೆಂದು ಪೂಜಿಸಿ (ಮಲ್ಲಶ. ೬–೧). **ಗೆಯ್**: ೧. "ಗೆಯ್ (ಕೆಯ್) – ಶಿಲ್ಪೇ (ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಕುಪ್ಪನುಂ ವಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪–೧೭; 906); ನೆಗಲ್ದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ಗೆಲ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೧೯); ಮುನ್ನಿಮ್ಮ ಪೇೞ್ದು ಗೆಯ್ಯದೆ ನಿನ್ನೀಪದದಲ್ಲಿ ಪೇೞ್ದು ಗೆಯ್ವಂತುತೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೭); ಎಲ್ಲಂದದೊಳ್ ಧರ್ಮಂ ಗೆಯ್ಯಲೆ ಬಯಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೭–೪೯). ೨. (ಹೊಲವನ್ನು) ಉಳು; ಸಾಗುಮಾಡು: ಗೆಯ್ಯದ ಭೂಮಿ ಬೆಳೆಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೨೬–೩); ಅವನು ಓದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊಲ ಗೆಯ್ಯಲಾರಂಭಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಗೆಯ್ಯು**: ೧. ಶೋಕವನು ಗೆಯ್ಯುವರು ಸತಿಸುತರು ಬಾಂಧವರು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೨–೪); ನಿದ್ರೆ ಸೊಗಸಿಂದ ಗೆಯ್ಯುವನಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೭–೯೭). **ಗೇ**: ೧. ಗೇದೂ ಗೇದೂ ತಲೆಕೂದ್ಲೆಲ್ಲ ಉದ್ರೋಗ್ಹೋದೊ(ಹುಟ್ಟಿಹ.೧೩೨); ಕಯ್ಯಾರೆ ಗೇದೆ ನಾನ್ (೧೪ವಿಂ.೧೧೯). **ಗೇಯು**: ಗ್ರಾಮತಕ್ಷಃ . . . ಅಧೀನನಾಗಿ ಗೇಯುವ ಬಡಿಗೆಯವನ ಪೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭). **ಗೈ**: ೧. ಎನ್ನಂತೆ ಪುಣ್ಯಗೈದವರುಂಟೆ ಎನ್ನಂತೆ ಭಾಗ್ಯಗೈದವರುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೮–೧೦); ಅವರು ಮುನಿಗಭಿವಂದನಂಗೈದು (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೧); ಗಣಪದವಿಯಾ ಪಾಲಿಸೆನಲಂತೆ ಗೈದಪೆನೆಂದು (ಚಿಬಪು. ೫೦–೪೬); ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೈವಲ್ಲಿ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೧–೪; 1554); ಬನದೊಳು ಗೈವ ಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿಂರವಿಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಹರಿಬ. ೨–೪).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಯ್; ತುಳು. ಗೈ, ಗೆಯಿ; ತೆಲು. ಚೇಯು]

ಕೆಯ್$_2$, ಕಯ್$_2$, ಕಯಿ, ಕಯ್ಯಿ, ಕೈ$_2$, ಕೈಯ್, ಕೈಯಿ, ಕೈಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ; ಹಸ್ತ: "ಪಾಣಿ ಶಯಃ . . . ಹಸ್ತಃ–ಈಳ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೭); ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ವ); ಶಿಶುವಿನ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಸೆದ ಬಾಳಂ ಕೊಟ್ಟಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೮); ಕೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಬಾಯ್ಗಳೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೫–೨೬). ೨. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: ತಳರ್ದುದು ಕರ್ಣತಾಳ ಪವನಾಹತಿಯಿಂ ಜಳರಾಶಿ ಕೆಯ್ಯ ಬಳ್ವೞಿಗೆ ದಿಗ್ಗಜಂ ದೆಸೆಯನತ್ತ ತೆರಳ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೧); ಆನೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲ ಸೆಳೆತಂದು (ಮೋಹತ. ೪೨–೫೪). ೩. ಮರದ ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: "ಕೊಂಡೆಂದು ಕೆಯ್ಯೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ದು ತಾ ಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮); ಕಡುಗೆಸಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಬಂದ ಮಾವಿನ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು . . . ಪವನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೩೭). ೪. ಮಾರ್ಗ; ಮುಖಾಂತರ: ಬಂದವರ ಹೋದವರ ಕೆಯ್ಯಿಂದ ನಿನ್ನಾಚಾರ ಸದ್ಗುಣವೃಂದಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಬಸಪು. ೪–೬೧). ೫. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಂಥದು; ಚಿಕ್ಕದು. 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ಪರಾ. ೬. ನೆರವು; ಸಹಾಯ. 'ಕೆಯ್ನೀಡು' ಪರಾ. **ಕಯ್$_2$**: ೧. ಪೊಡವಟ್ಟು ಕಯ್ಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೦); ತಮ್ಮಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ.೧೬೨–೧೮); ಕಯ್ಯಲುಂಬುದರಿದೋ ತಳಿಗೆಯಲುಂಬುದರಿದೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೮೧); ಅವಳ ಕಯ್ಯ ಪುಸ್ತಕದೊಳಿರ್ಪುವು ಲೋಕದ ಸಾರಸೂಕ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೬). ೨. ಬಲದ ಕುಂಭಂ ಪೇೞಿ ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ ಗರ್ಜಿಸೆ ಸನ್ನಾಹಮನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಕರದಿಂದಂ ಶೀಕರಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೧). ೪. ವಿದ್ಯಾಧರರ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಕಪ್ಪಮಂ ಬೇಡೆ ದೂತರಂ ಕಳಿಪಲ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩೪–೧೭). ೭. ಕಿರಣ; ರಶ್ಮಿ: ಬಿಸುಗಯ್ಯಂ ತಣ್ಪಸಗಯ್ಯಂ ಪೊಸ ಕಿಸುಬಿಸುಮಯ್ಯಂ ಕಣ್ಬಾದನ ಮರ್ದುಣಿಸರೆಱೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ.೧–೨). **ಕಯಿ**: ೮. ಕೈಯಳತೆ; ಒಂದು ಮಾರಿನ ಅಳತೆ: ಆಹಾರದಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮದಿನ್ನೂಱಕ್ಕಂ ಆಱು ಕಯಿ ಮನೆ (ಇಆ. XII, ೧೦೨–೩; 1108). **ಕಯ್ಯಿ**: ೧. ಮುಕ್ತಿಯ ಮಹಾಕವಾಟದ ಬೀಯಗದ ಕಯ್ಯೊ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೪೨). **ಕೈ$_2$**: ೧. ಬಂದು ಮುಂದು ನಿಂದು ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೬); ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇೞ್ಪುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳ್ಗಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆಪಕಾಜರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨); ಮುಕುರಂ ಕೈಯೊಳಿರಲ್ಕೆ ನೀರ ನೆಳಲೇಕೈ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ನಿಮ್ಮರಿಥಟಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ನೊಸಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೨೬); ತಲೆ ಮೈ ಕೈ ಕಾಲೊಳು ಗೂಟಗಳು ಮೂಡಿ ಸಲೆ ತೊರೆದರು ಜೀವಗಳನು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೬೧); ಕೈಗೆ ಬಂದ ತುತ್ತು ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಪೆಣಸುಗುಂ . . . ಕೈಗಳಾನೆಯ ಕೈಯಂ ನಖಮಿಂದುವಂ ನಗುಗುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧–೬೫); ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಾನೆಯ ಕೈಗೊರೆಯೆನೆ ಕಡುವೆಟ್ಟಿತಾದ ನಾಲ್ಕುಂ ತೋಳು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೫); ಕಾಡೊಳೆ ಬಳೆವ ನೀಳ್ಪಿನ ಕೈಯ ನಿಡುಗೋಡ ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಮುಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಲಿಂ ಸೀಳ್ದ ಪೋೞ್ವ ಪಂಚಾನನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೧೪). ೩. "ಬಿಡದೆ ಕೈಕೋಡು ಕೊಂಬೆಂದೊಡೆ ಪಾದಪಶಾಖೆ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); "ಕೋಡೆಂದು ಕೈಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮).

೪. ಅದನೊಂದು ಕದಳೀ ಪತ್ರದೊಳ್ ಪುದಿದು ತನ್ನ ನಡಪಿದ ಗಿಳಿಯ ಕೈಯೊಳೋಪಳಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ವ); ನುತಿವೆತ್ತ ಬಸವ ಚರಿತ್ರವಂ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರ ಕೈಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದ (ಬಸವು. ೬೧–೭೬). 'ಕೈದೋಟ' ಪರಾ. ೭. ಮುಗಿದುವು ದಿನಕರನ ಕೈಯಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೨); ರವಿಯ ಕೈಗಳನಸ್ತಗಿರಿಯಾನುವವೊಲಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೫೬); ಎಲರಡಿಯಿಡದಲ್ಲಿ ರವಿ ಕೈದುಡುಕಲಮ್ಮನು ಪೇಳ್ವೆನೇನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೭); ಪೆಜ್ ನೇಸರ್ಕಳ ಕೈಗಳ್ ನಿಡಿದಾದುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬–೧೨). ೮. ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ... ಇಪ್ಪತ್ತೈಕೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬–೩೩ ; 1012) ; ಒನ್ದೊನ್ದು ಮನೆಗೆ ಪದಿನಾಱು ಕೈಯಳಿಕ್ಕದ ಮನೆ ಮೂಱು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೫೩ ; 1045) ; ಮೊದಲ ಕೇರಿಯ ಮನೆಯಗಲಂ ಪದಿನೆಂಟು ಕೈ (ಹೈಆಹಿ. V, ೮–೩೮ ; 1088). ೯. ಅದಟು ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಕಲಿಗಳ ಮುಖದ ಕೈ ಕಟಕ ಸೂಜಿಕಾಱ ಹುಸಿವರ ಸೂಲ ಕಡಿತಲೆಯ ವಲ್ಲಂ (ಕಇ. I, ೪೦–೬ ; 1415) ; ಸಕಲ ಜನಗಳೂ ಭೂಮಿಯು ಇರುವ ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುತಲಿಧೇನೆ. ನಾಳೆ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ನೋಡು . . . ಅಂದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೩). ೧೦. (ಸೀರೆಯ) ಅಂಚು; ಸೆರಗು : ಪುಳಕಾಂಕುರವಂ ಮೈಗಗ್ಗಳಿಸದ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಗಮದೇಂ ಭೇದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧೫). ಕೈಯ್ : ೧. "ಹಸ್ತಃ=ಕೈಯ್" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೬೦). ಕೈಯಿ : (ಕ). ಕೈಯ್ಯಿ : (ಕ).

ಕೆಯ್ಗಣ್ಮು, ಕಯ್ಗಣ್ಮು, ಕೈಗಣ್ಮು = ೧. ಕೈಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಗರ್ವಮುಮುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮೆ ಮನದೊಳ್ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ಕಣ್ಮಲರೊಳ್ ಬಂದಿರೆ ಪೂಡಿದಂ ಕಲುಷದಿಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಗಾಂಡೀವಮಂ (ಪಂಪಭಾ.೭–೭); ನಾನಾಲೀಲೆ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಿನ್ನರರಪ್ಸರರ್ ದಿನದಿಪರ್ (ಕಬಕಂ. ೧–೪೮); ಕ್ರೇಂಕಾರ ಕ್ವಣಿತಂ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ನೋಳ್ಪರರಿದೆಂದಿನೆಗಂ (ವೃಷವಿ. ೨೨–೧೪); "ಕಯ್ಗಣ್ಮು – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ (ಕೈಮೀರು)" (ಶಮುಧಾ); ಮಗನುದ್ದಾಮತೆ ತಂದೆ ಮೂವಱೊಳಮೇಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮಿರ್ದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೩); ಆನಂದಮತಿ ಕೌತುಕಮಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೮೨); ಕಯ್ಗಣ್ಮಿದ ಪಗೆತನದಿಂ (ಮರಾಜ. ೧೨-೨ ವ); "ಕೈಗಣ್ಮಿತೆಂದು ಅತಿಕ್ರಮಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧–೬೫೬); ಪಿರಿದುಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೂರ್ಮೆ ಕೈಗಣ್ಮೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬–೧೩); ಉಣ್ಮೆ ಪುಳಕಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಹರ್ಷಾಶ್ರು (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೩೮); ಪ್ರಣಯ ಕಲಹಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪೊಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ವ); ಘರ್ಮಾಂಬು ಕೈಗಣ್ಮೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೪). ೨. ಉಂಟಾಗು : ಕಾರಣಮಿದೇಂ ಚಿತ್ತಕತಿಪ್ರೀತಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೈಗಣ್ಮುವುದೇಕೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪೭).

ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡು, ಕಯ್ಗೆಮಾಡು, ಕೈಗೆಮಾಡು=೧. ಕೈಗೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ : ಇನ್ನಾವ ಮಾಟ್ಕೆಯೊಳ್ ಪಗೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡುವಂ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೭ ವ); ಮಾಗಧವರತನು ಪ್ರಭಾಸಾಮರರಂಕರುಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಂ ಕುಲಧನಪರಿಕರಮಂ ಕಯ್ಗೆಮಾಡಿ ಮನುಕುಲತಿಲಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೫) ; ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲ್ಪಡಿಸಿ ರತ್ನಮನೆನ್ನ ಕಯ್ಗೆ ಮಾಡುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೬). ೨. ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು ; ವಶಮಾಡು : ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ವೀರವಿಕ್ರಮರಾಯರಿಗೆ ಕಯ್ಗೆಮಾಡಿ ನಿಯೋಗಿಸಿರುವೆವು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೯೯–೭). ಕೈಗೆಮಾಡು = ೧. ನಿನ್ನ ಚರ್ಸುವಿಷ್ಟು ಚಾಪಮಿದು ನಿನ್ನೀ .ಲೋಕಮಂ ಕೈಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾಸ್ತ್ರಮಿದಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೭); ವೀರಪ್ರಮುಖಂಗೆ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಾಭಿಷೇಕಮಂ ಮಾಡಿ ಪಗೆಯಂ ಕೈಗೆ ಮಾೞ್ಪುದೆಂಬುದುಂ (ಗದಾಯು. ೩–೫೯ ವ).

ಕಯ್ಗೆವರ್ = ೧. ವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಪರಚಕ್ರಮೆ ಕಯ್ಗೆವರಲ್ ಕರಚಕ್ರಂ ಪೊಱಮ್ಡುಪೋದ ಬೇಗದೊಳೆ ಪರಂಪರವೋದನಾತ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೬). ೨. ಹೂ ಬಿಡು ; ಫಲವಾಗು : ವನಜಪರಾಗದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಕಮ್ಮನೆ ಕಮ್ಮನೆ. . .ಕಯ್ಗೆವಂದ ಮಾವಿನ ಸೊನೆದಂದಲೊಳ್ ನೆನೆದು ತಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣನೆ ಬಂದುದಂದು . . . ಮಾರುತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೯೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಕೆಯ್ಯದು, ಕಯ್ಯದು, ಕೈಯದು = ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ; ಕೈವಶವಾದದ್ದು : ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದೆನೆ ಏ ಅದು ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ಯದು ನುಡಿದುದು ತಪ್ಪುಗುಮೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯ ; ಎಕ. II, ೫೯–೯೮; 974 ನೋ) ; ಪರಲೋಕಮಿಲ್ಲದಂದು ತಲ್ಲೋಕ ಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನ್ನೈಹಿಕ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ ಶರೀರಾರ್ಥವ್ಯಯಂ ಮಾಡುವಾತಂ ಕಯ್ಯದಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲದರ್ಕೆಱಗುವಾತನಂ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ) ; ತನ್ನ ತೊಟ್ಟಾಭರಣಮನೆಲ್ಲಮಂ ಕಳೆದೊಪ್ಪಿಸೆಯಾತನಿಂತೆಂದ ನೆನಗೇನೊಂದೆ ಧವಮ ನಿನ್ನ ಕೈಯದಂ ಕೊಂಡಾನೇನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ ತಾರಂಬರಂ ಬರ್ದ್ದಪ್ಪೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೩). ಕೈಕೆಸರಾಗು = ದೇಹಶ್ರಮವಾಗು : ಕೈಕೆಸರಾದರೆ ಬಾಯಿ ಮೊಸರು (ಗಾದೆ). ಕೈಕೆಳಗಿನವನು = ಕೆಳವಟ್ಟದವನು ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಸೇವಕ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೪). ಕೈಕೆಳಗಿನವಳು = ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವಳು ; ಸೇವಕಿ : ಅವಳು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೆಳಗಿನವಳು (ರೂಢಿ). ಕೈಕೆಳಗೆ = ೧. ಕೈಯ ಕೆಳಗೆ ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿ : ಅವನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಹತ್ತು ಜನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕೈಗಿಡ್ಡಮಾಡು = ೧. ಕೈಯನ್ನು ಸಣ್ಣದು ಮಾಡು; ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನ ಕೈಗಿಡ್ಡಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೬೨). ೨. ಖರ್ಚು ಕಡಮೆಮಾಡು ; ಕೈ ಹಿಡಿತ ಮಾಡು. ಕೈಗೆಬರು = ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗು ; ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರು ; ನೆರವಾಗು : ಹುಡುಗ ಕೈಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ, ನಿಮಗಿನ್ನೇನು ಚಿಂತೆ? (ರೂಢಿ). ಕೈತುಂಬ = ಕೈಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು ; ಸಾಕಷ್ಟು : ಅವರಿಗೆ ಕೈತುಂಬ ಸಂಬಳ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಕೈದೊಡ್ಡದುಮಾಡು = ಧಾರಾಳವಾಗು ; ಕೈ ಉದ್ದಮಾಡು : ಕೈ ದೊಡ್ಡದುಮಾಡಿ ಖರ್ಚುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ಕೈಯೊಳಗೆ ಇರು = ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರು. ೨. ಅಧೀನದಲ್ಲಿರು ; ವಶದಲ್ಲಿರು : ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಬಹಳ ಜನವನ್ನು ಕೈಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತು =೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು. ೨. (ಅಲಂ) ಆಶ್ರಯ ನೀಡು ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡು : ಕುಹಕ ಕರ್ಮದ ಕುಪಿತ ಕಾಯನ ಬಹಳ ಕೃತ ಪಾಪಾನುಗತ ವಿಗ್ರಹನ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಬೇಕೆಲೆ ದೇವ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೮). ಕೈಸಡಿಲುಬಿಡು = ಔದಾರ್ಯ ತೋರು ; ಹಿಡಿತಡೆ ಇಲ್ಲದೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಖರ್ಚುಮಾಡು : ಓಹೋ ! ಇಷ್ಟು ಕೈಸಡಿಲುಬಿಟ್ಟಿರುವರೇನು ? (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೈ ; ಮಲ. ಕಯ್ಯ, ಕೈ ; ತೆಲು. ಕಯಿ, ಕಯ್ಯಿ, ಕೈ, ಚೆಟ್ಟು, ಚೆಟ್ಟಿ, ಚೆಯಿ, ಜೆಯ್ಯಿ, ಚೇ, ಚೇಯಿ]

ಕೆಯ್$_{3}$, ಕಯ್$_{3}$, ಕೈ$_{3}$ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ; ಶೃಂಗಾರ. 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ಪರಾ. ಕಯ್$_{3}$. 'ಕಯ್ಗೆಯ್' ಪರಾ. ಕೈ$_{3}$. 'ಕೈಗೆಯ್' ಪರಾ.

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕೈ ; ತೆಲು. ಕೈ]

ಕೆಯ್₄, ಕಯ್₄, ಕೆಇ, ಕೆಯಿ, ಕೆಯ್ಯಿ₃, ಕೈ₄, ಗಯ್ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ, ಮೊದಲಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ – ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಅಭಿಧಾ. ೯೪–೪೨೦); ಇದಾನ್ನೊಳೆ ಈರೆಟ್ಟಿತ್ತಜುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ಯೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೬ ; 685); ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯನುಟಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೪–೯); ಬಿಳಿಯ ಕರ್ವಿನ ಕೆಯ್ಗಳೊಳರಡುಂ ದೆಸೆಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೨ ವ); ಪಾವನತರ ಶಾಳಿವನ ಕೆಯ್ಗಳು ಅವಕಾಲದೆ ಬೆಳೆದಿಹವು (ಅಂಜನ. ೨–೩೦); ನವಣೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಬಳಿಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೩). ೨. ಪೈರು; ಬೆಳೆ: ಪಂದಿ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕತ್ತೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೭೩); ಕಿಱುಂಗೆಱೆಯಡಿಯಣ ಕೆಯ್ಯ ಬೆಳಸಿದಂತೆ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೪೩). **ಕಯ್** : ೧. ಬೆಳೆದೊಱಗಿದ ಕಬವೆಯ ಕಯ್ಗಳ ನೊಪ್ಪುವ ತಳಿಗೊಳಂಗಳಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೮–೮); ಅವಧರಿಸು ದೇವ ಕೆಳಮಾದಿಗಳ ಕಯ್ಗಳಿವೆ ಶಿವಭಕ್ತನಂತೆ ತೆನೆಬಾಗಿ ತೂಗಾಡುತಿವೆ (ನಂಬಿರ. ೮–೧೩). **ಕೆಇ** : ೧. ಮುಂದಣ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದೆ ಗದ್ದೆ ಕೊ ೧೦ ಹಿರೆಯ ತಿಲಮಾಳ ಕೆಇ ೧ ಬೊಂಬಸಮುದ್ರದ ಹಿಂದಣ ಹರಿಳ ಕೆಇ ೧ ಇವೆಲ್ಲ ತೊಱುಮಂಣು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೮–೨೮ ; 1161); ಮಾಡುವ ಮಹಾ ಗಣಂಗಳ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ಹಿರಿ . . . ಲು ಕೊಟ್ಟೆಯರೆಯ ಕೆಇ ಗಂಗನಮತ್ತರೊಂದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೪–೧೬ ; ?). **ಕೆಯಿ** : ೧. ಶ್ರೀಮತು ನೊಳಂಬರ ಕನಕರಸರು ಅರಕೆಱೆಯ ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರಾರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೩–೮ ; 1030); ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯಿಗಳಿಗೆಱಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯ್ದುಲೆವೇಡಾ (ಸಮುಪ. ೧೪–೭೬); ಸೇನಬೋವ ವೀರಪ್ಪಂಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಮಟ್ಟ ನೂರು ಕಂಬ ಕೆಯಿ ಸಲುವುದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೫೦ ; 1338); ಪಿಳಿದು ಬ್ಬೊಮ್ಮನೆ ರಸವುಗುವ ಕಡುಬೆಳೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಕೆಯಿಗಳಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವುದಾ ವಿಷಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೮). **ಕೆಯ್ಯಿ** : ೧. ತ್ರಿಭುವನ ನಾರಾಯಣ ಧರ್ಮಶೆಟ್ಟಿಯಯ ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮೇಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯ್ಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೮–೩ ; 1022); ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆ ಕೆಯ್ಯಿಯನಾರುತ್ತರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯–೩). **ಕೈ**₄ : ೧. ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಂದು ನೀರಂಬುಧಿ ಗಗನತಳಮೆ ಕೈ ದಿವಿಜಗಣಂ ಕಾರೊಕ್ಕಲೆಂದೊಡುಱದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನುಱಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ). 'ಕೈಗಂಪು' ಪರಾ. **ಗಯ್** : ೧. ಸಂಗಮೇಶ್ವರದೇವರ ನೈರಿತ್ಯದಲು ಬಿಟ್ಟ ಗಯ್ಯುಲೊಂದು ೧ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೩೮–೨೨ ; 1073).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಚೆಯ್; ಮಲ. ಚೆಯಿ; ತುಳು. ಕೆಯ; ತೆಲು. ಚೇನು]

ಕೆಯಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜೇಬಯ್ಯನ್ ಕೆಯಮಂಗಲದೂರಱವಿನೊಳ್ಗಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೮–೮ ; 1010). [?]

ಕೆಯಿ 'ಕೆಯ್₄' ನೋ.

ಕೆಯಿಗಂಪು 'ಕೆಯ್ಗಂಪು' ನೋ.

ಕೆಯಿಮನೆ 'ಕೆಯ್ಮನೆ' ನೋ.

ಕೆಯಿಸುಂಕ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ : ಎರಡುಂ ಲಖದ ಕೆಯಿ ಸುಂಕವಂ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನುಗ. ೨೦೭–೩೫ ; 989).

[ಕೆಯಿ (< ಕೆಯ್₄) + ಸುಂಕ]

ಕೆಯ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ : (ಶ).

[ಕೆಯ್₃ + ಕಟ್ಟು₃]

ಕೆಯ್ಕುಱು 'ಕೆಯ್ಗುಱು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕುಸುರಿ (ನಾ). ಕೈ ಚಳಕ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ : ಕೆಯ್ಯುಗೆ ಕೆಯ್ಕುಸುರಿ ನುಸುಳೆಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನಱದಿಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೧). [ಕೆಯ್₃ + ಕುಸುರಿ₁]

ಕೆಯ್ಕೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕೊಳ್, ಕಯ್ಕೊಳ್, ಕಯ್ಗೊಳ್, ಕೆಯ್ಕೊಳು, ಕೆಯ್ಗೊಳ್, ಕೈಕೊಳ್, ಕೈಕೊಳು, ಕೈಕೋ, ಕೈಗೊಳ್, ಕೈಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹಿಸು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸ್ವಯಂಬರದೊಳ್ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯದೊಳ್ ಮಚ್ಚಿದವರಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೦–೨೭); ಈಕೆಯುಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದೆ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೮ ವ). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು; ತಾಳು; ಧರಿಸು; ವಿಮಳೋದಯ . . . ದುರ್ವಿನೀತಾದಿಗಳೀ ಕ್ರಮದೊಳ್ ನೆಗಚ್ಚ ಗದ್ಯಾಶ್ರವಪದಗುರುತಾಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೯); ಪರಮೇಶ್ವರ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಸ್ತಿಮಿತಸಾಗರಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೫ ವ); ದೀಕ್ಷಾಭರಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಅಜಿತಪು. ೨–೧೧೩). ೩. ಒಪ್ಪು; ಒಡಂಬಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಶಮುಮನೆ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಗೊಡೆ ಬಿಲ್ಲುಮಂಬುಮಂ ಬಿಸುಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧); ಇದಂ ನೀಂ ನೃಪ ಕೈಯ್ಕೊಳ್ಳನ್ನ ತಂದೆಯೆಂದುದಂ (ಗದಾಯು. ೪–೮). ೪. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ ; ಎತ್ತಿಕೊ ; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು : ಎಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಿಸಲ್ ವೇೞ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೧ ವ). ೫. ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ : ಈ ಲೋಕಮಂ ಹೈಹುನಗಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುದೆಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೧). **ಕಯ್ಕೊಳ್** : ೧. "ಕಯ್ಕೊಳ್ – ಸ್ವೀಕಾರೇ" (ಶಮಧಾ); ಅತಿಥಿ ಪೂಜೆಯಂ ವಿನಯಪುರಸ್ಸರಂ ಕಯ್ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೩). ೨. ಕಯ್ಕೊಂಡ ಕಳಾಪರಿಣತೆಯೊಳ್ ಪಂಡಿತೆಯಿಂದಾಕೆ ಪರಮ ಪಂಡಿತೆಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೨೧); ಸುಕವಿಳನಿಕರಂ ಶಾಬಾಕ್ಷರ ನಿಕುರುಂಬಂ ರೂಪಂ ಕಯ್ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೨೩೭). ೩. ಇದಂ ಕಯ್ಕೊಂಣ್ಡು ನಡೆಯಿಸಿದಾತಂಗೆ ಅನಂತಪುಣ್ಯ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೨೩ ; 972); ೬. ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ತೊಡಗು ; ವಹಿಸು ; ಆರಂಭಿಸು : ಸಂಸರಣಾಂಭೋರಾಶಿಯಂ ದಾಂಟುವ ಬಗೆಯನೆ ಕಯ್ಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೪–೮೯). ೭. ಲೆಕ್ಕಿಸು ; ಗಮನಿಸು ; ಗಣಿಸು : ಶ್ರುತಮಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳಳಾಚಾರಮನವಧರಿಸಳ್ ಸತ್ಯಮಂ ಬಾರ್ತೆಗೆಯ್ಯಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೮). ೮. ಹಿಡಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಕವಿ : ಏನಾನುಂ ವ್ಯಾಧಿ ಕಯ್ಕೊಂಡಂತಾರೊಳುಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೬); ಕಡೆದರೋ ಕರುವಿಟ್ಟರೋ ನಿದ್ದೆಬಂದು ಕಯ್ಕೊಂಡುದೊ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೩). ೯. (ಕಿವಿಯಿಂದ) ಕೇಳು ; ಗ್ರಹಿಸು : ಪಣ್ಬುಯ್ಯಲಂ ಶ್ರುತಿ ಕಯ್ಕೊಂಡುದು ಕೇಳ್ದಂ ತೆವಳಿಗಂಡಂದೆನ್ನ ವಿಖ್ಯಾತಿ ದೂಷಿತಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೪೪). **ಕಯ್ಗೊಳ್** : ೧. ಧರೆಯಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಕುಡೆ ಕಯ್ಗೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೬ ; 1075). ೨. ಕಥಮಂ ಪಜ್ಜಳಮಂ ಶಾಶ್ವಪಮುಱಯೆಂತಂತೆ ನಿಚ್ಚಮುಂ ಕಯ್ಗೊಂಡಂ (ಸೌನಂದ. ೧–೨). **ಕೆಯ್ಕೊಳು**. 'ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ' ಪರಾ. **ಕೆಯ್ಗೊಳ್** : ೬. ಇಸುಗೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೊ]ಂಡು ಸವರಿದಂ ಬಂದ ರಿಪುಮೋಹರವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೪೦). **ಕೈಕೊಳ್** : ೧. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಂದೆನೆನ್ನಂ ಕೈಕೊಳ್ವುದೆನೆ ತಪಸ್ವಿ ಕರಮೊಳ್ಪಿತ್ತೆಂದು ಕೈಕೊಂಡಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೦–೧೨); ರಿಪುಕುಲ ಸಂಹರನಪ್ಪ ಪುರುಷನಂ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೈಕೊಳ್ವವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೨); ಸಿರಿಬರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪ ಗಾಂಪರುಮೊಳರೆ (ಸಮುಪ. ೩–೫೯);

ಮುಂಡಾಡುಗೆ ಮುದ್ದಿಸುಗೆ ಮರಲ್ದಪ್ಪುಗೆ ಕೈಕೊಂಡೀ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಗಿರಿಜ. ೧–೧೦). ೨. ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫–೨೯); ತಾಳದ ಲಯಮಂ ನಿಱಿ ನೀಲಾಳಕಹಾರದ ಪೊದಟ್ಟ ಮುತ್ತಿಂದಿವುಮುಂ ಮೇಳಿಸಿ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಆದಿಪು. ೯–೨೪); ಸಾಸಿರ್ಬ್ಬರಿತ್ತ ಪರಿಕೆಯ ಕೈಕೊಣ್ಡು ಕಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೮–೩; 950); ಶೀಲವನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡೆಸದಾತನೆ ಹೊಲೆಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೮–೧). ೩. ನೀನೆಂತುಮೆಮ್ಮ ಪೇೞ್ದುದಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ವೈರಮನೆ ಕೈಕೊಂಡು . . . ಸಂಧಿಯನೊಡಂಬಡೆಯುಪ್ಪಿನಂ (ಗದಾಯು. ೪–೧೩ ವ); ಈತನ ನಿರ್ದೇಶವ ನೇಮದಲಿ ಕೈಕೊಳ್ಳದಾವನು ಹೋಮಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿ. ೨೫–೪೪). ೪. ಅವನೀಶ್ವರ ಪ್ರತತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕಾದಯ್ದೆ (ಎಕ. XIII, ೬೨೯–೪; 929). ೫. ನಿನ್ನಂತಾರೊಳಪೊಕ್ಕು ಸಾಧಿಸಿದರ್ . . . ಘಟಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡರಾರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೦); ಸಮಸ್ತವನರಾಷ್ಟ್ರಮುಂ ಕೈಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩); ಅಂತು ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕೇನತೇನಂ ಮಸಗಿ . . . ಬರ್ಪ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮). ೬. ಕಾಲನು ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕೈಕೊಂಬನಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೪); ಆರ ಕೈಕೊಂಬುದೀ ಬಿಸಿಲು ವೈಕುಂಠದೆ ನಾರಾಯಣ ನೀರೊಳು ಮುಡುಕಿ ಮಿನಾದ (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೮). ೧೦. ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: ಕೈಕೊಳ್ಳದಗ್ಗದ ಬೀರರ್ ತೆಗೆದೋಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೪). ೧೧. ಎಸಗು; ಮಾಡು: ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡ ಪೊಲ್ಲಮೆಯುಮಂ ಕಳೆಯಲ್ಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೦ ವ). ೧೨. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಸವಂ ಕಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಪೊಸಸಸಿಗಳ್ ಕೈಕೊಳ್ಳವು (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೮). **ಕೈಕೊಳು**: ೧. ದಾನದೊಡವೆಯಂ ಕುಡದೊಡೆಲ್ಲವಂ ಮರಳಿ ಕೈಕೊಳು (ಹಚರಾ. ೮–೫೪); ಭೀಮನ ಹರಕೆಗಳ ಕೈಕೊಳುತ ನಕುಲಾದ್ಯರಿಗೆ ಪೊಡವಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೧); ಎದುರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಕೈಕೊಳುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಚಿಕದೇ. ೧೫). **ಕೈಕೋ**: ೧. ಶರಧನುವ ಕೊಳ್ಳೇಳು ಕೈಕೋ ಪರಬಲದ ತೋಟಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೯೨). **ಕೈಗೊಳ್**: ೧. ಅಜ್ಞಾನ ಪ್ರಾವೃತ ಮಾಯೆಯಿಂದೆ ತಪಮಂ ಕೈಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳ್ವುದೆತ್ತೀಗಳಜ್ಞಾನಂ ಪಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೯೨). ೨. ಅಂದೊಂದೊಂದೆ ಸಹಸ್ರರೂಪಮನೆ ಕೈಗೊಂಡಿರ್ದುವು (ಜಗವಿ. ೭–೬೯). ೪. ಕಾಗೆಯ ಮಱಿಯೆಂದಱಿಯದೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೈಗೊಂಡು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನಡಪಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೪). ೫. ಪ್ರಚುರಂ ಪತ್ತೊಳಗಾಗೆ ರಂಧ್ರವನೆ ಕೈಗೊಂಡೆಂಟ ನೀಗೇಳ ದಿಟ್ಟು (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೧). **ಕೈಗೊಳ್ಳು**: ೬. ಆಗಿನಿಂದ ನಾವು ರಕ್ಷಣಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೇವೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೬೨).

ಕೈಕೊಳಹೇಳು = ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು: ಕಾಲುಗೆಡೆದಿರಿ ಕೂಡೆ ಕೈಕೊಳಹೇಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೨). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು, ಕಯ್ಕೊಳಿಸು, ಕಯ್ಗೊಳಿಸು, ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_1$, ಕೈಕೊಳಿಸು$_1$, ಕೈಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ನಿಮಗಿನಿತುಂ ಬೆಸಕೆಯ್ವುದೀ ಕುಲಶ್ರೀ ಮತ್ತಂತೆನಗೆ ಹಿತಂ ಮಾೞ್ಪಳೆನಿಂತನಿಪ್ಪಮಂ ಕೂರ್ಪರಿಂತು ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೫); ಅಂಜದೆ ಪೇೞ್ದ ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೆಯ್ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೊ]ಳಿಸುಗುಂ ವಿಭೀಷಣನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೨೧). **ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು**: ೧. ಅಖಿಲ ವಿದ್ಯಾಕಲಾಪದೊಳ್ ಪರಿಣತನಂ ಮಾಡಿ ಯತಿತ್ವಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೫); ಮದಲೇಖೆ ಬಲ್ಲೆ ನೀಂ ಕಯ್ಕೊಳಿಸಲ್ . . . ತೋಱುದೆ ನೀಂ ನಿನ್ನೊಂದು ವಾಕ್ಕೌಶಲಗುಣಮನಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೨೩).

ಕಯ್ಗೊಳಿಸು: ೧. ತಡೆಯದೆ ಭವ್ಯರನಜದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ ಕಯ್ಗೊಳಿಪ ಸರ್ವಯಶರಂ ನೀಂ ಕಂಡದಿಗೆಱಗಿ ನೋಂಪೆನೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೬). **ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_1$**: ೨. ಒಡಂಬಡಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು: ತಿಳುಹಿ ನೃಪರಿತ್ತಂಡವನು ಕಯ್ಗೊಳಿಸಿದನು ಕೊಳುಕೊಡಲು ನಿಮ್ಮ ಪೊಳಿಳಿ ಯೊಳಾರ್ಕೈ ಭಾಗ್ಯವುಳ್ಳವರು (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೩೩). **ಕೈಕೊಳಿಸು$_1$**: ೧. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಲ್ ಬಂದೆಂ (ಜಾವುಂಪು. ೪೦–೮). **ಕೈಗೊಳಿಸು$_1$**: ೧. ಬ್ರಹ್ಮಶಿರೋಸ್ತ್ರವನು ಕೈಗೊಳಿಸುವುದು ಕೃಪೆಯುಳ್ಳೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೯೬); ಭೂಪತಿಗೆ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ಕಾಮ್ಯಾಧ್ವರವನು (ತೊರರಾ. ೧–೪ ಸೂಚನೆ). ೨. ಸುಜನಪ್ರಕರವನು ಗಾಂಗೇಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿಗೆ ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಕಾದಿ ಕುಬೇರನನು ಹೊಱವಡಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೮). ೩. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ನಾಣಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಗ್ಧೆಗೆ ಜಾಣಂ ಕೈಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಶಮುದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಆರಂಭಿಸು; ತೊಡಗು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ನಿರುತ ಪ್ರಸಾದಮಂ ಕೊಳಲೆಂದು ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಬಱಿಯಹಂಕಾರದಿಂ ಬಿಡುವವಂ (ಲಶಿಚಂ. ೪೬–೨೦). ೫. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಲಭಿಸು: ಕೈಗೊಳಿಕುಂ ತತ್ಸಾಧನಂಗಳುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೬೯). [ಕೆಯ್ಕೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಯ್ಕೊಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ, ಕೈಕೊಳುಹ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಆಕ್ರಾಂತಮಾಸ್ಥಿತಮೆನಲ್ ಕೆಯ್ಕೊಳುಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೬). **ಕೈಕೊಳುಹ**: ೧. ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದ ಪುದ್ಗಲಂಗಳಂ ಶರೀರರೂಪದಿಂ ಕೈಕೊಳುಹಮಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೪೬). [ಕೆಯ್ಕೊಳು (< ಕೆಯ್ಕೊಳ್) + -ಹ$_2$]

ಕೆಯ್ಕೋಲು, ಕಯ್ಕೋಲ್, ಕೈಕೋಲು, ಕೈಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು; ಊರೆಗೋಲು: (ಶ). **ಕಯ್ಕೋಲ್**: ೨. ಕಡೆಗೋಲು: "ಕಯ್ಕೋಲ್ = ಕಡೆಗೋಲ್" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೈಕೋಲು**: ೧. ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ದಟ್ಟ ಚಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಳಿನ ಕೈಕೋಲಿನಿಂದ ತೆಗಿಸಿ . . . ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಒಡೆಕ. ೩೫). ೨. "ಕೈಕೋಲ್ಗೆ ಕಡಗೋಲೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೮೨). **ಕೈಗೋಲು**: ೧. ಬತ್ತಿದಗಲ್ಲ . . . ನೆಲದೊಳಗೊತ್ತಿ ಹೂಡಿದ ಕೈಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೯೦); ಇಂದಿನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ನಾಳಿನ ನಡತೆಗೆ, ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕೈಗೋಲಾಗಲಿ (ಹಂಗೀತ. ೮೫).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕೆಯ್ಗಂಪು, ಕೆಯಿಗಂಪು (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸುಗಂಧ: ಶಾಲಿಗಳ ಕೆಯ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗ]ಂಪ ಪೊಲಗಾವ ಪಾಮರಿಯರೋಳಿಗಳ ಮೈಗಂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೮). **ಕೆಯಿಗಂಪು**: (ಶ). [ಕೆಯ್$_4$ + ಕಂಪು]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಕೈಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು; ಕೈ ಅಳತೆ: ಒಟ್ಟದ ಪೊನ್ನ ಬೆಟ್ಟುಗಳನೀವೆಡೆಗೇವುದೊ ತೂಕಮೆನ್ನ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ ಕೊಳ್ಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಟ್ಟಳೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿ, ಕೆಯ್ಗಟ್ಟು, ಕೈಗಟ್ಟು$_1$, ಕೈಘಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಊಟವಾದ ಬಳಿಕ) ಕೈಗೆ ಸವರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ, —ಸುಗಂಧಲೇಪ: ಎತ್ತಿದ ಬೋನದೊಳ್ ಕಲ್ಯಾಣಾಮೃತಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸಿ ಬೞಿಯಂ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಮಿರ್ದು ತಂಬುಲಮಂ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೯ ವ); ಆರೋಗಣೆಯ ಕಡೆಯೊಳಮರ ವಟುಗಳವಟಯ್ಸುದ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೩–೨೩ ವ); ಕೊರಡು ಮುಟ್ಟಿದರದುವೆ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಕಾಲೂರ. ೬೬–೪೧).

ಕೆಯ್ಪುಟ್ಟಿ : ಉತ್ಸವಕೆಯಂ ಕೆಯ್ಪುಟ್ಟಿ ನೀಡಲುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೧ ವ). **ಕೈಗಟ್ಟಿ** : ರಸರಸಾಯನಾದಿಯಂ ಕೈಗಟ್ಟಿಯಿತ್ತು ಕರ್ಪೂರ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೨೮ ವ) ; ಹರಪ್ರಸಾದ ಸುಧಾಸ್ವಾದನಂಗೆಯ್ದು ಪರಿಶುಷ್ಕವಡೆದು ಪರಿಮಳದ ಕೈಗಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ವ). **ಕೈಘಟ್ಟಿ** : ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕೈಘಟ್ಟಿಯೊಳಂ ಗಯ್ಯಂ ತಿಮಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೨ವ) ; ಅಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಗಿರಿಜಾ. ೧೦–೯೩ ವ) ; "ಅನುಲೇಪನ" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ). [ಕೆಯ್$_3$ + ಗಟ್ಟಿ]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧಲೇಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ತಂಬುಲಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೭ ವ). ಆಯುರ್ವರುಮುಂಡು ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಂತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೯–೩೮ವ). [ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಮುಟ್ಟದಡೆ ಬಯಲಾದ ಡಾಳ್ವತಿಗೊಟ್ಟಿರಲು ಕೊಡದಡದೆ ತಾಂ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಟ್ಟಿ] ಮ್ಮಡನೊಡನಾಡದಂಜದೆ ಗೆಲಲು (ಬಸಪು. ೮–೫೩). ೨. ಉಂಟಾಗು; ಆರಂಭವಾಗು : ಹುದು ನಡೆಯದಿವರೊಡನೆ ನಮ್ಮಲಿ ಕದನವೇ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಟ್ಟು]ವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೬). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಯ್ಗಡಿ, ಕಯ್ಗಡಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುಂಡು : ಪಡೆದಿರ್ದ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ಗಡಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂದರಿವೈನತೇಯ ನಾಂತಿಟಿದಹಿಲೋಕದಂತಿರೆ ಪಡಲ್ವಡಿಪೆಂರಿಪುದಂತಿಯೂಥಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೯). **ಕೆಯ್ಗಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_3$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ, ಕೈಕತ್ತಿ, ಕೈಗತ್ತಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ : ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಯಾಟರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸದ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೧). **ಕೈಕತ್ತಿ** : ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ತ್ತಿ . . . ಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೩೩) ; ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ ನನ್ನ ಕೈಕತ್ತಿಯಿಂದ ಈಗಲೇ ಇದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೩). **ಕೈಗತ್ತಿ** : ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿ ಕೈಗತ್ತಿ ತೋಮರ ಬಿಲ್ಲುಬಲುದಡಿ ಪಿಡಿಚಕ್ರದಲಿ . . . ಕಳವಜರೂರ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೩) ; ಕರದಲ್ಲಿ ಪಿಡಿದ ಗುರಾಣಿ ಕೈಗತ್ತಿಯ ಗರುವ ಮನ್ನೆಯರ ಸಂದಣಿಯ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೪). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೆಯ್ಗಳ್, ಕಯ್ಗಳಿ, ಕಯ್ಗಳ್, ಕೆಯ್ಕಳ್, ಕೈಗಳಿ, ಕೈಗಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಕೆಯ್ಗಳಿದ ಮನೆವಾಟಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಟಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩ ವ) ; ಬರೆ ಪೊಸಸುಗ್ಗಿ ಕೆಯ್ಗಳಿಯೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದುವು ನಂದನಾಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೪) ; ಒಸಗೆವಾತಂ ಪಂಕದೊಳ್ ಕೋಯದೊಳ್ ಕೆಯ್ಗಳಿಯೆ ಜಯಮನೊಳ್ಪಂ ನೋಡಲಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೪೦) ; ರುದ್ರಂ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕಣ್ಬೊಲನಾಗಿ ಕೆಯ್ಗಳಿದ ಮುಳಿಸಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭). **ಕಯ್ಗಳಿ** : ಕಾರ್ಯವು ಮಿಂಚಿಹೋಗಿ ಕಯ್ಗಳಿದ ತರುವಾಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೪–೧೩). **ಕಯ್ಗಳ್** : "ಕಯ್ಗಳ್ – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆಯ್ಕಳ್** : "ಕೆಯ್ಕಳಿದುದಸಕಳಿದುದೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಂ" (ಚತುಸ. II, ೧೧). **ಕೈಗಳಿ** : ಸಮರಾಂಗಣದೊಳಗೆ ಪೊಣ್ದೋಡಿ ನಿಲೆ ಕೈಗಳಿಯೆ ಮೊಳಗಿತು ಸೂಳಡರಿ ಸನ್ನಾಹ ಪುದುಭೇರಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೬೩). **ಕೈಗಳ್** : ಪಟಂಗೆ ಮೇಣ್ ಪೊಗಟ್ಗೆ ಮೇಣ್ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಿಂತು ಕೈಗಳಿಯ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ ಮೇಣವರೆಲ್ಲರುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೩) ; ಸನತ್ಕುಮಾರ ಕುಬೇರ ವಿದ್ಯಾಧರ ಕುಮಾರಂ ಕೈಗಳಿಯೆ ಸೊಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೯೫ ವ) ; ಪಟುಗಳಿದ ಪಾಪಮಂ ಕೈಗಳಿದ ತಪೋನಳನೆ ಸುಡುಗುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೨೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾ$_1$, ಕಯ್ಯಾಯ್, ಕೆಯ್ಯಾಯ್, ಕೈಕಾಯು, ಕೈಗಾ$_1$, ಕೈಗಾಯ್, ಕೈಗಾಯಿ, ಕೈಗಾಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಧಾನಿಸು; ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈ ಎತ್ತದೆ ಇರು : ಅಂತು ಕಿಟಿದು ಪೊಟ್ಟು ಕೆಯ್ಯಾದು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೪ ವ). **ಕೆಯ್ಯಾಯ್** : ೧. ಕನ್ನೆಯ ನೊಯ್ಯನೆ ಮಚಿಗೊಂಡೆನ್ನಂ ಕಯ್ಯಾಯುದೆಚ್ಚಪಂ (ನೀತಿಸಂ. ೧–೭೩). ೨. ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು : "ಕಯ್ಯಾಯ್ – ಸಂರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆಯ್ಯಾಯ್** : ೨. ಕಱು ಕಱುಗಾಹಿಗಳನತಿ ಕರುಣದಲಿ ಕೆಯ್ಯಾಯ್ದು ನಯನಾಪಾಂಗದಲಿ ನೋಡಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೧) ; ಕೆಯ್ಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಾ]ಯ್ದುವಲ್ಲಮ್ಮ ಬಾಣಂಗಳೀಕ್ಷಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೨೧). **ಕೈಕಾಯು** : ೧. ನೀವು ನೃಪದ್ರೋಹಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೈಕಾದು ಬಿಟ್ಟಿರುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೮೫). ೩. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿರು; ಅನ್ಯರ ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರು : ಹೆರರ ಕೈಕಾಯುತ್ತ ಸಾಯದೆಯೆ ಬದುಕದೆಯ ಬಾಳ ನೂಕುವೆನು (ಹೊಂಗಳು. ೧೮–೨೫). **ಕೈಗಾ$_1$** : ೧. ತರಳನೆಂದಾನು ಕೈಗಾದು ಬಿಟ್ಟಡೆ ರಣ ದುರುಳತ್ವ ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪುದೇ (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೧). ೨. ಆವೆಡೆಯೊಳಂ ಕೈಗಾವ ಮಾಣಿಕ್ಯದೇವ ಪದಾಂಭೋಜಮ ಭವ್ಯಕೋಟಿಗೆ ಜಯಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೯) ; ಕರುಣಾಕರನೆ ಕೈಗಾವುದ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩–೭೫) ; ಮೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕೈಗಾವುದೆಂದೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೭–೧೫–೨೦). **ಕೈಗಾಯ್** : ೧. ದುಡುಕಿದರೆ ಕೈಗಾಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೯) ; ನಂಜರಾಜನಂ ಕೈಸೆಱೆಗೊಂಡು ಕೈಗಾಯ್ದು ಕಳುಪುವಂ (ಚಿಕವ. ೫೯–೧೪). ೨. ಕೃಷ್ಣ ಕರುಣಾಜಲಧಿಯೇ ಕೈಗಾಯದೆಕೆಂದೊರಲಿದಳು ತರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ.೧೪–೧೨೨). **ಕೈಗಾಯಿ** : ೧. ಪುಷ್ಪಬಾಣದರಸೇ ನೀ ಕೈಗಾಯಿ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೬೩). **ಕೈಗಾಯು** : ೧. "ಸಹನತಾಳು, ತಡಕೊಳ್ಳು" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕಾ$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾ$_2$, ಕೈಗಾ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲವನ್ನು ಕಾಯು, —ಕಾವಲಿರು : ಮುದದಿಂ ಕೆಯ್ಯಾವ ಪಾಮರಿಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೪) ; ಸಂತಂ ಕಿಟ್ಕೆಱೆಗಳೊಳೋರಂತಿರೆ ಕೆಯ್ಯಾವವಳ್ದಿರಂ ನೋಟ್ಪವರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೩). **ಕೈಗಾ$_2$** : ಕೈಗಾವ ಪಾಮರಿಯರ್ (ಮೋಹತ.೨–೪೩). [ಕೆಯ್$_4$ + ಕಾ$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ, ಕಯ್ಯಾಣಿಕೆ, ಕಯ್ಯಾಣ್ಕೆ, ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ, ಕೈಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಮುಖತಃ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು. 'ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಕಯ್ಯಾಣಿಕೆ** : ದೇವಿದೆಱೆ ಅಡಿಗರ್ಘ ಕಾಣಕೆ ಕಯ್ಯಾಣಿಕೆ ಹಾಲಾವು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೨–೯೩ ; 1103). **ಕಯ್ಯಾಣ್ಕೆ** : ತಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದೂ ಅವನಿಗೆ ಕಯ್ಯಾಣ್ಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸದೆಯೆ (ವಿಗಡ. ೧೩–೨೪). **ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ** : ಬಾಲಕರ ವದನದೊಳ್ ವಾಣಿ ತಾಂ ನೆಲಸಿದಳೊ ಗಾನದೇವತೆಯ ಕೆಯ್ಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಮೈಗಾ]ಣಿಕೆಯೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೫೭); ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆಯನೀವೆ ! ಕೆಯ್ಯೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕೇಳಲೇವೆ ? (ಹಬ್ಬರ. ೧೮–೪)

ಕೈಗಾಣಿಕೆ : ಕ್ರತುಶತದ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ಸಿರಿಯಂತರವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೯); ನಿಮ್ಮ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೨೧-೬; 1509); ಹೆದ್ದೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿತ್ತಡ್ಡ ಬಿದ್ದರು ಬಿಂಕವ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೨೨-೫೪); ಜಲಜನಾಥನ ವೈರ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯದಾಯ್ತೆಂದ (ಕೋಗಯ. ೩-೩೩). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಾಣ್ಕೆ]

ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡು : ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್ದಂಘ್ರಿಗೆ ಮಣಿದು (ಶಬಶಂ. ೧-೮೪). [ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗಾಯ್$_1$ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗಾವಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಾವಲಿ, —ತವೆ; ಸಣ್ಣ ಹೆಂಚು : ಪೇಳ್ ಬೆಳಗುವುದೇ ಕನ್ನಡಿಯಂ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಕೆಯ್ಗಾವಲಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಾವಲ್$_2$]

ಕೆಯ್ಗುಡು$_1$ 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗುಡು$_2$ 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗುಡುತೆ, ಕೈಗುಡಿತೆ (ನಾ). ಕುಡುತೆ ಮಾಡಿದ ಅಂಗೈ; ಸೇರೆ; ಬೊಗಸೆ : ಅಂಭೋರಾಸಿಯಂ ಕೆಯ್ಗುಡುತೆಯೊಳಗಾಪೋಷಣಂಗೊಂಬರು (ಶಂಕದಾ. ೯-೬೬). **ಕೈಗುಡಿತೆ :** ಎರಡು ಕೈಗುಡಿತೆಯಲಿ ಧರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೫-೯-೨೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕುಡುತೆ (< ಕುಡಿಕೆ)]

ಕೆಯ್ಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಬ್ಬುಗ್ ವಲ್ಲವ ರಾಜನ ತೋಟ್ಟ ಕೆಯ್ಗುರಾನ್...ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೪-೩; 750). [?]

ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು, ಕಯ್ಗೂಡಿಸು, ಕೈಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಮದುವೆಮಾಡು; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಮಾಡಿಸು : ಶಂತನಿವಳಂ ಕಂಡು . . . ಚಿಂತಿಸೆ ಭೀಷ್ಮನೀಕೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸೆ ಅಂತವಳ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂ ಧರಾಕಾಂತಂ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯಂ ಜನಿಸಿ (ಚಬಪು. ೫೪-೯). **ಕಯ್ಗೂಡಿಸು :** ೧. ಎಸೆವ ಕನ್ನೆಯನುಮಾವರಾಭಂಗೆ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಲೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೬೩). ೨. ನೆರವೇರಿಸು; ಈಡೇರಿಸು : ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ . . . ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನಾವೇ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೫-೨೫). **ಕೈಗೂಡಿಸು :** ೧. ಪೆಣ್ಣಂ ಬಱದೆ ಬಯಸಿ ಪೊಗಮಂ ಬಾಳಣ್ಣಗೆ ರಣಮಂಡಪದೊಳು . . . ಉಣ್ಣದರೊಳಗಣ ದೇವಿಯರಂ ನುಣ್ಣಸಿದಸಿಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂ ತಿಣ್ಣನೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೬-೯); ೩. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು : ಭೋಂಕನೆ ಕೈಗೂಡಿಸವಕ್ಕೆ ಸ್ವೈಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೪); ಅತುಳ ಭಕ್ತಿಯನೆನ್ನೊಳಯತ್ನದಿಂದೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಯ್ಯ (ಶತಕ. ೧೬೨-೨೯). ೪. ಒಗ್ಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಗೂಡಿಸು: ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೈಗೂಡಿಸಿ ಅವರವರ ವೈರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ (ಕೃಶಿಪ್ರ. ೨೨). [ಕೆಯ್ಗೂಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಯ್ಗೂಡು, ಕಯ್ಗೂಡು, ಕೆಯ್ಗುಡು$_2$, ಕೈಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆರವೇರು; ಸಿದ್ಧಿಸು. ೨. ದೊರಕು; ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು : ಕಾಡೊಡಮವೇಳೆ ಸಲೆ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೦). ಕೆಯ್ಗೂಡುಗು ಮೂಱು ತಿಂಗಳೊಳೆ ನಾಲ್ವಡಿ ಲಾಭಮುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೩೧); ಪೆಂಪಂ ಸೂಡೆ ಜಸವಂ ಮಾಡೆ ನೆಱೆ ಕೈಗೂಡೆ ಮುಕ್ತಿಸತಿ (ಬಸವ. ೨೪-೪೫). **ಕಯ್ಗೂಡು :** ೧. ವಿಸಟಂಬರಿದಾಡಿದರಲ್ತೆ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಗೂಡಿದುದೆಂದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೭); ನಿನ್ನ ಕೋರಿಕೆ ಕಯ್ಗೂಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೫-೧೬). ೨. ದೇವಗರ್ಗವಣಂ ಕಯ್ಗೂಡದಂತಪ್ಪವಳಧರ ಸುಧಾಸಾರಮಂ ತೃಪ್ತಿಪರ್ಯಂತವಲಂಪಿಂ ಪೀರ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨).

ಕೆಯ್ಗುಡು$_2$: ೨. ಬತ್ತಿದ ಬಾಯ್ವೆರಸಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಕೆಯ್ಗುಡೆ ಕಡು ವೇಗದಿಂದೆ ಕೊಣಕಿಟ್ಟುದು ವನ್ಯಮೃಗೀ ಕದಂಬಕಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೧).

ಕೈಗೂಡು : ೧. ತರಹರಿಕೆ ಕೈಗೂಡದವನೀಶ್ವರನು ಕೌಸಲೆ ಸಹಿತ . . . ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆಯಲ್ಲೈದಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೫೩); ಬೇಡ ಲಲಾಟನೇತ್ರದ ಕೂಡೆ ಕಲಹ ಕೈಗೂಡದೆಂದೊಲಿದು ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೬-೮); ಆ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡಲೊಡನೆ ಸಾನುರಾಗದೊಳುಟ್ಟ ಪಸುರುಡುಗೆಯೆನೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೨೨); ನೆನೆದೆಣಿಕೆ ಕೈಗೂಡುವುದು (ಮಲ್ಲಕ. ೧-೧೭). ೨. ಶಂಕರಾಲಯಮಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆ ಕೈಗೂಡಿ (ಬಸರ. ೨-೫೨); ಇವಳಿರದೆ ತಣ್ಪು ಕೈಗೂಡಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೩); ಕಷ್ಟ ಕೈಗೂಡಿದರೆ ಮಿಗೆ ವ್ರತಗೆಟ್ಟರೇ ಪಾಂಡವರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೪೯). ೩. ನೆರವಾಗು; ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಕಾಲ ಕೈಗೂಡಿದೊಡೆ ಲೇಸಿನ ಮೇಲೆ ಲೇಸುಗಳೊದಗುವುವು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೨). ೪. ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಗ್ಗೂಡು; ಒಂದಾಗು : ಇರದೆಂಟುಂ ದಿಗ್ಗಜಂಗಳ್ ನೆಱೆದಿದಿರೊಳ್ ತಾಗೆಯುಂ ಮಂದರಕ್ಷ್ಮಾಧರದೊಳ್ ಕೈಗೂಡಿ ಗೋತ್ರಾದಿಗಳೆ ಗಜಘಟಾರೂಪದಿಂ ತಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೧); ಭೀಷ್ಮನನು ಕೈಗೂಡಿ ಕವಿಯಲಿ ದ್ರೋಣ ಗುರುಸುತರೆಂದುದಖಿಲಜನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೪೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್, ಕಯ್ಗೆಯ್, ಕೈಗೆಯ್, ಕೈಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕರಿಸು : ಮಂಗಳಾಭರಣದೊಳ್ ನೆಱೆಯೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೬ ವ); ಪೆಣ್ಡರೋಜೆವಿಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು ಬಂದೇಱಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧); ಅಪೂರ್ವಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಮಾಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದುದು ಕೇಶಸಂಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೫೮). **ಕಯ್ಗೆಯ್ :** ೧. "ಕಯ್ಗೆಯ್–ಭೂಷಣೋದ್ವಹನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಂತು ನೆಱೆಯೆ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು ವಧೂವರರಂ . . . ಮುಂದಿಟ್ಟುತಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೦ ವ). ೨. ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊ : ಬಗೆಗೆವಂದ ಪೂಗಳೊಳ್ ಪೂದುಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ವಸಂತಕಾಂತೆಯರಂತೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಯ್ಗೆಯ್ವಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೮ ವ); ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪ್ಪೆನೆಂದು . . . ಕಾದಂಬರಿ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨); ನೀನಿಂತುಕರಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದಾನಂದವುನಸ್ಕನಾದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೬-೫). ೩. ಅಣಿಯಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಕಾಲವರಂದು ಕಯ್ಗೆಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಗಾಯ್ದು] ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ ಪೋಜಮುಟ್ಟಿರೊಸೆದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೪೦). **ಕೈಗೆಯ್ :** ೧. ಮಿಂದಳಂಕಾರಮಂದಿರಕ್ಕೆ ವಂದು ನೆಱೆಯೆ ಕೈಗೆಯ್ಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೩೫ ವ). ೨. ಕಂತು ಕೈಗೆಯ್ವಂತೆ ನೆಱೆ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ ವ); ಕರಂ ಕೈಗೆಯ್ದೀಗಳ್ ವನವನಿತೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೨೬); ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಪೂವಮುಡಿದಾ ಲಲನೆ ಕೈಗೆಯ್ದಳಿತ್ತಿಯಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೫೦). **ಕೈಗೈ :** ೧. ನೃತ್ಯವಾದ್ಯಶಿಲ್ಪಪ್ರವೀಣಮತಿ ಶರಧಿ ಧನು ಕವಚಧರಂ ಕೈಗೈದಿರ್ಪವನೆನಿಕುಂ (ಜಾತಿತಿ. ೧೯-೯). ೨. ರಸದಾಳಿಯ ಬೆಳೆವೊಲನೊಪ್ಪಿದುದಾ ವಸುಧಾಸತಿ ಕೈಗೈಯೆ ವಿರಾಜಿಪ ಪಸುರ್ವಸದನದಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮); ಕಾಂತಂ ಕಱಿದನೆನಗಿರಲ್ದಕ್ಕುದಲ್ತೆಂದು ಕೈಗೈದೆಳೆಯಳ್ ತನ್ನಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಬಗೆಯದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೭); ಅಬಲೆ ಕೈಗೈದು ಬೇಡಿದಳು . . . ಮುನಿಪತಿ ಗಂಡನಾಗೆನಗೆಂದು ಸಹಜಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೮-೭). ೩. ಮುಕ್ತಿಲಲನೆಯನೊಲಿಸಲ್ ಕೈಗೈದು ನಿಂದನಜಿತ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೪); ಯಮಪುರದೊಳಾಲಯಂ ಕೂಡೆ ಕೈಗೈವುತದೆ ನಿನಗೆ (ಚಬಪು. ೪೩-೧೩). ೪. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಚರಾಚರಮನಂಬುರುಹಭವನ್ನೈದೆ ಸೃಜಿಸಿ ನೆಲೆಯಂ ಚತುರ್ದಶ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಕೈಗೈದು (ಚಬಪು. ೧೫ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸ: ಸೆಡೆಯದೆಹ ಪೂಮೋಲೆ ನಗೆ ಕಂಪಿನೊಸಗೆ ಒಡಲ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಮೆಯಿಂ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಾಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೪೦–೪೬). [ಕೆಯ್$_{3}$ + ಕೆಯ್ಮೆ$_{1}$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು, ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು, ಕೈಗೆಯಿಸು, ಕೈಗೆಯ್ಸು, ಕೈಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಕೂಸಂ ನೆಱೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸಮೆಂದು. . .ಪೇಳ್ವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪೪ವ); ವೈರಿನೃಪಾಲದ್ವಿಪ ಮೌಕ್ತಿಕಾವಳಿಗಳಿಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೪೮). **ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು**: ೧. ಜಿನಪೂಜಾಪುರಸ್ಸರಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯–೧೫); ಮಂಗಳಶೋಭೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಕರಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ಸಿ ನಾನಾನಕಸ್ವರಮುಣ್ಮುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೬). **ಕೈಗೆಯಿಸು**: ೧. ಒರ್ವ ಸೂಳೆಯನಿರ್ವರ್ ಕೈಗೆಯಿಸುತಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. II, ೬೦); ಅಗಳಾ ಪದ್ಮಪುರಿಯಿಂ ಕೈಗೆಯಿಸವೇಳ್ವುದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೯೯ ವ); ಅಂಗಜ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಪೂಜಿಸುವವೊಲು ನಲಿದು ಚಿದುರಿನಿಂ ಕೈಗೆಯಿಸಿದರು ಸಮ್ಮದದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೬೯). **ಕೈಗೆಯ್ಸು**: ೧. ಕನ್ನೆಯಂ ನೆಱೆಯೆ ಕೈಗೆಯ್ಸಲ್ವೇಳ್ಪು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೦); ಅಂತು ಕೈಗೈಯ್ಸಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಯಂ ಪರಿಣಯ ಭವನದೊಳ್ ಯಥೋಚಿತಾಚಾರದಿನಿರಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೨೯ ವ). ೨. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತಳ್ಕುವಂ ನೆಗಳ್ವಿನಂ ಕೈಗೆಯ್ಸಿದಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಬಿಷ್ಣುಪು. ೧–೨೪೫); ದಯೆಯಿಂ ಕೈಗೆಯ್ಸಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೩–೩೦). **ಕೈಗೈಸು**: ೨. ಬಣ್ಣದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಕೈಗೈಸುವನುಜೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೬). [ಕೆಯ್ಗೆಯ್ + –ಸು$_{1}$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಹ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: "ಸರ್ವಾಭಿಸಾರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೆಯ್ಗೆಯ್ + –ಹ$_{2}$]

ಕೆಯ್ಗೊಡು, ಕಯ್ಯುಡು, ಕಯ್ಗೊಡು, ಕೆಯ್ಕೊಡು, ಕೆಯ್ಯುಡು$_{1}$, ಕೈಕೊಡು, ಕೈಗುಡು, ಕೈಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈನೀಡು; ಕೈಯನ್ನು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ ಕರೆತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಹಿಡಿ: ಕೆಯ್ಗೊಟ್ಟು ಚೈತ್ರಂ ನಡೆತರೆ (ಗಿರಿಜಾ. ೪–೯೬). **ಕಯ್ಯುಡು**: ೧. ಕಯ್ಯುಡಲಿಷ್ಟಮಿತ್ರನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದನ್ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೪). **ಕಯ್ಗೊಡು**: ೧. ಕಯ್ಗೊಟ್ಟು ತಂದು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಸೇದಿರ. ೬೨–೧); ಕನಕಮಯ ಸುಖಾಸನದೊಳ್ ಕಯ್ಗೊಟ್ಟು ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೩–೮೦ವ). **ಕೆಯ್ಕೊಡು**: ೧. (೬). **ಕೆಯ್ಯುಡು$_{1}$**: ೧. ರತಿ ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸೆಯರುಂ ಧತಿ ಕೆಯ್ಯುಡೆ (ಗಿರಿಜಾ. ೩–೪೫). **ಕೈಕೊಡು**: ೧. ಬೀಳುವ ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನ ಕೈಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೂಟಿಬ್ಬ. ೧೬೬); ಇಳಲಾರದೆ ಹಡೆಗೆ ಕೈಕೊಟ್ಟು ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨). ೨. ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು; ಆಶ್ರಯಕೊಡು: ಉಕ್ಕುತಿದೆ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಿಕ್ಕುತಿರೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಒಡನೆ ಕೈ ಕೊಟ್ಟು (ಕಎಪು. ೩೬). ೩. (ಅಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ಆದರೆ ಅದೃಷ್ಟ ಅವರಿಗೂ ಕೈಕೊಟ್ಟಿತು (ಮರಳಿ. ೯೧). **ಕೈಗುಡು**: ೧. ಅಮಳ್ಗಳ್ ಚಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ ನಯದೆ ಕೈಗುಡೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೬೪); ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ್ ಕೈಗುಡೆ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಪರಸೆ (ನಂಬಿರ. ೮–೫೩); ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈಗುಡುವ ಸೊಬಗೆಯರ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೦). **ಕೈಗೊಡು**: ೧. ಕೃತಪುಣ್ಯಗಾದರದಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಕೆಲ ಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨); ತನ್ನೊಡೆಯನಂ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಹೋಹಾಗ (ಬಸಪು. ೧೨–೬); ಕೈಗೊಡುವ ನೃಪತಿಗಳೆಕ್ಕಲಿಸೆ ಹೊಱವಂಟನರಸನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೪). ೨. ಸುಗ್ರೀವಂಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು . . . ವಾಲಿಯಂ ಮಥಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೫). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಕೊಡು$_{1}$]

ಕೆಯ್ಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕುಯ್ಯು: ಕೆಯ್ಗೊಯ್ವ ಪೇರೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪–೬೫). [ಕೆಯ್$_{4}$ + ಕೊಯ್$_{1}$]

ಕೆಯ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: ಕೆಯ್ಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೆಯ್ಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯಿಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಕೊಲೆ]

ಕೆಯ್ಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_{1}$ 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_{2}$, ಕೈಕೊಳಿಸು$_{2}$, ಕೈಗೊಳಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕರಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು: ಸಿಂಗರಮಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಗಿರಿಜಾ. ೧೦–೨೯); ಐರಾವತ ಕರಿಕರಾಗ್ರದ ಸಿರಿಯಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸಿ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳ್ಮುತ್ತಿನ ಕಂಕಣಮನಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೯ ವ). ೨. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು. **ಕೈಕೊಳಿಸು$_{2}$**: ೧. ಮತ್ತಂ ಕರ್ಣದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ ಮೊತ್ತದೊಳಿಳಲ್ದು ಬಿತ್ತರಿಸುವುದುತ್ತಮದ ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕುಗಳು (ನಂಬಿರ. ೪–೨೮). ೨. ಅಲರ್ವ ಜಾಜಿಯ ಮಾಲೆಗಳ ಕೈಕೊಳಿಸಿದನು (ಅಕ್ರೂಚ. ೮–೪೦). **ಕೈಗೊಳಿಸು$_{2}$**: ೨. ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ ಕಂಕಣಮಂ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್]ಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಜಾ. ೫–೬೬ ವ). [ಕೆಯ್$_{3}$ + ಕೊಳ್$_{1}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಕೆಯ್ಘಟ್ಟ 'ಕೆಯ್ಗಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು, ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು, ಕೈಜೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಕೈಮುಗಿ: ಕೆಯ್ಜೋಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿದ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿಜಾ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೈಜೋಡಿಸು**: ಕೇವಲ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಬೇಕು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೮೧); ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೨೨). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಜೋಡಿಸು]

ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು' ನೋ.

ಕೆಯ್ತ$_{1}$, ಕೈತ$_{1}$, ಗೆಯ್ತ, ಗೈತ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ತಳರ್ವ ಚಿನ್ನಪೂಗಳನವಯವದೊಳೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುವ ಕೆಯ್ತಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯ ವ); ಅಗಳಾ ಮರುಳ ಕೆಯ್ತಕೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೫ ವ); ಪದೆಪಂ ಕೆಯ್ತದೊಳುಂಟುಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೧೧); ಅಂಗನೆಯರ ಕೆಯ್ತಂಗಳನಂಗನೆಯರ ರೂಪಂ . . . ಅದರದೆ ಪೇಟನೆಂತುಂ ಜೈನಂ (ಸಮುಪ. ೬–೬೦); ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಕೆಯ್ತಮನೆತ್ತಿ ನುಡಿದಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೮೪ ವ). **ಕೈತ$_{1}$**: ೧. ಪುದಿದ ಜಪಂ ಪೊದಟ್ಟ ಚಳಮೊಂದಿವಳಂಕೃತಿ ಕೈತದೇಸಿಯೆಂಬುದನೆನೆ ವಸ್ತುವಿದ್ಯೆಯೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯). **ಗೆಯ್ತ**: ೧. ಈ ಮನುಜರ ಗೆಯ್ತಮಂ ಬಿಸುಟು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೮); ಇಂತು ಪಾರುಬೊಜಂಗನ ಗೆಯ್ತಮನೊಳಕೊಂಡು ಕೀಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಆ ಮುದುಕಿ ಇವನು ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು ಗೆಯ್ತಮಾಡುವ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಮುಳ್ಳುಹಾ. ೨೯); ಅವನ ಗೆಯ್ತಕೆ ಕಾಡಕೆಲಸ ಹಿಮಗಿರಿಯಾಗಿ . . . ನಿಂತಿಹುದು (ಯಶೋಧ. ೨೦). ೨. ಚೇಷ್ಟೆ: ಪಣ್ಬರಂಕುಸನಾ ಪಾಣ್ಬೆಯರಗೆಯ್ವಗೆಯ್ತಂಗಳುಮಂ ತೋರ್ಪ ಸನ್ನೆಗಳುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೩ ವ). **ಗೈತ**: ೩. ಹೊಲದ ಉಳುಮೆ; ಕೃಷಿ: ಮುಂಗಾರು ಬಿದ್ದು ರೈತನ ಗೈತ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್$_{1}$ + –ತ$_{2}$]

ಕೆಯ್ತು₂ ಕಯ್ತು, ಕೈತ್ತ₃, ಗೆಯ್ತು₂ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: (ಕ). **ಕಯ್ತು** : ಮಗನ ದುರುಕ್ತಿಯಂ ಮಗನ ದೂರ್ತುಗಳಂ ಮಗನೊಂದು ಕಯ್ತುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩). **ಕೈತ್ತ₃**: "ಸಲೆ ಕಪಟದೊಳ್ ಕೈತ ಕೈದವಂ" (ಕಶರ. ೨೮); "ಕೈದವಂ ಕೈತ ಜತ್ತುಕ ಮೆಂದು ಕಪಟಕ್ಕೆಯ್ಯೆದಿರ್ಪ ನಾಮು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩). **ಗೆಯ್ತು₂**: "ಮೋಸ, ಮಾಟ, ಕೈತವ" (ಕಂನುಹು. ೯೦). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೆಯ್ತೀವು, ಕೈತೀವು (ಕ್ರಿ). **ಕೈತುಂಬು**: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕೆಯ್ತೀವಿಕೊಂಡಗ್ನಿದೇವನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ವ). **ಕೈತೀವು**: ಅಡಕೆಯ ಪೋಳ್ಗಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದೆಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೨೪). [ಕೆಯ್₂ + ತೀವು]

ಕೆಯ್ದರ್ (ಕ್ರಿ). **ಕೈನೀಡು; ಕೈಮಾಡು**: ತೆಱದಿಂದಮುಟ್ಟುದುವರಂ ಕೆಯ್ದಂದು ದುಶ್ಶಾಸನಂ . . . ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫). [ಕೆಯ್₂ + ತರ್]

ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ, ಕಯ್ದೀವಿಗೆ, ಕೈದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ದೀಪ; ಕೈದೀಪ: ನಿಶಾಸಮಯದೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟು ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫ವ); ಬೞಿಯಂ ಪೋಗುತ್ತುಂ ಪೆಱಗು ಱಿವಿನನುಚರರ ತೆಱದೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಪಟಪಟನೆಸೆದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೪); ಹರಿಯ ಭುಜದಳವನೀಕ್ಷಿಪ ಸುರಸಮಿತಿಗೆ ಬೆಳಗಿದಂತೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೨); ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ ಮುಂದೆ ನೆವಕಿರ್ದುದಾ ಮೆಯ್ದೀವಿಗೆಯೊಳೆ ನಡೆದನು (ಧರಷ. ೧೨-೧೦). **ಕಯ್ದೀವಿಗೆ**: ಕಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗಿಂ ಕಾಯ್ದೆಸೆವ ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಿಂ ಭೇದಿಸಲೇಗೆಯ್ದುಂ ಬಾರದುದಲ್ತವೆ ಮಾಯ್ದೇಜವ್ವನದೊಳೊಡಲೊಳಿಡಿದಿರ್ದ ತಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೯); ಇರುಳ ಕಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಕಿರಿಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ (ಬಟ್ಟಆ. ೭೫-೧೮). **ಕೈದೀವಿಗೆ**: ಬೆಳಗುವ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗುಂ ತರತರದಿನೊಗೆವ ತಾರೆಗಳ ಗೊಂದಳಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩); ಶ್ರೀವಿಜಯರ ಕವಿಮಾರ್ಗಂ ಭಾವಿಪ ಕವಿಜನದ ಮನಕೆ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಕೈದೀವಿಗೆಯುಮಾದುವು (ಪಂಚತಂ. ೫-೨); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳು ತೆಲ್ಲಯ್ಸ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೪೯); ಕತ್ತಲೆಯಿಱಿತದಲಿ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಹಂಗೇಕೆ ದಿನಮಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೪); ಸಾಲ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಸಂಭ್ರಮದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೭). [ಕೆಯ್₂ + ದೀವಿಗೆ]

ಕೆಯ್ದು, ಕಯ್ದು, ಕೈದು₁ (ನಾ). ಆಯುಧ; ಶಸ್ತ್ರ: "ಹೇತಿ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ – ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೮); ಮದನನ ಕೆಯ್ದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫); ಪಲವುಂ ಕೈಗಳಿನೆ ಕೆಯ್ದುವಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದ (ಸಮುಪ. ೮-೧೬೩); ಒಳಗೆ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಕೆಯ್ದುಗಳ ಬಳಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೯೧ವ); ಮಸೆದ ಕೆಯ್ದುಗಳ್ ತುಕ್ಕುಗೊಳ್ವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧). **ಕಯ್ದು**: ಪರಬಳವೆಯ್ದೆ ಕಯ್ದುವೆಡೆಯಾಡುವ ಠಾಣದೊಳಲ್ಲಿ ಧೀರಮಂ (ಎಕ. 11, ೧೩೪-೩೫; 982); ತಾವಿರ್ವರುಂ ಕಯ್ದುವಂ ಬಿಸುಟರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೧); ಕಲಿತನಮುಂ ಮಹಾಬಲಮುಳ್ಳನ 'ಕಯ್ದುವೆ ಕಯ್ದುಪಂದೆ ದುರ್ಬಲನೆನಿಸಿರ್ದವಂ ಪಿಡಿದ ಕೈದುವದೇತಱ ಕೈದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫೦); ಶಸ್ತ್ರೋಪಜೀವನಂ – ಕಯ್ದುವಿನಿಂ ಜೀವಿಸುವುದುಂ (ನೀತಿವಾ. ೭-೯); ಕಯ್ದು ಮುಱಿಯೆ ಕಯ್ಯ ಹರಿಗೆಯ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೮). **ಕೈದು₁**: ಕೈದುಗಳತ್ತ ಕೈಯಂ ನೀಡಲ್ ಬಗೆವನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೭); ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಟ್ಟನ ಕೈದುವೇಟ್ಟುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಪೂದ್ರಕ); ಪುತ್ರೇಱಿದನಂ ಕೈದುವನಿತ್ತನನೇರ್ಪೆತ್ತನಂ ರಣಾಂಗಣದೊಳ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತನನಿಱಿಯರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೪-೧೩); ಕಲಿಯ ಕೈಯ ಕೈದುವಿನಂತಿರಬೇಕು ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೩೩); ನೊರಜ ಕೊಲುವಡೆ ಕೈದುವೇತಕೆ (ಜೀವಂಚ. ೭-೮); ಕೈದು ಮುಱಿದರೆ ಹಗೆಗೆ ತನ್ನಯ ಕೈದುಕೊಟ್ಟವರುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೩೨); ವೀರನಾದೊಡೆ ಕೈದುಮುಟ್ಟಿಗಳ ಘೋರ ಪ್ರಹಾರವಮಂ ತೋಱಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಕೈದು]

ಕೆಯ್ದುಕಾಱ, ಕಯ್ದುಕಾಱ, ಕೈದುಕಾರ, ಕೈದುಕಾಱ, ಕೈದುಗಾಱ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿ; ಯೋಧ: ಪಗೆಕಾಱನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಮಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ದುಕಾಱನೆನಿಸಲ್ಕಾಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫). **ಕಯ್ದುಕಾಱ**: ಮೆಯ್ದೆಗೆದರಡಯೊಯ್ಲನಲಿ ಬಲುಗಯ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ಗೈದು] ಕಾಱರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೩೫); ಕೊಯ್ದ ಕೊರಲಿನ ಕೊಱೆದ ತೋಳಿನ . . . ಕಯ್ದುಕಾಱರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೬). **ಕೈದುಕಾರ**: ಕೈದುಕಾರರು ಹೊಕ್ಕು ಪಂಥವನ್ನೆದಿ ಕಾದುತ್ತಿರಲು (ದೇವೀಮ. ೩-೧೦); ಪೆರ್ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವಲಲೆಯುವ ಕೈದುಕಾರನ ತನುಚ್ಛಾಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೩-೪೯೯). **ಕೈದುಕಾಱ**: ಕೈದುಕಾಱಂ ಬಂದಿಕಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಕೈದುಕಾಱರ ಗುರು ಭಡಾಳಿಸಿ ಮೈದೆಗೆದು ನಿರ್ಜರರ ನಗರಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩); ತಪದ ಮಾರ್ಗದ ಕೈದುಕಾಱರು ಕಾಣಲಱಿಯರು ವೈದಿಕೋಕ್ತ ವಿಧಾನತತ್ವದಲಾವನಂಘ್ರಿಯನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೧-೧೨). **ಕೈದುಗಾಱ**: ಕಂಠಗಾಱರು ಕೈದುಗಾಱರು (ಮೋಹತ. ೩-೨೨); ಕೊಂತಗಾಱರ ಹರಿಗೆಕಾಱರ ಕೈದುಗಾಱರ ಪಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೯). [ಕೆಯ್ದು + -ಕಾಱ]

ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್, ಕಯ್ದುಗೆಯ್, ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್, ಕೈದುಗೆಯ್, ಕೈದುಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರಮಾಡು; ಕಾಳೆಗಮಾಡು; ಸೆಣಸು: ನಿಲ್ಲದೆ ತೊಲಗಿದಿರಿಂದಂತಲ್ಲದೊಡೆಟ್ಟಿರ್ದುರ್ದು ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್ ನೀನೀಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೯). **ಕಯ್ದುಗೆಯ್**: ೧. ಮಾತಿನೊಳೇನೊ ಕಯ್ದುಗೆಯ್ ಬಱುವನನಾಜಿಶ್ರಾಂತನಂ ಯಶೋಧನನಿಱಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧); ಆರ್ ಮರುತ್ಸೂನುಗೆ ಕಯ್ದುಗೆಯ್ದು ಕಡುಗೆಯ್ದು ಬರ್ದುಂಕುವರಾಜಿರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೮). **ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್**: ೨. ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಯುಧದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಮದನನ ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್ದ ಕರಶಾಖೆ ಪುರುಂಟಿದುದು (ಅನಂಪು. ೧-೨೪). **ಕೈದುಗೆಯ್**: ೧. ಕಲಹಕ್ಕೆ ವಂದು ನಣ್ಪುದೋರ್ಪೊಡವಸರವಲ್ತು ಕೈದುಗೆಯ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೩ವ); ಬಗ್ಗಿಪೀ ಕೋಕಿಳವೆಸ್ನೊಳ್ ತಾವೆ ಮಾಱ್ಕುಂ ಭುವನಜಯಮನಾಂ ಕೈದುಗೆಯ್ವನ್ನಮೇನೆಂದು (ಜಗವಿ. ೧೪-೪೧). **ಕೈದುಗೈ**: ೧. ಕೈದುಗೈದು ಸೋಲ್ತರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೩). [ಕೆಯ್ದು + ಕೆಯ್₁]

ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್, ಕೈದುಕೊಳ್, ಕೈದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್: ೧. ಪವನಸುತಂ ಗದೆಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್ವ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವದಟರ್ ಭುವನದೊಳಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೧೭); ಕೆಯ್ದುಗೊಳವೇಳ್ ಪದಾತಿಯಂ ಬೇಗಂ (ಗರಕ. ೬-೫೫). **ಕೈದುಕೊಳ್**: ೧. ಕಡು ಹೀಹಾಳಿಕಾಱರು ಕೈದುಕೊಂಡರು ಬಾಲಕನ ತಱುಬಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೨). **ಕೈದುಗೊಳ್**: ೧. ಇವರೆಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಂ ಧೋವರ್ಧೇರ್ವೆಸನಂ ಮಾಣದೆ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೮);

ಪೊಜಮಡು ನೀಂ 'ಕೈದುಗೊಳ್' (ಗದಾಯು. ೬-೧೩). ೨. ತ್ರಿಪುರಾರಿಯುರಿಗಣ್ಣಿಂಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಕೊಂಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩-೫೮).

[ಕೆಯ್ದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ದುಡುಕು, ಕಯ್ತುಡುಕು, ಕೈದುಡುಂಕು, ಕೈದುಡುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಗಬಕ್ಕನೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ತುಡುಕು; ಕೈ ತುರುಕು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು : ಇಡಿದಿಂಧನದೊಳ್ ಫಣಿ ಪೊಳಗಡಂಗೆ ಮಣಿಗಂಡು ಕೆಂಡವೆಂದೊರ್ವಂ ಕೆಯ್ದುಡುಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೫). **ಕಯ್ತುಡುಕು** : ೧. ಕತ್ತೆತ್ತಿನೋಡಿ ಕಯ್ತುಡುಕಿ ಬಲ್ಪಿನಿಂದ ಅದನ್ನೆಳೆದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦-೮). **ಕೈದುಡುಂಕು** : ೧. ಕಿಱಿಯ ಕೃತಿ ಪಿರಿದೆನಿಕ್ಕುಂ ಪೆರರರ್ಥಕೆ ಕೈದುಡುಂಕದಿರೆ ಸತ್ಕವಿಗಂ ಕಿಱಿಯ ಸಿರಿ ಪಿರಿದೆನಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೨). **ಕೈದುಡುಕು$_1$** : ೧. ರದನಾಗ್ರದ್ವಂದ್ವಮಂ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದು (ಜಗವಿ. ೬-೫೫); ವೃಷಭನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಡುಕುವರೆ (ಬಸಪು. ೧೧-೧೨). ೨. ದುಡುಕು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು : ವೃಕೋದರನ ವಲ್ಲಭೆಯ ಕಂಡನು ಕೈದುಡುಕಲಂಜಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೭೪); ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕೈದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬).

[ಕೆಯ್$_2$ + ತುಡುಕು (< ತುಡುಂಕು)]

ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ, ಕೈದುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು : ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ – ಈ ೨ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವವಂ (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೧); ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವಂ ಶಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೭). **ಕೈದುವಿಡಿ** : ಲಾಭದಲಂಪಿಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಕೈದುವಿಡಿಯಲ್ಕೆಂ ದಂದಣಂ ಬೇಱೆ ತೋಱೆದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೮-೭೬); ನೀಮುಂ ತಾಮುನಿದಿರ್ಚಿ ಕೈದುವಿಡಿವನ್ನಂ ನಿಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಾಮಮಿಲ್ಲ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೬); ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಿದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫). [ಕೆಯ್ದು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಯ್ದುವೊಱು, ಕೈದುವೊಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ : ವೀರನುದಾರಂ ಶುಚಿ ಗಂಭೀರಂ ನಯಶಾಲಿ ಕೆಯ್ದುವೊತ್ತರ ದೇವಂಗಾರೆಣಗರ್ ನೃಪತುಂಗಂಗೆ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕೈದುವೊಱು** : ಇವರೊಳುಂಟೇ ಕೈದುವೊತ್ತವರನಱುಪುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೯-೪೨).

[ಕೆಯ್ದು + ಪೊಱು$_1$]

ಕೆಯ್ದೆಗೆ, ಕೈತೆಗೆ, ಕೈದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ : ಅಂತು ಮಱುಗಿ ಕರುಣಾಕರಂ ಕಪರ್ದಿ ಕೆಯ್ದೆಗೆದು ನಿಂದಾಗಳ್ (ಕಬಕಂ. ೪-೮೫ವ). **ಕೈತೆಗೆ** : ೧. ಒಡನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರು ಚಿಮ್ಮಿದಂತಾಗಿ ಬೋಳನು ಕೈತೆಗೆದನು (ಕಾಲೂರ. ೯ ಕಥಾಸಾರ). **ಕೈದೆಗೆ** : ೧. ಸವಿನೋಡಿ ಅಂಬಲಿಯ ರುಚಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಕೈದೆಗೆದ (ಬಸವ. ೭೯೪); ಅದರದಿ ಹುಳಿಯಂಬಲಿಕಳವಂ ಕೈದೆಗೆಯದುಱೆ ಸುಱಿಸುಱಿದು (ಬಸಪು. ೧೫-೨೬); ಕಿಱುಬನೊಡನೇನೆಂದು ಕೈದೆಗೆವ ಕಾದಿದೊಡೆ ಬೆಱೆದೊ ಬಹಳ ಗರ್ವದೆ (ಜಬಪು. ೪೦-೧೨). ೨. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ವಿಮುಖನಾಗು : ಅಕೆಯೊನಿತರ್ಥಮಂ ಬೇಡಿದೊಡನಿತುಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಕೈದೆಗೆಯದೆರಡುಗೇಳದೆಯನವರತಂ ಕುಡುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೪); ೩. ದಿಟಕ್ಕಂತೊರ್ವರೊರ್ವರ್ಗೆ ಯೋಧನದೊಳ್ ಕೈದೆಗೆವನ್ನರಿರ್ದಪರೆ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೬); ಕಳವಳಿಸಿದರು ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱರು ಕೈದೆಗೆದರಗ್ಗಳಿಯನುಱುಬೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೫-೫೦); ಕಾಳಗದೊಳು ಕೈದೆಗೆವ ಖೂಳನ್ನಪರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೩೨).

[ಕೆಯ್$_2$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕೆಯ್ದೊಳೆ, ಕೈತೊಳೆ, ಕೈದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆ, — ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡು : ಗಂಧೋದಕದಿಂದೆ ಕೆಯ್ದೊಳೆದು ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮೆಯ್ಗೂಡಿಕೊಂಡು (ನೋಹತ. ೩೨-೬೮). **ಕೈತೊಳೆ** : ಭೋಜನಾನಂತರದೆ ಕೈತೊಳೆದು (ಕಂಸವಿ. ೮-೯೩). **ಕೈದೊಳೆ** : ನಾನು ಕೈದೊಳೆಯದ ಮುನ್ನವೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಪ್ರಕ್ಷಾಳನ ಮಾಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬-೧); ವರ ಸಮಾಧಾನದಲಿ ಕೈದೊಳೆದುರವಣಿಪ ತೇಗಿನ ತರಂಗದ ಪರಬಲಾಂತಕನೆದ್ದು ನಿಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೩೪); ಸೊಸ್ತದೊಳೂಟವ ಮಾಡಿ ಕೈದೊಳೆವನ್ನಕಸ್ತಮಿಸಿದ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೨೨-೩).

ಕೈತೊಳೆದುಕೊ = ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೂರೈಸು; ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅವರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕೆಯ್ದೊಱೆ, ಕೈದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ತೆರೆ; ಬಿಚ್ಚುಗೈಯಿಂದ ಕೊಡು; ಧಾರಾಳಿಯಾಗು : ಅಯ್ದಾಱು ಬಾರಿ ತನ್ನರಮನೆಗೆಲ್ಲರ ನೊಯ್ದು ಮಾಡಿಸಿದನೌತಣವಾ ಮೆಯ್ದೊಡಿಗೆಯ ದುಗುಲವನಿತ್ತವನಂತೆ ಕೆಯ್ದೊಱೆವವನಾವನೆನಿಸಿ (ಭರಚ. ೩೮-೫೮). **ಕೈದೊಱೆ** : ೨. ತೊರೆ; ಕೈಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು : ಎಱೆದಲೋ ಸುರರಿಂಗೆ ಸತಿ ಕೈದೊಱೆದಲೋ ದನುಜರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೯-೩೨). [ಕೆಯ್$_2$ + ತೊಱೆ$_1$]

ಕೆಯ್ನಿಱಿ, ಕಯ್ನಿಱು, ಕೈನಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈನಿಮಿರು, — ಚಾಚು, — ಬೀಸು, — ಎತ್ತು; ಕೈಯನ್ನು ತೂಗು : ಸುರಪತಿ ಕೆಯ್ನಿಱಿದು . . . ಪೊಗಬಲಱೆಯಂ ಸಭೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೬). **ಕೆಯ್ನಿಱಿ** : ಜಿನಪದಾಂಭೋರುಹದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ ಮತಿಯಂ ಸುರರ್ ಕಯ್ನಿಱಿ ನಿಱಿದೊಡನೊಡನೆ ಪೊಗಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯). **ಕೈನಿಱಿ** : ಅಂಘ್ರಿವಿನ್ಯಸನದಿನಬ್ಜಮಂ ಕೆದಱುವಂತಿರೆ ಕೈನಿಱೆಪೊಂದು ದೇಸೆಯಿಂ ಕಿಸಲಯ ಜಾಲಮಂ ಪರಪುವಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೫-೧೬); ಭಾರತಿಕನಾಗೆ ಮಂದ ಸಮೀರಂ ಕೈನಿಱಿದುವುತ್ಸವ ಧ್ವಜತತಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨೬); ಮಿಳಿರ್ವ ಪಟಯುಗೆಯ ತುಱುಗಲಿಂ ಕೈನಿಱಿದು ನರ್ತಿಸುವಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೮೪ವ). [ಕೆಯ್$_2$ + ನಿಱಿ$_1$]

ಕೆಯ್ನೀಡು, ಕೈನೀಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯೊಡ್ಡು; ಕೈಚಾಚು : ಕೆಯ್ನೀಡಿದ ಬೇಟ್ಪರ ನೆರವಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುವುದಾತ್ತನಾಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೨). ೨. ಕೈಯಿಕ್ಕು; ಕೈಹಾಕು; ತುಡುಕು : ಮುನಿದೆಮ್ಮಂ ಕೊಲಲೊಡ್ಡಿದಂದಿನ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ನೀಡಿದಂದಿನ ಕಿಟ್ಟಂದಿನ . . . ಆ ನಿನ್ನ ಗರ್ಜನೆಯುಂ ಬೀರಮುಮೀಗಳೆಂತು ಪುದಿಯೊಳ್ಚಿ ಸೀ ಪೊರಳ್ದಿರ್ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೦). **ಕೈನೀಡು** : ೧. ಮುಂಡಾಡಿ ದಣಿಯರು ಬಾಯೆನುತೆ ಕೈನೀಡಿ ದಣಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೨೬). ೨. ಅಲರಾಯ್ವ ಕಪದದೊಳೆರಡನೆಯಲರ್ಗಂ ಕೈನೀಡಿ ಸೇದೆ ವಡೆವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫); ಅರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನಱಿದು ಬಿಲ್ಲೆ ಕೈನೀಡುವರೇ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೨೯); ಹರಿಶರಕೆ ಕೈನೀಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೯-೧೩). ೩. ನೆರವಾಗು; ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಪಿಡಿಯ ಬಂದಂಗೆ ಕೈನೀಡಿ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೯೯); ಕುವರಿಯಂ ನೀವು ಕೈನೀಡಿ ಕಾಯಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೬-೨೬).

[ಕೆಯ್$_2$ + ನೀಡು$_1$]

ಕೆಯ್ನೀರ್, ಕಯಿನೀರ್, ಕೈನೀರ್ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಸುರಿದ ನೀರು : ಆಯಸದೊಳಾದೀ ಕಱೆ ಕರ್ಚಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ನೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೮); ಅಂಬುವನೆಱೆವಾಗಳ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸೆ ಕೆಯ್ನೀರೊಳವಳ ವದನಂ ಪಥಿಕಂ ನಂಬಿ ನಲಿದೀಂಟಿದಂ (ಗಂಠ. ೨-೨೬).

ಕೆಯಿನೀರ್ : 'ಕಯಿನೀರೆಱೆ' ಪರಾ. **ಕೈನೀರ್** : ೧. ಸಿನಗೆನ್ನಂ ಬಿಡದುಣ್ಪುದೀ ಬೆಮರೆ ಕೈನೀರಾಗಿರಲ್ ತೋರ್ಕೆಗೊಟ್ಟನನಂಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೯). ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆಯ ನೀರು : ಭೂಪಂ ತನ್ನ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಗೆ ಪೊಯ್ನೀರೆಱೆವಂತೆ . . . ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಪಳಂಚೆ ದೆಸೆಯಂ ಮಾಂಗಲ್ಯತೂರ್ಯಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨೯). ೩. ಕೈತೊಳೆಯುವ ನೀರು : ನೈವೇದ್ಯಮನರ್ಪಿಸಿ ವಿಮಲೆಗಿತ್ತು ಕೈನೀರಂ ರಾಗಮಯಿಗೆ ಪರಿಮಳ ತಾಂಬೂಲಮನರ್ಪಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೪). ೪. (ಕರಾ) ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಆಪೋಷಣ ಜಲ; ಹಸ್ತೋದಕ : ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಕೈನೀರು ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್$_{3}$ + ನೀರ್$_{1}$]

ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ, ಕಯಿನೀರೆಱೆ, ಕೈನೀರೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರೆಯೆರೆ : ಹುತಹುತವಹ ಸಮಕ್ಷದೊಳ್ ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆದು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೪ ವ); ಪುರೋಹಿತ ಪುರಸ್ಸರಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೦). **ಕಯಿನೀರೆಱೆ** : ವಧೂವರರಂ . . . ದಳಿಂಬದ ಪಸೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕಯಿನೀರೆಱೆದು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೨೬ ವ). **ಕೈನೀರೆಱೆ** : ಎಣ್ಬರ್ ಕನ್ನೆಯರ್ಕಳಂ ಕೈನೀರೆಱೆದು ಕುಮಾರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೮-೧೫); ಕನಕಕಳಶಮಂ ತಾನೆ ಬಂದೆತ್ತಿ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೮); ಸುತೆಗಂ ಜಾಮಾತೃಗಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೧); ಹೊಲೆಯಗೆ ಧಾರುಣೀಶ್ವರ ತನುಜೆಯನು ಕೈನೀರೆಱೆವೆನೆಂಬೀ ದುರಾಗ್ರಹ ಬೇಡ (ಸ್ವಾಳಭಾ. ೮-೬೨). [ಕೆಯ್ನೀರ್ + ಎಱೆ$_{1}$]

ಕೆಯ್ನೂತಿ (ನಾ). ನೂತಿಹುಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗುಹ್ಯರೋಗದಿಂದಾಗಿ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಹುಣ್ಣು : (ಕ). [ಕೆಯ್$_{3}$ + ನೂತಿ]

ಕೆಯ್ನೆರವು, ಕೈನೆರವು (ನಾ). ಬೆಂಬಲ; ಸಹಾಯ; ಒತ್ತಾಸೆ: ಸರಸ್ವತಿ ಕ[ಕೆ]ಯ್ನೆರವಾಗೆ ಪೇಟ್ದಪಳ್ (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೈನೆರವು** : ಮದನನೆನಿಪ್ಪ ಸಾಲಕನು ದುರುಳ ಕಾಷ್ಠಾಂಗಾರಕಗೆ ಕೈನೆರವ ಬಂದವ ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಶಿರವ ತೂಗಿಯೆ ಹೊಗಳಿ (ಜೀವಂಚ. ೪-೬೬); ಮಗುಳವನೊತ್ತಿ ಹೊಕ್ಕರೆ ಕೈನೆರವ ಹಾರುತ್ತ ಮುಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೨); ಇದಕ್ಕೆ ಕೈನೆರವಾಗಿ ಐದಾರು ಹಳಗನ್ನಡ ಪಾಠ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು (ಕಬಸಾ. ೧೫). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ನೆರವು]

ಕೆಯ್ಪಱೆ, ಕಯ್ಪರೆ, ಕಯ್ಪಱೆ, ಕೆಯ್ವಱೆ, ಕೈಪರೆ, ಕೈಪಱೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ. 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ಕೈತಮಟೆ: (ಕ). **ಕಯ್ಪರೆ** : ೧. 'ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಯ್ಪಱೆ** : ೨. ಪೊಸತೋಟಂ, ಕಯ್ಪಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ವಱೆ** : ೨. ಕೆಯ್ವಱೆ, ಮೆಯ್ವಸಂ, ತಾಯ್ವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). **ಕೈಪರೆ** : ೧. 'ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕೈಪಱೆ** : ೧. ಸಂಸಾರನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ಮುರಾರಿ ಕೈಪಱೆಗಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೩); ಇದಿರಾಗಿ ಕೈಪಱೆಯೊಳಾಡುವ ರಕ್ಕಸಿಯರ್ಕೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೫); ಬೇತಾಳಗಣ ಕೈಪಱೆಯ ಬಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೫); ಮನುಮುನಿ ಪ್ರಮಥ ನೆರವಿ ಕೈಪಱೆಯಿಕ್ಕಿತು (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೨೨). ೨. ಕೈಪಱೆಗೆ ಬೆದಱಿ ಪರಿದೋಡುವ ತೆಲುಂಗವಡೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೩-೧೩).

ಕೈಪಱೆಯ ನಂಬುಗೆ = ಕೈಮೇಲೆ ಕೈ ಹಾಕಿ ಕೊಡುವ ಭಾಷೆ : ಓಪಳನು ಕಳುಹೆನುತ ಭರವಸೆ ಕೈಪಱೆಯನಂಬುಗೆಯೊಳೈದಿದರತ್ತ ನಿಜಪುರಿಗೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೪೮). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಪಱೆ$_{1}$]

ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು, ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು, ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು, ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು, ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಡಿ, —ತಟ್ಟು; ಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕು : ಕೆಯ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಪ]ಱೆಗುಟ್ಟಿಯಾಡಿದರ್ (ಕವಮದ. ಮ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು** : ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟಿ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುತಿರ್ದರು (ಕೇಷರಾ. ೮-೮೨); ಅನ್ಯೋನ್ಯರನ್ನು ಬೆಂದಟ್ಟಿ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟಿ (ಜಿಟ್ಟಿಅ. ೬೦-೧೬). **ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು** : ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ನಿರ್ಭರಮುಲಿದಾಗಳಾಡೆ ರಣರಂಗದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೬೦). **ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು** : ಲತಾಂಗನೆಯರ್ ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟುತ ಪಾಡುವವೊಲಳಿಧ್ವನಿ ಮೆರೆಗುಂ (ದಮಸ್ವ. ೧-೮೬). **ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು** : ಮುದದಿಂ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುತ್ತೊದವಿಂದಂ ಮಕ್ಕಳಾಡುತಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧); ತೊನೆದು ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ತೋಳೆತ್ತಿ ಪಾಡುತಂ (ವೀರರ. ೪೬೧); ಪಾಂಡವ ಕುರುನೃಪರ ಹರಸಿದುದು ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಭೂತಗಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೨); ಅಬ್ಬೆಗೆ ತೋಱಿ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುವ, ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಮೈಗರೆವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೧-೬). [ಕೆಯ್ಪಱೆ + ಕುಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೆಯ್ಪಾವಡ (ನಾ). ಕೈ ವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ : (ಕ). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಪಾವಡ]

ಕೆಯ್ಪಿಡಿ, ಕಯ್ಪಿಡಿ, ಕಯ್ವಿಡಿ$_{1}$, ಕೈಪಿಡಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ : ವಿರಂಚಿಯ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುವಾ ನಾಡೂಗರ್ಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧); ಬಸಂತದ ಕಡೆಯೂಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಲ್ತೆ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೫); ಪಿಡಿಯನೇಱಿ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಂತೆ ಬರುತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೦೫ ವ). ೨. ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ : ಧರ್ಮಾರ್ಥಿಗಳ್ಗಪ್ಪ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗಳ್ ಜೈನಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಲ್ತಪಡಿಗಳ್ . . . ಶ್ರೀ ಗುಣಭದ್ರ ದೇವರಡಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯); ದಾನಗುಣಂ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ವನ್ನಿಕರಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೨೮; 1159). **ಕೆಯ್ಪಿಡಿ.** ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಮನಸಿಜನಂಬು ಮನ್ಮಥನ ಕಯ್ಪಿಡಿ ಕಾಮನ ಕೈದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೪). **ಕಯ್ವಿಡಿ$_{2}$** : ೧. ಬಸಂತರಾಜನ ಕೋಶ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಕಯ್ವಿಡಿಯುಂ ನಿಕ್ಷೇಪಮುಂ . . . ಪೊಂಪುಳಿವೋಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೪೩ ವ). **ಕೈಪಿಡಿ$_{2}$** : ೧. "ಕೈಪಿಡಿಯೆ ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಗ. ೬೬); "ಕೈಪಿಡಿಯೆನ್ನಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಡಿಯೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ಮನೋಜನ ಕೈಪಿಡಿಯೆಂದು ಮಾಣ್ದನಾ ಸುದತಿಯ ರೂಪನಿಂ ಪೆಱತನೆಂದೊಡೆ ಚಿಃ ಕರಮೆಗ್ಗನಾಗೆನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೬೪); ಕರ್ಣತಾಳಮಂ ಪಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಕೈಪಿಡಿಯವೊಲ್ ಪಿಡಿಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದುದೊಂದಿಭಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೫೦); ಕರಗ ಕಾಳಾಂಜಿ ಕೈಪಿಡಿ ಬೀಸಣಿಗೆ ಪಾವುಗೆಯ ಪಿಡಿದವಳೊಡನೆಯ್ದಿದರ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೮). ೨. ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂಗೆ ಕೈಪಿಡಿಯುಂ ಕಟ್ಟಿದ ಗೇಣುವೀತನೆ ವಲಂ ದಂಡೇಶ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೬೮; 1220). ೪. ಕೈಯ ಹಿಡಿತ; ಮುಷ್ಟಿ : ಎಡೆವಿಡದಂಗಭವನ ಕೈಪಿಡಿಯೊಳಡಂಗಿ ಬೆಳೆದ ಕಾರಣದಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮೩). ೫. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ; ಚುಕ್ಕಾಣಿ : ಜಡಧಿವೊಲಿರೆ ಸುರಸೈನ್ಯಂ ಪಡಗುವೊಲಿರೆ ದಿವಿಜವಾರಣಂ ಜಿನಶಿಶು ಕೈಪಿಡಿವೊಲಿರೆ ಪುಣ್ಯಪಣ್ಯದ ಪಡಗಿನ ಸಾಂಯಾತ್ರಿಕಂಬೊಲಿರ್ದಂ ಶಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೬೪); ಕೈಗಳಿಂದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಗೋಡೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹಿಡಿದು ಹಂತಗಳನ್ನು ಇಳಿಯುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೨೬). ೬. ಕೈಹೊತ್ತಗೆ; ಸಣ್ಣಗ್ರಂಥ : ಶಬ್ದಕೋಶ, ಜ್ಞಾನಕೋಶ, ಕೈಪಿಡಿ, ಪತ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ . . . ಗ್ರಂಥಗಳು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೯); ಒಂದು ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ನನ್ನಜೊ. ೧೦). [ಕೆಯ್$_{3}$ + ಪಿಡಿ$_{3}$]

ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗೋಡೆ, ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). ಮೊಗಸಾಲೆಯ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದ ಗೋಡೆ; ತುಂಡುಗೋಡೆ: (ಕ). **ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ**: ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವರು (ನಿಘಂಶಾಂ. ೧೩). [ಕೆಯ್ಪಿಡಿ + ಗೋಡೆ]

ಕೆಯ್ಪೊಡೆ, ಕಯ್ಪೊಡೆ, ಕೆಯ್ಹೊಡೆ, ಕೈಪೊಡೆ, ಕೈಹೊಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಗರಿ, —ಪುಂಖ: "ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯು ಕಣೆಯ ಪುಂಖಮದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪); "ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯೆ ಸಾಯಕದ ಪುಂಖಂ" (ಶಬ್ದಕೈ. ೩೮); ಕಂದರ್ಪಂ ಪೊಳೆವಸುಳೆಯ ಕೆಂದಳಿರಿಂ ಸಮೆದು ತನ್ನ ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯಂ ಪೂರ್ಣೇಂದುಗೆ ಕೈಯೆಡೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಂದದಿನಾ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೩೯). ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ ತಾಗದಂತೆ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಚರ್ಮದ ಗವುಸು, —ರಕ್ಷಾಕವಚ; ಚರ್ಮದ ಕೈಪಟ್ಟಿ: "ಗುಣನಿರ್ಘಾತಪ್ರತಿವಾರಣಮಕ್ಕುಂ ಗೋಧಮದುವೆ ದಲ್ ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೫-೨೦); ಕರ್ಪಿಡಿದ ಪಣೆಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೧); ಅಂಬುಜದ ಮೊಗ್ಗೆಯ ಮೂಡಿಗೆ ನೀಳ್ದ ಕೇತಕೀದಳದಲಗಾಮ್ರದೊಳ್ದಳಿರ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೧೧); ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಿಗಿದ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಪಡಿವೆದೆಯುಡಿ ಝಲ್ಲಿ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕಯ್ಯಂಬು (ಕುಠಾಸಾಂ. ೧೯-೧೯). **ಕಯ್ಪೊಡೆ**: ೨. ಕಾಮನ ಕಯ್ಪೊಡೆಯನೆತ್ತುವಂತೆ ಬಣ್ಣದ ಬಾಸಿಗಂಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೮ ವ); ಬಿಲ್ ಕಯ್ಪೊಡೆ . . . ಸಂಡುಕೋಲಸಿ ಚಕ್ರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೬೫). **ಕೆಯ್ಹೊಡೆ**: ೨. "ಗೋಧೆ, ಕರತಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯಾಘಾತನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). **ಕೈಪೊಡೆ**: ೧. ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫); ಕೆಂಗಱಿ ಕೈಪೊಡೆಯಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೨೦); ಸರಲ ಕಾಂತಾರ ಕೈಪೊಡೆಯ ಮೊರಡಿ ಕಣ್ಗೆ ಕರಮೆಸೆದುದು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೨೦-೪೬). ೨. ಮಣಿಕಂಕಣಮನೊಲ್ಲದೆ ಕೈಪೊಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೬೩); ಕಾಡಪೂಗಳ ತಲೆಸುತ್ತು ಮಾಂದಳಿರ ಕೈಪೊಡೆ ರಂಜಿಸೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೬೨); ತೊಳಗುವ ನಾರಿಯಿಂ ತಳಿರ ಕೈಪೊಡೆಯಿಂ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ ಮಾಲೆಯಿಂದಳವಡೆ ನಿಂದು (೧೦ಕ. ೭-೫೬); ಮಾಂದಳಿರೊಳು ಸವೆದ ಕೈಪೊಡೆಯ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೫). **ಕೈಹೊಡ್ಡೆ$_2$**: ೨. ಕೊಡಲಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೊರುಳೆ ಕವಡೆ ದಂಡೆ ಕೈಹೊಡೆಯಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು ಕತ್ತಿ ಬಡಿಕೋಲ್ (ಸೋಮಚ. ೩-೧೪); ಚರಣದಲಿ ಸೀಸಕವ ತೋಳಲಿ ಬರಿಯ ಕವಚವ ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು ಕೈಹೊಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೪೬). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪೊಡ್ಡೆ$_3$]

ಕೆಯ್ಪುಗೆ (ನಾ). ಕದನದ ಒಂದು ಬಗೆ, —ವರಿಸೆ; ಕೈಕೈ ಮಿಲಾಯಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?): ಪುಸಿ ನಸುವಂಚನೆ ನೋರ್ಪನುವಸಿದಗಲಿತು ತಕ್ಕು ದಕ್ಕು ಪಗೆ ಕೆಯ್ಪುಗೆ ಕೆಯ್ಯುಸುರಿನುಸುಳೆಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನಱಿದಿಱಿದು ಮೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೧); "ಕೈಸಂಚಾಲನದ ವಿವಿಧ ರೀತಿ" (ಪಂಪದೀ. ೩೬೮). [?]

ಕೆಯ್ಮನೆ 'ಕೆಯ್ವನೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಮಸಕ, ಕೈಮಸಕ, ಕೈಮಸಕು, ಕೈಮಸುಕು (ನಾ). ೧. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ; ಕಪಟ. ೨. ಇಕ್ಕುಮದ್ದು; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಆಹಾರದೊಡನೆ ಬೆರಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂದವಾದ ವಿಷ; ಕೈಮದ್ದು: ನವನೀತಮುಮಂ ಶುಕತುಂಡವುಮಂ . . . ತೋಳಿಸಿ ಸೇವಿಸುಗೆ ಪಿಂಗುಗುಂ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೬); ಬೆರಸುಗೆ ಜಂಬೀರದ ಫಲವೆರಡಱ ರಸಮಂ ಸಮಂತ್ರಕಂ ಕುಡಿಸೆ ಖಳರ್ ಬೆರಸಿಕ್ಕಿದ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ ಪರಿಪಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೨೨). **ಕೈಮಸಕ**: ೧. ಮುನಿಯ ಕೈಮಸಕದಿಂದೊಗೆದ ಖಗಮೃಗ ನಾಡ ಮೊಱೆಯಿಡಿಸುತಿರ್ದುವು (ಹಚಕಾ. ೩ ಸೂಚನೆ); ಮನಸಿಜನ ಕೈಮಸಕ ಮಿಗೆ ವೇದನಿಸಿ ನೋಯಿಸುತಿರ್ದುವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೬); ಮಾಯಾ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಮಸಕದಲಿ ಮರುಳಾಗದಿರರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೭); ಮತಿಗೆ ಮಾಯಾ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಮಸಕ ತಿಳಿವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೩-೨೩). **ಕೈಮಸಕು**: ೧. ಪೀಡಾ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಜಪ . . . ಕೈಮಸಕಿನ ಔಷಧಿ, ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವ ಪ್ರತೀಕಾರ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರು (ಮುಸುಗ. ೧೪೭). ೩. ಕೈಮೇಲಿನ ಕಪ್ಪುಕಲೆ: (ಕ). **ಕೈಮಸುಕು**: ೨. ಎಂತಹ ಕೈಮಸುಕು ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮಸಕ]

ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$, ಕಯ್ಮರೆ$_1$, ಕಯ್ಮಱೆ, ಕೈಮಱೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆರಗಾಗು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳ್ಳು; ದಂಗಾಗು: "ಕೆಯ್ಮಱೆ–ವಿಸ್ಮಯೇ" (ಶಮಧಾ); "ಕೆಯ್ಮಱೆದವನು – ವಿಹಸ್ತ, ವ್ಯಾಕುಲ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ); ಕೆಯ್ಮಾಡಿದಂ, ಕೆಯ್ಮಱೆಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). **ಕಯ್ಮರೆ$_1$**. ೨. (?): ಜಗದೊಡನಳ್ತು ನಕ್ಕು ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಕಿಸುರ್ವಡದುಗ್ರವೀರಕೆಂದಗಿಯದಣಕ್ಕೆ ಕಯ್ಮರೆಯದಿಂ ಕೃಪೆಯಿಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ ಬಾಳ್ವು (ಸಂಸಪ. ೧೦-೨೪). **ಕಯ್ಮಱೆ**: ೧. ಕಯ್ಮಱೆ ಮಱೆಯುದಹೋರಾತ್ರಂ ಕಯ್ಮಱೆದಿಲ್ಲದ ಗುಣಮನಂತೆ ಬಿಡದೇಱಿಸಿ ಪೊಚ್ಚಱಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೧). **ಕೈಮಱೆ$_1$**: ೧. ಪೂಜಿಸುತೆ ಕಂಪಿಸುತೆ ಕೈಮಱೆವವರ್ ಕೆಲರು (ಬಸರ. ೭-೮೮); ಅಡ್ಡವಾಯ್ದ ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಟಿಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ ಮಾವು ಕೈಮಱೆಯೆ ತೆರಳ್ದ ರೂವುಗಿಡೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೧೧); ನೆಱೆವಣೆಗೆ ಗುಂದಿತ್ತು ಬಲ ಕೈಮಱೆದರದಟರು ಬಿರುದ ಭಟರಿಗೆ ಬೆಜಗು ಬಲಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೭); ನೆಱೆ ತಾಗಿ ತಟ್ಟುರ್ಚಿತೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯ ಕೈಮಱೆಯದೆ ಕೃಷ್ಣ ಖಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೭೭). ೩. ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ: ಆಂಕ ಕಳನೇಱಿ ಕೈಮಱೆದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಱಂಕ ಬಂದಿಱಿವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೬೮); ದೊರೆಗಳಹ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳು ಕೈಮಱೆದು ಕಳೆದರು ಪಾರ್ಥತನಯನ ಸರಿಯೊರೆಗೆ ಭಟನಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೬); ತವಕಮುಡುಗಿ ಪೆಱಪಿಂಗದೆ ವಿಘಾತಿಗಳುಕದೆ ಕೈಮಱೆಯದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೨); ಕಳವೇಱಿ ಕೈಮಱೆದಂತಹುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೭೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮಱೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಮಱೆ$_2$, ಕೈಮಱೆ$_2$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ, —ಭಂಗಿ, —ವಿನ್ಯಾಸ: ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯ ಡಪು ತಿರುಪು ಕೆಯ್ಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮ]ಱೆ ಕಳಾಸ ಕೂಟ ಮಾನಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). **ಕೈಮಱೆ$_2$**: ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮಱೆ ತಿವುಡೆ ಮಡಹುಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೯). [?]

ಕೆಯ್ಮಾಡು, ಕಯ್ಮಾಡು, ಕೈಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸು; ಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಕರೆ: "ಕೆಯ್ಮಾಡೆನೆ ಬೇಗೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಚತುನಿ. ಕ, ೫೦). ೨. ಕೈಯೆತ್ತು; ದಾಳಿಮಾಡು; ಮೇಲೆಬೀಳು; ಹೊಡೆ: ಕೆಯ್ಮಾಡಿದಂ, ಕೆಯ್ಮಱೆದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). ೩. ಆಯುಧವನ್ನು ಝಳಪಿಸು, —ಅಲುಗಿಸು: "ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ, ಕೈ]ಯ್ಮಾಡು – ಶಸ್ತ್ರಸಂಚಾಲನೇ (ಆಯುಧವನ್ನು ತಿರುಗಿಸು); ವ್ಯವಹಾರ ಮೌಲ್ಯ ಸಂಕೇತನೇ ಚ (ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸು)" (ಶಮಧಾ). **ಕಯ್ಮಾಡು**: ೨. ನಾನು ಅವರೊಡನಿದ್ದರೆ ಭಾಮನು ಹಾಗೆ ಕಯ್ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸುಗುಗಂ. ೫-೨೦); ನಾವಿಂದು ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬-೪).

ಕೈಮಾಡು : ೧. ಬೇಡಿ ಕೊಂದನು ಕೈಟಭನ ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೧೪–೧೬); ಭೋಗಿಭೂಷನ ಜಯಿಸು ವೊಡುಷಾದೇವಿಯೊಳ್ ಪೋಗಿ ತಾ ಕೈಮಾಡಲೆನುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೫೯); ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ಕೈಮಾಡಿ ಹೇಳುವಂತೆ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳು ಜಾನುದ್ದ ಬೀಸುವುವು (ಮುಂಗಾಪು. ೬೬); ಆಡುತಿಹ ಕುವರರನು ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆವೆ (ಪಯಣ. ೫೪–೧೧). ೨. ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವ ವಿಮುಖನಾದೊಡೆ ನೆನಹೆಂಬಲಗಿನಿಂದ ಕೈಮಾಡುತ್ತಿಹುದು (ಸಮಾವ. ೧೧); ನಭಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಬಲುಗಾಳಿಗದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫); ಕಾಳಗಕ್ಕೀದು ಕೈಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕಟ್ಟಾಸೆ ನಿನಗೆ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲವೆ (ಅರ್ಯುಕ. ೪೪). ೪. ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸು: "ಕೈಮಾಡು – ಶಸ್ತ್ರಸಂಚಾಲನೇ, ವ್ಯವಹಾರಮೌಲ್ಯ, ಸಂಕೇತನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಕೆಯ್$_{2}$+ ಮಾಡು$_{1}$]

ಕೆಯ್ಮಾಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಲಿಗೆಯಾಗು: ತನಗೆ ನೀಡುವ ಪೂವಂ ತಂದಣ್ಣಂಗೆ ಕುಡಾಂ ಕೆಯ್ಮಾಸಿದೆನೆಂದಳಂ ಲಂಜಿಕಾಭಂಜನನೆಂಬ ವಿಟಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೧ ವ). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಮಾಸು$_{1}$]

ಕೆಯ್ಮಿಗು, ಕಯ್ಮಿಗು, ಕೈಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕಾಯ್ದು ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಪರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೧); ಮನದೊಳ್ ಬಿಗುತ್ತುರ್ಬ ನಗೆ ಕೆಯ್ಮಿಗಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨); ಎಸಕಂ ಕೆಯ್ಮಿಗಲಂದು ಸತ್ಪಸದನಂಗೊಂಡಿರ್ದ ತತ್ಕಾಂತೆ (ನೇಮಿಪು. ೯–೮೪); ಪಗೆಕಾಜನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ದುಕಾಜನೆನಿಸಲ್ಕಾಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫). **ಕಯ್ಮಿಗು** : ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಗಳ್ ಕಯ್ಮಿಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೬); ನಿಮಗತಿಸ್ನೇಹಮುಂ ವ್ಯಾಮೋಹಮುಂ ಕಯ್ಮಿಕ್ಕು ಬಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೧ ವ). **ಕೈಮಿಗು** : ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇಟಲ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೪); ತೀವ್ರಕೋಪಂ ಪುಟ್ಟೆ ಕೈಮಿಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೮–೧೧); ಕೈಮಿಕ್ಕಿರ್ದ ರಾಗಂಬೆರಸು ಸುರಿಯೆ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯); ಅಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ ಲಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೧೦೭); ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ಬಲಗೊಂಬೆ (ನಾಗಕು. ೧–೧೧). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಮಿಗು]

ಕೆಯ್ಮೀಱು, ಕಯ್ಮಾಱು, ಕೈಮೀರು, ಕೈಮೀಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮಾರು: "ಅಸಕಱಿದಂ – ಕೆಯ್ಮೀ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಮಾ, ಕೈಮಾ]ಱಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). 'ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ' ಪರಾ. **ಕಯ್ಮಾಱು**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೈಮೀರು**: ೨. ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪು; ಹತೋಟಿ ತಪ್ಪು; ಕೈಗೆ ನಿಲುಕದಿರು; ವಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗು: ಈಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗ ಕೈಮಿರಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಪಸಂ. ೨೯); ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಕೈಮಿರಿ ಹೋಗಿ (ರಂಗರೋ. ೫೨). **ಕೈಮೀಱು** : ೧. "ಕೈಮಾಱಲಸಕಱಿದುದೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೧); ಕೈಮೀಱಿದ ಕೈ ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೩); ಕೈಮೀಱಲಱಿಯದೆ ಸಂಧಿಗವನೀಶ್ವರರು ವಶವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೮). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಮೀಱು]

ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ, ಕೈಮೀಱುಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ಮಿತಿ ಮೀರುವಿಕೆ; ಅತಿರೇಕ: "ಅಸಕಱಿಹ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಂ – ಕಯ್ಮೀಱುಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮೀಱಿದಂ, ಕೈಮೀಱುಹಂ]" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಕೈಮೀಱುಹ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ಮೀಱು + –ಹ$_{2}$]

ಕೆಯ್ಮುಗಿ, ಕಯ್ಮುಗಿ, ಕೈಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವದಿಂದ) ಕೈಜೋಡಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರಿ ಕೆಯ್ಮುಗಿವುದು ನಿಮ್ಮದೊಂದೆ ಪೆಸರ್ಗೇಳ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೬); ದಿನಪಂಗೆ ಕೆಯ್ಮುಗಿ ವಂದದೆ ಮುಗಿದಿರ್ದುವಲರ್ದ ತಾವರೆಯರಲ್ಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೩೮); ದೊರೆವೆಣ್ಣುಗಳು ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕದಾರತಿ ಬೆಳಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು ಕೆಯ್ಮುಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೧೮); ಅತಿಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕೆಯ್ಮುಗಿದು ನಂದಿಕೇಶಂ ನುಡಿದನು (ಚಬಪು. ೩–೨೦). **ಕಯ್ಮುಗಿ** : ನಿನಗಾಂ ಕಯ್ಮುಗಿದಪ್ಪೆನೀಯೆಡೆಗೆ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿ ಕಯ್ಕೊಡ್ಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೪); ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಯ್ಮುಗಿದು (ಚಂಡೀರ. ೨೪೮–೬). **ಕೈಮುಗಿ** : ಪುರ್ಬನಂಗಜನ ಬಿಲ್ ದಂತಾಳಿಯಂ ಮುತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಾರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವು (ಆದಿಪು. ೬–೮೫); ಪಾಂಡವರುಂ ಕೌರವರುಂ ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೨–೩೦); ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೧೩); ಕೈಮುಗಿಯುತ ಪಲ್ಲಕಿರಿದರ್ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೯೪). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಮುಗಿ$_{1}$]

ಕೆಯ್ಮೋಸ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತಪ್ಪು: ಇದರೊಳೇನಾನುಂ ಕೆಯ್ಮೋಸ ಬಾಯ್ಮೋಸಂಗಳುಳ್ಳೊಡಮೊಲ್ಮೆಯಿಂ ಸೈರಿಪುದು (ಚಕವಂ. ೨೩–೪). 'ಬಾಯ್ಮೋಸ' ಪರಾ. [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಮೋಸ]

ಕೆಯ್ಯಳವಿ, ಕಯ್ಯಳವಿ, ಕೈಯಳವಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಶಕ್ತಿ; ಭುಜಬಲ. ೨. ಶಕ್ತಿಸಾಧ್ಯವಾದುದು: ಇಱಿದು ತವಿಸುವೊಡೆ ಪಡೆ ನಾಡೆಱೆಯರ ಕೆಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ]ಳವಿಯಲ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೩೬). **ಕಯ್ಯಳವಿ** : ೧. ಬಾಯ್ದಾರೆ ನಿಲೆ ಕುಮಾರಂ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಕಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ]ಳವಿದಾರ ಕಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ]ಳವಿಯನಲ್ ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪೊಯ್ದಂತೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಱಿದುದಾ ವಂಶವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೨೩). **ಕೈಯಳವಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಅಳವಿ]

ಕೆಯ್ಯಳವು, ಕಯ್ಯಳವು, ಕೈಯಳವು (ನಾ). = ಕೆಯ್ಯಳವಿ ೧: ಜನಕಜೆಯನುಯ್ದ ದಶರಥ ತನೂಜರಿಂ ಮರಣಮಾಗಲೆಂದಿರ್ದಪುದೀತನ ಕೆಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಯ, ಕೈಯ]ಳವಲ್ತು ಪುರಾತನ ಕರ್ಮಾಯತ್ತ ಮಲ್ತೆ ದೇಹಿಗಳೆಸಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೯೭). **ಕಯ್ಯಳವು**, **ಕೈಯಳವು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಅಳವು]

ಕೆಯ್ಯಾನ್, ಕಯ್ಯಾನ್, ಕೈಯಾನ್, ಕೈಯಾನು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯೊಡ್ಡು; ಕೈನೀಡು; ಬೇಡು: ವಜ್ರ ವಜ್ರಕವಚಕ್ಕೆ ನಿಜೋಜ್ವಳ ಕುಂಡಳಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೨). **ಕಯ್ಯಾನ್** : ೧. ಕಯ್ಯಾನ್ತನ × × × ವ್ರಜಕ್ಕಾಪ್ಪೆನಿತನನುದಿನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಇಆ. XVIII, ೨೭೩–೧೮ ; 994); ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವೀಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೧ ; 1019); ಅಳಿಪಿಂ ಕಯ್ಯಾಂತ ಮರ್ತ್ಯರ್ಗೆ ಭಾಸುರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೯); ಕಯ್ಯಾಂತವರಿಗಿಷ್ಟಾರ್ಥವನು . . . ಪಾಲಿಸುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೧೭). ೨. ಪಡೆದುಕೊ; ಗಳಿಸು: ತಪದಾ ಬಳವಿಯೊಳಂ . . . ಎಯ್ದೆ ಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕಯ್ಯಾಂತರ (ಸೌನಂದ. ೧–೨). **ಕೈಯಾನ್** : ೧. ಅಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರವೊಂದು ಕೋಟಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ . . . ಇಱಿಗುಮೀಗುಮಿಱಿವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೫); ಕೈಯಾಂತವರ್ಗೆತ್ತಂ ಬೇಟ್ಪುದನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೭೩); ಸವಿದೊಗಡಿಸಿದ ಕೂಳ್ಗೆ ಕೈಯಾಂತವಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೮). **ಕೈಯಾನು** : ೧. ನೀನು ದುರಿಯೋಧನನ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ ಹೇಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೮). [ಕೆಯ್$_{2}$ + ಆನ್$_{1}$]

ಕೆಯ್ಯಾಸೆ, ಕೈಯಾಸೆ (ನಾ). ಲಂಚದ ಆಸೆ: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನಮ್ಮ ನಾರೆಂದು ಕಂಡಿದ್ದಯೊ ಕೆಯ್ಯಾಸೆಯುಪರಿ ನಾವರಸಾ (ಭರತೇ. ೧೪-೫೯). **ಕೈಯಾಸೆ:** ಪ್ರಜೆಯಂ ಪಾಲಿಸ ಬಲ್ಲೊಡಾತನರಸಂ ಕೈಯಾಸೆಯಂ ಮಾಡದಂ ನಿಜ ಮಂತ್ರೀಶ್ವರ (ಸೋಮೇಶ. ೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಆಸೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮಾಕಣೂರರು ಅಯಿರಣ ಕೀಟಿವರು ಅಣಗರು ಕಟಿತ್ರಿಯರು ಜಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ ಕವುಳನ್ದಿಯಾರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೬-೧೩; ಸು. ೮ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಯ್ಯಿ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು, ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು, ಕೈಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಇಡು, —ಹಾಕು, —ನೀಡು; ತುಡುಕು. ೨. ಕೈಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರು; ಕದಲದಿರು; ಸುಮ್ಮನಿರು: ಇನನಸ್ತಂಗತನಾಗೆ ತತ್ಸಮಯದೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ವಂಶಾವಳೀವನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತನಾಗಿ ವಾಯುವಶದಿಂ ಕೇಶಂಗಳಂಸುತ್ತಿ (ಸಮಪ. ೧-೫); ಪುಲಿ ಬಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರೆ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಾವಡರ್ದು ಕೂಡೆ ಸುತ್ತಲ್ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಲಗದೆ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿರ್ದಂ . . . ವ್ರತತಿಳಕಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೫). **ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು:** ೧. ಮರುತಜನು ಕಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಹಿಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೬-೩೫). ೨. ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿದನಂತ ಕರ್ಮಭಟರಂ ಷಣ್ಮಾಸಂಬರವಿಕ್ಕುವ ತಕ್ಕಿನಿಂ ಕಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೪೦ ವ). **ಕೈಯಿಕ್ಕು:** ೧. ಕೈಯಿಕ್ಕಿದತ್ತಲು ಖಂಡಮಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೬); ಕೋಲಿನ ಕೊನೆಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ದಿವ್ಯಾಮೋಘ ಮಂತ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೧೫); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಚೆದು ಕೈಯಿಕ್ಕುವರ್ ಸಿಕ್ಕುವರ್ ಕಾಯದೊಳ್ ಸಾಯಕವನು (ಚಬಪು. ೨೬-೧೫). ೨. ಶುಭಚರಿತರ್ ಪೂಣ್ದು ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೪); ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಪರಮ ಪದವಿಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನೆಂಬ ತೆಱದಿನಿರ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨); ಪಟುವಗೆ ಗಳಾಜುಮಂ ಗೆಲ್ದಳವಿಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಕಲಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೦). ೩. ಕೈಮಾಡು; ಮುತ್ತು; ದಾಳಿಮಾಡು: ಮಿಕ್ಕು ನೂಕುವ ಕುದುರೆಕಾಱರು ತೆಕ್ಕೆಗೆಡೆದರು ಸಂದಣಿಸಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದಾನೆಯನೇನನೆಂಬೆನು ಕಾಣೆನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೩); ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕೃಷ್ಣನನು ಜಡಿದು ಮಹಾತ್ರಿಶೂಲದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೯-೩೯); ಕದನದಲಿ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಕ್ಕದೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೬೦). ೪. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು: ನಿನಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತಹೆಸಾ ವನಿತೆಯನು ತಾನೆಂಬ ಮತಿ ಸಂಜನಿಸಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದೆನು ಕಪಟದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೨೦). [ಕೆಯ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಯ್ಯಡೆ, ಕಯ್ಯಡೆ, ಕೈಯಡೆ, ಕೈವೆಡೆ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದುದು; (ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ) ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು; ನ್ಯಾಸ: ಎನ್ನ ಸೂಱಂ ನಿನಗಾನೆನಿತಾದೊಡಮಾವನೆ ಮತ್ತನಯರ್ ಕೆಯ್ಯಡೆ ಪಲುಂಬದಿರ್ ಪೆಜಪೆಜವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೬); ನಿಮ್ಮಯ ಕೆಯ್ಯಡೆಯ ಮಕ್ಕಳಂ ವಿಸ್ದು ಮುಂತಾದ ಸುರರಟ್ಟಿಕೊಂದರ್ (ಚಬಪು. ೨೧-೩೩). **ಕಯ್ಯಡೆ:** ಅದರ್ಕಲರ್ಕೆಯೆಂಬುದು ಚಂದ್ರಿಕಾಭಿರಾಮಮಪ್ಪ ರಜನಿಯ ಕಯ್ಯಡೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬೧); ಪೊಸ ಬಸಂತನನಾರ ಕಯ್ಯಡೆಯನಿತ್ತ್ರಯ್ಯೆ ಹಾ ಕಾಂತ ಹಾಯೆಂದಳು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೨೮); ದೇವಲೋಕಕ್ಕಯ್ಯೆ ಕಯ್ಯಡೆಯನಿಟ್ಟರ್ ಅಗ್ನಿ ದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೨೮-೧೪). **ಕೈಯೆಡೆ:** ಈ ಪಟಮಂ ಪ್ರಾಣಮನೆ ಕೈಯೆಡೆ ಗುಡುವಂತೆನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ ವ); ಕುಂತೀ ಸತಿಯ ಕೈಯೆಡೆಯ ಕಂದನನೊಪ್ಪುಗೊಳು ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೮). **ಕೈವೆಡೆ:** ನರವೇಷ ಕಾಯಮಂ ನವೆಸಬೇಡೆಂದು ಕೈವೆಡೆಗೊಟ್ಟಳೇಂ ವಿಶೇಷವೊ ಪುತ್ರಮೋಹಮೀ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಚಬಪು. ೫-೩೦).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಎಡೆ$_4$]

ಕೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ಯಂತ್ರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಯಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿದ ಎಣ್ಣೆ: (ಶಿ). **ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_1$:** ಯಂತ್ರದ ಎಣ್ಣೆಗಿಂತ ಕೈಯೆಣ್ಣೆಯೇ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು, ಕಯ್ಯೆತ್ತು, ಕೈಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು: ಕೆಯ್ಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಕೈಯಿಗಳಂ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ . . . ಕ್ವಚಿತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು (ನಾನಾರ. ೧೬೪ ಟೀಕೆ); **ಕಯ್ಯೆತ್ತು:** ೨. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಸಾರು; ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳು: ಉತ್ತಮಗುಣತತಿ ವನಿತಾವೃತ್ತಿಯನೊಳಕೊಂಡ್ದೆಂದು ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ಕಯ್ಯೆತ್ತುವಿನಮುಮಳಗುಣ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಜಗದೊಳಗೆ ಪೋಚಕಬ್ಬೆಯೆ ನೋನ್ತಳ್ (ಎಕ. II, ೬೩-೧೪; 1118). ೩. ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು: (ಹೊರವಾಗಿಲ ಹೊಸತಿಲನ್ನು ದಾಟ, ಪರಿಕಿಸಿ, ತಟ್ಟನೆ ಹಿಂಜರಿದು, ತನ್ನವರ್ಗೆ ಕಯ್ಯೆತ್ತುವನು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧-೧೭). **ಕೈಯೆತ್ತು:** ೧. ಕೈಯೆತ್ತಿ ದುರ್ಜನಿಕ್ಕೆಗೆ ಪೊಯ್ಯದೆ ದುರ್ಜನರೊಳಮ್ಮ ಕೂಡಿರವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨); ಕೈಯೆತ್ತಿದನಖಿಳಜನಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿರೀಹ ವೃತ್ತಿಯಂ ಪೊಗೞ್ವನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨); ಕೈಯೆತ್ತಿ ಪಲರುಂ ಜತಿಗಳ್ ತವಸಿಂಗೊಳಗಾಗಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೨೬). ೪. ಕೈಮಾಡು; ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಕೈಯೆತ್ತಿದ ಉದ್ದುರುಟುತನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೩೬). ೫. (ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಕೈ ಅಥವಾ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು: ಮತ್ತಗಜ ನೊಣಗಳಿಗೆ ಧಿಟ ಕೈಯೆತ್ತುವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೧೦); ಮಕ್ಕಳಮೇಲೆ ಕೈಯೆತ್ತಬಾರದು (ರೂಢಿ). ೬. (ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ಣಯ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ) ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸು: ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದಾಗ ನಾಲ್ಕು ಸದಸ್ಯರು ಕೈಯೆತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು, ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು, ಕೈಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈನೀಡು, —ಚಾಚು: ನೀನೆ ಮೇಣರಸುಗೆಯ್ . . . ಇದನಾಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ ಬೇಡಿದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೫). **ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು:** ೧. ನಿನಗಾಂ ಕಯ್ಯಾಗಿ ದಪ್ಪನೀಯೆಡೆಗೆ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೪); ನಿನ್ನಂ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಪೆನಿನ್ನಾದೊಡಮುಸಿರದಿರ್ (ಪಂಚತಂ.೧೨೨-೪). **ಕೈಯೊಡ್ಡು:** ೧. ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೧ ವ); ಮನೆ ಮನೆದಪ್ಪದೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೪೨); ಮನವೊಲಿದು ಕೈಯೊಡ್ಡಿಯಾ ಅಯ್ಯನ ಪದೋದಕಮಂ ಪ್ರಸಾದಮನನುಭವಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೨೮-೮); ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ ಬಂದಳೊಬ್ಬಳೆ ಮಳೆಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೫); ಮಳೆನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಮಂಜಿನ ನೀರಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದ (ಗಾದೆ). ೨. ಯಾಚಿಸು; ಬೇಡು: ಅವನು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಕೈಯೊಡ್ಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕೆಯ್ವಟ್ಟೆ, ಕಯ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರವಸ್ತ್ರ: (ಶಿ). **ಕಯ್ವಟ್ಟೆ:** ಕಯ್ವಟ್ಟೆದಿಂದ ಕಣ್ಮೊಗಗಳನ್ನೊರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗಿ ಸುಖಾಸನಸ್ಥನಾಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯-೧); ಕಯ್ವಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ನಗೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೭-೧೮).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಕೆಯ್ವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿ (?) ; "ಕೈಗೆ ಹತ್ತು" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) : ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕಿರಿವಸ್ತುವಾಹನಚಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದುವಂದತ್ತು ಪುಟ್ಟೆ ರಜೋತ್ಸಾಹದೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿವಿಭವಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೆಯ್ವತ್ತಿ ನಿಂದಿರೆ ಪತ್ತಿತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರೀವಳಯಕ್ಕೆಂದುಂ ದಿಶಾದಂತಿಗಳ್ಪರೆಗಂ ತಂದೆಯ ಕೀರ್ತಿಯೇಂ ಬಳೆದುದೋ (ಗದಾಯು. ೧-೧೨). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪತ್ತು$_1$]

ಕೆಯ್ಮನೆ, ಕೆಯಿಮನೆ, ಕೆಯ್ಮ್ನೆ (ನಾ). ಹೊಲ ಹಾಗೂ ಮನೆ; ಹೊಲಮನೆ (?) : ಕೆಯ್ಮನೆಗಳ್ ಕೆಱೆಕೊಱೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೦ ಉದಾ). **ಕೆಯಿಮನೆ** : ಆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಕೆಯಿಮನೆಗಳಲು (ಕಕುಲ. ೫-೮೧ ; 1196). **ಕೆಯ್ಮ್ನೆ** : ಬಾಹ್ಯೋಪಧಿಯೆಂಬುದು ಕೆಯ್ಮ್ನೆ ಚತುಃಪಾದಿಗಳುಂ ದಾಸಿದಾಸಾದಿ ದ್ವಿಪದಿಗಳುಂ ಹೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿ ಧಾನ್ಯ ಯಾನ ಶಯನಾಶನ ಕುಪ್ಯಭಾಂಡಮೆಂದು . . . ಪತ್ತುಂ ಬಾಹ್ಯೋಪಧಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೬೮-೯) ; ಕೆಯ್ಮ್ನೆ ವನ ಮೂರಡವಿ ನದೀತಟಾಕಾದಿ ಪ್ರದೇಶಾದಿಗಳಿಂದತ್ತಲ್ ಪೋಗೆನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸುವುದೆರಡನೆಯ ಗುಣವ್ರತಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೪-೫).
[ಕೆಯ್$_4$ + ಮನೆ]

ಕೆಯ್ವರ್, ಕಯ್ವರ್, ಕೈಬರು, ಕೈವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆಬರು : ಕಂದಂಗೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಮನೊಂದೆರಡುಮನುೞಿಸಿ ಮಂದಿಗೆರೆದರ್ಥಮನಾಮಂದಾರಂ ಕೆಯ್ವಂದವೊಲೆಂದಿತ್ತೆಸಗುವನೊ ನೃಪತಿ ಜನನೋತ್ಸವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೯೦). ೨. ದೊರಕು ; ಲಭಿಸು : (೬). **ಕಯ್ವರ್** : ೩. ಚಿಗುರು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು ; ಫಲಿಸು : ಕಯ್ವಂದುದು ಸಹಕಾರಂ ಕಯ್ವಾರ್ವುದು ಸಮಯಮಲ್ಲದೆಂದು ಮನೋಜಂ ಮುಯ್ವಂ ನೋಡಿ ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವಾಸಿದನಾಯ್ತು ಡಾಮರಂ ಮಾಮರದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೦). **ಕೈಬರು** : ೧. ಈವೆನೆನ್ನುವ ಕೊಡುಗೆ ಬೇಡದಿರ್ದೊಡೆಮದುವೆ ಆವ ಕೈಬಂದೊಡಂ ಕೊಡುಗಯ್ಯ ಬಾಳ್ಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೫-೧೩೬). **ಕೈವರ್** : ೩. ಕಲ್ಪತರು ಕೈವಂದಂತೆ ರೈವೃಷ್ಟಿ ಪಳ್ಕನೆ ಕೊಂಡಂತೆ ಸುರೇಂದ್ರಧೇನು ಕಱೆದಂತೆ (ಪಂಪಾಮಾ. ೩-೧೩೬) ; ಕೈವಂದ ಕದಂಬ ಪುಷ್ಪದ ಪರಂಪರೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪) ; ಕೈವಂದ ಮಾಕಂದ ಸಂದೋಹಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩೮ ವ) ; ಮಧುಮಾಸದೊಳ್ ಕೈವಂದ ಮಾಮರನೆಳದಳಿರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಸವಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೧೧).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಬರ್$_1$]

ಕೆಯ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮಾರು (?): ಅಗಳವನೇಕ ಪಕ್ಷತ್ಯಾಗಂ ಕೆಯ್ವರಿಯೆ ಸುರಿಗೆ ವಿಸುಟಳಲಂಕಂ ಪೋಗದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಿಗೆಯನಾಗಳ್ ಕಿಟ್ಟಿಂತೆ ಸುಗತಮತಮಂ ಪಿಡಿವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱ$_1$)]

ಕೆಯ್ವಲ, ಕೈವಲ (ನಾ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ, ಭುಜಬಲ : ಕಾಯದು ಪುತ್ರಮಿತ್ರತತಿ ಕಾಯದು ತಂದೆತಾಯ ಕೆಯ್ವಲಂ ಕಾಯದು ದೇವತಾಗಣದ ರಕ್ಷಣೆ ಕಾಯದು ವಜ್ರಪಂಜರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೪೫). **ಕೈವಲ** : ಕೈವಲದಾಂಕೆ ಗೊಟ್ಟ ನೀಲದ ಸಲಿಗೆಯಿದೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೭೪).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಬಲ]

ಕೆಯ್ವಸ, ಕೈವಸ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಸ್ವಾಧೀನ. 'ಕೆಯ್ವಸಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೈವಸ** : ನೃಪನ ಜಡಿಪದೆ ನಡುಗುವಳಸಿಕಾಂತೆ ಕೂರ್ಪಿದೇಂ ಕೈವಸಮೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೬). [ಕೆಯ್$_2$ + ಬಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಮನಮಂ ಕೆಯ್ವಸಗೊಂಡು ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡೀೞ್ಕೊಂಡು ಪೂಜಿಂ ಜಗಜ್ಜನದೊಳ್ಪಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಳವಂ ಮುಂದಿರ್ದುದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೮). [ಕೆಯ್ವಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ವಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ವಱೆಗ (ನಾ). ೧. ಕೈ ತಮಟೆ ಬಾರಿಸುವವನು. ೨. ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವವನು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವವನು : "ಪಾಣಿವಾದ, ಪಾಣಿಘ" (ನಾಚರಾ. ೬). [ಕೆಯ್ವಱೆ (< ಕೆಯ್ಪಱೆ) + -ಗ$_3$]

ಕೆಯ್ವೞಿ, ಕೈವಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಾಗ; "ಗದ್ದೆಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಪ್ರದೇಶ" (ಪಂಪನಿ) ; "ಹೊಲದ ದಾರಿ" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೩) ; ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವೞಿಗಮೇತದೊಳ್ ತಣಿದಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೮). **ಕೈವಳಿ** : ತಳಿತು ಬಿಟ್ಟುದು ಸೇನೆ ಪಡುವಣ ಜಲನಿಧಿಯ ಕೈ[ಪಾಠಾಂ. ಕರಾ]ವಳಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭). [ಕೆಯ್$_4$ + ಬೞಿ$_3$]

ಕೆಯ್ವಾಡ, ಕಯಿವಾಡ, ಕೈವಾಡ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲಕೆಲಸ; ಕೈಗಾರಿಕೆ. ೨. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬರೆಯತಕ್ಕ ಸೂಲಷ್ಟೇ ತಪ್ಪಿದೆಯೊ, ಅಲ್ಲ ಕೆಯ್ವಾಡವೂ ಬರಡಾಗಿದೆಯೊ ನೋಡೋಣ (ಹಟ್ಟಿರ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). **ಕಯಿವಾಡ** : ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿ ವೈಸ್ಯ ಸೂದ್ರರೊಳಗಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಯಿವಾಡ ನೂರೊಂದು ಕುಲಯಿಪ್ಪರೊಳಗೆ ಅವನಾನೊಬನು ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮ ಸಾಸ[ನ]ಕ್ಕೆ ಅಳಿಪಿದರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧೧-೧೯; 1540). **ಕೈವಾಡ** : ೧. ಕೈವಾಡದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮-೧೪ ; 1573) ; ಸಮುಸ್ತ ಜನಗಳಿಗೆ ದಾನಧರ್ಮಮಾಡಿ ಕೈವಾಡರಿಗೆ ಗುರುವುಗಳಿಗೆ ಸಹ ಕೊಟ್ಟದು (ಮೈಆಂ. ೧೯೨೯, ೯೭-೧೨ ; 1593) ; ಕೈವಾಡದವರಂ ಕರೆಸಿ (ತುರಂಗ. ೧-೮). ೨. ಜೋಡಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣಮಂಟಪದ ಕೈವಾಡವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೨೮) ; ನೋಡಿನ್ನೆಸವೀ ಪೊಸ ಕೈವಾಡವನೆನುತಾರ್ದು (ಕಳನ್ಯ. ೩-೪೬). ೩. (ಆಲಂ) ಪ್ರಭಾವ ; ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪ: ಇದೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರ ಕೈವಾಡ (ಕಾವೇರಿ. ೧೨೪); ಇದರಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬ ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೈವಾಡ ನನಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಚಿದೇವ. ೧೧೭). [ಕೆಯ್$_2$ + ವಾಡ ?]

ಕೆಯ್ವಾರ$_1$, ಕಯಿವಾರ$_1$, ಕಯ್ವಾರ, ಕೈವಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಾಟ; ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತೋತ್ರ : ಕೆಯ್ವಾರದಿಂದ ಬಕ್ಕುಡಿಗೆಯ್ವರ್ ಪಿರಿದೊಂದು ಸಮಯಮಂ ಸಮತೆಯಿನಾರಯ್ಕರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೨೦೯) ; ಕೆಯ್ವಾರದಿಂ ಬೇಱ್ಪುದಾನವರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೨೫) ; ಹರಿಯೆಂದು ಕೆಯ್ವಾರದಿಂದವೆ ಮಾತನಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೩-೫೬); ಕೆಯ್ವಾರಂ ನಿನಗಲ್ಲದನ್ಯರೊಳದೇಂ (ಜೀವಸಂ. ೬೮-೧೦). **ಕಯಿವಾರ$_1$** : ೧. ಸಚ್ಚರಿತಕ್ಕಾಶ್ರಯಮೆಂದು ಲೋಕಮೆನಿತುಂ ಕಯಿವಾರದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕಇಅ. ೫೦-೪೧-೩೩ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಯಕಾರದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ : ತೇರಯಿಸಿದಂ-ತೇರ್ಯ್ಯಿಸಿದಂ . . . ಕಯಿವಾರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ವಾರಂ] - ಕೈವಾರಂ (ಶಮದ. ನ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಯ್ವಾರ** : ೧. ಕಯ್ವಾರದ ಯಾಚಕಜನ ಮುಯ್ವಂ ನೋಡಲ್ಕೆ ಧನವನವನೀತಳದೊಳ್ ಕಯ್ವಾರದೀವವರೆನಲ್ (ಸೌಇಇ. IX-I, ೧೪೫-೧೫ ; 1079) ; ನಿನ್ನ ಕಯ್ವಾರದ ಪೆಂಡಿರಂ ನಿಲಿಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೯) ; ಕಯ್ವಾರಂ, ಕೈವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮುಕ್ತಹಸ್ತ; ಬಿಚ್ಚುಗೈ; ಧಾರಾಳತನ (?): ದೇವೇಂದ್ರಧಾತ್ರೀರುಹಮನಿಱಿಸಿ ಕಯ್ವಾರದಿಂದೀವ ಸತ್ಯಾಗಿಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೯). **ಕೈವಾರ$_1$**: ೧. ಸಲೆ ಮೆಲ್ಪು ಬಲ್ಪನಱಿಗುಂ ಕೈವಾರಮುಂ ಕೂಡೆ ಕೂರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೯) ; ಕೈವಾರದೆ ಕೈಮತದಿಂ ಕೈವಾರದಿ ಗೆಲ್ದೆ ಲಜ್ಜಿತೆಯಂ (ಮುದತಿ. ೧೦-೪೩) ; ಉಗ್ಗಡಿಪ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೈವಾರಮನಾಲಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪-೧೮). ೩. ಕೈಚಳಕ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಬಾಹುಬಲ : ಮಾರುತನ ಕೈವಾರ ಕುಂದಿದುದು ಸುತ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೪೨) ;

ಭೇರಿ ಚಾಗುರೆ ಚಾಗು ಸಹಸಿಗಳು ಕೈವಾರಗಳನು ತೋರಲ್ಪಂದಿರೇ (ತುರಂಗ. ೫೮-೧೩). ೪. ಕೈವಶ; ಅಧೀನ (?) : ನೆಚ್ಚಿಯದ ವಸ್ತು ನೆಚ್ಚುವುದು ನೋಡಯ್ಯ ಅರಸು ಪರಿವಾರ ಕೈವಾರ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೬೯). ೫. ವಿಚಾರ; ಗೊಡವೆ (?) : ಧರ್ಮದ ಕಡೆ ಮೊದಲ ಕೈವಾರ ನಿನಗೇಕೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ.ಸ. ೧೪-೯೬); ನಾರಿಗೀ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಶೃಂಗಾರವೇಕಿನ್ನಿವನು ತೆಗೆ ಕೈವಾರವೇಕೆನುತೆದ್ದು ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ.ಸ. ೧೫-೧೦೪); ನಾಲಗೆಯ ಬೇರು ಸಹಿತವೆ ಕೀಳುವೆನು ಕೈವಾರವೇಕೆನುತೆದ್ದು ಬಂದನು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೩-೨೩). ೬. ಅಭಿಮಾನ; ಮಮತೆ; ಪಕ್ಷಪಾತ : ಕಲಿತನವ ನೀರೊಳು ಕಲಕಿದ್ಯೆ ಕೈವಾರವಾಧುದೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ.ಉ. ೬-೧೯); ಆತನ ಹಗೆಯೆ ಹಗೆ ಕೈವಾರವೇ ಕೈವಾರ (ಕುವ್ಯಾ.ಉ. ೧೦-೧೬). ೭. ಬೆಂಬಲ; ನೆರವು. 'ಕೈವಾರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೈವಾರ]

ಕೆಯ್ವಾರ್ಕ, ಕಯಿವಾರ್ಕ, ಕವೆಯರ, ಕವೆಯಾರ, ಕೈವಾರ್ಕ (ನಾ). ವೃತ್ತರೇಖೆಯನ್ನೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ವರ್ತುಳವನ್ನು ತೀಡುವ ಉಪಕರಣ; ವೃತ್ತರೇಖಕ; ಕಂಪಾಸು : ಕೆಯ್ವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈವಾ]ರಮಂ ಬೀಸಿದಂತೆ ಬಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು ಸೊನ್ನೆ (ಶಮದ. ೧೬ ವೃತ್ತಿ). **ಕೆಯಿವಾರ್ಕ$_2$** : (೩). **ಕವೆಯರ** : ಧರೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂದು ಮಾನುಷೋತ್ತರ ಗಿರಿಗಿರಿಸಿ ತಿರುಗುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಚರಣಮೊಪ್ಪಿತು ಬಿದಿ ನೆಲನ ನಿರ್ಮಿಸುವಂದು ತಿರುಹುವ ಕವೆಯರದಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೭೯). **ಕವೆಯಾರ** : ಧರೆ ಕವೆಯಾರದ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರಿಗಲ್ಕಂಬೋಧಿಗಳ್ ಮೇರೆಯಂ ಪಿರಿದುಂ ದಾಂಟಲೊಡರ್ಚಲ್ . . . ಕೃಷ್ಣನದಟಂ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೈ ನೀಡಿದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೭); ಮೇರುಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಿದೀವಿ ಕಡಲು ಕವೆಯಾರ ಬೀಸಿದ ಬೆಡಗಿನೊಳು ಧಾರಿಣಿಯೊಳು ಹಲವಿಹುವೆಲೆ ಭರತಕುಮಾರ (ಭರಚ. ೩೭-೭೬); ವಿವರಿಸಿ ಬಿದಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕಿಕ್ಕಿದ ಕವೆಯಾರದೆಸೆವ ರೇಖೆಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೨-೪). **ಕೈವಾರ್ಕ** : ಇರ್ಕುಟಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ . . . ಸೊನ್ನಗಾಜರ ಸಾಲೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೨೦); ಈ ಮೂರನ್ನು ವೃತ್ತಮಾಪಕ (ಕೈವಾರ Compasses) . . . ರಚಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗಣಿಚ. ೨೪). [?]

ಕೆಯ್ವಿಡಿ, ಕಯ್ವಿಡಿ$_1$, ಕೈಪಿಡಿ$_1$, ಕೈವಿಡಿ, ಕೈಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿ; ಕೈಕೊಳ್ಳು : ನುಡಿದುದೆ ತತ್ವಾರ್ಥಮಂ ಕೆಯ್ವಿಡಿದುದೆ ಸತ್ವೈಕಹಿತ ಕರಂ ಕುಂದದೆ ತಾಂ ನಡೆದುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೧೮). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹಿಡಿ : ಬಾಯ್ವಿಡುತ್ತೈದಿದ ಮಚ್ಚಿಯಂ ತಾಯ್ಪಿಡಿ ನಡೆ ನೋಡಿ ಬಾಡಿ ತಾಪಂ ಮೊದಲಿಂದಯ್ವಡಿ ನೆಗಳ್ದರೆ ತೆಗೆದೇಂ ಕೆಯ್ವಿಡಿದೂದಿದುದೊ ಸೋಷ್ಣಜಳಮಂ ಬಸಿಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೦). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಮರಳಿ ಸೀತೆಯಸುಕೆಯ್ವಿಡಿದು ರಾಮಂ ತನ್ನ ಪುರಕೆ ಬಂದಂ (ಚಬಪು. ೫೪-೨೨). **ಕಯ್ವಿಡಿ$_1$**: ೧. ತಲೆದಡವಿ ಕಯ್ವಿಡಿವೆತ್ತಿ (ಅರಿರ. ೧೧೭). ೪. ಮದುವೆಯಾಗು; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡು : ನಿನ್ನಯ ಕಯ್ವಿಡಿಯಲ್ಕೆ ಬೇಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೧); ಉಡುಪತಿಯಂ ರಾಗದಿ ರೋಹಿಣಿ ಕಯ್ವಿಡಿದಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೧). **ಕೈಪಿಡಿ$_1$** : ೨. ಕೈಪಿಡಿದ್ಯೆತಹ ದಿಂಕದ ಮುದ್ದು ಬಾಲಕರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೨೧). ೪. ಆಯುಧವನುಯೆತ್ತಿದಾತನ ಕೈಪಿಡಿವಳ್ ಹೆಣ್ಣುಬಂದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯-೨); ಮಸೆಯೆಂಬ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಪಿಡಿಯೆ ಬಾಳಿಗೆ ಕೂರ್ಪ ಬೆಸದ ತೆರನಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೭). **ಕೈವಿಡಿ** : ೧. ಹೊತ್ತದುಗುಡವ ಹಾಯ್ಕಿ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕರ್ಣನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೬); ಬಾಲೆಯರುಗಳ ಕೈವಿಡಿದುಪ್ಪರಿಗೆಗೆ ಲೋಲಲೋಚನೆಯ್ಯೆದಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೮೪). ೩. ಸಂಗಶುದ್ಧರಲ್ಲದಾವ್ ದುಸ್ಸಂಗಿಗಳ ಕೈವಿಡಿವವರೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೪೬). ೪. ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿಡಿದಂ ಸ್ವೀಕೃತ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೩); ಬಡವರ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಕೈವಿಡಿದಾಕೆಯ ನಾವತೆಱದೊಳಂ ಪೊರೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೭೭ ಅಡಿಟ); ಕೈವಿಡಿದವಳನರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆವೆಂಡಿರ ಸಂಗದೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಿಪತಿಯಂ ಹಿಂಗದಿರ್ಪಳೇ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಚಬಪು. ೮-೧೮). ೫. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು : ಕಣ್ಣೊಳುಳ್ಳ ಕೈವಿಡಿವುದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೧೯). **ಕೈಹಿಡಿ** : ೨. ಅವರನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಕರೆತಂದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಕೈ ಹಿಡಿಯಲು ನನ್ನ ತಂಗಿ ಯೋಗ್ಯಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿದೇವ. ೨೪೬). ೬. ನೆರವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು; ಕಾಪಾಡು : ಕರುಣಾಳು ಬಾ ಬೆಳಕೆ ಮುಸುಕಿದೀ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸೆನ್ನನು (ಇಂಗೀತೆ. ೯೭); ತಾವು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೈಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಜೀವ ಸಹಿತ ಉಳಿಯಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಕೈಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು : ತಮ್ಮ ಕೈಹಿಡಿಯುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಭಾವನೆಯೂ ಪ್ರಬಲಿಸಿತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೩೫); ಶಿಸ್ತಿನ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದಂತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡು; ಹಿಡಿತ ಮಾಡು : ಯಾಕೆ ಹೀಗೆ ಕೈಹಿಡಿಯುವೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿಕೊಡು (ರೂಢಿ).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಯ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು, —ತೆರೆ. ೨. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ; ತ್ಯಜಿಸು. ೩. ಚಿಗುರುಬಿಡು; ತಳಿರುಹೊಂದು : ಮೆಯ್ವಿಟ್ಟು ಕೆಯ್ವಿಟ್ಟಶೋಕೆ ಕರಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮಿಂದು ನಿಂದು ಮುಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಾಱುಸುತಿರ್ದ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೪).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಬಿಡು$_1$]

ಕೆಯ್ವೀಸು, ಕಯ್ವೀಸು, ಕೈಬೀಸು, ಕೈವೀಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಸು, —ಚಲಿಸು, —ಆಡಿಸು. ೨. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಬೀಸಿ ಸೂಚನೆಕೊಡು : "ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ವೀಸು – ರಣಾರಂಭ, ಹಸ್ತಸೂಚನಯೋಃ" (ಶಮಧಾ); ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ಶಲ್ಯನ ಮೊನೆಗೆ ನೆಱೆದು ನಿಂದು ಕೆಯ್ವೀಸುವಾ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೯ ವ); ತನ್ನ ಸೇನಾಚಕ್ರಮನಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಮೇಲೆ ಕೆಯ್ವೀಸುವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೬ ವ). ೩. ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡು : "ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ವೀಸು – ರಣಾರಂಭ ಹಸ್ತಸೂಚನಯೋಃ" (ಶಮಧಾ). **ಕಯ್ವೀಸು** : ೨. ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವೀಸಿದನಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೦); ಅದಂ ಕಂಡು ಚಂಡಂ . . . ಕಯ್ವೀಸಿ ರಥಾರೂಢನಾಗಿ (ಹವ್ಯಾರ. ೩-೪೨). **ಕೈಬೀಸು** : ೧. ಕಿರುಮನೆಯಿಂದೀಚೆಗೆ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆದರು (ಚಂಗಾಳ್ಳ. ೧೪೩). ೨. ಮತ್ತೆ ಕೈಕೊಳಲೀ ಮಹಾರಥರೆನುತ ಕೈಬೀಸಿದನು ಕುರುರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೨). **ಕೈವೀಸು** : ೨. ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯಂ ಸಂಗ್ರಾಮಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸಿ ಕೈವೀಸಿ ತಾಗಿದಾಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೮೦-೭); ಕಟಕಾಚಾರಿಯನು ಕೈವೀಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೩); ಶಿಶುಪಾಲ ಗೋಪಾಲರೆಯ್ದೆ ಕೈವೀಸಲೊಡನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೯). ೩. ಕಾಯ್ದು ಕೈವೀಸುವ ಕಾವನಂದಮಿವಳೇಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೨); ರಸವಂ ಸೂಸೆ ಮುಖೇಂದು ಕೈ ಮದನನಂ ಕೈವೀಸೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಪೊಸತಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ದೃಷ್ಟಿ . . . ಆಡಿಸುವಂ ಪಾಡಿಸುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೯೬); ಖಾನರ ಕೈವೀಸಿ ಕರೆಯುತಿಂತೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೧೮).

ಕೈಬೀಸುತ್ತ ಹೋಗು= ೧. ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬರಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು: ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಬೀಸುತ್ತ ಹೋಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೧). ೨. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನುಮಾಡದೆ ಹೋಗು; ಹೊಣೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಹೋಗು: ನನ್ನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾದೆ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಬೀಸು$_1$]

ಕೆಯ್ವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು; ಕೈವಶವಾಗು: ಮಹೋಗ್ರ ರಣದೊಳ್ ನಿಮ್ಮೊಂದು ಕೆಯ್ವೀೞ್ದ ಭೂತಳಮಂ ಮತ್ತೆ ತರಲ್... ಅನುಮೀ ಕೊಳನಂ ಪೊಕ್ಕುದುಮಾವ ದೋಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೪); ಬಲದ ಮದದ ಬಲ್ಲಾಳಿನ್ನ ಕೆಯ್ವೞ್ದ ನಿನ್ನಂ ಕೊಳಲುಮದಿರದೆನ್ನೊಳ್ ಕಾದಲುಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೪). ೨. ಕೈಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ನೇತಾಡು. [ಕೆಯ್$_2$ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕೆಯ್ವುಗು, ಕೈವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೇರು; ಲಭಿಸು: ಸಕ್ಕದಮಂ ಮುೞಿಗೊಳ್ಳದೆ ಬೊಕ್ಕಳಿಕೆಯಿನಚ್ಚಗನ್ನಡಂ ಬೇೞ್ಪರ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ವೊಕ್ಕ ನಿಧಿಯೆನಿಪಭ್ರಂಶಕ್ಕಂ ದೇಶೀಯ ಪದಕಮುಂಟು ಸಮಾಸಂ (ಶಮದ. ೨೯೯). **ಕೈವೊಗು**: ದಿವ್ಯರತ್ನ ನಿಚಯಂ ಕೈವೊಕ್ಕುವಂ ನಿಮ್ಮ ನಿಶ್ಚಲ ಭಕ್ತಂ (ಪಾವಶ. ೩೬). [ಕೆಯ್$_3$ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕೆಯ್ವೆರಸು, ಕೈವೆರಸು (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು) ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಜೋಡಿಸು: ಜಂಗಮಕೆ ಶರಣೆಂಬ ಕೆಯ್ವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈವೆ]ರಸಿ ನಿರುತದನಿಮಿಷನಾಗಿ ನೋಳ್ಪೀಶ್ವರನ ಮೇಲಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು... ಎಸೆಯೆ (ಬಸವು. ೧೦-೩೫). **ಕೈವೆರಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೆಯ್ವೆಸ$_1$, ಕೈವೆಸ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚೇಷ್ಟೆ (?): ಮೆಯ್ವೆಸದಿಂ ಕೆಯ್ವೆಸದಿಂ ಬಾಯ್ವೆಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ವಿಡೆ ವನಿತೆಗೆ ಪಡೆದಾ ಮೆಯ್ವೇಗಕ್ಕೆಳಸಿ ಸೋಲ್ವನೆಬ್ಬುವೊಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭). **ಕೈವೆಸ**: ಮತ್ತೀಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ಕೈವೆಸದ ಗಸಣೆ ಎಂದು ತಡೆಯಿಕ್ಕಲೊಡರಿಸುವ ಬಾಳೆಯರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ವ). [ಕೆಯ್$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವೆಸ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಯ ಕೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: ಅನ್ನಿನಾ ತೆಱಿಎ ಕೊಳ್ಗಂ ಅನ್ನಿನಾ ಕೆಯ್ವೆಸನೆ ಕೊಳ್ಗ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೭; 700). [ಕೆಯ್$_4$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವೇಗ, ಕೈವೇಗ (ನಾ). (ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ) ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಕೆಯ್ವೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈವೇ]ಗಮಚ್ಚರಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೭). **ಕೈವೇಗ**: ಜೃಂಭಣಾಸ್ತ್ರದಿನಣಂ ಕೈವೇಗದಿಂದೆಚ್ಚುವಮಾಧಿಪನಂ ಸ್ತಂಭಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೮-೩೨). [ಕೆಯ್$_3$ + ವೇಗ]

ಕೆಯ್ವೊಯ್, ಕಯ್ವೊಯ್, ಕಯ್ವೊಯ್, ಕೈವೊಯ್, ಕೈಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು; ಕೈಹೊಡೆ; ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕು. ೨. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ; ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಪುದುವಾೞಿಂ ತಕ್ಕುಮಿಂತೀಗಳಾನಾದಂ ಮೋಣವನಾದನೇಕೆ ತಡೆವಿರ್ ಕೆಯ್ವೊಯ್ದುವಿನ್ನೀಂ ಕರಂ ಸೋದರ್ಯರ್ಕ್ಕೆ ಕನಲ್ವೊಡಿಂತಿನಿಬರುಂ ಕಾದಿಂ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೮); ಅಂತು ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧಮಂ ಕೆಯ್ವೊಯ್ದಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬೪ವ). **ಕಯ್ವೊಯ್**: ೧. ಕಯ್‌ಪೊಯ್ವ ಸನ್ನೆಯಂ ತೂರ್ಯಮೂಳ್ದದೆ ತಡಂ... ರಣಭೇರಿ ಮೊಳಗಿದವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೧-೮೨). ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: "ಕಯ್ವೊಯ್ (ಕಯ್ + ಪೊಯ್) - ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ, ಕರತಾಡನೇ ಚ (ಕೈತಟ್ಟು)" (ಶಮಧಾ).

ಕಯ್ವೊಯ್: ೧. ತಮ್ಮೊಳ್ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ನಗುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೭); ಕಯ್ + ಪೊಯ್ದಂ= ಕಯ್ವೊಯ್ದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಿರುದನಿಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅನ್ಯೋನ್ಯರನ್ನು ಬೆಂದಟ್ಟಿ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ಕಯ್ಪುರೆಗುಟ್ಟಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೭೦-೧೭). ೨. ಗಿಳಿಯ ಪುರುಳಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ... ಕಾಕಳಿಯೊಡನೆ ಕಯ್ವೊಯ್ವಂತೆ ಮಂಗಳಗೀತಿಕಾ ರವಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೫ವ). **ಕೈವೊಯ್**: ೧. ಲಲನೆಯರು ಕೈವೊಯ್ದು ನಕ್ಕರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೩೫); ನೋಡುವ ನಗುವ ಕೈವೊಯ್ದರೆ ಚೆಲ್ವ ಮಾತಾಡುವ (ಕಂನವಿ. ೯-೮೩). ೨. ಗಿರಿಜಾಧೀಶಂ ರಮಾಧೀಶನಂ ಗೆಲ್ವಂ ನೋಡಿಮೆನುತ್ತುಮಿರ್ಬರಳವಂ ಕೈವೊಯ್ದು ಸಂಪಾದಿಸಲ್ ಸಲ್ವರ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೭); ಮೊಲನ ಮರಿ ಕೈವೊಯ್ದು ನಕ್ಕುದು ಹುಲಿಯೊಡನೆ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೨೭). **ಕೈಹೊಯ್**: ೧. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೈಹೊಯ್ದು ಮಿಗೆ ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೧); ನಗುವರು ಕೈಹೊಯ್ವರು ಮೈಮೈ ಸೋಂಕಿ ಮಿಗೆ ಪುಳಕೋತ್ಸವದಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೫೪). [ಕೆಯ್$_3$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ವೊಲ, ಕೈವೊಲ, ಕೈಹೊಲ (ನಾ). ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ; ಸಾಗುಮಾಡಿದ ಹೊಲ: ಬೆಳದೆಜಗಿರ್ದ ಕೆಯ್ವೊಲನೆ ಕೆಯ್ವೊಲನಂ ಬಳಸಿರ್ದ ಪೂತ ಪೂಗೊಳಗಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೩); ಕೆಯ್ವೊಲಂ ದಿವದಂತೆ ಸಸಿಯಿಂದೆಸೆದತ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬ ಉದಾ); ಕಳಮೆಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೯; 1145); ರಸಭರ ನಮ್ರಕಮ್ರ ಕಣಿಶಾಳಿಯ ಶಾಳಿಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ.೧-೨೬); ಸಲೆ ಸಿರಿಯ ಹೊಯ್ಕಯ್ವಲಂ ಕೆಯ್ವೊಲಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೮). **ಕೈವೊಲ**: "ಹೊಲ; ಗದ್ದೆ; ತೋಟ; ಕೈವೊಲ" (ಕಂನುಹು. ೯೨); ಕೈವೊಲದ ಯೇರಿಯೊಳ್ ಬರುತಿರ್ಪ ದೊಡ್ಡನಂ ... ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೬೦-೧೦೦). **ಕೈಹೊಲ**: ಹಚ್ಚಗೆ ಹಬ್ಬಿ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಬಾಗಿದ ಕೈಹೊಲ (ಕನ್ನಸು. I, ೩೫). [ಕೆಯ್$_4$ + ಪೊಲ]

ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾ, ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕಾಯು; ಗದ್ದೆಗೆ ಕಾವಲಾಗಿರು: ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾದಂ, ಕೆಯ್ವೊಲಗಾದಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ**: ಬನಮುಂ ಕೆಯ್ವೊಲಗಾವ ಪಾಮರಿಯರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧). [ಕೆಯ್ವೊಲ + ಕಾ$_1$]

ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ 'ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾ' ನೋ.

ಕೆಯ್ವೋಗು, ಕಯ್ವೋಗು, ಕೈವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈತಪ್ಪು; ಗುರಿತಪ್ಪು: ಅಂಬಿಂ ಸಮೆದುದೆ ನಭಮೆಂಬಂತು... ಖಚರಪತಿ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಕೆಯ್ವೋಗದೆಚ್ಚಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೨). **ಕಯ್ವೋಗು**: ೨. ಚಿಗುರು; ಕೊನರು; ಫಲಿಸು: ಸುರತರು ಕಯ್ವೋದುದೆನಲು ಸುರಧೇನುವ ತೊರೆದಭೀಷ್ಟಮಂ ಕಱೆದುದೆನಲು ಧರೆಗಿತ್ತು ವಿತ್ತಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೩೯; 1147). **ಕೈವೋಗು**: ೧. ಗರ್ವೋದ್ಧತನಂ ಕೈವೋಗದೆಚ್ಚಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೬೭); ರಾಮಂ ಕೈವೋಗದೆಚ್ಚಂ ದಳವಳಿಯದ ಗಾಂಭೀರ್ಯಧಾಮಂ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೧೨; 1380). ೨. ಕೈವೋದಸುಕೆ ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿ ಮೂದಲೆಯುಲಿಯಾಗೆ ಬಂದುದೆಂದು ಬಸಂತಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೬); ಮಾವು ಕೈವೋಗೆ... ಛಂದದ ಚೈತ್ರ ಋತು ಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ನಳಚಂ. ೫೩); ಸುರತರು ಕೈವೋದಂತೆ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಕರುಣಿಸಿದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೧೦೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ, ಕಯ್ಸನ್ನೆ, ಕೈಸನ್ನೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ, —ಸಂಜ್ಞೆ: ಪ್ರತಿಕೂಲಾನಿಲನಿಂ ಪತಾಕೆ ವಂಗುೞಿಂ ಬಂತಾಗೆ ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ನೆಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೫);

ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ನೆಯಲಿ ಕರೆವುತ್ತೊಡೆಯ ನಂದಿಯನು (ಬಸಪು. ೨೬-೨೫). **ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ :** ಕಯ್ಸನ್ನೆಯಿಂದ ಕಾತರದಿಂದೆ ಪೊಯ್ವನು ಬಾಯ್ಸನ್ನೆಯಿಂದಾನು ಬೈವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೪೧); ಪೊಯ್ಸು ಘನ ಭೇರಿಯಂ ಭಾರಿಯಂಕಳಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟೆಯ್ಸಲಿ ಚೆತರ್ಬಲಂ ಸಗ್ಗಲಗ್ಗೆ ಯೊಳೆಂಬ ಕಯ್ಸನ್ನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯಿಸನ್ನೆ]ಯೊಳ್ (ಚಬಪು. ೪೬-೩೨). **ಕೈಸನ್ನೆ :** ಇನ್ನು ಹೇಳುವುದೇನೆನುತ ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ಮಾತಾಡಿ ಭೂಪತಿ ಬೆನ್ನ ತೆತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೦); ಕಳುಹಿದನು ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ನಿಜ ನಿಳಯಕಾಮಂತ್ರಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೬).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸನ್ನೆ$_2$]

ಕೆಯ್ಸನ್ನೆಗೆಯ್, ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಕೈಯಿಂದ ಸಂಜ್ಞೆಮಾಡು : ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ನೆಗೆಯ್ವ ವೊಲ್ ತಳಿರ ತೊಂಗಲಲುಗಿದುದೆಲರಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೧). **ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ :** ಬೀರಾಂಗನೆ ಸೇಸೆಗೊಂಡ ಪಡೆಯಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೬); ಇತ್ತ ಬನ್ನಿಯೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ವಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೪); ಉನ್ನತದೆಳೆಗೊನೆಗಳು ಘಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸನ್ನೆಗೈವಂದದಿ ತೂಗೆ (ಧರಚ. ೨೨-೫). [ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸಾಗು, ಕೈಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ನಡೆ ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಕೆಯ್ಸಾಗಿದರೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬). **ಕೈ ಸಾ ಗು :** ೨. "ಕೈನಡೆ, ಅಧಿಕಾರನಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸಾಗು$_1$]

ಕೆಯ್ಸಾರ್, ಕಯ್ಸಾರ್, ಕೈಸಾರ್, ಕೈಸಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬರು ; ದೊರಕು ; ಸಿಕ್ಕು ; ಕೈವಶವಾಗು ; ಈಡೇರು ; ನೆರವೇರು : ಕೆಯ್ಸಾರ್ದುದಸ್ಮನ್ಮನೋರಥಮಿಂದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೬). ಸೇನಾನಿಗೆ ಕೆಯ್ಸಾರೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೪); ವೀರಶ್ರೀ ವಿಜಯನ ಕೆಯ್ಸಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮). **ಕಯ್ಸಾರ್ :** ಆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಿನಿತಡಗುಂ ಕಯ್ಸಾರದೆಂದಾತುರಿಸುತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫); ಅಪವರ್ಗಂ ಕಯ್ಸಾರ್ಗುಮೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಸಂಸಾರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆಂಬುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೬೯-೧೦). **ಕೈಸಾರ್ :** ಪೆಱತೊಂದಪೂರ್ವರಸಮೇಂ ಕೈಸಾರ್ಗುಮೋ (ಆದಿಪು. ೩-೬೯); ಕನಸಿನವೋಲೆನ್ನ ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೈಸಾರದುದಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೧); ದುಃಖಮೆ ಕೈಸಾರ್ಗುಮಲ್ಲದೆ ರತ್ನಂ ಕೈಸಾರಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೮); ವೃತ್ರನ ಕದನದಲಿ ಕೈಸಾರ್ದುದೀಶಂಗಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೬); ನಮ್ಮ ಮಗಳಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೈಸಾರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೩೬-೨೩). **ಕೈಸಾರು :** ಅಱಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಸುತ್ತಿತೆಂಬಂತೆ ಬಯಸುವ ಬಯಕೆ ಕೈಸಾರಿದಂ [ಪಾಠಾಂ. ರುವಂ]ತೆ (ಅವಚಂ. ೧೬೬-೬೫೨); ಧನವನುಳ್ಳ ಮಹಾತ್ಮನಾವುದ ನೆನೆದೊಡದು ಕೈಸಾರುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೫೫).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸಾಲೆ, ಕೈಸಾರ್ಲೆ, ಕೈಸಾಲೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರ ಅಂಗಳ ; ವರಾಂಡ ; ಜಗಲಿ : (ಕಿ). **ಕೈಸಾರ್ಲೆ :** ಒಂದು ಮನೆಯ ಕೈಸಾರೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲಾಗಲಿ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಳವುಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). **ಕೈಸಾಲೆ :** ಮೂರರಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಸಲಾಗಿ ಎರಡು ಒಳಗು ನಿಂದಿತ್ತು ಒಂದು ಹೊಜಗಾಗಿ ಕೈಸಾಲೆಯಾಯಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೧೯-೬೧೬); ಚದುರ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನೆಂಬರಸು ಮದನ ಕೈಸಾಲೆಯಿಂದಿಳಿದು ಬಂದನು ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೬೪); ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕೈಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಳಿಜಾರಾದ ಛಾವಣಿ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೬೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸಾಲೆ$_3$]

ಕೆಯ್ಸು, ಕಯಿಸು, ಕಯ್ಸು, ಕೈಸು, ಗೆಯಿಸು, ಗೆಯ್ಸು, ಗೇಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು. 'ಇಂಬುಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಕಯಿಸು :** ೧. (ಕಿ). **ಕಯ್ಸು :** ೧. ಮತ್ಪ್ರಾಣದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಪೋಗಲಾಗೆಂದೆನ್ನಂ ಮಾಣಿಪವೋಲ್ ಕಯ್ಸು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೫). **ಕೈಸು :** ೧. ಅವನಂ ಕೆಳವೆರಡೆರಡು ಮೂಮೂರ್ಬಾರೆ ಕೆಡಿಕೆಡಿಸಿ ಕೈಸುತಿರ್ದಂ (ಮಹಾಂತೇ. ೬-೨೮). **ಗೆಯಿಸು :** ೨. ಕೃಷಿಮಾಡಿಸು ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿಸು : ಬೀಜವರಿ ಗದೆನು ನೀನು ಗೆಯಿಸಿ ರೂಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೬-೯ ; 1648); ಗೆಯಿಮೆಗೆ ಬಾಹ ಭೂಮಿಯನೂ ಗೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮-೩೬; 1668). **ಗೆಯ್ಸು :** ೧. ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ಸಿ (ಎಕ. X(S), ಬಾಗಪ. ೧೦೦-೧; 10ನೆಯ ಶತ); ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಸಿದರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೨೦ ; 1073). ೨. ಹೊಲವನ್ನು ಗೆಯ್ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಆಳು ಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಗೇಯಿಸು :** ೧. ಆ ಮುದುಕಿ ಕೈಲಿ ಗೇಯಿಸಿದ್ರೆ ದೇವರು ಮೆಚ್ಚ್ಯಾನ (ನನ್ನರ. ೯೬).

[ಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ, ಕೈಸುರಗಿ, ಕೈಸುರಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ ; ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ : ಯಲರಹಿತಕ್ಕೆ . . . ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದೆ ಮೊನೆಯುರ್ಚೆ ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆಯಿಂದಿರದಿಕ್ಕಿದನಾ ವನೇಚರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೪). **ಕೈಸುರಗಿ :** ಒಜೆಗಳನುಗಿದ ಖಂಡೆಯ ಕೈಸುರಗಿಯ ಸೊರಟೆಯ ಕತ್ತಿಬಾಕುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪೬). **ಕೈಸುರಿಗೆ :** ಜಕ್ಕಿಗನತಿಧವಳ ಯಸಂ ನೆಗಳ್ದ ಕಾಳಿಗನಂ ಕೈಸುರಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೧ ; 1034). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸುರಿಗೆ]

ಕೆಯ್ಸೂಱೆ, ಕೈಸೂರೆ, ಕೈಸೂಱೆ (ನಾ). ಕೈಗೆಬಂದಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೂರೆ, —ಕೊಳ್ಳೆ, —ಲೂಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಗಜಬಜದ ಹದನಱಿದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳೆಯದಿರುಳು ನಡುಗಿತು ತೊಡಗಿದವು ಕೆಯ್ಸೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೂ]ಱೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫). **ಕೈಸೂರೆ :** "ಹಾಳು, ವಿನಾಶ, ಸೂರೆಮಾಡೋಣ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೮೮). **ಕೈಸೂಱೆ :** ಕೈಸೂಱೆಗಿದು ಕರೆಯೆನುತ ತಂದರು ಗೋಪಿಯಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ನಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೪).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸೂಱೆ]

ಕೆಯ್ಸೂಱೆಗೊಳ್, ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ ; ಲೂಟಿ ಮಾಡು : ಕುಂತೀಕುಮಾರಕರು ವೈರದಲಿ ಸಪ್ತಾಂಗವನು ಕೈಯ್ಸೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೂ]ಱೆಗೊಂಬರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೧೯). **ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ :** ನಿದ್ರಾಯದಲಿ ಕೈಸೂಱೆಗೊಂಬುದು ಮುಕುತಿರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧). [ಕೆಯ್ಸೂಱೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆ, ಕೈಯ್ಯಿಸೆಱೆ, ಕೈಶೆರೆ, ಕೈಸೆರೆ, ಕೈಸೆಱೆ (ನಾ). ಬಂಧನ ; ಕೈದು : ಕೆಯ್ಸೆಱೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಳವಟ್ಟ ಸಾರಥನಮಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦). **ಕೈಯ್ಯಿಸೆಱೆ :** ಭಾಂಮ್ಮಗಾಲುಂಡಂ ನಂಚೆ ನುಡಿದು ಕ್ರಿತಂಗೆಯುದುಂ ಕೈಯ್ಯಿಸೆಱೆಯಂ ಕೊಟು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ, ೬೧-೧೦ ; 1173 ?). **ಕೈಶೆರೆ :** ಶೀಲ ಬಿಸಾಡಿ ಕೈಶೆರೆ ಹಿಡಿದೂ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨೪-೪); ವೈದಿಕ ನೆರವಿಯಲ್ಲೊಂದಾಗಿ ಕೂಡಿತು ಬಿಟ್ಟೆ ಕೈಶೆರೆಯೊಳ್ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೩-೧೦೦); ಹೂಬಸಾಬ ಸೈದಯಾ ಕೂಪ ಸಹಾ ಕೈಶೆರೆ ಶಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದಾವತ್ತಾ ಆಗಿ ಕರೂರು ಬಳಿಗೆ ಫವುಜು ಹೋಗಿ (ಹೈದರ. ೩೩). **ಕೈಸೆರೆ :** ಮಾಗಡಿ ದುರ್ಗಪತಿಯನೂ ಹೋಗಿ ಕೈಸೆರೆವಿಡಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೪-೪೩) : ದೇವತೆಗಳಂ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೧-೧೬); ನಿನ್ನೋರೆ ನೋಟಕೆ ಹಗೆ ತಾನೆ ಕೈಸೆರೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವೆ ಧೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯-೩೧).

ಕೈಸೆಱೆ : ಕಾವನುನೊಂದು ಕೈಸೆಱೆಯೊಳಿಪಂಗರಾಗಮನಿಳೇಶ್ವರವಲ್ಲಭೆ ಯಟ್ಟಲುಯ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩) ; ಈ ಹೊಳೆಯ ದಾಂಟಿಸಿದ ಕೂಲಿ ಯವೆನ್ನ ಬೇಡಿದರೆ ಕೂಲಿಯ ಕೊಡಲೇನು ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಕೈಸೆಱೆಯಾಗಿ ಎನ್ನ ಎಳೆದೊಯ್ದನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೮-೮); ನಿಶಾಚರಕಾಮುಕನ ಕೈಸೆಱೆಯ ಬಿಡಿಸಂದೊಱಲಿದಳು ಸೀತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೩).
[ಕೆಯ್ + ಸೆಱೆ$_2$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳ್, ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಕೈದುಮಾಡು; ಬಂಧಿಸು : ತೆಱಪುವಡೆದಂಗಜಂ ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳೆ ನೋಟಕರ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೭). **ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್** : ದಿವ್ಯಸುವರ್ಣ ರತ್ನಾವಳಿಯ ಕೆಲಸಗತಿ ಕಂಗಳನು ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೭) ; ಕೌರವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲೆಳಸಿದನು (ಕೃಷ್ಣವ್ಯ. ೮-೩೩).
[ಕೆಯ್ಸೆಱೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿ, ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಬಂಧಿಸು ; ಬಂದಿ ಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಬಡಿದು ಭಲ್ಲುಕನ ಕಾಡವೆಯ ಕೆಯ್ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೆ]ಱೆವಿಡಿದು (ರಾ ಭ ಚ. ೧೭-೭೪). **ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ಸೆಱೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಯ್ಸೇರ್, ಕೈಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬಂದು ಸೇರು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಲಭಿಸು : (*). **ಕೈಸೇರು** : ಕೈಸೇರಂದೊಡವೆಯೆನುತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪೈಸರಗೊಡಬೇಡ ಮನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೪) ; ಘನವಾದೊಡವೆ ಕೈಸೇರುವ ಪರಿಯಂತ ಮನೆದೇವರೆಂದುಪಚರಿಸು (ಕಂಸವ. ೬-೧೫೦) ; ಅರ್ಕೈದು ತಿಳಿದಾಚರಿಪುದೊಡನೆ ಕೈಸೇರುವುದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು(ಹದಿಬ. ೪-೪೮); ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರವು ಕೈಸೇರಿತು (ಹುಡ್ಡುಹು. ೭೩). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸೇರ್$_1$]

ಕೆಯ್ಯೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೊಡೆ' ನೋ.

ಕೆರ 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಕೆರೆ; ಕೆದರು; ಗೀಚು : ಗುಡುಗುಟ್ಟುತ್ತಿಳೆಯಂ ಕೆರಂಕಿ ಮಿಡುಕಿಂಶಾರ್ದೂಲಮೇಂ ಬಂದುದೋ (ಬೀಳವಂ. ೧-೨೯). [< ಕೆರೆ$_1$]

ಕೆರಂಕು$_2$, ಕರಕ್ಕು, ಕೆರಕು (ನಾ). ನವೆ ; ತುರಿ ; ಕಜ್ಜಿ ; ತಿಂಡಿ : ಸಿಂಬುಬು ಕೀವು ಕೆರಂಕು ಸ್ವಗಂಬು ಮಲಂ ಮೂತ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೫೪); ತುಱಿ ಕೆರಂಕಿನೆಸಕಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೨) ; ಕೆರಂಕುಂ ತುಱಿಯುಮಾಗೆ (ಜೀವಸಂ. ೮೭-೨೮ ವ) ; ನಖದಿಂ ಕೆರಂಕುದುಱುಸುವ ಸುಖಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೭೮). **ಕೆರಕ್ಕು** : ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಹಸಿ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೆಯ್ಯಂ ತಿಗುರೆ ಕದ್ದತೆ ಕರಕು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಶ್ವವಿ. ೯೨). **ಕೆರಕು** : "ಪಾಮಾ, ಕಚ್ಛೂಃ, ಖಸಃ – ಈ ೩ ಕೆರಕು (ಕೆಱಂಕು)" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೮) ; "ಪಾಮಂ ಖಸಂ ಖುತ್ಸುವೆನೆ ಕೆರಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧) ; "ಕಚ್ಛು = ಕೆರಕುಂ" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೩-೫) ; ಕೆರಕೆಂ ತುಱಿಸುವಂತೆತ್ತಾನುಮೊರ್ಮೆ ರಾಜ್ಯ ಲೀಲೆ ಯೊಳಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫) ; ಕೆರಕುಂ ತುಱಿ ಖರ್ಜ ಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೩) ; ಕೆರಕುಂ ತುಱಿ ಕುಷ್ಟ ಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೯).
[< ಕೆರೆ$_1$ + -ಕು. / ತಮಿ. ಚಿರಙ್ಗು ; ಮಲ. ಚಿರಙ್ಙು]

ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು, ಕೆರಕುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಉರುಟಾದ ಕಲ್ಲು : ಬಡಗಣ ದೆಸೆಗಾ ಪೆರ್ಬ್ಬೆಳ್ಳದಾ ದೆಸೆಯ ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು (ಎಇ. XV, ೮೯-೪೦ ; 1060). **ಕೆರಕುಗಲ್ಲು** : ತಳತಳಿಸದು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯದು, ಕೆರಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರ]ಗಲ್ಲಿನಂತಿಪ್ಪುದಯ್ಯಾ ಪರುಷವು (ಚನ್ನವ. ೨೪೪).
[ಕೆರಂಕು$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೆರಂಟು, ಕೆರಟು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀಚು, —ಕೆರೆ ; ಕೆದಕು : "ಕೆರಂಟು – ನಖ ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆರಟು** : ಕೀರಿಯೊಳ್ತಮತಮಗೆ ಬೆರಟುತಂ ಕೆರಟುತಂ (ಪತಿಲ. ೩-೬೮) ; ಎಳವಿ ತಡವಿ ಬೆರಟ ಕೆರಟ ಔಕಿ ಹಿಂಸೆಮಾಡಿ (ಬಟ್ಟಳ. ೧೧೮-೧೩).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚುರಣ್ಡು, ಚುಱಣ್ಡು ; ಮಲ. ಚಿರಣ್ಡು, ಚುರಣ್ಡು ; ತುಳು. ಕೆರಂಡು]

ಕೆರಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆರಕಲು ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ; ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ. ೨. ತಿರುಕ ; ಭಿಕ್ಷುಕ : (*). [< ಕೆರೆ$_1$ + -ಕ]

ಕೆರಕ$_2$ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಚೆಂಡು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಹೂಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವ ಸಗಣಿಯ ಬೆನಕ : ಇಂದು ಕೆರಕನ ಹಬ್ಬ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆರಕಲನ್ನ (ನಾ). ಸೀದುಹೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಅನ್ನ ; ಕೆರೆದು ತೆಗೆದ ಅನ್ನ ; ಸೀಕಲು : (*).
[ಕೆರಕಲು + ಅನ್ನ$_3$]

ಕೆರಕಲು (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕೆರೆದು ತೆಗೆದದ್ದು. 'ಕೆರಕಲನ್ನ' ಪರಾ.
[ಕೆರಕು (< ಕೆರಂಕು$_2$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೆರಕು 'ಕೆರಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೆರಕುಗಲ್ಲು 'ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೆರಗ (ನಾ). = ಕೆರಗಾಱ : ಬಡಗಿ ಮಾರಾಚಾರಿ ಜಲನಾಗಂ ಕೆರಗಾ ಬಿಟಿಗನು ಮಿಸಗರ ಬೀಮನುಂ (ಎಕ. III. ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೫ ; ?).
[ಕೆರ (< ಕೆರ್ಪು) + -ಗ$_3$]

ಕೆರಗಾಱ (ನಾ). ಕೆರವಮಾಡುವವನು ; ಮೋಚಿ ; ಸಮಗಾರ : ಕೆರ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆರೆ]ಗಾಱನೋರ್ವಂಗೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿ ಸಲೆ ಭಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೯). [ಕೆರ (< ಕೆರ್ಪು) + -ಕಾಱ]

ಕೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು (?) : ಏಱಲಱಿಯದವ ಮರನೇಱಿ ಬಿದ್ದು ಸಾವಂತೆ ನೀರ ಮೀನಗಳು ಕೆರಗುವಂತೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೫೩-೧೩).
[← ತಮಿ. ಚಿರುಗು]

ಕೆರಟು 'ಕೆರಂಟು' ನೋ.

ಕೆರಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆದಕಿಕೊಳ್ಳು ; ಎರಚಾಡು (?) : ಒಂದಿನಿಸು ಒದವಿದ ದೋಷವನು ಜನಜನಿತವ ಮಾಡಿ ಕೆತ್ತಿ ಕೆರಟೆಗೊಂಡು ಕೊನೆಯದಿಹರೆ ಸವತಿಯರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೯೩).
[< ಕೆರಂಟು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಆಯ್ವದಿಂಬಗರ್ಗೆಂ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೩-೧೦ ; 975). [?]

ಕೆರಪು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರವು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರವುಗಳೆ 'ಕೆರ್ಪುಗಳೆ' ನೋ.

ಕೆರಸಿ, ಕೆರಸೆ, ಗರಸೆ, ಗೆರಸಿ, ಗೆರಸೆ, ಗೆರಿಸೆ, ಗೆರಿಸೆ (ನಾ). ೧. ಚಚ್ಚೌಕಾರದ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟಿ : ಕೆರಸಿಯ ಬಾಯಂ ತಾಂ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗುಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೩). **ಕೆರಸೆ** : ಕೆಂದಾವರೆ ಪುಷ್ಪಾ ಕನಕಾ ಕೆರಸೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೫) ; ಕೆರಸೆಗಿಂತ ಅಗಲವಾದ ಬಾಸಿಂಗ (ಸುವಸಂ. ೫೨). ೨. (ಕರಾ) ಕೇರುವ ಸಾಧನ ; ಮೊರ : ಕೆರಸಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೇರಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು (ರೂಢಿ). **ಗರಸೆ** : ೧. (*).

ಗೆರಸಿ : ೧. ಹೆಡಗೆ ಹಾರ ಮೊರಹಾರ ಗೆರಸಿಹಾರ ಮಡಕೆಹಾರ ದೆಸೆದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು ನೀಡುತ್ತಿರಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೩೩–೫); ಗೆರಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಚ್ಚಿಗೆಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಹರಡಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೫೫); ಊರು ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚೀಯೇ ಗೆರಸಿ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚೀಯೆ (ಗಾದೆ). ಗೆರಸೆ : ೧. ತನ್ನಿರ್ಪೆ ಮರಗೂಡೆ ಗೆರಸೆಯೊಳು ಮೊಗವುತ್ತಲುಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೫೭); ಮಾತಿನೊಳವಂ ಹಿಡಿವ ಗೆರಸೆಯಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವ ಜರಡೆಯಲೀ ಪೋರ (ಹದ್ಬರ. ೭–೧೧೧); ಕುಕ್ಕೆಯನ್ನೋ ಗೆರಸೆಯನ್ನೋ ತಂದು (ನನ್ನೂರು. ೧೯೫). ಗೆರಿಸೆ : ೧. (೬). ಗೆರೆಸೆ : ೧. (೬).

ಕೆರಸೆಬಾಯಿಯವನು, ಗೆರಸೆಬಾಯಿಯವನು = ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಯಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡೇ ಇರುವವನು; ವಾಚಾಳ; ಗುಟ್ಟುರಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು : (೬). ಗೆರಸೆಬಾವಿ = ಬಿದಿರಿನ ವರ್ತುಳಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾವಿ : (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಚ್ಚೈ, ಕರಿಚ್ಚೈ; ತೆಲು. ಗರಿಸೆ]

ಕೆರಸಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕೆರಸಿಗಂ ನನ್ನಿಯ ಸಿನ್ದಂ . . . ಕನ್ದರ್ಪನ್ದಿಕ್ಕೋಡೆಗಣ್ಣಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩–೪೦; 968). [?]

ಕೆರಸು, ಕೆರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೌರಮಾಡಿಸು; ಕೆತ್ತಿಸು : ಚೌರ ಬೆಳೆದಿದೆ ತಲೆ ಕೆರಸು (ರೂಢಿ). ಕೆರಿಸು : ಕೆರಿಸಬೇಕು ಮಂಡೆಯನೇಳು ಪಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಗಣಧಾ. ೩೨೬–೩). [< ಕೆರೆ$_1$ + –ಸು$_1$. / ತುಳು. ಕೆರೆವು]

ಕೆರಸೆ 'ಕೆರಸಿ' ನೋ.

ಕೆರಹು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಳೆ 'ಕೆರ್ಪುಗಳೆ' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಾಲ್ 'ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಾಲು 'ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕೆರಳ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆರಳಿಕೆ (ನಾ). ರೇಗುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ; ರಭಸ : ಧರಧುರದಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಶಸ್ತ್ರದ ಕೆರಳಿಕೆಗಳೊದವಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೫).

[ಕೆರಳ್ (< ಕೆಳರ್) + –ಇಕೆ]

ಕೆರಳಿಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಣಕು; ರೇಗಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು : ಈಶ್ವರಶಿರದಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕೆರಳಿಪ ರಾಮರಸಾಯನ ನಾನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೩); ಚಕ್ರೇಶ್ವರನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಹಟವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೬೯); ವಿಷಯವು ತರುಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರ ಯೋಚನೆಯ ಸರಣಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಹುದು (ದೂರಸ. ೪೩). [ಕೆರಳ್ (< ಕೆಳರ್) + –ಇಸು$_3$]

ಕೆರಳು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆರಳ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಣಕು; ಕೆರಳಿಸು : ಜೊತ್ತುಗಾಱರಿಂದಿದಿರವರಂ ಕೆರಳ್ಚಿಸುವ (ದಶಕು. ೭–೪೯).

[ಕೆರಳ್ಚು (< ಕೆಳರ್ಚು) + –ಇಸು$_3$]

ಕೆರಳ್ಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆರಿಸು 'ಕೆರಸು' ನೋ.

ಕೆರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರು, —ಗೀಚು; ಕೆದರು; ಕೆತ್ತು : "ಕೆರೆ – ನಖಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಕೆರೆಕೆರೆದು ಮೊಗೆಯೆ ಮಾಣಿಕವರಲೆಲ್ಲಂ ಬೆದಱಿ ಶಾಯ ಬಸಿಱಂ ಪುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕುವು (ಅನಂಪು. ೫–೭೪); ಕಿಸು ಕೆಱರಿ ಕೆರೆ ಕುಸುರಿದಱಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೨೭); ನರಸಿಂಹ ನಖದಲಿ ಕೆರೆದಡೆಯು ಸೈರಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೭); ದೂಳ ಚೆಲ್ಲುತ ಗುಟುರಿಕ್ಕುತ ಕೆರೆವುತ ಗೂಳಿ ಬಂದುದು (ಭರತ. ೨೧–೪೫). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡರಿಸು : ಲಸತ್ ಖಡ್ಗದಿ ತನ್ನ ಗೋಣ್ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ರೆಯೆ ಕೂರ್ಪಿಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಶಂಕರಂ (ವೃಷಪು. ೯–೬೩). ೩. ತುರಿಸು; ತಿಕ್ಕು : ನವೆ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು (ರೂಢಿ). ೪. ಕ್ಷೌರಮಾಡು; ಕೆತ್ತು; ಬೋಳಿಸು : ತಿರಿದಿಹರೆ ಕೂಳಕ್ಕು, ಕೆರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿರೈ; ಮಲ. ಚಿರ; ತುಳು. ಕಿರೆವು; ಕೋಲಾ. ಕೆರ್ಗ್; ಮಲ್ತೊ. ಕರಿ, ಕೆರ್ಚೆ]

ಕೆರೆ$_2$ 'ಕೆಱೆ' ನೋ.

ಕೆರೆ$_3$ (ನಾ). ದನಗಳ ಹಿಂಡು; "ಗೋಸಮೂಹ" (ಕಾಲೂರ.ಅಡಿಟಿ) : ಕೊಂದು ಕೆರೆಗಳನಳ್ಕಿಸುವುದೆಂಬ ಗುಮಿತ ಬರಲೊಂದಾಗಿ ತರುವಲಿಗಳೆದ್ದರುರೆ ಮುಳಿದು (ಕಾಲೂರ. ೯೦–೧೭೬). [?]

ಕೆರೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆ. ೨. ಕೆರೆಯಕಟ್ಟೆ, —ದಂಡೆ : ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅವರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆರೆತ (ನಾ). ಕೆರೆಯುವಿಕೆ; ಗೀರುವಿಕೆ : "ಖಿಲ – ವಿಲೇಖನೇ, ಕೆರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೨೭). [ಕೆರೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಕೆರೆಯೊಡಲು (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಅಂಗಳ : (೬).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಒಡಲು (< ಒಡಲ್)]

ಕೆರೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರೆ ಒಡೆದು ಹೋಗು. ೨. ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ : ಕೆರೆಯೊಡೆದವನ ಕೈಯಿಂದ ಕಂಬಳಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಒಡೆ$_1$]

ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ 'ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕೆರ್ಗಟ್ಟು 'ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕೆರ್ಚು, ಕೆಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಒಳಗಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾಗ; ಚೇಗು; ದಿಂಡು; ತಿರುಳು; ಸಾರ : ಆ ಕಲಿವೃಕ್ಷದ ಕೆರ್ಚಂ ಶ್ರೀಕರವೆನಿಪಕ್ಷಯುಗಳವಂ ಮಾಡಿ ಧರಿತ್ರೀಕಾಂತಂ ಪರಸಿತ್ತಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿವನೆಂದು ಬಾಹುಕಂಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೯೪). ಕೆಚ್ಚು$_1$: ೧. "ಸಾರಃ, ಮಜ್ಜನ್ – ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೬೫); ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು ಶಶಿಯಿಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಸಮುದ್ಗದ್ರುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೫–೧೧); ಮಂದುರದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮುಂದಿಗೆ ಮುಱಿಯೆ (೧೦೪. ೨–೧೦೫ವ); ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚಿನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೧); ಕೆಚ್ಚು ಕದಳಿಯೊಳುಳ್ಳಡದು ತಾ ಜಗಕೆ ಚಿತ್ರವಲ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೮). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಸಾಹಸ; ಶಕ್ತಿ : ಈಸು ನಮ್ಮಲಿ ತಾಗಿ ನಿಂದವರಾರು ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳವರು ಕಲಿತನದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೫); ಬಲುಗೈಗಳೆದೆಗಳ ಕೆಚ್ಚು ಕರಗಿತಲಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೩೦); ಇದನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸುವ ಕೆಚ್ಚು ತೋರಲಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. XII ಮೊದಲಮಾತು). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ದರ್ಪ : ಅವರಿವರೆನ್ನದೆ ಚರಣಕ್ಕೆಱಗಲು ಅಯ್ಯತನವೇಱಿ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಱೆವೆ ನಾನು ಕೆಚ್ಚು ಬೆಳೆಯಿತ್ತಯ್ಯಾ. ಆ ಕೆಚ್ಚಿಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು . . . ಬೆಳುಗಾರದಂತೆ ಮಾಡು (ಬಸವ. ೨೫೩); ಬಿಗಿದ ತಿಮಿರದ ಕೆಚ್ಚು ಸೂರ್ಯನ ಸೊಗಡು ಹೊಯ್ದರೆ ಮುಱಿಯದೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೨).

[?]

ಕೆರ್ಚುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ದಡ್ಡುಗಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು : ಭವಭವದೊಳ್ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೆರ್ಚುವಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ದರ್] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದವರ್ಗೆ ಜಿನಧರ್ಮ ಕಥಾಶ್ರವಣಂ . . . ಕಯ್ಪೆ ವಲಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೯೨).

[ಕೆರ್ಚು + ಬೀೞ್$_1$]

ಕೆರ್ಚೇಱು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ತಿರುಳು ಹೊಂದು; ಹುರಿಗೊಳ್ಳು: ಕೆರ್ಚೇಱಿದ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೮-೩೫).
[ಕೆರ್ಚು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆರ್ಪು, ಕೆಪ್ಪು$_2$, ಕೆರ, ಕೆರಪು, ಕೆರವು, ಕೆರಹು (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಎಕ್ಕಡ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: "ಕೆರ್ಪು ಪಾದುಕೆಯೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬); ಅವರುಂ ತಂತಮ್ಮ ಕೆರ್ಪುಗಳೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೫-೨೮); ತತ್ಕಾಳದೆ ಕೆರ್ಪಿಂ ಮುಚ್ಚೆ ಸಮಾಳೋಕದೋಳಿಂದ್ರನಾಕೆಯುಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XVI, ೫-೬೨; 978); ಮುಳ್ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಕೆರ್ಪಂ ಸೂಳೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕುಂಟಣಿಯುಂ . . . ಕೊಂಡಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಕೆರ್ಪಂ ಪಿಡಿದವನ ಚರಣವಾರ ಮಕುಟದೊಳ್ ಬೀಳದು (ಬಸರ. ೬-೧೦೩); ಕಟ್ಟಿದ ಸುವ್ರತಸೂತ್ರಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆರ್ಪುಟ್ಟವಲ್ಕಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೦-೫೬); ಭಜಕನಾ ಗುಡಿಯಾನೊಯ್ಯನೆ ಕೆರ್ಪಂ ತಾಳ್ದು ಕಾಲ್ಗಳಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ವೃಷವಿ. ೩೪-೮). **ಕೆಪ್ಪು$_2$**: ಪತ್ರಿಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕಾಲೊಳೆ ನೂಂಕಿ (ಸಮುಪ. ೧೦-೭೮); ಸತಿಯರ್ವ್ವರೆ ಕೆಪ್ಪಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೪೩; 1057); ಎಡಗಾಲ ಕೆಪ್ಪಿನಂ ದೆಸೆಮುಸಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೮೨ ಅಡಿಟ); ಕಟ್ಟಾನೆಯಂ ಕೆಪ್ಪನಳವಡಿಸುವಂತೆ ಮಡದೊಳಮುಂಗುಟದೊಳಳವಡಿಸಿದ . . . ಬಲ್ಪಿಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೩ ವ). **ಕೆರ**: "ಪಾದತ್ರಿ - ಕೆರದ" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೨೧ ವ); ಒತ್ತುವ ಕೆರ ಹೊಲ್ಲದ ಸತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಪ್ಪ ದುರ್ಗವಧಮನ ಕೆಳೆ (ನೀತಿಸಾ. ೫೦೨); ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆರ ಇದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲೇ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನನ್ನೂರು. ೨೦೧); ಕೆರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಾಲು ಕೊಯಿಸಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೆರಪು**: ಕೆರಪಂ ತಲೆಗೇಱಿಸಿಕೊಳ್ವರೆ ಕೂತರ್ಗಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೧೦); ಕಾಲ್ಗೆ ಕೆರಪು ಪಸಿವಿಂಗೆ ಕೂೞ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮). **ಕೆರವು**: "ಪಾದುಕಮುಪಾನಹಿಯೆನಲ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೮); ಸೂಳೆ ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರವಾದ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೨೭); ತಗೆಬಗೆಯೊಳೋಡಾಡಿ ಕೆರವೊಂದು ಸವೆಯದಿರೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೩-೧೩೨). **ಕೆರಹು**: ಹಾಗದ ಕೆರಹ ಹೊಱಗೆ ಕಳೆದು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವನಂತೆ (ಬಸವ. ೧೯೯); ಕೆರಹಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದಂ ಭವಿ ಕಾಣದಂತಲ್ಲಿ (ಸಾಮರ. ೪೧೧-೨೫); ಕೆರಹಂ ಸೂರೆಯುಂ ತಂದೈ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೨೪); ಕಾಲ ಕೆರಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನೂಂಕುವ ಭಕ್ತಿಯುಂಟೆಯಿದಾರು ಮೆಚ್ಚುವರು (ಬಸಪು. ೧೮-೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆರುಪ್ಪು; ಮಲ. ಚೆರಿಪ್ಪು; ಕೋಟ. ಕೆವ್ರ್; ತೊದ. ಕೆರ್ಫ್; ಕೋಲಾ. ಕೆರ್ರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಚೆರುಪ್, ಚೆರ್ಪು.; ಗೊಂಡಿ. ಸರ್ಪುವರ್; ಕುವಿ. ಸೆಪ್ಪು]

ಕೆರ್ಪುಗಳೆ, ಕೆರವುಗಳೆ, ಕೆರಹುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಳಚು, —ಬಿಚ್ಚು: ಉಪಾನತ್ ಪರಿತಜನಮಿವ - ಕೆರ್ಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರವು] ಗಳೆವುದೆಂತಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೧೦); ತೊಱಗಾಣದೆ ಕೆರ್ಪುಗಳೆದು ನಗಿಸುವೆಗ್ಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೬). **ಕೆರವುಗಳೆ**: ಮೇಲಿನ 'ನೀತಿವಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೆರಹುಗಳೆ**: ವೃದ್ಧಮಾಹೇಶ್ವರಂ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗೆ ಕೆರಹುಗಳೆಯದೆ ಪುಗಲು (ನಂಚರ. ೭-೧೦೪). [ಕೆರ್ಪು + ಕಳೆ$_1$]

ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್, ಕೆರಹುಗಾಲ್, ಕೆರಹುಗಾಲು (ನಾ). ಚಪ್ಪಲಿಹಾಕಿದ ಕಾಲು; ಮೆಟ್ಟಿನಕಾಲು: ಈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಕೆರ್ಪುಗಾಲೊಳರ್ದಪೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೦೨). **ಕೆರಹುಗಾಲ್**: ಅರಮನೆಯ ಕೆರಹುಗಾಲ ಬಂಟರು ಬರಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೯೦-೩೧; 1368); ಪಿನಾಕಿಭವನವನೊಬ್ಬ . . . ಕೆರಹುಗಾಲ್ವೆರಸಿ ನೀಕರಿಸಿ ಹೊಗಲೊಳಗೆ (ಬಸಪು. ೪೯-೮); ಎದೆಯನು ಕೆರಹುಗಾಲಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂದು (ನಿಥಾಗ. ೫-೧೧-೩೫); ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದೊದೆಯಲೊಲಿದೆ ನೀಂ (ಚೆಬಪು. ೫೬-೪೬); ಪೂಜೆಯುಂ ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದೆ ಕೆಡಹುತ್ತೆ (ರಾಘಚ. ೬-೧೭). **ಕೆರಹುಗಾಲು**: ಜೈನನೋರ್ವಂ ಕೆರಹುಗಾಲಿನಿಂದೆ ಪುಗೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೯೦).
[ಕೆರ್ಪು + ಕಾಲ್$_1$]

ಕೆರ್ಪುದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಹಿಡಿ: ನಿಮ್ಮ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿನಾಳ್ ನಿಮ್ಮ ಕೋಮಲಾಂಘ್ರಿಯ ಕೆರ್ಪುದಳೆವವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೭). [ಕೆರ್ಪು + ತಳೆ$_1$]

ಕೆಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ನೆರೆ; ಸನಿಹ: "ಕೆಲಂ ಪಾರ್ಶ್ವ ಸಂಜ್ಞಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೬); "ಕೆಲ ಸನಿಹಂ ಪಕ್ಕಂ ಪೊರೆ ಸಲೆ ಪೊರ್ದುಗೆಯೆನೆ ಸಮೀಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೬); ಏಱ್ತಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲ ಬನ್ದು (ಇಅ. XII, ೧೬-೪; 813); ಮದವಾರಣಮಂ ಸೋಂಕಿ ಕೆಲದೊಳೊಯ್ಯನೆ ಪೋದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೩); ಒಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಱಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧೨); ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯು ಕೆಲದೊಳ್ ನಸು ಮಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪರ್ಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೦); ಹತ್ತೆ ಕರೆಯುತಿರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶರಣೆಂದು (ಬಸವ. ೨೪೫); ಕೆಲಕೆ ಸರಿವವನಲ್ಲ ಮಲೆವರ ಮಾರಿ ಮಾಗಧನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೮); ಕೆಲದೆ ನಿಂದು ನಸು ನಾಣ್ಚುತ (ಹದಿಬ. ೩-೧೬). ೨. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ: ಇರ್ದುದು ಮಸುಳ್ದಿಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಪಿನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೭); ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಬಯ್ತ ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫-೧೭); ಆ ಕೆಲದೊಳ್ ಶತಖಂಡಮಾಗಿರ್ದ ಪಾವುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೯-೧೧). ೩. ಹೊರಭಾಗ; ಬಹಿರಂಗ: ಕೆಲಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧನಾದೆನಲ್ಲದೆ ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧನಾಗನೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೩).

ಕೆಲಂ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ; ಬದಿಗೆ; ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ: ಕೆಂಡಂಗಳನೊಂದು ಕೆಲಂ ಸಾರ್ಚಿವೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೧೨); ನ್ಯಗ್ರೋಧಬೀಜಂ ಕೆಲಂ ಸಿಡಿದುಂ ಪೆರ್ಮರನಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). **ಕೆಲಕಿರಿಸು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು: ತನ್ನಯ ಯೋಗನಿಷ್ಠ ಸಮಾಧಿಯನು ಕೆಲಕಿರಿಸಿ ಮುದದಿಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩-೧). **ಕೆಲಕೆಲ, ಕೆಲಗೆಲ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಂಕದಭಿಮನ್ಯುವುಂ ಕೆಲಕೆಲದೊಳೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ವ); ನಿಂದುದು ಚತುರ್ಬಲಂ ಕೆಲಕೆಲದೊಳೊಡ್ಡಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೩); ಸುಱಿವುದಳೆ ಕೆಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೭); ಸಸಿಯ ಕೆಲಗೆಲದೊಳೊದವಿದ ಕಸಮುಂ ಕಿತ್ತು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೯); ಕೋಮಲೆ ತದ್ದು ಕೂಲಪಟ್ಟದ ಕೆಲಗೆಲದೊಳ್ ತೊಡೆದಳರುಣ ಚಂದನರಸಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೭೯). **ಕೆಲಕೊತ್ತು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು: ಚೈತ್ರರಥಮುಂ ಕೆಲ ಕೊತ್ತುವವೋಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೭೪); ಏಕಾವಳಿಗಳನು ಕೆಲಕೊತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೨೨); ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಕೆಲಕೊತ್ತಿ ನುಡಿದಳು (ನಳಚ. ೩-೩೫). **ಕೆಲದವರ್** = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು: ಎಲ್ಲಿದರ್ೞೆಂದು ಕೆಲದವರಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭-೧೮); ಪರಶಿವನಱುಗ ನಾನೆನಲ್ ಕೆಲದವರ್ ನಗದಿಹರೆ (ಚೆಬಪು. ೪೦-೬). **ಕೆಲನ್** = ಪಕ್ಕದ ಜನ; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜನ: ಅಂಧನೃಪಂ ತನ್ನಯ[ಜ]ನದೊಳ್ ಕೆಲನಱಿಯೆ ಕೃತಕಶೋಕಂಗೆಯ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಲ; ತೆಲು. ಕೆಲಂಗು, ಕೆಲಾಕು, ಕೆಲನು; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಲ]

ಕೆಲ$_2$, ಕೆಲವು, ಕೆಲು (ಸ). ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಂಧಿಗಳುಂ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ಕವಿರಾ. ೧-೪೮). ಕೆಲ ಹೇಱುಗಳನುದ್ದಾಮವಾತಿನಿಂ ಕೊಂಡು ಹೋಗೈ (ಬಸವು. ೨೩-೩೯); ಕೆಲಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ (ರೂಢಿ). **ಕೆಲವು**: ಬುಧಜನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೭); ತಪಂಬಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೨೨); ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಲ್ಲುಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩); ಕೆಲವಂ ಬಲ್ಲವರಿಂದ ಕಲ್ತು (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಒದೆದು ಕೆಲವನು ಮುಷ್ಟಿಯಲಿ ಮೋದಿದನು ಕೆಲವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೮೦); ರಳಕುಳ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಸ ಮುಂತಾದವಱೊಳಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಳ್ಳರುಂಟು (ಭರಚ. ೧-೮). **ಕೆಲು**: ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಲು ದಿವಸದ ಮೇಲೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪).

ಕೆಲಂಬರ್, ಕೆಲಂಬರು, ಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಬರು, ಕೆಲರ್, ಕೆಲವರು = ಕೊಂಚ ಜನ; ಸ್ವಲ್ಪಮಂದಿ: ಕೆಲಂಬರ್ ಕೊಳಲೊಲ್ಲದವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೧); ಕೆಲರಂ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ ಕೆಲಂಬರಂ ಸಂಧಿ ಸಂಧಿಯಂ ಪಱಿಯೆಚ್ಚಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೦); ಕೆಲಂಬರ್ ವಿವೇಕಿಗಳಿಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೧); ಕೆಲಂಬರು ಸಕಲನೆಂಬರು ಕೆಲಂಬರು ನಿಷ್ಕಲನೆಂಬರು (ಮಹಾದೇ. ೨೦-೫); ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಕೆಲಂಬರು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಕೆಲಂಬರು ಬಂಡಿಯ ಮುಂಕಣೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ನಂಬಿರ. ೨-೧೮); ಮಾತಱಿವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ಲಯದಿಂದೆಬಲದೆ ಕುಣಿದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೨); ವರವಿನೀತರು ಕೆಲರು ಕೆಲಬರು ಧೂರ್ತರಾಗಿಹರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೯); ಕೆಲಬರು ಕೃಷ್ಣನೆಂಬರು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲಬರು ಜೂದ ಕಟ್ಟುವರು (ಮೋಹತ. ೧೩-೨೨); ಕೆಲರೊಡವಂದಾದುದಯದೊಳೆ ಸಾರ್ವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ); ಗೊಜ್ಜಿಗೆ ಭೂಪಾಳನನೆಯ್ದುವ ಭೂಮಿಪಾಳಕರ್ ಕೆಲರೊಳರೇ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೧೧; 929); ನೋಡದಂತೆ ನೋಡೆ ಕೆಲರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦); ಕೆಲರ್ ವಿವೇಕಿಗಳ್ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ (ಚಾವುಂಪು. ೬೩-೧೪). ಹೊಗಳಿ ಕೆಲವರ ಹೊಳ್ಳುಗಳೆವುತ ನಗುತ ಕೆಲವರನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨). **ಕೆಲಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಕೆಲರ್, ಕೆಲಕೆಲರು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕರೆವುದು ಕೆಲಕೆಲಬರ ನೆಱೆ ನೆರೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೧); ಧರ್ಮದ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೦); ಕೈದು ರಥವನು ಬಿಸುಟು ಕೆಲಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೯); ಕೆಲಬರೂರ್ಧ್ವಮುಖಾಂಘ್ರಿಯಲಿ ಕೆಲಕೆಲರು ಜನಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೪); ಸನ್ನೆಮಾಡಿದಳೆಂದು ಕೆಲಬರು . . . ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣನಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಳೆಂದಾಡಿದರು ಕೆಲಕೆಲರು (ನಳಚ. ೩-೬೦). **ಕೆಲಕೆಲವು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ಕೆಲಕೆಲವು ಅವಿನಾಶಂಗಳ ನಾಣ್ಯೆ ಬಂಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩ ವ); ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಗಳುರ್ಕಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲ; ಮಲ. ಚಿಲ; ತುಳು. ಕೆಲ; ಕೆಲವು; ತೆಲು. ಚಿಲಿಪು, ಚಿಲುಪು]

ಕೆಲಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು, —ತೆಗೆ: ತನ್ನ ತುರಂಗಮಂ ಮಹಾಜವದೊಳ್ ಕಂಡು ದಾಂಟಿಸಿ ಕೆಲಂದೆಗೆಯಂಬನಿತಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿ ಮುನ್ನವೆ ಸಚಿವಾಶ್ವಮೈದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೬).

[ಕೆಲ$_1$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕೆಲಂದೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು: ಪಾಯ್ತರೆ ಮುಸುಡೆತ್ತಿ ಗರ್ಜಿಪ ಕೆಲಂದೊಲಗುತ್ತಿರೆ ದಾಡೆಗುಟ್ಟಿ ನಿರ್ಭರದೆ ಪಳಂಚಲವ್ವಳಿಪ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೧).

[ಕೆಲ$_1$ + ತೊಲಗು (< ತೊಲಂಗು]

ಕೆಲಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಾಣು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ತೋರು: ಏಱುಂಜವ್ವನೆ ಮೇಲುದು ಜಾಱೆ ಕೆಲಂದೋಱೆ ತೋರಮೊಲೆಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೦). [ಕೆಲ$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱುರ್)]

ಕೆಲಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು: ಅವಱ ಕೆಲಂಬಿಡಿದೊಂದೊಂದವಿರಳ ನವಧೂಪ ಧೂಮ ದೂಸರಿತ ನಭೋವಿವರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೦); ಚಂದ್ರಿಕಾಜಾಲದವೊಲ್ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಭೋರ್ಗರೆಯಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೧); ಬರೆ ಬಳಸುಮರ್ಕಕೀರ್ತಿಯುಮೆರಟ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಜನಕನುಂ ಮಾವನುಮೆಯ್ತರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೩೮). [ಕೆಲ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಲಂಬೊಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಗುರುಗಳತ್ತಣಿಂ ಕೆಲಂಬೊಕ್ಕಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲ$_1$ + ಪೊಗು]

ಕೆಲಂಬೊಳ್ತು (ನಾ). ಕೊಂಚಸಮಯ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು: ತಿಳಿಗೊಳದೊಳಗೆಳಸಿ ಮುಳುಂಗಿ ವಿನೋದದಿ ಜಲನಾಡಿದುವು ಕೆಲಂಬೊಳ್ತು (ಜಯಕಾ. ೫-೫೭). [ಕೆಲ$_2$ + ಪೊಳ್ತು (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕೆಲಕಡೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶ; ಮಗ್ಗುಲು; ಪಾರ್ಶ್ವ: ಒಡೆಯ ನಿದಿರಲಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಕೆಲಕಡೆಯ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಮಱೆಯಲಿ ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು . . . ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೮); ಬಿಡು ತರಳತನವನು ಬಾಯೆನುತ ಕೆಲಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೪-೯-೧೫); ನುಡಿಯ ಕೇಳುತ ನಿಯಮವನು ಕೆಲಕಡೆಯಲಿರಿಸಿದಳಬಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೪೭).

[ಕೆಲ$_1$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೆಲಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಮಗ್ಗುಲುಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು: ಹಲವು ನಯನೀತಿಯಲಿ ಚಿತ್ತದ ಕಲುಷವನು ಕೆಲಚಾಚಿ ನಗರಕೆ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೩೨). [ಕೆಲ$_1$ + ಚಾಚು$_1$]

ಕೆಲಚು (ನಾ). ನೆರವು; ಸಹಾಯ: "ಕೆಲಚೆಂದು ಸಹಾಯಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); "ಕೆಲಚು ಸಹಾಯದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೮); ಯಜ್ಞಕ್ಕುಱೆ ಕೆಲಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜ]ನಿಸಲ್ ಶ್ರೀದಪಾದಂಗಳಂ ತೋಮರದಿಂದಂ ತುಂಡುಗೆಯ್ದಂ (ವೀರವಿ. ೧೧-೮೨); ಪಂಚಾನನಂಗಮೆನಗಂ ಪೆಱರ ಕೆಲಚಕ್ಕುಮೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೫). [?]

ಕೆಲಜಂಕೆ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಿಸೆ (?): ಪಸುಗೆ ನೆಲಂ ಹಯದೊಡಂಬಡು ವಂಚನೆ ಕೇಣಮಾಸನಂ ಕೊಸೆ ದೆಸೆ ದಿಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕೆಲಜಂಕೆ ನಿವರ್ತನೆ ಕಾಣ್ಕೆ ಪರ್ವಿದೇರ್ವೆಸನದೊಳಾದ ಬಲ್ಮೆಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ತಳ್ತಱಿವಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೭); "ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ಹದರಿಸುವುದು" (ಪಂಪದೀ. ೩೬೬). [ಕೆಲ$_1$ + ಜಂಕೆ]

ಕೆಲದ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ಮಗ್ಗುಲಿಗ: ಕಳ್ಳೊಳ್ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಕೆಲದನಲ್ಲಿದನಿಲ್ಲಿದನೀಗಳೆಂಬಿನಂ ಮುತ್ತಿದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರಸುತಂ ಕುರುವೃಂದವೆಲ್ಲವಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲ$_1$ + -ದ$_3$]

ಕೆಲದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ: ಜಳಕಣಕಲಿತದಳಂ ನೀರ್ದಳಿದಿಟ್ಟಲೆಯಾಗೆ ನಳಿನಿ ಕೆಳದಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಗಳಿಟ್ಟಳೆನಿಸೆ ವಿಕಚಾಬ್ಜಂಗಳ್ ಕೊಳನೆಸೆದುದು ರಾಜಹಂಸನೌತಣದೆಡೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೨). 'ಕೆಲವಟ್ಟಲು' ಪಾಠ.

[ಕೆಲ$_1$ + ತಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆಲದೆಱಪು (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ತೆರವು; ಅವಕಾಶ; ಖಾಲಿಜಾಗ (?): ದುರುದುರಿಪ ಕೆನ್ನೀರ ತೊರೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದಿಳಿವ ತೆಱದೊಳ್ ಕಪಾಲದಿಂ ಕಱೆವುತಿರಲದಱ ಕೆಲದೆಱಪಿಂಗದೊಮ್ಮೆಯುಂ ನೆಱೆಯದಿರೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೧೪). [ಕೆಲ$_1$ + ತೆಱಪು]

ಕೆಲಪು (ನಾ). ಕೆಲೆಯುವಿಕೆ; ಡುರುಕು; ಗುಟುರು: ಆ ಮದಕಳ ಕ್ರೂರ ಕೂರ ಸೌರಭೇಯಂಗಳೊಂದು ದಿವಸಮೊಂದೊಂದಱ ಕೆಲಪಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳರ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧೨೩ ವ). [< ಕೆಲೆ + -ಪು$_2$]

ಕೆಲಬಲ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ಎಡಬಲ; ಮಗ್ಗುಲು: ಸುತ್ತಿಬರಲು ಶ್ರೀಶೈಲ, ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕೇದಾರ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಱಗೆ ವಾರಣಾಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೪೦-೪); ಗಣಪನುಂ ಸ್ವಾಮಿಯುಂ ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೫); ಕೆಲಬಲದ ರಾಯರಿಗೆ ದೂತರ ಕಳುಹಿ ನೆರಹಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೮); ಜನಪತಿ ಕೆಲಬಲದೊಳು ಕುಳಿತಿರ್ದ ತನುಜರ ವದನವ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೩೦).

ಕೆಲಬಲದವರು=ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು; ನೆರೆಹೊರೆಯವರು: ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೩). [ಕೆಲ$_1$ + ಬಲ]

ಕೆಲಬಲವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು: ನಡೆವರೆಡನ ಕಾಣದೆ ಕೆಲಬಲವರ್ಪ ಪುಡುಪತಿ ರವಿ . . . ಗಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೬). [ಕೆಲಬಲ + ಬರ್$_1$]

ಕೆಲಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರ ತರು; ಬಳಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ವಿರಹಮುನಾಗಿಸಿ ಗಂಡಿಗೆ ಬಳಕಾಯೆರಡಱ ಮೊಗಗಾಣಿಸಿ ಕೆಲಯಿಸಿ ನವ ಸುರತಂ ಗೆಯಿಸುವಳಂಗನೆಯಾ ಪಾರಿವದವಳ್ತಕ್ಕಿಯನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೪೦). [ಕೆಲ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಲರ್ಮೆ (ನಾ). ಕೆಲವುಸಲ; ಹಲವು ಬಾರಿ: ಪಲರ್ಮೆ, ಕೆಲರ್ಮೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೫೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕೆಲ$_2$ + -ಮೆ$_2$]

ಕೆಲರ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಲವಟ್ಟಲು (ನಾ). (ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ) ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಡುವ ಬಟ್ಟಲು; ಎಡೆಬಟ್ಟಲು: ಪಸರಿಸಿದ ಪರಿಯಾಣಗಳು ಕೆಲವಟ್ಟಲೋಳಿಯಲಿ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯ ಪರಿಪಾಕತೆಯ ಷಡುರಸಮಯಂಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೪).
[ಕೆಲ$_1$ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಕೆಲವಣಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ(?); "೧. ಕೆಲದ ಮಣಿ ೨. ಕೆಲವು ಮಣಿ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ): ಉಡೆವಣಿ ಪಱಿಯಲೊಡಂ ಪಡಲಿಡೆ ಕೆಲವಣಿ ತೋಳೊಳಿರ್ಪ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆಯಾನೆಯ ಕೆಲವಣಿಯಿಂದುಡೆವಣಿಗಟ್ಟಿಸಿದನಾ ನರೇಂದ್ರಕುಮಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೬); ಉಡೆವಣಿ, ಕೆಲವಣಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಣಕಕಗಿದಗಿದು ಬಹುಹುಲುಸರವಿ ಹೊಸದೊಂದು ತೃಣರಜ್ಜುಪುರುಷನಂ ಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಿ ಕೆಲವಣಿಯತ್ತ ನುಡಿನುಡಿದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೬-೩೯). [?]

ಕೆಲವಣೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ (?): ದ್ಯುನದಿ ಫೇನ ಸಮಾನ ಪಟಬಂಧನಿಯೊಳೊಲ್ಲದೆ ಕೆಲವಣೆಯೊಳಿರ್ದನು ವದಿಸಿ ಕೇಳೆಂದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೮). [?]

ಕೆಲವರಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹರಿ: ಊರ್ಧ್ವದಂಡದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿದ ಸಂದು ಅಱುವತ್ತಾಱು ಅಂತು ಕೀಲು ಮೊದಲಾದ ಸಂದುವರಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು (ಸರ್ವವ. ೨೨-೧೦೧). [ಕೆಲ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಕೆಲವಳಿ (ನಾ). (?): ಆ ಸ್ಥಲ ಸುರಧನುವಿನ ಕೆಲವಳಿಯಂತೆ, ಮರೀಚಿಕಾ ಜಲದ ವಳಿಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೩-೪೪೬); "ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [?]

ಕೆಲವಾಱು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆಯ ಜೀವನ (?): ರುಜೆಗಳೊದವಿಂ ದುಃಖವ್ರಾತಂಗಳಿಂ ಪೆಱರೊತ್ತಿನಿಂ ಪ್ರಜೆಯ ಭಯದಿಂ ಪೊನ್ನಿಂ ಶೀತೋಷ್ಣದಿಂ ಕೆಲವಾಱಿನಿಂ ಕುಜನ ನೆರವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೮).
[ಕೆಲ$_1$ + ಬಾಱು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಕೆಲವು 'ಕೆಲ$_2$' ನೋ.

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ (ಅ). ಕೆಲವು ಸಲ; ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ: ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಂಥ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಕೈಬಿಡಲಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೦ ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಕೆಲ$_2$ + ಒಮ್ಮೆ (< ಒರ್ಮೆ)]

ಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ; ಕಜ್ಜ; ಕರ್ತವ್ಯ; ವ್ಯವಹಾರ: "ಕೆಲಸಮೆನಲ್ ಕಜ್ಜ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ಕೆಲಸದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸಪ್ಪಂಗೆ ಪೇೞ್ವುದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೬-೩೦); ಹೇಳ್ದ ಕೆಲಸವಂ ಸಾಧ್ಯಮಾಡಿ (ಇಆ. XII, ೯೬-೨೪; 1187); ನಷ್ಟಮಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ಕೈಲಾಗದಾರಂಭಮುಂ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩); ತನ್ನೃಪನೊಡನೆ ಕೆಲಸವಪಾರವುಂಟೈ (ಬಸಪು. ೫೩-೧೨); ಮೃತ್ಯು ನಿಜಸಾಧನ ಸಹಿತ ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸವನಾಗುಮಾಡುವಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೫). ೨. ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕಸುಬು; ಕಾಯಕ: ಹುಟ್ಟಿದವರೊಂದೊಂದು ಕೆಲಸವ ನೆಟ್ಟನಾಶ್ರಯಿಸಿದರು (ಸಂಥಪ. ೫-೩೧). ೩. ಕುಶಲಕರ್ಮ; ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕೃತಿ: "ಲೆಪ್ಪ ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳ ಕೆಲಸಮುಂ(ಹ)ಪುಸ್ತಕರ್ಮ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೬); ಭಂಗಾರದ ಕೆಲಸ ವಿಸತಾಯನೂ ಮಾಡುವದಕೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1759); ಕೆಲಸದಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲಿ . . . ಸಭೆಯಿಳೆಗಪೂರ್ವವಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೯); ಕುರುಚೆಲ್ಲಂ ಮಯಣದ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ರೋಹಣಗಿರಿಯೆಂಬಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೯). ೪. ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ; ಚಾಕರಿ; ಪರಿಚರ್ಯೆ: "ಸೇವಾ=ಕೆಲಸಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೧೫); ಕೆಲಸವಂ ಮಾಳ್ಪಾಳು ತಮತಮ ಕೆಲಸಗಳಿಗೇ ಕರ್ತರಲ್ಲದೆ ಫಲಕೆ ಕರ್ತರೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೧೯). ೫. ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಯೋಗ: ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆಗಳ ಮಾತಿನಿಂದ ತಮಗೆ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೫); ಅಕರಣಃ – ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮೈಗಳ್ಳ ಮುಕ್ಕ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೬). ೬. ಕ್ಷೌರ. 'ಕೆಲಸಿ', 'ಕೆಲಸಿಗ' ಪರಾ.

ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೀಳು = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು: (+). ಕೆಲಸಕ್ಕೆವರ್, ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬರು = ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಬರು: ದಿವದಿಂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆವರ್ಪ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಯರ್ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬರದ ವಸ್ತು ಎಷ್ಟಿದ್ದರೇನು? (ರೂಢಿ). ಕೆಲಸ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ದುಡಿಸು: (+). ಕೆಲಸಬೊಗಸೆ = ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರವರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಬೊಗಸೆಗಳನ್ನು ತಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೮). ಕೆಲಸಮಾಡು = ದುಡಿ; ನೌಕರಿ ಮಾಡು: ೧೯೦೬ ರಿಂದ ೧೯೧೨ರ ವರೆಗೆ . . . ಕೈಕೆಳಗೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿರಿಚ್ಚೈ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೆಲಸ]

ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ದುಡಿ: ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ – ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಮನೆ (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೨); ಪೆಱರ ಬೆಳಸು ನಂಬಿ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ಯದೊಕ್ಕಲಿಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧); ಬೆಲೆಗೆ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಬಂಟನು ಕೊಳಬಹುದೆ ರಾಶಿಯ ದವಸಮಂ (ಬಸಪು. ೨೯-೧೪).
[ಕೆಲಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಲಸಂಗೊಡು, ಕೆಲಸಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಡು: ಕರಸಿ ತನ್ನಯ ಚಾರಕರ್ಗೆ ಕೆಲಸಂಗೊಟ್ಟು ಊರೂರ್ಗೆ ಬೇಱೆಬೇಱೊಲಿದು ರಾಯಸವಿತ್ತು (ನಂಬರ. ೫-೪). **ಕೆಲಸಕೊಡು**: ಅವರ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕೆಲಸಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).
[ಕೆಲಸ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಲಸಂಬೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖನಾಗು: ಬಿಜಯಂಗೈದಂ; ಕೆಲಸಂಬೊಕ್ಕಂ; ಕಸಗಂಬೊತ್ತಂ (ಶಮುದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲಸ + ಪೊಗು]

ಕೆಲಸಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊ, —ಕೈಕೊಳ್ಳು: ಮಂಚಣಪಂಡಿತರು ತಮ್ಮತ್ತ ಕರೆಯಲು ಹೇಳ್ದ ಕೆಲಸಂಬೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬರ್ದುಂಕುವೆಂ ತಾನೆನುತ ನಡೆತಂದು (ಬಸಪು. ೫೩-೬೬). [ಕೆಲಸ + ಪೊಱು]

ಕೆಲಸಕೊಡು 'ಕೆಲಸಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಲಸಗತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ; ಕೆಲಸದರೀತಿ: ದಿವ್ಯಸುವರ್ಣರತ್ನಾವಳಿಯ ರಚನೆಗಳ ಕೆಲಸಗತಿ ಕಂಗಳನು ಸೈಸೆಱೆಗೊಳಲು (ನಿಥಾಗ. ೩-೬-೭). [ಕೆಲಸ + ಗತಿ]

ಕೆಲಸಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ: "ಸುಟಿ – ಕೆಲಸಗಳ್ಳಂ, ಸಸಿಯ ಸುಟಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). [ಕೆಲಸ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡದವಳು; ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಮೈಗಳ್ಳಿ: ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿಗೆ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕೆಲಸಗಳ್ಳ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ$_1$)]

ಕೆಲಸಗಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ: ಅವಳೊಬ್ಬಳು ಕೆಲಸಗಳ್ಳಿ, ಏನೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಲಸ + ಕಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೆಲಸಗಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ನೀನು ಆ ಕೆಲಸಗಾರನಾಗಬೇಕೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಬಾಣಅ. ೧೧೯). [ಕೆಲಸ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ಚಾಕರಿಯವಳು; ಸೇವಕಿ: ಬಾಣಿ[ಣ]ಸದ ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿಯರನೆಲ್ಲರ ಕರೆದು (ಚೋರಬ. ೫-೩೫); ಅವರ ಮನೆಯ ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿ ನಾನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೬). [ಕೆಲಸ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕೆಲಸಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಕೆಡಿಸುವವನು. ೨. ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಇಂತಹ ಕೆಲಸಗೇಡಿ ಗುಮಾಸ್ತರಿಂದೇನು ಲಾಭ? (ಜಮಾನ್ಸಾ. ೮೬). [ಕೆಲಸಗೇಡು + -ಇ$_3$]

ಕೆಲಸಗೇಡು (ನಾ). ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಕೆಲಸವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಮಳೆ ಬಂದು ಕೆಲಸಗೇಡಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೆಲಸ + ಕೇಡು$_1$]

ಕೆಲಸರಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು: ತಲೆಯ ಮುಸುಕಿನ ವೀರಸುಭಟರು ತೊಲಗಿದರು ಬೆಸಗೊಳಲು ನಂದನನಳಿವು ನಿಶ್ಚಯವೆಂಬವೊಲು ಮೌನದಲಿ ಕೆಲಸರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಒಂಬ. ೮-೧೦ ಅಡಿಟಿ). [ಕೆಲ$_1$ + ಸರಿ$_1$]

ಕೆಲಸಾರ್, ಕೆಲಸಾರು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಬದಿಗೆ ಹೋಗು: ಭಸಿತವನಿತ್ತು ಕೆಲಸಾರ್ದು ನಿಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೪); ಕೆಲಸಾರ್ ಸಿಂಹಳ ಸಂತಮಿರ್ ಮಗಧ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೪); ಹರುಷದೆ ದಳವಾಯಿ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದರಸನ ಕೆಲಸಾರ್ದನಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೨೬). **ಕೆಲಸಾರು**: ಸಿಡಿದು ಕೆಲಸಾರಿದನು ಪವನಜನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೫); ವಾರಣಂ ಪಿರಿದಾದೊಡೆಳಸಿಂಗಮಂಜಿ ಕೆಲಸಾರುವುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩). [ಕೆಲ + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಲಸಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ತೊಲಗಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ಪ್ರಾರಬುದಫಲಭೋಗವಿದ ಕೆಲಸಾರಿಸಲು ನಿಮ್ಮಳವೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೬). [ಕೆಲಸಾರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಲಸಾರು 'ಕೆಲಸಾರ್' ನೋ.

ಕೆಲಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಲಸಾರಿಸು: ನಡುವೆ ಹೂವಡ್ಡಮಿರೆ ನಡುಗಿ ಕೆಲಸಾರ್ಚುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೨); ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಕೆಲಸಾರ್ಚಿ . . . ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಅಪ್ಪುತಿರೆ (ಬಾಸಿಗ. ೩೭). [ಕೆಲಸಾರ್ + -ಚು]

ಕೆಲಸಿ, ಕೆಲ್ಲಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಕುಶಲಕರ್ಮಿ: ಜೋಡು ಸೀಸಕ ಪಕ್ಕರೆ ಮೊಗರಂಬವ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಿಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೬೨); ಚಾಳ್ವಸದೆ ಕೆತ್ತಿದನಾರೊ ಕೆಲಸಿಯೆಂದಾಳೋಚಿಸಿದಳು ಕುವರಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೯). ೨. ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವವನು; ನಾಯಿಂದ; ಹಜಾಮ: ಕೆಲಸಿ ಮಡಿವಾಳರ ಗೂಳೆಯ ಎರಡುಸಾವಿರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೫೨; 1310); ಕೆಲಸಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವರು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧-೩೩; 1546); ಬಿಳಿಚೋಡ ಸೀಮೆಯು ಕೆಲಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದೆರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೦-೧೮; 1606); ಕೆಲಸಿಗಳ ವಾಲಗದಲರೂ ನಾವು ಅಕಸಾಲೆಗಳು ಕೋಮಟಿಗರು ಮುಂತಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಬಣ್ಣದಲ್ಲೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೦-೧೨; 1781). **ಕೆಲ್ಲಸಿ**: ೨. ತೆಕಲನಾಡ ಕೆಲ್ಲಸಿಗಳಿಗೆ . . . ಧರ್ಮವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೧೯೨-೭; 15ನೆಯ ಶತ). [ಕೆಲಸ + -ಇ$_3$]

ಕೆಲಸಿಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ: ಕೆಲಸಿಗರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಲಸದಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲಿ] ರತ್ನಾವಳಿಯ ಘಾಟನವಾಯಿಯಲಿ ಸಭೆಯೊಳಗಪೂರ್ವವಲಾ ಮಹಾದೇವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೯). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಯಿಂದ: ಸಾಣುಗರ್ ಕೆಲಸಿಗರ್ ಮಡಿವಳರ್ ಬಿಸಿನೀರ ಕೇಣಿಗರ್ ಜೂಜುಗಾಜರ್ ಮುಖ್ಯರೊದಗಿ ಬರುತಿರ್ದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೧); ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಲಸಿಗನು ಬೇಕಷ್ಟೆ ಮುಂಡನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ (ಗೌರಾಂಗ. ೧೫೦). [ಕೆಲಸ + -ಇಗ]

ಕೆಲಸಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೆಗೆ; ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಹೋಗು; ಬದಿಗೆ ಸಾಗು: ತರಹರಿಸಿ ಕೆಲಸಿಡಿದು ರಿಪು ಭಟನುರವನುದರವನೆಡಬಲನ ಕಿಬ್ಬರಿಯನೆಚ್ಚನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೩); ನಡೆ ಸುಮಿತ್ರಾಸೂನು ಕೇಳ್ಕೆಲಸಿಡಿ ಸರೋಜಾನನೆ ಸಹಿತ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪); ಅಲಗೊರ್ಯ್ಯು ಬೇಳಂಬದಿಂದೆ ಕೆಲಸಿಡಿದು ಬಂದಾ ವಿಷಯೆ . . . ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೯). [ಕೆಲ$_1$ + ಸಿಡಿ$_1$]

ಕೆಲಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕವಾಗು (?); "ನಿಂದು" (ಲೋಕೋಪ-ಟೀಕೆ): ಬಲದಿನೆಡಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ . . . ನಡುವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಕೆಲಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರಳ್ಕೆಲಸೆ] ಮೂತ್ರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೨೩). 'ಕೆಲ್ಲವಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕೆಲಸೂಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹರಡು; ಸುರಿ; ಚೆಲ್ಲು: ನೋಟವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆಲಸೂಸಿ ಪರಿವೃತ್ತಮಿದೆ (ನಂಬಿರ. ೩-೮೩). [ಕೆಲ$_1$ + ಸೂಸು$_1$]

ಕೆಲು 'ಕೆಲ್ಕ' ನೋ.

ಕೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟುರುಹಾಕು; ಗರ್ಜಿಸು; ಡುರುಕಿಹಾಕು: ತರುಣವೃಷಂ ಕೆಲೆದು ತೊಳಲ್ತರೆ ಕಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೪); ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದುಮಲೆದೊಲೆದು (ಅನಂಪು. ೪-೧೧೧); ತೂಗಿ ಕೆಲೆಕೆಲೆದು ಕುಪ್ಪಿ ಕುಪ್ಪಿಯುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕ ನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಗೂಳಿ ಕೆಲೆವುತ ಹೊಱಲು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೧೪); ಪಸುರ್ವುಲ್ಲಂ ಪಸಿವಡಂಗೆ ಮೇದು ಕೊರ್ಬಿ ಕೆಲೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೨೨). ೨. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಗು: "ಕೆಲೆ – ಉತ್ಸಾಹಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ); ಮಣಿ ಮಣಿದು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೆಲೆಕೆಲೆದು ನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೧೧); ತನ್ನ ರೂಪಿಂಗೆ ತಾನೆ ಹಾರೈಸಿ ಕೆಲೆಯುತ (ಜೀವಂಚ. ೮-೫೦); ಸಹಕಾರದ ಬರವಂ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಕೆಲೆಯೆ ಕೋಗಿಲೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೫೭); ವಿಹಂಗ ಸಂಕುಲಂ ಕೆಲೆಯೆ (ನಂದಿಮಾ. ೬-೧೨).

೩. ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡು ; ಹರಟು ; ಗಳಹು ; ಕೂಗಾಡು : ಮಲೆವ ಕೆಲೆವದಟಲೆವ ಪಳಂಚಲೆವ ಮಲೆಪರೆಲ್ಲಂ ಮುಱಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೪ ; 1068) ; ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತು ನುಡಿದು . . . ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆವವರ ಕಂಡಡಂಜುವೆ (ಬಸವ. ೪೪೭) ; ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವೇ ಶುಭಂಕರವೆಂದುಲಿದು ಕೆಲೆದು ಬರಿಯ ಗಡಬಡಗಳಿಂದಜ್ಞರಂ ಕೆಲರನಲೆದು (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೪) ; ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯಿಲೆಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೬೦ ; ಕಟ್ಟೆಯಲಿ ಕೂತು ಕೆಲೆಯುವವಳು ಹಾದರದ ಕಟ್ಟಾಣಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೩).

ಕೆಲೆದಾಡಿಸು = ಕೆಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು : ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕೆಲೆದಾಡಿಸುವ (ಮೋಹತ. ೫–೩೫). ಕೆಲೆದಾಡು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾತಾಡು : ಪರಿಹಾಸಕರ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲೆದಾಡುವುದಂ ಬಿಟ್ಟು (ಗಣಭಾ. ೨೬೪–೧) ; ಕೆಳೆಯರೊಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆದಾಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲ್ಲೈ ; ಮಲ. ಚಿಲ, ಚಿಲೆ ; ಕೋತ. ಕಿಲ್ಸ್ ; ತುಳು. ಕಿಲೆ, ಕೆಲೆ ; ತೆಲು. ಕೆಲ, ಚೆಲಾಗು]

ಕೆಲೆತ (ನಾ). ಕೆಲೆಯುವಿಕೆ ; ಗಳಹುವುದು ; ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : "ಪರಿವಾದಃ – ಕೆಲೆತಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೧). [ಕೆಲೆ + –ತ$_2$]

ಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ : "ಕದಪು ಕೆಲ್ಲಂ ಕಪೋಳಂ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೯–೧೫). [< ಗಲ್ಲ]

ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಸುಮತಿಯೊಳ್ ದಾನಿಗಳನೂನಮಿಲ್ಲದ ಮೋನಿಗಳಂ ಪೋಗಿ ಪೊಗೞ ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೩–೨೬ ; 957) ; ಆ ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯಾದಿ ತೀರ್ಥಮದು ಮುನ್ನಂ ಗಂಗರಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಿತಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೪೫ ; ಸು. 1159). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕೆಲ್ಲಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ಶಲ್ಯನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಕೆಲ್ಲಂಬುಗಳಿಂದಾತನ ವರೂಥ ಸೂತ ಕೇತನಂಗಳಂ ಕಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೬ ವ) ; ಶಂಬರಾರಿ ಶಬರ ಪುಲ್ಲಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮದ್ವಿರಹಾವಸ್ಥಿತಿ ಗೋರಿಗೋರೆಗೆಯೆನಿಪ್ಪಂತಾದುದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೪೨). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೆಲ್ಲಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸತ್ತ ಕೆಲ್ಲಗಾವುಣ್ಡ ಚಾಮೊನ್ತ ಚೂಡಮಣಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭–೭ ; 950). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಲ್ಲಯಿಸು, ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು, ಕೆಲ್ಲವಿಸು, ಕೆಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಹ್ವಲವಾಗು ; ಬೆದರು : ಕೆಲ್ಲಯಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ತೊಲಗುತುಮಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೧) ; ಗೋರಿವರಿದುವೆ.ನೆ ಕುನುಂಗಿ ಕೆಲ್ಲಯಿಸಿ ನೋಟ್ಟ ತರಳಲೋಚನದ ಸರಳಾಪಾಂಗಂ ಹರಿಣೀಭಾವಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೭–೧೬ ವ); ಅರೆಮುಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ ತರುಣಿಯರ ಕೇಕರರುಚಿ (ಜಯಕಾ. ೪–೧೨). ೨. ತುಂಡಾಗು ; ಸೀಳಾಗು : (ಕಿ). ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು : ೧. ಅಱಿದ ಚಿತ್ತದಿಂದಡವಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಲ್ಲಯ್ಸಿ ಬೆಚ್ಚು ಜದಿರ್ದೊಯ್ಯನೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ ಪೊಳೆವ ಕಣ್ಣಿಂ ನೋಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೪–೨೩). ಕೆಲ್ಲವಿಸು : ೩. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು ; ಕೆರಳು : ರೋಷವೀರೆಲೆಯಾಯ್ತು ಲಜ್ಜೆಯ ಮೀಸಲಳಿದುದು . . . ಕೆಲ್ಲವಿಸಿತನುತಾಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೬) ; ಉದ್ದಾಮರನು ಕೆಲ್ಲವಿಸಿ ನೋಡಿದರುಗ್ರನಯನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೬–೧೩).

ಕೆಲ್ಲೈಸು : ೧. ಎಳಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ತಿಳಿವುವ ಮುಳಿವೆಡೆಗೆಡೆಯಿಲ್ಲದಡರಿ ಕೆಲ್ಲೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಡೈ]ಸಿ ಕವಲ್ದೊಳಗೊಳಗೆ ಬಳೆದಲಂಪೊಡನಳುರಿ ಪದಂ ಪದದೊಳೊದವೆ ಬೆರಸುತ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೪೬). ೩. ಮುರಮಥನ ಕೆಲ್ಲೈಸಿ ನೋಡಿದನುರುಭಯಂಕರ ಚಕ್ರವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೧). [ಕೆಲ್ಲಿ$_1$? + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲವಿಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲಸಿ 'ಕೆಲಸಿ' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಇಪ್ಪೆ ವಕುಳಂ ಕರಿಯ ವೀಳೆಚಿಱುಗುಳ್ಳಂ ಕೆಲ್ಲಿ ಜಟಿ ಮಟ್ಟಿ ಪಿಚು ಮಂದವರಳಿ . . . ಮೊದಲಾದುತ್ಫಲ್ಲ ತರುಸಂತತಿಗಳಿಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೪೨). [?]

ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ನಾಲ್ಕೂರು ಮಿಟ್ಟು ನಡೆದ ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಱಗೆ ಗಾವುಣ್ಡ ಕಾಡಯಣ್ಣಙ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಡುಗಜ್ಜಟ್ಟಿ ಪಳ್ಳಿಕಾಱ ಕುವಣ್ಣಙ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಡುಗಜ್ಜಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬–೧೨ ; 950). [?]

ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೨ ; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ). [ಕೆಲ್ಲಿ ? + ಪುಸುಗೂರ್]

ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಡುಗೂನ್ನಾಡಾ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರಾ ಚೆಡಿ ಅಕ್ಕೆ . . . ಅದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ಪನ್ನಿರ್ವರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೧೭ ; ?). [ಕೆಲ್ಲಿ ? + ಪುಸೂರ್]

ಕೆಲ್ಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದಾವರಙ್ಗದೊದಿಪನ್ದಿಗಲಿಯು ಕೆಲ್ಲೂರುಂ ಕಬೂರು ಮೊಳಸಿಕೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦–೪ ; ಸು 930). [ಕೆಲ್ಲು + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೆಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಿಗುರು ; ಚೂರು. ೨. ಅಂಚು, ತುದಿ : ಸಲ್ಲಲಿತ ಬೆಳಗುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಕೆಲ್ಲೆ ಶಿಖಿ ಸೋಂಕಿದಡೆ ನಿನ್ನಳವಲ್ಲ ಜನಕಂಗಿಳೆಯ ಮಗಳಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೭–೫೩–೯೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲ್ಲಿ ; ತುಳು. ಕೀಲ್ ; ತೆಲು. ಚಿಲ್ಲ]

ಕೆಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ಪಾರ್ಶ್ವ : ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಕ್ಕಂ ಬಿಡಿದು ಕಿಕ್ಕಿರಿನಿಂದು ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಬಾಚ್ಪೇಲಿಗಳ ಕೆಲ್ಲೆಯೊಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೨೯ ವ); ಕೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಬಲು ಬಿಲ್ಲನೊಮಱಿಸೆ ಕದನ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ತಾನಿದಿರಾಗಿ ನಿಂದನು ಪಾಂಡವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೨೯) ; ಬಿಡುಮನದ ಸಂಶಯವ ಕೆಲ್ಲೆಗೌಕಿ ವಿಲಾಪವನು ಹುಸಿಯಿಲ್ಲ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಯೆನೆ (ತೊರರಾ. ೭–೪೧–೬೭). [< ಕೆಲ ?]

ಕೆಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ತುರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಕೆರೆತ : "ಕೆಲ್ಲೆಯೆನೆ ಸಿಗುಱು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೦) ; "ಕೆಲ್ಲೆಯೆನಲಾಗಿ ಸಿಗುಱೆನಲಾಗಿ – ಈ ೨ . . . ಉಗುರು ಮೊದಲಾದುದರಿಂದ ಬೆವರೆಕೊಂಬುದರ ಹೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೦ ಟೀಕೆ). ೨. "ಬೆಮರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. "ಜಡ; ಭಾರ": (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲು, ಕೆಲ್ಲು = ಕೆರೆ, ಕೆರೆದುಹಾಕು]

ಕೆಲ್ಲೆಗಣ್ (ನಾ). ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣು ; ಕಟಾಕ್ಷ : ಗಲ್ಲದಲಿ ಘಾಡಿಸಿದ ಚಿತ್ತದ ಕೆಲ್ಲೆಗಂಗಳ ನಗೆಯ ಚೌಪಟಮಲ್ಲನಿದ್ದನು ರಿಪುಬಲವ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೩). [ಕೆಲ್ಲೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಕೆಲ್ಲೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೂರಾಗು ; ತುಂಡಾಗು : ಕೆಲ್ಲೆಗೆಡೆದವು ಕಂಗಳಸುಗಳ ಚೆಲ್ಲಿದವು ತೇಜಿ ರಥಕುಳವೆಲ್ಲ ಹುಡಿಹುಡಿ ಪಾಯದಳ ನಿರ್ನಾಮವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೨). [ಕೆಲ್ಲೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ ವೊಡಗೂಟಮುಗಲ್ಪದ ಕೊರ್ಮೆ (ದಶಕು. ೮-೨೨); ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ ದೊಳೀಕ್ಷಿಸುತೆ ನೇಹಮುರ್ವಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೧); ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಗಳ ತಮ್ಮ ಕೆಲ್ಲೆನೋಟಗಳನು ಚೆಲ್ಲಿದರತಿ ಚದುರಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೦).
[ಕೆಲ್ಲ$_{2}$ + ನೋಟ]

ಕೆಲ್ಲೈಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದಂ ಕೆಲ್ಲೋಜಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೯; ಸು. 925). [ಕೆಲ್ಲ$_{0}$ + ಓಜ$_{1}$ (< ಒವಝು)]

ಕೆವಡಮಲ್ಲೆಗವಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಗವಡ ಅಂಬಳೆ ಕೆವಡಮಲ್ಲೆಗವಡೆಯಿವರ ಕುಲದೇವರು ನಿಟ್ಟುರ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೮-೫೨; 975 ?).
[ಕೆವಡ$_{0}$ + ಮಲ್ಲೆ + ಗವಡ$_{0}$ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆವಲ 'ಕೇಪಲ' ನೋ.

ಕೆವೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆವೆಸೆಯ ಕಾಳಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೋಗುತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೫-೬; 975 ?). [?]

ಕೆವ್ವನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: (*).

ಕೆಸ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಸಂಬಳದ ಬಣಳ ಮೆಣ್ಣಗವುಣ್ಣ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯-೯; 951). [?]

ಕೆಸಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು (?): ಉಡಲು ತೊಡಲು ಹೊದಿಯಲೆಂದು ಮಡುಹಿದ ಮೃಡ ಮೂವರನಂದು ಕೊಗಲನುಗಿದ ವನವುಮ, ಕರಿದಾನವ, ಕೆಸಗಿದಾನವ, ಬ್ಯಾಹೂದಾನವರ ಸೊಡ್ಡಳ ನಂದು (ಸರ್ವವ. ೧೬೭-೭೯೦). [?]

ಕೆಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಪನೆಕೋಡು ಪಾಡಿ ದೇವಾಲ್ಯನ ಒಡೆಯೊವ್ವಿರ್ನದಿಯು ಕೆಸದಿಯುಂ ಪಡೆತ್ತುದು . . . ಕೊಡ್ಡ(ಟ್ಟು)ದು . . . ಕೆಸದಿಯು ವಿನದಿಯು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಾನಂದೊರ್ಕ ಕೊಡ್ಡ(ಟ್ಟು)ದು (ಇಅ. XIV, ೨೪೨-೫೧; 9ನೆಯ ಶತ. ಕೃಶಾ). [?]

ಕೆಸರಂಕ 'ಕೆಸಱಂಕ' ನೋ.

ಕೆಸರಕಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸರು 'ಕೆಸಱ್' ನೋ.

ಕೆಸರುಕಾಪು (ನಾ). "(ಸವಾರನಿಗೆ ಕೆಸರು ಸಿಡಿಯದಂತೆ ಬೈಸಿಕಲ್, ಮೊ. ಗಳ ಚಕ್ರದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಹಾಕಿರುವ) ಲೋಹದ ತಡೆಪಟ್ಟಿ; ಕೆಸರುಕಾಪು" (Mudguard. ಇಂಕನಿ). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ಕಾಪು]

ಕೆಸರುತಡೆ (ನಾ). = ಕೆಸರುಕಾಪು: ಮೋಟಾರು ಕಾರಿನ ಮುಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಸರುತಡೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೮). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ತಡೆ$_{2}$]

ಕೆಸರ್ಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕೆಸರು ಮತ್ತು ಗಚ್ಚು; ಕೆಸರಾದ ಗಚ್ಚು: ಕುಂದಣ ಕೆಸರ್ಗಚ್ಚಿನಿಂ ತರತರದೆ ಕೋಂಟೆ ಕೊತ್ತಳವ . . . ಅಮರ್ಚೆ (ನವಮೋ. ೨೨-೧೩). [ಕೆಸಱ್ + ಗಚ್ಚು]

ಕೆಸರ್ಗಲ್, ಕೆಸರಕಲ್ಲು, ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು, ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲು; ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲು; ಅಸ್ತಿಭಾರಶಿಲೆ: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಸರ್ಗಲ್ಲ ಮುಹೂರ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕೆಳನೃ. ೧-೬೯ ವ). **ಕೆಸರಕಲ್ಲು:** 'ಕೆಸರಕಲ್ಲು' ಹಾಕುವ ದಿನ ಊರ ಪರವೂರ ಅಧ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆಸಿದ್ದ (ಒಡ್ಡಉ. ೧೩೩). **ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು:** ಕೆಸಱುಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲೋಝುರ ಕೆಲಸ-(ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೭-೧೦೩; 1124); ದೇಗುಲದ ಕೆಸಱುಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ (ಇಎ. ೧೯೪೩, ಹಾನುಗ. ೨೧೨-೬೮; ?). **ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು:** ತಳಕಂಬ ಕಳಶದ ಮೇಲೆ ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು (ಅವಹಂ. ೨೭-೧೧೨); ಕೆಸಱುಗಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ ಧರೆ ಮೇರುವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಚನ್ನವ. ೪); ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೆಸಱುಗಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. I, ೪೧-೧೧; 1417).
[ಕೆಸಱ್ + ಕಲ್$_{2}$]

ಕೆಸರ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರನ್ನು ಕಲಸು: ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಯ ತಱಿದ ರೋಹಿತದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕೆಸರ್ಗೂಡಿ ಕೋಟೆಯ ರಚಿಸಲ್ಕೆ ಶೋಣಿತಪುರ ವೆಂಬುದಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೦-೫).
[ಕೆಸಱ್ + ಕೂಡು$_{1}$]

ಕೆಸರ್ಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಸರಾದ ಕೈ; ಕೊಳೆಯಾದ ಕೈ: ಪರಮೇಶ್ವರ ನಡಿಗಳೆಡೆಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಕೆಸರ್ಗೆಯ್ಯಿಂದಿರಿಸಿ ಪೋಪುದಿತ್ತರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೨೮ ವ). [ಕೆಸಱ್ + ಕೆಯ್$_{2}$]

ಕೆಸರ್ತೂಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಕಂಬ, —ದಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಂಚಲ ಚಿತ್ತ: ಅವನು ಬರೀ ಕೆಸರ್ತೂಣ. ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯವನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ತೂಣ]

ಕೆಸರ್ನೀರ್ (ನಾ). ಕೆಸರಾದ ನೀರು; ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು; ರಾಡಿ ನೀರು: ಕಿಱಿದಾದ ಕೆಸರ್ನೀರಂ ಮಱಿಯಾನೆಯದೊಂದು ಕಂಡು ಕುಡಿವಾತುರದಿಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೫). [ಕೆಸಱ್ + ನೀರ್$_{2}$]

ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಹೂ; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೬೫); ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ, ನೇಸರ್ಮಯಣಂ (ಕಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಉಳ್ಳಲರ್ದ ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ವೇರ್ ತಳದಿಂ ಮುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧).
[ಕೆಸಱ್ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕೆಸರ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರು ತುಂಬು; ಕೆಸರಾಗು; ಬಗ್ಗಡವಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೊಳೋರಂತಾಗೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೬ ವ); ಪರಿಮಳದ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ವನಸ್ಥಳದೊಳ್ ದಿನದದಿಂ ನಡೆವಲ್ಲಿ (೧೧೮೪. ೨-೭೧ ವ); ಸಾಗರಮಂ . . . ಕದಡಲ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೬-೧೮).
[ಕೆಸಱ್ + ಮಸಗು$_{1}$]

ಕೆಸರ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಸರಾಗಿಸು: ಪರೆದ ಪುಡಿಯೆಲ್ಲಮುಂ ನೀರ್ ನೆರೆದು ಕೆಸರ್ಮಾಡದನ್ನೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೦). [ಕೆಸಱ್ + ಮಾಡು$_{1}$]

ಕೆಸವು, ಕೆಸ, ಕೆಸವೆ, ಕೆಸು$_{1}$, ಕೇಸು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ಆಳಂಬೆ; ಛತ್ರಿಕೆ: "ಕೆಸವು ಛತ್ರಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಆಳಂ - ಕೆಸವು" (ಒಷಧಿ. ೧೦); ಕೆಮ್ಮನೆ ದಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ದರ್ಕೆ] ಕೆಸವಂ ಸೂಲಮ್ಮಾಡಿಯೆ ನುಡಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ಪೇೞಿಮಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೫). ೨. ಅಗಲವಾದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ದಂಟುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸೇಬುದಂಟು; ಕೇವೆದಂಟು: ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ಕೆವತಂ ಚಿವಿಕಿರೆ ರಾಜಗಿರಿ ಕೆಸವುಂ ಕೀರೆಣಗಳೆಯುಲೆವಾಮರವಮುಂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬); ಕೆಸವಿನ ಸೂರಣದೆಸಕಮನೆಸೆವಾ ವಾಸ್ತುಕದ ರಸಂ (ಖಮದ. ೨-೧೨೧); ಕೆಸವು ಅಬಲು ನೆಯ್ದಲು ಕಂದದೀಜಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೫೧೨-೧೩). **ಕೆಸ:** ೨. 'ಮರಕೆಸ' ಪರಾ. **ಕೆಸವೆ:** ೨. ಕೆಸವೆ ಪಲ್ಯ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಕೆಸು$_{1}$:** ೨. ಶಿಶು ಹೋಗಿ ಕೆಸು ತಿಂತು ಎಂತ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮಸಿಯೊರಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). **ಕೇಸು$_{2}$:** ೨. 'ಕೇಸಿನಪಲ್ಯ' ಪರಾ.

ಕೆಸವೆದಂಟು = ಕೆಸವೆ ಸಸ್ಯದ ದಂಟು, —ಕಾಂಡ: ತಿಥಿಯ ದಿನ ಕೆಸವೆದಂಟಿನ ಪಲ್ಯಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೆಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಸವೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೧೫ ; 890 ?). [ಕೆಸ$_2$ + ಊರು$_1$ (< ಊರ್)]

ಕೆಸವೆ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸಱ್, ಕೆಸರು, ಕೆಸಱು (ನಾ). ೧. ನೀರಾಗಿ ಕಲಸಿದ ಮಣ್ಣು; ಬುರುದೆ; ಅರಲು; ರಾಡಿ; ಪಂಕ; ಕರ್ದಮ: ದೆಸೆಗಳ್ ವಿಶಾಲಮಾದುವು ಕೆಸಱಿಂ ಪಿಂಗಿತ್ತು ಧರಣಿ (ಕವಿರಾ. ೨–೩೧); ಘೋರೆಂದು ಪೆರ್ಮಟೆ ಕೆಂಡು ಕೆಸಱಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨–೧೯); ನೆತ್ತರ ಕೆಸಱೊಳ್ ಗಾಲಿಗಳೆತ್ತಂ ತಳರದೆ ಜಗಿಲ್ತು ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೦); ಕೆಸಱಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪಶುವಿನಂತಾನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬಾಯ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೇನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೨); ನೀರ್ದೆಗೆದು ಬೆಂಡೆಗಳೊಳ್ ಕೆಸಱೂಱೆ (ಶಬ್ದಕಾ. ೫೬); ರಾಡಿಗೆಯ ಕೆಸಱೊಳಗ್ಗದ ನೀಲದ ಸಱಿಗೆ ಸರಿಯಾಯ್ತು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೬–೧೪); ಅಸಮಾಶ್ವಗಳು ಬಾಂಡೊಱೆಯ ಕೆಸಱೊಳು ಬಿದ್ದೇಳಲಾಱದಾದುವೊ ಎಂದು (ಮೋಹತ. ೨೭–೧೯). ೨. ಗದ್ದೆ; ತರಿ ನೆಲ: ಕೆಸಱೊಳ್ ನೆಲ್ ಬೆಳೆಗುಮಲ್ಲದೆ ಜೋಳಂ ಬೆಳೆಯಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೯೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕಳಂಕ; ಮಾಲಿನ್ಯ: ಪೆಸರೊ ಕೆಸಱಂಟೆ ಓಕಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೯೬). **ಕೆಸರು**: ೧. ಆ ಮಂದಿರ . . . ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು (ಬಾಣಅ. ೨೨); ಕೈಕೆಸರಾದರೆ ಬಾಯಿ ಮೊಸರು (ಗಾದೆ). **ಕೆಸಱು**: ೧. "ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, . . . ಅವಕಲಃ –ಈ ೬ ಕೆಸಱು (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೬); ಪೊಗೆ ನೆಳಲ್ ಕೆಸಱು ತೋಯಂ . . . ತರದಿನಕ್ಕುಮಿವು ಶಾಂತದೀಪ್ತಮ(ದ)ನ್ತರ್ಥಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೧); ಕಜಗಿ ಕೆಸಱಿನಂತಿರ್ದ ತಾಮ್ರಲೇಪನಂಗಳಕಟ ಕೊವಲನೆತ್ತಿ ನೆತ್ತಿವರೆಲು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕೀಸಿಯಕಟ (ಸಾನಂಜ. ೬–೧೩); ಸಾರಿಸಿತು ಮುಗಿಲುಗಳು ಸಾದು ಜವ್ವಾದಿ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಸಂಧಪ. ೨೦–೯೯); ಕಸ್ತುರಿಯ ಕೆಸಱಿನಲಿ ಸಾರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನಲಿ ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೩).

ಕೆಸರತುಳಿ = (ಕೆಸರು ಕಲಸುವವರು ತುಳಿಯುವಂತೆ) ತುಳಿದಾಡು: ಹಾಲ್ಬೇಡಿ ಹರಿದತ್ತ ನೀರ್ಬೇಡಿ ನಿಂದತ್ತ ಮೊಸರ್ಬೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳಿದತ್ತ (ಲೋಕಗೀತ); ಹಾಲಬೇಡ್ಯತ್ತಾನ, ಕೋಲು ಬೇಡಿ ಕುಣಿದಾನ, ಮೊಸರಬೇಡಿ ಕೆಸರತುಳಿದಾನ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೭). **ಕೆಸಱಕಡಿತ** = (?): ಎರಡು ಮೊಡ್ಡಣಂ ಕಾದಲ್ಕೆಂದೀ ತೆಱದಿನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದುವು ಭೂತಳಮಳ್ಳಾಡೆ ಕೆಸಱ ಕಡಿತದ ಕೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೩); "ಕೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಹರಡಿರುವ ಕಡತ" (ಪಂಪದೀ. ೩೫೮,. ಡಿ ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಕೆಸಱಕಡಿತವೆಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿದ ಚರ್ಮವೆಂದೂ ಕೆಸರಕಡಿತವು ಹೇಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲ್ಲಾಡುವುದೋ ಹಾಗೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ದಿಗಿಲಾದ ನೆಲವೆ ಅಲ್ಲಾಡಿತು ಎಂಬ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೯೬). **ಕೆಸಱಕಿಚ್ಚಿಡು** = ಕೆಸರಿಗೆ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಇಡು; ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡು; ಅದ್ಭುತವನ್ನು ಮಾಡು: ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಂಗೆ ಹೊಱಗೊಡ್ಡ ನೊಡ್ಡುವರುಂ ಕೆಸಱಕಿಚ್ಚಿಡುವರುಂ ದೆಸೆಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿವರುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮–೩೫; 1245).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇಱು; ತುಳು. ಕೇಡು, ಕೆಸರು ./ ಪ್ರಾ. ಕೇಅರ; ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೆಸಱಂಕೆ, ಕೆಸರಂಕ (ನಾ). ೧. ಜಟ್ಟಿ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಪೈಲವಾನ: "ಕೆಸಱಂಕರೆನಲ್ಕೆ ಮಲ್ಲರೊಳ್" (ಕನಾರ್ಗಿ. ೨೭). ೨. ಕೆಸರಾದ ಕಳ (?): ತಿರಿವುದು ಬೈಕಂಗೊಳ್ವುದು ಪೊರೆವುದು ಮಱುದುಂಬಿಯಲ್ತು ಕತ್ತರಿಗಾಳಂಬೆರಸಿ ತನುಗೊಂದಿ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯುಂ ಕೆಸಱಂಕಮಲ್ಲಿದಾವುದೊ ಪೇಱಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೫). **ಕೆಸರಂಕ**: ೧. ಇದಿರೊಡ್ಡಿ ಅದಟಲೆಯುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನಳವಿಯ ಕೆಸರಂಕನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಗೀತವಾಗಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೬೩–೬).

[ಕೆಸಱ್ + ಅಂಕ$_2$]

ಕೆಸಱಂಕಕಾಱ (ನಾ). = ಕೆಸಱಂಕ: ೧. ಹಳೆಗೂಳಿಯಂ ಪೆಳಱು ಗೊಳಿಸಿದಡೆ ಕೆಸಱಂಕಕಾಱರನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಕಂಸನ ಚಾಣಾನೆಯಂ ಕೆಡಹಿದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಯ್ತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೩೧).

[ಕೆಸಱ್ + ಅಂಕಕಾಱ]

ಕೆಸಱಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣು ಕಲಸಿ ಇಡು; ಅಡಿಗಲ್ಲು ಹಾಕು: ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮ ನುದಯದೊಳ್ ನಿಲಿಸುಗೆ ಕಂಭಮನಿಂದುಸುತನ ಲಗ್ನಂ ಬರೆ ಬೆಟ್ಟಿಗೆಡೆಂಕೆಗಳಂ ಕೆಸಱಿಕ್ಕುಗೆ ಭೃಗುಸುತನುದಯಮಾಗೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಚಿರಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೨೬). [ಕೆಸಱ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಸಱಿಗೆ (ನಾ). ಬಚ್ಚಲು; ಬಚ್ಚಲಿನ ಹರಿ: "ಕೆಸಱಿಗೆಯೆಂದು ಬಚ್ಚಲ್" (ಕಶಸಾ. ೩೨–೬೭೬); "ಬಚ್ಚಲಕ್ಕು ಕೆಸಱಿಗೆಯೆನ್ನಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೦). [< ಕೆಸಱ್]

ಕೆಸಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ಬಗ್ಗಡವಾಗು: ಖಂಡದ ದೊಂಡೆಗಳು ಕೆಸಱಿಡುವ ಮಿದುಳುಗಳ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧); ಕೆಸಱಿಡುವ ರಕುತಾಂಬುಗಳ (ಕುಮಾರವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪); ಚಾರುಚಳೆಯದ ಕೆಸಱಿಡುವ ಕಸ್ತೂರಿಗಳ (ಸಂಧಪ. ೨೮–೧೧). [ಕೆಸಱ್ + ಇಡು$_1$]

ಕೆಸಱು 'ಕೆಸಱ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರು ಕಾಣಿಸು; ತಳಕಾಣು: ಕೆಸಱು ದೋಱಲು ಜಗುಳೆ ದಾಂಟಿತು ಭರತ ಪರಿವಾರ (ತೊರರಾ. ೨–೬–೧೭); ಕೆಸಱುದೋಱಿತು ಕಡಲು ಪಾಂಸುಪ್ರಸರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೧).

[ಕೆಸಱು (< ಕೆಸಱ್) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೆಸಱುವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಗದ್ದೆಯ ಕಂದಾಯ: ಊರು ಮರಿಯಾದೆಯುಳ್ಳ ಕೆಸಱುವಣ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟ ಆರುವಣ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳಂತಹ ಆಯವೆಲ್ಲವೂ ಆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಲುವುದು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೨೦–೩೦; 1277). [ಕೆಸಱು (< ಕೆಸಱ್) + ಪಣ$_1$]

ಕೆಸಱೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು: ನೀರೇಱಿದ ಮುಗಿಲ್ಗಳು ಕೆಸಱೆದ್ದುವು . . . ಆ ಸೇನಾ ಪದಧೂಳಿ ಪೂರಿಸೆ ಗಗನಮಾರ್ಗವನು (ಕುಠಾಸಾಂ. ೯೧–೮೦). [ಕೆಸಱ್ + ಏಳು$_1$ (< ಎೞ್$_1$)]

ಕೆಸು$_1$ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸು$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳುದು. 'ಕೆಸುಕಾಡು' ಪರಾ. [< ಕಿಸು$_3$]

ಕೆಸುಕ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆ; ಗರ್ಭಕೋಶದ ಕಸ; ಸೆತ್ತೆ (?): ಬಸಿರ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಮಾಸನೂರಲಿ ನಿಂದು. . .ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಸುಕದಱಿವೆಯ ಹೊದ್ದು ಮಲಮೂತ್ರದಲಿ ಬಿದ್ದು ವಸುಧೆ ದಿನವನು ಕಳೆದೆಯೋ ಆತ್ಮ (ಕನಕ. ೧೯–೧). [← ತಮಿ. ಚಿದುಕ್ಕು, ಚಿದುಗು]

ಕೆಸುಕಾಡು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ತಲೆಪರಿಯೊಳು ಐವತ್ತು ಮತ್ತರ್ ಕೆಸುಕಾಡುಂ ಕೀಱ್ಕೆಱೆ ಮೂವತರ್ಮಡಿಕಾಡುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೮; 9ನೆಯ ಶತ). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ.

[ಕೆಸು$_2$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕೆಸುಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸುಗೊಳಮೊಡೆಯ ಬಿ ನಾ ಮ್ಮ ಜಿ್ಗ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೨ ; ಸು. 750) ; ಕೆಸುಗೊಳ ಮೊ ಡೆ ಯ ಮಾ ಜ ನ ೧ಕ್ಕೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೧೯ ; ಸು. 750). ‘ಕಿಸುಗೊಳ’ ಪರಾ. [ಕೆಸು$_2$ + ಕೊಳ$_3$]

ಕೆಸುಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸುಮಂಗಲಂ ಸುಳ್ಯಂ (ಎಇ. IX, ೨೦೪–೬೦ ; 750). ‘ಕಿಸುಮಂಗಲ’ ಪರಾ. [ಕೆಸು$_2$ + ಮಂಗಲ]

ಕೆಸುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು ; ಕೆಂಪುಭೂಮಿ. ‘ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡು’ ಪರಾ. [ಕೆಸು$_2$ + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯ ನಾಡು; ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡು. ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಯಕೆಲ್ಲ ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫–೧ ; 780). [ಕೆಸುಮಣ್ಣು + ನಾಡು]

ಕೆಸುವೊಳಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವ್ರೀಹಿಮುಖ ಗ್ರಾಮ ಕೆಸುವೊಳಲ ಕೆಸ್ಪೋರ ಮಾನ್ಯ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ದಶಗ್ರಾಮ ಪಂಭೋಗೇನ (ಇಅ. XIX, ೧೮–೧೪; 602). ‘ಕಿಸುವೊಟಿಲ್’ ಪರಾ. [ಕೆಸು$_2$ + ಪೊಳಲ್ (< ಪೊಟಿಲ್)]

ಕೆಸೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಐಚಯ್ಯನು ಗೋನಯ್ಯನು ಕೆಸೆಯಮ್ಮನು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯–೪; 963). [ಕೆಸೆ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕೆಹೆಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : “ತೇಜನಕಃ —ಕೆಹೆಕಬ್ಬು, ಗುರುಗ, ಗೇರು, ತಾರೆ” (ಒಷಧಿ. ೬೨). [?]

ಕೆಳ ‘ಕೆಟಿ’ ನೋ.

ಕೆಳಂದಲೆ ‘ಕಿಟ್ಟಲೆ’ ನೋ.

ಕೆಳಗಡೆ ‘ಕೆಟಿಗಡೆ’ ನೋ.

ಕೆಳಗಿವಿ ‘ಕೆಟಿಗಿವಿ’ ನೋ.

ಕೆಳಗು ‘ಕೆಟಿಗು’ ನೋ.

ಕೆಳಗೆ ‘ಕೆಟಿಗೆ’ ನೋ.

ಕೆಳತಟ್ಟು (ನಾ). = ಕೆಳಗಡೆ : (+). [ಕೆಳ (< ಕೆಟಿ) + ತಟ್ಟು$_2$]

ಕೆಳದಾಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗದ ದವಡೆ : “ಹನುಃ . . . – ಆ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಹೆಸರು, ಕಟವಾಯಿ ಕಣಿತಲೇ ಕೆಳ ದಾಡೆಗೂ ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦). [ಕೆಳ (< ಕೆಟಿ) + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೆಳದಿ (ನಾ). ಗೆಳತಿ; ಜೊತೆಗಾತಿ; ಸಖಿ: “ಆಳಿ, ಸಖಿ, ವಯಸ್ಯಾ – ಈ ೩ ಕೆಳದಿ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬); “ಗೆಳತಿಯೆಂದುಂ, ಕೆಳದಿಯೆಂದುಂ ಸಖಿ” (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೫); ಕೆಳದಿಯಭಿಮತಮನೊರ್ಬುಳಿಗೂಡಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೩); ಆಕೆಯ ಕೆಳದಿ ನಾಗಬ್ಬೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೬); ಒಡನಾಡಿ ಬಳೆದ ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ); ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಬಿಸಿಲಾಯಿತ್ತು ಕೆಳದಿ (ಮಹಾದೇ. ೩೪–೩); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಯ್ಸಿದಳ್ . . . ಬಲುಹುರಿಯ ನೇಣುಗಳ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೨೧–೬); ಕುಮಾರಿ ಹೊಂದೇರಿನಲಿ ಬಂದಳು ಕೆಳದಿಯರುವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪); ಹೊರೆಯ ಕೆಳದಿಯ ಕಂದದ ಮೇಲೆ ಕರಗಳನಿರಿಸುತ (ಕಂನವಿ. ೨–೯೪). [< ಕೆಳ$_2$]

ಕೆಳಮೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಎಂಬ ಭಾವ; ಹೀನತೆ: ಭಾರತದ ದಾಸ್ಯವು ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಕೆಳಮೆಯ ಭಾವನೆ ಬೇರೆ (ಸಮಜೀ. ೬೧೫). [ಕೆಳ (< ಕೆಟಿ) + -ಮೆ$_1$]

ಕೆಳವೈ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಕೆಳಭಾಗ: (+). ೨. ಕುಪ್ಪಸ; ಕವಚ, ವೊದಲಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಒಳವೈ : (+). [ಕೆಳ (< ಕೆಟಿ) + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಕೆಳಯಿಂಕೆ, ಕೆಳಯಿಕೆ, ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ, ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ (ಅ). ಕೆಳಗಡೆಗೆ; ಬುಡದಲ್ಲಿ : ಓ ಡಿ ನೊ ಳ ಗ ಗೆ ಯ ಹೊಯಿದಂತೆ, ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಬೇಜೂಜದು, ಮೇಲೆ ಫಲವಾಗದು (ಬಸವ. ೫೮೩); ಆಂದೊಮ್ಮೆ ಧರೆಯಮೇಲೆ ಉದಕವಿಲ್ಲದಂದು ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಪಾದವ ನೀಡಿದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೦೨-೯೧೧); ಕಡುಗಿ ಕೊರಳಲದಾರೊ ಪಾಶವ ತೊಡಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆಳದ ದಾಡೆಯ ದಡಿಗರು (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೨೭). ‘ಒಳಯಿಂಕೆ’ ಪರಾ. **ಕೆಳಯಿಕೆ**: ಉಲಿದು ತೊಟ್ಟಲಿನಿಂದ ಕೆಳಯಿಕೆ ಘಳಿಲನಿಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೭–೪೬); ಮರನೇಜಿ ನಕ್ಕಾಡಿ ಕೆಳಯಿಕೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಸುರರು ಭೂತಳಕೆ ಬೀಳುವರು (ಭರಚ. ೧೭–೬೮). **ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ**: “ಸಂಡೀನ – ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ ಹಾಜುವ ಪಕ್ಕಿ” (ನಾಚಿರಾ. +). **ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ**: ಕೆಜಿಯ ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ ಸೀಮೆಯನೂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X, ಮುಳುಬಾ. ೭–೬ ; 1416). [ಕೆಳ (< ಕೆಟಿ) + ಇಂಕೆ ?]

ಕೆಳಯಿಕೆ ‘ಕೆಳಯಿಂಕೆ’ ನೋ.

ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ ‘ಕೆಳಯಿಂಕೆ’ ನೋ.

ಕೆಳರ್, ಕೆರಳ್, ಕೆರಳು, ಕೆಲರ್$_1$, ಕೆಳರು, ಕೆಳಲ್, ಕೆಳಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿತೆರೆ; ಬಿರಿ; ಬಿರುಕು ಬಿಡು : ಪಂವ ಗಾಲಿಯ ಕೆಓಳ್ಗೆ ಕೆಳರ್ತು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಕೂಡೆ ಸಡಿಲ್ವಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೨೦೫). ೨. ಅರಳು; ವಿಕಾಸವಾಗು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ವಿಸ್ತರಿಸು : “ಕೆಳರ್ – ವಿಜೃಂಭಣೇ (ವಿಸ್ತರಿಸು, ಆಕಳಿಸು)” (ಶ ಮ ಧಾ). ೩. ಎಬ್ಬಿಸು; ಹರಡು; ಕೆದರು : ಸ್ಫುರದುದ್ಯದ್ಧೂಳಿಯಂ ಮೇಣ್ಕೆಳರುತುಜಿ ಕಲಂಕುತ್ತವೆತ್ತಂ ತಟಾಕೋತ್ಕರವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೩೨). ೪. ರೇಗು; ಕನಲು; ಕೋಪಿಸು: ಎಂದು ಕೆಳರ್ದು ನುಡಿದು ಸಯಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸು ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಸಾಹಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬); ಅಳವಿಲ್ಲದೆ ಮುಳಿದು ಕೆಳರ್ದು ಕಿರ್ಚಿದರ್ಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೪೩); ನೆರೆವಾಶಾಧೀಶರಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಳರ್ದು ಸಿಡಿಲ್ದೇಱುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೭); ನಿರ್ವಂಶಮಪ್ಪಂತಿರೆ ತಜಿದು ಮಹಾವಾರ್ಧಿಗುಯ್ದಿಕ್ಕುವೆಂ ಚೆಚ್ಚರಮೆಂಬುದ್ಯೋಗದಿಂದಂ ಕೆಳರ್ದು ನಡೆವ ದೇವೇಂದ್ರನಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೮–೧೧೯); ಉಣ್ಣದಾಹಾರಮಂ ಮಾಣದುಂಡರು ಎಂದು ಕೆಳರ್ವ ಪಾಪಾತ್ಮರ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೭೮). ೫. ಉದ್ರಿಕ್ತವಾಗು; ಪರಿತಪಿಸು (?) : ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರಿಂದು ಬೇನೆ ಕೆಳರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆಳರೆ ವಿರಹಿವ್ರಂದಂ ಪುಷ್ಪಿತಾಶೋಕದಿಂದಂ ತಳರೆ ಕುಸುಮಜಾಳಂ . . . ಬಳೆಯೆ ಮದನ ದಾಹಂ ಬೀಸುಗುಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೮). ೬. ಕೂಗು; ಕಿರಿಚು; ಗರ್ಜಿಸು: ಸಿಕ್ಕದೋಡಿತು ಕಾಡೆ ಕೆಳದೋಱಿಡಿದಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೮೩–೧೮೩). ೭. ಕೂಗಾಡು; ವಿವಾದಮಾಡು (?) : “ಕೆಳರ್ದುದು ವಿವಾದಮೆಲೆ ಚತುರಾಸ್ಯ” (ಚತುನಿ. II, ೪೬). **ಕೆರಳ್** : ೩. ಮರಲ್ವ ಧೂತವ್ರಜದ ಝೋಂಪಿಸಿ ಕೆರಳ್ವ ಭಟರಟ್ಟಿಗಳಲೆಸೆದುದು ಕೂಡೆ ರಣಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೩). ೪. ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಿನಿಸಿ ಕೆರಳ್ದು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬–೭); ಮಾರಿ ಮೀಜಿದಡೆ ಮೃತ್ಯು ಕಡಂಗಿ ದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩–೧೮ ;1124); ಕೈವಿಡಿದೆಳೆವುದುಂ ಕೆರಳ್ದು ಕುಮಾರಂ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೩೪); ಪಿತ್ತಜ್ವರಿತಂಗೆ ಪಾಲುಶರ್ಕರೆಯಂ ಕೊಳ್ವುದೆಂದು ಪೇಳ್ದಡಂ ಕೆರಳ್ವನಲ್ಲದೆ ಕೈಕೊಳ್ವನಲ್ಲ (ಧರ್ಮಪ. ೭–೩ವ). **ಕೆರಳು**: ೪. ಕೆರಳಿ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು ರಥವನು ಧುರಕೆ ದುವ್ವಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೩);

ಕೈಕಸೆಯ ಮಗ ಕೆರಳಿದರೆ ಕಲ್ಪದ ಪಶುಪತಿಯ ಪಾಡೇನು (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೧೮); ಕೆರಳಿ ದೂರ್ವಾಸರಿತ್ತುರವಣೆಯ ಶಾಪದಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೨-೯೨). ೫. ಮನದೊಳು ಕೆರಳಿ ಕೋಪದೊಳಿರ್ದ (ಭರಚ.೨೫-೫೪); ಈಟಿಗಳ ಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೆರಳುತಲ್ಲಿರುವ ಮದ್ದಾನೆಯ ಹಾಗೆ ಕ್ಲೇಶಪಡುತ್ತ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೯೩); ಅತ್ಯುರುತರ ದುಃಖ ಭಾವ ದಿನಕಲ್ಪ ಬಳಲ್ವ ಕೆರಳ್ವ (ಶತಕ. ೧೫೯-೨೪); ಯೋಚನೆ ನೂರುಸಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆರಳುತ್ತಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೭೫). ೮. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು: ಕೃಷ್ಣ ಪಾರ್ಥನ ಕೆರಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೯೭). **ಕೆಲರ್$_1$:** ೬. ಕೆಲರುತ್ತಂ ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರ್ದಟರನೆಱೆದೀಡಾಡಿ . . . ಸಾರು ತಿರ್ಪ೦ (ನಳಚಂ. ೮೦). **ಕೆಳೆರು:** ೪. ವರ್ಮವಱಿಯದೆ ಕೆಳರಿ ನುಡಿ ಯುಚಿತವಲ್ಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೫೪). **ಕೆಳಲ್:** ೪. ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ವಾಸುವ ತಲೆವೆತ್ತಿ ಕೆಳಲ್ದು ಜಗಳವಾಡುವ (ಸಮುಕ. ೩-೫೫). **ಕೆಳಲು:** ೪. ಕೆಳಲಿ ಬಳಿಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾದುರಗಲಿಸಿ ಸಿಹ್ಮರಥನೊಳು ಕಾದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೩-೧೮); ಸಿಡಿಲ ಕೇಳ್ದ ಹರಿಯಂತೆ ಕೆಳಲಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೧೯); ಕಳಲದೆ ಕೆಳಲದೆ ಬಳಲದೆ ಹಳಿಯದೆ ಸುಳಿಸುಳಿಗೊಳ್ಳದೆ (ಯೋಗಾಂಪ. ೬-೨೧); ಕೋಲಿನ ಮೊನೆಯಿಂದಲಿ ಕುಸುರಿದಱಿಯೆ ಕೆಳಲಿದನು (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಿಳರ್; ಮಲ. ಕಿಳರು; ತೆಲು. ಕೆರಲು]

ಕೆಳರಿಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಳರು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಳರ್ಚು, ಕೆರಳಿಚು, ಕೆಳರಿಚು, ಕೆರಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಿಸು; ರೇಗಿಸು: ಮನದ ಪಿಶಾಚಕ್ಕೆ ವಚನರಚನಾಧೂಪಮಂ ತೋಱಿ ವಿರಹ ವಿಕಾರಮಂ ಕೆಳರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೭ ವ) **ಕೆರಳಿಚು:** ಮರುಳು ಮಗನೇ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕೆರಳಿಚುವರೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬೦೫ ೧೦-೧೫). **ಕೆಳರಿಚು:** ಹಿಳುಕ ಮುಱಿದೊಡನೆಚ್ಚು ಭೀಮನ ಕೆಳರಿಚಿದರ್ಕೆ ಕರ್ಣ ನಂದನರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೮). **ಕೆರಳ್ಚು:** "ಕೆರಳ್ಚು - ಆಸ್ಫೋಟನೇ (ಪ್ರಕಟಕೋಪೋದ್ರೇಕೇ)" (ಶಮುಧಾ); ಕೆಡೆವತ್ತಿದೆನ್ನಯ ಬಾಣದಿಂ ಕಡೆಸಾರ್ ಬಿಡೆಂದು . . . ಪಾರ್ಥನೊತ್ತಿ ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೨೬); ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ತಂತ್ರವನೆಸಗಿ ಶಾಪಮಂ ಕುಡಿಸಿದಳ್ದೇವನದಿಯಂ ಕೆರಳ್ಚಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಳರ್ + -ಚು]

ಕೆಳಲ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಳಲು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಳಲೋಕ (ನಾ). ಭೂಲೋಕದ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋ ಲೋಕ: "ತಳಮತ್ತತಳ ವಿತಳ ಸುತಳಂ ರಸಾತಳ ತಳಾತಳಮು ಪಾತಾಳ ಮೆಂದು ವರ್ತಿಸುವ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳಲೋಕಮೇಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೩೨); ಬನ್ನಿ ಕೆಳೆಯರಿರ ತಣಿಯರಿವೆ ಕೆಳಲೋಕವಾಸಿಗಳಿಗೀ ಸ್ಥಳದೆ (ಪಾರಸಿ. ೨೩-೫೭). [ಕೆಳ (< ಕೆೞ) + ಲೋಕ]

ಕೆಳವ 'ಕೆಟವ' ನೋ.

ಕೆಳವಾಡಿ$_1$ (ನಾ). "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬು" (ಪಂಪಾಮಾ ಕೋಶ): ಪಲ್ಲಟಿಸದೆ ಕಣ್ಗಳ್ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲೆ ತಮ್ಮೊಳಿಳಿಸಿ ನೋಡುವ ಪದ ದೊಳ್ ಪುಲ್ಲಶರಂ ಕೆಳವಾಡಿಯ ಬಿಲ್ಲಂತಿರ್ದಸಗದರಲ ಸರಲಂ ಸುರಿದಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೮-೧೪). [?]

ಕೆಳವಾಡಿ$_2$(ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಳವಾಡಿ ಮೂನೂಱುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೩೮; 948); ಕೆಳವಾಡಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ ೨೦ ಮತ್ತರುಂ (ಎಇ. IV, ೨೬೧-೨೨; 1053); ಕೆಳವಾಡಿ ಮೂನ್ನೂಱುಮಂ (ಇಆ. IX, ೯೮-೨೨; 1169). [?]

ಕೆಳವು (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ: ಕೆಳವು, ತೆರವು, ಎ:ವು (ಶಮುದ. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳ$_1$ + -ವು]

ಕೆಳವೆ 'ಕೆಟವೆ' ನೋ.

ಕೆಳಸಾಗು (ಕ್ರಿ).= ಕೆಳಸಾರ್: ಉಲ್ಕೆ ಉಳುಕಿದ ಹಾಗೆ ಗಳಕನೆ ಕಳಚು ವರೆ ಕೆಳಸಾಗುತ (ಕೃಷ್ಣಾಉ. ೪೯-೬). [ಕೆಳ (< ಕೆೞ) + ಸಾಗು$_1$]

ಕೆಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಪೋತಂದಂ, ಕೆಳಸಾರ್ದಂ (ಶಮುದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳ (< ಕೆೞ) + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಳಾಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಳಾ ಅಲಕ್ಕೊಪಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ ಮೀ × ಣಿಯ್ಯು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಾನ್ ಪೊಟ್ಟಿನ್ನಾ ಕೆಳಾ ಮುದ್ದನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨-೧೨; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (?): ಮಣಿಮಯ ಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಕೆಳಿ [ಪಾಠಾಂ.ಕೇಸರಿ]ಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳತಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ] ಕಪ್ಪುರದ ಪಳಿಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೪ ವ). [< ಚಳೆಯ]

ಕೆಳೆ$_1$, ಗೆಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು: "ಕೆಳೆ - ಆಕರ್ಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಪಱಿಯದಿಹುದೆ ಧರ್ಮ ತನುವ ಕೆಳೆಯದಿಹುದೇ ಸಿದ್ಧಿ ಚಿತ್ತವಲುಗದಿಹುದೆ ಮುಕ್ತಿ (ಕವಿಚ. II, ೭೮ ವೃಷಭಗೀತ). **ಗೆಳೆ$_1$:** ಸೆಳೆದೀಡಾಡುರ ತುಂಬಿರ್ದ ಪದಕವ ಕಳೆ ಜಘನದ ಕಾಂಚಿಯನು ಗೆಳೆದು ಬಿಸಾಡುಟ್ಟ ನಿಱಿಯ . . . ತಳುವೇಕೊ ತಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೫೮); ಅವಳುಟ್ಟ ಮಿಱುಪ ದುಕೂಲದ ಸೀರೆಯ ಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಳೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೦).

ಕೆಳೆ$_2$, ಗೆಣೆ, ಗೆಳೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ; ಮೈತ್ರಿ; ಸಖ್ಯ: "ಸಖ್ಯಂ . . . ಸಭಾಜನಂ - ಈ ೯ ಕೆಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೧); ಶ್ರೀ ಗುಣ್ಣಜ್ಜಲಾ ಸಿಯಕೊಲ್ಲ ಆಸಿ ಉನ್ನತನ್ ಎನ್ಸೊನ್ ಕೆಳೆಇನಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫-೯; 780); ಕೆಳೆ ಸಂಗಳಿಸುಗೆ ನಿಮಗಮ ಮಗಮಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೩); ನೀನಿಂದೆನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಾರದಂದು ನಿನ್ನ ಕೆಳೆ ಟಕ್ಕರ ಕೆಳೆಯಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫-೧೮); ನೀರಿಲ್ಲದೆಡೆಯ ಬೆಳಸುಂ ಕ್ರೂರರ ಕೆಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲದನರಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೮); ಅರಿಗಾರೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೫); ಅನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳೆ . . . ಸುಳಿದ ಗಾಳಿಗೆ ಮಲೆವ ದೀವಿಗೆಯಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೩೮). ೨. ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಮಿತ್ರ: ಕೈಗೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತ ರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ ನೃಪತಿ ಸನಾಭಿಗಳಾ ಬಂಧುಜನದಾ ಕೆಳೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨); ಪಗೆಯ ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಲ್ತೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೭); ಕೆಳೆಯೇ ಸರ್ವರೊಳುತ್ತಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೪); ಕೆಲರ್ಗೆ ಕೆಳೆ ಗಡ ಕೆಲರ್ಗೆ ಹಗೆ ಗಡ ಕೆಲರ್ಗುದಾಸೀನಂ ಗಡ (ಸಾನಂಚ. ೮-೩೧). **ಗೆಣೆ:** ೧. ಹಗೆಯವರ ಗೆಣೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೩). ೨. ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕಿಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆಣೆಗಳ್ವಾನುಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪). **ಗೆಳೆ$_2$:** ೨. ಇಱಿವಿಟ್ಟಗೆವಂದ ರಸುಗೆಳೆಗಳಂ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ತಟ್ಟ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೦-೨೩; 1060).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೇಳ್; ತುಳು. ಗೆತ್ತ್]

ಕೆಳೆಗೊಳ್, ಕೆಳೆಗೊಳು, ಗೆಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನೇಹಮಾಡು; ಗೆಳೆತನ ಮಾಡು; ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು: ದೈವವಿದಂಗನೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆ ಗೊಳ್ವವಂ ಸುಹೃಜ್ಜನದಯಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೪); ಪೊಲ್ಲರೊಳ್ಕೆಳೆ ಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪುದು ಶಿಷ್ಟರೊಳ್ ವಿನಯಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿರ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೦); ಅಡವಿಯನೆ ಕೆಳೆಗೊಂಡು ನೆಲದೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟು (ಸರ್ವವ. ೧೬-೮೨); ಕಲಾಪ್ರೌಢರಲ್ಲದರ ಕೆಳೆಗೊಳ್ಳದ (ಸೌಂದಪು.೭-೩೭).

ಕೆಳೆಗೊಳು : ಕೆಳೆಗೊಳುವುದು ಸೇವೆಗೈವುದು ನಲ್ಲನ ಬಳಿ ಸಲುವುದು (ಹರಿಬ. ೩-೩೨). **ಗೆಳೆಗೊಳ್** : ಸಸ್ಪೃಹರೆಲ್ಲಂ ಗೆಳೆಗೊಂಡು ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೨); ಚೆಲ್ವೆರಡು ರೂಪಾಯ್ತೊ ವಿಮಲತೆ ಮಡಲ್ತುದೊ ಗೆಲ್ಪ ದೆಸೆ ಗೆಳೆಗೊಂಡಡರ್ದುದೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೪೯). [ಕೆಳ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

(ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು : ಕರಕಮಲಮಂ ನೊಸಲ್ವೆಱಿಗೆ ಕೆಳೆಗೊಳಿಸುತಂ (ನಂಬರ. ೯-೧೨೩); ಪೇರುರದೊಳ್ ತೋರ [ಪಾಠಾಂ. ತಾರ] ಹಾರಮಂ ಕೆಳೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೯ ವ). [ಕೆಳೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕೆಳೆಗೊಳು 'ಕೆಳೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಳೆತನ, ಗೆಣೆತನ, ಗೆಳೆತನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಸಖ್ಯ; ಮೈತ್ರಿ: ಮುನ್ನಿನ ಕೆಳೆತನಂ ಕಾರಣಮಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಬಂದು ಕೂಡಿದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೬-೬೯ ವ); ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಂದಿನ ಕೆಳೆತನಮಂ ನೆನೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೯೩); ಕೆಳೆತನದ ನಂಟು ವಿಷಯದ ಬಂಧುವಾತುಗಳ ಬಲದೊಳ್ (ಹರಿಕಾ. ೧-೩೧); ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದಾ ಮುಕ್ತಿಬಾಲೆಯಂ ಕೆಳೆತನಕೆ ಕರೆವಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೯); ಹಿರಿತನಕೂ ಕೆಳೆತನವೇ ಮಿಗಿಲು (ಗಣೇಶ. ೨-೨೬). **ಗೆಣೆತನ** : ಈಗ ಬಾಪೂ ಒಲ್ಲೆ ಅನ್ನುವದಕ್ಕ ಆ ಪಡದಯ್ಯನ ಗೆಣೆತನ ಕಾರಣ (ಗ್ರಾಮಾಯ ೬೩). **ಗೆಳೆತನ** : ಅವರಿಬ್ಬರ ಗೆಳೆತನ ದಿನೇದಿನೇ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೆಳ್ತ + -ತನ]

ಕೆಳೆನಲ್ಲು (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಸಿಗುಣೂರರ್ ಕೆಳೆನಲ್ಲು (ಎಕ. X (3), ಮುಳುಬಾ. ೧೧೮-೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಳೆಯ, ಗೆಣೆಯ, ಗೆಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಗಾರ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಸಖ; ಮಿತ್ರ: "ಕೆಳೆಯಂ ಮಿತ್ರಂ ವಯಸ್ಯಂ ಸುಹೃದನೆನೆ ಸಹಾಯಂಗೆ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦-೧೧); ಎನ್ನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಯಮದಂಡಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೮-೬); ಬಗೆವೇೞ್ದೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯); ನಿನ್ನ ಕೆಳೆಯಂ ಸುಯೋಧನನೊಳ್ನುಡಿದೆ ನುಡಿಯದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ (ಗದಾಯು. ೫-೧೬); ನರಕಗತಿಗಿೞಿವ ಜೀವೋತ್ಕರಮನೊಳ್ಗತಿಗೆ ತರ್ಪೊಡಾತನೆ ಕೆಳೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೫); ಹಂತಿಯಲಿ ಕುಡಿದರು ಕೆಳೆಯರಿಗೆ ಸವಿದೋಱಿ (ಕುಮಾರಾಭಾ. ೫-೩೧); ಕೆಳೆಯರಿಂ ಬೇಟಂ ಸುಪುತ್ರರಿಂದಿಹಪರಂಗಳಸುಖಂ ಪೆರ್ಚುವಂದದೆ (ಚಿಬಪು. ೮-೨೦). **ಗೆಣೆಯ** : ೧. ಹತ್ತಿರಿದ್ದರೆ ಹೆಂಡತಿ, ಒಳಿತಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕ ಒಳಿತು ಕೆಟ್ಟರೆ ಗೆಣೆಯ (ಗಾದೆ). ೨. ವಿಟ; ಬೇಟದವ : ಗೆಣೆಯರನು ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಲಿ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ (ಕೋಗಯ. ೩-೩೩). **ಗೆಳೆಯ** : ೧. "ಒಂದೇ ಪ್ರಾಯದ ಸಂಗಡಿಗನು ಗೆಳೆಯನೆಂದೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೧); ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲರ ಕೂಡೆಯಾಡುತ (ಸಂಭಪ. ೮-೬೭).

ಕೆಳೆಯಳ್ = ಜೊತೆಗಾತಿ; ಸಖಿ; ಗೆಳತಿ : ಬೞಿವಿಡಿದೆ ಮುಸುಱಿ ವಳಿಗಳ ಬಳಗಕ್ಕೇವೈಸಿ ಮುಗುಳ್ದೆ ಕೆಳೆಯಳ್ ಸರದೊಳ್ ಮುಱುಗಿರ್ದು ನೆಗೆದುವಂ ಕಂಡು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೪೮). [ಕೆಳ್ತ + -ಅ$_7$]

ಕೆಳೆಯತನ (ನಾ). ಗೆಳೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗೆಳೆತನ: ದೀವಿಗೆಯ ನೆಸಗಿದ ಖಳಂಗೆ ಕೆಳೆಯತನಮುಮನರ್ಥಕುಳದೊಡೆಯತನವುನಗ್ಗಳ ವಿತ್ತುದಂ (ಸಾನಂಡ. ೩-೬೩); ಕೆಳೆಯತನಂ, ಸುಖಿತನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳೆಯ + -ತನ]

ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆಯು ಸಿರಿ ಕಾವಣ್ಣನು ಬಿ×× ಣ್ಣನು ಜಟ್ಟಿಯ ಬಯಲಲರೆದಗ್ಗಿ ನಲ್ಲಣ್ಣಾಗ ಕಟ್ಟಿದರು (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೧೧; 1020 ?); ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆಗಂ ಸುಪುತ್ರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧-೩೦; 1085 ?). [ಕೆಳೆಯ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ]

ಕೆಳೆಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೆಳೆಯಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಹೊರವಣ್ಣ(ಂ)ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೨-೯; 1032). [ಕೆಳೆಯ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ 'ಕೆಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳೆಸಂಕಲೆ (ನಾ). (ಇಬ್ಬರ ಕೈಗಳನ್ನು) ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೋಲೆ: ಕಳ್ಳಂಗಂ ತಳಾಱಂಗಂ ಕೆಳೆಸಂಕಲೆಯನಿಕ್ಕಿದಾಗಳ್ (ಜಾವುಂಪು. ೯೭-೭). [ಕೆಳ್ತ + ಸಂಕಲೆ]

ಕೆಳ್ಪು (ನಾ). ಪದರ(?): ಪರಿವಿಷ್ಟ ಸ್ಪಷ್ಟಕರ್ಮಾಷ್ಟ ಕಮಲದಳದಿಂ ಕೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪೋಲ್ದುವಾದಂ ಚರಮಾಂಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದೊಯ್ಯನೆ ತನುತೆಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಪರಿಸಂಬೆತ್ತೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨). [?]

ಕೆಱಗಲೂರು 'ಕೆಱಗಾಲೂರ್' ನೋ.

ಕೆಱಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱಗಾಲ ಮತ್ತಲಿಪ್ಪತ್ತು ಗ್ರಸ್ತ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮತ್ತಲ್ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೪-೧೩; 935). [?]

ಕೆಱು (ಕ್ರಿ). ನಮೆ; ನೋಯು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ವಾತನಾನರ ಕಾವಾನಪದೊಳಾಳ್ದು ಭಾನುವಿಧುವಿಪ್ಪನ್ನಂ ಕೆಱುತ್ತಿಪ್ಪಂ (ಎಇ. XV, ೩೨೪-೯೩; 1172). [← ತಮಿ. ಚೆಱು = ದ್ವೇಷಿಸು, ಕನಲು]

ಕೆಱುವು (ನಾ). ಹೊಲ; ನೆಲ; ಭೂಮಿ : ಮಾದಿಗೋ×× ಳ ಪನ್ನುವತ ಸಹಳ್ಳಿಲ್ಲರಾಳಂ ಕಲ್ಕುನ್ದೊಡ್ಡವು ಒನ್ದು ಕೆಱುವು ಜ×× ಮುಮನೆ ತಾಗಿಮು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೬; ?). [← ತಮಿ. ಚೆಱುವು]

ಕೆಱುವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱುವೂರ ಎಡವೆ ಚಿಟ್ಟಿಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೮-೧೭; 1099). [?]

ಕೆಱೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಕೆ ಕೆಱೂರ್ಗೋಳ ಅ× ಕುಟ್ಟಿಬಾಗೆ ಊರೇಱಿನುಳ್ಳೆಱಿದು ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೩; 780). [?]

ಕೆಱೆ, ಕೆರೆ (ನಾ). ಏರಿ ಹಾಕಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸ್ಥಳ; ತಟಾಕ; ಜಲಾಶಯ : "ಆಧಾರಃ, ತಟಾಕಃ - ಈ ೨ ಕೆಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪); ನೀರಿಲ್ಲದ ಕೆಱೆಯ ನಡುವುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೬); ಜಾದಗೆ ... ಕೆಱೆಯ ತೊಱೆಯುದಕಮನೇನಾದರಿಕುಮೆ (ಅದಿಪು. ೯-೧೦೯); ಎರೆಯ ಕೆಱೆಯಂತೆ ಬತ್ತಿರ್ದ ಗಲ್ಲಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೫); ಅಜ [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಲುಗೊಂಡ ಕೆಱೆಗೆ ಕೊಱೆ ಬಂದು ಹಾಯ್ದಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೩-೨); ಬತ್ತಿದ ಕೆಱೆಯೊಳಗೆ ಬಲೆ ಯೇಕೆ (ಕುಮಾರದ್ರೋ. ೧-೭). **ಕೆರೆ** : ಅರಿದಾಸಯ್ಯಂಗಳ್ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿ ಕೆರೆ ಕೆಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-I, ೯೪-೮; 1039); ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ದೇವಿಂಗೆರೆಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯಲಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬-೪೪; 1080); ಅವಳು ಏಳು ಕೆರೆಯ ನೀರು ಕುಡಿದವಳು (ಬಾಣಳ. ೨೧೭); ಕೆರೆಯ ಮುಂದೆ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯೇ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಱ್ಯ್; ಮಲ. ಚಿಱ; ಕೊಡ. ಕೆರೆ; ತುಳು. ಕೆರೆ, ಕಿರೆ, ಕೆದು; ತೆಲು. ಚೆಱು, ಚೆರು; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಚೆರು]

ಕೆಱೆಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪುರುಷಯ್ಯ ಕೆಱೆಕುನ್ದಾ ಮೂನೂಱುಮಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೬-೨; 720). [ಕೆಱೆ + ಕುಂದ]

ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಯಿಪಿಂದಾಳ್ದು ಪೊದ್ದರ್ಂ ಕೆಱಿಗನೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೨೩; 1042). [?]

ಕೆಱೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗಾಲ ಮಡವ ಮುತ್ತರಸರಮರಪ್ಪನ್ ಪರವಿಳ್ಳಿ ಎಱೆಸಿತು ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಎಕ. XII, ಮಧ್ಗಿ. ೯೩-೨; ಸು. 750). [ಕೆಱೆ + ಕಾಲ್$_3$]

ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್, ಕೆಱಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಳ್ಳಾವಿ ವಿಷಯ ಪಶ್ಚಾಗ್ರಾಮೇ ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್ಪೊಸವಳ್ಳಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೧೮; 475). **ಕೆಱಗಲೂರು**: ಜಲಗರಮಾಣಿ ಗೊಡಗಜವಳಿ ಕೆಱಗಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಗೆಯ ಮಣಲಿನಾಡ ಮೊರಸು ಹಂನೆರೆಡು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೭; 1117). [ಕೆಱೆ + ಕಾಲೂರ್]

ಕೆಱೆಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೂಡಲ ದೊರೆಗವುಣ್ಣ ಈ ಮೂನೂರ್ಬೊರೆ ದಮ್ಮರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭೪; 900). [ಕೆಱೆ + ಕೂಡಲ್]

ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ, ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ, ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ, ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ, ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಮಾನ್ಯ; ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯ್ಯಾ ರಾಜಾಮಾನಂ ಮೂಗಣ್ಣುಗ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XII, ಮಧ್ಗಿ. ೧೦೨-೧೫, ಸು. 909); ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೨-೨; 1314). **ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ**: ಬಿದಿರಕೆಱೆ ಕೆಱೆಕೊಡಗಿಯ ಸಿಲಾಶಾ ××× ಕೊಡಗಿಗಡೆಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧೦೦-೧೫; 1524). **ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ**: ಕೆಱೆಯೂರ ತನ್ನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆಯಲು ಭೀಮೇಸ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨-೨೮; 1074). **ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ**: ಹಿರಿಯಹಳ್ಳಿಮಾಚಸಮುದ್ರದ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ ತೋಟಸ್ಥಳವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೭೮; 1225). **ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ**: ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ ಮಾಂನ್ಯ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೦೭-೨; ?).
[ಕೆಱೆ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೋಡು ವಿಷಯೇ ಕೆಱೆಗೋಡುತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೩೫; 718). [ಕೆಱೆ + ಕೋಡು$_7$]

ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ, ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮುಚ್ಚುಕ್ಕೆ ಬಯಲ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆ ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ ಬಂಕ ಸರಿತ್ತೆ ... ಸಿರಿಪ್ಪಳ್ಳಿಯನ್ತೇಳುಂ ಗ್ರಾಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೪-೧೨; 1008). **ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ**: ಕೂಡಲಿಮಠ ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ ಗಾವಟೂರಗ್ರಾಮಗಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೧-೧೭; 1668). [ಕೆಱೆ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೆಱೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲೂರ ಮಲೆಯರ ಕೆಱೆಯಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ ಗಾವುಣ್ಣನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೧-೯; 1012). [ಕೆಱೆ$_0$ + ಅಮ್$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಕೆಱೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯಹಳ್ಳಿಯ ಗುಲುಗಣ್ಣನೆಱೆನೂರಬಸವಿನೊಳ್ಗಾದಿ ಸತ್ತಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೧೬-೮; 903). [< ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ]

ಕೆಱೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯೂರ ಜಾದಿಯೂರ ಕೊಡಂಗನೂರ ಬಾಡದ ಮಹಾಜನಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೪-೨೮; 968); ಕೆಱೆಯೂರ ತಿಮ್ಮನಾಯಕ ನುಗ್ಗೆಹಳ್ಳಿಯ ಹರಿದಾಸ (ಕಂನವಿ. ೩-೯೧). [ಕೆಱೆ + ಊರ್]

ಕೆಱೆವೆಸ (ನಾ). ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ(?): [ಮಱೆ]ವೆಸನೆನ ಗಾಯ್ತೀಗಳ್ 'ಕೆಱೆವೆಸನೇನೊಸೆದು ನಾಗಿಮಯ್ಯ×ದೇವಂ ಕೆಱೆ ಧರ್ಮೀತ×× ವಚನಂ ಮೇಲ್ನೋಡಿ ನಡೆಯಿಪಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೩-೬೭; 1113). [ಕೆಱೆ + ಬೆಸ$_4$]

ಕೆಱೆವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಗು, —ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಉರಿಯೊಳಳದಂ ವ್ಯಾಳಿ ಕೆಱೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಯೊ]ಕ್ಕ ಕೋರಾಂಟ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೦). [ಕೆಱೆ + ಪೊಗು$_1$]

ಕೆಟ, ಕೆಳ (ನಾ). 'ಕೆಟಗು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ: ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಕೆಟನುಂ ಮೇಲುಮಕ್ಕಿಯುಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೧೭; ಸು. 1110); ನಾಟಿ, ಕೆಟ, ಗುಜ ... ಸೂಟುಮ್ ಇತಿ ಅವಗಟಿಯಾದಯಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೆಳ**. 'ಕೆಳಗಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಕೆಟಗು]

ಕೆಟಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ನಿಟ್ಟು, —ಭಾಗ; ತಳಭಾಗ: ಸಡೆಪಂ ನಾಗೇಂದ್ರನತ್ತಲ್ ಕೆಟಗಡೆ ಪೊಡೆವಲ್ ಧಾತ್ರಿ ಮೇಲಿತ್ತಲತ್ತಲ್ (ಜಗವಿ. ೬-೩೦). **ಕೆಳಗಡೆ**: ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವ; ಕೆಳಗಡೆಯ ಸೀಮೆ: (ಶ). [ಕೆಟ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೆಟಗಿವಿ, ಕೆಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಕೆಳಭಾಗ. **ಕೆಳಗಿವಿ**: ೨. (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅನಾದರ: ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವನು ಕೆಳಗಿವಿಯಿಂದಲೆ ಕೇಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಕೆಟ + ಕಿವಿ$_3$]

ಕೆಟಗಿವಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷಿಸು; ಅನಾದರಮಾಡು: ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆಟಗಿವಿಗೆಯ್ಯಲೀಯದಾಟಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ); ಆ ಮಾತಂ ಕೆಟಕಿ[ಗಿ]ವಿಗೆಯ್ದು ... ದುರ್ಯೋಧನನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೭ವ). [ಕೆಟಗಿವಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಟಗಿವಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರು; ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳದಂತೆ ವರ್ತಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಸುಯೋಧನಂ ಕೆಟಗಿವಿಗೇಳ್ದು ಮರುಳ ಮಾತಿನೊಳ್ ಪುರುಳಿಲ್ಲೆಂದು ಕಿಱುದೆಡೆಯಂ ಪೋಗೆವೋಗೆ (ಗದಾಯು. ४-೪೪ ವ); ಅತಿಪ್ರಿಯಸಖನ ಮಾತಂ ಕೆಟಗಿವಿಗೇಳುತ್ತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೫೧ ವ). [ಕೆಟಗಿವಿ + ಕೇಳ್]

ಕೆಟಗು, ಕೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗ; ಅಧೋಭಾಗ: ವೃದ್ಧಂ ಕೆಟಗ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆವಂ (ಬಾಧಕ. ೫-೩೨). **ಕೆಳಗು**: "ಅಧೋಧಸ್ತಾದುಪಮಿಸಲು ಕೆಳಗಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೮-೨೦); ಕೆಳಗು ಮೇಲಾಗುವರೊಡನೊಡ ನೆಗೆವರು ನಿಂದು ಕಾದುವರು (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೬).
ಕೆಟಗಣ್, ಕೆಳಗಣ್ = ಕೆಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು; ಕೆಳಗಡೆ: "ಅಧಸ್ತಾತ್, ಅವಾಕ್, ಅಧಃ – ಈ ೩ ಕೆಳಗಣ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೨); ಕೂಪದಿಂ ಕೆಟಗಣದೊಂದು ಕಾಣದೊಳಗಿರ್ದ(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿಟ್ಟುನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೭೬); ತಾಂ ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಪೋಯ್ತು ಲಜ್ಜಾವಹದಿಂದೆ ಭೋಗವತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೨೯). **ಕೆಟಗಣ**, **ಕೆಳಗಣ** = ಕೆಳಗಿರುವ: ಕೆಟಗಣ ಕೆಂದಳಿರ್ ಪುದಿದ ಮೇಗಣ ಪಂದಳಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೨); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಹಿರಿಯ ಗದೆಯ ಬಸದಿಯ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೩-೧೧; 1160). **ಕೆಟಗಣಂ** = ಕೆಳಗೆ ಇರುವವನು: ಮೇಗಣಂ ಕೆಟಗಣಂ ನಡುವಣಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಟಗುಮೇಗಿಕ್ಕು** = ಉರುಳಿಸು; ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡು: ಇದ ಕಿಡಿಪ್ಪೊನ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಪರ್ವ್ವತಮನ್ ಕೆಟಗು ಮೇಗಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. X (೩), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೪; 850).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟಕ್ಕು; ತುಳು. ಕಿರ್ತ್; ಕೊಡ. ಕಿ, ಕಿಳಿ; ತೆಲು. ಕ್ರೀ, ಕ್ರಿಂದ]

ಕೆೞಗೆ, ಕೆಳಗೆ (ಅ). ೧. ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ; ಅಡಿಯಲ್ಲಿ; ತಳಕ್ಕೆ: ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯ ಕೆೞಗೆ ಆೞುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮; 776); ಮರದ ಕೆೞಗೆ ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋನಮನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೨); ಒಂದಾಲದ ಮರದ ಕೆೞಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭ ವ); ಎನಿತು ತಾಳಮರನೇಱಿದೊಡಂ ತಲೆಗೆ ಕಾಲ್ಕೆೞಗೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೩). **ಕೆಳಗೆ:** ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಣ್ಬುಮತ್ತಲ್ ಗಟ್ಟಿ (ಇಆ. XI, ೭೦-೧೯; 567); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಟ್ಟಿದ ಕಮ್ಮ ಮೂವೊತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೯-೨೮; 1111); ಮೇಲೆಯುಂ ಕೆಳಗೆಯುಂ ಆ ತೆಱದಿನಿರೆ ವಿಸರ್ಗಂ (ಶಮದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಹಿಂದೆ; ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ: ನಾಲ್ಕು ನೂರು ವರ್ಷದ ಕೆಳಗೆ (ಮುಂಬಯಿ ೪-೯೮).

ಕೆಳಗಿಡು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಡು: ನಿಮ್ಮ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಕೆಳಗಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗಿಳಿ** = ಇಳಿದು ಬರು, —ಹೋಗು: ಅವರು ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗಿಳಿಸು** = ಕೆಳಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಇಳಿಸು: ಧ್ವಜವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗೆಮೇಲೆ** = ತಿರುಗುಮುರುಗು; ತಲೆಕೆಳಗು. **ಕೆಳಗೆಮೇಲು ಮಾಡು** = ತಲೆಕೆಳಗೆಮಾಡು: ಕೆಳಗಿನದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೂ, ಮೇಲಿನದನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೂ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು. **ಕೆಟಕೆಟಗೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಕೆಟಕೆಟಗೆ ಪೋದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೯೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆೞಗು]

ಕೆೞದ (ನಾ). ೧. ಬಡವಾದವನು. ೨. ಅಗಲಿದವನು: "ಕೆೞ [ಪಾಠಾಂ. ತುಟು] ದನೆಂದು ಬಡವಾದನುಂ ಅಗಲ್ದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಮ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕೆೞಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆೞಲೆ ನಾಮ್ನಾ ಬೆಮ್ಮರೀಶ್ವರಸ್ಥಾನಂ (ಎಕ. IX. ದೊಡ್ಡಬ. ೬೮-೪೫; 517 ಕೃಶಾ); ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯಿನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ಕೆೞಲೆಯರ್ ನಯಮಲ್ಲನಬ್ಬನ್ತಿಜ ಮಾನಿಯೆಮ್ಬೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆೞಲೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆ ವಾಯ ಕೆೞಲೆ ನಾಡ ಬೆಳತೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಮೊಱಡಿಯೊಳ್ ಪಿರಿಯ ಪನ್ದಿಗೆವಿಟ್ಟೊಡೆ ಪನ್ದಿಯುಂ ನಾಯುಮೊಡಸತ್ತುವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೦; 950). [ಕೆೞಲೆ + ನಾಡು]

ಕೆೞವ, ಕೆಳವ (ನಾ). ೧. ಮುದುಕ; ವೃದ್ಧ: "ಕೆೞವನೆಂದು ಮುದುಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆೞವಂ, ಪೆೞವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಓ ಕೆೞವ ತೆಯ್ರ್ರೆಸಿಯ ಸುದ್ದಿಯೇನೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೯೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಹಿರಿಯ: ಶ್ರೀಕೆೞವರಾಳ್ ಧುಲಿ ಪ್ರಭುದೇವ ಗೊಂಡ (?) ದೆರನಿತ್ತೆ ಎದೋಪೊನ್ (ಇಆ. X, ೧೬೬-೧; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕೆಳವ:** ಎಳೆಯರೊಡನೆ ಕೋಲೂರಿ ಕೆಳವರೂ ಹೊರಟರು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ).

[ಕೆೞವೆ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕಿೞವನ್, ಕಿೞವೋನ್, ಮಲ. ಕಿೞವನ್]

ಕೆೞವಿ (ನಾ). ಮುದುಕಿ; ವೃದ್ಧೆ: ನಮ್ಮ ಕೆೞವಿ, ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ ಭಾರ್ಗವಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೬-೬೯೮).

[ಕೆೞವ + -ಇ$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿೞವಿ]

ಕೆೞವೆ, ಕೆಳವೆ (ನಾ). ಇಳಿ ವಯಸ್ಸು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ; ಮುದಿತನ: ಕೆೞವೆ ಪುಲಿಕರಡಿಗಳಿನಗುರ್ವಿಸಿದ ಕಾರಡವಿಯೊಳಾಯ್ತಲೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೧೭). **ಕೆಳವೆ:** ನನಗೆ? ಈ ಕೆಳವೆಯ ಕಡೆಗಾಲದಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪-೧೬); ಕೆಳವೆಯೊಳವೆಗಳೆರಡ ಬೆಳಬೆಳಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೆೞವೆ]

ಕೆೞ್ಗುಕೆಸವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈದಾನಱಿದೊ ವಾರಣಾಸಿಯುಳ್ ಸಿದ್ಧಪರ್ವರ ಕೊನ್ದೋನ ಲೋಕಕೆಸಲ್ಕೆ ಇದಾನ್ನಾದೊನ್ಕಲ್ಕಣಭಗಿ ಕೆೞ್ಗುಕೆಸವನ ಮಡಿದಾ ಕಲನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೫; 707).

[ಕೆೞ್ಗು$_0$ + ಕೆಸವ$_0$ (< ಕೇಶವ)]

❋

ಕೇ

ಕೇ, ಕೇಯು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂದ$_3$ (ಭೂತಕೃ), ಕೆಂದು$_4$, ಕೇದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಒರಗು; ಮಲಗು; ಶಯನಮಾಡು: "ಕೇ - ಶಯನೇ, ನಿಧುವನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಆ ದಿವಸಮಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಂದು ಮಱುದಿವಸಂ ಪೋಪಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೪). ೨. ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು; ರತಿಕ್ರೀಡೆ ಮಾಡು: "ಕೇ - ಶಯನೇ, ನಿಧುವನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). **ಕೇಯು:** ೨. ಗೇಯಕೆ ಗಂಡ, ಕೇಯಕೆ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೇ; ಮಲ. ಚೇಗು, ಚೇಕ್ಕು; ತುಳು. ಜೆಪ್ಪು; ಕೋಲಾ. ಕೆಪ್ = ಮಗುವನ್ನು ಮಲಗಿಸು]

ಕೇಂಕರ, ಕೇಕರ$_1$ (ನಾ). ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಗುರುಗುಟ್ಟುವುದು; ಕೇಕರಿಸುವಿಕೆ. 'ಕೇಂಕರಿಸು' ಪರಾ. **ಕೇಕರ$_1$:** ಕೆಮ್ಮು ಕೇಕರಕಿನಿಸು ಮೂದಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೨೭). [?]

ಕೇಂಕರಿಸು, ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$, ಕೇಕರಿಸು$_1$, ಖೇಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಕಫ, ಮೊದಲಾದವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗ ಅದನ್ನು ಹೊರದೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗಂಟಲಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಉಸಿರುಬಿಡು; ಗುರುಗುಡು, ಹೇಕರಿಸು: ಕೇಂಕರಿಸಿಯುಗುಳ್ವಡಂ ಬಿಡೆ ಮಾಂಕರಿಪೊಡಂ (ಪುದಕಿ ೮-೪೪). ಗರ್ಜಿಸುವಾನೆಗಳು ಕೇಂಕರಿಸುತಿಹ ವಾಜಿಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೨೩); ಎನ್ನ ಮುದ್ದಂಚೆ, ಆಗಳುಮೆನ್ನ . . . ಪಿಂದೆಯೊಳ್ ಕೇಂಕರಿಸುತೆ ಬಱಿವರ್ಪ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨). **ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$:** ನಡುಗದೆ ಕೆಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಕ] ರಿಸದೆ ಬಾಯ್ರ್ ತಡವಾಗದೆ ತೊಡರೋಳೊಂದಿ ತೋಱದೆ ಮತ್ತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೩೫). **ಕೇಕರಿಸು$_1$:** ಎತ್ತಿಮುಸುಡಂ ಮುರುಕಿಸುತ ಕೆಲೆವುತ್ತ ಕೇಕರಿಸುತ್ತವುಗುಳುತ್ತ (ಬಸವು. ೩೮-೧೭); ಗಂಟಲೊಳು ಸಿಕ್ಕೆ ಕೇಕರಿಸಿಯುಗಿಯೆ (ವೀಕ್ಷೆವು. ೩-೨೪-೩೭);

ಕೇಕರಿಸಿ ಕೆವ್ವಿ ಸೀತುಂ (ಚಿಬಪು. ೯–೧೩) ; ಅದರೆ ನಡುನಡುವೆ ವಿರಳ ವಾಗಿ ಕೇಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೧೯). **ಚೇಕರಿಸು** : ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಚೇಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೨).

[ಕೇಂಕರ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಕೇಕರಿಂಚು]

ಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. (ವೃತ್ತದ) ಮಧ್ಯಬಿಂದು; ಮಧ್ಯ ಸ್ಥಳ: ನಾನೆನುವ ಕೇಂದ್ರದಿನೆ ಹೊರಟ ಸತ್ತ್ವದ ಪರಿಧಿ ಬಾನಾಚೆ ಹಬ್ಬಿಹುದೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೩೮) ; ಕಂದನೀತನ ರಕ್ಷೆಯೊಳ್ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಚಕ್ರಕೇಂದ್ರದೊಳಿರ್ಪ ಸುಧೆಯವೋಲ್ ನಿತ್ಯಂ ಸುರಕ್ಷಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦–೭೩) ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಹವೂ ಸೂರ್ಯನೇ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರ (Focus)ವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೀರ್ಘ ವೃತ್ತಾಕೃತಿಯ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವುದು (ಭೌತವಿ. ೩೩). ೨. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ; ಆಡಳಿತ ಕಚೇರಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಅವನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಯೋಧಪು. ೨೦). ೩. ಸಂಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನ; ಕೋಶಾಗಾರ: ಸರ್ಕಾರಿಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ರೈಫಲ್‌ಗಳು. . .ಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲಾಯಿತು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೪೩). ೪. ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ: ರಾಜ್ಯಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ನಿಯಂತ್ರಣವೂ ಬಲಗೊಳ್ಳುತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ, ಏಳನೆಯ ಹಾಗೂ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: ಉದಯದಶಾಸ್ತಮಯ ಚತುರ್ಥದೆಡೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ (ಜಾತತಿ. ೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು (ನಾ). ಮಧ್ಯಬಿಂದು ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಜೀವಿತದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಪರಮಪುರುಷನೇ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೪೪) ; ವಿಶ್ವದ ಸಮಸ್ತ ಬೌದ್ಧಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯನೇ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧).

[ಕೇಂದ್ರ + ಬಿಂದು]

ಕೇಂದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯನಾದವನು ; ಪ್ರಧಾನವ್ಯಕ್ತಿ : ಶೂನ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಮನೇ ಕೇಂದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೦೪).

[ಕೇಂದ್ರ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ (ನಾ). ಸಮಗ್ರರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸರಕಾರ: ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ ಒಂದು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ರಾಜರುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡರು (ಭಾರದ. ೪೫೭). [ಕೇಂದ್ರ + ಸರಕಾರ]

ಕೇಂದ್ರಸ್ಥ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಇನನಿರೆ ವೃಶ್ಚಿಕದೊಳ್ ಶುಭಮೆನಿತುಂ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥರಾಗೆ ನಿಜಬಲ ಸಹಿತಂ . . . ಚೆಲ್ವನೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಗ್ರೀಷ್ಮಸಸ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮–೧೭೯).

[ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಾತಿಗ (ಗು). ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ದೂರಹೋಗುವ: ಮಂಥನದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದು . . . ನಾನಾ ದೆಸೆಗೆ ಪರ್ವಿವಾ ಕೇಂದ್ರಾತಿಗಾಮೃತಂ ಪರ್ವತದ, ಮೇಘ್ ಫಣಿಯ, ಮೇಣಸುರಾಮರಾಕಾರದಿಂ ಪ್ರವಹಿಸಿತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೯–೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೇಂದ್ರ ೧: ಅವಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಿಕೆ (Nucleus) ಇದ್ದು ಅದರ ಸುತ್ತು ವಿದ್ಯುದಣುಗಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೫೮). [ಸಂ. ಕೇಂದ್ರಿಕಾ]

ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಕೇಂದ್ರದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ವಶಪಡಿಸುವುದು ; ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗೊಳಿಸುವುದು. (Centralisation. ಪತ್ರಿನಿ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಏಕಾಗ್ರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು : ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳು ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವ ಗುರಿಯಾದವು (ಭಾರದ. ೮೧) ; ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೨೦೧); ಭೂತಕನ್ನಡಿ . . . ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಕಾಲಯಾ. ೮೦). [ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ (ಗು). ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ ; ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿದ : ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಬೇಕು (ಶಾಲೆಮ. ೧೯೭); ಮನೆಯ ಅನೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅಡುಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರೀಯ (ಗು). ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ.

[ಸಂ.]

ಕೇಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಪ್ಪಂದ: ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪಯಣಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಬೆಳ್ತಂಗಡಿ ಅಥವಾ ಬಂಟ್ವಾಳಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಸಾಗಿಸಲು ಇಂತಿಷ್ಟು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಕೇಕಮಾಡಿರುವರು (ಕೃಹಿಕಾ. ೮). ೨. ವರ್ತನೆಯ ಸಾಲ.

[← ತುಳು. ಕೇಕ]

ಕೇಕಟ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರ; ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವ ; ಜೀರ್ಣ : ಕೇಕಟನಹನು ನಿಜ ಸ್ತ್ರೀವಿಮುಖನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧–೪೭). [← ಮರಾ. ಖೇಕಡ]

ಕೇಕಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕೋಸಲದ ನೃಪಸುತೆಯ ಮಗಧಮಹೀಶ ತನುಜೆಯ ಕೇಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೆ, ಕೈಕ, ಕೇಕಿ]ಯಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲನಂದನೆಯ ಆ ಸುತಂಗುಪನಯವ ಮಾಡಿ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೭) ; ೨. ಆ ದೇಶದ ಜನತೆ. ೩. ಆ ದೇಶದ ರಾಜಮನೆತನ : ಕೇಕಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಱಿದು ಪೆತ್ತ ಜಯನಾ ವಿಜ ಅರಸನ್ಗೆ ಬಾಳ್ಗಳ್ಚಿ . . . ವಿಟ್ಟಾರ್ (ವ್ಯಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೧; 450). [ಸಂ.]

ಕೇಕರ$_1$ ‘ಕೇಂಕರ’ ನೋ.

ಕೇಕರ$_2$ (ಗು). ೧. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣುಳ್ಳ; ಓರೆಗಣ್ಣಿನ. ‘ಕೇಕರಿಸು$_2$’ ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣಿನವನು : ಸಂತತ ಗರ್ವಿಸಿದವ ಕೇಕರ ನಹ ಪರಸತಿಯರ ನೆವದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧–೪೭); ಕುಬ್ಜಂ ಕೇಕರಂ ತನುಕಾರ್ಶ್ಯಹೀನತೆಯನನುಕರಿಸಿ ಪುಟ್ಟುವರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩೫–೧೫). ೩. ಓರೆಗಣ್ಣು ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ; ಕಟಾಕ್ಷ: “ಕೇಕರಮಪಾಂಗಮೆನೆ ಕಡೆಗಣ್ಗಳು” (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೨) ; ಆಕೆಯ ಕೇಕರಮನ್ಯರಾಜಕಕ್ಕೆಅಗದೆ ರಾಘವಂಗೆಐಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೧) ; ಕೇಕರದ ಕಿಚ್ಚಿಂದಿನಿಯನಂ ಮುಸುಕಿ (ಚಿಬಪು. ೪೬–೧೦) ; ಕೊರಂಬಿಟ್ಟನು ಕೇಕರದೊಳಗೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೪–೫). [ಸಂ.]

ಕೇಕರದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಕಾಂತಿ : ನಾನಾಪ್ಸರಃಕೇಕರದ್ಯುತಿ ನಾನಾ ಚಮರೀಜ ವಾಯು ಸಭೆಯಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಜಗವಿ. ೧–೨೬).

[ಕೇಕರ$_2$ + ದ್ಯುತಿ]

ಕೇಕರಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಕೇಕರದ್ಯುತಿ : ಆ ಪುರಮಂ ತರುಣೀ ಕೇಕರಮರೀಚಿ ನೀರಾಜಿತಾಕ್ಷತಾಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೪೨).

[ಕೇಕರ$_2$ + ಮರೀಚಿ]

ಕೇಕರರುಚಿ (ನಾ). = ಕೇಕರದ್ಯುತಿ : ಲಲಿತಭ್ರೂಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೇಕರರುಚಿ ನನೆಗೋಲ್ . . . ಎನೆ ವಿಶಿಖಾರೋಪಿತಾಕರ್ಣಚಾಪಂ ಲಲನಾಯೂಥಂ ಬರಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೩೩). [ಕೇಕರ$_2$ + ರುಚಿ]

ಕೇಕರಾಲೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟ ; ಓರೆನೋಟ ; ಕುಡಿನೋಟ ; ಕಟಾಕ್ಷ : ಧರ್ಮವಿಜಯ ಶ್ರೀಕೇಕರಾಲೋಕನ ಕ್ರೀಡಾಮಂಡನಮಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೭೮). [ಕೇಕರ$_2$ + ಆಲೋಕನ]

ಕೇಕರಾಳೋಕ (ನಾ). = ಕೇಕರಾಲೋಕನ: ನಿಮಿರ್ದುದು ತತ್ಕೇಕರಾಳೋಕ ಪಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೩೮).
[ಕೇಕರ$_{3}$ + ಆಳೋಕ (= ಆಲೋಕ)]

ಕೇಕರಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ; ಕೇಕರಿಸುವಿಕೆ; ಉಗುಳುವಿಕೆ: "ನಿಷ್ಠೀವಃ, ನಿಷ್ಠ್ಯೂತಿಃ, ನಿಷ್ಠೀವನಂ, ನಿಷ್ಠೇವನಂ – ಆ ಕೇಕರಿಗೆ[ಕೆ]. ಉಗುಳುವಿಕೆ; ಥೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೬); "ತಂಜನಂ, ತಂಜನೀಯಂ – ಈ ೨ ಕೇಕರಿಕೆ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೮೦).
[ಕೇಕರ$_{1}$ + –ಇಕೆ]

ಕೇಕರಿಸು$_{1}$ 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಕೇಕರಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡು: ಒರಸುತ್ತುಂ ಗ್ರಾಮ ಕೋಣಂಗಳೊಳವಯವಮಂ ಕಂಡು ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕೇಕರಿಸುತ್ತುಂ. . . ವರಾಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೬೩). [ಕೇಕರ$_{2}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಕೇಕಳ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ: ಮರನಂ ಕೆತ್ತಿ ಕವಲ್ತು ತೋರ್ಪೊಡಿಲಿ ಮುದ್ಗಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಕೇಕಳಂ ಕರಿದಾದಂದಹಿ ಪಚ್ಚನಾಗೆ ವಿಹಗಂ . . . ಸಮನಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೧೧); "ಪೆಸಳ ಬಣ್ಣಂ ತೋಱಿದೊಡೆ ಪೆರ್ಗಣಂ ಪೆರ್ಚುವುವು" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [?]

ಕೇಕಾನಿನಾದ (ನಾ). = ಕೇಕಾರವ: ಅನುಕೃತ ಮಯೂರಕೇಕಾನಿನಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪುಣರ್ (ಜಗಪ ೩–೬೩). [ಸಂ.(ಕೇಕಾ + ನಿನಾದ)]

ಕೇಕಾರವ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಿಯ ಧ್ವನಿ: ಧವಳಾಪಾಂಗಂ ಕೇಕಾರವಮುಖರಂ . . . ಪಯೋದಾಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೬).
[ಸಂ. (ಕೇಕಾ + ರವ)]

ಕೇಕಿ (ನಾ). ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ನರ್ತಿಸುವ ಕೇಕಿಗಳಿಂದ ಕಡುರಯ್ಯಮಪ್ಪ ಹಸ್ತಿನಪುರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫); ಸತಿಯ ಮುಡಿ ಕೇಕಿಯಂತಿರಲು (ಭರತ್ನಾಚ. ೩–೩೪); ಉಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೋಕಿ ನಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೇಕಿ (ಚಬಪು. ೩೫–೨೧). [ಸಂ. ಕೇಕಿನ್]

ಕೇಕಿತಾಂಡವ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕುಣಿತ: ಕುವಲಯ ಪಾಂಡುರಂ . . . ಕೇಕಿತಾಂಡವ ರಮಣೀಯ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೦); ಕೇಕಿತಾಂಡವಂ ನಿಮಿರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೧೪). [ಕೇಕಿ + ತಾಂಡವ]

ಕೇಕಿನರ್ತನ (ನಾ). = ಕೇಕಿತಾಂಡವ: ಜಲದಾಗಮದಿಂ ಚಿತ್ರ ಸ್ಖಲಿತಂ ಕೇಕಿನರ್ತನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೨೬). [ಕೇಕಿ + ನರ್ತನ]

ಕೇಕಿಯಂತ್ರ (ನಾ). (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಚಲು ಮಾಡಿರುವ) ನವಿಲಿನ ಆಕಾರದ ಯಂತ್ರ: ದೇವಸೂತ್ರದ ಕೇಕಿಯಂತ್ರವು ಮೇಲುಕಾವಿನಲಿ ನೆಲಸಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪–೬೬).
[ಕೇಕಿ + ಯಂತ್ರ]

ಕೇಕಿವಿಳಾಸ (ನಾ). = ಕೇಕಿತಾಂಡವ: ವರುಣನ ಕುಂತಮುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ . . . ಅಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೬).
[ಕೇಕಿ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಕೇಕಿವ್ರಜ (ನಾ). ನವಿಲುಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಆತ್ಮೀಯ ದಾನಾಂಬುಧಾರಾ ಮುದಿತಾ ಶೇಷಾ[ರ್ಥಿ]ಕೇಕಿವ್ರಜನಮಳ ಯಶೋ ಮೌಕ್ತಿಕಾಳಂಕೃತಾ ಶಾರದಾನೀಂದ್ರಂ (ಕಇಅ. ೫೨–೪೨–೩೮; 1124).
[ಕೇಕಿ + ವ್ರಜ]

ಕೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನವಿಲಿನಂತೆ) ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮೈನವಿರ ನವಿಲು ಮೈಯುಣ್ಣದೇನೆ ಬರಿದೆಂತು ಕೇಕಿಸುವವು (ಹೃದಸ. ೩೯–೮).
[ಕೇಕೆ$_{1}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಕೇಕು 'ಕೇಗು$_{2}$' ನೋ.

ಕೇಕೆ$_{1}$, ಕೇಕೇ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕೂಗು; ಉತ್ಸಾಹದ ಉಲಿ: ಪರಿಹಾಸದಿಂ ಕರ್ಮದೈವ ಕೇಕೆಗಳಿಡಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ ನಿನಗಿರಲಿ (ಮಂಕುತ. ೫೪೯); ಮದ್ದಳೆಯ ಬಡಿ, ಹೊಡಿ ಕೇಕೆ (ನೆಲಮು. ೧೩). **ಕೇಕೇ:** (ಹ).
ಕೇಕೆಹಾಕು, ಕೇಕೇಹಾಕು = ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು: ಬೋಕಿಮಯ್ಯ . . . ಬಲವಾಗಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿದ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೩); ಜನ, ಪದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೇಕೆ ಹಾಕುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೩೧೦); ಬದುಕಿದರೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವರು ಕೆಟ್ಟರೆ ಕೇಕೇಹಾಕುವರು (ಹುಟ್ಟಹ ೧೧೬). **ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಗು, ಕೇಕೇಹಾಕಿ ನಗು** = ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ನಗು: ಹಾಸ್ಯ ಪರಿಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಕ್ಕು ಬಿಡಬಹುದು (ತುಂಗಭ ೨೨); ಆತ ಕೇಕೇಹಾಕಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). 'ಕಾಕು$_{4}$' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೇಕೆ; ತೆಲು. ಕೇಕ]

ಕೇಕೆ$_{2}$ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಾರವ: "ನವಿಲ ದನಿ ಕೇಕಾಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೮೧೫); ಗಿರಿಶಿಖರದಿ ಶಿಖಿಯನೆತ್ತಿ ಶಿಖಿಯ ಕೇಕೆ ಕರೆವುದು (ಅರಳು. ೪೦೫). [ಸಂ. ಕೇಕಾ]

ಕೇಕೇ 'ಕೇಕೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕೇಕೊರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಪುರುಳಿ ಕುಳಿರ್ವಂ ನವಿಲ್ ಕೇಕೊರೆ ಸಣಗಂ ಪಣ್ಬರಸವಲೂರಲ್ ಪಾವಲ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೩).[?]

ಕೇಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು: ಕೇಗಿಡು ಸೋಗೆ ಕೂಗು ಸುಕಲಂ ಕುಕಿಲಂ ವಿಕಲಾತ್ಮ ಕೋಕಿಲಾ (ನರಚ. ೮೬–೨೨೬).
[ಕೇಗು$_{2}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಕೇಗು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕೇಕಿಸು: "ಕೇಗು – ಮಯೂರ ಸ್ವನೇ" (ಶಮಧಾ); ನವಜಲದ ರುತಿಗೆ ಶಿಖಿ ಕಳಭಮ ಕೇಗಿದಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೩); ಕೇಗುವ ಸೋಗೆಗಳ ಕಳಕಳಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ಕೇಗುವುವು ಕೇಕಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು: ಕಂಡು ಕೇಗಿದರಸುರರಭ್ರದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೫–೧೪೧); ಕುಡಿದೆನು ಕೇಗುತ ಜನನಿಯ ಮೊಗದೊಳು ಮಂಗಳ ಮೃದುಹಾಸವ ತರಿಸಿ (ಗಣೇಶ ೪೬–೧೯). [?]

ಕೇಗು$_{2}$, ಕೇಕು (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಾರವ: "ಕೇಗೆನೆ ನವಿಲ ದನಿ" (ಕಶರ. ೨೬); ಉತ್ಕಂಠಗಳಾದ ಸೋಗೆಗಳ ಕೇಗುಗಳ್ಗಿದು (ಕಾದಂಉ. ೨೦೨); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ದ ಕೊರಲ್ (ಜಗಪ. ೪–೩೦); ಸೋಗೆಗಳ ಕೇಗುಗಳೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೫). **ಕೇಕು:** (ಹ). [< ಕೇಗು$_{1}$]

ಕೇಚರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ: ಅನ್ದು ಕೇಚರಂ ಸಾರ್ಚ ತನ್ದ ವಿಮಾನಮಂ ಇನ್ದ್ರನವೆಸಾದಿ ಸುರವದು ಅರ್ಕ್ಕಳುವನ್ದರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೫; ಸು. 800). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕಿರಿದುಂಬ ಮಾರಯ್ಯ ಬೀರಯ್ಯ ಕೇಚರಗಾವಿಲ . . . ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ (ಬಸವ. ೫೫೬). [< ಸಂ. ಖೇಚರ]

ಕೇಚಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕೇಚಿಗಂ ಸಗಬ್ಬರಸಿ ಆನೆಯ ಕೊಣ್ಡದ ಉತ್ತಯ್ಯಂ ಎಱಗಕೊಂತದ ಬಿಜ್ಜಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೬–೯; 980 ?). [?]

ಕೇಟಕ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹಲಗೆ; ಪರಿಗೆ; ಢಾಲು: ಖಡುಗ ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ಖೇ]ಟಕ ಕುಂತ ಬಿಲು ಕಕ್ಕಡೆ ಕಠಾರಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೯).
[< ಖೇಟಕ]

ಕೇಟುಭ (ನಾ). ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳ ನಿಯಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ: ನಿಘಂಟು ಕೇಟುಭ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಮತ್ತು ಐದನೆಯದಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದೊಡನೆ ಮೂರುವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನು (ಬುದ್ಧಪ. ೮೮–೫). [?]

ಕೇಡ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಕೇಡಿಗ: "ಕೇಡಂ ಕೆಡುಕ" (ಕಶರ. ೨೭); ಸಪ್ತವ್ಯಸನದೊಳು ಮುಳುಗಿ ಕೇಡನಾಗದೆ . . . ಸುನೀತಿಮಾರ್ಗದೆ ನಾಡ ಪಾಲಿಸುವಾತನರಸ (ಜೀವಂಚ. ೫–೭೯). [ಕೇಡು + –ಅ₇]

ಕೇಡಾಕುಳಿ, ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ, ಖೇಡಕುಳಿ, ಖೇಡಾಕುಳಿ, ಖೇಡಾಕುಟಿ (ನಾ). ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಳಿ, —ಕೊಳ, —ಕಲ್ಯಾಣಿ: ಕೋಟಿ ಮೃಗಗಳಿರ್ದಪವವಂ ತಂದೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಂದಾ ನೆತ್ತರಿಂ ಕೇಡಾಕುಳಿಯುಂ ಮಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡುಪೋಲಾಡೆ ದೇಹದ ದಾಹಂ ಮಾದು ಸುಖಮಕ್ಕುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೩೫ವ); ಗರುಡಿಯೊಳು ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಂಕುಮದ ಪನ್ನೀರ ಸಾರ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ(ಗುಭಚ.೨–೪೯); ಮತಿಗೆ ಮಂಗಲವೀವ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ ಕ್ವತಿಪತಿ ನೋಡುತ ಲೈದಿದನು (ಜನರಾ. ೧೧–೨೩); ಆರಾಮದೊಳಗೆ ಪನ್ನೀರ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦–೩೧). **ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ**: "ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ – ವಾಪಿ, ದೀರ್ಘಿಕೆ" (ನಾಚರಾ. ೩); ನೋಡಲು ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪–೨೮). **ಖೇಡಕುಳಿ**: ಖೇಡಕುಳಿಯ ನಿರ್ಮಲಜಲಂ ತುಂಬಿದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು (ಹಚಕಾ. ೩–೪೯); ಖೇಡಕುಳಿಯನು ತೆಗೆದನರ್ಜುನನಸಮ ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೦–೨೭); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಖೇಡಕುಳಿಗಳ (ಮೈರಾಕ. ೨–೨೩). **ಖೇಡಾಕುಳಿ**: ನಾನಾ ಪರಿಯಮಳೋದಕ ಭರಿತ ಖೇಡಾಕುಳಿಗೆ ಬಂದ (ಜೀವಂಚ. ೧೬–೪೨); ತಳಿರ ತೋಂಗಲ ತೂಗುವಣೆಯಲಿ ಖೇಡಾಕುಳಿಯ ಸರೋಜಮಧ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೯-೨೮); ಕೋಟಿ ಯೋಜನದಿಂದೆ ಚಚ್ಚೌಕಮಾಗಿರ್ಪ ವರ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ದೊಡ್ಡ ಖೇಡಾಕುಳಿಯನಾಗಿಸಿದನು (ಚಬವು. ೩೭–೬೨). **ಖೇಡಾಕುಟಿ**: ಕಂತುವಿನ ಖೇಡಾಕುಟಿಯಂತಿರ್ಪ ಕ್ರೀಡಾ ರಸಂಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೬೮ವ).

[< ಸಂ. ಕ್ರೀಡಾಕುಲ್ಯ. / ತೆಲು. ಕೇಳಕುಳಿ, ಕೇಳಕೂಲಿ]

ಕೇಡಾಡಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಾಳಿ; ಕೇಡಿಗ: ಈ ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ದೀ]ಡಾಡಿ ಕೂಡಿದನೆಂದು ಹೊಯ್ದನು ರವಿಸುತನ ಕರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೨೭); ಕೇಡಾಡಿಗಳು ಮುಸುಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ನಿಜಾಲಯಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೪). [ಕೇಡು + –ಆಡಿ₁]

ಕೇಡಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು; ಕೇಡಿಗ: ಆ ಬಾಲಕರ್ . . . ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಮಾತುಗಳಂ ಕೈಗೊಳ್ಳದೆ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಂಡು ಕೇಡಾಳಿಗಳಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ ೨–೫ವ); ಯಶೋದೆ ಮೊಲೆಯ ಕೊಡು ನಿನ್ನೀ ಕೇಡಾಳಿ ಕೇಶವಗೆ (ಸೀಮಿಸಂ. ೧೫–೯೫); ಕೇಡಾಳಿಯುಂ ಭೂಮಿಪನ ಬಗೆ ತಾಂ ಕೋಳುಹೋಗಿಹುದೆನುತಲೊರೆದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೨–೧–೫೯). [ಕೇಡು + –ಆಳಿ₃]

ಕೇಡಿ₁ (ನಾ). ೧. = ಕೇಡಾಳಿ: ಇದೆಲ್ಲಾ ರಂಗಣ್ಣನಂತಹ ಕೇಡಿಯ ಕೆಲಸ (ದುಂಬಕ. ೧೫೭). ೨. ಕೆಡಿಸುವವನು. 'ಎಡಗೇಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. 'ಅಂದಗೇಡಿ', 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ', 'ಕುಲಗೇಡಿ' ಪರಾ. [ಕೇಡು + –ಇ₃]

ಕೇಡಿ₂ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಅಪರಾಧಮಾಡಿ ಪೋಲೀಸಿನವರ ಕಡತದಲ್ಲಿ ನಮೂದಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೋಲೀಸಿನವರೂ ಕೂಡ ಆ ಕೇಡಿಗಳಿಗಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರೋಕನ್ನೆ. ೨೭೧); ಭರವಪ್ಪ ದೊಡ್ಡ ಕೇಡಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೧೦).

[< ಇಂ. K. D. P Known Delinquent ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ]

ಕೇಡಿಗ, ಕೀಡಿಗ (ನಾ). = ಕೇಡಾಳಿ: ಕೇಡಿಗನು ಕೃತ್ರಿಮ ರಚನೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನರಮನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೬೮); ನೀ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಕೆಡಿಸುವ ಕೇಡಿಗರ ನಡೆಯಾಯ್ತು (ಬಜ್ಜಪು. ೭೩–೪೩). **ಕೀಡಿಗ**: ನೋಡಿಸಿ ನೋಡುವರ್ ಕರೆದು ಕೀಡಿಗರಂ ಮನೆದೆಯ್ವವೆಲ್ಲವಂ ಹಾಡಿಸಿಯುಂ (ಪಸಾರ. ೮೩೯–೧). [ಕೇಡು + –ಇಗ]

ಕೇಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೆಡುಕುತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಲಲಿತಾಂಗನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಕೇಡಿಗತನದ ವರ್ಣನೆ ಅದೆಷ್ಟು ಉದ್ದಾನುದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ (ತವನಿ. ೮೯). [ಕೇಡಿಗ + –ತನ]

ಕೇಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕೆಡುವಿಕೆ; ಕೆಡಿಸುವಿಕೆ.'ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ','ತಿಳಿಗೇಡಿತನ' ಪರಾ. [ಕೇಡಿ₁ + –ತನ]

ಕೇಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಅಪಾಯ; ಆಪತ್ತು: ಕೇಡಡಸಿದಂದು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡದು ಕೂಡಿದುದು ಮುಳಿದು ವಿಪರೀತಮುಮಂ (ಕಎರಾ. ೧–೭೨); ನಮಗೆ ಸಾವುಂ ಕೇಡುಮಮೋಘಮಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೧೯); ಕೇಡಿಂಗಂ [ಬಡತನಕ್ಕಮು]ಪ್ಪ ಪಂಡತಿಗೆ ಮನೆವಾರ್ತೆಯಂ ನುಡಿವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೫); ಮೂಢ ಬಂದನು ಕೇಡ ಕರೆಯಲು ತನಗೆ ಬೇಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೬–೧೦೧). ೨. ಅಳಿವು; ಸಾವು; ನಾಶ: ಇರ್ತಣದ ಕರ್ಮದ ಕೇಡಿನಿಂದಂ ಮೋಕ್ಷಮನೆಯ್ದುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮–೨೮); ಶರೀರಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಶರೀರಿಗೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕೇಡಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೩–೧೬); ಸುಂಟಿಯುಮುಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಂ ಬರಿವದನೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮); ದೈತ್ಯನ ಕೇಡಿಂಗೆ ಕೋಟಿಯುತ್ಪಾತ (ಮೋಹತ. ೪೦–೮). ೩. ಹಾನಿ; ನಷ್ಟ; ಭಂಗ: ತನ್ನ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಯ ಕೇಡಂ ಬಗೆದರೆಂದು ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮ವ); ಉಳ್ಳ ಗುಣಕೇಂ ಕೇಡುಂಟೆ (ಅಜಿಪು. ೧–೯೧); ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೇಡಂ ಮಾಡಿದವರ್ಗ್ಗೆ . . . ಮಹಾಪಾತಕ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೭–೬೬ ; 1160); ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟಬೆಟ್ಟಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೭–೨); ಕವಚವಿದೆ ಸರ್ವಾಂಗ ನೃಪನವಯವಕೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೫೬). ೪. ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು: "ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಲಂಬಣಂ ಪಱಿಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೭೯).

ಕೇಡಾಗು = ಕೆಡುಕು ಉಂಟಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಎಲೆ ಕೇಡಾಯ್ತೆ [ಗೋವೊ] (ಕಾದಂಉ. ೫೬೮); ಕೇಡಾದುದೆಂದು ಬೆಚ್ಚದೆ ಬಾಡದೆ ಬೆಂದೀಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೦೮).

[< ಕೆತು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೇಡು; ಕೊಡ. ಕೆಡಿ; ತುಳು. ಕೇಡು; ತೆಲು. ಚೇಡು]

ಕೇಡುಗ (ನಾ). = ಕೇಡಿಗ: ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕುಲಾಪಘಾತದ ಕೇಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲುಷದ ಜೋಡಿಯೆನೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೩೬); ಕೇಡುಗರ ಕಡೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟುದು ನಮ್ಮ ಕುಲ ವಿಭವ (ನಿಭಾಗ ೩–೧–೧೦); ಕೇಡುಗನ ನೀ ರಾಜ್ಯಕೊಡೆಯನ ಮಾಡಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೮–೨–೧೨೩). [ಕೇಡು + –ಗ₂]

ಕೇಡುಗತನ (ನಾ). = ಕೇಡಿಗತನ: ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡೆಲೆಯರಸ ಕೇಡುಗತನವನುಳಿಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೮–೪೮). [ಕೇಡುಗ + –ತನ]

ಕೇಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡನ್ನು ಕಾಣು; ನಾಶವಾಗು: ಪುನರಪಿ ಕೇಡುಗಂಡವು ನೂಱು ಭೀಮನ ಗದೆಯ ಘಾತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ ೧–೫೯); ಹೇಡಿಯಾದರೆ ಬಲ್ಲಿದರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಮಿಷದಲಿ ಕೇಡುಗಾಣುತ ಬಯಲಲೇ ಮನೆಮಾಡಿಸುತ ದುರ್ಜನ ವಿಟರುಗಳ ನೋಡಲಾಗದು ಬಲ್ಲ ವನಿತೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೭). [ಕೇಡು + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಕೇಡುಗಾಲ (ನಾ). ಕೇಡು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ; ವಿನಾಶ ಕಾಲ: ಕೋಡಗಳೆ ಭಯವುಂಟೆ ಶಿವಶಿವ ಕೇಡುಗಾಲವು ಲಂಕೆಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೧೬); ಅಕಟ ಖಳರಿಗೆ ಕೇಡುಗಾಲವಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೬-೧೫); ಏನೋ ಕೇಡುಗಾಲ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವೆ (ಕೃವಾಉ. ೧೧೩); ಕೇಡುಗಾಲಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮದ್ದು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೇಡು + ಕಾಲ]

ಕೇಡುಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಮಾಚಾರ; ಕೆಡುಕಿನ ಸುದ್ದಿ: ಅವರು ಏನು ಕೇಡುಸುದ್ದಿ ಬರುವುದೋ ಎಂದು ಹಡಪಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕೇಡು + ಸುದ್ದಿ]

ಕೇಡೆಯ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು: ಮಂತ್ರವೃದ್ಧ ದಳಿಪಿಂ ಕೇಡೆಯ್ದಿಪಂ ಧರ್ಮಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೮).
[ಕೇಡು + ಎಯ್ದಿಸು]

ಕೇಣ$_1$, ಕೀಣ (ನಾ). ೧. ಹುರುಡು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ: "ಕೇಣಂ, ಮಚ್ಚರಂ –ಈ ೨ ಮತ್ಸರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೬); ಕೇಣಮನೊಕ್ಕು ತಕ್ಕನಱಿದುಕ್ಕೆವಮಂ ಪೆಜಗಿಕ್ಕಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೩); ಕೇಣಮುದಾರದೊಳ್ ಕೊಱತೆ ಸಜ್ಜನ ವೃತ್ತಿಯೊಳೆಗ್ಗು ಶೀಲದೊಳ್ ಕಾಣಬಾರದು (ಎಇ. XVI, ೩೧-೨೨; 1081); ಕೇಣಮಂ ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸುವರಂ ಜರೆದು ಕೇಳ್ವುದು ಸುಜನರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮); ಈ ಯೊಡಲಿಗೆ ಎನ್ನೊಳೇಂ ಕೇಣವಮ್ಮ (ಗೀತಗೋ. ೩೧-೧). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ; ಆವೇಶ; ಉದ್ರೇಕ: ಕೈಡಳಕದೆಸುಗೆಯ ಕೇಣದಳತೆಯನಱಿಯೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೪); ಕೇಣದಿಂ ಕೆಣಕಿದ ಧೀವರಾಮರರನೆಕ್ಕಲಂ . . . ಸೀಳ್ದುದು (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦); ಹುಬ್ಬನು ಕೇಣದಿ ಗಂಟಿಕ್ಕುತಿಹಳು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೪೬). ೩. ಲೋಭ; ಅತ್ಯಾಸೆ: ಕೇಣದಿಂ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). ೪. ಆಲೋಚನೆ; ಪರಾಮರ್ಶೆ; ಚಿಂತನೆ; ವಿಚಾರ: "ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಣಮೆನಲ್ಕಾಲೋಚನೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೩); ಅಱಿಯಂ ಕೇಣದಿನೇನುವಂ ಮುನಿಕುಮಾರ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೦); ಸನ್ನೆಯಱಿಯದ ಸರಸವಱಿಯದ ಜಾಣಱಿಯದ ಕೇಣವಱಿಯದ ನಿಲವು ನಿರ್ವಿಕಾರ ಸುಖಮನೀಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ವ); ಕೇಣವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಲಂಪಟಗೇಕೆ ನಿರ್ವಾಣ (ಅಮೃತ. ೧-೯೦). ೫. ಸಂಕೋಚ; ಭಯ: ಲವಾಂಕುಶರ್ ಚೂಣಿಯೊಳ್ ಕೇಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಾಳೆಗಮಂ ಕೊಂಬುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೨೩ವ); ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಱೆದು ತನ್ನೊಳು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೬); ಮುನಿಸಂಕುಲಂ ಕೇಣಮಿಲ್ಲದೆ ತದ್ವನಾಂತರದೊಳಿರ್ದುದನವರತ (ನಂದಿಮಾ. ೨-೨೦). **ಕೀಣ**: ೪. "ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಣಮೆನಲ್ಕಾಲೋಚನೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೩); ಜಾಣನ ಭಕ್ತಿ ತನಗೆಂಬ ಮರುಳನ ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಣವನು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೩೬).

ಕೇಣ$_2$ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಊಣೆಯ; ಲೋಪ; ನ್ಯೂನತೆ: ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಾದರು (ಸಂಭಪ. ೧೬-೬೨); ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಖೋಡಿಯುಂಟೇ ದ್ರೋಣ ಕೇಣವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೮); ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದಾಸೋಹಮಂ ಮಾಡುತಿರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩೮-೧೬೫). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀಣ]

ಕೇಣ$_3$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (?): ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ, ಅಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ, ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ, ಪಟದೊಳಗಣುತಂತುವಿನಂತೆ, ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದೆವಯಲ್ಲಾ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಆದವ. ೮). [?]

ಕೇಣಂಗೊಳ್, ಕೇಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಡಿಸು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡು; ಮತ್ಸರಿಸು: ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬರಿದೆ ಕೇಣಂಗೊಂಡು ಬವರಮನೆಸಗಿದಂಥಾ ದುರ್ಜನರಾದ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಮಾರಾಂತು (ಭಾರಶಾಂ. ೧೩೪-೨೦). **ಕೇಣಗೊಳ್**: ೧. ಕೇಣಗೊಂಡವರೆಂತು ಕೆಣಕಿ ನೋಡಲಿ ಮತ್ತೆ ಮಾಣಲಿ ಮಮತೆಯುಳ್ಳವರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೨). ೨. ರೋಷಗೊಳ್ಳು; ಉಗ್ರವಾಗು: ಕೇಣಗೊಂಡ ಪುಲಿ ಸಿಂಗಮಂ ಜಾಣೆನೇಱಿ ಮೆಱೆವಟ್ಟಿಯೆ.ೇ (ಮೈಸೂಮ ೨-೮೯).
[ಕೇಣ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ಸರಿಸು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು; ಹುರುಡಿಸು: ಮಾಣದೆ ಮತ್ತೆಱಗಿದನಾ ಸ್ಥಾಣುವನಬ್ಬರಿಸಿ ಸಿಡಿಲ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳಭವಂ . . . ಕೇಣಂಬಡೆದೊತ್ತಿಮೆಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೮೬); "ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ" (ಶಬಶಂ. ಕೋಶ).
[ಕೇಣ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೇಣಕ (ನಾ). (?): ರಾಜರಾಜನ ಕಣ್ಗಳಂಗಣದೊಳ್ ಬೆಡಂಗು ಭಂಗಿವಡೆವಿನಮೇಱಿ ತೋಱಿ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಪೊಗಟ್ವ ಕುದುರೆಕಾಱರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಣದನುಮಾನಕ್ಕಂ] (ಅನಂಪು. ೨-೩೨ವ). [?]

ಕೇಣಕಾಱ (ನಾ). ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ; ಜಿಪುಣ: ಪಣಮನೀಯನಂ ಪ್ರಿಯಂ ನುಡಿದೆಂತುಂ ಮಾಣೆ ಮತ್ತವನ ಪಂಬಲನೆಂತುಂ ಕೇಣಕಾಱನನ ದೇಕೆಗ ಕಾವ್ಯೆ ನಾಣಪುತ್ತ ನಗೆಯಂ ನೀಂ ಬಗೆಯ್ಯೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೪).
[ಕೇಣ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಗೊಳ್, 'ಕೇಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೇಣಸರ, ಕೇಣ್ಸರ (ನಾ). ೧. ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: ಆ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆ ನಾಚಿಕೆ ಕೇಣಸರ ಅಪಮಾನವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಮೋಲಮಾ. ೫೮-೨೪೧); ಬಾಣಗಳಾರ್ಭಟಿಸುತಲೈದಿಯೂರೊಳು ಕೇಣಸರದೊಳಿಹ ಭಟರ ಪ್ರಾಣಗಳನು ನೀಗಿ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೬೬). ೨. ಸಂಕೋಚ; ಸಂಶಯ: ಗುರುವಿನ ತನುವವಸರಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕೇಣಸರ ಆತ್ಮತೇಜವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅಜಿಮಾ. ೪೮). **ಕೇಣ್ಸರ**: ೧. ಬಂಡಾಟ ಬದುಕಿಸಿತು ಕೇಣ್ಸರ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ).
[ಕೇಣ$_1$ + ?]

ಕೇಣಿ$_1$ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ನದಿಯ ದಡಗಳಲ್ಲಿ ತೋಡಿದ ಒರತೆಯ ಕುಳಿ, —ಬಾವಿ, —ಕೊಳ: (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೇಣಿ]

ಕೇಣಿ$_2$ (ನಾ). ಮೈತ್ರಿ; ಕೆಳೆ: ಮನೋಭವನೃಪಾಲನ ಕೇಣಿಯ ತಾಣವೆಂಬಿನಂ (ದಶಕು. ೬-೩೫). 'ಕೇಣಿಗೊಳ್$_2$' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಕೇಟ್]

ಕೇಣಿ$_3$, ಖೇಣಿ, ಗೇಣಿ, ಗೇನಿ, ಚೇಣಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹಾಗೂ ಮಾರುವುದು; ಕ್ರಯ ವಿಕ್ರಯ: "ಕ್ರೇಣಿ – ಕೇಣಿ" (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುತ್ತಿಗೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಮಾಸಲು: ಎಲೆಯಲು ವಡಕೆಯಲು ಕೇಣಿಯಂ ಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಪೊಂಗದ್ದ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೦-೨೬; 1121); ಪೊಂಗೊಟ್ಟು ಕರ್ಬನಿತುಮಂ ಕೇಣಿಯಿಂ ಕೊಂಡು (ಬಾಹೂರ. ೧೮೨-೮); ವೃಕೋದರನವಯವವ ಕೇಣಿಯನು ಕೊಟ್ಟವು ಬಾಣತತಿಗೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೫); ಕಾಲಭಯವನು ಕೇಣಿಯನು ಕೊಂಡಂತೆ ಕಂಸಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೮-೧೨); ರಾಜವೆಸರು ಮಾವಂದಿರ್ಗೆ ಕೇಣಿಯಾಯ್ತೆಂದು ನಲಿದರು (ಭರಚ. ೫೮-೨೧); ಗೆಲ್ಲವೆಣ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಕೇಣಿಯಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೧).

೩. ಪಾಲು ; ಭಾಗ: ದುರ್ಜನದ ಬೆಳಸಿನ ಕೇಣಿಯನು ಕೈಕೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೫). ೪. ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಒಂದು ವಿಧ; ಕುಂದಣ: ಒರೆಯಾಣಿ ಕೇಣಿ ನೋಟ ತೂಕಂ ಬಡ್ಡಿ . . . ಭಾಸುರದ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ (ಸೋಮಚ. ೧-೯೩); "ತೂಕ" (ಸೋಮಚ. ಕೋಶ). ಖೇಣಿ : ೧. [ಬ]ನವಾಸೆನಾಡ ದವಸಾಯದ[ಸುಂ]ಕಮಂ[ಖೇ]ಣಿಯಲು ನಡೆವುತ್ತ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೦-೧೪ ; 1088). 'ಖೇಣಿಕಾಱ' ಪರಾ. ಗೇಣಿ : ೨. ಬಿದಿಕಾರು ಮೂ ೧೬ರ ಗೇಣಿ ಭತ್ತಮೂ ೪೩ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೮ ೧೦ ; 1228); ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಬಹ ಗೇಣಿ ಅಂಬಲದ ಹೊನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮುಟ. ೧೧೩-೨೨ ; 1475) ; ಅಂತು ಇವಕೆ ಗೇಣಿ ೧೪೦ (ಕಇ. I, ೫೧-೨೨ ; 1432) ; ಅವರು ಕೊಂಡ ಜಮೀನು ವಾಯಿದೆ ಗೇಣಿಯದು (ಕುಡಿಕೂ. ೬೨) ; ಗೇಣಿದಾರರು ಗೇಣಿಯನ್ನು . . . ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೦). ಗೇಣಿ : ೨. ಸಲುವ ಗೇಣಿ ಸಿದ್ಧಾಯ (ಇಆ. V, ೪೧-೧೬ ; 1587). ಚೇಣ್ಣಿ : ೨. ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಕಬ್ಬು ಅರೆದು ಕೂಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಅವರೇ ಚೇಣಿ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೧೧೮). [< ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

ಕೇಣಿ$_4$ 'ಕೇಟು' ನೋ.

ಕೇಣಿಕ (ನಾ). ಅಡವು ; ಗಿರವಿ : ಬಡ್ಡಿಯಿಕ್ಕುವಂ ಮೊದಲಂ ಕೊಟ್ಟು ಪತ್ರಮಂ ಸೀಳಿಸುವಂತೆ ಕೇಣಿಕಮಿಕ್ಕುವ ಪರದನೊತ್ತೆಯಂ ಬಿಡಿಸುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೪). [< ಸಂ. ಕ್ರೇಣಿಕ]

ಕೇಣಿಕಾಱ$_1$ 'ಕೇಣಿಗಾಱ' ನೋ.

ಕೇಣಿಕಾಱ$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ಶ್ರೇಣಿಯವನು ; ಬಣಜಿಗ ಸಂಘದವನು : ಕೇಣಿಕಾಱರಧಿಷ್ಠಾಯಕ ನಾಗವರ್ಮ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯-೧೨ ; 1053). [ಕೇಣಿ$_3$ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಿಗ (ನಾ). ಬಾವಿ ಕೆಲಸದವನು ; ಬಾವಿ ತೋಡುವವನು (?): ಹೂಣಿಗಂ ಹಂದ್ಯೆಯ್ಯನೋವದೆ ಕೇಣಿಗನ ಕೊಂದೆಸೆದ ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಿತಂದೆಗಳುಂ (ಸಾನಂಚ. ೯-೭೫) ; ಮದ್ದಳೆ ಶಿಲ್ಪಮೀತಂಗೆ ಮದ್ದಳೆಗಂ, ಏವಂ ಸರವಂದಿಗಂ, ಬೀಣಿಗಂ, ಗಾಣಿಗಂ, ಕೇಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಾಣಿಗರ್ ಕೆಲಸಿಗರ್ ಮಡಿವಳರ್ ಬಿಸಿನೀರ ಕೇಣಿಗರ್ ಜೂಜುಗಾಱರ್ ಮುಖ್ಯರೊದಗಿ ಬರುತಿರ್ದರೇಂ ವರ್ಣಿಸುವೆನು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೧) ; ಮುಚ್ಚಿಗರ ಕೇಣಿಗರ ಚಿಪ್ಪಿಗರ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೩೬). [ಕೇಣಿ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೇಣಿಗಾಱ, ಕೇಣಿಕಾಱ$_1$, ಖೇಣಿಕಾಱ, ಗೇಣಿಕಾಱ, ಗೇಣಿಗಾರ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ : ಈಶ್ವರಾಜ್ಞೆಯ ಕೇಣಿಗಾಱರು ಕರಣಗಳು ತಾ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಹನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೦-೪೩) ; ಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಜಿಪ ಕರ್ತರ್ ಮಹಾ ಪ್ರೌಢಿಕೆಯ ಕೇಣಿಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಱರ್ ಚತುರ್ವದನರ್ (ಚಬಪು. ೨೯-೨೦). ಕೇಣಿಕಾಱ$_1$: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕೇಣಿಕಾಱ ವಿಟನಪ್ಪ ವಣಿಗ್ವಿಟನಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬ವ) ; ಭೀಮಸೇನನನಿತ್ತ ನೋಡ್ಯೆ ಮಗನೆ ಕುರುಕುಲ ಕೇಣಿಕಾಱನನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೬). ಖೇಣಿಕಾಱ : ವಡ್ಡರಾವುಳದ ಖೇಣಿಕಾಱ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚಾವಣ್ಣನುಮಿಬ್ಬ್ದ (ಎಇ. XIX, ೧೮೮-೧೬; 1079); ಆ ಸುಂಕದ ಖೇಣಿಕಾಱರು (ತಲಂಶಾ. ೪೦-೧೮ ; 1125). ಗೇಣಿಕಾಱ : ಗುತ್ತಗೆಯ ಗೇಣಿಕಾಱ (ಕೋಲಶಾಂ. ೫೫). ಗೇಣಿಗಾರ : ಮೂಲಗಾರರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕುಳಗಳಿಗೆ ಗೇಣಿಗಾರರೆಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೪). [ಕೇಣಿ$_3$ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುತ್ತಿಗೆಕೊಡು (?) : ಅಂಗುಲಿಗಳರಳಸರಲನ ಬಾಣಂಗಳ ಬಂಧುರತೆಯಂ ಕೇಣಿಗೊಟ್ಟಂತೆ (ಪುಷ್ಪಾಸ್ರ. ೨-೩೨ವ) ; ರತ್ನಗರ್ಭಾಂಗನೆ ನಿಜೋದರಂದೆಱೆದುಳ್ಳ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ಕೇಣಿಗೊಟ್ಟಡೆಯೊ . . . ಎನೆ ವಿವಿಧ ರತ್ನಗರ್ಭಿತಮಾಗಿ ರತ್ನಮಂ ವಿಕ್ರಯಿಪ ಘಟ್ಟ ಸಟ್ಟಗಳವರ . . . ಅಂಗಡಿಗಳೆಸೆವವು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೮). [ಕೇಣಿ$_3$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೇಣಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಭಾಳಾಕ್ಷನರ್ಧತನುವಂ ನೆಱೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡಾ ಶೈಲೇಂದ್ರ ಕನ್ನಕೆಯನರ್ಚಿಸಿದಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೩೯) ; ಕಾಣಲೊಡನೆ ಕರಣಮನೆಲ್ಲಮನಂದು ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ಪಂಚಬಾಣಂ (ಅಂಜಚ. ೮-೮೯); ಕುರುಬಲವನೊಬ್ಬನೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪೦) ; ಪ್ರಳಯದ ಭಟರ ಜೀವವನಂಬುಗಳು ಕೇಣಿಗೊಂಡವು (ಉತ್ತರಾ. ೩-೪೭). ೨. ತಾಳು ; ಧರಿಸು ; ಹೊಂದು : ಹರನ ಕೋಪವ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೪) ; ನೊಂದು ಗಾಯದಿಂ ಮಱವೆಯಂ ಕೇಣಿಗೊಂಡೊರಗಿ ಶತ್ರುಘ್ನನು . . . ರಾಹುಗ್ರಸ್ತದ ಏಣಧರನಂತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೮) ; ಕೇಣಿಗೊಂಡಂ ಚತುರ ವಿಟಧರ್ಮವನು (ರೀವಣ ೬೩-೧೪). [ಕೇಣಿ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗು ; ಮೇಳಗೂಡು : ನಿಜ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಕೇಣಿಗೊಂಡೆನ್ನ ಹೃನ್ಮಾಣಿಕ್ಯಗೃಹದೊಳ್ಕೆರ್ (ಅರಾಚ. ೧-೧೧). [ಕೇಣಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಿಗೊಳ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು ; ಓಳಿಯಾಗು : ವಿಶ್ವಧಾತ್ರೀವಳಯಂ ಪಾತಾಳಮೂಲಂ ಸಕಲ ಭುವನಮೊಂದೊಂದಱೊಳ್ ಕೇಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ಗೊಂಡುಚ್ಚಳಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೫) ; ಸುಧನ್ವನ ಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮಶಿಖಿಯ ಜೂಣಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡರಿಬಲ ಶ್ರೇಣಿಯೊಂಬೊಂದಡವಿದಾಣಮಂ ಹೊಕ್ಕಂತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೨). [ಕೇಣಿ$_4$ (< ಕೇಟು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಿತ್ತಚ್ಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೇಣಿತ್ತಚ್ಚನ್ಮಗ ನೆಳೆಯೊನ್ಮಾದತ್ತಚ್ಚನ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೩-೪; 750). [?]

ಕೇಣಿದ (ನಾ). ಗಿರಿವಿ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?) : ರಾಜವಟ್ಟೆಯೊಳು ಕೇಣಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಣೀಯ, ಕೇಣೀದ]ರಂಗಡಿಯ ಹಾಯ್ಕಲಾ ಚದುರ ಬಣಜಿಗರು ಪಂಚಾಳದಾತ ನಮ್ಮೀ ಚಾರು ಪಜ್ಜೆಯೊಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಯಂಗಡಿಯ ಹಾಯ್ಕಲನುಚಿತ ತೆಗೆಯೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೭). [< ಕ್ರೇಣಿಕ ?]

ಕೇಣಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಹಿಡಿ (?) : ವಿಭ್ರಮ ಮಾಯಾ ವಿಧಿಯಿಂ ಕೇಣಿವಿಡಿವಾಡಿದಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೧೯೩). [ಕೇಣಿ$_4$ (< ಕೇಟು) + ಹಿಡಿ$_1$]

ಕೇಣು (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ಎಡೆ (?) : [ಕೋಟೆ]ಯಕ ಸಾಯಿಕಿತ್ತಿ ತಂನ ಮಗ ಮೆರವಂಣಸೆಟಿ ಪಡುವ ಕೇಣಲಿ ಬರಸಿದ ಶಿಲಾ ಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೯ ; 1450). [← ತಮಿ. ಚೇಣ್]

ಕೇಣ್ಸರ 'ಕೇಣಸರ' ನೋ.

ಕೇತ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕಿರುಕುಳ; ಕ್ಲೇಶ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರ ಆಟ : ಕೇತ ಯಾಚಕ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕಂಗಳಿಂದ ಬೇಡಿತಂದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಹೆನೆನಬಹುದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೭). [?]

ಕೇತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕರೆ ; ಆಹ್ವಾನ : (ಕ). ೨. ಜಾಗ ; ಸ್ಥಳ : (ಕ). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ : ವರವೀಗುಮೆ ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂ ಕಾಟಂ ಮಾರಿಗೆ ಮಸಣಿಯೆನಿಪ್ಪ ಕೋಳೆದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೧೦-೧೨೬).

೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕೇತ ಪೆಱದಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡಚ್ಚರ ಗಣೆಕೆಯರೊಡಗೊಣ್ಡು ದೇವಲೋಕಕುಯ್ದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೩; 1006); ಎಗವುಣ್ಡನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧೧-೧೧; 11 ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕೇತಕ (ನಾ). ಕೇದಗೆ. 'ವೀತಕೇತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೇತಕಾರ(ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ(?): ಮಚ್ಚವರ್ಣನು ಕೇತಕಾರೆ ಪರಡೆಯೆಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕುದುರೆಗಳೊಂದಿಗೆ(ಅಮುಸಾಂ.೨-೫೮). [?]

ಕೇತಕಿ (ನಾ). ಕೇದಗೆ; ತಾಳೆಹೂ: "ಗಱುವೂ ಕೇದಗೆಯೆಂಬುದು ನಿರುತಂ ಕೇತಕಿ" (ಕವಿಕಂ. ೬೩); ಶಿವನ ಕರನಖದಿಂದವಾದ ಕೇತಕಿ (ನಂಬಿರ. ೯-೩೪); ಕರವೀರ ಕೇತಕಿ ಕಪಿತ್ಥ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೨-೨೩). [ಸಂ. ಕೇತಕೀ]

ಕೇತಕೀಕುಸುಮ (ನಾ). = ಕೇತಕಿ: "ವರ್ಷಪುಷ್ಪ - ಕೇತಕೀಕುಸುಮ" (ಒಷಧಿ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಕೇತಕೀ + ಕುಸುಮ)]

ಕೇತಕೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಕೇತಕಿ: ಕೇತಕೀಪುಷ್ಪ ಅಂದರೆ ತಾಳೆ ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದಲ್ಲಿ . . . ಪಿತ್ತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೪). [ಸಂ. (ಕೇತಕೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: ಪ್ರೀತಿಗೊಳಿಸಲ್ಲರನು ಕಳುಹಿಸಿ ಕೇತನಕೆ ನಡೆತಂದು (ಬಜ್ಜಪು. ೭೭-೬). ೨. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ವಿಜಯಂಗೆ ವಿಜಯಮಾಗಿರೆ ನೀಮಾತನ ಕೇತನದೊಳ್ ಧವಳಕೇತನ ಬಲಕುತ್ಪಾತಕೇತುವಪ್ಪುದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೩); ಮೀನಕೇತನನ ಕೇತನಮುಂಗಜಚಕ್ರಿಯ ಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೪); ಮಿಳಿರ್ವ ಕೇತನಮೀಗಳದೆತ್ತವೋದುದೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೩). ೩. ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನ. ೪. ಚಿಹ್ನೆ; ಲಾಂಛನ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿ: "ಧ್ವಜ ತೇಜಾಗಾರಮುಂ ಕೇತನಮೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಕೇತನಮಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೇತನಮಾಲೆ; ಧ್ವಜಗಳ ಸಾಲು: ಒದವಿ ಪೊದಟ್ದ ಕೇತನಮಾಳಿಕೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೂರದ ಭಟರಂ . . . ಕರೆವಂತುಟಾಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦). [ಕೇತನ + ಮಾಳಿಕೆ (= ಮಾಲಿಕೆ)]

ಕೇತಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಯರಬ್ಬಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕೇತಪಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೩-೫; ಸು. 995). [ಕೇತ$_3$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೇತಪೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾಳಯ್ಯನ ಮಹತ್ತು ಕೇತಪೊಡೆಯ × × × ಗಂ ವಳ್ಳಿಕಟ್ಟಿ ಪುತ್ರನ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೧೧; 1049). [ಕೇತ$_3$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕೇತಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಸೌಭಾಗ್ಯೋನ್ನತಿಯಿಂದೆನೆ ನೆಗಟ್ದ ಸದ್ಗುಣವತಿ ಕೇತಬರಾಣಿ ವಾಣಿ ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಇಅ. ೮೫-೧೭-೬೨; 1104). [ಕೇತ$_3$ + ಅಬ$_2$ (< ಅಬ್ಬೆ$_1$)]

ಕೇತಯ 'ಕೇತಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೇತಯ್ಯ, ಕೇತಯ(ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರೆದಂ ಕೇತಯ್ಯ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೩೦೮-೯; 971); ಕೇತಯ್ಯನ ಮಗ ಮೂಕಗಾವುಣ್ಡನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦-೧೭; 1015). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು: ಮಾಳಯ್ಯ ಮೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱು ಮಡಕೆಗೆ . . . ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ಪಡಿ ಸಾಲದೆ (ಬಸವ. ೫೫೫). **ಕೇತಯ**: ೧. ಅಗಬೆಯುಂ ಕೇತಯನುಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯-೧೨; 1021); ಕೇತಯನ ಕುಱುಮಱು ಅಪಸುಬಾಳ ಹೊಲಮೇರೆಯ ಸೀಮಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೪-೮; 1190). [ಕೇತ$_3$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೇತಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮುಕ್ಕೇತಲದೇವಿಯರ್ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೩೭; 1054). [ಕೇತಲ$_2$ + ದೇವಿ]

ಕೇತಾರ (ನಾ). ೧. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕೇದಾರ: ದೂರವೈದಿ ಹಿಮಾಂಬುವಂ ಕೇತಾರದಲಿ ಸೇವಿಸುವರಂತೆ (ಬಸಪು. ೧೯-೨೩). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಮಾಳವಗೌಳ . . . ಕಾಂಭೋಜಿ ಕೇತಾರಂಗಳ್ ದೇಶಿಯವಾಗಿವೆ (ಹವಿಶ್ವಾರ. ೨-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೇತಾರಗೌಳ (ನಾ). = ಕೇದಾರಗೌಳ: ಕೇತಾರಗೌಳ . . . ಮೋಹನ ಗೌಳಂಗಳೀ ಗೌಳಮಿಶ್ರಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫). [< ಕೇದಾರಗೌಳ]

ಕೇತಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಅರುಟ್ಟು ಕಳೆದ ಹೂ ನಿನ್ನ ಬಾಯದು ಕೇತಿಮಾರಿಯೇ ಮೂಸಿಕೊಳ್ಳು (ಹಜಕಾ. ೪-೯೬). [ಕೇತಿ$_2$ + ಮಾರಿ]

ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಸೆಟ್ಟಿಯ ಹೆಸರು: ದೇವಕಾರ್ಯಮಂ ದೂಸಿಗ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿ ಬಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಇ. I, ೧೭-೨೭; 1055); ಧರೆಮಾಣಿಕ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಯೊಗೆದಂ ಜಗದೊಳು (ಕಇ. IV, ೧೫-೧೪; 1149). [ಕೇತಿ$_2$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೇತು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ; ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಭೆ. ೨. ಉಲ್ಕೆ. ೩. ಧೂಮಕೇತು; ಅನಿಷ್ಟ ಸೂಚಕವಾದ ಬಾಲಚುಕ್ಕೆ: ಈತನೆ ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕಂ ಕೇತು ದಲಾನಱಿವೆನಲ್ಲದಂದೇಕಿನಿತುತ್ಪಾತಂ ತೋರ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೩); ಗಂಗಾಸೂನು ಮೊದಲಾದ ಪಲರ್ಗಂ ನೀನೊರ್ವನೆ ಕೇತುವಾದೆ ಕುರುಕುಲಕೇತೂ (ಗದಾಯು. ೭-೬). ೪. ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಇನನಿಂದು ವಿಧುಂತುದಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ಸಿಂಹಿಕಾತನಯಂ ತಮಂ ಖೇಚರಾಹಿಯೆನೆ ರಾಹು ಶಿಖಿಯೆನೆ ಕೇತು ವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೭). ೫. ಲಾಂಛನ; ಚಿಹ್ನೆ; ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: "ಕೇತು ಧ್ವಜಂ ಪತಾಕಂ . . . ಹಳವಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೩); ಅಮರೇಂದ್ರ ಪುತ್ರನಂ ಕರೆವವೊಲಾದುವಾ ಪುರದ ವಾತ ವಿಧೂತ ವಿನೂತ ಕೇತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪); ವಾತವಿಧೂತ ವಿನೂತ ಕೇತುಗಳ್ ದಳ್ಳಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೯). ೬. ಹಿರಿಯ; ಒಡೆಯ; ಮುಂದಾಳು: ಕುರುಕೇತುವೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೧); ಭೀತಿಗೊಂಡನು ದ್ರೋಣ ಸೋಲಕೆ ಕೇತುವಾದನು ಶಲ್ಯನಪಜಯ ಮಾತೃಕಾಕ್ಷರನಾದನಶ್ವತ್ಥಾಮನಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧. ೧೩-೧೩). ೭. ಕತ್ತಾಳೆ; ರಕ್ಕಸಬಾಳೆ: ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಳಿವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ . . . ಅಭಿಧಾನಮುಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹ ಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭). ೮. ದೇವತೆಗಳ ಶಿಬಿಕೆ, —ವಿಮಾನ: (*). ೯. ರೋಗ. ೧೦. ಶತ್ರು; ವೈರಿ. ೧೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ನವ . . . ನಳ ಕೇತು ಬುಧ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಕಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೪). [ಸಂ.]

ಕೇತುದಂಡ (ನಾ). ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಕಱ್ ತಿರುಗಿ ಬರೆ ಮಱಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಪರವಶದಿಂ ಕೇತುದಂಡಮಂ ನೆಮ್ಮಿರಲ್ (ಪಂಪರಾಮಾ.೧೩-೧೪); ವೃಷಭಾಂಕಿತದ ಕೇತುದಂಡದ ಸುಭಟನಾವನೋ ಪಾಂಡವರೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೬). [ಕೇತು + ದಂಡ]

ಕೇತುದರ್ಶಕ (ನಾ). ಧೂಮಕೇತುವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ದೂರದರ್ಶಕ ಸಾಧನ: "ಧೂಮಕೇತುವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಅಲ್ಪ ವರ್ಧನಶಕ್ತಿಯೂ ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರವೂ ಉಳ್ಳ, ದೂರದರ್ಶಕ: ಕೇತುದರ್ಶಕ" (Comet-finder. ಇಂಕನಿ). [ಕೇತು + ದರ್ಶಕ]

ಕೇತುಪಟ (ನಾ). ಧ್ವಜ ; ಬಾವುಟ : ಗಿರಿವರದ ನೆಗಟ್ತಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ ಕೇತುಪಟದಂತಸೆಯೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಕೇತು + ಪಟ್ಟ$_3$]

ಕೇತೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಆಯ್ಯೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೭೩ ; 1053). [ಕೇತ$_2$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಜ್ಝ)]

ಕೇದಂಗೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಕೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಗಿ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಗೆ, ಕೇದಂಗೆ, ಕೇದಕೆ, ಕೇದಗಿ, ಕೇದಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕೇತಕಿ: "ಗಜಿಹೂ ಕೇದಗೆಯೆಂಬುದು" (ಕವಿಕಂ. ೭೩) ; ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಸೋಗೆ ಸೆಳ್ಳುಗುರಂ ಕೇದಗೆ . . . ಪೋಲ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೬-೮೫) ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕೇದಗೆಯುಂ ಕಂಪಿಲ್ಲದ ಪೂ ಸುಪುತ್ರನಿಲ್ಲದ ಭವನಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೨) ; ಎಳವೆಱೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಮಿಱುಗುತ್ತಿರೆ ಕೇದಗೆಯೋಲೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೦) ; ಕೇದಗೆಯನೇಱಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೯-೨೧) ; ಅಹಹ ಕೇದಗೆ ನಗೆಯೊ ! ಹೊಡೆಯ ಹಾವಿನ ನಗೆಯೊ ! (ಹ ದ್ವ ರ. ೩೨-೨೧). **ಕೇದಂಗೆ**: ೧. ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ ಯೊಳ್ಪರಲಿಂ ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೬). **ಕೇದಕೆ**: ೧. ಕೊಳದ ಮೂಡಿಗೆ ಕೇದಕೆಯ ಹಿಂದಲು ಇಲ್ಲವೇನಮ್ಮ (ಪದ್ಮಸ. ೧೫). **ಕೇದಗಿ** ೧. ದಾಳಿಂಬ ಮುಸ್ತೆ ಗಜಿಕೆ ಕೇದಗಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೪). **ಕೇದಿಗೆ**: ೧. ಸುರಹೊನ್ನೆ ಕೇದಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಹೂಗಳು (ಕಳಹು. ೨). ೨. ಕೇದಗೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣ: ರೇಗಟ, ಕೇದಿಗೆ, ಚೌರಿಕೊಟ್ಟು, ಜಡೆಬಂಗಾರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು (ಮಲೆಮಂ. ೩೯). [< ಸಂ. ಕೇತಕೀ]

ಕೇದಗೆಮೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : ಕೇದಗೆಮೊಲೆಯ ರಸ . . . ಆಷಾಢೀರಸ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಭಾವನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಿದ್ಯೆವಿ. ೨೭). [?]

ಕೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದೆ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ—ಈ ೩ ಕೆಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦) ; ಪಾಮರಿಯರ್ ಜಿತಾಮರಿಯರಿರ್ಪರ್ ಕಾದು ಕೇದಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೨೦). ೨. ಉಪವನ; ಉದ್ಯಾನ. ೩. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಶಿವ ದೇವಾಲಯ; ಶಿವಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಪ್ತಗ್ರಹಂ . . . ಚತುರ್ಗೇಹದೊಳ್ ನಿಲೆ ಕೇದಾರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೇದಾರ: ೨೯ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಧೀರ ಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ (ಸಂಗೀಜಂ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಕೇದಾರಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಮಿಶ್ರರಾಗದ ಹೆಸರು: ಗೌರೀಮನೋಹರಿ, ಕೇದಾರಗೌಳ, ಸಾಮ . . . ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿವೆ (ಸಂಗೀತ. ೪೮). [ಕೇದಾರ + ಗೌಳ]

ಕೇದಾರವನ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ ; ಶಾಲಿವನ: ಪರಿಕಾಲ್ಗಳನುಣ್ಬ ಕೇದಾರವನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೨-೪). [ಕೇದಾರ + ವನ]

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ (ನಾ). ಕೇದಾರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವ. ℙ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದ್ವಾದಶ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಕೇದಾರ + ಈಶ್ವರ]

ಕೇದಿಗೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಿಗೆಬೀಳು (ನಾ). ಕೇದಗೆಯ ಬಿಳಿಲು, —ಬೇರು: ಕೇದಿಗೆ ಬೀಳಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನೆಲದಾಳವನ್ನರೆದು ಕುಡಿಯೆ ದಾಹಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವದು (ಸಕವ್ಯೆ. ೭೭). [ಕೇದಿಗೆ (< ಕೇದಗೆ) + ಬೀಳು$_3$ (< ಬೀೞು$_3$)]

ಕೇದು 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೇನಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ; ಮೆಲುಕು; ಕಣತಲೆ: (*). ೨. ತಲೆ. ೩. ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ. [ಸಂ.]

ಕೇನಿಪಾತಕ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಮುಂಭಾಗ, —ಚುಕ್ಕಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಕೇನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸುವರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ ; ಶೇನೆಗೆಡ್ಡೆ ; ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ : ಬಂಕೆಯನ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಕೇನೆಗೆ ಕಲ್ಲಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದು (ವೀರಬಂ. ೧೩) ; ಕೇನೆಯ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲಿನ ತೆರದಲಿ ತಾನಿಹ ಮೇಲಾಳಿನ ಕೈಯೊಳ್ (ಕವಿಪು. ೪೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಶೇನೈ ; ಮಲ. ಶೇನ; ತುಳು. ಕೇನೆ]

ಕೇಪಲ, ಕೆವಲ, ಕೇಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡುಗೆಂಪು ಹೂವಿನ ಸಸ್ಯ: ಆಡಿಯಾಲ, ಕೇಪಲ, ಕಿಸುಕಾರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೯೨೪). **ಕೆವಲ** : (*). **ಕೇಪಳ** : ಒಂದೊಂದು ದಿನ . . . ಅವರು ಕೇಪಳ ಹೂವನ್ನು ತರುವುದುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೮) ; ದೀಪಾವಳಿಯ ದಿನ . . . ಕೇಪಳಂಬಳಕಾಯಿ ಗುಂಡು ಸರ ತೊಡಿಸಿ ಆ ಪೂಜೆಯಾಗುತಿರೆ (ಕವಿಪು. ೪೫). [← ತುಳು. ಕೇಪಳ್, ಕೇಪುಳ]

ಕೇಪಳ 'ಕೇಪಲ' ನೋ.

ಕೇಪು$_1$ (ನಾ). ಸರಕು ; ಮಾಲು : ವ್ಯವಹಾರ ಮುಖದಿಂದ ಸೋಪು ಸಕಲಾತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ರೂಪು ಶಕಲಾದಿ, ಶೋಪು ಶಕಲಾತಿ] ನವರತ್ನ ವಾಜಿಯ ಫಲವ ಕೇಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಪಿ, ಕೇಪ]ಗಳ ತಂದು ಬೆಲೆಗಿತ್ತು ಬಲು ಹರದನಾಗಿರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೩-೩) ; ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕೇಪು ಕಳುಹಿಸಿ . . . ಮಾರಿಸಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೮) ; ದುರ್ಗದೊಳಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಯಾವ ಕೇಪು ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳೂ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮೨). [← ಮರಾ. ಖೇಪ್]

ಕೇಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಬಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಹಿಂಬದಿಯ ಅಣಸು, —ಟೋಪಿ : ಬರೀ ಕೇಪು ಮಸಿ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ಬರ್ತೀನಿ, ಸಮಯ ಬಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಹುಸಿಬೆದರು ಈಡು ಹಾರಿಸೋಕೆ (ಮಲೆಮ. ೫೭೨). ೨. ಮಕ್ಕಳ ತುಪಾಕಿಯ ಪಟಾಸ್ ಮದ್ದು. **ಕೇಪುಹೊಡೆ** = ೧. ಗುಂಡುಹಾರಿಸು ; ಶಿಕಾರಿ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಜಯಗಳಿಸು, —ಸಾಧಿಸು : ಇವತ್ತು ನೋಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೇಪುಹೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟೆ (ಮರಳಿ. ೨೯) ; ನೋಡಿದೆಯೇನೆ ನಮ್ಮ ನರಸಿಂಹನ್ನ, ಎಂಥ ಕೇಪುಹೊಡೆದ (ತಾಯಿಕ. ೨೨೧). [← ಇಂ. Cap]

ಕೇಪುಕೊಟ್ಟು (ನಾ). ತುಬಾಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಪು ಇಡುವಭಾಗ: "ತುಪಾಕಿಯ ಚಾಪಿನಲ್ಲಿ ಕೇಪು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ತೂತುಗಳುಳ್ಳ ಚಾಚುಭಾಗ; ಕೇಪುತೊಟ್ಟು" (Nipple. ಇಂಕನಿ). [ಕೇಪು$_2$ + ಕೊಟ್ಟು$_2$]

ಕೇಬಲ್ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ನೆಲದಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ, ಪರಸ್ಪರ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಪರ್ಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ, ತಂತಿಗಳ ಹೊರಜೆ : ಕೇಬಲ್‌ಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೫೨೭). ೨. ಇದರ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಸಮಾಚಾರ. [← ಇಂ. Cable]

ಕೇಮು$_1$ (ನಾ). ಗಾಯ ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಲೆ : ಹಳೆಯ ಗಾಯವು ಮಾತ್ರ ಒಣಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೇಮುವಾಗಿ ಮೋರೆಯ ಚೆಲ್ವಿಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿತು (ಕಾಲೂರ. ಆ ಕಥಾಸಾರ). [← ತೆಲು. ಕೇಮ]

ಕೇಮ್ಮ$_2$, ಕೇವ, ಸೇವ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ : "ಕೇಮ (ಕೇವ, ಸೇವ) – ಕ್ಷೇಮ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). **ಕೇವ** : ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಭಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಸೇವ** : "ಕ್ಷೇಮದೊಳ್ ಸೇವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೮); ಮನದೊಳ್ತೊಳಲುತ್ತಂ ತಾಂ ಮನವೊಲ್ಲದೆ ತನಗೆ ಸೇವಮೆಂದೆನುತೊರೆದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೦); ಸೇವದಿಂದರಸುಗೆಯ್ಯುತು ಮಿರ್ಕುಂ (ಮರಾಜ. ೨೧೧–೬೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇಮ]

ಕೇಮದ್ರುಮ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕವಾದ ಯೋಗ : ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗೆ . . . ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಮನ್ಯನಿವಾಸಸ್ಥಿತಮಾದ ಯೋಗಮದು ದಲ್ ಕೇಮದ್ರುಮಂ ನಾಮದಿಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಕೇಮೆ (ನಾ). ಕೆಲಸ : ನಿನಗೇನೂ ಕೇಮೆ ಇಲ್ಲವೆ? ಸುಮ್ಮನೆ ಯಾಕೆ ನಿಂತಿದ್ದೀ (ರೂಢಿ). [< ಗೆಯ್ಮೆ]

ಕೇಯು 'ಕೇ' ನೋ.

ಕೇಯೂರ (ನಾ). ಕಡಗ; ತೋಳುಬಂದಿ : ಕೇಯೂರ ಕಟಕ ಸಮಿತಿಯುಗಾಯತ ಬಾಹುಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೦); ಕೇಯೂರಮಂ ತಳೆವಂದದಿಂ ಪೃಥುಳಭುಜದಿಂ ಪೃಥ್ವೀಶಂ ತಾಳ್ದಿದಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬); ವಿವಿಧ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಕೇಯೂರವನು ಕಡಿಕಡಿ ದೊಟ್ಟಿದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೨೩). [ಸಂ.]

ಕೇರ್$_1$, ಕೇರು$_1$ (ನಾ). ಗೋಡೆ; ಭಿತ್ತಿ : "ಕೇರ್ ಭಿತ್ತಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೪); "ಕೇರೆಂದುದಯುಸುಗುಂ ಗೋಡೆವೆಸರು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫); ಕಂಬದ ಮಱಿಯೊಳ್ ಕೇರಂ ಸಾರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩–೬); ಜಾಗದ ನೆಲೆವಡಲಗೆಗಳ ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗಳೆಸೆಯ ರತ್ನದ ಕೇರ್ಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೩೧); ನೀರಿಲ್ಲದೂರುಂ ಕೇರಿಲ್ಲದ ಮನೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೬೫). **ಕೇರು$_2$** : "ಕೇರು ಗೋಡೆ" (ಕಶರ. ೨೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚುವರ್]

ಕೇರ್$_2$, ಕೇರು$_3$, ಗೇರ್, ಗೇರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಿದಾಳಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಜ್ಜರಸಂ ಕಾಸೀಸಮರಗು ಕೇರ್ಮಣಸಿವನೊಂದಿರೆ ತಿಲತೈಲದೊಳಟ್ಟು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೪); ರಸಮೆಂದೀ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕೇರ ರಸದೊಳ್ ಪೊನ್ನಕ್ಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೪); ಕೇರಮರಂ ಫಲಮಾಗೆ ಧೀತಿಯೋಗಡಿಸದು (ಅಟ್ಟಮ. ೪–೧೬). **ಕೇರು$_3$** : ತಾಳದ ತಡಸದ ಬೇವಿನ ಬೇಲದ . . . ಕೇರಾಲಜಾಳದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೫೩); ಕೇರು (ಬಿಬ್ಬಾ) – ಬಹಳಯೆತ್ತರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇರಿನಯೆಣ್ಣೆ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. (ಕಭಾಗ. ೩೮); ಇದರ ಎಲೆಗಳು ಕಾಯಿಗಳು ಬೀಜಗಳು ಕೇರಗಿಡದಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೧). **ಗೇರ್** : ೧. ತುಪ್ಪಮೆಂಬ ಪೆಸರಾವಿನ ತುಪ್ಪಕ್ಕಂ ಗೇರ ತುಪ್ಪಕ್ಕಮುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೩); ಪೊದೆಬಾಳಂ ಕುಸೆ ಗೇರ್ ಪ್ಲವಂ ಬಸುರಿ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೫೬); ಕೊಸಗುಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩). **ಗೇರು** : ೨. ಗೋಡಂಬಿ : ಸಕಲಭೋಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬೆರಸಿ ಮಗ್ನನಾಗದೆ ಗೇರಿನ ಫಲದಂತೆ ಇರು (ಮನುಗುಂ. ೬೬); ಗೇರು ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಸೇರಿದಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೨–೨); ಸಕಳೇಶನ ಮಲ ಸನ್ನಿಧಿಯುಲ್ಲಿ ಗೇರಫಲದಂತಿಪ್ಪವು (ಷತಿಲ. ೩–೩೩).

ಕೇರುಕಟ್ಟು = ಕೆಡಿಸು ; ಬಾಧಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕೇರುಕಟ್ಟಿದ ನವರ ತೆರವಿನ ಹಣಕ್ಕೆ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೦–೨೦). ಕೇರುಹಾಕು = ಕೇರುಕಟ್ಟು : ನಾನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದುಷ್ಟರಾದ ಜನರು . . . ಕೇರುಹಾಕಿಸಿ ಬಿಡುವರು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇರ್ ; ತುಳು. ಗೇರು, ಚೇರು ; ತೆಲು. ಜೀಡಿ, ಜೀಡಿ]

ಕೇರ್‌ವಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಗೆ ಹಾಕಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಬಟ್ಟು (?) : ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಕೇಱು[ರ್]ವಟ್ಟುಗಳಿಂ, ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟುಗಳಿಂ . . . ಲತಾಮಂಟಪಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೧೧೬ ವ). [ಕೇರ್$_1$ + ಬಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರಗಿಡ (ನಾ). ಗೇರುಮರ : "ಭಲ್ಲಾತಕ, ಭಲ್ಲಾತ = ಕೇರಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೧). [< ಕೇರ್$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೇರಡಕೆ, ಕೇರಡಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೇರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಡಕೆ; ಬಾಣಂತಿಯರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಅಡಕೆ. **ಕೇರಡಿಕೆ** : ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ . . . ಕೇರಡಿಕೆಯ ವೀಳ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಉಳಿದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ಸಮಜೀ. ೫೩೫). [ಕೇರ್$_2$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕೇರಡಿಕೆ 'ಕೇರಡಕೆ' ನೋ.

ಕೇರಬೀಜ, ಕೇರುಬೀಜ, ಗೇರುಬೀಜ (ನಾ). ೧. ಕೇರುಮರದ ಬೀಜ. **ಕೇರುಬೀಜ** : (ಕ). **ಗೇರುಬೀಜ** : ೧. ಅವನು ಅವಳ ಗೇರುಬೀಜಗಳನ್ನು . . . ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ (ರಕ್ತರೂ. ೪೪); ಗೇರುಬೀಜದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪುಟ್ಟ ಅಂಗಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೦). ೨. ಗೋಡಂಬಿ ಬೀಜ : ಹಾಲುಕೀರಿಗೆ ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಗೇರುಬೀಜ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೇರ್$_2$ + ಬೀಜ]

ಕೇರಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದುಜಾತಿಯ ಹಾವು : ದಾಸರಹಾವು, ಕೇರಮಂಡಲ, ಕೊಳಕುಮಂಡಲ, ನೀರುಹಾವು (ಒಳ್ಳೆ) (ನಮ್ಮನು ೨೪೦). [?]

ಕೇರಮರ, ಗೇರುಮರ (ನಾ). = ಕೇರಗಿಡ : (ಕ). **ಗೇರುಮರ** : ಎರಡು ಮಾವಿನಮರ, ಮೂರು ಗೇರುಮರ (ಅನಾಥ. ೨೨).
[< ಕೇರ್$_2$ + ಮರ]

ಕೇರಮಾವು, ಗೇರುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : (ಕ). **ಗೇರುಮಾವು** : (ಕ). [< ಕೇರ್$_2$ + ಮಾವು]

ಕೇರಯಿಸು, ಕೇರೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಳಿಯಂತೆ ಕೂಗು (?) : ಕೇರಯಿಸಿದಂ, ಕೇರೈಸಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೩ ಉದಾ). **ಕೇರೈಸು** : ಮೇಲಿನ 'ಭಾಷಾಭೂ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೇರ್$_0$ (< P ತಮಿ. ಕೇರು) + –ಇಸು$_1$]

ಕೇರಲ, ಕೇರಳ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ, —ಪ್ರಾಂತ. **ಕೇರಳ** : ೨. ವಿನುತ ಘೂರ್ಜರ ಗೌಳ ಕೇರಳ ಜನಪದಾದಿ ಸಮಸ್ತ ನೃಪರು (ತೊರರಾ. ೧–೬–೧೬). ೨. ಕೇರಳ ದೇಶದವನು : ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಲಾಳ ಗೌಳ ಚೋಳ ಕೇರಳ ಪಾಂಡ್ಯ ಪಲ್ಲವ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಇವನು ಕನ್ನಡಿಗನಿವನು ಕೇರಳನು ಮತ್ತಿವನು ಕೊಂಕಣನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೫೬). ೩. ತೆಂಗು : ಎಳಗೌಂಗಿಂ ಕೇರಳ ಪನಸಿಮ್ಮೋಹಿಸುವರನೇಱಿಲಿಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೮). [ಸಂ.]

ಕೇರಳ 'ಕೇರಲ' ನೋ.

ಕೇರಳಿ (ನಾ). ಕೇರಳದೇಶದವಳು; ಕೇರಳ ಸ್ತ್ರೀ : ಕರ್ಣಾಟೀ ಕರ್ಣಪೂರಂ ಲಾಟೀಲಲಾಮಂ ಕೇರಳೀಕೇಳಿಕಂದರ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೮ ವ). [< ಸಂ. ಕೇರಲೀ]

ಕೇರಾಟ (ನಾ). ಮೊರದಿಂದ ಕೇರುವಿಕೆ : (ಕ). 'ತೂರಾಟ' ಪರಾ.
[ಕೇರು$_1$ (< ಕೇಱು) + ಆಟ]

ಕೇರಿ, ಚೇರಿ (ನಾ). ೧. ಬೀದಿ ; ಮನೆ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವಿನ ಹಾದಿ ; ಓಣಿ : ಪುರಿಗೆಱಿಯಾ ಮೂಱುಕ್ಕೇರಿಯಾ (ಎಇ. VI, ೧೬೩-೪ ; 793) ; ಊರಿಲ್ಲ ಕೇರಿಯುಲ್ಲೀ ಯಡವಿಯೊಳೆಲ್ಲಿಗೆ ಚರಿಗೆವುಗುವುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೩); ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲದ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೨–೧೩) ; ಕರ್ಕಶ ಪುಳಿಂದರ ಕೇರಿಯರೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೩) ;

ಕೇರಿಗಳೊಳಗೊಬ್ಬರಾದರು ಮುನಿಗಳು ಬಾರದಿದ್ದುದ ಕೆಂಡು (ಧರಪ. ೩-೩೩). ೨. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: "ಕೇರಿಯೆನೆ ಸಾಲು" (ಕಕಶ. ೨೭). ೩. ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಿ: ಸೊಲ್ಲಲಿಹಪರವೆಂಬ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯವೆಂಬಾನಲ್ಲ ಹಾಸಂಗಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ ಹಾಯ್ಕಲು (ಬಸಪು. ೪೩-೪). **ಚೇರಿ**: ೧. ಆ ಚೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ "ಇಲ್ಲಿ ಮಾನಾ ಹೆಂಗುಸಿನ ಮನೆಯಾವುದೆಂದು"... ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ (ಕಾಬುರ್ಪೂ. ೯೯).

ಕೇರಿಕೇರಿ, ಕೇರಿಗೇರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೇರಿಕೇರಿಗಳೊಳ್ ಕೂಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೮); ಊರೂರೊಳ್ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೇರಿಕೇರಿಗೆ ಕೈದುಕಾಜರು ನೆರೆದು ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೦); ಗೃಹೋವನಾವಳಿ ಕೇರಿಗೇರಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇರಿ; ತುಳು. ಕೇರಿ; ತೆಲು. ಗೇರಿ]

ಕೇರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಬೀದಿಹಿಡಿದು ಹೋಗು: ಚಂದ್ರಮುಖಿ ... ಪೂಜಮುಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡೈದಿದಳ್ ಸಂಕೇತ ಭವನದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೯).
[ಕೇರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇರು$_1$ 'ಕೇಱು' ನೋ.

ಕೇರು$_2$ 'ಕೇರ್$_1$' ನೋ.

ಕೇರು$_3$ 'ಕೇರ್$_2$' ನೋ.

ಕೇರು$_4$ (ನಾ). ಕೇರುವ ಸಾಧನ; ಮೊರ: ಶೂರ್ಪಕರಣ ಸಾಧನವಾದ ಮೊರಕ್ಕೆ ಕೇರು ಎಂದು ಹೆಸರು (ತುಳುನಾ. ೧೯೫).
[< ಕೇಱು]

ಕೇರುಬೀಜ 'ಕೇರಬೀಜ' ನೋ.

ಕೇರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು; ಕೆರೆಹಾವು: ಆ ಬನದೊಳ್ ನಾಗಾಂಗನೆಯೊಳ್ ನೆರೆವ ಕೇರೆಯಂ ಕಂಡು (ಜಾವುಂಪು. ೬೨-೧೫); ನೀರಡಸಿದ ಕಾಸರಪತಿ ಕೇರೆಯ ನಗಡೊಸರಿಗೆತ್ತು ನಕ್ಕುವುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೪೪); ಬೀಟೆಯ ಕಾಲಿಂ ಬಾರೇಟಿ ಬದಿಯನೊದೆದೊಡೆ ಕೇರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಪೊರಳ್ವಂತೆ ಕಾಲಮೇಲೆ ಪೊರಳ್ದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೦); ಇವಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಹಾವುಗಳೆಂದರೆ ಕೇರೆ, ನಾಗರಕನ್ನಡಿ ಹಾವುಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಾರೈ, ಚೇರೈ; ಮಲ. ಚೇರ; ತುಳು. ಕೇರೆ]

ಕೇರೆತುಪ್ಪ (ನಾ). ಕೇರೆಹಾವಿನ ನೆಣ, —ಕೊಬ್ಬು: ಕೇರೆತುಪ್ಪವನ್ನು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೇರೆ + ತುಪ್ಪ]

ಕೇರೆಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ಹಾವು ಮೀನು: "ಗ್ರಾಹಃ, ಅವಹಾರಃ – ೨ ಲತಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ಹಾವುಮೀನು, ಬಳ್ಳಿಮೀನು, ಕ್ಯಾರ[ಕೇರೆ]ಮೀನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪).
[ಕೇರೆ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೇರೆಹಾವು (ನಾ). = ಕೇರೆ: "ರಾಜಿಲಃ – ಕೇರೆಹಾವು" (ಔಷಧಿ. ೧೩೭).
[ಕೇರೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕೇರೈಸು 'ಕೇರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು: ದೆಸೆಯಂ ಸುತ್ತಿ ಶಿಲೀಮುಖ ಪ್ರಕರದಿಂ ಕೇರ್ಗಟ್ಟೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೩); ಅಮರೇಂದ್ರಾಸ್ತ್ರಜನೆಚ್ಚು ವಾಯುಪಥದೊಳ್ ಕೇರ್ಗಟ್ಟೆದಂತಸ್ತ್ರಜಾಲಮನೊಟ್ಟೈಸಲ್ (ಜಗಪಿ. ೧೫-೪); ಉರಿಗೊಳ್ಳಿಯ ಕಂಡದೆ ಕೇರ್ಗಟ್ಟೆತೆಕಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೭೫); ಅಲುದ್ದಂ ಕಿಲೆ ಮಿಂಚುಗನ್ನಡಿಗಳೇ ಕೇರ್ಗಟ್ಟೆದಂತಿಲ್ಲಿಯುಂ (ಮೃಸೂಮ. ೩-೩೧). [ಕೇರ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_2$, ಕೆರ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗೋಡೆಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಗೋಡೆಯಂತಹ ರಚನೆ; ತಡಿಕೆ: ಕೆಂದಾವರೆಯ ಗಂಟಿಗಳೊಳಂ ದವನದ ಕೇರ್ಗಟ್ಟೆನೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೩); ಸಂಪಗೆಯ ಮುಗುಳ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿನಂತಿರ್ದ ಮಣಿಭಿತ್ತಿಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೧೧ ವ); ನೇವರಿಸಿ ಬಿಗಿದ ಲಾಮಂಚದ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿನಿಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫). **ಕೆರ್ಗಟ್ಟು**: ಲಾಮಂಚದ ಕೆರ್ಗಟ್ಟಿಂ ನೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಪಡಿದೆಳೆಯಡಕೆಯ ಸಸಿಗಳ (ಕೇಶಿರ. ೧೧-೩೬); ಲೋಹ ವಾಹಿನಿಯೆಂಬ ಕೆರ್ಗಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦-೩೨ ವ). [< ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರ್ಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ಏಣಿ.
[← ತುಳು. ಕೇರ್ಪು]

ಕೇಲ್, ಕೇಲ, ಕೇಲು$_1$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: ಘೃತಭಾಂಡದೊಳ್ ಬಡತನಂ ಕೇಲೊಳ್ ಬಜಂ ಧಾನ್ಯ ಸಂಕುಲದೊಳ್ ಧಾನ್ಯದ ಕೇಡು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೨); ಕೇಲಂ ಮಾಡುವ ತಿಗುರಿಯ ಕೋಲಂತೆವೋಲಿರ್ದು ದಿಟ್ಟಿ ತನು ಕೆಡೆವಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೦). ಪಾಲ್, ಕೇಲ್, ಕೋಲ್ (ಶಮದ. ೪೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೇಲ**: ಒಂದು ಕಡ್ಡಾಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಂದು ಕೇಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ನೀರು ಹಾಕಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೦); ಗುಂಡಯ್ಯನಿಲ್ಲದೆ ನಮ ಕೇಲ ಹೊರಗಿಡೊ (ಲೋಕಗೀ. ೩೮). **ಕೇಲು$_1$**: "ಮಣಿಕಃ, ಅಳಿಂಜರಃ – ಈ ೨ ಕೇಲು" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೨); "ಅಳಿಂಜರಃ ಮಣಿಜೆಯೆನೆ ಕೇಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಲಿ] ನಾಮುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಕೇಲಿನೊಳಲ್ಲಿ ತಾನಂದಿರಿಸೆ ಬಳೆದನು ಕೇಲು ತುಂಬಲಿಕೆ (ಸಂಧಪ. ೪-೪); ಕಾಲು ತಂದು ಕೇಲಿನೊಳಗೆ ಅದ್ದಿಹೋದನವ್ವ (ಪುರಂದ. ೫-೫೦-೧); ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೇಲು ... ಪೂಜೆಗೆ ಸುಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು (ತುಂಗಭ. ೫೫).
[ದೇ. ॥ ಕೊಡ. ಕೇಲು; ಕುಇ. ಕೇಡು]

ಕೇಲಿ 'ಕೇಲ್' ನೋ.

ಕೇಲಿ, ಕೇಳಿ$_3$ (ನಾ). ಆಟ; ಲೀಲೆ; ವಿನೋದ; ಕ್ರೀಡೆ: ಗೋಚರಿಪುದಲ್ಲಿ ಮತ್ಕರ್ಗರ ಕೃಷಿಯ ಕೇಲಿ (ಕೋಗಿಲೆ. ೨೯-೧೨). ೨. ಶೃಂಗಾರ ಲೀಲೆ. **ಕೇಳಿ$_3$**: ೧. ಲೀಲಾಕೇಳಿಗಳೆ ವಿಲಾಸಕೇಳಿಗಳೆ ನೃಪಸತಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೩-೯); ನಂದ ವಧು ತತ್ತನಯದ್ವಯ ಕೇಳಿಯಿಂದೆ ಸುಖಮಂ ಪಡೆದಳ್ (ಜಗಪಿ. ೩-೪೮); ಅಪ್ರತಿಮನೆಸೆದನು ಬಕುತಿ ಕೇಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೧); ಬಾಳು ಪರಚೇತನದ ಕೇಳಿಯಿಂದೆಣಿಸಿ ... ಬಾಳುತಿರು (ಮಂಕುಕ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ.
[ಸಂ. (ಕೇಲಿಕಾ + ಗೃಹ)]

ಕೇಲಿಕಿಲ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕನ ಅಪ್ತಮಿತ್ರ; ವಿದೂಷಕ. [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಕೆ, ಕೇಳಿಕ್ಕೆ, ಕೇಳಿಗೆ (ನಾ). ಆಟ; ವಿನೋದ; ನೃತ್ಯ: (ಶಿ). **ಕೇಳಿಕ್ಕೆ**: ಸಹಜದ ಚೆಲ್ವಿನೊಳ್ ರತಿಯ ಸೋಲದ ಕೇಳಿಕೆಯೊಳ್ ಪೊದಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪); ದಣಿವಿಲ್ಲದೊಲ್ದು ಕುಣಿವೆಳ್ದ ಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೮); ಒಡರಿಚುವುದೇಂ ಕೇಳಿಕೆಯ ನೀ ನರ್ತನೋಚಿತಕೆ (ಬಸಪು. ೧೨-೪೨); ಕೇಳಿಕೆಯ ನವಿಲುಗಳ ತಂಬಿಯ ಮೇಳವದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೧). **ಕೇಳಿಗೆ**. 'ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಕೇಲಿಕಾ / ತಮಿ. ಕೇಳಿಕ್ಕೈ]

ಕೇಲಿಗೃಹ, ಕೇಳಿಗೃಹ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (ಶಿ). **ಕೇಳಿಗೃಹ**: ಅನುಜೆಯಂ ವಸುದೇವ ಸಮೇತಮಂದು ಮನ್ಮಂದಿರ ಮಧ್ಯ ಕೇಳಿಗೃಹದೊಳ್ ಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದು (ಜಗಪಿ. ೨-೫೧). [ಕೇಲಿ + ಗೃಹ]

ಕೇಲಿಮಂದಿರ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (ಶಿ). [ಕೇಲಿ + ಮಂದಿರ]

ಕೇಲಿಸು, ಕೇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಟವಾಡು; ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿನೋದಪಡು: ಗೀತ ಸರಸದ ತತವಿತತಾದಿ ವಾದ್ಯ ಪ್ರಸರಮೇಳನದಲಿ ಸೊಗಸಲಾಡುತ್ತ ಕೇಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಲು (ಬಸವು. ೩೭-೨). **ಕೇಳಿಸು$_1$**: ಏಟಿಂಬ ನರಕಮಾವುದೊ ಪೇಟಿಂಬ ದುರಂತ ದುಃಖದೊಳ್ ಕೇಳಿಸಿ ನಿಂದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೪). ಆ ನಾರೀಲೋಕಮಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದ ಪರಿಜನ ಮಾರೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೨); ಕೇಳಿಸಿದರಾಹವದ ನಾಟ್ಯಮಂ ರಣರಂಗದೊಳ್ಪಟುಲ ಪಟುರಥಿಕರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭).
[ಕೇಲಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಲೀನಿಲಯ, ಕೇಳೀನಿಲಯ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (ಕ). **ಕೇಳೀನಿಲಯ**: ಶ್ರೀಕೇಳೀನಿಲಯಂ ನಿಜಾಂಘ್ರಿಕಮಲಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧-೧). [ಸಂ. (ಕೇಲೀ + ನಿಲಯ)]

ಕೇಲೀವನ, ಕೇಳೀವನ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾವನ; ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಉಪವನ: (ಕ). **ಕೇಳೀವನ**: ಪರಭೂಪಾಲ ದ್ವೀಪಾಂತರಾಳ ಕೇಳೀವನಂಗಳಂ ಕಿಟ್ಟು (ಪಂಪರಾಮಾ.೩-೧೦೦); ಕೇಳೀವನದಾಮೋದಮಂ ಸರೋಜಾಕರದ ಸೌರಭ್ಯಮಂ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೭೧). [ಸಂ. (ಕೇಲೀ + ವನ)]

ಕೇಲು$_1$ 'ಕೇಲ್' ನೋ.

ಕೇಲು$_2$ (ನಾ). ಖಯಾಲು; ಚಪಲ; ಆತುರ: ಯಾವತ್ತು ದಸರೆ ನೋಡೇನು, ಯಾವತ್ತು ತನ್ನ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕವಾದೀತು ಅಂತ ಅವನಿಗೆ 'ಕೇಲು' ಹತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೨೪೧).
[← ಹಿಂ. ಖ್ಯಾಲ್]

ಕೇವ 'ಕೇಮು$_2$' ನೋ.

ಕೇವಟ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ: "ಕೇವಟಯಾದ ಮುಸ್ತೆ-ಕುಟನ್ನಟ, ಗೋನರ್ದ, ಕೈವರ್ತಿ, ಮುಸ್ತ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ); "ಕೇವಟ - ಕೈವರ್ತಿ (ರ್ತ)" (ತದ್ಭಕೋ. ೮).
[< ಸಂ. ಕೈವರ್ತೀ]

ಕೇವಟ$_2$ (ನಾ). (?): ಚಟುಳ ಬಲ ಮತ್ತೊಡನೆ ಗಗನಕೆ ಪುಟನೆಗೆದು ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜನ ಕೇವಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆವಕಟಿ, ಕೆಪಸಟಿ, ಕವಚಟಿ]ಯನಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದನು ಭುಜಯುಗವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೯). [?]

ಕೇವಟಿಗೆ (ನಾ). = ಕೇವಟ$_1$: "ಕೇವಟಿಗೆ - ಕೈವರ್ತಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಸಂ. ಕೈವರ್ತಿಕಾ]

ಕೇವಣ (ನಾ). ೧. (ಹರಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೆಚ್ಚುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು; ಕುಂದಣ: ಕಡೆಯದಳಂಗಳೆ ವಜ್ರಂ ನಡುವಣ ಕರ್ಣಿಕೆಯೆ ಕೇವಣಂ ಕೇವಣದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಳಿ ನೀಲದ ಪರಲ್ (ಗದಾಯು. ೬-೪೨); ಕೇವಣದೊಳ್ ನಾಯಕಮಣಿ ತೀವಿರ್ಪವೋಲ್ (ಕಇಅ. ೮-೩-೨೭೪; 1062); ಪೊನ್ನ ಕೇವಣದೊಳಗಿರ್ಪನರ್ಘ್ಯಮಣಿ ನಾಯಕದಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೮); ಪೊಸಪರಿಯ ಕೇವಣದುಂಗುರಂಗಳಂ ಬೆರಲ್ಗಳೊಳ್ ನಿರವಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೩೨); ಹರಳುಗಳ ಕೇವಣದ ಮಂಗಳತರವೇಷ ತೊಡಿಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೫).
೨. ತಳ್ಳುವುದು; ನೂಕುವುದು: "ಕೇವಣಂ = ನೂಂಕುವುದು" (ಕಮುದ. ೨೬೨ ಅಡಿಟ). [?. / ತಮಿ. ಕೇವಣ. / ಸಂ. ಕ್ಷೇಪಣ]

ಕೇವಣಿಸು, ಕೇವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಕೆಚ್ಚು, — ಖಚಿತಗೊಳಿಸು; ಕುಂದಣಿಸು: ಓರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕೇವಣಿಸಿದವುಳ ನವರತ್ನಂಗಳ (ಹಚಕಾ. ೩-೪೦); ಉಂಗುರದೊಳ್ ಕೇವಣಿಸಿದ ರತ್ನಮಾಯ್ತು ಚಿಂತಾರತ್ನಂ (ಅನಂತು. ೩-೩೧); ದಿಲುವಿಡಿದು ಯಂತ್ರದ ಕೋಲುಗಳ ಕೇವಣಿಪುದೆಂದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧). ೨. ಲೇಪಿಸು; ತೊಡೆ: ಕೇಸಡಿಗಳ ಕೆಂಪಿಂಗೆ ಕೆಂದಳಿರ ಕೆಂಪಂ ಕೇವಣಿಸಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨೨); ಅಸ್ತ್ರವ್ರಣವ ತೊಳೆದರು ಘಾಯದಲಿ ಕೇವಣಿಸಿದರು ದಿವ್ಯೌಷಧಿಯ ಗಂಧಾನುಲೇಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೪೮). ೩. ತೊಡಿಸು; ಧರಿಸು: ಕಂಚುಕಮಂ ಕುಚಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೇವಣಿಸಿ (ದಶಕು. ೧೨-೨೭). ೪. ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು: ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩); ಪ್ರಹಸ್ತನು ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೨); ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈರ್ಷೆಯ ಕುಸುರು ಕೇವಣಿಸಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೮೧). **ಕೇವಳಿಸು**: ೧. ಪಡುವಣ ಜಲಧಿಯ ಕರಾವಳಿಗಳಲಿ ಕೇವಳಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭); ಮುತ್ತಾಯ್ದು ಕೇವಳಿಸಿ ಕೊರಲ್ಗಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೨).
[ಕೇವಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇವಲ, ಕೇವಳ (ಗು). ಮಾತ್ರ; ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರದ; ಬರಿಯ: ಪೂಜ್ಯರೇ ಇವು ವರಗಳಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳಲ್ಲ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨); ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೇವಲ ಓದು ಬರೆಹ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರಗಳಿಗಾಗಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೨೦); ಅವಕಾಶವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಲ್ಲವೆ . . . ಕೇವಲ ವಿದ್ಯೆಯೆ ಸಾಕೆ (ಇಂಚಾಪ ೮೭-೨೧). ೨. ಸಮಗ್ರ; ಸಂಪೂರ್ಣ; ಸರ್ವ: ಅವುದು ಬಾಗಿದುದುಮಧಿಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಲಮಾಗೆ ನೆಗೆವುದು ಚಿತ್ರಾವಯವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೦); ಶರಣ್ಪೆಱತಾವುದುಮಿಲ್ಲ ಕೇವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೦). ೩. ಶುದ್ಧ; ಅಪ್ಪಟ: ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಹೋಳಿಗಳ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೂಮಿಯಂತು ಕೇವಲ ಚಿನ್ನವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೫). 'ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ' ಪರಾ. ೪. ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ; ನಾಡಾಡಿಯಾದ: ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಂ ಪುಣ್ಯವರ್ಧನಂ ಕೇವಲಮೇ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೩); ಜಾತಕತಿಲಕಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯತಿಲಕಮಿದು ಕೇವಲಮೇಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೩೮). (ನಾ). ೫. ಪರವಸ್ತು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಜೀವಸತ್ತ್ವ ಚಿರ ಭಾವಿಸಾ ಕೇವಲವ (ಮುಂಕುಕ. ೪೦೪). ೬. ಮುಕ್ತ; ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು, ಕೇವಲರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೮). ೭. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಮುಕ್ತಿ: "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ ಬ್ರಹ್ಮವಕ್ಷರಂ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಣಂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೩). ೮. [ಯೋಗ] ಕುಂಭಕದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂರ್ಯಭೇದನ . . . ಕೇವಲನೆಂಬ ಅಷ್ಟ ಕುಂಭಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). 'ಕೇವಲಕುಂಭಕ' ಪರಾ. ೯. [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು . . . ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನಃಪರ್ಯಯ, ಕೇವಲ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೭). **ಕೇವಳ**: ೧. ಅದಱಿಂ ಕೇವಳಂ ಪಟಿಮೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬-೨೧). ೨. ಚಿತ್ರಕ ಮೂಳಮಾಸಡಿ ವಿದಾರೀಕಂದಮೊಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ ಜರಾಮಯಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). ೪. ಕೇವಳಮೆ ಧರ್ಮಂಗೆಯ್ದುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೨೩); ಜರಾಸಂಧನನಿಕ್ಕಿ ಕೊಂದ ಬಲ್ಲಾಳ್ ಮರುತ್ಸುತಂ ಕೇವಳಮೋ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬); ಪಾವನಚರಿತಂ ಸುಜನರ ದೇವಂ ಕೇವಳವೆ ನೆಗಳ್ದ ಕೇಶವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೭-೧೮; 1119); ಅಖಿಳೋರ್ವೀವ್ಯಾಪಕಂ ಜಿಷ್ಣು ಕೇವಳಮಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೧-೧೮). [ಸಂ.]

ಕೇವಲಕುಂಭಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಕುಂಭಕದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೇವಲಕುಂಭಕವೆಂದರೆ ಒಳಗಿರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳನ್ನು ರಿಕ್ತವಾಗಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೬೦).
[ಕೇವಲ + ಕುಂಭಕ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನ, ಕೇವಳಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ; ಲೋಕಾಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳ ಸಮಗ್ರ ಜ್ಞಾನ: ಇಂದ್ರವೃಂದ ಕೃತಕಲ್ಯಾಣಾಸ್ಪದಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿದುದು (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೩); ತವಗೆ ತಾ ದೇವಾಗಿ ಪಡೆದನು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೨-೫೦); ಯೋಗಿಯು . . . ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೯೪). **ಕೇವಳಜ್ಞಾನ**: ಅಸೀನ ಯಶೋಧರ ಗುರುಗಳ ಕೇವಳಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯೊಸಗೆಗೆ (ಆದಿಪು. ೩-೨೧ ವ); ನಿರತಿಶಯ ಕೇವಳಜ್ಞಾನ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೨೪; 1072). [ಕೇವಲ + ಜ್ಞಾನ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಕರ್ಮ; "ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಮನಃಪರ್ಯಯ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" (ಜೈನಪ. ೩೬೬): ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ . . . ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ . . . ಎಂದೀ ಪ್ರಕಾರದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬೯). [ಕೇವಲಜ್ಞಾನ + ಆವರಣೀಯ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ, ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಯಶೋಧರರೆಂಬ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳ್ . . . ಚಂಪಾನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೫-೧೯); ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ ತತ್ಪರಿಣತನೆಂಬುದು (ತಪೂವೃ. ೭). **ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ**: ಇರ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ). [ಸಂ. ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿನ್]

ಕೇವಲತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇತಾನಾಗಿರುವುದು; ಏಕತ್ವ. [ಸಂ.]

ಕೇವಲದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿ ಕೇವಲ ದರ್ಶನಾವರಣ ಚತುಷ್ಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿ ಕೇವಲದರ್ಶನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ದರ್ಶನಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಕೇವಲ + ದರ್ಶನ]

ಕೇವಲದರ್ಶನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮ: ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮವಧಿದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ ಕೇವಲ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಕೇವಲದರ್ಶನ + ಆವರಣೀಯ]

ಕೇವಲಪುಣ್ಯಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಪುಣ್ಯವಂತ: ಈಗಳೆನ್ನಂತು ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯಾನ್ವಿತರಾರುಮಲ್ಲ ಮನುಜರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೫). [ಕೇವಲ + ಪುಣ್ಯ + ಅನ್ವಿತ]

ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮಾಣ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ: ಪ್ರಮಾಣವು ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ, ಅನುಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಕೇವಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೦). [ಕೇವಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕೇವಲಬೋಧ, ಕೇವಳಬೋಧ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಗುರುಗೆ ಯಶೋಧರ ಮುನಿಪತಿ ಗುರು ಕೇವಲಬೋಧಂ . . . ಒಡವುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಿದೆರಡೊಸಗೆಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೭). **ಕೇವಳಬೋಧ**: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದನಂತವಸ್ತು ಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೫). [ಕೇವಲ + ಬೋಧ]

ಕೇವಲಬೋಧೆ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಅವನು ಕುಲಹೀನನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಬೋಧೆಯುಳ್ಳ ಪರಶುರಾಮನು . . . ದಿವ್ಯಬಾಣಾವಳಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನೆ (ಧಾಮಣಿ. ೨೫). [< ಕೇವಲಬೋಧ]

ಕೇವಲಮಿತ್ರ (ನಾ). ಆಪ್ತಮಿತ್ರ; ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯ: ಪದ್ಮಲೋಚನನ ಕೇವಲಮಿತ್ರ ಫಣಸೂತ್ರ (ನವಮೋ. ೪-೧). [ಕೇವಲ + ಮಿತ್ರ]

ಕೇವಲಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಒಂಬತ್ತು ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಗತಘಾತಿ ಚತುಷ್ಟಯರನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ನವ ಕೇವಲಲಬ್ಧಿವಡೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೬೯ವ). [ಕೇವಲ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕೇವಲವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಘಾತಿಕರ್ಮಂಗಳಂ ಘಾತಿಸಿ ಕೇವಲ ವಿಭೂತಿಯಂ ಪಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ). [ಕೇವಲ + ವಿಭೂತಿ]

ಕೇವಲಾವಗಮ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಸುತ್ತಿಯ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಾದುದು ಕೇವಲಾವಗಮದಿಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವಿಕ್ಷೋಭಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩). [ಕೇವಲ + ಅವಗಮ]

ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಆತ್ಮಲೀನವಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಶ್ರುತಿಯು . . . ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪); ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಲೀಲಾವಸ್ಥೆ, ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ತೊಡಗದೆ ಶಾಂತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೨೫೨). [ಕೇವಲ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕೇವಲಿ, ಕೇವಳಿ[2] (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಇರ್ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಕೇವಲಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ); ಕೇವಲಿ ಪೂಜೆಗೆ ಬಂದತ್ತು ಚತುರ್ನಿಕಾಯ ದೇವನಿಕಾಯಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೦); ಕೇವಲಿಯ ವಚವೆಂದಿಗೂ ಸಟೆಯಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೪). **ಕೇವಳಿ**[2]: ಗುಣಧರ ಕೇವಳಿಗಳ ಪಾದಪದ್ಮಮೂಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೮೦ವ); ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದಿಂ ಘಾತಿಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಕೇವಳಿಯಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೫-೬). [ಸಂ. ಕೇವಲಿನ್]

ಕೇವಲಿತ್ವ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ಥಿತಿ: ತನ್ನ ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತನ್ನು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತಿನ ಕೂಡ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಕೇವಲಿತ್ವವಾಗಿದೆ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಕೇವಲಿಪೂಜೆ, ಕೇವಳಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಕೇವಲಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನ ಪೂಜೆ: ಅಜಿತಸೇನ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟೆ ಕೇವಲಿಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೋದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೦). **ಕೇವಳಿಪೂಜೆ**: ಮುಖ್ಯಮಪ್ಪ ಕೇವಳಿಪೂಜೆಯಂ ವಿರೋಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭-೧೦). [ಕೇವಲಿ + ಪೂಜೆ]

ಕೇವಳ 'ಕೇವಲ' ನೋ.

ಕೇವಳಜ್ಞಾನ 'ಕೇವಲಜ್ಞಾನ' ನೋ.

ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ 'ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ' ನೋ.

ಕೇವಳಬೋಧ 'ಕೇವಲಬೋಧ' ನೋ.

ಕೇವಳಲೋಚನ (ನಾ). = ಕೇವಲದರ್ಶನ: ಕರ್ಮರಿಪು ವಿಜಯದೊಳಾಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೨). [ಕೇವಳ (= ಕೇವಲ) + ಲೋಚನ]

ಕೇವಳಿ[1] (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಸಗೆಯ್ದು ಆ ವನ್ನದಿ ಕಾಮಸರ ಆಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ ೮೫-೭; 750). [?]

ಕೇವಳಿ[2] 'ಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಕೇವಳಿಪೂಜೆ 'ಕೇವಲಿಪೂಜೆ' ನೋ.

ಕೇವಳಿಸು 'ಕೇವಣಿಸು' ನೋ.

ಕೇವು (ನಾ). ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ: (ಕ). [ಕೇ + -ವು]

ಕೇವೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಗೈರಿಕ; ಕಾವಿ: ಪರ್ವತದಿಂದ ಕೇವೆಯ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿದು ಬರುವಂತೆ (ತುಳಸಿ. ೨೨೪); ಆ ಮೂವರೂ ಮೃಗಚರ್ಮ, ದಂಡ, ಕಮಂಡಲು, ಕೇವೆಯ ಬಟ್ಟೆ ಇವನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಮಧಾರ. ೩೯); ಕೇವೆಯ ಶಾಟಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೇವೆಯ ಶಾಟಿಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು . . . ಪೂರ್ವಾಚಲನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (ಯದುರಾ. ೩೩). [< ಕಾವಿ ?]

ಕೇಶ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು; ತಲೆಗೂದಲು: "ಕಚಂ ಶಿರಸಿಜಂ ಕೇಶಮಾವಾಳಮೆನೆ ಕೂಂದಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚ: "ಕುಂತಳಃ – ಮುಡಿವಾಳ, ಕೇಶ" (ಓಷಧಿ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಕೇಶಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಕೇಶಸೌಂದರ್ಯ; ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಐದು ಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಮಹತ್ತಾದ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ತಲೆಗೂದಲು . . . ಬಿಚ್ಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಡೆಯ ಅಂಚಿನವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕೊನೆ ಉಂಗುರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇಶಕಲ್ಯಾಣ" (ಹತ್ತುಮ. ೨೧). [ಕೇಶ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಕೇಶಘ್ನ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಾಗಿಸುವ ರೋಗ; ತಿಗುಳಿ ರೋಗ: "ಕೇಶಘ್ನಮೆನಲು ತೇಮುಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೩). [ಸಂ.]

ಕೇಶಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕೂದಲು: (ಕ). ೨. ದಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ: (ಕ). ೩. ಜುಟ್ಟು; ಕೇಶಗುಚ್ಛ; ಕೇಶಪಾಶ: (ಕ). [ಕೇಶ + ಪಕ್ಷ]

ಕೇಶಪಾಶ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧವಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಮುಡಿ; ಕೇಶಹಸ್ತ: ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಱಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗಡೆ ಪಱಿದು (ಆದಿಪು. ೬–೨೪); ಸಾಮಾನ್ಯಮೆ ಬಗೆಯೆ ಭವತ್ಕೇಶಪಾಶಪ್ರಪಂಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೬). [ಕೇಶ + ಪಾಶ]

ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ವಿಧ; ಒಂದು ಸನ್ಮಾರ್ಗಸಾಧನ: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ . . . ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಅಲ್ಲಿ ಜಯಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಂ . . . ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗಸಾಧನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧). [?]

ಕೇಶಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕೇಶರಚನೆ; ಮುಡಿ: ಲಲಾಟನಿಹಿತ ಕೌಸುಂಭಾಂಶುಕ ಪಟ್ಟಿಕಾ ಪ್ರಾಂತ ನಿಬಿಡ ನಿಬದ್ಧ ಕೇಶಬಂಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೩ ವ); ಕೀಱುವೀಲಿಯ ಪೆಂಚೆಯದ ಕೇಶಬಂಧದೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪–೮೦). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎರಡುಂ ತ್ರಿಪಾತಕಂ ಬೆಚ್ಚರದಿಂ ಬರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಶಿರಕಂ ಪಿರಿದುಂ ಕಟಿಗಂ ತಿರುಗಲ್ ಪರಿಣತಿಯಿಂ ಕೇಶಬಂಧಹಸ್ತಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨–೪೪); ಈ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಹಸ್ತಗಳು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳು: ೧. ಚತುರಸ್ತ್ರ . . . ೧೪ ಕೇಶಬಂಧ (ಅಭಾನೃ. ೪೯). [ಕೇಶ + ಬಂಧ]

ಕೇಶಬಂಧನ (ನಾ). = ಕೇಶಬಂಧ: (ಕ). [ಕೇಶ + ಬಂಧನ]

ಕೇಶಬಾರಿ (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿರೀಟ: ಈ ಬಟ್ಟಲು ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ 'ಕೇಶಬಾರಿ' ಕಿರೀಟವು ಭೂತದ ಅಣಿಯಷ್ಟು ಅಗಲ ಅಥವಾ ವಿಶಾಲವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೫). [?]

ಕೇಶಭೂಷೆ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ಅಲಂಕರಣ: ಮೋಹಿನಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಕೇಶಭೂಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಳು (ಕಮನೆ. ೧೨೯). [ಕೇಶ + ಭೂಷೆ]

ಕೇಶಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಚುವಿಕೆ. ೨. ಬಾಚಣಿಗೆ: "ಕಂಕತ(ಂ)ಃ, ಕೇಶಮಾರ್ಜನಂ – ಈ ೨ ಹಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ (ನಾ). ಬಾಚುವ ಹಣಿಗೆ: "ಹಣಿಗೆ ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ ಕಂಕತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೨೧). [ಸಂ. ಕೇಶಮಾರ್ಜನೀ]

ಕೇಶರ (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ: ಸರಸವಾದ ಹಾಲಿಗೆ ಸುಂದರ ರೂಪು ಕೊಡುವ ಕೇಶರ (ನಿರಾಭ. X ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣ: ಕೇಶರದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ . . . ಅದರಮೇಲೆ ಕುಸಂಬಿಯನ್ನು ತೆಳುವಾಗಿ ಯೆದ್ದುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೩). [ಸಂ.]

ಕೇಶರಾಜ (ನಾ). ಗರಗದ ಸೊಪ್ಪು: ಕೇಶರಾಜ, ಗರ್ಗರಿ (ವೈಔಗ. ೭೮–೧೬೦೫). [ಸಂ.]

ಕೇಶವ (ಗು). ೧. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾದ ತಲೆಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳ: ಕೇಶವಃ – ಕೇಶಿಕಃ – ಕೇಶೀ ೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು, ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪನೇ ಬಹಳ ಜುಟ್ಟುಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೭). (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಕೇಶಿಯಂ ಕೊಂದುದಱಿಂ ನೀನಿಂ ಕೇಶವನೆಂಬಭಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾರಿ (ಜಗವಿ. ೫–೫೧). ೩. 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಕರ್ತೃವಾದ ಕೇಶಿರಾಜನೆಂಬ ವೈಯಾಕರಣಿ: ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ . . . ದೌಹಿತ್ರನೆನಾಂ ಕವಿ ಕೇಶವನೆಂ (ಶಮದ. ೨). [ಸಂ.]

ಕೇಶವಕ್ರವಿಂತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಟಿಯಮ್ಮನ ಕೇಶವಕ್ರವಿನ್ತರುಂ ಗಂಗೆಯ ಶಿವಣಕ್ರವಿನ್ತರವಪ್ರ[ರ್]ಮುಖವಾಗಿ ಸಾಸಿರ್ವರುಂ (ಕಇ. IV, ೩೨–೧೭; 1088). [ಕೇಶವ + ಕ್ರವಿಂತ (< ಕ್ರಮಿತ)]

ಕೇಶವಪನ (ನಾ). ಕೂದಲು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಚೌಲಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ಷೌರಕರ್ಮಂಗೈಸಿ . . . ಪುಣ್ಯಾಹಂ ಬಾಚಿಸಿ ಬಾ[ಚೌ]ಲಕ್ರಿಯೆಯ ಮಾಳ್ಪುದು ಕೇಶವಪನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೨). [ಕೇಶ + ವಪನ]

ಕೇಶವಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ. ೨. ಕೇಶವನೆಂಬಾತನ ಮಗ. ೧, ೨: ಯುವತೀಬ್ರಾತಮನೋವಿಮೋಹನಕರಂ ಶೃಂಗಾರ ಜನ್ಮಾಕರಂ . . . ಈಸು ಕೇಶವ ಪುತ್ರಂಗೆಸಪಾಚಿರಾಜ ವಿಭುವಿಂಗೊಪ್ಪುವುದೇಂ ಚೋದ್ಯಮೇ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೩–೩೭; 1172). [ಕೇಶವ + ಪುತ್ರ]

ಕೇಶವಿಧಾನ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ರೀತಿ; ಕೇಶರಚನೆ: ಇಂತಹ ಕೇಶವಿಧಾನ ಸುಮೇರಿಯನ್ ಮತ್ತು ಈಜಿಪ್ಷಿಯನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೩). [ಕೇಶ + ವಿಧಾನ]

ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). = ಕೇಶವಿಧಾನ: ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೆರಳು ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಕೌಶಲವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೪). [ಕೇಶ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಕೇಶವೇಶ (ನಾ). ಕೇಶರಚನೆ; ಜಡೆ; ತುರುಬು: "ಕಬರೀ – ಕೇಶವೇಶಃ –೨ ತುರುಬು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೧). [ಸಂ.]

ಕೇಶಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೇಶಕಲಾಪ; ಕೇಶಪಾಶ: ವಿಜಯಶ್ರೀ ಕೇಶಹಸ್ತ ಶಂಕಾಕಾರಿಶಂಖಕೇಳೀ ಮಯೂರ ಶೋಭೆಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧ವ); ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧–೩೭). [ಕೇಶ + ಹಸ್ತ]

ಕೇಶಾಕೇಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಕೂದಲನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುತ್ತ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಕೇಶಾಕೇಶಿಯಲಿ ಹಿಡಿದಿಱಿವವನೆ ಕಾಲಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೫) ; ಕೆಡಹಿ ಮೆಟ್ಟುತ್ತ ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಬಳಿಕ ದಂತಾದಂತಿ (ವೀಕ್ಷಪು. ೩-೮-೧೫) ; ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿಕೂಡೆ ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಹಿರಿದು ಹಾಹಾಹಣೆಯಂತೆ ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪) ; ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ ಹೈಹುಯ್ ಜಗಳಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಕೇಶಾವಪಾಟನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇಶಾವಪಾಟನಮುಂ ಲಿಪಿಸಂಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಾಹಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತು ಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಕೇಶ + ಅವಪಾಟನ]

ಕೇಶಾವಾಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇಶಾವಾಪ . . . ಎಂಬಯ್ವತ್ತಮೂಱು ಗರ್ಭಾದಿನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ). [ಕೇಶ + ಅವಾಪ]

ಕೇಶಾಳಿ (ನಾ). ಕೂದಲುಗಳ ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ : ಬೆನ್ನಂ ಮೋದೆ ಕೇಶಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ಭ್ರೂಲತೆಯ ಸುರಚಾಪದುರು ಕೇಶಾಳಿಗಳ ಕಾರ್ಮುಗಿಲಪಾಂಗದ ಸಾಲ ಕುಡಿಮಿಂಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೬). [ಕೇಶ + ಅಳಿ$_4$ (= ಅಲಿ$_4$)]

ಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳ : ಕೇಶವಃ, ಕೇಶಿಕಃ, ಕೇಶೀ – ೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು, ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪನೇ ಬಹಳ ಜುಟ್ಟುಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೬). (ನಾ). ೨. ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಕೊಪ್ಪರದಿಂ ಪಾಯ್ವಳವಿಂದೆ ಕೇಶಿ ಪರಿತಂದಂ ಕಂಸನಾದೇಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೫-೪೪). [ಸಂ. ಕೇಶಿನ್]

ಕೇಶಿಕ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು; ಸೊಗಸಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು : "ಕೇಶವಃ, ಕೇಶಿಕಃ, ಕೇಶೀ–೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೇಶಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಿಯಾಲದ ಗಿಡ : "ಶಂಖಿನಿ, ಚೋರಪುಷ್ಪೀ, ಕೇಶಿನೀ – ೩ ಕಡಿಯಾಲದಗಿಡದಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). ೨. ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕೇಶಿನೀ]

ಕೇಶಿಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಮ್ಮಯ ಸಾಹಣಿಯ ಅಳಿಯ ಕೇಶಿಯಣಗೊಂಡಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ, ೩೨-೬೦; ಸು. 1050). [ಕೇಶಿ + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಕೇಶಿಸೂದನ (ನಾ). ಕೇಶಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಕೃಷ್ಣ : ಕೇಶವ ಕೇಶಿಸೂದನ ಕಮಲಾಂಬಕ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೧-೩). [ಕೇಶಿ + ಸೂದನ]

ಕೇಶಿಹರ (ನಾ). = ಕೇಶಿಸೂದನ. [ಸಂ.]

ಕೇಶೋತ್ಕರ (ನಾ). ಕೇಶರಾಶಿ; ಕೇಶಪಾಶ : ಆಕುಲಮಾಯ್ತೊರ್ಕಳದಿಂದೆ ಕಟ್ಟುದುದರಿಂ ಬಿರ್ಚಿರ್ದ ಕೇಶೋತ್ಕರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೬-೩೦). [ಕೇಶ + ಉತ್ಕರ]

ಕೇಶೋತ್ಪಾಟನ (ನಾ). = ಕೇಶಾವಪಾಟನ : ಕೇಶೋತ್ಪಾಟನದಂದು ಭಾವಿಸೆ ನಮಃಸಿದ್ಧೇಭ್ಯ ಎಂದಾದಿ ತೀರ್ಥೇಶರ್ ವಂದಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದ ರಜರರ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಂ ಜಗಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨). [ಕೇಶ + ಉತ್ಪಾಟನ]

ಕೇಸ$_1$ 'ಕೇಸು$_3$' ನೋ.

ಕೇಸ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲು : ಕರ್ಬುರವತ್ತ ಕೇಸಂ ದಳವಾದ ಕಚ್ಚಿಲೆಯ ನೇಱಿ[ಳೆ]ಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦); ಕೂಸು ನನ ಕಂದಯ್ಯ ಕೇಸ ಬಿಟ್ಯಾಡಾಗ (ಗರತಿ. ೮೬). [< ಸಂ. ಕೇಶ]

ಕೇಸ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?); ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಮ್ರದ ತಾಳ(?) : ಭೇರಿ ಜೇಗಟೆ ಕೇಸ ಕಂಚು ಮುಟಗೆ ಮೂಡಿದು ಮುಗುವಿನ ವೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೧-೪೬ ; 1482). [?]

ಕೇಸಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ತೊಳಸದ ಅಕ್ಕಿ : ಉಯ್ವರಸಿರ್ದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಕೇಸಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪) ; ಕೇಸಡಿ, ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಸು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟು ಕೇಸಕ್ಕಿ ಉಂಬುವನಾ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೧-೪) ; ಉಯ್ಯಮುನ್ನೊತ್ತಿ ಕೇಸಕ್ಕಿಯ ತಳಿಸುವರುಯ್ಯುದ್ದು ಬೀಳಯಕ್ಕಿ ಬಿಳುಪು (ಭರತೇ. ೫೪-೨೧) ; ಕರಿಯ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತಾಮ್ರವರ್ಣದ ಕೇಸಕ್ಕಿಯನ್ನದ ರಾಶಿ ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಕಾನೂರು. ೫೬). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೇಸಡಗು (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ : ಶಿಖಿ ಶ್ರೇಣಿಗಳ್ ಪಿಡಿದುಕಿರಿಂ ಪೊಲಗೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕ ಮೃಗಶಾಬಾನೀಕಮಂ ಕೊಂದು ಕೇಸಡಗಂ ಸೂಡುವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೦). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಡಗು$_2$]

ಕೇಸಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಅಡಿ ; ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಪಾದ : ಕೇಸಡಿಗಳಂ ಹರಿಚಂದನದಿಂದ ಮೂಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೫) ; ಕೇಸಡಿ ಕೆಂದಾವರೆ ವೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೩); ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೬). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕೇಸಡಿಯ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನು : ಬಟ್ಟದೊಡೆಯಂ ಕೇಸಡಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕೇಸಡಿ + -ಅ$_7$]

ಕೇಸಡಿವೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಗಳ ಕಾಂತಿ : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಕಡೆಯಂ ಕೇಸಡಿವೆಳಗಿಂ ಪುಸುಳಿ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬) ; ಕೇಸಡಿವೆಳಗು ಸೂಸಿಸುತ್ತಿಂ ಒಂದು ಮುಖದೊಳ್ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೬). [ಕೇಸಡಿ + ಬೆಳಗು$_3$]

ಕೇಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಪ್ಪುರ ಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗಳ್ ಲಚಬೆದ ಜವ್ವ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬; ಸು. 890); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅತ್ತೆಯರ ಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೦; ಸು. 890). [ಕೇಸ$_0$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕೇಸಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇಸಬ್ಬೆಯಿತ್ತ ಕೈಯ್ಯ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೬ ; 929). [ಕೇಸ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕೇಸರ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆ; ಪರಾಗತಂತು; ಕುಸುರು : ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನವಧರಿಸುವಾಗಲು ಮಣಿಯೊರಸಿ ಕೇಸರಗಳುದುರಿದುವೋ (ಶಂಕದಾ. ೬-೧೦) ; ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣಿನ ಕೇಸರದಲ್ಲಿ ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಕಲಸಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಅರೋಚಕ ಪರಿಹರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೨೬೨). ೨. ಹೂವಿನ ಹುಡಿ ; ಬಂಡು; ಪರಾಗ : "ಅಲರ್ವುಡಿಯೊ ಕೇಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೩). ೩. ಬಕುಲ; ವಕುಳದ ವೃಕ್ಷ. 'ಕೇಸರದ್ರುಮ' ಪರಾ. ೪. ಸುರಗಿ ಹೂವು: ಕೇಸರದ ತುಱುಂಬಿನಿಕ್ಕಿ ಸಿರಿಕಂಡಮನೊಯ್ಯನೆ ಪೂಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೫) ; ಕೇಸರ ಕರವೀರ . . . ಕುಸುಮಂಗಳಿಂದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೫೧). ೫. ನಾಗಕೇಸರ; ನಾಗಸಂಪಗೆ. ೬. (ಕೋಳಿ, ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ) ಕತ್ತಿನ ಮೇಲಿರುವ ಕೂದಲು ; ಆಯಾಲ : "ಸ್ಕಂದದ ಮೇಲಣ ವಳಯಕ್ಕೆಂದುಂ ಕೇಸರಮದೆಂಬ ಪೆಸರುಂ". (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೨೮) ; ವಿವಿಧಸಟಾವಳಿ ಕಿಱುಜಡೆ ನವಕೇಸರಕಾಂತಿ ಕೊರಲರಕ್ಕೆಯ ರತ್ನಛ್ಛವಿಯಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೩-೩೫) ; ನಾಯಿಗೆ ಕೇಸರವನು ಕಟ್ಟಿ ನೀ ಸಿಂಹವೆಂದರೆ ಅದು ಸಿಂಹವಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೯-೮೧).

೧, ೬ : ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೭೮). ೧, ೩, ೬ : ಕೇಸರ ಸಂಪನ್ನಮಿದು ಹರಿಯನಂಬುಜಮನ್ನೆನೆಯಿಪುದು . . . ಅರಣ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೭). ೭. ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ. ೮. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ: ಸಿತಾಂಬರದಿಂದೆ ಗಾಳಿಸಿಟ್ಟದಱೊಳಗಿಂಗು ಕೇಸರ ಲವಂಗದಳಂಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಶೋಕೋಪ. ೮-೫೩); ಈ ನೆಲದ ಮಣ್ಣವಗೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಕೇಸರವು (ನೆಲಮು. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕೇಸರದ್ರುಮ (ನಾ). ಬಕುಳ ವೃಕ್ಷ: ಅಶೋಕಮೆ ವಾಮಪಾದ ದಿಂದೊದೆದುದೋ ಕೇಸರದ್ರುಮಮೆ ನಿನ್ನುಮನಾನನಸಿಂಧುವಿಂದೆ ಪೂಬ್ಬುದೋ ಕೃತಮಾವುದಿಂ ಮಱುವುದೆಮ್ಮ ಮದೋತ್ಕಟ ಚೇಷ್ಟಿತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೧). [ಕೇಸರ + ದ್ರುಮ]

ಕೇಸರಫಲ (ನಾ). ಬಕುಳಫಲ: ಕರತಳಮೊಂದಱೊಳ್ ಮಣಿಕಮಂಡಲು ನಾಳ ಸಮೇತಮಪ್ಪ ಕೇಸರಫಲದಂತಿರಿದ್ದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩೬). [ಕೇಸರ + ಫಲ]

ಕೇಸರಭಾತು (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಗೂ ಕೇಸರಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಒಂದು ಮಸಾಲೀ ಖೀರು, ಒಂದು ಕೇಸರಬಾತು ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು (ತಿಡುಗು. ೫೪). [ಕೇಸರ + ಭಾತು]

ಕೇಸರಮಂಡಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ನಡುವಿರುವ ಪರಾಗ ತಂತುಗಳ ಮಂಡಲ: ಕೇಸರಮಂಡಲ (Androecium) ಇದು ಪುಷ್ಪದ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗ ಇದೇ ಸಸ್ಯದ ಗಂಡು ಜನನಾಂಗ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೮). [ಕೇಸರ + ಮಂಡಲ]

ಕೇಸರರಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಂಡು; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ: ಬಾಸಣಿಸಿ ಕಮಲಕೆಱಗುವ ಕೇಸರರಜದಿಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕಾಸಾರಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೬೬). [ಕೇಸರ + ರಜ$_1$]

ಕೇಸರಲ್, ಕೇಸಲರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂ: ನಿನ್ನನಾ ಕೇಸಲರ ತುರುದಿಂದ ಕಸುವನ್ನಮೆತ್ತಿದನು (ಗಿಳಿಏಂ. ೩೭-೮). **ಕೇಸಲರ್** : ಜಪ ರುದ್ರಾದಿಯಾದ ಕೇಲಸರ ನಿಡುದಂಡೆಗಳು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೮೯-೯). [ಕೇಸು$_3$ + ಅರಲ್$_2$]

ಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಲವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಸಿಂಹ: ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ಆಡುವ ಮದಗಜವ ಕಂಡೆ. ಕೇಸರಿಯ ಕಂಡು ಮನ ಬೆದಱಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೬೦-೨೩೧); ಇಲಿಯ ಮಾಂಸವ ಬಯಸಿ ಕೇಸರಿ . . . ತಲೆಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ ಗಾದೆಯನೆಲವೊ ಮಾಡದಿರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೯). ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣ. ೫. ಕೆಂಪುಭೂಮಿ: ಗುಂಡುವೊಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ (ಎಕ.VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೩; ?); ಮಸಾರಿ ಕೇಸರಿ ಪೊರಡಿಯ ಜಮೀನುಗಳಾದರೂ . . . ಬಿಳಿಯ ಎಳ್ಳು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೭). ೬. ಬಕುಳದ ಹೂ: ಮೊಲ್ಲೆಮಲ್ಲಿಗೆ ಸುರಗಿ ಕುಮುದ ಕೇಸರಿ ದಂಡಿಗೆಯೊಳು (ಕುಕ್ಕಾಂಗ. ೩-೨೮). ೭. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ: ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕೇಸರಿ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಅಗರು, ಪನ್ನೀರು ಮುಂತಾದ ಸಹಜ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತೇಲಿದವರು ಆ ಕಾಲದವರು (ಸಾಹಿಜೀ. ೫೨). [ಸಂ. ಕೇಸರಿನ್]

ಕೇಸರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಳಿ, ಬಸುರಿ, ಕೇಸರಿಕೆ, ನೀರವಂಜಿ, ಸೊಂಟಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕೇಸರಿಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ಸಿಂಹದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ಭೀಮ: ಕೇಸರಿಯಂತೆ ತಟತಟಿಸಿ ಮಿಳಿರ್ವ ಪವನತನೂಜನ ಕೇಸರಿಕೇತನ [ಪಾಠಾಂ. ಲೋತ್ಕರ]ಮಪ್ಪ ಪಟಯಿಗೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೦ವ). [ಕೇಸರಿ + ಕೇತನ]

ಕೇಸರಿಕೇತು (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಗರ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಕೇಸರಿಕೇತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕವರನಾ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೧೫); 1074). [ಕೇಸರಿ + ಕೇತು]

ಕೇಸರಿಣಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಸಿಂಹ; ಸಿಂಹಿಣಿ: ಕರಿಪೋತಮವುಂಡುಗರ್ಜಿಕೇಸರಿಣಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೦). [ಸಂ. ಕೇಸರಿಣೀ]

ಕೇಸರಿದ್ವಿಷ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಶತ್ರು; ಶರಭ: "ಆ ಕೇಸರಿದ್ವಿಷಂ ಶರಭಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಸಂ. (ಕೇಸರಿ + ದ್ವಿಷ್)]

ಕೇಸರಿದ್ವಿಷಾರಿ (ನಾ). ಶರಭನ ಶತ್ರು; ಗಂಡಭೇರುಂಡ: "ಆ ಕೇಸರಿ ದ್ವಿಷಾರಿ ಮೆನೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಕೇಸರಿದ್ವಿಷ + ಅರಿ$_6$]

ಕೇಸರಿಪೀಠ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ: ಪೂಮಱ ಕೇಸರಿಪೀಠಂ ಭಾಮಂಡಲ ಮೆಸೆಯೆ ನೆಗಟ್ದನಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧-೨); ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಕೇಸರಿಪೀಠಂ ಪುದಿದಿರ್ದ ಶೋಣಮಣಿಮಾಳಾರಶ್ಮಿಜಾಳಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೫). [ಕೇಸರಿ + ಪೀಠ]

ಕೇಸರಿಬೇಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಗರಿ: "ಚಿತ್ರತೊಗರಿ, ವಿಷತೊಗರಿ, ಕೇಸರಿಬೇಳೆ" (ಮೈಔಗ. ೪೯-೯೮೧). [ಕೇಸರಿ + ಬೇಳೆ]

ಕೇಸರಿಭತ್ತ (ನಾ). ಕೇಸರಿಬಣ್ಣದ ಭತ್ತ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ: (ಕ). [ಕೇಸರಿ + ಭತ್ತ$_1$ (< ಬತ್ತ$_1$)]

ಕೇಸರಿಭಾತು (ನಾ). ೧. = ಕೇಸರಭಾತು : (ಕ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಕೇಸರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ರವೆಯ ಭಾತು: ಕತ್ತಿಗೆ ಕೇಸರಿ ಭಾತಿನ ರುಚಿಯೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೫-೬೨). [ಕೇಸರಿ + ಭಾತು]

ಕೇಸರಿಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಿಂಹದಂತೆ ತೆಳುವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಎಲೆಗೆ ರಾಮಾಭಿರಾಮೆ, ಸುಗ್ರೀವೆ. . .ಕೇಸರಿಮಧ್ಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೪೮-೪). [ಸಂ. ಕೇಸರಿಮಧ್ಯಾ (ಕೇಸರಿ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕೇಸರಿಮೊಗ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಮುಖ: ಮಿಗುವಲ್ಲ ಮಾನಸರೂಪಲ್ಲ ಕೇಸರಿಮೊಗ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೨). [ಕೇಸರಿ + ಮೊಗ]

ಕೇಸರಿಶಾಬ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಮರಿ; ಮರಿಸಿಂಹ: ಬಾಬಾ ಕೇಸರಿಶಾಬಾ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪ ಅಡಿಟ). [ಕೇಸರಿ + ಶಾಬ]

ಕೇಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡು: ಕಂಡು ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕೇಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರಿಸುತ್ತುಂ ಕಣ್ಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೩). [ಕೇಸರಿ + -ಇಸು$_8$]

ಕೇಸರಿಹೂವು (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿಯ ಹೂ: (ಕ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: (ಕ). [ಕೇಸರಿ + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಕೇಸಲರ್ 'ಕೇಸರಲ್' ನೋ.

ಕೇಸವ (ನಾ). = ಕೇಶವ. 'ಕೇಸವಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೇಶವ]

ಕೇಸವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಒಪ್ಪಭಟರ್ಕಳನ್ನಿರಿದಸುಂಗೊಳ್ ಪೊಡ್ದಿದೆ ಕೇಸವಯ್ಯನನಾರ್ಪೊಗಳರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮-೧೭; ಸು. 900). [ಕೇಸವ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೇಸಳಗ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿರುವ ಕುದುರೆ: ಬೆಳ್ಪಿನೊಳರುಣಚ್ಛವಿ ತಾಂ ತಳ್ಪಿಯ್ದೊಳಪೊಕ್ಕು ತೋರ್ಪೊಡದು ಕೇಸಳಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೧೬). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಳಗ$_1$]

ಕೇಸಳಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಅಳಿಲು, —ಇಣಚಿ: (ಕ). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಳಲೆ$_0$ (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೇಸಾಕೇಸಿ (ನಾ). = ಕೇಶಾಕೇಶಿ: ಅರ್ಕಾಟನೊಳ್ ಕೇಸಾಕೇಸಿಯ ಬಂಡಣಕ್ಕಗಿಯುತುಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೪-೩೧). [< ಕೇಶಾಕೇಶಿ]

ಕೇಸಿ (ನಾ). (?) : ಸಕ್ಕರೆಯ ರಾಶಿಗೆ ಕೇಸಿಯ ಕೆಲಸುಂಟೇ ? ನಿಶ್ಚಯದ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗೆ ಉಭಯದ ತಟ್ಟು ಮುಟ್ಟೆಂದೀ ಗುಟ್ಟಿನ ಕುಲವಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೬–೨೭). [?]

ಕೇಸಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಣನ ಪಳ್ಳಿಯ ಕೊಣ್ಣ ಶ್ರೀಕೇಸಿಗ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೨ ; 904). [?]

ಕೇಸಿಮಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಮ್ಬನೆಯ ಮನವನೆಯರ ಪೊರಿವಯ್ಯ . . . ಕೇಸಿಮಾಣ ಕೆಂಚಿಗಣ್ಯಗಾಳುಮದಟನಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮–೭ ; 912). [?]

ಕೇಸಿರಾಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೇಸಿರಾಜನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫–೨೭ ; 1061) ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ಭಂಡಾರದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಕೇಸಿರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯೆನ್ತೆಂದಡೆ.(ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೮–೨೬ ; 1186). [< ಕೇಶಿರಾಜ]

ಕೇಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಕೇಯಿಸು : (ಠ). [ಕೇ + -ಸು$_1$]

ಕೇಸು$_2$ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೇಸು$_3$, ಕೇಸ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ, ಕೆಂಗಲ್ಲೆಂದುಂ, ಕಿಸುವೆಂದುಂ, ಕೇಸೆಂದುಂ – ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೧೮) ; ಕೇಸಾದ ದುರ್ಗಂಧವಾಗಿರ್ದ . . . ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳ ವರ್ಜಿಸಲೆಬೇಹುದು (ವೀಕ್ಷಾಪು. ೭–೧೦–೬೬). 'ಕೇಸುಗರ್', 'ಕೇಸೊಡಲ್' ಪರಾ. ಕೇಸ್$_1$:"ಕೆಂಗಲು ಕೇಸಂ ಕಿಸು ಕವಿಪುಂಗವರಿಂ ಕೆಂಕಮೆನ್ನಲಾರುಣ್ಯ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೬). 'ಕಿಸು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಯ್ಯ ; ಮಲ. ಚೇಯ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಯ್ ; ಕುರುಖ್. ಖೇಸೊ ; ಮಲ್ತೊ. ಕೆಸು].

ಕೇಸು$_4$ (ನಾ). ತವುಡು ; ಹೊಟ್ಟು : "ಕೇಸು = ಅಕ್ಕಿಯ ತವುಡು" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [?]

ಕೇಸು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ನೂಲಿನ, ಉಣ್ಣೆಯ ಅಥವಾ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ: (ಠ). [← ಮರಾ. ಖೇಸ್ ; ಹಿಂ. ಕಾಸ್]

ಕೇಸು$_6$ (ನಾ). ೧. ದಾವೆ ; ಖಟ್ಲೆ ; ಮೊಕದ್ದಮೆ : ಖೂನಿ ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿ ಕೈದಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿರಾ (ಪಂಜಪಂ. ೨೮೬) ; ಆ ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಮಲೇದಾರ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಸ್ವಂತದ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದದ್ದು ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨೪). ೨. ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೊಳೆಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಖಾನೆ; ಕೋಶ ; ವಿಭಾಗ ; ಗೂಡು. ೩. ರೋಗಿ: ತುರ್ತು ಕೇಸೆಂದು ಡಾಕ್ಟರು ಅರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ೪. ರೋಗದ ಹಿಡುಗಿನಿಂದ ಆದ ಮರಣ : ಕಾಲರಾ ಹಿಡುಗಿನಿಂದಾದ ಹತ್ತು ಕೇಸುಗಳು ಈಗಾಗಲೆ ವರದಿಯಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೫. ವಿಷಯ; ಸಂಗತಿ; ಘಟನೆ; ಸಂದರ್ಭ: ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿ ಮಾಡಿದ ಕೇಸು ಇದು (ರೂಢಿ). ೬. ಆವರಣ ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸಂಪುಟ : ಒಂದು ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವತ್ತೆಂಟು ಸಾಬೂನಿನ ಬಾರುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೭. [ವೈದ್ಯ] ರೋಗಸ್ಥಿತಿ; ರೋಗ ವಿವರ: ರೋಗಿಯನ್ನು ತಪಾಸಿಸಿ ವೈದ್ಯರು ಕೇಸು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Case]

ಕೇಸುಗುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉಗುರು: ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಡಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಕೇಸುಗುರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೭ ಉದಾ).
[ಕೇಸು$_3$ + ಉಗುರ್$_1$]

ಕೇಸುಮುಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮುಡಿ : ಕೇಸು ಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿದಳು ಕೈಯಕಾಲ ಮಣ್ಣನೊರಸಿ . . . ವಾಸಿವುಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣ ಎನ್ನ ವಹಿಸಿ ಕಾಯಿದಿ ಎಂದು (ಪುರಂದ. ೫-೬೨–೨೨). [ಕೇಸು$_3$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಕೇಸುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ; ಕೆಂಪು ಜ್ವಾಲೆ: ಪೊಸಬೇಟದ ಕೇಸುರಿಯಿಂದಮೆಯ್ದೆ ದಳ್ಳುರಿ ನೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮) ; ಕೇಸುರಿ ಕೆಂದಳಿರ್ ತದುರ್ವೀಜಮುದಗ್ರವಹ್ನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩೨); ನೀಳ್ದ ಕೇಸುರಿಯವೊಲ್ ಜಿಹ್ವಾದಳಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಬಲ್ ಸಿಡಿಲಂ ದಾಡೆಯ ಕೂರ್ಪ್ಪುದಿರ್ಪ್ಪೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೧೮ ; 1224) ; ಕಂಗಳು ಕೇಸುರಿಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೬). ಕೆಳೆಯನೊಡಲ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಕೇಸುರಿಸುತ್ತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೯). [ಕೇಸು$_3$ + ಉರಿ$_2$]

ಕೇಸುರಿಗಣ್, ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕಟ್ಟಾಸುರ ಮದನಗೋಪಾಲ ಕೇಸುರಿಗಣ್ಗಳ ನರಸಿಂಹ ನೆನಿಸುವ ಭಾಸುರಗಜಗಳೈದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೩–೪೦). **ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು**: ಕಾರೊಡಲು ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು . . . ಬಿಲದಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೦–೧೭). ವಿಲಯದ ವಿಪ್ಲವಮೂರ್ತಿಯು ನಾನು . . .ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣಾನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೫–೧೪). [ಕೇಸುರಿ + ಕಣ್]

ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು 'ಕೇಸುರಿಗಣ್' ನೋ.

ಕೇಸುರಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯನ್ನು ಸುರಿಸು, —ಚೆಲ್ಲು; ಕೆಂಪು ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರು: ಸುರುಸುರುಸುರ್ರೆಂದು ಕೇಸುರಿಗಱೆಯುತ ಮೊಱೆದೇಳ್ವ ಬಾಣಗಳಾಗ ತುಱುಗಿ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೧೬).
[ಕೇಸುರಿ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೇಸುರಿವೋಟ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಓಟ; ಬೆಂಕಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ: ನಡೆ ಕಂದ ತಡೆ ಹಗೆಯ ಮುನ್ನಡೆಯನಾ ಕಾಣ್ಬ ಕೇಸುರಿವೋಟಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೦–೩೧). [ಕೇಸುರಿ + ಓಟ]

ಕೇಸುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಈರುಳ್ಳಿ: "ಪಲಾಂಡುಃ, ಸುಕಂದಕಃ – ಕೇಸುಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). [ಕೇಸು$_3$ + ಉಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೇಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಣ್ಣನಾಡ ಕೇಸೂರ ಬಣ್ಣಕರ ಬಲಿವ ಒಡುಗ್ಗಯ್ಯಾ ಗಾವುಣ್ಣರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೧೯–೭ ; 1050). [? + ಊರ್]

ಕೇಸೆರಂಕೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆ, —ಪಕ್ಕ : ವಿಮಾನದ ಕೇಸೆ ರಂಕೆಗಳತ್ತಣ ದೀಪಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಹಲವು ಸಾಲ್ಗಳಹಣತೆಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯–೧೪). [ಕೇಸು$_3$ + ಎರಕೆ$_1$ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕೇಸೆವೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಎವೆ, —ರೆಪ್ಪೆ: ಉಷೆಯಕಣ್ ಕೇಸೆವೆ ದೆರೆದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೧-೩೨೨). [ಕೇಸು$_3$ + ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ)]

ಕೇಸೊಡಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ದೇಹ. 'ಕೇಸೊಡಲ' ಪರಾ.
[ಕೇಸು$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕೇಸೊಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಲೋಹಿತಾಂಗ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ : "ಮಂಗಳನ ಪೆಸರು ಕೇಸೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಸೊ]ಡಲ ಪೊಡವಿಜನೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮). [ಕೇಸೊಡಲ್ + – ಅ$_7$]

ಕೇಸೊಱಂತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಒರತೆ: ಕಾದಿದೆಡೆ ನೆತ್ತರ ಜೌಗಿನ ಕೇಸೊಱಂತೆಯಂ ಪಸರಿಸಿತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೧೯ ; 1182).
[ಕೇಸು$_3$ + ಒಱಂತೆ]

ಕೇಳ್, ಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಗೊಡು ; ಆಲಿಸು; ಗಮನಿಸು : ಕೇಳೊಯ್ಪಿನ್ (ಎಕ. II, ೨೨–೩; ಸು. 700) ; ಅದಂ ಕೇಳ್ದೆಱೆಯಪಂ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೫ ; 900) ; ಲೇಖಾರ್ಥಮಂ ಬಾಜಿಸಿದೊಡನಿಬರುಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ ೭ ೫–೧೯) ; ಸುರಸಿಂಧು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ಕಳಶಜಾನೀಂ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೫); ಕೇಳ್ದು ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿಯೊಡೆದಪುದೆಂಬಂತಾಗೆ ಘೀಳಿಡಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೩); ಕೊಟೆವಾವು ಗಾರುಡಮಂ ಕೇಳದಂತೆ ಕೇಳದಿರೆ ಬೇಸತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೨).

೨. ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡು; ನಡಸು; ಪಾಲಿಸು; ಅನುಸರಿಸು; ಒಡಂಬಡು; ಒಪ್ಪು: ನೀನೆನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಸುಖಂ ಬಾಳ್ದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೯); ಪೇಳ್ದೆನೆಂದೊಡೆ ಕೇಳರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೬). ೩. ಪ್ರಶ್ನಿಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು: ಇಂತಿದ ಕೇನನೆಂದಪಳೊ ಕೇಳ್ವಂ ಮಾತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೩). ೪. ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ತನ್ನನೆಂದೆಂದುಂ ಮಱೆಯದಿರ್ಪುದೆಂದು ಕೇಳ್ದಳೆಂದು ಕೇಳಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೩). ಕೇಳು: ೧. ಎನ್ನಹುಯ್ಯಲ ಕೇಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೭); ಕೇಳು ಭಾಷೆಯನೆಂದನಭಿಮನ್ಯು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೪-೫೫); ಹಾಡ ಕೇಳಲು ಕರ್ಣದೊಳ್ದ ಪಾತಕ ಪೋಡುವುದು (ನೋಹನ. ೪೧-೧೬). ೨. ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತ ಕೇಳದರು (ಅದಿಪು. ೨-೯); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಮಾತ ಕೇಳ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಗಿಳಿಯ ಸಾಕಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೨-೧); ದೊರೆ ನಂಜುಂಡರಸರು ಮಡದಿಯ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಮಡಿದರು (ಜಂಗಾಳ್ಳ. ೩೨೭). ೩. ಪ್ರಶ್ನಃ, ಅನುಯೋಗಃ, ಪೃಚ್ಛಾ – ೩ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). ೪. ಅವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮದ್ದು ಕೇಳಲು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೫. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಬರು; ಕೇಳಿಸು: ಮಾತು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಗುಣುಗುಣು ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೇಳಬರು = ೧. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಸು: ಹಿರಿಯ ಧ್ವನಿಗಳುಱೆ ಕೇಳಬರುತಿರಲು (ಬಸವಪು. ೫೩-೨೫); ಅಗೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಬಂದುದು ಗಗನಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೯-೨೨). ೨. ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರು: ಕರ್ಣಚೊಮ್ಮನ ಕೇಳಬಂದೆವೆ ನಾವು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೮-೬೪). ಕೇಳಿಕೊಳ್, ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕೇಳಿತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಹಿಂದುಮುಂದಣ ಕೇಳಿಕೋ ನಾವೆಂದ ಮಾತನು ಕುಲವಿದಿದು ಬಳಿಸಂದ ನಿಮ್ಮಯ ಗುರು ವಸಿಷ್ಠನ ನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೩೯); ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅವನು ಕೆದರಿ ಕೆದರಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು (ಇಪ್ಪತ. ೨೯೭). ೨. ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಪಯಣಗೊಂಡಗೌಡನು ಹಂಡೆಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೭-೧೩; 1576 ?); ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ಸಹಾಯ ಬೇಕಿದ್ದರೆ ನಿಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ (ದಾನಚಿಂ. ೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೇಳ್; ಮಲ. ಕೇಳ್ಕ; ಕೊಡ. ಕೇಳ್; ತುಳು. ಕೇಣು]

ಕೇಳ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಂಗಡಿಗ; ಜೊತೆಗಾರ; ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ. 'ಸೂಳೆಕೇಳ' ಪರಾ. ೨. ನರ್ತಕ (?): ಪೊನ್ನಬಣ್ಣದ ನವಕರ್ಣಕಾರ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಣೆಗಿರ್ದ ಮದಾಳಿ ಕಂಪುಗಾಣದೆ ಕಳಿದತ್ತು ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸರೂಪಿನ ಪಾಪೆಗೆ ಪಾಸಿ ಬಿರ್ದ ಬಟ್ಟೊದವಿಸಿದಿಂಪುಗಾಣದಬಲಿಂ ಪೆಱಪಿಂಗುವ ಕೇಳನಂದದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೧೪); ಶರವದ ಗೊಟ್ಟಿ ಗಾಯಕರ ಕೇಳರ ಕೇರಿಯೊಳೆಂದು ಕಾಂತಮಂದಿರದೊಳಗಿರ್ದು (ಅನಂಪು. ೧-೧೧೦); ಆಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ ಕೇಳಂ ಜೂದಾಳಿಯಳಲೆ . . . ಇವಾದಿಯಾಗಱೆ ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೭). [← ತಮಿ. ಕೇಳನ್]

ಕೇಳ್$_2$ (ನಾ). ಬಾಳೆ: (ಕ). [← ಪ್ರಾ. ಕಯಲ, ಕೇಲ. / ಸಂ. ಕದಲ]

ಕೇಳಮೇಳ (ನಾ). ಆಟಕೂಟ; ಸರಸಸಲ್ಲಾಪ; ಸಹವಾಸ: ಆ ಲಲನೆಯರ ಕೇಳಮೇಳದ ಸುಖವ ಮಮತೆಯ ನೆನೆನೆನೆದು (ಭಕ್ತಾಡ. ೩-೩); ಮೂರ್ಖರ ಕೇ [ಪಾಠಾಂ. ಖೇ]ಳಮೇಳದಲಿದ್ದು ಬದುಕುವ ಖೂಳವೃತ್ತಿಯ ಬದುಕು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟತರವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೩೪); ಹಿತಜನದ ಕೇಳಮೇಳದೊಳಿರ್ದಂ (ಚಕವಿ. ೪-೩೬). [ಕೇಳ್$_1$ + ಮೇಳ]

ಕೇಳವಣ (ನಾ). (ಉಕ) ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಊಟೋಪಚಾರ; ಗಡಿಗೆನೀರು: ಕೇಳವಣವನ್ನು ಭರದಾಸ್ತ ಆಗಿ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವರೆ (ದೀಪಹ. I, ೭೨).

[← ಮರಾ. ಕೇಳವಣ್]

ಕೇಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗು. 'ಕೇಳಿವಟ್ಟಿಲ್' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಕೇಳಿ]

ಕೇಳಿ$_2$ 'ಕೇಲಿ' ನೋ.

ಕೇಳಿ$_3$ 'ಕೇಟಿ' ನೋ.

ಕೇಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಶ್ರವಣಂ – ನಕ್ಷತ್ರವುಂ, ಕಿವಿಯುಂ, ಕೇಳಿಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೭೫); ಪದದ ಅರ್ಥ ಕೂಡ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨೩). ೨. ಬೇಡಿಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಯಾಚನೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಗುರುಚರಣದಾಸನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳೂ ಸರಿ ಎನಿಸಿದವು ಯಾರ ಕೇಳಿಕೆಯೂ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕವೂ ಅಲ್ಲ (ಚತನ. ೯೯); ಅವಳ ಕೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಹರಿ ಕುಲಿಶನು . . . ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೯೭). ೩. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಭಜನೆಯ ಮೇಳ: ಹಿಂದೆ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಕೇಳಿಕೆಗಳೊಪ್ಪುತಿರೆ ನಡೆತಂದು (ಬಸರ. ೧೧-೬); ಭಕ್ತರುಂಬೆರಸು ಕೇಳಿಕೆಯುಣ್ಮೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೨೪); ಭಕ್ತಾಳಿ ಭೈರವ ದೇವನಿದಿರ ಕೇಳಿಕೆಸಹಿತ ಬಂದು (ಭೈರವೇ. ೫-೧೧). [ಕೇಳ್ + -ಇಕೆ]

ಕೇಳಿಕೆ$_2$ 'ಕೇಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೃತ್ಯಮಾಡು; ನಾಟ್ಯವಾಡು (?): ಪಂಚಮ ದಿಂಚರಂ ಮಿಗೆ ಸವಿ ಸವೆಯದ ಸಾರಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳಿಪ ಕೇಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳೆ ಕೇಳಿ]ವಿಡಿದ ಭಾರತಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ).

[ಕೇಳಿಕೆ$_2$ (< ಕೇಲಿಕೆ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೇಳಿಕೊಟ್ಟು (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಥವಾ ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಆಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು, ದೂರಕ್ಕೂ ಕೇಳುವಂತೆ ಚಂಡೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವಿಕೆ: ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮಟೆ ಹೊಡೆದು ಆಟ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಳುಕೊಟ್ಟು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಡ. ೫೫೭). [← ಮಲ. ಕೇಳಿಕೊಟ್ಟು]

ಕೇಳಿಗೃಹ 'ಕೇಲಿಗೃಹ' ನೋ.

ಕೇಳಿಗೆ 'ಕೇಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೀಡೆಗೊಳಿಸು (?): ಸರಸಕಲಾ ಪ್ರೌಢಿಯ ಸಾರಸಾಕ್ಷಿಯ . . . ಎರವಿತ್ತ ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು ರಂಗಾಯೆಂಬ ತರಳೆಯ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೫-೨೯).

[ಕೇಳಿಗೆ$_2$ (= ಕೇಲಿಕೆ) + ಕೊಳಿಸು]

ಕೇಳಿಗೋಪಾಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕೇಳಿ ಗೋಪಾಲ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ಬಾಲಕನಾಗಿ ಗೊಲ್ಲರ ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಭಾರಜಾ. ೨೬).

[ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಗೋಪಾಲ]

ಕೇಳಿನಿವಾಸ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಸ್ಥಳ; ನೃತ್ಯಮಂದಿರ: ಕೇಳಿನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ನರ್ತನಮನೊಡರ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭).

[ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ನಿವಾಸ]

ಕೇಳಿಲೀಲೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರಲೀಲೆ: ಕವಿಕುಳಸೇವ್ಯಮಾನ ಕವಿತಾಕಳ ಹಂಸೆಗೆ ಕೇಳಿಲೀಲೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೦). [ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ) + ಲೀಲೆ]

ಕೇಳಿವಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಬಟ್ಟಲು, —ಚಿಪ್ಪು: ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಮದ್ಯಮಂ ಕೇಳಿವಟ್ಟಲೊಳೆಱೆದು ಕುಡಿಯಲುಜ್ಜುಗಂಗೈವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪ ವ). [ಕೇಳಿ$_1$ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಕೇಳಿವಾತು (ನಾ). ವಿನೋದದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲಾಪ: ನೀವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮಸುತ್ತ ಕುಳಿತು ನಿಮ್ಮ ಕೇಳಿವಾತುಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಬಗೆದಣಿಸಿ (ಸವತಿ. ೨೮೯). [ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೇಳಿವೆ 'ಕೇಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಶೀಳ (ನಾ). ಆಟವೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ; ಆಟಗುಳಿ: ಮನಃಪ್ರಹ್ಲಾದಮಂ ತಾಳ್ದುವನನವರತಂ ಶ್ರೀಧರಂ ಕೇಳಿಶೀಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೭೬). [ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಶೀಳ (= ಶೀಲ)]

ಕೇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರವಣಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು; ವಿವರಿಸು: ಪಾಂಡವರಣಿಕ್ಕಿದೊಸಗೆವಾತನೀಗಳ್ ಕೇಳಿಸುವೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫ ವ); ಕೇಳಿಸಿದೆನಾಂ ಮದ್ದುಃಖಮಂ ಮುನ್ನೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೫); ನಾನು ಸುನಾದಂಗಳ ಕೇಳುಸುದಕ್ಕೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಸುಗೀತವಾದ್ಯಂಗಳ ಕೇಳಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬–೧); ನಿನ್ನವರ ನಿಂದೆಯಂ ಕೇಳಿಸದಿರೆಲೆ ದೇವ (ಇಜಿರ. ೧೦೭). ೨. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಬರು: ಕೇಳಿಸಿದುವಾ ವಿವಾಲ ಮನುಕುಲವಾಳಿಗಾ ಡಂಗುರ ಧ್ವನಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೩–೧೩); ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೭). ೩. ಕೇಳು: ಗೂಗೆಯ ಕಿವಿಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨೦). ೪. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು; ಸಂಗೀತಮಾಡು; ಹಾಡು: ಜಾಣೆ ದೀಣೆಯಂ ಕೇಳಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೯೮); ನೆರೆದು ಕೇಳಿಸುವ ತುಂಬುರ ರಂಭೆ ಭೃಂಗಿಯಂ ಪರಿಕಿಸೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೩); ರಾಗದ ಸವಿ ಸಮನಿಸುತಿರೆ ಸುಕಂಠಿ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದರ್ಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೩೮); ಒಂದೊಂದು ಕಲೆಯ ವ್ಯಯುಬ್ಬುವೊಲು ಕೇಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೧–೭೧). ೫. ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕೇದಿಗೆ ಕೊಡಗನು ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿದ್ದು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೩೭).

ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮನಸ್ಸುಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊ: ಅವಳು ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆಯೆ (ಪುನರು. ೧೯೫); ಇಲ್ಲಿ ನೀ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೇಳ್ಪೊಡೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳನೆ ಆ ಒಡೆಯ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೧–೪೪). [ಕೇಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕೇಳಿಸು$_2$ 'ಕೇಲಿಸು' ನೋ.

ಕೇಳೀಕಳಾಪ (ನಾ). ಆಟಪಾಟಗಳು; ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದ: ಮಗುವುತನದಲಿ ಬಾಲಕರ ಕೇಳೀಕಳಾಪದಲಿ (ತೊರರಾ.೧–೮–೭೭). [ಸಂ. ಕೇಲೀಕಲಾಪ (ಕೇಲೀ + ಕಲಾಪ)]

ಕೇಳೀನಿಲಯ 'ಕೇಲೀನಿಲಯ' ನೋ.

ಕೇಳೀಪ್ರಾಸಾದ (ನಾ). ವಿನೋದಮಂದಿರ; ಕ್ರೀಡಾಮಂದಿರ: ಧನನಾಥಸನಾಥಮಪ್ಪ ದಿಕ್ಪಾಲರ ಕೇಳೀಪ್ರಾಸಾದಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೦ ವ). [ಸಂ. ಕೇಲೀಪ್ರಾಸಾದ (ಕೇಲೀ + ಪ್ರಾಸಾದ)]

ಕೇಳೀಭೂಧರ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ಕೇಳೀಭೂಧರ ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಬಹುವಿಧೋದ್ಯಾನಾವಳೀ ಚೂಳದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೮). [ಸಂ. ಕೇಲೀಭೂಧರ (ಕೇಲೀ + ಭೂಧರ)]

ಕೇಳೀಮರಾಳ (ನಾ). ೧. ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೀಡಾಹಂಸ. ೨. ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಂಸ: ಸತತ ಸವನ ದುಗ್ಧ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಕೇಳೀಮರಾಳಾನ್ವಿತ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೫೦). [ಸಂ. ಕೇಲೀಮರಾಲ (ಕೇಲೀ + ಮರಾಲ)]

ಕೇಳೀಲೋಲ (ನಾ). ವಿನೋದದಲ್ಲಿಯೆ ತೊಡಗಿದವನು; ಕ್ರೀಡಾಲೋಲ: ಕೇಳೀಲೋಲನನುಮತ ರಸಾಳಾಪನನಜಾಯಲೀಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೦). [ಸಂ. ಕೇಲೀಲೋಲ (ಕೇಲೀ + ಲೋಲ)]

ಕೇಳೀವನ 'ಕೇಲೀವನ' ನೋ.

ಕೇಳೀಶೈಲ (ನಾ). = ಕೇಳೀಭೂಧರ: ಇತ್ತಲರಸಂ ಕೇಳೀಶೈಲದಿಂದವನಿತಳಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೩); ಯೌವನಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೇಳೀಶೈಲೋಪಮ ಭುಜಶಿಖರಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯೪). [ಸಂ. ಕೇಲೀಶೈಲ (ಕೇಲೀ + ಶೈಲ)]

ಕೇಳೀಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಟದ ಸ್ಥಳ; ಕ್ರೀಡಾಸ್ಥಾನ: ಇದು ಶುಭಾಘದ ಗರುಡ ಬಹುಸಂಪದದ ನೆಲೆಮನೆ . . . ಮುದದ ಕೇಳೀಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೭೯). [ಸಂ. ಕೇಲೀಸ್ಥಾನ (ಕೇಲೀ + ಸ್ಥಾನ)]

ಕೇಳು 'ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕೇಳುಗ (ನಾ). ಕೇಳುವವನು; ಶ್ರೋತೃ: ರಮ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುವಾಗ ಹುಟ್ಟುವ ರಸದಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಕೇಳುಗನು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಬಿಡುವನು (ಬರಹಾ. ೧೪೮); ಆ ಕಾಲದ ಸಂಗೀತಗಾರರ ಅದ್ಭುತ ಸಾಧನೆಗೆ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಅಂದಿನ ಕೇಳುಗರ . . . ರಸಿಕತೆಯೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ (ಸಂಗೀತ. vii ಪೀಠಿಕೆ). [ಕೇಳು (< ಕೇಳ್) + –ಗ$_3$]

ಕೇಳುವೆ 'ಕೇಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೇಳುಹ (ನಾ). ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: ತನುಪುಳಕ ತಳೆತು ತನತನಗೆ ಹೊರೆಯೇಱೆ ನಲಿದಣು ಕೇಳುಹಂ (ಶಿವಗೀ. ೩೧); ಕೇಳುಹ ಪರಿಮಳಿಸುಹ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸವಿಹ ಮುಟ್ಟುಹ ಎಂಬಿವು ವಿಷಯಂಗಳು (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೇಳು (< ಕೇಳ್) + – ಹ$_2$]

ಕೇಳ್ಕು (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು (?): ಪಿರಿಯ ಒಢೆಯಾರು ನಮಶ್ಶಿವಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೋಯಿಲು ಕೇಳ್ಕು ಮೊದ × × × ನಂಜನೆಲದಲೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೩–೧೧; 1470). [← ತಮಿ. ಕಿಟಕ್ಕು]

ಕೇಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಶ್ರವಣೇ ಕೇಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೬೫). ೨. ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ: ಬಾಳ್ಕೆಯಲಿ ನೂರೆಂಟು ತೊಡಕು ತಿಣುಕುಗಳುಂಟು ಕೇಳ್ಕೆಮಾಣ್ಕೆಗಳಿಗವು ಜಗ್ಗವೊಂದಿನಿಸುಂ (ಮಂಕುತ. ೬೪೩). [ಕೇಳ್ + –ಕೆ]

ಕೇಳ್ದಾಣ (ನಾ). ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ: "ಶಬ್ದದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಬಹುದಾದ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ಸಮೀಪ ಸ್ಥಾನ; ಕೇಳ್ದಾಣ" (Listening post. ಇಂಕನಿ). [ಕೇಳ್ + ತಾಣ$_2$]

ಕೇಳ್ಪಿ (ನಾ). ಕೇಳಿದುದು; ಹೇಳಿದುದು; ಶ್ರುತತತ್ತ್ವ; ಕೇಳುವಿಕೆ: ತಾಯ್ತ್ ತಂದೆವಿರ ಕೇಳ್ಪಿಯಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೧೪). [ಕೇಳ್ + – ಪಿ. / ತಮಿ. ಕೇಳ್ವಿ]

ಕೇಳ್ಪೆ (ನಾ). = ಕೇಳ್ಪಿ: ಮತ್ಪೂರ್ವಂ ಕೇಳ್ಪೆಯಿಲ್ಲದ ಶ್ರಾವಕಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೦೯); ಬಧಿರನಪ್ಪನ ಕೇಳ್ಪೆಯುಮಾಯಿತಿಕ್ಕೆಯುಂ ಬಿಸುಟನ ಕೀರ್ತಿಯುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಪುರ್ವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೭). [ಕೇಳ್ + –ಪೆ]

ಕೇಳ್ಮಾತು (ನಾ). ಕೇಳಿಕೆಯ ಮಾತು; ಕೇಳಿದ ಮಾತು; ವದಂತಿ: ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಕಣ್ಣಿಂದ ನಿನ್ನ ಕೇಳ್ಮಾತುಗಳು ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭೬–೮); ಕೀಳಿಲಿ ನೋಳಿದ್ದವರ್ ತಳವೆಳಗಿನಿಂ ನುಡಿಯೆ ಕೇಳ್ಮಾತನೊಳಗಿರ್ಪ ಪೆಣ್ಣಿರ್ವರ್ಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭–೨೧೮). [ಕೇಳ್ + ಮಾತು$_1$]

ಕೇಳ್ಮೆ (ನಾ). = ಕೇಳ್ವೆ: ಕೇಳ್ಮೆ ಹೇಳ್ಮೆಯ ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಸ ತಾಳ್ಮೆಯಂತಿರಸಲ್ಲ (ಶತಲೀ. ೨೩೫–೧೩); ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೊ ಕೇಳ್ಮೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ (ನಾಕಲಾ. ೬೩). [ಕೇಳ್ + –ಮೆ$_1$]

ಕೇಳ್ವಿ, ಕೇಳಿವೆ, ಕೇಳುವೆ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: ಸ್ತ್ರೀರಾಗ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳ್ವಿಯಂ ತೊಱೆವುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಕೇಳ್ವಿಯಿಂ ಪರಿಕಿಸುವ ಬಳಕೆಯಿಂ (ಗೋಕುನಿ. ೧೦-೧). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆ: ಕೇಳಿಸದವರಂತೆ ನಟಿಸಿ, ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಅವರಿಂದ ಕೇಳ್ವಿ ಬಂದನಂತರ . . . ಆ ಮಾತನ್ನೇ ಹಾರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಾಗಿಸ. ೪೬). **ಕೇಳಿವೆ**: ೧. "ಶ್ರುತಂ, ಶ್ರೋತವ್ಯಂ, ಶ್ರಾವ್ಯಂ, ಶ್ರವಣೀಯಂ – ಈ ೪ ಕೇಳಿವೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೬೫). **ಕೇಳುವೆ**: ೧. ಆ ಓದು ಗಿಳಿಯೋದಿನಂತೆ, ಕೇಳುವೆ ಮರುಳನ ಕೇಳುವೆಯಂತೆ (ವಚಸಂ. ೨೫೧-೨೬); ಕೇಳುವೆಗಳವು ಬೇಱೆ ಚರಿತದ ದಾಳಿ ತಾನದು ಬೇಱೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೬); ನಡುಗಿದರು ಮುನಿವರರು ಕೇಳುವೆಯೆಡೆವಱಿದುದಕಟಕಟ ಭಂಗಂಬಡೆದುದೀ ವ್ರ ತ ವೆ ನು ತ (ನಭಾಗ. ೧೦-೪೪-೨೬). ೩. ಸ್ತುತಿಪಾಠ (?): ಕವೀಂದ್ರರೋದುವ ಕೇಳುವೆಯನೋದಿಸುವ ತೆಱದಲಿ ಕೋಳಿಗಳು ಕೂಗಿದವು ರವಿಯುದಯಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೩). [ಕೇಳ್ + -ವೆ]

ಕೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊರದಿಂದ ಕೇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ತರತರದ ಗುದ್ದಲಿಗಳಿಂದವಗೆದಱುತಂ ಕೇಱಿಸುತೆ ಕೆ ದ ಱಿ ಸು ತೆ ವೀರರಂ ನೋಡುತಂ (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೬-೫). [ಕೇಱು + -ಇಸು$_8$]

ಕೇಱು, ಕೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಿಂದ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ತೂರಿ, ಕಾಳನ್ನೂ ಕಸವನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸು: "ಕೇಱು – ಶೂರ್ಪಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ನಿನ್ನಕುಲದ ಕುಂದಂ ಕೇಱಿ ತೂಱಿ ಕೋಱಿಸುವೆ ನೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮-೩೮); ಮೊರದಿಂದ ಕೇಱಿ ತುಯಿ ತೌಡುಗಳ ಕಳೆದು (ವೀಶೈಪು. ೬-೧೦-೫೯); ಎಱಗಿ ಕವಿದಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕದುಕಿ ಕೀಲಿಸಿ ಕೇಱಿ ತುಂಡಿಸಿ ತುಳುಕಿ ನಾಂಟೆ ಮರುಮೊನೆಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪); ಕೇಱಿದರು ಕೆಡಹಿದರು ಸತ್ವದಿ (ಕೋಗಯು. ೨೩-೪೮). **ಕೇರು**: ೧. ಇಡಿದು ಕೇರಿ, ಮುಳ್ಳು ಹೊಟ್ಟು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಸಕವೈ. ೩೯೨); ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೇರಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಕರ್ನಾಟ. Xii, ಮುನ್ನುಡಿ); ಸಿರಿ ಬಿದರೆ ಮುತ್ತ ಕೇರೊ ಕೆ ಮೊರನಾದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೪); ತಂತ್ರಿಯವರ ಹೆಂಡತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವೆಂಕಮ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ತರುವಾಯ "ಅಕ್ಕಿಗೇರುವುದಿದೆ . . . ಬರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೊರಟುಹೋದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೬); ಮೊರದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೇರಿ ಹಸನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊರತೆಗೆ: ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇರಿ ತೂರಿ ನೋಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಚೇಱು; ತೆಲು. ಚೇಯು, ಚೇಟ]

ಕೇಱಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (?): ಕಳಸದೊಳ್ ತಗುಣಿ ಮೊಱೆಯುತಿರ್ಪೊಡಂ ಸಿಸುಗಳೆಲ್ಲರುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಸೆದು] ಕೇಱಿಗಟ್ಟಿ ನಲಿವೊಡಂ ಜೀವದನಗಳ ನೊಟಿನೂಱಿ ಕಡಿವೊಡಂ ಇವ ನೋಡಿ ಪೇೞ್ ಮಟಿಯಧಿಕ ತಾನೆಂಬುದಂ (ಜಟ್ಟಮು. ೨-೧). [?]

ಕೇೞಿ, ಕೇಣಿ$_4$, ಕೇಳಿ$_3$ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಗುಂಪು; ಹಿಂಡು: "ಕೇೞಿಯೆಂದು ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಬೞಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೇೞಿ ಪಱ್ತಿಗೆ ಜೞಂ ಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಳಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೩); ಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೆ ಮಾಣಿಕದ ವಜ್ರದ ಕೇೞಿಯೊಳೊಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦); ಕೇೞಿವೆರಸಿರ್ದ ಪವಳಮಂ ನೀಲಮುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೬); ಆೞಿಯ ಕೇೞಿಯ ಸಮ್ಮನ್ನರೀ ಅಳ್ತನಂ ಪುಗುತೆಯಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೧೬). **ಕೇಣಿ$_4$**: ಕುದುರೆಯ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಣಿಯ ಕೇಣಿಯನಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ನಿಶಾಟರುಣ್ಮದ ನೆತ್ತರೊಳ್ ಮಿದಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮); ಉರ್ಕಿನ ಕೇಣಿಯ ಚೂಣಿ ಸೊರ್ಕುಂಜೆರ್ಕಾಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೩-೨೬). **ಕೇಳಿ$_3$**: ಘುಡುಘುಡಿಸುತೇಳ್ವ ಮತ್ಸ್ಯಾಳಿಗಳ ಕೇಳಿಗಳ (ಚೆಬಪು. ೨-೪). [< ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

❋

ಕೈ

ಕೈ$_1$ 'ಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೈ$_2$ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೈ$_3$ 'ಕೆಯ್$_3$' ನೋ.

ಕೈ$_4$ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೈಅಂಬು (ನಾ). ಕೈನೀರು; ತೀರ್ಥ (?): ಆ ಮಹಾತ್ಮರು . . . ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯನಿಗೆ ದೆಸೆಗಟ್ಟಿನ ದೂಳಿತ, ಸಿದ್ಧಮೂಲಿಕೆ, ಕೈಅಂಬು, ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂಪಿಗೇ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಗೆ ದೊರೆಯನ್ನ ಕರೆತಂದು ಈ ದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿರು ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಹೋದರಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಂಬು$_3$]

ಕೈಅಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರ; ಕೈಬರಹ: ಈಗಿನ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಉರ್ದುಲಿಪಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಕೂಟಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಈ ಕೈಅಕ್ಷರಗಳೇ ಸೊಗಸು ಎನ್ನುವುದು ಓದುಗರ ಅನುಭವ (ಭಾರದ. ೪೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಕ್ಷರ]

ಕೈಅರ್ಜಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಮಕ್ಷವಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೆ ಕೊಡುವ ಅರ್ಜಿ; ಮನವಿಪತ್ರ: ಅನ್ಯಾಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತೀರಾ? ಒಂದು ಕೈಅರ್ಜಿ ಬ ರೆ ದು ಹಾ ಕ ಬಾ ರ ದೆ ೕ? (ಕಾವೇರಿ. ೬೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅರ್ಜಿ]

ಕೈಅಳವಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಳತೆ; ಕೈಯ ಹತೋಟಿ: ಯಾವುದನ್ನು ಬೆಳೆಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಒಂದು ವೇಳೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೈಅಳವಿಗೆ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ. . .ಅದು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗುವ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಳ. ೨೬೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಳವಿ]

ಕೈಆಳಿಕೆ (ನಾ). ಹತೋಟಿ; ಅಧಿಕಾರ; ರಕ್ಷಣೆ: ಆಜ್ಞಾಶಕ್ತಿ; ಅಧಿಕಾರ; ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ; ವಶ; ಅಂಕೆ; ನಿರ್ಬಂಧ; ಕೈನಡತೆ; ಕೈಆಳಿಕೆ (Control. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್)]

ಕೈಇಡು 'ಕೆಯ್ಯಿಡು' ನೋ.

ಕೈಉತ್ತರ (ನಾ). ಸ್ವತಃ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆ; ಕೈಯಾರೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ: ಅರಸುಗಳ ಕೈಉತ್ತಾರತ್ತು ಪಾಯಂಣೆ ನಂದಾದೀಪ ಪುದಿವಟ್ಟು ಅಲಂಕಾರ ದೀಪಕೆ ಸಹಾ ನಾಂಣ್ಯ ೩೦ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೬-೩೯ ; 1568). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಉತ್ತಾರ]

ಕೈಊರು 'ಕೈಯೂಱು' ನೋ.

ಕೈಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೮-೧೩೪). [?]

ಕೈಂಕರ್ಯ (ನಾ). ಕಿಂಕರನ ಸೇವೆ; ಸೇವಕನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮರುಗಳು ಪರಿದು ಕೈಂಕರ್ಯಗಳ ಮಾಡಲು (ಗಗತಾ. ೧೯-೫೦) ; ಮದನನೊಡಗೂಡಿ ಮಧು ನೃಪಂ ವಿಧಿವಿಲಾಸಕೆ ತನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯಮಂ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಿರಿಗಜ್ಜದೊಳ್ ತೊಡಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨-೪೦೫) ; ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕೈಂಕರ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬರುವಂತಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಕೈಂಕುಂಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ ; ನಾಯಿ ನೋವಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ: ಕಣಕ ಕುಟ್ಟೋ ಒನಕೆಲಿ ಬಡಿದರೆ ಕೈಂಕುಂಯಿರಾಗವ ಮಾಡುವಿರಿ (ಪುರಂದ. ೨-೬೯-೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗೊಣಗಾಟ : ಏನು ಇವನ ಕೈಂಕುಂಯಿ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲವೆ ? (ರೂಢಿ).

ಕೈಕಂಬಿ 'ಕೈಗಂಬಿ' ನೋ.

ಕೈಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕೈಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : ತೋಳ ಬಳೆಗಳು ದುಂಡು ಹವಳ ಕೈಕಟ್ಟುಳ್ಳವಳೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯-೩) ; ಸಣ್ಣಪವಳ ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಪವಳಗಣ್ಣಣ್ಣಸರದ ಜಾತಿ ಪವಳ (ಕಂಸವಿ.೩-೬೭); ಕಾಲಂದುಗೆಯು ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಬಾಳೆಯ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಂಟಿಕೆಯು (ಶತಸಾಂ. ೨೭-೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಕಡ 'ಕೈಗಡ' ನೋ.

ಕೈಕಡಗ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ: ಕಟ್ಟಿಣ ಕೈಕಡಗ ಕುಣಿಕೋಲು ಕೂದಲುಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದಾವ ಬಂದಾನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೪-೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡಗ$_1$]

ಕೈಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ನೀಚೆ; ಅತಿದುಷ್ಟೆ (?): ಎಲೆ ದುರಿತವೆ ನೀಯುನ್ನ ಎಳಿಲ ಮಾಡದೆ ಸಾಗಿನ್ನೆ . . . ಪರುಸ ಮುಟ್ಟಿದ ಲೋಹ ಚಿನ್ನ ಸಿರಿ ಅರಸನ ಭಟನೇ ಮಾನ್ಯ ಇನ್ನೊರದೆ ನೋಡೆಲೆ ಬದುವೆಡ್ಡೆ ನಮ್ಮ ಸರಿಸವ ಬಿಡು ಕೈಕಡ್ಡಿ (ಪ್ರಸಕೀ. ೩೬-೨). [?]

ಕೈಕತ್ತಿ 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೈಕರಣ, ಕೈಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವ, ಜನಜನಿತವಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ : (ಕ). ೨. ಕೈಯ ಸಂಜ್ಞೆ : ಮೂಕರ ಹಾಗೆ ಕೈಕರಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲ ಈ ಹರಕು ಕನ್ನಡವೋ ಇಂಗ್ಲೀಷೋ (ಯುಮದೂ. ೮೬). ೩. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಕರನ್ಯಾಸ : ದಿಟ್ಟಿಸಿದರಿವೆ ಸೀವುದಂಗೈ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಹುಗುಳಹುದು ಬಳಿಕವನಟ್ಟ ಕೈಕರಣದ ಸುವಾರದ ವಿದ್ಯವೇನರಿದೊ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೧೪). **ಕೈಕರಣೆ** : ೩. ಪಿತೃಪಿತಾಮಹ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಾಯುತನ ಕೈಕರಣೆಗಳಲಧಿಕನತಿಶುಚಿಯ ಸಾಧನ ಕ್ರೋಧಿಯನು . . . ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೨) ; ಅರರೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನಾವೀಸುದಿನ ನಿನ್ನ ಕೈಕರಣೆಯಂ ತಿಳಿಯವೆಲೆ (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕರಣ]

ಕೈಕರಣೆ 'ಕೈಕರಣ' ನೋ.

ಕೈಕಲ್ 'ಕೈಗಲ್' ನೋ.

ಕೈಕಲೆ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊ ; ನೆರವಿಗಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊ : ಇದುವರೆಗೂ ರಾಜಪುತ್ರರ ಪರಾಕ್ರಮವು ಮೇಲುಗೈಯಾಗಿತ್ತು . . . ದೂರದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರು ಬಂದು ಕೈಕಲಿತ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಭಾರವೀ. ೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಲೆ$_1$]

ಕೈಕಷ್ಟ (ನಾ). ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ : (ಕ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಷ್ಟ]

ಕೈಕಸ (ನಾ). ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕಸ, —ಅಲ್ಪವಸ್ತು; ಕ್ಷುದ್ರಪದಾರ್ಥ: ಕಾಯಿದೆ ! ಏನು ಕಾಯಿದೆ ! ಇವು ನನ್ನ ಕೈಕಸ ಇದ್ದಂತೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಸ]

ಕೈಕಸಬು, ಕೈಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗ, —ಕೆಲಸ : "ಕೈಚಾತುರ್ಯ, ಕೈಜಾಣ್ಮೆ, ಹಸ್ತಕೌಶಲ, ಕೈಕಲೆ, ಕೈಕಸಬು" (Handicraft. ಇಂಕನಿ). 'ಕೈಕಸಬುಗಾರ' ಪರಾ. ೨. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ. **ಕೈಕಸುಬು** : ೧. ಕೈಕಸುಬುಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಒಕ್ಕಲುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಕಳಹು. ೯೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಸಬು]

ಕೈಕಸಬುಗಾರ (ನಾ). ಕೈಕಸಬನ್ನು ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು ; ಕೈಕಸಬಿನಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು : ಕೈಕಸಬುಗಾರರು ತಮ್ಮ ಬಿಡಿಹೋರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾರಖಾನೆ, ಗಿರಣಿ, ಮುಂತಾದ ಪ್ರಚಂಡ ಸಂಘಟನೆಯ ಒಳಕೀಲಗಳಾಗಿ ದುಡಿಯತೊಡಗುವರು (ಮಾವಾದ. ೧೦೦). [ಕೈಕಸಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಕಸುಬು 'ಕೈಕಸಬು' ನೋ.

ಕೈಕಾಗದ (ನಾ). ೧. = ಕೈಚೀಟು. ೨. ಕರಾರುಪತ್ರ (ವೈಗಜಿ. IV, ೭೭೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಗದ]

ಕೈಕಾಯು 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಕಾಲ್, ಕೈಕಾಲು (ನಾ). ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲು : ಕೈಕಾಲುಳ್ಳರಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೇ ಮರನಾದುವೆಲ್ಲಂ ಶ್ರೀಖಂಡಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೯); ಕೈಕಾಲ್ ಮೂಡಿತೊ ನಭಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೯) ; ಕಂದರ್ಪನೆದ್ದು ಕೈಕಾಲ್ಗಳ ತೊಳೆದು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೦). **ಕೈಕಾಲು** : ಅಲುಗುವ ತಲೆಯ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಕಂಪನದೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨).

ಕೈಕಾಲಾಗಿ ಬರು = ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳು : ದಮ್ಮಯ್ಯ ಅನ್ನು, ಅವನೇ ಕೈಕಾಲಾಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಆಗು** = ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು : ಎರಡು ದಿನ ಕೈಕಾಲಿಗೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪). **ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸು** = ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಾಚು ; ಮೈಚಾಚು : ಅಲ್ಲಾದರೂ ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸುವಷ್ಟು ಜಾಗ ಬೇಡವೆ (ಯೋಧವು. ೨೮). **ಕೈಕಾಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು** = ಅತಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೈಮುಗಿದು, ಕಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸು ; ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು ; ಶರಣಾಗತನಾಗು : ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲುಕಟ್ಟಿಗೋತೀನಿ (ದೀಪಹ. II, ೬೬). **ಕೈಕಾಲು ಕೆಡು, ಕೈಕಾಲುಗೆಡು** = ಎದೆಗುಂದು ; ಧೈರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊ ; ಕಂಗಾಲಾಗು : ನೀನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದು ಶತ್ರುಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕೈಕಾಲುಗೆಡಬಹುದೆ (ವಚಭಾ. ೨೦೮) ; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸಿನವರಂತೆ ಹೀಗೇಕೆ ಕೈಕಾಲುಗೆಡುವಿರಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೦). **ಕೈಕಾಲುತೊಳೆ** = ೧. ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆದು ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡು. ೨. ನೀರುಕಡೆ ಹೋಗು ; ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡು : ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲುಗೆಡಿಸು** = ಎದೆಗುಂದಿಸು ; ಅಧೈರ್ಯಪಡಿಸು : ನೀ ಅತ್ತು ಆ ಕೂಸಿನ ಕೈಕಾಲುಗೆಡಿಸಬೇಡ (ಬೀಳತ. ೪೧).

ಕೈಕಾಲು ಬಿಡು = ಕೈಕಾಲುಗೆಡು : ಕೈಕಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಕೋಳಿ ಸುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಮಂಜುಕ. ೯೯). **ಕೈಕಾಲು ಬೀಳು** = ೧. ಸತ್ವಉಡುಗು; ನಿತ್ರಾಣನಾಗು : ಆ ಸುದ್ದಿಕೇಳಿ ಕೈಕಾಲು ಬಿದ್ದುಹೋದವು (ರೂಢಿ). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡಿಕೊ : ಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈಕಾಲು ಬಿದ್ದರೂ ಅವನ ಕೆಲಸವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲುಮೆಟ್ಟು** = ತೊತ್ತುಗೆಲಸ; ಗುಲಾಮಚಾಕರಿ : ಸೂಳೆ ಬಂಟಿಕೆಯ ಜಗಳದ ಬಂಟರು ಕೈಕಾಲುಮೆಟ್ಟಿನ ತೋಟಿಯವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೪೨). **ಕೈಕಾಲುಹಿಡಿ** = ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಅಂಗಲಾಚು, —ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಂಗಲಾಚಿ ಕೈಕಾಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆವು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೬೧). **ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆ, ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಪಡೆ** = ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಮುಗಿಲು ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆದುವಂಜನನಗವು ನಡೆಗಲ್ತುದೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೧); ನಡೆವ ನೀಲಾದ್ರಿಗಳೊ ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಪಡೆದ ಕಜ್ಜಳಗಿರಿಗಳೋ (ಬಸವು. ೫೮–೪೮). **ಕೈಕಾಲುಹೋಗು** = ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು. ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಅಧೈರ್ಯಪಡು ; ದುಃಖ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಬ್ಬಿಬ್ಬಾಗು : ಆ ದೊಡ್ಡ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಅವನ ಕೈಕಾಲೇ ಹೋದವು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಕೈಕಾಲು 'ಕೈಕಾಲ್' ನೋ.

ಕೈಕಾಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗೆಡು ; ದಿಕ್ಕುತೋರದಿರು ; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು : ಜ್ವರಬಂದರೆ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕೈಕಾಲುಗೆಡುತ್ತೇವೆ (ವ್ಯನಿ. ೬೯). [ಕೈಕಾಲು (< ಕೈಕಾಲ್) + ಕೆಡು$_1$]

ಕೈಕಾಳಗ (ನಾ). ಕೈ ಕೈ ಯುದ್ಧ ; ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ, ಜಟ್ಟಿಗರ ಕುಸ್ತಿ, ಕೈಕಾಳಗ, ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೧). [ಕೈ$_{12}$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಳಗ]

ಕೈಕುಂಚಿಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕುಂಚ : (ಕ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಚಿಗೆ]

ಕೈಕುಂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕುಳ್ಳಾಗು; ಕೈ ಊನವಾಗು. ೨. ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡವು, —ತಪ್ಪುಮಾಡು : ಇದು ಯಥಾವತ್ತಾದ ಪ್ರತಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಕೈಕುಂಟದೆ, ತಿದ್ದಿತಿದ್ದಿ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮಸಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವ (ಜಿಟ್ಟಿಅ. ೪ ಅರಿಕೆ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$)]

ಕೈಕುತ್ತು 'ಕೈಗುತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಗವಸಣಿಕೆ, —ಹೊದಿಕೆ : ಒಳ್ಳೆಯ ವಿನೋದದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿದ್ದ ಕೈಕುಪ್ಪಸದ ವರ್ತಕ (ಸಮಜೀ. ೪೮ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕೈಕುಲುಕಾಟ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಅದುಮಿ ಅಲುಗಾಡಿಸುವುದು : ಆರಂಭದ ಉದ್ವೇಗ, ಧನ್ಯವಾದ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಮಿತ್ರರ ಕೈಕುಲುಕಾಟ ಇವೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವಲ್ಲೇ ತಾಸೆರಡು ತಾಸು ಕಳೆದು ಹೋದವು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೬).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಲುಕಾಟ]

ಕೈಕುಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೈಕುಲುಕು : ಜನತೆಯ ಉದ್ಧಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ . . . ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಕೈ ಕುಲುಕಿಸಬಹುದು (ಸಾಸಮಾ. ೩೬).

[ಕೈಕುಲುಕು + -ಇಸು$_3$]

ಕೈಕುಲುಕು (ಕ್ರಿ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಅಲುಗಿಸು : ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಳಿಸಾರಿ ಕೈಕುಲುಕಿದನು (ಪುನರು. ೧೧೭). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಲುಕು$_1$]

ಕೈಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : "ನೀವು ಬಂದು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತು ?" ಕೈಕೂಡಿಸುತ್ತ ಎಂದ (ಜಮಿನ್ದಾ. ೧೫೨). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಡಿಸು]

ಕೈಕೂಲಿ, ಕೈಗೂಲಿ (ನಾ). ೧. ದಿನಗೂಲಿ ಕೆಲಸ ; ಚೆಂಗೂಲಿ. 'ಕೈಕೂಲಿಕಾಜಿ' ಪರಾ. ೨. ದಿನಗೂಲಿಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ : ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದಿಹನೆಂಬುದು ಕೈಕೂಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೩–೫೪) ; ಮೇಲುಪಾಯವದಿಲ್ಲದಿರೆ ಕುಡುಗೋಲನೊಂದುವನಳಡಿಸಿ ಕೈಕೂಲಿಯಂ . . . ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೬–೧೬). **ಕೈಗೂಲಿ** : ೨. ಭಕ್ತಿ ಕೈಗೂಲಿಯೇ ಬೇಡುವವ ಭಕ್ತನೇ (ಸೋಮಜ. ೧–೬೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಲಿ]

ಕೈಕೂಲಿಕಾಜಿ (ನಾ). ಕೈಕೂಲಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ದೇಹಶ್ರಮಮಾಡಿ ದುಡಿಯುವವನು ; ದಿನಗೂಲಿಯ ಕೆಲಸಗಾರ : ಅನಂತಶೀಲರ ಕಂಡಡೆ ಕೈಕೂಲಿಕಾಜರೆಂಬೆ (ಅವಡಂ. ೧೧೪–೫೧೩) ; ಕೈಕೂಲಿಕಾಜನಂತೆ ಮಾಡುವ ಅರ್ಚನೆಯು ಪೂಜೆಯು ಆಯಸವೇಕೋ (ಚೆನ್ನವ. ೫೦–೧೦) ; ಉಸುರದಿರುಸುರದಿರು ಭೂಭಾಗದೊಳು ಕೈಕೂಲಿಕಾಜನನೆನ್ನ ಮುಂದಿಂತು (ಬಸವು. ೨೯–೧೩). [ಕೈಕೂಲಿ + -ಕಾಜಿ]

ಕೈಕೂಲಿತನ (ನಾ). ಕೈಕೂಲಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ : ತಾನಿದ್ದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಮಾಡುವ ಶೀಲ ಕೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಕೈಕೂಲಿತನವಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. II, ೪೨೩). [ಕೈಕೂಲಿ + -ತನ]

ಕೈಕೂಸು, ಕೈಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಮಗು; ಚಿಕ್ಕಮಗು : ದಾಂಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಗೆ ಕೈಕೂಸು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಗೊಂಬೆಯಂತಿರುವುದು ; ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲದ, ಆಡಿಸಿದವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೊದಲಾದವು. **ಕೈಗೂಸು** : ೨. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕೈಗೂಸಾಗಿ ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡಿ ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋದಳು ಅವಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮೫) ; ರಂಗಭೂಮಿಯು ಪ್ರಚಾರದ ಕೈಕೂಸಾಗುವಂತಹ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ (ಭಾರದ. ೫೬೫). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಸು]

ಕೈಕೆಲಸ, ಕೈಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ : ಇದು ಮಗನ ಕೈಕೆಲಸವೇ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ಕೈದುಡಿಮೆ : ತನಗೆ ತನುಜಾತರಿಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನ ಹಾಳುಮನೆಯ ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಬೋಸರಿಗತನಮಂ ನುಡಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೨೫). ೩. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ ; ಸುತ್ತುಗೆಲಸ. ೪. ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ದಾರದ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ನೀಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರ, ಮಣ್ಣುಪಾತ್ರೆಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೈಕೆಲಸಗಳು (ಭೂಗೋಳ. ೭೯). **ಕೈಗೆಲಸ** : ೩. ಮುಂದಣ ಕೈಗೆಲಸವನಸವಸದಿಂದಂ ತೀರಿಪ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೬೫) ; ಕೈಗೆಲಸಗಳಿಂದೆ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೮).

ಕೈಕೆಲಸದವ = ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಕೆಲಸದಾಳು : (ಕ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಲಸ]

ಕೈಕೆಳಗು (ನಾ). ಅಧೀನತೆ ; ವಶ : ಕೈಕೆಳಗಿನ ಆಳುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೪).

ಕೈಕೆಳಗಿನವ = ಸೇವಕ; ಆಳು; ಕೆಲಸದವನು : ಎಷ್ಟೋ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೪). **ಕೈಕೆಳಗಿರು** = ಅಧೀನದಲ್ಲಿರು : ಅವರ ಕೈಕೆಳಗಿರುವ ದೊರೆಗಳು ಯಿಂನು ನಾವು (ಯನಳ. ೩೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಳಗು (< ಕೆೞಗು)]

ಕೈಕೊಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುದುರು ; ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಉಳಿದು ಬಳಿದುದನ್ನು ಕೈಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಕೇಳಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಬಿಟ್ಟಳು (ಹುಸರು. ೯). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೊಕ್ಕರಿಸು]

ಕೈಕೊಡಹು 'ಕೈಗೊಡಹು' ನೋ.

ಕೈಕೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಕೊದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಅಮುಕು, —ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ (?): ಜಡಮತಿಗಳಂ ಸಾಮಭೇದದಿಂದಾ ವಶಗೊಳಿಸಲಳವೆ ಕೈಕೊದ್ದಿ ಪಿಡಿದುಂ ಗುದ್ದಿ ಹಸನೆನಿಸವೇಳ್ಕುಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೭-೧೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೊದ್ದು ?]

ಕೈಕೊಸರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಎಳೆದುಕೊ, —ಕೊಡಹು, —ಹಿಡಿತದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ : ಮಾಲಿಯ ಹಿಡಿತದಿಂದ ಕೈಕೊಸರಿಕೊಂಡು ನಗೆಯ ನೋಟ ಚೆಲ್ಲಿ ಸುಂದರಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿದಳು (ಮರಳಿ. ೧೩೩); ನಾನವರ ಕೈಕೊಸರಿ ಒಗೆದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೧೬). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೊಸರು$_{1}$ (< ಕೊಸರ್)]

ಕೈಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೊಳಿಸು$_{1}$ 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಕೊಳಿಸು$_{2}$ 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_{1}$' ನೋ.

ಕೈಕೊಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೊಳುಹ 'ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ' ನೋ.

ಕೈಕೋ 'ಕೈಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೋಚು (ನಾ). ತೊಂದರೆ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಕೈಕಟ್ಟು : ಅಯ್ಯಾ, ತೀರ ಕೈಕೋಚಾಯಿತಲ್ಲ. ಎಲೆ ಉಂಟು, ಆದರೆ ಅಡಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೫೮). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೋಚು]

ಕೈಕೋಲ್ 'ಕೆಯ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಕೈಕೋಲು 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕೈಕೋಳ$_{1}$, ಕಯ್ಕೋಳ$_{2}$, ಕೈಕ್ಕೋಳ (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರ ; ನೆಯ್ಗೆಯವನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೈನ್ಯ : ಕರತರದೆ ನಿಂದಿರ್ದ ತುರಗಸಂದೋಹದಿಂ ಉರವಣಿಸುತುಂ ಮೆ ಜೆ ವ ಕೈಕೋಳರೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಪರೆ, ಗುಡಿಗಳೊ]ಪ್ಪದಿಂ (ನಂಬರ. ೧೧-೧೪೯). ೩. ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕ. **ಕಯ್ಕೋಳ$_{2}$** : ೧. ಕಯ್ಕೋಳರ ಹಾದಿಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳ್ (ತಿರುನಾ. ೨೨೨-೧೯). **ಕೈಕ್ಕೋಳ** : ೨. ಪಾರ್ಥಿವ ಶೇಖರ ತೆಂನ್ನ ಕೈಕ್ಕೋಳರ್ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩; ?). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಕೈಕ್ಕೋಳನ್]

ಕೈಕೋಳ$_{2}$, ಕಯ್ಕೋಳ$_{1}$, ಕೈಗೋಳ (ನಾ). (ಅಪರಾಧಿಯ) ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬೇಡಿ, —ಸಂಕೋಲೆ : ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈಕೋಳ ಹಾಕಿಸಿ (ದಂಡತೋ. ೧೫೩). **ಕಯ್ಕೋಳ$_{1}$** : ಮುಟ್ಟೀದು ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯಹುದು ಕಯ್ಕೋಳಂ (ಶಾಲೂರ. ೧೨೯-೨೭೪). **ಕೈಗೋಳ** : ಭವಗೋಟಲೆಯ ಕೈಗೋಳ ಕಳಚಿದ ಕಲಿ ವಿಭೀಷಣದೇವ ನಿರ್ಗಮವ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೧). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೋಳ$_{1}$].

ಕೈಕ್ಕೋಳ 'ಕೈಕೋಳ$_{1}$' ನೋ.

ಕೈಖರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು : ಗುಂಡಪ್ಪನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಬಟ್ಟೆ ಕೈಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಹಣಕಾಸು ತಾನೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ (ಬಾಗಿನ. ೨೯). ೨. ಯಾವ ಆದಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಹಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಡುವ ವೆಚ್ಚ : ಕೈಖರ್ಚಿನಿಂದ ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತ (ಮಂಜುಳ. ೪೨). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಖರ್ಚು]

ಕೈಗಂಟು (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಟು, —ಹಣದ ಗಂಟು : "ಕೈಗಂಟು = ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ಹಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೯೯); ಭುಜಗವೇಣಿ ಭುಜಂಗನಿಹೆ ಭೇದಮೇನುಂಟು ಕೈಗಂಟ ನೋಡೆಂದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೫೬); ತಮ್ಮ ಅನುವು ಅಪತ್ತಿಗೆ ಬಹಳವಲ್ಲವಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೈಗಂಟು ಇರಬೇಕೆಂದು . . . ತೆಗೆದಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೭). ೨. (ಉಕ) ತಾನಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತು ; ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದು : ಚಾಪಾಕ್ಷತೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಅವ್ವನ, ಕಾಕಾನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೈಗಂಟನಿಂದ ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ (ವೈನಿ. ೨೩); ಅದು ಗಂಟಲ್ಲ ಬರೀ ಕೈಗಂಟು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೬೭). ೩. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ.

ಕೈಗಂಟುಹಾಕು = ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡು ; ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳು ; ಕಲ್ಪಿಸು ; ಕತೆಕಟ್ಟು : ಹಣ ಕಳುಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಅಣ್ಣ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೈಗಂಟು ಹಾಕಿ ಹೇಳಿದೆ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೪೮); "ಈ ಮನೆಯ ಜಗಳವು ನಿಮ್ಮಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ" ರೂಪಚಂದನು ಕೈಗಂಟು ಹಾಕಿದ (ಜಮಾನ್ದಾ. ೧೪೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗಂಟು]

ಕೈಗಂಟೆ, ಕೈಘಂಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಘಂಟೆ ; ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆ : ಪೂಜಾರಿ ಕೈಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಕೈಘಂಟೆ** : ಕೈಘಂಟೆಯಾಕಾಶ ಭಾಗದೊಳು ಘಣಘಣರವಂ ಮಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹನೀತಂ (ಬಸವು. ೪೩-೪೧). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗಂಟೆ$_{2}$]

ಕೈಗಂದುಗ (ನಾ). ಕೈಚೆಂಡು : ನಿನ್ನೀ ರುಂಡಂ ಮರುಳ್ವಡೆವೆರಸು ಮಂಡಳಿಸಿ ಸೆಂಡನಾಡುವ ಮಾಕಾಳಿಯ ಕೈಗಂದುಗಮಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೨೨). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಂದುಗ (< ಕಂದುಕ)]

ಕೈಗಂಬ (ನಾ). ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲಕವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕಂಬ ; ಕೈಮರ : ತತ್ವ ದರ್ಶನವೊಂದೆ ಜೀವನದ ಸರ್ವಸ್ವವಲ್ಲ . . . ಅದು ಕಾಣದ ಊರೊಂದಕ್ಕೆ ದಾರಿತೋರುವ ಕೈಗಂಬ (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೭೬); ಸಣ್ಣಕತೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳಗಿನ ಒಂದು ಕೈಗಂಬ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೦). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಂಬ$_{1}$ (< ಕಂಭ)]

ಕೈಗಂಬರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಂಬಳಿ (?) : ನೆಗಪಿದ ಕುಂಚಂ ಕಿಜುಗೆಜ್ಜೆಗಳುಡುದೊವಲೆಸೆವ ಪಸುರ ಕುಪ್ಪಸ [ಪಾಠಾಂ. ತುಪ್ಪಸೆ] ಮುಂದೊಪ್ಪಿಗೆಯುಂ ಕೈಗಂಬರಿಯುಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ನಗಧರನ ಸಭೆಗೆ ಪರಿತರಲು ಚರಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೫೩). [?]

ಕೈಗಂಬಿ, ಕೈಕಂಬಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಬೆತ್ತ, —ಕೋಲು : ಮುಂದೆ ಜೀಯವಧಾರು ಧಿರು ಭಾಪೆಂದು ಕೈಗಂಬಿಗಳಲುಗ್ಘಡದಿಂದ . . . ಕೆಲಸಾರಿದರು (ತೊರರಾ. ६-೫೫-೧೨). **ಕೈಕಂಬಿ** : ಮುಂದೆ ಬರೆ ಕೈಕಂಬಿಯುವರು (ನಳಚ. ೩-೫೮). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಂಬಿ$_{1}$]

ಕೈಗಟ್ಟ 'ಕೆಯ್ಗಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೈಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಜಾಯಿಲಮೆನಿಪ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಱಿ ಕೈಗಳೊಳವುರ್ದ ಕರವಾಳ ಕೈಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಕ್ಕಡೆಯ ಮುಸುಂಡಿಯ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೩ ವ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಕೈಗಟ್ಟು, ಕೈಕಟ್ಟು$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಕೈಹಚ್ಚು ; ಸೆಣಸು ; ಹೊಡೆದಾಡು : ಇಟ್ಟರಿಟ್ಟಯಲೆತ್ತಿದರು ಕೈಗಟ್ಟಿ ಕುಂತದಲುರುಬಿ ತಿವಿದರು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೦). ೨. ಆಗು ; ಒದಗು ; ಸಂಭವಿಸು ; ಉಂಟಾಗು : ಹುದುನಡೆಯದಿವರೊಡನೆ ನಮ್ಮಲಿ ಕದನವೇ ಕೈಗಟ್ಟುವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೬); ಕದನವೇ ಕೈಗಟ್ಟುವಂತೆ ತೋರಿಬಂದು (ಪ್ರಮಹ. ೮೦); ಉಗ್ರಕಾಳಗ ಕೈಗಟ್ಟಿತು (ಅಶೌಕ. ೨೯).

೩. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮಡಿಸಿ (ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ) ಇಟ್ಟುಕೊ: ನಿರಂತರವು ಕೈಗಟ್ಟಿನಾದೊಳಗವನೆಸಗಲು (ಗಗಶಾ. ೧೨-೬೮). ೪. ಶರಣಾಗು; ಸೋಲು: ಕಷ್ಟವೇ ಕೈಗಟ್ಟಿತಲ್ಲದೆ ಕೆಟ್ಟರೇ ಪಾಂಡವರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೪೫); ಏತರ ಬೀರಂ? ತಾನೆ ಕೈಗಟ್ಟಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೪). ೫. ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟು, —ತೊಡಿಸು: ಕಟ್ಟುವರ್ ನಿಜಜಾಳಿಕೆಯ ನೀವಿಯೊಳಗೆ ಕೈಗಟ್ಟುವರ್ ಕಂಕಣಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨-೨೩). **ಕೈಕಟ್ಟು$_1$**: ೩.* ಗುರುರಾಜ ರಾಯರು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶತಪಥ ಹಾಕ ತೊಡಗಿದರು. (ಮಕಳ. ೩). ೬. ಕೈ ನಡೆಯದಾಗು; ಕೈನಿಂತು ಹೋಗು; ತುಂಬ ಅಡಚಣೆಯಾಗು: ನನ್ನ ಕೈಕಟ್ಟಿದೆ; ಈ ಕೆಲಸ ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ನಿಲ್ಲುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊ = ೧. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಒಂದರಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಸುಮ್ಮನೆ ಗಲಾಟೆಮಾಡದೆ ದೇವರ ಮುಂದೆಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದಿರು: ಅವರು ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು (ಸ್ವಪ್ತಿಜ. ೩೧೨). **ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊ** = ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊ; ಸುಮ್ಮನಿರು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗು: ಹಣ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೊರಕುವ ವರೆಗೂ ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅವನಿಗೆ ಸರಿತೋರಲಿಲ್ಲ (ನಿಕಲು. ೧೩೪). **ಕೈಕಟ್ಟಿನಿಲ್ಲು** = ಸಜ್ಜಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತಯಾರಾಗು: ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಗಣರಾಜರು ಈ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೬೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೈಗಡ, ಕೈಕಡ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡದೆ ಅಲ್ಪಾವಧಿಯ ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಎರವಲು ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಕೈಸಾಲ; "ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈಗಡವನ್ನು ದೊರಕಿಸಲು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ (ಎರಸೇ. ೬೮); ನೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಕೈಗಡವಾಗಿ ತಂದಿದ್ದ ತೊಗರಿಬೇಳೆ (ಕಾವೇರಿ. ೨೩). ೨. (ಅಲಂ) ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲದ್ದು; ಅನುಕರಣ; ಎರವಲು: ಕೈಗಡವಲ್ಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನ . . . ಗುಣಗಳು ಬೆಳಕು ಕಂಡುವು (ವಿಜಾಮಂ. ೧೩೩). **ಕೈಕಡ**: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಗೆಳಿ . . . ಅದೂ ಇದೂ ಹಣಕಾಸಿನವರೆಗೆ ಕೈಕಡಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭ (ರೂಪಸಂ. ೧೩); ಹಾಳೂರಲ್ಲಿ ಕೈಕಡವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡ$_1$]

ಕೈಗಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಕಡಿ; ತುಂಡುಮಾಡು: ಛೇತುಗಳಾಗಿಯುಂ ತತ್ತ್ರಿಸಮನಾಗಿಯುಂ ಕೈಗಡಿ(ಟಿ)ಯೆ ಮಡಿವರಂ ಬಿಡದೆ ತಳ್ತಾದೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೩-೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡಿ$_1$]

ಕೈಗಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕೈಬಲ್ಮೆ; ಕೈಚಳಕ: ಕಡಿದು ಬಿಸುಡದೆ ಕರುಣಿಸಿ ದಡವಗಡಿಸಿದನೆ ತಪ್ಪೇನೆನುತ ಕೈಗಡಿಯ ಪವನಜನೆಚ್ಚು ಕರ್ಣನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೩); ಕೈಗಡಿಯ ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳುಬಿಗಿದರು ಸರಳಲಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡಿ$_2$]

ಕೈಗಡಿಕಿ (ನಾ). ಕೈ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದವಳು; ಕೈತುಂಡಾದವಳು: ಕದ್ದವರು ಕೈಗಡಿಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯರು ಮೊಲೆಬಿದ್ದವರು ಮುದಿ ಗುಂಟಣಿಗಳವಳಿದ್ದೆಸೆಯ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ಸೋಂಕುಗಳ ಸೊಗಸಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡಿಕ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕೈಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಗಡಿಗೆ: "ಕರಗಳಂತಿಗೆಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). [ಕೈ$_2$(< ಕೆಯ್$_2$)+ಗಡಿಗೆ]

ಕೈಗಡಿಯ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: ಒಡನೊಡನೆ ಕೈಮಾಡಿದನು ಕೈಗಡಿಯನಂಚಿನ ಧಾರೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದರಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೮೬); ಇಡಿದುದಂಬರವಂಬಿನಲಿ ಕೈಗಡಿಯನಂಬಿನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದವ ನುಡಿಯ ಬಲ್ಲವನಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೩). [ಕೈಗಡಿ$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕೈಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಕಡೆ, —ಮಥಿಸು: ರಸಾಲಾ, ಮಾರ್ಜಿಕಾ -೨ ಮೊಸರು ಕೈಗಡೆದು ಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡೆ$_1$]

ಕೈಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕಣ್ಣಿ, —ಹಗ್ಗ; ಚಿಕ್ಕಹಗ್ಗ: ಕೈಗಣ್ಣಿಯಲಿ ಕರಿಯ ತುರಿಸಿ ಕಟ್ಟಲುಬಹುದೆ ಮುನಿಪನ ಬರಿಸಲೆನ್ನಳವಹುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೧-೪೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಣ್ಣಿ]

ಕೈಗತ್ತಿ 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೈಗದಕ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಸಣ್ಣ ಕಳ್ಳ: "ಕೈಗದಕ – ತುಡುಗ (ಕೈಗಡಕ)" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕದಕ$_1$]

ಕೈಗದಕತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕಳ್ಳತನ; ಎಗರಿಸುವುದು: (ಕ). [ಕೈಗದಕ + -ತನ]

ಕೈಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕನ್ನಡಿ; ಸಣ್ಣ ಕನ್ನಡಿ: ದೇವೇಂದ್ರನ ವಜ್ರಮುಮಿಂದ್ರಾಣಿಯ ಕೈಗನ್ನಡಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ); ಎಸೆದಳ್ ಕನ್ನೆ ತೊಳಗಿ ಕೈಗನ್ನಡಿಯೊಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೨); ಪೊಡವಿಯೊಳೆಲ್ಲರ ಕೈಗನ್ನಡಿ ಶಾಶ್ವತ ಸೌಖ್ಯಮಾರ್ಯರ ಸಂಪದ (ನಳಚಂ. ೪೨-೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕೈಗರಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಕರಡಿಗೆ, —ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಸಂಪುಟ; ಹಸ್ತಕರಂಡಕ: ಕೈಗರಡಿಗೆಯ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ಕರ್ಚಿ ತೀರ್ಥಮನಾತನ ಬಚಿಕ ಬಾಯೊಳೆಜಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕರಡಿಗೆ (< ಕರಂಡಿಗೆ)]

ಕೈಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆ: ಜಂಬ್ವಾನನೆ ಕೈಗರ್ಚಲೆಱೆವ ಜಲಧಾರೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೨-೬); ಕೈಗರ್ಚಿದೂಟದಂತೆ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡ ಕಾಳೆಗದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫); ತಜ್ಜಲಜಾಕರದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ತನ್ನ ಕೆಂಬಜ್ಜೆಯೊಳಿದು ಕೈಗರ್ಚಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೩೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಟ್ಚು)]

ಕೈಗಲ್, ಕೈಕಲ್, ಕೈಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲು; ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: ಬಿಜಿ ಬಡಿಗೆ ಕಂಠಾರಂ ಕೈಗಲ್ ಬೀಟಿಗ ಫಳಕಂಬಿಡಿದಮರರ್ ನೆಱಿದುದು (ವೀರೇಶ. ೨-೩೧); ಕವಣೆಕಲ್ಗಳುಂ ಕೆಯ್ಗಲ್ಲುಂ . . . ಕಲ್ಮಟಿಯನನು ಕರಿಸಿಕೊರ್ಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೮). **ಕೈಕಲ್**: ಅಗ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನು ಸರಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗುದಿಗೆ, ದಡಿ, ದಸಿ, ಕವಣೆ, ಕೈಕಲ್ (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೧). **ಕೈಗಲ್ಲು**: ಖಗಜಂಬುಕೌಘವನಿಡುವ ಕೈಗಲ್ಲುಗಳ ನೃಪತಿಯ ಕಂಡರಿವರಂದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೫೩); ಕೈಗಲ್ಲ ಗಾಯಂಗಳಿಂದಾವ ರೆಕ್ಕೆಮುಱಿದುದೊ (ಜಬಪು. ೪೬-೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಲ್$_3$]

ಕೈಗಲಸು, ಕೈಗಳಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಕೈ ಬೆರಸು; ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತು; ಕಲಹಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಭೂರಿ ಭುಜಬಲರೊಡನೆ ಕೈಗಲಸಿ ಬಾಳ್ವರಂ ನಾನೊಬ್ಬರಂ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೬೦-೧೮); ಇಂತು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಬಲು ಪಂಥ ಪೌರುಷದಿ ಕೈಗಲಸುತ್ತಾ (ಕೃಅಶಾ. ೪೯). **ಕೈಗಳಸು**: ಅತಿರಥ ಮಹಾರಥರು ಕೈಗಳಸೆ ಗುರುತನುಜ ದ್ರುಪದನಂ ಕೆಣಕಿದನು (ತುರಂಗ. ೪೩-೨೪) [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಲಸು$_1$]

ಕೈಗಲಿ (ನಾ). "ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಭುಜಬಲಶಾಲಿ" (ಪ್ರಭಪ್ಪ). [ಕೈ$_3$ < ಕೆಯ್$_2$) + ಕಲಿ$_3$]

ಕೈಗಲ್ಲು 'ಕೈಗಲ್' ನೋ.

ಕೈಗವಸ 'ಕೈಗವಸು' ನೋ.

ಕೈಗವಸು, ಕೈಗವಸ (ನಾ). (ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಹೊಂದಲು) ಕೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೀಲ, —ಗವಸಣಿಗೆ; ಹಸ್ತಕವಚ : "ತೊಗಲು, ಹತ್ತಿ, ರೇಷ್ಮೆ, ಉಣ್ಣೆ . . . ಇದರಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳು ಬಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ಕೈಗವಸು, ಕೈಚೀಲ" (Glove. ಇಂಕನ್ನ). **ಕೈಗವಸ** : ನಾನು ನನ್ನ ಕೈಗವಸಗಳನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದೆ (ಶಾಲೆಮು. ೧೬೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗವಸು]

ಕೈಗಳಸ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕಲಶ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವಸ್ತು : ಎನ್ನ ಕೈಗಳಸಮಿಂತುಮೆಂಬರೆ, ಶ್ರೀರಾಮಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯–೧೭). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಶ)]

ಕೈಗಳಸು 'ಕೈಗಲಸು' ನೋ.

ಕೈಗಳಿ 'ಕೆಯ್ಗಟಿ' ನೋ.

ಕೈಗಟಿ 'ಕೆಯ್ಗಟಿ' ನೋ.

ಕೈಗಟಿವು (ನಾ). ಕೈಮೀರುವಿಕೆ ; ಅತಿಶಯ : ನೀಂ ಪೃಥಾಸುತರಂ ನೋಯಿಸಲಾಗದೆಂದು ನುಡಿದೆನಾಮಾರ್ತೆಮೇ ನಿನ್ನೊರಂಟುತನಂ ಕೈಗಟಿವಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦) ; ಸ್ವಸ್ಥಿ ಕಣ್ದೆಡೆದುದೆಂದಾನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಕೈಗಟಿವಾಗಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬–೪೫). [ಕೈಗಟಿ (< ಕೆಯ್ಗಟಿ) + -ವು]

ಕೈಗಾ$_1$ 'ಕೆಯ್ಯಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾ$_2$ 'ಕೆಯ್ಯಾ$_2$' ನೋ.

ಕೈಗಾಡ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ : ಈ ಪುರುಷನ ನಿರ್ಮಿಸಿದಜನ ಕೈಗಾಡದ ಬಗೆಯನ್ನೆಂತೊ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೦೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗಾಡ$_2$]

ಕೈಗಾಡಿ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಳ್ಳುವ ಗಾಡಿ ; ಸಣ್ಣಗಾಡಿ : ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಕೈಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಂಡಿಗಳು ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ (ಮಹಾತ್ಮ. ೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗಾಡಿ$_3$]

ಕೈಗಾಢಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ : ಅಡಲೇನಾ ರಾಘವನ ಕೈಗಾಢಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ, ಗೂಡಿ]ಕೆಯ ಕಣೆಕತ್ತಲೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಖಳನವಯವವ ಬಗಿದುಗಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೨೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗಾಢಿಕೆ]

ಕೈಗಾಣ್, ಕೈಗಾಣು (ಕ್ರಿ). (ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ದಿಟವಾಗು ; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರು : ಬಚೆಯು ಭಸ್ಮಮಂ ಜೀಸುತುಪ್ಪದಿಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಕೆಮ್ಮು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಹುದು ಇವು ಮೂರು ಕೈಗಂಡ ಸಿದ್ಧಿ ಪ್ರಯೋಗ (ಸಕವೈ. ೨೦೭). **ಕೈಗಾಣು** : ಕೈಗಂಡ ಕಳ್ಳ ಜೈಲಿಗೇ ಕಳಿಸಬೇಕು (ಪಹ. ೩೦) ; "ಕೈಗಂಡ ಕೆಲಸ = ಅಭ್ಯಾಸವಾದ ಕೆಲಸ" (ಗಂಗಾಮು. ೯೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಣ್]

ಕೈಗಾಣ, ಕಯ್ಯಾಣ, ಕಯ್ಯಿಗಾಣ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಗಾಣ : ಎತ್ತುಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೨೫ ; 1050) ; ದೇವರ್ಗ್ಗೊರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೊಧ್ಯದೊಳೆ ನಡೆವೆತ್ತುಗಾಣವೊನ್ದು ಕೈಗಾಣವೊನ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩–೨೫ ; 1071) ; ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು ೧೬–೭೬; 1203). **ಕಯ್ಯಾಣ** : ಎತ್ತುಗಾಣಮುಂ ೧೨ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ ೧ ಕಯ್ಯಾಣಮುಂ(ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೨೧; 1045). **ಕೆಯ್ಯಿಗಾಣ** : ಕಯ್ಯಿಗಾಣ ಯೆತ್ತುಗಾಣ ಎತ್ತು ಕೊತ್ತು ಬಂಡಿ ಕುದುರೆಯ ಕುಳಿ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೨–೪ ; 1408). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗಾಣ$_1$]

ಕೈಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಕಂಡು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯುಕ್ಕಿ ರಾಯನ ಪದ ಪುಂಡರೀಕವನು ಮತ್ತವನು ಕಂಡನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೫). [ಕೈಗಾಣಿಕೆ (< ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ) + ಇಕ್ಕು]

ಕೈಗಾಣು 'ಕೈಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೈಗಾಯ್ 'ಕೆಯ್ಯಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾಯಿ 'ಕೆಯ್ಯಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾಯು 'ಕೆಯ್ಯಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾರ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು ; ಹಸ್ತಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು ; ಜಾಣ : ಕೈಗಾರನಾದ ಛತ್ರೀಜಂಗನು . . . ತನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (ಭಾರವಿ. ೫೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಜ)]

ಕೈಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೆಲಸ ; ಹಸ್ತಕೌಶಲದ ಕೆಲಸ : ಎಷ್ಟೋ ಗವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೭). ೨. ಕೈಕೆಲಸದಿಂದ ಅಥವಾ ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಡಸುವ ಉತ್ಪಾದನೋದ್ಯಮ : ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨). ೩. ತೋಳ್ಬಲ ; ಬಾಹುಶಕ್ತಿ : ರಾಯನ ಹಿಡಿದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಸಾಹಸವದಲ್ಲಿ (ತುರಂಗ. ೪೯–೧೭). [ಕೈಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಕಸುಬಿನವನು ; ಕೈಗಾರಿಕೆಯೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾಯ ನೆನುವವರು . . . ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿಯವರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೫–೭೩). [P ಈ ರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣ ಶುದ್ಧವಲ್ಲ]

ಕೈಗಾವಲು (ನಾ). ೧. (ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ) ಕಾದಿರಿಸಿದುದು : ಉಳಿದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮಂದಿಯನ್ನು ಕೈಗಾವಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಸೋಕ್ರಮು. ೧೩). ೨. ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನು ; ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಅಥವಾ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವಸ್ತು : (ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ, ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದಾನು, ಆದೀತು ಎಂದು) ಒಬ್ಬನು ನೆಚ್ಚಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತು : ಅವಲಂಬ, ಕೈಗಾವಲು, ಸಹಾಯಕ, ಪಕ್ಷೀಯ (Stand by ಇಂಕನ್ನ). ೩. ಮಾಸಲು ಪಡೆ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$)]

ಕೈಗಾವಲು ಆಟಗಾರ (ನಾ). "(ಪಂದ್ಯದಾಟಗಳಲ್ಲಿ) ಬದಲಿ ಬೇಕಾದಾಗ ಆಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅರಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಆಟಗಾರ" (Reservist ಇಂಕನ್ನ). [ಕೈಗಾವಲು + ಆಟಗಾರ]

ಕೈಗಾವಲುಚಕ್ರ (ನಾ). "(ಆಪತ್ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮೋಟಾರು ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ) ಗಾಳಿತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ, ಅರಿಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರ" (Stepney ಇಂಕನ್ನ). [ಕೈಗಾವಲು + ಚಕ್ರ]

ಕೈಗಾವಲು ದಾಸ್ತಾನು (ನಾ). ಕಷ್ಟಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಸಲಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ (Buffer Stock ಪತ್ರಿವಿ. ೧೨). [ಕೈಗಾವಲು + ದಾಸ್ತಾನು]

ಕೈಗಾವಲು ಮೊಬಲಗು (ನಾ). ೧. ಮುಂದೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ; ಸಂಪತ್ತು : ಭಾರತದ 'ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ ನಿಧಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಕೈಗಾವಲು ಮೊಬಲಗಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ ನಿಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಏರ್ಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೫೧). ೨. ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೈಹಣ (Imprest ಪತ್ರಿನಿ. ೬೪). [ಕೈಗಾವಲು + ಮೊಬಲಗು]

ಕೈಗಾವಲುವಸ್ತು (ನಾ). "ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಆದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ವಸ್ತು, ಮೊತ್ತ" (Reserve. ಇಂಕನ). [ಕೈಗಾವಲು + ವಸ್ತು]

ಕೈಗಾವಲು ಸೈನ್ಯ (ನಾ). "ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ತೊಡಗಗೊಡದೆ, ಬೆಂಬಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಿರುವ ಸೈನ್ಯ; ಆಪತ್ತಿನ ಅಥವಾ ಜರೂರಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆಸಬಹುದಾದ ಕ್ರಮವಾದ ಭೂ ಮತ್ತು ನಾವಿಕ ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಸೈನ್ಯ" (Reserve. ಇಂಕನ). [ಕೈಗಾವಲು + ಸೈನ್ಯ]

ಕೈಗಾವಲುಹಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾದಿರಿಸಿದ ಹಣ; ಆಪದ್ಧನ: (ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಬರಬಹುದಾದ ತಗಾದೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೋರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹಣ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿರುವ) ಬ್ಯಾಂಕಿನ ದಣಿಯ ಕೈಗಾವಲು ಹಣ (Reserve. ಇಂಕನ). [ಕೈಗಾವಲು + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಕೈಗಾಹು (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಕೈಸೆರೆ; ಬಂಧನ: ರಕ್ಕಸರ ಕೈಗಾಹಿನೊಳಗಾಂ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ಕರುಣಾಳು ರಕ್ಷಿಸು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧೩). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು)]

ಕೈಗಿಡು 'ಕೈಗೆಡು' ನೋ.

ಕೈಗುಂಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಮರದ ಹಲಗೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸಣ್ಣ ಕುಂಟೆ: ಆ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣಗುದ್ದಲಿ, ಕೈಗುಂಟೆಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ತರಬೆ. ೩೭). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಕೈಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಮಂಡಲು; ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಹಸ್ತಕಮಂಡಲು: ಅತ್ರಿಪುತ್ರನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕೀಟ್ಬೊಡುವೊಂದು ಪಳಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೨೨). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_3$]

ಕೈಗುಂಡು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಗುಂಡು; ಒಂದು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣ: ಉಗಿವ ಸರಿನೇಣಂಗಳ ಕೈಗುಂಡುಗಳ ಕವಣೆಯ ಲಾಡ ಕರವಾಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜೋದರದರಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫); ಭಾರಿದೊಲೆಯ ಒಂದಿ ಸೇರಿಸಿದ ದಸಿ ಕೈಗುಂಡು ಪಟಲುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ತಡವ ಹುಲಿಮುಖವಂಕದಾರಗಳ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧-೬). ೨. (ಉಕ). ಮಕ್ಕಳ ಮುಂಗೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಗುಂಡುಗಳ ಒಂದು ಆಭರಣ. [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಗುಂಡು$_1$]

ಕೈಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ತಗ್ಗಿಸು; ಕುಗ್ಗಿಸು: ಆರ್ತಿಯಂ ಪೊಂಗಿಸುತ್ತುಂ ಬಲಮಂ ಕೈಗುಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೭). [ಕೈಗುಂದು$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕೈಗುಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿಹೋಗು; ಬಲ ಕುಗ್ಗು: ಪೊಡೆವಾಶಂ ಜೋಲ್ದು ಕೈಗುಂದೆ ಕಂಡಾರುತ್ತುಂ ಮುಳಿದೊತ್ತಿ ನೂಂಕಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೭); ಕೈಗುಂದಿ ನೋಡುತ ಬೆಸೆದೆಸೆಯಂ (ಬಸವ. ೨೬-೩೦); ಜವನ ಪರಿಗಿಂದಿಲ್ಲ ಕೊಂಡೊಯ್ವರು ಕೈಗುಂದಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೨); ಅನುಜ ಕೈಗುಂದಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೬೭); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮಾಕೆಯಂ ಪಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದೆ ನಿನಗೆ ಕೈಗುಂದುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೪೧). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕುಂದು$_1$]

ಕೈಗುಂದು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಕೈಗುಂದಿನೊಳಗ ದೊಳರೆ ನೀನಲ್ಲದಾವಂ ಮೇಣೀ ಕಜ್ಜದೊಳ್ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕುಂದು$_2$]

ಕೈಗುಕ್ಕು (ನಾ). = ಕೈತುತ್ತು : (೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಗುಕ್ಕು$_3$]

ಕೈಗುಟಿಕ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ; ಸಹಾಯಕ: "ಅನುಬಂಧ = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಗುಟಕಾಗೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೯). [ಕೈ$_3$ [< ಕೆಯ್$_3$] + ಗುಟಿಕ$_6$ (< ಕೊಡುಗ)]

ಕೈಗುಟಿಕ, ಕಯ್ಗುಟಿಗ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವವನು: "ಹಸ್ತತಾಡಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಕಯ್ಗುಟಿಗ: ಕಯ್ಗುಟಿಗಂ, ಹಸ್ತತಾಡಕಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಟಿಕ]

ಕೈಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ: ಇರುಳ ದೇನತಿಶಯಂ ಬೆರಸಿ ತಂದೀಕ್ಷಿಸಲು ತರುಣಿಯರು ಕೈಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಟ್ಟಿದರಹಾಸದಿಂ ನೋಡೆ (ವೆಂಕರಾ. ೧-೫-೫೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈಗುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬಾವುಟ; ಸಣ್ಣ ಬಾವುಟ, —ಪತಾಕೆ: ತಳಿತ ಕೈಗುಡಿಗಳ ಪಿಡಿದ ವೃಷಭಧ್ವಜಂಗಳ ಹಲವು ಕೇಳಿಕೆಯ ಸಡಗರದ ಸಂಭ್ರಮದ ಸೌರಂಬದಿಂ ಮಾಜಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೨೧); ಕೈಗುಡಿಗಳಲಿ ಕುಣಿದರು ಸುರರು ಸುಮ್ಮಾನದ ಸಗಾಢದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೩೭). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಗುಡಿ$_3$]

ಕೈಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮುಗಿದ ಕೈ: ನುಡಿಯಲಮ್ಮದೆ ಕಾಂತೆಯರ ಕೈಗುಡಿಯ ಕಿಂಕರಭಾವದಲಿ ಕಪಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೮೩). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಕೈಗುಡಿತೆ 'ಕೆಯ್ಗುಡುತೆ' ನೋ.

ಕೈಗುಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಗುಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಕೋಟುವೆನು ಕೈಗುಣವನೆನುತ್ತೈದಾಜು ಶರದಲಿ ಕರ್ಣನೆದೆಯನು ಡೋಜುಗಳೆಯಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೮); ಅವರಿಟಿಕಕಂಗೈಸಿದರೆ ಕೋಟುವೆನೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨); ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೈಸೂರ ದೆಟ್ಟದ ಚಾಮನ ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳ ಕೈಗುಣವ ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ನೀವೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೩-೬೭); ಮಿಂಚುಬಳಯಿಗೆಯಂ ... ತನ್ನೆಯ್ದುಂ ಕಣೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ವ ಕೈಗುಣಕ್ಕೆ ನೆರಂ ಬಾರದೆಂದು ತಳಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೨೪). ೨. (ಹಿಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸುವ) ಕೈಯ ಮಹತ್ವ, —ಪ್ರಭಾವ; ಹಸ್ತಗುಣ: ವರಮುಖಿ ನಿನ್ನ ಕೈಗುಣದಿನಾದ ಸುಗಂಧ ವಿಲೇಪನಂಗಳೇ ದೊರೆಯವಿವಾಗ್ಗೆ ಯೋಗ್ಯಮನೆ ಯೋಗ್ಯನೆ ನೀನೆನುತಂತರಾತ್ಮನಂ ಬರೆತೆಗೆದು (ಜಗವ. ೬-೨೦); ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರೋಗ ನಿಧಾನ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಗಿಂತ ಕೈಗುಣ ಮುಖ್ಯ (ಜಾರುವಾ. ೨೭); ಬಂದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೈಗುಣ ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು (ದೀಪದ. ೯೪). ೩. ಕೈಯ ಅಭ್ಯಾಸ, —ರೂಢಿ; ಬಳಕೆ; ಪರಿಪಾಠ: "ಕೈಗುಣ – ಕೈಪರಿಪಾಠ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಗುಣ$_3$]

ಕೈಗುತ್ತು, ಕಯ್ಗುತ್ತು, ಕೈಕುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಕುತ್ತು, —ತಿವಿ, —ಗುದ್ದು: ಕೆಡೆದ ಮದಾಂಧಗಂಧ ಸಿಂಧುರಂಗಳಡಿಯೊಳಡಂಗಿದನೆ ಗೆತ್ತು ಕೈಗುತ್ತಿನೋದಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮೮); ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾಣೆಯುಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಟ್ಟುರ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೬-೪೪); ಇತ್ತ ಭೂರಿಶ್ರವನು ಭಾರಿಯ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ರಥಸಹಿತ ಕೈಗುತ್ತಿದನು ರಣವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಲಲಿತ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧); ಕೈಗುತ್ತಿದವರನು ಕಡಿಕಡಿದು ಹೆಣಗುತ್ತರಿಯನೊಟ್ಟಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೬೯). **ಕಯ್ಗುತ್ತು**: ೧. ಮಹಾರಾಜನ ಕಣ್ಣಲಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಯ್ಗುತ್ತಲು ಉರವಣಿಸುವನು (ಚಿಟ್ಟಿಅ. ೯೦-೧೬). **ಕೈಕುತ್ತು**: ೨. (ಕರಾ) ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಡಗು.

ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಳ್ = ಕೈಯಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ತುಡುಕು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಂಡುಂಡಾರು ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೩); ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಂಡಳು ಖಳನ ಕೈಯ ಕರಾಳ ಖಡ್ಗವನು ಎತ್ತಿ ಹೊಡೆದಳು ತಲೆಯನಾ ದುರ್ವೃತ್ತರದಿ ನಾಯಕನ ಮೊದಲಲಿತುತ್ತುಗೊಂಬುದೆನುತ್ತ (ನಿಧಾಗ. ೫-೬-೩೨). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕುತ್ತು$_{1}$]

ಕೈಗುದಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದೊಣ್ಣೆ: ಹೋಗಹೇಳವನೇಕೆ ಬಂದನು ಬಾಗಿಲಲಿ ಹೊಗಲೀಸದಿರಿಯೆನೆ ಕೈಗುದಿಗೆಗಳ ಖಳರು ತರುಬಿದರಾ ವಿಭೀಷಣನ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೫೪); ಧರೆಯೊಳು ಕಂಠೀರವ ನರಸೇಂದ್ರನ ಬಿರುದಿನ ಮನ್ನೆಯ ಭಟರು ತುರುಕರ ಕದನವೆಂದೊಡೆ ಕೈಗುದಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಯಟ್ಟಿ ಕೊಲುತಿಹರ್ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೪).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗುದಿಗೆ]

ಕೈಗುದುರೆ (ನಾ). (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕುದುರೆ, —ಕಾಯಿ: ಎನ್ನ ಮನೆಯೊಳ್ಪೋದುದಕಟಕಟ ನಿನ್ನ ಕೈಗುದುರೆ (ಜೈಮಿಧಾ. ೬-೩೦). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕುದುರೆ]

ಕೈಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗುದ್ದಲಿ, —ಮಮ್ಮಟಿ: ತೋಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಗುದ್ದಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೈಯ್$_{2}$) + ಗುದ್ದಲಿ]

ಕೈಗುದ್ದು (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಗುದ್ದುವುದು: ಕೆಲವರು ಆಯುಧಗಳು ಬಿದ್ದರೂ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದೆ . . . ಕೈಗುದ್ದುಗಳಿಂದ ನೋಯಿಸಿ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೦).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗುದ್ದು$_{2}$ (< ಗುರ್ದು$_{2}$)]

ಕೈಗುರುತು (ನಾ). ರುಜು; ಸಹಿ; ದಸ್ಕತ್ತು: ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈಗುರುತು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗುರುತು (< ಗುಱುತು)]

ಕೈಗೂಟ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರರು ನೇಯ್ಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಗೂಟ: (ಕ). ೨. ಸಣ್ಣ ದೊಣ್ಣೆ.

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗೂಟ (< ಗೂಂಟ$_{1}$)]

ಕೈಗೂಟ$_{2}$, ಕಯ್ಗೂಟ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಹಗಮನದಲಿ ಸೂರ್ಯಾನ್ವಯನ ಕೈಗೂಟದಲಿ ಕಾಬೆನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವದ ನೃಪ ಪುರಂಧ್ರಿಯರ (ತೊರರಾ. ೬-೧೬-೧೪). **ಕಯ್ಗೂಟ**: ಊಟದಿನಾಟದಿನೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿನಾಱುವ ತೀಟದಿಂ ಕಂಪಿನ ಕಯ್ಗೂಟದಿನಪ್ಪ ಸುಖಂಗಳೆ ಪಾಟಿಸಿದ ಸುಖಂಗಳಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ದೆಸೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೮೧). [< ಕೆಯ್ಗೂಡು]

ಕೈಗೂಟ$_{3}$ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಒಳಸಂಚು: ನೋಟಕರು ನಿರ್ಭಯರು ಕೊನದಿಗಳಾಟವಿಕ ದುರುದಂಡಿಗರು ಕೈಗೂಟದವರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೫). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೂಟ$_{4}$]

ಕೈಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ನೆರವೇರಿಕೆ; ಸಿದ್ಧಿ: "ಸಿದ್ಧಿ – ಕೈಗೂಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯). [ಕೈಗೂಡು (< ಕೆಯ್ಗೂಡು) + -ಇಕೆ]

ಕೈಗೂಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೂಡು 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕೈಗೂಲಿ 'ಕೈಕೂಲಿ' ನೋ.

ಕೈಗೂಸು 'ಕೈಕೂಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಡು, ಕೈಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ ಉಡುಗಿ ಹೋಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಸೋಲು: ಅಚ್ಯುತಂ ಮುಳಿದು ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾವಿರಬ್ದಂ ಕಾದಿ ಕೈಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗುಂದಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೧೬); ಅಸಮಬಲ ಕಾದಿದನು ಕಟ್ಟಾಳುಗಳು ಕೈಗೆಡಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಒರಿಇ. ಪರಿ ೨೯೨); ಕೈಗೆಡೆದೆ ಕರ್ಕಾತ್ಮಜಂ ವಾರಣಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದೊಳದಂ ಕಂಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಧಾ. ೪-೩೬); ಭಾಸ್ಕರ . . . ಕೈಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಕುರಿಪದಿನೋಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೧೦). **ಕೈಗಿಡು**: ಲೋಗರ ಮಾತಿಂಗೆ ಕೈಗಿಡುವ ನೆಂದೆಣಿಸದಾದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೧).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕೆಡು$_{1}$]

ಕೈಗೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕೈಯ ಮೂಳೆಗಳ ಸಂಧಿ, —ಪರ್ವ: ಅವನು . . . ಬೀಳಲು ಕೈಗೆಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ಮುರಿದು ಹೋದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೯).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗೆಣ್ಣು]

ಕೈಗೆಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡು' ನೋ.

ಕೈಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಗೆಯಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕಹ್ಲೋಲದಿಂ ಕೀಚಕಂ ಬಂದುಜಿದೆನ್ನಂ ಕಾದಿ ಕೈಗೆಲ್ದು[ಗಿ]ದನದನ ದೊಂದುರ್ಕನೇವೇಟ್ಸೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೧).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗೆಲ್]

ಕೈಗೆಲಸ 'ಕೈಕೆಲಸ' ನೋ.

ಕೈಗೇಣ್, ಕಯ್ಗೇಣು (ನಾ). ಕೈಯಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ; ಕೈಗತ್ತಿ: ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟಂ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟಂ ಧೀತಿಗೆಟ್ಟನಸಮಾಸ್ತ್ರನ ಕೈಗೇಣ್ಗೆಯು ರೌಕಾದನವಂ (ವೀರವಿ. ೬-೪೬); ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ಬೀಸುವ ಕೈಗೇಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾಡುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೩). **ಕಯ್ಗೇಣು**: ಕಯ್ಗೇಣನ್ನು ಸಿದ್ಧತೆಗೆ ಬಲ್ವಡಿಗೊಂಡಿರುವಳು (ಚಿಟ್ಟಿಅ. ೩೦-೫).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗೇಣ್$_{2}$]

ಕೈಗೈ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಸಾಧನೆ; ಕೈಕೆಲಸ; ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚಮತ್ಕಾರ. ೨. "ಅಲಂಕರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಕೆಗೈ' ಪರಾ. [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಗೈಮೆ (< ಕೈಮೆ$_{1}$)]

ಕೈಗೈವಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಯ ಅತಿ ಸಮೀಪ; ಕೈಕೆಳಗು: ನಿನ್ನ ಕೈಗೈವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಾತನಲ್ತೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಂ] ಕುಡು ಸಮಯ ಮನೆಂದಂಕದಾಸಾರರಿರ್ದರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಬಟ್ಟು$_{2}$]

ಕೈಗೈಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಗೊಂಬಾಳ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆದು ಕುಣಿಯುವುದು: ಮೃಗಲಿ ಪೊಕ್ಕತ್ತಿದೊಡೊಡ್ಡಿದೊಡ್ಡಣದ ಕೈಗೊಂಬಾಳದಿಂ ಪೋದ ಮೆಯ್ವುಲಗಂಬೆತ್ತಿರೆ ಬಾಹು ಪೋರಗದೆ ಪೊಯ್ದು ಭೂಪನಾ ವೀರನಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೨). [?]

ಕೈಗೊಂಬೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೊಂಬೆ; ಸಣ್ಣ ಬೊಂಬೆ: ಮಗುವಿಗೆ ಆಡಲು ಒಂದ ಕೈಗೊಂಬೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

೨. (ಆಲಂ) ಕೈಯ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಡಿಸಿದಂತೆ ಆಡುವವನು; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಿ; ಆದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೆಂಡತಿಯ ಕೈಗೊಂಬೆ (ಯೋಧಪು. ೬೩); ಅವರೂ ಸುದ್ದಿಗಾರರ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೊಂಬೆ]

ಕೈಗೊಡತಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ; ಸಣ್ಣಕೊಡತಿ: ಕೈಗೊಡತಿಗಳಲಪ್ಪಳಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೬–೨೩–೨೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ)]

ಕೈಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕೊಡಲಿ; ಸಣ್ಣ ಕೊಡಲಿ: ಪೊಣ್ಮೆಕನಲ್ಕೆ ಕೈಗೊಡಲಿಯಿಂದವನಂ ಪೊಡೆದಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೦೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಡಲಿ]

ಕೈಗೊಡಹು, ಕೈಕೊಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಝಾಡಿಸು, —ಒದರು: ಕೈಗೊಡಹುತ್ತಿರ್ಪ ಬ್ಬಪತ್ರಾಕ್ಷಿಯ ನವರತಿಸರ್ವಸ್ವ ದಿಂಬೋಷ್ಠಮಂ ಮುದ್ದಿಡುವ್ಯ ರೋಲಂಬ ನೀನೇ ಕೃತಿ ನಿಜವರಸು ತ್ತಾವಣಂ ಕೆಟ್ಟೆವಲ್ತೇ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧–೨೪). **ಕೈಕೊಡಹು**: ೨. (ಆಲಂ) ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು, ಹೊಣೆನೀಗು: "ನಿನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದೇ ಅಷ್ಟು!" ಎಂದು ಹಿತವಂದಿಗರು ಕೈಕೊಡಹುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಸಕೂ. ೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಡಹು$_1$ (< ಕೊಡಪು)]

ಕೈಗೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. (ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು) ಕೈಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಪ್ಪೆ, —ಗವುಸು: (ಓ). ೨. ಕೈಗಳನ್ನು ಗೊಪ್ಪೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಹುದಿದ ಕೈಗೊಪ್ಪೆಗಳ ನಡುಕದ ಮೈಯ ಕಡುಸೇಡುಗಳ ಶೀತದ ಸಕಲಜನ ಹುದುಗಿದು ದರಣ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೨೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಪ್ಪೆ]

ಕೈಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೊಳಿಸು$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೊಳಿಸು$_2$ 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕೈಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ: ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಂ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಂ ಬೀಸಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೩೬ ವ); ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಲಿ ಕೌರಿಡಲು ಸುಟ್ಟರು ಮೋಜಿಗಳನು (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೯); ದವಾಗ್ನಿಗಿದಿರಗ್ನಿಯಂ ಪಡಿವೊತ್ತಿಸಲ್ ಮನದಂದು ನಡೆವುದು ಪಳ್ಳಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಗಳನಾಂತು . . . ಸಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೩–೧೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೈಗೊಳ್ಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೋಲು 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕೈಗೋವಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬಂದೂಕು; ಸಣ್ಣಕೋವಿ: ಜೋರಕಾಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುರಿಯೇಜಿಸಿ ಮಜಿವ ಕೈಗೋವಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೬೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೋವಿ]

ಕೈಗೋಳ 'ಕೈಕೋಳ' ನೋ.

ಕೈಘಂಟೆ 'ಕೈಗಂಟೆ' ನೋ.

ಕೈಘುಟ್ಟೆ 'ಕೆಯ್ಗಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೈಘುಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬಾಹು ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಳವಿಂತೆಂದೆತ್ತಿ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು ಮಾಣ್ಬನೆ ಮಾಣಂ ವಿಳಯಾನ್ತಕಂಗೆ ಕುಡುಗಂ ಕೈಘುಟ್ಟಿಗಂ ಬಿಟ್ಟಿಗಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೨೮; 1196).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಘುಟ್ಟಿಗ]

ಕೈಚಪ್ಪರ (ನಾ). ದೇವರ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸಾಗಿಸುವ, ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯಂತಹ ಚಪ್ಪರ: ಕೈಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$] + ಚಪ್ಪರ]

ಕೈಚಪ್ಪಳೆ, ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ, ಕೈತಪಾಳೆ, ಕೈತಪ್ಪಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ; ಕರತಾಡನ: ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಲೊದರಿದನಾ ವಸಂತನು ಮುನಿಪನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೫); ಟಪ್ಪ ಕೋ ಕುಡಿಯೆಂದು ಕುಡಿಸಿ ತಾ ಕುಡಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆ ಗೊಲೆದಾಡುತಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೮೮). **ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ**: "ಕೈತಟ್ಟುವಿಕೆ, ಕರತಾಡನ" (ಸಿರಿಕೋ). **ಕೈತಪಾಳೆ**: ಕೈತಪಾಳೆಯಿಡುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೪೪–೨೧). **ಕೈತಪ್ಪಳೆ**: ಕೇಳ್ದು ಪಕಪಕನೆ ನಕ್ಕು ಕೈತಪ್ಪಳೆಯನ್ನಿಟ್ಟು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೬); ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಕೈತಪ್ಪಳೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ನಕ್ಕರು (ಕವಿಕಾ. ೨೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಪ್ಪಳೆ]

ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು; ಕರತಾಡನ ಮಾಡು: ಉಲಿದೈತಹ ಗಿಳಿವಿಂಡ ಎಳೆವೆಣ್ಣುಗಳು ನಸುನಗುತಾಗ ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕಿ ಪಾರಿಸುತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨–೫೨). [ಕೈಚಪ್ಪಳೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈಚಮತ 'ಕೈಚಮತು' ನೋ.

ಕೈಚಮತು, ಕೈಚಮತ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈಚಲಾಕಿ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: ಅದು ಕೈಚಮತು. ಅದೊಂದು ಕಲೆಯೇ ಇದೆ (ಕೃತಕ್ಕೆ. ೧೬೭). **ಕೈಚಮತ**: ನಾನು ಕೈಚಮತದಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಘ್ರದ ಹಣೆ, ಎದೆ, ಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾಣಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದೆನು (ಪದ್ಮಸ. ೫೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಮತು]

ಕೈಚಲ್ಲು 'ಕೈಚೆಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೈಚಳಕ, ಕೈಚಳಕು$_1$ (ನಾ). ಕೈಯ ಚಮತ್ಕಾರ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: "ಕೈಮೆಯೆ ಕೈಚಳಕಂ" (ಧಾರವಿ. ೨೮); ಕೈಚಳಕ ಮಿಗೆ ಚೆಂದಮೆನಲ್ (ದಶಕು. ೮–೮೮); ನಿಲುವಿನಲಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲಿ ಕೈಚಳಕದಲಿ . . . ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗ ಶ್ರಮವನು ತೋಜಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೪೧); ಹಿಳುಕ ಮಂತ್ರಿಸಿ ತಿರುವಿಗೆ ಹೂಡಿ ಬಹಳ ಕೈಚಳಕದಿಂದೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಜೀಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪–೧೮); ಕೈಚಳಕ ಬಾಯ್ಚಳಕಗಳಿಂದ ಸಮಾಜದ ದುಡ್ಡನ್ನು ಹೀರಿ (ಯುಕ್ಷಪ್ರ. ೧೩೯). **ಕೈಚಳಕು$_1$**: "ಕೈಯ ನೈಪುಣ್ಯತೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಚಳಕ]

ಕೈಚಳಕಗಾಱ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು: ಕಲುಮರದ ಕೋಳಾಹಳದ ಕೈಚಳಕಗಾಜರು ಕವಿಪು ಹಳಚಿದರಿಳೆ ಬಳುಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೨೬).
[ಕೈಚಳಕ + -ಕಾಱ]

ಕೈಚಳಕಿಗ (ನಾ). = ಕೈಚಳಕಗಾಱ: ಕಡುಮನದ ಕೈಚಳಕಿಗರು ಪೂರಾಯಚಾಪದ ಚೆರಳ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಸಾಹಸಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೨೮). [ಕೈಚಳಕ + -ಇಗ]

ಕೈಚಳಕು$_1$ 'ಕೈಚಳಕ' ನೋ.

ಕೈಚಳಕು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಥವಾ ತೋಳಿನ ಸ್ನಾಯುಗಳು ಬಿಗಿಯುವುದು, —ಸೆಡೆಯುವುದು; ಕೈ ಸೆಡೆತ: ಕೈಚಳಕು ಹಿಡಿದು ಬರವಣಿಗೆ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಚಳಕು$_1$]

ಕೈಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ನೀಡು, —ನೆಟ್ಟಗೆಮಾಡು, —ಜೋಡಿಸು: ಹಡಗೆ ಕೈಚಾಚಿ ಗಣಕೂಟಕ್ಕೆ ದಿನ್ನಯ್ಸುದನು (ಬಸವ. ೩೭-೧೪). ೨. (ಅಲಂ) ಕೈಯೊಡ್ಡು; ಬೇಡು: ಅತ ಬಡತನದಲ್ಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕೈಚಾಚಿದವನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚಾಚು₁]

ಕೈಚಿಟಿಕೆ 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆ' ನೋ.

ಕೈಚಿಟುಂಕೆ, ಕೈಚಿಟಿಕೆ, ಕೈಚಿಟುಕು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ. 'ಕೈ ಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಕೈಚಿಟಿಕೆ**: "ಬೆರಳಿಂದ ಬಾರಿಸುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೯೧). **ಕೈಚಿಟುಕು**: (೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚಿಟುಂಕೆ]

ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಅಗಳೊರ್ವ ಪುಳಿಂದಂ . . . ಮೈದಡವಿ ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್ದು ಪುಲ್ಲೆಯಂ ತೋಜಾಬಿಡಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). [ಕೈಚಿಟುಂಕೆ + ಕೆಯ್₁]

ಕೈಚಿಟುಕು 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆ' ನೋ.

ಕೈಚೀಟು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಗದ; ಸಣ್ಣಪತ್ರ: ಅಳಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಟೊಂದನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚೀಟು]

ಕೈಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ; ಕೈಗವಸು: ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಲುಚೀಲ, ಕೈಚೀಲಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ; ಸಣ್ಣ ಚೀಲ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಲವಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚೀಲ]

ಕೈಚೀಲಗಾರ (ನಾ). "ಕೈಚೀಲಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, —ಮಾರುವವನು" (Glover. ಇಂಕನ). [ಕೈಚೀಲ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಚೂರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ; ಚಾಕು: ಕಠಾರಿ ಕೈಚೂರಿಗಳಿಂದ ವಾಲಗದಿ ಕಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೧೦೯.) [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚೂರಿ]

ಕೈಚೆಲ್ಲು, ಕೈಚಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಚಾಚು, —ನೀಡು: ರೋಗಿ – (ಕೈಚಲ್ಲಿ) ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿರಬೇಕು ಇಂತಹ ವೀರರಸಪ್ರಧಾನ ಕಥೆಯನ್ನು (ಉದಯ. ೫). ೨. (ಅಲಂ) (ಅಸಹಾಯಕತೆಯಿಂದ, ಸೋತ ಮನೋಭಾವದಿಂದ) ಕೆಲಸದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗು: ಅವನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅಳಿವುದಾಗಲಿ ತೂಗುವುದಾಗಲಿ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂದೀತು ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಕರು ಕೈಚೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೨೫೪). **ಕೈಚಲ್ಲು**: ೨. ಸ್ವಚ್ಛ ಕೈಚಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬಿಟ್ಟೇನ ನೋಡಿರಿ (ಅಶ್ವಮೇ. ೧೧); ಉಳಿದವರು ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಚಲ್ಲಿದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೩); ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ನಿರಾಶೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಕೈಚಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೩೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚೆಲ್ಲು₁]

ಕೈಚೌಕ (ನಾ). ಮುಖ, ಕೈ ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ವಸ್ತ್ರ; ಕರವಸ್ತ್ರ: ಕೈಚೌಕದಿಂದ ಮುಖ ಒರಸಿಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಚೌಕ]

ಕೈಜಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಜಡಿ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ: ಕಾದಿದರ್ ಕೈಜಡಿಯೆ ಕಂಡೆಯದ ಬಿಜ್ಜನಿಂ ಪಟುಭಟರುಭಯಬಲದೊಳು (ಜಬವು. ೧೬-೧೪). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಜಡಿ₁]

ಕೈಜಾಡಿಸು, ಕೈಝಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡವು, —ಒದರು: ಅವನು ಕೈ ಜಾಡಿಸಿದಾಗ ಉಂಗುರ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ಕೈಝಾಡಿಸು**: ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಝುಳದ ಕೈ ಝಾಡಿಸಿ ಡಿರೊ (ಇಂ೧೯ಕ. ೧೬-೧೬). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಜಾಡಿಸು]

ಕೈಜೀತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಸೇವೆ. ೨. ಕೈಗೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಂಬಳ: ನುಡಿನುಡಿಗಾನಂದಬಾಷ್ಪ ರೋಮಾಂಚನ ಮುಡುಪಿನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟ ಕೈಜೀತವು (ವರಂದ. ೩-೧೫-೪); ಮೇಣವಂ ಲಾವಣಿಗೆಯೊಳ್ ತಪ್ಪದೀವ ಕೈಜೀತದೊಳಂ ಕಿಱುವೆಂಟ್ಟಿನೊಳ್ಕುಡುವುದುಗೊಡಿ (ಚಕವಂ. ೧೪-೧೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಜೀತ]

ಕೈಜೀತಗಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸದಾ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನು; ಕೈಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸೇವಕ: ಟಕ್ಕಿನ ಚಳ್ಳು ಮೆರಿತವಾಗಿ, ಒದೆವವರ ಕಾಲ ಕಂದುಕವಾಗಿ, ಪತಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಭಿಲಾಷೆಯೇನು, ಮಹಿಶೂರ ಮಹಾ ಸೈನ್ಯಗಳ ಕೈಜೀತಗಾರರಿಗೆ? (ದಿಪ್ಪ ಅ. ೭೪); ದಳವಾಯಿವೆಸರ ಕೈಜೀತಗಾರನೇ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೦-೧೧). [ಕೈಜೀತ + -ಗಾರ₁ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಜೋಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಜೋಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸಡಿಲಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಜೋತಾಡು, —ನೇಲು: (೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಜೋಲ್]

ಕೈಝಾಡಿಸು 'ಕೈಜಾಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಟಭಾರಾತಿ (ನಾ). ಕೈಟಭನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ವಿಷ್ಣು: ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕುರುರಾಜಾಂಗಣ ವಿಷಯಕ್ಕೆ . . . ಕೈಟಭಾರಾತಿಯ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕೌಸ್ತುಭಮಿರ್ಪಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಪುದು ಹಸ್ತಿನಪುರಮೆಂಬುದು ಪೊಟಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೭ ವ). [ಕೈಟಭ₀ + ಅರಾತಿ]

ಕೈಟಭಾರಿ (ನಾ). = ಕೈಟಭಾರಾತಿ: ಕರ್ಣನನಾನುವಡೆ ಫಲುಗುಣನ ಪಾಡೆ ಕೃಶಾನುನೇತ್ರನೊ ಕೈಟಭಾರಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೩೮). [ಕೈಟಭ₀ + ಅರಿ₆]

ಕೈಟರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕಟ್ಫಲ: (೩). [ಸಂ.]

ಕೈತ₁ 'ಕೆಯ್ತ₁' ನೋ.

ಕೈತ₂ 'ಕೆಯ್ತ₂' ನೋ.

ಕೈತಕ (ನಾ). ಕೇದಿಗೆ; ಕೇತಕಿ ಪುಷ್ಪ: ಉದ್ಭ್ರಮರಸ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತಾ ತಾಣದೊಳ್ ಕೈತಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೭). [ಸಂ.]

ಕೈತಕದಳ (ನಾ). ಕೇದಿಗೆ ಹೂವಿನ, —ಎಸಳು: ಎಳದಳಿರಿಂದಿದು ಮರುಮೊನೆಗೊಳಲಾಱದು ಧೀರರೆರ್ದೆಯನೆಂದತನುವದಕ್ಕೆಳವಡಿಸಿದನೆನೆ ಕೈತಕದಳಮಂ ತುದಿಗೊಂಡು ಕರಜಮೊಪ್ಪಿದುದವಳ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೩). [ಕೈತಕ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕೈತಕಧೂಳಿ (ನಾ). ಕೇದಗೆಯ ಧೂಳಿ, —ಪರಾಗ: ಚಟುಲ ಮುರಲಾನಿಲೋದ್ಧತ ಪಟು ಕೈತಕಧೂಳಿ ಪಡೆದುದುರ್ವೀಶ ಚಮೂಭಟ ಕೃತ್ರಿಮ ಕಂಚುಕಪಟವಾಸ ವಿಳಾಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೭). [ಕೈತಕ + ಧೂಳಿ (= ಧೂಲಿ)]

ಕೈತಟ್ಟು 'ಕೈದಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈತಡವು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಡವುವುದು, —ಸವರುವುದು; ನೇವರಿಸುವುದು: ತವುತರೆ ತನ್ನ ತೇರೊಳಗೆ ಮುನ್ನಜಾ ತೀವಿದನೇಕ ಶಸ್ತ್ರಮಿಟ್ಟು ಪಜಾದು ಮೆಚ್ಚು ಕೈತಡವಿನೊಳ್ ಕೊಡರ್ದಂದಮಂದು ಕಂಡು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೨೪). (ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ತಡವು₁)]

ಕೈತಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: (೩). ೨. ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ತಡೆ: ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು: ನಿಮ್ಮವರು ಕರ್ಮಿಗಳ್ ಕೈತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ತುರಂಗ. ೨೫-೧೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ತಡೆ₁]

ಕೈತಪಾಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈತಪ್ಪಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈತಪ್ಪಳೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬಂದರವರು ನಗುತ ಕೈತ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ಪ್ಪಳೆಗುಟ್ಟಿ ಸ ಖಿ ಯ ರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೭-೩೭). [ಕೈತಪ್ಪಳೆ (< ಕೈಚಪ್ಪಳೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈತಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಹೋಗು, —ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು: ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರಗಳು ಕೆಂಪುದೇವಯ್ಯನ ಕೈತಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಕೈಸೇರಬೇಕು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೫); ಮಡಕೆ ಕೈತಪ್ಪಿಬಿದ್ದು ಒಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕೈತಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಆಗುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ: ಅಹಹ ಕೈತಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಥವನು ನೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧); ರಘುಪತಿನಿಲಿಸಿದನು ಕೈತಪ್ಪಮಾಡದಿರೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨೬). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಾಗುವ ತಪ್ಪು; ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯ: ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳು ನಕಲಿನಲ್ಲಿ ಮೈದೋರುತ್ತವೆ (ಗ್ರಂಥಸಂ. ೭೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕೈತವ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ಜಿತ್ತಕಮೆಂದೆನೆ ಕೈತವ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೯); ಬರೆಪದೊಳರ್ಥದೊಳಿಮ್ಮಡಿಪರಿವಂತಿರೆ ಪರದ ನೊಡನೆ ಕೈತವದಿಂದಂ ದೊರೆಕೊಂಡು ತಿಂದು (ಮದತಿ. ೧೦-೬೪). ೨. ವ್ಯಾಜ; ನೆಪ; ಮೋಸ: "ಕೈತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ, ವ್ಯಪದೇಶಃ – ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪); ಕುಸುಮ ನಿಕಾಯಮಂ ತಿಱಿವ ಕೈತವದಿಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೨೨); ನುಡಿವೊಡೆ ಲಲ್ಲೆಯೆಂಗುಮೆರ್ದೆವೆಟ್ಟೊಡೆ ಕೈತವಮೆಂಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩); ವಿಧಿಯ ಕೈತವಕ್ಕೆ ನೀವೂ ಬಲಿಯೆ (ದುರಂನಾ. ೪೭). ೩. ಜೂಜು; ಪಂದ್ಯ; ದ್ಯೂತ. ೪. ಜೂಜಿನ ಮನೆ: "ಜೂಜುಳ್ಳ ಮನೆ ಕೈತವ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಕೈತವಕ$_1$ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ, —ಚಾಲೋಕು; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಕೈತವಕದಿಂದೆಚ್ಚನನುಸಾಲ್ವನಂ ನೂ ಱು ಬಾ ಣ ದಿ ಂ ಪಾರ್ಥಸೂನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೧೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತವಕ]

ಕೈತವಕ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ಕೈತವಕದಲಿ ಕಲಿಯಿಂದ ನೊಂದೆನು (ನಳಚ. ೮-೬೩). [ಸಂ.]

ಕೈತವಕಿಗ (ನಾ). ಕೈಯ ತವಕವುಳ್ಳವನು; ಆತುರದವನು: ದೊಠರ್ಗೈದಿದರಿವರ ಸೂರೆಯ ಕೈತವಕಿಗರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨). [ಕೈತವಕ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೈತವೆ (ನಾ). = ಕೈತವ: ಪದನಱಿತಿಂಬುಗೆಯ್ದು ಮಗುಳ್ದಂ ರತಿಯಂ ಪಡೆದು ದಳದುಳಿಕೆಯಿಂದಮಾ ಕೈತವೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆತವೆಯುಂ] (ಮದತಿ. ೧೧-೬೧). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೈತಳ, ಕೈದಳ (ನಾ). ಕೈಯ ತಳ; ಅಂಗೈ: ಕೈತಳ ಮಗುಚ ಲಮ್ಮದು ವಾಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩); ಕೈತಳದಿನಾನುಂ ಪುಡುಂಕು ವೆನ್ (ಸಂಸಪ. ೨೬-೧೫). **ಕೈದಳ**: ಕೈದಳದೊಳೆಸೆವ ತಲೆಯಂ ನಾಸಿ ಕಾಗ್ರದೆಡೆಗೊಯ್ದು ಮುರಮಥನನಾಘ್ರಾಣಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೨); ಮೈದಡವಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈದಳದಿಂದ ಬಿಡಲು ಪಕ್ಕಿಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫-೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಳ$_2$ (= ತಲ$_1$)]

ಕೈತಳುಕು, ಕೈತಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳ ಕೂಡಿಕೆ; ಕೈಕೈ ಹೆಣೆದಿರುವಿಕೆ, —ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಭೀಮಬಾರೆಂದು ಕೈತಳುಕಿನೊಳ್ಳಿಗಿಯಪ್ಪಿದಂ (ಕುರಂಗ. ೭೭-೨೪). **ಕೈತಳ್ಕು**: ಬೆಂಗಡೆ ಬಹ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈತಳ್ಕಿನ ಸಂಗಾತಿಗಳು ಸಾಧ್ವಿಯರು (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೨೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಳುಕು (< ತಳ್ಕೆ)]

ಕೈತಳ್ಕು 'ಕೈತಳುಕು' ನೋ.

ಕೈತಾಂಗು (ನಾ). ಸೇತುವೆಗಳ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಟಕಟೆ: ಚಿಕ್ಕಸೇತುವೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೈ ತಾ ಂ ಗು ಗ ಳ ನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಂಗು$_2$]

ಕೈತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಳುಗಿಡ: ಪೂತ ಕೈತಾಯಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಐರಾವತದ] ಪೊಳಲೆನಿಪ ದಿಕ್ಕಿನೊಳ್ ಜಾತಾನುರಾಗದಿಂದುದಿಸೆ (ವೇಕಾರಾ. ೧-೨೦-೩೦). [← ತಮಿ. ಕೈತ್ತಾ]

ಕೈತಾಳ, ಕಯ್ತಾಳ, ಕೈದಾಳ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಳೆ: ಮುಳಿದುಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈತಾಳಂಗಳಂ ಹೊಯ್ದನು ಹಲಾಯುಧನು (ಬಸವು. ೨೫-೩೨); ವಿಟರು ಕೈತಾಳವೊತ್ತುವರು (ಕಂಸವಿ. ೨-೯೨). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಹಾಕುವ ತಾಳ: ಕೈತಾಳದಿಂ ಪಾ ಡಿ ದ ಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಾ ನ ಂ ದಿ ಯಾ ಗ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೫೪). ೩. ಕಂಚು ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಾಳ: (ಶಿ). **ಕಯ್ತಾಳ**: ೨. (ಕಯ್ತಾಳದ ಮುದ್ದುವಾಡಿನ ಯುವರಾಜನ ಪ್ರವೇಶ) (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೦೭-೧೯). **ಕೈದಾಳ**: ೨. ಸತ್ಯ ಸತ್ಕೀರ್ತಿವಧು ಕೈದಾಳವಿಡಿದು ಸಾರುತ್ತಿಹಳು (ನವಮೋ. ೫-೧೩). ೪. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹುಟ್ಟೂರು ಕೈದಾಳವನು ಸಾರಿ (ನವರಾ. ೩-೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಳ$_1$]

ಕೈತಾಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸಹನೆಯಿಂದಿರು; ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡದಿರು: (ಶಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಳು$_1$ (< ತಾಳ್$_1$)]

ಕೈತಾಳು$_2$ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಅಗುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಲು ಅಥವಾ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ: (ಶಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಳು$_3$ (< ತಾೞ್)]

ಕೈತಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಬಿಳಿದಾಳೆ, ಮುಸ್ಸಿ, ಶಾವಿಗೆ, ಸಾವಯ, ಕೈತಾಳೆ" (ವೈಶಿಗ. ೭೨-೧೪೭೫). [?]

ಕೈತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ತಿವಿ; ಗುದ್ದು. ೨. ಕೈಮಾಡು, —ತೋರು: ಇಂಥವಳು ಇದ್ದರೆಷ್ಟು? ಸತ್ತರೆಷ್ಟು? ಎಂದು ಬಿದ್ದ ಪಳತ್ತ ಕೈತಿವಿದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಿವಿ$_1$]

ಕೈತೀವು 'ಕೆಯ್ತೀವು' ನೋ.

ಕೈತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತುಂಬು; ಕೈಯನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡು: ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಕತ್ತುರಿಯೊಳಗದ್ದಿ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲು (ಕಂಸವಿ. ೨-೮೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುಂಬು$_1$]

ಕೈತುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಲು ಕೈಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ, —ಗ್ರಾಸ, —ಕವಳ: ಕಾಲಪವನಾಶನನ ಕೈತುತ್ತಾದನಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೪೬-೩೭). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಕೈಗೂ ಹಾಕುವ ಕಲಸಿದ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು: ಅಜ್ಜಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೈತುತ್ತು ಹಾಕಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುತ್ತು$_2$]

ಕೈತೂಕ (ನಾ). ಭಾರವನ್ನರಿಯಲು ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತುವುದು; ಅಂದಾಜು ತೂಕ: ಎರಡು ಚಿಂತೆಯನಗಿದು ಸಮವಿಟ್ಟರಡು ಕೈತೂಕ ದಲಿ ತೂಗಿದು (ತೊರರಾ. ೩-೯-೧೪); ಕೈತೂಕ ಬಾಯಿ ಬಣ್ಣ (ಗಾದೆ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೂಕ]

ಕೈತೆಗೆ 'ಕೆಯ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕೈತೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೆರೆ, —ಬಿಚ್ಚು: ಒಲವ ಕೊಳೆ ಕೈತೆರೆಯುತ (ಮಲೆದೇ. ೯-೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೆರೆ$_1$]

ಕೈತೇರು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ತೇರು; ಸಣ್ಣರಥ: ರಾಟಾಳತೇರು ಕೈತೇರು ಗೊಂಬೆತೇರು ಹರಿದೊ ನಂಜಯ್ಯನ ಎಡಬಲಕೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೇರು$_2$ (< ತೇರ್$_2$)]

ಕೈತೊಡಪು (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಗವಸಣಿಗೆ; ಕೈಕವಚ (?) : ಭೀಷ್ಮನು ಕವಚವನ್ನೂ ಕೈತೊಡಪುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾವಿ. ೮೯). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತೊಡಪು]

ಕೈತೊರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಮುಕ್ತಹಸ್ತವಾಗಿರು; ಉದಾರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು : ಸಿರಿವಂತರು ಕೈತೊರೆಯದೀಯದಿರೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೭೮). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತೊರೆ$_1$ (< ತೊಱೆ$_1$)]

ಕೈತೊಳೆ 'ಕೆಯ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕೈತೋಟ 'ಕೈದೋಟ' ನೋ.

ಕೈತೋರಿಸು 'ಕೈದೋಱಿಸು' ನೋ.

ಕೈತೋರು 'ಕೈದೋಱು' ನೋ.

ಕೈದಂಡ (ನಾ). "ಬೈಸಿಕಲ್, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಲು ಸಾಧನವಾದ, ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಡಿಯಿರುವ, ದಂಡ" (Handle-bar. ಇಂಕನ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಂಡ]

ಕೈದಂಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣದೊಣ್ಣೆ; ಕೈಕೋಲು : ಮೆಱೆವ ಹಜ್ಜೆಯ ದಂಡೆವಲಗೆಯ ವಱೆಯ ಕೈದಂಡೆಗಳ ಜುಣುಗಿಸಿ ತಱುಬಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೪). ೨. ಕೈಯಾಸರೆ: ಕಂಡು ದಂಡೆಗೆ ಕರೆದು ಮಂಡೆಯಂ ನೀವಿ ಕೈದಂಡೆಯಂಗೊಂಡು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೦-೪). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಂಡೆ$_2$]

ಕೈದಂಡೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಆಸರೆಕೊಡು; ಕರಾವಲಂಬನ ಕೊಡು : ನಂದಿ ಕೈದಂಡೆಕೊಡೆ ನಡೆದು ಸಂತಸವಾಂತು ನಿಂದು (ರಾಘಚಾ. ೭-೮೨). [ಕೈದಂಡೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈದಟ್ಟು, ಕೈತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ; ಕರತಾಡನ ಮಾಡು : ದಟ್ಟವಿಸಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತದೊಳು ಕೈದಟ್ಟಲೆನುತಂ (ನಂದಿವಾ. ೨೨-೪೮). ೨. ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು : (ಕ). ೩. ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟಿ ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡು : (ಕ). ೪. ಒದಗು; ಸಂಭವಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಕೆಟ್ಟಿಂ ಪ್ರಯಾಸವೇ ಕೈದಟ್ಟಿತೆಂದೊಱಲುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೫); ಜನ್ಮಾಂತರದ ಸುಕೃತ ಫಲವೆಮಗೆ ಕೈದಟ್ಟಿದುದು (ತುರಂಗ. ೩೩-೭). ೫. ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆ; ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರು : ಕೈದಟ್ಟುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವಲ್ಲದೆ ಕೈದಟ್ಟದ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವುಂಟೇ ಅಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೮೯). ೬. (ನಾಣ್ಯದಂತೆ) ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗು : (ಕ). **ಕೈತಟ್ಟು** : ೧. ಆನಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪ್ರಕಾಶನನ್ನು ಕೈತಟ್ಟಿ ಕರೆದ (ಮರಳಿ. ೧೪೬); ಮಾಧವರಸ ಕೈತಟ್ಟುತ್ತ ಹೇಳಿದ – ಹೌದು ಹೌದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಆಕ್ರಮ. ೯೮). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತಟ್ಟು$_1$]

ಕೈದಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ದಣಿವಾಗು; ಕೈ ಸೋತುಹೋಗು : ಕೈದಣಿಯೆ ಹೊಯ್ದರಿಯ ಸೀಳಿದು ಬಾಯ್ದಣಿಯೆ ಮೂದಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೪೧); ವಿಷಾದ ಭರದಲಿ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ಕೈದಣಿಯಲಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಕಲಿಭೀಮ ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೨೭). ಕೈದಣೆವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೯). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತಣಿ$_1$]

ಕೈದಣ್ಣಲರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯಶನ ಸದ್ಘೃತದೊಳೆ × × × ಕೈದಣ್ಣಲರ್ ದಧಿಪತ್ರಮಾಲೆ ತಣ್ಣೈಸದೆ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ ರುಚಿಯ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಗರ್ಪಿತವ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೬-೯). [?]

ಕೈದಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ : ಶಿಶುವೆ ನೀ ಬಾರೆಂದು ಕೈದಪ್ಪಣೆಗಳಿಂ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯುರು ಕರೆಯೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೈಯ್$_3$) + ತಪ್ಪಣೆ (< ಚಪ್ಪಳೆ)]

ಕೈದವ, ಕಯ್ದವ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ : "ಸಲೆ ಕಪಟದೊಳ್ ಕೈತ ಕೈದವಂ" (ಕಶರ. ೨೮); "ಕೈದವವೆ ಕೈತವವೆ" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೬೦); ಕೈದವಮಿಲ್ಲದ ನಲ್ಮೆಯಂ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಗೆ ತಂದು ನುಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೫ ವ). **ಕಯ್ದವ** : ಕಯ್ದವಮಿಲ್ಲದೊಲ್ದೊಲಿಸಿದೋಪನುಮೋಪಳುಮೆಯ್ದೆ ತಟ್ಟುತ ಕ್ಕೊಯ್ದರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೬). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೈದಸ್ತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದಾಗ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬಂದ ಎಲೆಗಳ ಮೊತ್ತ, —ಕಟ್ಟು. ೨. ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರನಿಗೆ ಬಂದ ಪಟ್ಟು. [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ದಸ್ತು$_1$]

ಕೈದಸ್ತು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಪಾತ್ರೆ : ಕಾಲ್ದೊಳೆವ ಕೈದಸ್ತು ಕೈಗಿಂಡಿ ಕಾಳಂಜಿ ಈ ವೇಳ್ಯ ವೈಪರ್ಯ ಆಹುದಮ್ಮಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೨). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಸ್ತು$_2$]

ಕೈದಳ 'ಕೈತಳ' ನೋ.

ಕೈದಳವಸುೞ್ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಿಂದ ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಷ್ಟು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ : ತೆಳ್ವಸುೞ ಸುಳಿವಾಳೆವಸುೞ ಕೈದಳವಸುೞ ಕೋಮಳೆಯರು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೨). [ಕೈದಳ (< ಕೈತಳ) + ಬಸುೞ್ (< ಬಸಿೞ್)]

ಕೈದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ತಾಗಿಸು; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ : ರಿಪು ಕೈದಾಗಿಸಿದನರಸನನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೩೨). ೨. ಕೈಯಿಂದ ತೋರು, —ಪ್ರಕಟಿಸು (?) : ಕೈದಾಗಿಸಿದನನಿಬರಲಿ ಗಂಡುಗಡನದ ಗಾಡಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೧). [ಕೈದಾಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೈದಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈತಗಲು, —ತಾಕು, —ಘಟ್ಟಿಸು. 'ಕೈದಾಗಿಸು' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ತಾಗು$_1$ (< ತಾಗು$_1$)]

ಕೈದಾಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತಗಲುವಿಕೆ; ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶ. ೨. ಕೈಕೆಲಸ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ : ರಂಗವಲ್ಲಿಯಂ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟವೆಲ್ಲಮಕ್ಕನ ಕೈದಾಗೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ತಾಗು$_2$ (< ತಾಂಗು$_2$)]

ಕೈದಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗಿಸು; ತನಗೆ ಬೇಡವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ, ಹೊರೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಮೇಲೇರಿಸಿ ಪಾರಾಗು : ಅಲ್ಲಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿಗೆ ಕೈದಾಟಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಹೊಡೆದು ಬಿಡುತ್ತೀಯ (ದೆತಂಬಾ. ೧೬೬); ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಖೋಟಾ ನೋಟನ್ನು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಕೈದಾಟಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಾಟಿಸು]

ಕೈದಾರ$_1$ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ದಾರ : ಕಂಕಣ ಕೈದಾರ ಸ್ಥಿರ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಗಂಡಗೆನ್ನ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೭೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಾರ$_1$]

ಕೈದಾರ$_2$ (ಗು). ಕೆಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗದ್ದೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರಕ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಸಾಲು. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರಿಕ (ನಾ). = ಕೈದಾರಕ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರೆ 'ಕೈಧಾರೆ' ನೋ.

ಕೈದಾರ್ಯ (ನಾ). = ಕೈದಾರಕ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾಳ 'ಕೈತಾಳ' ನೋ.

ಕೈದಾಳು (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆಳು; ಆಯುಧ ಧಾರಿಯಾದ ಭಟ: ಭಾಳದ ಚಂದ್ರದ ಚಿತ್ರದ ಮೊಗರಂಬದ ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಪಡೆಯಂ ಹಣ್ಣಿದ ಕರಿಘಟೆನೆರೆದುವು (ವೀರೇಶ. ೨-೨೮). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೈದಿ, ಖೈದಿ (ನಾ). ಬಂದಿ; ಸೆರೆಯಾಳು: ಒಡನೆಯೇ ಅವರು ಕೈದಿಗಳಿಬ್ಬರನ್ನು ಮುನ್ನಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿರಿಸಿ ಬಂದು ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಹತ್ತಿದರು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೬೪). **ಖೈದಿ**: ದಿನದಿನವೂ ಹಾಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಖೈದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬರುವುದು ಅವರ ಪದ್ಧತಿ (ಮಗಮಾಂ. ೮೪); ಖೈದಿಗಳು ತಿಂಡಿಗಾಗಿ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೬). [← ಅರ. ಮರಾ. ಕೈದೀ]

ಕೈದೀಪ (ನಾ). ೧. (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು) ಹಿಡಿಯಿರುವ ದೀಪ; ಸಣ್ಣದೀಪ: ಮಾಸ್ತರು ಕೈದೀಪ ಹಚ್ಚಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೪). ೨. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ದೀಪ; ದಾರಿ ದೀಪ: ಅವನ ನಡೆನುಡಿ ನನಗೆ ಕತ್ತಲೆಯಲಾಯಿತು ಕೈದೀಪವು (ಸಖೀಗೀ. ೪೬-೮೮೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದೀಪ]

ಕೈದೀವಿಗೆ 'ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈದು$_1$ 'ಕೆಯ್ದು' ನೋ.

ಕೈದು$_2$, ಖೈದು (ನಾ). ೧. ಸೆರೆಮನೆ; ಬಂದೀಖಾನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ: ಈ ಚೀಲೇರನ್ನು ಕೈದಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಸಹಿತ ಮಡಗಿದರೆ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಫಿರಿಯಾದಿ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೆ ಶಾಯಿದಿ ಕೊಡಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೯); ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿ ಕೈದಿನಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ರಾಯನನ್ನು ಜಯಿಸಬಹುದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೬). ೨. ಕೈಸೆರೆ; ದಸ್ತಗಿರಿ; ಬಂಧನ: ಕೈದಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗತಕ್ಕ ತಕ್ಸೀರು ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿ ಮನೆಗೆ ಅತಿಕ್ರಮ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡೋಣ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪೯). **ಖೈದು**: ೨. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಖೈದಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೀಳುಜಾತಿಯವನಾಗಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧).

ಕೈದುಮಾಡು = ೧. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಕೋಟೆವಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೈದುಮಾಡಿ ಇಟ್ಟರು (ಹೈದರ. ೧೦೪). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕೆಲಸ ಕೈದುಮಾಡು (ರೂಢಿ). ೩. ಮುಗಿಸು: ಲೆಕ್ಕ ಕೈದುಮಾಡು (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಕೈದ್]

ಕೈದುಕಾರ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಕಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಕಾಱತನ, ಕೈದುಗಾಱತನ (ನಾ). ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಕೌಶಲ್ಯ: ಕಾಮನ ಕೈದುಕಾಱತನಕ್ಕೆ ಕೋಡದೆ ಕಂದದಿಹರಾರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಒರಿಅ. ೬-೩೯). **ಕೈದುಗಾಱತನ**: ಕೈದುಗಾಱತನದ ಬಲ್ಮೆಯೊಳ್ ಮಾಱಾಂತೊಡ್ಡಿ ಮೊನೆಗಾಂತ ದಮನನನಿದಿರ್ಚಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೩೦). [ಕೈದುಕಾಱ (< ಕೆಯ್ದುಕಾಱ) + -ತನ]

ಕೈದುಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈದುಖಾನೆ (ನಾ). ಕಾರಾಗೃಹ; ಸೆರೆಮನೆ. [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕೈದ್‌ಖಾನಾ]

ಕೈದುಗಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಗಾಱತನ 'ಕೈದುಕಾಱತನ' ನೋ.

ಕೈದುಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ನೆಣನ ಬಣಬೆಗಳೊಳ್ ಕೈದುಗುತ್ತಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ವ). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕೈದುಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈದುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ, —ಕೌಶಲ: ಬಿಲ್ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ಕೈದುಗೆಯ್ಮೆಯೊಳಂ (ಚಕವಂ. ೧೬೩-೧೬). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಕೆಯ್ಮೆ]

ಕೈದುಗೈ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈದುಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈದುಡುಂಕು 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕೈದುಡುಕು$_1$ 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕೈದುಡುಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು: ಒಳಗೆ ಸುಧೆಯನೇ ಮಡಗಿ ಪೆರರಿಂದೆ ಕೈದುಡುಕಾಗದಂದದಿಂದೊಡರಿಸುತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೧); ಕಟ್ಟುಕೈವಾಲೆ ಸಮಯಂ ಕಟ್ಟಿನ ಮೆಱೆವಣಿಗೆ ಪೊವಮ್ಮ ಕೈದುಡುಕುಗಳಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಪೊಣರ್ವ ಸಟ್ಟಿಗಳಿಟ್ಟುಳಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೬-೩೧). ೨. ಹಿಂದು ಮುಂದು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಕೈಮಾಡುವಿಕೆ, —ಜಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವಿಕೆ: ಕೈದುಡುಕು ಲೇಸಲ್ಲ ಖಳಕುಲಸೂದನನ ಕೂಡೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೧೦); ನೀವು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕೈದುಡುಕು ಮಾಡ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುಡುಕು$_2$]

ಕೈದುದಿ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ; ಹಸ್ತದ ಅಗ್ರಭಾಗ; ಹಸ್ತಾಗ್ರ: ಕಾಯ್ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯರ ಕೈದುದಿಗಳನು ಹಿಡಿದೆಳೆದು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುದಿ]

ಕೈದುವಲಿ (ನಾ). ಆಯುಧಕ್ಕೆ ಬಲಿ, —ಆಹುತಿ: ಗಂಡನಳಿದನ್ ಗಂಡುಗಲಿ ರಾವಣನ ಕೈಯ ಕೈದುವಲಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೬-೩೪೫). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಬಲಿ$_6$]

ಕೈದುವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೆಳಗೆಹಾಕು; ಸೋಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಕಾಮನ ದಳದ ಚೂಣಿಯ ಸೊಗಸು ಹೊಯ್ದರೆ ಕೈದುವಿಕ್ಕಿತು ವಿಗಡ ಮುನಿಜನವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೦). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಇಕ್ಕು]

ಕೈದುವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈದುವೊಱು 'ಕೆಯ್ದುವೊಱು' ನೋ.

ಕೈದೆಗೆ 'ಕೆಯ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕೈದೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು: ನರಸೇಂದ್ರ ಒಲವಿಂದ ಕೈದೆತ್ತಿ ಕೂಶ್ಮಾಂಡಫಲವನು ಸಲೆ ಖಂಡಿಸಿದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೬೯). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೈದೆರವು 'ಕೈದೆರಹು' ನೋ.

ಕೈದೆರಹು, ಕೈದೆರವು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಬಿಡುವು, —ಅವಕಾಶ; ವ್ಯವಧಾನ; ತೆರಪು: ಬಲ್ಲವಿಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದ್ಯನೂಱು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯ ಘೋರ್ಗರಿಸೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿದುವು ಶತ್ರುಗಳೆದೆ ಕೈದೆರಹಿಲ್ಲದೆ ಕಱೆದ ಕೊರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೨). **ಕೈದೆರವು**: ಸೋಲವೆ ಸುಭಟರ್ಗೆ ಬಿಲ್ವಿದೆ ಪರಿದ ತತ್ಕಾಲದೆ ಕೈದೆರವಿಂಗೆ ಕೂಲವೊಂದಿದೆ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೆರಹು$_2$ (< ತೆಱಪು)]

ಕೈದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಆಭರಣ: (ಕ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಕೈದೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ (ಬಳೆ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು) ತೊಡಿಸು: ಎಳೆವೆರಲ್ಗಳ ಚಟುಕೊತ್ತಿ ಕೈದೊಡಿಸುವ ಬಳೆಗಾಱಂದಿರ್ ಕೈಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಿಸು]

ಕೈದೊಳಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಾಡಿಸು; ಕೈಯಿಂದ ಕಲಕು, —ತೊಳಸು : ಸುಳಿಯಲನಿಲಂಗಿಲ್ಲ ಪಥ ಕೈದೊಳಸ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಳಕ] ದಾರದು ರವಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೩೨). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಉಱುಬಿ ಘಟ್ಟಾವಳಿಯ ಪುರಗಳಲಱಸಿ ಪಡುವಣ ಕಡಲ ನಡುವಣ ಕುಱುವಗಳ ಕೈದೊಳಸಿ ತಿರುಗಿತು ಸೇನೆ ಕೊಂಕಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೩).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ತೊಳಸು$_1$]

ಕೈದೊಳಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಲಹ; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧ : (೬). ೨. ತೊಳಸುವಿಕೆ; ಕದಡುವಿಕೆ: ದೀದಿಗಲಹದ ಕದಡು ದೀಡಿನಲ್ಸೆದೆ ಹಬ್ಬಿತು ದೀಡುಗಲಹದ ಕೈದೊಳಸುಕೊಂಡೆಸಗಿ ನಟಿಸಿತು ನಾಡುನಾಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೨). ೩. ಕೈವಶ; ಅಧೀನ: ಉಱುದಿತಪದೆಸೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತುಱುಬು ಕೈದೊಳಸಾಯ್ತು ಹಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೮). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಕಲಕುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ವಾಯುಜನ ಕೈದೊಳಸಿನಲಿ ಕುರುರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ಮುಂದಲೆ ಹೋಯಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ತೊಳಸು$_2$]

ಕೈದೊಳಸುಕಾಱ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು: ಬಳಿಕ ಬೊಬ್ಬಿರಿದಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈದೊಳಸುಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು (ತೊರರಾ. ೬-೩೭-೬); ಬಲು ಖಾತಿಯಲಿ ಕೈದೊಳಸುಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕರುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೨೩). [ಕೈದೊಳಸು$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕೈದೊಳಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಮುಷ್ಟಿಕಾಳಗಮಾಡು. ೨. ಅಧೀನವಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು: ಅಳುಪ ಕಾಣವು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ ಘನ ಕೈದೊಳಸುಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳ್ಳದು ನುಡಿಸಿ ನೋಡುವುದೆಂದಳಾ ಸರಮೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೫). [ಕೈದೊಳಸು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈದೊಳೆ 'ಕೆಯ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕೈದೊಱೆ 'ಕೆಯ್ದೊಱೆ' ನೋ.

ಕೈದೋಟ, ಕೈತೋಟ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ) ತೋಟ; ಸಣ್ಣತೋಟ : ಮನೆ ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೊಂದು ಚೆಂದವಾದ ಕೈದೋಟ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೮). **ಕೈತೋಟ**: ನಾನೇನು ನಿಮ್ಮ ಕೈತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಬದನೆಕಾಯಿಯೇ (ಇಪ್ಪಳ. ೨೧೫); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಗೆ ಕೈತೋಟ ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೩೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕೈದೋಟಿ (ನಾ). (ಹೂ, ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ದೋಟಿ; ಸಣ್ಣದೋಟಿ : ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವನು ಪಿಡಿಯಲಿಂದ್ರಿಯಕಳವೆ ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟಿ ಕೊಂಕಿಗೆಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ದೋಟಿ]

ಕೈದೋರ್ಪು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಬಾಹುಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ: ತೋಱಿಸು ನಿನ್ನ ಕಡುಪನೆಲೆ ವಾಮನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕೈದೋರ್ಪು ಲೋಮ ಬಲ್ಪೇನಾದುದು (ಚಬಪು. ೨೪-೧೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ತೋರ್ಪು]

ಕೈದೋಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು : ತುರಗದ ಘಟ್ಟು ಬಳಿಸಲಿಸೆ ಏಱಿದುವು ಪಡಿಮುಖದೊಳುಬ್ಬಿದ ಕಾಱುಗಿಡಿಗಳ ಬಂಡೆಯದ ಕೈದೋಱಿಕೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೧೩). ೨. ಕೈಯಿಂದ ದಾರಿತೋರಿಸುವುದು; ದಿಗ್ದರ್ಶನ: ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಮಾದೊಡೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದವು ಕೈದೋಱಿಕೆಯಿಂದವು ಶ್ರೀಗುರುಮುಖದಿಂದವು ಅಪ್ಪುದಾಗಿ (ಪರಮಾ. ೧೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ತೋಱಿಕೆ]

ಕೈದೋಱಿಸು, ಕೈತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು, —ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ವಿವಿಧಾಯುಧದ ಕಾಲಾಕೊದಗಿ ಕೈದೋಱಿಸಿದರನಿಬರ ಸದೆದನೊಬ್ಬನೆ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೮); ಆವ ಕೈದೋಱಿಸಲ್ಕಣೆಗಳಾಗಸದೊಳು ಸೇತುಗಟ್ಟಿದವೊಲಿಟ್ಟಣಿಸುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೮); ದೊಷಕ ಬಲರಾಮ ಕೈದೋಱಿಸೆಂದು ವಿಘ್ನೇಶನು ಕರೆದಾಱಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೪). **ಕೈತೋರಿಸು**: ೧. ಕೈತೋರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಕಾಜಿಯೇ ಅಲ್ಲ (ಕೊತಕಾ. ೫೩). ೨. (ಹಸ್ತಸಾಮುದ್ರಿಕನಿಗೆ) ಕೈಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಕೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಕೈದೋಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕೈದೋಱು, ಕೈತೋರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಮಾಱಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಕೆ ಪಾಯಳವಿಂ ಕೈದೋಱಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೩); ಕಡುಪುಳ್ಳರ್ ಬಂದು ಕೈದೋಱದೆ ಮಱಿದಿರೆವೆಂದಿರ್ದೊಡಂ (ದಶಕು. ೭-೭೦); ಘಡ ಕೇಣ ವೇಕಿನ್ನೆನುತ ಕೈದೋಱಿತು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೨); ಪಟುಭಟರ್ ಕೈದೋಱುತಿರ್ದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೩). **ಕೈತೋರು**: ೧. ಮೊದಲು ನೀರುಕುಡಿದು ಬಳಿಕ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ಕೈತೋರುವೆನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨). ೨. ಕೈಯನ್ನು ತೋರು: ಬೇಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೈಧಾರೆ, ಕಯಿಧಾರೆ, ಕೈದಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಮೇಲೆ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆ : ಬೆಳಗುಗನಸಿನ ಹೃದ್ಯಸಂವೇದನೆಯ ಸುತ್ತು ರಸಬಂದು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕೈಧಾರೆ, ಕಂಕಣಸಾಲು, ನಾಮೇಲು – ನೀಮೇಲು (ಅರಳು. ೨೫೭). ೨. ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ಯಾದಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಮದುವೆ: ಹಾಲಾಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕೈಧಾರೆ ಅದಾದೆಂದು ಸುತ್ತೇಳು ಪರ್ಸೇ ಮೆರೆದಾವೋ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೭). **ಕಯಿಧಾರೆ**: ೧. ಇನಿತುಂ ಧರ್ಮ್ಮಮುಮಂ ನೀವೆ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸುವುದೆಂದು ನಗರಕೆಲ್ಲಂ ಮನದೊ[ಲ]ವಿಂ ಕಯಿಧಾರೆಯನುನಯದಿಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಲಿಸಿದಂ ಚಾವುಣ್ಡ (ಹೈಆಸಿ. ೪೭-೧೪೩; 1093). ೩. ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಎರೆಯುವ ನೀರಿನ ಧಾರೆ: ಕಯಿಧಾರೆಯ ಮದುವೆಗೆಮ ೧೦ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧-೨೧; 1378). ೪. ದಾನಕೊಡುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆ. **ಕೈದಾರೆ**: ೧. ಭರದೆ ಸುರಿತಪ್ಪ ಕೈದಾರೆಗಳ ನಿಕರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೧೩). ೨. ಆಂ ಕೈದಾರೆಯ ಪೆಂಡಿತಿಯಿರಲ್ ಓಪಂ ಪರನಾರಿಯೊಳಾಗಳುಂ ಮರೆಯುತಿರ್ಪುದೆನೆ ತಾನಿರ್ದು ಪಾಡೇ (ಅದ್ಭುತ. ೩೦-೨೫); ಸ್ವಾಮಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೂ ಬಾಲೆ ಗಿರಿಜಮ್ಮನಿಗೂ ಹಾಲಾಕೊಳದಲ್ಲಿ ಕೈದಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೪). ೩. ಕರಣಂಗಳ ಸುವಾಸಿನಿಯರಾಗೆ ಸಕಳೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಾರತಿಯನೆತ್ತೆ ಭಕ್ತಿರಸಂ ಕೈದಾರೆಯಾಗೆ (ಬಸರ. ೪-೧೦೧).

ಕೈಧಾರೆಎಱೆ = ದಾನಕೊಡುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ನೀರುಹಾಕು : ಕಾಲಂತೊಳೆದು ಕೈಧಾರೆ ಎಱೆದುಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬-೭೯; 1301).

[ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$) + ಧಾರೆ]

ಕೈನೆಂಬುಗೆ (ನಾ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈ ಇಟ್ಟು ಭರವಸೆ ಕೊಡುವುದು; ಭಾಷೆ: ವೀರಕೆ ಬೆಗಡು ಹುದುವನೆಯಾಯ್ತು ಕೈನೆಂಬುಗೆಗೆ ಮರಳಿದ ರೊಬ್ಬರು ರಾಯರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಂಬುಗೆ]

ಕೈನಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಅಲ್ಲಾಡು, —ಅದುರು, —ಕಂಪಿಸು. ೨. ಕೈಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, —ಅದುರಿಸು: ಮುದುಕನಂತೆ ಕೈನಡು ಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೧ ಅಡಿಟಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಡುಗು$_1$]

ಕೈನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸಾಗು; ಶಕ್ತಿಯಿರು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಅಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಇನ್ನು ಕೈನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಡೆ$_1$]

ಕೈನಾಣ್ಯ (ನಾ). ನಗದುಹಣ; ರೋಖುಹಣ: ಸಟ್ಟಿಯರು ಸಕಲ ದೇಶದೊಳೆರ್ಪ ಫಲ ಸರಕ ನೆಟ್ಟನೇ ತಂದು ಪೊಟ್ಟಲನೊಟ್ಟಿ ಕೈನಾಣ್ಯ ದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಪರಬಲೇ (ನವಮೋ. ೨-೪೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಾಣ್ಯ]

ಕೈನಿಲುಕು 'ಕೈನಿಳ್ಕು' ನೋ.

ಕೈನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೈಕಟ್ಟಿಹೋಗು; ಕೈಸಾಗದಿರು: ಏನೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೈನಿಂತ ಜನರು (ನಿರಾಘ. ೧೬೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಕೈನಿಳ್ಕು, ಕೈನಿಲುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆಸಿಕ್ಕು, —ಎಟಕು: ತುದಿಮರ ನೋಳಿಹ ಪಣ್ಣಿಗೆ . . . ಕೈನಿಳ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧-೪). **ಕೈನಿಲುಕು**: ೧. ಧೂರ್ತ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಕೈನಿಲುಕದ ಗಂಟು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು; ಕೈಯನ್ನು ನೀಡು: ರಾವುತರು ಕೈನಿಲುಕಿದರು ಮುತ್ತಿದರು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಜು ದಾರಿದರು ಸಿಕ್ಕಿದರು ಹಗೆಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಿಳ್ಕು]

ಕೈನಿಱು 'ಕೆಯ್ನಿಱು' ನೋ.

ಕೈನೀಡು 'ಕೆಯ್ನೀಡು' ನೋ.

ಕೈನೀರ್ 'ಕೆಯ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕೈನೀರೆಱೆ 'ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈನುಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಪಾರಾಗು: ಆ ಪಾಂಡವರ್ ಪ್ರಾಣಮೆಂದಿರ್ದನೇ ಅವನ ಗತಿ ಏನಾಯ್ತು? ಕೈನುಣ್ಚಿ ಕೊಂಡನೋ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫-೮೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನುಣ್ಚು]

ಕೈನೆ, ಕಯ್ನೆ, ಗೈನೆ (ನಾ). ೧. ದಾಸಿ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ನಗುವ ಕೈನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನೆ]ಯ ತುಱುಬ ಕೊಯ್ಯುವೆನೆನುತ ಕಲಿ ಶಿಶುಪಾಲ ನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೩); ಬಸಿವ ನೆತ್ತರ ಮುಸುಡತೋಜದೆ ಕೈನೆ ಹೋಗೆನಲು (ಕೌಶಿಕಾ. ೫-೧೯). ೨. ಕ್ಷುದ್ರ ಹೆಂಗಸು; ದುಷ್ಟೆ: ನೂಳವದೊಂದು ದಂಡುಗಕ್ಕೆ ಕೈಗಮರ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ದಾಟ್ವ ಕೈನೆಯ ಕೈಮಗೊಳಗಾದೆನಕ್ಕಟ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೬೮-೬); ಅವಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವ ಕೈನೆಯಾದೇವೆ ನಾವು (ಸವತಿ. ೨೩೪). **ಕಯ್ನೆ**: ೨. ನೀನು ನನ್ನಯ ಕುಮಾರನಾಗಿ ಜನ್ಮಿಸಬಾರದಾಗಿದ್ದಿತೆ, ಕಂತೀರವ? ನಾನು ಅಂತಹ ಕಯ್ನೆಯ (ಬಟ್ಟಳ. ೧೨೦-೪). **ಗೈನೆ**: ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವ ಗರತಿಯಲ್ಲ ದೀಳುಮಾಡುವ ಗೈನೆಯಲ್ಲ (ಗೋಹಾಡು. ೬೦). [← ತುಳು. ಕೈನೆ]

ಕೈನೆಗಪು, ಕೈನೆಗಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತು, —ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿ: ವನಜಮುಖಿ ಕಡುಮುಳಿದು ಕೈನೆಗಪನುವರದೊಳಿಳೆ ನಾರಿಯರ ಕೈಯಿಂದೆನುತೆ ಶಾಪವನಿತ್ತು ಹಾಯ್ದಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೩೨). **ಕೈನೆಗಹು$_1$**: ಅಂಜದಿರಿ ಹೋಹೋ ಎನುತ ಕೈನೆಗಹಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೬); ಕಂಡರು ಮಹಾ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರು ನಿಂದು ಕೈನೆಗಹಿ (ನಳಚ. ೮-೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಗಪು$_1$]

ಕೈನೆಗಹು$_1$ 'ಕೈನೆಗಪು' ನೋ.

ಕೈನೆಗಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು: ಕೈನೆಗಹುಗಳ ರಕ್ಕಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೬). ೨. ಕೈಯಿಂದ (ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು) ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು: ಜಾನಕಿಯ ಕಪಟದಲಿ ಕಳವಿನ ಕೈನೆಗಹಿನಲಿ ಕೊಂಡುಹೋದ ಸುಮಾನವೆಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಗಹು$_2$ (< ನೆಗಪು$_2$)]

ಕೈನೆರವು 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕೈನೆಲಹು (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಖತಿಗೆ ಕೈನೆಲಹಾದುದೀ ರಾಜಸದಮನವಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೪೪); ಬೇಡ ನೀ ಹೋಗೆನುತ ತೆಗೆದೀಡಾಡಿದನು ಸಾಗರಕೆ ಪಾಶದ ಕೂಡೆ ಕೈನೆಲಹಾದನಧ್ರುಸ್ಥಾಯಿ ಯಲಿ ವರುಣ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೧೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಲಹು]

ಕೈನೆಲೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸ್ಥಿರತೆ (?): ನಿಲಿಸಲಾ ಸತಿಯಡಕವಿಲ್ಲದಲುಲಿಧ ಗುಣವತಿ ಸುತನು ಕೈನೆಲೆ ಚಲಿತ ಪರಿಯಂತಿಹುದು ಎನೆ ಬುದ್ಧಿಯನಲಾಕೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೮೯-೬೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಲೆ]

ಕೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯ ಮೇಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು; ಕರತಲಾಮಲಕ: ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಳಬರಾದವರಿಗೆ ಅದು ಕೈನೆಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ (ಕನ್ನಇ. ೪೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$ + ನೆಲ್ಲಿ)]

ಕೈನೆಱವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು; ಸಫಲವಾಗು: ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಯುಪಚರಿಸಿ ನೆನೆದೆವಕೆ ಕೈನೆಱವೇರ್ದು ದೆಂದು ಮನಸಂದು (ನಂದಿಮಾ. ೨-೬೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಱವೇಱು]

ಕೈನೇಜ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಬರ್ಜಿ, —ಈಟಿ, —ಭಲ್ಲೆ: ಆ ವನದೊತ್ತಿಲಿ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ರಸದಾಳಿ ಕಾವನ ಕೈನೇಜದಂತೆ . . . , ರಾಜಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧-೧೦೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೇಜ (< ನೇಜಯ)]

ಕೈಪ 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೈಪಂಜು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಪಂಜು; ಕೈದೀವಟಿಗೆ: ಶತಕೋಟಿ ಕೈಪಂಜುಗಳ ಬೆಳಗಿನಿಂ (ನವಮೋ. ೨೬-೨೦); ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಮೆರೆಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಆಲೋಕನ ಈ ಶಾಸನ ಹಿರಿಯ ಕೈಪಂಜು (ರಾಮುರಾ. ೬೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಂಜು]

ಕೈಪಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಅಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ಉಡುಪಿನ) ತೋಳಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಬರುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಪಟ್ಟಿ. 'ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೈಪಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ; ಕೈಯಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು: ಕೈಪಟ್ಟು ತಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).

ಕೈಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿ = ಕೈಯಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ: ಸಿಂಹದ ಮರಿಯು ಮೃಗವನ್ನು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವಂತೆ ಆತನನ್ನು ಕೈಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಎಣಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೮೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಪಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ತಲೆಯಿಂದ ಸೊಂಡಿಲವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿಡುವ ಅಲಂಕಾರದ ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ: ತಳಸಂಕಲೆ ಪಂಚಘಂಟೆ ತೊಡರು ಬೆನ್ನಮಿಳೆ ಕೈಪಟ್ಟೆಯವೆಸೆಯೆ ತಳುವದಾನೆಗಳ ನೂಕಿದರಾರ್ದು ಜೋದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೪೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಟ್ಟೆಯ]

ಕೈಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈವಶವಾಗು; ಹಸ್ತಗತವಾಗು; ಸಿಕ್ಕು: ಈ ಮಹಾ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂ ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮನಪ್ಪ ಕಂದರ್ಪಂ ಕೈಪಟ್ಟಂ (ಚಕವಿ. ೬–೧೩೩ ವ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಡು$_1$]

ಕೈಪತ್ರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಹಣವನ್ನು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕೈಕಾಗದ: "(ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂದಾದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ) ಕೈಪತ್ರ" (Note. ೨೦೪೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪತ್ರ]

ಕೈಪರೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಪಲಗೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಚಿಕ್ಕಹಲಗೆ; ಕಪ್ಪು ಹಲಗೆ: ಚಂಗಳವ್ವೆ ಸುತನೋದುವ ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದುದಂ ಕಂಡು ಚೀಲಾಳಂ ಕೈಪಲಗೆಯಿಂದ ಪಾದಕ್ಕೆಱಗಲ್ (ಭೈರಸೂ. ೨೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಲಗೆ$_1$]

ಕೈಪಳಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆ: ಈ ಬಗೆಯ ರಚನಾಪ್ರಣಾಲಿಯನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಿ ಕೈಪಳಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಫಲತೆ ಹೊಂದಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಮಲನ ಮೇಳದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಳಗಿಸು]

ಕೈಪಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಡಿಲು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು: ಕೈಪಱಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೭೨); ಕೈಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ . . . ಹೆಕ್ಕಳದಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ನೋಡುವೆಕ್ಕಲಂಗಳುಮಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಱಿ$_1$]

ಕೈಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಪಱೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ, —ತಟ್ಟು: ಕುಣಿವಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಣಟ್ಟೆ] ಕೂಗುವ ತಲೆ ಕೈಪಱೆವೊಯ್ವ ಪೆಣವಾ ಪೆಣಗಳ ನಡಸಿ ನೊಣೆವ ರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಬೇತಾಳ ಪ್ರೇತಗಣದಿಂದತಿ ರೌದ್ರಮಯಮಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೨೯). [ಕೈಪಱೆ (< ಕೆಯ್ಪಱೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೈಪಾಡು (ನಾ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ; ಕೈಯ ಅಳತೆ: ಕೈಪಾಡಿಗೊದಗಿದುರು ಕೈವಲ್ಯಮಂ ಕಳೆದ ಪಾಪಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಪರಶು. ೪೧–೭); ಕೂಡೆ ಕಡುಗೋಪದಿಂ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಕೈಪಾಡಿನೊಳ್ ಬಾಣವಂ ಧರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೭೩–೩೭); ಅವನ ಕೈಪಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಬಿಡಿರೊಕ್ಕವನ್ನೂ ಪುಡಿಕಾಸನ್ನೂ ಹಾಕಿದ ತಬಕವೊಂದು (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಡು$_3$]

ಕೈಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಊಟದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ: ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟಕ್ಕೇನು ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಕೈಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾತ್ರೆ]

ಕೈಪಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರ ಬರಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಈ ತೆಱದೆ ಮೆಱೆವ ಮಿಱುಪಿಗರ ಮುಱುಕವೂದೊರೆಯ ಭರದ ಜವ್ವನಿಗೆಯುವೆಮ್ಮ ಕೈಪಾರಲ್ಕೆತರ್ಪುದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ಪಾರವಿತ್ತಪ್ಪುದೆ] ಪಿರಿದುಮೆಂದು ಮಱುಗಿ ಮನದೊಳ್ ಮುನಿದು (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ವ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾರ್$_1$]

ಕೈಪಾಱೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಹಾರೆ; ಸಣ್ಣಹಾರೆ (?): ಕೊಡಲಿ ಗುದ್ದಲಿ ಮಚ್ಚುದಬ್ಬುಳ ಕೈಪಾಱೆ ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೋಲು ಮರುಳುಕೈಗಳನು ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಮಾಡುವ ಕಮ್ಮಾಱರಿಂ ಕಜ್ಜ ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ದುರ್ಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಱೆ ?]

ಕೈಪಿಡಿ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿ$_2$ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿಗೋಡೆ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿದಾಣ (ನಾ). ಕೈಗನ್ನಡಿಯ ಪ್ರದೇಶ; ದರ್ಪಣತಳ: ಕಾಣಬಾರದ ವದನ ಕೈಪಿಡಿದಾಣವಂ ಕಂದೆಱೆದು ನೋಡಲು ಕಾಣಬಪ್ಪಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೪–೭೫). [ಕೈಪಿಡಿ$_2$ (ಕೆಯ್ಪಿಡಿ) + ತಾಣ$_2$]

ಕೈಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೈಪುರುಳ್ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯ, —ವಸ್ತು, —ಸಂಪತ್ತು: ಅಱಿಯಮೆ ಸಂಪತ್ತಿಗಾವುದೆನಲಳಿಪಮೆ ಪೆಱನ್ ಬೇೞ್ಪ ಕೈಪುರುಳನ್ (ಕುಬೀಳ್. ೧–೧೮–೮); ಆಗು ವಿಧಿಯಿಂದಕ್ಕು ಮಲಸಿಲ್ಲಮೆ ಕೈಪುರುಳ್ ಪೋಗುವಿಧಿಯಿಂದಕ್ಕು ಮಲಸು (ಕುಬೀಳ್. ೧–೩೮–೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುರುಳ್]

ಕೈಪುಸ್ತಕ (ನಾ). (ಕಂಡ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ) ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚುಟುಕಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ, —ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪುಸ್ತಕ: ತಪ್ಪನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಪುಸ್ತಕ ಸೀಸದ ಕಡ್ಡಿಗಳೊಡನೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಕಾದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಟರು. ೨೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುಸ್ತಕ]

ಕೈಪೆ 'ಕಯ್ಪೆ' ನೋ.

ಕೈಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ) ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಕೈಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮರೆತು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕೈಪೆದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಂಡೆ; ಕಹಿ ತೊಂಡೆ: ಕುದಿಯಿಸುಗೆ ಸುಣ್ಣದಿಂದ ಕೈಪೆದೊಂಡೆಯಂ . . . ಅವಱ ಕೈಪೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೩೦). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕೈಪೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಹಿಮಾಡು; ಕಹಿರುಚಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಭಾವೆಯ ಕುಡುವುರ್ಪುಗಳಿಗೆಣೆಯೆಂದು ಗರ್ವಿಸೆ ಕೈಪೆಮಾಡಿದನಾ ವಿಧಿ ಪಿಂಬಪಲ್ಲವಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೩೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೈಪೆವಾತು (ನಾ). ಕಹಿಮಾತು; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ನುಡಿ: ಕಪಿಲನ ಕೈಪೆವಾತು ಕಿವಿಗೆಯ್ತರೆ ಜಾನಕಿ ಪೋಗಿ ದಿಙ್ಮತಂ ವಿಪಿನದೊಳಿರ್ಪಮಿಾಗೃಹದೊಳಿರ್ಪುದಱಿಂದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೨೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೈಪೆವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೀರೆ; ಕಹಿ ಹೀರೆ: ಜಂಬೂರಸಮಂ ಕುಡು ಕಟುತುಂಬಿಯ ಫಲದಲಡೊಕೊಗೆದ ಪಟುತರವೆನಿಪಾಡಂಬರದ ವಿಷಮನಱಿಗುಮದಂಬುಧರಂ ಕೈಪೆವೀರೆಗುಪಷಮುಮಕ್ಕುಂ (ಖಮುದ. ೨–೪೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಪೀರೆ]

ಕೈಪೆವೆಮರ್ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಬೆವರು: ಬಂದನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವನಲ್ಲೊಕ್ಕಿಱಿತರ್ಪ ಕೈಪೆವೆಮರಂ ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ನಕ್ಕುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೬೮). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಬೆಮರ್$_3$]

ಕೈಪೆಸರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸ್ವರ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠಿಣೋಕ್ತಿ : ದುರ್ಯೋಧನಂ ಕೈಪೆಸರಮಂ ಕೇಳ್ದು ಕಾರ್ಯದಿಂ ಸೈರಿಸಿರ್ದನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೩೧ ವ) ; ದುರ್ಯೋಧನನಾ ಕೈಪೆಸರವನು ಮನಗೊಳದಿರೆ ಕಾರ್ಯವಶದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೪–೩೩). 'ಕಯ್ಪೆಸರ' ಪರಾ. [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪು) + ಸರ$_3$]

ಕೈಪೆಸೊರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಪೆಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಪೇತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಪೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಕೈಪೇತು, ಕೈಫೀತು, ಕೈಫೀಯತ್ತು, ಕೈಯಫಿಯತ್ತು (ನಾ). ೧. (ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ) ಹೇಳಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ವರ್ಣನೆ; ವಿವರಣೆ; ತಪಶೀಲು : ಲಡಾಯದ ಕೈಫಿಯತ್ತು ತಮಾಮು ಬರೆಯುವ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ವಕೀಲರಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ಬಳಿಯೆ ಇದ್ದೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೮೯) ; ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ಕೈಫಿಯತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೧) ; ಇತರರ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಕಲನಿ. ೩೬೧) ; ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯು ಅದೆಷ್ಟೇ ಅತಿಶಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಿಗನ ಎದುರಿಗೂ ಅದರ ಸಲುವಾಗಿ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪) ; ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಅವನು ಕೊಡುವನೋ ? (ಶರಣೀ. ೬೩). ೨. ಬರಹದ ಮೂಲಕ ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ : ಅದು ಭೀಮರಾಯರ ಮೇಲೆ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಜಾರಿಯಾದ ಕಾಗದವಾಗಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೪೨). ೩. ವ್ಯಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಮಾಡಿದ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷದವರು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಕೊಡುವ ಉತ್ತರ : ಅವರು ತನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದೆಂದೂ ಪಿಥಲ್ ಖಾನನು ಹೊಡೆದು ಹೆದರಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಸಿದ್ದನೆಂದೂ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಟ್ಟರು (ಬಂಕಿಮು. ೬೩). ೪. (ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಅಥವಾ ವಂಶದ) ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಾಖಲೆ; ವಾಸ್ತವಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಲಿಖಿತ ಸಂಗ್ರಹದ ಕಡತ; ಲಿಖಾವಟ್ಟು : ಅರ್ಕಾಡು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಈ ಭೀಮೆಯ ಪುಣ್ಯವೂ ಹೋಗಿ ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕೆಳಗಿಳಿಯಿತು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೦೩) ; ದೊರೆತ ಅನೇಕ ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಬಖೈರುಗಳ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕಸಾಪ. ೧೯೩೭–೭೪). ೫. [ನ್ಯಾಯ] : ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಾಙ್ಮೂಲ, ಹೇಳಿಕೆ, ಪ್ರಮಾಣ, ದೃಢವಚನ (Testimony. ಇಂಕನ್ನ) ; ದೂರದಿಂ ಬಂದಿರ್ಪ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ್ ಕೈಫಿಯತ್ತಾಗಿರ್ದಡದನು ಬೇಗ ತಾರದೇಕಿರ್ಪರು (ಅಚಾವಿ. ೩೧–೩೯). **ಕೈಪೇತು** : ೩. ಕೈಪೇತು ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಬರೆಸುವುದು; ಸಾಕ್ಷಿ; ಛತ್ರೆ ಹಾಕುವುದು ; ರಿಕಾರ್ಡು ದಾಖಲು ಮಾಡುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಸೊಲಿಸಿಟರರಿಗೆ ಸೇರಿದೆ (ಪ್ರವಾಸಿ. ೫೦). **ಕೈಫೀತು** : ೧. ಅಲ್ಲಿ ಕೈಫೀತು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು (ಉಡುಗೊ. ೧೪೩). **ಕೈಫೀಯತ್ತು** : ೫. ಆರೋಪಣೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಿಷಯಗಳ ಲಿಖಿತವಾಙ್ಮೂಲ, ಕೈಫೀಯತ್ತು (Process–Verbal. ಇಂಕನ್ನ). **ಕೈಯಫಿಯತ್ತು** : ೫. ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯು ಯಾವ ಅಪರಾಧಿಯ ಕೈಯಫಿಯತ್ತಿಗೂ ಅಪರಾಧಿಯು ತಪ್ಪು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದಕ್ಕೂ ಅಪರಾಧಿಯ ದಸ್ತಖತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಿರೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩).

[← ಅರ. ಕೈಫೀಯತ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೈಫೀಯತ್ ; ಕೈಫತ್, ಕೈಫಯತ್, ಕೈಫೇತ್]

ಕೈಫೀತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಫೀಯತ್ತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಬಂಡಿ (ನಾ). ೧. (ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕೈಗಳಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ದೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗಾಡಿ : (ಕೈಯಿಂದ ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ) ಕೈಬಂಡಿ (Hand–barrow. ಇಂಕನ್ನ). ೨. ಮಕ್ಕಳು ಎಳೆದಾಡುವ ಆಟದ ಬಂಡಿ : ಪುಟ್ಟಾರಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ತಂದೆ ಒಂದು ಕೈಬಂಡಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಂಕಥೆ. ೧೯೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂಡಿ]

ಕೈಬಂದಿಗೆ (ನಾ). ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ (?) : ಅಡಸಿ ಕಿಡಿಗಳ ಕಾಜ ಲೋಹದ ಕಡಿಕು ಸಿಡಿಲುಗ್ಗಡದಲಡ್ಡಣವೊಡೆದು ಕೈಬಂದಿಗೆಯನೆತ್ತಿದ ದಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಜೀಳಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂದಿಗೆ]

ಕೈಬಟ್ಟಲು 'ಕೈವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕೈಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಬಣ್ಣ, —ವರ್ಣ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೈಗುಣ; ಹಸ್ತಗುಣ : ಕೈಬಣ್ಣ ನೋಡಿದರೆ ಮೈಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತಾಗೋಲ್ವೇಂತ . . . ಒಳಗಿನ ಹುಳುಕೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಊಹಿಸಿದೆ ನಾನು (ದುರಂನಾ. ೮೮). ೩. ಬಣ್ಣಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಮಗ್ಗದೆಜ ಹೊಗೆದೆಜ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕಕಳು ಕೈಬಂಣ ನೂಲು ಕರ್ಬುನ ದಳಮಿಳಿಹೆನೆಯ ಕುಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ ಆಯವನೂ ಆ ಚೂಡನಾಥದೇವರಿಗೆ ಸರ್ಬಮಾನ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೬–೧೪ ; 1288). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಕೈಬತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬತ್ತಿ; ಸಣ್ಣ ದೀಪ : ಕತ್ತಲೆಯಲಿಹ ವಸ್ತುವನು ಕೈಬತ್ತಿಯಲಿ ಕಾಣುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೧೦–೬೪). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಹೊಸೆದ ಬತ್ತಿ : ದೇವರಿಗೆ ಕೈಬತ್ತಿಯ ದೀಪ ಹತ್ತಿಸಿದು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬತ್ತಿ]

ಕೈಬದಲು (ನಾ). (ಹಣವನ್ನು) ಸಾಲಕೊಡುವುದು; ಸಾಲ : (ಕ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬದಲು]

ಕೈಬರು 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕೈಬರೆಹ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದುದು; ಕೈಯ ಬರವಣಿಗೆ : ಹಣೆಬರೆಹಮೊರೆಯುವುದಿರ್ಕ್ಕೆ ಸಾರುತಿದೆ ಕೈಬರೆಹಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೦–೨೬೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬರೆಹ]

ಕೈಬರ್ದುಕು, ಕಯ್ಬರ್ದುಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ನುಣುಚು; ಕೈತಪ್ಪು : ಸ್ಮರನಲರಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊಜಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೪). **ಕಯ್ಬರ್ದುಕು** : ಮುದದರ್ಚಿಪ ಜಿನದಿಂಬಂ ನದಿಯೊಳ್ಕಯ್ಬರ್ದುಕಿಬಿಟ್ಟೊಡದು ಬಟ್ಟಿನ ಮುಣ್ಬುದನುಳಿದಿರಲೆಂಟು ದಿನಕ್ಕದು ಬಂದುದು ಕಯ್ಗೆ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿಯ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೨ ; 1007).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬರ್ದುಕು$_1$ (< ಬರ್ದುಂಕು)]

ಕೈಬಸ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ.

ಕೈಬಸಮಾಗಿಸು = ಕೈವಶಗೊಳಿಸು ; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು : ಪಗೆಯಂ ಕೈಬಸಮಾಗಿಪೊಂದು ಬಗೆಯಂ ತಾಳ್ದಲ್ಲಿ ಕಾಸಾರವಾರಿಗತಂ ತಾನೆನಿಸಿರ್ದು ಮಾಡಿ ತಪಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೨). ಕೈಬಸವಾಗು = ಕೈವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಎನಗೆ ಹತವೆನುತ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ಚಿಂತಾಸತಿಗೆ ಕೈಬಸವಾಗಿ (ಜೀವಂಚ. ೪–೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಸ$_1$]

ಕೈಬಳಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಅಭ್ಯಾಸ : ನನಗೆ ಕೈಬಳಕೆ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ವಂತವಾದ ಚಿಲ್ಲರೆಖರ್ಚು; ಕೈವೆಚ್ಚ.

ಕೈಬಳಕೆಯ ಧನ = ಸ್ವಂತ ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಣ; ಕೈವೆಚ್ಚದ ಹಣ: ಮೊದಲಿನ ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತು, ಚಾರು ತನ್ನ ತಿಂಗಳ ಕೈಬಳಕೆಯ ಧನದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸ ಬೇಕೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಕೆ]

ಕೈಬಳಿಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೈಬರ್ದುಕು: ಇಳಿದ ಕುದುರೆಗೆ ಬಿಸುಟ ರಥ ಸಂಕುಳಕೆ ಹಾಯ್ಕಿದ ಟೆಕ್ಕೆಯಕೆ ಕೈಬಳಿಚಿದಾಯುಧತತಿಗೆ ನೂಕಿದ ಜೋಡು ಸೀಸಕಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಿಚು]

ಕೈಬಳೆ, ಕಯ್ವಳೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಡಗ; ಕಂಕಣ: ಕೈಬಳೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಯಾಕೆ? (ಮೂರುದಾ. ೪೬). **ಕಯ್ವಳೆ**: ಕಯ್ವಳೆಯಿಂದಲೂ ದೊಡ್ಡನು ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಮದುಮಗ ನಾಗಿದ್ದನು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳೆ$_3$]

ಕೈಬಾಂಬು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಬಾಂಬು; ಸಣ್ಣ ಬಾಂಬು: ಕೈಬಾಂಬುಗಳಿಗೆ ಅವರು ಬೊಂಬೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಾಡಿಮ. ೧೦೦); ಅಬ್ಬಾ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಕೈಬಾಂಬು ಎಸೆಯುವುದೇ? (ಅಮಗಾಂ. ೧೫); ಗಂಟೆಯನಂತರ ಸಿಡಿಯುವಂತಿರಿಸಿದ ಕೈಬಾಂಬು ಸಿಡಿಸಿತು ಉರಿಯ (ಇಂಚಾಪ. ೩೯–೮೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಂಬು]

ಕೈಬಾಕು (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಾಕು; ಕೈಚೂರಿ: ಕಠಾರಿಯವರೂ ಕೈಬಾಕಿನವರೂ ಗುಪ್ತಿಯವರೂ . . . ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ (ಪೇಟಮಾ. ೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಕು$_2$]

ಕೈಬಾಚಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಚಿ: ಕತ್ತಿಗೆ ಕೈಬಾಚಿಯೊಳಂ ಕಿಱಿಕಿಱಿದು ತಱಿತಱಿದು ಕೊಱಿಕೊಱಿದವರ ಬಾಯೊಳಗೆ ಅವರ ಖಂಡಂಗಳನಡಸಿ ಗಿಡಿಯುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಕೈಬಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಚಿ ಚೀಲಣ ದುಳಿಯ ಕೆಲಸದ ಬಡಗಿಯರ . . . ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಚಿ]

ಕೈಬಾಯಿ (ನಾ). ಕೈ ಮತ್ತು ಬಾಯಿ: ಕೈಬಾಯಿ ಶುದ್ಧವಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೈಬಾಯಿಗೆ ಬರು = ಬೇರೆಯವರ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ನಾನಾರ ಕೈಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಬಲೆಯಲ್ಲ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೧–೨). **ಕೈಬಾಯಿ ಸುಟ್ಟುಕೊ** = (ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ) ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸು: ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆ ಬಂದಳು ಅವರು ಕೈಬಾಯಿ ಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋದು ತಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕೈಬಾಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸ** = ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ದೊಡ್ಡವ್ವನ ಕೈಬಾಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಅವನಿಗೆ ಮೊದಮೊದಲು ಹಿಗ್ಗಿನ ಮಾತಾಗಿದ್ದರೂ, ಬರಬರುತ್ತ ಅದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೨೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಯ್$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕೈಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿ; ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಹಿಡಿ: ಅವನು ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡು ಎದುರಾಳಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಗುದ್ದು ಕೊಡಲು ಕೈಬಿಗಿದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬನ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿ, —ಕಟ್ಟು; ಬಂಧಿಸು: ಚಳಿಯು ಕೆಲಸಗಾರನನ್ನು ಕೈಬಿಗಿದು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆಯ ಕಾವಲಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೫ ಕಥಾಸಾರ). **ಕೈಬಿಗಿದುಹಿಡಿ** = ಯಾರಿಗೂ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡದಿರು; ಜಿಪುಣತನ ಮಾಡು: ಆಟಾ ನೋಟಾ ಮೋಜು ಅಂದರ, ಅವರೇನು ಎಂದೂ ಕೈಬಿಗಿದುಹಿಡಿಯುವವರಲ್ಲ (ಜನಜೀ. ೧೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಗಿ$_1$]

ಕೈಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ವಿಸ್ತರಿಸು, —ಅಗಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಉದಾರಿಯಾಗು; ಧಾರಾಳಿಯಾಗು; ಜಿಪುಣತನವನ್ನು ತೊರೆ: ಕೈಬಿಚ್ಚಿ ದುಡ್ಡು ಖರ್ಚುಮಾಡಿ (ಮನೆಬಿ. ೧೬); ಕೈಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸು ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡುವನು ದೇವನು (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೮–೬೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಚ್ಚು$_1$ (< ಬಿರ್ಚು)]

ಕೈಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು; ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಬಿಡು: ಮರಮೇರಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ತ್ಯಜಿಸು; ನೆರವು ತಪ್ಪಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕಂಡು ಕಂಡು ನೀ ಎನ್ನ ಕೈಬಿಡುವರೆ (ಪುರಂಪ. ೧–೯೩ ಪಲ್ಲವಿ.); ಕೇವಲ ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಭಾರದ. ೪೨). ೩. (ಆಲಂ) ಕಳೆದುಹೋಗು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗು: ಹೊಲ ಕೈಬಿಟ್ಟ ಸಂತಾಪದಿಂದ (ಮಣ್ಣುಹ. ೧೫). 'ಕೆಯ್ವಿಡು' ಪರಾ.

ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗು = ದೂರಹೋಗು: ಬೆಳೆದ ಮಗ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಡು$_1$]

ಕೈಬಿರಿ (ನಾ). ಮೋಟಾರು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ವೇಗವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯಲು ಚಾಲಕನು ಕೈಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ; ತಡೆ; ಬಿರಿ: ಮೋಟಾರಿನ ವೇಗವನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೈಬಿರಿ, ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಬಿರಿ ಇವೆರಡು ಮೋಟರುಬಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿರಿ$_3$ (< ಬಿಱಿ)]

ಕೈಬಿಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಬಿಸಿ, —ಉಷ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ: ಆದರೆ ನನ್ನಂತವನ ಕೈಬಿಸಿ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಕಾವೇರಿ. ೮೮). ೩. (ಆಲಂ) ಲಂಚ: ಕೈಬಿಸಿ ಇಲ್ಲದೆ ಆ ಗುಮಾಸ್ತ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಲಾರ (ರೂಢಿ).

ಕೈಬಿಸಿಮಾಡು = ಲಂಚಕೊಡು: ಅವನ ಬಳಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿದು ಮೂರು ರೂಬಲ್ ತೆಗೆದು ಅವನ ಕೈಬಿಸಿಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೩೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಸಿ]

ಕೈಬಿಸಿಯಾಟ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಲಂಚ ಕೊಡುವುದು: ಪಾನನಿರ್ಬಂಧ ಬಂಧಿತರ ಕೈಬಿಸಿಯಾಟ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦–೮). [ಕೈಬಿಸಿ + ಆಟ]

ಕೈಬೀಸು 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ನೋ.

ಕೈಬುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸೆ; ಎಣ್ಣೆ ಇಡುವ ಬುರುಡೆ: ಕುತುಪಃ – ಅಲ್ಪಾ ಸ್ಯೆವ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಚರ್ಮದ ಸಿದ್ದಿಗೇ ಬುರುಡೆ, ಕೈಬುದ್ದಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬುದ್ದಲಿ]

ಕೈಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳು: ಸಾಮ್ರಾಟನಾದ ಅಕಬರನು ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕಡೆ ಕೈಬೆಟ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ . . . ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೫).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆಟ್ಟು$_3$ (< ಬೊಟ್ಟು$_1$)]

ಕೈಬೆತ್ತ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬೆತ್ತ: ಮುಂದಿನ ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸೇಠರು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೈಬೆತ್ತದಿಂದ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡರು (ಗೋಪುರ. ೧೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆತ್ತ]

ಕೈಬೆಸ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ: ಧಾರ್ಮಿಕರು, ವೈಜ್ಞಾನಿಕರು, ದಾರ್ಶನಿಕರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವರು, ಕವಿಯು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಕೈಯಾಳಿನಂತೆ ಕೈಬೆಸಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆಸ$_1$]

ಕೈಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಆಡುವ ಬೇಟೆ; ಚಿಕ್ಕಬೇಟೆ (?): ಅಲ್ಲಿ ಆ ರಾಯಗುವರರನ್ ನಿಲಿಸಿದನ್ ನಮ್ಮೊಡೆಯನಾ ಗಡ್ಡಿಗವಿಯೆ ಕೆಟ್ಟುಳಿದ ಹೆಲನರ್ಕೈತರೆ ಕೊಲಲು ಕೈಬೇಟೆ ನಮ್ಮವರು ಬರಲು ನೆರವಪ್ಪುದೆಂಬೊಂದು ನೆನಹಿನಲಿ, ಮುಂದಪ್ಪುದನ್ ತಪ್ಪುಗಂಡನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೬-೩೯೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೇಟೆ (< ಬೇಂಟೆ)]

ಕೈಬೇಡಿ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಹಾಕುವ ಸಂಕಲೆ; ಕೈಕೋಳ: ಗಡ್ಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ತುರ್ಕರು ಆ ಮಂದಿಗೆ ಕೈಬೇಡಿ ಹಾಕಿ ಸಂತೆಯೊಳಗೆ ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ತಂದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೩); ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಫಕೀರನು . . . ಅವನ ಕೈಬೇಡಿ ತೆಗೆಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೇಡಿ]

ಕೈಬೋನ (ನಾ). ಕೈಯ ಅನ್ನ, —ಆಹಾರ; ಕೈತುತ್ತು: ಲಯಮೆಯ್ದಿ ಯದುಬಲಂ ಪಕ್ಕಿಯ ಗೋಸನೆಗುಡುಕು ಜವನ ಕೈಬೋನಂ . . . ಎನಿಸದೆ ಗದೆಗೆ ನೀಡೆ ದನುಜಂ ಕರಮಂ (ಜಗವಿ. ೯-೬೨); ಎನಿತುಂ ಕೃಷ್ಣನ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮಹಾಕಾಳಂಗೆ ಕೈಬೋನ ಮಪ್ಪಿನೆಗಂ ಮಾರ್ಪಡೆ ಕಂಡು (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೋನ$_1$]

ಕೈಭಂಟಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಶೌರ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ, —ಸಾಹಸ: ಉಂಟು ನೀನುಲಿವಾಕು ಯಮ ಕೈಭಂಟಿಕೆಯ ನೀನರಿಯೆ (ಜಿರಾಮಾ. ೩೭-೪೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಭಂಟಿಕೆ)]

ಕೈಮ (ನಾ). ಮಾಂಸದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕೋಳಿಕರಿ, ಕೈಮ, ನೆಯ್‌ಕೂಳು, ಕಡುಂಬುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೨).

[← ಅರ. ಕೀಮಾ; ಮರಾ. ಖೀಮಾ]

ಕೈಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈತಿರುಗಿಸು, —ಬೀಸು; ಕೈಯಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು; ಬಲಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡು: ಹೊಗೆದುದ್ಯೆ ಹೆಜ್ಜಾಳುಗಳ ನಗೆಮೊಗವು ಮೋಡಾಮೋಡಿಯಲಿ ಕೈಮಗುಚಿ ಕಳೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ ಹೇರಾಳರಾಶಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫); ವಿಗಡತನವನು ವಹಿಲದಲಿ ಕೈಮಗುಚಿ ಕಳೆದರು . . . ಇವರ ವಿಡಾಯಿಗಳ ನಂಬುಗೆಯ ಕೇವಣ ಪಾಡುಕಾಅರ ಕರ್ಣ ನೋಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೫). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡರಿಸು; ಕಳೆ: ಚಿಗುರುವವು ತುದಿಗಱಗಳವ ಕೈಮಗುಚುವನು ಖಡ್ಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೧೯). ೩. (ಕೈಯಿಂದ) ಎಸೆ; ಬೀಸಾಡು; ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೈಮಗುಚಿದನು ಹೊರೆಯಿಂಬನೀತನ ಮೇಲೆ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೧೪); ಕೈಮಗುಚಿ, ತೋರಭಲ್ಲೆಯದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹೊಮ್ಮಿಗವ (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೦); ದುಗುಡದೊಳ್ ತಱದರಿಶರಂಗಳಂ ಶಕುನಿ ಕೈಮಗುಚಿದಂ ಮರಳಿ ಪೊಸಕಣೆಗಳಂ (ತುರಂಗ. ೭೩-೩೦). ೪. ಕೈಮಾರಿ ಹೋಗು; ಕೈತಪ್ಪಿ ಹೋಗು; ಹಸ್ತಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಕೈಗೆ ಸೇರು: ಕೈಮಗುಚದೇ ವಿಭವವಿದು ನಿರ್ನಾಮರಾರೋ ಬಿತ್ತಿದರು ಕುರುಭೂಮಿಯಲಿ ವಿಷಬೀಜವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೭೭). ೫. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸು; ಕರ್ಮಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡು: ಹೊಗಳಿ ಕಾಣವು ವೇದವಾವನ ಬಗೆದು ಕಾಣರು ಯೋಗಿಗಳು ಕೈಮಗುಚಿ ಕಾಣರು ಕರ್ಮಿಗಳು ಶಿವ ಶಿವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೧೯). ೬. ಇಲ್ಲವೆನ್ನು: ಸಾಲ ಕೇಳಿದೆ; ಆದರೆ ಅವನು ಕೈಮಗುಚಿದನು (ರೂಢಿ). ೭. ಕೈಯಾಡಿಸು; ಕೈಯಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕು; ಅಡಿಮೇಲು ಮಾಡು: ರೊಟ್ಟಿ ಸೀಯದಂತೆ ಕೈಮಗುಚಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೮. (ಕರಾ) (ಹಣಕಾಸಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸು: ಹಣದ ಮುಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೈಮಗುಚುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೯. (ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುತೋರಿಸು.

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಗುಚು (< ಮಗುಳ್ಚು)]

ಕೈಮಗ್ಗ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ನಡೆಸುವ ಮಗ್ಗ; ಸಣ್ಣಮಗ್ಗ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೈಮಗ್ಗದವು (ಕಳಹು. ೧); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಮಿಲ್ಲುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದಷ್ಟು ಕೈಮಗ್ಗದ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ತೊಡಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಗ್ಗ]

ಕೈಮಚ್ಚು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಮಚ್ಚು: ಕೊಡಲಿ ಕೈಮಚ್ಚು ಗುದ್ದಲಿ ಮೊನೆಹಾರೆಗಳ್ ಪಿಡಿದ ಕರದ ಕುಡುಗೋಲು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೪೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಚ್ಚು$_1$]

ಕೈಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನಿಡು; ಕೈಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕೊಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು; ತಡಮಾಡು; ತಳುವು: ನಡಪಿದನನುವರದೊಳ್ ಕೈಮಡಗದೆ ತಳ್ತಱದು ಪೊಗಱ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩-೭೨; 1015); ತೊಱದಮ್ಮನಾಜಡಿಗೊಂಡು ಕೈಮಡಗದೇಳಿದರಂತೆ ಘುಮ್ಮನೆ ಪೊರ್ದಿದ್ಯೆ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೩೬); ಇತ್ತಲರಸಂ ಬೇಡುವರ್ಗೆ ಬೇಡಿದುದಂ ಬೇಡಿದಾಗಳೆ ಕೈಮಡಗದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಾಧವು. ೪-೩೯ ವ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಡಗು (< ಮಡಂಗು)]

ಕೈಮಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೊಗಸೆಯೊಡ್ಡು: ಬಿಸಿಲಿಂ ಬೆಂಡಾದವರ್ ತತ್ತೃಷೆಗೆ ಪರಿದು ನೀರಟ್ಟೆಯಿಂ ನೀರ್ಗೆ ಕೈಮಟ್ಟುಸಿರಂ ನುಂಗಿರ್ದ ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರ್ ಚುಮ್ಮನುತ್ತುಷ್ಣ (ದಶಕು. ೬-೭). [ಕೈ$_2$ + (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಡು$_1$]

ಕೈಮಣೆ (ನಾ). ಕರಪೀಠ; ಸಣ್ಣಮಣೆ: ಲೈನೋಯಂತ್ರ . . . ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಕೈಮಣೆ, ಎರಕಹೊಯ್ಯುವ ಸಲಕರಣೆ ಹಾಗೂ ಮಾತೃಕೆ (ಮುದ್ರಕ. ೪೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಣೆ]

ಕೈಮಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕೈಮಣೆಗೊಂಡ ಪೆಟವನಂತೆ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೨-೩೦ವ).

[ಕೈಮಣೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈಮತ (ನಾ). (?): ಕೈವಾಣದೆ ಕೈಮತದಿಂ ಕೈವಾರದಿ ಗೆಲ್ದೆ ಲಜ್ಜಿತೆಯನೆಂತೆನೆ ಕೇಳ್ ದೈವಕರ್ೂಡಿದೊಡೆತ್ತಂ ದೈವಂ ಮರುಳಾದುದೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದಱಯಾ (ಮದಕಿ. ೧೦-೪೩). [?]

ಕೈಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಾಣದಂತೆ ಬೆರಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದು; ಕೈಮಸಕು: ಕೈಮದ್ದು ಬಿದ್ದ ಈ ಎರಡು ತಿಂಗಳಿಂದ ಆತನ ದೇಹವು ಸೊರಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಶೀಕರಣದ ಮದ್ದು. 'ಕೈಮಾಂಸ' ಪರಾ.

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು)]

ಕೈಮರ (ನಾ). (ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ) ಕೈಯ ಆಕಾರದ ಮರ; ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಸ್ತಂಭ: ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಸ್ವರ್ಗಮಾರ್ಗದ ಕೈಮರದಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೦); ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ರಸ್ತೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಕೈಮರವೂ ಇಲ್ಲ; ದಾರಿತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜನಸಂಚಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಸುಗ. ೯೮); ಅದೇ ನಮ್ಮೂರಿನ ಕೈಮರ (ನಮ್ಮೂರ. ೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮರ$_1$]

ಕೈಮರ್ಚಲು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾದದ್ದು (?): ಅರ್ಚಿಸದಾಯಲಾಗ ಪೊಸಪೂಗಳನಂದಿವೆ ಚಂದನಚ್ಛಟಾ ಚರ್ಚೆಗಳಿಂಬವೋಲಡಸಿ ನೋಡಿ ನಖಾಂಕುರ ಕಾಂತಿದಾಮದಿಂದರ್ಚಿಸುವಂತೆ ನೀಡಿ ನಳಿತೋಳನಲಂಪಿನೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು ಕೈಮರ್ಚಲ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚರ] ಕೋರಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ತಳಿರ್ವಟ್ಟಲೊಳೊರ್ವಳೊಟ್ಟಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೬೬). [ಕೈಮರ್ಚು + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೈಮರ್ಚು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾದುದು, —ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಎನ್ನ ಕೈಮರ್ಚಿನ ಗೆಡೆಯಾಟದ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೧-೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಮರ್ಚು$_3$]

ಕೈಮಸಕ 'ಕೆಯ್ಮಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮಸಕು 'ಕೆಯ್ಮಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮಸುಕು 'ಕೆಯ್ಮಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮಳೆ (ನಾ). ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ತಳಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಸಿಪ್ಪು ಕಂಚಿನ ಸಟ್ಟುಗಂ ತೆಱುವಟ್ಟಲಗ್ಗಳದ ಕೈಮಳೆ ತಾಳ ಮೊಪ್ಪುವ ಗಿಣ್ಣಲೆಂಬಿವನಾವಗಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡೊಡನಿರ್ದ ಧೂರ್ತಜನಕ್ಕೆ ಜೀವಿತಮೆಂದು . . . ನಿಚ್ಚಲುಂ ಕುಡುವಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಳೆ ?]

ಕೈಮಱೆ$_1$ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕೈಮಱೆ$_2$ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_2$' ನೋ.

ಕೈಮಾಂಸ (ನಾ). = ಕೈಮದ್ದು : ಎಂಥ ಕಠೋರ ಮನಸ್ಸು ನಿನ್ನದು! ಇಡೀ ಮನೆಯ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೈಮಾಂಸ ಹಾಕಿ ಕೆಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನ ಆಸೆಯಲ್ಲವೇ? (ಕೈಮಾಂಸ. ೧೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾಂಸ. / ತುಳು. ಕೈಮಾಸ]

ಕೈಮಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರದರು) ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಭಾವಾಭಿನಯ, —ಸೂಚನೆ, —ಸಂಜ್ಞೆ: "ಕೈಮಾಟ ಸಂಜ್ಞೆಯಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೭). ೨. ಕೈಕೆಲಸದ ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಎಮ್ಮಯ ಚೆಲ್ವೆ ಸಾಕು ಕೈಮಾಟದ ಕೋಟಲೆ ಬೇಡ (ತ್ರಿಥುತಿ. ೨೨-೧೫); ಕಾಳಗದ ಕೈಮಾಟ ಕಂಗೆಡಿಸಿತು ಜಗತ್ರಯವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೨೮); ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರತ್ನಳ ಕೈಮಾಟವೂ ಸುಂದರ (ಕುಸುಸಂ. ೧೩೩). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಅಪಹರಣ: ಬೇಟವೇ ಪರವಧುವಿನಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರವಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೪೪). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೈಂಕರ್ಯ, —ಸೇವೆ: ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯಾದ ಪರಮ ಸುಂದರಿಯ ಕೈಮಾಟದಿಂದುಪಚಾರವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೦). ೫. ಕೈಮಸಕ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.

ಕೈಮಾಟಕೆಬರು = ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು; ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕ್ಷೀಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಕೆ ಬಂದು ನಿತ್ರಾಣಿಯಾಗಿರುತಿಹನಾತ್ಮ (ಭರತ. ೬೮-೧೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾಟ$_1$]

ಕೈಮಾಟಿಗ, ಕೈಮಾಟೆಗ (ನಾ). ಕೈ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಊಳಿಗದವನು: ಪೋಗಿ ಕೈಮಾಟಿಗರ ಕರೆಸಿಯಗಣಿತ ನೆರೆಹೆ ಬೇಗದಿಂದೆಲ್ಲ ಸಾರಣೆ ಕಾರಣೆಯ ಮಾಡಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೩೧). **ಕೈಮಾಟೆಗ**: ಪೊರಮಟ್ಟು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗರ ಭಂಡಿಕಾರರಂ ಕರೆಸಿದನು ಕುದ್ದಾಲಯೆಲೆಗೋಲ ಕೈಮಾಟಿಗರ ಕೋಟಾಕೋಟಿಯುಂ ನೆರಹಿ (ನವಮೋ. ೨೧-೧೩).

[ಕೈಮಾಟ + -ಇಗ]

ಕೈಮಾಟೆಗ 'ಕೈಮಾಟಿಗ' ನೋ.

ಕೈಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಮಾಡು'. ನೋ.

ಕೈಮಾರಾಟ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ತಂದು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದು: (ಕ). ೨. ಮಾರಾಟದ ಮೂಲಕ ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಆಸ್ತಿ ಬದಲಾಗುವಿಕೆ: (ಕ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾರಾಟ (< ಮಾಱಾಟ)]

ಕೈಮಾರು$_1$ (ನಾ). ಚಾಚಿದ ಒಂದು ಕೈಯ ತುದಿಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಚಾಚಿದ ಕೈಯ ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯವರೆಗಿನ ದೂರ; ಒಂದು ಮಾರು; ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ: (ಕ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾರು$_3$]

ಕೈಮಾರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೇ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಂದು ಮಾರುವುದು: (ಕ). ೨. ಒಬ್ಬರ ಕೈಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಗೆ ಬದಲಿಸುವುದು; ಕೈಬದಲಿ: ಆ ಹೊಲ ಬಹಳ ಕೈಮಾರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾರು$_2$ (< ಮಾಱು$_2$)]

ಕೈಮಿಂಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು, —ಮೇಲಾಗು: ಹರೆಯದರ ಕೈಮಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮುಂ]ಚುವುದು ವರಸಂಗರಂಜಿತವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೨). ೨. ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಗೆ ದಾಟಿಹೋಗು: ಹೊಲದ ಪುರುಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲೊ ಮನೆಮನೆಯ ಕೈಮಿಂಚಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೧-೨೫೫). ೩. ಕೈಮೀರು: ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವಿಧೇಯಳು ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು? ಕೈಮಿಂಚಿ ಹೋಗಿದೆ (ಸುವಸಂ. ೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಿಂಚು$_2$)]

ಕೈಮಿಗು 'ಕೆಯ್ಮಿಗು' ನೋ.

ಕೈಮೀರು 'ಕೆಯ್ಮೀಱು' ನೋ.

ಕೈಮೀಱು 'ಕೆಯ್ಮೀಱು' ನೋ.

ಕೈಮೀಱುಹ 'ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ' ನೋ.

ಕೈಮುಂಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಮುಂದಾಗು, —ಮೇಲಾಗು: ಹರೆಯದರ ಕೈಮುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮಿಂ]ಚುವುದು ವರಸಂಗರಂಜಿತವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೨). ೨. ಮೊದಲೇ ಹೋಗು; ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಹೋಗು: ಕೈಮುಂಚಲೆಂದು ಮೈಸೂರ ಪಠಾಣರು ದೈದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಸಮರದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೧೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಂಚು$_1$]

ಕೈಮುಗಿ 'ಕೆಯ್ಮುಗಿ' ನೋ.

ಕೈಮುಗಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುಗಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಲರಿಂದಂ ಪಾಪಾಂತಕನೆನಿಸಿ ನೆಜೆಯೆ ಕೈಮುಗಿಯಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೫).

[ಕೈಮುಗಿ (< ಕೆಯ್ಮುಗಿ) + -ಇಸು$_2$]

ಕೈಮುಗಿಹ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಓ ನೋಡು ಬಾರಾ ಗಿಡದ ಕೈಮುಗಿಹ ಮೊಗ್ಗಾಗಿ ಮೈದೋರುತಿದೆ (ಅನಿಕೇ. ೨೨-೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಗಿಹ]

ಕೈಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ) ಕೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚು, —ಮರೆಸು: ಬೋಳನು ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಲು ಮುಗುಳುನಗುತ್ತ ಕೋಲ್ಕಾರರು ಹೀಗೆಂದರು (ಕಾಲೂರ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು: ಸ್ವಸ್ಥ ಕೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೂಡ್ರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಚ್ಚು$_1$]

ಕೈಮುಟ್ಟೆ (ಅ). ಕೈಯ್ಯಾರೆ; ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ; ಸ್ವತಃ: ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ನಾವೇ ಕೈಮುಟ್ಟೆ ಉದ್ಯಾನ ರಚಿಸಿಬಿಡೋಣ (ಇಪ್ಪಳ. ೩೫೫); ಅವರನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟೆ ಸಂಹರಿಸುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೨೫೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಟ್ಟೆ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕೈಮುಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಣ್ಣಮುಟ್ಟು; ಅಂಗಳದ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಸಮತಲಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಧಮ್ಮಸ್ಸು ಮರ: ಅವನು ಕೈಮುಟ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮುಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೈಮುಟ್ಟು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು; ಹಸ್ತದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅದವ. ೫೨); ಹಲವು ಸೂಳ್ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ನಮಿಸುತ (ಬಸಪು. ೫೮–೨೩). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಸೇರು; ಕೈಗೆ ಬರು; ತಲುಪು: ಕಾಗದ ಬಂದು ಕೈಮುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಬೆಟ್ಟದೀಳಲುವರಿದವನೆ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಮಹಿಯನು ದಂತಿಘಟೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೪). ೪. (ಶಪಥ ಅಥವಾ ಆಣೆಗಾಗಿ) ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡು: ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮುಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೈಮುಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಉಪಕರಣ, —ಆಯುಧ: ಬಡಗಿ ಕಮ್ಮಾರರ ಕೈಕೆಲಸದ ಕೈಮುಟ್ಟುಗಳೂ ಅವರ ಬಳಿಯಿದ್ದವು (ನೊಮಗು. ೫೮). 'ಮರಮುಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್) + ಮುಟ್ಟು$_{2}$]

ಕೈಮುದ್ದೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉಂಡೆ, —ತುತ್ತು: ಕೈಮುದ್ದೆಯ ಕೆಡಹಿನಲ್ಲಿ ಡಾಯ್ಗೆ ಬಯಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೯೩–೨೪); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈಮಿಥಾ. ೬–೪೭). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೈಯ್$_{2}$) + ಮುದ್ದೆ$_{1}$]

ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈತುತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಬಿದ್ದವಗಣಿತ ತುರಗದಳ ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಂಡನು ಕಾಲನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೫). [ಕೈಮುದ್ದೆ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕೈಮುರಿ$_{1}$ 'ಕೈಮುಱಿ' ನೋ.

ಕೈಮುರಿ$_{2}$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ; ಬಳೆ: (ಕಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮುರಿ$_{2}$]

ಕೈಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿದ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆ: ದಂಡೆಯಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದಿದಿರೊಳ್ ಪಾಯ್ದುದ ಕಿತ್ತು ಕೈಮುರಿಗೆಯಂ ಕೈಗಣ್ಣ . . . ಮಾಱ ಶಿವಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೯೯). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮುರಿಗೆ]

ಕೈಮುಱಿ, ಕೈಮುರಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಡಾಗು, —ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು: ಕೇಳಿಲೆ ಮರುಳೆ ಸೂತಜ ಕೈಮುಱಿಯೆ ಸಂಗರದ ಸಿರಿ ಹಿಂಗುವಳೆ ತನ್ನನೆನ್ನುತ್ತ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೪). **ಕೈಮುರಿ$_{1}$**: ಆಯುಧವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಮುರಿದಂತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮುಱಿ$_{1}$]

ಕೈಮೂಲ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಕಂಡರಿಸಿದ ಮೂಲ ಪ್ರತಿ: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳು ಯಿದಕ್ಕೆ ಕೈಮೂಲ ಶಿಲಾಪ್ರತಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೬–೨೮ ; 1738). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮೂಲ]

ಕೈಮೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದವಳು, —ಅಂಗಹೀನೆ: ಆ ಕೈಮೂಳಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡ್ಲಲಾರಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಾವ ಆಭರಣವನ್ನೂ ಧರಿಸದ ಕೈ; ಬೋಳುಗೈ: (ಕಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮೂಳಿ$_{1}$ (< ಮೂಱು$_{1}$)]

ಕೈಮೆ$_{1}$, ಕಯ್ಮೆ, ಕೈಮ್ಮೆ$_{2}$, ಗೆಯ್ಮೆ, ಗೇಮೆ, ಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: "ಕೈಮೆಯೆನೆ ಮಾಟಂ" (ಚತುನಿ. II, ೮೮); ಆ ಮಾಯಾಮಾಧವನೆಳಮೆಯ ಕೈಮೆಗಳಂ ಕಿವಿಸೊಗಯಿಸೆ ಕೇಳ್ದು (ಚಕವಿ. ೩–೪೨); ಕೆಯ್ಗಮರ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ನೊಕ್ಕೆಯಿಟ್ಟು ಬಾಟ್ಯ ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದೆನಕ್ಕಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮–೬). ೨. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ನೈಪುಣ್ಯ; ಜಾಣ್ಮೆ: "ಕೈಮೆಯೆ ಕೈಚಳಕಂ" (ಭಾರನಿ. ೨೮); ಆ ಸಭೆಯ ನೋಡುವೆವು ಶಿಲ್ಪದ ದೇಸೆಗಾಜರ ಕೈಮೆಗಳು ಲೇಸೈಸಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨೪); ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಜೇಗೈದು ನಿಂದು ನಿಡುಗಣೆಗಳಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚು ಕರ್ಣಜನ ಕೈಮೆಗಿಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೨೩); ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಳು ತೀಡಿಹುದು ಒಂದೆ ಕೈಮೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೯–೬). ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ತಂತ್ರ: ಕಳವುಗಳ ಕೈಮೆಗಳ ಮೋಡಾಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ . . . ಚದುರ ಭಟರಧ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೮); ಕಡುಹಿನಲಿ ಕೈಮೆಯಲಿ ಮಾಯಾಮೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ . . . ಮುಗ್ಧೆಯರು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೩೦). **ಕಯ್ಮೆ**: ೨. ಕಯ್ಮೆಯೆನೆ ಮುನ್ನಡೆದು ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂದಿರೆ ನೋಡಿ ಬಾಯ್ಕಸಿಯ ಕುಡುಗೋಲ ಕಯ್ಪಿಡಿದು ಸೆಳೆದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೦–೨೬೬). **ಕೈಮ್ಮೆ$_{2}$**: ೨. ಕೈಮ್ಮೆ ತೋಱಿದನೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೧೩). **ಗೆಯ್ಮೆ**: ೧. ಹಗೆಗಳ ಮನೆ ಮುರುಕುತನದ ಗೆಯ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಅಳಬರನೆ ಅವನಿಗೆ ಶರಣೆಂದು ತೋರಿರಬೇಕು (ನೂರಜ. ೪). ೪. ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ; ಕೃಷಿ: ದುರಿತವನಂ ಬೆಳೆವುದಕೆ ಹೊಲಂ . . . ಪಂಕಾಲುದಕಮದಕೆ ಕಳವನ್ಯಸ್ತ್ರೀರತಮೇ ಗೆಯ್ಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೦–೧೭). **ಗೇಮೆ**: ೪. ಗೆಯ್ತಸೆಂದು ಗೇಮೆ (ಶಮದ. ಮ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಬರದೆ ಗೇಮೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗೈಮೆ**: ೧. ಪಲವೋದುಗಳಿಂದ ಪಲವು ಗೈಮೆಗಳಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧–೩೩); ಈ ಹೊಲಸು ಗೈಮೆಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೪). ೪. ಗಿಡುವ ಕಡಿಯದೆ ಗೈಮೆಗೆ ಬಾಹಂಥಾ ಭೂಮಿನು ಸಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೩–೨೭ ; 1674); ಸ್ವಂತಗೈಮೆ ಮಾಡಲಾರದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನ ಸಾಲದಾಗಿತ್ತು (ಜಾರುದಾ. ೪). [ಕೈ$_{1}$ (< ಕೆಯ್$_{1}$) + -ಮೆ$_{1}$]

ಕೈಮ್ಮೆ$_{2}$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುರುಳತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೧೭). [← ತಮಿ. ಕಯಮೈ, ಕಯಂ]

ಕೈಮೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೈ ಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಸಾಹಸಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕಡು ಚಳಕದ ಕೈಮೆಗಾಱರೊಳ್ ಬಿರುದಾಂತಂ (ಚಕವಿ. ೪–೧೪೪); ನಡುಗರುಡಿಯ ಪೂಜೆಯ ಬಿರುದಿನ ಕೈಮೆಗಾಱನೊರ್ವಂ ತನ್ನೊಡಲ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಕೈಮೆಯ ಬಲ್ಪಂ ನಂಬಿ (ಚಕವಂ. ೧೬೪). [ಕೈಮೆ$_{1}$ + -ಕಾಱ]

ಕೈಮೇಲು (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಉತ್ತಮಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಆಧಿಕ್ಯ. 'ಕೈಮೇಲಾಗು' ಪರಾ. [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮೇಲು]

ಕೈಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗು; ಕೊಡುಗೈಯಾಗು: ಶ್ರೀಲಕುಳೀಶ ಪದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಮಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನೀ ಸ್ಥಾನಮನೀ ಭೂಲೋಕಮಱಿಯೆ ತಾಂ ಕೈಮೇಲಾಗಿರೆ ಧಾರೆಯೆಱೆದು ಸಲೆ ಶಿವರಾಜಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮–೯೯ ; 1147). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಮೇಲು + ಆಗು$_{1}$]

ಕೈಮೇಳ (ನಾ). ಹೋರಾಟ (?) : ಅರಿಯ ರಾವುತರು ಕೈಮೇಳದ ಕನ್ನೋಜಗಳು ಗೌಳರಾವುತರು ಬಂದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೪).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೇಳ]

ಕೈಮೇಳವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ದಿಗುವಳಯದಲಿ ಕೈಮೇಳವಿಸಿದವು ತಂಬಟಧ್ವನಿ ಜಡಿವ ಕಹಳೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೬); ಒಳಗೆ ಕಾಮನ ಕೂಡೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧಿ ಕೈಮೇಳವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೦). ೨. ಹೋರಾಡು; ಸೆಣಸು; ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಕಾಲಗತಿಯೋ ಮೇಣ್ ಕಪರ್ದಿಯ ಕೀಲಕವೊ ರವಿಯೊಡನೆ ತಮ ಕೈಮೇಳವಿಸಿತೇ ಶಿವಶಿವಾಯೆನುತಸುರ ಹಲುಮೊರೆದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೨೭). ೩. ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಸಿದ್ಧಿಸು; ಸಫಲವಾಗು: ಬಾಲೆ ಸ್ವರಿಸು ಕಾರ್ಯಗತಿ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ಘಳಿಗೆಯೆರಡನು ಬಿಳಿಕು ಗೊಟ್ಟರೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೫–೭). ೪. ಕೈಗೂಡಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು: ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನಲಿ ಸಲೆ ತನ್ನನೇ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ತಂದೆ ತದ್ಗತಭಾವಭಕುತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೪–೩೦). ೫. ಸಂಭವಿಸು; ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ಕಾಲ ವಿಷಮವು ಕೌರವ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಪಾಂಡುಕುಮಾರರಲಿ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ಕದನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೩೧). ೬. ಕೈಗೆ ಅಳವಡು; ಒಪ್ಪು; ಸರಿಹೋಗು: ಹೇಳುಸಾರಥಿ ಬಿಲ್ಲಿದಾವನ ತೋಳಿಗಳವಡುವುದು ಮಹಾ ಶರಜಾಲ ಬೆಸಗೈದಪವಿದಾರಿಗೆ ... ಮೇಲುಗೈದುಗಳಾರಿಗಿವು ಕೈಮೇಳವಿಸುವವು ಮನದ ಸಂಶಯ ಹಿಂಗೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೩೯).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೇಳವಿಸು]

ಕೈಮೈ₁ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಮತ್ತು ದೇಹ: ಹಿಳುಕು ಕವಿದವು ಭಟನ ಕೈಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೬).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಕೈಮೈ₂ 'ಕೈಮೈ₁' ನೋ.

ಕೈಮೈತನ (ನಾ). ಕಲಿತನ; ಬಂಟತನ; ಶೌರ್ಯ: ವಿನಯ ವೇಕಿದು ನಿಮ್ಮ ಭುಜಬಲದನುವ ಬಲ್ಲೆನು ನಿಮ್ಮ ಕೈಮೈತನದ ಹವಣನು ಕಾಬೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೫). [ಕೈಮೈ₂ (< ಕೈಮೈ₁) + –ತನ]

ಕೈಮೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುಗಿ; ವಂದಿಸು: ದಾರೀಲಿ ಹನುಮಂತ ರಾಯನಿಗೆ ಕಾಯಿ ಒಡೆದು ಕೈಮೊಕ್ಕಿಹೋಗಿ (ಸಣ್ಣಕ. ೨೨).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೊಕ್ಕು (< ಮೊಬ್ಬು)]

ಕೈಮೊಗ (ನಾ). ಅಂಗೈ; ಹಸ್ತತಲ (?): ಗಡಣದೆ ಮಾಡೇವಿಯ ಬಗೆಯೊಡೆಯನ ನೊಸಲೊಳ್ ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಂ] ಮೊಗದೊಳ್ ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ತೋಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ನಟ್ಟುವು ಕಾವ ನಂಬುಗಳ್ ತಾವ್ಗೆದುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೭). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೊಗ]

ಕೈಮೊಱೆ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೊರೆಯಿಡುವುದು, —ಕೂಗುವುದು: ನಿರ್ದ್ರವದ ತಾಳಿಯಲಿ ಕೈಮೊ[ಪಾಠಾಂ. ಸೊ, ಸೊ] ಱೆಯ ಕಂಬಱಿಗೋಳ ಕಲ್ಲಿಯ ಜೋಳಿಗಳ ಗೋಪಾಳಕರು ಬಂದೆಱಗಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದರು (ಜೀವಂಜ. ೬–೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೊಱೆ₂]

ಕೈಯಂಗಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಕವಚ; ಕೈಗವಸು: ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಉಕ್ಕಿನ ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಉಡುಪಿನ ಚರ್ಮದ ಕೈಯಂಗಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೪೭). 'ಕೆಯ್ವೊಡೆ' ಪರಾ.
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಂಗಿ₁]

ಕೈಯಂಡೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಅಂಡೆ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ: ಅಂಡೆಯ ನೆಗಹಿ ಕುಂಕುಮರಸದುಂಬಿ ಕೈಯಂಡೆಯ ಕೊಳವೆಯ ಬಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೧೪–೬೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಂಡೆ₂]

ಕೈಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದಲೇ ತಿರುಗಿಸಬಹುದಾದ ಯಂತ್ರ ಸಣ್ಣಯಂತ್ರ: ಕಾಫಿ ಹುಡಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕೈಯಂತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೫೬).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಯಂತ್ರ]

ಕೈಯಂಬು, ಕಯ್ಯಂಬು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಾಣ: ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕೈಯಂಬ ಧರಿಸಿದಳವನೀಶ್ವರಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೭). **ಕಯ್ಯಂಬು**: ಪ್ರಮಾಥಿಕುಮಾರನ ಕಯ್ಯಂಬುಗಳೆರಡುಱಿಯೆಮತ್ತೆಲ್ಲಂ ಕವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೬–೧೫೪); ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕಯ್ಯಂಬು ನಿಲ್ಲದೆಸೆಯೆ ಪೂಜಿಮಟ್ಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೯).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಂಬು₃]

ಕೈಯಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ) ಹಿಡಿ ಅಕ್ಕಿ; ಮುಷ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿ: ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಹ ತಪಸ್ವಿಗಳ ತಂಡ ಆಕ್ಕೆ ಸೀತ ನಿವಾರಣೆಯ ಹಚ್ಚಡ ಅಕ್ಕೆ ಕೈಯಕ್ಕಿಯ ತುಂಬುವ ಸೂಸುವ ಹಚ್ಚಡಕ್ಕಂ (ಎಇ. VIII, ೧೬೩–೪೧; 1586). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಕೈಯಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದುದು: (ಶಿ). ೨. ರುಜು; ಸಹಿ; ದಸ್ಕತ್ತು: (ಶಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಕ್ಷರ]

ಕೈಯಡಕ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಹಕ; ಕೃತ್ರಿಮ: ಕೂರ್ಮೆ ಕೈಯಡಕಂ ವಂಚನೆ ಮಿಕ್ಕ ಮಾನಸಿಕೆ ಮಂಚಂ ಮಂಚಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೬); ಕುಹಕ ಕೈಯಡಕ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕುಟಿಲ ವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೪–೭೭).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಡಕ₁ ?]

ಕೈಯಡಿಗೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುವ ಅಡಿಗೆ; ಸ್ವಯಂ ಪಾಕ: ನನಗಾರು ಇಲ್ಲ, ಕೈಯಡಿಗೆಯ ಬಡವನು ಎಂದು ಮೊರೆ ಯಿಟ್ಟನು (ಕಾಲೂರ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕೈ₂ [< ಕೆಯ್₃) + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಕೈಯಡ್ಡೆ (ನಾ). ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಡ್ಡೆ: ದೇವರೂಳಿಗದ ದೀವಟಿಗೆಯ ದಾಸಿಮನಿಗೆ, ನಿತ್ಯೋತ್ಸವದ ಕೈಯಡ್ಡೆಗೆ ಹೆಗಲನ್ನಾನಿಸುವ ಬೋಯಿಗಳಿಗೆ, ದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ಪಾಲು ಸಂದಾಯವಾಗಬೇಕು (ಸವಕಿ. ೧೬೬).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಡ್ಡೆ₁]

ಕೈಯಫಿಯತ್ತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಯರ (ನಾ). (ಕೈಯ) ವೇಗ; ಚುರುಕು; ಶೀಘ್ರತೆ (?): ದಿವಿಜರೊರಲ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸ ಕಾಣ್ಕೆಯ ರಯ್ಯಮೆನಿಪ್ಪ ದಿವ್ಯವಸ್ತು ವನಿರದಾಂತು ಕೈಯರದೊಳೀಶ್ವರನಿದಿರ್ಗೆ ಗೊಲ್ದು ಬಂದು (ವೀರವಿ. ೭–೫೦). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅರ₃]

ಕೈಯಳವಿ 'ಕೆಯ್ಯಳವಿ' ನೋ.

ಕೈಯಳವು 'ಕೆಯ್ಯಳವು' ನೋ.

ಕೈಯಳೆ, ಕಯ್ಯಳೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಮಥಿತಂ – ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಕೈಯಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೭); "ರಸಾಢ್ಯ – ಕೈಯಳೆ, ರಾಸ್ಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೬) **ಕಯ್ಯಳೆ**: "ದಧಿಮುಂಥಮೆನಲು ಕಯ್ಯಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಳೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಳೆ₂]

ಕೈಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. 'ಕಾಲಾಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ದಯೆಯಿಂದ) ಕೈಯಿಂದ ನೇವರಿಸು; ಮೆಲ್ಲನೆ ಸವರು: ದನಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೩). ೩. ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಮನೆಯ ಹಂಚನ್ನು ಕೈಯಾಡಿಸು (ರೂಢಿ).

೪. (ಒಣಗು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಮಗುಚಿ ಹಾಕು; ತಿರುವಿಹಾಕು: ಚಾಪೆಯಲ್ಲಿನ ಬತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಾಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೫. ಕಳೆ ಕೀಳು; ಹಸನುಮಾಡು: ಗದ್ದೆ ಕೈಯಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೬. (ಆಲಂ) ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕೈಹಾಕು: ಅವನು ಈಗೀಗ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಡಿಸು]

ಕೈಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಚಲಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡು: ಶಿವಶಿವಾ ಎಮಗೆಂತು ಕೈಯಾಡುವುದು ಹೇಳಾರೋಗಿಸೂಡೆ (ಬಸವು. ೩೬–೬೨). ೨. ಮಗುಚು; ತಿರುಗಿಸು: ಒಣಹಾಕಿದ ಬತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಾಡು (ರೂಢಿ). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸನಡೆ, ಕೆಲಸವಾಗು: ಬಾಯಾಡಿದರೆ ಕೈಯಾಡೀತು (ಗಾದೆ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಡು$_1$]

ಕೈಯಾಣೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಭಾಷೆಮಾಡುವುದು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಕೈಯಾಣೆಯಿಡು' ಪರಾ.
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಣೆ$_3$]

ಕೈಯಾಣೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಭಾಷೆಕೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: ಬಿರುದಂ ಮೇಳಯದೊಳೊತ್ತಿ ಡರ್ಚಿ ಬಿರುದಂಕಂ ಮೆಚ್ಚುತುಂ ಸಾರ್ಚಿಮತ್ಸರದಂಕಂ ಕಳದಲ್ಲಿನೋಡು ಬಯಲೊಳ್ಪೇಡೆಂದು ಕೈಯಾಣೆಯಿಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ರಸಂಕಂ ಪಚಿಗುಟ್ಟ ಮಾಸವಳದಂಕಂ ಹಾಸೆಯಂ ಸಾಚಿ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯). [ಕೈಯಾಣೆ + ಇಡು$_1$]

ಕೈಯಾನ್ 'ಕೆಯ್ಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕೈಯಾನು 'ಕೆಯ್ಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕೈಯಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಬು; ಪೂರ್ಣವಾಗು: ಉರದೊಳು ಕೈಯಾರಲಪ್ಪುವನು (ಬಸವು. ೪೭–೨೯).

ಕೈಯಾರ, ಕಯ್ಯಾರ ೧. = ಕೈತುಂಬುವಂತೆ. ೨. ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ: ಕೆಟ್ಟಕಾಯದ ಸುಖಕಳುಪಿ ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೨೬); ರಕ್ಕಸ ನೀನು ಕುವರನ ಕೈಯಾರ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕಡಲೊಳು ಬಿಸುಟೆ (ಮೋಹತ. ೧೨–೬). ಕಯ್ಯಾರ ನಾಮ ಕೊಂಡೆಸಗಿ ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವಟಗೆಯ್ಯ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೨೪). **ಕೈಯಾರೆ, ಕಯ್ಯಾರೆ, ಕೈಯ್ಯಾರೆ** = ಕೈಯಾರ: ೨. ಕುಠಾರದಿಂ ಕೈಯಾರೆ ಕಡಿಕಡಿದೊಟ್ಟ (ಬಸವು. ೩೦–೯); ಕೈಯಾರೆ ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿ (ಚೆಬಪು. ೨೦–೧೭); ಈವಂಗೆ ದೇವಂಗೆ ಅವುದಂತರವಯ್ಯ? ದೇವನು ಜಗಕೆ ಕೊಡುತಿಹನು ಕೈಯಾರೆ ಈವನೇ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯೪). ೨. ವಾರಿನಿಧಿ ಮುನಿ ಕುಡಿದ ಕಟಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂದುಗಳೆವೊಡೆ ಸೇರಿತೀವುರಸಿರಿಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೬). ೨. ಶೋಣಿತನಿವಹದಲ್ಲಿ ಕೈಯ್ಯಾರೆ ಮುಳುಗಿಸಿ (ಸಂಥಪ. ೯–೨೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆರ್$_2$]

ಕೈಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಬತ್ತಿ ಹೋಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದಾಗು: ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನರ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಕೈಯಾರಿದ ಬಳ್ಳಬಡವರೂ (ನಾಡೋಜ. ೨೮೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆರು$_4$ (< ಆಱು$_2$)]

ಕೈಯಾರೈಕೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರೈಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ: ಪಶುಗಳಿಗೆ ಹುಲ್ಲುನೀರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸೌಖ್ಯವಾದದ್ದು ಕೈಯಾರೈಕೆಯು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆರೈಕೆ (< ಆರಯ್ಕೆ)]

ಕೈಯಾಸೆ 'ಕೆಯ್ಯ್ಯಾಸೆ' ನೋ.

ಕೈಯಾಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಅಂಗಸೇವಕ: ಕೈಯಾಳಿನಂತೆ ಕೈಬೆಸಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿವಿ.೩೬); ಕೈಯಾಳನ್ನು ಕರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ಸಾರಿಯೂ ... ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸುತ್ತೇನೆ (ರಾಜಾಮು. ೨೪೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಳು$_8$ (< ಆಳ್$_8$)]

ಕೈಯಿ 'ಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಯಿಂಡೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಮಾಲೆ, —ಹಾರ: ಎಳಲ್ವ ಜೆಡೆಯಿಂದೀವ ಕಣ್ಣನೀರಿಂದಜಿತ ವಿಭೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದರೆಯರೆಗಟ್ಟುವ ಕೈಯಿಂಡೆಯಿಂ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮಾಲೆಯಿಂ (ನಂಜಿರ. ೨–೫೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಇಂಡೆ$_2$]

ಕೈಯಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಊರುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಊರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿಸುತೆ ಇಂತು ಮುದದಿಂ ನಲಿವುತರಸುಮಗನೆಯ್ದಿದಂ (ನಂಬಿರ. ೫–೧೧೨). [ಕೈಯಿಕ್ಕು (< ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು) + –ಇಸು$_3$]

ಕೈಯಿಕ್ಕು 'ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕೈಯಿಚ್ಛೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸ್ವಾಧೀನತೆ, —ಹಿಡಿತ, —ಹತೋಟಿ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆ; ಸ್ವಾಧೀನತೆ. 'ಕೈಯಿಚ್ಛೆಗೆಡು' ಪರಾ.
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಇಚ್ಛೆ]

ಕೈಯಿಚ್ಛೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪು; ಕೈ ಮೀರಿ ಹೋಗು; ಹತೋಟಿ ಇಲ್ಲದಾಗು: ಸೊಕ್ಕಿದ ಕುಂಭಾಂಡ ರಣದೊಳು ರಕುತವ ಕಕ್ಕಿದ ಕೈಯಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿದ ಸಿಕ್ಕಿದನೆನಲಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೨). [ಕೈಯಿಚ್ಛೆ + ಕೆಡು$_1$]

ಕೈಯಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಈಟಿ: ಕುಂತ ನೇಜೆಯ ಕೈಯಿಟ್ಟಿಯಾಯುಧಗಳನಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಪಂಥದಿಂದಾನುವ ಕಾಲಾಳ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೨೧); ಅಲ್ಲದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾವೀರರು ಕೈಯಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದ (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೪೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಇಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೈಯಿಡು, ಕಯ್ಯಿಡು, ಕೈಇಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಇಡು; ಕೈಹಾಕು: ಬಟ್ಟಲೊಳಗಿದೆ ಹುಗ್ಗಿಯಂ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳೈ (ಬಸವು. ೩೩–೧೪); ವಿಂಗೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೮೯); ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನೇಗಿಲ ಮೇಲೆ ಎಂದೂ ಕೈಯಿಟ್ಟವರಲ್ಲವಾದರೂ ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರು (ಜಂಗಾಳ್ವ. ೧). ೨. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗು, —ಪ್ರವರ್ತಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಇಂಥ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಡಬೇಡಿರಪ್ಪ (ವಚಭಾ. ೧೭೨). **ಕಯ್ಯಿಡು**: ೧. ಏಕೆ ಕಯ್ಯಿಟ್ಟನೋ ಇಂತಪ್ಪ ಘೋರದೊಳ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫). **ಕೈಇಡು**: ೨. ನೀನೋ ಶೂರ . . . ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಶಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು (ವಚಭಾ. ೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಇಡು$_1$]

ಕೈಯೀ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡು; ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ನೀಡು: ಸೊರಗಿ ನೆಲಕೊರಗಿದರಸನ ನೋಡಿ . . . ತುರಗಪತಿಯಾತ್ಮಭವೆ ಕೈಯೀಯಲುಪಚರಿಸುತಂ ಬರೆ ಸುಮಿತ್ರೆ (ವಂಶರಾ. ೨–೧೩–೩೫). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು: ತಲೆಗೆಲದೊಳು ಕೈಯಿತ್ತವಳ್ಮಾನವ ತಳೆದಿರ್ದಳೀನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೭೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಈ$_2$]

ಕೈಯುಗುರ್, ಕಯ್ಯುಗುರು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳಿನ ಉಗುರು: ಕೈಯುಗುರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ತಂದಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೨). **ಕಯ್ಯುಗುರು**: ಗಂಟಲನಡಸಿ ಪಿಡಿದ ಜವನ ಕಯ್ಯುಗುರಿನಂತೆ ಸಾವು ಮುಟ್ಟಿವಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೮೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಉಗುರ್$_1$]

ಕೈಯುದ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳಿನ ಉದ್ದ; ಸುಮಾರು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ: ಊರ್ಧ್ವವಿಸ್ತೃತ . . . ಮೇಲಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿ ಚಾಚಲ್ಪಟ್ಟ ಕೈಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನ ಅಳತೆ, ಆಳು ಕೈಯುದ್ದ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಉದ್ದ]

ಕೈಯುಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಉಳಿ : ಕೈಯುಳಿ ಕತ್ತಿ ಅಡ್‌ಗಂಟ' (ಗೂಟ) ಕ್ಕಡಿಯಾಗಬೇಡ, ಅಱನಿಜಾತ್ಮರಾಮರಾಮನ (ಸರ್ವವ. ೧೦೨-೫೫೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕಯ್$_{2}$) + ಉಳಿ$_{5}$]

ಕೈಯೂರು 'ಕೈಯೂಱು' ನೋ.

ಕೈಯೂಱು, ಕಯ್ಯೂಱು, ಕೈಊರು, ಕೈಯೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯನ್ನು ಇಡು, —ಇರಿಸು : ತಳರಲ್ಕೆಂಡಡಿಯಿಟ್ಟು ಜಾಱಜವದಿಂ ಕೈಯೂಱ ಬಿಳ್ದೇಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೨೪). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಊರೆಯಾಗಿರಿಸು ; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸು : ಗಲ್ಲದಲಿ ಕೈಯೂಱ ಕೆಡೆದಳು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ (ಬಸವು. ೩-೧೬). **ಕಯ್ಯೂಱು** : ೧. ಕಯ್ಯೂಱ ಮೆಲ್ಲನೇಳ್ವನಿತಱಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೫ ವ). **ಕೈಊರು** : ೩. (ಅಲಂ) ಅಯತ್ನನಾಗು ; ನಿಸ್ಸಹಾಯನಾಗು ; ಸೋಲು : ಆ ಭಾವಿಗಳೂ ನನಗೆ ಸರಿದೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅಯಿತು—ನಾನು ಕೈಊರಿದೆ (ನಿರಾಥ. ೧೪೪) ; ವನಮಾಲಿಗೆ ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೈಊರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರಲು . . . ಬಯ್ಯತೊಡಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೬). **ಕೈಯೂರು** : ೪. ಕೈಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಾಟು; ನೆಡು : ಭೀಕರತೆಯ ಛಾಯೆ ಜಯಂತನ ಮನದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೂ ಕೈಯೂರಿ ಕಾಲೂರಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೬೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕಯ್$_{2}$) + ಊಱು$_{1}$]

ಕೈಯೆಡೆ 'ಕಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆಡೆಗುಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು, ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು, ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು, ಕೈಯೆಡೆಗುಡು, ಕೈವೆಡೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ದ್ರುಮವಿಕರ್ಣ ಸುಷೇಣ . . . ಕುಂಡವಾರುಕನ ಯಮನ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಘನವಿಕ್ರಮದ ಸಿರಿ ಹೊದಱೀಳೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೮). ೨. ಕೈಯನ್ನ ನೀಡು; ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ಕೊಡು : ಮುರಹರನ ಮುದ್ದು ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೫). ೩. ಕೈಯ ಆಸರೆಕೊಡು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು ; ನೆರವಾಗು : ಕಳಲ್ಪಂದಂಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯). **ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು** : ೧. ಪರಮೇಶ್ವರನಂ . . . ತಂದಿಂದ್ರಾಣಿ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಸಕಲ ಜಗದಮೂಲ್ಯ ರತ್ನಮಂ ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡುವಂತೆ ಕುಡುವುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೩ ವ). **ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು** : ೩. ದುರಿತಾರಾತಿಯ ನೊಲ್ಲದೆ ತಿರಿತರುತಂ ಬೆಂದ ಬಸಿಱುಮಂ ವೃಂದಮುಮಂ ಪೊರೆಯಲ್ಕೆ ಮಱುಗುವಾತಂ ನರಕಕ್ಕೀವಂದದಾರ್ಗೆ ಕಯ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯೆ]ಡೆಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಡುವಂ (ಸಮಸ. ೫-೧೪೪). **ಕೈಯೆಡೆಗುಡು** : ೧. ಈ ಪಟಮಂ ಪ್ರಾಣಮನೆ ಕೈಯೆಡೆಗುಡುವಂತೆನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಟ್ಟು ಮದೀಯ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನನೆಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲಂದೊಳವಱಸೆಂದಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ ವ). **ಕೈವೆಡೆಗೊಡು** : ೧. ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ನಾನಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಂದಱೊಳ್ ನರವೇಷಕಾಯಮಂ ನವೆಸಬೇಡೆಂದು ಕೈವೆಡೆಗೊಟ್ಟೆಳೆಂ ವಿಶೇಷಮೊ ಪುತ್ರಮೋಹಮೀ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಚಬಪು. ೫-೩೦). [ಕೈಯೆಡೆ (< ಕಯ್ಯೆಡೆ)+ಕೊಡು$_{1}$]

ಕೈಯೆಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡುವುಮಾಡು ; ಪುರುಸತ್ತುಮಾಡು : ಕೆಲಸದ ಮಧ್ಯೆ ನನಗೆ ಕೈಯೆಡೆಮಾಡಿಕೊಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಕೈಯೆಡೆ (< ಕಯ್ಯೆಡೆ) + ಮಾಡು$_{1}$]

ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_{1}$ 'ಕಯ್ಯೆಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_{2}$ 'ಕಹಿಎಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆತ್ತು 'ಕಯ್ಯೆತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಯೇಱು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದುಂಟಾದ ಗಾಯ; ಕೈಗಾಯ : ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದತ್ತು ಕೈಯೇಱಡೆಯಿಂ ಬಾಯೇಱ ಬಾಯಿಂದೊಡನೆ ರುಧಿರಮುಂ ಕಂಡಮುಂ ಸೂಸುವನ್ನಂ ಸಿಡಿಲೆಂಬಾಶಂಕೆಯುಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿ ಪಡೆದು (ಪಂಚಾಮಾ. ೨-೫೫). [ಕೈ$_{2}$(< ಕಯ್$_{2}$)+ಏಱು$_{4}$(< ಏಱ್$_{4}$)]

ಕೈಯೊಡನೆ, ಕಯ್ಯೊಡನೆ (ಅ) ಕೂಡಲೇ; ತತ್‌ಕ್ಷಣ : ಅಸುರಪತಿ ಕೈಹಾರವುಕ್ಕುಡವಾಗೆ ಕೈಯೊಡನುಬ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಱದ (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೩೩) ; ಅಂತಾಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಣನಾಮವಾದುದಂ ಕೈಯೊಡನೆ ತೋರ್ಪೆಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೨೫) ; ಸೋದರಮಾವಂದಿರು ಸೊಸೆಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವ ಕೈಯೊಡನೆ ಆದರದಿಂದಳವಡಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೫-೪೬). **ಕಯ್ಯೊಡನೆ** : ಪತಿಗಂತರಂಗೆಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕಯ್$_{2}$) + ಒಡನೆ]

ಕೈಯೊಡಮೆ, ಕೈಯೊಡವೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಒಡವೆ, —ಆಭರಣ : ಧಾತುವಾದಮಂ ನಂಬಿ ಕೈಯೊಡಮೆಯುಂ ಬೀಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಹೀನಿಯುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧). **ಕೈಯೊಡವೆ** : ಕದಿಯಹೋಗಿ ಕೈಯೊಡವೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕಯ್$_{2}$) + ಒಡಮೆ]

ಕೈಯೊಡವೆ 'ಕೈಯೊಡಮೆ' ನೋ.

ಕೈಯೊಡ್ಡು 'ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಕೈಯೋಗರ (ನಾ). ಕೈಅನ್ನ ; ಕೈತುತ್ತು : ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಯೋಗರವಂ ತಾನೆ ತಂದೀವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೬-೨೧). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕಯ್$_{2}$) + ಓಗರ]

ಕೈರ$_{1}$ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಕೈರ$_{2}$ 'ಕಯಿರ$_{1}$' ನೋ.

ಕೈರಂತಱಿ 'ಕೈರಂದಱಿ' ನೋ.

ಕೈರಂದಱಿ, ಕೈರಂತಱಿ, ಖೈರಂದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಖದಿರದ ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ತುಂಡುಮಾಡು,—ಭೇದಿಸು: ಸಂದಣಿಯಾಗಿ ನೇಲ್ವ ಪೆಣನೊಂದಿರೆ ಸಿಂದುರಿಯುಯ್ಯಲೇಱ ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆ ಮಂಚಿಕೆ ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). **ಕೈರಂತಱಿ** : ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗಿರೆ ಕೈರಂತಱಿದದನರಿದರಿದು ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದಂ ಮೊಗಮಂ ನೆಱೆ ಚುರ್ಚುರ್ತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೧). **ಖೈರಂದಱಿ** : ಇಱಿವ ಬಲಿಗುಡುವ ಖೈರಂದಱಿವುದರ್ಕಂ ಸೀಳ್ವ ಪೋಳ್ವ ಪರಪುವ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೦). [ಕೈರ$_{1}$ (< ಕಯ್ರ) + ತಱಿ$_{1}$]

ಕೈರಂಪಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ) ಚಿಕ್ಕ ಜಾಳಿಗೆ : ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೈರಂಪಣಿಯ ಮೀನನ್ನು ಕುಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟವಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೮). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕಯ್$_{2}$) + ರಂಪಣಿ]

ಕೈರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈರದಂಬುಲ 'ಕಯ್ರದಂಬುಲ' ನೋ.

ಕೈರವ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲೆ : "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಂ –ಈ ೨ ಬಿಳಿ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯) ; "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಮೆನಲ್ ಬಿಳಿಯನೈದಿಲದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬) ; ದೇವಾಂಗನಾಪಾಂಗ ಕೈರವಚಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೫) ; ಪೆಣ್ಗಡಣಮದಲ್ಲಿ ಪಾಱದುದು ಕೈರವದಿಂದಿಡುತಂ ಶುಕಾಳಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೩). [ಸಂ.]

ಕೈರವಗಂಧಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲೆಹೂವಿನ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳವಳು: ಭೃಂಗಕುಂತಳೆಯರ್ ಕೈರವಗಂಧಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಕೈರವಬಾಂಧವ(ನಾ). ನೆಯ್ದಿಲೆಗಳ ಬಂಧು; ಚಂದ್ರ: ಕೈರವಬಾಂಧವಂ ಪ್ರಾಙ್ಮುಖದೊಳುದಯಿಸಿದ (ಬಸವ. ೧೨-೩೬). [ಕೈರವ + ಬಾಂಧವ]

ಕೈರವಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಕೈರವಬಾಂಧವ: ದಿವಸಕರಾದರ್ಶನ ಬದ್ಧ ವಿವರ ನವವನಜದೊಳೆಡೆವಡೆಯದ ವರಕೈರವಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೫). ಕೈರವ ಮಿತ್ರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಕಾಂತಿಯೊಳುರಗವರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್ . . . ಅಧಿಕನೆನುತ್ತಿರ್ಪನಂ ಸಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೭). [ಕೈರವ + ಮಿತ್ರ]

ಕೈರವಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆಗಳ ಕೊಳ: "ಕುಮುದ್ವತೀ, ಕುಮುದಿನೀ, ಕೈರವ[ವಿ]ಣೀ –ಈ ೩ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೧); "ಕೈರವ[ವಿ]ಣಿ ಕುಮುದಿನಿಯೆನಲ್ಕೆ ನೈದಿಲ್ಗೊಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಿಳಿ ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕೈರವಿಣೀ]

ಕೈರಾಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ರಾಟೆ, —ಚಕ್ರ: ಮೇಗೆರೆಗೆತ್ತಿದುದುಮ್ಮಾಗ್ಗಿರಾದ್ರ ಕೈರಾಟೆಗೆ ತಲೆಯೊಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೯-೧೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರಾಟೆ]

ಕೈರಾತ (ಗು). ಕಿರಾತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ, —ಸೇರಿದ: ದಸ್ಯು ಕೈರಾತ ಘೋಷವೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೭-೧೩೮). [ಸಂ.]

ಕೈರಾಶಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೈಗುಣ; ಹಸ್ತಗುಣ: ಆ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೈರಾಶಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರಾಶಿ]

ಕೈಲ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಸಟ್ಟುಗದ) ಹಿಡಿ, —ಕಡ್ಡಿ: ಸಟ್ಟುಗದ ಕೈಲದ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಫೋರನ ಸಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೆ ಹೇಳತೀರದು (ರೂಢಿ).
[← ತುಳು. ಕೈಲ್]

ಕೈಲಾಗ 'ಕೈಲಾಗು' ನೋ.

ಕೈಲಾಗು, ಕೈಲಾಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ; ಕೈಯವೇಗ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: ಕೈಲಾಗು ಮಿಗೆ ಸರಳ್ಕೈದಜಿಂದೆಚ್ಚನು ಜಯದ್ರಥನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಒಂಇ. ಪರಿ. ೨೮೦); ಹೊಡೆದ ಕೈಲಾಗಿನೊಳ್ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತ (ತುರಂಗ. ೭೫-೩೯). ೨. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಸರೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈ ನೀಡುವುದು: ಬಾಗಿ ಬಿದ್ದನು ಸಾರಥಿಯ ಕೈಲಾಗಿನಲಿ ತಿರುಗಿದನು ನಕುಳನು ರಾಜಮೋಹರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ४-೧೫); ಬಾಲೆಯ ಕೈಲಾಗೊಳು ಬಾಣ ಮಜ್ಜನಸಾಲೆಯ ಸಾರ್ದನಳ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨); ನಾರಿಯರು ಭರದೆ ಕೈಲಾಗೀಯೆ ನವರತ್ನ ಪೀಠದೊಳರಸನೊಪ್ಪಿರ್ದನತಿರ್ಯಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೮-೪೨); ಮುರಾರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಕೈಲಾಗನಿತ್ತು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೫-೩-೨೬); ಭೋಜರಾಜನು . . . ಚಿತ್ರಶರ್ಮನ ಕೈಲಾಗಿನಲ್ಲಿ ಓಲಗಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು (ಬತ್ತೀಸ. ೧೯). **ಕೈಲಾಗ**: ಕಾಂತೆಯೋರ್ವಳು ಕೈಲಾಗವ ಕೊಡಲು ಸೀಮಂತಿನಿಯರ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೬-೭); ರಾಜಕಾಂತೆಯರು ರಾಣಿಯಂ ಬಳಸಿ ಕೆಲಬಲದೊಳ್ ಕೈಲಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧-೧೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲಾಗು$_2$]

ಕೈಲಾಗುಕೊಡು 'ಕೈಲಾಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಲಾಗುಗೊಡು, ಕೈಲಾಗುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಗಾಗಿ ಕೈನೀಡು; ಕೈಯ ನೆರವು ನೀಡು: ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವ (ಭರಚ. ೩-೬೮); ದಳಪತಿ ಕೈಲಾಗುಗೊಡೆ ನರಸಿಂಹನ ನಿಳಯವ ಬಲವಂದು (ಕಂಸವಿ. ೨೬-೨೨). **ಕೈಲಾಗುಕೊಡು**: ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಗುರುಗಳ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕೈಲಾಗುಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆತುಕೊಂಡು (ನಗೆಗ. ೫೨). [ಕೈಲಾಗು + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈಲಾಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೇರೆಯವರ) ಕೈನೆರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಸುಳಿಗುರುಳಬಲೆಯ ಕೈಲಾಗುವಿಡಿದು ಮಾಂದಳಿರಡಿಯಿಟ್ಟು ಕಂಪಿಸುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೮-೭). [ಕೈಲಾಗು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೈಲಾಘವ (ನಾ). = ಕೈಲಾಗು: ಮೂಲಶರೀರ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಕೈಲಾಘವದ ಆಲಂಬನದಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೧೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲಾಘವ]

ಕೈಲಾಸ, ಕೈಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ; ಬೆಳ್ಳಿವೆಟ್ಟ; ಶಿವನ ಆವಾಸ: "ಧನದನಿರ್ವಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೬); ಎಳೆವಿಸಿಲ ಮುಜುಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಕೈಲಾಸದಂತೆ ಕೀರ್ತಿವಿಲಾಸಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯); ಕೈಲಾಸವದಕೆ ಹುರುಡಿಸುತಲಿರ್ಪುದು ನೋಡ (ಶಿರುಶ. ೩-೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾವು; ಮರಣ: ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಪ್ರಾಯಬಂದಾಗ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ). ೩. (ಆಲಂ) ಸುಖ; ಆನಂದ: ಕಾಸಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ (ರೂಢಿ). **ಕೈಳಾಸ**. 'ಕೈಳಾಸಶೈಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೈಲಾಸಪುರಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪಟ್ಟಣ; ಶಿವನ ರಾಜಧಾನಿ: ಆಯತಾಮಳ ಭಕ್ತಿಗೊಲಿದು ಹಲಾಯುಧನ ನವಪುರ ಸಹಿತ ಶೂಲಾಯುಧನು ಕೊಂಡೊಯ್ದನಾ ಕೈಲಾಸಪುರಿಗಂದು (ಬಸವ. ೨೫ ಸೂಚನೆ).
[ಸಂ. ಕೈಲಾಸಪುರೀ]

ಕೈಲಾಸವಸ್ತ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ವೀರಶೈವರು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಶವದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ನೂತನವಸ್ತ್ರ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಕೈಲಾಸ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೈಲಾಸವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಶಿವ. ೨. (ಆಲಂ) ದಿವಂಗತ; ತೀರಿಕೊಂಡವನು: ಶ್ರೀಯುತರು ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯಾದರು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕೈಲಾಸವಾಸಿನ್]

ಕೈಲಾಸವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ ಕೈಲಾಸವೀಣೆ, ಮೊದಲಾದ ತಂತಿಕಟ್ಟೆ ನುಡಿವ ವಾದ್ಯವನಜುವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಲಿಂಗ (ಆದವ. ೩೧); ಕೈಲಾಸವೀಣೆ, ಗೌರೀವೀಣೆ . . . ಪಿನಾಕಿವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ (ಶರಚ. ೨೮೫). [ಕೈಲಾಸ + ವೀಣೆ]

ಕೈಲಾಸಸಮಾರಾಧನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಐಕ್ಯರಾದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮಾರಂಭ (ತಿಥಿ)" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). 'ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ' ಪರಾ.
[ಕೈಲಾಸ + ಸಮಾರಾಧನೆ]

ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ, —ಅಧಿಪತಿ; ಶಿವ: ಹರನು ಗೌರೀನಾಥ ವೃಷಭಾಧರನು ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರ ಢಮರುಗಧರ ತ್ರಿಶೂಲಿಯು ದಿಕ್ಪಾಲಕನೆನಲು ಈಶಾನ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೩-೪೭).
[ಕೈಲಾಸ + ಇಂದ್ರ]

ಕೈಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಕೆ, ತೆಂಗು, ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊನೆ ಅಥವಾ ಗೊಂಚಲು. [← ತುಳು. ಕೈಲ್]

ಕೈಲುಳಿ, ಕಯ್ಯುಳಿ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: ಕಲಿತ ಶರಸಂಧಾನದಲಿ ಕೈಲುಳಿಯಲೆಚ್ಚನು ವೀರವೈಷ್ಣವನೂರ್ಮಿಳಾಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೭೫). **ಕೆಯ್ಯುಳಿ**: ಹೊಯ್ಲು ಹೊದಜಿದ್ದವು ವಿಘಾತದ ಕಯ್ಯುಳಿಯ ಕಡುಘಾಯಕೆ ಮಯ್ಯುವಣೆ ಲಂಬಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಉಳಿ]

ಕೈಲುಳಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಇವನಿಂತುಟೆಂದು ಕೈಲುಳಿದೋಱುದದಕೆ ಮೆಚ್ಚುವ ನಗುವನು ಸಾರ್ವಭೌಮ (ಭರತ. ೫೨-೯೧). [ಕೈಲುಳಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್$_1$)]

ಕೈಲೇಸು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದಾದ ಒಳ್ಳಿತು; ಹಸ್ತದಿಂದಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಹಸ್ತಗುಣ: ಅದಿಜನನ ಕೈಲೇಸಿನಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಬೆವೆನುತಾಗ ಮೈಲಾಗಿನಿಂದೆದ್ದರವರು (ಭರತ. ೬೫-೪೪). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲೇಸು]

ಕೈವಟ್ಟಿಲ್, ಕೈಬಟ್ಟಲು, ಕೈವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟಲು, —ಸಣ್ಣ ಬಟ್ಟಲು: "ಕೈವಟ್ಟಲೆಟ್ಟುಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦); "ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦). ೨. (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ) ಗೋರಿಗೆ; ತೋಡುಕೈ; ಉದ್ದವಾದ ಸೌಟು: (ಕ). **ಕೈಬಟ್ಟಲು**: ೨. ಕೈಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ಅನ್ನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು: ಕೈಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). **ಕೈವಟ್ಟಿಲ್**: ೩. ರನ್ನದ ಕೈವಟ್ಟಲೊಳ್ ತಂದು ಬಡಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫೫-೧೨). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಟ್ಟಲ್$_1$]

ಕೈವಟ್ಟಿಲ್ 'ಕೈವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕೈವಡ (ನಾ). ಕಸಬುದಾರರ ಪಂಗಡ, —ಸಂಘ (?): ತಿಂಮ್ಮಪ ಆ ಮುಗುರ ಬಸವ ನ್ಯೆಮುರಿ ಉಜಪ ಸಿಮೊಗೆ ಯಿರಂಣ ಹಂನ್ನರಡು ಕೈವಡ ಮುಂತಗಿ ಸೀಮೆಗೆ ಉಡಿಕೆಮುಂತಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೪೬; 1558 ?); ಹನ್ನರಡು ಕೈವಡ ಮುಂತಗಿ ಸುಳಿಕೆರೆ ಸೀಮೆಗಾ ಉಡರು ಮುಂತಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೪೬; 1576). [< ಕೈಯ್ವಾಡ ?]

ಕೈವಡಗಾರ (ನಾ). ಕಸಬುದಾರರ ಪಂಗಡದವನು, —ಸಂಘದವನು: ಸ್ಥಳದ ಗಉಡಗಳು ಸ್ಥಳದ ಕೈವಡಗಾರರು ಸಹ ಸರ್ವಜನ ಸಮ್ಮತವಾಗಿಯೂ (ಎಕ. XII, ತಿಪ. ೯೬-೧೮; ?). [ಕೈವಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈವತ್ತಿಸು 'ಕೈವರ್ತಿಸು' ನೋ.

ಕೈವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಚೀಲ; ತಿತ್ತಿ: ಬಿತ್ತರದಿ ಬಿಗಿದವಳತೆಗೆ ಬಜ್ಜ ರಾಂಬಳಿಯ ಜೊತ್ತಗೆಯ ಕೈವತ್ತಿಗೆಯ ಮುಂಡಿಗೆಯ ಲಾಡಿಯಲಗುಳುಣ ಪಾಣಿ ಕಱೆಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೬-೩-೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವತ್ತಿಗೆ]

ಕೈವರ್ 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕೈವರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಕೈವಾರ: ಕೈವರದೊಳೊನ್ದು ಮಾನ್ಯಂ ಮಣಮುಂ ಮೂಗಣ್ಣುಗಂ . . . ಇದಂ ಪಡೆಮೊರಿಇಶ್ವರದಾಸರ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೨; 859). [?]

ಕೈವರ್ತ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರ; ಅಂಬಿಗ; ಬೆಸ್ತ: "ಕೈವರ್ತಃ, ಧೀವರಃ, ದಾಶಃ, ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧೀ, ಜಾಳಿಕಃ —ಈ ೫ ಜಾಲಗಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೪೦); "ಜಾಲಿಕಂ ಧೀವರಂ ಕೈವರ್ತನೆಂದೆನಲು ಜಾಲಗಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩); ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗನು ಕೈವರ್ತಜಾತಿಯವಳನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೇ? (ದೇವೀಭಾ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕೈವರ್ತಿ (ನಾ). ಕೈಬತ್ತಿ; ಕೈದೀಪ: ಕೆತ್ತಿದ ನಿಖಿಳರತ್ನಗಳ ಮೆಯ್ವೆಳಗು ಕೈವರ್ತಿಯ ಸೊಡರ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಅತ್ಯಂತ ರಮ್ಯವಡೆದ ಹರ್ಮ್ಯವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚಿಗೆಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೯). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿ]

ಕೈವರ್ತಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. "ಕೈಬತ್ತಿ; ಕೈದೀವಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿಕೆ]

ಕೈವರ್ತಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ದ್ರುವುವಲ್ಲೀ- ಕೈವರ್ತಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). [ಸಂ. ಕೈವರ್ತಿಕಾ]

ಕೈವರ್ತಿಸು, ಕೈವತ್ತಿಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಸೇರಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಅವಳು ರಾಜಮಂಜರಿಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀ ರೂಪದಿಂ ಕೈವರ್ತಿಸಲ್ (ದಶಕು. ೮-೧೭೪ವ); ಅಕಟಕಟ ಧರ್ಮಜನನೀ ಕಂಟಕಕೆ ಕೈವರ್ತಿಸಿದರೇ ಪಾತಕರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೮); ಆ ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನೆಳಗಱುವಂ ಬಡವಾಗದಂತು ಪೇೞ್ದು ನಿನ್ನಬ್ಬೆಗೆ ಕೈವರ್ತಿಸ್ಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೬). ೨. ಎಸೆ; ಹೊಡೆ; ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೈವರ್ತಿಸಿದರೋ ಪರುಷವನು ಹಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೨೮); ಕೈವರ್ತಿಸಿದನೀರೆಂಟು ಶರವನು ತುರಗದೇಹದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೫); ದೈವಾಧೀನದಿ ವಜ್ರ ಮೈನಾಕನ ಕೈವರ್ತಿಸಿ ಕೊಲಲೆಂದು ವೈವಸ್ವತನೊಲು ಬರ್ಹೆ[ಹ]ನೆಂದು ಕಡಲಳ್ಳೆ ಹೊಯ್ವಂದದಿ ಕಂಪಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೭). ೩. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಪಶುಪತಿಯು ಹಿಡಿವಂಬು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು ಗಡ ಪಾರ್ಥಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೯). ೪. ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಇತ್ತಲೀ ಸಂಗ್ರಾಮ ಮಹಿಯೊಳು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಾಗ್ಯೋದಯವು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೯); ಕೃತ್ರಿಮವ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಫಲ ಕೈವರ್ತಿಸಿತೆ ನೀವರಗುಮನೆಯಲಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಫಲ ಬಂದುದೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧೦). **ಕೈವತ್ತಿಸು**: ೧. ಮದಾಳಿವ್ರಜಕ್ಕಾದಮೊಳ್ಗಂಫುಗಳಂ ಕೈವತ್ತಿಸುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೪). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿಸು]

ಕೈವಲ 'ಕೆಯ್ವಲ' ನೋ.

ಕೈವಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಸಣ್ಣ ಬಲೆ: ಈಸಿಕೊಂಡುಳಿ ಬಳಹ ಕೊಂಡು ಮುಸಿಗಪ್ಪಡದಿ ಸೋಸುಗಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿ ಕೈವಲೆಯಲಗು ಮಾಸಿದುಡುಪಿನ ಹತ್ತಳವ ಹವಣಿಸುತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭-೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಲೆ$_1$]

ಕೈವಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತ. ೨. ನಿರ್ವಾಣ; ಮೋಕ್ಷ: "ಕೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ, ನಿಶ್ರೇಯಸಂ . . . ಮೋಕ್ಷಂ, ಮಹಾನಂದಃ— ಈ ೧೧ ಮೋಕ್ಷದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧-೧೧); "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ . . . ಮಹಾನಂದಮೆನೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬); ಕೈವಲ್ಯಮೊಗೆಗು ಬಳೆಯಂ ಕಡೆ ಬಂಧಹೇತು ನಿರ್ಜರೆ ಕಡೆಯೆಯಿದಘಾತಿವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ಪ್ರಾವಕಾ. ೭೯-೧೨); ಅಱಿದು ಕೇಳಲಿ ಮಱೆದು ಕೇಳಲಿ . . . ಕೊಡದೆ ಕೈವಲ್ಯವನು ಹರಿನಾಮ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೧೧); ಕೈವಲ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಅಗಮಿಸುವುದು; ಇದು ಶಾಶ್ವತವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೮). ೩. ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಜಾಬಾಲ ಕೈವಲ್ಯಾದಿ ಶಾಖೆಗಳೊಳ್ (ಬಸವ. ೪೩-೭೫); ಬಳಿಕ ಶ್ರೀರುದ್ರ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಕೈವಲ . . . ಮುದ್ಗಲ, ಮುಂಡಕವೆಂದಿವು ಮೊದಲಾದುವೇಕಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). ೪. ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ. ೫. ನಿರ್ಮಲತೆ: "ವಿಮುಚ್ಯಾಸ್ಪದಂ ನಿರ್ಮಲಮೇಕಾಂತಂ ಸಮೋಕ್ಷಂಗಳುಮೆನಿಕು ಚತುರ್ವಾಕ್ಯ ಕೈಲವ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೇವತೆ: ಸುಖದುಃಖವಿದಾಯಿನಿಯಾದ ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನಿಯಾದ ಭೈರವಿಯು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಲಾಗಿ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನೀ]

ಕೈವಲ್ಯಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು; ದೇವರು: ಮತಿಹೀನ ನಾನು ಮಹಾಮಹಿಮ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ನೀನು (ಹಂಸಾ. ೪೯). ೨. [ಜೈನ] ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾವ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ಭಗವಾನ್ ವೃಷಭದೇವನು ನಿರಂತರ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ (ಭಾರಿದ. ೧೬೪).
[ಕೈವಲ್ಯ + ಪತಿ]

ಕೈವಲ್ಯಬೋಧ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈವಲ್ಯದ ಅರಿವು; ಮೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ: ಅಜಿತತೀರ್ಥೇಶನೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟಿತ್ತಗಾಧಂ ತ್ರಿಭುವನ ಜನಮಾಂಗಲ್ಯ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೧೩); ಕೈವಲ್ಯಬೋಧ ರಮಾಪೌಕ್ತಿಕ ಹಾರಯಷ್ಟಿ (ಶಂಕಾಮಾ. ೧-೬).
[ಕೈವಲ್ಯ + ಬೋಧ]

ಕೈವಶ (ನಾ). ಕರಗತವಾದುದು; ಸ್ವಾಧೀನ: ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ತಂದೆನ್ನ ಕೈವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗುರುವೇ ಶರಣು (ಮಹಾದೇ. ೮-೨); ಕಾದುವನು ನಮ್ಮವರು ಕಳಚಿದ ಕೈದುವನು ಕೈವಶವ ಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೦); ಚಿತ್ತವನನುಗೊಳಿಸಿ ಕೈವಶಕೆ ತಂದರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೦).

ಕೈವಶವಾಗು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ಅಧೀನವಾಗು: ಬವರದಲಿ ಸುತನಳಿದನೋ ಕೌರವರ ಕೇವಶವಾದನೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨); ಶಾರ್ಙದ ಕಡಲು ಕೈವಶವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೪).
[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ವಶ]

ಕೈವಸ 'ಕೆಯ್ವಸ' ನೋ.

ಕೈವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೈಯಚೌಕ; ಸಣ್ಣ ಚೌಕ; ಕರವಸ್ತ್ರ: (ಜೇಬಿನಿಂದ ಕೈವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮುಖ ಒರಸಿಕೊಂಡು . . . ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತ) (ವೀರಯೋ. ೨೫); ತನ್ನ ಕೈವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಟಾಮಿಯ ಗಾಯವನ್ನು ಸುತ್ತಿದನು (ಕಪವು. ೩-೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೈವಳಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸು; ಬಳಸು: ಶಿಲೆಯ ರೂಹನು ಮೂಢರುಗಳಗ್ಗಳೆಯ ಪಾವಕನನು ಮಹೀಸುರಂಕೆಯೊಳಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರದೈವ ತಾನೆಂದು ಒಲಿದು ಪೂಜಿಸುತಿಹರು . . . ವರಯೋಗಿಗಳು ಕೈವಳಸುವುದು ಜನವೀ ಪ್ರಕಾರದೊಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೨೩). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಬಳಸು$_2$]

ಕೈವಳಿ 'ಕೆಯ್ವಟಿ' ನೋ.

ಕೈವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಬಾಚು, —ಬಳಿಸು: ಮೇರುವಿನ ಸುತ್ತಣವಳೆಯದರ್ಥವನಾಕರಿಸಿ ಕೈವಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಸಿ ಬಿಟ್ಟನು ಹೊಕ್ಕಳಾವೃತವರುಷಸೀಮೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೪೫); ಅವ ವಸ್ತುವ ನರಸನೊಡ್ಡುವನಾವ ಪಹಿಲದಲಾತ ಸೋಲಿಸಿ ಕೈವಳಿಸಿದನೊ ಬಲ್ಲನಾವವ ನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೧); ನಿನ್ನ ದಳ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಮುತ್ತಿದರೆ ಅಳುಕುವನೆ ಕಲಿಭೀಮನೆಡದಲಿ ಕಲಕಿದನು ಬಲವಂಕದಲಿ ಕೈವ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪ್ಪ]ಳಿಸಿ ಕೊಂದನು ವರ ಪುರೋಭಾಗವ ವಿಭಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಿಸು]

ಕೈವಜಿ (ನಾ). (?): ಸಧೃತಿ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳ ಬಿಡದಿಹ ಸ್ವರ್ಣ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಧಾನವಿಡಿದಾ ವಿಧದಿ ತಿಳಿವುವ ಜಗದ್ಗುರು ಸ್ವಕಾಯಕದ ಕೈವಜಿಯೊಳುಪದೇಶ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದೊಲಿರ್ಪನು(ಬಂಗಿರಾ. ೧೨-೪). [?]

ಕೈವಾಕು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕೈಬಳೆ; ಕಪ್ಪ: ಅರಳೆಲೆ ಕೈವಾಕು ರನ್ನದುಂಗುರಗಳು ಕರಶೋಭಿಪ ದೃಷ್ಟಿಮಣಿಯು ಮುರುಕದಿಂದಿವು ಮುಂತಾದ ಬಾಲ್ದೊಡವಿಟ್ಟು ಮೆಚಿದನಾ ರಾಜಕುವರನು (ಜ್ಞಾನಶ. ೩-೧೩೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ವಾಕು$_1$]

ಕೈವಾಗು (ನಾ). (ಕೊಡುವಾಗ) ಕೈಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವುದು, —ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು: ಪರಿಷದ್ರಾಜಕದಂಬಮಂಬರ ವಿಭೂಷಾ ಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪಿರಿದುಂ ಭೇದಿಸಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲಜಿಯುದಾಗಳ್ ವೇದಿಕಾಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್, ಸುರಕಾಂತಾವಲಿಗೀವ ಬಾಯಿನದೆ ಕೈವಾಗಿಂದ ಮಿಂದ್ರಾಣಿಯುಂ ನರನಾರೀತತಿಗೀವ ಬಾಯಿನದೆ ಕೈವಾಗಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಂ]ಜಯಶ್ಯಾಮೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಗು$_1$]

ಕೈವಾಡ 'ಕೆಯ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕೈವಾರ್, ಕಯ್ವಾರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಹಾಯವನ್ನು ಬಯಸು: ಅನಿಮಿತ್ತಂ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಮಿಟ್ತು ನರರಂ ಶೀತಾತಪಾನ್ನಾಂಬು ಚಿಂತಾ ಯಾಸ ಚೌರ್ಯಪ್ರವರ್ತನ ದೋಷಾದಿಗಳಂ ನೆರಂಬಡೆದವಂ ಮತ್ತೀಕೆ ಕೈವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ವಾ]ರ್ದಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೩). **ಕಯ್ವಾರ್**: ೧. ಬಿಸನೇನೆಂಣದ ವೀರರಿಲ್ಲ . . . ಪೇಳ್ದ ಬಿಸನಂ ಮಾಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಕಯ್ವಾರ್ದ್ದ ಬಾಳ್ವ ಸಮುಗ್ರಾರಂಗಳೆಲ್ಲೆನಲ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೨-೨೩; 1117). ೨. ತಡೆ; ತಡಮಾಡು: ಕಯ್ವಂದುದು ಸಹಕಾರಂ ಕಯ್ವಾರ್ವುದು ಸಮಯಮಲ್ಲದೆಂದು ಮನೋಜಂ ಮುಯ್ವಂ ನೋಡಿ ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವಾಸಿದನಾಯ್ತು ಡಾಮರಂ ಮಾಮರದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾರ್$_1$]

ಕೈವಾರ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೈವಾರ$_2$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_2$' ನೋ.

ಕೈವಾರಂಗೊಳ್, ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚು; ಹೊಗಳು; ಕೊಂಡಾಡು: ತಪಂಗೆಯ್ವಗೆ ಕೈವಾರಂಗೊಳ್ವಂತೆ ದುಷ್ಪಗೇಕೆ ಕೈವಾರಂಗೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೩). **ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್**: ಸಮತೆವೆರಸು ಕರ್ಮರಾಜನಂ ಕಯ್ವಾರಂಗೊಂಡು ಮೋಹರಾಜನಟ್ಟಿದ ತಂತ್ರಮೆನಿಸುವ [ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). [ಕೈವಾರ$_2$ (<ಕೆಯ್ವಾರ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈವಾರವಿಷಯ (ನಾ). ಕೈವಾರವೆಂಬ ದೇಶ: ಕೈವಾರ ವಿಷಯ (ಯಾ)ನ್ತರ್ಗ್ಗತಾ ಕನ್ನಮಙ್ಗಲೋ (ಅ) ನಾಮಧೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩-೩೫; 806).
[ಕೈವಾರ$_1$ + ವಿಷಯ]

ಕೈವಾರವೀರ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ವೀರ; ಬಹಳಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವೀರ (?): ನಳಸಂವತ್ಸರದ ಕಾರ್ತಿಕಶು ೫ ಲ್ಲು ಕೈವಾರವೀರು ಕೈವಾರ ಕರಾ ನಿಶ್ಶಂಕುಮಲ್ಲು (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೩೪-೬; 1316).
[ಕೈವಾರ$_2$ (< ಕೆಯ್ವಾರ$_2$) + ವೀರ]

ಕೈವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳುವವನು; ಹೊಗಳುಭಟ್ಟ; ವಂದಿ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ: ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೋಲಾಹಳದಿಂ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೨-೪೬); ವೈರಿದೂತನ ಕಳುಹಿದನು ಕೈವಾರಿಗಳು ಜಯಜಯವೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೬೨); ಕೊಂಡಾಡುವರೆ ಕೈವಾರಿಗಳೆ ನಾವು (ತೊರರಾ. ೬-೫೪-೨೫); ಗುಜಿವಾನಿಸರ್ಪಿಸರ್ಗೊಂಡು ಉಗ್ಗಡಿಪ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೈವಾರಮನಾಲಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪-೧೮). ೨. ಬಾಹುಬಲವುಳ್ಳವನು; ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕಳಂಬೊಕ್ಕು ಸತ್ತಂಗೆ ಕೈವಾರಿಗಳ್ ಕೈದುಗೆಯ್ವುದು ಪಂಥಮಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನಂತ್ರಿಗಳಂ ಸಂತಯಿಸ್ಸಿ (ಮಜಾನೆ. ೧೦-೯೩ ವ). ೩. ಮಮತೆಯುಳ್ಳವನು; ಬೆಂಬಲಿಗ; ಪಕ್ಷಪಾತಿ; ಅಭಿಮಾನಿ: ದೇವರು ಏಕನಿಷ್ಠರ ಕೈವಾರಿಯೆಂಬುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೧೪); ಅಕಬರನಿವನು ಹಿಂದುಗಳ ಕೈವಾರಿಯೆಂದು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುವರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೨);

ಸತ್ಯದ ಕೈವಾರಿ ದೇವರಿದ್ದಾನೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೩೨); ಅದು ಮೊದಲು ಅಂಡಯ್ಯ ಎಂದೇ ಇದ್ದು . . . ಕನ್ನಡದ ಕೈವಾರಿಯಾದ ಕವಿ ಅವನ್ನು ಅಂಡಯ್ಯ ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು (ತವಸಿ. ೧೨೧). [ಕೈವಾರ್ರ $_2$ (< ಕೆಯ್ವಾರ್ರ $_2$) + -ಇ $_3$]

ಕೈವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು; ಕೊಂಡಾಡು: ನಿನ್ನ ವರ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೈವಾರಿಸುತೆ ಬರುತೆ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೯); ಬಸವರಸನಂ ನಯದಿಂದೆ ಮಂಗಳ ಪಾಠಕರು ಕೈವಾರಿಸುವರೊಸೆದು (ಬಸವು. ೫-೩೪); ಕಳಸೊಳು ಕಾದಿ ಗೆಲಿದತಿಬಳರ ಕೈವಾರಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೫); ಕೈ ನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುಮಾರ್ರವ್ಯಾ. ೪-೫೨). ೨. ಬೆಂಬಲಿಸು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ದೂರಿಸಲದೇಕೆ ಬಿದಿ ಕೈವಾರಿಸಿದೊಡೆ ತೀರದಿರ್ಪುದಾವುದುಮುಂಟೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೭೭). [ಕೈವಾರ $_1$ (< ಕೆಯ್ವಾರ $_1$) + -ಇಸು $_3$]

ಕೈವಾರು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡು: ಬಡವನೊಳ್ಳೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದರಲ್ಲೆಂಬುವರು ಪೊಡವೀಶ ಪೊಳ್ಳುಗೆಡೆದರೂ ಕೈವಾರಿ ಕಡು ನಗುತಲಿಹರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೭೭). [< ಕೆಯ್ವಾರ ?]

ಕೈವಾಳ್ (ನಾ). ಕರವಾಳ; ಕೈಗತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಮಂತ್ರಿ ಜೆ ಕರೆಸಿದಳು ಕೈವಾಳ ಸತ್ಪರಿಘದಿಂದೆಸವ ಕಾಳರಕ್ಕಸವಿಂಡು ಬಂದುದು (ಮೋಹತ. ೩೨-೨). [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ಬಾಳ್ $_3$]

ಕೈವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈವಿಡಿತೆ, ಕೈಹಿಡಿತೆ (ನಾ). ಕೈಯ್ಯ ಹಿಡಿತ; ಕೈಯಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಅಬಲಾಶ್ರಯದೊಳಿರೆ ಮೇರು ಮಾನವನ ಕೈವಿಡಿತೆ ಗೊಳಗಪ್ಪುದೆಲೆ ಮರುಳೆ ನೀನಜಿದುದಿಲ್ಲೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೮). **ಕೈಹಿಡಿತೆ:** ಅವಗಡೆಯ ಮುನಿಯ ಕೈಹಿಡಿತೆಯೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆ ನೆಂದು . . . ಭೋರ್ಗರೆವುತಿರ್ದುದಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೨೩). [ಕೈ $_3$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ಪಿಡಿತ್ತೆ $_2$]

ಕೈವಿಡಿಸು, ಕೈಹಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾಣಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಸು; ಮದುವೆಮಾಡು: ಅರಸುಕುವರಿಯನೆನ್ನ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟುವೆನವಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦). **ಕೈಹಿಡಿಸು:** ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವರೀರ್ವರ ಕೈಹಿಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳುವೆಯ ಕೊನೆಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ . . . ಆಲೋಚಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ್ರ. ೭೬). [ಕೈವಿಡಿ (< ಕೆಯ್ವಿಡಿ) + -ಇಸು $_3$]

ಕೈವೀಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಬಲದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ಕೈವೀಣಂ ಬೆಡಂಗಾಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೨). [?]

ಕೈವೀಸು 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ನೋ.

ಕೈವೀಳೆಯ, ಕೈವೀಳ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅನು ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನು ತಾನೇ ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ: ಆಗಳ್ ಯಜಮಾನಂ . . . ಎನ್ನೀ ಕೈವೀಳೆಯಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಿಂ ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೫). **ಕೈವೀಳ್ಯ:** ಅದನ್ನು ನೀವು ಸಹಸ್ರಕಾಲಾವಧಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ದೀಡಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥವರಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೈವೀಳ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕಗದ್ಯ. ೭೦). [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ವೀಳೆಯ]

ಕೈವೀಳ್ಯ 'ಕೈವೀಳೆಯ' ನೋ.

ಕೈವುರುಳ್ (ನಾ). ಕೈಯ ಹುರುಳು, —ಸಂಪತ್ತು: ನಲ್ಮೆಯಿಂ ನೆಲವೆಣ್ಣು ನೀಡುವಳ್ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲದಾ ಕೈವುರುಳ್ ಹೊಳಲ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೭-೧೭). [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ಪುರುಳ್]

ಕೈವೆಚ್ಚ (ನಾ). = ಕೈಖರ್ಚು: ಅದರೆ ಲೆಕ್ಕದ ಮೊತ್ತ ಆದೆಷ್ಟು ಹತ್ತಿಟ್ಟು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದರೂ ಚಾರುಲತೆಯ ಕೈವೆಚ್ಚದ ಸೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸಲೊಲ್ಲದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೦). [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ವೆಚ್ಚ]

ಕೈವೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕೈವೆಡೆಗೊಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈವೆರಲ್, ಕೈವೆರಳ್ (ನಾ). ಕೈಯ ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು; ಅಂಗುಲಿ: ಕೋಮಲ ಕೈವೆರಲಿಂದೆ ತಂತ್ರಿಯ ಮುಟ್ಟಿ ರಾಮಕ್ರಿಯೆಯ ಬಾಜಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೭-೧೩). **ಕೈವೆರಳ್:** ಮೃತ್ಪದಿಂ ಕೈವೆರಳೊಳಿಂ ಸಿತಗಾತ್ರನಂಬಕದೆವೆಗಳಂ ಸತ್ವಾತ್ರನೊತ್ತಿ ತರವೆ ಸಿಲುಕಿತೆಂದುಡುಗದೂಡುವನು (ಬಸವು. ೧೮-೫೯); ರುದಿತದಿಂ ಕೈವೆರಳ್ಗಳ ನೊತ್ತಿಕೊಳುತೆ ನಿಜಸದನಮಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಹಲುಬಿದಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೯). [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ಬೆರಳ್ (< ಬೆರಲ್)]

ಕೈವೆರಸು (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು) ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಜೋಡಿಸು: ಜಂಗಮಕೆ ಶರಣೆಂಬ ಕೈವೆರಸಿ ನಿರುತದನಿಮಿಷನಾಗಿ ನೋಳ್ಪೀಶ್ವರನ ಮೇಲಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು . . . ಎಸೆಯೆ (ಬಸವು. ೧೦-೩೫). [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ಬೆರಸು $_1$]

ಕೈವೆರಳ್, 'ಕೈವೆರಲ್' ನೋ.

ಕೈವೆಸ 'ಕೆಯ್ವೆಸ $_1$' ನೋ.

ಕೈವೇಗ 'ಕೆಯ್ವೇಗ' ನೋ.

ಕೈವೊಗು 'ಕೆಯ್ವುಗು' ನೋ.

ಕೈವೊಣುರ್ (ನಾ). (?): ಕೈವೊಣುರಿಂದೇನುಮಂ ನೆಮ್ಮದೆ ನಿಂದಿರ್ದು ಚರಿಗೆಯ ಮಾಳ್ಪುದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಜನೆಯ ಗುಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೩-೧). [?]

ಕೈವೊಯಿಲ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್ಲ್' ನೋ.

ಕೈವೊಲ 'ಕೆಯ್ವೊಲ' ನೋ.

ಕೈವೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೊಳೆತ ಚಿಗುರು ಮತ್ತು ಮಿಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ದುಷ್ಟ; ಹಿಂಸಕ. ೧, ೨: ಅಳಿಗಳ್ ಪಿಂ ಮಧುಪಂಗಳಿಂದು ಮಳಿನಾತ್ಮಂ ಮಾವು ಕೈವೋಕನೀ ಕಳಕಂಠಾಳಿ ವಿಜಾತಿ . . . ಎನುತ್ತು ಮವನಾಗಳ್ ಬಿಟ್ಟುಗೆಲ್ದಂ ಜಗಂಗಳನೀ ಪೌದನರಾಜನಂದನೆಯ ನಾನೆಂದಂಗಜಂ ಪೊಂಗುವಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೧೪೪). [ಕೈವೋಕು + -ಅ $_7$]

ಕೈವೋಕು (ನಾ). ೧. ರೆಂಬೆ ಮತ್ತು ಎಲೆ ಚಿಗುರುವಿಕೆ; ಕಾಯಿ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಇತರರ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕೈತೋರಿಸುವಿಕೆ; ದುಷ್ಟತನ. 'ಕೈವೋಕ' ಪರಾ. [ಕೈ $_2$ (< ಕೆಯ್ $_2$) + ಪೋಕು]

ಕೈವೋಗು 'ಕೆಯ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೈಶಿಕ (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸಮೂಹ; ಕೇಶರಾಶಿ; ಕೇಶ ಪಾಶ. ೨. ಪ್ರಣಯ; ಕಾಮ. ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಉದ್ದೀಯಮಾನ ಮಂಗಳ ಕೈಶಿಕ ನಾದಾಕರ್ಣನೋತ್ತಾನೈಕ ಕರ್ಣ ಸ್ಪಂದಿತಾಂಗ ಗೃಹಕುರಂಗಶಾಬ ಸಂದೋಹಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕೈಶಿಕಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಧೀರಲಲಿತ ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶೃಂಗಾರ ರಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ನಾಯಕನ ವ್ಯಾಪಾರ: ಭಾರತಿ, ಸಾತ್ವತಿ, ಕೈಶಿಕಿ [ಕಿ] ಯಾರಭಟಿಯುಮೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ರಸಮುಂ ಸಂಚಾರಿಸುವ ಭಾವಮಂ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಬೆಡಂಗು ಬೇಱೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೯-೨೬);

ನಾಯಕನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳ ಸ್ವಭಾವವು 'ವೃತ್ತಿ' ಕೈಶಿಕೀ, ಸಾತ್ತ್ವತೀ, ಆರಭಟೀ, ಭಾರತೀ ಭೇದಗಳಿಂದ ವೃತ್ತಿಯು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿಯು ಗೀತ ನೃತ್ಯ ವಿಲಾಸ ಕಾಮೋಪಭೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶೃಂಗಾರ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದಶರೂ. ೨-೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ); ಕೈಶಿಕಿಯು ಗೀತ ನೃತ್ಯವಿಲಾಸಾದಿ ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುದಾಗಿ ಇರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೧). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೈಶಿಕಿಯೊಳ್ ವರಾಳಿವರ್ಣಂ ಶೋಭಿಸುಗುಂ (ಹಮ್ಮಿ.ರ. ೨-೧೦ ವ). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಸ್ವರ ಸ್ಥಾನ: ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ವಿಕೃತಿ ಸ್ವರಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ ಹೊಂದಿವೆ. ಚತುಶ್ರುತಿ ಋಷಭ . . . ಕೈಶಿಕಿ ನಿಷಾದ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೭).
[ಸಂ. ಕೈಶಿಕೀ]

ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೈಶಿಕಿ ೧: ಅಂತು ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿನರ್ತನೋಪೇತಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಲಾಸ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೨ ವ).
[ಸಂ. (ಕೈಶಿಕೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಕೈಶಿಲ್ಕು 'ಕೈಸಿಲ್ಕು' ನೋ.

ಕೈಶೆರೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಶ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ. [ಸಂ.]

ಕೈಸಂಚ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಚಯ, —ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸಾಮಗ್ರಿ (?): ಮುಂಚುವ ಮಂತ್ರದಿಂ ಪೂಜಾವಿಧಿಯ ಕೈಸಂಚದಿಂ ನಿರ್ವಾಣದೊಳು ಕಾಂಚಿಯ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ನರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೫). [ಕೈ₁ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಂಚ₃]

ಕೈಸಂಬು (ನಾ). ಕೈಚಂಬು, —ಕಲಶ (?): ರನ್ನದ ಕೈಸಂಬನು ಹಸ್ತದೊಳಗಿಟ್ಟು ಹೊನ್ನೊರೆ ಬಾಳನು ಪಿಡಿದು ಗನ್ನಕಾಜನು ಸಿಂಗರವಾಗಿ ಎಸೆದನು ಹೊನ್ನ ಪರ್ವತದ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಜ್ಞಾನಚ. ೮-೩೭),
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಂಬು ?)]

ಕೈಸಟ್ಟೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕಚಟ್ಟಿ; ಕೈತಟ್ಟೆ: ಮಗನಾದ ಪುತ್ತಣನಿಗೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು, ಕೂಡಲೇ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟು ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು 'ಕೈಸಟ್ಟೆ' ಕೊಟ್ಟು ಸೆಗಣಿ ಹೆಕ್ಕಲು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೈಮಾಂಸ. ೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಟ್ಟಿ (< ಚಟ್ಟಿ₁)]

ಕೈಸಟ್ಟುಗ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಸಟ್ಟುಗ; ಚಿಕ್ಕಸೌಟು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಬಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮೈಮಜೆದ್ದಿದುವರ ಕೈಸಟ್ಟುಗ ಚೂರಿ ಬಾಕಿನಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೂಗರಿದಡಗುವರಂತೆ ನೀವತಿ ಕಟ್ಟಿಚ್ಚಜದೊಳ್ಳೆದಿರಿಂದ (ಕಂಸವ. ೧೧-೧೧೯).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಟ್ಟುಗ./ ತುಳು. ಕೈಸಟ್ಟು]

ಕೈಸದರ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಕೈಕೆಳಗಿನದು; ಕೈವಶವಾದುದು. ಕೈಸದರದವನು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಕೈವಶವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೃದಯ ಕರಗುವ ಮಾತನೆಂದುದು ಮದಕರಿಗೆ ನೊಜಜಂತರವೆ ಕೈಸದರದವರನು ಕೊಲುವುದುಚಿತವೆಯೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ನಳಚ. ೨-೧೭).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸದರ]

ಕೈಸದ್ದಕ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರುವ ಸೇವಕ, —ಪರಿಚಾರಕ: ಉಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಕೈಸದ್ದಕದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ಅವರು ಮೂರರು ಜನರೂ . . . ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ಪೇಟಮಾ.೩೫); ಈ ಕೈಸದ್ದಕದ ಜನರಿಗೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆಯೇ ಇದೆ (ಮುಸುಗ. ೫೪).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸದ್ದಕ ?]

ಕೈಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ನೀಲ ಪ್ರಹಸ್ತ ರಣಕೈತಂದು ಕೈಸನ್ನಿಸಲು ಸೇನೆಗೆ (ಜರಾಮಾ. ೬೧-೨೧).
[ಕೈಸನ್ನೆ (< ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ) + – ಇಸು₃]

ಕೈಸನ್ನೆ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು, —ಸೂಚನೆ ಕೊಡು: ಕೂಡಲೊಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಂದು ಮಾತಾಡಲಾಗದೆ ಮಾತನಾಡದೊಡೆ ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡಲಾಗದೆ (ಚಬವ. ೧೯-೩೪).
[ಕೈಸನ್ನೆ (< ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ) + ಮಾಡು₁]

ಕೈಸರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ, —ಮಾಲೆ. ೨. ಮದುವಣಗಿತ್ತಿಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಮದುವಣಿಗನು ಹಾಕುವ ಹೂಮಾಲೆ; ವರಣಮಾಲಿಕೆ: ಏಕೆ ಡೊಂಬನೆ ನಿಲ್ಲಿಸಾಟವ ಈಕೆಯಲಿ ಮನ ಸೋತುದು ಸಾಕು! ಬಂಗರು ನಾನೆ! ಕೈಸರ ಹಾಕುವೀಕೆಯ ಕೊರಳಲಿ (ಕಏಪು. ೩೯-೧೯).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸರ₁]

ಕೈಸರಿಸ (ನಾ). ಕೈಯ ಬಳಿ, —ಸಮೀಪ: ಕೈಸಂಸಕಿಂಸಿಹ ಹಸುಳೆಯೋರ್ವಗೆ ಅರಗನವ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೧-೯೭).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸರಿಸ]

ಕೈಸರಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹೊತ್ತು; ಸಕಾಲ: ಅರ್ಥ ಅರಿಯದ ಹಾಗೆ ತಾಪಸ ಪುತ್ರನೆನಿಸಿರ್ದೀಗ ಕೈಸರಿಹೊತ್ತಿನಲಿ ನಿಜಕುಲವ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರಸ ಚಿತ್ತೈಸು (ಪಶುಭಾ. ೨೨-೫).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸರಿ₁ + ಹೊತ್ತು₂ (< ಪೊಟ್ತು)]

ಕೈಸವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ತಿರಿಚನಾಪಳ್ಳಿಗೆ ತಿಂದುಂಬೋದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೈಸವರಿಸಬೇಕೇ (ಗಾದ).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸವರಿಸು₂ (< ಸಂವರಿಸು)]

ಕೈಸಾಗು 'ಕೆಯ್ಸಾಗು' ನೋ.

ಕೈಸಾಣೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಸಾಣೆಕಲ್ಲು, —ಮಸೆಗಲ್ಲು: ಚಾಹಾಕ್ಯನ ತಂದೆ ಕೇಳ್ದು ಕೈಸಾಣೆಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂ]ದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ದಾಡೆಗಳ ನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೧೩); ಮೆಟ್ಟಿದ ಚಮ್ಮಾರುಲಿಯ ಪಜಿನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದ ಕೈಸಾಣೆಯ ಕೊನಬುಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿಹವು ಬೀದಿಯಲಿ (ಕಂಸವ. ೬-೧೯೫). ೨. ಕೈಯಿಂದ ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು: ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು ದೇಹದೋಳಿರುವ ಜಲವ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿ ಮಿಜುಪ ಕುಂಕುಮ ವಸನದ ಕೈಸಾಣೆಯ ದೊರೆಗಳ ಕುವರರೈದಿಹರು (ಕಂಸವ. ೭-೧೭).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಾಣೆ]

ಕೈಸಾರ್ 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕೈಸಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬಂದು ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈವಶವಾಗಿಸು: ಸನ್ಮತಿಯ ಕೈಸಾರಿಸುತೆ ಪೊರೆಯೆನುತ್ತಿದಾವರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ್ವೆದೆ ವಂದಿಸುವೆನು (ಪರಶು. ೧-೫).
[ಕೈಸಾರು (< ಕೆಯ್ಸಾರ್) + –ಇಸು₃]

ಕೈಸಾರು 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕೈಸಾರೆ₁ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಎಟಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ, —ಸಮೀಪ: ಕಾಲ್ಕಳನಿಂದಿಂ ಪರಿಕಾಲೊಳಿಟ್ಟತಿಮುದಂ ಕೈಸಾರೆ ಕೈಸಾರೆಯೊಳ್ ಬಳೆದಿಮ್ಮಾವಿನ ಬಾಚೆಯಾಳಿಗಳ ಪಣ್ಣಿಂ ಪಣ್ಣನೋರೊರ್ಮೆ ಮೆಲ್ದು (ಜಗವ. ೯-೮೮). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಾರೆ₁]

ಕೈಸಾರೆ₂ 'ಕೆಯ್ಸಾರೆ' ನೋ.

ಕೈಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈಗೆ ನೀಡು; ಕೈಸೇರಿಸು: ಪೊಳೆವ ಕೈಮಾಲೆಯಾ ಲೀಲೆಯಿಂ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಕೆಲದವರ್ ಕೈಸಾರ್ಚೆ (ಜಬಪು. ೧೧-೪೬). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಾರ್ಚು]

ಕೈಸಾಲ (ನಾ). ಸಾಲಪತ್ರವಿಲ್ಲದೆ, ನಂಬಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುವ ಸಾಲ; ಕೈಗಡ: ಸಂಬಳ ಬಾರದೆ ಅರುದಿಂಗಳಾಯಿತು ಕೈಸಾಲವೇರಿತು ಮುಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦-೯೦). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಾಲ₁]

ಕೈಸಾಲೆ 'ಕೆಯ್ಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೈಸಾಲೆಮಾರು (ನಾ). (?): ಅಕ್ಷರದಲೂ ಯಿಂನೂಱು ವರಹ ಕೈಸಾಲೆ ಮಾರರ್ಗಗಿ ತ್ರಿವಾಚ ಊನ×× ಲೊಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೮-೨೦; 1581). [?]

ಕೈಸಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು, —ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳು: ಮೃಡ ನಱಿದು ನಗುತ್ತೊತ್ತಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೇ ಕೈ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಜ ನಡನಡುಗ ಲೊದರಿದನವನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨). ೨. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು: ನಿನಗೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿದೀ ಮಂತ್ರಿಯಿಂ ಕಡು ಬೀಳ್ವುದು (ಜಬಪು. ೧೦-೪೬); ರಕ್ಕಸನ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯತಿ ಘಾಸಿಗೊಂಡೆದೆಯೊಡೆದು ಜೀವಿಪನೆ ಮಗನೆ (ನವಮೋ. ೨೯-೪೬). [ಕೈ₂(< ಕೆಯ್₂)+ಸಿಕ್ಕು₁ (< ಸಿಲ್ಕು₁)]

ಕೈಸಿಲ್ಕು, ಕೈಶಿಲ್ಕು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಉಳಿಕೆ; (ಆಯ-ವ್ಯಯ ಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದು, —ಉಳಿಕೆ; ಶೇಷ: ಕೈಸಿಲ್ಕು (Balance in hand. ಇಂಕನಿ). **ಕೈಶಿಲ್ಕು**: (ಪಾಂಪ. ೮). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸಿಲ್ಕು₄]

ಕೈಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಸುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಸುಡು: ಕಡು ತಣ್ಪುಗೆಟ್ಟು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ನೀರ್ ಬಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕೈಸುಡುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಇಡಬಾರದಂ]ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೮). ೨. (ಅಲಂ) (ನಷ್ಟಪಟ್ಟು) ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರು: ಆ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಆಗಲೆ ಕೈಸುಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂(< ಕೆಯ್₂) + ಸುಡು₁]

ಕೈಸುರಗಿ 'ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈಸುರಿಗೆ 'ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಟಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಚಾಲಾಕಿ; ಕೈಚಳಕ: ಅನೇಕ ಮೊದಲ ಗಿತ್ತಿಯರು ತಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ನೋಡುವರೋ ಏನು ತಾನೋ? ಕೈಸೂಟಿಯೋ? ಸೀದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಪ್ಪದಂತೆ, ವರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಸುರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೫೪). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೂಟಿ₁]

ಕೈಸೂರೆ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಱಿ (ನಾ). ಸೂರೆಮಾಡುವವಳು; ಲೂಟಿಮಾಡುವವಳು: ನಾರಿ ನಲ್ಲನ ಮನೋಹಾರಿ ಪತಿ ಚಿತ್ತ ಕೈಸೂಱಿ ಮಿಗೆ ಸುಂದರಶರೀರ (ನವಮೋ. ೩-೧೬). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + -ಇ₂]

ಕೈಸೂಱೆ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವವನು; ಲೂಟಿಮಾಡು ವವನು: ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಱರನಡಗೆಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + -ಕಾಱ]

ಕೈಸೂಱೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯಲು ಎಡೆಗೊಡು; ಲೂಟಿ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಮೋಹಾಂಧಕಾರಕೆ ಕರಣವನು ಕೈಸೂಱೆಗೊಟ್ಟನು ನಿಜದೊಳೆಚ್ಚಱದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + ಕೊಡು₁]

ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೋಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು: ಕಾಮರಾಜವಿಜಯಂ ಕೈಸೂಱೆವೋಯ್ತು (ದಶಕು. ೪-೫೦). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + ಪೋಗು₁]

ಕೈಸೆಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣದ ಶಾಖ, —ಉಷ್ಣತೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಪ್ರಭಾವ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಪಡೆ ನೋಹಿಕೊಂಡಿರೆ ಮುದ್ರೆಯಿಟ್ಟರಾಜಂಗೆ ಕೈಸೆಕೆಯ ತೋಱುವೆನೆನುತ್ತೆ (ಭಾವಜಂ. ೬-೩೪). 'ಕೈಬಿಸಿ' ಪರಾ. [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೆಕೆ]

ಕೈಸೆರೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೆರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು; ದಸ್ತಗಿರಿಮಾಡು: ಪ್ರತಿ ಯಾಗಿ ಕೈಸೆರೆಗೈದರಾಳರಸರು ನಾಯಕರೆಲ್ಲರ (ಇಂಚಾಪ. ೩೮-೮೦). [ಕೈಸೆರೆ (< ಕೆಯ್ಸೆಱೆ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕೈಸೆರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧಿತನಾಗು; ಕೈದಿಯಾಗು: ಅವಳಲ್ಲಿ ಕೈಸೆರೆಯಾಗಿ ಕಠಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದಳು (ಪುನರು. ೪೯೩). [ಕೈಸೆರೆ (< ಕೆಯ್ಸೆಱೆ) + ಆಗು₁]

ಕೈಸೆಳವೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಬೆತ್ತ, —ಕೋಲು: ಮುಂದಲೆ ಜುಂಗಡಿ ಸುತ್ತಿದ ಹಚ್ಚಡ ಹೊಂದೊಡವಾಂತ ಕೈಸೆಳವೆ ಬಂದು ಭೂವರಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿಯದ್ದು ನಿಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದನಿಂತು (ಧರಚ. ೧೨-೫೧). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೆಳವೆ]

ಕೈಸೆಱೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಸೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು: ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦). [ಕೈಸೇರು (< ಕೆಯ್ಸೇರ್) + -ಇಸು₃]

ಕೈಸೇರು 'ಕೆಯ್ಸೇರ್' ನೋ.

ಕೈಸೇವಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸೇವಿಗೆ: ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಕೈಸೇವಗೆಯ ಸಮವಾಗಿ ಸಂಬಳಿಸಿಕೊಂಡೊಣಗಲಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೇವಗೆ]

ಕೈಸೇವೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ; ಕೈಂಕರ್ಯ. 'ಕೈಸೇವೆಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. (ಅಲಂ) ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕೈಸೇವೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೇವೆ₁]

ಕೈಸೇವೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಕೈಂಕರ್ಯ ವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಕೊ: ಕಾಲಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಎಣ್ದೆಸೆ ಪಾಲಕರ ಕೈಸೇವೆಗೊಳುತ ಕೃಪಾಳು ಅವರಭಿಲಾಷೆಗಳ ಪೂರಯಿಸಿ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ (ಜಗದಾ. ೨೧೬). [ಕೈಸೇವೆ + ಕೊಳ್₁]

ಕೈಸೊಡರ್, ಕೈಸೊಡರು (ನಾ). ಕೈದೀಪ; ಸಣ್ಣ ದೀಪ: ಸಮಸ್ತ ಜನಜಂಗುಳಿ ಕೈಸೊಡರ್ಗಳ ಸಾಲ ಸಂದಣಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೧೪). **ಕೈಸೊಡರು**: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನೆ ಎಣ್ಣೆಯ ದೊಡ್ಡ ಕೈಸೊಡರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ಕಂಬಕು. ೬೬). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೊಡರ್₁]

ಕೈಸೊಡರು 'ಕೈಸೊಡರ್' ನೋ.

ಕೈಸೊರೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೋರೆ: ಕಲಿಮನವು ಕೈಸೊರೆಯ ಸುಭಟರ್ಗೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೬೮); ಅಮೂರ್ತಬಳ್ಳಿ ಸೊಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಹುಳಿಯೊಳಗೆ ಲೇಪಹಾಕುವುದು. ಇಷ್ಟರಿಂದ ಮಿಾರಿದರೆ ಕೈಸೊರೆಯ ಸೊಪ್ಪುತಂದು ಕಟ್ಟುವುದು (ವಾಶಾಟಿ. ೪-೩). 'ಕಯ್ಸೊರೆ' ಪರಾ. [< ಕಯ್₆ + ಸೊರ್ಕೆ₃]

ಕೈಸೋಂಕು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶ: ಅತ್ತೆಮ್ಮ . . . ತುಸು ಸಲುಗೆಯಿಂದ ಮೈದಡವಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಆ ಹುಡಿಗೆಯೋ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಮೈಯಿಂದ ಕೊಡಹಿಕೊಂಡಂತೆ ಮಾಡಿ, ಒರೆಸಿ ಅವಳ ಕೈಸೋಂಕು ಜಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೋಂಕು$_2$]

ಕೈಸೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಹುಡುಕು: ಶ್ರಾವಕಭರ್ಗಯ ಗೊಂಡಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಸ್ರಾವೆಯೊಳು ಬಸದಿಯೊಳಿಟ್ಟರ್ದುರ್ ಬಾಗಿಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ಬೆಳಗಾದಾಗಳು ಗವಾಕ್ಷದ ಬೆಳಗಿನೊಳೊರ್ವರ್ಗೊರ್ವರ್ ಕೈಸೋದಿಸಿಕೊಂಬುದು ಪಗಲು ಪೊರಮಡಲಾಗದೆಂಬುದುಂ (ಕಗವಿ. ೧೧೧ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೋದಿಸು]

ಕೈಸೋಲ್, ಕೈಸೋಲು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಸುಸ್ತಾಗು: ಬಲ್ಲಿದರೊಳು ಕಾದಿ ಕೈಸೋತು ಕನಲುವದುಕ್ಕವಂತಿರಲಿ (ಮೋಹತ. ೫–೪೬); ಅಖಿಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾಯು ರಾಶಿಯಂ ನವನವಕಮೆನಲಳೆದು ಕೈಸೋತು ಚರಮಗಿರಿಯಗ್ರದಿಂ ಬೀಸಿಡಲ್ಕೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೨೧). **ಕೈಸೋಲು**: ಈ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ನಾನು ಕೈಸೋತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೋಲ್$_1$]

ಕೈಸೋಲು 'ಕೈಸೋಲ್' ನೋ.

ಕೈಹಂಚು, ಕೈಹೆಂಚು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಹಂಚು; ನಾಡ ಹಂಚು; ಓಡು: ಇದರಾಚೆ ಕೈಹಂಚು ಹೊದಿಸಿದ ಮೂರು ಮನೆಗಳು (ಮೂರುದಾ. ೨೦೩). **ಕೈಹೆಂಚು**: ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕೈಹೆಂಚು ಹೊದಿಸಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಂಚು$_2$]

ಕೈಹಂದು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಅಲುಗಾಡು, —ಕದಲು: ಕೈಹಂದಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆಯೊಂದು ನೆಲದ ಪಾಲಾಯಿತು (ಪ್ರಕ್ಷಿ. ೫೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಂದು]

ಕೈಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದನು (ಪುಣಿಸ. ೮೦); ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಇಸ್ಪೀಟಿಗೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದರು (ಪುರಳಿ. ೨). ೨. (ಆಲಂ) ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬಯ್ಯು: "ನೀನು ಬಂದು ನನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳುಮಾಡಿದೆ . . . ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿದೆ" ಎಂದು ಹಗಲಿರುಳು ಸೊಸೆಗೆ ಕೈಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜವಾನ್ನಾ. ೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಕೈಹಣ (ನಾ). "ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ (ಒಬ್ಬನಿಗೆ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ: ಕೈಹಣ" (imprest. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಣ (< ಪಣ$_4$)]

ಕೈಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಸೇರು; ದೊರಕು; ಸಿಗು; ಲಭಿಸು: ಅದರ ಒಂದಿಷ್ಟು ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ . . . ತಾವ್ರದ ತಗಡು ಚಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಇನ್ನೂ ಕೈಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೩೨). ೨. ಕೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: ಹಳೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕು, ಕಾಯಲಿಟ್ಟು . . . ಕೈಹತ್ತದಂತೆ ತುಪ್ಪದ ತೊಡೆದುಕೊಂಡು (ಸಕವ್ವ. ೨೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ವಶವಾಗು; ದಕ್ಕು: ಅನ್ಯಾಯದ ಹಣ ಕೈಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$)]

ಕೈಹತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತಗುಲಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ, —ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಕೈಯಾಸರೆ: ಹೊತ್ತ ಮೋನದ . . . ಕೈಹತ್ತುಗೆಯ ಮೋಜಿಯ ಮಹೀಪತಿ ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹತ್ತುಗೆ (< ಪತ್ತುಗೆ)]

ಕೈಹದ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ: ಹೇಳು ಸಾಕಾರಾದಡಾಗಳಿ ಮೇಲಣಾಹವದೊಳಗೆ ಕೈಹದ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ದೇಳಿಗೆಯ ಕೌತುಕವ ನೆನುತಲೆ ಖಂಡೆಯವ ಝಡಿದ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೫). ೨. ಕೈತಡೆಯು ವಷ್ಟು; ಕೈಗೆ ಹಿತವಾಗುವಷ್ಟು: ನೀರು ಕೈಹದವಾಗಿ ಕಾದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಕೈಚೂಟಿ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೈಹದ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಕೈಹವ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವರು; ಪಕ್ಷದವರು: ವೈಯಿಶ್ಶರು ಅವರಿಗೆ ಶಾಪಯಿಟರು ಆಮೇಲೆ ಕೈಹವರು ಬಂದು ಅಪ್ಪ ಅಪ ಯೇಳಿ ಬಂನಿಯಂದರು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೦–೮; ? ಕೃಶಾ). [?]

ಕೈಹಸ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಪುರ್ಗ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ (?): ಬೆಸವುದಳಿವುದು ಚಾಚುವುದು ಜಾಳಿಸುವು ದೊತ್ತಂಬರಿಸುವುದು ಕೈಹಸದ ಮೈಹಸದಬ್ಬರದ ಸಮರಂಗದುಬ್ಬರದ ರಸವನೇವೊಗಳುವೆನು (ತೊರರಾ. ೩–೧೩–೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಸ ?]

ಕೈಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನಿರಿಸು; ಕೈನೀಡು; ಕೈಹಚ್ಚು: ಚೇಳಿನ ಮಂತ್ರವರಿಯದವ ಹಾವಿನ ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಈ ರೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದಳು (ಪರಿಣೀ. ೨೧); ಅಂತರಂಗ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದಳು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೈಹಾರ (ನಾ). ೧. ಸೌಲಭ್ಯ; ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ: ಹುದಿಗೆಗೆಲವೀ ರಾಘವಂಗಿಲ್ಲದಿರೆ ಕೈಹಾರದಲಿ ನಮ್ಮನು ಸದೆಯದಿರನೆಂದಳ್ಕಿ ವಾಜಿತು ಸಕಲಸುರನಿಕರ (ತೊರರಾ. ೬–೫೧–೧೪). ೨. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೊರುವ ಭಾರವನ್ನು ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿ ತೋಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸುವುದು: (ಕ). ೩. "ಕತ್ತಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಪೂರಾಯಗಾಯದಿಂದನಿಬರ ತಲೆಯ ಕೈಹಾರದಿ ಹಾಜಲಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೬). [?]

ಕೈಹಾರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಾರೆ: ಕಮಲದಳ ಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳ ನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ$_1$)]

ಕೈಹಾಳೆ, ಕಯಿಹಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಳೆ, —ಕಾಗದ (?): ಚೀಟು ನಿಮ್ಮ ಕೈಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಅದೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೩). **ಕಯಿಹಾಳೆ**: ೨. ಚಿಕ್ಕಪುಸ್ತಕ; ಕೈಹೊತ್ತಗೆ: "ಕವಳಿಕಂ ಕಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈ] ಹಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಾಳೆ$_1$ (< ಪಾಳೆ$_1$)]

ಕೈಹಿ 'ಕಯ್ಪಿ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿತ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಂಕೆ; ಹತೋಟಿ; ವಶ: ಮನೆಯ ಕೆಲಸ ತನ್ನ ಕೈಹಿಡಿತ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಯೋಧಪು. ೩೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಿಡಿತ]

ಕೈಹಿಡಿತೆ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿತೆ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿಸು 'ಕೈವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಹಿಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಹೊಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ತೋರಿಸು: ಒಡಲೊಳಗೆ ತನ್ನನುವ ಸೇರಿಸಿ ಕಡುವಿಷಯ ಕರುಣಾಬ್ಧಿಗಳು ಕೈಹೊಡೆದು (ಶರೀಫ. ೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಕೈಹೊಡ್ಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೈಹೊತ್ತಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಗೆ; ಕಿರು ಹೊತ್ತಗೆ; ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ: ಆರುನೂರೆಂಟು ಷಟ್ಪದದ ಕೈಹೊತ್ತಗೆಯೊಳಾ ರಸದ ಶನಿ ಮೂರನಳವಡಿಸಲಾಗದಾ ಕಾರಣದಿ ಪರಿಣತರು ಮನ್ನಿಪ್ಪುದು (ಭರಥ. ೯ ಕಡೆನುಡಿ).

ಕೈಹೊಯ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್' ನೋ.

ಕೈಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕೈಗಳ ಹೊಡೆತ; ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ: ಹೊಕ್ಕುಜಿಯ ಲಾಜದೆ ಮುರಿಹು ಬರ್ಪವಂ ರಾಣಿಯರ ನಗೆಯ ಕೈಹೊಯ್ಲು ವಾದ್ಯದ ಗತಿಯ ನರ್ತಕಂ (ಚಬಪು. ೮–೧೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಯ್ಲು (< ಪೊಯ್ಲು)]

ಕೈಹೊಲ 'ಕೆಯ್ವೊಲ' ನೋ.

ಕೈಹೊಲಸುಗಾಜ (ನಾ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ರಕ್ತದಿಂದ) ಕೈಯನ್ನು ಹೊಲಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ (?): ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಹೊಯ್ಸುಗ್ಗಳಿಕೆ ಕೊಂಬುದೆ ಭೀಮನಲಿ ಕೈಹೊಲಸುಗಾಜನು ಹಿಂಡಿದನು ಕೌರವ ಸಹೋದರರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಲಸು (< ಪೊಲಸು) + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಕೈಹೊಸಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜು, —ತಿಕ್ಕು.
ಕೈಹೊಸಕಿಕೊಳ್ಳು=ಕೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳು, —ತಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು: ಸಟ್ಟು ಜೋಲುಮುಖ ತೋರಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೈಹೊಸಕಿಕೊಂಡರು (ಒಡ್ಡ ಉ. ೧೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಸಕು]

ಕೈಳಾಸಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ: ಕೈಳಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ತದಗ್ರಸ್ಥಿತ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂಗಳನನೇಕವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೬೨ ವ). [ಕೈಳಾಸ (= ಕೈಲಾಸ) + ಶೈಲ]

ಕೈಳಾಸಾಚಳ (ನಾ). = ಕೈಳಾಸಶೈಲ: ಎಂದು ಕೈಳಾಸಾಚಳಮನೇಱಿ ಧೂಳೀಶಾಲದಿಂ ತಗುಳ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೨ ವ).
[ಕೈಳಾಸ (= ಕೈಲಾಸ) + ಅಚಳ (= ಅಚಲ)]

ಕೈಳಿ (ನಾ). (?): ಜಲವಿಲ್ಲದ ತಟಾಕದ ಕೈಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿದಂತಿರಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೬೨). [?]

ಕೈಱಾಟಣ, ಕೈಱಾಟಳ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವ ರಾಟೆ, —ಚಕ್ರ: ಪಕ್ಕಲೆಯ ಪನ್ನೀರುಗಳು ಹಿಡಿದವು ಹೊಳೆವ ಕೈಱಾಟಣದ ಕಾಂಚನಮಯದ ದೋಣಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೧೬). **ಕೈಱಾಟಳ**: ಹೆಗಲ ಪಕ್ಕಲೆಗಳಲಿ ಕವಿದುದು ವಿಗಡ ಪೂತನಿವೃಂದ ಜೀರ್ಕೊಳವಿಗಳ ಕೈಱಾಟಳದೊಳ್ಕೈದಿತು ಶಾಕಿನೀ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಱಾಟಣ]

ಕೈಱಾಟಳ 'ಕೈಱಾಟಣ' ನೋ.

❋

ಕೊ

ಕೊ$_1$ 'ಕೊಳ್' ಪರಾ.

ಕೊ$_2$ (ನಾ). 'ಕೊಳಗ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ಮೂಲಸ್ಥಾನಕೆ ಸ ೨ ಕೊ ೧೦ ಮಾಚ ಸಮುದ್ರದ ಮೂಡಣ ೧ ಬಸದಿಗೆ ಕೊ ೧೦ ಪಡುವಣ ಕೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊ ೧೦ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೬೪ ; 1225). [< ಕೊಳಗ]

ಕೊಂಕ$_1$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಕ$_2$ 'ಕೊಂಗ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಕ$_3$ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಉಳ್ಳವನು; ವಕ್ರ: ಇಲ್ಲಿ ಕೊಂಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಪಾಪಂಗೆಯ್ದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೮–೨೩); ತಾಳಕಾಯ ಮೋಳಿಗೆಯೊಂದಂದದ ಮುರುಡನಪ್ಪವಂಕಂ ಮೊದಲೊಱಗಿದ್ದ ಕೂನ ಗೊಜಡಿನಂದದ ಕೊಂಕಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಕ$_4$ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಬಸವಂ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಚೆಯುಂಚೆ ಕಪಿ ಸಾರಂಗಂ ನವಿಲ್ ಕೋಡಗಂ ಮುಸು ಕೊಂಕಂ ಪುಲಿ ಬಳ್ಳು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೪); ಬಲೆವಱಿದ ಕೊಂಕನಂತೆ ಮನೆಯ ಗುಜಿಯಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೮); ಶಾಲ್ಮಲಿ ಸಂತತಿ ಕೊಂಕ ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ದಶಕು. ೨–೧೨೦); ನರಿ ಭುಜಂಗನಿಲಿ ಕೊಂಕನೋತಿಯುಂ . . . ಪುಲಿಯಕ್ಕೆಲು ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ನಲಿವೊಡಂ (ಅಬ್ಬವು. ೨–೧). [?]

ಕೊಂಕಡಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟ ಅಡಿ; ತಪ್ಪು ಹೆಜ್ಜೆ: ಕಟಯಲುಗುತ್ತಿರಲಡ್ಡಂ ಮೆಟ್ಟುತೆ ಕುಂಟನವೊಲ್ ಕೊಂಕಡಿಗಳನಿಡುತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಕಾಡಿ ನಿಲುತ್ತಂ] (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪–೨೬).
[ಕೊಂಕು$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕೊಂಕಣ, ಕೊಂಗಣ (ನಾ). ೧. ಭಾರತದ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು, —ಒಂದು ದೇಶ: ಸಮಗ್ರ ಕೊಂಕಣ ಭುವಂ (ಇಅ. V, ೨೬೮–೬ ; 1026); ಕೊಂಕಣ ವಿಷಯ ಸಾಧನ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೩೫ ; 1122); ಮಾಳವ ಮಗಧ . . . ಕೊಂಕಣ ಸಿಂಧು ಹಮ್ಮೀರ (ಚಬಪು. ೬–೪೯); ಬೀಸುತ ಬಂತೈ ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿಯು ಕೊಂಕಣ ಸೀಮೆಗೆ (ಕಎಪು. ೨೯–೨); ಕೊಂಕಣ ಸುತ್ತಿ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಹೋದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕೊಂಕಣ ದೇಶದವನು: ಕೊಂಕಣನ ಕೊಡೆ ನೋಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಡೆ] ನೋಡೆ ಹಾಱಿದುದಲ್ಲಿ (ತಿರುರ. ೩–೧೬); ತೆಲುಗ ತಿಗುಳ ಕೊಂಕಣ ಮಲೆಯಾಳರು ಸುಲಲಿತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನರು (ಕಂನವಿ. ೨೩–೭೫); ತೆಂಕಣದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೊಂಕಣ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಕೊಂಗಣ**: ೧. ವಾರಿಧಿಯ ತಡಿವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ಭೂರಿಬಲ ಕೊಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣದ ಕೋಹುಗಳೋರಣದ ಕರವ[ಪಾಠಾಂ. ವಿ]ಳಿಯಲಾ ಹಿಮದವನಿಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೪).
[< ಸಂ. ಕೋಂಕಣ]

ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳ (ನಾ). ಕೊಂಕಣ ದೇಶದವರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡಕಾಳಾನಳಂ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳಂ ಗಣ್ಡರ ಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೧೪ ; 1047) ; (ಕಇ. IV, ೪೧-೫ ; 11ನೆಯ ಶತ ನೋ). [ಕೊಂಕಣ + ತಲ್ಲಳ (< ತಲ್ಲಟ)]

ಕೊಂಕಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆನ್ತಾ ವಸುಧಾಧಿಪಂಗೆ ತನಯಂ ಕಲಿ ಕೊಂಕಣದೇವ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೭ ; 968). [ಕೊಂಕಣ + ದೇವ]

ಕೊಂಕಣಭಯಂಕರ (ನಾ). = ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳ: ಕರಹಾಟ ವಜ್ರಕವಾಟ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೩೦ ; 1015). [ಕೊಂಕಣ + ಭಯಂಕರ]

ಕೊಂಕಣಸ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಕಣದೇಶದವನು: ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರು ಕೊಂಕಣಕ್ಕೆ ವಸಾಹತು ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೊಂಕಣರು, ಕೊಂಕಣಸ್ಥರು, ಕೊಂಕಣಿಗರು ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದರು (ತುಳುನಾ. ೧೬೦). [< ಸಂ. ಕೋಂಕಣಸ್ಥ]

ಕೊಂಕಣಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಂಕಣಸ್ಥ: ತೋಟ ಸೊಕ್ಕಿದರೆ ಆಡನಿರಿಸು, ನಾಡು ಸೊಕ್ಕಿದರೆ ಕೊಂಕಣಿಯನಿರಿಸು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೊಂಕಣಸ್ಥರ ಭಾಷೆ. [← ಮರಾ. ಕೋಂಕಣೀ]

ಕೊಂಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಣಸ್ಥನ ನಡವಳಿಕೆ: ಲಂಕೆಗೆ ಹೋದರೂ ಕೊಂಕಣಿಕೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಂಕಣ + -ಇಕೆ]

ಕೊಂಕಣಿಗ (ನಾ). = ಕೊಂಕಣಸ್ಥ: ಉಭಯತಟವರ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಕೊಂಕಣಿಗ ಸಿಂಗಣಿಕ ಶಬರ ಚಾಂಡಾಲ ಪ್ರಭೃತಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಪಸಾರ. ೯೨೩-೧೬) ; ಕೊಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕುರು ಸಲ್ಲ, ಕೊಂಕಣಿಗರ ನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಂಕಣ + -ಇಗ]

ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಣದೇಶದವಳು; ಕೊಂಕಣದ ಹೆಣ್ಣು: ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಂಕಣಿಗ + -ಇತಿ$_{1}$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಂಕಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಡೆಂಕಣಿಗಳಲಿ ಕೊಂಕಣೆಗಳಲಿ ಪರಿಘಗಳಲಿ ಮುಸುಂಡಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೨೪) ; ಮಾಳಿಗತ್ತಿ ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ ಕೊಂಕಣ[ಣೆ] ಬಿಡೆಗತ್ತಿ ಸೆಳೆಗತ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [< ಸಂ. ಕೊಲಂಕಣಿ]

ಕೊಂಕಸ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ವೀರ ಚಿಕದೇವಂ ನೋಟಕರ್ ಮೆಚ್ಚೆ ಮೆಲ್ತಗೆಯೊಳ್ ಡೊಕ್ಕರೆಯೊಂಟಿ ಮಂಡಿಕರಲಂ ಸೀಸಂ ಕರಂ ಕೊಂಕಸಂ ಮಗುಬ್ದೊಂತೀ ಗತಿಭೇದದಿಂ ತೊಡಕಿ ತೋರ್ಕುಂ ಸಾಧಕ ಪ್ರೌಢಿಯಂ (ಚಕವಿ. ೪-೧೪೬). [?]

ಕೊಂಕಾಟ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ನಡತೆ, —ಚೇಷ್ಟೆ: ಈ ಜನರ ಹಜೆಬರಹ . . . ಮಂತ್ರಿಯ ಒಲವು ಕೊಂಕಾಟ ಬಿಡುವುಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೦೦). [ಕೊಂಕು$_{3}$ + ಆಟ]

ಕೊಂಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಡು; ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು: ಪಾಡುವಾಡುವ ಕೊಂಕಾಡುವ ಮಾಡುವೊಂದು ದಿವಸಂಗಳ್ಗಟ್ಟಿದಂ ದೇವ ವಾರವಧೂ ವರ್ಗಮಂ (ಅನಂಪು. ೪-೭೧). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಚುಚ್ಚುಮಾತನಾಡು: ಇಂತೆನೆ ವಿಘ್ನೇಶಂ ನಗೆಗೂಡಿ ಮರು ಕೊಂಕಾಡಲು ನನ್ನನು ದೂಡಿ (ಗಣೇಶ. ೫-೧೧೨). [ಕೊಂಕು$_{3}$ + ಆಡು$_{1}$]

ಕೊಂಕಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಡೊಂಕಾಗು; ಬಾಗಿರು: ತರಳಾಪಾಂಗಂ . . . ಕೊಂಕಾಂತ ಪುರ್ಬೊಂದಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೭). [ಕೊಂಕು$_{3}$ + ಆನ್$_{1}$]

ಕೊಂಕಿ$_{1}$ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆ; ಕೊಂಡಿ: ಮುರಹರನ ನಿಟ್ಟೆಲುವೆ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಉರಗರಾಜನೆ ನೇಣು ನರಕೇಸರಿಯ ನಖವೇ ಕೊಂಕಿಯಾದಿವರಾಹ ನೆರೆಯಾಗೆ . . . ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಜನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೮). [? / ತುಳು. ಕೊಂಕೆ]

ಕೊಂಕಿ$_{2}$ (ನಾ). ಕೊಂಕುತನವುಳ್ಳವನು; ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು; ಕೊಂಗಿ. [ಕೊಂಕು$_{2}$ + -ಇ$_{3}$]

ಕೊಂಕಿಗ (ನಾ). ಕೊಂಕುಸ್ವಭಾವದವನು; ಹಿಂಸ್ರನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮). [ಕೊಂಕು$_{2}$ + -ಇಗ]

ಕೊಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು: ಕವಿತಾನೀತಿಗೆ ಬಾಳ್ವೆವೆಂದೆ ಮನುಜರ್ ಕೊಂಕಿಟ್ಟರಿಂತೆಂದು ಸುರ್ಕುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನ ತಿಟ್ಟ × × × ಸಿಗ್ಗಿನೊಳೆ ಸಾವತ್ರಲ್ಮನಂ ಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೫-೧೨). [ಕೊಂಕು$_{2}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಕೊಂಕಿಸು, ಕೊಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು; ವಕ್ರವಾಗಿಸು: ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಸಿ ತಳನಂ ಬಾಗಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕರವಂ ಬಾರಿಸಿ] ನಿಲವಂ ಕೊಂಕಿಸಿ ಬೆರಳಂ ಕೊಂ[ಪಾಠಾಂ. ಬಂ]ಕಿಸಿ (ಭೃಂಗೇರ. ೧೫-೨) ; ಕೊಂಕಿಸಿ ಗೋಣ್ಗಳನೊಯ್ಯನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೩೩); ಅವಳ ಕತ್ತು ಕೊಂಕಿಸುವ ರೀತಿ ಆನಂದನಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೪೬). ೨. ಬಾಧಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆಪಡಿಸು: ಕಾಲೋಚಿತವನರಿದಿತ್ತೊಡೆ ಮನುಜಗೆ ಮೂಲೋಕವನಿತ್ತ ಫಲವು ಮೇಲೆ ಯೆಡೆಯಾಡಿಸಿ ಕೊಂಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಡಾ ಕೂಲಿಗೆ ಸರಿ ರಂಗೇಶ (ನೀತಿಸಾ. ೪೬-೨೭). **ಕೊಂಗಿಸು**: ೧. ತಂಗಿಸಿ ಮಣಿಯುತ ಲಂಘಿಸಿ ಹಾರಿ ಕೊಂಗಿಸಿ ಕುಣಿಯುತ (ಹಮಚ. ೨೨). [ಕೊಂಕು$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೊಂಕು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಡೊಂಕಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು; ಬಾಗು; ಬಳುಕು: ಕೊಂಕಿ ಪರಿಯುತ್ತಿರವಿಂದೆ . . . ಪೋಲ್ತುದು ಮಹಾನದಿ ರುಂದ್ರ ಫಣೀಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶೂದ್ರಕ); ತಿರುಪಿನ ಮೀಸೆ ಕೊಂಕಿದ ಪಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭) ; ಅಯ್ಯನ ಕೊರಳು ಕೊಂಕದು ಬಾಹ್ಲಿಕನ ಮನನೋಯದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೬); ಸೋರ್ಮುಡಿಯ ಭಾರಕೆ ಕೊರಳು ಕೊಂಕಲು (ನಳಚ. ೫-೫೩). ೨. ಕದಲು; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಂಜರಿ: ಶಂಕೆಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನದೊಳ್ ಕೊಂಕದೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮೆಂಬ ಪೆರ್ಬುಲಿವಿಂಡಂ ಸೋಂಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫) ; ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿದನೆ ಕಂದಿದನೆ ಕುಂದಿದನೆ (ಬಸರ. ೭-೭೫) ; ಕೊಜಗಿ ಕೊಂಕಿದೊಡಲ್ಲ ಭಕ್ತನು (ಸಂಭಪ. ೮-೪೫) ; ಚಪಳೆಯರ ನಗೆಯಡಗಿದವು ಭೂಮಿಪರ ಭುಜಬಲ ಮಾನಹಾನಿಯ ಕೋಪ ಕೊಂಕಿದವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೧೭). ೩. ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು: ಮುತ್ತಯನ ಕಿಱಯಯ್ಯನಯ್ಯನ ಚಿತ್ತ ಕೊಂಕಿತು ಸಾಕು ನಿಂದೆಗೆನುತ್ತಲಗ್ರಜ ಸಹಿತಲೋಲಗದಿಂದ ಹೊಜವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೩೯) ; ಸೀತೆಯಂ ಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಕೊಂಕದಿರು ಸೈರಿಸುವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೦). ೪. ಬಾಧೆಯಾಗು; ನೋವಾಗು: ಕುವರನ ಕೂದಲು ಕೊಂಕದಿರಲಿ ಎಂದು ಬೇಡು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೮). ೫. ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಬಾಧಿಸು: ಮೊಗದೊಳಗೆ ನಸುನಗೆಯುಗಳದಿ ಕೊಂಕುವ ಮಾತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೩೬). ೬. ಕೊರತೆ ಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಊನವಾಗು: ಕುಂಕುಮ ಹಲನಾಲ್ಕಕಂಬಿಂಕದಿಂ ಪಣಮ್ಮೈದು ಪಾಗಲು ಮತ್ತಾ ಕೊಂಕದ ತೊಲೆಯೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೮೫-೨). [?]

ಕೊಂಕು$_2$, ಕೊಂಕ$_1$, ಕೊಂಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಬಾಗು: "ಕುಡು ಕೊಂಕು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೭); "ಕೊಂಕೆನೆ ವಕ್ರ" (ಕಶರ. ೨೯); ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಕೊಂಕಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಇಱುವಬೆಡಂಗನ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಂಕುಂಟೆ ನುಡಿಯೊಳೇಂ ತೊದಳುಂಟೆ (ಗದಾಯು. ೨-೬); ನಾಯಬಾಲಮಂ ಕಾಸಿ ತಿರ್ದಿದೊಡಂ ಕೊಂಕು ಮಾಣದಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೨); ಪುಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಕಂ ತಿರ್ದುವ ತಿರ್ದುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೭೯). ೨. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ: ಬಲ್ಲಣಿಯ್ಯ ನಯದೊಳ್ ನುಡಿಯಲ್ ಕೊಂಕಂ ಕಲ್ತುದಲ್ತೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೧); ಜಾಣೊಡಂಬಡೆ ಪೊಸತಾಯ್ತು ಕೊಂಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು ರಸಂ ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೬೩); ಒಪ್ಪಂಬೂಸಿದ ವೊಲ್ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ಕೊಂಕುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫). ೩. ಚುಚ್ಚು ಮಾತು; ಕಟಕಿ: ನಯಮಂ ನುಡಿದೊಡಮದು ಕೊಂಕಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೨); ಕೊಂಕು ಬಡಕೆಂಬ ನುಡಿಯೂ ನಾಡ ಮಡದಿಯರವಯವಗಳೊಳಲ್ಲದೆ ಬಿಱುನುಡಿಯಿಲ್ಲವೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೪); ೪. ಅಳುಕು; ಅಂಜಿಕೆ: ತಲ್ಲಣಿಸದ ಗಂಡಂ ಕೊಂಕಿಲ್ಲದ ಕಲಿ ಕುಸಿಯದದಟನೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೩-೯೯). ೫. ಬಾಧೆ; ತೊಂದರೆ: ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಚೋಳರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಗಾದರೂ ಕೊಂಕುಂಟಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩೨). ೬. ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಕ್ರಮ: ಗಮಕಂ ಕೊಂಕಾಂಕೆ ಝುಂಕಾಳತೆ ವಳಿ ಲುಳಿ ಲಾಗಾವುರ್ಪ ಕೊರ್ಪಾಂತ ಬಿಂಕಂ . . . ಬೆಡಂಗೆಂದೆನಿಪನಿತಱ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂ ತಾನೆ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನೆಂಬೊಂದೆಸಕದಿನೆಸೆದಂ ನಾಡೆ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೬೪). ೭. ಕುಂದು; ದೋಷ. 'ಕೊಂಕುಕೊಸರು' ಪರಾ. ೮. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಭಂಗಿ: ಪದ ಕೊರಲಿಂಪನಪ್ಪುಕೆಯೆ[ಕೊಂಕುನ]ಯಂ ಗಮಕಗಳಿಂ . . . ಸಮನಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೮); ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಿಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣುಕನುಜಾಯಿ . . ., ಎಂದಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩). ೯. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಜ್ಞೆ: "ಕೊಂಕೆಂದು ಗುರು" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೦); "ಗುರು ಕೊಂಕು ಸೈತು ಲಘುವೆಂದುಱಪೇಟ್ವರ್' (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯). **ಕೊಂಕ$_1$**: ೧. ಕಮನೀಯಂ ಸ್ಮರಧನು ಕೊಂಕಮನೀಯಂದದೊಳೆ ಪಡೆಯದೆನೆ ನಿಡುವುರ್ವು . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೪೨). **ಕೊಂಗು$_2$**: ೧. ಕೊಂಗು ನಗೆಗಳ ನಗಿಸಿಯಾಡುವ ಭೃಂಗಿನಾಟ್ಯವ (ಶರಲೀ. ೫೮೩-೧೦).

ಕೊಂಕೊಂಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೀ ಇವತ್ತ ಯಾಕೋ ಕೊಂಕೊಂಕಾದಿ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟತೀ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೨೬). **ಕೊಂಕುಮಾಡು** = ಉದ್ಧಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸು: ಕಾಗೆ ತಾನು ಯಾರೆಂಬ ಎಚ್ಚರ ಮರೆತು . . . ಕೊಂಕು ಮಾಡುತ್ತ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨). [< ಕೊಂಕು$_1$]

ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ, ಕೊಂಕುಡಾಣೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬಡಿಗೆ, —ದೊಣ್ಣೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ, ಕೊಂಕುಡಾಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೊಂಕುಡಾಣೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕೊಂಕು$_3$ + ಡಾಣೆ$_1$]

ಕೊಂಕುಂಬನೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಹಲ್ಲು; ಡೊಂಕುಹಲ್ಲು: ಕೋಱದಾಡೆಯ ಕೊಂಕುಂಬನೆಯ ಕುಟಿಗಣ್ಣ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಯ . . . ಅಱಗುಲಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೧೮). [ಕೊಂಕು$_1$ + ಪನೆ]

ಕೊಂಕುಕೊಸರು, ಕೊಂಕೊಸರು (ನಾ). = ಕೊಂಕುಕೊಱತೆ: ಎನಿತು ದುರ್ನುಡಿಗಳೈತರೆ ಕೊಂಕುಕೊಸರುಗಳ ಕಿನಿಸೆಂಬ ತಗುಲುಗಳ ಸೋಂಕದಿಹ ಭೃತ್ಯತ್ವವನಘ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೬೨-೩೫); ಜನಕಸುತೆಯಾ ಹೃದಯದೊಳ್ ಕೊಂಕುಕೊಸರಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾತಂಕ ಪದಮೆಂಬೊಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬೩-೫೧). **ಕೊಂಕೊಸರು**: ಎಮ್ಮ ಸಾಂಪ್ರತದಾರ್ಯರೊಳಗೇನಾನು ಕೊಂಕೊಸರುಂಟೆ ಈವರಿಗೂ (ಜರಾಮಾ. ೨೧೪-೫೫).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೊಸರು$_3$]

ಕೊಂಕುಕೊಱತೆ (ನಾ). ಓರೆಕೋರೆ; ಕುಂದುಕೊರತೆ; ಲೋಪದೋಷ: ಅಲ್ಲಿಯೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದ ಕೊಂಕುಕೊಱತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಂದುಕೊಱತೆ, ಕೊಂಕು ಕೊಸಱು]ಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೨೩); ನಿಮ್ಮಯ ಶರೀರದ ಕೊಂಕುಕೊಱತೆಗಳ್ ಪೋಗಿ ಮಡಿದ ತಿಂತಿಣಿಯ ಬಲಮೇಳ್ವುದು (ಚಬವು. ೩೨-೫೦); ಖೋಡಿಗಳೆದು ವಹಮಾನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸರಲೇ ಕೊಂಕುಕೊಱತೆಗಳನೆಂದವನನಸುರಾರಿ ಬೆಸಗೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೨).

[ಕೊಂಕು$_3$ + ಕೊಱತೆ (< ಕೊಱಂತೆ)]

ಕೊಂಕುಕೋಡು (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ಕೊಂಬು; ವಕ್ರವಾದ ಕೋಡು: ಕೆಲದಿನದಿ ಕಾಡುಕೋಣದ ಕೊಂಕುಕೋಡಂತೆ ಧೂಮಕೇತು ಕವಲ್ತು ಬಾನೊಳಗೆ ಬೆಳರುತಿದೆ (ಹಟ್ಟರ. ೨೧-೯೯).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೋಡು$_2$]

ಕೊಂಕುಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು: ಕೊಂಕುಗಲಿವ ನೋಟ ಕುಣಯಲೆಳಸುವ ಪುರ್ಬಂಕೆಗೆ ನಿಲದಭಿಲಾಷೆ (ಹರಿಬ. ೬-೧೮).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$)]

ಕೊಂಕುಗುರ್ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ನಖ; ಬಾಗಿದ ಉಗುರು: ಕೊಂಕುಗುರ ಮಡಿಗಿವಿಯ ಕಿಡಿಗಣ್ಗಳ ಹಾಸನುಗಿದು ಬಿಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಉಗುರ್]

ಕೊಂಕುಗುರುಳು (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು; ಸುಳಿಗೂದಲು; ಕುಟಿಲಕುಂತಳ: ಕೊಂಕುಗುರುಳಿನ ರಂಭೆ ಕಂಕಣವು ಕಟಸೂತ್ರ ಪಂಕಜಮುಖಿಯು ಎನಬೇಡ ತಾನೊಲಿದ ಮಂಕೆ ಮಾಣಿಕವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಕುರುಳು$_1$ (< ಕುರುಳ್$_1$)]

ಕೊಂಕುಗೂದಲ್ (ನಾ). = ಕೊಂಕುಗುರುಳು: "ಕೊಂಕುಗೂದಲಳಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೬).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೂದಲ್ (< ಕೊಂದಲ್)]

ಕೊಂಕುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕಿಸು; ಬಾಗಿಸು; ಓರೆಯಾಗಿಸು: ಕೊರಲಂ ತಾಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಯುತ್ತಡಿಗಡಿಗೊಡನೈತರ್ಪ ತೇರಲ್ಲಣಂ ನಟ್ಟರೆ ನೋಟಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩-೭). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಚಂಚಲಾಕ್ಷಿಗಳ ಡಾಳಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕಿವಿಗಳಾ ಶ್ರೀಕಾರದಾಕಾರಮಂ ಚುನ್ನವಾಡೆ ಕುಡುವುರ್ವು ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಯೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೦).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೊಂಕುಗೆರೆ (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ರೇಖೆ; ವಕ್ರರೇಖೆ: ಗುರು ಕೊಂಕುಗೆರೆಯಕ್ಕು ಲಘು ನಿಂದ ಗೆರೆಯಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭-೨೦).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಗೆರೆ]

ಕೊಂಕುಗೊಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊಂಬು; ಡೊಂಕಾದ ರೆಂಬೆ: ಭಯದಿಂದೋಡುತ್ತಿರೆ ಕಾಡೊಳೊಂದು ಮರದ ಕೊಂಕುಗೊಂಬಾತನ ತುಱುಂಬಂ ಪಿಡಿದು ತಡೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೭).

[ಕೊಂಕು$_1$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕೊಂಕುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು; ಕೊಂಕಿಸಿದ ಕತ್ತು: ಆ ಮಿಗಂ ಕೊಂಕುಗೊರಲಿಂ ಪಿಂತಿರುಗಿ ಹಾರುತಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೩). [ಕೊಂಕು$_1$ + ಕೊರಲ್]

ಕೊಂಕುಡಾಣೆ 'ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ' ನೋ.

ಕೊಂಕುನಗೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯದ ನಗೆ; ವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಗು: ಆನಂದ ಕೊಂಕುನಗೆ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೫೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ನಗೆ]

ಕೊಂಕುನುಡಿ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಕಟಕಿ; ಕಾಕು: "ಅತಿ ಕೊಂಕುನುಡಿ ಕಾಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಕೊಂಕುನುಡಿಗಳಂ ಕೊನರಿಸಿದಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೯೩-೪೪); ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಮಗನಿಗೆ ಕೊಂಕುನುಡಿ ನುಡಿದಳು (ಬಿದುರಿ. ೮೪). [ಕೊಂಕು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೊಂಕುನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟ: ಕೊಂಕುನೋಟದೊಳೆನ್ನನೇತಕೆ ಕೊಲ್ಲುವೆ ದಿನ್ನಾಣಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೬-೧೭). [ಕೊಂಕು$_2$ + ನೋಟ]

ಕೊಂಕುಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ವಕ್ರಪ್ರಶ್ನೆ; ವ್ಯಂಗ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಅಪಸವ್ಯ ಅರುಣಾಚಲಯ್ಯರ್ ಅವರು ಒಂದು ಕೊಂಕುಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ, ರಸಿಕಪ್ರಿಯರಾಗವನ್ನು ಹಾಡಬಲ್ಲಿರಾ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕೊಂಕುಮಾತು (ನಾ). = ಕೊಂಕುನುಡಿ: ಈ ಮೃಗಾಂಕನೊಳ್ ಕಳಂಕಮಿರುವುದೇನೆಂದು ನಿಶ್ಶಂಕನಾಗಿ ಕೊಂಕುಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ ಕಲವಿಂಕನಂ ಕುರಿತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೮-೭). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಂಕುವಂಕು (ನಾ). ಅಂಕುಡೊಂಕು; ಓರೆಕೋರೆ: ಮಾನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದ ಕೊಂಕುವಂಕುಗಳು ಆ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತಂದು, ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೭೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ವಂಕು$_0$]

ಕೊಂಕುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹರಿ; ವಕ್ರವಕ್ರವಾಗಿ ಸಾಗು: ನೆಟ್ಟಾನೆ ಬಾಳ್ವೆಯಲಿ ನಟ್ಟಾನೆ ನಡಿ, ನೇರ ನೀರಲಿ ಚಿಗುಳೆಯಂತೆ ಕೊಂಕುವರಿಯದಿರಣ್ಣ (ಹಬ್ಬರ. ೪-೪೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊಂಕುವಿಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬಿಲ್ಲು; ವಕ್ರವಾದ ಬಿಲ್ಲು. 'ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕೊಂಕು$_2$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಯಾವಾಗಲೂ) ಬಾಗಿದ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಬಗೆಯೊಳೊಗೆದವ ಕಾಮ ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮); ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಡುವಿಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕೊಂಕುವಿಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಕುವುರ್ವು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಹುಬ್ಬು; ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬು: ಕುಡುವುರ್ವು, ಕೊಂಕುವುರ್ವು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪುರ್ವು]

ಕೊಂಕುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕೊಂಕುವೆರಸಿದ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೯). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೊಂಕುವೆರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊಂಕುವೆರಸು: ಕಿಱಿಯರಸಿಯರ ಕೊಂಕುವೆರೆದ ಬಿಂಕವಾತನಾಲಿಸಿ (ನರಚ. ೫-೧೮ ವ). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಬೆರೆ$_1$]

ಕೊಂಕುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು: ಪೊಳೆವಂಕುಶದಂತಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಕೂರುಗುರ್ಗಳ್ ... ಕೊಲ್ವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯). ೨. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರು: ಕಿವಿಯಿಂ ಬಗೆವುಗುವೊಡೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಪೊಸ ನುಡಿಯು ಪುಗುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೊಂಕುಳು 'ಕವುಂಕುೞ್' ನೋ.

ಕೊಂಕೊಸರು 'ಕೊಂಕುಕೊಸರು' ನೋ.

ಕೊಂಕೊಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೀರಹಕ್ಕಿ (?): ಕೊಂಕೊಳಲೆಗಳಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುಱುಂಕಿದ ನಱುಗೆಱೆಯ ಮೀನುಮಂ ಮಿಡಿಚೆಯುಮಂ ಸಂಕಮೆನೆ ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಪೆಳ್ವಂಕಿಗಳಂ ಪೊತ್ತುವದಱ ತಟರುಹತತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೧); ಕೋಂಕೊಳಲೆ ಕೊಳಲೆ ನಡೆಯಲೊಡಂ ಕೆಸಱಿನಿಸುಱಿಯೆ ಸುಱಿಯೆ ನೀರ್ಮುೞುಗಿದ ಮೀನಂ ಕಳಲೆ ಕಳಲೆ ಚಂಚುಪುಟಂ ಕರ್ದುಕಿದ ಜಗುಳೆ ಜಗುಳೆ ಸಾರ್ದತ್ತು ಬಕಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೨). [?]

ಕೊಂಕೋಜ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಕೋಜನ ಮಗ ××× ಎಂಕೋಜನು ನಿಲಿಸಿದ ತೋರಣ (ಎಕ. X, ಶಿಢ್ಲಘ. ೨೯-೧೦; ?). [? + ಓಜ$_1$ (ಒವಝು)]

ಕೊಂಗ$_1$, ಕೊಂಕ$_2$, ಕೊಂಗು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಕೊಂಕಣ ಗೊಲ್ಲ ಕಾಂಭೋಜ ... ನಾನಾದ್ವೀಪ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ ವ); ಕೊಂಗ ... ಮರುಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ವ); ಕೊಡಗು ಕೊಂಕಣ ಕೊಂಗ ಮಲೆಯಾಳ ರಾಜ್ಯದ ಬಡಹೋರಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೩೨). ೨. ಕೊಂಗದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಬೆಂಕೊಂಡು ದೋರ್ಬ್ಬಲದಿಂ ಕೊಂಗರನೊತ್ತಿ ವೈರಿ ನೃಪರಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೩೧; ಸು. 1135); ತುರುಕರು ತಿರುಕರಾದರು ಕೊಂಗರ ಬಲ ಸುರಚಾಪದ ಸಿರಿಯಾಯ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೨೪); ಎಂದಿನ ಕೊಂಗರ್ಕ್ಕೆಸೆ ಬಡಿವೋರಿಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೪೫).

ಕೊಂಕ$_2$: ೧. ಮಲೆನಾಡು ಮುಂದೆ ಸಾಗರ ದಿದ್ದು ಅಪ್ಪುವುದು ತುಳು ಕೊಂಕ ಪುತ್ತೆ ಗೋಕರ್ಣ ಗೋವೆ (ಅರಳು. ೩೦೬); ವೃಷಭದೇವನು ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ, ಕುಟಕ, ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ಭಾರದ. ೧೩೮).

ಕೊಂಗು$_1$: ೧. ಅಪರಾಸಗಂಬುನಿಧಿ ಚೇರಮೆನಿಪ್ಪೆಡೆ ತೆಂಕ ಕೊಂಗ ಮತ್ತಿತ್ತೂಳಗುಳ್ಳ ವೈರಿಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೪; 1122); ಮಾಳವ ಚೋಳ ಕೊಂಗು ಮಲಯಾಳ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೮); ಕೊಂಗಿನ ಸೀಮೆಯಲಿ ಪುಂಮತ್ತೂರ ನಂಜರಾಯ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೯೬; 1521).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗು; ಮಲ. ಕೊಙ್ಙು; ತುಳು. ಕೊಂಗ]

ಕೊಂಗ$_2$ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: ಪಿಂಗಳಕಣ್ಣಿನ ಕೊಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿಂಗ]ಗಳ ಕೂಡಿ ಭಂಗನೆ ಲಂಕೆಗೆ ಪೋಬಾನ್ಯ (ಕನಕ. ೧೨೦-೭). [← ತಮಿ. ಕುರಙ್ಗು]

ಕೊಂಗ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ತನ್ನ ಬೊಲ್ಲನ ಕೂಡೆ ವಂಗಳನನ್ನಿರದೆ ಕೊಂಗನನಸಮನಂ ತನ್ನ ಬೋರನ ನಿರಿಸದಿರಿ ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸವ. ೫೯-೪೦); ಕೊಂಗ ಕತ್ತಳ ಮುಂಜ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಶುದ್ಧಾಂಗದಶ್ವಗಳು ಮೆಱೆದವು (ಭರಚ. ೨೦-೫೪). [< ಕೊಂಗ$_1$]

ಕೊಂಗ$_4$ (ನಾ). ಕಾಳು ತೂರಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಕುಕ್ಕೆ; ಬುಟ್ಟಿ: ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಎತ್ತಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಿ ತೂಱದೆ ಕೊಂಗವನೆತ್ತಿ (ಮೋಹಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧); ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗವ ನಿಳುಹುವರಿಲ್ಲ ಕೊಂಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಗೋಟು ತೂಱುವರು ಮೂವರು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೦); ಕೊಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಗು ತುಂಬಿಸಿದ ರಾಗಿಯನ್ನು ಕೈಗಳಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾರು ಆಳುಗಳು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮೂಲಾನ. ೫೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗಣಿ, ಕೊಙ್ಗಾಣಿ]

ಕೊಂಗಗಾಲು (ನಾ). ವುಂಡಿಯೂರಿದ ಕಾಲು (?) : "ನನ್ನ ಪರುಷದಿಂದಾದ ಹೊನ್ನರಾಶಿಯ ನೀನು ಕೊಂಡು ಪೋಗು ವಡೆಯರೆ" ಎಂದು ಕೊಂಗಗಾಲಿಲಾ ಪೊಱದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಮುಂದೆ ಮಡಗಲು (ಭೈರಪೂ. ೩೫೪). [ಕೊಂಗ$_0$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೊಂಗಣ 'ಕೊಂಕಣ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ 'ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ 'ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ' ನೋ.

ಕೊಂಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಡ್ಗ ; ಕೊಂಕಿದ ಕತ್ತಿ (?) : ಡೊಣೆಗತ್ತಿ ಕೊಂಗತ್ತಿ ಧರಿಸಿ ವಾಲಗದಿ ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೧೧೧). [< ಕೊಂಕು$_9$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಂಗನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು ; ಕೊಂಗದೇಶ : ಕೊಂಗನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದನ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೯; 900); ಕೊಂಗನಾಡಿಂದೆರಡು ಗಿಳಿ ಬಂದು ಹೇಳ್ಯಾವ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦). [ಕೊಂಗ$_1$ + ನಾಡು]

ಕೊಂಗಮಂಗ (ನಾ). ಕೋತಿಯಂತಹ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ವಿದೂಷಕ ; ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುವವನು : ಅವನ ನಡೆವಳಿಕೆಯೇ ಚೆನ್ನಿಲ್ಲ ಅವನೊಬ್ಬ ಕೊಂಗಮಂಗ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮಂಗ]

ಕೊಂಗಮಂಗತನ (ನಾ). ಕೋತಿಯಂತಹ ಸ್ವಭಾವ ; ಮಂಗಚೇಷ್ಟೆ ; ವಿದೂಷಕತನ : ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ವಯಸ್ಸು ಆದರೂ ಕೊಂಗಮಂಗತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಗಮಂಗ + -ತನ]

ಕೊಂಗಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೊಕ್ಕುಂನ್ದದ ಕುಱುಗೊಳೆ ಕೊಜ್ಗಮಂಗಲದ ಮೇದಯ್ಯ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಬಾಂರಿಂಗ್. ೪೦-೨ ; ಸು. 950). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮಂಗಲ]

ಕೊಂಗಮನ್ನೆಯ (ನಾ). ಕೊಂಗದೇಶದ ಮಾಂಡಲಿಕ : ಸಹಜಮನೋಜ ಹಯವತ್ಸರಾಜ ಕೊಂಗಮನ್ನೆಯ ಬಂಗಾಱ ಮಾವನಂಕಕಾಱ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೨೦ ; 1062). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮನ್ನೆಯ]

ಕೊಂಗರಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದುದು; ವಕ್ರವಾದುದು. 'ಕೊಂಗರಿಗೀಟು' ಪರಾ. [< ಕೊಕ್ಕರಿ]

ಕೊಂಗರಿಗೀಟು (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ಗೆರೆ; ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ರೇಖೆ : ಅರಮನೆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ . . ಕೋತಿಗೀಟುಗಳು ಕೊಂಗರಿಗೀಟುಗಳು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೦೬). [ಕೊಂಗರಿ + ಗೀಟು$_2$]

ಕೊಂಗರಿಬಿಂಗರಿ, ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡವಾದುದು; ಕೊಕ್ಕರಿ ಬಿಕ್ಕರಿ : (ಈ). **ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ** : (ಈ). [ಕೊಂಗರಿ + ಬಿಂಗರಿ./ ತೆಲು. ಕೊಂಕರಿವಂಕರಿ]

ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ 'ಕೊಂಗರಿಬಿಂಗರಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಲಿ, ಕೊಂಗಳಿ$_1$, ಕೊಂಗಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟವೃತ್ತರ್ ಕೊಜ್ಗಲಿಯ ವರಕ್ಕೆಣ್ಣೆಯಧರಕ್ಕೆ ತಮ್ಮುಕೆರೊಸೆ × × ಗೞ್ದಿ × × ವಿಕವಿಡುವೊರು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೩ ; 904). **ಕೊಂಗಳಿ$_1$** : ಕೋಳಾಲಂ ತೆರೆಯೂರು ಕೊಯತೂರು ಕೊಂಗಳಿಯುಚ್ಚಂಗಿ ತಲೆಯೂರು ಪೊಂಬುಚ್ಚ (ಎಕ. II, ೧೩೨-೨೭ ; 1123). **ಕೊಂಗಾಳಿ** : ಹಾರುನಾಡ ಕಯಿಮರ ಒದರೆ ಕೊಂಗಾಳಿಯ ಬಿಟನ ಬಯಲಿನ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-10 ; 1444). [?]

ಕೊಂಗಲ್ನಾಡು, ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು. ℙ. ಈಗಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು : ಕೊಂಗಲ್‌ನಾಡೊ [ಬಾಲ್ಗ]ಳ್ಪುಗೊಟ್ಟರ್ ಮಂಗಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೧೧೮-೫ ; 866) ; ಕೊಂಗಲ್ನಾಡೆಪ್ಪಾಸಿರಮನಿಱಿಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೩ ; ಸು. 920). **ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು** : ಬೂತರಸ ಯುವರಾಜಪದದುಳ್ ನಿನ್ದು ಕೊಜ್ಗಳ್ನಾಡು ಪೂನಾಡಮನಾಳುತಿಱ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೫-೫ ; 870) ; ಕೊಜ್ಗಳ್ನಾಡಿಪ್ಪಾಸಿರಮು[ಂ]ಮಲೆಸಾಸಿರಮುಂ ಆಳೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೦ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಂಗಲ್ ? + ನಾಡು]

ಕೊಂಗವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಜ್ಗವ್ವೆಯ ಮಾಯಿದೇವ ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೮-೩ ; 943). [ಕೊಂಗ$_3$ + ಅವ್ವೆ]

ಕೊಂಗಳಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಂಗಳಗಾವುಣ್ಡ ಬೆಸದಿ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೭೫-೩ ; 1026 ?). [ಕೊಂಗಳ ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಂಗಳಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪೆನ್ನಲೂರ ಕೊಂಗಳಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಜಾಕವ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೭೬-೫ ; 1026). [ಕೊಂಗಳ ? + ಆಚಾರಿ]

ಕೊಂಗಳಿ$_1$ 'ಕೊಂಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಳಿ$_2$ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು 'ಕೊಂಗಲ್ನಾಡು' ನೋ.

ಕೊಂಗಾಟ (ನಾ). ವಕ್ರಚೇಷ್ಟೆ ; ಮಂಗಾಟ : (ಈ). [ಕೊಂಗ$_2$ + ಆಟ]

ಕೊಂಗಾಣಿ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ನಡುವೆ ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೊಂಕುಬೆಣೆ ; ಬಿರಿ. (ಎಸಮ್ಮ. XV. ೨೮). [ಕೊಂಗು ? + ಆಣಿ$_3$]

ಕೊಂಗಾಳಿ 'ಕೊಂಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಕೊಂಗತನದವನು : ಮಹಾ ಕೊಂಗಿ ಮನುಷ್ಯ. ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ (ನಟಸಾ. ೬೨). [ಕೊಂಗು$_2$ (< ಕೊಂಕು$_2$) + - ಇ$_3$]

ಕೊಂಗಿ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕುನ್ದಮ್ಮ ಶಿರಾಧಿನಂ ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಜ್ಗಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧ ; ಸು. 800). [?]

ಕೊಂಗಿತಿ 'ಕೊಂಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಿತ್ತಿ, ಕೊಂಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಂಗರ ಹೆಂಗಸು ; ಕೊಂಗರವಳು : ಗವರಿಗನ ಕಟ್ಟಿಗೀಶಾನ್ಯ ಮೆಣಸಿನ ಕೊಂಗಿತ್ತೀ ಹೊಲದ ಮೂಡ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೩-೯೦೨ ; 1748). **ಕೊಂಗಿತಿ** : ಅಂಗಡಿಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಗಿತಿ ಕುಳಿತು ಭಂಗವ ಮಾಱುತಿಪ್ಪಳು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೪೨). [ಕೊಂಗ$_1$ + - ಇತ್ತಿ]

ಕೊಂಗಿಸು 'ಕೊಂಕಿಸು' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_1$ 'ಕೊಂಗ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_2$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_3$ (ನಾ). ಅಡಕೆ ; ಪೂಗ : ಸಾಸಿರದಯ್ನೂಱು ಕೊಂಗಿನ ಮರದವಟ್ಟಗೆಯ ಬಾವಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧-೪೭, 1044) ; ಫಳಿತ ಮಾದ ತೆಂಗಿಂ ಕೊಂಗಿಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬-೩೪ ; 1195) ; ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಜಂಬುರಸ ಮಾದುಫಲಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೮ ; 1222). 'ಕವುಂಗು' ಪರಾ. [< ಕವುಂಗು]

ಕೊಂಗು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೮೫). [?]

ಕೊಂಗು$_5$ (ನಾ): ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ನವಣೆ: ನವಣೆ, ಕೊಂಗು, ಪ್ರಿಯಂಗುತೆನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೨೨). [?]

ಕೊಂಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಗದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳು, —ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮಗವೀತಂ ಕೊಂಗುಗೊಳ್ವಂ ಗಡ ಗಜಘಟೆಯಂ ತರ್ಪನೀತಂ ಗಡ ಪೊಂನಗೆಯಿಂಬುದ್ದಂಡರು ತಪಿಸೆ ಪರನೃಪರಂ ಕಾದಿ ಬೇಕೊಂಡು ಕೊಂಗಂ ಜಗಮುತ್ಕೋಚಂಗೊಳಲು ಸಾಧಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೪೬; 1136).

[ಕೊಂಗು$_1$ (< ಕೊಂಗ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂಗುಣಿ, ಕೊಂಗಣಿ, ಕೊಂಗುನಿ, ಕೊಂಗುಳಿ, ಕೊಂಗೂಣಿ, ಕೊಂಗೊಣಿ, ಕೊಂಗೊಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಮುತ್ತರಸರಾ ಬೆಸದೆ ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ದಣ್ಡಿಱಿದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೨; ಸು. 750); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕೊಂಗುಣಿ ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧; 753). **ಕೊಂಗಣಿ**: ಕೊಂಗಣಿ ಪೆಂಡತ್ರಾರೇಣೇದಂ ತಾಂಬ್ರ ಶಾಸನಂ ಲಿಖಿತವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೨-೪೦; 540). **ಕೊಂಗುನಿ**: ಮಗ್ಗಿಯ ಪೆಲ್ವಾವ್ವ ಊಯ್ಯಮ್ಮ ನಾಡು ಸಟ್ಟ ಕೊಂಗುನಿಯ × × ಗೆ ಬನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೬-೧೭; 1027 ?). **ಕೊಂಗುಳಿ**. 'ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ' ಪರಾ. **ಕೊಂಗೂಣಿ**. 'ಕೊಂಗೂಣಿ ಗಾವುಂಡ' ಪರಾ. **ಕೊಂಗೊಣಿ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಂಗೊಣಿ ಮಹಾಧಿರಾಜ ೦ ಧುಪೊ ೦ ವಿಭೂತಯೇ ಭವತ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೬-೩; 475). **ಕೊಂಗೊಣಿ**: ಶ್ರೀ ಕೊಂಗೊಣಿ ಎಱೆಯನ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂ ಕೆಯೆ (ಎಕ.IV, ಹೆಗ್ಗಡ.೮೬-೧; ಸು.915). [?]

ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ, ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ, ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಗವುಣ್ಡಂ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ್ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೩; 1037). **ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ**: ಪೊಱನಾಡ ಎಳನ್ದವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿ ಗಾವುಣ್ಡನ ಮಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಚಮ್ಮ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೮; 1049). **ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ**: ಮಣಲಯ ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಮೂನೂಱು ಮಾನಿಸರ ವರಿಸಿ ತಾಮರೆಕೆಱೆಯಾನ ಕೂಡಿ ಇಱಿಯ ಬನ್ದಡೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೬-೯; 1007 ?).

[ಕೊಂಗುಣಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ, ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ, ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ (ಎಕ. I, ೩-೧; ಸು. 890); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ (ಎಕ. VIII, ೫೮-೧; 1000). **ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮಮಹಾಧಿರಾಜಸ್ಯ (ಇಆ. V, ೧೩೬-೧; 454. ಕೃತಾ). **ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ**: ತನ್ನಯ ಹಯಮಂ ಪರಿಯಿಸಿ ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮಂ ಕರಾಸಿಯಿಂದಿಱಿದು ತವಿಸಿದಂ ಹಯಬಲಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೫); ಸ್ವಸ್ತಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೮೬; 1177).

[ಕೊಂಗುಣಿ + ವರ್ಮ$_2$]

ಕೊಂಗುಣಿಸಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರ ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಸಾಮಿಯಗೆ ಬೆಲಪ್ಪುಳ್ಳಿಯೊಳ್ ರಾಜಮಾನ ಮೂಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೦೨-೫; ಸು. 880). [ಕೊಂಗುಣಿ + ಸಾಮಿ]

ಕೊಂಗುಧರೆ (ನಾ). ಕೊಂಗದೇಶ: ಯತಿರಾಜರ್ ಬಱಿಕಿತ್ತ ಕೊಂಗುಧರೆಯಂ ಸಾರ್ದೊಂದರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು (ದಿವ್ಯಚ. ೧೪-೨೫).

[ಕೊಂಗು$_1$ (< ಕೊಂಗ$_1$) + ಧರೆ]

ಕೊಂಗುನಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗುಮನ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಮಂಗಳಾತ್ಮ ಷಡಕ್ಷರಿಯ ಲಿಂಗ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯದಿರ್ಪ ಕೊಂಗಮನವ ಶಿಕ್ಷಿಸೆನ್ನ ಅಳಲು ಪೋಗಲಿ (ಸುಸಾರ. ೮೨-೩). [ಕೊಂಗು$_3$ (< ಕೊಂಕು$_3$) + ಮನ$_1$]

ಕೊಂಗುಳಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ 'ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ' ನೋ.

ಕೊಂಗೂಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ 'ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಕೊಂಗೆ$_1$ (ನಾ). ಮರದ ಶಾಖೆ; ರೆಂಬೆ; ಕೊಂಬೆ: ಬೀಜವದು ಹೂ ಕಾಯಿ ಕೊಂಗೆಯು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೯-೫೪); ಒಂದೆ ವೃಕ್ಷಕೊಂಗೆಯಲಿ ಹೂವು ಕಾಯಿಯೆಲ್ಲವಾಗೆ (ಚಿದಾವ. ೧೨೪-೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಬು]

ಕೊಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ; ಕೂಕಣೆ: ಬೆಟ್ಟದರು ಸಬಳಗಳ ಕಿವಿಗಳಲಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಹದ್ದುಗಳ ಗಱಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಸೆಳೆಗದ್ಧಿಯಲಿ ಕಿವಿಗಳ ಕೊಂಗೆತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿದೆ, ಕುಡಿತೆ]ಗೆದಂತೆ (ತೊರಯಾ. ೬-೨೬-೩೬). [?]

ಕೊಂಗೆಱೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಕೊಙ್ಗೆಱೆಯರವು ××× ಗವುಣ್ಡನ ಮಗ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೩; ಸು. 885). [ಕೊಂಗು ? + ಎಱೆಯ]

ಕೊಂಗೇಳು (ನಾ). ಕೊಂಗನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ಏಳು ಪ್ರಾಂತಗಳು: ಕೊಂಗೇಳುಂ ಮಲೆಯೇಳುಮನಂಗಯ್ಯೊಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿವರಂ ದೇಶಂಗಳನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡ ನೃಸಿಂಗಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೯; ಸು. 1135).

[ಕೊಂಗ$_1$ + ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$)]

ಕೊಂಗೊಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗೊಣೆ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಚ, ಕೊಂಚೆ$_1$ (ಗು). ನಸು; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಓಂದು ಆಳಿಯರಿರದೆ ಕೊಂಚದೊಳಿರುವರಿತ್ನಾಸಿರದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೆರವಿ ಬಳಸಿತು (ಜಿನಧಾ. ೧೯-೧೬); ಮೂರ್ತಿ ಕೊಂಚಮಾದರೂ ಕೀರ್ತಿ ದೊಡ್ಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧-೧೪); ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧). **ಕೊಂಚೆ$_1$**: "ಪಕ್ಷಿಯ ಭೇದದೊಳಗಲ್ಪದೊಳು ಕೊಂಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೬).

ಕೊಂಚದವನು = ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛವ್ಯಕ್ತಿ: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಚ; ತೆಲು. ಕೊಂಚೆ]

ಕೊಂಚಗಾತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಳು; ಸಾಮಾನ್ಯಳು: ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಕೊಂಚಗಾತಿಯರೆ ಕಾಲವಂ ಕಂಡು ಬಂದವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೯-೨).

[ಕೊಂಚ + -ಕಾತಿ]

ಕೊಂಚಗಾಱ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ಸಾಮಾನ್ಯ; ನಾಡಾಡಿ: ಕೊಂಚಗಾಱರು ಅಱುಮಂದಿ . . . ಹಿಂಚುಮುಂಚಿಲ್ಲದೆ ಎಳೆಯುತಾರೆ (ಪುರಂದ. ೪-೨೫-೨); ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಕೆ ತಪ್ಪಿದವನೀ ಕೊಂಚಗಾಱನೆ ಕೃಪೆ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೫೮). [ಕೊಂಚ + -ಕಾಱ]

ಕೊಂಚರು, ಕೊಂಚಲು (ನಾ). ಹಳ್ಳ: ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚರುಗಳಲ್ಲಿ ಅದಿರನ್ನು ಅರಿಸಿ ತಂದು ಕಬ್ಬಿಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕೊಂಚಲು**: ಕಣಿವೆ ಇಳಿದೆ ಮರಳು ಹರಡಿದ್ದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಂಚಲು ಸಿಕ್ಕಿತು (ಮಗಮಾಂ. ೩೪). [?]

ಕೊಂಚಲು 'ಕೊಂಚರು' ನೋ.

ಕೊಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕು; ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು: ವಂಚನೆಯ ಮಾಡುವೆಯ ಸಂಚಿನೊಳು ಮಾನವನೆ ಕೊಂಚಿಸುವೆ ನೋಡಿಂದು ಕಂಚುಕಾಧಮನೆ (ಹಮಜ. ೮೬). [< ಕೊಚ್ಚು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಂಚೆ$_1$ 'ಕೊಂಚ' ನೋ.

ಕೊಂಚೆ$_2$ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಕಾರ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ: "ಪ್ರಾಕಾರ, ವರಣ, ಶಾಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [?]

ಕೊಂಚೆ$_3$ (ನಾ). ಕುಂಡೆ; ಪಿರ್ರಿ; ನಿತಂಬ: "ಪೊಜಮಾಜು" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೨). [?]

ಕೊಂಚೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೌಂಚ: "ಕೊಂಚೆಯದಕ್ಕುಂ ಪೆಸರಿಂ ಕ್ರೌಂಚಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೮); "ಕೊಂಚೆಯೆ ಕ್ರೌಂಚಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೪); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂಚಂಚೆ ಕೊಂಚೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೪ ಶೂದ್ರಕ); ಗಿಳಿಯಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆಯ ಕುಂತಳಿಕೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೬ವ); ಕೊಂಚೆಗಳಿಂಚರ ದನಿ ನೀಲ ಕಲಕಂಠಗಳಿಂಚರ (ಮೋಹತ. ೫-೩೩); ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕಳರವದಾ ಕೊಂಚೆಯೊಂದಿಂಚರಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೬೪). ೨. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. 'ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕೊಂಚೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯ; ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹ: ತನ್ನ ಪಡೆಯಂ ಕೊಂಚೆಗಟ್ಟಿನ ಕೋಂಟೆಯಂತೆ ಸಮೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೨೬). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೊಂಚೆಗುಲಿ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೊಂದವನು: ಕುರಿತು ಮರುಗಿದನಿಂತು ಕೊಂಚೆಗುಲಿ ದಿಯದಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨-೩೫). 'ವಿಾಂಗುಲಿ' ಪರಾ. [ಕೊಂಚೆ$_3$ + -ಕುಲಿ$_1$]

ಕೊಂಚೆಯ (ನಾ). ಮಂಟಪ; ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಹಂದರ: ನವ ಮಾಲಿಕಾಲತೆಯಿಬುಂಬುಗಳೊಳಂ ತಮಾಳಲತೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಗಳೊಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಚಲ್ಗಳೊಳಂ] (ಆದಿಪು. ೪-೯೨ ವ); ಮಜ್ಜನದ ದೇಹಾರದ ರೆಂಚೆಯ ಕೊಂಚೆಯದ ಕೂರವದ ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯಾ ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಮಂಡವಿಗೆಯ ವಿಳಾಸನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೬ ವ). [?]

ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ: "ಕೃಚ್, ಕ್ರೌಂಚ – ಈ ೨ ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪); ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿಯ ಮೆಯ್ಯಿನಾ ಬಾಣಮಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೪೫). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೊಂಚೆವಿಂಡು ಪಲವಡ್ಡಣದೊಡ್ಡು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಪಿಂಡು$_3$]

ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತ:

ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಳೆದಂ = ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತವನ್ನು ತಳೆದವನು; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಮಿಗೆ ನವಿಲ್ದೇರ . . . ಕುವರ ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಳೆದನೆಂಬ ನಾಮ ಗುಹಂಗೆ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೬); "ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಳೆದನಟುಮುಗನೆನಲು ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫).

[ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕೊಂಜ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ: "ಅಂಜುಪುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧).

[← ತಮಿ. ಕೊಞ್ಞನ್]

ಕೊಂಜಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗಲ್ಮೊಜಿಡೆ ತೆಂಕಾಯ್ನೋಡಿಂ ಕೊಞ್ಞಾರಿ ಪುಣುಸೆವ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೪; ೩೦೦). [?]

ಕೊಂಜು (ಕ್ರಿ). ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ಲಲ್ಲೆಯಿಸು; ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತೊದಲು ನುಡಿ: ಭ್ರಮರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಂಚೆ ರತ್ನಾ ಅತ್ತೆ ಹೇಗಿದ್ದಾಳಮ್ಮ? ಎಂದು ಕೊಂಜಿದಳು (ಸುಖಿವಿ. ೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಞಿ; ತುಳು. ಕೊಞ್ಞ]

ಕೊಂಟ (ನಾ). ತುಂಟ; ಒರಟ (?): ಕುಂಟರು ಕುರುಡರು ಗಂಟಿಯ ಚೋರರು ಕೊಂಟರು ಕೊನ್ನರು ತುಡುಗರು ಗಂಟುಕಳ್ಳರು ಕೂಡಿ (ಕವಿಚ. II, ೪೧೯ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತೆ). [ಕೊಂಟ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಟ (ಗು). ತುಂಟ; ತೊಂಡು; ಒರಟು: ಕೊಂಟ ಕುದುರೆದು ಅದಕೆ ದಾಣಿಯ ಅಂಟು ಅದ್ದನ ಹಾಕೆ ಅದು ತಾ ಕೊಂಟತನವದು ಹೋಗಿ ಬಳಿಕದು ಸಾಧುವಾದಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯-೮೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡ; ಮಲ. ಕೊಣ್ಡ; ತುಳು. ಕೊಂಡ; ತೆಲು. ಕೊಂಡ]

ಕೊಂಟಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಸುದ್ದಿ: ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಬಯಲು ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟು ಮೂಟದು ಬಯಲು ನುಡಿವಾ ಕೊಂಟಸುದ್ದಿಯು ಬಯಲು ಕೊಟ್ಟಿಯು ತೊಡಲು ಅದು ಬಯಲು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೯-೧೨).

[ಕೊಂಟ + ಸುದ್ದಿ]

ಕೊಂಟು (ನಾ). ಮರದ ಕೊರಡು; ತುಂಡು: ಒಂದು ಕೊಂಟನಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದಿಸಿ ಮನುಷ್ಯರ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೩೬): ಅವನಿಗೆ ಕೊಂಟುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸುಡಿಸಿದನು (ಪಂಚಾಮೃ. ೫೧). [< ಕೊರಡು]

ಕೊಂಡ$_1$ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ದಿಣ್ಣೆ: ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಮಟ್ಟಱಿಯ ಕುರಚಿಗೊಣ್ಡ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಕಮ್ಮಾಱ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೫; 11ನೆಯ ಶತ). 'ಕುಂದ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೊಂಡ]

ಕೊಂಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗೆದ ಕುಂಡ; ಕೆರೆ; ಹೊಂಡ: ದೇಗುಲಂಗಳುಮಂ ಸಮಯಿಸಿ ಕೊಣ್ಡಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದರ್ (ಎಕ. X, ಮೊಳಕಾ. ೨೬-೪; 962); ಕೊಂಡದೊಳರ್ದಡೆ ಸಾಲಂಗೊಂಡರಿಣಂ ಪೋಕುಮಪ್ಪಡೆ (ಸಮಪ. ೧೨-೨೫); ಕೊಂಡದೊಳು ಮುಳುಗಿಯೇ ನೆರೆದವರ ಮುಂತೆ ಸೂರುಳಿತಡದು ಸಾಲ್ದು (ತಿರುಂ. ೨೦-೧); ನೊರೆ ನೆತ್ತರಿನ ಕೊಂಡಂಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ನೋಡಿದರ್ (ಚಬಪು. ೪೦-೨೮). ೨. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಯ ಕುಳಿ; ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ಜಯನಾಗನ್ . . . ಕೊಣ್ಡದೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂ ಪುಗುವೆನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯-೬; 9ನೆಯ ಶತ); ಬೇಳ್ವೆಯ ಕೊಂಡದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫ ವ); ಕೊಂಡದ ಕಿರ್ಚನಂತಿರ್ದ ಕೋಪದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭೮ ವ); ಒರೆದು ಬುದ್ಧಿಯ ಸೊಸೆಯರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳಾ ಹರಿಹರ ದೇವಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಂಡ]ಕ್ಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೧೬೧). ೩. ವೀರಭದ್ರ. 'ಕೊಂಡಹಬ್ಬ' ಪರಾ. ೪. ಭೂತವೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು: ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಬೀರಂ ಬಿಗುರ್ವರಿಜಂ ಹಳಿಗಂ ಕೊಂಡಂ ಗುಳಿಕಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮರುಳ್ವಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೩೧-೧೬); "ವೀರಭದ್ರ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ).

[< ಸಂ. ಕುಂಡ]

ಕೊಂಡ$_3$ 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಕೋತಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡಮುಸು: ದೊಡ್ಡ ಕೊಂಡಕೋತಿಯಂತೆ ಕುಣಿಸ್ಯಾಳಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೨-೪). [ಕೊಂಡ$_1$ + ಕೋತಿ]

ಕೊಂಡಗ (ನಾ). (?): ಮಂಡೆಬೋಳಿನ ಮಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಗದ ಕೊಣಿಯೀ ಭಂಡನನು ನೋಡಿ (ಕಂಕ. ೯೫-೪). [?]

ಕೊಂಡಗಣಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಡಗಣಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಗಲುಡ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೫೭-೧; 1049). [?]

ಕೊಂಡಗುರಿ 'ಕೊಂಡಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡಗುಱಿ, ಕೊಂಡಗುರಿ, ಕೊಂಡಗೊಱಿ, ಕೊಂಡುಗುಱಿ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳ ಸಾರಂಗಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ: "ರೌಹಿಷ – ಕೊಂಡಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಱಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಬೆಳ್ವೆರಳೆ ಕಱುತ್ತ ಕೊಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಡಗುಱಿ . . . ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಗಳ ನಂತಿರಲೀಯವು (ನಳಚಂ. ೬೫); ದಣಿದಿರ್ದ ಕೊಂಡಗುಱಿಗೀ ತೊಗರೆಂ . . . ಮಾರಿಯಲೆ ಭೂಪತಿ (ದಶಕು. ೨-೧೦೯). ೨. ಅಡವಿಯ ಕುರಿ; ಕಾಡುಕುರಿ: "ಕೊಂಡಗುಱಿ ವನೋರಣಮಟವ್ಯವಿಯೆಣಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮); ಪುರುಷಮೃಗ ಶರಭ ಸಾರಗ ಕೊಂಡಗುಱಿಗಳಿಂ ನರಿ ಶಶಕ ವೃಕ . . . ಸಮೂಹಗಳಿಂದ (ಪುರುಚ. ೧-೨೮). **ಕೊಂಡಗುರಿ**: ೧. ಚಿಗರೆ, ಹುಲ್ಲೆ, ಕೊಂಡಗುರಿ, ಶಂಕಹುಲ್ಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). **ಕೊಂಡಗೊಱಿ**: ೧. "ರೌಹಿಷ – ಕೊಂಡಗೊಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡಗುಱಿ]" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೊಂಡುಗುಱಿ**: ೧. ಕಡವೆ ಬಳ್ಪು ಕೊಂಡುಗುಱಿ ಕೂರಗೆಯೆಂಬಿವನೈದೆ' ಕಾಸಿನೊಳ್ ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮).

[ಕೊಂಡ$_1$ + ಕುಱಿ$_2$. / ತೆಲು. ಕೊಂಡಗೊಱ್ಱ]

ಕೊಂಡಗುಱಿದುಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಡಗುರಿಯ ತುಪ್ಪಟ: ಇದು ನರಿಯ ಗುರ್ದಿದುಂ ಕೊಂಡಗುಱಿದುಪ್ಪುಳಿಂತಿದುದೆಂದು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ತಾವೆ ಮಾತಾಡುತ್ತೆ . . . ಬೇಡವಡೆ ನಗೆದುದು (ರಾಘಪ. ೧೭-೬೮).

[ಕೊಂಡಗುಱಿ + ತುಪ್ಪುಳ್]

ಕೊಂಡಗೊಱಿ 'ಕೊಂಡಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇ ಸಾಸನವಮನಗಲ್ದ ಕೊಣ್ಡಣಗೆ ಪನ್ನಿರ್ಮ್ಮರ್ತ್ತರ್ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿಹಾರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೪-೧೩; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಂಡ$_0$ + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಕೊಂಡಬಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಡದ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬಂಡಿಯ ಉತ್ಸವ, —ರಥೋತ್ಸವ: (೬).

[ಕೊಂಡ$_2$ + ಬಂಡಿ]

ಕೊಂಡಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೪-೪೪೧); "ಮಯೂರವಿದಳಃ – ಕೊಂಡಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೨); ಒಂದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಕೊಂಡಮಾವಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ನಿಂತಿತ್ತು (ವಂಶವೃ. ೧೯೫). [ಕೊಂಡ$_1$ + ಮಾವು]

ಕೊಂಡಮಾಱು (ನಾ). (?): ಜಂಗಮಮುಖದಿ ನಿಂದೆ ಬಂದಡೆ ಕೊಂಡಮಾಱಿಂಗೆ ಹೋಹುದು ತಪ್ಪದು (ಬಸವ. ೧೦೬); ಭಕ್ತಿಯ ನಱಿಯರು ಮುಕ್ತಿಯನಱಿಯರು ಯುಕ್ತಿಯನಱಿಯರು ಮತ್ತು ವಾದಿಗೆಳಸುವರು ಹೋದರು, ಗುಹೇಶ್ವರ, ಸಲೆ ಕೊಂಡಮಾಱಿಂಗೆ (ಅವಚಂ. ೧೭-೬೯); "ಕೊಂಡಮಾರಿಗೆ ಹೋಗು = ಲಾಭವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ಕೊಂಡಮುರುವುದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃ ಅಪರದಿಶಂ ಗತ್ವಾ ಕೊಣ್ಡಮುರುವುದು(ಡು?) ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತಮವಧಿಃ (ಇಆ. V, ೫೨-೨೫; 5ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಂಡಮುಸು, ಕೊಂಡಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುವ, ಕೊಂಡಮುಸುವು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮುಖದ ಕೋತಿ; ಬೆಟ್ಟದ ಮುಸುವ; ಕೋಡಗ: ತಂಡ ಪುಟ್ಟಿತು ವ್ಯಾಳ ವೃಶ್ಚಿಕ ಕೊಂಡಮುಸು ಕೇಸರಿಯುಮಿರುಹೆಯುಂ ವ್ಯಾಘ್ರ ತೋಳಗಳು (ಸಂಭಪ. ೬-೨೫). **ಕೊಂಡಮುಸುಕು**: ಕೋತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಸಿಂಗಳೀಕ . . . ಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುವ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). **ಕೊಂಡಮುಸುವ**: (೬). **ಕೊಂಡಮುಸುವು**: ಹರಿ ಎಂಡವಳಿಗೆ ಶಿಂಗಳೀಕಗಳು ಕಪಿಗಳು ಕೊಂಡ ಮುಸುವುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಕೃವಾಅ. ೧೦೮). [ಕೊಂಡ$_1$ + ಮುಸು]

ಕೊಂಡಮುಸುಕು 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಮುಸುಡಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡಮುಸು: (೬).

[ಕೊಂಡ$_1$ + ಮುಸುಡಿ]

ಕೊಂಡಮುಸುವ 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಮುಸುವು 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೊಮ್ಮಪ್ಪೊಯನ ಮಕ್ಕಳ್ ನಾಗಯ್ಯನು ಕೊಣ್ಡಯ್ಯನು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯-೫; ಸು. 925); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಕೊಂಡಯ್ಯದೇವಚೋಳಮಹಾಅರಸುಗಳು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨-೫; 1540). [ಕೊಂಡ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಂಡರಟೆ, ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೊರಬದ ಹುಲಿಯ ಜಂಗುಳಿ ಬೀರಣನ ಮಗ ಮೂವಡಿ ಕೊಂಡರಟೆಗೆ ಧಾಳಿಯಂ ಹರಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೩-೫; 1018). **ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ**: ಕೊಂಟರಟ್ಟೆ ಎಪ್ಪತ್ತಱೊಳಗಣ . . . ಕಲಿದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ (ಕಕುಲ. ೧೦-೪೦; ?). [?]

ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ 'ಕೊಂಡರಟೆ' ನೋ.

ಕೊಂಡಲಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಡಲ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳ್ ಅನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫-೨; ಸು. 950). [ಕೊಂಡಲ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕೊಂಡಲಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಸಮುದ್ರದನ್ತೆ ಕೊಣ್ಡಲಿಗೆಱೆಯೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವುದು (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೩೪; 929).

[ಕೊಂಡಲಿ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಂಡಲು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕುಂಡಲ: ಮಗುವಿಗೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿ ಬಂಗಾರದ ಕೊಂಡಲಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲ]

ಕೊಂಡವಾಡ, ಕೊಂಡವಾಡೆ (ನಾ). ತುಡುಗು ಮೇಯುವ ಅಥವಾ ಪೋಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೂಡುವ ಸರಕಾರೀ ದೊಡ್ಡಿ; ಪೌಂಡಿಮನೆ: ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡವಾಡಕ್ಕೆ ಹಾಕಬಾರದು (ಬಾಬಲ. ೪೦). **ಕೊಂಡವಾಡೆ**: ಕೊಂಡವಾಡೆಯಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ ಆ ಹಬ್ಬಿಯ ಜನರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆ ವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವರು (ಸ್ವಾತಿಚ. ೨೪೦); ಕೊಂಡವಾಡೆಯಿಂದ ಹೊರದೀಳುವ ದನಕರುಗಳಂತೆ ಈ ಮಕ್ಕಳು ಸಂಜೆ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಕೋಂಡವಾಡ, ಕೋಂಡವಾಡಾ]

ಕೊಂಡವಾಡೆ 'ಕೊಂಡವಾಡ' ನೋ.

ಕೊಂಡಾಟ 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಾಡಿಸು 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕೊಂಡಸು ಸೂಪತಾಳಿರಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸುಪರಾಕಿ] ಸೂಪಕಾರತಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೯); ಕೊಡಸಿಗೆ ಬಾಗೆ ಬೇಲರಳಿ ತಂಡಸು ಕೊಂಡಸು ಜಾಲವಾಲದಿಂದಿಡಿಕಿಱಿದಿರ್ದ ಪೇರಡವಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೪೭). [?]

ಕೊಂಡಹಬ್ಬ (ನಾ). (ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು) ಅಗ್ನಿಕುಂಡವನ್ನು ಹಾಯುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ: (೬).

[ಕೊಂಡ$_2$ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಕೊಂಡಾಡು 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಿ$_1$, ಕೊಂಡೈ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ ; ಬಾಗುಳ್ಳ ಮೊಳೆ: ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಹಾಮೇರುವೆ ಹದಿನಾಱು ವರ್ತನದ ಕೊಂಡಿ(ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೧-೬೮೪) ; ದೀಯಗದ ಕೊಂಡಿಯಂ ಕಳಚಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೪) ; ಗುಳನ ಜೋಂಚೆಯ ಗಡಣಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳನಾಯ್ದಡಸಿ ಹೊಲಿಸುವ ಕಡ್ಡಿಗಳ ಕೊಂಡಿಗಳ ಮಿಗೆ ಬಲಿವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೬) ; ಒಂದೊಂದು ಸರಪಣಿಯಲ್ಲಿಯೂ ೧೬ ಕೊಂಡಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೊಂಡಿಗೂ ಅಹೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ೪). ೨. (ಕುಟುಕುವ) ಮೊನೆಯಾದ ಮುಳ್ಳು, —ತುದಿ : ವೃಶ್ಚಿಕದ ಕೊಂಡಿಗಳಿಂದ ಯೆಲೆಗಳಂ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ ಚುಚ್ಚಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೪-೧೨) ; ಚೇಳಿಗೆಯು ಕೊಂಡಿಯಲಿ ಇಹುದು ವಿಷ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪೨-೬೨) ; ಚೇಳಿಗೆ ಗರಳವು ಹನಿಮಾತ್ರವಿದ್ದರು ಕೊಂಡಿಯನೆತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೬-೭೦). ೩. ತಿರುವು; ಬಾಗು : ಕುದುರೆಗಳೆರಡೂ ನಿಲ್ಲದೆ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೊರಳಿದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೬). ೪. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಭಾಗ: ಹಿರಿಯಹಳ್ಳದ ತೆವರ ಒತಿನ ಕೊಂಡಿಯಲು ಗದೆಯ ದೀಜವರಿ ಖಂಡುಗವುಭಯಂ ಗದ್ದೆ ಮೂಖಂಡುಗ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೪೨ ; 1419). **ಕೊಂಡೈ$_3$** : ೧. ಕಿವಿಯ ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುವಿಲ್ಲ ನಾರದ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕೊಂಡೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡಿವಾಣಗಳ (ಕುಮುರಾ. ೩-೨೯) ; ತಳ ಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂ ಕಣಿಯ ಕೊಂಡೆಯ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨) ; ಸರಿಗೆ ಕೊಂಡೆಯ ಹಾಗೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದಿವೆ ಮೀಸೆ (ಕರ್ನಾಪೂ. ೧೨೯).

ಕೊಂಡಿಯಕಲ್ಲು = ತಲೆಗಲ್ಲು : ಹನಸೋಗೆಯ ಹಿರಿಯ ಬಸದಿಯ ಕೊಂಡಿಯಕಲ್ಲ ಒರಸೆಯ ದೊಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಇಕ್ಕಿಸಿದರು (ಮೈಅಂ. ೧೯೩೯, ೬೬-೬ ; 1500). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡಿ ; ತುಳು. ಕೊಂಡಿ]

ಕೊಂಡಿ$_2$, ಕೊಂಡೈ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ದನಗಳಿಗೆ ನೊರೆಪಾಲು ಕೊಂಡಿಯ ರಸ ಜಾಜಿ ಉಸ್ತ(ರಣರ)ಸ, ಇಷ್ಟನ್ನು ಅರೆದು ಹಚ್ಚಲು ಕಣ್ಣುಹೂವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯). **ಕೊಂಡೈ$_2$** : "ಕದಳ, ಕೊಂಡೆ" (ಅಕಾದಿ. ೫-೧೩). [?]

ಕೊಂಡಿ$_3$ 'ಕೊಂಡೆಯ' ನೋ.

ಕೊಂಡಿಂದ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು. ೨. ಆ ಪ್ರದೇಶದವನು (?): ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ಗಿ ಸನ್ನರ್ವಯಗೊರ್ಡುಮಕೊರ್ ಣ್ಡನ್ದರ್ ಒಮಜಾರ್ ಎನೆ (ಎಕ. XI, ಡಳ್ಳಕ. ೩೩-೪೬ ; 815). [?]

ಕೊಂಡಿಂದಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಱಿನ ಪೇರೊಱ್ವೆ ಎ ಪಗನ್ತೆವಂಳಮ ಗೋಸನ್ತನೆ ಕೊಣ್ಡನ್ದಗೆಱೆಎ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೫ ; ಸು. 890). [ಕೊಂಡಿಂದ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಂಡಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಂಡೆಗ ೧ : ಬಂಡರಾಡುವ ಮಾತಿದಲ್ಲವು ಕೊಂಡಿಗಾರರ ಕಥೆಯಿದಲ್ಲವು (ಯಹೋರ. ೧೨).

[ಕೊಂಡಿ$_3$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊಂಡಿಗೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಓಡಿಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಗಾಲುಗಳ ನಡುವಿರುವಂತೆ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ತುಂಡು ; ಗುದಿಗೆ; ತೊಂಡಿ; ಕುಂಟೆ. [?]

ಕೊಂಡಿಲು (ನಾ). ೧. = ಕೊಂಡಿ$_1$: ದೊಡ್ಡಮಿನು ಬಂತು . . . ಅದರ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿಲಿತ್ತು (ಜಂಗಾಶ್ಲ. ೫೦೪). ೨. ಹರಳುಗಿಡಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಕೊಂಡಿಲು ಬಿದ್ದು ಹರಳುಗಿಡವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಂಡಿ$_1$]

ಕೊಂಡಿಕುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಇದಱ ಮುನ್ದೆ ಕೊಣ್ಡಿಕುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ್ಮರ್ ಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತ್ತನಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫-೧೦ ; 751). [?]

ಕೊಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಾಡಿಹೇಳು ; ಕುತ್ಸಿತವಾಗಿ ಆಡು ; ಪಿಸುಣಿಸು : ಬಸವರಾಜನಾವನುಂ ಕೊಂಡಿಸಿದೊಡಿನ್ನಾ ಚಂಡಿಗುನ್ನಿಯ ರಸನೆಯಂ ಕವೆ ಕೊಯ್ವುದು (ಬಸಪು. ೧೧-೧೯) ; ಕಸವನುಡುಗಿದಳೆನುತ್ತ ಕೊಂಡಿಸಿದ ರಾಗ (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೮) ; ಪರಿಯನೆಲ್ಲವನವಳ ರಮಣಂಗೆ ಕೋಪ ಮುಬ್ಬರಿಪಂತೆ ಕೊಂಡಿಸಿದರು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯-೮).

[ಕೊಂಡಿ$_3$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಂಡಿಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಶ್ರೀನಾಲ್ವತ್ತು ದಾಡದ ಕೊಂಡಿಱುವ ಗೋಮರಸ ಅವರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಪಶಾಇಕ ದುರ್ಗಿಮಯನ ಅರ್ದ್ಧಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಲಿಕವೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೮-೯ ; 1033). [?]

ಕೊಂಡು (ನಾ). (?): ಬಾಯಿಲ್ಲದ ಪಶು ಬಿತ್ತದ ಹೊಲನ ಹೊಕ್ಕು ಹುಟ್ಟಿದ ಸಸಿಯ ಮೇದು ವಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಪುರವ ಕೊಂಡ ಕೂಡಿದಕೊಂಡಿನ ಹಟ್ಟಿಯ ಬಾಗಿಲೊಂದು ದಿಗಿಪೊಂಬತ್ತು (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೧೦೦-೧). [?]

ಕೊಂಡುಗುಱು 'ಕೊಂಡಗುಱು' ನೋ.

ಕೊಂಡುಗೆಳತನ (ನಾ). ಒರಟು ಗೆಳೆತನ; ಕಾಡುಸ್ನೇಹ (?): ಕಂಡು ಕಪ್ಪಾರಿಯುಂ ನುಡಿಯದಿರ್ಪ ಕೊಂಡುಗೆಳೆತನಕಿಂದೆ ನಮೋ ನಮಃ (ಸುಗುಗಂ. ೨೫-೨). [ಕೊಂಡಿ$_0$ (< ಕೊಂಟ) + ಗೆಳೆತನ]

ಕೊಂಡೆ$_1$ 'ಕೊಂಡೆಯ' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_2$ 'ಕೊಂಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_3$ 'ಕೊಂಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_4$, **ಗೊಂಡಿ$_3$**, **ಗೊಂಡು$_1$**, **ಗೊಂಡೆ** (ನಾ). ೧. ತುರುಬು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಿಂಬೆಯಂಥ ಸಾಧನ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ, —ಕುಚ್ಚು ; ಗೊಂಚಲು : (+). ೩. (ಉಕ) ಗುನಿ ತೆಗೆಯದ ಕಾಳು. **ಗೊಂಡಿ$_3$** : ೩. ಜೋಳದ ಗೊಂಡಿಯನ್ನು ಥಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಗೊಂಡು$_1$** : ೨. ಕೂದಲನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗೊಂಡು ಗೊಂಡಾಗಿ ಅವು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಲೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಹೇಮಂತ. ೧೯೪). **ಗೊಂಡೆ** : ೨. ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಗೊಂಡೆಗಳ ರತ್ನಚಮುದುಂಡೆಗಳ (ಷತಿಲ. ೪-೬೨) ; ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನಿನ್‌ಗೊಂಡೆಯ ಸೆರಗಾ ಮರೆಮಾಡೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೬) ; ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದಂಡಿಗೆ ಏರಿ ಗೊಂಡೆ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡೈ ; ಮಲ. ಕೊಣ್ಡ ; ತುಳು. ಗೊಂಡೆ ; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಡೆಗ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿಕೋರ ; ಪಿಸುಣ : ಬಿಡದೆ ಕೊಂಡೆಗರಿಂದ ಕೋಪವ ತಾಳಿದ ಕೊಡವಿಪ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೦) ; ಕೊಂಡೆಗರ ವಿತಥ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೫೦). ೨. ಚಾಡಿ; ನಿಂದೆ: ಎಲ್ಲರ್ ಮೇಳಂಗೊಂಡು ಕೊಂಡೆಗಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆ ತಿಂತೆ ಮಸಗೆ(ವೃಷವಿ. ೮-೩ ವ).

[ಕೊಂಡೆ$_1$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಗ$_3$]

ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವವಳು ; ಪಿಸುಣೆ : ಕೃಷ್ಣ ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ ಮಾತ ಕೇಳಿದಾನೊ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨).

[ಕೊಂಡೆಗಾರ$_0$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ : ಅಧಮೆಯರು. . .ಬಂಡಿತಿಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨).

[ಕೊಂಡೆಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಂಡೆತನ 'ಕೊಂಡೆಯತನ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆನಾಲಗೆ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ: ಕೊಂಡೆನಾಲಗೆ ಸುಟ್ಟಿತು ಹುಸಿಯು ಕೆಡವಿತು ಕುಟ್ಟಿತು (ನಾದಲೀ. ೮೦–೧೧).
[ಕೊಂಡೆ$_1$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + ನಾಲಗೆ]

ಕೊಂಡೆಮಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗ. ೬೩–೧೨೪೯). [?]

ಕೊಂಡೆಮಾತು (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಮಾತು; ಪಿಸುಣು: ಕೊಂಡೆ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಕುಣಿವವನು ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೪).
[ಕೊಂಡೆ$_1$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಂಡೆಯ, ಕೊಂಡಿ$_3$, ಕೊಂಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿಯ ಮಾತು; ಪಿಸುಣು: "ಪಿಶುನಭಾವಃ – ಪಿಸುಣಾಡುಹಂ, ಕೊಂಡೆಯ" (ನೀತಿವಾ. ೨೬–೧೮); "ಚಹಡಂ ತ್ರಿಯಕ್ಷರಂ ಕೊಂಡೆಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩); ಧೂರ್ತವರ್ಗಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪೇಲ್ದ ಕೊಂಡೆಯಮಂ ಕೇಳಲ್ (ದಶಕು. ೯–೬೩ ವ); ವಿದುರಾದಿಗಳ ಕೊಂಡೆಯಕೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೨೨); ನಾರದನಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೊಂಡೆಯ ಮಾತ ನಾಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೪೧–೨). ೨. ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ: ವ್ಯದುವಹ ಮನುಷ್ಯರ ಚಿತ್ತಂಗಳ್ ಕೊಂಡೆಯರಿಂ ಕಿಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೯–೮); ಕೊಂಡೆಯ ಕುಳ ಕಾಳದಂಡ ಕೂಡಿ ತಪ್ಪುವರ ಗಂಡ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೬–೬; 1108); ಕಲಹಂ ಮಾಬ್ಬ ಕೊಂಡೆಯನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩); ಅವನಿಪಾಲರು . . . ಕಂಡುದನವರು ನಂಬರು ಕೊಂಡೆಯರ ನುಡಿಗೇಳ್ದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨); ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೆಯನೆ ಭಾರ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೫೧) **ಕೊಂಡಿ$_3$**: ೧. ಕಂಡ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸವೆದವು ಕೊಂಡಿಯನು ಕೇಳಿ ಕಿವಿಗಳು ಸವೆದವು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ४೬–೧). **ಕೊಂಡೆ$_1$**: ೧. ಮಾಡಿದುಪಕಾರವನು ಮಱೆವ ದ್ರೋಹಿ ಚಾಡಿ ಕೊಂಡೆಗಳಾಡಿ ತಿರುಗುವನೆ ದ್ರೋಹಿ (ಕನಕ. ೬೯–೧); ಉಂಡುಟ್ಟು ಸುಖಪಟ್ಟು ಪಾರತ್ರಯವ ಮಱೆದು ಕೊಂಡೆಯಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿ ತೂಗಿ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೫೪–೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಣ್ಣಯ, ಕೊಣ್ಣ, ಕೊಣ್ಣಯ; ಮಲ. ಕುಣ್ಣಣಿ; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಡೆಯತನ$_1$, ಕೊಂಡೆತನ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ ಸ್ವಭಾವ; ಪಿಸುಣತನ: ಅಹಂಕೃತಿ ಕಳವು ಹಾದರ ಕೊಱಕೆ ಕೊಂಡೆಯತನವು ಪರವಿತ್ತಾಪಹಾರಗಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ४೮–೯೦). **ಕೊಂಡೆತನ**: (೬).
[ಕೊಂಡೆಯ + –ತನ]

ಕೊಂಡೆಯತನ$_2$ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಔದ್ಧತ್ಯ; ಉದ್ಧಟತ: ಇವನ ವಿಮಳ ಕ್ಷಾತ್ರ ವಿಕ್ರಮವಿವನ[ಪಾಠಾಂ. ರ] ಕೊಂಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಯತನವಿವೇ ಸಾಕಿವನು ಘಾಟದ ವೀರನೆಂದರು ವೀರರರ್ಜುನನ (ಕುವ್ಯಾಅ ೧೫–೨೫). [← ತಮಿ. ಕೊಣ್ಣಕ್ಕನಮ್]

ಕೊಂಡೇಸರ(ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣಿಯ ಗವುಣ್ಡ ಕೊಣ್ಡೇಸರ ಬೂತಗೋಸಿಗೆ ಮೂಱುಭಾಗಂ ಕೊಣ್ಡೇಸರ ಜೋಗಯ್ಯಂಗೆ ಒಂದು ಭಾಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೬೧–೧४ ; 1029). [?]

ಕೊಂತ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಸಬಳ; ಭರ್ಜಿ: "ಕೊಂತಂ, ಡೊಂಕಣಿ–ಈ ೨ ಸಬಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೧४–೨೬೬); "ಕೊಂತ ಸಬಳವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ . . . ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೨೮); ಸಂತವಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಕೊಂತವ ತಂದಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೦) ; ಹಿಂದೆ ಮರಳುವಡೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂದಲೆಯ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೫); ಸಂತೆ ಸಾಲಕೆ ಹೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಝೊಂಕಲು ಹೊಲ್ಲ(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೩). [< ಪ್ರಾ. ಕೋಂತ./ಸಂ. ಕುಂತ]

ಕೊಂತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗಿಟ್ಟು ಒತ್ತುವಪ್ಪ ಭಾಗ, –ದಿಂಡು. ೨. ಪಂಪು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಹವೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ದ್ರವವನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಳವೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಣೆ, –ಆಡುಬೆಣೆ: ಕೊಳವೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಿಲವು ಒಂದು ಕೊಂತದಿಂದ ಅದುಮಲ್ಪಟ್ಟು ನಿಂತಿದೆ (ಭೌತವಿ. ೨೫೧). ೩. ತೂಬಿನ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ. ४. ಸೇವಗೆ ಒರಳಿನಿಂದ ಒಂದು ಸಲ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆದ ಸೇವಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಒಬ್ಬೆ. [?]

ಕೊಂತಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂತವನ್ನು ಹಿಡಿ, –ಪ್ರಯೋಗಿಸು. ೨. ಕೊಂತದಿಂದ ಗಾಯಹೊಂದು: ಕೊಂತಂಗೊಂಡವನಂತೆ ಜೋಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೬). [ಕೊಂತ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂತಕಾಱ 'ಕೊಂತಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊಂತಗಯ್ (ನಾ). ಕೊಂತ ಹಿಡಿದ ಕೈ: ರಂಗನ ಕೊಂತಗಯ್ಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ಸಂಗ್ರಾಹಗೊಂಡು (ಮಂತ್ರಿಶ. ೫೧–೨೩).
[ಕೊಂತ$_1$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೊಂತಗಾಱ, ಕೊಂತಕಾಱ (ನಾ). ಸಬಳವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಕುಂತಹಸ್ತ: ನಥಕ್ಕೆ ಬಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಮೊಯ್ವೆರಸುವ ಕೊಂತಗಾಱರ . . . ಪಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩–೨೮). **ಕೊಂತಕಾಱ**: "ಕೌಂತಿಕ, ಪ್ರಾಸಿಕ" (ನಾಚಿಂರಾ. ೬); ನೂಂಕುವ ಕೊಂತಕಾಱರು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೫೯). [ಕೊಂತ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕೊಂತಗೆಯ್ಯ, ಕೊಂತಗೈಯ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಂತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು. ೨. ನೈರುತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ನಿರುತಿ: (೬). **ಕೊಂತಗೈಯ**: ೨. "ಮಾನಿಸದೇರ ಕೊಂತಗೈಯಂ ಪಿಚ್ಚವುಣಿಸನೆನಲು ನಿರುತಿವೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧४); "ಕೊಂತಗೈಯಂ ನಿರುತಿ" (ಕಶರ. ೨೮). [ಕೊಂತ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಕೊಂತಗೈಯ 'ಕೊಂತಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಂತಪಡೆ (ನಾ). ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಪಡೆ (?): ಬಿಲ್ಲಹಯಮಂ ಕೊನ್ತಪಡೆಯ ಮಱಲಿಕ್ಕಿ ಸುತ್ತ ದಣಿಯ ಕುದುರೆಯುದಳದ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧३೯–೧೨; 1173). [?]

ಕೊಂತಮಾರ, ಕೊಂತಮಾರಿ (ನಾ). (?): ಕೊಂತಮಾರಿಯು ಲಾಟಕಾಕೋಡಂತೆ ವುತ್ತರ ಡೊಕ್ಕರವು ನೆಱೆ ಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಟ ಡೊಕ್ಕರ ಫೋಗು ಬಾಣಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ ೧೨–೬೨). **ಕೊಂತಮಾರಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕೊಂತಮಾರಿ 'ಕೊಂತಮಾರ' ನೋ.

ಕೊಂತವಿದ್ಯಾಧರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು; ಸಬಳದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ: ಸಾಮನ್ತಗರುಡಂ ಕೊನ್ತವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೧೮ ; 1054). [ಕೊಂತ$_1$ + ವಿದ್ಯಾಧರ]

ಕೊಂತಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋನಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫४).
[← ತುಳು. ಕೊಂತಿ]

ಕೊಂತಿ$_2$ (ಉಕ) ಸಣ್ಣ ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು: ಪೆಂಟಿ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂತಿಗ' ವ್ಯಾಪಾರ ಈಗ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಂದ 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕೊಂದದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಿಣ್ಣಗೆ ನಾಡಿಯರುಂ ಕೊಂದದಿಯುಂ ಶೆಗ್ಗರ್ಡೆತ್ತನಂಗೆಯು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೮–४४ ;. 726). [?]

ಕೊಂದಳ್‌ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕೊಂದಳ್ ಮೊಱಡಿ ತೆಂಕಾಯ್ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦–೧೦೯ ; 799). [ಕೊಂದಳ್ ? + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡ್ಡಿ₂)]

ಕೊಂದಾಱ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊನ್ದಾಱ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಾ(ಶ್ಯ)ಪ ಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಶರ್ಮ್ಮಣ (ಇಆ. VII, ೧೮೮–೪೫ ; 688). [?]

ಕೊಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಪ್ಪಟಿ: ಅನಂದರಸ ದೇವಗಿರಿ ಕೊಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] ಬಿಳಿದಿನದೇನವಣ್ಣ ಪೆದು ಪಾಟಗಳ (ಅವುಸಾಂ. ४–೧೬). [?]

ಕೊಂದು ‘ಕೊಲ್’ ಪರಾ.

ಕೊಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (+). [←ತಮಿ. ಕೊನ್ಱೈ]

ಕೊಂದೆವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆಬನ್ನು ಕೊನ್ದೆವಡಿಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೫೩–೨೮ ; 550). [?]

ಕೊಂಪೆ (ನಾ). ೧. ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳ ಕಂತೆ ; ಕುಪ್ಪೆ : ದೀಡು ತೊಲಗಿದ ಬಳಿಕಲಾ ಸುಡುಗಾಡಿನಲಿ ಬೆಂದುರಿವ ಕೊಂಪೆಯ ನೋಡಿ ನಂದಿರ ಬಹುದೆ (ಹರಿಸಾ. ೮೫) ; ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜ ಸುಳ್ಳು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಕೊಂಪೆ (ಚಿಗುಬ. ೩೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿರುವುದೇ ಲೇಸು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೮೯) ; ಈ ಕೊಂಪೇಲಿ ಇರೋದೇ ನಾಲ್ಕು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ರ (ಮರಳಿ. ೯೮) ; ಇಂದಿನ ಕಳಸಾಪುರವೆಂದರೆ ಕೊಳಕಿನ ಕೊಂಪೆ (ಕಳಹು. ೧೦೩). ೩. ಗುಡಿಸಿಲು ; ಜೋಪಡಿ : “೧. ಗುಡಸಲು. ೨. ಮನೆ. ೩. ದೇಹ. ೪. ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ” (ಗಂಗಾಮ ೧೦೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೈ; ತುಳು. ಕೊಪ್ಪ ; ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ, ಕೊಂಪ]

ಕೊಂಬ ‘ಕೊಳ್₁’ ಪರಾ.

ಕೊಂಬಣಸು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಕೋಡಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಕಂಚಿನ ಅಣಸು ; ಕೋಡಣಸು : ಕೊಂದಿಗ್ಹಾಕೀದನವ್ವ ಕೊಂಬಣಸು ಹುರುಗೆಜ್ಜಿ ಬಾಲಾಕ್ಹಾಕಿದ ಬೀಸಣಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೩–೧). [ಕೊಂಬು₁ + ಅಣಸು₃]

ಕೊಂಬಳೆ (ನಾ). ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ ; ಶಾಖೆ (?) : ಅಳಿವೃತಮಪ್ಪ ಕೊಂಬಳೆಯ ಸೆಂಬುಳಿಗೋೞ್ ವಸನಂ ಮಿಸುರ್ಪ ಕೆಂದಳಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩೬). [?]

ಕೊಂಬಾಟ (ನಾ). ಕೊಂಬಿನ ಆಟ ; ಕೋರೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಿಕೆ : ಸೊನೆಯುಂ ದಾನಜಲೌಘಮುಂ ತೊನೆಪದಿಂ ಕೊಂಬಾಟಮುಂ ಕೋಕಿಲಸ್ವನದಿಂ ಬೃಂಹಿತನಾದಮುಂ ಮಿಸುಪ ಕೊಂದಿಂ ಕೊಂಬನಾಟಂದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೬೪). [ಕೊಂಬು₁ + ಆಟ]

ಕೊಂಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಮಲ್ಲ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಕೊಮ್ಬಾಳೆಯೊಳ್ ಸ್ವರ್ಗಮೇಱದೊಡೆ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೫–೩ ; ಸು. 915). [?]

ಕೊಂಬು₁, ಕುಂಬು₅ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೋಡು, —ಶೃಂಗ : “ವಿಷಾಣಂ, ಶೃಂಗಂ – ಈ ೨ ಕೊಂಬು” (ಹಲಾಯು. ४೫–೧೧೩) ; ಪಶುವೆಂದೆನ್ನ . . . ಕೊಂಬ ಹಿಡಿದೆತ್ತುವನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೫೨) ; ಶೂಲದಂತೆಸೆವ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೧) ; ಕವಾಡದ ಝಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬಿನೆತ್ತುಗಳನಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಹಿಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೩–೬೨). ೨. ಆನೆಯ ಕೋರೆ ; ದಂತ : “ರದನಂ ವಿಷಾಣಮೆನೆ ಕೊಂಬೆಸಿಳ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ४೬–೯) ; ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಮೇಲ್ವಾಯೆ . . . ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ ಕಿತ್ತು (ರಾಘಅ. ೧೬–೬೦). ‘ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ’ ಪರಾ. ೩. ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೋಡಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಳವೆ, —ಪಾತ್ರೆ : ಸಾದಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಮೃಗಮದದ ಕೊಂಬುಗಳ ಕರ್ಪೂರ ಕರಂಡಕ ನಿಕರದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೨೨ವ); ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳಪಡಿಸಲ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯೊಳೆತ್ತಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಮೋಹತ. ೧४–೬४). ४. ಕೊಂಬಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಊದುವ ವಾದ್ಯ ; ಕಹಳೆಯಂತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಸಾಧನ : ಚಂದ್ರಶಿಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬ ಬಾರಿಸುತ (ಮಹಾದೇ. ३३–೯) ; ಬಾರಿಸುವ ಕೊಂಬು ಮದ್ದಳೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–४೯) ; ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ ಗಾಳುಗಜಱನ ಕಹಳೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೯) ; ಚೀರುವ ಕಹಳೆ ಕೊಂಬಿನೊಳಿದ್ದರೈವತ್ತಾಱು ದೇಶದ ಧರಣಿಪರು (ಭರತ. ೨೨–೯) ; ಚಪ್ಪಾಳೆಗಳ ರವ ಕೊಂಬು ಕೊಳಲು ಹೊನ್ನ ತಪ್ಪಟೆಗಳ ದನಿ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೧೧). ೫. ಮರದ ಶಾಖೆ ; ಟೊಂಗೆ ; ಕೊಂಬೆ : “ವಿಟಪಮೆನೆ ಕೊಂಬಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ३೨–೨) ; “ಕೈಕೋಡು ಕೊಂಬೆಂದೊಡೆ ಪಾದಪ ಶಾಖೆ” (ಕವಿಕಂ. ೫೬) ; ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧४೮–೧३) ; ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಪಲಮುಂಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭–३೦) ; ಕೋಡಗಗದೆರ್ದೆ ಕೊಂದಿನ ಮೇಲೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೦–೭) ; ಅಂಗದ ಕೊನೆಯ ಮೇಲಣ ಕೋಡಗ ಕೊಂಬಿಂಗೆ ಹಾಱಿತ್ತು ಅಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೮–೬೧) ; ಕರತಳದ ತಳಿರೆಲೆಯ ಕಡಿದೋಳುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳ . . . ರಣವನವೆಸೆದುದು ಖಡ್ಗಚೈತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ६–४२). ೬. ನೆತ್ತಿ ; ಶೃಂಗ ; ಕೋಡುಗಲ್ಲು : ಇಂಬಪ್ಪ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆರಡನೆ ಕಂಡು ಶಂಭುನಾರಿಯು ನೋಡಿ ಮಾತನಾಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೭೮३) ; ಪಡುವೆಟ್ಟಿನ ಕೊಂದಿನ ಗುಹೆಯಂ ಸಾರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫–೧೧). ೭. ಕೋಡಿ : ಅನ್ದುವದೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಕಡೆಗೊಂಬು (ಎಇ. X, ೬೬–೭೦; 892). ೮. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ; ಹೆಮ್ಮೆ : ನಂಬದೆ ನಚ್ಚದೆ ಬಱದೆ ಕರೆವರ ಕೊಂಬ ಮೆಟ್ಟಿ ಕೂಗೆಂದ (ಬಸವ. ೧೧೭). ೯. ಆಶ್ರಯ. ‘ಕೊಂಬುಗೊಡು’ ಪರಾ. ೧೦. [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಾಗುಣಿತ ಚಿಹ್ನೆ (ು) : ‘ಕ’ಕ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಕೊಟ್ಟರೆ ‘ಕು’ ಆಗುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). ಕುಂಬು₅ : ೮. ಜಗತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠನಹ ಅಜನ ಕುಂಬು ಮುಱಿಯಿತ್ತು ಧರೆಯ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಿಬ್ಬರೂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರಲ್ಲಾ (ಪದಗೋ. ೨೨೯).

ಕೊಂಬುಬರು = (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರಬರು ; ಕೋಡುಮೂಡು: ಫೌಜುದಾರಿಕೆ ಸಿಕ್ಕಪ್ಪಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುಬಂದಿದೆ ಮಗನಿಗೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೨६೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಮ್ಬು ; ತುಳು. ಕೊಂಬು ; ತೆಲು. ಕೊಮ್ಮು]

ಕೊಂಬು₂ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಸಂಕೇತಸ್ಥಳ : “ಕೊಂಬು – ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಂ” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; “ಕೊಂಬೆನಲ್ ಸಂಕೇತ ಭೂಮಿ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ३೮) ; “ಕೊಂಬೆಂದು ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಲಕಕ್ಕು ನಾಮಂ” (ಶಬ್ದಸಂ. ೫೮) ; ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಱು ಕೊಂಬುಮನಾಱು ನಾಕ್ಪೋಗುವುನ್ . . . ಬಲ್ಲನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–४३ವ) ; ಬೆಳತಿಗೆ ಗಣ್ಣ ಪೆಣ್ಣ ನನೆಯಂದಿನ ಕೊಂದಿನ ನಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦–೧೮). [?]

ಕೊಂಬುಕಹಳೆ ‘ಕೊಂಬುಗಹಳೆ’ ನೋ.

ಕೊಂಬುಕಾಳೆ ‘ಕೊಂಬುಗಹಳೆ’ ನೋ.

ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕೋರೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕತ್ತಿ : ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುಗತ್ತಿಯ ಸುಂಡಿಲೊಳಗಳವಟ್ಟಿಹ ಬೀಸುಗಂಡೆಯದ (ಕಂನವಿ. ३–४३) ; ಆನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತ ತಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡಹಿ ಬಾಗಿಲನು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೬೦). [ಕೊಂಬು₁ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಂಬುಗಲ್ಲು (ನಾ). "ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಡೆದು ಹೋಗುವ ಮರಳು ಗಲ್ಲು; ಕೊಂಬುಗಲ್ಲು" (Hornstone. ಇಂಕನಿ).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಂಬುಗಹಳೆ, ಕೊಂಬುಕಹಳೆ, ಕೊಂಬುಕಾಳೆ, ಕೊಂಬುಗಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಬಾಗಿದ ಕಹಳೆ; ಕೊಂಬಿನಾಕಾರದ ಕಾಳೆ: ಕೊಂಬುಗಹಳೆ ಪೊಂಗಹಳೆಯುತ್ಕಟ ತಾಳ ಮದ್ದಳೆಗಳು (ಜಬಪು. ೫-೭). **ಕೊಂಬುಕಹಳೆ**: ೨. ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಕಹಳೆ: ಕೊಂಬುಕಹಳೆಗಳು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವಂತೆ ಮೊಳಗತೊಡಗಿದವು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). **ಕೊಂಬುಕಾಳೆ**: ೨. ಕೊಂಬುಕಾಳೆಗಳಿಂದ ರಂಭೇರ ಒಡಗೂಡಿ ಛಂದದಲಿ ಮದಿವಿ ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫೦). **ಕೊಂಬುಗಾಳೆ**: (೩). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಕಹಳೆ]

ಕೊಂಬುಗಾಳೆ 'ಕೊಂಬುಗಹಳೆ' ನೋ.

ಕೊಂಬುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು; ಆಸರೆ ನೀಡು: ಹಿಮಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುಗೊಟ್ಟಾಲಮನಗ್ರಪಲ್ಲವ ಕರಾಗ್ರನಿರುದ್ಧ ಮರುತ್ತರಂಗಿಣೀ ಕೂಲಮನೆಯ್ದಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೭).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಣ್ಗೆವಂದಿರ್ದುವನಿವನೆ ವಲಂ ಕೊಂಬುಗೊಂಡಂಗಜಂ ಮಲ್ಲಗೆ ಪಾದಾರ್ದಾರ್ಗಳುಂ ... ನಲ್ಲಂಬುಗಳನೆಚ್ಚೆ ಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೩); ಮದನಂ ಕೊಂಬುಗೊಳಲ್ಕೆ ನಚ್ಚುವ ನವಾಮ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೪); ಬನದ ಕುಂಜದೊಳ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಟ್ಟಲೆಯ ಪೊಟ್ಟಿನ ಬಲದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೩ ವ); ಎಱಗುವ ತುಂಬಿವಿಂಡಗಿಯೆ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಬ್ಬುಱೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂಬುಚೇರು (ನಾ). = ಕೊಂಬಣಸು: ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರದ ಕೊಂಬು ಚೇರುಗಳನ್ನು ಜರತಾರಿಯ ಜೂಲಗಳನ್ನೂ ರೈತರ ಎತ್ತುಗಳು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೧೭).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಚೇರು ?]

ಕೊಂಬುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕೀಸುವಲೆ, ಕೊಂಬುವಲೆ, ಹಿಡಿಗಣ್ಣವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೧-೧೪)
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಂಬುವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು (?): ಆ ಕೊಂಬು ವಿಲ್ಲಿನ ಖಡ್ಗದ ಬಲ್ಲೆಯವಾ ಕಡುಸತ್ವದೇಳ್ಗೆಯನು ... ಆ ರಾಮನೇ ಕಾಂತದೊಳು ತೋರಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೧೫).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಬಿಲ್ಲು (< ಬಿಲ್$_2$)]

ಕೊಂಬುವೆರೆ (ನಾ). ೧. (ಕೊಂಬಿನಂತೆ) ಡೊಂಕಾದ ಚಂದ್ರ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರ. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರುಬೆರಳುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ: ನಿನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗವಂ ಕೊಂಬುವೆರೆಯೊತ್ತದಿರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಂ ಮಗಚು (ಹದ್ಬೆರ. ೪-೬೨). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಪೆರೆ (< ಪೆಱೆ)]

ಕೊಂಬುಸ್ತಳ (ನಾ). (?): ಚಂನಬಸಪನ ಮಗ ತೊಕಪ ಯಡೆಉರ ಸಿಧೇಸ್ವರಮಿಯವರ ಪದಕೆ ವಪಿಸಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಕೊಂಬುಸ್ತಳ ೨ (ಎಕ. XVI, ಕುಣಿಗ. ೭೯-೧; ?). [?]

ಕೊಂಬುಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಬಿಡು; ಆಶ್ರಯತಪ್ಪಿ ಹೋಗು: ಜಸಮುಱಿದೋಜೆಗೆಟ್ಟು ಭಯದಿಂ ನಿಜವಾಹಿನಿಯಂ ದಿಸುಟ್ಟು ಸಾಹಸ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂಬುಱಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೩೫).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಉಱು$_1$]

ಕೊಂಬೆ$_1$ (ನಾ). ಮರದ ಟೊಂಗೆ; ರೆಂಬೆ; ಶಾಖೆ: ಮರವನೇಱಿದ ಮರ್ಕಟನಂತೆ ಹಲವು ಕೊಂಬೆಗೆ ಹಾಯುತಲಿದೆ ಬೆಂದ ಮನವ ನಾನೆಂತು ನಂಬುವೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೩); ಮಹಾವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ... ಹಸಿಕೊಂಬೆ ಯೊಂದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ (ಅರ್ಯಕ. ೬೭).
ಕೊಂಬೆಬಾಳೆಗಿಡ = ರೆಂಬೆಯಾಗಿ ಕವಲೊಡೆಯುವ ಬಂಗಾಲ ದೇಶದ ಬಾಳೆ: (೩). [< ಕೊಂಬು$_1$]

ಕೊಂಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಮ್ಮೆ ... ಕೊಂಬೆ, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ಮೈಔಗ. ೧೮-೨೭೧). [?]

ಕೊಂಬೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕವಲುಗಲ್ಲು; ಚೂಪುಗಲ್ಲು (?): ಕೊಂಬೆಗಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲು ಕಿಸುನೆಲ ಉ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i; ೩೩೭-೨೬; 1229).
[ಕೊಂಬೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡ (ನಾ). (?): ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟವಸಿ ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ವಾರಲರ್ಧಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಣಂ ನೂಱಿಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಟು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂ ಮೆಣ್ಟು ಮೂಡೆ ಜಮಳಿ ಒನ್ದು (ಎಇ. XXI, ೧೭೮-೧೫; ೮ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಂಬೆಯಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಖಡ್ಗಸಿಂಬಿ – ಕೊಂಬೆಯ ಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [ಕೊಂಬೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೊಂಬೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಲು ಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಹಿತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಸಸಿ ಕೊಂಬೆಯೊಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಬೆ$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೊಂಬೇರಿಕೂಗುವನಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕೊಂಬೇರಿಕೂಗುವನಗೆಡ್ಡೆಯನಾದಿವಾರ ತಂದು ಹಸುವಿನ ಹಾಲೊಳರೆದು ಶರ್ಕರೆವೆರಸಿ ಮೂರುದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಮೇಹದ ಕಲ್ಲೊಡೆದು ದೀಳು ವುದು (ಸಕವೈ. ೩೭೮). [? + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕೊಂಬೇಳು (ನಾ). = ಕೊಂಗೇಳು (?): ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟು ಕೊಂಕಣಮ ನಂಕಜಯೊಕ್ಕಿದಪಂ ತಗುಳ್ದು ಕೊಂಬೇಳುಮನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಮಲೆಯೇಳುಮನಾಗೆ ಮುಟ್ಟಿರ್ ಮುಕ್ಕಿ ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿದಪ್ಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೫; 1068).
[ಕೊಂಬು$_1$ + ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$)]

ಕೊಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಏರು; ರೆಂಬೆಹತ್ತು: ಆಲದ ಮರನ ಕೊಂಬೇಱಿ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಲಾಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೮).
[ಕೊಂಬು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊಂಬೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಚಾಚು; ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸು: ಹಿಮಸೇತು ಮನ್ದರಮುಮಂ ಕೊಂಬೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಱ್ದುವಾ ಸುರಲೋಕಂಗಳಿನತ್ತ ಜಾಣ್ಣಕಟದೊಳ್ಕೀರ್ತಿರ್ಲ್ಲತಾವಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪಪ್ರಿರ್ದೀ ಕಾಳಿದಾಸನೇಂ ಮಹಾಸತ್ವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೨-೩೬; 1046). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಕೊಂಬೊಳು (ನಾ). = ಕೊಂಗೇಳು (?): ನೊಳಂಬದೇವ ... ಸಂತೋಸದಿಂದಂ ಕೊಂಬೊಳು ಮಲೆಯೋಳುಮನಂ ಬಿಲಗುಡಿಸಾರ್ದು ಕಿಟ್ಟನುದಯಾದಿತ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೭; 1076). [?]

ಕೊಂಯಿಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಕೊಂಯಿಕಿಡು' ಪರಾ.

ಕೊಂಯಿಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಯ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಕಾಡು ಕೋಣಗಳು ಕೊಂಯಿಕಿಡುತ್ತ ಓಡಿದವು (ಕಎಪು. ೭-೧೧೨).
[ಕೊಂಯಿಕ್ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಕ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. ೨. ಕೊಕ್ಕೋ ಆಟ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ.

ಕೊಕ್ಕೊಡು = ೧. ಕೊರ್ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊ. 'ಪೋ' ಪರಾ.

ಕೊಕಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪಲ್ಲವೇಳಾರಸರ್ ಪೊಯ್ದಾರ್ ಕೊಕನ್ದಿಯುಂ ಮಯಿಲುರಗಯುಮ್ ಮೇಲ್ಪಾಳುವರ್ ಪಾದಿಗಾಲು ಕೊಲಿಗಂ ಕೆಜಿಕ್ಕಾಲು (ಮೈಅಂ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೧೯ ; ?). [?]

ಕೊಕಾಜಿನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱಅಂಗ ಪೋಲುಕೇಸಿಯ ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಪೋಲುಕೇಸಿಯೊಡತಿಹದು ಕೊಕಾಜಿನ ಕೊನುಸತ್ತ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೪–೧೧ ; ಸು. 990). [?]

ಕೊಕೇನ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೫–೬೮೨). ೨. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನ ನರಮಂಡಲಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ. [← ಇಂ. Cocaine]

ಕೊಕ್ಕ (ನಾ). ಕೋಳಿ : ಉರಗಿಯನೆರ್ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿವು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೫೬). [< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುಟ]

ಕೊಕ್ಕಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಕ್ಕಂಗೆಱೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಶೃಂಘ(ಗ)ಮು ಒಱೆಕೋಡಿನ ಹಂಚೆಯದ ಹುತ್ತೂರ ತ್ರಿಸಂಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೩೨ ; 10ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಕ್ಕ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಕ್ಕರ್$_1$ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಹೇವರಿಕೆ : ಅಪ್ಪಳ, ಕೊಕ್ಕರ, ಬೆಕ್ಕರ, ಡೊಕ್ಕರ, ಚೆಕ್ಕರ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್' ಪರಾ. [?]

ಕೊಕ್ಕರ್$_2$ 'ಕುಕ್ಕರ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು ; ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಹೇವರಿಸು : ತರುಣೀಜನವೆಸಗುವ ಕಾಪಟ್ಯಕೆ ಪಿರಿದು ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್ವುತ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩–೫೪). [ಕೊಕ್ಕರ್$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೊಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ : ಟಿಮಿಟಿಮಿಸುತಿಪ್ಪ ಕೋಳ್ಮಿದುಳಿಂ ಸಂಗರರಂಗಮಾವಗಂ ಕೊಕ್ಕರತೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿಕೆ]ಯನೊಡರಿಸದದಾರ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ (ರಸರ. ೨–೧೧೬) ; (ಶೃಂಗಾರ. ೧–೮೯ ನೋ). [< ಕೊಕ್ಕರ್$_1$]

ಕೊಕ್ಕರಿ (ನಾ). ಡೊಂಕು ; ವಕ್ರತೆ : ಅಕ್ಕರಿ ಕೊಕ್ಕರಿ ಕೊಕ್ಕಂ ಮೀಸೆಗಳಿಳಿದಾವು (ಎಟಕಾ. ೧೩೩–೩).

ಕೊಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ = ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ : (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕರೈ ; ಮಲ. ಕೊಕ್ಕರ ; ತೆಲು. ಕೊಂಕರ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಂಕೊರ್ ; ಕುಇ. ಕೊಂಗೊಂ]

ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ, ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹೇಸಿಕೆ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಅಸಹ್ಯಭಾವ; ಓಕರಿಕೆ : ಇನಿತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯುಂ ಮಾಡಿರ್ದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮೆಂತೆನಗೊಳ್ಪಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೬೯); ದುರಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಪುಟ್ಟೆ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೩೧) ; ರಣದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಗೆಯರೋಚಕಮಾಗುತಿರೆ ದಣಿವುಂಡು ಕಾಲಂಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಹುಟ್ಟುತಿರೆ ದಕ್ಷಾರ. ೧೮–೪) ; ಹೆಳವನ ವಿಕ್ರಮುಮುಂ ಬೆಂದ ಸೀರೆ ಸಲ್ಲದ ಧರ್ಮಂ ಪಕ್ಕಲೆಯ ನೀರು ಮನಕಂ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯ ತಾರದಿಹುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೩೮). **ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ** : ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಯಾಗಿಯುಂ ಪಾಟಿಗೆ ಗೆಂಟಾಗಿಯುಂ ನೆಗಬ್ಬಮಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೧ವ). [ಕೊಕ್ಕರ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೊಕ್ಕರಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊಕ್ಕರಿಸು$_1$: ಆತನಂ ಪ್ರತಿಬೋಧಿಸೆ ತೀರದು ಕೊಕ್ಕರಿಕೆವೆತ್ತುದಜಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೫೭ವ). [ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ 'ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆತಾಳು ; ಹೇಸು ; ಹೇವರಿಸು : ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಬಗಸಿರೆಯಿನಳುರ್ಕೆಯೆ ಪೊಗೆಮೊಗೆದು ನೆತ್ತರಂ ಪವನಸುತಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೩); ತನ್ನ ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೯ವ) ; ಪಸಿದಾಗಳ್ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಪೆಣನಂ ತಿಂದುಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೧೪) ; ಹೊಲಸಿನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸದಿಹೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೩) ; ಕುಲಕೊಲೆಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೦) ; ಕೊಕ್ಕರಿಸುವವನಲ್ಲಿವನು ಕೊಲೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೫೧–೨೩). ೨. ಬೆದರು; ಹೆದರು; ಅಂಜು : ಮರವಾಯ್ವ ಪೊಣರ್ವ ವಿಸಟಂಬರಿವ ಕರೇಣುಗಳ ನೆರೆವ ಹರಿವಿರುತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸುವನಿಪ್ಪರೆ[ಪಾಠಾಂ. ನೀರ್ಪರೆ]ಗೆಯ್ವುಭ ಪರಿಕರವೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೯೩). ೩. ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಕುಗ್ಗು : ಪರವಧುಗೋತು ಕೂಡಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದು ಜೋಲ್ದು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಪೆಱರ್ಗೆ ಬೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೩೯) ; ಜ್ವರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ . . . ಮೈ ಕೊಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ರಿಸಿಕೊಂಡು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೦೬ ಟೀಕು) ; ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟಾಗಿ ಶರೀರವು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಬ ರೀತಿಯನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತ. . . ಇರುವುದೇ ಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೬೨). ೪. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಅಲ್ಲಮನ ಮಾತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಪಾಟೋಪವಾವರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೦) ; ದುಷ್ಕೃತವನೆಸಗುವರು ಫಲದೊಳು ಕೊಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿ]ಸುವರು ಸುಕೃತವೆಂಬುವ ಲೆಕ್ಕಿಸರು (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೪–೯೩). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು : (ಕ). ೬. ಬೆದರಿಸು; ಹೆದರಿಸು ; ಅಂಜಿಸು : "ಕೊಕ್ಕರಿಸು – ವಿಭರ್ತ್ಸನೇ (ನಿರ್ಭರ್ತ್ಸನೇ) ಬೆದರಿಸು" (ಶಮುಧಾ) ; ಘೂರ್ಮಿಸುತುಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತಿದಿರಾಂತು ವಿಸಟಂಬರಿದುದು. . . ಘೋರವರಾಹಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೩). [ಕೊಕ್ಕರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಕ್ಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೋರೈಸು ; ಕುಕ್ಕು ; ಚುಚ್ಚು : ಕೊಕ್ಕರಿಸುತುಗುವ ತನಿಗೆಂಡಗಳ ಸಲೆ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಮೊಗೆವ ಪೆರ್ಗಿಚ್ಚುಗಳ ವೆಂಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೨) ; ಕಿಣ್ಣವಡೆದ ಪವಳದ ಪಸರಗಳಾಗ ಕಣ್ಣ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೬–೬೭) ; ಬಜಸಿಡಿಲ ದಿಜುಸರಮಂ ಕೇಳ್ದು ಕೊಡಕೆ ಸಿಮಿರೆ ನವಿಕೊರ್ಕ್ಕರಿಸೆ ತಳರ್ನೋಟದಿಂ ನೋಟ್ಟ ಹರಿಣಸಂದೋಹದಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೨೮) ; ಹೊರಚೆಲ್ಲಿದ ಬೆಳಕು ಇವನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿತು (ಘಾಟೀಮು. ೩೭). [?]

ಕೊಕ್ಕರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅರಚು : (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕರಿ ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕರಿಂಚು]

ಕೊಕ್ಕರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಕತ್ತು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ ; ಬಕ : ಗಿಳಿಯ ಗೂಗೆಯ ಕೊಕ್ಕರೆಯ ಕ್ರೌಂಚಗಳ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೯–೭) ; ಕಂಕ ಕೊಕ್ಕರೆ ಶುಕಂ (ಯಾದವು. ೪–೫೩) ; ಕೊಕ್ಕರೆಗೆ ಒಂದೇ ಕೆರೆಯೆ (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯರೋಗ. 'ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ' ಪರಾ. ೩. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊರ್ಂಗ್ ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕೆರ, ಕೊಕ್ಕೆರಾಯಿ]

ಕೊಕ್ಕರೆ$_2$, ಕೊಕ್ಕಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ದೊಡ್ಡ ಜಾಪಾಲಜಪ್ಲೆ, . . . ಕೊಕ್ಕರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೦೩). **ಕೊಕ್ಕಲೆ** : ಅಗಳದ ಹಿಂದಣ ಕಾಡವಳಗೆ ಮೂರು ವೇಳ್ಕ ಕೊಕ್ಕಲೆ ಕಟ್ಟೆ ಮೆಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟ ಕೇಳಿದ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೧) ; ಕಾಡಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಲೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮಡಗಿ ಬಂದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೬). [← ತುಳು. ಕೊಕ್ಕರೆ]

ಕೊಕ್ಕರಿಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು, ಹಕ್ಕಿರೋಗ, ಜಂತು ಹುಳುಗಳು, ಕೊಕ್ಕರಿಕಾಲು, ಹುಲಿಹುಣ್ಣು – ಖಾನ್‌ಬಂಗಲೆ ಖಾಯಿಲೆಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಮನೇಲೆ (ತುಟಮೀ. ೨೯). [ಕೊಕ್ಕರ್ರಿ₁ + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಕೊಕ್ಕರಿರೋಗ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಬೆಳೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಗದ್ದೆಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿರೋಗ ಬಂದು ಬೆಳೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ಕರ್ರಿ₁ + ರೋಗ]

ಕೊಕ್ಕರೇಹುವ್ವಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬಕಪುಷ್ಪ: "ಶಿವಮಲ್ಲೀ, ಪಾಶುಪತಃ, ಏಕಾಷ್ಠೀಲಃ, ಬಕಃ, ವಸುಃ – ಈ ಬಕಪುಷ್ಪದ ಹೆಸರು, ಕೊಕ್ಕರೇಹುವ್ವಿನಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಕೊಕ್ಕರ್ರಿ₁ + ಹುವ್ವು (< ಪುಷ್ಪ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಕ್ಕಲಿ 'ಕೊಕ್ಕರ್ರೆ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನು; ಕಠಿನನಾದವನು; ಗಟ್ಟಿಗ: ಮೆಱೆದುದು ರಕ್ಕಸರ ನುಂಗುವ ಕೊಕ್ಕಸರ ಗಾದೆ (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೧–೨೬); ಖಳ ಸಿಕ್ಕಿದನು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿಯೊ ಹಿಡಿಯನೆ ರಕ್ಕಸರ ನೆರೆ ತಿಂಬ ಕೊಕ್ಕಸರಾಯ್ತು ಮರ್ಕಟರು (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೨–೩). 'ಕಕ್ಕಸ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಹೊಂದು; ಸಂಕಟಪಡು: ಅಳುಕೆ ನೆಲವಕ್ಕ ಕನುಕಿಸುಗುಳನಾಗಿ ಕನಲ್ದುಕ್ಕಿ ಕಿಡುಕೆ ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳೆವಂ ಕಕ್ಕಳಗಳಲ್ದು ಮಯ್ಯಲೆ ಕುಕ್ಕುಳಗಂದಿ ಪೊಂದೆ ಚಿತ್ರಮಾ ತುಂಬಿಗೆಯಾ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೯). [< ಕುಕ್ಕುಳ + ಕೊಳ್₁]

ಕೊಕ್ಕಱ (ನಾ). "ಬೆಕ್ಕು" (ಅವಹಂ. ಟೀಕೆ): ಕೋಳಿಯ ಅರ್ಕಜದ ಅಱುವನಱದ ಅರು ಹಿರಿಯರ . . . ಕೋಳಿಯ ಕೊಕ್ಕಱನ ಕಪಿಯ ಭಾವದಲಱಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕೆದಱದ ಚರಣ ಉಡುಗಿ . . . ಈ ವರ್ಮವನಱದಾತನೆ ಲಿಂಗೈಕ್ಯ ತಾನೆ ಪ್ರಾಣಪುರುಷ (ಅವಹಂ. ೮೨–೩೭೧). [?]

ಕೊಕ್ಕಬಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಖೋಖೋ ಆಟ: ಹುಡುಗರು ಕೊಕ್ಕಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ + ಆಟ]

ಕೊಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಆಡಿಸು; ಚುಂಚಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು: ಕೆಲವು ಕೆಸರು ಕೆದರುದುವು; ಕೆಲವು ಕಸದ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಾಡಿದುವು (ಮಲಿಮ. ೫೨). [ಕೊಕ್ಕು₂ + ಆಡು₁]

ಕೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಮರದ ಕೊಂಬೆ: (*). [< ಕೊಕ್ಕೆ₁ ?]

ಕೊಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಣಿಸು; ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು: ಕೊಕ್ಕಿಸದಿರು ದೇಹವ ಹೊಱಹೊಟ್ಟೆಯನಕ್ಕುಳಿಸದಿರು (ಯೋಗಾಂಎ. ೫–೨೨); ದಿಕ್ಕರಿ ಘೀಳಿಟ್ಟುವು ಫಲಸಿರಗಳ ಕೊಕ್ಕಿಸಿದುದು ಫಣಿ (ರಾಮವಿ. ೧೬–೧೦೩).

ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಬಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು: ಮಂತ್ರಿಮಿತ್ರರು ಸುಕ್ಕಿದಂಗುಲಿಯ ಮುಟ್ಟದರೆ ಠಕ್ಕಿಗಾನೃಪ ಜನಪತಿಯೆಂಬ ಮೋಱೆಯ ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈದೆಗೆವ (ಭರತ. ೯೯–೯೨); ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಟ್ಟು ಕೊಱೆಯೆ ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಳುತ್ತಂ ನೆಟ್ಟನುತ್ತಮಾಂಗವ ಬಗ್ಗಿಸಲ್ (ಪಾಸೋಪು. ೩–೮೫). [ಕೊಕ್ಕೆ₁ + –ಇಸು₃]

ಕೊಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಕೊಕ್ಕರಿಸು: ಮಕ್ಕಳಾಧೀನದಿ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ದೈನ್ಯದಿ ಕಕ್ಕುಲತೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೊಕ್ಕದಿಟ್ಟು ನೋದದಿ (ಪುರಂದ. ೩–೧೧–೪). [?]

ಕೊಕ್ಕು₂ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಚಂಚು; ಹಕ್ಕಿಯ ಮೂತಿ: ಅದಱೊಳಗೆರಡು ತಲೆ ಮುಱಿದು ಒಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹದ್ದಿನ ಕೊಕ್ಕ ತಪ್ಪಿ ಕಾಲುಗುರ ಗಾಯವು ತಪ್ಪಿ (ಅಱಿಮಾ. ೨೦–೫೮); ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಸವೆದ ಕೊಕ್ಕನುಳ್ಳ ಕಾಗೆಗೂಡಿ ಎದ್ದು ತನುವನಿಱಿದು ತೂಂತುಗೊಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೬–೧೯); ಜೋಲುವ ಕೆಂಗರುಳುಗಳ ಕೊಕ್ಕಲಿ ಕಟ್ಟಿ ತೀಳುತ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೬೯); ಕೊಕ್ಕಿನಲಿ ಕೊಕ್ಕು ರೆಕ್ಕೆಯಲಿ ರೆಕ್ಕೆ . . . ಹುದುಗೋಳಿಸಿರುವ ಹಕ್ಕಿಯೆರಡು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩–೧); ಪಂಜರದ ಗಿಣಿ ಕೊಕ್ಕು ಚಾಚಿ ಅರಚುತ್ತಿತ್ತು (ಎಮುಕ. ೩೮). 'ಕೊಕ್ಕೆ' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕೋಕಾಯಿ]

ಕೊಕ್ಕು₃, ಕುಕ್ಕು₆, ಕುರ್ಕು, ಕೊರ್ಕು (ನಾ). = ಕೊಕ್ಕರೆ₁ ೧: ಅಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದುಪೋಗಿ ಕೊಕ್ಕುಂ ನೀರ್ಗಾಗೆಯುಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩–೩೦ ವ); ಕೊಕ್ಕಿನಾಟವ ಮುಕುಳಿತ ಹಸ್ತವನು ಕೊಕ್ಕಿಗಿಕ್ಕಿ ತೋರ್ಪರು ಕುಶಲದೊಳು (ಭರತ. ೧೩–೧೨೬). **ಕುಕ್ಕು₆**: "ಕುಕ್ಕು–ವಸ್ತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪಘಾತನೇ ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ನೀರ್ವಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕು" (ಕರ್ನಾನಿ. ೧೧); ಕುಕ್ಕಿನೋಳಿ ಚೆಲ್ವಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಬರ್ಪ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯಾಗೆ (ಅದಿಪು. ೬–೭೧); ಪಿಕ್ಕುಳಿಗ ಚೆಂಬೂತ ಗೀಜಗ ಕುಕ್ಕು ಕೋಗಿಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೨). **ಕುರ್ಕು**: ಕಾಗೆ ಗೂಗೆ ಪರ್ದು ಚಕೋರಂ ಹಂಸೆ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ರ್ಕು ಗಿಳಿ ಪುರಳಿ . . . ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೮). **ಕೊರ್ಕು**: ಮೇಲಿನ 'ವಡ್ಡಾರಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಕ್ಕು. / ಪ್ರಾ. ಕೊಕ್ಕೈ]

ಕೊಕ್ಕು₄ (ಗು). ಅಂಕುಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ: ಕಾಳಗಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಾವಿನಂತೆ ಕೊಕ್ಕುಕೊಕ್ಕಾದ ನಡೆಗಳಿಂದ ನಡೆವುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೩–೫). [< ಕೊಂಕು₁ ?]

ಕೊಕ್ಕುದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಕ್ಕನ್ನು ತೆರೆ; ಬಾಯಿಬಿಡು: ಕೊಕ್ಕುದೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೆಱಂದೆಱ]ದೋದುವವಂ ಕಳಕಂಠವಾಚಕಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೯–೯೨). [ಕೊಕ್ಕು₂ + ತೆಱೆ₁]

ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕುಳಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ರತ್ನಾನಕಃ – ಕೊಕ್ಕುಳಮೀನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೩). [ಕೊಕ್ಕುಳ್₀ + ಮೀನು₁ (< ಮೀನ್₃)]

ಕೊಕ್ಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ. 'ಕೊಕ್ಕೆಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಕೊಂಡಿ; ಬಾಗಿದ ಮೊಳೆಯಂತಹ ಸಾಧನ: "ಶಂಕುನಾ – ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೨–೩೬ ವ); ಕೋಡಿನ ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ತೆಗೆದಿಕ್ಕೆ (ದೇವಿಮ. ೪–೧೧); ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಲು ಹೊರಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩). ೩. ಕುಣಿಕೆ; ತಳುಕು: ಊರ್ವರ ಕೊರಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೩೬–೧೪); ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆಯ ಬಿಗಿದು (ಕಪವು. ೬–೧೦). ೪. ಪಕ್ಷಿಯ ಕೊಕ್ಕು: ಚಂಚು: ಬೆಕ್ಕು ರಕ್ಕಸನಂತೆರ್ದು ಎರಡಱ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೪೪ ವ); ಪಕ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? (ಗಾದೆ). ೫. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅಡ್ಡಿ. ೬. (ಕರಾ) ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು; ದೋಟಿ: ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಕೊಕ್ಕೆಹಾಕು = ತಡೆಹಾಕು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು: ನನ್ನ ಬಡ್ತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಕೊಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊಕ್ಕೆ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕೆ]

ಕೊಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಬಿಳಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: (೬). [← ತುಳು. ಕೊಕ್ಕೆ]

ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೋಲು; ದೋಟಿ. ೨. ಅಂಕುಶ: "ಅಂಕುಶಃ, . . . ಸೃಣಿಃ – ೭ ಅಂಕುಶದ ಹೆಸರುಗಳು, ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು, ದೋಟಿಕೋಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೩). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕೊಕ್ಕೆಚಿಕ್ಕ (ನಾ). ವಿದೂಷಕ; ಕೋಡಂಗಿ: ಕೋಡಂಗಿಯನ್ನು ವಿದೂಷಕ, ಹನುಮನಾಯಕ, ಮಾಧವಿ, ಕೊಕ್ಕೆಚಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೦). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಚಿಕ್ಕ$_1$]

ಕೊಕ್ಕೆತಾತಿ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಆಕೆಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆತಾತಿ, ಸರಪಣಿ, ಕರಿಮಣಿ ಸರ ಮತ್ತು ಜೋಮಾಲೆ ಸರಗಳನ್ನು ಸೂಡಿದಳು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೦೦). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ತಾತಿ (< ತಾಯಿತಿ)]

ಕೊಕ್ಕೆಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: (೬). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕೊಕ್ಕೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಮಾತು; ಕೊಂಕುಮಾತು; ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ: ಕೈಕೇಯಿಯ ಈ ಕೊಕ್ಕೆಮಾತಿನಿಂದ ಅರಸನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ವರಗಳು ಸ್ಮರಣವಾಗಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೩). ೨. ಅಡ್ಡಿಯ ಮಾತು; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ: ನಿನ್ನ ಕೊಕ್ಕೆ ಮಾತು ನನಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಕ್ಕೆಮೂಗು (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿದ ಮೂಗು; ವಕ್ರ ನಾಸಿಕ: "ಖುರಣಾಃ, ಖುರಣಸಃ – ೨ ಬುರುಡೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು, ಪೀನಸಿ ಮೂಗನು, ಕೊಕ್ಕೆ ಮೂಗಿನವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮೂಗು]

ಕೊಕ್ಕೆಮೊಳೆ (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಮೊಳೆ: (೬). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕೊಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). "ಲೋಹದ ಕೊಂಡಿ, —ಕೊಕ್ಕೆ; ಭಾರ ವೆತ್ತುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆ, ಕೊಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿಗೆ (Crampon. ಇಂಕನಿ). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಎತ್ತು$_1$ + -ಗೆ]

ಕೊಕ್ಕೆಹುಳು (ನಾ). ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಮುಂಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕೊಕ್ಕೆಹುಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪರಜೀ. ೫೪). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕೊಗಳಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಳು, ಕೊಬಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಇಪ್ಪಾರು ಗುಡಿಸಲು: ಕೊಪ್ಪ ವೆಂದರೆ ನೂರಾರು ಮನೆಗಳಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಒಂದು ಮನೆ . . . ಮನೆಯಲ್ಲ ಕೊಗಳು, ಗುಡಿಸಲು (ಚೋಮದು. ೬). **ಕೊಬಳು**: ಅವನು ಕೊಬಳಿಗೆ ಮುಳಿಹುಲ್ಲನ್ನು ಹೊದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [? / ತುಳು. ಕೊಬಳ್]

ಕೊಗಳೆ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗೞಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ (?): "ಚಿಲ್ಲಿ, ಕೊಗಿ" (ಅಕಾನಿ. ೧೦–೩೪). [?]

ಕೊಗುಳಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗುೞಿದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತಸ್ಯಪೂರ್ವತಃ ಕೊಗುೞಿದೇಶಪ್ರತಿಬದ್ಧಃ ಅರಿಸಿನವುರನಾಮಗ್ರಾಮ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೬೮; 951). [ಕೊಗುೞಿ$_0$ (< ಕೋಗಳಿ) + ದೇಶ]

ಕೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಿಸು; ವರ್ಣಿಸು: "ಕೊಗೆದನೆನಲ್ ಬಣ್ಣಿಸಿದನ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೫). [?]

ಕೊಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕುತನ. ೨. ಅಸಹ್ಯ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ: "ಕೊಗ್ಗ ಮಾಸ್ತರನೇ ಅದರ ತಲೆಗೆ ಹೊಡೆದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮಗ್ಗಿ ಉದುರುವುದಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೪). 'ಕೊಗ್ಗದನಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕೊಗ್ಗಡಿ ಮೊೞಿಗರನಟ್ಟಿ ಇಱಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೮೫–೬; ಸು. 900). [?]

ಕೊಗ್ಗದನಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ: (೬). [ಕೊಗ್ಗ + ದನಿ$_2$]

ಕೊಗ್ಗನೆ (ಅ). = ಕಗ್ಗನೆ: ತಱಿದಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರಂತೆ ಕೊಗ್ಗನೆ ಕರಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪). [< ಕಗ್ಗನೆ?]

ಕೊಗ್ಗಿ$_1$, ಕೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಶರಪುಂಖೀ – ಕೊಗ್ಗಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೬೦); ನಯದಿಂದೆ ಕೊಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಗ್ಗಿ] ಪಿೞಿಗೆಣ್ಣೆಯ ನುಪ್ಪಂ ಬೆರಸು ಕರ್ಣಶೂಲ ವ್ಯಥೆಗೆಕ್ಕೆಯ ಮೂಲಗೆಯಾವುಂಡಲಗೆಯ ಮದವಸಲೆಗಳ ದಳದೊಳೊಂದಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೬೫); ದಾನ ಚತುಷ್ಟಯಂ . . . ಮಾಡದಳಿಪಿಂ ಸುಖಮಂ ಹೀನರ್ ಬಯಸುತುಮಿರ್ಪಂತೇನಾ ಸುಖಮಿದಿರೊಳಿರ್ದ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಜೇನೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೪೮); ಅವರೆ ನೆಲ್ಲಿಯಪ್ಪಿಮಧುಕಂ ಶಿಲವಾಸಡಿಕೊಗ್ಗಿ ಗೋಷ್ಪಯ [ಪಾಠಾಂ. ತಗ್ಗಿಗೋಜ್ಪಯ]ಂ (ಖಮದ. ೨–೫೩); ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕೊಗ್ಗಿ ಮೊಸರಿವನೆಲ್ಲಮನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು (ಅಶ್ವಶಾ. ೬೭–೫೩). **ಕೊಗ್ಗೆ**: "ಕಾಡಪುಂಖ – ಕೊಗ್ಗೆ" (ಔಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕೊಗ್ಗಿ$_2$, ಕುಗ್ಗಿ, ಕುಗ್ಗು$_3$, ಕುಗ್ಗೆ, ಕೊಗ್ಗು, ಗುಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮೇಣದಂತಹ ಕಿಟ್ಟ; ಕರ್ಣಮಲ; ಕೂಗಣೆ: ತಾಂ ಬಗೆವಂದ ಕಿಳ್ಳಮಡು ಕಣ್ ಕಿವಿ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೮); ವೈಕುಂಠನ ಕಿವಿಯ ಕೊಗ್ಗಿಯಿಂದೊಗೆತಂದಾ ಕೈಟಭಖನವನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೭–೧೯); ಮೆಲ್ಲಿಜಿವ ಕೋಣನೊಪ್ಪುವ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಿರ್ಪ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಗ್ಗಿಯಂ ತಂದಿರದಿಕ್ಕುಗೆ ಪುಡ್ಗೆ ಮುಳ್ಗು ದೀೞ್ಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೨–೨೦೩). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (?): ಎಱಗಿದ ಮೞಿದುಂಬಿಯಂತೆ ಸೊಗಯಿಸೆ ತೀವಿದ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕಸ್ತುರಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೧ ವ); ಕರ್ಣಾವತಂಸದೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ನೀಲದುನ್ಮುಖಮಯೂಖ ಸಂಕುಳಂ ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತಿಂದಿತೆಂಬಂತೆ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕಸ್ತುರಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೬೩ ವ); ಕೊಗ್ಗಿಯೊಳಿಡಿದ ಕಸ್ತುರಿಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆಳಸಿ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳ್ ಬಳಸುವಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೭–೯ ವ). **ಕುಗ್ಗಿ**: ೧. ನೊಸಲಸ್ವಮಿಯ ಚಂದ್ರನೆಂದು ಕುಗ್ಗಿಯ ಕಿವಿಯನಸಮ ಕಿಱುಗಿವಿಯೆಂದು (ಷಠಿಲ ೨–೫೫). **ಕುಗ್ಗು$_3$**: ೧. ಮೂಗು ಸಿಂಬುಳ ನಾಳಿ ಉಗುಳಾಗ ಬಾಯ್ಗೆ ಕುಗ್ಗಿನ ಹುತ್ತು ಕಿವಿಗಳು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೮–೪೨೦). **ಕುಗ್ಗೆ**: ೧. (ಕರಾ) ಅವನು ಕಿವಿಯ ಕುಗ್ಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಕೊಗ್ಗು**: ೧. "ಕಿಟ್ಟಂ, ಮಲಃ–೨ ಶರೀರದ ಕೊಳಕಿನ ಹೆಸರು . . . ಕಿವಿಯ ಕೊಗ್ಗಿಗೂ ಸಿಂಬಳಕ್ಕೂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಕ್ಕೂ ಕಣ್ಣುನೀರಿಗೂ ಕಣ್ಣು ಗೀಜಿಗೂ ಬೆವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೩). **ಗುಗ್ಗೆ**: ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೨); ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೩–೫೩ ವ). [? / ತುಳು. ಗುಗ್ಗೆ]

ಕೊಗ್ಗಿಡಿ 'ಕೊಗ್ಗಿಲ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗಿಲ, ಕೊಗ್ಗಿಡಿ, ಕೊಗ್ಗಿಲಿ (ನಾ). = ಕೊಗ್ಗಿ$_1$: ಸೆಣಬಿನ ಬೀಜ, ಕಾಚು, ಕು(ಕೊ)ಗ್ಗಿಲ ವರ ಛತ್ರಕಂಗಳನೆ ಮತ್ತೆ ಕುಱಂಟಗೆಯೊಳ್ಪಿದಪ್ಪ ಸದ್ದಲ ರಸದಿಂದೆ ಮರ್ದಿಸಿರಲ್ (ಖಮದ. ೮-೪೫). **ಕೊಗ್ಗಿಡಿ** : ಎದ್ದೇಳಲಾರದ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಗ್ಗಿಡಿ ಗಿಡ ತಂದಾಳೋ (ಗಾದೆ). **ಕೊಗ್ಗಿಲಿ** : ಕೊಗ್ಗಲಿ . . . ಕೋಲಂಚ, ವಜ್ರನೀಲಿ (ವೈಡಿಗ. ೬೪-೧೫೦೭). [?]

ಕೊಗ್ಗಿಲಿ 'ಕೊಗ್ಗಿಲ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗು 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗುದಿ 'ಕೋಳ್ಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_1$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸರು 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸಱ್ 'ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸಱು 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸೆ (ಕ್ರಿ). (?) : ಇರಿದು ಸವದವು ಕೈದುಗಳ್ ಬಲವ ನೆತ್ತರಂ ಪರಿಸಿದರು ಧ ರ ಣಿ ಗೆ ನೆ ಕೊಗ್ಗೆಸೆದು ಗಜಘಟೆಗಳೊರಲಿ ಕೆಡೆದವು (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೨). [?]

ಕೊಚವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೊಂಚೆ$_4$: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ, ಕೊಚವಕ್ಕಿ, ಚಕ್ರವಕ್ಕಿ . . . ಇವು ಮೊದಲಾದ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧).

[< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ]

ಕೊಚಿತ (ನಾ). ಕೊಂಚ; ಕಿರಕಡಮೆ, —ಸ್ವಲ್ಪ : ರಚನೆಗೆ ಪೇಳ್ದ ವಚನವೆಂದೆನಬೇಡ ಕೊಚಿತವು ನಾನು ಪೇಳ್ದುದು (ಜಿನರಾ. ೬-೮೮).

[< ಸಂ. ಕ್ವಚಿತ್]

ಕೊಚೆ (ನಾ). (?) : ಕೆಂಟ ಸೇತ ಕೊಚೆ ಗಢ್ಡ (ಸೌಂದರಾ. ೫-೧೩). [?]

ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮೊರದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿ; ಹಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ : ಬೆಣ್ಣೆ ಅಂತ ಮೈಯೋಳೆ ಎಣ್ಣೆ ತುರುಬೋಳೆ ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ ಅಂತಾ ಸುಲಿಹಲ್ಲಿನೋಳೆ (ಗೌರಪ. ೬-೧೭). [ಕೊಚ್ಚು$_2$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಚ್ಚರಟೆ (ನಾ). ತೊದಲುವುದು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು : ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಕೊಚ್ಚರಟೆಯೆನಿಸುವುದೆಂದು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಸಂಶೋಧ. ೫೦). [?]

ಕೊಚ್ಚಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ತುಂಡು; ಹೋಳು; ತುಣುಕು : ಹಂಚಿದವನಿಗೆ ಕೊಚ್ಚಲು (ಗಾದೆ).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೊಚ್ಚು$_1$, ಕೊರ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಮಾತಾಡು; ಜಂಬದ ಮಾತಾಡು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡು : ಚಲುವೆಯೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಕೊಚ್ಚುವಳು (ದೇವೀಚೌ. ೧೬); ತಲೆಯಿಲ್ಲ ಹರಟೆ ಕೊಚ್ಚಬೇಡ (ಮೇಡಿಮ. ೮); ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ನಿಮಗೆ ಕಲಿಸಿದರೆಂದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪). **ಕೊರ್ಚು$_2$** : "ಅತಿವಾಕ್ಯಮಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ . . . ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ದೇವರಂತೊಲಿದರ್ ನಿಜರೂಪದೋಱಿದರ್ . . . ಎಂದೆನುತೆ ಕೊರ್ಚುವ ದುರ್ವಚನಂ (ಶತಕ. ೬೨-೬೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಚ್ಚು; ತುಳು. ಕೊಚ್ಚು]

ಕೊಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೊರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುಲುಕಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ, ನುಚ್ಚು ತೌಡುಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು : ಬೂರಗದ ಮರದ ಒಳಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬೆಳತಿಗೆಯಕ್ಕಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಇಡಿದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೦೪). 'ಕೇರು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೋಚು; ಕೋಲಾ. ಗೊಂಚಿಪ್; ಗೊಂಡಿ. ಕೊಸ್ಸಾನಾ; ಕುವಿ. ಕೊರ್ಸಲಿ, ಕ್ರೋಸ್]

ಕೊಚ್ಚು$_3$ 'ಕೊರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊಚ್ಚು$_4$, ಕೊರ್ಚು$_3$, ಗೊಚ್ಚು (ನಾ). ಉಚ್ಚೆಯ ನಾತ : (ಕ). **ಕೊರ್ಚು$_3$** : "ಮೂತ್ರಗಂಧದೊಳು. . .ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭). **ಗೊಚ್ಚು** : ಉಚ್ಚೆಯ ಗೊಚ್ಚು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕುಚರು; ತೆಲು. ಕಚ್ಚು; ಗಚ್ಚು]

ಕೊಚ್ಚು$_5$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ : ಮಚ್ಚರಿಸುವರ ಬಿಚ್ಚು ಕುಜನರ ಬೆಚ್ಚು ಶಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಧೂರ್ತರ ಕೊಚ್ಚು ಕಲಿತನದಚ್ಚು ಸುಖಕಣಿಮುಚ್ಚುವುಱಿಯಿಲ್ಲ (ಬಸವು. ೨೮-೪೭); ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಶಿತವಾದ ಕೊಚ್ಚನ್ನು ಇಡಲಾಗಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೬೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪುಡಿ; ಹುಡಿ : "ಕೊಚ್ಚೆಂದು ಪುಡಿ" (ಕಕಸಾ.೩೧-೬೬೭). ೩. ಕೊಚ್ಚುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡುವಿಕೆ : (ಕ).

[< ಕೊರ್ಚು$_1$]

ಕೊಚ್ಚು$_6$ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ; ಪಡಿ : ಅವರಿಗೆ ಎರಡು ದಿವಸದ ಕೊಚ್ಚು ಕೊಡುವ ಭರವಸೆಯಿಂದ (ಮರಮ. ೬೦); ಕೊಚ್ಚು ಕೊಡಲು ಅಕ್ಕಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧೮೨). ೨. ಪಡಿತರ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ : ಶೃಂಖಲಾ ಬಂಧ ನೆಯಂ ಮಾಡಿ ತಲೆವಾಗಿಲ ಕೆಲಸ ಪುಲುಮನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕೊಚ್ಚ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲಿಚ, ಕೊಱಚ] ನಿಕ್ಕಿ ನಡುಸುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೫೪ ವ).

[< ಕೊಚ್ಚು$_2$?]

ಕೊಚ್ಚು$_7$, ಕೊರ್ಚು$_4$ (ನಾ). ಗೊಂಚಲು; ಗುಚ್ಛ; ಕುಚ್ಚು : "ಕೊಚ್ಚು, ಕೊರ್ಚು = ಗೊಂಚಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೧). **ಕೊರ್ಚು$_4$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕುಚ್ಚು$_4$?]

ಕೊಚ್ಚುಗೊಲ್ಪಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವ ಕತ್ತಿ; ಕೊಚ್ಚುಗತ್ತಿ : ಬೆಂಕಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತಂದೊಟ್ಟುವುದು, ಎಲುಬು ಕತ್ತರಿಸಲು 'ಕೊರ್ಚುಗೊಲ್ಪಿ' ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು (ಕಾನೂರು. ೨೪೭).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ಗೊಲ್ಪಿ]

ಕೊಚ್ಚುದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಸುವನನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ಕೊಚ್ಚುದಱಿವಂ ಲವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೯-೨೪). [ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ತಱಿ$_1$]

ಕೊಚ್ಚುಬಲೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ಮೀನುಬಲೆ : "ಹೆರಿಂಗ್ ಮೊ. ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರವಿಳಿತಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ದೊಡ್ಡ ಬಲೆ; ಕೊಚ್ಚುಬಲೆ" (Drift net. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಚ್ಚೆ, ಗೊಚ್ಚೆ, ಗೊಜ್ಜೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಕೊಳಚೆ; ರಾಡಿ; ರೊಚ್ಚು : ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಕೊಚ್ಚೆಯ ಮಚ್ಚೆ (ನಗೆಮಾ. ೮೧); ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇವಳ ಕಾಲಿನ ಕೊಚ್ಚೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲಾ (ನೀತಿಚಂ. IX, ೩೨); ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಕೊಚ್ಚೆಯಯಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೩). **ಗೊಚ್ಚೆ** : "ಕೆಸರು; ರಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೫೧). **ಗೊಜ್ಜೆ$_1$** : ವೈ ಅಳದ ಗೊಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಪಿಚಕ್ಕನೆ ಗೊಜ್ಜೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಹೂತು ಹೋದ (ನಡೆಪಾ. II, ೧೨೩೩).

[< ಕೊಚಿ ?]

ಕೊಜಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಣ್ಣ ಪುಡಿ; ಹರಳು; ಹಳುಕು.

[← ತುಳು. ಕೊಜಕ್]

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊಜ್ಜೆ, ಖೊಜ್ಜೆ, ಖೋಜಾ, ಖೋಜೆ, ಖ್ವಾಜಾ (ನಾ). (ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ) ನಪುಂಸಕ ದಾಸ; ರಾಣಿವಾಸದ ದ್ವಾರಪಾಲಕ : ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವ ತಾಳ್ದ ಕೊಜ್ಜೆಯರ್ ಬಹಳವ ಕೋಲ ಗೋಲ್ಲಾಳ ಚಿತ್ರೈಸು (ಮೋಹತ. ೨೦-೬೦); ಅಜ್ಜಿಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಮಜ್ಜಿಗಿಲ್ಲದ ಊಟ ಕೊಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಇವು ಮೂಜು ಲಜ್ಜೆಗೇಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೦); ಹುರುಳ ಕೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯರಂ ಕಾವಲಂ ಗೊಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೨೩-೬೮). **ಕೊಜ್ಜೆ** : "ಷಂಡಃ, ವರ್ಷಧರಃ – ಈ ೨ ರಾಣಿವಾಸದ ಕವಲಿ ಕೊಜ್ಜೆಯನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೧). **ಖೊಜ್ಜೆ** : ಬಂದುಸಿರ್ದರ್ಗಳು ಬಾಗಿಲೊಳಿಪ್ಪ ಖೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೭); ಸವಿವಾತಿನಲಿ ನಾರಿಯರ ಉಪಚರಿಸಿ ಖೊಜ್ಜೆಯರ ಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ.೧೬). **ಖೋಜಾ** : ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶಗಳಿಂದ ಖೋಜಾಗಳನ್ನೂ, ದಾಸದಾಸಿಯರನ್ನೂ, ರೇಷ್ಮೆಯನ್ನೂ . . . ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೪೪); ನರ್ತಕಿಯರ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರಾದ ಖೋಜಾಗಳಿಬ್ಬರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು . . . ಸಲಾಂ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜಯೋ. ೧೩೦); ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರವನ್ನು 'ಖೋಜಾ' ಜನರು ವಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಮುಂಗಾಪು. ೫). **ಖೋಜೆ** : ಖೋಜೆಗೆ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ; ಕಲ್ಲಿಗೆ, ಗೋಡೆಗೆ ಇಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೧). **ಖ್ವಾಜಾ**: ಖ್ವಾಜಾಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಇವರ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೩೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಜಾ ; ಪಾರ. ಖ್ವಾಜಾ]

ಕೊಜ್ಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕೊಟಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷಯಾ ವರ್ಣ್ಯತೇ ತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಜ್ಞಾ[ನ]ವೃತ್ತಿ . . . ಇರ್ಪ್ಪಲಂ ಪೆಜು [ಸೋ]ಳರ್ಪ್ಪ[ಲಬ]ಯ್ದಡೆ ಕೊ[ಟಕಾ] ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈದಂ ಉಚಿಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳುರೇ ವ[ರ್ಣ್ಣ]ಸಿಗೆಯುಯೆದು (ಕಇ. I, ೨-೧೩ ; 621). [?]

ಕೊಟಕ$_2$ (ನಾ). (?): ಕುರುಭೂಮಿಯ ಖಡ್ಗಡಿಗಳ್ ಸುಟಿಯೆಗಳ ಜ್ಯೋದರಾ ಗಿಳಿಗಳ್ ಕೊಟಕರಾಗಿರೆ ಮುಂಬುಗಳಿದು ಕಾದಿದರರಿದಿರುದರ್ ಕಾದುವಂತೆ ಕುರು ಪಾಂಡುಸುತರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧೪). [?]

ಕೊಟಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆದಾಡು; ಜಿಗಿದಾಡು: ಮೇದು ತಣಿದು ಕೊಟಕಿಟ್ಟಾಡುವ ಮೃಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ ವ). ☞ 'ಕೊಣಕಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೊಟಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾನ್ತಯ್ಯ ಕೊಟಗಗ್ಗನ್ಪುನ್ಪು ತುಜುವ ಕೊಣ್ಣು ಪೋಪಾಗದಟ್ಟ ಬನ್ನಾಂಡಿ ತುಜುವ ಮಗುಬ್ಬು ಸುರಸತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೫-೧೪ ; 1030). [?]

ಕೊಟಗಾಜ 'ಕೊಟ್ಟಗಾಜ' ನೋ.

ಕೊಟಡಿ, ಕೊಟ್ಟಡಿ, ಕೊಠಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮನೆ; ಕೋಣೆ: ಇವನಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಕೊಟಡಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರು (ಐತಿಚಂ. II, ೭); ಕೊಟಡಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು (ರಂಗಕ. ೧೧); ನೆಕ್ಸ್ಟು ದೊವ್ ಸುಮಾರು ಐದು ನಿಮಿಷ ಆ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೯೭). **ಕೊಟ್ಟಡಿ** : ಕೊಟ್ಟಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಡರೆತ್ತಿದರು (ಐತಿಚಂ. II, ೭). **ಕೊಠಡಿ** : ಕೊಠಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ (ಸುಂದರಿ. ೬೫); ಸ್ನಾನ ಊಟ ಉಪಚಾರ ಸ್ವಾಗತಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕೊಠಡಿಗಳಿರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠಡೀ, ಕೋಠರೀ]

ಕೊಟಾಯಿಸು, ಕುಟಾಯಿಸು, ಗುಟಾಯಿಸು, ಗೊಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುವು; ಬೆರಸು: ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಟಾಯಿಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಕುಟಾಯಿಸು**: (ಕ). **ಗುಟಾಯಿಸು**: (ಕ). **ಗೊಟಾಯಿಸು** : ಗೊಟಾಯಿಸಿದ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಟು ? + –ಇಸು$_4$]

ಕೊಟಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೊಟಾರಿಕೆ, ಕೊಠಾರಿಕೆ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಕಣಜವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರ : ಕುಮಾರನ ಕುಮಾರಿಕೆಗೆ ಸತತಂ ಕುಬೇರನನು ನಟ್ಟನ ಕೊಟಾರಿಕೆಗೆ ಪರುಟವಿಸಿ ಕೊಂಡಾಂ ಬರುಕೊಡಗೊಂಡು ಬಹೆನೆಂದನು (ಸೋಮಚ. ೧-೫೩). **ಕೊಠಾರಿಕೆ** : ಆ ದೇವರ ಕೊಠಾರಿಕೆ ಅಂತು ನಿಯೋಗವೆರಡಕ್ಕಂ ಜೀವಿತಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೩೧; 1261). [ಕೊಟಾರ(<ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$)+ –ಇಕೆ]

ಕೊಟಿಗೆ 'ಕೊಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಟುಂಬ (ನಾ). = ಕುಟುಂಬ: ಸುತ್ತಿದ ಕೊಟುಂಬ ಸಹಿತಂ . . . ರವುರವಕೆ ಗಳಗಳನಿಳಿಗುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮-೩೭ ; 1291).

[< ಸಂ. ಕುಟುಂಬ]

ಕೊಟೆಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರು : ಕೊಟೆಗಾರರು ಅಥವಾ ಮಕ್ರಿಗಳು ಸಿಂದಿಯ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವವರು; ಸೌದೆ ಮಾರುವವರು, ಭಿಕ್ಷೆ ದೀವಟಿಗೆ ಹಿಡಿವರು (ಕಭಾಗ. ೨೨೧). [?]

ಕೊಟ್ಟ$_1$, ಗೊಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಔಷಧಿ, ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳವೆ: ನಗರಿಯಲೆ ಕನಕಪತ್ರಮು ಮೊಗನಿಯ ತಿಗುದಿಂತಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಟ್ಟದೊಳಿಕ್ಕುಗೆ ವಾಜಿಗೆ ತದ್ರಸಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೪). **ಗೊಟ್ಟ**$_1$: ಕಾಳಾಯಸ ರಸಮನೊಟ್ಟಯಿಸಿ ಗೊಟ್ಟಂಗುಡಿಯಿಸುತ್ತೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦೨); ರಾಗಿ ಅಂಬಲಿ ಮಾಡಿ ಗೊಟ್ಟದಲುಯ್ಯ (ನನ್ನೂರು. ೨೮೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗೊಟ್ಟ]

ಕೊಟ್ಟ$_2$, ಕೊಟ್ಟ$_3$ (ನಾ). ೧. ಜಂಬ; ದರ್ಪ. ೨. ತುಂಟತನ; ಪುಂಡಾಟ. ೩. ತುಂಟ; ಪುಂಡ : ಬಂದರೆಳೆ ಬಿಸಲಾದವೊಲು ತಟ್ಟುಗಳ ಕೊಟ್ಟಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಬಂಡರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೬). **ಕೊಟ್ಟ**$_3$: ೧. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಕೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇಳಿಸುವುದೂ ಅನೇಕರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ಶಿವರಾ. ೫೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಗೊಟ್ಟು]

ಕೊಟ್ಟ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ಪೊದೆ : (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ, ಕೊಣ್ಣೈ]

ಕೊಟ್ಟ$_4$ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ$_5$ 'ಕೋಡು$_3$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ$_6$, ಗೊಟ್ಟ$_5$ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಮನೆ; ಬೀಡು; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಕಳ್ಳರ ಕೊಟ್ಟಮಿದೆಂದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದರುಂ ನಡುಗುತಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩೬); ಎಂಟಡಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಿಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಳ್ಳಿಯ ಪಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೩); ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಕೊಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ತುಂಬಿಯ ತುಜುಪಟ್ಟಿ ಕಳಹಂಸೆಗಳ ಕಾಳೆಗದ ಕಳ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೨-೯೨); ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟವಳುಕುಲಂ ಪೊಗದ ಕೊಟ್ಟಂ (ಕಟ್ಟೊಬ. ೧-೫೪). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಣ್ಣವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ : ಮಲೆಯ ನಾಯಕ ಮುಖ್ಯವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಕೊಟ್ಟದಾಳು ಬಂದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩-೭; 1299); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಮನ್ನೆಯ ಕಾಣಿಕೆಗೊಳುತಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದವರಾ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೪೧-೭೩); ಆ ದೇಶದೊಳಗಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು (ಚಬಪು. ೩೩-೬೩); ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕೆಟ್ಟು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೊಟ್ಟವಾದಾವು (ಕಾಲಸಂ. ೨೫೧); ಕುರ್ರಂ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟಂ ಎಂದರೆ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿ ಊರ್ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಎಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದುವು (ದಭಾಇ. ೧೦೬). **ಗೊಟ್ಟ**$_5$: ೧. ಶಿವನೆಂಬ ದುಟ್ಟಗೊರವಂ ಮಂಜುವೆಟ್ಟಮುಂ ಗೊಟ್ಟಂಮಾಡಿ . . . ಮಯ್ಯಜಾಯದಿರ್ಪಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೫). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟಿ7, ಗೊಟ್ಟ6, ಗೊಟ್ಟ8 (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಹಟ್ಟಿ ; ಕೊಟ್ಟಗೆ: "ಕೊಟ್ಟ – ಕೋಷ್ಠ, ಗೋಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); "ಗೋಸ್ಥಾನಕ – ಆಕಳುಗಳು ಇರುವ ಕೊಟ್ಟವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೩); ನಿವೇಶನಂ ಕೊಟ್ಟ ಇಕ್ಕುವವರ್ಗ್ಗೆ ಗಾಮುಣ್ಡಗ್ರ್ಗಂ ಕೀಱ್ಯಾತಿಯ ಮುಕ್ಕಗ್ರ್ಗಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮನೆಯೊನ್ದು (ಎಇ. XX, ೩೮–೪೩ ; 1012). **ಗೊಟ್ಟ6** : "ಗೊಟ್ಟ, ಗೋಟ್ಟ (ಕೊಟ್ಟ) – ಗೋಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೧). **ಗೊಟ್ಟ8** : ಗೊಟ್ಟಯ ನಡುವೊಳು ಕೊದ್ದಿದ ಹೋರಿಯ ಕೊಂಬಿನ ಕೊನೆಯೊಳು ಗೋವು (ಗಾಥಾಸ. ೫–೬೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಯ. / ಸಂ. ಗೋಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ8, ಕೋಠ, ಕೋಷ್ಟ, ಕೋಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕುಷ್ಠರೋಗ; ತೊನ್ನು: "ಕೊಟ್ಟ (ಕುಟ್ಟ) – ಕುಷ್ಠ = ತೊನ್ನು" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಕೋಠ** : ೧. ದುಂಡು ಮಚ್ಚೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ತೊನ್ನು; ಶ್ವೇತಕುಷ್ಠ. ೨. ಹುಳುಕಡ್ಡಿ ; ಗಜಕರ್ಣ: (ಕ). **ಕೋಷ್ಟ** : ೧. ಈದನಾವನೋಬ್ಬ್ಗನಿಲ್ಲೆಂದನ ಬಾಯುಲು ಕೋಷ್ಟಂ ಮೂಡುಗು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೨೫–೧೫; 1151) ; ಈದನವಿತಥಮೆಂದವನ ಬಾಯುಲು ಕೋಷ್ಟಮೂಡುಗಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೩–೯ ; 1195). ೩. ಚಂಗಲ ಕೋಷ್ಟವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: "ವ್ಯಾಧಿಃ, ಕುಷ್ಠಂ, ಪಾರಿಭಾವ್ಯಂ, ವಾಪ್ಯಂ, ಪಾಕಲಂ, ಉತ್ಪಲಂ – ಈ ೬ ಕೋಷ್ಟಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೪೧). **ಕೋಷ್ಟಿ** : ೧. ಇದನಾವನಿಲ್ಲೆಂದನ ಬಾಯ ಕೋಷ್ಟಿ ಮೂಡುಗು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೫–೧೯ ; 1141). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ9 'ಕೊಡು1' ಪರಾ.

ಕೊಟ್ಟಗಾಱ, ಕೊಟಗಾಱ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲಿನವನು; ದುರ್ಗದ ಸೈನಿಕ: ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಬುನ ಕೋಲುಗಳ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟಜಿಸಿ ಬಹ ಕೊಟ್ಟಗಾಜರ ನೆಟ್ಟನೇಕಾಂಗಿಗಳನೆಲ್ಲರನೊಟ್ಟಯಿಸಿ ನಡೆದು (ಬಸವು. ೬೧–೨೩). **ಕೊಟಗಾಱ** : ಕೊಟಗಾಜರ ಪೌಜು ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಪಟುಭಟರಿಜರದೆ ಕೆಡಹಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೨೬).

[ಕೊಟ್ಟ4 (< ಕೋಂಟೆ) + –ಕಾಱ]

ಕೊಟ್ಟಗೆ, ಕೊಟಗೆ, ಕೊಟ್ಟಗೆ1 (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಠಡಿ: ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯ ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಮಂಡವಿಗೆಯ ವಿಳಾಸನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೬ ವ) ; ಮನೆ ಕೊಟ್ಟಗೆ ದಾವಣಿ ತೋಟ ಮೊದಲಾದುವನರ್ಚಿಸಲೆಂದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೨–೧೩) ; ನಾಡು ಬೀಡಗರವಾರದೆ ಕೊಟ್ಟಗೆ ದೇಗುಲಂಗಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೧). ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಮನೆಯ ಭಾಗ; ಹಟ್ಟಿ; ಹಕ್ಕೆ: ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಱು ಎತ್ತು ಕಟ್ಟಿದವು (ಸುಂಕಬಂ. ೯೧). **ಕೊಟಗೆ**: ೨. ಪಶು ಅಶ್ವಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಟಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ತತ್ವಚಿಂ. ೧೪–೫); ಎತ್ತು ಈಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೊಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು (ಗಾದೆ). ೩. ನೀರು ಶೇಖರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (?): ಕೆಱೆ ತುಂಬಿದೆಯಿದರೆ ಕೊಟಗೆ ನೀರು ಸರಿದೆಯಲೂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೩–೧೮ ; 1419). **ಕೊಟ್ಟಗೆ1** : ೧. ಕಾಲಗೆ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಜಿವೆಯಾ] ಯ್ದೆನಲು ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದನು ಖಳಬಲವ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪೨) ; ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಳನನ್ನು ಕೂಗಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೫). ೨. ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿ ಗೂಡನಿಕ್ಕದೆ (ಸರ್ವಜ. ೨೬–೧೨೩) ; ಹಸುಗಳು ಕೊಟ್ಟಗೆಯನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ (ಮುಕ್ಸಾರ. ೧೪೨); ಇಕ್ಕುವವಳು ನಮ್ಮವಳಾದರೆ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಉಂಡೇನು (ಗಾದೆ).

೪. ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು; ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕೆಲಸವಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕಾಮಾಟ ಕ್ರಮುಕ ಬೆಳ್ಳಿಲೆಗರು ಜಟ್ಟಿಗ ಗೀತಪಾಠಕರು (ಮೋಹತ. ೩೬–೪೩).

ಕೊಟ್ಟಗೆಯವ = ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಆಳು: ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು (ಬಸವು. ೮–೪೬) ; ದೀವಟಿಗರು ಕೊಟ್ಟಗೆಯರು ವರತುರುಗಾವಳಿಗಳ ನೆರೆ ಪಿಡಿದ ಕೋವಿ ದಣಿವಹ (ಕಂಠವಿ. ೬–೫೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಗೈ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಯ ; ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟಾಯಿ]

ಕೊಟ್ಟಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪ ; ಕಾಣಿಕೆ : "ಕೊಟ್ಟಜಮೆಂದು ಕಪ್ಪದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಸ. ೨೯) ; "ಕೊಟ್ಟಜಮೆಂದು ಕಪ್ಪಂ" (ಕಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; ತುಂಗ ತುರಂಗಮ ಭೂಯಿಷ್ಠಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟಜದ ಕೊಟ್ಟ ಕಪ್ಪದ ಭಂಡಾರಂಗಳ್ ಸಿಂದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೮) ; ಕೊಟ್ಟಜಮನೀಯಲೆಂದಾ ದಿಟ್ಟಂ ಕುಂತಳದ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ. ೧೩–೪೫); ನೆರಂಗೂಡುವ ನಾಡೆಜೆಯರ ಕೊಟ್ಟಜಮನೊಟ್ಟಯಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬–೨). [?]

ಕೊಟ್ಟಜಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡು; ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ವರುಣನೆ ಕೊಟ್ಟಜಂಗೊಟ್ಟಂತೆ ಪುಂಜಿಸಿರ್ದ ಪಂಚರತ್ನ ರಾಶಿಗಳುಮಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೫ ವ). [ಕೊಟ್ಟಜ + ಕೊಡು1]

ಕೊಟ್ಟಡಿ 'ಕೊಟಡಿ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಣ1 (ನಾ). ೧. (ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ: ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಾಗಮಂಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣ ಭೋ (ಮಹಾದೇ. ೧೯–೩) ; ಮಿಕ್ಕ ದೇವರ ಮನೆಯ ಭತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟಣಕ್ಕಿಕ್ಕ ಬರುತಿರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬ ೧೨) ; ಮನೆಮನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಣವ ಹಾಯ್ಕುತ (ಲಕಚಂ. ೩೬–೨೫) ; ಕೊಡನೀರ ಕೊಟ್ಟಣದವರ್ ಕಸಂಗಳನಿರದೆ ಗುಡಿಪ ಕೂಲಿಗಳವರ್ (ಚಬಸು. ೪೬–೪೨) ; ಕೊಟ್ಟಣದ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತವುಡು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೭೪). ೨. ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವ ಒರಳು: ಬೀಡಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರಕ್ಕಿಯ ಮಾಡಿ ಬೇಗದೊಳೆನುತೆ ಕೊಟ್ಟಣವೀಯುತ (ಶಂಕರಾ. ೯–೪೦) ; ಕೊಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಜಳ್ಳು ಕುಟ್ಟುವ ಸದ್ದು (ಚಂಡಮು. ೧೮). ೩. ಕುಟ್ಟುವ ಸಾಧನ; ಕುಟ್ಟಾಣಿ: ಮುದುಕರು ತುಂಬಿದ ಚಂಚಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಣವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು (ಬೆಳುಮ. ೨೧೯). ೪. ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ : ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಾತ್ರ ಪಾಗುಡದ ವಿದ್ಯಾವಂತರ ಮಾಲಗಾಱರಾರತಿ ಕೊಟ್ಟಣವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಪೂಳಿಗದ ಜೀವಿತ ವರ್ಗ್ಗಕವಾಗಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೮೧ ; 1117) ; ಕೊಟ್ಟಣದ ಸೋಮುವ್ವನಿಂತೆಂದಳದಕೆ ಪದಗೆಟ್ಟು (ಮದೇಪು. ೨೮–೩೨). ೫. ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವವರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಸೆಟ್ಟಿಯಗ್ರ್ಗಂ ಪನ್ನಸಿಗಗ್ರ್ಗಂ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಬೀಡು ಬೆಳಂ ಪೊಜಗು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೬ ; 992) ; ಹೊದಕೆ ಹದಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಣ ಅಳಿವಂನ್ಯಾಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೨೩ ; 1355); ಬಿಟ್ಟಿ ಬೀಡಾರಂ ಹೊಱಗೆ ಕೆಱೆ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಕಾಣಿಕೆಯು ಸೊಲ್ಲಗೆ ವಟ್ಟವಾಸೆಯು ಸುಂಕನೋದಿಗೆ ಖಾಣ ಖಡ್ಡಾಯ (ಬಸವು. ೨೬–೫೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಟ್ಟಣ]

ಕೊಟ್ಟಣ3 (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ : ತ್ರಿಣಯನಾರಾಧನೆಗಳಿಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣ ಶಿವನ ಧರ್ಮ ಕೊಟ್ಟಣ ಸಕಲ ಶುಭದ ಪೊಟ್ಟಣ ಮೆಱೆದುದೇವಣ್ಣಿಪೆಂ (ಷಡಲ. ೪–೩೯). [?]

ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿಮಾಡು : ಮಾರಿ ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟಿಯುಂ ಮೈಲಾರ ಕೊಡೆವಿಡಿದುಂ ಬರ್ದುಂಕಿದರ್ (ಸಾನಂಜ. ೯-೩೬); ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟಿ ಕೊಡನೀರನಿರದೆ ತಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೪); ಬಳಹರಿ ಮಾರಿ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟುವಳ್ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೫೭). [ಕೊಟ್ಟಣ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಟ್ಟಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಣಕುಟ್ಟುವವಳು : (ದಕ. ಕ). [ಕೊಟ್ಟಣ$_1$ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕೊಟ್ಟಣಗೇರಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಣದವರು ವಾಸಮಾಡುವ ಬೀದಿ, —ಕೇರಿ : (ಕ). [ಕೊಟ್ಟಣ$_1$ + ಕೇರಿ]

ಕೊಟ್ಟತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ಪುಂಡಾಟ : ಪಟ್ಟ ಇಟ್ಟರೂ ಕೊಟ್ಟತನ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಟ್ಟ$_2$ + -ತನ]

ಕೊಟ್ಟರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಅಗಳಿಯ ಮೋನಿ ಗುರುವರ ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟರದ ಗುಣಸೇನ ಗುರವನ್ನೋರ್ನ್ನು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೮-೨ ; ಸು. 700). [?]

ಕೊಟ್ಟರ$_2$ 'ಕೊಟ್ಟಾರ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟವಳ$_1$ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟವಳ$_2$ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕೊಟ್ಟಾರಿ : "ಕೊಟ್ಟವಳನೆನಲು ಕೊಟ್ಟಾರಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಕಶರ. ೨೯). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಪಾಲ]

ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳಿಪಾದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಂಗಪಾದಿ ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳಿಪಾದಿ ವಲ್ಲಭಪಾದಿಯು ಮೂಜು ಪಾದಿ ವಲವರ್ಮ್ಮನಾ ಮೇಳೆ . . . ಕೆಯ್ದನ್ದು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩-೨ ; ಸು. 750). [?]

ಕೊಟ್ಟಸ, ಕೊಡಸ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಬೇಯಿಸಿದ ಬಾಡು : "ಸುಂಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಸ ಸುಡುಬಾಡುಂಟವು ತಾಂ ತಪ್ತಮಾಂಸಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೪); ಎಚ್ಚುತಂದು ನೆಜಿ ಕೊಟ್ಟಸಂ ಮಾಡಿ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೪೦); ನೆತ್ತರಂ ನೆಂಜಿ ಕೊಟ್ಟಸಮನಗಿದು ಕರುಳಂ ನುಂಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೧೧). **ಕೊಡಸ** : ಬಂಡಿಯ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕುರಿ ಕಡಿದರೆ ಊರ ಗಾಂವಕರರಿಗೆ ಕೊಡಸ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಟ್ಟಾಂಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಕರಟ, —ಚಿಪ್ಪು : ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಂಡೆ, ಕೊಟ್ಟಾಂಗಚ್ಚಿ, ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆ – ಇವೇ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವು (ಅದೂಟ. ೩೮). [← ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಾಜ್ಗ್ಯಚ್ಚಿ, ಕೊಟ್ಟಙ್ಗಾಯ್ಚಿ]

ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$, ಕೊಟಾರ, ಕೊಟ್ಟರ$_2$, ಕೊಟ್ಠಾರ, ಕೊಠಾರ, ಕೋಟಾರ, ಕೋಠಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಣಜ ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ; ಉಗ್ರಾಣ ; ಭಂಡಾರ : "ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ – ಕೊಟ್ಟಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಗಂ . . . ಕೊಟ್ಟಾರದ ಕರಣಂಗಳಂ ಬಂಚಿಸಿ ಕಳ್ದು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಸೂಳೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೬-೧೬). **ಕೊಟಾರ** : ೧. ಭಂಡಿ ಕೊಟಾರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಸರಕುಸರ್ವಸ್ವಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯತೆರಿಗೆ; ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ತೋಟ ತುಡುಕೆ ಅಡುಮನೆ ಕಳಕೊಟಾರ ಸುಂಕ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೪೯-೧೧ ; 1526). **ಕೊಟ್ಟರ$_2$** : ೧. ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲದಿರೆ ನಾಡಕೋಟಲೆಯ ಕೊಟ್ಟರವದು ಸೂಳೆವನೆಯಲ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೫). **ಕೊಟ್ಠಾರ** : ೧. ಸಜ್ಜೆಯಸ್ತ್ರದಾರೋಗಿಪ ಕೊಟ್ಠಾರದ ಭಂಡಾರದ ದೇಹಾರದ ಮನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೫೨). **ಕೊಠಾರ** : ೧. ಕೊಠಾರವ ಎಲ್ಲವ ಸುತ್ತಿಬಳಸಿ ಬಹನ್ನಕ್ಕ ಯಾಚಕಂಗೆ ಗ್ರಾಸವಿಲ್ಲದ ವಿಧಿಯೆನಗಾಯಿತು (ಮನುಗುಂ. ೧೮); ಕೊಠಾರಂಗಳಿವೆ ಹಲವಂಗನ ಅರಮನೆಗಳಿವೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨೮); ಸಕಲ ಸುಕೃತಂಗಳ ಬೆಳೆಯ ಪೊಸ ಕೊಠಾರಮೋ (ಚಬಪು. ೩೦-೫).

ಕೋಟಾರ : ೧. ಕ್ರಿಮಿಯ ಸಮೂಹ ಕೀಟಕದ ಕೋಟಾರ ಪುಳ್ಳದ ಕೋಶ (ಆದವ. ೩೪). **ಕೋಠಾರ$_1$** : ೧. ಕೋಟಾ(ಠಾ)ರದ ಸೋಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ (ಸರ್ವವ. ೧೮೧-೮೩೪). [← ಪ್ರಾ. ಕೋಠ್ಠಾರ. < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ]

ಕೊಟ್ಟಾರ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊವರಪೆಯ ಚಂಪಯ್ಯನುಂ ಲೋಕಯ್ಯನುಂ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಮಾರಪುಲಿಯುಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೫೨ ; 943); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಹೆಗಡೆ ಮಾಚಮಯ್ಯನ ಹೊಲ್ಲವೆಯ ಪುತ್ರಂ (ಎಕ. IX (S), ನೆಲಮಂ. ೧೦೬-೧ ; 13ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಟ್ಟಾರಿ, ಕೋಟ್ಟಾರಿ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ : "ಕೊಟ್ಟವಳನೆನಲು ಕೊಟ್ಟಾರಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೨೯); "ಕೊಟ್ಟಾರಿ – ಕೋಷ್ಠಾಗಾರಿ=ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಭರತಜ್ಞರಿಗೆ ಗಾಯಕಕುಲಕೆ ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಳಿಗೆಯು ಭಂಡಾರಿಗಳಿಗೆಜೀದು (ಬಸಪು. ೬೦-೨೯); ಮಠಗಳ ಕೊಟ್ಟಾರಿ ಭಂಡಾರಿಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಮಿಗಳವರೆಗಿನ ದೆವ್ವ ದೇವರುಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದೀತೆಂದು ಅಂಜಿ ಅವರು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗಿ. ೯೮). **ಕೋಟ್ಟಾರಿ** : ಉಗ್ರಾಣದ ಕೋಟ್ಟಾರಿಗೂ ಅಡುಗೆಯವನಿಗೂ ಸದಾ ಜಗಳ (ಹಸಿವು. ೩೪). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಾಗಾರಿನ್]

ಕೊಟ್ಟಾರಿಗ (ನಾ). = ಕೊಟ್ಟಾರಿ : ಭಂಡಾರಿನಂ, ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೬ ಉದಾ). [ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೊಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಕೋಣೆ ; ಕೊಠಡಿ ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ : ಕೊಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟಿಗೆ]ಯೊಳಗೆ ಎಂಟು ಆನೆಯ ಕಂಡೆ ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಏಳು ಕುದುರೆಯ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೧); ಪಟ್ಟಣಂ ಕೆಟ್ಟು ತದ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆಲ್ಲಿಯುಂ ಹಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ (ಚಬಪು. ೬೩-೬೨). [< ಕೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಕೊಟ್ಟಿ$_2$, ಖೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅಶ್ಲೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ : ಆ ದಿಟ್ಟಿ . . . ಪಟ್ಟಿಡಗರಿಟ್ಟಿಡೆಯ ಬಟ್ಟಿಯುಂ ಮೆಟ್ಟಿಬರೆ ದಿಟ್ಟಿಗೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಪಿಂದಟ್ಟೊರ್ವಳಟ್ಟಿಸದಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಪೊರಮಟ್ಟಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪-೯). ೨. ಸಲ್ಲದುದು ; ನಿಜವಲ್ಲದುದು ; ಮೋಸವುಳ್ಳುದು ; ಕಪಟತನವುಳ್ಳುದು. ೩. ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ : "ಸೂಕಳಿಯೊಳು ಭಂಡನೊಳ್ಕೊಟ್ಟಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). **ಖೊಟ್ಟಿ** : ೧. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಕೊಡಲಜುಯದೆಂದು ನಟ್ಟಿದ್ದ ಲಿಂಗ ಕೊಟ್ಟೀತೆಂಬ ಖೊಟ್ಟಿ ಖೊಟ್ಟಿಗಳ ನೋಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹುಣ್ಣಾದಂತೆ ನಗುತಿದ್ದೆನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೬೭). ೨. ಸಂಸಾರ ಬಲು ಖೊಟ್ಟಿ ಅದರೊಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿ ಕಾಲ್ಕಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೨-೩); ಆ ಪತ್ರವು ಖೊಟ್ಟಿ ಇರುತ್ತದೆ (ನೋಹಿನಿ. ೧೨೧); ನತ್ತಿನ ಮುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಖೊಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೬೮); ೩. ಟೊಳ್ಳನೆ ಖೊಟ್ಟಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಬರಿ ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟಿ (ಅರಳು. ೬೫.೮). (ಗು). ೪. ಒರಟಾದ ; ಮೊಂಡಾದ : ಆ ಖೊಟ್ಟಿ ಕುದುರೆಯು ಅಂಕಿತಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಹೋಗಲು (ಮಾಧವ. I, ೩೧೨).

ಖೊಟ್ಟಿಕತಬಿ = ಕಳ್ಳಕಾಗದ ; ನಕಲಿ ಪತ್ರ : ಖೊಟ್ಟಿಕತಬಿಗಳ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ಬೇಸತ್ತು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯು. ೬-೧೦೨). ಕೊಟ್ಟಿದನ = ತುಂಟುದನ ; ತೊಂಡುದನ : ಕೊಟ್ಟಿದನವ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ (ಚನ್ನವ. ೬೨೭). ಕೊಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿ = ಖೋಟಾ ರೂಪಾಯಿ : (ಕ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಟಾ]

ಕೊಟ್ಟಿ$_3$ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ; ಕೊಲೆ : "ಕೊಲೆ ಕೊಟ್ಟಿಯೆನೆ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶರ. ೨೮). [?]

ಕೊಟ್ಟಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂನ್ಮ ವಿಷಯೇ ಕೊಟ್ಟಂಬನಾಮ ಗ್ರಾಮುವರ್ (ವ್ಯೆಅರಿ. ೧೯೨೪ ; ೮೦-೯೬ ; 799). [?]

ಕೊಟ್ಟಗದೇವ, ಖೊಟ್ಟಗದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಲದಂಕಕಾರಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಗದೇವನ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨; 968); ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಗದೇವ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೨; 969). **ಖೊಟ್ಟಗದೇವ**: ಅಮೋಘ ವರ್ಷ ನೃಪಾಜ್ಞಾತಃ ಖೊಟ್ಟಗದೇವಃ (ಇಆ. II, ೨೬೫-೨೫ ; 972). [ಕೊಟ್ಟಗ ? + ದೇವ]

ಕೊಟ್ಟಗೆ$_1$ 'ಕೊಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಗೆ$_2$ (ನಾ). ಹೊರೆಹೊರುವ ಎತ್ತು; ಹೇರೆತ್ತು: ಕೊಟ್ಟಗೆ ಯೆತ್ತಿನ ಪಟ್ಟಗಳೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪); ಬಿಟ್ಟದಂತಿರ್ದ ಸಾರ ದ್ರವ್ಯಸಂಚಯಕ್ಕೆ ಭಂಡಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟಗೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೯ ವ); ಗಜರಥ ತುರಗ ಕೊಟ್ಟಗೆಯೆತ್ತು ಭಂಡಿ ಕೊಟಾರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೧); ಹಲವು ಕೊಟ್ಟಗೆ ಭಂಡಿನೆಲ ಕೊಂಬಳತೆಯಲಿ ನಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಲೆ]ಗೊಂಡವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೧೧); ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರದ ಭಂಡಿಟಂಕೆಯು ಪಟ್ಟಗೆ ಗುಡಿಗಳ ಹೊಜುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೯); ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). [? ./ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಯ]

ಕೊಟ್ಟಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಶೃಂಗಾಟಕೀ – ಕೊಟ್ಟಗೆಣಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೭೦). [?]

ಕೊಟ್ಟಗೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ; ಕಣಜವಿರುವ ಮನೆ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ: ಕಾಳು ಹಾಕುವ ಕೊಟ್ಟಗೆ ಮನೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೪). ೨. ನೀರುಮನೆ; ಸ್ನಾನಗೃಹವಿರುವ ಮನೆಯ ವಿಭಾಗ. ೩. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಮನೆ: ವಾಸದ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕೊಟ್ಟಗೆಮನೆಯಿರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕೊಟ್ಟಗೆ$_1$ (< ಕೊಟ್ಟಿಗೆ) + ಮನೆ]

ಕೊಟ್ಟತನ, ಖೊಟ್ಟತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ: ಒಟ್ಟವ್ವಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಹೊತ್ತು ತಲೆನೋಯ್ಪೋ ಕೊಟ್ಟತನವ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೨೧). **ಖೊಟ್ಟತನ**: ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಖೊಟ್ಟತನಕ್ಕೆ ಲೆಖ್ಖವೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೨).

[ಕೊಟ್ಟ$_3$ + -ತನ]

ಕೊಟ್ಟಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ℙ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಗಿನ 'ಕೊಟ್ಟಲಗಿ': ಕೊಟ್ಟಲಗೆಯ ಮೂಲಿಗ ನಾಗಲಾವಿಯ . . . ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಕಇ. II, ೬-೫ ; 1077). [?]

ಕೊಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಚೂಚುಕ: "ಕುಚಮುಖಂ, ಚೂಚುಕಂ, ವೃಂತಂ, ಶಿಖಾ – ಈ ೪ ಮೊಲೆಯ ಕೊ (ತೊ) ಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೭೨); ಜೋಲ್ವ ಮೇಗೊತ್ತಿದ್ದ ಕೊಟ್ಟಡಂಗಿದ ಕುಚಂಬಡೆದಂದಶುಭಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೫). ೨. ನವಿಲು, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಜುಟ್ಟು; ಶಿಖೆ; ತುರಾಯಿ: "ಶಿಖಾ, ಚೂಡಾ – ಈ ೨ ನವಿಲ ಕೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೮೯); ನವಿಲ ಕೊಟ್ಟು ಕರಿಂಜ (ದ) ಪುಷ್ಪಫಳಂ ಘೃತಂ ಮಧುಬೇವು ಸಾಸಿವೆಗಳೆಂಬಿವನಕ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೨); ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು . . . ಚಾಗಿಯಂತೆ ನೆಜಿ ಕೊಟ್ಟಿಸೆದೊಪ್ಪಿತು (ಯಶೋಚ. ೩-೭೮); ಕೊಟ್ಟಲ್ಗೆ ಕೇಸರಮುಬ್ಬಲ್ ಕೊರಲೆತ್ತಿ . . . ಕೋಳಿ ನಲವಿಂ ಕೂಗಿತ್ತು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪-೨೧೮); ಹಲವು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಟ್ಟವಗೆ ಸಲೆ ಗಳಿಗೆ ಜಾವವಜೀವನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮೊಲೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೩೯). ೩. (ಹಾವಿನ) ಹೆಡೆ, –ತಲೆ: ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಗಣ್ಣ ನಿಶಾಟ ನಿತಂಬಿನಿಯಿಟ್ಟಡಿಸಿದ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳಿಟ್ಟುರಗನ ಕೊಟ್ಟಿನ ಮಣಿಹಾರಂ ಕಣ್ಗೆ ವಿಶಂಕೆಯನು ಪುಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೭೭). ೪. (ಕರಾ) ಅಕ್ಷರಗಳ ತಲೆಕಟ್ಟು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೊಡಿ, ಕೊಟ್ಟು; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟು; ತೆಲು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟ]

ಕೊಟ್ಟು$_3$, ಕೋಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂಗನಹಕ್ಕಿ; "ಕಿರೀಟೀ (ಕಿಕೀದಿವಿಃ), ಚಾಷಃ – ಈ ೨ ಕೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪); "ಕಿರೀಟಿ ಚಾಷಂ ಕೊಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟ] ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪); ಕೊಟ್ಟು ಕೂಗಿತ್ತು ಹಾಲುವಕ್ಕಿ ಬಳಿಯಿತ್ತು ಹಂಗ ಕಟ್ಟಿತ್ತು ಅವನ ಅವಳ ಮದುವೆ ನಿಂದಿತ್ತು (ಅಜೀಮಾ. ೩೨-೬೪); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗಾನು ಕಮ್ಮರಸಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳಿ ಹೊಆಸು . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). **ಕೋಟ್ಟ$_2$**: "ಕಿರೀಟ ಚಾಷಂ ಕೋಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟು]ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊಟ್ಟುಕಡತ್ರಲೆ]

ಕೊಟ್ಟು$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ತಮಟೆ; ಹರೆ: ಎಳೆಯ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದಾಗ ಚೆಂಗುಮಣಿ ಕೇಳಿದ ನರಿಮಂಗಲದ ಕೊಂಬು ಕೊಟ್ಟುಗಳ ಸದ್ದು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೧). ೨. ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ: ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಡಿದು ಮೊಗಚುವ ಉಪಕರಣವಾದ 'ಹಾರೆ' ಗೂ 'ಕೊಟ್ಟು' ಎನ್ನುವರು (ಸಂಶೋಧ. ೧೯).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟು]

ಕೊಟ್ಟು$_5$ 'ಕೊಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಟ್ಟುಕ, ಕೊಟ್ಟುಗ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜುಟ್ಟು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಕಃ ಶಿಖರೀಯೆನೆ ಕೊಟ್ಟುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬); ದ್ರುಪದಪುತ್ರನಂತೆ ಶಿಖಂಡಿ ಕೂಸುಗಳ ಕೈಯ ಪಾಸೆಯಂತೆ ಕೊಟ್ಟುಕನೆಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). **ಕೊಟ್ಟುಗ**: ಮರಕುಟಿಗ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟುಗವರಲ್ ಕೊಂಚೆ . . . ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಖಗಕುಲ ಬಿದ್ದುದುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೫೩). [< ಸಂ. ಕೋಯಷ್ಟಿಕ]

ಕೊಟ್ಟುಗ 'ಕೊಟ್ಟುಕ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಉತ್ತರಸ್ಸಾನ್ದಿಶಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೭; 550). [?]

ಕೊಟ್ಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಟಗಯ್ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಡಾಯ್ ದಿಸೆಯದು ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮುಮ್ (ವೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೯-೧೨ ; ?); ಮೊರೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟೂರ ಕಃಜುಗೊಳಲಣ್ಕೆ ಸತ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೪-೫ ; 974).

[? + ಊರ್]

ಕೊಟ್ಟೆ$_1$, ಗೊಟ್ಟ$_2$, ಗೊಟ್ಟು$_3$, ಗೊಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು ಅಥವಾ ಕಾಯಿಗಳ ಒಳಗಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬೀಜ; ಗೊರಟೆ; ಓಟೆ: ಒಳ್ಳಿಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟೆ ಪೊಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ . . . ಬಾವಿಗಳ ನೀರಮೃತೋಪಮಮೆಂಗೆ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧-೬೩); ಪುಲಿಗಿಲ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಬ್ಬಿನ ರಸಂ ಬಜೆ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೂಲಂ . . . ಇಂತಿವವಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧೬-೧೪).

ಗೊಟ್ಟೆ$_3$: ೧. ಓರ್ವ ಬಾಲಕನು ಮಾವಿನಗೊಟ್ಟೆವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಗಿಯುವನು (ಭಾರಸಂ. ೧೨೩). **ಗೊಟ್ಟು$_3$** : ೧. ಬೆಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟು ಕಲ್ಲ ದೀಪವಾದಡೆ ಸಿಹಿ ಕುಗ್ಗುವುದೇ (ಮೋಳಿವಾ. ೪೧-೧೬೯). **ಗೊಟ್ಟೆ$_1$** : ೨. ಬೀಜ; ಕಾಳು : ಬೇವಿನ ಗೊಟ್ಟೆಯೊಳಿನಿದನರ್ಕನೊಳ್ ತಂಪಂ . . . ಅಱಸಿ ತೊಳಲುವಾತನೆ ಗಾಂಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೭೦); ಸಜ್ಜರಸಮಂ. . .ಕೇರ ಗೊಟ್ಟೆ ಘನವೆಂಬಿವನೊಪ್ಪಿರೆ ಕೂಡಿ ಧೂಪಮಂ ಪ್ರತಿಮಮೆನಲ್ಕೆ ತದ್ಗೃಹದೊಳಿರ್ಕೆ (ಖಮದ. ೧೬-೪೯); ಉದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಕಾಪ್ಪುಗಳಂ ಸುಲಿದಾಗಳೆರಡು ಗೊಟ್ಟೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೮). ೩. ಆಟದ ಬಿಲ್ಲೆ (?) : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಭದ್ರಬಾಹು ಒಡನೆಯರ ಮಾಣಿಯರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪುರದ ಪೊಱವಳಲೊಳ್ ಗೊಟ್ಟೆಗಳನಾಡಲ್ ಪೋಗಿ ಭದ್ರಬಾಹು ಗೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಗೊಟ್ಟೆಯ ನಡಕಿಲಿಟ್ಟಾಡುವಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಱು ಗೊಟ್ಟೆಯನೊಂದೊಂದಱ ಮೇಲೆ ನಿಲಿಸುವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೨ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ, ಕುರುಟ್ಟ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆ; ತೆಲು. ಕುಂಡಿ]

ಕೊಟ್ಟೆ$_2$, ಕೋಟ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಅಡಕೆಯ ಹಾಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ದೊನ್ನೆ, —ಪಟ್ಟೆ : ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆ ಮಾಡಿ ತರಲೇನು? (ಬಾಳಿವ್ವೆ. ೪೩). ೨. ಗೂಡು : ತನ್ನನ್ನು . . . ಮರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಇರುವೆಗಳ ಕೊಟ್ಟೆ (ಎಲೆಗಳ ಗೂಡು) ಕೊಡವಿದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೮). ೩. ಅಡಕೆ ಮರಗಳಿಗೆ ಕೊಳೆರೋಗ ತಾಗದಂತೆ ಗೊನೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಾಳೆಯ ಮುಸುಕು : ಅಡಕೆಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆರೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೯). ೪. ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಡುಬು : ಹಂದಿನ ಹಗರಣ ಗುಮಟೆಯ ಪಾಗಿನ ಒಡೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಪಾಯಸ ರಸದೂಟಕೆ (ಶ್ರಾಂಪಧ್ವ. ೩). **ಕೋಟ್ಟೆ$_2$**. 'ಕೋಟ ವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆ]

ಕೊಟ್ಟೆ$_3$ 'ಕೊಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕವಟೆ : ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಯ ಒಳಗೆ . . . ತುಂಬಿ ಅದಂ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ (ಏವ್ವವಿ. ೬೭); ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೂಲ, ಕೊಟ್ಟೆಬೇರು, ಓವು . . . ಜೇನು ತುಪ್ಪದಿಂ ಕೊಡಲು ಉದಾವರ್ತರೋಗಂ ಗುಣಮಕ್ಕು (ಸಕವ್ವೆ. ೩೦೪). [?]

ಕೊಟ್ಟೆ$_5$ (ನಾ). ಈಜುಬುರುಡೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಗಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ : ಎಂಟು ಗಿರಿಗಳೆಂಟುಗಜವೇಳು ಶರಧಿಯು ಎಂಟಾರು ಲೋಕಲೋಕಗಳು ಕುಂಟಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆನುತ ಕೊಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪೆ]ಯ ಹಾಕಿ ದಾಂಟ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೦೨). [?]

ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೊನ್ನೆಕಟ್ಟು; ಪಟ್ಟೆಮಾಡು : ಗೌಡರ ಅಡಕೆತೋಟಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ (ಮಲೆಮ. ೬೮೮). [ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮರಗಟ್ಟು; ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳು : ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋದ ಭಾವನು ಅಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಲಿ, ಅವನು ಸತ್ತೇ ಹೋಗಲಿ (ಜಾನಗೀ. ೧೦೫). [< ಕೋಡು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಟ್ಟೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ದೊನ್ನೆ ಹಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ : ನಾಲ್ಕು ಸಿಗುರುಗಳನ್ನಾದರೂ ಮಾಡೋಣ – ಕೊಟ್ಟೆ ಕಡ್ಡಿಗಳಿಗಾದಾವು (ಮೂರುದಾ. ೫೫); ಕಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕೊಟ್ಟೆಕಡ್ಡಿ ಹೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೨೬೮). [ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೊಟ್ಟೆದೊನ್ನೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹಾಳೆಯ ದೊನ್ನೆ, —ಪಟ್ಟೆ : ಕೊಟ್ಟೆ ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡವನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು (ಮಲೆಮ. ೬೩). [ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ದೊನ್ನೆ]

ಕೊಟ್ಟೆಮಣೆ (ನಾ). ಮರಹತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಣೆ : ಗೌಡರ ಅಡಕೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಮಣೆ, ಕೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಅಡಕೆ ಮರದ ನೆತ್ತಿಗೇರಿ (ಮಲೆಮ. ೬೮೮). [ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ಮಣೆ]

ಕೊಟ್ಟಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಯ (ನಾ). (?) : ಪರದುಗ್ಗೈದು ಜೀವನಂಬೆತ್ತಿರ್ಪುದಂ ಕೊಟ್ಯಮುಂ ಪಾದರಮುಂ ಪಾರ್ವರಾದವರ್ಗೆ ನಿಂದಿತಕರ್ಮಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು (ಧಾರಶಾಂ. ೬೪-೩೯೮). [?]

ಕೊಠಡಿ 'ಕೊಟಡಿ' ನೋ.

ಕೊಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೊಠಾರಿಕೆ 'ಕೊಟಾರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಡ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು. 'ಕೊಡಗೂಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಟ; ಮಲ. ಕೊಱುನ್ನು, ಕೊಱುನ್ನ = ಎಳೆಯ ರೆಂಬೆ; ತೆಲು. ಕೊಡಮು]

ಕೊಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಬಾಯಿ ಕಿರಿದಾದ ಪಾತ್ರೆ; ಗಡಿಗೆ; ಕುಂಭ : "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ಸಘಃ– ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ಕಿಚ್ಚುಮೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡನುಂ ಬೆಂಟೆಯುಮಮಂ ಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೩-೧೧); ಪಟಿಕಿನ ಕೊಡದೊಳ್ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಬೆಳಗುವವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೭-೩೩); ತುಪ್ಪದ ಕೊಡನ ಮೇಗಣಲಿಯಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೨); ಹಾವಿನ ಕೊಡನು ದೋಷಿಗೆ ಸುಲಭವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೮); ಕೊಡವನಂಧಕ ಪೊತ್ತು ನಡೆದಂತೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಡೆ ಹೊಲ್ಲದೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೪-೪೫-೧); ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ತುಳುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಪರಡಿ, —ಬಟ್ಟಲು : ತ್ರಾಸಿನ ಕೊಡನೊಂದು ಬಿರ್ದೊಡೊಂದುಬ್ಬಿದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೭). ೩. ಜೇನುಗೂಡು; ಜೇನಿನ ಹುಟ್ಟಿ : "ಭಾಂಡದೊಳು ಜೇನೊಳು ಕೊಡಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೪); ರಸದಾಳಿಯಂತೆ ರಮಣಿಯರ ಚೆಂದುಟಿಯಂತೆ ಪೊಸಜೇನ ಕೊಡದಂತೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬); ಕೊಡದೊಳ್ ತುಂಬಿರೆ ಜೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೬೫).

ಕೊಡನಕುಮಾರ, ಕೊಡನಕುಮಾರಕ = ಕೊಡನ ಮಗ : ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯಿಂ (ಗೀತಗೋ. ೪೧-೩); ಕೊಡನಕುಮಾರಕನ ಬಳಿಗಾ ಮುನೀಂದ್ರಂಗಿತ್ತನಾ ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೧). **ಕೊಡನ ಮಗ** = ೧. ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ : ಕೊಡನಮಗನ ಕುತಂತ್ರದೊಡ್ಡಿನ ಕಡಿತಕಾನಂಜುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೮). ೨. ಅಗಸ್ತ್ಯ : ಕೊಡನಮಗನಂದದಲಿ ಕಡಲನು [ಪಾಠಾಂ. ಜಲಧಿಯ] ಕುಡಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೪-೭).

[ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡ; ತುಳು. ಕುಡ್ಯ. / ಸಂ. ಕುಟ]

ಕೊಡ$_3$ 'ಕೊಡಗ$_3$' ನೋ.

ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ : "ಕೊಡಂಕೆಯೆಂದು ಕಿವಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೭); "ಕೊಡಂಕೆಯೆ ಕಿವಿಯಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೫); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು ಕೊಡಂಕೆಯ ಕೊಪ್ಪಿನ ವೊಲಮರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೩); ಕುರುಳ್ಗಳಂ ಕೊಡಂಕೆಗೆ ತೆಗೆದೇಱಿ ನೂಂಕಿ ಮಣಿಕಂಕಣಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩); ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಚೌರಿಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ತಳರೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೨೦೪);

ಕಂಗೊಳಿಪ ಶಿರೀಷಪ್ರಸೂನಮನೊಡರ್ಚಿದುದಿಲ್ಲ ಕೊ ಡ ಂ ಕೆ ಯ ಲ್ಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯). **ಕೊಡಕೆ:** "ಕೊಡಕೆಯೆನೆ ಕಿವಿಯಕ್ಕು" (ಶಶರ. ೩೦); ಕೊಡಕೆಯುದದಿಂದು ಕೊಪ್ಪಿನ ಬೆಡಂಗನವಗಯ್ಸು (ಶಾ ಂ ತಿ ಪು. ೮-೯೨); ಕೊಡಕೆಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ಕೆನ್ನೆಯಳಕಂಗಳಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೬); ಕೊಡಕೆ ವರಂ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ತುಜುಗೆ ಮೆಗಣ್ಣಳ್ (ಶಬ್ದಕಾ. ೩೨೮); ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕೊಡಿಸಿದಳು ತಂದೊಬ್ಬಳಾಕೆಯು ಕೊಡಕೆಯಲಿ ಹೊಸತಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡಿಗೆಯನು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೪-೧೫). [?]

ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗನೂರ್, ಕೊಡಗನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಜೆಯೂರ ಜಾದಿಯೂರ ಕೊಡಂಗನೂರ ಬಾಡದ ಮಹಾಜನವುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨೪; 968). **ಕೊಡಗನೂರ್ :** ಕೊಡಗನೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಕಯ್ಯ ಧಾರೆಯನೆಱದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೫೨-೩೨; 980). [ಕೊಡಂಗ ? + ಊರ್]

ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕು ಕ ವಾ ಡಿ ತ್ರಿಶತಾಭ್ಯಂತರೇ ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ ನಾಮ ಸ್ವಮಾತೃನಾಮಾಂಕಿತಶ್ಚನ್ದ್ರಯಬ್ಬೆ ಮಂಗಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೬; 951).

[ಕೊಡಂಗ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಡಂಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗೆ$_1$ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿದ ಹೊದೆದ ರನ್ನಕೊಡಂಗೆಯ ನೇಲ್ದ ಚಿನ್ನದುಂಗುರವ ಬೆರಳ್ಗಿಟ್ಟ (ಜಾನಗೀ. ೨೮). [← ತುಳು. ಕೊಡಂಗೆ]

ಕೊಡಂಗೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡು ; ದಾನಮಾಡು : ವಾಣಿಗೆ ಪದಿರ್ಕುಳ . . . ಕೊ ಡ ಂ ಗೆ ಗೊ ಟ್ಟ ಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೬-೯; 767) ; ಅಕ್ಕರಂಡೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಿಕಾಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೧೦ ; 997). [ಕೊಡಂಗೆ$_1$ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_3$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಡಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಿಬೀಳು ; ಕುಸಿಬೀಳು (?) : ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದೊಳೆ ಪರಿವ ತೇರ್ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಡಂಗೆಡೆದೊಡೆ ಕೈಗುತ್ತಿ ಮರಲ್ದು ರಥಾಂಗಮೆಗೆತ್ತರುಣಂ ತೆ ನೆ ಯ ನೆ ತ್ತಿ ನಗಿಸುವನಿನನಂ (ಅನಂತ. ೧-೧೦೧). [P ಇದು 'ತಡಂಗೆಡೆ' ಇರಬಹುದು]

ಕೊಡಂಗೆಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಾನಮಾಡು ; ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಬಿಡು (?): ಧಾರೆಯನೆಱೆಯಿಸಿ ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆಯ್ದು ಸವಂಧವಂ ಕೊಣ್ಡು ಕೆರೆಗಳಂ ಪಡಿ ಸಲಿಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೮೦-೨೬ ; 1018).

[< ಕೊಡಂಗೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$, ಕೊ ಡ ಂ ಗ ಗೆ ಯಿ, ಕೊ ಡ ಂ ಗಿ, ಕೊಡಂಗೆ$_1$ ಕೊಡಂಗೆಯಿ, ಕೊಡಗಿ, ಕೊಡಗೆ, ಕೊಡಗೆಯ್, ಕೊಡಿಗಿ, ಕೊಡಿಗೆ, ಕೊಡುಗೆ$_1$ (ನಾ). ದಾನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಉಂಬಳಿ : ಸನ್ನಿಗರ ಕುಡಿವುಳ್ದಂ ಕೊಡಂಗೆಯೂರ್ಗೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೩ ; 918) ; ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡಂ ಕೊಜಲಗುನ್ದಂ ತನ್ನ ಕೊಡಂಗೆಯ್ಕೆರಡು ತೋಂಟಕಂ ದ್ರ ವ್ಯ ಪೂ ರ್ವ್ವ ಕ ಂ ಗೊ ಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೬-೧೯ ; 995) ; ಮಾಳದಾಲೂರಲ್ ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯ ತೆವರಲೆರಡುಂ ಸ್ಥಳಮಾ × × × ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಱು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧-೨೮ ; 1068). **ಕೊಡಂಗೆಯಿ:** ಬ್ರಹ್ಮಪಟ್ಟದ ಕೊಡಂಗಗೆಯೀ ಪಡೆದ ಗಟ್ಟಿಯ ಮಾ ಡಿ ಸಿ ದ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೫-೧೮ ; 1074). **ಕೊಡಂಗಿ:** ಮರನಾನು ಪೊಳಲೆಯಾನು ಕೊಡಂಗಿಯಾನು ಪೊಜಗಾಗಲಿ ಸಲಿವುಗೆಯ ಭಾಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೩೦; 692); ತಿಮ್ಮೋಜನ ಮಕ್ಕಳಿಂ ಕೊಡಂಗಿ ಒಳಗಾಗಿ ತೋ ೦ ಟ ದ ಲು ಬಾಳು ನಷ್ಟವಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೫-೮ ; 1357) ; ಶ್ರೀಮದಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಮಲನ ಕೊಡಂಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನವ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೨-೩ ; ?). **ಕೊಡಂಗೆ$_1$:** ಗಾಚ್ಚಿಯ ವೇಳ್ಗವಗ ಕೊಡಙ್ಗೆ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ, ೨೨-೧೨; 800); ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ಮೂಲಿಗ ಜಾರಂ (ಎಕ.III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧೯-೮;1108); ಮೂಡಣ ಹೆಗ್ಗಡ್ಡೆ ಆದಜ ಮೇಗಣ ಕೊಡಂಗೆ ಎರಡಜಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಡೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೮ ; 1256). **ಕೊಡಂಗೆಯಿ :** ಮತ್ತಂ ಕೊಡಂಗೆಯಿ ದೇ ವ ಭೋ ೧ ಗ ಮಾನ್ಯ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾಸನ. ೨೫೦-೩೪ ; 993). **ಕೊಡಗಿ :** ನಾಲ್ಗಣ್ಣಾಗ ಕೊಡಗಿ ಆಚನ್ದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ವಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨-೧೨ ; 968); ದಂಣ್ಣಾಯಕರಿಗೆ ಯಜಮಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕೊಡಗಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲ ನಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨-೪೩ ; 1286) ; ಸ ಂ ಗ ಮ ದೇ ೦ ವ ನ ಕೊಡಗಿಯ ಮನೆ (ಎಕ. II, ೩೮೧-೨ ; ಸು. 1500) ; ಕೊಡಗಿ ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರ ಮ ವೆ ೦ ತೆ ೦ ದ ರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೬-೪ ; 1692). **ಕೊಡಗೆ :** "ಉಂಬಳಿಯೆಂದು ಕೊಡಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಗಣ್ಣಾಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ ೧೧-೯; 1020); ಇವಂಗೆ ಕೊಡಗೆ ಕಣ್ಣಾಗ ಸಲ್ವುದೂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೧-೩ ; ಸು. 1050) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜೀಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧ ; 1259) ; ದಾಜು ಮಾದಲಿಕ ಕೊಡಂಗೆ ಬೆಲಿಕಾರ ಕೊಡಗೆ (ಕಇ. I, ೫೧-೧೩ ; 1432). **ಕೊಡಗೆಯ್ :** ಮಗುನ್ದದ ಕೊಡಗೆಯ್ಯೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೪೮ ; 1045) ; ಊರಿಂ ಬಡಗ ಗಾವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟದಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೪೩ ; 1078). **ಕೊಡಿಗಿ :** 'ಕೊಡಿಗಿ ಇನಾಮ್' ಪರಾ. **ಕೊಡಿಗೆ :** ಸುಖದಲಿ ಯಿಹಿರಿ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆಯ ಶಾಸನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨-೧೯ ; 1554) ; ಗುದವಿದ ಮೇಧ್ಯದ ಹಡಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಕ್ಕೋಲೆಯು ಜೀಜನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೃಕವ. ೨-೩-೨). **ಕೊ ಡು ಗೆ$_1$:** ಗವುಡಂಗೆ ಕೊಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೩೭-೫ ; 1175).

[< ಕೊಡು$_1$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಕೊಡಂಗೆಯಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಚಿ, ಕೊಡಚಿ, ಗೊಡಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳು ಗಿಡ, —ಪೊದೆ : ಕಂಟಳಿತ ಪ್ರಸೂನ ಬ ಲಿ ಯೊ ಳ್ ನ ಡೆ ವ ಲ್ಲಿ ಮುನೀಂದ್ರರೆಂಬಿನಂ ಗೆಂಟಜಿಸಿಕೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ಪೊಳೆಯಲ್ ಕೊಡಂಚಿಗಳ್ ಗಂಟೊಡೆದುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮುವ ನವಪ್ರಸವಾಳಿ ಮಡಲ್ತು ಮಾಧವೀ ಮಂಟಪಮೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿತೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೯೨). **ಕೊಡಚಿ:** ಪಾರ್ಪಾಲಿ, ಕೊಡಚಿ, ಗೊಟ್ಟ (ಮೈಔ. ೭೯. ೧೬೩೩).

ಗೊಡಚಿ$_1$: (೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಚ್ಯ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು]

ಕೊಡಂತಿ, ಕೊಡತಿ, ಕೊಡತೆ, ಕೊಣಚಿ (ನಾ). ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ ; ಗುದಿಗೆ : ಉಳಿಯನೂಱು ಕೊಡಂತಿಯೊಳೆ ಬಿಟ್ಟದಂತೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೧೦೪ವ) ; ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ– ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು, ಅಡಂಗು . . . ಕೊಡಂತಿ, ಪಡಂಗು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಪೇರಂಕುಶದ ನೆತ್ತಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಗೆಬಗೆ ಕೊಡಂತಿಗಳ ಸಾಲೊತ್ತರಿಸೆ ನಾ ನಾ ವಿ ಚಿ ತ್ರ ಸಂ ವ ರ ಣೆ ಯ ಂ ಸಿ ಂ ಗ ರಿ ಸಿ ದ ರ್ ದ ಂ ತಿ ಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೪-೩-೬).

ಕೊಡತಿ : "ಕೊಡತಿ ಕೀಲಕಮೆನಿಕ್ಕು ಸತ್ತಿಗೆ ಲೋಹದ ಟಂಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೮); ಇಂತಿವ ಮೀಜು ವೇಧಿಸಿ ಭೇದಿಸಿಹೆವೆಂಬುವರೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನ ಕೊಡತಿಯ ದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಡಿಯಿಸಿಕೊಂಬ ಬಡಿಹೋರಿಗಳು (ಸರ್ವವ. ೧೨೧-೬೨೩); ಕಮ್ಮರದಳ ಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರಿಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಉತ್ತರಾದ್ರೋ. ೩-೩); ಬಡಿವ ಬಲ್ಗಡೆಯ ಕೊಡತಿಯಾಗಲಾ ಭೀಮ ಮಡಿವಳನಂತೊಪ್ಪಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೨೭); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಸುವ ಕೊಡತಿಯಿಂದ ಆ ಕತ್ತೆಯ ಮೈಮುರಿಯ ಹೊಡೆದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೬); ಮಾತು ಕೊಡತಿಯೇಟಿನಂತೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಅನಾಥ. ೧೨೫). **ಕೊಡತೆ** : ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕೊಡತೆಯಿಂದ ಆ ಮಡಕೆಯುಂ ತಟ್ಟುವ ಧ್ವನಿ (ಭೈರಸಾ. ೨೫೪); ಅವನಂಥ ಮನುಷ್ಯನಪ್ಪಾ ಆತನು ಕೊಡತೆಗೂ ಕೂಡ ಸಾಯಲಾರನು (ಪವನ. ೧೪). **ಕೊಣಚಿ**. 'ಕಾಮಕೊಣಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಾನ್; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಕುದಂಟಿ, ಕೊದಂಟಿ]

ಕೊಡಂಬೆ (ನಾ). = ಕೊಡಂಗ್ಗೆ$_1$: ಅಲದಾಮನ ಹೆಂಡತಿ ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಯ × × × ಸಿದ ಅರಸಿನ ಕೊಡನ್ದೆಯು ಕೆಱೆಗೆ ಸಲ್ವು (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩-೯; 953). [?]

ಕೊಡಂಬೆ, ಕೊಡಮೆ, ಕೊಡವೆ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಜೋಡುಬುಟ್ಟಿ: ನಿಶ್ಚಬಿಂದುಗೆ-ಕೊಡಂಬೆ, ಬಣಂಬೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಿಱುಗೂಳಿ ಪೆರ್ಗೂಳಿ ಕೊಡಂಬೆಯುಡಿರ್ಗಿಱು ಗಟ್ಟಿಗೆಯರೆಮಡ್ಡಿ ಸೂಸುಗೂಳ್ಗಲೆಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪೭). **ಕೊಡಮೆ** : (ಶ). **ಕೊಡವೆ** : ಬೆಸ್ತರು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕೊಡವೆಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡಿದರು (ರೂಢಿ).

[← ತೆಲು. ಕೊಡಮು]

ಕೊಡಕನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾರಕ ಕೊರ್ಡಕನಿಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸರ್ವ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮-೩; 690). [?]

ಕೊಡಕು (ನಾ). ಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು : (ಶ).

ಕೊಡಕುಬೀಳು = (ಬಂಡಿ) ಓಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಬೀಳು : (ಶ). [?]

ಕೊಡಕೆ 'ಕೊಡಂಕೆ' ನೋ.

ಕೊಡಕ್ಕೆ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೊಡಕೊಳು 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ನೋ.

ಕೊಡಗ್ಗ$_1$ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೊಡಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಗು ದೇಶದವನು; ಕೊಡವ: ತೆಲುಗ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಳಿದೆ ತಿರುಕೊಂಕಣ ಸಲೆ ಕೊಂಗ ತಿಗುಳ ಕೊಡಗರು (ಕಂನವಿ. ೮-೩೦); ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರನ್ನು ಕುಡುವರು ಕೊಡಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭೬). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛ : "ಮ್ಲೇಚ್ಛರೆನೆ ಕೊಡವ ಕೊಡಗರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೪).

[ಕೊಡಗು + -ಅ$_1$]

ಕೊಡಗ್ಗ$_3$, ಕೊಡ್ಡ$_3$ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ; ಪಡುವಲು : ಕುಪ್ಪೆಯಿಂ ಕೆಳಗೆ ಮೊದಲೂರ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಕೊಡಗಡ ಕೆಯಿ ಕಾಳೆಕವೆಯಾಲ (ಕಇ. I, ೩೦-೬೨; 1177). **ಕೊಡ್ಡ** : ಸಲಬೆನ್ನಿಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆ ಎಱೆ ಹಂಬಾಳಿಂ ಅನೆಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೭; ?. ಕೃಶಾ.).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡಗ; ಮಲ. ಕುಡಕೆ]

ಕೊಡಗಂಬೊಲ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೊಲ: ಸಾವಿದಿಗೆಯ ತಮ್ಮ ಕೊಡಗಂಬೊಲದ ಮಾಣಿಕೇಶ್ವರದ ಕೋಲ ನೂಱಯ್ವತು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯುಮುಂ ಆ ಕೋಲಲೊಂದು ಮತ್ತರ್ತೋಂಟವೊಂದು ಮತ್ತರ್ಗ್ಗದ್ದೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧-೫೧; 1140). [ಕೊಡಗ್ಗ$_3$ + ಪೊಲ]

ಕೊಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕುಡುಗೋಲು : ನಡುವಿನೊಳ್ ಕೊಡಗತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೧-೫). [← ತುಳು. ಕೊಡಂಕತ್ತಿ]

ಕೊಡಗನೂರ್ 'ಕೊಡಂಗನೂರ್' ನೋ.

ಕೊಡಗಸಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೩೬೫).

[ಕೊಡ್ಡ$_3$ + ಕಸಾಲೆ$_1$ (< ಕುಸಾಲೆ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಡಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್'$_2$ ನೋ.

ಕೊಡಗಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಆ ದೆನಕಗಳು-ಂಗೆ ಕೊಡಗಿಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೭; 1286). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಕೊಡಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಡಗು ದೇಶದವಳು; ಕೊಡಗಿನ ಹೆಣ್ಣು : ಬಡನಡುವಿನ ಬಟ್ಟಕುಚದ ಸೌಂದರಿಯದ ಕೊಡಗಿತಿಯರು ರಾಜಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೮೩). [ಕೊಡಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಡಗಿಗೆಱೆ, ಕೊಡಗೆಕೆಱೆ, ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆ; ಕೊಡಗೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆರೆ (?) : ಚಿಕ್ಕಗವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗಿಗೆಱೆಯಲಿಂ ಮೆಯ್ಯ ಕೋಡಿಯಿಂದೊಳಗಾದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩-೬೦; 1170). **ಕೊಡಗೆಕೆಱೆ** : ನಾಲು ಆ ಕೊಡಗೆ ಕೆಱೆಯನು ಬರುವ ಅವನೊಬ ತಿರಿಗಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೩-೧೯; 1553). **ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ** : ಸರಕಾರದಕೆರೆಗಳಿಗೂ ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆಗಳಿಗೂ ಮರಮ್ಮತ್ತು ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪).

[ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಕೆಱೆ]

ಕೊಡಗಿದಾರ, ಕೊಡಿಗೆದಾರ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಇನಾಮುದಾರ: (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩). **ಕೊಡಿಗೆದಾರ** : ಕೊಡಿಗೆದಾರರ ಪೈಕಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಕೊಡಿಗೆದಾರನಿಗೆ . . . ಅಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + -ದಾರ$_4$]

ಕೊಡಗಿಮಾನು 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ, ಕೊಡಗಿಮಾನು, ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ, ಕೊಡಿಗೆ ಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಭೂಮಿ: ತನಗೆ ಕೊಡಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆವ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೪-೨೫; 1148). **ಕೊಡಗಿಮಾನು** : ಸಂದಕೆರಿಯ . . . ಕೊಡಗಿಮಾನಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೨೯-೧೫; 1416). **ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ** : ತಮಪ್ಪಗೌಡನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ (ಎಕ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೯೨-೩; 17ನೆಯ ಶತ). **ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ** : (ಶ). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಮಾನ್ಯ]

ಕೊಡಗಿವಿ (ನಾ). ಕೊಡದಂತಿರುವ ಕಿವಿ :

ಕೊಡಗಿವಿಯವನು : ಕೊಡದಂತೆ ಕಿವಿಗಳುಳ್ಳವನು; ಕುಂಭಕರ್ಣ : ಕೊಡಗಿವಿಯವನೆ ನಿದ್ರಾತುರಜಪರಿರಂಭಣದೆ ನಿನ್ನದು ಬರಿದೆ ಅವಸರದಪ್ಪಿ ದಶಕಂಧರನು ಜಾಗರಿಸಿ (ರಘುವಂ. ೧೨-೮೧).

[ಕೊಡ್ಡ$_2$ + ಕಿವಿ$_1$]

ಕೊಡಗು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಮಲೆಯಾಳ ಕೊಡಗು ಬಾಹ್ಲಿಕಾ ಮಲೆಯ ಮಧು ಚೋಳದೇಶದ ರಾಯರು ಬಲದೋಱಿದರು ಚಕ್ರಧರಗೆ (ಭರಚ. ೨೨-೫೩); ಕೊಡಗು ಕೊಂಕಣ ಕೊಂಗ ಮಲೆಯಾಳ ರಾಜ್ಯದ ಬಡಿಹೋರಿಗಳು ಮನ ನಡುಗಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಗ]

ಕೊಡಗುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಡಗರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಖಡ್ಗ : (ಕ). [ಕೊಡಗು + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಡಗುಮಲೆ (ನಾ). ಕೊಡಗು ದೇಶದ ಬೆಟ್ಟ : ಅಕ್ಕಿ ಹುಡಿ ಹಿಟ್ಟುಗಳ ತುಂಬಿ ಕೊಡಗುಮಲೆಯ ಸಾರಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೯೬). [ಕೊಡಗು + ಮಲೈ]

ಕೊಡಗೂಸು, ಕುಡಗೂಸು, ಕುಡುಗೂಸು, ಕೊಡುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನವಳು ; ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ ; ಕನ್ಯೆ ; ಕುಮಾರಿ : "ಕುಮಾರೀ, ಕನ್ಯಾ – ಈ ೨ ಕೊ(ಡು)ಡಗೂಸು" (ಹಲಾಯು. ೭೯–೩೨೯); "ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ರ್ಯಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೨) ; ಅಜುವರುಂ ಕೊಡಗೂಸುಗಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೫–೧೭) ; ಕೊಡಗೂಸಿಂಬುದು ಪೆಜರೊಡವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫ ವ) ; ಕೊಡಗೂಸಿನೊಳಗಣ ಮೊಲೆ ಮುಡಿಯ ಪಡೆದ ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳೆಂದಡೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲರೆ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೦೦–೪) ; ಕಾಸಿ ಬಿಸಿಪಾಲಂ ಕೊಡುವವಳು ನಿಮಗೆ ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸವ. ೯–೩೮) ; ಕೊಡಗೂಸುಗಳು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕರಾ ಮನೆಗಳು ತಡೆಯದೆ ಪ್ರಾಯ ವೇಜುವುವು (ಭರತ. ೧೫–೩೧). **ಕುಡಗೂಸು** : "ಕನ್ಯಾ=ಕುಡಗೂಸು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೩೮). **ಕುಡುಗೂಸು** : ನಾಂ ಕುಡುಗೂಸಪ್ಪನದು ಕಾರಣದಿನೆಮ್ಮ ತಾಯಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಬೇಡಾ (ಪಂಪಾಮಾ. ೮–೬೧ ವ). **ಕೊಡುಗೂಸು** : ಅಮೂಲ್ಯ ಮಣಿಗಣಭೂಷಿತೆಯಾಗಿ ನಡುವಿರುಳ್ ಬರ್ಪ ಕೊಡುಗೂಸಂ ಜಡಿದು ಪಿಡಿತಂದೊಪ್ಪಿಸದೆ ಕಳಿಪಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೭); ಕೊಡುಗೂಸು ಮದುವೆಯಂ ಬೆಳಸುಳ್ಳಂ ಮಚೆಯಂ ನೆನೆವಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೦) ; ಅನ್ಯಾಯಂ ಕೊಡುಗೂಸಿನೊಳ್ ಕುಡದ ಮುನ್ನಂ ಬಂದು ಕೂಡಿರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೨೩)

ಕೊಡಗೂಸಾಗಿಸು = ಹೆಣ್ಣಾಗಿಸು ; ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾಗಿಸು (?) : ಕೊಡಗೂಸಾಗಿಸಿದತ್ತು ನಿನ್ನತುಳ ಬಾಹಾಸಾಹಸಂ ಸಿಂಗವಂ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಪೊಡಮೆಮ್ಮನಿಂದುವರೆಗುಂ ಮಾಜಾಂಪರಿಲ್ಲೆಂದು ಮಾರ್ನುಡಿ ಯಾಯ್ತು (ಅನಂತಪು. ೧೩–೮೦). [ಕೊಡ$_1$ + ಕೂಸು]

ಕೊಡಗೂಸುತನ, ಕೊಡುಗೂಸುತನ (ನಾ). ಕನ್ನೆತನ ; ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕೊಡಗೂಸುತನದ ಭಯದಿಂ ನಡುಗುವ ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೨) ; ಎಸೆದುದು ನಿಸದಮಳ ಕೊಡಗೂಸುತನಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೧೯). **ಕೊಡುಗೂಸುತನ** : ಮಾಸರಮಾಯ್ತುವಳೊ ಕೊಗೆದ ಕೊಡುಗೂಸುತನಂ (ರಸರ. ೧–೨೬). [ಕೊಡಗೂಸು + –ತನ]

ಕೊಡಗೂಸುವೆಣ್ (ನಾ). = ಕೊಡಗೂಸು : ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ಕೊಡಗೂಸುವೆಣ್ಗಳುಜ್ವಲ ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತಿದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫–೯೫). [ಕೊಡಗೂಸು + ಪೆಣ್]

ಕೊಡಗೆ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಕೆಜು 'ಕೊಡಗಿಗೆಜು' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಚ್ಚಲ್ (ನಾ). ಕೊಡದಂತೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಕೆಚ್ಚಲು : ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಕೊಡಗೆಚ್ಚಲಂ ಪಾಲ್ಗರೆದು ಗೆಯ್ದ ಪಾಯಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪–೨೫೫). [ಕೊಡ$_2$ + ಕೆಚ್ಚಲ್]

ಕೊಡಗೆದೆಜು (ನಾ). ಕೊಡಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಕಂದಾಯ : ಕೊಡಗೆದೆಜಿಯ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಖ ೨ಂನೆಯ ಕೊಡಗೆದೆಜಿನು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೩–೧೫ ; 1553). [ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ತೆಜು$_3$]

ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಯ್ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದತೋಟ: ಗಾವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟದಾ ಬಡಗ ಕೆರೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೫–೪೭ ; 1029). [ಕೊಡಗೆಯ್ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ತೋಂಟ]

ಕೊಡಗೆಹೊಲ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದ ಭೂಮಿ : ಬಯಿಚಪ ಗಳುಡನು ತಿಂಮಣಗೆ ಕೊಟ್ಟತರ ಕೊಡಗೆ ಹೊಲ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೮–೪ ; 16ನೆಯ ಶತ).

[ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕೊಡಗ್ಯೆ 'ಕೊಡುಗ್ಯೆ' ನೋ.

ಕೊಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಬೆಲಗಸೆ ತೀವಿ ಕೊಂಡು ಕುಡಿಯಲ್ ಮೊಗೆಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು ತಿರ್ದಿ ಬಚ್ಚಲ ನೆಲೆದೋಂಟದೊಳ್ ಪರಿಯಿಸಲ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೫). [ಕೊಡ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಡಚಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಸಸ್ಯ : ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ . . . ಕುರ್ಚ (ವ್ಯಪಿಗ. ೪೪–೮೬೬). [?]

ಕೊಡಚಿ 'ಕೊಡಂಚಿ' ನೋ.

ಕೊಡಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಗುಗ್ಗೆಯನ್ನು ಬೆರಳಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಕಡ್ಡಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆ. ೨. ಪಾತ್ರೆಗಳೊಳಗಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು : (ಕ). [< ಕೊಡೆ$_1$ + –ಚು]

ಕೊಡಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭ್ರಮರಂಚಿ ಕೊಡಚಿ ಸುಕವಿಸುತ ಕೋಗಿಲೆ ಮುಖ್ಯಮುಖಿಳಾಂಡಜಾತಾಂಡ ಧ್ವನಿಗ್ಯೆಯೆ (ನವಮೋ. ೬–೨೨).

[ಈ ಶಬ್ದವು 'ಕೊಂಚೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಕೊಡತ$_1$ 'ಕೊಡೆತ' ನೋ.

ಕೊಡತ$_2$ 'ಕೋಡ್ತು' ನೋ.

ಕೊಡತ$_3$ (ನಾ). ಓಟಕ್ಕೆ ತಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೋಲು,—ಹಾಸುಗೋಲು : "ಛಳಿ ಹಾಸುಗೋಲು ಪುಣ್ಕೋಲುಗಳೊಳಂ ಕೊಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮) ; ಕೋಡಗವ ಹಿಡಿದು ಕೊಡತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ಊರನೆಲ್ಲಾ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೪೩). [ದೇ. || ತೆಲು. ಕೊಣಕ]

ಕೊಡತಿ 'ಕೊಡಂತಿ' ನೋ.

ಕೊಡತಿಮನ್ಯ (ನಾ). ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮೊದಲಾದ ಕೊಡತಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗಾಗಿ ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ : ಚೆಂನಯಗಲುಡರು ಬಳೆಯದ ಮಡಿವಳತಂಮುದ ತಿಂಮಣಿಗೆ ಕೊಡತಿ ಮನ್ಯ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೭೮–೯ ; 1700).

[ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಮನ್ಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಕೊಡತಿಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಕೊಡತಿಮೀನೆಂಬ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲಿಮೀನು ನಮ್ಮ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು (ಜಾಲಪ್ರ. II, ೯೬೧). [ಕೊಡತಿ + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೊಡತಿವಣ (ನಾ). ಕೊಡತಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆ : ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ . . . ಕುಂಬಜವಿಟ್ಟಿ ಕಂಮಜವಿಟ್ಟಿ ಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮ್ಯೆಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೩–೩೧ ; 1069) ; ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ವಿಜಯ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಖಾಣ . . . ಪೂರ್ವ್ವಾಯ ಮತ್ತಂ ಅಪೂರ್ವ್ವಾಯ ವೊಳಗಾಗಿ (ಮ್ಯೆಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩–೨೭ ; 1206) ; ವಿಜಯ ವೀರವಣ ಘ ೧ ಕೊಡತಿವಣ ಸ ೨ ಅಂಕಂ ಗ ಅಣ ಪ ೯ ಖಾಣಸಲಗೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೪೪–೬೭ ; 1230). [ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಪಣ$_1$]

ಕೊಡಕಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ತಡಿಕೆವಲೆ ಕಟ್ಟುವಲೆ ಹಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ಕೊಡಕಿವಲೆ ಕೋಲುವಲೆ ತಳ್ಳುವಲೆ . . . ಹೊಜೆಗಳ ಬೇಡವಡೆ ನೆರೆದುದು (ಹರಶಾ. ೫-೮). [ಕೊಡಕಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಡಕಿವುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಗಾಳಿ ಸುಱಿದು ಸುಟ್ಟುಜಿಗಳೊಗೆವೊಡಂ ಕೊಡಕಿವುಳುಗಳ(ಱ)ಱಿದಾಡುತಿರ್ಪೊಡಂ. . . ಇವ ನೋಡಿ ಪೇೞ್ ಮೞೆಯಧಿಕ ತಾನೆಂಬುದಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧).
[ಕೊಡಕಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಪುಳು]

ಕೊಡಕೆ 'ಕೊಡಂತಿ' ನೋ.

ಕೊಡನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಂತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಯ ಕೊಡನಾಡು ಮೂವತ್ತರೊಳಗಣ ಕುಡಿಗೆರಿಯ ಮನ್ನೆಯ ವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೫೩-೨೬; 1027).
[ಕೊಡ$_4$ + ನಾಡು]

ಕೊಡನಾರಿ, ಕೊನ್ನಾರಿ, ಕೊರನಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಭದ್ರ ಮುಸ್ತೆ: "ಮುಸ್ತಾ = ಕೊಡನಾರಿ (ಕೊನ್ನಾರಿ)" (ಶಾಕಕ್ಯ. ೨೬೦); ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ . . . ಶುಂಠಿ ಇವರ ಕಷಾಯ ವನಾದರೂ ಕೊಡಿಸಲು ವಾತಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೮); ಗಂಡು ಕುರುಬೇಬೇರು, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ, ಇವಂ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬). **ಕೊನ್ನಾರಿ**: ತುಂಗೆಹುಲ್ಲು, ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ (ವೈಬಿಗ ೨೮-೫೬೬); ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ, ಪರ್ಪಾಟ್ಟಕ, ಕೊನ್ನಾರಿ . . . ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಪಾನವ ಮಾಡಿಸಲು ರುಗ್ದಾಹಸನ್ನಿ ಶಮನವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೫). **ಕೊರನಾರಿ**: (೬). [?]

ಕೊಡಪಾನ, ಕೊಡಪಾನೆ (ನಾ). = ಕೊಡ: ತಾಮ್ರದ ಭಾಂಡಕತಿ ಪೊಂಬೆಳ್ಳಿಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನ ಗಿಂಡಿ ಪರಿಯಾಣ ಪಡಿಗ (ಜಬಪು. ೪೭-೪೦); ಗುಡಿ ದೂಸ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನವನ್ನಿತ್ತು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೪); ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡಪಾನವನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೬); ಕೊಡಪಾನ ಬಾವಿಗಿಳಿಸಿ ಮಿಾಯಲು ಮುಂದಾದೆ (ನಾಟಕ. ೪೫). **ಕೊಡಪಾನೆ**: (೬).
[ಕೊಡ$_3$ + ಪಾನ]

ಕೊಡಪಾನೆ 'ಕೊಡಪಾನ' ನೋ.

ಕೊಡಪಿಸು, ಕೊಡವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒದರು; ಕೊಡವಿಹಾಕು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು: ಕಡೆಯಾಣಿ ದೊಂಬೆಗೆ ಕವಿದಿರ್ದ ದೂಳಿಯ ಕೊಡಪಿಸಿ ಪೊಳಪಿಕ್ಕಿದಂತೆ(ಕವಿಚ. III, ೧೪೬, ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತ). **ಕೊಡವಿಸು**: ಮನೆಯ ಧೂಳು ಕೊಡವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೊಡಪು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಡಪು, ಕೊಡವು, ಕೊಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದರು; ಜಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಕೊಡಪು- ಕರ ವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮಥಾ); ಮುತ್ತಿದರ್ ಕೆಡಪಿದರ್ ಕೊಡಪಿದರ್ ಮಡಪಿದರ್ (ಜಬಪು. ೩೧-೯೩); ಕೊಡಂಕಿ ತುಡುಂಕಿದ ಗೋವಳನಂ ಕೊಡಪಿ ಕೆಡಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಹಯಂ ಕೊಡಪೆ ಬೆನ್ನಿಂದಂ ಪಡಲ್ವಟ್ಟಿರಂ ಕಳಿದು (ಚಕವಿ.೫-೨೩); ಹೆಜ್ಜಳವನುಂ ಕೇಳಿ ಸಂಭ್ರಮಂಗೊಳುತಮಿರೆ ಕೊಡಪಿ ಕಿವಿಗಳನು ನಿಮಿರೆ (ವಂಕಾಶಾ. ೫-೧-೧೫). **ಕೊಡವು**: ೧. ತಡವರಿಸುತೇಳುತ್ತ ಬೀಳುತ ಕೊಡವು ತೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಒಂಇ. ೪-೭೩); ಕೊಡವುತ್ತುಂ ನಿಜ ಕೇಸರಪ್ರತತಿಯಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨೪೭); ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಮರಳಿ ಎಂದೂ ಕೊಡವಿ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಜೀ. ೮೬). ೨. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ಕಳಚು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಸುನಂದ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಳು (ದೂದಟ್ಟ. ೬೦).

ಕೊಡಹು$_1$: ೧. ಗಡಣದೊಳುಂಬವರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಯೋಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಹಿಡಿದುಣಿಸಂ ತೊಱೆದಿರೆ ತಲೆಗೊಡಹದೆ ಬಹು ಧಣಿಯುಣಲ್ಕೆ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮ. ೨-೫೯); ಏನಿದದ್ಭುತವೆನುತ ತಲೆಯನು ತಾನೆ ಕೊಡಹಿದನು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ ೧೪-೪೪); ಹತ್ತಿದಮೆಯ್ಯೊಳಕೊಡಹಿ ಕರವ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿದಳಬುಜಾಯತಾಕ್ಷಿ (ನೋಹತ. ೮-೨೬); ಹಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಡೆಯ ಚೀಲವ ಕೊಡಹಿದಂತುದಿರ್ದುವು ಧರೆಗೆ (ಭರಚ. ೩೬-೮೮). ೩. ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಧಾತಕೀ ಕುಸುಮ ಇಷ್ಟನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಹಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲರೆದು ಕೊಡಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೩).
[ದೇ. II ಮಲ. ಕುಡಯು; ಕೊಡ. ಕೊಡಂಸ್; ತುಳು. ಕುಡುಪು]

ಕೊಡಬೀಸ 'ಕೊಡವೀಸ' ನೋ.

ಕೊಡಮಳೆ (ನಾ). ಕೊಡದಿಂದ ಸುರಿದಂತೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆ; ಕುಂಭ ದ್ರೋಣ ಮಳೆ: ಕೊಡಮ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಳೆಯನು ಕಟ್ಟಬಲ್ಲನ ಮಳೆಯ ವಗಡಿಸಬಲ್ಲುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೧೫). [ಕೊಡ$_4$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕೊಡಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಜಂತುನಾಶನಃ - ಕೊಡಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೬೧). [?]

ಕೊಡಮುರುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಡಹಗ, ಕೊರಸಿಗನ ಗಿಡ, ಕೊಡಮುರುಕ . . . ಕುರ್ಚ (ವೈಬಿಗ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊಡಮುರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ದೆಪ್ಪಾಲೆ. . . ಕೊಡಮುರ್ಕ (ವೈಬಿಗ. ೭೮-೧೬೧೩). [?]

ಕೊಡಮೂಕ (ನಾ). ಜೋಳದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೆಂಜೋಳ, ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ . . . ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿ (ಜೋಳ) ಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗ ೨೭೧). [?]

ಕೊಡವೆ 'ಕೊಡಂಬೆ' ನೋ.

ಕೊಡರು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ; ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿ ಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಪದ. 'ಕೊಡರುಕೊಂಚೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಡರುಕೊಂಚೆ (ನಾ). ಕೊಡರು ಕೊಡರೆಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹಾಳುಮನೆಗಳೊಳಗಿಂದ ಕೊಡರುಕೊಂಚೆಗಳ ಕೂಗುಕರ್ಕಶವಾಗಿ ಕೇಳಬರುತ್ತಿದೆ (ಜನಜೀ. ೬೬). [ಕೊಡರು + ಕೊಂಚೆ]

ಕೊಡರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಸೋದಿಗೆ ಕೊಡರೆ ಕೊಕ್ಕರೆ ಕೊಡರೆ ಎತ್ತುದರೆ ಕೊಕ್ಕಮ × × ದರ ಸುಂಕರಿಗೆ ಬರಹುದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೩೫; ?). [?]

ಕೊಡಲ, ಕೊಡಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಲು; ಪಶ್ಚಿಮ (?): ಎಟ್ಟಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗಲ ಒಂದು (ಇಕ. XII, ೧೬-೪; 813). ೨. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಕೊಡಲರಾ ನಾಗಂಣಸಾ ಕೃತಮಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೩೪; 500); ಶ್ರೀ ಕೊಡಲರಾ ಜಕ್ಕರ ಪೊಲೆಯಮ್ಮನಾ ಶಾಲೆ ಪದಿನೇೞು ಧರಣ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೪೫-೫೬; 893); ನಾಡ ಕೆಳಭಾಗೆಯ ಕೊಡಲ ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೬-೧೧; 1384). **ಕೊಡಲು$_1$**: ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನಮಾಸಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಅಜೆಯ ಮಾಲಿಂದ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೩೦; 1482). [?]

ಕೊಡಲಗದ್ದೆ, ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಗಡೆಮುಡೆ ೩ ಕೊಡಲಗದ್ದೆ ಕಂಣಡ ಹಟದಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂ. ೫೩೪-೧೫; 1278). **ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ**: ಗಂಗಾಧರಭಟ್ಟರಿಂಗೆ . . . ಮುಂಡಗೆೞ ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧-೩೬; 1256).'ಕೊಡುಲು' ಪರಾ. [ಕೊಡಲ್$_1$+ಗದ್ದೆ(< ಗೞ್ದೆ)]

ಕೊಡಲತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೊಡಲತೀರ್ಥಮಂ ಮಿನ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೩೦-೨೨ ; 1031). [< ಕೊಡಲ + ತೀರ್ಥ]

ಕೊಡಲಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಡಲಸೆಟ್ಟಿಯರಾ ಮಾದಮ್ಮನೆ (ಎಇ. IX, ೨೩-೧೨ ; 500). [ಕೊಡಲ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೊಡಲಿ, ಕೊಡಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಶು: ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡಲಿಯೊಳ್ ಮರನಂ ಕಡಿವೆನೆಂಬ . . . ಪೆರ್ಗಾವಿಲನಂತೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬) ; ಕೊಡಲಿಯೊಳ್ ಕಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೮ ಉದಾ) ; ಅಸಹಾಯಸೂರನಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರ ಹುಯ್ದು ಕೆಡಹಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೦-೪ ; 1386) ; ಕೊಡಲಿಯ ಮಸೆದುಕೊಂಡವನ ಸಾಸಿರ ತೋಳ್ಗಳಡವಿಯ ಕಡಿದಾತನೀತ (ಮೋಹತ. ೭೭-೨೮) ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯು ಕೊಡಲಿಯ ಕಾವು (ಗಾದೆ) ; ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಡಲೆ$_1$**: ಹಸಿವು ತೃಷೆ ವಿಷಯವೆಂಬ ಕರ್ಮಂಗಳನೇ ಕಂಡು ಪರಿಣಾಮವೆಂಬ ಕೊಡಲೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ತರದಱಿದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೮-೨೧) ; ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿಪೆಟ್ಟು ಕ್ರಿಪಪ್ಪಿವಾದದ ಗುಟ್ಟು (ಮುಂಗಾಪು. ೫).

ಕೊಡಲಿಯವಂ = ಕೊಡಲಿಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ; ಪರಶುರಾಮ : ಕೊಡಲಿಯವಂ ದರ್ಪದಿಂ . . . ಎಂದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೧೮). **ಕೊಡಲಿರಾಮ, ಕೊಡಲಿಯರಾಮ** = ಪರಶುರಾಮ : ಕೊಡಲಿರಾಮನ ಸಿಡಿಲಿಗಳುಕಿ ಹಿಂದೋದಿ ಕಡಲಾರೆ (ಕಎಪು. ೩೧-೯) ; ಕೊಡಲಿರಾಮನು ಎರೆದ ಕೆನ್ನೀರ ಜಳಕಕ್ಕೆ ಕೂದಲು ನನೆಯಲಿಲ್ಲೆನುತಿಹೆ (ನಾದಲೀ. ೪೧) ; ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಕೊಡಲಿಯ ರಾಮ ನಿಂದಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓ೦ಇ. ಪ೦. ೨೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡಾಲಿ ; ತುಳು. ಕೊಡರಿ, ಕುಡರಿ ; ತೆಲು. ಗೊದ್ದಲಿ. / ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕೊಡಲಿಕಜ್ಜಾಯ (ನಾ). ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆ; ಮಾಂಸದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಈ ಹಬ್ಬಗಳಾದ ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಕೊಡಲಿ ಕಜ್ಜಾಯ, ಅರ್ಥಾತ್ ಲಾಲ್‌ತರಕಾರಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಬಾಡಿನ ಊಟ ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೩). [ಕೊಡಲಿ + ಕಜ್ಜಾಯ]

ಕೊಡಲಿಕಡಿತ 'ಕೊಡಲಿಗಡಿತ' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಕಾವು 'ಕೊಡಲಿಗಾವು' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಕಾಱ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪರಶುರಾಮ : ಮಹೀಶವಂಶವ ತಡೆಗಡಿದನೀ ಕೊಡಲಿಕಾಱನ ತೋಟ ಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೮) ; ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲೆಲೆ ಕೊಡಲಿಕಾಱನೆ ಹಾರುವನ ವಧೆ ಸುಡಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೪-೩೨). [ಕೊಡಲಿ + -ಕಾಱ]

ಕೊಡಲಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಇಂತು ಸೀಳಿ ಹೋಳಿ ಬಾಳಿಸಲ್ಕೆ ಹರಣವಳಿಯದಿಹದೆ ಪಿಡಿದು ಖಂಡವರಿಯಲಯ್ಕೊ ಕೊಡಲಿಗಡಿಯಲಳಿಯವಯ್ಕೊ (ಸಾನಂಚ. ೬-೫೪) ; ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಡಲಿ + ಕಡಿ$_1$]

ಕೊಡಲಿಗಡಿತ, ಕೊಡಲಿಕಡಿತ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಎಲವೊ ನಿನಗಿಪ್ಪತ್ತು ಕೈಗಳು ಸಲೆ ಸಹಸ್ರವು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಗೆ ಬೆಳೆದ ತೋಳ್ಗಳ ರಾಮ ಕಡಿಯನೆ ಕೊಡಲಿಗಡಿತದಲಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭-೪೩). **ಕೊಡಲಿಕಡಿತ**: ಪರಶುರಾಮನ ಕೊಡಲಿಕಡಿತವ ಧರಿಸಲಾಪೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೬). [ಕೊಡಲಿ + ಕಡಿತ$_8$]

ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ 'ಕೊಡಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಗಾವು, ಕೊಡಲಿಕಾವು (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯ ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನೆ ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ; ಕುಲನಾಶಕ: ದನುಜಕುಲಕಿವ ಕೊಡಲಿಗಾವಾದನು ಮಹಾದೇವ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೪). **ಕೊಡಲಿಕಾವು**: ೧. ಕೊಡಲಿಕಾವು ಮರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಡಲಿಗೆ ನೆರವಾಯಿತಂತೆ (ಚಿಕರಾ. ೨೨೮). [ಕೊಡಲಿ + ಕಾವು$_3$]

ಕೊಡಲಿಗೊರವ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಗೊರವ ; ಪರಶುರಾಮ : ಶ್ರೀರಾಮನೊರ್ವನೆಯೆ ತನ್ನೊಸಗೆದೇರೇಱದು ನಡೆದಂ . . . ಕೊಡಲಿಗೊರವನ ಕಡುಪಿನೆಡೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೭೭೦). [ಕೊಡಲಿ + ಗೊರವ]

ಕೊಡಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಉಗುರೊಳ್ ಚಿವುಂಟುವೆಂ ಕೊಡಲಿಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳಲ್ ಬಸಮಲ್ಲದು ಬೆಳೆದೊಡೆ (ಜಗವಿ. ೩-೨೨). [ಕೊಡಲಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಡಲಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ದೊಡ್ಡಜಾಪಾಲ ಜಪ್ಲೆ, ಅಡಿಕೆಜಪ್ಲೆ, ಕೊಡಲಿಮರ, ಕೊಕ್ಕರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯-೧೪೦೩). [ಕೊಡಲಿ$_0$+ ಮರ$_1$]

ಕೊಡಲಿಮುರ್ಕಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೩). [? + ಮರ$_1$]

ಕೊಡಲಿಯ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಮರ ಕಡಿಯುವವನು : ಕಡೆಕೊಳಂದ ಮಣ್ಣಿಗ ಪೊಂಬ್ಲಿಲಂ ಕೊಡಲಿಯಂ ಬಲ್ಲಸಿಯ ಕಮ್ಮಱಂ ಮುಬ್ಬಗೆರಿಯೊಡೆಯೊಂ ಓದಲ ಪೋಲೆಯಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೨೨ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಡಲಿ + -ಅ$_7$]

ಕೊಡಲು$_1$ 'ಕೊಡಲ' ನೋ.

ಕೊಡಲು$_2$ (ನಾ). = ಕೊದುಲು (?): ಭತ್ತ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲೂ ಮುಡಿ ಅಯಿವತ್ತು ಮತ್ತಂ ರಾಮನ ಕೊಡಲು ಸಹ ಅ(ಂ)ನ್ತುಯೀ ಮೂಱು ಬಗೆಯ ಬಾಳಿಗೆ ಗೇಣಿಯ ಅಕ್ಕಿ ಮುಡಿ ೭೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೪-೨೨ ; 1472). [?]

ಕೊಡಲೆ$_1$ 'ಕೊಡಲಿ' ನೋ.

ಕೊಡಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕರುಳು, ಆಂತ್ರ: [ನಡುನೆತ್ತಿಯು]ದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ ಕೊಡಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊರ(ಲು)ಳು] ನಾಲಗೆ ಗುದಮುಂ ನಡುಬೆನ್ನೆಂಬಿವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲ್ಕರಿದದರಗರಳಮಾ ಖಗಪತಿಗಂ (ಖಮದ. ೩-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡರ್, ಕುಡಲ್, ಕುಡಲೈ ; ಮಲ. ಕುಡರ್, ಕುಡಲ್]

ಕೊಡವ (ನಾ). = ಕೊಡಗ: ಕಳ್ಳನ್ನು ಕಂಡ ಕೊಡವ ಸಾಲ ಮಾಡಿಯಾನು ಎಂಬ ಮಾತಿದೆಯಲ್ಲ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೭). [< ಕೊಡಗ]

ಕೊಡವತಿ (ನಾ). ಕೊಡವರ ಹೆಣ್ಣು ; ಕೊಡಗುದೇಶದ ಹೆಂಗಸು: ಪೂವಿ, ನೀನು ಅಂಜುಗುಳಿ ಹೆಣ್ಣು ; ಕೊಡವತಿಯಂತೆ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ನಡೆವಾ. II, 1140). [ಕೊಡವ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಡವಳಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ ; ದತ್ತಿ (?): ಅಂತು ಕೊಡವಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ೫೬ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧-೮೫ ; 1652). [?]

ಕೊಡವಾರು (ನಾ). (?): ಹೊಲ ಮನೆಯ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯ ಕೊಡವಾರು ಮುಂತಾದದನೂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XV, ೬೭೨-೨೪ ; 15ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಡವಾಲ್, ಕೊಡವಾಲು (ನಾ). ಕೊಡ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಹಾಲು; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು: ದ್ರೋಣದುಗ್ಧಾ, ಪ್ರಚುರದುಗ್ಧಾ – ಈ ೨ ಕೊಡ ವಾಲ್ ಕಱೆವಾವು (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬); ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬಜಡು ಗಳ್ ಕೊಡವಾಲ್ಗಳಂ ಕಱೆಯ ತೊಡಗಿದವು (ಜಟಪು. ೯–೩೪); ಬಿಡದೆ ಕೊಡವಾಲಂ ಕಱೆದುವಾಕಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೨). **ಕೊಡವಾಲು**: ಕೊಡವಾಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡಾವು ವೆನಿತಾಗಬೇಕು (ಹಚಕಾ. ೭–೨೨); ಕೊಡವಾಲು ಪುಳಿವೆರೆದಳಿವುದಲ್ಲದೆ ಪಾಲ್ಗಡಲು ನಾಶವನೈದುವುದೆ (ಮೋಹತ. ೧–೩೦); ಸತ್ಪಾತ್ರ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಇತ್ತ ಪುಣ್ಯವು ಸಾವಿರ ಕೊಡ ವಾಲು ದಾನದ ಫಲವು (ಅಮರೇ. ೬೦–೧೧). [ಕೊಡ₄ + ಪಾಲ್₁]

ಕೊಡವಾಲು 'ಕೊಡವಾಲ್' ನೋ.

ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡದ ತುಂಬ ಹಾಲು ಕರೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕರೆ: ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆವೊಂದೆಮ್ಮೆಗೆಜಗಿದೊಡೆ ಪಶುವಿಂನೂರ್ಮಡಿ ಫಲಮಿಪ್ಪುದು (ಸಮಪ. ೯–೩೭); ಗೋಧನಾಳಿ ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆಗೆ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧೧೩); ಬಿಕ್ಕೆ ಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆಯದಾವಿಲ್ಲ . . . ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೧೩).

[ಕೊಡವಾಲ್ + ಕಱೆ₁]

ಕೊಡವಿ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗದಿರುವ ಹೆಣ್ಣು; ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋರಿಗಳ್ಗಂಡು ಬೆರ್ಚಿ ಕೆಂಗೋ ಲ್ಗೊಂಡೋಡುವುದನಿದೇನೆಂದಾ ಕೊಡವಿ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨); ಹರಿವ ಜಲಧಿಯ ನಡುವೆ ಬರುತಿರೆ ತೋಱೆಯೊಳಗೆ ಸುರಗಿಗಳು ಅರಿತವು ಭರದ ಪ್ರಾಯದ ಕೊಡವಿಯಾದವು ಆರತಿಯ ಪಿಡಿದು (ರೇವಣ. ೬–೫); ಕಡಗವ ಇಡಸ್ವಾರ ಕಡೆಗಣ್ಣಲಿ ನೋಡ್ವಾರ ಕೊಡವೀಗಿ ತಮಗವರನೆಂದ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೭೯). [< ಕೊಡ₁. / ತಮಿ. ಕುಟವಿ]

ಕೊಡವಿಸು 'ಕೊಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೊಡವೀಸ, ಕೊಡಬೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ದ ತ್ತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳವೆರಡೊಲ್ದಿಱೆ ಕೊಡವೀಸವ ಸಹಿತ ಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಹೆಂಟೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೩–೪೮; 1127); ಹೆರ್ಜುಂಕ ವಡ್ಡರಾವುಳಂ ಮೂವತ್ತಂ ಕೊಡವೀಸಂ ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧–೧೯; 1165); ಮೇಲು ವೀಸ ಕೊಡವೀಸ ಸಹ ವರ್ತಕರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೫–೧೯; 1165). **ಕೊಡಬೀಸ**: ಬಿಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡಬೀಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೯–೩೨; 1074). [?]

ಕೊಡವು 'ಕೊಡಪು' ನೋ.

ಕೊಡವೆ 'ಕೊಡಂಬೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸ 'ಕೊಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಕೊಡಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಕೊಡಸಗನ ಮರನ ಪೊತ್ತಿನಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೯–೪೩; 1404). [< ಕೊಡಸಿಗ]

ಕೊಡಸಾರಿ (ನಾ). ೧. "ವ್ರಣರೋಗ – ವಾಂತಿಭೇದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಿಕೆ; ಚಕ್ರಾಣಿಕೆ" (ನಾಡೋಜ. ೨೪೯). ೨. "ಪಣವನ್ನೆದು ರಾಳಿಗೆ ಕೊಡದೆ ತನಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಸಗುವ ಸಾರಿ" (ನಾಡೋಜ. ೨೪೯); "ಕೊಡಸಾರಿಯಂ – ಕೊಡದ ಸಾರಿಯಂ, ಎಂದರೆ ಕೊಡದ ಪಗಡೆಕಾಯನ್ನು; ಕೊಡಸಾರಿ (ನಾರಿ) ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನು" (ಪಂಪದೀ. ೨೩೭). ೧, ೨: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬಂದಿಕಾಱನಂತೆ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದುಂ ವ್ರಣವೈದ್ಯನಂತೆ ಕೊಡಸಾರಿಯಂ ಪಿಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೨ ವ). [?]

ಕೊಡಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಶ: "ಕುಕ್ಕುರ ಕರ್ದಕಃ – ಕೊಡಸಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೭). [?]

ಕೊಡಸಿಕೆ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸಿಗ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸಿಗೆ, ಕೊಡಸಿಕೆ, ಕೊಡಸಿಗ, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ, ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ; ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆ: "ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ ಕೊಡ ಸಿಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೭); "ಕುಟಜಃ ಶಕ್ರ ವತ್ಸಕಃ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟಜಮೆನಲು ಕೊಡಸಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೧); ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಿತ್ರಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಒಡಸಂಬಜೆ ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿಡಿದಿಟ್ಟದಱ ಕಷಾಯಂ ಕುಡಿದೊಡೆ ವಾತಾತಿಸಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೦); ಕೊಡಸಿಗೆಯಿಂದ ಕುತ್ತಮಲೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯–೧೭). **ಕೊಡಸಿಕೆ**: ಅಂಕೋಲೆಯ ತಮಕಿನ ಕೊಡಸಿಕೆಯ ನೇರಿಲ . . . ಮರಗಳೆಸೆದಿಪ್ಪ (ತಿಮ್ಮಅ. ೭–೧೯). **ಕೊಡಸಿಗ**: "ಅಗ್ನಿವಲ್ಲೀ, ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿಕಾ – ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೯); ಕೊಡಸಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಜಿಗ]ನೆಸರಂತೆ ಪುಳಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೨–೨೧); ಹಲಸು ಕೊಡಸಿಗ ಮಾವು . . . ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). **ಕೊಡ್ಸೀಗೆ**: ಬೆಪ್ಪಾಲೆ, ಕುಡು, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ . . . ಕೊಡಮೂರ್ಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೮–೧೬೧೩). [< ಸಂ. ಕುಟಜಕ]

ಕೊಡಸು₁ (ನಾ). = ಕೊಡಚು: (ಶ). [ಕೊಡೆ + ಚು]

ಕೊಡಸು₂ (ನಾ). = ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜಃ, ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಕೊಡಸು (ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ)" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೦). [< ಸಂ. ಕುಟಜ]

ಕೊಡಸೂನು (ನಾ). ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಎಡರೆಂಬ ಲವಣಾಬ್ಧಿಯನೀಂಟುವ ನೆಱೆ ಕೊಡಸೂನು ಕೃಷ್ಣನಂಘ್ರಿಗಳ ಬಿಡದುಚ್ಚರಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೭). [ಕೊಡ₄ + ಸೂನು]

ಕೊಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಕಾರೆ ಹೊಲದಿಂ ಬಡಗಲು ಕೊಡಸೋಗೆಯ ಪೊದೆಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೬–೨೯; ?). [?]

ಕೊಡಹು₁ 'ಕೊಡವು' ನೋ.

ಕೊಡಹು₂ (ನಾ). ೧. ಒದರುವಿಕೆ; ಝಾಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸಿಂಚನ; ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ: ಮೊಲೆಯ ಸೋಂಕಿಗೆ ತರುಣಿಯರ ತಂಬುಲದ ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ತೊ]ಡಹಿಗೆ ತೋಳ ಬಿಗುಹಿಗೆ ಬೆಳೆವ ಭೂಜವ್ರಜವ (ತೊರರಾ. ೬–೪–೯). ೩. (?): ಮೃತ್ಯುಲೋಕ ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಮನೆ ಬಾಗಿಲನೆ ಮಾಡಿ ಹೀಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಭವಗಡಲ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಕೊಡಹಿನಲ್ಲಿ ಸಿಡಿತೋಱಿಸೊ ಎನ್ನನು (ಪುರಂದ. ೩–೧೫–೩).

[< ಕೊಡಪು]

ಕೊಡಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಘಾತಿಸು. ೨. ಜಂಬಕೊಚ್ಚು; ಗಳಹು (?) ಮದಹಸ್ತಿ ಗಂಧವಾರಣ ಗಂಡಗೋಪಾಳ ತುರಕರೇವಂತ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಮಾರ್ತಂಡ . . . ಮಱೆವೊಕ್ಕರ ಕಾವ ತನಗಿದರ ಅಱೆಯಜ ಮಲೆಯ ಚೆಂಡಾಡುವ ಕುದುರೆವೆಂಡಳಿವ ಕೊಡಱುವರ ಬಜಸಿಡಿಲ ಧನ್ನಯ್ಯ ರಾಹುತನ ಕುಮಾರ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೬–೧೨; 1225).

[P 'ಕೊಡರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಕೊಡಿ₁ 'ಕುಡಿ' ನೋ.

ಕೊಡಿ₂ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಗುಡಿ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದ ಬಾವುಟ, —ಪತಾಕೆ. 'ಕೊಡಿಮರ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಡಿ$_3$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನ; ಶಕ್ತಿ: ‘ಕೊಡಿ ಅರಿವೆ’ ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಕೋಡಿ = ಬಟ್ಟೆ, ಹೊಸಬಟ್ಟೆ]

ಕೊಡಿ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ: ಶಾರೋಪಿಗೆ ಇದೇ ಸಲುವ ಕೊಡಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿ ಮಾರ್ಗಶಿರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೧); ಕೊಡಿ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೪೪).
ಕೊಡಿಹಬ್ಬ = ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ದ್ವಾದಶೀ; ಉತ್ಥಾನ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ನಡೆಯುವ ತುಳಸಿಪೂಜೆ. [?]

ಕೊಡಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆಯ ನೆಲ,—ಜಮೀನು(?): ಪಾವುಟೂರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡವಿನ ಕೊಡಿವುಂ ಇಪ್ಪಯ ಬಾಗು ನೈರಿತ್ಯದೊಳು ಬಿದಿರ ಪಳವುಂ ಪಲ್ಲಕುಡಿವುಂ ಪಡುವ ಪೂವಿನಕೆಱೆಯುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೨೧–೪೪; 1057). ೨. (ಕರಾ) ಕೊನೆ; ಅಪ್ಪೈರು.
[← ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಡಿಅರಿವೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಒಂದು ತರದ ಕೊಡಿಅರಿವೆಯ ಮೇಲೆ ಕುರುಂದದ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೪). [ಕೊಡಿ$_3$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಕೊಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕಲ್ಲು; ಕಗ್ಗಲ್ಲು: (ಕ). ೨. “ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಹೇಳುವ ಊರಿನ ಹೆಸರು” (ಜಾನಕೋ. ೪೨).
[ಕೊಡಿ$_3$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಡಿಗಿ ‘ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$’ ನೋ.

ಕೊಡಿಗಿ ಇನಾಂ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆಂದು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಮೈಗಜೆ. V, ೬೭೩).
[ಕೊಡಿಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಇನಾಂ]

ಕೊಡಿಗೆ ‘ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$’ ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ ‘ಕೊಡಗಿಗೆಱೆ’ ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆದಾರ ‘ಕೊಡಗಿದಾರ’ ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ ‘ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ’ ನೋ.

ಕೊಡಿತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ಕೆಡುಕುತನ: ಕಡುದುಃಖದಿಂದ ನಾ ಒಲೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೆ ಕೊಡಿತನದಿ ಬಂದು ಒದ್ದಳಯ್ಯಯ್ಯೊ (ಶಿವಗೀ. ೬೭೮); “ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ” (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ).
[< ಖೋಡಿತನ?]

ಕೊಡಿಕೆ (ನಾ). (?): ರಾಟಣಪೂವಿನ್ನಿಪ್ಪರ್ತ್ತಯ್ಗಣ್ದಗಂ ವತ್ತ ಕೆಱುವೊದು ಪಾರ್ವನ ಮಣ್ಣಲ್ಲೆ ಕೊಡಿಕೆ ಕಾಯ ಬಿಟ್ಟಣ್ಣುಂ ಅರಸಣ್ಣುಂ ಅಯ್ದೊಸ್ಟಿಂ ಒತ್ತೆಮಣ್ಣತ್ತು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೬; 800).
[?]

ಕೊಡಿಮರ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಕಂಬ; ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಅಮೃತಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಕೊಡಿಮರದ (ಧ್ವಜಕಂಬ) ಮೇಲೆ ಕೊಡಿ ಏರಿಸಲ್ಪಡುವುದು (ಪರಾವ. ೪೦).
[ಕೊಡಿ$_2$ + ಮರ$_1$. / ತಮಿ. ಕೊಡಿಮರಂ]

ಕೊಡಿಮರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಜಾತಿ: ಕೊಡಿಮರಹುಲ್ಲು ಗೊಡುರ ಹುಲ್ಲು, ಜರಿಹುಲ್ಲು ನೊಸೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೪–೬೫೪).
[ಕೊಡಿಮರ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಡಿಮೆನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊನ್ನಿಂದಳಿ ಅಱಿದಂತಟ್ಟರ ಕೊಡಿಮೆನೂರುವರ್ ಆಳ್ವ ಅರಸನು ಮಾಡಿಸುವೋರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೩; 753). [?]

ಕೊಡಿಯ (ನಾ). ಬಲ್ಲಿದ; ಬಲಶಾಲಿ; ಸಮರ್ಥ (?): ರಾಮದೇವರ್ಕಳಿಂ ಕೊಡಿಯನೆಂಬರು ಕಣಾ (ತುರಂಗ. ೧೫–೧೫).
[ಕೊಡಿ$_3$ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕೊಡಿಯನ್]

ಕೊಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಕುಡಿಯೆಲೆ; ಚಿಗುರೆಲೆ: ಬಿದ್ದಯ್ಯ ತಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕೊಡಿಯೆಲೆಯೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚುತ್ತ ಉಸುರಿದ (ಹುಲಿಹಾ. ೧೬೧). [ಕೊಡಿ$_1$ (< ಕುಡಿ$_2$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಕೊಡಿಸಿದೋನು × × × ಕೆದುವಡಿಳೊನುಡಿ ತೆನ್ನೆ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫–೬; 750); ಈ ಕುಮಾರಂಗೆ ಆ ಕನ್ನೆಯಂ ಮುಂ ಕೊಡಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೦); ವರದತ್ತ ಮುನೀಶ್ವರರಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮನನುರಾಗದಿಂ ಕೊಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೫೫); ನಿಮಗೀ ಹುಗ್ಗಿಗರು ಹುರಿಗೂಡಿ ಗೆಲಿದಿನ್ನಿಳೆಯ ಕೊಡಿಸುವರೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೮).
[ಕೊಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಡು$_1$, ಕುಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟ್$_5$ (ಭೂತಕೃ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು; ದಾನಮಾಡು: ಇದನ್ಪೆಱನೊರ್ವ್ವನೆೞ್ಕೊಳ್ವೊನುಂ ಕೊಡುವೊನುಂ ಪಞ್ಚಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೬–೧೧; 675); ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದೊಳ್ ಕೊಡುವದು (ಎಇ. XIV, ೧೯–೨೨; 725); ಪೆರ್ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸಬೆಣ್ಣೆವೊಲಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ತಿಲಪಾತ್ರ ಪ್ರಕರಗಳಂ ಕೊಡುವಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೬); ಶಶಿಧರನ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಬೇಕೆಂದು ತಂದೊರ್ವ ಮಾಲೆಗಾಱಂ ಭರದಿ ಕೊಡಲ್ (ಬಸರ. ೧–೨೯). ೨. ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಡು; ಲಗ್ನಮಾಡು: ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ (ಮಂಗರಾ. ೮೯–೨); ಒಕ್ಕಲ ಕೊಂಬೆನವರ ಕೂಸ ಕೊಡುವೆ (ಬಸವ. ೬೧೬); ಕೊಡಬೇಕುತ್ತಮನಾದವಂಗೆ ಮಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ.೬೯); ಆ ಮುನೀಂದ್ರನನುರುತರೋತ್ಸವದಿಂದಲಾಪುರದರಸ ನಿದಿಗೊರ್ಂಡೊಯ್ದು ಕೊಟ್ಟನು ತನ್ನ ನಂದನೆಯ (ತೊರರಾ.೧–೫–೫೯); ತಾಯೊಂದೆಸೆ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆಸೆ ಕೊಟ್ಟಹ ದೀಯಗರೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೪೬); ಕೊಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು ಕುಲಕ್ಕೆ ಹೊರಗು (ಗಾದೆ). ೩. ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಭುಜಗಭೂಷಣನರಸಿ ಕೊಡು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಮತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೮); ಕೊಟ್ಟ ವರವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವ ತೋಱುತ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯಿಹಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೩೮); ದೇವರು ಕೊಟ್ಟರೂ ಪೂಜಾರಿ ಕೊಡ (ಗಾದೆ). ೪. ಫಲಿಸು; ಸಫಲವಾಗು: ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅದು ನನಗೆ ಏನು ಕೊಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೫. ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು; ಅನುಮತಿಕೊಡು: ನೀವು ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾನು ಇಂದೇ ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ೬. “ಸಲ್ಲಿಸು; ಪಾವತಿಮಾಡು” (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೧): (ಸಾಲ, ಸಂಬಳ, ಸರಕಿನಬೆಲೆ ಮೊ. ವನ್ನು) ತೀರಿಸು, ಪಾವತಿಮಾಡು; ಬಟವಾಡೆಮಾಡು; ಸಲ್ಲಿಸು; ಕೊಡು (Pay. ಇಂಕನಿ). ೭. (ಭಿಕ್ಷೆ, ಅನ್ನ, ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹಾಕು; ಇಕ್ಕು; ನೀಡು: “ನೀಡು, ಹಾಕು, ಬಡಿಸು, ಕೊಡು, ಇಕ್ಕು” (ಕಂನುಹು. ೮೬); ಮಗುವಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಹಾಲು ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೮. ಈ; ಹಡೆ; ಪಡೆ: “ಈ (ಈನ್), ಹಡೆ, ಕೊಡು” (ಕಂನುಹು. ೬೯); ನಮ್ಮ ನಾಯಿ ನಿನ್ನೆ ನಾಲ್ಕು ಮರಿ ಕೊಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೯. (ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆರು; ಕಟ್ಟು: “ತೆತ್ತು, ಕೊಡು, ಕಟ್ಟು, ತೆರು” (ಕಂನುಹು. ೮೫); ಅವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬೆಲೆ ಅಪಾರ (ರೂಢಿ). ೧೦. ಮಾರು; ವಿಕ್ರಯಿಸು: ನಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಹತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ).

೧೧. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: "ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು–ಕಲಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು"(ವ್ಯವಹಾ. ೧೨–೧೨). ೧೨. (ಆಲಂ) ಏಟುಕೊಡು; ಪೆಟ್ಟುಕೊಡು: ಆ ಘಟಂಗನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೊಡು, ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಡು$_1$**: ೧. "ಕುಡು–ಪ್ರದಾನೇ ವಕ್ರೇ ಚ (ಢೊಂಕಾದ)" (ಶಮಧಾ); ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳ ಪ್ರೊರ್ಗೆ ಕುಡುವ ತೆಜಿ (ಎಇ. XIX, ೧೯೦–೧೩; 725); ಕುಡು ಚಪಳೆ ಜಪದ ಮಣಿಯಂ ಕುಡದಿನ್ನೊಂದಡಿಯನಪ್ಪೊಡಂ ಪೋಗದಿರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೧); ಜಗದ ಮಾನಿಸರ್ಪೊಲ್ಲದಂ ಕುಡುವರೆ ಕೂರ್ಪರ್ವರ್ಗೆ ಕುಡರೆಂದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೩೫). ೨. ಕುಡಲಿರ್ಪಂ ಬಲದೇವನೆನ್ನನುಜೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೦); ನಿಮ್ಮಳಿಯಂಗೆ ಶ್ರೀಮತಿಯಂ ಕುಡುವುದೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೩–೧೪). ೩. ಕುಡು ರಿಪುತಂತ್ರಕ್ಷಯಕರನನೆನಗೆ ಹಿತನಂ ಸುತನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೪); ಗುರು ಕಾಶಿಯ ವಿಶ್ವನಾಥ ಕುಡೆನಗೆ ಸನ್ಮತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧–೮); ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕುಡುವನಗಜಾರಮಣನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೫೯); ಸುಪ್ರಮೋದಂ ಕುಡುಗೆಮಗತುಳ ಶ್ರೀಯಮಂ ಶೈಲಜೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೨). ೧೩. ಹೊರಸೂಸು; ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು; ಹೇಳು: ಕೊಡು ಮಂತ್ರಮನೆಲೆ ಬೇಗಂ ಕುಡದಿರ್ದೊಡೆ ನಿನ್ನನಿಲ್ಲಿ ದೆಸೆವಲಿಗೆಯ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೩೬). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ: ಅಳವಿಗೊಡು, ಒಕ್ಕೊಡು, ಓಲಗಂಗೊಡು, ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು, ಕಾಳಗಗೊಡು, ಕೆಯ್ಗೊಡು, ಜತಿಗುಡು, ಧ್ವನಿಗೊಡು, ಬಡ್ಡಿಗುಡು, ಬೆಂಗುಡು, ಮೆಯ್ಗುಡು, ಸೂಱೆಗುಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೊಟ್ಟಾಡು = ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೊಡು: ಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟಾಡಿ ಬದುಕುವವನು (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊ: (೬). **ಕೊಟ್ಟುಂಡನ್** = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟು ಊಟ ಮಾಡುವವನು; ಭೋಗಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳ ಕೇಸರಿ ಕೂಟನ್ ಕೊಟ್ಟುಣ್ಣನಭಿಮಾನಸಳ್ಪಂ(ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩–೮; 965). **ಕೊಟ್ಟುವಱ** = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟುತಿಳಿ; ದಾನಮಾಡಿ ತಿಳಿ: ಕೊಟ್ಟುವಱಿಯೆ ಬುಧರ್ಗೆ ಕಾಣೆಯಂ (ಬಸವು. ೪೧–೮). **ಕೊಡಮಾಡಿಸು, ಕೊಡಮಾಡು** = ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ೭ ಸಾವಿರ ರೂ.ಗಳಷ್ಟು ನಿಧಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವಾವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಕೊಡಮಾಡಿಸಿದರು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೮); ಬೇರೆ ಅಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಮಾಡಿದರು (ಕಾಕಥ. ೧೩೪); ಅವರಿಗೆ ಉಳಿದ ಉಡುಗೊರೆಗಳೆಂದರೆ ರೈತರ ಸಿದ್ಧಪ್ಪನು ಕೊಡಮಾಡಿದ ಎರಡು ಹಿಂಡುವ ಆಕಳುಗಳು (ಹಪ್ಪಬ. ೨೭). **ಕೊಡವೇಳ್, ಕುಡವೇಟ್, ಕೊಡಹೇಳು** = 'ಕೊಡು' ಎಂದು ಹೇಳು; ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು: ಶಂಬರಾರಿಯ ಕುಮಾರಂಗೆ ಮತ್ಸುತೆ ಹೊನ್ನಬೊಂಬೆಯ ಕೊಡವೇಳ್ದನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೯); ಕುಡವೇಟ್ಟನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆಪಡೆವನ ಪೆಂಪೇಂ ನೆಗಟ್ತೆವಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೯); ಈತನನು ಕೊಡಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟನು ಸೀತೆಯರಸನು (ತೊರರಾ. ೪–೮–೧೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡು; ತುಳು. ಕೊರು]

ಕೊಡು$_3$ 'ಕೋಡು$_3$' ನೋ.

ಕೊಡುಂಜೆಱುವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುದಲ್ನಾಡರಾಷ್ಟ್ರೇ ಕೊಡುಞ್ಜಱುವುನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೨,೨–೩೨; 550).

[?]

ಕೊಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಟುಕು ಕೊಡು (?): ಓದಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿ ಪಲ್ಲಮಱಯಂ ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಕಪೋಲಮಂ ಕೊಡೆದು ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮನಿತ್ತು ತಮಾಲದ ಮೂಲವಿಂಡಿಯೊಳ್ಕೊಡುಕಿಸಿ ನೀಳ್ದುರೋದಕಮನೂಡಿಸಿ ಚಿತ್ರದೊಳಾದ ಮೋಹಮುಳ್ಪುಡಿದಿರೆ ದಿಕ್ಪತಂ ಕಱಪಲಾಜದೆ ನಿಂದುದದೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೫೯).

[ಕೊಡುಕ್ಕು$_0$ (< ಕುಟುಕ್ಕು$_2$) + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕೊಡುಕೊಳೆ, ಕೊಡಕೊಳು, ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪರಸ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಬಂಧ; ವ್ಯವಹಾರ: ಬಾಂಧವರನೆಲ್ಲರ ಕೆಡಹಿದಾತನ ಕೂಡೆ ಸಲೆ ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ಬಯಸುವರುಂಟೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨–೫); ಅಂತೆಗಂತೆ ಕೂಡಿ ಸಂತೆ ಕೊಡುಕೊಳೆ ನಡೆದಂತೆವೋಲ್ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೦–೫); ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ಮಾಡೆ ನೀನೊಬ್ಬ ನೆಂಟ ಬಹುರೂಪಿಯಾಗಿ ನಿಂತೆ (ಅರಳು. ೧೦೦–೧೦). **ಕೊಡಕೊಳು**: (ಜಾನಕೊ. ೪೨). **ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ**: ಸಾಕು ಸಾಕು ನಿನ್ನ ಕೂಡ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿಯು (ಕಗದ್ಯ. ೩೮). 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಕೊಡು$_1$ + ಕೊಳೆ$_2$]

ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ನೋ.

ಕೊಡುಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡು: ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೨); ಪದಾರ್ಥವು ಜನರಿಗೆ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭೭).

[ಕೊಡು$_1$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊಡುಗಯ್ 'ಕೊಡುಗೈ' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂರ್, ಕೊಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಡುಗೂರ್ ವಿಷಯೇ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೩; ?). **ಕೊಡುಗೂರು**: ಈ ಕಲ್ನಾಡ ನಱದೊಡು ಕೊಜ್ಜಾಗಳರ ಕೊಡುಗೂರರ ಬಜ್ಜಾಮತ್ತನ್ತೆ ಅಱುಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೫; 910). [?]

ಕೊಡುಗೂರು 'ಕೊಡುಗೂರ್' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂಸುತನ 'ಕೊಡಗೂಸುತನ' ನೋ.

ಕೊಡುಗೆ$_1$ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡುಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ; ನೀಡುವಿಕೆ: ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲೆ ಕೊಳುವೆಯಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೭–೧೧); ಮುಖ್ಯ ಬೇಕಾದದ್ದು ಜೀವಂತಗತಿ ಹೊಸನೆತ್ತರಿನ ಕೊಡುಗೆ (ನೆಲಮು. ೩೩). ೨. ಕೊಟ್ಟವಸ್ತು; ಕಾಣಿಕೆ: ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೨); ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗೊಬೆಲ್‌ನ ಕೊಡುಗೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೪೫); ಕುಟುಂಬದ ಆರೋಗ್ಯ . . . ಸುಖಸಂತೋಷಗಳ ಕಡೆಗೆ ಅದರ ಕೊಡುಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಹತ್ವದ್ದಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೨೦).

[ಕೊಡು$_1$ + –ಗೆ$_1$]

ಕೊಡುಗೈ, ಕೊಡುಗಯ್ (ನಾ). ಧಾರಾಳವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುವ ಕೈ; ಕೊಡುವ ಕೈ: ಕೊಡುಗೈ ವೇಶ್ಯೆಯ ವಶ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೧); ಕೊಡುಗೈಯ ಕರ್ಣನನೆ ಮೀರಿಹಳು ದಾನದಲಿ ನಮ್ಮ ವಿಷಯೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೨); ಅವರ ಕೊಡುಗೈ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಡೆಯದವರೇ ಇಲ್ಲ (ರಂಗನಾ. ೨೩೧). **ಕೊಡುಗಯ್**: ಅವ ಕೈ ಬಂದೊಡಂ ಕೊಡುಗಯ್ಯ ಬಾಳ್ಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೫–೧೩೬).

[ಕೊಡು$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೊಡುಗೈತನ (ನಾ). ಧಾರಾಳತನ: ಕಲಿತನದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಡುಗೈತನದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕರ್ಣನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರು ತಾನೆ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವವರು (ಧಾಮಣಿ. ೨೫). [ಕೊಡುಗೈ + -ತನ]

ಕೊಡುಗೈವೀರ (ನಾ). ದಾನಶೂರ: ನೀನು . . . ದೀನದಲಿತರಿಗೆ ಕೊಡುಗೈವೀರನಾಗಿ ವಿಶ್ವಾನುಕಂಪ ತೋರಿರುವೆ (ದಾನಚಿಂ. ೨೧). [ಕೊಡುಗೈ + ವೀರ]

ಕೊಡುವಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ. ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ಒಂದು ವಟಾರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ವಟಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಳಿ ತರುವಳಿ (ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು ತರುವುದು) ಉಂಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೬); ಅಂತಹ ಮನೆಗಳಿಗೆ 'ಕೊಡುವಳಿ ತರುವಳಿ' ಕೊಡದು (ಬೆಳುಮ. ೨೯). 'ತರುವಳಿ' ಪರಾ. [ಕೊಡು$_1$ + -ವಳಿ$_1$]

ಕೊಡುವಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ತೋರವಾದ ಹಾಗು ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕೊಡುಮಾಯಿ]

ಕೊಡುಹ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆ: ವೃದ್ಧಿಜೀವಿಕೆ-ಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡುಹ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೊಡು$_1$ + - ಹ$_2$]

ಕೊಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಗುಳಿ ಮಾಡು. ೨. ಕೊರೆ; ಕಂಡರಿಸು: ದೇವಿಯರೆ, ಕೊಡೆಯುತಿಹ ಮೂರ್ತಿ ಉಳಿದವರಿಗೇನೋ ಕಲ್ಲೆ (ನವರಾ. III, ೧೯). ೩. ತೆಂಗಿನೊಳಗಿನ ಕೊಬ್ಬರಿಯಂತೆ ಹೆರೆದು ತೆಗೆ; ಕೆರೆದು ತೆಗೆ. ೪. (ಕೀಟದಂತೆ) ಕೊರೆದು ನೋವುಂಟಾಗು; ಯಾತನೆಹೊಂದು; ನೋವಾಗು. ೫. ಬಡವಾಗು; ಕೃಶವಾಗು: ತಡೆಯಲ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಯೆನುತುಂ ನಡನಡುಗುವವೋಲ್ ನಡು ಕೊಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೦); ಕೊಡೆದುದು ನಡು ಕೊಡೆ ಮಡದಿಯ ಪೊಡೆಯೊಳು ಮಡುಗೊಂಡೆಸೆವನುರಾಗ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೨೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದ್ಯ; ತುಳು. ಕುಡೆ]

ಕೊಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲುಗಳಿಗೆ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಸತ್ತಿಗೆ; ಛತ್ರಿ; ಆತಪತ್ರ: "ತಟಿ, ಕೊಡೆ, ಮೇಘಡಂಬರಂ - ಈ ೩ ಆತಪತ್ರ" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೩೨೭); "ತಟಿ ಕೊಡೆಯು ಛತ್ರಮಕ್ಕನವರತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೯); ಸೀಗುರಿಗಳುಮಂ ಕೊಡೆಗಳುಮಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೧); ಪಂಚರತ್ನದ ಕೊಡೆಯಂ ಪಿಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೭-೫); ಐಬಿಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಳಪಣ್ಣವಕೆ . . . ರಾಜಚಿಸ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೧೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಜಡೆಯ ಚಂದ್ರಕಳೆ ಕೊಡೆಯಾಗೆ ಪಿಡಿದ ತ್ರಿಶೂಲಂ ಕೊಡೆಯ ಕಾವಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೬); ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆವಡೆ ಹಿಡಿದ ಕೊಡೆ ಕಾವುದೇ (ಹಜಕಾ. ೨-೩೧); ಕೊಡೆಯೆಂಬರಾತಪತ್ರವನು (ಮೋಹತ. ೨-೨೦); ಮರವೇ ಪರಿಮಳ ಪರಿವೇಷವನಾಂತಿಹ ಹೂವಿನ ಕೊಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೨೬); ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಕರಾ) ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರ ಸುತ್ತಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಭಾವಳಿ,—ವರ್ತುಲ, —ಪರಿವೇಷ: ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕನ್ನು ಅವು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವುವು, ಇದರಿಂದ ಅವನ ಸುತ್ತು ವರ್ತುಲಾಕೃತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಭಾವಳಿಯುಂಟಾಗುವುದು ಇದನ್ನೆ ಕೊಡೆಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೬).

ಕೊಡೆಯಭೋಗ = ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಸೇವೆ; ಛತ್ರಿಸೇವೆ (?): ಗುತ್ತಿಗೆ ೩ ೭ ಕೊಡೆಯ ಭೋಗ ೧ ಕೆ ಗದೆ ೩ ೧ಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂರು. ೧೫೭-೭; 1426).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದ್ಯ; ಮಲ. ಕುಡ; ಕೊಡ. ತುಳು. ಕೊಡೆ; ತೆಲು. ಗೊಡಗು]

ಕೊಡೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ಕೊಡುಗೆ: ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆಯೇ ಬಯಲ ಹಮ್ಮನಾಡಲದೇತಕೆ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೮-೧೬); ನಿನಗೂ . . . ನೆನಪಿರುವಂಥ ಕೊಡೆ ಕೊಡ್ತೀನಿ (ಪುನರು. ೫೧೧). 'ಕೊಳುಕೊಡೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಡೆಗರಿ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಗರಿ: ಸಡಲಿಸಿ ಮಡದಿಯರುಡಿಯನು ಮುಡಿಯನು ಬಡ ಮುದುಕರ ಕೊಡೆಗರಿ ಹರಿದಾಡಿಸಿ (ಕಎಪು. ೨೮-೭). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಗರಿ$_1$ (< ಗಱಿ)]

ಕೊಡೆಗೆದರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರಡು, —ಬಿಚ್ಚು: ಮೂಡಿದುವು ರೆಂಕೆ ಸಾರಣನ ಭುಜಕೆ; ಕೊಡಗೆದರಿ ಹಾರುತ್ತಿದನಾ ಕದನ ಮೇದಿನಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೦-೨೩೨).

[ಕೊಡೆ$_2$ + ಕೆದರು (< ಕೆದಱ್)]

ಕೊಡೆತ, ಕೊಡತ (ನಾ). (ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ) ನರಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಸಿಡಿತ, —ನೋವು: ಸಂದುಗಳ ಕೊಡೆತ ನಿದ್ರಾಭಂಗ . . . ಉಂಟಾಗಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೧). **ಕೊಡತ**: "ಛಳಿ ಹಾಸುಗೋಲು ಪುಣ್ಣೋವುಗಳೊಳಂ ಕೊಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮); ಸಂದುಗಳ ಎಲುವುಗಳ ಕೊಡತ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರ್ಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಸಕವೈ. ೯೮). [ಕೊಡೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕೊಡೆನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪುಟನೆಗೆ; ಉಟಿಹಾರು: ನಡೆಗಲ್ವಂದುಂ ಬಿಣ್ಪಂ ಕೊಡೆನೆಗೆದಪುದುರ್ವಿಯೆಂದು ವಾಸುಗಿ ಪಲವುಂ ಪೆಡೆಯಂ ಶಿಶು ನಡೆವೆಡೆಯೊಳ್ ಪಡೆದಾಂತು ಸಹಸ್ರಫಣನೆನಲ್ ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೨೯); "ಒಂದು ಕಡೆಯ ಭಾರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಒಡೆದು ನಾನಾಥಟ್ಟುಗಳ ಮೈವಿಡಿದು ವಾರಿಡುವರುಣಜಲದಲಿ ಕಡಿಕುಗಳು ಬೆಂಡೇಳೆ ದಂತಿಗಳಟ್ಟೆ ಕೊಡೆನೆಗೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮); ಕೊಡೆನೆಗೆದವಟ್ಟೆಗಳು ರಕುತವ ಕಡಲೊಳರೆಜೀವದ ಭಟರು ಬಾಯ್ವಿಡುತ ತೇಕಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೧).

[ಕೊಡೆ$_0$ + ನೆಗೆ]

ಕೊಡೆಮರ (ನಾ). ತಾಳೆಜಾತಿಯ ಒಂದು ಮರ: ಶ್ರೀತಾಳೆ, ಕೊಡೆಮರ. . .ಓಲೆಗರಿಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೫೮). [ಕೊಡೆ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡೆಮುಳ್ಳುಜಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ: ಬುಡ್ಡೆಜಾಲಿ, ಕೊಡೆಮುಳ್ಳು ಜಾಲಿ, ಹೊಡೆ ಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨-೧೮). [ಕೊಡೆ$_0$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$) + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕೊಡೆಯಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ ಸಯ್ಯನೆ ಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬-೪; 735). [?]

ಕೊಡೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ತೆರೆ ಬಂದು ಬಂದೆದ್ದು ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ಕಾರಿ ಹೊರಳುವೆಡೆ, ಕೊಡೆಯೆತ್ತಿ, ಗದ್ದುಗೆಯನೇರಿ (ಪಾರಸಿ. ೫-೧೦೨). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೊಡೆಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರವಾಗಿರುವ ಎಲೆ; ಅಗಲವಾದ ಎಲೆ: ಜಳದೇವತೆಗೆತ್ತಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಸತ್ತಿಗೆಗಳ ಪುದುವೆನಿಪುವು ವನಜವನದ ಕೊಡೆಯೆಲೆ ಪಲವುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೫); ನಳಿನಿಯೊಡವೆಳೆದು ರಜಂಬೊರೆದು ಕೊಡೆಯೆಲೆಯ ಕೆಳಗಿರ್ದ ರಾಜಹಂಸಿಯ ವಿಳಾಸಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭೮); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ತಾವರೆಯ ಕೊಡೆಯೆಲೆಗಳಿಂ ಮುಚ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ . . . ತಣ್ಣಿಳಸಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೬); ಮೇಗೆ ನೆಗೆದಿಸುವ ಪಾವಸೆಗೊಂಡ ಪೇರಾವೆಯುಂ ತಾವರೆಯ ಕೊಡೆಯೆಲೆ ಗೆತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೦ ವ).

[ಕೊಡೆ$_2$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊಡೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಅಧಿಪತಿ; ರಾಜ: ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೆರ್ಮರ್ಯೊಡೆಯಂ . . . ಕೊಡೆಯೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕೊಡೆವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆದೆಱೆಯುಮಂ ಕೊಡೆವಣಮುಮಂ ಬಿಟ(ಟ್ಟ)ರು (ಇಅ. X, ೨೫೩–೪೪ ; 1108). [ಕೊಡೆ ? + ಪಣ$_1$]

ಕೊಡೆವರ (ನಾ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮರ: ಕೈಗೊಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲನೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಂ ನಡೆಸಿ ತಂದಾರವೆಯ ಕೊಡೆವರನ ತಡಿ ನೆಳಲ ತಂಪಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ (ಸೋಮಚ. ೨–೮೬). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಪರಮಜಿನಜನನಿಗೊರ್ವಳ್ ಸುರವಧು ಕೊಡೆವಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೭೮); ಒರ್ವಳ್ ಕೊಡೆವಿಡಿವುದು ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಚಮರವನಿಕ್ಕುತಿರ್ಪುದು (ಗದಾಯು. ೯–೩೧); ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡೆವಿಡಿವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೪–೫೦); ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನು ಕೊಡೆವಿಡಿದಲ್ಲಿಗೈತಂದು (ಸಂಭಪ. ೧೦–೧೫). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೊಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ನಾಯಿಕೊಡೆ; ಅಣಬೆ: "ಛತ್ರಾ, ಅತಿಛತ್ರಃ, ಪಾಲಘ್ನಃ – ೩ ಕೊಡೆಹುಲ್ಲಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೨). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಡ್ಸೀಗೆ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣ 'ಕೊಳ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಕೊಣಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಅರೆ ಹೊಱಸು ಟಟ್ಟವನು ಮಣಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು ಮೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಱಗ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [?]

ಕೊಣಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆದಾಡು ; ಎಗರು ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು : ಕುಱುವಿಂದು ನೀರುಣಲ್ ಬಗೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ ಕೊಣಕಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೬೨–೧೩); ಕೊಣಕಿಡುವ ಕೊಣಸುಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೨ ವ); ಕಾಡ ಕೋಣಂ. . .ಕೊಣಕಿಡುತ್ತಂ ಬಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.೪–೨೬ ವ). [ಕೊಣಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಣಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು : "ಕೊಣಕು – ಮೃಗಲಂಘನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಸುಣೆಸೊಕ್ಕೆ ಕೊಣಕುತುಂ ಪಾಱೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೩) ; ದರಿ ಗೋಡಿಱಿದಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೫) ; ಕೊಣಕುವ ಸಬುದಮನಾರಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೩) ; ಕರು ಕೊಣಕೆ ಕಂಬದಾ ಕೆಳಗಂತೆ (ಹಟ್ಟಿರ. ೪–೪೪). [?]

ಕೊಣಕು$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಜಿಗಿತ; ಹಾರಿಕೆ. 'ಕೊಣಕಿಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಣಕು$_1$]

ಕೊಣಕೋಲ್ (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು; ವಕ್ರವಾದ ಕೋಲು (?) : ಕೊಣಕೋಲಂತಪ್ಪ ಬಾಲಮುಂಬೆರಸು ಬಿಲದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲಿಯಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪–೨). [ಕೊಣ$_0$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೊಣಗು 'ಕೊಳಗು' ನೋ.

ಕೊಣತ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬೀಸುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಗದೆಯಂತಹ ಸಾಧನ; ಲೋಡು : ಪರತತ್ತ್ವ ವಿವರದ ಬಸಿಗೆಗಳನೆ ಹಾಕುತಱವೆಂಬ ಕೊಣತವ ನೊತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ (ಕೈಕವ. ೪–೧೫–೧).

ಕೊಣತಕಟ್ಟು = ಕೊಣತಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಏರು : (*). [?]

ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ನೋ

ಕೊಣಪ (ನಾ). ದನುಜ, ರಾಕ್ಷಸ: ಪ್ರಕಟಮಾಗೆಸೆವುತಿರ್ಪೆಮ್ಮ ಮಾಬಲಕೆ ಜೋಕೆಯಿಂದೊರ್ವ ಸೇನಾನಿಯಂ ವಿರಚಿಪೊಡೆಯಾ ಕೊಣಪರೊಳಾವವಂ ಯೋಗ್ಯನಹನಂತದಂ ತಿಳುಪು (ಘೋರಾಸು. ೪೬–೨೧). [< ಸಂ. ಕೋಣಪ]

ಕೊಣಪಿ (ನಾ). ಕಾಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವ ಬಡಿಗೋಲು : (*). [? . / ತೆಲು. ಕುದುಪ]

ಕೊಣಬಿಗ (ನಾ). ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು ; ಒನಪುಗಾರ ; ಸೊಗಸುಗಾರ : ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೋಣನ ಮೇಲೆ ಗೊಬ್ರವ ಹೇರ್ಯಾನೆ ಕೊಬ್ಬಿದೇನೆಲಾ ಕೊಣಬಿಗಾ ನಿನ ಬಾಕ್ಲಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಮುಳ್ಳ ಎಳಸೇನು (ನಾಪದ. ೨೧). [ಕೊಣಬು$_1$ (< ಕೊನಬು) + –ಇಗ]

ಕೊಣಬಿಗೆ, ಕೊಣಮಿಗೆ, ಕೊಣವಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಕವನ್ನು ನಾದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಅಗಲವಾದ ಮರದ ಮರಿಗೆ; ಹರಿವಾಣ: "ಕೊಣಬಿಗೆ (ಕೊಣಮಿಗೆ) – ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಗಲ ಪಾತ್ರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಣಮಿಗೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೊಣವಿಗೆ**: (*). [?]

ಕೊಣಬು$_1$ 'ಕೊನಬು' ನೋ.

ಕೊಣಬು$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಂಬಾರು: ಉತ್ತಮದ ಸಂಭಾರಮಿಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕೆಂಟು ರುಚಿವೆತ್ತ ಕೊಣಬಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೨); ಹಲಸಿನ ಕಾಯ ಮೃದುವಾಗಿ ಕುಕ್ಕಿ . . . ಮೊಸರು ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಆ ಕೊಣಬನು ದರ್ವೀಲೇಪದ ಪವಣಿನಲಿಳುಹಿ (ಭೀಮಸೂ. ೪೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟಮ್ಪು]

ಕೊಣಬುಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಣಬನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ತಯಾರಿಸು : ಬಿಳಿಯುಪ್ಪು ಹುಳಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆ ಮೆಣಸನರೆದುದಂ ಕೊಣಬುಗಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೪೦). [ಕೊಣಬು$_2$ + ಕಾಸು$_1$]

ಕೊಣಬೆ (ನಾ). ಬಣಬೆ; ಮೆದೆ: ಅವನ ಹುಲ್ಲು ಕೊಣಬೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಗೋದಿನಾಗರ ಹಾವು ಹೆಡೆಯಾಡಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಿತು (ಗರುಡಾ. ೧೨೭). [?]

ಕೊಣಮಿಗೆ 'ಕೊಣಬಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣಮಿರುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೂರಾಳಿಗದ ಆಳರೊಳೆ ಕೊಣಮಿರುಗಙ್ಗ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟೆ ಎಱಿದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೬೭–೩ ; 780). [?]

ಕೊಣಲು (ನಾ). ಬಾಗು ; ತಿರುವು : ಮೂಡಲು ಹೊಸಗೆರೆಯ ಪಡುವಣ ಬಡಗಣ ಕೊಣಲು ಮತ್ತರೊಂದು ಕೋಡಿವರ ಪಗಲೂಟದ ಕೈಯಿಂದಂ (ಕಕುಲ. ೨೦–೭; ?). [? . / ತಮಿ. ಕುಣುಗು = ಬಾಗಿರು, ವಕ್ರವಾಗಿರು]

ಕೊಣವಿಗೆ 'ಕೊಣಬಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣಸು$_1$ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ; ಮರಿಹುಲ್ಲೆ : "ಕೊಣಸೆಂದು ಮೃಗಶಿಶು" (ಕಶಸಾ. ೬–೧೧೦) ; "ಕೊಣಸೆನೆ ಮೃಗಪೋತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೮) ; ದೀವದ ಪುಲ್ಲೆಯ ಕೊಣಸುಗಳ್ಗೆ ಪುಲ್ಲೆಸಟಂ ಸೆಱೆದು ನೀಡುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೮ ವ) ; ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳಿಂದೆ ಕೊಣಸಂ ನಸೆಯಿಂ ಮೃಗ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ತರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೩–೨೨) ; ಪುಲ್ಲೆಯ ಕೊಣಸಂ ಪುಲಿಯೇಱಿದಂತಿರೇಱಲುಪೇಂದ್ರಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೧೦೦) ; ನೀನಿಲ್ಲು ಕೊಣಸಿಂಗೆ ಮೊಲೆಗೊಟ್ಟು ಬಂದಪೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೧೧೩).

ಕೊಣಸು$_3$ (ನಾ). ಗೊಣಸು; ಗೊಲಸು: ಮದ್ದಳೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಣಸು ದಾವುಲಿಯ ಬೊಂಬೆಯ ಕಟ್ಟೆ (ಪ್ರಭುಷ. ೫-೨೬). [< ಗೊಣಸು]

ಕೊಣಸುಮಣಿ (ನಾ). = ಕೊಣಸು$_1$: ಬಿಮ್ಮಿನಿಂ ಕೊಣಸುಮಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಹ್ಮಾತ ಕಲಿಸುವುವು ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯು (ಪ್ರಭುಷ. ೩-೨೦). [ಕೊಣಸು$_1$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕೊಣೆಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಕೊಣೆಕಲ್ ವಿಷಯೇ ಸ್ವಭಾಷಯಾ ಪೆರಿಯಾಳನಾಮಗ್ರಾಮನ್ದತ್ತಮ್ (ಇಆ. VIII, ೯೬–iib ; 7ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಣು 'ಕೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಣ್ಣ (ನಾ). (?): ಹು[ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಿದ ಕಾಂಡಪಟಂಗಳೊಳಂ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟನೊಳಟ್ಟಿದ ಕೊಣ್ಣದೊಳ್ ದಿದಿರ ಪೋಳಿಯೊಳಂ (ಮದಹ. ೮-೨೩). [?]

ಕೊಣ್ಣೊಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಕೊರಕೋಡ ಕೊಣ್ಣಂದರ ಕೆಱೆ ಧಾತು ಸರ್ವ್ವಂ ಯುತ್ತರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೪; 797). [?]

ಕೊಣ್ಣೊಂದಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತಬನ್ದು ನೆಱಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ತಬಂದು ಕೊಣ್ಣನ್ದಗಾಲೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೫೩–೨೫; 550). [?]

ಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಗಡೂರ ಕುರುಳ ಕೋಗೂಣ್ಣ ಎಡತಲೆಯ ಕೊತದ ಪುಳ್ಳಿಗನುಂ ಕೆನ್ನೆಳ್ಳೆಯ ಬದ್ರಪೆ ಐಯನೂಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೧೫; ?). [?]

ಕೊತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಸಾರು ಕೊತಕೊತ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊತವರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತಲಿಕುದುರೆ (ನಾ). ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕುದುರೆ (?): ಮುತ್ತಿನ ತುರಾಯಿಗಳು, ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆ ಐದು ಕೊತಲಿಕುದುರೆಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅಲಿ ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಾರಿಂದು ಅರಸರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಬಖೈರು. ೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಲ]

ಕೊತವಾಲ, ಕೊಟ್ಟವಳ$_1$, ಕೊತ್ತವಾಲ, ಕೊತ್ವಾಲ್, ಕೊತ್ವಾಲ, ಕೋಟ್ಟವಳ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ದುರ್ಗರಕ್ಷಕ: ಬಾದಶಹನು ಅದೇ ಕ್ಷಣ ಕೊತವಾಲನನ್ನು ಕರೆತರಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦); ರಾಣೀನಗರದ ಕೊತವಾಲನೂ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು (ಕೊತಕಾ. ೧). **ಕೊಟ್ಟವಳ$_1$**: ೧. "ಪೊಡವಿಯೊಳಡಂಗಾಯ್ತರಾಕುಱುಂಬರೆನಿಪ್ಪ ನುಡಿ ಕೊಟ್ಟವಳರ್ಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೬); "ಅಡಂಗಾಯ್ತರ್ಕುಱುಂಬರೆನೆ ಕೊಟ್ಟವಳರು" (ಶಬ್ದಸ್ಮೃ. ೩೬). **ಕೊತ್ತವಾಲ**: ೨. ಪ್ರವಾಸಿ ಮಂದಿರದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ: (?). **ಕೊತ್ವಾಲ್**: ೧. ಕೊತ್ವಾಲ್ ಚಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೨). **ಕೊತ್ವಾಲ**: ೧. ಕಿಲ್ಲೆದಾರರುಂ ಕೊತ್ವಾಲರುಂ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧–೩೯); ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಣಿಕ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊತ್ವಾಲನ ಬಳಿಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೧); ನಮ್ಮನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ರವಾನೆಮಾಡಲು ಸುಲ್ತಾನನ ಸ್ವಂತ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ಕೊತ್ವಾಲನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೬೪). **ಕೋಟ್ಟವಳ**: ೧. ಕುಱುಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಡಂಗಾಯ್ತ', 'ಕೋಟ್ಟವಳ' . . . ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆವ ಅರ್ಥಗಳು (ಕರ್ನಾಟ. ೬೨).
[← ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಟಪಾಲ < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಪಾಲ. / ಪಾರ. ಕೋತ್ವಾಲ್]

ಕೊತುಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುತ್ತಿಱಿದು ಪರಿವ ಪಂಕಾಲುತ್ತಮವೆನೆ ಬೆಳೆದ ಗಂಧಶಾಳಿ (ಯ) ತೆನೆಯಿಂದೆತ್ತಲು . . . ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆಯಿಂದ್ರಪುರವನನುಕರಿಸಿತ್ತು (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೧–೨೧; 1157). [?]

ಕೊತ್ತಂಡಕೆಱೆ 'ಕೊತ್ತಂದಕೆಱೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಂದಕೆಱೆ, ಕೊತ್ತಂಡಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪಡುವ ಮಾಲೆ ತಾಯನ್ದೆ ಕೆಱೆಯ ವಡಗಾಯ್ನಡುಗಲ್ಲೆ ಕೊತ್ತನ್ದೆ ಕೆಱೆಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೩–೬೫; 850). **ಕೊತ್ತಂಡಕೆಱೆ**: ತಾಯಂದೆಕೆಱೆಯ ವಡಗಾಯ್ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಕೊತ್ತಂಡಕೆಱೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩–೬೫; 806). [ಕೊತ್ತಂದ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕೊತ್ತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಕೊಡರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಸುಂಕಸೋದಿಗೆ ಕೊಡರೆ ಕೊತ್ತಕೊಡರೆ ಎತ್ತುದರೆ ಕೊತ್ತಮ × × ದರೆ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫–೩೫; ?). [?]

ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ ಪೂರ್ವದ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾವರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೦; 915). [? + ಊರ್]

ಕೊತ್ತಣ 'ಕೊತ್ತಳ$_1$' ನೋ.

ಕೊತ್ತಣೆ 'ಕೊತ್ತಟಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತದಿಕಾವಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪೆ ಒಡೆಯ ಕೊಸಿಗ ಕೊತ್ತದಿ ಕಾವಲ ಎನಾದಿಪೆರುರಾದರು ಸಮಣರು ಮರುದೂರ ಮಾರಂದೆಯರ್ . . . ಎನೆತ್ತರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨–೫೬; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊತ್ತನಗೊರಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಸೊಪ್ಪುಗಳು: ಅಗಸೆ . . . ಕುಟ್ಟೆ, ಕೊತ್ತನ ಗೊರಜಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಪುಂಡಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [? + ಗೊರಜಿ (< ಗೊರಜಿ$_1$)]

ಕೊತ್ತಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಯಲ್ನಾಡಂಬನ್ದು ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲಮನಿಱಿದು ತುಱುವಂ ಕೊಂಡು ಪೋಗುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೬; 910); ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೬೩೨–೨೬; 971); ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡಮ್‌ಬಡಿಕೆಯಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩೬–೪; ?). [ಕೊತ್ತ$_0$ + ಮಂಗಲ]

ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕೊತ್ತುಂಬರಿ: ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ, ಓಮ, ಸಾಸಿವೆ, ಸೈಂಧವಲವಣ . . . ಬಿಡುಲವಣ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಭಾಗ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೬). [ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ]

ಕೊತ್ತಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದ್ವಿವೇದಿ ಕೊತ್ತಮ್ಮಶರ್ಮಣೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೫೩–೨೨; 550); ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಅಣ್ಣಿಗೆರೆಯಣ್ಣಗೆರೆ ಕೊತ್ತಮ್ಮಂಗೆ ಅಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩–೪; 962). [ಕೊತ್ತ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕೊತ್ತಲ 'ಕೊತ್ತಳ$_1$' ನೋ.

ಕೊತ್ತಲು 'ಕೊತ್ತಳ$_1$' ನೋ.

ಕೊತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕೊತ್ತಲ (?): ಪುಂಮತ್ತೂರು ಯಲ್ಲಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರ್‍ರಿಯಿಂದ ಬಡಗಲು ಕೊತ್ತಲೆ ಮತ್ತಂ ಪೋಣಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಪುಂಮ್ಮತ್ತೂರು ಕೆಱೆಕೋಡಿ ಅಡ್ಡಹಳ್ಳದಿಂ ಪಡವಲು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೩೮–೨೨; 1397). [?]

ಕೊತ್ತವಾಲ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಂಕರ್ಯ, —ಸೇವೆ (?): ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥದೇವರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವಿರ್ತಿ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱುವನಿಗೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಮಾಂಧಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಧರ್ಮ (ಎಇ. XXI, ೨-೫೫; 1260); ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಕೆ ಕುಱುವನಿಗೆ ಸಂಗಮೇಶ್ವರಕೆ ಪಾರಣೆಯ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕೊತ್ತಸಿಗೆ ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಇದು ವಿವರ (ಎಇ. XXI, ೨-೬೫; 1260). [?]

ಕೊತ್ತಳ$_1$, ಕೊತ್ತಣ, ಕೊತ್ತಲ, ಕೊತ್ತಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜು; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಡಗಿನಿಂತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ) ಕಟ್ಟಿದ ಮರೆ: ಸುತ್ತುಂ ಪರಿವಡೆದುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ಪರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲ ಮಾಡದ ಮೇಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೫೨); ಗೊಂಟುಗೊಂಟನೊಳ್ ಬಳಸಿದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ತೇರಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೯); ಕೊತ್ತಳವೊ ಗಗನದೊಳು . . . ಖಚರರು ಸಾರಲೆಂದಿಟ್ಟ ಥದ್ರುಂಗಳೋ (ಹಡಕಾ. ೧-೩೭); ಥರಥರದ ಕೊತ್ತಳದ ಕಾಹಿನ ಸುರಭಟರು ಸುಖನಿದ್ರೆಗೈಯ್ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೬); ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ಮೊಳಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಕೊತ್ತಳಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨). **ಕೊತ್ತಣ**: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಹುಲಿಮುಖವಂಬುಖಂಡಿಗಳೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳು ಕೊತ್ತಣಗಳು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೬); ಅಗಳುಗಳಾಳುವೇರಿಗಳು ಡೆಂಕಣಿ ಅಟ್ಟಳೆ ಕೊತ್ತಣ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಳು ಕೋಂಟೆಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿಹ ಕೋಂಟೆಯ ನೇನ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೫; 1355). **ಕೊತ್ತಲ**: ದಿಗ್ಗಜದಂತೆ ಸಿಂತ ಕೊತ್ತಲಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಮೋಹತ. ೨೦-೬); ಕಿರಿದು ವಜ್ರದ ಕರಂಡಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಲ ಮೆಱೆದುವು ಚೌದೆಸೆಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೬); ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು ಕೊತ್ತಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೮೦); ಗೋಪುರ, ಕೊತ್ತಲ ಮುಂತಾದವುಗಳ ನೆಲಸು ಬಿಡಗುಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು (ಪಂಯಾತ್ರ. ೬೯). **ಕೊತ್ತಲು**: ಗಗನವ ಸೋಂಕುವ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಲುಗಳು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತಳ; ತುಳು. ಕೊತ್ತಳ, ಕೊತ್ತಲ; ತೆಲು. ಕೊತ್ತಳ, ಕೊತ್ತಡ]

ಕೊತ್ತಳ$_2$ 'ಕೊತ್ತಟು' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳದುಱುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುರುಬು: ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು ಕೊಂಕದ ಕೊನೆದುಱುಬಿನ ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು ಸುರತದಲಿ ನಿಲ್ಲದದುಱುಬು ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩-೧೦೮).

[ಕೊತ್ತಳ$_1$ + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಕೊತ್ತಳಿ 'ಕೊತ್ತಟು' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿಕೆ, ಕೊತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸವರಿ ಉಳಿದ ತೆಂಗಿನ ಅಥವಾ ಅಡಕೆಯ ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡು; ಗೊದಮಟ್ಟೆ; ಹೆಡೆಮಟ್ಟೆ: ಬೇಸರ ಬಂದರೆ ತೆಂಗಿನ ಕೊತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಬಳಸಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೪೧). **ಕೊತ್ತಳಿಗೆ**: ಗುಡಾಣದ ಒಲೆಗೆ . . . ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡಿನ ಒಣಗಿದ ಕೊತ್ತಳಿಗೆಗಳನ್ನೂ ತುರುಕಿದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೪೭). [← ತುಳು. ಕೊತ್ತಳಿಗೆ]

ಕೊತ್ತಳಿಗೆ 'ಕೊತ್ತಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ವನಜೋದ್ಭವ ವಂಶಚಕ್ರ್ವರ್ತಿಗಳೊಳ್ ಮನುಚರಿತ [ಪ್ರತೀ] ಕರೆನೆ ಕೊತ್ತಳಿವನ್ನೆಗಱ್ದೊಳ್ಗಲಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕನುಪವದಾನಿ (ಎಇ. XIX, ೨೨೪-೬; 1033). [?]

ಕೊತ್ತಟು, ಕೊತ್ತಣೆ, ಕೊತ್ತಳ$_2$, ಕೊತ್ತಳಿ, ಕೊತ್ಥಳಿ, ಕೊಳ್ತಳಿ, ಕೊಟ್ಟ್ರಲೆ, ಕೊಟ್ಟ್ರಟು (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: "ಕೊತ್ತಟುಯೆಂದು ಕಾಗೆಯ ಮೊತ್ತಮುಂ ಬೆಸದವರ ನೆರವಿಯುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೊತ್ತಟುಯೆನಲ್ಕೆ ಕಾಕಸಮೂಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಕೋಗಿಲೆವಱ ಮಾಮರದೊಳ್ ಕಾಗೆಯ ಕೊತ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಟುಯೊಳೆಱ್ದುಪೋಗಲುಮಿರಲುಂ . . . ಏಗೆಯ್ಯಲುಮಾರ್ತುದಿಲ್ಲ ಬನದೊಳ್ ಪೆಳಱಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಳಕಂಠಂ ಕೊತ್ತಟುಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಕಾಗೆಯಂತಿರೇಂ ಕೂಗುಗುಮೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೭೧). ೨. ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಸಬಿನವರ ಸಂಘ; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಸಮೂಹ: "ಕೊತ್ತಟುಗಳೆನಲ್ ಗುಂಕಂ ಮೊತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೭); ಚಲಭೂಪಜನ್ ಎಱ್ತು ಪರಾಕ್ರಮನ ಪುದಿದ ಕಲ್ಲು ಕೊತ್ತಟುಸುದ್ದಂ ವಡೆಯರಂ ಮಂಗಳಂ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೨-೪; 800); ಆತನನಾಳಿಸಿದರಸರುಂ ನಾಡು ಮೂರು ಕೊತ್ತಟುಯುಮಯ್ದುಂ (ಎಕ. XII. ಶಿರಾ. ೩೮-೫೫; 878); ನಡಪಿದ ನನುವರದೊಳ್ ಕೈಮಡಗದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪೊಗಟ ಕೊತ್ತಟು ದಿವ್ಯಂ ಬಿಡಿದು ಕಱಿವಂತೆ ಕಱಿದನ ಪಡೆದ ಯಶಂ ಗೆಲ್ಲದಿಸ್ತುಮಗ್ಗಳವಲ್ತೇ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬-೮; 1075). **ಕೊತ್ತಣೆ**: ೧. "ಕೊತ್ತಣೆಯೆಂದು ಕಾಗೆಗಳ ಮೊತ್ತಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೊತ್ತಳ$_2$**: ೧. "ಕಾಗೆಪಿಂಡಿಗೆ ಕೊತ್ತಳಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೧); ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತಳಂ ಕುಕ್ಕುವೆಳೆಕುಕಿಲಂತೆ (ಗೊಲ್ಲಥಾ. ೯-೨೫೨). **ಕೊತ್ತಳಿ**: ೧. "ಕೊತ್ತಳಿಯೆಂದು ಕಾಕಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೧೨); ಅಣ್ಣವಾಲರಸಂಚಿಯುಂಬಂತೆ ಕೊತ್ತಳಿಗಳುಣ್ಣ ಬಲ್ಲುವೆ (ರಾಘಚ. ೧-೧೯); ಕೂಳಂಗಂಡ ಕೊತ್ತಳಿಯಂತೆ ಕಳಕಳಂಗೆಯ್ದು (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫ ವ); ಕಾಗೆಯಂ ಕೆಡಹೆ ಕೊತ್ತಳಿಯೆ ಒಂದಾಗಿ ಕಾಕಾ ಎಂದು ಹಾರಾಡುವಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೩-೧೯). ೨. ಕೊತ್ತಳಿಯುಂ ಸ್ಥಾನಗುರುಗಳುಂ ಮಾಡಿದುದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೪೦; 1055); ಗಾಣದ ಕೊತ್ತಳಿಗಳು. . .ಎಣ್ಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೩-೩೮; 1068); ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಂಟ ಸಾಸಿರ್ವರ ಕೊತ್ತಳಿಯೊಡೆಯರಾಗಿ ಪೂಜೆಪುನಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡುವರು (ಕಇ. II, ೨೨೦-೧೮; 1131); ತೆಲ್ಲಿಗರ ಕೊತ್ತಳಿಗಳು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಳಿಗೆ ಪೊಂದುದಿಟ್ಟರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೪-೫೩; 1176). **ಕೊತ್ಥಳಿ**: ೨. ಇಂತಿ ನಿಕುಮಂ ನಡಸಲೊಲ್ಲದವರ್ ಕೊತ್ಥಳಿಗೆಱಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೫-೪೪; 1071). **ಕೊಳ್ತಳಿ**: ೧. ಓಗರದ ರಾಶಿಯುಂ ಕಂಡ ಕೊಳ್ತಳಿಯ ಕುತ್ತುಱು (ಮದೇಪು. ೧-೭). **ಕೊಟ್ಟ್ರಲೆ**: ೨. ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲಾಜದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್ ಕೊಟ್ಟ್ರಲೆಯ ಮುದುವುಣಸೆ ಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩; 773). **ಕೊಟ್ಟ್ರಟು**: ೧. ಕಾಗೆಯ ಕೊಟ್ಟ್ರಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊತ್ತಟು] (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೊತ್ತ್ರು$_2$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊತ್ತಳಿ]

ಕೊತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಬೆಕ್ಕು; ಮಾರ್ಜಾಲ: ಕಾಯಿಮಾರಿ ಕೊತ್ತಿಕೊಂಬ ಪಾಮರನಂತೆ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೩೬-೪); ಕೊತ್ತಿ ಮಿಾಸಲಹಾಲ ಪತ್ತೆ ತಾ ಬಿಡುವುದೇ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪೦); ಕೊತ್ತಿಗೇತಕೆ ಮನೆಯ ಹಿರಿತನ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೪೦); ಕಿತ್ತಿಲಿಯ ನಱಿಯಟ್ಟುವ . . . ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ವೆಟ್ಟ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೯); ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕೊಜ್ಜು, ಕುಱು; ತುಳು. ಕುತ್ತುರಿ]

ಕೊತ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕುದುರೆ: ಇನ್ನೇನು ಕೊತ್ತಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಗುಂಡುಹಾರಿಸಬೇಕು (ಹುಲಿಹಾ. ೪೦). [?]

ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ, ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ, ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ, ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕಸೇರುಕ,ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ, ಕಲೋಡ್ಯ ಇವು ರುಕ್ಷ ಸ್ತಂಬಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೮-೯೦). **ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ** : "ಷಡ್ಬಾನಿಶೀ ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ,ಆದಿಕ್ಯಭಕ್ತ . . . ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ (ಸಕವೈ. ೩೮೨). **ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ**: "ಕಶೇರುಕಃ ಅನೇರುಕ:— ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೫); ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ, ನೆಗ್ಗಿಲಬೇರು . . .ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I,೪೬೬). **ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ** : "ಬಕಪುಷ್ಪ ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ಒಷಧಿ. ೧೦೬).

[ಕೊತ್ತಿ$_0$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊತ್ತಿಬೀಜ, ಅಶ್ರುಬೀಜ, ಕಲ್ಮುತ್ತುಬೀಜ (ಮೃಔಗ. ೨೩-೪೩೧). [?]

ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಯಮ್ಮೆ (?). (?) : ಮಾಲೆಯವರು ಐದಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ಇಪ್ಪತ್ತು ದವಸಿಗರು ಆಳು ಹತ್ತಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ನಾಲ್ವತ್ತು ಕೊತ್ತಿಯಂಮೇಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಹಣವೆರಡು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೭-೮೫; 1276). [?]

ಕೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಕ್ಕು; ಅಗೆ; ಅಗತೆಮಾಡು. ೨. ಕೊಚ್ಚು; ಚೂರುಮಾಡು: ಅಣೆದುದು ಕೊತ್ತಿನೂಂಕಿದುದು ಪೊಕ್ಕೊಡ ಸಿಕ್ಕಿದುದು . . . ಅದೊಂದು ಮನ್ನಣೆವಡೆದಾನೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೨೯೪); ಹೆಂಗಳನು ಮುದುಕರನು ಹೊಯ್ಯುವರು ಕೊತ್ತುವರು (ದ್ರಾಕ್ಷದಾ. ೧೨). 'ಕುತ್ತು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತು]

ಕೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಗೊಂಚಲು; ಗೊನೆ: (+).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತು; ತೆಲು. ಗುತ್ತಿ, ಗೊತ್ತು]

ಕೊತ್ತು$_3$ (ನಾ). (?) : ಸಡುದರುಸನವೊಳಗಾದವರುಂ × × × ಕೊತ್ತುಯುತ್ತುತೊತ್ತು ಕುದುರೆ ಕೊಂಡಡೂ ಮಾಱಿದಡೂ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೭೨-೧೮; 1430). [?]

ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಕೊತಂಬರಿ, ಕೊತಮರಿ, ಕೊತುಂಬರಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ, ಕೊತ್ತುಮರಿ, ಕೊತ್ತುಮಿರಿ, ಕೋತಂಬರಿ (ನಾ). ಸಂಭಾರದ ಬೀಜ; ಧನಿಯ; ಹವೀಜ: "ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕುಸ್ತುಂಭರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧); ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಶುಂಠಿ ಲಂದಿವೊಡಗೂಡಿರೆ ಕಾಸಿದ ಗಂಜಿ ಕೆಡಿಕುಮೆತ್ತಿದ ತೃಷೆಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೫); ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦); ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯ ತರಿತರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೦-೬). **ಕೊತಂಬರಿ** : (+). **ಕೊತಮರಿ**: ಕೊತ ಮರಿ ಸೊಪ್ಪು, ಊವಾ ಬೇಕೇನ್ರವ್ವಾ (ಏಕಾಂಗಿ. ೧೯). **ಕೊತುಂಬರಿ**: "ಗುಡಿಕ ಕೊತುಂಬರಿ" (ಅಕಾನಿ. ೯-೨೩). **ಕೊತ್ತಂಬರಿ**: ಕೋಸಂಬರಿಗೆ ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಹಸೀಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ (ರೂಢಿ). **ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ** : ಮೆಣಸುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬರಿ]ಯನದಱೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೮). **ಕೊತ್ತುಮರಿ** : "ಕುಸ್ತುಂಬರಿ – ಕೊತ್ತುಮರಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೩೩). **ಕೊತ್ತುಮಿರಿ** : (+). **ಕೋತಂಬರಿ** : ಹೀರಿ, ಬೆಂಡಿ, ಚವಳಿ, ಸವತಿ, ಕೋತಂಬರಿ, ಸಾಸಿವೆ – ಮುಂತಾದತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪಲ್ಲೆಕಾಯಿಗಳು (ಕಭಾಗೆ. ೪೫೭). ಕೊತ್ತುಂಬರಿಬೀಜ=ಧನಿಯದ ಕಾಳು : ಕೊತ್ತುಂಬರಿಬೀಜ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ವಿವೈವಿ. ೧೫). ಕೊತ್ತುಂಬರಿಸೊಪ್ಪು = ಸಂಭಾರದ ಸೊಪ್ಪು: ಕೊತ್ತುಂಬರಿಸೊಪ್ಪು, ಕಹಿ, ಮಧುರ, ಮೂತ್ರರೇಚಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೨-೧೦೭ ಟೀಕು).

[< ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರೀ, ಕುಸ್ತುಂಬುರು]

ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುಮರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುಮಿರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುರು (ನಾ). ಕುತ್ತುರು; ಪೊದೆ: ಕಾರೆಯ ಕೊತ್ತುರ ಹೊರಿಯಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೭೫). [< ಕುತ್ತುಱ್]

ಕೊತ್ಥಳಿ 'ಕೊತ್ತಟು' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲ್ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲಿ (ನಾ). ಕೊತವಾಲನ ಕಚೇರಿ, —ಚಾವಡಿ: ಕೊತ್ವಾಲಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಲೇ ಆಂಗ್ಲೇಯ ಸೈನ್ಯ ಮೊಖಾದಿಲೆಯಾಯಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೪೦೬). [← ಮರಾ. ಕೋತ್‌ವಾಲೀ]

ಕೊದಂಟೆ, ಕೋದಂಟೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ದನಕರುಗಳು ಓಡಿಹೋಗದಂತೆ ಮುಂಗಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ನೇತುಬೀಳುವಂತೆ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮರದ ತುಂಡು; ಕೊಂಡಿಗೆ; ಗುದ್ದಿಗೆ: ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬೊಂದು ಕೊದಂಟೆ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೊಂದು ತಡೆ (ಸರಸ.೯೨); ಕಳ್ಳಎತ್ತಿಗೆ ಕೊದಂಟೆ, ಹಾರುವ ಹುಡುಗರಿಗೊಂದು ಹೆಂಡತಿ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೭). **ಕೋದಂಟೆ** : ೨. ಕೊಡತಿ : ಮೂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಮುಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೋದಂಟೆಯೂ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಪರಾವ. ೮೩).

[← ತುಳು. ಕುದಂಟೆ, ಕೊದಂಟೆ]

ಕೊದಮೂಕು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊದಮೂಕು ನಾಮಗ್ರಾಮಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೬೭-೧೪; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊದಲು$_1$, ಕೊದಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಡವರಿಸು; ಉಗ್ಗು; ತೊದಲು: (+). **ಕೊದಳ್$_1$** : ಅನುವದಿಸಿದಪುದು ನುಡಿನುಡಿದನಿತುಮನೆನೆ ಕೊದಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೊದಳ] ತೊದಳ ದೆಸೆಯುಲ್ಲನೆ ಮಾತಿನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆದತ್ತೆನೆ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦). 'ತೊದಲ್$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದಲೈ; ತುಳು. ಕೊದ್ದೆ, ಗೊದ್ದೆ; ತೆಲು. ಕೊತುಕು, ಕೊದುಕು]

ಕೊದಲು$_2$, ಕೊದಳ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಡವರಿಸುವಿಕೆ; ತೊದಲುವಿಕೆ; ತೊದಲುಮಾತು: (+). **ಕೊದಳ್$_2$** : ೧. ಕರೆವಕೊದಳ್ಗಳುಂ ಪರೆವ ಕಣ್ಗಳ ಕೆಂಪು ಪಯೋಲವಂ ಕರಂಬೆರಸಿದ ಮೆಯ್ಗಳುಂ . . . ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೮೮). ೨. ಮೃದುವಾದ ಮಾತು; ಮಂಜುಳವಾದ ನುಡಿ : ಕೊಂಕುನಯಂಗಮಕಂಗಳಿಂ ಕೊದ[ಕೊ]ರ್[ಪಾಠಾಂ. ತೊರ್]ದಳೆಱೆದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೮); ರಸಮೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ಮಿಱುಗು ಕಿತ್ತು ಪೊಗರ್ಗಮಕಂ ಕೊದಳ್ ಪೊದೞ್ದಿಸೆವನಯಂ ಬೆಡಂಗು . . . ಏನೆಸೆದುವೊ ಪೇೞಿಮೆಂಬಿನೆಗವಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕುಡಿ ಪಾಡಿಯಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೦).

[< ಕೊದಲು$_1$]

ಕೊದಳ್$_1$ 'ಕೊದಲು$_1$' ನೋ.

ಕೊದಳ್$_2$ 'ಕೊದಲು$_2$' ನೋ.

ಕೊದಳಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಎಳ್ಳು ಗಿಡದ ಸಿಪ್ಪೆ, —ಬುರುಡೆ : ಬೆಳೆದೆಳ್ಳಂ ಬಿರ್ದರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನರಿಸಿ ತದ್ರಾಶಿಯಂ ಮತ್ತಮೋರಂತಳವಟ್ಟಿರ್ದಂದದಿಂದಾ ಕೊದಳಿಯ ಮಣಿಯೊಳ್ ತೀವು ತಿರ್ಪಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೪); ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯಂ . . . ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ನೋಡೆಬ್ಬೊಡೆಳ್ಳಂ ಕೊದಳಿವೆರಸು ತಿಂಬಂತೆ (ಕಮದ. ನ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ).[?]

ಕೊದಿಲು, ಕೊದ್ದೆಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬೆರಸಿ ಉಣ್ಣುವ ಹುಳಿ ಅಥವಾ ಸಂಬಾರು : ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಅನ್ನ . . . ಹುಳಿ, ಸಾಸಿವೆ, ಕೊದಿಲು, ನಾಲ್ಕಾರು ಬಗೆಯ ಪಾಯಸ (ಊಕಥ. ೧೨೪); ತಂಬುಳಿ, ತುಪ್ಪದನ್ನ, ತೋವೆ, ಪಲ್ಯ, ಸಾರು ಇವನ್ನು ಉಂಡನಂತರ ಕೊದಿಲನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಹವಿಕರ ರೂಢಿ (ಸಂಶೋಧ. ೧೮೦). **ಕೊದ್ದೆಲ್** : ಕೊದ್ದೆಲ್ ತಿನ್ನುವ ಚರಣರಿಗೇನು? ಒಂದು ಸಾರಿ ತಿಂದರೆ ಮತ್ತೆ ಕದ್ದು ತಿಂದಾರು (ಪೊಮುಗು. ೩೯). [← ತುಳು. ಕೊದ್ದೆಲ್]

ಕೊದುಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?) : ತೋಟ ಜುಡಿಕೆ ಕುಮ್ಮರಿ ಕೊದುಲು ಕಾಡಾರಂಭ ಸರಹು ಮನೆ ಹೊಲ ಯಿಂತೀ ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗಣ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೩-೧೯; 1397). [?]

ಕೊದೆ$_1$ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಕವೆ; ಕವಲು : ಮದುವೆಯ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಕೊದೆಯಿದ್ದ ಕಂಬ ತಂದಿರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮರದ ದೊಡ್ಡ ಕೊರಡು, —ದಿಮ್ಮಿ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದೈ; ಮಲ. ಕದ]

ಕೊದೈ (ನಾ). ಬೆದೆ; ನಸೆ: ಕೊದೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೊರಮನನ್ನು ತಪ್ಪಿದಳು (ಗಾದೆ). [?]

ಕೊದ್ದಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊದ್ದಸೀನಾಮ ಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತಃ (ಇಆ. XVI, ೨೪-೫; 1009). [?]

ಕೊದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತಿಹಿಡಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ. 'ಕೈಕೊದ್ದು' ಪರಾ. [?]

ಕೊದ್ದೆಲ್ 'ಕೊದಿಲು' ನೋ.

ಕೊನಕಾಱ 'ಕೊನೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕೊನಬ (ನಾ). ೧. ಬೆಡಗುಗಾರ; ಒನಪುಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. ೨. ಲಂಡ; ಪೋಕರಿ : ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಕೂಲಿಗರ ಕೊನಬರೊಡನನವರತ ಬಿಡದಾಡಿದೀ ಲಂಡತನವ ಬಿಡದಾದೆಯಲ್ಲಾಯೆಂದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨-೧೦). [ಕೊನಬು + -ಅ$_7$]

ಕೊನಬು, ಕೊಣಬು$_1$, ಕೊನವು (ನಾ). ೧. ಬೆಡಗು ; ಒನಪು : ಕೊನಬಾದೊಡಮೇನು ಕೂರ್ಮೆಯಾದೊಡಮೇನು ಬಿನದಮಾದೊಡಮೇನು ಬೇಟಿ ಇನಿಯನೇಕಾಂತದೊಳೆಸಗಿದುದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳೆ ಮಱೆಮಾಜುವುದು (ಹರಿಬ. ೩-೩೮); "ಕೋಪ, ಮುನಿಸು" (ಹರಿಬ. ಕೋಶ); ಕೊನಬೆಸಿಸೆ ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಬಿನದಂಗಳನುಳಿದು ಕೃಷ್ಣನೊಪ್ಪದೊಳಿರೆಯುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೮-೭); ಕೋವಿದಾರ ಧ್ವಜದ ಕೊನಬನಿಟ್ಟಿಸಿ ಭರತನೀ ವಸುಧೆಗೈತಂದನತ್ಯಾಸೆಯಿಂದ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೩೦-೫). ೨. = ಕೊನಬ ೧ : ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ವಳೆಸೆದಳ್ ಕೊನಬುಗಳ ಮನವ ನಲರ್ಗಣೆಗೆ ಗುಱಿಮಾಡುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೯); ಕಂಡ ಕೊನಬುಗಳ ಕುಸುಮಕೋದಂಡಗೆ ಕೈಸೆಱೆಗೊಡುತಾ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೫೭); ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಕೆ ಟೀಕೆ ಬರೆವ ಸುಜಾಣನು ಕೋಮಲಾಂಗದ ಕೊನಬವನು (ನಾಗಳು. ೨೫-೫೭); ಮುಟ್ಟಿಪಿಡಿದ ಕೈಸಾಣೆಯ ಕೊನಬುಗಳೆಟ್ಟಣಿಸಿಹರು ಬೀದಿಯಲಿ (ಕಂಸವ. ೬-೧೯೫). ೩. ಲಂಡತನ; ತುಂಟತನ. 'ಕೊನಬ' ಪರಾ. **ಕೊಣಬು$_1$**. ೧. 'ಕೊಣಬಿಗ' ಪರಾ. **ಕೊನವು** : ೧. ನೆರೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಕೊನವ್ಯಾಕೊ (ಬೃಸರ್ವ. ೧೩೩). [?]

ಕೊನಬುಗಾತಿ 'ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊನಬುಗಾರ 'ಕೊನಬುಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊನಬುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೆಡಗು ; ಒನಪು : ಬಾಲೆಯರ್ ಶೃಂಗಾರದೊಡಿಗೆಯಿಂ ತೊಡಿಗೆಯಿಂ ಲೋಲೆಯರು ತಮತಮಗೆ ನುಡಿಗಳಿಂನಡೆಗಳಿಂ ಬಾಲೆಯರ ಕೊನಬುಗಾರಿಕೆ ಸುಳುಹು ತಾಪಸರಿಗಂ ತ್ರಾಣ ಗುಂದಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೯೦). [ಕೊನಬುಗಾರ (< ಕೊನಬುಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿ, ಕೊನಬುಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾತಿ ; ಒನಪುಗಾತಿ : ಬಡನಡು ಬಲ್ಮೊಲೆ ನಿಡುಗಣ್ ಕುಡುವುರ್ವಿಂದೆಸೆವ ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿಯ ಸೊಗಸಂ ಪಡೆಗುಂ ಕೃತಿಯುಂ . . . ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ಬಣ್ಣಿಗೆ ಬವಣಂ (ಚಕವಿ. ೧-೧೬). **ಕೊನಬುಗಾತಿ** : ತನು ಮಧ್ಯೆಯ . . . ಕೊನಬುಗಾತಿಯಳ ಕೊಸರಿ ರಂಗಾಯೆಂಬ ವನಿತೆ ತಾ ವಶವಪ್ಪಳೆಂದೊ (ಕತಸಾಂ. ೨೨-೧೦). [ಕೊನಬುಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊನಬುಗಾಱ, ಕೊನಬುಗಾರ (ನಾ).= ಕೊನಬ ೧ : ಯುವತಿಯ ರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಮಚ್ಚಿಸುವ ಕೊನಬುಗಾಱರ ನೋಡುತರಸ ನಡೆದಂ (ಚೀರಮ. ೮-೧೭); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಕೋಳಕ್ಕೆ ತಗಲ್ದಾತಿ ಕೊನಬು [ಪಾಠಾಂ.ಲು] ಗಾಱನಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೨೧೨-೧); ತನುಕಾಂತಿ ಇನನ ಕಿರಣವ ಮಱೆಸುತಿರೆ . . . ಕೊನಬುಗಾಱನು ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ನಡೆತಂದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೯-೨೩). **ಕೊನಬುಗಾರ** : ನೀರರೆಸಿಸುವ ಕೊನಬುಗಾರ ನಿನ್ನಗ್ಗಿಂಗುವದೆ ಮಮ ದ್ವಾರಾ (ಪ್ರಸಕೀ. ೧೭-೬). [ಕೊನಬು + -ಕಾಱ]

ಕೊನಬುಗೋವಳ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾರನಾದ ಗೋವಳ; ಒನಪಿನ ಗೋಪಾಲ; ಕೃಷ್ಣ : ಕೊಳಲಿಗಿಂದುಟಿಯ ಸವಿದೋಱಿಯೊಳು ದನಿಗೊಳುವ ಕೊನಬುಗೋವಳನ ತೋಱಿ ನೀಱೆಕೀ (ಗೀತಗೋ. ೬೭-೪). [ಕೊನಬು + ಗೋವಳ]

ಕೊನಬುತನ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ: ವನಿತೆ . . . ಮನದೊಳಾನಂದಿಸಿದಳು ಕರ್ನಾಟದ ಕೊನಬುತನದ ಕೋಱೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೮). [ಕೊನಬು + -ತನ]

ಕೊನಬುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒನಪು ತೋರು ; ಬೆಡಗನ್ನು ತೋರು : ಮನಸಿಜ ನರರೂಪ ತಾಳಿ ತನುವಿಡಿದೈತರುವಂದದೊಳಾಕ್ಷಣ ಕೊನಬು ದೋಱುತಲೈತಂದ (ಕಂಸವ. ೯-೯೭). [ಕೊನಬು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱು್)]

ಕೊನಬೆ (ನಾ). ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: ಕೊಳವ ಹಾಸಂಚೆ ಕೋಗಿಲೆ ಮಾಂದಳಿರ ಪೂದಳೆದಿರ್ದ ಕೊನಬೆಯ ತುಂಬಿ ಎಳಸಿಯೇಳಗೆವಡುವಂತೆ (ಕತಸಾಂ. ೧೭-೯೬). [< ಕೊಂಬೆ]

ಕೊನಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಅಕ್ಷೋಟಃ -ಕೊ(ಗೋ)ನಮರನು" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [?]

ಕೊನಮಾಮಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮನೆವಗತಿ ತಳಣಿಱಿಯ ಕೊನಮಾಮಾ ಎಱೆಅಂಗಡೊಲು ಕೇಸಿಯ ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೪-೫; 990). [?]

ಕೊನರ್$_1$, ಕೊನರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರು, ಪಲ್ಲವಿಸು; ಅಂಕುರಿಸು : "ಕೊನರ್-ಪಲ್ಲವೋತ್ಪತ್ತೌ (ಚಿಗುರು)" (ಶಮಧಾ); ದೂದರ ಸೀಯ ನಪ್ಪ ಮಾತಿನ ರಸದೊಳ್ ಕೊನರ್ವುದು ತಳಿರ್ವುದು ಪೂವುದು ಕಾಯ್ವುದಂತು. . .ತೊದಳಿಲ್ಲದ ನಲ್ಮೆಯೆಂಬ ನಂದನವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೨); ಕಂಪಿನಂ ಕೊನರ್ತರೆ (೧೦೮. ೩-೨೮). ೨. (ಅಲಂ) ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಗದೆಯುಮಾ ಭುಜದಂಡಮುಮುಳ್ಳಿನಂ ಕೊನರ್ತಳ್ಪುದೆ ಪೇಱಿಮೆನ್ನ ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯).

ಕೊನರು₁ : ೧. ನೀನೊಲಿದರೆ ಕೊಱಡು ಕೊನರುವುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೬); ಕೊಱಡುಗಳು ಕೊನರಿದವು ಕಱಿಯದ ಬರಡುಗಳು ಹಯನಾದುವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೫); ಗಂಡಸ್ಥಲವನ್ನೆ ಕೊನರುವ ಕರ್ಮಿರ್ಗಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೬೬); ಅಂದವಳ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟ ಕೊನರಿ ಕೋಮಲಿಸೆ ಬೇಗದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೫೪). [?]

ಕೊನರ್₂, ಕೊನರು₂ (ನಾ). ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ; ಕುಡಿ: ಬೇಟದ ಕೊನರ್ ತಲೆದೋರ್ಪವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬); ತಳ್ತ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸುಕಳಿಕ ಕುಟ್ಮಳಾಳಿ ಪೊಸಮುತ್ತು ಕೊನರ್ ಪವಳಂ ಪೊದಳ್ದು (ಶಬಶಂ. ೨-೪೬). **ಕೊನರು₂** : ಮಿಸುಪಂಕುರಂ ಕೊನರು ಪಲ್ಲವಂ ಹಸುರೆಲೆ . . . ಕಂಗೆಸೆದುದು (ಹಚಶಾ. ೩-೩೪); ಕುಸುಮದ ಸುವಾಸನೆ ತನ್ನಯ ತೊಟ್ಟು ಎಲೆ ಕೊನರು ಬೇರುವನೆಳೆ ವೇಧಿಸದು (ಮುದೇಮ್ಮ. ೨೮೫-೬೦). [< ಕೊನರ್₁]

ಕೊನರಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಸು; ಕುಡಿಯಿಡಿಸು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ನಲ್ಲನೊಳಡಕಮಾಗಿರ್ದ ಗಮ್ಮ ಕುಲದೇಳ್ಗೆಯ ಕೊನರಿಡಿಸು (ಹರಿಬ. ೫-೩೭). [ಕೊನರಿಡು + -ಇಸು₁]

ಕೊನರಿಡು(ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರಿಡು;ಕುಡಿಯಿಡು; ಪಲ್ಲವಿಸು: ಕೋಪದಲಿ ಕೊನರಿಡುವ ಮನದನುತಾಪದಲಿ (ತೊರಿರಾ. ೬-೩೨-೪೬); ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿಡೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹರಿಬ. ೩-೧೦). ೨. (ಅಲಂ) ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಚಿತ್ತಂ ಕೊನರಿಡುತೆ ತಂದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಂ ಚಿತ್ರರದ ನುಡಿಗಳಿಂ ಪೊಣ್ಮುತ್ತ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧೧-೬). [ಕೊನರ್₂ + ಇಡು₁]

ಕೊನರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡಿಸು: ನಾಲಗೆಯಂ ಕೊಯ್ದು ಚರ್ಪಿಸೆ ನೀಲಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಕೊನರಿಪಂ ಗಡ (ಸಮುಪ. ೯-೪೬); ಶಾಖ್ಯಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರಿಸ್ತುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩); ಮಹೇಶ್ವರ ನಂತರಂಗವನೊಳಪೊಕ್ಕು ಸಂತಾಪವ ಕೊನರಿಪೆನೆಂದು ಸ್ಮರಗೆ ವಸಂತ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೬-೨೨); ಹೊನ್ನಹಳ್ಳಿಯ ರಾಜ ವಂಶವನ್ನು ಕೊನರಿಸಲೆಂದು ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ ಮಗುವನ್ನು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೨). [ಕೊನರ್₂ + -ಇಸು₃]

ಕೊನರು₁ 'ಕೊನರ್₁' ನೋ.

ಕೊನರು₂ 'ಕೊನರ್₂' ನೋ.

ಕೊನರೆಣಿಕೆ (ನಾ). "ಬೇರೆ ಯೋಚನೆ; ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರ" (ಕಾಲೂರ. ಕೋಶ); ಕೊನರೆಣಿಕೆ ಬೇಡವಳ್ಗೆ ಅಗಿಲ್ಲ ಮಾತು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೫); ಕೊನರೆಣಿಕೆಯೇಂ ಪೋಕೆ ಮದುವೆಗೆಡರಿರದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೫-೩೧೬) [ಕೊನರ್₁ + ಎಣಿಕೆ]

ಕೊನರೇಱು (ಕ್ರಿ).=ಕೊನರಿಡು: ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಲತಾಗ್ರಂ ಕೊನರೇಱೆ ಕೋಕಿಕುಳ ಹೃತ್ಕಾಮಾಗ್ನಿ ಕಾಯ್ಪೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೪೬); ಕೊಡೆ ಕೊನರೇಱುವ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೨೩). [ಕೊನರ್₂ + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಕೊನರೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡು: ನರೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೆ ಅದು ಕೊನರೊಡೆಯಿತು (ಗಳಗ. ೨೨). [ಕೊನರ್₂ + ಒಡೆ₁]

ಕೊನರ್ಮಿಸೆ (ನಾ). ಚಿಗುರುಮೀಸೆ; ಕುಡಿಯಿಡುತ್ತಿರುವ ಮೀಸೆ; ಮೊಗಮೀಸೆ: ಎಱಗಿದ ಮಱಿದುಂಬಿವೊಲಿರೆ ಮಿಱುಪ ಕೊನರ್ಮಿಸೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೨೩). [ಕೊನರ್₁ + ಮೀಸೆ]

ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು: ವೈಭವಮಂ ತಳ್ಪೇರಿಸುತ್ತುರ್ವಿಯನೆಸೆವ ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸುತ್ತುಂ . . . ಎತ್ತಂದುದು ಜಲಧರಕಾಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭). [ಕೊನರ್ವೆರ್ಚು + -ಇಸು₃]

ಕೊನರ್ವೆರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸು' ಪರಾ. [ಕೊನರ್₂ + ಪೆರ್ಚು₁]

ಕೊನಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನಕೆ ಗೋಸಾಸಮಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦-೯; 986). [?]

ಕೊನವು 'ಕೊನಬು' ನೋ.

ಕೊನಷ್ಟೈ (ನಾ). ಕೊಂಗಿತನ; ಮಂಗತನ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ: ಕೊನಷ್ಟೈ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾವ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡಿರಿ? (ಕೊನಷ್ಟೈ. ೩). [← ತಮಿ. ಕುನಷ್ಟೈ]

ಕೊನಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಹರಿನಾಳಿಗೆ; ದೋಣಿ: "ಕೊನಾಳಿಗೆ - ಹರನಾಳಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [?]

ಕೊನಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊನೆಕಾಱ (?): ಮಧುಸೂದನ ಭಟರ ಮಗ ವಿಷ್ಣುಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕೊನಿಗಾರ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ದಡಿಗ ಮೂಡೆ ಪಲ್ಲಜ್ಜನ ಕಡಹು ಮೂಡೆ ೧ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೫; 1256). [< ಕೊನೆಕಾಱ ?]

ಕೊನಿವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪಕರಣ (?): ಹರಿತೆಗೆಯೊ ಸೂಜಿಯೊ ಕೊಳವಿಗೆಯೊ ಚವುಕುಳಿಯೊ ಅರನೊ ಪಟ್ಟಣೆಯೊ ಭಿತ್ತಿಯೊರವೆಯೊ ಪುರುವೊ ಕಿರಿಕಣ್ಣೊ ಸಪುರಮೊ ಕೊನಿವಾರಮೊ ರಟ್ಟಗೆಯೊ ನಾಳವೊ ಪನ್ನಾಳಮೊ (ಕುಮುರಾ. ೧೬-೨೯). [?]

ಕೊನೆ₁, ಗೊನೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನರು; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು: "ಕೊನೆ- ಸ್ವೀಕೃತಾರ್ಥ ವರ್ಧನೇ ಅಗ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ಅದಱಿಂ ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೊನೆದುದ್ದವೇಱಿ ಪಲವನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಲಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೪); ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ ತವ್ಕೊಳೆ ನೆಲಸಿತ್ತೆನಲ್ ಕೊನೆದು ಕಾಳೆಗದಿಂ ಶಿಶುಪಾಲ ದೈತ್ಯನೊಳ್ ಬಲಿರಿವು ಕಾದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೭-೯೪). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹರ್ಷಿಸು: ನಱುಗಂಪಂ ತಣಿದುಂಡು ಕೊನೆಯುತುಂ ಪರಮೆವಱಿಗಳಾಡುತಿರೆ ಜಿನುಗುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೧); ಪೊಗಬ್ದಾನೆನ್ನ ಪುರುಳ್ಗಳಂ ಕೊನೆದೊಡೇಂ ಪೆಂಪಕ್ಕುಮೇ (ಚಿಕವಿ. ೬-೪೯); ಕೊಂಡಾಡಿದರು ರಾಜನಂ ಕೊನೆದು ದೇವರ್ಕಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೮); ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ಜಗತ್ತೇ ಕೊನೆದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬದುಕಿ. ೧). ೪. ಪೀಡಿಸು (?): ಎನ್ನಂ ಕೊನೆಗುಂ ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ ತಾನೀ ವಿಪಿನದೊಳಿನಿಸಂ ವರ್ತಿಪೆಂ (ಕಮಮಾ. ೧೬೩). ೫. ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಬಿಂಕಗೊಳ್ಳು; ಗರ್ವಿಸು: ಕೊನೆದು ಕೊಣಕಿಟ್ಟು ಕೋಣನನೇಱಿದ ಭಗವತಿಯಂತೆ ಬಿಜ್ಜನೆ ಬೀಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೮ ವ). ೬. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗು: (ಕ). ೭. ಚಿಗುರು; ಹುಟ್ಟು: ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಮುಂಜಾವು ಕೊನೆಯುವಪ್ಪರಲ್ಲಿ (ಸಮಜೀ. ೪೧೬). ೮. ಪೂರ್ಣವಾಗು; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದು: ಭೂಮಿಪ್ಪೋಮಗಳ ನೊಂದಾಗಿಸಿ ನೆಲದಣುಗರ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊನೆಯುವುದು (ಪಯಣ. ೧೯-೬); ಕೊನೆದ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯೆನೆ ಬಾಳಿಮ್ಮದಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೦-೨೦೦).
ಗೊನೆ₁ : ೫. 'ಗೊನೆಹಕಾತಿ'. ಪರಾ.

ಕೊನೆದಾಟ = ಕೊಂಡಾಟ: ಗೃಹಸ್ಥರ ಪೌರುಷವೆಲ್ಲ ಲೋಭದ ಕೊನೆದಾಟವಲ್ಲವೇ? (ನಿರಾಭ. ೧೬೩). ಕೊನೆದಾಡು = ೧. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು: ತೆಲುಗರು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳ ವೈಭವವು ತಮ್ಮದೆಂದುಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾಡುವರು (ವಿಚಾಮಂ. ೪); ಗಾಯತ್ರಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಾಡೆಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊನೆದಾಡಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೯). ೨. ನಲಿದಾಡು: ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಗಳೊಳ್ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕೊನೆದಾಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೨೦).

ಕೊನ್ನೆ, ಗೊನ್ನೆ (ನಾ). ತುದಿ; ಕಡೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕೊನೆ-ಸ್ವೀಕೃತಾರ್ಥವರ್ಧನೇ, ಅಗ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅವಳಲರ್ಗಣ್ಣಳ ಕೊನೆ ಸಾಲ್ವುದಿಲ್ಲ ಕರ್ಣದ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೭೮); ಮನದಲಲ್ಲೆ ಕಣ್ಗಳ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕರುವಿಟ್ಟು ಕೊನರುತ್ತಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೨); ಮೋಹಿಯಲೀವ ದಿಮರನು ಕೊರಳ ಕೊನೆಯಲಿ ಬಳೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ವೇ. ೧೩-೫೧); ಕೊನೆವಾಳೆ ಕುಸುಮಮಂಜರಿ ಮುಖ್ಯ ಶಾಲಿಯ ಕೊನೆಗಳನಗಿವ ಕೀರಗಳು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪). ೨. ಕುಡಿ; ಕೊನರು; ಚಿಗುರು: ನನೆಯ ಕೊನೆಯ ತಳಿರ ನಿಜಾಂಕೀರ ಮುಗಳ ಬಿರಿಮುಗುಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೮); ಕೊನೆ ನನೆ ಪೂ ಮಿಡಿ ಕಾಯ್ ಪಣ್ ತನಿವಣ್ಣೆಂಬಿವನೆ ಪುದಿದು (ಲೀಲೋ. ಪ. ೬-೧೬); ಹತ್ತಿಗಿಡದ ಕೊನೆ ಹಗೆಯಾಗಿ ಬಿಡದ ಮೇಲಿನ್ನೇನಿನ್ನೇನು (ಪುರಂದ. ೨-೬೭-೧); ಪೂವಳ್ಳಿಗಳ್ ನನೆ ಕೊನೆ ಮುಗುಳಲರಿಮುಗಳ್ ಬಿರಿಮುಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭-೧). ೩. ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: ಸತ್ತ ಕೋಗಿಲೆದ್ದು ಕೊನೆಯನೇಱಿ ಕರೆಯ ಕಂಡೆನು (ಅವಧಂ. ೨೪೮-೧೩೧೪). ೪. ಬೇರು: ಕುಂಠಿ ಕೊನೆ ಮೂರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಮೂರು . . . ಅ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಕದದಿ (ಸಕವೈ. ೭೫); ಅರಿಸಿನದ ಕೊನೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಮುಕ್ತಾಯ; ಅಂತ್ಯ: ಹನುಮಂತನ ಬಾಲದ ಹಾಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ರಾಯಚ. ೧೦೫); ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ ತಯಾರಿಸುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). ೬. ಮೂಲೆ: ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಗೊನ್ನೆ**: ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಿರಣಗಳು ಮೂಗಿನ ಗೊನೆಗೆ ಕೂಡಿ (ನಿರಾಕ. ೬೧).

ಕೊನೆಗೊನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ: ಲತೆಗಳ ಕೊನೆ ಗೊನೆಯನೆ ದಹನನಳುರ್ದು ಕೊನೆಗೊನೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫. ೮೬). **ಕೊನೆಮಾಡು** = ಮುಗಿಸು; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸು: ಅವರಿವರನು ಕಂಡು ಹುಚ್ಚಾಗದಿರು ಜೋಕೆ ಕೊನೆಮಾಡು ಬಿಡು ಸಾಕು ಕುಹಕ (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೭-೨೬). **ಕೊನೆಮಾರು** = ಕೈಮಾರು; ಮೇರೆಮಾರು: ಅವಳಿಗೆ ಅಳಿಯನ ಮಾತಿನ ಆಘಾತವೆಂಬುದು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿಯೇ ನಾಟಿತು. ಆದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಕೊನೆಮಾರುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಭಾವನೆಯಾಯಿತು (ಒಂಟಿದ. ೨೧೬). **ಕೊಟ್ಟಕೊನೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೂಗಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪಂ, ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಮುಟ್ಟಿ ನೆರವೇರಿದಪುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೮-೧೦೪೬).

[ದೇ || ತಮಿ. ಕುನ್ನೈ, ಕೊನ್ನೈ; ತುಳು. ಕೊನೆ; ತೆಲು. ಕೊನ]

ಕೊನ್ನೆ 'ಗೊಲ್ನೆ' ನೋ.

ಕೊನೆಕಾಱ, ಕೊನಕಾಱ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ತೆಂಗು ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗೊನೆ ಇಳಿಸುವವನು: ಸಮಸ್ತ ತೋಟಿಗರುಂ ಕೊನೆ ಕಾಱರುಂ ಪುಳಿಯ ಮೂಸೂರ್ಬರುಮಿರ್ದು . . . ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮವಪ್ಪುದು (ಸೌಇ. IX-i, ೧೪೧-೩೩; 1136); ಗದ್ದೆಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂ ಕೊಟ್ಟ ಕಂ ೨೦ ಕೊನೆಕಾಱರುಂ ಅಡಕೆಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೪೫-೬೭; 1224). **ಕೊನಕಾಱ**: ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಬರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ ಕೊನಕಾಱಱು ಆಳಲೆರಡು ಪಣವಂ (ಇಎ. ೧೪೪೬, ಹಾಸುಗ. ೨೫೦-೩೮; 933). [ಕೊನ್ನೆ$_3$ (< ಗೊಲ್ನೆ$_2$) + -ಕಾಱ]

ಕೊನೆಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಅಪಾಂಗ: ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಪಾಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಿಗಣ್ಣುರುಳ್ಗೊನೆಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಱುದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪); ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಬಾಳರಿಯುತಿಹುದು ಬಿಗಿದೊಳವಂ (ಕಾಲೂರ. ೪೬-೬೪). [ಕೊನ್ನೆ + ಕಣ್]

ಕೊನೆಗಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿಯಿಂದ ನೋಡು; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು: ಅನ್ತರ್ದ್ವಾರದತ್ತ ಕೊನೆಗಣ್ಣಿ (ಮಂಕ್ರಶ. ೯೬-೬). [ಕೊನೆಗಣ್ + -ಉ]

ಕೊನೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ದೋಟಿಯ ತುದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಕತ್ತಿ, —ಕುಡುಗೋಲು: ತೆಂಗು ಕೀಳಲು ಕೊನೆಗತ್ತಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೊನ್ನೆ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊನೆಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ತತ್ತೃಣರಾಜಿಯ ಕೊನೆಗರ್ಚಿದ ಹರಿನೀಲದ ಪರಲೆನೆ ನನೆವಿಲ್ಲನ ಪಸುರ್ಗಾರ್ವಿನ ಪಿಂಗಸೊಕ್ಕಿನ ಪೊಸಮಿಂಟೆಯೆನೆ (ಜಯುಕಾ. ೧-೩೯). [ಕೊನ್ನೆ + ಕರ್ಚು$_1$]

ಕೊನೆಗಱಿ (ನಾ). ಗರಿಯ ತುದಿ; ತುದಿಗರಿ: ವಿಹಗೋತ್ಕರದ ಕೊನೆಗಱಿಗಳುಱೆ ಸೀಕರಿಪೋದುವಿದೇನಲುಂಬಮೋ ಬಿಸಿಲೆಸಕಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೪). [ಕೊನ್ನೆ + ಗಱಿ]

ಕೊನೆಗಾಣ್, ಕೊನೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮುಗಿ; ತೀರು; ಪೂರೈಸು: ನಿನ್ನೊಳಾದೊಡೆ ಕೊನೆಗಂಡುದೈ ಪ್ರಜೆಯ ಬಾಂಧವಕೃತ್ಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೩-೧೦೪); ಪರಿತಿನಿಯ ನಾಲಗೆಗೆಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಂಡ ಮೆಚ್ಚು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೫-೯೨೦). **ಕೊನೆಗಾಣು**: ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದಿಸಿದ ಈತನನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಕೊನೆಗಾಣದಷ್ಟು ಹರ್ಷವುಂಟಾಗಿದೆ (ವಚಭಾ. ೫೬); ಕೊನೆಗಾಣದಿರುವುದೇ ಈ ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫೨). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕಾಣ್]

ಕೊನೆಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ತೀರಿಸು. ೨. ಕೈಗೂಡಿಸು; ಈಡೇರಿಸು: ಸುಖರೂಪವಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವುದು ದೇವರ ಕೃಪೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೨). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶಮಾಡು: ಅವನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದಲೇ ನಾವು ಪುರೋಚನನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ ಅರಗಿನ ಅರಮನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೪೬); ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು . . . ರಾಜ ಒಡೆಯರನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದರು (ಒಡೆಕ. ೨೬). [ಕೊನೆಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಗಾಣು 'ಕೊನೆಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೊನೆಗಾಲ (ನಾ). ಕಡೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಕೊನೆಗಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೭೫); ರಾಮನ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಗೆಹರಿದಿಲ್ಲ (ಸ್ವದರ್ಶ. ೩೧). [ಕೊನ್ನೆ$_3$ + ಕಾಲ]

ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯತುದಿ, —ಅಂಚು: ಕೋಡಮೊನೆಯೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿದ ಸೂನಗಿಗತ್ತಿಯ ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆಯೊಳ್ಗೊನೆವ, ಕೋರ ಮುತ್ತಿನ ಬಾವುಲಿಯಂ ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೪ ವ). [ಕೊನ್ನೆ + ಕೊಡಂಕೆ]

ಕೊನೆಗೊನರು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಡು; ಬೆಳೆ: ಸಕ್ಕಸಮನೆಯೆನಿಸಿ ಕೊನೆಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ನರಿ ತವೆ ಬೆರಸಿ (ಬಸವು. ೧೮-೮೩). [ಕೊನ್ನೆ + ಕೊನರು$_1$ (< ಕೊನರ್$_1$)]

ಕೊನೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ಕೊನೆಗಾಣಿಸು: ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶಮಾಡು: ಇರುವೆಗೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳೆರಡನು ಕೊಡುವನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುವೊಡದನವನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೭-೭೨); ಅವರು ಬಂದುದು ಈ ಸುಖದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಸವಿನೆನಹನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿತು (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೮೨). ೩. ಈಡೇರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಈ ವೃದ್ಧಪಿತನ ಮಾತನ್ನು ದೇವರು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಳಿಸುವನು (ಜಯುಂತ. ೪೧೧). [ಕೊನ್ನೆ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿ; ತೀರು; ಅಂತ್ಯವಾಗು: ಈತನೊಂದಿಗೆ ಸಾಳ್ವಸಂತತಿಯೂ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು (ಕೃದೇವ. ೫); ಚಿತ್ರಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ . . . ಕೌರವರ ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಸಹ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭಾರದ. ೨೮). ೨. ಈಡೇರು; ನೆರವೇರು: ಅವರ ಬಯಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊನೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದಂತೆ ಧ್ವನಿ ಹೊರಡಿಸುವಿಕೆ: ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ತಾಳವಾದ್ಯ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೋಲನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನೈಕ್ಕೋಲ್]

ಕೊನೆಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಕೊನೆಗೌಡ ಬಿದಿಯಣ್ಣ ಬಿನಾ × × × ವರ್ ಏಳುತ್ತ ಐಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೬–೫ ; 972).
[ಕೊನೆ$_0$ + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊನೆಚಪ್ಪರ (ನಾ). ಚಪ್ಪರದ ತುದಿ, —ಅಂಚು: ನೊನೆನೋಟದಿಂ ಚುಚ್ಚಿ ಬೆಳ್ಪಿ ನೋಡುವಳೊಡನೆ ಕೊನೆಚಪ್ಪರವ ಮಿಂಚಿ ಜುಣುಗುವಳ್ ಹೆಚ್ಚಿ (ಕಾಲೂರ. ೪೨–೫೪). [ಕೊನೆ$_2$ + ಚಪ್ಪರ]

ಕೊನೆದುಱುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುರುಬು, —ಮುಡಿ: ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು ಕೊಂಕದದುಱುಬು ಕೊನೆದುಱುಬಿನ ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು . . . ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ.೨–೧೦೮). [ಕೊನೆ$_2$ + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಕೊನೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಗೊನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಜಿಟ್ಟದೆಱೆ ಕೊನೆದೆಱೆ ಖಾಣ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೮–೪೨ ; 1291). [ಕೊನೆ$_3$ (< ಗೊಲ್ಲೆ$_2$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕೊನೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರೊಡೆ; ಕುಡಿಯಿಡು; ಪಲ್ಲವಿಸು: ಕೊನರ್ಗಳ್ ಕೊನೆದೋಱೆ ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಱುದನೊಡನೆ ಬಿರಯಿಗೆಳಮಾವುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೧).
[ಕೊನೆ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೊನೆನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿನಾಲಗೆ: ಆ ಮಹಾರಥಿಕನು ಕೋಪೋದ್ದೀಪಿತನಾಗಿ ಕೊನೆನಾಲಿಗೆ ತುಟಿ ಬಾಯಿಗಳನ್ನು ನೆಕ್ಕುತ (ಕೃವಾಭೀ. ೯೬). ೨. ಚುರುಕಾದ ನಾಲಗೆ: ಪೊಸಪೂರಿನೆಡೆಯವಂ ಕೊನೆನಾಲಿಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನಂ ನುಡಿದನಿಂತು (ಕಾಲೂರ. ೫೪–೮೫). [ಕೊನೆ$_2$ + ನಾಲಿಗೆ (< ನಾಲಗೆ)]

ಕೊನೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕೊನೆನೋಟ ಮೋರೆಗಳ ಮಿಂಚಿ ಬರೆದೋದಿದುವು ಮೊನೆಯ ನಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆಯ ಸೊಂಪ ಬೀರಿದುವು (ಕಾಲೂರ. ೬೯–೧೨೧).
[ಕೊನೆ$_2$ + ನೋಟ]

ಕೊನೆಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಾಳು; ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳು: ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದೊಡನೆ ಕೊನೆಬಾಳುವ ಘನತೆ ಇದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೧).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾೞ್$_1$)]

ಕೊನೆಬಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ; ಅಂತ್ಯ ಕಾಲದ ಬಿಕ್ಕು: ಕೊನೆಬಿಕ್ಕು ಬಂದಾಗ ಇಡುಗಂಗೆ ತಂದಾಗ ಹನಿಯೊಂದು ಕುಡಿಸಿದರೆ ಏನು ತಣಿವು (ಗರಿ. ೮೬–೬).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಬಿಕ್ಕು$_3$]

ಕೊನೆಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡು; ಹೆಡೆಮಟ್ಟೆ: ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಗ್ಗಿನೊಡನೆ ರಾಶಿಹಾಕಿದ್ದ ಕೊನೆಮಟ್ಟೆಗಳಡಿ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟನು (ಮಲೆಮ. ೬೨೬).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಮಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೊನೆಮೀಸೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರುಮೀಸೆ; ಕುಡಿಮೀಸೆ: ಕೊಂಡುಪೋದರಚ್ಚರಸಿಯರಣ್ಮಿ ಸತ್ತಭಟರಂ ಕೊನೆಮೀಸೆಯ ಚೆನ್ನಗಂಡರಂ (ಗದಾಯು. ४–೨೨); ಕತ್ತರಿಸಿದ ಪನ್ನೆಯೊತ್ತಿದ ಕೊನೆಮೀಸೆ ಸುತ್ತಿದ ಚಿಮ್ಮುರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ४೧–೯೨); ಹೊದಱಾಂತ ಕೊನೆಮೀಸೆಯೆಲ್ಲಿ ಪವಳವ ಪೋಲ್ವಧರವದೆಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೮–೧೧); ನಗೆಮೊಗ ಕೆಂಬಲ್ಲೆಸೆವ ತಳಿರ್ದುಟಿ ಸೊಗಸುವ ಕೊನೆಮೀಸೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೬–೨೦). ೨. ಮೀಸೆಯ ತುದಿ; ತುದಿಮೀಸೆ: ಭುಗಿಲ್ ಭುಗಿಲೆನುತೆ ಸೌಂದರಂ ಕೊನೆಮೀಸೆಕೆತ್ತೆ ಸಿಡಿಲೇಳ್ಗೆಯೊದ್ದಂ ಕರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೬–೧೭೦); ಕೋಪದಿಂ ಕೊನೆಮೀಸೆ ಕೆತ್ತೆ (ತಿರುರ. ೧೮–೨೦).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಮೀಸೆ]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟ (ಅ). ಕಡೆಯತನಕ; ಕೊನೆಯವರೆಗೆ: ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟ ಶೋಧಿಸಿ (ಕಬಸಾ. ೧४).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನೆಗೊಳಿಸು: ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸುವವರೆಗಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರೆದಿಡಬೇಕೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದ್ದರು (ರಾಯುಕ. ೫).
[ಕೊನೆಮುಟ್ಟು + –ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಕಡೆಸೇರು; ಮುಗಿ: ಒಂದೊಂದಾಗಲೆ ವನಿತಾಮಣಿಯೆಣಿಪುದೆನ್ನ ನಾಮಾಕ್ಷರಮಂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವನಿತರೊಳ್ ನಿನ್ನನು ಕರೆಯಿಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ४४ ಅಡಿಟ); ದ್ವಿತೀಯ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಕೊನೆಮುಟ್ಟುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯ (ಒಡ್ಡಿಉ. ४). [ಕೊನೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊನೆಮುಳ್ (ನಾ). ಮುಳ್ಳಿನ ತುದಿ; ಮುಳ್ಳುಮೊನೆ: ಕೊನೆಮುಳ್ಗಳಂತಾಗೆ ಹಿಂದುಮುಂದುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊನೆದುಬಾಡಿದ ಸಿರತೆಯಂ ಮಾಲಿಸುವಳು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩–೨೩೫). [ಕೊನೆ$_2$ + ಮುಳ್$_2$]

ಕೊನೆಯಚ್ಚು (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮುದ್ರಣ ಮುಗಿಯುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ತೀರ ತಾಜಾಸುದ್ದಿ: ಆ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯ ನಿನ್ನೆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕೊನೆಯಚ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕೊನೆಯುಸಿರು (ನಾ). ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ಶ್ವಾಸ: ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆ = ಸಾಯು: ಅವರು ಕರಗಿ ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದರೆ ನಿನಗೆ ತಾನೇ ಒಳ್ಳೆಯದಾದೀತೇ (ಹಂಗೀತ. ೮೨).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಕೊನೆವಣ್ (ನಾ). ರೆಂಬೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ್ಣು: ಜಂಭಾಂಪುರ ಕಡರುವ ರತ್ನದಂತೆ ದಾಳಿಂಬದ ಕೊನೆವಣ್ಗಳಿಹವು (ಮೋಹತ. ೨४–೫೧).
[ಕೊನೆ$_2$ + ಪಣ್$_2$]

ಕೊನೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನರು; ಚಿಗುರುಬಿಡು: ಧರೆಯ ಮೇಲೊಡೆದಂಕುರಿಸಿ ಕೊನೆವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ದೊಡನೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಬೆಳೆದುದು (ಬಸವು. ೫೦–೭೯). 'ಕುಡಿವರಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಬ್ಬು; ಪಸರಿಸು: ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕೊನೆವರಿವುತಿರಲು (ಸೋಮಚ. ೫–೭). ೩. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಮುಗಿ: ಜಂಕಿಸಿತಿಂತುಡುಸಂಕುಳ ಹೊಂಚುವ ಮಿಂಚುಹುಳಂಗಳ ಬೇಸಗೆ ಕೊನೆವರಿಯೆ (೧೬ವಿ೦. ೯೩–೭). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊನೆವಲ್, ಕೊನೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ. ೨. ಬಾಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲ್ಲು; ಕೋರೆಹಲ್ಲು. 'ಕೊನೆವಲ್ಲ' ಪರಾ. **ಕೊನೆಹಲ್ಲು**: ೧. ಈ ಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು ಕೊನೆಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಜಗಿದು ದಂತಧಾವನವಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೨೯). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪಲ್]

ಕೊನೆವಲ್ಲ (ನಾ). ಕೋರೆ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು : ಕುಸಿಗೊರಲಂ, ಕೊನೆವಲ್ಲಂ, ಕಾರೊಡಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಉದಾ). [ಕೊನೆವಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕೊನೆವಾಡು (ನಾ). ಕೊನೆಯಹಾಡು ; ಅಂತ್ಯಗೀತೆ : ಕೊನೆವಾಡು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೧). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪಾಡು$_2$]

ಕೊನೆವಾಲ (ನಾ). ಬಾಲದ ತುದಿ : ಲೋಲಕರ್ಣವನೆತ್ತಿ ಕತ್ತಿಂಗಾಳೆಗಳ ನಿಂದಾಲಿಸುತ ಕೊನೆವಾಲದಿಂ ತೊಡೆದಂಗವನು . . . ಐತಹ ಗೋವುಗಳ ಸುಕುಮಾರನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಜೀವಂಡ. ೬–೨೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬಾಲ$_1$]

ಕೊನೆವಾಸೆ (ನಾ). ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಎದೆಯವರೆಗೆ ಹರಡಿದ ನವಿರಾದ ಕೂದಲು ಸಾಲಿನ ತುದಿ; ಬಾಸೆಯ ತುದಿ : ಪೆಜ಼ ನೊಸಲುಂ ಬಟ್ಟದೊಡೆಯು ಸೆಳ್ಳುಗುರುಗಳುಂ ಕಿಜುದೊಡೆ ಕೊನೆವಾಸೆಯು ಮುಂಬರೆಯುಂ ತಂಬೆಲರು ಸೊರ್ಕುಗೋಗಿಲೆಯೆಂದುಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೮೩). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬಾಸೆ$_1$]

ಕೊನೆವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬತ್ತ : ಕೊಟ್ಟಸಲಿಗಡ್ಡೆ ಕೊನೆವಾಳೆ ಸೇವ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪–೬೯; 1173) ; ಸೋಮಶಾಲಿಯ ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಂಬೂತಿ ಹೇಮವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ ರಾಮಣೀಯಕವಾದ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯ ಸನಾಮದ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫–೬೯). [?]

ಕೊನೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಜತನದಪ್ಪದೆ ಕೊನೆವಿಡಿದು ನೇಲುವ ಚರ್ಮಯತನವಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೬೨). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೊನೆವುಗುರ್ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ತುದಿ : ಕುಂಭಿಶಿರಃಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊನೆವುಗುರಿಂದೆ ಸೀಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೫—೧೧೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಉಗುರ್]

ಕೊನೆವೆರಲು, ಕೊನೆವೆರಳ್, ಕೊನೆವೆರಳು (ನಾ). ೧. ಬೆರಳಿನ ತುದಿ ; ತುದಿಬೆರಳು : ದಿನದದಿಂ ಮೊಲೆಯುಣುವ ತಾಯಾನನವ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ ಕೊನೆವೆರಲಿನಿಂದೊಂದು ಕುಚಚೂಚುಕವ ಪೊಸೆದೊರ್ಮೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೩೭). **ಕೊನೆವೆರಳ್** : ೧. ತನ್ನೆಡಗೈಯ ಕೊನೆವೆರಳಿಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುದಿಯವುಂಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೧೩). **ಕೊನೆವೆರಳು** : ೨. ಕಿರಿ ಬೆಟ್ಟು : ಕೊನೆವೆರಳನುಪ್ಪರಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡಿದನು ವಾರಿಜನ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೧೧). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬೆರಲು (< ಬೆರಲ್)]

ಕೊನೆವೆರಳ್ 'ಕೊನೆವೆರಲು' ನೋ.

ಕೊನೆವೆರಳು 'ಕೊನೆವೆರಲು' ನೋ.

ಕೊನೆವೆರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬುಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷ (?) : ನುಡಿಗಬ್ಬದ ಗಬ್ಬದುಬ್ಬರದಿಂ ನನೆಕೊನೆವೋಗಿ ಕೊನೆವೆರ್ಚಿನ ಪುರ್ಚಿನ ಪೊಳ್ಪು ಬಳ್ಪು ಮುದ್ದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨–೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪೆರ್ಚು$_2$]

ಕೊನೆವೆಳಗು (ನಾ). ಚಿಗುರಿನ ಕಾಂತಿ (?) : ನನೆಗೆಜ಼ಪ ತುಂಬಿಗಜ಼ಯೆನೆ ಕೊನೆವೆಳಗಿಂ ನಿಮಿರ್ವ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗುರ್ದಿದ ಕಾಲೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉರ್ದಿದ ಕೋಲೆನೆ] ಗಜ಼ಗಟ್ಟುವುದತನುಗೆ ನನೆಗಟ್ಟುವ ನೆವದೆ ಪುಷ್ಪಲಾವೀನಿವಹಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೬೩). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೊನೆವೇಱು (ಕ್ರಿ). ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು, —ಹಿಡಿದಿರು : ಸೊಂಡಿಲೊಳ್ ಕೊನೆವೆತ್ತ ಮದಹಸ್ತಿಗಳ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಕೇಸರಿಗಳನು ತುಂಡದೊಳೆರಡು ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆರಡಾಂತ ಭೇರುಂಡನ ಬೀಳಲಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೯–೩೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೊನೆಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು ; ಈಡೇರು : ಕಾಮವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕೊನೆಸಾಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾಮವೇ ಕ್ರೋಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು (ಕೃವಾಭೀ. ೩೮). [ಕೊನೆ$_2$ + ಸಾಗು$_1$]

ಕೊನೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೊನೆಮುಟ್ಟು : ಅನುದಿನಮೊಂದೊಂದಾಗೆಣಿಸಿನಿಯಳೆ ಮನ್ನಾಮದಕ್ಷರಂಗಳ ಕೊನೆಸಾರ್ವನಿತರೊಳೆರ್ಕುಂ ನಿನ್ನಯ ಸನಿಯುದೊಳೆನ್ನಂತವುರವನೊಂದಿಪ್ಪ ಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೭–೧೪೩). [ಕೊನೆ$_2$ + ಸಾರ್$_1$]

ಕೊನೆಸೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಸೊಕ್ಕು : ಗೋಪಾಲಯ್ಯ ನಗುತ್ತ "ತೀರ ಕೊನೆಸೊಕ್ಕಿದ ಮಕ್ಕಳು ನೀವು" ಎಂದು . . . ಹೊರಟರು (ಚಿಟ್ಟಜೀ. ೬೮). [ಕೊನೆ$_2$ + ಸೊಕ್ಕು$_1$ (< ಸೊರ್ಕು$_1$)]

ಕೊನೆಹಲ್ಲು 'ಕೊನೆವಲ್' ನೋ.

ಕೊನೆಹಾಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತೆಂಗಿನ ಹೂವಿಗಿರುವ ಹೊರ ಆವರಣ, —ಮೇಲು ಪದರ ; ಹೊಂಬಾಳೆ ಮೇಲಿರುವ ಹೊದಿಕೆ ; ಕುರುಂಬಳೆ ; ಚಪ್ಪರಿಗೆ. [ಕೊನೆ$_3$ + ಹಾಳೆ]

ಕೊನ್ನ (ನಾ). ಪಾಪಿಷ್ಠ ; ಪಾಪಿ : ಕುಂಟರು ಕುರುಡರು ಗಂಟೆಯಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಚೋ]ರರು ಕೊಂಟರು ಕೊನ್ನರು ಹುಡುಗರು ಗಂಟುಕಳ್ಳರು ಕೂಡಿ ಹಣವಿನಾಸೆಗೆ ತಮ್ಮ ಕಂಠದಿ ಲಿಂಗಕಟ್ಟಿದರು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೨–೩೨). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನಾಳನ್]

ಕೊನ್ನವಾಡ (ನಾ). (?) : ಹೊಳೆಯುತಿರ್ಪ ಸೂರ್ಯಕಾಂತದಂಗಜಹಸ್ತಂಗಳಿಂ ನೀಲದ ನೆಲೆಗಟ್ಟುಗಳಿಂದಚ್ಚುಗಳ್ಸಂದ ಕೊನ್ನವಾಡಂಗಳ ಸಾಲ್ಗಳಿಂದೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೧೬—೧೩). [?]

ಕೊನ್ನಾರ$_1$ (ನಾ). ಗೂಡು ; ಮಾಡ : "ಗೂಡುಃ – ಕೊನ್ನಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೭) ; ಗುಡಿಯೇನು ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲುಬಂಕಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಕಿಡಿಕಿ ಕೊನ್ನಾರಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೪). [?]

ಕೊನ್ನಾರ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ ; ದರಿ : "ಕೊನ್ನಾರ – ದೊಡ್ಡತೆಗ್ಗು, ಕೊಳ್ಳ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). 'ಕೊಳ್ಳಾರ' ಪರಾ. [?]

ಕೊನ್ನಾರಿ 'ಕೊಡನಾರಿ' ನೋ.

ಕೊನ್ನಿಗ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠ ; ದೃಢಕಾಯ (?) : ಚೆನ್ನಿಗನಂ ಯೌವನನಂ ಕೊನ್ನಿಗನಂ ಪೊಂಬನಂ ಕರಂ ತೊಂಬನುಮಂ ತನ್ನಯ ಸುದತಿಗೆ ಕಾಪಟ್ಟನ್ನಲ್ಲಳೆ ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟಂ ಕಿಚ್ಚಂ (ಮದತಿ. ೮–೩೬) ; ಬಿಲ್ಜೇವಡಂಗೆಯ್ದು ಕಾವತಲೆ ಬಿಲ್ಗೊಂಡಿಸಲ್ಜಲಕ್ಕನೆ ಚೆನ್ನಿಗರ ಕೊನ್ನಿಗರ [ಪಾಠಾಂ. ಸನ್ನುತರ] (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೬). "ಪ್ರಿಯತಮ" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ = ಬಲ, ಶಕ್ತಿ]

ಕೊಪಣ, ಕೊಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೊಪ್ಪಳ : ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರಕ ಪೃಥಿವೀರಾಜ್ಯದನ್ದು ಕೊಪಣದಾ ಮೂಜುಪತೀಯಂ ಗುತ್ತಿಯೊಡೆಯ[ನುಮ್] (ಕಜಿಅ. ೭೦–೧–೪ ; 8ನೆಯ ಶತ) ; ಆದಜ಼ೊಳಗಂ ಕಿಸುವೊಟಲಾ ವಿದಿತ ಮಹಾ ಕೊಪಣ ನಗರದಾಪುಲಿಗೆಱೆಯಾ ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೭) ; ಗಂಗವಾಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱುಸಾಸಿರಂ ಕೊಪಣಮಾದುದು ಗಂಗಣ ದಂಡನಾಥನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೨೭–೧೭೦ ; 1113) ; ಮಾಡಿಸಿದಂ ಜಿನೇಂದ್ರಭವನಗಳನಾ ಕೊಪಣಾದಿತೀರ್ತ್ಥದಲು (ಎಕ. II, ೩೮೪–೨೭ ; 1135). **ಕೊಪ್ಪಣ** : ನಾಯಕಿರಂಗು ಕೊಪ್ಪಣದ ಬಣ್ಣವನುಟ್ಟು (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೭೧). [?]

ಕೊಪಣಪುರ, ಕುಪಣಪುರ (ನಾ). = ಕೊಪಣ : ಮಂಗಳವಾರ ಕೊಪಣಪುರದ (ಎಕ. II, ೧೯೧–೨ ; 1536). **ಕುಪಣಪುರ** : ಶ್ರೀಮಾನ ಧಾಮರಾಜಿತ ರಾಮಾವಳಿ ಕುಪಣಪುರ ವಿನಿರ್ಗತ ಭಯಂ (ಎಇ. IV, ೩೩–೨ ; 945). [ಕೊಪಣ + ಪುರ]

ಕೊಪರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಪಲ 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪಾಳಿಪಿಳ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಬಾಜಿಕೊಟ್ಟೆ ಅರೆಯಾಳ ತೆಜಿ ಕೊಪಾಳಿಪಿಳ್ಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೮೦–೯೮ ; 799). [?]

ಕೊಪುಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಾಗೆಯೂರ ಬಲ್ಲಹಸೇಜಿನೊಳ್ಳಿಯಾನ್ ವೈರಾಳ್ ಸಮಪದರುಳ್ ಕೊಪುಳವೂರ ಬಾಳಿಯೊಳ್ವೊಣ್ಣದಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿಯ ತಮ್ಮುಳಿ ಪಡೆಯುಳಿಜಿಂದು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೨–೧೦ ; 780). [?]

ಕೊಪ್ಪ, ಕುಪ್ಪ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕಾಲೂರು: ತೋಜಿಯ ಕಡಿಯ ಕೊಪ್ಪದಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೩೧–೨ ; 1056); ನಗರ ಪಟ್ಟಣಾಗ್ರಹಾರ ಪುರಪಲ್ಲೀ ಕೊಪ್ಪ ಸರ್ವಜನ ಪದಾದಿ ಸರ್ವದೇಶ ಮಠಸ್ಥಾನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೦–೪೨ ; 1235); ಕುಸುಮಶರನ ಕೊಪ್ಪದಂತಿರ್ದ ಕುಸುಮಾಕರೋದ್ಯಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಲೀಲಾವ. ೬–೩೪ ವ); ಊರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿಕರ್ಣಾಟಕರ ಕೊಪ್ಪ (ಹೊಸೂಹ. ೧೬). ೨. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರುವ ಶಬ್ದ: ಉದಾ: ಶುಂಠಿಕೊಪ್ಪ, ಸೊಂಡೆಕೊಪ್ಪ. **ಕುಪ್ಪ$_1$**: ೧. ಪಿಂಜರಾಸಂಗಮದ ಕುಪ್ಪರೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೬–೬ ; 1132); ಎರಂಬರಗೆಯ ಕುಪ್ಪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೧–೨೧ ; 1196). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪ]

ಕೊಪ್ಪಣ 'ಕೊಪಣ' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಪ್ಪರ ಪಂಚಶತ ಭುಕ್ತನನ್ತರ್ಗ್ಗತ (ಇಆ. XI, ೧೧೨–೩೨ ; 753). [?]

ಕೊಪ್ಪರ$_2$, ಖೊಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕಾಲು: "ಕೊಪ್ಪರ – ಕೂರ್ಪರ = ಮೊಣಕಾಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೫೦). ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಪ್ಪರದೊಳ್ ಕುಮ್ಮಿ ಮಂಡಿಯೊಳ್ ಮಿದಿದು (೧ರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಕರವಳಯ ಭುಜಂಗ ಬಂದ ಕಳ ಕೊಪ್ಪರ ಡೊಕ್ಕರ (ತ್ರಿಷವಿ. ೨೬–೧೯). **ಖೊಪ್ಪರ$_1$**: ೨. "ಖೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಪ್ಪರ ದಂಡೆಡೋಳಕ್ಕುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಡಾಳಕಾ] ಳಾಸ ಚಾಳೆಯ ಮುಂಡಿಸೀರಣಂ ಹಜ್ಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮–೩೮). [← ಪ್ರಾ. ಕೋಪ್ಪರ. / ಸಂ. ಕೂರ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪರ$_3$, ಖೊಪ್ಪರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ: "ಕೊಪ್ಪರ (ಕಪ್ಪರ) – ಕರ್ಪರ = ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಖೊಪ್ಪರ$_2$**: ಅಖ್ಬಂಡಂ (ಅಖ್ಬಣ್ಣಂ) ಖೊಪ್ಪರಂ, ಖಾಣಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪರೈ ; ಮಲ. ಕೊಪ್ಪರೆ]

ಕೊಪ್ಪರ$_4$ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ದೂರ್ತ. 'ಕೊಪ್ಪರ ಕೇಸರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖರ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವ ರಾಜ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪೂರ್ವದೇಶಮುಂ ಗಂಗೆಯುಂ ಕೊಣ್ಡ ಕೊಪ್ಪರ ಕೇಸರಿ ಪರ್ಮರಾನ ಒಡೆಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ ದೇವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೧ ; 1032); ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿಪನ್ಮರಾನ ಒಡೆಯಾರ್ ಶ್ರೀರಾಜೇಂದ್ರ ದೇವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೦, ೩೧–೪ ; 1056). [ಕೊಪ್ಪರ$_4$ + ಕೇಸರಿ]

ಕೊಪ್ಪರಗೇಶರಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮದಿರಗೊಣ್ಡ ಕೊಪ್ಪರಗೇಶರಿವರ್ಮಂಗೆ ವರಿಷಮಿಪ್ಪತ್ತೊಮ್ಬತ್ತಜಿಕೊಳ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೩–೧ ; 934). [ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿ + ವರ್ಮ]

ಕೊಪ್ಪರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ, ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ; ಕಡಾಯಿ; ಕಟಾಹ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮೆಂಬ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೫); ದರಿವಿನೊಳಗೊಂದು ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ ಹೊನ್ನಿರಲ್ (ಒಹರ. ೧೫೪–೨೬); ಭರದಿಂ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ ಕುಂಕುಮಾಂಬುವಿಂ ತೀವಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಗಳಂ ಗಂಧದ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಗಳಂ ಪಂಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೪೩೧). **ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ**: "ಕಟಾಹಃ, ಕರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೬೦); "ಕಟಾಹವಾ ಖರ್ಪರವದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೨); ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಹೊಯಿದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೩); ಹಾಲು ತುಪ್ಪದ ಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂತಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೬–೧೬); ನವ ಕರ್ಪೂರದ ಕಸ್ತುರಿಕುಂಕುಮದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಸಾಲೆಸೆದುದಂ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೫೧); ಸಾವಿರಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಪನ್ನೀರ ತೀವಿ ಬಿಟ್ಟಿತು ತೋಜಿಯಾಗಿ (ಭರಚ. ೧೬–೧೦೮). [< ಸಂ. ಖರ್ಪರಿಕಾ]

ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ 'ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_1$, ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಖಳರ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿದರೆ ಸುಜನರ ತಲೆಗೆ ವೇದನೆಯೇನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೩೧). ೨. ಮೀರು; ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಭುವನನೆಜಿ ಹೊಗೆಮದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿವನ ಖರೆ ಮೈದೋಜಿತನೆ ರಿಪುನಿವಹದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದೀತನ ಖಾತಿ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೨೨). ೩. ಗರ್ವಿಸು; ದರ್ಪತೋರು (?): ಇನ್ನಾದರೆಯು ಕೌಂತೇಯರನು ಕರೆದಾದರಿಸಿಕೊಂಡು ಧರೆಯನೆನೆ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಜೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೩). **ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_1$**: ೧. ಖೋಡಿಯ ಖೂಳರನು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಚೂಣಿಯ ಚರರ ಚಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೧); ಬೆರಸಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿನಲಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೮–೩). ೨. ವಾರಿಧಿ ಸಮೂಹದೊಳುಣ್ಮುವ ಘೋರಘೋಷಮಂ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಪಟಹೇನದು ವಿಕ್ರಮ ಸಿಂಹಗರ್ಜಿತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮–೩). [ಕೊಪ್ಪರ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_2$ 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಲ್, ಕೊಪಲ, ಕೊಪ್ಪಲು, ಕೊಪ್ಪಳ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪೆ; ರಾಶಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಉಪಗ್ರಾಮ: ಕಳಸವಳ್ಳಿಗೇರಿಯ ಬಡಗಣ ಕೊಪ್ಪಲ ಹಿತ್ತಿಲಲು ಹರದವನೆಯಿಂ ಮೂಡಲು (ಎಇ. XVIII, ೨೧೦–೪೨; 1167); ಕೊಪ್ಪಲ್, ಕೊಪ್ಪಂ, ಕೊಪ್ಪು (ಶಮದ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ); ಎಲ್ಲಿನೋಡಿದಡಲ್ಲಿ ರನ್ನಗಳ ತಪ್ಪಲಿಂ ಸುರಧೇನುವಿನ ಕೊಪ್ಪಲಿಂ (ಭಕ್ತಾಚ. ೧–೧೬); ಅದಜಿಕೊತ್ತಿನೊಳೊಂದು ಕೊಪ್ಪಲೊಳೊರ್ವಂ . . . ತಪಮನಾಚರಿಸುತಿರಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬–೯). ೩. ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪು; ತೋಪು. **ಕೊಪಲ**: ೩. ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಶೇಖ ಮಾಡುವ ಬಗೆ ಸಹ ಪ್ರಸಾದ ಹೊರತ್ತಾಗಿ ಗ ೬ ದೇವರ ಕೊಪಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜಾಂಗಳ ಗುಡಿಸುವ ಬಗೆ ಸಹ ಜನ ೧ಳೆ ಗ ಖ ಉಭಯಂಗ,೧೧ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೮–೬೮ ; 1678); ದೇವಾಲಿ ಕೊಪ್ಪದಲಿ ಮಠದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ರೇಖಿಗೆ ಹೊರಗಾದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಕೊಪಲ ಮಾಡಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ಉತ್ತಾರ ಕೂಟ ಸ್ಥಳಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಿಸ್ತು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೬–೪೪ ; 1773). **ಕೊಪ್ಪಲು**: ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿಗಳು ಉಪಗ್ರಾಮಗಳು (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೮); ಚಿನ್ನನ ಹಳಿಯುಂ ಕೊಪ್ಪಲುಗಳ್ ವೆರಸು ಕಸಬೆ ಬೆಳುಗುಳ ಸಮೇತಂ (ಎಕ. II, ೨೪೯–೨೨ ; 1773); ಗಿಡಾ ಕಡಿಸಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಕೊಪ್ಪಲ ಭೂಮಿಯಂನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೨೨ ; 1813); ಕಾಡು ಕುರುಬರ ಕೊಪ್ಪಲು ಇದ್ದಿತು (ಕರ್ನಾಸಂ. ೯೬); ಈ ಜಹಗೀರಿನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಗ್ರಾಮಗಳೂ ಸಾವಿರಾರು ಕೊಪ್ಪಲುಗಳೂ (ಬೆನ್ನಬೇ. ೬೬).

೩. ಆ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮೇಲೆ. . .ತರುಣ ವೃಕ್ಷಗಳ ದಟ್ಟವಾದ ಕೊಪ್ಪಲುಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತವೆ (ಉರಾಜ. ೩೬). ೪. ಅಂತ್ಯಜರ ಕೊಪ್ಪಲಿನ ದೀಪದೊಲು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂತಹಂ ಎಲುನರದ ಪಂಜರದ ಗಿಳಿಯಾಗಿ (ಪರಶು. ೯-೮); ಅಪ್ಪನೆಯಾದರೆ ಕೊಪ್ಪಲು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಾಗುವುದು(ಸೌಗಂಧಿ.೧೩೬-೧೮); ದೊಡ್ಡ ಶಿಂಗಯನದು ಒಂದು ಕೊಪ್ಪಲು (ಚಂಗೂಲಿ. ೯). ೫. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಶಬ್ದ. ಉದಾ: ಅಂಡೆ ಕೊಪ್ಪಲು, ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲು. **ಕೊಪ್ಪಳ**: (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್]

ಕೊಪ್ಪಲು 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಳ 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕೊಪ್ಪು: ಮಕ್ಕಳು ಮನೆತುಂಬ ಕೊಪ್ಪಾರಿ ಕಿವಿತುಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ತಾಲಿ ಕೊರಳ್ತುಂಬ (ಹಳ್ಳಿಯ ೧೩೩). [< ಕೊಪ್ಪು₂]

ಕೊಪ್ಪು₁, ಕೋಪು₃ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಗೊಲೆ: "ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿಃ, ಅಟನಿಃ – ಈ ೨ ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊಪ್ಪು" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೩೧೧); ಜಯದ್ರಥನಂ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನಂ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಿನೊಳಿಱಿದು ನಡೆಯೆಂದು ನಡೆಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೧ ವ); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು ತಾಳಿಗೆಯಂ ಪುರ್ಚಿ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಮೂಡುವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨-೧೮); ನಾರಿಯ ನೀವಿ ಮಿಡಿದು ಬಾಗಿದ ಕೊಪ್ಪಿನಿದ್ದೆಸೆಯನಾರೈದು (ಹಜಕಾ. ೩-೨೮); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನಲಾತ ಕದಪಿನ ಮುಳುಟದೊಲವಿನ ಬೆರಳ ಬಿಜುದನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪-೧೬); ಕೆತ್ತುವ ಮುಯ್ಯನೊತ್ತಿ ಬಿಲ್ಗೆ ಕೊಪ್ಪನೇಱಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೧೫). ೨. ತುದಿ; ಮೊನೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದಂ ಕುಲಕುಧರ ಮಹಾಶೃಂಗಮಂ ಕೋಡ ಕೊಪ್ಪಿಂ ತೊಡೆದೀಡಾಡುತ್ತೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೪). **ಕೋಪು₃**: ೧. ಮೃಗರೆಡು ಕುಳಿತಿಕ್ಷು ವಿಶಿಖಾಸನಕ್ಕೆಯಳಿಯಹೌಫು ವರೌರ್ವಿಯ ವುಳಯ ಕೋಪಿಂಗೆಯಳವಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೬-೪೮). ೨. ನೊಗದ ಒಂದು ಕೋಪು ಕುಳಿದರೆ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಹೆಗಲುಕೊಡುತಿತ್ತು (ನದೀಪ. ೨೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪು, ಕೋಪು]

ಕೊಪ್ಪು₂ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಮಕುಟಂ ಕೇಯೂರಂ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಂ ಕೊಪ್ಪು ಸರಿಗೆ . . . ಎಂಬ ಭೂಷಾನಿಕರಮಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೩); ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ಕೀಲಂ ಕೊಳ್ವಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೧); ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಪ್ಪುಗಳ ಕರ್ಣಾಭರಣ ವೆಸೆಯೆ (ಬಸವು. ೪-೩೯); ಶ್ರವಣನಾಳವ ಮುಟ್ಟುವಂದದೆ ಕೊಪ್ಪನಿಕ್ಕಿದರು ಕರ್ಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೬). ೨. ಒಂದು ಕಂಠಾಭರಣ; ಸರ: ಕತ್ತಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಪ್ಪಿನ ಕೊಪ್ಪಿನವಳು (ಪುರಂದ. ೧-೫೯-೧); ಉಟ್ಟ ಸಾಲಿಯ ಸೀರೆ ಕೊಪ್ಪು ಪೇಟುರದಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಪ್ಪು; ಕೊಡ. ಕೊಪ್ಪಂದಿ]

ಕೊಪ್ಪು₃ (ನಾ). ೧. ಸುರುಳಿಯಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ತಲೆಯ ತುರುಬು; ಮುಡಿಗಂಟು. ೨. ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ; ಜಡೆಬಿಲ್ಲೆ. 'ಚವರಿ ಕೊಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಕೊಪ್ಪುದಲೆ = ಕೊಪ್ಪುಧರಿಸಿದ ತಲೆ (?) : ಇಟ್ಟಳವಾದ ಕೀರ್ತಿಮುಖದ ಕೊಪ್ಪುದಲೆಯ ಪಂಚವರ್ಣಗೆಯುಪ್ಪರವಟ್ಟವಾಡಂಬರಮ ಕಂಬವಾಗೆ (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೬೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪು; ಕುರುಖ್. ಖೊಪಾ, ಖೊಪ್ಪಾ./ ಪ್ರಾ. ಗೋಪ]

ಕೊಪ್ಪು₄ (ನಾ). ಅಂದ; ಚೆಂದ: ಹಾವಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಂಗಳ ನೆಲ್ಲ ತೀವಿ . . . ಅಭಿನಯದ ಕೊಪ್ಪುಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅಭಿನಯಂಗಳಂ] ತೋಱಿಸುತ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೯-೧೫). [← ತಮಿ. ಕೋಪ್ಪು]

ಕೊಪ್ಪುರ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ; ಮೇಡು (?) : ಕಬ್ಬು ಕಾಲ್ವೆಯ ಪಡುವಣ ಉಱುಗ ಗದ್ದೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮೂಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂಳ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೦-೬೪; 1169).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್; ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪೆ, ಕುಪ್ಪೆ₂, ಗೊಪ್ಪೆ₁ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಲೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗವುಸು; ಗೊರಗು: ಕೊಪ್ಪೆಯಿಂದಮುಲ್ಲಸಿತ ಕಾಷಾಯ ಕಂಥಾ ವೇತ್ರಕೌಪೀನ ಪಾದುಕೆಗಳಿಂದ . . . ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದ (ಮಹಾಂತೇ. ೬-೧೨). **ಕುಪ್ಪೆ₂**: ಕುಪ್ಪೆ ಉಂಟು, ಮಳೆ ಬಂದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಗೊಪ್ಪೆ₁**: ಮೂಱುಲೋಕವೆಲ್ಲವು ಎನ್ನ ಕಂಬಳಿಯ ಗೊಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದೆನೆಂದು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೬); ತಲೆಯನ್ನೂ ಕತ್ತನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವ ಒಂದು ಗವುಸು (ನಿಲುವಂಗಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭಾಗವಾಗಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಾಗಲಿ ಇರಬಹುದು) ಗೊಂಗಡಿ; ಗೊಪ್ಪೆ; ಕುಂಚಿಗೆ (Hood. ೩೦೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪ; ತುಳು. ಕುಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕುಪ್ಪ]

ಕೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ₂' ನೋ.

ಕೊಬಳು 'ಕೊಗಳು' ನೋ.

ಕೊಬಿರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ₂' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದ ಹೊಟ್ಟು, —ತೌಡು; "ಕೊಬ್ಬಟ್ಟು = ಭತ್ತದ ಗೊಳಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೨). [?]

ಕೊಬ್ಬರಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬಿ ನುಗ್ಗು; ಗರ್ವದಿಂದ ನುಗ್ಗು (?) : ಕೂಗಿ ಕೊಬ್ಬರಿವುತ್ತ ಕದಳಿವೃಂದಂಗಳಂ ನಾಗನಿಕರಂ ಪೊಕ್ಕು ಮುರಿವಂತೆ (ತುರಂಗ. ೪೯-೨೮). [ಕೊಬ್ಬು₁ (< ಕೊವ್ವು₁) + ಪರಿ₁]

ಕೊಬ್ಬರಿ₂, ಕೊಪರಿ, ಕೊಪ್ಪರಿ, ಕೊಬರಿ, ಕೊಬಿರಿ, ಖೊಬರಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಒಳಗೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ತಿರುಳು; ಒಣಗಿದ ಕಾಯಿ: ಕೊಬ್ಬರಿಯು ಕಾಯವೊಳಗಿಲ್ಲಾಯ್ತು (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೯೦); ಅವು ಚಿಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಒಳಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೫೧); ಅವರಿಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿ ಬೆಲ್ಲ ಭತ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯); ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗಮನವನ್ನು ಕರಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿತ. ೫೫); ಎಳ್ಳು ಕೊಬ್ಬರಿ ಬೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೬-೬೮). **ಕೊಪರಿ**: ಹುರಿಗಡಲೆ ಕೊಪರಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩-೧೮); ಹಸನಾದ ಕಡಲೆ ಕೊಪರಿ ಬೆಲ್ಲ ಬಿಳಿಯುಲೆ ರಸವಾಳಿಗಬ್ಬಡಕೆಗಳಾ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೧೧೦). **ಕೊಪ್ಪರಿ**: (ಸಿರಿಕೊ. ೧೩೮). **ಕೊಬರಿ**: ತಿಪಟೂರು ಕೊಬರಿ (ರೂಢಿ). **ಕೊಬಿರಿ**: ಮೆಣಸು ಝಲ್ಲಿಪಟ್ಟೆ ಕೊಬಿರಿ ಕವಾಡ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೩-೩೧; 1674). **ಖೊಬರಿ**: ಅಡಕೆ ಝಲ್ಲಿ ಪಟಿ ಖೊಬರಿ ಕವಾಡ ಅಕ್ಕಿ . . . ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮-೧೫; 1670).

ಕೊಬ್ಬರಿಚಟ್ನಿ = ಕೊಬ್ಬರಿಯ ತುರಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ರುಬ್ಬಿದ ಚಟ್ಣಿ; ಕಾಯಿಚಟ್ನಿ: (೬). **ಕೊಬ್ಬರಿತುಪ್ಪ** = ಕೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ: (೬). **ಕೊಬ್ಬರಿದೋಸೆ** = ಕೊಬ್ಬರಿ ತುರಿಯನ್ನು ಅರೆದು ಹಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ: (೬). **ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು** = ೧. ತೆಂಗಿನ ಕಾಯನ್ನು ಒಡೆದಾಗ ಆಗುವ (ಎರಡು) ಹೋಳು. ೨. ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿಗಿಟುಕಿನ ಹೋಳು: ಎರಡು ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು ಕೊಡು(ರೂಢಿ).

ಕೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ, ಖೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ = ಕೊಬ್ಬರಿಯನ್ನು (ಗಾಣದಲ್ಲಿ) ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: (ಕ); ಖೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆಯ ಡಬ್ಬಿಗಳನ್ನು . . . ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆನೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಕೊಬ್ಬರಿಸರ = (ಹೋಳಿಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಕೊಬ್ಬರಿ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಸರ: (ಕ). ಕೊಬ್ಬರಿಹಿಂಡಿ = ಕೊಬ್ಬರಿಯಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಚರಟ: ಕೊಬ್ಬರಿಹಿಂಡಿಯನ್ನು ದನಗಳಿಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪರೈ, ಕೊಪ್ಪರಿ; ಮಲ. ಕೊಪ್ಪರ; ತುಳು. ಕೊಪ್ಪರ, ಕೊಪ್ಪರಿ, ಕೊಬರಿ; ತೆಲು. ಕೊಬ್ಬರಿ, ಕೊಬ್ಬೆರ. / ಹಿಂ. ಖೋಪ್ರಾ; ಇಂ. Copra]

ಕೊಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ; ಅಹಂಕಾರ: (ಕ)

[ಕೊಬ್ಬು$_3$ (< ಕೊರ್ವು$_3$) + ಆಟ]

ಕೊಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿನ ಮನುಷ್ಯ; ಅಹಂಕಾರಿ: (ಕ).

[ಕೊಬ್ಬು$_3$ (< ಕೊರ್ವು$_3$) + -ಇಗ]

ಕೊಬ್ಬಿಲ (ನಾ). ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಗಾವಿಲ: ದೇಸಿಗನೆಡಗ ನಾಡಾಡಿ ಕೊಬ್ಬಿಲಂ ಬೇಳ್ಪ ತಿರಿಕುಳಿ (ಸಂಸಹ. ೨೪-೧೦).

[ಕೊಬ್ಬು$_3$ (< ಕೊರ್ವು$_3$) + -ಇಲ]

ಕೊಬ್ಬಿಸು 'ಕೊರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬು$_1$ 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬು$_2$ 'ಕೊರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬು ಹರಯ; ಏರುಂಜವ್ವನ. 'ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ. [ಕೊಬ್ಬು$_1$ (< ಕೊರ್ವು$_1$) + ಜವ್ವನ]

ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಹರಯದವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆಯುರ ಕೋಮಲಾಂಗವ ರಾಯ ತಬ್ಬಲಾಕ್ಷಣ ಸುಖದಿಂದ (ಭರಚ. ೩೧-೧೨೦). [ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನ + -ಎ$_2$]

ಕೊಬ್ಬುದೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೆಣದ ತೆಕ್ಕೆ, —ರಾಶಿ: ಮೂಳೆ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಸಂದಣಿ ಕೊಬ್ಬುದೆಕ್ಕೆ ಕಾಳಿಜಗಳೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ತದ್ರಣರಂಗದೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಕೀವೆ (ಜಬಪು. ೪೮-೫೬). [ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ತೆಕ್ಕೆ$_2$]

ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲದ ತುಜುಗೊಣ್ಡೋಡೆ ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯಙ್ದುಂ ಬಲಿಸಯ್ಯಂ ತುಜುವನಿಕ್ಕಿ ಪಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ವಮುಳಬಾ. ೩೨-೨; 950). [ಕೊಬ್ಬೆ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಬ್ಬೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಪ್ಪವಾಗು; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು: (ಕ). ೨. ಒರಟಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು: ಎಷ್ಟೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಕೊಬ್ಬೇರಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊಮ (ನಾ). ದಿಬ್ಬ; ಪ್ರದೇಶ: ಮೂಡಗರೆಲ್ ಬನ್ದು ಇರ್ಪ್ಪ್ರಯ ಕೊಮಡೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಲಿ ಅಳರಿಯೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬ. ೩೧-೩೯; 812). [← ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ]

ಕೊಮಟ 'ಕೋಮಟ' ನೋ.

ಕೊಮಟಗ 'ಕೋಮಟಗ' ನೋ.

ಕೊಮರ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊಮರಂಗುಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಙ್ಗುನ್ದು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೬; 890). [?]

ಕೊಮರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬೂತಾಳೆ, ನೆಗಿಲು ಕೊಮರಕ, ಹಾವು ನಂಜಿನಗಿಡ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ 'ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಕೊಮರಗುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಮರಗುಣ್ಟೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೬; 900). [?]

ಕೊಮರಮಂಗಲ 'ಕೊಮಾರಮಂಗಲ' ನೋ.

ಕೊಮರವೆಡಂಗ (ನಾ). ಬೆಡಗನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುಮಾರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯದಂಕಕಾಱ ಕೊಮರವೆಡಂಗಂ ಶ್ರೀಮದ್ಪೆರ್ಮನಡಿಗಳ್ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೦-೬; 999).

[ಕೊಮಾರ (< ಕುವರ$_2$) + ಬೆಡಂಗ]

ಕೊಮರಿ$_1$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೊಮರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಗೇರ ಹರಳು, ಓವು, ಎಳ್ಳು, ಕೊಮರಿ, ಹಳೆಬೆಲ್ಲ ಇವಂ ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಎಲಚಿಕಾಯ ಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಲ್ ಬಹುಮೂತ್ರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೯೧). [?]

ಕೊಮರುಲಪಜ್ರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಣದೆಸೆ ಪೋತುಂಗಲ್ಲು ಕೊಮರುಲಪಜ್ರು ಕಾಮ್ಮುರ್ಗಿಲ ಪುಣುಸೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮-೩೩; 878). [?]

ಕೊಮಾರ$_1$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊಮಾರ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕ್ಗಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕ್ಕೆಕೊರ್ಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱಿದು ವಿಟ್ಟೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೧; 775). [< ಸಂ. ಕುಮಾರ]

ಕೊಮಾರ$_3$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಸೂರಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ತೊಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮರದ ಗುಜ್ಜು: ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಹರಹರುವ ಜಂತಿ ದಿಗಿ ತೊಲೆಗಳು ಕೊಮಾರ ಹಂಜರ ನೆಲವು ಕದ ಬಾಗಿಲ ವೊರ ವಸಕೆ ಮೊದಲಾದವರೊಳನೇಕಮಾದರುಂ (ಭಕ್ತಿಸ. ೩೬-೩). [?]

ಕೊಮಾರತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕೊಮಾರತ್ತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕೊಮಾರಪೈಕ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಸಿಂಧೀ ತೆಗೆಯುವ ಜಾತಿಗಳ ಪಟ್ಟಿ . . . ೪ ಕೊಮಾರಪೈಕರು: ಕೊಮಾರಪೈಕರೆಂದರೆ ಕಲಾದಗಿಯ ಕೊಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಷ್ಯರೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೬೮).

[ಕೊಮಾರ$_1$ (< ಕುವರ$_2$) + ಪೈಕ]

ಕೊಮಾರಮಂಗಲ, ಕೊಮರಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಮಾರಮಂಗಲದೊಡೆಯ ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕಣ್ಣಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೨; 960). ಕೊಮರಮಂಗಲ: (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೨೩; 950 ನೋ.) [?]

ಕೊಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಿರಿಯ ಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮಾರಯ್ಯನುಂ ಪಲ್ಮಾಡಿಯ ಮೆನ್ಡಮ್ಮ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೩; 899). [ಕೊಮಾರ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಮಾರಸೇನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಮಾರಸೇನ ಭಟಾರರ್ ಪಡೆದ ಸ್ತ್ರಿತಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೬-೧೨; 960). [?]

ಕೊಮಾಲಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಟ್ಟುಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ಪಾಣ್ಡಪ್ಪನ್ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಸತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೬; 750). [?]

ಕೊಮೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಯಾಡು; ಗೆವೆ: ಕುರುಕುವರರೊಳೆ ಮೊಳೆತಕಟಸೂಯೆ . . . ದ್ವೈಧ್ಯದ ತೃಣಾಗ್ನಿ ಕೊಮೆಕೊಮೆದು ಸಿಮಿಸಿ ಮಿಸುತಿದೆ (ಹಬ್ಬಿರ. ೨೪-೧೬). 'ಕುಮುಲು' ಪರಾ.

[? . / ತಮಿ. ಕುಮ್ಮೈ]

ಕೊಮ್ಮು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿತ್ತರಿಸು; ಸಾಧಿಸು: ಯಾರನ್ನು ಕಳಿಸಿದರೂ ಅವರು ಕೊಮೆಯುವುದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಜೇನುಕಡ್ಡಿ ಜೂಕು, ಕೊಮೆ (ಮೈಔಗ. ೬೦-೫೬೭). [?]

ಕೊಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಾನಸವಂಶ ಕೊಮ್ಮರ್ಸನಿಭ ಕೊಮ್ಮ ಜಗದ್ವಿನುತಾತ್ತ ಶಾಂಬಿಕಾಸೂನುಃ (ಇಅ. XIX, ೨೬೨-೧೧; 1054). [?]

ಕೊಮ್ಮಗುಜಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಕಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಬುಕೇಂದ್ರಗಾವುಣ್ಣಂ ಕೊಮ್ಮಗುಜಿಯಮ್ಮಂ ನಿಜಿಸಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೯-೪; 883). [?]

ಕೊಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಮ್ಮಣ ವಿಷಯೇ . . . ಕುಣ್ಣವಾರ್ಕ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತಃ (ಇಅ. VII, ೧೬೨-೧೭; 500). [?]

ಕೊಮ್ಮದಿಜೆಬು (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಪೂರ್ವ್ವದಿಶಾ ಭಾಗದೊಳ್ ಕಲ್ಮಡುವುಂ ಕೊಂಮದಿಜೆಬುವುಂ ಆಗ್ನೇಯದೊಳೆಜೆಯ ಬಾಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೧-೪೨; 1057).

[ಕೊಮ್ಮದಿ ? + ಜೆಬು]

ಕೊಮ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿದಿರು ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಿಗೆ; ಸಣ್ಣ ಓಡೆ: ನಿನ್ನನಜಿತು ಅಜಿದೆನೆಂದಡೆ ನಾ ಕುತ್ತದ ಕೊಮ್ಮೆ ಸೀ ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೦-೩೯೮); ಭತ್ತ ತುಂಬುವ ಕೊಮ್ಮೆಗಳನ್ನು . . . ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೮); ಜೋಳದ ಕೊಮ್ಮೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಇಲಿ ಕೆಳಗೆ ನೆಗೆದು ಬಿಲವನ್ನು ಸೇರಿತು (ಧೂಮದು. ೫೬); ಕೊಮ್ಮೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ ಇತ್ತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೦೪); ನಿಮ್ಮನೆ ಎಮ್ಮೆ ಇದ್ದರೆ ನಮ್ಮನೆ ಕೊಮ್ಮೆ ಇದೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ; ಮಲ. ಕೊಮ್ಮ; ಕೊಡ. ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕೊಮ್ಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಗಣಜಲು : ಚಿತ್ರಮೂಲ ಕೊಮ್ಮೆ . . . ಇಷ್ಟನೂ ಹುರಿದು ಪುಳ್ಳಂಪುರಚಿ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೮); ಕೊಮ್ಮೆಬೇರಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಮಾಸು ಬೀಳ್ಗುಂ (ವಿವ್ಯವಿ. ೧೦೭). ೨. ಒಂದು ಪಂಗಡ, —ಕುಲ : ಕೊಮ್ಮೆಯರುಂ ಅರುಮಲ್ಲೆಯಿರ್ ಸಿರಾಮ ದೇವರ್ (ಮೈಅಿ. ೧೯೩೯, ೬೮-೧೨; 1249); ವಿಚಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೋವೆಯರು ಕೊಮ್ಮೆಯರು ಸವಿಸರು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭುಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜಕ. ೧೧೮-೧೪; 1491). [?]

ಕೊಮ್ಮೆ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕೊಬ್ಬು; ಅಹಂಕಾರ: ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕೊಮ್ಮೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕೊಯ್, ಕುಯ್, ಕುಯ್ಯಿ, ಕೊಯ್ಯಿ, ಕೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು ; ಸೀಳು ; ಹೋಳುಮಾಡು : "ಕೊಯ್ – ಲವನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಶಾಡ್ವಲ ತೃಣತತಿ ಖಡ್ಗದಿನಿಳಾಧಿಪಂ ಕೊಯ್ದು ನಿರ್ದಯದಿಂ ಒಟ್ಟಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೯) ; ಪೂ ಲೆ ಯ ರಂ ತೆ ಕೊಯ್ಯು ಸು ತ್ತ ಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೭೧) ; ಭಕ್ತಿಯಿಂಬುದು ಮಾಡಬಾರದು ಕರಗಸದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಯ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಜೆಯುವು] ದು ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ವುದು (ಬಸವ. ೨೧೨) ; ಕಳ್ಳರ ನಿವಹದಲ್ಲಿ ಕಂಡವನ ಕೊಡೆಯ ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೫-೧೫). ೨. ಗಿಡದಿಂದ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತು, —ಬಿಡಿಸು ; ಕೀಳು : ಅಶೋಕದ ಕುಸುಮ ಸಮಿತಿಯನಾ ಮರಗಳೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದುಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೩) ; ವ ನ ಕು ಸು ಮ ಂ ಗ ಳ ಂ ಬಗೆಗೆವಂದುವನಟ್ಟಿಯೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩) ; ಕೈದಣಿವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಭೋಜಕ. ೪-೫೬). **ಕುಯ್** : ೧. ಕರಗಸದ ನಡು ಬಡವಾದರೆಯು ಕುಯ್ದುಕ್ಕದೇ ತರುವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೮-೨೮) ; ಕುಯ್ಯಲ್ಬುವನೆದೆಗರುಳಾ ಕು ಯ್ಯ ಲೆ ಣ ಸು ವು ದು ಮಳವೆಯಿಂದಾ ಬಲುಗೈಯ್ಯನ ಸುಡಿಗೇಳದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೬೮). ೨. ಪುಷ್ಪಕರಂಡಕರಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಪೂದೋಟಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಪೂ ಗ ಳ ಂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೪೨). ೩. (ಆಲಂ) ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸು, —ನುಡಿಸು : ಅವನ ಹಿಂದೆ ನೇಪಥ್ಯದ ಎರಡು ಕಡೆ ಇಬ್ಬರು ಪಿಟೀಲುವಾದ್ಯಗಾರರು ನಿಂತು ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ನಟಸಾ. ೧೨). **ಕುಯ್ಯಿ$_1$** : ೧. ರಸಗಳಂ ಬೇಜಿಬೇಜಿಕ್ಕುಯಿವ ಸುರುಳಿ ಕುಯಿದಿಕ್ಕಲವು ತಾನದಣ ಹೆಸರ ಮಂಡಗೆಯುರುಳಿ ಹೆಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೮) ; ಅವಳ ಗಂಡನು ಇವನ್ನು ಕಂಡು ಹೆಂಡತಿಯ ಮೂಗನ್ನು ಕುಯಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೧-೬). **ಕೊಯಿ** : ೧. ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ನೀನಂದೆ ಮೂಗ ಕೊಯಿ (ಬಸವ. ೫೪). ೨. ಕುಸುಮ ಪತ್ರಗಳಂ ಕೊಯಿದು (ಬಸಪು. ೬೦-೨೧). **ಕೊಯ್ಯು** : ೧. ತೆಂಗಿನಮರ ಯಾಕೆ ಹತ್ತುತ್ತಿ ಅಂದರೆ ಕರುಗೆ ಹುಲ್ಲು ಕೊಯ್ಯೋದಕ್ಕೆ ಅಂದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತರುಗಳ ಚಿವುಟುತ್ತಹೊಸ ಹೂಗಳನು ಕೊಯ್ಯುತ . . . ವಿಹರಿಸುತಲಿರುತಿಹರು (ತಿಮ್ಮಅ. ೬-೧೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಯ್ ; ತುಳು. ಕೊಯಿ ; ತೆಲು. ಕೋಯು ; ಕುವಿ. ಕೋಯಿ ; ಕುಇ. ಕೋವ]

ಕೊಯಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕೊಯತ 'ಕೊಯ್ತ' ನೋ.

ಕೊಯತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಡ್ಡಾಗೆ ಕೊಯತೂರು ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರ ಭೂಮಿಯನ್ ಆಳೆ (ಮೈಅಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೧೪; ೩10) ; ಥಾಲಗಿರಿ ಕೊಂಗುನಂಗಲಿ ಕೋಳಾಲಂ ತೆರೆಯೂರು ಕೊಯತೂರು ಕೊಂಗಳಿಯುಚ್ಛಂಗಿ ತಲೆಯೂರು (ಎಕ. II, ೧೬೨-೨೭; 1173). [?]

ಕೊಯಲಾಳಿ 'ಕೊಯ್ಲಾಳಿ' ನೋ.

ಕೊಯಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಳಭೂಮಿ (ನಾ). ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿ (?): ಅಲಗು ವಳಿಯ ಗ್ರಾಮದಲು ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದಳ ಕಲಶಾಸನದ ಭೂಮಿ ಕೊಯಳ ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಭೂಮಿ ಸಹವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೧-೭೬; 1408).

[ಕೊಯಳ ? + ಭೂಮಿ]

ಕೊಯಿ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕೊಯಿಕ 'ಕೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊಯಿಕತನ 'ಕೊಯ್ಕತನ' ನೋ.

ಕೊಯಿಕೀರೆ, ಕುಯಿಕೀರೆ, ಕೊಯಿಗೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು: "ಚಿಲ್ಲೀ – ಭೃಂಗವಲ್ಲೀ ಚಾಲಿಕೆ ಕೊಯಿಕೀರೆ, ಸಿಪಾರೆ ?" (ಔಷಧ ೫೬). **ಕುಯಿಕೀರೆ** : ಮತ್ತಾಳದ ತುಪ್ಪೋಗರಕ್ಕೆ ನಜುವಲು ಚಕ್ಕವತ್ತ ಕುಯಿಕೀರೆ ಕೆಂಪಿನ ಹಜಿವೆಯಾದಿಯಾಗಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬-೧೮). **ಕೊಯಿಗೀರೆ** : "ಲಘುಪತ್ರಾ— ಕೊಯಿಗೀರೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೪೨). [?]

ಕೊಯಿಗೀರೆ 'ಕೊಯಿಕೀರೆ' ನೋ.

ಕೊಯಿಗುಜಿ 'ಕೊಯ್ಗುಜಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿತ 'ಕೊಯ್ತ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲಾಳಿ 'ಕೊಯ್ಲಾಳಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲಾಳು, ಕುಯಿಲಾಳು (ನಾ). = ಕೊಯ್ಲಾಳಿ : ಕೊಯಿಲಾಳುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧಂಮ್ಮ ಹೇಜುಂಗೆ ವೀಸ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯–೨೨ ಅಡಿಟ ; 1034). **ಕುಯಿಲಾಳು** : ಈ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಕುಯಿಲಾಳುಗಳು ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೊಯಿಲಿ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲೆ$_1$ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವ ಆಯುಧ : ಜಗವೆಲ್ಲ ಕಾಂಬ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಕೊಂಬ ಕೊಯಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿಗೆ]ಯ ಕಾಣಲಱಿಯದು (ಬಸವ. ೧೨೩); ಇರ್ವಲದೊಳಗಿಱಿದಾಡಿ ಮಡಿದರಂದು ಕೊರ್ವಿದ ಕೊಯಿಲೆ ರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೯೭). [< ಕೊಯ್ಲು]

ಕೊಯಿಲೆ$_2$ 'ಕೊಯ್ಲೆ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ 'ಕೊಯ್ಲೆವಿಂಡ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲ್ಬಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಸದಿಯ ಹೆಸರು (?) : ದುಗ್ಗಮಾರ ಕೊಯಿಲ್ಬಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಣಗ ಬ್ಬೆಪೆ ಮುಹೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮–೨ ; 875). [ಕೊಯಿಲ್ ? + ಬಸದಿ]

ಕೊಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಧೀರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆ ಗಂಡೊಂದುರಿಗಂ ಕಾಜ ಕಿಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ ಕೀರಂಜಂ ಪರೆಡೆ ಸುರಗಿಗಿಡಿ ಪೆರ್ಗಿಡುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೯೩ ಕೂದ್ರುಳ). [?]

ಕೊಯ್ಕ$_2$, ಕೊಯಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಕತ್ತರಿಸುವವನು. 'ಎದೆಗೊಯ್ಕ', 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ಪರಾ. **ಕೊಯಿಕ**. 'ಎದೆಗೊಯಿಕ' ಪರಾ. [ಕೊಯ್ + -ಕ$_8$]

ಕೊಯ್ಕ$_3$ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕೊಯ್ಕತನ, ಕೊಯಿಕತನ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕುಹಕತನ: ಮೂಕೊಱೆಯರ್ಕೆ ರಕ್ಕಸರು. ನಿಮಗೇಕೆಲವೂ ರಣವಕಟ ಕಂದೆಯ ಕೊಯ್ಕತನವನು ಕಾಣುತಂಗೈಸುವರೆ ಸಂಗರಕೆ (ಕೊರರಾ. ೬–೩೮–೬). **ಕೊಯಿಕತನ**. 'ಎದೆಗೊಯಿಕತನ' ಪರಾ.
[ಕೊಯ್ಕ$_3$ (< ಕುಯಕ) + -ತನ]

ಕೊಯ್ಕಿ (ನಾ). (ಮೂಗು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು) ಕೊಯಿಸಿಕೊಂಡವಳು, —ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು. 'ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿ' ಪರಾ.
[ಕೊಯ್ಕ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕೊಯ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವವಳು ; ಕತ್ತರಿಸುವವಳು. 'ಗಂಟುಗೊಯ್ಕೆ', 'ಗೋಣುಗೊಯ್ಕೆ' ಪರಾ. [ಕೊಯ್ಕ$_2$ + -ಎ$_2$]

ಕೊಯ್ಕೊರಳು 'ಕೊಯ್ಗೊರಳು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವ ಕತ್ತಿ : ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಗಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆವ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೧). ೨. ಈಳಿಗೆ : "ಈಟಿಗೆ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಯಕ್ಕು ಬುಧರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೦೮). [ಕೊಯ್ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಯ್ಗಾಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಕೊಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಗಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆದ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೧).
[ಕೊಯ್ + -ಕಾಱ]

ಕೊಯ್ಗುರಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಯ್ಗುಱಿ, ಕುಯ್ಗುರಿ, ಕುಯ್ಗುಱಿ, ಕೊಯಿಗುಱಿ, ಕೊಯ್ಗುರಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯಲೆಂದು ತಂದ ಕುರಿ; ಬಲಿಕೊಡುವ ಕುರಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಮೂಢ; ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಕೊಯ್ಗುಱಿಗಳಿರ ಕೇಳಿ ಶಂಕರನ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದುನ್ನತಿಯ (ಕೊಟ್ಬೂಬ. ೩–೪೦). **ಕುಯ್ಗುರಿ** : ೧. ಕುಯ್ಗುರಿಯಸೆಂತಂತೆ ಸಾವು ಬದುಕಿನ ನಡುವೆ ಕರುಣೆ ಗರಗಸದಿಂದೆ ಸೀಳುವರು ಬೆಳೆಗೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೧೫–೧೫). **ಕುಯ್ಗುಱಿ** : ೧. ತನ್ನ ಸೇನೆಯನು ಪರಬಲಕೆ ಕುಯ್ಗುಱಿಮಾಡಿ ನಾಡುಬೀಡಂ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ನೃಪತಿ (ನವ್ಯಕಾ. ೮–೫೪). **ಕೊಯಿಗುಱಿ** : ೧. ವಾಡಬಂ ಪೊರೆವ ಕೊಯಿಗುಱಿಯೊ . . . ಪೇಳೆನೆ ಮೆಱೆದುದರರೆ ಬಹುಬಂಧು ಭೂಪರಿವೃತಮಾದ ಸಿಂಧು (ಹೇರಮ. ೧–೨೬). **ಕೊಯ್ಗುರಿ** : ೧. ಕೊಯ್ಗುರಿಯ ಹಿಂಡಂತೆ ನಡೆದರು ವ್ಯೆಗೊಡು ಕಲೇ (ದೇವೀಪ್ರ. ೬೨). [ಕೊಯ್ + ಕುಱಿ$_2$]

ಕೊಯ್ಗೊರಳು, ಕೊಯ್ಕೊರಳು (ನಾ). ಕೊಯ್ದ ಕೊರಳು; ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕತ್ತು : ನೂಕಿ ಕೊಯ್ಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಕೊ]ರಳುಗಳು ಮುಂಡದ ಮೂಕಿನಲಿ ನೆಗೆದೊಗುವ ನೆತ್ತರು ನಾಳವನು ನಾದಿದುದೆನಲು ಸವಱಿದನು ಪರಬಲವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪೪). **ಕೊಯ್ಕೊರಳು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೊಯ್ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕೊಯ್ತ, ಕೊಯತ, ಕೊಯಿತ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ; ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಟಾವು; ಕೊಯ್ಲು : ಬಳ್ಳಿಗಳು . . . ೧೮ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ತಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೮). ೨. ಕೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತಿ : ಕಟುಕನೊಬ್ಬ ಕೊಯ್ತವನ್ನು ಹದನವಾಗಿ ಮಸೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಕನನ. ೪). **ಕೊಯತ** : ೨. ಮಲ್ಲನು ಕೊಯತ, ಹಗ್ಗ ಹೆಗಲಿಗೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಮುಳ್ಳು ಬಡಿಯಲು ಹೊರಟನು (ವಾಣಸಾ. ೬೨). **ಕೊಯಿತ** : (?). [ಕೊಯ್ + -ತ$_2$]

ಕೊಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದು ತರು; ಕತ್ತರಿಸಿ ತರು : ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮–೬೦); ಇಳೆ ಹೊರದಂತು ದಯಿಸಿದ ದೇಹಿಗಳ ಬಳ್ಳೆಳೆಗೊಯ್ತಂದು ಕೃತಾಂತ ತಳುವದೊಕ್ಕುವ ಕಳನಂತೆ . . . ಒಪ್ಪಿತಾ ರುದ್ರಭೂಮಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೯).
[ಕೊಯ್ + ತರ್]

ಕೊಯ್ತಲೆ 'ಕೊಯ್ದಲೆ' ನೋ.

ಕೊಯ್ತಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು ತಿನ್ನು; ಕತ್ತರಿಸಿ ತಿನ್ನು : ತನ್ನೆದೆಯಡಗನೆ ಕೊಯ್ತಂಬ ದೇವರ್ಕಳಟ್ಟುಳಿಯಿಂದೆ ಸಾವುದೆ ಸುಖವೆಂದು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೬). [ಕೊಯ್ + ತಿನ್$_1$]

ಕೊಯ್ತೆ (ನಾ). = ಕೊಯ್ತ. 'ಕೊಯ್ತೆವೋಗು' ಪರಾ.
[ಕೊಯ್ + -ತೆ$_1$]

ಕೊಯ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗು; ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು : ಕಿಱುಧಟಿಡೆ ಕೊಯ್ತೆವೋಗೆ ಕಡೆವಾಯ್ ಕಡಿವೋಗೆ ಕೊರಲ್ ಬಳೆವೋಗೆ ಮೋಱೆ ಮುಕ್ಕುವೋಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೫).
[ಕೊಯ್ತೆ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೊಯ್ದಲೆ, ಕೊಯ್ತಲೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ; ಕೊಯ್ದು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ರುಂಡ : ನೀಗಿದರಸುವ ನಸೆಮಸೆಗಕ್ಕುಡಿಸಿದವರು ಬಿದಿರಿದರು ಕೊಯ್ದಲೆಗಳನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೨೧). **ಕೊಯ್ತಲೆ** : ಕೊಯ್ತಲೆಯಧಮಾ ನೀಚಾ ಸ್ವಾಮಿಯನಿಂತೆಂಬಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭–೨೧).
[ಕೊಯ್ + ತಲೆ$_1$]

ಕೊಯ್ದಾಳು (ನಾ). (?) : ಕಡ್ಡಾಯಾ ಮೇಗೆ ಪಡೆಗೆಯ್ದಾ ಕೊಯ್ದಾಳು ಕಾದು . . . ಬಲಮೇಗೆ ಎಟ್ಟನ್ದವು (ಎಕ. X (s), ಬಾಗೆಪ. ೪೬–೫ ; 820). [?]

ಕೊಯ್ಯಾಳಿ (ನಾ). = ಕೊಯ್ಯಾಳ್ (?) : ಗಾತ್ರದಲೊಸ್ನು ಪೇಜಂ ಕೊಯ್ಯಾಳಿ ಬೋಜಂಗ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೨೨–೨೬ ; 956). [?]

ಕೊಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಯ್ಯರ ಅಜಯಪಾಲ್ಲ ಗೊರವ ಕೊಳಸೂಡಿದ ಕದವು ಪರಿವಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬನ್ನು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೨ ; 900). [?]

ಕೊಯ್ಯಂಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚೌಕ ಬಾರ, ಕೊಯ್ಯಂಗೊಟ್ಟೆ, ಹುಲಿಕುರಿ ಆಟ, ಚತುರಂಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಧಾರದ. ೧೩). [?]

ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು 'ಕೊಯ್ಯಕೊಱೆನಾಡು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಕೊಱೆನಾಡು, ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಟ ಪೊಂಬಲ ಮಾರಾಯರ ಕೊಯ್ಯಕೊಱೆನಾಡ ಮಿಣ್ಣುಗಲ್ಲಲ್ ಪಲ್ಲವ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊಸಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೯; 1047). **ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು** : ಮಹಾರಾಜವಾಡಿ × × ಱು ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಂ ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು ಮುನ್ನೂಱ × × × ಕೊಱೆ ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೭೩–೬; 1053).

[ಕೊಯ್ಯಕೊಱೆ ? + ನಾಡು]

ಕೊಯ್ಯಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಾಳ್ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವ ಆಳು; ಇರಿಯುವ ಆಳು; ಯೋಧ : ಪರಮೇಷ್ಠಿಪ್ರಭೃತಿವಿಪ್ರತತಿಗಳಿನಿಳಾಪ್ರಭೃತಿ ಶೂದ್ರಾಳಿಯಿಂ ಖೇಚರ ಕಾನ್ತಪ್ರಭೃತಿರಪ್ಪ ವಣಿಜರಿನಿನಜಪ್ರಭೃತಿ ಕೊಯ್ಯಾಳ್ಗಳಿಂ . . . ಅರಸಿಯಕೆಱೆ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ಶೋಭಿಸಿರ್ಕುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೦–೪೪; 1159). [ಕೊಯ್ + ಆಳ್₃]

ಕೊಯ್ಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯು 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯುಕೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತರಿಸು; ಕಟಾವು ಮಾಡು : ಕೊಯ್ಯುಕೊರೆಯುವ ಸುಗ್ಗಿ ದಿವಸದೊಳಗೆ ಹುಸು ಹೆಚ್ಚು ಕೂಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೬೫).

[ಕೊಯ್ಯು (< ಕೊಯ್) + ಕೊರೆ₁ (< ಕೊಱೆ₁)]

ಕೊಯ್ಯುರುಳಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ : "ತಗಡನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವ ಸಲಕರಣೆ; ಸೀಳುರುಳಿ, ಕೊಯ್ಯುರುಳಿ" (Slitting Rollers. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊಯ್ + ಉರುಳಿ (< ಉರುಳಿ₁)]

ಕೊಯ್ಲಾಳಿ, ಕೊಯಲಾಳಿ, ಕೊಯಿಲಾಳಿ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು : ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳದರಿಸಿನದ ಪಾಗಂ ದೇವಗೊಳಗಂ ಪೊನ್ನು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೬–೧೮ ; 1050) ; ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮ ದರ್ಶನಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ ಪೊಸ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗೆ ಪಣವಯ್ದುದರ್ಶನಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೧–೨೨ ; 1077) ; ಹೊಸಬರಪ್ಪ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳು ಬನ್ದೀಯ ಊರೊಳ್ ಕೊಯ್ವರಪ್ಪೊಡೆ ದೇವರ್ಗೆ ದರಿಸಿನವಮನೆರಡು ಪಣಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಯ್ವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೧೮೧–೨೧; 1094). **ಕೊಯಲಾಳಿ** : ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಕೊಟ್ಟ ತಾಱನ ಕಂಡಿಗೆಯೆಲೆ ಕೊಯಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರು ಹೊಲೆಯ ಬೋಜಗರರಿ [ದೂ]ಡುವರು (ಕಇ. I, ೩೦–೪೮ ; 1777). **ಕೊಯಿಲಾಳಿ** : ಕೊಯಿಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರ್ ಯೆಲೆಯ ಬೋಜಗರರಿದು ಕುಡುವರ್ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೫–೪೮ ; 1223).

[ಕೊಯ್ಲು + –ಆಳಿ₃]

ಕೊಯ್ಲು, ಕುಯಲು, ಕುಯಿಲು, ಕುಯ್ಯಲ್, ಕುಯ್ಲು, ಕೊಯಲು, ಕೊಯಿಲ್, ಕೊಯಿಲಿ, ಕೊಯಿಲು, ಕೊಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ೧. (ಬೆಳೆಯನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ; ಕಟಾವು : "ಲೂನಂ ಕೊಯ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೮೯–೨) ; ಪನ್ನೆರಡು ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕೊಯ್ಲೊಳ್ ಪೊಂಗೆ ಪತ್ತು ವೀಸವನುಣ್ಬರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೬–೧೮ ; 995) ; ಊರೊಳೆನಿತು ತೋಂಟವೊಳವನಿತಱೊಳಂ ಕೊಯ್ಲೊಳೆಲ್ಲಂ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಒಗಸ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ.XI–ii, ೧೫೨–೩೯; 1103); ಕೊಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುಬುಮೆಯಂತೆ . . . ಬಿತ್ತಣದಂತೆ ಸಸಿಯಂತೆ ಪೊಡೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ದೆನೆಯಂತೆ ಕೊಯ್ಲಾದಂತೆ ಸೂಡಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪) ; ದೊಕಾರಿಸುವ ನಾಲಗೆಯ ಕೊಯ್ಲುಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೂಲಿಗೆ] ಶಸ್ತ್ರವಿವೆಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾತ. ೪–೧೦) ; ಕೊಯ್ಲಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ . . . ಉದುರಿದ ಕೊರಳನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದೂ ಇದೆ (ಬಾಳಿಗ. ೨೫) ; ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳು ಮೂರು ತಿಂಗಳಿಗೇ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ (ವ್ಯವಮ. ೪೮). ೨. ಕೊಯ್ದ ಗಾಯ : ಹೆಗಲ ಕೊಯ್ಲಿನ ತಗ್ಗಿನಲಿ ಸೈನೆಗೆದ ರೋಮದ ವಿಕ್ರಮಾಗ್ನಿಯ ತಗಹು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೬). **ಕುಯಲು**. 'ಕುಯಲುಗಾರ' ಪರಾ. **ಕುಯಿಲು** : ೧. ದುಡಿದಷ್ಟಿದೆ ಬಲ, ಪಡೆದಷ್ಟಿದೆ ಫಲ, ಪಯರಿಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟಿದೆ ಕುಯಿಲು (ಅರಳು. ೪೯೨). ೩. ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂರಿಸಲಾಗುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ತುಂಡು; ಕೂರು ; ಕೂಲು : (ಕಿ). ೪. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಹತ್ತನೆಯ ದಿವಸ ಕೂಸಿನ ಹುರಿ ಕೊಯ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಂದು ಪೆತ್ತಪೆನೊ ನೋಡುವೆನೊ ವನಿತೆಯರು ನೆರೆದುಯರಿಸಿನ ಪೂಸಿ ನೀರೆರೆದು ವಿನಯದಿಂ ಕುಯಿಲ ಪೂಗಿಸುವರೊ (ನವಮೋ. ೧೧–೪೮). **ಕುಯ್ಯಲ್** : ೪. ಗಂಡುಗೂಸಂ ಪಡೆದು ಪೊಕ್ಕುಳಂ ಕೊಯ್ದುದಂ ಪೂಳ್ವೆಡೆಯೊಳು ರತ್ನಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂ ಕಂಡು ಮತ್ತಮಾ ಕೂಸಿಂಗೆ ಕುಯ್ಯಲಿನಗಳ್ವಲ್ಲಿಯೊಂದು ಕಳವರಮಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೩ ವ). **ಕುಯ್ಲು** : 'ಕುಯ್ಲುಗಾರ' ಪರಾ. **ಕೊಯಲು** : ೧. ಅಣುಗರ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕರುಳನ್ ಕೊರೆವರ್! ಬೇಡ, ಬೇಡ, ಎದೆ ಏಕಿಂತಿರಿವರ್ ಕೊಯಲಾದರ್ (ಪಾರಸಿ. ೩೮–೩). ೫. ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುತನ : ಬೇರೆ ಏನೋ ಹುಚ್ಚುರ ಬೇಕು ಇಲ್ಲ. ಬಸವನದೇನೋ ಕೊಯಲು (ಚಕರಾ. ೨೦೧). **ಕೊಯಿಲ್** : ೧. "ಪಲ–ಲವನಪವನಯೋಃ, ಕೊಯಿಲೊಳಂ, ಹಾರಿಕೆಯೊಳಂ : . . . ಪಲಾಯನಂ = ಕೊಯಿಲುಂ, ಹಾರಿಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಶ್ಕ. ೨೮೪). **ಕೊಯಿಲಿ** : ೧. ಆ ಹೊಲದ ಸದಿಯನ್ನು ಕಾಡ ಕುರುಳನ್ನು ಕೊಯಿಲಿಯನ್ನು . . . ಕೊಯುಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೫). **ಕೊಯಿಲು** : ೧. ಎಳದೋಟಿಯ್ದದಕೆ ಪಡಿದ ಬಟಿಕೆ ಎರಡು ಕೊಯಿಲು ಪರಿಯಾರಂ ಗೊಟೋರ್ (ಸೌಇಇ.XI–i, ೧೨–೨೦; 868); ನೋಡುವವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡಜೈಲು; ಮಾಡುವವರಿಗೊ ಬರಲಿರುವ ಸೊಗಳೆ ಸುಗ್ಗಿ ಕೊಯಿಲು (ಕೋಗಿಲೆ. ೧–೨೧). ೬. ಕೊಳೆ ; ಕೋಲಿ. **ಕೊಯ್ಯಲ್**. 'ಕಡುಗೊಯ್ಯಲ್' ಪರಾ.

[ಕೊಯ್ + –ಅಲು (< –ಅಲ್₃)]

ಕೊಯ್ಲೆ, ಕೊಯಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆ; ಒಯ್ಯಾರ; ಬೆಡಗು (?) : ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲೆ]ಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ಕೊಲಗಿಸುಕೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದುದು ನಲವಿಂದ ಕಲಹಟಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೬೦). **ಕೊಯಿಲ್ಲೆ**. 'ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಯ್ಲೆವಿಂಡ, ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ (ನಾ). ಬೆಡಗಿನ ಮಿಂಡ (?): ಪುದಿದ ಚತುರಂಗದತ್ತ ಚದುರಂ ಪೊದೆಯಿಸುತೆ ಕೊಯ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಲೆ]ವಿಂಡರಂ ಪಣೆದದಿಂ ಮಣಿಯಿಸುತ್ತೆ . . . ಬಿನದಿಸುತ್ತಿಸೆದುದಬಲಾಜನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೮). **ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ**: ಲೇಸು ಮಾಡಿದ ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡರ ರತಿಸುಖಕಾಸೆಮಾಡದೆ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೩೧-೨೪); "ತುಂಟ ವಿಟಪುರುಷ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕೊಯ್ಲೆ + ಮಿಂಡ]

ಕೊಯ್ತು (ನಾ). ಕೊಯ್ತ; ಕಡಿತ (?): ಅಡಸುವ ಕುತ್ತವೊತ್ತರಿಪ ಮಿತ್ತು ಕಡಂಗುವ ಮಾರಿ ಕೊಯ್ತುನಿಂ ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿ ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ . . . ಕಡೆಗಣ್ಣುವುದೆಂದೊಡೆ ತೇರಿದಾಳದೇ ಕಡುಗಲಿ ಗೊಂಕ ಭೂಪತಿಯ ಭವ್ಯತೆ ಕೇವಳಮೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಇಳ. XIV, ೧೫; 1123; ಶಾಸಮಂ. ೩೩೯). [ಕೊಯ್ + -ತು]

ಕೊಯ್ಸು, ಕುಯಿಸು, ಕುಯ್ಯಿಸು, ಕೊಯಿಸು, ಕೊಯ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ಯುವಂತೆಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು; ಕಟಾವುಮಾಡಿಸು: ನಿನ್ನ ಪಧುಗಳ ತುಟಿಬ ಕೊಯ್ಸುವೆನವರ ಕೊತ್ತಿರ ಮಾಡುವೆನು ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೨); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಯ್ಸಿದಳುಳಿದ ಕೌರವ ನನುಜವರ್ಗದ ಬಲುಹುರಿಯ ನೇಣುಗಳನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೬). **ಕುಯಿಸು**: ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಾದರೆ ನಿನ್ನ ನಾಲಗೆಯಂ ಕುಯಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿರುವೆನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೪-೧೩); ತಿಮ್ಮನಾಯಕನು . . . ತಮ್ಮನ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕುಯಿಸಿದನು (ಇತಿಹಾಂ. XI, ೬). **ಕುಯ್ಯಿಸು**: ಕುರಿಕೋಳಿ ಕುಯ್ಯಿಸಿ ತಿಂದು ಮಾರ್ಜಾಲನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೦). **ಕೊಯಿಸು**: ಕೊಯ್ ಕೊಯ್ ಎಂದು ಕೊಯಿಸಿದರ್ (ಛಾಶಾಭೂ. ೨೧೬ ಉದಾ); ಕೆರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಾಲ ಕೊಯಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಯ್ಯಿಸು**: ಮರ ಕೊಯ್ಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ = ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇನ್ನುಳಿದ ಮೂಗಂ ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳಲೆಂದೀಗ ಬಂದೆಯಲ (ಬಸಪು. ೫೦-೨೪). [ಕೊಯ್ + -ಸು]

ಕೊರ್$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧ್ವನಿ.

ಕೊರ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಕ . . . ಲಿಂಬಾರ (ವೈಔನಿ. ೯೩-೮೯೬). [?]

ಕೊರಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಅವರ ಇವರ ಹಾಂಗೆ ನಾವು ಮದ್ಲೆ ತೆಪ್ಪೆ, ಕಾರೆಜಕ್ಕೆ ಕೊರಂಗಲ ತೆಪ್ಪೆ, ಸುಡುಗಾಡ್ ಸುಂಟಿ ಕೊಂಬು, ಅಮ್ಲು ಬರೂಕೆ ಅಂತ ಹಾಕೂದಿಲ್ಲ (ಹಂಜಪಾಂ. ೫೪). [?]

ಕೊರಂಗಿ 'ಕುರಂಗು' ನೋ.

ಕೊರಂಗು, ಕೊರಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವೆ; ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕ್ಷೀಣವಾಗು: ತಿರಿಪಲೊಡಂ ತ್ರಿಖಂಡ ಧರಣೀಪತಿ ಚಕ್ರದ ಧೀಪ್ತ ರಶ್ಮಿಯಿಂ . . . ಯಾದವರ ಸೇನೆ ಕರಿಂಕಜೆಯಟ್ಟೆ ಕಾನನಂ ಕೊಕ್ಕಿಗು ವವೊಲ್ ಕೊರಂಗಿದುದು (ಮಹಾಸೇ. ೧೩-೭೯). ೨. ಕಳವಳಿಸು; ಪರಿತಪಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಂತಸ್ತಾಪದೆ ಕರಂ ಕೊರಂಗಿ . . . ರೂಪ ಶೃಂಖಲೆಯಾದಂ (ದಶಕು. ೬-೯೧). **ಕೊರಗು$_1$**: ೧. ಕಂದದು ಕುಂದದು ಕರಗದು ಕೊರಗದು ಎನ್ನ ನಿರ್ಭಾವಾರ್ಜನೆ (ಆದವ. ೫೧-೧೫೧); ಕೊರಗಿರ್ದಿನಿಯಳ ನಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೧೪); ಕೊರಗುತಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತ (ಕೃಪಾಕ. ೨೫). ೨. ಮಾದ್ರಿ ತನಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ . . . ಕರಂ ಕೊರಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨ ವ); ಬಂದಹನೆಂದು ಬಟ್ಟೆಯ ನೋಡಿ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದೆನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೦); ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಕೊರಗುವ ಸೌಂದರವತಿಯುಂ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೩೩ ವ); ಭಕ್ತನಿರವಂ ನೋಡಿ ಕರಗಿ (ಬಸರ. ೪-೪೫). ೩. ಬಾಡು; ಬತ್ತು; ಒಣಗು; ಕಂದು: "ಕೊರಗು-ರಸವಿಹೀನೇ (ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು)" (ಶಮುಧಾ); ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಬೆಂದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೦-೧೬); ಸರೋಜಿನೀ ವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧); ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕೆ ನಂಜನವನಂ ಕೊರಗಿರ್ಪವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫); ಮುಯ್ಯ ತಾಪದಿಂ ಕುರವಕಮೆಯ್ದೆ ಸೀದಪುದಿದೆಂದು ಕರಂ ತಿಳಕಾವನೀಜಮಂ ಕೊರಗುಗು ಮೆಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೮); ಉರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಳಿದ ತಳಿರನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯುಕಾ. ೪-೯೫). [ದೇ. ಗಿ ತಮಿ. ಕುರೆಜ್ಞು]

ಕೊರಂಟು, ಕೊರಟು (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಮರ; ಕೊರಡು: ಅಲ್ಲಿದಪಿಲ್ಲಿದಂ ಶಿವನೆನುತ್ತಡೆಯಾಡಲದೇಕೆ . . . ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೊದಲ್ದ ಪುತ್ತದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಲ್ದ ಕೊರಂಟಿನಲ್ಲಿ ನೀನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರಿದುದನಿತ್ತಪರಾರ್ (ಶಂಕರ. ೮೬); ಕೊರಂಟಿನ ಬಿಲ್ವದಳಂಗಳಂ ಪ್ರಸೂತಿ ರಹಿತ ಗೋಪಯೋರಸಮನೀಯಭವಾರ್ಚನೆಗೆಂದನಾ ಚರಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೨೩); ಕಟುವಿಲ್ಲದ ಪಶು ಪಾಲಂ ಕಜಿದುದಳುಂಬಂ ಕೊರಂಟು ಬಿಲ್ವದಳಂಗಳ್ ತುಟುಗೆ ಚಿಗುರ್ತುರ್ದು (ವೃಷವಿ. ೬-೨೪). **ಕೊರಟು**: ೨. ಒಣಗಿ ಉರುಟಾದುದು; ಕರಟಾದುದು: ಕೊರಟಾದುಂಗೇಕದೊಳಿರ್ದ ಪೀನ್ಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೧೨); ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ, ಅನಲನ ಕೆಡಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಕಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನ ನೆರೆ ಬಾಲಕರ ಕಂಡು ಇವರಿಗೆ ಅರಿಕೆ, ಎನಗದು ಕೊರಟನಿರಿಸಿದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೬-೨೩೯); ಆ ವನವು ಆನೆಯ ಮದೋದಕದಿಂದ ಬೆಳೆದು ತಾಳಲಾಟದಿಂದ ಸೊಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗಿ ಮಷ್ತ್ರದಿಂದ ಕೊರಟಾಗಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೩೩). 'ಕೊಲಿಂಡು' ಪಠಾ.

ಕೊರಟುಬೀಳು = ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು: (ಂ). [?]

ಕೊರಂಟುದಲೆ, ಕೊರಟುತಲೆ, ಕೊರಟುದಲೆ (ನಾ). ಕರಟಾದ ತಲೆ; ಒಣಗಿ ಜಡೆಗಟ್ಟಿ ಕೊರಡಿನಂತಾದ ತಲೆ: ಕುಳಿಗಣ್ ಕುಗ್ಗಿದ ನಾಸಿಕಂ ಬಿರೆಕೆವಲ್ . . . ಪಿಳಿಗಿರ್ದಂಘ್ರಿತಲಂ ಕೊರಂಟುದಲೆ (ಮಹಾಸೇ. ೩-೧೫೩). **ಕೊರಟುತಲೆ**: ಕೊರಟುತಲೆ ಹೊರಹಲ್ಲು ಕೆಂಪು (ಕಂಠೀ. ೨೦-೨). **ಕೊರಟುದಲೆ**: ಕೊರಟುದಲೆಯ ಕೊಳೆನಾಜುವ ಕಬ್ಬಾಯ ಸುರುಟುಕಿವಿಯ ಸುಂಠಿವೆರಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೧೦೩). [ಕೊರಂಟು + ತಲೆ$_1$]

ಕೊರಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿನ್ನಿಯ ಕೊರನ್ತಿಯರಸರ ಮಕ್ಕಳ್ನಾಲ್ವರ್ ನೆಲದ ಬಾ ದಿ ಸೊಳ್ಕಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೯; 930). [?]

ಕೊರಂಬೆ (ನಾ). ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊರಗು: ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೊರಂಬೆ ಕೊಡೆಯನ್ನೇರಿಸುತ್ತಾ ಮಡದಿಗೆ ಉಸುರಿದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೩). [← ತುಳು. ಕೊರಂಬು]

ಕೊರಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊರೆಯುವವನು; ರೇಖಿಸುವವನು: ಚುಕ್ಕಿ ಕೊರಕ, ಚಿತ್ರಕ (Stippler. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ: ಮೇವುಕೊರಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೇವು ಕೊರೆಯ ಹತ್ತಿದನು (ಬಾಬಲ. ೭೭). [< ಕೊರೆ^{1} + -ಕ$_3$]

ಕೊರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒರಟಾದದು; ಒರಟು: ದಿವ್ಯವಸನವ ಮುರುಕ ದಿಂದುಡುವಂಗದೊಳು ಕೊರಕದ ನಾರಿನ ಸೀರೆಯನುಡುವುದು ದೊರಕಿತೇ ನಿಮಗೆಂದಳುವರು (ಜ್ಞಾನಪ. ೯೩-೯೫). [?]

ಕೊರಕಂಟಿ (ನಾ). ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಂಬು, —ಬಳ್ಳಿ ; ಕೊರಕಂಟಿಬಳ್ಳಿ : (೬). [?]

ಕೊರಕಂಟೆ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ : (೬). [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕೊರಕಲ್, ಕೊರಕಲ, ಕೊರಕಲು (ನಾ). ಪ್ರವಾಹ, ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕೊರೆದು, ಹರಿಗಡಿದ ಭೂಮಿ, —ತಗ್ಗು : "ಗುಂಡಾರ - ಕೊರಕಲ್" (ಕಾಕಶ್ಯ. ೨೬). **ಕೊರಕಲ** : (೬). **ಕೊರಕಲು** : ತಂಕ ನಡದು ಹೊಲದ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಮೂತಿ ತಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೨೮೪ ; 1784) ; ಹಳ್ಳ ತಿಟ್ಟು ಕೊರಕಲುಗಳಿಂ ಕೂಡಿದ ಪರ್ವತಪ್ರಾಂತ (ಮುಪ್ರಾಮಂ. ೮೭). [?]

ಕೊರಕಲ 'ಕೊರಕಲ್' ನೋ.

ಕೊರಕಲು 'ಕೊರಕಲ್' ನೋ.

ಕೊರಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಬಿರುಸಾದ, ಮೊನೆಯಾದ, ಏಣುಗಳುಳ್ಳ ಕಲ್ಲು : (೬). [< ಕೊಱ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊರಕಾಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಸೀಮೆ ಹುಣಸೆ, ಕೊರಕಾಪುಳಿ, ಕೊಟ್ಟಾಂಪುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೨೬೩). [?]

ಕೊರಕು 'ಕುರುಂಕು' ನೋ.

ಕೊರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಕೊರಕೆ ಸೊಪ್ಪಿನರಸ, ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ . . . ಈ ೬೨ ಬಗೆಯ ಸ್ವರಸಂಗಳಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಮಾನವ ಹಣಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೧೭). [?]

ಕೊರಕೊಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : "ಕುಲಿಗಾಯಿ ತಿನ್ನುವ ಹಕ್ಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [?]

ಕೊರಕೊರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಅಕ್ಕೆಟನ್ನು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೨ ; 915). [?]

ಕೊರಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿ ಆರುತ್ತಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ : (೬). [< ಕೊಱ$_3$ + ಕೊಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೊರಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊರಕೋಡ ಕೊಣ್ಣನ್ದರ ಕೆಱೆ ಧಾತು ಸರ್ವ್ವಂಯುತ್ತರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೪ ; 797 ?). [?]

ಕೊರಗ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಹೊಲೆಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಮೊನ್ನೆ ತನಕ ನಾವು ಹೊಲೆಯ ಕೊರಗರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಜನದ ಹಿರಿಯರು ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳು (ತುಳುನಾ. ೫೪) ; ಮಾರಿ ಕೊರಗ ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳಪಂಗಡಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯) ; ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ನೀರಿನ ಋಣ ಮುಗಿಯಿತು ಸತ್ತಿತು ಅದು . . . ಕೊರಗರನ್ನು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅವಸರದಿಂದ ಕೊರಗರ ಕೊಪ್ಪಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಮರಮ. ೪೫). ೨. ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು ; ವಾದ್ಯಗಾರ. ೩. ಬುಟ್ಟಿ, ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವವನು ; ಮೇದ. [← ತುಳು. ಕೊರಗ]

ಕೊರಗಣೆ (ನಾ). ಕೊರಗುವಿಕೆ ; ಚಿಂತೆ ; ಕಳವಳ : ಉಕ್ಕುವತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಕರೆಸುತ್ತೊಕ್ಕಣಿಸಿದನು ಗುರು ವಸಿಷ್ಠನೊಳಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನು ಬೆಸಸೆಂದು (ರಾಮಸಾಸಂ. ೧–೨–೩) ; ಮಗಳ ಮದ್ವೇದೊಂದೆ ಕೊರಗಣೆ ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಅವಳಿಗೆ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೭೧). [ಕೊರಗು$_1$ (< ಕೊರಂಗು) + –ಅಣೆ$_4$]

ಕೊರಗತಿ (ನಾ). ಕೊರಗರ ಹೆಂಗಸು : ಮೂವರು ಕೊರಗರು, ಒಬ್ಬಳು ಕೊರಗತಿಯೂ ಬಂದರು (ಮರಮ. ೪೫). [ಕೊರಗ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊರಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪಿಚ್ಚಿಲೆ - ರಾಜಾಪ್ತ, ತ್ರಿಶೂಲಿ, ಎಲವ, ಕೊರಗಿಲು, ಲಪಂಗ" (ಒಷಧಿ. ೯೭). [?]

ಕೊರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಸೊರಗಿಸು ; ಬಡವಾಗಿಸು : ನಿನ್ನ ತನುವಂ ಕೊರಗಿಪುದೆ ಲತಾಂಗಿ ಘೋರತರ ತಪದಿಂದಂ (ಕಾದಂಊ. ೫೫೧). ೨. ಬಾಡಿಸು ; ಬತ್ತಿಸು ; ಕಂದಿಸು : ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ವಂಕೆಯಿಂದೆಮಗಾ ಹಾರಮಪ್ಪಲ್ಲಿಯ ಮೃಣಾಳಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕೊರಗಿಸದಿರ್ (ಕಾದಂಊ. ೩೩೪) ; ತರಂಗಾಳಿಯುಂ ನಂಜಿನ ಗಾಳಿಯೆನಿಸಿ ವನಕುಸುಮ ಕಿಸಲಯ ಪ್ರಕರಮುಂ ಕೊರಗಿಸಿದಪುದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮) ; ಇದು ದುಷ್ಕರ್ಮಾಬ್ಜ ಷಂಡಂಗಳನುಱೆ ಕೊರಗಿಪ್ಪೊಂದು ನೀಹಾರಮೆಂಬಂದದೆ ಹೋಮಸ್ತೋಮಧೂಮಂ ನೆಗೆದುದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೬೭). ೩. ಸೋಲಿಸು ; ಮೀರು : ಸೈದಿಲನೆಯ್ದೆ ಕಣ್ಮಲರ್ ಕೊರಗಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩). [ಕೊರಗು$_1$ (< ಕೊರಂಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಕೊರಗು$_1$ 'ಕೊರಂಗು' ನೋ.

ಕೊರಗು$_2$ (ನಾ). ಕಳವಳ ; ವ್ಯಥೆ ; ಚಿಂತೆ : ಅವನಿಗೆ . . . ತುಂಬ ಕೊರಗುಂಟಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೨೮೪) ; ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಕೊರಗು ಇತ್ತು (ರಾಹುಕ. ೨೭) ; ಅದೇ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಧ್ವಿ ಆ ಮರುವರ್ಷವೇ ಗತಿಸಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭). [< ಕೊರಂಗು]

ಕೊರಗು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?) : ಮುರಳಿಯ ತಿವಳಿಯ ತಿಸರಿಯ ಕರಡೆಯ ಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಂಬಲ ಪಳವದ ಪಲವುಂ ಗಿರುಗಟಿಯ ಸಿವುರ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕೊರಗಿನ ಕಿನ್ನರದ ಸರಮೆ ಸರಮಾ ಪೊಂಬಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೦೪). [?]

ಕೊರಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಕೊರ ಶಬ್ದಮಾಡು : ಆ ಮರಿನಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊರಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತು (ಪಶಾಕ್ಷಿ. ೧೦೨). [ಕೊರ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊರಚ (ನಾ). ಬಾಚಣಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಾ ಊರೂರು ಅಲೆಯುವ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಜನ : ಕೊರಚರು – ಇವರಲ್ಲಿ ದೀಡಕೊರಚರು, ಡಬಲೀಕೊರಚರು (ಕಭಾಗಿ. ೧೮೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರುಜ್ಞ ; ಮಲ. ಕುಱಚ್ಚ ; ತೆಲು. ಕೊರಚ]

ಕೊರಚಾಟ 'ಕೊಱಚಾಟ' ನೋ.

ಕೊರಚಾಡು 'ಕೊಱಚಾಡು' ನೋ.

ಕೊರಚಿ (ನಾ). ಕೊರಚಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು ; ಕೊರವಂಜಿ : ವಿಹರಿಸುತ ಕಂದರ್ಪನು ಕೊರಚಿಯಾದುದ ಚಂದದಿ ಲಾಲಿಸುವುದು (ಕಂದಕೊ. ೧೯೦–೧). [ಕೊರಚ + –ಇ$_2$]

ಕೊರಚು 'ಕೊಱಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊರಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊರಟು 'ಕೊರಂಟು' ನೋ.

ಕೊರಟುತಲೆ 'ಕೊರಂಟುದಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಟುದಲೆ 'ಕೊರಂಟುದಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಟೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆ ; ಗರಣೆ (?) : ಕೇಳಕರಿಸಿಯುಗುಳ್ದರೆ ಕೊರಟೆ ಕೊರಟೆಯಾಗಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತಬೀಳುತ . . . ಗಂಡೆಗಳೇಳುವುದೀ ಲಕ್ಷಣ ಮುಕ್ಕೊಡೆ ರಕ್ತಪ್ಪವಿ ಸನ್ನಿಪಾತಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೩). [?]

ಕೊರಡ 'ಕೊರಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊರಡಗೆ (ನಾ). ಗುದ್ದೆ ; ಕೊರಡು (?) : ಕಟ್ಟಿದ ಕೈಪೊಡೆಯ ತೊಳಗುವ ತೋಳ ಕಡೆಯದ ತೋಲ ಕೈಯ ಕೊರಡಗೆ ನಿಗಳದ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಾಂತಿಯಂ ಬೀರುವ ಕಂಠವಳಯದ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೨೭ ವ). [?]

ಕೊರಡು$_1$ 'ಕೊಱಂಡು' ನೋ.

ಕೊರಡು₂ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಇರುವ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರಚಾಪ ಸಸಿನೆ ಮೂಡಿದಡೆ ರೋಹಿತ ಎನಿಸುಗು, ಅದು ಕೊರಡು" (ನಾಚರಾ. ೬); ಮೇಲಲೆವ ಮುಗಿಲ ಪೊದಱಿನ ಮೂಲೆಗಳಂ ನೆಗೆದ ಕೊರಡು ಕೊಂಡವೊಲೆತ್ತಂ (ಅನಂತ. ೯-೮); ಪಶ್ಚಿಮಾಶೆಯಲ್ಲಿ(ಯೊಳ್)ಕೊರಡು ಮೂಡುವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧).

[? . / ತೆಲು. ಕೊರಡು]

ಕೊರಡು₃ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಸತ್ತಿ ಕೊರಡು (ಎಕ. I, ೧-೨೬; 466). [?]

ಕೊರಡೆ₁, ಕೊರಡ, ಕೋರಡ್ಡಿ, ಕೋರಡೆ (ನಾ). ೧. ಬಾರು ಕೋಲು; ಚಬುಕ; ಚಾಟಿ; ಚಾವಟಿ: ಕೊರಡೆಯಂ ಬಡಿಸಿವನ ಬಿಡಿಸಿದಡೆ ಸಾಲದೇ? (ಗೂಳ್ಗೊಥಾ. ೬-೧೫೪). ೨. ಚಾಟಿಯ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ: ಇವನಿಗೆ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಕೊರಡೆ ಹೊಡಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೭). **ಕೊರಡ:** ೧. "ಚಾವಟ, ಚಬುಕು, ಕೊರಡ, ಬಾರುಗೋಲು" (Whip. ಇಂಆನಿ); ಕಂಕುಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕೊರಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಗಮಾಂ. ೨೨). **ಕೋರಡ್ಡಿ** : (೬). **ಕೋರಡೆ** : (೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋರ್ಡಾ. / ಪೋರ್ಚು. corda]

ಕೊರಡೆ₂ (ನಾ). ಕೊರಡಿನಂಥವಳು; ಒರಟಾದವಳು: ಕೋಡುಗೋಳಿಯೊ ಮೇಣ್ ಮೂಢೆಯೋ ಕೊರಡೆಯೋ ಮೂರ್ಖೆಯೊ ಮುಗುದೆಯೋ (ಮದೇಪು. ೬-೨೧).

[ಕೊರಡು₁ (< ಕೊಱಡು) + -ಎ₂]

ಕೊರತೆ 'ಕೊಱಂತೆ' ನೋ.

ಕೊರತೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಿಸು; ಚಿಂತಿಸು: ಕನ್ನಡ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದೇನೂ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ಈಗ ಯಾರೂ ಕೊರತೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. (ಸಾಹಿಕ. ೬೧). [ಕೊರತೆ (< ಕೊಱಂತೆ) + ಪಡು₁]

ಕೊರನಾರಿ 'ಕೊಡನಾರಿ' ನೋ.

ಕೊರಪ₁, ಗೊರಪ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಹಣಿಗೆ; ಖರಾರಿ: (೬). **ಗೊರಪ** : (೬).

[ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರಪ್ಪ; ತೆಲು. ಕೊರಪ, ಗೊಱಪ. / ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ]

ಕೊರಪ₂ (ನಾ). ಕೊರೆದ ಅಡಕೆಯ ಭಾಗ: ಹಸಿಯ ಅಡಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಎಳಸು ಮತ್ತು ಬಹಳ ಎಳಸಾದ ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕೊರೆದು ಚೂರುಮಾಡಿ ಕುದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಭಾಗ ಕೊರಪ, ಲವಂಗ ಚೂರು, ಮೋಡಿ, ಅಣ್ಣಾವಾರ, ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨). [< ಕೊಱೆ¹ + -ಪ₂]

ಕೊರಪಣೆ (ನಾ).= ಕೊರೆತ: ಅಂದು ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕೊರಪಣೆಯ ಮುಂಜಾನೆ ಚಳಿಗಾಳಿ ರಪರಪನೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೮೬).

[< ಕೊಱೆ¹ + -ಅಣೆ₁]

ಕೊರಪುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊರಡಿನಂತಹ ಪುಳ್ಳೆ: ಕೂರ್ಮಂ . . . ಸುಚ್ಚುನುಱಿಯಾಗೆ ಬಿರ್ದುದಂ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳ್ ಕಂಡು ಕೊರಪುಳ್ಳಿಯೊಳ್ ಮೋದಿ ಕೊಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮-೪). [< ಕೊಱಡು + ಪುಳ್ಳಿ]

ಕೊರಪೆ, ಗೊರಪೆ (ನಾ). ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಚೂಪಾದ ಅಂಚುಳ್ಳದ್ದು. **ಗೊರಪೆ** : ನಡೆದು ನಡೆದು ಆಳಿಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಗುಳ್ಳೆ ಬಂದಿದ್ದವು. ಒಂದು ಚೂಪಾದ ಗೊರಪೆ ನೆಟ್ಟು ನೆತ್ತರವೂ ಬಂದಿತ್ತು (ನಾಾಲತೀ. ೮೫). [< ಕೊಱೆ¹ + -ಪೆ]

ಕೊರಬ 'ಕೊಱವ₁' ನೋ.

ಕೊರಬು 'ಕೊಱವ₁' ನೋ.

ಕೊರಮ 'ಕೊಱವ₁' ನೋ.

ಕೊರಮಗೂಡೆ (ನಾ). ಕೊರವರ ಗೂಡೆ, —ಕುಕ್ಕೆ: ಮಕ್ಕಿ ಮುತ್ತಿನ ಕೊರಮಗೂಡೆಯ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಹರಿ ಪೊತ್ತು ಮೆರೆದನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೭-೨೮). [ಕೊರಮ (< ಕೊಱವ₁) + ಗೂಡೆ]

ಕೊರಮಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಉಪಕರಣ; ಉಳಿ, ಬಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನ: "ಕೊರಮುಟ್ಟು ಶಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೦೨).

[< ಕೊಱೆ¹ + ಮುಟ್ಟು ./ ತೆಲು. ಕೊಱಮುಟ್ಟು]

ಕೊರಲ್, ಕೊರಲು, ಕೊರಳ್, ಕೊರಳು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ: "ಗ್ರೀವಾ . . . ಕಂಧರಃ, ಗಳಃ, ಕಂಠಃ – ಈ ೭ ಕೊರಲ್" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೬೬೨); ಚರಣಾಲಕ್ತಕ ಲಾಂಛನಂ ನಿಟಿಲದೊಳ್ ಕೇಯೂರ ಮುದ್ರಾಂಕಿತಂ ಕೊರಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ); ಬಳ್ಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೦-೧೬); ಅಟ್ಟಱಿಂದಂ ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಕೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ಕಪಿಯ ಕೊರಲೊಳ್ ಪೂಮಾಲೆಯುಕ್ಕಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೮); ಗುಬ್ಬಿಯ ಕೊರಲ್ಗೆ ಗೋಧಿಯ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದೊಡುಬ್ಬಿಯಾಗಸಕೆ ಪಾಱುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧-೨೨). ೨. ಧ್ವನಿ; ಕಂಠ; ಸ್ವರ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨೨). ೩. ಮಾತು; ನುಡಿ: ಇಱುವಬೆಡಂಗನ ಕೊರಲೊಳ್ಕೊಂಕುಂಟೆ ನುಡಿಯೊಳೇಂ ತೊದಲುಂಟೆ (ಗದಾಯು. ೨-೬); ನಾಡೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಪೊಗೞೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೫). **ಕೊರಲು** : ೧. ಭಾಳ ಕೊರಲು ಭುಜ ಉರ ನಾಭಿಯೊಳಂತೆಳು ಪರಮುಷ್ಟದು ಸ್ಥಾನಂಗಳಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೬-೪); ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಹಿ (ನೋಹಕ. ೨-೫೦). **ಕೊರಳ್** : ೧. ಕೊರಳೊಳಮರ್ದಿರ್ಕ್ಕೆ ಕಂಠಾಭರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೬); ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡುಗಿ ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಂತೆ ಕಗ್ಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೮); ತೋರಹಾರಮಂ ಕೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿ (ನಂಬರ. ೧೦-೪೪); ನಸು ಮುರಿದ ಕೊರಳ್ಗಳ ಬಿಗಿದ ನರಗಳ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೬); ಸುರಗಿರಿಯನಾಸುವ ಕೊರಳ ಸತ್ವವೆ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೨೦-೬೬). **ಕೊರಳು** : ೧. ಆ ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಏಳನೂಱಿಪ್ಪತ್ತಾನೆ ನೇಱಿತ್ತಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೦-೬೮); ಇದಱ ಕೊರಳಲಿ ನೇಣನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಬಸಪು ೨೮-೪೬); ಗಿರಿಯ ಕೊರಳಿಗೆ ವಜ್ರಮಣಿಯಾಭರಣವೇ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೬); ಸೋಮುರ್ಮುಡಿಯ ಭಾಳೆ ಕೊರಳು ಕೊಂಕಲು (ನಳಚ. ೫-೫೬). ೨. ಇಂಪಾದ ಕೊರಳಿನಿಂದ ಬಂದರೆ ಅದು ಸಂಗೀತ (ಭಾರದ. ೪೦೫). ೩. ಪರದನನೊಂದೆ ಕೊರಳೊಳು ಜನವು ಪೊಗಳಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೫೨). ೪. ಕಾಳಿನ ತೆನೆ, —ಗೊಂಚಲು: ಗಿಳಿಗಳ ಹಸಿರುಹಿಂಡುಗಳು . . . ಬೆಳೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಗಿ ಭತ್ತದ ಕೊರಳುಗಳನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕೊಯ್ದು (ಪರಾವ. ೨೦೦); ಬತ್ತದ ಸೂಡಿ ಹೊರುವ ದಿನ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಉದುರಿದ ಕೊರಳನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದೂ ಇದೆ (ಬಾಳಿ. ೨೬).

ಕೊರಳನೂಲು = ಮಂಗಳಸೂತ್ರ: ಆ ಬಡವಿಗೆ ಇರುವ ಆಭರಣವೆಂದರೆ ಕೊರಳನೂಲು ಮಾತ್ರ (ರೂಢಿ). ಕೊರಳಿಗೆಕಟ್ಟು = ಮದುವೆಮಾಡು; ಗಂಟುಹಾಕು: ಜಾತಕದ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಈ ಸೊಡಲೆಸಿದ್ದನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೂರುದಾ. ೬೫); ಗುಲ್ಲೇಳುವ ಮೊದಲೇಯಾರಾದರೂ ಕೊರಳಿಗೆಕಟ್ಟಿಬಿಡೋಣ (ಮೂರುದಾ. ೧೫೫).

ಕೊರಳಿಗೆಬರು = ಮದುವೆಯ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಬರು; ಮದುವೆಯಾಗು: ಅವರಲ್ಲನೇಕರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೊರಳಿಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸ್ಮೃ. ೫೬). ಕೊರಳುಬಿಡೆ = ಧ್ವನಿ ಗಡುಸಾಗು; ವಯಸ್ಸು ಬಲಿತುದಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಗೊಗ್ಗರವಾಗು: ಹಾಲುಹಲ್ಲು ಉದುರಿಲ್ಲ, ಕೊರಳು ಒಡೆದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕೊರಳುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕಂಠ ಗದ್ಗದಿತವಾಗು; ಎದೆಯು ಉಬ್ಬಿ ಇಳಿಯಿತು, ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೯). ೨. ಬಾಚಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪ್ಪ ಸತ್ತ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹುಚ್ಚುಮಾವ ಬಂದು ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅತ್ತ (ಗಾದ). ಕೊರಳುಕಟ್ಟು=ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡು; ಬಂಡಿಹೂಡು: ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಬಿಸಿಲೇರುವುದರಲ್ಲಿ ಊರು ಮುಟ್ಟಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಕೊರಳುಬಿಚ್ಚು, ಕೊರಳುಬಿಡು, ಕೊರಳುಹರಿ = ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಮೇಲಿಂದ ನೊಗವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಗಾಡಿಬಿಡು: ಗಾಡಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಕೊರಳುಬಿಚ್ಚಿ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿ (ಮುನಿಮಾ. ೬); ಕೆರೆಯ ಬಳಿ ಗಾಡಿ ಕೊರಳುಬಿಡು (ರೂಢಿ); ಇನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೊರಳುಹರಿಯುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ ಎತ್ತುಗಳು . . . ಓಡುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರಲ್; ಮಲ. ಕುರಲ್, ಕುರಳ್; ತುಳು. ಕುರೆಲು]

ಕೊರಲಿಬಾವು (ನಾ). ದನಿ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿರುವುದು; ಧ್ವನಿ ತಗ್ಗಿರುವುದು: ಗಟಗಟ ಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿಬಾವಿಗ ಮಗಿಮಟ್ಟಗದಟ್ಟ ಮೊಬಿಗಿಂಗಂ . . . ಇಂದ್ರನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೯). [ಕೊರಲ್ + ಇಬಾವು]

ಕೊರಲು ‘ಕೊರಲ್’ ನೋ.

ಕೊರಲುದ್ದ, ಕೊರಳುದ್ದ$_1$ (ಗು). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ; ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣವಾದ: ಬೀಳಿಯ ಕರ್ದಿನ ಕೋಲ್ಗೆ ಕೊರಲುದ್ದ ಮಾದೆಳನೀರ ಪೊನಲ . . . ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮); ತೊಡೆಯೆರ್ದೆ ಕೊರಲುದ್ದ ಸಲಿಲವಾವೆಡೆಯೆಂದು ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ನೀರ್ಗುಡಿದು (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೪). **ಕೊರಳುದ್ದ$_1$**: ಚಳಿಗಾಲವೆಲ್ಲಂ ನಿರುತದಿಂ ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳು ನಿಂದು (ಬಸಪು. ೨–೧೨).

[ಕೊರಲ್ + ಉದ್ದ]

ಕೊರಲುದ್ದಂ, ಕೊರಳುದ್ದ$_2$ (ಅ). ಕೊರಳು ತುಂಬುವವರೆಗೆ; ಕಂಠಪೂರ್ತಿ: ದಿರಿದೊಳ್ದಾವರೆಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ವ ತುಂಬಿಯುನೆ . . . ಇಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೯). **ಕೊರಳುದ್ದ$_2$**: ಗುಳುಗುಳಕ್ಕನೆ ನುಂಗುತಂ ವುದಿಸುತ್ತ ಕೊರಳುದ್ದಕ್ಕೆ ಉಂಟುತ (ಬಸಪು. ೫೯–೨೪). [ಕೊರಲ್ + ಉದ್ದಂ]

ಕೊರಲುಬ್ಬಸ, ಕೊರಳುಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು ಬಿಗಿದು ಉಸಿರಾಟ ಕಷ್ಟವಾಗುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆ. ೨. ಕಷ್ಟವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: ಇಂತಪ್ಪ ಸಭೆಗೆ ಕೊರಲುಬ್ಬಸವಿವರು ನೋಡ (ತಿರುರ. ೧೬–೧೭). **ಕೊರಳುಬ್ಬಸ**: ೧. ನಿನಗಿನಿತು ಘನವೆನ್ನನಾರ್ಬಲ್ಲರೆಂದೆನುತೆ ನಿನಗಿನಿತು ಕೊರಳುಬ್ಬಸವಿದಾನೆನಿತಜವನೆನುತೆ (ಮಜೆರ. ೭೭–೧೦). [ಕೊರಲ್ + ಉಬ್ಬಸ]

ಕೊರಲುಲಿ, ಕೊರಳುಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಧ್ವನಿ; ಕಂಠಸ್ವರ: ದಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ಕೊರಲುಲಿಗಳಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೬). **ಕೊರಳುಲಿ**: ವರ ಪುಳಕಾಂಬುಸೇಚನದೆ ಕೊರಳುಲಿ ಮಂತ್ರದೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೨).

[ಕೊರಲ್ + ಉಲಿ$_2$]

ಕೊರಲುಲುಹು (ನಾ). = ಕೊರಲುಲಿ: ಗೌಜು ಕಕರ್ಕಟ . . . ಕಲುಕುಟಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭–೧೭). [ಕೊರಲ್ + ಉಲುಹು (< ಉಲಿವು)]

ಕೊರಲೆ ‘ಕೊಐಲೆ’ ನೋ.

ಕೊರಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊರಲೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ವೈಬಿಗ. ೬೯–೧೪೨೩).

[ಕೊರಲೆ (< ಕೊಜಲೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊರಲೌಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಅದುಮು, —ಹಿಸುಕು: ಒಂದು ಕುದುರೆಯನೆ ಕೊರಲೌಂಕಿ ಕೊಱಿದನ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೫೦); ಕಾಡ ಕಟ್ಟಳೆ ನಾಡ ಬೇಂಟೆಯಂ ಕೊರಲೌಂಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೪೯–೭೨).

[ಕೊರಲ್ + ಔಂಕು (< ಅವುಂಕು)]

ಕೊರಲ್ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಕೆಡಹು, —ಬೀಳಿಸು: ಹಚ್ಚಿ ಹರಿದೊಟ್ಟುತ್ತೆ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊರಲ್ಗಳಿವುತ್ತೆ (ನವಮೋ. ೩೩–೩೧).

[ಕೊರಲ್ + ಕಳಿ$_1$ (< ಕಬಿ$_1$)]

ಕೊರಲ್ಗಱಿ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಕಪ್ಪು: ಬಾನೊಳ್ ಪೊಱೆ ಬಾಂಬೊಱೆ ಏವಂ ಬಾಂಬೊಱೆ ಪಕೆಗಣ್, ಕೊರಲ್ಗಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊರಲ್ + ಕಱೆ$_2$]

ಕೊರಲ್ಗೋಲ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ: ಚೌಪಟದೇಜೂಟದೊಳ್ ಚದುರಂ ತೋರ್ಪ ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೊರಲ್ಗೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಗೊಲೆ]ಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕೊರಲ್ + ಕೊಲೆ$_2$]

ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಠಕ್ಕೆ ಸೇರು, —ಒಪ್ಪು: ಎಂತಪ್ಪಂಗಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನಕ್ಕಸರದಂತೆಂದುಂ ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ವದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫).

[ಕೊರಲ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊರಲ್ಗೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು: ಪಱಿದಿರ್ದ ಕಂಠಸರಮಂ ಪಡೆವ ಗುಣೆ ಕೊರಲ್ಗೊಱೆಯುತಿರೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೪೪).

[ಕೊರಲ್ + ಕೊಱೆ$_1$]

ಕೊರಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹುಯ್ಯಲಿಡು; ಆಕ್ರೋಶಮಾಡು: “ಕೊರಲ್ಚು – ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನೌ” (ಶಮಧಾ); ಗೋಪಗೋಪಿಯರಾಕ್ಷಣಂ ಕೊರಲ್ಚಿದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೩–೧೮೨); ತಮಿಳಲ್ಲಿ ಮುಖರಭಾಷೆಯಿಂದ ಕೊರಲ್ಚಿಯೊಳರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೨–೫). [ಕೊರಲ್ + –ಚು]

ಕೊರಲ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ದಂಡೆ; ಕಂಠಸರ: ಪಾಂಡುರ ಶಂಖ ಪ್ರವಾಳ ದುಂಡು ಮುತ್ತುಗಳಿಂದೆ ಮೇರೆಯುದ್ಧಿಯ ಕೊರಲ್ದಂಡೆಯಂತಿರ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೨–೬). [ಕೊರಲ್ + ದಂಡೆ]

ಕೊರಲ್ವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಳುವ ಬಲೆ: ಪಿಡಿವಲೆ ಸೆಳೆವಲೆ ಕಾಲ್ವಲೆ ಕೊರಲ್ವಲೆ ನಿಡಿವಲೆ ಪಾಟಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಬಡಿವಲೆ ಬಲುವಲೆಗಾಱರು ಕೂಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ತೈದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೬).

[ಕೊರಲ್ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊರಲ್ವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಬಾಗಿಸು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸು: ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಫಲಭಾರದಿಂ ಕೊರಲ್ವಾಗಿ ಕಹೊಗ್ಗಿಸಿರ್ದ ಶಾಲಿಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೧೧–೧೦); ಮೊಗಗೆಂಪೇರಿ ಕೊರಲ್ವಾಗುವಳು (ಬಿಟ್ಟು. ೫–೧೮).

[ಕೊರಲ್ + ಬಾಗು$_1$]

ಕೊರವ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಸೀಗಡಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೇಗಂ . . . ಅಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ಶ್ರೀಪುವಿ. ೨೭–೯೧); ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣ ನೊರವಂ ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ (ಶ್ರೀಪುವಿ. ೫೭–೮); ಕೊರವನ ಬಾಳೆಯ ಗೆಂಡೆಯ ಮೀನಿನ ಕೊರಗು ಪಡಿಯನೈದಲ್ಪಹುದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೨–೧೪). [?]

ಕೊರವ$_2$ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕೊರವಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರವಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊರವಂಜಿ ೧: ಸೂಳೆ ಮುಪ್ಪಾಗಿ ಕೊರವಿತ್ತಿಯಾದಳು (ಗಾದೆ). [ಕೊಱವ$_2$ (< ಕೊಱವ$_1$) + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊರವುಕಾರ (ನಾ). "ಕುಟುಂಬದ ಯಜಮಾನ"(ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ); ನಾಯಿಗಳ ಬಗುಳು ಮನೆಯ ಕೊರವುಕಾರರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೮೦). [ಕೊರವು ? + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊರವೆ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಸಾಟೆ 'ಕೊಱಚಾಟ' ನೋ.

ಕೊರಸಿಗನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕೊರಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ ಗಿಡ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊರಸು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ನಿನ್ನ ಭರ್ತಾರಂ ಬೇಂಟೆ ಮಾಡಿ ಪಲವುಂ ಲಾವುಗೆಯುಂಕೆ ಕೊರಸುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಂ ಬಲೆಯನೊಡ್ಡಿ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೧-೩). [?]

ಕೊರಳ್ 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಳಾರ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಾರ; ಕತ್ತಿನ ಸರ: ಕೊರಳಹಾರ ಎಂಬ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೆಸರೇ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಹೀಗೆ ಕೊರಳಾರ ಎಂದಾಗಿದೆ (ಪಾರ್ಸಿಸು. ೪೬). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಆರ$_2$]

ಕೊರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಪಡವಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊರಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಯ್ದೆರಲೆ, ಪದಪಿನರಳೆಗಳೊಳ್ ಕೊಯ್ದರಲೆ] ಗಳುಂ ನಾಂದುವ ಬೇವಿನ ಸರಳಿಗೆಗಳುಂ . . . ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಪಡೆಯೆ ಪರಿಕ್ಲಪ್ತಮಾದ ಪಯೋಧಿಯಂತೆ ಪಿರಿದುಂ ಕಳಕಳಮುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಪ್ರಸೂತಿಕಾ ಸದನಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರಶೇಖರಂ ಬಂದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮ ವ). [?]

ಕೊರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳಿಗೆ ತೊಡಿಸು, —ಹಾಕು: ಹುರುಳಿನ ಅರಳರಳಿಸಿ ಮಾಲೆಮಾಡಿ ಕೊರಳಿಸಿ ಹೃದಯ ವೀಜೆ ದೆರಳಿಸಿ (ಅರಳು. ೧೯-೨೦). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರಳು 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊರಳುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಡೆ: (ಕ). ೨. ಧ್ವನಿ ಹೊರಡದಂತಾಗು; ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟು: ಅವರಿಗೆ ದುಃಖದಿಂದ ಕೊರಳುಗಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ, ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ, ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: ಅಪರಿಂಗಜರಿದಿದನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಬಂದೈ ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕನೆ ಸುಡಲಿ ಧನುವನು ಹಿಡಿಯಲೇಕೆಂದ (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೯೯-೩೪). **ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ**: "ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ; ಕೊಲೆಗೇಡಿ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ; ಘಾತುಕ" (Cut-throat. ಇಂಕನ). **ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ**: (ಕ). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಯ್ಕ$_2$]

ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸುವವಳು; ಕೊಲೆಗಡಿಕೆ: ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕೆಯ ಕಾಟದಲಿ ನೆರೆ ಕರುಣಿ ಪರಮಾತ್ಮನನು ಕಾಣದೆ ಬಳಲುತಿಹರೆಂದ (ನಿಘಾಗ. ೫-೮-೨೧). [ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ + -ಎ$_2$]

ಕೊರಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡು; ತಡೆಹಿಡಿ; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಚಿತ್ತವ ತಿರುಹಿ ಹಿಡಿದನು ಮನಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹಮ್ಮು ಹಮ್ಮುಗೆಯ ಕೊರಳುಗೊಳಿಸಿ ಪರಿಬವಣಿಗೆಯ ಪಾಡಿನಲಿ ಕಾತರಿಸುತವನಿಗೆ ಮೈಯ ನಿತ್ತನು ನೀಡಿ ಭುಜಯುಗವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೬೯); ಕದಳೀವನವನಂಕೆಗೆ ಬರಿಸಿ . . . ಸುರಗಿಯನು ಸಂವರಿಸಿ ಥಂಗಕೆ ಬರಿಸಿ ಬಳುಕುವ ಕೋವಿ ದಾರವ ಕೊರಳುಗೊಳಿಸಿದನಧಟನಂತಕಪುರಕೆ ಪಡಿಸರಿಸಿ (ನಿಘಾಗ. ೮-೨-೧೪). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರಳುಚೌಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೌಕ, —ವಸ್ತ್ರ: ಅವರು ನಾಲ್ಕು ಘಂಟೆಯವರೆಗೆ ಉಣ್ಣೆಯ ಕೊರಳುಚೌಕವನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಾ ಇರಬೇಕೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೦೮). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಚೌಕ]

ಕೊರಳುದ್ದ$_1$ 'ಕೊರಲುದ್ದ' ನೋ.

ಕೊರಳುದ್ದ$_2$ 'ಕೊರಲುದ್ದಂ' ನೋ.

ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಗಿಯ ಭಾಗ; ಕಾಲರು: ತನ್ನ ಸಮವಸ್ತ್ರದ ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ . . . ಸವರುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೬). ೨. ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ: (ಕ). ೩. ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ತೊಗಲಿನ ಪಟ್ಟಿ; ಕುತ್ತಿಗೆಪಟ್ಟಿ. [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೊರಳುಬ್ಬಸ 'ಕೊರಲುಬ್ಬಸ' ನೋ.

ಕೊರಳುಲಿ 'ಕೊರಲುಲಿ' ನೋ.

ಕೊರಳುವಿಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು; ಕಂಠಗ್ರಾಹ; ಆಪತ್ತು (?): ತಾ ಹಿಡಿದ ಸೀಮೆಗೆ ಕಲೆವಿಡಿ ಕೊರಳುವಿಡಿ ಬಾರದೆ ವ್ರತಮ ಘಟವಾಗಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗವೆ ಆತ್ಮನಾಗಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೬೦). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಕೊರಳೇರು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಹುಟ್ಟು; ಕೂಗು: ಹೂ ಕೆಂದಳಿರುಗಳನ್ನು ಸವಿದು ಮೌನವ್ರತವನ್ನುಳಿದು ಕೊರಳೇರಿಂದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ನಾಡೋಜ. ೨೩೮). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊರಳೋಳಿ (ನಾ). ಕೊರಳುಗಳ ಸಾಲು; ಕಂಠಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೋದಂಡವನು ಜೇವೊಡೆಯೆ ಮೇಲು ಜಗವಲ್ಲಾಡಿದವು ಕೊರಳೋಳಿ ಕೆದಱಿತು ಕುಸಿದನಹಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೬). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಓಳಿ]

ಕೊರಳ್ಕಾಪು (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ರಕ್ಷೆಯಾಗಿರುವ ಕವಚ: "ಕೊರಳ್ಕಾಪು, ಕಂಠತ್ರಾಣ" (Gorget. ಇಂಕನಿ). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಕಾಪು]

ಕೊರಳ್ಕೊವ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಕುತ್ತಿಗೆ ನೀಡು (?): ಎಮ್ಮಯ ವಂಶ ದಿಕ್ಕರಿಗಳೆಂಟುಮಿಳಾತಳಭಾರಮಂ ಕೊರಳ್ಕೊವ್ವಿಸಿ ಪೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸುತಿರ್ದೊಡಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೩). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಕೊವ್ವಿಸು ?]

ಕೊರಿ (ನಾ). ತುಂಡಾದುದು; ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿಯಿಂದ ಕಡಿದು ತಂದ ದೊಡ್ಡ ಶಾಖೆ: (ಕ). [< ಕೊಱೆ$_1$]

ಕೊರಿಕುಂದ 'ಕೊಱೂಕುಂದ' ನೋ.

ಕೊರಿಗೊರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಕೋಕಿಲಃ – ಕೋಗಿಲು, ಕೊರಿಗೊರಿಯಸೊಪ್ಪು" (ಔಷಧಿ. ೪೦). [?]

ಕೊರಿಪಿಡಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ: (ಕ). [← ಮರಾ. ಗುರಪಟಾ, ಗುರಫಟಾ ?]

ಕೊಱಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಅಟೋತ್ರೋನ್ ಪ ಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತ್ಕ್ಕ ಒ ಕ್ಕ ಲ್ಕೊ ಱಿ ವೋ ೯ ಗು ಗೆ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೯ ; ?). [< ಕೊಱ$_5$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೊಱಿಯಿಸು 'ಕೊಱಿಸು' ನೋ.

ಕೊಱಿವಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊಱುಮೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರೀಕೃತಃ ಕೊಱುಮೆಲ್ಲಿನಾಮಾ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XIV, ೫೪-೧೦೭ ; 944). [?]

ಕೊಱುಱು (ನಾ). (?): ಮಹಾದೇವರ ದೇವದೂವಿನಲ್ಕಾಪತ್ತರ ಲೊಂದು ಕೊಱುಱು ಊರಲೊಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೂಱಯುಂ ಸತ್ತು ಕೊಳಗ ಛತ್ತ್ರಮುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೭, ೨೮-೧೭ ; 1032). [?]

ಕೊಱೆ$_1$ 'ಕೊಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊಱೆ$_2$, ಗೊಱೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗೊರಕೆ ಹೊಡೆ: "ಕೊಱೆ - ನಿದ್ರಾಂಗ ಧ್ವನಾ" (ಗೊರಕೆಹೊಡೆ)" (ಶಮುಧಾ); ಕೊಱೆವೊಡೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿರಿವುವುಱ್ಕುವ ಲಾಳಿಯ ಲೋಳೆಗಳ್ ಪೊ ನ ಲ್ವ ರಿ ವು ವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦); ಕೊಱೆದುಂ ಸುಯ್ದುಂ . . . ನಿದ್ರೆಯನೆ ಕೆಡಿಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೪). **ಗೊಱೆ$_1$**: ಕೋಟ ಡಿಂಡಿಮಗಳನು ಬಾರಿಸೆ ಗೋಟು ತುಂಬಿತು ಜಗದ ಕಿವಿಗಳ ಪಾಟ ಹೊಟ್ಟಿತು ಕೇಳನಾ ಖಳಗೊಱೆದು ತೆಕ್ಕುತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪-೪); ಸರಿಯಾದ ಜೋಡಿಯು ಈ ಗಂಡಹೆಂಡಿರು . . . ಅಹುದಹುದೆಂದನು ಗೊಱೆಯುವನೀತನು ಈಕೆಯೊ ಶತಕೆಪ್ಪಿಯಂತೆ (ಇಂಚಾಪ.೧೨೭-೨೫); ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಸೂರು ಹಾರಿಹೋಗುವ ಹಾಗೆ ಗೊಱೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಖದುಜ. ೧೬೧). [?]

ಕೊಱೆ$_3$ 'ಕೊಱೆ$_4$' ನೋ.

ಕೊಱೆ$_4$ 'ಕೊಱೆ$_5$' ನೋ.

ಕೊಱೆ$_5$ 'ಕೊಱೆ$_6$' ನೋ.

ಕೊಱೆ$_6$ 'ಕೂಱೆ' ನೋ.

ಕೊಱೆ$_7$ (ನಾ). ದಂಡೆ; ತೀರ; ತಟ: ಸರ್ವರೂ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೂ ತೋಟಗಳಿಗೂ ಕೆರೆ ಕೊಱೆಗಳಿಗೂ. . .ಹಾಕಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೭); ಗರಸಿನ ಕೊಱೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಆವರಕಾಲು ಹುಳಿದು ಸರ್‍ರನೆ ಜಾರುವಂತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೨). [< ಕೋಱೆ ?]

ಕೊಱೆಕಂಬಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ: "ತೆಳುವಾದ ಮೊನೆ ಸಲ ಕರಣೆ; ಕೊಱೆಕಂಬಿ" (Stylet. ಇಂಕನಿ). [ಕೊಱೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಕಂಬಿ$_1$]

ಕೊಱೆಕರೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಅಂಚು; ಮೊನಚಾದ ತುದಿ (?): ಅಲ್ಲಿ ಬಯಕೆ ಸಲಾಕೆ ಮೇಲೆ ತೇಲುವ ಹೆಣ್ಣು ಕಣ್ಣು ಕೊಱೆಕರೆ ಮಾಯೆಗನ್ನಡಿಯಲಿ ತೆರೆತೆರೆವ ಸರಿವ ಹೊಸ ಹೊಸ ಲೋಕಲಾಳಿಯಲಿ ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಮಿಂಚುದಾರಗಳಲಿ (ನಡಬಂ. ೪೦-೬). [ಕೊಱೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಕರೆ$_4$]

ಕೊಱೆತ 'ಕೊಱೆತ' ನೋ.

ಕೊಱೆದಿನ (ನಾ). (ಕೆಲಸಗಾರನು) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡದಿನ, —ಉಳಿದ ದಿನ: (ಶ). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ದಿನ]

ಕೊಱೆನೋಟ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ; ಹರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ಸಾಣೆಯೊಳ್ ತೀಡಿದ ಮಾರನ ತೀರಿನಂತಿರುವ ಕೊಱೆನೋಟ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೪-೬). [ಕೊಱೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ನೋಟ]

ಕೊಱೆಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಜೀವ; ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣ: (ಶ). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಪ್ರಾಣ]

ಕೊಱೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳು ಕೊಱೆಬೀಳದ ಗಣಿಗಳ ಹಾಗೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೊಱೆಮೂಗಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು: ಅಣ್ಣಾ ನಿನ್ನಾ ಹೆಂಡ್ತಿ ಅರೆಮೂಗಿ ಕೊಱೆಮೂಗಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೫). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಮೂಗು + -ಇ$_3$]

ಕೊಱೆಯ (ನಾ). ಕೊರತೆಯುಳ್ಳವನು: ಅಳವಿನುಂ ತಿಳಿವಿನುಂ ಕೊಱೆಯನಾಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ಕಾಣದಳವಳಿದನೆನೆ ಕೇಳ್ವುದೇನಂ (ಸೌನಂದ. ೭-೪೬). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + -ಅ$_7$]

ಕೊಱೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಅಳೆಯುವಾಗ ಕೊರತೆ ಬಿದ್ದ ಅಕ್ಕಿ; ಅಳತೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಅಕ್ಕಿ: (ಶ). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಱೆಯಿಸು 'ಕೊಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊಱೆಯುಳಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಉಳಿ: "ಕೆತ್ತನೆಗಾರನ ಕೊರೆಯುವ ಉಳಿ; ಕೊಱೆಯುಳಿ" (Scooper. ಇಂಕನಿ). [ಕೊಱೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಉಳಿ$_6$]

ಕೊಱೆಸಂಬಳ (ನಾ). ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಉಳಿದುದು; ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಬಾಕಿ: (ಶ). [ಕೊಱೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಸಂಬಳ]

ಕೊಱೆಸು 'ಕೊಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊಱೆಸೂಜಿ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮೊನೆಯಾದ ಸೂಜಿ: "ಕೊಱೆಸೂಜಿ, ಕೆತ್ತುವುಳಿ" (Etching-needle ಇಂಕನಿ). [ಕೊಱೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಸೂಜಿ]

ಕೊರ್ಕು 'ಕೊಕ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಕೊರ್ಚು$_1$, ಕೊಚ್ಚು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕು; ತರಿದುಬಿಡು; ತುಂಡುಮಾಡು: ಖಂಡಿಸಿ ಕೊರ್ಚಿಡಿಱದಟ್ಟ ಮುಟ್ಟ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೯-೩೨); ಮೃದುಳಪದ ಕಾನನದ ವಿನ್ಯಾಸದ ವಿರಳದ ಕಾಷ್ಠ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ಟಕೋ]ರ್ಚುವದೆಂತು ಸುಕುಮಾರಿ ನಡೆವಳೆಂತು (ವೆಂಕಾರಾ.೨-೧೨-೩). **ಕೊಚ್ಚು$_3$**: ಹೆಚ್ಚಿದ ಹರುಷವ ಕೊಚ್ಚಿದೆಮಗನೆ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೩೭ ರಗಳೆ); ದಾನವಕುಳವೆಲ್ಲವ ಕೊಚ್ಚಿ (ಅಂಜಚ.೧೪-೧೦); ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱುವ ಶಿಳೀಮುಖ ಕೊಚ್ಚಲಿಭದವಯವವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೧); ಕಿಚ್ಚ ಬಂದ ಕಾಳಿಂಗನ ಕೊಚ್ಚಲು ಮಡುವ ಧುಮುಕಿದನಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೩). [ಕೊಱೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + -ಚು]

ಕೊರ್ಚು$_2$ 'ಕೊಚ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊರ್ಚು$_3$ 'ಕೊಚ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಕೊರ್ಚು$_4$ 'ಕೊಚ್ಚು$_7$' ನೋ.

ಕೊರ್ಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಡಚಗ . . . ಕೊರ್ಜು, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊರ್ಪು (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯ ವರಿಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಗಮಕಂ ಕೊಂಕಾಂಕೆ ಝುಂಕಾಳ ತೆವಳಿ ಉಳಿಲಾಗಾರ್ಪು ಕೊಪಾರ್ಂತ ಬಿಂಕಂ . . . ಎಂದೆನಿಪನಿತಱ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂ ತಾನೆ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನೆಂಬೊಂದೆಸಕದಿನೆಸೆದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೩೪). [?]

ಕೊರ್ಬಿಸು 'ಕೊರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಕೊೞ್ಬು$_1$ 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕೊೞ್ಬು$_2$ 'ಕೊರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಕೊೞ್ಬುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬನ್ನು ಕಳೆ; ಸೊಕ್ಕುಮುರಿ: ಖಬ್ಬರದೆ ಬರ್ಪ ಹಯಬಲದಬ್ಬರಣೆಗೆ ಕೊೞ್ಬುಗಳೆದುದಿರ್ಕೆಱಿಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೨-೯೭). [ಕೊೞ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಕಳೆ$_1$]

ಕೊರ್ಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬಿಸು; ಸೊಕ್ಕಿಸು: ತಮಮಂ ಸೆಱಗೆಯ್ದು ಹಿಮಕ್ಕೆ ಕೊರ್ಬು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಬು]ಗೊಟ್ಟಾಲವಂ (ಪಂರಾಮಾ ೬-೧೨೬). [ಕೊರ್ಬು$_2$(< ಕೊರ್ವು$_2$)+ಕುಡು$_1$(< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೊರ್ಬುವಡೆ 'ಕೊರ್ವುವಡೆ' ನೋ.

ಕೊರ್ಮಾತಿ 'ಕೊಱವತಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಲೆ 'ಕೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕೊರ್ವಿಸು, ಕೊಬ್ಬಿಸು, ಕೊರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು; ಬಲಿಸು: ಶ್ರೀಯಂ ಕೊಱಿಸಲಾಜ್ಞೆಯಂ ಪಸರಿಸಲ್ ಶಕ್ತಿತ್ರಯಂ ಕೊರ್ವಿಸಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪೬); ಅನೇಕೋಲ್ಕಾಂಬುಗಳ್ ಶಸ್ತ್ರದೀಪ್ತಿಗಳಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೧); ನಸುನಗೆಯ ಬಾಯ್ಗುಮುರ್ದ ಸೊಂಪು ಸೊಂಪಂ ಕೊರ್ವಿಸಲ್ (ಚಬಪು. ೧೧-೪೧). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಲಿ; ಅಧಿಕವಾಗು: ಬೞಿಕವಳ ಕಾಮಾಗ್ನಿ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೯). **ಕೊಬ್ಬಿಸು**: ೧. ಅವರ ಮನೆಯ ಹೋರಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೊರ್ಬಿಸು**: ೧. ಮರಾಳಂಗಳಂ ಪದ್ಮಷಂಡಂ ನಳಿನೀ ಕಾಂಡಂಗಳಿಂ ಕೊರ್ಬಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೪).

[ಕೊರ್ವು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರ್ವು$_1$, ಕುರ್ವು, ಕೊಬ್ಬು$_1$, ಕೊರ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟಿದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೬); ಪರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಸುರ್ವುಗೊಂಡ ಮಾಧವಿಯ ಪೊದೆಱೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧-೬); ದರಹಾಸಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂ ದರ್ಪಕ ವಿಶದಯಶಂ ಕೊರ್ವೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೬). ೨. ದಪ್ಪನಾಗು; ತೋರವಾಗು; ಬಲಿ: ಬೞೆವ ಮೊಲೆಯಂತೆ ಕೊರ್ವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫); ನಿಕ್ಕಿ ಕೊರ್ವಿದ ಕುಚಂಗಳ್ಗೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ ಗವಸಣಿಗೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೫); ಉರ್ವಿದ ಮುಯ್ಯು ಕೊರ್ವಿದ ಪೆಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೫); ನಾಡೆ ಕೊರ್ವಿ ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣಗಾಂತ ಕದಳಂ (ಚಬಪು. ೧೧-೨೨). ೩. ಉಬ್ಬು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಕುಣಿವುತಂ ಕುಕಿಲಿಱುವುತಂ ಪರ್ವಿ ಕೊರ್ವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೬); ಘನಹರ್ಷದಿಂದುರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಗುರುಚರಣದೊಳ್ಪೊಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೧). ೪. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಮದವೇರು: ಅಂತಳವಿಗಱಿಯೆ ಕೊರ್ವಿದ ಕೀಚಕವನಮೆಲ್ಲಮೊಂದಿರುಳೊಳ್ ಸಾಹಸ ಭೀಮನುದ್ದಾಮ ಕೋಪದವದಹನ ಜ್ವಾಲಾಸಹಸ್ರಂಗಳಿನಱ್ಕಿ ಮೆಱ್ಕಿದಂ ತಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೦ ವ); ನೀನಱಿಯದೆ ಕೊರ್ವಿ ಚಪಳತನದಿಂದೆನ್ನಂ ಮಾನಿಸಿಯೆಗೆತ್ತು ನುಡಿದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೨); ಅವಯವ ಮಂತ್ರವನೆ ನೆರ್ಮಿ ಕೊರ್ವದಿರು ವೈಭಾಷಿಕಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೯೬); ಹುಟ್ಟು ದರಿದ್ರಗೆ ಬಹಳ ಸಂಪದವರೆ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊರ್ವು ವಂದದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫). **ಕುರ್ವು**: ೧. ಉರ್ವಿದನೆ ಕುರ್ವಿದನೆ ಜಗದೊಳು ಜರ್ವಿದನೆ (ಸಾನಂಚ... ೮-೮೮). **ಕೊಬ್ಬು$_1$**: ೧. ರಿಪುಸರ್ಪದಳ . . . ಕಲ್ಪಮೇಘದ ಸರಿವಳೆಗೆ ಸಿಗುರೆದ್ದು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕದಳಿನಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೬). ೨. ನಸಿದು ಬೆಳೆಯದೆ ಕೊಬ್ಬಿದೊಡ್ಡಿತಹ ತೆನೆಗಳೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯); ಗರುಡನೆತ್ತಲು ಕೊಬ್ಬಿದೊಳ್ಳೆಯಮುಱಿಯದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೬); ಕೊಬ್ಬಿದ ಭುಜಯುಗಳದಿ ವೀರರಸದಿಂದುಬ್ಬಿದ ನಿಡುದೋಳ್ಗಳೆಡೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೬-೫೬); ಕೊಬ್ಬಿದ ಪೊಱಿವಾಱು ಪಿಡಿನಡು ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಪೆಣ್ಣೊಂದು (ಭರತ. ೨-೪೮). ೩. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಹರುಷದಲೋಲಾಡುವೆ (ಬಸವ. ೩೬೬); ಕಲಿತನದ ಮುಸಕದಿಂದುಬ್ಬುವರ್ ಕೊಬ್ಬುವರ್ (ಚಬಪು. ೩೯-೨೪). ೪. ಎಲವೊ ಅಧಮಾ ಕೊಬ್ಬಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೨೨-೫೪); ಕೊಬ್ಬಿನರಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕೂಸನು ಬೇಡುವಂದದಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೨); ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರದೊಡೆಯ ತಾಮಸದಿ ಕೊಬ್ಬಿರಲು . . . ಅವರ ಸಾಸಿರ ತೋಳ್ಗಳಡವಿಯ ಕಡಿದಾತನೀತ (ಮೋಹತ. ೩೬-೨೬). **ಕೊರ್ಬು$_1$**: ೧. "ಕೊರ್ಬು – ಸಮೃದ್ಧೌ" (ಶಮುಧಾ); "ಕೊರ್ಬಿದುದೆಂದು ಪೆರ್ಚುಗೆಯ ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೦); ಎಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂಕೊರ್ಬುತ್ತೆಸೆದು ಬಿದಿರ್ದಾರ್ದು (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). ೨. ಅನವರತಂ ಮೃಗಮಾಂಸಾಶನದಿಂದಮೆ ಕೊರ್ಬಿದ . . . ಈ ತನುವೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಪೇಸುತಿರ್ದುದು ಮನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೩೦). ೩. ಕೊರ್ಬಿಯಾಡುವ ಡುಂಡುಭಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೩-೨೧); ತಾಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೆಯ್ದುರ್ಬುತಂ ಕೊರ್ಬುತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೫೩). ೪. "ಜಂಘತಿ – ಕೊರ್ಬಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೬೬); ಮದ್ಯಮಂ ಸಲೆ ಕುಡಿದು ಕೊರ್ಬನೆಯುವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಳುಪ್ಪು; ತುಳು. ಕೊಬ್ಬು; ತೆಲು. ಕ್ರೊವ್ವು, ಕೊವ್ವು]

ಕೊರ್ವು$_2$, ಕೊಬ್ಬು$_2$, ಕೊರ್ಬು$_2$, ಗೊಬ್ಬು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ, ಆಧಿಕ್ಯ; ಸಮೃದ್ಧಿ: ಪುರ್ದಿನ ಕೊರ್ವು ಕರ್ವುವಿಲ್ಲಂ ಕೀಳ್ಮಾಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾರ್ಜಿತ ಭವಂಗಳ ಕೊರ್ವನಡಗಿಪ ಮಗನೆ ಬಾರಾ (ಬಸಪು. ೨೪-೩೬); ಮೊಳೆಯಿಡುವಗೆಯ ನೆಡುವ ನೀರೂಡುವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಕೊಬ್ಬನಗ್ಗಿಸುವ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ . . . ಪಾಮರೀಜನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೪೮); ತೋಳ್ವಲದ ಕೊರ್ವಿನುರ್ವಿಂದೆಯುಂ (ಮರಾಚ. ೨೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಮದ: ಬಲ್ಲಾಳಪ್ಪನ ಕೊರ್ವುಂ ಜಡಿದಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಕೆಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮); ತಾರಕ ದನುಜನ ಕೊರ್ವು ಪರ್ವಿತುರ್ವೀತಳಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨); ವಾದಮುಖದಿಂ ಸೋಲ್ತವಂ ಕೊರ್ವನುೞಿದಾತ್ಮಮತದಾಚರಣಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೩). **ಕೊಬ್ಬು$_2$**: ೧. ಕೊಬ್ಬಿನಾಳೆಚ್ಚಾಡಿ ತಿಕ್ಕಿದ ಮಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೨); ತಂಬೆಲರ ಕೊಬ್ಬು ಬನಬನದ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಚಬಪು. ೪೫-೧೬). ೨. ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬು ಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೨); ಅಳಿಬಲವನಂಜಿಸಿದ ಕೊಬ್ಬುಗಳಕಟ ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೦); ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿಲಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮೀಱುವವಳ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪-೨); ಗಬ್ಬಿತನದೆ ಘನಗರ್ವದಿ ಮಲೆವರಾ ಕೊಬ್ಬ ಮುರಿದು (ಸೌಂದರಾ. ೧-೬೧). ೩. ನೆಣ; ಮೇದಸ್ಸು; ಚರ್ಬಿ: ಅಂತು ಕೊಬ್ಬೆಂಬ ಕಿಟ್ಟ ಮುದುರೆ ಪಸುರ್ವಣ್ಣವೆಂಬ ಕಾಳಿಕೆ ಕಟಿಲೆ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂ ಕಾಯ್ಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೬ ವ); ತುಂಡ ಮುಂಡಗಳು ಮಿದುಳು ರೋಹಿತ ಕೊಬ್ಬು ಖಂಡವ ಮನದಣಿ ವನಕ ಉಂಡು (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೧). **ಕೊರ್ಬು$_2$**: ೧. ಅಣಂ ಮಱ್ಗುದುರಿವ ಮದನಾಗ್ನಿಯ ಕೊರ್ಬು (ಆದಿಪು. ೯-೫೬); ಇದು ಶರಣರ ಘನತ್ವಂ ದೇವಯಿದು ಭಕ್ತರ ಮಹತ್ವಂ ದೇವಯಿದು ನಿಮ್ಮವರ ನಿತ್ಯತ್ವದ ಸಿರಿಯ ಕೊರ್ಬು (ಸಾನಂಚ. ೮-೨). ೨. "ಕದಃ – ಕೊರ್ಬು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೩). **ಗೊಬ್ಬು$_2$**: ೨. ಎದ್ದು ಹೊಡಿಯುದಕ ಗೊಬ್ಬು ನಿನ್ನಲ್ಲುಂಟು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೫). [< ಕೊರ್ವು$_1$]

ಕೊರ್ವುವಡೆ, ಕೊರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಕೊಬ್ಬು; ಬಲಿ: ವಿದೇಹಿಗದೇಂ ಪೃಥು ಕುಚಯುಗದೊಡನೆ ಕೊರ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ತೋರ್ಪು]ವಡೆದುದೊ ಮಧ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨). **ಕೊರ್ಬುವಡೆ**: ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಕೊರ್ಬುವಡೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೯).

[ಕೊರ್ವು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೊಲ್$_1$, ಕುಲ್ಲು$_1$, ಕೊಲು, ಕೊಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂದ (ಭೂತಕೃ). ೧. ಸಾಯಿಸು; ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆ; ವಧೆಮಾಡು: ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಕ್ರ ಬಕ್ಕೊಂ ಬಾರಣಾಸಿಯುಳ್ ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪಾರ್ವರುಂ ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೊನ್ದ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೬, ೫೩-೫೫; 550); ಕೊಲ್ಲದುದೆ ಧರ್ಮಮೆಂದಿಂತು ನಂದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೨೬); ಕೊಲ್ಲೆಂ ಬಿಸುಡಾ ಯುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚು (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೦); ಗರ ಮುಟ್ಟೆ ಕೊಲ್ಲುಗುಮಿದು ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೩); ಕೊಲಲ್ಬರ್ಗಂಗಿದಿರ್ಪೋದ ರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೯೯). ೨. ಪೀಡಿಸು; ನೋಯಿಸು; ಹಿಂಸೆಮಾಡು: "ಕೊಲ್ – ಹಿಂಸಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಎಲೆ ಚಂದ್ರಹತಕ ಮದನನ ಬಲದಿಂದಂ ಮೇಲೆವರಿದು ಕೊಂದಿಂತೆನ್ನಂ ನಿಲಲಱಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೨); ಅಯಂಗಿಡೆ ಕಾಮಂ ಕೈಗಾಯದೆ ನಿಂದಾದರ್ ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂದಪನ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೬೮). **ಕುಲ್ಲು$_1$**: ೧. ಆತ್ಮಜರುಗಳ ಬೇಗೆಯಲಿ ಕುಲ್ಲುತಲಿ ತಾಮುನ್ನ ಬದುಕಿದುದೆಲ್ಲವನು ನೆನೆಯುತ್ತ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೪-೫೪); ನಾಚಿಕೆಯನ್ನೂ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಕುಲ್ಲುವುದು (ಸಾಹಿಜೀ. ೮೩). **ಕೊಲು**: ೧. ಕೊಲುವಂ ಗೆಲುವಂ ಕಲಿ ನರಸಿಂಹಂ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೦, ೧-೨೮; 1173 ?); ಕಳಬೇಡ, ಕೊಲಬೇಡ (ಬಸವ. ೨೩೫); ಶಿಶುವನಿಱಿವರೆ ಪಶುವಂ ಕೊಲುವರೆ (ಬಸರ. ೪-೩೬); ಕೊಲುವವೈ ಕಾಗೆಗಳಕಟ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೨೨); ನಿದ್ರಾಭರದೋಳ್ದರ ಕೊಲು ವುದುಚಿತವೆ (ಸಳಹ. ೨-೨೦). ೨. ಕೊಲುವಾ ಕೂಟವು ನಷ್ಟವಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ... ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಕೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩). ೩. ಹಾಳುಮಾಡು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆ: ಎಲೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಬಿಲ್ಲ ಹಿಡಿ ನರಹುಳುಗಳೆವದಿರ ಕವಿಸಿ ಕಾಲವ ಕೊಲುವುದೇ ಸಾಕಿನ್ನು ಕೈವಶವಾದೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೩). **ಕೊಲ್ಲು**: ೧. ಕಲ್ಲ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಹಾಲನೆಱೆಯೆಂಬರು, ದಿಟದ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಕೊಲ್ಲೆಂಬರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೯೪); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಕೊಲ್ಲು ಕಾಯಿ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ೨೨); ಎನ್ನುವಂ ಪತಿ ಕೊಂಯೊಡಂ ಕೊಲ್ಲಲಿ (ಬಸಪು. ೧೩-೨೫); ಆಹವದೊಳು ನಿನ್ನ ಕೊಲ್ಲುವ ಕ್ರೂರ ಬಂದಪನು (ಮೋಹತ. ೨೧-೩೮). ೪. ಹೊಡೆ; ಪೆಟ್ಟುಕೊಡು: ಕಾಲು ತಂದು ಕೇಲಿನೊಳಗೆ ಅದ್ದಿ ಪೋದನಮ್ಮ ಕೋಲ ತಂದು ಕೊಲ್ಲ ಹೋದರೆ ಅಮ್ಮ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಓಡಿಪೋದನಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೫-೫೦-೧); ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗಂ ನಾರಿಯುರು ಮೊರೆಯಿಡಲ್ ಮಕ್ಕಳಂ ಕೊಂದುದಕೆ ಕ್ರೂರವಮುನಿ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೩).

ಕೊಂದಾಟ = ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ: ಕೊಂದಾಟಪಾಂ ಧೂಮಮಂ ನಿಪುಣರ್ ಕಂಡರೆ ಪೋಗರ್ಪೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೮). ೨. (ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ) ಕಾಯಿಯನ್ನು ಹೊಡೆ ಯುವುದು, —ಕೊಲ್ಲುವುದು: ಕೊಂದಾಟವುಂಟು ಪಗಡೆಯೊಳು (ಶಾಂತೀಶ. ೬-೯). **ಕೊಂದಾಡು** = ಬಡಿದಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ಮುಂದಾದ ವರ್ಣವ ಹಿಂದಾದುದೆಂಬಾಗ ಕೊಂದಾಡದಿಹರೆ ಕರ್ಮಿಗಳು (ಭರಚ. ೬೧-೧೫). **ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಸು** = ಕೊಂದುಹಾಕಿಸು; ಸಾಯಿಸು: ಜೊಹೋ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಪಂ, ಪುಕ್ಕಿಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೦; 1049). **ಕೊಂದಿಕ್ಕು** = ಕೊಂದುಹಾಕು; ಸಾಯಿಸು: ಲಂಪಳರಪ್ಪಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕುವೆ ಸಕಳವಿಷಯ ವಿಷಮ ವಿಷಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೬೩); ಮುನಿದಿರ್ದ ತ್ತೊಂದು ಸೂಟ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಱಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಾ ರಾಮನಿಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊ ಬರ್ಗರುಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೮); ಪೇಸದೆ ಪಾರ್ವ್ವರಂ ಗೊರವರಂ ಗೋಬೃನ್ದಮುಂ ಪೆಣ್ದಿರಂ ತವೆ ಕೊನ್ದಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮುಯ್ದುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೪-೩೩; 1049). **ಕೊಂದುಕೂಗು** = ಕೊಂದು ತಿನ್ನು; ತಿಂದುತೇಗು: ಇಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರ ಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಿಚಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧); ನಟ್ಟು ಪರಗು ವುದುಂ ಕೊಂದು ಕೂಗುವುದುಂ ತಿಂದುತೇಗುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ); ಅಗ್ಗಳ ಮನೆ ಕೊಂದುಕೂಗುವನರಾತಿಬಳಂ ತಲೆದೋಱೆ ಬವ್ವಿಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೩-೩೩; 1118); ಮನಸಿಜನ ಮಾಯೆ ವಿಧಿ ವಿಳಸನದ ನೆರಂಬಡೆಯೆ ಕೊಂದು ಕೂಗದೆ ನರರಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಲ್; ಮಲ. ಕೊಲ್ಲು; ತೆಲು. ಕೊಲ್ಲು; ಕೊಡ. ಕೊಲ್ಲ್]

ಕೊಲ್$_2$ 'ಕೋಲ್$_3$' ನೋ.

ಕೊಲ್$_3$ (ನಾ). ಕೋಲು; ಗಣೆ; ಗಳೆ. 'ಕೊಲ್ಲಟಿಗ' ಪರಾ. [< ಕೋಲ್$_1$]

ಕೊಲ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಮತ್ ಗಂಗೆಗೊಂಡ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳದೇವರ್ ಪ್ರಿಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಕೊಲದ ಮುನಿವರಾದಿತ್ಯಕಾಯ್ವರಾದಿತ್ಯ ಚೆಲ್ವರಸರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಬಂಗಾರು. ೧೫೩-೩; 1000). [?]

ಕೊಲ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಲ; ವಂಶ: ಆ ಕೊಲದೊಳೊರ್ವ್ವ ಪದ್ಮಿನಿ ಲೋಕೋನ್ನತ ಪುಟ್ಟಿಲಱಿದು (ಕಇ. I, ೨೫-೫೦; 1186); ತೇಕಲ ಸೀಮೆ ವೊಳಗಣ ಉಳ್ಳಿಯರ ಹಳ್ಳಿ × ಈ ಕೊಲದ ತಂದಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಭಟ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೩೫-೫; 1525). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ಮೃಗಮಾರಣಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಯೆಲ್ವಿನ ಕೊಲ್ಲ ಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ... ಶಬರಂ ಸುಖಮಿರ್ಪಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೭೭). [< ಸಂ. ಕುಲ]

ಕೊಲಂಬಾಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೃಶಿಗ. ೪೭-೯೪೨). [?]

ಕೊಲಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಂಶಜ: ಕೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಜನಾಪೊಂ ಪಿಕ್ಕಿ ನೋಱ್ದೋರ್ತಲೆಗೊಲ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋ]ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧); ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವರಾ ಅಟ್ಟೆ ಅಳ್ಕನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುಂಗೆಯೊಳ್ವುವನ್ ಸ್ವಾಮಿಘಾತಕರ ದೆನ್ನಮ್ಪೊಱೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೨೦; ?). [< ಸಂ. ಕುಲಜ]

ಕೊಲಜೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಕುಲೀನೆ: (ಶ). [< ಕುಲಜೆ]

ಕೊಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಕೋತ್ತರೇ ಉತ್ತಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕೊಲತ್ತೂರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೫೭-೩೮; 338 ?). 'ಕೊಳತ್ತೂರ್' ಪರಾ. [? + ಊರ್]

ಕೊಲದುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಎರೆಗಟ್ಟಿ ಸ್ಥಳದಲು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲದುಗದ್ದೆ ಖ ೧ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೩-೧೨; 1589). [ಕೊಲದು ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಕೊಲಾರಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲಿಕೆ, ಕೊಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಿ; ಕುಣಿಕೆ: (ಶ). **ಕೊಳಿಕೆ**: ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸವೆಂಬುದು ಕೋಕೆಯುಳ್ಳ ಸರಿಗೆ (ಸಂಶೋಧ ೧೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳುಕ್ಕಿ; ತುಳು. ಕೊಲಿಕೆ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಕಿ, ಕೊಲ್ಕಿ]

ಕೊಲಿಗನ್ (ನಾ). (?): ಪಟ್ನ ನನ್ನಿ ಕೊಱಿಯ ಮೂಡ್ಯೆ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗ್ಯೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲರುಳ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರಜಿಎ ಇಟ್ಟಗೆ ಸೊಜಎ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; 850). [?]

ಕೊಲಿಗನ್ನೈಱೆಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು: ಕೊಕಂದಿಯುಂ ಮಯಿಲುರಗಯುಂ ಮೇಲ್ವಾಳುಂ ಪಾದಿಗಾಲು ಕೊಲಿಗನ್ನೈಱೆಕ್ಕಾಲು ಬನ್ದು ತೋಟ್ಟಮುಂ ಅಱು ಕಳನಿಲುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೧೯ ; ?). [?]

ಕೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ (?): ಮುಳಲಿ ಖಂ ೫ ಮೊರಹಳ್ಳಿ ಖಂ ೧೬ . . . ಕೊಲಿಗೆ ಖಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯–೧೧೦ ; 1573). [?]

ಕೊಲಿಮೆ, ಕುಲಮೆ, ಕುಲಿಮೆ, ಕುಲುಮೆ, ಕೊಲುಮೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯ ಅಥವಾ ಕಮ್ಮಾರನ ಒಲೆ: ಮದಗಿನ ಮಣ್ಣ ಮೇಗೆ ಬನ್ದು ಕೊಲಿಮೆಗೆ ಒಕ್ಕಂಣ್ಣಾಗ ಮಣ್ಣು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೮–೧೯; 884). **ಕುಲಮೆ**: (ಅ). **ಕುಲಿಮೆ**: ಗಾದೆ ಅನುಭವದ ಕುಲಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ಬಂದ ಚಿನ್ನದ ಚೂರು (ರೂಪಸಂ. ೫೯). **ಕುಲುಮೆ**: ನಗುತೆಲ್ಲವಂ ತಂದು ಕುಲುಮೆಯುಕ್ಕಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೩–೭೫) ; ಸರ್ವನಾಶದ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿ ದೊಂಬೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು (ಮಗಮಾಂ. ೧೨೪); ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಚಾರದ ಕುಲುಮೆಗೆ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಬಡಿದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೩). **ಕೊಲುಮೆ**: ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಲುಮೆಯೊಳು ಇಕ್ಕಿ . . . ಕಾಸಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬–೧೨) ; ಶಂಖವನ್ನು ಕೊಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಬಾರಿ ಕಾಸಿ (ಎನ್ಕೈವಿ. ೫೦).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊಲಮೆ ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಮಿ]

ಕೊಲಿಸು, ಕೊಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸಾಯಿಸು ; ಕೊಲೆಮಾಡಿಸು: ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಎನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೧); ಕಳಕಜನನಿಂತು ಕೊಲಿಸಿದ ಖಳನೆಗಡಂ ಧರ್ಮನಂದನಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೬) ; ಈ ಪಾತಕಿಯ ಮಾತಂ ನಂಬಿದೋಷಿಯಲ್ಲದನಂಕೊಲಿಸುವುದುಧರ್ಮವಲ್ಲ(ಪಂಚತಂ.೭೯–೧೩); ಲಲನೆಗೋಸುಗಹೆತ್ತಮಗನನು ಕೊಲಿಸಿದ್ಯೆ ಹಾ ಪಾಪಿ(ಕೌಶಿರಾ.೩೭–೨); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡಿಯು]ವರ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಬೇಡು (ಪುರಂದ. ೨–೭೫–೩). **ಕೊಲ್ಲಿಸು**: ೧. ಸಂಪತ್ತಿನಾಸೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದೂ (ಧರ್ಮಸಾ.೨೩). ೨. ಹೊಡೆಯಿಸು; ಬಡಿಯಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು: ಸ್ತ್ರೀಯರಾಡಿದಕೆ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕೊಲೆಯ ಕೂಡೆ ಪೊರವಡಿಸಲು (ತುರಂಗ. ೩೨–೨೨).

ಕೊಲಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಲೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಸಾವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಪಶುಗಳ ಮಯ್ಯೊಳೆನಿತು ರೋಮಮುಂಟನಿತು ಬಾರಿ ತಾಂ ಕೊಲಿಸಿಕೊಂಬಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೨–೧೩). [ಕೊಲ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಲು ‘ಕೊಲ್$_1$’ ನೋ.

ಕೊಲುಕುಟಿಕನಗಿಡ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಬಳ್ಳಿ: (ಅ).
[ಕೊಲುಕುಟಿಕ + ಗಿಡ$_1$ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಲುಮೆ ‘ಕೊಲಿಮೆ’ ನೋ.

ಕೊಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲು ; ಸಾಯಿಸು ; ವಧೆಮಾಡು: ಖರದೂಷಣರ್ ಮೊದಲಾಗೆ ಕೊಲೆದನ್ ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೪–೫೯).
[< ಕೊಲ್$_2$]

ಕೊಲ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ: ಇದಾನ್ ಅಱಿತ್ತೊನ್ ಬಾರಣಾಸಿ ಏಱು ಕವಿಲೆ ಕೊನ್ದ ಕೊಲೆಯ್ದುವೊನ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪–೯ ; 8ನೆಯ ಶತ); ಕೊಲೆಯೊಳ್ ಪೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಲಲನೆಗೆ ಬಗ್ಗೆಗುಡದ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೮); ಕವರ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಲೆಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೬೧) ; ತನ್ನಯ ಕೊಲೆಗೆ ಮಗನಳಿವೊಂದು ಸಾಲದೆ ತನ್ನ ನುಡಿಯೇಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೯). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ; ತೊಂದರೆ: ವಾಸುದೇವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅದೆಂತಹ ಕೊಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿತಿತೋ . . . ತಿಳಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೧೨೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಲೈ ; ಮಲ. ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲ್$_3$ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸನ್ಧಿಯ ಕೊಲೆ ಚಣ್ಣಗಾಲೆ (ಎಕ. I, ೧–೨೫ ; 466). [?]

ಕೊಲೆಕೋಡು (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಡು; ಸಾಯಿಸುವ ಕೊಂಬು: ಅವರನ್ನು ನಿಸ್ನಾನೆಯ ಕೈಯ ಕೊಲೆಕೋಡುಗಳಿಱಿತ ಕಾಲ್ಗಳ ಬಡಿತಂಗಳಿಂದ ಲಯವನ್ನೈದಿಸು ಪೋಗೆಂದು (ಕಗವಿ. ೪೯–೧೬ ; ವಿಪ್ಲವ).
[ಕೊಲೆ$_1$ + ಕೋಡು$_6$]

ಕೊಲೆಕೋಣೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಣೆ: “ಯಾತನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಣೆ; ಕೊಲೆಕೋಣೆ” (Lethal Chamber. ಇಂಕನಿ).
[ಕೊಲೆ$_1$ + ಕೋಣೆ]

ಕೊಲೆಗ (ನಾ). ಕೊಲೆ ಮಾಡುವವನು ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: “ಅಂತಕಃ, ಅಂತಮಾನಃ –ಈ ೨ ಕೊಲೆಗಂ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೯೭) ; ಓ ಕೊಲೆಗ ನಾನಿರೆ ನಿರ್ನೆರಂ ನಿಮ್ಮನೇನೆಂದು ಪಱೆವನೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯–೭).
[ಕೊಲೆ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕೊಲೆಗಡಕ ‘ಕೊಲೆಗಡಿಕ’ ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡಿಕ, ಕೊಲೆಗಡಕ, ಕೊಲೆಗಡಿಗ, ಕೊಲೆಗಡುಕ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಕೊಲೆಗಡಿಕನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚುಮನದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೬) ; ಇಳೆಯ ಪಾರ್ಥಿವರದಟು ಕೊಡಲಿಯ ಕೊಲೆಗಡಿಕಗದು ಸೊಗಸೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೭–೩) ; ವ್ಯಾಘದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಗಡಿಕರುಪಹತಿಗೈವ ಸಮಯದಲಿ (ನಿಧಾಗ. ೧೧–೩–೯). **ಕೊಲೆಗಡಕ**: ಮೂಲ ಕೊಲೆಗಡಕನು ಸಿಗದುದರಿಂದ ಖಟ್ಲೆ ನಿರ್ಜೀವವಾಯಿತು (ಜಮಾನ್ದಾ. ೧೫೯) ; ಕೊಲೆಗಡಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದಶರಥರೀರ್ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ಸಾಹಿಸ. ೮೬). **ಕೊಲೆಗಡಿಗ**: ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಕಂದರ್ಪಕನ ಕೂರಲಗೋ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೯); ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಾದನಾ ಕುಂಭಾನುಜನ ರಣಕೆ (ತೊಕರಾ. ೬–೩೯–೨); ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಚಂಡಾಲರುಗಿದ ಕೈದುಗಳಿಂದೆ . . . ಇಱಿದು ಕೆಡಹಿದೊಡೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೩೧–೪೭). **ಕೊಲೆಗಡುಕ**: ಎಲೆಲೆ ಬೆಂದುದು ಲೋಕ . . . ನಿಲಿಸು ನಿಲಿಸೀ ಮೂರ್ಖಕಮಲಜನ ಕೊಲೆಗಡುಕಸರವನೆಂದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಜುಗುಜಿಸೆ (ಚಬಸು. ೧೬–೨೮). ‘ಕೊಲೆಗಡುಕತನ’ ಪರಾ. [ಕೊಲೆ$_1$ + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕೊಲೆಗಡಿಗ ‘ಕೊಲೆಗಡಿಕ’ ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡುಕ ‘ಕೊಲೆಗಡಿಕ’ ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡುಕತನ (ನಾ). ಕೊಲೆಗಾರನ ಸ್ವಭಾವ, —ವೃತ್ತಿ: ಲಾಲಿಸದೆ ಕುಲಛಲವ ನೀತಿಯ ಪಾಲಿಸದೆ ಕೊಲೆಗಡುಕತನದೊಳು ಮೇಲುಗಾಣದೆ ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲವೊನೆಯಲಿ ಕೊಂದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೨). [ಕೊಲೆಗಡುಕ(<ಕೊಲೆಗಡಿಕ) + –ತನ]

ಕೊಲೆಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವ ಕೈಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳದ್ದು: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನೃಪನಳಿದನೀದ ಕೊಲೆಗಯ್ಯನಪ್ಪಾನೆಯೊಳೆಂದು . . . ದಿಯದಿಯುರಲ್ಲಿ ಪುಯ್ಯಲನಿಟ್ಟಳಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೫೭). [ಕೊಲೆ$_1$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + –ಅ$_7$]

ಕೊಲೆಗಾರ ‘ಕೊಲೆಗಾಱ’ ನೋ.

ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಲೆಮಾಡುವವಳು; ಕೊಲೆಗಡಿಕೆ: “ಶರ್ವಾಣಿ – ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿಯುಂ, ಗೌರಿಯುಂ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೫).
[ಕೊಲೆಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಲೆಗಾಜ, ಕೊಲೆಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಕಾಮನು ಕರುಣಯೇ ಕೊಲೆಗಾಜನಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೪). **ಕೊಲೆಗಾರ**: "ಹಿಂಸಕಃ – ಕೊಲೆಗಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೩೫); ಒಬ್ಬನ ಕೊಂದವನಾದರೆ ಕೊಲೆಗಾರ (ಇಂಚಾಪ ೨೩೫–೬೧). [ಕೊಲ್ಕೆ + –ಕಾಜ]

ಕೊಲೆಗುತ್ತ (ನಾ). ಸಾವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗ; ಮಾರಕ ವ್ಯಾಧಿ: ಮುಂಚೆ ಬಂದ ಸಂಚಿನ ಪ್ರಪಂಚದ ಕೊಲೆಗುತ್ತದ ದೇನೆಗೆ ನರಲ್ವರ್, ಅಜುವಗೆಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮಂ ಮಾಜುಗೊಟ್ಟ ಕೊಳ್ವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೮); "ಕೊಲೆಯ ಅಪಾಯ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಕ). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಕುತ್ತ]

ಕೊಲೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೆಲಸ; ವಧೆ: ಜನದ ಕೊಲೆಗೆಲಸದ ನಿರೂಪಕೆ ಮನವ ತಂದಳು ಮೃತ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೫); ಮೂಜು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬ್ಬೇಜಾದಸಮಾಂಬಕನವೊಲು (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೮); ಸುರಾರಿವಂಶದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕೊಡೆಯನು ನಿರೂಪಿಸೆ (ಶಿಭಾಗ. ೯–೫–೧೦); ಧರೆಯೊಳಾರ್ತರನ್ನೆದೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಕೋಮಲೆಯ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಾಯ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಕೆಲಸ]

ಕೊಲೆಗೇಡಿ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಮೊಲೆವಾಲನುಣಿಸಿದಾಯಕನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಂದ ಕೊಲೆಗೇಡಿ ಬಲುಹ ಕೋಪಿನಿಗೆ (ಮೋಹಕ. ೪೦–೩೬). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಕೇಡಿ]

ಕೊಲೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವಧಿಸು: ಕೊಲೆಗೈಯೆಂಬುದು ದೆಂಕಣಿಕುಲದೊಳ್ ಚಲಗಯ್ಯಂಬುದು ಜತಿಗಳ ವ್ರತಮಂ ಪಿಡಿವಲ್ಲಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೩). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೊಲೆಗೊಳ್, ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆಗೊಂಡಲ್ಲದೋಡೆಗೆ ನಿಲಲಱಿಯದೀ ಮನವು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೩೩). **ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು**: ೨. ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೊಲೆಯಾಗು. [ಕೊಲ್ಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು 'ಕೊಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಲೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಕೊಲೆಗೆ ಈಡಾಗು: ಈ ಕೊಲೆಪಡುವಾತನರಸರ ಗೋಮಂಡಳಮಂ ಕಾವೊಂ ವೀರಪೂರ್ಣನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨–೧). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಪಡು$_1$]

ಕೊಲೆಪಾತ (ನಾ). = ಕೊಲೆಪಾತಕ ೧: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು ಕೊಲೆಪಾತಕ್ಕೆಳಸುವುದು – ಇದು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವ ಮಾತು (ಸಾಹಿಸ. ೧೯೬). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಪಾತ]

ಕೊಲೆಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆಯ ಪಾಪ; ಕೊಂದುದರಿಂದಾಗುವ ಪಾಪ: (ಶಿ). ೨. ಕೊಲೆಗಾರ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: ಇನ್ನು ಗುಂಡು ತಾಕದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಪಾತಕ ಸೋಕದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧–೫); ಅವರು ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದರೂ ಕೊಲೆಪಾತಕರಲ್ಲ (ಧರ್ಮಸಾ.೧೩೮). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಪಾತಕ್ಕ]

ಕೊಲೆಪಾತಕಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಲೆಪಾತಕ ೨: ತಾನು ಕೊಲೆಪಾತಕಿಯಾದೆನಲ್ಲಾ ಈ ಪಾತಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ? (ಕಂಬಹು. ೩೪); ಏನು ಕೊಲೆಪಾತಕಿಗೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲವೇ? (ದೇಶಧು. ೪೬). ೨. ಕೊಲೆಗಾತಿ; ಕೊಲೆಗಡಿತಿ: ಅವಳು ಕೊಲೆಪಾತಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಪಾತಕಿ]

ಕೊಲೆಬಲೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ತಂತ್ರ, —ಜಾಲ: ರಕ್ಕಸರ ಕೈತವದ ಕೊಲೆಬಲೆಗೆ ಸಿಲ್ಕದೋಲೆವ್ಮಮಿತ್ರಂ ಸಾನೆ ರಕ್ಷಣಾವ್ಯೂಹವಮಂ ರಚಿಸಿ ಮೈಗಾವಲಿರ್ಪನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೪–೧೮೧). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಲೆಬೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಯಾಗು: ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಅತಿರಥಗಣ್ಣ ಪೊಸವಣ್ಣರಮ್ಮಿಬೀಸಿ ತಪ್ಪದೊನ್ ... ಜಯಕೆನಲ್ಲಾ ಕೊಲೆಬೀೞದೊನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫–೫; 890). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕೊಲೆಮನೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಮನೆ; ಕಟುಕರ ಮನೆ; ಕಸಾಯಿ ಖಾನೆ (?): ಮುಂದೆ ಅಗೆಯಲು ಒಂದು ಕೊಲೆಮನೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೭೨). [ಕೊಲ್ಕೆ + ಮನೆ]

ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಡ್ಗ: ಮೋಳಗತ್ತಿ ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ ಕೊಂಕಣ ಬಿಡಗತಿ ಸೆಳೆಗತ್ತಿ ಮೂಂಮೊಗತ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೨೦೧). [< ಕೊಲ್ಕೆ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಲ್ಚಂದಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟು (?): ದುರದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿ ಮಲೆದೋರದ್ದಿಭ್ದನೆಯ್ದಂದ ಮಚ್ಚರದಿನ್ದಾ ನ್ತೊರನನ್ತಕಂಗಿಡದೆ ಕೊಲ್ಚನ್ದಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕೀ ವಸುಂಧರೆಯೊಳ್ ತನ್ನದಟುಂ ಪ್ರಕಾಶಮುಮದಾ ರಾಜೋತ್ತಮಂ ಪೆರ್ಚಿರ್(ಎಇ.XVIII, ೧೬೨–೬;985). [ಕೊಲ್ಚು + ಇಕ್ಕು ?]

ಕೊಲ್ಚು (ನಾ). ೧. ಗೊಲಸು (?): ಮತ್ತರು ೪೦ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ದೆಸಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಚನುಙ್ದ ಮಾಡುವ ಕಲುಕುಟಗವೋಜುಗಳು ನಾಲ್ವರ್ಗೆಂ (ಕಇಆ. ೯–೩–೩೧೩; ?). ೨. ಸರಪಣಿ. 'ಕೊಲ್ಚಂದಿಕ್ಕು', 'ಗೊಲಸು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೊಲುಸು, ಕೊಲುಚು]

ಕೊಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಮ್ಮಾರ: ಈ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಲ್ಲ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಲ್ಲ; ತುಳು. ಕೊಲ್ಲೆ]

ಕೊಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಕೊಲ್ಲದೊಳಗಣ್ಣ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲೀ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೫; 1431). [< ಕೊಳ್ಳ ?]

ಕೊಲ್ಲಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂದುಹಾಕು; ಸಾಯಿಸು: ಕಪೋತನ ಕಾಲ ಪೊಯಿದು ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಲ್ಲಗೆಡಹಿ ಪೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭೦–೬೭೪). [< ಕೊಲ್$_1$ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡವು$_1$)]

ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ 'ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ 'ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಟ (ನಾ). ದೊಂಬ; ದೊಂಬ: ನೂಲ್ಗಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ದು ಪೊಸ ಗುಡಿಸಲ್ಗಳ್ ತನೆ ನಟ್ಟಗಳಗಳೆಲಿಸಿದ ದೋಳ್ಗಳ್ ... ಇರಲ್ ಬೀಡೆಸೆದುದು ಕೊಲ್ಲಟ ಜನರಾ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೧೧೧). [< ಕೊಲ್ಲಟಗ ?]

ಕೊಲ್ಲಟಿಗ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಟ: "ಕೊಲ್ಲಟಿಗನೆಂದು ಡೊಂಬಂ" (ಕಕಸಾ. ೧೮–೬೫೬); ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲದ ಮತ್ಸರ ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ (ಚೆನ್ನವ. ೩೬೦); ಅರಿದಾದೊಡಮೇಂ ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಾಟ ದಂತಪರಿಮಿತ ತಪಂ ಬಾರದು ಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೨೧); ಕೊಲ್ಲಟಿಗರ ಸೂಳೆಯರ ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳ ಬಲ್ಲರ ಕೇರಿಗಳೆಸೆದವು (ಸೊಬಸೋ. ೧–೫೧); ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಂಗನೆಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ತನ್ನಯ ಗುರುವು ಯತಿಮಾರ್ಗ ದೂರನಾಗಿ (ರಾಘಚ. ೫–೩೪). [ಕೊಲ್$_3$ + –ಅಟಿಗ]

ಕೊಲ್ಲಟಿಗತನ (ನಾ). ದೊಂಬತನ; ದೊಂಬವಿದ್ಯೆ: ಕುಲ್ಲರಡೆಯ ಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕ ತಿರ್ದುವನೆಂದು ಕೊಲ್ಲಟಿಗತನದಿಂದಲಪಶಬ್ದಮಂ ಕೂಡಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧–೨೨). [ಕೊಲ್ಲಟಿಗ + –ತನ]

ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ, ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ದೊಂಬರವಳು; ಡೊಂಬರ ಹೆಂಗಸು: ತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ತುದಿಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿಯಂತೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೫). **ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ**: ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಣಿವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋಳಿಗೆಯ ತೊಳದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩-೯); ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಿಂದ ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜಿಗಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿಯ ಕಾಯಕದಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೬೬). [ಕೊಲ್ಲಟಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ: ಪ್ರಿಯದಂಡಮೆಂಬ ಗಳೆದುದಿಯ ಮೇಲಾಡುತಿರ್ಪ ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ಣೊ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೬೨).
[ಕೊಲ್ಲಟಗ + ಪೆಣ್]

ಕೊಲ್ಲಡಿಗೆ (ನಾ). (?): ಹಾರಿನಿರ್ದಪ ಬುತ್ತಿಯು ಕಲ್ಲಿಕೊಲ್ಲಡಿಗೆ ಜೂರಿಮಿಡಿ ವಿಲ್ಲುಕಡೆ ಮದ್ದು ಗಂಟಲ್ಗಾಳ ಕೋಣವೇಡತಿಯರೊಡಗೂಡಿ ಶಬರವ್ರಾತಮಾರಣ್ಯಕೇಳ್ತಂದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೨೫). [?]

ಕೊಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ವಿನೋದ; ಕ್ರೀಡೆ: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಲಲ್ಲೆಗಱೆವ ಬಲ್ಲಿತನದ ಸೊಲ್ಲಸೊಗದ ಘುಲ್ಲಣೆಯ ಕೊಲ್ಲಣದೊಳೆಸೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩-೩). ೨. ಎಡೆಯಾಟ; ಸಂಚಾರ. ೩. ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ. 'ಕೊಲ್ಲಣಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಯಾಟ; ಸಂಚಾರ: "ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೆಂದು ಎಡೆಯಾಡುವುದು" (ಕಕಸಾ. ೨೩-೪೬೬); "ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೆ ಎಡೆಯಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೨); ಕೇವಳಿಸಿದರು ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಕೊಂಡರು ಸುವಸ್ತುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭). ೨. ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ; ನೆರವಿ: ಐರಾವತದ ಕಾಲಾಟಕ್ಕೆಡೆಯಪ್ಪಂತು ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೊಳ್ ಬರ್ಪನೇಕ . . . ವಾಹನಂಗಳಂ ತೆರಳೆತೊಳ್ದು ತೆಱಪಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೧೨-೮೩ವ); ಕಳಕಳ ರವದ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಘುಲ್ಲಣಿಯ] ಭಟರ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ (ಹಡಕಾ. ೧೩-೫); ಕೋಟಲೆಯ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಮೈನೋಟ ಕಲಸದೆ ದಿಸಲಲಿವರು ಮಹಾಟವಿಯ ಮಧ್ಯವನು ಹೊಕ್ಕರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೯೪); ನಾಟದಾದುದು ಬುದ್ಧಿ ಶುದ್ಧಿಯ ಕೋಟಲೆಯ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಮೇಗೋಟೆಯನು ಹತ್ತಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೩); ದಳ್ಳುರಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಹದಗದ ಹೊಳ್ಳು ನೆರವಿಯೊ ತತ್ವವಿದ್ಯದ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಡ್ಡಿಸಿದ ಮಾಯಾಮಯ ತನುಭ್ರಮೆಯೊ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೭-೫೩). ೩. ವೇಷ; ಆಟ: ತೊಡೆವಟ್ಟರ್ ಚೋಳಬಾ ಕೊಲ್ಲಣಗೆಲೆ ಕಾಳಿಂಗ . . . ಎನುತೆ ಬೆಸಂದೇಳ್ವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೧೪; 1218). [?]

ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗಿ ನಡೆ; ಸಂದಣಿಸಿ ಹರಿ: ಒಡಲ ಚೆಲುವುಗಳೊಡನೆ ನೋಟಕರ ದಿಟ್ಟಿಗಳು ಬಿಡದೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದೆಡೆಯಾಡುತಿರಲಿಂತು (ಹಡಕಾ. ೪-೧೧); ಮರಳುಗಳೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ನರ್ತಿಸುತ್ತ ಕೊಡ್ಡಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದು ಕುಬುಬೂಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತಿಹವು (ಅಂಜಜ. ೬-೧೫೩). [ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆ + ಪರಿ₁]

ಕೊಲ್ಲಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಯಾಡು; ಸುಳಿದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು (?): ಮೋಜಿಯೊಲಿದು ನೋಡಿ ನೃಪಸುತರಿಗೆ ಹುಬ್ಬು ಹಾಱಿಸುವಳು ನಸುನಗುತ ಹಾಡುವುದೊಡನವರೆದೆ ತನ್ನ ತೋಳಿತ್ತಿ ನೀಱಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುತ್ತುವಳು (ಭರಜ. ೧೨-೮೦); ಬಲ್ಲರ್ ಬರ್ದೆಯರೀಪರಿ . . . ಬಂದಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುತೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುವರುಱುದಿ ನುಡಿವರೂಱಿಗವೆಣ್ಣಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೨). ೨. ಸಂದಣಿಸು; ದಟ್ಟಣೆಗೊಳ್ಳು: ಘಲ್ಲಿಸುವ ಪೂರಜಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಪ ಮಱಿದುಂದಿಗಳ ರವವೆಲ್ಲೆಡೆಗಳಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೯-೫); ಎಸೆವಾ ಪುಳಿಂದಿಯರ ತನುಕಾಂತಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೨೭). [ಕೊಲ್ಲಣ + -ಇಸು₁]

ಕೊಲ್ಲಱು (ನಾ). (?): ಪೊಂಪಱು . . . ಮಲ್ಲಱು, ಕೊಲ್ಲಱು, ಉಂಬಱು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಟಕ (ನಾ). ವೇಷಗಾರ (?): ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬಲ್ಲರ(ರ)ರಿಯರೆಂದು ಕೊಲ್ಲಾಟಕರಂತೆ ಕಥೆ, ಕಾವ್ಯವೆಲ್ಲವ ಹೇಳುವವನಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೨೯-೬೫೩). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಲ್ಲಾಪುರೇ ಕೋಟಿತೀರ್ಥೇ (ಇಅ. XVI, ೨೪-೬೨; 1009). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತ (ನಾ). ವೇಷಗಾರ; ಆಟಗಾರ (?): ನಚ್ಚಣಿಗರ ಪೊಸ ಪೂವಡಿಗರ ಗರಡಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಱರ ಮಾಸ್ವಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸಿತಾಗ (ಜಯುಕಾ. ೧೨-೧೯). [? + -ಆಯ್ತ]

ಕೊಲ್ಲಾರ, ಕೊಲಾರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ₁, ಕೊಲ್ಲಾರು (ನಾ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕಮಾನು ಬಂಡಿ. ☞ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತಿಂಡಿತೀರ್ಥ ವೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಎತ್ತಿನಬಂಡಿ: ಕೇರಾಳಾನೆ ಕುದುರೆ ಕೊಟಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರ ಕಾರವು ಮೊದಲಾದ ಧಾರುಣಿ ಹೊರಲಱಿಯದ ಸೇನೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೬-೬೭); ಕೊಲ್ಲಾರ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವವರಿಗೊಳಗಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬); ದಂಡಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕುದುರೆ ಕೊಲ್ಲಾರದ ಭಂಡಿಗಳೊಲಿದೇಱಿಕೊಂಡು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೬೩); ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರ ಕೀಲಾರ ಹೊರೆಯ ತಾಳ್ದೊಟ್ಟಿಗಳ್ವಾಸುಮಂಚಗಳು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಭಂಡಾರ ಬೊಕ್ಕಸ ಸಾಗಿಬಂದು (ಭರಜ. ೨೩-೪೯). **ಕೊಲಾರಿ**: ೧. ಹೊಲ್ಲಿಯ ಭಂಡಿ ಕೊಲಾರಿ ರಥಂಗಳು ಮೇಲಾನೆ ಕುದುರೆ ವೈಯಾಳಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೧-೮೧). **ಕೊಲ್ಲಾರಿ₁**: ೧. ಜೂರಿಸುವ ಮೊಗಸೂಸಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಪರಬಂಡಿಗಳ ಹೊಂದೇರು ಕವಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೪೪); ಅಂಗನಾನೀಕದಂದಣಂ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಕೌವ್ವರೆಯೊಳು ನಡೆದರು ಸೊಗಸಿನಿಂ (ಹೇರಮ. ೫-೨೧). ೨. ಬಂಡಿಯ ಬಿದಿರಿನ ಕಮಾನು: ಮೇಲಿನ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗೆ ಗೊಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೯); ಒಂದು ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಕೊಲ್ಲಾರಿ ದಿಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗುಡಾರ ಹೊದೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು (ಭೂವಿಕಾ. ೬೫). **ಕೊಲ್ಲಾರು**: (೧). [? / ತೆಲು. ಕೊಲಾರು, ಕೊಲ್ಲಾರು]

ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲಾರದ ಬಂಡಿ; ಕಮಾನುಗಾಡಿ: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ ಕೀಲಾರವ ನೆಟ್ಟನೆ ನೃಪ ತೆರಳಿಸಿದ (ನಾಗಕು. ೩-೬೦); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). ಝುಗಝುಗಿಸುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಯ ಲೆಕ್ಕವಬಗೆವನಾರಾ ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ.೧೧-೩೩) **ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ**: ಸ್ವಾದು, ಗುಡ, ಶರ್ಕರಾ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಸಾವಿರ ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು (ಕೃವಾಸ. ೧೧೯). **ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ**: ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿಯೊಳ್ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪುಸ್ತಕಮನಿಡಿದುತಂದು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩-೮); ನಿಬ್ಬಣಕೆ ಹೊರಟಂತೆ ಹಾಡುಗಬ್ಬಗಳ ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ (ನೆಲಮು. ೩೩).
[ಕೊಲ್ಲಾರ + ಬಂಡಿ]

ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರಿ₁ 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರಿ₂ (ನಾ). "ಮುಖಂಡರು, ಹುದ್ದೇದಾರರು, ಪ್ರಮುಖರು" (ಚಿತ್ರಪಾ. ಕೋಶ): ಈ ಮೂರು ಜನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು . . . ತುರು, ಕುರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳವನ್ನು ತೆರಳಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪). [?]

ಕೊಲ್ಲಾರಿಚಕ್ಕಡಿ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ : ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಚಕ್ಕಡಿಗೆ ಹೂಡಿರುವ ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸರವು ಟಂಟಣಿಸಲು (ಭಾವಜೀ. ೫-೯೩). [ಕೊಲ್ಲಾರಿ$_1$ + ಚಕ್ಕಡಿ$_1$]

ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರು 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾಸೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಆಸೆ : ಬಿಲ್ಲಾಸೆ ಬೇಡಂಗೆ ಕೊಲ್ಲಾಸೆ ಕಟುಗಂಗೆ ಬೆಲ್ಲದ ಆಸೆ ಬಾಲರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೭). [ಕೊಲ್$_1$ + ಆಸೆ]

ಕೊಲ್ಲಿ, ಕೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದುದು; ಕೊಂಕು; ಓರೆ : "ಕೊಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲೆ]ಯೆಂದು ವಕ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೯೭೪); "ಕೊಲ್ಲಿಯೆನಲ್ ವಕ್ರಮುಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೨). 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ಪರಾ. ೨. ಅಗಡು; ತೊಂಡು; ಪೋಲಿ : ಅಗಡನಗಡು ಮಾಡದೆ ದೇಡಿದುದನಿತ್ತು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಕಟ್ಟನಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಗಡಗೊಳ್ಳದೆ ಕೊಲ್ಲಿಯಂತೆ ಹೇಳಿದ ಕಡೆಗೆ ಸೊಗಿಸಿನಿಂ ಬಹುದಾಗಲಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III ; ೨೬-೩). 'ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು' ಪರಾ. ೩. ಚಿಕ್ಕಪ್ರವಾಹ; ಹಳ್ಳ : ಕೆಱೆ ಕೊಲ್ಲಿಸಹಿತ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೬೦ ; 713) ; ಮೂಡಾಯ್ನೇರಿ ಸೀರಿಟೂವ ತಾಱಿ ಪೋಗಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೨; 733); ನಮ್ಮೂರ ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಪುರಳನ್ನು ಒಂದರಿಯಾಡಿ . . . ಸೇರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೦). ೪. ಭೂಮಿಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿರುವ ಸಮುದ್ರದ ಭಾಗ : ಕೆಳಗಣ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಎರಡು ಯುದ್ಧನೌಕೆಗಳ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು ಕಾಣುತಿವೆ (ಆರ್ಯಕ. ೧) ; ಪರ್ಷಿಯಾ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕಪ್ಪುಹವಳವು ಕೆಂಪು ಹವಳಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೩೧) ; ಬಂಗಾಳ ಕೊಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?) : ಮತ್ತೆ ಕಲಸುತ ಪಡಗದಿಂ ಘಟದಿ ಕೊಡಗಳಿಂ ಮತ್ತೆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಿಂ ತಾಂಬ್ರ ಕೊಲ್ಲಿಯಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೩-೧೪). **ಕೊಲ್ಲೆ$_1$** : ೧. 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ಪರಾ. ೬. ಮೂಲೆ; ತುದಿ : ಸಭಾಸಾಗರದ ಕಡೆಯ ಕೋಹಿನ ಕೊಲ್ಲೆಯೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಬಪು. ೩೦-೧೫).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕೊಲ್ಲಿ ; ತೆಲು. ಗೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲ್ಲಿಆವು 'ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ವಕ್ರತೆ; ತುಂಟಾಟ : ಇಂದೇಕೆ ಕೊರ್ವೆಯ ಕೊಲ್ಲಿತನವನು ತಳೆದು ನನ್ನೊಳು ಸೊಲ್ಲನೊಂದನು ಸೊಲ್ಲಿಸದೆ ಬಿಗಿವಿಡಿದೆ ಮೌನವನು (ಅಂಜಚ. ೩-೪೮). [ಕೊಲ್ಲಿ + -ತನ]

ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ, ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ : ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲಂಗೆ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಮಂ ಪಸಾಯಮಿತ್ತು ಲೀಲಾವತಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೫೯ವ); ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟದೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತಲ್ಲಣಿಪುದು ವಿಟನಿಕರ (ಅಂಜಚ. ೩-೫೭); ತಮ್ಮ ಚೆಲ್ಲೆಗಂಗಳ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟದ ವಿಳಾಸಮಂ ಬೀಱುತ್ತೆ (ನಾಗಕು. ೨-೨೫ವ); ಬೆಳುನೋಟವಾವಾಗ ಬಿಱುನೋಟವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಗಳು . . . ಅವಾಗವೆಂದೊಳು ನೋಟವೆರಸಿ ಪಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೧-೬೧). **ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ** : ಹುಲ್ಲೆಗಂಗಳ ಕೊಲ್ಲೆನೋಟದ ವನಿತೆಯರೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಲಿರಲವನ (ಜಿನರಾ. ೯-೧೨೧). [ಕೊಲ್ಲಿ + ನೋಟ]

ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು, ಕೊಲ್ಲಿಆವು (ನಾ). ಅಗಡು ಹಸು; ತೊಂಡು ಆವು : ಕೊಲ್ಲಿಯಾವಿನಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲೀಲೆಯನಱಸುವಂತೆ (ಮೋಕಮಾ. ೨೦೦-೬೪೬). **ಕೊಲ್ಲಿಆವು** : ಕೊಲ್ಲಿಆವಿಂಗೆ ಕಾಲ ಕಟ್ಟುವರಲ್ಲದೆ ಮೊಲೆಯ ಕಟ್ಟಿದರುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಅಜಿಮಾ. ೨೬೫). [ಕೊಲ್ಲಿ + ಆವು]

ಕೊಲ್ಲಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ : ಗೂಡುವಲೆ ಜಲ್ಲೆವಲೆ ಕೊಲ್ಲಿವಲೆ ಕರಿಯ ಜವಿವಲೆ ಮುಸುಕುವಲೆ ಬಿತ್ತರದ ನೇಣ್ಬಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೯). 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ಪರಾ. [ಕೊಲ್ಲಿ? + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಲ್ಲಿಸು 'ಕೊಲಿಸು' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲು 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲುಗ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವವನು; ಕೊಲೆಗಾರ; ಕಟುಕ : ಕೆಸ್ತುಗ ಕಾಟುಗ ಕೊಲ್ಲುಗ [ಪಾಠಾಂ. ಪೋಲುಗ, ಹೊಲ್ಲುಗ, ಹೊನ್ನುಗ, ಹುಲ್ಲುಗ, ಪೋಲಿಗ]ನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೩೫).

[ಕೊಲ್ಲು (< ಕೊಲ್$_1$) + -ಗ$_3$]

ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ, ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಗ್ಗೊಲೆ : ಚೆಲ್ಲವಾಡುತ ದನುಜಸೇನೆಯ ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆಯನು ಕೊಂದು ಕೂಗುತ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೩೯). **ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ** : ಪಾಪಿ ತಕ್ಷಕಂ ವಿಪ್ರನಂ ಮರಳಿಚಿ ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆಯಿಂ ಕೊಂದನಯ್ಯನಂ ವಿಪ್ರಸುತನೆಲ್ಲವನು ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದುವನೆಂದು ಕಿಡಿಗೆದರಿ ಹಲ್ಲ ಕಡಿದಾಡಿದನು (ತುರಂಗ. ೬-೨೫).

[ಕೊಲ್ಲು (< ಕೊಲ್$_1$) + ಕೊಲೆ$_2$. / ತಮಿ. ಕೊಲ್ಲುಕ್ಕೊಲೈ]

ಕೊಲ್ಲೆ$_1$ 'ಕೊಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಕೊನೆ; ಕೊಂಬೆ : ಪಣ್ತ ಮಾವಮರದ ಕೊಲ್ಲೆಯೊಳು ದಂಪತಿಗಳೆರಡು ಗಿಳಿಗಳು ಫಲವ ಮೆಲ್ಲುತಿರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೭); ಅಗಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ ಕೊಲ್ಲೆಗಳು ಅಥವಾ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ (ಕೃಪಿಶ್ರ. ೧೪೩).

ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಹೊರಳು : ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಭವ ತಾಗೆಂದು ಬಿಡೆ ಕಂಭದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿತು ಬಾಣ ಬಂದು ಕೊಲ್ಲೈಸಿ (ಭರಚ. ೨೪-೬೧). [ಕೊಲ್ಲೆ$_1$ (< ಕೊಲ್ಲಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಲ್ಸೇಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ನೆವದಿಂ ಕಾಯ್ದು ಕನಲ್ದು ಪೋದಿಪಿಯನಂ ಕಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳ್ ಕಂಡು ಕೈರವಪತ್ರಾಯತನೇತ್ರೆ ಕೀಲಿಸಿದವೋಲ್ ಕೊಲ್ಸೇಡುಗೊಂಡಳ್ ಚಳತ್ಪವನಾಪಾತಪತಾಕೆವೋಲ್ ನಡುಗಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೨೨).

[P ಇದು 'ಕೊಳ್ಸೇಡುಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಕೊವಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಳವರ ಕೊವಯನ್ ಗೌತಮಸ್ವಾನಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರುಂ ಸಾಲೆಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೫೨ ; 890). [?]

ಕೊವರ$_1$, ಕುವರ$_1$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ : "ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ವರಂ ಬಾಂಬಂ ಕುಂಬಜಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೪). **ಕುವರ$_1$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕೊವರ$_2$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊವರಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕೊವರಪೆಯ ಚಿಂಪಯ್ಯನುಂ ಲೋಕಯ್ಯನುಂ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಪೂರಪುಲಿಯುಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೫೦ ; 943). [?]

ಕೊವರಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೯ ; 997).

[ಕೊವರ$_2$ (< ಕುವರ$_2$) + ಆಚಾರಿ]

ಕೊವರಿ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೊವರೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕೊವರೆಯ . . . ಪಲರನಿಱಿದು ಸ್ವರ್ಗಾಲಯ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೩ ; 885). [ಕೊವರ$_2$ (< ಕುವರ$_2$) + ಅಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

೨. ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡು; ಕಟ್ಟುವಡೆ : ಎಡೆಗಿಱಿದಬಲೆಯ ಪೊಳೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊಳಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲ್ ಪಡೆಯವು ಮದನಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೩). [ಕೊಳ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳಂಜ, ಕೊಳಂಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಗಂಧಮೂಲ: "ಮಂಜಿಷ್ಠ =ಕೊಳಂಜ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೪೩) **ಕೊಳಂಜು** : "ಯೋಜನಪರ್ಣಿ, ಯೋಜನವಲ್ಲಿ = ಕೊಳಂಜು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೩೮). [< ಸಂ. ಕುಲಂಜ]

ಕೊಳಂಜನ (ನಾ). = ಕೊಳಂಜ: "ಅಶ್ಮ=ಕೊಳಂಜನ" (ಗಂಗಾಮು.೨೫). [< ಕುಲಂಜನ]

ಕೊಳಂಜು 'ಕೊಳಂಜ' ನೋ.

ಕೊಳಂಬ, ಕೊಳಂಬು, ಖೊಳಂಬ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ನಿಂತು ಹೋಗುವಿಕೆ, —ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ: "ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ; ಕೆಲಸ ಕೆಡುವುದು; ಕೆಲಸ ಬಂದಾಗುವುದು; ತೊಂದರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಳಂಬು** : "ತೊಂದರೆ; ಹರಕತ್ತು" (ಗಂಗಾಮು.೧೦೩). **ಖೊಳಂಬ.** 'ಖೊಳಂಬಿಸು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖೋಳಂಬ, ಖೋಳಂಬಾ]

ಕೊಳಂಬು 'ಕೊಳಂಬ' ನೋ.

ಕೊಳಂಬೆ (ನಾ). (?) : ದೇವ ಮತ್ತಮಾಂಸಮದುಱಿಯ ಪಡಹದ ಪಿಲುಕುಱಿಯ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಳಂಬದ ಕೋಡಂದೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು ಮಯ್ಮೆರ್ಚ ಸೊವಡಿಂಗೆ ಸೋಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ವ). [?]

ಕೊಳಕ 'ಕೊಟಕ' ನೋ.

ಕೊಳಕಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಇಗ. ೨೦-೩೫೫). [? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಳಕರಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕೊಳಕಿ (ನಾ). ಅಶುಚಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಹೇಸಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು : ಅವಳು ಶುದ್ಧ ಕೊಳಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + -ಇ$_2$]

ಕೊಳಕು 'ಕೊಟಕು' ನೋ.

ಕೊಳಕುತನ (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೇಸಿಗೆ; ಮಲಿನತೆ: ಹಳ್ಳಿಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ, ಅಂಧಕಾರ, ಕೊಳಕುತನವನ್ನು ನೀಗಿ (ಚತಸ. ೧೦೩). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + -ತನ]

ಕೊಳಕುನಗೆ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಗು; ಹೇಸಿಗೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಗೆ: ಜನರನ್ನು ನಗೆಗೀಡು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಳಕುನಗೆ ನಗುವುದನ್ನು ಅವನರಿಯನು (ನಿರಾಥ ೬೬). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನಗೆ]

ಕೊಳಕುನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಾಲುಪರ್ಣಿ, ಕೊಳಕುನಾರು (ಮೈಇಗ ೨೯-೫೬೧). [?]

ಕೊಳಕುನಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆಯುಂಟಾಗು; ಗಬ್ಬುನಾರು : ಕೊಳಕುನಾಱುವ ದುರ್ವ್ರಣಂಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೯). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನಾಱು$_1$]

ಕೊಳಕುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲಸು ಮಾತನಾಡು; ಹೀನವಾಗಿ ನುಡಿ: "ಹೇಗೆ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತದೆ ನೋಡು ನಾಚಿಕಿಲ್ಲದ್ದು!" ಶೀನನು ಕೊಳಕು ನುಡಿದನು (ನಿರಾಥ. ೯೦). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನುಡಿ$_1$]

ಕೊಳಕುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲಸು ಮಾತು; ಹೀನನುಡಿ : ಅವನ ಕೊಳಕುನುಡಿ ಕೇಳಿ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನುಡಿ$_2$]

ಕೊಳಕುಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು ℙ ತನ್ನ ವಿಷದಿಂದ ಶರೀರವು ಕೊಳೆತು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಹಾವು: ಅವರಿಗೆ ಕೊಳಕುಮಂಡಲ ಕಚ್ಚಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ಮಂಡಲ]

ಕೊಳಕುಮಾತು (ನಾ). = ಕೊಳಕುನುಡಿ$_2$: ಕುಹಕರ ಕೊಂಕು ಕೊಳಕುಮಾತು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಳಕುವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊಳಕುತನ: ಬಡತನ, ಕೊಳಕುವೃತ್ತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಇವುಗಳೇ ಅವರು ಜೀತಗಾರರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೬). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ವೃತ್ತಿ]

ಕೊಳಕೆ, ಕೊಳ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆ: ಸುಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಕೊಳಕೆ; ಮುಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಲೆಕ್ಕ (ಗಾದೆ); ಕುಪ್ಪನ ನಂಬಿ ಕೊಳಕೆ ಬಿತ್ತಿದೆ; ಕುಪ್ಪ ಓಡಿಹೋದ, ಕೊಳಕೆ ಹೊತ್ತಿಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೊಳ್ಕೆ** : (೬). [← ತುಳು. ಕೊಳಕೆ, ಕೊಲಕೆ]

ಕೊಳಕೊಳಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಪರಿಮಾಣ: "ಬಳ್ಳಮವು ನಾಲ್ಕನಲು ಕೊಳಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೧); ಸಲಗೆ ಎರಡು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೧೮; ಸು. 1110); ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಅವಿಂಗೆ ಕೊಳಗದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳದ] ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೮); ಬೇಳೆವೊಂಮನರೆಬೆಲ್ಲ ಮೂರು ತುಪ್ಪವೊಂದು ಕೊಳಗ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೯; 1386); ಆಯುಷ್ಯರಾಶಿಯನಳೆವ ಕೊಳಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೧). ೨. ಲೋಹದ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ: ಪಿರಿದೆನಿಸಿದ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪರರ್ಗೆ ಕುಡಿಸಿ (ಸಮುಪ. ೫-೪೫). 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ಪರಾ. ೩. ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಮುಖವಾಡ: ಹಿಟ್ಟು ಕಾಱರಿಗೆ ಅಱುವಣ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಹಂನೆರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ ಕೋಲು ಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೬೦; 1256). ೪. ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ (?) : ಅಂಗದ ಜೋಡು ವಜ್ರಾಂಗಿ ಕೊಳಗ ಸೀಸಕ ಭುಜಯುಗದಲ್ಕೆ ಸುಂಡಾಯ್ತು ಕೈದುಗಳ್ ತುಂಬಿ ಬಂಡಿಗಳಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಜಿಬಪು. ೪೬-೪೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಳಗ; ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಳಗ; ತೆಲು. ಕೊಲ]

ಕೊಳಗ$_2$ 'ಕೊಳಗು' ನೋ.

ಕೊಳಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಹಿಡಿ: ಕೊಳಗು[ಗ]ಕೊಂಡು ಅಳೆದು ಮೂಗುಳ ಜೋಳಮಂ ಮೆಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ತಂದಿಳುಹೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯-೮). [ಕೊಳಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ, ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ, ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ (ನಾ). ಕೊಳಗದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆ: ಒಂದು ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ತುಂಬಿ (ನನ್ನೂರು. ೩೦೨); ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಬರುಗಾಲಿನ ಹೆಂಗಸರಿಬ್ಬರು . . . ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ಪುನರು. ೬೪). **ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ** : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಣದಪ್ಪಲೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದನು (ನಾಲ್ಕಮು. ೬೦). **ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ** : ಅಮ್ಮಯ್ಯ ಒಬ್ಬರೇ ಕೊಳದಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿ ಹ್ಯಾಗೆ ನೀರು ತಂದಾರು? (ಚಂಗಾಳ್ಗ. ೮). [ಕೊಳಗ$_1$ + ತಪ್ಪಲೆ]

ಕೊಳಗದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಕೊಳಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಮತ್ತಂ ಕೊಳಗದಾಯ ಮಳೆಯಡಕೆಯುಂ ನಡುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೩-೬೧; 1083);

ಹೇಜುಂಗೆ ಕಾಡೋ ದೇಸಿಯ ಹೇಜುಂಗೆ ಅರವನೆ ಕೊಳಗದಾಯ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೇರೆಕೊಂಡಲ್ಲಿ (ಕಶಾಅ. ೩೧-೪೨-೨೦ ; 1116); ಚಿನ್ತಾಮಣಿ ಪುರದಲ್ಲಿಯ ಕೊಳಗದಾಯಮಂ ಸಲೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಕಶಾಅ. ೧೯-೧-೬೩ ; 1127). [ಕೊಳಗ$_1$ + ದಾಯ]

ಕೊಳಗವಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹೆಸರು (?) : ಹಗರೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕಂಬ ೨೦೦ ಕೊಳಗವಂತ್ತ ಸೇ[ವೆ]ಸೊಟಗೆ ಹೇಜುಂಗೆ ನೂಜಿಳೆ ಗೊಜ್ಜ ಗೌತಳೆಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಆಯ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧೬-೪೫; 1223). [?]

ಕೊಳಗಾಹಿ (ನಾ). ಕೊಳವನ್ನು ಕಾಯುವವನು ; ಸರೋವರದ ಕಾವಲುಗಾರ: ಕುಬೇರನ ಬೀಡಿನಗ್ಗದ ಬಂಟರೇ ಕೈಮಾಡಿರೈ ಕೊಳಗಾಹಿಗಳು ಘಡ ಹಿಂಗಬೇಡೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೨). [ಕೊಳ$_2$ + ಕಾಹಿ]

ಕೊಳಗು, ಕೊಣಗು, ಕೊಳಗ್ಗ (ನಾ). (ಪಶುಗಳ) ಗೊರಸು ; ಖುರಪುಟ: "ಖುರಃ, ಶಫಃ – ಈ ೨ ಕೊಳ[ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಗು" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೮೬) ; ಕವಿಲೆಯಾ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪಞ್ಚರತ್ನಂಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೫೨ ; 969) ; ಭೂತಳಮಂ ಕೊಳಗಿಂ ಪರದುತ್ತುಂ ಮನಂ ವಾಯುಗೆ ಮಿದಿಲ್ದು ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕುವ ಪೊರ್ಕೆನೆಗಳಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೩ ವ); ಹಸುವಿನ ಕೊಳಗು ಹಸುವಿನ ಕೋಡು ಹಸುವಿನ ಚರ್ಮ ಯಿದಂ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೩-೪) ; ಕೊಂಬು ಕೊಳಗು ನಿಮಗೆಂಬುತ (ಭೈರಪೇ. ೫-೮೮) ; ಪೊಳೆವ ಕೊಳಗಿನ ಜಾನುಜಂಘೆಯ ತೆಗೆತೆಗೆದಿಡುತೆ ನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೫) ; ಕೋಣನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದರೆ ಕೊಳಗು ಯಾವುದು? ಕೊಂಬು ಯಾವುದು ಎಂದಿತಂತೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಣಗು**: "ಖುರಃ, ಶಫಃ – ಈ ೨ ಕೊಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗು" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೮೬). **ಕೊಳಗ್ಗ**: ಹೊನ್ನ ಕೋಡಿನ ಕೊಳಗಗಳ . . . ಕಪಿಲೆಗಳನು ಕೊಟ್ಟನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೩-೩೧); ಈ ಧರಿತ್ರಿಯ ಕಾಲು ಕೊಳಗದೊಳ್ಕೊರ್ಧದಿಂ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸುವದೆನಲ್ ಹರಿಯು ರಂಜಿಸಿತು (ಅಜಾ೯ವಿ. ೧೬-೧೨) ; ನಡೆಗೆಟ್ಟು ತಡೆವಟ್ಟು ಕೊಟ[ಳ]ಗಂ ಪಟಗದ ನೆರೆಯ ಮಜಿಯಜಿಯೊಳ್ ತಾಂಟದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೨೩) ; ಕುದುರೆಯ ಕೊಳಗಗಳ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸಪ್ಪಳವು ಆಕೆಗೆ ಕೇಳತೊಡಗಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಮ್ಬು ; ಕೊಡ. ಕೊಳ್ಕ್]

ಕೊಳಗುಣಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗೆ: ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪಜ್ಜಿವಸಿ ಅರ್ದ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ದ್ಧಂ ಪಾರಲರ್ದ್ಧಂ ಕಸರ್ಪಿಣ್ಣಂ ನೂಜಿಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಬು . . . ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೪ ; 8ನೆಯ ಶತ). [< ಕೊಳಗ$_1$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕೊಳಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಪೀಟಪಣೆಯವಟ್ಟಮಿನಿತುವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸಿದ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೪ ; 933). [?]

ಕೊಳಗುಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳಕೊಳಕೆ, ಕೊಳಗುಣಕೆ, ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ, ಕೊಳವಳಿಕ, ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕೊಳುಗುಳಿಕ, ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳ್ಳುಳಿ, ಗೊಳಗುಳಿಕೆ, ಗೊಳಗೊಳಕೆ, ಗೊಳಗೊಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ; ಇಕ್ಷುರ: ನೆಜಿವೊರಸುಗೆ ಕಾವಲಿಯುಂ ಕಿಜುಕುಸಲೆಯ ಬೇರೊಳಕ್ಕೆ ಕೊಳಗುಳಿಕೆಲೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೯); ಕರ್ಪೂರದೊಂದೆಯ ಕನಕದವೊಪ್ಪುವ ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯೆಲೆ ಹುಲಿ(ರಿ)ಯ (ಖಮದ. ೧೪-೬೧) ; ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯ ಪುಣಸೆಯ . . . ಎತ್ತುಸಾಲಗೆ ಯೆಲೆಯ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨-೧೬). **ಕೊಳಕೊಳಕೆ**: ಕಿರಿನೆಲ್ಲಿಯ ಸೊಪ್ಪು, ಕೊಳಕೊಳಕೆ ಸೊಪ್ಪು, ಹಾಲಂಗೊಳಲೇ ಸೊಪ್ಪು ಇಷ್ಟು ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೫). **ಕೊಳಗುಣಕೆ**: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷು, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ– ಈ ೫ ಕೊಳಗುಣಕೆ" (ನಾಚಿರಾ.೧೧೦). **ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ**: "ಕೊಳಗೊಳಿಕೆಯಿಕ್ಷುರಕ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦). **ಕೊಳವಳಿಕ**: "ಪಿಕಾಕ್ಷಃ – ಕೊಳವಳಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೯೬); ಕೊಳವಳಿಕನ ಕಷಾಯದಲಾಗಲಿ ಮೇಣಳೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೦). **ಕೊಳವಳಿಕೆ**: "ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ – ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು" (ಒಷಧಿ. ೪೧) ; ಕೊಳವಳಿಕೆಯ ಕಷಾಯದಿ ಮಧುವಿಂ ಕೊಳ್ಳೆ ಗಳಿಲನೆ ಧನುರ್ವಾತ ಕೆಡುಗು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೦) ; ತುಂಬಿವಿಂಡು ಕೊಳವಳಿಗೆ ಕೂರ್ತೆಜಗುವುದೆ (ಗೀತಗೋ. ೬೫-೩). **ಕೊಳುಗುಳಿಕ**: "ಶೃಂಖಲಾ – ಕೊಳು(ವ)ಗುಳಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦). **ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ**: "ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೊಳ್ಕುಳಿ**: ತಗರಂ ಕೊಳ್ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿಯು] ನುಗ್ಗಿ ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ತೊಟ್ಟಲ್ ಸೂರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೦). **ಗೊಳಗುಳಿಕೆ**: ನಿಂದೆಯ ನೆಗ್ಗಿಲಮುಳ್ಳು ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆಯ ಗೊಳಗುಳಿಕೆ (ಮಾನಸ. ೬೯-೮). **ಗೊಳಗೊಳಕೆ**: ಮನೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಿಂತ ಕೊಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೊಳಗೊಳಕೆಯೆ ಏಕೆ ಮೆಚ್ಚೊ (ಗಾಳಿಪ. ೨೦೬). **ಗೊಳಗೊಳಿಕೆ**: ಎಳೆಹರೆಯದ ಹುಡುಗಿ ಆಕೆ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವೂ ಅಲ್ಲ, ಗೊಳಗೋಳಿಕೆಯೂ ಅಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೪೭).

ಕೊಳಗೊಳ್ 'ಕೊಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಚ (ನಾ). ಕೊಳಕ; ಹೊಲಸು ಮನುಷ್ಯ (?): ಎಲವೋ ಗೋತ್ರದ್ರೋಹಿ ವಂಶದ ಕೊಳಚ ಕೇಳಸ್ತ್ರಗಳ ಕಳೆದಸಿದಳೆದು ತುಟ ದಾಯ್ದದನು ಕೊಡುತ (ಪರಳು. ೧೫-೩೩). [ಕೊಳಚೆ (< ಕೊಚಿಚೆ) + -ಅ$_7$]

ಕೊಳಚೆ 'ಕೊಚಿಚೆ' ನೋ.

ಕೊಳಚೆನೀರ್, ಕೊಳಚೆನೀರು (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾದ ನೀರು; ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು : ಕೊಳಚೆನೀರೊಳಗಾಳುತೇಳುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೪); ಅಮರವಾರಿಯೊಳ್ಮುಳುಗದಾ ಕೊಳಚೆನೀರೊಳಗೆ ಮೀವವನಂತೆ (ಜೀರಮ. ೬-೪೯). **ಕೊಳಚೆನೀರು**: ಕೊಳಚೆನೀರಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಕಸ್ತ್ರಲೆಯ ದಘ್ನೋದನದಲಾಯುಷವಿಳಿದು ಹೋಗದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೫೬) ; ಕೊಳಚೆನೀರನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸಂಗ್ರಹವಾಗದಿಡುವುದು ತೀರ ಅಪಾಯಕರ (ಅಡುಸಾ. ೪೧). [ಕೊಳಚೆ (< ಕೊಚಿಚೆ) + ನೀರ್$_1$]

ಕೊಳಚೆನೀರು 'ಕೊಳಚೆನೀರ್' ನೋ.

ಕೊಳತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡಿಗೆ (?): ಮಣಿಮಯಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಕೇಸರಿಯ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕೊಳತದ ಕಪ್ಪುರದ ಪಳಿಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳಂ ಬೀಜಿ (ಆದಿಪು. ೪-೩೪) ; ಪಂಚರತ್ನಮಯಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೆ ಸಾದದ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಪಿಂಡದ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕೊಳತದ ಕರ್ಪೂರವಳಿಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳನೆ ಬೀಜಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೮೯ ವ).
[< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕೊಳತ್ತೂರ್, ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಳತ್ತೂರ ಉತ್ತನೂರ ಮುಕ್ಕೂಟಲ ಅರುಣೋನ್ನತ ಭೂಮಿ ಸಮೀಪೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೩೯ ; 634) ; ಕೊಳತ್ತೂರ ತೊಜುಗೊಳೆ ಸವೆಗ ಮುದುದ ಕೊಜುವ ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೯-೧; 800). **ಕೊಳಾತ್ತೂರ್**: ಸ್ವಸ್ತಿ ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ಸಂಘದ ವಿಷೋಕ ಭಟಾರರ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೯೨-೧ ; ಸು. 700). [ಕೊಳತ್ತು ? + ಊರ್]

ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ನೋ.

ಕೊಳನಲ್ಲೂರ್, ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಳ್ಳಾವಿ ವಿಷಯವೇ ಕೊಳನಲ್ಲೂರನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಎಇ. VI, ೧೮-೧೬; ?).

ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ : ಆರೀದಗೋತ್ರಂ ಪರಿಷದಿ ಭಟ್ಟರ್ಗೆ ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟಿಮ್ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೮೪; ಸು. 890). [?]

ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ 'ಕೊಳನಲ್ಲೂರ್' ನೋ.

ಕೊಳಪು (ಕ್ರಿ). ಮಸಗು ; ಕೆರಳು ; ರೇಗು : ನೆಱೆದ ಮಗಳಿಗೊಬ್ಬ ಪತಿಯಾಗದೇಕೆಂಬ ಮುಱುಕದೊಳವಸೊಯ್ದನವನ ಸೆಱೆ ಹೋಗುವಂತಾಕೆ ಹೋದಳು ನೃಪರದನಱಿದಿತ್ತ ಕೊಳಪಿದರೊಡನೆ (ಭರಹ. ೫೬-೧೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಮ್ಬು]

ಕೊಳಪೆ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಕೊಳವೆ : ಹಾಸನಿಕ್ಕುವಾತನ ಕೈಯ ತೂತಿನ ಕೊಳಪೆಯ ನೂಲು ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೪). [< ಕೊಱವೆ ?]

ಕೊಳಬಿ 'ಕೊಳವಿ' ನೋ.

ಕೊಳರ್ (ನಾ). ಲಾಮಂಚ; ಬಾಳದಬೇರು: "ಕೊಳರೆನೆ ಲಾಮಂಚವಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೫೩). [< ಕೊಳವೇರ್ ?]

ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ ; ಸಾರಸ : ಪುರುಳಿಗಳ ನವಿಲ್ಗಳ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಸೆವ ಮನದ ದಿನದಂ ಬನದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೫೧) ; ಚೀಱಿದವು ಕೊಳರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಕ್ಕಿ ದಳದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೩) ; ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೧) ; ನವಿಲಂಚೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಕೊಂಚೆ (ಭರಹ. ೪೭-೨೧) ; ಪಾರಿವಗಳ ದನಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಲಲ್ಲೆ ಕೀರವಱಿಗಳ ಬೈದಾಟ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೪೩). [ಕೊಳರ್ ? + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಳಲ್ 'ಕೊಟಲ್' ನೋ.

ಕೊಳಲಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ (?): ಕೊ. ಲಗುಬ್ಬಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ ಕೋಟಿಕೆ ಬಾ ಹೊರಗೆ ಬೇವಿನ ಹೂನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸವಿನೋಟ ದೊಳದೊ ನೆರೆಗೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೪-೩). [?]

ಕೊಳಲು 'ಕೊಟಲ್' ನೋ.

ಕೊಳಲುಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಕೋಳಿ : (ಕ). [ಕೊಳಲು ? + ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$)]

ಕೊಳಲುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಗಿಳಿಯ ತುಂಬಿಯ ಹಂಸೆಗಳ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊಳಲುವಕ್ಕಿಯ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯ ನವಿಲು ಪಾರಿವದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೩). [ಕೊಳಲು ? + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಳವ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗೊಣ್ಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಕೊಳವರ ಕೊವಯನ್ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೫೨ ; 890). [?]

ಕೊಳವಂಕೆ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ : "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ . . . ಕ್ಷುರಃ . . . ಈ ೫ ಕೊಳವಂಕೇ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಕಿ. ೧೧೯). [< ಕೊಳಗುಳಿಕೆ]

ಕೊಳವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ : ಚೀಱಿದವು ಕೊಳವ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ವ]ಕ್ಕಿ ದಳದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೩). [ಕೊಳ$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಳವನ (ನಾ). ಕೊಳವುಳ್ಳ ವನ (?) ; "ಕಮಲವನ" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ) : ನಾದದ ಕಲ್ಲಕಟ್ಟೆಯದಱೊಳಗೆ ಭೇದಿಸುವ ಬಿಂದುಜಲವು [ಆಧಾರದ] ಕಳೆವೊಳೆಯೊಳು ಕೊಳವನದ ಆದಿಲಿಂಗನ ಪಾಡುತ (ಶಿವಗೀ. ೮೫೪). [ಕೊಳ$_2$ + ವನ]

ಕೊಳವರಿ (ನಾ). ಕೊಳದಿಂದ ಬರುವ ಕಾಲುವೆ (?) : ದೇವರ ಬಡಗಣ ಕೊಳವರಿಯ ಕೆಳಗಣ ಕೆಯಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೬೭-೩೫ ; 1147). [ಕೊಳ$_2$ + ಪರ್ಿ$_3$]

ಕೊಳವಳಿಕ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳವಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳವಳಿಕೆಗಾಡು (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು : ಬಾರೆಯೊಣಗಿಯೆಱಂಕೆಯುಉಲುಂಕೆ ಬಳಸಿ ಬಳೆದ ಕೊಳವಳಿಕೆಗಾಡೊಳ್ಪಡಲ್ಪಟ್ಟು (ಚಕವಾ. ೯೦-೧೫). [ಕೊಳವಳಿಕೆ (< ಕೊಳಗುಳಿಕೆ) + ಕಾಡು$_2$]

ಕೊಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ (?) : ಪೂಗಿಡುವೆಂಬ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕೊಳವಳ್ಳಿಯ ಗಿಡುಗಳಂ ನಟ್ಟು ನೀರೆಱೆದು ನಡೆಪೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೂವಿನಂತಾಗಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೯). [?]

ಕೊಳವಾಳ (ನಾ). ಕೆರೆ, ಕೊಳಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡುವವನು. 'ಕೊಳವಾಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕೊಳ$_2$ + -ವಾಳ (< -ಪಳ)]

ಕೊಳವಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಳದ ಪಾಲನೆ ; ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ (?): ಆ ಕೆಱೆಗಳ ಮೇಲಂಕಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಂಗಳಿಗೆವೂ ಕೊಳವಾಳಿಕೆ ತೋಟಂಗಳ ತಳವಾಳಿಕೆ ಊರ ತಳವಾಳಿಕೆ ಸೇನಬೋವಿಕೆ ಇಂತಿವೆಲ್ಲವಕ್ಕೆವೂ ಹತ್ತುವ ಹೊನ್ನಿಂಗೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೬೬; 1261). [ಕೊಳವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಕೊಳವಿ 'ಕೊಟವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಳಗ (?) : ಕಳಧೌತದ ಕೊಳವಿಗೆಗಳೊಳಂ ರೂಪ್ಯದ ಕುಪ್ಪಿಗಳೊಳಂ . . . ತೀವಿದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೧೮ ವ). [?]

ಕೊಳವಿಹೂಟ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಮೂಕಿನ ಕೆಳಗಿನ ಮರ : ಅನುಕರ್ಷ:, ದಾರ್ವಧಸ್ಥಂ – ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳೀಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ ಕೊಳವಿಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂಕಿ. ೨೧೮). [ಕೊಳವಿ (< ಕೊಟವಿ) + ಹೂಟ]

ಕೊಳವಿಳಿಕ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ (?): "ಭುಜಂಗಸಮ್ಮಿತಾ – ಕೊಳವಿಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೧). [?]

ಕೊಳವೆ 'ಕೊಟವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವೆಬಾವಿ, ಕೊಳವೆಭಾವಿ (ನಾ). ಕೊಳವೆಗಳನ್ನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರೆತ್ತುವ ಬಾವಿ : ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೊಳವೆಬಾವಿ ನೀರಾವರಿ (Tubewell irrigation) ವಿಸ್ತರಣೆಗಾಗಿ . . . ಸಹಾಯ ದೊರೆತಿದೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೩೧). **ಕೊಳವೆಭಾವಿ** : ಆಳವಾದ ಭಾವಿ ತೋಡಿ (ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಕೊಳವೆಭಾವಿಗಳು) ನೀರನ್ನು ಕೊಳವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಎತ್ತಬೇಕು (ಭೂವಿವ. ೨೮೫). 'ಓಡೆಬಾವಿ' ಪರಾ. [ಕೊಳವೆ (< ಕೊಟವಿ) + ಬಾವಿ]

ಕೊಳವೆಭಾವಿ 'ಕೊಳವೆಬಾವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು ; ವಜ್ರಕೀಟ : (ಕ). [ಕೊಳವೆ (< ಕೊಟವಿ) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕೊಳವೇರ್, ಕೊಳವೇರು (ನಾ). ಲಾಮಂಚ ; ಬಾಳದಬೇರು : "ಕೊಳವೇರೆಂದು ಲಾವಂಚಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ತಣ್ಪುಟುಲ್ಗೆ ತಣ್ಣರಗದ ಸೂಸುನೀರ್ಗೆ ಕೊಳವೇರ್ಗೊಡಲಂ ಗುಜಿಯಾಗೆ ಮಾಡುವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೨೮) ; ಕೆಱಂಪೊಳೆಪ ತೆಱಪಿನೊಳಳವಟ್ಟ ಕೊಳವೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಳೊಳಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧). **ಕೊಳವೇರು** : "ಕೊಳವೇರು ಲಾವಂಚ" (ಕಶರ. ೨೮). [ಕೊಳ ? + ಬೇರ್]

ಕೊಳವೇರು 'ಕೊಳವೇರ್' ನೋ.

ಕೊಳಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೊಳಸಂಪಿಗೆ-ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚುವರು. ಹೂ ಬಹಳ ಸುಗಂಧ (ಕಭಾಗ. ೩೮). [ಕೊಳ್$_0$ + ಸಂಪಿಗೆ (< ಸಂಪಗೆ)]

ಕೊಳಸಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾನು; ಹಲಗೆ ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕೊಳೆಜಿ]

ಕೊಳಹ 'ಕೊಳಹೆ' ನೋ.

ಕೊಳಹೆ, ಕೊಳಹ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಡ; ಸಣ್ಣ ಕೊಳ: "ವೇಶಂತಃ, ಪಲ್ವಲಂ, ತಳ್ಪಂ – ಈ ೩ ಕೊಳಹೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೩). ಕೊಳಹ: "ಆ ತಳ್ಪಮನೆ ಪಲ್ವಲಾಖ್ಯಮನೆ ವೇಸಂತಮನಲು ಕೊಳಹಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ: ೧೨೩–೧೪). [< ಕೊಳ್$_2$]

ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ 'ಕೊಳತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕೊಳಾಯಿ 'ಕೊಟವಿ' ನೋ.

ಕೊಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕೊಳಿಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಗ್ಗಿಲಿ, ಮರಳಿ, ಕೊಳಿಂಜಿ, ವಜ್ರನೀಲಿ (ಮೈಶಿಗ. ೭೪–೧೫೦೭). [?]

ಕೊಳಿಂತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುದಳ್‌ನಾಡ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಕೊಳಿನ್ತೂರನ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೩, ೧೨–೩೧; 540). [? + ಊರ್]

ಕೊಳಿಕೆ 'ಕೊಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಿಸು, ಕೊಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಸು: ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೊಳಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೧); ವಿರಾಟನ ದಾಯಿಗಂ . . . ತುಱುವಂ ಕೊಳಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೯ ವ); ಜೂಜನಾಡಿಸಿ ನಾಡ ಕೊಳಿಸಿದ ಹಿಸುಣನಿವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೪೨). ೨. ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಯಿಸು: ಪಾವುಗಳಂ ಕೊಳಿಸಿ ಮಹಾಗ್ರಾವಮನುಱದಡಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೨). ೩. ಅಂಟಿಸು; ಹತ್ತಿಸು: ಜ್ವಾಲೆಯಂ ಕೊಳಿಸಿದರ್ ಪಟುಭಟರ್ (ಜಬಪು. ೩೧–೨೫). ೪. ತೂಗು; ಬೀಸು: ಕುದುರೆಯ ಸಾಲುಗಳ್ ಬಲು ತೆರೆ ಬೆಳುಗೊಡೆ ನೊರೆಯು ಕೊಳಿಪ ಚಾಮರ ಶಫರಿಗಳಾಗಲಾ ಪುರ ಜಲರಾಶಿಯಂತೆ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೬–೩೩). **ಕೊಳ್ಳಿಸು**: ೧. (ಕ). [ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಳು 'ಕೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಳುಕ್ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಶಂಕಾಕುಳಿತಂ ಸೋಡಿ ಮನಂ ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳುಕೆನೆ ಮುಱುಗಿ ನೆಗೆದ ಹರಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೨).

ಕೊಳುಕಂಠ (ನಾ). ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಸರಸೋತಿ ಸಹೋದರಿ ನಗೆ ಮುಖದ ಕಡುಚೆಲುವೆ ಕೊಳುಕಂಠನರಸಿ ಗಿರಿಜಮ್ಮ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿ ಕಲಿಸೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪದಸೂರ (ನನ್ನುರು. ೮೦). [< ಸಂ. ಕಾಲಕಂಠ]

ಕೊಳುಕುಳಿಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಿ (?): ಎಲೆ ಕುಶನೆ ಕೇಳೀತ ಹನುಮನು ಕೆಲಸವನು ಭೋರ್ಗರೆದು ಹಾರಿದನನಿಲಪಥದಲಿ ಭುಜವ ಸೊದಱಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ ಕೆಲಕೆ ಕೆದಱಿದವದ್ರಿಗಳು ನೆಲ ಕಳಲಿದುದು ಸಂತೋಷಮುಖದಲಿ ಕೊಳುಕುಳಿಗ ಖಳರಡ್ಡಗಟ್ಟಲು ತೂಳುತಡ ಹಾಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೬೩). [ಕೊಳುಕುಳ ? (< ಕೊಳ್ಗುಳ) + -ಇಗ]

ಕೊಳುಕೊಡು 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಕೊಡೆ 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಸಿಡಿದು ಬರುವ ಕಿಡಿ; ಹಾರುಗಿಡಿ: ಖಂಡೆಯದ ಧಾರೆಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯೊ ಖದ್ಯೋತರಾಶಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೭); ಜೂಣಿಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯ ಸಿಖಿ ತಾಗಿ ಸುಭಟಾವಳಿಯ ಮಾಸೆಗಳುರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೫). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + ಕಿಡಿ]

ಕೊಳುಗುಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗೊಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳುಮಿಗ 'ಕೋಟ್ಮೃಗ' ನೋ.

ಕೊಳುವಡೆ (ನಾ). ಕೊಡುವುದು ಹಾಗೂ ಕೊಳ್ಳುವುದು; ವ್ಯಾಪಾರ: ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನಱಿಯದೆ ಮಾಡಬೇಕು . . . ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕೊಳುವಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೯–೧೬೧). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೊಳುವೆ 'ಕೊಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಹ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ: ಅಪಮಿತ್ಯಕ–ಒಂದಕೊಟ್ಟು ಒಂದ ಕೊಳುಹವು (ನಾಚಿರಾ. ೯). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + -ಹ$_3$]

ಕೊಳೆ$_1$ 'ಕೊಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊಳೆ$_2$ 'ಕೊಟೆ$_2$' ನೋ.

ಕೊಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳೆಗಡ್ಡ (ನಾ). ಹೊಲಸಾದ ಗಡ್ಡ; ಕೊಳಕುಗಡ್ಡ: ಕಾಯಿಯೋ ಹುಳಿ ದೀಳು; ಹಣ್ಣು ಕೊಳೆಯುವ ಹಾಳು, ಬೇರು ಮುದಿನೆಲದ ಕೊಳೆಗಡ್ಡ ಕೇಳು (ನಡೆಬಾ. ೭೫). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಗಡ್ಡ]

ಕೊಳೆಗಣ್ಣು 'ಕೊಟೆಗಣ್' ನೋ.

ಕೊಳೆಗೂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲಸು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕೆಲವು ಜೊಬ್ಬಿನಿಯಿಂದ ಅಲೆಗಳತುಲತೆಯಿಂದ ಕೊಳೆಗೂಡಿ, ಜಲಧಿಯೊಲು ತುಳುಕಿ ಮುಳಿದು (ಕಏಪು. ೩೦–೭). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಕೂಡು$_1$]

ಕೊಳೆಗೂಡು$_2$ (ನಾ). ಕೊಳೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಗೂಡು: ಅವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೊಳೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸುವ ರೂಢಿಯು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೬). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಗೂಡು]

ಕೊಳೆನಾತ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ: ಅಲೆಯೆಸೆದು ಕೊಳೆನಾತವಾದರೋಪೊ ಮರಿಮಾನ ಬಾಯ್ಗೆ ತುತ್ತಾದರಾಹಾ (ಪಾರಸಿ. ೨೧–೧೭). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ನಾತ]

ಕೊಳೆನಾರ್ 'ಕೊಟೆನಾಱು' ನೋ.

ಕೊಳೆನೀರ್ 'ಕೊಟೆನೀರ್' ನೋ.

ಕೊಳೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳೆತುಹೋಗು: ಕೊಳೆಬಿದ್ದ ಹಣ್ಣು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಗೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರು: ಈ ಕುಂಟಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು (ದಾಸಹು. ೬೨). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೊಳೆಮಚ್ಚೆ ಹುಣ್ಣು (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಂಸವು ಕೊಳೆಯುತ್ತಾ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ; ಮಂಡಲದ ಹುಣ್ಣು; ರೂಪಾಯಿ ಹುಣ್ಣು (ಕರಾ): "ಕೋಠಃ, ಮಂಡಲಕಂ–೨ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾದ ಕುಷ್ಠಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಕೊಳೆಮಚ್ಚೇ ಹುಣ್ಣು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಮಚ್ಚೆ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕೋಳಿಮಾತು (ನಾ). ಹೊಲಸು ಮಾತು; ಕೀಳು ನುಡಿ: ಒಡನೆ ಕೊಳೆಮಾತುಗಳಿಂದ ಅಶುದ್ಧವಾದ ತನ್ನ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ದೇವರ ಅಮೃತ ನಾಮಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿ ತೊಳೆದುಕೊಂಡನು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ). [ಕೊಳ್$_2$ (< ಕೊಟ್$_2$) + ಮಾತು$_1$]

ಕೋಳಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗ್ರಾಮಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಕೆಲವನ್ನಾಗಲೀ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಕೊಳೆಯಿಸಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತರಜಿ. ೮). [ಕೊಳ್$_2$ (< ಕೊಟ್$_2$) + -ಇಸು$_2$]

ಕೋಳಿರೋಗ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅಡಕೆಯ ಕೋಟದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆರೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೯); ಕೊಳೆರೋಗದಿಂದ ಈ ಸಾರಿ ಅಡಿಕೆ ಫಸಲು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ (ಪ್ರಕ್ಷ. ೪೨). [ಕೊಳ್$_2$ (< ಕೊಟ್$_2$) + ರೋಗ]

ಕೋಳಿವುಲ್ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ಹುಲ್ಲು; ಕೆಟ್ಟಹುಲ್ಲು: ತಿನುತುಂ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಂ ತಿನುತುಂ ನಿಸ್ಸಾರಮಪ್ಪ ಕೊಳೆವುಲ್ಲಂ ದುರ್ಮನನಾಗಿ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೫೫); ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗೋಪಭೋಗಮಂ ಕೊಳೆವುಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಿಸುಟು ದೀಕ್ಷೆಯನಾಂತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೧೨). [ಕೊಳ್$_2$ (< ಕೊಟ್$_2$) + ಪುಲ್]

ಕೋಳಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡು; ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಗಸೆ ಗಿಡದ ಎಲೆಗಳು ಹಳದಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಾಗ ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಕೊಳೆಹಾಕಿ ನಾರನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ರೆಟ್ಟಿಂಗ್ (Retting) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಗೃಹವಿ. ೬೩). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಾಗದಂತೆ ಮಾಡು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಪತ್ರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸದೆ ಕೊಳೆಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೊಳ್$_2$ (< ಕೊಟ್$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೋಳಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಹೊಲದವರೆಯ ನಟ್ಟು... ಬಿತ್ತವಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಕೊಳೆಹೋಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿವಾ. ೨೬೫-೮೧೭). [ಕೊಳ್$_2$ (< ಕೊಟ್$_2$) + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕೊಳ್ಕ (ಗು). ಕೊಳಕಾದ; ಕೊಳೆತ: ಕೊಳ್ಕಮುಡಿ ಬಿಡಿಸಿ ಬಲು ಪುಳ್ಕೋತ್ಸಹದಲಿಯಿಟ್ಟು ತಿಲ್ಕಿದ ಮಾನವನ್ನ ತಳ್ಕಿತ್ತು ಭಕುತಿಯೊಳು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೯-೫). [< ಕೊಟಕ]

ಕೊಳ್ಕುಬಳ್ಕು (ನಾ). ಒನಪು; ಒಯ್ಯಾರ (?): ಅಡಿಗಳಂ ತಡವಿಟ್ಟು ಕೊಳದಿಂದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೊಳ್ಕುಬಳ್ಕಿನೆ ನಡೆದು ನೊಸಲ ಬೆಮರಂ ತೊಡೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೧); ಕಾಮದೇವನ ಕರವಾಳಂತೆ ಕಣ್ಗೊಳ್ ಪೊಳೆದೆರ್ದೆಯೊಳುಳ್ಕಿ ಕೊಳ್ಕುಬೆ[ಬ]ಳ್ಕುಗೊಳಿಸುವ ವಿಳಾಸದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೬ ವ). [ಕೊಳ್ಕು$_0$ + ಬಳ್ಕು$_0$ (< ಬಳುಕು)]

ಕೊಳ್ಕುಳಿ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಕೆ 'ಕೊಳಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಕೊಡೆ, ಕೊಳುಕೊಡು, ಕೊಳುಕೊಡೆ, ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಹಾರ; ವಿನಿಮಯ: (ಕ). ೨. ಮದುವೆ ಸಂಬಂಧ; ಬಾಂಧವ್ಯ; ನಂಟಸ್ತನ: ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯೊಡೆಯಾತನರ್ಥಿವಡೆ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗಾಗಳೆ ವಜ್ರಬಾಹು ದಾಂಗುಡಿವಿಡೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೩); ನಮ್ಮ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗೆ ತಕ್ಕೆಡೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟನೇಂ ಧನ್ಯನೊ ಧಾತ್ರಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೨-೭); ಇದೆನ್ನ ಕುಲಮಿಂತುಟು ನಿಮ್ಮ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗೆ ತಕ್ಕನಲ್ಲಂ (ಬಂಹರಿ. ೫-೨೯ ವ); ಎನ್ನೀ ಕೊಡುಗೂಸಿಂಗೀವೂರ ಕೊಳ್ಕೊಡೆ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೬೭-೧೨). **ಕೊಳುಕೊಡು**: ೧. ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ ಕೊಳುಕೊಡು ಪೊರೆಕೆರೆ ನೋಡು ನಿಯಮಿಸು ವ್ಯವಹಾರಗಳನು (ಅನಂತ. ೧-೧೫೧). **ಕೊಳುಕೊಡೆ**: ೧. ಉಭಯಾಚಾರ ತಾನೆಂದಱಿದ ಪರಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕೊಳುಕೊಡೆಯಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. II, ೪೬೬). ೨. ಜಾನಕಿಯನಾಂ ಮುನ್ನಮೆ ರಾಮಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಹೋನ್ನತಿಯಿನೀ ನಮ್ಮ ಕೊಳುಕೊಡೆ ಗುದಯಿಸುತ್ತಿರಲು (ಕುಮುರಾ. ೨-೧೦೮); ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಪೇಳವೋಳಕೆ ಕೆಲರು ಕೆಲಬರು ಬಾಳೆಯರ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ಬಳಗದ ಬಂಧುಕೃತ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪); ವಿಷಮ ಕುಲದಲಿ ಕಾಯದಾಸೆಗೆ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ಕಳವಳಿಸಿ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೮); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು . . . ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದನು (ಸವತಿ. ೫೧). **ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ**: ೨. ತಪ್ಪೊಳ್ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಕೊಡೆಯಂ ಮಾಡಲುವೇಕೆಂಬ ಭಾಷೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೧ ವ); ಒಳ್ಳಿತೊಳ್ಳಿತು ಮದವಾರಣದೊಳಗಾಡು ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆಯ ಮಾಳ್ಪುದೆಂದು ಪೊಳ್ಳುನುಡಿಯುದೇಕೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೧೮); ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳು]ಕೊಡೆಯೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೬). [ಕೊಳ್$_1$ + ಕೊಡ್$_3$]

ಕೊಳ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಯಿಸು: ಮುನಿದ ಯ್ಯೊಱುಂ ಕುನ್ನಿಗಳನಿತುಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ತೋಱಿ ಕೊಳ್ಕೊಳಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಱಿ ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ] ಮಹಾಮುನಿ ತಳರದೆ ಮೇರುವೊಲಿರೆ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೩); "ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ ಎಂದು ಚೂದಿಡು" (ಯಶೋಚ. ಸಂ. ಕೋಶ). [ಕೊಳ್$_1$ + ಕೊಳಿಸು]

ಕೊಳ್ಗಾರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆ: ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆರಲವಟ್ಟೆಯೊಳಾಲಿವರಲ್ವೆರಸು ಪೋರವನಿ ಕೊಳ್ಗಾರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೮). [ಕೊಳ್$_1$ + ಕಾರ್$_2$]

ಕೊಳ್ಗುದಿ 'ಕೋಳ್ಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗುಳ, ಕೊಳಗುಳ, ಕೊಳುಗುಳ, ಕೊಳುಗೊಳ, ಕೊಳ್ಗೊಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಳೆಗ; ಯುದ್ಧ; ಸಮರ: ಕರ್ಣನಿನಮುಂದು ನಿಂದಿಱಿದ ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆ ನೋಟ್ಟಹೀಂದ್ರರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧); ತನ್ನ ಕೊಂದ ಕೊಳ್ಗುಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩ ವ). ೨. ಕಾಳೆಗದ ಕಣ; ಯುದ್ಧರಂಗ; ರಣಭೂಮಿ: ಸೋಲ್ತು ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳುಗುಳಂಗಳೊಳ್, ಕೊಳುಗೊಳಂಗಳೊಳ್] ರ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮-೧೪); ಕವಿಲ್ತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂಚೆಗವಿದಂತಾ ದ್ರೋಣನಿಂ ಕೊಳ್ಗುಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೫); ಕೊಳ್ಗುಳಮಂ ಬಳಸಿ ಚಕ್ರಮಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಶ್ರೀಯುಮಂ ತಮ್ಮನೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೬ ವ); ನಡಸಿ ಕೊಳ್ಗುಳಕೆ ಪೂಜೆಯನು (ವರ್ಧಚ. ೭-೪೧). **ಕೊಳಗುಳ**: ೧. ಕೊಳಗುಳದೆ ಕೋಟೆಯ ಮಡಿದಡಿಗೆಡದಾಸೆಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೨೮೭-೧೬; 1200); ಎತ್ತಣೀ ಕೊಳಗುಳದ ಕಾಲ್ನಡೆಯೆತ್ತಣಾಹವದಭಿಮುಖತೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨೨); ಕೊಳಗುಳದೊಳೊಂದಂಬಂ ತೊಟ್ಟೊರ್ವನನಿಸುವಿನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೬-೧೬). ೨. ನರಕಬಂಧಂಗಳೆಂಬಿವು ಕೊಳಗುಳಂಗಳೊಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೫). **ಕೊಳುಗುಳ**: ೧. ತನ್ನಿಱಿದು ಗೆಲ್ದ ಕೊಳುಗುಳವನ್ನೋಡಲ್ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯುಂ ತನ್ನ ಸಹೋತ್ಪನ್ನರುಮೊಡವರೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨); ನಿನ್ನೆ ನಮ್ಮ ಕಾದಿದ ಕೊಳುಗುಳದೊಳೇನಾನುಮುಱಿದ ಕಾಕಬಲಮುಮನಿಂದು ನಿರವಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಂದು ಬರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೧೦);

ಸಭೆಯಲಿ ಹಲುದಿದಳು ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಿದವರಿಗೆ ಸಂದುದೇ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೩); ಫಲುಗುಣಗೆ ಕೊಳು ಗುಳದ ಗೀತೆಯೊರೆವಂದು (ಗೀವಿಂ. ೨೨–೩೯). ೨. ಕೊಳುಗುಳಮಂ ಪೋಲ್ವತ್ತು ಪೊಗೊಳಂ ಕೌರವನಾ (ಗದಾಯು. ೬–೧೩); ಕೆರಳ್ವ ಕೇಣಿ ಗಳ ಕಾಲ ದೋಳ ನೆಗೆದು ಕೊಳುಗುಳದೊಳ್ ಪಸರಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮); ಒಬ್ಬನೆ ತಿರುಗಿ ಹಾಯ್ದನು ಕೊಳುಗುಳದ ಕೋಳ್ಗುದಿಯ ಕೋಲಾ ಹಲದ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೪); ಇಳಿದು ಬಳಿಕಸುರೇಂದ್ರನಾ ಕೊಳುಗುಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೩೯). **ಕೊಳುಗೊಳ**: ೧. ಸೋಲ್ತು ಕೊಳುಗೊಳಂಗಳೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳುಗುಳಂಗಳೊಳ, ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳಗಿ]ರ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮–೧೯). **ಕೊಳಗ್ಗೊಳ**: ೧. ರಣವಿಕ್ರಮನಾನ್ನೆಱಿತಿಯಡಿಗಾಳ್ಗೆಲ್ಬತ್ತು ಸಿಂಭಗೆ ಕೋಳ್ಗೊಳದು ಳ್ಳೀಟಿ ಎಱಿದು ಗೆಲ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬–೩; ೮ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಳ್ಗುಳಂಗೊಳ್, ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡು. ೨. ಕಾಳೆಗವನ್ನು ಗೆಲ್ಲು: ಪಗೆವರೆಲ್ಲರುಮುಱಿಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಳುಗೊ]ಳಂ ಕೊಳ್ವನಿತು ಪೊಱ್ಬನಲ್ಲಿ ನಿಲಲಾಱದೆ (ಜೀವಸಂ.೩೪–೧೩ ವ). **ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಳ್**: ೨. ತಮ್ಮ ಪಡೆ ಬಱಕ್ಕೆ ಬನ್ದು ಕೊಳ್ಗುಳ ಗೊಣ್ಡತ್ತು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬–೯; 780). [ಕೊಳ್ಗುಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಳ್ 'ಕೊಳ್ಗುಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗೆ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ: ಪಿರಿಯ ಪಾಲ್ ಅಳ್ಗೆಳ್ ಕೀಟ್‌ವಱಿಯ ಕೊಳ್ಗೆಯಿನ್ ತಾಮಂದುಮುಱಿಯರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫–೨೧೧); ನಿದಿದುಂ ಕೊಡುಗೈಯಲ್ಲದೆ ಕೊಳ್ಗೆಗೆ ಸಡಗರಿಸದ ಕೈಯ ಕಂಡೆವೇಯೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ವಸ್ತುವಂ. ೬–೪೮). [ಕೊಳ್$_1$ + -ಗೆ. / ತಮಿ. ಕೊಳ್ಗೈ]

ಕೊಳ್ಗೆಸಱ್ 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗೊಳ$_1$ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗೊಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಆ ಕೆಱೆ ಯಿನ್ದಂ ತೆಂಕ ಪುಣಸೆಯಿನ್ದಂ ತೆಂಕ ಓಣಿಯ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಕೊಳ್ಗೊಳದ ಕೆಯ್ಯ ಬಡಗಣ ಸನ್ದೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩–೨೫; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಳ್ತೆಳಿ 'ಕೊತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕೊಳ್ತಿನಿತೊಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು (?): ತನ್ನ ಸೀಮಾನ್ತರಂ ಕೊಳ್ತಿನಿತೊಱೆಎ ಪಂಪ್ಪೆಎ ವಾಣ್ಡಳ್ಕುರ್ ತುಬ್ಬಿಲುಂ ದೇವಸಾಲೆಯುಮಂ ಕಬ್ಬರಿಎ ಸೋಮಎ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೦; 733). [ಕೊಳ್ತಿನ್$_0$ + ತೊಱೆ$_3$]

ಕೊಳ್ದಪ್ಪು 'ಕೋಳ್ದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಪಡು 'ಕೋಳ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮರುಕರೆ ವಿಷಯೇ ಕೊಳ್ ಪಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೩, ೧೧–೩೮; ?). [ಕೊಳ್$_0$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಪೋಗು 'ಕೋಳ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಗ (ನಾ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮಗ; ಸಾಕುಮಗ: ಕೊಳ್ಮಗ ಮಾಮಲಾ ಪೊತ್ತಿ (ಮೈಎಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೯೭; ?). 'ಕೊಳ್ಮಗಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕೊಳ್$_1$ + ಮಗ]

ಕೊಳ್ಮಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ದತ್ತುಪುತ್ರನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಆದಿತ್ಯನ ತನುಭವನಂ ಮಾಧವನನಳ್ಕಱಿಂ ಸೋಮಂ ಮೋಹವಶಂ ಕೊಳ್ಮಗಗೊಂಡಂತವರಿರ್ವರುಮಾತನಿಂದೆ ಮುದಮಂ ಪಡೆದರ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೩–೨೩; 1172). [ಕೊಳ್ಮಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಮಗಳ್ (ನಾ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮಗಳು; ಸಾಕು ಮಗಳು. 'ಕೊಳ್ಮಗಳ್‌ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕೊಳ್$_1$ + ಮಗಳ್]

ಕೊಳ್ಮಗಳ್‌ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದತ್ತುಮಗಳೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಗಂಧರ್ವ ದತ್ತೆಯ ಗಾಂಧರ್ವಗಂಧಿಯಪ್ಪ ಕಳಾಕೇಳಿಗಂ . . . ಗಾಡಿಗಂ ಬಯಸಿ ಕೊಳ್ಮಗಳ್ಗೊಂಡನ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೧೮ ವ). [ಕೊಳ್ಮಗಳ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಮಿಗ 'ಕೋಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಿದುಳ್ 'ಕೊಟ್ಮಿದುಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಿದುಳು 'ಕೊಟ್ಮಿದುಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು (?): ಉಪವಾಸ ನೀರ್ಗುಡಿಗುಡಿದು ಮಾರ್ಗದಿ ಬಂದವೈ ಕೊಳ್ವಡೆದು ಸಲಹೆಂದತ್ತರವನೀ ಸುರರು ರಾಮನಿಗೆ (ಪಕುಥಾ. ೨೨–೬೦). [?]

ಕೊಳ್ವು (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ. 'ಕೊಳ್ವುಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಕೊಳ್$_1$ + -ವು]

ಕೊಳ್ವುಕೊಡೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಕೊಡೆ ೨: ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳು]ಕೊಡೆಯೇ ಬಯಲ ಹಮ್ಮನಾಡಲದೇತಕೆ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೮–೧೭). [ಕೊಳ್ವು + ಕೊಡೆ$_3$]

ಕೊಳ್ವುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮುಳ್ಗುಂದದ ಶ್ರೀಪಾಳೇಶ್ವರದ ಮಟಮುಮು[೦][ಕೊಳ್ವು]ಗೆಯ ಸಿವಾಲಯಮು ಲೋಕಪಾಳಸಮೇತಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೩–೧೮; 1070). [?]

ಕೊಳ್ವೆ, ಕೊಳುವೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ವು: "ಕಪ, ಚೀವ್ಹ–ಸಂವರಣಾ ದಾನಯೋಃ, ಹೊದಪಿನೊಳಂ ಕೊಳ್ವೆಯೊಳಂ" (ಕಾಶಬ್ದ. ೧೫೪). **ಕೊಳುವೆ**: ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳುವೆಯಿದೆ ರಚಿಸಬೇಡ ರೌರವ (ಅರಳು. ೪೫೩–೩). [ಕೊಳ್$_1$ + -ವೆ]

ಕೊಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಹಳ್ಳ; ಕಂದರ: ಪರ್ಮರಂ ಪೊದಱು ಪಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳಂಗಳೆಂಬಿನಿತ್ತೆಡೆಯೊಳಂ ತೊಲಲ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೦); ನೆಲನಂ ನೆಱೆ ಶೋಧಿಸಿ ಕೊಳ್ಳನೇಱನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳನೆಳನಂ] ತದಱೊಳೆ ದಿತ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩); ಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲೊಳಗ್ಗಳಮಪ್ಪ ಕೊಳ್ಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೦); ಕೊಳ್ಳಂಗಳಂ ಕೊಳಂಗಳನೀಸುತಂ ದಾಂಟಿ (ಇಳಿರ. ೫೪–೪); ಧರೆ ತಗ್ಗಿ ಬಱಿಕ್ಕದು ಕೊಳ್ಳವಾದುದು (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೫೩); ಕೆಱೆಬಾವಿ ಹಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳಗಳು ಬೆಂಚೆಗಳು (ಭರಚ. ೩೪–೬೨); ಹಾದಿಯಲಿ ಹಳ್ಳವಿದೆ ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಕೊಳ್ಳವಿದೆ (ಪಾಂಡಚ. ೪೩). ೨. ಗಹ್ವರ; ಗುಹೆ: "ನಿಕುಂಜಂ, ಗಹ್ವರಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳವು" (ಹಲಾಯು. ೨೮–೧೩); ಗಹ್ವರದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೫೭). 'ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳ' ಪರಾ.

ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳ ೧: ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಳ್ಳ]

ಕೊಳ್ಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಕಪಿಗೋತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರು ಕೊಳ್ಳಗರಧಿಷ್ಠಿತರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತು ಸೋವಿಯಣ ಭಟ್ಟರ ಮಗಂ ನಾರಣಭಟ್ಟರ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬–೧೯; 1085). [?]

ಕೊಳ್ಳಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬನ್ದಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಕೊಳ್ಳಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦–೧೧; 964). [ಕೊಳ್ಳಮ್ಮ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಳ್ಳಾರ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳ ೨: ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಳ್ಳಾ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳ]ರದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರಲಲ್ಲಿ ದನ ಪೋಗಲು (ಭೈರಸೂ. ೨೮೨). 'ಕೊನ್ನಾರ' ಪರಾ. [< ಕೊಳ್ಳ]

ಕೊಳ್ಳಿ₁ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ: "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ-ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೭); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಜಗುನೆಯಂ ಪಾಯ್ವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೩ವ); ತತ್ಪರಿವಾರಮನೊಂದೆ ಕೊಳ್ಳಿಯೊಳೊಂದೆ ಸುಟ್ಟಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೫-೧೨); ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಗಳ ಕೊಂಡು ಕೆನ್ನೆಯ ತುಜುಗುಸುವಂತೆ ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡು ಮಂಡೆಯ ಸಿಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುವಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂ ಕೊಂಡು ಕುಣಿವ ಮರುಳ ಕೈಯ ಕೊಳ್ಳಿಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೨-೧೦ವ); ಕನಲಿ ಘಲುಗುಣನು . . . ಕೊಳ್ಳಿಯೊಳಿಟ್ಟನಗ್ನಿಯ ನೆನೆದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೩೩); ಕಡಲೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳಿಯನು ಸುರಿದರೆ ಬಿಡದೆ ಕುದಿವುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೫-೨೭); ಹಳ್ಳಿ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ದೀಪ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. 'ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಳ್ಳಿ ; ತುಳು. ಕೊಲ್ಲಿ, ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಳಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಈನಿತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ ಕಾದೋರಾ ಕುಲಮ್ ಪೆಟ್ಟುಗೆ ಪಾಲಿಪು ಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಅರಮನೆತಾಣದ ಭಾಗಮುಮ್ ಅರ್ಧ್ಧಕಮ್ಮನ್ನಿಯಕಿ ಕೊಟ್ಟಾ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೯; 675); ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ[ದೊ]ಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರಧರ್ಮ್ಮಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮನಳಿಪಿ ಕೊಣ್ಡವಂ ಜಾಣ್ಡಾಳಂ (ಕಇ. II, ೧೨-೫೫ ; 1114). [?]

ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನಮಾಡುವವನು; ಪಂಜುಗಳ್ಳ: ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಪರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳನಾದಡಂ ಮನ್ನಿಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದೊಡಂ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೪೫ ; 1265); ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ವಿಭವಂಗಳುಂ ರಕ್ಷಕರಲ್ತೆಂಬುದು ದಾಯಿಗರ್ ಪಗೆವರ್ ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳರ್ ಪಳ್ಳಂ ಮೊದಲಾದುದೆಱಂದೞಿದು ಪೋಪುದಱೊಳ್ ಕಿಳಿದುದು (ಚಕಬ. ೨೬). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಕಳ್ಳ₁]

ಕೊಳ್ಳಿಕಾಳಗ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಾಳಗ; ಬೆಂಕಿಯುದ್ಧ: ಕೊಳ್ಳಿ ಬಾಲದಿ ಸುಟ್ಟ ಹನುಮನು ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಹಿಂದೆಯಿದು ಮರಗೊಳ್ಳಿಯಾಯಿತು ... ಕೊಳ್ಳಿಕಾಳಗ ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವಾಯ್ತು ಕಾಂಬರಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೭). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ)]

ಕೊಳ್ಳಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡು; ಉರಿಹಚ್ಚು: ಊರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡ್ಯಾರೋ ಹಲಗಲಿ ಸುಟ್ಟು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೩); ಅತ್ಮರಾಜನಾದ ಬಲು ಸಿಟ್ಟಾ ಮೂರು ದಾರಿಗೇ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೮೦). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಕೊಡು₁]

ಕೊಳ್ಳಿಗದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಳ್ಳಿಗದೇವಂ ಪ್ರಿಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೨ ; 967). [ಕೊಳ್ಳಿಗ₀ + ದೇವ]

ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ತಾಗು; ಉರಿಹತ್ತು. ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಉರಿದೇಳು: ಉಳ್ಳುದನಾಡೆ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುವರ್ (ರತ್ನಾಕ. ೩೨). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಹಿಡಿದು ಓಡುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ದೆವ್ವ, — ಪಿಶಾಚಿ: ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವಗಳದುರೆ ಮರಹೊದರುಗಳು ಒದರೆ (ಅರಳು. ೪೪೮-೧೫); ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವಗಳು ಬಳ್ಳಿಗಟ್ಟುವುವು – ಕರಿನೀರ ಕಂದರದಲ್ಲಿ (ಚಂತನ. ೨); ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ಭಯ; ಸಂಶಯ ಕೊಳ್ಳಿ ದೆವ್ವ ಕುಣಿದಿವೆ (ನೆಲಮು. ೨೪). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ದೆವ್ವ]

ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ: ಆ ಬೆಳಕು ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿಯಾಗಿರಬಹುದೆ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೩). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಪಿಶಾಚಿ]

ಕೊಳ್ಳಿಪುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಕಡ್ಡಿ: ದಶಕಂಠನ ಕಂಠನಾಳಂಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಿಪುಳ್ಳಿಯಪ್ಪಿನೆಗಂ ಸದೆದು ಕೊಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೧). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಪುಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಳಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ಗೌರಿಬೀಜ, ಕೊಳ್ಳಿಬೀಜ (ವೃಔಗಿ. ೪೭-೯೧೦). [ಕೊಳ್ಳಿ₀ + ಬೀಜ]

ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕರಿಬಣ್ಣ. ೨. ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಪ್ರಾಣಿ; ಕರಡಿ: ಇಬ್ಬರನಿಬ್ಬರಿಯನೊಡೆದು ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣನ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿದುದಳ್ಳಿಱಿದುದಾ ಕಾಟವನು . . . ಕೊಳ್ಳದೊಳಗೆಂದುಲಿವ ಬೇಡರ ನೆರವಿ ಸಂಧಿಸಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬೫). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಬಣ್ಣ]

ಕೊಳ್ಳಿವಾಲ (ನಾ). ಕರಿಮೈ ಹಾಗು ಬಿಳಿ ಬಾಲವುಳ್ಳ ನಾಯಿ: ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಿ]ವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ ಬಲುಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡು ತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರು (ರಾಮಾವಿ. ೧೫-೬೫). [← ತಮಿ. ಕೊಳ್ಳಿವಾಲಿ]

ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ದೇಗಮನು ವರಮಂ ಸಾರಲ್ವೇಟ್ಟುರುಳೊಳ್ ಕೊಳ್ಳಿವಿ[ವೀ]ಸಿಸಿಯುಂ ರವಳಿ ಘೋಷಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೯ವ); ಆ ರಭಸಕ್ಕೆ ರೌದ್ರಮಾಗೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿಸೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೩೨ವ).

[ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು + -ಇಸು₃]

ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು (ಕ್ರಿ). (ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ) ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬೀಸು: ಎರಡುಂ ದೀಡುಗಳೊಳಂ ಭೋರೆಂದಾರ್ದು ರವಳಿ ಘೋಷಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫ವ); ಕೊಳ್ಳಿನೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸೆ ಪಡೆಯಂದೆರಡುಂ ದಿಗಧೀಶರೋಡಿದರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೨೩); ಕಾದಲರೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳಳುರ್ಕೆಯ ನೀಯೆ ನಿಮಿರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಮೋದಿದ[ದೊಂ]ದು ಮಾಣಿಕದ ಮುದ್ರಿಕೆಯೊಪ್ಪದೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿದಂತಾದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೧೭). 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಬೀಸು₁]

ಕೊಳ್ಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯ ಬೆಳಕು: ಜಳಜಸಖನಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸೆ ಬಳಹೀನರ್ ಕೊಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳ]ವೆಳಗಿನೊಳ್ ಪೆಜುಗುಮವೆ ಳ್ (ಜಾತಕ. ೪-೧೧). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಬೆಳಗು₂]

ಕೊಳ್ಳಿಸು 'ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳಿಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿಕಾಗು; ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು (?): ಅರಿಷಿಣವನ್ನು ಹಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಕೊಳ್ಳಿಹಾಯುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೪). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಹಾಯು (< ಪಾಯ್₁)]

ಕೊಳ್ಳಿಹೇದೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ: ಕೊಳ್ಳಿಹೇದೆಗಳೆನಲ್ ಸುಡಿಸಿದರ್ ಬಳಿಕವಳ ಮಿಳ್ಳಿಸುವ ಬಾಳ್ವಲೆಯ ಪೊಳ್ತ ಬಳಿವಿಡಿದ (ಕಾಲೂರ. ೧೬೯-೩೭೮). [ಕೊಳ್ಳಿ₁ + ಹೇದೆ]

ಕೊಳ್ಳು₁ 'ಕೊಳ್₁' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಅಲಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳ್ ; ಮಲ. ಕೊಳ್ಳು ; ತುಳು. ಕುಡು ; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಳ್]

ಕೊಳ್ಳುಕೊಡುಹ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗು ಕೊಡುವುದು; ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ: "ಕ್ರಯಂ ವಿಕ್ರಯಂ ಕೊಳ್ಳುಕೊಡುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಕೊಳ್ಳು₁ (< ಕೊಳ್₁) + ಕೊಡುಹ]

ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ಸೂರೆ; ಲೂಟಿ: ಕೆಮ್ಮುಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಿ]ಯು ಮನ್ನೆಯರಂ ಪೊಗಟ್ಟುಂದದೆ (ಸಮಪ. ೮-೩೮); ದೊರೆಗಳನು ಧಟ್ಟಿಸಿ ಸೆಳೆದು ಬಹು ಧನವ ಭಾರಣೆಯ ಮುಂಗುಡಿಯ ಕೊಳ್ಳಿಗಳೋರಣಿಸಿ ತುದಿಗೇಱಿ ಸಿದ್ಧರ ಚಾರಣರ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಮುತ್ತಿದರು ಮನ್ನಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೬೧); ಕೊಳ್ಳಿನಾಯಕ ಒಂದು ಕೋಟಿ ಕೆಡಹದ ಮುನ್ನ (ವಾದಿಕೀ. ೧೩೬-೧೩); ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಆಸೆಪಡುವ ಹಲವು ನಾಯಕರನ್ನು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೩). ೨. ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆದ ವಸ್ತು; ಸುಲಿಗೆಯ ದ್ರವ್ಯ: ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದೇ ತರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೫೮); ಕೊಳ್ಳಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಊರ ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಜಾವದ ಕೋಳಿಯು ಕೂಗಿತ್ತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೫); ಕೊಳ್ಳಿಯವರು ಕೊಳ್ಳಿಗತ್ತರು ಸೂರೆಯವರು ಸೂರೆಗತ್ತರು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳ್ಳೈ; ಮಲ. ಕೊಳ್ಳ; ತೆಲು. ಕೊಲ್ಲ]

ಕೊಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ; ಲೂಟಿಗಾರ; ದರೋಡೆಖೋರ: ಮಂಡಳಿಕರೂರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದರು ಕೊಳ್ಳಿಗರ ಕಾಲ್ದುಳಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮನ್ನೆಯರಾಂಪರೇ ಚತುರಂಗ ಪದಹತಿಗೆ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೩); ಜಳ್ಳುಗರ ಜಾಳುಗರ ಕೂಟದ ಕೊಳ್ಳಿಗರ ಕೊಂದುಬ್ಬುಗಿಟ್ಟಿನ ಕೊಳ್ಳಿಗಿದೆಲಾ ಕಲ್ಪದಂಭೋರಾಶಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೪).

[ಕೊಳ್ಳಿ + -ಗ$_3$]

ಕೊಳ್ಳಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿಗ: (ಕ).

[ಕೊಳ್ಳಿ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡು; ಸೂರೆಗೊಳ್ಳು; ಲೂಟಿ ಮಾಡು: ಕಳ್ಳರ್ ಪಟಪೊಡವೆಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೬೬). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಳಿಬಾಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಈಗ ಶಿವಾಜಿಯ ಕಡೆಯ ಕೊಳ್ಳಿಬಾಕರ ಕೈಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಕೋಶವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ (ಭಾರವೀ. ೧೪೮). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಬಾಕ]

ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳ್: ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಒಂದೆ ಬೇಕು ತಳೆಯಬೇಕು ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆದ ವಿಧಿಯನು (ಅರ್ಜುಕ. ೧೧೨); ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೮೫); ಕಾಡು ಬೆಟ್ಟ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ದಾರಿಕಾರರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯುತ್ತ ಜೀವನಸಾಗಿಸಿದ್ದರು (ಆಶ್ರಮ. ೫೦); ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯುವ ಕಾಲ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೮).

[ಕೊಳ್ಳಿ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಕೊಳ್ಳಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಹೋಗು; ಸುಲಿಗೆಯಾಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು: ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡಮಾತ್ರದಿಂದಲೆ ಮನ್ಮಥಬಾಣಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕೊಳ್ಳಿಹೋಯಿತು (ಕೃವಾಅ. ೧೫೪); ದುಡ್ಡೇನು ಕೊಳ್ಳಿ ಹೋಗುತ್ತಿದೆಯೋ ನಿಮಗೆ? (ಮಹಾಗ. ೩೫೪); ವಿಶ್ವಾಸ ಕೊಳ್ಳಿ ಹೋಗೋದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೧೬೧).

[ಕೊಳ್ಳಿ + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕೊಱಂಡು, ಕೊರಡು$_1$, ಕೊಱಡು (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡು; ಮೋಟುಮರ; ದಿಮ್ಮಿ: ಸುೞಿಗಾಳಿಗೆ ಸುೞಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಱಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳೆಸಲೆಸಗಿ ಮಱುಗುವ ತುಱುಗಾವ ಕಿಱುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುವಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪).

ಕೊರಡು$_1$: ೧. ಬುದ್ಧಿಯು ಮರದ ಕೊರಡಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ.೩); ನಿಜಕ್ಕೂ ಆಗ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಕೊರಡಿನಂತೆ ಚೇತನಾಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಣಅ. ೬೧); ನರಡು ಮನುಷ್ಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಸಮಾನ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣುಹೆಂಟೆಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಹಲುಬೆ: ಆ ಮಕ್ಕಿ ಗದ್ದೆಯೂ ಉತ್ತು, ಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಸಸಿ ನೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿತ್ತು (ಮಲೆನು. ೬೫೩). ೩. (ಆಲಂ) ನೀರಸ; ಅರಸಿಕ: ಎಷ್ಟು ದಿನ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಕೊರಡಾಗಿರುತ್ತಾನಂತೆ ಅವನು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೩೦). **ಕೊಱಡು**: ೧. "ಕೊಱಡೆಂದು ಸ್ಥಾಣುವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೮); ನಟ್ಟಿರ್ದ ಕೊಱಡಂ ಕಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೦೧); ನೀನೊಲಿದರೆ ಕೊಱಡು ಕೊನರುವುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೬); ಮುೞುಡಿರ್ದೊಂವಾಲದ ಕೊಱಡಂ ತಂದು ನಟ್ಟು (ಬಂಹರಿ. ೧೪-೯೯); ಎಡೆಯಱ ಬಡವುಗಳಂ ಗಡ ಕಿಡಿಸುವುದಂ ಮಾಡ್ದು ಕೆಱೆಯನಗಳ್ವಡೆ ಕೊಱಡಂ ಕಡಿಯಲ್ವೇಟ್ಕುವೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೯೬); ಕೊಱಡು ಕೊನರಿ ನಿಮಿರ್ದಪೋಲ್ (ಬಸಪು. ೩೮-೪೦); ಕೊಱಡು ಸುರತರುವಾಯ್ತು ಬಱಡು ನೆರೆ ಹಯನಾಯ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫). ೨. "ಲೋಷ್ಟಭೇದಂ ಕೊಱಡು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹರಿಗೆ ಕೊಱಡು ಸಬಳಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಿಂಕರರು ಹೋರಿದರೆ ನೋಡಿದರು (ಧರಪ. ೬೩-೬೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಡು; ತುಳು. ಕೊರಡು; ತೆಲು. ಕೊಱಡು]

ಕೊಱಂತೆ, ಕೊರತೆ, ಕೊಱತೆ (ನಾ). ೧. ಅರೆಕೊರೆ; ಕಡಮೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಒಱಂತೆ, ಕೊಱಂತೆ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಕರ ನುಡಿಯಂ ಕೊಱಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೧೯). **ಕೊರತೆ**: ೧. ಹಣದ ಕೊರತೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೬೯). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ಕಳಂಕ: ಅದರಿಂದ ಅವನ ಘನತೆಗೇನೂ ಕೊರತೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಅರ್ಜುಕ. ೧೬); ಇದರಿಂದ ಅವಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಲವಲೇಶವೂ ಕೊರತೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೩೫). **ಕೊಱತೆ**: ೧. ಕೊಱತೆ ಸಜ್ಜನವೃತ್ತಿಯೊಳೆಗ್ಗು ಶೀಲದೊಳ್ ಕಾಣಲೆಬಾರದು (ಎಇ. XVI, ೩೧-೨೨; 1081); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಭಾವಿಪೊಡೆನ್ನೊಳಾವ ಕೊಱತೆಯಾಗಿರ್ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೬); ಕೆಸಱ ಕೊಱತೆಗೆ ಕಸ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ ಸುಣ್ಣದ ಕೊಱತೆಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಳಸುವಂತೆ (ಆದಕ. ೧೪೮-೨). ೨. ಕೊಟ್ಟೆಡೆ ಯೊಳು ಕೊಱತೆಯ ತಂದ ಬಾಲಕಿ ಇಷ್ಟೆಯ ನಮಗಿವಳಿನ್ನು ದುಷ್ಟೆಯ ನೊಳಕೊಳಬೇಡ (ಅಂಜಚ. ೧-೯೪); ಅವ ಶರದಲಿ ಕೊಱತೆ ನಿನ್ನವರಾವ ಬಲದಲಿ ಕುಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೬); ಪುಳಿವಿಡಿದು ರಸವನೆ ಕಿಡಿಸಿದೊಡೆ ಕಱೆದ ಸುರಭಿಗಪ್ಪುದೆ ಕೊಱತೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧-೬); ಇದಱೊಳೆತ್ತಾನುಮೊಂದು ಬೞಿಯೊಳಲಂಕಾರಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲ (ಅಪ್ರತಿ. ೪-೨೧).

[< ಕೊಱೆ$_3$ + -ತೆ$_1$. / ಮಲ. ಕುಱವು, ಕುಱೆಯುಕ; ತುಳು. ಕೊರತಿ, ಕೊರತೆ; ತೆಲು. ಕೊಱತ]

ಕೊಱಕು (ಕ್ರಿ). = ಕುಱುಂಕು: (ಕ). 'ಕೊರಕು' ಪರಾ. [< ಕುಱುಂಕು]

ಕೊಱಚ (ನಾ). ನಿಂದಕ; ದೂಷಕ; ಕೀಳುಮಾತನಾಡುವವನು: "ಹಗರಣಿಗ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೯೮). [ಕೊಱಚು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೊಱಚಾಟ, ಕೊರಚಾಟ, ಕೊರಸಾಟ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಅಣಕದ ನುಡಿ; ಬೈಗುಳು: "ತೆಗಳ್, ಪಳಿ, ಜುನ್ನಂ, ಕೊಱಚಾಟಂ, ಏಳಿದಂ, ಅಣಕಂ - ಈ ೬ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೫೬);

"ಅಣಕಕ್ಕೆ ಕೊಱಚಾಟ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೯); "ಅಣಕಮೇಳದಂ ಕೊಱಚಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ.೧೨೨); ಎನಸುಂ ಭಾವಭವನ ಕೆೊಱಚಾಟಮುದಾವರಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೬-೨೨); ಬಿಱುನುಡಿ ಮೂದಲೆ ಕಟಕಿ ಹುರುಡು ಹುಸಿ ಕೊಱಚಾಟ ಹೋರಟೆ ಕಲಹ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೯); ನಾನಾಪರಿಯ ಕೊಱಚಾಟದ ತಪವನು ಕೆಡಿಸಲನುಗೈವ ದುರುಳ ಕಾಮಾದಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೮-೧೬); ಕಿಸುಕುಳವು ಕೊಱಚಾಟ ವಿಷಮ ವಿಗಡವು ಕರುಬು (ಸುಸಾರ. ೧೨-೧). **ಕೊರಚಾಟ** : ಪರರ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಕೊರಚಾಟಕಂ ಮರುಗುವುದು ನಿನಗೆ ಧರ್ಮವೇ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೦-೩೮). **ಕೊರಸಾಟ** : "ಕೊರಸಾಟ – ಉಪಹಾಸ, ನಕಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೬). [ಕೊಱಚು₁ + ಆಟ]

ಕೊಱಚಾಡು, ಕೊರಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತನಾಡು; ಅಣಕವಾಡು; ಬೈಯು : "ಕೊಱಚಾಡು (ಕೊಱಚು + ಆಡು) = ಮರ್ಮೋದ್ಘಾಟನ ವಚನೇ (ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಾಕು)" (ಶಮಥಾ); ಅತನನಾಳೆಗಳ್ ಕಾಡಿ ಕೊಱಚಾಡಿ ಕಳೆದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೬ ವ); ಧನದನವನೆಂದು ಕೊಱಚಾಡುವ ಕಾಡುವ ತಂಮ ಕಾಂಚನನಿಚಯಂಗಳಿಂ ಮಣಿಗಣಂಗಳ ರಾಸಿಗಳಿಂ . . . ತೋಱ್ಪರ್ ನಚ್ಚಿನ ಪರದರ್ಕ್ಕಳಿಂ (ಕಇ. V ೨೧-೯ ; 1125); ಇಂದೆಮ್ಮ ನೀಂ ಕೊಱಚಾಡಲೆಂದು ಬೀಡರ ಬಿಟ್ಟೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೫); ಕೊಳಂ ಕೊಱಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವುವೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೬). ೨. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು: ನನೆಕೊನೆವೋಗಿ ಮಾಯೆ ಕೊಱಚಾಡದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬೮); ಈಯರಲ್ಗಳಿಂದಿನ ಕಱದಿಂ ಮದೀಯ ತನುವಂ ಕೊಱಚಾಡಿದವು (ನಳಚಂ. ೪೦೬); ಅಂಗಜನು ಕೊಱಚಾಡದಿರನು (ಸೌಂದಪು. ೮-೫೬); ಧೃಷ್ಟೆ ಈತನ ಸಂಗಮಂ ಬಿಡುಬಿಡುಯೆಂದು . . . ಅರ್ಥಟಿಸಿ ಕೊಱಚಾಡೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೫೨). **ಕೊರಚಾಡು** : ೧. ಒಸಗೆಗಳ ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ಕಣ್ಮುರಿದು ಕಾಡಿ ನಸುನಗೆಯ ಕೊರಚಾಡಿ ತೀಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೫-೨೬೩); "ಇನ್ನಾರಿಗೆ? ದೇವರಿಗೆ" ಎಂದು ಬಂಡಿಗಾರ ಕೊರಚಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೫೯). [ಕೊಱಚು₂ + ಆಡು₁]

ಕೊಱಚು₁, ಕೊರಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತಿನಿಂದ ಅಣಕಿಸು; ಮೂದಲಿಸು : ತಮ್ಮಂಗಸುಖದ ಸಲುವಾಗಿ ಹಂಪೆಯ ಕಂಗಳರ ಹಾಗೆ ಕೂಗುತ್ತ ಕೊಱಚುತ್ತ ಅಱಚುತ್ತ ಸತಿಸುತರೊಳಗೆ ಹೊಡೆದಾಡುತಿಪ್ಪರು (ವಚಸಂ. ೩೨೦-೧೦೬). ೨. ಕಿರಿಚು ; ಚೀರು : ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ಮೊಱೆಯೊ ಮೊಱೆಯೊ ಯೆನುತಾನು ಕೊಱಚಿದೊಡೆನ್ನನು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದನಾ ದುರುದುಂಬಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೧೮); ಕೊಱಚಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾಲಿ ಕೊರಳಂ ಕೊಱೆದು ತಿನುವಂ ಖಡ್ಗದಿಂದಂ ತಱಿದೊಟ್ಟೆ ಭೂತಗಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೬೩). **ಕೊರಚು** : ೧. ಮುಂಚೆ ನಗೆಯೊಳಗೆಂದ ಮಾತುಗಳ ನೆನಪಿಟ್ಟು ಮುಗಿಲಿನೊಳಗಿಂದು ಬಂದು ಮಿಂಚುಗಳ ಬಳಗ ಕಣ್ಣಿವುಟ ಕೊರಚುವುದೆನ್ನ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೫-೫).

ಕೊಱಚು₂ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಅಣಕ; ಮೂದಲಿಕೆ. 'ಕೊಱಚಾಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಱಚು₁]

ಕೊಱಟ್ಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೃಷ್ಣಕುಳೀನ ಕೊಱಟ್ಟೂರ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಸಗೋತ್ರಾ.ಭ್ಯಾಪರ್ (ಮೈಅಂ. ೧೯೧೨, ೨-೩೨ ; 550). [? + ಊರ್]

ಕೊಱಡು 'ಕೊಱಂಡು' ನೋ.

ಕೊಱಡುಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಡು ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸು; ಮರದ ತುಂಡೆಂದು ತಿಳಿ : ಮೆಯ್ಮಲವೇಱಿದ ತಪಸಿಯನೆ ಕೊಱಡುಗೆತ್ತವಯವದಿಂ ಮಾಱುದ್ದಿ ಕೊಳ್ವ ಮಱಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೮-೬೪). [ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು) + ಗಿಱು₁]

ಕೊಱಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊರಡು ಹೊಡೆ ; ಹಲುಬೆ ಹೊಡೆ : ಮೇಲೇಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಲಲಿದ] ಮುಗಿಲ ಹೇಱ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊದಱ]ನ ಮಾಲೆಗಳಂ ನೆಗೆದು [ಪಾಠಾಂ. ದ] ಕೊಱಡುಗೊಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಡವೊಲೆತ್ತಂ ಸಾಲಿಟ್ಟು ಪೆರಲವಟ್ಟೆಯೊಳಾಲಿಪರಲ್ತೆರಸು ಕೋರವನಿ ಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್] ಗಾರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೮; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೬೫ ನೋ). ೨. ಮರಗಟ್ಟು ; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು : ಕಂಟಣಿಪಿನಮಲರಿಸಿದಂ ಕುಂಟಣಿಯರ ಕೊಱಡುಗೊಂಡ ಮನಮುಂ ಮದನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೪೮). [ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು) + ಕೊಳ್₁]

ಕೊಱಡೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊರಡುಗೊಳ್ ೨ : ಸಂದ ಪಂಚಪದ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ ಪಠಿಸುತ್ತ ವಂದ ನಾಲಗೆ ಕೊಱಡೇಱೆ . . . ತನುವಂ ತೊಱೆದಂ ಮುನೀಶ್ವರಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೨೯). [ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು) + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಕೊಱತಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯಿಸಿಕೊಂಡವಳು; ಕೊಯ್ಸಿಕೊಂಡವಳು. 'ಮೂಕೊಱತಿ' ಪರಾ. [< ಕೊಱೆತ + -ಇ₂]

ಕೊಱಕೆ 'ಕೊಱಂತೆ' ನೋ.

ಕೊಱಪೊಬಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಾಸಿಯಗ್ಗ್ರ ಕೊಱಪೊಬಲೋಳು ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತರ್ಳ (ಕಇಅ. ೪೯-೫-೪೧;973). [ಕೊಱ₀ + ಪೊಬಲು (< ಪೊಬಲ್)]

ಕೊಱಮ 'ಕೊಱವ₁' ನೋ.

ಕೊಱಲಗುಂದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಗೆವರ ಭೀಮಂ [ಸು] ಭಟರಂಕರಾಮಂ ಮುಳುಗುನ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮುಳುಗುನ್ದ ಪ(ಂ)ನೆರಡಱ ಮನ್ನೆಯಂ ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೧೧ ; 995); ಪಗೆ[ವ]ರ ಭೀಮಂ ಶ್ರೀಮತ್ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ ಪುರಸ್ಸರಮಾಗೆ ತನ್ನಂದನಂ . . . ಶ್ರೀ ಸಿನ್ದರಸಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೨೧ ; 1029). [?]

ಕೊಱಲೆ, ಕೊರಲೆ, ಕೊರ್ಲೆ (ನಾ). ಸಾವೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಸ್ವಗ್ಗತಿ ಕೊಱಲೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.೩೩-೮) **ಕೊರಲೆ**: ಬರಗು, ನವಣೆ, ಹಾರಕ, ಸಾಮೆ, ಸಜ್ಜೆ, ಕೊರಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). **ಕೊರ್ಲೆ** : "ಗಮ್ಮುರ್ತ್ ಕೊರ್ಲೇಕಾಳು ಅಂದರೆ ನವಣೇಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೩೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರಲ್ ; ತೆಲು. ಕೊಱ್ರಾಲು; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಯ್ಲ; ಕುಇ. ಕ್ವೆರಿ]

ಕೊಱವ₁, ಕೊರಬ, ಕೊರಬು, ಕೊರಮ, ಕೊರವ₂, ಕೊರವೆ, ಕೊಱಮ (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ, ಬುಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾರುವ ಹಾಗೂ ಕಣಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ; ಕೊರಚ. 'ಕೊಱವಿ' ಪರಾ. **ಕೊರಬ** : ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೆಡುಕ : ನನ್ನಂಥ ಕೊರಬನಿಗೆ 'ಮಂಡೆಮಾರಿ' ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫); ನನ್ನಂಥ ಕೊರಬನಿಗೆ ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೨). **ಕೊರಬು**: ೧. ಕೊರಬುಜನರು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೮). **ಕೊರಮ** : ೧. ಮತ್ತೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊರಮ ಗೂಡೆಯು ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಹರಿಪೊತ್ತು ಮೆರೆದನು (ಅರ್ಜುವಿ. ೧೭-೨೮); ಕೊರಮರು ಬರುತಾರೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೬). ೩. (ಆಲಂ) ಆಷಾಢಭೂತಿ; ಘಾಟಿ : ಕಳ್ಳಕೊರಮ ಅವನನ್ನು ನಂಬಬಾರದು (ರೂಢಿ). **ಕೊರವ₂** : ೧. ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆಯ ಹೊಂದಿದ ಕೊರವರ ಕನಕನ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೧೮-೭; 1545); ಕತ್ರಿಗಳು – ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯವರು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಒಡ್ಡರು, ಡೊಂಬರು, ಕೊರವರು . . . ಕಟ್ಟುವರು (ಕಥಾಗ. ೫೮); ಇಬ್ಬರೆಂಡರನಾದ ಏಡಿಯ ಮುಳ್ಳಾದ ಕೋಡಗನಾದ ಕೊರವಾದ (ಗರತಿ. ೭೬).

ಕೊರವೆ: ೧. ವಿಚಾರವರಿಯದೆ, ಸತ್ತಿದ್ದು ಬದುಕಿದ್ದು ಕೂಡ ತಿಂಬು ವಂಥ ಕುರುಬರು . . . ಕೊರವೆಯರು ಮುಂತಾದವರು ಮಧ್ಯಮರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೨). **ಕೊಱಮ**: ೧. ಘೊಳ್ಳನೆಲ್ಲರ ನಗಿಸುವ ಕೊಱಮರ ವೇಷದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಿದೆವೆ ನಾವು (ಭರತ. ೧೯-೫೧).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱವ ; ತೆಲು. ಕೊಱವ]

ಕೊಱವ್ವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ (?): ಮರಿ ಮೂಗುರಿ ಕೊರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕ ರಲೆ ಕೊಱವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡುವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೯). [?]

ಕೊಱವಂಜಿ, ಕುರುವಂಜಿ, ಕೊರವಂಜಿ, ಕೊಱವಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರವರ ಹೆಂಗಸು ; ಕಣಿ ಹೇಳುವವಳು : ಕೊಱವಂಜಿ ಕಟ್ಟಳೆಯನು ಕೇಳಿಸಿದರು ಸ್ವೆವೆಜಗಾಗಿ ಸಭೆ ನಿಲುವಂತೆ (ಭರತ. ೧೨-೯೦) ; ಬಱಿದಱಿದೆನಂಬನಱಿತಂ ಕುಱುಬನಕೊಱವಂಜಿಯಱಿತದಂತವನಱಿತಂ (ಶಿತಿಸಾ. ೨೫೬). **ಕುರುವಂಜಿ** : ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ : ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗಳಿದ್ದವು : ಸದಿರ್, ಭಾಗವತಮೇಳ ಮತ್ತು ಕುರುವಂಜಿ ನೃತ್ಯನಾಟಕ (ಭಾರದ. ೫೫೫). **ಕೊರವಂಜಿ** : ೧. ಕರವರದ ಕೃಷ್ಣ ಮಾನಿನಿಯ ಮನ ತಿಳಿವುದಕೆ ಧರಿಸಿದನು ಕೊರವಂಜಿ ರೂಪವಾಕ್ಷಣದಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೬) ; ಜೋಗಿಯ ವೇಷ ಕೊರವಂಜಿಯ ವೇಷಗಳೂ ದಾಸಯ್ಯನ ವೇಷವೂ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೮). **ಕೊಱವಜ್ಜಿ** : ೧. ಅಂತೆ ಕೊಱವಜ್ಜಿಯ ರೂಪುಗೊಂಡಿರ್ದರುಂ ನಿಮ್ಮಱಿತಂದೇಬ್ಬ ನೆನುತಂ (ಬಂಹರಿ. ೯-೬೬ ವ) ; ಕೊಱವಜ್ಜಿಯ ವೇಷಮಂ ಕುಮಾರಿಯ ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ಕಳಿಪುವುದುಂ (ಮಹಾನೀ. ೮-೨೮ ವ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಕುಱವಞ್ಞಿ ; ತುಳು. ಕೊರವಾಜಿ ; ತೆಲು. ಕೊರವಂಜಿ]

ಕೊಱವಜ್ಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕೊಱವಡಿ 'ಕೊಱವಾಡಿ' ನೋ.

ಕೊಱವಣಿಯಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಱವಣಿಯಗ ನಾಗಪಾರಯ್ಯಂ ಬೆಳ್ವತ್ತದ ಗಾವುಣ್ಡಂ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೧-೧ ; 930). [?]

ಕೊಱವತಿ, ಕೊರ್ವಾತಿ (ನಾ). = ಕೊಱವಂಜಿ : (೬). **ಕೊರ್ವಾತಿ** : ಕೋಳೀಯ ತಿನ್ನೋ ಕೊರ್ವಾತಿ ಮನೆಗೋಗೀ ಕಂದಣ್ಣನಾಹೇ ಇಡಬಹುದೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೨). [ಕೊಱವ$_1$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಱವಾಡಿ, ಕೊಱವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನೈರಿತ್ಯ ಕೊಱವಾಡಿಯ ಮಂಗಲುರ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಏವ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸೀಮಾ ತು (ಇಆ. VIII, ೯೫ ; 444 ಕ್ರಿಶ). **ಕೊಱವಡಿ** : ಪಡುವ ಮನೆಯ ಹತ್ವಾರನೂ ನ(ಂ)ಮ್ಮ ಅರಮನೆಗೆ ತೆಱುವ ಕೊಱವಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿ ಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂ ಕಾಟಗ. ೪೫ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೧-೧೬ ; 1467). [?]

ಕೊಱವಿ, ಕೊರಮಿ, ಕೊರವಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಱವಂಜಿ ೧ : ಕೊಱವಿಯರ ರೂಪಿನಿಂದವರಱಿತಂ ಪೇಟ್ಟಪೆವೆಸುತ್ತುಮಟ್ಟರೆ (ನೇಮಿಪು. ೮-೫೨) ; ಆಱುವಿನ ಬಗೆಯಾವುದೆ ಕೊಱವಿ (ಶಿವಗೀ. ೬೯೭ ವ) ; ಕುಱುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾ ಪುರವರವೆಲ್ಲ ಕೊಱವಿಯರೆಂದವ ಧರಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೫೨) ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಕೂಸು ತಲೆಯಲಿ ಪೊತ್ತ ಗೂಡೆ[ಯು]ಮಲಿನ ವಸನದ ಸುತ್ತುಡಿಗೆ ತಲೆ ಜುಂಜು ಸೊಗಯಿಸೆ ಕೊಱವಿಯಾಂ ಬಂದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೨೧). **ಕೊರಮಿ** : ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಡುಕಿ ; ದುಷ್ಟೆ : ಈ ಕಣವೆ ಕೆಳಗಿನ ಕೊರಮಿಮಾನೇ ಎಗರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರ ಬೆಂಕು (ನಡದಾ. I, ೫೧೬). **ಕೊರವಿ** : ಕೋಳಿಗೆ ಬಂದ ಕೊರವ್ವೆಲ್ಲ ನಾನು ನಾ ಹೇಳಬಂದೆ (ಜಿದಾವ. ೧೯-೧೧) ; ಹಾಡುತ್ತ ಬರುವ ಕೊರವೀಯ ಕಂಡರೆ ಹಾದೀಯ ಬಿಟ್ಟು ಮರೆಯಾಗು (ಹಳ್ಳಿಯು. ೮೧) ; ಎದ್ದಾಳೊ ಕೊರವಿ ನದಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಳೋ ಕೊರವಿ (ಜಗೀತೆ. ೬೫). [ಕೊಱವ$_1$ + -ಇ$_2$]

ಕೊಱವಿತಿ (ನಾ). = ಕೊಱವಂಜಿ : (೬). 'ಕೊರವಿತಿ' ಪಠಾ. [ಕೊಱವ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಱಿ 'ಕೊಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊಱಿಕುಂದ, ಕೊರಿಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಱಿಕುನ್ದ ವಿಷಯೇ ಪೆಣ್ಣೂರ್ನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧-೪೫ ; 610) ; ಶ್ರೀಮತ್ ದಿನಯಾದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಱಿಕುನ್ದಾಳ್ಕೆ ಮೂನೂಱುಂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೨-೧೩ ; 700). **ಕೊರಿಕುಂದ** : ಕೊರಿಕುಂದ ಭಾಗೇ ಪುಲ್ಲಿಪೂರನ್ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧-೨೫ ; 570). [?]

ಕೊಱಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಱಿಯರ ಮುಗಮ್ಪುಣಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೯೨-೧ ; ?). [?]

ಕೊಱುಗೊಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೊಱುಗೊಳಿ ಬಸಲೆ ದೊಗ್ಗಳೆ ಹಗ್ಗೊಳಿಯು ಅರೆ ಹೀರೆ ತೊಂಡೆಯ ಕಾಯಿ (ದ್ವಾದಶಾ. ೩೪-೭೭೮). [?]

ಕೊಱೆ$_1$, ಕೊರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಯ್ಯು ; ಕತ್ತರಿಸು ; ಭೇದಿಸು : "ಕೊಱೆ - ಖಂಡನೇ, ಧಾನ್ಯಭೇದೇ ಚ (ಹಾರಕ)" (ಶಮುಧಾ) ; ನಡುವಂ ಕೊ[ಪಾಕಾಂ. ಕಾ]ಱೆ ಕುತ್ತಿ ಕುರುಳ್ಗಳಂ ತಿಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೧೦) ; ಕಿರೀಟಿಯ ಕಿರೀಟವಂ ಕೊಱೆದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೧) ; ಕೊಱೆ ಕೊಱೆ ಸೀಳ್ಸೀಳೆನುತ್ತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧) ; ಸಂದಿ ಸಂದಿಯಂ ಪರಿಂದಂ ತಱಿಯೆನೆ ಗರಗಸದಿಂದಂ ಕೊಱೆಯೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೩) ; ನಿನ್ನ ಕೋಡ ಕೊಱೆಯದೆ ಬಱಿದೆ ಬಿಟ್ಟಪೆನೆ (ಹರಿಕಾ. ೮-೨೧) ; ಪರಘಾಯವನು ವಂಚಿಸಿ ಭಟರ ಕೊಱೆದೆತ್ತುವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೩) ; ಸುರಿದ ಕರುಳ, ಒಱೆದ ಬಸೆಯ, ಕೊಱೆದ ಸುಂಟಿಗೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೧-೧೬). ೨. ತೂತುಮಾಡು ; ರಂಧ್ರಬೀಳಿಸು : ಹಾವು ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದು ಬದುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಎ. ೯-೬೨) ; ವಜ್ರದುಂಬಿಗಳು ಹದ್ದಿದಿರನು ಕೊಱೆವೊಡೆ (ಮೋಹತ. ೬೫-೪೦) ; ಜರಿವ ಜಲ ತಡೆದಿದ್ದ ಗಿರಿಯನೇ ಕೊಱೆಯಿತ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೭) ; ಗರುಡನ ಗೃಹದೆ ನಾಗರಮುಱಿ ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದುಳಿವುದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೦೭). ೩. ಕೊರತೆಯಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : (೬). **ಕೊರೆ**$_1$: ೧. ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ಕೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮ, ಸಮಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೫೬). ೨. ಮರವು ಹಣ್ಣುಗಳುದುರಿ ಎಲೆ ಕೆದರಿ ಮುನ್ನ ಕೊರೆಕೊರೆದು ಹುಳುತಿಂದು ಬೇರೊಣಗಿದಂತೆ (ಕವಿತಾ. ೬೫-೭). ೩. ಇರಿ ; ಚುಚ್ಚು : ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕವನಲ್ಲವೆಂಬುದು ನನಗೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ಅಲಹೂ. ೧೨೦) ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು (ಪುನರು ೮೧). ೪. ಕೆತ್ತು ; ಕಂಡರಿಸು : ಆಡುವ, ಹಾಡುವ, ಬರೆಯುವ, ಕೊರೆಯುವ, ಕಟ್ಟುವ ಕಲೆಗಳ ಪೂಡಿಸುವ (ಹೊಂಗಳು. ೧೦-೨೩) ; ಮದನ ಕೈಗೊಂಬೆಯು ಬೇಲೂರು ಗುಡಿಯೊಳು ಕೊರೆದವರಾರು (ಇಂಚಾಪ. ೯೩-೫೪). ೫. ಕುಕ್ಕು ; ಕೋರೈಸು (?) : ಕೊರೆವ ಕರ್ಣ ಬರೆಹನೆಲದಳಿವುಳಿವ ತಿರ್ದುಗುಂ (ಕಾಲೂರ. ೪೨-೫೩). ೬. ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಗೀಚು, —ಹತ್ತಿಸು : ಸಿಗರೇಟನ್ನು ತುಟಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು ಹಚ್ಚುತ್ತ (ಸಮಜೀ. ೧೦೪) ; ಬೀಡಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೪೨).

೭. (ಆಲಂ) ಬೇಸರದಿಂದ ಗೀಚು : ಇಂದು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ತಪ್ಪು ಹೊರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬). ೮. (ಆಲಂ) ಬೇಸರ ಬರುವಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಮಾತನಾಡು : ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಂಗಳಗೀತೆಯನ್ನು ಹಾಡುವ ಬದಲು ಅಶುಥ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱೈ ; ಮಲ. ಕುಱ ; ಕುಇ. ಕ್ರಾಪ]

ಕೊಱೆ$_2$, ಕೊಱು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತು; ತಿರುಗು; ಭ್ರಮಿಸು: "ಕೊಱೆದುದು – ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಶಮುದ. ಷ೦. ೨). **ಕೊಱು** : "ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಱು [ಪಾಠಾಂ. ಱೆ]ದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿದರ್ಥಮಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಕೃ. ೯೦). [?]

ಕೊಱೆ$_3$, ಕೊರೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಿಯಾದುದು; ಕಡಮೆಯಾದುದು. ೨. ಕೊರತೆಯಾದುದು; ನ್ಯೂನತೆ: ಬಂದರೊಳ್ಕೊಱೆಯಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಳಿರ್ದರು ಕಂದರ್ಪನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೪೨). ೩. ಉಳಿದುದು; ಮಿಕ್ಕುದು; ಬಾಕಿ : (ಶಿ). **ಕೊರೆ$_3$**: ೨. ಕೊರೆಗಳಂ ತಿದ್ದಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬–೧೧); ಅಳವಿನುಂ ತಿಳಿವಿನುಂ ಕೊರೆಯನಾಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ಕಾಣದಳವಳಿದನೆನೆ ಕೇಳ್ವುದೇನಂ (ಸೌನಂದ. ೬–೪೬); ಕೊರೆಯಾವುದಾವೂರ ಸಿರಿಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭–೨೬).

ಕೊಱೆ$_4$, ಕೊರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು : (ಶಿ). ೨. ತುಂಡು; ಚೂರು: (ಶಿ). **ಕೊರೆ$_4$**: ೨. ಆ ಕೊರೆ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಂದು (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೪); ಬೀಡಿಯ ಕೊರೆಯನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆಸೆದು (ಮಣ್ಣುಹ. ೮೯). ೩. ಭರ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ಅರಕಳಿ : ರಾಗಿ ಕೊರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಱೆ$_1$]

ಕೊಱೆ$_5$, ಕೊರೆ$_5$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ: "ಕೊಱೆ – ಖಂಡನೇ, ಧಾನ್ಯಭೇದೇ ಚ (ಹಾರಕ)" (ಶಮಧಾ); ಜವೆ ಜೋಳಂ ಕೊಱೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೬); ಕೊಱೆಯೆಂಬುದುಂಟು ಅಖಿಳ ಧಾನ್ಯಂಗಳ ಒಳಗೆ (ರೇವಣ. ೨೨–೫); ಕೊಱೆಯುಂಟು ಧಾನ್ಯದೊಳ್ (ಸಿದ್ಧೇಷು. ೨–೧೭). **ಕೊರೆ$_5$**: ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಬಿಳಿಹೂಲಿ, ಕೊರೆ, ಸಣ್ಣಹೂಲಿ, ನೆಲಮಾಗಳಿ, ಚೋರ (ವೈಶಿಗಿ. ೩೭–೭೪೬).

ಕೊಱೆ$_6$ (ನಾ). ತಿರುಗಾಡುವವನು; ಸುತ್ತುವವನು. 'ತಿಱುಕೊಱೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಱೆ$_2$]

ಕೊಱೆ$_7$ 'ಕೂಱೆ' ನೋ.

ಕೊಱೆಕೂಲಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ : ಕರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೆಱೆಯನಂ ಕೊಱೆಕೂಲಿಗೊಂಡಸೋ ನಾಳೆ ಮಿಕ್ಕುದನಗೆಯ ಬಾರದೇ ಎಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೩೯). [ಕೊಱೆ$_5$ + ಕೂಲಿ]

ಕೊಱೆಕೂಳು (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗೆ ಹಾಕುವ) ಕಾಳಿನ ಆಹಾರ; ಎರೆ; ಗ್ರಾಸ: ಬ್ರಹ್ಮಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿಳಿಗೆ ಕೊಱೆಕೂಳಾದ ರುದ್ರನಾಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳಾದ (ಅವಚಂ. ೫–೧೫); ಕೊಱೆಕೂಳಿನಾಸೆಗೆ ಮಱೆದು ನೀನೊಱಗಲು ಗಱು ಸಹವಾಗಿ ನುಂಗುವುದು ಕಂಡಾ (ಶಿವಗೀ. ೬೬೩). [ಕೊಱೆ$_5$ + ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿದುಳಿದ ಸೌದೆಯ ತುಂಡು; ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ : ಕಱೆಗೊರಲನ ಕಣ್ಣ ದಳ್ಳುರಿಯಲಿ ಬೆಂದ ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿನಗೇಕೆ ಪಂತ (ಮೋಹತ. ೧೨–೨). [ಕೊಱೆ$_5$ + ಕೊಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೊಱೆತ, ಕೊರೆತ (ನಾ). ೧. ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕುಯ್ಯುವಿಕೆ : (ಶಿ). **ಕೊರೆತ**: ೧. ಒಳಗಿನ ಕೊರೆತವು ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿದ್ದು (ಮುನಿಮಾ. ೬); ಕೊರುಗುರ್ಗಳ ಕೊರೆತ (ಕಾಲೂರ. ೯೬–೧೯೦). ೨. ಕಂಡರಣೆ; ಕೆತ್ತನೆ: ಸಾಲಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಬಾಗಿಲುಗಳಿರುವಂತೆ ಕಮಾನು ಕೊರೆತಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತದು (ಕಾಬಝೂ. ೭). ೩. (ಆಲಂ) ನೀರಸವಾದ ಹಾಗು ದೀರ್ಘವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಿಂಸೆ : ಅವರ ಮಾತಿನ ಕೊರೆತಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವರು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸಿಗಲು ಅಂಜುತ್ತಾರೆ. (ಒಂಟಿದ. ೬೬); ನಾ ಹೇಳೋದು ಒಣ ವೇದಾಂತವಾದರೆ ಒಣವೇದಾಂತ; ಕೊರೆತ ಆದರೆ ಕೊರೆತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೭).

[ಕೊಱೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕೊಱೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಮಾಡು : ತರತರದ ಭುವನದೊಳು ನೆರೆದ ಜೀವರನೆಯ್ದೆ ಕೊಱೆದಱಿದುವುರುಪಿದಾತನ ಪಾತಕಂ ಹರಹರ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಚರಣ ಪೂಜನದಿಂದೆ ಹರೆದು ಗಣಪದವೆಂದ (ಸಾನಂಚ. ೩–೭೨). [ಕೊಱೆ$_3$ + ತಱು$_1$]

ಕೊಱೆಪಲ್ 'ಕೊಱೆವಲ್' ನೋ.

ಕೊಱೆಮೈನವಿರ್ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುವ ಮೈಗೂದಲು; ನಿಗುರಿದ ರೋಮ: ಒಱಗಾಳ್ವೆಱದಲೆ ಕೊಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಱೆಯ]ಮೈನವಿರಿಂದ ತುಱುಗಿದ ಮುಸುಮೊಗ ಪಣ್ಣಾ ತೆಱನಱಿಯದ ಕೂಟದೆಮ್ಮವನಿವನಿರೆ ಮಱೆವರೆ ಪಣ್ಣಳಿದಿರೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೪–೭).

[ಕೊಱೆ$_1$ + ಮೈನವಿರ್ (< ಮೆಯ್ನವಿರ್)]

ಕೊಱೆಯ (ನಾ). ಕೊರೆಯಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಕೊರತೆಯುಳ್ಳವನು. 'ಮೂಕೊಱೆಯ' ಪರಾ. [ಕೊಱೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೊಱೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೊರಲೆಯ ಅಕ್ಕಿ; ನವಣೆಯ ಅಕ್ಕಿ (?) : ಸಿತ ಸರ್ಷಪದೊಳ್ ಕೊಱೆಯಕ್ಕಿ ದಾರ್ವಿಯುಂ ಬೆರಸು (ಖಮುದ. ೮–೪); ಕಿಱುದೆಂಗಿನ ಬೇರಂ ತಾಂ ಕೊಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಱೆ]ಯಕ್ಕಿಯೊಳಾಡಿ ನಳಿಯೊಳಟ್ಟಂಬಲಿಯಂ ಸುಱಿಯೆ ವರುಷಂಬರಂ ಜನಮುಱಿಯಲ್ ವಿಷಮಿಲ್ಲಂ (ಖನುದ. ೧೬–೧೬೨). [ಕೊಱೆ$_5$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಱೆವಲ್, ಕೊಱೆಪಲ್ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಹಲ್ಲು; ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲು : ಕೊಱೆವಲ್ ಬತ್ತಿದ ಕಾಲ್ ಪಿಂಬಱಿಗೇಸಂ ನೆಕ್ಕಿದವು ಪೊಕ್ಕಿರ್ದ ಬಸಿಱ್ ತೆಱೆದ ಮುಖಕುಹರವರ್ದಿಸೆ ಪಿಱಿತಿನಿಗಳ ಬಳಗವೆಯ್ದೆ ತಂದುದು ಮುನಿಯಂ(ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೫). **ಕೊಱೆಪಲ್**: ಕೊಱೆಪಲ್ಲ ಕುಳಿರ ಹೇಮಂತನ್ ಪೊಟ್ಟುಬರೆ ಮುಪ್ಪಾಗಿ ಎಳಚಿಗುರ ಚೈತ್ರಂಗೆ ಬಱುವಿಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ಅಕ್ಷತಾ. ೨೭–೨೨). [ಕೊಱೆ$_1$+ ಪಲ್]

ಕೊಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗು; ಹೋಳಾಗು : ಶತಖಂಡಮಾಗೆ ನಿಜಶರಹತಿಯಿಂ ಜಾಂಬವ ಶರಂಗಳಂ ಕಡಿದನನಾದ್ಯತನದಱ ಪಿಳ್ಕುಮಲಗುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೊಱೆವೋಗಿ ಕೂಡೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುದಿನಂ (ಮಹಾಸೇ. ೭–೩೮). [ಕೊಱೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೊಱೆಸು 'ಕೊಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊಱೆಯಿಸು, ಕೊರಿಯಿಸು, ಕೊರೆಯಿಸು, ಕೊರೆಸು, ಕೊಱೆಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು : (ಶಿ). **ಕೊರಿಯಿಸು** : (ಶಿ). **ಕೊರೆಯಿಸು** : (ಶಿ). **ಕೊರೆಸು** : ಆಯೆಮ್ಮ ಕೋಡ ಕೊರೆಸಿರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೭). **ಕೊಱೆಸು** : ಪರಸತಿಯ ಬೇಟದಲಿ ಮಾನವನು ಕೊರಳ ಕೊಱೆಸಿದನೆಮ್ಮ ಗಂಡನ(ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೧).

ಕೊಱೆಯಿಸಿಕೊಳ್, ಕೊಱಸಿಕೊಳ್, ಕೊಱೆಸಿಕೊಳ್ = ಕುಯ್ಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಱಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾದರೆಮ್ಮವರು; ಕೊಱೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾದರೆಮ್ಮವರು (ಬಸವ. ೨೫೫); ದುರುಳರಾವಣಕೀಚಕಾದಿಗಳಿರದೆ ಪರಸತಿಗಳುಪಿ ಕೊರಳನು ಕೊಱಸಿಕೊಂಡರು (ಅಮೃತ. ೨–೯೩); ಕೊಱೆಸಿಕೊಂಬರು ಕೊರಳನೆಂತಹಱಿಗುಱಿಗಳಕಟಕಟ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧೨).

[ಕೊಱೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಟ್ (ಗು). ಕೊಳೆತು ಅಜಗಿಜಯಾಗಿರುವ; ಅಸಹ್ಯವಾದ; ಕೊಚ್ಚೆಯಾದ. 'ಕೊಟ್ನಿಣ', 'ಕೊಟ್ಬ್ರುದುಳ್' ಪರಾ. [?]

ಕೊಟಕ, ಕೊಳಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆಯುಳ್ಳವನು, ಹೊಲಸಾದವನು; ಹೇಸಿಗೆಯಾದವನು: ಬೆಳುಕಂ, ತೊಳಕಂ, ಕೊಟಕಂ (ಶಮದ. ೨೫೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮಂಡಲದ ಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕೊಳಕುಮಂಡಲದ ಹಾವು: ನವಹಯ ಪಿಟ್ಟಂ ಕೊಂಡೊಡನೆ ತೊಟಸಿ ತಿನಲಕಿಮಂಡಿತಮದು ಕೊಟಕನುಗ್ರವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ ೧೦-೭೩). **ಕೊಳಕ**: ೧. ಅವರು ಸೋಮಾರಿ, ಹೆಡ್ಡ, ಕೊಳಕ, ಕ್ಕಲಿ ಹಾಯುವವರು ಎಂಬುದು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ವೃಸರ್ವ. ೨೧); ಆವನು ಕೊಳಕ ಆವನ ಮೇಲಿನ ಗಾಳಿ ಬೀಸಬಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯೂ ಅನೇಕರಿಗಿದೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೭). [ಕೊಟಕು + -ಅ]

ಕೊಟಕು, ಕೊಳಕು (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆತುದು; ಹೊಲಸು; ಹೇಸಿಗೆ. 'ಕೊಟಕ' ಪರಾ. **ಕೊಳಕು**: ೧. ಕಳೆದ ಬಟ್ಟೆ ತೊಳೆದಂತೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವುದು ಮಲಿನ ಕೊಳಕು (ಅರಳು. ೩೯೧); ಇಂದಿನ ಕಳಸಾಪುರವೆಂದರೆ ಕೊಳಕಿನ ಕೊಂಪೆ (ಕಳಹು. ೧೦೬). (ಗು). ೨. ಕೊಳೆಯಾದ; ಹೊಲಸಾದ: ನೀನು ಹೀಗೆ ಕೊಳಕು ಜನರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಏನೂ ಸರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಮೋಹ. ೩೨). [< ಕೊಟ₁ + -ಕು?]

ಕೊಟಚೆ, ಕೊಳಚೆ (ನಾ). = ಕೊಳಕು: ತೃಷಾವಿಷಾದಮಂ ಕೊಟಚೆಯ ನೀರೊಳೀ ಕಳೆವರೆಂದೊಡೆ (ಚಕವ. ೧-೩೭). **ಕೊಳಚೆ**: ಕೊಳಚೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಪನಜಸುವಂ ಮರುಳೆ (ಬಸವ. ೫೩೪); ಹೊಂದೆದ್ದು ರಕುತದ ಸಾಲುಗೊಳಚೆಯ ಕರುಳ ಕುಸುರಿಯ ಬಸಿವ ನೆಣವಸೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೧); ಸ್ವರ್ವದಿಯಂ ಕೊರ್ದಿರ್ಪವಕ ಕೀಲ್ಕೊಳಚೆಯ ಕೊಳೆನೀರ್ಗೊಲ್ವನೇ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೨೯); ಹೊಂಡದ ಕೊಳಚೆಯ ನೀರನು ಕುಡಿದರು ಕಪ್ಪೆಗದೆಷ್ಟು ಕಿಂಕಾರ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೬-೫೦). [< ಕೊಟ₂]

ಕೊಟಲ್, ಕೊಳಲ್, ಕೊಳಲು (ನಾ). ಬಿದಿರ ಕೊಳವೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಊದುವ ವಾದ್ಯ; ವೇಣು: "ಕೊಟಲ್ - ವೇಣುವಾದ್ಯ. (ಕೊಳಲೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಕುಳಂ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎಳ್ಳ ಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಟಲ ಝುಂಕಾರದ ಪಣಿಗಳ್ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೦-೧೨); ದೆಂಟನೂದುವಂಗೆ ಕೊಟಲ್ ದೊರೆಕೊಂಡು ದೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೫೦); ಮುರಹರನ ಕೊಟಲ ಸನ್ನೆಯ ವರರವಕನುಸರವಿಪೆಂಬಿನಂ (ಜಗವ. ೪-೧೧೫); ಕರಡೆಯು ಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಟಲ ಪಳವದ . . . ಕಿನ್ನರದ ಸರಮ ಸರವೂ ಕೊಟಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೦೪). **ಕೊಳಲ್**: ತ್ರಿಭಂಗಿಯಿಂದಂ ನಿಂದು ಒಪ್ಪುತಿರ್ಪಂದು ಪೊಸ ಕೊಳಲಂ ಕೊಳುತ್ತಂದು . . . ಅಧರದೊಳ್ತಂದಿರಿಸಿ ಕೊಳಲನೊಪ್ಪದಿಂ (ಅನಾರ. ೧೫೧-೧೪). **ಕೊಳಲು**: ಸನೆಯದೂದುವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ಕೊಡಿಗೆ ಎಸೆವುತಿರೆ (ಬಸಕ. ೯-೧೮೨); ಕೊಳಲನೂದುತ್ತಾ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಗೋಪಿಯ ಕಂದ ಕೊಳಲನೂದುವುದು ಬಲು ಚೆಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೩-೧); ಕೊಳಲಿಗೆ ಪಶು ಮಿಗ ಘಂಟೆಗೆ ಹಸುಳೆ ಜೋಗುಳಿಗೆ ಸರ್ಪ ಸುನಾಗಸರಕೆ (ಭರಚ. ೧-೮೮); ಕೊಂಬು ಕೊಳಲು ನಾಗಸರ ಭೇರಿ ತಂಬಟೆಯೊಂಬುಳಿ ಬುರುಗು ಡಿಂಡಿಮದ (ಕಂಠವ. ೮-೧೯); ಎಳೆಯ ಮಾವಿನ ಮರಕ ಕೆಳಗೆ ಕೊಳಲನೂದುತ ಗೊಲ್ಲಗೌಡನು (ಗೋಹಾಡು. ೩೧); ಕೊಳಲೂದಿದ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಪುಟಿಯಿತು (ನಲಮು. ೪೦). [ದೇ. ? ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಟಲ್; ತೆಲು. ಕ್ರೋವಿ]

ಕೊಟವಿ, ಕೊಳಚೆ, ಕೊಳವಿ, ಕೊಳವೆ, ಕೊಳಾಯಿ, ಕೊಟವೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪೊಳ್ಳಾದ ಉದ್ದನೆಯ ನಾಳ, —ನಳಿಕೆ "ಧವುನಿಯೆನೆ ಕೊಟವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೫೦); ಕೊಟವಿ, ಉಟುಗು, ಬೆಟುಗು, ಮೊಟಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೫೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೊಳಚೆ**: ೧. ಇದನ್ನು ಮಳದ ಕೊಳಚೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಚೀನಬಾ. ೧೫). **ಕೊಳವಿ**: ೧. ಇದಾಪಾಸನದ ಕೊಳವಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೧೭); ಅದ್ದಿ ಧಿಂಕಿಟ್ಟು ಗಗನಕೆದ್ದುದು ಕೊಳವಿಯೊಳೊಗೆ ಬೆಂಕಿ ನಾಲಗೆ ನೀಡುವಂತೆ (ಭರಚ. ೨೪-೩೫); ಕುಂಕಮದ ಕೊಳವಿಗಳಂ ಕರಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬೧-೧೫). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಚಟಾಕು: ದರವು ಮಾತ್ರ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಐದು ಕೊಳವಿ (ಚಟಾಕು) (ಪ್ರಸ. ೬). **ಕೊಳವೆ**: ೧. ಬಿದಿರೊಳಗೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಹದವ ಬಳಕದಬ ಮೇಲದಂ ಮತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳವೆಯುಂಟದಿ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೭); ಕುಂಕುಮ ರಸದುಂಬಿ ಕೈಯಂಡೆಯ ಕೊಳವೆಯ ಚಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೫). 'ಕೊಳವೆ ಬಾವಿ' ಪರಾ. **ಕೊಳಾಯಿ**: ೩. ನೀರಿನ ನಲ್ಲಿ; ನಳ (ಉಳ): ಸರೋಜ ನೀರಿಗಾಗಿ ಕೊಳಾಯಿ ಬದಿಗೆ ಹೋದ ಸಂಜು ನೋಡಿ (ಪತಿ. ೧೪); ನೀರಿನ ಕೊಳಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೦೬). **ಕೊಟವೆ**: ೧. (?).

[ದೇ. ? ತಮಿ. ಕುಟ್ಟಿ, ಕುಟಾಯ್; ಮಲ. ಕುಟ; ತುಳು. ಕೊಳವೆ, ಕೊಲವೆ, ಕೊಳಾಯಿ; ತೆಲು. ಕೋಲು, ಕ್ರೋಲು]

ಕೊಟವಿಮಿಂಟಿ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಲು ಹರಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಮಣಿಗುಬ್ಬಿಯಂ ಕೊಟವಿಮಿಂಟಿಗ ಳಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಹಲ್ (ಚಕವಂ. ೪-೨೦). [ಕೊಟವಿ + ಮಿಂಟಿ]

ಕೊಟವೆ 'ಕೊಟವಿ' ನೋ.

ಕೊಟಾಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಿಟ್ಟೋಜ ರಾಯುತ್ತ ಕೊಟಾಗಾಲ ಗಂಗಯ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೫; 1037). [?]

ಕೊಟುಂಗೆಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಕಾಣಿಕೆಯುಂ ಕೊಟುಂಜಿಗೆಟ್ ಯುಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ವಂ (ಸೌಇಎ. ೧೫೩೪, ೩೨೭-೪೯; 1075). [?]

ಕೊಟುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜನ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕೊಟು(ಟೂ)ರ್ ನ್ನಾಡು ಗ್ರಾಮಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೩೭-೪; ೫ನೆಯ ಶತ).

[? + ಊರ್]

ಕೊಟ್₁, ಕೊಳ್₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟು ನಾರು; ಹೊಲಸಾಗು; ಕೊಳೆ ಯಾಗು: "ಕೊಟ್ - ಚೀರ್ಣೇ, ಕಾಯಮಲೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಟ್ [ಪಾಠಾಂ. ?]ದ ಪುಲ್ಲದರ್ಕಂ ತೊಟ್ಟವಂತನಿತುಮಂ ಕೊಟ್ಟದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೧೨); ಎನಿತೊಳವು ಕೊಟ್ಟವ ಪದುಳಗಳನಿತಟ ದುರ್ಗಂಧಮವರ ಮೆಯ್ಯ . . . ನಾತಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦); ಪಿರಿಯ ಸಿರಿಯಂ ಜನಾಗಡು ಪರಿಣತೆಮುತಿ ಕೊಟ್ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್]ದ ಪುಲ್ಲದಕ್ಕಂ ಬಗೆನಂತಿರೆ ಬಗೆದು (ಅಜಿಪು. ೨-೧೧೩); ಎಷ್ಟು ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕೊಳ್₁**: ೧. ಕೊಳತ ಬೆರಳನು ಧುಕ್ತಲೀಪದೊಳುಳುಹಿದೊಡೆ ಕೆಂಡೀಕೆ ಚಿತ್ರದೊಳಳುಕಮುಸಭೋಗಿಸೆ (ಸಂಧಪ. ೩೩-೨೨); ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲದ ಊರು ಕೊಳೆತು ನಾರುವ ನೀರು (ಕನಕ. ೫೮-೩); ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಮನದೊಳು ಕೊಳೆವುತ ಡಂಬಕರೆಂಡರದು ಪ್ರತಿವೆ (ಭರಚ. ೧೭-೧೪); ಹಳಸದು ಕೊಳೆಯದು ಹುಳಿಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದು . . . ಅಮಳ ಸುಭಾಷಿತ ರಸವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೭-೧೦೦).

೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರು; ಕೊಳೆ ಬೀಳು: ಜನನಾಯಕನಾದ ಮೋಹನನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಜನರು ಸಹಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೯); ಅಂಥವರು ಅದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೯೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಟ್ಟ್ಯ; ಮಲ. ಕುಟಿಯು, ಕುಟಿಮ್ಮು; ತುಳು. ಕುರೆ. ಕುಂ; ತೆಲು. ಕ್ರುಳ್ಳು]

ಕೊಟ್ಟ್$_{2}$, ಕೊಳ್$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆತುದು; ಹೊಲಸು: "ಕೊಟ್ = ಜೀರ್ಣೇ, ಕಾಯುಮಲೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕೊಟ್ಟಿಯುಂ ಬಿಣ್ಪುಂ ಲೋಳೆಯುಮಳವಲ್ಲದ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬); ತನುಸೌಖ್ಯಮಕ್ಕುಮಕ್ಕುಮೆಂದೆನಿತೆನಿತಂ ತೊಳೆದೊಡಮದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ ಸಹಜಂ (ಸಮುಪ. ೬-೩೦); ತೊಡಲ ಕೊಟ್ಟಿಯುಂ ಪುಟುಗಳುಂ ಸುರಿಯೆ (ಜೀವಸಂ. ೪೩-೧೧). (ಗು). ೨. ಕೀಳಾದ; ಅಧಮವಾದ. 'ಕೊಟ್ಟಿಗಬ್ಬ', 'ಕೊಟ್ಟಿದೆಯ್ವ' ಪರಾ. **ಕೊಳ್$_{2}$**: ೧. ಬಿಲದಿ ಮುಳುಗಲು ಕೊಳೆಯ ಕಾಯದ ಮಲವು ಪೋಗುವುದಾಗಲೇ (ಗಗಪಾ. ೯-೪೫). ೩. ಕೆಸರು; ರಾಡಿ; ಕೊಚ್ಚೆ: ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ ಕೆಯ್ಗಳು ನೆರೆಯ ಪಾಲೊ ಅಥವಾ ಕೊಳೆಯ ಪಾಲೊ ತಾನಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಹಪ್ಪರ. ೨೪-೧೦); ಎಮ್ಮೆ ಕೋಣಗಳಾಟ ಕೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಟೆಯೊಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೧-೨೫೩).

ಕೊಳೆಹಾಕು = ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸು: ಅವನನ್ನು ಅದೇ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಟ್$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿಗಂಪು (ನಾ). ಕೊಳೆತದ ನಾತ; ಹೊಲಸು ವಾಸನೆ; ದುರ್ಗಂಧ: ಕೊಟ್ಟಿತೊಸರುತಿರ್ದಾ ಮೆಯ್ಯನ್ ಎಲ್ಲ ಬತ್ತಲೆಗೆಯ್ದು, ನಮುಗದಱ ಕೊಟ್ಟಿಗಂಪು ಬಡಿವುದನ್ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳಲ್ . . . ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರ್ಪರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೯-೩೯೮). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಕಂಪು]

ಕೊಟ್ಟಿಗಣ್, ಕೊಳೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣು; ಹೊಲಸು ಕಣ್ಣು: ಕೊಟ್ಟಿಗಣ್ಣುಂ ದಿಟ್ಟಬಾಯುಂ ಕೂಡಿದವುರ್ಬುಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫). **ಕೊಳೆಗಣ್ಣು**: ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಕೊಳೆಗಣ್ಣು, ಹುಳುಗಣ್ಣು (ಕುಕಸ. ೩೨೮). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಕಣ್]

ಕೊಟ್ಟಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಕಬ್ಬ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾವ್ಯ: ನಿರರ್ಥಮಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಿಗಬ್ಬಮನುಬ್ಬರಮಾಱ್ಪ ಗರ್ವದಿಂದೆಸೆವನನಿಕ್ಕು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಡಾಗರೆ ಮತ್ತೆ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೬೪). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಕಬ್ಬ$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿಗಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕೆಟ್ಟಕವಿ: ಮಹಾಕವೀಂದ್ರ ಮಾಧವನೆಣೆಯಪ್ಪೆನೆಂಬ ಕೊಟ್ಟಿಗಬ್ಬಿಗನಿನ್ನಯ ಗರ್ವಮೆಂತುಟೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೬). [ಕೊಟ್ಟಿಗಬ್ಬ + -ಇಗ]

ಕೊಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯಾಗು; ಮಾಸು; ಹೊಲಸಾಗು: ಕುಸುಮಘಟಾನ್ವಿತ ಕೊಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಸೀರೆಯಂ ಪೊದೆದು ವಸ್ತ್ರಮಂ ಧನಮುನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಗುರುಕುಲಕ್ಕೆ . . . ಪೋಪಳ್ (ಜಾತಕ. ೧೯-೧೬). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿದುಪ್ಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತುಪ್ಪ; ಹೊಲಸು ನಾರುವ ತುಪ್ಪ: ಕುದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದುಪ್ಪಮಂ ಕುದಿದ ದುಗ್ಧದೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಗೊಂಡು ಕಾಸಿದೊಡಂ ಮೇಣ್ ಸದಗುಪ್ಪೆ ಬೆರೆದದಂ ಕಾಸಿದೊಡಂ ಕಸ್ತುರಿಯ ಗಂಧಮಂ ಗೆಲಲಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೦). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ತುಪ್ಪ]

ಕೊಟ್ಟಿದೆಯ್ವ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ದೈವ; ಹೀನದೇವತೆ: ಮಾಂಗೆ ಮುಸಱಿಗೆಯನಿಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೬). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ದೆಯ್ವ]

ಕೊಟ್ಟಿನಾಱು, ಕೊಳೆನಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆತು ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ಬರು; ಗಬ್ಬುನಾರು: ಅಗುರ್ವಿನ ಕೊಟ್ಟಿನಾರ್ಪ ಕೋಟ್ಯಸಬಿ ಬಾವಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೪೩); ಜಲಧಿಯೊಳು ಕಪ್ಪೆ ಸತ್ತೊಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲಮಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಿನಾರ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೦); ಇಂದಿನಿರುಳೊಳ್ ಮೂವರ್ಮಂತ್ರಿಗಳ್ ತನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟಿನಾಱುವ ಕೆಸಱುಳ್ಳ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಮುಳುಗಿಸಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೧೮); ಕಟ್ಟಿದ ಪಲ್ಗಳಟ್ಟಡೆಯ ಕೀಟಗಳಿಂ ಕೊಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಬಾಯ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೮೪). **ಕೊಳೆನಾಱು**: ಪುಳಿತುದು . . . ಪಲವು ದಿವಸಮಿರ್ದುದು ಕೊಳೆನಾರ್ವುದು ರುಚಿಯಲ್ಲದ ಪಿಂಡಂ ಕುದಿರೆಗೆ ತಾಂ ಪೊಲ್ಲದೆನಿಪ ಕವಳಮನಿಕ್ಕಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೮೧). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ನಾಱು$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿನೀರ್, ಕೊಳೆನೀರ್ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನೀರು; ಮಲೆತ ನೀರು; ಹೊಲಸಾದ ನೀರು: ಹೊಲೆಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ . . . ಕುಡಿಯಂ ಕುಲಹೀನನಾಗಿಯುಂ ಕೊಗಲ ಕೊಟ್ಟಿನೀರನೆಂದೊಡಕ್ಕುಮ ಕುಡಿಯಲ್ (ಸಮುಪ. ೬-೧೯). **ಕೊಳೆನೀರ್**: ಸ್ವರ್ಣದಿಯಂ ಪೊರ್ದಿರ್ಪವಂ ಕಿಳ್ಗೊಳಚೆಯ ಕೊಳೆನೀರ್ಗೊರ್ಲ್ವನೇ (ಪಾಪ್ರಾಕ. ೨೯). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ನೀರ್$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿನೆತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೊಲಸಾದ ನೆತ್ತರು; ಕೆಟ್ಟ ರಕ್ತ: ಹಡಿಕೆಯ ತಾಣಮೆಯ್ದೆ ಕೊಟ್ಟಿನೆತ್ತರ ಕೀವಿನ ಭಾಜನಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೩೦). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ನೆತ್ತರ್]

ಕೊಟ್ಟಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಟ್ಟಿಯಮ್ಮನ ಅಳಿಯಂ ಚಪ್ಪಯ್ಯನ ಮಗಂ ಪುನ್ನಿ ಗೋಸಾಸಿ ಕೆಱೆಯಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦೦-೬; 986 ?). [ಕೊಟ್ ? + ಅಮ್ಮ$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿವಾವು (ನಾ). ಕೊಳಕುಮಂಡಲದ ಹಾವು: ವಸು ಜ್ವ(ಜ)ರದು(ಗ)ಸಿದೊಡೆ ಹೊಲೆಯರ ಮಸಣದ ಬೂದಿಯನೆ ಪೊಸುಗಲ್ಲದೊಡು ದ್ಧೂಳಿಸು ತಡೆಯದೆ ಕೊಟ್ಟಿವಾವಿನ ಭಸಿತಮನನಿತಱೊಳೆ ತಜ್ಜ್ವರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೬); ಜಳಮತಿಗೆ ಧರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮ್ಮಳಮಪ್ಪಂತಾಗಿ ತಿಳಿಪುತಿರ್ದೊಡಮೆಂತುಂ ತಿಳಿಯದನಂ ಹುಟಿ ತಿಳಿಗುಮೆ ಕೊಟ್ಟಿವಾವಿಂಗೆನಿತನೋದೆಯುಂ ಗಾರುಡಮಂ (ಸಮುಪ. ೧೩-೬೩); ಕೊಟ್ಟಿವಾವು ಗಾರುಡಮಂ ಕೇಳದಂತೆ ಕೇಳದಿರೆ ಬೇಸತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೨); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿವಾವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೩೩ ವ); ಕೊಟ್ಟಿವಾವಿನ ಕೂರ್ಯನ ವಿಷವಂಟಿಗುಂ ಗೋರಟಿಯ ಮೂಲಮಂ ಪೊಸಲೊಡಂ (ಖವುದ. ೧೦-೬೮). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಪಾವು$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಿಸಕ್ಕದ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ; ಪ್ರಚಲಿತವಲ್ಲದ ಸಂಸ್ಕೃತ: ಪಟಿಗನ್ನಡಂ ಪುದುಂಗೊಳೆ ಕೊಟ್ಟಿಸಕ್ಕದಮಂ ತಗುಳ್ದಿಡಾಪ್ ಕಿಡೆ ಮುತ್ತಂ ಮೆಟಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ವ್ಯಟಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆರ್ದೆ ಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಸಕ್ಕದ]

ಕೊಟ್ಟಿಸುಸಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸುರತ; ಹೀನವಾದ ರತಿ: ನೀಚ ಶಬರ ಚೇಟೀಚೇಟ ಪರಮ ದರಿದ್ರಾದಿಗಳ್ ನೆಗಟ್ದ ಕೊಟ್ಟಿಸುಸಿಲೆಲ್ಲಂ ರಸಾಭಾಸಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ರಸರ. ೪-೨೫೯ ವ). [ಕೊಟ್$_{2}$ + ಸುಸಿಲ್]

ಕೊಟ್ಗ್ಸಱ್$_{1}$ 'ಕೋಟ್ಗ್ಸಱ್$_{1}$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಗ್ಸಱ್$_{2}$, ಕೊಗ್ಗೆಸರು, ಕೊಗ್ಗೆಸಱ್, ಕೊಗ್ಗೆಸಱು, ಕೊಳ್ಗೆಸಱ್, ಕೋಳ್ಕೆಸಱ್, ಕೋಳ್ಗೆಸಱ್, ಕೋಟ್ಕೆಸಱ್$_{2}$, ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್$_{2}$ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು; ಅಜಗಿಜಿಯಾದ ಕೆಸರು, ಬಗ್ಗಡ: ಅಮರ್ದಿನ ಕೊಟ್ಗ್ಸಜಾಜ್ ಸರೋವರಂ (ಉದ್ಭ. ೯-೮೪).

ಕೊಗ್ಗೆಸರು : ಹುಬ್ಬುಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು ಸಮರದ ಲೀವೃದ್ಧಿ ಕೊಗ್ಗೆಸರಾಗಿ ರುಧಿರದ ಹಬ್ಬವಾಗಲು (ಮೂಲರಾ. ೬-೪೯) ; ಸಾರ ಪರಿಮಳವಿರಲ್ಕೊಗ್ಗೆಸರ ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿ ಕೊಂಬ (ಪತಿಲ. ೧೬-೨೬). **ಕೊಗ್ಗೆಸಱ್ :** ಪೌರುಷದೇವನ ಲಲನೆಯ ಪಾಪದ ಕೊಗ್ಗೆಸಱೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗೆಸರೊಳ್] ಪಂಕಜದಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಳೊಲವಿಂ (ಆದರ. ೧೪೭-೧). **ಕೊಗ್ಗೆಸಱು :** ನಡೆವುತ್ತ ಕೊಗ್ಗೆಸಱಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಗಳು ಜಾಱಿ ನಡನಡುಗಿ (ಬಸಪು. ೧೦-೬) ; ಕೊಗ್ಗೆಸಱು ಕಡಿಖಂಡ ಮಾಂಸದ ನೆಗ್ಗಿದೆಲುಗಳ ಶಸ್ತ್ರನಿಕರ (ಪಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೨೪). **ಕೊಳ್ಗೆಸಱ್:** ಬಂಡೆಂಬ ಕೊಳ್ಗೆಸಱೊಳಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಮಱಿಗೆ ಸೌರಭ್ಯರಸದ ಕುಟುಕಿತ್ತು ಬಾಣಂತಿ ದುಂಬಿ ಮೆಱೆದವು (ಹಡಕಾ. ೩-೪೧) ; ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬ ಕೊಳ್ಗೆಸಱ ತೊಳೆದವರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೦). **ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್ :** ಕೋೞ್ಕೆಸರ್ಮೊಗೆದುವಂ ಪಾಲ್ಗಡಲೆಂದು ಕಂಡರಕಟ (ರಕ್ಷಾಪ. ೬೯). **ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್ :** ಮಿದುಳ ಕೋೞ್ಗೆಸಱ ಹೊನಲಿಡುವ ರಕುತದ (ಹಡಕಾ. ೧೨-೩೪); ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳು ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ಮದದಿಂದ ಪುಟ್ಟಸುತಲ್ಲಿ ಕೋೞ್ಗೆಸಱ(ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೭೧); ಜೊಂಡೇಳ್ದ ಕಾಳ್ಮಿದುಳ ಕೋೞ್ಗೆಸಱಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦ ವ). **ಕೋಟ್ಕೆಸಱ್₂ :** ಅಗುರ್ವಿನ ಕೊಟ್ನಾರ್ಪ ಕೋಟ್ಕೆಸಱ ದಾವಿಯೊಳರ್ದೆ (ಆದಿಪು. ೨-೪೩); ಮಿದುಳ ಕೋಟ್ಕೆಸರೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪೊಕ್ಕು (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). **ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್₂ :** ಕುಳಿರ್ವಿಂದುವೆಂಬ ತಿಳಿಗೊಳದೊಳಗೊಯ್ಯನೆ ಚಂದ್ರಿಕಾಂಬುವಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಂದೊಳವೊಕ್ಕ ಮರ್ದಿನ ಕೋಟ್ಗೆಸಱೊಳಟ್ಟುದೆನಿಸಿತ್ತು ನಿಭೃತ ಚರಣಂ ಹರಿಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೬). [ಕೊಟ್ + ಕೆಸಱ್]

ಕೊಟ್ಟ್ರಲಿ 'ಕೊತ್ತ್ರಟು' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ್ರಲಿಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಅಸ್ತಿ ಬಸ್ದು ಕೊಟ್ಟ್ರಲಿ ಪಳ್ಳಿದ ಅಲ ಕಿಱುಕೆಯ ಕರ್ಗಲ್ಲ ಒಳ್ಪಿಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭; 900). [ಕೊಟ್ಟ್ರಲಿ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಟ್ಟ್ರಬು 'ಕೊತ್ತ್ರಬು' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟೂತ್ರಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಟ್ಟೂತ್ರ[ಬ]ನ ಪೊಲ[ಮನ] ಕಾದುವಮನ್ನು ಸಂಚ್ಛೇದಿಸಿ ನಡವಾಗಳ್ದ ಬಟ್ಟಗೆಱನೆಱಮ್ಮ ಕಲಿಗಳ್ಳ ನೆಂಜೋ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೬ ; 893). [?]

ಕೊಟ್ನೆಣ (ನಾ). ಅಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಕೊಬ್ಬು, —ನೆಣ : ಬಿಸಿಲ ಬೆಕ್ಕೆಯಂತೆ ಕರಗಿ ಕಱಂಪು ನಾಱುವ ಕೊಟ್ನೆಣನುಮಗುರ್ವಂ ಪಡೆಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫ ವ). [ಕೊಟ್ + ನೆಣ]

ಕೊಟ್ಪುಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ತುರುಗಾಳಗ (?) : ದೋರಪ್ಪೆಯ ಮಗಂ ಮಲ್ಲುಗಂ ಕೊಟ್ಪುಯ್ಯಲ್ಪರಿದು ತುಱುವುಂ ಕೆಱೆಯುಮನಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೫-೨; 889). [< ಕೋೞ್ + ಪುಯ್ಯಲ್]

ಕೊಟ್ಪೋಕ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕೊಟ್ಪೋಕರ ಗ[ಂ]×ಯ್ಯನ [illegible]ಖಿತಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೮ ; 897). [?]

ಕೊಟ್ಮಿದುಳ್, ಕೊಳ್ಮಿದುಳ್, ಕೊಳ್ಮಿದುಳು, ಕೋಟ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಅಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಮಿದುಳು ; ಜಜ್ಜಿದ ಮಿದುಳು : ಕೋಡ ಕೊಱೊಳಲ್ಲುಗುತಿರೆ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಟ್ಮಿದುಳ್ಪರಸಿ ಮಸ್ತಕ ಪಿಂಡದ ಮೌಕ್ತಿಕೋತ್ಕರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೪); ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಕೊಟ್ಮಿದುಳ್ ಸಿಡಿಸೆ (ಜಗಪಿ. ೯-೮೩). **ಕೊಳ್ಮಿದುಳ್ :** ವೈರಿಮನ್ನೆಯರ ಕೊಳ್ಮಿದುಳಿಂ ಪೊಸಗಣ್ಣದಿಕ್ಕೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೩೯ ; ಸು. 1145). **ಕೊಳ್ಮಿದುಳು:** ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವ ಕೊಳ್ಮಿದುಳು ಪೂದಳ್ದಾಸುರ[illegible]ಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೪೭ ; 1218). **ಕೋಟ್ಮಿದುಳ್ :** ಕೋಟ್ಮಿದುಳುಂ ಬರ್ಚೆಯ ಕೊಳೆಯುಂ ಸೂಸಿದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೦); ಪೆಣದ ದೆಣಂದೆ ಕೋಟ್ಮಿದುಳ ಕೋಟ್ಕೆಸಱಿಲ್ಪಿನ ಪರ್ವತಂ (ಜಗಪಿ. ೭-೪೪); ಮುಕ್ತುಗಳ್ಪೆರಸು ಸೂಸುವ ಕೋಟ್ಮಿದುಳಿಂ ದಿಶಾಮುಖಂ ಶಿಱಿಪೆಡೆದಿರ್ದ ಕೆಯ್ಗಡಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೮); ಮಿಮಿಮಿಮಿಸುತಿರ್ಪ ಕೋಟ್ಮಿದುಳಿಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೮೯). [ಕೊಟ್ + ಮಿದುಳ್]

ಕೋ

ಕೋ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಣಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನೂಲಿನಿಂದ ಏರಿಸು ; ಪೋಣಿಸು : "ಕೋ - ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೇ (ಪೋಣಿಸು)" (ಶಮಧಾ) ; ಇಂದ್ರನೀಲಮಂ ಮುತ್ತುಮನೋಳಿಯೋಳಿಯೊಳ್ ಕೋದೆಬಲಿಕ್ಕಿದ ಮಾಲೆಯಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೧); ಒಪ್ಪಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಮಕರಪತಾಕಾಳಿಯುಂ ಕೋದು ದೇವಾಯತನಂಗಳ್ . . . ರಂಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುವೆತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯೬) ; ಮಾಲೆಗೋದವೋಲ್ ಸೊಗಯಿಪ ಪಂಚರತ್ನಘಟಮಾಲೆ ಪಳಂಚಲೆದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೩೯); ಮುತ್ತಂ ಮೆಱಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫) ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳ ಕೋವ ವಿಮಲ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕಮಂ ಮಾಳ್ಪ (ಚಬಸ. ೩೪-೨೫). ೨. ಸಿಕ್ಕಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ರಥದ ಕೀಲ್ ಮುಱಿದಾಗಳೆ ಕೈಯನಲ್ಲಿ ಕೋದೆಸಗುವ ಸೂತರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೫) ; ಕೊಲಕೊಲ್ಲದಂಗಪತಿ ದಿಲ್ಲೊಳೆ ಕೋದೆಳೆವಲ್ಲಿ ಗಂಡನಾಗನೆ (ಗದಾಯು. ೩-೨೭) ; ಪೊಸಪೊದೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಕೋದ ಕೋಬು ಬದಿಕೋಲ್ . . . ದೇಸಿಯನೊದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ದೇಂಟಿಗಾಱರ ತಂಡಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೨) ; ವಿವಿಧ ವಾದಕರೊಳಗದೊರ್ವನ ಹೆಗಲ ಹಱಿವೊಂದ ತವಕಿಸದೆ ತೆಗೆಕೊಂಡು ತನ್ನೊಳ್ಪುವ ಹೆಗಲಿನೊಳು ಕೋದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೫); ಬಳಿಕ ಬೆನ್ನನು ಕೋದು, ಕೈಕಾಲ್ಗಳನು ತೀಱಿಸಿ, ಹೊಳೆದಳು ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಕವಿಪು. ೩೮-೧೩). ೩. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ನಾಟಿಸು : ಅಡೆಯಂ ಕೋದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ತ್ತುತುಂ ಮೂರ್ದನಿಗೆ ಮುಸಗುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೨) ; ತನ್ನೊಂದು ಕಾಯ್ಪಿಂದರಿಯಂ ಕೋದೆತ್ತಿ ಕೋಡೊಳ್ ತಳರ್ದುರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೫) ; ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕೂರಂಬಿನಲಿ ಕೋದನು ಗಜ ಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೪). ೪. ಕಟ್ಟು ; ಬಂಧಿಸು : ಪರಿಗ ಬಂತಿಯುಂ ಕಾಲಿಂ ಕೋವರು ಮಣಲಂ ಸರವಿ ಪೊಸೆವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೬-೧೮ ; 1190) ; ಉನ್ನತದ ಪಾಶದಿಂದಂತಕಂ ಕೋದೆಳೆಯೆ(ಚಬಸ. ೫೧-೧೯). ೫. ಸಿಕ್ಕು ; ವಶವಾಗು : ತಳಾಱರ ಕೋಟೆ ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ ಕೋದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೨). ೬. ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಜತೆಗೂಡು : ಅಂತಿಂತುಗಳ್ ಪದಾಪೂರಣದೊಳ್ ಕೋವುವು (ಶಮದ. ೩೧೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋ ; ಕೊಡ. ಕೊಯ ; ತೆಲು. ಕೋವ, ಕ್ರೋನ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕೊಂಚ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಪ್]

ಕೋ₂ 'ಕೊಳ್₁' ನೋ.

ಕೋಂಟೆ, ಕೊಟ್ಟೆ₄, ಕೋಟೆ₁, ಕೋಟ್ಟೆ₁, ಕೋಟ್ಟೆ (ನಾ) ಪೇಟೆಯ ಅಥವಾ ಪಟ್ಟಣದ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿದ ಭದ್ರವಾದ ಗೋಡೆಯ ಆವರಣ; ಎತ್ತರವೂ ಬಲವತ್ತರವೂ ಆದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಪುರಪ್ರಾಕಾರ; ಕಿಲ್ಲೆ; ದುರ್ಗ: ಪೊಱಲ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಕೋಂಟೆಯ ಪೊಱಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪-೧೬); ಕೋಂಟೆಯ ಚೆಲ್ವು ಪೊಗೞಲಱಿದೆನಿಸಿರೆ ನೆಗೆದುದು ನಭಮನೆಯ್ದೆ ಮಿಳಿರ್ವ ಪತಾಕಾವಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಭಯದಿಂದಂಜನಚೋರಂ ಪದಕಮನೀಡಾಡಿಯಾ ಪುರದ ಕೋಂಟೆಯಂ ವಿದ್ಯಾಧರಕರಣದಿ ಲಂಘಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೬); ಮುಗಿಲ ಸಲೆ ವಿಸ್ತಾರದಿಂ ನೋಡಲಾ ನಗರದೆ ಕೋಂಟೆಯೊಪ್ಪುವುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧-೩೮). **ಕೊಟ್ಟೆ₄:** ಪರಿತಂದು ಪೊಕ್ಕೞಿಸುವೊಡನ್ನ ದೀಡು ಕೊಟ್ಟೆವಲ್ಲುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೬); ನೀನೆಮಗೀಗ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಸಾಗಿದರೆ ಕೊಟ್ಟೆವ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮವರು ಬಾಗಿಲ ಹಾಕಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲರೆ ಗುಂಡಿನೊಳಗೆ (ಹರಿಸಾಂ. ೨-೧೦೪); ಗಿರಿಕುಹರ ಕೊಟ್ಟೆ ಗಂಹರಗಳಲಿ ಕೋಹಿನಲಿ ಹಿರಿದು ಸೋಲಿಸಿ . . . ಹಿರಣ್ಯಯಕೆ ಬಂದು ದಿಟ್ಟರು ಪಾಳ್ಯಮಂ (ಕುರಂಗ. ೧೯-೨೨). **ಕೋಟೆ₁:** ಕೊಲ್ಲಿಪಲ್ಲವ ನೊಳಮ್ಬಂ ಪ್ನೊಳಮ್ಬರಾದಿತ್ಯನ್ನೆಸಸಲಾ ಕಾಳರಾಸರುವೆಟ್ಟು ಪೆಗುರ್ಗಂಜಿಯ ಕೋಟೆಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿದಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೧೦-೪; 800); ಇರ್ಕೆಯ ಕೋಟೆಯೊಪ್ಪಿರೆ ನೆಗಱ್ತೆಯ ಸ್ವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩೧); ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆಂದರೆ ನೊಸಲಕಂಗಳಲುರುಹಿದನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೩); ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಂಡರು ಸುದರ ಕೋಟೆಗಳ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧-೫೨). ‘ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ’ ಪರಾ. **ಕೋಟ್ಟೆ:** “ಕೋಟೆ (ಕೋಂಟೆ, ಕೊಟ್ಟೆ) – ಕೋಟ್ಟೆ, ಕೋಟೆ” (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಕೋಟ್ಟೆ:** ಮಹಾರಾಜರುಂ ಬಾಣರಸರುಂ ಸೋರೆಮಟ್ಟೆ ಕೋಟ್ಟೆಂಯುಟ್ಟಲ್ಲಿ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೫; 885).

ಕೋಂಟೆಕೊತ್ತಲ = ಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಮೇಲಿರುವ ಬುರುಜು: ಕೋಂಟೆಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಹೊಸಹೊಸ ಭದ್ರತೆಗಳ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೋಟ್ಟ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕೋಟೆ; ತೆಲು. ಕೋಟ. / ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಂಟೆಕಾಳಗ ‘ಕೋಂಟೆ ಗಾಳೆಗ’ ನೋ.

ಕೋಂಟೆಕಾಱ, ಕೋಟೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಕ. ‘ದಿಗಂಗೋಂಟೆಕಾಱ’ ಪರಾ. **ಕೋಟೆಗಾಱ:** ಬೇಡ ಕೋಟೆಗಾಱರನು ತರಲಾಗದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂರು. ೩೩೬-೯; 1450).

[ಕೋಂಟೆ + -ಕಾಱ]

ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವಿನ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲನೆನಿಪೀ ಬಿರುದನಾಂತು ರಾರಾಜಿಸಿದಂ (ಕಳನ್ಯ. ೨-೨೨). **ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ:** ೦. ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಿಧರಣೀಪಾಲ ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲಾಭಿಧಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೩೦; 1641). ೨. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜೇಂದ್ರನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕೋವಿಯ ಹೆಸರು: ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ ಕಲಿವೀರಭದ್ರನು ಲೂಟಿಯ- ಕಣಭೈರವನು ವಿಸಾಟಿಸ ರಂಗನಾಥನು ವೈರಿಭಟಕುರುಪಟಳ ಬಲುಗೋವಿಯುಹುವು (ಕಂನಚ. ೬-೧೯). **ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ:** ೧. ಶ್ರೀಮದ್ದಡವ ಮುರಾರಿ ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೩, ೩೫೫; ಸು. 1546); ಶ್ರೀಮದ್ದಡವ ಮುರಾರಿ ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ . . . ಶಿವಗುರು ಭಕ್ತಿ ಪಾರಾಯಣ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮-೬; 1670).

[ಕೋಂಟೆ + ಕೋಲಾಹಲ]

ಕೋಂಟೆಗಾವಲ್, ಕೋಟೆಗಾವಲ್ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲು, —ಕಾಪು; ದುರ್ಗರಕ್ಷಣೆ: ಪುರತ್ರಯದ ಕೋಂಟೆಗಾವಲ ಪಟುಭಟರ್ ಜತನವೆಂದು ನೇಮಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೯). **ಕೋಟೆಗಾವಲ್:** ಕೋಟೆಗಾವಲ ಭಟರ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೯).

[ಕೋಂಟೆ + ಕಾವಲ್₁]

ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ ‘ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ’ ನೋ.

ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ, ಕೋಂಟೆಕಾಳಗ, ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ, ಕೋಟೆಗಾಳಗ, ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾಳೆಗ, —ಯುದ್ಧ: ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟೆಳದೋಟ್ಟೆಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ೪]ಗಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೧೦೫); ಕಂಡರಾ ಸಮಯದೊಳ್ ಖಳರು ಗಜಬಜಿಸುವಾ ಖಂಡಳಾಪ್ತರ್ ಕೋಂಟೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟೆ]ಗಾಳೆಗವರ್ೞೀಗ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೨೫). **ಕೋಂಟೆಕಾಳಗ:** ಅಸುರಮಾದುದು ಕೋಂಟೆಕಾಳಗಂ (ತ್ರಿಪುಎ. ೫-೯). **ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ:** ಕವಿದಿಸುವಂಬು ವಾರ್ದಿಸುವ ಕಳ್ಕಡೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತ . . . ಲಗ್ಗೆಮಾಡುವ ಭಟಕೋಟಿ ಕೋಟಲೆಯುನಾಳ್ದಿರೆ ನೀಳ್ದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೬೪). **ಕೋಟೆಗಾಳಗ:** ಕೋಟೆಗಾಳಗದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದವನೆಂದರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ನಾಜ. ೪೬). **ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ:** ರಸವಾದಿಯಂತೆ ಕೊಲ್ಲಿಸುತ್ತುಂ . . . ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದಂತೆ ಪತ್ತೆಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೧). [ಕೋಂಟೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಕೋಂಟೆವಱೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ, —ನಗಾರಿ: ಬಿಡದೆ ಕೂಗುವ ಪಹರೆ ತಿರುಗುತಿಹ ಪಂಜುಗಳ್ ಗಡಬಡಿಪ ಕೋಂಟೆವಱೆ ದನಿಗೆಯ್ತ ಪಟಲುಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೧೦). [ಕೋಂಟೆ + ಪಱೆ₁]

ಕೋಕ₁ (ನಾ). ೧. ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: “ಕೋಕಃ, ಚಕ್ರಃ, ಚಕ್ರವಾಕಃ, ರಥಾಂಗಃ – ಈ ೪ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೧); ಕೋಕಂ ಶೋಕಂ ಪಡೆಯೆ . . . ರಂಜಿಸಿತಿರುಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೩); ವಿರಹಂ ಕೋಕಂಗಳೊಳ್ (ಚಕಕು. ೬-೪); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ನಿಂದು ನೆನೆದು ಪುಯ್ಯುಡು ಕೋಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬). ೨. ತೋಳ; ಈಹಾಮೃಗ: “ಅರಣ್ಯಶ್ವಾ, ಕೋಕಃ, ಈಹಾಮೃಗಃ, ವೃಕಃ – ಈ ೪ ತೋಳಂ” (ಹಲಾಯು. ೩೮-೬೫); ಬಲೆ ಪಱಿವ ಕೋಕನಂತೊರ್ವ ವನಪಾಲಕಂ ಪೋಗಿ ದೇವೇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೩ ವ). ೩. ಕೋಗಿಲೆ; ಪಿಕ: ಕುಕಿಲ್ವ ನಲಿವ ಕೋಕದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮). ೪. ಕಪ್ಪೆ; ಭೇಕ. ೫. ಖರ್ಜೂರದ ಮರ. ೬. ಹಲ್ಲಿ; ಗೌಳಿ. ೭. ಮರ; ವೃಕ್ಷ. ೮. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮವಾದುದು. ೯. ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಒಬ್ಬ ಪಂಡಿತನ ಹೆಸರು. ‘ಕಕ್ಕೋಕ’, ‘ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ’ ಪರಾ. “ಕ್ಷಿತಿಜದೊಳು ಖರ್ಜೂರದೊಳು ಕೋಕನೊಳು ಭೇಕತತಿಯೊಳು, ರಥಾಂಗದೊಳು ಜ್ಯೇಷ್ಠೆಯೊಳು ಕೋಕಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೮); “ತರುಖರ್ಜೂರವನಶ್ವ ಚಕ್ರಯುಗಭೇಕಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮುಂ ಕೋಕಮಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೯). [ಸಂ.]

(ನಾ). ಒಳಗಿನ ತೆಳು ಪದರ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಡಕೆ; ಕೀಳುಅಡಕೆ: ಗೋಟಡಿಕೆಗಿಂತ ಕೋಕಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕಡಿಮೆ (ಉಕ).

[← ಮರಾ. ಖೋಕಾ, ಖೋಖಾ]

ಕೋಕಕಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಸೂತ್ರ: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಭರತ ಕೋಕಕಟ್ಟಳೆಗಳನು ಸೂಲ್ಲಿಸುವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೮). [ಕೋಕ₁ + ಕಟ್ಟಳೆ]

ಕೋಕನದ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ; ಕೆಂದಾವರೆ: "ಅರುಣಾಬ್ಜಮೆನೆ ಕೋಕನದಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ಆ ಕಾಂತೆಯ ಮೃದುತರ ಪದ ಕೋಕನದಂ ತನ್ನ ರುಚಿಯಿನೊದವಿಸಿ ರಾಗೋದ್ರೇಕಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೫೭); ರತ್ನರಾಜಿ ಪೋಣಾದ್ರಿಗೆ ಪೂಗೊಳಕ್ಕೆ ನವಕೋಕನದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೯೩). [ಸಂ.]

ಕೋಕನದಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೋಕನದಗರ್ಭನಿಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಕಪಿ ಮುನಿನಿಕಾಯದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೭). [ಕೋಕನದ + ಗರ್ಭ]

ಕೋಕನದಜಠರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ತಾವರೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕೋಕನದಜಠರನಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಕುಳಮೆಂತೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನುಡಿದಂ (ಕಂಪಭಾ. ೯-೧೪). [ಕೋಕನದ + ಜಠರ]

ಕೋಕನದಪ್ರದ್ವಿಷ (ನಾ).= ಕೋಕನದ ವೈರಿ ೧: ದಿನನಾಥಾಲಯ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಶುಭಬುಧತ್ರಿಂಶಾಂಶಮಾದಂದು ಕೋಕನದ ಪ್ರದ್ವಿಷನಲ್ಲಿ ಕೂಡೆ ಪುರುಷಾಚಾರಾಢ್ಯ (ಜಾತಕ. ೨೨-೭).[<ಸಂ. ಕೋಕನದಪ್ರದ್ವಿಷ್]

ಕೋಕನದವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂದಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: (ಕ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ; ಭಗಣ: ಕೋಕನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ವಾಯು ಬರೆ ಕೇಲಾ ಕಮಲಲೋಚನೆ ಪೆಸರ್ ಸಾಕಿಗನಿನಾದುದುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೦) [ಕೋಕನದ + ವೈರಿ]

ಕೋಕಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು; ಅಮಸೋಲು; ಉಂಡೆಹುಳಿ (ಕರಾ): ಮುಂಬಯಿ ೨೮ ಮಣದ ಖಂಡಗದ . . . ಜೇನಸುಗಳು ೧. ಅಮಸೂಲ (ಕೋಕಮ); ೨ ಕವಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೧).

[← ಮರಾ. ಕೋಕಮ್]

ಕೋಕರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಳಗಾಜರ ಕೋಕರಂ ಪುನುವಲವಳ್ಳಿಯಲಿಬ್ದು ಪುಯ್ಯಲಂ ಪರಿದು ಮಾರ್ಬ್ಬಲಮಂ ಕಲ್ಲಿಜಾದು ಸ್ವರ್ಗ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಸನ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦-೫; 979). [?]

ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೋಕನೆಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: (ಕ).

[ಕೋಕ₁ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕೋಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ; ಹೆಣ್ಣು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ: ಕುಜೆಯಲೊಲ್ಲದು ನವಿಲ್ ಬೆರೆಯಲೊಲ್ಲದು ಕೋಕಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೩); ಕೋಗಿಲೆ ಗಿಡಗ ಕೋಕಿಗಳ್ ಕಬ್ಬಾರೆ ಪದ್ದು ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೩೩); ಶಿವನ ಊರುಪಂಜದಿಂದಾದ ದಾಳಿಗಳು, ಹರನ ಕರನಖದಿಂದಾದ ಕೋಕಿಗಳು (ಶರಚ. ೨೮). [ಸಂ. ಕೋಕೀ]

ಕೋಕಿಲ, ಕೋಕಿಳ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ; ಪರಪುಟ್ಟ; ಪಿಕ: "ಪಡಿಯಜವಕ್ಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲನಕ್ಕುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೬); ಬಿರಯಿಯಂ ಮತ್ತಾಳಿನೀ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯಿಂದಂಜಿಸುತುಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೧); ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುತ್ಕಕೀರ ಮದಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩); ಕೋಕಿಲಂ ಕೊನರೆಂ ಕರ್ಚಿ ಕೊಪಳ್ ಸರಂಗೆಡೆದುದು (ಅನಂಪು. ೬-೭೨); ಕೋಕಿಲಂಗಳ್ ಕೊರಲ್ದೆರೆಪು ಮಾಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೭). **ಕೋಕಿಳ**: "ಪಿಕಂ ಕೋಕಿಳಂ ಕಳಕಂಠಮನ್ಯಭೃತಕಮುಸ್ಕಪುಷ್ಪಂ ಕೋಗಿಲೆಯೆಡೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೩); ವಕ್ರವಾಕ್ಯಂ ಕೋಕಿಳಂಗಳೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಕಿಲತಂತ್ರ (ನಾ). (ಕೋಕಿಲೆಯಂತೆ) ತನ್ನ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೆರವರು ಕಾಪಿಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಯುಕ್ತಿ, —ಚಮತ್ಕಾರ: ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳು ಗ್ರಂಥಲೇಖನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಕಿಲತಂತ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಗ. i, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.). [ಕೋಕಿಲ + ತಂತ್ರ]

ಕೋಕಿಲನಿನದ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ, —ಇಂಚರ: "ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆನಪಾರಾವರ ಕೋಕಿಲನಿನದಂ" (ಚತುಪ. ೯೫).

[ಕೋಕಿಲ + ನಿನದ]

ಕೋಕಿಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು: ಅವುಗಳೊಳು ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕೋಕಿಲಪ್ರಿಯ . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೫).

[ಕೋಕಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಕೋಕಿಲಸ್ವನ (ನಾ). = ಕೋಕಿಲನಿನದ: ಅನುಲೇಪಾತಿಶಯ ಪ್ರಭಾವದಿನತಾಂಗೋಪಾಂಗಮುಕ್ಕೋಕಿಲಸ್ವನ ಲೀಲಾ ಲಲಿತೋರು ಚಾರುನಿನದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೬). [ಕೋಕಿಲ + ಸ್ವನ]

ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ಗಿಡ; ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷುಃ, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ —ಈ ಐದೂ ವಂಕೆ ಹೆಸರುಗಳು." (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕೋಕಿಲಾರವ (ನಾ).= ಕೋಕಿಲನಿನದ: ಕೋಕಿಲಾರವಮದು ಬೀರ ಮದ್ದಳೆಯ ನಿಸ್ವನಮಾಗಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೨). [ಕೋಕಿಲ + ಆರವ]

ಕೋಕಿಲಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು — ೧. ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೬. ಕೋಕಿಲಾಸನ . . . ೭೯. ಭೈರವಾಸನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನೇಕವಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೬೭).

[ಕೋಕಿಲ + ಆಸನ]

ಕೋಕಿಲೆ (ನಾ). = ಕೋಕಿಲ: "ವನಪ್ರಿಯಃ, ಪರಭೃತಃ, ಕೋಕಿಲಃ, ಪಿಕಃ —ಈ ೪ ಕೋಕಿಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯). [ಸಂ. ಕೋಕಿಲ]

ಕೋಕಿಳ 'ಕೋಕಿಲ' ನೋ.

ಕೋಕಿಹಾರಿಕೆ (ನಾ). (?): ಕೈಯಣ ಗಿಂಡಿಯು ಕೊಂಕುಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿಯುಹುದು ತಲೆಕಟ್ಟು ಬಯ್ಯಗಳೆಂಬವು ಪರಿಪರಿ ನೋಡಲು ಕೋಕಿಹಾರಿಕೆ ಅಳವಟ್ಟು ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವು ಪ್ರಸ್ತದ ಮನೆಯೊಳು ಹೋಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವು ಗದಿಕು ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲವು ಮೌನವಿಲ್ಲವು ಯಮನ ಕೈಯಿಂದಾ ದುಬುಕು (ಚಿದಾಕೋ. ೪೨-೪). [?]

ಕೋಕೋ (ನಾ). ೧. ಪಾನೀಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ೨. ಕೋಕೋ ಬೀಜದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾನೀಯ: ಕಾಫಿಗೆ ಬದಲು ಕೋಕೋ ಕುಡಿದು (ಋಷಿ). [← ಇಂ. Cocoa]

ಕೋಗಳಿ, ಕೊಂಗಳ್ಳಿ, ಕೊಗಳಿ, ಕೊಗಳೆ, ಕೊಗೆಟು, ಕೊಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋಗಳಿ: ಶ್ರೀಮತ್[ಕೇ] × [ಕ]ಳ್ಯಂ ಬಲ್ಲಹನ ಪದ[ಯಂ] [ಕೋಗ]ಳಿಯಾಯ್ಯೂಱುಮಂ ಮಾಸಿಯವಾಡಿ[ನೂಱ]ನಾಲ್ವತ್ತುಮ ನಾಳುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೭; 897); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ನಾಲ್ಕುಯುಗದ ಪೊಳಲು ಕೋಗಳಿಯ ಚಕ್ರಕಾ × × × (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೬-೫೦; 1050); ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಛಾಸಿರಕ್ಕಂ ಸಿಪಾಮನಯೆಪ್ಪಿಯುಂ ಕೋಗಳಿಯಯ್ನೂಱಕಂ ಮೊದಲನ್ನ ನೆಗಬ್ದ ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣಂಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಕೋಗಳಿಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಯೆಂತೆಂದಡೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧೭-೨೭; 13ನೆಯ ಶತ).

ಕೊಂಗಳ್ಳಿ₂ : ಕೊಂಗಳಿಯಯ್ಯೂಱುಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾಸಿರಮುಂ ಬಲ್ಲಕುನ್ದ ಮೂನೂಱುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೪; 1045). **ಕೊಗಳಿ :** ಕೊಗ[ಪಾ ಕಾಂ. ಗು]ಳಿಯುನಾಳ್ವ ಕ್ರೌಂಚನೆಂಬರಸಂಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬–೧೫); ಇಮ್ಮಡಿ ನೊಳಂಬಂ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ೩೦೦ ಕೊಗಳಿ ೫೦೦ ಕದಂಬಳಿಂಗೆ ಸಾಸಿರವುಮನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೪; 1043). **ಕೊಗಳಿ :** ಈಶಾನ್ಯ ಕೊಗಳಿಯ ಹಾಳ ಹೊಲವೇರಿಯ ಹಳ್ಳದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೮–೧೫; 1133). **ಕೊಗಳಿ :** ಪಡೆವೋಗಿ ಕೊಯತ್ತೂರಿಱದಲ್ಲಿ ಕೊಗಳಿಯ ಒಕ್ಕಲ್ ಶ್ರೀಎಮ್ಮೆಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ಲಗಂಗ ಗಾಮುಣ್ಡ ಸಿಱಿದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೧೩–೪; 890). **ಕೊಗುಳಿ :** ಮೇಲಿನ 'ವಡ್ಡಾರಾ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕೋಗಳಿ ಗಡಿಂಬ = ಕೋಗಳಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲು : ಬಡಗಲು ಕೋಗಳಿಗಡಿಂಬದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಪ್ಪರೆಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೮–೨೪; 1147). [?]

ಕೋಗಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಗಿಯೂರ ಬಯಲೊಳ್ಪಾಳ್ಗಿಟ್ಟು ಕೊಣ್ಡಯ್ದಿದಂ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೮; 908). [ಕೋಗಿ ? + ಊರ್]

ಕೋಗಿರು 'ಕೋಗೀರು' ನೋ.

ಕೋಗಿಲು 'ಕೋಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕೋಗಿಲೆ, ಕೋಗಿಲು (ನಾ). ೧. = ಕೋಕಿಲ : "ಕಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ – ಕೋಗಿಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೭); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂ ಜಂಚೆಕೊಂಚೆ . . . ಬಲಾಕೆ ಲಾವುಗೆ ಸೇನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ.೧೦೪೪ ಶೂದ್ರಕ); ಮಾವಿನಂಕುರಮನೆ ಕರ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚಳಿಪ ಕೋಗಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೧); ಕುರುಡಿಪ ಕಾಗೆಯುಂ ನಲಿವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ ಕೊಱದೆಯ್ದೆ ವೈರಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೦); ಗಳಹುವರಗಿಳಿವಿಂಡಿನಲಿ ಹೆಕ್ಕಳಿಪ ಕೋಗಿಲೆಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೧೧); ಕಾಗೆ ಕರಿದಾದರೆ ಕೋಗಿಲೆ ಅದೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಕಟಿಯ ದಾಟುಕಮುಮನುಷ್ಣಜಲವಣಸಮೇತಮಿಕ್ಕು ಸುಂಠಿಯುನರೆದಾಗಳೆ ನಸ್ಯಾಂಜನವಿಧಿಯಿಂದಲೆಗುಂ ಕೋಗಿಲೆಯುನಡಸಿ ಮೆಲ್ದಾ ವಿಷಮುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೩೪); ಕೋಗಿಲೆಯುಂ ತಿಂದ ಕುದುರೆ ಮೇಲುಸುರನಿಕ್ಕುವುದು (ಅಶ್ವವೈ. ೧೨–೨೦ ಟೀಕು). ೩. ಜಾನುವಾರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ನೆರೆ ಪಟ್ಟುಯುಕುಪ್ಪಮು ಮಂತರದಿಕ್ಕುಗೆಪಱದುಪೋಕುಮಾ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೧). ೪. = ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ. 'ಕೋಗಿಲೆಯೆಲೆ' ಪರಾ. ೫. (ಕರಾ) ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಓಟೆಯ ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು. **ಕೋಗಿಲು :** ೧. "ಮತಃ – ಕೋಗಿಲು, ಅನಮಱ, ಕೋಱ, ಮಗ್ಗಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೭–೧೧೪). [< ಸಂ. ಕೋಕಿಲ]

ಕೋಗಿಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ : (*). [ಕೋಗಿಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೋಗಿಲೆಹುಳು (ನಾ). = ಕೋಗಿಲೆ ೨ : ಕೋಗಿಲೆಹುಳು ತಿಂದ ರೋಗ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೩೩). [ಕೋಗಿಲೆ + ಹುಳು₁ (< ಪುೞು)]

ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೂದೋಟ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವ, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಪುಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಿಡಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಗಿಡ; ಕಾಬಾಳೆ (ಉಕ). [ಕೋಗಿಲೆ+ ಬಾಳೆ₁ (< ಬಾೞೆ)]

ಕೋಗಿಲೆಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ ಗಿಡದ ಎಲೆ; ಕುವ್ವೆಯೆಲೆ : (*). [ಕೋಗಿಲೆ + ಎಲೆ₁]

ಕೋಗಿಲೆವಱಿ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿ; ಮರಿ ಕೋಗಿಲೆ : ಕೋಗಿಲೆವಱಿ ಮಾಮರದೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕೋಗಿಲೆ + ಮಱಿ]

ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಮದೋತ್ಸವದೆ ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ ಗಳಪಂ ನೆಗಱ್ಚುವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೭); ಸಲಹಿ ಪೊದಲೆ ಮರಿಯಂ ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ ಕಾಕಂಗಳಿಂದೆ ಪಾರುವವರೆಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦–೧೨೨). [ಕೋಗಿಲೆ + ಪೆಣ್]

ಕೋಗೀರು, ಕೋಗಿರು, ಖೋಗೀರು (ನಾ). ೧. ಜೀನು; ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತಡಿ, —ದಟ್ಟವಾದ ಮೆತ್ತೆ; ಥಡಿ : ಬಸವನೂ ತನ್ನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೋಗೀರು ಸೇದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿದನು (ಚಿಕರಾ. ೩೪೭); ಕುದುರೆಯ ಮಾತಂತೂ ಆಯಿತು. ಇದರ ಕೋಗೀರು ತಂಗು ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನೀವು ಹೊರಬೇಕೋ ನಾನು ಹೊರಬೇಕೋ . . . ಅಂದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು : ಸೋದರಸಂಬಂಧ . . . ಹೇಳಿದಹಾಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೆ ಅಂತ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಇವಳನ್ನು ತಂದರೆ ನನ್ನಮೇಲೇ ಕೋಗೀರು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೫೦). **ಕೋಗಿರು :** ೧. ಕೋಗಿರು ಕೆಳಗಣ ಸಂಣ ಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯–೨; 1847). ೨. ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಕೋಗಿರು ಥರ್ತಿಮಾಡುವುದೇ ತನ್ನ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೩). **ಖೋಗೀರು :** ೧. ತಾವು ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕುದುರೆಗೆ ತಾವೇ ಖೋಗೀರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಾಗ ಪೂರ್ತಿ ಮಂದಟ್ಟಾಯಿತು (ಸಕತ. ೭೦). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖೋಗೀರ]

ಕೋಗು 'ಕೋಹು₁' ನೋ.

ಕೋಗುಂಟೆ (ನಾ). (?) : ಹನುಮಾನೆಂಬೋನು ಚಿಕ್ಕೋನು ದೊಡ್ಡೋನು ಕೋಗುಂಟೆ ಮೇಲೆ ಕೊನೆನಾಮ ಇಕ್ಕೊಂಡು ಚುಕ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕಾಲ್ಲೀ ಹೊರಟಾನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೩). [?]

ಕೋಗುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ತಣಗೆರೆನಾಯಕರು ಕೋಗುಂಡೆ ಬಸವಪ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂನು (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೧೪–೪ ; ?). [?]

ಕೋಗುರಿವಾಜು (ನಾ). ಗೇಣಿದಾರನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಒಡೆಯನಿಗೆ ತೆರುವ ಗೇಣಿಯ ಕ್ರಮ, —ಪದ್ಧತಿ : ಎಲ್ಲಾವಕ್ಕೂ ಕೊಟ್ಟಾಗೆ ಕೋಗುರಿವಾಜು ಪ್ರಕಾರ ಗೇಣಿ ಕೊಡೂಕೆ ನಿಂಗಿಷ್ಟ ಇದ್ರೆ ಜಮಾನು ಇಟ್ಗ (ಪಂಜಪಂ. ೭೨). [ಕೋಗು (< ಕೋಹು₁) + ರಿವಾಜು]

ಕೋಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಗೋಡ ನೊಕ್ಕಲ್ತಗೆರೆನಾಡ ಕೂಡಿಬ್ದಲ್ಲಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೩–೧ ; 1034); ಕೋಗೋಡಿನ ಸಕಲಗಾವುಣ್ಡುಗಳುಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೧೮–೨ ; ?). [?]

ಕೋಚ್ 'ಕೋಚು₃' ನೋ.

ಕೋಚಿ₁ 'ಕೋಸು₂' ನೋ.

ಕೋಚ₂ (ನಾ). ೧. ಒಣಗುವುದು; ಶುಷ್ಕವಾಗುವುದು; ಇಂಗುವುದು. ೨. ಸಂಕೋಚ ಹೊಂದುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. ೩. ವಕ್ರವಾಗುವಿಕೆ; ಬಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಕದಿಯುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಚನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಮುದುರುವಿಕೆ : (*). [< ಕೋಚ₂]

ಕೋಚಿ₁ 'ಕೋಸು₁' ನೋ.

ಕೋಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕುಟಿಲಸ್ವಭಾವದವನು; ಕುಹಕಿ; ಕಪಟಿ (?): ಆ ಸಡರಾಡರಾತ್ಮಕನವದಿರೆಚ್ಚಂಬುಗಳನಂಬರದ ಅಚೆಯಲಿ ನೆಲಕು ದುರದಿಡದೆ ವಿಲೋಚನದ ಕಿಡಿಗಳಲಿ ಸುಟ್ಟಾ ಕೋಚಿಗಳ ಕುಡದಾಡಿ ಸುತಲಿರ್ದನು ಮುರಧ್ವಂಸಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾ.ಚ. ೧೫–೨೬). [ಕೋಚು$_1$ (< ಕೋಸು$_2$) + -ಇ$_3$]

ಕೋಚಿಮಾಡು, ಕೋಚುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡು ಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: ಪವನಜಂ ಕೊರ್ಗಣೆಯ ಜಳ್ಳಿಲಿಸಿ ಜಡಿದು ಬಿಡಲಂ ಧನುವ ಸಾರಥಿಯು ತುರಗಮಂ ಹೊಂದೇರನು ಕೋಚಿಮಾಡಿದನೆರಡು ಸರಳೆನೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೪೫–೫೫). **ಕೋಚುಮಾಡು**: ಕಟುವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೋಚುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೋಚ್ಚಿ + ಮಾಡು$_1$]

ಕೋಚು$_1$ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೋಚು$_2$ (ನಾ). ಕದ; ಬಾಗಿಲಿನ ರೆಕ್ಕೆ: "ಕೋಚೆಂದು ಪೇಜಲ್ ಪಡಿಗಳ್ಕುಂ ಪೆಸರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೨). [?]

ಕೋಚು$_3$, ಕೋಚ್ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಾಲಿಯ ಕುದುರೆಗಾಡಿ; ಸಾರೋಟು: ಕೋಚುಗಾಡಿಗಳು ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕೋಚ್**: ಕೋಚ್ ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎರಡು ಕುದುರೆ, ಸಂಜೆಗೆ ಎರಡು (ಚಂಗೂಲಿ. ೭೫). [← ಇಂ. Coach]

ಕೋಚು$_4$ (ನಾ). ೧. "ತುದಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). ೨. "ಏರುದನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). 'ಕೋಚೆತ್ತು' ಪರಾ. [?]

ಕೋಚುಬಂಡೆ (ನಾ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಂಡೆ; ವಕ್ರಶಿಲೆ: ನದಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹೂತು ಕೊಂಡು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯುಂಟು ಮಾಡುವ ಮರದ ತುಂಡು, ಕೋಚುಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವು (Snag. ಇಂಕಾ). [ಕೋಚು$_1$ (< ಕೋಸು$_2$) + ಬಂಡೆ]

ಕೋಚುಭಟ್ಟ, ಕೂಚಂಭಟ್ಟ, ಕೂಚಿಭಟ್ಟ, ಕೂಚುಭಟ್ಟ, ಕೂಸಂಭಟ್ಟ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ಅವಿವೇಕಿ; ಅರೆಮರುಳ: ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದ ಕೋಚುಭಟ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಕೂಚಂಭಟ್ಟ**: ಚಂದದ ಗಾಜಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕೂಚಂಭಟ್ಟರಾಗಿದ್ದೇವೆ (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೬೫). **ಕೂಚಿಭಟ್ಟ**: ಓದಿ ಮರುಳಾದೆಯೋ ಕೂಚಿಭಟ್ಟರೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೫–೨೧೮). **ಕೂಚುಭಟ್ಟ**: ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದ ಕೂಚುಭಟ್ಟ (ರೂಢಿ). **ಕೂಸಂಭಟ್ಟ**: ಕೂಸಂಭಟ್ಟ (ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದವನು) (ನಮ್ಮನು. ೧೦೮). [ಕೋಚು$_1$ (< ಕೋಸು$_2$) + ಭಟ್ಟ]

ಕೋಚುಮಾಡು 'ಕೋಚಿಮಾಡು' ನೋ.

ಕೋಚೆ 'ಕೋಸು$_1$' ನೋ.

ಕೋಚೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಏರುದನಿಯಿಂದ ಕೂಗು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು: "ದನಿಯೆತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [ಕೋಚು$_4$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೋಜ (ನಾ). (?): ಸಣ್ಣಮೈದಿಯು ಕಣಿಕ ಬೆಣ್ಣೆಸಕ್ಕರೆ ಕೋಜ ಬಣ್ಣಿಗೆವಡೆದ ಸೋವಿಯಿಂ ಕಲಸಿ ಕೈಗೈವುತಣ್ಣೆವಾಲ್ಗೆನೆವೊಡೆದ ಘಟರಿ ಘೃತ ಮಿಶ್ರದಿಂ ದಣ್ಣನೆ ದಣಿಯ ಪಣಿವಿಸಿ ತಣ್ಣಮೊಷ್ಟಂ ಸಮಾನಂಗೊಳಿಸಿ ತೆಗವುತಂ ಕಣ್ಣಂಜಲಾಗದಂತಿರಿಸಿ ಬಾಳೆಯ ಚಿಲ್ವ ಹಣ್ಣು ಹೆರದುಪ್ಪದಿಂ ಘೂರಿಕೆಯನರ್ಪಿಸಿದೆ ಮಿಣ್ಣಿಗೆ ಶಿವಾದ್ವಯಿತರು (ಲಿಂಗಪು. ೮–೧೨); ಸೂಜಿ ನಡೆತಂದವಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ಪಿಡಿದಿಂದುತೇಜಮಂ ಶಶಿಕಾಂತ ಪಿಡಿದೊಜಹುಗಂಡತುಳ ವಾಜಿಯ ಧ್ವನಿಗೆ ವಾಹಳ ಪೆಚ್ಚು ಬಲಿದು ನವ ಕೋಜದಿಂ ಪ್ರಣಯವೆತ್ತು ಈ ಜಗದಿ ಮೆಜವಂತೆ ಭಕ್ತ ಕಾರಣವಾಗಿ ನೀ ಜೀವದಿ ಸುಳಿದು ಸುಲಭತ್ವ ಸಂಭವಿಸಿ ಮಹ ತೇಜ ವಿಖ್ಯಾತರಾದರ್ನಿಖಿಳ ಶರಣ ಭೂಜನ್ಮ ಶೇಷವಳಿದು (ಲಿಂಗಪು.೨೨–೧೮). [?]

ಕೋಜದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಅಯ್ಯಂಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಕೋಜದೇವ ಅಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಮೈಆರ. ೧೯೪೬, ೧೦–೬; ?). [ಕೋಜ? + ದೇವ]

ಕೋಜಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಯಲರ ಕೋಜಯ್ಯ ಕೊಬರರ ಅಳಿಯ ಸಿರಿ ಮೇಜಿ ಕುಜುವಾನ್ನಿ ಕ್ಕಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲ. ೫೯–೪; 900). [ಕೋಜ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೋಜು (ನಾ). ಪತ್ತೆಹಚ್ಚುವುದು; ಶೋಧನೆ; ತಪಾಸಣೆ: ನೀನು ಊರಿಗೆ ಹಳವಾರನು, ಊರಿನಲ್ಲಾದ ಕಳ್ಳತನದ ಕೋಜನ್ನು ನೀನೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೭). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಜ್]

ಕೋಜೋತಗವುಣ್ಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಜೋತ ಗವುಣ್ಡರ ಮಗ ಎಜೆಯಮ್ಮ ವೆಳಜ ಗವುಣ್ಡರ ಪಟ್ಟದಳ ಕೊಣ್ಣಡರಿ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೭–೨; 750). [ಕೋಜೋತ? + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋಟ್ 'ಕೋಟು$_4$' ನೋ.

ಕೋಟೆ$_1$ 'ಕೊಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕೋಟೆ$_2$ 'ಕೊಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕೋಟೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಕುಟಿಲತನ. ೨. ಗುಡಿಸಲು; ಜೋಪಡಿ. ೩. ಕೋಟೆ; ಖಿಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಟೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. (ಕರಾ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು; ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೋಟದು, ಸಕಳಾಪುರಿ, ಶಿವಳ್ಳಿ ಇವು ಹೈಗರೊಳಗಿನ ಒಳ ಭೇದಗಳು (ಕಥಾಗ. ೮೫). [?]

ಕೋಟೆ$_5$, ಕೋಟಾ$_1$ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಘವು ಒದಗಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಅಥವಾ ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕುಳ್ಳ ಪಾಲು, —ಭಾಗ, —ಅಂಶ; ಪಸುಗೆ: ವಾರದ ಒಲುಮೆಯ ಕೋಟವು ನಾಳೆಯ ಎಂದ ನಲ್ಲೆಯ ನಲ್ಲ ನೋಡಿ (ಚಂಪ್ರವೀ. ೧೫–೭). **ಕೋಟಾ$_1$**: ಈ ವಾರದ ಕೋಟಾ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Quota]

ಕೋಟಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಟಗಾಮುಣ್ಡನುಂ [ಮಾದಿ]ಗಾಮುಣ್ಡನ ಸಹಿತ ದಿರ್ಬಲ್ಲುಮಾದರ[ನುಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭–೨೧; 837). [ಕೋಟ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಕೋಟಗಾಜ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ದುರ್ಗಪಾಲಕ: ಬಲವೊಡ್ಡುಯಡವಂಕದೊಳು ಸಲೆ ಮೆಚಿದು ಕಡುಗಲಿ ಕೋಟ [ಪಾಕಾಂ. ಟಿ] ಗಾಜರ ಬಲು ಫೌಜು ಬಣ್ಣಿಪನೇನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೩೪). [ಕೋಟೆ$_3$ + -ಕಾಜ]

ಕೋಟರ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಪೊಟರೆ; ಡೊಗರು; ಟೊಳ್ಳು: "ನಿಷ್ಕುಟಃ, ಕೋಟರಃ–ಈ ೨ ಮರದ ಪೋಟರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೨೮); ಒಂದು ಮಹಾವಟವಿಟಪಿಕೋಟರಮ ಕುಲಾಯಮಾಗಿ ಕಾಕ ಮಿಥುನ ಮಿರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೨–೩); ಅದ್ರಿಕುಜಂಗಳ ಕೋಟರಂಗಳೊಳ್ ಪೋದಗೆ ತತ್ತಿಯಿಕ್ಕಿದುದು (ಜಗವಿ. ೪–೭); ಕೋಟರದೊಳ್ ಪುಗುವ ವಿಹಗಂಗಳಂ (ಗಂಗಿ. ೪–೭೦). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಬಿಲ; ರಂಧ್ರ: ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೊ ಮಾಡಿದನಬ್ಜವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂಪಾರಾ. ೧–೧೧); ಅಭಿಮಿಷಯ್ಯನ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದು ನಾಟಿತೀಶನ ದಿವ್ಯದೇಹದ ಕೋಟರದೊಳೇನೆಂದೆನ್ನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧–೨೮); ಕರ್ಣದ ಕೋಟರಂಗಳು ಕಿವುಡುಗೊಳೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೪). [ಸಂ.]

ಕೋಟರಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ: "ವ್ಯಾಳಿ ಕೋಟ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ರಪುಷ್ಪಿಯೆನಲೆಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಕೋಟರ + ಪುಷ್ಪಿ]

ಕೋಟರಿ (ನಾ). = ಕೋಟವಿ: (*). [ಸಂ. ಕೋಟರೀ]

ಕೋಟಲಿಗ (ನಾ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು; ಪೀಡೆ ಕೊಡುವವನು: (*). [ಕೋಟಲೆ + -ಇಗ]

ಕೋಟಲೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕಾಟ: "ಕೋಟಲೆಯೆನೆ ಸೂಟು" (ಧಾರೆನಿ. ೨೪೯); ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳನಿನಿಸಂದೆಣಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾ ಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸವೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ಕರಡೆ ಕೋರ ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ಅಹಂಲು. ೨೯೩); ಸಲೆ ತಲೆಗೆಟ್ಟೋಡುವ ಕೋಟಲೆ ಗಾಜಿಕೆ ತದ್ದಿರೆಂತ್ರೆಮಂ ಸಾರ್ದು (ಹರ್ಧಶ. ೧೦-೧೬); ಬೇಟದ ಕೋಟಲೆಯೊಳವನ ಮುಳ್ದಾಯ್ತು (ದಶಕು. ೧೨-೭೮); ತಾಟುತ್ತ ಮೈಯು ಬಡಿವಾಗ ಮುದಿಯನ ಕೋಟಲೆಯ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೧); ಅಟ್ಟುಂಡೋದು ಆರು ಕೋಟಲೆ ತಿರಿದುಂಬೋದು ಪರಮ ಸುಖ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಕೋಟ್ಪಾಲ್ಯ; ಮಲ. ಕೋಟ; ತುಳು. ಕೋಟಲೆ; ತೆಲು. ಕೋದಾಡು]

ಕೋಟಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡು; ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕೊಡು; ನೋಯಿಸು: ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೋಟಲೆ ಗುಡುವ ನಮ್ಮ ಒಂದು ಅಂಗದಲ್ಲಿ (ಸುಗುಣಿ. ೬೪).

[ಕೋಟಲೆ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಶ್ರಮಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು; ನೋವನ್ನನುಭವಿಸು: ಬಡಿವ ಕಾಲ್ ಧೂಭಾಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಟಪುಟಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ವ ರತ್ನಮಕುಟದ್ಯೋತೋತ್ತಮಾಂಗಂ (ಶಾಂತಭಾ. ೧೨-೧೫೧); ಆ ತಪೋವನದೊಳ್ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ದಾಱದೆ ಕೆಪಂಗೆಯ್ವುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೪); ಸಂತಸಂ ಕುದಿದು ಕೋಟಲೆ ಗೊಂಡನಿನ್ನೆಗಂ (ವಾಗೀಶ. ೨೬೧); ಕಣಿಗುದಿಗುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ದಣಿಸೇನೆ (ಉಪ್ಪಾದ್ಯೋ. ೧೯-೩೬); ಊಟ ನಿದ್ದೆಗಳೊಂದರೊಳು ಸುಖ ಮಿಲ್ಲದೆ ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ಕುಗ್ಗುವರು (ಹದಿಬ. ೬-೭); ಕೋಟ ಮಾಡಿದವನು ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳ (ಗಾದೆ). [ಕೋಟಲೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ನೋಯಿಸು: ಅಮರತ್ವಮಂ ಪಡೆದಮರಸಮಿತಿಯಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಪ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೮-೧೦); ಕೋಟಲೆ ಗೊಳಿಪರು ವಿಟವಿದೂಷಕರ ಕಷ್ಟೇಟದಿ ಮರುಳುಮಾಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೮); ಬಲು ಮೃಗವು ಮರಪಕ್ಷಿ ಕೀಟಕ ಜಲಚರೌಘದಿ ಜನಿಸಿದೆನು ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸದೇಡಕಟ ಮಾನವನಾದ ಬಳಿಕಿನ್ನು (ಹರಿಕಾ ೫೭).

[ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಟಲೆಪಡು 'ಕೋಟಲೆವಡು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು 'ಕೋಟಲೆವಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆಬಡು 'ಕೋಟಲೆವಡು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆವಡಿಸು, ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ಕಾಟಕೊಡು; ನೋಯಿಸು: ಪಿರಿದುಂ ಕೋಟಲೆವಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಳಿ]ಸುವ ದುರಿತಾರಾತಿಗಳನಾವಗಂ ಗೆಲ್ದುದಱಿಂದರಹಂತ ನೆಂಬ ನಾಮಂ ಪರಮಜಿನಂಗೆ (ಸಮಪ. ೪-೨೦೦). **ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು**: ಕಷ್ಟ ಪಾಪ ಕೈಗಡಿಸಿ ಕೋಟಲೆಬಡಿಸುವುದು (ಕರ್ಣವೃ. ೧೦-೩೧).

[ಕೋಟಲೆವಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಟಲೆವಡು, ಕೋಟಲೆಪಡು, ಕೋಟಲೆಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ನೋವನ್ನನುಭವಿಸು: ಕೋಟಲೆವಟ್ಟೀ ನಿಷ್ಫಲರೋದೊಳ್ಯೋಗವನೊಡರಿಪುದೇನ್ (ಪಂಶಾಮಾ. ೧೬-೫೫). **ಕೋಟಲೆಪಡು**: ನಿನ್ನನ್ನು ದೊಡ್ಡವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ನಾನೆಷ್ಟು ಕೋಟಲೆಪಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). **ಕೋಟಲೆಬಡು**. 'ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಟಲೆ + ಪಡು$_1$]

ಕೋಟವಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಲೆ ಹೆಂಗಸು: "ನಗ್ನಾ, ಕೋಟವೀ - ಈ ೨ ನಗ್ನೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೩೨೯). ೨. ದುರ್ಗಾದೇವಿ. 'ಕೋಟವಿಪುರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೋಟವೀ]

ಕೋಟವಿಪುರ (ನಾ). (ಅವೃತ ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವುದಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ) ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಪಟ್ಟಣ: ಸುರಪುರಕೆ ಹರಪುರಕೆ ಹರಿಯಜ ಪುರಕೆ ಅಳಕಾಪುರಕೆ ಕೋಟವಿಪುರಕೆ . . . ಬೊಮ್ಮನಪುರಕೆ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ತಾ ಕರ ಚೆಲುವಿನಿಂದೆಸೆವುದದು ಪಾತಾಳದೊಳು ಲಂಕೆ (ಶೌರಿಂ. ೩೯-೨). [ಕೋಟವಿ + ಪುರ]

ಕೋಟವೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. P ಅಡಕೆ ಮರಗಳ ಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟುವ ಕಸುಬಿನ ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಕೋಟವೊಕ್ಕಲಿಗರು - ಇವರು ಶಿರಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅಡಿಕೆಗೊಂಚಲುಗಳಿಗೆ ಚೀಲುಮಾಡಿ ಹಾಕುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೪). [ಕೋಟ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಕೋಟಾ$_1$ 'ಕೋಟ$_5$' ನೋ.

ಕೋಟಾ$_2$ (ನಾ). ಕರುಳು: (*).

[← ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಠ < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೋಟಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಮಂಡಲ, —ಸುತ್ತು: ಜಳಧಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂ ಸುತ್ತಿ ಸೌಂದರಮಾಗಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪುದಪ್ರತಿಮ ಕೋಟಾಚಕ್ರಮಂ ಸುತ್ತಿ . . . ನಿರಂತರ ಕಾಂತಂ ಪರಿಖಾಂತರಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೨-೩೨); ಆ ಪೊಜವೊಳಲ ಅಂತರಾಳದೊಳೆಪ್ಪುದೊಂದು ಕೋಟಾಚಕ್ರವಂತರಿಕ್ಷವ ಚುಂಬಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೮೫); ಮೆಱೆವ ಕೋಟಾಚಕ್ರಭವಕಾಂತಿ ಮುಂಬರಿದು ತರಣಿ ಶಶಿ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿತೇಜಂಗಳಂ ದಿವದಲಿರಿಸಿರ್ಪ ದೀಪಗಳ ದೆಸೆಯುನೀವುತಲಿರ್ದುದು (ತೆಂಕಾರಾ. ೧-೪-೯).

[< ಸಂ. ಕೋಟಚಕ್ರ]

ಕೋಟಾಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕೋಟೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಯಂತ್ರ, —ಉಪಕರಣ. ನೊಣೆಯಲ್ ನುಂಗಲಿಳಾತಳಂ ಮುರಿದು ಮರೂರಿಟ್ಟಂತೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣಿ ಸಾಚುರ್ದೊಲೆ . . . ಪಡಿಗೋಂಟೆಯೆಂಬ ಬಹು ಕೋಟಾಯಂತ್ರಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂತಿಣಿಗೊಂಡಾಂತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೬).

[< ಸಂ. ಕೋಟಯಂತ್ರ]

ಕೋಟಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೋಟಾವಲಯ, ಕೋಟಾವಳಯ (ನಾ). = ಕೋಟಾಚಕ್ರ: ಬರಬರುತೆ ದರ್ಶನಕಗುರ್ವಿದುದು ಪರ್ವತಂಬೋಲ್ ಬಂದೆ ಬಂದೆಯ ಮಸೆದು ಬೆಸೆದು ಕೋಟಾವಲಯಭಿತ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೩-೯೯೪). **ಕೋಟಾವಳಯ**: ನಿಲುವೆವಿಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿ ಸಂತತಿಯುಬ್ಬಹನಾಲಿಸ ಬಹುದು ಕೋಟಾವಳಯವಿದೆ ಹತ್ತಿರೆಯೆನುತ ಗುರುಸೂನು ರಥವಿಳಿಯೆ (ಉದ್ಯೋಗ. ೯-೨); ಪೊಳಲದಮರಾವತಿಗೆ ಪೊಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ತೊಲೆ, ಮಿಗೆ] ವೆಗ್ಗಳವೆನಲು ರಂಜಿಸಿತು ಕೋಟಾವಳಯ ಕೊತ್ತಳದಾಳುವೇರಿಯ ವಿವಿಧ ರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೧೬). [< ಸಂ. ಕೋಟವಲಯ]

ಕೋಟಾವಳಯ 'ಕೋಟಾವಲಯ' ನೋ.

ಕೋಟಾವಳಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಧಗಧಗಿಪ ಕೋಟಾವಳಿಯು ಹೊಗರೊಗಗುವ ಹೇಮದ ಕೊತ್ತಳಂಗಳ (ನಳಚ. ೩-೨೫). [ಕೋಟೆ₃ + ಆವಳಿ₁ (= ಆವಲಿ)]

ಕೋಟಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಅಗ್ರ; ಕೋಡು: ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲ ವಿಪುಲ ತುಲಾಕೋಟಿಯಿಂ ತೂಗೆ ತನ್ನರ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೨); ಶ್ರೀಕಾಂತಮದ್ವಿಧರ್ ಸ್ವಭ್ರೂಕೋಟಿಯ ಪರ್ದಿನಿಂದವಪ್ಪರ್ ಕಿಡುವರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೪). ೨. ತರಗತಿ; ವಿಭಾಗ; ವರ್ಗ: ಇವನು ಮನುಷ್ಯ ಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದವನೇನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಮೊದಲಿಕೆ: ಭೋಜನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪರಸ್ಪರ ಕೊಳೆ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಭೂಮದ ಹಾಡು ಹಾಡಹತ್ತಿದರು (ಕುಳು. ೩೨). ೪. ಅಸಂಖ್ಯವಾದದ್ದು; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದು; ಅಪರಿಮಿತವಾದದ್ದು: ಉಪಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನನಿಮಗೀಗಲೀಶರ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧); ಹಾಲುತುಪ್ಪದ ಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂಕಲ್ಲಿ ಸಮೆದು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಂಪಿಡುತ್ತಿಹೆ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೬-೧೬); ಇಡಿದೊಳಬುಜ ಭವಾಂಡ ಕೋಟಿಯನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾವುತ್ತಿಡಳ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ ಮವು ನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಜಗಾಗೆ (ಕೂರರಾ ೧-೮-೬೩); ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಭಕ್ತ ಕೋಟಿಯೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕರ್ನಾಟ. ೩೬); ಕೋಟಿಭಾಗ್ಯವಿದ್ದವ ನಾದರೂ ಕಡೆಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲೇ ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಗಾದೆ). ೫. ಮೂಲೆ; ಕೋಣ: "ಅಣಿ, ಅಶ್ರಿ, ಕೋಟಿ, ಅಶ್ರ, ಕೋಣ - ಕೊನ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೯೨). ೬. ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: (ಕಿ). ೭. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, —ಬಾಯಿ. ೮. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು. ೯. ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ೧೦. ಏಡವೆ; ಅಲಂಕಾರ. ೧೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಉಲ್ಲಾಸ; ಸಂತೋಷ. ೧೨. ಮರದ ಪೊಟರೆ; ಬಿಲ. ೧೩. ಕೈಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ. ೧೪. ಸಮರ; ಯುದ್ಧ. ೧೫. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನೂರುಲಕ್ಷ: ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ವಿಗುಣಿ ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಒಂದು ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲ (ಆದಪ. ೩೨); ಹತ್ತು ಮೂಱೇ ಕೋಟಿಯಮು ಕೈವಶೀಕಸಿತು ದಳಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೩); ಕೋಟಿವರಹಾ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೋಮಟಿಯ ಸಾಕ್ಷಿ ನಂಬಕೂಡದು (ಗಾದೆ). ೧೬. [ರೇಖಾಗ] ಸಮಕೋನ ತ್ರಿಕೋಣದ ಲಂಬಭುಜ: "ಉತ್ಕರುಷದೊಳು ಧನುಧಿನೊಳು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳು ಕೋಟಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೧೫೩); "ಅಗಣಿತಭೂಷಣಂ ಸುರಗಿ ಸೌಂದರ ಕೋಟಿರ ಚಾಪದಂತ್ಯ ಸಂಯು ಗಮನದುತ್ಸವಂ ಗಣನೆಯೊಂದಿವು ಕೋಟಿ ಸಮಾಹ್ವಯಂ (ನಾನಾರ.೪೪); "ಗುಹೆ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪು ಲಿಪ್ಸೋತ್ಸಹ ರೂಪು ಕಠಾರಿ ಕರಭೂಷಣ ಸಮರಂಗಳ್ ಸಹಜದೊಳೆಂಟು ಪೆಸರ್ ಬಳೆಕಹುದೈ ಕೇಳ್ ಕೋಟಿಶಬ್ದ ಮೆನಿಕುಂ ಜಗದೊಳ್" (ನಾನಾಕೊ. ೮೬).

ಕೋಟಾಕೋಟಿ = ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ; ಅಸಂಖ್ಯ: ಪುನರ್ಭವಂಗಳೆಂಬ ಕೋಟಾಕೋಟಿಗಳ್ ಪಾಱಿ ದೀಱ್ವನೆಗಂ ಪಂದಲೆಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೬೬); ಮೆಱೆವವು ಗುಡಿ ಕೋಟಾ ಕೋಟಿ ಭೂತಳ ನೆಱೆಯದು ಬೀಡಿಗೆಂದೆನಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೫೩). **ಕೋಟಾನುಕೋಟಿ, ಕೋಟ್ಯಾನುಕೋಟಿ** = ಕೋಟ್ಯಂತರ; ಅಸಂಖ್ಯ: ಹಲಿಯಮೇಂದ್ರಾದಿ ಗಳು ಕೋಟಾನುಕೋಟಿಗಳು ಮರಣವಪ್ಪರು (ವೀಕ್ಷಿಥ. ೨-೫-೧೪); ಕೋಟ್ಯಾನುಕೋಟಿ ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಕಾಲವು ತುಂಬಿದ ಬಳಿಕ ಮರಣವಾಗುವರು; ನಿನ್ನೀದ ಕೋಟಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದರೂ ಸಾಯುವರು (ವೀಕ್ಷಿಥ. ೨-೫-೧೪ ಟೀಕೆ) [ಸಂ.]

ಕೋಟಿ₂, ಕೋಠಿ₁ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗ್ರಾಣ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ. 'ಕೋಟಿಖೋಲಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಾಯಿ ಹಡಗು; ನಾವೆ: ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಚವೆದೊಳಗಿಂದ ಅಥವಾ ಕೋಟಿಯದೊಳಗಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಅಡತಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೬). **ಕೋಠಿ₁**: ೧. ದಾರೀಲಿ ಕೋಠಿಯಿಂದ ಪರಿಮಳ ಗಂಧದ ತಂದು ಗೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದು ಬಿಡು (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೧೫); ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟ ಅವನ ಕೋಠಿ (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೪); ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ಅರಬ್ಬರು ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ತಂಗಿದ್ದ ಮನೆ ಮತ್ತು ಕೋಠಿಯ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿದರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೨೫); ಕೋಠೀ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನಿನ್ನ ಕಡಿಗೆ; ನೀ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿಸಿಬಿಡು ಹೋಗಲಿ (ತಿದುಗು. ೫೫). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠೀ. / ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಟ, ಕೋಟ್ಟಯ; < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೋಟಿಕ (ಗು). ೧. ತುತ್ತತುದಿಯ. 'ಕೋಟಿಕಶಿಲೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ತುತ್ತ ತುದಿ; ಶಿಖರ. [ಸಂ.]

ಕೋಟಿಕಶಿಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧ ಶಿಲೆ: ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಅನೇಕ ಕುಲರಾಜ ಸಮೂಹಂಬೆರಸು ಆಡುವ ನೆವದೊಳ್ ಪೋಗಿ ಕೋಟಿಕ ಶಿಲೆಯಂಕೋೞ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ ವ); ಕೋಟಿಕಶಿಲೆಯನೆತ್ತಿದ ಮಹಾ ಸತ್ತ್ವರ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೮೮ ವ); ಬರುತ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೋಟಿಕ ಶಿಲೆಗಂಡು ನೆರೆದಪಸುಗಳೆಂದರು (ವರ್ಧಪು. ೪-೪೮). [ಕೋಟಿಕ + ಶಿಲೆ]

ಕೋಟಿಖೋಲಿ, ಕೋಠೀಖೋಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಟ್ಟ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಕೋಟಿಖೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕನೊಂದಿಗೆ ಚಹಾ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕೊಡೆ (ವ್ಯಾ. ೯). **ಕೋಠೀಖೋಲಿ**: ದಡಕು ಬಂದು ಎಲ್ಲಾ ಜಾಗಾ ಹಿಗಿಟ ನೀವು ಕೋಠೀಖೋಲ್ಯಾಗ ಬಂದು ಮಲ ಕೊಂಡ್ರಿ (ಸಮಜೀ. ೨೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠೀಖೋಲೀ]

ಕೋಟಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆವರನ್ವಯತಿಳಕಂ ಲೋಕವಿಶ್ರುತಂ ಪಿರಿಯ [ಕೋ]ಟಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಸಂಭಾವಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೫-೯; 980). [ಕೋಟಿ₁+ ಗಾವುಂಡ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಕೋಟಿನಾಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನದ ವಿವರ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಕುಂಡಲಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಜಾತಕ; ಜನ್ಮಕುಂಡಲಿ: ಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಸಂತಾನವಾಗದಿರಲೇನು ಕಾರಣವೆಂದರಿಯಲು ಕೋಟಿ ನಾಳು (ಜಾತಕ) ತೋರಿಸಿದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೪). [?]

ಕೋಟಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿಯನ್ನು ನಡಸುವ ಹುಟ್ಟು: "ಅರಿತ್ರಂ, ಕೋಟಿಪ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾ]ತ್ರಂ - ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦). ೨. ಹಡಗಿನ ಮುಂಭಾಗ; ಚೂಣಿ: "ಹಡಗಿನ ಮುಖಂ ಕೋಟಿಪತ್ರನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫). [ಕೋಟಿ₁ + ಪತ್ರ]

ಕೋಟಿಪಾತ್ರ (ನಾ). = ಕೋಟಿಪತ್ರ ೧: "ಅರಿತ್ರಂ, ಕೋಟಿಪಾ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ತ್ರಂ-ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦). [ಕೋಟಿ₁ + ಪಾತ್ರ]

ಕೋಟಿಯೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಮೊದಲಿಸು; ಪ್ರತಿವಾದಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡು; ತರ್ಕಮಾಡು: ರಂಗನಾಥನು ಮರಾಠೀ ಕವಿಯ ಹಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು "ಅಲಿತವಹ ಕನ್ನಡದ ನುಡಿಯಲಿ ತಿಳಿದು ತನ್ನೊಳು ತನ್ನ ಮೋಕ್ಷವ ಗಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಲದೆ? ಸಂಸ್ಕೃತದಲಿನ್ನೇನು?" ಎಂದು ಕೋಟಿಯೇರಿಸಿದನು (ಕವಿಚಾಂ. ೯೯). 'ಕೋಠಿ₁' ಪರಾ. [ಕೋಟಿ₁ + ಏರಿಸು(< ಏಱಿಸು)]

ಕೋಟವರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಹೆಸರು: "ಮರುನ್ಮಾಲಾ, . . . ಕೋಟವರ್ಷಾ, ಲಂಕೋಯಿಕಾ, ಲಂಕಾಸಿಕಾ – ೧೦ ಸ್ಪೃಕ್ಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ್ಯದ್ರವ್ಯ; ಸಂಕೇಬೇರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫).
[ಸಂ. ಕೋಟವರ್ಷಾ]

ಕೋಟಿಶ (ನಾ). (ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಟೆಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವ) ಮರದ ಕೊಡತಿ; ಹಲಬೆ: "ಕೋಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟೀ]ಶಂ, ಲೋಷ್ಟ ಭೇದನಂ – ಈ ೨ ಹಲಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೨); "ಹರಿಕೆ ಕೋಟಿಶ ಮುಕ್ಕು ಲೋಷ್ಟಭೇದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೧). [ಸಂ.]

ಕೋಟಿಹೊರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಾದನೆಯನ್ನು ಹೇರು, —ಹೊರಿಸು: ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಕೋಟಿಹೊರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ನಟಸಾ. ೩೧). [ಕೋಟಿ₁ + ಹೊರಿಸು (< ಪೊರಿಸು)]

ಕೋಟೀರ (ನಾ). ೧. ಕಿರೀಟ; ಮಕುಟ: "ಕಿರೀಟಂ, ಉಷ್ಣೀಷಂ, ಕೋಟೀರಂ, ಮುಕುಟಂ – ಈ ೪ ಮಕುಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೧); ಶ್ರೀರಮಣಂ ಪುಟ್ಟಿರೆ ಕೋಟೀರಾದ್ಯಾಭರಣ ಚಕ್ರಮುಖ್ಯಾಯುಧ ನಾನಾರಶ್ಮಿಯನು ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧); ತೇರು ಗಮಿಸುವ ವೇಗಕರಸನ ಚಾರುರತ್ನಸ್ಫುರಿತ ಶಿರಕೋಟೀರ ಕೆಡೆದುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೩೧). ೨. ಜಡೆ; ಮುಡಿ: ಸೋಮಕೋಟೀರಭಾರನಂ . . . ತ್ರಿಣೇತ್ರನಂ (ಭಕ್ತಾಚ. ೩–೫೯); ಜಯಜಯ ಸುಧಾಕರ ಕಲಾಕಲಿತ ಕೋಟೀರ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೬೯ ವ).
[ಸಂ.]

ಕೋಟೀಶ₁ (ನಾ). = ಕೋಟಿಶ: "ಕೋಟೀ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಶಂ, ಲೋಷ್ಟಭೇದನಂ – ೨ ಹಲಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೨). [ಸಂ.]

ಕೋಟೀಶ₂ (ನಾ). ಕೋಟ್ಯಧೀಶ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೋಟೀಶ (ರೂಢಿ).
[ಕೋಟಿ₁ + ಈಶ]

ಕೋಟು₁ (ನಾ). ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಪ್ಪವಾದ ಉಡುಪು; ಮೇಲಂಗಿ: ಕೋಟುಗಳೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಮುಂಚಿನ ನಿಲುವಂಗಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಗಿದವು (ತೋಳಮು. ೬೨); ಕಾಲಿಗೆ ಬಿಳಿ ಇಜಾರು; ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪುಕೋಟು; ತಲೆಗೊಂದು ಪಾಗೋಟಿ . . . ಧರಿಸಿದ್ದನು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨). [← ಇಂ. Coat]

ಕೋಟು₂, ಕೋಟ್ (ನಾ). ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ೪ ಪಕ್ಷ ಕಟ್ಟಿ ಆಡುವಾಗ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಎಲೆಗಳನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲುವುದು: ಅವರಿಗೂ ಮೂಕವಾಗಿ ನಡೆದ ಆಟ 'ಕೋಟು' 'ಒಕ್ಕ್ಯ'ಗಳು ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಒದಗಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಚತುರ್ಮುಖವಾಗಿ, ಷಣ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೆಲೆಯ ಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೮). **ಕೋಟ್**: ಇವರ ಜೋಡಿದಾರನು 'ಕೋಟ್' ಎಂದು ಒದರಿದಾಗ ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷದವರ ದಿವಾಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೮). [← ಇಂ. Quote]

ಕೋಟುಗಸ್ತಿ 'ಕೋಟುಗಸ್ತು' ನೋ.

ಕೋಟುಗಸ್ತು, ಕೋಟುಗಸ್ತಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೇಷ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಪಹರೆ (?): ಆ ಪಟ್ಟಣದ ದೊರೆಯಾದ ವಿರೋಚನನು ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕೋಟುಗಸ್ತಿಗಾಗಿ ಬರುತಾ ಇವನನ್ನು ಕಂಡು – ನೀನು ಯಾರು? . . . ಎಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V,೩). **ಕೋಟುಗಸ್ತಿ**: ನಿಷ್ಠೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಠಾಣೇದ ಗುರಿಕಾರನು ಊರಲ್ಲಿ ಕೋಟುಗಸ್ತು ತಿರುಗುತ್ತಿರುವಾಗ್ಗೆ (ಪೇಟೀಮಾ. ೩೩). [ಕೋಟು ? + ಗಸ್ತು]

ಕೋಟುರ (ನಾ). ನೋವು; ಸಂಕಟ (?): ಪೇಳಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಕೋಟುರಮನಾಗಿಸದೀ ಭುವನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೦೩–೨೫; 1125). [< ಕೋಟರ ?]

ಕೋಟೆ₁ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೋಟೆಯ ನೀತಿಮಾರ್ಗೇಶ್ವರವುಮನಾಳ್ತ ಶ್ರೀಮನ್ನೊಳಂಬದಿ ಚಲ್ಲುಕದೇವ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೯೮–೮; 907). [?]

ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ 'ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ 'ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಕಲ್ಲು; ಪ್ರಾಕಾರದ ಶಿಲೆ: ಮಂಟಪಂ ಬಿರಿದಿರಿದು ಬಯಲಾಯ್ತು ಬಾಗಿ ಬಿದ್ದುವು ಕೋಟೆಗಲ್ಲುಗಳ್ (ಬಸವ. ೧೩–೫).
[ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕೋಟೆಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕೋಟೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು, —ಕಾಪಾಡು: ಎತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುರಿವೆಳಗೆತ್ತಂ ಮಿಸುಗುವಿನಮೆಳ್ಳಜೆಳ್ಳಜೆನುತ್ತಂ ಬಿತ್ತರದಿನಾರ್ದು ತಿರುಗುತೆ ಸುತ್ತಂ ಸಲೆ ಕೋಟೆಗಾದನಚಳಿತ ಧೀರಂ (ವೃಷವಿ. ೧೯–೧೨). [ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕಾ₁]

ಕೋಟೆಗಾಜಿ 'ಕೋಂಟೆಗಾಜಿ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾವಲ್ 'ಕೋಂಟೆಗಾವಲ್' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾಳಗ 'ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ 'ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕೋಟೆತೆನೆ 'ಕೋಟೆದೆನೆ' ನೋ.

ಕೋಟೆದೆನೆ, ಕೋಟೆತೆನೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುರಿಯ ಆಕಾರದ ಕಂಡಿಯುಳ್ಳ ರಚನೆ,—ಶಿಲ್ಪ: ಬಿಡದೆ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯ ಹೂಡಿಸಿ ತೆಂಕಣ ಕೋಟೆದೆನೆಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೪೧) ಮುಗಿಲುಮುಟ್ಟಿದ ಕೋಟೆದೆನೆಗಳಿಂ ಕೊನೆಗಳಿಂದಗಳು ಜಲಮುತಳಮಂ ಭೇದಿಪುದು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩–೪). **ಕೋಟೆತೆನೆ**: ಗಗನವ ಸೋಂಕುವ ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳು ಬುಗುರಿ ಮಾಟದ ಕೋಟೆತೆನೆಯು (ಸೌಗಂಪ. ೧–೬); (ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ, ಗೋಡೆಗೆ) ಕಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ ಹಾಕು, ಕಟ್ಟು; ಕೋಟೆತೆನೆಮಾಡು, ಕಟ್ಟು (Embattle. ಇಂಕನ್ನ). [ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ತೆನೆ₁]

ಕೋಟೆಮನೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮನೆ: ಹಿಂದೆ ದುರ್ಗವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತಗೃಹ, ಕೋಟೆಮನೆ (Castle. ಇಂಕನ್ನ). [ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮನೆ]

ಕೋಟೆಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ, —ಭೂಮಿ: ಬಯಿರಗೊಂಡಗೆ ಕೋಟೆಮಾನ್ಯದ ಗದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೯೮–೩; 17ನೆಯ ಶತ). [ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮಾನ್ಯ]

ಕೋಟೆಮುಗಿಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ ಮೋಡ: ಕೋಟೆಮುಗಿಲು, ಕೆಮ್ಮೋಡ, ಬಿಳಿಮೋಡ, ಕಾರ್ಮೋಡ, ಹಿಂಡುಮೋಡ ಇವಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟಹುಳ ನೆಲ ಕಚ್ಚದೆ ಹಾರಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ತಪ್ಪೋಲಿ, ಕುರ್ತೇಟು ಬಂತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೩).
[ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮುಗಿಲು (< ಮುಗಿಲ್)]

ಕೋಟೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೋಟಿಗರ ಕೋಟೆಯಮ್ಮಂ ಗೋಸಹಸ್ರಮಾಟ್ದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೮–೧೨; 964).
[ಕೋಟೆ₁ (< ಕೋಂಟೆ) + ಅಮ್ಮ₁]

ಕೋಟೆವಳಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಹತ್ತಿರದ ನೆಲ; ದುರ್ಗದ ಪ್ರದೇಶ: ಜಟ್ಟಿಗರ ವೀರರಸಮಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತೂಗಲ್ಕೆ ದಿಟ್ಟದೊಲೆಯಿಂದದಟರ್ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯೆನಿಸಿದುದಿಟ್ಟಳಮೆನೆ ಕೋಟೆವಳಿಯ ಸೆಳಿಗೆಯ್ದಾಟಿಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೩೨). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಬಳಿ$_2$]

ಕೋಟೆವಿರಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಬಿರುಕು, —ಸೀಳು : ನಾಡ ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಹಂದು ತಲೆ ಹೋಗಾಡಿದಂತವನಲ್ಲ ಮೇಹಿಂಗಾಡ ಬಂದಿಲಿ ಕೋಟೆವಿರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟನಿಜ]ಯಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಮಡಿವಂತೆ (ಬಸವು. ೫೮–೪೪).
[ಕೋಟೆ$_1$(< ಕೋಂಟೆ) + ಬಿರಿ$_2$]

ಕೋಟೇಶ್ವರ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಕೋಟೇಶ್ವರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೋಟೇಶ್ವರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು (ತುಳುನಾ. ೧೪೫). [ಕೋಟೆ$_1$+ ಈಶ್ವರ]

ಕೋಟ್ಟೆ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟವಳ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೋಟ್ವಾರಿ 'ಕೊಟ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆಐ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಟ್ಟಮುಂ ಮನೆತ್ತಾನಮುಂ ಚನ್ದ್ರಸೇನಾಚಾರ್ಯರ್ಗೆ ಉದಪೂರ್ವಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ ಅದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೋಟ್ಟಜರುಂ ಕಾರೆಅಜುಳುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೬ ; ?). [?]

ಕೋಟ್ಯಂತರ (ಗು). ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆಯ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ಹಿಡಿಮಂದಿಯ ಭೋಗ ವೈಭವಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೋಟ್ಯಂತರ ಜನರ ರಕ್ತಶೋಷಣೆ ದುಃಖಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿದ್ದ (ಪುನರು. ೩೨೭). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಅಂತರ]

ಕೋಠ 'ಕೊಟ್ಟ$_8$' ನೋ.

ಕೋಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೋಠಿ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನೆ; ಸವಾಲು : ಗಾನರಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಎಂದು ಕೋಠಿಮಾಡಿದರೆ, ಉತ್ತರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕಾಂಪೂಜ. ೧೨); ಆದರ ಮೇಲೆ ನೀನು ಇನ್ನಾವ ಕೋಠಿ ಹಾಕುತ್ತೀಯೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಕೊನಷ್ಟ. ೧೨೨) ; ದರ್ಭೆಗೇನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬರ ಬಂದಿದೆಯೇನೆ ? ಒಂದು ಹಸು ಮೇಯುವಷ್ಟು ಇದೆಯಲ್ಲಾ . . . ಎಂದು ವೆಂಕಮ್ಮ ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಕೋಠಿಹಾಕಿ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಜೋಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೩). [< ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಠಿ$_2$ 'ಕ್ಸೋಟ್ಟ$_2$' ನೋ.

ಕೋಠೀಖೋಲಿ 'ಕೋಟಿಖೋಲಿ' ನೋ.

ಕೋಡ$_1$ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೋಡ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ ; ಸೂಕರ : "ಮಿಗೆಯೊಕ್ಕಲ ಕೋಡ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); ಕೊ[ಕೋ]ಡ ಕೂರಂಗಿ ಮರಿ ಹುಲ್ಲೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೧೬).
[< ಸಂ. ಕ್ರೋಡ]

ಕೋಡ$_3$ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಬಾಗು ; ವಕ್ರ. 'ಕೋಡಮೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೋಡಂಗಿ, ಕೋಡಗಿ, ಕೋಡಿಂಗ, ಕೋಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಭಿನಯಿಸುವ ಹಾಸ್ಯಪಾತ್ರ; ವಿದೂಷಕ; ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ನಕಲಿ: ಹಳೆಯವನು ಬಿದ್ದ ಹೊಸಹೊಸಬ ಗೆದ್ದ, ಕೋಡಂಗಿ ನಡುವೆ ಎದ್ದ. ನವೋಸವದ ಬಯಲಾಟ ಭಾರಿ ತಾಂಡವವೆರಾಷ್ಟ್ರದುದ್ದ (ಅರಳು. ೪೨೬); ಕೋಡಂಗಿ ಆಗಲೇ ತೆರೆಯಾಚೆ ಬಂದನಯ್ಯ (ಚಂಡೆಮ. ೨೨–೪); ದೇವರಿಗೆತ್ತಿದ ಆರತಿಯೊಂದಿಗೇನೆ ಕೋಡಂಗಿಯರು ಭಾಗವತರೊಡನೆ ಸ್ತುತಿಪಾಠ ಮಾಡುತ್ತ ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೇರಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೧) ; ಸರ್ಕಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗಚಲನೆಯ ಚಮತ್ಕಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ಕಲಾವಿದನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಮೂರು ಉರುಳಾಗುವ ಕೋಡಂಗಿಯಂತೆ (ಬಂಕಿಮ. ೩೫೦). ೨. ಅವಿವೇಕಿ; ಮೂರ್ಖ: ಕೊಟ್ಟೋನು ಕೋಡಂಗಿ ಇಸ್ಕೊಂಡೋನು ಈರಭದ್ರ (ಗಾದೆ). ೩. ಕುರೂಪಿ: ಈ ಕೋಡಂಗಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಹುಡುಕಿ ತಂದರೋ . . . ಚಂದ್ರಭಾಗಿಗೆ ತೋಭಿಸುವ ಹುಡುಗನೇ ಅಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೬೫). **ಕೋಡಗಿ** : ೧. ಆ ಕೋಡಗಿ ಕಾಡ ಕೂಡಿ ಕುರವಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೫೩ವ). **ಕೋಡಿಂಗ** : ೨. 'ಕೊಟ್ಟವನು ಕೋಡಿಂಗ, ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ವೀರಭದ್ರ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ (ಕಾನೂರು. ೪೧೨). **ಕೋಡಿಗ** : ೧. ಬೊಂಬೆಗಳಾಟಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ನಿತಂಬಿನಿಜನಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಡೊಂಬರಗಳೆಯ ಸಂಗಡಿಗರು ಕೋಡಿಗರಿಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಭರಚ.೨೦–೩೫). ೨. ಪುಸ್ತಕವ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪುರಜನವ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೋಡಿಗರಂತೆ (ಘನವ. ೩೪–೭) ; ರಾಮನಾಥಾರ್ಯಗಳ್ಕಾಳ್ಪ ಕೋಡಿಗರ ವಿದ್ಯೆಯುಂ ಜೋಡಿಸಿದನೆನಲ್ (ಎಕೋಪು. ೯–೩೩) ; ಗೊಲ್ಲರ ಗೊರವರ ಗೋಪತಿಗಳ ಬಲುಮಲ್ಲರ ಮಾಸಾಳುಗಳ ಕೊಲ್ಲಟಿಗರ ಕೋಡಿಗರ ಕೇರಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆಸೆವವದಱೊಳಗೆ (ರಾಮವಿ. ೩–೪೧) ; ಕೋಡಿಗನೋ ಏಡಾಯುಗನೋ ಕೋವಿದ ಮುಗ್ಧರದೇವನೊ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೫೦).

ಕೋಡಂಗಿಯಾಟ = ಹಾಸ್ಯಗಾರನ ಅಭಿನಯ ; ಕೋತಿಯಾಟ; ವಕ್ರಚೇಷ್ಟೆ: ಕೋಡಂಗಿಯಾಟವನಾಡಿದ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬೇಡಿತ್ತನೀವ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೭೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋಣಙ್ಗಿ ; ಮಲ. ಕೋಡಙ್ಗಿ ; ತುಳು. ಕೊಡಂಗ್ಯ ; ತೆಲು. ಕೋಣಂಗಿ, ಕೋಡಿಗ]

ಕೋಡಂಗಿತನ (ನಾ). ನಕಲಿ ; ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ ; ಹಾಸ್ಯ : (ಚ).
[ಕೋಡಂಗಿ + – ತನ]

ಕೋಡಂಗುರಿ (ನಾ).(?) : ಮರಿ ಹಂದಿ ಹುಲ್ಲೆ ಹುಲಿ ಕಡವೆರಳೆಯುಮಾ ದೆಕ್ಕು ತೋಳನೆಯ್ ಸಾರಂಗಂ ಕರಡಿ ಮೊಲಂ ಕೋಡಂಗುರಿ ನರಿ ದರಿ ಕೂರಂಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಹೇರುಡು ಕಾಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೯). ಟಿ. ಇದು ಕೊಂಡಗುಱಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೋಡಂಬವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆತ್ರ ಸಿರಿಸಿದಯನ ಬರಹ ಯುಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಕೋಡಂಬವಳಿಯಿಂದ ಪೊಕ್ಕಲು ಬಂದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫–೪೯ ; ?). [?]

ಕೋಡಂಬೆ (ನಾ). (?) : ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಟಿಯ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ . . ಕೊಟಕಿಟ್ಟಾಡುವ ಮೃಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯ವ). [?]

ಕೋಡಕಯ್ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೋಡಕೆಯ್, ಕೊಡಕ್ಕೈ, ಕೋಡಕಯ್, ಕೋಡಕ್ಕೈ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಅಳವನಱಿಯದೆ ಕೆಣಕಿ ತಹ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕದನವ ಕೋಡಕೆಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ] ವರಳವಿಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೫). **ಕೊಡಕ್ಕೈ** : ಕೊಂದನು ಕೊಡಕ್ಕೈಯೊಳು ಬಂದೆಸುವ ಬಿಲ್ಲ ಮಂದಿಯ ಮುಂದೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೪–೧೨೦).

ಕೋಡಕೆಯ್ : ಕೋಡಕಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೃಪ ಕೈಮಾಡಿದನು ಕೃತವರ್ಮನೆಸುಗೆಯ ಕೋಡುದೀಡಿನ ಭರವ ಬಲ್ಲವರಾರು ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೬). **ಕೋಡಕೈ₁** : ಸಬಳಿಗರು ಕೋಡಕೈ [ಪಾಠಾಂ.ಡುಗ್ಗೈ]ಯೊಳು ನಿಂದರು(ಸೋಮಶ.೫–೨೬); ಇವರು ಕಳುಹಿದ ರುಚಿತದಲಿ ನಿನ್ನವರು ಮ ಸ ಗಿ ದ ಕಡಲವೊಲು ಬಲುದವಕಿಗರು ಕೋಲಳವಿಗೊಂಡರು ಕೋಡಕೈಗಳಲಿ(ಕುವ್ಯಾಕ.೧೫–೧೬); ಚಲಿಸಿತರನೆಲಿ ಕೋಡಕೈಯಲಿ ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೬); ಸೆಳೆದ ನಿಷುಧಿಯಲಂಬ ತಿರುವಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಕೋಲನು ಕೋಡಕೈಯಿಂದಳವಿ ಗೊಯ್ಯನೆ ನಿಲುಕಿದನು ನಿಗುರಿದ ಶರೀರದಲಿ(ತೊರರಾ, ೬–೮–೬೯).

[ಕೋಡ₀ + ಕೆಯ್₃]

ಕೋಡಕೈ₁ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೋಡಕೈ₂ 'ಕೋಡುಗ್ಗೈ' ನೋ.

ಕೋಡಗ, ಕೊಡಗ₁, ಕೋಡ, ಕೋಡುಗ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿ ಮಂಗ; ಮರ್ಕಟ: "ವನೌಕಸಂ ಮರ್ಕಟಂ . . . ಹರಿ ಕೀಶಮಾ ಕೋಡಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೯); ವೃದ್ಧಂ . . . ನರ್ಮದಾ ನದೀತೀರದೊಳ್ ಕೋಡಗಮಾಗೆ ಪುಟ್ಟಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨–೭); ಕಪಿಪತಿಯನೇಜ಼್ ಕೋಡಗಮಿರೆ ಕಂಡುದಜಾಂಡೆ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩೪); ನಿಲಲಾಜದೆ ಸುಂಟದಿಂದ ಕೋಡಗದಂತುಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧–೧೪೧); ಕೋಡಗಗಳಂತೆ ಪಲುಗಿರಿದು (ಬಸರ. ೮–೯೧೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೫). ೨. ಕಪಿ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಚಪಲಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಲಂಚಲಂಚನ್ನುಗಳ ಶೀಡುತಿರದೇಕು ಕೋಡಗರಿಗೂ ಕೋಡಂಗಿಗಳಿಗೂ (ಅರಳು. ೬೪೮) ; ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ, ಕೋಡಗನಿಗೆ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಡಗ₁** : ೧. ಕೊಡಗ ಪಣ್ಣಾನಿತ್ತಲ್ಲದು ತಿನ್ನದು (ವರ್ಧಮ ೨-೧೧) ; ಕೊಡಗದ ಮೂಳೆಯುಂ ವೃಕ್ಷಗಳ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಗೂಟದಂತೆ ಬಡಿದರೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೬೬–೧೪) ; ಅಲ್ಲೊಂದು ಕೊಡಗನು ಸೇರಿ, ಆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗೂಡನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ, ತತ್ತಿಗಳ ಒಡೆದು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಸಾರ. ೧೮). **ಕೋಡ** : ೧. ಕೋಡಂಗಳ ನಗಿಸುವ ರವಮೆ ನಗದ ನಾಲ್ಕುಂದೆಸೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩–೫ ; ೯೮೦) ; ಕೋಡಂಗಳ ದ್ರಿಯಂ ತಂದೀಡಾಡಿದೊಡೆಯ್ದೆ ಶರಧಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದುದಾರೂಢಿಯು ರಾಮಂ ಲಂಕೆಗೆ ಕೋಡಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಡನ]ಗಳುವೆರಸಿ ಪೋಗಿ ಗಡ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೪೬) ; ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೧). ೩. ಹಾಸ್ಯ; ನಕಲಿ; ತಮಾಷೆ : ಸಾಕು ಮಾವ, ಕೋಡ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೨).

ಕೋಡುಗ₁ : ೧. 'ಕೋಡುಗವೊಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ಗ ತಮಿ. ಕೋಟರ ; ತುಳು. ಕೊಡಂಗು, ಕೊಡಂಜ, ಕೊಡಂಜಿ]

ಕೋಡಗಕಟ್ಟು 'ಕೋಡಗಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಡಗಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು : ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಕೋಡಗಕೆಮ್ಮು (ಕಾಳರಾ. ೧೨೦). [ಕೋಡಗ + ಕೆಮ್ಮು]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟು, ಕೋಡಗಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಲ್ಲಾಡಲಾಗದಂತಹ ಬಿಗಿಯಾದ ಬಂಧನ ; ಹೆಡಮುರಿಗೆ : ಸಿಂಹಕಿಶೋರಿಯಂ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಮುಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಕೋಡಗಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿತಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೪೬); ಮಲೆವವರಂ ಕೋಡಗಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿತರ್ಪೆವು (ಕಬ್ಬಿಗಾ.೧೩೯). **ಕೋಡಗಕಟ್ಟು** : ದಕ್ಷನಂ ಹಿಡಿದು ಕೋಡಗಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟುತಂ (ವೀರಶ. ೪೮೯). [ಕೋಡಗ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು 'ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಗಗಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸು : ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಸನೆ ವಾಂಧಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಜೀವಮಲ್ಲಾಡೆ ಕೊಡಂಗಿ ನೂಂಕಿಸನೆ . . . ಲೋಕಮಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೪೦). [ಕೋಡಗಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟಿಸು]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟು, ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಗಗಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಬಿಗಿ : ಆ ದ್ರುಪದನಂ ನಡ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ತಂದಣ್ಣಂಗಿರಮೊಪ್ಪಿಸು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೧); ಕೋಲ್ವೇಡ ಪಿಡಿದು ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡೆನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ತನ್ನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೨೨); ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ಹಲಿ ಕೃಷ್ಣರನಾಳಿಸಿ ತಾಳವಟ್ಟದೊಳ್ ಮೂಡಿದ ಹಾಹೆಯಂತೆಲಲೆ . . . ಚೀರದಬಟ್ಟಗೆ ಕೈದುಗಟ್ಟವೇಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೬೯); ಅಂದು ದ್ರುಪದನನೆಯ್ದಿ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಯೆತಂದು ಅಗ್ರಜಗೊಪ್ಪಿಸಿದನು(ಸಾಳ್ವಭಾ ೨೨–೨೮). **ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು** : ಕೊಲ್ವಂ ಧುರದಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡೊಳಸಾದೊಡೆ ಕೋಡಗಗಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಕಟ್ಟುವೆಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೧೮); ವಿಧಿವಶಾತ್ ವಾಕ್ಷಣ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟಿತು ದಡಿಗ ಕೋಪದಿ ಬಂದು ಗದೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದು ಕಿಡಿ ಚೆಲ್ಲಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೧–೪೦). [ಕೋಡಗಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೋಡಗವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋತಿಯಂತೆ ಆಡು; ಮಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡು : ಏಳು ಕಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಮುಣುಗುವರು ಕೀಲ ಕಳೆವರು ರವಿಯ ಬಂಡಿಯ ದೀಳಲಿಡುವರು ಚಂದ್ರಬಿಂಬವ ಬ್ರಹ್ಮನಿದಿರಾಗಿ ಕಿರುಗೋಡಗವಾಡುತಿರ್ಪರು ಕೀಳುನುಡಿಯಲಿ ಸುರರನೆಲ್ಲರ ದೀಳುಗುಟ್ಟುವರಿದಿರಬಂದರೆ ಭೂಪ ಕೇಳೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೬–೧೮). [ಕೋಡಗ + ಆಡು₁]

ಕೋಡಗಿ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಣಸು (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಕೊಂಬಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಗೊಣಸು, —ಅಣಸು : ಕೋಡಣಸು ಮುಖರಂಧ ಜಂಗು ಘಂಟೆಯು ಗೆಜ್ಜೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಝುಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನಜೌಕ ಶೃಂಗರವ ಮಾಡಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಶ್ರೀವೃಷಭರಾಜನನುಯಾರೋಹಣಂಗೆಯ್ಯೆ (ನವಮೋ. ೨೨–೫೦); ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣು ತಂದು ಕೆತ್ತಿ ಬಸವನ ಮಾಡಿ ಚಿತ್ರದ ಕೋಡಣಸು. . .ಮುತ್ತಿನ ಬಾಸಿಂಗ ಒಪ್ಪುವದು (ಲೋಕಗೀ. ೧೯೬–೩) ; ಚಿನ್ನದ ಕೋಡಣಸು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ಗೊರಸುಗಳುಳ್ಳ ಸಾವಿರ ಹಸುಗಳನ್ನು . . . ದಾನ ಕೊಡಬೇಕು (ಸಂಕೋತ. ೧೬೦).

[ಕೋಡು₅ + ಅಣಸು₂]

ಕೋಡಬಳೆ 'ಕೋಡುಬಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಮುರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕೋಡಮುರಕಿ (ಕಾಳಾಕುಡಾ) : ಸಣ್ಣಗಿಡ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳಿದು, ಗಟ್ಟಿ" (ಕಧಾಗ. ೬೮).

[?]

ಕೋಡಮುರು 'ಕೋಡಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಡಮುರುಕ, ಕೋಡಮುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಹುಬ್ಬೀ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಮುರುಕನ ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಜೋಳವನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೦). **ಕೋಡಮುರು** : ಸೂರ್ತ ಜವಾರಿ ಪುಣದ ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇರತಕ್ಕ ಜೀನಸುಗಳು – ೧ ಅಕ್ಕಲ ಕಾರ, ಹಲಕಿ (ಸಂಬಂಧ) . . . ೫೧ ಕೋಡಮುರು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). [?]

ಕೋಡಮೆ (ನಾ). ಕೊಂಕದಿರುವುದು ; ವಕ್ರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಋಜು ಸ್ವಭಾವ : ಕೇಡುಂ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಂ ಇಲ್ಲದುವಲ್ಲ ಮನದೊಳ್ ಕೋಡಮೆಯೆ ಸಂಪನ್ನಗೊರ್ಡಮೆ (ಕುರಳ್. ೧–೧೨–೫).

[ಕೋಡ₃ + -ಅಮೆ]

ಕೋಡವಣಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಝುರಿ; ಸಾದಿಕೆಗಾಲಿ: ಒಡಲೊಳರೆ ಕೋಡವಣಿಗಂ ಕಡಿದೊಡೆ ಕಳೆದುಳಿದು ಝುಳ್ಳನಾಯುಸದಿಂದಾ ಎಡೆಯುಂ ತಾವಂಗೊಳೆಯುಂ ತೊಡೆಯೆಯುಯುವಂಜ್ಜಗೆಯ ರಸಮನಿರದುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೯). 'ಕೋಡಹುಟು' ಪರಾ. [?]

ಕೋಡವೀಸ 'ಕೋಡುವೀಸ' ನೋ.

ಕೋಡಹುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ (?): ಅಂಗುರದ ಮೂಲದೊಳ್ ತಾಂ ಸಂಗತಮಪ್ಪಮದುರ್ವಳ್ಳಿಯುಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪಿಂಗಿಸುಗುವುದಾಕ್ಷಣದಿಂ ಭಂಗುರಮೆನಿಸಿರ್ದ ಕೋಡಹುಟುವಿನ ವಿಷವುಂ (ಖಮುದ. ೧೬-೧೨೧). 'ಕೋಡವಣಿಗ' ಪರಾ.
[< ಕೋಡು$_6$ + ಹುಟು (< ಪುಟು$_1$)]

ಕೋಡಾಡಿ (ನಾ). ದಂತವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಆನೆ: ಒತ್ತಿದೊಡೆ ಬಿಸುಕದಿಹ ಕದಳೆ ಮುಳಿದು ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಸೊಂಡಿಲಂ ಸುತ್ತಿ ಹಜಿದೆಗೆದು ಕಡುಪಿಂ ಕಾಯ್ದು ಹೊಯ್ದು ಕೋಡಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗಳು ಮುಱಿದು. . .ಳಿಪಿದ ಪಾನೆಗಳು(ಸೋಮಪ. ೪-೫೮). 'ಕೋಡಾಳಿ' ಪರಾ. [ಕೋಡಾಡು+-ಇ$_3$]

ಕೋಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡನ್ನು ಆಡಿಸು; ಕೊಂಬನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಕೊಳದೊಳ್ ನೀರುಣ್ಣದಡ್ಡಂಗೆಡೆದು ಕಲಕುತುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಪೊಯ್ದು . . . ಕೋಡಾಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಕೋಣಂಗಳವೋಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೧-೪ ಪ೦). [ಕೋಡು$_5$ + ಆಡಿಸು]

ಕೋಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡಿನಿಂದ ಆಡು, —ತಿವಿ: ಗೂಳಿಯದೊಂದು ಕೋಡಾಡಿ ಕಿಮ್ಮಣ್ಣುವುತ್ತಮಂ ಮತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ ಮೊಗಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೧-೧೮೦). ೨. ಕೊಂಬು ಅಲುಗಾಡು, —ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸು. 'ಕೋಡಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_5$ + ಆಡು$_1$]

ಕೋಡಾನೆ (ನಾ). ಕೋರೆಗಳುಳ್ಳ ಆನೆ; ಗಂಡಾನೆ; ಸಲಗ: ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕಬ್ಬುಂ ಕಳವೆಯುಮುಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಳು ಫಲಂ ಮಾವ್ವಾ× × × ಮೆಳಸಿವು ಪೆಟ್ಟೆಗಳಸಡವಿಯ ಬೆಳಸು ಪಿರಿದು ಕೋಡಾನೆಗಳಾ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೮; 1043). [ಕೋಡು$_5$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೋಡಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಪ್ತಪರ್ಣ . . . ಕೋಡಾಲೆ, ಬಂತಲೆ (ವೈಶಿಘ ೫-೮೬). [?]

ಕೋಡಾಳಿ (ನಾ). = ಕೋಡಾಡಿ: ಕಡುಪಿ ಕಾಯ್ದು ಹೊಯ್ದು ಕೋಡಾಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗಳು ಮುಱಿದು . . . ಕೆಡೆದವಾನೆಗಳು (ಸೋಮಪ. ೪-೫೮). [ಕೋಡು$_5$ + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೋಡಿ$_1$, **ಕೋಟು$_2$** (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ: "ಉದಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಂ ಕೋಡಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪-೧೬); "ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸಃ ಪರಿವಾಹಃ — ಈ ೨ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿಯ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೯೯); "ಕೋಡಿಯೆಸಲ್ ನೀರಬಟ್ಟೆ" (ಭಾರಸಿ. ೫); ಮದನಗಾರಸರ್ ಕೊಟ್ಟೋದುವನ್ವೆಳ್ತ ಕೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕೋಡಿಯ ಗೋಳಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೨; 797); ಸಾಗರದ ಗುಣಕೋಡಿಯಿಂದಿಳಿಯಿತು (ಮೋಹಮಾ. ೧೦೩-೪೧೧); ಕೂಡಿದ ಹುಬ್ಬಿನೋಳೆ ಕೋಡೀಲಿ ನೀರ ಮೊಗಿಯೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೬). ೨. ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ಪ್ರವಾಹ: ದುರದುರಿಪ ನೆತ್ತರಿನ ಕೋಡಿಯುರದೊತ್ತರಿಸಿ ಸುತ್ತುವರಿಯೆ (ಜಬವು. ೪೪-೪೧); ಮೆಯ್ಯೊಳಿಡಿವಾನಂದಂ ಮರಲ್ಗಣ್ಣ ನೀಳ್ಗಡೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಯ ಕೂಡೆ ಪಾಯೆ (ಚಕವಿ. ೪-೪೧); ಕೋಡಿಯ ಹರಿಯುಸಿ ಕಣ್ಣೀರಿಂದಲಿ (ಕಿಎಸೋ. ೫೧-೬); ವಿದುರನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕೂಡಲೆ ಹಾಲಿನ ಕೋಡಿಯೇ ಹರಿಯಿತು (ನೀತಿಚಂ. XV, ೩೨). ೩. ಹೊರಸೂಸುವಿಕೆ; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ: ನನ್ನ ಹಾಡಿನ ಕೋಡಿ ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿಂದ (ಬಳ್ಳಾಪ. ೨೧-೧೯). **ಕೋಟು$_2$**: ೧. "ಕೋಡಿ, ಕೋಟು, ಕಡಲ್, ಕಬಿಲ್" (ಶಮುದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಡಿ; ತೆಲು. ಕೋಡು. / ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಿಜನರಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ದೈವ, —ಭೂತ: (ತು). ೨. ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿನ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಕ್ಕೇರಿಸುವ ಗರುಡಪಟ: (ತು). 'ಕೊಡಿ$_2$' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೋಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಖಂಡಿ: ೨೦ ನಗಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೦). ೨. (ಕರಾ). ಬಡಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಿಮ್ಮಿಯ ಅಥವಾ ಮರದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಡಂಬಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಿಗಿದರೆ ಎರಡು ಕೋಡಿ ಮೋಪು ಆಗಬಹುದು. ಆದರೆ ತಲೆ ಎಂಬುದು ಇರಬೇಡವೇ? (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೪).
[?. / ತುಳು. ಕೋಡಿ. / ಮರಾ. ಕೋಡೀ. / ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಡಿ$_4$ (ನಾ). ತುದಿ; ಕುಡಿ; ಕೊನೆ; ಮೂಲೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕೋಡಿ – ಕೋಟಿ = ತುದಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಟಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ ಕೋಟಿ – ಕೋಡಿ (ಶಮುದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯುಲೆರಡು ಕೋಡಿಯಲೊಗುತಲಿದೆ ಕಿಡಿಯ ತುಷಾರಚಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೫); ಕೋಡಿ ಹೊಲದ ಭೂಮಿ ಕಂಬ (ಎಕ. VII, ಶಿಮೊ. ೧೧೨-೧೧, ?).
[< ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಡಿ$_5$ 'ಖೋಡಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಂಗ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಕಳೆ 'ಖೋಡಿಗಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಿಕಾಣು 'ಖೋಡಿಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೋಡಿಕೆಡಪು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಬೀಳಿಸು; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿಯಿಸು: ಪಟುಗಳನ್ ಪೊಯ್ದು ನೆತ್ತರನ್ ಕೋಡಿಕೆಡಪಿದರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೫-೧೯). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಕೆಡಪು]

ಕೋಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಇರಿ, —ತಿವಿ: ನಿರ್ಭರದೆ ಕೋಡಿಕ್ಕಿ ಮಿಂಟೆ ಗಿರಿಗಳನಬ್ಜಗರ್ಭನಾಲಯಕೆ ಸಾಲಿಡುತೆ ವೃಷಭರಾಜಂ (ಚಬಸ. ೪೪-೧೧). [ಕೋಡು$_5$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೋಡಿಗ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿಬೀಳು: ಅವರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪ ಕೋಡಿಗಟ್ಟಿ ಹರಿಯಿತು (ಅನಾಮಿ. ೬೧). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಡಿಗಳೆ 'ಖೋಡಿಗಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಾಣು 'ಖೋಡಿಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು 'ಖೋಡಿಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಕೋಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕೋಡಿ$_3$: ಕೋಡಿಗೆಯ ನುಡಿದ ಪೊನ್ನಂ ಮಾಡದ ಜವಳಿಗಡುವೆ ಪಣವೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ ಕೋಡಿಗೆಯ ಪಣಮ ಪಾಗಂ ಕೋಡಿಗೆಗಳ ಪಾಗಮಿರ್ದುದಾ ಕಾಣೆಗಳುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮೭-೬೯); ಕೋಡಿಗೆಯ ಜವಳಿ ಸೀರೆಗೆ ನೋಡೈ ಮತ್ತಯ್ದು ಪೊನ್ನುವಿಪ್ಪಣವಡ್ಡಂ ಮಾಡಿದ ಬೆಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಪೇಟ ಜವಳಿಯೊಂದಱ ಬೆಲೆಯುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮೮-೬೦); ಕೋಡಿಗೆವೊಂದಕ್ಕೊಪ್ಪಿರೆ ನೋಡಿರಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನು ಬೆಲೆ ತಾನಾಗಲೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ವೊಂದು ಸೀರೆಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಬರ್ಕುಮೆಂದ ಗಣಿತವಿಲಾಸಾ (ವ್ಯವಹಾ. ೩೧-೭೩). [ಕೋಡಿ$_3$ + -ಗೆ]

ಕೋಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿಯಾಗು; ಹೊಳೆಯಾಗು: ಸಾದರದಿಂ ಪುಳಕಂ ನೆಗೆವುತ್ತಿರೆ ಆನಂದಜಲಂ ಕೋಡಿಗೊಳುತ್ತಿರೆ (ಉದ್ಭರ. ೧೯೦-೧೩). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತಿವಿ, —ಇರಿ: ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕೋಡಿಟ್ಟು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಸತ್ತುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೧–೩); ಕೆಲೆವುತ ಕೋಡಿಟ್ಟು ಪಿಣಿಲ ಮಾರ್ದೊಡೆವುತ (ನಾಗಕು. ೫–೩೧); ಕೋಡಿಡುವಾನೆಗಳ್ ಪರಿವ ಪುಲ್ಲೆಗಳೊಲ್ದೊಡಗೂಡಿ ಮೇದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೩); ಕೋಡಿಡುವಾನೆಯ ಗರ್ಜಿಸುವ ಸಿಂಗದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೧೦). ೨. ಹುರುಡುಮಾಡು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು: ಕೋಡಿಡೆ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಮುನಿಯೊಳ್ ಪುರುಳಾದಪೆ ಚಿತ್ತಜನ್ಮ ನೀಂ (ಸಂಠಾಮಾ. ೧–೨೩); ಉದ್ದಾಮ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಕೋಡಿಟ್ಟಂತು ಬರ್ದುಂಕುವನ್ನರೊಳರೇ ಬಲ್ಲಾಳಭೂಪಾಳನೊಳು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೨೮; 1177). ೩. (ಆಲಂ) ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಚಟ್ಟಂ ಪರವನಿತೆಯರಂ ಮುಟ್ಟಂ ವಿತರಣಮನಪರ ಭೂರುಹದೊಳು ಕೋಡಿಟ್ಟಂ ಪಾಪದ ಪಥಮಂ ಮೆಟ್ಟಂ ಸಾಶ್ವತಪದಕ್ಕೆ ಕಳಸಮನಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೨೫–೩೨; 1118); ಶೃಂಗಾರಂ ಕೋಡಿಟ್ಟುದೊ ಜಂಗಮಲತೆ ವೃತ್ತಮಾಯ್ತೊ (೧೦ಕ. ೮–೨೫).
[ಕೋಡು$_5$ + ಇಡು$_1$]

ಕೋಡಿನೀರ್ (ನಾ). ಕೋಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ನೀರು: ಸೂಡಿಗಂಟು, ಕೋಡಿನೀರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೋಡಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೋಡಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬೀಳು, —ಪ್ರವಹಿಸು, —ಹರಿ: ತವ ಕಿವಿಗೊಳನ ಕೋಡಿಬೀಳ್ವಂತೆ ತುಂಬಿಸುವೆನು ಕಡುರುಚಿಮಾಡಿ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೭–೨); ಕೋಡಿಬಿದ್ದುವು ಸಪ್ತಶರಧಿ (ಮೋಹತ. ೪೨–೭).
[ಕೋಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೋಡಿಮನ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟಮನ: ಸೊಸೆಯರ್ಗುಳ್ಳ ಕೋಡಿಮನದಿಂ ಬಿಡದೆ ಮಲ್ಲಮಾಂಬೆಯ ದೂರನಾಡಿ ತೋರಿದುದರಿಂದ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೦–೯). [ಕೋಡಿ$_5$ (< ಖೋಡಿ) + ಮನ$_1$]

ಕೋಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕೋಡಿಬೀಳು: ಮಱಿಯುಳ್ಳೊಡೆ ಕೞ್ತೊಱೆಗಳ್ ವಿಳಾಸದಿಂ ತೀವಿ ಕೋಡಿವರಿವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೯); ಸರಸಿ ಕರಂ ತೀವಿ ಕೋಡಿವರಿದುದು ಬನದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೧೦೨). ೨. ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ: ನೆರೆ ತೀವಿ ತೆರೆಮಸಗುವ ಮುಖರಸದೊಡನೆ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕೋಡಿವರಿಯೆ (೧೦ಕ. ೫–೬೬ ವ); ಕೋಡಿವರಿವಶ್ರುಗಳ ನಿರ್ಝರದ (ತೊರರಾ. ೫–೯–೨೪); ಕಡೆಗಳೆಡಿಯಲ್ . . . ಅರುಣಾಂಬುಗಳ್ಕೋಡಿವರಿಯೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೩–೨೩); ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಳುಕಿದ ನೀರು ಕೋಡಿವರಿದು ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾರಿದ್ದುವು (ಸವತಿ. ೨೦೪); ನಲ್ಮೆ ಕೋಡಿವರಿಯಲು (ಕವಿಸೋ. ೨೪–೨). ೩. (ಆಲಂ) ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕೆರಳಿದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಕ್ರೋಧ . . . ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಲೆಮಾಡಿ ಕೋಡಿವರಿಯಿತು (ಅಗ್ರಹ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೋಡಿವರಿಯಿಸು, ಕೋಡಿಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಹರಿಯಿಸು; ಪ್ರವಾಹ ಮೀರಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು' ಪರಾ. **ಕೋಡಿಹರಿಸು**: ನಾಡಿನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಕಾಡುಗಳನ್ನೇ ಕೋಡಿಹರಿಸಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೫೩–೧೦). [ಕೋಡಿವರಿ + – ಇಸು$_3$]

ಕೋಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಣ್ಣಗೆಮಾಡು; ತಂಪಾಗಿಸು: ತಣ್ಣನಿಯೊಕ್ಕೋಡಿಸುತಿರ್ಪ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೧–೭೫); ಕೋಡಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳನೊಸರ್ವ ರಸದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯–೩೭).
[ಕೋಡು$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಕೋಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು: ಮೃಗಂಗಳಂ ಕೋಡಿಸುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೨೦); ಧುರದೊಳರಿಭೂಭುಜರನಂಜಿಸುವ ನಡುಗಿಸುವ ಕೊರಗಿಸುವ ಕೋಡಿಸುವ ದಾಡಿಸುವ ಬಳುಕಿಸುವ ಬಿರುದಂಕಮಲ್ಲ ನೀ ನಡುಗಲೇತಕ್ಕೆ (ಹಚಳಾ ೩–೫೪). [ಕೋಡು$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಕೋಡಿಹರಿಸು 'ಕೋಡಿವರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋಡೀಶ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕೋಡೀಶಾದಿಲೇಹ್ಯ – ಈ ಲೇಹ್ಯವನ್ನು . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ . . . ಕಾಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೨೯೬).
[< ಕೊಡಸಿಗೆ]

ಕೋಡು$_1$, ಕೋಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಣ್ಣಗಾಗು; ತಂಪಾಗು: "ಕೋಡು – ಶೈತ್ಯೇ, ಭಯೇ, ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಸುಗಂಧಮಪ್ಪ ಕೋಡುವ ನೀರನಾತಂಗೆ ಕುಡಿಯಲೆಱೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬–೧೪); ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ಕೋಡುವ ಪುೞಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೭); ಕಾಯ್ದುಱಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಿಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯ ಭೋಜನಂ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಕೊಳಗಳೊಳೊರ್ಮೆ ಕೋಡುವೆಳಮಾವಿನ ಜೊಂಪದೊಳೊರ್ಮೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೪); ನೃಪನ ವಿರಹಶಿಖಿ ಕೋಡದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೩೧); ತಂಪುದೇಹದೊಳೊಲ್ದಾವರಿಸಿ ಕುಳಿಕೊರ್ಗಿಡೆ ಸುಖೋತ್ಕರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ದಶಕು. ೪–೩೫). ೨. ಚಳಿಯಿಂದ ನಡುಗು; ಚಳಿಯಾಗು: ರಕ್ಷಕಪಡೆದ ಪಥಿಕನು ನಗರದೊಳು ಕುಳಿರೊಳು ಸೆಡೆತು ಕೋಡುವನು (ಗಾಥಾಸ. ೧–೭೭). **ಕೋಳು$_1$**. 'ಕುಳಿರುಕೋಳು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡುಕು; ಮಲ. ಕೋಡುಕ; ತುಳು. ಕೋಡು]

ಕೋಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡು; ಬೆದರು: "ಕೋಡು – ಶೈತ್ಯೇ ಭಯೇ ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕುಸಿಯದೆ ಕೋಡದರ್ಚಿಸದೆ (ದೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬–೪೧; 1136); ಕೋಡುತುಂ ಕೊಂಕುತುಂ ಕುಗ್ಗಿ (ತಿರುರ. ೧೫–೧೯); ಕೋಡದಂಜದೆ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೮–೨೦); ಪೊಡವೀಶರ್ ಭೀತಿಯಿಂದಂ ಸೆಡೆವರಡಗುವರ್ ಕೋಡುವರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೮; 1355); ಕೋಡದಿರು ಕೊಂಕದಿರು ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡಿ ಸಾರಥಿಯಾಗು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೩೪); ಕೋಡಿದುದು ಮನವತಿಭ್ರಮೆಯಾಯ್ತು ಬುದ್ಧಿ (ಚಬಪು. ೨೨–೨೬); ಕೋಡದೆ ಬಾಡಳ್ ಕೊಂಕಳ್ . . . ಜನಕತನೂಜೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೯–೨೯). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಸೆಡೆ; ಹಿಂಜರಿ: ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿದನೆ ಕಂದಿದನೆ (ಬಸರ. ೭–೭೫); ವರಸುಖದೊಳ್ ಬಾಡದುದ್ರೇಕದೊಳ್ ಕೋಡದೆ . . . ಬಾಳ್ವಂತೆ (ರತ್ನಾಶ. ೭೨). ೩. ನಾಟು; ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ: ಮಾಡು ಸಂಧಿಯನೆಮ್ಮ ವಚನಕೆ ಕೋಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೧೪); ನೋಡಿದರ್ ಕುವರಿ ತನ್ನಯ ಪೊಲೆಗೆಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರ್ದ ಮೋಹನಗೆಱೆಯ ಸೂಡಿರ್ದ ನುಡ್ಡೋಳ ಮಣಿಗಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಕೋಡಿದುವೆದೆಯ ಪೊಸರಳು (ಮೋಹತ. ೨೮–೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಟ್ಟ್ಯ; ಮಲ. ಕೋಟ; ತೆಲು. ಕೋಡಾಡು]

ಕೋಡು$_3$, ಕೊಟ್ಟ$_5$, ಕೊಡತ$_2$, ಕೊಡು$_2$ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವಿಕೆ; ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ: "ಕೋಡು ಕೋಟಮುಂ ತಣ್ಪೆಂದುಂ ಶೈತ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೨); ಜಲದೊಳ್ಮೇನಿರ್ಪವೊಲ್ನೀಂ ಕೊಳದೊಳ್ ಮುಱುಗಿರ್ದಕ್ಕಟಾ ಕೋಡ ಸೇಡಿಂಗೊಳಗಾದೈ (ಗದಾಯು. ೭–೧೩). **ಕೊಟ್ಟ$_5$**: "ಕುಳಿರು ತಣ್ಪತು ಕೋಡುಕೊಟ್ಟಯೆಂದಿವು ಶೈತ್ಯಕಳವಟ್ಟ ನಾಮಮಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೭). **ಕೊಡತ$_2$**: "ಛಳಿ ಹಾಸು ಗೋಲು ಪುಂಕೋವುಗಳೊಳು ಕೊಡತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). **ಕೊಡು$_2$**: "ಕೊಡು ಕೊಟ್ಟಮೆನೆ ಶೈತ್ಯ" (ಕಶರ. ೨೮). [< ಕೋಡು$_1$]

ಕೋಡು$_4$ (ನಾ). ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ; ಹೆದರಿಕೆ: "ಕೊಡುವ ಭಾವದೊಳಂ ಭಯ ಕೃತ್ಯ ಶೃಂಗಂಗಳಲ್ಲಿಗನುಮತಂ ಕೋಡುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೫); "ಕೋಡು ಶೃಂಗ ಭಯಂಗಳೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೬); ನೋಡೆ ಲೋಕಂ ಮೂಡೆ ವಿಸ್ಮಯಂ . . . ಬುಧರಿದು ಕೋಡೆನುತ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಬಸವ. ೨೪-೪೫). [< ಕೋಡು$_2$]

ಕೋಡು$_5$, ಕೋಳು$_3$, ಕೋಟ್$_4$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊಂಬು: "ಕೋಡು – ಕೃತ್ಯೇ, ಭಯೇ, ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಕಮಥಾ); ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೪-೧೯; 925); ಮುನಿಜನಗಳ್ಗೆ ಕೋಡುಗಳಿಂ ಕಂದಮೂಲ ಫಲಂಗಳನಗುಳ್ದು ಕೊಡುವ ವನ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೨); ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಕೋಡು ವರಹದಂತಿಯ ದಾಡೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೪). ೨. ಆನೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಮಾವಿನ ಬಂದ ಕೋಡೆ ಕೋಡಾಗಿರೆ ಕೋಡುಗೊಂಡು ಪರಿದತ್ತು ವಸಂತಗಜಂ ವಿಯೋಗಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫); ಎಂಟು ದೆಸೆಯಾನೆಯಂ ಪಿಡಿದು ಕೋಡಂ ಕಿಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೦). ೩. ಏಡಿ, ನಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೊಂಡಿ: ಬಕ ಕಂಠನಾಳಮಂಥೀಮನೊತ್ತು ವಂದದಿನೊತ್ತಿತ್ತು. . . ಪಱಾಯ ಕೋಡಿನೊಳ್ ಕರ್ಕಟಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೫-೧೫). ೪. (ಮರ ಗಿಡಗಳ) ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ; ಟೊಂಗೆ: "ಕೋಡೆಂದು ತಾ ಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮); ಏಂ ತುಱುಗಿರ್ದುವೊ ತುದಿಗೋಡೊಳ್ಮಱ ದೆಱೆತಿರೆ ನೋಡಿ ಬಾಡುತಂ ವಿಹಗಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೮); ಎಲೆಯಿಂದೆ ಕಾಯಿಂದೆ ಕೊನರಿಂದೆ ಕೋಡಿಂದೆ . . . ಜನ್ಮವೆತ್ತಿಹುದು ಸಾರ್ಥಕ (ಕೇಶರಾ. ೨೦-೬). ೫. ಶಿಖರ; ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ; ಕೂಟ: ಕೋಡೆಂಬುದು ಪರ್ವತಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೨); ಆ ಗಿರಿಯ ಚೌದೆಸೆಯ ಕೋಡುಗಳೊಳಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಯೆ ಪಿರಂಗಿಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೧೬-೩೭); ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೋಡು (ಚಕರಾ. ೨-೧೯); ಅಂದು ಕೋಡು ಕೋಡಿಂದೋಡಿ ಮಲಯಮಂ ಮಱಗೊಂಡ ಪವನನು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೧); ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡುಗಳು ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆ ಕಾಣುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೫). ೬. (ಅಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಅಭಿಮಾನ; ಹೆಮ್ಮೆ: ಪೆತ್ತ ಪರೀಷಹ ಜಯಮೆ ತಪಂ ಬೇರೆ ಕೋಡೆರದೊಳವೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೯); ಬಡವನ ಕೋಡು ಬಲ್ಲಿದನ ಸೈರಣೆಯೆಂಬ ಪುರಾತನೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೧೧೯). **ಕೋಳು$_3$**: ೫. ಮನೆಯ ಕೋಳಿನ ಮೇಲೆ ಹದ್ದು ಸಹ ಹಾರಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರಜಧಿ).

ಕೋಡಕಾಳೆ = ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಾಳೆ, —ಕಹಳೆ: ಗೋಪಕದಂಬಕಪೊಳ್ಪೊಳಲ್ಗಳಂ ಬಾಜಿಪ ಕೋಡಕಾಳೆಗಳನೂದುವ ಬೊಬ್ಬಿಱದಾರ್ವ ಸಂಭ್ರಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೨). **ಕೋಡಕೊಱ** = ೧. ಕೊಂಬನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು; ಕೊಂಬನ್ನು ಇಳಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಕೋಡ ಕೊಱಯದೆ ಬಱದೆ ಬಿಟ್ಟಪನೆ (ಜಜಕಾ. ೮-೨೦). **ಕೋಡುಮೂಡು** = ೧. ಶಾವೆಗಳು ಹುಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಮ್ಮೆಬರು: ಕೋಟಲೆಗೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದ ಕೆಱದಿಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೬೪); ಆತನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದಂತಾಯಿತು (ದೆಕಂಬಾ. ೧೫೪).

[ದೇ. ೧ ತಮಿ. ಕೋಡು, ಕುವಡು; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೋಡು; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಡ್; ಗೊಂಡಿ. ಕೋರ್, ಕೋಟ್; ಕುವಿ. ಕೋಜು]

ಕೋಡು$_6$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: "ಕೊಡುವ ಭಾವದೊಳಂ ಭಯ ಕೃತ್ಯ ಶೃಂಗಂಗಳಲ್ಲಿಗನುಮತಂ ಕೋಡು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೫); ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋಡಿಂಗೊಡಂಬಟ್ಟ ದಿತಿಜಕುಲ ದಾವಾನಲನುಮನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭[illegible] ವ); ಕೋಡಿಲ್ಲದ ಸಿರಿಯುಂ ನಾಡಿಲ್ಲದರಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-[illegible]); ಬಸವ ನಿನ್ನ ಕೋಡಿಂ ಸುರಧಿ ಕರಂ ಮೂಗುವಟ್ಟುದು (ಬಸವ. ೯-೨); ಬೇಡೆ ಧನವಂ ನೀಡೆ ಬುಧರಿದು, ಕೋಡೆನುತ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಬಸವ. ೨೪-೪೫); ಧನಿಕರ್ಗೆ ಸಗಿಜ ಕೋಡೇಂ ಗಡ ಚಾಗ ಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ನೇಮಿಮಂ. ೧-೧೯೪). [< ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಡು$_7$ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಭಾಗ; ಕೋಡಿ: ನನ್ದಿ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡೆ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗ್ಗೆ ನಡೆದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೯; 850); ಮಹಾದೇವರ ಕೆಱಯ ತೂದಿನ ನೀರು ಹರಿವ ಕೋಡಿಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೨೬; 1472). 'ಕಡೆಗೋಡು' ಪರಾ. [< ಕೋಡಿ$_1$]

ಕೋಡುಬಲೆ 'ಕೋಡೊಲೆ' ನೋ.

ಕೋಡುಂಗಲ್, ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು, ಕೋಡುಗಲ್, ಕೋಡುಗಲ್ಲು, ಕೋಡ್ಗಲ್ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯ ಕಲ್ಲು; ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲು; ಶಿಖರ: "ಶೃಂಗಂ, ಶಿಖರಂ, ಕೂಟಂ – ಈ ೩ ಕೋಡುಂಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೨); ಬಡಗ್ಗೆನಿಟ್ಟುರುಳಿಎ ಕರಡಿಗುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡುಙ್ಗಲ್ ಮೂಡ್ಗೆ ನೋಡಿ ನಡದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; 850); ಗರ್ವಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ ಬೇಗದೊಳ್ ಕೆಡೆವ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಂ ಕೋಡೊಳಾಂತೀಡಾಡುತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೦); ಮೂಡುವೆಟ್ಟಿನ ಕೋಡುಂಗಲ್ ನಡೆದು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಮಿಸುಪ ರನ್ನದ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಿಂದಾ ಮಿಸುನಿ ಪೊಂಬೆಟ್ಟ ರಂಜಿಪುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೩೫). **ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು**: ಮರಣಮುಖದಿ ವೃಷಭಂಗಳು ಸಮ್ಮೇದಗಿರಿಯ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಿನೊಳು ಉರುತರಮಪ್ಪ ಮರ್ಕಟಮಾಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಯ ಮಾಡಿದವು ([illegible]ಮಿಸಂ. ೭-೨೩); ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು ಜಲ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೊಳು (ತಂಕದಾ. ೧೫-೧೯). **ಕೋಡುಗಲ್**: "ಕೂಟಮಾ ಶಿಖರಮಾ ಶೃಂಗಮೆಂದರೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೨); ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಲಗ್ಗೆ ಗುಮ್ಮನ ಕೋಡು ಗಿರಿಗಳ ಮೇಳೆಯದ ಮೈಗೂಡಿಕೆಯ ಹಾಸಱಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೬); ಮೇರುಗಿರಿಯ ಕೋಡುಗಲ್ಗ[illegible] ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಭೂತಳಕಿಳಿವಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೩-೯೮); ಭಾಸ್ಕರಂ [illegible]ಗನುಪ್ಪವಡಿಸಿ ಮೂಡುವೆಟ್ಟಿನ ಕೋಡುಗಲ್ಲನೇಱ ನಿಟ್ಟಿಸುತಿರ್ದ[illegible] (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೨). **ಕೋಡುಗಲ್ಲು**: ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಾ[illegible]ವ ತಪವು ಒಂದು ದಿನದ ಗುರುಸೇವೆಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೧[illegible]); ನೋಡು ಮೈಥಿಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಮಾಡಿಹುದ ಲಂಕಾ ತ್ರಿಕೂಟದ ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ಚಿಲ್ಪಿಕೆಯಿಂದ ಮೆಱಯವುದ (ತೌಶಿರಾ. ೪೪-೧೬); ಬೆಟ್ಟದ ಆ ಒಂದೊಂದು ಕೋಡುಗಲ್ಲು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಸವತಿ. ೨೮೩). **ಕೋಡ್ಗಲ್**: ಅದರ ಕೋಡ್ಗಲ್ಗಳೇ ಕೋಡ್ಗಳ್. . . ಪಟ್ಟದ ದಂತಿಯೆನಲ್ ಕನಕಾಚಲಂ ಮೆಱದುದು (ಶಬಪು. ೨-೮); ಗಿರಿವರದ ಕೋಡ್ಗಲ್ಲ ಮೊನೆದಾಂಕಿ ಸಲೆ ಬಿಂದಿಸುವ ಕಾಯಮುಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೭). [ಕೋಡು$_5$ + ಕಲ್$_3$]

ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಂತಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸುರುಟು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರು: "ಸವೆ" (ಚತುನಿ. ೬. [illegible] ೪೯). [ಕೋಡು$_2$ + ತಳೆ$_1$]

ಕೋಡುಕಂಬು (ನಾ). = ಕೋಡಣಸು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೀಸಿ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿದ್ದ ಕೋಡುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕೋಡುಕಂಬುಗಳು (ಮಲೆಮ. ೪೮೬). [ಕೋಡು$_5$ + ಕಂಬು$_1$]

ಕೋಡುಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿಗಿಡ: "ತ್ರಿಕಂಟಕಾ" (ಪಂಡಿತ. ೨೫೧). 'ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_0$ + ಕಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೋಡುಕಾಯಿ(ನಾ)."ಬೀಜ ಸುಲಿಯಲು ಬರುವ ಉದ್ದ ಕಾಯಿ" (ಬಾಲಗಿ. ಕೋಶ): ಕೆಲವಕ್ಕೆ ದನಗಳ ಗೊಬ್ಬರ, ಹಟ್ಟಿಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದರೆ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೋಡುಕಾಯಿಗಳು ಬಿಡದವೂ ಉಂಟು(ಬಾಲಗಿ.೬೮). [ಕೋಡು$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$ 'ಕೋಟ್ಟುಕುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$ 'ಕೋಟ್ಟುಕುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕೋಡುಕೊಳಗು (ನಾ). ಕೋಡು ಮತ್ತು ಕೊಳಗು: ಮಹಾಪಾರುವರ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಕಪಿಲೆಯ ಕೋಡುಕೊಳಗಂ ಸುವಂನದಲ್ಲಿ ಕಟಿಸಿ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯ ದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೪-೭; 1206); ಸಹಸ್ರ ಗೋವಿಂಗೆ ಸು(ರ)ವಂರ್ಣ್ನದಲಿ ಕೋಡು ಕೊಳಗು ಸಹಿತ ಸಹಸ್ರಪ್ರಜೆ ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಗೆ ... ಕೊಟ್ಟ ಫಲವಕ್ಕ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೮೭; 1331). [ಕೋಡು$_8$ + ಕೊಳಗು]

ಕೋಡುಗ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೋಡುಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಕೋಡುಗದಿರನ ಬೆಳಕು (ಸೌಸಂದ. ೧೦-೩೯). 'ತಂಗದಿರ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_3$ + ಕದಿರ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕೋಡುಗಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯ ಮುಖ; ಮಂಗನ ಮೋರೆ: ಭಕ್ತಚೂಡಾಮಣಿಯದಾದ ನಂದಿಗತಿಶೀಘ್ರದಿಂ ಕೋಡುಗಮೊಗಂಗೊಡುವುದಚ್ಚರಿಯಮೇನೆನಲ್ (ನಂದಿವಾ. ೨೨-೧೪). ೨. ಕಪಿಯಂತಹ ಮುಖವುಳ್ಳವನು. [ಕೋಡುಗ (< ಕೋಡಗ) + ಮುಖ]

ಕೋಡುಗಲ್ 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಗಲ್ಲು 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಗವಣೆ (ನಾ). ಚೋಡು ಕವಣೆ (?): ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಲಗ್ಗೆ ಗುಮ್ಮನ ಕೋಡುಗವಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಡುಗಿರಿಗಳ, ಕೋಡುಗವಣೆಯ, ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ] ಮೇಳಯದ ಮೈಗೂಡಿಕೆಯ... ಕಪಿಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೬). [ಕೋಡು$_6$ + ಕವಣೆ$_1$]

ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶೈತ್ಯ ಹಿಡಿ; ಚಳಿ ಕೊರೆ: ತಂಪಿನಿಂ ತೆಲ್ಲೈಸಿ ಕೋಡುಗುಟ್ಟುವ ಗಾಳಿ (ಕಾಲೂರ. ೩೫-೧೩೪). [ಕೋಡು$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$ 'ಕೋಟ್ಟುಕುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕೋಡುಗೈ, ಕೋಡಕೈ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ: "ಕೋಡುಗೈಯೆಂಬುದು ಮರಗೊಂಬು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೪); "ಮರಕೊಂಬೆಯೊಳ್ಕೋಡುಗೈಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಕರ.೩೦). ೨. ಕೊಡುವ ಕೈ; ಉದಾರ ಹಸ್ತ. ೩. ಮರದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಸೊಂಡಿಲು. ೧,೨,೩: ಮಾವಿನಂತೆ ಕೋಡುಗೈಯೊಂದಿಯುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಡೊಳ್ ಕೈವಂದುಂ] ಸೊರ್ಕಾನೆಯನಿಸಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೫೧). **ಕೋಡಕೈ$_2$**: ೨. ಮಾಡಿ ನೀಡುವವನ ಕಂಡು ನಾಡು ಬೀಡೆಲ್ಲ ನೆರೆದು ಕೋಡಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಮಾಡುವರ ಹರಸುವರು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೫೧-೪೧). [ಕೋಡು$_6$ + ಕೈ$_2$ (< ಕಯ್$_2$)]

ಕೋಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋರೆಹಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಮಾವಿನ ಬಂದ ಕೋಡೆ ಕೋಡಾಗಿರೆ ಕೋಡುಗೊಂಡು ಪಾದತ್ತು ವಸಂತಗಜಂ ವಿಯೋಗಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫); "ದಂತದಿಂದ ತಿವಿ" (ಪಂಪದೀ. ೬೧). [ಕೋಡು$_6$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಡುಗೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೋಡು ಗೊಳ ಬೆಕ್ಕರೆ ಸಹಿತಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೩೩; 713). [ಕೋಡು$_0$ + ಕೊಳ್$_3$]

ಕೋಡುಬಳೆ, ಕೋಡಬಳೆ (ನಾ). ೧. = ಕೋಡಣಸು. ೨. ಕಡಲೆ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಸಂಭಾರಗಳೊಡನೆ ಕಲಸಿ ಬಳೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಕರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಕೋಡುಬಳೆ ತಿನ್ನಲು ಹಲ್ಲು ಗಟ್ಟಿಯಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಕೋಡಬಳೆ**: ೧. "ಗಾರಿಗೆ; ಕೋಡಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾರಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [ಕೋಡು$_5$ + ಬಳೆ / ತೆಲು. ಕೋಡಬಡ]

ಕೋಡುಮುರುಕಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕ). [ಕೋಡು$_5$ + ಮುರುಕ (< ಮುರುಕೆ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೋಡುವೀಸ, ಕೋಡವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಎತ್ತಿನ ಹೇರಿನ ದವಸದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: (ಕ) **ಕೋಡವೀಸ**: ಪೆರ್ಜುಂಕಂ ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ಎರಡೊಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೋಡವೀಸವ ಸಹಿತಂ ಮೂಱುಂ ಸುಂಕದೊಳಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಹೇಱು ಅಯ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೨೦; 1053). 'ಕೊಡವೀಸ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_0$ + ವೀಸ]

ಕೋಡುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರ, —ತುದಿ: ಅರಿಜಂದ ಬಾದಿನ ಕೋಡುವೆಟ್ಟನೊತ್ತಿಗೊಂಡು ಸಿಂಧೂರವಿಲಿಪ್ತ ಮದಸಿಂಧುರ ಗಂಡ ಮಂಡಲದೊಂದು ಪಾಂಗಿನಿಂ ತೋರ್ಪ ತಬ್ಬಲಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೨೧). [ಕೋಡು$_5$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕೋಡೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತನ್ನಾಳ್ವ ಮುಳ್ಕನಾಡ ಕೋಡೂರಲ್ಲಿ ಊರ ಮೂಡಣ ಬಸುರಿಯಂ ರಾಜಗೋವಿಂದನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೫-೧೬; 1182). [ಕೋಡು$_0$ + ಊರ್]

ಕೋಡೂಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರು, —ಚುಚ್ಚು: ಕಳನೊಳಗೆ ಕೋಡೂಱಿ ಮಗ್ಗುಲ ನೆಲಕೆ ಕೀಲಿಸಲಾನೆಯಿಂದಿಳಿಗೀದು ಹಾಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨೩). [ಕೋಡು$_5$ + ಊಱು$_1$]

ಕೋಡೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ತಂಗಾಳಿ. ೨. ಉಷ್ಣಕಾಲ; ಬೇಸಗೆ. 'ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು', 'ಕೋಡೆಗದ್ದೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಡೈ; ಮಲ. ಕೋಡ]

ಕೋಡೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಬೆಳೆ ಬರುವ ತರಿಯ ಜಮೀನು: (ಕ). [ಕೋಡೆ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು (ನಾ). ಬೇಸಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವ: ಬಿಡದೊಪ್ಪುವ ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು ಮಧುಮಾಸದೊಡೆಯನುತ್ಸವ ತಿರುನಾಳು ತೊಡಗರತಲಿ ಸಿರಿರಂಗಧಾಮನಿಗೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪುದುವಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೧೦). [ಕೋಡೆ + ತಿರುನಾಳು]

ಕೋಡೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡಿನಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಇರಿ: ಹಳಚಿದರು ತಗರಂತೆ ಗಜದವೊಲೊಳೆದು ನಿಂದರು ಹಾವಿನಂತಿರೆ ನಿಲುಕಿದರು ಸೂಕರನವೋಲು ಕೋಡೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೫). [ಕೋಡು$_3$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೋಡೆಮಳೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: "ಅದ್ದಮಳೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [ಕೋಡೆ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ$_1$)]

ಕೋಡೆಲೆ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವ ಎಲೆ; ಶೀತಲಪತ್ರ: ತಾವರೆಯ ಕೋಡೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಶೋಕದ ಕುಡಿ (ಸಾಹಸಂ. ೨೫). [ಕೋಡು$_3$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೋಡೆಱಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಗರಿಯ ತುದಿ; ತುದಿಗರಿ. ೨. ರೆಕ್ಕೆಯ ತುದಿ; ತುದಿರೆಕ್ಕೆ: ಕುಕ್ಕುಟಂಗಳ ಕೋಡೆಱ[ಱ]ಂಕೆಯ ಕಡೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿತ್ತಿಯುಂ . . . ಸುಪ್ರಭಾತಸಮಾರಣಂ ಕೀಡುತ್ತಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦ ವ); ಮದನನ . . . ಬಿಲ್ಲ ಕರ್ವು ನಾಂಟಿದೆನಸಿದತ್ತು ನಾಱಿದೊಳದುಂಬಿಯ ಮಾಲೆಯ ಕೋಡೆಱಂಕೆ ಸೀದುದಿರ್ದುದು ರಾಮ ಚಂದ್ರಮುನಿನಾಥನ ಶಾಂತಿರಸಾತಿರೇಕದಿಂ (ಅನಂತ. ೧-೨೪).

[ಕೋಡು₆ + ಎಱಂಕೆ]

ಕೋಡೆಱಗು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಡೆತ್ತು: ಅರಿ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನ ಬಲಕೆ ಕೋಡೆಱಗಿ ನಿಂದ ವರಾಹನಂತಿರೆ ಪರಬಲಾಂತಕ ಭೀಮ (ಕುಮಾ.ಭ. ೧೫-೮). [ಕೋಡು₆ + ಎಱಗು₁]

ಕೋಡೇಱು (ನಾ). ಕೋಡಿನ ತಿವಿತದಿಂದ ಆದ ಗಾಯ; ಕೋರೆಯಿಂದಾದ ಗಾಯ: ತನೋಗಜದ ಕೋಡೇಱಿಂದಮೇಂ ನೊಂದುದೋ ಹರಿಣಂ ತಾನೆನಿಸಿತ್ತು ರಕ್ತರುಚಿಯಿಂ ಬಿಂಬಂ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೦); ಕಾಡಾನೆಗಳ ಕೋಡೇಱಿಂದಿಡಿದು ಕಳೆದ ಖರ್ಜೂರದ ಕಡಿಗಳಂತೆ ತಡಿದಡಿಯ ತಱುಂಬಿನೊಳ್ ಬಿಸಿಲಂ ಕಾಯ್ವ ಮೊಸಳೆವಿಂಡಿನ ಪಸರಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೪೦ ವ); ಮಹಿಷಿಯ ಕೋಡೇಱುಗಳಿಂ . . . ಉರ್ಚಿದ ಭೂರುಹದಿಂದಮಾದ ವಿವಿಧೋಪಹತಂ ಸದುವ ಕ್ಷತಂಗಳಿಂದಱಿವುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨-೩); ಕೋಡೇಱಿಂಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತ ಜೋದರನೀಡಾಡಿ ಕರಿಕಳಭಗಳು ಓಡಿದುವು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೨-೧೦೮).

[ಕೋಡು₆ + ಏಱು₄ (< ಏಱ್₄)]

ಕೋಡೊಲೆ, ಕೋಡುಒಲೆ (ನಾ). ಒಲೆ ಬಾಯಿಯ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರಿ ತಗಲುವಂತೆ ಇಡಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಲೆ: ಕೋಡೊಲೆಯಿದ್ದರೆ ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಜಾಗ್ರತೆ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಕೋಡುಒಲೆ:** ಇದರಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ಒಲೆ, ಅದರ ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕೋಡು ಒಲೆಗಳು ಇರುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೬). [ಕೋಡು₆ + ಒಲೆ₄]

ಕೋಡ್ಗಲ್ 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಣ್, ಕೋಣಿ₁, ಕೋಣು, ಕೋಣೈ, ಕೋನ, ಕೋನಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಸೇರುವ ಸ್ಥಾನ; ವಿದಿಕ್ಕು: "ಕೋಣ್ (ಸ. ಕೋನ) - ಕೋಣ = ಮೂಲೆ" (ಶಬ್ದಕೋ. ೯); ಶ್ರೀವುರದಾ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ಕೋಣುಳ್ಳನ್ದೇವಂಗೇರಿ ಮಡಮನೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೬೫-೬೯; 776); ತೆಂಕಣ ಪಡುವಣ ಕೋಣೊಳ್ ಸುಕೌಶಳವೆಂಬ ವಿಷಯದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೨-೨೦); ಪೂರಿತ ರಣ ಶಂಖ ಗಂಭೀರಾರಾವಂ ದೆಸೆಯ ಕೋಣ ಕುಸುಕುಱ ಗಜಘಂಟಾರವ ಮನುಜಱದೆ ಪೆಱಗಿದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೭); ಆ ದೇವಿಯ ಪುರದಾಗ್ನೇಯದ ಕೋಣಲಿದ್ದೊರ್ಱತ ಕುಳಿಯ ತೆಂಕಣ ನೈರ್ಗ್ಗಾರಿಗೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩-೨೯; 1044); ನಾಲ್ಕು ಕೋಣ್ಗಳೊಳೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು . . . ಜನವ್ರಜಕ್ಕೆ ಸವನಸ್ಥಾನಂಗಳೀ ಶೈಲದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೫೮). ೨. "ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕು" (ಲೋಕೋಪ.ಟೀಕೆ); ಊರಿಂ ಬಡಗಲ್ ನೆಗೆದಂ ದೂರಱಿವುದವೊಳ್ಪನೀಗುಮೆಂತುಂ ಕೋಣೊಳ್ ಕಾರಕರ್ಗಕ್ಕುಂ ನೆಱೆ ಸಂಹಾರಮನದ್ಭುತಮೆನಿಪ್ಪ ಗಂಧರ್ವಪುರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೧). **ಕೋಣಿ₁:** ೧. ಕೂಟಗೋಳನ ಹಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಪಡುವ × × × ರೆಯಾಗಿ ಬಡಗಣ ಮೂಡಣ ಕೋಣಿ ಅಂತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೯೫; 1147); ಕೋಣೆ(ಕೋಣೆ) - ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳ (ಜಾಗ) (ತುಳುನಾ. ೯೮). **ಕೋಣು:** ೧. ಸೊಬಳೆಯನ ಕೋಣನಲು ಸಾಯಿರ ಮರದ ತೋಂಟ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೩-೮೨; 1174); ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ಬಂಮನ ಹಳ್ಳಿಯ ತೆಂಕಣಪಡುವಣ ಕೋಣನೊಳು × × × ಪಂಗಜಾಗೆ (ಕಕುಲ. ೬-೫೩; 1218). **ಕೋಣೈ:** ೧. ರಸೆಗಿಱಾದನೊ ಮೇಣ್ ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗಳ ಕೋಣೆಗಳೊಳುಱಾದನೋ (ಗದಾಯು. ೬-೨೦); ಕ್ರೋಣೆಯೊಳಗಬ್ಬೆಯಱಿಯದ ಕೋಣೆಯುಮಾ ತೂಣನಾಡದೆಡೆಗಳುಮೊಳವೇ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೫); ಕೋಣೆಬಾಗುಗಳೆಲ್ಲವನು ಹೊಕ್ಕಱಸಿ (ಕುಮಾ.ಸ. ೩-೯೭); ಕುಲಧರವನೇಱಿಹರ ಕೋಣೆಯ ನೆಲೆಗಳಲಿ ಗುಹೆಗಳಲಿ ಹೊಕ್ಕಿಹ ಹುಲುನರರ ಗೆಲಿದಿರಲು ಧೀರನೆ ಎನುತ (ಕೋಗಯು. ೨೬-೯). **೩.** ಓವರಿ; ಕಿರುಮನೆ; ಕೊಠಡಿ; ಖೋಲಿ: "ಓವರಿಯು ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಪೊನ್ನುಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ . . . ಬಸದಿಯೊಳಗೊಂದು ಕೋಣೆಯೊಳಟ್ಟಿರಿಸಿ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೬-೬); ಪಡುವಳ್ ಕೀಱಿಲೊಳಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟು ಪಡುವಳ್ ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯಾ ಕೋಣೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬); ಓರೊರ್ಮೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ವಲ್ಲರಿಯ ಕಾವಣದ ಕೋಣೆಯೊಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೫೭ ವ); ಕೋಣೆಯೊಳಾನೊಂದ ನುಡಿದಾಡಲದ ತಂದು ಕ್ಲೋಣೇಶಗಱಿಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ (ಭರತ. ೮-೩೭); ವೇದಗಳ ಕಾಲದ ಮನೆಗಳು . . . ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಹಜಾರವೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಣೆಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ (ವ್ಯವಾಸ್ತು. ೨೩). **೪.** ಅಡಿಗೆಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. **ಕೋನ:** ೧. "ಮೂಲೆ": (ಬಿಂಕೋ. ೧೪೨). **೫.** ಸಂದು; ಸಂಧಿ (?): ಅಸ್ಥಿ ಮಾಂಸ ಶುಕ್ರ ಕೋಣತ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಅರಿಗೂ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿ ತಾಪತ್ರಯದ ತನುತ್ರಯದ ಕೂಟಸ್ಥ ಬಿಡದು ಕೋನವನಱಿದು ವೈದ್ಯವ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದಡೆ (ಸರ್ವವ. ೨೧-೯೯). **೬.** [ರೇಖಾಗ] ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡು ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ, —ಸ್ಥಳ: "ಒಂದೇ ಸಮರೇಖೆಯಲ್ಲಿರದ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡು ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು, ಸಂಧಿಸಿದಾಗ ಆಗುವ ಕೋನ" (Angle. ಇಂಳನಿ); ಕೋನವು ೫೦ ಡಿಗ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೯೫). **ಕೋನಿ:** ೧. ನನ್ನಿರುವಿನ ಕೈಲಾಸ ನೀ ನೋಡು ಎಲೆ ಸಿದ್ಧ ಏನು ಲೀಲೆಯದು ತಿಳಕೋಳೊ ಶ್ರೀಗಿರಿಯ ಕೋಣಿಕೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡು (ಸಿದ್ಧಪು. ೬-೮).

ಕೋಣ್ಗೋಣ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೋಣಮುಣ ದೀಪ್ತಿರುಚಿ ಕೋಣ್ಗೋಣೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ (ಅಜಿತಪು. ೨-೧೯).

[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಣ್, ಕೋಣ; ತೆಲು. ಕೋಣ, ಕೋನ. / ಸಂ. ಕೋಣ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಣ, ಕೋನ]

ಕೋಣ₁ (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು; ಮಹಿಷ: "ಮಹಿಷಃ, ಸೈರಿಭಃ, ರಕ್ತಾಕ್ಷಃ, ಕಾಸರಃ, ಲುಲಾಯಃ – ಈ ೫ ಕೋಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೬೪); "ಸೈರಿಭಂ ರಕ್ತಾಕ್ಷನಶ್ವಾರಿ ಕೋಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೦); ಕೋಣಂ ಪೊಕ್ಕ ಮಡುವಿನಂತೆ ಮನದೊಳ್ ಕದಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೩೭); ಕೋಣನೊಂದು ಕುದುರೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅದವ. ೩೯೯); ಕೋಣನೆರಡುಂ ಹೋರೆ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಮಿತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೩-೧); ಪ್ರಳಯಾಂತಕನ ಕೋಣದ ಕೋಡ ಹೊಯ್ಲುಗಳೊ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ಓಂಆ. ಪರಿ. ೨೭೬); ಎತ್ತು ಏರಿಗೆ ಎಳೆದರೆ ಕೋಣ ನೀರಿಗೆ ಎಳೆಯಿತು (ಗಾದೆ); ಕೋಣನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದಡ್ಡ: ನಿನಗಿನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಕೋಣ (ಚದಾವ. ೨೦-೧೨); ಜಾಣನಿಗೆ ಮಾತಿನ ಪೆಟ್ಟು ಕೋಣನಿಗೆ ದೊಣ್ಣೆ ಪೆಟ್ಟು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕೂಳ; ತುಳು. ಗೋಣ, ಗೋಣೆ; ತೆಲು. ಗೋಣೆ]

ಕೋಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ: ದ್ವಯ ಕಚ್ಚೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಳ ಗಾಯ್ತು ಹಿಂದೊಂದು ದ್ವಯಕೋಣ ಸಹತಾಗಿ ಮತ್ತೆ ದ್ವಯ ಕಟಿಯೊಳ ಗೆರಡೆಂದಿಂತು ಪಂಚಕಚ್ಚೆಯು ಧರಿಸಿದನಾ ವಿಪ್ರ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೯-೫೪). ೨. ತಮಟೆ, ನಗಾರಿ ಮುಂತಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಕೋಲು: "ಬಾಜಿಸುವ ಕುಡುಹು ಕೋಣವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೬-೯೮); "ವಾದ್ಯಮಂ ಬಾರಿಸುವ ಕುಡುಹು ಕೋಣಾಖ್ಯಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೭); ಭೋರೆನೆ ಪೊಯ್ವುದು ಮೂಜುಂ ಭೇರಿಗಳುಂ ಕನಕ ಕೋಣಹತಿಯಿಂದಂ ಬಂಭಾರವಮೇಂ ನೆಗೆದುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೨೦); ಕೋಣಪ್ರಹತ ಬಹುಳ ಭಾಂಕಾರ-ಭೇರಿ ನಿನಾದಂ (ಜಗಏ. ೧೫-೬೩). ೩. ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾಜಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ: "ಕೋಣಃ - ವೀಣಾದಿ ವಾದನಂ ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ನಖ್ಖಿ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಬೆರಳ ಕೊನೆಗೆ ತಗಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಂತಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೪). ೪. ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ; ಅಸಿಧಾರೆ: "ಅಣಿಃ ... ಕೋಣಃ - ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೯೩). ೫. ಕೋಲು; ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಶನಿಗ್ರಹ: "ಪಂಗು ಸೌರಿ ಕೋಣ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೋಡ]ನರ್ಕಜಂ ಮಂದನಸಿತನೆನಲ್ಕೆ ಶನಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮಂಗಳ ಗ್ರಹ. ೯. [ರೇಖಾಗ] ಎರಡು ಸಮರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ; ಕೋನ: "ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದರೆ ಕೋಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು" (ಭೂಮಿಅ. ೮); ಘನವೆಷ್ಟ ಅದರೂ ಅಷ್ಟಕೋಣ (ಅರಳು. ೪೦೧). ೧೦. [ರೇಖಾಗ] ಕೈವಾರದ ನಡುವಣ ಬಿಂದು. [ಸಂ.]

ಕೋಣಕ್ರಮ (ನಾ). ಕೋನ ಬರುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಮರಗಳ ಎರಡು ಸಾಲು: ನಯನಾಸೇಚನಕಮಾದ ತರುವಾಟಗಳಿಂದೆಸೆವ ನಂದನಾವ್ಯಾರಾಮಂಗಳೊಳು ... ಚಿತ್ರವ್ಯೂಹ, ಕೋಣಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ವೃಕ್ಷ ಸನ್ನಿವೇಶಂಗಳುಂ ನಂದನೀಯಗಳಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕೋಣ$_1$ + ಕ್ರಮ]

ಕೋಣತ್ರಯ (ನಾ). = ತ್ರಿಕೋಣ ೪: ಕೋಣತ್ರಯದ ಕುಂಡದಲಿ ... ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದನಸ್ತ್ರಾವಳಿ ಪರಿಸ್ತರದಲಿ ಹುತವಹನ (ತೊರರಾ. ೬-೪೨-೮). [ಕೋಣ$_1$ + ತ್ರಯ]

ಕೋಣದಬಕ್ಕರಿ (ನಾ). = ಕೋಣದ ಬಳ್ಳಿ: (ಶ). [< ಕೋಣ$_1$ + ಬಕ್ಕರಿ]

ಕೋಣದಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಶ). [< ಕೋಣ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೋಣನಕೊಂಬುಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕೋಣನ ಕೊಂಬು ಮರ, ಲಿಂಗಧಾರಿ, ಅಂಬಾರಿಹೊಡಿ (ವೃಔಗಿ. ೬೫-೧೩೩೪). [< ಕೋಣ$_1$ + ಕೊಂಬು$_1$ + ಮರ$_1$]

ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುರಾಗಿಹುಲ್ಲು, ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ವೃಔಗಿ. ೨೮-೫೪೨). [< ಕೋಣ$_1$ + ತಲೆ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋಣಪ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನಿರುತಿ: "ಯಾತುನ ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಕೋಣಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೋಣಿಪಂ, ಕೌಣಪ] ಯಾತುಧಾನಂ ಕೈಕಸೇಯನೆನೆ ನಿರುತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦). 'ಕೋಣಪದಿಕ್ಕು' ಪಠಾ. ೨. ದನುಜ; ರಾಕ್ಷಸ: ಇದು ಕಡಲಂದದೆ ಕಡುಗಡಿದಿದಜಿಗೊಳಗಾನಿವನನಿಕ್ಕಿ ಕೋಪಮನಾಜಿಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೪೨); ಕಾಮರೂಪಿಯಾ ಕಿತವ ಕಲಿ ಕೋಣಪನ ಕೂಟ ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಕೋಳುವೋಗಿಹರಾರ್ಯರೆಣಿಕೆನಿತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩-೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೋಣಪದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕೋಣಪನ ಆಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ದಿಕ್ಕು; ನೈಋತ್ಯ: ಆ ನಗರಿಯ ಕೋಣಪದಿಕ್ಕಿನೋಳ್ದರ್ ಕಾನನದೊಳಗೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೯-೬). [ಕೋಣಪ + ದಿಕ್ಕು]

ಕೋಣಬಯಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಆ ಪುರದ ನೈಋತ್ಯದ ಸರಟೆಯ ಕೋಣಬಯಲ ಗದ್ದೆ ಕತ್ತವಿಯ ಘಳೆಯೊಳು ಮತ್ತರು ಪನೆರಡುಮನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೨೮; 1019). [ಕೋಣ$_1$ + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕೋಣೆ$_1$ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_2$ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: "ಕ್ಷೋಣಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿ]

ಕೋಣೇಯ (ಗು). ಕೋನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕೋಣು 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_1$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ, — ಹೂಜಿ: "ಗಳಂತಿಗೆಯೆಂದು ಕೋಣೆಯುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಗ. ೪೬). [?]

ಕೋಣೆ$_2$ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಕೋಣೆಯ ವಂಶಜನಾಯ್ತವರ್ಮನುಂ ಕಾರಸ ಹೊಲ್ಲನುಂ ನೆಗರ್ದರ್ ... ಕೋಣೆಯಾನ್ವಯರ್ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೩೩-೪೬; 1087); ಧರೆಗೆಸೆವ ಶಕ್ತಿ ಪರಿಷೆ(ಷೆ)ದೆ ಕರಮಗ್ರಣಿಯೆನಿಪ ಪರ್ವತಾವಟ (ಧಿ)ಯೊಳೊಮ್ಮವರ ಕೋಣೆಯ ಸಂತತಿಗಾಭರಣ ಕೇದಾರಶಕ್ತಿಮುನಿಪತಿ ನೆಗಲ್ದ (ಇಆ. V, ೩೪೩-೨೦; 1093). [?]

ಕೋಣೆವುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಳಮನೆಯನ್ನು ಹೊಗಿಸು: ಮೂದೇವರುಮಂ ಮೂಜು ಕೋಣೆವುಗಿಸುಗುಮಸುರರ್ (ಶಮದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಆಲಂ) ಸೆರೆಗೆ ಹಾಕು. ೩. ಶೋಭನ ಪ್ರಸ್ತದಂದು ವಧೂವರರನ್ನು ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಕಳಿಸು. [ಕೋಣೆ$_2$ (< ಕೋಣ್) + ಪುಗಿಸು]

ಕೋತ$_1$ (ನಾ). ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗ; ಅವರಾಡುವ ಭಾಷೆ: ನೀಲಗಿರಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಡಿನ ಕೋತ ಸಿಸು ಮಕಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೯-೧೭; 1704); ಕೋತಭಾಷೆ ದ್ರಾವಿಡವರ್ಗದ ಭಾಷೆಯೆಂಬುದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿತ್ತು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೨೪೦). [?]

ಕೋತ$_2$ 'ಖೋತ' ನೋ.

ಕೋತ$_3$ 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೋತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೋತಲು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಕುದುರೆ; ಉತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡ ಕುದುರೆ. ೨. ಅವಶ್ಯವಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ವಸ್ತು; ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾದುದು: (ಶ). ೩. ಉಳಿಕೆ; ಉಳಿತಾಯ: ಸರಬಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋತಲು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರೆ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುರ್ಕಿ. ಕೋತಲ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಲ]

ಕೋತಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ಆರು ಮಣ: ಬಂಗಾಲಿ ಅಕ್ಕಿ–ಮುಂಬಯಿ ೬ ಮಣದ ಕೋತಳಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೬೬).

[← ಮರಾ. ಕೋಥಳೀ]

ಕೋತಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಡಗ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: ಕೋತಿಯಂತೇಡಿಸುತ್ತಿನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ ಲಜ್ಜೆಯುಳ್ಳದನಿಬರ್ ತಾಂ ಮಾನ್ಯನೆಂದೆನ್ನದಾ ಮನುಜಂ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦); ಕೋತಿವೊಲ್ ಕುಣಿಸಿ ನಿಟ್ಟಿಸುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೧೬); ಕೋತಿ ಬುತ್ತಿ ತಿಂದು ಮೇಕೆ ಮೂತಿಗೆ ಬಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂದಗೇಡಿ; ಕುರೂಪಿ: ಆ ಕೋತಿಗೆ ಯಾವನು ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟಾನು? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಣ್ಡಿ; ಕುರಙ್ಗು; ಮಲ. ಕುರಙ್ಙು; ತುಳು. ಕೋತಿ; ತೆಲು. ಕೋತಿ, ಕ್ರೋತಿ; ಕೋಲಾ. ಕೊತಿ]

ಕೋತಿಕುಲಾಧಿಪ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ವಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ವಾನರರಾಜ: ಯಾತಕೆ ಮಲಗಿದೆ ಧರೆಯೊಳು ಕೋತಿಕುಲಾಧಿಪನೇಳ್ಳೆ (ವಾಲಿಕಾ. ೫೧). [ಕೋತಿ + ಕುಲ + ಅಧಿಪ]

ಕೋತಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮಂಗಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಮತಿ: ಮಾತೇನು ನಮ್ಮ ಭಂಡಾರವ ಕೆಡಿಸಿದೆ ಕೋತಿಬುದ್ಧಿಯವ ನೀನೆ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೩–೩೫). [ಕೋತಿ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕೋತಿಮರಿ (ನಾ). ಕಪಿಯ ಶಿಶು; ಮರಿ ಕೋತಿ: ನೀಯಿಗೆಯು ವನಿಗ್ಯಾಕೆ ಕೋತಿಮರಿ (ಗಾದೆ). [ಕೋತಿ + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕೋತಿಮುಸುಡು (ನಾ). ಕೋತಿಯ ಮುಖ; ಕಪಿಮುಖ: ಕೊತ್ತಿಗಣ್ಣಿನ ಕೋತಿಮುಸುಡಿನ ಚಪ್ಪಡೆವೆತ್ತು ನಡೆವ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೭–೧೦೪). [ಕೋತಿ + ಮುಸುಡು]

ಕೋತಿವಡೆ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ಪಡೆ; ಮಂಗಗಳ ಸೇನೆ: ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಅಳ್ಳದೆ ಕೋತಿವಡೆಗಳನಿಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫).

[ಕೋತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಸಣ್ಣ ಪುರುಳೀಹುಲ್ಲು, ಪತ್ರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಇಗ. ೩೪–೩೬೦). [ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋತು (ನಾ). ೧. ಉಳುಮೆಮಾಡುವುದು; ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ: (*). ೨. ಜಮೀನು ಅಥವಾ ಮನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಡುವುದು: (*). ೩. ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: (*). [?]

ಕೋತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೋದಂಟಿ 'ಕೊದಂಟಿ' ನೋ.

ಕೋದಂಡ$_1$ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಗ್ಗ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ; ತೂಗುದಂಡಿಗೆ (ಉಕ); "ಒಂದು ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈಬಿಗಿದು ತೂಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೫೪೨): ಮೇಷ್ಟ್ರು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಘಾಟು, ಕೋದಂಡ ಮುಂತಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಗೌಡರು ಅರ್ಜಿ ಕೊಂಬಲ್ಲನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೦೫).

ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸು=ಕೋದಂಡ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸು: "ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸುವುದು :—ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಗೆಯ ತೊಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸರಪಳಿಗೋ ಹಗ್ಗಕ್ಕೋ ತಪ್ಪುಮಾಡಿದಹುಡುಗನನ್ನುಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಆ ಸರಪಳಿಯನ್ನೋ ಹಗ್ಗವನ್ನೋ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿ ನೇತಾಡುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಬಿಡುವುದು (ಗುಣಸಾ.-೪). ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹಾಕು = ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸು : ಹುಡುಗರನ್ನು ಕುರ್ಚಿ ಕೂಡಿಸುವುದು. ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, ಕೈಯನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಮಾಡಿಸಿ, ಕಲ್ಲುಹಲಗೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು (ನಾಡಿಗೇ. ೧೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋದಾಣ್ಡ; ತೆಲು. ಕೋದಾಂಡ]

ಕೋದಂಡ$_2$ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: "ಅಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ವಾಸಃ, ಕೋದಂಡಃ . . . ದ್ರುಣಾ – ಈ ೯ ಬಿಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೦); "ದ್ರುಣಂ ಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೋದಂಡಂ . . . ಚಾಪಮೆನಲು ಬಿಲ್ಲಿಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೩೨); ಕೋದಂಡಮಂ ಸೆಳೆದು . . . ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಗೆ ಬಿದ್ದನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ವಲ್ಲಭಂ ನುಡಿಯೆ (ಹಚಕಾ.೬–೨೮); ಅಲಘುಸಾಹಸಿ ರಾಮ ಕೋದಂಡವನು ತುಡುಕಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೨೬); ಸೋದರನ ಕೋದಂಡದಿಂ ಸಿಡಿಲೆಳ್ದ ಸಿಂಜಿನಿಯ ಠಂಕಾರಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸನ್ನೆಗೈಯಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೬–೧೬೦). [ಸಂ.]

ಕೋದಂಡಕಾಂಡ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ದಂಡ, —ಕೋಲು: ಬಱಿಕ ಮಪರಾಜಿತಂ ಕೋದಂಡಕಾಂಡಮಂ ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೪ ವ).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಕಾಂಡ]

ಕೋದಂಡಚತುರ್ಭುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೀರ್ತಿವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕೋದಣ್ಡಚತುರ್ಭ್ಭುಜಂ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ ಮದಭಂಜನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೯; 1019). [ಕೋದಂಡ$_2$ + ಚತುರ್ಭುಜ]

ಕೋದಂಡಪಂಡಿತ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೋವಿದ: ಸಾರತರ ಕೋದಂಡ ಪಂಡಿತರಾರಯಿಕೆಯಲಿ ತಱುದಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೨೬).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಪಂಡಿತ]

ಕೋದಂಡಪಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರವೃಕೋದರಂ ಕೋದಣ್ಡಪಾರ್ತ್ಥಂ ಸೌಜನ್ಯತೀರ್ತ್ಥಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭–೯; 1074).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಪಾರ್ಥ]

ಕೋದಂಡರುದ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು: ಕಡಗಿದರೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ಕೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೬). [ಕೋದಂಡ$_2$ + ರುದ್ರ]

ಕೋದಂಡವಿದ್ಯಾಧರ (ನಾ). = ಕೋದಂಡಪಂಡಿತ: ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಾಯಣಂ ವಿಸ್ತಾರೋಜ್ವಳಕೀರ್ತ್ತಿಸೌರ್ಯನಿಳಯಂ ಕೋದಣ್ಡವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೮–೪; ಸು. 1060).

[ಕೋದಂಡ + ವಿದ್ಯಾಧರ]

ಕೋದಂಡಾಗಮ (ನಾ). ಬಿಲ್ವಿದ್ಯೆ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ: ಪೂತುಕಾರ್ಮುಕಯೋಗಸಿದ್ಧನೆ ಮಝರೆ ಕೋದಂಡಾಗಮ ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೊಂದುದು ಪಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೯).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಆಗಮ]

ಕೋದಂಡಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಗಾರ; ಧನುರ್ಧರ: ಭೂರಿಕೋದಂಡಿಗಳಿಂ . . . ದಳಂ ಮಂಡಿತಮಂಡಲಾಧಿಪವಿಶಿಷ್ಟರಿನೊಪ್ಪಿತು ರಾಜರಾಜನಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩–೧೧). [ಸಂ. ಕೋದಂಡಿನ್]

ಕೋದಾಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೋದಾಳೆ (ಸಾತ್ವಿ೦೮)–ಬಹುಯೆತ್ತರ ನೆಟ್ಟಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುವುದು (ಕಭಾಗ. ೩೮). [ಕೋ ? + ತಾಳೆ$_0$]

ಕೋದ್ರವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲುಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ; ಬರಗು: "ಉನ್ಮಾಳಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೧೦–೪); ಯಾವನಾಳ ಕಂಗು ಕೋದ್ರವಾದಿ ಸರ್ವೌಷಧಿಗಳುಂ(ಆದಿಪು.೮–೬೧ ವ);

ಕೋದ್ರವಾಹಾರಮಂ ಸರಾದ ಪಾತ್ರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕುಡೆ (ಜಾವುಂಡ. ೪೦೩-೨೬); ಕೋದ್ರವ (ಹಾರಕ) ...ರಕ್ತಪಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕೋನ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋನನಿಮಿಷ (ನಾ). ಒಂದು ಡಿಗ್ರಿಯ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?): ಏಕೆಂದರೆ ೧ ಡಿಗ್ರಿಗೆ ೬೦ ಕೋನನಿಮಿಷಗಳು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೮). [ಕೋನ (<ಕೋಣ್) + ನಿಮಿಷ]

ಕೋನಬ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ ಪೊಬ್ಗುಲರು ಎಲ್ಲಾಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುಪರ್ ಮದುಗರುಪರ್ ಕೋನಬ್ಬರುಪರ್ ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬, ೩೭-೧೦ ; 726). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಬ್ಬ₃]

ಕೋನಮಾನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "ಕೋನಾಂಶ (ಸಮಕೋನದ ೯೦ನೆಯ ಭಾಗ); ವರ್ತುಲ ರೇಖಾಖಂಡದ ಮಾನ (ವೃತ್ತ ಪರಿಧಿಯ ೩೬೦ನೆಯ ಭಾಗ)" (Degree. ಇಂಕನಿ). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಮಾನ]

ಕೋನಶಿಲೆ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರದ ಶಿಲೆ; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಾಸನವದಾವ ಧೈರ್ಯ ಕೋನಶಿಲೆಯದನಾಗಿಸಲಿ ನನ್ನ ಬಾಳು (ಚಿಂತನ. ೬೬); ಅಂಧೇರಿಯ ಶಾಲೆಯ ಕೋನಶಿಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಶ್ರೀ ನೆಹರೂರನ್ನು ಕರೆಯುವುದೆಂದಾಯಿತು (ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ. ೧೬೨). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಶಿಲೆ]

ಕೋನಾಂತರ (ನಾ). ಕೋನಗಳ ಅಂತರ, —ದೂರ: ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವೂ ಒಂದು ಡಿಗ್ರಿಯ ಕೋನಾಂತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೧೫). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಂತರ]

ಕೋನಾಂಶ (ನಾ). = ಕೋನಮಾನ. [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಂಶ]

ಕೋನಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಚೌಡರಿಗಳು :- ಇವರು ಕುಂಬಳ ಪೈಕ . . . ಕೋನಾಶಿ . . . ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಡ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗಿ. ೧೪೧). [?]

ಕೋನಿ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋನುಗೋಲು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜತಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರ ಭಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಲೆ: ಅವರ ಕೋನುಗೋಲ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಹಿಡಿಸುವಂತಹ ಪ್ರಸ್ತಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅಪ್ಪಾ ಅವರು ಮೃದಂಗದಲ್ಲಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧೬). 'ಕೊನೆಗೋಲು' ಪಠಾ. [← ತಮಿ. ಕೋನುಗೋಲ್ ?]

ಕೋನೇರಿ, ಕೋನೇರು (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯೂ ಮೆಟ್ಟಲಿರುವ ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕೊಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ: (ಕ). ೨. ಒಂದು ತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಅಂಗಜನಯ್ಯ ಕೋನೇರಿ ತಿಮ್ಮ ರಂಗಬಾರೋ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೭೫-೧). **ಕೋನೇರು** : (ಕ). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಏರಿ₁]

ಕೋನೇರು 'ಕೋನೇರಿ' ನೋ.

ಕೋನೇಱುಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ತಗರೆನಾಡ ಕೋನೇಱುಲಂ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಬಿಟ್ಟ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೧-೪೨ ; 1174). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಏಱುಲ್ ?]

ಕೋಪ (ನಾ). ೧. ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು; ರೋಷ: "ಕೋಪಃ, ಕ್ರೋಧಃ, ಅಮರ್ಷಃ, ರೋಷಃ, ಪ್ರತಿಘಃ – ಈ ೫ ಮುನಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೭); "ಮುನಿಸು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪು ಕೋಪಂ ಮುಳಿಸು ಕಿನಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಪೆನೆ ಕನಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಗ. ೪೨); ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳ ಪೊನಲಿಂದೆ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದಂತಿರೆ ಪೋದುದು ಕೋಪಮೋಪನಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೬); ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪವ ತಾಳದೆ ಸಮಾಧಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೬೪); ಕೋಪ ತನ್ನನು ಸುಡುವುದು (ಅನ್ನತ. ೨-೬೫); ರಾಯರಿಗೆ ಕೋಪ ಎನ್ನುವುದೇ ತಿಳಿಯದು (ರಾಯಕ. ೯೯); ಕೋಪ ಬಂದಾಗ ನೂರೊಂದೆಣಿಸು (ಗಾದೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸ್ಥಾಯೀ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಳಿಕ ರತಿ ಹಾಸ ಶೋಕ ಕೋಪ ಉತ್ಸಾಹ ಭಯ ಜುಗುಪ್ಸೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಶಮವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂ ಶೃಂಗಾರಾದಿ ನವರಸಂಗಳಿಗೆ ಬೀಜಭೂತಂಗಳಾದ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಕೋಪಂಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡದಿರು: ಕೋಪಂಗಾದು ಕಲ್ಪದಗಲಾರ್ಜನ ಸಮಯಮನ್ ಅಜನಿದಿನೋರ್ಬುದು ದಾರಿಯೊಳ್ಳುಸಿದು (ಕುಜಳ್. ೧-೧೬-೧೦). [ಕೋಪ + ಕಾ₁]

ಕೋಪಗರ್ಭ (ಗು). ಕೋಪವನ್ನು ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ: ಬಾಹುಬಲಿಕುಮಾರಂ . . . ಕೋಪಗರ್ಭಸ್ತಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೬ ವ). [ಕೋಪ + ಗರ್ಭ]

ಕೋಪಗಾತಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: "ಕೋಪನಾ, ಭಾಮಿನೀ – ಕೋಪವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರುಗಳು, ಕೋಪಗಾತಿ." (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). [ಕೋಪ + -ಕಾತಿ₅]

ಕೋಪಗಾರ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ: ಅವನು ದುರ್ವಾಸನಂತೆ ಭಲೇ ಕೋಪಗಾರ (ರೂಢಿ). [ಕೋಪ + - ಗಾರ₁ (< -ಕಾಱ)].

ಕೋಪಗೃಹ (ನಾ). (ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ) ಕೋಪಗೊಂಡವರು ತಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಮೌನವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗೃಹ, —ಕೋಣೆ: ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೆ ಸರ್ವಸ್ವದ ಘಾತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ಕೋಪಗೃಹವನ್ನು . . . ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು (ತುಳಸಿ. ೧೧೧). [ಕೋಪ + ಗೃಹ]

ಕೋಪಜ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, —ಉಂಟಾದ. [ಸಂ.]

ಕೋಪದಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು: ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿಯಿಂದೆ ಬಿನ್ನೈಸಲಾ ಖಳರಾಯ ಕೇಳಿಯತಿಕೋಪದಾಳಿ (ನವಮೋ. ೧೨-೬೦). [ಕೋಪ + ತಾಳು₁ (< ತಾಳ್₁)]

ಕೋಪನ (ಗು). ೧. ಕೋಪಮಾಡುವ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಸ್ವಭಾವದ: ಕೋಪನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕುಲನಿರ್ವಾಪಣೈಕ ಸಮರ್ಥ ಎನುತಭಿರೂಪನನು ಹೊಗಳಿದರು ವಂದಿಗಳು (ಕುಮಾರ. ೭-೨೯). ೨. ರೇಗಿಸುವ; ಸಿಟ್ಟನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೩. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ; ಕೆರಳಿಸುವ. 'ಪಿತ್ತಕೋಪನ' ಪಠಾ. ೪. (ನಾ). ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ: "ಕೋಪನಃ, ಕ್ರೋಧನಃ, ಕ್ರೋಧೀ, ರೋಷಣಃ, ಅಮರ್ಷಣಃ – ಈ ೫ ಮುನಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೬); ಭೌಮಗೇಹಾಂಶಮಾ ಕ್ರಮದೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಕಾಂತೆಗಾದ ಪುರುಷಂ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲುಪಂ ಕೋಪನಂ (ಜಾತಕ. ೨೨-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಪನಾಳಿ (ನಾ). ಕೋಪಗಾತಿಯರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ರೂಪಯೌವನ ವಿಭ್ರಮಾದಿ ಗುಣಂಗಳೆಲ್ಲಂ . . . ವೈಪರೀತ್ಯಮದಾಗಿ ಭಿನ್ನಮನೆಯ್ದಲಂತದು ಲೋಕದೊಳ್ ಕೋಪನಾಳಿಗೆ ವೈಕೃತಂಗಳೆನಿಕ್ಕು ಮಂಬುಜಲೋಚನೇ (ಅನುಮು. ೬೭). [ಸಂ. (ಕೋಪನಾ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕೋಪನಿರ್ಭರ (ನಾ). ಕೋಪದ ಅತಿಶಯ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಳ: ಆ ದೆಚ್ಚನೆ ಪಾಯ್ವ ಸುಯ್ಗುಳೊದವಾ ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳಾ ಕೋಪನಿರ್ಭರವಾ ಕೆತ್ತುವ ಪಲ್ಲವಾಧರಮದೇಂ ಮಚ್ಚಿತ್ತದೊಳ್ನಿಂದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೨). [ಕೋಪ + ನಿರ್ಭರ]

ಕೋಪಪಾಟಳ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಪಾದ: ಅಧಿಕ ಕೋಪಪಾಟಳ ಪರುಷೇಕ್ಷಣರೆನಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೨). [ಕೋಪ + ಪಾಟಳ (= ಪಾಟಲ)]

ಕೋಪರಸ (ನಾ). ರೌದ್ರರಸ: ಪೆರ್ಚಿದ ಶೋಕರಸಮಂ ಕೋಪರಸದ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೧ ವ). [ಕೋಪ + ರಸ]

ಕೋಪವಂತ (ನಾ). ಕೋಪವುಳ್ಳವನು; ಸಿಡುಕ: ಕೋಪವಂತನೂ ಆತುರಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆದ ಆ ವೃದ್ಧನು (ಕವಿಕ. ೨೪). [ಕೋಪ + -ವಂತ]

ಕೋಪವದನ (ನಾ). ೧. ಕೋಪದ ಮುಖ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ. ೨. ಕೋಪದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಸಿಟ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಅವನದನ್ನು ಮಡಿಸುತ್ತ ಮುದುರುತ್ತ ಕೋಪವದನನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು (ಘನರು. ೨೩೭). [ಕೋಪ + ವದನ]

ಕೋಪವಿಕಾರ (ನಾ). ಕೋಪದ ವಿಕಾರ; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಒರೆವೆನಿನ್ನೂ ಕೋಪವಿಕಾರಮಂ ಕಿಸುರದೆಂದು (ಕಬ್ಬಿಗ. ೫೧). [ಕೋಪ + ವಿಕಾರ]

ಕೋಪಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಕೋಪ ಶಮನ; ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಇಳಿಸುವಿಕೆ: ಧರಣಿಸುರರಲಿ ಸುಪ್ರಧಾನರುವೆರಸಿ ಬಂದಗ್ನಿಯ ಪದತ್ರಯಕೆಜಗಿ ಕೋಪಸ್ತಂಭವನು ಮಾಡಿದರು ದೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೧೫). [ಕೋಪ + ಸ್ತಂಭ]

ಕೋಪಸ್ಫುರಣ (ನಾ). = ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಕುರುಕುಲಾನ್ವಯಜನನಿ ಕೋಪಸ್ಫುರಣದಲಿ ಶಪಿಸೆನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೬೪). [ಕೋಪ + ಸ್ಫುರಣ]

ಕೋಪಾಗಾರ (ನಾ). = ಕೋಪಗೃಹ: ಆ ಸುಭಗರೂಪೆ ಕೋಪಾಗಾರಮಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು ತತ್ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲಂಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೮೦ ವ); ತೊಡವುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪರಿದಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚರದ ಉಡಿಗೆಯನ್ನುಟ್ಟು . . . ಕೋಪಾಗಾರಮಂ ತಡೆಯದೊಳಪೊಕ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೯). [ಕೋಪ + ಆಗಾರ]

ಕೋಪಾಟೋಪ (ನಾ). ಕೋಪದ ಆಡಂಬರ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಳ; ರೌದ್ರಾವೇಶ: ನಳಿನಸಖನಂಜಿದನು ಕೋಪಾಟೋಪಕಭ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೫); ಪಟು ಕೋಪಾಟೋಪ ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿ ವಿಚಲಿತ ಶ್ಮಶ್ರು (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೯). [ಕೋಪ + ಆಟೋಪ]

ಕೋಪಾರಕ್ತ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ: ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ ನಿಜಭುಜಗದೆಯಂ ತೂಗಿದಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೦). [ಕೋಪ + ಆರಕ್ತ]

ಕೋಪಾರುಣ (ಗು). = ಕೋಪಾರಕ್ತ: ನಿರ್ಜಿತ ಕಂಠೀರವರವಮಂ ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣನೇತ್ರಂ ಕೇಳ್ದಾ ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೨). [ಕೋಪ + ಅರುಣ]

ಕೋಪಾಲೋಕಿ (ನಾ). ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟವುಳ್ಳವನು; ರೋಷದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಖಿಳ ಲೋಕದ ಜನಾವಳಿ ನೋಡಿ ಯಿಡುತ್ತಿರಲು ಸಕಲಗಣ ದೇವತತಿ ಸಹಿತ ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋದಂ ವರಪಿನಾಕಿ ಕೋಪಾಲೋಕಿ ನೇತ್ರಾಳತತಿಯನೀಕಿ (ವೀಕೃಪು. ೬-೧೮-೨೮). [ಸಂ. ಕೋಪಾಲೋಕಿನ್]

ಕೋಪಾವಲೇಪ (ನಾ). = ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಅದಂ ಕಂಡತಿಪ್ರವೃದ್ಧ ಕೋಪಾವಲೇಪಂ ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಭೂಪಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೯೩ ವ). [ಕೋಪ + ಅವಲೇಪ]

ಕೋಪಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವನು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದವನು: "ಲಂಡತೀಕ – ಕಿನಿಸಿದಪನೆಂಬುದು; ಲಂಡಃ–ಕೋಪಿ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೫); ಕೋಪಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಚೆದರೆ ರಕ್ತದ ಧಾರೆ (ಬಸವ. ೬೫೧); ಕೋಪಿಗಜ್ಞಾನಾಯತಂಗುಪಜೀನಕಂಗತಿಕುಟಿಲನಾದಂಗೆ . . . ಭಕ್ತಿವಿಧೇಯನಪ್ಪನೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೧೫). [ಸಂ. ಕೋಪಿನ್]

ಕೋಪಿಗ (ನಾ). = ಕೋಪಿ: ಬಾಹಿರಮಾಡಬಾರದು ಕರಸೆಂದನು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯನಲ್ಲ, ಕೋಪಿಗನು (ಭರಚ. ೩೫-೧೭). [ಕೋಪ + -ಇಗ]

ಕೋಪಿನಿ (ನಾ). ಕೋಪದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಳು; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: "ಲಂಡತೀತಿ ಕಿನಿಸಿದಪನೆಂಬುದು . . . ಲಂಡಾ – ಕೋಪಿನಿ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೫). [ಸಂ. ಕೋಪಿನೀ]

ಕೋಪಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಕೋಪಿಗ. [ಸಂ.]

ಕೋಪಿಷ್ಠೆ (ನಾ). = ಕೋಪಿನಿ: ಅವಳ ಅತ್ತೆ ಮಹಾ ಕೋಪಿಷ್ಠೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೋಪಿಷ್ಠಾ]

ಕೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಪರಮಾರ್ಥಮಪ್ಪುದಂ ಮಚ್ಚರಿಸದೆ ಕೋಪಿಸದೆ ದಂಗೆಗೊಳ್ಳದೆ . . . ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೧); ಕಾಮಿಪ್ಪ ಕೋಪಿಪ್ಪ ಲೋಭಿಪ್ಪ ತ್ಯಂತಂ ಗರ್ವಿಪನ್ನೀ ಮನಕೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೬); ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಟರನು ಕಡ್ಗೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೨). [ಕೋಪ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಪು$_1$ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ಅಭಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು; ಭಾವಾಭಿನಯ: "ಭ್ರುಕುಟೀಸದೃಷ್ಟಿ ಚೌಪಷ್ಟಿ ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವುದು ಕೋಪೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯); ರೂಪು ಚೆನ್ನಿವರ ಸಿಂಗರ ಚೆನ್ನ ಮೇಳ ಚೆನ್ನೀ ಪೆಣ್ಗಳೊಲಿದಾಡಿಕೊಂಬ ಕೋಪು ಚಂದುಗಳು ಮುಂತಾದುವು ಚೆನ್ನ ನೀನೇ ಪರಿಕಿಸಬೇಕು ರಾಯ (ಭರಚ. ೧೨-೯೮); ಗರುಪಿಕೆಯ ಗನುಕದಿಂ ಪಾದಚಾರಿಗಳ ಲಘು ಚರಣವಿನ್ಯಾಸದಿಂದೆಸೆವ ಕೋಪು ಕಳಾಸ ತಿರುಪುಗಳ ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣದೆ ನಗಜಾಧವಂ ಕೋಡಿದಂ ತಾಂಡವವನು (ಚಿಬಪು. ೫೦-೫೩); ತರುಣಿಯರತಿ ಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱಿ ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೮-೩೨); ೨. ಓರಣ; ಕ್ರಮ: ನಿಂದರೊಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಸಹಸ್ರಕೆ ಒಂದು ಕೋಪಿನಲಿ (ಶರಲೀ. ೫೫೨-೩). ೩. ಸೈನ್ಯದ ಒಡ್ಡು; ವ್ಯೂಹ: ಕೋಡಗವಾಯದಲಿ ನಡೆತಂದು ಕೋಪಿನ ನಾಯಕರ ಕದನದಲಿ ಕೆಡಹಿತು (ಮೈರಾಕಾ. ೯-೨೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕೋಪು]

ಕೋಪು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ: ಸೂಪಿನ ತೋಪಿನ ಪಳಹದ ಕೋಪಿನ ಪಾಳಿವದ ಗೋರಿವೇಂಟಿಗೆ ಮತ್ತಂ ಚಾಪಪ್ರವೀಣರುದ್ಧತ ಕೋಪರ್ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪುಳಿಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೪). [?]

ಕೋಪು$_3$ 'ಕೊಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕೋಪು$_4$ 'ಕೌಸ' ನೋ.

ಕೋಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಾಭಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕೋಪುಗೊಂಡು ಕುಣಿತರ್ಪಿ ಕೋರೆ ನೋ ೞ ಟಂ ಗ ಳಂ ಬಸಗೆಯ್ದೊಳ್ವೆನೊ (ಚಿಕವ. ೬-೨೪೬). [ಕೋಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಪೋದ್ರೇಕ (ನಾ). ಕೋಪದ ಉದ್ರೇಕ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಕೆರಳಿಕೆ: ಸ್ತ್ರೈಣದಿಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೋಪೋದ್ರೇಕಘುನಾಜಲೀಯದೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೯ ವ). [ಕೋಪ + ಉದ್ರೇಕ]

ಕೋಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ; ಕೋಸು: ನಮ್ಮ ಆಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಗಡ್ಡೆ, ಕೋಬೀಗಡ್ಡೆ, ಒಣಗಿದ ಹಣ್ಣುಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧೪). [← ಮರಾ. ಕೋಬೀ < ಇಂ. Cabbage; ಪೋರ್ಚು. ಕೋಬುವೆ]

ಕೋಬೆ (ನಾ). ಗೂಡು (?) : ದೇಹ ರೋಗದ ಕೋಬೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ ಸೌಖ್ಯವ ಶರೀರದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಚಾಪಲ್ಯ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೦೩). [< ಕೋವೆ]

ಕೋಮಟಿ, ಕೊಮಟಿ, ಕೋವಟಿ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಸುಬಾಗಿವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಜನಾಂಗ; ಆ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ವೈಶ್ಯ; ಸೆಟ್ಟಿ: ಕೋಮಟಿಯನುಮಂತದಿ ಮರುಳಾಗಿ ಶಿವನಂ ತನಯನಂ ಕಾಮಿಸಿ ಕೊಲಿಸಿದನು (ಬಸವು. ೨೫-೨೩); ಕೋಮಟಿ ಮೋಸಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮೋಸ ಹೋದರೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: ಕೋಮಟಿ ಕೊಡ, ಜೀನ ಬಿಡ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಕೋಟಿ ವರಹ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೋಮಟಿ ಸಾಕ್ಷಿ ನಂಬಕೂಡದು (ರೂಢಿ). **ಕೊಮಟಿ.** 'ಕೊಮಟಿಗ' ಪರಾ. **ಕೋವಟಿ.** 'ಕೋವಟಿಗ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಮುಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಕೋಮಟಿ]

ಕೋಮಟಿಗ, ಕೊಮಟಿಗ, ಕೋವಟಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕೋಮಟಿ೧: ಬೇಲೂರ ಕೋಮಟಿಗ ಮಂನಾರಿಸಿದನ ಸೇವಾ ಥ ಣ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೭೪-೨; 1219); ಒತ್ತಿ ಕಿವಿಯಲು ಕೋಮಟಿಗನಂ (ಬಸವು. ೫೦-೩೦); ಸಿರಿವಂತ ಕೋಮಟಿಗ ಮಲ್ಲಿಶೆಟ್ಟಿಯುಮೆಂಬ ಹರದಂಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೮-೪೨); ಕೋಮಟಿಗನಾ ಕಪಿಲನಂ ಪಿಡಿದು ಭೂವರಂಗೆ ವೈರವೆರಸೀಯಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂ೭. ೪-೯೩); ಈತನಿಗೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಲಿಂಗಸೆಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಕೋಮಟಿಗನಿಗೂ ಗೆಳೆತನ ಬಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩). ೨. ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: ಬೇಡಿದುದನು ಕೊಟ್ಟಪೆವೆಂದು ಸೇವೆಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಟರನು ಚೋಡಿಗಳೆವ ಕೋಮಟಿಗ ದೊರೆಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಿತು ವೀರರಾಮನಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೩). **ಕೊಮಟಿಗ:** ೧. ನಗರ್ತರು ಕೊಮಟಿಗರು ಕಂಚಗಾಜರು ಗಾಣಿಗರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫-೬). **ಕೋವಟಿಗ:** ೧. ಅನಘಸೀತನ ಮಹಿಮೆಯಂ ನೋಡವೇಳ್ಕೆಂದು ವಿನಯದಿಂ ಕೋವಟಿಗನಾಲಯುಕೆ ಬಸವೇಶನೊಡಗೊಂಡು ನಡೆತಂದನು (ಗುರುಚಾ. ೮-೫೧). [ಕೋಮಟಿ + -ಗ$_3$]

ಕೋಮಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೋಮಟಿಗನ ಹೆಂಗಸು; ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀ: (*). [ಕೋಮಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೋಮಟಿತನ (ನಾ). ೧. ಕೋಮಟಿಯ ವೃತ್ತಿ; ವ್ಯಾಪಾರ. ೨. (ಆಲಂ) ಲೋಭ; ಜಿಪುಣತನ: (*). [ಕೋಮಟಿ + -ತನ]

ಕೋಮಣ 'ಕೋವಣ' ನೋ.

ಕೋಮನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಪದಿವ್ವರೆಡೆ ಆ ಕೋಮನಗಲೆ ಇವಂಗೆ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು ಪನ್ನೆರಡು ಕಟಿನ (ನ್ಯೂಆರಿ. ೧೯೨೭, ೮೫-೩; ?). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಮನ್]

ಕೋಮರಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಸ್ಮಾದ್ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖಂ ಗತ್ವಾ ಕೋಮರಂಚೆಗ್ರಾಮುಸೀಮ (ಇಆ. VII, ೨೧೩-೩೩; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೋಮರೆ (ನಾ). ಕಿರುಮನೆ; ಕೊಠಡಿ; ಕೋಣೆ: ಚಂನವೀರನ ಪುಟ್ಟಿನ ಸಹ ಅವರು ಮಲಗುವ ಕೋಮರೆಗೆ ಕರೆದು ಹೇಳಿದ ಮಾತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೮). [← ಕೊಡ. ಕೋಂಬರೆ ?]

ಕೋಮಲ, ಕೋಮಳ (ಗು). ೧. ಮೃದುವಾದ; ಮೆತ್ತಗಿರುವ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ರಮಣೀಯವಾದ. 'ಕೋಮಲಕಾಯ' ಪರಾ. ೩. ಇಂಪಾದ; ಮಧುರವಾದ. 'ಕೋಮಳಾಳಾಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ನೀರು; ಜಲ: "ಮೇಘ ಕುಸುಮುಮುದಕಂ ಶರಂ ಶಂಬರಂ ಕೋಮಲಂ ವಾರ್ ಕಂ ಪ್ರಪಾಣೀಯಮುಂ ಘನರಸಮ ನಲ್ ನೀರಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). ೫. ಮೆತ್ತಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಕುಮಾರತೆ: ಆ ನಾಗಕೇಂದ್ರದನ್ನೂ ವರಂ ತಳ್ತೊಡನೊಡನೆ ಪರ್ವಿ ಬಳೆದುದು ಕುಡಿಯರ ವಲ್ಲಭನ ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕೋಮಲದಿಂ (ಎಇ. VI, ೨೧೩-೧೨; 1057). ೬. ಎಳಗಾಯಿ; ಮಿಡಿ: "ತಿರುಳುದೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬಳಿಕ ಸ್ಫುರಿತ, ಪ್ರಮಿತ . . . ಸಮುಲ್ಲಾಸಿತ ಕೋಮಲವೆಂಬ ಯಿಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). ೮. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ: ಸತಗಂಗಳ್ ಕೂಡಿ ಪದ್ಧತಿಯಿಂ ಸಾಪಾಕ್ಷರಂ ಸತತಂ ಬಂದಿರ್ದೊಡಾಯತ ನೇತ್ರೇ ಕೋಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೯೧). **ಕೋಮಳ:** ೧. "ಕೋಮಲ ಕೋಮಳವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೭). ೨. ಎಳಗೆಂಪನುಗುಳ್ವ ಮೃದು ಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳ್ (೧೦೪. ೯-೧೦೨). ೫. "ನಳನಳಿಕೆ ಕೋಮಳಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೩). ೬. "ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ[ಪಾಠಾಂ.ಲಂ]" (ಮಂಗರಾ.೩೩-೬). [ಸಂ.]

ಕೋಮಲಕಾಯ (ಗು). ೧. ಮೃದುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ; ಸುಕುಮಾರ ದೇಹದ: ಕೋಮಲಕಾಯ ಭಗದತ್ತ ಉರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೩). (ನಾ). ೨. ಮೃದುವಾದ ಶರೀರ; ಸುಕುಮಾರ ದೇಹ: ಏನು ಕೋಮಲಕಾಯ ಹೊಳಪು ಹೊಸಪ್ರಾಯ (ಇಂಗೀತ. ೬೧). ೩. ಸುಂದರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ನೀಲವರ್ಣವಿಶಾಲ . . . ಅಗಣಿತಲೀಲ ಕೋಮಲಕಾಯ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೧೪). [ಕೋಮಲ + ಕಾಯ]

ಕೋಮಲತೆ, ಕೋಮಳತೆ (ನಾ). ೧. ಮೆದುವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೃದುತ್ವ: ಮೊಳೆವ ಪುಳಕಾಂಕುರದ ತನುಕೋಮಲತೆಯಂ ಭಾವಿಸುವನು (ಬಸವು. ೪೨-೨೫). **ಕೋಮಳತೆ:** ೧. ಚಿಂದಳಿರ ಕೋಮಳತೆ ವೆತ್ತೆಸೆದಿರ್ದನೀಲೋತ್ಪಲನಿಭಾಂಗನಂ ಕುಲದೀಪ ಚಂದ್ರನಂ(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭-೪೪೭). ೨. ಮನೋಹರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು: ಉಸಿರ್ವಂತಿರ್ದುದು ರೇಖೆ ಕೋಮಳತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವರ್ಣಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪). [ಸಂ. ಕೋಮಲತಾ]

ಕೋಮಲತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಕೋಮಲತೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಗುಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಅಹಿತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು: "ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ . . . ಮಾಧುರ್ಯ, ಸಂವಿಧಾನ, ಕೋಮಲತ್ವ, ಉದಾರತಾ, ಪ್ರೌಢಿ, ಸಾಮಯಿಕತಾ ಇವು ಆರೂ ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨ ಅಡಿ). ☞ ಇದನ್ನು ಸೌಕುಮಾರ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಮಲದೇಹ (ನಾ). = ಕೋಮಲಕಾಯ : ಭೀಮನ ಕೊಳ್ವ ನೇರಿ ರಾವು ಹೊರಟನು ಆಗ ಸ್ವಾಮಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ದನಿದೋರೊ ಎನ್ನುತ ಕೋಮಲದೇಹದ ಅರುವಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧ ಶ. ೫-೬೧). [ಕೋಮಲ + ದೇಹ]

ಕೋಮಲವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೃದುವಾಗು : ಪ್ರೇಮದಿಂ ಚುಬುಕಾಗ್ರವಿಡಿದು ಕೋಮಲವಡೆದ ಬಂದುಗೆ ವಾಯ್ಗೆ ಪೋಳ್ದಂದಿಭ್ರಾಮಕವಡೆದು ಚುಂಬಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೭-೬೭). [ಕೋಮಲ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೋಮಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೋಮಲವಾದ ಪದರಚನೆ : ಮಾಧುರ್ಯ ಓಜಸ್ಸು ಕೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದರಚನೆಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಉಪನಾಗರಿಕ ವೃತ್ತಿ', 'ಪರುಷ ವೃತ್ತಿ', 'ಕೋಮಲವೃತ್ತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆದು, ಇವುಗಳನ್ನೇ ವಾಮನಾದಿಗಳು ವೈದರ್ಭೀ, ಗೌಡೀ, ಪಾಂಚಾಲೀ 'ರೀತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨೬). [ಕೋಮಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೋಮಲವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಮಲವಡೆ : ಗಾಯವಡೆದ ಕುಮಾರನ ಕೋಮಲವೆತ್ತ ಕಾಯದೊಳರುಣಾಂಬು ಸುರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೬೪-೩೨). [ಕೋಮಲ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೋಮಲಾಂಕುರ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಕುರ,— ಚಿಗುರು : ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ . . . ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ ವಿಲಸಿತ ಕಳಿಕಾಕುಳ ಕೋಮಲಾಂಕುರಮನಂತೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪). [ಕೋಮಲ + ಅಂಕುರ]

ಕೋಮಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಗ; ಸುಂದರಾಂಗ : ಮುತ್ತಿನ ತೊಡವುಗಳ ಘನಸಾರದನುಲೇಪನದ ಸಣ್ಣ ಮಡಿದುಕೂಲದ ಬೆಳ್ದೊಗಳೊರ್ವಮಲಾಂಗದೊಳ್ಪಡೆದೆ ಪಸರಿಸೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪುತ್ತಳಿವೊಲೆಲವಳೆಸೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೦). ೨. ಸುಕುಮಾರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಸುಂದರ : ಕಣು ಕೋರವಿಸಿದವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರಂಾ.೩-೪-೨). [ಕೋಮಲ + ಅಂಗ$_2$]

ಕೋಮಲಾಂಗಿ, ಕೋಮಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಗವುಳ್ಳವಳು; ಸುಂದರಾಂಗಿ : ಶಶಿಯ ಬಿಂಬವ ಹಳಿವ ಹುರುಡಿಸು ವಬುಜಮುಖಿಯರು ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು (ಕುಮ್ಯಾ. ೮-೪೪). **ಕೋಮಳಾಂಗಿ** : ಲಲಿತ ವಿಳಾಸಿನಿಯಂ ಕೋಮಳಾಂಗಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦); ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಮಾಳಕೀಶ್ಯಾಮಳ ಕೋಮಳಾಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ಯಾಮಳಾಂಗಿ] (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). [ಸಂ. ಕೋಮಲಾಂಗೀ (ಕೋಮಲ + ಅಂಗ + -)]

ಕೋಮಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗು; ಮೃದುವಾಗು : ಅಂದವಳ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟ ಕೊನರಿ ಕೋಮಲಿಸೆ ಬೇಗದಲಿ ತನು ನವಿರ್ಗುಡಿಗಟ್ಟೆ ಮದನಮೋಹಿನಿಯಾಗ ವಿನಯದಿಂದುಸಿರ್ದಳಾ ಸಖಿಗೆ (ಶಂನವಿ. ೯-೫೪). [ಕೋಮಲ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಮಲೆ, ಕೋಮಳೆ (ನಾ). = ಕೋಮಲಾಂಗಿ : ಚವುಡರಾಯನ ಪದಯುಗದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕೋಮಲೆ ವಂದಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೪೫). **ಕೋಮಳೆ** : ಸುತ್ತಲುಂ ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂ ಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧); ಕಮಳಮುಂ ಶಶಿಬಿಂಬಮುಂ ಅಜಂ ಮುನ್ನನೆ ರಚಿಸಿ ಜಾಣಮೆ ಮೆಱೆದು ಕೋಮಳೆಯ ಮುಖಮಂ ಬಳಿಕ ಮಾಡಿದನೊ (ಬಸಪು. ೪-೨೭). [ಸಂ. ಕೋಮಲಾ]

ಕೋಮಳ 'ಕೋಮಲ' ನೋ.

ಕೋಮಳಕರತಳ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕರತಳ; ಮೃದುವಾದ ಅಂಗೈ : ಕೋಮಳಕರತಳದಿ ಮೈದಡವಿದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೩). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + ತಳ (= ತಲ)]

ಕೋಮಳತೆ 'ಕೋಮಲತೆ' ನೋ.

ಕೋಮಳಾಂಗಿ 'ಕೋಮಲಾಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಮಳಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ಮಾತುಕತೆ : ಕುಲವಿದಿತ ಪದೋದ್ಯತ್ಕೋಮಳಾಳಾಪಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೪). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಕೋಮಳಿಕೆ (ನಾ). = ಕೋಮಲತೆ : ಕೋಮಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕತೆ]ಯಂ ತಾಳ್ದತ್ತು ವರ್ಣಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ४-४); ಕೋಮಳಿಕೆ ಕೇರಾಗಿ ಲಲಿತಗವುನಂಗೆಯ್ವುದೋ (ಸಂಸಪ. ೨೭-೧೩). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೋಮಳೆ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಮಳೆ$_2$ 'ಕೋಮಲೆ' ನೋ.

ಕೋಮು (ನಾ). ಜಾತಿ; ಪಂಗಡ : ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಅಥವಾ ಸಿಕ್ಖ ಕೋಮಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೩೭); ಯಾವ ಕೋಮಿಗೇ ಸೇರಿರಲಿ (ಕನ್ನಸು. II, ೧೮೭). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಕೌಮ್]

ಕೋಮುವಾದಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವವನು : ನನಗೊಂದು ಕಾಗದ ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಯಾರೋ ಕೋಮುವಾದಿಗಳು ಬರೆದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. (ತುನರು. ೩೧೪). [ಕೋಮು + ವಾದಿ]

ಕೋಮುವಾರು (ಗು). ಒಂದು ಜಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮತದ : ಅದರ ಬಹುಭಾಗ ಕೋಮುವಾರು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ . . . ಶುಷ್ಕ ವಿವರಗಳಾಗಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೭); ಚಿನ್ನದಂಥ ಜನ! ಏನೊಂದು ಕೋಮುವಾರು ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೧೦೯); ಈ ಕೋಮುವಾರು ವ್ಯಾಧಿಗೆ ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವ ಬಲಿಯಾಗುವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೨೨). [ಕೋಮು + -ವಾರು$_2$ (< -ವಾರ$_1$)]

ಕೋಯಂಡ (ನಾ). = ಕೋದಂಡ : "ಕೋಯಂಡಮೆಂದು ಬಿಲ್" (ಕಶಸಾ.೭-೧೧೪); "ಕೋಯಂಡ-ಕೋದಂಡ = ಬಿಲ್ಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಕೋಯಂಡಕೇಳಿದೋಳ್ದಿರು (ಚೀರಮ. ೧೦-೧೯); ಎಲೈ ರಾಘವ! ನುಡಿ ಬಿನ್ನಣಂ ಸಾಲ್ಗುಂ ಪಿಡಿ ಎನ್ನೀ ಕೋಯಂಡಮಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೭೫). [< ಸಂ. ಕೋದಂಡ]

ಕೋಯಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ : ದನುಜವೈರಿಯ ಹೊಟ ಯಮಳಾರ್ಜುನ ವಿಘಾತಿಯ ತೋಟ ಬಕಭಂಜನ ಮುರಾರಿಯ ತೋಟ ವತ್ಸವಿದಾರಣನ ತೋಟ ಕನಲುವಘಧೇನುಕ ಬಕಾಹಿತವನ ಕೃಶಾನುವ ತೋಟ ಬೇಡೆಂದೆಸುತ ಕೋಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೊಲ್ಲ]ಣಿಗೆಯಲಿ ನೆಡೆದರು ವಹಿಸಿ ದಂಡಿಗೆಯ (ನಭಾಗ. ೧೦-೧೮-೧೪). [ಕೋ$_1$ + ಅಣಿಗೆ]

ಕೋಯತೂರ್ 'ಕೋಯಾತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕೋಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೊಟ್ಟಿಕ : "ಕೋಯಷ್ಟಿ, ಶಿಖರೀ – ಈ ೨ ಕೊಟ್ಟಿಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೬). [ಸಂ.]

ಕೋಯಷ್ಟಿಕ (ನಾ). = ಕೋಯಷ್ಟಿ : "ಕೀಚುಬಾಲದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೯೩); "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಟಿಟ್ಟಿಭ; ಕೋಯಷ್ಟಿಕ" (Lap–wing. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಕೋಯಾತ್ತೂರ್, ಕೋಯತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ ಮೇಗೆ ಪಡೆವೋಗಿ ಕೋಯಾತ್ತೂರಿಋುದಲ್ಲಿ ಕೊಗಟಿಾಯ ಒಕ್ಕಲ್ ಶ್ರೀ ಎಮ್ಮೆರ್ಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ಪಗಂಗ ಗಾಮುಣ್ಡನಿಱಿದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೧೩-೩ ; 890). **ಕೋಯತೂರ್** : ಕಾಡುವೆಟ್ಟಿ ಮುತ್ತರಸನ್ ಕೋಯತೂರ್ಗೆ ಕ್ಲೇಶ ಬಂದಿರೆ ಅವನಾಳ್ಕೆಲೆವಾಜ಼್ಗ ನಾಯಕನಪ್ಪೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೭ ; 900) ; ಎಳೆಗೆಸೆವ ಕೋಯತೂರ್ ತತ್ತಳವನ ಪುರಮಂತೆ ರಾಯ ರಾಯಪುರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೪-೧೬ ; 1112). [?]

ಕೋಯಿಗೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗದ ಅಥವಾ ದೇವಾಲಯದ ಹೆಸರು (?): ಸಂಪೂಜಿತ ಪಾದಾರವಿಂದರಪ್ಪ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮತ್ × × × ಕದೇವಕ್ಕೋರ್[ಯಿ]ಗೇಶ್ವರಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೫೧ ; 897).

[ಕೋಯಿಗ? + ಈಶ್ವರ]

ಕೋಯಿದ (ನಾ). = ಕೋವಿದ : ರಾಯ ಕೇಳ್ಕೆ ಮನುಜವರ್ಗದುಪಾಯಕಿದು ಕೃಪೆಯಾಯ್ತು ಸಾಧನ ಕೋಯಿದರು ಮಯವಿಶ್ವಕರ್ಮರು ಜನಿಸೆ ಮೂಜಗಕೆ (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦).

[< ಸಂ. ಕೋವಿದ]

ಕೋಯಿಲ್, ಕೋಯಿಲು, ಕೋವಿಲ್, ಕೋವಿಲು, ಕೋವಿಲೆ (ನಾ). ಗುಡಿ; ದೇವಸ್ಥಾನ; ದೇಗುಲ : ದೇವರಾ ಕೋಯಿಲ್ಗಳೆಲ್ಲ ಮನ್ ಪುಗುವೊಪ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೮-೧೪೦) ; ಬೆಳ್ಳಿಯಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡಿನ ದೀಡನ್ ತೆಂಕಣನಾಡಿನ ಕೋಯಿಲಕೋಡಿನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೮-೫೫೦). **ಕೋಯಿಲು** : ಯಿ ಉಭಯವ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಸುತಂತ್ರವಾಗಿ ಪೆರಿಯ ಒಡೆಯಾರು ನಮುಶ್ಶಿವಾಯ ದೇವಸ್ತಾನದ ಕೋಯಿಲು . . . ಹೊಜಿತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೧೧; 1470). **ಕೋವಿಲ್** : ಪೆರುಮಾಳ್ ಕೋವಿಲ್ ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಕಳಾಚಾರ್ಯ್ಯರೂ (ಎಕ. II, ೩೪೪-೧೦ ; 1368) ; ಈ ವಿಷ್ಣುಪಾದಾಂಕಿತಮಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇನ ವಿಗ್ರಹನಾಗಿ ಗದಾಧರನೆಂದು ಪೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕೋವಿಲೊಳಗಿರಲಾಗಿಯುಂ (ಸಾಶ್ವಿವಿ. ೭). **ಕೋವಿಲು** : ಎತಿರಾಜಮಠವನು ಶ್ರೀ ಚಿಲಪಿಳೆರಾಯರ ಕೋವಿಲಿಗೆ ದೇಶಾಂತ್ರಿ ಮುದ್ರೆಯನೂ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯-೪ ; 1544) ; ಗಳುಡು ಪ್ರಯ್ಯುಗಳುಂ ವಿದೇಸ್ವರ ದೇವ ಕೋವಿಲನು ಚಿನಂದಾಂವಿಗೆ ಕೊಟ ಸವಕದ (ಎಕ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೧೧೩-೬ ; 16ನೆಯ ಶತ). **ಕೋವಿಲೆ** : ನಿಂಮ ಕೋವಿಲೆಯ ವಾದ್ಯದವರು[ಗಂ]ಡು ಮೇಳ ಹೆಂಣು ಮೇಳಸಹ . . . ಯೆಲ್ಲವನೂ ಕಳುಹಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೬೮-೩ ; 1559).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಯಿಲ್, ಕೋವಿಲ್ ; ತೆಲು. ಕೋಯಿಲ, ಕೋವಿಲ]

ಕೋಯಿಲಬೋಯ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪರಿಚಾರಕ (?): ಕೋಯಿಲಬೋಯಸ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರ ಬಾದಿಶಮ್ಮಣ ಮುಯ್ಯದ್ಧಾಂಶಃ (ಇಆ. VII, ೪೨-೨೧ ; 668).

[< ಕೋಯಿಲ್ + ಬೋಯ]

ಕೋಯಿಲು ‘ಕೋಯಿಲ್’ ನೋ.

ಕೋಯಿಲ್ಗೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಎರೆವುಲಿಗೆಱಿಯಾ ಕೋಯಿಲ್ಗೊಡಾ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಗಣ್ಡುಗುಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ ೮೫-೬೮ ; 776). [ಕೋಯಿಲ್ + ಕೊಡ?]

ಕೋರ್ರ$_{1}$ ‘ಕುವರ್ರ’ ನೋ.

ಕೋರ್ರ$_{2}$ ‘ಕೋರ್ರಾ$_{2}$’ ನೋ.

-ಕೋರ್ರ$_{3}$, -ಖೋರ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ : ಕೋರ ಚಾಡಿಯನ್ನು ಹೇಳುವವನು = ಚಾಡಿಕೋರ ; ಲಂಚವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು = ಲಂಚಕೋರ (ಮಧ್ಯವು. ೧೩೬). -**ಖೋರ**. ‘ಚಾಡಿಖೋರ’, ‘ದಗಾಖೋರ’ ಪರಾ. [← ಅರ. ಪಾರ. ಖೋರ್]

ಕೋರ್ರ$_{4}$ ‘ಕೋರೆ$_{1}$’ ನೋ.

ಕೋರಂಗಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ : "ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಲಾ, ಉಪಕುಂಚಿಕಾ, ತುತ್ಥಾ, ಕೋರಂಗೀ . . . ತ್ರುಟಿಃ - ಈ ೬ ಕಿಱುಯೇಲಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦) ; "ಉಪಕುಂಚಿಕಾ, ತುತ್ಥಾ, ಕೋರಂಗೀ, ತ್ರಿಪುಟಾ, ತ್ರುಟಿಃ - ಈ ೫ ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕೀ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩).

[ಸಂ. ಕೋರಂಗೀ]

ಕೋರಂಟಿ ‘ಗೋರಂಟಿ’ ನೋ.

ಕೋರಂಬ, ಕೋರಂಬು (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಿರೀಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಖವಾಡ ; ಮುಖಸಿರಿ : (+). **ಕೋರಂಬು** : "ದೇವವಿಗ್ರಹಗಳ ಮೈಮುಖಗಳ ಆವರಣ, ವಸ್ತ್ರ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೬೦). [?]

ಕೋರಂಬು ‘ಕೋರಂಬ’ ನೋ.

ಕೋರಕ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು ; ನನೆ : ತಾರಕಮುದಂಚಿತ ಕೋರಕಮುದ್ಗತೇಂದುಮಂಡಳಮಲಗೊರ್ಂಚಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೫೯) ; ಹೃತ್ಕುಡ್ಮುದ ಕೋರಕಂಬಿರಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೧) ; ಸರೋಜ ಕೋರಕದ ಕೂರ್ಗಣೆಯಂತವೆ ತೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೭). [ಸಂ.]

ಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗೆಯ ಗಂಟು : ಲತಾಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ ನೀರೇಱಿದುವು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩). [ಕೋರಕ + ಗ್ರಂಥಿ]

ಕೋರಕಿತ (ಗು). ಮೊಗ್ಗು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ; ನನೆದೋರಿದ : ವಸಂತ ಕಾಲದೊಳ್ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಕುಸುಮಿತ ಫಲಿತಮಪ್ಪ ಮನೋಹರೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ (ವರ್ಧಾರಾ. ೧೩೬-೧೯) ; ದಶರಥಮಹೀನಾಥಂ ಸುತಮುಖವೀಕ್ಷಣಭರದಿಂ ಪಾರಿಜಾತಂ ಕೋರಕಿತಮಾದಂತೆ ಪುಲಕಿತ ಶರೀರನಾಗಿ (ಪಂಪಾಮಾ. ೩-೧೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಕೋರಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗು ಬಿಡು ; ನನೆಯಾಗು : ಅಂಕುರಿಸಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಕೋರಕಿಸಿ ಕುಸುಮಿಸಲು ಸಹಕಾರ ತರುನಿವಹವಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿ (ಧನ್ಯಾಲೋ. ೧೦೯). [ಕೋರಕ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೋರಟೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ; ಗುರೆಳ್ಳು : ಜೋಳದ ದಂಡೆಗೆ ಕೋರಟೆ ಬಿತ್ತಿರಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೋರಡ್ಡಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಕೊರಡು : (+). [← ಮರಾ. ಕೋರಡಾ]

ಕೋರಡ್ಡಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. "ನಿರ್ಬಂಧ ; ಅಡ್ಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಪುರದ ಬಾಹೆಯ ಕೋರಡಿಯ ಸಂವರಣೆ ತೆಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೪೬) ; ಪಾಳಯುವು ಗಜಬಜಿಸೆ ತೊಳಲಿಕೆಯಾಳು ನೆರೆದುದು ಕೋರಡಿಯ ಮುಳುವೇಲಿಗಾಂತರು ಬೇಹ ಹರಿಸಿದರಖಿಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೪೪) ; "ಬೈಲು, ವೈದಾನ" (ಪಟ್ಟನಿ). ೨. ರಭಸ ; ವೇಗ : ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೋರಡಿಯೊಳು ಬರುತಿರೆ ಬಿಟ್ಟ ಸೂಟಿಯೊಳರಿಸೇನೆ (ನಾಗಕು. ೧೫-೫೭). ೩. ಉಪದ್ರವ ; ಕೀಟಲೆ ; ತುಂಟತನ ; ಹಿಂಸೆ : ಅರು ನಿಲಬಹುದವರ ಘಾರಾಘಾರಿಯಲಿ ಘಾಡಿಸುವ ರವಿಜನ ಕೋರಡಿಯ ಕಸಿಭಟರು ಕೆದಱಿತು ಕಂಡ ಮೈಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೫) ; "ಕ್ರೂರವಾದ ಸಾದ" (ಪಟ್ಟನಿ). [?]

ಕೋರಡ್ಡಿ₃ 'ಕೊರಡ್ಡೆ₁' ನೋ.

ಕೋರಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೂರ್ಖ: "ಮೂರ್ಖ – ಕೋರಡಿಗನುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೫-೨೦) ; ಬಱುಮೆಚ್ಚಿನೊಳೆನಗೆ ಫಳಮಾಗದೀ ನೀಱೆಯರ ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆನ್ನುಮನೇಱಿಸಿದೊಡಾಂ ಮೆಚ್ಚುವೆನೆನೆ ದುಷ್ಟನಾಯಕರಿಂ ಬೞಿಕೆ ನಿನ್ನನಾಳೆಗಳ ಕೂರ್ಪ ಕೋರಡಿಗರೇಱಿಸಲುಯ್ಯಲಾಡುವೆ ಯೆಂದು ನಗಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆಯೆ (ಅನಂತ. ೮-೭೮). ೨. ದುಷ್ಟ; ಹಿಂಸಕ: ಸತಿಸುತವೆರಸಿ ಪೊಡವಟ್ಟೊಡಣಿಸಿದನಾಸುರದ ಕೋರಡಿಗನು (ಹಚಶಾ. ೮-೧೯). [ಕೋರಡ್ಡಿ₀ + -ಗ₃]

ಕೋರಡಿಗತನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಬಾಧೆ ಕೊಡುವುದು: ಕಾಡಬೇಡನಿತು ಚಲ ಬೇಡ ಕೋರಡಿಗತನ ಬೇಡ ಮೂರ್ಖತ್ವಬೇಡೆಂದೆರಡು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡೆಂ (ಹಚಶಾ. ೯-೨೩). ೨. ತುಂಟತನ: ನೀಱೆಯರು ನಯನಾಭಿರಾಮನ ಕೋರಡಿಗತನದಿರವನೊಮ್ಮೆಯು ದೂರಲೈತರಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೪). ೩. ಮೂರ್ಖತನ. [ಕೋರಡಿಗ + -ತನ]

ಕೋರಡಿಗೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವ ಮರದ ಸಾಧನ: ಉಳೀಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೋರಡಿಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಕೊಱಡು]

ಕೋರಡೆ 'ಕೊರಡೆ' ನೋ.

ಕೋರದೂಷ (ನಾ). ಹಾರಕವೆಂಬ ಧಾನ್ಯ; ಕೋದ್ರವ: "ಕೋರದೂಷಃ, ಕೋದ್ರವಃ – ಹಾರಕದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಕೋರದೂಷಕ (ನಾ). = ಕೋರದೂಷ: "ಉನ್ಮಾಲಃ, ಕೋದ್ರವಃ, ಕೋರದೂಷಕಃ – ಈ ೩ ಹಾರಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೭). [ಸಂ.]

ಕೋರಮಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋರಮಂಗಾಶ್ರಿತಾಂ ಮಹೀಂ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೩, ೧-೧೭ ; 530?). [?]

ಕೋರಯಿಸು, ಕೋರಯ್ಸು, ಕೋರವಿಸು, ಕೋರೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅತಿಪ್ರಕಾಶದಿಂದ) ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕು, —ಚುಚ್ಚು: ಕೋರಯಿಸಿದಂ, ಕೋರೈಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೋರಯಿಪಚ್ಚ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚಿದೆಂಬಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೧೪). **ಕೋರಯ್ಸು**: ೧. ಮಾಣ್ಗೀದರ ಮೆಯ್ವೆಳಗೆನೆ ಕಣ್ಗಳ್ಕೋರಯ್ಸೆ ತೊಳಗಿಬೆಳಗುತ್ತುಂ ಮುಂದಣ್ಗಾಗಿ ನಡೆದು ನೃಪನಂ ಜಾಣ್ಗೊಂಡ ನಿಜಪ್ರಗಲ್ಭವಚನದೆ ನುಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೩) ; ಚಾರಣಯುಗ್ಮಂ ನೆಭದಿಂದೋರಂತೈತರಲು ಕೂಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗಳ್ ಕೋರಯ್ಸುತ್ತಿರೆ ಮಿಂಚಿನ ಸಾರಮಿದೇನೆಂದು ನಾಡೆ ಬೀಡೆ ಬೆದಱುವಿನಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೯೦). **ಕೋರವಿಸು**: ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸಿದವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ३-४-२) ; ಕಂಡವರ ಕಂಗಳು ಕೋರವಿಸೆ ಜನನಿವಹದಲಿ ಜಗದೇಕನಾಥನನಾಂತು ರಂಜಿಸಿದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩-೩) ; ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಕೋಟಿಯಂ ತುಟ್ಟಿಸಿತು ಧಾರಾಸಹಸ್ರದೊಳ್ಕತ್ತಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳ್ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೊ]ರವಿಸಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೮೫-೩೮). ೨. "ಹೆಮ್ಮೆದೋರು ; ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡು" (ಪ್ರಥಣ್ಣ) ; ನೀನಿಂತಿರೆ ಗಡಾವಣೆಯಂ ಕೋರವಿಸಿ ಗಟ್ಟಸಲೇಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೨). **ಕೋರೈಸು**: ೩. (ಆಲಂ) ಅಂಜು; ಬೆದರು; ತಲ್ಲಣಿಸು; ದಿಗಿಲುಬೀಳು: ಪುದಿದೆಂಟುಂ ದಿಕ್ತಟಕ್ಕಂ ಧ್ವನಿ ಪಸರಿಸೆ ಕೋರೈಸಿತೈರಾವತಂ ಕುಂದಿದುದೆತ್ತುಂ ಪುಂಡರೀಕಂ ಸುಗಿದುದು ಕುಮುದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೦-೬೦). ೪. (?) : ಕೂರೆಲೆಗಳ ಬಾಯ್ದಾರೆಗೆ ಕೋರೈಸಿ ಮುಸುಕಿದಂತೆ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಂಕೇರುಹ ರಜದೊಳ್ ಪೊರೆದು ಸಮೀರಂ ನವಗಂಧಶಾಳಿವನದೊಳ್ ಸುಳಿಗುಂ (ವರ್ಧಞ. ೧-೪೧). [ಕೋರ್ಗ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಕೋರಗಿಂಚು]

ಕೋರಯ್ಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರಲು (ನಾ). ಮುಡಿಪು; ಬಲಿ: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೇ 'ಕೋರಲು' (ಬಲಿ) ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದೆ (ಮರಳಿ. ೧೭೭). [?]

ಕೋರವ, ಕೋರವಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆ; ನನೆ: "ಕೌರವ್ಯಃ, ಕೋರವಂ, ಕೌರವೀ, ಕೋರವಿ, ಕೋರಕಂ – ಈ ೫ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೪). **ಕೋರವಿ**: "ಕೌರವ್ಯಃ . . . ಕೋರವಿ, ಕೋರಕಂ – ಈ ೫ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೪). [< ಸಂ. ಕೋರಕ]

ಕೋರವಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋರಮಂಗಲ: ತನಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಸೀಗೆನಾಡೊಳಗಗ್ರಹಾರಂ ಕೋರವಂಗಲದೊಳು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೨-೫೭ ; 1160 ?) ; ಕೋರವಂಗಲದ ಶ್ರೀಬೂಚೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೪ ; 1173 ?). [ಕೋರ್₁ + ಮಂಗಲ]

ಕೋರವಿ 'ಕೋರವ' ನೋ.

ಕೋರವಿಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರಾ₁ 'ಕೋರೆ₁' ನೋ.

ಕೋರಾ₂, ಕೋರ್₃, ಕೋರೆ₄ (ಗು). ೧. ಹೊಚ್ಚಹೊಸತಾದ (ಬಟ್ಟೆ); ಆಗತಾನೇ ತಯಾರಿಸಿದ (ವಸ್ತ್ರ): ಅದರ ಮರುದಿನದಿಂದ ನಾನು ಜೋಡಿಗೆ ಒಂದೂ ಕಾಲು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆ ಬೀಳುವ ಗಿರಣಿಯ ಉರುಟು ಕೋರಾ ಧೋತರ ಉಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ४३७). ೨. ಮಡಿಮಾಡದ; ಚಲುವೆ ಮಾಡದ; ಗಂಜಿಹಾಕದ; ರಾಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸದ; ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಮಡಿಮಾಡದ: (ಕ). "ಕೋರಾ – ಗಂಜಿಯಾಗದ" (ಜಾನಕೋ. ४३). ೩. (ಕಾಗದ) ಏನೂ ಬರೆಯದಿರುವ; ಬರಿಯ; ಖಾಲಿ: ಕೆಲವು ಕೋರಾ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಫರ್ ಫಾರ್ಮಿನ ಮೇಲೆ ಅವರ ಸಹಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆ ಫಾರ್ಮುಗಳನ್ನು ಶೇಅರ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟುಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವರು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೆ. ೧೧೦). **ಕೋರ್₂**: (ನಾ). ೪. ನುಣುಪಿಲ್ಲದ ಬಟ್ಟೆ; ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ. **ಕೋರೆ₄**: ೩. 'ಕೋರೆಕಾಗದ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋರಾ]

ಕೋರಾಣ 'ಕೋರಾನ್ನ' ನೋ.

ಕೋರಾತ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಚ್ಚಟಕೊತ್ತಗಾವುಣ್ಡನ್ ತತ್ಪುತ್ರ ಕೋರಾತ್ಮಗಾವುಣ್ಡಂ ದುಷ್ಟ ಸ್ವಾಹಕ ಮಜೆವೊಕ್ಕೆ ಕಾವಂತೆ ಬಣ್ಣರ ಭಾವ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೧೩ ; ಕೃಶಾ). [ಕೋರಾತ್ಮ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋರಾನ 'ಕೋರಾನ್ನ' ನೋ.

ಕೋರಾನ್ನ, ಕೋರಾಣ, ಕೋರಾನ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಜಂಗಮರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಕ್ಕುವ ಸಂಸ್ಕರಿಸದೆ ಇರುವ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು; ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಶಿವಭಕ್ತರಾಲಯದಿ ಕೋರಾನ್ನಮಂ ತಂದು ಶಿವಗಣಂಗಳಿಗೆ ದಾಸೋಹಮಂ ಮಾಡೆಂದು ತವೆ ಕಂಥೆಯೊಂದನೀಯಲ್ಕವರನುಜ್ಞೆಯಿಂ ಕೋರಾನ್ನಗಳನು ತಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೭-೧೨) ; ಶಂಕರದಾಸಯ್ಯಗೆ ಕಾದಿಯ ಹೊಲಿವ ಕಾಯಕ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯಗೆ ಕೋರಾನ್ನದ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಡತನ ಹರಿಯದು (ಭೈರಸೂ. ३४೮). **ಕೋರಾಣ**: ಹಿಂದಣ ಮನೆಯ ಕೋರಾಣವೂ ಹೋಯಿತು ; ಮುಂದಣ ಮನೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ ಹೋಯಿತು ಎನ್ನುವ ಸ್ಥಿತಿಯೊದಗಿತ್ತು (ತಳಿರು. ೧೦೭). **ಕೋರಾನ**: ಕೋರಾನದ ಪಟ್ಟದ ವಿರುಪಾಕ್ಷಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಸಿರಸಿ. ३४-೧ ; ?). [ಕೋರ್ಣ (< ಕೋಜ್ಣು) + ಅನ್ನ]

ಕೋರಾನ್ನಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮನೆಮನೆಯಿಂದ ಬೇಡಿ ತರುವ ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಶಿವಯೋಗಿಗಳು ಎಂದಿನಂತೆ ಕೋರಾನ್ನಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೦೦). [ಕೋರಾನ್ನ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕೋರಾಯ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದ ಪಾಲಿನ ಆದಾಯ (?): ಬಂಕದೆರೆ ಸಿದ್ದಾಯ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಣಾವನುಪಸುಂಕ ಮಲವದಿಕೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕವಣ ಕಡ್ಡಾಯದಂಕೆ ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭). [ಕೋರು$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಆಯ$_7$]

ಕೋರಾಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಕೋರಿ$_1$ 'ಕೋಱು$_1$' ನೋ.

ಕೋರಿ$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋರಿ$_3$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೋರಿ$_4$ 'ಗೋರು$_2$' ನೋ.

ಕೋರಿಂದ 'ಕೋರಿಂದೆ' ನೋ.

ಕೋರಿಂದೆ, ಕೋರಿಂದ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಸೊಪ್ಪು: "ಜನೀ, ಜತೂಕಾ, ಜನನೀ, ಜತುಕೃತ್, ಚಕ್ರವರ್ತಿನೀ, ಕೋರಿಂದೇ ಗಿಡದ ಪೆಸರು; ಚಕ್ರವರ್ತೀಸೊಪ್ಪು (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೨೯); "ಸಾರಣೆಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಗಸೆ" (ಅಮರ. ೮೪೪). **ಕೋರಿಂದ**: ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಇಪ್ಪೆ, ಪಗಡೆ, ಬಿಳೀಉಪ್ಪಿ, ಕೋರಿಂದ, ಕಣಗಿಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [← ತೆಲು. ಕೋರಿಂದೆ, ಗೋರಿಂತೆ]

ಕೋರಿಕಾಗದ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಂದಿಗಳಿಂದ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕಾಗದ; ಕತ್ತೆಕಾಗದ: ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಗದದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ಇವು ಹೇರಳವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಕೋರಿಕಾಗದ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಇದ್ದಿತು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೩). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಕಾಗದ]

ಕೋರಿಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಮೂಲಸಂಘೇನಾನುಷ್ಠಿತಾಯ ಉರನೂರಾರ್ಹದಾಯತನಾಯ ಕೋರಿಕುನ್ದವಿಷಯೇ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೭೨-೨೪; 425). 'ಕೊಱಕುಂದ' ಪಾ. [?]

ಕೋರಿಕೆ 'ಕೋಱಕೆ' ನೋ.

ಕೋರಿಜವ್ವನ (ನಾ). ಹೊಸತಾದ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ; ನವಯೌವನ: ಕೊಬ್ಬಿನ ಕೋರಿಜವ್ವನದ ಸೋಂಕಿನ ಮದವುಬ್ಬಿ ಹೊಸರಿ ಹರಿವಂತೆ ಹಬ್ಬಿದ ಚೆಲ್ವಮಿಾಸೆಗಳ ಸಾಲುಗಳದೊಂದೊಬ್ಬುಳಿ ಸಾಲದೆ ಪತಿಯ (ಭರತೇ. ೬-೫೧). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + ಜವ್ವನ]

ಕೋರಿತನ (ನಾ). ಕುಮಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ; ಕನ್ನೆತನ: ಕುಂತಿ ಮುನ್ನಾರರುಮಱಯದಂದದಲಿ ಕೋರಿತನದೊಳೀ ಕುವರನ ಪಡೆದು ಭಾಗೀರಥಿಯೊಳಿಟ್ಟಳು ಗಡಾ (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೨-೨೭). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + -ತನ]

ಕೋರಿಭಿಕ್ಷ (ನಾ). ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬೇಡಿ ತರುವ ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ ವೃತ್ತಿ; ಕೋರಾನ್ನದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಸುಮ್ಮನಿರದೇ ಏನು? ಪುಗಸಟ್ಟೆ ಕೂಳು, ಕೋರಿಭಿಕ್ಷದ ಸೇವೆ ನಡೆದರೆ ಆಯಿತು (ಮರಳಿ. ೬೮). [< ಕೋರಿ$_2$ (ಕೋಱು$_2$) + ಭಿಕ್ಷ]

ಕೋರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕೋರಿಮರದ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಪಲ್ಲೆಮಾಡಿ (ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ) ತಿನ್ನುವರು. ಇದು ಆರೋಗ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಕಭಾಗ. ೧೨ ಪರಿ). [ಕೋರಿ ? + ಮರ$_1$]

ಕೋರಿಯಂಗಿ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಗಿ; ಒಡ್ಡರು ಧರಿಸುವ ಕಂಬಳಿಯ ಕವಚ: (ಕ). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$] + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕೋರಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣು; ಕಿರಿಯ ಹರೆಯದ ಹೆಣ್ಣು: ಕುಂಕುಮ ವರ್ಣದ ಕೋಮಲದೇಹದ ಬಿಂಕದ ಕೋರಿವೆಣ್ಣುಗಳು ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಂದರಾರತಿಗಳ ಮಿಾನಾಂಕ ಸನ್ನಿಭನೊತ್ತಿಗಾಗಿ (ನಾಗಕು. ೮-೭೮); ಕೋರಿವೆಣ್ಣನು [illegible] ತೆಗೆದಿಡುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಶ. ೧೯-೩೭). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ 'ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕೋರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಟು; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು (?): ಗಗನ ಶ್ರೀ ಕುಚಭಾರದೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಮುಕ್ತಾಲಂಬನಂ ಧ್ವಾಂತದಂತಿಗೆ ವಾಯ್ದಂಡುಮ್ಮಗಾರಿ ಕೋರಿಸಿದುಗುರ್ ತಾವೆಂದಿನಂ (ಅನಂಪು. ೭-೭೪). [ಕೋರು$_0$ (< ಕೊಱ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೋರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (?): ಅನಾದ್ಯ ಮಂತ್ರಾದೇವಾದೇವಿ ಓಂ ನಮೋ ಮದೋನಿವಿಷ ಪರುಪಿ ಕೋರಿಸಿದ ಜೋನಿಮ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೭-೪; 1700). [?]

ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ, ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದೆದು, ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಚೀಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸುವ ಲಿಂಗಾಯತ ವರ್ತಕ: "ಬಣಜಿಗಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ**: ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿಯ ವೇಷ ಧರಿಸುವೆ ನಾನು ಚೋರತನಕೆಯೆನಗೆ ಜೊತೆಯಾಗು ನೀನು (ಯುಚೋರ. ೨೮). ೨. ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: "ತಿರುಗು ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ" (Hawker. ೩೦೪೫). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೋರಿಹಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ ಹಣ್ಣು: (ಕ). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್)]

ಕೋರಿಹಲಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉತ್ತಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅದನ್ನು ಸಮತಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೆರೆಯೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲುಬೆ. [ಕೋರಿ$_4$ (< ಗೋರು$_2$) + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ$_1$). / ತುಳು. ಕೋರಿಪಲಾಯಿ, ಗೋರಪಲಾಯಿ]

ಕೋರಿಹುಳ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಂತಹ ರೋಮಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮೈಯುಳ್ಳ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಟ್ಟೆಯ ಮರಿಹುಳು; ಕಂಬಳಿಹುಳು: ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ . . . ಕೋರೀಹುಳ ಹಾಗೂ ಜೊಂಡಿಂಗ ಇವೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆಯೆಂಬ ನಮ್ಮಾಕೆಯ ಭಾವನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಹುಳ (< ಪುಳು)]

ಕೋರಿಹೊಲ (ನಾ). ಕೋರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೊಲ; ವಾರದ ಹೊಲ: ಆ ಜಮಿಾನ್ದಾರನಿಗೆ ಕೋರಿಹೊಲಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ದವಸ ಧಾನ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೋರಿ$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕೋರು$_1$ 'ಕೋಱು$_1$' ನೋ.

ಕೋರು$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರಿಗೆಯ ಜರತಾರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೇಶ್ಮೆಯ ದಾರ: (ಕ). ೨. ಸಂಸ್ಥಾನ; ಆಧಿಪತ್ಯ: (ಕ) [?]

ಕೋರುಗಾರ (ನಾ). ಕೋರಿನಿಂದ ಹೊಲಮಾಡಿಸುವವನು; ಉತ್ಪನ್ನದ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯತಕ್ಕವನು: ಈ ಭಕ್ತಿಯ ದೇಸಾಯಿಗಾರ ಅರಸನಿಗೂ ಕರಕೊಟ್ಟು ಕೋರುಗಾರರಿಗೂ ಪಾಲು ಕೊಟ್ಟು (ಕರಚ. ೮೭). [ಕೋರು$_3$ (< ಕೋಟು$_2$) + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೋರುಗುತ್ತಗೆ (ನಾ). ಕೋರುಪಾಲು: ಯಾ ಕಾಲುವೆಗೆ ಉಂಟಾದ [ಗದೆ]ಗೆಯಿಂದ ಬಂದ ಕೋರುಗುತ್ತಗೆಯಲ್ಲದೆ ಫಲಭೋಗವನೂ ಚಲುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವರ ಅನ್ನುತ್ರಪಡಿ ನಯಿವೇದ್ಯ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೭–೨೭ ; 1547).
[ಕೋರು$_3$ (< ಕೋಟು$_2$) + ಗುತ್ತಗೆ (< ಗುತ್ತಿಗೆ)]

ಕೋರುಹುಡುಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಯದ ಹುಡುಗ: ಬಣ್ಣದ ಒಲ್ಲಿ, ಬುಗುಡಿ ಅಂಚಿನ ಪಂಚೆ, ಉಲನ್ ಕೋಟುಗಳು ಅಗ ತಾನೆ ಪಿಟಾರಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಕೋರುಹುಡುಗರನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದವು (ಸುವಸಂ. ೪೬). [< ಕೋರ$_1$ (< ಕುವರ$_2$) + ಹುಡುಗ]

ಕೋರೆ$_1$, ಕೋರ$_4$, ಕೋರಾ$_1$ (ನಾ). ೧. ಓರೆ; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಸರಳವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಓರೆಕೋರೆ ಕೆಂಪಾದವವ್ವಾ (ಸರ್ವಜ. ೬೯–೩೭೭); ಓರೆ ಕೋರೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದು (ರೂಢಿ). ೨. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ: ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಮಲರ ಕೋರೆಯ ಸುಣ್ಣದಿರೆಂಬ ಜೊನ್ನಮಂ ಸೂಸಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೯೦). ೩. (ಅಲಂ) ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ; ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವ: (ಕ). (ಗು). ೪. ಓರೆಯಾದ; ವಕ್ರವಾದ; ಸೊಟ್ಟಾದ. 'ಕೋರೆಗೊಂಬು', 'ಕೋರೆನೋಟ' ಪರಾ. **ಕೋರ$_4$**: ೧. ಪ್ರತಿಪದ್ಧಿನದಿಂದುವ ಕಳೆ ಕೋರಂ (ಕುಮುರಾ. ೧೪–೪೯). **ಕೋರಾ$_1$**: ೪. ಅವರು ಕೋರಾ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೋರೆ$_2$ 'ಕೋಱೆ^{3}' ನೋ.

ಕೋರೆ$_3$ (ನಾ). ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, ಅದರ ಹಣ್ಣು; ಗಣಿಕೆ: ತಾರೆಯ ಕೋರೆಯ ನೇರಿಲ ಪೇರಿಲ ದೋರೆಯ ಬೆಳವಲ ಫಲವಿಹುದು (ಕರುಶ್ರಾ. ೫೪); ಪೇರಲ ಇದೆ, ಸೀತಾಪೇರಲ ಇದೆ, ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಕೋರೆ ಇದೆ (ಅಮೂನ. ೩೦). [?]

ಕೋರೆ$_4$ 'ಕೋರಾ$_2$' ನೋ.

ಕೋರೆಕಾಗದ (ನಾ). ಬರೆಯದಿರುವ ಕಾಗದ; ಖಾಲಿ ಕಾಗದ: ಕೋರೆಕಾಗದ, ಎಲ್ಲಾ ಜಾತೀವು (ಬರಿಯದೆ ಇದ್ದ ಕಾಗದ): ರೀಮು-ಗಡ್ಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೮). [ಕೋರೆ$_4$ (< ಕೋರಾ$_2$) + ಕಾಗದ]

ಕೋರೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೊಂಬು; ಮೊನಚಾದ ಕೋಡು, —ದಂತ: ಖಡ್ಗಿಯ ಮುಖಾಗ್ರದೊಳ್ ಕೊಪಿರ್ಬಂ ನಿಮಿರ್ದ್ದೊಂದೆ ಕೋರೆಗೊಂಡಿನ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೧–೨೦).
[ಕೋರೆ$_2$ (< ಕೋಱೆ^{3}) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕೋರೆದಾಡೆ 'ಕೋಱೆ^{3}ದಾಡೆ' ನೋ.

ಕೋರೆದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ವಕ್ರಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಸೂರ್ಯಬಿಂಬಂ ಬಡಿದ ರಭಸಕೆ ಮುರಿದ ಕೋಡಿನ ಕೋರೆದಿಂಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩–೫೦೪). [ಕೋರೆ$_1$ + ತಿಂಗಳ್]

ಕೋರೆನೋಟ (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ನೋಟ; ಸೊಟ್ಟಾದ ನೋಟ; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಮತ್ತಮಾ ಮತ್ತಕಾಸಿನಿಯರ್ . . . ದೇಸಿಯ ಕೋರೆನೋಟವ ಕೊನರಿಪುದು (ಚಕವಿ. ೬–೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಕೋರೆ$_1$ + ನೋಟ]

ಕೋರೆಪೇಟ (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಪೇಟ. [ಕೋರೆ$_1$ + ಪೇಟ]

ಕೋರೆಮಿಸೆ$_1$ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಕುಡುಮಿಸೆ; ಕೊಂಕುಮಿಸೆ; ಓರೆಯಾಗಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದ ಮಿಸೆ: ಮೋರೆಯ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕೋರೆ ಮಿಸೆಯ ತಿಕ್ಕಿ (ಪಲಾಂಡು. ೧೩). [ಕೋರೆ$_1$ + ಮಿಸೆ]

ಕೋರೆಮಿಸೆ$_2$ (ನಾ). ಮೊನಚುತುದಿಯುಳ್ಳ ಮಿಸೆ; ಕುಡಿಮಿಸೆ: "ಕುಡಿಮಿಸೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). [ಕೋರೆ$_2$ (< ಕೋಱೆ^{3}) + ಮಿಸೆ]

ಕೋರೆರುಮಾಲು (ನಾ). ೧. ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಬರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ರುಮಾಲು. ೨. ಹಣೆಯ ಒಕ್ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ರುಮಾಲು, —ಮುಂಡಾಸು: (ಕ). [ಕೋರೆ$_1$ + ರುಮಾಲು]

ಕೋರೆಹಲ್ಲು 'ಕೋಱೆ^{3}ವಲ್' ನೋ.

ಕೋರೈಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರ್ಗುಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಗೊಳ್ಳು (?): ತಾನುಮತಿ ತ್ವರಿತಗತಿಯಿನರಮನೆಯಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ನಡೆಯುತ್ತುಮುಳ್ಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಗುಜಿಗುಜಿಗೊಂಡು ಕೋರ್ಗುಡಿ[ಪಾಠಾಂ., ಕೊರ್ಗುಡಿ]ಗೊಳ್ವ ಪುರಜನಮುಮಂ . . . ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೫೭ವ). ☞ ಇದು 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ?.

ಕೋರ್ಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತೆರಡು ಮುಡಿ: "೪೨ ಮುಡಿಗೆ ಒಂದು ಕೋರ್ಜಿ" (ಕಭಾಗ. ೨೯೦); ಸ್ವತಃ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿಸಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ಒಂದೆರಡು ಕೋರ್ಜಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದಂತೆ ಅಕ್ಕಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪರಾವ. ೧೮); ಒಂದೂವರೆ ಕೋರ್ಜಿ ಅಕ್ಕಿ ದೊರೆಯಬಹುದು (ಹಂಕತ. ೫೮); ನನಗೆ ಅವನು ಹತ್ತು ಕೋರ್ಜಿ ಅಕ್ಕಿ ಗಳಿಸಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಕೂ. ೮೧). [← ತುಳು. ಕೋರ್ಜಿ]

ಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ: ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ ಕೋರ್ಟು ತೀರ್ಮಾನವೆ ಸಾಲದ ಗಂಡಸು ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಧಂಡನೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೧–೪೧); ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯು ಕೋರ್ಟು ಬರಖಾಸ್ತೆಂದು ಹುಕುಂಮಾಡಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೮೫); ಆ ಬರಹದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಮಾಡಿ ಡಿಕ್ರಿಮಾಡಿ ಸಾಲಿಗನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಸುಲಿದು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಕುರುಕಾ. ೩೪).
[← ಇಂ. Court]

ಕೋಲ್$_1$, ಕೋಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ; ದಂಡ; ಜಲ್ಲೆ: "ವೈಣವಃ, ಲಕುಟಃ, ರಂಭಃ, ದಂಡಃ, ಯಷ್ಟಿಃ – ಈ ೫ ಕೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೦); ಸತ್ತಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳ ಬಕ್ಕಳೆ . . . ಪಂಚಮಸ್ವನಂ ಚಿತ್ತದ ಕೋಲಿವೊಂದಿ ನಿಲೆ ಸಾಧಕ ಬತ್ತಲೆ ಬರ್ಪಕೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕಿಱುಗೂಸು ಕೋಲಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಬಡಿಯಲ್ಕೆಂದು ಬಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೪–೮); ಕೇಲಂ ಮಾಡುವ ತಿಗುರಿಯ ಕೋಲಂತೆವೊಲ್ ಇದ್ದ ದಿಟ್ಟಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ ತಳೆದಂತಿರಾಯ್ತು (ಕಮುದ. ೩೯ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ವಿನ ಕೋಲೆ ಬಿಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೪); ಸುಂಟಗೆಯ ಕೋಲಲಿ ಪೊರಳ್ಗೆ ಕಾಸುತ್ತ (ಬಸಪು. ೧೮–೨೯). ೨. ಬಾಣ; ಅಂಬು; ಸರಳು: "ಕಣೆಕೋಲ್ಬುಣುಂಬು ಸರಲೆನಲಂಬು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪); "ಕೋಲ್ ಅಂಬಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೭–೧೧೯); "ಕೋಲ್‌ಶರಂ" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೭); ರಣಮುಖದುಳ್ಳ ಕೋಲಂ ನೆರೆಯರ್ಕ್ಕಮನಿನ್ದ್ರಗುಣನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೯೩–೨; 500); ಸುಟ್ಟಪುವೆನೆ ನೆಗೆದುವು ಕೋಲ ಪೊಗೆಯುಮಂದಿನ ಕಿಡಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೭); ಅಂತೆಚ್ಚ ಕೋಲಿಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸುರುಳ್ದುರುಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮–೮); ಕೋಲ್ಗಳ ಕವಿಸುವಂದವಿದೊಳ್ಳಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧–೬೨). ೩. ಅಳತೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಡ್ಡಿ; ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ: ಊರ ಈಶಾನ್ಯದ ದೆಸೆಯೊಳಟ್ಟಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು ಕುಱುತ ಕುಂಟಿಯ ಕೋಲೊಳ್ಪನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೨–೧೭ ; 1049); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕೋಲ್ಗಳಿಂದಂ ಪಿರಿದೆನಿಸಿದ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪೆರರ್ಗೆ ಕುಡಿಸಿ (ಸಮುಪ. ೫–೪೮);

ಕೋಲು$_1$: ೧. ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕೋಲ ಬಯ್ಯುಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು(ಬಸವ.೯೨೮); ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು ಬಡವೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೨); ಹಾವು ಸಾಯಬಾರದು ಕೋಲು ಮುರಿಯಬಾರದು (ಗಾದ). ೨. "ಕೋಲುಂ ಸರಲ್ ಪುಣ್ಬು ಮೇಣ್ ಕಣೆಯೆನಲ್ಕಂಬಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೩೯); ಗಱಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಲು ಗುರಿಯ ತಾಕಬಲ್ಲುದೆ (ಮಡಿಮಾ. ೪೪); ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲುಗಳ ನೆಱೆ ತಱಿದು ತೀವಿದನಂದಿನಲೆ ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೬); ಕೋಲು ಹೆಣನೊಂದಾಗಿ ಬೀಳು (ತೊರರಾ. ೫-೩೫-೩೮). ೩. ಈ ಮಳಿಗೆಯಲಿ ಕೋಲು ಕೊಳಗ ಸಕಲ ಸಾಮ್ಯವೆಲ್ಲವೂ (ಕಇ. 1, ೩೦-೬೩ ; 1222).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಲ್; ತುಳು. ಕೋಲು; ತೆಲು. ಕೋಲ]

ಕೋಲ್$_2$, ಕೋಲು$_2$, **ಕೂಲ್$_1$** (ಗು). ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ; ದೀರ್ಘವಾದ. 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ಪರಾ. **ಕೋಲು$_2$**: (*). **ಕೂಲ್$_1$**: (*). [< ಕೋಲ್$_1$]

ಕೋಲ್$_3$, ಕೊಲ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಸುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ: (*). ೨. ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ; ತೇಲುವೆ; ದೋಣಿ. 'ಹಱಿಗೋಲ್' ಪರಾ. **ಕೊಲ್$_2$**. 'ಪಱುಗೊಲ್', 'ಹಱುಗೊಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಲ್, ಕೋಲ; ಮಲ. ಕೊಲ; ತೆಲು. ಕೋಲ. / ಸಂ. ಕೋಲ]

ಕೋಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ; ಶೃಂಗಾರಮಾಡುವುದು; ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಗಾರ. 'ಕೋಲಕಾರಳೆ' ಪರಾ. ೨. (ಕರಾ) ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವೆ, —ಹರಕೆ, —ಉತ್ಸವ: ಮಳೆಯ ಕಡವಳ ಬಂದು ಹುಲಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವಂ ಸಲಿಸದಿರೆ ಕೋಲಮಂ (ಕಾಲೂರ. ೭೯-೧೪೮); ವರ್ಷ ವರ್ಷ ದೈವಗಳಿಗೆ ಕೋಲವೆಂಬ ಉತ್ಸವ ಮಾಡ್ತಾರು. ಕೋಲಕ್ಕೆ ಗಡಿಗೆ ತುಂಬ ಹೆಂಡ ಕೊಟ್ಟಾರು (ತುಳುನಾ. ೫೪); ಮರುದಿನವೆ ಆ ಭೂತಕ್ಕೆ ತಾನು ಹೊತ್ತ ಹರಕೆಯ ಕೋಲವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೧೧೬); ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ 'ಕಲ್ಕುಡ, ಕಾಳಮ್ಮ, ಕಲ್ಲುರ್ಟಿ' ಭೂತಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಲ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಪರಾವ. ೮೫). ೩. (ಕರಾ) ಭೂತದ ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವನು ಮಾಡುವ ಕುಣಿತ; ಭೂತನರ್ತನ: ಈ ಭೂತಾರಾಧನೆಯು 'ಕೋಲ' (Devil Dance), 'ನೇಮ'ಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಹು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ತುಳುನಾ. ೨೫೨); ಇತ್ತಣ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳ 'ಕೋಲ' ಎಂಬ ನರ್ತನವನ್ನು ಭೂತಭಕ್ತರು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೫); ಅಕೆ ಒಂದು ಭೂತದ ಕೋಲ ನೋಡಲು ಹೋಗಿ, ಅದರ ಫೋಟೋವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಂದಳಂತೆ (ಯಕ್ಷಬ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. ನಟನೆ; ಸೋಗು; ವೇಷ: ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೋಲ (ಗಾದ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮೆರವಣಿಗೆ: (*). ೬. (ಕರಾ) ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವೇಷ; ಒಯ್ಯಾರ: ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೋಲ ನೋಡಿ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋಲ; ತುಳು. ಕೊಲೊ]

ಕೋಲ$_2$, ಕೋಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಹಂದಿ; ವರಾಹ: "ವರಾಹಃ, ಸೂಕರಃ, ಘೃಷ್ಟಿಃ, ಕೋಲಃ. . .ಕ್ರೋಡಃ, ಭೂದಾರಃ–೧೨ ಕಾಡುಹಂದಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೧೩೪); ಇರೆ ಗುಹಂ ಗಂಗಾತಟಮೊಳ್ ತತ್ಕೋಲನಂ ಹರಿಸಲದಱಿಂದಲ್ಲಿ ಸೂಕರಾರೋಹಮೆಂಬುರು ತೀರ್ಥಮಿಪ್ಪುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೪೦). ೨. ತೆಪ್ಪ; ಹರಿಗೋಲು: "ಉಡುಪಂ, ಪ್ಲವಃ, ಕೋಲಃ–೩ ತೆಪ್ಪದ ಹೆಸರುಗಳು; ಅಂದರೆ ಹರಿಗೋಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೦). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, —ಎಲಚಿ: "ಕೋಲಂ ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕೋಲೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೧೧); "ಎಲಚಿಹಣ್ಣು; ಬೋರೆಹಣ್ಣು" (ಅಮರ. ೮೭೮). ೪. ಕರಿಮೆಣಸು. 'ಕೋಲದಲ' ಪರಾ. **ಕೋಳ$_2$**: ೧. "ಕೋಳಃ, ಕ್ರೋಡಃ . . . ಘೃಷ್ಟಿಃ, ಕಿರಿಃ –ಈ ೮ ಹಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೬೩). ೨. ಕೊರ್ದಿರ್ದ ಕೋಳನಂ ಕೊಂದ ಸೂಡ್ದಾಳನಂ ಭಜಿಪ ಭೂಪಾಳನಂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನಂ ಪೊಗಳಲಳವೆ (ಭಾಪಚಿಂ. ೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಕೋಲಂಬಕ (ನಾ). ವೀಣೆಯ ತಂತಿ, ಹೆರಳು, ಮೊದಲಾದ ಶರೀರ : "ಕೋಲಂಬಕಃ – ಅಸ್ಯಾಃ, ಕಾಯಃ – ವೀಣೆಯ ತಂತಿ, ಹೆರಳು ಮೊದಲಾದ ಶರೀರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಕೋಲಂಬು (ನಾ). ಬಾಣದ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು; ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ದಂಡಾಕಾರದ ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ (?): ನೊಳಂಬವಾಡಿಯಯ್ಯಪ್ಪದೇವನ ಮಗನಪ್ಪಣ್ಣಿಗನ್ ಪರಿಬನ್ದು ಪಡುಗಲ್ಲ ಮುತ್ತಿದೊಡೆ [ಕೋ]ಲಂಬು ಪಾಱಿದೊಡೆ (ಸೌಇ೨. IX–i, ೫೮-೯; 10ನೆಯ ಶತ); ಮುಗಿಲ ಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಷಿ ಮಗನ ಕೈಯರಗಿಳಿ ಗಗನದ ಕೋಲಂದಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನದ ನಿಲವನು ತೆಗೆದೆಚ್ಚವನಾರೊ (ಅವಹಂ. ೯-೩೪).

[ಕೋಲ್$_1$ + ಅಂಬು$_3$]

ಕೋಲಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ಆ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯದ ಗಿಡ; ತಕ್ಕೋಲ: "ಕೋಲಕಂ, ತಕ್ಕೋಲಕಂ ಕೋಶಫಲಂ – ೩ ತಕ್ಕೋಲದ ಗಿಡ, ತಕ್ಕೋಲದ ಬೊಂಕೆ, ತಕ್ಕೋಲದ ಫಲ, ಪರಿಮಳದ ಚಕ್ಕೆಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). ೨.ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಳು : "ಕೋಲಕಂ, . . . ಧಾರ್ಮಪತ್ತನಂ ೭ ಮೆಣಸು ಕಾಳಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಕೋಲಕಟ್ಟು 'ಕೋಲಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಲಕಾರಳೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಕಾರಣೆ: ವೃದ್ಧನಾಥ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಓದಿಗೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ ಕೋಲಕಾರಳೆ, ರೇಶಿಮೆವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿದ ಮಣೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದ್ದುವು (ಸುಖವಿ. ೮೮). [ಕೋಲ$_1$ + ಕಾರಳೆ (< ಕಾರಣೆ)]

ಕೋಲಗಟ್ಟು, ಕೋಲಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಭೂತದ ಉತ್ಸವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೂತದ ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು; ನಟಿಸು; ವೇಷಕಟ್ಟು: ಎರಡರಿಂದಲೂ ಪಂಪನೆಂದರೆ, ಗುರಿಗೊಳ್ಳಲಾರದ ವಸ್ತು ರಚನೆಗಿಳಿದು ಕಾಲ ಬಂದಂತೆ ಕೋಲಗಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವನು ಎಂದೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು (ನಾಡೋಜ. ೧೯೩). **ಕೋಲಕಟ್ಟು**: ೧. ನೀನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಕೋಲಕಟ್ಟಿದ ಮಲೆಯನ ಹಾಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೭). [ಕೋಲ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಲಗಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನೃತ್ಯಭೇದ; ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ವಡಿ ತಪ್ಪದೆ ಕೋಲಚಾರಿಗಳಿಂದ ಜಕ್ಕಡಿ ಮೆಱೆದುವು ದೇವಾಲಯದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೭); ಅನುಗೋಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮರೆ ಕಿವುಡೆ ಮಡುಹು ಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಬಪು. ೨-೨೯); ಮೆಱೆವಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗೋಪಾಂಗ ಬಹುಚಾಳಿವರದೇಸಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ . . . ಬಿರುದಿನ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೩); ಆ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ . . . ಕೋಲಚಾರಿ, ಅಂಗಹಾರ, ಮಂಡಲ, ಕರಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬುವೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದುವು (ಕರ್ನಾಜ. ೧೬೮).

[ಕೋಲ$_1$ + ಚಾರಿ$_3$]

ಕೋಲಣಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಹೂವು: ದಾಳಿ ಬೋಳಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಮಾಲೆ ಕೋಲಣಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಾಲವಾಜರರಿ ಉಮ್ಮಳಿಕ ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬೭). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಣಿ$_0$ (< ಅಣ್ಣೆ)]

ಕೋಲಣ್ಣ (ನಾ). (ಚಾಟಿಯ) ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಿರಿಯ; ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು; ಮಾಸ್ತರ; ಶಿಕ್ಷಕ: ಸಣ್ಣವರುಗಳನೋದಿಸುತಿರ್ದ ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳ್ ಚೌಪದಿಗಳಿತೆ ಬಣ್ಣಗಂಡಿಯ ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಜ್ಞರು ಕನ್ನಡಕವ ತಾಳ್ದಿಹರು (ವೋಹತ. ೩-೪೧). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕೋಲದಲ (ನಾ). ೧. ಮೆಣಸಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಎಲೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: (ಕ). [ಕೋಲ$_3$ + ದಲ]

ಕೋಲಪೊನ್ನೆ (ನಾ). ನರಿಹೊನ್ನೆಗಿಡ: "ಪೃಶ್ನಿಪರ್ಣೀ, ಪೃಥಕ್ಪರ್ಣೀ, ಚಿತ್ರಪರ್ಣೀ, ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ, —೪ ಕೋಲಪೊನ್ನೆ ಎಂಬುವದು, ನರಿ ಹೊನ್ನೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಕೋಲ$_0$ + ಪೊನ್ನೆ]

ಕೋಲಬಲಿ, ಕೋಲಬಳಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಪ್ರಭೇದ; ದಂಡಿನ ಪಂಗಡ: ಅಂಣ ತಂಮಂದಿರು ತಮ್ಮೊಳಿ ತಾಲು ಮಾಗೀಕೊಂಡ ಕದನದಲಿ ನಗಿರಿಯ ಎರಡು ಕೋಲಬಲಿ (ಕಇ. I, ೬೧-೯; 1471).
ಕೋಲಬಳಿ: [ಪೊಡೆ]ಯರ ಎರಡು ಕೋಲಬಳಿ ಸಹ ಹುಗಿಲಿ ಬಿತ್ತಿದಲಿ ಉಭಯನ[ಹಸ] × ದವ (ಕಇ. I, ೬೧-೧೬; 1471); ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ತ-ಎರಡು ಕೋಲಬಳಿ ವೀರಪರಿವಾರ ಸಹವಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದಲ್ಲಿ (ಕಇ. III-i, ೨೮-೭; 1530). [?]

ಕೋಲಬಳಿ 'ಕೋಲಬಲಿ' ನೋ.

ಕೋಲಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಭೂತೋತ್ಸವವನ್ನು ನಡೆಯಿಸು; ಭೂತದ ವೇಷಧಾರಿಯನ್ನು ಕುಣಿಸು: ಕಲ್ಕುಡನಿಗೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಕೋಲಮಾಡಿಸಿ (ಕುಡಿಕೂ. ೯). [ಕೋಲಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಲಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸು. ೨. ಭೂತಗಳ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡು. 'ಕೋಲಮಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಲ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕೋಲಮುಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: "ಕೋಲತೀತ ಗುದ್ದಲಿಸಿದವುದೆಂಬುದು . . . ನಿಕೋಲಃ - ಕೋಲಮುಕ್ಕನಮರಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೪೪). [?]

ಕೋಲಮುರಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲಮುರಕನ ಕೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಅಮರಬಳ್ಳಿ, ಕೋಲಮುರಕನ ಕೋಟೆ . . . ಇವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಸಿಯವೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು (ಗೃಹವೈ. ೨). [< ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)+ಮುರುಕ$_1$(< ಮುಱುಕ$_1$)+ಕೋಟೆ$_1$]

ಕೋಲಮೂಗ (ನಾ). ಹಂದಿಯಂತೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: ಕುರಗಾಕೃತಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ ಪರೀವೃತಂ ಕೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳ] ಮೂಗನಿಸುಸಹಿತ ಧನುರ್ಧರನುಜ್ಜ್ವಲ ಕುಸುಮಧರಂ ದುರಾಸದಂ ಸಿಂಹಮಧ್ಯಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೧೪). [ಕೋಲ$_3$ + ಮೂಗು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೋಲರಗು (ನಾ). ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ಅರಗಿನ ಕಡ್ಡಿ; ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಡ್ಡಿ ಅರಗು: (ಕ). 'ಕಡ್ಡಿಯರಗು' ಪರಾ. [< ಕೋಲ್$_1$+ ಅರಗು$_3$]

ಕೋಲಲಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು: (ಕ). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಲಬು$_1$]

ಕೋಲವ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕರಿಮೆಣಸು; ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಬಂಗರಳಿಯೆಃನೆ ಹೀಲವಕ್ಕಂ ಕೋಲೆ ಕೋಲವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಲವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕಂಪಿಪ್ಪಲೀ, ಕಪಿವಲ್ಲೀ, ಕೋಲವಲ್ಲೀ, ಶ್ರೇಯಸೀ, ವಸಿರಃ - ೫ ಗಜಹಿಪ್ಪಲೀ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಕೋಲವಲ್ಲೀ]

ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ; ಉದ್ದವಾದ ಸಂಪಿಗೆ: "ಹೇಮಪುಷ್ಪಕ = ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೩); ಪುಷ್ಪ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷಗಳಾಗತಕ್ಕ ಸುಂದರ ಪುಷ್ಪಗಿಡಗಳು ಸಂಪಿಗೆ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ನಾಗಸಂಪಿಗೆ, ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬೀಜಗಳಾಗಿವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೦). [< ಕೋಲ್$_3$ + ಸಂಪಿಗೆ]

ಕೋಲಳವಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಷ್ಟು ದೂರ: ಎಚ್ಚನವರವರೆಚ್ಚ ಬಾಣವಕೊಚ್ಚಿದನು ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೨). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಳವಿ]

ಕೋಲಳವಿಗೊಳ್ (ನಾ). ಬಾಣ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಸಿನ್ನವರು ಮಸಗಿದ ಕಡಲಪೊಲು ಬಲುದವಕಿಗರು ಕೋಲಳವಿಗೊಂಡರು ಕೋಡಕೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೬). [ಕೋಲಳವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳ ಯುದ್ಧ: ಕೋಲಿಂ ಕೋಲಿಂ ಪೊಯ್ಯುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೇಶಾಕೇಶಿ' ಪರಾ. [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೋಲ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕೋಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಹೊಯ್ಯುತ್ತ ಸೇರಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೋಲುಹಾಕುವ ಆಟ, —ಕುಣಿತ: ಅಂತೆರಡುಂ ಬಲದ ದಬಂಗಳ್ ಕೋಲಾಟಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಜುದಾನುಂ ಬೇಗಂ ಕಟ್ಟುವೊಟ್ಟಂದು ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟಿ . . . ಕಾದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೦೨); ಕೋಲಾಟವನಾಡಲ್ ಕೆಲರಾಟಂದು ವಿನೋದದೆ ಕನಕದಂಡಮಂ ಪಿಡಿದೆಸೆದರ್ (ಜಗವಿ. ೫-೧೨); ವನಿತೆಯರಧಿಕ ಸಂಭ್ರಮದೆ ಕೋಲಾಟವ ಜನಪನೋಲಗದೊಳಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೩೧); ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಋತುಸಂಬಂಧವಾದ . . . ಹಲವು ನಾಟ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆ-ಕುಮ್ಮಿ, ಕೋಲಾಟ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಕುಣಿತ ಮುಂತಾದವು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದವು (ಭಾರದ. ೫೬೫). ೨. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಾದಾಟ: ಕಡೆಕಣಗಳಾಟದಲಿ ಶರಖಂಡಣೆಯ ಕೋಲಾಟದಲಿ ಖಣಿಖಣಿಖಣಿಲುಖಣಿಲೆನೆ ಮಸಗಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು ಚಳಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೦); ಕೋಲಾಟಮನೇವೇಟ್ಟಿಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೯-೧೭). [ಕೋಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಕೋಲಾಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವವನು; ಡೊಂಬ. ೨. ಬಿಲ್ಲುಬಾಣಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು: ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲದ ಮತ್ಸರ ಕೋಲಾಟಿಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲಾಟಜಾರಿ, ಕೋಲಾಟಿಳ, ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ]ಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗಂಟಿ ಅಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೩೬೦). [ಕೋಲಾಟ + -ಕ$_3$]

ಕೋಲಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೋಲುಗಳಿಂದ ಆಟವಾಡು; ಕೋಲಾಟವನ್ನೆಸಗು: (ಕ). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಕೋಲಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗಿಡ್ಡ ಆಡು; ಕುಳ್ಳ ಮೇಕೆ: "ಕೋಲಾಡು - ಕುಂಯ್ಯಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). [ಕೋಲು ? + ಆಡು$_2$]

ಕೋಲಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ; ಕೀಳುಮಟ್ಟದ; ಕೀಳು ತರದ: ತಿಗಳನ ಕುದುರೆ ದೇಶದ್ದು ತುರುಕನ ಕುದುರೆ ಕೋಲಾರ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೪). (ನಾ). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದಗಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಸ್ಥಳ. [?]

ಕೋಲಾರತಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸಣ್ಣ ತಳಿಯ ಕುದುರೆ; ಟಾಕಣ (ತಿ). [ಕೋಲಾರ + ತಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಲಾರಿ$_1$ (ಗು). ಕೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ (?). 'ಕೋಲಾರಿ ದುಬುಬು' ಪರಾ. [< ಕೊಲ್ಲಾರ]

ಕೋಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಬಾರ: ಕೋಲಾರಿ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಮಡಕೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಊಥ). [← ತುಳು. ಕೋಲಾರಿ]

ಕೋಲಾರಿದುಬುಬು (ನಾ). ಓರೆದುರುಬು; ಕೊಂಕಾದ ಜಡೆ: ಕೋಲಾರಿದುಬುಬು ಕೊಂಕದ ಕೊನೆದುಬುಬಿನ, ಮಲ್ಲಿದುಬುಬು ಸುರತದಲಿ ನಿಲ್ಲದದುಬುಬು ಕೊತ್ತಳದುಬುಬಿನ ಚೆಲ್ವಲಲಿತಾಂಗಿಯ ರೊಪ್ಪತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧೦೮). [ಕೋಲಾರಿ$_1$ + ತುಬುಬು (< ತುಬುಂಬು$_2$)]

ಕೋಲಾವತಾರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವರಾಹಾವತಾರ: ನರಕಾಸುರನ ಕೊಲ್ವ ಭರದೊಳು ವಿಷ್ಣುತೊಟ್ಟ ಕೋಲಾವತಾರವೊ ಎನಿಪ (ಹಡಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೪). [ಕೋಲ$_2$ + ಅವತಾರ]

ಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಕಲಕಲ; ಗಲಭೆ; ಗಜಬಜೆ; ಗಲಾಟೆ: "ಗಜಬಜವೆನೆ ಕೋಲಾಹಲ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); "ಕಪೋಲಾಹಲಃ, ಕಲಕಲಃ - ೨ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದದ ಹೆಸರುಗಳು - ಅಂದರೆ ಸಂಘಧ್ವನಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೨); ತುರುಕದಾಳಿ ಬರಲವನನು ಮಂತ್ರಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ತಂದಾ ಬಲವ ಕೋಲಾಹಲವ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಕುಠಾಸಾಂ. ೧-೮೯); ಜನದ ಕೋಲಾಹಲಂ, ಗೀತವಾದ್ಯ ಮಧುರಸ್ವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೫-೧೫೪). ೨. ತಳಮಳದ ಕೂಗಾಟ; ಪ್ರಲಾಪ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಬಿಸುಡಿವನೂರ ಹೊಬಗೆಂಬಾ ಮುಹೂರ್ತದಲಿ ಮುನಿಪ ವೇದವ್ಯಾಸನಾಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು ಕಂದನೀಕಾಮಿನಿಯ ಕೋಲಾಹಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳ]ವಿದೇನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಅ. ४-४೬). ೩. ಯುದ್ಧ; ಕದನ; ಕಾಳಗ: ಅವರಾ ಮುನ್ದೆ ಪಲಬರ್ನಾಯಕರಾ ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯುನ್ದಿರ್ದು ಸತ್ತೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦-೧೦; ೯ನೆಯ ಶತ); ಅಂತಕನ ಆ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಮುಂಗೆಟ್ಟ (ಬದುರಿ. ೧೬೬). **ಕೋಳಾಹಳ**: ೧. "ಕಹಳೆಗಳು ಮುತ್ತಿಯುಲಿಯಲ್ಕೆ ಕೋಳಾಹಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೬); ಜಳವಿಹಗ ಬಹಳ ಕೋಳಾಹಳದಿಂದೆದ್ದು ಸೆಯೋರ್ದ ದೆಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಜಳಕೇಳಿಗೆ ಕರೆವಂತಿರೆ ಜಳಖಾತಿಕೆ ಬಳಸಿ ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೦); ಪಡುತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಪುಲಿಯ ಬೇಂಟೆಯ ಕಾಳೆಗದ ಕೋಳಾಹಳದ (೧೦೪.೧-೧೨೪೮); ಧುರದ ಕೋಳಾಹಳದ ಥಗೆ ಡಾವರಿಸಿ ಬಳಲಿ ಧನಂಜಯನು ವರಸರಸಿಯಲಿ ಮುಳುಗಿರಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩). ೨. "ಕಳಕಳಂ ಕೋಳಾಹಳಂ ತುಮುಳವೆನಲು ವ್ಯಾಕುಳದ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೧); ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದತಿ ಕಲುಷವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಕೋಳಾಹಳದ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯನೀಯಲು (ಬಸಪು. ೨೨-೧೪); ಈ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೋಳಾಹಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲಾಹಲ]ವಿದೇನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಅ. ४-४೬). ೩. ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧); ವಾಸವಾದ್ಯಮರರಾಚಾರ್ಯಂಗೆ ನಾನಿತ್ತ ಬಾಸೆಗೆ ತಪ್ಪುವನಲ್ಲ ಈಶನೊಳ್ ಕೋಳಾಹಳವ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಪೂಸರ ನುಡಿದ ಮಾನಿನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ಕೋಲಾಹಲಿಸು, ಕೋಳಾಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಸಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕು ಎಂದು ಅವರು ಮರಳಿಯೂ ಕೋಲಾಹಲಿಸಿದರು (ಗೂರ್ಜ್ಞಥಾ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಕೇಳಿಬರು; ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಕೇಳಿಬರು: ಜರೆ ಸಂಧಿಸಿದಳಾಕಸ್ಮಿಕದ ಸೀಳೆರಡನು ವಿನೋದದಲಿ ಪಸರಿಸಿದುದಸು ಮೇಘರವ ಘೂರ್ಮಿಸುವವೊಲ್ ಚೀರಿದನು ಗಿರಿಗಳ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಡೆ ನಡುವಿರುಳು ಕೋಲಾಹಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳಿ]ಸಿತಾ ರಭಸ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೫). **ಕೋಳಾಹಳಿಸು**: ೧. ಇಳೆ ಹಿಳಿಯೆ ಪುಷ್ಪಕದ ನಿರ್ಮಲ ಸುಘೋಷದೊಳಮುಮ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದುದು ಸಹದೇವನಕುಲರು ಸಮರಕನುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ३-೧). ೩. ಕೆಣಕು; ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ಎಲೆ ಸುರೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಲುಮೆಯಣುಗನು ರಣದೊಳಗೆ ರಿಪುಬಲವ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿ ಕೌರವಸುತರು ನೂರ್ವರನು ತಲೆಯನರಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೪). ೪. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾದಾಡು: ಬಲ್ಲಿದನಿವನು ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದನು ಕಪಿಬಲದೊಳಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೮-೨೨); ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲವ ಕುಟ್ಟಿ ಕೋಳಾಹಳಿಸುವೆನೆಂದು ನುಡಿದನು ಪಟ್ಟಣದಧಿಕಾರಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೮೪). [ಕೋಲಾಹಲ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಯಿದ ಮೇಲೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ (ಜೋಳ ಮೊದಲಾದ) ಪೈರಿನ ಕೂಳೆ: ನಿನ್ನ ಪೊಲದೊಳ್ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದಲ್ಲ ಬೆಳೆಯು ನಿನಗೆ ಇರಲಿ ಕೋಲಿಯ ಬುಡದೆ ಬೆಳೆದ ಪೈರುವನೆಮಗೆ ಹರುಷದಿಂದಂ ಕೊಡೆಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೭-೩೪); ಒಕ್ಕಲ ಮಗನ ಕೋಲಿಯ ಕುಂಟೆ ಹರಗ್ಯಾನ (ಕಜಾಗೀ. ೫೬); ಗೌಡರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೋಲಿಯಾರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಹೋಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ನಾಪೋಲಿ. ೯) [< ಕೂಳೆ]

ಕೋಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ; ಬೋರೆಮರ: "ಕೋಲಂ ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕೋಲೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ३४-೧೧). [ಸಂ. ಕೋಲೀ]

ಕೋಲು$_1$ 'ಕೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೋಲು$_2$ 'ಕೋಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ 'ಕೋಲುಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕೋಲುಕಾರ 'ಕೋಲ್ಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲುಕಾಱ 'ಕೋಲ್ಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ಮಕ್ಕಳು ಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಓಡಾಡುವ ಕೋಲು. ೨. (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ) ಕಂಕುಳು ಕೋಲು; ಕುಂಟನ ಊರುಗೋಲು: ಆತನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳು ಕಡಿದು ಹೋದುದರಿಂದ ಅವನು ಕೋಲುಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಂಕುಳಕ್ಕೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಂಟುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ३-೧೨೦). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಕೋಲುಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆಯ ತುದಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಲಿ ಚೀಲ: ಗೋಪಾಲ ಬಾಲವ್ರಾತ ಹೊಜವಂಟುದು ತತುಕ್ಷಣಕೆ ಕೋಲುಗಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬುಕೊಳಲಿನ ಮೇಳವದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೨-३). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕಲ್ಲಿ$_1$]

ಕೋಲುಗಳ್ಳಿ, ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ: (*). **ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ**: (*). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕೋಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: (ಸ್ಮೃತಿಗಿ. ೬೫–೧೩೨೨). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೋಲುಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ನೆಲ ಅಗೆಯುವ ಮೊನಚು ತುದಿಯುಳ್ಳ ಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ: (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೨೯). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗುದ್ದಲಿ]

ಕೋಲುಗುರು (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವವನು; ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯ: ಈ ದೊಡ್ಡ ಕವಿದರೆ ಕೋಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗುರು ಕಳವಳಿಸುವನೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೮–೪೬). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗುರು]

ಕೋಲುಗೊನೆ (ನಾ) ಬಾಣದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ರಾಜಕುಮಾರ ಕರಸುನ್ಮತ್ತ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಕೋಲುಗೊನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ]ಯಲಿ ಕೊಂದ ವಾನರನೆಲ್ಲಿಯೆನುತುರವಣಿಸುತ (ತೊರಾ. ೫–೬–೧೦). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕೊನೆ]

ಕೋಲುಗೊಳ್ 'ಕೋಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಲುಜೇನು (ನಾ). ಮರದ ಪುಟ್ಟಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಜೇನು: ಆಷಾಡಿಗೆಡ್ಡೆ, ನೇರಿಲಹೂ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ನಾಗಕೇಸರಿ – ಇವಂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಣ್ಣನಾಗರೆದು ಕೋಲುಜೇನುವೆರಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಯೋನಿ ರಕ್ತಂ ಪರಿಹರ (ಸಕವೈ. ೧೯೫). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಜೇನು$_1$ (< ಜೇನ್$_1$)]

ಕೋಲುಕೇಗ 'ಕೋಲ್ತೇಗ' ನೋ.

ಕೋಲುನೆಗೆತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡೆ: "ಕೋಲನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಊರಿ, ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರುವುದು; ಕೋಲುನೆಗೆತ" (Pole-jumping. ಇಂಕನ), [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ನೆಗೆತ]

ಕೋಲುನೇಣು (ನಾ). ಬಾರುಕೋಲು; ಚಮ್ಮಟಿಗೆ: ಹೊಳೆವ ಹೊಮ್ಮುವ ನಿಲ್ವ ಸೀಳ್ವೆಳ್ವ ಸುತ್ತುವ ದೀಳುವ ಝಾಡಿಸುವಶ್ವಗಳನು ತಳುವದೆ ಕೋಲುನೇಣಿಂ ತಿದ್ದುತಿಹರಲ್ಲಿ ಬಳಿಸಂದು ಬಲುಸಾಣಿಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೭೩). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ನೇಣು (< ನೇಣ್)]

ಕೋಲುಪದ (ನಾ). ಕೋಲಾಟದ ಹಾಡು: ತಾನೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಕೋಲುಪದಗಳನ್ನು ಅನ್ನುವನು (ಬೆಳುಮ. ೩). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಪದ$_2$]

ಕೋಲುಬಲೆ 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕೋಲುಬೇಲಿ (ನಾ). (?): ಜಲಧರನು, ಕತ್ತಲೆಯ ಪೋಷಕನು; ನಿನಗೆ ಅದರ ಕೋಲುಬೇಲಿಯೆ ಇಲ್ಲ (ಹಗಲಿ. ೩೪). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಬೇಲಿ]

ಕೋಲುಮಂಚ (ನಾ). ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಂಚ; ಶರಪಂಜರ: ಕೋಲುಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಅಲಗಿನ ಸಾಲಲೇ ಪವಡಿಸಲಿ ಬಳಿಕವನೀಳು ಮಾಸಂಗಳಲಿ ದೇಹವ ಬಿಡುವನೈಯೆಂದ (ಸಂಧಪ. ೧೨–೧೯). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮಂಚ]

ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಮೊಲ್ಲೆ: "ಮಾಘ್ಯಂ, ಕುಂದಂ – ೨ ಮೊಲ್ಲೇಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಇದು ಮಲ್ಲಿಗೇ ಭೇದ, ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩); ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವ ಕೋಲುಗಳನೆಸೆಯುತಿಹ ಗಿಡವಲ್ಲಿ (ಭಾವಜೀ. ೨೨–೪೨೯). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕೋಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಗಗರು — ಕೋಲುಮೀನು, ಕಟ್ಬೋರಿ, ಕಜಾಯೇಲಕ್ಕಿ, ಮುಂಡೀಚಲು" (ಓಷಧಿ. ೯೫). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೋಲುಮುಕ್ಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುಕ್ಕು 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕಟುಕ ರೋಹಿಣಿ, ಶಿವನ್ನಿ ಹಣ್ಣು, ಕೋಲುಮುತ್ತಿನ ಬೀಜ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ಪೈತ್ಯಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೮). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮುತ್ತು$_2$]

ಕೋಲುಮುರಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುರುಕ, ಕೋಲಮುರಕ, ಕೋಲುಮುಕ್ಕ, ಕೋಲುಮುಕ್ಕು, ಕೋಲುಮುರಕ, ಕೋಲುಮುಲುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ತಕ್ಕೋಲ: ಕೋಲುಮುರುಕನ ಚಕ್ಕೆ ಕಷಾಯ, ಹೊನ್ನೆಮರದ ಚಕ್ಕೆ ಕಷಾಯ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಹಲವ ಹನಿಸಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೪); ಕೋಲುಮುರುಕನ ಚಕ್ಕೆ, ಮುಡಿವಾಳ . . . ಇಷ್ಟನೂ ಇಡಿದು ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೫). **ಕೋಲಮುರಕ**. 'ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟ' ಪರಾ. **ಕೋಲುಮುಕ್ಕ**: ಕೋಲುಮುಕ್ಕನ ಬೇರಂ ಪುಡಿಮಾಡಿ, ಗೇರುಕರುಕಲು ಕಲಸಿ (ವಿವೈಪ. ೧೨೩). **ಕೋಲುಮುಕ್ಕು**: "ತಕ್ಕೋಲವೆಂದರೆ ಕೋಲುಮುಕ್ಕು" (ವಿವೈಪ. ೬೧). **ಕೋಲುಮುರಕ**: ರಾಸ್ನೆ, ಹಿರೇಮದ್ದಿನ ಬೇರು, ಅತಿಬಜೆ, ಕೋಲುಮುರಕನ ಚಕ್ಕೆ . . . ಸಮನಾಗಿ ಶ್ರೀತುಳಸಿ ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಕೊಡಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೬). **ಕೋಲುಮುಲುಕ**: ನೆಲಬೇವು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಕೋಲುಮುಲುಕನ ಬೀಜ . . . ಕಷಾಯಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಪರಿಹರ (ಸಕವೈ. ೨೯೦). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮುರುಕ$_1$ (< ಮುಱುಕ$_1$)]

ಕೋಲುಮುಲುಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುವರಸೆ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗತ್ತು,—ಕಸರತ್ತು: ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಗುಂಡನ್ನು ಎಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆಯಬಹುದು ಎಂದು ಒಂದು ಪಂದ್ಯ, ಕೋಲುವರಸೆಯ ಒಂದು ಪಂದ್ಯ ನಡೆದವು (ಚಕರಾ. ೨೬೫). 'ದೊಣ್ಣೆವರಸೆ' ಪರಾ. [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ವರಸೆ (< ವರಿಸೆ)]

ಕೋಲುವಲೆ 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕೋಲುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿ; ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕೋಲುವಿಡಿದಾಡಿನ ಮಜಗಳಂ ಕೌಂಕುಳೊಳಗಮರ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೨೦–೧೩). ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮೊದಲಲಿ ಕೋಲುವಿಡಿದಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಯೆ ಮೇಲೆ ರಣರಂಗದಲಿ ಕೈದುವ ಹಿಡಿದು ಹಗೆಗಳನು ಸೋಲಿಸುವನಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೫೩). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೋಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಲುಹೊಯ್ಯು: ಧಾಟಿಗೆಅನುಸಾರವಾಗಿ ಕೋಲುಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೋಲುಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದ್ದಹೊಟ್ಟೆ: ನೀವು ನಾಲ್ಕು ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲ, ಆರನ್ನೂ ಹಾಕಿಸಿದರೂ ಊಟದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕೋಲುಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಂದಾದೀತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡಿ (ಹಹಸ. ೪೮). [ಕೋಲು$_2$ (< ಕೋಲ್$_2$) + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಕೋಲುಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಚಟ್ಟೌಡಲದ ಬೇರು, ಕೋಲು ಹೊನ್ನೆ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೭). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕೋಲುಹೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲಿನಿಂದ ಕೋಲನ್ನು ಹೊಡಿ; ಹಾಡಿನ ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೋಲುಬಡಿ; ಕೋಲುಹಾಕು: ಕೆಲವರು ಕೋಲುಹೊಯ್ಯುತ್ತಾ ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೨). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹೊಯ್ಯು$_1$ (< ಪೊಯ್$_1$)]

ಕೋಲುಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಉಳಿ; ಮರ ಕೆತ್ತುವ ಮರಗೆಲಸದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಅಡಿಗಲ್, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಎಳೆಯುಳಿ, ಕೋಲುಳಿ, ಕೀಸುಳಿ . . . ಎಂಬ ಎಣಿಸಿ ಮುಗಿಯದ ಸೊಲ್ಲುಗಳು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಕೈಗಾರಿಕೆಯನ್ನೂ, ದುಡಿಮೆಯನ್ನೂ ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಉಳಿ$_6$]

ಕೋಲುಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಕೋಲುಳಿಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಹಿಳುಕು ಬೊದ್ದಿಡೆ ಹೊದಱಡಸಿ ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿ ಯಂಬು ಕಲವಂಬಲಗಿನಂದೀಸಾಡಿದವು ಪರಸೈನ್ಯ ಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪). [ಕೋಲುಳಿ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೋಲೂರು 'ಕೋಲೂಱು' ನೋ.

ಕೋಲೂಱು, ಕೋಲೂರು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲನ್ನು ಊರು; ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೆಮ್ಮು,—ಆಧರಿಸು: ಕರಂ ಜೋಲ್ದು ಕೋಲೂಱಿ ನಿಂದುಂ ನಡುಗುತ್ತುಂ ಕೆಮ್ಮಿ (ರಶ್ವಾಚ. ೩೮). **ಕೋಲೂರು**: ಕೆಳೆವರುಂ ಕೋಲೂರಿ ಪೊರಟರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೯-೩೨೬). [ಕೋಲ್$_1$ + ಊಱು$_1$]

ಕೋಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಬಾಣವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು, —ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆ, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಇಸಲೆಂದು ಯುವೋನ್ಮೃಗವಂ ಕಱುತ್ತು ಕೋಲೆತ್ತುವ ಬೇಂಟೆಕಾರ್ತಿಯರವೋಲೆಸೆದರ್ ಮಿಗೆ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೮). [ಕೋಲ್$_1$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೋಲೆಬಸವ (ನಾ). ೧. = ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣ. ೨. (ಅಲಂ) ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಲೆಹಾಕುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೋಲೆಬಸವ (ರೂಢಿ). [ಕೋಲೆ$_0$ (< ಕೋಲ$_1$) + ಬಸವ]

ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಲವು ಸನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆಡುವಂತೆ ಕಲಿಸಿ, ಬೀದಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡಿಸುವ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ ಎತ್ತು; ಕೌಲೆತ್ತು; ಗಂಗೆತ್ತು: ಊರೊಳಗೆ ಕೋಲೇ ಬಸವಣ್ಣನಾಟ, ಡೊಂಬರ ಆಟ, ಯಕ್ಷಿಣಿ ಆಟ, ಚಕ್ಕಳಗೊಂಬೆ ಆಟ ಮುಂತಾದುವು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪). [ಕೋಲೆ$_0$ (< ಕೋಲ$_1$) + ಬಸವಣ್ಣ]

ಕೋಲೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಬಾಣದಿಂದ ಎದುರಿಸು, —ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅದಿರದೆ ಪೆಱದೆಗೆಯದೆ ಬೆಚ್ಚದೆ ಬೆದಱದೆ ಸುಗಿಯದಗಿಯದೆಡೆಯಿಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿದ ಬಿರುದಿನಂಕದಂ ದಿನದೇಂ ಪಂಚ್ಛೇದಮಾತನೊಳ್ ಕೂಡಿದುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೬); ಆ ಕಳದ ಕೆಲದೊಳ್ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ವ. . .ತಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕುವರೆ ಕಲ್ತ ಬಿನ್ನಣಿಗರ್ಏರ್ಜ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಕೋಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕೋಲ್ಕಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲ್ಕಾಱ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು: ಅಂತೆರಡುಂ ಬಲದ ದಟಂಗಳ್ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಲಾಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗಂ ತಟ್ಟುಪೊಟ್ಟೆಂದು ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟ . . . ಕಾದಿ ಬಸವಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಲ್ಗದಿರು (ನಾ). ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಕಿರಣ; ಬೆಳಕಿನ ಕೋಲು: ಚಿನ್ನದ ನೇಸರು ಕೋಲ್ಗದಿರಿಂ ಚೆಂದಿಸಿಲಿನ ರಂಗೋಲಿಯ ನೆಸೆದಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೨೬-೮). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕದಿರು$_3$ (< ಕದಿರ್$_2$)]

ಕೋಲ್ಗಱೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿ, —ಹಿಳುಕು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯ ಕೋಲ್ಗಱಿಯ ಪರ್ವಕ್ಕೆಗೆಲರುಣಿಯನಱಸುತಿರೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦). [ಕೋಲ್$_1$ + ಗಱಿ]

ಕೋಲ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿಸು; ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು: ಪಂಚಾಸ್ಯ ನಗುತೆ ಕೋಲ್ಗಱೆದ (ಮೋಹತ. ೩೯-೬೨); ಶೋಕಮುಮನೋಲೈಸಿಸುವನೆಲವೊ ನಿನ್ನಬಲೆಯರ್ಗೆ ಪಿಡಿಯಾಳ್ಕೈಸುವಂ ನೆರೆದ ನಿನ್ನ ತೆತ್ತಿಗರನೆನುತಾ ಖಳಂ ಕೋಲ್ಗಱೆದನು (ಚಬಪು. ೪೯-೨೧). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೋಲ್ಗಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲ್ಗಾಱ, ಕೋಲುಕಾರ, ಕೋಲುಕಾಱ, ಕೋಲ್ಕಾರ, ಕೋಲ್ಕಾಱ, ಕೋಲ್ಗಾರ (ನಾ). ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಸುಂಕ, ತೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು: ಅಮರ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚೆಣ್ಣಪಯ್ಯನು ಅವರ ಕೋಲ್ಗಾಱ ಗಣಪತಿಯು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೧-೨೯; 1065). **ಕೋಲುಕಾರ**: ಕೋಲುಕಾರ ಕಪ್ಪನಾಗಿ ಗೌಡಾ ಪೂಜಾರಿ ಚಿಕೋಡಾ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭೬-೧೭; ?); ಕೋಟ-ತಳವಾರ, ವೆಟ್ಟಿ, ಬಾರೀಕಿ ಅಥವಾ ಕೋಲುಕಾರನೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧); ಹುಟ್ಟು ಕೋಲುಕಾರನದು, ಕಟ್ಟು ಸಾವುಕಾರನದು (ಗಾದೆ). **ಕೋಲುಕಾಱ**: ಪೂರಲ್ಲಿಹ ಕೋಲುಕಾಱಂಗೆ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಪ ೬ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು ೨೫೨-೧೪; 1298); ಸ್ಥಳದಲು ಅವ ಕೋಲುಕಾಱರಿರ್ದೊರ್ಡೆನು ಯಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಕೊಡುತ ಬಹರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೫-೪; 13ನೆಯ ಶತ); ಕಾಮಲಾಪುರದೂರ ಹಿಂದೆರಡು ವೃತ್ತಿಯುಂಟೂ ಮೇಲೆ ಕಳಶಾಪುರದೊಳಗ್ರಹಾರಮೊಂದೀ ಮಧ್ಯಧರೆ ಕೋಲುಕಾಱ ವಶಾರುಗನಿಂದ ಹಾಳಾಯ್ತು (ಚೇರಮ. ೮-೧೪). **ಕೋಲ್ಕಾರ**: ಕಡೆಗೆ ಕೋಲ್ಕಾರರೆಂದರ್ ಕೊರಗನೊಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೬೦-೩೫೪); ಅವನು ಕೋಲ್ಕಾರರ ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಮತಕ್ಕರಿಗೆಲ್ಲ ದೊರೆಯ ಅಣತಿಯನ್ನು ಅರುಹಿದ (ಹುಲಿಹಾ. ೧೧೫); "ಕೋಲ್ಕಾರರ್–ಪೋಲೀಸರು" (ಕಾಲೂರ. ಅಡಿಟಿ); "ಗ್ರಾಮದ ಜವಾನರು" (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ). **ಕೋಲ್ಕಾಱ**: ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಸ್ಥಳದ ಹನ್ನವಣಿಗರುಂ ಕಡ್ಡಾಯದ ಕೋಲ್ಕಾಱರುಂ ಪುರಸ್ಸಹರಾಗಿ ನಡಸುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪-೪೪; 1098). **ಕೋಲ್ಗಾರ**: ಬೋಳನು ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಲು ಮುಗುಳುನಗುತ್ತ ಕೋಲ್ಗಾರರು ಹೀಗೆಂದರು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ). [ಕೋಲ್$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೋಲ್ಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲನ್ನು ಕೊಡು; ಊರುಗೋಲನ್ನು ನೀಡು: ದೇವಾ ಕಣ್ಗೊಡದಿರ್ದೊಡೊಂದು ಕೋಲ್ಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗು] ಡಲಾಗದೆ ಎನ್ನಯ್ಯ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೦೩.)' [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಲ್ಗೊಳ್, ಕೋಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಹಿಡಿ: (?). ೨. ಅಂಬು ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬಾಣ ನಾಟಿಕೊಳ್ಳು: ಬಂದುದು ತಪೋಹಾನಿಯೆಂದಳ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೋಲ್ಗೊಂಡ ತೆಜದೊಳುದ್ದಾಲಕಂ ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೪). **ಕೋಲುಗೊಳ್**: ೨. ಸಿರಿಲೋಲನಂಘ್ರಿಸರೋಜ ವಿರಹ ವಿಷಾದ ಭಾರದಲಿ ಕೋಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಗೊಂಡಂತಾಗಿ . . . ಮಱುಗಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೪-೨೦). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಲ್ತಗಸಿ (ನಾ). ತಗಸೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೋಲ್‌ತಗಸಿ, ದೊಡ್ಡತಗಚೆ; ಅನೆಸೊಗಟೆ" (ವೈಔಗ. ೧೯-೩೩೬). [ಕೋಲ್$_2$ + ತಗಸಿ (< ತಗಚೆ)]

ಕೋಲ್ತೇಗ, ಕೋಲುತೇಗ (ನಾ). ತೇಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋಲ್ತೇಗ, ಮದತೇಗ, ಕಾಡು ಕಣಗಲು (ವೈಔಗ. ೩೦-೫೮೯). **ಕೋಲುತೇಗ**: ಮರಗಳು: . . . ದೇವದಾರು ತೇಗ, ಕೋಲುತೇಗ, ಬಾಗಿ, ಬಿಲ್ವಾರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ಕೋಲ್$_2$ + ತೇಗ$_1$ (< ತೇಗು$_3$)]

ಕೋಲ್ತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). "ಗಾರೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕೋಲಿನ ಕಾಲುಳ್ಳ (ಕಟ್ಟಡ ಕಾರನ) ಹಗುರವಾದ ತೆರೆದ ತೊಟ್ಟಿ" (Hod. ಇಂಕನಿ): ಕೆಲವರು ತುಂಬಿದ ಕೋಲ್ತೊಟ್ಟಿ ದಬ್ಬರೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೩೧೬). [ಕೋಲ್$_1$ + ತೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೋಲ್ದುಡಿಸು 'ಕೋಲ್ದೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ತುದಿ, —ಮೊನೆ: ಆ ಹೂಡಿದರ್ಜುನನ ಮಾರ್ಗಣದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೈದು ಕಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ ವೃಷಭವಾಹನನಂ ಕೋಲ್ದುದಿಗೆ ತಂದಿರಿಸಿ ಸಾಯಕದ ನಡುವೆ ತಾನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೨); ಕೋಲ್ದುದಿಯವನ ಕಂಠಮಂ ಕೊಚ್ಚಿ ಹಾಯ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೮). [ಕೋಲ್$_1$ + ತುದಿ]

ಕೋಲ್ದುಸ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಸುಂಟಿಗೆ: "ಕೋಲ್ದುಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟುಸ]ಮೆಂದುಂ ಸುಡುಬಾಡು" (ಕಕಸಾ. ೭-೧೨೪). [ಕೋಲ್ + ತುಸ]

ಕೋಲ್ದೊಡಿಸು, ಕೋಲ್ದುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು; ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಬಿಲ್ವಿಡೆ ಕೋಲ್ದೊ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ದು]ಡಿಸಿ ತೆಗೆದಿಡುತೆ ರಿಪುಚಾತುರಂಗಮಂ ತಾಗಿದಂ ಪವನಸೂನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೧). **ಕೋಲ್ದುಡಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಲ್$_1$ + ತೊಡಿಸು$_1$]

ಕೋಲ್ದೋಣಿ (ನಾ). ಕೋಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಡೆಸುವ ದೋಣಿ: ಕಡಲಿನ ಸಂಪತ್ತು ತೀರಕ್ಕೆ ತಂದಿತ್ತು – ಕೋಲ್ದೋಣಿ (ಕ್ರಾಂತಿಚಧ್ವ. ೫-೧೨). [ಕೋಲ್$_1$ + ದೋಣಿ]

ಕೋಲ್ಬೆಳೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆ: ತೋಳಪ ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವೆಱಗಳನಣಲೊಳಡಸಿದಂತಿರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣತುಳ ಮೂರ್ತಿ ಕೇದಗೆಯ ಕೋಲ್ಬೆಳೆಯಂತಿರೆ ನಿರುತಿ ನಿರುತಮೇನೆಸೆದಪನೋ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೦೩). [ಕೋಲ್$_1$ + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕೋಲ್ಮಳೆ 'ಕೋಲ್ವಟಿ' ನೋ.

ಕೋಲ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕೋಲಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಫಳೀರೆಂದು ಹೊಳೆಯುವ ಮಿಂಚು, —ಸೆಳೆಮಿಂಚು: ಕೋಲ್ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಒಡವೆಯೊಂದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಸಾವಕ. ೩೦); ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೋಲ್ಮಿಂಚು ಬೆಳಗಲು, ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಭಾಗವು ಅವಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೪). 'ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು' ಪರಾ. [ಕೋಲ್$_1$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಕೋಲ್ವಲೆ, ಕೋಲುಬಲೆ, ಕೋಲುವಲೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಲೆ: ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ನಡೆವಲೆ ಪೆರ್ವಲೆ ತೊಡಂಕುವಲೆ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಲ್ವಲೆ ಕಕ್ಕಡವಲೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪). **ಕೋಲುಬಲೆ**: (?). **ಕೋಲುವಲೆ**: ಕೋಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳು]ವಲೆ ತಳ್ಳಿವಲೆ ಬಳ್ಳಿವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ . . . ಕಾಲುವಲೆಯ (ಹಹಕಾ. ೫-೮); ಕೋಲುವಲೆಗಳ ಸಿಡಿವಲೆಯ ಮಿಡಿವಲೆಯ . . . ಬೇಟೆಗಾಱರು ಬಳಸಿದರು ಶಿವನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೩೩); ಕೋಲುವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಬೀಳುವಲೆ ಕಣ್ಣವಲೆ . . . ಅರೆವಲೆಗಳೆರ್ದುವಾ ಶಬರರಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೮-೬). [ಕೋಲ್$_2$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೋಲ್ವಳೆ 'ಕೋಲ್ವಟಿ' ನೋ.

ಕೋಲ್ವಟಿ, ಕೋಲ್ಮಳೆ, ಕೋಲ್ವಳೆ (ನಾ). ಅಂಬಿನ ಸುರಿಮಳೆ; ಬಾಣವರ್ಷ: ಅರೆಬರ್ ಮಹೀಭುಜರ್ ಕಡು ಮುಳಿದಾರ್ದು ಕೋಲ್ವಟಿಯನಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ (ನಳಚಂ. ೪೧೫). **ಕೋಲ್ಮಳೆ**: ಕೇಳ್ವುದು ರಣಾಗ್ರದಿಂದಲ್ಲದೊಡುಳುಹೆನೆನುತೆ ಕೋಲ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ವ]ಳೆ ಗಱೆದನವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೬). **ಕೋಲ್ವಳೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಲ್$_1$ + ಮಟಿ^{2}]

ಕೋವ (ನಾ). ಕುಡಿಕೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಸುಬಿನವನು; ಕುಂಬಾರ: "ಕೋವರ್ = ಕುಂಬಅರ್(ಕುಱುಂಬರ್)" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); "ಬಾಂಟರೆನೆ ಕೋವರ್ [ಪಾಠಾಂ. ರೆನೆ] ಕುಂಬಅರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೯೧ ೩); ಸಂಜೆಯೊಂದು ಆ ಕೆಳವ ಕೋವನಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದೆ (೧೪ಏಂ. ೧೨೩-೪೦).

ಕೋವರಚಕ್ರ = ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ; ತಿಗುರಿ: ಕೋವರ ಚಕ್ರಂ ತಿರಿವಂದದಿಂ ತಿರಿದುದಾ ಚಕ್ರಂ ವಿಯಚ್ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೪); ನೆಗೆದಂಬರಕ್ಕೆ ಗದೆಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ತಿರುಪೆ ಧರಾಚಕ್ರಂ ಕೋವರ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರವರ]ಚಕ್ರಂ ತಿಱಿವ ತೆಱದೆ ತಿಱಿದತ್ತೆನಸುಂ ತಿರುಗುವಂತೆ ತಿರುಪಿದ ನೆತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೪); ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರ ಪ್ರಮುಖಮಂ . . . ಕೋವರಿಚಕ್ರ × × × ರದಿಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿಪಿದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೪; 1042); ಭೂಮಂಡಲಂ ಕೋವರ ಚಕ್ರಾಕಾರದಿಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೨);

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಯವ, ಕುಶವ; ತುಳು. ಕುಸವೆ] . . .

ಕೋವಟಿ 'ಕೋಮಟಿ' ನೋ.

ಕೋವಟಿಗ 'ಕೋಮಟಿಗ' ನೋ.

ಕೋವಣ, ಕೋಮಣ$_1$, ಕೋವಳ$_2$ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕೋವಣಮೆಂದು ಕೌಪೀನಂ" (ಕಕಸಾ. ೨೮-೫೯೧); "ಕೋವಣಮೆನೆ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೬೪); ದೇಸಿಗನಾರುಮಿಲ್ಲದೊಂ ಕೋವಣಕ್ಕಪ್ಪೊಡಂ ಭಾಗಸಮಿಲ್ಲದೊನ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೮); ಅರಿಗನಂ ಪೊಗಟ್ಟೊಡಿದನಂದು ದಂಡಕಾಷ್ಠದ ತುದಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೋವಣವಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ ನಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೯); ರಾವಣನಂ ಕೋವಣಮಂ ಸೀಳ್ವಂತೆ ಸೀಳ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫);

"ಔಕಾರಕ್ಕೆ ಓತ್ವಂ - ಕೌಪೀನ - ಕೋವಣ" (ಶಮದ.೨೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಅವರು ಇವತ್ತು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದೇ ಕೋವಣ ಧರಿಸಿ, ಹೆಗಲಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರಿವೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಓಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೃಮೂಂಪ. ೨೮). **ಕೋಮಣ$_1$:** ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಕೋಮಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೋವಳ$_3$:** ಸತಿಗೊಂದು ಕಪ್ಪಡಂ ತನಗೊಂದು ಕೋವಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣಂ] ಸುತನೆನಿಸಿದಂಗೆ ಮತ್ತಂತೊಂದು ಕೋವಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣಂ] (ಇಳೆರ. ೫೦-೧೬); ಮುನ್ನ ನಿಮ್ಮ ಕೋವಳ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಳ, ಮಳ]ವಾಗಿಪ್ಪೆನು ನಿಮ್ಮಾಜ್ಞೆಯಿಂದೆ ಹರಿಗೆ ತಲ್ಪವಾಗಿರ್ದೆನು (ಭೈರಸೂ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋವಣ ; ಮಲ. ಕೋಣ, ಕೋವಣ ; ತುಳು. ಕೋಮಣ, ಕೋವಣ ; ತೆಲು. ಗೋಣ, ಗೋವಣ. / ಸಂ. ಕೌಪೀನ]

ಕೋವಣವೀ (ಕ್ರಿ. ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನು ನೀಡು ; ಕೌಪೀನವನ್ನು ಕೊಡು : ಮುನ್ನೆಲೆವನೆಯೊಳ್ ಮುನಿಗಳ್ ಕುಶೀಲವರ್ಗೆ ಕೋವಣ ವಿತ್ತಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೬೮ ವ). [ಕೋವಣ + ಈ$_2$]

ಕೋವರ (ನಾ). (?) : ಉತ್ತರದಲಿ ದಂಡುವೊತ್ತಿ ಬಿಡಲು ಗುಡಿಯೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ದುವು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತ ಕೋವರದ ಕಾವಲು ಪಾರಿಪಂಚಿನ ಮೊತ್ತವನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೩೩).

ಕೋವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೋವಳ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋವಳ$_2$ (ನಾ). ಕೋಮಲತೆ; ಮೃದು : "ಕೋವಳ -ಕೋಮಲ = ಮೃದು" (ತದ್ಭಕೋ.೯) ; "ನಳನಳಿಕೆಯ ಕೋಮಳಿಕೆಯ ಕೋವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮಲ]ಮೆನಿಪ್ಪುದು" (ಚತುನ. II, ೩೬).

[< ಸಂ. ಕೋಮಲ]

ಕೋವಳ$_3$ 'ಕೋವಣ' ನೋ.

ಕೋವಳೆ, ಕೋಮಳೆ$_1$, ಕೋವಳ$_1$, ಕೋಹಳ, ಕೋಳೆ$_1$ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ : "ನೈದಿಲ್ಗಳೊಳುಪ್ಪಳ ಕೋವಳೆಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೯) ; "ಕೋವಳೆಯೆನಲ್ ನೈದಿಲೆ" (ಕಶರ. ೧೨೧) ; ಕೋವಳೆ ಬಣ್ಣಂಗೆಟ್ಟಳ್ ಕಮಲಿನಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೮) ; ಸೂರ್ಯೋದಯಕೆ ಚನ್ನ ಕೋವಳೆಯು ನಗಲೇನೊ (ಕವಿಸೋ. ೩೬-೨೨). **ಕೋಮಳೆ$_1$:** "ಕೋಮಳೆ-ನೆಯ್ದಲ್ (ನೆಯ್ದಲ್)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೋವಳ$_1$:** "ಕೋವಳೆಂದು ನೈದಿಲು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೬). **ಕೋಹಳ :** ದ್ವಾರಬಂಧ ಕವಾಟ ಕಲ್ಲಿನ ದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ ಕರವೀರ ಜಾತಿ ವಕುಳ ಮುಕುಳ ಕೋಹಳ ವಿಭಾತಿಯಲಿ . . . ಪೂಜಾವಿರಚನಾಲಂಕಾರ ವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೮-೩೯). **ಕೋಳೆ$_1$:** "ಕೋವಳೆ(ಳ್), ಕೋಳೆ, ಕೋಹಳ್, ಕೋಮಳೆ - ಕುವಲಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯) ; ಕೋಳೆ ಹೂವದಳದಳ (ಹೂಹಾದಿ. ೭-೧೫). [< ಸಂ. ಕುವಲಯ]

ಕೋವಿ$_1$, ಗೋವಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳವೆ ; ಪಿಚಕಾರಿ ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ: ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಂ ಕರದಿ ಪೊನ್ನಂಡೆಯುಂವಿಡಿದು ಕಸ್ತುರಿವೆರದ ಪರಿಮಳೋದ ಕವ ತೀವಿ ಬೆಳುಗಂಗಳುಂ ಪೊಳೆಯೆ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳುಪುಜ್ವಳಿಸುತಿರೆ ಭುಜ ಯುಗ್ಮವುಬ್ಬರಿಸೆ ವಾಮಶ್ರೀಲಲಿತಹಸ್ತದಿ ಕೋವಿಯಂ ಪಿಡಿದು . . . ಸರ್ವರಂ ತೋಯಿಸಲು (ನವಮೋ. ೧೦-೬೦). ೨. ಕೊಳಲು ; ವೇಣು. 'ಪಿಳ್ಳಂಗೋವಿ' ಪರಾ. ೩. ಊದುಗೊಳವಿ. ೪. ಸರ ಮುಂತಾದ ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕೊಳವಿ. ೫. ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಸಾಧನ; ತುಪಾಕಿ : ಸುತ್ತ ಬಳಸಿ ಪಟಲವರು ಕೋವಿಗಳನು ಕಿತ್ತಿಸಲವರಾರಭಟೆಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ತಾರಗೆಗಳ ಗೂಳೆಯವಿರದೆತ್ತಿತು ದ್ರುವಲೋಕದತ್ತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೩೫) ; ಬೊಟ್ಟೆಯೊರ್ಭಟೆ ಬಾಣ ಬಿಡುವ ಕೋವಿಯೊಳುಬ್ಬಿ ತಿವಿದ ಬಲು ಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗ (ಕಂನವಿ. ೩-೬೩); ಚೂರಿ, ಕವಣೆ, ನೇಗಿಲು, ಕೋವಿ, ಶತಘ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು (ಕೃವಾಲು. ೨೪೪) ; ಹದ್ದು ಹಾರಲಿಕ್ಕೂ, ಕೋವಿ ಹೂಡಲಿಕ್ಕೂ ಜೋಡಿ (ಗಾದೆ). 'ಕೊಳವಿ' ಪರಾ. **ಗೋವಿ$_1$:** ೫. ಮಕರದಿಬ್ಬಿ, ರೇಖ ವಿಸರ, ಗೋವಿ, ತುಪಾಕಿ ಮುಂತಾದ ಆಯಸಯಂತ್ರಜಾಲಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೮೬). [< ಕೊಟವಿ]

ಕೋವಿ$_2$ 'ಕೋವೆ$_1$' ನೋ.

ಕೋವಿಕಾರ 'ಕೋವಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋವಿಕಾಱ, ಕೋವಿಕಾರ, ಕೋವಿಗಾರ (ನಾ). ಬಂದೂಕನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿವುಳ್ಳವನು : ಚಿಕ್ಕಗೊಂಡನ ಮಗ ಕೋವಿಕಾಱ ದೇವೆಯನಾಯ್ಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೮೩-೮; 1388) ; ಶಾಕಿನಿ ಯರಿಗರಿಗಳನೊಳುಣಿಸಾಗಿಯಾ ಕೋವಿಕಾಱರು ಮಾಡಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೪೯). **ಕೋವಿಕಾರ :** ಕೋವಿಕಾರರು ಕೋಲಾಹಲದಿ ಕೂಗುತಾ ರಾಯಪಾಜಿಗೆ ರೋಷದೋರಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೪೩). **ಕೋವಿಗಾರ :** ಕೋವಿಗಾರನ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ಪೆರ್ಬುಲಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ ೬೮೬-೨೬೩).

[ಕೋವಿ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೋವಿಗಂಡಿ (ನಾ). "ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಡಿ" (Crenel. ಇಂಕನಿ). [ಕೋವಿ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕೋವಿಗಾರ 'ಕೋವಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋವಿಗೊಳವಿ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆ,—ನಳಿಗೆ : ವರರವಿಯ ಕೋವಿಗೊಳವಿಯ ಮಾಡಿಯುದರೊಳತ್ಯುರುಕಳಾನಿಧಿ ಮರ್ದ ತುಂದಿಯಾ ನಾಳಕ್ಕೆ ಸ್ಫುರಿತಾಗ್ನಿಯಿಡೆ ಕಿಡಿಗಳುಡುಗಳಂದದಿಯುದುರ್ವ ಘನಚಂದ್ರ ಬಾಣಗೈದು (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೧೦).

[ಕೋವಿ$_1$ + ಕೊಳವಿ (< ಕೊಟವಿ)]

ಕೋವಿಚೀಲ (ನಾ). ಕೋವಿಯ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಿಡಿಮದ್ದು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ : ಅವನು ಕೋವಿ ಮತ್ತು ಕೋವಿಚೀಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮಲೆಮ. ೫೧೬).

[ಕೋವಿ$_1$ + ಚೀಲ]

ಕೋವಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕೋವಿತ : ಒಣಭೂಮಿ ಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ದಿರುಸು (ಕಭಾಗ. ೩೮). [?]

ಕೋವಿದ (ನಾ). ತಿಳಿದವನು ; ವಿದ್ವಾಂಸ ; ಪಂಡಿತ : "ಪಂಡಿತಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಂ ವಿಶಾರದಂ ಕೋವಿದಂ ಕವಿ . . . ವಿದ್ವಾಂಸನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೨); ಪೇಳುವೆ ನಾಗಕುಮಾರನ ಚರಿತೆಯ ಕೇಳಿರೊ ಸಕಲ ಕೋವಿದರು (ನಾಗಕು. ೧-೧) ; ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಕೋವಿದ ನಾದೊಡಯ್ಯನೆ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ತಿಳಿದುಕೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೧).

[ಸಂ.]

ಕೋವಿದಾರ (ನಾ). ಕಂಚುವಾಳದ ಗಿಡ ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳದ ಗಿಡ : "ಕಾಂಚನಾರಕಮೆನಲ್ ಕೋವಿದಾರವೆನಲ್ಕೆ ಕಾಂಚವಾಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೩) ; ಆಮಲಕಾಮ್ರಾತಕ ಕೋವಿದಾರ ಪನಸಾಂಕೋಲಾತಿ ಮುಕ್ತಾಕ್ಷ . . . ಕಚ್ಛೊಟ್ಟಿತಾ ಪರ್ವತಂ (ವೆಂಕಮ. ೩-೫). [ಸಂ.]

ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕೋವಿದಾರ ಗಿಡದ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ, —ಪತಾಕೆ, —ಬಾವುಟ; ಭರತನ ಬಾವುಟ : ತಡೆ, ತಡೆ, ಅದೇನದಾ ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮-೧೬೧). ೨. ಅಂಥ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು. [ಕೋವಿದಾರ + ಧ್ವಜ]

ಕೋವಿದೆ (ನಾ). ತಿಳಿದವಳು; ಪಂಡಿತೆ; ನಿಪುಣೆ; ವಿದುಷಿ: ಲಾವಣ್ಯಭೂಷಣದ ಪೆಣ್ಣಾಭರಣಮೆನಿಕೆ ಕೋವಿದೆಯರಲ್ಲ ಸೈರಂಧ್ರಿಯ ರೆನಲ್ಕೆ ವಿಷಯಗೆ ಸಿಂಗರಂಗೈದವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬); ಗಂಡನ ಘನತೆಯೆಂತಂತು ಪೆರ್ವೆರ್ಗೆಯು ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೧). [ಸಂ. ಕೋವಿದಾ]

ಕೋವಿಲ್ 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವಿಲು 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವಿಲೆ 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವು₁ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು; ಬಿಸುಡು (?): ಬಿಸುಡು ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟಳ್ತ ಮಕ್ಕಳ್ಗಳ ಓವದೆ ಮುನೀಂದ್ರ ಹೋಮಾಜ್ಯ ಚರುಸಮಿತೆಗಳ ಕೋವಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೀವ] ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳಂ ಬಿಸುಟು ಪರಿತಂದದೇವೇಳ್ತೆನಬ್ಜಾಕ್ಷಿಯರ್ ಮದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ್ ನಿಟ್ಟಿಸಿದರೀಶ ನಿರವ (ಚಬಸ. ೨೦-೧೮). [?]

ಕೋವು₂ 'ಕೋಹು₁' ನೋ.

ಕೋವುಳು(ನಾ). ಗೆದ್ದಲು; ಇರುವೆ (?): ಮೂಡಸೀತರು ಗದ್ದುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೋವುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಗೆ ಗೂಗೆಡು]ವ್ವಾದಿದುವು ಬಳ್ಳಿ ಕರೆ ದವು (ಸೋಮಚ. ೪-೧೦೧); "ಕೋವುಳು – ಕುಂಬಾರ ಹುಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕೋವೆ₁, **ಕೋವಿ**₁ (ನಾ). ೧. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಮೂಸೆ; ಮಣ್ಣಿನ ಮೂಸೆ: ಚಿನ್ನ ಪಿಶೇಷ ಮಹಾ ಅಧಮವೆಂದಡೆ ಅದು ನಿಂದು ಕರಗುವುದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋವೆಯೆ ಮನೆ ಯಾಯಿತ್ತು (ಪುಣ್ಯಿಮಂ. ೯೨); ವರಭಾಗ ಸಂಖ್ಯೆಯಂ ಮಿತ್ರಪಂಚಕ ವನಣಿಯರಮದರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕೋವೆಯೆರಡಂ ಪಿಡಿದು ಪಿರಿದು ರಂಧ್ರಂದೋಚಿದಂತೆಯ್ದೆ ಮುಚ್ಚಿ (ಅರಾಚ. ೧೩-೧೦); ಘನ ಮೂಲಿಕಾ ಸಾರವೆಚ್ಚಿದು ಕೋವೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಗಿಗಿಟ್ಟನಿಂದ ಕಾಸಿದರೆ ತನಗೆ ತಾನೆ ಕಿಟ್ಟಕಾಳಿಕೆ ಪಾರಿ ಧೋಂಕನೆ ಕೀಳು ಚಿನ್ನ ಮೇಲಹುದು (ಭರಚ. ೬೯-೧೨೦); ಕೆಂದಗಳ ಕೋವೆಯಲಿ ಕಾವ ಕಾಂಚನದಂತೆ (ಗೊಲ್ಲಭಾ. ೯-೨೫೩). ೨. ರಂಧ್ರ; ತೂತು; ಬಿಲ: ಹುತ್ತದ ಕೋವೇಲಿ ಹುಟ್ಯಾಳೆ ಕರಿಯವ್ವ (ನಾಪದ. ೨೦-೧). ೩. (ಉಗುರುಗಳ) ತುದಿ; ಅಗ್ರ: "ನಖಾಗ್ರಾಣಿ – ಉಗುರುಗಳ ಕೋವೆಗಳನ್ನು" (ಬಾಹಟೀ ೨-೫-೧೨೨ ವ). **ಕೋವಿ**₁: ೨. ಈ ಗಣಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪರ್ವತದ ಸಂಬಂಧ ಕಾಣಬರುವ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಕೆಲವು ಕೋವಿಗಳು ನೇರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. I, ೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುವೈ, ಕುಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಕುವ; ತುಳು. ಕೋವೆ]

ಕೋವೆ₂ (ನಾ). ಹಬ್ಬುವ, ಅಂದವಾದ ಕೆಂಪುಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಶಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋವೈ; ತೆಲು. ಕ್ರೋವಿ; ಗೋವಿ]

ಕೋವೆ₃ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮ; ಆನುಪೂರ್ವಿ; ಪರಿವಿಡಿ: ಇನಜಗೆಂಬಾ ಮಾದ್ರಭೂಪಾಲನೊಪ್ಪಿತಾ ಜನಪ ಕೌರವನ ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬಾ ಕಥೆಯ ಕೋವೆಯಂ ಶೌನಕರಿಗೆ ವಿನಯದಿಂ ಸೂತನುಸಿರಿದಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮-೧-೫೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋವೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋವ]

ಕೋವೆ₄ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಕ್ಕಳ ಭೇದಿ; ವಿರೇಚನ: ನೀ ಉಸುರಿ ಪೇಳ್ ನಿನಗ ಜೀರ್ಣವೊ ಕೋವೆಯೋ ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳೋ ಭಾವಿಸಲು ನಾ ಮದ್ದು ಮರನೆಂದಾವುದುಮನರಿಯೆ (ಬಸವ. ೧೪-೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು: ಜನನಿಯೂಟದಪಥ್ಯದಿಂದಲಿ ಘನತರದ ರೋಗಗಳು ಶಿಶುವಿಗೆ ಜನಿಸುವುವು ಮಿಗೆ ಕೋವೆಗಳು ಸುಂಟಿಗೆಗಳುರವಣಿಸಿ ತನತನಗೆ ಕೆಮ್ಮಲುಗಳುಬ್ಬಸವನವರತ ಸಂದಣಿಸಿ ಕವಿಯಲು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೪೧); ಮಕ್ಕಳ ಕೋವೆಗೆ:– ಮಯೂರಶಿಖಿಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ಎರೆಯೆ ಗುಣ (ವಿನ್ಯವಿ. ೧೦೮); ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ ರಸಮಂ ಎಣ್ಣೆಯಂ ಬೆರಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಕೋವೆ ನೀಗುರ್ಗುಂ (ವಿನ್ಯವಿ. ೯೧). ೩. ವ್ಯಾಧಿ; ರೋಗ: ಬದುಕದೆ ಅವಳಿಗೇನಮ್ಮ ಕೋವೇ? ಬದುಕಿದ್ದೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ ಅವಳು (ನಿಂದನ. ೧೮೬). ೪. ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ, —ಕುರು: (ಶಿ). [?. / ತುಳು. ಕೋವೆ]

ಕೋವೆ₅ 'ಖೋವಾ' ನೋ.

ಕೋವೆಲೆ (ನಾ). ಕೋವೆಯ ಎಲೆ: ಕೋವೆಲೆ, ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು, ಎಳ್ಳು ಇವನ್ನು ಬಿಗಳಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಗೆಡ್ಡೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುವುದು (ವಿನ್ಯವಿ ೬೮). [ಕೋವೆ₂ + ಎಲೆ]

ಕೋವೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಅಗಿದು ಮೇವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಉಗಿವಂತೆ ಮಾಡುವ, ಮೆಲುಕಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದನಗಳ ದವಡೆ ಹಲ್ಲು: ದನಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡೋವಾಗ ಹೀನಸುಳಿ, ಪಾತಾಳಸುಳಿ, ದಾವಣಿಸುಳಿ . . . ಕೋರಬಗ್ರಿ, ಕೋವೆಹಲ್ಲು ಇವೆಲ್ಲಾನೂ ಚೆಂಪಾಗಿ ನೋಡಿ ಒಳ್ಳೆ ಸುಳಿ ಇರೋದ ತಕ್ಕೊಬೇರ್ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೯). [ಕೋವೆ₄ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕೋಶ (ನಾ). ೧. (ಕತ್ತಿ, ಬಾಕು ಮೊದಲಾದ) ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಚೀಲ; ಒರೆ: "ಕೋಶಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಕಾರಃ, ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ –ಈ ೩ ಒರೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೩೧೯); "ಪ್ರತ್ಯಾಕರಂ ಕೋಶಮುವ ಜಕೊಆಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೬); ಅಕಟ ನೀನಿನ್ನೆವರಮಾಚರಿಸಿದ ತಪಸ್ಸೆ ಕತ್ತಿ ಮುರಿದಾ ಕೋಶವಾಯ್ತೆ? (ಹದ್ಬೆರ. ೩೨-೧೪). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ: "ಪೇಶೀ, ಕೋಶಃ, ಅಂಡಂ – ಈ ೩ ಮೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೬); "ಕೋಶಂ ಪೇಶಿಯುಂಡಮೆನೆ ತತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೧). ೩. ವೃಷಣ; ತರಡು; ಬೀಜ: "ಮುಷ್ಕಂ, ಅಂಡಃ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಕಿಃ – ಈ ೬ ಅಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೬೯). ೪. ರೇಶ್ಮೆ ಹುಳು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳ ಪೊರೆಯ ಆವರಣ, —ಗೂಡು: ರೇಶ್ಮೆ ಹುಳುಗಳಿಗೆ ಮೇವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಲೇ ಇರುವರು. ಅವನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿ ಅವುಗಳ ಕೋಶವು ಕೈಗೆ ಸಿಗುವ ತನಕ ಆತುರ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೦೯). ೫. ರಾಜ್ಯದ ಏಳು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಭಂಡಾರ; ಬೊಕ್ಕಸ; ಖಜಾನೆ: "ಅರಸಂ ಪೆರ್ಗಡೆ ಜನಪದವರಿದೆನಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೋಶಮಾಯತ್ತಂ ಬಂಧುರವೃತ್ತಮಿತ್ರನೆಂದಿಂತು ರಾಜ್ಯಮಕ್ಕುಂ ವಿಚಾರಿಸಲ್ ಸಪ್ತಾಂಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೦-೪೮); ಸಲ್ಲಲಿತ ದೇಶ ಕೋಶವನು ಕಟಕವನವಕ್ಕಳ್ ಕುಲಕರಣದುರ್ಗಂ ಮುದ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವೆಲ್ಲವಂ ಬಿಡದೊಪ್ಪಿಗೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಹಚರಾ. ೮-೬೬); ಕೋಶವೆಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಜ್ಯಾಂಗ . . . ಕೋಶವೆಂದರೆ ಸ್ವಾಮಿಗಧಿಕ ಸಂಗ್ರಹದ ನಿವೇಶನ ಭಾಂಡಾಗಾರ (ಮುನಿವಂ. ೧-೯೦). ೬. "ಕರಗಿಸಿದ, ಕರಗಿಸದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ, ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿ" ಅಮರ ಟೀಕೆ. ೭. ಕಾಯಿಯ ಅಥವಾ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊದಿಕೆ; ಸಿಪ್ಪೆ: (ಶಿ) ೮. "(ಮೀನು ಮೊದಲಾದ) ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದ ಗಡುಸಾದ ಹೊರಹೊದಿಕೆ; ಚಿಪ್ಪು; ಶಂಖ; ಮುತ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪು": (ಪತ್ರಿನಿ. ೩೪).

೯. ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಒಳಗಿನ ಗೊಂಡೆ ; ಕರ್ಣಿಕೆ ; ಬೀಜಕೋಶ : ಬಂಡಿನಲರ್ವುಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪರಮೆವಜಿುಯಂ ಕೋಶದೆಳದಿಟ್ಟುಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಕಲೆಂದವ್ವಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೨೭). ೧೦. ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನಾದರೂ ಮುಚ್ಚಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವ ಚೀಲ, ಕವಚ, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ್ದು. 'ವಿದ್ಯುತ್ಕೋಶ' ಪರಾ. ೧೧. ಕಣಜ ; ಉಗ್ರಾಣ ; ಕೋಠಿ : (+). ೧೨. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆ ; ಕುಟಲ : (+). ೧೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಮುಖ ; ಗರ್ಭಾಶಯ : (+). ೧೪. ಗಂಡಿನ ಜನನಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ; ಲಿಂಗ: (+). ೧೫. ನಿಘಂಟು; ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಕರ: ಎಡೆಮಡಗದನೇಕಾರ್ಥ ವಸ್ತು ಕಥನಂ ಕೋಶಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). ೧೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ದಿವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕೋಶಂ ದಿವ್ಯವಿಶೇಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬೪-೧೦೦). 'ಕೋಶಪಾನ' ಪರಾ. ೧೭. [ವೇದಾಂತ] ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಆವರಣ. 'ಕೋಶಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೋಶಗೃಹ (ನಾ). ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ; ಖಜಾನೆ; ಭಂಡಾರ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಗುಣಗಣ ಮಣಿಗಣ ಕೋಶಗೃಹದಂತೆಯುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೮ ವ); ಕೋಶ ಗೃಹದಂತಷ್ಟಾಪದಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೮). [ಕೋಶ + ಗೃಹ]

ಕೋಶನಾಥ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ: ಭಂಡಾರಿ: ಕುಳ್ಪಿರೆ ತತ್ಕುಮಾರ ಮಂತ್ರನಿಪುಣ ಕೋಶನಾಥ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಸೂರಿ ಕವೀಂದ್ರ ಮಾನ್ಯ ವೈದ್ಯನುತಮುಹೂರ್ತವೇದಿ ನಿಚಯಂ ಬಲದಲ್ಲಿರವೇಳ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩೪). [ಕೋಶ + ನಾಥ]

ಕೋಶಪಂಚಕ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಆನಂದಮಯವೆಂಬ ಐದು ಕೋಶಗಳು, —ಜೀವನ ಆವರಣ: ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿ ಈ ಕೋಶ ಪಂಚಕವಲ್ಲ ಆತುಮನೆಂಬುದಿದು ನಿಜದಲ್ಲಿ ನೋಡ್ಯೆ (ಗಗತಾ. ೧೮-೨೧). [ಕೋಶ + ಪಂಚಕ]

ಕೋಶಪಾನ (ನಾ). 'ಕೋಶ'ವೆಂಬ ದಿವ್ಯಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಬೊಗಸೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ವಿಧಾನ: ಶರಣರ ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಪೂಜಿಸುವಂಗೆ ಇದಕ್ಕಿದೆ ದೃಷ್ಟ ದೀವಿಗೆ- ಪಾದೋದಕ ಕೋಶಪಾನವಲ್ಲದೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೪೯); ಹರನಾಣೆ ಶಿಖಿ ವಿಷಂ ತವಿಸರ ಮಥಿಕ ಘಟಾಹಿ ಕೋಶಪಾಸಂದಲುಮೆಂಬುರು ಸಪ್ತದಿವ್ಯಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೭-೧೦೫). [ಕೋಶ + ಪಾನ]

ಕೋಶಫಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ತಕ್ಕೋಲ : "ತಕ್ಕೋಲ ವೃಕ್ಷದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ" (ಅಮರ-ಟೀಕೆ) ; "ಕೋಲಕಂ, ತಕ್ಕೋಲಕಂ, ಕೋಶಫಲಂ - ೩ ತಕ್ಕೋಲದ ಗಿಡ, ತಕ್ಕೋಲದ ಬೊಂಕೆ, ತಕ್ಕೋಲದ ಫಲ ; ಪರಿಮಳದ ಚಕ್ಕೆಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). [ಕೋಶ + ಫಲ]

ಕೋಶಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಲಾಕ್ಷಾವೃಕ್ಷಃ - ಲಾಚ, ಕೋಶಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೩). [ಕೋಶ + ಮಾವು]

ಕೋಶವಿಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಜಕೋಶದ ಸಮೃದ್ಧಿ; (ಹೂವಿನ) ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಪುಷ್ಕಳತೆ. ೨. ಖಜಾನೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯ ; ಬೊಕ್ಕಸದ ಸಂಪತ್ತು. ೧, ೨ : ಕೋಶವಿಭೂತಿ ವಿಕ್ರಮದ ಸೊಂಪುದ್ಯಾನದೊಳ್ ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆನಿಸಿದಂ ತನ್ನೇಟ್ಟಿಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೬). [ಕೋಶ + ವಿಭೂತಿ]

ಕೋಶಾಗಾರ (ನಾ). = ಕೋಶಗೃಹ: ವಸುಧಾರಕಮೆಂಬ ಕೋಶಾಗಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೬ ವ). [ಕೋಶ + ಆಗಾರ]

ಕೋಶಾತಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ ಅಥವಾ ಸೋರೆ. ೨. ಪಡವಲ ಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಅದರ ಕಾಯಿ : "ಕೋಶಾತಕೀ, ಪಟೋಲೀ - ಈ ೨ ಪಡಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೪೯); "ಹಾಲೆ ಕೋಶಾತಕಿ ಪಟೋಲಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೧) ; ಬಾಣಸಿಗಂ ಮುಳಿದು ಪೆರರಜುಯದಂತು ಸರ್ವಸಂಭಾರ ಸಂಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ಕೋಶಾತಕೀ ಫಲಮಂ ಚರಿಗೆಗೆ ಪೊಕ್ಕ ಸುಧರ್ಮಸಿಗಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೬-೧೫). ೩. ಹರಳು ಗಿಡ; ಏರಂಡ: "ಕೋಶಾತಕೀ - ೧. ಪಡವಲಗಿಡ. ೨. ಅವುಡಲಗಿಡ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೩೨೧). [ಸಂ. ಕೋಶಾತಕೀ]

ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). = ಕೋಶನಾಥ: ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಂ ಕರೆದು ಸಕಟಾಳ ಮಂತ್ರಿಯು ಕೇಳಿದಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕುಡುವುದೆಂದು ಪೇಳೆ (ಕಗವ. ೧೦೩-೮). [ಕೋಶ + ' ್ಯಕ್ಷ]

ಕೋಶಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ದೇವಗಂಧ-ಮೆಂಥೆಯ, ಕೋಶಾಲಿ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೯). [?]

ಕೋಶಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳು ತತ್ತಿಯ ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೆಣ್ಣು ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹರಿಯದೆ ನಿಂತಿರುವ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ೩೦೦ - ೪೦೦ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದಾವರ್ತಿ ಇಟ್ಟು, ಅವು ೨೪ ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮರಿಗಳಾಗಿ ಅನಂತರ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಈಜುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೬); ಮರದ ತುಂಡಿನಂತೆ ಅಲುಗಾಡದೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೨೫೭). [ಕೋಶ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕೋಶಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಜಾಶಯ; ಬೀಜಕೋಶ. ೨. ಕವಚ; ಅಂಗಿ. [ಸಂ. ಕೋಶೀ]

ಕೋಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಕೋಶಿಕಾ]

ಕೋಶೋದರ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಲದೇವನ ಮನದೊಳ್ ಸಲೆ ನೆಲಸಿದುವಿವು ವಾಸುದೇವನ ಮನದೊಳ್ ನೆಲಸವೆ ಹಿಮಕರಕಿರಣಂ ನೆಲಸದವೋಲ್ ಜಲಜನಿಬಿಡ ಕೋಶೋದರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೧). [ಕೋಶ + ಉದರ]

ಕೋಷ (ನಾ). ೧. = ಕೋಶ. ೨. (?) : ಎಟ್ಟಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಳಬಂದು ಇರ್ಪ್ಪೆಯ ಕೋಷದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿ ಅಳರಿಯೆ (ಇಅ. XII, ೧೬-೪ ; 735). [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠ 'ಕೊಟ್ಟ[೯]' ನೋ.

ಕೋಷ್ಟಕ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಅಳತೆ, ತೂಕ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ; ಅಂಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿವರ; ತಃಖ್ತೆ: ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕರಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಉಷ್ಣತೆಯ ಮಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ ೫-೧೨೧); ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ರಾಯಪುರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹೋದದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ಟಿಳಕರು ಒಂದು ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಕಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೪೯); ಮಗ್ಗಿ ಕಂಠಪಾಠಮಾಡುವುದು, ಕೋಷ್ಟಕದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವು ನಮಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಟಕ]

ಕೋಷ್ಠಿ 'ಕೊಟ್ಟ[೮]' ನೋ.

ಕೋಷ್ಠ₁ (ನಾ). ೧. ತೊನ್ನು; ಕುಷ್ಠರೋಗ: ಉರಿಬೆಂಕಿ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳುಣ್ಮೆ ಪದಿನೈದು ದೊರೆವೆತ್ತ ದಿವಸಕ್ಕೆ ಕೋಷ್ಠವಾಗಲು ಅವನ ತರುಣಿ ತಾಯ್ಗೊಡಲಾಗಿ ಪೇಸುತಂಯಿರಲು (ಪ್ರಭುತ. ೯-೧೦೨); ಹಿಮಕರಂಗೆ ಕಲಂಕ ರುದ್ರಗೆ ತಮ ಸುರೇಂದ್ರಗೆ ಕೋಷ್ಠ (ಶಂಕದಾ. ೭-೨೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಜಂಗಲಕೋಷ್ಠ: "ನೀರಜಮೆನಲು ಕೋಷ್ಠಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); "ಪೌಷ್ಕರಮೂಲಂ-ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಕೋಷ್ಠ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕೋಷ್ಠ₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಹೊಟ್ಟೆ: "ಒಡಲೊಳಗೆಯುಂ ಕೋಷ್ಠಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೩೧); "ಉದರದೊಳಗಂ ಪೇಳುವಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಠಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧-೧೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಣ ಅಂಗಗಳು; ಕರುಳು, ಯಕೃತ್ತು, ಗರ್ಭಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವು. 'ಕೋಷ್ಠಾಣು' ಪರಾ. ೩. ಮನೆಯ ಒಳಕೊಠಡಿ; ಕೋಣೆ: "ನೃಪಾಲಯಾಂತರ್ಗತ ಕಕ್ಷೆ ಕೋಷ್ಠಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೭-೧೪); ಪದಿನಾಱುಂ ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುರ ವೀಧಿಗಳುಱಿಯೆ ನೆಗೞ್ದಾ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೫ವ); ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಯ ಕೋಷ್ಠಂಗಳ ರಚನೆಯಿದೆ (ಅಜಪು. ೭-೧೯); ಭಗವಂತನ ದರುಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಮಾದ ದ್ವಾದಶಕೋಷ್ಠಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಪುರುಜ. ೧೨೪). ೪. ಕಣಜ; ಉಗ್ರಾಣದ ಮನೆ: "ಅಂತರ್ಗಹಂ ಕುಸೂಲಗೃಹಾಂತರ್ದೇಶಂಗಳಱಿಗೆ ಕೋಷ್ಠಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೨-೮೭). ೫. ಕುದುರೆಯ ಗುದಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಆಸನದಿಂ ಕೆಳಗಣ ಬರಿಗಾಸೆನ್ನಂ ಕೋಷ್ಠಮೆಂಬ ಪೆಸರದಕಕ್ಕು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೪೦). ೬. ಪದರ; ಸ್ತರ: ಹುಚ್ಚುತನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೆದುಳಿನ ಕೋಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೭). ೭. ಗಣನೆಯ ಕೋಷ್ಟಕದೊಳಗಣ ಚೌಕ, —ಚದರ, —ಅಂಕಣ. ೮. ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಅಂಗಣ: ಮುನಿಜನಮನಿಮಿಷಕಾಂತಾಜನವಾರ್ಯಶ್ರಾವಿಕಾಜನಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ ಜಿನವಲ್ಲಭಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮೆನಿಸಿರ್ಪುದು ಮೊದಲದೆಸೆಯ ಕೋಷ್ಠತ್ರಯದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೬೦). ೯. ಪೀಠ; ಆಸನ: ಕಿರೀಟಮನೆಡೆಗೆಯ್ಯಂದೋಸರಿ ಸುತ್ತುಮುಚಿತಕೋಷ್ಠದೊಳವರ್ಗಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ.ಪು.೭-೧೭ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠಕ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಕೊಠಡಿ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ೨. ಕಣಜ; ಧಾನ್ಯದ ಮನೆ; ಉಗ್ರಾಣ. 'ಧಾನ್ಯಕೋಷ್ಠಕ' ಪರಾ. ೩. ಸುತ್ತುಗೋಡೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠಬುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಬೇಡಿದವಂಗೆ ಬೇಡಿದುದಂ ಕೊಡುವಂತೆ ಪೆರರುಪದೇಶದಿಂ ಪಲವುಂ ಕಲ್ತು ಬೆಸಗೊಂಡದನೆ ಪೇಳ್ವುದು ಕೋಷ್ಠಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೨-೧೭). [ಕೋಷ್ಠ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಕೊಠಡಿ; ಧಾನ್ಯಶೇಖರಣೆಯ ಮನೆ; ಕಣಜ: ಅರಸನ ಕೋಷ್ಠಾಗಾರದ ಕರಣಂಗಳ ಕಾಪನೆಯ್ದೆ ಬಂಟಿಸಿ ಕಳ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೫); ವಸುಧಾಧಾರಮೆಂಬ ಕೋಷ್ಠಾಗಾರದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [ಕೋಷ್ಠ + ಅಗಾರ]

ಕೋಷ್ಠಾಣು (ನಾ). ಕೋಷ್ಠದೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಅಣು; ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಜೀವಾಣು: ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯ ನಂತರ ಒಂದೇ ಕೋಷ್ಠಾಣುವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕೋಷ್ಠಾಣುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೨೧). [ಕೋಷ್ಠ + ಅಣು]

ಕೋಷ್ಠಾಸನ (ನಾ). ಒಳಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪೀಠ (?): ಗಣಧರದೇವರ ಗುರುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ತನಗೆಡೆಮಾಡಿದ ಕೋಷ್ಠಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೯ ವ). [ಕೋಷ್ಠ + ಆಸನ]

ಕೋಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ; ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿ. [ಸಂ.]

ಕೋಸಂಬರಿ 'ಕೋಸುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೋಸಿಗ (ನಾ). ಕೌಶಿಕ ವಂಶದವನು, —ಗೋತ್ರದವನು: ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೋಸಿಗರ ಕೋಟಿಯಮ್ಮಂ ಗೋಸಹಸ್ರಮಾಬ್ದಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೨; 964). [< ಸಂ. ಕೌಶಿಕ]

ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣಮ್ಮಂಗಟಿಬ್ದುವಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಕನ್ನಯ್ಯನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೬; 971). [ಕೋಸಿಗ + ಪಳ್ಳಿ₁]

ಕೋಸು₁ (ಕ್ರಿ). ದಾರವನ್ನು ಸೂಜಿಯ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ತೂರಿಸು; ಪೋಣಿಸು: "ಕೋಸು – ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೇ (ಪೋಣಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಕೋ₁ + -ಸು₁]

ಕೋಸು₂, ಕೂಚ₃, ಕೂಚಿ₁, ಕೂಚು₃, ಕೋಚ₁, ಕೋಚಿ₁, ಕೋಚು₁, ಕೋಚೆ (ನಾ). ೧. ಓರೆ; ಮೂಲೆ: ನಿವೇಶನವು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಕೋಸು ಅರೆಕೊರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು (ಗೃಹವಿ.೧೫೩). **ಕೂಚ₃**: ೨. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ; ಕೊಂಕುತನ. 'ಕೂಚಂಭಟ್ಟ' ಪರಾ. **ಕೂಚಿ₁**. ೨. 'ಕೂಚಿಭಟ್ಟ' ಪರಾ. **ಕೂಚು₃**: ೨. 'ಕೂಚುಭಟ್ಟ' ಪರಾ. **ಕೋಚ₁**. (ಗು). ೩. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ: ಒಲಿದಿತ್ತು ಪಾಲಿಸಾ ತೆಲಿಜವ ನನಗೆಂದು ತೆಲುಗ ಬಣಜಿಗರ ಬೆನ್ನ ಉಲಿಯಲು ಸತ್ತಿಲಿಗಳ ನೂಗನರಿವಗೆ ಸಲೆ ಕೋಚ ಬಣಜಿಗಗೇಕೆ . . . ಎಂದು ಬೇಡರ ತಿಪ್ಪ ನುಡಿದ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೩-೨೨). **ಕೋಚಿ₁**. ೪. ಮಡಿಲು; ಉಡಿ: ಅವಳು ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಬಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಕೋಚಿಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೭). **ಕೋಚು₁**: ೨. 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ಪರಾ. ೫. ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆ; ಚುಂಗು: "ಕೋಚು – ತುದಿ, ಎರುದನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨); ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಇನಿತೆ ಕೆಳಗಿನವರೆಗೆ ಕೋಚು ಇಳಿಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಅರೆಕೊಳಕು ಅಡ್ಡಪಂಚೆಯುಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩೨); ಈ ಐದು ಮೊಳದ ಪೈಕಿ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳವನ್ನು . . . ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಉಳಿದ ಒಂದು ಮೊಳವನ್ನು ಕೋಚಾಗಿ ಮುಂದಿಯವರೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ನೇತುಬಿಟ್ಟು ಉಡುತ್ತಾರೆ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೪೫). **ಕೋಚೆ**: ೧. ಯೋಚಿಸ್ಯೆ ಈ ಕೆಜನ ಪುರುಷನು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸತಿಯು ತಾನು ಕೋಚೆಯಾದಡೆ ಹೇಸಿಕಲ್ಲವೆ ರಾಯ ಕೇಳೆಂದ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೭-೧೮). ೪. ಕೋಚೆಯೊಳಗಿನ ಬಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಬಾಬೂನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೭). ೬. ಸಂಕೋಚ (?): ನಾಚಿ ಪುಷ್ಕರ ಸಿಂಹಪೀಠವ ಮೋಚಿದವನಂ ತಿಳಿದು ನಿಳಯಕೆ ಕೋಚೆಯಿಂದೈದಿದನು ನಳನೃಪ ನಿಜನಿಕೇತನಕೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೪). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಕೋಸು]

ಕೋಸು₃ (ನಾ). ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರ; ಒಂದು ಹರದಾರಿ; ಕ್ರೋಶ: "ಕೋಸು–ಕ್ರೋಶ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಬನಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದೇನೆ. ಅರ್ಧ ಅರ್ಧ ಕೋಸಿಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿದ್ದೇನೆ(ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ.೧೨೩).[<ಸಂ.ಕ್ರೋಶ]

ಕೋಸು₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ; ಕ್ಯಾಬೇಜು: ಕೋಸು ಬೆಳೆಯಲು ಮರಳು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುನೆಲ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು (ತರಟಿ. ೪೫). 'ಎಲೆಕೋಸು', 'ಹೂಕೋಸು' ಪರಾ. [? / ತಮಿ. ಕೋಸು / ಹಿಂ. ಕೋಸು]

ಕೋಸುಂಬರಿ, ಕುಸುಂಬರಿ, ಕೋಸಂಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಅಥವಾ ಹೆಸರುಬೇಳೆಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ, ಸೌತೆಕಾಯಿ, ತೆಂಗಿನ ತುರಿ, ಹಸಿರು ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿಸೊಪ್ಪು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸ, ಉಪ್ಪು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿನಿಸು : ಅವಲಕ್ಕಿ, ಬಾದಾಮಿಹಲ್ವ, ಕೋಸುಂಬರಿ . . . ಪಟ್ಟೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಗಿತು (ರೂಪಸಂ. ೧೬); ಕೋಸುಂಬರಿ, ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನ ರಸಾಯನ ಮೊದಲಾದ . . . ಚರ್ಪುಗಳು (ಕಳಹು.೨೬). **ಕುಸುಂಬರಿ** : ೨. ಹವಾಗುಣಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಜೋಪಾನಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ್ದು: (*). **ಕೋಸಂಬರಿ** : ೧. ಇಂಬಾದ ವಿವಿಧ ಕೋಸಂಬರಿ ಶತವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಿಂದ ಜಗದಂಬೆ ಬಡಿಸಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩-೧೩); ಚಟ್ನಿ ಕೋಸಂಬರಿ ಕಾಯಿರಸ ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೬). ೩. ಕೋಸು, ಚಪ್ಪರಬದನೆ, ಸೌತೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಹಸಿ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಹಚ್ಚಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೇರಿಸಿ, ಒಗ್ಗರಿಸಿದ ಗೊಜ್ಜು, —ಪಚ್ಚಡಿ; ವ್ಯಂಜನ: ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹಸಿ ತರಕಾರಿಗಳ ಕೋಸಂಬರಿ ಮಾಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರಿ (ಅಡುಸಾ. ೬೬); ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಕೋಸಂಬರಿ ಎಂದರೆ ನನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೪೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಸುಮ್ಬರಿ; ತುಳು. ಕೋಸುಂಬರಿ, ಕೋಸಂದ್ರಿ./ ಮರಾ. ಕೋಶಿಂಬರೀ; ಕೋಶಿಂಬೀರ್]

ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ, ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೋಸು ಎಂಬ ತರಕಾರಿಯ ಗಡ್ಡೆ ; ಕ್ಯಾಬೇಜು : ಕೋಸುಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ಬಲಿತಾಗ ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ತರಬೆ. ೪೫); ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ ಸಾರನ್ನು ಗೋಧಿಯ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ (ಬಾಕಥೆ. ೫೫). **ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ** : ಸೊಪ್ಪಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳಲ್ಲಿ. . . ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ, ಕಿತ್ತಳೆ ಮತ್ತು ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸಿದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ಸಿ" ಜೀವಾತು ಇದೆ (ಆತುಸಾ. ೬೪). [ಕೋಸು₄ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೋಸುಗಣ್ಣ (ನಾ). "ಓರೆಗಣ್ಣಿನವ, ಕಾಗೆನೋಟದವ" (ಜಿರಕೋ. ೧೪೩). 'ಕೋಸುಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ಕೋಸುಗಣ್ಣು + -ಅ₇]

ಕೋಸುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣು : ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕೋಸುಗಣ್ಣಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಿನ (ಬಾಳ್ವೆಬೆ ೯೩). [ಕೋಸು₃ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೋಸುಗುಲಾಬಿ (ನಾ). ಗುಲಾಬಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋಸಿನ ಆಕಾರದ, ಒತ್ತೆಸಳುಳ್ಳ, ದೊಡ್ಡ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಗುಲಾಬಿಜಾತಿ; ಕೋಸುಗುಲಾಬಿ (Cabbage-Rose ಇಂಕನ್ನ). [ಕೋಸು₄ + ಗುಲಾಬಿ]

ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೋಸುಜಾಗ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಜಾಗ; ಮೂಲೆ : ನೆರೆಮನೆಯವರ ಒಂದು ಕೋಸುಜಾಗವಿತ್ತು. ಆದಿಸಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಆ ಜಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. ೬೩).

[ಕೋಸು₃ + ಜಾಗ]

ಕೋಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ : ಕೋಸುವಲೆ ದೋಂಟಿವಲೆ ಬಾಣಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈಪೊಡೆ ಗಾಳಂ . . . ನಾಯ್ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೩). [ಕೋಸು₀ + ಬಲೆ₁]

ಕೋಹಳ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಹಳಿಕೆ (ನಾ).=ಕೋಹಳೆ : ಅಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪಶು ಖುರಶೃಂಗ ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಸ್ವರ್ಣಕೋಹಳಿಕೆ ವಚ್ಚ ಸಹಿತ ಬಂದಿರೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೮). [ಕೋಹಳೆ + -ಇಕೆ]

ಕೋಹಳೆ, ಕೋಹಾಳೆ, ಕೋಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಜಾನುವಾರುಗಳ ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಗೊರಸುಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಣಸು ಒಡವೆ, —ಆವರಣದ ತೊಡವು. 'ಕೋಹಳಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊದಿಕೆ : ಅನಿಮಿಷಾಂಗದಲುರಗ ಕಾಯದ ಕೋಹಳೆಯ ನುಗಿದು ಜನಪ ನಿನ್ನೊಡಹುಟ್ಟಿದವನ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಹೇಮ ವಿಮಾನದಲಿ . . . ಎಸೆದನು ನಹುಷನಭ್ರದಲೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೯); ಹೃದಯಾಬ್ಜ ಪೀಠದೊಳಗೆ ಸಲ್ಲಲಿತ ಸತ್ಪ್ರಾಣ ಲಿಂಗಮಂ ಬಯ್ತು ಸತ್ಪ್ರಭದ ಶಿರಃ ಕಮಳ ಕೋಹಳೆಯ ಮರ್ಬದಂತೆಲ್ಲರು ಮಹಾಮಸ್ತಕಂ ಒಡೆಯೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೦). **ಕೋಹಾಳೆ** : ೨. ಕೊರಳ ಹೊರಜಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳೆ ಸರಗಂಟೆ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳು (ಕಂಸವ. ೨೩-೧೦೨). **ಕೋಳ್ಕೆ** : ೨. ತ್ರೈಲೋಕತಿಲಕ ಜನಪತಿಬಾಲಕ ಜನ್ಮಾಭಿಷವಣ ಯೋಗ್ಯ ಮಿಪೆಂದಿಂಪ್ರಾಳಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳೆಯನಾಂತಂತಿರೆ ಸೆದ್ಯದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೦). [?]

ಕೋಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಸ್ಮಾಪುರದೊಳ್ ಕೇತೇಶ್ವರಮುಮಂ ಕೋಹಳ್ಳಿಯೊಳ್ ದಾನವಿನೋದ ತ್ರೈಪುರುಷ ದೇವರ ಸಾಲೆಯು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೩-೨೦ ; 1068).

[ಕೋ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ₁)]

ಕೋಹಾಳೆ 'ಕೋಹಳೆ' ನೋ.

ಕೋಹಿನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವಜ್ರದ ಹೆಸರು: ಗೋದಾವರೀ ತೀರದಲ್ಲಿ – ಕೋಹಿನೂರ್ (ಪ್ರಭಾಪರ್ವತ) ಎಂಬ ಒಂದು ರತ್ನವು ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಭೂಗೋಳ. ೩೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಹನೂರ್]

ಕೋಹಿಸು 'ಕೊಹಿಸು' ನೋ.

ಕೋಹು₁, ಕೋಗು, ಕೋವು₃ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಸಂದು: ಕೋಟೆಯ ಕೋಹಿನಲ್ಲಿ ಮೂಜು ಬಾಗಿಲು ಉಂಟೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೫); ಓಡಿತಮರರು ಬೆನ್ನ ಬದಿಗಳ ತೀಡುತಭ್ರದ ಕೋವು ಕೋಹಿಗೆ ಗಾಢದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬-೩೦); ಹೋಹೋ ಗಜಬಜ ಬೇಡ ಗಗನದ ಕೋಹು ಕೋಹುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೫-೧೨). ೨. ತುಂಡು; ಭಾಗ; ಸೀಳು: ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಕ್ಕನ ಕೋಹು ಆದಜ ಮೂಡಣ ಬೀರಜ್ಜನ ಕೆಜೆ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೪; ಸು. 1159); ವಾಯುಬ್ಯ ಕೇಶಿಯಂಣನ ಕೆಜೆಯೊಳ ಕೋಹು ಮಸೆಕಲ್ಲ ಹಳ್ಳ ಕೆಂದಳಿರ ಹಳ್ಳ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧-೪೧; 1218). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊಲ್ಲಿ ; ತಗ್ಗು : ಗಹ್ವರದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೬); ಬೆಳೆದನಾ ನಾಸಿಕದ ನಾಳದ ಕುಳಿಯು ಕುಹರದ ಕೋಹಿನಲಿ ಕೊಂಡೆಳದು ಸೂಸುವ ಸುಯಿಲ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಕೀಲಗೊಟ್ಟಂತೆ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೫). ೪. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ, ತುಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸಾಯದ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಕುಂಮರಿ ಕೋಹು ಸರಕಲ್ಲು ಕೊಡದಿ ಕಿರಕ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೯-೨೨; 1392); ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಹಲಸು ಮೆಣಸು, ಮಾವು, ಬೆಲ್ಲ, ಅಡಕೆ ಮೊದಲಾದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೪-೩೬; 1404); ಹೊಂನ ಹೊಳೆನಾಡ ವಳಗೆ ಅಲ್ಲಕೊದಗಿಯ ಕೋಹಿನಲಿ ನಮ್ಮ ಮಠಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಸುಕ್ಷೇತ್ರ ಅಡಕೆಮರ ೯೦೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೧-೩೧; 1640). **ಕೋಗು** : ೨. ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಬೋಳು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಒಣಗಿದ್ದ ಗದ್ದೆಯ ಕೋಗುಗಳು ಇಂದು ಬತ್ತದ ಸಸಿಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಾನೂರು ೩೫೬);

ಅಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕೋಗು ಭೂಮಿಯೇ ಇವನದಾಗಿತ್ತು (ಮಲೆಮಂ. ೪); ಲಕ್ಕುಂದದ ಗದ್ದೆಯ ಕೋಗಿಗೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಗಡಿಯಾಗಿ (ಮಲೆಮ.೫). **ಕೋವ್ವು$_2$**: ೫. (ಕರಾ) ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಭೂಮಿ. 'ಕೊವ್ವು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕೋಹು$_2$ (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಆಜ್ಞೆ; ನಿಯಮ; ನಿಬಂಧನೆ (?): ಈ ಕೋಹಿಂಗೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೬–೧೭ ; 1141). [?]

ಕೋಹು$_3$ (ನಾ). ೧. ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ; ಪೋಣಿಕೆ; ಸರಣಿ: ಚಿಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ಕೆಲಕೆಲಬರು ಬಿಲ್ಲ ಬೆರುಕೋಲುಗಳ ಬಿಸುಟರು ಗಲ್ಲಿಗೆಡೆದರು ಕೆಲರು ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ತೋ]ಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೪೭). ೨. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ಘಟ್ಟನೊಳೊಸಗೆಯಲಿ ಮೊಳಗಿದವು ಕೋಹಿನ ನಿಸ್ಸಾಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೮); ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಅತ್ತಣಿದ ಕಟ್ಟೆಯ ಕೋಹು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೧೦೫; 1516); ಅತ್ತಲಾದುದು ಬೊಬ್ಬೆ ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ತೋ] ಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೧). [ಕೋ$_1$ + –ಹು$_1$]

ಕೋಹು$_4$ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು; ಇರಿತ: ಕೊಂಡ ಕೋಲಿನ ಕೋಹಿಗಿನಸುತ ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಬಸವಳಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೧–೩೮).

[< ಕೋಳ್ +–ಹು$_1$]

ಕೋಳ್, ಕೋಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು; ಏಟು; ತಿವಿತ; ಹಾವಳಿ: ಮನಮೊಲ್ದಾತನ ಗಾಡಿಯಂ ದರವುರಂಗಂಡಾಕೆಗಳ್ ಪೂವಿನಂದಿನ ಕೋಳ್ಗಂ ತಳಿವಾಲಿನೀರ್ಗಂ . . . ಪಕ್ಕಾಗದೇಂ ಪೋಪರೇ (ಆದಿಪು. ೧–೭೫); ಸರಳ ಪೊದಟ್ದ ಬಲ್ಸರಿಯ ಕೋಳ್ಗಿರಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೦); ಅಮಿತ ರಯಗಮನ ಖೇಚರವಿಮಾನಕೇತನದ ಕೋಳೊಳಂಬುದ ಮುಕ್ತಾಸಮುದಯಮುದಿರ್ದೊಪ್ಪಿದುವಭ್ರ ಮಾರ್ಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕರಕವೃಷ್ಟಿವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೪); ಅರಾನುಂ ಪೊಜಗಾಗಲೇ ಕಣೆಯ ಕೋಳಿಂಬಂತು ತನ್ನಂಬು ಸಂಹಾರಂ ಮಾಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೬೮); ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ಕಟಲ್ದು ಪಳಿಕಿನ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಘಟಿಲನೆ ಬಿಟ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೩ ವ); ಬಿಜುವಿಸಿಲ ಕೋಳ್ಗೆ ಸೈರಿಸಲಜಿಯದೆ (ವೃಷವಿ. ೪–೭೩). ೨. ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವುದು; ಲೂಟಿ; ಸೂರೆ: ಜಯಸುಂ ಕೋಳ್ಗಳಂ ಕೊಂಡ ಕಂಪನಂಬೆರಸು ರಾಜಧಾನಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಜಾವುಂಪು. ೮೦–೨೩); ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕೋಳಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ ಬಯಲ ನೀರಂತೆ ಮಾರ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಧುರವ ಜಯಿಸಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಕೋಳ್ಗಳ ಸರಗಳ ಕಟ್ಟಿ ತಂದಾಗ ಗರುವ ಮನ್ನೆಯ ಮಂಡಲಿಕ ನಾಯಕರ ಮೊತ್ತ ದೊರೆಗೊಪ್ಪಿಸಿದರುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೧೧೩). ೩. ಕೈಸೆರೆ; ಬಂಧನ. 'ಕೋಳ್ಪಿಡಿ' ಪರಾ. ೪. ದುಷ್ಟಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಆಹಾರ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೇಟೆ. 'ಕೋಳ್ಪವ್ವು' ಪರಾ. ೫. ಕಚ್ಚುವುದು; ಕಡಿತ: ಅಱೆಯಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ತ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕೋಳ ಪೊಡರ್ಪು ಲೋಕಭೀಕರತರ ಕಾಳಕೂಟದ ವಿಗುರ್ವಿಪ ಕೂಟಮನಿರ್ಪ್ಪುದಾಂತ ದುರ್ಧರ ರಿಪುಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ವಿಧುಪೇಯಿಯ ಸಾಹಣಿಯುಗ್ರವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. XV, ೩೫–೧೬; 1189); ಉಗಿಬಗಿಮಾಲ್ಪ ದಂಶಮಶಕಂಗಳ ಕೋಳ್ಗೆ . . . ಇನಿತಬ್ಬದೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೨–೩೫). ೬. ಹಿಡಿತ; ವಶಪಡಿಸುವುದು; ತುಡುಕುವುದು: ಒರ್ವನೊರ್ವಂಗೆ ಕೋಳ್ಗಗ್ಗಳಮಾದ ಮನೆಗಂ ತೋಳ್ಗಗ್ಗಳಮಾದ ಬದ್ದೆಗಂ ಬೇಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೮); ತುಱುಗೋಳೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳವೊಳ್; ಗಳೊಳಂ, ಗೊಳ್ಪಲ್] ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊಳೆಱೆವೆಸದೊಳ್ . . . ಗಂಡತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ(ಗದಾಯು. ೨–೩೪); ಇನಿಸುಂ ಪೊಂಗಾಱೆ ಮೇಲುಚ್ಚಳಿಸೆ ಹಯುಚಯಸ್ಕಂಧಮಂ ಕೇರ ಕೋಳಾರ್ದಿನೆಗಂ ಮಾಕೊರ್ದಂಡು ನೇಣಂ ಮಲರೆ ತೆಗೆವಿನಂ ಸೂತನಶ್ವ ವ್ರಜಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೀಲಂ ಕರ್ಚೆ ಭೋರೆಂದುರುಳೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೨). 'ಕೋಳ್ವಾಂಗು' ಪರಾ. ೭. ಆಕರ್ಷಣೆ; ಹಿಡಿತ; ಕಂಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ನಳಿತೋಳ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ತೋ]ಳೆಸೆಯೆ ಘಟ್ಟಮಗುಳ್ವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೯). ೮. ಹತೋಟಿ; ಸಂಯಮ: ಕೋಳಿಲ್ಲದಿಂದ್ರಿಯದೊಳ್ (ಕುಜಿಲ್. ೧–೧–೯). **ಕೋಳು$_3$**: ೧. ಆಳುಂಟು ಅರಸಿಕೆರೆ ಕೋಳುಂಟು ಕುಣಿಗಾಲು ಸೂಳೆರುಂಟೆಲ್ಲೊ ಶಿವಗಂಗೆ ಊರ್ಕುಂದೆ ಎಂತಾರು ಬಾಯ ಬಿಡುತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೪). ೨. ಕೋಳುಹೋದ ಮತ್ತೆ ಕಾಳಗದ ಇರವೇಕೆ (ಮೋಳಮಾ. ೯೪–೩೭೨); ಕೋಳು ಮಿಂಚಿದ ಮೇಲೆ ಹಾಳುಹುಯ್ಯಲು ವ್ಯರ್ಥ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೯). ೩. ಕಾಳಗದೊಳು ಕಾದಿದವರು ಹಲಬರಲ್ಲಿ ಕೋಳು ಸಿಕ್ಕಿದುದೊಬ್ಬ ಕಲಿಗೆ (ಭರಚ. ೩೪–೯೬); ವೈರಿ ಮಾರ್ಬಲಗಳ ಧೂಳಿಪಟವ ನೆರೆಮಾಡಿ ಕೋಳ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆವು (ಕಂನವಿ. ೮–೪೦). ೭. ಗಜನಗರಿಯಲಿ ಕೌರವರಾಳ ಪಾಂಡವರಾಳ ಸೆಣಸಿನ ಕಾಲುವೆಟ್ಟುಗಳ ಸೂಳು ಮತ್ಸರ ಬಿರುದು ಪಾಡಿನ ಡೋಳ ಕಲಹದ ಕದಡು ಜೂಜಿನ ಕೋಳು ಚಲದೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಳು ವಲರೊಳ] ತೊಟ್ಟಿ ಮಸಗಿತು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೧).

ಕೋಳಂಕೊಳ್ಳು = ಕೈಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಕೋಳಂಕೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊರಳಂ ಕೊಯ್ವು] ಸಂಭ್ರಮವಣಿರದೆ ಪಡೆಯೆರಡೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರ್ದುವು (ಚಿಬಪು. ೨೬–೧೬). **ಕೋಳಂಪಡು** = ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂ ಪಟ್ಟಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತಿ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟಲೀ]ಸದೆ (ಪಂಪಥಾ. ೫–೯೬ ವ); "ಸುಲಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾಗು" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೬). **ಕೋಳಕೊಳ್ಳು** = ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಸುಲಿಗೆಮಾಡು: ಅಸುರಬಲ ಜಾಲಮಘವನ ಸಲಿಲದುರ್ಗಂಗಳಂ ಬಿಡದೆ ಕೋಳಕೊಂಡರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೩–೭೨). [< ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಅಥವಾ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬೇಡಿ; ಸಂಕೋಲೆ: ಲಾಳನ ಗಂಟಲಂ ಮುರಿದಪೆಂ . . . ಕೋಳದೊಳಿಕ್ಕಿಪೆಂ ಮಲೆವ ಪಾಣ್ಡ್ಯನಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೫೨–೧೫ ; 1007); ಸೂಲ ಸಂಕಲೆಗಡಿದು ಕನಕದ ಕೋಳವನು ಕಾಲಿಂಗೆ ಕೀಲಿಪ ಕಾಳುಮತಿಯವನಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೫); ಕಾಲಕರ್ಮವೆನಿಪ್ಪ ವಿಲಗದ ಕೋಳವನು ಕೆಡೆಯೊದೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೫–೧೦); ಹೇಳದರೆ ಕೇಳದಲೆ ಕಾಳುಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿಸು ಸೂಳೆಯಂತಿಪ್ಪ ಸತಿಯ ಬಾಳುವೆಯಿಂದ ಕೋಳವೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೯); ನನ್ನ ಕೈಗೂ ಕೋಳ ಹಾಕಿದರು (ಪುನರು. ೨೪೧). ೨. ಕಾಲನ್ನು ತೂತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೀಲು ಜಡಿದು ಬಂಧಿಸುವ ಮರದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಕೋಳಕ್ಕೆ ಕಾಲಂ ನೀಡುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೮೫); ಮಾಟವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ ಹಾಳೂರ ಮುಂದಿಟ್ಟಿಹ ಕೋಳದಲ್ಲಿ ಕಾಲನಿಟ್ಟು ಕೀಲ ಜಡಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೮–೩೦); ಹಾಳೂರಿನೊಳಗೊಬ್ಬ ಕೋಳಜಂಜರಿಯೊಳು ಕಾಲು ಮೊದಲು ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೩೫); ಉಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕನ ಕರೆ. ಕೋಳಕ್ಕೆ ಹೆಟ್ಟೋದಕ್ಕೆ ಭಾವನ ಕರೆ (ಗಾದ). ೪. (ಆಲಂ) ನಿರ್ಬಂಧ; ತಡೆ: 'ನನಗೇಕೆ ಈಗಿನಿಂದ ಈ ಕೋಳ? ಇಷ್ಟು ಅವಸರವೇಕೆ?' ಎಂದ ಕುವರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, 'ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ಅವಸರಪಡುತ್ತಾರೆ, ಆಗಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ?' (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೧).

ಕೋಳಹಾಕು = ಬೇಡಿಹಾಕು; ಬಂಧಿಸು : ಕಳ್ಳನನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಕೋಳಹಾಕಿ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ರೂಢಿ). ಕೋಳಹಿಡಿ = ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು; ಬಂಧನದಲ್ಲಿರಿಸು : ಹರಿದರಾ ಹಿಮಕರರು ಶಾಪಾಂತರ ಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದಬುಜಮಿತ್ರನ ಕರವ ಕೊಂಡರು ಕೋಳಹಿಡಿದೆಂಭೋಜಿನೀ ವಧುವ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೨); ಅಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೋಳಹಿಡಿದು ವೈರಿಗಳನು ಚೆಲ್ಲಬಡಿದು (ಕಂಸವಿ. ೬-೫೬). ೨. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ; ವಶಪಡಿಸು : ಕೋಳದೊಡೆ ಸಾಕವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಹಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನವರಸ ಮಹಾದುಗ್ಧವಾರಾಸಿಯೊಳಗೆ ಅಳಿಸದೆ ಬಿಡದೆನ್ನ ಕೃತಿ (ಜಬವು. ೧-೬೫). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೋಳ]

ಕೋಳ್ಕ 'ಕೋಲ್ಕ' ನೋ.

ಕೋಳದಂಡ (ನಾ). ತುಂಟ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷೆ; ಕೋದಂಡ (?) : ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒದ್ದು, ಹೊಡೆದು . . . ಕೋಳದಂಡ ಹಾಕಿ, ಸಿದ್ದೆಗುಮ್ಮು ಮಾಡಿ . . . ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೨೪). [ಕೋಳ$_1$ + ದಂಡ ?]

ಕೋಳವಿಡಿ 'ಕೋಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳಸುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುನಾಯಿ; ಚಿನ್ನನಾಯಿ (ಕರಾ) : ಕಾಡುನಾಯಿ (ಕೋಳಸುಂದ) – ಇವು ಕಾನಡಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ತಿರುಗುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿಂಡುಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಹುಲಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೬೨). [← ಮರಾ. ಕೋಳಸಿಂದಾ, ಕೋಳಸುಂದಾ]

ಕೋಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೆರೆಯಾಗು; ಬಂಧಿಯಾಗು : ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ; ವಿಷ್ಣುವಾಗಿಳಿಗೆ ಕೊಜ್ಜೆಕೂಳಾದ; ರುದ್ರನಾಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳಾದ (ಅವಚಂ. ೫-೧೫). [ಕೋಳ್$_1$ + ಅಗು$_1$]

ಕೋಳಾಟ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ (?) : ಜಂಗಮದ ಗಳಗರ್ಜನೆ ಜಂಗಮದ ಕೋಳಾಟಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳಕ್ಕೆ]ಸ್ಯೆರಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀನಂದೇ ಮೂಗ ಕೊಯ (ಬಸವ. ೪೨೮). [ಕೋಳ್$_1$ + ಅಟ]

ಕೋಳಾಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕೋಳಾಹಲಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಕ್ಷುಬ್ಧ : ಮೇಲೆ ಮೇಲೌಕುವ ವಿಪತ್ಕಲ್ಲೋಲ ಕೋಳಾಹಲಿತ ಕಲುಷ ಕರಾಳ ಕಾಲಾಂಬುಧಿಯ ನೀಸಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧). [< ಸಂ. ಕೋಲಾಹಲಿತ]

ಕೋಳಾಹಳ 'ಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಳಾಹಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪಿನ ಗದ್ದಲ, —ಕೂಗಾಟ : ಕಾಣೆನಿದಿರಲಿ ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೬-೧೨). ೨. ಕಾಳಗ; ಕದನ; ಯುದ್ಧ : ದಶಗ್ರೀವ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಯಲಿ ಕವಿವಾಳ ಕೆಡಹುತ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧); ಕಡೆಯ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಯೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳವದೆಂ]ತುಟೊ ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೪೫). [ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೋಳಾಹಳಿಸು 'ಕೋಲಾಹಲಿಸು' ನೋ.

ಕೋಳಿ$_1$ 'ಕೋಟ್$_1$' ನೋ.

ಕೋಳಿ$_2$ (ನಾ). ಬಲಿಗಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಬೆಸ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : "ಕೋಳಿಗಳು – ಇವರು ಕಾನಡಾಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರು ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಿಂದ ಬಂದು ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಬ್ಬಲಿಗೇರಿಗೆ ಮರಾಠೀಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಕೋಳೀ"ಯೆಂದೆನ್ನುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೫). 'ಕೋಳೀಜನ' ಪರಾ. [?]

ಕೋಳಿ$_3$, ಗೋಳಿ$_4$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಳದಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಂದವಾದ ಗಿಡ; ಕೋಳಿಕುಟುಮ ಬಳ್ಳಿ; ಕೋಲುಕುಟುಕನ ಗಿಡ : (ಕ). ಗೋಳಿ$_4$. 'ಗೋಳಿ ಕುಟುಮನಬಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [< ಕೋಟ್$_3$?]

ಕೋಳಿ ಅಂಕ (ನಾ). ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಳಗ; ಕೋಳಿ ಜೂಜು : ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರುಗಳೂ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಸೇರಿ 'ಕುದುರೆ ಜೂಜು' ನಡೆಸುವಂತೆ ಗಟ್ಟದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕೆಲಸದಾಳುಗಳನ್ನು ಕರೆತರುವ ಸೇರೆಗಾರರು ಕೋಳಿಅಂಕಗಳನ್ನು ಹೂಡುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೦೬). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಕೋಳಿಕಟ್ಟ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಕೋಳಿ ಅಂಕ : ಮಳೆಗಾಲದ ಉತ್ಸವಗಳಾದ ಕೋಳಿಕಟ್ಟಗಳೇ ಮೊದಲಾದ . . . ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುವುದಿದ್ದರೆ ಆ ಜಾಗ ಶಾಲಾ ವಠಾರವೇ (ರೂಪಸಂ. ೫೪). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕಟ್ಟ? ./ ತುಳು. ಕೋಲಂಕಟ್ಟ]

ಕೋಳಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಂಜಗಳನ್ನು ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಬಿಡು; ಕ್ರೋಳಿಗಳನ್ನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚು : (ಕ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಳಿಕರಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ : ಕೋಳಿಕರಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದೆವು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೬೧). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕರಿ. / ಮಲ. ಕೋಟಿಕ್ಕರಿ]

ಕೋಳಿಕಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯನ್ನು ಕದಿಯುವವನು : ಒಬ್ಬನಂತೂ "ಕೋಳಿಕಳ್ಳ"ಎಂದೇ ಕೂಗಿಕೊಂಡ (ಅಲಹೂ. ೯೯). ೨. (ಅಲಂ) ನೀಚ; ದುಷ್ಟ; ಕಪಟಿ. [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕೋಳಿಕಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚಿರತೆ : ಕಿರುಚಿರತೆಯನ್ನು "ಕೋಳಿಕಾರ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ನಾಡೋಜ. ೬೧೮). [?]

ಕೋಳಿಕಾಲಿನಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಸೊಪ್ಪಿನ ಹೆಸರು : ಮೇಲೆ ಕಸಕಸಿಯಗಸಿ ನುಗ್ಗಿಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಿಕಾಲಿನಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹ್ವಾ ಶೌನಕ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೬೫). [ಕೋಳಿಕಾಲು ? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕೋಳಿಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯ ಕಾಲು. ೨. ತೆಳ್ಳಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಸೊಟ್ಟಾಗಿರುವ ಕಾಲು. [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೋಳಿಕಾಳಗ 'ಕೋಳಿಗಾಳಗ' ನೋ.

ಕೋಳಿಕಾಳಿಕಾಜ (ನಾ). ಕೋಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿರತೆ (?) : ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುವೆಂದೊಡಸಿಯ ನಡುವುಮುಗಲುರಮುಂ ತಳ್ತು ಕಟ್ಟಿದ ಕಿವಿಯುಂ . . . ಉಳ್ಳುದಾಗಿ ಜಾತ್ಯಶ್ವದಂತೆ ಬೇಗಮಾಗಿ ಕೋಳಿಕಾಳಿಕಾಜನಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯಜ್ಜಿವಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ವ); "ವಾಮಾಚಾರದ ಶಾಕ್ತೇಯ ಮತದ ವಂಚಕನಂತೆ. (ಕೌಳಿಕ + ಅಳಿಕಾಜ ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದು)" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೬). [?]

ಕೋಳಿಕುಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಬುಟ್ಟಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : (ಮೃಔಗಿ. ೧೧-೧೮೮). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕುಕ್ಕೆ$_1$?]

ಕೋಳಿಕುಟುಮ 'ಕೋಟಿಕುಟುಮ' ನೋ.

ಕೋಳಿಕೂಗು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯ ಕೂಗು : ಆ ರಾತ್ರಿಯೂ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಕೋಳಿಕೂಗು ಮೊದಲಾಯಿತು (ಖನರು. ೨೯೭). ೨. (ಅಲಂ) ಉದಯಕಾಲ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ : ಕೋಳಿಕೂಗಿಗೇ ಎದ್ದು ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್$_1$) + ಕೂಗು$_1$]

ಕೋಳಿಗಾಳಿಗ, ಕೋಳಿಕಾಳಗ (ನಾ). = ಕೋಳಿ ಅಂಕ : ಕೋಳಿ ಗಾಳಿಗವ ಕಾದಿಸುವ (ಜೈವಿಭಾ. ೬-೩೯). **ಕೋಳಿಕಾಳಗ :** ತಗರು ಸಿಪಲೆ ಕೋಳಿಕಾಳಗಗಳು ನೆಟಿ ಪಗಡೆ ಜೂಜುಗಳ ನೆವದಲಿ . . . ಸೊಗಸುಗಾಜರು ಚರಿಸುವರು (ಕಂಸವ. ೬-೧೯೭). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞ್$_1$) + ಕಾಳಿಗ]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಕೊಟ್ಟು: (ಕ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞ್$_1$) + ಜುಟ್ಟು]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೬೦). [ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು$_0$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೫೭). [ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು$_0$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬೆಂಡೆಮರ, ಬೆಳ್ಳಕ, ಬೆಳಗು, ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ, ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮-೯೬೪). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞ್$_1$) + ಬೆಂಡೆ]

ಕೋಳಿಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ತತ್ತಿ : ಅಂಕೋಲೆ ತೈಲದಲ್ಲಿ ನೆನಸಿದ ಸೈದಿಲೆಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಆನೆಕಲ್ಲು ಕ್ಷೀರನ್ನು ಕೋಳಿ ಮೊಟ್ಟೆರಸವಂ ಸಹ ಚುಮುಕಿಸಲು ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪುಷ್ಪವಂ ಧರಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೩೮-೨). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞ್$_1$) + ಮೊಟ್ಟೆ]

ಕೋಳಿವರಿ (ನಾ). (?) : ಏಣನೇತ್ರೆಯರ ಮನವನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಬ ಜಾಣನಾರೆಂದು ನೋಡಿದರು ಸೋಮನಾದರೆ ಕಂದುಕುಂದಿಲ್ಲ ಮೇಣು ಸುತ್ರಾಮನಾದರೆ ಭಂಗನಾಸ್ತಿ ಕಾಮನಾದರೆ ಕೋಳಿವರಿಯಿಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣ ಧಾಮನಾರೆಂದು ನೋಡಿದರು (ವೋಚಕ. ೧೮-೬೧). ☞ ಕಿಳಿವರಿ = ಗಿಳಿಯಮರಿಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೋಳಿಹಲಿಗೆ (ನಾ). ರಥದ ನೊಗದ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲಗೆ; ಮೂಕಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಮರ : ಅನುಕರ್ಷ: - ದಾರ್ವಧಸ್ಥಂ - ಅ ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳಿಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ, ಕೊಳವಿಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಕೋಳಿ ? + ಹಲಿಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಕೋಳಿಹುಂಜ (ನಾ). ಗಂಡುಕೋಳಿ; ಹುಂಜ : " ಪದಾಯುಧಂ - ಕೋಳಿಹುಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಿ] " (ನಾನಾರ. ೧೨೨ ಟೀಕ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞ್$_1$) + ಹುಂಜ (< ಪುಂಜ)]

ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡುರಾಗಿ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮-೫೬೨). [ಕೋಳೀಕಾಲು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋಳೀಜನ (ನಾ).= ಕೋಳ್ಳ$_2$: ಅಗಲೇ ಕೋಳೀಜನರು ತಮ್ಮ ದೋಣಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸ್ವ್ಯತಿಟ. ೪೬೫). [ಕೋಳಿ$_3$ + ಜನ]

ಕೋಳು$_1$ 'ಕೋಡು$_1$' ನೋ.

ಕೋಳು$_2$ 'ಕೋಳ್' ನೋ.

ಕೋಳು$_3$ 'ಕೋಡು$_5$' ನೋ.

ಕೋಳುಕೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಳುಗೊಡು 'ಕೋಳ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೋಳುಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಳುಪೋಗು 'ಕೋಳ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳುವಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳುವೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳುಹುಯ್ 'ಕೋಳುಹೊಯ್' ನೋ.

ಕೋಳುಹೊಯ್, ಕೋಳುಹುಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಲೂಟಿ ಮಾಡು : ಅಜಯ ದಾಯೊಳು ಕೋಳುಹೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹು]ಯ್ದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವ ರಣರಸಿಕರೊಡ್ಡು ಪೊಡ್ಡಣವ ಕಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೯೯). **ಕೋಳುಹುಯ್ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಳ್ಳು (< ಕೋಳ್) + ಹೊಯ್ (< ಪೊಯ್)]

ಕೋಳುಹೋಗು 'ಕೋಳ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳೂರು 'ಕೋಟೂರು' ನೋ.

ಕೋಳ್$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಳ್$_2$ 'ಕೋಹಳೆ' ನೋ.

ಕೋಳ್$_3$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಲೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : (ಕ). [< ಸಂ. ಕೋಣ]

ಕೋಳೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಏಟಿನಿಂದ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದು ರೊಚ್ಚಿಗೇಳು : ಧನಸಂಗ್ರಹನೊಳ್ಕಾಳೆಗಮನೊಡರಿಪನ್ದಂ ಕೋಳೆಟ್ಟಿ ಹಿಪತಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡುವರನ್ದ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೬೫ ; 1019). [ಕೋಳ್ + ಏೞ್$_1$]

ಕೋಳೊಡವೆ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ತಂದ ವಸ್ತು ; ಸೂರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ವಸ್ತು ; ಲೂಟಿಮಾಡಿ ತಂದ ಪದಾರ್ಥ : ಕೋಳೊಡವೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿರುಗಿದಂ ಫಲುಗುಣಂ ಮೇಲೆ ನಡೆದುದು ಕುದುರೆ ತೆಂಕ ದೆಸೆಗೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೬-೪೬). [ಕೋಳು$_2$ (< ಕೋಳ್) + ಒಡವೆ]

ಕೋಳ್ಕೆಸಜ್ 'ಕೊಟ್ಕಿಸಜ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಳ್ಗುದಿ, ಕೊಗ್ಗುದಿ, ಕೊಳ್ಗುದಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿವಿಯುವ ವ್ಯಥೆ ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಃಖ ; ಅತಿ ಸಂತಾಪ : ನನೆಗಣೆಯಿಂ ತೀವಿದ ದೊಣೆಯಾಗಿರ್ದೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೫); ಕೈಯ ಗಲ್ಲದ ನಿಟ್ಟುರದ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ಕೋಡಿಯ ಮನದ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳ್ಗುದಿಯ . . . ಕೇದದ ಮದ್ದಿನಲಿ ಹೆಣಗಿದರು ಪವನಜ ಫಲುಗುಣಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೭). 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಅತಿರೇಕದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ ; ಉದ್ರೇಕ : ಒಬ್ಬನೆ ತಿರುಗಿಹಾಯ್ದನು ಕೊಳುಗುಳದ ಕೋಳ್ಗುದಿಯ ಕೋಲಾಹಲದ ಕೆಸರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೯). 'ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೊಗ್ಗುದಿ.** 'ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೊಳ್ಗುದಿ :** ೧. ಕೊಳ್ಗುದಿ ಮನದಿಂದಮಿಂದು ಪೊಣಮಾಜುಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೮). 'ಕೊಟ್ಗುದಿ' ಪರಾ. [ಕೋಳ್ + ಕುದಿ$_2$]

ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಂಕಟಪಡು; ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸು : ಇದನರಿಯದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿದು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೬೦) ; ಹೃದಯದಂತಸ್ತಾಪದಲಿ ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೩೭). [ಕೋಳ್ಗುದಿ + ಕುದಿ$_1$]

ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ; ಬಹಳ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಪರಿತಪಿಸು : ಸರಳ ಪೊದಟ್ಟ ಬಲ್ಸರಿಯ ಕೋಳ್ಗರಲಾಜದೆ ಬಿಲ್ ತೆರಳ್ದು ದುರ್ಧರಹಯ ಮುಟ್ಟಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೦) ; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಪುರಾಣನಾರಕರೆಟ್ಟ್ರರವಿಂಗೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಜಳಾವಗಾಹಾಸೆಯಿಂ ವೈತರಣಿಯ ಪಿರಿಯ ದರಿಯಂ ಪೆಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು ೭-೯೧ ವ); ಎಳಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಬಟಲ್ಪು[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಗುದಿ ರೊಳ್ಕುದಿಗೊಂಡು] ಜೋಲ್ಪರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೯೫) ; ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಬೆಂಬೀಳ್ವ ನಂದಿಯಂ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಕಾ. ೩೭-೩).

ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್ : ೧. ಅವೆ ಬಂದನೆಲೆಲೆ ಶಿವನಣುಗ ವೀರೇಶ್ವರಂ ಕದನಕೆನೆ ದಕ್ಷನದ ಕೇಳಿ . . . ಬೆದಱಿ ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಂಡು (ಲಶಿಟಂ. ೧೮-೨೬). ೨. (ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತು) ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕುದಿ; ಮರಳು : ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಭಾಂಡದೊಳ್ ನೀರೆಱೆಯೆ ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಕುದಿವೊಲ್ (ಮದೇಪು. ೩-೩೮). **ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್** : ೧. ಪಗಲಿರುಳು ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ಳುತಿಹನಾರ್ಜನೆಯ ವಾಂಛೆಯೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೮-೫೬). 'ಕೊಟ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪಠಾ.

ಕೊಳ್ಗುದಿಮಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ = ಬಹಳ ಸಂಕಟಪಡು ; ಸಂತಪಿಸು : ಬಾಯ್ಗಳಿಂ ಹುಯ್ಯಲನಿಕ್ಕುವಂ ಕೊಳಱಿ ಕೊಳ್ಗುದಿಮಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಮಗ್ಗುವರ್ (ಅನಂಪು. ೯-೩೨).

[ಕೋಳ್ಗುದಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಳ್ಗಿಸಱ್ 'ಕೊಟಗ್ಗಿಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಳ್ಗೊಡು, ಕೋಳುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೂರೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಕೊಳ್ಳೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು : ಲಾಳಂ ಬಾಳ್ಗೊಟ್ಟು ಕೋಳ್ಗುಟ್ಟುಱದಂ (ಎಇ. XV, ೩೨೦-೧೪; 1172) ; ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ನಮಗೆ ಕೋಳ್ಗೊಟ್ಟು (ಬಟ್ಟಅ. ೧೨೩-೨೧). **ಕೋಳುಗೊಡು** : ೨. ಸೂರೆಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಸುಲಿಗೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಲೂಟಿಮಾಡಲು ಬಿಡು : ನೀಲಗಿರಿಯ ಮಱಿಯೆನೆ ಕರಿಘಟೆಗಳು ಸಾಲುವಿಡಿದು ಸರ್ವ ಪಥಮಂಕೋಳುಗೊಡದೆ ನಡೆದವು (ಅಂಜಡ. ೬-೬೮) ; ಕೋಳುಗೊಡದೆ ಕರವಾಳ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಾಲಯಮುನ ತೆಜನೊಳಗೆ ಭಾಳಲೋಚನನ ಬಲವನೆಲ್ಲವ ಸೀಳಿ ಸಾಲುವಿಡಿದು ಕೆಡಹಿದರು (ತ್ರಿಷಸಾಂ. ೧೯-೨೧೨) ; ಬಾಲೆಯನು ತಂದಿತ್ತನಾದರೆ ಕೋಳುಗೊಡುವೆನಯೋದಿನಗರವನಾಳುವ ವೊಲು (ತೊರರಾ. ೬-೩-೪೧).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಳ್ಗೋಲಿ (ನಾ). ಸೂರೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ: ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಲ್$_2$]

ಕೋಳ್ಗೊಳ್, ಕೋಳುಕೊಳ್, ಕೋಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ; ಲೂಟಿಮಾಡು; ಅಪಹರಿಸು; ಕೈವಶಪಡಿಸು : ಸುಟ್ಟನೀಶ್ವರನೊಡೆಯುರಿದಿಹ ಕಾಮನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ದುಕ್ಕದಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ದೇಶಾಂತರವೈತರಲಾಗಿ ದಿಟ್ವಾಗಿ ಕೋಳ್ಗೊಳಬಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೮) ; ತೋಳ್ಗುಟ್ಟುತಾರ್ದು ಸುಮ್ಮಾನದಿಂ ಪಟುಭಟರ್ ಕೋಳ್ಗೊಂಡು ಕುದಿಯುತಿರ್ದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೫). **ಕೋಳುಕೊಳ್** : ೧. ಅಸುರಬಲಜಾಲಮಘವನ ಸಲಿಲದುರ್ಗಂಗಳಂ ಬಿಡದೆ ಕೋಳು[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕೊಂಡರ್ (ಜಬಪು. ೨೩-೩೨). **ಕೋಳುಗೊಳ್** ; ೧. ನಾಳೆ ಕರ್ಣನನೆಯ್ದು ಸುರಪತಿ ಲೀಲೆಯಲಿ ಕುಂಡಲವ ಕವಚವ ಕೋಳುಗೊಂಡೈತಪ್ಪನೆನೆ ರವಿಯಱಿದು ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩-೨) ; ಕಾಲಯಮುನೆ ಬಂದಾ ಪಟ್ಟಣವನು ಕೋಳುಗೊಂಡಂತೆಯ್ದಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೫೬) ; ದಾನವೇಶ್ವರನ ಓಣಿತಪರದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಮಾನದೇವಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಡು . . . ಬರ್ಪಾನಂದ ಸೋಜಿಗವಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೦). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು; ತನ್ನಬಳಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ನೀಳರತ್ನದ ಘಟದಿರದೆ ಮುರಿದೇಳೆ ದುಂದಿಯ ಬಂಬಲನು ಮಿಗೆ ಕೋಳುಗೊಂಡು ಜ್ವಾಳಿಪ ಕಂಪಿನ ಧೂಪಧೂಮಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೯).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಳ್ದಪ್ಪು, ಕೊಳ್ದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ತನ್ನ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಡದಿರು; ಕೈವಶವಾಗದೆ ಹೋಗು; ಕಚ್ಚುವಿಕೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು (?) : ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನನಟ್ಟಿ ಪಸರಂ ಬಡೆಯದೆ ವೈನತೇಯನ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಭುಜಗದ್ವೇಷಿಯಾಗಿ ದುರ್(ದ)ನಱಿದುರಗವನಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ದಪ್ಪಿ ಮುಳಿದಿರ್ದಳಂ ಪೞಿಗೆ ಮುಳಿದಳೆಂದು ವಿಟವೃಷಭನಾಕೆಯಂ ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ) ; ಪುಲಿ ಮುನ್ನಂ ಕೋಳ್ದಪ್ಪಿದ ಮುನಿಸಿನೊಳಾನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ದೊಡೆ ಅದನಾನೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪೆಟ್ಟಿ ಸೀಟ್ಬಿದಾಡಿ ಪೋದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೪-೩೧ ವ). **ಕೊಳ್ದಪ್ಪು** : ಮತ್ತಮದಜ ನಡುಪಟ್ಟಕಟ್ಟಣಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೊಲ್ಲನೊನಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ದು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ ಹಿಮಕರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯನೆತ್ತೆ ಬೆರ್ಚಿದ ಹರಿಣಂ ಮತ್ತೇಂ ಪಾಯ್ದುಕೊಂಡೋಡಿದೊಡೆ ಕೊಳ್ದಪ್ಪಿ ಸುಯ್ದು ಸುಱಿದ ಸೀಕರಾಸಾರದಿಂ ಮಂಜು ಪಂಜರಿಸಿದಂಜನಾಚಲದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ). [ಕೋಳ್ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕೋಳ್ದಾಂಟು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಾಯುವುದು, —ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ; ಮಾರುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವಿಕೆ : ಪೆಣಂಗಳ ಕಂಪು ನಾಱುವುದರ್ಕೆ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಕೋಳ್ದಾಂಟನೊಳ್ ಕೊಳುಗುಳವಂ ಕಟಿದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೧ ವ). [ಕೋಳ್ + ದಾಂಟು$_2$]

ಕೋಳ್ದಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ತೆರು ; ಲೂಟಿ ಹೊಡೆದದನ್ನು ಕೊಡು : ಗೌಡಂದಿರ ಸಂಪಾದನ ಸಂಚಿತಗಳನ್ನು ಸುಲಿಹಗೊಂಡು ಕೋಳ್ದಿರುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೧೩).

[ಕೋಳ್ + ತೆರು$_1$ (< ತೆಱು$_1$)]

ಕೋಳ್ನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಮಾತು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವ ಮಾತು. ೨. ಹಿಂಸೆಯ ಮಾತು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುವ ಮಾತು. ೧, ೨ : ಬಡತನವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ನಡುವಿನೊಳಾಲೀಳವಲಗುವಿನ್ನಣದೊಳ್ ಸಂಕಡಿ ಕುಚದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೋಳ್ನುಡಿ ಕುಟಂಣವದಿಲೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೩೬). [ಕೋಳ್ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಣ (ನಾ). ಅತಿ ಪೀಡನ (?) : ತಪ್ತಾಯಃಪುತ್ರಿಕಾಲಿಂಗನದೊಳಮತಿವಿಶಾಲಪಟ್ಟ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಣದೊಳಮತಿ ದಾರುಣ ಕ್ರಕಚ ವಿದಾರಣದೊಳಮತಿ ಕರಾಳ ಶೂಲಾರೋಹಣದೊಳಮತಿ ಭಯಂಕರ . . . ದಂಡನ ಖಂಡನ ತಾಡನ ಪೀಡನ ಗರ್ಜನ ತರ್ಜನಾದಿಗಳನೆಯ್ದಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ವ). [?]

ಕೋಳ್ಪಡು 'ಕೋಳ್ವಡು' ನೋ.

ಕೋಳ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿಗೆ ಹೊಂದು ; ಕೊಳ್ಳೆಮಾಡಲ್ಪಡು ; ಸೂರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು. ೨. ಕಡಿತವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಚ್ಚಲ್ಪಡು : ಕೋಳ್ಪಡೆದೊಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳ್ಪಡೆದೊಂಗೆ, ಕೊಲ್ವಡವಂಗೆ]ರಟ್ಟುವಂಗಳುಮಱಿದಟ್ಟುಗುಂ ಲಲನೆಯೆಂಬ ವಿಷೋರಗಮೇಂ ಮಹೋಗ್ರಮೋ (ಜೀವಸಂ. ೬೬-೬). [ಕೋಳ್ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೋಳ್ಪಾಂಗು (ನಾ). ಜೇಟೆ ವಶವಾಗುವ ಬಗೆ : ಬರವಂ ಕಾಡಂ ಬೇಗೆಗೆ ಕರಮಱಿದೆರಡುಂ ಮೃಗಂಗಳು ತಣ್ಬುಱಿಲೊಳ್ ನೆರೆದೊಡವಂದುವು ತಪ್ಪದಿದರ್ಕೇಸರಿ ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚುವೈ ಕೋಳ್ಪಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೯). [ಕೋಳ್$_3$ + ಪಾಂಗು]

ಕೋಳ್ಪಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳ್ಪೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೆರಳು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿರ್ಪ ಮೃಗಸಂಕುಲಂಗಳಂದನಿತುಮೊಡನೆ ಕೋಳ್ಮಸಗಿದೊಡಾ ಕುಳರಾದಾರ್ಯಜನಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬); ಮಿಡುಮಿಡುಕನೆ ಮಿಡುಕುವ ಸಿಡಿಲೇಟ್ಗೆಯುಮಂ ಕೋಳ್ಮಸಗಿದ ಪುಲಿಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮನನುಕರಿಸಿ ನಡೆವಣೆಯ ಸಂದಣಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಮಸಗು]

ಕೋಳ್ಮಿಗ 'ಕೋಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೋಳ್ಮಿಗವೇಂಟೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳ ಬೇಟೆ, —ಶಿಕಾರಿ: ದಣಿದು ಕೋಳ್ಮಿಗವೇಂಟೆಯೊಳ್ ಮಲೆಯ ತಲೆಯಿಂದೆ ತಳ್ಪಲಿನೆಲೆಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತಲಿರ್ದಗ್ರಜಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೮-೩೪೨).

[ಕೋಳ್ಮಿಗ (< ಕೋಟ್ಮಿಗ) + ಬೇಂಟೆ]

ಕೋಳ್ಮೃಗ (ನಾ). = ಕೋಟ್ಮಿಗ : ಈ ಕಾಯ್ದಕಲ್ಲಮೇಗಿಳ್ಕೆ ಪೋದೊಡೆ ಪಗಲೆಲ್ಲಂ ಬಿಸಿಲೊಳ್ಪಿಂದಿರುಳ್ ಗಾಳಿಯೊಳಂ ಶೀತದೊಳಂ ಬಿರಿದು ಪರ್ದುಂ ಕಾಗೆಯುಮಿರಿಯೆ ಕೋಳ್ಮೃಗಮುಮುಗಿಯೆ ರೌದ್ರ ಪರಿಣಾಮದಿಂ ಸತ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೮-೧೩ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಮೃಗ]

ಕೋಳ್ವಗೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ; ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕ ರೀತಿ : ಕೋಳ್ವಗೆಯ ಕಯ್ಗಳೆ ಕಾಲೂರನಾಳುತಿರೆ ಬೇಳ್ವ ಬಡತನ ನನ್ನಿಯಿಂ ಬಾಳದಿನ್ನು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೪-೩೧೪).

[ಕೋಳ್ + ಬಗೆ$_3$]

ಕೋಳ್ವಡು, ಕೊಳ್ಪಡು, ಕೋಳ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಡು ; ಸುಲಿಗೆಯಾಗು ; ಲೂಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಅದು ಕಾರಣದಿಂದರ್ಥಮಂ ಕೋಳ್ವಟ್ಟು ಬಂದೆನೆಂದು ಪೇಳ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೫-೧೫). **ಕೊಳ್ಪಡು**: ಕೊಳ್ಪಟ್ಟು ಪುಯ್ಯಲಿಡುವರುಮಂ . . . ಕಂಡೊಡಿವರ ಕರ್ಮದ ಫಲಮೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೬); ತನ್ನಂ ಕೊಳ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟ್ಪ]ಟ್ಟುದಂ ಡಾಮರಮೆನ್ನದೆಯುಂ (ಜೀವಸಂ. ೬೩-೨೫ ವ). **ಕೋಳ್ಪಡು** : ಅಂ ಬತ್ತಲೆ ಸವಣರಿಂದಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಂ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೫) ; ಎಳೆಯುಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೬); ವಿಶಾಖನಂದಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. II. ೬೩-೭); ಪೆಂಡಿರ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು ಮಗುಟ್ ಪುಗುವೆನೆ ಪೊಬಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೦).

[ಕೋಳ್ + ಪಡು$_1$]

ಕೋಳ್ವಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಸೂರೆಗಾರರ ಮುಂಭಾಗ; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶದ ಎದುರುಭಾಗ: ವಿರಾಟಂ ತುಱುವಿನ ಕೋಳ್ವಾಯನೆಯ್ದಿ ಮಿತ್ತುವಿನ ಬಾಯನೆಯ್ದಿದಂತೆ ತಲ್ಲಳಿಸಿಯುಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೪೦ ವ). ೨. ಕಾಲುವೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಬಾಗಿಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಬಾಯಿ: ಕೋಳ್ವಾಯಿನಲ್ಲಿಯೇ ನೀರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಡವಾಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತೆ (ರೂಢಿ). 'ಮಡವಾಯ್' ಪರಾ.

[ಕೋಳ್ + ಬಾಯ್]

ಕೋಳ್ವಿಡಿ, ಕೋಳವಿಡಿ, ಕೋಳುವಿಡಿ, ಕೋಳ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹಿಡಿ ; ಬಂದಿಯಾಗಿ ಮಾಡು ; ವಶಪಡಿಸು : ನಿಲ್ಲದೆ ರತಿಯ ಕೋಳ್ವಿಡಿದಾತನ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಗಳ ಕಿತ್ತುಬಿಸುಟ ಪುಲ್ಲಶರಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೫); ತರಿಸಿ ಕೋಳ್ವಿಡಿದ ಹಯಮುಮಂ ಸುವೇಗನ ವಶದೊಳಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೬); ಮಣಿತದಿಂ ಮೆಱೆವಳ ರಣಿತವ ರಚಿಪಳ ಕುಣಿತದಿಂ ಮನವ ಕೋಳ್ವಿಡಿವ ಅಣಿಯರ ಗಾತಿಯ ಆಳು ರಂಗಾಯೆಂಬಳಿಕೆತೊಱೆಯೆನಗೆಂಪಾದವುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೨-೬೮).

ಕೋಳವಿಡಿ : ಏಳು ವ್ಯಸನಂಗಳೆನ್ನನೆ ಕೋಳವಿಡಿದೊಡನೆ ಕಾಳುಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುವುವು (ಕೃಕವ ೧೭-೫). **ಕೋಳುವಿಡಿ** : ವಾರಸತಿ ತನಗೊಲಿದ ಮಿಂಡ ಜಂಗಮಕೆ ಪೇಳೆ ಕೇಳುತಂ ಘೋರನೆಯ್ತಂದು ಅಸುರರಿಪು ಗುರುಪುತ್ರನಿದ್ದಿರವ ಆಲಿಸುತ ಕಾಣದೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೋಳುವಿಡಿವೆನೆನುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೧-೧೮); ಇನಿವಿಲ್ಲನರ್ಧಾಂಗಿಯ ಕೋಳುವಿಡಿದ ಭೂವನಿತೆಯ ವರನೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೧೧-೩); ತಜ್ಞನವಿಯಂ ಕೋಳುವಿಡಿದೆನಿತು ತೆಗೆದಪಿ ತಂಬರಂ ಬರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೫). **ಕೋಳ್ಪಿಡಿ**: ವಿಟಾಘದ ಚಿತ್ತವನು ಕೋಳ್ಪಿಡಿದು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೫೮).

[ಕೋಳ್ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೋಳ್ಪೋಗು, ಕೊಳ್ಪೋಗು, ಕೋಳುಪೋಗು, ಕೋಳುವೋಗು, ಕೋಳುಹೋಗು, ಕೋಳ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೂರೆಹೋಗು ; ಲೂಟಿಯಾಗು ; ಸುಲಿಗೆಹೊಂದು : ಮಾನಿನಿಯ ಸುರತ ರತ್ನನಿಧಾನಂ ಚಾತುರ್ಯದೀಪವರ್ತಿನಿಯಿನದೆಂತಾನುಂ ಕೋಳ್ಪೋಯ್ತು (ಜಗಪ. ೧೦-೧೪೨) ; ದುರ್ಗಂಗಳಿರದೆ ಕೋಳ್ಪೋದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೪೪) ; ಕಾಲನಿರ್ವಾಹಕನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಗಳೊಂದುಂ ಕೋಳ್ಪೋಗದಂತೆ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆಯ್ದನು (ಭಾರಶಾ. ೧೪-೯೦). ೨. ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕು ; ವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ತಳ್ವದೆ ತವಕಿಪ ರಾಹುಗೆ ಬಳ್ವಳವಡೆದಿರ್ದ ತಾರೆ ಮುಸುಳ್ದಿರೆ ಚಂದ್ರಂ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಳ್ಪೋದನೆಂದೊಡಿಳೆಯೊಳ್ ಕೇಳ್ವರ್ ಮರುಳಲ್ತೆ ಚಂದ್ರತಾರಾಬಲಮಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫-೮೨). **ಕೊಳ್ಪೋಗು** : ೨. ಮುನಿದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಕೊಳ್ಪೋಗದ ವೈರಿದುರ್ಗ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೦-೫೦ ; 1103) ; ಎನಿತೊಳವು ವಿದ್ಯೆ ಕೇಳಿನ್ನನಿತುಂ ಖಚರರ್ಗಮುಂಟು ಕೊಳ್ಪೋಗವು ಕಾಮಿನಿಯರ್ಗಲ್ಲದೆ ಜಗದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೧೮). **ಕೋಳುಪೋಗು** : ೨. ಕೇಳರಸ ಜೀವಿಗಳು ಸಂಸೃತಿ ಕೋಳದೊಳಗುರೆ ಸಿಲುಕಿ ಮರುಳಿಗೆ ಕೋಳುಪೋಗುವರೈಸೆ ಸುಖವಿನಿತಿಲ್ಲವರಸಿದೊಡೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೧-೨೨). **ಕೋಳುವೋಗು** : ೧. ನಳ ನಹುಷ ಭರತ ನೃಪಾಲ ಪಾರಂಪರೆಯಲುದಿಸಿದ ಸೋಮವಂಶದಲಿ ಕೋಳುವೋದುದೆ ಕೀರ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೫೬). ೨. ಬ್ರಹ್ಮನಾ ಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ವಿಷ್ಣುವಾ ಗಿಳಿಗೆ ಕೊಱೆಕೊಳಾದ ರುದ್ರನಾ ಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳುವೋದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾದ ಕೋಳೋದ, ಕೋಳ್ಮಾದ, ಕೋಳಾದ] (ಅವಚಂ. ೫-೧೫) ; ಎತ್ತಣ ಕಾಕುಮೂಳಗೆ ಕೋಳುವೋ[ಪಾಠಾಂ. ಹೋ]ದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧) ; ಕೇಳಿ ವೈರೋಚನಿಯ ಗೋಪುರಪಾಲಕತ್ವದ ಲೀಲೆ ತನ್ನದು ಕೋಳುವೋದೆನು ಭಕ್ತರೊಳು ತಾನೆಂದನಸುರಾರಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೯-೬೪). ೩. ಬಲಿಯಾಗು; ತುತ್ತಾಗು : ಲಕ್ಷ್ಮಣನೀಗಳೆ ಉೞಿದು ಪೋಪಿನಂ ಕಾಡಿಂಗೆ ಕೋಳುವೋದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೧-೨೯). **ಕೋಳುಹೋಗು** : ೧. ಕೋಟೆ ಕೋಳುಹೋಯಿತ್ತು (ಮೋಹಮಾ. ೨೩೩-೭೮೪) ; ನಾವಂಜೆವಳುಪಿದ ಬಳಿಕ ಪರಸತಿಗೆ ಕೋಳುಹೋಗಲಿ ಕೀರ್ತಿಬಿಡೆ ನೀ ಬಾಲಕಿಯನು (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೨೩) ; ಸೂಳೆಯಲಿ ಮಗ ಹುಟ್ಟೆ ಆಳುವನು ಮುನಿಪುರವ ಕಾಳಗವಿಲ್ಲದವ ಮಡಿಯೆ ಪುರವೆಲ್ಲ ಕೋಳುಹೋದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೬೬). ೨. ತ್ರಿಭುವನಗಿರಿಯರಸು ತ್ರೈಲೋಕಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯನಿಕ್ಕಿದರು. ಏಳು ಭೂದುರ್ಗಂಗಳು ಕೋಳುಹೋದುವು (ಸರ್ವ. ೧೫೩-೬೩೦) ; ಊಳಿಗದವರನಂಜಿಸದೊಯ್ದ ಬಗೆಗೆನ್ನ ಕೇಳದೆಳಸಿ ಮಾತೆಯರಿಗೆ ಆಲೋಚಿಸದೆ ಹೋಜಿತೆಗೆದ ಬಗೆಗೆ ಚಿತ್ತ ಕೋಳುಹೋಗದೆ ತನಗೆಂದ (ಭರಚ. ೭೧-೬೯) ; ಸಲೆಯೆನ್ನ ಮನವೀತಗೆ ಕೋಳುಹೋದುದು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೦೨).

೪. ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು; ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು: ಕೇಳ್ದೈಯೆಲೆಯಣ್ಣ ಪರವೆಣ್ಣೋಗದಲಿಂದ್ರಾದಿ ದೇವರು ಕೋಳುಹೋ[ಪಾಠಾಂ. ಪೋ]ದರು (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೬೬); ಹೋಳಿಗಿಲ್ಲದ ಹಬ್ಬ ಮೇಳವಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಆಳಿಲ್ಲದವನ ದೊರೆತನವು ಇವು ಮೂರು ಕೋಳುಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೭). **ಕೋಳ್ವೋಗು**: ೧. ದಿವ್ಯಮಹಾನಿಧಾನಮಿದಿರೊಳ್ ಕೋಳ್ವೋದುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೬); ಪಲವು ಕಾಲದಿನೀಕ್ಷಿಸಲಾದುದಿಂತು ಕೋಳ್ವೋಕುಮೆ ಧರ್ಮ ಮೆಂದೊಸೆದು (ಎಇ. XVI, ೬೧-೨೫; 1081). ೨. ಕೋಳ್ವೋಗದ ಮಂಡಲಂಗಳನೆ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೦); ಕಲ್ಪಾರ್ಪರವಗೋರ್ಕರಿ ನಿಬಂಧನ ಟೀಕಾಕಾರಂಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಂಗೆ ಕೋಳ್ವೋದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೮೨); ಜೋಳಂ ಮುಕ್ಕಿರೆ ಪನ್ನಿರದ್ಬಿಂಸಕಂ ಕೋಳ್ವೋಯ್ತು ತಾಂ ಪೋದಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೫-೮; 1186). [ಕೋಳ್ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೋಱಡಿ (ನಾ). ಅಗಳ; ಕೊರಡು (?): ಪುರದ ಬಾಹೆಯ ಕೋಱಡಿಯ ಸಂವರಣ ತೆಗೆಯಲಿ ನಿರ್ಭಯದಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ನಂದನದೊಳಗೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ರಾಣಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೬). [< ಕೊಱಡು]

ಕೋಱಯತನ (ನಾ). (?): ಕೂಡಿದೆರಡು ಬಗೆವವರಲ್ಲ ಕಂಡವರ ಕೊಂಬುವರಲ್ಲ ಬಾಯ್ಪುಡಿಕರಲ್ಲ ಸಲೆ ತೋಡುಗೂಳಿಂಗಾಸೆಬಟ್ಟು ನೆರೆಹೊರೆಗಳಿಂನಿಡಿಸಿಕೊಳುತ ವ್ಯುಕ್ಕಳಾ ಕೂಡೆ ಸುಂಠಿಸವರಲ್ಲಳುಕದಿರ್ಪವರಲ್ಲ ಗಾಡಿಕಕ್ಷದಿ ಕೆಲಬಲದ ಗೃಹಸ್ತರ ಕಯ್ಯಪಾಡಳಿದು ಬಯಸಿಕೊಂಬವರಲ್ಲ ಕೋಱಯತನಕೀಡಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬು (ಲಿಂಗಪು. ೨-೧೮,೧೯). [? + -ತನ]

ಕೋಱು$_1$, ಕೋರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಚೂರು; ಹರಕು; ಚಿಂದಿ. ೨. ಹರಕು ಕಂಬಳಿ; ಕಂಬಳಿಯ ಚೂರು. ೧, ೨: ಊರೂರು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯನಿತ್ತು ಕೋಱುಗಳನೆ ಕೊಂಡು (ಬಜ್ಜರಾ. ೯-೫೯). **ಕೋರಿ$_1$**: ೧. ಇಂತು ಮಗನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪೇಳುತ್ತ ಕೋರಿಯಂ ನಿಂತುಟ್ಟು (ಅರ್ಜಾವಿ ೬೧-೬೬); ಮುಸುಡುಮಂ ಕೋರಿಯಿಂದೊರಸಿಕೊಂಡವಸರದೆ (ಮಲ್ಲಶ. ೨-೨೧); ಕೂಲಿಮಾಡಿದರೇನು ಕೋರಿಹೊತ್ತರೇನು ನಮಗೆ ನಮ್ಮರಾಯ ಒಡವೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೪); ಅವುಗಳ ಮೈಯನ್ನು . . . ಆಮೇಲೆ ಕೋರಿಯಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಒರಸಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯). ೨. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಅಷ್ಟದಾರೆಗಳ್ಮಾಡಿ ದುಷ್ಟ ಮಲ್ಲಾಸುರನ ಬೆನ್ನೆಲು ದಂಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಬಿರುದವನ ಕುಕ್ಷಿ ಹಸುಬೆಯಮಾಡಿ ಕೋರಿಯನು ವರಶ್ರೇಷ್ಠ ಗದ್ದುಗೆಯಮಾಡಿ (ಕರಲೀ. ೧೮೯-೭); ಬಳಿಕ ಹತ್ತಿಯ ಗೊಟ್ಟೆ, ಬಿಳಿಯ ಕಪ್ಪಡ, ಕಂಬಳಿಯ ಕೋರಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ . . . ಇವಂ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೩-೧೩); ಹಿಂಬಡದವರೆಗೆ ಜೋತುಬಿದ್ದ ಉದ್ದನ್ನ ಕೋರಿಯ ಅಂಗಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೦). ೩. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು: ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೂರು ಕೋರಿಯಾದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕೋಹಿನೂರ್ ರತ್ನಗಳಾಗಬೇಕು (ಮಾರ್ಗದ. ೪೮).

ಕೋರಿಯಹುಳ = ಕಂಬಳಿಹುಳು: ಕೋರಿಯಹುಳ ಹಾಗೂ ಮಿಟುಹುಳಗಳು ಪ್ರೌಢಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪತಂಗಗಳಾಗಿ ಹಾರಾಡುವವೆಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಕೀಟಬ. ೬). **ಕೋಱಯ ಕಾಯಕ** = ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊಲಿಯುವ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ: ಸವನೂಲ ಕಾಯಕದ ದೇಪಣ್ಣ ಸಾಬಾಧೆಯವರು ಗಾಣಗದೇವ ಕೋಱಯಾ ಕಾಯಕದ ಗವಡಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕೌಲಿಗೆಯ ಜಾನಪ್ಪ (ಲಶಿಚಂ. ೩೮-೧೭೨). [< ಕೂಱಿ]

ಕೋಱು$_3$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋಱಿಕೆ, ಕೋರಿಕೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಬೇಡಿಕೆ: (೬). **ಕೋರಿಕೆ**: ಕೋರಿಕೆ ನಿಷ್ಕಾಮನಾದೆನಗೇನು ಕೋರಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಗತಾ. ೨-೨೮); ಪೂರೈಸು ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕರುಣಿಸೀ ಕೋರಿಕೆಯನು (ಪಯಃಣ ೬೦-೧೮); ಮಗು, ಸುಧಾಕರ ನನ್ನ ಅಂತಿಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಕೊಡುವೆಯಾ (ದೇಶಧು. ೨). [ಕೋಱು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೋಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸು; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸು: ಕೈರಗುಳಿಗೆ ನೊರೆಯದಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ನೀರದ ಚವರಿ ಮುಂತಾದ ಭೂರಿಯೋಳಿನಗಿದು ತನಗಿದೆಂದೆಲ್ಲರು ಕೋಱಿಟ್ಟು ವ್ರತವ ಮಾಡಿದರು (ಭರತ. ೨೧-೬೧). [ಕೋಱು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೋಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆ ಹುಟ್ಟಿಸು; ಬಯಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಇಚ್ಛಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನವಯೌವನೋನ್ನತ್ತ ಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೋಱಿಸಿಕೊಂಡಳಾ ಸೋಮೆ ಸದ್ಗುಣಗಣಾಭರಾಮೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೯); ವಾರಾಣಸಿಯನಾಳ್ವ ಕಂಪರಾಜನ ಸುಕುಮಾರಿ ಸುಲೋಚನಾದೇವಿ ಕೋಱಿಸಿಕೊಂಬ ಪೆಣ್ (ಭರತ. ೫೫-೧೪). [ಕೋಱು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಱು$_1$, ಕೋರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು; ಬೇಡು; ಹಾರೈಸು; ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾತ್ಮಜ ಪಾಂಡುರಾಜಸುತರಂ ಮುನ್ನಂ ಕೊಲಲ್ಕೋಱಿದ್ಯ (ಗದಾಯು. ೭-೪೦); ಹರಿಕಾನ್ತೆಯುಮಿಾಕಾನ್ತೆಯ ದೊರೆಗೆವರಲು ಕೋಱಳೆಂಬ ನಿಮ್ಮದದ ಗುಣೋತ್ಕರಮನೋಳಕೊಳ್ಳು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೨-೨೪; 1129); ಸೇರಿದೆ ನಿನ್ನನು ಕೋಱಿದ ವರಗಳ ದೀರುವೆನೆಂದು ವಿಚಾರ ಬಿಡಿಸೊ ಎನ್ನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೬-೧). **ಕೋರು$_1$**: ಕೋರಿದಿಷ್ಟವನೀವ ನೀನೇ ದೂರವಾದೊಡೆ (ಸೀತಾಚ. ೨-೧೯); ಕೌಶಿಕ ಧಾರಿಣೀಶನ ವಂಚಿಸುವುದಕೆ ಕೋರಿ ಮನದೊಳಗೆ (ಹಮಚ. ೨೧); ಪರರೊಡವೆ ಬಯಸುವರು ಪರವಧುವ ಕೋರುವರು ಲೋಕ ಕಂಟಕರಿವರು (ಕವಿಸೋ. ೮೨-೬); ನಾವು ಕೋರದೆ ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಬರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋರು]

ಕೋಱು$_2$, ಕೋರಿ$_2$, ಕೋರು$_3$, ಕೋಱು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಅಂಶ, —ಪಾಲು; ವಾರಪಾಲು: ಕೋಱಿನ ಹೊಲ ಕಮ್ಮತ . . . ಕೊಲಿಗೈಮೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೨೧); ಬೆಳೆದ ದವಸಮಂ ರಾಜಪಾಲೆಂದು ಕೋಱನಿಕ್ಕಿ ತನಗೆ ಉಳಿದ ದವಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೮). **ಕೋರಿ$_2$**. 'ಕೋರಿಹೊಲ' ಪರಾ. **ಕೋರು$_3$**: ಗೆಯಲು ಕೋರನಿಕ್ಕಿ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವಿರಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧-೧೯; 1569); ಕೋರಿನ ದವಸದಲ್ಲಿ ಸೂಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡೆ ಆಸು ಎಂಬವಾಗಿ ರುಸುಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೯); ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ಕೋರಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮನೆಚಿ. ೧೧೯). ೨. ವಾರ ಸಾಗುವಳಿ; ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿದಾರನಿಗೆ ಇಷ್ಟು, ಭೂಮಿಯ ಮಾಲೀಕನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಒಪ್ಪಂದದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿ, —ಕೃಷಿ: ಕೋರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಲ ಬೇಕಂತೆ (ಚಿಳಮ. ೧೦); ಆ ಹೊಲಗಳು ದೊಡ್ಡವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೋರಿಗೆಂದು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೩೨). ೩. ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ. 'ಕೋರಾನ್ನ' ಪರಾ.

ಕೋಱು₃ ೪. ಕೋರಾನ್ನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ವೃತ್ತಿ,—ಕಾಯಕ: ಸತ್ಯದಾಗರವೆನಿಪ ಕಲ್ಯಾಣಪುರದಿ ವಿರಕ್ತರಡಿದಾವರೆಯ ಭೃತ್ಯ ಕೋಱುಯ ಸಂಗನು (ಚೋರಬ. ೪-೨೦).

ಕೋಱುಯಭಕ್ತ = ಕೋರಾನ್ನದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಭಕ್ತ: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಂ ದೂರೆಗಳಾಗ್ರಹಿಸಿ ಶೂಲದೊಳು ಹಾಯ್ಕಿಸಲಾಗಿಯೊರ್ವ ಕೋಱುಯ ಭಕ್ತನು ನೆಱೆ ಕಂಡು ಶಿವನ ಲಾಂಛನವೆಂದು ಮಱುಗುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೯). **ಕೋರುಪಾಲು** = ಕೋರಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲು: ಕೋರಪಾಲಿನ ಮಾತು ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆನು ನಿನಗೆ (ನಾದಲೀ. ೧೩-೧೧). [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಱು; ತೆಲು. ಕೋರು]

ಕೋಱೆ, ಕೋರೆ₂ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನಚು; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಮನದೊಳಾನಂದಿಸಿದಳು ಕರ್ನಾಟದ ಕೊನಬುತನದ ಕೋಱೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೮). ೨. ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು,—ದಂತ: ಆಖುವಾಹನದಿ ಹಾಸ್ಯಂ ಮುಱಿದ ಕೋಱೆಯಿಂ ಬೀಭತ್ಸರಸಮೆಸೆವ ಗಣಪ ಮಾಡೀ ಕೃತಿಗವಿಘ್ನತೆಯನು (ನಂದಿಮಾ. ೧-೧೨). ೩. ಹಂದಿ, ನಾಯಿ, ಹಾವು ಮುಂತಾದ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ (ಕಡೆ ದವಡೆಯ) ಉದ್ದವಾದ ಮೊನಚಾದ ಹಲ್ಲು: ಕೋಱೆಯ ಮಸೆವುತ ಕೆಸಱು ಕೊಂಡರು ಬಿಡೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೩-೧). ೪. (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಕೋಱೆದಾಡೆ' ಪರಾ. **ಕೋರೆ**₂: ೨. ಆಫ್ರಿಕ ಖಂಡದೊಳಗಿನ ಆನೆಗಳ ಕೋರೆಗಳು ಏಶಿಯಖಂಡದೊಳಗಿನ ಆನೆಗಳ ಕೋರೆಗಳಿಗಿಂತ ಗಡುತರವೂ ಉದ್ದವೂ ಇರುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧). ೩. ಅದಕ್ಕೆ ಆದಿವರಾಹನಂತೆ ಕ್ರೂರವಾದ ಕೋರೆಗಳಿದ್ದುವು (ವಣಿಸ. ೯೦). 'ಕೋರೆವಿಾಸೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಱು₁]

ಕೋಱೆದಾಡೆ, ಕೋರೆದಾಡೆ (ನಾ). = ಕೋಱೆ ೩: ಕೋಱೆ ದಾಡೆಯ ನಿಱಿಯ ದೇಹದ ವೀರದಾನವರೆಸುವ ನಿಮಿಷಕೆ ಕಾಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿ. ೧೧-೮೨); ಇಳೆಯ ಕದ್ದಸುರನ ಕೋಱೆದಾಡೆಲಿ ಕೊಂದ (ಪುರಂದ. ೨-೩೬-೧); ಕಾರೊಡಲ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕೋಱೆದಾಡೆಗಳ . . . ಘೋರ ರಾಕ್ಷಸರವನ ಕೂಡೆ ಬರುತಿರ್ಪುದಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು (ಚಬಪು. ೪೨-೪೫); ಕುಪಿತವದನದ ಕೋಱೆದಾಡೆಗಳ ಕಾರೊಡಲ ವಿಪರೀತ ವಿಕ್ರಮ ಭಯಂಕರದ ವೀರಭಟರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೩). **ಕೋರೆದಾಡೆ**: ಭಾಳನೇತ್ರದ ರಕ್ತಗಂಗಳ ಮೇಳವೆನಿಸುವ ಕೋರೆದಾಡೆಯ . . . ಮಾಕಾಳಿ (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೬೮); ಪೌಲೋಮರೂ ನಿವಾತಕವಚರೂ . . . ಕ್ರೂರವಾದ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಭಯಂಕರರಾಗಿಯೂ . . . ಇರುವರು (ಕೃವಾಉ. ೧೬೬); ಒರ್ಪಂದಿ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಕೋರೆದಾಡೆಯ ಮಸೆದು ನುಗ್ಗಿ ಬಂದುದು ಕೊಲಲ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೯); 'ಉಗ್ರ' ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾದ ಉಗುರು ಮತ್ತು ಕೋರೆದಾಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೫೧೩). [ಕೋಱೆ + ದಾಡೆ]

ಕೋಱೆಬಾಯ್ (ನಾ). ಕೋರೆಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ; ಮೊನಚಾದ ದಾಡೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ: ಮಣ್ಣು ಕೆದಱಿ ಕೋಱೆಬಾಯ ತೆಱದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೫-೨). [ಕೋಱೆ + ಬಾಯ್]

ಕೋಱೆವಲ್, ಕೋರೆಹಲ್ಲು (ನಾ). = ಕೋಱೆ₃: "ದ್ರಂಷ್ಟ್ರಾ = ಕೋಱೆವಲ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೮೦). **ಕೋರೆಹಲ್ಲು**: ಸಹಸ್ರದಂಷ್ಟ್ರಃ, ಪಾಠೀನಃ – ೨ ಸಾವಿರ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಮಿಾನಿನ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೩); ಹುಲಿಯ . . . ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳು ಬಲು ಭಯಂಕರವಾಗಿ ತೋರುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೫). [ಕೋಱೆ + ಪಲ್]

ಕೋಟ್₁ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕೋಡು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕೋಡು]

ಕೋಟ್₂ (ನಾ). ಚಳಿ; ಶೈತ್ಯ: ದಿಱುದಿಂದಂ ಬೀಸೆ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಟೆಚ್ಚರಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ ಮೆಯ್ಮಱೆದವನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೬೨); ಆ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ವಿಲೋಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕೋಟಿಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕಲ್ಗಳೊಸರ್ತುವು (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೮ವ). [< ಕೋಡು₃]

ಕೋೞಿ₁, ಕೋಳಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೇಂಟೆ; ಕುಕ್ಕುಟ: "ಕುಕ್ಕುಟಂ ತಾಮ್ರಚೂಡಂ ಪದಾಯುಧಂ ಕೃಕವಾಕು ಕೋೞಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೫); ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿದ ತೆಱದಿಂ ಕಡಿಗಡಿಯಾಗಿರೆ ಪೋರ್ವುವೆರಡು ಕೋೞಿಗಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೫); ಕುಕ್ಕುಕೂ ಎಂದು ಕೋೞಿ ಕೂಗಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧); ಕೋೞಿಗಳೆರಡಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪೆಡೆಯಂ ಕಂಡು (ದಶಕು. ೧೧-೪೮). **ಕೋಳಿ**₁: ಕೋಳಿ ಕೂಗುವ ಮುನ್ನ ಏಳುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೬); ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು – ಇದು ಬಹಳ ಲಾಭಕರವಾದ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಉಪಕಸುಬು (ವ್ಯವಮು. ೬೮); ಕೋಳಿ ಕದ್ದೋನಿಗೆ ಸಜ; ತಲೆ ಹೊಡೆದೋನಿಗೆ ವಜ (ಗಾದೆ); ಕೋಳಿ ಕೇಳಿ ಮಸಾಲೆ ಅರೆಯುತ್ತಾರೋ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋೞಿ; ತುಳು. ಕೋರಿ; ಕೊಡ. ಕೋಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಡಿ]

ಕೋೞಿ₂ 'ಕೋಡಿ₁' ನೋ.

ಕೋೞಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ವಾನೀರಕಃ – ಮೊದೆ, ವಾಯುಸೋಲಿ, ಕೋೞಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೫೧). [?]

ಕೋೞಿಕುಟುಂಬ 'ಕೋೞಿಕುಟುಮ' ನೋ.

ಕೋೞಿಕುಟುಮ, ಕೋಳಿಕುಟುಮ, ಕೋೞಿಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಗ್ನಿಶಿಖೆ: "ಲಾಂಗಲೀ – ಕೆಂಗು, ನಸುಕುನ್ನಿ, ಕೋೞಿಕುಟುಮ" (ಔಷಧಿ ೧೪೩). **ಕೋಳಿಕುಟುಮ**: ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿಲಕೀರೆಬೇರು – ಇವಿಷ್ಟನು ನೀರಿನಿಂದ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೩ ಟೀಕೆ). **ಕೋೞಿಕುಟುಂಬ**: "ಕೋೞಿಕುಟುಂಬಮೆಂದೆನಲ್ಕಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಳಿಕುಯಿಂಬ ಮೆಂದ ನಕ್ಕು ಸುರಪಾಲಂಜಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦). [ಕೋೞಿ₃ + ಕುಟುಮ ?]

ಕೋೞಿವಾದ (ನಾ). ಹುಂಜಗಳ ಜಗಳ; ಕೋಳಿಕಾಳಗ: ಈಗಳು ಕೋೞಿವಾದಮಂ ನೋಡಿದಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಾರಣಋಷಿಯಪೇೞೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೪). [ಕೋೞಿ₁ + ವಾದ]

ಕೋೞಿವಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಷಟ್ಪದೀ – ಕೋೞಿವಾಲ" (ಔಷಧಿ. ೧೬೩). [ಕೋೞಿ₃ + ಬಾಲ₁]

ಕೋಟುರ್ 'ಕೋಟೂರು' ನೋ.

ಕೋಟೂರು, ಕೋಳೂರು, ಕೋಟುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೀರನೊಳಮ್ಬರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಕೋಱೂರ ತುಱುಗೋಳೊಳ್ ಸತ್ತ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ ೫೯-೨; 920). **ಕೋಳೂರು**: ಕನ್ನೂರು ನಾಡ ರಾಜಧಾನಿ ಕೋಳೂರ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಹೈಆಸಿ. ೧೫-೧೮೨; 1058); ಸುರಕುಜದಂತಿರಲೊಪ್ಪುತ್ತಿರುಹುದು ತಾಂ ಬಲ್ಲಕುಂದೆನಾಡದಱೊಳು ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪಜ್ಜೊಳುಗೊಂಬೆನೆ ವರಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧ ಫಳದಿ ಕೋಳೂರೆಸೆಗುಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೨; 1147).

ಕೋೞೂರ ಕೊಡಗೂಸು = ಕೋೞೂರಿನ ಕನ್ಯೆ ॥ ಕೋೞೂರಿನ ದೇವಾಲಯದ ಕಲ್ಲಿನಾಥನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಳಾದ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತೆ: ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ ತನ್ನುದರವೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋೞೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸಪು. ೧೯ ಸೂಚನೆ). **ಕೋೞೂರ್**: ತೊಱ್ಱೂರು ಮಲ್ಲುರ್ಪ್ಪನ್ನೆರಡು ಅಮ್ಮುವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೋೞುರ್ಪ್ಪನೆರಡು ಗಜ್ಜವೂರ ಮೂವತ್ತುಮನಾಳೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೬; 815).

[ಕೋೞ್ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೋೞ್ಕಂಪು (ನಾ). ಶೈತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಿಮಳ; ತಂಪು ಮತ್ತು ಸುವಾಸನೆ: ಕಿಂಜಲ್ಕದ ಕದಡುತ್ಪಲಪುಂಜದ ಕೋೞ್ಕಂಪಿನೊಳ್ಗಿಸಱ್ ನವವಿಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋೞ್ಕಂಪಿನೇೞ್ಗೆ ಪರ್ವವಿಲಸ] ತ್ಕಂಜ ಮಧುವಿಂದ ಮೊಗೆದೊಗೆದೇಂ ಜಲರುಹವನಮುವಾಗಿಯುಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಲೀಲಾವ. ೬–೫೧).

[ಕೋೞ್$_2$ + ಕಂಪು]

ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು$_1$, ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$, ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತಿವಿ; ಕೋಡಿನಿಂದ ತಾಟಿಸು; ಕೋರೆಯಿಂದ ತಿವಿ: ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಮತಿಭಯದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೪); ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ಪೆರ್ಮೊರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ಕೀಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೬೦); ಕೋಪಾಕುಳದಿಂ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ಕೆಂಡಂಗೆದಱಿತತುಳರೋಮಪ್ರರೋಹಂ ವರಾಹಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೮); "ಕೋಡುಕುಟ್ಟು-ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು-ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$**: "ಕೋಡುಕುಟ್ಟು – ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$**: ಮುಳುಗುಗೆ ಕೋಡುಗುಟ್ಟುತೆ ಜಲಾಶಯ ಮಧ್ಯದೆ ಕಾಡಕೋಣಗಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೩–೪೧). [ಕೋೞ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು$_2$, ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಎದೆಯ ಬಡಿತ; ಅತಿಭಯ: "ಕೋಡುಕುಟ್ಟನೆ ಭಯಮುದರ್ಕೆ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). **ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋೞ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_2$]

ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_1$ 'ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_2$ 'ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_1$, ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_1$, ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_1$ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆಸರು; ತಣ್ಣನೆಯ ಲೇಪನ: ಕತ್ತುರಿಯ ಕೋೞ್ಗೆಸಱೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨೦). **ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_1$**: ತನ್ನ ಮೂವರುಂ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳ ನಡಸಿ ಕಟ್ಟೆ ಕೊೞ್ಗೆಸಱ ಬಾವಿಯೊಳಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩–೧೬); ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ್ಕೊೞ್ಗೆಸಱನಱಸುತುಂ ಪೋಗುತಿರ್ದತ್ತು . . . ವರಾಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೬೪); ಇನಿತಱಿನಾದ ಕೊೞ್ಗೆಸಱಿನಾಱಿಸಿ ಪಾಂಥರ ಕಂತುತಾಪಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೦). **ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_1$**: ತನಿವಣ್ಣರಸಂಗಳ ಸೋನೆ ಸಾಱ ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್ಗಳನೀರ ಬೆಂಚೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೫); ಮೇಲೆಮೇಲೆ ತಂದೊಟ್ಟಿದ ಸಿರಿಕಂಡದ ಕೋೞ್ಕೆಸಱಿಂ ಪುದಿದು (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೧೫). [ಕೋೞ್$_2$ + ಕೆಸಱ್]

ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_2$ 'ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋೞ್ಮಗ, ಕೊೞುಮಿಗ, ಕೊಳ್ಮಗ, ಕೋಳ್ಮಗ (ನಾ). ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಮೃಗ; ಕ್ರೂರಮೃಗ: "ಚಮೂರುವೃಕಸೂಕರಾದಿ ಕೋೞ್ಮಗಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧–೬); "ವಿಷಮಸಿಂಹಂ ವ್ಯಾಘ್ರಸೂಕರಾದಿ ಮೃಗಮೆಯ್ದೆ ಕೋೞ್ಮಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೪೯–೧೪); ಅಲ್ಲಿ ಕೋೞ್ಮಗದ ವನೇಚರಾಧಿಪರ ದಾಯಿಗರತ್ತಣಿನಪ್ಪಪಾಯ ಕೋಟೆಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೧); ಸಿಂಹ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಗಳಪ್ಪ ಕೋೞ್ಮಗಂಗಳೆಂಬಿವು (ಚಾವುಂಪು. ೧೩–೨೨); ಅದಟಂ ಕೋೞ್ಮಗಮೊಂದನಿಕ್ಕಿದ ಪೊಡರ್ಪಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೬೧). **ಕೊೞುಮಿಗ**: ಬಳಸಿದ ಜೈನಜನಗಳ ಪಾಪದ ಕೊೞುಮಿಗವಿಂದೊಡಲೆಂದು ಮೊಳಗಿದನನಲ್ಪಾಂನೆರಡುವರೆ ಕೋಟಿ ದುಂದುಭಿಮೊಳಗು (ವರ್ಧಚ. ೧೨–೮೮). **ಕೊಳ್ಮಗ**: ಕರಿಗೆ ಕರಾಗ್ರಮಂ ನೆಗಪಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳ್ಮಗ ಕಿರ್ವರಲೆತ್ತಿ . . . ತೋಱಿದ ದೊಡ್ಡನೆ ಸನ್ನೆವೇಂಟೆಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ.೩-೪೬). **ಕೋಳ್ಮಗ**: ಅರಿಯಲ್ಕಾಟಿಸಿದರ್ ನಿಜ ಶರಬಲಮಂ ಸಲಗ ಕೋಳ್ಮಗಂಗಳ ಪಿಂಡೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೧–೩೬); ಋಷಿಸಂಗ ಮಂಗಲದಿ ತಿಂಗಳೊಂದಂ ನಿಂದು, ಕೋಳ್ಮಗಗಳಟ್ಟುಳಿಯ ಕೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೮–೨೨೩). [< ಕೊೞ್ಮಗ]

ಕೋೞ್ಮದುಳ್ 'ಕೊೞ್ಮದಳ್' ನೋ.

ಕೋೞ್ಮೊಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡು ಮೂಡಿದಂತಾಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಸಂತೋಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖವುಳ್ಳದಾಗು: ಬೀರದೇೞ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಗೞೆ ಮಗಂ ಮಗನೆನೆ ಪುಟ್ಟಲೊಡಂ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ೞ್ಮೊಗಗೊಂಡುದು ಭುವನ ಭವನಮರಿಕೇಸರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೨). [ಕೋೞ್ಮೊಗ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋೞ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಬಿನ ತುದಿ. ೨. ಶಿಖರದ ಅಗ್ರಭಾಗ. ೧, ೨: ಕೋಡುಮೊನೆ – ಕೋೞ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು, ಮಾೞ್ಕಟ್ಟೆ, ಕೋೞ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕೋೞ್$_1$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕೌ

ಕೌಂಕಲು (ನಾ). ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಹಾನಿ: "ಕೌಂಕಲಿನ್ನಲ್ ಕ್ಷಯಂ" (ಕಶರ. ೩೦). [ಕೌ ? + -ಕಲ್ಲು$_3$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಕೌಂಕುಳ್ 'ಕವುಂಕುೞ್' ನೋ.

ಕೌಂಕುೞ್ 'ಕವುಂಕುೞ್' ನೋ.

ಕೌಂಗು 'ಕವುಂಗು' ನೋ.

ಕೌಂಗುಮರ (ನಾ). ಅಡಿಕೆಮರ: ಕೆಲವು ಕೌಂಗುಮರದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದರೆ ಇನ್ನು ಹಲವು ತುಂಬೆಗಿಡದಷ್ಟು ಕಿರಿಯವು (ಧೂಮಮ. ೧೦).

[ಕೌಂಗು (< ಕವುಂಗು) + ಮರ$_1$]

ಕೌಂಚು 'ಕವಿಚ್ಚು₁' ನೋ.

ಕೌಂಟರ್ (ನಾ). (ಅಂಗಡಿ, ಹೋಟಲು, ನಾಟಕಶಾಲೆ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಂದ) ದುಡ್ಡನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಹಣ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಜು: ಹೋಟೆಲ್ಲಿಗೆ ತಿರುಗಿದಾಗ ಕೆಳಗೆ ಕೌಂಟರಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಯೊಂದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರಹತ್ತಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೬); ಕೌಂಟರ್ ಬಳಿ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಟಿಕೇಟುಗಳೆಲ್ಲ ಮಾರಾಟವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬೨ [← ಇಂ. Counter]

ಕೌಂಡಿಕ (ನಾ). (?) : ಅಂತಪ್ಪ ದೇಹಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಿ, ಅದ್ವೈತಿ, ಲಕ್ಷ, ಅಂತರ್ಲಕ್ಷ, ಭಕ್ತಿ, ಕೌಂಡಿಕಗಳೆಂಬುದೀಗ ತಾಪತ್ರಯಾಗ್ನಿಯ ನೋಕೊಂಡಿಪ್ಪ ಸಂಸಾರ ವಿಷಯರಸ (ಕಲ್ಯಾಣಾಂ. ೧೮-೧೧೧). [?]

ಕೌಂಡಿನ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೊರ್ವ ಮುನಿಪಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಕೌಂಡಿನ್ಯಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬ ಋಷಿಯ ಗೋತ್ರ, —ವಂಶ: ಕೌಂಡಿನ್ಯಗೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಇವರು (ಸಂಗೀತ. ೨). [ಕೌಂಡಿನ್ಯ + ಗೋತ್ರ]

ಕೌಂಡೆ 'ಕವುಂಡೆ' ನೋ.

ಕೌಂತಲ (ಗು). ೧. ಕುಂತಲದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಂತಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಭಾಷೆ: ಪ್ರಾಕೃತ ಚಂದ್ರಿಕಾಕಾರನು 'ಕರ್ಣಾಟ', 'ಹೈವ', 'ಕೌಂತಲ' ಭಾಷೆಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕೌಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ರೇಣುಕೆ: "ದ್ವಿಜಾ, ಹರೇಣು, ರೇಣುಕೆ, ಕಾಂತೀ, ಕಪಿಲಾ, ಭಸ್ಮಗಂಧಿನೀ — ೬ ರೇಣುಕಾ ಎಂಬುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದ ಹೆಸರು; ತಕ್ಕೋಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೨). [ಸಂ. ಕೌಂತೀ]

ಕೌಂತಿಕ (ನಾ). ಕುಂತವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಯೋಧ. [ಸಂ.]

ಕೌಂತೇಯ (ನಾ). ಕುಂತಿಯ ಮಗ; ಪಾಂಡವ: ಕೌಂತೇಯರಂ ಮತ್ಸರದಿಂ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ತೊಳ್ಳನೆ ತಿರಿಪಿದ ಸೊರ್ಕಿಗಳೇನಾದುವು (ಗದಾಯು. ೭-೧೯); ಕೌಂತೇಯನಂ ತಜುಬಲಹಾಯ್ದು ವೃಷಕೇತು ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬); ಕೌಂತೇಯಂ ಚಿಂತಾಶಂಕಮಂ ವಿವೇಕ ಜಳದಿಂ ತೊಳೆದು ವಿಮಳಮನಸ್ಕನಾಗಿ (ಶಬಶಂ. ೪-೯೯ವ). [ಸಂ.]

ಕೌಂದ (ಗು). ಕುಂದಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನ. [ಸಂ.]

ಕೌಂದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕೌಂಸಲ (ನಾ). ಸಲಹೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ. 'ಕೌಂಸಲದಾರ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Counsel]

ಕೌಂಸಲದಾರ (ನಾ). ಸಲಹೆ ಕೊಡುವವನು; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ: ಮೈಯೊರು ಕೌಂಸಲದಾರರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೨). [ಕೌಂಸಲ + -ದಾರ್]

ಕೌಂಸ್ತುಭ (ನಾ). = ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಿತ ಸುಜನಜನ ಸಂರಕ್ಷಣ ಶ್ರೀವತ್ಸ ಕೌಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಸ್ತುಭ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮ (ಹರಿಸಾ. ೮). [< ಸಂ. ಕೌಸ್ತುಭ]

ಕೌಕ್ಕುಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ, ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕುಕ್ಕುಟ ವ್ಯಾಪಾರಿ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಾಲಿನ ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ, ಹಿಂಸೆಹೊಂದುವವೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷು, —ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೩. (ಆಲಂ) ಜಂಭದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಡಾಂಭಿಕ; ಡಂಭಾಚಾರದವನು. ೪. "ಡಾಂಭಿಕನು ದೂರದವರಿಗೆ ನೋಟವಿಲ್ಲದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕೌಕ್ಷೇಯ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಉದರದ. (ನಾ). ೨. ಒರೆಯ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಕತ್ತಿ, —ಖಡ್ಗ: ಇಂದ್ರಾಯುಧವನುಗ್ರಾಕ್ಷಕರಕೌಕ್ಷೇಯವರನಂ ತನ್ನಿ ಅತಿಥಾರೇಯನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸವ. ೫೯-೩೯). [ಸಂ.]

ಕೌಕ್ಷೇಯಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: "ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶ, ಕರವಾಳ, ಖಡ್ಗ, ಕೌಕ್ಷೇಯಕ . . . ಮಂಡಲಾಗ್ರಂ — ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೪); ತದೀಯ ಕೌಕ್ಷೇಯಕ ಧಾರಾವಿದಾರಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಾರ್ದ ಶರಾಚಾರ್ಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ವ); ಅಕಟ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಿಯೆ . . . ನಾರಕದೊಳರ ಮನೆ ನಿನಗೆ ಕೌಕ್ಷೇಯಕದ ಹತಿ ಗಡ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕೌಗುಡಿದ (ನಾ). (?) : ಬೆಳ್ಳಣಿಗೆಯುಳೊನ್ನುಮಟವಿಜ್ಲಿ [ಕೌ] ಗುಡಿದ ಎವ(೦)ಲ್ಲಲ್ಲೊನ್ನು ದೇಗುಲಕೆ ಒನ್ದು ಗದ್ಯಾಣವದಿತ್ಯಜ್ಜಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತೊನ್ದು ಈಸ್ವರಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರಣ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೮; 933). [?]

ಕೌಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೋರಲು ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಮುಖ, ಎದೆ ಕೆಳಗಾಗುವಂತೆ ಬೀಳಿಸು: ತಕ್ಕೆಯಲಿ ಕೃತಕಾದ್ರಿಗಳ ಕೌಚಿಕ್ಕಿದನು (ತೊರಠಾ. ೫-೪-೧೫). ೨. ಬೋರಲು ಹಾಕು.

ಕೌಚಿಕ್ಕಿಕೆಡೆ = ಬೋರಲಾಗಿ ಬೀಳು: ತೊಡೆಮುಜಿದು ಕಡುಗಲಿಯೂ ಕೌರವನಂದು ಕೌಚಿಕ್ಕಿಕೆಡೆದನು ಧುರಧರಣಿಯೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೦-೧೨೧). [ಕೌಚು (< ಕವಿಚು) + ಇಕ್ಕು]

ಕೌಚಿನಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಖಡುಗ ತೋಮರ ಯಿಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟೇರು ಕೊಂತ ಕಕ್ಕಡೆ ಸಬಳ ಸೆಲ್ಲಹಂ ಕೌಚನಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಚನಖ]ಸುರಗಿ ದಡಿ (ಸೋಮಚ. ೫-೨೬). [< ಸಂ. ಕೌಕ್ಷೇಯಕ]

ಕೌಚಿಮ (ನಾ). ತೊಗಲನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಕೆರೆಯುವ ಅರ: "ಅರಾ ಚರ್ಮಪ್ರಭೇದಿಕಾ . . . ಕೌಚಿಮ ಹೆಸರು, ತೊಗಲನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಕೆರೆಯುವ ಅರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦). [?]

ಕೌಚು₁ 'ಕವಿಚು₁' ನೋ.

ಕೌಚು₂ 'ಕವಿಚು₂' ನೋ.

ಕೌಜಲು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕೌಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕೌಟ (ಗು). ೧. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗುಡಿಸಲಿಗೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. [ಸಂ.]

ಕೌಟತಂತ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗ]ಬಿಂಬಾಗಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು (?) : ಚತುರ್ಮುಖತಂತ್ರ, ಮಲಯತಂತ್ರ . . . ಕೌಟತಂತ್ರ . . . ಸರ್ವಶೇಖರ ಮಹಾವಿದ್ಯೆ, ಮಹಾಸಾರಮೆಂದು ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕೌಟ ? + ತಂತ್ರ]

ಕೌಟತಕ್ಷ (ನಾ). ಊರಿನವರಿಗೆ ಅಧೀನನಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿ: "ಕೌಟತಕ್ಷಃ, ಅನಧೀನಕಃ - ಒಬ್ಬನ ಅಧೀನನಾಗದೆ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿಯವನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಕೌಟಲು (ನಾ). ಕಿತಾಪತಿ; ಕೊಂಕು (?) : ಕೈಲಿ ಹರಿಯದಿದ್ದರೂ ಕೌಟಲು ಘನ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕೌಟಿಲ್ಯ]

ಕೌಟವಿ (ನಾ). ನಗ್ನಳಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಬತ್ತಲೆ ಹೆಣ್ಣು : ಸ್ಕಂದಂಗೆ ಚಕ್ರಂಗೊಳೆ ಹರಿ ಗಿರಿಜಾಕಾಂತೆ ನಗ್ನತ್ವದಿಂ ಕೌಟವಿ ಬಂದಡ್ಡಂ ನಿಲಲ್ ಚೀ ಸುಡುಸುಡು ತೊಲಗೆಂದಾ ಮುರಧ್ವಂಸಿ ಪೇಸುತ್ತವೆ ತಿರ್ಯಗ್ವಕ್ತ್ರನಾಗಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೯೨).

ಕೌಟವಿಯಾಗು=೧. ನಗ್ನಳಾಗು; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಬರಿದಾಗು ; ಶೂನ್ಯವಾಗು : ಆ ಕೀಶಸಂಶೋಧನಾ ಕೋವಿದರ್ ತಡವಿದರಹಸ್ಪತಿಯ ಕದಿರಾಳ್ಗಳಂ ಕೂಡಿ ಪಗಲನೆತ್ತಿತ್ತಲುಂ, ಕೌಟವಿಯಾಗೆ ಕಣ್ಣಟವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೬–೧೧೨). [< ಸಂ. ಕೋಟವೀ]

ಕೌಟವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಶೂನ್ಯತ್ವ. ೨. (ಅಲಂ) ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?) : ಭಾವ್ಯಮೇ ತಾಂ ತಾಯತಂದೆಯ ವಶದ ಪೆಣ್ಗೆ ಸೇಹ್ಯಮಲ್ಲಂಜುವೆನೆನಲ್ ಮುನಿಗೆ ತನಗೆ ಕೌಟವ್ಯದ ಕೊರತೆ ಬಪ್ಪದೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಮಿಾರಲುಗ್ರಕಿರಣದಲುರುಹುವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೨೯–೪೪). [< ಕೌಟವಿ ?]

ಕೌಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉರುಳುಹಾಕಿ ಅಥವಾ ಬೋನುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವವನು. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು, ಅವುಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಕಸಾಯಿಗಾರ. ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ವಂಚಕ. [ಸಂ.]

ಕೌಟಿಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು. ೨. ಕೊಂಕುಸ್ವಭಾವ ; ಕಪಟ; ಮೋಸ. ೧, ೨ : ಚಂದ್ರನೊಡನೆ ಪುಟ್ಟಿದುದಜೆಂ ಕೌಟಿಲ್ಯಮುಂ (ಗದಾಯು. ೯–೬೨). ೨. ಅಬ್ಬೆ ಕೌಟಿಲ್ಯದಿಂ ರಾಜ್ಯಮನೀ ರೇಟಬ್ಬುಮಂ ಬೇಡಿದಳ್ (ಪಂಪಾಮಾ.೬–೧೪೩); ಅವನನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಯುದ್ಧ ಕೌಟಿಲ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೯). ೩. ಕುಟಿಲ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಮೋಸಗಾರ ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಕೌಟಿಲ್ಯರೇಗೆಯ್ಯರೋ (ಜಗವಿ. ೫–೫೯). ೪. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವನ ಹೆಸರು; ಚಾಣಕ್ಯ. ಕೌಟಿಲ್ಯಾದಿ ನೀತಿಜ್ಞರು ರಾಜರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಮಕ್ಸ್ವರ. ೧೦೬ ಪೀಠಿಕ). [ಸಂ.]

ಕೌಟಿಲ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಪಟದ ನಡತೆ; ಮೋಸದ ವರ್ತನೆ. ೧, ೨ : ದಂತಪ್ರದಾತಿರಾಗತೆ ಕುಂತಳ ಕೌಟಿಲ್ಯವೃತ್ತಿ ಪಿಂಗಿದುದಬಲಾ ಸಂತತಿಗೆ ಪಯಃ ಕೇಳಿಯೊಳಿಂತುಂ ನಿರ್ಮಲರ ಸಂಗದಿಂದಾಗದುದೇಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೬–೧೯೫). [ಕೌಟಿಲ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೌಟುಂಬರ (ನಾ). ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕ ಕೌಟುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವಿಧದ ವಸ್ತುಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬ ಮಲಿಂದ.). [?]

ಕೌಟುಂಬಿಕ (ಗು). ೧. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ : ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೨೩). 'ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಹಾರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗೃಹಸ್ಥ ; ಕುಟುಂಬವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು ; ಕುಟುಂಬದ ಯಜಮಾನ : ಕೌಟುಂಬಿಕ. ಮಕ್ಕಳ ಮಾಣಿಕದ ಕಣಿ ಸಿಕ್ಕಿ ನೀ ಚೊಕ್ಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ (ಮುಂತಿಗಾ. ೫೧–೬). [ಸಂ]

ಕೌಟುಂಬಿಕವ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಹಾರ, —ಕೆಲಸ ; ಮನೆವಾರ್ತೆ : ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇದೇ ವಿವೇಕಯುತವಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಅವನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿದ್ದನು (ತುಸರು. ೩೯೦). [ಕೌಟುಂಬಿಕ + ವ್ಯವಹಾರ]

ಕೌಟಿ 'ಕವಡೆ₁' ನೋ.

ಕೌಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕದಂಬಮರ, ಕಡವಾಲದಮರ, ಕೌಡಯಾಲ . . . ಕಡವಳ (ನ್ಯಾಪಿಗಿ. ೬–೧೨೪). [?]

ಕೌಡಿ 'ಕವಡು₁' ನೋ.

ಕೌಡಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಠಕ್ಕ (?) : ಕಿಡಿಗೆದಜಂ ಪುಷ್ಕರನ್ಯಹಾತ್ಮಜನೊಡನೆ ಕಲಿಮುಹವಾತದೆಂಬವ ಜಡಿದು ಕೈದುವನೆಂದ ನುಡಿ ನುಡಿ ಕೌಡಿಕಾರ ನೃಪ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೬೮).

[ಕೌಡಿ (< ಕವಡು₁) + -ಕಾರ₁ (< -ಕಾಜ)]

ಕೌಡಿಕೆ 'ಕವಡಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೌಡೆ₁ 'ಕವಡೆ₁' ನೋ.

ಕೌಡೆ₂ 'ಕವಡೆ₂' ನೋ.

ಕೌಣ (ನಾ). ಜೊಂಡು ; ಅಪು. 'ಕೌಣಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ಕೌಣ]

ಕೌಣಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಜೊಂಡು ಅಥವಾ ಆಪಿನಕಡ್ಡಿ ; ಲಾಳದಕಡ್ಡಿ : ಬಾನೆಯಂತಾ ಬಾಯಿದೆರೆಯೆ ಬಾಯಿ ತುಟಿಯು ಮಿಾರಿದ ಹಲ್ಲು ಕೌಣಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಕೈಕಾಲು ಆ ನಳರಾಜ ತಾನು ಯಿಂತಾ ರೂಪೂ ಧರಿಸಿದ (ಯನಳ. ೧೧೧). [ಕೌಣ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೌಣಪ (ನಾ). ೧. ಹೆಣವನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ಚಾರುತರ ಲಿಂಗದಾಕಾರಮಂ ಮನಮೊಸೆದು ದಾರುವಿಂದಂ ರಚಿಸಿ ಕೌಣಪಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಮೇರೆ ಮಿಾಜಿದ ಮನೋರಾಗದೊಡಗೂಡಿ ದೇಹದೊಳೆಯ್ದೆ ತಾಳ್ದು (ಆರಾಚ. ೪–೧೭). ೨. ನೈಋತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ ; ನಿಋತಿ : ಎಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಕೃಪಾಣದಿಂ ಕೌಣಪನನೀ ಪಾಶದಿಂ ಜಲೇಶನಂ . . . ಗೆಲ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೬–೨೮೮). 'ಕುಣಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌತ₁ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಟುನೆಪ ; ಸೋಗು : ಏನೋ ಹೋಗಲಿ ಅಂತ ಇದ್ದರೆ ಕೌತ ತೆಗೆತಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೌತ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಮದ್ದಳೆಯ ಚಚ್ಚರಿಯ ಕೌತಂಗಳ ಸದ್ದುಗಳಿಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೮) ; ಘನ ಕೌತ ಚಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಚೌಪದಂಗಳಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೨೩–೯೩). [?]

ಕೌತುಕ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಅದ್ಭುತವಾದದ್ದು ; ವಿಸ್ಮಯಕರವಾದದ್ದು; ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾದದ್ದು : ಶುಕಶಾರಿಕಾದಿವಿಹಗಪ್ರಕರಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ದ ವಚನಮಂ ನುಡಿವುದು ಕೌತುಕಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ.೬೪); ನೋಡೆ ಕೌತುಕಮಿಾ ಕೂಸಿನ ಸಾಸಂ (ಜಗವಿ. ೩–೩೦) ; ಪುರದ ತಿರುವೀಥಿಯೊಳೀನಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆನದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಮದೊಂದು ಕೌತುಕಮದೊಂದು ವಿಪರೀತಂ ಚಿತ್ತೈಸು (ನಂಬಿರ. ೨–೬೯) ; ಆದರೆ ಆ ಮಾತುಗಳು ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಕೌತುಕವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೮) ; ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೊಂದು ಕೌತುಕದ ಕನ್ನಡಿ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೨೯). ೨. ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರವಾದ ಇಚ್ಛೆ ; ಕುತೂಹಲ : ಸಕಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಭಾಂಡೋದರದೊಡೆದುದಿದೆಂತಪ್ಪ ಕೋಳಾಹಳಂ ಕೌತುಕದಿಂದ್ರಂ ಪಾಯ್ದುನಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೩). ೩. ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅಥವಾ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ವಿಷಯ ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿ : ಒಲವರವೆ ಕೌತುಕವು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಗೆ ಮಲಗುವ ವಿಷ್ಣು ವಿದುರನ ನಿಳಯದೊಳಗೊಕ್ಕುಡಿತೆಹಾಲಲಿ ಹಸಿವ ನೂಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೧೪) ; ಭೂತಳಾಧಿಪ ಚಿತ್ತವಿಸು ಖಳ ಕೌತುಕದ ಕಾಳಗದಿ ಗೆಲುವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೨೦) ; ಕೇಳಿರೈ ಕುಶಲವರು ಕಪಿಗಳ ಕಾಳಗದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೫–೧).

೪. ಉತ್ಸವ; ಹಬ್ಬ: ಕೌತುಕದಿಕ್ಕೆ ಕಾಮದ ನೆಲಂ . . . ದ್ಯೂತದ ಗೊಟ್ಟು ನೋಡಲೆಸೆದತ್ತು ಸದಾ ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹರಿಶ್ಚ. ೨-೯೨). ೫. ಸಂತೋಷ; ಸುಖ; ಆನಂದ. 'ಕೌತುಕ ಜನಕ' ನೋ. ೬. ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ; ವಿನೋದ. 'ಕೌತುಕ ಪರಾಯಣ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಕೌತುಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ವಿಷಧರನೆಳ್ಚತ್ತು ಕಣ್ದೆರೆದು ಮುಂದಿರ್ದ ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ (ಗಿರಿಜಾ. ೨ ಕಥಾಗ); ಮೋಹದ ಮಹಿಮೆಗೆ ಮರವಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯ ಭರಕ್ಕೆ ಕೌತುಕಂಗೊಂಡಗಲಲಾಜದ ಮಗಂಗೆ ಮಿಗೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಬಸವ. ೪-೪೬); ಪರಶಿವನ ಕಾರುಣ್ಯದಿರ ವಿನ್ನದೆಂತುಟೋಯೆನುತ ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೫-೩೮). [ಕೌತುಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ವಿಸ್ಮಯ ಪಡಿಸು: ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜನಾರ್ಧನನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ತಮಂ ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬ ವ). [ಕೌತುಕಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೌತುಕಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ವಿಸ್ಮಯಪಡು: ಸಂತೋಷದಿಂ ಸ್ತೋತ್ರಂಗೆಯ್ಯೆ ಕೇಳ್ದು ಕೌತುಕಂದಾಳ್ದು ಗಿರಿರಾಜನುಂ ಮೇನೆಯುಂ ಇರ್ದು (ಗಿರಿಜಾ. ೪-೪೮ ವ); ಕೇಳ್ದು ತದೀಯ ಮಸ್ತಕದ ಮಾಣಿಕಮಂ ನಡೆನೋಡಿ ಕೌತುಕಂದಾಳ್ದಿದನರ್ಘ್ಯಮೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೪). [ಕೌತುಕ + ತಾಳ್$_1$]

ಕೌತುಕಂಬಡು, ಕೌತುಕಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಕೌತುಕಂದಾಳ್: ಎನ್ನ ಕೊತ್ತಿನ ಮಗಂ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರಮುಂಟೆಂದಾಸುರಂ ಮಸಗಲಾ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೬-೭೧); ಅಂತೊಳ ಪೊಕ್ಕು ಮಹಾಸ್ಥಾನಮಂ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೪ ವ). **ಕೌತುಕಪಡು**: ಈಗ ಅರ್ಥವಾಯಿತು ರತ್ನಳಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಕೌತುಕವೂ ಆಯಿತು ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೌತುಕಪಡುವಂಥದೇನಿದೆ? (ಕುಸುಮ. ೧೩೯); ತಾಲೀಮು ನಡೆಯುತಿದಾಗ ನನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಭಿನಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಳಿದವರು ಕೌತುಕಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಹೇಮಂತ. ೩೫೪). [ಕೌತುಕ + ಪಡು$_1$]

ಕೌತುಕಜನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಪ್ರೀತಿ ಜನಕ: ಪ್ರಕಟತರಂ ಶಬ್ದಂ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಮತಮರ್ಥಮರ್ಥದೃಷ್ಟಿಮನಃ ಕೌತುಕಜನಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೮). ೨. ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ: ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೌತುಕಜನಕ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕೌತುಕ + ಜನಕ]

ಕೌತಕಪಡು 'ಕೌತುಕಂಬಡು' ನೋ.

ಕೌತುಕಪರಾಯಣ (ಗು). ವಿನೋದಪ್ರಿಯ; ವಿಲಾಸಿ: ಈ ಕೌತುಕಪರಾಯಣ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಿಯ ಯುವಕನನ್ನು ತಾಯಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿಸಿ ಸ್ನೇಹವರ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪತ. ೩೯೨). [ಕೌತುಕ + ಪರಾಯಣ]

ಕೌತುಕಪ್ರೇರಿತ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಹೊಂದಿದ, —(ನೋಡುವಂತೆ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುವಂತೆ) ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಪೌರವನಾಂತರಾಳದೊಳಗೊರ್ಮೆ ವಸಂತವಿಲಾಸ ಕೌತುಕಪ್ರೇರಿತಮಾನಸಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೯). [ಕೌತುಕ + ಪ್ರೇರಿತ]

ಕೌತುಕಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಉಪಾಯ, —ತಂತ್ರ: ಕುಲಯುತನು ಕೋವಿದನು ಕರುಣಾಜಲಧಿ ಕೌತುಕ ಯುಕ್ತಿವಿದನೆಂದಿಳೆ ಹೊಗಳುತಿರಲದುವೆ ಕೇಳ್ಳ ಸ್ವರ್ಗ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೦). [ಕೌತುಕ + ಯುಕ್ತಿ]

ಕೌತುಕಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಜನಕವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ; ಅದ್ಭುತ ವಾದ ನಿರ್ಮಾಣ: ಆ ವಧು . . . ಕಂಜಭವನ ಕೌತುಕಸೃಷ್ಟಿ ಮನೋಜಸಿದ್ಧ ಸಂಜೀವನಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೬). [ಕೌತುಕ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಕೌತೂಹಲ, ಕೌತೂಹಳ (ನಾ). ೧. (ನೋಡುವ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುವ) ಬಯಕೆ; ಆಸೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಅದ್ಭುತ. ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯದ ದೃಶ್ಯ; ವಿಸ್ಮಯಜನಕವಾದ ವಿಷಯ. **ಕೌತೂಹಳ**: ೪. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಯಿಂದುಂಟಾದ ಚಿಂತೆ, —ವ್ಯಥೆ: ಅಂತು ಪಿರಿದುಮುಬ್ಬೆಗದಿಂ ನಿಮಗಿನಿವಿರಿದು ಕೌತೂಹಳಮಾರಿಂದಾದುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೧ ವ); ಪುತ್ರಮೋಹ ರಸಾಸ್ವಾದನ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ ವೆನುತುಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದಳಾರ್ಗೆ ಪುಟ್ಟದೊ ಸುತವ್ಯಾಮೋಹ ಕೌತೂಹಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕೌತೂಹಳ 'ಕೌತೂಹಲ' ನೋ.

ಕೌದ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಉಣ್ಣೆಯ ಶಾಲು; ದಾವಳಿ; ಸಕಲಾತಿ: ಕೌದದ ಗುಣ – ಕೌದವೆಂದರೆ ಸಕಲಾತಿ, ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ವಾತಶ್ಲೇಷ್ಮಹರ (ಪಕವ್ಯ. ೩೬). [?]

ಕೌದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕೌದ್ರವೀಣ (ನಾ). ಹಾರಕವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ; ಹಾರಕ ವನ್ನು ಬಿತ್ತಿರುವ ಜಮೀನು: "ಪೌದ್ಗೀನಂ, ಕೌದ್ರವೀಣಂ – ಈ ೨ನ್ನು ಆದಿಪದದಿಂದ ಮಾಸೂರೀಣಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು . . . ಹಾರಕ, ಮಸೂರಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಆಯಾ ಧಾನ್ಯಗಳು ಬೆಳೆಯುವ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬); ಲೀಲೆಯಿನಜ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದುವು . . . ಕ್ಷೈರೀಣಂ ಕೌದ್ರವೀಣಮೌಮ್ಯಂಯವ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೮೯). [ಸಂ.]

ಕೌನೆರಳು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕೌನೆಳಲು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕೌಪ, ಕಯಿಪು, ಕೈಪ, ಕೈಪು, ಕೋಪು, ಕೌಪು (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: ಶಿಪನತಿಥಿರೂಪದಿಂದಕಳಂಕನೆಡೆಗೆಯ್ದು ಕುಟಿಲ ಕೌಪಂ ಕೊಟ್ಟು (ಲಶಿಚಂ. ೩೫-೬); ಸತೀಪುತ್ರಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತ್ಯಾಗಮಂ ಮಾಡಿ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಕೌಪಗಳ ಕೊಲಗಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೧೧); ದಂಡಕೋಲಿನ ತುದಿಗೆ ಹಿಂದುಕೌಪವ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಡೆಯರ ಕಂಡು ಮಿಡುಕುವ ಯೋಗಿಯ ಮಂಡೆ ದೋಳೆಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೦). **ಕಯಿಪು**: ಕಟ್ಟಿದ ಕಯಿಪು ಖಟ್ವಾಂಗ . . . ಕಾಶಿಯ ಧೂರ್ಜಟಿ ಬಂದು ನುಡಿದ ಸ್ವಪ್ನದಲಿ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೩೦). **ಕೈಪ**: ಪರಿತಂದು ಕೈ[ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಪವನು ತಡೆಯದೆ ತಾರೆಂದು ತವಕದಿಂ ದೇಡುತಿರಲು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೨-೨೬); ಕೈಪ ಮೂರ್ಮೊಳದೊಳಗೆ ಬಿಗಳ ಕೂರೆ ತುಂಬಿದೆ ನೋಡೆಯವ್ವ (ಕರಿಕ. ೫೦-೭); ದಾಯಿಕಟ್ಟ, ಕೈಪ ಬಿಗಿದು ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ದಾಳುವುದರಲ್ಲೇನು ಸೊಗಸು? (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೫). **ಕೈಪು**: ಕೈಯ ಕಮಂಡಲ ಬೋಳಾದ ಮಂಡೆ ಕಾವಿಯ ಕೈಪು ಪೊದೆದ ಖಂಡವಸನ (ರಾಮವಿ. ೧೨-೧೪). **ಕೋಪು**: ಮಹಲು ನೋಡಿ ಮನೆ ಹೋಳ್ಗರೆ ಕೋಪು ಕಟ್ಟೆ ಒಲೆಯ ಮುಂದೆ ಕೂತಿದ್ದ (ಗಾದ).

ಕೌಪು: ಕೌಪು ಕಾಷಾಂಬರವ ಕಟ್ಟಿ ಮಂಡೆ ಬೋಳಾದರೇನಯ್ಯ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕರ (ಅವಹಂ. ೧೯೬-೪೯೫); ಕಂಬಳಿಯ ಕೌಪ ಕಟ್ಟಿದ ಮತ್ತೆ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೪); ಕೌಪು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವು ವರ ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ದಂಡಮುಂಜಿಯನಾ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮನು ಕೊಡೆವಿಡಿದಲ್ಲಿಗೈತಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೦-೧೫); ಮುನಿವರರು ಕೇಳುತ ಕೌಪುಗಳ ಕಿತ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೨-೪-೨೯). [< ಸಂ. ಕೌಪೀನ]

ಕೌಪೀನ (ನಾ). ೧. = ಕೌಪ: "ಕಚ್ಚುಟಂ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೯); ಘನಧೈರ್ಯಕನಕಾಚಲಮಡರಿ ಸುಜ್ಞಾನನಿರ್ಮಲ ದೇವಗಂಗೆಯಲಿ ಇಳಿದು ಸ್ನಾನಂಗೈದು ಧೃತಿಯಂದಳೆದ ಮನ ಕೌಪೀನಮನೊಲಿದಳವಡಿಸಿ (ಗಗತಾ. ೧೬-೧೯). ೨. ಗುಹ್ಯಾಂಗ; ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ೩. ನೀಚವಾದುದು; ಅಧಮವಾದುದು; ಕ್ಷುದ್ರ. ೪. (ಅಲಂ) ತಪ್ಪುಕೆಲಸ; ಅಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲಸ; ವಿಹಿತವಾದ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕೆಲಸ: "ಭಿನ್ನಕಾರ್ಯದಲಿ ಗುಹ್ಯದಲಿ ಕೌಪೀನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೨); "ಅಧಮಂ ಗುಹ್ಯವು ಭಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಿವು ಕೌಪೀನಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಕೌಪೀನಧಾರಿ (ನಾ). ಕೌಪೀನವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಆಗಳವರ್ಗಳಾ ರೂಪಿನೊಳದಂ ನೆಗಟಲಂಜಿ ವಲ್ಕಲವಸನರುಂ ಕೌಪೀನಧಾರಿಗಳುಂ . . . ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ). [ಸಂ. ಕೌಪೀನಧಾರಿನ್]

ಕೌಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೌಪುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೌಪೀನವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸು: ತಟ್ಟ ಸಚ್ಚನೆ ಸೀಳಿ ಕಿಚಿದನದಜಿಯೊಳು ಕೌಪುಗಟ್ಟಿ (ಸೋಮಚ. ೫-೫೩). [ಕೌಪು (< ಕೌಪ) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೌಪುದಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೌಪುಗಟ್ಟು: ಕೌಪುದಳೆದುದ್ಧೂಳಿಸಿ ತನುವಿನೊಳು ಭಸಿತಮಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೬-೩೮). [ಕೌಪು (< ಕೌಪ) + ತಳೆ$_1$]

ಕೌಬಿನಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮೇಲ್ ಮೋಗೆ ಹುಲ್ಲು; ಕೌಬಿನಹುಲ್ಲು (ಮೈಐಗ. ೨೦-೩೬೦). [ಕೌಬು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೌಬೇರ (ಗು). ೧. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ, —ಕುಬೇರ: "ಶಶಿ ಕೌಬೇರ ಸಮೀರ ಕಾಲಮುನಿ . . . ಯಾಗನೃಪನುಂ ಸೋಮಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೨೬); ಒಂದು ಹರ ಹಿಡಿವಂಬು ಶಕ್ರನದೊಂದು ಕೌಬೇರಾಗ್ನಿ ವಾಯುವದೊಂದು ಪಾರ್ಥನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ತುಂಬಿಹವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಕೌಬೇರಿ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ದಿಕ್ಕು; ಉತ್ತರ; ಬಡಗಲು: "ಕೌಬೇರಿ ಯುತ್ತರಮುದೀಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೯). [ಸಂ. ಕೌಬೇರೀ]

ಕೌಮಾರ (ಗು). ೧. ಕುಮಾರಿ ಅಥವಾ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ. ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸೇರಿದ; ಷಣ್ಮುಖನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಶೈಶವ; ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಐದನೆಯ ವಯಸ್ಸು ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ. 'ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ' ಪರಾ. ೪. ಕನ್ನೆ ಅಥವಾ ಕುಮಾರನ ಅವಸ್ಥೆ; ಶೈಶವದಿಂದ ಹದಿನಾರುವರ್ಷ ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ವಯಸ್ಸು, —ಕಾಲ; ಯೌವನಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ವಯಸ್ಸು: ಕೌಮಾರ ಯೌವನ ವಾರ್ಧಿಕಂಗಳಲಿ ತನು ವಿಕಾರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೪೪); ಬಾಲ್ಯ ಹರೆಯ ಜರೆ ಕೌಮಾರದಾವಸ್ಥೆಗಳವ್ಯೆಕಾರಾ (ಗಗತಾ. ೧೦-೩೬); ಪೆತ್ತ ತಾಯ್ಗಿರ್ಮಡಿಯೊಲುಮೆವೆತ್ತು ಕೂಸಿಂದೆ ಕೌಮಾರದನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೩-೩೯). [ಸಂ.]

ಕೌಮಾರತಂತ್ರ (ನಾ). ಲಲಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಲಲಿತ ಲಲಿತೋತ್ತರ ಕೌಮಾರತಂತ್ರ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರಾಗಮವೆಂದು ಲಲಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಕೌಮಾರ + ತಂತ್ರ]

ಕೌಮಾರದೆಸೆ (ನಾ). ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆ; ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಚಾರು ಪೌರುಷ ಸಮರವಿಹ್ವಳ ತಾರಕರು ನೀವ್ ನಮ್ಮದಿದು ಕೌಮಾರದೆಸೆ ತಾಮಸವಲೇ ನಿಮಗಾನು ಸಮಬಳನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೨೬). [ಕೌಮಾರ + ದೆಸೆ$_1$]

ಕೌಮಾರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕೊನೆವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವಳು; ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾದವಳು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದ ಅನೇಕ ಸಹಸ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೌಮಾರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿಯರಾಗಿದ್ದು ಸಂತತಿ ವೃದ್ಧಿಮಾಡದೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಕೌಮಾರ + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೀ]

ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಶಿಶುವೈದ್ಯ: "ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸತಕ್ಕ ಸಮಸ್ತರೋಗಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗವು ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ" (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ಪ್ರಥಮಕಳಾ). [ಸಂ.]

ಕೌಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಪ್ತಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: "ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮಾಹೇಶ್ವರಿ ಕೌಮಾರಿ. . .ಚಾಮುಂಡಿಯೆನೆ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪). ೨. ಮದುವೆಯಾಗದವಳು; ಕನ್ಯೆ: ವೀರ ಪದವಂ ಪಡೆದ ವೀರ ಕೌಮಾರಿಯರೆ . . . ಈ ಕುವರಿಯಂ ನೀವು ಕೈನೀಡಿ ಕಾಯಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೬-೧೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಗಾಂಧಾರವೆಂಬ ಸ್ವರದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಬ್ರಾಹ್ಮಿ, ಮಾಹೇಶ್ವರಿ, ಕೌಮಾರಿ, ವೈಷ್ಣವಿ, ವಾರಾಹಿ, ಮಾಹೇಂದ್ರಿ, ಚಾಮುಂಡಿಯೆಂಬಿವರೇ ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಷಡ್ಜಾದಿ ಸ್ವರಾಧಿದೇವತೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೧). [ಸಂ. ಕೌಮಾರೀ]

ಕೌಮಾರೋದ್ಧರ (ಗು). ಕುಮಾರಿಯರ ಕುಲವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ, —ಉದ್ಧರಿಸುವ: ವನಿತಾರತ್ನಮಿದೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಯಿಸಲು ಕೌಮಾರೋದ್ಧರಮಾಂ ಪ್ರಜೆನಿಕಾಯಕ್ಕೆ ನಿಧಾನಮೆಂದಿ[ಪೆ]ಬಿದಿಂದಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಕಇಅ. ೧೧-೪-೪೪; 1093). [ಕೌಮಾರ + ಉದ್ಧರ]

ಕೌಮಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆರನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹದಿನಾರು ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಂದು: ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೌಮಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವೈರಾಗ್ಯಪಡೆದು . . . ತೀರ್ಥಂಕರನಾದನು (ಕಸಾಚ. ೧೨೫); ಎರೆಯಂಗನು . . . ಪ್ರಬುದ್ಧನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೌಮಾರ್ಯವನ್ನು ದಾಟಿ ಯೌವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಿರಬೇಕು (ಸವತಿ. XI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೨. ಕುಮಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ನೆತನ: ಅಮೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ 'virginity'ಯ ಕೌಮಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೈಸರ್ಗಿಕ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವತನಕ, ವ್ಯಕ್ತಿವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನಿರ್ಬಂಧ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಿ. ೮೧); ಅವಳ ಕೌಮಾರ್ಯದ ಆವೇಶ ಮಾತ್ರ ಅಳಿವಿಲದ್ದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಕೌಮುದ (ಗು). ೧. ಕುಮುದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ. 'ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹ; ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು: ಹಿಮಾಂಶು ರುಚಿಯಿಂ ದೇಹಾಂಶುವಿಂ ಭೂಭುಜಂ ಮುದಮಂ ಕೌಮುದಕಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಕೌಮುದಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳದಿಂಗಳು; ತಿಂಗಳ ಬೆಳಕು: ಕೌಮುದಿಯೊಳಲರ್ದಿರ್ದುದ್ಭಸ್ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗಳ ಕಂಪಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಪುರದೊಳ್ ತೀವಿತ್ತೆತ್ತಂ ಪ್ರಭಾತಸಮೀರಣಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೩); -ದೇವಿ, ಹೇಮಂತಮಿಪ್ಪಋತು ತಾನ್ನೆಸೆ! ದೂರಸೂರ್ಯನೆ ಚಂದ್ರನಾತಪಮೆ ಕೌಮುದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೧-೧೯೬). [ಸಂ. ಕೌಮುದೀ]

ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ) ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಮಹೋತ್ಸವ: ನಿಜವಿಜಯ ಕಟಕದ ನಾಗರಿಕ ರಮಣ ರಮಣೀಜನಂಗಳ್ ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ); ಬಸಂತೋತ್ಸವದ ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಟ್ಟಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೨ ವ).

[ಸಂ. (ಕೌಮುದೀ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಕೌಮುದೀವರ್ಣ (ನಾ). ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬಣ್ಣ: ಆ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೋಹಿನೀ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯ. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಕೌಮುದೀವರ್ಣ; ಘನಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣವುಳ್ಳ ಚಿಕುರಜಾಲ (ಕಪಾಕುಂ.೧೯).

[ಸಂ. (ಕೌಮುದೀ + ವರ್ಣ)]

ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳ (ನಾ). ಕುಮುದಗಳ ಶೋಭೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿ: ಶೀತಕೀಕುಸುಮದಿಂ ರುಚಿರತರ ಪರಿಮಳಂ ಶೀತಕರದಿಂ ಸಾಂದ್ರತರ ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳಂ ಪುಟ್ಟುವಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಬಸರ. ೧-೧೨೪).

[< ಸಂ. ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಲಾ]

ಕೌಮೋದಕಿ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣನ ಗದೆ: ಕೌಮೋದಕಿಯೆಂಬ ಗದೆಯುಮಂ . . . ಕೌಸ್ತುಭಮೆಂಬ ಆಭರಣಮುಮಂ ಪೂಜಿಸಿ ತಾನುಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದದೊಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೯ ವ); ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ವರುಣನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೌಮೋದಕಿಯೆಂಬ ಗದೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೬೩). [ಸಂ. ಕೌಮೋದಕೀ]

ಕೌಮೋದಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹಲಗೆ ತೋಮರ ಸೆಲ್ಲ ಕರವಾಳು ಕೊಡಲಿಯು ಅಲಗು ಡೊಂಕಣಿ ಕೌಮೋದಿಕವು (ವೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [?]

ಕೌರವ (ಗು). ೧. ಕುರುವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುರುದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ: "ಕುರುಜಾತನೆನೆ ಕೌರವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೨); ಪಿಂತೆ ಕೌರವಜಮಂ ತಮಗೆ ಕೈ ಸಾರ್ದ ಸಮನಂತರದೊಳಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩). ೩. ದುರ್ಯೋಧನ: ಕೌರವನು ಮುಂದಣಿಯದವಗಡಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೮). ೪. ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಮಾಸವಾಡಿ ನೂಱ ನಾಲ್ವತಕಂ ಶಿರೋಮಣಿಯೆನಿಸಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಐಯಾವಳೆ ಎನಿಪ್ಪ ಕೌರವ ಗ್ರಾಮದೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೨-೩; 1262). [ಸಂ.]

ಕೌರವರೋಷ (ನಾ). ೧. ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕೌರವರಿಗೆ ಇದ್ದ ರೋಷ, —ಸಿಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ತಡೆಯಲಾರದ ಕೋಪ; ಅತಿಕೋಪ: ನನಗೆ ಒಂದು ಸಾರಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಕೌರವರೋಷ ಬಂತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೬). [ಕೌರವ + ರೋಷ]

ಕೌರವ್ಯ (ನಾ). = ಕೌರವ ೨: ಕೌರವ್ಯರಿಂದಿಳೆ ನೊಂದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಕೌರವ್ಯಕೋಲಾಹಳ (ನಾ). ಕೌರವರಲ್ಲಿ ತಳಮಳವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದವನು; ಭೀಮಸೇನ: ಕೊಲಲೞಿದಂದು ತಱಿಸಂಧಾನವನ್ನ ಸಂದಗ್ನಿಗಾಹುತಿ ಮಾಟ್ಪೆಂ ಗಡಮೆಂದು ಪೂಣ್ದುದಱಿಂದಂ ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೩).

[ಕೌರವ್ಯ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರಿ ಕುರವಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಕೌರು₁ 'ಕಮುಱು₁' ನೋ.

ಕೌರು₂ 'ಕವರು₂' ನೋ.

ಕೌರು₃ 'ಕಮುಱು₂' ನೋ.

ಕೌರುಗಂಪು (ನಾ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ; ಕಂಟುನಾತ: ಮೂಗು ಮುರಿಯಲ್ ಬೀಸಿದುದು ಗಾಳಿ ಕೌರುಗಂಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೯-೨೨).

[ಕೌರು₃ (< ಕಮುಱು₂) + ಕಂಪು]

ಕೌರುವಾಸನೆ (ನಾ). = ಕೌರುಗಂಪು: ಇಲಿ ಅಳಿಲು ಸುಟ್ಟ ಕೌರು ವಾಸನೆಯ ಹೊಗೆಯ ನಡುವೆ ಇದ್ದ ಬೈರನ ಕಿವಿಗೂ ಕೇಳಿಸಿತು, . . . ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಅಬ್ಬರದ ಕೂಗು (ಮಲೆಮ. ೧೧೩).

[ಕೌರು₃ (< ಕಮುಱು₂) + ವಾಸನೆ]

ಕೌರ್ಜಾಱುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಒಂದು ಗದೆಯೊಯ್ಲಿಂಗೆಯೆಂದ ಶತಸಾಸಿರಂ ಸಂದರಿಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತುಂಡೆರಡು ಸಮಮಾಗಿ ನಿಂದು ದಾಜಲ್ ಸಾವಿರಂ ಕೌರ್ಜಾಱುಗೈದನೋ ಕಾವಹರನೆಂಬಂದದಿ ಹಿಂದು ಮುಂದೆಡಬಲದಿ ಕೊಂದನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೬-೩೦). [?]

ಕೌರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕೂರ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಆಮೆಯ. ೨. ಕೂರ್ಮಾವತಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ' ಪರಾ. ೩. = ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ: ಪರಮ ಶೈವಸ್ಕಂದ ಲೈಂಗ್ಯಾದಿರಳ ನಾರದ ಮತ್ಸ್ಯ ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೂ]ರ್ಮಸ್ಫುರಿತ ವಾಮನಗಾರುಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಾರಾಹ (ಬಸಪು. ೪೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ. [ಕೌರ್ಮ + ಪುರಾಣ]

ಕೌರ್ಯ (ನಾ). (?): ಬಿತ್ತರದ ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಹಾಯ್ಕಿ ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಬಂಸಿ ಕೌರ್ಯದಿಂದ ಚಿತ್ತಾವಧಾನದಿಂದಾಡಯ್ಯ ತಾಂ ಗೆಲಿಪೆ ಉತ್ತಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆ ಸೋಕಿಂತು ಪೋಗಲು ದಿನ ಮತ್ತೆ ಕೇಳೆಂದಾಗ ಶಕುನಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುಬ್ಬಿಸಿದನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨-೩-೪೫). [?]

ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೌಲ್ 'ಕೌಲ್ಯು₂' ನೋ.

ಕೌಲ, ಕೌಳ (ನಾ). ೧. ಶೈವ ವಾಮಾಚಾರಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಲಕುಲೀಶ – ಪಾಶುಪತರಲ್ಲಿ . . . ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕೌಲ ಎಂಬ ಅತಿಮಾರ್ಗಿಕಗಳಾದ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಿದ್ದುವು (ಶೂನ್ಯಕು. ೪). ೨. ಕೌಲ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಕಾಪಾಲಿಕರನ್ನು ಹೋಲುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪಂಗಡ ಕೌಲರದು (ಕಶಾಲ. ೧೫೨). **ಕೌಳ**: ೨. ಆರ್ಹನಿತಂ ಸೇವಿಸಿಯುಂ ದರ್ಪಾಂಧಕವಾಗಿ ಬಸನಮಂ ಪಾಳಿಸಿಯುಂ ಕೂರ್ಪು ವರೆಸಿರ್ಪ ಕೌಳಕರ್ಲೋಕರ್ಪರೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಂಡಮಂ ಜೈನರವೋಲ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೬೦); ಶೈವರ ಬೀದಿಗೆ ಬಾರದು ವೈಷ್ಣವ ಜೀವರ ಮನೆಯೊಳಗಾಡದು ಕೌಳರನಾವಾಗಲು ಮಾತಾಡಿಸದು ಗಜೇಶಚರರನೀಕ್ಷಿಸದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೩). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟನೇಯ (ನಾ). ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿದ್ದು ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ತಿರುಗುವವಳ ಮಗ: "ಕೌಲಟನೇಯಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ – ೨ . . . ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿಯೂ ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ಬೇಡುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಳ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟೇಯ (ನಾ).=ಕೌಲಟನೇಯ: "ಕೌಲಟನೇಯಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ –೨ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿಯೂ ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ಬೇಡುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಳ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟೇರ (ನಾ). ಜಾರೆಯ ಮಗ; ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗ; ಸೂಳೆಯ ಮಗ: "ಬಾಂಧಕಿನೇಯಃ, ಬಂಧುಲಃ, ಅಸತೀಸುತಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ, ಕೌಲಟೇರಃ – ೫ ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಳು ಚರಕರಣಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬವ, ಬಾಲವ, ಕೌಲವ, ತೈತುಲ, ಗರಜ, ವಣಜ, ಭದ್ರಗಳೆಂಬೇಳು ಚರ ಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಕೌಲಾಚಾರ (ನಾ). (ಶಿವಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಚಕ್ರಾದಿಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಾಧನಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಕ್ತ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಕಾವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದಾಗ ಗುರುವು, ಮಂತ್ರ, ಸಾಧಕ ಶಕ್ತಿ–ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದಾನುಸಂಧಾನವುಂಟು. ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ಕೌಲಾಚಾರ' ವೆನ್ನುವರು (ಭಾರದ. ೨೨೬). [ಕೌಲ + ಆಚಾರ]

ಕೌಲಿಕ, ಕೌಳಿಕ$_1$ (ಗು). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಗುಗಾರ; ಠಕ್ಕ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಾಹಿರ. ೩. ಜನರ ಆಡಿಕೆ; ವದಂತಿ: "ಕೌಲಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕ, ಲೀನ]ವೆನೆ ನಾಣ್ನುಡಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೩); ನೇಮಿರಾಜನ ಮರಣದ ಅನುಮಾನದ ಕೌಲಿಕ ಸಿಕ್ಕಿದೊಡನೆ ಭೀಮಾಜಿಯು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೨೩೧). **ಕೌಳಿಕ$_1$**: ೧. ನೀಟ್ದ ಕಾಟ್ಕರದವೊಲಪ್ಪುಡಲ್ ಕಹಳಹಧ್ವನಿ ಕೌಳಿಕನಾದಮಾದಮಾಸುರತರ ಮಾಗೆ ಬಂದು ಕವಿದತ್ತು ಘಟೋತ್ಕಚ ರೌದ್ರಸಾಧನಂ (ಪಂಪಭಾ.೧೨–೭). ೩. "ಕೌಳಿಕ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿಕ, ಲೀನ]ವೆನೆ ನಾಣ್ನುಡಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೩). [ಸಂ.]

ಕೌಲೀನ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದ. (ನಾ). ೨. = ಕೌಲಿಕ ೨: "ಕೌಲೀನ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕ, ಲಿಕ]ವೆನೆ ನಾಣ್ನುಡಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೩). ೩. ಉನ್ನತ ವಂಶ. ೪. ಲೋಕಾಪವಾದ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. ೫. ಮೃಗ. ೬. ಚಿನ್ನ; ಸುವರ್ಣ. ೭. ರೋಗಿ. ೮. ಆಕಳು; ಹಸು. ೯. ಕಪ್ಪಾದುದು. ೧೦. ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಹಾವುಗಳ ಕಾಳಗ: "ಮೃಗಂ ಕಾಂಚನವಾದಂ ರೋಗಿ ಪುದ್ಧಾನ್ವಯ ಪಶು ಕರಿದಿಂತೈದೆ ಕೌಲೀನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಕೌಲು$_1$ 'ಕವಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೌಲು$_2$, ಕವಲು$_2$, ಕವುಲು, ಕೌಲ್ (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು; ಒಡಂಬಡಿಕೆ: ಅವರಿಗೆ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಒಪ್ಪಿ ಕೌಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಪಾಳೆಗಾ. ೬); ಔರಂಗಜೇಬನು ಹೇಳಿದ ಕೌಲಿನ ಷರತ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಮೊಗಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂಕಿತನಾಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೪೨); ೧೭೯೨ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು . . . ಸೋಲಿಸಿ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೌಲನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೪೨೫). **ಕವಲು$_2$**: (೬). **ಕವುಲು**: ದೇವಂಡನಹಳ್ಳಿ ನಾರಾಯಣಗೌಡನ ಕವುಲಿನ ಮೇಲೆಡುಳಿಶಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟದ್ದರಿಂದ (ಹೈದರ. ೩೧). **ಕೌಲ್**: ಅನ್ಯದೇಶೀಯವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ . . . ಇನಾಮ್, ಕೌಲ್, ಬಾಬ್ . . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

ಕೌಲುಕಟ್ಟಿಸು = (ದೇವರಿಗೆ ಅಥವಾ ಭೂತಕ್ಕೆ) ಹರಕೆ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ದೈವಚಿತ್ತವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆರೆಯ ಒಡ್ಡು ಒಡೆದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಕೌಲು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ೬೦ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರನ್ನೂ ಕುದುರೆ ಕೋಣಗಳನ್ನೂ ಬಲಿಕೊಟ್ಟನಂತೆ (ವಿಜಸಾ. ೭೯). **ಕೌಲುಬೇಡು** = ಹರಕೆಯನ್ನು ಕೇಳು: ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ದೇವರು ಉಳ್ಳಾಡಿ ಹೋಗುವಾಗ ಕಳ್ಳೆ ಒಳಗಿನ ದೇವರು ಕೌಲುಬೇಡಿತು (ಗಾದೆ). [←ಅರ. ಮರಾ. ಕೌಲ್]

ಕೌಲುಕರಾರು, ಕವುಲುಕರಾರು (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ; ಕರಾರು ಪತ್ರ: ನಯಭಯದಿಂದ ಕೌಲುಕರಾರುಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೭). **ಕವುಲುಕರಾರು**: ಅವರಿಗೆ ಕವುಲುಕರಾರಿನಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯). [ಕೌಲು$_2$ + ಕರಾರು$_1$ (< ಕರಾರ)]

ಕೌಲಿ 'ಕವಲ್ಲಿ$_3$' ನೋ.

ಕೌಲಿತ್ತು 'ಕವಲಿತ್ತು' ನೋ.

ಕೌಲೇಯ, ಕೌಳೇಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ; ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ: ಕೋಲಂ ಬೀಸುತೆ ಶೀಳಿಡುತಾಲಿಸುತತ್ತಿತ್ತ ಮಿಾಕ್ಷಿಸುತೆ ಕೆಳ್ಕುತೆ ಪೇರ್ಗಾಲಡ್ಡಮೊಡ್ಡಿನಿಲುತಂ ಕೌಲೇಯಮನಲ್ಲಿ ಕರೆಯುತಂ ನಡೆತಂದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೬೩). **ಕೌಳೇಯ**. 'ಕೌಳೇಯ ಕುಟುಂಬಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಲೇಯಕ, ಕೌಳೇಯಕ (ಗು). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಾಯಿ; ಶುನಕ: ಘನಶರಭವನು ಕೌಲೇಯಕನು ಕಂಡಿರಲಳುಕಲದ ಶರಭವಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿಗೆಲಿಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೪–೪೬). **ಕೌಳೇಯಕ**: ೩. "ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳೇಯಕಂ ರಾತ್ರಿಜಾಗರಂ . . . ಕುಕ್ಕುರಂ ಭಷಕಮಾ ಶುನಕ ಮೆಂದೆನಲು ನಾಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೮). 'ಕೌಳೇಯಕ ತತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಲೇಯಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: ದೃಪ್ತಕೌಲೇಯಕೀ ಬಾಧಾಕಾರಕಮಾಗಲಾಗದು (ಅಪ್ರತಿ. ೫೯). [ಸಂ. ಕೌಲೇಯಕೀ]

ಕೌಲ್ದಾರ (ನಾ). "ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕರಾರು ಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಜಮಿಾನನ್ನು ಪಡೆಕೊಂಡ ರೈತ" (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೬). [ಕೌಲ್ (< ಕೌಲು$_2$) + –ದಾರ್$_4$]

ಕೌವರಿ 'ಕವ್ವರಿ' ನೋ.

ಕೌವರೆ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೌವರೆಗೊಳ್ 'ಕವ್ವರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೌವುಲೆ 'ಕವಿಲ್ಲೆ$_3$' ನೋ.

ಕೌವೇರ (ಗು). ೧. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಪುಷ್ಕರಮೂಲ. [ಸಂ.]

ಕೌವೇರಿ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ದಿಕ್ಕು; ಉತ್ತರ; ಬಡಗಲು. [ಸಂ. ಕೌವೇರೀ]

ಕೌಶಯ (ನಾ). ದರ್ಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ದರ್ಭಾಸ್ತ್ರ (?): ಪಾಶುಪತ ಬಾಣ ಶಾಕ್ತಿ ಸಾಯುದವನೀಗ ಕ್ಷುದ್ರ ಕೌಶಯದಿಂ ಸತ್ತನೆಂದಾಡಿದರೇನು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೪೪). [< ಸಂ. ಕುಶಯ]

ಕೌಶಲ (ನಾ). ೧. ಜಾಣತನ; ಚದುರು: ಗಣಿಸುವುದವನಂವೆಯ ಕೌಶಲಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಗೆಲೀಲೆಯ] ಗುಣಿಸುವುದವನ ಗುಣಗಳ (ಹರಿಚ. ೩-೯೩); ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೌಶಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಏಕಲವ್ಯನು (ಕೃವಾಸ. ೬೪). ೨. ಕ್ಷೇಮ; ಸುಖ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ. [ಸಂ.]

ಕೌಶಲಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಜಾಣತನವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುಕಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾ ಕೌಶಲಂದೋಱುವರ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೬೫). [ಕೌಶಲ + ತೋಱು, (< ತೋಱ್)]

ಕೌಶಲಮಯ (ಗು). ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಜಾಣತನ ತುಂಬಿದ; ಚಮತ್ಕಾರಯುಕ್ತವಾದ: ಜನರು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ರಚನೆಯು ಅಪೂರ್ವವೂ ಕೌಶಲಮಯವೂ ಆದುದೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಕೌಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಕೌಶಲ ೧: ಕವಿತ್ವದ ಬಲ್ಲತನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೆ ಕರ್ತೃ ಕ್ರಿಯಾ ಕೌಶಲ್ಯವುಳ್ಳವಂ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ತಕ್ಕವಂ (ಕಮುದ. ೬. ೨೫೧ ಟೀಕೆ); ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕುವಾಗ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಕೌಶಲ್ಯ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೨೩). ೨. = ಕೌಶಲ ೨: "ಕುಸಲಂ ಕೌಶಲ್ಯಂ" (ಚತುಸಿ. II, ೧೧೯). ೩. ಜ್ಞಾನ; ತಿಳುವಳಿಕೆ (?): 'ಯೋಗಃ ಕರ್ಮಸುಕೌಶಲಂ'– ಕರ್ಮಕೌಶಲ್ಯವೇ ಯೋಗ. ಇಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಬೌದ್ಧಿಕವಾದ ಜಾಣತನವೆಂದಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಎಂದು (ಭಾರಚ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: "ಒಂದು ಕಸಬಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕೌಶಲವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಲಿಯಿಲ್ಲದೆಯೋ ಕಡಿಮೆ ಕೂಲಿಗೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿ" (Improver. ಇಂಕಾನಿ). [ಸಂ. ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿನ್]

ಕೌಶಿಕ (ನಾ). ೧. ಕುಶಿಕವಂಶದವನು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ: ಮನದರಿ ತನ್ನ ಗುರು ಕೌಶಿಕನ ನೆನೆವುತ . . . ಬಾಣವ ಬಿಟ್ಟ ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೬೩); ಭಾಳನೇತ್ರಂಗೆ ತಾಂ ಸದೃಶಃ ಕೌಶಿಕಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦-೬೨). ೨. ಗೂಬೆ; ಘೂಕ: "ಕೌಶಿಕಮುಲೂಕಮೆನೆ ಗೂಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೪); ಅರಮನೆಯ ಶಿಖರದಲಿ ಕೌಶಿಕ ನೆರೆದು ಕೂಗಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೪); ಸಿಗುರುತಿದೆ ಚಿಗುರುತಿದೆ ನಾಲಗೆ ಶರಣಿಂದೆಗೆ ಮಹೇಶಭಜನೆಗದೇಕೋ ಹಗಲುಕೌಶಿಕನವೊಲು ಬಾಯ್ದೆಗೆಯದು ನೋಡಾ (ಶಂಕಕಂ. ೫). ೩. ಇಂದ್ರ: "ಸ್ವರಾಡ್ವಾಸವಂ ಬಿಡೌಜಂ ಕೌಶಿಕಂ . . . ಸುತ್ರಾಮನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೧). ೨, ೩: ಗುರುಗೋತ್ರ ಶತ್ರುವಣವಲ್ಲದ ಕೌಶಿಕನಲ್ಲದಿಂದ್ರನೆಂಬುದು . . . ಧರೆ ದುಮ್ಮನನಾಗದೇವನಾ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೪-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಗುಗ್ಗುಳ: "ಗುಗ್ಗುಳಂ ಮಹಿಪಾಕ್ಷಿ ಕೌಶಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೨). ೫. ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ. ೬. ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೭. ಹಾವಿನ ಮುಖ ಅಥವಾ ಬಾಯಿ. ೮. ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆ: ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕ, ಕೌಟುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವಿಧದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು (ಬುದ್ಧಚ. ೧೬ ಮಿಲಿಂದ). ೯. ಚಂದ್ರ; ತಿಂಗಳು: "ಇಂದ್ರನೊಳು ಗೂಗೆಯೊಳು ಗುಗ್ಗುಳದೊಳಾರುಷಿಯೊಳೊಂದಿ ಕೌಶಿಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭); "ಚಂದ್ರಂಗಮದ್ಭುತಕೆ ಮುನೀಂದ್ರಂಗಂ ಗುಗ್ಗುಳಕ್ಕೆ ಹಾವಡಿಗಗೆ ನಾಗೇಂದ್ರಮುಖಕ್ಕಾ ಗೂಗೆಗೆ ಇಂದ್ರಂಗೀಯೆಂಟು ನಾಮ ಕೌಶಿಕ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಸೈಂಧವಿ, ಪಂಚಮ, ಷಾಡವ, ದೇವಗುಪ್ತ, ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ, ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬಂಟುರಾಗಂಗಳುಂ ಷಟ್‌ಸ್ವರ ಜಾತಿಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಕೌಶಿಕ + ಗುಪ್ತ]

ಕೌಶಿಕದರ್ಭೆ (ನಾ). ದರ್ಭೆಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ದರ್ಭೆ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ದರ್ಭೆ: ಲೊಕ್ಕಿಬೇರು, ಓದಲದ ಬೇರು . . . ಕೌಶಿಕದರ್ಭೆಯ ಬೇರು . . . ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಉದಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸೆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೬೯). [ಕೌಶಿಕ + ದರ್ಭೆ]

ಕೌಶಿಕಬ್ರಜ (ನಾ). ಗೂಬೆಗಳ ಗುಂಪು; ಘೂಕಸಮೂಹ: ಜಗತೀಕಂಟಕ ಕೌಶಿಕಬ್ರಜಮುಡಂಗಲ್ . . . ಒಗೆದಂ ತೇಜಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೭೨-೬; 1220). [ಕೌಶಿಕ + ಬ್ರಜ]

ಕೌಶಿಕಸಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕೌಶಿಕನು ಮೂಲಪುರುಷನಾಗಿರುವ ಗೋತ್ರ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರ: ನನಗೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಯಾಮುಕಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕೌಶಿಕಸಗೋತ್ರದ ಯಜ್ಞಬಂಧುವೆಂಬ ಸೋದರಮಾವನಿದ್ದಾನೆ (ದಾಲಪ್ರ. II, ೯೨೬). [ಕೌಶಿಕ + ಸಗೋತ್ರ]

ಕೌಶಿಕಾಧ್ವರ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞ, —ಯಾಗ: ಕೌಶಿಕಾಧ್ವರ ರಕ್ಷ ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನನೊಲಿದು (ಕಕಸಾಂ. ೬೧-೨). [ಕೌಶಿಕ + ಅಧ್ವರ]

ಕೌಶಿಕಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಷಡ್ಜಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ, ಗೌಡ, ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ, ಕೌಶಿಕಿ, ಮಾಳವಕೌಶಿಕಿಯೆಂದಾರು ಶುದ್ಧಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕೌಶಿಕೀ]

ಕೌಶಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ; ಚಷಕ: "ಕಳಸಿಗೆ ಕೌಶಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೨೩). ೨. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಗಂಗಾನದಿಯ ಒಂದು ಉಪನದಿ; ಕೋಸಿನದಿ: ಇಭ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲ ಹರಿಸೈರಿಭ ಕುರಂಗ ವರಾಹಸೇವಿತದಧಿನವದ ಕಾನನವ ಕಳೆದೈದಿದರು ಕೌಶಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೪). ೩. ಕೋಶದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ಸಾತ್ವಿಕಿಯೊಳ್ ಸರಸಂಬಡೆದು ಕೌಶಿಕೆಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂಬೆತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಸಾತ್ವತಿಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂಬೆತ್ತು] ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೊಳಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಮಕಿಗಳ ತಂಡದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೬ ವ). [ಸಂ. ಕೌಶಿಕಾ]

ಕೌಶೀತಕಿ (ನಾ). ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ . . . ಕೌಶೀತಕೀ, ಮಾಂಡೂಕ್ಯ, ಮುದ್ಗಲ, ಮುಂಡಕ ಮೊದಲಾದುವೇ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). [ಸಂ. ಕೌಶೀತಕೀ]

ಕೌಶೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೋಶದಿಂದ (ರೇಷ್ಮೆಹುಳುವಿನ ಗೂಡಿನಿಂದ) ಬಂದದ್ದು; ರೇಷ್ಮೆನೂಲು. ೨. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಪೀತಾಂಬರ: ಗಂಗಾಜಳಪವಿತ್ರೀಕೃತಗಾತ್ರಮಂ ಕೌಶೇಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ] ಪರಿಧಾನನುಮಾಗಿರ್ದ ಮಾಸನಿಧಾನನಂ ಕಂಡು (ಕಂಪಭಾ. ೧೪-೯೬ ವ); ಇವರ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೌಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಕೌಸಲೇಯ (ನಾ). ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಮಗ; ರಾಮ: ಈ ಯಮಳರಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂದೊಡಾ ಕೌಸಲೇಯನತಿ ಧನ್ಯರಾವೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂ ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಯಿಂದೆ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಕೌಸಲ್ಯ (ನಾ). ಜಾಣ್ಮೆ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಪಾಪಿಯ ಕೂಸಿನಂತೋಪರನು ಕಿನುಕಿರ್ಪ ಈ ಪರಿಯ ಸತಿಯ ಕೌಸಲ್ಯದೊಳು ಬೀಳ್ವ ಪಾಪಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ಸುಕೃತವು (ಗುರುದೋ. ೧೧೪–೧೦). [< ಸಂ. ಕೌಶಲ್ಯ]

ಕೌಸಾಳೆ 'ಕಂಸಾಳೆ' ನೋ.

ಕೌಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಮಲ್ಲಿಗೆ" ೨. "ಗುಗ್ಗುಳ" (ಬಿಂಕೋ. ೧೪೪). [< ಸಂ. ಕೌಶಿಕ]

ಕೌಸೀದ್ಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಗಳ್ಳತನ; ಆಲಸ್ಯ. ೨. ಸಾಲಕೊಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ವೃತ್ತಿ; ಬಡ್ಡಿಯ ಹಣದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಕೌಸುಂಭ (ಗು). ೧. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಸುಬೆ ಹೂವು: ರುಚಿರ ತಾಂಬೂಲಾರುಣಾಧರ ಮರೀಚಿಯಿಂ ಕೌಸುಂಭ ಕುಂಭದ್ದುಕೂಲ ಕಲಿತಾಂಗದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೧); ಆಶಾಂಗನಾ ಕೌಸುಂಭಾರಕ್ತೋತ್ತರೀಯಂ ಪುಸಗಿತು... ಸಾಂಧ್ಯರುಚಿ (ಚಕವ. ೬–೪). ೩. ಕುಸುಬೆಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಆರಕ್ತವರ್ಣ. 'ಕೌಸುಂಭಾಂಬರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಸುಂಭರಾಗ (ನಾ). ಕುಸುಬೆಹೂವಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಆರಕ್ತ ವರ್ಣ: ಕೌಸುಂಭರಾಗ ರಮಣೀಯಮಾಯ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ (ಆದಿಪು ೧೨–೪). [ಕೌಸುಂಭ + ರಾಗ]

ಕೌಸುಂಭಾಂಬರ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ಗಾಳಿಗೆ ಮಾಱೊಡ್ಡಿ ಪೋಪ ಪತಾಕೆಯ ಕೌಸುಂಭಾಂಬರದಂತಿರೆ ಮನಂ ಪಿಂದುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೧೨). [ಕೌಸುಂಭ + ಅಂಬರ]

ಕೌಸುಮ (ಗು). ೧. ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಹೂವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ಪುಷ್ಪಸಮೃದ್ಧವಾದ; ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಹೂವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ: ಕೌಸುಮ ತಾಲವೃಂತ ಪವನ ವ್ಯಸ್ತಾಳಕಂ ... ನಿದಾಘದೊಳ್ ಕಣ್ಗಿಂಬಾಯ್ತು ಕಾಂತಾಜನಂ (ರಾ ಜ ಕಿ. ೫–೪೭). (ನಾ). ೪. ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಗಿರೀಶನ ಪೂಜಿಸುತೊಂದು ವಾಸರೋದಯದರ್ಚನಾಸಮಯದೊಳೊಂದು ಕೌಸುಮ ನಾಸ್ತಿಯಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೇಸಪ್ಪ ಕುಸುಮ ಕುಂದಿರಲು] ರಲು (ಭೈರವೇ. ೧–೩೧೬). ೫. ಮಕರಂದ; ಬಂಡು: "ಕೌಸುಮಂ – ಬಂಡು" (ಧನಂಜ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕೌಸೃತಿಕ (ನಾ). ೧. ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ; ಮಾಯಾವಿ. ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ. [ಸಂ.]

ಕೌಸ್ತುಭ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎದೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿರುವ ಒಂದು ರತ್ನ: ಶ್ರೀಕಳ್ತುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧); ಶ್ರೀರಮಣಂ ಪುಟ್ಟಿರೆ...ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬–೧). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಮತ್ತು ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಗಳ ಎದೆಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆಭರಣ: ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಆಭರಣಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಭರಣಗಳು – ಕೌಸ್ತುಭ, ಕುಂಡಲ, ಕಿರೀಟ ... ಮುಂತಾದುವು (ಭಾರದ. ೫೧೬). [ಸಂ.]

ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನದ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ: ಶ್ರೀರಾಮಾನಟಿ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ ಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ ... ಕೃಷ್ಣನೆಮಗೀಗಾನಂದಸಂದೋಹಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧). [ಕೌಸ್ತುಭ + ದ್ಯುತಿ]

ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನ: ಅಬ್ಜನೇತ್ರಂ ... ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಸಹಿತಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೧–೭೨). [ಕೌಸ್ತುಭ + ಮಣಿ]

ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನವನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂ (ಕತಸಾಂ. ೬೧–೨). [ಕೌಸ್ತುಭ + ವಕ್ಷ]

ಕೌಹುರ (ನಾ). (?): ಆ ಹಿರಣ್ಯಕನುರವ ಬಗಿವಾ ಜೋಹವಳಿಯದ ಮುನ್ನ ಪುಗುರಿನ ಕೌಹುರದ ಕಡುಹಾರದಗ್ಗದ ಮಂತ್ರರಾಜನನು ಅಹವಾಂಗಣಕ್ಕೆದಿಬರೆ ಕಡು ಕೌಹುರದಿ ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯ ದೂಹಿಸದೆ ಕೋಪದರಿ ಮದನನ ದಹಿಸಿದಂದದರಿ (ಸಂಧಪ. ೯–೫). [?]

ಕೌಳ 'ಕೌಲ' ನೋ.

ಕೌಳಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). 'ಕೌಲ' ಎಂಬ ಶಾಕ್ತಪಂಥದವರ ಆಚಾರ್ಯ, —ಗುರು: ದೀವರ್ಕಳಾದರೆಲ್ಲಂ ಸೇವಿಸುವರ್ ಮಿಕ್ಕರೀಗ ಕೌಳಾಚಾರ್ಯರ್ ಸೇವಿಪರೆಂದೊಡೆ ಮದ್ಯಮನೇವೊಗಲ್ಬುದೊ ದೂಷಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದನೆಂಬರ್ (ಸಮಪ. ೧೪–೫೬). [ಕೌಳ (= ಕೌಲ) + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕೌಳಿ$_1$ (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ: ಭಾಳಲೋಚನ ಭಕ್ತರಾಲಯದಿ ಸೇವಿಸದೆ ಕೌಳಿಯಾದುದನೊರೆವೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೯–೧೬). [< ಕೌಳೇಯ]

ಕೌಳಿ$_2$ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕೌಳಿಕ$_1$, ಕವಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸದ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಕಟುಕ; ಕಸಾಯಿಗಾರ: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಕಣ್ಣನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಶಾಬರವ ಕಳೆದೆವೆಂದಡೆ ಅದು ಕೌಳಿಕವೆಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬–೧೦೬); ಕೌಳಿಕದಲೀ ಕೌರವರು ಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲನ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೨–೬); ಕೌಳಿಕದ ಮಾರೀಚನವಳಿಗೆ ಬೀಳುತೊದಱಿದ ಬೆದಱಿದನಿ ರಘುಪತಿಯ ದನಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೬–೯–೧); ಕುಹಕಿಗಳ ಕೌಳಿಕವ ಹಳಿದೊಡೆ ಸಹಸದಲಿ ಪಗೆಯುಂಟಿ (೧೪ವಿಂ. ೧೦೦–೧೬). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: "ಕೌಳಿಕ – ಕೌಟಿಕ = ಕುಟಿಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). ೪. ಸಂಕಲೆ; ನಿಗಳ; ಬಂಧನ (?): ಅಡಿಯಣಪಾದ ಮೇಲಣ ಕೌಳಿಕವನು ಬಿಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ದ್ವಿಪದಂತೆ ಕಡು ಸೊಗಯಿಸುವ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರೂಪನಡಿಗಳಿಗಾನೆಱಗುವೆನು (ಪ್ರಭುಂಜ. ೧–೨). **ಕವಳೀಕ**: ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರೆ ಕಲ್ಲು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂದೆ ಕಣ್ಣನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಕವಳೀಕರಿಸಿದೆನೆಂದಡೆ ಅದು ಕವಳೀಕವೆಂಬೆ (ವಚಶಾ. I, ೮೫). [< ಸಂ. ಕೌಟಿಕ]

ಕೌಳಿಕ$_2$ 'ಕೌಲಿಕ' ನೋ.

ಕೌಳಿಕಂದಾಯ (ನಾ). ಭತ್ತದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ, —ತೆರಿಗೆ: ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ಕುಳ್ಳನ ಚೀಲವೇ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿರುವವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಕೌಳಿಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ದೇಶಾಂಕ. ೯೧). [ಕೌಳಿ$_2$ (< ಕಟವೆ) + ಕಂದಾಯ]

ಕೌಳಿಕೆ 'ಕವಳಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಳಿಗೆ$_1$ 'ಕವಳಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಳಿಗೆ$_2$ 'ಕವಳಿಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕೌಳು$_1$ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಟಿಸಿಲು; ಕವಲೊಡೆದ ಕೊಂಬೆ. 'ಕೌಳುಗೋಲ್' ಪರಾ. [< ಕವರ್$_1$]

ಕೌಳು$_2$ 'ಕವುಳು' ನೋ.

ಕೌಳುಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕೌಳುಡೆ 'ಕವುಳುಡೆ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯ 'ಕೌಲೇಯ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯಕ 'ಕೌಲೇಯಕ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯಕತತಿ (ನಾ). ನಾಯಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಆ ಯತಿಗಾಯತಿಗಿಡೆ ಕೌಳೇಯಕತತಿ ನೃಪತಿ ಕೆಳದರ್ . . . ಪೊಯ್ಕಲ್ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೪).
[ಕೌಳೇಯಕ (= ಕೌಲೇಯಕ) + ತತಿ₂]

ಕೌಳೇಯಕುಟುಂಬಿನಿ (ನಾ). (ಬೇಟೆಯ) ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: ಕಾಯಲ್ವೇಳ್ಪುದು ಸಿಂಹನಿಕಾಯಮನೆಂದಭಯದಾನಮಂ ದೇಡುವ ಸಿಂಹೀಯೂಥಮೆಂಬಿನಂ ಕೌಳೇಯಕುಟುಂಬಿನಿಗಳೆಸೆದುವಾತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೮).
[ಕೌಳೇಯ (= ಕೌಲೇಯ) + ಕುಟುಂಬಿನಿ]

ಕೌಜುಡು 'ಕವುಜುಡು' ನೋ.

ಕೌಜು₁ 'ಕಮುಜು₁' ನೋ.

ಕೌಜು₂ 'ಕಮುಜು₂' ನೋ.

ಕೌಜುನಾಜು 'ಕಮುಜುನಾಜು' ನೋ.

ಕೌಜೀಳ್ 'ಕವುಜೀಳ್' ನೋ.

ಕೌಜೀಲ್ 'ಕವುಜೀಳ್' ನೋ.

ಕೌಜೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಮರುವಾಸನೆ ಬರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಕರಿದ ಎಣ್ಣೆ; ಕಂಟಾದ ಎಣ್ಣೆ: ಕಾಪ್ಪಟ್ಟಿಯ ಬತ್ತಿಯೊಳಂ ಕೌಜೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮ ವ).
[ಕೌಜು₂ (< ಕಮುಜು₂) + ಎಣ್ಣೆ]

ಕ್ಯಾಂಪು (ನಾ). ೧. ಬೀಡು; ಬಿಡಾರ. ೨. ಪಾಳೆಯ; ಶಿಬಿರ; ಠಾಣ್ಯ: ಅವನ ತಂದೆಗೆ ಜಾಲಹಳ್ಳಿಯ ಕ್ಯಾಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೪೧). [← ಇಂ. Camp]

ಕ್ಯಾತೆ (ನಾ). ತರಲೆ; ತಂಟೆ: ಅಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಕ್ಯಾತೆ ತೆಗೆಯೋಕೆ ಗೊತ್ತು (ಮುನಿವಾ. ೧೦೮). [?]

ಕ್ಯಾದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು; ತಾಳೆ ಹೂ: ಕಮಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ ಸಂಪಿಗೆ ಕ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ದಿಗೆ ವಿಮಲ ಘಂಟೆ ಪಂಚವಾದ್ಯವಿದ್ದು (ಪುರಂದ. ೨-೮೧-೯); ಕ್ಯಾದಿಗೆ ಬೇರಿನ ರಸ ಹದಿನಾರು ಸೇರದ್ದೂ . . . ಆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವ್ನ. ೬೨). [< ಕೇದಗೆ]

ಕ್ಯಾನ್ನಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಕಾಬಾಳೆಗಿಡ: ಕ್ಯಾನ್ನಾಗಿಡ, ಚರೆಗುಂಡಿನ ಗಿಡ, ಸರ್ವಜಯ, ಹೂದಿಂಗಣ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೯). [← ಇಂ. Canna]

ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ (ನಾ). ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದರೋಗ: "ತಾನಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿ, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ ಕೆಟ್ಟ ಕುರು; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ" (Cancer. ಇಂಕನಿ); ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಲಾದರೂ ಸಿಗರೇಟ್ ಬಿಟ್ಟರೆ . . . ತನ್ನೊಳಗೇ ಚಿಂತಿಸುತಿರುವಂತೆ ಸ್ಟೂಅರ್ಟ್ ಕೇಳಮನೆ ಮಾತಾಡಿದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೧೪).
[← ಇಂ. Cancer]

ಕ್ಯಾಬೇಜ್ (ನಾ). ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ: ಮುದ್ದೆಕೋಸು, ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾಬೇಜ್ (ಮೈಔಗಿ. ೧೪-೨೫೦). [← ಇಂ. Cabbage]

ಕ್ಯಾಮರ (ನಾ). ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ; ಛಾಯಾಗ್ರಾಹಿ: ಮಾವಿನ ಮರವು ಕ್ಯಾಮರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬರುವಂತಿಹುದು (ಅರರೋ. ೪). [← ಇಂ. Camera]

ಕ್ಯಾರಟ್ಟು, ಕ್ಯಾರೆಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಂಗಿ; ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ; ಗಜ್ಜರಿ: ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ, ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾರಟ್ಟು (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೫೯). ಕ್ಯಾರೆಟ್: ಕ್ಯಾರೆಟ್ ಕೋಸಂಬರಿ ಬೂದಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ (ಅನ್ನಾವ. ೫೬); ಕ್ಯಾರೆಟನ್ನು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ತರಟಿ. ೪೯).
[← ಇಂ. Carrot]

ಕ್ಯಾರೆಟ್ 'ಕ್ಯಾರಟ್ಟು' ನೋ.

ಕ್ಯಾಸತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಬೀಗದಮರ, ಗುಡ್ಡದರೆಂಚೆ, ಕ್ಯಾಸತ್ತೆ, ರಾಹುಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೩೩-೬೩೮). [?]

ಕ್ಯಾಸುರಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸರ್ವೆಮರ: ಸರ್ವೆ ಮರ, ಕ್ಯಾಸುರಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೪೪). [← ಇಂ. Casuarina]

ಕ್ರಂದನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನ: ಆ ಗಳಿಗೆಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಏನೊ ಒಂದು ಕ್ರಂದನವನ್ನು ಕಂಡಿರಬೇಕು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೯). ೨. ಅಳುವಿಕೆ; ರೋದನ: ಯಾವದೊಂದು ಮನೆಯ ಶಿಶುವಿನ ಕ್ರಂದನ ಕೂಡ ಕೇಳಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಜಿಕೆ. ೧೪).

ಕ್ರಂದನಮಾಡು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಒರಲು: 'ಕ್ರ್ಯಾವ್' ಎನ್ನುವ ಕ್ರೂರ ಭೀಕರವಾದ ಪ್ರೇತದ ಕೂಗಿನಂತೆ ಕ್ರಂದನಮಾಡುತ್ತ ಗೋದಿ ಹೋಗೋ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಹೊರಗೆ ಬಿದ್ದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಂದಿತ (ಗು). ಮೊರೆಯಿಟ್ಟ; ಅತ್ತ; ರೋಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಕಚ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ; ಗರಗಸ: ಒಡಲುಮನಾತ್ಮನುಮಂ ಬೇರ್ಪಡಿಕುಂ . . . ಏಂ ಪಡೆಮಾತರಭಟ್ಟಾರಕರಡಿದಳಿರೊಳ್ ಪೊಳೆವ ನಖರುಚಿ ಕ್ರಕಚಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೨); ಮೌನಶಿಲೆಯಂ ಧ್ವನಿ ಕ್ರಕಚದಿಂ ಗರ್ಗರಿಸಿ ಕೊಯ್ವಂತೆವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩-೧೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರಕಚ ಕುಂಭೀಪಾಕಮುಖ ನಾರಕದೊಳರಮನೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣ (ನಾ). ಗರಗಸದಿಂದ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ, —ಸೀಳುವಿಕೆ: ಅತಿದಾರಣ ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣದೊಳಮತಿ ಕರಾಳ ಶೂಲಾರೋಹಣದೊಳಂ (ಅಜಪು. ೧೧-೧೦ವ); ಶೂಲಾರೋಹಣ ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣ ಕಾರಾಗಾರ ವಿನಿವೇಶನ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳಂ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಪಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). [ಕ್ರಕಚ + ವಿದಾರಣ]

ಕ್ರಕಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: "ಕ್ರಕಚೆಯೆನೆ ಗರಗತಿಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ. ಕ್ರಕಚಾ]

ಕ್ರಕಣ (ನಾ). = ಕ್ರಕರ೧: "ಕೃಕಣ – ಕ್ರಕರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[< ಸಂ. ಕೃಕಣ]

ಕ್ರಕರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ; ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಟೆ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಕರವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕ್ರಕರ೧: "ಕೃಕರಃ, ಕ್ರಕರಃ – ಈ ೨ ಕ್ರಕರವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪). [ಕ್ರಕರ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಕ್ರತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಹೂಲಿ: "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕ್ರತಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ, ಕತಕ, ಕತಪ]ವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧). [?]

ಕ್ರತು (ನಾ). ೧. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ: ಕ್ರತುವ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಬಂದೆನಗಿತರ ದೈವವನಱಿಯೆ ನೀವೇ ಗತಿಯೆನುತ ಮೈಯಿಕ್ಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೫೬); ಕ್ರತುಗಳಾದೆಸೆಯಾಭಿಚಾರ ಕ್ರತುಗಳೀದೆಸೆಯಾಗಿ ಸಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫); ಹದಿನೆಂಟು ದಿನ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು ಈ ಅಶ್ವಮೇಧ ಕ್ರತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೬).

೨. ಸಂಕಲ್ಪ; ಧ್ಯಾನ: "ಕ್ರತು ಎಂದರೆ ಸಂಕಲ್ಪವು; ಧ್ಯಾನವು ಎಂದರ್ಥ" (ಬ್ರಹ್ಮಧಾ. ೨೫೨). ೩. ಧ್ಯೇಯ: ಕ್ರತುವೆಂದರೆ (ಜೀವನದ) ಧ್ಯೇಯ, ಮತ್ತು ಅದೇ ಧ್ಯೇಯಸಾಧಕವೂ ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕವೂ ಆದ ಕರ್ಮ (ಋಕ್ಸಾರ. ೮೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಹದಿನಾರು ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಜ್ಞಾನ . . . ಕ್ರತು, ಅಸು, ಕಾಮ, ವಶ ಈ ಹದಿನಾರು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರಗಳೆಂದಿರುವವು (ಅಮೃತ. ೬-೨೬ ಟೀಕು). ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಪುಲಸ್ತ್ಯ . . . ಕ್ರತು . . . ಕೌಶಿಕರೆಂಬೀ ದ್ವಾದಶಋಷಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೬೬). ೬. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರತು, ಪೂತಿಮಾಂಸ, ತಪ್ತಜತುಲೇಪ, ದ್ರವತ್ರಪು, ಪುಟ್ಪಾಸವೆಂದೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೭. ಗಜ್ಜುಗದ ಗಿಡ: "ಗಡುಗು ಕ್ರತುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೪). ೮. ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೯. ವಿಶ್ವೇದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೧೦. [ಗಣಿತ] ಸಂಖ್ಯೆಯ (ಏಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಮೊದಲಾದ) ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ೩೫ನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ೩೫ ಅಂಕಗಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಪಂಚತ್ರಿಂಶತ್ ಕ್ರತುಶ್ಚೈವ ಷಡುತ್ರಿಂಶತ್ ಮಹಾಕ್ರತುಃ (ವ್ಯವಹಾ. ೮-೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಗದುಗು: ಕ್ರತುಕ ಸ್ವಯಂಭು ತ್ರಿಕೂಟೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ (ಎಇ. III, ೨೧೯-೧೪; 1191). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಕರ್ತೃ (ನಾ). ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಸೂತರಿಂ ಮತ್ತತಕ್ರ್ರತುಕರ್ತೃ ಪುರುಷರಿಂ . . . ಮೆಱೆದುದಾ ರಾಯನೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೭-೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಜೀವನ (ನಾ). ಧ್ಯೇಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನ: ಅವರುಗಳ ಕ್ರತುಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಸಲ ದೊರೆತಿರುವ ಈ ವಿರಾಮದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (ವಂಶವೃ. ೨೬೩). [ಕ್ರತು + ಜೀವನ]

ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). (ದಕ್ಷನ)ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [< ಸಂ. ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕ್ರತುಪತಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಯಾಗದ ಯಜಮಾನ: ಸತಿಕುಮಾರನು ಸಹಿತ ಮಂತ್ರಿ ಬಲಗೂಡಿಯಾ ಕ್ರತುಪತಿಯು ವೊಲವಿಂದ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಹಡಕಾ. ೨೩೩ ಪರಿ). [ಕ್ರತು + ಪತಿ]

ಕ್ರತುಪುರುಷ (ನಾ). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ವಿಷ್ಣು: ಕ್ರತುಪುರುಷನಾದಿಪುರುಷಂ ಶ್ರುತಿಪುರುಷನಿರಲ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಪುರುಷರಪೂಜ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬); ಈಗಳರಿತೆನಯ್ ಕ್ರತುಪುರುಷನಂದಿತ್ತ ಸಂದೇಶದರ್ಶನಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೨-೬೧). [ಕ್ರತು + ಪುರುಷ]

ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ; ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ನರರೊಳಗೆಯಾ ಕ್ರಮದಿಂ ದ್ವಿಜಾತಿಗಳು ತದ್ವಿಜಾತಿಗಳೊಳುತ್ತಮರೆನಿಪರ್ಕೆ ವಿಪ್ರರಾ ವಿಪ್ರರೊಳಗೆ ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿಗಳು ಮಿಗಿಲಪ್ಪರು (ವೀಶೈವ. ೮-೯-೫); ವೇದವಿದರಧಿಕರವರಿಂದೆ ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿಗಳ್ ಪಿರಿಯರ್ (ಕುಮಾಪು. ೧-೮೦). [ಕ್ರತು + ಬುದ್ಧಿ]

ಕ್ರತುಭುಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: ಕುಸುಮಾಕ್ಷತಂ ಲಾಜೆ ದಧಿ ದೂರ್ವೆ ಘೃತಗಳಿಂ . . . ಕೃತುಭುಗನಿಗರ್ಪಿಸುತೆ ಭೂಸುರರ್ವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೩೨). [< ಸಂ. ಕ್ರತುಭುಜ್]

ಕ್ರತುಭುಜ (ನಾ). = ಕ್ರತುಭುಗ: ಸಲಹಿದಂ ತತ್ ಕ್ರತುಭುಜರನೆಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರೆ ನಂದಿಕೇಶ್ವರನು (ಬಸಪು. ೨-೨೬); ಕ್ರತುಭುಜರ ಸುಡಲು ಗರಳವನುಗುಳ್ವ ಲೋಚನದಿ ಶ್ರುತಿಪನಂತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೨೩). [< ಸಂ. ಕ್ರತುಭುಜ್]

ಕ್ರತುಮಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞದಿಂದ ತುಂಬಿದ; ಯಾಗಮಯ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು: ಪುರುಷನು ಕ್ರತುಮಯ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಕ್ರತುವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು (ಋಕ್ಸಾರ. ೮೬ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಕ್ರತುಪುರುಷ: ಕ್ರತುಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಕಾಯಸಪ್ರಾಣಮಂ ನೀನುಮಾ ನಿನ್ನ ತಂಗೆಯರಿದಂ ಪಸುಗೆಗೊಳ್ಳಿಪತ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೩೬೫). [ಕ್ರತು + ಮೂರ್ತಿ]

ಕ್ರತುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞಸ್ಥಳ; ಯಾಗಮಂಟಪ: ನೆರೆದುದಯ್ . . . ದೇಶ ದೇಶದ ಜನಂ ಕ್ರತುರಂಗದೊಳ್ ವಿಪುಲಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೮೧). [ಕ್ರತು + ರಂಗ]

ಕ್ರತುವಿನಾಶ (ನಾ). = ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ: ಅಸುವೇ ಸಂಹರಿಸಿಯಾ ಸಮಸ್ತರ ಕಾಯ್ದ ಶೇಷಧರ ಭದ್ರಕಾಳಿ ಸಮೇತಂ ಕ್ರತುವಿನಾಶ ಭೀಕರರುದ್ರ . . . ವೀರಭದ್ರ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೪). [ಕ್ರತು + ವಿನಾಶ]

ಕ್ರತುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ; ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರದ ಶಕ್ತಿ: ಏಕಚಿತ್ತನಾಗಲು ಬೇಕಾದುದೇನು? ಕ್ರತುಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವ (ಸಮಜೀ. ೩೦೨); ಅವಳ ಕ್ರತುಶಕ್ತಿಯ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮುನ್ನಡೆಯುವುದು ಅವರಿಗೆ ನೀರಸವಾದ ಸಾಧನೆ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ವಂಶವೃ. ೧೪೧). [ಕ್ರತು + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ರತುಹರ (ನಾ). = ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ: ಕ್ರತುಹರ ಕಪಟವಿದೂರಂ ರತಿಪತಿಹರಣಂ ಜಿತಭವಮರಣಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರಥನ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು; ನಡೆಯುವುದು. ೩. ಅಡಿ; ಪಾದ; ಕಾಲು: "ಚರಣಂ ಕ್ರಮಂ ಪಾದಮಂಘ್ರಿಪದಮೆನೆ ಕಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೦); ಸಮನಿಸಲಿವರ ಮನೋರಥಂ . . . ಅಭವ ಭವತ್ಕ್ರಮಕಮಳ ಸೇವೆಯುಂವ (ಆದಿಪು. ೯-೧೧); ವಾಮನ ಕ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟುಗೆ ಮುಟ್ಟದಿರ್ಕೆ ಮುಗಿಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧). ೪. ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಬರುವ ನಿಯಮ; ಪಾಳಿ; ಪರಂಪರೆ: "ಪಾಚಿ ತರುವಾಯ ಕ್ರಮಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೮). ೫. ವಂಶಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಆಸ್ತಿ, —ರಾಜ್ಯ: ಕ್ರಮಮಂ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ತಾಳ್ದುವ ಮಗಂ ಗಾಂಗೇಯನಿರ್ದಂತೆ ನೋಡ ಮರುಳ್ ಶಂತನು . . . ಇತ್ತಂ ನಿಜ ಕ್ರಮಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟದಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೧); ಕ್ರಮಮಂ ಕಯ್ಕೊಳಲೆಂದು ಪುಟ್ಟಿ ರಣದೊಳ್ ಸಾವನ್ನೆಗಂ ಮಾಱೊಡ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮೇ ಕ್ರಮಮನಾನೇಗೆಯ್ದಪೆಂ ವಿಕ್ರಮಂ ಕ್ರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೨); ತಮ್ಮ ಮನೆಯುಂ ಕ್ರಮದವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೧೨೨-೬೬ ವ). ೬. ನಿಯಮ; ರೀತಿ; ಪದ್ಧತಿ: ಕ್ರಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ಶತಕ್ರತುವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೫೬). ೭. ಪರಿವಿಡಿ; ಸಾಲು; ಓರಣ: ತರುಣೀ ನಿವಹಂ ಸನ್ನೆಯೊಳರಸನ ಸಂಗಡಮುನ್ನತ ಜಳಕೇಳಿಗೆಂದು ನಿಂದರ್ ಕ್ರಮದಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೧). ೮. "ಸೂಕ್ತವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ" (ಪತ್ರಿನಿ. ೫೩). ೯. ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುರುಗಳು ಅವನು ಕಲಿತಿರುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಾಗ . . . ವೇದದ ಮಂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ಜಟ, ಪದ, ಕ್ರಮಗಳ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಂದು ತಪ್ಪೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಧಾರದ. ೨೬೧).

೧೦. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಕುಱಿತ ಪದಾರ್ಥದ ಬೞಿಯೊಳ್ ನೆೞಿವ ಪದಾರ್ಥಂ ಕ್ರಮಂ ಹರಂ ಹರಿ ಬೊಮ್ಮರ್ ನೆೞಿವರವನೀಗೆ ನಿಮಗಿನ್ನೞಕದೆ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಸಿರಿಗೆ ಸರಸತಿಗೆೞಿಯರ್ (ಉದಯಾ. ೯೫). 'ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ. ೧೧. [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲಲ್ಲಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ: ಪಾದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಕ್ರಮ' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೧೨). ೧೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕ್ರಮ ಚರಣಂ ಪದಯುಗಳಂ . . . ಬಾಹು ಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨).

ಕ್ರಮಕ್ಕೆಕೊಳ್ಳು = ೧. "ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಕಾನೂನು ರೀತಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾರೂಪದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು" (ಪತ್ರಿನಿ. ೩). ಕ್ರಮಜರುಗಿಸು = ಕ್ರಮ ಕೈಕೊಳ್ಳು: ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸಬಹುದಾದ (ಪತ್ರಿನಿ. ೩); ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರದ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭಾಧಾನ. ೧೯).

[ಸಂ.]

ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು, ಕ್ರಮುತಪ್ಪು, ಕ್ರಮುದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮ ಅಥವಾ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದಿರು; ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಮಂತ್ರಿಗಣಮಂ ಸನ್ಮಾನಪುರಸ್ಸರಂ ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೦ವ); ಎಮ್ಮ ಪೇೞ್ದೋಜೆಯಿಂ ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದೆ ನೋಂಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೫). **ಕ್ರಮುತಪ್ಪು**: ಕ್ರಮುತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಇಹವೂ ಇಲ್ಲ ಪರವೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕ್ರಮುದಪ್ಪು**: ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮುದಪ್ಪಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕ್ರಮುಗಣನ (ನಾ). ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಣಿಕೆ; ಅನುಕ್ರಮವಾದ ಗಣನೆ: ಯುಗಪದುಕ್ತಿಗುತ್ತಮಪುರುಷಂ ಪರಮದನುೞಿದಿರೆ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷಂ ಕ್ರಮುಗಣನಮಿರೆಯುಮೊಲ್ದಂತಿರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೨೨೩). [ಕ್ರಮ + ಗಣನ]

ಕ್ರಮುಗಣನೆ (ನಾ). = ಕ್ರಮುಗಣನ: ಕ್ರಮುಗಣನೆಗೆ ತಾನುಂ ಮಧ್ಯಮ ಪಾಂಡವನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೩). [ಕ್ರಮ + ಗಣನೆ]

ಕ್ರಮುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿತಪ್ಪಿಸು; ರೀತಿಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಮರಾಧಿಪನ ವಂಚಿಸಿ . . . ದ್ಯುಮಣಿಯನು ಕ್ರಮುಗೆಡಿಸಿಯೆ ಹಿಮಕರನ ರಾಹುವಿನ ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಾಡುತಿಹನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೭); ಕಮಲಧರನ ಕಂಡು ನಿಮಿಷದೊಳತಿ ಸಂಭ್ರಮದೊಳುಬ್ಬಿದನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕ್ರಮುಗೆಡಿಸಿದನ ಭಕ್ತನ ಕಾಳೆಗದೆ ಗೆದ್ದ ರಮೆಯ ವಲ್ಲಭ ಪಾಲಿಸೂಲಿದು (ಕಂನವಿ. ೫-೧). [ಕ್ರಮುಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿತಪ್ಪು; ರೀತಿಗೆಡು. 'ಕ್ರಮುಗೆಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕ್ರಮ + ಕೆಡು$_1$]

ಕ್ರಮುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಕಾನೂನಿನಂತೆ ರಚಿಸು: ಕ್ರಮುಗೊಳಿಸಿದ ಪೇಟಿ (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೯). [ಕ್ರಮುಗೊಳ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಡೆ: ನಾನು ದುರ್ಗಾದೇವಿ . . . ಕ್ರಮುಗೊಂಡು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದೌಲತ್ತು ಬಡಾಯಿಸುತ್ತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೭). [ಕ್ರಮ + ಕೊಳ್ಳು$_1$(< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕ್ರಮುಣ (ನಾ). ಹೋಗುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಿಕೆ. 'ಅತಿಕ್ರಮುಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮುತಪ್ಪು 'ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕ್ರಮುದಪ್ಪು 'ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕ್ರಮುಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಂತ್ರಿಸು; ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸು; ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಸರಿಹೊಂದಿಸು: ಕ್ರಮುಪಡಿಸಿದ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೯). [ಕ್ರಮ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮುಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ವಂಶಾನುಗತವಾದ: ತಂದೆಯಿಂದ ಕ್ರಮುಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೧); ಈ ಮಾಧವನು ಕ್ರಮುಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಕರ್ನಾಆ. ೧೨೮). ೨. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಕ್ರಮ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಕ್ರಮುಬದ್ಧ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ: ಆಗಾಗ ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮುಬದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ (ಆಕಾಶ. ೯). [ಕ್ರಮ + ಬದ್ಧ]

ಕ್ರಮುಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪುವಿಕೆ: ಆಕಾಶಕಾಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮುಭಂಗ (Inequality. ಇಂಕಪಿ). ೨. ನಿಯಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಅಕ್ರಮ. [ಕ್ರಮ + ಭಂಗ]

ಕ್ರಮುಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ; ರೂಢಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಅಕ್ರಮವಾದ: ಕುದುರೆಯನ್ನೋ ಆನೆಯನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟರಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಕ್ರಮುಭ್ರಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಆನೆಯನ್ನೋ ಕುದುರೆಯನ್ನೋ ಎನ್ನುವುದು ಕ್ರಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೫೫). [ಕ್ರಮ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕ್ರಮುಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಸನೆಯ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿ ಗಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ ಬರುವ ಮುಕ್ತಿ: ಬ್ರಹ್ಮದ ಕೆಲವು ಉಪಾಸನೆಗಳು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಕೆಲವು ಕ್ರಮುಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. I, ೧೪೬); ಪರಮ ವೈದಿಕ ವೈದಿಕಂಗಳಿಂದ ವೇದಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಮೇನೆನಲು ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿ ಕ್ರಮುಮುಕ್ತಿಗಳೆಂದಱಿಯಬೇಕು (ಸಾಕ್ಷಿವಿ. ೪೮). [ಕ್ರಮ + ಮುಕ್ತಿ]

ಕ್ರಮುಯಿತ (ನಾ). = ಕ್ರಮಿತ್ತ ೨: ಮಾಧವ ಚೌವೇರಗ್ಗರ್ಮೀಸೌಕಾಡ್ಯಾಯನ ಸಗೋತ್ರಃ ಕೇಸ[ಶ]ವ ಕ್ರಮುಯಿತಗ್ಗರ್ಂ ಇಂತೀ ಇವ್ವರ್ಗ್ಗರ್ಂ ಏಕೋ ಭಾಗವರ್(ಃ) (ಇಆ.XVIII,೩೬೭-೨೦; ೮ನೆಯಶತ). [< ಕ್ರಮಿತ]

ಕ್ರಮುಲೋಪ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸತಕ್ಕ ವಿಧಿಗೆ ಲೋಪ: ನಿಯಮ ವಿಚಾರ; ಕ್ರಮುಲೋಪ (ಪ್ರತಿನಿ. ೩೦). [ಕ್ರಮ + ಲೋಪ]

ಕ್ರಮುವಳಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮಗೆಡು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲವಾಗು: ಬೆಮರುತಂ ಬಿಕ್ಕುತಂ ತೇಗುತಂ ತೂಗುತಂ ಕ್ರಮುವಳಿದು ಸುಳಿದು ಸುೞಿಯಾಗುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೦೭). [ಕ್ರಮ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಕ್ರಮುವಾಚಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ: "ತರುವಾಯ ತರ ಪರಿವಿಡಿಗಳು ಕ್ರಮುವಾಚಿ ತಾಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪). [< ಸಂ. ಕ್ರಮುವಾಚಿನ್]

ಕ್ರಮುವಿಕಾಸ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆದ ವಿಕಾಸ: ಮಾನವ ಜನಾಂಗವು ಕ್ರಮುವಿಕಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯತೊಡಗಿದಾಗ . . . ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೯). [ಕ್ರಮ + ವಿಕಾಸ]

ಕ್ರಮವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಅಡಿಯಿಡುವಿಕೆ; ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವಿಕೆ; ಪಾದನ್ಯಾಸ: ಕ್ರಮವಿಕ್ಷೇಪದಿನಂಚೆಗೆ ಸಮನಿಸೆ ದೈನ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ.೬-೧೦೪). [ಕ್ರಮ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಕ್ರಮವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗು: ಸಂಗತ್ಯಮೆಂದೆನಲು ಕ್ರಮವಿಡಿದ ನುಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೯). [ಕ್ರಮ + ಪಿಡಿ₁]

ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕ್ರಮತಪ್ಪುವಿಕೆ; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದುದು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತ ಮದುಗೆಟ್ಟೀಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಾಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧). [ಕ್ರಮ + ವಿಪರ್ಯಾಯ]

ಕ್ರಮವಿರಹಿತ (ಗು). ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ; ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರದ: ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಿರಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೬೬). [ಕ್ರಮ + ವಿರಹಿತ]

ಕ್ರಮವಿಹಿತ (ಗು). ರೂಢಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ; ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ: ಸಮುದಿತ ಕುಸುಮಾಮೋದೋದಯೋದ್ಯಾನ ಲೀಲಾಕ್ರಮ ವಿಹಿತ ಜಲಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಾದಿನೀತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೧). [ಕ್ರಮ + ವಿಹಿತ]

ಕ್ರಮಶಃ (ಅ). ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಕ್ರಮಾನುಗತವಾಗಿ; ಕ್ರಮೇಣ: "ಒಂದೊಂದು ಅಂಶವಾಗಿ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ವಿಷಯವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಂತೆ; ಕ್ರಮಶಃ; ಪಾಳಿಯಾಗಿ" (Seriatim. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮನಾದ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಮ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಕ್ರಮಸಂಧಾನ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸುವಿಕೆ, —ಇಡುವಿಕೆ: "ಬಟಿಕೆಯೊಳ್ - ಕ್ರಮಸಂಧಾನೇ (ಕ್ರಮವಾಗಿಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಕ್ರಮ + ಸಂಧಾನ]

ಕ್ರಮಾಗತ (ಗು). ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ಅನ್ವಯಾನುಗತ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ: (*). [ಕ್ರಮ + ಆಗತ]

ಕ್ರಮಾಧಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೨. ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಆರಡಿ; ದುಂಬಿ. ೧, ೨: ತ್ರಿದಶರ್ ಬಾಜಿಪ ದಿವ್ಯತೂರ್ಯರವಮಂ ನಿಷ್ಕಂಪ ಕರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ದಿಶಾದಂತಿಗಳಾಲಿಪಲ್ಲಿ ಮದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವೇನುತ್ಸಾಹಮಂ ಮಾಡದಿರ್ಪುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮಾಧಿಕರೊಳುದ್ಯದ್ದಾನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೧). [ಕ್ರಮ + ಅಧಿಕ]

ಕ್ರಮಾನುಸರಣೆ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ, —ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೃಂದದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಬೆಳಸಿ . . . ಗೌರವ, ಕ್ರಮಾನುಸರಣೆ, ಆಸಕ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಿ ಪೋಷಿಸುವಂತಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೩). [ಕ್ರಮ + ಅನುಸರಣೆ]

ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪದಂಗಳಂ ಕ್ರಮವಿಡಿದನ್ವಯ ಪೇಳಿಹುದು ಇದಕ್ಕೇ ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರವೆಂದು ಅಲಂಕಾರಜ್ಞಕವಿಗಳು ಪೇಳಿಹರು: ಉದಾ. . . ಅಳಿ ಕಲಭಗಿಳಿಯ ಮುಡಿ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ (ಕುವಲ. ೧೦೦-೬). [ಕ್ರಮ + ಅಲಂಕಾರ]

ಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ; ಒಂದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧವಾದ: ರಸೆಲ್‌ರು ಬರುವ ಮೊದಲು ಕನ್ನಡ ಕ್ರಮಿಕ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಬಲ್ಲ ಶಿಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸಾಸಮಾ. ೪). ೨. ವಂಶಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ; ಅನ್ವಯಾನುಗತ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಿತ (ಗು). ೧. ನಡೆದ; ಸಂಚರಿಸಿದ; ಸಾಗಿದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಮಾಂತವಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು. ☞ ಭಟ್ಟ, ಆಚಾರ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂಬಂತೆ ಒಂದು ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಪದ: ಕ್ರಮಿತರ ವಾಸುದೇವ ಕ್ರಮಿತರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫-೫೦; 1076); ಕೋಣೆಯಮಲ್ಲ (?) ಕ್ರಮಿತರಿಗೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೬-೪೮; 1097); ಕ್ರಮಿತರವಧರಿಸಿದರೆ ಶುದ್ಧ ಭ್ರಮಿತ ಮೂಲನ ಹಿರಿಯ ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಮಿತರೆ ಧನುವಿಗೆ ಯತ್ನಮಾಡಿದಿರೆ ಕ್ರಮವೆ ತಾನಿದು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಕ್ರಮಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಸಾಗು: ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛಿತ ಸ್ಥಳಗಳ ಮಾರ್ಗ ಕ್ರಮಿಸಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೬); ಐದಾರು ಮಾರು ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಹೇಮಂತ.೨೬೯). ೨. ದಾಟು; ದಾಟಿಹೋಗು: ಸಾಗರ ಸಮಂ ನಿನ್ನ ರಾಮಾಯಣಂ . . . ಕ್ರಮಿಸಲ್ಕದಂ ದಯಿಗೆಯ್ಯೆನಗೆ ವೈನತೇಯನ ವಜ್ರವೀರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೨-೩೯೧). [ಕ್ರಮಣ ? + -ಇಸು₃]

ಕ್ರಮುಕ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆ; ಪೂಗ; ಕೌಂಗು: ಕ್ರಮುಕಮನಕ್ಕೆ ಫಲತ್ರಯದ ಪುಡಿಯನಕ್ಕಣಿಲೆಯಂ ರಸಾಂಜನಮುಮನಕ್ಕೆ . . . ಪೂಸೆ ಲಿಂಗರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೯); ಧರೆಗೆ ಮೊಗಸಿರಿಯೆನಿಸಿ ಮೆಱೆದುವಾ ಕ್ರಮುಕವೃಕ್ಷಂಗಳೊಲಿದು (ಹದಕಾ. ೨೦೬. ಪ೦). ೨. ಕೆಂಪು ಜಾಲಾರಿ ಗಿಡ; ಲೋಧ್ರದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ (ನಾ). ಅಡಕೆಮರಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಫಳವ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫). [ಕ್ರಮುಕ + ಸಮಿತಿ]

ಕ್ರಮೇಣ (ಅ). ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಮೆಟ್ಟಿಲುಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿ; ಹಂತಹಂತವಾಗಿ: ಹಗಲಿನ ನೋಟಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ರಮೇಣ ಕಗ್ಗತ್ತಲ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ (ಸೌಂದಸ. ೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮೇಣಕ (ನಾ). = ಕ್ರಮೇಲಕ: "ರವಣಮುಷ್ಟ್ರಂ ಮಯಂ ಕರಭಂ ಕ್ರಮೇಣ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೬). [< ಸಂ. ಕ್ರಮೇಲಕ]

ಕ್ರಮೇಲಕ, ಕ್ರಮೇಳಕ (ನಾ). ಒಂಟೆ; ಉಷ್ಟ್ರ: (*). ಕ್ರಮೇಳಕ: "ದಾಸೇರಕಃ, ಕ್ರಮೇಳಕಃ, ಉಷ್ಟ್ರಃ . . . ಶೃಂಖಳಕಃ - ಈ ೬ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೫); ಮಕರಾಂಕದ್ವಿಪ ದಂತದಂಡ ದಳಿತ ಸ್ವಾಂತಂಪರಪ್ರೇಯಸೀ ವಿಕಲಂ ದುರ್ಗತಿಯೊಳ್ ಕಯಂ ತಿರಿತರುತ್ತುಂ ಬಂದು ಮತ್ತಂ ಕ್ರಮೇಳಕನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೩೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮೇಳಕ 'ಕ್ರಮೇಲಕ' ನೋ.

ಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಹಟ್ಟೀಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ, ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು: ಈ ಹೆಂಣು ಆಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಕಂಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕ್ರಯ ಗ ೩ ಅಕ್ಷಾರದಲು ಮೂರು ವರಹ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೬೭-೯; 1808); ನಯವಾದ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ರಯ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾದೆ).

ಕ್ರಯಕೊಡು = ಬೆಲೆ ಕೊಡು; ಮಾರಾಟದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡು : (೬). ಕ್ರಯಕ್ಕೆಕೊಡು = ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಡು ; ಮಾರು: ನಾನು ನನ್ನ ಆವಸರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನನ್ನ ಹೊಲೆಯಾಳು ಕನ್ನನ ಹೆಂಡತಿ ಚೌಡಿ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆನಾಗಿ (ಮೈಆರ್.೧೯೨೮ ? ೬೬-೮; 1808). ಕ್ರಯಬೀಳು=ಬೆಲೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗು; ವೆಚ್ಚ ತಗಲು: ಸಲಿಕೆಗೆ ಯಾಕೆ ಕ್ರಯಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರಯಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು: ಧರಣಿಯಮರನ ಪುತ್ರನೊಬ್ಬನ ನೀ ಕ್ರಯಂಗೊಂಡು ನಿನನಿತ್ತಾದಡೆಯು ತಂದಾ ಸೂನುವನು ತನಗೀವುದು(ಸಂಭಪ. ೩೦೫.೫೦). [ಕ್ರಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ರಯಚೀಟು (ನಾ). ಮಾರಾಟವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವ ಚೀಟಿ; ವಿಕ್ರಯಪತ್ರ: ಭೀಮಾಚಾರ್ಯರು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಹೊಲೆಯಾಳು ಹೆಜ್ಜಾಳು ಕ್ರಯಚೀಟ್ಟಿನ ಕ್ರಮುವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಎಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟು (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೮, ೬೬-೧೩ ; 1808) ; ಅವರ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಸೊತ್ತನ್ನು ಕೂಡಾ ಅವರು . . . ನನ್ನ ತಾಯಿಗೋ ತಮ್ಮನಿಗೋ ಕ್ರಯಚೀಟು ಮಾಡುತ್ತಾರಂತೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೮೧). [ಕ್ರಯ + ಚೀಟ್ಟು]

ಕ್ರಯದಾರ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು : (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭). [ಕ್ರಯ + -ದಾರ್$_4$]

ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಅಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಕ್ರಯರೂಪ (ನಾ). ಮಾರಾಟ; ಕೊಳ್ಳುವುದು: [ಕೇತ] ಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳು ಸಂಗಯ್ಯನು ಕ್ರಯರೂಪದಿಂ ಕೊಂಡ ಸಂಪಗೆಯ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೬-೩೦ ; ?). [ಕ್ರಯ + ರೂಪ]

ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮಾರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಾರ: ಕೂಡೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು . . . ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯದ ವಾಣಿಜ್ಯ ವೀಥಿಯಲಿ ಹೂಡಿದವು ಬಂಡಿಗಳು ಹಂದೆಡೆಯಾಡಿದವು ಕೊಲ್ಲಾಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೧). [ಕ್ರಯ + ವಿಕ್ರಯ]

ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಿಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವವನು ಹಾಗೂ ಮಾರುವವನು ; ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಯಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ: ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಾಲು ಜನತೆ ಹೊಲಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವರ ಕ್ರಯಶಕ್ತಿ ತೀರ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ (ಮಾವಾದ. ೧೯೧). [ಕ್ರಯ + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ರಯಿಕ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಗ್ರಾಹಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಯ್ಯ (ನಾ). ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಕ್ರವಿಂತ, ಕ್ರವಿತ, ಕ್ರವಿತ್ರ (ನಾ). = ಕ್ರಮಿತ ೨: ನಣ್ಣಿಯಣ ಕ್ರವಿಂತರ ವಾಸುದೇವ ಕ್ರವಿಂತರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೯-೪ ; 1106). **ಕ್ರವಿತ** : ತೆಲುಗರ ಮಾಗೆಯ ಕ್ರವಿತರ ಮನೆ (ಎಇ. XIII, ೪೪-೭೯ ; 1112). **ಕ್ರವಿತ್ರ**: ಚೌಣ್ಣಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬೌಧಾಯನ ಚೌಣ್ಡಿಯ ಕ್ರವಿತ್ರರು (ಕಇಅ. ೬೬-೧೨-೭೫ ; 1170). [< ಕ್ರಮಿತ]

ಕ್ರವಿತ 'ಕ್ರವಿಂತ' ನೋ.

ಕ್ರವಿತ್ರ 'ಕ್ರವಿಂತ' ನೋ.

ಕ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಅಡಗು; ಬೇಯಿಸದ ಮಾಂಸ: ಸುಹುತಂ ಕೌರವ್ಯ ಕ್ರವ್ಯ ಹವ್ಯದಿಂದೆನ್ನ ಕೋಪ ಹವ್ಯವಹಂ ಲೋಹಿತದಿನಾದುದ ವಭೃಥಸವನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೭) ; ಮನುಜಕ್ರವ್ಯಮಿದೆಂದಜಾದಾಗಳ್ . . . ಶಾಪಮನಿತ್ತಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೭೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರವ್ಯಾದ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ: ಕ್ರವ್ಯಾದ ಸಂಹನನಕ್ರವ್ಯಾದನಪ್ಪನಗೆ ಅನಭ್ಯಸ್ತಶಸ್ತ್ರನೊಳ್ ಯುದ್ಧವತಿಸಿಷಿದ್ಧಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧೫) ; ವಿಭೀಷಣಂಬೆರಸು ಕ್ರವ್ಯಾದರಂ ಕದನ ಬೇಡೆನುತ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬೋಧಿಸಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨ ಸೂಚನೆ). ೨. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಹಿಂಸ್ರಪಕ್ಷಿ: ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಅರ್ಥ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೋದ; ದಾಟಿದ; ಮೀರಿದ. 'ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನಡೆಯುವುದು; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಉಪವಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರಮೆರಡುಂ ಗಡ್ಡದೊಳಿರೆ ಶಿರನೊಂದಿರೆ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಯೆರಡುಂ ಕಣ್ಣೋಳ್ ಕರಮೊಸರೆ ಬಾಷ್ಪಜಲಮಿದು ತರುಣೀ ಕೇಳ್ ಕ್ರಾಂತಮೆಂಬ ತಾಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೫೪). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಯ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅತಿಕ್ರಾಂತ, ದಂಡಪಾದ, ಕ್ರಾಂತ . . . ಲಲಿತ ಈ ಹತ್ತು ಆಕಾಶಮಂಡಲಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೮-೪೮). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ದರ್ಶನ. ೨. ಇಂತಹ ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ: ಕೃತಯುಗದ ಕ್ರತುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಾಂತ ದರ್ಶನರಾಗಿ "ಕೃಣ್ವಂತೋವಿಶ್ವಮಾರ್ಯಂ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. ೪೬). [ಕ್ರಾಂತ + ದರ್ಶನ]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನಿ: ಪ್ರಾಜ್ಞರೂ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೂ ಆದ ಯಾವ ಸ್ತುತಿಕರ್ತರಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ವರುಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧೮) ; ಕವಿಗಳು ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಮತ (ಸಾಹಿವಿ. ೫) ; ಕವಿ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ, ನಿಜವಾದ ಕವಿತ್ವವು ಸರ್ವಸಮದರ್ಶಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನಕದಾಸರು ಕುಲಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ತವನಿ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನ್]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದುದನ್ನು ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿ: ಮನನಶೀಲತೆಯಿಂದ ಮುನಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವದಿಂದ ಕವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೪೮). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಅವರ ಕ್ರಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಸಮೀಕ್ಷಾ ಕಿರಣವು ಓದುಗರಿಗೂ ನನಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಕಾರಿ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. VII, ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ರಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ಕ್ರಮಣ: ಮನದೊಳಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತನನು ನೆನೆವುತ್ತ ಮಾರ್ಗ ಕ್ರಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರ್ರಾ]ಂತಿಯನ್ನು ನೆಜೆ ಮಾಜೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೬-೩೫). ೨. ಆಕ್ರಮಣ ; ಧಾಳಿ. ೩. ಖಗೋಲಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ವಕ್ರ ಮಾರ್ಗ; ಸೂರ್ಯಪಥ. 'ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ' ಪರಾ. ೫. ವಿಪ್ಲವ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೪) ; ರವೀಂದ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲ ದೇಶದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವಳು ; ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವಳು : ಬಿಡುವು ದೊರೆತಾಗಲೆಲ್ಲ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾತಿ ಅವನಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೮). [ಕ್ರಾಂತಿ + -ಕಾತಿ$_1$]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರ ಚಿತ್ರವೇ ಈ ಕಾದಂಬರಿ (ಭಾರತಿ. II, ಮುನ್ನುಡಿ); ತಾನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ನಿನ್ನೆ ತಾನೇ ಆತ ಹೇಳಿದ (ಅಕ್ಕಾರ್ಪ. ೬೩).
[ಕ್ರಾಂತಿ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಜ)]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ (ಗು). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ವಿಪ್ಲವಕಾರಿಯಾದ: ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವಾದ ಸಂಸ್ಕರಣಗಳಿಂದ ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೬೮). ಇವರೆಲ್ಲರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ . . . ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ (ಸಮುಜೀ. ೨೪, ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಕಾರಕ$_2$]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ (ಗು). ೧. = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ: ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವೀರದುಹೋದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೨೨). (ನಾ). ೨. = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ: ಗಲ್ಲುಕಂಬವೇರುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು . . . ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ (ಅಕ್ಕಾರ್ಪ. ೧೩).
[< ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕಾಲ; ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ: ಶ್ರೀಪುರುಷನ ಕಾಲವು ಲಿಪಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲ (Period of transition) (ಕರ್ನಾಅ. ೧೧೬). ೨. ಕ್ರಾಂತಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ. [ಕ್ರಾಂತಿ + ಕಾಲ]

ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿ (ನಾ). = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ: ಪ್ರತಿ ಭಾರತೀಯ ಯುವಕನೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸನಾತನಿ, ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ.೨೧೯).
[ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ಬದಲಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷ; ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಪಕ್ಷ; ಬುಡದಿಂದ ತಿದ್ದುಪಾಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತ: "ಬುಡದಿಂದ ತಿದ್ದು ಪಾಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತದವರು: ಕ್ರಾಂತಿಪಕ್ಷ" (Left-centre. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಪಕ್ಷ]

ಕ್ರಾಂತಿಪಥ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನು ತಿರುಗುವ ಪಥ, —ಮಾರ್ಗ: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇದನ್ನು ಸೂರ್ಯಪಥ - ಕ್ರಾಂತಿಪಥ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೮೨). ೨. ವಿಪ್ಲವ ಮಾರ್ಗ: ಅವರು ಕ್ರಾಂತಿಪಥವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ಯೂಥಿ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಪಥ]

ಕ್ರಾಂತಿಯುಗ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯುಗ: ಈ ಯುಗವನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಯುಗವೆಂದೇ ಕರೆಯಬಹುದು (ಯೂಥಿ).
[ಕ್ರಾಂತಿ + ಯುಗ]

ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿಗಳೆಂದು (Revolutionaries) ನಾವು ಕರೆಯುವ ಜನರು ಇವರೇ (ರಾಜಪ. ೨೫). [ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ (ನಾ).=ಕ್ರಾಂತಿಪಥ ೧: ನಕ್ಷತ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ವಾರ್ಷಿಕಪಥವನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಜಗತ್ತು. ೫೧). [ಕ್ರಾಂತಿ + ವೃತ್ತ]

ಕ್ರಾಪು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಕೂದಲಿನ ಒಂದು ರೀತಿಯ ರಚನೆ: ಕೆಲವರು ಇಂಗ್ಲೀಷರಂತೆ ಕ್ರಾಪು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮); ಪದ್ಮಾವತಿಯು ಕೇಶವನ ಕ್ರಾಪಿನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ತೀಡಿದಳು (ಸಮುಜೀ. ೧೨೮). [← ಇಂ. Crop]

ಕ್ರಾಯಕ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಗ್ರಾಹಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಿ, ಕ್ರೀ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯೆ: ಕಾಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ ಮನಕ್ಕೆ ಅಱಿವು (ಕೋಲಶಾಂ. ೫೬); ಕ್ರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೀ]ಯುಳ್ಳೊಡಂಕೊಂದಾಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬-೬೮); ಕ್ರಿ ನಿರ್ಧರವಾದಲ್ಲಿ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಅಂಕುರ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೫-೩೩೫). ಕ್ರೀ: ಬಸವಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮುಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಕ್ರೀ ಬಯಲಾಯಿತ್ತು (ಅವಶಂ. ೨೦೧-೯೦೮); ಕರ್ಮಂಗಳನೆ ಕಳೆಯಿತ್ತು ಕ್ರೀಗಳನೆ ಮೀಱಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೪೮); ಬಳ್ಳಿ ಮರನ ಸುತ್ತಿ ಅದು ಸಾಲದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ನಿಲ್ಲದು ಮನ ಕ್ರೀ[ಪಾಠಾಂ.ಕ್ರಿ]ಯಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧-೪೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ]

ಕ್ರಿಜ್ಞಾನ (ನಾ).= ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನ: ನಡೆದಂತೆ ನುಡಿವ ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ 'ಕ್ರಿಜ್ಞಾನ ನಿರುತವಾದಂಗಳಲ್ಲದೆ' ಲಿಂಗಯ್ಯನೊಲುಮೆ ಇಲ್ಲ(ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕ್ರಿ + ಜ್ಞಾನ]

ಕ್ರಿತ (ನಾ). ಕೃಷಿಮಾಡುವುದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಮಾಡುವುದು (?): ನಡಸದೆ ೧ ಕಾಲ ಉಳಿದರೆ ಕ್ರಿತವನಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಹೇಳದೆ ಈ ಬಾಳನು ತೋಟವನು ಬಿಡುವೆನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೮-೧೬; 1442).
[< ಸಂ. ಕೃತ]

ಕ್ರಿಪಾಸನ (ನಾ). (?): ಕೀರ್ತ್ತಿ ನರ್ತ್ತನಾಚಾರ್ಯ್ಯ ಕ್ರಿಪಾಸನ ಪತ್ರಿತ ಮಾಳವ ಕಾಮಿನೀ ಕರ್ಣ್ಣಜಪ ನಿಜ ಸೈನ್ಯ ಸಂನ್ನಾಹ ಕಿಂಕರ (ಕಇಅ. ೨೯-೪೧-೧೬; 1121). [?]

ಕ್ರಿಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು: "ಕ್ರಿಮಿಯೆನಲ್ಕೆ ಜಂತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); ಕ್ರಿಮಿ - ಕೀಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಚಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ತರಟಿ. ೧೩). ೨. ಅರಗು; ಲಾಕ್ಷ: "ಕ್ರಿಸ ಲಾಕ್ಷಂ ಕ್ರಿಮಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಲೇಪ . . . ಕ್ರಿಮಿಕುಲಂಗಳೆಂಬುವೇಯೆಂಟು ಲಜನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೬೯).
[ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿಘ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಿಂಗಾರಬಳ್ಳಿ, ಕ್ರಿಮಿಘ್ನ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೭೬). [?]

ಕ್ರಿಮಿಜ (ನಾ). ಹುಳುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ರೇಷ್ಮೆ: ನಾರುನೂಲು ಕ್ರಿಮಿಜ ರೋಮಂಗಳಿಂದೆ ನೆಯ್ದಾ ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿದಂತ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹುಳು ಹಿಡಿಯುವ ರೋಗ; ಹುಳಿತ ಹಲ್ಲು; ಹುಳುಕುಹಲ್ಲು: ಕ್ರಿಮಿದಂತವೆಂಬ ದಂತರೋಗದಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲು ಕಪ್ಪಾಗಿಹುದು. ರಂಧ್ರಗಳುಂಟಾಗಿ ಆ ರಂಧ್ರಗಳಿಂದ ಕೀವು ರಕ್ತ ಸುರಿವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೧). [ಕ್ರಿಮಿ + ದಂತ]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ (ಗು). ೧. ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಹ, —ನಾಶಗೊಳಿಸುವಂತಹ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: ಹಾಕು ಗೊಬ್ಬರ ಬೆಳೆಗೆ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕವ ಹೊಡೆದು ಎಲ್ಲರನು ಕರೆಕರೆದು ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ನೆಲಮು. ೨೨); ರೋಗ ಪ್ರಬಲವಾದರೆ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ತರಟಿ. ೧೩); ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೨). [ಕ್ರಿಮಿ + ನಾಶಕ]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಪೈರೆತ್ರಂ, ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಹೂವು (ಮೈಔಗಿ. ೬೫-೧೩೨೯). [?]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೦). [?]

ಕ್ರಿಮಿಬಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹುಳುಹಿಡಕ ಗಿಡ, ಕ್ರಿಮಿಬಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೬). [ಕ್ರಿಮಿ + ಬಂಧ]

ಕ್ರಿಮಿರಾಗ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಬಣ್ಣ (?): ಮಾನಂ ಕಲ್ಲಕಂಬದಂತೆ ಮಾಯೆ ಬಿದಿರ ಮುರುಡಿನಂತೆ ಲೋಭಂ ಕ್ರಿಮಿರಾಗದ ಕಂಬಳದಂತೆ (ಪಸಾರ. ೨೧-೨೩). [ಕ್ರಿಮಿ + ರಾಗ]

ಕ್ರಿಮಿರೋಗ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಜಂತುಹುಳುವಾಗುವ ರೋಗ; ಜಂತುಜ್ವರ: ಇದರಿಂ . . . ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲೆ, ಮುಖರೋಗ, ಕ್ರಿಮಿರೋಗ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೧೮). [ಕ್ರಿಮಿ + ರೋಗ]

ಕ್ರಿಮಿವಿದೂಷಿತ (ಗು). ಹುಳುಹಿಡಿದು ಹಾಳಾದ; ಕುಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದ: ಸೂಪಕರ್ಮಕೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರಾ ಚಣಾಖ್ಯದಿಂನೋಪುರ್ದನುತ್ತಮಂ . . . ಸತ್ವಚಂಗಳ್ ಕ್ರಿಮಿವಿದೂಷಿತಂಗಳ ಬಿಡುವುದು (ವೀಕ್ಷಿತ. ೬-೧೦-೬೪). [ಕ್ರಿಮಿ + ವಿದೂಷಿತ]

ಕ್ರಿಮಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಜ್ಞಾನ: "ಕೀಟವಿಜ್ಞಾನ; ಕ್ರಿಮಿಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿದ್ಯೆ" (Entomology. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ರಿಮಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕ್ರಿಮಿಶುದ್ಧಿಸಂಸ್ಕರಣ (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿಗಳೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ: ಮೊದಲು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಿಮಿಶುದ್ಧಿಸಂಸ್ಕರಣ (Sterlizie) ಮಾಡು (ಹೊಶಕ್ಷಿ. ೬). [ಕ್ರಿಮಿ + ಶುದ್ಧಿ + ಸಂಸ್ಕರಣ]

ಕ್ರಿಮಿಸಂಘ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರಿಮಿಸಂಘ . . . ದುರ್ಗಂಧವಾಸಗಳೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಕ್ರಿಮಿ + ಸಂಘ]

ಕ್ರಿಮಿಹರಣ (ನಾ). = ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ: ವನದ್ರಾಕ್ಷೆ ವಜ್ರಕೀಟಾಪಹರಂ × × × ನಿರುತಂ ತುರಂಗ ಕ್ರಿಮಿಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೧). [ಕ್ರಿಮಿ + ಹರಣ]

ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ: ಪರ್ಯಂಕಾಸನಾದಿ ಯೋಗಾಸ್ಥಿತ ಸ್ವರೂಪ ಚಾರಣತ್ವಮುಂ . . . ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂದಿರ್ಕೆಜನಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿಯೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೪-೩೦ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಋದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ಅಭಿನಯಿಸುವ ಅಂಶ, —ಭಾಗ; ಅಭಿನಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷಭೂಷಣ: "ಸಂಗತಿಯ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲು ಭಾಷಾಂಗಮಕ್ಕು ರೂಪಂ ಮೆಱೆದು ತೋಱಲ್ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯); ಸರಸ ಭಾಷಾಂಗ ಕ್ರಿಯಾಂಗೋತ್ಕರದ ನಾಟಕ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ವಿಸರ ಮಧುರ ಗೀತೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೦). ೨. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರಾಗಾಂಗ, ಭಾಷಾಂಗ, ಕ್ರಿಯಾಂಗ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅಂಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮ (ನಾ). ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ; (ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾಗಾದಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಅಪರಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪರ್ವಪೂರ್ಣಮಾನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೂ ಈ ದಾಸಿಯು ನಡುನಡುವೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕರ್ಮ)]

ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿಯೇ ದೇಹವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕಾಯವು ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿಯೇ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಮಾದಯ್ಯನು 'ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿ'ಯೆಂದು ಕೇಳಿದ ಜಾನಪದ ಕವಿಯು . . . ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೪). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿನ್]

ಕ್ರಿಯಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು. ೨. ಹೊಸ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ನೂತನ ಶಿಷ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲ: ಭವಿಯಾಗಿ ಹೋಹರ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು . . . ಅವನ ಶ್ರಾದ್ಧಕಾಲವೆ ಶ್ವಾನಮಾಂಸ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ[ಸಾಕಾಂ. ರ]ವೆ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ತದ್ದಿನವೆ ಮದ್ಯಮಾಂಸ (ಬಸವ. ೬೬೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕಾಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲಿ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದ; ಕರ್ಮಕುಶಲ: ಶ್ರುತಿವಿಹಿತ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲ ಶೈವಮತಾಶ್ರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿತ್ಯಪುರೋಹಿತ ಕೃತ ಹೋಮಕುಂಡದೆಡೆಗೇಳ್ತರುತುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೬೦). (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು; ಕರ್ಮಕುಶಲಿ: ಶಾಂತಿಕ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲನುಂ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಾದಿ ಕುಶಲನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕುಶಲ]

ಕ್ರಿಯಾಖಂಡನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಭಂಗ: "ಕ್ರಿಯಾಖಂಡನಂ–ಕಾರ್ಯಭಂಗ" (ನಾನಾರ. ೨೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಖಂಡನ]

ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಷ್ಟವಿಧ ಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ . . . ಕಾಮರೂಪಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ ಬಹು ವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಸೂ. ೧೬೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಗೋಚರ + ಋದ್ಧಿ]

ಕ್ರಿಯಾಗೋಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದಂತೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಹೇಳುವುದು: ಅರಸಿಯ ದಿವ್ಯ ಸೇನಾದರದಿರದೀಗಡೆ ನಿನ್ನರಸಿಯನೆಯ್ದುವಿನಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕಳುಪಿಂ – ಕ್ರಿಯಾಗೋಪಕ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩೯). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಗೋಪಕ)]

ಕ್ರಿಯಾಚಾರ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು; ಕರ್ಮಾಚರಣೆ: ಶಂಕರನು . . . ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೩೦೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಆಚಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ೧. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವ; ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ: ರಾಜೂರವರ ಹೊಗೆರಹಿತ ಒಲೆ (ಚೂಲಾ)ಯು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಪರಿಹಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೯). ೨. ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದ: ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾವತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ, ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೧೫). (ನಾ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡದ್ದು; ಕ್ರಿಯಾಸೂಚಕವಾದದು; ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದುದು: ವಿನುತ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳುಮೆನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾವವಚನಂಗಳಂ (ಶಮದ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಶಿಕ್ಷಣ; ಮೂಲಶಿಕ್ಷಣ: ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶಿಕ್ಷಣ ವಿಧಾನವನ್ನು ಗಾಂಧಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧). [ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ. ಉದಾ: ಅಲ್, ಇಲ್: ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೩೦೧). [ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ + ಅವ್ಯಯ]

ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಗುರುವಿನ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ವಿಧಾನ ಪೂರ್ವಕ ನಡೆಯುವ ದೀಕ್ಷೆ: "ಶಿಷ್ಯನ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ (ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವು) ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು" (ಶಿವಾಪಪ. ೬೧-೩೯); ಹೋಮಕುಂಡದಿಂದಲೂ . . . ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷಾ (ಕ್ರಿಯಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷ ಭಾವನೆಯಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಪ್ರಲಂಭ ಶೃಂಗಾರದ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಲಾಷೆ, ಚಿಂತೆ . . . ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ, ವಿಕಲ, ಮೌನ, ಮೂರ್ಛೆ, ಮರಣವೆಂಬ ದಶಾವಸ್ಥಾವಿಚಾರಪರರಿಂದುಪಾಶ್ರಿತರಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ದ್ವೇಷ)]

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅದ್ವೈತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭಾವಾದ್ವೈತ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವೆಂಬ ಮೂರು ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು . . . ತಾನು ಮಾಡುವ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವು (ಹಸಾರ. ೩೨೧ ಟೀಕು). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅದ್ವೈತ)]

ಕ್ರಿಯಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಹತ್ತು ಆಗಮಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಖಿಲ, ಖಿಲಾಧಿಕಾರ, ಪುರಾಧಿಕಾರ, . . . ಕ್ರಿಯಾಧಿಕಾರ, ನಿರುಕ್ತಾಧಿಕಾರ, ಪ್ರಕೀರ್ಣಾಧಿಕಾರ, ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರಗಳೆಂದು ಹತ್ತು ಆಗಮ ಭಾಗಗಳು (ಭಾರದ. ೬೫). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅಧಿಕಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು,—ಮಾಡದಿರುವುದು: ಸಂಸಾರ ಪರಿತ್ಯಾಗೋದ್ಯುಕ್ತ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನೋಪೇತ ಭವ್ಯ ಜೀವನ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ ಸಮ್ಯಕ್‌ಚಾರಿತ್ರಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ವ); ಹಿಂಸಾದ್ಯಶೇಷ ಸಾವದ್ಯ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ನಿವೃತ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಪಟು (ಗು). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಚುರುಕಾದ; ಕ್ರಿಯಾಚತುರವಾದ: ಕೆಲವು ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಯೂಪ ಒಡೆಯುವ ಮುನ್ನ ಕ್ರಿಯಾಪಟುವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀಟಬಿ. ೧೩೯). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪಟು)]

ಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಯಾರೂಪ, —ಸ್ಥಿತಿ (?): ಇಂತೀ ಗುಣದಂತೆ ಹೊಬಗಣ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಒಳಗಣ ಜ್ಞಾನಸಂಭವ ಉಭಯದ ತತ್ತಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೬೬-೨೬). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ; ಕರ್ತೃವಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ . . . ಏಕತ್ವಮನೇಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಶಮುದ. ೧೩೮); ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ತೃವಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಭಾಗಮಾಡಿಕೊಡುವಿಕೆ; ಶ್ರಮವಿಭಾಗ: "ಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ, ವಿಭಜನ, ಕ್ರಿಯಾಸವ್ಯವಚ್ಛೇದ; ಶ್ರಮವಿಶ್ಲೇಷ" (Division of Labour. ಪಾರಿಭಾ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪರಿಚ್ಛೇದ)]

ಕ್ರಿಯಾಪಾದ (ನಾ). ಆಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಪೂಜಾವಿಧಾನ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಗಮಭಾಗ: ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯಾಪಾದ, ಚರ್ಯಾಪಾದ, ಯೋಗಪಾದ ಜ್ಞಾನಪಾದವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಂಗಳುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೨); ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸುಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ, ಪೂಜಿಸುವ ವಿವರಗಳನ್ನು "ಕ್ರಿಯಾಪಾದ"ವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೬೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪಾದ)]

ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕ (ನಾ). ವಿಧಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದುದು; ವಿಧಾನಪೂರ್ವಕವಾದುದು: ಬಲಗೊಂಡೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕದಿಂ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪೂರ್ವಕ)]

ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾ ರೂಪಾರ್ಥದ ಪ್ರಕೃತಿ; ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿ; ಕೃಲ್ಲಿಂಗ: ಹೋದಳು, ಹೊರಡುತ್ತದೆ . . . ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದರೆ . . . ಉಳಿಯುವುವು ಹೋಗು ಹೊರಡು ಎಂಬುವು. ಇವನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಧಾತು ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪ್ರಕೃತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಫಲ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪರಿಣಾಮ, —ಪ್ರಯೋಜನ, —ಫಲ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಫಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಭಸಿತ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಗುರುವಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪವಿತ್ರ ಭಸ್ಮ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೬): [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭಸಿತ)]

ಕ್ರಿಯಾಭಾಗ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾಪಾದ: ಕ್ರಿಯಾಭಾಗವು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ವಿಗ್ರಹಗಳ ರಚನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೨೧೦). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭಾಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆ ಹಾಗೂ ಭೋಗ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಉಳ್ಳದ್ದು: ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ. ಅವು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿಗಳು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೨). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿನ್]

ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಸಂಸಾರದ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂರು ಭ್ರಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲೋಲಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಕಭ್ರಮೆ, ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ, ದ್ರವ್ಯ ಭ್ರಮೆ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಭ್ರಮೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು (ಹಸಾರ. ೧೬-೨೯ ಟೀಕು). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮ]

ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ಚ್ಯುತನಾದವನು; ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿ: ಅವನಂತೆ ಯಾರೂ ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಷ್ಟರಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭ್ರಷ್ಟ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಂತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಂತ್ರಮೆಂಬುದು ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಮವಱೊಳು ಕ್ರಿಯಾಮಂತ್ರ ಪರಸ್ಥಾನಾರ್ಹಂತ್ಯಮಂ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಥನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಿಶ್ರಮ: ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೇ ಇಕ್ಷುವಿನೊಳಗಣ ಮಧುರ? ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೇ ತಿಲದೊಳಗಣ ತೈಲ? (ಅವಚಂ. ೧೩೯-೬೩೧). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಥನ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತದ ನಾಲ್ಕು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗ, ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ, ಯೋಗಮಾರ್ಗ, ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂತಸ್ತಿನ ಸಾಧನಗಳಿವೆ . . . ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ಸತ್ಪುತ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶಿವಪೂಜಾ, ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ, ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಶಿವಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು (ಭಾರದ. ೨೧೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಳ ಸಾಲು. ೨. ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಪಂಕ್ತಿ. ೩. ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳ ಪಟ್ಟಿ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾಲಾ)]

ಕ್ರಿಯಾಮೂರ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಪಾದಪೂಜೆಗಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುರು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮೂರ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಯೋಗ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಮಯೋಗ: ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನವೆಂಬ ಈಶ್ವರಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಗವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ, ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳೂ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದು ಕ್ರಿಯಾಯೋಗವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಯೋಗ)]

ಕ್ರಿಯಾರೂಪ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಬಂದುದು; ವಾಸ್ತವವಾದುದು. ೨. ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ದೃಷ್ಟಿ (Self) ಯೆಂದರೆ . . . ಕ್ರಿಯಾರೂಪ (System) ಎಂದು ಕೊಲರಿಜ್ ಹೇಳಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೮೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ರೂಪ)]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಿಯಾರ್ಥದ ಮೂಲಂ ವಿಭಕ್ತಿರಹಿತ ಧಾತುವೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೨೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅರ್ಥ)]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ. 'ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ' ಪರಾ. [ಸಂ]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ: ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದೆ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೯೮). [ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ + ಅವ್ಯಯ]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಪಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತನ್ನ ಉಪಭೋಗದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತ್ರಿವಿಧಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಣಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ: ತನ್ನ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಯದೃಚ್ಛಾ ಸಂಭವವಾದ ಎಂದರೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮತ್ತು ಆಯಾ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಆದರದಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಲಿಂಗದಲ್ಲಿ (ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ, ಭಾವದಲ್ಲಿ) ಮಾಡತಕ್ಕ ಅರ್ಪಣ ಕ್ರಿಯೇನುಂಟೋ; ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾರ್ಪಣವೆಂದು ಅರ್ಪಣತತ್ತ್ವಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೦೫–೬೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅರ್ಪಣ)]

ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ: ಮೀಱಿದ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ ವಿಡಿದು ಕ್ರಿಯಾನಿಷ್ಪತ್ತಿಲಿಂಗ ಸಿದ್ಧಿ (ಬಸವ. ೮೭೭); ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧವೆ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮತವು (ಅವಚಂ. ೨೩೯–೧೦೮೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಲಿಂಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಲೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ; ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ನ್ಯೂನತೆ, —ದೋಷ. ೨. ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕಗಳಾದರೆ ಎತ್ತುವ ಔಚಿತ್ಯಪ್ರಶ್ನೆ, —ವಿಧಿಲೋಪ: ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷದವರು ಕ್ರಿಯಾಲೋಪವೆತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಲೋಪ)]

ಕ್ರಿಯಾವಂತ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠ; ಕಾರ್ಯನಿರತನಾದವನು. ೩. ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವನು; ಕೃತಜ್ಞ. ೪. ಮತಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು. [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತ್]

ಕ್ರಿಯಾವತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಗುರು ಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರದೀಕ್ಷೆಯ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸನ್ನಿಹಿತಮಂಟಪಂ ಕಲಶವಿಭವದೆ ಶಿಷ್ಯಗಂ ನಾಡೆ ಭಸಿತಲೇಪನ ದೇಹಶುದ್ಧ ದೀಕ್ಷೋನ್ನತಂ ತಾಂ ಕ್ರಿಯಾವತಿಯೆಂಬರ್ಶೈಯ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು (ವೀಶೈಪು. ೬–೬–೬೬). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತೀ]

ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಮಕ್ಕುಮೆನಲ್ವೇಡ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾವರ್ತನೆ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ: ಜ್ಯೋತಿಯೊಳಗಣ ಕರ್ಪುರಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪುವಿನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ಉಪ್ಪುವಿಂಗೆ ಶ್ರೀಗುರುವಿನ ಹಸ್ತದೊಳಗಿಪ್ಪ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಈ ಮೂಱಕ್ಕೆಯು ಬೇಱೆ ಕ್ರಿಯಾವರ್ತನೆಯುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೧೬–೬೨). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವರ್ತನ)]

ಕ್ರಿಯಾವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಈತಂಗಂ ಕ್ರಿಯಾವರ್ಧನ ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿಂ ದೇವಲೋಕದೊಳಮೀ ವಿದ್ಯಾಧರ ಲೋಕದೊಳಮಮಿತ ತೇಜೋತಿಶಯಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೬ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವರ್ಧನ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದರೂಪ; ಧಾತು: ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಮಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು . . . ನಿರರ್ಥಮಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು ಲಿಂಗನುನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೬೨ ವೃತ್ತಿ). 'ನಾಮವಾಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಚಕ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿನಿ: ಕೆಲವು ನರಗಳು (ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿಗಳು) ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುವು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಹಿನ್)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಅಪವಾಹಿ ರಕ್ತನಾಳ; ಬಹಿರ್ವಾಹಿ ನರ: (Efferent nerve. ಪಾರಿಭಾ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಹಿನೀ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕ್ರಿಯಾವಿಭಕ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಧಾತು (ಆಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿ]ಯಲ್ಲಿ–ನುಡಿದ + ಅವರ್ = ನುಡಿದಂ (ಶಮದ. ೫೦ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಭಕ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೆಲಸ: ಭರತೈರಾವತಂಗಳೊಳ್ . . . ನೆಗೞ್ದೀ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳನಿಲ್ಲಿಂ ದಿತ್ತಿಱೆಯುಡುಗದೆ ನಡೆಯಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶೇಷ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ; ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಲ, ದೇಶ, ರೀತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ: ಒಂದಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಸಯ್ತು ಪೇೞದದಱೊಳ್ ಪೆಱತಂ ಸಂದಿಸಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಕೃತಿಯೊಳಗೊಂದಿರದೆರಡಕ್ಕೆ ದಿಟ್ಟ ಕಱುವಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೨); ಯುಗಳಾರ್ಥದ ಬಹುವಚನಕ್ಕೊಗೆತಂದಾವಿಷ್ಟಲಿಂಗದೆಡೆಗೇಕತ್ವಂ ನೆಗೞ್ಗುಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮಗಲದೆ ನಿಂದೆಡೆಗಮಱಿವರಿಂದೇಕತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶೇಷಣ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ರಾಂತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾದ ವೀರಶೈವನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ತಾವಾಗಿಯೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಸುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವು, ಇಂತಹ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯೇ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು" (ಶಿವಾಸೂ. ೧೨೪–೨೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶ್ರಾಂತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ: ತಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಅವನ ವೃತ್ತಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವೃತ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವೇತ್ತ (ನಾ). ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಕ್ರಿಯಾವೇತ್ತನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮನೀಷಿಯಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಸೌಂದಸ. ೧೧೯ ಅಡಿಟಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವೇತೃ]

ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ; ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ: ಅನೀಮಿಯ ಕಾಯಿಲೆಯುರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆ (ಅಡುಸೌ. ೫೯); ಲಾಭದ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಂಗಡಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕನ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಕುಶಲತೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೯೪); ಬಡತನವು ದಿನದಿನವು ಹೆಚ್ಚಿ, ಜನರ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೂ, ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಗಳೂ ಉಡುಗಿಹೋದವು (ಭಾರದ.೩೯೩). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವನಲ್ಲಿರುವ ಆರುಬಗೆಯ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವನೊಳಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಷಡ್ರೂಪದಿಂದ ... ಷಡ್ಲಿಂಗಗಳನಾಶ್ರಯಿಸಿತು (ಭಾರದ. ೨೫೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ ಶಬ್ದ: ಪತಂಜಲಿ ಮೊದಲಾದವರು ಜಾತಿಶಬ್ದ, ಗುಣಶಬ್ದ, ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ, ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದ ಎಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ.೧೪೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶಬ್ದ)]

ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ (ಗು). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ವಿಭೀಷಣನು ... ರೂಪವಂತನೂ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕನೂ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲನೂ ಆದನು (ವಚಥಾ. ೪೦೩); ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾವತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ.೧೧೫).[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶೀಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಶುದ್ಧತೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯ (ಗು). ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾದ; ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವ: ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯಾರ್ಥದೊಳ್ ಗುಜುಗುಂಮುಗೆ, ಬಿಂನಗೆ, ಬಿಂನನೆ ಎಂಬವ್ಯಯಮಂ ಪೇಟಲಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೦೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶೂನ್ಯ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ; ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ: ಕ್ರಿಯಾಸಕ್ತ (Active) ಕೀಟದಲ್ಲಿ ಈ ಅನುಬಂಧಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಂಡಿವೆ(ಕೀಟಬಿ.೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಆಸಕ್ತ)]

ಕ್ರಿಯಾಸದ್ಭಾವ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವ: ತುಷರಸವಿದ್ದುದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಫಲ ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲ, ಕ್ರಿಯಾಸದ್ಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಸತ್ಪಥಭಾವಿಯಲ್ಲ(ಮದೇಮ್ಯ.೨೬೮-೩೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸದ್ಭಾವ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯ ಪುನರಾವರ್ತನ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡುವಿಕೆ: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ ವೀಪ್ಸೋದಾರಾನುಕೃತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರ ಸಮೀಪೋರುತರ ಚಾಪಳಾದಿಗೆ ಸಾರಂ ಬುಧರಿಂ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಗಳೋಚ್ಚಾರಣಂ (ಶಮದ. ೧೯೫).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಭಿಹಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶಿವಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಶರಣರಿಗೂ ಮಾಡುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಆಗಮೋಕ್ತ ಶಿವಸಮಾಧಿ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೬). 'ಕಾಯಸಮಾಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಾಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪೂರ್ವಪದ ಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಉತ್ತರಪದ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ: ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಕಾರಕಮುಮಗ್ರದೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಸನ್ನಿದಮಾಗೆ (ಶಮದ.೧೬೭).[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಾಸ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸಮಿತಿ; ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ: (Action Committee. ಪಾರಿಪ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಹೀನ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸ ತಪ್ಪಿದ. ೨. ಕೃತಘ್ನ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಹೀನ)]

ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ; ಕರ್ಮ: ಸಕಲ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಕರ್ಮವೇ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೪). ೨. ಆಚರಣೆ; ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ: ಅಯ್ದನೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದು ಮುಂ ಪೇಳ್ದ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯ ಕರ್ತ್ರನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦); ಆಜೀವ ಜಂಗಮರೂಪು ಕ್ರಿಯೆಯ ಲಿಂಗಂ (ಕುಮಾಪು. ೧-೭೯). ೩. ಕವಿ ಕರ್ಮ; ಕೃತಿರಚನೆ. ೪. ದೈಹಿಕ ಕರ್ಮ; ಇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮ. ೫. ಉಪಕಾರ ಸ್ಮರಣೆ. ೬. ಅಭ್ಯಾಸ; ವ್ಯಾಸಂಗ. ೭. ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ; ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೮. ವ್ರತಾಚರಣೆ; ಉಪಾಸನೆ; ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರ. ೯. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕರ್ಮ. ೧೦. ಸಾಧನ; ಉಪಾಯ. ೧೧. ನ್ಯಾಯಾಲಯದಿಂದ ಏರ್ಪಟ್ಟ ತನಿಖೆ, —ವಿಮರ್ಶೆ. ೧೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ವಿಧಾನ: ಸ್ಫುರಿತ, ನಾಗೋಷ್ಠ, ನಿರ್ಘರ, ವಲ್ಗನ, ಲಂಘನ ಇವು ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದರೆ ಓಡಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೫-೬). ೧೩. ಆರಂಭಿಸುವಿಕೆ; ಉಪಕ್ರಮ. ೧೪. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ: ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನುಡಿಯದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯನಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೨). ೧೫. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಪೇತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನುಳಿಯೆ ಕೃತ್ತಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೭೩). ೧೬. [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ದೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಆಣವ, ಮಾಯಾ, ಕಾರ್ಮಮಲಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಗುರುವು ವೇಧಾ, ಮನು, ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಸುಟ್ಟು (ಭಾರದ. ೨೪೮). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ]

ಕ್ರಿಯೆಬಟ್ಟಲು (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಲಿಂಗೋದಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟಲು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). [ಕ್ರಿಯೆ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಕ್ರಿಯೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದು: ಸುವರ್ಣಮುಂಟಾಗಿಯುಂ ದಹನ ತಾಪನ ಪಿಂಡಿಬದ್ಧನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆ[ವೆ]ಱ[ಪಾಠಾಂ. ವಿರಮಿಱ, ವಿಱ]ದನ್ನೆಗಂ ಪೊನ್ನಾಗದಂತೆ ತಪದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಮಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧). [ಕ್ರಿಯೆ + ಪೆಱು]

ಕ್ರಿಶ್ಚನ್ 'ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್' ನೋ.

ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್, ಕ್ರಿಶ್ಚನ್, ಕ್ರಿಸ್ತಾನ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತಾವಲಂಬಿ; ಕಿರಿಸ್ತಾನ: ಪುರಾತನದಿಂದ ಬಂದ ಲೋಹಾರನನ್ನು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನನನ್ನು ಮತ್ತು ಕಾಪು ಜಾತಿಯವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಕೂಡದೆಂದು ಈ ಸೆರ್ಷನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೬೨); ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಶಿಷ್ಯರು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್‌ರು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೦೫). ಕ್ರಿಶ್ಚನ್: ಕ್ರಿಶ್ಚನರು ಪಂಜಾಬದ 'ಸಾಧುಸಿಂಹರೇ' ಪ್ರತಿ ಕ್ರೈಸ್ತರಾಗಿ ಬಂದಿರುವರೆಂದು ಅನ್ನುವರು (ವಿಚಾಮಂ. ೯). ಕ್ರಿಸ್ತಾನ: ಆಚಾರ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ರಿಸ್ತಾನ ಹುಡುಗಿಗೂ ಹೆದರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಅಕಾರ. ೧೨೩). 'ಕಿರಿಸ್ತಾನ' ಪರಾ.
[← ಇಂ. Christian]

ಕ್ರಿಷ್ಣ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣ: ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಪಾಲ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಕ್ರಿಷ್ಣಸ್ವಾಮೀ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭-೯; 1568). [< ಕೃಷ್ಣ]

ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ (ನಾ). ಕ್ರಿಸ್ತನ ವರ್ಧಂತಿ, —ಹಬ್ಬ: ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ಹಬ್ಬದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನೊಂದು ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ವೃಕ್ಷವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೬೩). [← ಇಂ. Christmas]

ಕ್ರಿಸ್ತ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಯೇಸು. 'ಕ್ರಿಸ್ತಮತ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Christ]

ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನ; ಕ್ರಿಸ್ತಶಕಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದ: ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು (ಕಶಾಅ. ೧೫). [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಪೂರ್ವ]

ಕ್ರಿಸ್ತಮತ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪದೇಪದೇ . . . ಕ್ರಿಸ್ತಮತ ಬೋಧಕರು ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೋಟಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೫೪). [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಮತ]

ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ (ನಾ). ಕ್ರಿಸ್ತನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲದಿಂದ ಎಣಿಸುವ ವರ್ಷ, —ಆರಂಭವಾದ ಶಕೆ: ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ಎಂಬ ಮಾತು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕದ ಮೊದಲ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಶಾಅ. ೫೩ ಅಡಿಟಿ). 'ಶಾಲಿವಾಹನಶಕ' ಪರಾ. [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಶಕ]

ಕ್ರಿಸ್ತಾನ 'ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್' ನೋ.

ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ, ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ (ನಾ). = ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್: (ಗು). **ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ**: ಟಿಳಕರು ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ ಕವಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧). [< ಕ್ರಿಸ್ತ]

ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ 'ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ' ನೋ.

ಕ್ರೀ 'ಕ್ರಿ' ನೋ.

ಕ್ರೀಂಕಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು. ವಾರಿರುಹನಾಳಮಂ ಕ್ರೀಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೇಂ] ಕಾರರವಂ ಸಹಿತವಂಚಿ ಮುತ್ತಿದುವೆನೆ ಮಂಜೀರಮನಳವಡಿಸಿದರು (೧೦ಶ. ೧೦–೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡನ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡೆ. 'ಕ್ರೀಡನಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡನಶೀಲ (ನಾ). ಆಟಗುಳಿ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ: ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ ನಾಗರಕ ಗಗನಚರ ಕ್ರೀಡನಶೀಲ ಕುಮಾರಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೫ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಮಾನ (ಗು). ಆಡುತ್ತಿರುವ; ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ: ಮಂಗಳ ಚರಿತಂ ಕ್ರೀಡಮಾನನೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೪–೯೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ (ನಾ). ಆಟದ ಬಯಲು; ಆಡುಂಬೊಲ: ಮಳೆಯಿಂದ ಕ್ರೀಡಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತು ಆಟ ನಿಂತುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಅಂಗಣ)]

ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ (ನಾ). ಆಟದ ಮನೆ; ವಿನೋದ ಗೃಹ; ಲೀಲಾಸದನ. [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಗೃಹ)]

ಕ್ರೀಡಾಗೋಳಕ (ನಾ). ಆಟದ ಸೆಂಡು, —ಚೆಂಡು: ನಿಜಾಸಿದ ಕನಕ ಕಲಶಯುಗಲಮುಮಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀ ಸೌಂದರಿಯ ಸಿಂದೂರಾರುಣ ಕ್ರೀಡಾಗೋಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಕಂಗಳುಮಂ ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೬–೫೨ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಗೋಳಕ (= ಗೋಲಕ)]

ಕ್ರೀಡಾಚಳ (ನಾ). ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ನಿಸರ್ಗಸೌಂದರ ಕ್ರೀಡಾಚಳ ಕೇಳೀಸಮಭಿರಾಮಮುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೫ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಅಚಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಪಟು (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು: ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಕ್ರೀಡಾಪಟುಗಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಪಟು)]

ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಚಳ: ವಿಕ್ರಮ ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತ ವಿಪರ್ಯಂತಿರ್ದ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಗಜೇಂದ್ರಮನೇಱಿ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧ವ); ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತದಿಂದಿಳಿದನು (ವಚಕಾ. ೬೦). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಪರ್ವತ)]

ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟು, —ಹಿಡಿತ: ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯಾದಿ ವಿದ್ಯಾಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ ರತಿಬಂಧಾದಿಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಬಂಧ)]

ಕ್ರೀಡಾಬ್ರಹ್ಮವಾದ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭಾಸ್ಕರೀಯ, ಮಾಯಾವಾದ, ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವಾದ, ಕ್ರೀಡಾಬ್ರಹ್ಮವಾದವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿ ಪ್ರಚುರಗೊಂಡಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಬ್ರಹ್ಮನ್ + ವಾದ)]

ಕ್ರೀಡಾರಥ (ನಾ). ವಿನೋದ ವಿಹಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ರಥ: "ಕ್ರೀಡಾರಥ[ಪಾಠಾಂ. ಥ]ಸ್ಸ್ಯಾತ್ ಪುಷ್ಪರಥಃ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೨೯೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ರಥ)]

ಕ್ರೀಡಾರಸ (ನಾ). ಆಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ಆನಂದ: ಜಾತಕರ್ಮೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪರಿಜನಮುಂ ಪುರಜನಮು ಮೊಸಗೆ ಮಱುಳ್ಗೊಂಡು ನಿರ್ಭರ ಕ್ರೀಡಾರಸ ಪರವಶರಾದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೧೧೧ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ರಸ)]

ಕ್ರೀಡಾರಾಜ (ನಾ). ಗಿಡ, ಮರಗಳನ್ನು ನೆಡುವ ಹನ್ನೊಂದು ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವರ್ತುಳ ಶ್ರೇಣಿ ವನವಾಟ ಚಕ್ರಾವರ್ತ ಕೋಷ್ಠ ಸಾಲು ಗೋಪುರ ಚಿತ್ರ ನರ್ತನವಾಟ ಗಗನವಾಟ ಕ್ರೀಡಾರಾಜ ಚಿತ್ರವ್ಯೂಹ ಕೋಣಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ವೃಕ್ಷಸನ್ನಿವೇಶಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾವನ (ನಾ). ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಉದ್ಯಾನ; ಕೇಳೀವನ; ಲೀಲೋದ್ಯಾನ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಆಟದ ವಿನೋದ: ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿದ್ದವು. ಪುರುಷರಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ. . . ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣ ಕತ್ತಿ ಗದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯ ಕ್ರೀಡೆಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ವಿನೋದ)]

ಕ್ರೀಡಾವಿಲೋಲತೆ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ; ಕ್ರೀಡಾಲೋಲುಪತೆ: ಪುಣ್ಯಗಣ್ಯ ಮಂದಾಕಿನಿಯ ವಾಹಿನಿಯ ಕಂದರ ಕ್ರೀಡಾ ವಿಲೋಲತೆಯ ನೀಲ ಲೀಲಾಶೀಲ ಸಲಿಲಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬–೩೪). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ವಿಲೋಲತಾ)]

ಕ್ರೀಡಾಶಾಲೆ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ: ಮತ್ತಮಾ ವನಂಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ, ಚಂದ್ರಶಾಲೆ . . . ಗಾನಶಾಲೆ, ಕ್ರೀಡಾಶಾಲೆ . . . ತರುವಾಟಗಳ ತಕ್ಕೆಳಲ್ಗಳೊಳಗೆಯುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶಾಲಾ)]

ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ (ಗು). = ಕ್ರೀಡನಶೀಲ: ಆ ಸಾಗರದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಾಶೀಲವಾದ ಚಂದ್ರಕಿರಣದ ಲೇಖನದಂತೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶೀಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತ್ವ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಆಟಗುಳಿತನ: ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಣಿಧಾನಾಭಾವದಿಂದಂ ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತ್ವದಿಂದಮಭೀಕ್ಷ್ಣ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗಾದಿಭಾವನಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೧೨–೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಚಳ: ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗಿರದೆ ಕ್ರೀಡಾಶೈಲದಂತೆ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವದು (ಚೆನ್ನಬೀ. ೩೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶೈಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತ (ಗು). ಆಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ, —ತೊಡಗಿದ: ಗಂಗಾಜಲಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೯ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಆಸಕ್ತ)]

ಕ್ರೀಡಾಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಆಟಗಳ ಸ್ಪರ್ಧೆ, —ಮೇಲಾಟ: ಉತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಾಸ್ಪರ್ಧೆಗಳು ನಡೆದವು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಸ್ಪರ್ಧಾ)]

ಕ್ರೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟವಾಡು; ವಿನೋದಪಡು; ಕೇಳಿಯಾಡು: ಮುನ್ನಿನ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಡನೆ ಬಾರಿಯೊಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗಜಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂದಂ ನೀಡುಂ ಬೇಗಂ ಕ್ರೀಡಿಸಿಯಾನೆಯ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೧೫); ಭರತಮಂಡಲದೊಳ್ ಇರ್ಪತ್ತುಮೂಱು ಸಿಂಹಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತಿರ್ದುದಂ ಕಂಡುದಱಿಂದೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪-೨೫); ಸಲಿಲದೊಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸಿದರಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೦). ೨. ಸಂಭೋಗಮಾಡು; ರತಿಕ್ರೀಡೆ ಆಡು: ಸಿದ್ಧದಂಪತಿಗಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸುತಿರ್ಪರೀನಗತಟ ಶ್ರೀಖಂಡಷಂಡಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೧೧೮); ಪುರದ ಸೂಳೆಯರ್ವೆರಸಸಹಾಯಂ ಮನಕೆ ಬಂದಪ್ಪೋಲ್ ಕ್ರೀಡಿಸುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೧); ಸ್ವಪನದಿ ಬಂದು ಕ್ರೀಡಿಸಿದಾತ ಪ್ರಿಯನಾದಪ ಕೆಲದಿವಸಂಗಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೫-೨೬). [< ಕ್ರೀಡನ + -ಇಸು₈]

ಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ವಿನೋದ; ಕೇಳಿ: ತಿಳದಿಂ ವಸ್ತ್ರದಿನರ್ಥದಿಂ . . . ಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಫಳಮಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೯); ಅದು ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ರುಚಿಸುವ ಒಂದು ಶಾಬ್ದಿಕ ಕ್ರೀಡೆ (ಸಾಹಿತ. ೫೮). ೨. ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ: "ರಮಿಸು - ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. ಕ್ರೀಡಾ]

ಕ್ರೀತ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡ; ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆದ. ೨. (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಹಡೆದ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳಿಂದ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಕಿದ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀತದಾಸ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು, —ದಾಸ: ಬಿಲಾಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಕ್ರೀತದಾಸನು ಇಸ್ಲಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ಹಮುಪ. ೧೦); ಅವಳೇನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಯೋ ನಾನು ತನ್ನ ಕ್ರೀತದಾಸನೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೭). [ಕ್ರೀತ + ದಾಸ]

ಕ್ರೀತದಾಸಿ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಣ್ಣಾಳು, —ದಾಸಿ: ನೀನು ಭೀಷ್ಮನ ಪ್ರಣಯಿನಿಯಲ್ಲ, ಕ್ರೀತದಾಸಿ (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೬೩). [ಕ್ರೀತ + ದಾಸಿ]

ಕ್ರೀತಾನುಶಯ (ನಾ). ಕ್ರಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ: ವ್ಯವಹಾರ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ . . . ಕ್ರೀತಾನುಶಯ, ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಶುಶ್ರೂಷಾ . . . ಎಂಬ ೨೫ ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ (ಧಾರದ. ೬೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀತ + ಅನುಶಯ)]

ಕ್ರೀದಾಸಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ತೊತ್ತು: ಶಿವಪೂಜಾಲಂಬನಕರ್ಮ ಕ್ರೀದಾಸಿ ಕೊಡನ ಹೊತ್ತಂತೆ, ಶೇಷನ ಚಮತ್ಕಾರಭೇದದಂತೆ (ಮದೇವ್ಯ. ೨೮೪-೫೭). [< ಕ್ರೀತದಾಸಿ]

ಕ್ರೀವಂತ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾವಂತ: ವಂದಿಸಿ ನಿಂದಿಸಬಾರದೆಂಬುದೇ ಕ್ರೀವಂತನ ಇರವು (ಅಜಿಮಾ. ೨೬೬); ಕ್ರೀವಂತಂಗೆ ಪಡಿಪುಜ್ಜಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗವೇ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಭಂಗ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೩-೨೫೭). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತ್]

ಕ್ರೀವಿರಕ್ತಿ (ನಾ). (ಬಾಹ್ಯ) ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಿರಕ್ತಿ; ಡಾಂಭಿಕ ವೈರಾಗ್ಯ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ (?): ಮಣ್ಣು ಬೆಳ್ಳು ನಣ್ಣಿಯ ಮೂಷಕನ ಮುಟ್ಟಿದುದುಂಟೆ? ಜಗಗನ್ನರ ಕ್ರೀವಿರಕ್ತಿ ಪ್ರಸನ್ನನ ಮುಟ್ಟಿದುದುಂಟೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪-೨೬೩). [ಕ್ರೀ (< ಕ್ರಿ) + ವಿರಕ್ತಿ]

ಕ್ರೀಶುದ್ಧ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ (?): ಕುಸುಮವು ಒಣಗಲು ವಾಸನೆ ಮುಡಿದಲ್ಲಿ ಮೂಸಲು ತಿಳಿವಂತೆ ಕ್ರೀಶುದ್ಧ ಆದಲ್ಲಿ ವಸುಧೀಶ ಭಾವಶುದ್ಧವಾಗಿರ್ಪನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೫-೬). 'ಭಾವಶುದ್ಧ' ಪರಾ. [ಕ್ರೀ (< ಕ್ರಿ) + ಶುದ್ಧ]

ಕ್ರೀಶುದ್ಧಾತ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನಾದವನು: ಪಾಷಾಣವಿಲ್ಲದೆ ದೀಪ್ತಿಗೆ ತೋಱಗೊಡದಿಲ್ಲ. ಕ್ರೀಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ವಿರಕ್ತಿಯನಱಿವುದಕ್ಕೆ ಒಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪-೨೬೨). [ಕ್ರೀಶುದ್ಧ + ಆತ್ಮ]

ಕ್ರುಂಚ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ; ಕೊಂಚೆ: "ಕೊಂಚೆ ಕ್ರುಂಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಕ್ರೋಂಚ ಕ್ರುಜ್] ಕ್ರೌಂಚಮೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೩). [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕ್ರುಕರ (ನಾ). = ಕೃಕರ. 'ಕ್ರುಕರಮಾರುತ' ಪರಾ. [< ಕೃಕರ]

ಕ್ರುಕರಮಾರುತ (ನಾ). ಕ್ರುಕರವೆಂಬ ಮಾರುತ, —ವಾಯು: ಕ್ರುಕರಮಾರುತನಂಜನದ ವರ್ಣಮನೆಯ್ದಿ ನಾಸಿಕದಗ್ರದೊಳಗಿರುತ್ತಾ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೦-೨೫). [ಕ್ರುಕರ + ಮಾರುತ]

ಕ್ರುಕರವಾಯು (ನಾ). = ಕ್ರುಕರಮಾರುತ: ಕ್ರುಕರವಾಯುವು ಯೆಂದರೆ ಸೀನುಗಳ ಮಾಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ವಾಯುವು (ಈಶ್ವಸ್ತ. ೧೫-೪). [ಕ್ರುಕರ + ವಾಯು]

ಕ್ರುಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಅಡ್ಡ ಬಂದುದುರ್ವ ಕರಕದ ಪೊನಲ್ ಭೂಮಿಯಂ ಸಡ್ಡಳಂ ಬೆಳದು ಕೋಮಲಿಪ ವಿಜಾಲದಿಂದಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಳಸಿನಿಂ ಜಯನವ್ಯಸುಲಭದಿಂ ಕ್ರುಡ್ಡಿಸಲ್ವರುಷಗಾಲಾ (ಲಿಂಗಪು. ೩೩-೫). [?]

ಕ್ರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ರೇಗಿದ; ಕೋಪಗೊಂಡ; ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೨. ರೇಗಿದವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೋಪಗೊಂಡವ್ಯಕ್ತಿ: "ಕ್ರುದ್ಧನೆನಲ್ ಕೋಪಿಯೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಪಮಕ್ಕು] ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೮); ಅಂತು ಭೂಧರವಿರೋಧಿ ಭೂಧರಧರಂಗೆ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೪-೮೪ವ); ಕ್ರುದ್ಧನಾದಂ ಧನಂಜಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪); ಮೇನಕೆಯು ಕ್ರುದ್ಧಳಾಗಿ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಎಂಟು ಸ್ಥಾಯೀ ದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತರದಿಂದುರ್ವಿದ ಜಿಹ್ವೆಯನುರುತರ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಚಲನ ಮಿಣಿತುಂಬೆತ್ತುಂ ಪಿರಿದುಂ ಪುರ್ಬುಗಂ ಗಂಟಂ ಧರಿಯಿಸಿ ದಿಙಸಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಗಿ]ನೋಡೆ ಕ್ರುದ್ಧಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರುದ್ಧಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಕೋಪವನ್ನು ತೋರುವ ಮುಖಭಾವ; ಕ್ರೋಧದ ಭಂಗಿ: ಕ್ರುದ್ಧಮುದ್ರೆಯಿಂದ ತಿಪ್ಪಣಿಗೆ . . . ಹೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು (ಸಪುಜೀ. ೧೪೩). [ಕ್ರುದ್ಧ + ಮುದ್ರೆ]

ಕ್ರುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕರೆಯುವ; ಕೂಗುವ. ೨. ಅಳುವ; ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಅಳುವಿಕೆ; ಪ್ರಲಾಪ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೂಜೆ, ಕ್ರೂಶ, ಕ್ರೂಸ, ಕ್ರೋಸು (ನಾ). ಶಿಲುಬೆ: ಗುಂಪಾಗಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಕ್ರೂಜೆಯ (Cross) ಕೈಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಇಂದ್ರಚಾ. ೧). ೨. ಗೌರವಸೂಚಕ ಪದಕ: ಕ್ರೂಜೆ ಮತ್ತು ಬಿರುದು ಬಾವಲಿಗಳನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾವಲುಗಾರನೊಬ್ಬ (ಪುನರು. ೨೧೮). ೩. ಯೇಸುವಿನ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಶಿಲುಬೆಯಾಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆ: ನನ್ನ ಬಲವೆಲ್ಲ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿದೆ. ನನ್ನ ಕತ್ತಿನ ಕ್ರೂಜೆ ಹಿಡಿದಳೆದು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೀಯೆ? (ಪುನರು. ೨೮೬).

ಕ್ರೂಶ. 'ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣ' ಪರಾ. ಕ್ರೂಸ : ಚರ್ಚಿನ ಮುಖ್ಯ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕ್ರೂಸದ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು . . . ಇಟ್ಟಿರುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೪೯). ಕ್ರೋಸು : ೪. ಮೋಜಣಿದಾರರು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಬಾಂದಿನವರ ಉಪಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ನಾವೂ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯ ಕ್ರೋಸಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವ ಅವರ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುನ್ನಾನಂ. ೪). [← ಇಂ. Cross]

ಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಯವಾದ; ಕರುಣವಿಲ್ಲದ; ಕಠೋರ ಹೃದಯದ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆನಿಸಿರ್ಪುದಂ ಕ್ರೂರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೫); ಕ್ರೂರ ಕೆಂಗಣ್ಗಳಿಂ ಕಚ್ಚಿದಧರಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೬–೨೬). ೨. ದಯಾಹೀನನಾದವನು; ದುಷ್ಟ; ನೀಚ: "ದುರ್ಜನ ಮೂರ್ಖರ್ಂ ಕಳ್ಳಂ ಮಜ್ಜುಗದೊಳ್ ಕ್ರೂರಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೩೧); ಕ್ರೂರರವಗುಣದ ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರರ್ . . . ನಡೆತಂದರಿರದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೧೦೦). ೩. ಕಳ್ಳ; ತಸ್ಕರ: "ಖಳ ವ್ಯಾಘ್ರಭೇದ ತಸ್ಕರರು ಕ್ರೂರವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೭). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃಗ. ೫. ಗಿಡುಗ. ೬. ಅನ್ನ; ಕೂಳು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೂರಕರುಣಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರ ರೀತಿಯಿಂದ ಕರುಣೆ ತೋರುವವನು; ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಕರುಣೆತೋರುವವನು: ಬೆಂದೆನ್ನೆರ್ದೆಗೆ ಕರೆದೆ ನೀನಮೃತಮಂ, ಶೋಕಸಂತಪ್ತನೆಂದೊಡನೆ ವಿಷವೂಡಿದಯ್, ಕ್ರೂರಕರುಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧೫–೪೦೭). [ಕ್ರೂರ + ಕರುಣಿ]

ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ (ನಾ). ನಿರ್ದಯವಾದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟ: "ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ ನೃಶಂಸನೆನೆ ಬಿರಿಸಿನವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೪); ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿಗಳಂ ಕೊಲುವುದೇನಚ್ಚರಿದು ನಿಮ್ಮವನು (ಬಸವ. ೫೧–೭೪). [ಸಂ. ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿನ್]

ಕ್ರೂರಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು: "ಕ್ರೂರಗ್ರಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಹ್ಯಂ ಕುವಾಕ್ಯಪ್ರತನೆನಲು ಚಹಡಮಂ ಕೇಳ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೩). [ಕ್ರೂರ + ಗ್ರಾಹ್ಯ]

ಕ್ರೂರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕಠಿನಚಿತ್ತ; ಕಲ್ಲೆದೆಯವನು: ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದೊಡೆ ಜಂಗಮವಲಾ ಕ್ರೂರ ಚಿತ್ತನು ಕೊಂದನಾ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶಂಕಿಸದೆ (ಬಸವ. ೨೫–೨೬). [ಕ್ರೂರ + ಚಿತ್ತ]

ಕ್ರೂರತನ (ನಾ). ನಿರ್ದಯತೆ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ: ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಲಾರು ಮೆಚ್ಚುವರು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೬–೭೬). [ಕ್ರೂರ + –ತನ]

ಕ್ರೂರದರ್ಶಿನಿ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರುವವಳು; ದುಷ್ಟೆ: ಧರ್ಮಜ್ಞನಾತನಾ ಕೈಕಯೀ ಕ್ರೂರದರ್ಶಿನಿಯ ಗರ್ಭದಿನೆಂತುಟು ದಿಸಿದನೊ ಸೋಜಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೨–೨೦೯). [ಕ್ರೂರ + ದರ್ಶಿನಿ]

ಕ್ರೂರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಚಿಟ್ಟುತಾಂಡ್ರಿ ಮರ, ಕಾಡುಲವಂಗ, ಕ್ರೂರಮಾವು" (ಮೈಸಿಗ. ೫೨–೧೦೩೪). [?]

ಕ್ರೂರಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಆಜ್ಞೆ, —ಅಪ್ಪಣೆ: ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಅಣ್ಣನ ಕ್ರೂರಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಥಾ. ೩೭). [ಕ್ರೂರ + ಆಜ್ಞೆ]

ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಭಯಾನಕವಾದ ಆಯುಧ: "ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರದೊಳು ಗಾಳಿ ತಿಗುರಿಯೊಳು ಸೇನೆಯೊಳು ಕೋಕದೊಳು ಚಕ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೨). [ಕ್ರೂರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕ್ರೂರಿ (ನಾ). = ಕ್ರೂರ ೨: ಕಲ್ಲಾಗಿ ಮಾನವರೆ, ಕಠಿಣಮನಸ್ಕರಾಗಿ, ಕ್ರೂರಿಗಳಾಗಿ (ಅನ್ನಪೂ. ೭೫). [ಕ್ರೂರ + –ಇ]

ಕ್ರೂಶ 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣ (ನಾ). ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಏರಿದುದು: ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣದ ದೊಡ್ಡ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿ ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಚಕಿತನಾದನು (ಪುನರು. ೧೮೫). [ಕ್ರೂಶ (< ಕ್ರೂಜೆ) + ಆರೋಹಣ]

ಕ್ರೂಸ 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೇಂಕಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು: ವಾರಿರುಹನಾಳಮಂ ಕ್ರೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೀಂ]ಕಾರರವಂ ಸಹಿತವಂಚೆ ಮುಕ್ಕಿದುವು (೧ರಿಕ. ೧೦–೩೨); ತಳರ್ವ ಹಂಸೆಗಳ ಕ್ರೇಂಕಾರವೇ ಕಹಳೆಗಳ್ (ಚೇರಮ. ೭–೨೦). 'ಕ್ರೀಂಕಾರ' ಪರಾ. [?]

ಕ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇಣಿಕಾಱ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ (?): ಮಿರಿಂಜೆನಾಡ ಕ್ರೇಣಿಕಾಱಂ ಮಾಳಪಯ್ಯ ನಾಯಕರ (ಎಇ. XIX, ೩೮–೪೪; 1144). [ಕ್ರೇಣಿ + –ಕಾಱ]

ಕ್ರೇತವ್ಯ (ಗು). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ; ಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇತೃ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವವನು; ಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇಯ (ಗು). = ಕ್ರೇತವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೈಸ್ತ (ನಾ). = ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್: ಕ್ರೈಸ್ತ ಮುಹಮ್ಮದೀಯ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೩); ಹಿಂದು ಜೈನ ಮುಸ್ಲೀಮ ಕ್ರೈಸ್ತರಾವೊಂದೇ ಬಾಂಧವರು (೧೪ವಂ. ೪೬–೯); ಕ್ರೈಸ್ತ ಪಾದರಿಗಳು . . . ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ಭಾರದ. ೪೨೬). [← ಇಂ. Christ]

ಕ್ರೋಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ: ಕ್ರೋಂ ಕವಚ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಾಧಿದೇವತೆ ದೇವಿ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೬–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಟನ್‌ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ರಂಗಿನ ಗಿಡ (ಕರಾ): (ಮೈಸಿಗ. ೨೩–೪೨೭). [< ಕ್ರೋಟನ್ನು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕ್ರೋಟನ್ನು (ನಾ). = ಕ್ರೋಟನ್‌ಗಿಡ: ಗುಲಾಬಿ, ಗೊರಟಿಗೆ, ಕ್ರೋಟನ್ನುಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಕ್ಷೌರಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಗಃ೪ಪ. ೧೦೬). [← ಇಂ. Croton]

ಕ್ರೋಡ (ನಾ). ೧. ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ವಾರ್ಧಿಕ್ರೋಡಾವಗೂಢಂ ಹರಿ ಬಡಗೊರವಂ ನಂಟನೀ ಯಾಮಿನೀನಾಥಾರ್ಧ ಪ್ರೋತ್ತಂಸನೆಂಬೊಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೮೪); ಕ್ರೋಡಂ ಕುಳಿದಿರೆ ಕಕ್ಷಂ ನೋಡಲ್ ಮಾಂಸಭರಿತಮಾಗಿರೆ . . . ತುರಗಂ ಶುಭದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧–೩೨). ೨. ಹಂದಿ; ವರಾಹ: ಸುರವೆಣ್ಣಿಂದಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತ ವನದೊಳ್ ತಾಂ ಕ್ರೋಡರೂಪಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯); ಬಂದರೆಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕವು ಕ್ರೋಡ ಶತಕಗಳು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೪–೪). ೩. ವರಾಹಾವತಾರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು: ಪದದೊಳು ಕೂರ್ಮಸ್ವರೂಪಂ . . . ಘನಗ್ರೀವದೊಳಾದಿ ಕ್ರೋಡಸ್ವರೂಪಂ ನಡುವಿನೊಳು ನೃಸಿಂಹತ್ವಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೧೭; 1170). ೪. ಶನಿಗ್ರಹ. ೧, ೪: ಇದು ದೀಹಾರದ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಚೇರಮ್ಯಂ ಗ್ರಹಗ್ರಾಮುದಂಕುದಿತ ಕ್ರೋಡ ವಿಭಾಸಿ (ಪುಷ್ಪವ. ೫–೬೮). ೫. ಬಳಿ; ಸಮೀಪ (?): ಇಂಗುದೀ ಪಾದಪದ ಕ್ರೋಡಮಂ ಸಾರಿ ಕುಳಿತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೧೫–೪). ೬. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಎಂಟು ಕುಲಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪೊತ್ತು ಅನಂತ . . . ಕ್ರೋಡ ಕಾಲವೆಂಬಷ್ಟ ಕುಲಫಣಿಗಳಿಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೭೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡಧ್ವಜ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ವರಾಹಧ್ವಜ: ನನೆಯಂಬಂ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಮಲರ್ ಮಕರಮಂ ಕ್ರೋಡಧ್ವಜಂ ಪೋಲೆ ಕ್ರೋಡ ಕಾಲ (ಗದಾಯು. ೧-೬). [ಕ್ರೋಡ + ಧ್ವಜ]

ಕ್ರೋಡಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪುಟಗಳು ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ ಪುಟ; ಮಧ್ಯೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ ಪುಟ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಊಹಾಪೋಹಗಳಿಂದ ಶಂಕೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನರೂಪವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪತ್ರ; ಪುಟದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದುದು: ದಾಸರುಗಳ ಭಾವಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಕ್ರೋಡಪತ್ರಗಳಂತಿವೆ (ಕಥವಿ. II, ೧೬೫). ೩. ಅನುಬಂಧ: ಇದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕ್ರೋಡಪತ್ರ ಅಥವಾ ಅನುಬಂಧಗಳಿವೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡವಸೆ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಕೊಬ್ಬು, —ನೆಣ: ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬಾಟೆಗಂಕೋಲದ ಜಲಮಂ ಕ್ರೋಡವಸೆಯುಮಂ ರುಧಿರಮುಮಂ ಕುದಿಯಿಸಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ದಾಳಿಂಬದ ಫಲದಾಕೃತಿಯ ಫಲಮನದು ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೦). [ಕ್ರೋಡ + ಬಸೆ]

ಕ್ರೋಡಶಾಬ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಮರಿ; ಮರಿಹಂದಿ: ವ್ಯಾಘ್ರಚರ್ಮಮಂ ಕ್ರೋಡಶಾಬಂಗಳಂ ಪೂತಿದೆಳ್ಕಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯಂಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತು (ಹಡಕಾ. ೫-೬). [ಕ್ರೋಡ + ಶಾಬ]

ಕ್ರೋಡಶಾಲೆ (ನಾ). ಗಜಶಾಲೆ; ಕರೋಟಿ: ದಿಕ್ಪಾಲ ಶಾಸನದಿ ನಾಶಾಕರೀಂದ್ರಂಗಳ್ಗಿಂದು ಸುಪ್ರತೀಕಪತಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ವಿಶಾಲ ಕ್ರೋಡಶಾಲೆಗಳೆನಿಸಿದ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕಲಶದ ಮಾಡಶಾಲೆಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೯ ವ). [< ಕ್ಷೋಡಶಾಲೆ]

ಕ್ರೋಡೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಆಲಿಂಗನ: "ಆಲಿಂಗನಂ . . . ಕ್ರೋಡೀಕರಣಂ – ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೪). ೨. ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಗ್ರಹಣ: ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳೂ ಕಾವ್ಯವೂ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಐದಿದ್ದು ಭರತನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತ ಕ್ರೋಡೀಕರಣವು ಶಕ್ಯವಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೫೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಆಲಿಂಗಿಸು. 'ಕ್ರೋಡೀಕರಣ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಗೊಳಿಸು: ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪರೀಕ್ಷಕರ ವರದಿಗಳ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಇಪ್ರ. ೮); ಆ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ಈಗ ನಮಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಕಾಲಮಾನದಿಂದ ವಿವರಿಸಬಹುದು (ಭಾರದ. ೧೬೧); ಜಗದೀಶಚಂದ್ರಬೋಸರು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೮). [ಕ್ರೋಡೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಕ್ರೋಡೀಕೃತ (ಗು). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ; ಸಂಗ್ರಹೀತ: ವಿಯನ್ಮಧ್ಯಸ್ಥಮಂತಸ್ಥ ಕರ್ಮವಶಭ್ರಾಮ್ಯದನೇಕ ಜೀವನಿವಹ ಕ್ರೋಡೀಕೃತಾಭ್ಯಂತರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೬); ವಾತಾಯನ ಪರೀತ ಮತ್ತವಾರಣ ಕ್ರೋಡೀಕೃತ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕಾಂತ ಸುಧಾವೇದಿಕಾ ಮಧ್ಯ ಭೂಮ್ಯಂತರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೬ ವ); ಮೆದುಳಿನ ಕೆಲವು ಕಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ ಶಕ್ತಿಯು ರಾಸಾಯನಿಕ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ, ಕ್ರೋಡೀಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧ (ನಾ). ರೇಗು; ಕೋಪಾತಿರೇಕ: ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳಂ ವಿಸಂಯೋಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಕ್ರೋಧಾರ್ಥರಾದ್ಯಮಿಥ್ಯಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಹಡಕಾ. ೮-೧೬); ಹರುಷ ದರ್ಪ ಕ್ರೋಧ ಲಜ್ಜಾತುರತ ಮಾನವಿಮಾನವಿವಜಿಲಿ ಇರುತ ಸಮನೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧಚರ್ವಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರಾಗೋಪಗೂಢ . . . ಕ್ರೋಧಚರ್ವಿತ, ವರಾಹಚರ್ವಿತವೆಂಬಷ್ಟವಿಧ ರದನಕ್ಷತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧನ (ಗು). ೧. ಮುನಿಸಿನ; ಕೋಪಾವೇಶದ; ಕ್ರೋಧವನ್ನುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುದ್ಧನಾದವನು; ಕೋಪಗೊಂಡವನು: ನೀಂ ಕ್ರೋಧನನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೆಜಗನಿದಂ ನಂಬು ರಾಜಾಧಿರಾಜಾ (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೪). ೩. ಕ್ರೋಧ; ಕೋಪ. ೪. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದು: ಪ್ರಭವ, ವಿಭವ . . . ಕ್ರೋಧನ ಅಕ್ಷಯವೆಂದಜುವತ್ತು ತೆಜನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧವಾಣಿ (ನಾ). ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಆಡುವ ಮಾತು; ಸಿಡುಕಿನ ಮಾತು: ಕ್ರೋಧವಾಣಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರವಲ್ಲ (ಚಿತಂಬಾ. ೧೬೮). [ಕ್ರೋಧ + ವಾಣಿ]

ಕ್ರೋಧಾಂಧ (ನಾ). ಕೋಪದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು; ವಿವೇಕ ತಪ್ಪಿದವನು: ಕ್ರೋಧಾಂಧ ಸೋದರನ ಭೀಷಣ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನಳುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬-೭೪೩). [ಕ್ರೋಧ + ಅಂಧ]

ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಪದ ಅತಿರೇಕ, —ಹೆಚ್ಚಳ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಕ್ರೋಧವುಳ್ಳವನು: ಜಾತಿಸಂಕರಕಾಜಗೆ ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕಗೆ ಗಾಢಗರ್ವಿಗೆ ಧೂತವೈರಿಗೆ ಪಾರ್ಥಕೇಳ್ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪-೨೫). [ಕ್ರೋಧ + ಅತಿರೇಕ]

ಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಪಿಷ್ಠ; ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನು: ದುಷ್ಟಮಾನಸನಂ ಕುಜನ ಜನಶಿಷ್ಟನಂ ಕ್ರೋಧಿಯನಸಕ್ಯನನಾದಿ ಬಾಧಕನಾ (ಬಸಪು. ೬೦-೫೫). ೨. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೆಂಟನೆಯದು: ಮತ್ತಮಾವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ . . . ಕ್ರೋಧಿ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಜುವತ್ತು ತೆಜನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ. ಕ್ರೋಧಿನ್]

ಕ್ರೋಧಿನಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎನಿತುಂ ಮದವಾರಣಂ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಪೊಕ್ಕುಂ ಸಿಂಹಪೋತಮಂ ಗೆಲ್ಲುವೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧); ಅಯ್ದನೆಯ ಕ್ರೋಧಿನಿಯೆಂಬ ಮದದೊಳತಿವರ್ತಿಯಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೦ ವ); ನರಸಿಂಗ ಪೊನೆಯವರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಚಿರ. ೨-೨೧). [ಸಂ. ಕ್ರೋಧಿನೀ]

ಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗು. ೨. ದೂರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯ ಅಳತೆ; ಹರಿದಾರಿ: "ಎರಡುಂ ಸಾಸಿರ ದಂಡಂ ನಿರುತಂ ತಾನೊಂದು ಕ್ರೋಶ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. I, ೮-೪೧); ಆ ದಂಡವೆರಡು ಸಾವಿರ ಮಾಗಲೊಂದು ಕ್ರೋಶವೆನಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೩೦೧); ಒಂದು ಯೋಜನವನ್ನು ಎಂಟು ಕ್ರೋಶಗಳಾಗಿಯೂ . . . ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೬); ಸ್ವಾಮಿತೀರ್ಥದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರೋಶದ (ಹರದಾರಿ) ಮೇಲೆ ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥವದೆ (ವೇಂಮಾಹಾ. ೮). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಶಾ (ನಾ). ಕಸೂತಿ: ಶೀಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವು ಚೆಂಡು ಹಾಕುವುದು, ಕಾಗದದ ಹೂಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಕ್ರೋಶಾಕೆಲಸ . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಶನಿಸಂ. ೧೫). [← ಇಂ. Crochet]

ಕ್ರೋಷ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವವನು. ೨. ನರಿ: "ಘೇರವಂ ಮೃಗ ಧೂರ್ತಕಂ . . . ಕ್ರೋಷ್ಟುವೆನೆ ನರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೦); ಅದಟ ಪೊಡೆಯಂ ಡಾಣಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆಯಾ ಕ್ರೋಷ್ಟು ನಿರ್ವೇದಂಗೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನಾ . . . ಗುಹಾ – ಈ ೫ ನರಿಬಾಲದ ಹುಲ್ಲು, ನರಿಬಾಲದ ಹೊನ್ನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನಾ]

ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೨. ನರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ; ಬಿಳಿಕುಂಬಳ: "ವಿದಾರೀ . . . ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ, ಭೂಸೀತಾ – ಬಿಳೀ ಕುಂಬಳದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). ೨. ಹೆಣ್ಣುನರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಸು 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೋಳ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷ: "ವಕ್ಷದಯೆಡೆಯ ಕ್ರೋಳ(ಡ)ಮುದಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೩೦). [< ಸಂ. ಕ್ರೋಡ]

ಕ್ರೌಂಚ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಚೆ; ನೀರುಕೊಕ್ಕರೆ: "ಕೊಂಚೆ ಕ್ರೌಂಚಕೆ" (ಕಶರ. ೨೯). ಕ್ರೌಂಚಮಿಥುನದ ಕೇಳಿ ಇಂಚರದ ಚಿಲಿಪಿಲಿ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೩೨); ಹಿಮಗಿರಿಯು ದೂರದಿಂದೈತಂದುವೆಡೆಬಿಡದೆ ಕ್ರೌಂಚ ಸಾರಸ ಪಂಕ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೩೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಷಣ್ಮುಖನಿಂದ ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟುದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಎಚ್ಚಂತೆ ಮುಂ ಧೂರ್ಜಟಿಪುತ್ರಂ ಕ್ರೌಂಚಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೯). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೌಂಚದಾರಣ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತವನ್ನು ಸೀಳಿದವನು; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ. [ಕ್ರೌಂಚ + ದಾರಣ]

ಕ್ರೌಂಚಪದ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕ್ರೌಂಚಪದ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ: ಅತಿಶಯ ರಚನೋಪೇತಮಶೇಷೋರ್ವೀತಳಕಂ ಕ್ರೌಂಚಪದಮುದತಿಶಯ ಪದ ರಚನೆಗಳಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೪). ಕ್ರೌಂಚಪದಂ ತಾನೆಂದಪರಾರ್ಯರ್ ಭಮಸಭನನನನಗಮಿವು ನೆರೆದಿರಲ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೮). [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚಪದಾ]

ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ: ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನ್ನು ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹವಾಗಿ ರಚಿಸಿ (ಪಪಭಾ. ೨೭೧). [ಕ್ರೌಂಚ + ವ್ಯೂಹ]

ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೌಂಚವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ವೈರಿ; ಷಣ್ಮುಖ. ೨. ಪರಶುರಾಮ: ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿಯಾಗಿಯುಂ ಷಣ್ಮುಖನಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦೪). [ಕ್ರೌಂಚ + ಅರಾತಿ]

ಕ್ರೌಂಚಾರಿ (ನಾ). = ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿ ೧: "ಗೌರೀಸುತಂ ವಿಶಾಖಂ ಶಕ್ತಿಪಾಣಿ ಕ್ರೌಂಚಾರಿ ಸೇನಾನಿ . . . ಸ್ವಾಮಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫–೧೬); ತಾರಕಾರಾತಿಯೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂದ ಬೃಂದಾರಕರ ಪೊರೆದ ಕ್ರೌಂಚಾರಿ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೧೩). [ಕ್ರೌಂಚ + ಅರಿ]

ಕ್ರೌಂಚಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ . . . ಕ್ರೌಂಚಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿ ಎಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕ್ರೌಂಚ + ಆಸನ]

ಕ್ರೌರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ; ಕಲ್ಲೆದೆತನ. ೨. ಭೀಕರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಉಗ್ರತೆ: ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೇವೆಮಾಡಿ ಶತ್ರುಗಳ ಕ್ರೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಪುಕ್ಸಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಪ್ತ, ಕ್ಲುಪ್ತ (ಗು). ನಿಗದಿಯಾದ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ: ಹೆಚ್ಚಿನವರು . . . ಆಫೀಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ಲಪ್ತಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋಗಲು ಬಯಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೪೫); ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫೦); ನನಗೆ ಶಾಪಾಂತರವು ಋಷಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿತ್ತು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬೦). **ಕ್ಲುಪ್ತ**: ಅರ್ಥವೂ ಶಬ್ದವೂ ಪರಸ್ಪರ ಕ್ಲುಪ್ತಗಳಾಗಿವೆ (ಜೀವಸಾ. ೪೩). [< ಸಂ. ಕ್ಲಪ್ತ]

ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲ, ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಯ: ಅನನ್ಯರಾಧಿಕೆಯೋ ಅಕ್ಕ ಸಮನೆಯೋ ಸಾಧುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ಯಾಸಿ. ೧೨೯); ಆಹಾರವನ್ನು ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಇಣಸೋ. ೩೦). **ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ**: ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ನೂಲನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತಾಯಿತು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೯). [ಕ್ಲಪ್ತ + ಕಾಲ]

ಕ್ಲಪ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತು: 'ಕ್ಲಪ್ತವೃತ್ತ' ಎಂದರೆ ಅದರ ವಸ್ತುವು ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು (ಸಂನಾಟ. ೧೮೯). [ಕ್ಲಪ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಕ್ಲಬ್ಬು (ನಾ). ವಿಹಾರ, ವಿನೋದಾರ್ಥಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಸಂಘ; ಕೂಟ: ನಾಗರಾಜ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೋ ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನೋ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ . . . ಆಡತೊಡಗಿದರು (ಮಹಾಗ. ೨೫). [← ಇಂ. Club]

ಕ್ಲಮ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಮಥ (ನಾ). = ಕ್ಲಮ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಮಥು (ನಾ). ೧. = ಕ್ಲಮ: "ಗ್ಲಾನಿಃ, ಕ್ಲಮಥುಃ – ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೭). ೨. ನೋವು: "ಕ್ಲಮಥು ಗ್ಲಾನಿಯೆಂದೆನಲು ನೋವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿದ; ದಣಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ: ದಿವಸಕರ ಸಂತಾಪ ಕ್ಲಾಂತಮಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಸಂತಾಕ್ರಾಂತವಪ್ಪ] ಕುಮುದಾಕರ ಕುನ್ಮುಖತೆಯ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೭೧); ದುರ್ಗಾದಾಸನು ಮಾರ್ಗಾಯಾಸದಿಂದ ಕ್ಲಾಂತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಲೋಹಿನೂ. ೨೩); ರಾಮಾದಿಗಳುಮರಸುತ್ತ ಬಂದು ಕಂಡರು . . . ಕ್ಲಾಂತ ಸುಗ್ರೀವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೭–೧೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾಂತಿ (ನಾ). = ಕ್ಲಮ: ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ಲಾಂತಿಯ ಮೇಲೆ ದೇವಲೋಕದ ಶಾಂತಿಯ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾರ್ಕು (ನಾ). ಕಾರಕೂನ; ಗುಮಾಸ್ತ: ಅವನು ಅದೇ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲಾರ್ಕಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Clerk]

ಕ್ಲಿಕ್‌ದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಂಬಿ: ಎಲೆದುಂಬಿಗಳು 'ಕ್ಲಿಕ್' ದುಂಬಿಗಳು ಅಳತೆ ಕೀಟಗಳು . . . ಸತ್ತಂತೆ ನಟಿಸಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕೀಟಬೆ. ೨೩). [? + ದುಂಬಿ (< ತುಂಬಿ₁)]

ಕ್ಲಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆನೆದ; ತೇವಗೊಂಡ; ಹಸಿಯಾದ; ಒದ್ದೆಯಾದ. (ನಾ). ೨. ತೇವ; ಒದ್ದೆ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ – ಈ ೨ ಹಸಿ." (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೨); ಅಧಿಕ ಮಧುರ ರಸಮಯ ಕ್ಲಿನ್ನಗುಡಂ ಸ್ವಗುಣಾಪಾದನದಿಂ ಸ್ವಮಧ್ಯಪತಿತ ರೇಣ್ವಾದಿಗಳ್ಗೆ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಮಪ್ಪವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿನ್ನಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಸೋರುಗಣ್ಣಿನವನು. ೨. ಮಂದದೃಷ್ಟಿಯವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಶಿತ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಂಡ; ಪೀಡೆಗೊಳಗಾದ; ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಬಳಲಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವ: ಸತ್ವಂಗಳೊಳ್ ಮೈತ್ರಿಯುಂ ಗುಣಾಧಿಕರೊಳ್ ಪ್ರಮೋದಮುಂ ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನರೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ (ಅಜಿತ. ೬–೮ವ). ಸತ್ವಗುಣಾಧಿಕ ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನಾವಿನಯದೊಳ್ ಮೈತ್ರೀಪ್ರಮೋದಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥ ವೃತ್ತಿಯಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಠಿನವಾದ: ಕಷ್ಟಕರವಾದ: ಕ್ಲಿಷ್ಟವೀ ಬ್ರಹ್ಮಕೃತಿ (ಮಂಕುತ. ೨೬); ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಜಟಿಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬). (ನಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕ್ಲೇಶ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ಸುಕುಮಾರಿ ನೀನರಿಯೆ ವಿಪಿನವಾಸದ ಭಯಂಕರತೆಯಂ, ಘೋರಮಂ, ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಷ್ಟಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬–೨೬೦). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಲಿಷ್ಟ-ಪಾಠಕರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟಕ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸುವವನು; ಪೀಡಿಸುವವನು: ಕುಟಿಲಂ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಂ ಸಾಧುದುಷ್ಟಂ ಪಿಸುಣರ್ ಮತ್ತಾರೋ ಪೇಟ್ ನಾರದಮುನಿಯವೋಲ್ (ಜಗವ. ೨–೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಕಠಿನತೆ; ಜಟಿಲತೆ: ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೬). [ಸಂ. ಕ್ಲಿಷ್ಟತಾ]

ಕ್ಲೀತಕ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು: "ಕ್ಲೀತಕ – ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು" (ಗಂಗಾಮ ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀತನ (ನಾ). = ಕ್ಲೀತಕ: "ಮಧುರಸಾ – ಕ್ಲೀತನ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ-ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೨೦). [< ಸಂ. ಕ್ಲೀತನೀ]

ಕ್ಲೀಬ (ನಾ). ೧. ನಪುಂಸಕ; ಷಂಡ: "ಷಂಡಂ ಕ್ಲೀಬನೆನೆ ನಪುಂಸಕ ನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೮); ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕ್ಲೀಬರ್ಕಳೇಂ ಬಲ್ಲರೇ (ದುರಪು. ೧–೧೮); ಲ್ಯೋಕ್ರೇಷಿಯಾ ತನ್ನ ಗಂಡ ಕ್ಲೀಬ ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೬೪). ೨. ಅಶಕ್ತನಾದವನು; ಕೈಲಾಗ ದವನು; ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕ: "ಅಳಿಯಾಳಿನೊಳು ಕ್ಲೀಬವೆಂಗು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೧೬). ೩. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ. ೪. ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ. ೫. [ವ್ಯಾಕ] ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗ: "ನಪುಂಸಕಾತಂಕ ಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣರಿಂತಿವು ಕ್ಲೀಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀಬತನ (ನಾ). ಹೇಡಿತನ; ಷಂಡತ್ವ; ನಪುಂಸಕತ್ವ: ಕ್ಲೀಬತನದಲಿ ಮರೆತು ತಮ್ಮ ಪೌರುಷವನೆಲ್ಲ ಸತ್ತೆಹೋದಂತಿಹರು ಮತ್ತೀದಮರರು (ಪಾಂಚಜ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀಬವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ತತ್ಸಮ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರತಕ್ಕ ವರ್ಣ; ದುರ್ಬಲವಾದ ವರ್ಣ: ತತ್ಸಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರತಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳು ಯಾವವು? ಋ ೠ ಶ ಷ ವಿಸರ್ಗ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋ ಪಧ್ಮಾನೀಯಗಳು . . . ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ಲೀಬವರ್ಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಹೊಸುಗ. ೪). [ಕ್ಲೀಬ + ವರ್ಣ]

ಕ್ಲೀಬಸ್ವರ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬವರ್ಣ: ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಕ್ಲೀಬಸ್ವರ ಪರವಾದರೆ, ಪ್ರಕೃತಿಭಾವವೇ ಬರುತ್ತದೆ (ಹೊಸುಗ. ೧೪). [ಕ್ಲೀಬ + ಸ್ವರ]

ಕ್ಲೀವ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲುಪ್ತ 'ಕ್ಲಪ್ತ' ನೋ.

ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ 'ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲ' ನೋ.

ಕ್ಲುಪ್ತಿ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನಿಗದಿ: ವೇಣುಪುರವರದೊಳ್ ಸ್ಥಳನಿವೇಶನ ಪೇಟೆಸಾಲ ಕ್ಲುಪ್ತಿಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿ ಸ್ಥಿರಲೇಖನಂಗಳಂ ಬರೆಸಿತ್ತು (ಕಳಸ್ನ. ೬–೨); ವಾಸುದೇವನ ನಾಮಾವಳಿಯ ಕ್ಲುಪ್ತಿಯನು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ದಯದಿಂದ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಗದಾ. ೬೬). [< ಸಂ. ಕ್ಲೃಪ್ತಿ]

ಕ್ಲೇದನ (ನಾ). ತೇವಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಒದ್ದೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಜಳವಸುಮತಿ ಪವನಾತಪಂಗಳಿನಗೋಚರವಪ್ಪ ಕ್ಲೇದನಾದಾನ ವಿಹರಣೋಷ್ಮಾವಗಾಹನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಜನಿತೋಪಕಾರದಿಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇದನೆ (ನಾ). = ಕ್ಲೇದನ: "ಉಂದೀ" ಎಂದರೆ ಕ್ಲೇದನೆ; ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಸೌಂದಸ. ೪೬). [< ಸಂ. ಕ್ಲೇದನ]

ಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ದುಃಖ: ಪರರ ಕ್ಲೇಶದೀಕ್ಷಿಸದ ಭಾಷೆ ಪರರ ನಿಂದಿಸಿ ತನ್ನ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದ ಭಾಷೆ (ಹಡಕಾ. ೧–೧೬); ಮೈಥಿಲಿಯನತ್ಯಂತ ಸುಖಸೇವಿನಿಯನೆಂತೊ ಕಾನನಕ್ಲೇಶದಿಂದೊಯ್ಯಲೈತಂದಿಹನೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯–೧೯೩). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳು: ಕ್ಲೇಶವೆಂದರೆ ಕಷ್ಟ. ಅದು ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶವೆಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). 'ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇಶಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಸೂಜಿಗಾಜನಂತೆ ಪೆಜರಂ ಕ್ಲೇಶಂಗೊಳಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). [ಕ್ಲೇಶ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ಲೇಶಂಬಡು, ಕ್ಲೇಶಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದುಃಖಪಡು: (ಇ). **ಕ್ಲೇಶಪಡು**: ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಅವರು ಬಹಳ ಕ್ಲೇಶಪಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ಲೇಶ + ಪಡು$_1$]

ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಂಡವನು. ೨. ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವವನು,—ಪರಿಹಾರಮಾಡುವವನು (?): ನಿಪುಣಂ ಕರ್ಪೂರಣಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಶೌಚ ನೀತಿಪರಂ . . . ಸಂದ ವಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾ ರಾರಾಜಿತಂ (ಮುದತಿ. ೧೦–೬೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಕ್ಷತ]

ಕ್ಲೇಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಅನಸೂಯಾದೇವಿ ಕ್ಲೇಶಗೊಂಡಳು ಕೈಯೊಡನೆ ವನವಾಸವಾದುದೆಯಕಟ ಬಹಳಾಯಾಸ ಘಟಿಸಿತೆ ರಾಜನಂದನೆಗೆಂದು ಮನಸಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨). [ಕ್ಲೇಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ಲೇಶನ (ನಾ). ದುಃಖಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ: ಕ್ಲೇಶನ ಸಮುತ್ಪಾತನ ಚೂರ್ಣನ . . . ನಾನಾವಿಧಾ ಸಂಖ್ಯಾತ ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕ (ನಾ). = ಕ್ಲೇಶ ೩: ಆಶೆ ದೋಷವ ಕಳೆದು ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕವಳಿದು ಈಶನೊಳು ಬೆರೆದ ಶರಣಂಗೆ ಬಹುಭವದ ಪಾಶ ತಾನುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಪಂಚಕ]

ಕ್ಲೇಶಪಡು 'ಕ್ಲೇಶಂಬಡು' ನೋ.

ಕ್ಲೇಶರಹಿತ (ಗು). ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಗೊ ನೋಡಿ ಕ್ಲೇಶರಹಿತವಾದ ವಿಮೋಚನಾಮಾರ್ಗ ಬಹುದೂರವಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೩೪೬). [ಕ್ಲೇಶ + ರಹಿತ]

ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕಷ್ಟ ಸಹಿಸುವವನು: ಇರೆ ಧಾತ್ರೀಶನಯಂ ದಿನೇಶಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಾಂಗನಾಸೂನು ದುರ್ಗರತಂ ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು ನಿಸ್ಪನೆನಿಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೨೦). [ಕ್ಲೇಶ + ಸಹಿಷ್ಣು]

ಕ್ಲೇಶಾನುಬಂಧ (ನಾ). ದುಃಖಪರಂಪರೆ: ದುಃಖಪರಂಪರೆಯೇ ಕ್ಲೇಶಾನುಬಂಧವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಅನುಬಂಧ]

ಕ್ಲೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶವುಳ್ಳವನು; ತೊಂದರೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಹಿಂಸಕ; ಪೀಡಕ: ದೇಶಗ್ರಾಮಗಳೆಲ್ಲ ತಿರುಗುತ . . . ಕ್ಲೇಶಿಗಳು ತುಂಬಿದರು ಜಗದೊಳಗೆಲ್ಲ ದುರ್ಬೋಧ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೯–೮೧). [ಸಂ. ಕ್ಲೇಶಿನ್]

ಕ್ಲೈಬ್ಯ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬತನ: ಕ್ಲೈಬ್ಯವನು ಸಂಹರಿಸೊ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನು ದಹಿಸೊ (ಕೋಗಿಲೆ. ೬೬–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೈಬ್ಯತೆ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬತನ: ನರನಂತೆ ನಡುಗಿ ಕ್ಲೈಬ್ಯತೆಯನ್ನಾಂತು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೧–೧೬). [ಸಂ. ಕ್ಲೈಬ್ಯತಾ]

ಕ್ಲೋಮ (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸಕೋಶ. ೨. ಮೂತ್ರಕೋಶ. [ಸಂ. ಕ್ಲೋಮನ್]

ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ 'ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮ್' ನೋ.

ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮ್, ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ (ನಾ). "ಹಬೆಯನ್ನು ಮೂಗಿನೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಸುವ ಮತ್ತು ಶರೀರದ ನೋವನ್ನು ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡುವ, ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಒಂದು ದ್ರವ" (Chloroform. ಇಂಕನ್ನ); ನಿಮಗೆ ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮ್ ಕೊಡಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಔಷಧದಿಂದಲೇ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗುಣವಾಗುವದು ಎನ್ನುವರು (ಸ್ವ್ಯತಿಚಿ. ೪೪೯). **ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ**: ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಸು (Chloroform. ಇಂಕನ್ನ). [← ಇಂ. Chloroform]

ಕ್ಲೋವರ್ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇವಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂರೆಲೆಯ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ಯಜಾತಿ; ಕಳಾವರ: ನನಗೊಂದು ಬೋಗುಣಿ ಪಲಾವು, ನಿನಗೆ ಒಂದು ಕ್ಲೋವರ್ ಕಂತೆ ಇಷ್ಟನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಲಿ (ನಗೆಹೂ. ೬); ವೃದ್ಧವಿಧವೆಯರು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಲೋವರ್ ಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆವುದೇಕೆ? (ಗಾಳಿಪ. ೨೨೦). [← ಇಂ. Clover]

ಕ್ವಚಿತ, ಕ್ವಚಿತ್ತ, ಕ್ವಚಿತ್ತು (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ; ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೆಡೆ; ಅಪರೂಪವಾಗಿ. ೨. ಎಂದಾದರೂ, ಎಂದೋ ಒಂದು ದಿನ; ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಸಲ; ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿ; ತೀರಕಡಮೆಯಾಗಿ: ರಾಯರು ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವದು ಬಹಳ ಕ್ವಚಿತವಾಗಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಕಾ. ೨). ೩. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ. **ಕ್ವಚಿತ್ತ**: ೨. ಈಗಲೂ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಕ್ವಚಿತ್ತ – ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೋ ವರ್ಷಕ್ಕೋ ಒಮ್ಮೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೬). **ಕ್ವಚಿತ್ತು**: ೨. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ದೊರಕಬಹುದಾದ ವಿರಾಮ (ಸಮಜೀ. ೧೨೩); ಅಲಂಕಾರಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂಬ ಪದ ಬಹು ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ಸೌಂದಸ. ೪೫); ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದು ತೀರಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೩೦೫); "ಸಮಯಮುಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪ್ರುಕಮಂ ಕೇಳ್ವೆಡೆಯುಂ ರಹಸ್ಯಮತಿ ಸ್ವಲ್ಪಂಗಳ್ ಕ್ವಚಿದ್ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೪). [< ಸಂ. ಕ್ವಚಿತ್]

ಕ್ವಚಿತ್ತ 'ಕ್ವಚಿತ' ನೋ.

ಕ್ವಚಿತ್ತು 'ಕ್ವಚಿತ' ನೋ.

ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ; ಮಿಕ್ಕಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕ್ವಚಿತ್ + ಪ್ರಯೋಗ)]

ಕ್ವಣ (ನಾ). ೧. ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ. ೨. ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ: ಜನಿಯಿಸೆ ವೀಣಾಕ್ವಣ ಮುರಜ ನಿನದ ತಾಳಪ್ರಣಾದ ವಂಶಧ್ವನಿಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣತ್ಕಂಕಣ (ನಾ). ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೈಬಳೆ: ಕ್ವಣತ್ಕಂಕಣ, ಝುಣಝ್ಝೂಪುರ (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣನ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: ಅದಟ ಮೃದು ನಿನದವಾಗಳ್ ಮುದಯುತ ಪಟ್ಟರಣ ಸಂಕುಳ ಕ್ವಣನಮಂ . . . ಅದಟಲೆದಪುದೆನಿಸೆ ದೀಹೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೬೯). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣಿತ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: ಮತ್ತಕಾಮಿನೀ ಮೃದುಪದ ನೂಪುರಕ್ವಣತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬); ಕ್ವಣಿತ ಮಣಿನೂಪುರಸಹಸ್ರ ಮುಖರಿತ ದಿಗಂತಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮); ಕೇಳಬಲ್ಲುದೆ ಕುಡುಪಣಂ ಕ್ವಣಿತಮನ್ನ? (೧೯ಎಂ. ೫೬–೮). [ಸಂ.]

ಕ್ವಥನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಕುದಿಸುವುದು. ೨. ಕುದಿತ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಥನಬಿಂದು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಉಷ್ಣಮಾನ. (Boiling point. ಪಾರಿಭಾ. ೯). [ಕ್ವಥನ + ಬಿಂದು]

ಕ್ವಥನಮಾಪಕ (ನಾ). ಕುದಿಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡುವ ಸಾಧನ (?): (Ebullioscope ಪಾರಿಭಾ. ೩೪). [ಕ್ವಥನ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ವಥಿತ (ಗು). ಕುದಿದ; ಬೆಂದ; ಕುದಿಸಿದ; ಪರಿತಪ್ತ: ಗತವೇಳಂ ಚೋಳನುತ್ಪಲ್ಲವ ಕಲಿತ ಕರಂಪಲ್ಲವಂ . . . ಕ್ವಥಿತ ಪೃಥುಳ ಹೃಜ್ಜ್ವಾಂಗಳಂ ಸಿಂಗಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೬; 1113). [ಸಂ.]

ಕ್ವಯನಾಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸಿಂಕೋನ: "ಕ್ವಯನಾಮರ, ಸಿಂಕೋನ" (ಮೈಬಿಗ. ೨೧–೩೮೫). [ಕ್ವಯನು (< ಕ್ವಿನೀನು) + ಮರ$_1$]

ಕ್ವಯನು 'ಕ್ವಿನೀನು' ನೋ.

ಕ್ವಾಣ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥ (ನಾ). ಮರಳಿಸಿ ತೆಗೆದುದು; ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸಾರ; ಕಷಾಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥರಸ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸ, —ಅರ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಸುವುದರಿಂದ ಆದದ್ದು; ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿದುದು. ೨. ರಸಾಂಜನ; ಮೈಲುತುತ್ತ. [ಕ್ವಾಥ + ಉದ್ಭವ]

ಕ್ವಿಂಟಲ್ 'ಕ್ವಿಂಟಾಲು' ನೋ.

ಕ್ವಿಂಟಾಲು, ಕ್ವಿಂಟಲ್ (ನಾ). ತೂಕದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ನೂರು ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ ತೂಕ: ಕ್ವಿಂಟಾಲ್ ಒಂದಕ್ಕೆ ಐದು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಬೆಲೆ ಏರಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕ್ವಿಂಟಲ್**: ಈ ದಿನ ಮೂರು ಸಾವಿರ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಅಕ್ಕಿ ಮಾರಾಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Quintal]

ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ 'ಕ್ವಿನೀನು' ನೋ.

ಕ್ವಿನೀನು, ಕ್ವಯನು, ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರದ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ, ಸಿಂಕೋನಮರದ ತೊಗಟೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯಕ್ಷಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕ್ವಿನೀನು ತಿನ್ನಿಸು ವುದು (ಜೋಳದ. ೮೯). **ಕ್ವಯನು**: ಒಂದು ಕ್ವಯನು ಗುಳಿಗೆ ನುಂಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕ್ವಿನಾಯಿನ್**: ಅವನು ಜ್ವರದ ಭೀತಿಯಿಂದ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ ತಕ್ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೬೬). [← ಇಂ. Quinine]

ಕ್ಷಂತೃ (ನಾ). ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಸಹನೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). ಕ್ಷ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಸಕಾರಮೊಮೆರ್ ಘಟಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಿರಣ (ನಾ). ಅಪಾರದರ್ಶಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಬಿಂಬಗ್ರಾಹಕ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ, (ಅಪಾರದರ್ಶಕ ವಸ್ತುಗಳ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ) ವಸ್ತುಗಳ ನೆರಳು-ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ; ಎಕ್ಸರೇ: ಕ್ಷಕಿರಣಗಳು ಸಹ ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಲರೋ. ೮೩); ಕ್ಷಕಿರಣವು ದೇಹದ ಒಳಹಂದರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು ವಂತೆ (ಮಾವಾದ. ೧೬೩); ನಮ್ಮ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಒಳಭಾಗವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾಮಾನುಸಹಿತವಾಗಿ ಕ್ಷಕಿರಣ ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದಂತೆ ವಿವರ ವಿವರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಿರಣಪಟ (ನಾ). ಕ್ಷಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮೂಡಿದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ: ಅಂತಹವರ ಎದೆಯ 'ಕ್ಷ'ಕಿರಣಪಟವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೯೧). [ಕ್ಷಕಿರಣ + ಪಟ₃]

ಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಸೆಕಂಡಿನ ⅘ ಭಾಗ; ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ: "ಮೂವತ್ತು ಕಳೆಯಿಂ ಕ್ಷಣಂ ವಿದಿತಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು I, ೬-೨೯); ಕ್ಷಣಕೆ ಮರೆಕೆಚ್ಚೆತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೪೮); ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಗಳು ಕೂಡಿ ವರುಷಗಳಾದವು ಕ್ಷಣವನುಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೪-೬); ಈ ಗಳಿಗೆ 'ಭಾವನೆ' – ಮರುಗಳಿಗೆ 'ಕಲ್ಪನೆ' – ಕ್ಷಣ ಚಿತ್ತ ಕ್ಷಣ ಪಿತ್ತ (ರಾಮರಾ. ೮೭). ೨. ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಪುರಸತ್ತು. ೩. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಸುಯೋಗ್ಯ ಕಾಲ; ಸಂದರ್ಭ: "ಕ್ಷಣಮೆನಲ್ ಪ್ರಸ್ತಾವವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೩). ೪. ಉದ್ಯೋಗ; ವ್ಯಾಪಾರ; ಕೆಲಸ. ೫. ಹಬ್ಬ; ಉತ್ಸವ; ಹರ್ಷ; ಸಂತೋಷ: "ಕ್ಷಣಮೆನಲ್ಕೊಸಗೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ಕೀರ್ತಿ ದಾಂಗುಡಿವಡೆ ಬರ್ಮದೇವನನಿತುಂ ಕ್ಷಣದುನ್ನತಿಯುಂ ನೆಗರ್ಚಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೩; 1077). ೬. ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮಧ್ಯ. ೭. ಪರಾಧೀನತೆ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ. ೮. ಆಮಂತ್ರಣ: ಧರ್ಮಸುತ ಕ್ಷಣವಿತ್ತ ನಾಲ್ವರಿಂಗೆ (ತುರಂಗ. ೨೬-೩೮); ಬಿನ್ನಹ ಮುನಿಪ ತದ್ದಿವಸವೆಂದು ನಮ್ಮಯ್ಯನದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕ್ಷಣವನೆನಲ್ (ತುರಂಗ. ೨೬-೪೦). ೯. ಹೀನ; ಅಧಮ. ೧೦. ವ್ಯಾಪ್ತಿ: "ಹೀನಂ ಕಾಲ ವಿಶೇಷ ಮಧ್ಯಮತಿ ಶೀಘ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹರ್ಷಂ ಪರಾಧೀನಂ ತಾಂ ಕ್ಷಣಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೮); "ಅವಸರದಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದಲಿ ಸಂತೋಷದಲಿ ಪರಾಧೀನದಲಿ ಕಾಲದಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋಜಿ ಕ್ಷಣಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಗಂಡ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಪದೇಪದೇ ಬರುವ ವಿಪತ್ತು: ಹಿಂದೂಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಈ ಯವನರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ದಿನಗಂಡ ಕ್ಷಣಗಂಡಗಳಾಗಿವೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೩೧). [ಕ್ಷಣ + ಗಂಡ₃]

ಕ್ಷಣಗಭಸ್ತಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: "ಘನದೀಪ್ತಿ ಸೌದಾಮಿನಿ ಕ್ಷಣಗಭಸ್ತಿ ಹ್ರಾದಿನಿ ವಿದ್ಯುದೈರಾವತಿ ಕ್ಷಣಿಕೆಯಚಲಾಂಶುವೆನಲು . . . ಮಿಂಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಕ್ಷಣ + ಗಭಸ್ತಿ]

ಕ್ಷಣದಾಚರ (ನಾ). ನಿಶಾಚರ; ರಾಕ್ಷಸ: ದುರ್ಜನ ಕ್ಷಣದಾಚರಾದ್ರಿ ಕುಲಕುಲಿಶ ವಪುವರ್ಜಿತ ಮದಾಪಹನೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೬-೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷಣದಾ + ಚರ)]

ಕ್ಷಣದಾಟನ (ನಾ). = ಕ್ಷಣದಾಚರ: ತತ್ಕ್ಷಣಮಂತಾ ಕ್ಷಣದಾವನೀ ಕ್ಷಣಸುಖಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ನಿಶ್ರೇಣಿಯಿಂ ಗಣಿಕಾಶ್ರೇಣಿಯುಮೇಱೆ ಖಂದುದು ತವಂಗಶ್ರೇಣಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೬-೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷಣದಾ + ಅಟನ)]

ಕ್ಷಣದೆ (ನಾ). ವಿರಾಮ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ: "ಇರುಳು ತಮಿ ಯಾಮಿನೀ . . . ರಜನಿ ಕ್ಷಪೆ ಕ್ಷಣದೆ ಶ್ಯಾಮೆಯೆನೆ ರಾತ್ರಿಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಣದಾ]

ಕ್ಷಣನ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಪದವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಪದವಿ: ಎಲೆ ದೇವ ಎಂದೆಂದಿಗೀ ಕ್ಷಣಪದವಿಯಿಂ ಯಾನೊಲ್ಲೆ (ನವನೋ. ೨೦-೬೩). [ಕ್ಷಣ + ಪದವಿ]

ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ (ನಾ). ತೋರಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಯವಾಗುವ ಬೆಳಕು; ಮಿಂಚು. [ಕ್ಷಣ + ಪ್ರಭೆ]

ಕ್ಷಣಭಂಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವ ವುಳ್ಳದ್ದು; ಕ್ಷಣಭಂಗುರವಾದದ್ದು: ಕ್ಷಣಭಂಗವೃತ್ತಿ ತನುಭೃದ್ಗಣ ಜೀವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೧). [ಕ್ಷಣ + ಭಂಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷಣಭಂಗಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷಣಭಂಗುರ. ೨. ಕ್ಷಣಕ್ಕೊಂದು ಭಂಗಿ ತೋರಿಸುವಂಥದ್ದು (?). ೧, ೨: ಆ ಪುರಂ . . . ಅನೇಕ ಭೂಮಿಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಣಭಂಗಿ ಕೋಭಾಸಂಗಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಣಭಂಗಿನ್]

ಕ್ಷಣಭಂಗುರ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರ ವಲ್ಲದ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಕಾಲವೇ ನಿರ್ಗುಣವಚೇತನಂ ನಿಷ್ಕಲಮಕಾಯವಾಕ್ಷಣ ಭಂಗುರಂ (ವೀರಶೈಪು. ೪-೫-೫೦); ಕ್ಷಣಭಂಗುರದೀ ಕಾಯ ದುಡಿಸಿ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿ (ಜೀವಲ. ೬೭); ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವು ಕ್ಷಣಭಂಗುರವೇ (ಚಿತಸ. ೧೧೧). [ಕ್ಷಣ + ಭಂಗುರ]

ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ (ಅ). ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ: ಕನಕಲತೆಯು ಮಾಕೆಗಮರಸಂಗಂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಕಾರಿಯಪ್ಪ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ . . . ಅಟ್ಟುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೦ವ); ಕಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೫). [ಕ್ಷಣ + ಮಾತ್ರ]

ಕ್ಷಣರುಚಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: ಅನೇಕ ಮಣಿಭೂಷಣ ಕ್ಷಣರುಚಿಪ್ರಭಾ ಶೋಭಿತೆತ್ತ . . . ಶಕ್ರಾಂಬುದಂ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಮೇಲಲ್ದೇಂ ಕಱೆದುದೋ ಪಯೋಧಾರೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೬); ಕ್ಷಣರುಚಿ ರುಚಿರೇಕ್ಷಣೆ ಪಾರ್ವಣ ವಿಧುಮುಖಿ . . . ಸುಯ್ದು ಬೈದಳಾ ಕಮಳಜನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨೫). [ಕ್ಷಣ + ರುಚಿ]

ಕ್ಷಣವಂತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಶಾಂತನಾದವನು: ಕ್ಷಣವಂತನೆಂಬೊಂ ಧರ್ಮಶ್ರವಣ ಸಮಯ ದೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [< ಸಂ. ಕ್ಷಣವತ್]

ಕ್ಷಣವಿಳಂಬಿ (ಗು). ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ: ರೂಪವೇದನಾ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಕಾ(ಸಾ)ರಂಗಳೆಂಬಯ್ದುಂ ಸ್ಕಂಧಂಗಳ್ ದೀಪಶಿಖಾ ರೂಪದಿಂ ಕ್ಷಣವಿಳಂಬಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷಣವಿಲಂಬಿನ್]

ಕ್ಷಣವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವಿಕೆ: "ನಸುನೋಟ, ಕ್ಷಣವೀಕ್ಷಣ" (Squinter. ಇಂಕನ್ನ). [ಕ್ಷಣ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಕ್ಷಣವೇಧಿ (ಗು). ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭೇದಿಸಬಹುದಾದ (?): ಇಂತು ಕ್ಷಣವೇಧಿ ಅಂತರಂಗಪನು ವೇಧಿಸಲ್ಕೆ ಅಗಣಿತ ಅಕ್ಷೇಶ್ವರ ತಾನೆಂದಱಿದು (ಅಪಚಂ. ೬೩-೨೬೫). [ಸಂ. ಕ್ಷಣವೇಧಿನ್]

ಕ್ಷಣಶಃ (ಅ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣವಾಗಿ; ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ: ನಾವು ನಮ್ಮ ಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹವೆಯನ್ನು ಕ್ಷಣಶಃ ನುಂಗುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಾಂಶ (ನಾ). ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ: ಕ್ಷಣಾಂಶ ಮಾತ್ರ ಅಂಗಾಲು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸೋಕಿದರೆ ಏನೂ ಅಪಾಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? (ಮನೋನಂ. ೧೯೬). [ಕ್ಷಣ + ಅಂಶ]

ಕ್ಷಣಾರ್ಧ (ನಾ). ಅರ್ಧಕ್ಷಣ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ಗುಣಿ ದೂಷಿಸಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ಕ್ಷಣಾರ್ಧಮುಂ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಕನು ಮಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೪); ಅವದೇವನ್ನನಗೋತು ಬರ್ಪನವನಂ ಸದೆದಿಕ್ಕುವೆನೀ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦೬). [ಕ್ಷಣ + ಅರ್ಧ]

ಕ್ಷಣಿಕ (ಗು). ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕವಾದ: ಅಮರಚಾಪಚಪಳಂ ವಿದ್ಯುತ್ ಕ್ಷಣಿಕಂ . . . ಯೌವನರೂಪ ವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೫); ಸ್ಥೂಲತನುವಿದು ನೀರ ಬೊಬ್ಬುಳಿಯಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕಂ (ಗಗತಾ. ೧೦-೪೦); ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಲ್ಲ. ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿತ್ಯ; ಕೆಲವು ಅನಿತ್ಯ (ಭಾರದ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಿಕಗುಣ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ; ಚಪಲತೆ (?): ಅಣಿಯನಱಿಯದೆ ನಡೆವಗುಲಿದರೆ ಕ್ಷಣಿಕಗುಣವಣಗುವದೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೪-೩). [ಕ್ಷಣಿಕ + ಗುಣ]

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲ ಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುತ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ ನೆಗೆದು ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದಿಂದಮಾಗಳಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿಲ್ಲದಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: "ಕ್ಷಣಿಕೆಯುಚಿರಾಂಶುವೆನಲು . . . ಮಿಂಚಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಸಂ. ಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಗಾಯವಾದ; ಏಟುತಿಂದ; ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ. 'ಕ್ಷತತನು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಾಯ; ಪೆಟ್ಟು: ವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱಿದನಿತು ಜಡೆಯುಮಮಂ ನಾಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೫); ಕೃತತಪಸ್ಸಿಂ ಭಿನ್ನಛೇದಕ್ಷತ ಶರೀರವ್ಯಥೆಯನಮರಾವತಿಯೊಳಗೆ ಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೯); ಶರಹತಿಪರಿಗಳಿತ ಕ್ಷತಜಾತಕಲಿತ ಕಾಯರಜೇಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತಜ (ನಾ). ೧. ಗಾಯದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು. ೨. ನೆತ್ತರು. ೩. ಕೀವು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷತತನು (ನಾ). ಗಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ಕನಕನಿರಿಲಗ್ನದೊಳ್ ಕ್ಷತತನು (ಜಾತಕಿ. ೧೮-೯). [ಕ್ಷತ + ತನು]

ಕ್ಷತತ್ರಾಣ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಕಾಪಾಡುವುದು: ಕ್ಷತತ್ರಾಣಾದಿ ಗುಣೋಪೇತಮಪ್ಪ ನಿಖಿಲ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಕರ್ಮಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೪ವ). [ಕ್ಷತ + ತ್ರಾಣ]

ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತ (ಗು). ಗಾಯಗಳಿಂದ ನೊಂದ; ಗಾಯಗಳಿಂದ ಜರ್ಝರಿತವಾದ; ಚೂರುಚೂರಾದ: ಭೀಷ್ಮನು ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೋಗಿ ರಾಮನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೭); ಸಾವಿರಾರು ನಾರಾಚಗಳು ಆ ದಂತಿಗಳ ಮೈಯನ್ನು ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತ ಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೧). [ಕ್ಷತ + ವಿಕ್ಷತ]

ಕ್ಷತವ್ರತ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವ್ರತಗೇಡಿ; ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟ. [ಕ್ಷತ + ವ್ರತ]

ಕ್ಷತಿ (ನಾ). ೧. ನೋವು; ಗಾಯ. ೨. ಕೇಡು; ನಷ್ಟ: ನೀನು ನಮ್ಮ ಹಿತವನೆಂದಱಿದಿರ್ದೆ ಇಂದೆಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನಕ್ಷತಿ ಮಾಡಿದೈ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೧೧); ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಕ್ಷಿತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾರದ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ. ೨. ಸಾರಥಿ; ಸೂತ. ೩. ಶೂದ್ರನಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೪. ಶೂದ್ರನಿಂದ ವೈಶ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೫. ದಾಸೀಪುತ್ರ; ಸೇವಕಿಯ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರ (ನಾ). ೧. ಚತುರ್ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ಜನಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವವನು. ೩. ಕಷ್ಟಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ: ಕ್ಷತ್ರಂ ತೇಜೋಗುಣಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಕ್ಷಯ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ನಾಶ(?): ಪ್ರಧಾನ ಪುರುಷರ್ ಕ್ಷತ್ರಕ್ಷಯಸ್ಥಾನಮೆಂದು ಯಥಾರ್ಥಂ ನುಡಿದಾರ್ತರಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೪-೬೫). [ಕ್ಷತ್ರ + ಕ್ಷಯ]

ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಸಮೂಹ, —ರಾಜರ ಗುಂಪು: ಹತವೈರಿ ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ ಭಯಚಕಿತ ಜಗದ್ವೀರ ಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩). [ಕ್ಷತ್ರ + ಚಕ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ತಮೋಗುಣ, —ಅಜ್ಞಾನ: ವಿಲಸದುಪನಿಷದುರುರಹಸ್ಯವ ತಿಳಿಹಿದೆನು ನಿನಗೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತೆಯು ತಿಳಿದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೩). [ಕ್ಷತ್ರ + ತಾಮಸ]

ಕ್ಷತ್ರತಿಮಿರ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ: ಮಾದ್ರದೇಶದ ಭೂರಿದುರಿತರು ಕ್ಷತ್ರತಿಮಿರ ವಿಕಾರಿಗಳ ಜಾತಿಯಲಿ ಜನಿಸಿದೆ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೯). [ಕ್ಷತ್ರ + ತಿಮಿರ]

ಕ್ಷತ್ರತೇಜ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜಸ್ಸು: ಆ ಪರಮ ಕ್ಷತ್ರತೇಜೋರಾಶಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೨ ವ). [ಕ್ಷತ್ರ + ತೇಜ]

ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮ; ರಾಜಧರ್ಮ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ ಕಂಠೀರವ ದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರಯುಗ್ಮಮುಂ . . . ಎನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦ ವ); ಶರಣಾಯಾತರ್ಕಳಂ ಕಾವುದು ಮೆಱೆದವರ್ಗಾರ್ತಿವುದುಂ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧರ್ಮ]

ಕ್ಷತ್ರಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಾತ್ರದ ನೆಲೆ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜದ ನೆಲೆ. ೨. = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ವಿಪುಳಯಶಃಪಿಂಡಂ ಪುಣ್ಯಪುಂಜಮಾ ಕ್ಷತ್ರಧಾಮಧಾಮಂ ತಾನಾ ನೃಪಸುತನೆನ್ನದೆ ಪಡೆತೊಂದು ಪಾಂಗಿನೊಳ್ ನೆಗಟ್ದ ಭರತನಂ ಬಣ್ಣಿಪರಾರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೪). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧಾಮ]

ಕ್ಷತ್ರಪ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯದ ವಿಭಾಗ: ಡೇರಿಯುಸನು . . . ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೫).

೨. ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಪಶ್ಚಿಮ ಕ್ಷತ್ರಪ ನಹಪಾನನ ಶಾಸನವೊಂದು ಪೌರಮಂದಿರದ ಸಾಲದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಫಲಕಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರಪ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಮಾರ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರರ್ ಗತೋದ್ಭವರಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೩); ವಿಜಯಶ್ರೀಯಂ ಬಹುಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರರ ಸುತ್ತಿಂಗೊಳಗಾಗದಿರ್ದಜೀಕೆಯಿಂ ಸುತ್ತಲ್ಕೆ ನೀಳ್ದಂತೆ ಚಿತ್ತರದಿಂ ದೀರ್ಘತರಂಗಳಾದುವು ಭುಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು.೪-೬೬).
[ಕ್ಷತ್ರ + ಪುತ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಧರ್ಮ, —ಆಚರಣೆ: ಈ ಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೪ ವ). [ಕ್ಷತ್ರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷತ್ರವೇದ (ನಾ). ಅಥರ್ವವೇದ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಹೇಗಾದರೂ ಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಮಾಟ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ವೇದಕ್ಕೆ 'ಕ್ಷತ್ರವೇದ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಕೂಡ ಉಂಟಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೨೯). [ಕ್ಷತ್ರ + ವೇದ]

ಕ್ಷತ್ರಾಧಮ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ಕೆಟ್ಟ ಕ್ಷತ್ರಿಯ: ದನುಜಕ್ಷತ್ರಾಧಮಾನೀಕಮನಗಣಿತಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೆಯ್ದುನಿತುಂ ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಜಗವಿ. ೩-೪).
[ಕ್ಷತ್ರ + ಅಧಮ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯ (ನಾ). ಚತುರ್ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗ; ದೇಶ ಅಥವಾ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದೇ ಸಹಜ ವೃತ್ತಿಯಾಗುಳ್ಳ ಜನಾಂಗ: ಕಾಳೆಗಕೆ ಜೂಜಿಗೆ ಕರೆದಡೋಸರಿಸಿದೊಡೆ ಬಳಿಕವ ಗರುವನೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೯); ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾದದ್ದು (ಭಾರದ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶ: ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ ತಿಲಕಂ ನೋಡಿದಂ ಚಕ್ರನಾಥಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭೦).
[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕುಲ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೀನೆ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುಲೀನೆ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ: ಬಡಗಿ ಮಾಚಲದೇವಿಯಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೀನೆಯಂ ಮಾಡಿಹೆವೆಂದು . . . ಹರುಷಂ ಮಿಕ್ಕು ನಲಿವುತ್ತ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೪).
[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕುಲೀನೆ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆಡುಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ನೀಚಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಪೊಡವಿಯೊಳು ಯಾದವರು ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆಡುಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೮).
[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕೆಡುಕ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶ; ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ: ಪಳುಕಿನಂದದಿ ನಿರ್ಮಲತ್ವದಿಂ ತೋರಿ ಶಶಿಕಳೆಯ ಕೋರುವದು ಭೂಸುರಜಾತಿಯಕ್ಕುಮಗ್ಗಳಮೆನಿಪದೆಳೆಗೆಂಪನೆಸಗುವ ಪ್ರಿಯಂಗು ಸುಮದಂತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯು (ರತ್ನಶಾ. ೩-೯).
[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಜಾತಿ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯ ಚೂಡಾಮಣಿ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ ಮತ್ತಗಜಾಂಗರಾಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೪; 1082). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಪವಿತ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀ.
[ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣೀ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: ನೆಲನನಲಗಿನ ಮೊನೆಯಲಲ್ಲದೆ ಮೆಲುನುಡಿಯ ಸಾಮದಲಿ ಗೀಮದಲಿಳೆಯ ಕೊಂಬರೆ ಧರೆಯೊಳಧಿಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೮).
[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ (ನಾ). =ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಪಾರ್ವಿತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕ್ಷತ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ: ಅಮ್ಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯೇ ಇದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ವಚಭಾ. ೩೨೬). [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ]

ಕ್ಷತ್ವ (ನಾ). 'ಕ್ಷ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ; ಕ್ಷಕಾರ: ಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹುಳದಿಂದಂ ಸತ್ವಂ ಕತ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು, —ನಿವಾರಿಸುವವನು: ಕ್ಷಪಕಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯಮಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸುತ್ತಿರ್ದನುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೫೫); ಮೋಕ್ಷ ನಿಶಾಂತ ಸೋಪಾನವೆಂಬಂತೆ ಮುಂತಣ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿಯೊಳೆಂಟು ಗುಣಸ್ಥಾನದಂತರವನು ನೆಲೆಮಾಡಿ (ವರ್ಧಚ. ೧೨-೪೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮನಾಶ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ (?): ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಪರಿಣಾಮಪರಿಣತಂ ಕ್ಷಪಕತ್ತ್ವಮನನುಭವಿಸಿ ತದನಂತರ ಸಮಯದೊಳ್ ಮೋಹನೀಯಮಂ . . . ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮಾಡಿ ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ: ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಸಾಧಿರೋಹಣ ನಿಶ್ರೇಣೀಭೂತ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಧಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣತನ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಸಹಸ್ರ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾಧಃ ಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಕ್ಷಪಕನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು.೧೧-೧೧೧ ವ); ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣ್ಯಾರೋಹಣಾಭಿಮುಖಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೨ ವ). [ಕ್ಷಪಕ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಕ್ಷಪಣ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು. ೨. ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಮೋಹಕ್ಷಪಣಾನಂತರ ಸಮಯದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ.೧೬). ೩. ಬೌದ್ಧ ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಸವಣ: "ಸಾಧು ನಿರ್ಗ್ರಂಥರಾ ನಗ್ನಾಟರು ಜೈನರ್ ದಿಗಂಬರರ್ ಜೀವಕರ್ ಮಲಧರರ್ ತಾನಜೀವರ್ ಕ್ಷಪಣರೆನೆ ಗುರುಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೧); ಕ್ಷಪಣರೊಳಗಾಡಿ ಲಜ್ಜೆದೊಱೆವವನಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಪಣ ೪: ಮಗಳೆ, ಉಟಾದ ಭ್ರತಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪೋಗಿಯಾ ಕ್ಷಪಣಕಂಗೊಪ್ಪಿಸುವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೧೪); ನೀ ಕ್ಷಪಣಕರ ಕೈಯಿಂದ ಮರುಳುಗೊಂಡೆಯೊ (ಬಸಪು. ೫೨-೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣಕತ್ವ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಜೈನಮತಾವಲಂಬನ: ಕ್ಷಪಣಕತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿರುತೆ (ವಾಗೀರ. ೨೬೩-೨).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ. ೨. ಕರ್ಮಕ್ಷಯ: ತಪನಾತಪದಿಂ ಚೇಷ್ಟಾಕ್ಷಪಣೆಯನೊಳಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷಪಣತೆಯೊಳ್] ಕೋಟ್ಯಿಗಂ ಬೆಳ್ಮಿಗಮಾತ್ಮ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದೊಡಮುಪಶಮಿಸಿದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೫); ಕ್ಷಪಣೆಯಂ ಕಿಡಿಸುತ್ತು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೩-೪).
[< ಸಂ. ಕ್ಷಪಣ]

ಕ್ಷಪಾಕರ (ನಾ). ನಿಶಾಕರ; ಚಂದ್ರ : ಕ್ಷಪಾಕರನಿನಾತ್ಮಜಾಂಶಗತನಾಗಿ (ಜಾತಕ. ೨೦-೨೨); ಶಿಶುವು ದಿನೇ ದಿನೇ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಕ್ಷಪಾಕರನಂತೆ ಮಿಂಚುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಪುರಾವಿ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಾನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ ; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಿತ (ಗು) ೧. ಕಳೆದ; ಕಳಿಸಿದ; ಎಸೆದ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕ್ಷೀಣವಾದ; ಕುಗ್ಗಿದ; ಸೊರಗಿದ. ೩. ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಖರ್ವದಾಹಾಗರ್ವಂ ಕ್ಷಪಿತ ರಿಪುಸೈನ್ಯನಿರ್ದಂ ... ಸುಗ್ರೀವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೧); ಶ್ರೀವರ್ಮಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ದುರ್ಧರ ತಪೋಮಹಾತಪ ಕ್ಷಪಿತ ಜೀವನಂ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿಯಿನವತೀರ್ಣಶರೀರಭಾರನಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಿತಕಾಯ (ನಾ). ಸೊರಗಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು : ಮತ್ತಿತ್ತ ಮೃದುಮತಿಗಳ್ ಉಗ್ರೋಗ್ರ ತಪಂಗೆಯ್ದತಿ ಕ್ಷಪಿತಕಾಯರಾಲೋಕನಗರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಗೆ ಪೋದೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೯೯ ವ). [ಕ್ಷಪಿತ + ಕಾಯ]

ಕ್ಷಪಿತದುರಿತ (ನಾ): ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಕ್ಷಪಿತದುರಿತನ ವಚಃ ಕರ್ಣಪೂರಮಂ ಶ್ರವಣನಿಕಟದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೬). [ಕ್ಷಪಿತ + ದುರಿತ]

ಕ್ಷಪಿತವಯಸ (ನಾ). ೧. ವಯಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿದವನು; ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನವನು. ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೧, ೨ : ಅಭಿನವಯೌವನನಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಪಿತವಯಸನುಂ ಕೃಷ್ಣನಾಗಿಯುಂ ಅಸುದರ್ಶನನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೬). [< ಸಂ. ಕ್ಷಪಿತವಯಸ್]

ಕ್ಷಪಿಯಿಸು, ಕ್ಷಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸು : ಜಪದಿಂ ತಪದಿಂದೊಡಲಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿದಪೆನೆಂಬೊಡದು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಗಡ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೬); ಉಪವಾಸ ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾದುದೆಂಬನೆವರಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು: ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಿನಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮); ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳು ದರ್ಶನ ಮೋಹತ್ರಯಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಱಿಂದಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೮೬-೨). **ಕ್ಷಪಿಸು** : ದ್ವಾದಶಪ್ರಕೃತಿಗಳುಂ ನಿರವಶೇಷಮಾಗಿ ಕ್ಷಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವಪ್ಪುದಱಿಂದಂ(ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೬೬-೩). [ಕ್ಷಪಣ + -ಇಸು$_2$]

ಕ್ಷಪಿಸು 'ಕ್ಷಪಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷಪೆ (ನಾ). ೧. ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ : "ತಮೀ, ತಮಿಸ್ರಾ ... ಕ್ಷಪಾ ... ರಾತ್ರಿಃ — ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೬). ೨. ಅರಿಸಿನ. [ಸಂ. ಕ್ಷಪಾ]

ಕ್ಷಮ$_1$ 'ಕ್ಷಮೆ' ನೋ.

ಕ್ಷಮ$_2$ (ಗು). ೧. ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳ; ಸೈರಣೆಯುಳ್ಳ; ಶಾಂತ; ಸಹನಶೀಲ. ೨. ಶಕ್ತ; ಸಮರ್ಥ; ತಕ್ಕ. ೩. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೪. ಸಮರ್ಥನಾದವನು; ಶಕ್ತನಾದವನು : "ಕ್ಷಮಃ, ಶಕ್ತಃ – ಈ ೨ ಅರ್ಥವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೬೨); ಕ್ಷಮರಾರಿತರರ್ ನಿಜಪದಮು ಮನಱಿಯಲ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಣ (ನಾ). ಸೈರಣೆ, ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ : "ಕ್ಷಮಾ ... ಕ್ಷಮಣಂ, ಕ್ಷಮಣೀಯಂ, ಕ್ಷಾಂತಿಃ — ಈ ೫ ತಾಳ್ಮೆ" (ಕಾಕಳ್ಯ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮತೆ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ. 'ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ' ಪರಾ. ೨. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಲನಕ್ಷಮತೆಯಂ ಕೈಗಾಯದೆ (ಪಂರಾಮಾ ೯-೮೬); ಪ್ರವಚನ ಪರಿಪಠನ ಕ್ಷಮತೆವಾಣಿಯಂ ... ಪಿಂಗದನ್ನಮಾರ್ಚಿಪೆನಱನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಮತಾ]

ಕ್ಷಮಾಗುಣ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣ; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಣ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ; ಸಹನೆ: ನೆಱೆದಱಿತು ಭಕ್ತಿ ದಯೆ ಪುದಿದಱಿವಾದಾರ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾಗುಣಂ ಶಕ್ತಿಯುಮೆಂಬಱಿಕೆಯ ಗುಣಮೇಬಱಿಓಳಂ (ಆದಿಪು. ೪-೯೬). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಗುಣ)]

ಕ್ಷಮಾಜ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಗಿಡ; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಉದ್ದಾಮ ವಟಕ್ಷಮಾಜಮುಂ ಶಬರವಲ್ಲಭಂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆಯ್ದಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೨). 'ಕ್ಷಿತಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾದಾನ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದು : ಕೆಲವು ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮಾದಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ (ಭಾಧಾನ. ೩೫); ಅವಳು ಆ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಕ್ಷಮಾದಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪುನರು. ೧೦೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ದಾನ)]

ಕ್ಷಮಾಧರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ. ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತವನು; ಆದಿಶೇಷ. ೧, ೨: ಕ್ಷಮಾಧರಮನೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ ನತಕ್ಷಮಾಧರನನಾತನಂ ಕ್ಷಮೆಗೊಳಲ್ಕೆವೇೞ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೮). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಧರ)]

ಕ್ಷಮಾಧರತೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಅಧೋಲೋಕವಾದ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು (?) : ಕ್ಷಮಾಧರತೆಯಂ ಕಿಟಲ್ ಚಲದೆ ತೋಱಿದಾ ಧೈರ್ಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೮). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಧರತಾ]

ಕ್ಷಮಾಧರನಿವಾಸ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ವಾಸಸ್ಥಳ; ಪಾತಾಳಲೋಕ : ಕ್ಷಮಾಧರನಿವಾಸದೊಳ್ ಬಳಿಯನಿಕ್ಕಿದಾ ಶೌರ್ಯಮಂ ... ಕ್ಷಮಾಧರಮನೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೮). [ಕ್ಷಮಾಧರ + ನಿವಾಸ]

ಕ್ಷಮಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ: ಖಿತ್ವದಂತಿ ತರಕ್ಷುಪಣೆ ಹರಿ ಯಕ್ಷ ಶಿಖಿ ಚೋರ ಕ್ಷಮಾಪ ವಿಪಕ್ಷ ವಿಷಯಮು ... ಭೀತಿಗಳು ಆ ಕ್ಷಣವಳಿದು (ಬಸಪು. ೬೧-೮೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾಪಣ, ಕ್ಷಮಾಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುವುದು. ೨. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮನ್ನಿಸುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮಿಸುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮೆ : (ಕ). **ಕ್ಷಮಾಪಣೆ** : ೧. ಆತನು ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಕೇಳಿದಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಪಣಂ]

ಕ್ಷಮಾಪಣೆ 'ಕ್ಷಮಾಪಣ' ನೋ.

ಕ್ಷಮಾಪರ (ನಾ). ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಸಹನಶೀಲನಾದವನು; ಸಹಿಷ್ಣು : ಅಹಿತಸಿಂಹನಾಗಿಯುಮಾರ್ಗಂ ನಿಜದಿಂ ಕ್ಷಮಾಪರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯); ಏತರ್ಕಮಾತುರನಲ್ಲಂ ಸ್ಥಿರಮಂ ಕ್ಷಮಾಪರನೆನಿಕ್ಕುಂ .(ಜಾತಕ. ೧೪-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಈಗ ರಾಜಾಧಿರಾಜರ ಪಾದಕ್ಕೆರಗಿ ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊ (ಕವಿಕ. ೬೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಪ್ರಾರ್ಥನಾ)]

ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾದಾನ : ರೋಜನು ... ಆ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೪೫೬); ಇವರೆಲ್ಲರ ಪರವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರೆಲ್ಲರ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ ನಡೆಯಿತು (ಚಿತಸ. ೧೦೯); ಆರ್ವೆಲ್ ಸಂಘದ ಸದಸ್ಯನ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡಬಹುದೆಂದು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಲಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೦೩). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಭಿಕ್ಷಾ)]

ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ : "ನಾನು ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದವನು . . . ನುಡಿದನು (ಶುನರು. ೧೯೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಯಾಚನಾ)]

ಕ್ಷಮಾರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಧರಣಿಯೊಳು ಕೆಡೆದಿರ್ದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾ ಕ್ಷಮಾರುಹ[ಪಾಠಾಂ. ಮಹೀರುಹ]ಮೋ (ಬಸವು. ೨೦-೨೧). 'ಭೂರುಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾರ್ಹ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ; ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ: ನಾವು ಕ್ಷಮಾರ್ಹರಲ್ಲ ನಮಗೆ ಮುಕ್ತಿ ವಿಮೋಚನೆಗೆಳಿಲ್ಲ (ಶುನರು. ೬೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಅರ್ಹ)]

ಕ್ಷಮಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾಪ : ನಿಜಪರಿ ರಕ್ಷಣಕ್ಷಮ ಕ್ಷಮಾವಲ್ಲಭಲಾಭ ಪ್ರಮುದಿತ ಮೇದಿನೀ ಹೃದಯದಂತೆ ಜಳನುಪಗತಕಲುಷಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೬-೩೬ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ವಲ್ಲಭ)]

ಕ್ಷಮಿ (ಗು). ಕ್ಷಮಾಶೀಲ; ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ: ಬಹುಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರವಿತ್ತಾನ್ವಿತಂ ಕ್ಷಮಿ ತೇಜೋನಿಳಯಂ . . . ತ್ಯಾಗಶೀಲ ಮಹೌದಾರ್ಯ ಗುಣಂ ಗುಣಾಢ್ಯನೆನಿಕು (ಜಾತತಿ. ೧೬-೨೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಿನ್]

ಕ್ಷಮಿತೃ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಹಿಸುವವನು; ಕ್ಷಮಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಿಯಿಸು 'ಕ್ಷಮಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷಮಿಸು, ಕ್ಷಮಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸು; ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ತೋರು: ಎನ್ನ ಗೆಯ್ದಪರಾಧಮಂ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಸೈರಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೯-೨); ಇದನಾತನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊರ್ಮೆಗೆ ಕ್ಷಮಿಸುವಂತು ಮಾಟ್ಪೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮-೬); ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಸರ್ವೇಶ . . . ವೃಥಾಸುಭಟಾಭಿಮಾನ ಭ್ರಮಿತನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೪೦); ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಬಹು ಯೋಗ್ಯವು (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೯). **ಕ್ಷಮಿಯಿಸು**: ನೀಮುಂ ಮನದೊಳೇನಂಗೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು(ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೨೧); ನೀಮೆಮ್ಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಗೆಯ್ದಪರಾಧಮಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸುವುದೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೪೮-೨೦); ದೇವರೆನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದೊಡಿದೊಂದಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸುವುದೆಂದೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭ ವ). [ಕ್ಷಮೆ + -ಇಸು₁]

ಕ್ಷಮೆ, ಕ್ಷಮ₁ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವ ಗುಣ; ಸೈರಣೆ, ತಾಳ್ಮೆ; ಸಹನೆ: ದಯೆಯುಂ ಕ್ಷಮೆಯುಂ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಂಗಳೆಂದಜಿಾದನುಷ್ಠಿಸಲ್ ಸಿದ್ಧಂ ಸಂಯಮಂ (ಜಿನಾರಿ. ೧೯); ಕ್ಷಮೆಗೀಗಳ್ ಜೌವನಂ ತೀವಿದುದತುಳ ತಪಃಶ್ರೀಗೆ ಲಾವಣ್ಯಮೀಗಳ್ ಸಮುಸನ್ನಿದ್ಧರ್ತನ್ತು (ಎಕ. II, ೧೨೬-೧೯೯; 1115); ದೀಪವಲ್ಲಾಕ್ಷಮೆಯುಖಿಳ ದೋಷಾಪಹಾರವು ಶೌರ್ಯಧರ್ಮದ ರೂಪುನೆಲೆಯಾ ಕ್ಷಮೆಯೆನಲು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೨೫). ೨. ಭೂಮಿ; ಮಹಿ: ಕ್ಷಮೆಯ ವಲ್ಲಭರೆಲ್ಲರಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯಾಯಿತು ಮನಕೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ರಮಿಸುವೀಯನುರಾಗವೆನಗಾಯ್ತೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೧೨); ನುಡಿದಳಾ ಕ್ಷಮೆಯಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬-೨೪೦). **ಕ್ಷಮ₁**: ೧. ಅತ್ಯಧಿಕಮಹಕ್ಷಮವುಯೆಂದೆನಿಸುವವು ಅದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ ಧೈರ್ಯವದು ದಶ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೬-೫). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಾ]

ಕ್ಷಮೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೈರಿಸು; ಕ್ಷಮಿಸು: ಮನದೊಳಿಳ್ಳನಿತಪ್ಪೊಡಂ ಮುನಿಸಿಲ್ಲದೆ . . . ಕ್ಷಮೆಗೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೬). ೨. ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡು; ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ ಮಾಡು: ಕ್ಷಮಾಧರಮಣಿಗಳಿತ್ತಿ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಮುಕುಂದಂ ನತಕ್ಷಮಾಧರನನಾತನಂ ಕ್ಷಮೆಗೊಳಲ್ಕೆವೇಟ್ಕುಂ ದಿಟಂ (ಜಗವಿ. ೯-೯೮). [ಕ್ಷಮೆ + ಕೊಳ್₁]

ಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಕ್ಷಮಿಸಬಹುದಾದ: ಮುದುಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅದೂ ಕ್ಷಮ್ಯವಲ್ಲವೆ? (ಸಮಜೀ. ೬೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕೊರಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಸೊರಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣತೆ. ೨. ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ನಾಶ; ನಷ್ಟ; ಅಂತ್ಯ: ಈ ಮದವತ್ಕಂಸಂಗಳಾಂಡ ಕ್ಷಯ ಸಮುದಿತ ಚಂಡಾಂಶು ಚಂಡಾಂಶುವೆಂಬಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೬-೨). ೩. ಜಗತ್ತಿನ ನಾಶ; ಪ್ರಳಯ; ಕಲ್ಪಾಂತ: "ಆ ಯುಗಾಂತಂ ಕ್ಷಯಮದೆಂದೆನಲು . . . ಜಗವಿನಾಶಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೨). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮ: ಮನುಜಂ ಪ್ಲೀಹಶ್ವಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮವಿದ್ರಧಿ ವ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೧೬); ಅಮಶಂಕೆ, ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು (ಆಡುಸಾ. ೬೪). ೫. ಎರಡು ಸಂಕ್ರಮಣಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಚಾಂದ್ರಮಾಸ. 'ಕ್ಷಯಮಾಸ' ಪರಾ. ೬. ಪ್ರಭವಾದಿ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರಭವ . . . ಕ್ಷಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಕ್ಷಯ]ವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೬೨೧). ೭. ಕ್ಷಯ, ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: "ಕ್ಷಯಃ-ಶತ್ರುಗಳಿಂತಲೂ ತಾನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೬). ೮. ಸಮನಾಗಿರುವುದು; ಸಮಾನ: ಆ ದೊರೆಯೀದೊರೆಯೊಂ ತಾನೀದೊರೆ ತದ್ದೇಶಕಾಲಮೀದೊರೆಯೋ ಮೇಣೀದೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯವೃದ್ಧಿಗಳಾದೊರೆಯವಿವೊರೆದು ಮುನ್ನೆ ಪರಿಕಿಪುದಱಿದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೦). ೯. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ: "ಆವಾಸಃ . . . ಕ್ಷಯಃ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೦ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೬೬). ೧೦. ಯಮನ ನಿವಾಸ. ೧೧. ಯಮಧರ್ಮನ ಒಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿ: ತಪನಜಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು . . . ಕ್ಷಯನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯೊಡನೈತಂದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೬). ೧೨. ಸತ್ತ ಸೂತಕ; ಮೃತಾಶೌಚ: ದಾಯಾದಿಗಳ ಮರಣದಿಂದ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಕರ (ಗು). ನಾಶಮಾಡುವಂತಹ; ನಾಶಕಾರಕವಾದ: ಅಹಿತಪಕ್ಷಕ್ಷಯಕರರ್ ಕಲಿಯುಗ ಗಾಂಗೇಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೦-೬; 1080); ದುರ್ಭವ ಕ್ಷಯಕರನೆ ಗರ್ಭಾವಿರ್ಭವಂ ನಿರ್ಭಿನ್ನಭಾವಂ (ಬಸವು. ೫೬-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಕಾಸ (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗದಿಂದ ಬರುವ ಕೆಮ್ಮಲು: ಉಗುಳು ಶ್ವೇತವರ್ಣವಾಗಿ ಬಹಳ ಶ್ಲೇಷ್ಮದಿಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿಹುದೆ ಶ್ಲೇಷಕಾಸ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮವು ಕಪ್ಪುಹಳದಿ ವರ್ಣವಾಗಿರಲು ಕ್ಷಯಕಾಸ (ಸಕನ್ನ. ೨೦೬). [ಕ್ಷಯ + ಕಾಸ]

ಕ್ಷಯತಿಥಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯೋದಯಾನಂತರ ಆರಂಭವಾಗಿ ಮರುದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಮುಗಿಯುವ ತಿಥಿ. ೨. ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ತಿಥಿ. [ಕ್ಷಯ + ತಿಥಿ]

ಕ್ಷಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ಚಂದ್ರನು ಕುಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಪಕ್ಷ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳಿನ ಉತ್ತರಾರ್ಧ. [ಕ್ಷಯ + ಪಕ್ಷ]

ಕ್ಷಯಮಾಸ (ನಾ). ಎರಡು ಸಂಕ್ರಮಣಗಳುಂಟಾಗುವ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಚಾಂದ್ರಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೌರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಯಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೭೦). 'ಮಲಮಾಸ' ಪರಾ. [ಕ್ಷಯ + ಮಾಸ]

ಕ್ಷಯರೋಗ (ನಾ). ಜ್ವರ, ಶ್ವಾಸ, ಕೆಮ್ಮಲು ಹಾಗು ರಕ್ತವನ್ನು ಕಾರುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ದೇಹವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮ: ದೇಹವನ್ನು ನಶಿಸುವ ಕಾಯಿಲೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷಯರೋಗ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಯಿಲೆ (ಕಲರೋ. ೬೨). [ಕ್ಷಯ + ರೋಗ]

ಕ್ಷಯರೋಗಾಣು (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗಾಣು: ಕ್ಷಯರೋಗಾಣುಗಳು ನಮ್ಮ ದೇಹಕ್ಕೆ ಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೬೫). [ಕ್ಷಯ + ರೋಗಾಣು]

ಕ್ಷಯರೋಗಿಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗವುಳ್ಳವಳು: ಕ್ಷಯರೋಗಿಣಿಯರು ಹೇಗೆ ಸಾಯುತ್ತಾರೆಂಬ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕಿಯ ತಾರೆಯೊಬ್ಬಳು ನವೀನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಚಿನರು. ೩೯೮). [ಸಂ. ಕ್ಷಯರೋಗಿಣೀ]

ಕ್ಷಯವೃಜಿನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು: ಕ್ಷಯವೃಜಿನಂ ಜಿನಸಮಯಂ ... ನಯವ್ಯಾಕಸರಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಖಮುಕುರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೫೧). [ಕ್ಷಯ + ವೃಜಿನ]

ಕ್ಷಯವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). =ಕ್ಷಯರೋಗ: "ಶೋಷಂ ಕ್ಷಯಂ ಕ್ಷಯವ್ಯಾಧಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩). [ಕ್ಷಯ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಕ್ಷಯಾಶುಶುಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಬೆಂಕಿ; ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ: ಐರಾವತ ಪ್ರಭಾವದೊಳಂ ಕ್ಷಯಾಶುಶುಕ್ಷಣಿ ಕ್ಷೇಪದೊಳಂ ಪ್ರಳಯ ಜಲಧರ ಧ್ವಾನದೊಳಂ . . . ಅಗುರ್ವುಮದ್ಭುತಮುಮನಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೬-೩೫ ವ). [ಕ್ಷಯ + ಆಶುಶುಕ್ಷಣಿ]

ಕ್ಷಯಿತ್ವ (ನಾ). ಕ್ಷೀಣವಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಿಕೆ: ಶೋಚನೀಯವಾದ ಚಂದ್ರನು ಚಂದ್ರನೇ ಸರಿ ಎಂದರೆ ಕ್ಷಯಿತ್ವ, ವಿಲಾಸಶೂನ್ಯತ್ವ, ಮಲಿನತ್ವ ಮುಂತಾದ ಅವಗುಣಗಳಿಂದ ನಿಕೃಷ್ಟನೇಸರಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಿಷ್ಣು (ಗು). ಕುಗ್ಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಕ್ಷಯ ಹೊಂದುವಂತಹ; ನಶ್ವರವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಗ್ಲಾನ, ಗ್ಲಾಸ್ನು ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಗಣಗೆ ಕ್ಷಯಿಸಿ ದುರ್ಬಲನಾದವನ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೧). ೨. ಕ್ಷಯಹೊಂದು; ನಾಶವಾಗು. ೩. ನಾಶಮಾಡು: ನಿನ್ನೈಶ್ವರ್ಯ ಕ್ಷಯಿಸುವೆ ನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರದಲಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪೪-೪೪). [ಕ್ಷಯ + -ಇಸು೩]

ಕ್ಷಯೋಪಶಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಕೆಲವು ಶಾಂತವಾಗುವುದು: ಜಾತಿಸ್ಮರನಾದಂ ಕ್ಷಯೋಪಶಮವಶದಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೮). 'ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ' ಪರಾ. [ಕ್ಷಯ + ಉಪಶಮ]

ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಕ್ಷಯೋಪಶಮ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕ್ಷರ (ಗು.) ೧. ಕರಗಿ ಹೋಗುವ; ನಶ್ವರವಾದ. ೨. ವಿಕಾರ ಹೊಂದತಕ್ಕ; ಮಾರ್ಪಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ: ಕ್ಷರನಕ್ಷರನೆನಿಪಗಣಿತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩-೯೭). ೩. ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾದ; ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾದ: ಪರಕೆ ಪರವೆನಿಪಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರೀಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ ತೋಜಲು (ಅಮೃತ. ೪-೫೬); ಸ್ಫುರಿಕುಂ ಮಹಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರರೂಪಂ ಜಗಮೆಲ್ಲಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೬-೯೩); ಕ್ಷರ ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶರೀರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕ್ಷರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರು (ಹಸಾರ. ೩-೧ ಟೀಕು); ಕ್ಷರ, ಅಕ್ಷರ, ಉತ್ತಮ ಈ ತತ್ವತ್ರಯಗಳನ್ನು ಗೀತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷರಣೆ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವುದು; ಸೋರುವುದು; ಸ್ಖಲನ: ಆಕೆಯಂ ನೆನೆದಿಂದ್ರಿಯ ಕ್ಷರಣೆಯಾದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭ವ); ಅಂತು ಕಂತು ಪರವಶನಾಗಿ ಧೈರ್ಯಕ್ಷರಣೆಯುಮಿಂದ್ರಿಯಕ್ಷರಣೆಯುಮೊಡನೊಡನಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೨ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷರಣ]

ಕ್ಷರತ್ಕರಟ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿರುವ (ಆನೆಯ) ಕುಂಭ; ಮದೋದಕ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಪೋಲವುಳ್ಳದ್ದು: ಕ್ಷರತ್ಕರಟಂ ಪ್ರಾಂಶುಮುಖಂ ದಶದ್ವಯನಖಂ ಕ್ರೋಧೋದ್ಧುರಂ ಸಿಂಧುರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೯೯). [ಸಂ. ಕ್ಷರತ್ + ಕರಟ]

ಕ್ಷರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು; ಹನಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಆ ಕ್ಷರದ ಕ್ಷಾರ ಕ್ಷರಿಸುತ್ತಲಿರಲಿ ಅಕ್ಷರವು ಶಾಂತ ಜಲಧಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೬-೧೧). [ಕ್ಷರಣ + -ಇಸು೩]

ಕ್ಷವ (ನಾ). ೧. ಸೀನುವಿಕೆ; ಸೀನು. ೨. ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಬಲಃ - ಕ್ಷವ, ತಿನಟಿಗೆಬುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೫೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷವಥು (ನಾ). ೧. ಸೀನು. ೨. ಕೆಮ್ಮಲು; ಕೆಮ್ಮು: "ಕ್ಷವಥುಃ, ಕಾಸಃ - ಈ ೭ ಕೆಮ್ಮು" (ಹಲಾಯು. ೬೦-೪೪೭); "ಕ್ಷವಥು ಖಾಸಮೆನೆ ಕೆಮ್ಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪); ಕ್ಷವಥು ಪ್ರಾಣೋಪಾನೋದ್ರೇಕಾದಿ ರಹಿತಮುಮಾಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೪೭೪-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಳ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಸ್ಕೃತದ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಳಕಾರ: ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದನಿಯುಕ್ತ ಲಕಾರದ ನೆಲೆಗೆ ನಿಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ವುದಂ ಕ್ಷಳನೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬); ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸಬೇಡದಜಂ ಅಳ ಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಜೊಳ್ (೧೧೦೪. ೧-೩೨); ಅಳಕುಳಕ್ಷಳ ಲಕ್ಷ್ಯದೆ . . . ತೋಡ್ಚಳರಕಾಜ ಪ್ರಾಸಭೇದಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೫). 'ಕುಳ', 'ಅಟ' ಪರಾ. [?]

ಕ್ಷಾಂತ (ಗು.) ೧. ಸೈರಣೆಯುಳ್ಳ; ಸಹಿಸುವ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಹಿಸುವವನು: ನವ ಕುಮಾರನು . . . ಸ್ವಲ್ಪವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಂತನಾಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಪಾಕುಂ. ೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ; ಸಹನೆ; ಕ್ಷಮೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಂ ಬರೆ ಮುಸ್ಪಂ ಮಚಿಯಿಸಿತಧಿಕಕ್ಷಾಂತಿಯಂ ವಿಪ್ರವರ್ಗಾಸ್ಪದ ದರ್ಭಾಗ್ನೀಕ ಸಂಮಾರ್ಜನಿ ಕಳೆದುದೆನಲ್ ದುಷ್ಕರಪ್ಪರ್ ನೃಪಾಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೪); ಕ್ಷಾಂತಿಃ - ಕ್ಷಮೆಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾತ್ರ (ಗು).೧. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸೇರಿದ; ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ: ಕ್ಷಾತ್ರದುಸ್ತಾಮುಸಮುಡಿಸಿದವಂಗಳ್ಕುಮೇ ಸದ್ವಿನೇಕಂ (ಶಬಕಂ. ೪-೫೫). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಕುಲ ಅಥವಾ ಸಮೂಹ: ಕೆಡಿಸುವರು ರಾಷ್ಟ್ರವನು ಕ್ಷಾತ್ರವ ಕಡೆಗೆಡಿಸಿ ಚತುರಂಗಬಲವನು ಹುಡಿಹುಡಿಯ ಮಾಡುವರು ನಿರ್ಜರರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೭೭). ೩. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ತೇಜಸ್ಸು, —ಘನತೆ, —ಗೌರವ, —ಮಹತ್ವ. ೪. ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆ. 'ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ಭಾರತದಲ್ಲಿ . . . ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜವೇ ಬಲಗೊಂಡು ಸಂದರ್ಭವಶಾತ್ ಸತ್ವದ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನೊಂದುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೪೮೪). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ತೇಜ]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸು (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿದೆ (ವಚಭಾ. ೭೮); ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಕಳೆಗುಂದಿತಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಅ. ೧೭). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ತೇಜಸ್ಸು]

ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ: ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ನಿನಗೆ ಪಾತಕಂ ಗೋತ್ರವಧೆಯಿಂದೆ ಬರ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೨೨); ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಕ್ಷಿತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು (ಭಾರದ. ೧೧೬). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಧರ್ಮ]

ಕ್ಷಾತ್ರಪ (ನಾ). ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ; ಕ್ಷತ್ರಪ: ದರ್ಶ್ಯವುಷನು ನಿಯಮಿಸಿದ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ 'ಕ್ಷಾತ್ರಪ' ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರದ. ೪೧೪). [< ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಪ]

ಕ್ಷಾತ್ರಪೂರ್ಣ (ಗು). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವೀರಾವೇಶವುಳ್ಳ: ಕ್ಷಾತ್ರಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ . . . ಕೇಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೧೧). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಪೂರ್ಣ]

ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ಆಡಳಿತದ ಹೊಣೆ: ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರಮಂ ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬ ಪುತ್ರನೊಳ್ ನಿಜೀಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧ ವ). ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಚಿತ ಹೊಣೆ. [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಭಾರ]

ಕ್ಷಾತ್ರವೀರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ವೀರ: ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಕ್ಷಾತ್ರವೀರನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೮). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ವೀರ]

ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಶಕ್ತಿ; ಸೈನಿಕ ಶಕ್ತಿ: ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ನಾಯಕನ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ (ಮುಕ್ಷಾರ. ೧೦೬ ಪೀಠಿಕೆ); ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನು ಗೆದ್ದಂದದಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜವನು ಗೆಲ್ಲುವರೆ? (ಕೋಗಿರಿ. ೨೧-೬೨). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ಷಾಮ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೀದುಹೋದ: (ಕಿ). ೨. ಬಡವಾದ; ಸೊರಗಿದ; ಕೃಶವಾದ; ತೆಳುವಾದ: ಕ್ಷಾಮವು ಮಧ್ಯವು ಅಕೃಶವು ಜಘನವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೪-೫೬). (ನಾ). ೩. ತೆಳುವು; ಕ್ಷೀಣತೆ: ಕ್ಷಾಮಂ ಲಲನಾಮಧ್ಯದೊಳಲ್ಲದಾ ಸುದೇಶದೊಳುಂಟೇ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮). ೪. ಬರ; ಬರಗಾಲ: "ಡಾಮರಮಾಕ್ಷಾಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೯); ಕ್ಷಾಮಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಮ ಮಾತ್ರ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಕಪೋಲದ ಆರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ೞ ಕೆನ್ನೆಗಳು ತೆಳ್ಳಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಒಳಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು: ತೆಳ್ಪಂ ತಾಳ್ದಿದ ಗಲ್ಲಗಳೊಳ್ಪಂಬಡೆ ಕ್ಷಾಮಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೧).

ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ = ಕ್ಷಾಮ ಮತ್ತು ಡಾಮರ: ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ ಕಾಲಲೀಲೆ . . . ಮದನನ ಮದಂ ಭೂತಖ್ಯಾತಿ ಹುಗಲಾಱವು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೬); ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ ಭಯನಿವಾರಣ (ಬಸಪು. ೭-೧೭); ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಂಗಳುಂ ಬೇರುಡಿದು ಪಾಟಿಪ್ಪೀಳಿಯುಂ ಪೊಟಿಲೆೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೨೯); ಈ ಸಸ್ಯವರ್ಗಗಳು . . . ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಗಳನ್ನು ತಂದು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೋ (ಈಚಕ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಮಬಾಧೆ (ನಾ). ಬರಗಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: ಆರಂಬದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಮಬಾಧೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ವೃವಮು. vii, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕ್ಷಾಮ + ಬಾಧೆ]

ಕ್ಷಾಯಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಜೀವನನಾವುದಾಯದಿನುಪಲಕ್ಷಿಸಲ್ ಬರ್ಕುನೆಂದೊಡೆ ಭಾವೋಪಲಕ್ಷಕಂ ಜೀವನೆಂಬುದು ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ ಔದಯಿಕಭಾವಂ ಔಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಭಾವಂ ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕಭಾವಮೆಂದಿಂತು ಭಾವಮಯ್ದು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ವ); ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳ್ಗೆ ನಿಯಮದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಮಕ್ಕುಂ . . . ನಿರ್ಲೇಶ್ಯರ್ಗೆ ನಿಯವದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಮಕ್ಕುಂ, ಅಭವ್ಯರ್ಗಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಯಿಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಕ್ಷಾಯಿಕದೃಷ್ಟಿ ತುಷ್ಟಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ]: "ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣವಾದಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಲಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೬೨೩); ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಮನಂತ ಜ್ಞಾನಮುಮನಂತದರ್ಶನಮುಮನಂತ ವೀರ್ಯಮುಂ . . . ಅವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧ ವ); ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರವಶೇಷಕ್ಷಯದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೪೨-೪). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಕೃತಿ ಸಮ್ಯಙ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮೆಂದು ತ್ರಿವಿಧಮಪ್ಪ ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮನವಗಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೧ ವ). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಯದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೭೩-೧). ೨. ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯತ್ರಿಕದ ನಿರ್ಮೂಲನದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ), ಆ ಯತಿನಾಥರ ಶಿಷ್ಯರ್ . . . ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೦). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಔದಯಿಕಭಾವಂ . . . ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಮೆಂದಿಂತು ಭಾವಮಯ್ದು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರ (ಗು). ೧. ಉಪ್ಪಾದ; ಉಪ್ಪಿನ ರುಚಿಯುಳ್ಳ; ಉಪ್ಪುಪ್ಪಾದ. ೨. ಕೊರೆಯುವ; ಕಟುವಾದ; ಖಾರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ನಾಲಗೆ . . . ಕ್ಷಾರವಾಗಿ ದ್ರವವಾತ ಇದ್ದರೆ ಪಿತ್ತಾಧಿಕ್ಯವೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೧೪). ೩. ಜಿನುಗುವ; ಸೋರುವ; ದ್ರವಿಸುವ. (ನಾ). ೪. ಉಪ್ಪು; ಲವಣ; ಸವುಳು; ಚವುಳು: ಕ್ಷಾರಂ=ಉಪ್ಪಿಗೂ (ನಾನಾರ. ೧೨೮ ಟೀಕೆ). ೫. ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಟ್ಟುಪ್ಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ಕ್ಷಾರ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೦); ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷಾರವುಳ್ಳ ಅಗ್ಗದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ (ಗೃಹವಿ. ೬೨). ೬. ಬೂದಿ; ಭಸ್ಮ: "ಕ್ಷಾರಂ ವಿಭೂತಿ ಭಸ್ಮಂ ರಕ್ಷೆ ಭಸಿತಮೆನೆ ಸಾರ್ದ ಬೂದಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯); ಅದಕ್ಕೈದು ನಾಮವದನಱಿಪುವೆಂ ವರ ವಿಭೂತಿರ್ಭಸಿತ ಭಸ್ಮಕ್ಷಾರಂ ರಕ್ಷೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳುಱುವ ಪೆಸರಿಂತಿವುಂ (ಲಶಿಟಂ. ೪೧-೪).

೭. ಗಾಜು; ಕಾಜು. ೮. ಬಯ್ಗುಳು ೯. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. ೧೦ ನುಗ್ಗೆ, ಮೂಲಂಗಿ, ಮುತ್ತುಗ, ಪುಲ್ಲಂಪುರುಚಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಹಸಿಶುಂಠಿ, ಬೇವು, ಕಬ್ಬು, ಉತ್ತರಣೆ, ಕೀರೆ —ಈ ಹತ್ತು ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಾರದಶಕಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು; ಕೋರಕ; ಕುಟ್ಮಲ; ಕಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಕ್ಷಾರಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ತಮ್ಮಡಿವಲ್ಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕೂಪ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ಷಾರಕೂಪ . . . ಶಿಲಾಸಂಕಟಮೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೆಂದೊಪ್ಪಿ ವಿಷವರ್ತುಳವೆಂಬರಸು ನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಕ್ಷಾರ + ಕೂಪ]

ಕ್ಷಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಆರೋಪ, —ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. ೩. ಬಯ್ಗುಳು: "ಶಾಪಮಾಕ್ರೋಶಂ ವಿರೂಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷಾರಣಾಕ್ಷೇಪಮೆನೆ ಬೈಗುಳೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲವಣಾಂಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ; ಕ್ಷಾರ ಸಹಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯ: ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಾಡಿಯು ಬೆವರುಸಹಿತ ಅತಿವೇಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೆ (ಸಕವೈ. ೧೨). [ಕ್ಷಾರ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕ್ಷಾರಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು; ಸವುಳುಮಣ್ಣು; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು: "ಊಷಃ, ಕ್ಷಾರಮೃತ್ತಿಕಾ – ೨ ಚೌಳುಮಣ್ಣಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೩). [ಕ್ಷಾರ + ಮೃತ್ತಿಕೆ]

ಕ್ಷಾರವಾರಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರು: ಜುಜುಜುಜನೆ ಬಡಿತಂಗಾಸುವುದುಂ ಕರ್ಕಶ ಕ್ಷಾರವಾರಿಯಂ ತಂದು ಸಜಿಸಜನೆ ಪೂಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಕ್ಷಾರ + ವಾರಿ]

ಕ್ಷಾರವಿಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಲವಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷಾರವಿಧಿ, ಅಗ್ನಿವಿಧಿ, ಶಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು (ಸಕವೈ. ೧೫). [ಕ್ಷಾರ + ವಿಧಿ]

ಕ್ಷಾರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು; ಲವಣಸಮುದ್ರ. [ಕ್ಷಾರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕ್ಷಾರಾಂಶ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ: ಅದು (ನೀರು) ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿ, ಅದರೊಳಗಿನ ಕ್ಷಾರಾಂಶವು ತಳಕ್ಕೆ ಕೂಡ್ರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೮). [ಕ್ಷಾರ + ಅಂಶ]

ಕ್ಷಾರಿತ (ಗು). ೧. ಸೋರುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೩. ಅನಾಚಾರದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: "ಅಕ್ಷರಿತಃ, ಕ್ಷಾರಿತಃ, ಅಭಿಶಸ್ತಃ – ೩ ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರಲ್ಪಟ್ಟವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರೋದಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರು: ಲವಣಾಂಬುಧಿಯ ಕ್ಷಾರೋದಕವು ಮೇಘಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯುನಿಂದಿಡಿದು ಸ್ವಾದೈದಿದೊಲು (ಗಗಶಾ. ೧೪-೨೬). [ಕ್ಷಾರ + ಉದಕ]

ಕ್ಷಾರೋದಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಾರಾಂಬುಧಿ: ನನ್ನೆದೆಯ ನಿನ್ನೆದೆಯ ನಡುವೆ ಕ್ಷಾರೋದಧಿಯು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭-೧). [ಕ್ಷಾರ + ಉದಧಿ]

ಕ್ಷಾಲ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಲನ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಲ: ತದ್ದೋಷ ಪಂಕಿಲತಾ ಕ್ಷಾಲನ ತತ್ಪರಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೭-೧೧೭); ಶಾಲ್ಯಕ್ಷತಪ್ರಸರ ಕ್ಷಾಲನ ಕೋರಣ ಗ್ರಥನ ಮುಕ್ತಾಮಾಲಾಳಂಬನ ವ್ಯಸನ ವ್ಯಗ್ರಕರಂ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತಂತಲ್ಲಿ ಕಾಂತಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೫೫); ಚರಣವದನ ಕ್ಷಾಲನಾಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನ ವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೪೨); ದುಃಖ ಪಾತಕಗಳ ಕ್ಷಾಲನವಾಗಲೇಬೇಕು (ತುಳಸಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಲನೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಲ: ಆ ಪಾಪಕ್ಷಾಲನೆಯಾದಾಗ ಆ ರಜ್ಜು ಮಾಯವಾದೀತು (ಸಮಜೀ. ೯೭೧). [< ಸಂ. ಕ್ಷಾಲನ]

ಕ್ಷಾಲಿತ (ಗು). ತೊಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಕ್ಷಾಲಿತ ಮಲಿನಪಂಕಹಯಪಯಸೇ ಲಾಲಿತಾಸಮತೇಜಸೇ . . . ಬಸವಾಯ ತೇ ಜಯತು (ಬಸಪು. ೬೦-೮೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾವ (ನಾ). = ಕ್ಷವ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡಮೆಗೊಳಿಸಿದ; ಕ್ಷೀಣಿಸಿದ; ಕ್ಷೀಣ. ೨. ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿ (ನಾ). ೧. ಪೃಥ್ವಿ; ಭೂಮಿ: ಚತುರಂತ ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತೆ ಕೇಳ್ ಜಲಧಿ ಕೇಳ್ . . . ಎಂದು ಪೂಜ್ಯೊದಜೀದಂ (ಗಪಾಯು. ೮-೨೩); ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಮುನ್ನಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಮನೆಯಳಿಯನೆನಲ್ ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಸಹಿತಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೨); ನಿನ್ನಂತೆ ಸತ್ಕರೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಿನ್ನಾರುಂಟು (ಹಡಕಾ. ೧೪-೧೦). ೨. ಸ್ಥಳ; ಪ್ರದೇಶ: ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ಪಾದಪೀಠ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ನತರಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೬೨). ೩. ಮಣ್ಣು; ನೆಲ; ಹೊಲ. ೪. ಕೇಡು; ಕ್ಷಯ; ನಾಶ: "ಧರಾತಳ ಕೇಡುಂ ಕ್ಷಿತಿಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೧); ರಾಜಲೀಲಾನುವರ್ತನೆ ದೋಷಾವೃತಮಲ್ಲದೇ ಕ್ಷಿತಿ ಮನಕ್ಕುದ್ವೇಗಮಂ ಮಾಡದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೨೯). ೫. ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ. ೬. [ಗಣಿತ] ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಅಂಕಗಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ಷಿತಿರೇಕವಿಂಶಸ್ಥಾನಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಕ್ಷಿತಿ, ಮಹಾಕ್ಷಿತಿ . . . ನಿಧಿ . . . ಇವು ೩೨ ವೃಥಡಣೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಕಂಪ (ನಾ). ಭೂಕಂಪ: ಕ್ಷಿತಿಕಂಪ ರಾಹುಕೇತುಭ್ರಮೆ ನರಪ್ರಗತಿ ಅತಿಚರಿತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ (ಮುಂಕುಕ. ೧೬೭). [ಕ್ಷಿತಿ + ಕಂಪ]

ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಸಂತಸಂ ಮಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳಕ್ಷಿತಿಕಾಂತನುಂ ತಾಂ ಬಂದು (ಬಸಪು. ೫೩-೨೮). [ಕ್ಷಿತಿ + ಕಾಂತ]

ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಹತವೈರಿ ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ . . . ವಿನಮ್ರ ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಚಕ್ರ]

ಕ್ಷಿತಿಜ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಅಮರಕ್ಷಿತಿಜಮುಂ ಸುರಧೇನುವುಂ ಕನಕಾಚಲಮುಮಿರಲು . . . ಭಕ್ತನಾದವನಿತರ ಧನಮಂ ಬಯಸಿದಪನೇ (ಬಸಪು. ೧೧-೯). ೨. ಅಂಗಾರಕ; ಮಂಗಳ; ಕುಜಗ್ರಹ: ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಫಾಯೋಗಮದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧). ೩. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶಭಾಗ; ದಿಗಂತರೇಖೆ; ದಿಕ್ತಟ: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯ ಸಾಲು . . . ನಭದಲಿ ನೆಗೆದು ಸೊಬಗನು ವರ್ಣಿಸಿ ಕ್ಷಿತಿಜದಾಚೆ ಮರೆಯಾಗಿಹವು (ಚಿಂತನ. ೮೧); ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ ಪೂರ್ವಕ್ಷಿತಿಜದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೩). ೪. (ಆಲಂ) ಹೊಸ ಪ್ರದೇಶ, —ಅವಕಾಶ: ಹೊಸ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು, ಹೊಸ ಕ್ಷಿತಿಜಗಳು ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಯಲ್ಲಿ ಬರತೊಡಗುತ್ತವೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೫೪೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಜಾತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಚೈತ್ಯ ಕ್ಷಿತಿಜಾತ ಪ್ರಾಂತದೇಶಸ್ಥಿತ ಕನಕಮಯ ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಾಷ್ಟಕಾರ್ಹತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮೨). [ಕ್ಷಿತಿ + ಜಾತ]

ಕ್ಷಿತಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿತಿಜಾ]

ಕ್ಷಿತಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಆಧಾರವಾದುದು ; ಬೆಟ್ಟ ; ಪರ್ವತ : ಗುಣರತ್ನ ರೋಹಣ ಕ್ಷಿತಿಧರನತ್ಯುದಾತ್ತ ಮಹಿಮಂ (ಪಂಪಾರಾ. ೧೦-೨೩೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಧರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ ; ಗಿರಿರಾಜ ; ಹಿಮವಂತ : ಕ್ಷಿತಿಧರೇಂದ್ರಸುತಾಸ್ಯ ಶತದಳಮದಮಧುವ್ರತನು (ಬಸವ. ೧೩-೩೦). [ಕ್ಷಿತಿಧರ + ಇಂದ್ರ]

ಕ್ಷಿತಿನಾಥ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ : ಕ್ಷಿತಿನಾಥಂ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಂ ಪೊಣರ್ದು ಗೆಲ್ವಂತಾತನುಂ ದಲ್ ಗುಣ ಸ್ತುತಿಗಳ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-[illegible]) ; ಷಟ್ಖಂಡ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಪ್ಪಧಿಕ ಪುಣ್ಯಂ . . . ಸಾರ್ಗುಮಿನ್ನಾತನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೫). ೨. ನಾಶವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧, ೨ : ಆ ನೃಪಂ . . . ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಲ್ತು ಅನಂಗ ಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗಸುಭಗನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೯ ವ). [ಕ್ಷಿತಿ + ನಾಥ]

ಕ್ಷಿತಿನಾಥತ್ವ (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ; ರಾಜತ್ವ : ಕ್ಷಿತಿನಾಥತ್ವಮ ನೊಲ್ವ ರಾಜತನಯರ್ ಪುಣ್ದೆತ್ತಲೀ ಪ್ರಸ್ತರಕ್ಕೆ ತಗಳ್ವೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ : ಕ್ಷಿತಿಪನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗುಪದೇಶಿಪ ಲಾಸಕಿ ಯಂತೆ ತೋಱಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೮೩) ; ಕ್ಷಿತಿಪ ನಿನ್ನೊಳು ನೆನೆದು ಕೊಳ್ವಾ ಪಲ ಉಸುರಲೇನು (ಬಸವ. ೫೧-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಬ್ರತಹೀನರನನಿ ಬರುಮಂ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಬೇಱಿಂಸಿ ಮಾನ್ಯರಂ ಮನ್ನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩) ; ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ವಿಜಯಭುಜದಸಿಲತೆ ರಿಪುನೃಪರ್ಗೀವುದಧಿಕ ತಾಪೋ ದಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಪತಿ]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ; ದೊರೆ; ಅರಸ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ : ಪ್ರಕೃತಿಹಿತಾರ್ಥಂ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕರು ದ್ಯೋಗಿಸುಗೆ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೬-೧೯೮). [ಕ್ಷಿತಿ + ಪಾಲಕ]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಮರ, ಕಾಕಮರ" (ವೈಬಿಗಿ. ೬೯-೧೬೩೧). [ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ + ಮರ$_1$]

ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ : ಪಾತಕಮನಾ ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕನಂದು ಕೇಳ್ದು (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೬). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಕ್ಷಕ]

ಕ್ಷಿತಿರಮಣ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತ : ಕ್ಷಿತಿರಮಣ ಗರ್ವಸ್ಥಿರ ಸರಸ ಗಾಂಧರ್ವಶೋಭಾಕರ (ಬಸವ. ೩೬-೩೯). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಮಣ]

ಕ್ಷಿತಿರಸ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರು : ಕ್ಷಿತಿರಸಮಂ ರವಿದ್ಯುತಿ ನಿಜದ್ಯುತಿಯಿಂ ತೆಗೆವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೧). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಸ]

ಕ್ಷಿತಿರುಹ (ನಾ). ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಕ್ಷಿತಿರುಹಕೆ ಸುಮಫಲಮುಹೂರ್ತ ನಿಶ್ಚಿತವೇನು ? (ಮಂಕುಕ. ೫೬೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿವರ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ : ಜಿತಭವಮರಣಂ ಕ್ಷಿತಿವರನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಕ್ಷಿತಿ + ವರ]

ಕ್ಷಿತಿವಲಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ ; ಭೂವಲಯ : ಚತುರಂಭೋರಾಶಿ ಮಧ್ಯಕ್ಷಿತಿವಲಯದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೧). [ಕ್ಷಿತಿ + ವಲಯ]

ಕ್ಷಿತಿಸುತೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಜೆ. [ಕ್ಷಿತಿ + ಸುತೆ]

ಕ್ಷಿತಿಸುರ (ನಾ). ಭೂಸುರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಅತಿದುರಾತ್ಮಕರವದಿರನಿಬರು ಕ್ಷಿತಿಸುರರ ಕೊಂದಮಳಭೂಪಪ್ರತತಿಯನು ಕೊಂದೊಯ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೪). [ಕ್ಷಿತಿ + ಸುರ]

ಕ್ಷಿತೀಶ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ : ಆ ಮುನೀಶಂ ಮುಮುಕ್ಷುವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಂ, ಈ ಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೪ ವ). [ಕ್ಷಿತಿ + ಈಶ]

ಕ್ಷಿತ್ಯಧಿಪ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ : ಓಲಗಂ ಪರಿದು ಮತ್ಕುಪಾಯವ ನೆಯ್ದೆ ಪೋದನು ಕ್ಷಿತ್ಯಧಿಪನು (ಬಸವ. ೫೪-೮೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಅಧಿಪ]

ಕ್ಷಿಪಣಿ (ನಾ). ೧. "ಎಸೆತ ; ಚಲ್ಲೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). ೨. ಅಸ್ತ್ರ; ದೂರದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ಫೋಟಕ, —ಆಯುಧ: ಅವು ಕೂಡ ಸ್ಫೋಟವಾಗಿ ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಕ್ಷಿಪಣಿಯ ವೇಗವನ್ನು ತೀವ್ರ ಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೪೮) ; ಈ ಕ್ಷಿಪಣಿಗೆ ಯಾವ ನಿಯಂತ್ರಕನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪೆ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವಿಕೆ ; ಬಿಸಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಳುಹಿಸುವಿಕೆ. ೩. ನಡೆಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ದೇಶನ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿಪಾ]

ಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಚೆದರಿದ ; ಚಿಮ್ಮಿದ ; ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕಳುಹಿಸಿದ ; ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ. ೪. ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ನೂಕುವಿಕೆ: "ಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನೆ ನುನ್ನಮೆನೆ ನೂಂಕಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬). ೬. [ಯೋಗ] ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿಯ ಐದು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕ್ಷಿಪ್ತ, ಮೂಢ, ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ, ಏಕಾಗ್ರ, ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿ ಐದು ವಿಧ. ಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದರೆ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ವ್ಯಾವೃತವಾಗಿರುವ ಚಿತ್ತ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿ ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಫುರಿತ . . . ಕ್ಷಿಪ್ತ . . . ಕೋಮಲವೆಂಬವಿಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ನು (ಗು). ೧. ಎಸೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನುಳ್ಳ. ೨. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ ; ವಿಘ್ನ. ೪. ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ನಿಂದಕ ಸ್ವಭಾವದವನು : "ನಿರಾಕರಿಷ್ಣುಃ, ಕ್ಷಿಪ್ನುಃ – ೨ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ರ (ಗು). ೧. ತ್ವರಿತವಾದ; ಶೀಘ್ರವಾದ; ವೇಗವುಳ್ಳ : "ತ್ವರಿತಂ ದ್ರುತಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಶು . . . ಶೀಘ್ರಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೭). (ನಾ). ೨. ವೇಗ; ಶೀಘ್ರತೆ; ತ್ವರಿತ : ಕ್ಷಿಪ್ರದಿಂದಂ ನೃಪನನೊಡಗೊಂಡು (ಹಡಕಾ. ೧೪-೨೨) ; ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದನಕಾಷ್ಠದ ಚಿತೆ ರಾಜಪಿತೃಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತೆ (ನಾ). ಬೇಗ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ; ಶೀಘ್ರತೆ; ತ್ವರಿತತೆ: ಅವನು . . . ಅಸಾಧಾರಣ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತೆಯಿಂದ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವನು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೬೦). [ಸಂ. ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತಾ]

ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ವೇಗವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಕೈ; ಚುರುಕಾದ ಕೈ : ತಾಯಿ ಆಗ ಅಡಕೊತ್ತನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತದಿಂದ ಅಡಕೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭೧). [ಕ್ಷಿಪ್ರ + ಹಸ್ತ]

ಕ್ಷಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ ; ಕುಂದು. ೨. ಕೇಡು ; ನಾಶ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿಯಾ]

ಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಸೊರಗಿದ; ಸವೆದ; ಕೃಶವಾದ : "ಕ್ಷಾಮಂ ಕೃಶಂ ಪೇಲವಂ ಕ್ಷೀಣಮೆನಲಸಿದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೨. ನಷ್ಟವಾದ; ನಾಶವಾದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ನೀಚವಾದ; ಹೀನವಾದ : ಅರಿಯದಾದಂ ದೈತ್ಯ ದುರುಳತನದಿಂ ಯಮುನ ಸೆರಗ ಪಿಡಿದೆಳೆವಂತೆ ಕ್ಷೀಣ ಜೀವನಕಿಂದು ಬರಿದೆ ಕೆಣಕಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೧–೨೨). ೪. ಮುರಿದ; ಜೀರ್ಣವಾದ; ಭಗ್ನವಾದ. ೫. ಬಲಹೀನವಾದ; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ. (ನಾ). ೬. ನಾಶ; ಕೇಡು : ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಪಂಗೆ ಪ್ರಾಣಪರಿಯಂತಲ್ಲದಪಮೃತ್ಯು ಸಾರ್ಗೆಂದು ಕ್ಷೀಣಮಂ ತೋಱಿ ನುಡಿವಂದದಿಂ ಕೋಪದೊಳು ಜಂಬಮರ್ದನ ನುಡಿದನು (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಷಾಯ ಕ್ಷಯಿಸಿದವನು; ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು : ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಮಂ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯನಾಗಿ ಜಾನಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪–೧೪); ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿದಂ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬). [ಕ್ಷೀಣ + ಕಷಾಯ]

ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಪ್ರಕಾಶ: ಚಂದ್ರನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ . . . ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿಯ ಮೂರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಚ್ಛವಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೪). [ಕ್ಷೀಣ + ಕಾಂತಿ]

ಕ್ಷೀಣತ್ವ (ನಾ). ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಬಲಹೀನತೆ: "ತಬ್ಬು–ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ" (ಶಮಥಾ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಧನ (ನಾ). ಹಣ ಕಡಮೆಯಾದವನು; ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ಅತಿವ್ಯಸನ ಕ್ಷೀಣಧನ ಜನಂಗಳಂ ಮೂಲಧನ ದಾನದಿಂ ಸಂಭಾವಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೬೦ ವ). [ಕ್ಷೀಣ + ಧನ]

ಕ್ಷೀಣಧಾತು (ನಾ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದವನು : ಮಹಾತಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ತರಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಧಾತುಗಳಾಗಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮–೧೬). [ಕ್ಷೀಣ + ಧಾತು]

ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯವಾದವನು ; ಪುಣ್ಯಹೀನ : ನೀನೂ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೂ ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯರಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಡಿ (ವಚಥಾ. ೨೫೮). [ಕ್ಷೀಣ + ಪುಣ್ಯ]

ಕ್ಷೀಣಬಲ (ಗು). ಬಲಹೀನ; ಶಕ್ತಿಹೀನ: ಅಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೧೦). [ಕ್ಷೀಣ + ಬಲ]

ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿಕ (ನಾ). ಬಲಹೀನನಾದವನು: ಜೀವನು ಮಲಾವೃತನಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿಕನಾಗಿರುವನಷ್ಟೆ (ಶಕ್ತ್ರವಿ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಕೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು; ದುರ್ಬಲವಾಗು: ನೀನು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೇಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪತಂಗ. ೧೬); ಬಹಳವಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹುಡುಗನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ (ಮೊಗ್ಗು. ೭೫); ರಾಜಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸಿದವು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೮೬). ೨. ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಕೆಲವು ದುಂಬಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಹಾರಲು ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿವೆ (ಕೀಟಬಿ. ೧೮). ೩. ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸು: ಈ ಕ್ಷಯ ಅವರನ್ನು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೨೧). [ಕ್ಷೀಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ಷೀಬ (ಗು). ಮದಿಸಿದ; ಮದ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತವಾದ; ಅಮಲೇರಿದ : "ಕ್ಷೀಬ – ಸೊಕ್ಕಿದಂಥ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಬತ್ವ (ನಾ). (ಮದ್ಯ) ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರುವಿಕೆ; ಮದಿಸುವಿಕೆ; ಕುಡುಕುತನ (Drunkenness, ಪಾರಿಭಾ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು : ಕ್ಷೀರಗುಡಾದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರಂ ಜಾತ್ಯಂತರಮಪ್ಪಂತು (ಕವಿರಾ. ೨–೯೫); ಪಾವನಕ್ಷೀರಮಂ ಕೊಡುವ ಕೆಚ್ಚಲಮಾಂಸವಾವ ಲೇಸು (ಹಚಕಾ. ೭–೧೬); ಕ್ಷೀರ ಕ್ಷೀರವ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಪದರುಂಟೆ ಅಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೩೪೧–೫೬). ೨. ಗಿಡ, ಮರಗಳ ಹಾಲು. 'ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ನೀರು; ಜಲ. ೪. ಮೋಡ; ಮೇಘ: "ಹಾಲ್ನೀರೆಡೆಮೇಘಂ ಮೂಱು ಕ್ಷೀರಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೯); "ಕಾದಂಬಿನಿ ವಾರಿ ದುಗ್ಧಮಿವು ಕ್ಷೀರಸಮಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕ (ನಾ). ಹಾಲುಕುರಟಿಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕಂದ (ನಾ). ಹಾಲುಗುಂಬಳ : "ಪಯೋಲತಾ, ಪಯಸ್ಕಂಧ– ಈಯೆರಡುಂ ಕ್ಷೀರಕಂದ" (ಓಷಧಿ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು; ಅಷ್ಟವರ್ಗದ ಜೀವನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : (ಕ). ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ : "ಜೀವವಲ್ಲೀ, ಜೀವಶುಕ್ಲಾ – ಈಯೆರಡುಂ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೩); ಕಾಕೋಳಿ, ಮೇದೆ, ಮಹಾಮೇದೆ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಾಲ್ಕುವರಹ ತೂಕವನು ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೪). [ಕ್ಷೀರ + ಕಾಕೋಲಿ]

ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ 'ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ' ನೋ.

ಕ್ಷೀರಕೊಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳ : ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸಿಮಾತು ಕ್ಷೀರಕೊಲ ತಥಾ (ಇಆ. VIII, ೯೫–II B ; 444). ℙ ಈ ಪದದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಾಗಿ 'ಳ' ಕಾರ 'ಲ'ಕಾರವಾಗಿರಬಹುದು. [?]

ಕ್ಷೀರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಹಾಲುಮಾರುವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಕ್ಷೀರವಿಕ್ರಯ ಸಂಸ್ಥೆ: ಶ್ರೀಮಂತೆಯರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕ್ಷೀರಕ್ಷೇತ್ರವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೬). [ಕ್ಷೀರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕ್ಷೀರಗೌರ (ಗು). ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ : ಕ್ಷೀರಗೌರ ಯಶೋಧಿಕನೀತನೇ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೯). [ಕ್ಷೀರ + ಗೌರ]

ಕ್ಷೀರಗೌರತ್ವ (ನಾ). ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು; ಹಾಲಿನಂತಹ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣ : ನಿಸ್ವೇದತ್ವಮುಂ ನಿರ್ಮಲತ್ವಮುಂ ಕ್ಷೀರಗೌರತ್ವಮುಂ . . . ಎಂಬ ದಶವಿಧಸ್ವಭಾವಾತಿಶಯಸಂಪನ್ನನುಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಕಡಲು; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ : ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರಮಂ . . . ಆ ಕಾಂತೆ ನಿಶೆಯ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೦). [ಕ್ಷೀರ + ಜಲಾಕರ]

ಕ್ಷೀರನೀರ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಮತ್ತು ನೀರು. ೨. ಹಾಲುನೀರುಗಳಂತೆ ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಲಿಂಗನ : ಕಾಂತೆ ಬೆಚ್ಚಂದದೆ ರಾಗಿಸಿ ನಾಣಂ ಕೊಱೆದಾಲಿಂಗಿಸೆ ಬಲ್ಪಿಂ ಕ್ಷೀರನೀರಮೆಂಬಾಶ್ಲೇಷಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೧–೧೪). 'ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೀರ + ನೀರ್]

ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಾಲುನೀರು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಬೆರೆಯುವ ರೀತಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯ : ಕರ್ಮದ ಜೀವನ ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ ಸಂಬಂಧಂ ಬಂಧಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ); ಅಂತು ಜೀವನೊಳ್ ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯಮಾಗಿ ಕರ್ಮಯೋಗಂಗಳಪ್ಪ ಪುದ್ಗಲಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೬ ವ). [ಕ್ಷೀರನೀರ + ನ್ಯಾಯ]

ಕ್ಷೀರನೀರಾಕರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ರತ್ನವೇಳಾ ವಿಳಸಿತ ಕ್ಷೀರನೀರಾಕರದಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೧೧೩). [ಕ್ಷೀರ + ನೀರಾಕರ]

ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರನೀರ ೩ : ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ . . . ದ್ವಾದಶ ವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಿಂ (ಏವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ಕಾಣುವ ತೇಜೋರಾಶಿ : ಕ್ಷೀರಪಥಮೇಖಲೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವ ಕಟಿಗೆ ಕೊನೆಗೆನ್ನ ಮಕುಟವನೆ ಮುಡಿಸಿಡುವೆ ನಿನಗೆ! (ಅಹಲ್ಯೆ. ೫೪); ಇದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಅಥವಾ ಕ್ಷೀರಪಥ ಎಂದು ಹೆಸರು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೩೧). [ಕ್ಷೀರ + ಪಥ]

ಕ್ಷೀರಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಕೊಡಂಬಿರಸಾಳಿಗಟ್ಟಿ ಭೋರ್‌ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು ಮಂದ ರಾದ್ರಿಗಂ ಕ್ಷೀರಪಯೋಧಿಗಂ ಹರಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಜಂಗಮಸೇತು ಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೫). [ಕ್ಷೀರ + ಪಯೋಧಿ]

ಕ್ಷೀರಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವುದು : ನೇಲತಾಟಿಗೆಡ್ಡೆ ಒಂದು ಹಿಡಿಯನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಹಾಲನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕ್ಷೀರಪಾಕ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಹಾಲನ್ನು ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ ಗ ೧ ರೊಂದಿಗೆ ಕಲಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೦೫). ೨. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ, —ತಿಂಡಿ. [ಕ್ಷೀರ + ಪಾಕ$_2$]

ಕ್ಷೀರಪೂರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ : ಇಂದ್ರ ಕರಕಳಿತ ಕಳಶದೆ ರುಂದ್ರತರ ಕ್ಷೀರಪೂರಮಾವರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೩೦). [ಕ್ಷೀರ + ಪೂರ]

ಕ್ಷೀರಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. = ಕ್ಷೀರಪಥ : ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಸಮೀಪದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕಾಳ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಕ್ಷೀರಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೬೩). [ಕ್ಷೀರ + ಪ್ರವಾಹ]

ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). (ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಬರುವಿಕೆ : ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨). [ಕ್ಷೀರ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷೀರಲಂಪಟ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು : ಕ್ಷೀರಲಂಪಟ ನಾಡಿದಂ ನವನೀತಚೋರಕನಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೫೪). [ಕ್ಷೀರ + ಲಂಪಟ]

ಕ್ಷೀರವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬುಗುಡಿ : "ಕ್ಷೀರವತಿಯೆನೆ ಬುಗುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೫). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರವತೀ]

ಕ್ಷೀರವರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಹತ್ತಿ; ಹಾಲುಬತ್ತಿ (?) : ಎರಡುಂ ಬಾಳಂ ಮಧುಕಂ . . . ನೆಯ್ದಿಲಗೆಡ್ಡೆಯನರೆದವಱಂ ಕ್ಷೀರ ವರ್ತಿಕೆಯನನುನಯದಿಂ ವರುಷದ ಮಱಿಗೊಬ್ಬಳಮಾಗಿರೆ ಯೋಜಿಪುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೧೬). [ಕ್ಷೀರ + ವರ್ತಿಕೆ]

ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಅಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಮನೆಯಳಿಯ ನೆನಲ್ ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯುಂ . . . ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೭೨); ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಪತಿ ತನ್ನ ಸುತಗೆ ಮಿತ್ರನುಷ್ಟ ಸೋಂಕ ದಂತೆ ಧವಲಾಂಬರದ ಪೇರ್ಗುಡಾರವನು ರಚಿಸಿದವೊಲು (ನವಮೋ. ೨–೧೬). [ಕ್ಷೀರ + ವಾರಾಶಿ]

ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಅಂತಾ ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿವಾರಿ ಯೆಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಪೊಯ್ವಂತೆ ಪೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೨ವ). [ಕ್ಷೀರ + ವಾರಿಧಿ]

ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಶಯನ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು : ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಶಯನ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫೪); ಕ್ಷೀರ ವಾರಿಧಿಶಯನ ಶಾಂತಾಕಾರ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫). [ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ + ಶಯನ]

ಕ್ಷೀರವಿದಾರಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ; "ಸಂಡಿಗೆ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬) : "ಕ್ಷೀರವಿದಾರಿ, ಮಹಾಶ್ವೇತಾ, ಋಕ್ಷಗ್ರಂಥಿಕಾ-೩ ಕರೀನೆಲಕುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ]

ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಬರುವ ಮರ; ಆಲದ ಮರ : ಈ ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ ಬನ್ನಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೫–೨೬). ೨. ಅತ್ತಿಮರ. ೩. ಅರಳಿಮರ. ೪. ಬಸರಿಮರ. ೫. ಹಿಪ್ಪೆಮರ. [ಕ್ಷೀರ + ವೃಕ್ಷ]

ಕ್ಷೀರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ತನ್ಯಪಾನಾಸಕ್ತಿ : ಕ್ಷೀರವೃತ್ತಿ, ಅನ್ನವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ವರ್ಷ ತೊಡಗಿ ಹದಿ ನಾರು ವರ್ಷ ಪರ್ಯಂತರಕ್ಕೂ ಬಾಲ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೫). [ಕ್ಷೀರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷೀರಶರ್ಕರ (ನಾ). "ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಯ ಸಕ್ಕರೆ ಪದಾರ್ಥ; ಹಾಲಿನ ಸಕ್ಕರೆ; ಕ್ಷೀರಶರ್ಕರ" (Lactose. ಇಂಕನ್). [ಕ್ಷೀರ + ಶರ್ಕರ]

ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ : "ಸಂಡಿಗೆ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲಾ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧತೆ. 'ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿದರ್ಶಕ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೀರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿದರ್ಶಕ (ನಾ). ಹಾಲು ಎಷ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ : (Lactoscope. ಇಂಕನ್). [ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ + ದರ್ಶಕ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅಳೆದು ತೋರಿಸುವ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಉಪಕರಣ : (Lactometer. ಇಂಕನ್). [ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ಷೀರಸ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಸಾರಸತ್ತ್ವ; ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ದುದು : "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ – ಈ ೨ ಕ್ಷೀ(ಕೀ)ರಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೯). ೨. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : "ತುಪ್ಪ ಹಾಲೆರಡಱಿ ತಾಳಿಸಿದ ಹೊಯ್ಗಲವು ಕ್ಷೀರಸಂ ಕೀಲಸಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರರಸ]

ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ. [ಕ್ಷೀರ + ಸಮುದ್ರ]

ಕ್ಷೀರಸಾಗರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಪುಳಿನೆರೆಯ ಕೊಡವಾಲು ಸಹಜವನುಳಿವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಮುಳಿವುದೇ (ಗಗತಾ. ೧೬–೪೫); ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂ ಕಿಶೋರಶಶಿ ಬರುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಪ. ೧೬–೪೧೪). [ಕ್ಷೀರ + ಸಾಗರ]

ಕ್ಷೀರಸ್ಫಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತ್ನ : ಕ್ಷೀರಸ್ಫಟಿಕವು ಈ ಶಿವ ಧಾತುವೆಂಬ ಖನಿಜದ ಅವಾಂತರಭೇದವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೬). [ಕ್ಷೀರ + ಸ್ಫಟಿಕ]

ಕ್ಷೀರಸ್ರಾವಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಕದನ್ನವನ್ನೂ ಕ್ಷೀರರಸವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧಿ, —ಪವಾಡ : ಅರ್ಕಲಂಬರ ಪಾಣಿಪುಟದೊಳು ನೀರಸಮುಪ್ಪನ್ನಮನಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕ್ಷೀರರಸ ಸಮಾನಮಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುಗು ಕ್ಷೀರಸ್ರಾವಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೫–೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಾಂಬು (ನಾ). ಹಾಲು : ಜೈನಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಸ್ಥಗಿತಕ್ಷೀರಾಂಬುಫೇನ ಪ್ರಕರದೆ ಕಡುವೆಳ್ಪೇಱಿದಿಂದ್ರಾದ್ರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೪೧). [ಕ್ಷೀರ + ಅಂಬು$_3$]

ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿ : ಕ್ಷಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ . . . ಐಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಕ್ಷೀರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕ್ಷೀರಾಗಾರ (ನಾ). ಹಾಲು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಕ್ಷೀರಸಂಗ್ರಹಶಾಲೆ. [ಕ್ಷೀರ + ಅಗಾರ]

ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಾಗಾರವುಳ್ಳವನು; ಹಾಲು ಮಾರುವವನು; ಗೋವಳಿಗ. [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿನ್]

ಕ್ಷೀರಾನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಹಾಲನ್ನ: ಕ್ಷೀರಾನ್ನದಿಂದೆ ನರಪುಷ್ಟಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೧). [ಕ್ಷೀರ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಯೊಳಗನಿಲನೀಡಿಜುಯಲಾ ನೊರೆ ಮಸಗಿ ತೆರೆಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೩). [ಕ್ಷೀರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿತನಯೆ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರದ ಮಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೬). [ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ + ತನಯೆ]

ಕ್ಷೀರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ. [ಕ್ಷೀರ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ವಿಮಳ ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವಶ್ರೀಯನಾ ಶತಪತ್ರಾನನೆ ಪೋಲ್ತು ಬೆಳ್ಪಸದನಂಗೊಂಡೇಂ ಮನಂಗೊಂಡಳೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೯೪). [ಕ್ಷೀರ + ಅರ್ಣವ]

ಕ್ಷೀರಾವಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ: "ಕ್ಷೀರಾವೀ, ದುಗ್ಧಿಕಾ – ೨ ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). ೨. "ದೂದಿ, ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೆಂಕಿಹತ್ತುವದೊಂದು ಪದಾರ್ಥ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾವೀ]

ಕ್ಷೀರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಾಲೆಗಿಡ; ಸಿಹಿಹಾಲೆ: "ರಾಜಾದನಂ, ಫಲಾಧ್ಯಕ್ಷಂ, ಕ್ಷೀರಿಕಾ – ೩ ಹಾಲೇಗಿಡ, ಹಾಲುಬಳ್ಳೀ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). ೨. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದು; ಪಾಯಸ; ಪರಮಾನ್ನ. [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಿಕಾ]

ಕ್ಷೀರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಖುರದ ಒಂದು ಭಾಗ: ಖುರದ ನಡುವೆ ತಳಮೆ(ಯೆ)ಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ತಳದ ನಡುವಣ ತ್ರಿಕೋಣ ರೇಖೆಗೆ ಮಂಡೂಕಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಅದಂ ಪೊರ್ದಿ ಪೊಱಗಿರ್ದುದು ಕ್ಷೀರಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮೪-೨೪). [?]

ಕ್ಷೀರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ. ೨. ದತ್ತೂರಿ: ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಸೊಪ್ಪು ರಸ, ದತ್ತೂರಿ (ಕ್ಷೀರಿಣೀ) ಬೀಜ ... ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ (ಸಕವೈ. ೪೨೭). ೩. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದು; ಹಾಲುಬಾಯಿ: ನನಗೆ ಕ್ಷೀರಿಣಿ (ಹಾಲುಬಾಯಿ)ಯನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕೆನ್ನಿಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈದಿನವೇ ಮಾಡು (ಕಸರಿ. ೪೨). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಿಣೀ]

ಕ್ಷೀರೋದ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲು. 'ಕ್ಷೀರೋದಭವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರೋದಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ: ಕ್ಷೀರೋದಕನ್ಯಾಯಮೆಂಬುದಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀ ಭಕ್ತ ಪಾದಾಂಬು (ಆರಾಜ. ೨-೫). [ಕ್ಷೀರ + ಉದಕ$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಕ್ಷೀರೋದಭವ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ: ಕ್ಷೀರೋದಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಗಂ . . . ಐಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಕ್ಷೀರೋದ + ಭವ]

ಕ್ಷೀರೋದವಾರಿ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಿನ ನೀರು: ಕ್ಷೀರೋದವಾರಿಧಾರಾಪೂರದ ಚೆಲ್ವಂಗೆ ಸೆಣಸುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭-೬೩). [ಕ್ಷೀರೋದ + ವಾರಿ]

ಕ್ಷೀವ (ಗು). = ಕ್ಷೀಬ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ಮೆಟ್ಟಿದ; ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ತುರಗ ಖುರಕ್ಷುಣ್ಣೀಳಾಪರಿಪಾಂಸು ಪರಾಗಮಿಭಕಟ್ಗಾಳಿಗಳೊಳ್ ಪಾಯ್ದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೬); ಕುರಂಗಶಿಶುಗಳ್ ನಲಿಯುತಿಪ ಹರಿಣಚರಣ ಕ್ಷುಣ್ಣ ಶಾದ್ವಲದ ಪಟ್ಟಿಸೊಂಪಿನ ವೇದಿಕೆಯನೇರ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೧-೧೬೨). ೨. ಹಿಸುಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರ್ದಿಸಿದ: ಅಬಲಾ ಪೀನಸ್ತನಕ್ಷುಣ್ಣಸಾರವಿಟಾಘಂ ಗುರು ಶೀತಕಾಲವೆಸೆದತ್ತಿತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೧-೨೩). ೩. ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ: ಈ ಭಾವ ಪರಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕ್ಷುಣ್ಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತ್ತು (ರಾವಾಸಿ. ೮೫). ೪. ಪಳಗಿದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ನಿಷ್ಣಾತ. (ನಾ). ೫. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದವನು; ನಿಷ್ಣಾತನಾದವನು; ಪಂಡಿತ: "ವೃತ್ತಿಪ್ರನ್ನಃ, ಪ್ರಹತಃ, ಕ್ಷುಣ್ಣಃ, ಸಂಸ್ಕೃತಃ – ಈ ೪ ಪಂಡಿತರ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಣ್ಣತೆ (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ಖಿನ್ನತೆ: ನಾಗಪ್ಪನು . . . ಕ್ಷುಣ್ಣತೆಯೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು (ಕಾಬರುಪ. ೮೩). [ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣತಾ]

ಕ್ಷುತ (ನಾ). ಸೀನು; ಸೀನುವಿಕೆ: ಫಲಪಾಕಾಂತದೊಳ್ ಕ್ಷುತವಿಜೃಂಭಣವ್ಯಾಜದಿಂ ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫-೬೯ ವ); ಶಿತ್ಯದ್ವಂದ್ವಂ ಕ್ಷುತಜೃಂಭಣವ್ಯಾಜದಿಂ ಪರಾಸುಗಳಕ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಳೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತಕರಣ (ನಾ). ಸೀನುವಿಕೆ: "ಸೀನ್ – ಕ್ಷುತಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತಾಭಿಜನನ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮ (ಗು). ೧. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದವನು: ದಿಶೆಯೆಂಬತ್ತಱ ದಿವಿಜನಿಕಾಯಮನಿಕ್ಕುವಂಜವಂ ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೧೯). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಕ್ಷಾಮ)]

ಕ್ಷುತ್ತು (ನಾ). ಹಸಿವೆ: ಕ್ಷುತ್ತು ಮೈದೋಱೆ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಭಾಂಡವ ಕೊಳೆದ ದ್ರವ್ಯಪದಾರ್ಥಮಂ ತರಲು (ಭನವ. ೨೦); ಕ್ಷುತ್ತುವಮುಕಿಗಳು ಜೀವಕೆ ಕುಲಿಮೆ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ್ (ಮಂಕುಕ. ೬೧೦). [< ಸಂ. ಕ್ಷುಧ್]

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿವು ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಬಳಲುವವನು. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಲೇಪ . . . ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಕ ಕ್ರಿಮಿಕುಲಂಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಟು ರಾಜನರಕಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆ ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆ: ಅತಿಬಿಸಿಲು ಗಾಳಿ ಕಲು ಮುಳು ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆ ಜಾಡ್ಯತೆಗಳೆಂದಿಂತಿವಱ ಕಾಟದಿಂ (ಹಚಕಾ. ೯-೩೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಪಿಪಾಸಾ)]

ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಕಾರ (ನಾ). ಸೀನಿನ ಪ್ರಕಾರ: ಬ್ರಹ್ಮನು . . . ಸೀನಲಾನೆಪದಿಂದಲೋರ್ವನುದಯಿಸೆ ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಕಾರವೇ ಕಪಟವಾ ಸಂಬಂಧದಿಂ ಕ್ಷುಪನೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಾದುದವಗೆ (ವೀಕೃಪು. ೨-೧೩-೧೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಪ್ರಕಾರ)]

ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯ ಸಂಕಟ: ಮಹಾಪಾತಕಂ ಜನಿಸೆ, ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆಯಿಂತಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೩-೧೪); ದೇವತೆಗಳು ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ (ಹಸಿವಿನ ಹಿಂಸೆ)ಯನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಋಕ್ಸಾರ. ೩೧೨). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಬಾಧೆ)]

ಕ್ಷುದ್ಭಯ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯ ಅಂಜಿಕೆ: ತೃಪ್ತಂಗೆ ಕ್ಷುದ್ಭಯಮೆ (ಗಗಶಾ, ೧೬-೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಭಯ)]

ಕ್ಷುದ್ರ (ಗು). ೧. ತೀರ ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ . . . ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾ ಕ್ಷುದ್ರಮುಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೫). ೨. ನೀಚವಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ; ಅಲ್ಪವಾದ. ೩. ಅತಿಲೋಭಿಯಾದ; ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳ. ೪. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆನಿಸಿರ್ಪುದಂ ಕ್ರೂರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೮೯-೫). (ನಾ). ೫. ದರಿದ್ರ; ಬಡವ; ದೀನ; ನಿರ್ಗತಿಕ: "ಕ್ಷುದ್ರಃ, ದರಿದ್ರಃ . . . ದುರ್ಗತಃ – ಈ ೬ ಬಡವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೩); "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ ಕ್ಷುದ್ರವೆನೆ ಕರ ಕೃಪಣನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭). ೬. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕ್ಷುದ್ರನೆ ನಿನಗೆಲವೋ ಮುನಿವುದೆನಗಮಯುಕ್ತಂ (ನೇಮಿನಾ. ೫-೮೨); ಕೊಲನೇ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಮರ್ಥನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೧). ೭. ಜೇನು; ಮಧು. ೮. ಗುಳ್ಳೆ ಶಂಖ; ಸಣ್ಣ ಶಂಖ. ೯. ಇರುವೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆಂಬೆನಲ್ಕಿಜುಹೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨). ೧೦. ಬಿಸಿಲು. ೧೧. ಚಾಡಿ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ದೋಷಾರೋಪಣೆ: ಕ್ಷುದ್ರ ಕೇಳುವವನು ಶೂದ್ರನಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ). ೧೨. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷುದ್ರವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕೆ? (ಒಡೆಕ. ೮೦). ೧೩. ದುಂಬಿ; ಜೇನುನೊಣ: "ಅತಿದೀನಂ ಶಂಬುಕಂ ಕ್ರೂರ ಮಾತಪಮುಂ ಕ್ಷುದ್ರಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೨). ೧೪. ಚಾಡಿಕೋರ: "ದುರ್ಜನಃ, ಪಿಶುನಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ . . . ಖಳಃ – ಈ ೬ ಪಿಸುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಕ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ; ಅಲ್ಪವಾದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚಾಡಿಕೋರ; ನಿಂದಕ. ೩. ಶ್ವಾಸರೋಗದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ, ತಮಕವೆಂದೂ, ಛಿನ್ನವೆಂದೂ, ಮಹಾನೆಂದೂ, ಊರ್ಧ್ವವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಗಾರ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ: "ಕರ್ಣೇಜಪಃ, ಸೂಚಕಃ, ಪಿಶುನಃ – ೩ ಚಾಡಿ ಹೇಳುವವನು, ಕ್ಷುದ್ರಗಾರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೯). [ಕ್ಷುದ್ರ + -ಕಾರ್ಯ (< -ಕಾಜ)]

ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗ್ರಹ: ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಉಲ್ಕೆಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಶಾಖ ಪಡೆದ ಮೇಘದ ಒಳವಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೬೨). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಗ್ರಹ]

ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: "ಕಿಂಕಿಣೀ ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೭). ೨. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳುಳ್ಳ ಆಭರಣ: (೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಘಂಟಿಕೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಜೀವ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ ಜೀವ, —ಪ್ರಾಣಿ: ನೀನೆತ್ತಣ ಪರಮಾಣು ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು (ಬಸರ. ೮-೧೩೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಜಂತು]

ಕ್ಷುದ್ರಜನ (ನಾ). ಕೆಳವಮಟ್ಟದ ಜನ; ಪಾಮರ ಜನ: ಕ್ಷುದ್ರಜನರುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಸವೆದ ದಾರಿಯಿದು (ವಚಕಾ. ೨೦). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಜನ]

ಕ್ಷುದ್ರತಂಡುಲ (ನಾ). ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ; ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು; ಕಡಿಯಕ್ಕಿ: "ಕಣಾಃ, ಕ್ಷುದ್ರತಂಡುಲಾಃ – ಈ ೨ ನುಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೩೨೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + ತಂಡುಲ]

ಕ್ಷುದ್ರತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ನೀಚತನ: ನನ್ನಯ್ಯ ಕ್ಷುದ್ರತನ ಸುಟ್ಟುಬಂದಿರುವೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೭೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + -ತನ]

ಕ್ಷುದ್ರತೆ (ನಾ). = ಕ್ಷುದ್ರತನ: ಆ ಭಾವನಾವೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರತೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೮೮). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರತಾ]

ಕ್ಷುದ್ರದವನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದವನ: "ಮುನಿಪುತ್ರಕಃ – ಕ್ಷುದ್ರದವನ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ದವನ]

ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಕೀಳುದೈವ: ಕೆಲವು ಜನ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕ್ಷುದ್ರ + ದೇವತೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಧಾನ್ಯ (ನಾ). ನುಚ್ಚುನುಚ್ಚಾದ ಧಾನ್ಯ, —ಕಾಳು: (೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಧಾನ್ಯ]

ಕ್ಷುದ್ರನಾಸಿಕ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣಮೂಗುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: "ನಕ್ಷುದ್ರಃ ಕ್ಷುದ್ರನಾಸಿಕಃ" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೩). [ಕ್ಷುದ್ರ + ನಾಸಿಕ]

ಕ್ಷುದ್ರಪಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಟಿಟ್ಟಿಭ: "ಟಿಟ್ಟಿಭಾಃ, ಕ್ಷುದ್ರಪಕ್ಷಿಕಾಃ – ಈ ೨ ಟಿಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರ (ನಾ). ಕಗ್ಗೊರಲೆ; ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ: "ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಬಾಬರಿ ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಾ]

ಕ್ಷುದ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀಚಪಾತ್ರ; ದುಷ್ಟಪಾತ್ರ: ನಾಯಕಪಾತ್ರದ ಉದಾತ್ತತೆಯಲ್ಲಿ . . . ಉತ್ತೇಜನ ದೊರಕಿಸಿ, ಕ್ಷುದ್ರಪಾತ್ರಗಳ ಅಭಿನಯದ ಕೌತುಕವನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾವನೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ತಟಸ್ಥ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದಲೂ . . . ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ನೋಡಲು ಶಕ್ತನಾಗುವನು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೦). ೨. ಸಣ್ಣಪಾತ್ರ; ಅಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರ. [ಕ್ಷುದ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಣ್ಣ ಪ್ರಬಂಧ; ಲಘುಕಾವ್ಯ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಗೀತಪ್ರಬಂಧ ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಬಂಧಗಳೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಪ್ರಬಂಧ]

ಕ್ಷುದ್ರಮೃಗ (ನಾ). ಕ್ರೂರಮೃಗ; ದುಷ್ಟಮೃಗ: ನಿನ್ನಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ ರಕ್ಷಿಸದಂದು ನಿನಗೆ ಕ್ಷುದ್ರಮೃಗೋಪದ್ರವಮಕ್ಕು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಮೃಗ]

ಕ್ಷುದ್ರರೂಪ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ; ಸಣ್ಣರೂಪ (?): ವಿದ್ರವಣವನು ಮಾಳ್ಪೆನೆನುತಾ ಕ್ಷುದ್ರರೂಪವ ತಾಳಬೇಕೆನುತಸುರನನುವಾದ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೮). [ಕ್ಷುದ್ರ + ರೂಪ]

ಕ್ಷುದ್ರವಾರ್ತಾಕಿ (ನಾ). ಗುಳ್ಳಬದನೆ; ರಾಮುಗುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರವಾರ್ತಾಕೀ]

ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಉದ್ಯೋಗ: ಅರ್ಜನೆಯಿಂದು ಆತ್ಮಾಶೆಗೂ ಅತಿಕ್ಲೇಶಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಶಂಖ; ಸಣ್ಣಶಂಖ: "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ, ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಃ, ಶಂಬೂಕಃ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯ ಶಂಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯೧-೪೨); "ಶುಕ್ತಿಯೆನೆ ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯). ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖೋದರದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭಂ ಪಿರಿದೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧-೧೯). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಶಂಖ]

ಕ್ಷುದ್ರಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಚಾಡಿಹೇಳು: ಇವನ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಕೆಟ್ಟ ಜನರು ಕ್ಷುದ್ರಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಬೇಸರಗೊಂಡು ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನನ್ನು . . . ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಹೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಕ್ಷುದ್ರಾಂಡ (ನಾ). ಮರಿಮೀನುಗಳ ಮೊತ್ತ: "ಕ್ಷುದ್ರಾಂಡಃ, ಮತ್ಸ್ಯಸಂಘಾತಃ, ಪೋತಾಧಾನಂ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯಮೀನ ಪೊತ್ತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ; ಚಾಡಿ ಹೇಳುವವನು: (೬). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಿನ್]

ಕ್ಷುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಕೆಲಸ; ಕೀಳ್ತನ; ಸಣ್ಣತನ (?): ವಂಚನೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷುದ್ರಿಕೆಗಳನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ವುದಾರಂಭಕೋಪದೇಶಮಕ್ಕು (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೪). [?]

ಕ್ಷುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವಳು; ಜಾರೆ; ಸೂಳೆ: "ರೂಪಜೀವಾ, ವೇಶ್ಯಾ, ಗಣಿಕಾ, ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ, ಕ್ಷುದ್ರಾ – ಈ ೫ ಸೂ(ೞೆ)ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦–೩೩೬); "ವಾರಸತಿ . . . ವೇಸಿ ಕ್ಷುದ್ರೆಯೆನೆ . . . ಸೂಳೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೫). ೨. ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ; ನಟಿ: "ನಟಿ ಕ್ಷುದ್ರೆಯೆನೆ ನಟ್ಟುವಿತಿಗಳಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩). ೩. ಅಂಗಹೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ವಿರೂಪಗೊಂಡ ಹೆಂಗಸು. ೪. ಜೇನುಹುಳು. ೫. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ. ೬. ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ: "ಶರೀರಾಯಾಸದಿಂದ ವಾಯುವು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಂಟಾದ ಬಿಕ್ಕುಳು ಕ್ಷುದ್ರೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಕವೈ. ೨೪೦). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಾ]

ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರ (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಅಪಚಾರದ ಮಾತು: ಸದಾ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರ ಹೇಳಿ ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಖರಾಬು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಉಪದ್ರ]

ಕ್ಷುದ್ವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆ, —ಬೇನೆ: ಜಲಜಾತಪ್ರಿಯನೆಂಟ ಱಿಸೊಳ್ . . . ಅರ್ಕಜಂ ನಿಲೆ ಮಹಾಕ್ಷುದ್ವ್ಯಾಧಿಯಿಂ ಪೊಂದುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೨೩–೨). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ವ್ಯಾಧಿ)]

ಕ್ಷುಧಾಪೋಷಕ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯನ್ನು ಹಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: ಜಿಹ್ವೆಯ ಲಂಪಟತ್ವದಿಂದ ಕ್ಷುಧಾಪೋಷಕನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೦–೬೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಪೋಷಕ)]

ಕ್ಷುಧಾಭಿಜನನ (ನಾ). ೧. ಹಸಿವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಧಾರ್ತ (ಗು). ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಆರ್ತ)]

ಕ್ಷುಧಾಶಾಂತಿ (ನಾ). ಹಸಿವನ್ನು ಹಿಂಗಿಸುವಿಕೆ; ಹಸಿವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ; ಹಸಿವೆಯ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಉಣ್ಣುವುದು ಅಥವಾ ತಿನ್ನುವುದು; ಉಪಾಹಾರ: ಸಂಜೆಯ ಕ್ಷುಧಾಶಾಂತಿಗಾಗಿ ವೆಂಕಮ್ಮನವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಬಗ್ಗೆ . . . ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ರಸಕಸಿಯು ಏಳುತ್ತದೆ (ಸಮಜೀ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಶಾಂತಿ)]

ಕ್ಷುಧಿತ (ಗು). ೧. ಹಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಸಿದವನು: ಎಲೆ ವಿಪ್ರಶಾರ್ದೂಲನೆ, ಕ್ಷುಧಿತನಾದಂಥ ನನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳು (ಕೀಚಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಧೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆ; ಹಸಿವು: "ಹಸಿವು ಕ್ಷುತ್ ಕ್ಷುಧೆ ಬುಭುಕ್ಷೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೪); ತಮ್ಮ ಹಣ್ಣನು ತಾವೆ ತಿನ್ನವು ಮರಗಳು ಅನ್ಯರ ಕ್ಷುಧೆ ಕಳೆದಪುವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೫–೬೫). [ಸಂ. ಕ್ಷುಧಾ]

ಕ್ಷುಪ (ನಾ). ೧. ಪೊದೆ; ಕಂಟಿ: "ಕ್ಷುಪಃ, ಗುಚ್ಛಃ – ಈ ೨ ಮಡಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ: "ಗುಜ್ಜುಗೊಂಬಿನ ಮರನಂ ಕ್ಷುಪಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೪); "ಕಱುಗುಜ್ಜು ವೃಕ್ಷಂ ಕ್ಷುಪಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧); ಉರುಕಾಂತಾರದೊಳಚ್ಛನೀರದೊಳನೇಕ ತೃಣಕ್ಷುಪಗುಲ್ಮಜಾಲದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೭–೧೧); ಕುಸುಮಿಸಿದುವು ಮಿಕ್ಕೆಸೆವಾ ಕ್ಷುಪ[ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕಿನವಾಕ್ಷಪ] ಕುಜಾತವೀರುತ್ತುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೫). ೩. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: "ಕ್ಷುಪಃ – ದಧೀಚನೊಡನೆ ಪಗಡೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ತ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ರಾಯಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೫); ಹರಿ ಚಕ್ರದಿಂ ಕ್ಷುಪನಿಮಿತ್ತಂ ದಧೀಚಿಯಂ ಭರದಿನಿಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೪೨). ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೧, ೪: ಕ್ಷುಪಕಾಂಡಿಲ್ಯಸುರೇಶ . . . ಮರವಟ್ಟಿರ್ಪುದುಂ ನದೀತೀರದೊಳ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೪–೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಅಶಾಂತವಾದ; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ: ವಿಚಿತ್ರಸ್ವಪ್ನಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ನರಹರಿಯ ನಿದ್ರೆಯೆಲ್ಲ ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ೧. = ಕ್ಷುಬ್ಧ: ಚಳದನಿಳಾಹತ ಕ್ಷುಭಿತ ಭಂಗುರ ತುಂಗತರಂಗಮಾಲಿಕಾವಳನ . . . ಜಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫); ಕ್ಷುಭಿತದಯಾರ್ಣವ ಘೂರ್ಣಿತ ರಭಸಮೆನಲ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೬–೨೯). ೨. ಬಿರುಸಾದ; ಉದ್ಧತವಾದ: ಇಭೋದ್ಧೃತ್ ಕರ್ಣತಾಳ ಕ್ಷುಭಿತ ಪವನವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ವಾರ್ಧಿಯಂ ತುಳ್ಕುವ ಸೇನಾಚಕ್ರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೨೯). ೩. ಕನಲಿದ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ; ಉದ್ರಿಕ್ತವಾದ; ಕೋಪಗೊಂಡ. 'ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. ೪. ಕಳವಳಗೊಂಡ; ವ್ಯಾಕುಲವಾದ: ಅಂತತಿಕ್ಷುಭಿತಹೃದಯನಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಮುಗುಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೦). ೫. ಬೆದರಿದ; ಭೀತನಾದ. (ನಾ). ೬. ಕ್ಷೋಭೆ; ಉದ್ರೇಕ: ಕ್ಷುಭಿತವಳಿದ ಚಿತ್ತದೊಳು ಮತ್ತೆ ಮಾಳ್ಪುದು ಅಭಯ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗವದು (ಭರತ. ೬೯–೮೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕನಲಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕುಪಿತ ಮನುಷ್ಯ: ಇದು ವಿಪಕ್ಷಬಲಮೆಂದಱಿದು ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬಾಹುಬಲಿಕುಮಾರಂ . . . ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿವರೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೩ ವ). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡವನು; ಕಳವಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಅಗಳರಸನತಿ ಸಂಭ್ರಮರಸ ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೫ ವ). [ಕ್ಷುಭಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಕ್ಷುಭಿತವಾರಿಧಿ (ನಾ). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ ಸಮುದ್ರ; ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾದ ಸಾಗರ: ಕ್ಷುಭಿತವಾರಿಧಿಯಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ರಭಸ (ಶಾಶಿರಾ. ೩೨–೨೪). [ಕ್ಷುಭಿತ + ವಾರಿಧಿ]

ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು 'ಕ್ಷುಭಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷುಭಿಸು, ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರದಂತೆ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಕುಣಿದಾಡಿ ಕ್ಷುಭಿಸಿ ಬೀಳ್ಪುದು ಕಂಡ ಕಡೆಗೆ (ಭರತ. ೫೨–೧೨೦). **ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು**: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿರದವೆಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ ಪ್ರಭಂಜನತನೂಜನುಂ ಧನಂಜಯನುಂ ಕ್ಷುಭಿಯಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೩೯ ವ). [ಕ್ಷುಭ್ನ + -ಇಸು]

ಕ್ಷುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕರಿ ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೨೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬು, —ನಾರು: (೬). [ಸಂ. ಕ್ಷುಮಾ]

ಕ್ಷುರ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಸುರಿಗೆ: ಕರಶಾಖೆಗಳತನು ಕ್ಷುರದಂದಂ ಕರನಖಮವು ಕೀಳಗೆಯೆಸಟಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). ೨. ಹಸು, ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸು; ಖುರ; ಕೊಳಗು. ೩. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ; ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಕೆ (ನಾ). ೧. ತಿಲಕವೃಕ್ಷ: "ಕ್ಷುರಕಮೆನೆ ಫೇನಿಲಮೆನಲ್ ತಿಲಕ ತರುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೭). ೨. ನಾಯಿಂದ; ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ. ೩. = ಕ್ಷುರ ೧: ವೈರಿಗಳ ಪೆರ್ಬಲಂ ಬಾಳ್ತಿ ಪೊಣರ್ದೊಡೆ ನಿವಾರಣಂಗೆಯ್ದರಿ ಕ್ಷುರಕಾದಿಗಳ ಮುಜುಿದು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. (ನಾಪಿತನ ಕತ್ತಿಯಿಂದ) ಕೂದಲು ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕ್ಷೌರ: ಕ್ಷೌರಕನ, ಕ್ಷೌರದ, ಕ್ಷುರಕರ್ಮದ (Tonsorial. ೩೦೪೫). ೨. ಚೌಲ; ಕೇಶಖಂಡನ. [ಸಂ. ಕ್ಷುರಕರ್ಮನ್]

ಕ್ಷುರಧಾರೆ (ನಾ). ೧. (ನಾಪಿತನ) ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಖಡ್ಗದ ಬಾಯಿ. ೨. ಎಂಟು ಮಹಾನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂಚೀಮುಖ, ಕಾಲ, ಖಡ್ಗಧಾರೆ, ಕ್ಷುರಧಾರೆ . . . ಸಂತಾಪಂಗಳೆಂಬುವೇ ಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಕ್ಷುರ + ಧಾರೆ]

ಕ್ಷುರಪ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸಿನಾಕಾರದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: "ಕ್ಷುರಪ್ರವೆಂಬುದು ಚೋಟಿಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೫). ೨. ಕುರುಪೆ; ಉಜ್ಜುಗೋರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಭಾಂಡ (ನಾ). ನಾಯಿಂದನ ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಡುವ ಚೀಲ, —ಹಡಪ: ಬೇಗಂ ಕ್ಷುರಭಾಂಡಮನೀಯೆಂದು ಬೇಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೮-೧೭). [ಕ್ಷುರ + ಭಾಂಡ]

ಕ್ಷುರಮರ್ದಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆಯುವವನು; ನಾಯಿಂದ; ಕ್ಷೌರಿಕ; ಹಜಾಮ: ನಿಪುಣರುಂ ಸುಖಹಸ್ತರುಮೆನಿಪ್ಪ ಶಿಕ್ಷಿತ ಕ್ಷುರಮರ್ದಿಗಳ್ ಬಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೭-೪೩೯). [ಸಂ. ಕ್ಷುರಮರ್ದಿನ್]

ಕ್ಷುರಿ (ನಾ). = ಕ್ಷುರಮರ್ದಿ. [ಸಂ. ಕ್ಷುರಿನ್]

ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಐದು ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವಾಸ್ತ್ರ, ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯೋಮಾಸ್ತ್ರ, ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷುರಿಕಾ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಕ್ಷುರಿಕೆ (ನಾ). ಚೂರಿ; ಸುರಿಗೆ; ಬಾಕು: "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನುಃ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಿಕಾ – ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯); "ಪಾಳೆಪರಂಜುವೆನಲು ಮೋಹಳಮಕ್ಕಣೆ ಕ್ಷುರಿಕೆಯೆನಲು ಮುಳ್ಕಂಬಿಯ ಕಠಾರಿ ವಂಕುಡಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷುರಿಕಾ]

ಕ್ಷುಲ್ಲ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪ; ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಕೀಳಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ: ಉರವಣಿಸಿ ಮೊರೆಯುವವನು ಕ್ಷುಲ್ಲ ಮಾನಿಸನವನು (ಮಂಕುತ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕಿರಿಯ; ಸಣ್ಣ: ಪೊಬಲ ನಡುವಣ ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಪಂಪಾಮಾ. ೭-೭ ವ). ೨. ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳ; ಲೋಭಿಯಾದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಗಿಯು ಇಷ್ಟು ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಅದು ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಎಣಿಸಕೂಡದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೮); ಅವರನ್ನು ತೀರಾ ಕುಲ್ಲಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಶಾನುಭೋಗರ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮೨). (ನಾ). ೪. ದೀನ; ದರಿದ್ರ; ಕೃಪಣ: "ಕೃಪಣಃ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಲೀಬಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ – ಈ ೪ ಕ್ಷುದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨); "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ ಕ್ಷುದ್ರನೆನೆ ಕರಕೃಪಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭). ೫. ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಮತಿಹೀನ. ೬. ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನುಷ್ಯ; ಪಾಮರ. ೭. ಕುತ್ಸಿತ; ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಕ್ಷುಲ್ಲಕನು ನರನಾದೊಡಂ ಕಾಲನಿದಿರೊಳ್ ಉಲ್ಲಾಸವೇ ಧರ್ಮ (ಮಂಕುತ. ೭೪೩). ೮. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು; ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿ. ೯. ಬೇಡ; ಶಬರ; ಕಿರಾತ. ೧೦. ಚಿಕ್ಕಶಂಖ: "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಃ, ಶಂಬೂಕಃ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯ ಶಂಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೪೨). ೧೧. ಕಂಚು; ಕಾಂಸ್ಯ. ೧೨. [ಜೈನ] ಪ್ರತಿಮಾಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷುಲ್ಲಕನು ಕೌಪೀನ, ಖಂಡವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನು. ಐಲಕನು ಕೌಪೀನವನ್ನಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸುವನು (ಜೈನಪ. ೪೯೦); "ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಪಾಮರಕುಲದೊಳು ಗುಳ್ಳೆಯೊಳು ಕ್ಷುಲ್ಲಕವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೩); "ಶಬರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ ಕಾಂಸ್ಯಂ ಕ್ಷುದ್ರಮಿಥ್ಯತ್ವಮುಂ ಕೃಪಣಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಕುತ್ಸಿತವರ್ತನೆ: ಈತನ ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನಕ್ಕೆ ಹೇಸಿ, ಮೆಡಿಕಲ್ ಹವ್ಯಾಸ ತೊರೆದು, ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ. ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ (ಬದುಜ. ೬೪). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + –ತನ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಪೆರ್ವೀಧಿಗಳಿರದು೦ ದೆಸೆಯೊಳೆಸೆವೆಂಟುಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರದಿರ್ಕೆಲಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೫೧ ವ). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ದ್ವಾರ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾಷೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಂಥಿಕರೂಪ ತಾಳದೆ ಕೇವಲ ಆಡುಮಾತಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಷೆ: ಗ್ರಾಂಥಿಕರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಕೇವಲ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾಷೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೩). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ಭಾಷೆ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾಮ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚಿ; ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಸೊಪ್ಪು: "ಅಲೋಣಿಕೆ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾಮ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಲಿ] ಪುಳ್ಳುಂಪುಣಿಸೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ಅಮ್ಲ + –)]

ಕ್ಷುಲ್ಲತನ (ನಾ). = ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನ: ಕ್ಷುಲ್ಲತನ ಕುಂದೆಡಱು ಬಡತನವಿಲ್ಲ ಜಯಸಿರಿದೀಱು (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೨೨). [ಕ್ಷುಲ್ಲ + –ತನ]

ಕ್ಷೂಣತೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಈ ಕ್ಷೂಣತೆಯಾದುದಾ ಸವಣನಿಂದೆನಗೆಂದು (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೪ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣತಾ]

ಕ್ಷೂರತೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರತೆ (?): ಕ್ಷಾತ್ರದಿಂದೀ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿ ಕ್ಷುದ್ರರ ಕ್ಷೂರತೆಯಿಂ ಕ್ಷೇತ್ರಯೈಸೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೮-೧೦೧). [?]

ಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ; ಗದ್ದೆ; ಭೂಮಿ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ – ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦); ಧನಮಂ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರರಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಿಡುವ ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಮಿತ್ರರಂ ವಸ್ತ್ರನಿಕಾಯಾಕಲ್ಪಮಂ ಮುಂತೆನಗೆನುತೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮). ೨. ಪ್ರದೇಶ; ದೇಶ; ಪ್ರಾಂತ್ಯ: ನಾನಾಕ್ಷೇತ್ರದೊಳುತ್ತಮಂ ಭರತಮಾ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ಕುಂತಳಂ (ಸೌ.ಇಇ. XX, ೪೭-೧೨; 1074). ೩. ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳ; ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ: ಹೋಗು ಪವನಜ ಒಂದು ಚಣದಲಿ ತಹುದು ಲಿಂಗವ ಹಿರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಹಿಂದುಗಳೆಯದಿರು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೧೯); ಪೇಳೆನಗೆ . . . ರಾಮಚರಣಕ್ಷೇತ್ರಯಾತ್ರೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೦-೨೧೨). ೪. ಹೆಂಡತಿ: "ವಧು ಕ್ಷೇತ್ರಮಾ ಭಾರ್ಯೆ . . . ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬); ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮಂ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಂಬಿಕೆಗಮುಂಬಾಲೆಗಂ ಪುತ್ರರಪ್ಪಂತು ವರಪ್ರಸಾದಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೪ ವ). ೫. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಜನನಸ್ಥಾನ. 'ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ' ಪರಾ. ೬. ದೇಹ; ಶರೀರ: "ತನುಃ . . . ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಗಾತ್ರಃ, ಅಪಘನಃ, ಮೂರ್ತಿಃ – ಈ ೧೭ ಶರೀರಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೬); ಕೇಳು ಶುಕ ದೃಗ್ದೃಶ್ಯಭೇದವ ಪೇಳುವೆನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಳಿಹ ವಿಭಾಗದ ವಿವೇಕವ (ಅಮೃತ. ೩-೧೯).

೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನ; ಮೇಷ ಮೊದಲಾದ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳು. ೮. [ಗಣಿತ] ಚದರ; ಸಲೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ; ಆಯ: ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಉಳ್ಳ ವುಪರಿಭಾಗವನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಆಯವೆಂದೂ . . . ಹೇಳುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ೮). ೯. [ಜೈನ] ಕಥೆಯ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಲ್ಕನೆಯದೆನಿಪ ಕಥೆಯೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯಮುಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ ಕಾಲಮುಂ . . . ಫಲಮುಮೆಂದು ಸಪ್ತಾಂಗಮಕ್ಕುಂ . . . ಕ್ಷೇತ್ರಮೆಂಬುದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ (ನಾ). "ಉದ್ದ, ಚದರ, ಘನ, —ಅಳತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಸೂತ್ರಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ" (Mensuration. ಇಂಕಕ); ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಯಾಕೃತಿಯ . . . ವಸ್ತುಗಳ ಘನಪರಿಮಾಣಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಗಣಿಚ. ೧೦). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಗಣಿತ]

ಕ್ಷೇತ್ರಜ (ಗು). ೧. ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. ೨. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಪತಿಯ ಸೋದರರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ. ೪. [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಾರೀರ ಮಾನಸ ಕ್ಷೇತ್ರಜ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತ ದನುಜೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬಯ್ದು ತೆಱದ ದುಃಖಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮ವ); ಶಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಂಗಳನನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಭವಿಸುತ್ತಮರ್ಧನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರಮುಪ್ಶೊಡಮುಸಿರ್ಪ[ತ್ತಂ] ಬಡೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮ: "ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ, ಪುರುಷಃ, ಆತ್ಮಾ, ಸಂಸಾರೀ, ಚೇತನಃ – ಈ ೫ ಆತ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೪); ಈ ವಿಧದ ಕ್ಷೇತ್ರವನು ಬಲ್ಲವನಾವನವ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುವ . . . ಕೇವಲ ಚಿದಾನಂದಮಯ ಸಪ್ರಾವ (ಅಮೃತ. ೩-೩೩); ಅಂತರ್ಯದೊಂದು ಚೈತನ್ಯ ನಿನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯ ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಬರಲಿ ಚೈತ್ಯೇಶನಾಗಿ (ಅರಳು. ೩-೧೦). ೨. ಚತುರ; ನಿಷ್ಣಾತ; ಪ್ರವೀಣ: "ಚತುರಃ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ . . . ಪ್ರವೀಣಃ–ಈ ೧೧ ಬಲ್ಲವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೮೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಪರಾವರ್ತನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು (?): ಜಗತ್ರಯಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದೊಳಕೀವ ಜಘನ್ಯ ಶರೀರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪುಟ್ಟಿ . . . ಮೂಱುಂ ಲೋಕದ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳನಿತಱೊಳಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೆ ಯುಡುಗದೆ ಕೂಡಿ ಪುಟ್ಟುವುದು ಕ್ಷೇತ್ರಪರಾವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪರಾವರ್ತನ]

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮೊದಲಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಯತಕ್ಕವನು. ೨. ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ದೇವತೆ: "ವಟುಕನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪); ಬಲದೇವನಂತೆ ಪೆಣನಂ ಪೊತ್ತು ತೊಟಲ್ವ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲರಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೫ಶೂದ್ರಕ); ಗಣಪತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ: (೬). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪಾಲಕ]

ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಬೀಜದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕೊಡುವುದು: ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ವರ್ಣವಿಭಾಗವು ಸ್ತ್ರೀಮೂಲಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬೀಜಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯). 'ಬೀಜ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ; ಆಯ; ಸಲೆ: ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಹದಿನಾರು ಲಕ್ಷ ಚಚ್ಚೌಕು ಮೈಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಲಬ್ಧ; ಗುಣಲಬ್ಧ. ೩. ವ್ಯವಹಾರದ ಲಾಭ: (೬). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಫಲ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಘಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಘಣಿಯೆನಲಾಗಿ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಪೂರಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತೆ (ಭೂಮಿಅ. ೪೩). [ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ + ಘಣಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಮಾಪಕ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ: "ವಕ್ರಾಕಾರದ ಸಮತಲ ರೇಖಾಕೃತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Planimeter. ಇಂಕಕ). [ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ಷೇತ್ರಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಳಭೇದ; ಸ್ಥಾನಭೇದ: ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಂ ಗ್ರಹಚಾರ ಕ್ಷೇತ್ರಭೇದಮಂ ವೇದಾಂತಿಗಳಪ್ಪ ಬ್ರಾಹ್ಮರನೋದಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೧೧೩). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಭೇದ]

ಕ್ಷೇತ್ರಮಾಪನ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅಳೆಯುವಿಕೆ: ಕ್ಷೇತ್ರಮಾಪನದ (Survey) ವಿಷಯವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದನು (ಗಣಿಚ.೪೫). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಮಾಪನ]

ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). 'ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಲಯ', 'ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಶನ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಋದ್ಧಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವವಿಪಾಕಿಯುಂ ಪುದ್ಗಲವಿಪಾಕಿಯುಂ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿಯುಮೆಂದಿಂತು ನಾಮಕರ್ಮಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨-೭). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ವಿಪಾಕಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳವು, —ಮಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಗಹನವಾದ ಅಂತಿಮ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೌನತಾಳಿದರು (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ತಾಯಿಯಾಗಲಿರುವವಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಪುಂಸವನ, ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನ ಈ ಮೂರೂ ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. ಕ್ಷೇತ್ರ (ತಾಯಿಯ)ಸಂಸ್ಕಾರವಾದುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಸಲ ಮಾಡುವುದು, ಪ್ರತಿಗರ್ಭಕ್ಕೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೨). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಕರ್ಷ (ನಾ). ಹೊಲವನ್ನು ಉಳುವಿಕೆ; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದ ಸಾಲು, —ಗೆರೆ: ಕ್ಷೇತ್ರಾಕರ್ಷದಂತೆ ಪೋತ್ರಿಪೋತ್ರಾಹತಧರಣಿತಳಮುಂ ಗೃಹೀತ ಗೋಲಾಂಗೂಲಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ಷೇತ್ರ + ಆಕರ್ಷ)]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಘಾಟ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರದ ಗಡಿ (?) : ವಿನೋದಸುಖ ಸಸ್ಯ ಸಮುದಯ ಕ್ಷೇತ್ರಾಘಾಟಮೆನಿಪ ಗಣಿಕಾವಾಟವಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೪೫ ವ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಆಘಾಟ]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ (ನಾ). ಕೃಷಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕೃಷಿಕ; ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಃ, ಕೃಷಿಕಃ . . . ಕುಟುಂಬೀ – ಈ ೫ ಗೆಯ್ಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ: "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಳ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕುಂ"(ಮಂಗರಾ.೧೮೯–೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿನ್]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ ಯಾವ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅದು ಕ್ಷೇತ್ರಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ (ಭಾಧಾಸ. ೧೨೩). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಚೆಲ್ಲುವುದು: ಶ್ರೀರಾಮಾನಟ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ ಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ ಕ್ಷೇಪ ವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ (ಜಗವಿ. ೧–೧). ೨. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕುವುದು; ತಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಕಳುಹಿಸುವುದು. ೩. ಇಡುವುದು; ಇರಿಸುವುದು. ೪. ದೂಷಿಸುವುದು; ನಿಂದಿಸುವುದು. ೫. ಕಳೆಯುವುದು. 'ಕಾಲಕ್ಷೇಪ' ಪರಾ. ೬. (ಬಣ್ಣ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು. ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಯ ಚಲನೆ: ಧೂನನ, ಶ್ಲೇಷ, ವಿಶ್ಲೇಷ, ಕ್ಷೇಪ . . . ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕರಕರ್ಮಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವವನು. ೨. ಕಳುಹಿಸುವವನು; ಪ್ರೇಷಕ. ೩. ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದುದು; ಅಧಿಕ ಪಾಠ. ೪. ಪರಿಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸುಡುವುದು. ೨. ಕಳುಹಿಸುವುದು; ನಿರ್ದೇಶನ. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೪. ಜೋಡಿಸುವುದು; ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಣಿ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ ಹುಟ್ಟು: "ನೌಕಾದಂಡಃ, ಕ್ಷೇಪಣೀ – ೨ ಹಡಗು ನಡಸುವ ದಂಡದ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ೨. ಕವಣೆ: "ಕ್ಷೇಪಣೀ – ಕವಣೆ" (ಕಾಶಕ್ಸ. ೨೯೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇಪಣೀ]

ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠ (ಗು). ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾದ; ಬಹಳ ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ವಿಶ್ರಾಮಸ್ಥಾನ. ೨. ನೆಮ್ಮದಿ; ಸುಖ; ಕುಶಲ: ತಲೆಯ ಕೂದಲು ಸುಟ್ಟು ಬೋಳಾಗಿರುವುದು ಹೊರತು ಆತ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಸಕ. ೯೯). ೩. ಆರೋಗ್ಯ; ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ. ೪. ದೊರೆತ ಅಥವಾ ಗಳಿಸಿದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಯೋಗಕ್ಷೇಮ' ಪರಾ. ೫. ಶುಭ; ಮಂಗಳ; ಕಲ್ಯಾಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕರಿಯ ಕಚೋರ. ೭. ಸ್ನೇಹಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮಂಕರ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಕ್ಷೇಮಂಕರಃ, ಅರಿಷ್ಟತಾತಿಃ – ಈ ೨ ಕ್ಷೇಮಂ ಮಾಳ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೮೫); ಅದಱಿಂದಾತನಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರನೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟರ್ (ಆದಿಪು. ೬–೫೬ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ವಹ್ನ್ಯರುಣಾಂತರದೊಳ್ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಕ್ಷೇಮಂಕರರುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮಕರ (ನಾ). ಸೌಖ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹುದು: ದುಷ್ಟರೊಂದಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ಷೇಮಕರ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇಮಂಕರ]

ಕ್ಷೇಮಕರಣ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ: ಪ್ರಕಟಿತ ಕರುಣಂ ವೈಮಾನಿಕ ನಿಕರ ಕ್ಷೇಮಕರಣ ಕಾರಣಮರುಣಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೪–೩೨). [ಕ್ಷೇಮ + ಕರಣ]

ಕ್ಷೇಮಕಾರಿ (ಗು). ೧. = ಕ್ಷೇಮಂಕರ ೧. (ನಾ). ೨. ಮಂಗಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಕ್ಷಿ; ಗರುಡಪಕ್ಷಿ: ಕ್ಷೇಮಕಾರಿ ಹಾಗೆಯೇ . . . ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುಹಾಕಿತು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೪೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇಮಕಾರಿನ್]

ಕ್ಷೇಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನ; ಶುಭಸ್ಥಾನ: ಇಂದಿನ ದಿವಸಮೆ ಶುಭದಿವಸಾಗ್ರೇಸರಂ ಇಂದಿನ ನಕ್ಷತ್ರಮೆ ಸಕಳ ಕ್ಷೇಮಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೪–೩೦ ವ). [ಕ್ಷೇಮ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್, ಕ್ಷೇಮಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿತವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು: ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ಗೈವ]ವನಿಷ್ಟ ಕಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೮). **ಕ್ಷೇಮಗೈ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕ್ಷೇಮ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕ್ಷೇಮಗೈ 'ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್' ನೋ.

ಕ್ಷೇಮಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖಪಡೆ; ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗು. 'ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇಮ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ದೂಷಣನನ್ನೂ ಸಾವಿರಾರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕೊಂದು ರಾಮನು ಆ ಧರ್ಮಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೫). [ಕ್ಷೇಮಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ಷೇಮದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ: "ಕೂಡ ಹಾಕುವುದು, ಕೂಡ ಹಾಕಿದ್ದು; ಕ್ಷೇಮದ್ರವ್ಯ" (Saving. ೩೦೯೨). [ಕ್ಷೇಮ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕ್ಷೇಮನಿಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರನ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳೂ ಕೆಲವಂಶದಂತೆ ಅವನ ಭವಿಷ್ಯಜೀವನದ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಹಣ: "ಕ್ಷೇಮನಿಧಿ, ಭವಿಷ್ಯನಿಧಿ" (Provident fund. ಪತ್ರಿಸಿ. ೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ನಿಧಿ]

ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವುಂಟಾಗುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುವಿಕೆ: ತನ್ನ ಕಾರುಬಾರುಗಳು . . . ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊ ಅಥವಾ ಹಾನಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಉದಾಸೀನನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಕ್ಷೇಮ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಕ್ಷೇಮಲಾಭ (ನಾ). = ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿ: ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಕ್ಷೇಮಲಾಭ ನನ್ನದೇ (ಹೃದರ. ೧೦೦). [ಕ್ಷೇಮ + ಲಾಭ]

ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರ (ನಾ). ಸುಖದ ಸುದ್ದಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಕುಶಲ ವೃತ್ತಾಂತ; ಆರೋಗ್ಯದ ವರ್ತಮಾನ: ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುತ್ತಿರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ಷೇಮ + ಸಮಾಚಾರ]

ಕ್ಷೇಮಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂಬ ಹಾರೈಕೆ; ಶುಭಚಿಂತನ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧವಾದ ಕ್ಷೇಮಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ಆಕಾಂಕ್ಷೆ]

ಕ್ಷೈತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೈರೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಪಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಅಡಿಗೆ: "ಕ್ಷೈರೇಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ], ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ನಂ – ಈ ೩ ತುಯ್ಯಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೈರೇಯಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೈರೇಯ ೨: "ಕ್ಷೈರೇಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂ] ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ನಂ – ಈ ೩ ತುಯ್ಯಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫). [< ಸಂ. ಕ್ಷೈರೇಯ]

ಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ; ಭೂಮಿ; ಭೂಲೋಕ: ತನಗೀ ಕ್ಷೋಣಿಯಲಿ ಪೂರ್ವದ ಪರಿಗ್ರಹವೀ ಸರೋವರವು (ಕುಮ್ಯಾಅ. ೬೨–೨೯). ೨. ಲೋಕದ ಜನ: ಕೋಣನೆರಡುಂ ಹೋರಿ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಮಿತ್ತಂಬ ಕ್ಷೋಣಿಯಾಡುವ ಗಾದೆಯಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). ೩. [ಛಂದ] ಮೂರು ಗುರುಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಣ; ಮಗಣ (– – –): ಕ್ಷೋಣೀ ವಾಯು ದಿನೇಶನೀಶ್ವರಂ ಬಾಣಸ್ಥಾನದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೨). ೪. [ಗಣಿತ] ಹದಿನೇಳು ಅಂಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ಷೋಣಿಸಪ್ತದಶಕ್ಕೈವ ಮಹಾಕ್ಷೋಣಿ ದಶಾಷ್ಟಕಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); "ಖರ್ವ ಪದ್ಮ ಕ್ಷೋಣಿ ಶಂಖಂ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೋಭ . . . ಚಪ್ಪೀಸ ತಾಣವರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣಿಜಾಸುತ (ನಾ). ಸೀತೆಯ ಮಗ; ಲವ; ಕುಶ: ಕ್ಷೋಣಿಜಾಸುತ ಕೇಳು . . . ಶೋಣಭದ್ರನ ಕಂಡು ಕೌಶಿಕಮುನಿಯ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೭). [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣಿಜಾ + ಸುತ)]

ಕ್ಷೋಣಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು; ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿಜಾ]

ಕ್ಷೋಣಿಧರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ. ೨. ಅರಸ; ರಾಜ: ರಾಣಿ ರುಕುಮಿಣಿಯಾದಿಯಾದ ಕ್ಷೋಣಿಧರನರಸಿಯರನಬರ ಕಾಣಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಜಗಿ ದುರುಪದಿ ಕಂಡಲೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೫೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತ: ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್ಪಕ್ಷಮಂ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಕಡಿದಂದದಿಂದೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೨೪). ೨. ಅರಸ; ರಾಜ: ಸಮರಾಯಾತಾಹಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭೃದತುಳ ಬಳೋದ್ಯಾನದೊಳ್ ಪಾವಕಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೪೬; 1133). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್]

ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಧ್ವನತೂರ್ಯ ಸಂತತಿನಾದ ಪ್ರತಿಪೂರಿತಾಖಿಳಕುಳ ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರಕುಂಜರ(ಆದಿಪು. ೭–೩೭); ಎಲೆ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನ ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರದುತ್ತುಂಗ ಸಾನುಗಳ್ (ಶಮದ. ೫೬ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ದೊರೆ; ರಾಜ. [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣೀ + ಪತಿ)]

ಕ್ಷೋಣೀಭಾಗ (ನಾ). ಭೂಭಾಗ: ಕ್ಷೋಣೀಭಾಗದೆ ಬೇರೆ ತೋರ್ಕು ಮೆನಗಾ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣೀ + ಭಾಗ]

ಕ್ಷೋಣೀಶ (ನಾ). = ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ: ಅವಳ್ದಿರಂ ಭಯವಶದಿಂ ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಜೆಂ ಹಲಿಯಾಜೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಯ ನಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೨); ಕ್ಷೋಣೀಶನೆನಿಸುವ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂಪಂಗೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). [ಕ್ಷೋಣಿ + ಈಶ]

ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ: ಆ ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರವಲ್ಲಭೆ ಮುಕ್ಷಜ ಸೂರ್ಯಜ ತನೂಜರಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೨೪). [ಕ್ಷೋಣಿ + ಈಶ್ವರ]

ಕ್ಷೋದ (ನಾ). ೧. ಅರೆಯುವುದು; ಕುಟ್ಟುವುದು; ಪುಡಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಚೂರ್ಣ; ಪುಡಿ; ಹುಡಿ: "ಚೂರ್ಣಂ ಧೂಳಿಪಾಂಸು ರೇಣು ಕ್ಷೋದಮಾ ರಜಂ ಸಣ್ಣಹುಡಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೨೩); ಕಾಳಾಗರು ಕಾಶ್ಮೀರ ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಪೂರ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮ ಕ್ಷೋದದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೫ ವ); ರಂಗಕಲಶೋನ್ಮಿಶ್ರಚಂದನ ಕ್ಷೋದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೧೧ ರ); ಕುಂಕುಮಕ್ಷೋದಮಂ ಘನಸ್ತನಕೆ ಲೇಪಿಸುತ್ತ (ರಾಜಶೇ. ೭–೭). ೩. ತಿಕ್ಕಾಟ; ಕ್ಷೋಭೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ತಿಕ್ಕಾಟವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲ. ೨. ವಿಚಾರ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ; ಭದ್ರವಾದ; ದೃಢವಾದ: ವಿದಿತಾರ್ಥಂ ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮಮುದಾತ್ತಶಬ್ದಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಾಪೇಕ್ಷಂ ಪದಸಮುದಾಯಂ ವಾಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೩). [ಕ್ಷೋದ + ಕ್ಷಮ]

ಕ್ಷೋದನೀಯ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಡುವ. ೨. ಪುಡಿಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೩. ಪುಡಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಾದ: ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲ ತಾಲುಸಂಘಟ್ಟಮಾತ್ರ ಕ್ಷೋದನೀಯ ಮೋದಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೬ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದಿ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟುವ; ಪುಡಿಮಾಡುವ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಕ್ಷೋದಿಯಹ ಸಾಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯ ಮಧುಪಾನ ಗುರುವಂಗನಾಗಮನ ಸ್ತೇಯ ಬಾಧಿಪವು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೯–೧೨). [ಸಂ. ಕ್ಷೋದಿನ್]

ಕ್ಷೋದಿಷ್ಠ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದೀಯ (ಗು). ಬಹಳ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ, —ಹೀನವಾದ; ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ನೀಚವಾದ: ಅನಿತರೊಳ್ ಕ್ಷೋದೀಯ್ಯ ತಾಮಸಂ ಪರಿದು ದುಃಖಂ ಪೋಗೆ ಮೂದೇವಮಯ ಮೂಡವೆಟ್ಟ ದುದಿಯನ್ನಡರಿ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೭–೧೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋದೀಯಸ್]

ಕ್ಷೋಭ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ಕುಲುಕಾಟ. ೨. ಕದಡುವಿಕೆ; ಕೋಲಾಹಲ; ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗುವಿಕೆ: ನೆಲಂ ಮೂರಿ ವಿಟ್ಟಂತೆ ಸಭಾಕ್ಷೋಭಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೬ ವ); ಮನೋಜ ರಾಜಾವೇಶಮಂತ್ರದಿಂ ಸ್ತೋಭಂಗೊಂಡಂತೆ ಪುರ ಕ್ಷೋಭಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೭ ವ); ಸಮುದ್ರಕ್ಷೋಭದಂತೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ಜನ ಕ್ಷೋಭಮಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ). ೩. ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ; ಉದ್ರೇಕ; ಉದ್ವೇಗ: ಮನ್ಮೂರ್ಛನಮ ಕ್ಷೋಭದಿಂ ಕಂಪಿಸುತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೨); ರಥಮನತಿ ಕ್ಷೋಭದಿಂದೇಱಿ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೯). ೩. ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: ರಾಸಭ ರಾಕ್ಷಸನತಿಕ್ಷೋಭಮಂ ತಳೆದು (ಜಗವಿ. ೪–೪೦ ವ). ೪. ಕಳವಳ; ಕಷ್ಟ; ವಿಪತ್ತು: ಪುರದುರ್ಗಂಗಳ ಬಲ್ಮೆ ಮಾಡದೆ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭಂಗಳಂ ನೋಡದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೫). ೫. [ಗಣಿತ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ತ್ರಿವಿಂಶಕಮಥ ಕ್ಷೋಭಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಕ್ಷಿತಿ, ಮಹಾಕ್ಷಿತಿ, ಕ್ಷೋಭ, ಮಹಾಕ್ಷೋಭ, ನಿಧಿ . . . ಇವು ೩೨ ವುಭಡಣ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧–೮). ೬. (ಒಮ್ಮೆಲೆ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೊಡೆತ, —ಆಘಾತ: ನಮ್ಮ ನರಗಳಲ್ಲಿ ತಟ್ಟನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಎಳೆತ ಅಥವಾ ಕ್ಷೋಭದಿಂದ (shock) ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವೂ ನಮಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಭೌತವಿ. ೧೫). ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾನಂದದ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾವ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಆನಂದವು (ಚಿತ್ತ)ವಿಕಾಸ, ವಿಸ್ತಾರ, ಕ್ಷೋಭ, ವಿಕ್ಷೇಪ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಕ (ನಾ). ಕಲುಕುವವನು; ಅಲುಗಾಡಿಸುವವನು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವವನು: "ಕ್ಷೋಭಕಃ, ಕ್ಷೋಭಮಾನಃ – ಈ ೨ ಅಲುಗುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಕಾರಿ (ಗು). ೧. ದಿಗಿಲನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ: ಅಂತು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಕ್ಷೋಭಕಾರಿಯಾದೊಸಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಗೊಂದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಕ್ಷೋಭಕಾರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕ್ಷೋಭಕಾರಿನ್]

ಕ್ಷೋಭಾಂತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ; ದುಃಖಾಂತವಾದ: ಭದ್ರ, ರುದ್ರ, ಶೋಭಾಂತ, ಕ್ಷೋಭಾಂತ, ಹದಗೊನೆ, ಮುದಗೊನೆ . . . ಇವುಗಳ ಅನವಶ್ಯಕ ಶಬ್ದಸಂತತಿ ನಿಯಮನವು ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೇ? (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೨). [ಕ್ಷೋಭ + ಅಂತ್ಯ]

ಕ್ಷೋಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ನೃಪಸುತೇಂದ್ರೂದಯ ಕ್ಷೋಭಿತ ಸೌರರಾಗಸಾಗರ ನಿರ್ಘೋಷಾಯಮಾಣ . . . ಭೇರೀಶಂಖ ಕಾಹಳಾ ರವದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ್ಪಡು: ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗು: ರತ್ನಾಕರಂ ಕೌಮುದಿಯಿಂದಂ ಕ್ಷೋಭಿಸಿರ್ದುಂ ಸಹಜವೆನಿಪ ತನ್ನೊಂದು ಮರ್ಯಾದೆಯಂ ದಾಂಟದವೋಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೩೫೪). ೨. ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: ಪರಿವಾರಮೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷೋಭಿಸಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಇವನಯೋಗ್ಯನೆಂದು ಕುಂಭನಂ ಪತ್ತುವಿಡೆ (ಚಾವುಂಪು. II, ೫೪–೨೬). ೩. ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು: ಆತನು ಶಂಕರನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕ್ಷೋಭಿಸುವನು (ತುಳಸಿ. ೨೬). [ಕ್ಷೋಭ + – ಇಸು₃]

ಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ; ಗೊಂದಲ; ಅಶಾಂತಿ; ಆಂದೋಲನ; ವಿಪ್ಲವ: ಇತರರ ಕೈಸೇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭೆಯಾಗಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮); ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೋಭೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೬); ಕ್ಷಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆಗೆ ಕಡಮೆಯೇ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಭ]

ಕ್ಷೋಮ (ನಾ). = ಕ್ಷೌಮ ೧: ಇವರ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೋಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [< ಸಂ. ಕ್ಷೌಮ]

ಕ್ಷೌದ್ರ (ನಾ). ಜೇನುತುಪ್ಪ: "ಸಾರಘಂ, ಮಾಕ್ಷಿಕಂ, ಕ್ಷೌದ್ರಂ, ಮಧು, ಪುಷ್ಪರಸಃ – ಈ ೫ ಜೇನುತುಪ್ಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨–೪೩೬).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲ, ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ (ನಾ). ಜೇನುಹುಟ್ಟಿ; ಜೇನುಗೂಡು: ಮಧುಕಕ್ಷಲಕ್ಷಗಳ್ ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲದೊಳಮಿತಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಿರ್ಪವೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೪–೨೬೦). **ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ**: ನೃಪಸೇನಾಪತಿ ಸರಘಾಳಿ ಪರೀತ ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳದಿಂದೆಳೆಯಂ ಪಾಳಿಪವೋಲ್ . . . ತನ್ನೊಡ್ಡಾಳಿಯಿಂದಮಾಚ್ಛಾದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೪). [ಕ್ಷೌದ್ರ + ಪಟಲ]

ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ 'ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲ' ನೋ.

ಕ್ಷೌಮ (ನಾ). ೧. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ; ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ; ದುಕೂಲ: "ದುಕೂಲಂ, ಕ್ಷೌಮಂ – ಈ ೨ ದು(ಗು)ಕೂಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೫); "ಕ್ಷೌಮಮೆನಲಾ ಸುಪಟಾವಳಿ ದುಕೂಲಮೆನೆ ಪಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೨೬); ಗಿರಿಜಾತಾದೀರ್ಘನೇತ್ರದ್ಯುತಿ ಧವಳಿತ ಚರ್ಮಾಂಬರಂ ಕ್ಷೌಮದಿವ್ಯಾಂಬರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦೯). ೨. ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ನಾರುಮಡಿ. ೩. ಅಟ್ಟಳಿಗೆ; ಅಟ್ಟಣಿಗೆ. ೪. ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಮಹಡಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ: ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳಿತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ ಪಲ್ಲವಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೫); ಶಿಥಿಲ ಕ್ಷೌಮಾಂಬರಂ . . . ಕಣ್ಗೆಂಬಾಯ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೫–೪೬).
[ಕ್ಷೌಮ + ಅಂಬರ]

ಕ್ಷೌರ (ನಾ). ೧. ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದು; ಮುಂಡನ; ಕಷ್ಟ (ಉಕ): "ಕ್ಷೌರಂ, ಭದ್ರಾಕರಣಂ, ಮುಂಡನಂ, ವಪನಂ – ಈ ೪ ಬೋಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೬); ವೈರವಿದ್ದವನಿಂದ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ನಷ್ಟ; ಅನವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ: ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಹತ್ತುರೂಪಾಯಿ ಕ್ಷೌರವಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌರಕ (ನಾ). ನಾಯಿಂದ; ನಾಪಿತ: ಕ್ಷೌರಕರಿಗೆ ಗ ೧॥೦ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧– ಪು. ೩೬೨; 1652). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌರಗೃಹ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ; ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ; ನಾಯಿಂದನ ಮನೆ: "ನಾವಿಂದರಾಲಯಂ ಕ್ಷೌರಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೦). [ಕ್ಷೌರ + ಗೃಹ]

ಕ್ಷೌರಿಕ (ನಾ). = ಕ್ಷೌರಕ: ಊರಿಗೊಬ್ಬ ಕ್ಷೌರಿಕ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಣುತ (ಗು). ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹರಿತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: ಸ್ಥಿರ ಗೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಕ್ಷ್ಮಾಪರಿಪಾಲ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೪); ಅಶೇಷ ಕ್ಷ್ಮಾಚಕ್ರಸಂರಕ್ಷಣದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜೋತ್ಖಡ್ಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೯ವ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಗಣದ ಹೆಸರು; ಮಗಣ (– – –): ಆದಿ ಕ್ಷ್ಮಾಯುಗ್ಮಾಕಾಶಾಗ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಚರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಾಡುವವನು; ಭೂಚರ; ಮನುಷ್ಯ: ಗಗನಕ್ಷ್ಮಾಚರರೊಳ್ ಸ್ವಯಂವರದೊಳೀ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಬಗೆಗೊಂಡಂತೊಳಗೊಳ್ವೆವು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೩).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಚಳ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಮೇರುಕ್ಷ್ಮಾಚಳಂ ಬಂದಪುದೆನೆ . . . ನಂದಿಷೇಣಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ಗೃಹದ್ವಾರದೇಶಕ್ಕೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೯೬). [ಕ್ಷ್ಮಾ + ಅಚಳ (= ಅಚಲ)]

ಕ್ಷ್ಮಾಜ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಬಹು ಚಂದನಕ್ಷ್ಮಾಜಂಗಳುಂ (ಬಸಪು. ೧೯–೬೦); ಉದ್ಧೃತಕ್ಷ್ಮಾಜವ್ರಜಂ . . . ಪೊಯ್ವುದು ರಟಜ್ಝಂಝಾಮರುತ್ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೬). ೨. ಅಂಗಾರಕ ಗ್ರಹ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಕುಜ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಜಾತ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಜ ೧: ತಟಕ್ಷ್ಮಾಜಾತ ಪುಷ್ಪವ್ರಜರಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಮೇರು ಕ್ಷ್ಮಾಧರತುಂಗ ಹರ್ಮ್ಯ ಮೆನಿಪರಮನೆಯಂ . . . ಈಕ್ಷಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೮೦); ತುಹಿನಕ್ಷ್ಮಾಧರಜಾತಾಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಅಮಳಸ್ವಾಂತಂ ಪರಕ್ಷ್ಮಾಧವಸ್ತವನೀಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧ್ರ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಧರ: ಜೃಂಭದ್ದಂಭೋಳಿ ಹಸ್ತಾಹತಚಕಿತಗತ ಕ್ಷ್ಮಾಧ್ರ ವಿಸ್ಫಾರವಿದ್ಯುತ್ಸಂಭಿನ್ನ . . . ಫೇನಪ್ರತಾನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೯೦).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅರಸ: ವಿರೋಧಿ ಕ್ಷ್ಮಾಪರೆನ್ನೀ ಗದಾಪರಿಘಾಘಾತದಿನಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಮಡಿದಿನ್ನಟ್ಟ್ಯಾಡದೇಂ ಪೋಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦); ಗಣನಾಥಯೂಥಮಂ ಕ್ಷ್ಮಾಪ ಸಮೂಹಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷ್ಮಾಧವ. ೨. ಭೂದೇವಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಪ: ನಂಬು ಖಚರ ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಚೂಡಾಮಣೀ (ಆದಿಪು. ೨-೭); ಇಂಬುಕೆಯ್ಯನದೊಳೊಪ್ಪಂ . . . ಉಪಶಾಂತಿಯಂ ಕುರುಕುಲ ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಚೂಡಾಮಣೀ (ಗದಾಯು. ೭-೪೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾವಕ್ಷ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಎದೆ; ಭೂತಲ: ಶತಪಥಮಲೆದ ವೋಲ್ ಕ್ಷ್ಮಾವಕ್ಷಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨೧-೨೭೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡ (ನಾ). ನಂಜು; ವಿಷ: ನಿಜವಕ್ತ್ರೋಜನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಕ್ಷ್ವೇಡಪೀಡಿತ ಲೋಕಘಾತಿನಿಯಪ್ಪ ಪೂತನಿಯುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡನ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವುದು; ಪಿಸುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೨. ಬುಸುಗುಟ್ಟುವುದು; ಗುರುಗುಟ್ಟುವುದು. ೩. ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಗ್ನಿ (ನಾ). ವಿಷದ ಉರಿ: ಆ ಕಾಮ ಬಾಣಾಗ್ನಿಯಿಂ ಸರ್ಪಮುಖ ಕ್ಷ್ವೇಡಾಗ್ನಿಯೇಂ ದುಸ್ಸಹಮೆ (ಜಗವಿ. ೩-೯೬). [ಕ್ಷ್ವೇಡ + ಅಗ್ನಿ]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶ (ನಾ). ಗರುಡ. 'ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನ (ನಾ). ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿಮಾಡುವವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳನಾನಾವಿದ್ಯದೇಳ್ಗೆಯ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸಿದ ಬಳಿಕ ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನನಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತರಿಸಿದ ಕ್ರೀಡಾವಿಹಂಗಸಂತತಿಯ (ಮೋಹತ. ೪-೧೮). [ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶ + ಗಮನ]

ಕ್ಷ್ವೇಡಿತ (ನಾ). ವೀರಗರ್ಜನೆ; ಸಿಂಹನಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡೆ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹನಾದ; ವೀರಗರ್ಜನೆ: "ಕ್ಷ್ವೇಡಾ = ಬೊಬ್ಬೆ, ಯುದ್ಧಕಾಲದ 'ಗರ್ಜನೆ'" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೦ ಅಡಿಟ). ೨. ಅಚ್ಚವಿಷ; ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷ್ವೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಚವಿಷಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೧). ೩. ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು. [ಸಂ. ಕ್ಷ್ವೇಡಾ]

ಕ್ಷ್ವೇಳ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ವೇಡ: ಬಾಲಘಾತಿನಿ ಯಶೋದಾಸೂನುವಂ ಕ್ಷ್ವೇಳದಿಂದಿಡಿದಾತ್ಮಸ್ತನಮಂ ಧರಾತಳದೊಳಂದಾರ್ಗಿತ್ತಳಾ ಬಾಲಕರ್ ಮಡಿದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೫); ಕ್ಷ್ವೇಳವೇನಮೃತವೇಂ (ಮಂಕುಳ. ೧೯). [< ಸಂ. ಕ್ಷ್ವೇಡ]

ಖ

ಖ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಖ₂ (ನಾ). ೧. ಬಾನು; ಆಕಾಶ; ಗಗನ. 'ಖಗ', 'ಖಚರ' ಪರಾ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಅರಿವು; ಬುದ್ಧಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು; ಚಿತ್ತ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ. ೭. ಹೊಲ; ಕ್ಷೇತ್ರ. ೮. ಬೇಗ; ಕೀಲಿ. ೯. ಯತಿ. ೧೦. ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ. ೧೧. ಸೊನ್ನೆ; ಬಿಂದು: "ಖಂ ಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ . . . ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦). ೧೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೧೩. ವಿಷ್ಣು: "ಖಃ – ವಿಷ್ಣು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೨೫). ೧೪. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ವೆನಲ್ಕೊಂದು ಖಠಫರಮದೆರಡಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೦); "ಅಹಿಯೊಳಿಂದ್ರಿಯದೊಳು ಯತೀಶನೊಳು ವ್ಯೋಮದೊಳು . . . ಖಂ ಶಬ್ದ ವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೨); "ಸ್ವರ್ಗದೊಳುಂ ಪಿತಾಮಹನೊಳಿಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಮನ ಬುದ್ಧಿ ಶೂನ್ಯ ವ್ಯೋಮಮಾರ್ಗಳಕ್ಷೇತ್ರಮೆಂಬಿನಿತಜಸೊಳ್ ಯತಿಯೊಳ್ ಸಲೆ ಖಂ ಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಖಂಕರ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು. [ಸಂ.]

ಖಂಕರಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಖಂಕರಿನ್]

ಖಂಗು 'ಕಂಗು₄' ನೋ.

ಖಂಜ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂಟ; ಹೆಳವ: "ಖಂಜಃ, ಪಂಗುಃ, ಶೋಣಃ – ಈ ೩ ಹೆಳವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೬); ಕುರೋಗಾಸಹ ನರಂಧರು ಖಂಜರತಿ ಮೂಕರು ಬಧಿರ ಜಡರು (ಅಧ್ಯಾರಾ. ೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಖಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಗೀಜುಗ: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ಈ ೨ ಗ(ಕ)ವಿಂಜು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೧); "ಖಂಜನಂ ಖಂಜರೀಟಮೆನೆ ಗವುಜೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೭); ಸಲಕ್ಷಣ ಸೌಂದರ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಜನ ನೇತ್ರಚಾಂಚಲ್ಯೋಪಮೆಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಖಂಜನಪುಂಜಮುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಖಂಜರಿ 'ಕಂಜರಿ' ನೋ.

ಖಂಜರೀಟ (ನಾ). = ಖಂಜನ: "ಅಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಜರೀಟವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨); ಕಾರಂಡ ಹರಡೆ ಚಕೋರ ತಿತ್ತಿರಿ ಸೇನದಾರು ಚುಂಬಕ ಖಂಜರೀಟ (ಭೈರವೇ. ೧-೫೫). [ಸಂ.]

ಖಂಜಾಖಂಜ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಖಂಜಾಖಂಜ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಸೂಜ್ಜಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [?]

ಖಂಜಾತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಮಾಳವಗೌಳ ಬಂಗಾಳ ಗೂರ್ಜರಿ ಕರ್ನಾಟ ಕಾಂಭೋಜಿ ಕೇತಾರಂಗಳ್ ದೇಶೀಯ . . . ಘಂಟಾರಾಗಂ ನಾದವತಿಯಾಗಿರ್ದಪುದು ಖಂಜಾತಿ ಮೇಘರಂಜಿಯಾದತ್ತು (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೨-೯೦ ವ). [?]

ಖಂಜೀಕೃತ (ಗು). ಕುಂಟುಗೊಳಿಸಿದ; ಕುಂಠಿಸಿದ: ನಿಜಕ್ಷಿಟ್ ಖಂಜೀಕೃತ ಸೂರ್ಯಪಾದಚಯಮಪ್ಪುದ್ದಾಮತೇಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಖಂಜೀರ 'ಕಂಜರ₃' ನೋ.

ಖಂಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ; ಚೂರು : ಪಿಶಿತದ ಖಂಡಮಂ ಬಾಯೊಳಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೦-೧) ; ತರುಜೋತ್ತುಂಗ ಶಶಾಂಕಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨) ; ದಂಡಂ ಖಂಡಮಪ್ಪಂತು ಪೊಯ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೨೮). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. 'ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ನಾಗರ ಖಂಡಂಗಳನಾ ನಾಗರಖಂಡದೊಳ್ ತೊಡರೆ ನರನಿಸುವುದುಮಾ ನಾಗರ ಖಂಡಂಗಳುಮಂ ನಾಗರಖಂಡಮುಮನಳುರ್ದು ಕೊಂಡಂ ದಹನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೯). ೪. (ಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ) ಮಾಂಸ ; ಅಡಗು : ಸೊಣಗಂಗೆ ಖಂಡವ ಚೆಲ್ಲುವ ತೆಜನಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೨೩-೫ ಸೊಡ್ಡಳ) ; ನೆತ್ತರಂ ನೆಣನಂ ಖಂಡಮನೆಯ್ದೆ ಪಿಂಡಿ (ಜಗವಿ. ೩-೨೪) ; ಖಂಡವಿದೆ ಕೊ ಮಾಂಸವಿದೆ ಕೊ (ಗೋಹಾಡು. ೯೩). ೫. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ ; ಆಶ್ವಾಸ : ೬ನೆಯ ಅನುಚ್ಛೇದದ (ಖ)ಖಂಡದ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ . . . ಬಂದವನೆಂದೇ ಭಾವಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೫). ೬. ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದೊಡ್ಡ ಭೂಭಾಗ : ಮಹಾದ್ವೀಪದ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಖಂಡವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೪) ; ನೆಲಭಾಗವು ಏಷ್ಯಾ, ಯೂರೋಪ್ . . . ಓಷೀನಿಯಾ ಎಂದು ಆರು ಖಂಡಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೪). ೭. ಅರ್ಧಚಂದ್ರ ; ಪೆರೆ : "ಅರ್ಧೇಂದು ಖಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೫). ೮. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದ ಐದು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ೧. ತ್ರಿಶ್ರ, ೨. ಚತುರಶ್ರ, ೩. ಖಂಡ, ೪. ಮಿಶ್ರ, ೫. ಸಂಕೀರ್ಣ ಈ ಐದೂ ಜಾತಿಗಳೂ ಲಘುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೬). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಚಲನೆಗೆ 'ಕರಣ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರು ಕರಣಗಳ ಜೋಡಣೆಗೆ 'ಖಂಡ'ವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಭಾನ್ಯ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಖಂಡಂಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ತುಂಡು ಮಾಡು : ಒರ್ವರನೊರ್ವ[ರ್]ಪಿಡಿದು ಖಂಡಂಗೊಯ್ದು ಬಾಯೊಳು ಗಿಡಿದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೨೨-೧೬). [ಖಂಡ + ಕೊಯ್$_1$]

ಖಂಡಕ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ – ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). ೩. ತುಂಡು ; ಚೂರು. [ಸಂ.]

ಖಂಡಕಥೆ (ನಾ). ಗದ್ಯಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦). [ಖಂಡ + ಕಥೆ]

ಖಂಡಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆ ಸರ್ಗಗಳುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ ; ಚಿಕ್ಕಕಾವ್ಯ : ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಖಂಡಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಲ್ಲ ; ಮಹಾಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೨೧೦) ; ನಳಚರಿತ್ರೆ ಮಾತ್ರ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಒಂದು ಖಂಡಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ (ಪರಿಶೀ. ೧೦೫). [ಖಂಡ + ಕಾವ್ಯ]

ಖಂಡಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸಖಂಡಗಳು ಬೆಳೆದು ಪುಷ್ಟವಾಗು : ಬಿಟ್ಟಿ ದೊರೆಯುವ ಸಾರಾಯಿಯಿಂದಲೇ ಹೋರಿಗಳು ಖಂಡಗಟ್ಟುವುದಾದರೆ . . . ಧರ್ಮ ನೀತಿ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೬೭). [ಖಂಡ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಖಂಡಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವರಿಸದೆ ಇರುವ ಗ್ರಹಣ ; ಪಾರ್ಶ್ವಗ್ರಹಣ (Partial Eclipse. ಪಾರಿನಿ). 'ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ' ಪರಾ. [ಖಂಡ + ಗ್ರಹಣ]

ಖಂಡಚಂದ್ರ (ನಾ). ವಕ್ರಚಂದ್ರ ; ಕೋರೆಚಂದ್ರ : ತಿಂಗಳ ಮೊದಲ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಕಾಲುಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ : ಬಾಲಚಂದ್ರ ; ಎಳವೆರೆ ; ಖಂಡಚಂದ್ರ (Crescent. ಇಂಕನಿ) ; ನಡುವೆ ಒಂದು ರೇಖೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಖಂಡಚಂದ್ರದಂಥ ಗುರುತು (ಭಾರಪ. ೨೦). [ಖಂಡ + ಚಂದ್ರ]

ಖಂಡಣಿ 'ಖಂಡಣೆ$_2$' ನೋ.

ಖಂಡಣಿಹಣ 'ಖಂಡಣೆಹಣ' ನೋ.

ಖಂಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವುದು ; ಮುರಿಯುವುದು : ಕರ್ಮದ ಕಟ್ಟನೆ ಕೊಯ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಾರವ ಕಂಡೆ ಮೇಲೊಂದು ಕಂಭವ ಕಂಡೆನಲ್ಲಾ ಕಂಭವ ಖಂಡಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಹಾಬೆಳಗನೆ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೦-೮೦೬). ೨. ಕೆತ್ತುವಿಕೆ ; ಕಂಡರಣೆ : ವೇದಿಕಾಸ್ತಂಭಂಗಳ ನಡುವೆ ಹಂಸಕುಳ ಕೀರ ಕುರವಕ ಸರಸೀರುಹ ಲತಾವಳಿಗಳ ಖಂಡಣೆಯಿಂ ಕೊಳನಂತೆ ವಿರಾಜಿಪ ಹಂಗುಳಿಕೆಯ ಮೇಲಿರ್ದ ಪದ್ಮಾವತಿಯಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು (ಅದರ. ೧೪೬-೧೪). [< ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಖಂಡಣೆ$_2$, ಖಂಡಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಡಲಿಕರು ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ ; ಪೊಗದಿ : ಪ್ರಾಕಿನ ಬಾಕಿ ಹಣ ಖಂಡಣೆ ಸಹಾ ೩೦ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಮೇಲೆ ಚುಕಾಯಿಸಿ (ಹೈದರ. ೧೧೧) ; ಇಕ್ಕೇರೀ ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು . . . ನಿಂತ ಹಣಕ್ಕೆ ಖಂಡಣೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ (ಚಾಮವಂ. ೧೦೩). **ಖಂಡಣಿ** : ೧. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ೧೦ ಲಕ್ಷ ದರಹಂ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಖಂಡಣಿಯಾಗಿ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಹಂಮುಸ. ೨೫) ; ಪೇಶ್ವೆಯು ಕಳೆದ ೬ ವರ್ಷಗಳ ಖಂಡಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಬಾರದು (ಚರಿಸಂ. ೯೬). ೨. ಕಂದಾಯ ; ಗುತ್ತಿಗೆ : ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಬರಗಾಲ ಖಂಡಣಿಯ ವಸೂಲಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಹಂಸಾ. ೧೦೦).

ಖಂಡಣೆಮಾಡು = ಗೊತ್ತುಮಾಡು ; ನಿಗದಿಪಡಿಸು : ಅವನಿಂದ ಪಗುದಿಯ ಹಣವು ಬರುವಂತೆ ಖಂಡಣೆಮಾಡಿದ್ದರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೪-೧೨). [← ಮರಾ. ಖಂಡಣೀ]

ಖಂಡಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು : ಖಂಡಣೆಗೆಯ್ದು ಕಾರ್ಮುಕದರ್ಧಭಾಗದ ದಿಂಡನೆ ತಿರುಹಿ ಮನ್ಮಥನ ಮಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಟ್ಟಿಸಲೊಡ್ಡಿಕೊಳಲು ಕೋದಂಡವಿಕ್ಕಡಿಯಾಯ್ತು ಕರದೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೪). [ಖಂಡಣೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಖಂಡಣೆಹಣ, ಖಂಡಣಿಹಣ (ನಾ). ೧. ಪೊಗದಿಯ ಹಣ ; ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ : ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಹೇಳಿದ ಮೇರೆ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಖಂಡಣೆಹಣಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥಾದ್ದು ಧರ್ಮವೇ ಸರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೨). **ಖಂಡಣಿಹಣ** : ೧. ಖಂಢಣಿಹಣವನ್ನು ಮದಕರಿ ನಾಯಕ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೂ (ಪಾಳಗಾ. ೩೧) ; ಆಗ ಬಸಲತ್ತು ಜಂಗನು, ಕರ್ನಾಟಕದೇಶದಿಂದ ಖಂಡಣಿಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೨). ೨. ಕ್ರಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಹಣ ; ದಂಡರೂಪವಾದ ಹಣ : ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಜನರು ಶೂರನಾದ ರಿಚರ್ಡನ ಸಲುವಾಗಿ ಖಂಡಣಿಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಇಂಗ್ಲಂಥ. ೪೬). [ಖಂಡಣೆ$_2$ + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಖಂಡತುಂಡ 'ಖಂಡತುಂಡು' ನೋ.

ಖಂಡತುಂಡು, ಖಂಡತುಂಡ, ಖಂಡುತುಂಡು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡು, —ಚೂರು : ದಶವದನನಸುರಪಡೆಗಳ ಕಡಿದು ಖಂಡತುಂಡನೆ ಮಾಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೨). **ಖಂಡತುಂಡ** : ೨. (ಆಲಂ) ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದುದು ; ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾದುದು : ನೀವು ಖಂಡತುಂಡ ಜವಾಬು ಕೊಡಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೯೨).

ಖಂಡುತುಂಡು : ೧. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಖಂಡುತುಂಡಾದ ಎರಡೆರಡು ಭಾಗಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಒಂಟಿದ. ೧೧೬).

ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ =ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ : ಸರಕಾರದ ರೀತಿನೀತಿಗಳನ್ನು ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿ (ರಾಜವ. ೩೯) ; ಭಾಗೀರಥಿ ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೮). [ಖಂಡ + ತುಂಡು]

ಖಂಡನ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಒಡೆಯುವುದು ; ಮುರಿಯುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ; ಆತಂಕ ಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅಥವಾ ವಾದವನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಹೇಳುವುದು, —ಖಂಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಖಂಡನಪತ್ರ (ನಾ). (?) : ಕಲ್ಪಿತವ ಹಜೀದು ಏಕಮಯವಾಗಿ ಖಂಡನ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತೋಜುವ ಚಂಡಿಕಾ ಕಿರಣದಂತೆ (ಅಜೀಮಾ. ೨೫೪).

ಖಂಡನೆಯಪತ್ರ = (?) : ಪರಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟ ಭೇದಿಸಿಕೊಂಬ ವಸ್ತು ಒಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಖಂಡನೆಯಪತ್ರದ ಚಂಡಿಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚಂದ್ರಿಕಾ] ಕಿರಣದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೮-೪೫೫).

[ಖಂಡನ ? + ಪತ್ರ]

ಖಂಡನೀಯ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾದ ; ಚೂರುಮಾಡಲು ಬರುವ : ಅಲ್ಪದರ್ಶನದಂಶಮಾತ್ರ ಖಂಡನೀಯಮಂಡಳಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೬ವ) ; ಅಲ್ಪದರ್ಶನದಂಶಮಾತ್ರ ಖಂಡನೀಯಕರಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಳಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯ ವ). ೨. ನಿರಾಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಖಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಖಂಡನೆ (ನಾ). ೧. = ಖಂಡನ ೩: ಆಚಾರ್ಯದ್ವಯರೂ . . . ಪರಮತ ಖಂಡನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಮತಮಂಡನ ಕಾರ್ಯೋದ್ಯುಕ್ತರಾದರು (ಭಾರದ. ೧೮೯); ನಾಂ ಗೆಯ್ದುದಾರ ಖಂಡನೆಯಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೩-೧೨೬). ೨. ಒಂದು ಮರ್ಯಾದೆ (?) : ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯಛತ್ರ ಸುಖಾಸನಬ್ಬಲ ಗದ್ದಿ ಅಂಕದಣ್ಣ ಖಣ್ಡನೆ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸಾಮ್ಯ (ಇಆ. VIII, ೯೫-IIa ; 444). [ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಖಂಡನ್ಯಾಯಾಲಯ (ನಾ). ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಲಯ ; ಕೆಳಕೋರ್ಟು : ಏಕನ್ಯಾಯಾಲಯ ಮತ್ತು ಖಂಡನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಭಾಧಾನ. ೭೮).

[ಖಂಡ + ನ್ಯಾಯಾಲಯ]

ಖಂಡಪರಶು (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ತೆಳುವಾದ ಕೊಡಲಿ. ೨. ಪರಮೇಶ್ವರ : ಗಜಾಸುರನಂ ಕಂಡ ಖಂಡಪರಶುವಿನಂತುದ್ಧಟಾರಭಟಿಯಿಂದಾರ್ದು (ಜಗವಿ. ೬-೫೦ ವ) ; ನಿರ್ಮಳ ಖಂಡಪರಶುವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೯). ೩. ಕೊಡಲಿ ರಾಮ ; ಪರಶುರಾಮ. ೪. ವಿನಾಯಕ : "ಲಸಜ್ಜಾಮದಗ್ನ್ಯಂ ಹಲನುಂ ಹೇರಂಬನುಂ ಖಂಡಪರಶುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಖಂಡಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ; ಆದಿಪ್ರಾಸ : ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ್ ದೇಸಿಯನೆ ನಿಜೀಸಿ ಖಂಡಪ್ರಾಸಮನತಿಶಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೪). [ಖಂಡ + ಪ್ರಾಸ]

ಖಂಡಭಂಡ (ನಾ). ರಾಶಿರಾಶಿಯಾದ ಸರಕು ; ಸಾಮಗ್ರಿ : ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಖಂಡಭಂಡವ ತುಂಬಿ ಕುಂಭಿನಿಯುದರದ ಮೇಲೆ ಪಸರವನಿಕ್ಕಿದ (ಅವಚಂ. ೫-೧೮). [ಖಂಡ + ಭಂಡ]

ಖಂಡಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತದ ಭಾಗ, —ತುಂಡು. ೨. ಅಪೂರ್ಣವಾದ ವೃತ್ತ ; ಅರ್ಧವೃತ್ತ. ೩. ತುಂಡುತುಂಡಾದುದು ; ಚೂರುಚೂರು ; ಅಸಮಗ್ರವಾದುದು : ಚಿತ್ತೆ ಮಳೆ ಖಂಡಮಂಡಲ ಆಗಿದೆ (ಗಾದೆ). [ಖಂಡ + ಮಂಡಲ]

ಖಂಡಮೇಘ (ನಾ). ಮೇಘದ ತುಂಡು ; ತುಂಡು ಮೋಡ : ನೀಲಾಂಬರ ಸಂಚಾರಿಯಾದ ಬಿಳುಪಾದ ಖಂಡಮೇಘವು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೯).

[ಖಂಡ + ಮೇಘ]

ಖಂಡರಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಖಂಡಲಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ಚಪಾತಿಯನ್ನು ಚೂರುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಖರ್ಜೂರ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಕ್ಕರೆಯ ನೀರು, ನಾಗಕೇಸರ, ಲವಂಗ, ಏಲಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೆರಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಲಡ್ಡುಗೆ; ಮಾಲದಿ ಉಂಡೆ ; ಮೋಹನ ಲಾಡು (ಕರಾ) : ಅರೆದಿಂಬಾಗಿರೆ ಬೆಂದ ಪೋಳಿಗೆಗಳಂ ತಚ್ಚೂರ್ಣಪಂಚಾಂಶಮಾಗಿರೆ ಖರ್ಜೂರಮನಲ್ಲದಂದೆಜದ ಪಣ್ಣಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಮತ್ತೆ ಶರ್ಕರೆಯಂ ಪೊಯ್ದು ಸಿತಾಂಬುವಿಂ ನೆಗಪಿ ಚಾತುರ್ಜಾತಕಂಗೂಡಿ ಕರ್ಪೂರದಿಂ ವೇಧಿಸಿ ಖಂಡಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಮಾಟ್ಕೆಂದುಮಿಾ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೪).

[ಖಂಡ + ಲಡ್ಡುಗೆ]

ಖಂಡವಿಧು (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಕುರಂಗಲೋಚನೆ ಖಂಡವಿಧು ನಿಟಿಲೆ (ನವಮೋ. ೧೧-೪). [ಖಂಡ + ವಿಧು]

ಖಂಡವಿಸ್ತಾರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ : ಹೀಗೆ ಒಂದು ಭಾಗವು ಇನ್ನೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಬಲವನ್ನು ಆ ಭಾಗದ ಖಂಡವಿಸ್ತಾರದಿಂದ (Area of cross section) ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಲಬ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೧೦೬).

[ಖಂಡ + ವಿಸ್ತಾರ]

ಖಂಡವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವೀಣೆ, ನೂರುತಂತಿಗಳಿದ್ದ ವಾಣಾ, ಖಂಡವೀಣೆ . . . ಆಡಂಬರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಖಂಡ + ವೀಣೆ]

ಖಂಡವೃದ್ಧ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರೆಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಖಂಡವೃದ್ಧ, ಉಪವೃದ್ಧ, ಸುಭದ್ರ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮).

[ಖಂಡ + ವೃದ್ಧ]

ಖಂಡಶರ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ. ಖಂಡಶರ್ಕರಾ]

ಖಂಡಶಶಧರ (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಖಂಡಶಶಧರಕಲಿತ ಪಾಳೆಗೆ ಖಂಡಪರಶುಗೆ . . . ಸಮರ್ಪಣಂಗೆಯ್ದು (ಬಸವು. ೫೮-೬೭).

[ಖಂಡ + ಶಶಧರ]

ಖಂಡಶಶಿ (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಮೌಕ್ತಿಕದ ಸೂಸಕಂ ಗಗನದೊಳು ಖಂಡಶಶಿಯೆಡೆಗೆ ನಕ್ಷತ್ರವಾ ಜಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆ (ವೀಕ್ಕೃಪು. ೫-೮-೧). [ಖಂಡ + ಶಶಿ]

ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ (ನಾ). ಖಂಡಶಶಿಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರನ ಲಾಂಛನ ಮಂಡಿತರಸೊಲವಿಂದ ಗೌರಿಯ ಗಂಡನೆಂದೇ ನಂಬು (ಬಸವು. ೪-೬೨). [ಖಂಡಶಶಿ + ಶೇಖರ]

ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ 'ಕಂಡಸಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ಖಂಡಸೂಚಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. IP ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತ ಮಾಡಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ನೆಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು : ಚರಣಂ ಕುಂಚಿತಪಾದದಿನಿರೆ ಮತ್ತೊಂದವನಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿದ ತೊಡೆ ಮಡಮಿರುತಡ್ಡಮಾಗಿ ಪಸರಿಸೆ ತರುಣೀ ಕೇಳ್ ಖಂಡಸೂಚಿತಾಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೯೪).

[ಖಂಡ + ಸೂಚಿ]

ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮುರಿದ, —ಒಡೆದ. (ನಾ). ೨. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮುರಿದುದು, —ಒಡೆದುದು : ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೨೬ ; 1019) ; ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವರ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಖಣ್ಡಸ್ಫುಟಿತಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೫೫ ; 1019) ; ದೇಗುಲದ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ (ಕಇಅ. ೨೨-೭-೩೨; 1083). [ಖಂಡ + ಸ್ಫುಟಿತ]

ಖಂಡಸ್ವಪ್ನ (ನಾ). ತುಂಡು ತುಂಡಾದ ಕನಸು : ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ಸಾರೆ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೪೦೮). [ಖಂಡ + ಸ್ವಪ್ನ]

ಖಂಡಾನ (ನಾ). ಖಂಡಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಖಂಡಾಭ್ರಕ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರಾಗೋಪಗೂಢ .... ಖಂಡಾಭ್ರಕ, ಮಂಡಲಾಕೃತಿ, ಕ್ರೋಧಚರ್ವಿತ, ವರಾಹಚರ್ವಿತಮೆಂಬಷ್ಟವಿಧ ರದನಕ್ಷತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿ₁ 'ಕಂಡಿ₁' ನೋ.

ಖಂಡಿ₂, **ಕಂಡಿ₂** (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೂಕ : ನೂಱಿರಡು ಖಂಡಿ ಭತ್ತವ . . . ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದು ಆಳಿಯಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೧ ಅನು.); ಅವರ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಅರುವತ್ತು ಖಂಡಿ ಅಡಿಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಈಕಥೆ. ೬೦); ೨೮ ಮಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಂಡಿ ಎಂತ ಹಿಡಿದು ಖಂಡಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಆಣೆಯಂತೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇವು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯) ; ಮಣ ವಿಲ್ಲದೆ ಖಂಡಿಯಿಲ್ಲ, ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ವರಹವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಖಂಡಿ ಯಷ್ಟು ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ : ಕೊಡಿಗಿಯಿಂದ ಸಾಹಬೀಜವಂ ಖಂಡಿ ೩೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೨೧-೫ ; 1509). **ಕಂಡಿ₂** : ೧. (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೫೨). ೩. ಹತ್ತುಸಾವಿರಚದರ ತರಿಭೂಮಿ : (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೫೨).
[ದೇ ?. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಣ್ಡಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಖಂಡಿ. / ಮರಾ. ಖಂಡೀ]

ಖಂಡಿಕ₁ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟಗಡಲೆ; ಬಟಾಣಿ: "ಕಳಾಯಃ, ಖಂಡಿಕಃ, ಸಾತೀನಃ – ಈ ೩ ಬಟ್ಟಗಡಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೮). ೨. ಕಡಲೆ; ಚಣಕ : "ಚಣಂಗಿ ಖಂಡಿಕಮೆನಲು ಕಡಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). ೩. ನೆಲಗಡಲೆ; ಸೇಂಗಾ. ೪. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಗ ಭಾಗವಾಗಿ ಓದುವುದು, —ಪಠಿಸುವುದು: ಋಗ್ವೇದ ಬಾಲ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಣ್ಡಿಕ ಯಜುರ್ವೇದ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆಯ.ಖಣ್ಡಿಕ ಅಂತಾಯೆರಡು ಖಣ್ಡಿಕ ನಡವನ್ತಾಗಿಯಶೇಷಮಹಾಜನಂ . . .ಕೊಟ್ಟ ಲೊಕ್ಕಿ ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಱಿಪ್ಪತ್ತು (ಎಇ. XIII, ೪೯-೮೨ ; 1117) ; ಖಣ್ಡಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮರ್ಣ್ಣಗೇರಿಯ ಎರೆಯ ಹಸಲು . . . ಈ ಖಣ್ಡಿಕಮಂ ವರ್ಷಕ್ಕೊಬ್ಬರ್ರೆ ಪೇಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೨೦೩-೨೪ ; 1122) ; ರುಗ್ವೇದದ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಣ್ಡಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂಗೆಯ್ವ ಮಾಣಿಯರ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೩-೫೪ ; 1124). 'ಖಂಡಿ ಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೫. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಪಠನಮಾಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ. ೬. ವೇದ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಭಾವನೆ, —ದತ್ತಿ : ಮಹಾ ಜನಂಗಳು ತಾಉ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಹೊಂನನು ತೆತ್ತು ಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಕ ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೩೨ ; 1419) ; ಗದ್ದೆ ಕಮ್ಮ ಹದಿನೆಂಟು ೧೮ ಖಂಡಿಕಕ್ಕೆ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೨೯-೨೪ ; ?); ಖಂಡಿಕ ಎನ್ನುವುದು ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಕಶಾಅ. ೨೧೩).

ಖಂಡಿಕದುಪಾಧ್ಯಾಯ = ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕಂನಡಕ್ಷರ ಸಿಕ್ಷೆ ಘಳಿಯಾರವಾಜುಂ ಖಂಡಿಕದುಪಾಧ್ಯಾಯಚ್ಛಾತ್ರರ ಗ್ರಾಸವಸ್ತ್ರಕ್ಕಂ ಸತ್ರಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫-೫೬ ; 1158). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿಕ₂ (ನಾ). = ಖಂಡಿ₂ ೨ : ಖಂಡಿಕ ಒಳಗೆ ನಮಗೆ ಉಳ ಭೂಮಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಕೈಯಲೂ ಯಿಸಿಕೊಂಡ ಕ್ರಯ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೨-೪೧ ; 1418). [ಖಂಡಿ₂ + -ಕ ?]

ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). = ಖಂಡಿಕ₁ ೫ : ವೇದಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗ ವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವ . . . ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಯೆಂದೂ ಶಾಸನಗಳು ಕರೆದಿರುವಂತಿದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೩೫).
[ಖಂಡಿಕ₁ + ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ]

ಖಂಡಿಕೆ₁ (ನಾ). = ಖಂಡಿಕ₁ ೪ : ಈ ಖಣ್ಡಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನಿಕರು ಪೇಳ್ವುದು ಪರಸ್ಥಾನದವರಿಗಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೩-೩೦ ; 1122).
[< ಸಂ. ಖಂಡಿಕ]

ಖಂಡಿಕೆ₂ (ನಾ). ನಿಖರವಾದ ಆದಾಯ; ಲಾಭ (?) : ಲಾಭಜ ಮೆಂತೆನೆ ಆವನಾನೊರ್ವ ವ್ಯವಹಾರಿದಪ್ಪ ಭಂಡಮಂ ಕೊಂಡ ಅದ ಮಾಱಲು ಪೊರ್ಘ ಖಂಡಿಕೆಯಾದಾಗ ಮಾಱುಮೆಂದು ಮಾಣಿಸಲು ಅರ್ಗ್ಘಂ ಪೆರ್ಚುವುದುಂ . . . ಪಿರಿದು ಲಾಭಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೯-೬). [?]

ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ವೇದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ, —ಗುರು : ವೇದಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ವೇದಖಂಡಿಕವೆಂದೂ,ಪಾಠಹೇಳುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನ್ನು ಖಂಡಿಕೋಪಾ ಧ್ಯಾಯನೆಂದೂ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯೆಂದೂ ಶಾಸನ ಗಳು ಕರೆದಿರುವಂತಿದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೩೧). [ಖಂಡಿಕ₁ + ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಖಂಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಭೇದಿಸು (?) : ಅರಿ ಬಲವ ನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ಮೋಹರ ಸಹಿತ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ಬಹೆವಾವು ಬಳಿಸಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೭). [ಖಂಡಿ₁ (< ಕಂಡಿ₁) + ಕಳೆ₁]

ಖಂಡಿತ₁ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ನನೆದ ಜಾಜಿನ ಗಿರಿಯೊ ಭೀಮನ ತನುವೊ ಖಂಡಿತ ರಕ್ತಚಂದನ ಬನವೊ ರಥವೋ ತಳಿತಶೋಕೆಯ ಮರನೊ ಸಾರಥಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೨. ವಿರೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ : ಚಂಡಾಹಿ ತುಂಡ ಖಂಡಿತ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ವದನ ವಿನ್ಯಸ್ತ ನಿರಸ್ತ ತರಳತಾರನೇತ್ರರುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೪ ವ). ೩. ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹಾಳಾದ. ೪. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿಖರವಾದ. 'ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. ಖಂಡಿಸು ವವನು ; ವಿರೋಧಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ – ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). ೬. ಅಸಮಗ್ರತೆ; ಅಸಂ ಪೂರ್ಣತೆ : ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗವೆಲ್ಲವೂ ಜಿಹ್ವೆಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೭೨-೭೭೬). ೭. ನ್ಯೂನತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅಸಂಪೂರ್ಣ : ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರ್ಪ ಜಂಗಮವು ಕೋಡಿಗಳೆವುತ್ತಿಪ್ಪರೊಬ್ಬರ ನೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರ ತಾವಱಿಯದ ಖಂಡಿತರು (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೭೬) ; ಲಿಂಗ ಒಂದು ಸ್ಥಲ ಒಂದೆಂಬುದು ಖಂಡಿತನ ಗುಣ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೯-೫೭೪). ೮. ಕಚ್ಚಿದ ಗಾಯ : ನಾಲ್ಕು ಹಲ್ಲು ನಟ್ಟ ಘಾಯ ಖಂಡಿತಮೆನಸಿಕೊಂಬುದು (ವಿಷಟಿ. ೮-೫). ೯. ಅರ್ಧಿಸು ವುದು ; ಅರ್ಧಿಸಿದುದು : "ದಳಿತ, ಅರ್ಧಿತ . . . ಖಂಡಿತ ಇಂತಿನಿತುಂ ಅರ್ಧಿಸೋಹಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿತ$_2$ (ಅ). ೧. ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ; ನಿಖರವಾಗಿ; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ: ಒಂದು ಬಾರಿ ಖಂಡಿತ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬಾ (ಅವತಂ. ೧); ಖಂಡಿತ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ದೂಬಿಟ್ಟ. ೧೨೧). ೨. ನಿಜವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ನೀನು ಖಂಡಿತ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [< ಖಂಡಿತ$_1$]

ಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಕಾಯಕ; ನಿಜವಾದ ಕಾಯಕ (?): ಖಂಡಿತಕಾಯಕವನಂಗೀಕರಿಸಿದ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳು ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಂದ ದ್ರವ್ಯವನವರಿಗಿಕ್ಕಿ ತಾನುಂಡನಾದರೆ . . . ಭಂಡಂಗೆ ಕಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೪೦).
[ಖಂಡಿತ$_1$ + ಕಾಯಕ]

ಖಂಡಿತಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಖಂಡಿತಕಾಲ ಮೃಕಂಡುಜ ಪಾಲಾಖಂಡಲಬಾಲಾಕಾಂಡದ ಲೀಲ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೭ ಅಡಿಟ). [ಖಂಡಿತ$_1$ + ಕಾಲ]

ಖಂಡಿತಭರ್ತಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಖಂಡಿತೆ: ಗಂಡಂ ಪೆಱಳೊರ್ವಳೊಳಿರ್ದ ಗೊಂಡಿರೆ ವಲ್ಲಭನನ್ಯೆಯಿಂ ಕೇಳ್ ಪಡೆದಾ ಪೆಂಡತಿ ಕಾಮನ ಮತದಿಂ ಖಂಡಿತಭರ್ತಾರಿಕಾಭಿಧಾನಮುನಾಳ್ಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೫೩).
[< ಸಂ. ಖಂಡಿತಭರ್ತೃಕಾ]

ಖಂಡಿತಮಯ (ಗು). ೧. ಚೂರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ; ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಪೂರ್ಣನಾದವನು; ಪರಿಪೂರ್ಣನಲ್ಲದವನು: ಖಂಡಿತಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜೀವ ಪರಮರು ಅಹುದಲ್ಲವೆಂದು . . . ಖಂಡಿತಮಯರು (ಸಗಬೊ. ೧೭೭). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿತಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಶ್ಚಿತಮಾಡು; ಖಚಿತಗೊಳಿಸು: ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವುಂಟಾಗಕೂಡದೆಂತಲೂ . . . ಖಂಡಿತಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ದೇವೀಚಾ. ೧೪೧). ೨. [ವೀಶೈ] (ಪ್ರಸಾದವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸು: "ಖಂಡಿತಮಾಡು = ಊಟದ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಬಿಡಬಂತೆ ಸೇವಿಸು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಖಂಡಿತ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಖಂಡಿತರೂಪ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮಾಯೆಯ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸತ್ತು, ಜಡ, ದುಃಖ, ಅನಿತ್ಯ, ಖಂಡಿತಮೆಂಬವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕ ಲಕ್ಷಣಂಗಳು . . . ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದಾಧಿಕವೇ ಖಂಡಿತ ರೂಪಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೮). [ಖಂಡಿತ$_1$ + ರೂಪ]

ಖಂಡಿತವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ನುಡಿಯುವವನು; ಖಂಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಅವರು ತುಂಬ ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು . . . ಅಂಥ ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಿಯರಾಗಲೇಬೇಕು (ಬದುಜ. ೩೪); ಖಂಡಿತವಾದಿ ಲೋಕವಿರೋಧಿ (ಗಾದೆ). ೨. ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು (Moderates) ಮತ್ತು ಖಂಡಿತ ವಾದಿಗಳ (Extremists)ಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೯).
[ಖಂಡಿತ$_2$ + ವಾದಿ]

ಖಂಡಿತೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕಥಾನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು. ℙ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪತಿಯು ಆಸಕ್ತನಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡವಳು: ಪ್ರಕಟಾಖ್ಯಂ ಸ್ವಾಧೀನ ಪತಿಕೆ ಖಂಡಿತೆ ವಿಪ್ರಲಂಭೆಯಭಿಸಾರಿಕೆ ವಾಸಕಸಜ್ಜಿಕೆ ಗತಭರ್ತಾರಿಕೆ ಯಭಿಸಂಧಿಕೆ ಸಮುತ್ಕೆಯೆಂದೆಂಟುತೆಱಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೪೯); ಸ್ವಾಧೀನ ಭರ್ತೃಕೆ ಖಂಡಿತೆ . . . ಕಲಹಾಂತರಿತೆಯೆಂಬ ಯೆಂಟುತೆಱದವಸ್ಥಾನಿ ಬದ್ಧರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಖಂಡಿತಾ]

ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಮಾತು; ಖಂಡತುಂಡವಾದ ಉಕ್ತಿ: ಶಕುಂತಲೆಯ ಋಜುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತು . . . ಋಷಿ ಪುತ್ರರ ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿಗಳು, ಇವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೯೮೮). [ಖಂಡಿತ$_2$ + ಉಕ್ತಿ]

ಖಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಛೇದಿಸು: ಎಮ್ಮೆಱಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೬೫ ಕೂದ್ರಕ); ಆತನ ಮುಂಗಯ್ ಧಾತ್ರಿಪಾಹನನ ಯೋಧನಿಂ ಚಕ್ರ ಪಾಣಿಯಿಂ ಖಂಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೪); ಆತನ ಕೋಲ ಖಂಡಿಸಿ ಧನುವ ಕಡಿದನು ಮೂಱುಬಾಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೦); ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದಲಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕೆಬ್ಬುಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨-೪೯). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು: ಚಂಡಹೃದಯನ ನುಡಿಯ ವಿಷವನು ಖಂಡಿಸಿದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೧೭-೪೧); ಬೆಸುವ ಮೇಘದ ಕಾಳಕೆಯ ಖಂಡಿಸುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚರದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೬); ಕಂಡರೆ ಹೊಱಗೆಲ್ಲವಿಹುದೊಳಗೆಲ್ಲವ ಖಂಡಿಸಿದಾಚಾರ್ಯನವನು (ಭರಚ. ೮-೧೧೦); ವರತಪದಿಂದಘವನು ಖಂಡಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫-೭೪). ೩. ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳು; ತಪ್ಪೆಂದು ಸಾಧಿಸು: ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತಒಂದು ಮತವ ಖಂಡಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧-೨೦೦-೩); ವೇದಗಳನ್ನೂ ದೇವರನ್ನೂ ಬುದ್ಧನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನೇ . . . ಮಂಡಿಸತೊಡಗಿದನು (ಭಾರದ. ೧೨೦). ೪. ನಿಂದಿಸು; ಬಯ್ಯು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮಂಡೂಕಂ . . . ಪಱಿಗುಮುದ್ದಿಗದು ಭಂಗಮೆ ಪೇೞ್ ಖಂಡಿಸೆ ಕುಕವಿಸಮೂಹಂ ಪಂಡಿತರಪ್ಪವರ್ಗೆ ಭಂಗಮಕ್ಕುಮೆ ಜಗದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೪); ಈಶ್ವರರಾಯರು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಗೌರಮ್ಮನನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದ್ದರು (ಕಲಾಸಾ. ೨೭). [ಖಂಡನ + -ಇಸು$_3$]

ಖಂಡು$_1$ 'ಕಂಡ$_1$' ನೋ.

ಖಂಡು$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಗುತ್ತಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಹೊಲವನ್ನು ಖಂಡು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಖಂಡಣೇ]

ಖಂಡುಕ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಖಂಡುಗ, ಕಂಡಗೆ, ಕಂಡುಕ, ಕಂಡುಗ, ಖಂಡುಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಳತೆ: ಪನ್ನಿರ್ಖಣ್ಡುಗಂ ಭತ್ತಮುಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೨೩; 750); ಮೇಂಟ ಖಣ್ಡುಗ ದೇವರ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨-೪೦; 897); ಪಿಂಡಿಯಂ ಬಿಡಿಸಪೋದ ಮರುಳ್ ಖಂಡುಗೆಣ್ಣೆಯನಾಂತು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೨); ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಿಹ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೭೯-೧೨; 1416). **ಕಂಡಗೆ**: ೨. ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು: ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಕೊಟ್ಟ ತಾಱಿನ ಕಂಡಗೆಯೊಳೆ ಕೊಯಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರು (ಕಇ. I, ೩೦-೪೮; 1223); ಧರೆಗೆಸೆವ ಪಂಚಲಿಂಗನ ಚರಣಾಬ್ಜ ವರಪ್ರಸಾದಶೋಟಿಗರಿತ್ತ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕಂಡಗೆಯಂ ಸ್ಥಿರತರ ತಾಱಿಂಗೆ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆಂದುಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೩೭; 1224). **ಕಂಡುಕ**: ೧. ಸಪ್ತ ಕಣ್ಡುಕಾವಾಪ ಮಾತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೧-೨೭; 570); ಪಾರ್ವರೊ ದೊಳ್ ಸತ್ತಾನ್ ಪೆರಾಣ್ಕೋವನ್ ಕಣ್ಡುಕದಾವೆದೆ ಕಟನಿ ನೆತ್ತಪ್ಪರ್ಟ್ಟ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬-೫; 700). **ಕಂಡುಗ**: ೧. ಕಟು ಕಣ್ಣೇಶ್ವಂಕು ಪೊಯ್ತುಮಮ್ಮೆಂತ ಕಟನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಎಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೪; 753); ಮೂಸಾಸಿರಗಂಡುಗ ಬತ್ತಮುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨-೩); ಬಡಗಣ ಮಣ್ಣು ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏಟ್ಕಣ್ಡುಗಂ . . . ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೯; 925).

೩. ಹೆಚ್ಚು ; ಬಹಳ : ಕಂಡುಗ ಹಾಲಿನೊಳಗೊಂದು ಇದ್ದಲಿ ಇರ್ದ ಡೇನು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫-೭೭) ; ಕಂಡುಗ ಹಾಲಿಗೆ ಒಂದೇ ಬೊಟ್ಟು ಹೆಪ್ಪು (ಗಾದೆ). **ಖಂಡುಕೆ :** ೧. ತಟಾಕಸ್ಯಾಧಸ್ತಾತ್ ಪಟ್ಟಿಂಡು ಕಾವಾಷಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೭೮-೭ ; 400).

ಕಂಡುಗಮಂ ಬಳ್ಳದೊಳಳೆ = (ಅಲಂ) ಕೆಲಸ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸು ; ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳು : ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ನಿಜಶಿಷ್ಯಂಬೆರಸಯೋಧ್ಯೆಗೈತರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪೇಳ್ದ ನುಡಿಗಳಿವು. ಅದನೆ ಕಂಡುಗಮಂ ಬಳ್ಳ ದೊಳಳೆದೆನ್ನೆಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೮). [← ಪ್ರಾ. ಖಂಡಿಆ]

ಖಂಡುಗವೆದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯ ಗದ್ದೆ : ಗೊರವಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಖಂಡುಗವೆದೆಯ ಗದ್ದೆಯಿಂತಿನಿತುಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೧-೨೨ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಖಂಡುಗ + ಬೆದ್ದೆ]

ಖಂಡುತುಂಡು 'ಖಂಡತುಂಡು' ನೋ.

ಖಂಡೆ, ಕಂಡೆ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಕಿರುಗತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಖಂಡೆ ಮುದ್ಗರ ಕೊಂತವಿಡಿದಾಜುಕೆಶ್ರೇಣಿಯುರ್ದಂಡ ರಥವು (ದೇವಾಂಪು. ೪-೧೩) ; ಖಂಡೆದ ಸಾಧನೆಯು ಅದರ ಭೇದಗಳನ್ನು ಖಡ್ಗ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೫೧) ; ಶೂರರೂ, ಬಂಟರೂ, ಸಮರಶಕ್ತಿ - ಖಂಡೆಯನ್ನೇ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಶತಗಾ. ೧೩). **ಕಂಡೆ :** ಕಂಡೇವ ಹಿಡಿದಾನ ಭಂಡಿ ಮ್ಯಾಲಿಟ್ವಾನ (ಲೋಕಗೀ. ೫೭-೪).

ಖಂಡೆಯಪೂಜೆ = (ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ) ಆಯುಧ ಪೂಜೆ : ಅರಸರು ಮಾಡುವ ಈ ಪೂಜೆಗೆ ಖಂಡೆಯಪೂಜೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೧). [← ಪ್ರಾ. ಖಂಡ < ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಖಂಡೆಯ$_1$ (ನಾ). ಕಂಡರಣೆ ; ಕೊರೆಯುವಿಕೆ ; ಕಡೆತ : ಈಯಳತೆಯೀಯಧಿಷ್ಠಾನವೀ ರೇಖೆಯೀ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡಿಗೆಯೀ ತಾನವೀಯಾಯವು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩). [< ಖಂಡಿಸು$_1$]

ಖಂಡೆಯ$_2$, ಕಂಡೆಯ$_1$ (ನಾ). = ಖಂಡೆ : ಅಟ್ಟಿಬಂದು ಖಂಡೆಯವ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮಂಡೆಯನೊಡೆಯಲು (ಬಸವ. ೬೨೫) ; ಸೆಲ್ಲ ಸಬಳ ಕುಂತ ಕಕ್ಕಡೆ ಕಟಾರಿ ಖಂಡೆಯ ಕೋದಂಡ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ ಭಯಂಕರರ್ ಪರಿತಂದು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೪ವ) ; ಎನ್ನೊಳು ತುಡುಕಿ ಬದುಕುವನಾವನೆಂದನು ಖಂಡೆಯವ ಜಡಿದು (ಕುಮಾವ್ಯಾವಿ. ೫-೨೧) ; ಮಂಡೆಯೊಲೆದರೆ ಹೆಂಗಳಿಗೆ ಮನ್ಮಥನದೊ ಖಂಡೆಯವಲುಗಿದಂತಿಹುದು (ಭರತ. ೧-೪೧). **ಕಂಡೆಯ$_1$:** ಅಜುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ ಇಜುವ ಘಾಯ ಕಂಡೆಯ ಭೇದವನ್ನೂ ತಿಳಿಯದು (ಬಸವ. ೭೦೧) ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿವಾಣ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯ ಅಂಡದಲ್ಲಿ ಕಾಳಕೂಟ (ಅಜಿಮಾ. ೭-೪೯) ; ಕಾದಿದರ್ ಕೈ ಜಡಿಯೆ ಕಂಡೆಯದ ಬಿಣ್ಪಿನಿಂ ಪಟುಭಟರ್ (ಚಬಪು. ೧೬-೧೪) ; ಉಗಿದು ಕಂಡೆಯವನೆದೆಗೆ ಸಾರ್ಚ (ಸೋಳಪು. ೨-೧೭೬). [< ಖಂಡೆ]

ಖಂಡೆಯಕಾರ 'ಖಂಡೆಯಕಾಜ' ನೋ.

ಖಂಡೆಯಕಾಜ, ಖಂಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಖಂಡೆಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಳಗ ಮಾಡುವವನು : ಸಿಯೋಗಾಧಿಪತಿವಾಳ ಖಂಡೆಯಕಾಜರಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೪೮-೭ ; 1104) ; ಸೇನಾ ನಾಯಕರು ನೂಕಿದರು ಖಂಡೆಯಕಾಜ ಮೋಹರವ (ಕುಮಾವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೪) ; ಹರಿಕಾಜರ ಖಂಡೆಯಕಾಜರ ಬಲು ಹರಿಗೆಕಾಜರ ಸಬಳಿಗರ ಸುರಗಿಕಾಜರ ಬಿಲುಗಾಜರ ವಾಹಳಿ ಘರದ ಪೊಜಗೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೮೨). **ಖಂಡೆಯಕಾರ :** ಖಂಡೆಯಕಾರರ . . . ವಾಹಳಿಗಳೂ . . . ಏರ್ಪಾಡಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೨). [ಖಂಡೆಯ$_2$ + -ಕಾಜ]

ಖಂಡೆಯವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಖಂಡೆಯವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು : ಮಂಡಳಮಂ ನಿಜಮಂ ದ್ವಿಜಮಂಡಲಿಗಂ ದೇವತಾಲಯಕ್ಕಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಂಡೆಯವೆತ್ತೆಳೆಯಂ ಪರಮಂಡಳಮಂ ವೀರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ನಾಳ್ದಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೩೯-೩೦ ; 1173). [ಖಂಡೆಯ$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಖಂಡೇಂದು (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಖಂಡೇಂದು ಭಾಲಸ್ಥಲಾಗ್ರ ಮುಮಂ ತಾಗೆ ಚಳಲ್ಲಸದ್ಭ್ರುಮರಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಉದ್ಧೃತ). [ಖಂಡ + ಇಂದು$_3$]

ಖಂಡೇಂದುಧರ (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ : ಖಂಡೇಂದುಧರನಾಗಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಲು (ವೀಶೈಪು. ೨-೧೩-೪೧). [ಸಂ.]

ಖಂಡೇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ : ಖಂಡೇಂದುಮೌಳಿ ಮಾಡಿದನೆ ಇಂತಿದನೆಂದು ನಿಂತಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೮೨). [ಖಂಡೇಂದು + ಮೌಳಿ (= ಮೌಲಿ)]

ಖಂಡೇರಾವು (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಅವತಾರ : (*). [← ಮರಾ. ಖಂಡೇರಾವ್]

ಖಂಡೋಬಾ (ನಾ). = ಖಂಡೇರಾವು : (*). [← ಮರಾ. ಖಂಡೋಬಾ]

ಖಂತಿ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕೊಳತ್ತೂರ ಸಂಘದಾದೇವ××× ಖನ್ತಿಯನ್ನಿಗಸಿ× (ಎಕ. II, ೯೩-೩ ; 700). [< ಕಂತಿ$_2$]

ಖಂತಿಕಾಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?).

ಖಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ಖಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ತೆಪ್ಪದ ನಾಗಂಣವೊಡೆಯರು (ಮೈಆಂ. ೧೯೩೬, ೨೪-೧೩ ; 1360) ; ಖಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ನಾರಂಣವೊಡೆಯರ ಕುಮಾರ ಪೇಂಪಣವೊಡೆಯರು ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯವನಾಳುತ್ತ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೧೨-೧೩ ; 1378). 'ಕಂತಿಕಾಜ' ಪರಾ. [?]

ಖಂಪಣ (ನಾ). = ಕಂಪಣ$_1$: ಅಜುನೂಜುಂಬಾಡದ ಖಂಪಣ ಬಾಗೆಯಯ್ಯತ್ತಜ ಬಳಿಯಂ (ಇಆ. XIX, ೧೯೦-೭ ; 1054). [?]

ಖಂಬೀರ (ಗು). ೧. ಸಾಹಸಿಯಾದ ; ದಿಟ್ಟತನದ : ಅವಳಂತಹ ಖಂಬೀರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನಾನಿದುವರೆಗೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯೧) ; ಅವನ ಪತ್ನಿ ಭೀಮಕ್ಕ ಅಷ್ಟೆ ಖಂಬೀರ ಹೆಂಗಸು (ಗೀಚುಗೆ. ೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಾಹಸಿ ; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ : ಕಾಸಿಮಖಾನರಂಥ ಖಂಬೀರರಿಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಭಯವುಂಟಾದದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೆ ? (ಮಾಧವ. ೨೮೧). [← ಮರಾ. ಖಂಬೀರ್. / ಸಂ. ಗಂಭೀರ]

ಖಂಬೀರತನ (ನಾ). ಸಾಹಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ; ದಿಟ್ಟತನ : ಬಸಗೋಂಡನಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಜಿಗಟು, ಖಂಬೀರತನವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೮೪). [ಖಂಬೀರ + -ತನ]

ಖಕಾರ (ನಾ). = ಖ$_1$: ಖಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಂ : ಖಜಾಕ - ಕಜಾಕ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಖಗ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂಥದು. ೨. ಹಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ : ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ತಾಣಮೊಂದೆ ಖಗಕಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೮). ೩. ಬಾಣ ; ಅಂಬು. ೪. ದೇವತೆ ; ಖೇಚರ : ಅಗಸೂದನನಣ್ಣ ಮಹೋರಗ ಶರಮಂ . . . ಖಗರಚ್ಚರಿವಡೆ ತಜಿದಂ ಖಗಪತಿ ಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆಡೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೩). ೫. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ. ೬. ಮನೆ ; ಗೃಹ. ೭. ಆಕಾಶ ; ಗಗನ. 'ಖಗವೇಱು' ಪರಾ. "ದಿನೇಶನೊಳಂಬಿನೊಳು ಪಕ್ಷಿಯೊಳು ಗೃಹದೊಳವುರರೊಳು ಖಗಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೯೭) ; "ಸುರ ರವಿ ನಿಳಯಂ ಶರಪಕ್ಷಿ ನಭಂ ತಿಳಿಯಲ್ಕಾಱು ಪೆಸರು ಜಗಕೆ ಖಗಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಖಗಕುಳ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಆ ವಿಷಮಾಹಿಯ ವಿಷಮುಖ ಪಾವಕನಿಂ ಪಾಱುತಿರ್ಪ ಖಗಕುಳಮುಂ . . . ಬೇವುದು (ಜಗವಿ. ೩-೮೦). [ಖಗ + ಕುಳ$_{6}$ (= ಕುಲ)]

ಖಗಗಮನ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂಚಾರ. ೨. ಪಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಖಗಗಮನನಂ ಕಾಣೆ ನಿಶ್ಚೈಸ ನಿನಗೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೬). [ಖಗ + ಗಮನ]

ಖಗಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಕೂಡಿರಲ್ ಖಗಜಂ ಕೇಂದ್ರ ಗೃಹಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದ್ರೇಕ್ಕಾಣದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೧-೧೦). [ಸಂ.]

ಖಗತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ; ಆಕಾಶಗಮನ ಶಕ್ತಿ: ಚಿನ್ಮಯನಂ ಮೃಗಾಕೃತಿಯೆಂದು ಹೋಲಿಸಿ ನುಡಿದಡೀ ತಪ್ಪಿಂದ ಹೋಗಿ ಮೃಗಂಗಳಾಗಿ ಖಗತ್ವಮಂ ನೀಗಿ (ಬಸಪು. ೩೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಖಗನಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಖೇಚರರು ವಾಸಿಸುವ ಪರ್ವತ; ವಿಜಯಾರ್ಧ ಪರ್ವತ: ಗಜರಿಪು ಲಂಘಿಸಿದುದೊ ಪವನಜವದೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಶಿಖರದಿಂ ಖಗನಗವಾ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬). [ಖಗ + ನಗ$_{3}$]

ಖಗಪ (ನಾ). ಖೇಚರರ ಅಧಿಪತಿ; ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ: ಖಗಪ ಕಂಡು ತರಂಗತಮನ್ನೈದೊಗೆದ ಕರುಣದಿ ಮಂತ್ರವನು ಕಿವಿಯೊಗಿಸಲು (ಜಿರಾಮಾ. ೩೨೬-೨೫). [ಸಂ.]

ಖಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜ; ಗರುಡ: ಶ್ವಾನ ಕುಕ್ಕುಟ ಕಾಕ ಬಕ ಪವಮಾನ ಖಗಪತಿ ದಿವಿಜ ರಜನಿ . . . ಮೃಗ ಪೋತಕನ ಗುಣವಾ ನರೇಂದ್ರನೋಳಿರಲುಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೯). [ಖಗ + ಪತಿ$_{2}$]

ಖಗಪತಿಖಗ (ನಾ). ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ: ಮಹೋರಗಶರಮಂ . . . ತಱಿದಂ ಖಗಪತಿಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆಡೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೩). [ಖಗಪತಿ + ಖಗ]

ಖಗಪತಿಗಮನ (ನಾ). = ಖಗಗಮನ ೨: ವಾಸುಕಿಶಯನ ಖಗಪತಿ ಗಮನ ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೪). [ಖಗಪತಿ + ಗಮನ]

ಖಗಬಂಧ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: "ಖಗಬಂಧಂ ಪಾಶಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೧-೩೫). [ಖಗ + ಬಂಧ]

ಖಗಯುವತಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ಖೇಚರ ಯುವತಿ: ಧವಳ ಶೋಭನಗಳ ಪಾಡುತಿರ್ದರು ಖಗಯುವತಿಯರು (ಭರತೇ. ೩೧-೬೯). [ಖಗ + ಯುವತಿ]

ಖಗರಥ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ರಥ: ಖಗರಥವನರೆ ಯಟ್ಟಿದನ್ . . . ಕಲಿ ಜಟಾಯು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೪೩). [ಖಗ + ರಥ]

ಖಗರಾಜ (ನಾ). ೧. = ಖಗಪತಿ: ಪಾತಾಳಲೋಕದೊಳ್ ಖಗರಾಜ ನೊರಸಿದಹಿನಿಕರದಸು ಮರಳ್ವಂತೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೨೪-೨). ೨. ಖೇಚರರ ರಾಜ. 'ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ' ಪರಾ. [ಖಗ + ರಾಜ]

ಖಗರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ: ಆಶೀವಿಷೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಖಗರಾಜಾಸ್ತ್ರ ನಿಪಾತದಿಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೦). [ಖಗರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ (ನಾ). ಖೇಚರರ ಅಧಿಪತಿ: ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ ಗಜೇಂದ್ರ ರುಂದ್ರ ಘಟಿಗಂದೆಚ್ಚಂಬುಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೧). [ಖಗರಾಜ + ಇಂದ್ರ]

ಖಗಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ; ಗೂಢಲಿಪಿ (?): ಪಿಶಾಚ ಲಿಪಿ, ಖಗಲಿಪಿ, ಕದಂಬಲಿಪಿ . . . ಯೀ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೩೬-೪). [ಖಗ + ಲಿಪಿ]

ಖಗವಂಶ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶ: ಖಗವಂಶದಿಕ್ಷ್ವಾಕು ಭೂವರೆಸ ಪೀಳಿಗೆಯೊಳೊಗೆದ ತ್ರಿಶಂಕು ವಸುಧಾಧಿನಾಯಕನ (ಹಡಕಾ. ೧೧-೧೪). ೨. ಗಂಧರ್ವಕುಲ; ಖೇಚರವಂಶ: ಬರೆ ಖಗವಂಶಶಿಖಾಮಣಿ ಬರಲೀಯನೆ ವಿಭುವನಾತನಂ ನೋಯಿಪುದೇಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೫). [ಖಗ + ವಂಶ]

ಖಗವರ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ: ದುರುಳ ರಾವಣಿಯುರಗಪಾಶದಿ ಹರಿಯ ಪಡೆಯನು ಕಟ್ಟಿದಡೆ ಖಗವರನ ದೆಸೆಯಲಿ ವಿಜಯರಾಘವ ಗೆಲಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ). [ಖಗ + ವರ]

ಖಗವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ: ಖಗವಲ್ಲಭಂ ಪತಿನಿರೂಪವನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಮೀರ್ವನಲ್ಲೆಂದು (ಜೈವಿಭಾ. ೧೪-೧೯). [ಖಗ + ವಲ್ಲಭ]

ಖಗವಿಂಡು (ನಾ). = ಖಗಕುಳ: ಚರಿಸುವ ವಿಟರ ಕರಣವೆಂಬ ಖಗವಿಂಡಿಗಿರದೊಡ್ಡಿದ ದೀಹವೆನಲು (ಕಂಸವಿ. ೬-೯೨). [ಖಗ + ಪಿಂಡು$_{2}$]

ಖಗವಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ: ಮಹೀರುಹದಗ್ರದಲಿ ಸಂಚರಿಸುತಿಹ ಖಗವಿಷ್ಠೆ ಬಿದ್ದುದು ಮೇಲೆ ಭೂಸುರನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೨). [ಖಗ + ವಿಷ್ಠೆ]

ಖಗವೀರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ವೀರ: ಓ ಜಟಾಯೂ! ಕರೆದೊನುಸಿರು ಮೇಲುಸಿರಾಗಿ ಖಗವೀರನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೫-೬೨೫). [ಖಗ + ವೀರ]

ಖಗಾಂಡ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ, —ತತ್ತಿ. 'ಖಗಾಂಡಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಅಂಡ$_{1}$]

ಖಗಾಂಡಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ವಿವರಣಶಾಸ್ತ್ರ" (Oology. ಇಂಕನಿ). [ಖಗಾಂಡ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಖಗಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಖಗನಗ: ನೋಡೆ ಮರುಳ್ಚಿತ್ತು ಖಗಾದ್ರಿ ಚಕ್ರಧರನಂ ಸಂಗೀತಕ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೮). [ಖಗ + ಅದ್ರಿ]

ಖಗಾಧಿಪ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ. 'ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಅಧಿಪ]

ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡಧ್ವಜ; ವಿಷ್ಣು: ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಂಗೆಸೆದಿರ್ಪ ವಿಷ್ಣುಗೆಸೆವಂತೆ ವಲಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಲಸನ್ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮನನೆ ವಿಷ್ಣುಗಗ್ರಸತಿಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದಳ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೯-೧೩; 1174). [ಖಗಾಧಿಪ + ಲಕ್ಷ್ಮ]

ಖಗಾಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ಖೇಚರರ ಒಡೆಯ; ವಿದ್ಯಾಧರಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಬಗೆದು ಕೇಳ್ ಪೇೞ್ವೆಂ ಖಗಾಧೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೧). [ಖಗ + ಅಧೀಶ್ವರ]

ಖಗಾನೀಕ (ನಾ). = ಖಗಕುಳ: ತುಱುಗಿ ನಭದೊಳು ಖಗಾನೀಕ ಮಂಡಳಿಸಲಿಟ್ಟೊಱಲಿ ಕೆಡೆದು (ಹಡಕಾ. ೫-೪೨). [ಖಗ + ಅನೀಕ]

ಖಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಖೇಚರರ ಅರಸು; ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ: ಎರಚ್ಚಿಲಂಬಿಡಿದು ಖಗೇಂದ್ರನೋಲಗದೊಳಿರ್ದ ವಿಳಾಸ ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಆದಿಪು. ೨-೪). ೨. ಗರುಡ. 'ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಇಂದ್ರ]

ಖಗೇಂದ್ರಕನ್ನಿಕೆ (ನಾ). = ಖಗಯುವತಿ: ಖಗೇಂದ್ರಕನ್ನಿಕೆ . . . ಹಳಿಗಂ ಹರಿಗಂ ನುಡಿಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೦). [ಖಗೇಂದ್ರ + ಕನ್ನಿಕೆ]

ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಖಗರಚ್ಚರಿವಡೆ ತಱಿದಂ ಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆಡೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೩). [ಖಗೇಂದ್ರ + ವಾಹನ]

ಖಗೇಶ (ನಾ). = ಖಗೇಂದ್ರ: ದಟಿಮೊಳಸೋರೆ ಖಗೇಶಾವನೀಶ ಸೈನಿಕರಾರ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೯). [ಖಗ + ಈಶ]

ಖಗೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಖಗೇಂದ್ರ: ಆ ಖಗೇಶ್ವರನ ಕಟ್ಟು ಕಱಲ್ಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪). [ಖಗ + ಈಶ್ವರ]

ಖಗೋಲ, ಖಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಗೋಲಾಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶದ ಪರಿಧಿ; ಆಕಾಶಮಂಡಲ: (Celetial Globe. ಪಾರಿಭಾ). ೨. "ಗ್ರಹ, ತಾರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ" (ಸಿಂಕೋ. ೧೪೭). 'ಖಗೋಳಜ್ಞ' ಪರಾ. **ಖಗೋಳ**: ೨. ಅವನು ಖಗೋಳವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಅರಿತ ತತ್ವಗಳನ್ನು . . . ವರ್ಣಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಖ₂ + ಗೋಲ]

ಖಗೋಳ 'ಖಗೋಲ' ನೋ.

ಖಗೋಳಜ್ಞ (ನಾ). ಖಗೋಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಖಗೋಳ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: ಖಗೋಳಜ್ಞರು ಬರಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು . . . ಆರು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೧೨). [ಸಂ. ಖಗೋಲಜ್ಞ]

ಖಗೋಳಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ: ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ . . . ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನ, ಖಗೋಳಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅವಾಂತರ ಸಿದ್ಧಿಗಳು. ಈ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕೋರುವವನಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೧೬೫). [ಖಗೋಳ (= ಖಗೋಲ) + ಜ್ಞಾನ]

ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಚೀಣಾ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಗಣಿಚ. ೬). [ಖಗೋಳ (= ಖಗೋಲ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). = ಖಗೋಳಜ್ಞ: ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೬). [ಸಂ. ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ]

ಖಗ್ಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಂತೆ ಬರೆ ಖಗ್ಗೊಳಂ ಅಂತೆ ಮುಗುನ್ಗಡ್ಡೆಯ ಪಾಸಱೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೨೦; 1043). [?]

ಖಗ್ರಾಸ (ನಾ). ಗ್ರಹಣದ ಮೂಲಕ (ಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲಗಳು) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವಿಕೆ. 'ಖಗ್ರಾಸ ಗ್ರಹಣ' ಪರಾ. [ಖ₁ + ಗ್ರಾಸ]

ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ಣಗ್ರಹಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಮಂಕು; ಮಾಯೆ: ಬರುಬರುತ್ತ . . . ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣವು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೭); ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ, ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಗೆ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ವಿಚಾವಾ. ೨೭). [ಖಗ್ರಾಸ + ಗ್ರಹಣ]

ಖಚ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೨. ಆ ದೇಶದವನು (?): ಚೋಳನ ಜೂಬು ಮಾಳವನ ಗೋಣ್ಮುರಿ ಚೇರರನಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಮಾಕಾಳಿ ವರಾಳನಂ ತುಳಿವ ಗಂಧಗಜಂ ಖಚನಳ್ಳಿಯಂಬು ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಗೆಯಿಂ ನಡೆತಂದನೆ ವೀರವಿಷ್ಣುಭೂಪಾಲಕಂ (ಎಕ. VII. ಶಿವಮೊ. ೫–೭; 1218). [?]

ಖಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತಾನೆ ಸರಭಸಂ ಖಚಕ್ಕನಿಱಿದುತ್ಕಚದಿಂ ಬಿಗಿ ತ ಳ್ಕೆ ಗೆ ಯ್ದೊ ಡ ಲ್ ಬಸವಳಿದಂತಿರೊಪ್ಪಿಪುದು (ಚಕವಿ. ೬–೧೬೨). [?]

ಖಚನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳನ್ನು ಕೆಚ್ಚುವುದು; ಕುಂದಣವಿಡುವುದು: ಆಭರಣಗಳೂ ಅಲಂಕಾರಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿ, ಖಚನ ಚಾತುರ್ಯವು ಪ್ರೌಢವಾಯಿತು (ಭಾಇಪ್ರ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಖಚರ (ಗು) ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ; ಆಕಾಶಗಾಮಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೩. ನೇಸರು; ಸೂರ್ಯ. ೪. ಗಂಧರ್ವ: "ದೇಶೀಯ ಗಾಣನೊಳ್ ಖಚರ[ಪಾಠಾಂ. ಟರ]ರೊಳು ಕುದುರೆಯೊಳು ವೈಸಿರಿಯ ಕಾಂತಿಯೊಳು ಗಂಧರ್ವನಾಮುಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೪). ೫. ಯಕ್ಷ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಲಿಯ ಭೂಮಿ, ಕರ್ಣನ ಕವಚ, ಖಚರನ ಅಸ್ತಿ, ಶಿಬಿಯ ಮಾಂಸ ವೃಥಾ ಹೋಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೨೪); ಮಱೆವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾವಡೆಯೊಳ್ ಖಚರನೆನಿಸಿದಂ ನೃಪತಿಲಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೩–೧೧; 1209). 'ಖೇಚರ' ಪರಾ. ೬. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: (೧). ೭. [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ: ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ . . . ಎಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩). [ಸಂ.]

ಖಚರನಾಯಕ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜ; ಜೀಮೂತವಾಹನ: ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ಣನಿಂ ಖಚರನಾಯಕನಿಂ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಪುತ್ರನಿಂ ಪಿರಿಯನೆನಿಪ್ಪನುತ್ಕೃತರ ದಾನದೊಳಾರ್ಪನೋಳಯ್ದಿ ಗಂಡನೊಳ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೭–೪೦; 1130). [ಖಚರ + ನಾಯಕ]

ಖಚರಪತಿ (ನಾ). ಖೇಚರರಾಜ; ವಿದ್ಯಾಧರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಅದನಾಳ್ವನಖಿಳ ಖಚರಪತಿ ಮಕುಟಮಣಿಗಣ ಕಿರಣ ರಾಗರಂಜಿತ ಚರಣ ನಳಿನಯುಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧–೭೧ ವ). [ಖಚರ + ಪತಿ]

ಖಚರಪ್ಲುತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ: ವಾತಮಿತ್ರ ಮರುತ್ಪವನಂ ವ್ಯೋಮಾರ್ಕಯುಗಂ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕೋಪೇತಮಾಗಿರೆ ವಿಶ್ರಮಂ ತಾಂ ಪಕ್ಷದೊಳೊಂದಿರೆ . . . ಖಚರಪ್ಲುತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೪); ಒಪ್ಪಿರಲ್ ರಸಸಂತಜಜಂಗಂ ಪುಟ್ಟುವುದಾ ಖಚರಪ್ಲುತಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಖಚರಾಂಗನೆ (ನಾ). ದೇವಾಂಗನೆ; ಖಚರ ಸ್ತ್ರೀ: ನಭೋಂತದೊಳ್ ವಿಹರಿಪರ್ ಖಚರಾಂಗನೆಯರ್ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಕಬಕಂ. ೨–೩೭). [ಖಚರ + ಅಂಗನೆ]

ಖಚರಿ (ನಾ). = ಖಚರಾಂಗನೆ: ಲಸಜ್ಜಲಕಣಮನಮಳ ಮುಕ್ತಾಫಳಮೆಂದುಱೆ ಮುಗ್ಧ ಖಚರಿಯರ್ ಕೈಯಿಡುವರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧–೯೩). [ಸಂ. ಖಚರೀ]

ಖಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಖಚರಪತಿ: ಮಾಱೋಲೆಯನೆಯ್ದಿಸಿದೊಡೆ ನಡೆಯುತ್ತುಂ ಬಾಚಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಬರ್ಕುಮಿರ್ಕುಮೇ ಖಚರೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೫). [ಖಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಖಚರೇಶ (ನಾ). = ಖಚರಪತಿ: ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಿರ್ ದೊರೆವೆತ್ತುರ್ವೀಭರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೪). [ಖಚರ + ಈಶ]

ಖಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಿದ; ಕೆಚ್ಚಿದ; ಕುಂದಣಿಸಿದ; ಮೆಟ್ಟಿದ: ಅನಂತಮಣಿಗಣಖಚಿತ ಲಾಲಿತ್ಯಸಾಂದ್ರ ರಮ್ಯಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪ (ಬಸಪು. ೧–೪೦); ಪದ್ಮರಾಗದ ರುಚಿರರತ್ನವು ಜಾತರೂಪದಿ ಖಚಿತವಾದೊಡೆ ಪುಣ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೨೬); ನವರತ್ನಖಚಿತ ಕಮನೀಯ ಕಾಂಚನಮಯೋನ್ನತ ದೃಢ ಪ್ರಾಕಾರದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೦); ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ . . . ಚಿನ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಕುವರನ ಬಲಗಾಲಿಗೆ ಬಹುಮಾನಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೦೬). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ಖಂಡಿತವಾದ: ಅಳತೆ ತೂಕಗಳು ಬಹಳ ಖಚಿತವಾಗಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೧೫);

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಡ್ಡ ಬರುವುದು ಖಚಿತವಾಗಿತ್ತು (ಜಿವರಿ. ೫೨); ಇದರಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಸಂ. ೫೯). ೩. ಬೆರಸಿದ ; ಮಿಶ್ರವಾದ.

ಖಚಿತಮಾಡಿಕೊಡು = ದೃಢೀಕರಿಸು ; ಖಾತ್ರಿಮಾಡು : ತಾವು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು . . . ಖಚಿತಮಾಡಿಕೊಡುವುದುಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೦). **ಖಚಿತವಾಗಿ** = ನಿಖರವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ; ದೃಢವಾಗಿ : ದಾರ್ಶನಿಕರು ಮೂರುಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೨೫೮); ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ತರಬೆ. ೬೦). **ಖಚಿತವಾಗು** = ಖಾತ್ರಿಯಾಗು ; ನಿಖರವಾಗು : ಕರ್ಮಫಲಂತೆ ಫಲವೆಂಬುದು ನನಗೆ ಖಚಿತವಾಗಿದೆ (ನಾಕಥ. ೨೪); ಅವಳೇ ತುಡುಗು ಮಾಡಿರುವಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ಖಚಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭಾರತಿ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಖಚಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸು : ಬಿಡಿಸ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಧಾನಅಂಶವನ್ನು ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಖಚಿತಗೊಳಿಸಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೫). [ಖಚಿತ + ಕೊಳ್$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಖಚಿತತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ನಿಃಸಂದಿಗ್ಧತೆ ; ಖಾತ್ರಿ : ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪದ ಖಚಿತತೆಯಿಲ್ಲ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೨೧೫); ವಿವರಗಳು ಇದೇ ಕತೆಗಾಗಿ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿದವು ಎನ್ನುವ ಖಚಿತತೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೨). [ಸಂ. ಖಚಿತತಾ]

ಖಚಿತಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ದೃಢಪಡಿಸು : ರಾಜಿನಾಮೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಖಚಿತಪಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಖಚಿತ + ಪಡಿಸು]

ಖಚಿಯಿಸು, ಖಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಚ್ಚು ; ಕುಂದಣಿಸು ; ಮೆಟ್ಟು : ಕೋಡುಂ ಕುಳಗುಮಂ ಸುವರ್ಣದೊಳ್ ಖಚಿಯಿಸಿ (ಎಇ. XIX, ೫೨೪–೧೯ ; 1022); ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಕೊಳಗುಮಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳಿಂ ಖಚಿಯಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ (೩), ೩೯೨–೫೦ ; 1050). **ಖಚಿಸು** : ರತ್ನವನು ಖಚಿಸಿರುವ ಕಟ್ಟಡ (Setting. ಇಂಕನಿ). [ಖಚಿತ + –ಇಸು$_3$]

ಖಚಿಸು 'ಖಚಿಯಿಸು' ನೋ.

ಖಚೋರ, ಖಜೋರ (ನಾ). ಗಂಧಪತ್ರ ; ಗಂಧಕಚೋರ : "ಕಚ್ಛೂರಕಃ – ಖಚೋರಃ" (ಒಷಧಿ. ೨೫); ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಅಗಿಲು, ಖಚೋರ, ಸಹದೇವಿ . . . ಅರೆದು ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಸಿದರೆ ಶೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೦). **ಖಜೋರ** : "ಗಣಹಾಸಃ – ಖಜೋರ" (ಒಷಧಿ. ೪೬); ಬಾಳಂ ಮಲಯರುಹಂ ಕರ್ಬಾಳಂ ಕೋಷ್ಟಂ ಖಜೋರ ಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ ೩–೧೮). [< ಸಂ. ಕಚೋರ, ಕಚ್ಛೂರ]

ಖಜ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ ; ಮಂಥನ. ೨. ಮಂತು ; ಕಡೆಗೋಲು. ೩. ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ. ೪. ಕದನ ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಖಜಕ(ನಾ).೧. ಕಡೆಗೋಲು ; ಮಂತು : "ಮಂಥಣಿಗರ್ಗರಿ ಕಡೆಗೋಲ್ ಮಂಥಾದಂ ಮಂತುವಂತದಕ್ಕುಂ ಖಜಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೧). ೨. ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ; ವಿತಾನ : "ಚಂದ್ರೋದಯಃ, ವಿತಾನಂ, ಉಲ್ಲೋಚಃ, ಖಜಕಃ – ಈ ೪ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೫). [ಸಂ.]

ಖಜಾಂಚಿ, ಖಜಾಂಜಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಭಂಡಾರಿ ; ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ : ದಾದಾಭಾಯಿಯನ್ನು ಖಜಾಂಚಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ ನೇಮಿಸಿದರು (ದಾದಾನ. ೧೬); ನೀನೇ ನಮ್ಮ ಖಜಾಂಚಿ (ನಾಪೂಲೀ. ೧೮೮). **ಖಜಾಂಜಿ** : ಬಾಡಿಗೆ ತೆರುವ ಖಜಾಂಜಿಯೂ ಅವನೇ (ಅಳಿನಿ. ೧೧೧). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಖಜಾನ್‌ಚೀ]

ಖಜಾಂಜಿ 'ಖಜಾಂಚಿ' ನೋ.

ಖಜಾಕ (ನಾ). ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ. [ಸಂ. ಖಜಾಕಾ]

ಖಜಾನ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜಾನೆ, ಖಜಾನ, ಖಜೀನಿ, ಖಜೀನೆ (ನಾ). ೧. ಬೊಕ್ಕಸ ; ಭಂಡಾರ ; ತಿಜೋರಿ ; ಕೋಶಾಗಾರ : ಹಜೂರು ಖಜಾನೆಗೆ ಐವಜು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೬); ಆ ಹಣವನ್ನು ತಾಲ್ಲೂಕು ಖಜಾನೆಗೆ ಪಾರಖಾವಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩); ಈ ರೀವು ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಖಜಾನೆಗೆ ಅಪಾರ ಹಣ ಒದಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೬೩); ಇವನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಿಸಿ ಬಿಡಿರಿ (ಕಲಿಕು. ೧೬೩); ಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾದಾನ. ೬೨). **ಖಜಾನ** : (ಕ್ರೈಸ್‌ಗ. ೫೫೩). **ಖಜೀನಿ** : ೨. ನಗದು ಹಣ ; ಬಂಡವಾಳ : ಈಗ ನಮ್ಮ ಗಾಡಿಯ ಖರ್ಚುಗಳ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ – ಇಷ್ಟೆ ನಮ್ಮ ಖಜೀನಿ (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೨೮೪). **ಖಜೀನೆ** : (೩).

[← ಪಾರ. ಖಜಾನಹ್ ; ಅರ. ಖಜಾನ, ಖಿಜಾನಾ ; ಹಿಂ. ಖಜಾನಾ ; ಮರಾ. ಖಜಾನಾ, ಖಜೀನಾ]

ಖಜಾನೆದಾರ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಭಂಡಾರಿ : ನವಾಬನ ಖಾಸಗೀ ಖಜಾನೆದಾರ ಪದವಿಯೇ ರಾಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಕಥವಿ. II, ೨೪೧). [ಖಜಾನೆ + – ದಾರ್$_1$]

ಖಜಾನೆದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ ; ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿರುವ ಹಣ : ಹೈದರಲ್ಲಿ ಖಾನರು ನಾಜರಜಂಗರ ಖಜಾನೆದ್ರವ್ಯವೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಿಗೆ ಲೂಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಹೊಡೆದು (ಹೈದರ. ೩೩). [ಖಜಾನೆ + ದ್ರವ್ಯ]

ಖಜಿಕೆ (ನಾ). = ಖಜಾಕೆ : "ದರ್ವಿ ದಾರುಹಸ್ತಮೆನಿಪ್ಪುದದು ಖಜಿಕಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೩); "ಖಜಿಕೆ ದರ್ವಿೀದಾರುಹಸ್ತಂ ದ್ರುತಂ ಹುಟ್ಟಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [ಸಂ. ಖಜಿಕಾ]

ಖಜಿಖ (ನಾ). = ಖಜಾಕೆ : (೩). [< ಸಂ. ಖಜಿಕಾ]

ಖಜೀನದಾರಿ (ನಾ). ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷತೆ ; ಭಂಡಾರಿಯ ಕೆಲಸ : ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಾದಶಾಹೀ ಖಜೀನದಾರಿಯ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ಪದಕ್ಕೇರಿದನು (ಬೆಳದೀ. ೩೨). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಜೀನದಾರೀ]

ಖಜೀನಿ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜೀನೆ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜೀಲ (ಗು). ೧. ಖಿನ್ನವಾದ : ಒಂದು ಕುದುರೆಯು ಸಪ್ಪಳಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೇ ಬಂದು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ 'ಖಜೀಲ' (ಖಿನ್ನರಾಗಿ) ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂಜಿದರು (ಶಿವಭಾ. ೯೬); ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮನಸ್ಸು ಖಜೀಲ ಅನಿಸಿಹೋಯಿತು ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗೆ (ಸಾವಿಉ. ೯೩). (ನಾ). ೨. = ಖಿನ್ನತೆ : ನೀರಿನಿಂದ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬರುವುದೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಖಜೀಲಾಗುತ್ತದೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೯೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಜಿಲ್ ; ಅರ. ಖಜಲ್ ; ಮರಾ. ಖಜೀಲ್]

ಖಜೋರ 'ಖಚೋರ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಾ (ನಾ). ಜಗಳ. 'ಖಜ್ಜಾಖೋರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖಜಾ]

ಖಜ್ಜಾಖೋರ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟ ; ಕಲಹಶೀಲ : (೩).

[← ಮರಾ. ಕಜ್ಜೇಖೋರ್]

ಖಜ್ಜಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಿ 'ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಖಜ್ಜೂರಿ (ಗು). ಅನೇಕ ಎಳೆ ಅಥವಾ ಪದರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ; ದಪ್ಪನಾದ. 'ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖಜೂರೀ]

ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ (ನಾ). ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ದಾರ; ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದ ದಾರ: ಗುಳದಾಳಿ ಪೋಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ ಬೇಕು (ಊಥ). [ಖಜ್ಜೂರಿ + ದಾರ$_{1}$]

ಖಟ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲು. ೨. ಹಾಳುಬಾವಿ; ಅಂಧಕೂಪ. ೩. ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ; ಉಗುಳು. ೪. ಕೈಗೊಡಲಿ; ಮಚ್ಚು. ೫. ನೇಗಿಲು. [ಸಂ.]

ಖಟ$_{2}$ 'ಖಟ್ವ' ನೋ.

ಖಟಕಟಾಹಕ (ನಾ), ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ; ಕಾಳಾಂಜಿ. [ಖಟ$_{1}$ + ಕಟಾಹಕ ?]

ಖಟಪಟ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಖಟಬಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರದೆ ಇರುವ ಸಾಲ; ವಸೂಲಾಗದ ಸಾಲ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡದೆ ಇರುವವನು: ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ ಖಟಬಾಕಿ ಗಿರಾಕಿಗೆ ಹುಂಬತನದಿಂದ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಇವರು ವಸೂಲಮಾಡದೆ ಎಷ್ಟೊ ವರ್ಷ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೮೭). 'ಬೇಬಾಕಿ' ಪರಾ. [ಖಟ$_{2}$ (< ಖಟ್ವ) + ಬಾಕಿ]

ಖಟರಾ, ಖಟಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ; ಚಕ್ಕಡಿ: ನಮ್ಮ ದಾವಲ್ ಸಾಬನ ಖಟರಾ ಅದ ತಾಬೇದಾಗ (ದೀಪಹ. II, ೩೮೭). **ಖಟಾರ** (ಗು). ೨. ಕೆಟ್ಟು ಹೋದ; ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ: ಹೊಡದು ಹೊಡದು ನುಗ್ಗಾದ ಖಟಾರ ಮೋಟರದಂತೆ ಆಗಿರತದೆ (ಅನ್ನ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಖಟಾರಾ]

ಖಟಾಟೋಪ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆಡಂಬರ; ಡೌಲು. ೨. ಸಾಹಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ದೇವರ ಕಾರಣಿಕರ ಮುಂದೆ ಮನುಷ್ಯರ ಖಟಾಟೋಪವೇನಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೨೦). ೩. ಗಲಾಟೆ; ಗೊಂದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಷ್ಟು ಖಟಾಟೋಪ ಎಷ್ಟು ಗೋಳಾಟ (ಶಿಡುಗು. ೪೧); ಜಗತ್ತಿನ ಈ ಯಾವತ್ತು ಖಟಾಟೋಪವು ಮಾಯಾಪ್ರಸಾರವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ . . . ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿದರು (ತುಳಸಿ. ೧೮೮). 'ಆಟಾಟೋಪ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಟಾಟೋಪ್]

ಖಟಾರ 'ಖಟರಾ' ನೋ.

ಖಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೀಮೆಸುಣ್ಣ; ಖಡು. [ಸಂ. ಖಟಿಕಾ]

ಖಟಿಪಿಟಿ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಖಟಿಲ್ 'ಖಟೀಲ್' ನೋ.

ಖಟೀತ (ಗು). ತಡೆದು ನಿಂತ; ಸ್ಥಗಿತವಾದ; ಹಿಂದೆ ಉಳಿದ: ಎಷ್ಟೋ ಖಟೀತ ಜೀನಸು ಅಂದರೆ ಬಹಳ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಖರ್ಚು ಆಗುವಂಥ ಔಷಧಿ ವಗೈರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [← ಮರಾ. ಖಟೀತ್]

ಖಟ್ಟ, ಖಟ್ಟ$_{2}$ (ಗು). ೧. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. 'ಖಟ್ಟಖರೆ' ಪರಾ. ೨. ಮೊಂಡ; ನಿಷ್ಠುರವಾದ: ಅವರಿಗೆ ಇವರಿಗೆ ಕೈಗಡಸಾಲ . . . ಖಟ್ಟ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಜೀ. ೫೧); ಒಬ್ಬ ಖಟ್ಟ ಮುದುಕಿಯ ಹತ್ತಿರ ಎರಡು ಗಡಿಗೆಗಳಿವೆಯೆಂದು . . . ತಿಳಿಯಿತು (ಕನಕ. ೧೪). **ಖಟ್ಟ$_{2}$**: ೧. 'ಖಟಬಾಕಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕಟ್ಟಾ]

ಖಟ್ಟಖರೆ (ನಾ). ಕಡುಸತ್ಯ; ಪೂರ್ತಿ ನಿಜವಾದುದು: ಅಗದೀ ಖಟ್ಟಖರೆ ಆಗುವಂಥಾದು ಹೇಳರಿ (ನಾಥಾಂ. ೪೧). [ಖಟ್ಟ + ಖರೆ$_{1}$ (< ಖರೆಯ)]

ಖಟ್ಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಟುಕ; ಕಸಾಯಿಗಾರ. ೨. ಬೇಟೆಗಾರ; ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾರುವವನು. [ಸಂ.]

ಖಟ್ಟು (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವಿಕೆ; ಪರೀಕ್ಷೆ. ಖಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚು = ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚು; ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು: "ಎಷ್ಟುದಿನ ಹೀಗೆ ನನಗೆ ಭಾರವಾಗಿರಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀ" ಎಂದು ಇವರು ಖಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದರು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೭); ಬಸವಂತಿ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಖಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ (ದೀಪಹ. II, ೧೮೩). [?]

ಖಟ್ಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_{1}$' ನೋ.

ಖಟ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ; ಹೊರಸು: "ಹೊರಸು ಖಟ್ವಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ನೆಲದಲಿರ್ದಾತನಾ ಮಂಚಮಂ ಬಯಸುವಂ ಸಲೆ ಖಟ್ವದಿಂದಿಳಿಯನೆಳಸುವಂ (ವೀಕೈವು. ೪-೨೫-೨೨). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ; ತೂಗುಮಂಚ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೨೨. ಖಟ್ವ, ೨೩. ಬೇರುಂಡ, ೨೪. ಅವಹಿತ್ಥ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮). [< ಸಂ. ಖಟ್ವಾ]

ಖಟ್ವಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ: ಅಖಂಡಜ್ಞಾನಭರಿತಂಗೆ ಪೃಥ್ವಿಯೆ ಖಟ್ವಾಂಗ ಆಕಾಶವೇ ಕಿರೀಟ ಮೇಘಾದಿಗಳೆ ಮಜ್ಜನ (ಅಖಂಡೇ. ೩೩೯-೫೨). ೨. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಬುರುಡೆಯುಳ್ಳ ಶಿವನ ಗದೆ; ಪರಮೇಶ್ವರನ ಆಯುಧ: ಹುಲಿಚರ್ಮವಾವ ವಸ್ತ್ರದೊಳಗು ಖಟ್ವಾಂಗವಾವ ಆಯುಧದೊಳಗು (ಅವಚಂ. ೧೫೪-೭೦೫); ಖಟ್ವಾಂಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾದುಫಲಮನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೭೦ವ); ಲಲಿತ ಖಟ್ವಾಂಗದ ಕಪಾಲದ ಹೊಳೆವ ಶೂಲದ ಕರದ ನಿಗಮಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಚ್ಚಿದನಂದೀಶಾನವಕ್ತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೭೩). ೩. ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು; ದಿಲೀಪ: ಎಣೆಯಾವಂ ನರರೊಳ್ ಖಟ್ವಾಂಗ ಭೂಪತಿಲಕಂಗಿಳೆಯೊಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೯೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಹೆಮ್ಮರ: "ಖಟ್ವಾಂಗಂ ತಾನರಳಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೭); "ಖಟ್ವಾಂಗ – ಹೆಮ್ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೪೨). 'ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಅತಿಸಾರಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾತ್ರೆ, —ಗುಳಿಗೆ: ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ: – ಹೆಮ್ಮರದ ತೊಕ್ಕನು ನಾಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ . . . ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೩೩೦). [ಖಟ್ವಾಂಗ + ಗುಳಿಗೆ$_{1}$]

ಖಟ್ವಾಂಗಧರ (ನಾ). ಖಟ್ವಾಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಖಟ್ವಾಂಗಧರಂ ಗಿರಿತನಯಾರ್ಧಾಂಗಧರಂ . . . ಚಂದ್ರಧರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩-೧೪); ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಸಲಹಿ ಪಾವನಮೂರ್ತಿ ಖಟ್ವಾಂಗಧರ ನೇಮಿಸಿದ (ಹರಿಸಾಂ. ೯೪-೩೯). [ಸಂ.]

ಖಟ್ವಾಂಗಿ (ನಾ). = ಖಟ್ವಾಂಗಧರ: ಖಟ್ವಾಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ವಾಂಗ] ಶಿವರೂಪ ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಕಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೪೪). [ಸಂ. ಖಟ್ವಾಂಗಿನ್]

ಖಡ (ನಾ). ೧. ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹುಳಿ; ಪಳದ್ಯ. ೨. ಹುಲ್ಲು. ೩. ಒಡೆಯುವುದು; ಭಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಖಡಕು, ಖಡಕ್ಕು (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಕಠೋರವಾದ. (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಆವೇಶ: ಎಷ್ಟು ಖಡಕಿನಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರೂ ಸುತ್ತುವರಿದ ಸೇನೆಯ ಇದಿರು ಮೈಸೂರು ಬಲ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಅನ್ನಾವ. ೨೧). ೩. ಸಡಗರ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ವೈಭವ: ಖಡಕೀಲೆ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿದರಪ್ಪಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡುಕೀಲೆ ಮುಂದಕೆ ನೂಕಿಧರಪ್ಪಾ (ಶರೀಫ. ೨೧-೧); ಈ ವರಸದ ಜಾತ್ರಿ ಬಾಳ ಖಡಕಲೇ ಆಗೂದೈತಿ (ಬೆಂದಯ. ೫೩). ೪. ಕಠೋರನಾದವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದವನು: ಅವರಣ್ಣ ಮೊದಲೆ ಖಡಕು. ಇಂಥಾ ಪತ್ರ ಹೋದರ ಸಾಕು. ತಿರಿಗಿ ಕಳಿಸಿಬಿಡ್ರಿ ಅಂತಾರ (ವೈನಿ. ೩೦೨).

ಖಡಕ್ಕು: ೧. ಖಡಕ್ಕಾದ (Strong) ಬೀರಸ್ನು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವುದು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಬೆಂಜನ್. ೬೫).

ಖಡಕ್ಕಾಗಿ = ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಉತ್ತಮವಾಗಿ: ಒಳ್ಳೇ ಮಸಾಲೆ ಸಾಮಾನು ಹಾಕಿ ಖಡಕ್ಕಾಗಿ ಪಳ್ಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈನಿ. ೨೧೫). [← ಮರಾ. ಖಡಕ್; ಹಿಂ. ಕಡಕ್]

ಖಡಕ್ಕು 'ಖಡಕು' ನೋ.

ಖಡಖಡ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ. 'ಖಡಖಡನೆ' ಪರಾ.

ಖಡಖಡನೆ (ಅ). 'ಖಡಖಡ' ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ: ಖಡಖಡನೆ ಹಲ್ಗಡಿಯುತಲಿ ಗುಡುಗುಡಿಸುವೊ ಘನಘೋಷದಲಿ . . . ಅಡವಿಯ ಲ್ಲಾರ್ಭಟ ಮಾಡಿದಳು (ಕರ್ನಾಕ. ೨೯೩). [ಖಡಖಡ + -ಅನೆ$_1$]

ಖಡಖಡಾಟ (ನಾ). ಖಡಖಡ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಗರ್ಜನೆ: ಅತ್ತೆಯ ಗುಡುಗು ತನ್ನ ಖಡಖಡಾಟವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮). [← ಮರಾ. ಖಡಖಡಾಟ್; ಹಿಂ. ಖಡಖಡಾಹಟ್]

ಖಡಖೋಡು, ಖಡಾಖೋಡು (ನಾ). ಬಲವಾಗಿರುವುದು; ಮಜಬೂತು; ಬಂದೋಬಸ್ತು: ಅವನಿಗೆ ಖಡಖೋಡಾಗಿ . . . ಏಬಿಲ್ಲದೆ ಬಲವುಂಟಾದ್ದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೫). **ಖಡಾಖೋಡು**: ಈ ಚಿನ್ನದ ಬಳೆ ಖಡಾಖೋಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಖಡಗಾಯಿ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಕಾಯಿ; ವಿಷಗಾಯಿ: ಒಂದೇ ಸವತಿಯ ಬಳ್ಳಿಗೆ ಸೀಕಾಯಿ ಬಿಡುವಂತೆ ಕಹಿ ಖಡಗಾಯಿಯೂ ಬಿಡುತ್ತವೆ (ದೀಪಹ. II, ೩೭೦). [ಖಡ್$_0$ (< ಕಟ್ಟು$_3$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಖಡಚಿ 'ಕಡಚಿ' ನೋ.

ಖಡತರ (ಗು). ಕಠೋರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ನಿಷ್ಠುರ: ಹಾಂಗ ಅನಬಾರದಪ್ಪಾ ಅನಂತಾ. ದೇವಿ ಭಾಳ ಖಡತರ (ನಿಸರ್ಗ. ೧೫೪). [← ಮರಾ. ಖಡತರ್]

ಖಡಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕೊಡಲಿ (?): ಕತ್ತಿ ಕೆಡಾಯ ಖಡಲ್ಲಿ ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ನಾರಾಚ ಗದೆ . . . ಮೊದಲಾದಾ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ, ೬೪-೨೧; 1672). [?]

ಖಡಾಖಂಡಿತ (ಗು). ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಖಂಡತುಂಡಾದ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದ.

ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ = ಖಂಡತುಂಡಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ: ತಾನು ಅಷ್ಟು ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು (ಎಳಜೀ. ೯೪); ನರಸಿಂಹ ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಚಹ ಮುಗಿದಿತ್ತು (ಪೂಮನೆ. ೨೬); ಅವಳು ಎಂದೂ ಅವನ ಎದುರಿಗೆ ವಿಚಾರವಾದವನ್ನು ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೀಯಾಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ದೂರಸ. ೧೪೮). [?]

ಖಡಾಖಡಿ$_1$, ಕಡಾಖಡಿ, ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಖಂಡಿತ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಖಂಡತುಂಡ: ನಾವುಗಳು ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲೇಬೇಕು (ದೌಲತ್. ೨೬೬); ಈ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಖಡಾಖಡಿಯಾದ ಮಾತೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿಹೋಗಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೭); ನಾನು ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆನು (ಬೆಂಜನ್. ೨೦೦). **ಕಡಾಖಡಿ**: (ಕ). **ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_1$**: ನಾವು ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಮನಗಾಣುವುದರಿಂದ (ರೂಪಸಂ. ೨೦); ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾಗಿ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೩೩). [← ಮರಾ. ಖಡಾಖಡೀ]

ಖಡಾಖಡಿ$_2$ 'ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_2$' ನೋ.

ಖಡಾಖೋಡು 'ಖಡಖೋಡು' ನೋ.

ಖಡಾಜಂಗಿ, ಖಾಡಾಜಂಗಿ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾದವಿವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ ಜಗಳ: ಸುರೇಶ ತನ್ನ, ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ನಡುವೆ ಆದ ಖಡಾಜಂಗಿಯ ವಿವರ ಒಪ್ಪಿಸಿದ (ದೀಪಹ. II, ೨೭೮); ಬರುವ ವಾರವೇ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ 'ಖಡಾಜಂಗಿ' ಆಗುವ ಸಂಭವ ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಮಬ. ೬). **ಖಾಡಾಜಂಗಿ**: ಶಿನ್ನನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮತ್ತು ತುಂಗಕ್ಕನಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಖಾಡಾಜಂಗಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಖಡಾಜಂಗೀ]

ಖಡಾವಿಗೆ 'ಕಡಾವಿಗೆ' ನೋ.

ಖಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಸಣ್ಣ ಚೂರು; ಜಲ್ಲಿ: ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಖಡಿಹಾಕಿ . . . ಸಮಮಾಡುವುದೂ ಸಾಗಿದೆ (ಅನ್ನ. ೧೯೭). ೨. ಗೋಲಿ; ಗುಂಡು (?): ಸಡಗರ ಯಾರಿಂದ ಬಡಿವಾರ ಯಾರಿಂದ ಖಡಿ ಹೊಡದು ಆಡು ಮಗನಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕಲ್ಲ ಜಡಿದೇರಿ ಬರುವ ಸೊಸಿಯಿಂದ (ಗರತಿ. ೧೦೧). [← ಮರಾ. ಖಡೀ]

ಖಡಿ$_2$ (ನಾ). ಚೂರು; ತುಂಡು: ಕಾಮನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೃಗನೇತ್ರೆಯರ ಅವಯವಂಗಳ ಬಲ್ಲವರು ಕೂಡಿ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಖಡಿಗಳಂತಿರ್ಪ ಸ್ವರಂಗಳ ನೆನೆಯುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨-೩೦). [< ಕಡಿ$_3$]

ಖಡಿ$_3$ (ನಾ). ಕಟು; ಕಡು (?): ಮಡದಿ ಭಾಗೀರಥಿ ನಿನ್ನ ಖಡಿಯ ಕೋಪವ ಕಂಡು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಗನಿಗೆ, ಏ ಭಾಗೀರಥಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಗನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಹಿಡಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಮರತೇನ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೩೭). [< ಕಡಿದು ?]

ಖಡಿಕೆ (ನಾ). = ಖಟಿಕೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಖಟಿಕಾ]

ಖಡಿಚಿ 'ಕಡಚಿ' ನೋ.

ಖಡಿಯ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಖಡು, ಕಡು$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸೀಮೆಸುಣ್ಣ: ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಖಡು, . . . ಮುಂತಾದ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಬೊನ್ನು ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೨); ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಖಡುವಿನಿಂದ ಬರೆದ ಹೆಸರನ್ನು ಓದಿದ (ಪ್ರೇಮತ. ೬೫); ನೀಳವಾದ ಬೈತಲವು . . . ಖಡುವಿನ ನೀಳವಾದ ಗೆರೆಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೧೬); ಖಡುವಿನ ಪುಡಿ ಕೊಟ್ಟರೂ ಸಿದ್ದೆ ಬಂದಿತಂತೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೮). **ಕಡು$_4$**: (ಕ). [← ಮರಾ. ಖಡೀ, ಖಡು, ಖಡೂ ./ ಸಂ. ಖಡೀ]

ಖಡುಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಡುಗಧಾರೆ 'ಖಟ್ಗಧಾರೆ' ನೋ.

ಖಡುಗಮಿಗ (ನಾ). = ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಮೆರೆದುದೆಡಗೈ ರೌದ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಖಡುಗಮಿಗದೊಗಲಿನ ಕರಿ ಗುರಾಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೩-೩೯). [ಖಡುಗ (< ಖಟ್ಗ) + ಮಿಗ]

ಖಡೆ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಖಡೆಯ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಖಡ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಕರವಾಳ; ತಲವಾರ: "ಕರವಾಲಮಸಿ ರಿಷ್ಟಿ ಖಡ್ಗಂ ಕೃಪಾಣಮೆಂದಿರಲಡಾಯುಧಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೩೭); ಖಡ್ಗದಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧಮಾವುದದು ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಯ್ಯಾರೆ ಖಡ್ಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದನಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೭). ೨. = ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಕರಡಿ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಪೇರ್ಮರೆ ಚಿತ್ರಕಾಯ ಸೂಕರ ಖಡ್ಗ ಕಡವೆಯು (ಭೈರವೇ. ೩-೧೭). ೩. ಎಂಟು ಮಹಾ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಖಡ್ಗ . . . ಸಂತಾಪಂಗಳೆಂಬಿವೇ ಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).

೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯ; ಖಡ್ಗದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯಬಂಧ: (ಕ). 'ಖಟ್ಗ' ಪರಾ. ೫. [ವೀಶೈ] ವೀರಭದ್ರನ ಸ್ತೋತ್ರ: ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಛತ್ತರಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಲಿಂಗಧೀರಪ್ಪನ ವಂಶದವರು ಬಂದು ವೀರಭದ್ರನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೋದರು (ಊರುಳ. ೧೦೨).

ಖಡ್ಗಹೇಳುವದು = ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ವೀರಭದ್ರದೇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಖಡ್ಗಕರ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೈ; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ: ಖಡ್ಗಕರದಿಂ ಮುನ್ನಲ್ಕೆದಾಸ್ಥಾನಸಾಲೆಗೆ ಕುಳಿತು ವಿಷ್ಟರದಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೨-೫೦). [ಖಡ್ಗ + ಕರ್ಕ]

ಖಡ್ಗಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಹೊಳಪು: ಝುಗಝುಗಿಪ ತನುರುಚಿಯ ಮಿಂಚನು ಮಿಗುವ ಖಡ್ಗಚ್ಛವಿಯ ತಲೆಯೊತ್ತುಗಳ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಕೌರವರಾಯನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨೬). [ಖಡ್ಗ + ಛವಿ]

ಖಡ್ಗಧಾರಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು: ಖಡ್ಗಧಾರಾವ್ರತವನಾಂತು ದ ಶ ರ ಥ ನೃ ಪ ಂ . . . ತನುಜಾತಕಾಮೇಚ್ಛೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೯೬). 'ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ' ಪರಾ. ೨. ಆಚರಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ವ್ರತ. [ಸಂ. (ಖಡ್ಗ + ಧಾರಾ + ವ್ರತ)]

ಖಡ್ಗಧಾರೆ (ನಾ). = ಖಟ್ಗಧಾರೆ: ಕೋ ಪಾ ನ ಲ ನಂ ಖ ಡ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಗ] ಧಾರಾಜಲದಿಂ ನಂದಿಸಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩ ವ); ಚೋರರ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಿಂ ಬಸವಳಿದ ಹಸುಳೆಯಂ ತನ್ನಯ ಕುಮಾರನೆಂದೇ ಬಗೆದು ಕರೆಕರೆದು ತಲೆದಡವಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೨). [ಖಡ್ಗ + ಧಾರೆ]

ಖಡ್ಗಧೇನುಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಸುರಗಿ: ಕೋಶಗುಪ್ತ ಗುಲ್ಫಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತ ಖ ಡ್ಗ ಧೇ ನು ಕ ಮಾ ಂ ಧ್ರ ಧಾನುಷ್ಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫). 'ಅಸಿಧೇನುಕೆ' ಪರಾ. ೨. = ಖಡ್ಗಮೃಗ. [ಸಂ. ಖಡ್ಗಧೇನುಕಾ]

ಖಡ್ಗಪಿಧಾನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ; ಖಡ್ಗಕೋಶ: "ಕೋಶಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಕಾರಃ, ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ – ಈ ೩ ಒರೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೩೧೯); "ಕೋಶಂ ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೦). [ಖಡ್ಗ + ಪಿಧಾನ]

ಖಡ್ಗಫಲ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಖಡ್ಗಧಾರೆ. [ಖಡ್ಗ + ಫಲ]

ಖಡ್ಗಬಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ; ಖಡ್ಗಪ್ರಯೋಗದ ವಿಧಾನ: ಸ್ವಪಕ್ಷ ಪರಪಕ್ಷ ಹೆಲ್ಲಹ ನಿರ್ವಾದ . . . ತಾಳವಟ್ಟವೆಂಬ ನಾನಾವಿಧ ಖಡ್ಗಬಿನ್ನಾಣಮಂ (ಶ್ರೀಪುವಿ. ೨೩-೧೬ ವ). [ಖಡ್ಗ + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಖಡ್ಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಚಿಹ್ನವುಳ್ಳ ಮುದ್ರೆ: ನಾಕು ಸುತ್ತಿತ್ತ ಕೊಲೆಗೆ ಖಡ್ಗಮುದ್ರೆಯದೇಕೆ ನಾಣಿದಳಂಜ . . . ಕಳುಪಿದಡೆಮ್ಮ ಭೂಕಾಂತನೆನಗೆ ಮುನಿಯನೆ (ಕು ರಾ ಸಾ ಂ. ೧೦-೪). [ಖಡ್ಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮುಷ್ಟಿ; ಖಡ್ಗಹಸ್ತ: ಹುಯ್ಯಲಿಗೆ ಹೊಗುವಾಳ ತಱಿದನು ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿಯ ಕಾಲಭೈರವ ಬೀದಿವಂದನು ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೬). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿಕೆ: "ತ್ಸರು ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿ" (ವ ಸ್ತು ಕೋ . ೬೫-೨೧). ೩. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ. [ಖಡ್ಗ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಖಡ್ಗಮೃಗ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಮೃಗ; ಗಂಡಕಮೃಗ; ಗೇಂಡಾಮೃಗ: "ಗಂಡಕಂ ಖಡ್ಗಮೃಗವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೧೧); ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುವಾಗ ಖಡ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗಿ]ಮೃಗವು ೬೦-೮೦ ವರ್ಷಕಾಲ ಬಾಳುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೮೫). 'ಖಡ್ಗಿ' ಪರಾ. [ಖಡ್ಗ + ಮೃಗ]

ಖಡ್ಗರತ್ನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ಏಳು ಅಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಖಡ್ಗ: ಸೌನಂದಕಮೆಂಬ ಖಡ್ಗರತ್ನಮುಂ (ಆ ದಿ ಪು . ೧೧-೩, ವ); ಜವನ ನಾಲಗೆಯ. ಪೋಲ್ತೆಯಾದ ಸೌ ಗ ಂ ಧ ಕ ಮೆ ಂ ಬ ಖಡ್ಗರತ್ನಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೧ ವ). [ಖಡ್ಗ + ರತ್ನ]

ಖಡ್ಗವಿದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಪ್ರಯೋಗದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಉಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಚಾಣದಿಂದ ಕಂಡರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ.

ಖಡ್ಗವಿದ್ಯಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯ = ಕಂಡರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದ: ಕಲ್ಲ ಬೆಸಗೆಯ್ದೊ ಅಯ್ಯಣ್ಣ××× ಮಂ ಬರೆದೊ ಖಡ್ಗವಿದ್ಯಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೫-೫; 950). [ಖಡ್ಗ + ವಿದ್ಯ]

ಖಡ್ಗಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ. ೨. ಭೈರವ: "ತೋರಮೂರ್ತಿಯು ಖಡ್ಗಹಸ್ತಂ ದಿಗಂಬರಂ ಭೈರವನ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮ ಂ ಗ ರಾ . ೫-೧೫). [ಖಡ್ಗ + ಹಸ್ತ]

ಖಡ್ಗಾಂಶು (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಕಿರಣ, —ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ದೆಸೆಯಂ ಖಡ್ಗಾಂಶುಜಾಲಂ ದೆಳಗೆ ಧರಣಿಯಂ ದಾನಧಾರಾಂಬು ಜೌಗೇಟಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫೮). [ಖಡ್ಗ + ಅಂಶು]

ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಕತ್ತಿಕಾಳಗ: ಕೊತ್ತಳದಾಳ್ವೇರಿಯ ಜಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿಯುಂ ದ ಂ ಡಾ ದ ಂ ಡಿ ಯು ಂ ಕಚಾಕಚಿಯುಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೩ ವ); ಖಡ್ಗದಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಮಾ ಡು ವ ಯುದ್ಧ ಮಾವುದದು ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೫ ಪ್ರಯೋ); ತರದಿ ದಂಡಾ ದಂಡಿ ಕೂಡೆ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ ಭರದ ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ ಕೂಡೆ ಕೇಶಾಕೇಶಿ . . . ಯುದ್ಧಮಾಡುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಖಡ್ಗಾದಂಡಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ದಂಡಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ (?): ಪಟ್ಟುವಿಡಿದು ಖಡ್ಗಾದಂಡಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವರು (ಬರುಗಂ. ೩೫-೧೫). [?]

ಖಡ್ಗಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಬತ್ತಾಲ್ಕಾಸನ ಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಖಡ್ಗ + ಆಸನ]

ಖಡ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ: ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಖಡ್ಗಿಗಳು[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ನಿಂದರು (ಕು ರ ಾ . ೬-೧೩-೨೧). ೨. ಗಂಡಕಮೃಗ; ಗೇಂಡಾಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಆ ಪೂತಚರಿತ್ರೆಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಪಾಗಿ ಕೃಪಾಣಪಾಣಿಪಲ್ಲವೆಯರ್ ದೇವಾಪಗೆಯ ಕೆಲದ ಖಡ್ಗಿಕಳಾಪಮನನುಕರಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೯೧); ನರಿ ಕೋಳ . . . ಸಾರಂಗ ಖಡ್ಗಿಗಳನುಜೆ ಪಿಡಿದರ್ (ಹವಿವ್ಯಾರ. ೪-೫೯); ಮತ್ತೆಸೆವ ಖಡ್ಗಿ ಮರೆ ಶಾರ್ದೂಲ ಭಲ್ಲೂಕ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೪). [ಸಂ. ಖಡ್ಗಿನ್]

ಖಡ್ಗಿಗ (ನಾ). ಖಡ್ಗವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಖಡ್ಗಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ನಿಂದರು (ಕು ರ ಾ . ೬-೧೩-೨೧). [ಖಡ್ಗ + -ಇಗ]

ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಖಡ್ಗಮೃಗ : ಆಗಳ್ ಪೆತ್ತ ಮಱಿಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬೆದಱಿ ಪೋಗಲಾಱದೆಳಸಿ ನಿಲಲಾಱದೆ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟೊದಱಿ ಪೆಳಱಿ ಪರಿವ ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕಂಗಳ ಕರುಣಾಕ್ರಂದನಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦). [ಸಂ. ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕಾ]

ಖಡ್ಗಿಮೃಗ (ನಾ). = ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕ: "ವಾದ್ರೀಣಸಃ, ಖಡ್ಗೀ, ಗಂಡಕಃ- ಈ ೩ ಖಡ್ಗಿಮೃಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೪); "ಗಂಡಕಂ ಖಡ್ಗಿ [ಕಾಠಾಂ. ಡ್ಗ] ಮೃಗಮಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೪೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಖಡ್ಡ$_1$ 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಖಡ್ಡ$_2$ 'ಕಡ್ಡ$_2$' ನೋ.

ಖಡ್ಡಣಿಗೆ 'ಕಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಖಡ್ಡತನ 'ಕಡ್ಡತನ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಅಡ್ಡ ಮುಡಿಯ ಸೋಮರ್ಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ದೊಡ್ಡ ಮುಡಿಯ ತೆಕ್ಕೆದುಱುಬ ಒಡ್ಡುದೋಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಱು ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಖಡ್ಡಳಿದೆಯ್ತಂದರೊಸೆದು (ಭರತ. ೧೬-೨೪). [ಖಡ್ಡ (< ಕಡ್ಡ$_1$) + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಖಡ್ಡಾಯ 'ಕಡ್ಡಾಯ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿ$_1$ 'ಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯ : ಹರಣರಕ್ಷೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮರಣಾಧ್ವರದ ಕೃತಕವನೊಡ್ಡಿದರೆ ಹಿತಕರವಹುದೆ ಬಿಡು ಬೇಗ ಖಡ್ಡಿಯೊಳೇಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಿಯಾಗೇಳು] ರಣಕೆಂದ (ತಃರರಾ. ೬-೪೨-೩೧). [< ಕಡ್ಡ$_1$?]

ಖಡ್ಡಿಚಿರಾಯತ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಖಡ್ಡಿಚಿರಾಯತ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). [ಖಡ್ಡಿ$_1$ (< ಕಡ್ಡಿ) + ಚಿರಾಯತ]

ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ 'ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿವಲೆ 'ಕಡ್ಡಿವಲೆ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಖಂಡಿಸು; ನಿರೋಧಿಸು; ತಡೆ; ನಿಲ್ಲಿಸು (?) : ವಿಷಾನಲಾಗ್ರವನಡ್ಡವಿಸಿ ಘಡ ಹೋಗದಿರು ಹೋಗದಿರು ನಿಲ್ಲೆನುತ ಖಡ್ಡಿಸುತ ಕರೆದಡೆ ಕರಾಗ್ರಕೆ ಗೆಡ್ಡೆ ಸಹಿತೈತಂದುದಾ-ವಿಷದೊಡ್ಡು (ನಿಭಾಗ. ೭-೬-೪೪); ಖಡ್ಡಿಸಿದರೆಂತಱಿವರೆನ್ನನು ಜಡ್ಡಮತಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೮); ಖಳ ಖಡ್ಡಿಸುತ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ನಿಲು ಹೋಗದಿರು ಎನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೧-೪೫); "ಹಟಮಾಡು" (ನಿಭಾಗ. ಕೋಶ). [< ಖಂಡಿಸು ?]

ಖಡ್ಡು 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಖಣ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಳ$_3$ ೧ : ಕಾಳು ಪೂರಾ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಖಣವ ಮಾಡಿ, ಹಂತಿಯ ಕಟ್ಟಿ, ಕಾಳು ತುಳಿಸಿ, ತೂರಿ ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೭). ೨. ಕಣದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಖಣಾ ಕಠರಿಗೆಯಿಲ್ಲ ಸುಂಕ ಗಣಾಚಾರಯಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೬-೪; 1653). ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ರಂಗ; ಅಖಾಡ: ಪೌರುಷವು ದೈವದ ಕೂಡ ಗುದ್ದಾಡುವ ಕುಸ್ತಿಯ (ಕಣ, ಕಳ) ಖಣವೆಂದೂ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಸಿಕರು ಹೇಳುವರು (ಸಾಹಿವಿ. ೪೪). ೪. ಸೆಳೆ; ಖಾನೆ: ತಾನು ಬರೆಯುವ ಮೇಜಿಗೆ ಬಂದ. ಅದರ ಖಣದೊಳಗಿಂದ ಆ ಪತ್ರ ತೆಗೆದ (ಮೂರುದಾ. ೨೦೪). ೫. (?): ಇದೊಂದು ದೂಳಿಚಿತ್ರದ ಖಣಮೆಂದು ಮೆಯ್ಯೊರಸಿ ಧೀಂಕಿಡುವರ್ ಕಡೆಯೊಳ್ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೪); ಮಂಜಿನಿಂ ಸುರಿವ ಖಣಕಮೃತಮಂ ನೀವರೆ ನಿಖಿಲ ಜನದಿಂ ಗುಣವೆತ್ತ ಪುರುಷಜನ್ಮವ ಕೆಡಿಪರೆ ತಪಃಗ್ರಣಿಯಾಗದಿಹ ಪರದೊಳು (ಲಿಂಗಪು. ೧೧-೩೪); ಖಣವು, ರಣವು, ಜನವು ಹೆಣವು ಸಾವಿಗಾಗಿ ದುಡಿವರೆ (ಗಂಗಾವ. ೫೯-೧೩). [< ಕಳ$_3$]

ಖಣ$_2$ 'ಕಣ$_2$' ನೋ.

ಖಣಖಣ 'ಕಣಕಣ' ನೋ.

ಖಣತ್ಕಾರ (ನಾ). ಖಣಖಣ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ : ಬಾಣಾಸಾರ ಘೋರ ಧ್ವನಿಯುಮಸಿಖಣತ್ಕಾರಮುಂ ಪರ್ವಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೭); ಖಡ್ಗದ ಖಣತ್ಕಾರಂಗಳಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೪-೧೭). [ಸಂ.]

ಖಣತ್ಕೃತಿ (ನಾ). = ಖಣತ್ಕಾರ : ಆ ಸದ್ದನತಿಗಳೆದು ಕೈದುಗಳ ಕರ್ಬುನದ ಖಣತ್ಕೃತಿಗಳೇರ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೬-೫೭). [ಸಂ.]

ಖಣಯು 'ಕಣೆಯ್ಯು' ನೋ.

ಖಣಿ$_1$ 'ಕಣಿ$_2$' ನೋ.

ಖಣಿ$_2$ 'ಕಣಿ$_6$' ನೋ.

ಖಣಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಖಣಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಖಣಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಣಖಣ ಸದ್ದುಮಾಡು : ಕಲ್ಲುದಾರಿ ಅವನ ಕತ್ತೆಯ ಚುರುಕುಗೊರಸುಗಳ ಹೊಡೆತದಲ್ಲಿ ಖಣಿಗುಟ್ಟಿ ಹೊಗೆಯುಗುಳುತ್ತದೆ (ನಗಹೊ. ೪).

ಖಣಿಖಣಿಗುಟ್ಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿತ ಚೇಗಿನ ಮರ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟಿದರೆ ಖಣಿಖಣಿಗುಟ್ಟುವಂತಿರುತ್ತದೆ (ನಾಪದ. ೪). [ಖಣಿ$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಖಣಿತೆಗಾರ (ನಾ). (?) : ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಂದಿ ನೆಲಧೊರೆಗಳ ಹುರುಳು ಗೆ[ಗ]ಡಿ ಖಣಿತೆಗಾರರನ್ನೆಂದು ಸಾತ್ಯಕಿಯು ಕೋಪವಂ ಧರಿಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೪೫-೨೨). ℙ 'ಭಣಿತೆಗಾರ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಖಣಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖತ, ಕತ್ತು$_4$, ಖತ್ತ, ಖತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೈಬರೆಹ; ಬರೆವಣಿಗೆ. ೨. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ. ೩. ಬರೆಯುವವನು; ಕರಣಿಕ; ಕಾರಕೂನ: ಖತ ಸುಬ್ಬರಾವ ಮುನಷಿ ಹಜೂರಹ ಮೋಕ್ಕಾಮ ನಂಜನಗೂಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೪೫; 1843). **ಕತ್ತು**$_4$: (೩). **ಖತ್ತ**: ೨. ಖತ್ತ ಅಶ್ವಥನಾರಣ್ಣೆಯ ಮುನಶಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೩-೪೭; 1812). **ಖತ್ತು**: ೨. ೧೮೧೨ನೇ ಇಸವಿ ಖತ್ತು ಮುನಿಶಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಹಜೂರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೮; 1812). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಖತ್; ಮರಾ. ಖತ]

ಖತಂ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ; ಸಮಾಪ್ತಿ : ಖತಂ ಆತು ಅವನ ಡ್ರೈವರ್‌ಗಿರಿ (ಬೆಂಗಬ. ೧೭೪). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖತಮ್]

ಖತಮಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ; ಮೇಘ. ೨. ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. [ಸಂ.]

ಖತಲ್ 'ಖತಲು' ನೋ.

ಖತಲು, ಖತಲ್ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ: ಸದರಿ ಸೋಜರರು ಬಾರು ಜನರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಹೊಡದು ಖತಲು ಮಾಡಿ ತೋಪುಗಳ ಕಸಕೊಂಡರು (ಹೈದರ. ೭೦). **ಖತಲ್** : ತಕರಾರು ಮಾಡಿದರೆ ಖತಲ್ ಮಾಡಿಯೇನು (ಮುಸುಗ. ೧೪). [← ಅರ. ಕತ್ಲ್; ಮರಾ. ಕತಲ್, ಕತ್ತಲ್]

ಖತಾಯತಿ, ಖತಾಯಿತಿ (ನಾ). ದಾಖಲೆ; ನಮೂದು; ಉಲ್ಲೇಖ : ಜಫ್ತಿಮಾಡಲು ಯಾವ ಸ್ವತ್ತು ದೊರೆಯದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಹಾ ತಗಾದೆ ನೋಟೀಸಿನ ಮೇಲೆ ತಾರೀಖಿನೊಡನೆ ಖತಾಯತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೪). **ಖತಾಯಿತಿ** : ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾವ ನಮೂನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಖತಾಯಿತಿಗಳನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಆ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [← ಹಿಂ. ಖತಿಯಾನಾ, ಖತಿಯಾನೀ]

ಖತಾಯಿತಿ 'ಖತಾಯತಿ' ನೋ.

ಖತಾವಣಿ 'ಕಥಾವಣಿ' ನೋ.

ಖತಾವಣೆ 'ಕಥಾವಣಿ' ನೋ.

ಖತಿ$_1$, ಕತಿ, ಕಾತಿ$_1$, ಖಾತಿ (ನಾ). ೧. ರೇಗುವಿಕೆ; ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: ಸಸಿ ವರುಣದಿಗುವಧುವನಾಲಿಂಗಿಸಲು ಕುಮುದಿನಿ ಖತಿಯ ಹಿಡಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೧೩); ಹಿತವನಾಗಿಯೆ ಬಂದು ನೀ ಪರಿಮಿತದಿ ಹೇಳಿದಡಾನು ಕೇಳುವೆ ಖತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ನೆರೆದ ಸಭೆಯಲಿ ಗಳಹಿ ಸೈರಿಸೆನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೬); ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶಬರರೂಪವಂ ತೊಟ್ಟು ಬಂದಡ್ಡೈಸಿದಂ ಖತಿಯೊಳು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧-೯). ೨. ದುಃಖ. 'ಖತಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೩. ಉಭಯಸಂಕಟ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ: (ರೀವ್). **ಕತಿ**: ೧. "ಕಿನಿಸು" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೧೬); ಕತಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಿರುವಾತನೊಡನೆ . . . ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಬಟ್ಟಅ. ೧೧೩-೧). 'ಕತಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾತಿ$_1$**: ೧. ರಾಮನೆಂಬುವನು . . . ಕಾತಿಯಿಂ ತನ್ನನುಜ ವಾನರಯೂಥ ಸಹಿತವೆ ಬಂದು ಕಟ್ಟಿದ ಸೇತುವನು ಮುತ್ತಿದನು ಲಂಕೆಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೪). **ಖಾತಿ**: ೧. ಪರಶುರಾಮನ ಖಾತಿಗಂಬುಧಿ ನೆಲನ ಬಿಡುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೪೪); ತನುಜ ಸಾಕೇಳೇಳು ಖಾತಿಯ ನೆನಹು ನಮ್ಮೊಳಗಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩೯); ಒಂಟಿತನವೇ, ಸೆರೆಯೆ, ಬೀಗರ್ಲ್ಲೆ, ಕೋವಿಯಂಜಿಕೆಯೆ ತನ್ನವರೆ ಹೇರುತಿಹ ಅಪವಾದ ಭೀತಿಯೇ ಖಾತಿಯೆ? (ಅಮತಂ. ೨೩-೫).

[?]

ಖತಿ$_2$ 'ಕತ್ತ$_3$' ನೋ.

ಖತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಡು; ಶಾಂತವಾಗು: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನಾ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿಬಯಸದಿಹರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩).

[ಖತಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಖತಿಗೊಳ್, ಕತಿಗೊಳ್, ಖತಿಗೊಳ್ಳು, ಖಾತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ನಿಮ್ಮ ಮಾವನ ಕುಱಿದಱಿಗೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಕಾದಿ ವಿರಾಟ ಕೈಕೆಯರು ತುಱುಗಿದರು ತೆತ್ತೀಸರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೮); ಕಾಲರುದ್ರನ ನಿಶಿತ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಷಮ] ಕೋಪಜ್ವಾಲೆಗಿಮ್ಮಿಗಿಲೆನಲು ಖತಿಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೩); ಸತಿಯರೊಲಿದು ಪರಸಿದುದೆಯನುಗ್ರಹ ಖತಿಗೊಂಡು ನುಡಿದುದೆ ಶಾಪ (ಪದಿಬ. ೨-೪೪). **ಕತಿಗೊಳ್**: ೧. ಮನದೊಳ್ ಕತಿಗೊಳ್ಳದೆ ಸೈರಿಪರಂ . . . ಕೊಂಡು ಕೊನೆವರ್ (ನೀತಿವಮ. II, ೮೧೫). **ಖತಿಗೊಳ್ಳು**: ೧. ಖತಿಗೊಂಡು ಹೋದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಕರುಣೆ ಅವತರಿಸಿತು (ಉಪಸೊ. ೧೧೪). ೨. ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಖತಿಯಿಂದ ಕಾಯುವವನಾಗದೆ ತಾನೇ ಖತಿಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಅರ್ಜುನ (ಭಾರದ. ೧೧೬). **ಖಾತಿಗೊಳ್**: ೨. ಕಂಥೆ ಕತ್ತಲಿಟ್ಟು ಗರಳದಂತೆ ರಾಹುವರ್ಣವೇಱೆ ಕಂಡು ಖಾತಿಗೊಂಡು ಚಿಂತೆಗೊಂಡು ಮೇಗ ನೋಡಿ ಸುಯ್ದು (ಶಿಱುತೊಂ. ೨೩೬-೧೧); ಹೆತ್ತಮಕ್ಕಳ ಬಿಡು ಪೃಥಾಸುತರತ್ತ ತಿರುಗೆನೆ ಖಾತಿಗೊಂಡೆನು ಮತ್ರ ಮುನಿಯದಿರೆಂದು ವಿದುರನನಪ್ಪಿದನು ನೃಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೯).

[ಖತಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖತಿಗೊಳ್ಳು 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಖತಿನೆಡು, ಖತೆನೆಡು (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕುಹಿಡಿ; ಜಂಗುತಿನ್ನು: ಖತಿನೆಟ್ಟ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಜಲಜವಾಯುವಿನ ಕುಪ್ಪಿಯೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ಜಂಗು ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಧಾತುಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೧). **ಖತೆನೆಡು**: ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಯಂತ್ರವನ್ನು . . . ನಡಿಸದೆ ಹಾಗೇ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಖತೆನೆಟ್ಟು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೨).

[ಖತಿ$_2$ (< ಕತ$_3$) + ನೆಡು (< ನಡು$_1$)]

ಖತಿಲಕ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ತಿಲಕದಂತಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಸಂ.]

ಖತೀಬ (ನಾ). (ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ) ಖುತ್ಬ ಪಠಿಸುವವನು; ಪ್ರವಚನಕಾರ; ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ: ಒಬ್ಬ ಖತೀಬನು ಎದ್ದುನಿಂತು . . . ಸದಾಚರಣೆಯನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಖತೀಬ್]

ಖತೆ 'ಕತ್ತ$_3$' ನೋ.

ಖತೆನೆಡು 'ಖತಿನೆಡು' ನೋ.

ಖತ್ತ 'ಖತ' ನೋ.

ಖತ್ತು 'ಖತ' ನೋ.

ಖತ್ರ 'ಕತ್ತರ$_1$' ನೋ.

ಖತ್ವ (ನಾ). = ಖಕಾರ: ಖತ್ವಕ್ಕಂ ಬಹುಳತೆಯಿಂ ಗತ್ವಂ . . . ಉಂಟರೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ಖದಖದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅದುರು (?): ಜೊಂಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿಯೆ ಕಾಂಚೀಧಾಮ ಖದಖದಿಸೆ ಪಿಂಗದಧೋರುಕಂ ಚಲಿಸೆ . . . ನಟಿಸುತಿರ್ದಳು (ಚತುಪು. ೧-೪-೬೫). [< ಕದಕದಿಸು ?]

ಖದರ (ನಾ). ಬೆಲೆ; ಗುಣ; ಪ್ರಭಾವ; ಶಕ್ತಿ: ಆಟದ ಖದರ ಗೊತ್ತಾಗುವದು (ಚಂದತೋ. ೧೯೫).

[← ಅರ. ಕದ್ರ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕದರ್]

ಖದಾಯ (ನಾ). (?): ಗಾಜುಗಳ ಲಕ್ಕಗಳನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕಿಟ್ಟು ಬಿಡುಗಡೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಗಾಜುಗಳ ಸಂದಿನೊಳಗಿಂದ ಪರಾವರ್ತಿಸಿದಳು. ಬಾಬೂ ಕೂಡ ಅವಳು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಆ ಖದಾಯ, ಈ ಬದಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಿಂತನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೦). [?]

ಖದಿರ (ನಾ). ೧. ಕಗ್ಗಲಿಮರ; ಕಾಚಿನಮರ: ನ್ಯಗ್ರೋಧ ಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗ ಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೬-೨೧); ಅತ್ತಿ ಕಪಿತ್ಥವಿಪ್ಪೆ ಖದಿರಂ ಮದನಂ ಕರಿಕಕ್ಕೆ (ನಳಚಂ. ೬೧). ೨. ಕಗ್ಗಲಿಮರದ ಅಂಟು; ಕಾಚು: ಖದಿರ ಕಷಾಯದ ತೋಯಂ ಪದಿನಾರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡಾ ಪುಡಿಯಂ ಮಿದಿದು . . . ಖೈರ ಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಟ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೦). [ಸಂ.]

ಖದಿರಕ (ನಾ). = ಖದಿರ ೧: ಚಿತ್ತ ಬೆವಗರ ಯಣಲೆ ಮುಳ್ಪರ ಮುತ್ತು ಖದಿರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾತರು, ಖಾದಿರ] ಕರ್ಣಿಕಾರದ ಮೊತ್ತವಿವ ನೋಡಬಲೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಖದಿರಗುಲಿಕೆ, ಖದಿರಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಗುಳಿಗೆ, —ಉಂಡೆ: ಮೃಗಮದಮಿಲಿತ ಖದಿರಗುಲಿಕಾ ಬಹುಲ ಕರ್ಪೂರ ಪರೀತ ಮುಖವಾಸಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ವ). **ಖದಿರಗುಳಿಕೆ**: ಮೃಗಮದ ಖದಿರಗುಳಿಕಾ ಬಹಳ ಕರ್ಪೂರ ಪಾಳೀ ಸಂಮಿಶ್ರ ತಾಂಬೂಲ ದ್ವಿಗುಣಿತ ವದನಾರವಿಂದಾಮೋದನುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೬ವ).

[ಖದಿರ + ಗುಲಿಕೆ]

ಖದಿರಗುಳಿಕೆ 'ಖದಿರಗುಲಿಕೆ' ನೋ.

ಖದಿರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಕಾಚು ಸಹಿತವಾದ ತಾಂಬೂಲ: (ಶ).

[ಖದಿರ + ತಾಂಬೂಲ]

ಖದಿರರಾಗ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಬಣ್ಣ : ಅವಳ ಬೆರಳುಗಳು ತಾಂಬೂಲ ಪತ್ರವನ್ನು ಖದಿರರಾಗದಿಂದ ರಂಜಿತಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾದವು (ಬಾಣಅ. ೨೪). [ಖದಿರ + ರಾಗ]

ಖದಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ; ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆ. [ಸಂ. ಖದಿರೀ]

ಖದೀಮ 'ಕದೀಮ' ನೋ.

ಖದೀಮತನ (ನಾ). ಕದೀಮನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಚಂಡತನ : ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಖದೀಮತನಕ್ಕಾಗಿ, ಗುರುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಮನೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು (ಹೇಮುಕೂ. ೯೪). [ಖದೀಮ (< ಕದೀಮ) + -ತನ]

ಖದ್ದರ (ನಾ). ಕೈನೂಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಉರುಟುಬಟ್ಟೆ; ಖಾದಿ. 'ಖದ್ದರಧಾರಿ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಖದ್ದಡ; ಖದ್ದರ್]

ಖದ್ದರಧಾರಿ (ನಾ). ಖಾದಿ ಧರಿಸಿದವನು : ಸಮರಕೆ ನಿಲುವಾ ಖದ್ದರಧಾರಿಗೆ ಸೆರೆಮನೆ ಅದು ತಾ ತಪ್ಪೀತೆ? (ತುಟಿಮಾ. ೧೩೧). [ಖದ್ದರ + -ಧಾರಿ]

ಖದ್ದಿ 'ಕದ್ದಿ₁' ನೋ.

ಖದ್ದಿಕಾಱ 'ಕದ್ದಿಕಾಱ' ನೋ.

ಖದ್ಯೋತ (ನಾ). ೧. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ : ಮಿಸುಪ ಕಲಧೌತ ಪುಂಖಪ್ರಸರಂ ಖದ್ಯೋತತತಿವೊಲಾದುದು ನಭದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೨); ಮಾನ್ಯನಿಳೆಗೆ ಖದ್ಯೋತ ಸನ್ನಿಭಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೧). ೨. ಮಿಂಚು ಹುಳು ; ಮಿಣುಕುಹುಳು : "ಮಿಂಚುಬುಬುವವಾ ಖದ್ಯೋತಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೦) ; ಶೇಷಮಹಾನಾಗಫಣಾಮಣಿದ್ಯುತಿಯನೇಂ ಖದ್ಯೋತದೊಳ್ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೬); ಮರುಳೆ ನೀ ಬಲು ಬಣ್ಣವಿದೆ ಖದ್ಯೋತ ರವಿಯಹುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೨೦). [ಸಂ.]

ಖದ್ಯೋತಕುಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕುಲ, —ವಂಶ : ಜಾತರಹಿತನು ಜನಿಸಿದನು ಖದ್ಯೋತಕುಲದಲಿ . . . ದಶರಥನೃಪನ ಗರ್ಭದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೨-೧೯). [ಖದ್ಯೋತ + ಕುಲ]

ಖದ್ಯೋತದೀಧಿತಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಕಾಶ: ಹೊಳೆವಸಿ ಮುಸುಂಡಿ ತ್ರಿಶೂಲ ಕೊಂತ ಪ್ರಸರಕಾಂತಿಗಳೆಳುಹಿದವು ಖದ್ಯೋತದೀಧಿತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೯). [ಖದ್ಯೋತ + ದೀಧಿತಿ]

ಖದ್ಯೋತಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ : ಹೊಯ್ಲುಗಳ ಗದೆಯಲಿ ಹೊರಳೆಗಿಡಿ ಝೊಂಪಿಸಿದುವುರುಖದ್ಯೋತಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೧೬). [ಖದ್ಯೋತ + ಮಂಡಲ]

ಖದ್ಯೋತರಾಸಿ (ನಾ). ಮಿಂಚುಹುಳುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ತಳಿತ ಮಿಂಚಿನ ಮುರಿವುಗಳೊ ತನಿ ಹೊಳಹುಗಳೊ ಖಂಡೆಯದ ಧಾರೆಯು ಕೊಳುಗಿಡಿಯೊ ಖದ್ಯೋತರಾಸಿಯೊ ಹೇಳಲೇನದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೭). [ಖದ್ಯೋತ + ರಾಸಿ]

ಖದ್ರು (ನಾ). ಕಶ್ಯಪನ ಹೆಂಡತಿ; ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ : ಖದ್ರುವಿನಿಂ ಭುಜಂಗಮರು ಉದಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೪೦). [< ಸಂ. ಕದ್ರು]

ಖನಕ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವಿಕೆ ; ಅಗೆತ : (+). ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುವವನು ; ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ಖನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಖನಕರು . . . ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೊಡಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೨). ೩. ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವವನು; ಕನ್ನಗಳ್ಳ. ೪. ಹೆಗ್ಗಣ; ಮೂಷಿಕ : "ಉಂದುರಃ, ಖನಕಃ – ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೨) ; "ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಖನನ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವಿಕೆ ; ಅಗೆತ : ಕಂಸಶ್ರೋತ್ರ ಕ್ಷಿತಿಖನನ ಪವಿಶಲಾಕಾತತಿಯೆನೆ ದಶನಾಂಶು ನಿಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೪೩) ; ಇದಿಗೊರ್ಂಡನಾಹಾ ತಟಾಕ ಖನನೋದ್ಯೋಗನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೧೮). ೨. ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವುದು : ಇಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಬಂದಿ ಮಂಚಲ್ ಖನನ ಪ್ರಾರಂಭ ಚೌರ್ಯಾದಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೮). ೩. ಹೆಣವನ್ನು ಹೂಳುವುದು ; ಮಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಖನನತಂತ್ರ (ನಾ). ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಿದ್ಧಿಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಹನ ತಂತ್ರ, ದರ್ಶನತಂತ್ರ, ಖನನತಂತ್ರ, ಬಂಧನತಂತ್ರ, ವಚನತಂತ್ರಾದಿ ತಾಂತ್ರಿಕಸಿದ್ಧಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಖನನ + ತಂತ್ರ]

ಖನಿ (ನಾ). ಲೋಹ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ ; ಗಣಿ; ಆಕರ : "ಖನಿ ಗುಂಜಮಾಕರಂ ಕಱಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೩೧-೫); ಅಖಂಡ ತೇಜೋರಾಶಿ ಖನಿಯಾಗಿ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಬೆಳಗಿತಾ ಮುನಿಯ ಕಣ್ಗೆ (ವಂಕಾರಾ. ೧-೧-೩೯) ; ಈ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಖನಿಯ ನಡುವೆ ಆ ಆಸೂಯೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಸಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಖನಿಜ (ನಾ). ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಲೋಹ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು : ಕಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಖನಿಜಗಳು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಖನಿಜ, ಉದ್ಭಿಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಅಂಡಜ, ಜರಾಯುಜ ಎಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೧೫). [ಸಂ.]

ಖನಿಜಚೂರ್ಣಕ (ನಾ). ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಚೂರು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ : (Spalder. ಇಂಕನಿ). [ಖನಿಜ + ಚೂರ್ಣಕ]

ಖನಿಜತೈಲ (ನಾ). ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಸೀಮೆಯೆಣ್ಣೆ ; ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆ : ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಖನಿಜತೈಲ (ಚಿಮಣಿಎಣ್ಣೆ) ಹಾಕಿ ಹಚ್ಚಿದ್ದೊಂದು ದೀಪಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೩). [ಖನಿಜ + ತೈಲ]

ಖನಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ : ಅದಱಿಂ ಭೂಪಾಲ ನಿನ್ನಿಂದಗುಳ್ದು ಶಿತ ಖನಿತ್ರಂಗಳಿಂ ನೋಡೆ ವಲ್ಮೀಕದೊಳಿರ್ಕ್ಕುಂ ದೇವಂ (ವಂಕಪು. ೯-೮). [ಸಂ.]

ಖನ್ನ (ನಾ). ನಾಶ (?): ಎನ್ನ ಮಾಯದಿ ನಾನು ಖನ್ನಮಾಡುತಶ್ರಮೆಯ ಮುನ್ನುಪಡಿಸಿದೆನೀಗ ನಿನ್ನ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ (ಹಮಚ. ೨೨೦). [?]

ಖನ್ನೋಜಿ (ನಾ). ಖನೋಜ ದೇಶದವನು : ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳೊಡ್ಡಿಯರು ಖನ್ನೋಜಿಗಳೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳು ತುರುಕರು ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳು ಖಾನರು ಬಲವೆರಸು ಖೋಯೆಂದು ರಾಮನ ಮುಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೬). [← ಮರಾ. ಕನೋಜೀ ; ಹಿಂ. ಕನೌಜಿಯಾ]

ಖಪ (ನಾ). ಖರ್ಚು ; ಮಾರಾಟ ; ವಿಕ್ರಯ : ಈ ಮಾಲಿಗೆ ಯಾವಾಗಾದರೂ ಖಪವು ಇಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೪). 'ಖಪಿಸು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖಪ್]

ಖಪಲಿ (ನಾ). ಗೋಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗೋಧಿ- ಕೆಂಪು, ಖಪಲಿ, ಹೋಳಿಯೆಂಬ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೨೭೧). [← ಮರಾ. ಖಪಲಾ]

ಖಪಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪಾಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪಿಸು, ಖಪಸು, ಖಪಾಸು, ಖಪ್ಪಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ಕ್ರಯವಾಗು ; ಮಾರಾಟವಾಗು ; ಖರ್ಚಾಗು : ಈ ಮಾಲವು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಖಪಿಸುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫೧). **ಖಪಸು** : ೧. ತೂಯಿದದ್ದು . . . ಸತ್ವ ಇಲ್ಲದಂಥಾದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾಲು ಖಪಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೩). **ಖಪಾಸು** : ೧. ಇಂಥಾ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ . . . ಬಹಳ ಮಾಲ ಖಪಾಸುವ ಸಂಭವ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩೩). **ಖಪ್ಪಸು** : ೨. ಖರ್ಚುಮಾಡು ; ವೆಚ್ಚಮಾಡು. ೩. (ಆಲಂ) ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಎರಡೂ ಹುಡುಗೂರ್ನ ಖಪ್ಪಸೋದೇನು ಜಡಾ ಅಲ್ಲಾ (ದೀಪಹ. II, ೧೮). [ಖಪ + ಇಸು₃]

ಖಪುರ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಮರ ; ಪೂಗ. ೨. ತ್ರಿಪುರ ; ಶಿವನಿಂದ ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂರು ಪಟ್ಟಣಗಳು. ೩. ಮುಖ. ೪. ಮರ; ವೃಕ್ಷ. ೫. ಕೋಣ ; ಮಹಿಷ. ೬. ಅವಮಾನ : "ತ್ರಿಪುರ ಪೂಗಂ ವಕ್ತ್ರ ಭೂಜಾಪಮಾನ ಲುಲಾಯಂ ಖಪುರಾಭಿಧಾನ" (ನಾನಾರ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಖಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಹೂವು; ಗಗನಕುಸುಮ; ಅಸಂಭವವಾದುದು : ಪಿರಿದುಂ ಬಿದಿ ನಿಜಜನ್ಮಾಕರಮೆನಿಸಿದ ಪದ್ಮಜಾತಿಗಂ ಮ್ಲಾನತೆಯಂ ದೊರೆಕೊಳಿಸಿದನೆನೆ ಮತ್ತಿತರರೊಳಾದಂ ಮಾಳ್ಪ ಕೃಪೆ ಖಪುಷ್ಪಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೪). [ಖ₂ + ಪುಷ್ಪ]

ಖಪ್ಪರ 'ಕಪ್ಪರ₃' ನೋ.

ಖಪ್ಪಲಿ 'ಕಪ್ಪರಿ' ನೋ.

ಖಪ್ಪಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಬಾಂದೊರೆ ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಖ₂ + ಪ್ರವಾಹ]

ಖಪ್ರವಾಹಜೂಟ (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ. [ಖಪ್ರವಾಹ + ಜೂಟ]

ಖಬರ 'ಖಬರು' ನೋ.

ಖಬರದಾರ್ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಖಬರದಾರ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಖಬರದಾರಿ 'ಖಬರುದಾರಿ' ನೋ.

ಖಬರಿ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ ; ವಾರ್ತೆ ; ಸಮಾಚಾರ (?) : ಪುತಳಾಬಾಯಿ ಅಕ್ಕಾವರು ಕೆಟ್ಟ ಜ್ವಾಳಾ ತಿಂದು ಸತ್ತರೂ ಅಂತ ಖಬರೀ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡೂದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೬೮). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಬರ್]

ಖಬರು, ಕಬರ್ರು, ಖಬರ (ನಾ). ಅರಿವು; ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಪ್ರಜ್ಞೆ : ವರುಷವರುಷಕ್ಕು ಕಂದಕಗಳು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಆಗುವದರ ಖಬರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೮); ಕೆಸರು ಆ ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲಿತಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಖಬರು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬನಸಿ. ೧೪೮); ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೂಸಿನ ಖಬರಿಲ್ಲದೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು (ಅನ್ನ. ೧೯೨). **ಕಬರ್ರು** : ಮೈಯಾಗೆ ಕಬರು ಇಲ್ಲದೆ ಯಂತ್ರಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಡೀತವ್ನೆ (ಬೆಂಗಬ. ೧೬). **ಖಬರ** : ಮೈಮೇಗೆ ಖಬರ ತಪ್ಪಿತ್ತೋ ಏನೊ ! (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೧೫೮).

ಖಬರತಪ್ಪು = ಖಬರುಹಾರು : ನನ್ನ ಮುಂಗೈ ರಕ್ತ ನೋಡಿ ಖಬರತಪ್ಪಿದವರ ಹಾಂಗೆ ಮಾಡಿದಳು (ವೈಸಿ. ೬೨). ಖಬರುಹಾರು = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು; ಹೌಹಾರು : ಈ ಜರದ ಸೀರಿ ಜಬರು ನೋಡಿದರ ಖಬರಹಾರುಹಾಂಗ ಅದ ಅಲ್ಲಾ ! (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೩೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಬರ್]

ಖಬರುದಾರಿ, ಖಬರದಾರಿ, ಖಬ್ಬರದಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಹಿಸುವುದು; ಜಾಗರೂಕತೆ; ಬಂದೋಬಸ್ತು: ರಾತ್ರಿವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಉಪದ್ರವವಾಗದಂತೆ ಖಬರುದಾರಿ ಮಾಡಿಸಿ . . . ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಗುರುದ. ೧೦). **ಖಬರದಾರಿ** : ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಖಬರದಾರಿ ಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಕ್ಷೇಮದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೬). **ಖಬ್ಬರದಾರಿ** : ಅದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ . . . ಖಬ್ಬರದಾರಿಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೭೬). [← ಪಾರ. ಅರ. ಮರಾ. ಖಬರ್ದಾರೀ]

ಖಬರ್ದಾರ್, ಕಬರುದಾರು, ಖಬರದಾರ್, ಖಬರದಾರ (ನಾ). ಜೋಕೆ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ ; ಹುಷಾರ್ : ಖಬರ್ದಾರ್ ! ನನ್ನ ಕುಲದ ಮಾತು ತೆಗೆದರೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೮); ಅವಳ ಬೆರಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ಎಂದನು (ಬೀಟಿನಾ. ೮೬). **ಕಬರುದಾರು** : (೩). **ಖಬರದಾರ್** : ಖಬರದಾರ್ ! ನಿನಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಹೇಳು (ಮೂರುದಾ. ೧೫). **ಖಬರದಾರ** : ಖಬರದಾರ! ನಾನ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹೇಬ (ಜೇದಾನ. ೯೬). [← ಪಾರ. ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಬರ್ದಾರ್]

ಖಬೂಲ್ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಕಬೂಲಿ : ನಾವು ಖಬೂಲ್ ಮಾಡಿದೆವು (ಚಾಮವಂ. ೨೨೬). [< ಕಬೂಲ್]

ಖಬ್ಬರದಾರಿ 'ಖಬರುದಾರಿ' ನೋ.

ಖಬ್ಬುಡುಬ್ಬು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭಾಗ; ಉಬ್ಬುಬ್ಬಾಗಿರುವಿಕೆ (?) : ರೋಗಿಯ ತಲೆಯು ವಿಶೇಷತಃ ಕಪಾಳವು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬುಗುಟೆ ಖಬ್ಬುಡುಬ್ಬು ಕಾಣೋಣ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬೆವರು ಬಂದಂತೆ ಇರೋಣ (ಔಷಧೀ. ೧೧). [?]

ಖಮಂಗ (ಗು). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಮ್ಮಗಾದ ; ಗಮಗಮಿಸುವ : ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೆಯಿಂದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳ ಖಮಂಗ ಸುವಾಸನೆ ಬರಹತ್ತಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೩); ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಖಮಂಗ ಪಂಥೀರು ಬೆಣ್ಣೆಮುಟ್ಟಿಸುವ ಮಕ್ಕೇದಾರೀ ಹೊತ್ತಿದ್ದ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೨). [← ಮರಾ. ಖಮಂಗ್]

ಖಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ರತ್ನ ; ಸೂರ್ಯ : ರಘುಕುಲ ಖಮಣಿ . . . ತುಡುಕಿದನು ಕಲ್ಪಭೂರುಹ ಸದೃಶ ಚಾಪಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯-೫೭೬). 'ದಿನಮಣಿ' ಪರಾ. [ಖ₂ + ಮಣಿ₄]

ಖಮಾಚು, ಕಮಾಚ್, ಖಮಾಜ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಹಿಂದಿನವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾಟಗಳು . . . ಖಮಾಚು, ಮಧ್ಯಮಾವತಿ, ಆನಂದಭೈರವಿಯಂಥ ರಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು (ಜಾನಗೀ. ೧೧೬). **ಕಮಾಚ್** : ಕಮಾಚ್. ೨೮ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಹರಿಕಾಂಭೋಜಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೩೩). **ಖಮಾಜ** : ಖಮಾಜ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಜನದ ಪಲ್ಲವಿಯೊಂದನ್ನು ನುಡಿಸಲು ತೊಡಗಿದ (ಜನಗೀ. ೧೨೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಮಾಚ್]

ಖಮಾಜ 'ಖಮಾಚು' ನೋ.

ಖಮ್ಮರಿ 'ಕಮ್ಮರ್ರಿ' ನೋ.

ಖಮ್ಮನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ : ಅನುಕರಣೇ - ಖಮ್ಮನೆ, ಘಟ್ಟಲೆನೆ, ಥಿಲ್ಲನೆ, ಪಠಿಲೆನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ವೃತ್ತಿ).

ಖಯ (ನಾ). ೧. ಜಂಬ ; ಸೊಕ್ಕು. ೨. ಮೊಂಡುತನ; ಹಟಮಾರಿತನ : (೩). [← ಮರಾ. ಖಯ]

ಖಯಖೋಡಿ, ಕಯಕೋಡು (ನಾ). ೧. ಅಳುಕು; . ಅಂಜಿಕೆ : ಕೂಡೆ ತಮತಮಗಾಹವದ ಖಯಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಭಟರಬ್ಬರ ಝಾಡಿಸುಗಿತು ಕದನದಲಿ ಕಾಲಾಳ ಕೇರಿಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೮-೧೩).

೨. ಸಂಕೋಚ; ಅನುಮಾನ: ಮಾಡದಿರ್ ಸಂದೇಹವನು ಖಯಖೋಡಿಯಿದಱೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೧೨); ಚಿತ್ತದಲಿ ಖಯಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಜನ ಕೊಂಡಾಡೆ ಕೊಂಡನು ಕುಮತಿ ಸತಿ ತನಗಿತ್ತ ವಲ್ಕಲವ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೮); ಖಯಖೋಡಿ ಕಾತರ ಕಂಗೆಡು ಕಳವಳ . . . ರೆಯವೆತ್ತ ಕಂಪನ ರಂಗಯಿದೆಲ್ಲವು ಭಯದೋಱೆ ಬಂದು ಬಾಧಿಪವು (ಶತಸಾಂ. ೫೦-೫೧). ೩. ಕೊರಗು; ನೋವು; ದುಃಖ: ಖಯಖೋಡಿಯನು ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲಾ ತ್ರಿದಶರಲಿ ಪಾಂಡುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೧). ೪. ಮೊಂಡುತನ; ಹಠ: ಮಾಡಲಾಗದಸೂಯೆಯನು ಖಯಖೋಡಿಯನು ಹಿಡಿಯದಿರ್ ತನ್ನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೩-೨೯); ಹರಿಯೊಡೆಗೆ ಮಿಗೆ ಖಯಖೋಡಿಯೆಂಬುದ ಹಿಡಿಯಲಾಗದು (ಕೋಗಯು. ೧೫-೧೮). ೫. ಕೊರತೆ; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ: ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನನೀ ಕಳೇವರವು ಕೂಡುವನು ನಿಜಮೂರ್ತಿಯನು ಖಯಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೋಧಸಿಖಿಯಿಂ ನೋಡು ಯೋಗಿಯ ಚರಿತಗಳನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೬೧); ಪೆಂಡತಿಯೊಳಾತ್ಮಜನೊಳರಸನೊಳ್ಮಿಗೆ ನೋಡಿ ಕಂಡುದಿಲ್ಲೊಂದನಿಸು ಖಯಖೋಡಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೪). ೬. "ವಂಚನೆ; ಮೋಸ" (ಪ್ರಭಜ್ಞ). ೭. ಚಾಡಿಹೇಳುವವನು; ನಿಂದಕ; ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುವವನು: (+). ಕಯಕೋಡು: ೫. ಕಯಕೋಡನೆಣಿಸದವನೋರ್ವ ದಾಸಿಯ ಕಳುಹೆ ದಯವೆಣಿಸಿ ಸತ್ಕರಿಸುವವನ ಲೇಸಿನ ಸತಿಗೆ ನಿಯತ ದಿವ್ಯ ಸುಗಂಧ ಮಾಲ್ಯಾಂಬರವ ಕಳುಹಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೩-೨೫-೧೬).

[ಖಯ + ಖೋಡಿ]

ಖಯಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯಾಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯಾಲಿ, ಖಯಲ್, ಖಯಾಲ್, ಖಯಾಲು, ಖಯ್ಯಾಲಿ, ಖ್ಯಾಲ್, ಖ್ಯಾಲ, ಖ್ಯಾಲಿ, ಖ್ಯಾಲು (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು; ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ: ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ತನ್ನ ಅಥವಾ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳ ಖಯಾಲಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ತಮಗೆ ಬೇಡವಾದ ಜನರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೦೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಮೋಹ; ಹುಚ್ಚು: ರಾಯರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಖಯಾಲಿ ಬಹಳ ಎಂದವರ ಪ್ರಚಾರ (ದುಂಬಿಕ. ೫೭); ಅವರಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಖಯಾಲಿ ಹೆಚ್ಚು (ಊರುಕ. ೧೪೯). ೩. ವಿಚಾರ; ಕಲ್ಪನೆ; ಯೋಚನೆ: ಪುರುಸೊತ್ತು ಇದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವ ಖಯಾಲಿ ಬಂತು (ನಿಬಂಧ. II, ೮೭). ೪. ವಿಲಾಸಪ್ರಿಯತೆ; ರಸಿಕತೆ: ಖಯಾಲೀ ಕರ್ನಲ್‌ಗಳು ಅವರು ಒಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ನಾಯಿಗೂ ಹಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಸ್ತಾರೆ (ಮಾಮನಿ. ೧೭೪). ೫. ವಿಲಾಸಪ್ರಿಯ; ರಸಿಕ: ಮೊದಲೇ ಖಯಾಲಿಯಾಗಿದ್ದವನು, ಆಗ ಮತ್ತಷ್ಟು ಖಯಾಲಿಯಾದ (ಹಂಗೀತ. ೧೦೧). **ಖಯಲ್**: ೨. ಅದರ ಮೇಲೆ ಇಸ್ಪೇಟ್ ಖಯಲ್ ಬೇರೆ (ನಂದನ. ೬೭). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯನಾಟಕ: ಜಾನಪದ ನರ್ತನದ ಕಸಬುದಾರರ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದ ಖಯಲ್‌ಗಳು ಆಡಲಾಗುತ್ತವೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೫). **ಖಯಾಲ್**: ೬. ಕೆಲವು ವೇಳೆ. . .'ಖಯಾಲ್' ಎಂಬ ನೃತ್ಯನಾಟಕಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೧೫). **ಖಯಾಲು**: ೨. ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟವೆಂದರೆ ರುದ್ರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಖಯಾಲು (ದೇವಹಂ. ೧೩೬). **ಖಯ್ಯಾಲಿ**: ೨. ಬಣ್ಣಹಾಕಿ ನಡೆಯುವ ಸಮಸ್ತ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಅವನಿಗೆ ಖಯ್ಯಾಲಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೬೫). **ಖ್ಯಾಲ್**: ೭. [ಸಂಗೀತ] ಹಿಂದುಸ್ತಾನೀ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಖಂಬಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖ್ಯಾಲ್ ಹಾಡಿದಳು (ರೂಪಸ. ೪೯). **ಖ್ಯಾಲ**: ೭. ಕಸಬಿಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಲಾವಣಿ, ಖ್ಯಾಲ, ಕುಮರಿಮುಂತಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕಲಿತಿರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೯೬). **ಖ್ಯಾಲಿ**: ೪. ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ವರುಷದ ಮಗುವಿನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿತ್ತು. ಖ್ಯಾಲಿಯ ಅರ್ಥ ಕೂಡ ಹೊಳೆಯದಷ್ಟು ಮುಗ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೨೨). **ಖ್ಯಾಲು**: ೭. ಆ ಮಾಲಕಂಸ ರಾಗದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಖ್ಯಾಲು ಮುಗಿಯುವಾಗ ಒಂದೂಕಾಲು ಘಂಟೆ ಕಳೆದಿತ್ತು (ಒಂಟಿದ. ೫೧). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಖಯಾಲ್; ಖ್ಯಾಲ್]

ಖಯಾಲು 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯ್ಯಾಲಿ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖರ₁ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಖರ₂ (ಗು). ೧. ಒರಟಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಕಠಿನವಾದ: ವಾಹಳರಾಕುಟಿಲಾಶ್ವಕ್ಕೆ ಖರ ಖಲೀನಮನಿಟ್ಟರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೪). ೨. ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಖರಕೋಪಾದಿ ಕಷಾಯ ದುಬ್ಬರಿಕೆಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹಾಸ್ರವಂ ದೊರಕೊಳ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೯); ಖರ ನಖರದೆ ಹರಿ ಗಿರಿಕರಿವರಶಿರಮಂ ಸೀಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೦); ಖರಶರಂ ಛಿದ್ರಿಸಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೭-೨೬೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಸರಗತ್ತೆ. ೪. ಕತ್ತೆ; ಗರ್ದಭ: "ಗರ್ದಭಂ ಡಕ್ರಿವತ್ ಖರಂ ರಾಸಭಮೆ ಕತ್ತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೮); ಖರ ಕರಭ ಸೃಗಾಳ ಸಾರಮೇಯಾಕೃತಿಗಳಪ್ಪುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೮ ವ); ಸೂಕರದ ಖರದ ಕರಭಾನೀಕದ . . . ಸರದ ವಾಜಿ ಕರಮಶುಭಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೨೭). ೫. ರಾಕ್ಷಸ. ೧, ೫: ಖರನಂ ಖರನಂ ಮುರಾರಿ ಸಂಹರಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪-೪೨). ೬. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯದು: ಪ್ರಭವ . . . ಖರ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ಎವೇಕ. ೩೨೧). ೭. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಖರ, ದ್ರವ್ಯ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ೬ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦); "ಋತು ರಸ ಖರವಾಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). ೮. ಸಂಕೇತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ (?): ಸುಟ್ಟುಂಬೆಗೆ ದಶಂ ಸುಟ್ಟುಂಬೆಯಡ್ಡಗೆಱೆ ಹತ್ತುನೂಱಂ ಖರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೭). ೯. (ರಾಮನು ಕೊಂದ) ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಖರದೂಷಣಾದಿ ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳ ಕೀನಾಶನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು ಕಡುಗಲಿ ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩-೬ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಖರಕರ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡಾ ಖರಕರನಂ ಕಂಡುದಜಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೨); ಖರಕರನಂತೆ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫ ವ); ಖರಕರನ ತಾಪದಿಂದಂ ಧರಣಿತಳಂ ಬೀಡೆವಿಟ್ಟು (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧-೩೨). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಜಗಣ (U–U): ಸುರಪುರಯುಗಳಂ ಬರೆ ಶಶಿ ದಿವಿಜರ್ಖರಕರ ಸುರಯುಗತೋಯಂ ವಿರಚಿಸೆ . . . ಪರೆದುದು ಲಲಿತಂ ಧರೆಗಿದು ಪೆಸರಾಗಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೦).

[ಖರ₂ + ಕರ₃]

ಖರಕರಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ: ಸುರಕರಿ ಕರದಿಂ ಕೆದರ್ದಂತಿರೆ ಪಸರಿಸುತಿರ್ದುದುದಿತ ಖರಕರಕಿರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೮).

[ಖರಕರ + ಕಿರಣ]

ಖರಕರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಖರಕರನಂದನಂ ಮಕರಲಗ್ನದೊಳಿಂದ್ರಪುರೋಹಿತಂ ಧನುರ್ಧರ ಗೃಹದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೧೨-೧೮). ೨. ಯಮಧರ್ಮ. ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. ಕರ್ಣ.

[ಖರಕರ + ನಂದನ]

ಖರಕಲ (ನಾ). ಕಲಕಲ ಧ್ವನಿ: ಹುಲಿಯ ಮೊರಹು ಫಣಿಗಳ ಫೂತ್ಕಾರವು ವಿಲಸಿತ ನವಿಲ ಕ್ರೇಂಕಾರ ಹಲವು ಭೇರುಂಡವಕ್ಕಿ ಖರಕಲ ವಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದವಾ ಠಾವಿನೊಳು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೦–೮೪). [< ಕಲಕಲ]

ಖರಕಿರಣ (ನಾ). = ಖರಕರ: ಖರಕಿರಣಂ ತೀವ್ರಂ ಶೀತರೋಚಿ ಜಡ ಮೂರ್ತಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂ ಸ್ತಬ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೬); ಖರಕಿರಣ ತಾಪ ಮೆನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕಂದಿ ಕುಂದದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೨೪). [ಖರ$_2$ + ಕಿರಣ]

ಖರಖುರ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗೊರಸು: ಖರಖುರ ಧಾರಾಟಂಕಾಹತಿ ಮುಗಿಲ ಮುರಿಗಳಂ ಕೆದಱುವಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೨); ಖರಖುರ ಹತಿಯಿಂ ಖರಮಂ ಕರಭಂಗಳನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೧೯). [ಖರ$_2$ + ಖುರ]

ಖರಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬೋಳಂಗಡಲೆ: "ಖರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಗಂಧಮೆನಲು ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [< ಸಂ. ಖರಗಂಧಾ]

ಖರಡಾಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಬಡೆಹುಲ್ಲು, ಖರಡಾಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರಡಅಂಚಿಹುಲ್ಲು" (ಮೈಔಗಿ. ೨೬–೫೧೪). [ಖರಡ$_0$ (< ಕರಡ) + ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು]

ಖರಡು$_1$ 'ಕರಡು$_3$' ನೋ.

ಖರಡು$_2$ 'ಕರಡು$_5$' ನೋ.

ಖರಡೆ (ನಾ). = ಕರಡು$_4$. 'ಪಕ್ಕಾಖರಡೆ' ಪರಾ. [< ಕರಡು$_4$]

ಖರಣಸ (ನಾ). ಚೂಪಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಖರತನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಪ್ರಖರತೆ: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಖರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ತನದಿಂ ಚಂದ್ರಿಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯನಾಭರತನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯನನುಕರಿಸಿದುದೇಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿವೃತ್ತಮೊಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬). [ಖರ$_2$ + - ತನ]

ಖರದಂಡ (ನಾ). ಒರಟಾದ ನಾಳವುಳ್ಳದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಸರಸಿಜಂ ... ಖರದಂಡಮಬ್ಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೬); ಮಂಡೂಕಬಹಳಮಂ ಖರದಂಡೋತ್ಪಲ ಕುಮುದರಾಜಿ ರಂಜಿತಮಂ ... ಕಂಡುದೊಂದು ಕೊಳನಂ ಸರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೯–೫); ಕೆಸಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದುದು ... ಮಧುಪಪ್ರಸಂಗಿ ಖರದಂಡಂ ಮತ್ತೆನುತಬ್ಜಮಂ ಬಿಸುಟು (ಜಗವಿ. ೧–೬). [ಖರ$_2$ + ದಂಡ]

ಖರದಂಡನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಖರದಂಡನಾಭನ ಮತಕೆ ನೃಪತಿ ಹಸಾದವೆನುತಿರ್ದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೩). [ಸಂ. (ಖರದಂಡ + ನಾಭಿ + -)]

ಖರದಂಡಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು. ೧, ೨: ಖರಕರನಂತೆ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯರುಂ ಉದಧಿಯಂತೆ ಜಡಸ್ವಭಾವರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫ ವ); ಸದುದರ್ಶನರುಚಿ ಖರದಂಡ ಪ್ರಿಯಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೫). [ಖರದಂಡ + ಪ್ರಿಯ]

ಖರಪಾಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧಿಯನ್ನು ಪಾಕಗೊಳಿಸುವ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಣ್ಣೆಯಂತೆ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗಿರುವ ಹದ: ಮೃದುಪಾಕ, ಖರಪಾಕ, ಚಿಕ್ಕಣಪಾಕವೆಂದು ಮೂರು ತೆಱ ... ಖರಪಾಕ ವಾತಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೨೧); ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪಾಕವೂ, ಅಭ್ಯಂಗಲೇಪಗಳಿಗೆ ಖರಪಾಕವೂ ಹಿತ (ಸಕವೈ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಖರ$_2$ + ಪಾಕ$_3$]

ಖರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ; ನಾರಂಬೇಳೆ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಖರಪುಷ್ಪಾ]

ಖರಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರಬೂಜು 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರಮಂಜರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಉತ್ತರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಖರಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಖರಮರೀಚಿಯ ಜಳಕೆ ಬಾಡಿದ ತರುಣ ತುಲಸಿಯ ದಂಡೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೬). [ಖರ$_2$ + ಮರೀಚಿ]

ಖರರುಙ್ನಂದನ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಖರರುಙ್ನಂದ[ಪಾಠಾಂ. ದುದ್ಗಂಧ, ದುಗ್ಗಂಧ]ನ ನೊಂದಿದಂದುದಯದೊಳ್ ರೋಗಾನ್ವಿತಂ ಬಾಲ್ಯಕಾಲ ರುಜಾರ್ತಂ ಮಲಿನಂ ಸಕಾಮನಲಸಂ ಪಾರತ್ರಿಕವ್ಯಾಪ್ತಿ ತತ್ಪರನಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ.೧೮–೧೪). [ಸಂ. (ಖರರುಚ್ + ನಂದನ)]

ಖರರುಚಿ (ನಾ). = ಖರಮರೀಚಿ ೨: ಖರರುಚಿಯ ಮಾರಾಂಕವೋ ಸುರಗಿರಿಯ ಸೋದರವೋ ಮೃಗಾಂಕನ ಮಱುದಲೆಯೋ ಮೇಣೆನಲು ರಥ ಹೊಳೆದಿಳಿದುದಂಬರದಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೨). [ಖರ$_2$ + ರುಚಿ]

ಖರವಳಿ 'ಕರವಳ' ನೋ.

ಖರವಾಹನ (ನಾ). ಕತ್ತೆಸವಾರಿ; ಕತ್ತೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು (?): ತಲೆಯದಿಲ್ಲದ ನೆರಳ ತಾ ಕುಳವಳಿಸಿ ಪೆಣನನು ತಬ್ಬಿದುದ ಮೇಣಿಳೆಗೆ ತಾರಕರಾಜಿ ಬಿದ್ದುದ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯೊಳು ಅಳುತ ಪೋಪುದ ತೈಲದೊಡಲಿನೊಳಲಸಿ ಖರವಾಹನದಿ ಪೋಪುದ ಖಳನು ಕಂಡುರೆ ಬೆದರಿ ನಿಶ್ಚೈಸಿದನು ಮರಣವನು (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೫–೫೯). [ಖರ$_2$ + ವಾಹನ]

ಖರವಿಷಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯ ಕೋಡಿನಂತೆ ಅಸಂಭವವಾದುದು; ಅಸತ್ಯವಾದುದು: ಜೀವಮೆಂಬುದುಮಂಬರಕುಸುಮ ಸಮಾನಮುಂ ಪರಲೋಕಮೆಂಬುದು ಖರವಿಷಾಣ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೨ ವ); ಚೈತನ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುವರ್ ಅದು ಖರವಿಷಾಣದವೋಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ ... ಅತ್ಮನಿವಾರಣಮೆಂಬುದು ತಮ್ಮಂದಮೆ ನಿರಾಕರಿಸೆ ಪಟ್ಟುದಱಿಂ ಖರವಿಷಾಣ ಕಲ್ಪಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). [ಖರ$_2$ + ವಿಷಾಣ]

ಖರವೈರಿ (ನಾ). ಖರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ಶ್ರೀರಾಮ: (ಕ). [ಖರ$_2$ + ವೈರಿ]

ಖರಶತ್ರು (ನಾ). = ಖರವೈರಿ: ಮುನಿಮನಹಾರಿಯೂ ಅದ್ಭುತರೂಪಧಾರಿಯೂ ಆದ ಆ ಖರಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಆನಂದವು ಉಕ್ಕಿ ಹೊರಸೂಸಹತ್ತಿತು (ತುಳಸಿ. ೫೫). [ಖರ$_2$ + ಶತ್ರು]

ಖರಶಾಣ (ನಾ). ೧. ಒರಟಾದ ಮಸೆಗಲ್ಲು; ರತ್ನಗಳನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಲ್ಲು: ಖರಶಾಣಕಷಣದಿಂ ಮಣಿಗುರುತೇಜೋವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೪). ೨. ಹರಿತವಾದ ಗರಗಸ: (ಕ). [ಖರ$_2$ + ಶಾಣ]

ಖರಸತ್ವ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹನ್ನೆರಡು ಸತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದೇವಸತ್ವ, ಯಕ್ಷಸತ್ವ ... ಕಿನ್ನರ ಸತ್ವ, ಖರಸತ್ವವೆಂಬ ದ್ವಾದಶಸತ್ವದ ಸತಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೯); ಎದುರಾಗಿ ವಾಕ್ಯಂಗಳನು ನುಡಿವಳು ವಿಟರಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು ಇವಳು ಖರಸತ್ವದ ಸ್ತ್ರೀ (ಕಾಮಶಾ. ೪–೬೩). [ಖರ$_2$ + ಸತ್ವ]

ಖರಸಾಣೆ 'ಕರಸಾಣೆ' ನೋ.

ಖರಹರಪ್ರಿಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಖರಹರಪ್ರಿಯ : ಈ ರಾಗದ ನಿಜನಾಮ ಹರಪ್ರಿಯ . . . 'ಖರ' ಎಂಬ ಮುಂ-ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೊಂದಿ ೨೨ನೇ ಮೇಳಕರ್ತವಾಗಿದೆ (ಸಂಗೀಚಂ.೧೩೪); ಖರಹರಪ್ರಿಯರಾಗದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಹೇಮಕೂ. ೧೦೫). [ಖರ₃ + ಹರ + ಪ್ರಿಯ]

ಖರಾಂತಕ (ನಾ). = ಖರವೈರಿ : ಖಲಪ್ರಾಯಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜಬಲಜಾಲಮಂ ಖರಾಂತಕನನುಜನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕನಲ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೨). [ಖರ₃ + ಅಂತಕ]

ಖರಾಂಶು (ನಾ). = ಖರಕರ : ಬೇಸಜ಼ೆ ಲೋಕಮಂ ತಗುಳ್ದು ಸುಟ್ಟಬಳಿಂದೆ ಖರಾಂಶು ನಾರಕಾವಾಸದೊಳಾಬ್ಬುವೋಲಪಕಪಾರ್ಧಿಯೊಳಾಬ್ಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧). [ಖರ₃ + ಅಂಶು]

ಖರಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ ; ಮರುಗ : "ಖರಸುಸಃ-ಖರಾತ್ಮಕ, ಮರುಗ" (ಒಷಧಿ. ೪೩). [?]

ಖರಾಬು 'ಕರಾಬು' ನೋ.

ಖರಾಮತ್ 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಖರಾಮತಿ 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಖರಾಮತ್ತು 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಖರಾಯ(ನಾ).[ಗಣಿತ] ಆಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉದ್ದ ಅಗಲವನು ಅಳೆದು ಪೊಟ್ಟುಗೂಡಿ ಕೊಂಡ ಕೋಲುಯಷ್ಟೋ ಆದನು ೩ ಹೆಚ್ಚ . . . ಅದಂ ೮ ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿ ಉಳಿದವು ಆಯಗಳೂ × × × ೬ ಉಳಿದರೆ ಖರಾಯ (ಆಯಟೀ. ೧-೬). [ಖರ₂ + ಆಯ₁]

ಖರಾರ 'ಕರಾರು₂' ನೋ.

ಖರಾರಿ₁ (ನಾ). = ಖರವೈರಿ : (ಶ). [ಖರ₃ + ಅರಿ₆]

ಖರಾರಿ₂ 'ಕರಾರು₂' ನೋ.

ಖರಾರು₁ 'ಕರಾರ' ನೋ.

ಖರಾರು₂ 'ಕರಾರು₂' ನೋ.

ಖರಾರುವಾಕ್ಕು 'ಕರಾರುವಾಕ್ಕು' ನೋ.

ಖರಾಶ್ವೆ (ನಾ). ಓಮ ; ವಾದಕ್ಕಿ ; ಅಜವಾನ. [ಸಂ. ಖರಾಶ್ವಾ]

ಖರಿಯ 'ಖರೆಯ' ನೋ.

ಖರೀತ, ಕರೀತ, ಖರೀತಾ, ಖಲಿತಾ, ಖಲಿತೆ (ನಾ). ೧. ಲಕೋಟೆ; ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಒಯ್ಯುವ ಚೀಲ. ೨. ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ನಿರೂಪ : ಲಾರ್ಡ್ ಮಾರ್ನಿಂಗ್‌ಟನ್‌ರವರ ಖರೀತ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೯೨). **ಕರೀತೆ** : ೨. ಕರೀತ ಬರೆದು ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಪಾಳೆಗಾ. ೪೫) ; ಕಂಪನೀ ಸರ್ಕಾರದವರು ಮಹಾರಾಜರ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕರೀತಾ ಬರೆದಿದಾರೆ (ಮುಚುಗ. ೧೪೬). ೩. ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ : ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜರಿಗೂ ಕರೀತ ನಡೆಯುತಾ ಇತ್ತು (ಕುರಾಚ. ೪೪). **ಖರೀತಾ** : ೨. ಖರೀತಾಗಳನ್ನು ಬರೆದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೦) ; ಹೈದರಲ್ಲಿಯು . . . ಖರೀತಾ ಬರೆಯಿಸಿ ಖಿಲ್ಲತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೧). **ಖಲಿತಾ** : ೨. ಕಾಕಾ ಅವರ ದೇನೋ ಖಾಸ್ ಖಲಿತಾ ಬಂಧಾಂಗದ (ದೀಪಹ. II, ೬೩). **ಖಲಿತೆ** : ೨. ಕೂಡಲೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಂದು ಖಲಿತೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ವಿಜಸಾ. ೫೮). [← ಅರ. ಖರೀತಹ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖರೀತಾ]

ಖರೀತಾ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖರೀದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಒಂದು ಎಕರೆ ರಬ್ಬರು ಕೋಟ ಖರೀದಿ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸಿರಿವಂತರಿದ್ದಾರೆಯೆ ನಿನ್ನ ತಾಯಿತಂದೆ ? (ಸಮಸೌ. ೧೨೫) ; ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳ ಖರೀದಿಗಾಗಿಯೆ ಇವರನ್ನು . . . ಕಳುಹಿಸಿರಬಹುದು (ರತ್ನಗೋ. ೨೧) ; ಒಂದು ಕೈಗಡಿಯಾರವೂ ಖರೀದಿ ಆಯಿತು (ವೃನಿ. ೧೯೧). ೨. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ : ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಖರೀದಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕುರಿ,ಕೋಳಿ. . .ಸ್ವತ್ತುಗಳ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕಳವು ವೊಕದ್ದಮೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಿಚಾರಿಸಲು ಲಾಯಖಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧) ; ನಿಮ್ಮ ಕುದುರೆ ಖರೀದಿ ಏನೆಂದು ಕೇಳಲು (ಕನಮಾ. ೧೦) ; ಅದಕ್ಕಾದ ಖರೀದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು (ಪಂಚಾವ್ಯ. ೩೦).

ಖರೀದಿಮಾಡು = ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು : ನಿಂಮ ನಿಂಮ ತಾಲ್ಲುಕದಲ್ಲಿ ಖರೀದಿಮಾಡಿ (ವೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೨೫-೭ ; 1826) ; ರತ್ನಗೋಲವನ್ನು ಖರೀದಿಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟನು (ರತ್ನಗೋ. ೫೬). [← ಮರಾ. ಖರೀದೀ ; ಹಿಂ. ಪಾರ. ಖರೀದ್]

ಖರೀದಿಪತ್ರ (ನಾ). ಮಾರಾಟಮಾಡಿದ ಬಗೆಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಕ್ರಯಪತ್ರ: ನಾಳೆ ಖರೀದಿಪತ್ರ ಮಾಡಿಬಿಡೋಣ (ಶಿಡುಗು. ೫೨). [ಖರೀದಿ + ಪತ್ರ]

ಖರೀದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಖರೀದಿ ಮಾಡು; ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು : ಮಾರ್ಕೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ಕೆಲವು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸಿದೆ (ಬದುಜ. ೮೫). [ಖರೀದಿ + -ಇಸು₁]

ಖರೀಪ (ನಾ). ಮುಂಗಾರುಬೆಳೆ : ಮುಂಗಾರಿಯ ಸರ್ವಧಾನ್ಯವು, ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು, ಮುಂತಾದ ಖರೀಪ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೯೧). [← ಪಾರ. ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖರೀಫ್]

ಖರುವ (ನಾ). ನಗರ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನದೀಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶ : ಕೆಜ಼ೆ ತೋಜ಼ೆ ಪುರ ಗ್ರಾಮ ಖರುವ ಪತ್ತನವೆಂಬುದಜ಼ಿಯದೈತರುತ (ಭೈರವೇ. ೨-೨೩೦). [< ಸಂ. ಖರ್ವಟ]

ಖರೆ₁ 'ಖರೆಯ' ನೋ.

ಖರೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ದಾಗಡಿ ಹುಲ್ಲು : (ಶ). [?]

ಖರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಯವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸು ; ನಿಜವೆಂದು ಭಾವಿಸು : ಪತಿಯ ಲೋಕವ ಪಡೆವೆನೆಂದೇ ಪತಿಯ ಸಂಗಡ ಶಿಖಿಯ ಬೀಳಲು ಅತಿ ನರಕವೆಂತೆನ್ನದಲೆ ದುರ್ಬಲವ ಖರೆಗೊಂಡು ಪತಿಯ ಕೂಡೆಯು ಯಿದ್ದರಡು ದಿನ ಹಿತದಿ ಹೋಗುವಳೈಯ ನರಕಕೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨-೧೯). [ಖರೆ₁ (< ಖರೆಯ) + ಕೊಳ್₁]

ಖರೆತನ 'ಖರೆಯತನ', ನೋ.

ಖರೆಯ, ಕರ್ರೆ, ಖರಿಯ, ಖರೆ₁ (ನಾ). ೧. ದಿಟವಾದುದು; ನನ್ನಿ; ನಿಜ : ಪಟುಗಳೋ ಮಝು ಪೂತು ಪಾಂಡವಭಟರು ಖರೆಯವಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೩) ; ಪೊಡವಿಜೆಯ ಬಿಡನೆಂಬ ಚಿತ್ತದ ಕಡುಹು ಖರೆಯನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೬) ; ಖರೆಯವಾಗಿದೆ ಕನಸಿನ ವಾಕ್ಯ (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೦) ; ಖರೆಯ ಬಾವನ್ನಮಂತೆಯ್ದಲ್ಲದರೆ ದಿವ್ಯ ಪರಿಮಳವನೆಂತೀವುದು (ಪರಕು. ೧೯-೩). ೨. ಮೇಲಾದವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಖರೆಯರಲ್ಲಾ ನೀವು ಕೊಂತಿಯ ವರಕುಮಾರರು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಸಂಗರಕೆ ಸರಿಸರಿ ನಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೩೨) ; ಸುಭಟಾಂಗದಲಿ ನೀನತಿ ಖರೆಯನೈ ಸಂದೇಹವೇ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೪೩) ; ಅಹುದೋ ಬೋಡಿಯಲ್ಲದ ಖರೆಯನಹೆ ಖದ್ಯೋತವಂಶದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೩) ; ಅವರಿನ್ನೇಂ ಖರೆಯರೋ ಮುಕ್ತಿಪಥದಲಿ ಪೊರಗಮನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೨-೩೫). **ಕರ್ರೆ** : ೧. ನೀವು ಹೇಳೋದು ಕರೆ ಕಾಣಾದಿಲ್ಲಪ್ಪಾ (ವಿಜಯ. ೨೧೯). **ಖರಿಯ** : ೨. ಜಗಕೆ ಕಾಯ್ವ ಗುರುವರ ನೀನೆ ಖರಿಯಾ (ಜಗದಾ. ೩.೨೪). **ಖರೆ₁** : ೧. ರಂಭೆಯ ನಾಚಿಪಳೆಂಬುದು ಖರೆಯು (ಕುಮಾವಿ. ೪) ; ನೀನು ಆಡುವ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ಖರೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೫).

ಖರೆಖೊಟ್ಟಿಮಾಡು = ಸತ್ಯವೊ ಸುಳ್ಳೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿನೋಡು: ಖರೇಖೊಟ್ಟಿಮಾಡಿರಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಡೀರಿ (ದೀಪಹ. II, ೫೭); ಸೋನಕ್ಕಗ ಬಡಕೊಂಡ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವಾದದಾಗ ಏನೂ ತಥ್ಯ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನೂದನ್ನ ಖರೇಖೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತದ (ದೀಪಹ. II, ೧೭).

ಖರೆಬರು = ನಿಜವಾಗು; ಸತ್ಯವಾಗು: ಕೈಗೆರೆಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಹೇಳಿದ ಭವಿಷ್ಯ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಖರೆಬರುತ್ತದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೪೭).

ಖರೆಮಾಡು = ಸತ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಿಟಗೊಳಿಸು: ಮುಸಲವನ್ನು ಹೆರುವಳೆಂಬ ವಿಪ್ರಶಾಪದಿಂದ ಬಂದುದನ್ನು ಖರೆಮಾಡಲು ವನಿಕೆ ಮಸೆಯಲು ಆ ಪುಡಿಗಿ ಬೆಳೆದಿತು (ವಿಜಯ. ೬೩); ಶಾಕಾ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಾರ. ಅದನ್ನ ಖರೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ದೀಪಹ. II, ೨೬).
[← ಮರಾ. ಖರಾಯೀ]

ಖರೆಯತನ, ಖರೆತನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಗೆಲವೇ ನಮಗೆ ನಿಂದರೆ ನಿನ್ನ ಸವನ್ನುಖದಲಿ ಮಹಾದೇವಹುದು ಬಳಿಕೇನು ತನ್ನಲುಂಟೇ ಖರೆಯತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೧೬). **ಖರೆತನ:** ೨. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಖರೆ ಮಾಲನ್ನು ಖರೀದಿಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಖರೆತನದ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಮಾಲಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯು ದೀಳುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೮). [ಖರೆಯ + -ತನ]

ಖರೆಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು; ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾದುದು: ಆ ಗೋವಳರು ಖರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಲೇಸೆಂದೆನುತ . . . ಸತ್ರದ ಶಾಲೆಗೈತಂದು (ಸಿಭಾಗ. ೧೦-೨೧-೫); ತನತನಗೆ ಖರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಬರೆ] ಲೇಸು ಕಾರ್ಯವಿದೆನುತ (ಸಿಭಾಗ. ೧೦-೨೨-೨೦). [< ಕರಲೇಸು?]

ಖರೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ: ಸಿಂಧುನದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರತಕ್ಕ ಶಾಸನಗಳು ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಬರೆಯುವ ಖರೋಷ್ಠೀ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿವೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೧೪೮); 'ಧರ್ಮಪದ'ದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪ ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿತು (ಭಾರದ. ೩೪೮).
[ಸಂ. ಖರೋಷ್ಠೀ]

ಖರ್ಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖರ್ಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಗರ್ಗತ್ರಿ, ಖರ್ಗಸ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೭೦೪); ಖರ್ಗಸ (ಖರ್ವತ) – ಮಧ್ಯಮಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನು ಮಾಡುವಾಗ . . . ಈ ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೮). [?]

ಖರ್ಚಿಕ (ನಾ). ಬಹಳ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು; ಖರ್ಚುದಾರ: "ದುಂದುಗಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩); ರಜಪೂತರು – ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸಿನವರೂ ಖರ್ಚಿಕರೂ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೧೪); ಭಾವೂಸಾಹೇಬನು ಬಹಳ ಖರ್ಚಿಕನು (ಉತ್ತಗೃ. ೧೫). [← ಮರಾ. ಖರ್ಚೀಕ]

ಖರ್ಚು 'ಕರ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಖರ್ಚುದಾರ (ನಾ). ೧. ಖರ್ಚುಮಾಡುವವನು; ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು; ದುಂದುಗಾರ: (ಕ). [ಖರ್ಚು (< ಕರ್ಚು$_4$) + -ದಾರ$_4$]

ಖರ್ಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖರ್ಚುಮಾಡಬೇಕಾದ ಹಣದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ: ಯಾರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಖರ್ಚುಪಟ್ಟಿ ಬರೆಯಲಿ ಸ್ವಾಮಿ? ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೊ (ಮಲಿನಾ. ೫). 'ಜಮಾಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
[ಖರ್ಚು (< ಕರ್ಚು$_4$) + ಪಟ್ಟಿ]

ಖರ್ಜಿ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಿ: ಅರಿದಾಳಂ . . . ಎಂಬಿವಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಬೆರಸರೆದು ಪೂಸೆ ತರ್ದುಂ ಮರವೂ(ವು)ವುಂ ಖರ್ಜಿಯುಂ ವಿಸರ್ಪಮುಮುಬೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೫). [< ಸಂ. ಖರ್ಜು, ಖರ್ಜೂ]

ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಖರ್ಜು (ನಾ). ೧. ನವೆ; ಕಡಿತ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಖರ್ಜು[ಪಾಠಾಂ. ಸಿರ್ಜು] ಮರಸಣಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭). ೩. = ಖರ್ಜೂರ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಜುರ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಿ. ೨. ತವರ: "ಖರ್ಜುರ ತ್ರಪುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [ಸಂ.]

ಖರ್ಜೂರ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಉತ್ತುತ್ತೆ: "ಖರ್ಜೂರವೆನಲುತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩); ಬಾಚಿಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ . . . ಮರದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಸಂತತ ಸರಸ ಫಳವ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫); ಖರ್ಜೂರ ಹಣ್ಣಾಗುವಾಗ್ಗೆ ಕಾಗೇ ಬಾಯಿಗೆ ಹುಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಳ್ಳಿ. 'ಖರ್ಜೂರ ಪರ್ವತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಜೂರಪರ್ವತ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ರಜತಾದ್ರಿ: ಖಂಡಿತಾಮೃತಕಿರಣಜೂಟಂಗೆ . . . ಖರ್ಜೂರಪರ್ವತವಾಸಿಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೩೬).
[ಖರ್ಜೂರ + ಪರ್ವತ]

ಖರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಚಿಪ್ಪು; ಕಪಾಲ: ಮಿಾಚಿದ ವಿಚಾರ ಖರ್ಪರವ ಪಿಡಿದ ಜಾತಂಗೆ ಭಿಕ್ಷ (ಭಕ್ತಾಚ. ೩-೧೭). ೨. ಕೂರ್ಮನ ಬೆನ್ನಿನ ಕವಚ; ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು: ಕೂರ್ಮನ ಖರ್ಪರದೆಲ್ವು ನುಗ್ಗಿ ಬೆನ್ನೊಳಗುಚ್ಚಿದತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೭); ಕಮಠಖರ್ಪರ ಸಮಂ ರಕ್ಷಸನ ಮೆಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೮-೧೫೫). ೩. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ: "ಕಟಾಹವಾ ಖರ್ಪರವದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨); ಧರಣಿ ತಾನೈವತ್ತುಕೋಟಿಯ ಹರಹು ಭೂಮಿಗೆ ಹತ್ತುಮಡಿ ಖರ್ಪರ ಕಟಾಹವದಕ್ಕೆ ದಶಗುಣ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೨೫); ಬಿಡದೆ ನೆಲದಲಿ ಮೆಟ್ಟುವತಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಪರವ (ಸುದಾಮು. ೭೦). ೪. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಕಣ್ಣೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ಕೈಯೆ ಖರ್ಪರವಾಗಿ. . . ಮನದ ಭಿಕ್ಷವನುಂಡು (ಅವಚಂ. ೧೦೦-೪೫೦); ಭಿಕ್ಷೆಯಿದ ನವಿವುದೆನೆ . . . ಖರ್ಪರವ ಮುಂದಿರಿಸಿದಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೮-೨೪). ೫. ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ: (ಕ). ೬. ಒಡೆದ ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಬಕ್ಕರೆ; ಬೋಕಿ. ೭. ಕಳ್ಳ; ಚೋರ. ೮. ಧೂರ್ತ; ನೀಚ. ೯. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಲಾಳ ಮಾಳವ ಗೌಳ ಕುರು ನೇಪಾಳ ಖರ್ಪರ ಬರ್ಬರಂ . . . ಭೂಪಾಳರೋಲೈಸೆ (ಬಸವು. ೬೧-೩೦); ಖರ್ಪರ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯ ದರ್ಪಗೆಡಿಸಿ ಪಿಡಿದಾ ನೇಮಿಮಲ್ಲುಕೆನಾರ್ಪಿಗೆಣೆಯೆ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೩೧). ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೋಹ; ಸತುವು. 'ಖರ್ಪರಪುಷ್ಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಪರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಸತುವನ್ನು ಉರಿಸಿದಾಗ ಉಳಿಯುವ ಶೇಷ: ಹನೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು (ಸತುವನ್ನು) ಕಾಸಿದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿ ಬಿಳಿ ಜ್ವಾಲೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದುಂಟಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ (ಖರ್ಪರ ಪುಷ್ಪ) ಸತುವಿನ ಹೂವೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧).
[ಖರ್ಪರ + ಪುಷ್ಪ]

ಖರ್ಪರಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಕೆ (?): ಲೋಹದ ಅರಹುಡಿಯನ್ನು . . . ಖರ್ಪರಯಂತ್ರದಿಂದ ಕಿರುಪುಟವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೯೫). [ಖರ್ಪರ + ಯಂತ್ರ]

ಖರ್ಪರಿ (ನಾ). ಮೈಲುತುತ್ತ. [ಸಂ. ಖರ್ಪರೀ]

ಖರ್ಪರಿತುತ್ಥ (ನಾ). = ಖರ್ಪರಿ: "ಅಮೃತತುತ್ಥಂ – ಖರ್ಪರಿತುತ್ಥಂ" (ಓಷಧಿ. ೮). [ಖರ್ಪರಿ + ತುತ್ಥ]

ಖರ್ಬುರ (ಗು). ಮಿಶ್ರವರ್ಣದ ; ಶಬಲವಾದ : ಖರ್ಬುರ ರತ್ನ ಸೇನೆಯುಖಿಳಾವನಿ ರಾಜಿಪ ಸಂಪದಂಗಳ್ (ಕಜಿ೯ಕಂ. ೮೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಬುರ]

ಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಮುರಿದ ; ಊನವಾದ ; ಅಂಗಹೀನವಾದ : ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಪಾಠಗಳನ್ನೂ . . . ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆಯೊ ಅವೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಖರ್ವವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೧೫೪). ೨. ಕುಳ್ಳ ; ಗಿಡ್ಡ ; ಕುಬ್ಜ : ಬಾನೆಡೆಯೊಳಿಹ ಶಾಖೆಯಗ್ರದೊಳಗಿಹ ಫಲಂ ತಾನು ಕೈಸಾರುವುದೆ ಖರ್ವ ಮಾನಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೩-೧೨). (ನಾ). ೩. ಹದಿಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೋಟಿ: ಏಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ... ದಾಕೋಟಿ, ಶತಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ, ನ್ಯ[ನಿ]ರ್ಬುದ, ಖರ್ವ (ವ್ಯವಹಾ.೮); ಖರ್ವ ಪದ್ಮಕ್ಷೋಣಿ ಶಂಖಂ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೋಭ ಪೂರ್ವಮಪ್ಪಂಕೆ ಯಾದಿಗೆ ಮಹಾಶಬ್ದ ಬರೆ ತೋರ್ಪವರೆ ದಶಕಂಗಳಕ್ಕಿಂತು ಚಪ್ಪೀಸ ತಾಣವರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೩) ; ಅರ್ಬುದ ಹಸ್ತದೊಳರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಬುದ ನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊರ್ಬುವೆನೆಂದೋ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೩). ೪. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಖರ್ವಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ ; ಭಂಗಗೊಳಿಸು ; ಕೆಡಿಸು : ನೀಲ ಕಂಠನು ಈ ಕವಿತೆಯೊಳಗಿನ ಅಲಂಕಾರ ಬಾಹುಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಲಾರ. ಕತ್ತರಿಸಿ ಖರ್ವಗೊಳಿಸಲಾರ (ಇಪ್ಪತ. ೪೦೪). [ಖರ್ವ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಖರ್ವಟ (ನಾ). = ಖರ್ವಡ : ಗ್ರಾಮನಿಕರ ಖೇಟ ಖರ್ವಟ ಮಟಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖ ಸಂವಾಹನನಿಚಯ ನಿಚಿತಮುಂ (ಜಗವ. ೨-೧೭) ; ಪುರ ನಗರ ಖರ್ವಟ ಮಡಂಬ ಸ್ಫುರಿತ ಖೇಟಗ್ರಾಮವೆಂಬವನೆರಡು ಭಾಗವ ಮಾಡಿದರು ಕೊಡಿದರು ಸಮವಾಗಿ (ಶುವ್ಯಾ೮. ೧೮-೪). [ಸಂ.]

ಖರ್ವಡ, ಕರ್ಬಡ (ನಾ). ನಗರ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಊರು : ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ . . . ದ್ರೋಣಾಮುಖಂಗಳಂ ವಿಭಾರಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೭-೨) ; ಉರ್ವೀಧರ ನಿರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಖರ್ವಡಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೩೩ ವ) ; ಪರ್ವ್ವಿರೆ ಮೂಜುಂ ದೆಸೆಯೊಳು ಪರ್ವ್ವತಕುಳವೊಂದೆ ದೆಸೆಯೆ ಬಯಲಾಗಿರೆ ತಾಂ ಖರ್ವಡ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೩೭ ; ೧೧೮೭) ; ಶರಧಿ ಪರ್ವತಗಳಿಂ ಬಳಸಿರೆ ಖೇಟವು ಗಿರಿ ಬಳಸಿರಲು ಖರ್ವಡವು (ಶಾಂತೀಚ. ೮-೭೦). **ಕರ್ಬಡ** : "ಭೂಮೀಧ್ರಂ ಸುತ್ತುಗೊಂಡಿತ್ತಲುಮಿರೆ ಪುದುವಿಂ ಕರ್ಬಡಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪). [< ಸಂ. ಖರ್ವಟ]

ಖರ್ವತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅಜ್ಜನಪಟ್ಟಿ (ಖರ್ವತ) : ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು (ಕಳಾಗಿ. ೩೫). [?]

ಖರ್ವಶಾಖ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ ; ಗಿಡ್ಡನೆಯ ; ಕುಬ್ಜ. (ನಾ). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಸಣ್ಣ ಮರ. [ಸಂ.]

ಖರ್ವಿತ (ಗು). ನುಗ್ಗಾದ ; ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಮತ್ತಮಾತಂಗ ಪದನಖ ಖರ್ವಿತೋರ್ವೀತಳಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ); "ನೆಗ್ಗಿದ, ಅಗೆದ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; "ತೋಡಿದ" (ಪಂಪರಾ. ೫೩೦). [ಸಂ.]

ಖರ್ವು 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಖರ್ವೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರ್ಸಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಖುರ್ಚಿ, ಕುರ್ಸಿ]

ಖಲ, ಖಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಒಕ್ಕುವ ಕಣ. ೨. ಎಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ. ೩. ಕಾಳಗ ; ಕದನ. ೪. ಔಷಧಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಲು ; ಕಲಬತ್ತು. ೫. ನೀಚ ; ದುಷ್ಟ : ಕಂಡಜಾಡುಂ ಕೇಳ್ದಜಾಡುಂ ಮಾನ್ಯರನೆ ಖಲನುಮೇಂ ಮನ್ನಿಸನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೬) ; ಮಾರೀಚ ಮೊದಲಪ್ಪ ಖಲನಿಶಾಚರರನಿಬರುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೩೦-೫೪). **ಖಳ$_1$** : ೧. "ಖಳದಾನಂ, ಖಳಃ—ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). ೫. "ನೀಚಂ ಖಳಂ ಪಿಸುಣನೆನೆ ದುರ್ಜನಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೮) ; ಖಳಂ ಗಡೆಂತುಂ ರಸಂಗಳೊಳ್ ಪೊರೆದಪನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೭) ; ಖಳ ಕಿಡಿ ಮಸಗೆ ಕಿತ್ತಿತ್ತಿದನು ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ ಗಿರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨). ನನ್ನಿಂದ ತಾವು ಆ ಖಳನ ಪರುಷವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). ೬. ಕೊಂಕಣಿಗ : "ಖಳನೆನಲು ಕೊಂಕಣಿಗನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಖಲಕಪಟ (ನಾ). ಹೇಯವಾದ ಮೋಸ ; ತುಚ್ಛವಾದ ವಂಚನೆ : ತನ್ನನ್ನು ಅವನು ಸೂರ್ಯಮುಖಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಖಲಕಪಟಗಳಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ.೫೯). [ಖಲ + ಕಪಟ]

ಖಲತ್ 'ಖಲತ್ತು' ನೋ.

ಖಲತಿ, ಖಳತಿ (ನಾ). ೧. ಬೋಳುದಲೆ ; ಕೂದಲಿಲ್ಲದ ತಲೆ. ೨. ಬೋಳುದಲೆಯವನು. **ಖಳತಿ** : ೨. "ಖಳತಿಃ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಃ, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಕಃ—ಈ ೩ ತರಟದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೪). [ಸಂ.]

ಖಲತ್ತು, ಖಲತ್ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ : ಅವನು . . . ಸುಟ್ಟು ತೂತಾದ ತನ್ನ ಖಲತ್ತನ್ನು ಮೈಮೇಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಜಾರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ನಗಹೂ. ೩) ; ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಖಲತ್ತಿನ ಅಂಚನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ಕೂತುಕೊಂಡನು (ನಗಹೂ. ೨೦). **ಖಲತ್** : ಬಹು ಬೆಲೆಯ ಖಲತ್ ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಬ್ಬಾತ . . . ಹೊರಕ್ಕೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ನಗಹೂ. ೭೭). [← ಅರ. ಖಲತ್]

ಖಲಧಾನ, ಖಳಧಾನ (ನಾ). ಕಾಳು ಒಕ್ಕುವ ಸ್ಥಳ ; ಕಣ. **ಖಳಧಾನ** : "ಖಳದಾ[ಧಾ]ನಂ, ಖಳಃ – ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). [ಸಂ.]

ಖಲಧಾನ್ಯ (ನಾ). = ಖಲಧಾನ. [ಸಂ.]

ಖಲನಾಯಕ, ಖಳನಾಯಕ (ನಾ). ಕಥೆ ಅಥವಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ದುಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಏರಿಕೆಯ ಕಾಲದ ಕಹಿ ನೆನಪುಗಳು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಖಲನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದುವು (ಕರ್ನಾಟ. ೫೭). **ಖಳನಾಯಕ** : ಹಿಂದಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಖಳನಾಯಕನ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಲಾಯಖು ಆಗುವ ಆಕಾರ (ದಂಗಬ. ೫). [ಖಲ + ನಾಯಕ]

ಖಲನೆ$_1$ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಣಮಾಡುವಿಕೆ : ವೈದ್ಯ ರಸೌಷಧಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನೂ ರಸಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ . . . ಖಲನೆಯಿಂದಲೂ ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದಲೂ ಸಂಯೋಗಗೊಳಿಸಿ, ರಸಯೋಗವನ್ನು ಪಾಕಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜನಜೀ. ೨೮ ಮುನ್ನುಡಿ). [< ಸಂ. ಖಲನ]

ಖಲನೆ$_2$ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ ; ನೀಚತನ (?) : ಪುರುಷರಂದವ ನೋಡಿ ಖಲನೆಯಿಂ ಚಲನೆಯಿಂ ಸುರತಕವರೊಳ್ಮನಂ ಲಯಸುತಂ ಇರುವ ಸತಿಯರ ಹಾಯ್ಕಿ ತೂಳ್ದಡಂ ಸೀಳ್ದಡಂ ತಮ್ಮಿಚ್ಛೆಗೆ (ಪತಿಲ. ೨-೩೩). [?]

ಖಲನ್ಯಾಯ, ಖಳನ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ಕೀಳಾದ ಆಚರಣೆ; ದುಷ್ಟ ವ್ಯವಹಾರ: ಕೋಯದ ನಾಹನನನ್ನ ಯದಾಯತಿ ಕಿಡೆ ಪಾಟಿದಪ್ಪಿ ಪಟಿ ಪೊರ್ದೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯುನಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಖಲನ್ಯಾಯುವ ನಾರಯ್ದು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿಂ ನಿವ್ಮೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೮). **ಖಳನ್ಯಾಯ:** ೨. ಸಂಗ್ರಹದ ರೀತಿ; ಸಂಚಯನ ಪದ್ಧತಿ: ವಾಯಸದಂತೆ ನೋಡು ಬಕನಂತಿರೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೆಟ್ಟು . . . ನೀಂ ಖಳನ್ಯಾಯದಿನೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱಿಯೆ ಕಲ್ತುಪದೇಶಕನಾಗು ಲೋಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಖಲ + ನ್ಯಾಯ]

ಖಲಪಾತ್ರ (ನಾ). ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ದುಷ್ಟ ಪಾತ್ರ; ನೀಚವ್ಯಕ್ತಿ : ಇವರು ಖಲಪಾತ್ರಗಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೧). [ಖಲ + ಪಾತ್ರ]

ಖಲಪು (ನಾ). ಕಸಬಳಿಯುವವನು; ನೆಲವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡುವವನು : (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಲಪೂ]

ಖಲಬತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಖಲಮತ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮತ; ಕುಮತ: ಬಲರಾಮಂ . . . ತ್ರಿದಂಡವ ಧರಿಸಿ ಖಲಮತಮಂ ಖಂಡಿಸಿ ಯತಿಪತಿರೂಪಾಂತಂ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೬೩). [ಖಲ + ಮತ]

ಖಲಮು 'ಕಲಂ೨' ನೋ.

ಖಲಲು 'ಕಲಲು' ನೋ.

ಖಲಾಂತಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಮಹಾತ್ಮನಾಗಲಿ ಖಲಾಂತಕನಾಗಲಿ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಚರಿಸುವನಾದಡಾಗಲಿ (ಅಮಶ. ೪೯). [ಖಲ + ಅಂತಕ]

ಖಲಾಸ್ 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಾಸ 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.

ಖಲಾಸು 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಿಂದರ, ಖಲಿಂಧರ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಬೈರಾಗಿ: ಮತ್ತಲ್ಲಿಂದ ಬರುತಿರೆ ಖಲಿಂದರರು ಜಾಲ ಕಬ್ಬಿನದ ಮುರುಮುದ್ರೆ ನಿಮಗಿಲ್ಲವೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೫). **ಖಲಿಂಧರ :** ವರ ಖಲಿಂಧರ[ಪಾಠಾಂ. ಖಲಂದರ] ರೇಳುನೂರ್ವರ್ಗೆ ಗುರುವಾಗಿ ಹರುಷದಿಂ ಮಖ್ಖಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಚಬಪು. ೧-೧೯). [← ಅರ. ಕಲಂದರ್]

ಖಲಿಂಧರ 'ಖಲಿಂದರ' ನೋ.

ಖಲಿತಾ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖಲಿತೆ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದುರ್ಜನರ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಖಲಿನೀ]

ಖಲೀನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ, —ಸೇರಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕಡಿವಾಣ: "ಖಲೀನಂ, ಕವಿಯಂ – ಈ ೨ ಕಡಿಯಾಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೮೮); ಪಣ್ಣಿದ ಜಾತ್ಯಶ್ವ ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳ ಖಲೀನೋದ್ಧೃತ ಲಾಲಾಜಲಂ ಕದಡೆಬ್ಬು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೧); ಸವಾರಿಗಳ್ ತಳೆದು ಖಲೀನಮಂ ತುರಿಪದಿಂ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೩). ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸನ್ನದ್ಧ ಸಪ್ತಿಯಂತೆ ಖಲೀನಶಾಖಾಮುಖಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ವ). [ಸಂ.]

ಖಲೀಫ (ನಾ). ೧. ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗುರು; ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭು : ಪೈಗಂಬರನು . . . ಕಾಲವಾಗಲು, ಅವನ ಗೆಳೆಯನಾದ ಅಬುಬಕರನು ಖಲೀಫನಾದನು (ದಾಲಕ್ರ. II, ೯೩೩); ಮುಸಲ್ಮಾನ ಖಲೀಫರೆಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗುರುಗಳು (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೩). ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಅಧಿಕಾರಿ. ೩. ದೊರೆ; ಧಣಿ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಇಂಥ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕರು ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಖಲೀಫರಾಗತೊಡಗಿದರು (ಜಾರುದಾ. ೨೨೪). [← ಅರ. ಖಲೀಫ್; ಹಿಂ. ಖಲೀಫಾ]

ಖಲೂರಿಕೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ಥಳ: "ಖಲೂರಿಕಾ ಎಂಬುದು ಶ್ರಮಗೆಯ್ವ ಠಾವು" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೩೧೬); "ಖಲೂರಿಕೆ ಶ್ರಮಗೃಹಂ ಗರುಡಿ ಸಾಧನೆಯ ಮನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೦). [ಸಂ. ಖಲೂರಿಕಾ]

ಖಲೇವಾಲಿ (ನಾ). ಕಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಕಂಬ; ಮೇಟಿ; ಮೇಟಿಕಂಬ. [ಸಂ. ಖಲೇವಾಲೀ]

ಖಲೋತ್ಕಾಲಿ (ನಾ). = ಖಲೇವಾಲಿ : "ಖಲೋತ್ಕಾಲೀ, ಮೇಥಿಃ – ಈ ೨ ಮೇಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). [ಸಂ. ಖಲೋತ್ಕಾಲೀ]

ಖಲ್ಮೊಱಡಿ 'ಕಲ್ಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಖಲ್ಯ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ (?): ಶಲ್ಯಂ ಸತ್ತಿಂಬಱಿಯ ಮಖಲ್ಯಂ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಗರೆದೈ ಚಃ ಖಲ್ಯನೆನೆ ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟುದಮೂಲ್ಯ ಯಶೋರತ್ನಮೆಂಬುದಂ ಮಾಸುವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪). 'ಅಖಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಲ್ಯೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುವ ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಸಂ. ಖಲ್ಯಾ]

ಖಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪುಡಿಕೆ, —ಚೀಲ. ೨. ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲೊರಳು; ಕಲಬತ್ತು. [ಸಂ.]

ಖಲ್ವ (ನಾ). ೧. = ಕಲಬತ್ತು : ಕನಕದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವ ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅರೆದು (ವಿವೈವಿ. ೨೦೧); ಲೋಹದ ಅರಹುಡಿಯನ್ನು . . . ಖಲ್ವದೊಳಿಕ್ಕಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚೂರ್ಣಮಾಡಲು (ಸಕವೈ. ೯೫). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಾಗುವಿಕೆ. ☞ ಹಸಿದಿರುವವನು, ರೋಗಿ ಮತ್ತು ಕೃಶವಾಗಿರುವವನು ಇವರಿಗಿರುವಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸುವುದು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಪಿರಿದುಂ ಪಸಿದವನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಕರರೋಗಿಯೊಳೆಯ್ದೆ ನೋಡೆ ಕೃಶಮಾದವನೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ಖಲ್ವಮೆನಿಪ್ಪುರುನಾಮದಿ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಖಲ್ವಾಟ (ನಾ). ಬೋಳುತಲೆ; ಕೂದಲು ಉದುರಿಹೋದ ತಲೆ: ತಲೆಯ ಮುಂಭಾಗ ಖಲ್ವಾಟವಾಗಿದೆ (ದೇವದಾ. ೫೪); ಕೂದಲುಗಳುದುರಿ ಖಲ್ವಾಟವಾಗುವುದೂ ಸಹ ವೀರ್ಯಕ್ಷೀಣತೆಯ ಲಕ್ಷಣವದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಖಲ್ವಾಯಿತ (ನಾ). ಮನೆ ಸಾರಿಸುವವನು; ಕಸ ಗುಡಿಸುವವನು (?) : ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಂ ಖಲ್ವಾಯಿತನಂತೆ ಗಂಗಾಜಲಮಂ ತಂದು ತಳಿವ ಬೆಳ್ಮಗಿಲ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೮). [?]

ಖವಖವ (ನಾ). ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಖವಖವಿಸು' ಪರಾ.

ಖವಖವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಹಗಹಿಸು : ಅಗ್ನಿ ಖವಖವಿಸಿಯೆ ನಗುವಂತೆ (ಅಂಜಚ. ೫-೨೨೮); ಖವಖವಿಸಿ ನಗುತಾ ವಿಭೀಷಣ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೧೫); ಕಿವಿಯ ಕಚ್ಚುವಿರೇಕೆನುತ ಖವಖವಿಸಿ ನಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೧೨). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಶಿವನ ಕಾಯದ ಕಾಂತಿವ್ಯೆಯಲಿ ಖವಖವಿಸಿದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೮೨); ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಖವಿಸುವ ಪಂಚಸರದ (ಕಂನವಿ. ೯-೬೭). [ಖವಖವ + -ಇಸು]

ಖವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು; ಕೆರಳು: ಖವಳಿಸಿದ ಶ್ಯಾವುರಾಯ, ಖವಳಿಸಲಿರುವ ಶಿವ್ಯಾನ ನಡುವೆ ರಾಜಪ್ಪ ದುರ್ಗಮ ಭಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಹಗರಣ ತಪ್ಪಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೪೯). [← ಮರಾ. ಖವಳಣೇ]

ಖಸ (ನಾ). ೧. ನವೆ; ತುರಿ; ಕಡಿತ: "ಪಾಮಾ, ಕಚ್ಛೂ:, ಖಸ:— ಈ ೩ ಕೆರಕು (ಕೆಜಂಕು)" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೪೪); "ಪಾಮಂ ಖಸಂ ಖತ್ಸುವೆನೆ ಕೆರಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೧). ೨. (ಉತ್ತರ ಭಾರತದ) ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಖಸ ಕರಹಾಟಾಂಗ ಕಾಶ್ಮೀರ . . . ವಿವಿಧ ದೇಶಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೬೦); ರತಿಚತುರತೆ ಖಸದೇಶದಬಲೆಯರ್ಗೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೫–೨೪). [ಸಂ.]

ಖಸಖಸಿ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಖಸರತ್ತು 'ಕಸರತ್ತು' ನೋ.

ಖಸಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ತಿವಿ: ಎಣ್ಣೆ ನೀಡಲಿ ಬೇಡ ನೆತ್ತಿ ಖಸಿಯಲಿ ಬೇಡ ಅನ್ನಿಗರ ಮಗಳೆಂದೆನಬೇಡ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೧೩೧); ಗೋದಕ್ಕ ಆಮೇಲೆ ಹುಚ್ಚುನಗೆ ನಕ್ಕು . . . ಮಿದುವಾಗಿ ತಮ್ಮನ ತಲೆ ಖಸಿದಳು (ವೈನಿ. ೨೬). [?]

ಖಸಿ₂ 'ಕಸಿ₅' ನೋ.

ಖಸ್ತು 'ಕಸ್ತು' ನೋ.

ಖಸ್ತುವರಾತ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಒತ್ತಾಯ; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಗಾದೆ: ಕರಾರು ಮೀರಿ ಹಣಾ ಕೊಡಿಯಂತಾ ಖಸ್ತುವರಾತ ಹತ್ತಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [ಖಸ್ತು (< ಕಸ್ತು) + ವರಾತ]

ಖಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು ಆಶಸ್ಥನೆನಿಸುವ ದಿಗ್ವಲಯದೊಳು ಖಸ್ಥನೆನಿಪಾಕಾಶದೊಳು (ಹಸಾರ. ೨೨–೨೨). [ಸಂ.]

ಖಸ್ವಸ್ತಿಕ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯಸ್ಥಲ; ನೆತ್ತಿಗೆ ನೇರವಾದ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ: ಅದರ ಕೇಂದ್ರವು ಖಸ್ವಸ್ತಿಕ(ನೆತ್ತಿಗೆ ನೇರ)ವನ್ನೂ, ಪರಿಧಿಯು ಕ್ಷಿತಿಜವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೬); ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರವು . . . ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಖಸ್ವಸ್ತಿಕಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ, ಸಿಂಹಲ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿತಿಜಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೬೦). [ಖ₂ + ಸ್ವಸ್ತಿಕ]

ಖಹರ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಸೊನ್ನೆಯಿಂದ ಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಅನಂತವಾದುದು: ಒಂದು ಪರಿಮಿತ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೊನ್ನೆಯಿಂದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಖಹರ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಖಹರದ ಬೆಲೆ ಅನಂತರಾಶಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೯೭೯). [ಸಂ.]

ಖಳ₁ 'ಖಲ' ನೋ.

ಖಳ₂ (ಗು). ೧. ಉಗ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಖಳವಹ್ನಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ. 'ಖಳಶಿರೋಮಣಿ' ಪರಾ. [< ಖರ]

ಖಳಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಕರ್ಮ. 'ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಮ: ಹೇಯಂಗಳ್ ಖಳಕರ್ಮ ಬಂಧನಕರ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೪); ಆ ಸಕಳಾಮರೋರಗನರಾವನತಂ ಖಳಕರ್ಮ ಸೈನ್ಯ ಸಂತ್ರಾಸಿ ಮನೋರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬೦). [ಖಳ₁(=ಖಲ) + ಕರ್ಮ]

ಖಳಕರ್ಮಾಷ್ಟಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದುಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳು: ಖಳಕರ್ಮಾಷ್ಟಕಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೫). 'ಅಷ್ಟಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಖಳಕರ್ಮ + ಅಷ್ಟಕ]

ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತ (ನಾ). ದುಷ್ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಧನವನ್ನು ಗಳಿಸುವವನು: ಕವಿಕನ್ಯಾನಿಳಯಸ್ಥನಾಗೆ ಖಳ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೩೦). [ಖಳಕರ್ಮ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಖಳಕಳಂಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಿಂದೆ; ಹೀನವಾದ ಅಪವಾದ: ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠಂ ನೆಗೆದು . . . ಆ ದೊರೆಯಂಗಾಯ್ತು ಖಳಕಳಂಕಾತಂಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೧). [ಖಳ₁(= ಖಲ) + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಖಳಕೃತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ. 'ಖಳಕೃತಿನಿರತ' ಪರಾ. [ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ಕೃತಿ]

ಖಳಕೃತಿನಿರತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು; ದುಷ್ಟ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ . . . ಖಳಕೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ನಿರತಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೧೬). [ಖಳಕೃತಿ + ನಿರತ]

ಖಳಖಳೆ, ಕಳಕಳ₂ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಬಿಲ: ಪ್ರಥಮ ನರಕದೊಳತಿಘೋರಮಪ್ಪುದಜೊಳ್ ಖಳಖಳಮೆಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಕಳವೆಂಬ; ಕಳಮೆ ಕಳಮೆಯೆಂಬ] ನರಕಬಿಲದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೯೫–೧೪).

ಕಳಕಳ₂: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನುನೋಡಿ.[?]

ಖಳಗೆ 'ಖಟ್ಟ' ನೋ.

ಖಳತಿ₁ (ನಾ). ಒಳಕೋಣೆ (?): ವಿದ್ಯುದ್ವೇಗೆ ಸೌಧಭವನದೊಳ್ ಕುಮಾರನಂ ರತ್ನಕಂಬಳಾವೃತನಂ ಹರ್ಮ್ಯತಳಗತನಂ ಮಾಡಿ ಖಳತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಯ (?) ಬಾಗಿಲಂ ಕೆತ್ತು ತನ್ನ ಗುರುಜನಮಂ ತರಲೆಂದು ಪೋದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. I, ೧೦೩–೧೬). 'ಗಳಂತಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಖಳತಿ₂ 'ಖಲತಿ' ನೋ.

ಖಳತಿಲಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕರುಣಿಸ್ಯೆ ಗಾಂಗೇಯ ಕರುಣಾಶರಧಿಯ್ಯೆ ಖಳತಿಲಕ ಕರ್ಣನ ದುರುಳತನವನು ಮಜಿದು ಮೆಜಿವುದು ನಿಮ್ಮ ಸದ್ಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧–೨೧). [ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ತಿಲಕ]

ಖಳಧಾನ 'ಖಲಧಾನ' ನೋ.

ಖಳನಾಯಕ 'ಖಲನಾಯಕ' ನೋ.

ಖಳನೃಪಾಲ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ: ಶೇಷಂ ಫಣಂಬಳ್ಕೆ ಸುರ್ಕಿದಪಂ ಸೀರೆಯ ಸಿಂಬಿವೊಲ್ ಖಳನೃಪಾಲಾ ಕ್ಷ್ಮಾ ಹಿಡೆ ಭಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧–೬೦). [ಖಳ₂ + ನೃಪಾಲ]

ಖಳನ್ಯಾಯ 'ಖಲನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಖಳಪತಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ; ನೀಚರ ನಾಯಕ: ಸೊಗಸಿ ರಾಜ್ಯವನಿತ್ತೆ ನಿನಗದು ಮಗುಚದೊಡೆಯೆನ್ನಾಣೆಯೆನುತಪ್ಪಿದನು ಖಳಪತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಸಹಭವನ] (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧–೫೯). [ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ಪತಿ]

ಖಳಫಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ: ದೂವಾಳಿಯಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದುದು ಕಾಲಾಳು ಖಳಫಳಯೆನಲು ಕೈದುಗಳು (ತೊರಾ. ೫–೬–೧೩).

ಖಳಮಲ್ಲ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸ ವೀರ; ರಕ್ಕಸ ಜಟ್ಟಿ: ಅಣುವ ಪೊದಲಾದವರ ತೃಣವೆಂದೆಣಿಸಿ ಬಗೆಯದೆ ಬಂದ . . . ಮೆಜಿವ ಖಳಮಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೧೬). [ಖಳ₂ + ಮಲ್ಲ]

ಖಳಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖಳವಹ್ನಿ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಪೊಡವಿಯೊಳು ಖಳವಹ್ನಿಯುಗ್ರ ಖಳವಹ್ನಿಯಿಂದಡವಿಗಿಚ್ಚುತ್ತುಗ್ರವಡವಿಗಿಚ್ಚಿಂದ ನೆಜಿಸಿಡಿಲುಗ್ರ (ಹಡಕಾ. ೮–೧೪). [ಖಳ₂ + ವಹ್ನಿ]

ಖಳವಿನೀತ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವನು ; ದುರ್ವಿನೀತ : ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿನೀತರಂ ವಿಶ್ರುತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ವಿನೀತ]

ಖಳಶಿರೋಮಣಿ$_1$ (ನಾ). = ಖಳತಿಲಕ : ಕಾಣಿಕೆಗಳನು ಸುರಿದರು ಖಳಶಿರೋಮಣಿಗೆಜಗಿದರು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೮).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಶಿರೋಮಣಿ]

ಖಳಶಿರೋಮಣಿ$_2$ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು : ಖಳ ಶಿರೋಮಣಿ ಮಸಗಿದನು ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೧).

[ಖಳ$_2$ + ಶಿರೋಮಣಿ]

ಖಳಸಂಯಮ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೨. ದುಷ್ಟ ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವವನು : ಖಳಸಂಯಮನು ನಿನ್ನಾತ್ಮಜನು . . . ಎಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಥಾಗ. ೧೧-೧೦-೨೯).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಸಂಯಮ]

ಖಳಸಂಸರಣ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರ ಸಂಸಾರ; ದಾರುಣವಾದ ಸಂಸಾರ : ಪದಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ತೀಡೆ ಖಳಸಂಸರಣಕ್ಕೆ ವಿರಕ್ತಿಯಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೦). [ಖಳ$_2$ (= ಖಲ) + ಸಂಸರಣ]

ಖಳಸಂಸೃತಿ (ನಾ). = ಖಳಸಂಸರಣ : ನಿನಗೀ ಖಳಸಂಸೃತಿಯೆಂಬು ದೊಂದು ಜೂಟಣದೊಳಗಮ್ಮ ನೀಂ ಮೊಗಪೆಯಾಗದೆ ತಾಳ್ದಪವರ್ಗ ಮಾರ್ಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೧). [ಖಳ$_2$ (= ಖಲ) + ಸಂಸೃತಿ]

ಖಳಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು ; ದುರುಳರ ನಾಯಕ : ಖಳಾಗ್ರಣಿ ಮೇಲುಗಾಣನಲಾ ಮದಾಂಧನ ಸೋಲಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೪).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಅಗ್ರಣಿ]

ಖಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ನೀಚರ ಸಹವಾಸ ದಲ್ಲಿರುವವನು : ವ್ಯಸನಂ ದುರ್ಜನರೊಳೆ ಪಸರಿಸಿತು ಖಳಾನ್ವಿತರ್ಗೆ ಸದ್ಗುಣಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೭೦).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಅನ್ವಿತ]

ಖಳಾಪಸ್ಮಾರ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಮಲರೋಗ : ಅರಿಗೊಡಲುವೆನ್ನೈ ಖಳಾಪಸ್ಮಾರವಿದೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ತನ್ನಸುವಾರಿಗೆಯು ವೈರಾಗ್ಯಗಡ ಮತ್ಪ್ರಾಣವಿಭುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೨೪). [ಖಳ$_2$ + ಅಪಸ್ಮಾರ]

ಖಳಿ (ನಾ). ಗಂಜಿ ; ಸರಿ : ಆ ಕಷಾಯದೊಳಗೆ ಖಳಿ ಇಲ್ಲದಂಥ ಕಾಗದವನ್ನು ಎದ್ದಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩).

[< ಕಳಿ]

ಖಳಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖಳಿಲು 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖಳಿಲೆ (ನಾ). "ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ) : ಖಳಿಲೆಯ ಕಾಯ್ಪನೇಡಿಸುವ . . . ಬೀರದ ಜೋದರ ದಟವುಟದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೭).

[?]

ಖಳಿಯ (ನಾ). = ಕಲ್ಕೆ ೪ : ಯೋಗಾದಿ ಸಂಪನ್ನ ಖಳಿಯಂಗಳೆಲ್ಲವಂ ಸಂಪಾದಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೯೦-೭ ; 1256). [< ಸಂ. ಕಲಾ]

ಖಳ್ಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಳ್ಗಿ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಱ್ಜನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ; ಕರ್ರಗೆ : ಕಿಱ್ಜನೆ ಕಿರಿ ತಂದು ಖಳಂ ಖಱ್ಜನೆ ತನು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ ಭಯವಶದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೫೫).

[< ಕಱ್ಜನೆ]

ಖಟಿಲ್, ಕಡಿಲ್, ಖಟಲ್, ಖಣಿಲ್, ಖಳಲ್, ಖಳಿಲ್, ಖಳಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ : ಖಟಿಲೆ ನುಡಿದಟಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ಶಮುದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಖಟಿಲೆಂಬ ಘಟಿಲೆಂಬ ಘುಟುವೆಂಬ ಘುಟಿಲೆಂಬ ಧಟಿಲೆಂಬವೋಲ್ . . . ಅನುಕರಣೆಯೆಲ್ಲವುಂ ನಿತ್ಯಜಟ ನೆಂಬರ್ (ಸಂಜೀವ. ೯). **ಕಡಿಲ್** : ಆಕೆಗೆ ಕಡಿಲೆಂದಾತಂ ನುಡಿದಂ (ಶಮುದ. ನ. ೧೨೩ ಪ್ರಯೋ). **ಖಟಲ್** : ಕೂರಸಿಯೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಪೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಖಣಲೆಂಬ ಖಟಲೆಂಬ ನಿಳಿಲೆಂಬ ನೆರ್ಕೆಂಬ . . . ದನಿಯಡ ಸುತಂ ಪುಟ್ಟೆ (ಇಹರ. ೪೧-೨೧). **ಖಣಿಲ್** : ಭುಜಾಸಿಯೊಳ್ ಖಣಿಲ್ ಖಣಿಲೆನೆ ತಳ್ತು ಪೊಯಿದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೨ ; 1042). **ಖಳಲ್** : ಎಳೆದು ಬಿಸುಟನು ಶಿಶಿರಋತುವನು ಖಳಲೆ ಜಡಿದು ವಸಂತನನು (ನಿಥಾಗ. ೧೦-೧೮-೭). **ಖಳಿಲ್** : ಖಳಿಲ್ ಖಳಿಲ್ ತೊಪ್ಪುತೊಪ್ಪು ಭಳಿಲ್ ಭಳಿಲೆಂದು ಕೊಳ್ವ ಬಡಿಗಂ ಚಳಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೮). **ಖಳಿಲು** : ಖಣಖಟ ಖಳಿಲುಖಳಿಲೆಂಬಂಬುಗಳ ದನಿ ತುಂಬಿತಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪).

ಖಣಿಕಟಲು, ಖಣಿಖಟಲು, ಖಣಿಖಣಿ, ಖಣಿಖಣಿಲು, ಖಣಿಲ್ಖಟಲ್, ಖಳಿಕಟಲ್, ಖಳಿಖಟಲು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕೊಳು ಗಿಡಿಯ ಖಂಡೆಯದ ಖಣಿಕಟಲೆಸೆಯೆ ಕಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೬) ; ತಲೆಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿದರಾಳ್ವಂಗೆ ಕೈದುಗಳ ಹೋರಟೆಯ ಖಣಿಕಟಲ ರಭಸದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೨-೭) ; ಹಳಚುವಸಿಗಳ ಖಣಿಖಟಲು ಕಳಕಳಕೆ ಮಿಗೆ ಹೊಯ್ದಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೬) ; ಕೋಲಾಟದಲಿ ಖಣಖಣ ಖಣಿಲು ಖಣಖಣ ಮಸಗಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೯) ; ಕುದುರೆ ಕತ್ತಿಯ ಖಣಖಣ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿತು (ಇಂಗೀತ. ೭೭-೮). ಖಣಿಖಣಿಲು ರವವೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೩) ; ಖಣಖಣಿಲು ನಟನಟಲು ನಜನಜ . . . ಕೈದುವ ಧ್ವನಿ ಮಹೋನ್ನತವು (ಸಾನಂತ. ೮-೧೪) ; ಖಣಿಲ್ ಖಟಲ್ಪೊಗಹುಧೊಕ್ಕು ಧುಡುಮ್ಮು . . . ಎಂಬ ನಿಷ್ಠುರರವಂ ಮಿಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೭೮) ; ಖಳಿಕಟಲ ಬಿಜುವೊಯಿಲೊ ಸಿಡಿಲಿನ ಸುಳಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೭) ; ಖಳಿಖಟಲು ಖಟಲೆಂಬ ರವದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೭-೭). **ಖಟಿಲನೆ, ಖಣಿಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲೆನೆ, ಖಟಿಲೆನೆ, ಖಟಿಲ್ಲನೆ, ಖಟಿಲ್ಲೆನೆ** = 'ಖಳಿಲ್' ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ : ಖಟಿಲನೆ ಛಮ್ಮನೆ . . . ಎಂಬಿವಾದಿಯಾಗಱಿವುದು (ಶಮುದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಹುಡುಕುವ, ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಣ್ಣನ ನೆರೆಗೆ ಖಣಿಲನೆದ್ದೊಲಾದುದು ಗೆಲವು (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೦-೯೪) ; ಖಟಿಲ್ಲನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖಣಿಲ್ಲೆನೆ, ಖಣಿಲ್ಲನೆ] ಖಟಿಲೆನೆ, ಛಮ್ಮನೆ, ಧುಮ್ಮನೆ (ಶಮುದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಖಟಿಲ್ಲೆನೆ (ಖಟಿಲೆನೆ), ಛಟಿಲ್ಲೆನೆ . . . ನಿತ್ಯಜಟಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧).

ಖಟ್ಗ, ಕಡುಗ$_1$, ಕಳ್ಗ, ಖಡುಗ, ಖರ್ಗ, ಖಳಗ, ಖಳ್ಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ ; ಕರವಾಳ : ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದು ಖಟ್ಗಸನ್ನಿಭಮಪ್ಪ ಮಹಾಶಿಲೆಯಂ ಕಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೨೩) ; ಖಟ್ಗದಿಂ ವಾರಣಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೨) ; ಆ ಖಲನಿಱಿಯಲ್ಕೆತ್ತೆ ಖಟ್ಗಂ ನಿಲೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೯). **ಕಡುಗ$_1$** : ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಲಿಂದಂ ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿ ಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೩) ; ಹೊಡೆದ ಕಡುಗದ ಬಾಯ ಕಡೆಯ ಹೊಯ್ಲಗಳ ನಾಂತು (ಹಚಳಾ. ೧೩-೧೯) ; ಹೊಳೆಯುವ ಕಡುಗದ ಹೊದರಿನ ಧಾರೆಯ (ನೋಹತ. ೩೬-೪೪). **ಕಳ್ಗ** : "ಅಸಿಃ – ಕಳ್ಗ (ಖಡ್ಗ = ಖಟ್ಗ)" (ಒಪಧಿ. ೧). **ಖಡುಗ** : ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೭) ; ಪಡೆದನು . . . ಬಲು ಖಡುಗವನು ವರಚಂದ್ರಹಾಸಕನೆಂಬ ನಾಮಕದ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೩) ;

ಜಂತ್ರ ಖಡುಗಳೆ ಹರನು ತಂತ್ರ ಚಕ್ರಕೆ ಹರಿಯು ಮಂತ್ರ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಬೊಮ್ಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೦). **ಖಿಗ್ಗ**: ಅವಿಧೇಯಾರಾತಿ ಭೂಪಾಳರನುಜದಿಜಾವಾಳ್ ಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಖಿಗ್ಗದೊಳ್ (ಕಇ. V, ೧೨-೧೨; 1080); ತಂನ ಸಾಹಸದಿಂ ಖಿಗ್ಗ್ಗಪೇಟಕದೊಳು ಕಿರಾತ ಪಡೆಯಂ ಕೊಂದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮; 1209); ಅನ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಂಗಳಂ ಮೀಱುವ ಖಿಗ್ಗದಿಂದೆಸೆವ ಪೆಂಪುಗಳೊಬ್ಬ್ಬಗೆ ಗೊಬ್ಬನೀಶ್ವರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೯೧; 1280). **ಖಳಿಗ**: ಮನೆಯಾಳುಗಳ್ ಪರಶು ಮುದ್ಗರ ಖಳಿಗದಿಂದ ನಡೆದರು (ತುರಂಗ. ೮೨-೧೬). **ಖಳ್ಗ**: ಕೊಟ್ಟ ಖಳ್ಗಲತಾಡಂಬರ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩; ಪರಸಗಾಡು. ೫೪-೨೦; 970); ವೈರಿ ವೀರಾವನೀಶ್ವರ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮಂ ಸ್ವಖಳ್ಗನಖರವ್ಯಾಘಾತದಿಂ ಪೋಳ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧-೧೬; 1174); ಧುರದೊಳು ಬಂಮನೃಪಾಳಕಂ ನುಳಿಸಿನಿಂ ಖಳ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡೆ (ಕಇ.IV, ೧-೪೦; 1204); ಖಳ್ಗದಿಂದವೆ ಕಲಿ ರಕ್ಷಪಾಳನ ಶಿರೋಂಬುಜಮಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೯; 1286).

[< ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಖಟ್ಗಧಾರೆ, ಖಡುಗಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಅಸಿಧಾರೆ: ಎಱಗಿಸುಗು ಖಟ್ಗಧಾರೆಯಿಂ ಥಾರಿಣಿಗನ್ನೆಱಗುವರನಣ್ಣನಂಘ್ರಿಯೊಳೆಱಗಿಸುಗಂ (ಶ್ರಾಇ. XX, ೫೫-೧೧; 1082). **ಖಡುಗಧಾರೆ**: ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೯).

[ಖಟ್ಗ + ಧಾರೆ]

ಖಟ್ಗಧೇನು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಗೇಂಡಾಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗಿ: ಖಟ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗ] ಧೇನುಗಳ ಕೊರೆದ ಮೊಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಡಿದು ಸುರಿವ ಪಾಲ್ಗೆ ಪಜ್ಜೆವಿಡಿದು ಪರಿವರಣ್ಯಮಾರ್ಜಾರ ಪೋತಕಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ). [< ಸಂ. ಖಡ್ಗಧೇನು]

ಖಟ್ಗಯೋಗಿನಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸಾಧಕಿ (?): ಇರೆ ಮುಡಿ ಬಿರ್ಚಿ ನಾಂದಮರೆ ಪತ್ತಿದ ಪಟ್ಟೆಯನುಟ್ಟುದಿಲ್ಲದಂತಿರೆ ಕಮಳೋನ್ಮುಖಂ ಶಿಖಿಮುಖಾಸಿಯವೋಲಳಿಮಾಲೆ ಮುಂದೆ ನೀಳ್ದಿರೆ ಧರಣೀಶ್ವರಂ ಕೆಲದೊಳುತ್ತರಸಾಧಕನಾದ ಕಾಮನಂತಿರೆ ರತಿ ಖಟ್ಗಯೋಗಿನಿಯವೊಲ್ ಜಲಕೇಳಿಯೊಳೊರ್ಬಳೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೧೨೫).

[ಖಟ್ಗ + ಯೋಗಿನಿ]

ಖಟ್ಗರುಚಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹೊಳಪು; ತೆಳು ನೀಲಿಬಣ್ಣ: ಮರನಂ ಕೆತ್ತೆ . . . ಕೇಸುರಿಯಂ ಪೋಲ್ತಿರೆ ಕಪ್ಪ ಖಟ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ನೀಲ] ರುಚಿಯಿಂ ನಿರ್ಧೂಮದಿಂ ಪಲ್ಲಿ ಸೂಕರವರ್ಣಂ ಪುಗೆ ವೃಶ್ಚಿಕಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೧). "ನೀಲವರ್ಣ" (ಲೋಕೋಪ. ಅಡಟಿ).

[ಖಟ್ಗ + ರುಚಿ]

ಖಟ್ಗಾಖಟ್ಗಿ (ನಾ). = ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ: ಚಕ್ರಾಚಕ್ರಿಯುಂ ಖಟ್ಗಾಖಟ್ಗಿಯುಮಾಗೆಯುಂ ಪೆಣೆದಿಱಿವ ಪದದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೨ ವ).

[< ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ]

ಖಟ್ಗಿ, ಖಳ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ. ೨. ಗಂಡಕಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗ. ೧, ೨: ಆ ವನಂ ದಕ್ಷಾಧ್ವರದಂತೆ ಸ್ಥಾಣುವಿರಹಿತಮುಂ . . . ವಿಪ್ರೋತ್ಕೀರ್ಣಮಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ಮಲ್ಲು ಖಟ್ಗಿಸಮೇತ ಮಾಗಿಯುಂ ನೃಪಣಿಳಯಮಲ್ಲು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೪ ವ). **ಖಳ್ಗಿ**: ೧. ಫುಲ್ಲತೇಳರಥಾಲಂಬಿತ ಖಳ್ಗಿಖಳ್ಗಿನಿಹತಾಶ್ವಾಘಂ (ಎಕ.VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧-೯೫; 1137). ೨. ಚಮರಿಯ ಹುರಮೆಂಟಡಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಯ ಕೊಟ್ಟಿಂ ಖಳ್ಗಿಯ ಪಳ್ಳಿ . . . ಭೀಮಾರಣ್ಯಂ (ಜಯುಶಾ. ೧೫-೨೩). [< ಸಂ. ಖಡ್ಗಿನ್]

ಖಟ್ಗಿವೃಂದ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಧಾರಿಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಖಡ್ಗಮೃಗಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೧, ೨: ದಮಿತಾರಿಯ ರಥಚಕ್ರ ರಕ್ಷಕರಪ್ಪ ಖಟ್ಗಿವೃಂಡಂ ಬಳೆಯೊಳ್ ಕೊಡರ್ದ ಖಟ್ಗಿವೃಂದಮಂ ಕೂಡುವಿನಂ ನಿಡುಗಡಿದಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೪ ವ). [ಖಟ್ಗಿ + ವೃಂದ]

ಖಾಂಡವ (ನಾ). (ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ) ಒಂದು ವನದ ಹೆಸರು. ☞ ಇದು ಇಂದ್ರನ ವನ. ಅರ್ಜುನನ ನೆರವಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಇದನ್ನು ಸುಟ್ಟನು: ಪಾವಕನಟ್ಟಿ ಖಾಂಡವಮನುಂಡಪಂ.(ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೪); ನರನಿಂದಗ್ಗದ ಖಾಂಡವಂ ನೆಗಬ್ದ ಲಂಕಾದ್ವೀಪಮಂಕೊಂದು ವಾನರನಿಂ . . . ಪರಿಭವಂಬೆತ್ತುವು (ಕಇ. ೯೪-೩-೩೦; 1124); ಖಾಂಡವದ ವನ ದಹನದಾಪೋಚ್ಚಂಡ ಗಂಡರಗಂಡ . . . ಥಾಳಿಯಿಟ್ಟನು ಚಂಡಗಾಂಡೀವಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಖಾಂಡವವನ (ನಾ). = ಖಾಂಡವ: ಸುಖವೆ ಹೇಳ್ಕೆ ತಂದೆ ಖಾಂಡವ ವನದ ನಿರ್ದಹನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೧೬). [ಖಾಂಡವ + ವನ]

ಖಾಂಡಿ (ನಾ). ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಇಗೋ ನೋಡುಯೆನ್ನ ಕರಾಗ್ರದೊಳಿರುವ ಖಾಂಡಿಯನ್ನು ಝೇಂಕರಿಸಿ ನಿನ್ನ ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ (ದುಶ್ಯಾಕ. ೨೨).

[< ಸಂ. ಕಾಂಡಿನ್]

ಖಾಂದಿ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕಿ; ಆಶ್ರಿತೆ: ಶಿವಗನನ್ನು ಮಾದಿ ಎಂಬ ಖಾಂದಿಯು ಮದನಸಿಂಗನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುತಂದು . . . ಎರಡು ತಿಂಗಳ ರಜ ಬೇಕೆಂತಲೂ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು(ಅದೂಟ.೧೪೯).[← ಮರಾ. ಖಾಂದ]

ಖಾಕಿ, ಕಾಕ್ಕಿ₃, ಖಾಖಿ (ಗು). ೧. ದೂಳುಬಣ್ಣದ; ಮಾಸಲು ಹಳದಿಯ. (ನಾ). ೨. ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: (ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಖಾಕಿಬಣ್ಣದ, ಹತ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆಯ, ಮೂಲೆನೆಯ್ಗೆಯ, ಉಬ್ಬುಗೆರೆಗಳ ಬಟ್ಟೆ, ಖಾಕಿ ಬಟ್ಟೆ (Khaki. ಇಂಕನಿ); ಅವರ ಖಾಕೀ ಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ . . . ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗರೋ. ೧); ಖಾಕಿ ಚಣ್ಣಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಚೇರಿಗೆ ಹಾಜರಾಗಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೨೧); ಖಾಕಿ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಸರಕಾರ ಏಕೆ ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯಿತೋ ತಿಳಿಯದು (ಗಾ ೪ ಪ. ೧೩೩). **ಕಾಕ್ಕಿ**: ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೇನಾಳುಗಳಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವ ಖಾಕಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಮರೂಪ (uniform)ದ ಉದ್ದೇಶವೂ ಅದೇ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). **ಖಾಖಿ**: ೧. ಖಾಖಿ ಉಡುಪಿನ ಟ್ರಾಮುಸಾರಥಿ ಯೊಬ್ಬ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೨೧).

[← ಪಾರ. ಖಾಕೀ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಕೀ]

ಖಾಖಿ 'ಖಾಕಿ' ನೋ.

ಖಾಜಿ 'ಕಾಜಿ' ನೋ.

ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ 'ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಖಾಟ (ನಾ). ಘಾಟು; ತೀವ್ರವಾದ ವಾಸನೆ: ಅಗಾಗ್ಗೆ ಜರದಾ, ತಂಬಾಕದ ಖಾಟವೂ ಈ ವೀಟೇರಸಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಶಾಕ ಪೂರೈಸುವ ಭಾಸವಾಗುವುದು (ಗಾಳಿಪ. VIII, ಮುನ್ನುಡಿ). [?]

ಖಾಡಾಖಾಡಿ₁ 'ಖಡಾಖಡಿ₁' ನೋ.

ಖಾಡಾಖಾಡಿ₂, ಖಡಾಖಡಿ₂ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ; ಕೈಕೈ ಕಾಳಗ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: "ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೆನಲ್ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರತಿ. ೫); ಲಲಿತಚಂದ್ರಿಕೆಗೇಕೆ ದಾವಾನಳನ ಖಾಡಾಖಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೪); ನನಗೂ ಅವಗೂ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಆಗಿ (ಮುಂಗಾಪು. ೬೬); ಅವರ ಮಕ್ಕಳ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ತಿಂಗಳು, ವರ್ಷ ನಡೆದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಜಾರುದಾ. ೧೫೧).

೨. ಬಿರುಸು; ಆವೇಶ; ಜೋರು: ನೋಡಿ ತದಸುರನ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯನುದ್ಭಟಮಹೀತನಾರ್ದನಿಯಂ . . . ನಿಶಾಚರನನೆಜಗಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೧೦೦); ತಿರುವಿಲ್ಲಂಬ ತೊಡಚಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೊಳೆಸಲು (ಅಂಜಚ. ೬–೧೧೬); ನನ್ನ ಕಣೆಯಲಿ ಬಿರಿಯಲಾತನ ದೇಹ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯುದ್ಧದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೩೮). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಏರಾಟ: ಹೂಡಿದರು ಸಾರಿಗಳ ನೆತ್ತವನಾಡಿದರು ಮನವೊಲಿದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರವಿತ್ತಿಗವೆಂದು ಹರುಷದಲಿ (ನಳಚ. ೯–೪೪); ಬೆರಸಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿಯಲಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ . . . ಕಾದಿತು ಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೮–೩). ೫. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಝಾಡಿ ಝುಂಕಟೆ ಝುಡಪು ಖಾಡಾಖಾಡಿ ದೃಢಗತಿ ದೃಷ್ಟಿ ಪಾತಾಲೀಢ ಗೋಮೂತ್ರಿಕ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಪ್ರವಿಕ್ಷೇಪ ಪಾದು ಪೈಸರ ಪಂಥದ ಗಾಢ ಘಲ್ಲಣೆಗಳಲಿ ಗದೆ ಕುಣಿದಾಡಿದವು ಕಿಡಿಸೂಸಲಿಬ್ಬರ ನಿರ್ಭರಾಂಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೧೬); ಎಕ್ಕೆಯೊಳೊಕ್ಕು ಪಳಂಚುವ ಪಾಂಗಿಂ ತಕ್ಕು ಮಿಗಲ್ಕೆಕ್ಕತುಳಂ ಪೊರ್ಕುಳಿವೊಕ್ಕು ಕರಂ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೊಳುಜದಿಜಾದರ್ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಜಯುಕಾ. ೬–೩೧). ಖಡಾಖಡಿ₂: ೧. ಖಡಾಖಡಿ ಲಡಾಯಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಎಳಕ. ೩೪); ಜಯಮಲ್ಲನೆಂಬ ಶೂರಾಗ್ರಣಿಯು . . . ಅಕಬರನೊಡನೆ ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೭೮); ಖಡಾಖಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೧೦೯). [?]

ಖಾಡಾಖಾಡಿಕಾತಿ (ನಾ). ಹೋರಾಡುವವಳು; ಸ್ಪರ್ಧಾಳು: ಮದನನ ಮೊನೆಯ ಖಾಡಾಖಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಖಾ]ತಿಯರ್ಶೈದೆ ಹೊಯ್ತ್ ಹೊಯ್ದು ದೆನುಜಹರನರಸಿಯರು ಕುಂತಿಯ ತನಯರರಸಿಯರೊಡನೆ . . . ಪಾಂಚಾಲಿನಿಯರೋಕುಳಿಯನಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೮೨).
[ಖಾಡಾಖಾಡಿ₂ + –ಕಾತಿ₅]

ಖಾಡಾಜಂಗಿ 'ಖಡಾಜಂಗಿ' ನೋ.

ಖಾಡಿ (ನಾ). ತಿಳುವಳಿಕೆ (?): ಸಮೀಪದ ಅಪ್ತ ಮುಂತಾದವರು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಡಿಪ್ಯುಟಿ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರಿಗೆ ಖಾಡಿ ಆಗುವಂತೆ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡದ ಹೊರತು ಹೋಗಕೂಡದು (ಪಾಶ್ಯಾವಿ. ೪೪೩). [?]

ಖಾಣ, ಕಾಣ₂, ಖಾನ₁ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ, ದನಕರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಹಾರ; ಮೇವು: ಖೊಪ್ಪರಂ ಖಾಣಂ, ಖಾರಿಗೆ (ಶಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಲ್ಲ ನಂದಿಯನೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಂ ಹುಲ್ಲು ಖಾಣವನಿಕ್ಕಿ ಮೇಸಿದ (ಬಸವು. ೨೨–೨೭); ಮೇಹುಗೊಳ್ಳದು ಖಾಣಕ್ಕಂ ಪಡೆದು ಬಾರದು . . . ಜ್ವರವಿಕಾರಮಾದೊಡೆ (ಹಯಕಂ) ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೧); ಬಸವನಾದೊಡೆ ಖಾಣವಂ ಮೇಯಬೇಕೆಂದು ಹೊಸ ಕಡಲೆಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಲಶಿಟಂ. ೩೮–೧೫೫); ಓಡಿಸಿದನೀಕ್ಷಿಸಲು ಹುಲ್ಲಖಾಣವ ಮೆಯ್ಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೧–೧೧); ಪಾಳ್ಯಗಳಿಗೆ . . . ಕಬಳ ಖಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮೇವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಖಾಣ, ಎಳ್ಳು, ಜೋಳ, ನಲ್ಲಾವು, ನಲ್ಲೆತ್ತು, ಕಳುಕು, ಕಂಡಿಕೆವಣ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦–೨೮; 1185); ಕುದುರೆಯ ಸೇನೆ ಖಾಣವಾಚಿದ್ದಿಯ ಭಂಡಿ ಜೆಡೆದೆಜ ಇವೊಳಗಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಅಪೂರ್ವಾಯವೆಲ್ಲವಂ ಮಾಣಿಸಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩೯–೧೦; 1200); ಅಭ್ಯಾಗತೆ, ಖಾಣ, ಕಳುಕು ಅಡುಗುಬು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨–೬; 1298); ವಟ್ಟ ವಾಸಿಯು ಸುಂಕಸೋದಿಗೆ ಖಾಣಖಡ್ಡಾಯ (ಬಸವು. ೨೭–೫೨); ಅರಮನೆಇಂದ ಖಾಣಧಾನ್ಯ ಯೆತ್ತು ತುಪ್ಪ ಸಬರ ಮಾಟ್ಟದಳ ಮೋಳ ಮುಂತಾದ ವೆಚ್ಚ ವಿರಾಡವನೂ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ತೆಬುವೆಳೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೫೦; 1408).

ಕಾಣ₂: ೧. ಕಾಣಕ್ಕೆ ತೆಗೆವ ಬಾಯ್ ಕಡಿವಾಣಕಂ ತೆಗೆಯಬೇಡವೆ (ಶಂಕಕಂ. ೨೫); ಮಜ್ಜಿತ್ತು, ಅವರು ನೀಡಿದ ಕಾಣವನ್ನು ಮೆಯ್ದಿತು (ಬೆಳಃಮ. ೨೧೪). ೨. ರೋಣ[ದ] ಹನ್ನಿರ್ವ್ವರಜು ಗದ್ಯಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ ಕಾಣಂ . . . ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ (ಇಆ. XII, ೨೫೬–೧೬; 971). **ಖಾನ₁**: ೧. ತುರಗಕ್ಕೆ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾಭರಣಾರ್ಪಣ ಖಾನ ಪಾ(ಣ)ನ ಭೋಜನ ಶಯನಾದರಮಂ ಮಾಡುವ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೬೫). ೩. ಆಹಾರ; ಭೋಜನ: ಪಲತೆಜದ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದಂ ಪಲತೆಜದ ವಿಷಾನ್ನಪಾನಖಾನಾದಿಗಳಿಂ . . . ಪಲರುಂ ಸತ್ತರ್ (ಮದತಿ. ೧–೭೫).
[← ಪ್ರಾ. ಖಾಣ. / ಸಂ. ಖಾದನ]

ಖಾಣಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳಿ, ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಕುದುರೆಗೆ ಬಾಯಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು: ಜವೆಯಂ ಖಾಣಂಗಟ್ಟುವಡು ವಿಯಂ ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುಗೆ ಪೆಸಱಂ ತೊವರಿಯನುರ್ದುವುಮಂ ಗೋದುವೆಯುಮನಿಕ್ಕುವೊಡೆ ತೆಗಸಿ ಕಟ್ಟುವುದುಚಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೬).
[ಖಾಣ + ಕಟ್ಟು₁]

ಖಾಣವಿಧಿ (ನಾ). ಆಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಧಿ; ಆಹಾರ ನಿಯಮ: ಬರಗೆಳ್ಳು ಕೋಜು ಪಾರಕುವೆರಸಗಸೆ ಕುಸುಂಬೆ ಕಟುವೆ ನೆಲ್ ಪಾವೆಗಳುಂ ತುರಗಕ್ಕಹಿತಂ ಬಲಸಂಹರಣಂಗಳ್ ಖಾಣವಿಧಿಯಿನಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೯). [ಖಾಣ + ವಿಧಿ]

ಖಾತ₁ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ತೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಗೆದದ್ದು; ಅಗಳು; ಕಂದಕ: "ಖಾತಮಾ ದೇವಖಾತಮೆನಲ್ಕದಗಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೪); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯ್ದಿದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರಮನೆಯ್ದಿದಟ್ಟಳೆ ಪೆಂಪು ದ್ಯೋತಿಸೆ ಪುರವಿಟಿಪುದು . . . ಅಮರಾವತಿಯಂ (ಅಜಪು. ೨–೧೬). ದಂಡಕಗಿರಿಯ ಗುಹಾಗೇಹದೊಳೊಂದು ಯೋಜನದೆಂಟನೆಯ ಭಾಗಂ ಖಾತಮಾದಲ್ಲಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯೆಂಬ ಪುರಮಿರ್ಪುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬ ವ); ತುಳಸಿ ನಸುನಗುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಪಾತಾಳ ಖಾತಕ್ಕೆ ನುಗಿಸಿದ್ದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೦೯). [ಸಂ.]

ಖಾತ₂ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಖಾತಮೆನೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯೆನಲು ಹೊಕ್ಕರಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೪). [< ಸಂ. ಖಾತಾ]

ಖಾತ₃ 'ಖಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಖಾತಕ (ನಾ). ೧. ಅಗೆಯುವವನು; ತೋಡುವವನು. ೨. ಅಗೆದು ಮಾಡಿದುದು; ಗುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ. ೩. ಕೊಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ. 'ದೇವಖಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಾತರ್‌ಜಮಾ 'ಖಾತರ್‌ಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾತರ್‌ಜಮೆ, ಖಾತರ್‌ಜಮಾ, ಖಾತಿರಜಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಮುಂದೆ ಆ ನೆರೆಯಲ್ಲಾ ಸಮೀಪದ ಸರಕಾರಗಳಿಗೆ ಸುಖ ಖಾತರ್‌ಜಮೆ ಹಾಸಲ್ ಆದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪). **ಖಾತರ್‌ಜಮಾ**: ೧. ಈ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಜಯ ಹಾರೈಸುವಂಥಾ ದೋಸ್ತುದಾರರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರಾದೆ ಇದ್ದ ಮೇರೆಗೆ ಖಾತರ್‌ಜಮಾ ಆಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೮). ೨. ನಂಬುಗೆ; ವಿಶ್ವಾಸ; ಖಾತ್ರಿ. **ಖಾತಿರಜಮೆ**: ೧. ನಾವು ಖಾತಿರಜಮೆ ಆಗಿ ಇರಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬).
[← ಮರಾ. ಖಾತರ್‌ಜಮಾ; ಅರ. ಹಿಂ. ಖಾತಿರ್‌ಜಮಾ]

ಖಾತರ (ನಾ). = ಖಾತರಿ: ಮಾಜಿ ಅಮೀಲ ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ಶೇಕದಾರ ವಗೈರೇರು ಖಾತರ ನಿಮಿತ್ಯ ದರಿಯಾಪ್ತು ಮಾಡದೆ ತಾತ್ಸಾರಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದು ರುಜು ಆದದ್ದೇ ಉಂಟಾದರೆ ಹಾಲಿ ಅಮೀಲ ಕೊಡಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). [< ಖಾತರಿ]

ಖಾತರಿ, ಖಾತರು, ಖಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ; ಚರ್ಚೆ; ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆ: ಸರಕಾರದಿಂದ ಭೂಮಿ ಉತಾರಾ ನಡಸತಕ ಬಗ್ಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬದಾಗಿ ಅರಿಕೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ರಿಂದಾ ಹೆಚಿತಿಂಮಯನ ಅರ್ಜಿ ಖಾತರಿಗೆ ತಂದು . . . ಕಟ್ಲೇಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೬೫; 1811). ೨. ನಂಬುಗೆ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಖಾತರಿಯಾದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಟ್ಟು ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಪಾವತಿಮಾಡಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೯೯). ೩. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ಈತ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ಅಂತ ಖಾತರಿಯಾಗಿತ್ತು (ಮ ಸೊ.ನ ಂ. ೧೦೦); ತೋಟಗಾರನ ಕೆಲಸ ಖಾತರಿಯೊ? (ನಡೆದಾ. I, 368); ರಾಜನು ಮಾಡುವ ಶಾಸನವು . . . ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಖಾತರಿಯೇನು? (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೪೭). **ಖಾತರು**: ೪. ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಈ ಹಣ ಸಾಧಾರಣ ಪರೌಲ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ . . . ಅಕ್ಕನ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಖಾತರು (ಮಸಕೂ. ೬೮). **ಖಾತ್ರಿ**: ೩. ಇದುವರೆಗೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಯಾದಂಥ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ (ರತ್ನಗೋ. ೨೨); ನಾಳೆ ನೀನು . . . ಅವಳನ್ನು ಹೊರಗಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾವ ಖಾತ್ರಿ? (ದುಂಬಕ. ೩೬); ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದ ಖಾತ್ರಿಯಾಗಬೇಕಲ್ಲ! (ನಾಪೋಲೀ. ೧೭೭).

ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು, ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ವಿಷಯ ಎತ್ತಿದರೆ ಅಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೬೭); ನನ್ನ ನಡತೆಯ ಬಗೆಗೆ ತಾವು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ (ಚಿಂದುಟಿ. ೯೪); ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಾಗ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೧). **ಖಾತ್ರಿಆಗು** = ಭರವಸೆಯಾಗು; ನಂಬಿಕೆಯಾಗು; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗು: ರಾಯರ ಅರಳಿದ ಮುಖ ನೋಡಿ ಅನಿಲನಿಗೂ ಖಾತ್ರಿಆಗಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೧೫); ಅವನು ಜೀವಂತ ಇದ್ದದ್ದು ಈಗ ಖಾತ್ರಿಆಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೯). **ಖಾತ್ರಿಕೊಡು** = ರುಜುವಾತುಮಾಡು; ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಡು: ಆ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಖಾತ್ರಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೪೦). **ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಸು** = ಖಚಿತಪಡಿಸು; ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಸು: ಕಂಟಲಿಯನ್ನು ಕರತಂದು ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಸಿಕೊಡು (ಮೋಹಿನೀ. ೧೨೧). **ಖಾತ್ರಿಮಾಡು** = ಮನಗಾಣಿಸು; ಖಚಿತಪಡಿಸು: ಸಾಲಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಲಿ . . . ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ ಪೈಗೆ ಪೈ ಸಾಲ ತೀರಿಸುವ ಭಾರವನ್ನು ನಾನು ಹೊರುವೆ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೬೦); ಖಾತ್ರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೬೮). **ಖಾತ್ರಿಹಿಡಿ** = ಭರವಸೆ ಹೊಂದು; ನಂಬು: ಅಂತೂ ಒಳಗೊಳಗೇ ಖಾತ್ರಿಹಿಡಿದಿದ್ದೆಯೆನ್ನು (ಕಾಗಕ. ೪೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾತರ್; ಅರ. ಪಾರ. ಖಾತಿರ್, ಖಾತರೀ]

ಖಾತರಿಪತ್ರ (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಕಾಗದ; ನಂಬಿಕೆಯ ಪತ್ರ: ತಾತಾ ಅವರಿಗೆ ಖಾತರಿಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟದ್ದ ನಮ್ಮ ವರ್ತಕರೆಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಕಳಚಿಕೊಂಡು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೪೪).

[ಖಾತರಿ + ಪತ್ರ]

ಖಾತರು 'ಖಾತರಿ' ನೋ.

ಖಾತಿ 'ಖತಿ₁' ನೋ.

ಖಾತಿಕೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಮಹಾಂಬುನಿಧಿ ಪ್ರಾವೃತ ಖಾತಿಕಾಪರಿಧಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂದೊಂದೆ ಪತ್ತನದಂತಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೬೮). [ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಖಾತಿಗೆಡು (ನಾ). ದರ್ಪಗೆಡು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಖಾತಿಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿನ ಕೋಲ್ಗಳುಬ್ಬಟೆಗೆ ಭೀತಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಸಾರ್ದರು (ಮೋಹತ. ೬೫-೨೪).

[ಖಾತಿ (< ಖತಿ₁) + ಕೆಡು₁]

ಖಾತಿಗೊಳ್ 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಖಾತಿರಜಮೆ 'ಖಾತರ್‌ಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾತೆ₁ (ನಾ). ಕೊಳ; ಹೊಕ್ಕರಣೆ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಖಾತಾ, ಪುಷ್ಕರಿಣೀ – ಈ ೨ ಹೊಕ್ಕರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೩).

[ಸಂ. ಖಾತಾ]

ಖಾತೆ₂, ಖಾತೆ₃ (ನಾ). ೧. ಕಿರ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನಮೂದಾಗಿರುವ ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಭಾಗ; ಜಮಾಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಲೆಕ್ಕದ ವಿಭಾಗ: ಹೋದಸಲ ಕೊಟ್ಟಿಂದಾಯ್ತು ರಶೀತೀಲಿ ಸಂವತ್ಸರಿಲ್ಲ, ಖಾತೆಇಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩೮); ಸದ್ಯ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ ಖಾತೆಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವೋ ಅವರಿಗೆ . . . ಕೊಡುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೩); ರಸೀದಿಗಳೇನೋ ಸರಿಯಾಗಿವೆ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಅಂದರೆ ಖಾತೆಗೆ ಖಿರ್ದಿಗೆ ಜಮಾ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೧೬೪); ೨. ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ; ಖತಾವಣಿ; ಪಟ್ಟಿ: ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಖಾತೆಗಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೪೮); ಖಾತೆ . . . ಶಾನುಭೋಗರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೮). ೩. "ಆಸ್ತಿ ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ಸರಕಾರಿ ದಫ್ತರಿನಲ್ಲಿ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಸುವುದು; ಹೀಗೆ ದಾಖಲಾದ ಆಸ್ತಿ" (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೮೩). ೪. ಸರ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ ಭಾಗ, —ಇಲಾಖೆ: ಮುಲ್ಕಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ, ಈ ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವವೇ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ . . . ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಸೋಜಿಗವೇನು? (ಯುಕ್ತಪ್ರ. ೫೩); ಮುನಿಸಿಪಾಲ್ಟಿ ನೀರಿನ ಖಾತೆ ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಪತ್ತಲ್ಲ! (ಹುಚ್ಚುಹು. ೨೫); ಪೋಲೀಸ ಖಾತೆಯು ಜನರ ವಿತ್ತ ಜೀವಿತಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವದು (ಸ್ಕೂ ಲ ಮಿ. ೨೨೩). ೫. ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ: (Portfolio. ಪಾರಿಪ). 'ವಿದ್ಯಾಖಾತೆ' ಪರಾ. **ಖಾತೆ₃**: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೫).

[← ಹಿಂ. ಖಾತಾ; ಮರಾ. ಖಾತೇ; ಪಾರ. ಖತ್]

ಖಾತೆಕಿರ್ದಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ ಹಾಗು ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಕಾರ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆದ ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ: ತನ್ನ ಖಾತೆಕಿರ್ದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೪೨); ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಣ್‌ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀನಿಟ್ಟ ಖಾತೆಕಿರ್ದಿಯನೊಮ್ಮೆ ತೆರೆಯಬೇಕು (ನೆಲಮು. ೨೬). [ಖಾತೆ₃ + ಕಿರ್ದಿ].

ಖಾತೆಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ; ಖಾತೆಕಿರ್ದಿ: ಒಂದು ಖಾತೆಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಅಗಲಿಸಿಟ್ಟು (ಸುವಸಂ. ೭೮). [ಖಾತೆ₃ + ಪುಸ್ತಕ]

ಖಾತೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಈತನ ಪಾದವಲ್ಲದೆ ಖಾತೆಮಾಡೆನುವುಳಿದ ದೈವವನು (ಶಂಕದಾ. ೩-೭).

[ಖಾತೆ₃ + ಮಾಡು₁]

ಖಾತೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಸ್ವಾಧೀನಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಸರಕಾರದ ದಫ್ತರಿನಲ್ಲಿ ದಾಖಲುಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಪಟ್ಟೇದಾರ: ತಮಾಂ ಸರ್ವೆನಂಬರುಗಳಿಗೂ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಖಾತೇದಾರರು ವೃತ್ತಿದಾರರ ಹೊರತು ಮತ್ಯಾರ ಹೆಸರೂ ಸರ್ಕಾರಿ ಲೆಖ್ಖಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೨೫೪).

೨. ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಲೆಕ್ಕ ಇಡಿಸಿದವನು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೆಲ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಖಾತೇದಾರರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ಕೂಗು ಕೇಳಬರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೆ. ೬). ೩. ಜಮೀನ್ದಾರ; ಸಿರಿವಂತ: ಜನ್ನಮ್ಮನು ತಾನೊಬ್ಬ ಖಾತೇದಾರನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಕನಸಿನ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪಂಜಪಂ. ೫೫).
[ಖಾತೆ₁ + -ದಾರ್ರ₁]

ಖಾತೇವಾರು (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಖಾತೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು; ವರ್ಗೀಕೃತವಾದುದು: ಡೂಮ್ಸಡೇ ಬುಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಖಾತೇವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೪).
[ಖಾತೆ₁ + ವಾರು₂ (< ವಾರಿ₁)]

ಖಾತ್ರಿ 'ಖಾತರಿ' ನೋ.

ಖಾತ್ರಿಜನ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಜನ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಮಂದಿ: ಖಾತ್ರಿಜನ ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವರು ಎಂದು ರಾಮರಾಯರಿಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಯಿತು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಖಾತ್ರಿ (< ಖಾತರಿ) + ಜನ]

ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು, ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ (ನಾ). ನಂಬುಗೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾದುದು: ಈ ಮಾಹಿತಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು. . . ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ**: ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ ಮಾಲು ಸಿಗುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯೩). [ಖಾತ್ರಿ (< ಖಾತರಿ) + ಲಾಯಖು]

ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ 'ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು' ನೋ.

ಖಾದ (ನಾ). = ಖಾದನ: (೨). [< ಸಂ. ಖಾದ್ಯ]

ಖಾದಕ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು; ಭಕ್ಷಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಖಾದನ (ನಾ). ೧. ಅಗಿಯುವುದು; ಕಚ್ಚುವುದು; ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಆಹಾರ; ಭಕ್ಷ್ಯ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳ ಎಂಟು ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕೆಳಗಣ ಮೇಗಣ ಪಲ್ಲಂ ಘಳಿಲನೆ ತಾಗಲ್ಕೆ ಕುಟ್ಟನಾಖ್ಯಂ ಮತ್ತಂ ನಳಿನಾಕ್ಷಿ ಪಲವು ಸೂಳಿಂದೆಳೆಯಳೆ ಸೋಂಕುತ್ತಮಗಲೆ ಖಾದನಮಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೮೯); ಖಾದನ: ಅಗಿಯುವಾಗ ಮಾಡುವಂತೆ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಸಾಲುಗಳ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಿಡಿಸುವುದು. ಇದನ್ನು ಜಪ, ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಲಾಪ, ತಿನ್ನುವುದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಸಂ.]

ಖಾದಿ, ಕಾದಿ (ನಾ). ಕೈನೂಲಿನಿಂದ ಕೈಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಉರುಟು ಬಟ್ಟೆ; ಖದ್ದರ್: ವಿಂಗಡ ಬಾಬು ಕೆಂಪ ನುಲು ಖಾದಿ ಮಗ ಸಹಾ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೯, ೪೨-೫೬; 1825); ಕಾವಿಯೋ ಖಾದಿಯೋ? ಅಂತವೋ ಆದಿಯೋ? (ವಾಂಚಜ. ೪೨); ಮೋಟ ನೂತೇ ನೂಲುವದು ಬೀಳದಾರ ದಾರಾಕಾರದಿ . . . ಗದ್ದೆ ಹೊಲ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊಚ್ಚುದೆ ಕೆಂಪು ಖಾದಿಯ ಶಾಲನು (ನೆಲಮು. ೧೧). **ಕಾದಿ**: ಊಟಕ್ಕೆ ತೋಟದ ಸೊಪ್ಪೇ ಆಧಾರ; ಉಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ಕಾದಿಯೇ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾದೀ]

ಖಾದಿತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ಭಕ್ಷಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಖಾದಿರ (ಗು). ೧. ಖದಿರಮರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಗ್ಗಲಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಗ್ಗಲಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದುದು: ಪಾಲಾಶ ಮೇಳು ಖಾದಿರಮಾಙು ಬಲ್ವಮೈದು ದೃಷ್ಟಮಾದುನ್ನತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾತಕಂ ಮೂಱಧಿಕ್ಕಿತದ ಯೂಪಮಿಂತೇಕವಿಂಶತಿಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೩೬). ೩. ಕಗ್ಗಲಿಮರದ ಗೋಂದು; ಕಾಚು. [ಸಂ.]

ಖಾದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕಾದುದು; ಭಕ್ಷ್ಯ; ತಿಂಡಿ: "ಚತುರವಿಧ= ಖಾದ್ಯ, ಪೇಯ, ಚೋಷ್ಯ, ಲೇಹ್ಯವೆಂಬ ೪ ವಿಧಗಳು. ಖಾದ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವ ಭಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳು" (ಹಸಾರ. ೪-೧ ಟೀಕು); ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿ ಬಿಡುವೆನೆಂಬ ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಉದಾರತೆ ನಮ್ಮ ಜಠರಾಗ್ನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೨೪); ನಿನಗೆ ಚಾಕಲೆಟ್ಟು ಇಷ್ಟವಾದ ಖಾದ್ಯ (ವಾಜಿನಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಖಾನ₁ 'ಖಾಣ' ನೋ.

ಖಾನ₂ (ನಾ). ೧. ಸರದಾರ; ಅಮೀರ; ದೊರೆ: ತಾನಾಳ್ವ ದೇಶದ ಖಾನ ವಜೀರರಂ ಕರಸಿ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೧, ೧-೧೬; 1310 ?); ಡಿಳ್ಳಿಯ ಖಾನರೆಂದೆಂಬ ಮದೆಗೆ ಬಲುಕೊ[ಪಾಶಾಂ. ಗೊ]ಳ್ಳಿಯೆಂದೆಂಬ ಬಿರುದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೫೫); ಬಳಿಕಾಗ ಖಾನಖಾನರು ಫೌಜ ಬೇಜಿಬೇಜಳವಡಿಸಿಯೆ ನಡೆತರಲು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೨೯). ೨. ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾರ್ಸಿ ಅಥವಾ ಪಠಾಣಿ ವಂಶಸ್ಥರಾದವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಒಂದು ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಪದ. ☞ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ: ದಿಲಾವರಖಾನ ವೊಡೆಯರ ಕಾರ್ಯಕೆ ಕರ್ತ್ರರಾದ ಶಿತಾಪ ಖಾನವಡೆಯರು (ಮೈಆರ. ೧೯೪೧, ೧೬-೯; 1556).
[← ಹಿಂ. ಫಾರ. ಖಾನ್]

ಖಾನಾಜಂಗಿ (ನಾ). ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಕಾಳಗ; ಬಿರುಸಿನ ಯುದ್ಧ: ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ರಾಜೋಟಿ ಬಳಿ ಪುನಹಾ ಖಾನಾಜಂಗಿಯಾಗಿ (ಕೈದರ. ೩೨). [← ಫಾರ. ಮರಾ. ಖಾನಜಂಗೀ]

ಖಾನಾವಳಿ (ನಾ). (ಉಳ) ದುಡ್ಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಊಟ ಹಾಕುವ ಸ್ಥಳ; ಹೋಟೆಲು: ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಖಾನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೩೧); ಈಗ ಶಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಖಾನಾವಳಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾಳಂತಲ್ಲ? (ಮೂರುದಾ. ೪೪); ಖಾನಾವಳಿಯೇನು ಹತ್ತಿರ ಇದೆಯೆ? (ಪ್ರೇಮುತ. ೨). [← ಮರಾ. ಖಾಣಾವಳ]

ಖಾನಿ 'ಖಾನೆ' ನೋ.

ಖಾನಿಗೆ (ಗು). ೧. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಖಾಸಗಿಯಾದ: (೨). (ನಾ). ೨. ಖಾಸಗಿ ಕಚೇರಿ; ಸ್ವಂತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ರಾಜನ ಖಾನಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಯಾಯಿತು (ಕಥಾವಿ. II, ೧೯೫).
[← ಫಾರ. ಮರಾ. ಖಾನಗೀ]

ಖಾನೆ, ಕಾನೆ, ಖಾನಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ನಿವಾಸ; ವಾಸಸ್ಥಳ: ಆ ಕತ್ತಲಾದ ಖಾನೆಲಿ ಗೂಬೇ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಇರೋದರ ಬದಲು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬಹುದಲ್ಲಾ ಅಂತ (ವೀರಯೋ. ೧೪). 'ಕಾರ್ಖಾನೆ', 'ದವಾಖಾನೆ' ಪರಾ. ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಮೇಜು, ಕಪಾಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ವಿಭಾಗ; ಸೆಳೆ: ತಮ್ಮ ಕೋಟಿನ ಜೇಬುಗಳನ್ನು, ಮೇಜಿನ ಖಾನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೩೬). **ಕಾನೆ**: ೩. ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಚ್ಚು: ಆ ಕಾನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹದಮಾಡಿದ ಆರಲು ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧನ ತಂದೆಯು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಪತು. ೪-೧೩). **ಖಾನಿ**: ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ನೇಲಿಖ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಖಾನಿಗಳಿದ್ದವು (ಬೆನ್ನಬೀ. ೨೪); ಅದು ಒಂದು ಕೊಠಡಿ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಿಟಕಿ ಇಲ್ಲ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಖಾನಿಯಂತಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೪೨). [← ಫಾರ. ಖಾರ್ನ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾನಾ]

ಖಾನೆಸುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾನೇಶುಮಾರಿ, ಖಾನೆಸುಮಾರಿ, ಖಾನೇಷುಮಾರಿ, ಖಾನೇಸುಮಾರಿ (ನಾ). ಊರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆ, ಜನ, ದನಕರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಣಿಕೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಜನಗಣತಿ: ೧೯೧೦ರ ಖಾನೇಶುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲಸಮಾಡಿದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡೋಣಾಗುವ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟು (ಪಂಜೆಸ. ೪೦). **ಖಾನೆಸುಮಾರಿ:** ನೆಲದ ಮಕ್ಕಳ ಖಾನೆಸುಮಾರಿ ಮಾಡಿ(ಗಾ೪ಪ.೧೦೪). **ಖಾನೇಷುಮಾರಿ:** ತಾಲ್ಲೋಕಾಫೀಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಖಾನೇಷುಮಾರಿ ಲೆಕ್ಕದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದು (ಮರಳ. ೧೧೮); ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಖಾನೇಷುಮಾರಿ ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ? (ಜೀವಸಾ. ೩೧). **ಖಾನೇಸುಮಾರಿ:** ಕಳೆದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಸುಮಾರು ಹದಿನೈದು ಸಾವಿರವಿತ್ತೆನ್ನಬಹುದು (ಸಮಜೀ. ೧); ಬರುವ ಡಿಶಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯಾಗುವದಿದೆ (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೩).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾನಾಶುಮಾರೀ; ಮರಾ. ಖಾನೇಸುಮಾರೀ]

ಖಾನೇಷುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾನೇಸುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾಯಂ 'ಕಾಯಂ' ನೋ.

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ 'ಕಾಯಂಗುತ್ತ' ನೋ.

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾದಾರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಗ್ರಾಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಯಂಗುತ್ತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕಾಯಂಗುತ್ತಿಗೆದಾರ: (ಕೃಸ್‌ಗ. ೫೫೩).
[ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ (< ಕಾಯಂಗುತ್ತ) + -ದಾರ್$_4$]

ಖಾಯಂಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾಯಂಗುತ್ತ: (ಕೃಸ್‌ಗ. ೫೫೩).
[ಖಾಯಂ (< ಕಾಯಂ) + ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಖಾಯದತ್ತ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಕೊಡಿಗೆ (?): ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಖಾಯದತ್ತವಾಗಿ ಕೆರಪನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕಣ್ಣಪ್ಪ (ತುಳುನಾ. ೧೨೪).
[< ಖಾಯಂ + ದತ್ತ?]

ಖಾಯುವು 'ಕಾಯಂ' ನೋ.

ಖಾಯುವ್ಮು 'ಕಾಯಂ' ನೋ

ಖಾಯಿಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಖಾಯಿಷ್, ಖಾಯಿಸು (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಖಾಯಿಷ್ ಪಡತಕ್ಕವರು ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟೀತು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೧). **ಖಾಯಿಸು:** ಈ ರೀತಿಯ ಸೀರೆ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಖಾಯಿಸಾಗಲಾರದು (ಜಾರುದಾ. ೬೧).
[← ಹಿಂ. ಖಾಹಿಷ್; ಪಾರ. ಖ್ವಾಹಿಶ್; ಮರಾ. ಖಾಈಶ್, ಖಾಹೀಶ್]

ಖಾಯಿಸು 'ಖಾಯಿಷ್' ನೋ.

ಖಾರ್$_1$ 'ಕಾರ್$_3$' ನೋ.

ಖಾರ್$_2$ (ನಾ). (ಗುಜರಾತದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಉರುಟು ಬಟ್ಟೆ. 'ಖಾರಬಟ್ಟೆ' ಪರಾ.
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾರಾ; ಮರಾ. ಖಾರವಾ]

ಖಾರಗೆಣಸು 'ಕಾರಗೆಣಸು' ನೋ.

ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಮಾಂಚಹುಲ್ಲು, ಅಂಚಿಹುಲ್ಲು, ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗ. ೨೭-೫೧೨).
[ಖಾರ್$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಖಾರದಾಣಿ 'ಕಾರದಾಣಿ' ನೋ.

ಖಾರಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಖಾರ್$_2$: ಅವನ ಆ ಕೃಶವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಖಾರಬಟ್ಟೆಗಳ ಆವರಣ ಬೇರೆ (ಹಾಡುಹು. ೮). [ಖಾರ್$_2$ + ಬಟ್ಟೆ]

ಖಾರಬೇಳೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಸಹಿತವಾದ, ಬೆಂದ ತೊಗರಿಬೇಳೆ: ಇಂದಿನ ಊಟದಲ್ಲಿ ಸಾರಿನೊಂದಿಗೆ ಖಾರಬೇಳೆ ಇದ್ದಿತು (ರೂಢಿ).
[ಖಾರ್$_1$ (< ಕಾರ್$_3$) + ಬೇಳೆ]

ಖಾರವಿ (ನಾ). (ಉಕ). = ಖಾರ್$_2$: ಸಮರ್ಥ ರಾಮದಾಸರು ಖಾರವಿ ಬಟ್ಟೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[← ಮರಾ. ಖಾರವೀ]

ಖಾರವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಡೆಕೊಳಂ ಖಾರವುರಂ ಪಯ್ದುಗೆಯ ಮುಕ್ಕೂಡಲ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೬; 11ನೆಯ ಶತ).
[?]

ಖಾರಿ$_1$ 'ಕಾರಿ$_3$' ನೋ.

ಖಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ದ್ರೋಣ (ಅಥವಾ ಕೊಳಗ)ಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಖಂಡುಗ: "ಖಾರೀ - ೧ ಖಂಡುಗದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೯). [ಸಂ. ಖಾರೀ]

ಖಾರಿಗೆ 'ಕಾರಿಗೆ' ನೋ.

ಖಾರೀಕ 'ಕಾರಿಕ$_2$' ನೋ.

ಖಾರೀವಾಪ (ನಾ). ಒಂದು ಖಾರಿಯಷ್ಟು ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ ಭೂಮಿ; ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಖಾರ್ವ (ನಾ). "ಕುದುರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?)" (ನನ್ನೂರು. ಕೋಶ): ಗೌಡರು . . . ಕುದುರೆ ಖಾರ್ವಣಿಗೆ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ನನ್ನೂರು. ೩೦೨). [?]

ಖಾಲಸಾ, ಖಾಲಸಾತ, ಖಾಲಸಾತಿ, ಖಾಲಸಾತು, ಖಾಲಿಸಾತ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಚಂಚಲಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನು ಸಂತತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತದ್ದರಿಂದ ಅನವಾಲದ ಪರಗಣೆಯು ಖಾಲಸಾ ಆಯಿತು (ಕಭಾಗ. ೩೬೩); ಸಾತಾರೆಯ ರಾಜ್ಯವು ಖಾಲಸಾ ಆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರವು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಿತು (ವಿವರ್ಣ. ೧೧); ಅವರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಖಾಲಸಾಮಾಡಿ ಇದೊಂದೇ ಗ್ರಾಮವನ್ನು . . . ಉಳಿಸಿದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩). **ಖಾಲಸಾತ:** ಕೆಲವು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಖಾಲಸಾತ ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂದುಇ. ೩೦೧). ೨. ಸರಕಾರವೇ ವಹಿವಾಟು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ: ಖಾಲಸಾತ . . . ಜೋಡಿ ಖಾಲಸಾತ ಭೂಮಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೮೨-೬; ?). **ಖಾಲಸಾತಿ:** ೧. ಸನ್ ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ . . . ಅಥಣಿಯು ಖಾಲಸಾತಿಗೆ ಬಂತು (ಬೆಳವ. ೬೭). **ಖಾಲಸಾತು:** ೧. ಆಯರ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ವಸಾಹತು ಮಾಡಿದಂಥ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರ ಭೂಮಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖಾಲಸಾತು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೮೩). **ಖಾಲಿಸಾತ:** ನಿಮ್ಮ ವತನವನ್ನು ಖಾಲಿಸಾತ ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡಿ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೧೭).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾಲಸಾ, ಖಾಲಿಸಾ; ಹಿಂ. ಖಾಲಸಾ]

ಖಾಲಸಾತ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಸಾತಿ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಸಾತು 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾದುದು; ತೆರವಾದುದು: ಹೇರಳ ರಸ್ತು ಮುಸ್ತೈದೆ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ಖಾಲಿ ಆದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೮); ಎದುರಿನ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿ ಖಾಲಿಯಾಗಿತ್ತು (ಭ್ರಮಾನ. ೧); ಖಾಲಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳುರಿಯಿದ್ದ ವೇಳೆಗೆ ಹೊಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಳುವುದು ತಲೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೧); ಇನ್ನೂರು ಚೀಲಗಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಖಾಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪). (ಗು). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿರರ್ಥಕವಾದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ: ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಖಾಲಿ ರೋಫ್ ಹಾಕೋಹಾಗಲ್ಲ (ರಾಗಿಣಿ. ೩೭).

ಖಾಲಿಮಾಡು = ಬರಿದುಮಾಡು; ತೆರವುಮಾಡು: ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೆಕ್ಕಾದಲ್ಲಿ ಖಾಲಿಮಾಡಿ . . . ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರವಾಶ. II, ೨೨೯); ನೀವು ಈಗಲೆ ಮನೆ ಖಾಲಿಮಾಡಬೇಕು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೯೬); ಜನ ಊರನ್ನು ಖಾಲಿಮಾಡಿ ಹೊರಗಡೆ ಗುಡಿಸಿಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ರಂಗಳ. ೧೨೯). **ಖಾಲಿಯಾಗು** = ೧. ಬರಿದಾಗು: ಅದು ಪೂರ್ಣ ಖರ್ಚಾಗಿ ಪಾತ್ರೆ ಖಾಲಿಯಾಗುವ ಮೊದಲೇ ಬೇರೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೫೨). ೨. ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಲ್ಕಾರು ಆಳು ಖಾಲಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ (ಬೆಸ್ತಳ. ೬).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಲೀ]

ಖಾಲಿಸಾತ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾವಂದ, ಕಾವಂದ, ಖಾವಿಂದ್, ಖಾವಿಂದ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ: ಖಾವಂದರೊರೆದುದ ಸೇವಕರೆಸಗುವ ಭಾವವು ಜಗದಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ (ರಾವಣೋ. ೨೩); ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಖಾವಂದರ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೆವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೪); ಖಾವಂದರವರು . . . ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನಿಗೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪); ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಭಯವಾಗುತ್ತದೆ . . . ಖಾವಂದರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೪೪); ಖಾವಂದರವರು . . . ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ನಮ್ರ ವಿನಂತಿ (ಜನಜೀ. ೫೭). **ಕಾವಂದ**: ಅವರಿಬರು ಬೂಮಿಗೆ ಕಾವಂದರಾದವರ ಕರೆಸಿ (ಎಕ. XI, ನೊಳಕಾ. ೨೫-೯೦; 1665). **ಖಾವಿಂದ್**: ನಾನು ಅಂಥ ಬೇಕೂಫನೇ ಖಾವಿಂದ್ ? (ಕಲಸಿ. ೨೧೧). **ಖಾವಿಂದ**: ಖಾವಿಂದ ! ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಞೆಯೆಂದರೆ . . . ದೇವಾಜ್ಞೆಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದದ್ದು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾವಂದ್; ಮರಾ. ಖಾವಂದ, ಖಾವಿಂದ]

ಖಾವಿಂದ್ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಖಾವಿಂದ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಖಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ತಿಂಡಿ; ಮಿಠಾಯಿ: ಇಲ್ಲಿ ಬಾಪ್ಪಾ! ನಿನಗ ಖಾವು ಕೊಡುತೇನಿ (ಸಮುಜೀ. ೬೨೮). [← ಮರಾ. ಖಾಊ]

ಖಾವುಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಾಲ್ಕು ಧ್ವನಿಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗೀತಧ್ವನಿ: ತಾಳಂ ಮೇಳಂ ಮೇಳವಮಾಗೆ ಖಾವುಳ ಬೊಂಬಳ ನಾರಾಟ ಮಿಶ್ರಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧ್ವನಿಯ ಭೇದಮುನಜಿಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೭-೬೭ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ನೆಗಳುತಿರೆ ನಾರಾಟ ಖಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ವುಳನೆಂಬ ದನಿಗೂಡಿ (ಬಸಪು. ೧೯-೧೦). 'ಕಾವಳ್ಯ' ಪಠಾ. [ಸಂ. ಕಾಹಲ]

ಖಾಸ್ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಖಾಸ್‌ಕಛೇರಿ (ನಾ). ಹುಜೂರು ಕಚೇರಿ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ದೇವನೂರು ಗ್ರಾಮದ ದೇವರಾಜ್ಯೆಯ್ಯನಿಗೆ ಖಾಸ್ ಕಛೇರಿಯಿಂದ ದೇವನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಕಂದಾಯದ ವಿಚಾರ ತೀರ್ಮಾನವಾಗ ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ . . . ಖಾಸ್‌ಕಛೇರಿ ಮುಂದೆಹಾಜರಾಗದೇಕು. (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೦೬). [ಖಾಸ್ (< ಖಾಸಾ) + ಕಛೇರಿ]

ಖಾಸ್‌ತಬೇಲಿ 'ಖಾಸಾತಬೇಲಿ' ನೋ.

ಖಾಸ$_1$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಕೆಮ್ಮಲು: ಚಿತ್ರಕ . . . ತ್ರಿಫಲೆಯಿಂತಿವ ನೆಲ್ಲವನರೆದೇಕತ್ರಯಮಂ ಕುಡೆ ಹಯ ಖಾಸತ್ರಯಮಂ ಕಿಡಿಸುಗೆಂದ ನಭಿನವಚಂದ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೯). [< ಸಂ. ಕಾಸ]

ಖಾಸ$_2$ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಖಾಸಕುದುರೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಕುದುರೆ; ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಕುದುರೆ: ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗ ಖಾಸ ಕುದುರೆಲಾಯಕ್ಕೆ ಬಲದ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧-೬; 1822); ಚಿಗಿದು ಕುಣಿಯುವ ಖಾಸ ಕುದುರೆಗಳು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಪಂಕ್ತಿಗೊಂಡಿರಲಿ ಮುಂದೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೩-೧೧). [ಖಾಸ$_2$ (< ಖಾಸಾ) + ಕುದುರೆ]

ಖಾಸಗತ, ಖಾಸಗತಿ (ಗು). ಸ್ವಂತದ; ಖಾಸಗಿಯಾದ: ನಮ್ಮದ ಖಾಸಗತ ಜಮೀನ ಆಗಿದ್ದರೆ ಹೊಂಡತಿದ್ದಿವಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೮). **ಖಾಸಗತಿ**: "ಖಾಸ = ಖಾಸಗತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩).

[← ಮರಾ. ಖಾಸಗತ]

ಖಾಸಗತಿ 'ಖಾಸಗತ' ನೋ.

ಖಾಸಗಿ, ಕಾಸಗಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಸ್ವಂತದ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ: ಮಾಲತಿ . . . ಸದಾಶಿವಂರವರ ಖಾಸಗೀ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು (ಪಶಿ. ೫೬); ಭಾವನ ಖಾಸಗೀ ಜೀವನದ ಕುರಿತಾದ ಟೀಕೆ . . . ಅವರ ಮಗನ ಇದಿರಿಗೆ ಬರಬಾರದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೫೦). ೨. ಸರಕಾರದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಒಡೆತನವನ್ನುಳ್ಳ: ಖಾಸಗೀ ಬಸ್ಸುಗಳೇ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ನಾಪೋಲೀ. ೧೦೨); ಕೌಲ್ವರನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಖಾಸಗೀ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೪). **ಕಾಸಗಿ**$_1$: (೩).

ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ = ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ; ಸ್ವಂತ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ: ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೭). **ಖಾಸಗಿಶಿಕ್ಷಣ** = ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಪಾಠ: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೇ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕರೆದು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು ಬಂದು ಉದ್ಧಾರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೫೧). **ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ** = ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ: ಈಗೀಗ ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮನ್ನಣೆ ದೊರಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಸಗೀ]

ಖಾಸಗಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸರಕಾರದ್ದಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ; ವೈಯಕ್ತಿಕ ಒಡೆತನವನ್ನುಳ್ಳ ಕ್ಷೇತ್ರ: (private sector. ಪತ್ರಿನಿ). [ಖಾಸಗಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಖಾಸಗಿಖಜಾನೆದಾರ (ನಾ). ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಭಂಡಾರದ ಅಧಿಕಾರಿ: ನವಾಬನ ಖಾಸಗೀ ಖಜಾನೆದಾರ ಪದವಿಯೇ ರಾಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಕಥವಿ. II, ೯೧). [ಖಾಸಗಿ + ಖಜಾನೆದಾರ]

ಖಾಸಗಿಪತ್ರ (ನಾ). ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಕಾಗದಪತ್ರ; ಸರಕಾರಿ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಲ್ಲದ ಕಾಗದಪತ್ರ: (Private document. ಪಾರಿನಿ). [ಖಾಸಗಿ + ಪತ್ರ]

ಖಾಸಗಿಭಂಡಾರ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಖಜಾನೆ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಬೊಕ್ಕಸ: ಮಹಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ಖಾಸಗೀಭಂಡಾರದಲ್ಲಿನ ರತ್ನ ದೊಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾರಿಬಿಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ತುತ್ಯವಾದುದು (ರತ್ನಗೋ. ೬). [ಖಾಸಗಿ + ಭಂಡಾರ]

ಖಾಸಗಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಲೆಕ್ಕ; ಸ್ವಂತ ಲೆಕ್ಕ: ಒಬ್ಬ ದೇಶಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಿಗೂ ಖಾಸಗಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಅವನು ಸಾಕು (ಮುಸುಗ. ೩೫). [ಖಾಸಗಿ + ಲೆಕ್ಕ]

ಖಾಸಟ 'ಕಾಸಟ' ನೋ.

ಖಾಸತಬೇಲಿ 'ಖಾಸಾತಬೇಲಿ' ನೋ.

ಖಾಸತೈನಾತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಸೇವೆ, —ಚಾಕರಿ: ಇವಳನ್ನು ಬಾದಶಹ ಬೇಗಮಳು ತನ್ನ ಖಾಸತೈನಾತಿಗೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಳು (ಹಂಸಾ. ೧೩೨). [ಖಾಸ್ತ (< ಖಾಸಾ) + ತೈನಾತಿ]

ಖಾಸಪಾಗೆ 'ಖಾಸಾಪಾಗ' ನೋ.

ಖಾಸಬಂಗ್ಲೆ (ನಾ). (ಅರಸನ) ಸ್ವಂತ ಬಂಗಲೆ; ಖಾಸಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಮಹಲು. ℙ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಇದೆ: ಧಾಯಂ ವಾಸಿಪ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ... ಆಯುಕ್ಕೆರ್ದಿಂ ಗಡ ಖಾಸಬಂಗ್ಲೆಯೆನುವೋಲ್ ತೋರ್ಕುಂ ಜಗನ್ಮೋಹನಂ (ಮೈಸೂಮ. ೩-೬೩). [ಖಾಸ್ತ + ಬಂಗ್ಲೆ (< ಬಂಗಲೆ)]

ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ 'ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಖಾಸಮೊಹರು 'ಖಾಸಾಮೊಹರು' ನೋ.

ಖಾಸರೋಗ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮಲು ರೋಗ; ಗೂರಲು: ಅಜೀರ್ಣಜ್ವರ, ಖಾಸರೋಗ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ದಂತಧಾವನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರೆಂದರಿವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೯). [ಖಾಸ$_1$ + ರೋಗ]

ಖಾಸವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). = ಖಾಸರೋಗ: ದೋಷ ದುರ್ಗುಣವೆಂಬ ದುರಿತ ದುಃಖಪಡಿಸುತ್ತಿಪ್ಪವು ನೋಡಾ. ಸಕಲ ಕರಣಂಗಳೆಂಬ ಖಾಸವ್ಯಾಧಿ ಹಿಡಿದು ಕಳವಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪರು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೬೧). [ಖಾಸ$_1$ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಖಾಸಸವಾರಿ 'ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಖಾಸಾ, ಕಾಸ್ಸ, ಕಾಸಾ, ಖಾಸ್, ಖಾಸ್ತ (ಗು). ೧. ತನ್ನದೇ ಆದ; ಸ್ವಂತ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ಖುದ್ದು: ಖಾಸಾ ಮತ್ಪುತ್ರಿಯಿಂದಾ ಕೈಕಸಿ ಪೋಗಿ (ರಾವಣೋ. ೧೩); ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳು ... ಕೆಲವುಮಾತ್ರರ ಖಾಸಾ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇವು ಮೀಸಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೬); ನೀನು ನನ್ನ ಖಾಸಾ ಅಕ್ಕನ ಮಗ (ಬದುಜ. ೩೪). ೨. (ಅರಸನ) ಖಾಸಗಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; (ರಾಜನ) ವೈಯಕ್ತಿಕ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬರದಾತ ಖಾಸಾ ರಹಸ್ಯದ ಶಂಭೈಯ (ಎಕ. I, ೧೩-೩೦; 1796); ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರ ಅವರಂಗುಯೆಂಬ ಖಾಸಾ ಪಾಲ್ಕಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮). **ಕಾಸ್ಸ**: ೧. "ಕಾಸಃ=ಸ್ವತಃ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). **ಕಾಸಾ**: ೧. "ಕಾಸಾಃ ಸ್ವಕೀಯವುಂ, ಕಟಿಬಂಧವುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ.೨೦೧); ಹುಜೂರು ಕಾಸಾ ದೊರೆಗಳ ಅಕ್ಷರದಲು ಬರದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೫೫; 1811). **ಖಾಸ್**: ೧. ಖಾಸ್ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ಡಬ್ಬಿಗೆ ದಬ್ಬಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೯); ತಾನು ಖಾಸ್ ಹರಿಕಾರನೆಂದೂ ಬಾಕಿಯವರಿಬ್ಬರು ... ಕಛೇರಿಯ ಕೋಲುಕಾರರೆಂದೂ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೬). ೩. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ: ಖಾಸ್ ಸವಲತ್ತೆಂದು ಶಾಲೆಯ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅರ್ಧಟಿಕೀಟಿನ ಆಟವಿಡುವರೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿತ್ತು (ಗೀಚುಗ. ೨೨). **ಖಾಸ್ತ**: ೧. ಬೇಸರವ ಭಾವಿಸದೆ ಮನದೊಳು ಖಾಸ ರಚಿಸಿದಳೀ ಚರಿತೆಯನು (ಕರ್ನಾಕ. ೪೩೨); ತನ್ನ ಖಾಸ ಕಮತದಲ್ಲಿಯ ಒಳ್ಳೇ ಆಗುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಗಮಾಡಲು ಕೊಟ್ಟನು (ಬೆಳುಭಾ. ೧೬೧); ಖಾಸ ತಮ್ಮಂದಿರಿಗಿಂತ ಅತನು ... ಕಡಿಮೆಯಾದವನಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೩). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಖಚಿತ; ನಿಶ್ಚಿತ: ಸಪ್ಪಳ ಆಗದೇ ಹೋದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಮಾಲು ಹಳೆದೆಂದು ಖಾಸ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಸಾ; ಅರ. ಖಾಸ್ಸ್]

ಖಾಸಾಕೋಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೋಣೆ; ಒಳಕೋಣೆ: ಅವನ ಖಾಸಾ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೩೪); ಸಣ್ಣ ಒಳಕೋಣೆ, ಖಾಸಾಕೋಣೆ (Cabinet, ಇಂಕನ್ನ). [ಖಾಸಾ + ಕೋಣೆ]

ಖಾಸಾತಬೇಲಿ, ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ, ಖಾಸತಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಕುದುರೆಲಾಯ; ಖಾಸಗಿ ಅಶ್ವಶಾಲೆ. ೨. ರಾಜನ ಖಾಸಗಿ ಕುದುರೆಸವಾರರು, —ಅಶ್ವದಳ: ಎಡಭರ್ಜಿ, ಬಲಭರ್ಜಿ ಜನ, ಖಾಸಾತಬೇಲಿಜನ ... ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). **ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ**: ೨. ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ ಗುರಿಕಾರಂಟ್ರ ಸುಬ್ಬಂಣನಿಂದ ವಪ್ಪಿಶಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೨೧-೨; 1868). **ಖಾಸತಬೇಲಿ**: ೧. ನಮ್ಮ ಖಾಸತಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಸಂಬಳವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇರಲಿ (ಮಾಮರಾ. ೧೮). ೨. ಹೈದರಲ್ಲೀಖಾನರು ಸವಾರರನ್ನು ಖಾಸತಬೇಲಿಯೆಂತಲೂ ಸಿಲೆದಾರರೆಂತಲೂ ಎರಡು ತಂಡವಾಗಿ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬). [ಖಾಸಾ + ತಬೇಲಿ]

ಖಾಸಾಪಾಗ, ಖಾಸಪಾಗೆ (ನಾ). = ಖಾಸಾತಬೇಲಿ: ಹಜಾಮರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದುಸಾರಿ ಸರದೀಮೇರೆ ... ಖಾಸಾಪಾಗದ ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಅಯಾಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪೯). **ಖಾಸಪಾಗೆ**: ಬಾದಶಹನ ಖಾಸಪಾಗೆಯೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಉತ್ತಮ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ... ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಪತ್ರಸಾ. ೪೪). [ಖಾಸಾ + ಪಾಗ]

ಖಾಸಾಬಾರು (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಪಡೆ, —ದಳ: ಎಕ್ಕಂಡೆ ಸಿಪಾಯಿ, ಜೀರಾಯಿತು ಜನ, ಖಾಸಾಬಾರು ಕಂದಾಚಾರ ವಗೈರೆ ಜನರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೪). [← ಮರಾ. ಖಾಸಬಾರ ಗೀರ್]

ಖಾಸಾಬೇಗಂ (ನಾ). ನವಾಬನ ಪತ್ನಿ, –ರಾಣಿ, –ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ: ಕುಮಾರ ಸಲೀಮನು ನಿನ್ನನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಾಸಾಬೇಗಮಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ಕೇಳಿದೆನು (ಕಪಾಕುಂ. ೬೫). [ಖಾಸಾ + ಬೇಗಂ]

ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸ, ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ರಾಜಭಂಡಾರ; ಹುಜೂರು ಖಜಾನೆ: ಅವುಗಳನ್ನು ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೫೨). **ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ**: ಶಷ್ಟಬ್ರಂಹ ವಂಶಸ್ತನಾದ ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸದ ಲಿಂಗಾಚಾರ್‍ರಿ ಕೊಮಾರನಾದ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೫-೩; 1853); ಸಂನ್ನಿಧಿಗೆ ಹಜೂರ್‍ರು ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸದ ... ಸಿದ್ದಪ್ಪನ ಸೇವೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೪೧-೧; ?). [ಖಾಸಾ + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಖಾಸಾಮೊಹರು, ಖಾಸಮೊಹರು (ನಾ). ರಾಜನ ಸ್ವಂತ ಮೊಹರು, —ಮುದ್ರೆ: ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯೊಳಗೆ ಇರಿಸಿ ಖಾಸಾಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ ... ಕೊಂಡರು (ಚಾಮವಂ. ೪೦). **ಖಾಸಮೊಹರು**: ಆ ಪಟ್ಟಿಯಂ ... ಖಾಸಮೊಹರುಮಾಡಿಸಿ ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಅಮ್ಮನವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೪೦). [ಖಾಸಾ + ಮೊಹರು]

ಖಾಸಾಮೋಕೀಖಾನೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣ: ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಖಾಸಾ ಮೋಕೀಖಾನೆ ಎಂಬ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ನೇಮಿಸಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨).
[ಖಾಸಾ + ಮೋಕೀಖಾನೆ]

ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ, ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸರಬರಾಜು: ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ . . . ೬೦ ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು (ನಾಕಲಾ. ೬). **ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ**: ಅರಮನೆಯಿಂದ ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದಾಸರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವು ಮಹಾರಾಣಿಯವರದಾಗಿತ್ತು (ಕಥವಿ. II, ೨೨೨). [ಖಾಸಾ + ಲವಾಜಮೆ]

ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ 'ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ, ಖಾಸಸವಾರಿ, ಖಾಸ್ಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. (ಸರದಾರ ಅಥವಾ ದೊರೆ) ಪರಿವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ: (*). ೨. ದೊರೆ; ಪ್ರಭು: (*). **ಖಾಸಸವಾರಿ**: ೨. ನೀವೆಲ್ಲರೂ . . . ಖಾಸಸವಾರಿಯ ಹಿಂದೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಡಬೇಕು (ಪೇಟೇಮಾ. ೨). **ಖಾಸ್ಸವಾರಿ**: ೨. ಒಬ್ಬ ಜೋಡೀದಾರನು ಬಹು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆಮಾಡಿ ಖಾಸ್ಸವಾರಿಯು ಒಂದು ದಿವಸ ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಮುಸುಗ. ೫೦).
[ಖಾಸಾ + ಸ್ವಾರಿ]

ಖಾಸ್ಸವಾರಿ 'ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಖಿಂಕೃತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ಖಿಂಕೃತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧಿಂಕೃತಂ, ಧೀಂಕೃತಂ] ಬಾಣದೊಳು . . . ವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೭-೬).

ಖಿಜಮತಗಾರ (ನಾ). (ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ) ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಳು; ಅಡಿಯಾಳು: ಚೋಪದಾರ ಮಹಲದಾರ ನಕೀಬ ಖಿಜಮತಗಾರ . . . ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು (ಚಾಮವಂ. ೨೨೬).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಿದಮತ್‌ಗಾರ್; ಮರಾ. ಖಿಜಮತಗಾರ್]

ಖಿಜಮತಗಾರಿ (ನಾ). ಖಿಜಮತಗಾರನ ಕೆಲಸ; ದೊಡ್ಡವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: (*).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿದಮತ್ಗಾರೀ; ಪಾರ. ಖಿದಮತಗಾರೀ]

ಖಿಜಮತ್ತು (ನಾ). ಸೇವೆ; ಚಾಕರಿ; ಊಳಿಗ: ಆ ರಿಸಾಲೆ ಖಿಜಮತ್ತು ಶಾದಾಸಾಬರುಹೆಸ್ರಿಗೆ ಮೊಕರೂರಾಗಿಯಿರುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ಹೈದರ. ೩೦).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಜಮತ್; ಪಾರ. ಖಿದಮತ್]

ಖಿದ್ದಿಸೆ 'ಕಿದ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಖಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನೊಂದ; ವಿಷಾದ ಹೊಂದಿದ; ದುಃಖಿತ: ಇನ್ನು ಹೆಂಗಿದಕೇನು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನದಾತ್ಮದೊಳಿನಿತು ಕೊಂಕದ ಖಿ[ಪಾಠಾಂ. ಛಿ]ನ್ನವಾಗದೆ ಗೊಡ್ಡನಾಗಳೆ ಹೋಗಿ ಹಿಡಿತಂದು (ಬಸಪು. ४-೨೫); ಆ ಪನ್ನಗೇಶ್ವರಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂದ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಖಿನ್ನನಾಗಿ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೪-೨೫); ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ಖಿನ್ನನಾದನು (ಬಿಂ ಕಿಮ. ೧೯೩); ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡುವಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಖಿನ್ನವಾಯಿತು (ಅಶೋಕ. ४३); ನೀರು ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಖಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೧೦). ೨. ದಣಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ; ಬಳಲಿದ: (*). (ನಾ). ೩. ಖೇದ; ವಿಷಾದ: ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕಿ ನೀ ಖಿನ್ನವನು ಪಡಬೇಡ ಭಿನ್ನಭೇದಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಶಿವ ಜಗವ ಸಲಹಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ३೫೫). [ಸಂ.]

ಖಿನ್ನತೆ (ನಾ). ವಿಷಾದ; ಖೇದ: ಖಿನ್ನತೆಯ ತೋರಿ ದಿಸುಸುಯ್ಯುತಿಹವು (ವಿಸೀಗೀ. ೨೬); ಲಕ್ಕೋಟಿಯನ್ನು ಕೈಲಿ ಎತ್ತಿ ತೂಗುತ್ತ, ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತ (ವೀರಯೋ. ೨೦).
[ಸಂ. ಖಿನ್ನತಾ]

ಖಿನ್ನಮುಖಿ (ನಾ). ವಿಷಾದ ತುಂಬಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಮಾಸ್ಲೋವ . . . ಖಿನ್ನಮುಖಿಯಾಗಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೦೯). [ಸಂ. ಖಿನ್ನಮುಖೀ (ಖಿನ್ನ + ಮುಖ + –)]

ಖಿಫಾಯಿತ (ನಾ). ಲಾಭವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು; ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಗ್ರಾಹಕ: ಆ ಅಡಚಣೆಯು ದೂರಾಗುವದು ಬಹಳ ಅಗತ್ಯವಾದದ್ದು. ಇದು ನಮ್ಮ ಖಿಫಾಯಿತರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವದು ಅವಶ್ಯವದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ४೦). [< ಕಿಫಾಯತಿ]

ಖಿರದಿ 'ಕಿರ್ದಿ' ನೋ.

ಖಿರ್ದಿ 'ಕಿರ್ದಿ' ನೋ.

ಖಿರ್ದಿಚಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಿರ್ದಿಯ ಪುಸ್ತಕ; ರಸೀತಿಯ ಪುಸ್ತಕ; ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ: ಹಣ ವಸೂಲಾದ ಕೂಡಲೆ ೧೩ನೇ ನಂಬರು ಖಿರ್ದಿಚಿಟ್ಟಿಗೆ ದಾಖಲ್ಮಾಡಿ . . . ರುಜುಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೮).
[ಖಿರ್ದಿ (< ಕಿರ್ದಿ) + ಚಿಟ್ಟಿ₂]

ಖಿಲ (ನಾ). ೧. ಸಾಗುಮಾಡದಿರುವ ಭೂಮಿ; ಪಡಭೂಮಿ; ಬೀಳು. ೨. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಭಾಗ; ಅನುಬಂಧ: ಖಿಲ, ಖಿಲಾಧಿಕಾರ . . . ಎಂದು ಹತ್ತು ಆಗಮಭಾಗಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). ೩. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶೂನ್ಯತೆ; ರಿಕ್ತತೆ. ४. ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ. ೫. ಅಂತರ; ಅವಕಾಶ; ತೆರವು. ೬. ಜೀರ್ಣ; ಶಿಥಿಲ: ಗ್ರಂಥ ಖಿಲವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಖಿಲವಾಗು = ೧. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅನೇಕ ಕಾಲ ಆ ಗ್ರಾಮಲು ಖಿಲವಾಗಿ ಯಿರಲಾಗಿ ಆ ಗ್ರಾಮವನೂ ರೂಪುಮಾಡಿ ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕುಂಟೆಯನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ४೬४-೧೧; 1497). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂಠಿತವಾಗು; ದುಃಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ಖಿಲವಾಗಿದ್ದ ಭಾಗವತಧರ್ಮವು ಇವರಿಂದ ಪುನರುದ್ಧಾರವಾಯಿತು (ಕಥವಿ. I, ४೧); ಬೌದ್ಧಮತ ಖಿಲವಾಗಿ ಪುನಃ ಹಿಂದೂಧರ್ಮವು ಪುನರುತ್ಥಾನವಾದ ಮೇಲೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಖಿಲಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸಾಗುಮಾಡದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಬೀಳು; ಪಾಳುಭೂಮಿ: "ಬೀಯಿ – ಪತನೇ, ಖಿಲಕ್ಷೇತ್ರೇ ಚ (ಪಾಳುಭೂಮಿ)" (ಶಮುಧಾ). [ಖಿಲ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಖಿಲಖಿಲನೆ 'ಕಿಲಕಿಲನೆ' ನೋ.

ಖಿಲಾಡಿ 'ಕಿಲಾಡಿ' ನೋ.

ಖಿಲಾರಿ 'ಕಿಲಾರಿ' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲತ್ತು 'ಕಿಲ್ಲತ್ತು' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲೆ 'ಕಿಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲೇದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಖಿಲ್ವ, ಖಿಳ್ವ (ನಾ). ಹಾಳುನೆಲ (?): ಖಿಲ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ] – ಕಿಲ್ (ಶಮುದ. ३४೧ ಪ್ರಯೋ). **ಖಿಳ್ವ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಖಿಲ]

ಖಿಶೆ 'ಕಿಸೆ' ನೋ.

ಖಿಸಮಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರಾಕ್ಷೆ: ಉತ್ತತ್ತಿ, ಖಜೂರು, ಮನೂಕೆ, ಖಿಸಮಿಸ . . . ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ३३). [← ಮರಾ. ಖಿಸಮೀಸ್; ಪಾರ. ಕಿಶ್ಮಿಶ್]

ಖಿಸ್ತು 'ಕಿಸ್ತು' ನೋ.

ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ 'ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ' ನೋ.

ಖಿಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿ: ಇದೆ ಮಹಾಕಾಂತಾರ ವತಿದೂರದಲಿ ವೃಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಕೇಸರಿ ಕದಲಿ ಕಳಭಕ್ರೋಡ ಖಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿಖಿ]ಲೂಲಾಯ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೧೬). [?]

ಖಿಳ್ವ 'ಖಿಲ್ವ' ನೋ.

ಖೀಜು 'ಕೀಚು$_3$' ನೋ.

ಖೀರು 'ಕೀರು$_4$' ನೋ.

ಖುತ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ರಥಚಕ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ತುದಿಗಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟುವ ಅಭಿನಯ. 'ಖುತ್ತಚಾರಿ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಖುತ್ತಾ]

ಖುತ್ತಚಾರಿ (ನಾ). = ಖುತ್ತ: "ಚರಣಾಗ್ರದಿಂದೆ ಭೂಮಿಯನಿರದೇ ತಟ್ಟಲ್ಕೆ ಖುತ್ತಚಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬–೫೨).
[ಖುತ್ತ + ಚಾರಿ$_3$]

ಖುದ 'ಖುದ್ದು$_1$' ನೋ.

ಖುದಾ, ಖೊದಾ (ನಾ). ದೇವರು; ಈಶ್ವರ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಭಕ್ತನಂ ಮಸ್ತಕದಿ ಪೊತ್ತು ನಡೆಯೆ ಕಂಡೀತಂ ಖುದಾನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೬೪); ಖುದಾನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೫); ಸಾಹೇಬರು . . . ಖುದಾನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯು. ೪೭೯). **ಖೊದಾ**: ಸತ್ಕನೀತಂ ಖೊದಾನಹುದೆಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೨೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದಾ]

ಖುದಾವಂದ್ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಬೈರಾಗಿಯು, "ಖುದಾವಂದ್ ಪರವರ್ದಿಗಾರ ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡುತ್ತದೆ" ಎಂದನು (ಮಧುಸ. ೬೪). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದಾವಂದ್]

ಖುದ್ದ$_1$ 'ಖುದ್ದು$_1$' ನೋ.

ಖುದ್ದ$_2$ 'ಖುದ್ದು$_2$' ನೋ.

ಖುದ್ದರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಖುದ್ದರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಖುದ್ದು$_1$, ಖುದ, ಖುದ್ದ$_1$ (ಗು). ಸ್ವಂತ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ಖಾಸಾ: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು . . . ಖುದ್ದು ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಹಿಸಿದುದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೭); ಇಬ್ಬರೂ ಖುದ್ದು ರಾಜಿಯಿಂದ ಜಮೀನು ಮಾರಲು ಬಂದರು (ಚಂದಕೋ. ೬೩); ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಖುದ್ದು ಅನುಭವದಿಂದ (ಅಳಿಸಿ. ೨೫೨); ಖುದ್ದು ಕಮಲಾಕಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರಿಂದ (ಕಮಕ. ೪೭). **ಖುದ**: ತಾನೆ ಖುದ ಮುಸಲ್ಮಾನರೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂ (ಕದಂಪು. ೮೪). **ಖುದ್ದ$_1$**: ಖುದ್ದ ಗೌಡನಲ್ಲವಾದರೂ ಗೌಡರ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರೊಳಗಿನವನು (ಬಿಟ್ಟಿಹೊ. ೧೪); ಖುದ್ದ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಒಡೆಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸಾಹೇಬರ . . . ಉಂಗುರವೂ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಪಥದಲ್ಲಿ ಬರದೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದ್; ಮರಾ. ಖುದ್ದ]

ಖುದ್ದು$_2$, ಖುದ್ದ$_2$ (ಅ). ಸ್ವತಃ; ತಾನಾಗಿ; ಮುದ್ದಾಂ: ಉಭಯತ್ರರಿಂದಲೂ ಖುದ್ದು ಕೇಳಿದೇನೆ (ಕಲನೆ. ೨೧೮); ಆಚಾರ್ಯರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಖುದ್ದು ಆಸ್ವಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೨); ರಜವಿದ್ದ ದಿನ ತಾವೇ ಖುದ್ದು ಹೋಗಿ (ಭೀಮಕಾ. ೧೩). **ಖುದ್ದ$_2$**: ಖುದ್ದ ತಾವಾಗಿಯೇ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಭಾನಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಇಂದು ಬಂದ ಕಾಗದ, ಅವರ ಸ್ವಹಸ್ತದಲ್ಲಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೪೬).

ಖುದ್ದಾಗಿ = ತಾನಾಗಿ; ಸ್ವತಃ: ಗ್ರಾಮ ಮುನಸಿಫನೇ ತಾನೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಸದರಿ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಿರುವವರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು . . . ಚುನಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭); ಮಹಾಸೇನಾಪತಿ . . . ತಾನೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಮಹಾಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂದಿಳಿದನು (ಪುಟ್ಟರ. ೧೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನೂ ತಾವೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೩೦).
[< ಖುದ್ದು$_1$]

ಖುದ್ರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಖುದ್ರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಖುಬಿ, ಖೂಬಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ಆಹಾ! ಇದಾರು? ಭಲೆ ಖುಬಿಯಾಗಿದ್ದಾಳಲ್ಲ (ಕದಂಬ. ೬೫). ೨. ಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ತಿಳಿತೇನು . . . ಮಾತಿನ ಖುಬಿ? (ಕಮ್ಮಟ. ೪೫). **ಖೂಬಿ**: ೨. ವ್ಯಾಪಾರದ ಖೂಬಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರು ಕೈಹಾಕದಂಥ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೨೦೭). [← ಮರಾ. ಖುಬೀ]

ಖುಮ್ಮಕ್ಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಖುರ (ನಾ). ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಾಲಗೊರಸು; ಕೊಳಗು: ಆ ಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ ಖುರ ಶಿಖರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗ ಪಲ್ಲವಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೮ ವ); ಖುರದಲವನಿಯ ಹೊಯ್ದು ಲಹರಿಯಲುರಿ ಮಸಗಲುಬ್ಬೆದ್ದ ತೇಜಿಯ ಮೆಱೆವ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ತೇರಿನ ನವವಿಲಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೫೭); ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ನಡುವೆ ನಿಂದುದು . . . ಕೆಸರು ಮುಚ್ಚಿದ ಖುರದ ಕಾಲ್ಗಳ ಮಿಗದ ಹೋರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೨–೬೨). [ಸಂ.]

ಖುರಖಂಡಿತ (ಗು). ಗೊರಸಿನಿಂದ ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, —ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಚಟುಳಹಯ ಖುರಖಂಡಿತೋರ್ವೀನಿಟಲನಿರ್ಗತ ಬಹಳ ಧೂಳೀಪಟಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩). [ಖುರ + ಖಂಡಿತ]

ಖುರಗತಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ) ಗೊರಸಿನ ಚಲನೆ: ಥಳಥಳಿಪ ಸೂನಿಗೆಯ ಮುಮ್ಮೊನೆಗಳ ರಥಾಂಗದ ಮೇಲುಪಸರದ ಪಳಹರದ ಖುರಗತಿಯ ಜೋಡ ಜವಾಯ್ಲ ಕುದುರೆಗಳ . . . ಸುರೇಖೆಯ ಗತಿಯ ವಾಜಿಯ ರಥವ ನೋಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೧೭). [ಖುರ + ಗತಿ]

ಖುರಜೆ (ನಾ). = ಖುರ (?): ಇನಿತಾನುಂ ಸಂದಂಶಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ಕೇಸರುಂಗಳುಂ ಖುರಜೆಗಳುಂ ತನುವು ಮತಿಮೃದುಳಮಕ್ಕುಂ ಜನಿಯಿಸಿದಶ್ವಕ್ಕೆ ನೋಡುವಡೆ ಮಾಸ್ಯೆಕಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–೩). [?]

ಖುರಜೋಡು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಗೊರಸುಗಳು: ಜೋಡೊಡೆದು ಥಟ್ಟುಗಿಡು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲದಟರ ಸೀಳಿದನು ಖುರಜೋಡು ಹುಡಿಹುಡಿಯಾಗೆ ತೇಜಿಯ ಥಟ್ಟ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫). [ಖುರ + ಜೋಡು$_1$]

ಖುರಣಸ (ನಾ). ಗೊರಸಿನಂತೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: "ಖುರಣಾಃ, ಖುರಣಸಃ –೨ ಬುಡುಡೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. ಪೀನಸಿ ಮೂಗನು ಕೊಕ್ಕೇ ಮೂಗಿನವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಖುರಪುಟ (ನಾ). = ಖುರ: ಖುರಪುಟದಲಾಕಾಶಭಿತ್ತಿಯ ಬರೆವವೋಲ್ ಸೂರಿಯನ ತುರಗವ ಕರೆವವೋಲ್ . . . ಅರರೆ ಪೂತುರೆ ಹಯವೆನುತ ಚಪ್ಪರಿಸಲೊಡೆ ನಿಗುರಿದವು ಕೆಂದೂಳಿರದೆ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೬೨); ಅರರೆ ನೀಲನ ಖುರಪುಟಂಗಳ ತಾಳಲಸುರರಿಗೆ ಕರಹರವು ನಾ ಕಾಣೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪–೧೬); ಪ್ರಘೀಲೆ ಏರುವ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಗಳು . . . ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೯ ಪೀಠಿಕೆ).
[ಖುರ + ಪುಟ$_1$]

ಖುರಪುಟಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಸದ್ದು: ಕುದುರೆಗಳ ಖುರಪುಟಧ್ವನಿ ನಿಜವರೂಥ ಚಕ್ರದ ರವಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೩-೨); ಬಾರಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳ ಖುರಪುಟಧ್ವನಿಯೊಂದೇ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). [ಖುರಪುಟ + ಧ್ವನಿ]

ಖುರಪೆ 'ಕುರುಪೆ$_1$' ನೋ.

ಖುರಪ್ಪ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ನನಗೆ ತಗಲಿದ ಈ ಬಾಣವು ಖುರಪ್ಪವೆ, ವೈಕಾಂಡವೆ . . . ಅಥವಾ ಕರವೀರಪತ್ರವೆ ? (ಬುದ್ಧ ಪ.೬೦).[← ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ< ಸಂ. ಕ್ಷುರಪ್ರ]

ಖುರಬಾನ (ನಾ). ಆಹುತಿ; ಬಲಿ; ನೈವೇದ್ಯ: ಹಾಳಿಹದ್ದು ಬಂದು ಹೋಳಿಗಿ ಮಾಡಿತು ಬಹಳ ಹೂರಣ ಹಾಕಿ ಮೀನು ಒಂದು ಖುರಬಾನ ಬಸ್ತಿತು (ಕರ್ನಾಸಂ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಖುರಬಾಣ; ಅರ. ಕುರ್ಬಾನ್]

ಖುರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯು ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಮರದ ಹಲಗೆ: ಇಂದ್ರಾಯುಧದ . . . ಸಟೆಯನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತ್ತಂ ಖುರಮಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕಾಲನಿಕ್ಕಿ ಮಂದುರದ ಮುಂದಿಗೆಯಂ ಮಲಂಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬). [ಖುರ + ಮಣಿಕೆ]

ಖುರವ (ನಾ). (?): ಸ್ವರ್ಗ ನರಕದ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಕರ್ಮಕೆ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟು ಈರ್ವ ಪದಗಳ ನಾಲ್ಕನು ಹೊಂದದ ನಿರ್ವಾಣವೆ ಯಿರುವರವರಿಗೆ ಯಳೆಗಾವುದಿ ದೂಷಣ ಭೂಷಣವಳಿದು ನಾನು ನರನು ಯೆಂಬುದಳಿದು ಖುರವ ಗುರುತುಗಳೆಲ್ಲ ಅಳಿದು ತಾನೆ ಚಿದಾನಂದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಹರಿಗೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೧೬೩-೧). [< ಕುರುಹು ?]

ಖುರವಿಡು (ನಾ). (ಕುದುರೆ) ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಮುಂದುವರಿ: ತುಡುಕುವಾನೆಯನೀಸಿನಲಿ ಖುರವಿಡುವ ಕುದುರೆಯನೊತ್ತಿ ಹಾಯ್ವುವ ಬಿಡುರಥವ ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ತವಕಿಸುವ ಕಾಲಾಳ ಕಡಿದಂಬಿನೊಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೩). [ಖುರ + ಇಡು$_1$]

ಖುರಳಿ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ; ಆಯುಧಪ್ರಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಪ್ರಹರಣಶ್ರಮಂ ಖುರಳಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ); ಕರಿಶಿಕ್ಷಾಕ್ರೀಡೆಯುಂಮಾಡುವ ವರ ತುರಗಾರೂಢಿಯುಂ ತೋರ್ಪ ಚಾಪಾದ್ಯುರುಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಮಂ ಬಿತ್ತರಿಪ . ಖುರಳಿಯೊಳ್ ಸಾಧನಂಗೆಯ್ವ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೮೨). [< ಸಂ. ಖುರಲೀ]

ಖುರಾಕು (ನಾ). ೧. ಪುಷ್ಟಿಕರವಾದ ಆಹಾರ; ಅಶಕ್ತತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷಾಹಾರ: ಪಂಜಾಬಿ ಪೈಲವಾನರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಖುರಾಕನ್ನು ಅವನು ಉಳಿದ ಕುಸ್ತಿಗಡಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೫೯). ೨. (ಆಲಂ) ಲಂಚ: ಅಕೌಂಟೆಂಟರೂ ಶ್ಯಾಮರಾಯರನ್ನು ಖುರಾಕಿಗಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಹಿಂಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೨). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುರಾಕ್]

ಖುರಾಣ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಖುರಾನ್ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಖುರಾಸಾಣಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖುರಾಸಾನಿ, ಕುರುಸಾನಿ, ಕೋರಾಸಾನಿ, ಖುರಾಸಾಣಿ, ಖುರೇಸಾನಿ, ಖೋರಾಸಾನಿ (ನಾ). ೧. ಇರಾಣ ದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ 'ಖುರಾಸಾನ್' ಎಂಬ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಖುರಾಸಾನ್ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕನ್ನೋಜಿಗಳು ಪಂಡಿತರು ಖುರಾಸಾನಿ ಮನ್ನೆಯ ಗುಜ್ಜರಾತಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೬೬). **ಕುರುಸಾನಿ**: ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓಮ; ಅಜಿವಾನ: ನೆಲಗುಳ್ಳ, ಮರದರಿಸಿನ . . . ಕುರುಸಾನಿ, ವಾದಕ್ಕಿ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರ ಸುಸ್ವರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೨೨). **ಕೋರಾಸಾನಿ**: ೧. ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯ ಜಾಯಿ ಮಲ್ಲುಕ ಮತ್ತೆ ಕೋರಾಸಾನಿಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆಯನು ಮಾಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೨). **ಖುರಾಸಾಣಿ**: ೨. ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಖುರಾಸಾಣಿ, ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೪). **ಖುರೇಸಾನಿ**: ೧. ನೆರೆ ಗುಜ್ಜರಾತಿ ಕನ್ನೋಜಿ ಖುರೇಸಾನಿ ಬಿರುದಿನವರ ಪಟಾಣಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೯೪). **ಖೋರಾಸಾನಿ**: ೧. ಚೀನ ಮುಂಗುಲಿಯಂಗ ವಂಗ ಬರ್ಬರ . . . ಕೋಸಲ ಖೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ರಾಸಾನಿಗಳೆಸೆದರಂದಲ್ಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೨೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುರಾಸಾನೀ]

ಖುರಾಸಾನಿಬೋರೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೋರೆಹಣ್ಣು. (ವೈಔಗಿ. ೬೯-೧೬೩೨).[ಖುರಾಸಾನಿ + ಬೋರೆ$_3$+ ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್$_3$)]

ಖುರಾಹತಿ (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ: ಅತಿಮಲಿನಾಂಗಮಾದ ಜಗಮಂ ಭವದೀಯ ಹಯಸ್ಫುರತ್ಖುರಾಹತಿಯಂ . . . ಲಯಮೆಯ್ದಿಸುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧-೬೪). [ಖುರ + ಆಹತಿ]

ಖುರೆ, ಕುರ್ರೆ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಿ; ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ: ಬೆಳ್ಳಿ (ಖುರೆ) ೫೦೦ ಭಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಖರೀದಿಗೆ ಅಡತಿ, ಹಕ್ಕು, ಶಾಯಿ, ದಲಾಲಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾದಾಯ.(ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩೫ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಕುರ್ರೆ$_2$**: (ಈ). [← ಮರಾ. ಖುರ]

ಖುರೇಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖುರ್ಚಿ 'ಕುರ್ಚಿ$_1$' ನೋ.

ಖುರ್ಚೆ 'ಕುರ್ಚಿ$_1$' ನೋ.

ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್ 'ಖುರ್ದುಬರ್ದು' ನೋ.

ಖುರ್ದುಫರ್ದು 'ಖುರ್ದುಬರ್ದು' ನೋ.

ಖುರ್ದುಬರ್ದು, ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್, ಖುರ್ದುಫರ್ದು (ನಾ). ಸರಕಾರೀ ಹಣವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸ್ವಂತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ದುರುಪಯೋಗ; ಅಪಹಾರ: ಮಾಜಿ ಆಮೀಲ, ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ವಗೈರೆ ಜನರುಗಳ ಖುರ್ದುಬರ್ದು, ಛಪಾವಣೆ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸತಕ್ಕ ಕ್ರಮ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೬). **ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್**: "ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಣದ ದುರುಪಯೋಗ" (ಕೈಸ್‌ಗ. II, ೫೫೩). **ಖುರ್ದುಫರ್ದು**: ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸದೆ ಖುರ್ದುಫರ್ದು ನಡಸಿದರೆ ತಾನೇ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವನೆಂದು ತಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೫). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್]

ಖುರ್ನಾಸ 'ಖುರ್ನೀಸು' ನೋ.

ಖುರ್ನಿಷ್ 'ಖುರ್ನೀಸು' ನೋ.

ಖುರ್ನೀಸು, ಖುರ್ನಾಸ, ಖುರ್ನಿಷ್ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ವಂದನೆ: (ಈ). **ಖುರ್ನಾಸ**: (ಈ). **ಖುರ್ನಿಷ್**: ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಖುರ್ನಿಷ್ ಮಾಡಿದರು (ಕಭವಿ. II, ೨೪೬). 'ಕುರ್ನಿಸಾತು' ಪರಾ. [← ತುರ್ಕ. ಕೋರ್ನಿಶಾತ್]

ಖುರ್ಪಿ 'ಕುರುಪೆ$_1$' ನೋ.

ಖುಲಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ಬಿಚ್ಚು; ಅರಳು; ಕುದುರು: ಕಜಿಯಾ ಆಗಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಖುಲಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೌಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ವೈಷಮ್ಯಬಾರದೆ ಇರುವಂತೆಯೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೧); ಸರಿಯಾದ ಕಡೆ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸೋದೇನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ (ಮಾರ್ಗದ. ೩); ಸದಾನ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸಿತು (ಅನ್ನಪೂ. ೩೫). [ಖುಲಾ$_0$ (< ಕುಲ್ಲಾ) + -ಇಸು$_3$]

ಖುಲಾಸ 'ಕುಲಾಸ್' ನೋ.

ಖುಲಾಸವಾರ, ಖುಲಾಸೇವಾರ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ; ವಿವರವಾದ: ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಖುಲಾಸವಾರ ಮಾಹಿತಿ ಆ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಖುಲಾಸೇವಾರ** : ಕೆಲವು ನಮ್ಮ ಆಸಾಮಿಗಳು . . . ಖುಲಾಸೇವಾರ ಬರಿಯದೆ. . .ಸುಮಾರು ಕಳಿಸಿರೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೬). [ಖುಲಾಸ (< ಕುಲಾಸ್) + -ವಾರ್$_4$]

ಖುಲಾಸಾ 'ಖುಲಾಸೆ' ನೋ.

ಖುಲಾಸು 'ಖುಲಾಸೆ' ನೋ.

ಖುಲಾಸೆ, ಖುಲಾಸಾ, ಖುಲಾಸು (ನಾ). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ ; ಮುಕ್ತಿ : ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಖುಲಾಸೆಯಾಯಿತಂತೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೪೨) ; ಖುಲಾಸೆಯಾದ ಅಪರಾಧಿ ಫರಾರಿಯಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ (ಕೆಲನೆ. ೧೨೬) ; ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಖುಲಾಸೆಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ದೌಲತ್. ೧೧೬) ; ಸದರೀ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಪ್ತಿಯಿಂದ ಖುಲಾಸೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೮). ೨. ತೆರವಾಗುವಿಕೆ ; ಖಾಲಿಯಾಗುವಿಕೆ ; ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವಿಕೆ : ರಾಣಿಯ ಸೈನ್ಯವು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಖುಲಾಸೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೬೦). **ಖುಲಾಸಾ** : ೩. ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ ; ಮುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಅಲ್ಲೊಂದ್ಸಲಸಾ ಇಲ್ಲಿ ಖುಲಾಸಾ (ಚಿಂತನ. ೫೯). **ಖುಲಾಸು** : ೧. ಮರಣವೆಂಬುದು . . . ನೂತನವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಖುಲಾಸು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೫೧) ; ಅವನಿಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೪೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳಂತೆ ನಿವೃತ್ತಿವೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಖುಲಾಸುಮಾಡಿದರು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೨೫). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾಸಾ]

ಖುಲಾಸೆಹುಕುಮು (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆಯ ಆಜ್ಞೆ, —ಅಪ್ಪಣೆ : ೧೯೦೪ನೆ ಇಸವಿಯ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಪ್ರೊಸೀಜರ್ ಕೋಡಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಖುಲಾಸೆಹುಕುಮಿನ ಮೇಲೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೬೪). [ಖುಲಾಸೆ+ಹುಕುಮು]

ಖುಲಾಸೇವಾರ 'ಖುಲಾಸವಾರ' ನೋ.

ಖುಲಿಖುಲಿ 'ಕುಲಿಕುಲಿ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲ$_1$ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ: ಖುಲ್ಲರಿಪುಗಳ ಬಿಸುಟು ಹೊದರಿನ ಹೊಳ್ಳುಗರನೊಡೆಹಾಯ್ಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೨-೩೦) ; ಖುಲ್ಲಮಪ್ಪೀ ಮನವೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ಅತಿಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದಿರುತಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೧೬) ; ಖುಲ್ಲ ಮಾನವ ಬೇಡೆ ಕಲ್ಲು ತಾ ಕೊಡುವನೇ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೧) ; ನಲ್ಲಾಟವಾಡುವೆ ಖುಲ್ಲಮನವೆ (ಮೈಲಾರ. ೧೯೮-೮). (ನಾ). ೨. ಅಲ್ಪತನ ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ ; ಅಧಮತೆ : ಅಧಿಕ ಖುಲ್ಲವನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿಹರಂತರಂಗದೊಳು (ಶಂಕರದಾ. ೧೬-೪೫). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು ; ಖೂಳ : ಆಗುಹೋಗನಜಿಯದೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನನಗವರರ್ಹರೆಂಬ ಖುಲ್ಲರ ನೋಡಿ ಜಾಣನಾಗಿ ಅಡಗಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಮೋಹಮಾ. ೧೦೨-೪೦೯) ; ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕರ್ಪೂರವು ಸೊಲ್ಲೆರಡು ಧಾತೊಂದು ಖುಲ್ಲನೊಳ್ಳಿದನ ರೂಪೊಂದು ಗುಣದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಂತರವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೨). [ಸಂ.]

ಖುಲ್ಲ$_2$ 'ಕುಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲಕ (ಗು). ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ; ಅಲ್ಪ. [ಸಂ.]

ಖುಲ್ಲತನ 'ಕುಲ್ಲತನ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲರಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಕಲ್ಲಿದೆಯೊಳಿಹ ಭಟರು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳು ಖುಲ್ಲರಿಸೆ ಧರಣಿಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದ ಫಣಿರಾಜ ಹಲ್ಲಬಿಡೆ ದಿಗ್ಗಜಂ ಡೆಂಡಣಿಸೆ ಕೂರ್ಮ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ದಳ ನಡೆಯಲು (ತುರಂಗ. ೪೨-೨೬). [?]

ಖುಲ್ಲಾ 'ಕುಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಖುವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಖುಶಾಲ್ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಾಲ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಖುಷಿ ; ಸಂತೋಷ. ೨. ಬಕ್ಷೀಸು ; ಖುಷಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ : ಇವನು ಮೋತಿಚಂದನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ 'ಖುಶಾಲಿ' ಬೇಡಿದನು (ಮೋಹನಾ. ೬೫) ; ಕೈತುಂಬ ಖುಶಾಲಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೯೦). [← ಮರಾ. ಖುಶಾಲೀ]

ಖುಶಾಲು 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಿ, ಕುಶಿ$_2$, ಕುಷಿ, ಕುಸಿ$_4$, ಖುಷಿ, ಖುಸಿ (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷ ; ಆನಂದ : ಮೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದವರು ವಪ್ಪಿ ಖುಶಿಯಿಂದ ನಂದಿಗೆ ಭಾಷೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚೈಸಿದ ಮೇರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೪) ; ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಸರಿಪಡಿಸುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಖುಶಿ ಬಂತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೫೩) ; ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಹುಡುಗನ ತಾಯಿ ಖುಶಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದೂ ಆಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೯೪). ೨. ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ; ಭಕ್ಷೀಸು : "ಖುಶಿ-ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಹಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩) ; ಹಬ್ಬದ ಖುಶಿ ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಳು ಒಡೆಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). **ಕುಶಿ**$_2$: ೧. ಬಸವನ ವ್ರತವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳಿ ಮನದೊಳು ಕುಶಿಯಾಗಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೮-೫೬) ; ಅಸುರೆಂದು ನೀ ಕುಶಿ ಪಡೆಯದೆ ಮೃದು ಉಸುರುತ (ಸಮುಮ. ೩೦). **ಕುಷಿ** : ೧. ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಕೊಂಚ ಕುಷಿಮಾಡಿ ಕಳಿಸೋಣ (ಅಭಮಾ. ೪೮). **ಕುಸಿ**$_4$: ೧. ಚೆಲ್ವಿನಿಂ ನಿರ್ಜರರ ಪುರವೆನಿಸಿ ನಗರ ಮೇಣ್ ಕುಸಿಯಾಯ್ತು ತ್ರಿಪುರದಭಿಧಾನದಿಂ (ಪರಶು. ೪೩-೩೪) ; ಅವ ಕುಸಿಲಿ ಬಂದನು ರಾಜನಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದರಾ. ೧-೬೬). **ಖುಷಿ** : ೧. ನಾವು ಖುಷಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪) ; ಆ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಿಗೂ ಖುಷಿಯಾಯಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೪೨). ೨. ಪಾರ್ವತಿ . . . ಸಾತೂನಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಖುಷಿ ಕೊಟ್ಟಳು (ಕುಂಕುಮ. ೨೩) ; ಹಿರಿಯನು . . . ಖುಷಿಗೆಂದು ೪ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು (ದಾಸಹು. ೩೧). ೩. ಇಚ್ಛೆ ; ಇಷ್ಟ ; ಮರ್ಜಿ : ನಮ್ಮ ಖುಷಿ ನೀವು ಕೇಳಬೇಕಾದ್ದೇ ಇಲ್ಲ (ಚಂದತೋ. ೧೫೬) ; ನಿಮಗೆ ಖುಷಿ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಪುನರು. ೧೫೪) ; ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮೀರಿದ ಯಾವುದೇ ಶಕ್ತಿಯ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ "ಖುಷಿ" ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೨). ೪. ವಿನೋದ ; ಹಾಸ್ಯ : ಮಕ್ಕಳ ಖುಷಿಗೋಸ್ಕರ ನರಹರಿರಾಯ ಕೋತಿಯಂತೆ ಕುಣಿದ (ಸಾವಿಸ. ೪೮) ; ಖುಷಿಗಳಿಂದ ಭಾಷೆ ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ಖುಷಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಕುಶಾಲು ಮಾತೇ ಹೊರತು ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೯೧). **ಖುಸಿ** : ೧. ಸೊಸಿಯು ಬರತಾಳಂತ ಖುಸಿ ಭಾಳ ಮನದಾಗ (ಗರತಿ. ೫೯) ; ಮತ್ತೇನು, ಈಗಾದರೂ ಖುಸೀನ ? (ಶಿಡುಗು. ೩೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಶೀ]

ಖುಷಾದು (ನಾ). ಮುಕ್ತವಾದುದು ; ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದುದು : ಇವನಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಒಬ್ಬ ದೇಸಾಯಿ ಹದಿನೈದು ಕೂರಿಗೆ ಜಮೀನನ್ನು ಖುಷಾದಾಗಿ ಇನಾಮು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ (ಎಳಕ. ೨೪). [← ಮರಾ. ಖುಶಾದ್ ; ಪಾರ. ಕುಶಾದ್]

ಖುಷಾಮತಿ 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಖುಷಾಮತು 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಖುಷಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಖುಷಿಗಾರ (ನಾ). ಹಿಗ್ಗಿನವನು; ಸಂತೋಷಪಡುವವನು: ನಾನು ಖುಷಿಗಾರ, ನನಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಕು (ಮಲೆನಾ. ೬೫).
[ಖುಷಿ (< ಖುಶಿ) + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಖುಷಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು: ಖುಷಿಪಡಿಸಬಲ್ಲ ಒಂದು ಮಾತಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೨). [ಖುಷಿಪಡು + -ಇಸು$_3$]

ಖುಷಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಪಡು. 'ಖುಷಿಪಡಿಸು' ಪರಾ.
[ಖುಷಿ (< ಖುಶಿ) + ಪಡು$_1$]

ಖುಷ್ಕರೀದಿ (ನಾ). ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಖರೀದಿ; ಮುಂಗಡ ಪಡೆಯದೆ, ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಖರೀದಿ: (*).
[ಖುಷ್$_0$ + ಕರೀದಿ$_0$ (< ಖರೀದಿ)]

ಖುಷ್ಕಿ 'ಕುಷ್ಕಿ' ನೋ.

ಖುಷ್ಕಿಪೈರು (ನಾ). ಒಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪಯಿರು; ಹೊಲದ ಬೆಳೆ: ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಖುಷ್ಕಿಪೈರುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ವ್ಯವಮ. ೨೪).
[ಖುಷ್ಕಿ (< ಕುಷ್ಕಿ) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಖುಷ್ಬಾಷ್ 'ಕುಷ್‌ಬಾಷ್' ನೋ.

ಖುಸಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಖುಳಖುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಖಳನು ಖುಳಖುಳನೆಂದು ಕೂಗಲು ಕೋಟಿ ಸಿಡಿಲಿನ ರಭಸದಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೨-೨).

ಖುಳುಖುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕುದುರೆಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಡೆವಾಗ ಓಡುವಾಗ ಖುಳುಖುಳು ಎಂಬ ದನಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೦-೪).

ಖೂನ್ 'ಖೂನಿ' ನೋ.

ಖೂನ 'ಕೂನ$_3$' ನೋ.

ಖೂನದೋರು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಸುಳಿವುದೋರು: ನೀನು ಖೂನದೋರದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣ ನಿಲ್ಲದೊ ನಿಮಿಷಾರ್ಧವಿಲ್ಲಿ ... ಎಂದವರು ಉಸುರುವರು (ಪರಪ. ೬೬).
[ಖೂನ (< ಕೂನ$_3$) + ತೋರು (< ತೋಱು$_1$)]

ಖೂನವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೀನು ಎನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ನಾನು ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಖೂನವಱಿದನ ಕುಡತಿ ಜಲವ ಪಿಡಿದು (ವಿಪ್ರಸು. ೩೪-೪). [ಖೂನ (< ಕೂನ$_3$) + ಅಱಿ$_1$]

ಖೂನಿ, ಖೂನ್, ಖೂನು (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ: ಉದ್ಧೂರಿಗೈದಿಯೂ ಖೂನಿ ದರ್ಯಾಫ್ತನ್ನು ಮಾಡಿ (ಅಜಾರ್ವ. ೩೧-೨೮); ಮೋತೀಬಜಾರಿನಲ್ಲಾದ ಖೂನಿಗಳ ವಿಚಾರ ನೀವು ಓದಿಲ್ಲವೆ (ರತ್ನಗೂ. ೩೮); ಖೂನಿ ಮಾಡಿದವ ಹೆಣ ಮುಚ್ಚಿಡ್ತಾನ ಅಂತ (ನಡೆದಾ. I, ೩೩೭); ಅವನು ಖೂನಿ ಅಸಾಮಿಯೇನು? (ಭಾರತಿ. ೨೭); ಖೂನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆ ವಿಧಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಖೂನ್**: (ರೈರ್ಸಗ. II, ೫೫೩). **ಖೂನು**: ಎಲ್ಲೊ ಗಲಾಟೆ, ಖೂನು, ದರೋಡೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦-೬); ಚಿಕ್ಕಬಾಬುಗಳ ಖೂನಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೮೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೂನ್]

ಖೂನಿಗಾರ (ನಾ). ಖೂನಿಮಾಡುವವನು; ಕೊಲೆಗಾರ: ನಿನ್ನನ್ನು ಖೂನಿಗಾರರು ವಾಸಿಸುವ ಕತ್ತಲಿನ ಜೈಲಿಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಗೋಪುರ. ೪). [ಖೂನಿ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಖೂನು 'ಖೂನಿ' ನೋ.

ಖೂಬ, ಖೂಬು (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಹೇರಳವಾಗಿ: ಛಟಾರಜಿ ... ನಿಮಗ ಪೈಸಾ ಖೂಬ ಕೊಡ್ತಾವ (ಸ್ವಾವಲಂ. ೮). **ಖೂಬು**: (*).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೂಬ್]

ಖೂಬಿ 'ಖುಬಿ' ನೋ.

ಖೂಬು 'ಖೂಬ' ನೋ.

ಖೂಳ 'ಕೂಟ' ನೋ.

ಖೂಳತನ 'ಕೂಳತನ' ನೋ.

ಖೂಳೆ 'ಕೂಳ್$_4$' ನೋ.

ಖೂಳೆಱೆಯ (ನಾ). ನೀಚಪ್ರಭು: ಖೂಳೆಱೆಯರು ಚತುರಾಕಾರರಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ದೌರ್ಜನ್ಯರೆಲ್ಲಂ ಪರಕೃತಿನುತಿಗಂ ಸಲುವರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೨೪). [ಖೂಳ + ಎಱೆಯ]

ಖೂಟ 'ಕೂಟ' ನೋ.

ಖೆಕಾಟೆ 'ಖೇಕಾಟೆ' ನೋ.

ಖೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ; ಬಿಡು; ಹೂಡು (?): ಉಕ್ಕಿದರು ಬಲ್ಲೆಯದಿ ಸುಭಟರು ಖೆಕ್ಕಿದರು ಮೊನೆಗಣೆಯ ಬೋಳೆಯ ಮಿಕ್ಕವರು ಸುರನಾರಿಯರ ತೋಳಿನಲಿ ಅಪ್ಪಿದರು (ಮೂಲರಾ. ೪-೧೭). [< ಸೆಕ್ಕು ?]

ಖೆಡಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ (?): ನಾಥೇಣಂದಂ ಮೇಲೆ ಹೊಲೆಯ ಕುದುರೆ 'ಖೆಡಿಲೆಯ ಕುದುರೆ ನಾಡಕುದುರೆಗೆ ಪ್ರತಿ ಗದ್ಯಾಣ ಒಂದಕ್ಕಂ ಬೇಳೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೧೧; 1352). [?]

ಖೆಡೆಯ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೆಡ್ಡಾ 'ಕೆಡ್ಡಾ' ನೋ.

ಖೆತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬೈಲುಗಂಬಾರರು - ಇವರ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು ಚವಾಣ ... ಖೆತ್ರಿ ... ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಭಾಗ. ೧೫೭). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ನಿರಂಕಾರ, ಜಟ್ಟಿಗ, ಖೆತ್ರಿ ... ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇವರು ನಡಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೩೮).
[← ಮರಾ. ಖೇತ್ರೀ]

ಖೇಕರಿಸು 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಖೇಕಾಟೆ, ಖೆಕಾಟೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಕೂಗು; ಕೇಕೆ: ಹರುಷ ವಿಸ್ಮಯಗಳಿಂದ ಕೂಗು ಖೇಕಾಟೆಗಳನ್ನು ಊರು ದರುವುಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಹಾಕುವವರೇ (ಕೆರಿಹಾ. ೩೩). **ಖೆಕಾಟೆ**: ಹಳ್ಳಿಗರು ಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಕೂಗು ಖೆಕಾಟೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾಗಾ. ೧೮). [← ಮರಾ. ಖೇಕಾಟ]

ಖೇಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಂಡಲ. ೨. ರಾಶಿಚಕ್ರ. ೧, ೨: ಆ ಪಂಡಿತಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಪಮಂ ತೆಗೆದು : .. ಕೃಷಿನಿರತನಂತೆ ರಾಶಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮಂ ವರ್ತಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ).
[ಸಂ.]

ಖೇಚರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಗಂಧರ್ವ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಅಪಹಸಿತ ಭೂಚರ ಖೇಚರ ರಾಜಲೀಲಾ ವಿಲಾಸವಿಭವನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ); ಈಗಳಿನ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದು ಖೇಚರನಿಶಾಚರದ್ಯುಚರ ಸಂಚಾರಮಲ್ಲದೆ ಭೂಚರಗೋಚರಮಲ್ಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೮ ವ). ೨. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವು: ಗೆಲಿಲಿಯೋ ತನ್ನ ದೂರದರ್ಶಕದಲ್ಲಿ ಖೇಚರಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದಂದಿನಿಂದ (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೪೭). ೩. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೪. [ಯೋಗ] ಯೋಗಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಖೇಚರದ ಮುದ್ರೆಯನು ಆಚರಿಸಲಱಿದಿಹರೆ ಲೋಚನವು ಮೂಱು ತನಗಕ್ಕು ಭೂಚರನು ಖೇಚರನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೭). [ಸಂ.]

ಖೇಚರಚಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಇಂದ್ರ. ೨. ವಿದ್ಯಾಧರರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಜೀಮೂತವಾಹನ: ಮಱೆವೊಕ್ಕೊಡೆ ಖೇಚರಚಕ್ರಿ ನನ್ನಿಯಂ ನುಡಿವೊಡೆ ಕರ್ಣನಾಂಕೊಡೆ ಕೃತಾಂತಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯–೪೨ ; 1156). [ಖೇಚರ + ಚಕ್ರಿ]

ಖೇಚರತ್ವ (ನಾ). ಆಕಾಶ ಸಂಚಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಆಕಾಶ ಗಮನ ವಿದ್ಯೆ: ಭೂಚರತ್ವ ಖೇಚರತ್ವ ಅತೀತ ಅನಾಗತವರ್ತಮಾನ . . . ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತಡೇನೋ (ಮ ಡಿ ಮಾ. ೪೩–೩೧) ; ಪಟ ಬಾಲಸರವ ಕೂಡಿದ್ದಡೇನು ಸೂತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ತು ತಪ್ಪಿದಡೆ ಅದು ಖೇಚರತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಡಲಱಿಯದು (ವೋೞಿಮಾ. ೩೭–೧೫೬). [ಸಂ.]

ಖೇಚರಮಂಡಲ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೃಥ್ವಿಯಾಕಾಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಖೇಚರಮಂಡಲ, ಆ ಮಂಡಲದರಸು ವಿಹಂಗರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೧–೧೦೭). [ಖೇಚರ + ಮಂಡಲ]

ಖೇಚರರಾಜ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ, —ಅರಸು: ಪ್ರೀತಿಲತಾಶಾಖಾಯಮನಡರ್ದಪೆನೆಯೆಂದು ಖೇಚರರಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೪). [ಖೇಚರ + ರಾಜ]

ಖೇಚರವಾರವಧು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಸೂಳೆ: ಚತುರ ಖೇಚರ ವಾರವಧೂ ನಿಧಾನಮಾದಿತ್ಯಪುರಂ ಪುರಂದರಪುರಪ್ರತಿಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೫). [ಖೇಚರ + ವಾರವಧು]

ಖೇಚರಾಹಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನು ನುಂಗುವ ಸರ್ಪ; ರಾಹು: "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುದಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ಸಿಂಹಿಕಾತನಯಂ ತಮಂ ಖೇಚರಾಹಿಯೆನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗರಾ.೧೨–೭). [ಖೇಚರ+ಅಹಿ]

ಖೇಚರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಖೇಚರಿಯೋ ಭೂಚರಿಯೊ ನಿಶಾಚರಿಯೋ ರೂಪು ಬಣ್ಣಸಲ್ಕಾರ್ಗಮವಾಗ್ಗೋಚರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೪). ೨. = ಖೇಚರ ೪ : ಷಣ್ಮುಖೀ, ಖೇಚರೀ, ಶಾಂಭವೀ ಮೊದಲಾದ ಮುದ್ರಾಭೇದಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೪); ಸಚರಾಚರಾತ್ಮನೊಳೈಕ್ಯಮೊಂದಿಪ ಖೇಚರಿಯ ಮುದ್ರಾವಿಶೇಷಣಮಂ ನಿರೂಪಿಸಿದ (ಗಗಶಾ. ೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಖೇಚರೀ]

ಖೇಚರಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಖೇಚರ ೪ : ಇಂತು ಖೇಚರಿಮುದ್ರೆಯಲಿ ಜಯಮಾಂತಡಲ್ಲಿಗೆ . . . ಸ್ಥೈರ್ಯತೆಯಾಹದೈ (ಗಗಶಾ. ೧೨–೬೨). [ಖೇಚರಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಖೇಚರ ೪ : ನಾದಾನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಾರುತಂಗಳು ನಿಶ್ಚಲಮಾಗಿರ್ಪುದೆ ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆ ಎನಿಸುವುದು (ಅಖಂಡೇ. ೨೨೬–೭೩) ; ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಹಠಯೋಗ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಈ ವಯಸ್ಸು ಯುಕ್ತವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಖೇಚರೀಮುದ್ರಾ (ಖೇಚರೀ + ಮುದ್ರಾ)]

ಖೇಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಖೇಚರರಾಜ : ಕಂಠಿಕೆಯನುಭಯ ವಿದ್ಯಾಧರಶ್ರೇಣಿಗಳ್ ಮಂಗಳ ಗೀತಾತೋದ್ಯನಾದಂಗಳೊಳೆ ಪುದುವಿನಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೭೬); ಖೇಚರೇಂದ್ರವಿಲಾಸಂ ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೭). [ಖೇಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಖೇಟ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ : "ಗ್ರಾಮದಾನಂ ಖೇಟಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬–೧); ಗಿರಿ ಸರಿತ್ ಸಂರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಖೇಟಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೪ ವ); ಪುರ ನಗರ ಖರ್ವಟ ಮಡಂಬ ಸ್ಫುರಿತ ಖೇಟ ಗ್ರಾಮವೆಂಬವನೆರಡು ಭಾಗವ ಮಾಡಿದರು ಕೊಡಿದರು ಸಮವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯–೪). ೨. ಕಫ; ಶ್ಲೇಷ್ಮ : "ಶ್ಲೇಷ್ಮದಲ್ಲಿಯುಂ ಖೇಟವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.೧೩೨–೬); "ಶ್ಲೇಷ್ಮಮಂ ವರ ಖೇಟವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೫). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಗಿರಿಯ ಸಾನು. ೪. ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಅಡ್ಡಣ; ಢಾಲು: "ಖೇಟ ಮಡ್ಡಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬) ; ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವೀರಭದ್ರ ಶಕ್ತಿ, ಬಾಣ, ಧನುಸ್, ಖೇಟ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). ೫. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಪಕ್ಷಿ. ೬. ಬೇಟೆ; ಶಿಕಾರಿ. ೭. ನೀಚವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು: "ಅರ್ವಾಣಂ . . . ಖೇಟಂ, ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೮೨). ೮. ನೀಚ; ಅಧಮ; ಪಾಪಿ: "ಪಾಪಿ ಖೇಟಂ . . . ನಿಕೃಷ್ಟನೆನೆ ಕಷ್ಟನೆಂದೆಂಬವಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭–೪) ; "ಪುರ ಗಿರಿಸಾನುಂ ಕಫಮಡ್ಡಣಂಗಳಿವು ಖೇಟಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಖೇಟಕ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ : "ಗ್ರಾಮದಾನಂ, ಖೇಟಕಂ – ಈ ೨ ಖೇಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೩); ನಗರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟಕ ಸಮುದ್ಭೂತಾತಿ ಸೌಖ್ಯಂಗಳಿಂ (ಯಾದಮ. ೧–೪೦). ೨. ಅಡ್ಡಣ; ಹರಿಗೆ; ಢಾಲು: "ಖೇಟಕಂ, ಫಳಕಂ, ಚರ್ಮ, ಆವರಣಂ – ಈ ೪ ಹರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೦೬); ಮಿಸುಪ್ಪಸಿ ಖೇಟಕಮಿಂತಿವೊಂದುಗುಂದದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೯); ಪಂಚರತ್ನಮಯ ಖೇಟಕದಂತಿರೆ ಬಿರ್ಚಿ ಬರ್ಹಮಂ ಪದೆದು ನವಿಲ್ಗಳಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೪–೩೦). ೩. ಕಫ; ಶ್ಲೇಷ್ಮ. ೪. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಗಿರಿಯ ಸಾನು : "ಪುರಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಹರಿಗೆಗಳುಂ ಗಿರಿತಪ್ಪಲು ನಾಲ್ಕು ಖೇಟಕಾನ್ವಯ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಖೇಟಗತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ : ಒಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲು ನೋಟಕರ ಸಾಫಲ್ಯಮಕ್ಕುದಲೆ ನಿಜಸಂಗ ಬೂಟಕದ ಸಂಗ ಬಿಡು ನಿನ್ನೊಳಿರುತಿರೆ ಮಣಿಯು ಖೇಟಗತಿ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೨೮೨–೧೨೯೩). "ಸುರಕ್ಷಿತ ಪ್ರಯಾಣ" : (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [ಖೇಟ + ಗತಿ]

ಖೇಡ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ; "ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆಯುನ್ನುಳ್ಳ ಊರು" (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೯೯). "ಗ್ರಾಮದಾನಂ, ಖೇಟಕಂ–ಈ ೨ ಖೇಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೩); ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಖೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾ ಮುಖಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭–೨); ನಡೆದಳು ನಗರ ಪುರ ಖೇಡ ಖರ್ವಡಗಳ ನಿಟ್ಟಿಸುತ(ಕುರಾಸಾಂ.೪೧–೮೦). ೨. ಹೆದರಿದವನು ; ಭಯಗ್ರಸ್ತ : "ಖೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇ]ಡನೆನೆ ಭೀತಚಿತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೫) ; ಖೇಡನಾಗದಿರದುಭುತಧೃತಿಮಾಡೆನಂಜದಿರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೬೬) ; ನೀ ಮರುಳಲಾ ಶಲ್ಯ ಫಡ . . . ಜಿತಕಾಮನೇ ಬಡಭೀಮನುಜುಬೆಗೆ ಖೇಡನಾದೆಯಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೭). [< ಸಂ. ಖೇಟ]

ಖೇಡಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡತನ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಪುಕ್ಕತನ; ಹೇಡಿತನ: ಮೆಚ್ಚಿದುದ ನುಡಿ ಖೇಡತನವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೯) ; ಗಯನನು ಬೇಡಬಂದಳು ನಿನ್ನ ವಧು ನೀ ಖೇಡತನವನು ಮಾಡದೀಕ್ಷಣ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಲ್ಕೆ ನಾಡು ಮೆಚ್ಚುವುದು (ಕೋಗಯ. ೧೪–೯). [ಖೇಡ + –ತನ]

ಖೇಡನ (ನಾ). ಆಟ ; ಕ್ರೀಡೆ; ಲೀಲೆ : ಖೇಡನ ನರ್ತನ ಹಾಸ್ಯವನಾಡಂಬರ ನಟನ ವೇಣುವಾದನ ಗೇಯ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂ. . . .ರಾಮಕೃಷ್ಣರಿರ್ದ ವಸರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೪೮). [< ಸಂ. ಖೇಲನ]

ಖೇಡಯ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡಾಕುೞಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡಿ (ನಾ). ಹೇಡಿ; ಅಂಜುವವನು; ಭೀರು: ಸ್ವಾಮಿನಾಥನ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಖೇಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಪುಕ್ಕಲು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೦).
[ಖೇದ + -ಇ$_3$]

ಖೇಡೆಯ, ಖೆಡೆಯ, ಖೇಡಯ, ಖೇಡ್ಯ$_1$, ಖೇಳಕ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಅಡ್ಡಣ; ಹರಿಗೆ: ತೋಡುವಿಲ್ಲಂಬು ತರಕಸ ಬಲ್ಲೆಯ ಜೋಡ ಖೇಡೆಯ ಸವಗ ಸೀಸಕದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೧೬); ಜೋಡು ಸೀಸಕ ವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಚೂಡಾಯ್ತು ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಖೇಡೆಯವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋದ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ರೈಸಲಿ ದೇವ (ಮೋಹತ. ೨೦-೫೪); ಖೇಡೆಯಡ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣಿಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೪). **ಖೆಡೆಯ**: ಖೆ[ಪಾ೨೦. ಖೇ]ಡೆಯ ನೂಲ ಹರಿಗೆ ಬದ್ದರ ಠೌಳಿ ಜೋಡು ಸವಗ ಪಕ್ಕರಕೆಯೂ (ಕುರಾಸಾಂ. ४೧-೫೦); ಕಂಗಳ ಬಾಣ ಧನು ಭ್ರೂ ಪೇರ್ಮೊಲೆಯೆ ಖೆಡೆಯ ನಖ ಸುರಗಿ (ಭೈರವೇ. ೨-४೦); ರತ್ನದಿಂ ಸಮೆದು ಪಿಡಿದ ಖೆಡೆಯವೆಂಬಂ ತೆಸೆದುದು ... ಮೂಡುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ರಾಮವಿ. ೧೦-೧೬). **ಖೇಡಯ**: ಉಗುರ್ಗಳ ಸುರಗಿಗಳ ನೆಲೆಮೊಲೆಯ ಖೇಡಯದ ಕರಮೆಸೆವ ಪೊಗದಡ್ಡಣದ ಪಂಕರುಹ ಬಾಣನ ಸೇನೆ ನಡೆತಂದುದು (ಸನತ್ಕು. ೯-೬೧). **ಖೇಡ್ಯ$_1$**: "ಚರ್ಮಿನ್, ಫಲಕಪಾಣಿ:-೨ ಹಲಿಗೆ ವುಳ್ಳವನು, ಖೇಡ್ಯವುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೧); ಕಠಿನವಾದ ಖೇಡ್ಯವಂ ಕೊಂಡು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೫-೧೬). **ಖೇಳಕ**: "ಖೇಟಕಕ್ಕೆ ಖೇಳಕಂ ಹರಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ. ೨೯).
[← ಪ್ರಾ. ಖೇಡಯ < ಸಂ. ಖೇಟಕ]

ಖೇಡ್ಯ$_1$ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಡ್ಯ$_2$ 'ಕೆಡ್ಡಾ' ನೋ.

ಖೇಣಿ 'ಕೇಣಿ$_3$' ನೋ.

ಖೇಣಿಕಾಱ 'ಕೇಣಿಗಾಱ' ನೋ.

ಖೇತಬಾಡಿ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ; ಕೃಷಿ: ತನಗೆ ...ಜಾಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಖೇತಬಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಾ (ಹೃದರ. ೩೪). [← ಹಿಂ. ಖೇತೀಬಾರೀ]

ಖೇತಿ (ನಾ). = ಖೇತಬಾಡಿ: "ಉತ್ತಮ ಖೇತಿ, ಮಧ್ಯಮ ಬೇಪಾರ, ಕನಿಷ್ಠ ನೌಕರಿ" ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಒಕ್ಕಲುತನದ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೮೭). [← ಹಿಂ. ಖೇತೀ]

ಖೇತ್ವಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನುಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೬). [?]

ಖೇದ (ನಾ). ೧. ಉಮ್ಮಳ; ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: "ನಿರ್ವೇದಃ, ಖೇದಃ - ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯); ಖೇದಂ ಮಾಣ್ಗೆ ಶುಭೋದಯಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೮೬); ಬೇದನೆಯೊಳಹಹ ಮೆಂಬುದು ಖೇದದೊಳಚ್ಚರಿಯೊಳಕ್ಕಟಾ ಎಂಬುದು (ಶಮದ. ೩೦೮); ಹೃದಯಕಿರುವ ಮೈಗಿರುವ ಹರ್ಷಖೇದಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಗಿರ್ಶ (ಅರಳು. ೧೭೯). ೨. ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ; ಹೇಷಾರವ. ೩. ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆ. ೪. ಸ್ವಲ್ಪವಾದುದು; ಅಲ್ಪ. ೫. ಬಿದಿರು. ೬. ವಿಷ. ೭. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: "ಹಯಸಿಂಹನಾದವತಿದುಃಖಂ ಸ್ವಲ್ಪ ತ್ವಕ್ಸಾರಮುಂ ಗರಳಂ ಖೇದವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಖೇದಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದು; ವಿಷಾದ ಪಡು: (+).
[ಖೇದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖೇದಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಖೇದಗೊಳ್: ನಮಗಾಗಿ ನೀವು ಖೇದ ಪಡುವುದು ಬೇಡ (ರಂಗರೋ. ೯). [ಖೇದ + ಪಡು$_1$]

ಖೇದವಿಡಂಬನ (ನಾ). ೧. ಖೇದ ಹಾಗು ವಿಡಂಬನೆ: ಖೇದ ವಿಡಂಬನಕರುಣಾನಾದದೊಳಯ್ಯೋ ಎನಿಪ್ಪುದವತರಿಸಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೦೭). ೨. ದುಃಖ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ: (+).
[ಖೇದ + ವಿಡಂಬನ]

ಖೇದಶ್ರಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತವಾದ ಶ್ರಮ; ದಣಿವಿನಿಂದಾದ ಬಳಲಿಕೆ: ಲಸದಾಸ್ಯೋದಯಮಿಂದುಬಿಂಬದುದಯಂ ತಾನಾಗೆ ಖೇದ ಶ್ರಮಶ್ವಸಿತಂ ಮಾರುತಮಾಗೆ ... ನಿರ್ಭರ ರತೋದೀರ್ಣಾರ್ಣವಂ ಘೂರ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೨). [ಖೇದ + ಶ್ರಮ]

ಖೇದಾಂತ (ಗು). ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ; ದುಃಖಾಂತ; ವಿಷಾದಾಂತ: ಈ ಖೇದಾಂತನಾಟಕದಿಂದ ನಾನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಜದಂಡನೆಗೂ ಗುರಿಯಾಗ ಬೇಕಾಗುವುದು (ಚೆನ್ನಬೇ. ४४). [ಖೇದ + ಅಂತ$_2$]

ಖೇದಾಂಧತೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ, —ಬುದ್ಧಿಗೆಡುವಿಕೆ: ಏಂ ಬಾಱಿತ್ತೆ ನಿನಗೆಂದಬಿಲ್ದಳ್ ತಱುತ್ತರೆ ಸತಿ ಸುಮತಿ ಕುಮತಿ ಖೇದಾಂಧತೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬४). [ಖೇದ + ಅಂಧತೆ]

ಖೇದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು; ದುಃಖಾಶ್ರು: ಖೇದಾಶ್ರುಜಲಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಸೂಸೆ ಬೞಿಕ್ಕಂ ವಿದಿತಾಚ್ಯುತಮಹಿಮನಾಗಿ ಬಲನೇೞ್ತಂದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೮೮).
[ಖೇದ + ಅಶ್ರುಜಲ]

ಖೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಮ್ಮಳಿಸು; ದುಃಖಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ನೀವಿನ್ನು ಕೀಲ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯೆ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿ ಖೇದಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೭); ಆ ದಂಡಕಂ ... ದುರ್ಗತಿಗಳೊಳ್ ತೊಟಲ್ದೀಗಳ್ ಪದಾರ್ಗಿದರ್ನನೆ ಕೇಳ್ದದರ್ಕೆ ಖಗಂ ಖೇದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫ ವ); ಎಮಗೆ ನಿನಗೆ ಪುನರೀಕ್ಷಣ ಮಾಸಕೆ ಸಮನಿಪುದೇಕೆ ಖೇದಿಸುವೆ (ವರ್ಧಚ. ೯-೧೯); ಖೇದಿಸದಿರ್ಕೆ ಭಿಲ್ಲರಾಣ್ಮ, ಸೈರಿಸು (ಹಬ್ಬೆರ. ೧೬-೬). [ಖೇದ + -ಇಸು$_3$]

ಖೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಪರ್ವಮೂಲಾ - ರೋಮಕಂದರ, ಖೇನ" (ಓಷಧಿ. ೯೩). [?]

ಖೇಪು 'ಖೇಪೆ' ನೋ.

ಖೇಪೆ, ಖೇಪು (ನಾ). ಸರದಿ; ಬಾರಿ; ಸಲ; ಪಾಳಿ: ಇನಿತು ಸಂತಾನವನು ಧರಣಿಯಲನಿತುವನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕೊಡುವನು ವನಜಲೋಚನ ಮುಂದೆಯಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಖೇಪೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೫-೮೯); ಕಾದನ್ಯೆ ಹೊಱದೊಂದು ಖೇಪೆಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಂದು ಸಾರಿಗೆ]ನಾ ದಯಾಂಬುಧಿ ಮತ್ಸ್ಯನಾಗಿಯೆ ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ४-೯). **ಖೇಪು**: (+). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೇಪ್; ಪಾರ. ಕ್ಷೇಪ್]

ಖೇಮ (ನಾ). ಕುಶಲ; ಕ್ಷೇಮ: ಎಲ್ಲಾ ಖೇಮ; ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇಮ? (ಸಿವಧಾ. ೧೧೩). [← ಪ್ರಾ. ಖೇಮ; ಸಂ. ಕ್ಷೇಮ]

ಖೇಯ (ನಾ). ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಗಂಭೀರಾರಾವದಿಂ ಪಲ್ಮೊರೆವವೋಲೆಸೆಗುಂ ಸುತ್ತಿ ಪಾನೀಯ ಖೇಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೭).
[ಸಂ.]

ಖೇರ (ನಾ). (?): ಅವಜ್‌ಡೆಗೆಡೆಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಳೆಗಳಂತೆಸೆವ ಬಾಱಯಂಕುರದ ಖೇಡ [ಪಾಠಾಂ. ತೆರ, ಕೇತೆರ]ನೊರೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೮ವ). ℙ 'ಬೇರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ?
[?]

ಖೇಲ, ಖೇಳ$_1$ (ನಾ). ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ: "ಖೇಲ - ಕ್ರೀಡೆ" (ಅಕಾನಿ. ೮-೧); ಖೇಲಮದು ಪೊಸತು ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಂಡಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ದುರಪು. ೧೬-೪೭). **ಖೇಳ$_1$**. 'ಖೇಳಮೇಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖೇಲಕ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವವನು ; ಆಟಗಾರ: ಬಾಳಸಿರಿ ಸೊಗಸು ಗಳ ಪೆರ್ಚಿಪನು ಖೇಲಕನು, ಶೀಳದೆನಿಪವನೊರಟ, ಮಂಕ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ಮಂಕುಳ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಖೇಲನ, ಖೇಳನ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ: ಇತ್ತ ದೇವಿಯರುಂ ಮಜ್ಜನ ಮಂಡನ ಖೇಲನಾದಿ ವಿಧಿಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಜಾವಂಪು. ೬೨-೬); ಮಹಾಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಖೇಲನನ ಕೈಯೊಳಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಲಗೆಯಾಗನೆ ವೀತಿ ಹೋತ್ರನೇತಜ ದೈವ (ವೀಶೈಪು. ೪-೬-೬೬); ಖೇಲನವ ಬೇಡವೆನು ವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳಿಪನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಕುಳ. ೨೬೬). **ಖೇಳನ:** ೧. "ಖೇಳನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟನಂ]ಕೇಳಿಯೆನೆ ನೃಪರುಗಳ ಕ್ರೀಡೆಯಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ. ೫೦-೯). ೨. ಆಟದ ಸಾಮಾನು; ಆಟಿಗೆ: ಕಾಲಕರ್ಮ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವಿಲೋಲನಿರ್ಮೂಲನನಹಿತಕುಲಖೇಳನಂ ಪರದೈವ ಕೋಳಾಹಳ ಕಳಾಶಾಲಿ (ಬಸವು. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಖೇಲನರಂಗ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾರಂಗ: (ಅಶ್ವಸಾಧನೆ ಮೊ. ಪ್ರದರ್ಶನ ಗಳಿಗಾಗಿ) ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಅಥವಾ ದೀರ್ಘವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಆಸನಗಳ ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಖೇಲನರಂಗ; ವೃತ್ತ ಕ್ರೀಡಾರಂಗ (Circus. ಇಂಕನಿ). [ಖೇಲನ + ರಂಗ]

ಖೇಲನಸ್ಥಳ (ನಾ). ಆಟದ ಸ್ಥಳ; ಆಡುವೊಲ; ಕ್ರೀಡಾಕ್ಷೇತ್ರ: ಹರಿಕರಿಗಳ ರವಿವೈಶ್ವಾನರ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳ ಖೇಲನಸ್ಥಳಚಯಮಾ ಗಿರಿಗಳ ಮೇಲಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೭೦). [ಖೇಲನ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಲ)]

ಖೇಲನೌದಾರ್ಯ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೋಲುಗೆಲವುಗಳಿಂದ ವ್ಯಗ್ರ ನಾಗದೆ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿ ಆಟವಾಡುವಿಕೆ: ಆಟಗಾರನು ಗೆಲವಿಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಸೋಲಿಗೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ತೆರದ ಖೇಲ ನೌದಾರ್ಯವು . . . ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನದ ಸಾಮಾನ್ಯಮನೋವೃತ್ತಿ – ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಸಹ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೧೦). [ಖೇಲನ + ಔದಾರ್ಯ]

ಖೇಲು (ನಾ). = ಖೇಲ: ಸುಭೋಜ್ಯಂಗಳಿಂ ತುಷ್ಟಿಯಂಗೊಳಿಸೈದೆ ಸಾಂದ್ರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲಾಮೋದ ಖೇಲುವಿಂದೆ (ಪರಶು. ೧೫-೪೩).

[< ಸಂ. ಖೇಲ]

ಖೇಳ₁ 'ಖೇಲ' ನೋ.

ಖೇಳ₂ (ನಾ). ಕೇರಳದೇಶದವನು; ಮಲಯಾಳಿ: "ಮಲೆಯಾಳುವಂ ಖೇಳನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬).

[< ಕೇರಲ ?]

ಖೇಳಕ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಳನ 'ಖೇಲನ' ನೋ.

ಖೇಳಮೇಳ (ನಾ). ೧. ಆಟಪಾಟ; ಸರಸಸಲ್ಲಾಪ; ವಿನೋದ ಗೋಷ್ಠಿ: ಅಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪); ಸಂದವೀಪರಿ ಕೆಲವು ದಿನ . . . ಮುಕುಂದನೊಡನೆಯೆ ಖೇಳಮೇಳದಲಾ ನೃಪಾಲರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೯-೨೬). ೨. ಜೂಜಿನ ಆಟ; ಜೂಜಾಟ(?): ಖುಲ್ಲರೊಡನೆಯೆ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಚಲ್ಲಣವ ವೆಂಟಣಿಸಲಾ ಜನವೆಲ್ಲ ಮಱುಗಿತು ಧರ್ಮಜನ ಮಱುಜೂಜಿನುಬ್ಬಟೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೩). [ಖೇಳ₁ (= ಖೇಲ) + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಖೈದಿ 'ಕೈದಿ' ನೋ.

ಖೈದು 'ಕೈದು₁' ನೋ.

ಖೈದುವಾರು (ಅ). ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ; ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣ ವಾಗಿ; ಶಾಸನದ ಮೇರೆಗೆ: ಖೈದುವಾರು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ . . . ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಉಪದ್ರವವಾಗದಂತೆ ಖಬರು ಮಾಡಿಸಿ (ಗುರುಚ. ೧೦).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಕೈದವಾರ್]

ಖೈರ್‌ಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಬಗೆಯುವಿಕೆ; ಲೇಸನ್ನು ಎಣಿಸುವಿಕೆ; ಶುಭಚಿಂತನೆ: ನಮ್ಮಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಸಹಾಯವನ್ನು ಖೈರ್‌ಕಾಯಿ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಬಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೨); ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಬಹಾದ್ದರ ಕುಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಖೈರ್‌ಕಾಯಿ ಕೆಲಸವೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೨).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖೈರ್‌ಖ್ವಾಹೀ]

ಖೈರ₁ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಖೈರ₂ 'ಕಯಿರ₁' ನೋ.

ಖೈರಂದಜು 'ಕೈರಂದಜು' ನೋ.

ಖೈರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಖೈರಿಯತ್ತು (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ; ಕುಶಲ; ಸುಖ: ತಂ ಮನಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾದ ವರ್ತಮಾನವು ಖೈರಿಯತ್ತಿನಿಂದಾ ಮಡಿಕೇರಿ ಕೋಟೆ ಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ವರ್ತಮಾನವು ಬರೆಸಿ ಇದ್ದದ್ದು ತಿಳಿಯಬಂತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೬). [← ಅರ. ಮರಾ. ಖೈರಿಯತ್]

ಖೈರು (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ; ಕಲ್ಯಾಣ; ಸುಸ್ಥಿತಿ: ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಸರಕಾರದ ಖೈರು ಕಾದಿದ್ದೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಖೈರ್]

ಖೊಂಡ್ (ನಾ). ದ್ರಾವಿಡವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಉಪಭಾಷೆ: ಖೊಂಡ್, ಕೋಲಾಮಿ, ಕೊಂಡ (ದ್ರಾಎವಿ. ೬). [?]

ಖೊಜ್ಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿ 'ಕೊಟ್ಟಿ₂' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವ 'ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿತನ 'ಕೊಟ್ಟಿತನ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ 'ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ, ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ (ನಾ). ದುರ್ದೈವ; ದುರದೃಷ್ಟ: ಏನು ಮಾಡೋದರೆವಾ ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ (ವೈನಿ.೧೨). **ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ:** ಒಂದು ಸಾವಿರನೂ ಉಳೀಬಾರದು ಅಂದರ ನನ್ನ ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೬೯); ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬಕ್ಕ ಏನು ಮಾಡೋದೈತಿ (ಮೇದಿಮು. ೨೧೪). [ಖೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ನಸೀಬ (< ನಶೀಬು)]

ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ (ನಾ). ಚಲಾವಣೆಗೆ ಸಲ್ಲದ ನಾಣ್ಯ; ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ: ನಾನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವತಃ ಬೆಲೆ ಬಾಳದೆ . . . ಖೊಟ್ಟಿ ನಾಣ್ಯದಂತೆ ಸಾವಿರಾರು ಜನರಿಂದ ಬಿಸಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೪); ನಿನ್ನೆ ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೧೪೪).

[ಖೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ನಾಣ್ಯ]

ಖೊಟ್ಟಿಮುತ್ತು (ನಾ). ಕೃತಕವಾದ ಮುತ್ತು: ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹರಳಿನ ಮೂಗುಬೊಟ್ಟು, ಖೊಟ್ಟಿಮುತ್ತಿನ ಬೆಂಡವಾಲಿ ತಂದ (ದೀಪಹ. II, ೧೪೬). [ಖೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ಮುತ್ತು₂]

ಖೊಟ್ಟಿರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹಾಳೆಯ ಮೇಲೆ ತಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡದ ರೊಟ್ಟಿ: ಮುದುಕಿ . . . ಮೊಮ್ಮಗನಿ ಗಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಸೇರುವ ಖೊಟ್ಟಿರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೬೬). [ಖೊಟ್ಟಿ₀ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಖೊದಾ 'ಖುದಾ' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರ₁ 'ಕೊಪ್ಪರ₂' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರ₂ 'ಕೊಪ್ಪರ₃' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರಿಸು₁ 'ಕೊಪ್ಪರಿಸು₁' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರಿಸು₂ 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಖೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ₂' ನೋ.

ಖೊಳ್ 'ಕೊಳ್₂' ನೋ.

ಖೊಳಂಬ 'ಕೊಳಂಬ' ನೋ.

ಖೊಳಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ; ಕಾದುನೋಡು; ವಿಲಂಬಿಸು: ಪರಾ ನಮುಗ ಪಾಸದ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ ಖೊಳಂಬಿಸೋದ್ಯಾಕ (ಸಮಜೀ. ೨೯೩). ೨. ಅವಶ್ಯವಾಗಿರು; ಹರಕತ್ತಾಗು; ಅಗತ್ಯವಾಗಿರು: ನನಗೆ ಐದು ರೂಪಾಯಿ ಖೊಳಂಬಿಸಿದೆ, ಕೊಡಿರಿ (ರೂಢಿ).
[ಖೊಳಂಬ (< ಕೊಳಂಬ) + -ಇಸು₃]

ಖೊಳ್ಳನೆ (ಅ). 'ಖೊಳ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಹುಸೇನಿ ಖೊಳ್ಳನೆ ನಕ್ಕು ಓಡಿಹೋದನು (ರಂಗರೋ. ೨೨).
[ಖೊಳ್ (< ಕೊಳ್₂) + -ಅನೆ₁]

ಖೋ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತವಕದಲಿ ತುದಿಪಾಳೆಯದ ಕಪಿನಿವಹ ಖೋ [ಪಾಠಾಂ. ಭೋ]ಯೆಂದೆದ್ದು ಮುತ್ತಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೩-೫); ಎಮ್ಮ ಬಲಮೈದೆ ಖೋಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಕವಿಯಲಾಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೨); ಖೋಯೆಂದರೊತ್ತಿನ ಭೂಮಂಡಲಾಧಿಪರು ಕೈಯೆತ್ತಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೪೫); ಸರ್ವಪರಿವಾರ ಖೋಯೆಂದು ನಲಿಯೆ (ಭರಪ. ೪೦-೧೧೪). ೨. ಖೋಖೋ ಆಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆ; ಕುಳಿತ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಸೂಚಕಧ್ವನಿ. ೩. (ಆಲಂ) ಬಾರಿ: ತಂದೆ ಮಗನಿಗೆ ಖೋಕೊಟ್ಟು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಖೋ]

ಖೋಕಾ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಳವಿಲ್ಲದ ಖಾಲಿ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಖಾಲೀ ಖೋಕಾ . . . ಗಜಗವನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. I, ೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರುಳಿಲ್ಲದುದು; ಶೂನ್ಯವಾದುದು: ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚೀಜವಸ್ತುವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಖಂಡ ಖೋಕಾ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೮).
[← ಮರಾ. ಖೋಕಾ, ಖೋಖಾ]

ಖೋಖೋ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೊಕ್ಕಾಟ: ವ್ಯಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ತಿಳ್ಳಿ, ಓಡುವದು, ಖೋಖೋ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೦೦); ಅವರ ಸಂಗಡ ಚಿಣಫಣಿ . . . ಖೋಖೋ, ಚಂಡು ಎಲ್ಲ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಫಲಸಂ. ೨೬); ಸ್ವತಃ ಮಾಸ್ತರರೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೊಡನೆ ಖೋಖೋ ಹೂತೂತು ಆಟವಾಡುವರು (ಸಶೂರ. ೨೦೯). [← ಮರಾ. ಖೋಖೋ]

ಖೋಗೀರು 'ಕೋಗೀರು' ನೋ.

ಖೋಜಾ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಖೋಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಖೋಟಾ (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ಕ್ರೂರವಾದ: ಅವನ ಅದೃಷ್ಟ ಮಾತ್ರ ಖೋಟಾ (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೩). ೨. ನಿಜವಲ್ಲದ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ; ನಕಲಿಯಾದ: ಪಂಡಿತರು, ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ಖೋಟಾ ಸಾಚಾ ಇಬ್ಬರೂ ಇದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪); ಖೋಟಾ ರತ್ನಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೫೭); ಇವರು ಬೇಕಾದರೆ ಖೋಟಾ ಹರಳುಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬಲ್ಲರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೭೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಟಾ]

ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ (ನಾ). = ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ: ನೀವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಖೋಟಾನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ನಾಡಿಗೇ. ೨೨೪).
[ಖೋಟಾ + ನಾಣ್ಯ]

ಖೋಡ (ನಾ). ೧. ಕುಂಟ; ಹೆಳವ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಬಾಹುದಣೆ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕುವೆ ನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣವೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ ೫-೭೮). [ಸಂ.]

ಖೋಡಾಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳಿಸಿಹಾಕು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು; ರದ್ದುಪಡಿಸು: ಬಾದಖಾತೇದಾಗಿಂದ ಹೆಸರ ಖೋಡಾಸು (ದೀಪಹ. II, ೧೭೧).
[← ಮರಾ. ಖೋಡ್]

ಖೋಡಿ, ಕೋಡಿ₆ (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ದುರುಳ; ಕಿಡಿಗೇಡಿಯಾದ; ಹೀನ: ಖೋಡಿ ವಿನೋದದಿ ನೋಡದೆ ನಾ ಬಲು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಬಿಟ್ಹೋಡಿ ಹೋಗೋ ಹಾಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೩-೧); ದೇಹ ತಾನದು ಖೋಡಿ ಕೇಳ್ರೆ ದೇಹವಿದು ಯಡವಟ್ಟು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯-೭೩); ಎಂಥಾ ದುಃಖ ಬಂದ್ರೂ ಖೋಡಿ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಂದು ಅದೆ ಅಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೪೧). (ನಾ). ೨. ದುರುಳತನ; ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಜಾಳ ಜಱಿದು ಜಡಾತ್ಮರಿಗೆ ಜಂಘಾಳತನವನು ಮೆಱೆದು ಖೋಡಿಯ ಖೂಳರನು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೧). ೩. ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ; ಖೂಳ: ಆಡಿದಡೆ ಜಗವೇನನೆಂಬುದೊ ಖೋಡಿಗಳು ಕಿಱಿದುಂಟು ಮಿಕ್ಕಿನ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಬ ಜಗದ ಪತಿವ್ರತಾಜನಕೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೨); ನಾನು ಆ ಖೋಡಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೇಳಿ ನನಗೆ ಮುಳುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ (ಅಂಬಿಕ. ೧೨೭). ೪. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: "ಖೋಡಿಯೆನೆ ಕೊಱತೆ" (ಭಾರನಿ. ೫); ಆಡಭಾರದು ತೋಱಿ ನುಡಿದರೆ ಖೋಡಿ ನನಗಹುದೆಲೆ ಮರುಳೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೫); ನೀಡಿ ಕೈಮುಟ್ಟದೊಡೆ ಕಾಯದ ಖೋಡಿ ಹೋಯಿತು ವಿಮಲ ತನುಮನ ಮಾಡಿತು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೪೧); ಅಹುದೋ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಖರೆಯನಹೆ ಖದ್ಯೋತವಂಶದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೩); ಆತ್ಮೇಶ್ವರನವಯವದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರ್ದ ವರಸೌಂದರದಿ ಖೋಡಿಯೆಳ್ಳನಿತಿಲ್ಲದಿರಲು (ಮೋಹತ. ೩-೩೮); ಖೋಡಿಯುಂಟು ಕೇಳ್ಮಾಣಿಕದೊಳುವಾ ನಾಡೊಳು ದುರ್ನುಡಿಯಿಲ್ಲಾ (ತರ್ಕಕಾ. ೧-೩೩). ೫. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ; ಕಳಂಕ: ತಮ್ಮಯ ಖೋಡಿಯನು ತಾವಱಿಯರೆಂದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೨೭); ಖೋಡಿಯಾಗದು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕೆ ಕೇಡು ಬಾರದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೩-೫೧); ಖೋಡಿಯ ಹೊಱಿಸಬೇಡೆನಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೬); ದಧೀಚಿ ಶಿಬಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆ ಖೋಡಿಯಾದುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೧); ಸುಮ್ಮನೆ ಖೋಡಿಯನೆನ್ನ ಮೇಲಿರಿಸುತಿರ್ಪುದು ಚೆಂದಮೇ (ನಳಪಿ. ೫೧). ೬. ಹಾನಿ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಖೋಡಿಯುಂಟೇ ದ್ರೋಣ ಕೇಣವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೮); ಹೇಡಿ ನೃಪಾಲರೊತ್ತಿನೊಳಿರೆ ನಮಗಿನ್ನು ಖೋಡಿ ತಪ್ಪದು ಮುಂದಕೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೫೧). ೭. ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ: ಅಹುದಲ್ಲವೆಂಬೀ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡು ಸುಖಿಸುವ ಸರ್ವಭಕ್ಷಂಗೆ . . . ಪುನರಪಿ ನೀಡತೊಡಗಿದರೆಂಟುದೆಸೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೬); ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುರುಚಿಯೊಂದುದ ಮಾಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧೯). ೮. ಬಡಪಾಯಿ; ದರಿದ್ರ; ಕುತ್ಸಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗಂಗೆಯ ಶಿರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶಿವ ಕುಂಭವ ಹೊಜದೇ ಬಡಕೊಂಬೆ ಖೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೭-೧); ಮಂಗಮನವೆ ಪಾದ ಸಾಕು ಖೋಡಿ (ಅರಳು. ೩೪೯-೧೬). **ಕೋಡಿ₆**: ೨. ಕಾಂತೆಯಾಗಿ ಗಾಡಿಯಂ ಮೆಱೆದು ದೈತ್ಯರ ಕರದ ಕಲಶಮಂ ಕೋಡಿಯಿಂ ಕೊಂಡು (ಚಿಬಪು. ೨೨-೨೬). ೩. ನಿನ್ನಂ ವಂಚಿಸಿದ ಕೋಡಿ ಕೂಳರಾದೆವು ದುರ್ಗುಣವನೆಣಿಸದೆ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೧-೮).

೪. ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಜಡಿದುದು . . . ಅಮರಸುಭಟಾಳಿ (ಚಬವು. ೪೨-೬೧). ೫. ನಾಡ್ನಗರೆ ಸಿಮ್ಮಿಂದೆಮಗೆ ನೆಜ್ ಕೋಡಿ ಬಂದುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೫). ೮. ಬೆದಱದರು ಕೋಡಿಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆದಱದುವು ಕೇರಿಗಳು] ರಾಯನ ಹದನದೇನೆನುತ ಹರದರು ಹರಿದರಗಲವಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨); ಕೋಡಿಗಳೆರಾ ಪರಮಶಿವಯೋಗಿ ಗುರುವರ್ಯರೀಡಿಜೀವ ಹಂಸದಿಂದಿತ್ತ ಪರಕೆಯ ಕೇಳ್ವೊಡಂ ಬಧಿರಮಾಯ್ತು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೪-೧೨೨).

ಖೋಡಿಮಾಡು = ಕೀಳುಮಾಡು : ಖೋಡಿಮಾಡದಿರೆಲೆ ಕಿರೀಟ ವಿಭಾಡಿಸುವುದರಿಂದೇ ದೊಠಾರಿಸಿಯಾಡುವುದು ದೊರೆಗುಚಿತವೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೬೬). [← ಮರಾ. ಖೋಡ್, ಖೋಡೀ]

ಖೋಡಿಗಳೆ, ಕೋಡಿಕಳೆ, ಕೋಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ದೂರು ; ಅಲ್ಲಗಳೆ ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಖೋಡಿಗಳೆಯದಿರಾರುವನು . . . ರಣಖೇಡನಾಗದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೬); ಎಮ್ಮ ಗುರುವನು ಖೋಡಿಗಳೆದರೆ ಕೆಡುವೆ ನೀನು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೬-೧); ಸೇವೆಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಟರನು ಖೋಡಿಗಳೆವ ಕೋಮಟಿಗ ದೊರೆಗಳ ಬಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೬); ಧರ್ಮತೇಜವ ಖೋಡಿಗಳೆವವರಲ್ಲಲಾ ತಪ್ಪೇನು ಕಂಡಿಹರೊ (ನಿಘಾಗ. ೬-೧-೨೮). **ಕೋಡಿಕಳೆ** : "ತಿರಸ್ಕರಿಸು, ನಿರಾಕರಿಸು" (ಸಿಂಕೋ. ೧೪೧). **ಕೋಡಿಗಳೆ** : ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಪ್ಪ ಜಂಗಮವು ಕೋಡಿಗಳೆವುತ್ತಿಪ್ಪರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೬೩) ; ಶಾಸ್ತ್ರವ ಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಖೋ]ಡಿಗಳೆವವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೭) ; ಕುಂದಿ ಸರಲೇ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಖೋ]ಡಿಗಳೆದು ವಹಮಾನದೊಳ್ಸಂಧಿಸರಲೇ ಕೊಂಕು ಕೊಜತೆಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೨).

[ಖೋಡಿ + ಕಳೆ$_1$]

ಖೋಡಿಗಾಣ್, ಕೋಡಿಕಾಣು, ಕೋಡಿಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪು ಎಣಿಸು ; ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ನ್ಯೂನತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸು : ಅಡಿ ಹುಸಿಯಲ್ಕೆಚ್ಚು ತಪ್ಪಲು ಖೋಡಿಗಾಂಬುದು ಲೋಕ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬೦೩.೬೦-೪೬). **ಕೋಡಿಕಾಣು** : "ಕೊರತೆಕಾಣು" (ಸಿಂಕೋ.೧೪೨). **ಕೋಡಿಗಾಣು**. 'ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಖೋಡಿ + ಕಾಣ್]

ಖೋಡಿಗಾಣಿಸು, ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆಯನ್ನು ತೋರು : ಖೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಡಿಗಾಣಿಸದೀತನನು ಕೊಂಡಾಡಬಹುದೆನುತಸುರ ವಂಶವಿಭಾಡ ಹೊಗಳಲು (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೪೬). **ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಖೋಡಿಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಖೋಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಹೊಂದು ; ಅವಮಾನಪಡೆ (?) : ಖೋಡಿಗೊಂಡನು ಕಂಡು ಶತಬಲಿ ನೋಡಿ ಮಾರುತಿ ನಾಚುತೆಂದನು ನೋಡುನೋಡೀ ನಳನ ಗರ್ವವನೆಂದು ಮನದೊಳಗೆ (ತೊರರಾ.೧೬-೧೫).

[ಖೋಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖೋಡಿಚಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಚಟ ; ದುರಭ್ಯಾಸ : ರಾಮರಾಜನಲಿ ಯಾದರೂ ಅಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಯದ ಖೋಡಿಚಾಳಿಯೊಂದು ಇತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೩೭). [ಖೋಡಿ + ಚಾಳಿ]

ಖೋಡಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಇದರ ಖೋಡಿತನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಳಿಗ್ಗೆ ಸಿಟ್ಟು . . . ಮತ್ತೊಂದು ಗಳಿಗ್ಗೆ ನಗಿ ಬರತದ (ವೃಷಿ. ೨೧). [ಖೋಡಿ + -ತನ]

ಖೋಡಿದೈವ (ನಾ). ದುರ್ದೈವ ; ದುರದೃಷ್ಟ : ಖೋಡಿದೈವದ ಹುಡುಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ . . . ಮದುವೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ ? (ಸುದರ್ಶ. ೧೧೦). [ಖೋಡಿ + ದೈವ]

ಖೋಡಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಮಾಡು ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗು : ಹಾಡುವೆಡೆಗಳೊಳಾಡುವೆಡೆಗಳೊಳು ಖೋಡಿಯೋಗದೆ ಬೇಡನಾಗದೆ . . . ಓಲಾಡುತಿಪ್ಪರು (ಸದ್ಗುರು. ೯-೧). [ಖೋಡಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಖೋತ$_1$, ಕೋತ$_2$, ಖೋತಾ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ಕಡಿತ ; ಭಂಗ : ಮನಿಆರ್ಡರಿನಲ್ಲಿ ಖೋತಮಾಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿನ್ನೋ ಅಂದರು (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೨೪); ಈಗ . . . ಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲೂ ಕೋಟ ಖೋತಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮಠಳ. ೧೨೫). **ಕೋತ$_1$** : ಕಡಮೆಮಾಡುವುದು; ಕೋತ ಮಾಡುವುದು (Abridgement. ಇಂಕನಿ). **ಖೋತಾ** : ಕಲ್ಲಿನ ದೇವರ ಅರ್ಚನೆಯನ್ನು ಖೋತಾಮಾಡಿದರು (ದುಂಬಿಕ. ೫೬) ; ಸಂಬಳಗಳಲ್ಲಿ ಖೋತಾ ಆಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೧೧) ; ಹಣ ಖೋತಾ ಬಿದ್ದಿದೆ (ಚಂಗೂಲಿ. ೯೫).

[← ಪಾರ. ಕೋತಾಹ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಾ]

ಖೋತ$_2$ (ನಾ). ಸರಕಾರದಿಂದ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ, ಜಕಾತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವವನು ; ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ : ಖೋತರೆಂದರೆ ಹೊಲದ ಕರಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಒಡೆಯರಿಂದ ವಸೂಲುಮಾಡಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬುವ ವೇತನವಿಲ್ಲದ ದಲ್ಲಾಳಿ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೨). [←ಮರಾ. ಖೋತ]

ಖೋತಾ 'ಖೋತ$_1$' ನೋ.

ಖೋತಾಸೂಚನೆ (ನಾ). (ವಿಧಾನ ಸಭೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಕಡಿತ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆ (Cut motion. ಪತ್ರಿನಿ. ೫೬).

[ಖೋತಾ (< ಖೋತ$_1$) + ಸೂಚನೆ]

-ಖೋರ '-ಕೋರ$_3$' ನೋ.

ಖೋರಾಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖೋಲ (ನಾ). = ಖೋಡ : (೬). [< ಸಂ. ಖೋಡ]

ಖೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಖೋಲಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ : ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಖೋಲಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದರು (ಹೊಸಬಿ. ೧೧); ಪಕ್ಕೆಯ ಖೋಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದು . . . ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೬); ಅಮೃತನು ಕಲಕಿದ ಮನಸ್ಸು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಖೋಲಿ ಸೇರಿದನು (ಅನ್ನ. ೨೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ.ಖೋಲೀ]

ಖೋವಾ, ಕೋವೆ$_5$ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಲು : ಪ್ರಸನ್ನಳು ನಾಳೆ ಖೋವಾ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ (ಕಮಳ. ೧೨೧). **ಕೋವೆ$_5$** : (೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋವಾ]

ಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾದ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಅತನ ಕುಲವನಿತೆ ಜಗತ್ ಖ್ಯಾತ ಗುಣವ್ರಾತೆ ರೂಪಲಾವಣ್ಯರಸೋಪೇತೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೧೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಖ್ಯಾತಿ : ಖ್ಯಾತಮಾಯ್ತು ಜಾತಕತಿಲಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೬೬). 'ಪ್ರಖ್ಯಾತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾತಕರ್ನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶ ಮತ್ತು ಭಾಷೆ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳು. ☞ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ, ಚಂಪಕಮಾಲೆ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಸ್ರಗ್ಧರೆ, ಮಹಾಸ್ರಗ್ಧರೆ : ಗುರುವೊಂದಾದಿಯೊಳುತ್ಪಲಂ . . . ಚಂಪಕಮಿಪಾಱುಂ ಖ್ಯಾತಕರ್ನಾಟಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೯ ಅಡಿಟಿ) ; ಈ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ನಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಕನ್ನಡಕವಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೧೦೮). [ಖ್ಯಾತ + ಕರ್ನಾಟಕ]

ಖ್ಯಾತಗರ್ಹಣ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಂತೆ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ; ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ದುಷ್ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಹಳ ನಿಂದೆಗೊಳಗಾದವನು: "ಅವಗೀತಃ, ಖ್ಯಾತಗರ್ಹಣಃ -೨ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಿಂದೆಯುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೯). [ಖ್ಯಾತ + ಗರ್ಹಣ]

ಖ್ಯಾತನಾಮ (ನಾ). ಹೆಸರಾದವನು; ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು: ಖ್ಯಾತನಾಮನಾದ ಆ ವಕೀಲನಲ್ಲಿ ಈ ಪುರೋಹಿತನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವಿತ್ತು (ಚಿನರು. ೩೫). [ಖ್ಯಾತ + ನಾಮ]

ಖ್ಯಾತಯಶ (ನಾ). = ಖ್ಯಾತನಾಮ: ಎಲ್ಲಮಂ ನೂತನಪೂರ್ಗಮೆಸೆಯೆ ಪೇೞ್ದಂ ಖ್ಯಾತಯಶಂ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭೮). [ಖ್ಯಾತ + ಯಶ]

ಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ: ನಿನ್ನಯ ನುತಖ್ಯಾತಿಗದಟಿಂಗೆ ರೂಪಿಂಗೆ . . . ಮರುಳಾಗಿ ಮತಿಗೆಟ್ಟೆವು (ಹಚಕಾ. ೬–೨೩). ೨. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ವನಜಾಕ್ಷಖ್ಯಾತಿಪೂತಂ ಕಥೆ ಕವಿಕವಿರಾಜಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨೨). ೩. ತೋರುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ: ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳು ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ಖ್ಯಾತಿಯೆಂದೂ ಅನಂತರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೦). ೪. ವರದಿ; ನಿರೂಪಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ. 'ಖ್ಯಾತಿಸು' ಪರಾ. ೫. "ಗಣ್ಯತೆ, ಖ್ಯಾತಿ, ಗೌರವ" (Credit. ಪತ್ರಿಸ.೨೬). ೬. [ಯೋಗ] ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಖ್ಯಾತಿಯೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾತಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಹೆಸರು ಗಳಿಸುವ ಬಯಕೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನಂಥವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ . . . ಧನಾರ್ಜನೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಖ್ಯಾತಿಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಅಲ್ಲ (ಸಂಶೋಧ. V ಪ್ರಸ್ತಾವ). [ಖ್ಯಾತಿ + ಕಾಂಕ್ಷೆ]

ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರಾಗು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗು: ಸಿಟ್ಟೂರು ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತಲ ಊರುಗಳು . . . ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸಿದ್ದುವು (ಸಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧). [ಖ್ಯಾತಿ + ಗಳಿಸು]

ಖ್ಯಾತಿಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು: ನೀತಿಯುಳ್ಳವನು ಖ್ಯಾತಿಪಟ್ಟನು (ಗಾದೆ). [ಖ್ಯಾತಿ + ಪಡು$_1$]

ಖ್ಯಾತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು: ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಾಲ್ಕುಂಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವರ್ಗೆ (ಸಮುಪ. ೬–೯೪); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದ ಕೋಟಿದ ನಿಕುರುಂಬಮದೇತೆಜನೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೫). [ಖ್ಯಾತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಗೀತೆಯಲಿ ವಿಶ್ವಜೀವನ ರಹಸ್ಯವನವರ್ ಖ್ಯಾತಿಸಿಹರು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೨). [ಖ್ಯಾತಿ + -ಇಸು$_3$]

ಖ್ಯಾತೆ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದವಳು; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು: ಹುಡುಕಿ ಬಾರೊ ಹಾರಿ ಜಲಧಿ ಸುಗುಣವೆಂಬ ಸೀತೆಯು ಪೂತೆ ಖ್ಯಾತೆ ತ್ರಾತೆಯ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೫). [ಸಂ. ಖ್ಯಾತಾ]

ಖ್ಯಾಪನ (ನಾ). ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು; ನಿರೂಪಣ: ಅಧಿಕೃತಮಪ್ಪ ಮತ್ಯಾದಿಗಳ್ಗೆ ನಿಯಮದಿಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವ ಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲಿ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲು 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ವಾಜಾ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

❀

ಗ

ಗ₁ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಗಕಾರ: ವ್ಯಂಜನಗಳು:—ವರ್ಗೀಯ: ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩). ೨. [ಛಂದ] ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ; ಗುರು: ಈ ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲ ಎಂದರೆ ಲಘುವೆಂದೂ ಗ ಎಂದರೆ ಗುರುವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೮). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಗಾಂಧಾರ: ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ, ರಿ, ಗ, ಮ, ಪ, ಧ, ನಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿವೆ (ಸಂಗೀಶಂ. ೧೫). ೪. (ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ) 'ಗದ್ಯಾಣ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ಬಮ್ಮರಸ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೨ . . . ಕ್ರವಿಂತರು ಬಿಟ್ಟ ಗ೧ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೮೯–೪; 1106); ವಾತಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರಗಳಿಗೆ:— ಟಾಳೀಸಪತ್ರೆ ಗ ೧ ತೂಕ, ಮೆಣಸು ಗ ೧ ತೂಕ (ವಿವೈವಿ. ೨೦೧). ೫. (ಉಕ) ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಕೊಬ್ಬು: ಅವನಿಗೆ ಗ ಬಹಳ (ರೂಢಿ); ಶ್ರೀ ಒಣಗಿದೆ ಗ ಬಚ್ಚಿದೆ (ಗಾದೆ).

-ಗ್ಯ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಇವರುಟ್ಟರುಮಲ್ಲರ್ ಬತ್ತಲೆಗರುಮಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೧೨); ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರ್ (ಆದಿಪು. ೨–೯); ಘನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನೀತನಿವಜ್ಋೊಳೆಂಬಲ್ಲಿ ಕುಟಿಗ ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಮಾತುಗಂ ಬೂತುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋ).

ಗಉಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗಉಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗಉಡುಂಬಳಿ 'ಗೌಂಡುಂಬಳಿ' ನೋ.

ಗಉಡುಗೊಡಗೆ 'ಗವುಡುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೇಸವರಾಜ ಅಗಸವ್ವೆ ದಾಸರ ಗಂಗ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೨೩೯; 1050). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯಾದಿತೀರ್ತ್ಥಮದು ಮುನ್ನಂ ಗಂಗರಿಂ ನಿರ್ಮಿತಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೪೫; 1159); ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಚಾಳುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು – ಇವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಜೈನಧರ್ಮ . . . ಬೆಳಗಿತು (ಕಶಾಅ. ೬೯). 'ಗಂಗವಾಡಿ' ಪರಾ. ೩. ರೈತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಊರೂರ್ದಪ್ಪದೆ ಪೂತ ಚೂತಲತೆಯಿಂ ಮತ್ತಾಳಿಯಿಂ ಶಾಳಿಯಿಂ ದೂರರ್ದಪ್ಪದೆ ಗಂಗರಿಂ ಕುಡಿಯರಿಂ ಶ್ರೀಮಂತರಿಂ ಕಾಂತರಿಂ (ಎಇ. XIV, ೨೬೧–೧೮; 1173).

ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿ= ಗಂಗರಸರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಳನೋ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೊ ತಾನೆನಿಸಿ ನೆಗಬ್ದ ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕೈಯ್ಗೆ ವನ್ದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗ ಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ.II, ೫೯–೯೬; 974). ಗಂಗಪೆರ್ಮಾನಡಿ=ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮಚಾಳುಕ್ಯ ಕ[ಠಿ]ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಮ್ಮ ವಂದಲೆ ಮಯ್ಯಾರ್ಗದೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫–೪; 1055). ಗಂಗವೆಡಂಗ = ಗಂಗರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಗಙ್ಗವೆಡಙ್ಗ ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚೆಯರಸರ ಅರಸಿ ಗಾಳಬ್ಬೆ (ಎಕ. V, ಹೊಳೆನ. ೧೪–೧೦; 960). [?]

ಗಂಗಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ರಟ್ಟಕುಳ ಕಾಲಚೋಳಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧–೯; 1029). [ಗಂಗ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಗಂಗಡಿಕಾರ 'ಗಂಗಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಗಂಗಡಿಕಾಱ, ಗಂಗಡಿಕಾರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಗಂಗಡಿಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡಿಕಾಱ]ನ ಕ್ರಮುನಭೀರನೆಂದೆನೆ ಮಹಾಶೂದ್ರನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೧೦–೬). **ಗಂಗಡಿಕಾರ:** ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಬೋಗ ಗಉಡ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೯೧; 1851); (ಎಸಮೈ. II, ೪೧). 'ಗಂಗಫಾಡಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಗಂಗಡಿ₀ + -ಕಾಱ]

ಗಂಗನೆ (ಅ). ತೀವ್ರವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಇದ್ದುಬಿಡೂ ಅಂತ ಗಂಗನೆ ಗಲವತ್ತುಕೊಂಡೆ (ಜೀವರಂ. ೮೪). 'ಕಂಗನೆ' ಪರಾ.

ಗಂಗಪಾಣಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜಾತಿಯ ತೆಂಗು: ಗಂಗಪಾಣಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯ ತಿರುಳು ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೪–೯); ಹಸನಾದ ಗಂಗಪಾಣೆಳೆನೀರ ಕಾಶಿಯ ವಸುಧೇಶ್ವರ ನೋಡಿದನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೮–೧೨೫). [< ಸಂ. ಗಂಗಾಪಾನೀಯ ?]

ಗಂಗಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆ: ಗುಲುಗುಂಜಿ ಮಡಿಯು ಗಂಗಪುರವು ದಾಯ ಗಲ್ಲು ಕರಾಳಿಯು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೨). 'ಗಂಗವುರ' ಪರಾ. [?]

ಗಂಗಮಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತುಱುಗಳ್ ಗಙ್ಗಮಡುವಿನ್ ಇಳ್ದು ಮುಟ್ಟಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತು ಸ್ವರ್ಗ್ಗಿಯ ಆದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೨೩–೧೨; ?). [ಗಂಗ + ಮಡು ?]

ಗಂಗಮಾಳ, ಗಂಗಾಮಾಳ (ನಾ). ನಾಟಿ ಚಪ್ಪಲಿ; ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಕೆರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಗಂಗಾಮಾಳ:** "ಚಪ್ಪಲಿ" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೧). [?]

ಗಂಗಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ; ಗಂಗಾದೇವಿ: ಇಂದು ಗಂಗಮ್ಮನ ಪೂಜೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನದಿ. ೩. ನೀರು. ೪. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನಂಮ್ಮ ಊಳಿಗದ ಬೊಕಸ್ತ ಮುದಂಣನ ಮಗಳು ಗಂಗಮ್ಮನು ರುದ್ರಪ್ಪದೇವರಿಗೆ ತಮಗೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮವಾಗಲಿಯೆಂದು . . . ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೦–೧೬; 1682). [ಗಂಗೆ₂ + ಅಮ್ಮ₁]

ಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟಾಲಿ ರಾಘುಯ್ಯ ಕೊಟಿಗಾಲ ಗಂಗಯ್ಯ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೫; 1037); ಗಂಗಯ್ಯನ ಭಣ್ಣ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೩–೨; 1112). [ಗಂಗ + ಅಯ್ಯ₁]

ಗಂಗರ 'ಗರ್ಗರ₁' ನೋ.

ಗಂಗರಾಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರಾಸಿಭಟಾರಾ ಬರೆದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೬೦–೨೨; 951). [ಗಂಗ + ರಾಸಿ ?]

ಗಂಗವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕನ್ನವಾಡ ಗಂಗವಾಡ ಬಳೆಯುವಾಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮–೧; 820). [ಗಂಗ + ಬಾಡ₁]

ಗಂಗವಾಡಿ (ನಾ). = ಗಂಗವಾಡ: ಗಙ್ಗವಾಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱು ಸಾಸಿರಂ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೩ ; 900); ಬಲ್ಲಹಂ ಗಂಗವಾಡಿಗೆ ಬನ್ದ ಕಾಲದೊಳಗೆಯರಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೨೫-೩ ; 986); ಗಂಗವಾಡಿ ತೊಂಭತ್ತಱುಸಾಸಿರಮುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದತ್ತಿಗೆ ವರೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೧೧). [ಗಂಗ + ವಾಡಿ$_1$]

ಗಂಗವಾಣಿ, ಗಂಗೆವಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: ಖುರನಯನ . . . ಕಕ್ಷವಕ್ಷದೊಳ್ ಪಾಂಡುರ ಮಾಗಿರೆ ಮೆಯ್ ಗಂಗೆಯ ತೊಳಗುವ ನೊರೆಯಂ ಪೋಲ್ತಿಸೆಯೆ ಗಂಗವಾಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೪). **ಗಂಗೆವಾಳಿ**: ಕಕ್ಷ ವಕ್ಷಂ ಪಾಂಡುರಮಾಗಿರೆ ಮೈ ಗಂಗೆಯ ನೊರೆಯಂ ಪೋಲ್ತಿಸೆಯೆ ಗಂಗೆವಾಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨-೨೪). [?]

ಗಂಗವಾಲುಕ 'ಗಂಗೆವಾಳುಕ' ನೋ.

ಗಂಗವಾಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗವಾಸನ ಮಗಂ ಗೋವಿನ್ದರಂ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೩ ; 900?). [ಗಂಗ + ವಾಸ?]

ಗಂಗವುರ, ಗಂಗಾವುರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗಙ್ಗವುರದ ತುಱುಗೋಳೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಶಿಕಾ. ೨೪-೩ ; 970?). **ಗಂಗಾವುರ**: ೨. ಗಂಗವುರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆ: ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾವಳಿ ಪಾಗು ಪಸುರ ಪಟ್ಟೆ ಸೂತ್ರವಳಿಯ ಚಿನ್ನಧಾರಿ ನೇತ್ರವಳಿಯು ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಗಂಗಾವುರ ಸೂತ್ರ ರಾಗದ ಗಿಂಡಿನೆಡೆಯೆ (ಅಮುಸಾ ೦. ೪-೮). [?]

ಗಂಗವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟ (?ವ್ವ)ನೂರ್ ಗಙ್ಗವೂರ್ ಪುಲಿಗೆಱೆ (ಇಅ. VIII, ೨೪೩-೧೮ ; 634); ನಿರ್ಗುನ್ದ ನಾಡು ಮೂನೂಱು ಇಱಿಗಲ್ವಾಡಿ ಮೂನೂಱು ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. IX, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪-೧೩ ; 815). [ಗಂಗ + ಊರ್]

ಗಂಗವ್ವ (ನಾ).=ಗಂಗಮ್ಮ ೨: ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಮಿಣಗರಿ ತೆಗೆದು ಅಡ್ಡಾವ ಗರತಿ ಗಂಗವ್ವನ ಉಡಿಯಾಗೆ (ಗರತಿ.೧೧೪). [ಗಂಗೆ+ಅವ್ವ$_1$(< ಅವ್ವೆ)]

ಗಂಗಸ, ಗಂಗಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಸಂಕಟ (?): ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸಿಡಿದವು ಕಿರೀಟ ಪ್ರಸರ ಹಱಿದವು ಹಾರವೆದೆಯಲಿ ಬಸವಳಿದು ಬಿಲ್ಲುಗುಳಿಸಿತು ರುಧಿರವನು ವದನವಲಿ ರಸದ ಲಂಪಟಿಕೆಶ್ವವನು ಖಂಡಿಸಲು ಸಿಲುಕಿದ ನಾಲಗೆಯ ಗಂಗಸದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಗಸೆಯ] ನಱಿಯವೊಲಿರ್ದನಾ ಬಿಲ್ಲಡಿಯಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಭಾ. ೧-೧೫-೨೬); "ಅಪಮಾನ; ಉಪಹತಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗಂಗಸೆ**: ಒಸಗೆಯಾಟವೊ ಬಿಲ್ಲ ಹೊಯ್ಲಿನ ಹಸುಗೆಯಾಟವೊ ಗರುವರಿಗೆ ಗಂಗಸೆಯ ಮಾಡಿತು ಚಾಪವಿತ್ತಲು ಭೂಪ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೪). [?]

ಗಂಗಸರಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ, —ಹೆಂಡ: ಕಾವೇರಿ ತನ್ನ ಗಂಡ . . . ಗಂಗಸರಾಯಿ ಕುಡಿದು ಬಿದ್ದ ಕತೆ ಹೇಳಿ ಕಣ್ಣೀರು ಮಿಡಿದಳು.(ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [ಗಂಗ? + ಸರಾಯಿ]

ಗಂಗಸಾಗರ, ಗಂಗಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಸರಾಯಿ: ಸುರೆ ಬಗಿನಿಯಿಾಚಲೋಲೆಯ ಮರಗಳಾದಿ ಮತ್ತಿರದೆಸೆವ ಗಂಗಸಾಗರ ಮುಖ್ಯರಕ್ಕಸರ ಪಂಪರಿಯ ಭೋಜನದ್ರವ್ಯಂಗಳಿದಿದ ಭಂಡಿಗಳ್ಯೆದೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಚಬಪು. ೪೭-೪೫). **ಗಂಗಸಾರ**: ೧. ಹೇಸರಗತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂಗಿಯ ಹೇರು ಸಾಸಿರ ಗಂಗಸಾರಗಳ ಸೂಸುವ ಸಾರಾಯದ ಪೀಪಗಳ (ಕಣ್ಠನವಿ. ೧೧-೩೮). [< ಗಂಗಾಸಾಗರ]

ಗಂಗಸಾರ 'ಗಂಗಸಾಗರ' ನೋ.

ಗಂಗಸೆ 'ಗಂಗಸ' ನೋ.

ಗಂಗಳ 'ಗಂಗಾಳ' ನೋ.

ಗಂಗಱುಸಾಸಿರ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಬಲಿ ಬಾಣ ರಸಗ್ಗ್ಗಙ್ಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೫-೨; 890?). [ಗಂಗ + ಅಱುಸಾಸಿರ]

ಗಂಗಾಂಬು (ನಾ). = ಗಂಗಾಜಲ: ಗಂಗಾಂಬುವಂ ಮುಟ್ಟದಿರ ಬಹುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಂಬು)]

ಗಂಗಾಕುಮಾರ (ನಾ). ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಗ; ಭೀಷ್ಮ: ಗಂಗಾಕುಮಾರನ ಕಳಶಜನ ರಾಧಾತನೂಜನ ರಂಗಭೂಮಿಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೨೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಕುಮಾರ)]

ಗಂಗಾಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: ಸೈನ್ಯಮಹೋದಧಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮೆಱೆವವನಾ ದುರಂತಪರಾಕ್ರಮನು ಗಂಗಾಕುಮಾರಕನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಕುಮಾರಕ)]

ಗಂಗಾಜಮುನ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಯಮುನಾ ನದಿಗಳು. ೨. ಒಂದು ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಣ್ಣ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಣ್ಣವಿರುವ ಸೀರೆ, ಪಂಚೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತ್ರ: (೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ+ ಜಮುನಾ). / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಗಂಗಾಜಮುನೀ]

ಗಂಗಾಜಲ, ಗಂಗಾಜಳ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು; ಪವಿತ್ರ ನೀರು: ಗಂಗಾಜಲವ ಪೊರವಡಿಸಿಯೆ ಭಗೀರಥನು ವಗಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಹಿದ (ಗಗತಾ. ೧೦-೧೪). **ಗಂಗಾಜಳ**: ಕಳಸಾರೋಹಣ ಮಾಗಿ ನೆಱೆಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದಗ್ಗ್ಗಂಗಾಜಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರಪವಿತ್ರೀಕೃತೋತ್ತ ಮಾಂಗೆಯರಪ್ಪರ್ (ಕಇಅ. ೪೯-೫-೫೭; 973). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜಲ)]

ಗಂಗಾಜಳ 'ಗಂಗಾಜಲ' ನೋ.

ಗಂಗಾಜಾತ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: ಗಂಗಾಜಾತನೋಲಗದಿಂದ ಸರಿದನು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೯). [ಸಂ.]

ಗಂಗಾಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಕೋಟಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲಿ ಪರಿಪಾಟಿಯಿಂದೆಱಸುತ ಗಂಗಾ ಜೂಟನಗ್ಗದ ಜಂಗಮಾಂಘ್ರಿಗೆ ನಮಿಸಿ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೫-೫೫). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜೂಟ)]

ಗಂಗಾತೀರ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ದಡ: ಗಂಗಾತೀರದೊಳಿರ್ಪ ಸೂತನೆಂಬವಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೫ವ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ತೀರ)]

ಗಂಗಾದೇವಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಗಂಗಾದೇವಿಯುಂ ಆ ಕೂಸಂ ಮುಟುಗಲೀಯದೆ . . . ತೆಱಿಸ್ಯಿಸಿ ತರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೫ವ). ೨. "ಜಲದೇವತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೧). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ದೇವಿ)]

ಗಂಗಾದ್ವಾರ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಸಮತಲ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಹರಿದ್ವಾರ: ಗಂಗಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಭರದ್ವಾಜನೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿ ಯಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೪೯). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ದ್ವಾರ)]

ಗಂಗಾಧರ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: "ಈಶಾನಃ . . . ಗಂಗಾಧರಃ, ಮಹಾದೇವಃ. . . –ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೩); ಗಂಗಾಧರಾ ಚಂದ್ರಶೇಖರಾ ಕರುಣಾಕರಾ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೩೨). [ಸಂ.]

ಗಂಗಾಧರಚೂರ್ಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂರ್ಣ: ಗಂಗಾಧರಚೂರ್ಣ:—ಹೆಮ್ಮರದ ಚೆಕ್ಕೆ, ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ, ಶುಂಠಿ, ಧಾತಕೀಕುಸುಮ, ಬಿಲ್ವದ ಹಣ್ಣು, ಲೋಧ್ರದ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರಿನೊಡನೆಯಾಗಲೀ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಾತಿಸಾರ ಗ್ರಹಣೀ ಸಹ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ಪರಿ ೪೭೭). [ಗಂಗಾಧರ? + ಚೂರ್ಣ]

ಗಂಗಾಧೀಶ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯ ಒಡೆಯ; ಶಿವ. ೨. [ಛಂದ] ರುದ್ರ ಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಗಾಧೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಗಾಧರಂ] . . . ಇವು ಪದಿನಾಱುಂ ರುದ್ರಗಣಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೩).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಧೀಶ)]

ಗಂಗಾನಂದನ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: ಗಂಗಾನಂದನ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳನೆತ್ತಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨೨).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ನಂದನ)]

ಗಂಗಾನದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. P ಭಾರತದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಪವಿತ್ರವೆನಿಸಿದ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಂಗಾನದಿ, ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಯಮುನ, ಗೋಗ್ರ, ರಾಪ್ತಿ, ಗಂಡಕಿ (ಭೂವಿವ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಡಿ; ಪಿಂಗಳನಾಡಿ: ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಪಿಂಗಳನಾಡಿಯೇ ಸೂರ್ಯನಾಡಿಯೆಂದು ಗಂಗಾನದಿಯೆಂದು ಪೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಅಜಂಡೇ. ೨೧೮-೫೮).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ನದೀ)]

ಗಂಗಾನ್ವಯ (ನಾ). ಗಂಗಕುಲ, —ವಂಶ: ಸ್ವಸ್ತ್ಯಶೇಷಭುವನ ವಿದಿತ ಗಂಗಾನ್ವಯಸೂತ್ಯಮಾನ ಮಾನೋದಯ ಶ್ರೀ ಮಾಧವಮ್ಮತ್ತರಸರ್ (ಎಕ. X, ಚೌಂಗ್. ೧೩-೧; 890). [ಗಂಗ + ಅನ್ವಯ]

ಗಂಗಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾಕುಮಾರ. ೨. ಅಂಬಿಗನ ಜಾತಿಯವನು; ಮಾನುಗಾರ; ಬೆಸ್ತ: (ಕ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಪುತ್ರ)]

ಗಂಗಾಪುರ 'ಗಂಗಪುರ' ನೋ.

ಗಂಗಾಫಲ (ನಾ). ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಫಲ; ಮಾನು: 'ಬಂಗಾಳದವರು ಮಾನನ್ನು ''ಗಂಗಾಫಲ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ನಂಟರು. ೧೧೮). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಫಲ)]

ಗಂಗಾಭವ (ನಾ). = ಗಂಗಾಜಾತ: ಗಂಗಾಭವನ ನೇಮ್ಮದಲಿ ಮಹದಾಹವಕೆ ನಡೆದುದು ಕಟಕ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೭).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಭವ)]

ಗಂಗಾಭಾಗೀರಥಿ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾದೇವಿ. ೨. ವಿಧವೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಸೇರಿರುವ ಮಾತು: ಗಂಗಾಭಾಗೀರಥೀ . . . ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿ ಬರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಭಾಗೀರಥೀ)]

ಗಂಗಾಮಾಳ 'ಗಂಗಮಾಳ' ನೋ.

ಗಂಗಾಮೃತ (ನಾ). ನೀರು; ಗಂಗಾಜಲ: ನಾನು ಬಂದಾಗ ಬಿಡಿಸಿದ ಬಣ್ಣದ ಚಾಪೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ಇದೆ. ಹೋಗಲಿ . . . ಗಂಗಾಮೃತದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೨೫೭). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಮೃತ)]

ಗಂಗಾಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಗಾತೀರದ ಮಣ್ಣು: ಗಂಗಾಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೦).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಮೃತ್ತಿಕಾ)]

ಗಂಗಾಮೌಳಿ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಅಲಿಸುತ ಮುದವೆತ್ತು ಗಂಗಾಮೌಳಿ ನಾರದಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨-೩೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಮೌಳಿ)]

ಗಂಗಾಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವಿಕೆ; ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ: (ಕ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಯಾತ್ರಾ)]

ಗಂಗಾವಗಹನ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು; ಗಂಗಾಸ್ನಾನ: ನಿಖಿಳ ಕಾಂತಾವಳಿ ಸಹಿತ ಗಂಗಾವಗಹನವ ಮಾಡಿದನು ನೃಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಗ.೧೨-೨೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವಗಹನ)]

ಗಂಗಾವತಂಸ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನೇ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಮಾರಹರನ ವಿನೋದಶಯ್ಯಾಗಾರವರೋ ಗಂಗಾವತಂಸನ ಚಾರುಪುಷ್ಪಕಮೋ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವತಂಸ)]

ಗಂಗಾವತರಣ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎರಡುಂ ತ್ರಿಪತಾಕಕರಂ ಚರಣವನೆತ್ತಿರಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತೆತ್ತಿರಿಸುತ್ತೆ ಶಿರವು ದಂತೇ ಧರಿಸಲ್ ಗಂಗಾವತರಣಕರಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೭೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವತರಣ)]

ಗಂಗಾವನ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂದಲು ಕಡಮೆಯಾದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಕೂದಲು; ಚೌರಿ.
[← ಮರಾ. ಗಂಗಾವನ]

ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಗಂಗಾನದಿ: ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮತುರಂಗಮುಮಂ ಮಿಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೮).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ವಾರ್ಧಿ)]

ಗಂಗಾವಾಳುಕ (ನಾ). = ಗಂಗೆವಾಳುಕ: ನಾನಾರೂಪುಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಗಂಗಾವಾಳುಕ ಸಮಾರುದ್ರರುಗಳಿಂದ ಆವೃತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರಲೋಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಿರುತ್ತಿಹರು (ದಶಟೀ. ೬೨-೧೭). [?]

ಗಂಗಾಸಮಾರಾಧನೆ (ನಾ). ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿ ಬಂದವರು ಮಾಡಿಸುವ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ.
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸಮಾರಾಧನಾ)]

ಗಂಗಾಸಾಗರ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು. ೨. = ಗಂಗಸರಾಯಿ. ೧, ೨: ಶಿತ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ತೊಗಲ್ವೇಜಿನೊಳಗೆ ಬಂದತ್ತು ಗಂಗಾಸಾಗರವು ಎತ್ತಿ ಬಾಹಂತೆ ಗಂಗಾಸಾಗರ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸೇನಾ ಶರನಿಧಿಯ (ಕುಂಬಾರಿಂ. ೧೯-೧೧). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸಾಗರ)]

ಗಂಗಾಸುತ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: "ಗಂಗಾಸುತ . . . ಗಾಂಗೇಯ ನಾಮಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೪೫); ಗಂಗಾಸುತಂ ಪೃಥಾಸುತರಂ ಗೆಲ್ದೊಡೆ ತಪಕೆ ಪೋಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೨). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸುತ)]

ಗಂಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ತುಂಗಾಪಾನ (ಗಾದ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಗಂಗಾಹಿಮಕರಾವಹ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ನೀರು, ಹಾವು ಮತ್ತು ಮೊಸಳೆಗಳುಳ್ಳುದು; ಸಮುದ್ರ. ೧, ೨: ಶಿವನಂತೆ ಗಂಗಾಹಿಮಕರಾವಹಂ ರಮಾಧವನಂತೆ ಗೋತ್ರೈಕಪಾಲಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ+ಹಿಮಕರ+ಆವಹ; ಗಂಗಾ+ಅಹಿ+ಮಕರ+ಆವಹ)]

ಗಂಗಾಳ, **ಗಂಗಳ** (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬುವ ದುಂಡನೆಯ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ: "ಗಂಗಾಳ – ಗಂಗಾಲಯು = ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಗಂಗೋದಕವ ತನ್ನಿರೆ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿರೆ (ಪುರಂದ.೧-೧೧೭-೫); ಭಂಗಾರದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಗಂಗಾಳದಿ ಉಷ್ಣಮಾದ ಗಂಗಾಜಲವಂ . . . ಎರದಳತಿ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ತಟ್ಟೆ; ಊಟದ ತಟ್ಟೆ: ಕಾಳಿದೇವನ ಮುಂದಿಳುಹು ಗಂಗಾಳವಂ ತ್ರಿಪುರಾರಿದೇವ (ಬಸಪು. ೬೦-೨); ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಅಂಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುವರು ಗಂಗಾಳದೊಳಗೆ ಕೈತೊಳೆದು ಚೆಲ್ಲುವ ಮಂಗಗಳ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦); ಗೆಣಸಿನ್ಹೋಳಿಗೆಮಾಡಿ ಎಣಿಸಿ ಗಂಗಾಳಕ್ಹಾಕಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೮).

ಗಂಗಳ: ೧. ಒಲಿಯೋಟ್ಟು ಸೆಳೆಯಳಗೆಯೊಳು ಗಂಗಳವ ನಿರಿಸಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೩); ಕಳಸಿಗೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಳವನಿರಿಸಿ (ಭೀಮಸೂ. ೪೪). ೨. ಲಿಂಗದಿಟ್ಟಿಯನಱಿಯದೆ ತನ್ನಂಗದ ಆ ರಜಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗಳ ತುಂಬಿ ಸುರಿಸಿಕೊಂಬ ಕುನ್ನಿಗಳನೊಲ್ಲ (ಅಜಿಮಾ. ೮೦); ಬೆಂಗದಿರನ ಕಿರಣಂ ಗಂಗಳದೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿ (ಮನೋವಿ. ೫-೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಒಕ್ಕಲಿಗರೆಲ್ಲಾ ಗಂಗಳದಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಣಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಊಟದ ಎಲೆ ದೊರಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೫೨); ಊಟಕ್ಕೆ ಗಂಗಳ ಚೆಂಬು ಇಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫).

[< ಸಂ. ಗಂಗಾಲಯ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂಗಾಲ]

ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ 'ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆ, ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಕ್ಕಳು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬನು ಹೊಸೆದ ಅರಿವೆಯೊಂದನ್ನು ಕುಳಿತಿರುವವರ ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಟೋಪಿ ಆಟ (ದಕ): ಈ ಅನರರೀ ಕೆಲಸಾ ಅಂದರೆ ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಲಡ್ಡು ಇದ್ದಾಂಗ (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೮೧). **ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ**: 'ಗಂಗಾಳ ಮುರಗೆ'ಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕೂತು 'ಇಬತಿ'ಯನ್ನಾಗಲಿ ಆಡುವುದನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಕನ್ನಜಾ. ೩೮).

[ಗಂಗಾಳ$_0$ + ಮುರಿಗೆ]

ಗಂಗಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಗಂಗಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ರಜಯ್ಯ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೯-೩; 950). [< ಗಂಗಗಾವುಂಡ?]

ಗಂಗಿಪಾಂಡಿವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡೂರು: ಸಿನ್ಧರಸಗ್ಗ್ಱಂಗಿಪಾಣ್ಡಿವೂರಮಾನಾಳೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೯-೧೬; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ).

[ಗಂಗಿಪಾಂಡಿ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಗಂಗು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು; ದೊಡ್ಡ ಮೀನು.

[?]

ಗಂಗುಂಗ 'ಗಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗುಂಗೆ, ಗಂಗುಂಗ, ಗಂಗೊಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಆಯತದಿಂ ಗಂಗುಂಗೇಕಾಯಂ ತಾ ತಂದು ಸೂರ್ಯಪುಟದೊಳ್ ಸಪ್ತೋಪಾಯದಿ ತೆಗೆದೆಣ್ಣೆಯನುದಿನಾಯಂಗೊಳಲೇಳು ದಿನಕೆ ಮತಿ ಸಮನಿಸಿತು (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೩); ಗಂಗುಂಗೆಯ ಬೀಜ ಕರಿಜೀರಿಗೆ ಇಷ್ಟನು ಸಮನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ . . . ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಕಾಸಶ್ವಾಸಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೩). **ಗಂಗುಂಗೆ**: ಕರಿಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಔಗಿ.೧೯-೩೫೦). **ಗಂಗೊಂಗೆ**: ಸಮುದ್ರಫಲ ಗಂಗೊಂಗೆಯ ಬೇರು ಇವೆರಡನು ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನ, ಲೇಪನಂಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಕೆಂಜಿಗನ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೩೨). 'ಕಂಗುಂಗೆ' ಪರಾ.

[?]

ಗಂಗುಳ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ಗಙ್ಗುಳ್ ಪೃಥು × × × ರಾಜ್ಯಗೆಯೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೪-೧; ಸು. 750).

[?]

ಗಂಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಂಠ; ಕೊರಳು: ಕೊರಲೊಳ್ ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಟ್ಟಿರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೩೧); ಕೊರಳೊಳು ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಳ್ದಿರೆ ತಾಂ ಗಂಗೆವಾರಿಯೆಂಬುದಱಿಂದೆ (ಅಶ್ವವೈ. ೬-೩). 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ಪರಾ. [< ಗೊಂಕೆ]

ಗಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಏಳು ಮಹಾನದಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಗಂಗೆಯ ತಡಿವಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೬); ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ನಡಯಿಸಿದಾತಂ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಫಳಮಕ್ಕು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೨-೩೪; 1152); ಗಂಗಾದಿ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ಫಲ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೨೦); ಗಂಗೆಗೆ ಹೋದರೂ ತಂಬಿಗೆ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ (ಗಾದೆ). ೨. ನೀರು; ಜಲ; ಉದಕ: ಗಂಗೆಯಂ ಮುಳುಗಿದರೆ ಬಿಡುವನಲ್ಲ (ತುರಂಗ. ೬೫-೧೧). ೩. ಶಿವನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಗಂಗಾದೇವಿ: ಜಡೆಗಂಗೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಹೈಮವತಿ ಗಂಗೆಯರ್ ನಿಜಸತಿಯರ್ (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೩); ಸರಸಿಜಾಸನ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದಿಯರಸಿಯಾದಳು ಗಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨-೨೧); ಗಂಗೆ ಗೌರಿ ಜಗಳ (ರೂಢಿ). ೪. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೧; 1045). [ಸಂ. ಗಂಗಾ]

ಗಂಗೆತ್ತು (ನಾ). ಕೌಲೆಬಸವ; ಕೋಲೆಬಸವ; ಆಟದ ಎತ್ತು; ಕೌಲೆತ್ತು: ಗಂಗೆತ್ತಿನವರು ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಗಂಗೆ$_1$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱ್ತು$_1$)]

ಗಂಗೆದೊಗಲ್ 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊಗಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊವಲ್, ಗಂಗೆದೊಗಲ್, ಗಂಗೆದೊಗಲು, ಗಂಗೆದೊವಲು, ಗಂಗೆದೋಲು, ಗಂಗೆದೋವಲ್ (ನಾ). ಪಶುಗಳ ಕಂಠ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಚರ್ಮ; ಸ್ನಾಸ್ನೆ: ಒರಸೆ ಮುಸುಡಿನಿಂದ ಗಂಗೆದೊವಲನಿರ್ದ ಕಱುವಿನಂದದ ಕಂಡಳಾಗ (ವರ್ಧಜ. ೩-೨೨). **ಗಂಗೆದೊಗಲ್**: "ಗಳಕಾ-ದನದ ಗಂಗೆದೊಗಲ್" (ಕಾಶಕ್ಯ.೪೬); ಎಱ್ತಿನ ಗಂಗೆದೊಗಲಿಂದಾದೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೧ ಟೀಕೆ). **ಗಂಗೆದೊಗಲು**: ಬೆಳೆವೆಣಲ ಮಿಡಿಗಲವ ಬಾಲದ ನೆಲಕೆ ನಿಗುರುವ ಗಂಗೆದೊಗಲಿನ . . . ಸಲಗ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭-೩೬); ಗಂಗೆದೊಗಲಿನಂತೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕುತ್ತಿಗೆ (ಜೀಮಂತ. ೩೦೬); ಗಂಡಮೃಗ . . . ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಗಂಗೆದೊಗಲು ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೬೩). **ಗಂಗೆದೊವಲು**: "ಸಾಸ್ನಾ (ಸ್ನಾತ್), ಗಳಕಂಬಳಃ – ಈ ೨ ಗಂಗೆದೊವಲು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೧); ಉಬ್ಬಿದ ಕತ್ತು; (ದನಗಳ) ಗಂಗೆದೊವಲು (Jowl. ಇಂಕನಿ). **ಗಂಗೆದೋಲು**: "ಸಾಸ್ನೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗಂಗೆದೋವಲ್**: ಭಾಗದ ತೋವಲಕ್ಕೆ ಕಡುಕರ್ಪಿಸವೆಱ್ತಿನ ಗಂಗೆದೋವಲಕ್ಕಾಗಳೆ ಕೊಂಡು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೧).

[ಗಂಗೆ$_1$ + ತೊವಲ್$_2$. / ತೆಲು. ಗಂಗೆದೋಲು]

ಗಂಗೆದೊವಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊಱೆ (ನಾ). = ಗಂಗಾನದಿ: ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ದಂತಿಗಳೊಪ್ಪುವಾ ಗಂಗೆದೊಱೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೪). [ಗಂಗೆ$_2$ + ತೊಱೆ$_1$]

ಗಂಗೆದೋಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೋವಲ್ 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆಯ (ನಾ). = ಗಾಂಗೇಯ: ಭಂಗಿಯಿನ್ದೊಳಗುಳ್ಳಂಗನೆಯರಪುತ್ರಂ ಗಂಗೆಯಂಗೆರಡಲ್ತಾಳ್ವೀ ಜಿನದಾಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೪; 1034).

[< ಸಂ. ಗಾಂಗೇಯ]

ಗಂಗೆವಾರಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಕಂಠರೋಗ: ಕೊರಲೊಳ್ ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಟ್ಟಿರೆ ತಾಂ ಗಂಗೆವಾರಿಯೆಂಬುದಱಿಂದೆ . . . ವಾಜಿಗೆ ಮರಣಭಯಂ ತೋರ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ.೬-೩೧). [ಗಂಗೆ+ಮಾರಿ ?]

ಗಂಗೆವಾಳ (ನಾ). (?) : ನೆಲಕೆ ನಿಗುರುವ ಗಂಗೆವಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ]ದ ಬಿಳಿಯ ಚೌರಿಗಳುಲಿವ ಗಂಟೆಯ ತೊಳಪ ಬದ್ದುಗೆದಾರ ಕಾಂಚನಮಯದ ಗೊಂಡೆಯದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೨). ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲು; ಉದ್ದವಾದ ಬಾಲ: (೬). [?]

ಗಂಗೆವಾಳುಕ, ಗಂಗವಾಲುಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ" (ಚಬಪು. ಕೋಶ): ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವರು ನಂದಿವಾಹನರು ಗಂಗೆವಾಳುಕರೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದಿರ್ದು (ಅವಚಂ. ೨೦೦-೯೦೨); ಮಂಗಳೆಯನಂಗದೊಳ್ ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಪರಸಿವ ಸಿಂಗಪೀಠದಿ ಪ್ರಮಥ ಗಂಗೆವಾಳುಕರು ಮುನಿಪುಂಗವರ್ಸಹಿತೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ರಂಜಿಸುವರು (ಚಬಪು. ೧-೮); ತೆಂಗು ಬಟ್ಟಲು ನುಂಗಿ ಮುಂಗುಲಿಯನಿಲಿ ನುಂಗಿ ಗಂಗೆವಾಳುಕರ ಹರ ನುಂಗಿ ಜಗವು ಬೆಳದಿಂಗಳಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೭೦). **ಗಂಗವಾಲುಕ**: ವಿಲಾಸಿತ ಪ್ರಮಥರ ಪುಂಗವರ ವಿದ್ದೇಶ್ವರರ ಸಲೆ ಗಂಗವಾಲುಕ ಸಮಾರುದ್ರರ ಮೂಲ ಬಹುರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವ, (ಏಕೋಪು. ೭-೧೨).

ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು, ಗೆಂಗವಾಳುಕಸಮಾರುದ್ರರು=ಗಂಗಾನದಿಯ ಮಳಲ ಕಣದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಾದವರು; ಅಸಂಖ್ಯಾತರುದ್ರರು: ಸದಾಶಿವರೊಂದುಕೋಟಿ ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು (ಬಸವ. ೯೨೦); ಕರ್ಮದೊಳಗಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧರಹಿತ ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮಾರುದ್ರರೊಳಗಾಗಿ ಬಂಧನ ವಿರಹಿತ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬). [?]

ಗಂಗೆವಾಳಿ 'ಗಂಗವಾಣಿ' ನೋ.

ಗಂಗೊಂಗೆ 'ಗಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗೋಜಂ ಹೊಯ್ದ ಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೮-೩೮; 1000 ?).
[ಗಂಗ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝು)]

ಗಂಗೋತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ: ಬರೆಯುವೆನೆನ್ನ ಮಾನಸದ ಗಂಗೋತ್ರಿಯ ಕರ್ಣಪೀಯೂಷದ ಕತೆಯ (ಇಂಚಾಪ. ೫೨-೪೯).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂಗೋತ್ರೀ]

ಗಂಗೋದಕ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾಜಲ: ಕಾಶಿಯವರೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಗಂಗೋದಕವಿಲ್ಲದೆ ಮರಳುವದುಂಟೇ (ಗಂಮಾಯಿ.೨). ೨. ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಘಾಳಿಯ ಬೀಸಿ ಕೊಡಿ ಗಂಗೋದಕವನ್ನು (ಚಂದ್ರಾವ. ೧೩); ಗಂಗೋದಕ ಸಹ ನಾನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಟ್ಟುಪವಾಸ (ಮಹಾಗ. ೧೪೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಉದಕ)]

ಗಂಚಿ 'ಗಂಜ್ಞ' ನೋ.

ಗಂಜ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಶ; ಭಂಡಾರ; ಸಂಗ್ರಹ: "ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿಯುಂ ಗಂಜಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೧೧). ೨. ಗಣಿ; ಖನಿ. ೩. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ. ೪. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ತ್ರಿತಯದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಗಂಜಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೮). ೫. ಕುತೂಹಲ: "ಖಣಿ ಕೋಶ ಕುತೂಹಲ ಗಂಜವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಗಂಜ$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ: "ಕಳ್ಳು ಮಾಱುವ ಗೃಹಂ ಗಂಜಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ. ಗಂಜಾ]

ಗಂಜಣ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಣಿ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಣಿಕೆ 'ಗಂಜಳಿಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜನ (ನಾ). ಹೊನ್ನು; ಒಂದು ತೂಕ,(?) : ಅವನ ಅಯ್ವತ್ತು ಗಂಜನದ ಪತುಮೆಯ ಕಟಿ ತನ್ನ ಅಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೨೦ ; 1020 ?). [?]

ಗಂಜನಿ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಲ 'ಗಂಜಳ$_1$' ನೋ.

ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳ$_1$, ಗಂಜಣ, ಗಂಜಲ (ನಾ). ೧. ದನಕರುಗಳ ಮೂತ್ರ; ಗೋಮೂತ್ರ: ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಗಂಜಳದಲ್ಲಿ ಹೊರಳುವರೆ (ವಚರ. ೮೦); ಎಳಗಱು ತುಡುಕೆ ಕೆಚ್ಚಲ . . . ಗಂಜಳವ ಬಿಟ್ಟು ಮಱುಕದೊಳೆಳಗಂದಿಯದೆ ನೋಡು ನೀಱೆ (ವರ್ಧಚ. ೩-೨೧); ಗಂಜಳದಲ್ಲಿರುವ ಸಾರಜನಕದ ಪರಿಮಾಣವು ಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡರಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೫೫). ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಸಗಣಿಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಸಂಪಿಗೆಯರಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ರಂಜನೆಯಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಱ ಗಂಜಳ ಬಿಡದಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೯೩). **ಗಂಜಣ**: ೧. ಪೆಣ್ಗತ್ತೆಗಳು ಜಡಿದಂತುತ್ತಮದ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣವನು ಲೇಪನವ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಗಂಜಣವುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯ ಗರ್ತದಲಿ ಕೆಡವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೨-೧೩); ಚಂಪಕ್ಕೆಯುಗುರ್-ಪತ್ತಿದ ಗಂಜಣಂ ಪಡಿಗದಂಬುಲವಾಯ್ ಪಱಿನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣುಪುಚ್ಚಿತ್ತಿದ ಬೆನ್ನ ಬಾಸುಟದೆ ಗಟ್ಟನ ತಾಡಿನ ರೊಟ್ಟ ಸಿಂಬೆ ತಾಂ ಪಿತ್ತಿಲತಿಪ್ಪೆ ಪಟ್ಕೆವನೆ ಚಃ ಅದನಪ್ಪುವರೆಂತು ಗಾವಿಲರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೯). **ಗಂಜಲ**: ೧. ನಿತ್ಯ ಹತ್ತು ಔನ್ಸ್ ಗಂಜಲ ಸಹ ದೊರೆಯುವಷ್ಟು ಒಳ್ಳೇ ಹಸುಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಬೆಸ್ತಕ. ೬೭); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮೆಯು . . . ಗಂಜಲ ಹುಯ್ದು ಮತ್ತೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿತು (ಮಲೆನಾ. ೧೨೦).
[< ಸಂ. ಗೋಜಲ]

ಗಂಜಳ$_2$, ಗಂಜಣಿ, ಗಂಜನಿ, ಗಂಜಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಉಲಪಃ, ಬಲ್ವಜಃ-ಈ ೨ ಗಂಜಳದ ಪುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೨). **ಗಂಜಣಿ**: "ಗಂಜಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯದುಲಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬); ಪೂಸಿದ ಚಂದನಂ ಮುಡಿದ ಪಾದರಿ ತೊಟ್ಟೆಳಮುತ್ತು ಸುತ್ತಿನೊಳ್ ಮಾಸದ ತೆಂಗಿನೋಲೆ ಹದನಾಱದ ಬೆಳ್ಮಡಿ ಮೆಲ್ಲಪಚ್ಚೆ ನೀರ್ವಾಸು ತಗುಳ್ದ ಗಂಜಣಿಯೊಳೊಂದಿದ ಬಾಳದ ಬೇರ ಚಪ್ಪರಂ ಬೇಸಗೆ ಸಂದ ಭೋಗಿಗೆ ವಿಲಾಸದ ದೇಸೆಯನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೩೯). **ಗಂಜನಿ**: ಗಂಜನಿಹುಲ್ಲು . . . ಜಂಭೀರ (ಕಂಚಿಕಾಯಿ) ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಟ್ನಿಯು ಗ್ರಾಹಕ ಲಘು ಇರುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೧). **ಗಂಜಳಿ**: (೬).

ಗಂಜಣೆಯ ಹುಲ್ಲು = ಗಂಜಣಿ: "ಕತ್ತೃಣಂ, ಪೌರಂ, ಸೌಗಂಧಿಕಂ, ಧ್ಯಾಮಂ, ದೇವಜಗ್ಧಕಂ, ರೌಹಿಷಂ - ಈ ೬ ಗಂಜಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಜಣಿಕೆಯ] ಹುಲ್ಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). [?]

ಗಂಜಳಗರಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳಗಱಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳಗಱುಕೆ, ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ, ಗಂಜಳಗರಿಕೆ, ಗಂಜಳಗಱಿಕೆ, ಗಂಜಳಿಗಱುಕೆ (ನಾ). = ಗಂಜಳ$_2$: "ಗಂಧ ದೂರ್ವಾ - ಗಂಜಳಗಱುಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೬). **ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ**: ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ, ಬಿಳೀಜೋಳ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೯). **ಗಂಜಳಗರಿಕೆ**: ಉರುಕುನ್ ಹುಲ್ಲು, ಗಂಜಳಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈ ಔ ಗ. ೩೦-೫೭೯). **ಗಂಜಳಗಱಿಕೆ**: "ಕುಂದುರಃ - ಗಂಜಳಗಱಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೫). **ಗಂಜಳಿಗಱುಕೆ**: "ಕುಂದುರುಮೂಲಃ - ಗಂಜಳಿಗಱುಕೆಯು" (ಒಷಧಿ. ೩೭).
[ಗಂಜಳ$_2$ + ಕಱುಕೆ$_1$ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಗಂಜಳಿ 'ಗಂಜಳ$_2$' ನೋ.

ಗಂಜಳಿಕೆ, ಗಂಜಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಮೃಗವಲ್ಲಭ – ಗಂಜಳಿಕೆಯ ಹುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೪). **ಗಂಜಣಿಕೆ :** "ಕತ್ತೃಣಂ, ಪೌರಂ, ಸೌಗಂಧಿಕಂ, ಧ್ಯಾಮಂ, ದೇವಜಗ್ಧಕಂ, ರೌಹಿಷಂ – ಈ ೬ ಗಂಜಣಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಜಣಿಯ] ಹುಲ್ಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). [< ಗಂಜಳ$_2$]

ಗಂಜಳಿಗಱುಕೆ 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಾಲ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಕಪಟ : ಏಕೆ ನಿನಗಿಷ್ಟು ಗಂಜಾಲ ಬಿಡೊ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೩-೫-೧). [← ಮರಾ. ಗಜಾಲ್ ?]

ಗಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸಾರ : "ಯವಾಗೂಃ . . . ವಿಲೇಪಿಕಾ – ಈ ೫ ಗಂಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೫); ಗಂಜಿಯುಂ ಕುಡಿದು ಕಟಿವೆಯ ಕೂಱುವನುಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೦); ಪರರಾಯರ್ಕಳಿ ಸೇನೆಯಂ ಗೆಲಿದು ಮತ್ತೇಭಂಗಳಂ ಸೀಳ್ದು ತನ್ನರಿಯೆಂದೆಂಬರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುವ ಭಟರ್ಗಂ ಗಂಜಿ ಕೀೞ್ ನಾಯ್ಗಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿಶೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೬೫); ಬಲುರಾಯರೊಲ್ಮೆ ಗಡಯುಂಬುದಲ್ಲಂ ನವಣೆಯೊಳುಗಂಜಿ ಗಡ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೬೦); ಗಂಜಿಯ ಕುಡಿದರು ಗಂಡನ ಮನೆ ಲೇಸು (ಜಗೀತ. ೫೫); ಗಂಜಿ ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). ೨. ರವೆ, ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ದ್ರವರೂಪದ ಆಹಾರ; ಅಂಬಲಿ : ಊಟಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹುರಿದು ಗಂಜಿಮಾಡಿರಿ (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೬); ಹೊಟ್ಟೆಗೇನಾದರೂ ಗಂಜಿಮಾಡಿಕೊಡಲೇ ಎಂದು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮಹಾಗ.೧೬೬). ೩. (ಮಡಿಮಾಡುವಲ್ಲಿ) ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಪಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥ. ೪. ತೆಂಗಿನ ಎಳನೀರು ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆಯ ತಿರುಳು; ಬಂಬಲು.

ಗಂಜಿಹಾಕು (ಕರಾ) = ಊಟಹಾಕು; ಅನ್ನಹಾಕು: ಏನಿಲ್ಲವಮ್ಮ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಂಜಿಹಾಕು . . . ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೨). **ಗಂಜಿಗೆಕೊಡು, ಗಂಜಿಗೆಹಾಕು** = (ಉಕ) ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ಹಾಕು; ಚೆಲುವೆಗೆ ಹಾಕು, —ಕೊಡು.

[← ಪ್ರಾ. ಕಾಂಜಿ, ಕಾಂಚಿ. < ಸಂ. ಕಾಂಜಿಕಾ]

ಗಂಜಿ$_2$ 'ಗಾಂಜಾ' ನೋ.

ಗಂಜಿ$_3$, ಗಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ. 'ಗುಲಗಂಜಿ' ಪರಾ. **ಗಂಚಿ** : 'ಗುಲಗಂಚಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗುಂಜಾ]

ಗಂಜಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಕ). [ಗಂಜಿ$_3$ + ಕಸ]

ಗಂಜಿಕಾಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಳು; ಹಾಲುಗಾಳು : ತೆನೆ ಇನ್ನೂ ಬಲಿತಿಲ್ಲ, ಬರೀ ಗಂಜಿಕಾಳು (ರೂಢಿ).

[ಗಂಜಿ$_1$ + ಕಾಳು$_3$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಗಂಜಿಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಚಲೋ ಸಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿನ ಹುಲ್ಲು, ಗಂಜಿಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧-೩೬೪). 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ಪರಾ. [ಗಂಜಿ$_3$ + ಕರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಗಂಜಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ.

[ಗಂಜಿ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಗಂಜಿಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿಯನ್ನು ಕುಡಿ : ಬಿದ್ದೂರ್ಟವನೊಡಬಡದೆ ಗಂಜಿಗುಡಿವ ಮರುಳಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೬೧); ಕೂೞ ಪಿನಂ ಮಾಣ್ದು ಸ್ವೈರಿಸದುಂಬರ್ಶಿಯನೊಕ್ಕು ಗಂಜಿಗುಡಿವರ್ನಿಮ್ಮನ್ನರಾರ್ ಗಾವಿಲರ್ (ಜೀವಸಂ. ೬೩-೧೩). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿ (ನಾ). ಗಾಂಜಾ ಸೇದುವವನು; ಗಾಂಜಿ ಸೇದುವವನು (?) : ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಅಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೫೬). [ಗಂಜಿ$_2$ (< ಗಾಂಜಾ) + ಕುಡಿಹಿ]

ಗಂಜಿಗುಡುಕೆ (ನಾ). = ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿ : ಇಱು ಕಡಿ ತಱು ಹೊಯ್ ಗಂಜಿಗುಡುಕರನೆಂದುಱುಬಿ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರು . . . ಅಟ್ಟಿದರು (ಕಂಸವ. ೧೭-೩೪). [ಗಂಜಿ$_2$ (< ಗಾಂಜಾ) + ಕುಡುಕ (< ಕುಡಿಕ)]

ಗಂಜಿನಾಡು, ಗಂಜೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೆಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಜ್ಜರಾನಿಱದೋಡಿಸಿ ಗಂಜಿನಾಡ ಕ್ಕಲಿದೊಱೆಗಳುಂ ಗೊಂಬುಕ್ಕಿ ಅರಸರುಂ ಪಡೆದುದು (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೬-೨; 750). **ಗಂಜೆನಾಡು** : ಮಱುಂಗರೆಯ ಗಂಜೆನಾಡ ನೀರ್ಗುಂಥ ಭೊಳ್ಳೆಯ ವೊಳ್ಗೊಳವ (ಮೈಆಂ. ೧೯೨೪, ೬೪-೨೭; ?). [ಗಂಜಿ ? + ನಾಡು]

ಗಂಜಿಪರಾಕು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಅಂಗಿ; ಬನೀನು.

[← ಮರಾ. ಗಂಜೀಫರಾಸ್, ಗಂಜೀಫ್ರಾಕ್]

ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಂಜಿಹಾಕಿ ಗರಿಗರಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ : (ಕ). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಗಂಜಿಬದನೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆಕಾಯಿ : (ಕ). [ಗಂಜಿ ? + ಬದನೆ (< ಬದನೆ)]

ಗಂಜಿಮಠ (ನಾ). ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಗಂಜಿ ಹಾಕುವ ಛತ್ರ; ಅನಾಥಾಶ್ರಮ : ಮನೆಯವರನ್ನು ಗಂಜೀಮಠಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತೆ (ಪರಾವ. ೪೯). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಠ]

ಗಂಜಿಮಡಿ (ನಾ). = ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ : ಗಂಜಿಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಡೆ]ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗದಂತುಟ್ಟು ಬರ್ಬರಮಂ ಪೂಸಿ ತೊಟಿಲ್ವರ್ (ಸಮುಪ. ೬-೩೪). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಡಿ$_5$]

ಗಂಜಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಜಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸು; ಅಂಬಲಿಯನ್ನು ಮಾಡು : ಗಂಜಿಮಾಡಿ ಆಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). ೨. ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಗಂಜಿಹಾಕು; ಚೆಲುವೆ ಮಾಡು : ಚಿನ್ನದ ಇಸ್ತ್ರಿಲೆಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುಗ್ಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಜರಟಿನ ತೋಳ್ಗುಡಿಯ ಪಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿ ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೨೨೫). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಗಂಜಿಯನ್ನ (ನಾ). ೧. ಗಂಜಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಅನ್ನ; ಗಿಂಜಲು : ಗಂಜಿಯನ್ನ ಮಾಡಿ ಮುದ್ದೆಮಾಡಿದ್ದಿಯೇ (ರೂಢಿ). ೨. ನೀರಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ : ಗಂಜಿಯನ್ನ ಎಂದರೆ. . . ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರು ಸುರುವಿದೆಯೆಂದರೆ ಅದೇ ಗಂಜಿಯನ್ನ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೫೩). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಗಂಜಿಯರಿವೆ (ನಾ). = ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ : ಅವನು ಗಂಜಿಯರಿವೆ ತೊಟ್ಟು ಹೊರಟ (ರೂಢಿ). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಗಂಜಿಯೆಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿಯ ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ : ಪುಲಿಯುಗುರ ಬಾವುಲಿಯ ಗಂಜಿಯೆಕ್ಕಸರದ . . . . ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೨೭). [ಗಂಜಿ$_3$ + ಎಕ್ಕಸರ$_1$]

ಗಂಜೀಪ 'ಗಂಜೀಫು' ನೋ.

ಗಂಜೀಪಿ 'ಗಂಜೀಫು' ನೋ.

ಗಂಜೀಫು, ಗಂಜೀಪ, ಗಂಜೀಪಿ, ಗಂಜೀಫು (ನಾ). ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿರುವ ಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ : ಗಂಜೀಪಿನ ಆಟದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರು ಅಮ್ಮ ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿ ಬಂದರೂ ಆಟ ಬಿಟ್ಟು ಏಳಲಾರರು (ಚಕರಾ. ೩೪); ಕೇಶವರಾಯನು ದಿನದ ಹನ್ನೆರಡು ತಾಸುಗಳನ್ನು . . . ಇಸ್ಪೇಟು ಗಂಜೀಫುಗಳ ಆಟದಲ್ಲಿ . . . ಕಳೆಯುತ್ತಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೬೪);

ಮುಟ್ಟಾಳರನ್ನು ಕೂಡಿ 'ಗಂಜೀಫು' ಆಡುವುದು ನಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿ ತರುವಂತಹದಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಬ .೧೦೪) ; ಗಂಜೀಫು ಆಡೋರಿಗೆ ಗಂಜಿಯೂ ಸಿಕ್ಕದು (ಗಾದೆ). **ಗಂಜೀಪ** : ಲೆತ್ತ ಪಗಡೆ ಚದುರಂಗ ಗಂಜೀಪ ಮೊದಲಾದ ವಿನೋದ ಪ್ರಸಂಗ (ಕೃಷಿಪ್ರ.೧೪). **ಗಂಜೀಪಿ**: ಇವತ್ತೇನು ಸಂತೆ; ಗಂಜೀಪಿ ಆಡೂ ಹಂಗಿಲ್ಲಾ (ಕಿಡುಗು. ೩೫). **ಗಂಜೀಫು** : ಜೀವಿಸಂಘವಿದೇನು ? ಗಂಜೀಫಿನೆಲೆಕಟ್ಟು. ದೈವ ಪೌರುಷ ಪೂರ್ವವಾಸನೆಗಳೆಂಬಾ ಮೂವರಿದನಾಡುವರು, ಚದರಿಸುತೆ, ಬೆರಸಿಡುತೆ ನಾವೆಲ್ಲರಾಟದೆಲೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೨೭). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಗಂಜೀಫಾ; ಮರಾ. ಗಂಜೀಫ್]

ಗಂಜೀಫು 'ಗಂಜೀವು' ನೋ.

ಗಂಜು$_1$ (ನಾ). = ಗಂಜಳ$_1$: "ದನದ ಮೂತ್ರ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೧೯) ; ದನದ ಗಂಜಿನಿಂದ ಒಳ್ಳೆ ಗೊಬ್ಬರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಗಂಜಳ$_1$?]

ಗಂಜು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಅಡಕವಾಗುವ ತಾಮ್ರ ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಪಾತ್ರೆ: (ಕ). ೨. ಮದ್ಯದ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ. [< ಸಂ. ಗಂಜಾ]

ಗಂಜು$_3$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ; ಬಜಾರು: ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ಈ ಹಳೆಯ 'ಗಂಜಿ'ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮನೆಗಳಿಗೂ ಎತ್ತರವಾದ ಕಾಂಪೌಂಡು (ದೀಪನಿ. ೩೧). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಗಂಜ್]

ಗಂಜೆನಾಡು 'ಗಂಜಿನಾಡು' ನೋ.

ಗಂಟ$_1$ 'ಗುಂಟ$_3$' ನೋ.

-ಗಂಟ$_2$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಜಗಳಗಂಟ' ಪರಾ.

ಗಂಟಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಂಟು, —ಮೂಟೆ: (ಕ). 'ಗದಡಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಗಂಠಡೀ, ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠ್ಡೀ]

ಗಂಟಲ್, ಗಂಟಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲನೊತ್ತುವಂತೆ ಪೌಂಡ್ರಮೆಂಬ ಶಂಖಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭ ವ); ಆಕ್ರಂದನದಿಂ ಗಂಟಲೊಡೆದು ದನಿ ಕಿಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೯); ಧರಣಿಯನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ದಿಗಧೀಶರ ಗಂಟಲನೊತ್ತಿ (೧೮೮. ೬-೫). **ಗಂಟಲು$_1$** : ೧. ತತ್ತನೂಜನ ಗಂಟಲಲಿ ಬಲುಗತ್ತಿಯಂ ಪಿಕನೊತ್ತುವಾಗಳ್ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೫) ; ಅರಿಗಳುದ್ಭವವಿನ್ನು ಗಂಟಲನರಿವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೫೭); ವೆಂಕಮ್ಮನ ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೪೮); ಗಂಟಲು ಹರಿಯುವಂತೆ ಕಿರಿಚಿಕೊಂಡರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೪೩). ೨. ಕೊರಳಿನ ನಾದ,—ಧ್ವನಿ: ಅವನ ಕಂಠವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಟಲಿನಂತೆ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಅವನಿಗೆ ಆ ಪಾತ್ರ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು (ರಾಯಕ. ೭೨); ಹಾಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ಗಂಟಲಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಗಂಟಲಗಾಣ, ಗಂಟಲಗಾಳ = ಗಂಟಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾಣ; ಕೊರಳ ಕೊಕ್ಕೆ; ಪ್ರಾಣಘಾತಕ: ಖಳರ ಗಂಟಲಗಾಣನೊ ಜಗದೊಳಗೆ ಪ್ರವೀಣನೊ (ಪುರಂದ. ೧-೨೦೪-೩) ; ನಾವು ಆದೀವಿ ಇಲ್ಲೇ ನಿಮ್ಮ ಗಂಟಲಗಾಣರು (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೩) ; ವಿರಹಿಯ ಗಂಟಲಗಾಳಂ ಸ್ಮರವೀರನ ಮಸೆದ ಸೆಂಡುಗೋಲ್ . . . ಎನೆ ಕರಮೆಸೆದತ್ತಂದು ಕೊಂಕಿದೆಳವೆಱೆ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೮); ನಿನ್ನ ಗಂಟಲಗಾಳ ನಿನಗಳುಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೨೧) ; ಎಂಟು ಕಂಟಕರಿಂಗೆ ನೆಂಟರುಗಳಯ್ವರಿಗೆ ಗಂಟಲಗಾಳನಾಗಿಪ್ಪ ಗುರುನೀಲಕಂಠನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦). **ಗಂಟಲತೀಟೆ** = ಮಾತಿನ ಚಾಪಲ್ಯ, —ನವೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಸಿಂಹನಾದಗೈರಬೇಕೆಂಬ ಗಂಟಲತೀಟೆಯನ್ನು ಸಯ್ರಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩-೭). [ದೇ. ? ‖ ತುಳು. ಕಂಟೆಲ್; ಕೊಡ. ಗಡ್ಲಿ]

ಗಂಟಲು$_1$ 'ಗಂಟಲ್' ನೋ.

ಗಂಟಲು$_2$ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದುದು ; ಕಗ್ಗಂಟು. 'ಗಂಟಲು ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟು + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಗಂಟಲುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗು ; ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಬಿಗಿದು ಬರು : ಜಾರಿತು ನೀರಿಗೆ ತುತೂರಿ ಗಂಟಲುಕಟ್ಟಿತು ನೀರೂರಿ (ಕಪತು. ೧). [ಗಂಟಲು$_1$ (< ಗಂಟಲ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಂಟಲುಚಿಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನ ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಿ; ಗಳಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಆ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಊದಿ ಆಗುವ ರೋಗ; ಲಾಳಶಂಕು : ಗಂಟಲುಚಿಟಿಕೆಯಾಗಿ ಏನೂ ನುಂಗುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟಲು$_1$ (< ಗಂಟಲ್) + ಚಿಟಿಕೆ$_4$]

ಗಂಟಲುನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ನ್ಯಾಯ ; ತೊಡಕಿನ ನ್ಯಾಯ : ಸೋಮ್ಮೋರು . . . ಎಂತ ಗಂಟಲುನ್ಯಾಯ ಬಂದ್ರೂ ಪರಿಹರ್ಸಿ ಬಿಡೋರು (ಚೆಂಗಾಳ್ನ. ೨೦೫). 'ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟಲು$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ವ್ಯಾಜ್ಯ; ತೀರದ ಜಗಳ; ತರಲೆಜಗಳ: ಪಕ್ಕದ ಮನೆ ಮುರಲಿಗೂ ಮಧುಸೂದನನಿಗೂ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುರಲಿ ಮಾತಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೊಂದು ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ರಾಗಿಣಿ. ೩೫); ಕಿತ್ತಮಣಿ ಗಂಟಾಕೋದರಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ. ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ ಹಚ್ಕೋತ್ತಾನೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ನ. ೫೩೫). [ಗಂಟಲು$_2$ + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಗಂಟಿ$_1$ (ನಾ). ದನಕರು ; ಜಾನುವಾರು : ಗಂಟಿಯಂ ಪುಗಲೀಯದಿಕ್ಕಿದ ಬೇಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಕೊಳೆ ಕಾಗುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೩೧-೫ ವ) ; ಗಂಟಿಯನ್ನು ಸಾಕುವ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು (ಮರಮ. ೫೯) ; ಧನಿಯ ಹಟ್ಟಿಯಿಂದ ಗಂಟಿಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮೇಯಿಸಲು ಹೋಗಬಹುದು (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಟಿ]

ಗಂಟಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟಿ ತವೆ ಚಿನ್ನಸರ ಪೈರಣಿಯ ಚವಿಯಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೬೦). [← ಮರಾ. ಗಾಠಾ, ಗಾಠೀ]

ಗಂಟಿಕೆ, ಗಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಪೊದೆ: "ಸ್ತಂಬಃ . . . ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊದರಿನ ಹೆಸರು. ಗಂಟಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). **ಗಂಟಿಗೆ** : ನಿತ್ಯ ದಿಂದುಗಳ್ - ಗಂಟಿಗೆ, ಬೇಂಟೆ, ಸುಂಟಿಗೆ (ಶಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿಕಾ]

ಗಂಟಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಹಾಕಿಸು : ಕುಂಕುಮ ಪಂಕಾಂಕಿತಮಾದ ಕಂಕಣದ ದಾರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಮದುವಕ್ಕಳ ರಂಜಿಪ ಮುಂಜೆಜಗೆರಡಂ ಭೂದಿವಿಜಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿಸಿದ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೬೪ ವ). [ಗಂಟಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು ; ಕಟ್ಟು ; ಗಂಟುಹಾಕು : ಪಟ್ಟಸೂತ್ರದೆರಡೆಳೆಯುಮಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೩ ವ) ; ಗಾಳಿಯಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೨) ; ಕನಕಕವಚವ ತೊಟ್ಟು ಗಡ್ಡದ ಘನತೆಯನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೪); ಭೋಜನಕೆ ಬಂದ ಬಡವರ ವೃಂದಮಡಿಗಡಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಗಂಟಿಕ್ಕುವರ ತಂಡ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿರ್ದವು (ಭರಭ. ೧-೧೪) ; ಜುಟ್ಟನು ಬಾಚಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆಯೆ ಹೂವಿನ ಕುಚ್ಚನು ಬೇಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೮-೨೭). ೨. ಜೋಡಿಸು ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟು; ಸೇರಿಸು : ಧರಣೀಚಕ್ರಮುಮಂ ವಿಯತ್ತಳಮುಮಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೪) ; ಧಾತ್ರಿಯುಂ ಗಗನಮುಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಲ್ಲಿ ಪೇರ್ವಡೆಯುದರ್ಕತ್ತು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧-೮೪).

೩. ಗಾಢವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಕಳನೇಱಿದಂಕವಮಂ ಗಳೆಯೋಸರಿಸದ ಮುನ್ನಂ ಕುತ್ತಿ ಕೆಡವುವ ತಳ್ತು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಟಿಂಟಣಿಸುವ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). ೪. ತೊಡಗು; ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಗಂಟುಬೀಳು; ಉಂಟಾಗು: ಆತಂಗೆ ನಿನಗೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಸಮರ (ಮೋಹತ. ೩೮–೨೧); ಮಂಟಪದೊಳಗಿಂದು ಮಂತ್ರಿಯಿರಲು ಚಿಂತೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿತಹುದೆಮಗರಸಾ (ಭರಚ. ೧೪–೨೩). ೫. ಆರಂಭಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಹರಿಯಕ್ಷನ ಕೂಡೆ ಕದನವ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕರಿಕಲಭವು ಜೀವಿಪುದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೨೧). ೬. ತೊಡಕು ಹಾಕು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಹರಂ ಕರೆಕರೆದು ದೂಱುತಿಹ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಿಡಹೋಗಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಾದರಾ ಬಡವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೪); ಕೆಲಂಬರೊಳ್ ನಕ್ಕು ಕೆಲಂಬರೊಳ್ಮುನಿದು ಬಾಳ್ವುದಿದೇಂ ಬಿಡಪೋಗಿ ಮೂಱುಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಗಾದೆಯಾದೆನು (ಅಪಕ. ೫೮). ೭. ಮುಡುಪಾಗಿಡು; ಹರಕೆಯಿಡು: ಜೀವಕೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದೆನ್ನ ಕೊಡವೆ ಪೋದುದೆ (ಗಿಳಿಎಂ. ೭೭–೬೩). ೮. (ಆಲಂ) ಮದುವೆಮಾಡು; ಲಗ್ನಮಾಡು: ಕುಮಾರಸಂಭವ ಮಾಡಿಯೆಂದೇ ನಾರಿಯನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿ೩. ೨೨–೩೧); ವರ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಿಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿಯಿರದೆ ಕೈಗೂಡಿಸುತೆ ಯೊಾರ್ವರಿಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಪೊರಮಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೨೭–೬೩).

[ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಗಂಟಿಗೆ 'ಗಂಟಿಕೆ' ನೋ.

ಗಂಟಿಚವುಡಿ, ಗಂಟಿಚೌಡಿ, ಗಂಟಿಚೋಡಿ (ನಾ). ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಗಂಟುಕಳ್ಳ: ಗಂಟಿಚವುಡಿಗಳು ಎಲ್ಲರಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಬರಬಹುದು (ಜೀವಲ. ೩೧). **ಗಂಟಿಚೌಡಿ:** ಬುಟ್ಟಿಯೊಳು ಪಟ್ಟಿವನಿಟ್ಟ ಉಟ್ಟರದನ ಚೀಲ ಜೋಕಿ ಕೆಟ್ಟ ಗಂಟಿಚೌಡೆರು ಬಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದಾರ ಮುದಕೀ (ಶರೀಫ. ೩೩–೨). **ಗಂಟಿಚೋಡಿ:** ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಗಂಟಿಚೋಡಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ನಡೆದಾ. II, ೮೫೫).

[← ಮರಾ. ಗಂಠೀಛೋಡ್]

ಗಂಟಿಚೌಡಿ 'ಗಂಟಿಚವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಟಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಟಾಗು; ಗೆಣ್ಣಿಡು; ಕಣ್ಣಾಗು: ದೆಸೆಗೆ ಕವಿಲ್ತು ಗಂಟಿಡಿದು ನುಣ್ಪಸಿಱಿಂ ಪೊರೆಯೇಱಿ ಕೊರ್ದಿ (ದಶಕು. ೧–೨೭).

[ಗಂಟು + ಇಡಿ₂]

ಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬು, ಜೋಳ, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಣ್ಣು; ಗೆಣ್ಣು: "ಗ್ರಂಥಿಃ, ಪರ್ವ, ಪರುಸ್–ಈ ೩ ಗಂಟು" (ಹಲಾಯು. ೩೧–೩); "ಗ್ರಂಥಿ – ಗಂಟು" (ಶಮದ. ೨೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಬಿದಿರ ಗಂಟುಗಳಂ ಕಳೆವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೩); ಒದವಿ ಪೊದಱ್ದು ಬಳ್ಳಿಗಳ ಗಂಟುಗಳಂ ನೆಱೆ ಪೂಟ್ದು ಬೇಗರ್ಕಱುದೊಡರಿದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು (ಲೋಕೋಪ. ೬–೫೬); ಬಿದಿರ ಗಂಟಂ ಕಡಿವಂತಿರೆ ಕಡಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೪೭); ವನವಹ್ನಿಯಿಂ ಬಿದಿರ ಗಂಟೊಡೆವಂತೆ ಛಟಚ್ಛಟಸ್ವನಂ ಬಳೆದುದು (ಜಗವಿ. ೬–೬೩); ಗಂಟಿಲ್ಲದ ಅಂಡೆಯಲ್ಲೆರೆದ ನೀರಿನಂತೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೭). ೨. (ಸೇರಿಸಿ) ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಟ್ಟು: ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಶರಪರಿಣತಿಯಂ ಕಂಡು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮೊಗಂ ತಲೆನವಿರ ಗಂಟಂ ಕಿಱಿದಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೭೭ ವ); ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ಗಂಟನಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವ ಪೊರೆಯೊತ್ತಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೨೭); ದೆನ್ನ ಮೇಲಲೆವ ಕೇಶದ ಗಂಟು (ಭರಚ. ೪–೭೦); ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಟು ಇನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಲ್ಲ (ಬಾಣಳ. ೩೦೫); ಆವನದಾಗಿ ಒಂದು ದಫ್ತರದ ಗಂಟು ಇತ್ತು (ಕಮಕ. ೨).

೩. ಐಶ್ವರ್ಯ; ಹಣ; ನಿಧಿ: ಶೌರ್ಯದ ಗಂಟು ಬಲುಹದ ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆನು ಹಲವು ಬಾರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೫೩); ಗಂಟನೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲಿಡುವಾತ ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೩); ಪಾಪಿಯ ಗಂಟು ಪರರಿಗೆ ಮುಂಡೇ ಗಂಟು ಕಂಡವರಿಗೆ (ಗಾದ). ೪. ನರಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಊತ, —ಗೆಡ್ಡೆ: (ಕ). ೫. ಮೂಳೆಯ ಕೀಲು; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ; ಎಲುವಿನ ಸಂದು: ಕಣ್ಣು ಮೂಗು ಕಿವಿ ಕೈ ಕಾಲು ಗಂಟು ಅಣ್ಣ ನಿಮ್ಮಂತೆಯೆ ನನಗೆಲ್ಲ ಉಂಟು (ಕಎಪು. ೫೬). ೬. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ; ನಂಟು: ನನ್ನ ತರಗತಿಯೊಳು ನಾನಿದ್ದೆನೊಬ್ಬನೆ ಗುರುಗಳಿಗೊಬ್ಬನೆ ಗಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೨೮–೨೬); ನನಗೂ ಅವಗೂ ಗಂಟು (ರೂಢಿ). ೭. ಸಮಸ್ಯೆ; ತೊಡಕು: ಬಹು ಜಾಣತನದಿಂದ ಈ ಗಂಟು ಹಾಕಿದೆ . . . ನೋಡು ಈ ಗಂಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಬಲ್ಲೆಯಾ (ಆರ್ಯಕ. ೭೫). ೮. "ಗುಲ್ಮರೋಗ; ಪ್ಲೇಗು ಬೇನೆಯ ಬೊಬ್ಬುಳಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೧).

ಗಂಟಿನ ರೋಗ = ಗಂಟುಬೇನೆ; ಪ್ಲೇಗು: ಬಕಾಸುರನಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಬಂದ ಗಂಟಿನ ರೋಗವು ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಸವಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೆಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಸೂಜಿಗ. ೨). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂಟುಕಟ್ಟು 'ಗಂಟುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗಂಟುಕತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟಿರುವ ಭಾಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಹಣವನ್ನು ಕದಿ, —ಅಪಹರಿಸು: ಎಲಾ ಗಂಟು ಕತ್ತರಿಸುವವನೆ (ಶಾಕುಂತ. ೭೩–೧೮). ೩. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು. ೪. ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ತೊಡಕನ್ನುನಿವಾರಿಸು: ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದಿಲ್ಲ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದೇ ಆದಲ್ಲಿ ಗಂಟು ಕತ್ತರಿಸಿಯೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೮೮). [ಗಂಟು + ಕತ್ತರಿಸು]

ಗಂಟುಕಳ್ಳ 'ಗಂಟುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಗಂಟುಕಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಬಿಟ್ಟಂಚಿಹುಲ್ಲು . . . ಗಂಟುಕಾಚಿ (ವೃಶಿಗ. ೭೪–೧೫೧೯).

[ಗಂಟು + ಕಾಚಿ₁ (< ಕಾವಂಚಿ)]

ಗಂಟುಕಾಲು 'ಗಂಟುಗಾಲು' ನೋ.

ಗಂಟುಕಾಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: (ವೃಶಿಗ. ೫೦–೯೯೧). [ಗಂಟು + ಕಾಳು₂ (< ಕಾೞ್₂) + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ 'ಗಂಟುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಗಂಟುಗಟ್ಟು, ಗಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟಾಗು; ಗೆಣ್ಣಾಗು: ಅಱಿವಂ ಪೊರ್ದದ ಬಾಲಕಾಲಮೆ ಮೊದಲ್ಸಂಕ್ಲೇಶ ಚಿಂತಾದಿಗಳ್ ತುಱುಗಿರ್ದಲ್ಲಿಯ ಗಂಟುಗಟ್ಟ ರಸಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೨೪–೨). **ಗಂಟುಕಟ್ಟು:** ೨. ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕು; ಗಂಟುಮಾಡು: ಗಂಟುಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಕಲಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ ತುಂಟತನಗಳನು ಬಲಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨–೫೦–೫). [ಗಂಟು + ಕಟ್ಟು₁]

ಗಂಟುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಗಂಟಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸು,—ತುಂಡುಮಾಡು: ಸಂಧಿಸಂಧಿಗಳಂ ಗಂಟುಗಡಿವುದುಂ ತಡಂಗಡಿವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೬ ವ). [ಗಂಟು + ಕಡಿ₁]

ಗಂಟುಗದಡಿ (ನಾ). ಗಂಟು ಮೂಟೆ: ಫಕೀರನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೫); ನನ್ನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎದ್ದೇಬಿಟ್ಟೆನು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೭); ಗಂಟುಗದಡಿ, ಹಾಸಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ, ಪೊಟ್ಟಿಕಟ್ಟುವ ಸಂಭ್ರಮವೇಕೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨).

[ಗಂಟು + ಗದಡಿ]

ಗಂಟುಗಳ್ಳ, ಗಂಟುಕಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಗಂಟು ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ನಟಿಸುವವನು : "ಬಡವನೆಂದು ತೋರಿಸುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೨. ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು : ನಂಟರಿಷ್ಟರು ಗುರು ಹಿರಿಯರೊಳು ಟೆಂಠಣಿಸಿ ಕಡುಮೂರ್ಖರಾಗಿಹ ಗಂಟುಗಳ್ಳರಿಗಱುಹದಿರು ಮಱೆದನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೭-೨). ೩. ಗಂಟು ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಹಣವನ್ನು ಲಪಟಾಯಿಸುವವನು : ನಂಟನು ಸಣ್ಣವನೆಂದು ನಂಬಿದೆನಮ್ಮ, ಗಂಟುಗಳ್ಳನೆಂದಱಿಯದೆ (ಪುರಂದ. ೪-೪೨-೧). **ಗಂಟುಕಳ್ಳ** : ೩. ಸಂತೆ ನೆರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಗಂಟುಕಳ್ಳರ ಹಾವಳಿ (ಗಾದೆ). [ಗಂಟು + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಗಂಟುಗಾಲು, ಗಂಟುಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಕಾಲು ; ನರಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು : (+). **ಗಂಟುಕಾಲು** : ೧. ಗಂಟುಕಾಲಿನ ಎತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಪಾದರು, ನೆಲವೆಂಬು, ಗಂಟುಕಾಲು (ನಮ್ಮನು. ೨೩.೮). [ಗಂಟು + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಗಂಟುಗೆಯ್, ಗಂಟುಗೈ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಕೈ : ಕೆದಱು ಮೀಸೆಯ ಕೀಱಿವಲ್ಲುಗಳ ಒಱೆತ ಬಾಯ್ಗಳ ಗಂಟುಗೆಯ್[ಪಾಠಾಂ. ಗೈ]ಗಳ ಬಱತೆದೆಗಳೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಱುಕುಲರು (ಬಸವು. ೫೮-೪೯). **ಗಂಟುಗೈ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಂಟು + ಕೆಯ್$_2$]

ಗಂಟುಗೈ 'ಗಂಟುಗೆಯ್' ನೋ.

ಗಂಟುಗೊಯ್ಕ, ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು ; ಹಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು. **ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ** : "ಹಣವನ್ನು ಕಳವುಮಾಡುವವ, ಕಿಸೆಗಳ್ಳ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೧). [ಗಂಟು + ಕೊಯ್ಕ]

ಗಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಕಾಗು ; ಜಟಿಲವಾಗು ; ಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ನಿಕಟವಾಗಿ ಸೇರು ; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕೂಡು : ನೇಹದ ನಂಟರೊಳನಂಟು ಗಂಟುಗೊಳ್ವಂತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೬). [ಗಂಟು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಂಟುಣಿಗ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಂದುಹಾಕುವವನು : "ಆಸ್ತಿಯನ್ನೇ ತಿಂದು ಮುಗಿಸುವವನು" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಟು + -ಉಣಿಗ]

ಗಂಟುತೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಹಣವನ್ನು ಮುಗಿಸು ; ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಅವನು ಗಂಟುತೀರಿಸಿ ಪರದೇಸಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟು + ತೀರಿಸು]

ಗಂಟುತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಗಂಟುತುಂಬೆ, ಕರ್ಜಾಲಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೧). [ಗಂಟು + ತುಂಬೆ$_2$ (< ತುಂಬಿ$_2$)]

ಗಂಟುತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣದಾಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು. ೨. ಹಣವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ನಿಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಂಟು + ತೋರಿಸು (< ತೋಱಿಸು)]

ಗಂಟುಪರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಗಂಟುಪರಂಗಿ ಮತ್ತು ತಂಗಡಿ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಅರೆದು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೨೯). [< ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ?]

ಗಂಟುಪುರ್ಬು, ಗಂಟುಹುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. (ಕೋಪದಿಂದ) ಗಂಟು ಹಾಕಿದ ಹುಬ್ಬು : ಬೆಱತ ಮೋಱೆಯ ಗಂಟುಪುರ್ಬಿನ ಕಱುಟು ಮಂಡೆಯ ದೊಡ್ಡಮೂಗಿನ (ಬಸವು. ೨೦-೧೨) ; ಪಾವಸೆವಲ್ಲಿಗೆ ಗಂಟುಪುರ್ಬುಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೬೦). **ಗಂಟುಹುಬ್ಬು** : ಗಂಟುಹುಬ್ಬಾಗಿ ನಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೫-೭). [ಗಂಟು + ಪುರ್ಬು (< ಪುರ್ವು)]

ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ 'ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ' ನೋ.

ಗಂಟುಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ಸಡಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಹಣವನ್ನು ಖರ್ಚುಮಾಡು. [ಗಂಟು + ಬಿಚ್ಚು (< ಬಿರ್ಚು)]

ಗಂಟುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು (?) : ಕಠೋರವಚನದಿ ಗಂಟುಬಿಡದಾವಾಗ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದರಿಗೆ . . . ಅಱುಹದಿರು ಮಱೆದನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೬-೨). [ಗಂಟು + ಬಿಡು$_1$]

ಗಂಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗು ; ಗೋಜಾಗು : ಉಪ್ಪಿಟ್ಟಿನ ರವೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತ್ತು (ರೂಢಿ) ; ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಮರಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಬೆನ್ನುಹತ್ತು : ನಾನು ಭಟ್ಟನಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದೆ (ಮೇದಿಮ. ೪) ; ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನಂಥವಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದು ಅವರ ಮನೆ ಮುರಿದೆನಂತೆ (ಶಮನೆ. ೧೩) ; ಈ ಸಾಡೇಸಾತಿಯೊಬ್ಬಳು ನಮಗೆಲ್ಲಿ ಗಂಟುಬಿದ್ದಳೋ (ಮೂರುದಾ. ೨೬೯). ೩. ಸಮನಾಗು ; ಸರಿಯಾಗು ; ಕೂಡಿಬರು : ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚೌಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಕಣ್ಣುಟ್ಟ ನೋಡಿದ್ದೆನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕೂ . . . ಈ ಕುಮಾರಿಯು ಬಂದು ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೂ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೬). [ಗಂಟು + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಗಂಟುಬೇನೆ (ನಾ). ಜ್ವರ ಬಂದು ಗಂಟು ಏಳುವ ರೋಗ ; ಪ್ಲೇಗು : ಇಲಿಗಳು ಗಂಟುಬೇನೆಯುವಂತೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೭) ; ಈಗ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಾಗಿರಬೇಕು, ಊರಲ್ಲಿ ಗಂಟುಬೇನೆ ಮೊದಲಾಗಿ (ಭೂಮಿತಾ. ೫೫). [ಗಂಟು + ಬೇನೆ]

ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : ಗಂಟುಭಾರಂಗಿಯನ್ನು ಶುಂಠಿಯೊಡನೆ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಶ್ವಾಸಕಾಸಂಗಳಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿನ್ಯವಿ. ೨೦) ; ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಕೊಡನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ . . . ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೬೧) ; ಪರ್ಪಾಟಕ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ, ಶುಂಠಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಅಷ್ಟಾವಶೇಷ ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರ, ವಿಷಜ್ವರ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬). **ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ** : ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ, ಒಣಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಯಾ ಮೂರುಸಲ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮನೆಮ. ೫೪). [ಗಂಟು + ಭಾರಂಗಿ]

ಗಂಟುಮರ (ನಾ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಮರ ; ಒರಟಾದ ಮರ : ಗಂಟುಮರ ಒಡೆಯಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೪೦). [ಗಂಟು + ಮರ$_1$]

ಗಂಟುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣ ಮಾಡು, —ಗಳಿಸು : ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಂಟುಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟು + ಮಾಡು$_1$]

ಗಂಟುಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖ ; ಬಿಗುವಾದ ಮುಖ. ೨. ಕೋಪದಿಂದ ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮುಖ : ರಾಜಕುಮಾರಿಯದು ಯಾವಾಗಲೂ ಗಂಟುಮುಖ (ಕಥಕ. ೨೫). [ಗಂಟು + ಮುಖ]

ಗಂಟುಮುಳುಕ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುವವನು ; ಹಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು : ತುಂಗಮ್ಮನ ಗಂಡನೂ ಗಂಟುಮುಳುಕರಿಂದ ನಷ್ಟಗೊಂಡವರೇನೆ ಹೊರತು ಮುಳುಗಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫೬). [ಗಂಟು + ಮುಳುಕ (< ಮುೞುಕ)]

ಗಂಟುಮುಳುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸದೆ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು: ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಗಂಟು ಮುಳುಗಿಸಿ ಅವರ ಬೆದರಿಕೆಗೂ ಬೈಗಳಿಗೂ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಬ್ಯಾರಿಗಳು ತುಂಬಾ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೩). [ಗಂಟು + ಮುಳುಗಿಸು (< ಮುಳುಂಗಿಸು)]

ಗಂಟುಮೂಗು (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಮೂಗು; ಗೆಡ್ಡೆಮೂಗು: ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೂನುಬೆನ್ನಿನ ಅಡ್ಡಮೋಜಿಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ ಪಡ್ಡ ಕೈಕಾಲುಗಳ . . . ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೬-೧೪). [ಗಂಟು + ಮೂಗು$_1$]

ಗಂಟುಮೂಟೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಗದಡಿ: ಅಡಿಗೇಮಾಣಿ ಗಂಟು ಮೂಟೆ ಸಹಿತ ಪತ್ತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೧೭). [ಗಂಟು + ಮೂಟೆ]

ಗಂಟುಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಗದಡಿ : (ಕ). [ಗಂಟು + ಮೊಟ್ಟೆ]

ಗಂಟುಮೋರೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಮುಖ: ವಿನೋದದ ಚುಟುಕುಗಳು ಎಂಥ ಗಂಟುಮೋರೆಯನ್ನಾದರೂ ಸಡಿಲಿಸಿ ಘೊಳ್ಳೆಂದು ನಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುವು (ಕಥಕ. ೨೫). [ಗಂಟು + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಜಗಳ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ವ್ಯಾಜ್ಯ; ಗಂಟಾದ ಜಗಳ: ಈ ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ರೂಢಿ). 'ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟು + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಗಂಟುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಶೇಖರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಮಲ್ಲವ್ವ . . . ಮೊಸರನ್ನು ಮಾರುತ್ತ ದುಡ್ಡನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಳು (ನೀತಿಚಂ. ೯-೨೯). ೨. ಸಂಬಂಧ ಉಂಟುಮಾಡು; ಹೊಂದಿಸು: ಒಂದು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅವನಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಬೇಕೆಂದೂ ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು (ಫಲಸಂ. ೮೪); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಿಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನೇನೋ ಸರಿ (ರಾಮಾನಿ. ೬೮). [ಗಂಟು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಗಂಟುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು (?) : ನಾರಾಯಣ ತೈಲ . . . ಈ ತೈಲವಂ ಸರ್ವಾಂಗಲೇಪಂಗೈಯೆ ಸಕಲಸನ್ನಿಪಾತಂಗಳು, ಶೂಲೆ, ಗಂಟುಹುಣ್ಣುಗಳು ಮುಂತಾದುವು ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೧೭೯); ಗಂಟುಹುಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ್ದು ಯಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದರೂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೦-೧೦). [ಗಂಟು + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಗಂಟುಹುಬ್ಬು 'ಗಂಟುಪುರ್ಬು' ನೋ.

ಗಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆ; ಗೆಡ್ಡೆ : ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಗಂಟೆಗಳು ಅಗಿಯಲ್ಪಡುತ್ತೋ ಅಂಥಾ ಗುದ್ದಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೩೧೭). [?]

ಗಂಟೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಮಿಶ್ರಲೋಹಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಾರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಘಂಟೆ: "ಘಂಟಾ - ಗಂಟೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಗಗನಗಜಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆಯೆರಡೆನಲು (ಆದಿಪು. ೬-೫೨); ಗಂಟೆ ಜಯಗಂಟೆ ತಾಳ ಕೌಸಾಳ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನಱಿವುದು (ಆದವ. ೬-೧೨); ಗಂಟೆ ಜಾಂಗಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೦). ೨. ಅರುವತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ; ಎರಡುವರೆ ಗಳಿಗೆಯ ಹೊತ್ತು; ಒಂದು ತಾಸು : ಗಂಟೆ ಹತ್ತಾದರೂ ಮನೆಯನು ಸೇರನು (ಚಂದ್ರವಿ. ೭೩-೮೯). ೩. ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ: ಮೊಗಲಿಂಗಮರ, ಕಲ್ಗೋಟೆ, ಕಲ್‌ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ಮೈಶಿಗ.೬೮-೧೩೯೬). ೪. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ. 'ಗಂಟೆಸರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಂಟಾ]

ಗಂಟೆಕಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಶಟೀ . . . ಪಳಾಶಃ -ಎ ಗಂಟೀಕಚೋರ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೨೯). [ಗಂಟೆ$_1$ + ಕಚೋರ]

ಗಂಟೆಕಾಯಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಕ; ಬೆಳಗಿನ ಝಾವದಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಏಳಿಸಲು ಗಂಟೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಜಂಗಮನ ಕಾಯಕ: (ಕ). [ಗಂಟೆ$_2$ + ಕಾಯಕ]

ಗಂಟೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯ ಗುಬ್ಬಿ ಪಾರಿವ ಕೊಂಚೆ ಗೂಗೆ ಕುಕಿಲಿಜೀವ ಗಂಟೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಕ, ಗಂಟೆಗ] ಕಿಜುಬ ಗೊರವ ಗಿಳಿ (ಸೋಮಚ. ೩-೯); (ಹಚಕಾ. ೫-೪೩ ನೋ). [?]

ಗಂಟೆಚೋಡಿ 'ಗಂಟೆಚವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಟೆಬಟ್ಟಲು (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉದ್ಧರಣೆಯಾಕಾರದ, ಸರಪಣಿ ಮತ್ತು ಗಂಟೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಒಂದು ವಸ್ತು : ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಗಂಟೆ$_2$ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಟೆಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ : ಚೂಡಾಲಾ . . . ಒಂದು ಗಡ್ಡೆ ವಳಗೆ ಅನೇಕ ಮೋತೆಗಳುಳ್ಳ ಗಂಟೆಮುಸ್ತೆಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೩೧). [ಗಂಟೆ$_1$ + ಮುಸ್ತೆ]

ಗಂಟೆಸರ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ: ಉತ್ತಮ ಮಿಸುನಿಯ ಗಂಟೆಸರಗಳಿಂದ ಮತ್ತೇಭಯಾನೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೬೦). [ಗಂಟೆ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಗಂಟೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆಣ್ಣು ಒಡೆ; ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ತೋರು; ಕುಡಿಯೊಡೆ; ಚಿಗುರು: ಮುಗುಳ ತೊಡಂಬೆ ಗಂಟೊಡೆಯೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಬೆಳ್ಪುಱ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೯); ನೀರಸತ್ವಂ ಕಿಡೆ ನುಣ್ಪಿನಿಂ ಸೊಗಸಿನಿಂದೆಲೆ ಗಂಟೊಡೆದೆತ್ತಿದತ್ತು ಚೂತಾಂಕುರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨೨); ವನಮಲ್ಲಿಗೆ ಗಂಟೊಡೆದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೫). ೨. "ಬಿಚ್ಚು, ಅರಳು, ವಿಕಸಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಟು + ಒಡೆ$_1$]

ಗಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ವೀರ: ಆನೆಯಂ ತಂದಂದು ಗಂಡರ್ ನಿನ್ನನ್ನರೀ ಭುವನದೊಳಾರುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೨೭); ವನಧಿ ಪರೀತ ಭೂತಳದೊಳಾತನೆ ಸೋಲದ ಗಂಡನೆಂಬ ಪೆಂಪಿನ ಪೆಸರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬); ಜನಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡರು ಭೀಮ ಸನ್ನಿಭರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೦); ಗಂಡರ ಗಂಡನುಕರ್ವವರ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಡ (ಚಿಕವಿ. ೫-೭೨). ೨. ಪತಿ; ಕಾಂತ; ಒಡೆಯ: "ಕಾಂತಃ . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಃ, ಅನುಕಃ -ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೧೪); ಸೆಟ್ಟಿತ್ತಿಯ ಮಗಳ ಗಣ್ಡ (ಎಕ. II, ೩೯೪-೮; 884); ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆವೆನೆಂದು ಮರ್ಧಂ ಕುಡಿದ ಮಱು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಗಂಡಂ ಸತ್ತನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೬); ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ನತ್ಯುಗ್ರದಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಮೊದಲಾಣ್ಮನೊಲ್ಲೆಂದೊರ್ವ ಬಲವಂತನಂ ಬಯಸಿ ಬಾಳ್ವೊಗಲ್ ಬಡಿವ ಗಂಡಂ ದೊರಕಿದಂತೆ (ಚಬಪು. ೩೩-೭); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದನು ಗಂಡಸು ಗಂಡನು ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೧-೪೧). ೩. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಗಂಡರಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ ಹೊಗೆವು (ಕೌಶಿರಾ. ೬-೩೧). ೪. ಗಂಡುತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. 'ಅಱಗಂಡ' ಪರಾ.

ಗಂಡಕಾಳಾನಳ = ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡ ಕಾಳಾನಳಂ ಕೊಂಕಣ ದಲ್ಲಳಂ (ಕಇ. IV, ೪೧-೫; 11ನೆಯ ಶತ). **ಗಂಡಗಳಗತ್ತರಿ** = ಶೂರರ ಕೊರಳಿಗೆ ಕತ್ತರಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡೆಕಳಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಡಗಳಗತ್ತರಿ ಬಾಳಿಮ ಮಂಡಳೀಕ (ಎಕ.VIII, ಸಾಗರ.೧೫-೩೪; 1218).

ಗಂಡಗೋವ = ಶೂರರಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ಬೋದಯ್ಯ ಗಣ್ಡಗೋವ ಪುಸಿವರ ಶೂಲ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩-೯ ; 986). ಗಂಡಜೇಂಕಾಜ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜಯಸಿಂಘ ನೃಪನ ಪೆಸರಂ ಕೀರ್ತಿದ್ವಾತಿ ಪಾಳಿಸಿ ಕುಡೆ ನೆಗಟ್ದ ಗಣ್ಡಜೇಂಕಾಜನಿವಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೩-೨೮ ; 1050). ಗಂಡತಳಪ್ರಹಾರಿ = ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಟ್ಟಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ದಳಮುಟ್ಟಿಗಣ್ಡಂ ಷಣ್ಡತಳ ಪ್ರಹಾರಿ ಮಣ್ಡಳಿಗಾವಂ ಕಲಿಗಳಾದಿತ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೪-೧೧ ; 1041). ಗಂಡತ್ರಿನೇತ್ರ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮಾಲಿಂಗಿತ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಗಂಡ ತ್ರಿನೇತ್ರ ಶ್ರೀಬಯ್ಯುಂಬ ಮಹಾರಾಜರ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೩ ; 885). ಗಂಡಪ್ರಚಂಡ= ಶೂರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನುಡಿದಂತೆ ಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡಪ್ರಚಣ್ಡಂ ತೊಡರೆ ಬಲುಗಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೭-೧೫ ; 1067). ಗಂಡಬಂಗಾಜ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಂಡರೊಳ್ ಗಂಡ(ಂ) ಗಂಡ ಬಂಗಾಜಂ (ಇಆ. V, ೧೫-೪ ; 1019). ಗಂಡಬಂದಿಕಾಜ = ಶೂರರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಣ್ಡಬನ್ದಿಕಾಜ ದೇವನೆ ಶ್ರೀಮ[ಚ್ಚಾಳು]ಕ್ಯವಂಸ ಶಿಖಾಮಣಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೩೮ ; 1019). ಗಂಡಭೈರವ = ಶೂರರಿಗೆ ಭೈರವನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಂ[ಕಕಾಜಂ]ಗಣ್ಡಭೈರವನಾಮಾ[ದಿ] (ಸೌಇಇ. XX, ೨೬-೩೩ ; 1040). ಗಂಡರಗಂಡ = ಶೂರರ ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡಂ ವೈರಿಭೀರುಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XX,೧೮-೯ ; 980) ; ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡ ನೈಚನವನಿಂ ಕಿಜಿಯಂ ವಿಧು (ಕಇಆ. ೭-೩-೨೫೦ ; 1062). ಗಂಡರಗೂಳಿ = ಶೂರರಿಗೆ ಗೂಳಿಯಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಧುರದೊಳ್ಗಂಡರಗೂಳಿ ವೈರಿಗಜ ಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೯-೨೭; 1424) ; ಚಂಡಿಮಶಾಲಿಬಾಹುಬಲದಂಡಿತವೈರಿಗಜೋ ಗಂಡರ ಗೂಳಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೯೦ ; 1571). ಗಂಡರಗೋವ = ಗಂಡಗೋವ : ಸತ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ನಡೆಗೋಲಿಮಲ್ಲಂ ಗ(ಂ)ಣ್ಡರಗೋವಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೭-೨೧ ; 1019) ; ತ್ರಿಭುವನಿ ಗಂಡರಗೋವ ಸಾಮಂತ ನಾರಾಯಣ (ಕಇ. I, ೪೬-೭ ; 1423). ಗಂಡರತೀರ್ಥ = ಶೂರರಿಗೆ ತೀರ್ಥಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಿಪಂತಿಪಾರ್ತ್ಥನುಂ ಗಂಡರತೀರ್ತ್ಥನುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೩-೪೪ ; 1190). ಗಂಡರ ದಾವಣಿ, ಗಂಡರ ಡಾವಣಿ = ಶೂರರಿಗೆ ದಾವಣಿ ಆಯುಧದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಕಲಿಗಳಂಕುಸ ಗಂಡರದಾವಣಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೯-೧ ; 1081) ; ಮಾದಯ್ಯನ ಅಳಿಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ ಸೂರೆಯನಾಯಕಂ (ಮೈಆರಿ.೧೯೨೭,೧೩೧-೪; 11ನೆಯ ಶತ) ಗಂಡರಾಚಾರ್ಯ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮುಳಿವರಾದಿತ್ಯಂ ಮನ್ನೆಯವಲ್ಲಭಂ ಗಣ್ಡರಾಚಾರ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೬೯ ; 1019). ಗಂಡರಾಭರಣ = ಶೂರರಿಗೆ ಆಭರಣದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಜಯರಾಯ ವಿಜಯ ಸಂಹರಣಂ ಗಣ್ಡರಾಭರಣಂ (ಕಇಆ. ೨೨-೭-೨೦; 1083). ಗಂಡರೊಳ್‌ಗಂಡ = ಗಂಡರಗಂಡ : ರಾಯಗಜ ಗಂಡರೊಳ್[ಗಣ್ಡಂ]ಗಣ್ಡ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೨೦ ; 929) ; ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ ಗಣ್ಡರೊಳ್ಗಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೬ ; 1019).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಣ್ಡ; ಕೊಡ. ಗಂಡೆ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಂಡ]

ಗಂಡ₂ (ನಾ). ಖಂಡ ; ಚೂರು. 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಖಂಡ]

ಗಂಡ₃ (ನಾ). ೧. ಕಪೋಲ ; ಕೆನ್ನೆ ; ಗಲ್ಲ : "ಗಂಡಮೆನೆ ಗಲ್ಲಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೪) ; ಗಂಡಮನೋರಂತಿರೆ ಪೊಯ್ಯೆ ಕುಂಡಲಯುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬); ದಾಡೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲಣ ಹೊಜಗು ಗಂಡವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವು (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೮-೬). ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಕರಟಃ, ಕಟಃ, ಗಂಡಃ -ಈ ೩ ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೩) ; "ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧) ; ಮಾದ್ಯದ್ಗಜಗಂಡಭಿತ್ತಿಕಷಣಪ್ರೋದ್ಭೇದದಿಂ ಸಾರ್ದು ಬಂದಿದಿರೊಳ್ ಕೂಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೨) ; ಬದ್ಧಫಣಿಯಂದಮರರ್ಕಡೆಯಲ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದಗ್ಗದ ಫಣಿ ಗಂಡಮಂಡಳವುದಾಂಬುಗೆ ಪಾರ್ದೆಜವುನ್ನದಾಳೆ (ರಾಜಶೇ.೧-೭). ೩. ಕುರು ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಗುಳ್ಳೆ : ಅಂಗ ಸೋಂಕೆಂಬುದು ಅಧಮವು ಉರಸೆಜ್ಜೆಯೆಂಬುದು ಎದೆಯ ಗಂಡ ಕಕ್ಷವೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುವನೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೭-೪೫೨). ೪. ಗ್ರಹಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗರುಜಿನ ; ಆಪತ್ತು ; ಅಪಾಯ : ಊರ್ಧ್ವರೋಮವಾದರೆ ಆಯುಧಗಂಡದಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುವನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೬೧-೧) ; ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ಗಂಡವು ತೊಲಗುವಂತೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಸಂಚನ್ನು ವಿವರಿಸಿದನು (ಭೀಷ್ಮಚ.೭೬); ಬಾಲಕನಿಗೆ ಬಂದ ಗಂಡವು ತೊಲಗಿತು (ಆರ್ಯಕೀ.೩೮). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು : ವಿಷ್ಕಂಭ . . . ಗಂಡ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೩೨೦) ; ಯೋಗಗಳತಿಶಯನರಿಯ್ಯೆಯ್ಯ ಪೇಳುವೆ ವೃತಿಯು ಧೃತಿವಿಷ್ಕಂಬ ಶೂಲವು ಗಂಡ (ಗಗತಾ. ೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಗಂಡಕ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಮೃಗ ; ಘೇಂಡಾಮೃಗ : "ಖಡ್ಗೀ, ಗಂಡಕಃ -ಈ ೨ ಖಡ್ಗಮೃಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೪) ; ದಾನಧಾರೆಯಂತೆ ಪುಂಡರೀಕ ಗಂಡಕ ಮಂಡಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ.೫-೭೪ ವ); ಚಮರೀಮೃಗ ಗಂಡಕ ಮುಖ್ಯಮಾದ ಭೀಕರಮೃಗಯೂಥ ನಿಸ್ವನ (ಚಕ್ರದೇ. ೨೨) ; ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡಿ ಮತ್ತೆ ಹತಾಶರಾದರು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದು ಸಿಂಹವಾಗಿರದೆ ಗಂಡಕವಾಗಿತ್ತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೫). ೨. ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಳೂಕ . . . ಗಂಡಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೦). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ, —ಒಡವೆ. 'ಗಂಡಕಾಭರಣ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ತರದ ಮೀನು : (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಗಂಡಕಾಭರಣ (ನಾ). ೧. = ಗಂಡಕ ೩. ೨. ಗಂಡಕಮೃಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಘೇಂಡಾಮೃಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. ೧, ೨: ಬಾಲಗಳದಂತೆ ವ್ಯಾಘ್ರನಖಮಂಡಿತಮುಂ ಗಂಡಕಾಭರಣಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦). [ಗಂಡಕ + ಆಭರಣ]

ಗಂಡಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ಮುಟ್ಟಲಮುರುಕ ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ : "ಮುಟ್ಟಲುಮುಟಿಕೆಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ.೧೧೯).
[ಸಂ. ಗಂಡಕಾರೀ]

ಗಂಡಕಾಲಿ (ನಾ). = ಗಂಡಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಗಂಡಕೇಸರ (ನಾ). ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಕೂದಲು ; ಕಪೋಲಕೇಶ : ಅರಸಿಂಗನ ಗಂಡಕೇಸರದ ತೇಜಸ್ವಿತೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೨೪).
[ಗಂಡ₃ + ಕೇಸರ]

ಗಂಡಕೊಡಲಿ 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡಕ್ಷರ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ : (ಃ).
[ಗಂಡು₁ + ಅಕ್ಷರ]

ಗಂಡಗಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ವೀರರ ಮಾದರಿ; ವೀರಶಾಸನ (?): ಗಣ್ಡವಾತಿನ ಪೆಂಪಂ ಕಣ್ಡು ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲರುಮ್ಮಣ್ಡಲದೊಳಗೆ ಪೊಗೞ್ದಪ್ಪರೆಜೆಯಮ್ಮ ಗಣ್ಡಗಟ್ಟಳೆಯಾದೊಂ ಭುವನದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೧–೧೦; 966). [ಗಂಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಳೆ$_1$]

ಗಂಡಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಆಯುಧ (?). ಕರಗಸದ ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ಶೂಲದ ಕಾಲತೊಡರ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಸೂಲಸೂಲದಿಂ ಗಿಲಿತದ ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೨); ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ನಾಚಂ ಶಿವನ ನಿಂದಿಸಲ್ (ಚೆಬಪು. ೫೬–೫). [ಗಂಡ$_3$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಗಂಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಂಡಗತ್ತರಿ: ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಯಿಸೆವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). ೨. "ಗಂಡುಗೊಡಲಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಡ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಗಂಡಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಮರಗಳು: . . . ಕವಲು, ಗಂಡಗರಿಗೆ, ದಾಲುಮರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ಗಂಡ$_2$ + ಗರಿಗೆ$_0$]

ಗಂಡಗರ್ವ (ನಾ). ಶೂರನೆಂಬ ಗರ್ವ; ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಸೊಕ್ಕು: ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕಚಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆವಂದೆಲ್ಲಿರ್ದೆಯೊ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಂದೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಯ್ತು (ಗದಾಯು. ೬–೩೨); ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಗಣ್ಡರ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ವರ್ತ್ತಿಸುವುದು ಗಣ್ಡಗರ್ವ್ವದ ಜಸಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೮೩; 1122); ಈ ಗಂಡಗರ್ವವೂ ಅಂದೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಧಾಮಣಿ. ೬೧). [ಗಂಡ$_1$ + ಗರ್ವ]

ಗಂಡಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ: ಗಂಡಗಲಿ, ಗಂಡಗರ್ವ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡ$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಗಂಡಗಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸುತನದ ಸೊಬಗು: ಸಹಜ ಮನೋಜನ ರೂಪಿಂಗಂ ಸುರತಮಕರಧ್ವಜನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಂ ಗಂಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರನ ಗಂಡಗಾಡಿಗಂ ತಾಮೆ ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯೧ ವ); ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರನ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೨). ೨. ಪರಾಕ್ರಮದ ಸೊಬಗು: ಆತನ ರೂಪಾತನ ನವಲಾವಣ್ಯವಾತನ ಗಂಡಗಾಡಿಯನು ಭೂತಳಪತಿ ಕಂಡು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೩೨); ಗಂಡಗಾಡಿಗೆ ಸೋಲದ ರಮಣಿಯಾರು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೬). ೩. ಗಂಡುಬೀರಿ; "ಪುರುಷ ಸ್ವಭಾವದವಳು" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕು): ವಿಷಮಂ ಬರೆ ಗಂಡಗಾಡಿ ದುಃಖದ ಕಣಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೨). [ಗಂಡ$_1$ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಗಂಡಗಾಹಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸರ್ಪ; ಭೀಕರವಾದ ನಾಗ (?): ಸಿಂಹಸೇನಂ ತನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡಗಾಹಿ ಕೊಳೆ ಸತ್ತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೩). [ಗಂಡಗ್$_0$ + ಅಹಿ]

ಗಂಡಗುಂಡ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (?): ಈಗಿನ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಹಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಗಂಡನು ಆಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗಂಡಗುಂಡರಾಗಿ ಬೇರೆ ಇರತೊಡಗಿರುವದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಕುಟುಂಬ. ೧೫). [?]

ಗಂಡಗುಣ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಖರನ ವಿಪತ್ತಿಯೊಳ್ ವಿಕಲನಾದನೆ ಗೆತ್ತಿನಿತೇಕೆ ಪೆಂಡಿರಂತಿರೆ ಬಹು ಶೋಕಮಿಾ ತೆಜದಿನಿರ್ದೊಡೆ ಗಂಡಗುಣಕ್ಕೆ ನಾಡೆಯುಂ 'ಪರಿಭವಮೆಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೫೬); ಭಂಡಣದೊಳ್ ಜಯಾಪಜಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಮದೊಂದು ಕುಂದೆ ಪೇಱ್ ಗಂಡಗುಣಂಗಳುಳ್ಳವರ್ಗೆ (ದಶಕು. ೨–೩೪). [ಗಂಡ$_1$ + ಗುಣ$_2$]

ಗಂಡಗೂಸು 'ಗಂಡುಗೂಸು' ನೋ.

ಗಂಡಗೊಡಲಿ, ಗಂಡಕೊಡಲಿ, ಗಂಡುಕೊಡಲಿ, ಗಂಡುಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಕೊಡಲಿ: "ಕ್ಷುರಾರಃ, ಪರಶುಃ – ೨ ಗಂಡಗೊಡಲಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). **ಗಂಡಕೊಡಲಿ**: (೬). **ಗಂಡುಕೊಡಲಿ**: ಗಂಡುಕೊಡಲಿ, ಥರ್ಜಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದ (ಆರ್ಯಕ. ೫೨). **ಗಂಡುಗೊಡಲಿ**: ಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಗಂಡಕೊಡಲಿ ನೇತಿವೆ (ಅಳೌಕ. ೧೨೫); ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದ ಜನತೆ ಗಂಡುಗೊಡಲಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ರಕ್ತಪಾತಮಾಡುವುದು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ (ದಿವಾಬ. V, ೮೦೪); ಇದನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲು . . . ಗಂಡುಗೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಬೇಕೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ (ಹೇಮುಕೂ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಂಡ$_2$ + ಕೊಡಲಿ]

ಗಂಡಚಿಹ್ನ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದ ಗುರುತು, —ಚಿಹ್ನೆ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹೀಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಉದ್ದಂಡ ಧ್ವಜದ ಗಂಡಚಿಹ್ನವದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೯–೨೬). [ಗಂಡ$_1$ + ಚಿಹ್ನ]

ಗಂಡಡಿಕೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅಡಿಕೆ; ಗೋಟಡಕೆ: ಚೀಲದಿಂದ ಕೈಯಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಗಂಡಡಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ಆಯ್ದು ತೆಗೆದು (ಮಲೆಮ. ೪೦). [ಗಂಡು$_1$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಗಂಡತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಕಂಡ ಸೌಂದರನೃಪನಾ ಕಲಿಕಾಮನು ಗಂಡತನದ ಪಟುಕರವನು ಕೊಂಡಾಡುತೆ (ಶ್ರೀಭುತಿ. ೧೮–೩೯). 'ಗಂಡುತನ' ಪರಾ. [ಗಂಡ$_1$ + –ತನ]

ಗಂಡದೀಪ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸೇವೆ: "ಹರಕೆಯಂತೆ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪ" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಡ$_2$ + ದೀಪ]

ಗಂಡದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಕೂದಲು; ಕಪೋಲಕೇಶ: ಈ ಮೇಗಯ್ಕ ಗಂಡದುಪ್ಪುಳೂ ಕರ್ಗೆಂಪಿನ ಬೀರವಣ್ಣ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೪). [ಗಂಡ$_2$ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುೞ್)]

ಗಂಡಪೆಂಡರ 'ಗಂಡಪೆಂಡಾರ' ನೋ.

ಗಂಡಪೆಂಡಾರ, ಗಂಡಪೆಂಡರ, ಗಂಡಪೆಂಡೇರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವೀರರಿಗೆ ಶೌರ್ಯಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದು; ಅಂತಹ ಬಿರುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಡಗಾಲಿನ ಆಭರಣ: ಮಾಸೆಗಳಿಂ ಹುರಿಗೊಂಡ ಗಂಡಪೆಂಡಾರಮನಾಳ್ದ ಸಿಂದಕುಳಮಂಡನನೊಳ್ಪಡಿಯಪ್ಪ ಗಂಡರಾರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೪; 1167). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಹಿರಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಧೀರೋದಾತ್ತ ವಿರೋಧಿರಾಯಬಳವದ್ದಂಡೇಶರೊಳ್ಗಂಡಪೆಂಡಾರ ಕಾವಣದಂಡನಾಥನೆ ವಲಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ರಾವಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೪–೩೪; 1180); ಭೂಚಕ್ರದೊಳ್ಗಣ್ಡಪೆಣ್ಡಾರಂ ಯಾದವ ಮಂತ್ರಿ ಸೋಮನಳಿಯ ಶ್ರೀಕೇತದಣ್ಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೩೦–೨೩; 1261). **ಗಂಡಪೆಂಡರ**: ೧. ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಮಾಲೆ ತೊಡರಿಕ್ಕಿದ ಕಾಲೊಳು ಗಂಡಪೆಂಡರಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೬೩–೩೨; 1183). **ಗಂಡಪೆಂಡೇರ**: ೧. ಎಡಗಾಲಿಗೆ 'ಗಂಡಪೆಂಡೇರ'ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಶಾಅ. ೩೦೯); ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಗಂಡಪೆಂಡೇರವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಕುವರನ ಬಲಗಾಲಿಗೆ ಬಹುಮಾನಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೦೬).

[ಗಂಡ$_1$ + ಪೆಂಡಾರ. / ತೆಲು. ಗಂಡಪೆಂಡರ, ಗಂಡಪೆಂಡಾರ, ಗಂಡಪೆಂಡೇರ]

ಗಂಡಪೆಂಡೇರ 'ಗಂಡಪೆಂಡಾರ' ನೋ.

ಗಂಡಬೀರಿ 'ಗಂಡುಬೀರಿ' ನೋ.

ಗಂಡಭಾಗ (ನಾ). = ಗಂಡಸ್ಥಳ : ಮುಂದುಗಡೆಯೊಳ್ ಮದ್ದಾನೆಗಳ ಗಂಡಭಾಗಂಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೩-೯). [ಗಂಡ$_3$ + ಭಾಗ]

ಗಂಡಭೇರುಂಡ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೇಸರಿ ದ್ವಿಷಾರಿಯೆನೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮) ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ (ಅವರೇ. ೩೮); ಗಂಡಭೇರುಂಡನ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಒಡಲೊಂದೇ ಉಭಯಶಿರ ಬೇರಾದ ತೆಱ (ಸರ್ವಜ. ೬೬-೪೨೫) ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿಯ . . . ಎರಡು ಮುಖಗಳಂತೆ (ಭಾರದ. ೬೦). ೨. ಗಂಡಭೇರುಂಡನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡಭೇರುಣ್ಡಂ ಮೂಜುರಾಯಾಸ್ಥಾನಂ (ಇಆ. IV, ೧೬೯-೮ ; 1048). [ಗಂಡ$_3$ + ಭೇರುಂಡ]

ಗಂಡಭೇರುಂಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ : ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು . . . ೭೦ ಗಂಡಭೇರುಂಡಾಸನ ೭೧ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೬).
[ಗಂಡಭೇರುಂಡ + ಆಸನ]

ಗಂಡಮಂಡಲ, ಗಂಡಮಂಡಳ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಕಪೋಲ : ಮಣಿಕುಂಡಲಾಹತ ಗಂಡಮಂಡಲಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮) ; ಪಟು ಪಟಹ ಶಂಖರುತಿ ದಿಕ್ತಟಮಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ ಗಂಡಮಂಡಲ ಪಟದೊಳ್ ನಟಿಯಿಸೆ ಮಣಿಕುಂಡಲ ರುಚಿಪಟಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೦) ; ಸಿಂಧೂರ ವಿಲಿಪ್ತ ಮದಸಿಂಧುರ ಗಂಡಮಂಡಲದೊಂದು ಪಾಂಗಿನಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೧). **ಗಂಡಮಂಡಳ** : ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಪು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿಱಯುತಿರ್ದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೯) ; ಮರಕತ ಮಣಿಕುಂಡಳ ರಶ್ಮಿ ರೇಖೆಯಿಂ ಗಂಡ ಮಂಡಳಂ ಶೈವಾಳಂದೊರೆದ ಕನಕಾಬ್ಜದಳದಂತಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೩); ಕನಕಕುಂಡಲಗಳು ಗಂಡಮಂಡಳದೊಳು ಹೊಳೆವಂಥ ಕಿವಿಗಳಿಗಿವಳು ತಾಳೆಯ ಗರಿಗಳನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೪-೯೮).
[ಗಂಡ$_3$ + ಮಂಡಲ]

ಗಂಡಮಂಡಳ 'ಗಂಡಮಂಡಲ' ನೋ.

ಗಂಡಮಚ್ಚರ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಅಸೂಯೆ; ಶೂರನ ಮಾತ್ಸರ್ಯ : ಕಱುಪೆಟ್ಟ ಪಗೆಯ ಬೀರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊಡಟ್ಟ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊದವಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೬) ; ಕೌರವಸೇನೆಯಂ ತುಳಿದು ಗೆಲ್ದಾ ಗಣ್ಡರುಂ ಗಂಡಮಚ್ಚರದಿಂ ಶಕ್ತಿಯ ಬೀರರಂ ಪೊಣಱ್ದು ಗೆಲ್ದಾಗಣ್ಡರುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೨ ; 1007) ; ಗಂಡಮಚ್ಚರದಿಂ ದುರ್ಮುಖಂ ಪರಾಭವಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೯-೬೮ ವ).
[ಗಂಡ$_1$ + ಮಚ್ಚರ]

ಗಂಡಮಾತು 'ಗಂಡವಾತು' ನೋ.

ಗಂಡಮಾಲೆ, ಗಂಡಾಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿನ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಕರಿಯುಳ್ಳ ಮಾಂಸ ಲಕ್ತಕ ಮರಬಿಡ್ಡುಗೆಯರ್ಕದುಗ್ಧಮೆಂಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದು ತೊಡೆದಂದು ಕರ ಮಚ್ಚರಿಯೆನಿಸುವ ಗಂಡಮಾಲೆಗಳ್ ಪಱಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೬) ; ಶುಂಠಿ, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಕಟ್ಟೆ ಗಂಡಮಾಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವ್ಯೆವಿ. ೬೫). ೨. "ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಮಗುವಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು ನಾಳ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಅನಂನಾ). **ಗಂಡಾಮಾಲೆ** : ೧. "ಭಲ್ಲಾತಕೀಘೃತ . . . ಸೇವಿಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಮಂದ್ಯಾಗಿ . . . ಗೆಂಡೆ, ಗಂಡಾಮಾಲೆ, ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವ್ಯೆ. ೨೯೫).
[ಗಂಡ$_3$ + ಮಾಲೆ]

ಗಂಡಮೃಗ, ಗಂಡಾಮೃಗ (ನಾ). = ಗಂಡಕ : "ಕಲಃ - ಗಂಡಮೃಗಂ . . . ಕಲ್ಲಃ = ಗಂಡಮೃಗಂ" (ಕಾಕಕ್ಕ. ೫೦). **ಗಂಡಾಮೃಗ** : "ಗಂಡಕಃ - ಗಂಡಾಮೃಗ" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಗಂಡಮೆಣಸು (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಜಮೈಕಾ ಮೆಣಸು : (ಕ). [ಗಂಡ$_1$ + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಗಂಡಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು : ಗಂಡಯೋಗಕ್ಕೆ ಫಲ ೩೧ ಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೦-೧). [ಗಂಡ$_3$ + ಯೋಗ]

ಗಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಳಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಗಾವುಣ್ಡ ಗಂಡಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೧ ; 964).
[ಗಂಡ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗಂಡರಾಮಿ 'ಗಂಡುರಾಮೆ' ನೋ.

ಗಂಡರಿಸಿನ (ನಾ). ಅರಿಸಿನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ : "ಜರಘ್ನೀ - ಗಂಡರಿಸಿನ, ಶ್ರೀಗಂಧ" (ಒಷಧಿ. ೬೦) ; ಚಿಕ್ಕಮರುಳು, ಮೈಕೆಬೇರು ಗಂಡರಿಸಿನದಲ್ಲಿ ಸಿಂಬೆಕಾಯಷ್ಟು ಕುಡಿಯೆ ಬಾಣಂತಿ ರೋಗ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವ್ಯೆವಿ. ೮೧). [ಗಂಡು$_1$ + ಅರಿಸಿನ]

ಗಂಡಲಚ್ಚಣ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ; ಪೌರುಷದ ಗುರುತು : ಜವನುಂ ತಂನಯ ಗಂಡಲಚ್ಚಣಮೆನಿಪ್ಪಾ ಮಿಸೆಯಂ ತಿರ್ದ್ದಲಂಜು ವಿನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೮-೮; 1148). [ಗಂಡ$_1$ + ಲಚ್ಚಣ]

ಗಂಡಲರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡುತುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ : ಗಂಡಲರ್ವಕ್ಕಿ ತಿಱುವಾಂತ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡ (ಮೋಹತ. ೭-೩೨).
[ಗಂಡು$_1$ + ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ]

ಗಂಡವಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುಲಿಗೆಱೆ ಗಣ್ಡವ ಗ್ರಾಮ(ಮಾ) (ಇಆ. VIII, ೨೪೩-೧೮ ; 634). [ಗಂಡವ$_0$ + ಗ್ರಾಮ]

ಗಂಡವರಿಜು 'ಗಂಡುವರಿಜು' ನೋ.

ಗಂಡವಸದನ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ ; ಪುರುಷನ ಅಲಂಕಾರ : ಗಂಡವಸದನ ಗಂಡಗರ್ವ ಗಂಡಗುಣವೆಂದು ಸಲೆ ಸಂತಸಂ ತಾನೊಪ್ಪಿ ಕೋಕರ್ಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೯೫) ; ಗಂಡವರಿಜು, ಗಂಡವಸದನ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡ$_1$ + ಪಸದನ]

ಗಂಡವಳ್ತಿ (ನಾ). (?): ವಿವಿಧ ಗಂಧಂಗಳನಾನವಯವದೊಳ್ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯೆಂ ದೇವಿಗಂಡವಳ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಂಡವಳ್ತಿ]ಯೆ ನಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೬) ; "ಗಂಡನನ್ನುಳ್ಳವಳು" (ಪಂಪದೀ. ೨೮೫).
[< ಗಂಡ$_1$]

ಗಂಡವಾತು, ಗಂಡಮಾತು (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಮಾತು ; ಪೌರುಷದ ನುಡಿ : ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಫಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಟ ಮಾತನೊಡ್ಡಱಿಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬) ; ಗಣ್ಡ ನೊಳಾರುಪರ್ ದೊರೆಯೆ ಭುವನವಳೆಯದೊಳ್ ಗಣ್ಡವಾತಿನ ಪೆಂಪಂ ಕಣ್ದು ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲರುಮ್ಮಣ್ಡಲದೊಳಗೆ ಪೊಗಟ್ಟಪ್ಪರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧-೮ ; 966) ; ಬೀರಮನಾಡಿ ಗರ್ಜಿಸುವ ನಿನ್ನೀ ಗಂಡವಾತಿಂಗೆ ಕಾತರನುಂ ಬೆರ್ಚುಗು ಬೆರ್ಚನಪ್ರತಿಮ ಶೌರ್ಯಾಟೋಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೬). **ಗಂಡಮಾತು** : ಅಣ್ಮ ಸತ್ತರ ಗಂಡಮಾತನುಪಮಾತೀತಂ ಮಾಡಿ ಪೊಗಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೪ ವ). [ಗಂಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಗಂಡಶಿಲಾತಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು : ಗಂಡಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ಘನಮಂಡಳವೆಜಗಿರ್ದ ಗೋತ್ರನಗದಂಡದಿನಾಖಂಡಳನಿರ್ದಂ ನಿಜಭುಜ ದಂಡಂಗಳೊಳೆಸೆಯೆ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಶತಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೩).
[ಸಂ. ಗಂಡಶಿಲಾತಲ]

ಗಂಡಶ್ಶೈಲ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟದಮೇಲಿನಿಂದ) ಜಾರಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ; ಉರುಳಿಬಿದ್ದ ಬಂಡೆ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ: "ಗಿರಿಯ ಶಿಖರದಿಂದುರುಳ್ದ ಸರಿಗುಂಡುಗಳ್ ಗಂಡಶ್ಶೈಲಂಗಳೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೯-೧); ವಾನರವಿದ್ಯೆಯಂ ತಳೆದು . . . ಕುದುರೆಯಂ ರಥಮಂ ಪೃಥು ಗಂಡಶ್ಶೈಲ ಸಂತಾನದಿನಿಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೮); ಪರಿಕಲಿತ ಗಂಡಶ್ಶೈಲೋತ್ಕರ ಮಧ್ಯದೊಳಮುರ್ಚ ರಂಜಿಪಂಜನಗಿರಿಯಂ ಕರಿಪೋಲ್ತಿರಲೆಸೆದುದು ಬಳಸಿರೆ ಪೋತಕಲಾಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮೩); ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಿಂದ ಉರುಳುವ ಗಂಡಶ್ಶೈಲದಂತೆ ಬಿದ್ದು (ಗುರುಚ. ೩).
[ಸಂ.]

ಗಂಡಸು, ಗಂಡುಸು (ನಾ). ೧. ಪುರುಷ: ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಆ ಪಿಂಡವನು ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆಗಳು ಬಂದರೆ ಆ ಪಿಂಡವನು ಗಂಡಸೆಂಬರು ಈ ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಸುಳಿವ ಆತ್ಮನು ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲ ಗಂಡು ಅಲ್ಲ ನೋಡಾ (ಗಣಭಾ. ೧೦೬ ಅಂಬಿಪ); ಊರಿನ ಗಂಡಸರೆಲ್ಲಾ ಆಗಲೇ ಆ ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೯); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದನು ಗಂಡಸು ಗಂಡನು ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೧-೪೧). **ಗಂಡುಸು:** ೧. ಗಂಡುಸೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಅದು ಕುಂದೆಂದು ಕಂಡಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೪೪). ೨. ಪೌರುಷವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ವೀರ: ಮನೆಯ ಪೆಣ್ಣಿಂಗಂಜುವಂ ಗಂಡುಸೇ (ಸೋಮೇಶ. ೬೮); ಗಂಡುಸಾದರೆ ನಿನ್ನ ಬಲಿ ಕೊಡುವೆಯೇನು (ಗಂ. ೩೩-೧೦). 'ಹೆಂಗುಸು' ಪರಾ.
[< ಗಂಡುಗೂಸು]

ಗಂಡಸುತನ(ನಾ). ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ: "ಪೌರುಷಂ . . . ಗಂಡಸುತನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೬); ಅಹಲ್ಯೆ . . . ಅಂತಹ ಗಂಡಸುತನವನ್ನು ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗವ. ೨೫೬); ರಾಜಕುಮಾರನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಗಂಡಸುತನವನ್ನೂ ನೋಡಿ (ಮಣಿಸ. ೪೪). [ಗಂಡಸು + -ತನ]

ಗಂಡಸುತನವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: ಗಂಡಸುತನವೆತ್ತು ನುಡಿದ ಪಂತದ ಹೆಮ್ಮೆಗಂಡು ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಬದುಕಿತೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೫-೬೨). [ಗಂಡಸುತನ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಂಡಸುಮಗ (ನಾ). ಗಂಡುಮಗ; ಸುತ; ಪುತ್ರ: ಅವರಿಗೆ ಗಂಡಸುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ್ದೇ ಅವರ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕಾರಣ (ಹೇಮಂತ. ೧೪೦). [ಗಂಡಸು + ಮಗ]

ಗಂಡಸೂಚಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ; ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದಮುಂ ಸೂಚ್ಯಾ[ಖ್ಯ]ಮದಂ ಪುದುಗೊಂಡುಂ ನಡು[ವ]ಬಾಗಿಸುತ್ತಂ ಮತ್ತಂ ಮುದದೆಡಗಯ್ಯುಲಪದ್ಮಮನೊದವುತೆ ಗಂಡದೊಳೆ ನಿಲಿಸಿ ಬಲಗೈ ಬೇಗಂ . . . ಗಂಡಸೂಚಿ ಕರಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೨೮). [ಸಂ. ಗಂಡಸೂಚೀ]

ಗಂಡಸ್ಥ (ನಾ). (?) : ಶ್ವೇತಾಶ್ವಂಗಳೊಳ್ ಪೂಡಿದ ದಿವ್ಯ ರಥಮುಮಂ ದಧೀಚಿಗಂಡಸ್ಥಮಪ್ಪ ಗಾಂಡೀವಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೬ವ); "ದವಡೆ" (ಪಂಪನಿ); "ಕಪೋಲ ಪ್ರದೇಶ" (ಪಂಪದೀ. ೨೦೬). [?]

ಗಂಡಸ್ಥಲ, ಗಂಡಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕಪೋಲ ಪ್ರದೇಶ; ಕೆನ್ನೆ: ಕಿಸು ಸೆರೆ ಪಂದಿರೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ನೊಸಲೊಳ್ ಭ್ರುರ್ವಡರ್ದು ಪೊಡರೆ ಗಂಡಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ್ ಮುನಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಗಂಡಸ್ಥಲದಿಂದ ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ ಉದುರುತ್ತಿರುವ ಬೆವರು (ಬಾಬಲ. ೧೮); ಬೆದೆ ಬಂದು ಉನ್ಮತ್ತವಾದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲದ ಬಳಿಯಿರುವ ರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕ ಕೊಬ್ಬಿನಂತಹ ದ್ರವ ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೪೨). **ಗಂಡಸ್ಥಳ:** "ಗಂಡವೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧); ಮೃಗದ ಕರ್ದಮ ಸಂಪಾದಿತ ಲೇಖಾಮಂಡಿತ ಗಂಡಸ್ಥಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೦೩); ಗಂಡಸ್ಥಳದೊಳ್ ಶ್ರೀಕುಂಡಲಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೊನೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦); ಸ್ತನಗಳು ಬಾಹು ನಯನ ಮುಖಮು × × × ದನ ಹೃದಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ ನಿಟಿಲಾ (ಜನವ. ೫-೨೪). [ಗಂಡ$_3$ + ಸ್ಥಲ]

ಗಂಡಸ್ಥಳ 'ಗಂಡಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಗಂಡಸ್ಥಳಿ (ನಾ). = ಗಂಡಸ್ಥಲ: ಉರದೊಳ್ ಹಾರಾಂಶು ಗಂಡಸ್ಥಳಿಯೊಳಮಳ ಕರ್ಣಾವತಂಸಾಂಶು ಮತ್ತಂ ಶಿರದೊಳ್ ರತ್ನಾವಳೀಶೇಖರ ಶಿಖರಸಮುಕ್ತಾಂಶುಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೭೦).
[ಸಂ. ಗಂಡಸ್ಥಲೀ]

ಗಂಡಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ: ಶಿಲೋಚ್ಚಯ ಸಾನುವಿನ ಗಹ್ವರದ ಗಂಡಸ್ಥಾನ ದೀರ್ಘದ್ರೋಣಿಗಳಲಜಿಸಿದರು ಮೃಗಕುಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೪).
[ಗಂಡ$_3$ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಂಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು; ಶೌರ್ಯಗುಂದು: ರಣದೊಳಿದಿರ್ಚಿ ಗಣ್ಡಳಿದು . . . ಸರಿದ ಚೋಳನ ಪೇಳನೆ ದೀರದೇಳ್ಗೆಯ (ಕಇಅ. ೨-೨-೩೧; 1058).
[ಗಂಡು$_1$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞ್$_1$)]

ಗಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ (?): ಆದಿಯರ ಬಳಿಯ ಗಂಡಳಿಕೆಯ ಉಟಿಕೊಂಡ ರಾಮನಾಯ್ಕನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೫-೧; 1488). [ℙ ಇದು 'ಗಂಡಾಳಿಕೆ (ಗಂಡಾಳು + -ಇಕೆ)'ಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು] [?]

ಗಂಡಾಂತ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅನಿಷ್ಟಕಾಲ; ಕುಯೋಗ; ಕೆಲವು ತಿಥಿ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮತ್ತು ಲಗ್ನಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ: [ℙ ಇವು ಶುಭ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧ] ಸಮನಿಸೆ ಗಂಡಾಂತಂ ಜಾತಮರ್ತ್ಯನಳಿಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೫೧); ಕರ್ಕಟ ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೀನರಾಶಿಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವೇ ಗಂಡಾಂತವು (ಜಾತತಿ-ಟೀಕೆ).
[ಗಂಡ$_3$ + ಅಂತ$_2$]

ಗಂಡಾಂತರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಪಾಯ; ವಿಪತ್ತು; ತೊಂದರೆ: ಗಂಡಾಂತರಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರ ಅನುಭವಸಾರವನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೪೩); ನಾನಾಸಾಹೇಬರ ಎದುರು ಮಾತನಾಡುವುದು ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಂತೆಯೆ (ಬದುಜಿ. ೧೬೧); ಈ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಪಾರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲವೇನು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ (ನಾ). ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು; ಅಪಾಯಕಾರಿ: ಹೀಗೆ ಸಹಸ್ರದಷ್ಟು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗುವುದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ (ಬದುಜಿ. ೯೨); ಇದೊಂದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿಯಾದ ರೋಗ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿನ್]

ಗಂಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: "ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು; ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು" (ಕಲ್ಪದ್ರು); ಮಹಾರಾಜನು ಅಮೃತಸರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಫ್ರೆಂಚರ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಗಂಡಾದರು (ಚರಿಸಂ. ೨೦೬). ೨. (ಆಲಂ) ಫಲಪ್ರದವಾಗು; ಯಶಸ್ವಿಯಾಗು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡಾಯ್ತೋ ಹೆಣ್ಣಾಯ್ತೋ? (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಗಂಡಾಗುಂಡಿ (ನಾ). ೧. ದುರುಳತನ; ದುಂಡಾವರ್ತಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿಯಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗದೇಕೆನ್ನು ತ್ತೀಯೆ (ವಚಭಾ. ೧೫೩); ಗಂಡಾಗುಂಡಿಮಾಡಿಯಾದರೂ ಗಡಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫); ಅವರ ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಜಗತ್ತಿಗೇ ಗೊತ್ತು (ಅನಾಥ. ೨೯೨). ೨. "ಕುತ್ತು; ಆಪತ್ತು; ಕಂಟಕ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೩. ತಾಟಾವೋಟಿ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಟುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ). [?]

ಗಂಡಾಡಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: "ಸತ್ವಶಾಲಿ; ಸಾಹಸಿಗ" (ಅನಂನಾ); ಬಿದಿರ ಮೆಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು, ಬಳಿಯ ಗಂಡಾಡಿಯಾಗೆಲೊ ಕಂದ (ಹಬ್ಬಿರ. ೪-೫೪).
[ಗಂಡು$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಪೌರುಷದ ಮಾತನಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಗಂಡಾಡಿದುರು ಭಾಷೆಗರಿಗಳ ಶಿರಂಗಳಂ ಚೆಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೩).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗಂಡುಮೇಕೆ; ಹೋತ: "ತುಂಭಃ . . . ಆಡುಹೋರಿ, ಗಂಡಾಡು, ಹೋತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೪).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_3$]

ಗಂಡಾಮಾಲೆ 'ಗಂಡಮಾಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡಾಮಿಗ (ನಾ). = ಗಂಡಮೃಗ: ಗಂಡಾಮಿಗಂ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೫).
[< ಗಂಡಮೃಗ]

ಗಂಡಾಮೃಗ 'ಗಂಡಮೃಗ' ನೋ.

ಗಂಡಾಲಿ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು: "ಗಂಡಾಲಿ, ಶಕುಲಾಕ್ಷಕಾ -೨ ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೇಹುಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಪೂಗೊಲಯೇಕಾಕಿ ಗಂಡಾಳಹ ಆಲಯಮುಮನಾಯಾಶ್ರೈಸಿರ್ಪ (ನವಮೋ. ೯-೨೪). ೨. ಕೂಲಿಕೆಲಸಮಾಡುವ ಗಂಡಸು; ಗಂಡು ಆಳು: ಹೆಂಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಜುಟಗಳು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭-೧೦; 1377); ಗಂಡಾಳಿಗೆ . . . ಬೈದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೫). "ಹೆಣ್ಣಾಳು" ಪರಾ.
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಗಂಡಾಳುತನ 'ಗಂಡಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಗಂಡಾಳ್ತನ, ಗಂಡಾಳುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೂರತನ: ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕಲ್ ಸಾಲನೇ ಶಾರ್ಙ್ಗಿ ನಮ್ಮಂ ಗಂಡಾಳ್ತನಮೇವುದಾಶ್ರಯಿಸುವಂ ಶ್ರೀಪಾದಮಂ ಕೃಷ್ಣನಾ (ಜಗವಿ. ೮-೯೫); ದೀನಾನಾಥವಜ್ರಪಂಜರ ಎಂಬ ಗಂಡಾಳ್ತನದ ಕಡುಹಿನ ಬಿರುದಿಗೆ (ಬಟ್ಟಅ. ೬೮-೨೭). **ಗಂಡಾಳುತನ**: ಗಂಡಾಳುತನದಿ ಸಿಂಹವ ಸೀಳ್ವ ಶರಭಭೇರುಂಡನೋಲ್ ಖಳರಾಯ ಬರಲು (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೦). [ಗಂಡಾಳ್ + -ತನ]

ಗಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂಡಿ; ರಂಧ್ರ; ಬಿರುಕು: "ಗಂಡಿ-ತೂತು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬); ಕಂಡಳಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯದ ಗಂಡಿಯಲಿ (ದೇವೀಮ. ೮-೩೨). ೨. ಗುಹೆ; ಗಹ್ವರ: ಗಂಡಿಗಳೊಳುಲಿವ ಕೇಸರಿಗಳಂ ಕರಿಗಳಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧-೧೧). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಗಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ; ವೃಕ್ಷದ ಮೂಲ: "ಹರಿಗಳವರೆಗಿನ ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆ" (ಕಸಪ್ರಕೋ. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಿಕಾವಲಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಕಾಯುವ ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕ). ೨. ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಸುಂಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: (ರೇವ್). [ಗಂಡಿ$_1$ + ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಗಂಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಗಂಡುತನ: ಬಲ್ಗಂಡಿಕೆಯಿನಾಳೆ ಮೆಟ್ಟಿದೊನೆಂದೊಡಜುರ್ನನಂ ಬಂದಾತನನಿಂತೆಂದ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೮ವ); ಗಂಡಿಕೆಯಿನುಳಿದವರು ಸೊಕ್ಕು ಸೆಣಸನ್ನುಸಿಕನಾಲಿಸಿದೆ (ಹಬ್ಬಿರ. ೧೪-೪).
[ಗಂಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಗಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಊಬು: "ಊಬು ಗಂಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಿಕೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮).
[< ಕಂಟಿಕೆ]

ಗಂಡಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಾಣು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಬಗ್ಗದ ಗಂಡಿಕೆಗಂಡು ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದೆ ಮೊನೆಯುರ್ಚೆ ಕೆಯ್ಯುರಿಗೆಯಿಂದಿರದಿಕ್ಕಿದನಾ ವನೇಚರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೪).
[ಗಂಡಿಕೆ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಗಂಡಿಗ$_1$ ಗಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು; ಧೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಗಂಡಿಗನಾಗಿ ತನ್ನಿಲಯಕೆಯ್ದಿದೆಂ (ದಶಕು. ೧೩-೫೫); ಅಜೀಯದ ಗಂಡಿಗನನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು (ಬಸಪು ೧೫-೩೨); ಶಿವಶಿವ ಪೂಶು ಗಂಡಿಗನೆಂದು ಗರ್ಜಿಸಿತಖಿಳ ವಂದಿಜನ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೩೭). **ಗಂಡುಗ**: ೧. 'ಗಂಡುಗತನ' ಪರಾ. ೨. ಬೇಟೆಯನಾಯಿ: ಈ ಸಂಶಿಗೆ ಎಂಬ ಗಂಡುಗನು ಹುಲಿಗಳ ಬಾಲವ ಹಿಡಿದು ಯಳವ ಹಾಂಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೨-೧; 1434 ?). [ಗಂಡು + -ಇಗ]

ಗಂಡಿಗ$_2$ (ನಾ). ಅಪಾಯಕಾರಿ; ಕೇಡಿಗ: ಕೊಂಡೆಯರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಗಂಡಿಗರಂ ತೆಗೆದು ತೆಗೆದು ಸಿಕ್ಷಿಪರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩-೫೦; 1271); ಮಿಂಡುದಂಡುಗಳರ್ತಿಕಾಜರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೪). [ಗಂಡ$_3$ + -ಇಗ]

ಗಂಡೀರ (ನಾ). ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ: "ಮೊಗವಾಳ, ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ" (ಅಮರ- ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಗಂಡು (ನಾ). ೧. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಅರ್ವು: ನನ್ನಿಯೊಳಿನತನಯಂ ಗಂಡಿನೊಳ್ ಭೀಮಸೇನಂ ಬಲದೊಳ್ ಮದ್ರೇಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೪); ಗಂಡಿಲ್ಲದ ಭಟನ ಯುದ್ಧಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೯); ಹೊಸ ಗಂಡುವೀರ ಚೈತನ್ಯಗಳು (ಎಸೀಗೀ. ೫೩-೧೯). ೨. ಬಿರುಸು; ಗಟ್ಟಿ: ಅನ್ನ ಇನ್ನೂ ಗಂಡಾಗಿದೆ; ಇನ್ನೂ ಬೇಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಮರಗಳ ಕೆಚ್ಚು, —ತಿರುಳು, —ಸಾರ: ಅಶೋಕಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ್ದು ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗ. ೩೩); ಇದರ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿ, ಚಕ್ಕೆ, ನಡುವಿನ ಗಂಡನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು, ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು ನಡುವೆ ಸುಳಿವಾತ್ಮನು ಗಂಡೂ ಅಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ (ದೇದಾವ. ೬೫-೧೩೩); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ ತೋಜು (ಮೋಹತ. ೮-೩೨); ಹೆಣ್ಣು ಏನೂ ಗಳಿಸದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವುದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ಗಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಣಿಕೆಮಾಡಿ ನೋಡಲಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೫. ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಲವೊ ನೆರೆ ಗಂಡಹೆ ಕಣಾ ನೀ ಮಲೆತು ನಿಂದುದು ಸಾಲದೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೨). 'ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯ ವರ: ಎಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ ಗಂಡು ಎಂದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩); ಗಂಡಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಬಲಭಾಗ; ದಕ್ಷಿಣ: ಗಂಡು ಮೇಲಾಗಿ ಮಲಗಿದನು ವೈದ್ಯನ ಗಂಡ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦೯). ೮. (ಅಲಂ) ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದು; ಫಲಪ್ರದವಾದುದು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡೋ ಹೆಣ್ಣೋ? (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಿಣ್ಣು; ಕೊಡ, ಕಂಡೆ; ತುಳು, ತೆಲು. ಗಂಡು]

ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ 'ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಕಣೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಣೆ, —ಕೊರಡು : (೬). [ಗಂಡು + ಕಣ್ಬೆ (< ಗಟೆ)]

ಗಂಡುಕಾವ್ಯ (ನಾ). ವೀರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾವ್ಯ; ಕೆಚ್ಚಿನ ಸತ್ವವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ : ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ... ಇಂಥ ಗಂಡುಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ (ಕನ್ನಸು. ೧–೮೪). [ಗಂಡು + ಕಾವ್ಯ]

ಗಂಡುಕಾಳಿಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೮–೯೬೪). [ಗಂಡು + ಕಾಳಿಂಗ (=ಕಾಲಿಂಗ)]

ಗಂಡುಕೂಸು 'ಗಂಡುಗೂಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಕೆಲಸ 'ಗಂಡುಗೆಲಸ' ನೋ.

ಗಂಡುಕೇಪಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಗಂಡುಕೇಪಳ, ಬಂದಿಕ್ಯಾಗಿಡ" (ಮೈಔಗಿ ೫೩–೧೦೬೫). [ಗಂಡು + ಕೇಪಳೆ (= ಕೇಪಲ)]

ಗಂಡುಕೊಡಲಿ 'ಗಂಡುಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡುಕೊನೆ (ನಾ). ಗಂಡುಕುಡಿ, —ಮಗು : ಒಂದು ಗಂಡುಕೊನೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಹೀಗಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ (ವಾಮುರಾ. ೧೨೧). [ಗಂಡು + ಕೊನ್ಯೆ]

ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ 'ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಗ 'ಗಂಡಿಗ' ನೋ.

ಗಂಡುಗಂಡ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ಕೆನ್ನೆ, —ಕಪೋಲ : ಚಂಡ ವಾನರ ಗಂಡುಗಂಡಕೆ ಸಿಡಿಲ್ವುದಾ ಬಂಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೧–೯೧). [ಗಂಡು + ಗಂಡ₃]

ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ, ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ನಿರಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ವೀರಗಚ್ಚೆ : ವೀರಪುರುಷರ ಗಂಡುಗಚ್ಚೆಯ ಮೇಲೆ ಅದು ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲವೇಕೆ? (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೩). **ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ** : ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸೈಕಲ್ ಹತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ).

ಗಂಡುಗಚ್ಚೆಹಾಕು = ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತಯಾರಾಗು : ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿದಳು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಕಪವು. ೨–೬೫); ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ; ಅಷ್ಟೆ ಎಂದ ಶಿಟ್ಟೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೯೧). [ಗಂಡು + ಕಚ್ಚೆ]

ಗಂಡುಗತನ (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ : ತಾಗಿದವ ದಿರದಿಕ್ಕಿದನು ರಣದಾಗಡಿಗರನು ಯೆಕ್ಕಿದನು ಕೈದಾಗಿಸಿದನನಿಬರಲಿ ಗಂಡುಗತನದ ಗಾಡಿಕೆಯು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೫೧); ಗಂಡುಗತನದ ವೀರ ವರ್ಚಸಕ್ಕೆ ಮಿಾಸೆವೊತ್ತು (ಮಂತ್ರಕ. ೯೧–೧೦). [ಗಂಡುಗ (< ಗಂಡಿಗ) + -ತನ]

ಗಂಡುಗತ್ತರಿ (ನಾ). = ಗಂಡಗತ್ತರಿ : ಗಂಡುಗತ್ತರಿಯಂ ಕೊರಳೊಳು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುಯೇನೆನ್ನುತಿರ್ದಳು (ಕರಿಕ. ೨೩–೪); ಕಪೆಗೋಲ ಇಕ್ಕುರ್ಜುಯ ದಂಡದ ಗಂಡುಗತ್ತರಿಯ ಕೊಡಲಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೨೧). 'ಗಂಡಗತ್ತರಿ' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಕತ್ತರಿ₂]

ಗಂಡುಗರಟೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆದಾಗ ಬರುವ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಚಿಪ್ಪು, —ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಭಾಗ : ಕೀಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಗಂಡು ಗರಟೆಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮರೆಮ. ೧೩). [ಗಂಡು + ಕರಟ₁ (< ಕರಂಟಿ)]

ಗಂಡುಗರಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು; ಕೆನೆಮೊಸರು : ಗಂಡಗಂಬಲಿಯಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಗರಣೆಯ ನುಂಗಿ ಗಂಡ ಬಂದಾಗ ನರಳುವ ಹೆಣ್ಣನು ಗುಂಡಿಗಿಕ್ಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೫೫). [ಗಂಡು + ಕರಣೆ₁]

ಗಂಡುಗರ್ವ (ನಾ). = ಗಂಡಗರ್ವ : ಗಂಡುಗರ್ವವನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕೋದಂಡದಲಿ ಮೆಱೆ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೫). [ಗಂಡು + ಗರ್ವ]

ಗಂಡುಗಲಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಮಹಾಶೂರ : ಗಂಡುಗಲಿ ಕೋದಂಡ ರುದ್ರನ ಕಂಡು ವಿರಥನ ಮಾಡಿದನು ಮಾರ್ತಾಂಡ ತನಯನ ಗೆಲಿದು ರಣದಲಿ ನೊಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೩ ಸೂಚನೆ); ಗಂಡುಗಲಿ ರಾವಣಗೆ ಬಿಲ್ಲಿನ ದಂಡೆಯನು ಹಾಯ್ಕಿದಳೆ ನಿಜ ದೋರ್ದಂಡ ದಂಗನೆಯೆನುತ ಗುಹಿಲಿಕ್ಕಿತು ಸತೀನಿವಹ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೫); ಭರವು ಎಷ್ಟೆಂದರೂ ಗಂಡುಗಲಿ (ಜೀವರಂ. ೨೩). [ಗಂಡು + ಕಲಿ₃]

ಗಂಡುಗಲಿತನ (ನಾ). ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮ; ಮಹಾಶೌರ್ಯ : ಗಂಡುಗಲಿತನದಿ ಅರಸುಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೮–೬; 1000); ಅಳಲು, ಅಂಜಿಕೆ, ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ, ಯಾವುದೊಂದೂ ಇಲ್ಲದು ಗಂಡುಗಲಿತನವೊಂದೆ ಉಳಿವುದು (ವಿಜದ. ೧೫). [ಗಂಡುಗಲಿ + -ತನ]

ಗಂಡುಗಾಡಿ (ನಾ). = ಗಂಡಗಾಡಿ : ಕಂಡಳವಳು ಕಡು ತವಕದೆ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡನ ಪಳಿವ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಗಂಡುಗಾಡಿಯ ನೆರೆರೂಪ ಜಯಂತನ (ಕಂಜವಿ. ೯–೧೦೦); ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡ] ಗಾಡಿಯ ತಳೆದು ಮನೋಜನೋಜೆಯ ವಿಳಾಸಮನೇಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೦). [ಗಂಡು + ಗಾಡಿ₁]

ಗಂಡುಗಾರೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಕಾರೆಗಿಡ : ಅವಳಿಗೆ ಗಂಡನ ಮನೆಯು ಗಂಡುಗಾರೆ ಮುಳ್ಳಾಗುವುದು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೯). [ಗಂಡು + ಕಾರೆ₁]

ಗಂಡುಗಿಡಿಸು 'ಗಂಡುಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಗಿಡು 'ಗಂಡುಗೆಡು' ನೋ.

ಗಂಡುಗುಂಟಣಿ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ತಲೆಹಿಡುಕ : ಜೂಜಿನಕಟ್ಟೆ ಕಳ್ಳಂಗಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಳುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು ಗಂಡುಗುಂಟಣಿ ಮಾತ್ರ (ದಿಟ್ಟಅ. ೧೯೬–೧೯). [ಗಂಡು + ಕುಂಟಣಿ]

ಗಂಡುಗುಂದು (ನಾ). ಗಂಡುಗೆಡುವಿಕೆ; ಪೌರುಷಹೀನತೆ : ಗಂಡು ಗುಂದಿನ ಬೀತ ಬಿರುದಿನ ತೊಂಡುಗೇಡಿನ ಜಯದ ಜಾರಿನ ಖಂಡ ಶೌರ್ಯದ ಧೀರರಿದ್ದುದು ನೃಪನ ಬಳಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೪೬). [ಗಂಡು + ಕುಂದು₃]

ಗಂಡುಗುಡಿ (ನಾ). = ಗಂಡುಕೊನೆ : ಕೊಂಡನೂರಿನಿಂದಯಿಡೆಗೊಂಡು ತೊಡಗಿಯೆ ಪಿಡಿದು. ಗಂಡುಗುಡಿಯನೂ ಕೊಂದ ಹೆಂಡಗಂಡಿ ಮೂಳಿ (ಕರಿಕ. ೧೨೫–೩). [ಗಂಡು + ಕುಡಿ₂]

ಗಂಡುಗುಣ (ನಾ). ಪೌರುಷದ ಗುಣ; ಶೌರ್ಯದ ಗುಣ : ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಂಡುಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಪೌರುಷಶಾಲಿ (Man ಇಂಕನ್ನ). [ಗಂಡು + ಗುಣ₁]

ಗಂಡುಗುವರ (ನಾ). = ಗಂಡುಮಗು : ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಗಂಡುಗುವರ ನಾಗಲಾಗಿ, ಆ ವಾರ್ತೆ ಹೇಳಿದವರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ವಚಕಾ. ೬). [ಗಂಡು + ಕುವರ]

ಗಂಡುಗೂಸು, ಗಂಡಗೂಸು, ಗಂಡುಕೂಸು (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಮಗು : ಮುನೀಂದ್ರನಿಂದ್ರಿಯದೊಳೊಗೆದ ಪೆಣ್ಗೂಸುಮಂ ಗಂಡು ಗೂಸುಮನವಜ ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ದಿವ್ಯಶರಾಸನಶರಂಗಳುಮಂ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೩ ವ); ನಿನ್ನ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಗಂಡುಗೂಸು ಪುಟ್ಟಿದಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೧೮); ಕೇಳ್ದನು ಗಂಡುಗೂಸಿನ ಜನನ ಸ್ಥಿತಿಯನು (ಮೋಹತ. ೧೭–೩೧). ೨. ಪುರುಷ; ಗಂಡಸು : "ಮಾನವಂ . . . ಮನುಜಂ ಗಂಡುಗೂಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೧).

ಗಂಡಗೂಸು : ೧. ಅತನ ಪೆಣ್ಣತಿ ಹುಕ್ಕಬ್ಬೆಗೆ ನಾಡ ಗಣ್ಣಗೂಸನುಪೆತ್ತು ಮಗಂ ಜೇಯಸನುತಂನ ಕಲ್ಲನೆಱಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೧೯೫-೬ ; 1007). ೨. ಗರ್ಭ ಮಿಾಸೆಯಿಲ್ಲದ ಗಂಡಗೂಸುಮಂ ತೂಬರಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೩) ; ಗೌಡೊಕ್ಕೊಲನೆರವಿಗಳ್ ಗಂಡಗೂಸು ಹೆಂಗೂಸೆಂನದೆ ಮದುವೆಗೆ ವೀಸವಯ್ದಂ ದೇವರಾಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. V, ೨೦-೬೧ ; 1161). **ಗಂಡುಕೂಸು** : ೧. ನಮ್ಮ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಕೂಸು]

ಗಂಡುಗೂಸುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ : ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲನಾರಯ್ಯದೋಸರಿಪುದೆನ್ನ ಗಂಡುಗೂಸುತನಕ್ಕೆ ಪಸುಗೆಯಲ್ತೆಂದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೬೬೩). [ಗಂಡುಗೂಸು + -ತನ]

ಗಂಡುಗೆಡಿಸು, ಗಂಡುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಸೊಕ್ಕುಮುರಿ : ಮುಳಿದು ಭೀಮನ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ಕೌರವದಳದ ಸುಭಟರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೮) ; ಗಂಡುಗೆಡಿಸಿದನಿಂತು ಸಕಲಮಹಾವನೀಶ್ವರರ (ನಭಾಗ. ೧೦-೨-೪೬). **ಗಂಡುಗಿಡಿಸು** : (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಡು + ಕೆಡಿಸು]

ಗಂಡುಗೆಡು, ಗಂಡುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ ಕುಗ್ಗು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾಗು : ನೆತ್ತರ ಕಾರಿ ರಾವಣ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೧) ; ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬಳೆದೊಟ್ಟು ಬೃಹನ್ನಳೆಯಾಗಿದ್ದ ಅವನಿರವು ಶಾಪವೋ ತನ್ನ ಪಾಪವೊ (ಭಾಮಣಿ. ೪೪). **ಗಂಡುಗಿಡು** : ಬಿಡೆ ಪಿಣಲಂ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಾಯನೆ ದಿಟ್ಟುದಂದು ಗಂಡುಡೆಯುಡೆ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟುದು ನೆಗೞ್ತೆಯ ಗಾಂಡಿವಮಂ ತಗುಳ್ದು ಜೇವೊಡೆಯೆ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲ್ದು ಪೊಡೆವಂತೆವೊಲಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೧) ; ವಸುಧೀಶಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಡಾಗಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೦೬) ; ಗಜದೊಡ್ಡು ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೋಡಿಯುಂ (೧ರಿಕ. ೬-೬೬ ವ). [ಗಂಡು + ಕೆಡು$_1$]

ಗಂಡುಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಜಂಬಕೊಚ್ಚು: ಎನಗಾರ್ಬಲ್ಲಿದರೆಂದು ಗಂಡುಗೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದೊರ್ವಂ ದೇವ ಶಕ್ತಿಕ್ಕಿ ಸಾಧನ ಸಮ್ಮೋಹನದಿಂದಮೆನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನಂಗೆಯ್ದು . . . . ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೨). [ಗಂಡು + ಕೆಡ್ಡೆ]

ಗಂಡುಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊ; ಪರಾಕ್ರಮದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು : ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತ ನುಡಿದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಪನೆ ಮಾಡಿ ಗಂಡುಗೆದಱಿ ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ (ಬಸವ. ೪೪೭) ; ತನ್ನಾಳ್ದನ ಭುಜಬಲಪ್ರತಾಪ ಲೇಪಮನೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ದಂಡಮನೆ ಗಂಡುಗೆದಱಿದ ದೂತನ ಮಾತಿಂಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೩-೪೯ ವ) ; ಗಂಡುಗೆದಱಿದ ರೋಷಶಿಖಿ ಹುರಿಗೊಂಡುದಕ್ಷಿಗಳಲಿ ವೃಕೋದರ ಕೊಂಡನೇ ತಪ್ಪೇನೆನುತನಿಂದಿದ್ದನಾ ರಾಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೨೨). [ಗಂಡು + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್]

ಗಂಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಸಾಹಸಮಾಡು; ಧೈರ್ಯಮಾಡು : ಎಕ್ಕೆಯಿನಿರ್ಪ ಪುಲ್ಲೆಗಳನಿಲ್ಲಿಯೆ ಮುಗ್ಗಿಸು ಗಂಡುಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ ಕಿವಿ (ನಳಚಂ. ೭೪). [ಗಂಡು + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಂಡುಗೆಲಸ, ಗಂಡುಕೆಲಸ (ನಾ). ೧ "ಉತ್ತಮ ಕಾರ್ಯ; ಮೇಲ್ತರದ ಕಾರ್ಯ" (ಅನಂನಾ). ೨. "ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸ" (ಅನಂನಾ). **ಗಂಡುಕೆಲಸ** : ೩. ಪರಾಕ್ರಮದ ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ : ಪೌರುಷಂ . . . ಗಂಡಸುತನ, ಗಂಡುಕೆಲಸ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೬). [ಗಂಡು + ಕೆಲಸ]

ಗಂಡುಗೆಲೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ಪದುಮಿಾದೇವಂ ಗಂಡುಗೆಲೆವೃತ್ತಿಹರ್ಷನಂತದಂ ನಾಳೆ ಭೂಮಂಡಲೇಶಂಗಱುಪಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩). [ಗಂಡು + ಕೆಲೆ]

ಗಂಡುಗೊಡಲಿ 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡುಗೊಳ್, ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತಾಳು ; ದಿಟ್ಟನಾಗು : ಗಂಡುಗೊಂಡುಗ್ಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಾರ್ಮಲೆತ ವೀರ ಕಿರಾತರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭). **ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು** : "ಶೂರನಾಗು ; ಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು" (ಅನಂನಾ). "ಸಾಹಸಮಾಡು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೨). [ಗಂಡು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು 'ಗಂಡುಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ, ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು ; ಗಂಡುಕೋಕಿಲ ; ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲ : ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ತಂಡಮುಂ ಕೊಂಡುಗಿಳಿಯ ಪಿಂಡುಂ ಮುಂಪಯಣಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೫ ವ) ; ತಂಡತಂಡದಿಂ ಕೂಗುವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳಂ (೧ರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ) ; ಗಿಳಿಗಿನಿದು ನುಡಿಗಳಂ ಬಂಸುತಂ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳ ಸರಂಗಳಂ ತಿರ್ದುತಂ (ಜಬಪು. ೧೧-೪೦). **ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ** : ಪಂಜರದ ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆಗಳ್ಗೆ ಚೂತಾಂಕುರದ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕಲುಂ . . . ಪೇಟ್ವ ಮನೋಹರಾಲಾಪಂಗಳಂ ಕೇಳುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩). [ಗಂಡು+ಕೋಗಿಲೆ]

ಗಂಡುಜಂಭ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಅಹಂಕಾರ, —ಗರ್ವ : "ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುವಾದರೆ ನನ್ನ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗಂಡುಜಂಭದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ (ಮನೋನಂ. ೬೭). [ಗಂಡು + ಜಂಭ]

ಗಂಡುಜನ (ನಾ). ಗಂಡಸರು ; ಪುರುಷವರ್ಗ : ಜಡಜಕುಟ್ಮಲಕುಚಾನ್ವಿತೆ ನಿನ್ನ ಕಂಡಡೆ ಬಿಡಲಾರ್ಪರೆ ಗಂಡುಜನರು (ಮೋಹತ. ೧೦-೨೭). [ಗಂಡು + ಜನ]

ಗಂಡುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಗಂಡುಜಾತಿ : ಗಂಡುಬೀರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಗಂಡುಜನ್ಮದ ಮೇಲೆಯೇ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರದಂಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೭೦). [ಗಂಡು + ಜನ್ಮ]

ಗಂಡುಜಾತಿ (ನಾ). ಪುರುಷಜಾತಿ, —ವರ್ಗ : 'ಹೆಣ್ಣುಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಜಾತಿ]

ಗಂಡುಜೋಹ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ರೂಪ; ಪುರುಷವೇಷ : ಇವದಿರು ಗಂಡುಜೋಹದ ಗರುವ ಸೂಳೆಯರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೪) ; ಗಂಡುಜೋಹದ ಸೂಳೆಯರ್ (ಜಬಪು. ೪೩-೪೫). [ಗಂಡು + ಜೋಹ (< ಜೋಹ)]

ಗಂಡುಡಿಗೆ 'ಗಂಡುಡುಗೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಉಡುಗು ; ಶೌರ್ಯಗುಂದು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು: ಗಾಡಿಗೆಟ್ಟು ಗಂಡುಡುಗಿರ್ದ ದೇವರ್ಕಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರೆದು (೧ರಿಕ. ೬-೭೯ ವ) ; ಜೈನರೆಲ್ಲಂ ಗಂಡುಡುಗಿ ಬಿಗುತುರ್ ಮಣಿದರಾದ್ಯರ ಕಥೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕೊನೆವಂತು (ವೃಷವಿ. ೩೩-೫೮). [ಗಂಡು + ಉಡುಗು$_1$]

ಗಂಡುಡುಗೆ, ಗಂಡುಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ವೇಷ ; ಪುರುಷವೇಷ: ಪಟ್ಟಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಗಂಡುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆಯೊಳಮೆಸೆದು ಪಸದನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗಪಿ. ೪-೮೦ವ) ; ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಗಂಡುಡುಗೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೨). **ಗಂಡುಡಿಗೆ** : ೨. ವೀರನ ಉಡುಗೆ; ವೀರಗಾಸೆ : ಅಗಳೆ ಗಂಡುಡಿಗೆಯುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಣಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೩೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಿಗಿದ ಗಂಡುಡಿಗೆಯಲಿ ಹೊನ್ನಾಯುಗದ ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿಯನು ಮೊನೆಮುಗುಚಿ. . . ಅಹವಕ್ಕನುವಾದನಭಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೯) ; ಬಿಗಿದ ಗಂಡುಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಕು ಕಯ್ಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೩೯). [ಗಂಡು + ಉಡುಗೆ]

ಗಂಡುಡೆ (ನಾ). = ಗಂಡುಡುಗೆ ೨: ಬಾಹುಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩ವ).
[ಗಂಡು + ಉಡ್ಗೆ]

ಗಂಡುಡೆಯುಡು (ಕ್ರಿ): ೧. ಗಂಡಸಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡು; ಪುರುಷನ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕು. ೨. ವೀರಗಾಸೆ ಹಾಕು: ಬಿಡೆ ಪಿಡಿಲಂ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟುದಂದು ಗಂಡುಡೆಯುಡೆ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೧); ಗಂಡುಡೆಯುಟ್ಟು ಕೈದುವಿಡಿದುಮ್ಮಳಮಂ ನಿನಗುಂಟುಮಾಟ್ಟು ಬಲ್ಲಂಡಿನ ದೇವಮಾನವ ವಿಯಚ್ಚರರೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೪); ಒಕ್ಕ ಸೆಜಂಗಿನಿಂ ಮೊಲೆಯ ಗಾಳಿಸಿ ಗಂಡುಡೆ ಯುಟ್ಟು ಸಜ್ಜು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೦).
[ಗಂಡುಡೆ + ಉಡು$_1$]

ಗಂಡುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಅಱುವೆಸ ದೊಳ್ನಂಟನೆಡಱೊಳೊರಱಾವಿನೊಳಂ ತ ಱಿ ಸಂ ದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಢಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪); ನಿನ್ನ ಗಂಡುತನದ ಪುರುಳಂ ಕಂಡೆನ್ನ ತಂಗಿಯರ್ ಕರುಳಂ ಪಿಡಿದು ನಗೆಯೊಳ್ ಪೊರಳುತ್ತಮಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪-೪); ಗಂಡುತನ ವೇನಾಯ್ತು ಹೇಳೆಲೆ ಭಂಡ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೫೧); ಗಂಡುತನಕೇಸೋ ಸೊನ್ನಿ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತುಮೂರುಕೋಟಿ (ಗಂ. ೫೧-೧); ವಿರುದ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಗಂಡುತನವನ್ನು ಮೆರೆಯದೆ (ಹಂಗೀತ. ೮೪). [ಗಂಡು + -ತನ]

ಗಂಡುತುರುಚೆ 'ಗಂಡುದುಱುಚೆ' ನೋ.

ಗಂಡುತೊತ್ತಿಗ (ನಾ). ಗಂಡಾಳು; ಸೇವಕ: ಎನಗಮರರೆಲ್ಲರು ಗಂಡುತೊತ್ತಿಗರೈಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೧೨). [ಗಂಡು + ತೊತ್ತಿಗ]

ಗಂಡುತೊರೆ 'ಗಂಡುದೊಱೆ' ನೋ.

ಗಂಡುದುಱುಚೆ, ಗಂಡುತುರುಚೆ (ನಾ). ತುರುಚೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ:- ಗಂಡುದುಱುಚೆ . . . ಶುಂಠಿ ಇವರ ಕಷಾಯವನಾದರೂ ಕೊಡಿಸಲು ವಾತಜ್ವರಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೮). **ಗಂಡುತುರುಚೆ**: ಗಂಡುತುರುಚೇಬೇರು, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಕೊಡನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಕಷಾಯ ವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬).
[ಗಂಡು + ತುಱುಚೆ]

ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ 'ಗಂಡುದೊಟ್ಟಾಳ್' ನೋ.

ಗಂಡುದೊತ್ತು 'ಗಂಡುದೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಗಂಡುದೊಳ್ತು 'ಗಂಡುದೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಗಂಡುದೊಱೆ, ಗಂಡುತೊರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಗಂಡುಹೊಳೆ; ನದ: "ಭದ್ಯಃ, ಉದ್ಯಃ, ನದಃ —ಈ ೩ ಗಂಡುದೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧೦-೪೪); "ನದ್ಯಮುದ್ಯಮೆನೆ ಭೇದ್ಯಮೆನೆ ಗಂಡುದೊಱೆ" (ಮಂಗರಾ ೧೨೨-೧೦). **ಗಂಡುತೊರೆ**: (೬). 'ಗಂಡುಹೊಳೆ' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ತೊಱೆ$_2$]

ಗಂಡುದೊಟ್ಟಾಳ್, ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡಾಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಈಕೆಗಳನಂಗ ಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ಮಚ್ಚಿದಂದಾರಂ ದಂಡಿಸರಾರನಂಡಲೆಯರಾರಂ ಗಂಡುದೊಟ್ಟಾಳರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೫೫). **ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್**: ಕದಪಂ ಪೊಯ್ವನ್ನುದಕ್ಕೆಗೊಳಿಸಿ ತಿವುಳನಂ ಗಣ್ಡುದೊತ್ತಾಳ್ದಂ (ಮೈ ಅ ೦. ೧೯೨೯. ೬೫-೧೪; 1024); ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೬).
[ಗಂಡುದೊಟ್ಟು + ಆಳ್$_1$]

ಗಂಡುದೊಟ್ಟು, ಗಂಡುದೊತ್ತು, ಗಂಡುದೊಳ್ತು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಾಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ಎನಗೂ ಜೂದಿನೊಳಗ್ರಜಾನುಜ ಸಮೇತಂ ಗಂಡುದೊಟ್ಟಾಗಿ ಕಾನನದೊಳ್ ವಲ್ಕಲಧಾರಿಯಾಗಿ ಹರಸೊಳ್ದವ್ಯಾಸ್ತಮಂ ಬೇಡೆ (ಗದಾಯು. ೩-೨೪); ಇನಲಗ್ನಾಂಶ ಪತೀಂದು ಜೀವರೆನಿಪಾ ನಾಲ್ಕುಂ ಗ್ರಹಂ ನೀಚಶತ್ರುನಿವಾಸಂಗಳೊಳಾ . . . ಇರಲ್ ಬೆಸಲೆಗೊಂಡರ್ ಗಂಡನುಂ ಗಂಡುದೊಟ್ಟಿನಿಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೨೧). **ಗಂಡುದೊತ್ತು**: ೧. ಈಗಳು ಹತ್ತೆಂಟು ಹರೆಯದ ಗಂಡುದೊತ್ತಾದೆ ಏಳೇಳು (ಸಂಬಿರ. ೬-೯೫); ಭಂಡರೀ ಭೂಮಿಪರು ದ್ರುಪದನ ಗಂಡುದೊತ್ತಿರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೧೬); ನಾನು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗಂಡುದೊತ್ತು (ತುಂಗಭ. ೯೧); ನಾನು ನಿನ್ನ ಗಂಡುದೊತ್ತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೩೬). **ಗಂಡುದೊಳ್ತು**: ೧. ಪಂಡಿರಪೆಸರ ಪಿಡಿಯದಿರ್ಪ ಯತಿಗಳ ತಂಡವ ಪಿಡಿದು ತಂದಿರದೆ ಗಂಡುದೊಳ್ತಾಗಿಪ ಮದನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೧೪). ೨. "ಬೋಳೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಗಂಡು + ತೊಟ್ಟು]

ಗಂಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಅರಿಯಂಗುಳ್ಕ್ಕೂಡಿ ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಘಟಸರ್ಪಂ ಗಂಡುದೋರ್ಪಂಗೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೫೧-೪೨; 1042); ಮಾಳಿಗೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಸೀತೆನೆಯಂ ತಿಂಬಮಗನಂ ಕೊಂದು ಗಂಡುದೋಱುವ . . . ಕಟ್ಟಿಗ್ಗರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೬೨).
[ಗಂಡು + ತೋಱು$_1$]

ಗಂಡುನಡಿಗೆ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನದ ಹೆಜ್ಜೆ; ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಕವಿ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿಯ ಗಂಡುನಡಿಗೆ ವೀರಭಾವಪ್ರಧಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಚಿತ (ಪಂಶೀ. ೬೧). 'ಹೆಣ್ಣುನಡಿಗೆ' ಪರಾ.
[ಗಂಡು + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಗಂಡುನರ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಮಾನವ: ಮೋಹಂಗೊಂಡು ಪುಂಡರಕ್ಕಸಪುರಿಗೆ ಗಂಡುನರರು ಬರುವುದೆಂತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೦-೧೦).
[ಗಂಡು + ನರ$_2$]

ಗಂಡುನವಿಲು (ನಾ). ಗಂಡುಜಾತಿಯ ನವಿಲು; ಮಯೂರ; ಸೋಗೆ: "ಸೋಗೆಯೆನಲ್ ಗಂಡುನವಿಲು" (ಚತುಃ. ೯೧).
[ಗಂಡು + ನವಿಲು (< ನವಿಲ್)]

ಗಂಡುನಾಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (೬). [?]

ಗಂಡುನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. "ಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು; ಸಾಹಸಗೂಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟುನಡಪುತ್ತಿರ್ಪುದುಮದು ಗಂಡುನೆರೆದುಕೊಂಡು ತುದುಗುಣಯಾಗಿ ಭಾಂಡ ಸಂಕರಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೦-೧೯). [ಗಂಡು + ನೆರೆ$_1$]

ಗಂಡುಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡುಗಿಳಿ, —ಶುಕ: ಗಂಡುಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಕೇಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೭೧).
[ಗಂಡು + ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ]

ಗಂಡುಪಾಳ್ಯ (ನಾ). ಕೇವಲ ಗಂಡಸರಿರುವ ಮನೆ: ಮುದುಕಿ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಆ ಮನೆ ಕೇವಲ ಗಂಡುಪಾಳ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಗಂಡು + ಪಾಳ್ಯ (< ಪಾಳೆಯ)]

ಗಂಡುಪಿಂಡ (ನಾ). ಗಂಡುಪಿಳ್ಳೆ; ಪುರುಷ: ಅದರ ವಿತರಣೆಯ ಕಾಮಗಿರಿಯನ್ನು ಆ ಆ ಮನೆಗಳ ಗಂಡುಪಿಂಡಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು (ದೀಪಸ. II, ೧). [ಗಂಡು + ಪಿಂಡ]

ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಬೊಂಬೆ: ಚಿತ್ರೈಸು ಮದನ ಮೋಹಿನಿ ಚೆಲುವಿನ ಕರುವೆತ್ತಿಹ ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿಯ ಚಿತ್ರರವಡೆದೀ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೊರ್ವನುತ್ತಮನಾಯಕನಿಹನು (ಕಂನವಿ. ೯-೪೫). [ಗಂಡು + ಪುತ್ತಳಿ (< ಪುತ್ತಟಿ)]

ಗಂಡುಪೋರ (ನಾ). = ಗಂಡುಕೂಸು: ರಾಮಿಯ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ . . . ಅವಳ ಗಂಡುಪೋರನಲ್ಲದೇ ಇನ್ನೇನೂ ಕಾಣುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). [ಗಂಡು + ಪೋರ]

ಗಂಡುಬತ್ತ (ನಾ). ಬತ್ತದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ; ಹುಲ್ಲುಬೀಜ: ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಗಂಡುಬತ್ತ ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಬತ್ತ]

ಗಂಡುಬಿಡಾರ (ನಾ). = ಗಂಡುಪಾಳ್ಯ. [ಗಂಡು + ಬಿಡಾರ]

ಗಂಡುಬಿದಿರು, ಗಂಡುಬಿದುರು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಿದಿರು; ಬಲವಾದ ಬೊಂಬು: ಬಿದಿಯ ಮಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪-೧೩); ಗಂಡುಬಿದಿರಿನ ಬಡಿಗೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೫). **ಗಂಡುಬಿದುರು**: "ಗಂಡುಬಿದುರು, ಕಿರಿಬಿದಿರು" (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೭). [ಗಂಡು + ಬಿದಿರು$_3$ (< ಬಿದಿರ್$_3$)]

ಗಂಡುಬಿದುರು 'ಗಂಡುಬಿದಿರು' ನೋ.

ಗಂಡುಬೀಡು 'ಗಂಡುವೀಡು' ನೋ.

ಗಂಡುಬೀರನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಗಂಡುಬೀರನ ಗಿಡ, ಗಂಡುಕರೀತುಂಬೆ, ಮೊಗಬೀರಚಿಟ್ಟು" (ಮೈಔಗಿ. ೭-೧೧೭). [ಗಂಡುಬೀರ$_0$ + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಗಂಡುಬೀರಿ, ಗಂಡಬೀರಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವನ್ನು ತೋರುವವಳು; ಹೆಣ್ಣುತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವ್ಯವಹರಿಸುವವಳು: ಗಂಡುಬೀರಿ, ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತ ಗಂಡನು ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಕದಲಲಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೧೮೫); ಗಂಡುಬೀರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಗಂಡುಜನ್ಮದ ಮೇಲೆಯೇ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಟ್ಟೆಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರ ದಂಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೭೦); ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಅವಳನ್ನು ಗಂಡುಬೀರಿ, ಅಮೆಜಾನ್ ಎಂದು ಕರೆದುದೂ ಉಂಟು (ಅಲಹೂ. ೩೬). **ಗಂಡಬೀರಿ**: ಗಂಡಬೀರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಆದರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೧); ಗಂಡಬೀರಿ, ಸುಮ್ಮಗ ದಾರೀಹಿಡಿದು ಹೋಗು (ದಾಸಹು. ೧). [ಗಂಡು + ಬೀರ + -ಇ$_3$]

ಗಂಡುಬೀರಿತನ (ನಾ). ಗಂಡುಬೀರಿಯ ವರ್ತನೆ; ಅತಿದಿಟ್ಟತನ: ಆಗಾಗ ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಗಂಡುಬೀರಿತನ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೧೩೪). [ಗಂಡುಬೀರಿ + -ತನ]

ಗಂಡುಬೆಸ 'ಗಂಡುವೆಸ' ನೋ.

ಗಂಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಭಾಷೆ; ವೀರ್ಯವತ್ತಾದ ನುಡಿ: ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಕವಿಗಳು ಗಂಡುಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಭಾಷೆ]

ಗಂಡುಭೂಮಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ನಾಡು; ವೀರರ ಬೀಡು; ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು: ಚಿತ್ರದುರ್ಗವು ಬಹಳ ಗಂಡುಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೪); ಮಹಾವೀರ ಪರಶುರಾಮನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಗಂಡುಭೂಮಿಯಲ್ಲವೇ ಈ ಕರ್ನಾಟಕ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೩). [ಗಂಡು + ಭೂಮಿ]

ಗಂಡುಮಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುಕೂಸು; ಪುತ್ರ: ನವಮಾಸಂ ನೆಱೆವುದುಮೆನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಱಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭-೫); ನೆಱೆ ಗಂಡುಮಗನೆನಗಾದರೆ ಮೇಲುದ ಮಱೆಮಾಡಿಕೊಂಡಮರ್ದಪ್ಪಿ ಹೆಱೆಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ ನುಡಿಸುವೆ (ಮೋಹಶ. ೧೬-೪); ಗಂಡುಮಗನಾದನವ್ವಾ ಕಂಜನೇತ್ರಿಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯-೭). ೨. ಸೇವಕ; ಗಂಡಾಳು: ಇಂದು ಗಂಡುಮಗ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಮಗ]

ಗಂಡುಮಗು (ನಾ). = ಗಂಡುಮಗ ೧.: ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮುಂಡೆಯ ಮನಸ್ಸು ಗುಂಡಿಗಿಂತ ಗಟ್ಟಿ (ಗಾದೆ). 'ಹೆಣ್ಣುಮಗು' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಮಗು]

ಗಂಡುಮಲಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಿರುಪು, —ಮರಸುತ್ತು: ಆ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಒಂದು ಕೊಳವೆ ಹಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ತುದಿಗೆ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಮಲಸೂತ್ರದ ಪೇಚುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೨). [ಗಂಡು + ಮಲಸೂತ್ರ]

ಗಂಡುಮಱಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಡುಪ್ರಾಣಿ; ಗಂಡುಶಿಶು: ಚಾಟೈರ-ಗುಬ್ಬಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಡುಮಱಿ (ನಾಚರಾ. ೬); ಗಂಡುಮಱಿ ಗುಹ್ಯದಲಿ ಸಂಗವಕೊಂಡು ಸಾವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೮೬). [ಗಂಡು + ಮಱಿ]

ಗಂಡುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು: ಗಂಡುಮಿಕ್ಕುಪತಾಪಿಸುವುದುದ್ದಂಡಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಸಾಕಿದ ಗಂಡನೋ ನೀನೀಗಳೋಹಿಯೊ ಬೊಜಗನೊ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೪); ಅಕ್ಕಱಿಂದಂ ಸಾಕಲಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮಿಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೇ ಮೇಲುತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕುಸೊಕ್ಕಿಂ ಬೆಳೆದು ಜವ್ವನಂ ಬಡೆದು ಜೂದುಂಗಾಱನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೮). [ಗಂಡು + ಮಿಗು$_1$]

ಗಂಡುಮಿಾರು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಧಟನಾಗು; ಹತೋಟಿಮಿಾರು: ಹಾಗಾದರ ಹೊಲೇರ ಗಂಡುಮಿಾರಿದರನ್ನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೬-೯). [ಗಂಡು + ಮಿಾರು$_1$ (< ಮಿಾಱು)]

ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ಭೂಮಿ; ಕೆಚ್ಚಿನ ನೆಲ: ಕರ್ನಾಟಕದ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಲವಾದ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ (ಕನ್ನನು ೧-೧೬೦); ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಾದ ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೭೧). [ಗಂಡು + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಗಂಡುಮೇಳಿಗ (ನಾ). ವಿಟ: ಗಂಡುಮೇಳಿಗರ ಕೈ ಬೆಮರೊಂದದ ಸೂಳೆಮೇಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೫). [ಗಂಡು + ಮೇಳಿಗ]

ಗಂಡುರಾಮೆ, ಗಂಡರಾಮಿ (ನಾ). = ಗಂಡುಬೀರಿ: ಮಗಳು 'ಗಂಡುರಾಮೆ'ಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರು ವಿಚಾರಿಸತೊಡಗಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೮೭); ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಗಂಡುರಾಮೆಗಳ ಗುಂಪು (ಜೀದಾನ. ೨೪); ತಾನು ಕೇವಲ ಗಂಡುರಾಮೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೧೩೫). **ಗಂಡರಾಮಿ**: ಯಾವಾಗಲೂ ಗಂಡರಾಮಿಯಂತೆ ಪುರುಷರೊಡನೆ . . . ಆಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ಕುಮುದಿ. ೧೨೬); ನಾಚಿಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟ ನಿಂತೆ ಗಂಡರಾಮಿ ಹಾಂಗ (ನಡುಮ. ೧೦೩); ಎಲ್ಲಾರೂ ಅಂಬೋಹಾಂಗ ನೀ ಗಂಡರಾಮಿಾನ ಖರೆ ನೋಡು (ಅಮನಿ. ೨೨). [ಗಂಡು + ರಾಮೆ]

ಗಂಡುರೂಪು (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ರೂಪು; ಪುರುಷಾಕಾರ: ಪುಟ್ಟಿದಂ ಸಂಸಾರ ಸುಖದ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ಲಿ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಗಂಡುರೂಪಾದ ತೇಜನಾಗೆ (ಬಸರ. ೧-೧೩೧). [ಗಂಡು + ರೂಪು]

ಗಂಡುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಟ್ಟಿ, ಎಲೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವ ರೊಟ್ಟಿ; ಒರಟಾದ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ: ನಡುನಡುವೆ ಗಂಡುರೊಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೨೧). [ಗಂಡು + ರೊಟ್ಟಿ]

ಗಂಡುವರಿಜ (ನಾ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಶೂರ ; ಧೀರ : ನಿಚ್ಚ ಸೊಗದ ಗಂಡುವರಿಜಂಗೆ ಗೆಲವಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮-೧೫). [ಗಂಡುವರಿಜು + -ಅ$_2$]

ಗಂಡುವರಿಜು, ಗಂಡವರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪು ; ಪುರುಷಾಕಾರ : ನಯನಾಕರ್ಷಣದೆ ಗಂಡುವರಿಜಂ ಕೈಕೊಂಡುದೋ (ಪಂಪ ರಾ ಮಾ. ೩-೩೮) ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುವರಿಜಂದಳೆದ ಪಂಚಭೂತಂಗಳಂತೆ (ಭಾರತಾಂ. ೩೬-೨೬೪). **ಗಂಡವರಿಜು** : ಸೋಲದಿಂದೆಳಸಿ ಸುಳಿಯಿಸುವ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂ ಮಾಟದ ಗಂಡವರಿಜೆಂದಳಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೦೫ ವ) ; ಗಂಡವರಿಜು, ಗಂಡವಸದನ (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡು + ಪರಿಜು]

ಗಂಡುವಳಿ (ನಾ). "ಗಂಡಿನ ಕಡೆಯವರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). [ಗಂಡು + ಬಳಿ$_3$ (< ಬಚಿ$_3$)]

ಗಂಡುವಾಳ (ನಾ). ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಮಿ ; ಎರೆಹುಳು ; ಮಣ್ಣುಹುಳು : ಶಂಬೂಕ ಮಾತೃವಾಹಿ ಶಂಖ ಶುಕ್ತಿ ಗಂಡುವಾಳ ಜಲೂಕ ಭೂನಾಗಾ ಪಾದೋದರ ಕ್ರಿಮ್ಯಾದಿ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮). [< ಸಂ. ಗಂಡೂಪದ = ಎರೆಹುಳು]

ಗಂಡುವೀಡು, ಗಂಡುಬೀಡು (ನಾ). ೧. ಪೌರುಷದ ಬೀಡು ; ವೀರತ್ವದ ನಾಡು : ಜವನಂ ಜವಂಗೆಡಿಸುವಾ ಗಂಡುವೀಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೫-೨೬). ೨. ಕೇವಲ ಗಂಡಸರೇ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಗಂಡು ಬಿಡಾರ : ಪೆಣ್ಣಿಂಬ ಸುಳಿವಿರದೆ ಬರಿ ಗಂಡುವೀಡಾಗಿ ಭೀಷಣತೆವೆತ್ತುದಾ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಪ್ರಪಂಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೬-೨). **ಗಂಡುಬೀಡು** : ೨. ಹಾಸ್ಟಲೂಟ ಚೆನ್ನವೇ ಹೇಳು. ಎಲ್ಲಾ ಶುದ್ಧ ಗಂಡುಬೀಡು (ಮರಳಿ. ೯೬). 'ಹೆಣ್ಣುಬೀಡು' ಪರಾ. [ಗಂಡ + ಬೀಡು$_2$]

ಗಂಡುವೆಸ, ಗಂಡುಬೆಸ (ನಾ). ಪೌರುಷದ ಕಾರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸ : ಕೆಂಡೊಡೆ ಸಾಯಲುಜ್ಜುಗಿಸುವಾಸನಪಲ್ಲಟದಟ್ಟಿ ಬಾಯ್ಗೆ ವಂದಂದದೊಳೆಂದೊಡೆಂದುದನೊಡಂಬಡಿಪಿಚ್ಛೆಯ ಬಿಚ್ಚತಿಕ್ಕೆ ನಾಣಂದ ಮಗಲ್ದು ಗಂಡುವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಸ]ದೊಳ್ ಬಸದಪ್ಪ ಪೊಡರ್ಪು ರೂಪು ಮ್ಮೈಗುಂದದ ಚೆಂದವಿಂಗೊರಲ ಮೆಲ್ಲುಲಿಯೊಪ್ಪಿದುದೊಲ್ದ ಕೂಟದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೬೬). **ಗಂಡುಬೆಸ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಂಡು + ಬೆಸ$_1$]

ಗಂಡುವೆಸರು (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರು : ಮುಸುಡುಗಾಣದ ತೆಜದಿ ಹಿಂದೆ ಸೊಡರಿಟ್ಟು ನೆಱೆನಸಿದ ರಾಗದಿ ಕೊಳೆತ ಹಾಡ ಬಗುಳುತ ಗಂಡು ವೆಸರು ಸುಳಿಯಲ್ಕೆ ಬಾರೆನ್ನಾಣೆಯೆಂಬ ಮುದುಪಾಱರ್ದಕೊಂಡೆಸೆ ಯೊಳು (ಹಪಹಾ. ೪-೨೬). [ಗಂಡು + ಪೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸರ್)]

ಗಂಡುಶಿಲೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ : ಗಂಡುಶಿಲೆಯ ಬೀಜುತೆ ಓರಂತೆ ಪಿಡಿದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಜೆಬಪು. ೨೮-೨೦). [< ಸಂ. ಗಂಡಶಿಲಾ]

ಗಂಡುಶೈಲಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಶೈಲಿ ; ಪ್ರೌಢ ಶೈಲಿ : ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರದು ರಾಜಶೈಲಿ, ಗಂಡುಶೈಲಿ (ಜಗದಾ. ೩೨೨). [ಗಂಡು$_1$ + ಶೈಲಿ]

ಗಂಡುಸಂತತಿ (ನಾ). ಗಂಡು ಸಂತಾನ ; ಗಂಡುವಂಶ : (Male-line ಪತ್ರಿಸಿ. ೫೧). [ಗಂಡು + ಸಂತತಿ]

ಗಂಡುಸಿ(ನಾ). (?) : "ಕೊಜ್ಜ, ನಪುಂಸಕ, ಷಂಡ" (ಸರ್ವಜ್ಞ-ಕೋಶ) ; ಸಂತೆಯಂಗಡಿ ಸೂಳೆ ಮುಂತೊಲಿವ ಡೊಂಬತಿಯ ಎಂತು ಗಂಡುಸಿಯ ಜೋಗತಿಯ ಹೋದವನ ಸಂತಾನ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೬). [?]

ಗಂಡುಸು 'ಗಂಡಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಸೂಳೆ (ನಾ). ೧. ದಿಟ್ಟಳಾದ ವೇಶ್ಯೆ ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾದ ಸೂಳೆ : ತಿಳುಹಿ ಮಜಹಾದಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯನಲರಿಸುತ್ತೊಯ್ಯಾರದಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಬೆಱಗುತ ಗಂಡುಸೂಳೆಯು ತೆಜದಿ ನಡೆವುತ್ತ (ಬಸಪು. ೪೨-೧೬). ೨. ಚತುರಳಾದ ವೇಶ್ಯೆ : (ಕ). [ಗಂಡು + ಸೂಳೆ]

ಗಂಡುಹಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಆಲಿಲೆಕಾಯಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಶುಂಠಿ, ಗಂಡುಹಂಜೇಬೇರು . . . ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆವೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಜ್ವರ ನಾಶ (ಸಕವೈ. ೮೬), [ಗಂಡು + ಹಂಜೆ]

ಗಂಡುಹುಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಕ್ರಿಮಿ : (ಕ). ೨. ಗಂಡು ಜೇಡ : (ಕ). ೩. ಗಂಡು ಸಂತಾನ : ನಾಳೆ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಬಾಯಿಗಿಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಬಿಡಲು ಒಂದು ಗಂಡುಹುಳುವಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? (ಮರಮು-೨೦) ; ಅಂಥ ದೊಡ್ಡ ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಗಂಡು ಹುಳುವೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಹುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಗಂಡುಹೂವು (ನಾ). ಗಂಡಿನ ಅಂಶವಿರುವ ಹೂವು ; ಕೇಸರ ವಿರುವ ಹೂವು : ಕೇಸರವುಳ್ಳ ಹೂವು ಗಂಡು (Male or Staminate Flower). ಗಂಡುಹೂವು ಕಾಯಿಬಿಡದೆ ಒಣಗಿ ಹೋಗುವುದು. ಹೆಣ್ಣು ಹೂವು ಬಲಿತು ಕಾಯಾಗುವುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೩). 'ಹೆಣ್ಣುಹೂವು' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಗಂಡುಹೊಳೆ (ನಾ). = ಗಂಡುದೊಱೆ^{3} : ಕೋಣಾ, ಹಿರಣ್ಯವಾಹಾ- ೨ ಶೋಣನದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಇದು ಗಂಡುಹೊಳೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೮). [ಗಂಡು + ಹೊಳೆ$_4$ (< ಪೊೞೆ$_1$)]

ಗಂಡೂಪದ (ನಾ). ೧. ಎರುಬುಹುಳು ; ಎರೆಹುಳು : "ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮದು ಕಿಂಚುಳಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೮) ; "ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮೆನೆ ನಾಯಿನೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೮). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಪದಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಎರುಬು ಹುಳು ; ಹೆಣ್ಣು ನಾಯಿನೊಳಲೆ. [ಸಂ. ಗಂಡೂಪದೀ]

ಗಂಡೂಷ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು : "ಗಂಡೂಷಃ, ಮುಖಪೂರಣಂ- ಈ ೨ ಮುಕ್ಕುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೦) ; "ಗಂಡೂಷಮೆನೆ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೧) ; ಮಾನಸೋನ್ಮತ್ತ ಕಾಮಿನೀ ಗಂಡೂಷ ಸೀಧು ಸೇಕ ಪುಳಕಿತ ವಕುಳ ಮುಕುಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦ ವ) ; ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರದಲ್ಲಿ . . . ಗಂಡೂಷ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಬಳಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೬). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವ ನೀರು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರ ಗಂಡೂಷಮನು ಗುಳ್ಕತೆಜದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೮೧) ; ಮದ್ಯ ಗಂಡೂಷದಲಿ ಬಕುಳನ ಮರವ ಬುಲ್ಲವಿಸಿದೆವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಷಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ಕುಳಿಸು : ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣಿನ ಪಾನಕವಂ ಗಂಡೂಷಂಗೈವುದು (ಸಕವೈ. ೨೯೬). [ಗಂಡೂಷ + ಗೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗಂಡೂಷೀಕೃತ (ಗು). ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಗಂಡೂಷೀಕೃತ ಲವಣಾಬ್ಧಿಜಲನುಮೆನಿಪ್ಪಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಾಶ್ರಯಮಾಗಿರ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೮೮-೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು : "ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸುವ ನೀರು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೧೯). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಕ್ಕಳು : "ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆದ ಹೊಕ್ಕಳು" (ಗಂಗಾಮು ೧೧೯). [ಸಂ. ಗಂಡೂಷಾ]

ಗಂಡೆದೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ಎದೆ. ೨. ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ: ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೆದುರಿಸಲು ಗಂಡೆದೆಯುಳ್ಳವರಾಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ.೫೨); ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನೆಲಮು. ೫೩); ಅವನು ಗಂಡೆದೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಳಗಕ್ಕಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದನು (ಬಂಗಾಹ. ೪೯). 'ಕೆಚ್ಚೆದೆ' ಪರಾ.
[ಗಂಡು + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಗಂಡೆಲೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಮಧ್ಯದ ದೊಡ್ಡ ಎಲೆ; ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಎಲೆ: ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಗಲಗಲವಾದ ಮುತ್ತುಗದ ಗಂಡೆಲೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ದೊನ್ನೆಕಟ್ಟಿ ನೀರನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಪೇಟೇಮಾ.೫).
[ಗಂಡು + ಎಲೆ$_1$]

ಗಂಡೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುತನವನ್ನು ಬೀರು; ಸೊಕ್ಕುತೋರು; ಉದ್ಧತನಾಗು: ಮಲೆವವರಿಲ್ಲ ಗಂಡೆಸೆವರಿಲ್ಲಿದಿಂಪ್ಪವರಿಲ್ಲ ತೇಜವೆಂದುಲಿವವರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ.೧೧೯-೩೪; 1181). [ಗಂಡು + ಎಸೆ$_1$]

ಗಂಡೇಳ್, ಗಂಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಡುತನ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪೌರುಷವುಂಟಾಗು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಗಂಡೇಳ್ವ ಭೂತಮುತ್ಪ್ರೇತ ಜಾತಂಗಳಿಂ ದಿಂಡುರುಳ್ವ ಪೊರಳ್ವ ನರಳ್ವಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಿಂ (ಚಬಪು. ೧೬-೨೧). **ಗಂಡೇಳು**: ೧. ಖಂಡಗಳ ಬೆಟ್ಟವಂ ಕಂಡು ರಾತ್ರಿಂಚರರ್ ಗಂಡೆದ್ದು ಕಡಿದು ಹೊಡೆಗೆಡಹಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೬-೧೭); ಗಂಡೆದ್ದು ಗಗನಕುರ್ವಿಗೆ ಠಣಠಣನೆ ಹೊಯ್ಯೆಂಡಿನಂತಿಳಿದೇಱುತಿಹರು (ಭರಚ. ೬೩-೫೪); ೨. ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಬೆಂಡೇಳ್ವ ಕಣ್ಣಿಂದೆ ಬೇಟವಮಾಳ್ಪಳು ಗಂಡೆದ್ದೊಲಿದು ಚುಂಬಿಸುವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೧೩೨). [ಗಂಡು + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಗಂಡೇಳು 'ಗಂಡೇಳ್' ನೋ.

ಗಂಡೇಱು (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುತನ ಏರು; ಶೌರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಬಳಿಯಂ ಮೆಯ್ಗೊಂಡು ಗಂಡೇಱಿ ತತ್ಕಲಿಯಂ ತಾಂ ಬಿಡೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೨-೩೨; 1160 ?); ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಸಾವವನಂ ತಂದೆನಗಿತ್ತೊಡೆಯ್ದೆ ನಡೆಪಲ್ ಮೆಯ್ವೊಯ್ದು ಗಂಡೇಱಿ . . . ಎನ್ನಂ ಪಿಱಿದುಂ ಪರಾಭವಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೧); ದರ್ಪಕನ ದರ್ಪಂಬೆರಸೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು ಗಂಡೇಱಿದ ಗಂಡಗಾಡಿ ರೂಢಿವಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೬-೨೨ ವ); ಮಂಡೆಯುನೊತ್ತಿ ಪೆಭುರ್ಜಗಳನೊರಸಿ ಹೊನ್ನಂಡೆಯೊಳ್ ಪನಿನೀರನಿತ್ತು ಖಂಡೇಂದುವದನಬಾಲೆಯರು ಗೆಲಿಸಿ ಕುಡೆ ಗಂಡೇಱಿ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೧).
[ಗಂಡು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಗಂಡೋದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿರುವ; ಕಪೋಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ: ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತ ಭ್ರುಕುಟಿ ಗಂಡೋದ್ಗಾರಿ ಘರ್ಮೋದಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೬೩).
[ಗಂಡ$_3$ + ಉದ್ಗಾರಿ]

ಗಂಡೋಲ (ನಾ). ೧. ಕವಳ; ತುತ್ತು; ಗ್ರಾಸ. ೨. ಹಸಿಯ ಬೆಲ್ಲ: ಅರಳೊಳ್ಪುಗಂಧಮಂ ಗಂಡೋಲದೊಳು ಸವಿಯು ಬೆರೆದಂತೆ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೦-೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಗಂಡು ಎರಳೆ, —ಜಿಂಕೆ: (ಶ).
[ಗಂಡು + ?]

ಗಂಡೋಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡಜದ ಹುಳು; ಕಡಜೇರಿಗೆ: ಯೇಸುವಿನೋಳಿರುವ ಧರ್ಮಾಸೂಯೆಗಾಂ ದುಡುಕೆ ಗಂಡೋಲಿಗಳ ಗೂಡಿಗೆಸೆದ ಕಲ್ಲಂತಾಗದಿರದು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೮-೧). [< ಸಂ. ಗಂಧೋಲೀ]

ಗಂಡೌಷಧ (ನಾ). ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಬಳಿಯುವ ಒಂದು ಔಷಧ: "ನಾಲಿಗೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಔಷಧ" (ಅನಂನಾ).
[ಗಂಡ$_3$ + ಔಷಧ]

ಗಂತಲು (ನಾ). ಬೈಗಳು; ನಿಂದೆ(?): ಗಂತಲು ಹಾಕುವನೊ ಎಂದು ಹೆದರಿ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೫೭). [?]

ಗಂತವ್ಯ (ನಾ). ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಗುರಿ: ಕೇವಲ ಮಾರ್ಗದ ಗಂತವ್ಯ ಇದು (ವಚಸಂ. XXXI, ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ); ಮುಂಬರಿದನಾ . . . ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಂ ಕುರಿತ ಗಂತವ್ಯಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೦-೩೧೧).
[ಸಂ.]

ಗಂತಿ$_1$ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ಅಜಿಗಣದಾ ರಾಜ್ಞೀಮತೀ ಗನ್ತಿಯೂರ್ (ಎಕ. II, ೯೭-೧; ಸು. ೭೦೦); ಶೀಲವತೀ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಸುವ್ರತ ಗಂತಿಯರಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭೧). [< ಕಂತಿ$_2$]

ಗಂತಿ$_2$ (ನಾ). ಗಂಟು; ಗ್ರಂಥಿ; ಗೆಡ್ಡೆ: ಹಣೆಯ ತಿಲಕವನ್ನಾಗಲಿ, ಬೆನ್ನಿನ ಗಂತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಣಲು ಕನ್ನಡಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕು (ಜೀವಸಾ. ೩೦); ಗಂತಿಗಳು ಗಂಟುಗಳು ಮಡಿಪು ಮಡಿಪುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಕೇ ದುರ್ದರ್ಶ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೪). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂತು (ನಾ). ೧. ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ. ೨. ಹಾದಿಕಾರ; ಪಥಿಕ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೩. ಸುಳಿದಾಟ; ಚಲನೆ: ತಿರುತಿರುಗಿ ಸುಳಿವ ಜಲಜಂತುಗಳ ಗಂತುಗಳ ನೆರೆನೆರೆದು ಮುನಿಜನಂ ಸೇವಿಸುವ ಭಾವಿಸುವ ಗಂಗೆಗವನಿಜೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫). [ಸಂ.]

ಗಂತೃ (ನಾ). ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಪ್ರವಾಸಿ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ.
ಗಂತೃಗಂತವ್ಯಭಾವ = ಪ್ರಯಾಣಿಕನಿಗೂ ಅವನು ಹೋಗುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ: ಗಂತೃಗಂತವ್ಯಭಾವವೂ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಿಗಿದೆ, ಬುದ್ಧಿ ಜೀವರುಗಳಿಗಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೮೨ ಅಡಿಟ).
[ಸಂ.]

ಗಂತ್ರಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ, —ಬಂಡಿ: "ಸ್ಯಂದನಂ ಶಕಟಂ ವರೂಥಂ ರಥಂ ಗಂತ್ರಿಯೆಂದೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೩).
[ಸಂ. ಗಂತ್ರೀ]

ಗಂದ (ನಾ). = ಗಂಧ: "ಗಂದ – ಗಂಧ = ಪರಿಮಳ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).
[< ಸಂ. ಗಂಧ]

ಗಂದಕ (ನಾ). = ಗಂಧಕ: "ಗಂಧಕಂ = ಗಂದಕಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೭೦).
[< ಸಂ. ಗಂಧಕ]

ಗಂದರ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವ: "ಗಂದರ – ಗಂಧರ್ವ = ಖೇಚರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಜಾಣೆಸೆದಿರ್ಪನಂ ಪದೆದು ಪಾಡುವ ಗಂದರರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೨೯); ಬಾಜಣೆಯ ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂದರರಚ್ಚರರ ಗಜಬಜಂ ತೇರೈಸಿದ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೯). [< ಸಂ. ಗಂಧರ್ವ]

ಗಂದರಗಿವಿಯ (ನಾ). ಗಾನಾಸಕ್ತನಾದವನು; ಈಶ್ವರ: "ಪಂದಳೆವಚ್ಚ ಗಂದರಗಿವಿಯನೀಸರಂ ದೇಸಿಗಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩); "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ದೇಸಿಗಂ, ಗಂದರಗಿವಿಯಂ, ಬೆಳ್ಪಡಿ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧); ಗಂದರಗಿವಿಯನ ನಡುನೆತ್ತಿಯಿಂ ತಿರೆಗೆ ಭೋರೆಂದು ಧೀಂಕಿಡುವ ಸುರಗಂಗೆಯೊಂದು ಬೆಳ್ವಿನಲ್ಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೧೯) [ಗಂದರ + ಕಿವಿ$_3$ + – ಅ$_7$]

ಗಂದವಟಿಗೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂದವಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ ೧: ವಜ್ರದ ಪಡಿ ವೈಡೂರ್ಯದ ತೊಲೆಗಳು ರಜ್ಜುವಿಡಿದ ನೀಲದಿಂದ ಪಚ್ಚೆಸುವ ಕಂಥೆ ಬೋಧಿಗೆ ಪೊಸರನ್ನ ದುಜ್ಜಳ ಗಂದವಟ್ಟೆಗಳು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೧). [< ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಂದವಡಿಗ (ನಾ). = ಗಂದಿಗ ೧: "ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, -ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧಕಾರ; ಗಂದವಡಿಗ" (Perfumer. ಇಂಕನಿ). [ಗಂದ + -ವಡಿಗ]

ಗಂದವಣ, ಗಂಧವಣ (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ: ಬಳಸಿದ ಪರಿಮಳಮಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗಗ್ಗಳಮಾಗಿರೆ ಬೀರುತ್ತುಂ ಗಂದಿಗರಳವಿಗಳೆದ ಕೇರಿಗಳಂ ಕೊಂಡದು ಗಂದವಣದವರು ಬಾಯ್ಬಿಡುಕೊಡೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೪-೩೯). **ಗಂಧವಣ**: ೧. ಗಂಧವಣದಂಗಡಿಯ ನಖರಂಗಳು ತಮ್ಮಂಗಡಿಯಲು (ಸೌಇಇ. XV. ೧೩೫-೫೩; 1179); ಪುರದೊಳ್ ಗಂಧವಣಂಗಳೊಳ್ ಅವುದಿಲ್ಲವಲ ಮುಂಟಾಕೇರಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೫ ವ). ೨. ಗಂಧದ ಮೂಟೆ, —ಹೊರೆ: ಹೊಜಗಣಿಂ ಬಂದ ಗಂಧವಣಕ್ಕೆ (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩; 1204). [< ಸಂ. ಗಂಧಾಪಣ]

ಗಂದವುಡಿ, ಗಂದುಡಿ (ನಾ). ಗಂಧದ ಪುಡಿ: (೬). **ಗಂದುಡಿ**: (ಕಲ್ಪದ್ರು).

ಗಂದವುಡಿಯುತ್ಸವ = ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: (೬). [ಗಂದ + ಪುಡಿ]

ಗಂದಿಗ, ಗ್ರಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತರಂ × × × ಣಿಗರುಂ ಗನ್ದಿಗರುಂ ಗಂಧವಣಿಗರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೩-೩೩; 1098); ಗಂದಿಗನೆರವಣಿಗ ಸರವಂದಿಗನಾ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗ ಬಾಣಸಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ ೩೨೩); ವಣಿಗ್ವರರ್ ಗಂದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಧಿ]ಗರ್ ಬಾಣಸರ್ ತಾಂಬೂಲಿಗರ್ (ಜಬಪು. ೪೭-೯೧). ೨. ಔಷಧದ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಗ್ರಂದಿಗ. "ಗಂದಿಗವಸರ" ಪರಾ. ೩. ಕುಂಟಣಿಗ; ತಲೆಹಿಡುಕ: (ಚತುಪಿ. ೬. I. ೯). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ವೈದ್ಯ; ನೇತ್ರ ವೈದ್ಯ: (೬). **ಗ್ರಂದಿಗ**: ೨. ಅವನೊಬ್ಬ ಗ್ರಂದಿಗ (ರೂಢಿ). [ಗಂದ + – ಇಗ]

ಗಂದಿಗತಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಖರ್ಜೂರ, ಗಂದಿಗತಗರ . . . ಕಷಾಯ ಹಾಕಿ ಕೊಡಲು . . . ಸಕಲ ಜ್ವರಗಳೂ ನಿಲ್ಲುವುವು (ಸಕವೈ. ೧೧೧). 'ಗಂಧಿಕತಗರ' ಪರಾ. [ಗಂದಿಗ + ತಗರ]

ಗಂದಿಗಪಸರ 'ಗಂದಿಗವಸರ' ನೋ.

ಗಂದಿಗವಸರ, ಗಂದಿಗಪಸರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸಾಲು; ಗಂಧದ ಪೇಟೆ: ಬಾವನ್ನವಿಡಿಯಂ ಕೇವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಗಂದಿಗವಸರದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೬). ೨. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು; ಗಂದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು: ನಾಕಜ ನಗದ ಮಹೌಷಧಿಗಳೆ ನಿಜ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಿನಿಪುದಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗವಸರಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೦೮); ಸಕಲ ಸಂಬರವ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬೇಡಲು ತೂಗುವ ಗಂದಿಗವಸರಂಗಳೆರ್ದುವಿಕ್ಕೆಲದಿ (ವೀರಹತ. ೩-೧೯). **ಗಂದಿಗಪಸರ**: ೨. ಔಷಧ ಮುಂಡಳಿಯಿಂ ಸೇವ್ಯವಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗಪ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೪). [ಗಂದಿಗ + ಪಸರ]

ಗಂದಿಗಸರಕು (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಸರಕು. ೨. ಮೂಲಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳು; ಗಂದಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳು: ಧಾತಕೀ ಪುಷ್ಪ ಇಂತೆಂಬ ಗಂದಿಗ ಸರಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೧೬ ವ). [ಗಂದಿಗ + ಸರಕು₃]

ಗಂದಿಗಿತಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು; ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ: ಗಂದಿಗಿತಿ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂದಿಗ + – ಇತಿ₁ (< – ಇತ್ರಿ)]

ಗಂದಿಗೆ, ಗ್ರಂದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಧ; ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. ೨. ಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರ: "ಗಂದಿಗೆ – ಗ್ರಂಥಿಕ = ಗಂಧವ್ಯಾಪಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೧). ೩. ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ; ಗ್ರಂದಿಗೆ: (೬). ೪. ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ, —ಅಂಗಡಿ: ಹಿರಿಯ ಹಸುಬೆಯ ಶೆಟ್ಟಿ ತೆರದಂತೆ ಗಂದಿಗೆಯ ಪರ ದಿನಸು ಮಾರುತಲಿ ಮಾಂಡವ್ಯಪುರಿಗೆ (ಶರಲೀ. ೧೪೯-೧). **ಗ್ರಂದಿಗೆ**: ಅವರು ಗ್ರಂದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಗಂದಿಗೆಯಂಗಡಿ = ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ: (೬). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿಕ]

ಗಂದುಡಿ 'ಗಂದವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂದೆ (ನಾ). (ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಏಳುವ) ಸಣ್ಣ ಗುಳ್ಳೆ, —ಬೊಬ್ಬೆ, —ಗಂಟು: ಪಾಳ್ಮರಂಗಳ ಪಾಲ್ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತಡೆದಿರದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುಟು ತಿಂದ ಬೇನೆಯಂ ಗಂದೆಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೪೦); ತಿಂಬ ಗಂದೆಯ ಮೇಲೆ ಉಗುರು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತ್ತು ಅಜಿಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಸುತ್ತಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೩೪-೧೦೬೩); ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ಸಮಸಕ್ಕರೆ ವೆರಸಿ ಎಳನೀರಿನಿಂಬಾಗಲಿ . . . ಕೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯದಿಂದಾದ ಗಂದೆ, ದದ್ದು . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೩). 'ತೀಟೆಗಂದೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂದೆಯೇಳು 'ಗಂದೆಯೇೞ್' ನೋ.

ಗಂದೆಯೇೞ್, ಗಂದೆಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುಳ್ಳೆಯಾಗು; ಬೊಬ್ಬೆಬರು; ಗಂಟಾಗು: ಕೆತ್ತುಗುಂದದ ಕುಚಂ ನಡುಕಂಗಿಡದೂರು ಗಂದೆಯೇಱದ ಕರಘಾತಮೊಪ್ಪೆ ಸುಸಿಲಿಂ ತಡೆದೊಯ್ಯನೆ ಜಾಜಿಜಾಜಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೫). **ಗಂದೆಯೇಳು**: ಅಧಿಕಪಿತ್ತದಿಂದ ಗಂದೆಯೇಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂದೆ + ಏೞ್₁]

ಗಂದೊಟಿಕೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧ (ನಾ). ೧. ವಾಸನೆ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು . . . ರೂಪ ರಸ ಗಂಧ ಸ್ಪರ್ಶ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗಾಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥೂಲವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೨೨೯). ೨. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಹುವ್ವಿನ ಮೇಲಣ ತುಂಬಿ ಹುವ್ವ ತಿಂದು ಗಂಧವನುಳುಹಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೨೨-೫೯); ಕೇದಗೆಯ ಚಂದನದ ಗಂಧವನು ಬಯಸುವೊಡೆ ಸರ್ಪಗಳ ವಿಷದಂತ ಕಂಜಬೇಡ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೪೩); ಹೇಗೆ ಮಲಯಾಚಲ ಗಂಧ ಸಂಸರ್ಗದೆ ಚಂದನವಪ್ಪುದಿಂಧನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೩-೩೯). ೩. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮರ; ಶ್ರೀಗಂಧ; ಚಂದನ: "ಮಲಯಜಂ ಚಂದನಂ ಗಂಧಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧); ಕನ್ನಡ ದೇಶವು ಗಂಧದ ಮರದ ಕಾಡುಗಳಿಗೂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೯೧); ಚಿನ್ನದ ನಾಡದು ಮೈಸೂರು ಗಂಧದ ಗುಡಿಯದು ಮೈಸೂರು (ಹೊಂಗಳು. ೫-೨೨). ೪. ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು, —ಅಡ್ಡಗೀರು. ೫. (ಸತ್ಕರಿಸುವಾಗ ಕೊಡುವ) ಗಂಧಮಿಶ್ರಿತ ನೀರು: ಚಂದನಧಾರಣವಿಧಿ-ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಗುರುಗಳಿಗೂ ಮೊದಲು ಗಂಧವಂ ಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲೇಪನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಸಕವೈ. ೯೦); ಆರತಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಧ ಫಲಪುಷ್ಪ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

೬. ಮದ ; ಸೊಕ್ಕು ; ಗರ್ವ : ತ್ರಿಜಗದ ತಿರಿಕಂ ವಿದ್ಯಾಭಿಜಾತ ಗಂಧಂ ನಿಮಿತ್ತ ವಿದನಾಸಭೆಯೊಳ್ ದ್ವಿಜನಜೀದಿಂತೆಂದನಮೋಘ ಜಿಹ್ವನೆಂಬೊಂ ಸಮಸ್ತವಸುಧಾಧಿಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು.೬-೨೪). ೭. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ : 'ಗಂಧಗಜ', 'ಗಂಧಾಂಧ' ಪರಾ. ೮. ಸಂಬಂಧ ; ನಂಟು : (ಕಿ). ೯. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೧೦. ಅಲ್ಪ ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಧಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬) ; "ಕಿಚಿದ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಗಂಧವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪). ೧೧. ಶಿಲೆ ; ಕಲ್ಲು ; ಉಪಲ : "ಶಿಲೆಯುಲ್ಪಾಸೋದ ಗಂಧಾಹ್ವಯಂ" (ನಾಸಾರ. ೬೯) ; "ಅಲ್ಪಂ ಶಿಲೆ ಪರಿಮಳವೆಸದಿರಲೀ ಮೂರು ಶಬ್ದ ಗಂಧವೆಸರ್ಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯೯). ೧೨. ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ; ಸುಳಿವು : ನಿನಗೆ ಇಸಪೇಟಿನ ಗಂಧವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯) ; ಸಮಾಜ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು . . . ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಆದರ ಗಂಧವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೨೫) ; ಅದರ ಗಂಧವೇ ಅವನಿಗೆ ಹತ್ತದಂತೆ (ಮನೆಬಿ. ೩೦). ೧೩. [ದ್ವೈತ] ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಲವತ್ತು ವಿಧ ಗುಣಗಳು (ಒಂದಸಾ. ೨೭೫).

ಗಂಧದ ಎಣ್ಣೆ = ಗಂಧದ ಮರದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ ; ಪರಿಮಳ ಯುಕ್ತವಾದ ತೈಲ : ಅವಳು ಕೂದಲಿಗೆ ಗಂಧದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ** = ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ ; ಊದುಕಡ್ಡಿ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ದೇವರ ಮುಂದೆ ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಡು. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದಕಲ್ಲು** = ಗಂಧಕಲ್ಲು: ಗಂಧತೇಯಲು ಗಂಧದಕಲ್ಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು** = ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಡಲು ಬಳಸುವ, ನಕಾಸೆಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು : ದೇವರ ಮುಂದೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು ಇದೆ. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆ** = ನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ತೇದು, ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸುಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆ, – ತುಂಡು : ಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ತೇಡು, ಪನ್ನೀರನ್ನು ತಯಾರಿಸು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಗಂಧಕ (ನಾ). ೧. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ರಾಸಾಯನಿಕ ದ್ರವ್ಯ : ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ, ಗಂಧಕ . . . ಸಸ್ಯಗಳ ಆಹಾರದ ಘಟಕವಸ್ತುಗಳು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೬) ; ನವಸಾಗರ, ಸೋರುಪ್ಪು, ಗಂಧಕ ಮುಂತಾದ ವಿಷರೂಪ ಪೌರಾದಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೭). [ಸಂ.]

ಗಂಧಕಗುಟಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಧಕದ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಗುಳಿಗೆ: ಗಂಧಕ ಗುಟಿಕೆ : — ರಸ . . . ಪ್ರಮೇಹಂಗಳು, ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುವಂಥಾ ರೋಗಗಳು ಮಾಣುವುವು ಸುವರ್ಣಕಾಯಕಾಂತಿ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸತ್ವ, ರೂಪು ಅಹುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [ಗಂಧಕ + ಗುಟಿಕೆ]

ಗಂಧಕಚೋರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವ್ಯ; ಸುಗಂಧ ವಸ್ತು : "ಕಚ್ಚೂರಕಃ . . . ಗಂಧಕಚೋರದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫). [ಗಂಧ + ಕಚೋರ]

ಗಂಧಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಧೂಪದ ಕಡ್ಡಿ ; ಅಗರು ಚಕ್ಕೆ : ನೂರ ಎಂಟು ಹೊಂನು ಗಂಧಕಟ್ಟಿಕೆ ತಾಂಬೂಲ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೦ ; ವೆಲ್ಲೂರ್. ೨೧೦-೧೭ ; 1430). [ಗಂಧ + ಕಟ್ಟಿಕೆ (< ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$)]

ಗಂಧಕತೈಲ (ನಾ). ಗಂಧಕದ ಎಣ್ಣೆ : ಗಂಧಕತೈಲ :—ಗಂಧಕವನ್ನು ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೊಸುಕನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಮಣ್ಣು ಮೊಗೆ ತುಂಬಿ, ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಮೊಗೆ ಮಡಗಿ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ದಿನ ಇರಿಸಲು ಮೊಗೆಯಿಂದ ಕನಿಗೆ ಸಾರಲದು ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಬೀಳುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [ಗಂಧಕ + ತೈಲ]

ಗಂಧಕಧೃತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಕಾಮ್ಲ : ಇದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಗಂಧಕಧೃತಿ (ಸಲ್ಫ್ಯೂರಿಕ್ ಆಸಿಡ್)ಯೆಂಬ ಉಗ್ರಾಮ್ಲವು ರಸಾಯನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩). [ಗಂಧಕ + ಧೃತಿ]

ಗಂಧಕರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ; ಗಂಧಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಲ್ಕ : (ಕಿ). [ಗಂಧಕ + ರಸಾಯನ]

ಗಂಧಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತೇಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಸಾಣೆಕಲ್ಲು : (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [ಗಂಧ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_8$)]

ಗಂಧಕಾಮ್ಲ (ನಾ). ಗಂಧಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಮ್ಲ ; ಸಲ್ಫ್ಯೂರಿಕ್ ಆಮ್ಲ : ಸತುವು ಗಂಧಕಾಮ್ಲದೊಡನೆ ವಿಕ್ರಿಯೆ ಹೊಂದಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಜನಕವು ತಾಮ್ರದ ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಗುಳ್ಳೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿತು (ಭೌತವಿ. ೩೩೦). [ಗಂಧಕ + ಆಮ್ಲ]

ಗಂಧಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ : "ಚಾಳಿಸಪತ್ರಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೯). ೨. ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಟೀರ; ಗಂಧದ ಗುಡಿ. ೩. [ಜೈನ] ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅರ್ಹಂತನಾಗುವವನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಟೀರ : ನಿರ್ಭರಗಂಧಂ ಗಂಧಕುಟಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೬) ; ಗಂಧಕುಟಿಯಂ ಸುಸೌರಭ ಬಂಧುರವಮಂ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಬರುತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬-೮೮); ಅಂದವಡೆದ ಗಂಧಕುಟಿಯ ನಲಿದು ಬಲವಂದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೪-೧೧೩). [ಸಂ. ಗಂಧಕುಟೀ]

ಗಂಧಗಜ (ನಾ). ಮದೋದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಆನೆ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜಾತಿಯ ಆನೆ: ನಯನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಮಂಗಳಭೇರೀರವಮೇಚೆ ಗಂಧಗಜಮಂ ಸೇನಾಶತಂ ತನ್ನಿರಚ್ಚೆಲ ದೊಳ್ ಘೂರ್ಣಿಸೆ ಮೇರುವಿಂ ಮಿಥಿಳೆಗೆಯ್ತಂದಂ ಸುರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೩). [ಗಂಧ + ಗಜ$_1$]

ಗಂಧಗರಗೆ, ಗಂಧಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಲ್ಲುಗರಗೆ ಗಂಧಗರಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಗನಚುಂಬಿ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಪಂಜಪಂ. ೨). **ಗಂಧಗರಿಗೆ**: "ಕೆಂಪು ಗಂಧಗಿರಿ, ನಂದಿವೃಕ್ಷ . . . ಗಂಧಗರಿಗೆ" (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೪೮). [ಗಂಧ + ಗರಗೆ?]

ಗಂಧಗರಿಗೆ 'ಗಂಧಗರಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧಗರ್ಭ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, —ಕೂಡಿರುವುದು : ಕನದಖಿಳ ಕನಕ ವಾತಾಯನಂಗಳೊಳ್ ಸುರಭಿ ಗಂಧಗರ್ಭಂಗಳ್ . . . ಅವರ ಮೊಗಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧). [ಗಂಧ + ಗರ್ಭ]

ಗಂಧಗಾಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಗಾಳಿ: ಮೆಲ್ ತೀಡತೊಡಗಿತು ಗಂಧಗಾಳಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೨-೫೦). [ಗಂಧ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಗಂಧಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ದೇವದಾರಿ, ಗಂಧಗಿರಿ, ಗ್ಯಾದಾರಿ, ಚೆಂಬುಳುಕಾಯಿ" (ನ್ಯೈಔಗಿ. ೩೫-೬೮೩). [?]

ಗಂಧಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ . . . ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ . . . ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೨೧) ; ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯಿನುನ್ಮತ್ತಾಳಿ ಸಂದೋಹ ಸಮ್ಮದ ಸಂದಾರಿಣಿಯಿಂ ವಿರಾಜಿಸುತಮಿರ್ಕುಂ ವಜ್ರಘೋಷದ್ವಿಪಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೨೨). [ಸಂ. ಗಂಧಚಾರಿಣೀ]

ಗಂಧಚೇಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಪುನುಗು: "ಗಂಧಚೇಳಿಕೆಯೆನಲ್ ಪುಣುಗು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). [< ಸಂ. ಗಂಧಚೇಲಿಕಾ]

ಗಂಧತೋಯ (ನಾ). ಗಂಧಮಿಶ್ರಿತವಾದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ಗಂಧತೋಯದಿನಾಪ್ತಾಂಘ್ರಿಯನಾದಮರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೩). [ಗಂಧ + ತೋಯ]

ಗಂಧದಾಯಕಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವಳು; ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ: ದರ್ಭಪಾಣಿ ಯಮಜಂ ದರ್ವೀಕರಂ ವಾಯುಪುತ್ರಕನುಂ ಜರ್ಜರಹಸ್ತನಿಂದ್ರತನಯಂ . . . ಪಾಂಚಾಲಿಯುಂ ಗಂಧದಾಯಕಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಮಂದು ಮತ್ಸ್ಯಗೃಹದಿಂದೀ ನಿಗ್ರಹಂ ಪೊಲ್ಲದೇ (ಗದಾಯು. ೩-೩೪). [ಸಂ. ಗಂಧದಾಯಕೀ]

ಗಂಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ವಸ್ತು; ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವ್ಯ: "ಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳೋಳ್ಪಾದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೦). [ಗಂಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಗಂಧದ್ವಿಪ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ: ಅಪರಾಜಿತನಿಸೆ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿಱಿದು ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಳಿದತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೦); ಗಂಧದ್ವಿಪಗಣಘನಘಂಟಾ ಪ್ರಘೋಷಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೨). [ಗಂಧ + ದ್ವಿಪ]

ಗಂಧಧಾರಣ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಬಳಿಯುವಿಕೆ, —ಲೇಪಿಸುವಿಕೆ: ಗಂಧಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಋತು ನಿಯಮ (ಸಕವೈ. ೪೦). [ಗಂಧ + ಧಾರಣ]

ಗಂಧಧೂಪ (ನಾ). ಗಂಧದ ಹೊಗೆ, —ಧೂಪ: ಗಂನ್ಧಧೂಪಕ್ಕಮೆನ್ನು . . . ಬಿಟ್ಟ . . . ಧಂರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೨-೪; ?). [ಗಂಧ + ಧೂಪ]

ಗಂಧನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಾಶನ. ೩. ಹೇಳಿಕೆ; ಸೂಚನೆ; ತಿಳಿಸುವುದು. ೪. ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ. ೫. ಹಿಂಸೆ; ನಾಶ: ಹರಿಬದಲಿಹೊಕ್ಕೆರಡು ಸಾವಿರ ತುರಗ ಬಿದ್ದವು ನೂಱು ಮದಸಿಂಧುರಕೆ ಗಂಧನವಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡನವಾಯ್ತು, ಗಂಧನವೋಯ್ತು, ನಿಧನವದಾಯ್ತು] ಪಯದಳವೆಂಟು ಸಾವಿರದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೩). ೬. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ಅಱಿವುವುದಱೊಳು ಪ್ರಕಾಶದೊಳು ಸಂತೋಷದೊಳು ನೆರೆ ಗಂಧನಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೩೬); "ಉತ್ಸವಮುಂ ಪ್ರಕಾಶಮುಂ ಅರುಪುವಕಾರ್ಯ ಸೌರಭಮು ಗಂಧನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಗಂಧನಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದೀ - ಗಂಧನಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [?]

ಗಂಧನಕುಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಂಧನಕುಲ, ರಸ್ನಾ, ಸೀತೆಪೂ" (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೮೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ; ಕಸ್ತೂರಿ ಇಲಿ; ಮೂಗಿಲಿ: "ಸೊಂಡಿಇಲಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೫). [ಗಂಧ + ನಕುಲ]

ಗಂಧನಾಕುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಈಶ್ವರಿಬಳ್ಳಿ: "ಗಂಧನಾಕುಲೀ . . . ಹಾವುಕಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ನಂಜಾರೆಗಿಡ, ಮುಂಗುಸಿಮೇವುಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). 'ಗಂಧನಕುಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗಂಧನಾಕುಲೀ]

ಗಂಧನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪೀತ ಶುಕ್ಲ ವರ್ಣ ನಾಮಕರ್ಮಮೆಂದಿಂತು ಗಂಧನಾಮಕರ್ಮಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೪-೧೦). [ಗಂಧ + ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಗಂಧನಾಳಿ (ನಾ). ಮೂಗು, —ನಾಸಿಕ. [< ಸಂ. ಗಂಧನಾಲೀ]

ಗಂಧಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸನೆಯ ಪತ್ರ. ೨. ತುಳಸಿ, ಮರುಗ, ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡದ ಎಲೆ: "ಗಂಧಪತ್ರಿಕಾ - ಅಜಮೋದಾ, ತುಳಸಿ, ಗಂಧಪತ್ರ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಗಂಧ + ಪತ್ರ]

ಗಂಧಪುಡಿ 'ಗಂಧವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಧಪೂರಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೬೬೬). [ಗಂಧ + ಪೂರ + ಮರ]

ಗಂಧಫಲಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಪಗೆ, ಬಕುಳ, ಪ್ರಿಯಂಗು ಮೊದಲಾದ ಮರ. ೨. ಸಂಪಿಗೆ ಮೊಗ್ಗು: (ಕಿ). [ಸಂ. ಗಂಧಫಲೀ]

ಗಂಧಬಿಡಾಲಕ (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಪುನುಗು. [ಗಂಧ + ಬಿಡಾಲಕ]

ಗಂಧಬೀಡು 'ಗಂಧವೀಡು' ನೋ.

ಗಂಧಬೇವು (ನಾ). ಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪಾರಿಜಾತಕ: "ಪಾರಿಭದ್ರಃ, ನಿಬಂತರುಃ, ಮಂದಾರಃ, ಪಾರಿಜಾತಕಃ ೪ ಹಾಲಿವಾಣದ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಗಂಧಬೇವಂತಲೂ ಪಾರಿಜಾತಕವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩). [ಗಂಧ + ಬೇವು]

ಗಂಧಮಣಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಪರಿಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ: ತನ್ನ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾತ್ರದಿಂ ದ್ವಾದಶಯೋಜನಂಗಳು ಪ್ರಸರಿಸುವಂತೆ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳವೀವ ಗಂಧಮಣಿ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಗಂಧ + ಮಣಿ]

ಗಂಧಮಾಂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ: "ಜಟಾಲಾ - ಗಂಧಮಾಂಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೯). [ಗಂಧ + ಮಾಂಸಿ]

ಗಂಧಮಾದನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು; ಸಪ್ತಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತೆಂಕಲು[ಗ]ನ್ಧಮಾದನಗಿರಿ ಪಶ್ಚಿಮದಲು ನೋಡ ಶ್ರೀಕೂಟಂ (ಕಇಅ. ೭೮-೧೩-೨೦; 1008); ಆ ಮುಚುಕುಂದನಾ ಮಹಾ ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಗಂಧಮಾದನ ನಗೇಂದ್ರೋಪಾಂತದ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ವ); ರಾಘವನ ಧನುವಿಂ ಕಡಿವಡೆದುಳಿದ ಗಂಧಮಾದನದಡರುವಿಕೆ ತಾನೆನಿತು ಭೂಭಾರಕತನದ ಮಾತು ಬಿಡದ ಕುಲಶೈಲಂಗಳಗ್ಗದ ಕಡುಹೆನಿತು (ಬಸವು. ೧೯-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠನ ಹೆಸರು: ವಿನುತದಧಿಮುಖ ಗಂಧಮಾದನ ಪನಸ ಶರಭಜ್ಯೋತಿಮುಖರೆನಿಪನುವರೋತ್ಸವ ಭಟರು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೪). [ಗಂಧ + ಮಾದನ]

ಗಂಧಮಾರ್ಜಾರ (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು: (ಕಿ). [ಗಂಧ + ಮಾರ್ಜಾರ]

ಗಂಧಮಾರ್ಜಾಲ (ನಾ). = ಗಂಧಮಾರ್ಜಾರ: "ಪುಣುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಧ + ಮಾರ್ಜಾಲ]

ಗಂಧಮುಖ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಇಲಿ; ಮೂಗಿಲಿ. [ಸಂ. ಗಂಧಮುಖಾ]

ಗಂಧಮುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಗಂಧಾಕುಟೀ - ಗಂಧಮುರೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಗಂಧ + ಮುರೆ]

ಗಂಧಮೂಷಿ (ನಾ). = ಗಂಧಮುಖ: "ಚುಚುಂದರೀ, ಗಂಧಮೂಷೀ ೨ ಚುಂಡಿಲೀ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಗಂಧಮೂಷೀ]

ಗಂಧಮೂಷಿಕೆ (ನಾ). = ಗಂಧಮುಖ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಗಂಧಮೂಷಿಕಾ]

ಗಂಧಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಣಮಾಡುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಬರೆಪಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಡ[ಧ]ಯುಕ್ತಿ ಗಣಿತಂ ಗಂಧರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಂ ಭರತಾಭ್ಯಾಸಮಿಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ ನದೀತರಣಂ ಶಾಸನಮಿಂದ್ರಜಾಲಮೆಱಕಂ ಲೆಪ್ಪಂ ಶಿಲಾಕರ್ಮಮುತ್ಕರಣಂ ಚಿತ್ರ ವಿವಕ್ಷೆ ವಾಸ್ತುಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಥಾರೋಹಣಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೯). 'ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಗಂಧ + ಯುಕ್ತಿ]

ಗಂಧರಬಟ್ಟಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟಲು (?): ಹಸುಂಬೆಯ ನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಹಸೆಯ ಜವಳಿ ಗಂಧರಬಟ್ಟಲು ಒಂದು ಗೋಂಟು (ಎಇ.XIX. ೩೮–೩೦; 1114). [ಗಂಧರ್, + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಧರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದಿಂದ ಬರುವ ಅಂಟು ದ್ರವ; ಗೋಲರಸ; ರಸಗಂಧಕ. [ಗಂಧ + ರಸ]

ಗಂಧರಾಜ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು. ೨. ಗಂಧದಮರ; ಶ್ರೀಗಂಧ: ಹಂದಿ ಶ್ರೀಗಂಧವ ಹೂಸಿದಡೇನು? ಗಂಧರಾಜನಾಗಬಲ್ಲುದೇ? (ದೇದಾವ. ೨೨–೩೯). [ಗಂಧ + ರಾಜ]

ಗಂಧರ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವಜಾತಿ; ದೇವಲೋಕದ ಸಂಗೀತಗಾರ: "ಯಕ್ಷಃ, ರಾಕ್ಷಸಃ, ಗಂಧರ್ವಃ . . . ದೇವಯೋನಿಃ —ಇಂತಿವೆಲ್ಲಂ ದೇವಜಾತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೫–೮೭); ಕುಬೇರನಾಯಕನನಂಗದರ್ಪಣನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವಂ ಜಳಕ್ರೀಡೆಯಾಡುತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೩ ವ); ಗಂಧರ್ವರ್ ಪೊಗಳಲ್ . . . ಪುರವಿಜಯನೆಸೆದನಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೪೮–೧೫); ಗಂಧರ್ವರ ಸೀಮೆಯಾಯಿತು ಕಾಡಿನಾ ನಾಡು (ಗಿ. ೨–೧೦). ೨. ಮರಣಾನಂತರ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಜೀವ; ಪ್ರೇತ; ದೆವ್ವ. 'ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೩. ಗಾಯಕ; ಸಂಗೀತಗಾರ. ೪. ಕುದುರೆ; ಅಶ್ವ: "ಅರ್ವಾ, ಗಂಧರ್ವಃ . . . ವಾಹಃ—ಈ ೧೪ ಕುದಿರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೨–೨೮೨); ಪೊಣರ್ವ ಸಗರ್ವ ಗಂಧರ್ವ ವಾಹಕ ಸಮೂಹದ ಸಾಹಸದಾಹವದ ಮೋಹರಮಂ ಕಾಹುರದ ಮೋಡಿಯಿಂ ನೋಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೬೫ ವ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಮೃಗ. ೬. ಕೋಗಿಲೆ; ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ. ೮. ಸೂರ್ಯ; ರವಿ. ೯. ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ. ೧೦. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ದೇಸೀಯ ಗಾನದೊಳು ಖಚರರೊಳು ಕುದುರೆಯೊಳು ಮೈಸಿರಿಯ ಕಾಂತಿಯೊಳು ಗಂಧರ್ವನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೪); "ವಾಜಿಯುಂ ಗಾನನು[ವು]ಂ ಸತಿಯುಂ ಖೇಚರರುಂ ಮೃಗಾಳಿ ವಿವರಂ ಗಂಧರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೬); "ಭೃಂಗಂ ಸ್ತ್ರೀ ಗಾನಂ ತುರಗಂಗಾಮೃಗ ಖಚರರಾಜು ಗಂಧರ್ವಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಗಂಧರ್ವಗಜುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ತೀವ್ರಾಕ್ಷೀ–ಗಂಧರ್ವಗಜುಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೦).
[ಗಂಧರ್ವ + ಕಜುಕೆ$_1$ (< ಕಜುಂಕೆ)]

ಗಂಧರ್ವಗಾನ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರು ಮಾಡುವ ಗಾನ, —ಹಾಡುವ ಸಂಗೀತ. ೨. ಸುಮಧುರವಾದ ಗಾನ: ಅವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯು ಗಂಧರ್ವಗಾನವೆಂದು ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೩); ಚವ್ಯ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರಭಂಗ ರೋಗನಾಶವಾಗಿ ಗಂಧರ್ವ ಗಾನಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಯೋಗ್ಯನಾಗುವನು (ಸಕವೈ. ೧೨೨).
[ಗಂಧರ್ವ + ಗಾನ]

ಗಂಧರ್ವಗಾಯನ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವಗಾನ: ತುಂಬಿದತ್ತುಶರೀರ ಗಂಧರ್ವಗಾಯನಂ ನೀರವ ನಿಶಾನಭೋದೇಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬–೪೨೪). [ಗಂಧರ್ವ + ಗಾಯನ]

ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ (ನಾ). ದೆವ್ವ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗಂಧರ್ವ ಪೀಡೆ: ನಾನಾ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ . . . ದೇವಗ್ರಹ, ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ, ಯಕ್ಷಗ್ರಹ . . . ಹಾನಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೬).
[ಗಂಧರ್ವ + ಗ್ರಹ]

ಗಂಧರ್ವದೂರ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗಂಧರ್ವಗಜುಕೆ: "ಶಕುಲಾಕ್ಷಿ – ಗಂಧರ್ವದೂರ್ವೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦).
[ಗಂಧರ್ವ + ದೂರ್ವೆ]

ಗಂಧರ್ವನಗರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರ ಪಟ್ಟಣ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಟ್ಟಣ: (ಅ). [ಗಂಧರ್ವ + ನಗರ]

ಗಂಧರ್ವನಾರಿ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀ: ಗಂಧರ್ವನಾರಿಯರು ಪುರುಷರು ವಿನೋದ ವಿಹಾರ ಲೀಲೆಯೊಳಯ್ದೆಯಿದ್ದು ವಿಚಾರಗೇಡಿಗಳಾಗಿ ತಾವವರಿದ್ದರಣ್ಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೪–೭). [ಗಂಧರ್ವ + ನಾರಿ$_2$]

ಗಂಧರ್ವಪಾಶ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವನ ಹಿಡಿತ: ಗಂಧರ್ವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ರೂಪಾನನ್ನು ಸಹ ಹೇಗೋ ಲಗ್ನವಾಗಿ, ಮನೆಗೊಯಿದು ಪಾಶಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಾನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವೆನು (ಜಯಂತ. ೨೪೮).
[ಗಂಧರ್ವ + ಪಾಶ]

ಗಂಧರ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರ ಒಡೆಯ, – ಅಧಿಪತಿ: ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆಯನತಿದೂರದೊಳ್ ವಿಸ್ಮಿತಾಂತರಂಗನಾಗಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೦). ೨. ಗಂಧರ್ವರ ರಾಜನಾದ ಚಿತ್ರಸೇನ: ಗಂಧರ್ವ ರಾಜನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅಂತರ್ಧಾನನಾಗಿ ಬಾಣ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದನು. (ವಚಥಾ. ೧೬೨).
[ಗಂಧರ್ವ + ರಾಜ]

ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಾಯನ ವಿದ್ಯೆ; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ: ರಾಗೋಚ್ಚರಣಲಯಗೀತಮಾಯ್ತುಚ್ಚರಿ ತದ್ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸುರಸುಂದರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೪೦). [ಗಂಧರ್ವ + ವಿದ್ಯೆ]

ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ: ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹಮನಾ ಬಂಧೂಕಾಧರೆಯರವರ್ಗೆ ಮಾಡಿದರೊಲವಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೪). 'ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ' ಪರಾ.
[ಗಂಧರ್ವ + ವಿವಾಹ]

ಗಂಧರ್ವವೇದ (ನಾ). ಉಪವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ.
[ಗಂಧರ್ವ + ವೇದ]

ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತ (ನಾ). ಔಡಲಗಿಡ; ಹರಳುಗಿಡ: (ಅ).
[ಗಂಧರ್ವ + ಹಸ್ತ]

ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತಕ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತ: "ಔಡ್ಲಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗಂಧರ್ವ + ಹಸ್ತಕ]

ಗಂಧರ್ವೆ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವನಾರಿ: ದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವೆಯನ್ನು ಕರೆದು ಅವಳು ಮಂಥರೆಯೆಂಬ ಗೂನೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು (ವಚಥಾ. ೪೦೪). [< ಸಂ. ಗಂಧರ್ವಾ ?]

ಗಂಧಲಂಪಟತೆ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವಿಕೆ; ಸೌರಭಲೋಲುಪತೆ: ರಟದಳಿ ವೃಂದಮೆಂತೆಱಗುಗುಂದಳಿತಾಂಬುರುಹಕ್ಕೆ ಗಂಧಲಂಪಟತೆಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೩–೯೦).
[ಗಂಧ + ಲಂಪಟತೆ]

ಗಂಧವಟಿಕೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧವಟ್ಟೆಲು (ನಾ). ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು: ಗಂಧವ ಗಂಧೋದಕ ದಿಂದೆ ಹದಮಾಡಿ ಗಂಧವಟ್ಟಲನಿರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧–೯). [ಗಂಧ+ ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂದವಟಿಗೆ, ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂದೊಟಿಕೆ, ಗಂಧವಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕದ, ಮಣೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮರದ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ: ರಸದಾಳಿಯಸಿಯ ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೦–೭೨ ವ); ಮಿರುವ ಘನವಜ್ರದ ಕವಾಟಕ ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯ (ನ ಳ ಚ. ೧–೨೦). ೨. ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಮೇಲ್ಭಾಗ: ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪಂಚ ವಣಿಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಗಂದವಟಿಗೆ**: ೧. ಕದಗಳ ಮೇಲೆ ಬದ್ಧು ಅವುಗಳ ಗಂದವಟಿಗೆಗಳೂ ಗಡಾರಿಗಳೂ ಜರ್ಜರಿತವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಗುದ್ದರಿಸಿತು (ಧಾರವೀ. ೧೧೧). **ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ**: ೧. ಕದ ಮೊದ ಲಾದುವಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ (ಇಂಕಿಸ: Batten). **ಗಂದೊಟಿಕೆ**: ೧. ಬಾಗಿಲದ ಒಂದು ಗಂದೊಟಿಕೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿ ಚಿಲಕದ ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ (ಮ ೯ ದಿ ಮ. ೧೭). **ಗಂಧವಟಿಕೆ**: ೧. ಕದದ ನಡುವಣ ಗಂಧವಟಿಕೆಯು ಬಲಕೊನೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ತಿರುಗಿಸಿದಳು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೪೨). [?]

ಗಂಧವಡಿಗ (ನಾ). "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧಕಾರ": (ಅನಂನಾ). [ಗಂಧ + -ವಡಿಗ]

ಗಂಧವಣ 'ಗಂದವಣ' ನೋ.

ಗಂಧವಣಿಗ (ನಾ). = ಗಂಧವಡಿಗ: ಗನ್ದಿಗರುಂ ಗಂಧವಣಿಗರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೩–೩೩; 1098); ಬಾಯಿನದಿಂ ಬಂದುದುಂ ಗಂಧ ವಣಿಗ ಹಗಡಿಯಿಂ (ಶ್ರಾವಶಾ. ೧೩೪–೨೧). [ಗಂಧ + -ವಣಿಗ]

ಗಂಧವತಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು; ಭೂಮಿ; ಧರಿತ್ರಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು; ವ್ಯಾಸನ ತಾಯಿ. ೪. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು: (ಶ). ೫. ಗಂಧಕ: "ಗಂಧವತಿ ಗಂಧೋಪಲಂ ಗಂಧಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೧). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಸುರಭಿ ಗಂಧವತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೭). ೭. ಒಂದು ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಮುದ್ವತಿ, ಗಂಧವತಿ, ಭೋಗವತಿ . . . ತಪ್ಪಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿರುವವು (ಕಳುಮಾ. ೨೪೪–೬). [ಸಂ. ಗಂಧವತೀ]

ಗಂಧವಹ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಗಾಳಿ; ವಾಯು: ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯ ನಲುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯನೆ ಪೋಲ್ತುದು ಗಂಧವಹಂ ವಸಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೩); ಗಂಧವಹಂಗಳ್ ಮಂಗಳ ಗಾಂಧರ್ವಮನೆಸಗೆ ಮಧುರ ಭೃಂಗೀರವದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೪); ಮಾರುತನಂ ನೆನೆಯೆ . . . ನಡುಗುತುಂ ಬಂದು ಮಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದು ಮುಂದಿರ್ದ ಗಂಧವಹನಂ ಕಂಡಭಯಮಣಿತ್ತು (ಸಂಬರ. ೧೪–೭೦). [ಸಂ.]

ಗಂಧವಹೆ (ನಾ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥದು; ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ. [ಸಂ. ಗಂಧವಹಾ]

ಗಂಧವಾರಣ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ: ಅನ್ಯ ನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ ವಿಜಯಕಾರಣನಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೭); ಮಾರಯ ಮಾರಿಯಾನ್ತರಿಗೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಚೋಳನ ಗನ್ಧವಾರಣಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೦–೧೭; 1012). [ಗಂಧ + ವಾರಣ]

ಗಂಧವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು. ೨. ಹದಿನಾಲ್ಕು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಚಾವದಶಗಳಿಗೆ ನಾಮ ಗಳಾಯುರು ಸುಷುಮ್ನೆಯು . . . ಪಯಸ್ವಿನಿ ಗಂಧವಾರಿಯು (ಗಗಶಾ. ೯–೧೧). [ಗಂಧ + ವಾರ್ಿ]

ಗಂಧವಾಹ (ನಾ). ೧. = ಗಂಧವಹ: ಗೋಶೀರ್ಷಸಾರ ದ್ರವಾ ಮೋದದಿನೆತ್ತಂ ಗಂಧವಾಹಂ ಮಗಮಗಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೪). ೨. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ: ಅಸುಕೆಯ ಬನದ ಕಡೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮದ ಹೂಗಂಪು ಬರುತಿರಲಿತ್ತನೋಡುವೆನೆನುತ ಬಾಲದ ಸುತ್ತ ಸಡಲಿಸಿ ಗಂಧವಾಹನ ಬಳಿಯಲ್ಯೆದಿದನು (ಕೌಶಿಕಾ. ೧೦–೯೯). [ಸಂ.]

ಗಂಧವೀಡು, ಗಂಧಬೀಡು (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು; ಬೀಡುಲವಣ: (ಶ). **ಗಂಧಬೀಡು**: ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [← ಮರಾ. ಗಂಧವೀಡ]

ಗಂಧವುಡಿ, ಗಂಧಪುಡಿ, ಗಂಧಹುಡಿ (ನಾ). ಗಂಧದವುಡಿ; ಶ್ರೀಗಂಧದ ಹೊಟ್ಟು: ಬಹು ಧಾನ್ಯವನು ಮಾರುವರುಯಲಿಯಡಿಕೆಯ ಗಂಧವಿ[ವು]ಡಿ ಫಲಸರಕು ಗಡಿಸರಕು (ನ ವ ಮೋ. ೩೦–೫೩); ಪರಿಮಳ ಪುಷ್ಪ . . . ಎಣ್ಣೆ ಗಂಧವಿ[ವು]ಡಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ಸೇವನೆ (ಸಕವೈ. ೧೬೦). **ಗಂಧಪುಡಿ**: (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕ. ೨೨೯). **ಗಂಧಹುಡಿ**: ಚಿನ್ನವರದಿಗಯಕ್ಕಸಾಲೆಯರು . . . ಗಂಧಹುಡಿ ಹಸುಂಬೆಯರಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿಯರು ವ್ಯವಹರಿಪರು (ನವಮೋ. ೨–೪೭). [ಗಂಧ + ಪುಡಿ]

ಗಂಧಶಾಲಿ, ಗಂಧಶಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ; ಸುವಾಸನೆಯ ಭತ್ತ; ಗಂಧಸಾಲೆ ಭತ್ತ: "ಕಳಮಃ – ಕಳಮೆ, ಗಂಧಶಾಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೨); ಘನಗಂಧಶಾಲಿಯಿಲ್ಲದ ಪೊಲಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೧೧); ಬೆಳವುವು ದಿಡದೆ ತದ್ವಿಷಯದೊಳು ಸೊಂಪಿನ ಗಂಧಶಾಲಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦). **ಗಂಧಶಾಳಿ**: ಬೆಳೆದು ಮಗಮಗಿಪ ಗಂಧಶಾಳಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಸುಟಾವ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಳಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೭). [ಗಂಧ + ಶಾಲಿ]

ಗಂಧಶಾಲಿವನ, ಗಂಧಶಾಳಿವನ (ನಾ). ಗಂಧಶಾಲಿ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ: ನಾಣ್ಚಿ ತಲೆಯನೆಱಗಿದ ಸುಜನೋತ್ತಮರಂತೆ ಭರದಿನೆಱಗಿದುವಮೇಯ ಪರಿಪಕ್ವ ಗಂಧಶಾಲಿವನಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೫೯); ಗಂಧಶಾಲಿವನ ಮನೋಹರವೆನಿಸಿದ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ . . . ಎಂಟು (ಜ ಗ ವಿ. ೨–೧೨). **ಗಂಧಶಾಳಿವನ**: ಪೊಂಬಣ್ಣದ ಕೆಂಪಿಡಿದಿರೆ ಸೊಗಯಿಪುವು ಗಂಧಶಾಳಿ ವನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೦). [ಗಂಧಶಾಲಿ + ವನ]

ಗಂಧಶಾಳಿ 'ಗಂಧಶಾಲಿ' ನೋ.

ಗಂಧಶಾಳಿವನ 'ಗಂಧಶಾಲಿವನ' ನೋ.

ಗಂಧಸರಕು (ನಾ). = ಗಂದಿಗಸರಕು: ಗಂಧಸರಕುಗಳು ದ್ವೀಪ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಹತ್ತಿ, ನೀಲಿ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೨೮). [ಗಂಧ + ಸರಕ್ಕು]

ಗಂಧಸಾರ (ನಾ). ಚಂದನ; ಶ್ರೀಗಂಧ: ಅಗುರು ಕರಿಯಗುರು ಗುಗ್ಗುಳ ಗಂಧಸಾರವಾ ಸಜ್ಜರಸವು (ಗುರುಚಾ. ೬–೩೭). [ಗಂಧ + ಸಾರ್ಯ]

ಗಂಧಸಾಲಿ, ಗಂಧಸಾಲೆ (ನಾ). = ಗಂಧಶಾಲಿ: ಗಂಧಸಾಲಿಯ ನೆಲ್ಲು ಬೀಜವನ್ನು . . . ತರಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೪). **ಗಂಧಸಾಲೆ**: ಅವರುಣ್ಣುವ ಅಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೇ ಆಗಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಗಂಧಸಾಲೆ ಯಾಗಬೇಕು (ಜಾರುದಾ. ೬೨). [< ಸಂ. ಗಂಧಶಾಲಿ]

ಗಂಧಸಾಲೆ 'ಗಂಧಸಾಲಿ' ನೋ.

ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಕುರುಕುಳನಂದನಂ ಪವನನಂದನನೆಂಬ ಮದಾಂಧ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮೆ ಕಱುತ್ತು ಪಾಯೆ ಪಡಲಿಟ್ಟವೊಲಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೨) ; ಚಾಮೀಕರ ರಕ್ಷಾಭಿರಾಮ ಮದಾಂಧ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೭) ; ಬಂದುದು ಪುರಂದರ ನೇಱಿದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೪). [ಗಂಧ + ಸಿಂಧುರ]

ಗಂಧಸಿಂಧುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಂಧಗಜ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮದಕರಿ : ಮದಜಳಚ್ಛಟಾಟೋಪ ಭೀಷಣಾರುಣ ಗಂಡಸ್ಥಳಮುಮಪ್ಪ ಗಂಧಸಿಂಧುರೇಂದ್ರಮನನುಕರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೩ವ).

[ಗಂಧಸಿಂಧುರ + ಇಂದ್ರ]

ಗಂಧಹಸ್ತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಚಂಚರೀಕತತಿ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುವವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೯೬). [ಗಂಧ + ಹಸ್ತಿ]

ಗಂಧಹುಡಿ 'ಗಂಧವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಧಾಂಧ (ಗು). ಮದೋದಕದಿಂದ ಕುರುಡಾದ, —ಮದಿಸಿದ, —ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾದ. 'ಗಂಧಾಂಧಸಿಂಧುರ' ಪರಾ.

[ಗಂಧ + ಅಂಧ]

ಗಂಧಾಂಧಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಮದದಿಂದ ಕುರುಡಾದ ಆನೆ; ಮದಿಸಿದ ಆನೆ : ಬಂದಂ ಧವಳಾತಪತ್ರದಡಿಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋೞದು ಗಂಧಾಂಧ ಸಿಂಧುರಮಂ ಮೆಯ್ಗರಿ ವಜ್ರಬಾಹು ಮಹಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೧).

[ಗಂಧಾಂಧ + ಸಿಂಧುರ]

ಗಂಧಾಕುಳ (ಗು). ಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾದ, —ಕೂಡಿದ : ಬಂದುದು ದಾನಬಂಧುರ ಗಂಧಾಕುಳ ಭೃಂಗಮಂಗಜಗಜಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೩೮). [ಗಂಧ + ಆಕುಳ (= ಆಕುಲ)]

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಧ ಮತ್ತು ಅರಿಸಿನ ಬೆರಸಿದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು ; ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ: ಗೋಪನಂ ಗಂಧಾಕ್ಷತಾರ್ಚನೆ ಧೂಪದೀಪಾರತಿಗಳೆಸೆಯೆ ನಿರೂಪಿಸುತ (ಬಸವ. ೨–೫೩) ; ಲೇಸಾದುದೆಂದು ಮಾವನ ಮತಿಗೊಪ್ಪಿ ಶಶಿಹಾಸಂ ಪ್ರಸೂನ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳಂ ತರಿಸಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೩೯). ೨. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಚ್ಚುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಅಡ್ಡಗೀರು ಮತ್ತು ಅಕ್ಷತೆಯ ಬೊಟ್ಟು : ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ).

[ಗಂಧ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಗಂಧಾಖು (ನಾ). = ಗಂಧಮೂಷಿ. [ಗಂಧ + ಆಖು]

ಗಂಧಾನಿಲ (ನಾ). ಕಂಪಿನ ಗಾಳಿ; ಸುವಾಸನೆಯ ಗಾಳಿ; ಕಮ್ಮೆಲರು : ಗಂಧಾನಿಲಂಗಳವು ಪರಸತ್ತ್ವ ಪುಷ್ಪದವು ಸಂದೇಹವೇ ನೆಲವೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೦). [ಗಂಧ + ಅನಿಲ]

ಗಂಧಾಪಣ (ನಾ). ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ: ಉತ್ಪಾದಿತ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಪಣಂಗಳಪ್ಪ ಗಂಧಾಪಣಂಗಳೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೨೯). [ಗಂಧ + ಆಪಣ]

ಗಂಧಾಶ್ಮ (ನಾ). ಗಂಧಕ. [ಗಂಧ + ಅಶ್ಮ]

ಗಂಧಾಸ್ತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಪಗವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾರ್ವ್ವರ ಇಚ್ಚೆ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೮–೨ ; 8ನೆಯ ಶತ). [< ಗಂಧಹಸ್ತಿ]

ಗಂಧಿ (ಗು). ೧. ಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ನಾಗೀ – ಸುರಹೊನ್ನೆ, ಗಂಧಿ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೫). [ಸಂ. ಗಂಧಿನ್]

ಗಂಧಿಕ (ಗು). ೧. ಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಗಂಧಕ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು ; ಗಂಧಿಗ. [ಸಂ.]

ಗಂಧಿಕತಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: ಗಂಧಿಕತಗರ, ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ . . . ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಪಿತ್ತದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಯೋನಿ ಶುದ್ಧವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೧).

[ಗಂಧಿಕ + ತಗರ]

ಗಂಧಿಕಾಮೋದಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಗಂಧಿಕಾಮೋದಿ . . . ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [?]

ಗಂಧಿಗ (ನಾ). ಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು : ಗನ್ಧಿಗ ರೇವಿಸೆಟ್ಟಿ . . . ರಾಮೇಸ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಹಸುಂಬೆ[ಗೆ]ಹಾಗವಂ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮–೩೦ ; 1118) ; ವಣಿಗ್ವರರ್ ಗಂಧಿಗರ್ ಬಾಣಸರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೧) ; ವಾಣಿಜರ ಗಂಧಿಗರ ಸೆಟ್ಟಿಯರ . . . ಕೇರಿಗಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩–೩೬). [ಗಂಧ + -ಇಗ]

ಗಂಧಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ.

[ಸಂ. ಗಂಧಿನೀ]

ಗಂಧೇಂಗಾಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ವಿಶೇಷ : ಬಿಲ್ಲು ತೀರು . . . . ಗಂಧೇಂಗಾಲಕ . . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮ ರಕ್ಷಾದಿಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [?]

ಗಂಧೇಭ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಭೃಂಗೀ ನಿನದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ರ ಗಂಧೇಭಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩೦) ; ಕೌರವ್ಯ ಗಂಧೇಭ ಕೇಸರಿ (ಗದಾಯು. ೧–೫೨). [ಗಂಧ + ಇಭ]

ಗಂಧೋತ್ತಮೆ (ನಾ). ಮದ್ಯ ; ಸುರೆ; ಹೆಂಡ : "ಸರಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಗಂಧೋತ್ತಮಾ]

ಗಂಧೋದಕ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು : ಘೃತಕ್ಷೀರ ದಧಿ ನಾಳಿಕೇರ ತೋಯಾಮ್ರರಸೇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ವ); ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ಬಾಯಿ ತೊಳೆದನು (ಪುನರು. ೧೪). [ಗಂಧ + ಉದಕ]

ಗಂಧೋದಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ಜಲದ ಮಳೆ; ಪನ್ನೀರಿನ ಮಳೆ : ಗಂಧೋದಕವೃಷ್ಟಿಯಂ ಸುರಿವರೊಯ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೨).

[ಗಂಧೋದಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಗಂಧೋದಕಸವನ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ಜಲದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ; ಪನ್ನೀರಿನ ಸ್ನಾನ : ಜಿನೇಂದ್ರ ಮಹಾಭಿಷೇಕದೊಳ್ . . . ಗಂಧೋದಕಸವನಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ವ).

[ಗಂಧೋದಕ + ಸವನ]

ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಗಂಧೋದಕ ಸವನ : ಬಿತ್ತರಿಸಿದರ್ ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನಮಂಗಳಮಂ ತೀರ್ಥಕರಂಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೪೬).

[ಗಂಧೋದಕ + ಸ್ನಾನ]

ಗಂಧೋದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊರಸೂಸುವ, —ಚೆಲ್ಲುವ : ಹಿಮಗಂಧೋದ್ಗಾರಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಗಾಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೩).

[ಗಂಧ + ಉದ್ಗಾರಿ]

ಗಂಧೋಪಲ (ನಾ). = ಗಂಧಕ : "ಗಂಧವತಿ ಗಂಧೋಪಲಂ ಗಂಧಕಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧). [ಗಂಧ + ಉಪಲ]

ಗಂಧೋಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಜ; ಕಣಜ; ಕಡಂದುರು : (ಃ). ೨. "ಜೇನುನೊಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಗಂಧೋಲೀ]

ಗಂಪ 'ಗಾಂಪ' ನೋ.

ಗಂಪಲ್ 'ಕಂಪಲ್' ನೋ.

ಗಂಪಿಲ (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಒಂದು ಸಾಧನ : ತಡಿವಲೆಯ ಬಗರಿಗೆಯ ವಾಜಿಯ ಸಿಡಿವಲೆಯ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣ ಗಂಪಿಲ ಬಡಿವಲೆಯ ಬೆಳ್ಳಾರವಲೆ ಪೇರ್ದಿಳೆಸುವಲೆಗಳನೂ (ಅನಂತಾ. ೩-೩-೫). [?]

ಗಂಪು 'ಕಂಪು' ನೋ.

ಗಂಪೆ (ನಾ). (ಕಸದ) ಗೂಡೆ; ಕುಕ್ಕೆ : 'ಗಂಪೆಧಾರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗಂಪ]

ಗಂಪೆಧಾರಿ (ನಾ). (ಕಸದ) ಬುಟ್ಟಿ ಹೊರುವವನು : ಇಂತೀ ಮೂವರು ಗಂಪೆಧಾರಿಗಳೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬); "ಕೂಲಿಕಾರ; ಬುಟ್ಟಿ ಹೊರುವವ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [ಗಂಪೆ + -ಧಾರಿ₃]

ಗಂಬದಗಡಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆ ಗುದ್ದು ಗಂಬದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಬಗೆ, ಗಂಧದ]ಗಡಣೆ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಸಗವರಿ ಹರಿಹಲಗೆ ನಿಡುಗವಣೆ . . . ಆಡಿದರು (ಕುಮ್ಮಾ.ಅ. ೬-೩). [?]

ಗಂಬೂರ (ನಾ). ಕರ್ಪ್ಪುರ; ಕರ್ಪೂರ : ಗಂಬೂರ ಕುರುಜು ೪ ಕಸ್ತೂರಿಕಳಂಜು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩ ; 1532); ಚುಂಬನಂ ಚೀತ್ಕಾರದ್ವಾದಶಾಲಿಂಗನಗಳೆಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಬಂಧಪ್ರೌಢಿಯಾರೆಂಟು ಕಲೆ ನೆಲೆಯ ತಾಣವನಜಿುದು ಗಂಬೂರ ಕತ್ತುರಿ ಕದಂಬಗಳ್ ಪೊಣ್ಮಿರುಚ ಬಿಂಬಾಧರದ ರಸಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕಾಡೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೧೬-೮). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗಂಬೂರ, ಗಂಬುರ]

ಗಂಭಾರಿ (ನಾ). ಶಿವನಿ ಮರ : (ಶ). [?]

ಗಂಭೀರ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ಗಹನವಾದ; ಗೂಢವಾದ. ೨. ಘನವಾದ; ಭವ್ಯವಾದ : ಮಂದ್ರ ಗಂಭೀರ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ . . . ಪೊಣ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩-೩೫೧). [ಸಂ.]

ಗಂಭೀರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಗಾಢವಾದುದು; ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದುದು. ೨. ಆಳವಾದುದು : ಗಂಭೀರಗುಣದೊಳಮಾವರ್ತನ ಸಿದ್ಧಿಯೊಳಂ ಜಳನಿಧಿಯನೆಪೋಲ್ವ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಗಂಭೀರಮಮಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಂಭವ ಪದಂ (ಕಾವ್ಯವ. ೩೪೩); ಚಾರುನಿಶ್ಚಲ ಧೀರನಂ ಗಂಭೀರಗುಣ ಮಣಿಹಾರನಂ ಸಂಸಾರಭೂಜ ಕುಠಾರನಂ (ಬಸವು. ೫-೧೬). [ಗಂಭೀರ + ಗುಣ]

ಗಂಭೀರಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಆಳವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಮಂತ್ರಿಪೇಳೆ ಗಂಭೀರಗೆಟ್ಟವರೊಪ್ಪಿ ತವಗೆ ಬಾರದೊಡವೆಯ ಬಲ್ಲಿದಗೆ ಕೋರುವವೆಂದು (ಭರಪ. ೫೫-೧೧೪). [ಗಂಭೀರ + ಕೆಡು₁]

ಗಂಭೀರತೆ (ನಾ). ಗಂಭೀರಭಾವ ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ : ಪುರುಷತನವೇ ಗುಣವೆ ಪೆಂಪೇ ಗರುವಿಕೆಯೆ ಗಂಭೀರತೆಯೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗವರ್ತನವೆ (ಬಸವು. ೪೩-೧೦) ; ಪಾಂಡುರತೆ ಮಂದಯಾನತೆ ಗಂಭೀರತೆ (ಕಗದ್ಯ. II, ೪೦). [ಸಂ. ಗಂಭೀರತಾ]

ಗಂಭೀರಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಗಂಭೀರತೆ. ೨. ಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಗಜದಿಂ ಗಂಭೀರಭಾವಂ ವೃಷಭದಿನಭವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೦). [ಗಂಭೀರ + ಭಾವ]

ಗಂಭೀರಭಾಷಿತ (ನಾ). ಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಮಾತು ; ಘನವಾದ ನುಡಿ : ಭಾರತೀಪತಿ ಚತುರ ಪರ್ರಮಿತೋದಾರ ಗಂಭೀರ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೬ವ). [ಗಂಭೀರ + ಭಾಷಿತ]

ಗಂಭೀರವಡೆ (ನಾ). ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ತಾಳು : ನಿತಂಬಿನಿಯರ ಗುಂಪಿನಲಿ ಗಂಭೀರವಡೆದು ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿಗೆ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೫೩). [ಗಂಭೀರ + ಪಡೆ₁]

ಗಂಭೀರವೇದಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶಕ್ಕೊ ಮಣಿಯದಿರುವ ಮದಿಸಿದ ಆನೆ ; ತುಂಟಾನೆ : ಪ್ರವರಾಂಕುಶಮಂ ಗಂಭೀರವೇದಿ ಶಿರದೊಳ್ ನಿಷಾದಿ ನಿಜಿುಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೩೨). [ಸಂ. ಗಂಭೀರವೇದಿನ್]

ಗಂಭೀರೆ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳವಳು ; ಗಂಭೀರತೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು : ಗಂಭೀರೆಯಾಗಿ ದೊಱೆದಂ ನಿರ್ಮಲೆಯಾಗಿರ್ಪನವಂತರಂಗಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಕಾಣಲಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೮). ೨. ಬಿಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗಂಭೀರೆ ಎಂಬ ಬಿಕ್ಕುಳು ಗಂಭೀರಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಹಾವೇಗವುಂಟಾಗಿಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೪೧). [ಸಂ. ಗಂಭೀರಾ]

ಗಂಹರ, ಗವ್ವರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿ, —ಗುಹೆ : " ಗಂಹರ (ಗವಿ) - ಗಹ್ವರ " (ತದ್ಭಕೋ. ೯) ; ಇರಲಿ ಗಿರಿ ಶೃಂಗಾಗ್ರದಲಿ ಗಂಹರಗಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫) ; ಗಂಹರವ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದು ಸಿಂಹಗಳನಿಜಿುಯುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೪೫). ೨. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ೩. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಹಕ ; ಕಪಟ : ಯೌವನ ಕುಂದಿದರೂ ಗಂಹರ ಕುಂದಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಗವ್ವರ** : ೧. " ಬಿಲದ ಮಾರ್ಗ " (ಚತುಪಿ. ಶ. I, ೩೩) ; "ಗವ್ವರ (ಗಂಹರ) - ಗಹ್ವರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರ]

ಗಂಹರಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ ; ಧರೆ ; ಇಳೆ : ಗೋಮಿನಿಯ ಪತಿ ಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ರುಂ]ಹರಿಯ ಭಾರವನೊನೆಯಲುದಿಸಿದನಹನೆ (ತೊರರಾ, ೧-೯-೨). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರೀ]

ಗಕ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಗಕ್ಕಾಗು 'ಗರ್ಕಾಗು' ನೋ.

ಗಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಕ್ಕರೆ; ಬಕಪಕ್ಷಿ : (ಶ). ೨. " ಕೆಂಪುಕೊಕ್ಕರೆ " (ಅನಂನಾ.). [?]

ಗಗನ (ನಾ). ೧. ಬಾನು ; ಆಕಾಶ : "ನಭಃ . . . ಗಗನಃ, ದ್ಯುಃ - ಈ ೧೫ ಆಕಾಶಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೬) ; ಗಗನಂ ನಿಜಭೂಷಣ ದೀಪ್ತಿಗಳಿಂ ತಳತಳಿುಸಿ ಪೊಳೆಯೆ . . . ಮನುಜ ಲೋಕದಿಂ ಪೊಗಟಿುಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨) , ನೀಲಾಭ್ರ ಘಟೆಯೆ ಗಗನಮನೆಡೆಗೊಂಡ ಪೋಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೪-೫೪). ಗಗನದ ಹರಿಸುರಪತಿಗಳ್ ಜಗದ್ಧಿತಾರ್ಥ ಮಹೇಶ . . . ಕಾಮನುಂದು ಕರಿಮುಖಿುಪೋದಂ (೧೦ಶ. ೮-೪೯). ೨. [ಗಣಿತ] ಸೊನ್ನೆ : " ಗಗನಂ . . . ಬಿಂದುವಿನನಾಮಂ " (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦) ; ಅನಲಂ ಗಗನಂ ಸೂನ್ಯಂ ಹರನಯನಂ ಅಂಭರ . . . ಸಪ್ತಸಪ್ತ ತ್ರಿಂಶತಿಕಾ (ಭಾಸ್ಕರ ೪- ೬). ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ತಗಣ : ಆದಿಯ ಮಧ್ಯಾಂತದ ಲಘುವಾದೊಡೆ ಜಲ ವಹ್ನಿ ಗಗನ ಲಘುವಿಂ ನಾಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೮ ಅಡಿಟಿ.).

ಗಗನದರಲು = ಆಕಾಶಕುಸುಮ; ಕಲ್ಪನೆಯ ಹೂವು : ಗಗನದರಲಂ ನಿಲಿಕಿ ಕೊಯ್ಯಲು (ಬಸವು. ೪೨-೩)., **ಗಗನದಹಣ್ಣು** = ಆಕಾಶದ ಹಣ್ಣು ; ಕಲ್ಪನೆಯ ಹಣ್ಣು : ಗಗನದ ಹಣ್ಣನೆ ಕೊಯ್ದು ಮುಗುದೆ ರುಚಿಯನಜಿುಯಳು (ಅವಚಂ. ೯-೩೫). [ಸಂ.]

ಗಗನಕುಂತಳ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ಕೂದಲಾಗಿರುವವನು ; ವ್ಯೋಮಕೇಶ ; ಶಿವ : ಗಗನಕುಂತಳ . . . ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ಹಮ್ಮಾರ. ೮-೫೦). [ಗಗನ + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಗಗನಕುಸುಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಹೂವು : ಗಗನಕುಸುಮಮನೆ ಪಡೆವಂತೊಗೆವುಗುರ್ಗಳ ಬೀಳಿಯ ಬೆಳಗು ಬಳೆದಡರ್ದಿರೆ ಕುಂಚಗೆಯನವಂ ಜೀಸಲೊಡಂ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಭೋಂಕೆನಮರಪತಿ ಸಭೆ ನಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೯೬).

೨. (ಆಲಂ) ಅಸಂಭವವಾದುದು ; ಸುಳ್ಳು : ತನಗೆ ಸುಖವು ಗಗನಕುಸುಮವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆತನು ಯೋಚಿಸುವ (ಚತಿಸ. ೧೧೧) ; ಏಕ ಸರ್ಕಾರದ, ಏಕ ಸಮಾಜದ, ಏಕರಾಷ್ಟ್ರದಕಲ್ಪನೆ ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಂತು ಗಗನಕುಸುಮವಾಗುಳಿದಿದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. iii, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗಗನ + ಕುಸುಮ]

ಗಗನಕೇಶ (ನಾ). = ಗಗನಕುಂತಳ : ಜಗವನೆಲ್ಲವ ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಾಲ್ಮೊಗನೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಸಲಹುವ ಗಗನಕೇಶನೊಳಿದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವನು ಲೋಕಗಳ (ಹಸಾರ. ೨-೫). 'ವ್ಯೋಮಕೇಶ' ಪರಾ. [ಗಗನ + ಕೇಶ]

ಗಗನಖಂಡ (ನಾ). ಆಕಾಶ ಭಾಗ; ವ್ಯೋಮವಿಭಾಗ : ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ೬೭ ಗಗನಖಂಡದಷ್ಟು, ಸೂರ್ಯನು ೫ ಗಗನಖಂಡದಷ್ಟೂ, ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ (ತತ್ತ್ವ ಪ್ರ. ೨೦೨). [ಗಗನ + ಖಂಡ]

ಗಗನಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ : ಘನವಹ್ನಿಜ್ವಾಲ ಧೂಮಾವಳಿ ಗಗನಗಂಗಾತಟೋದ್ಭುತ್ತಮಾಳೀ ವನವೋ (ಚಂದ್ರವು. ೪-೩೧). [ಗಗನ + ಗಂಗೆ$_2$]

ಗಗನಗಜ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಆನೆ; ಐರಾವತ : ಗಗನಗಜಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಪೊನ್ನ ಗಂಟಿಯೆರಡೆನಲು (ಆದಿಪು. ೬-೫೨) ; ಗಗನಗಜ ನಿಟಿಲತಟದಿಂ ಜಗುಳ್ದಂತೆ ಪುರಾಣರಶ್ಮಿ ಮಣಿಮಯ ಮುಕುರಂ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದುದರರೆ ಪಶ್ಚಿಮನಗದೊಳಿಳಿದು ತೋರ್ಪ ದಿನಕರಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨). [ಗಗನ + ಗಜ]

ಗಗನಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಗಮನ, —ಸಂಚಾರ : ಗಗನಗತಿ ಶ್ರಮಮಂ ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಳೆವರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೬೭) ; ೨.ಆಕಾಶವೇ ಗತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ; ದೇವತೆ, ಗ್ರಹ, ಪಕ್ಷಿ, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವು. [ಗಗನ + ಗತಿ]

ಗಗನಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು, —ಗಮಿಸುವುದು : ಸುಕವಿ ಪ್ರಣುತರ್ ವ್ಯಾಕರಣ ಕರ್ತೃಗಳ್ ಗಗನಗಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೬-೬) ; ಗಗನಗಮನಕ್ಕೆ ಹಂಸಂ ಮೊಗಸಿದುದೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೪) ; ಗಗನಗಮನದ ನಿಖಿಳ ವಿಹಗಾಳಿಗಳು ಬೆಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪). [ಗಗನ + ಗಮನ]

ಗಗನಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಗಗನಗಾಮಿನ್]

ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಖೇಚರವಿದ್ಯೆ : ನೀನೆನ್ನಂ ನಿನ್ನ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನುತ್ತರ ಕುರುವನೆಯ್ದಿಸು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪೭) ; ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀ ವಿದ್ಯೆಯಿನೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦೭). [ಸಂ. ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯಾ (ಗಗನಗಾಮಿನೀ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಗಗನಚರ (ನಾ). ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂಥದು. ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಹಗಳು. ೪. ಗಂಧರ್ವ; ಖೇಚರ : ಜಳಚರ ಸ್ಥಳಚರ ಗಗನಚರ ಪ್ರಕಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧೭) ; ಗಗನಚರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೪-೪೬). [ಗಗನ + ಚರ$_2$]

ಗಗನಚರಭುಜಗ (ನಾ). ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾವು ; ರಾಹು : "ಭಾನುರಿಪು ಸಿಂಹಿಕಾಪ್ರಿಯಸೂನು ತಮಂ ರಾಹು ಗಗನಚರಭುಜಗಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ವಿಧುಂತುದನಂತದು ತಾನಕ್ಕುಂ ಕೇತುನಾಮದಿಂ ಶಿಖಿಯೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩-೬೫). [ಗಗನಚರ + ಭುಜಗ]

ಗಗನಚರಾಧೀಶ (ನಾ). (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ) ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ, —ದೊರೆ : ಇದಿರೆಬ್ಬಿ ಭಕ್ತಿಪುರಸ್ಸರಂ ಮನದೆಡಕದಿನೆಡಗಿದ ಗಗನಚರಾಧೀಶನಂ ಯತಿ ಪರಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧). [ಗಗನಚರ + ಅಧೀಶ]

ಗಗನಚರಿ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಮಿಗೆ ನೆಗೆವ ಗಗನಚರಿಯ ನಿಡುಜಡೆ ತೊಡಂಕಿ ಜಗಿಲ್ತು ತೆಗೆಯಲ್ ಬಾರದಿರೆ ಪಾಜುಗೆಟ್ಟು (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫೭). [ಸಂ. ಗಗನಚರೀ]

ಗಗನಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). =ಗಗನಚರಾಧೀಶ : ಕಜುತ್ತು ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಗಗನಚರೇಂದ್ರನ ರೌದ್ರರಸವಾಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೦). [ಗಗನಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಗಗನಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಇಂದ್ರಚಾಪ : ಗಗನದರಳಂ ನಿಲಿಕಿ ಕೊಯ್ಯಲು ಗಗನಚಾಪವನೇಜಿಸಲು (ಬಸಪು. ४೧-೩). [ಗಗನ + ಚಾಪ$_1$]

ಗಗನಚುಂಬಕ (ನಾ). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಹುದು ; ವ್ಯೋಮ ಚುಂಬಕ : ಇಂಥ ಗಗನಚುಂಬಕ (Sky Scrapers)ಗಳಿಗೆ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ನಗರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಬಾಲಪ್ರ II, ४೭೨). [ಗಗನ + ಚುಂಬಕ]

ಗಗನಚುಂಬಿ (ನಾ). = ಗಗನಚುಂಬಕ : ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಗನಚುಂಬಿನ್]

ಗಗನತಳ (ನಾ). ಬಾಂದಳ; ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂತರಿಕ್ಷ : ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಗಗನತಳಂ ನಿಜಭೂಷಾಂಶುಗಳಿಂ ಪ್ರಜ್ವಳಿಸುವಂತು ಬೇಗಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೪-४೬) ; ಗಗನತಳಂಗಳೊಳ್ ಖಚಿತರತ್ನ ಕದಂಬದ ಕಾಂತಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳಂ ಕೆದಜೆ (ಅನಂಪು. ४-೬೫); ಗಗನತಳವನು ಬಿಗಿದ ಬಲುಚೆಂಜೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫). [ಗಗನ + ತಳ (= ತಲ)]

ಗಗನತಾರಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೨. ಕನ್ನಡದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು : ಈ ಮಹಾಘನಗಗನತಾರಾವಳಿಯ ವಿರಚಿಸುವ (ಗಗತಾ. ೧-೧४). [ಗಗನ + ತಾರಾವಳಿ]

ಗಗನದನಿ (ನಾ). ಬಾನುಲಿ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಧ್ವನಿ; ಆಕಾಶವಾಣಿ : ನುಡಿಯಲ್ ಜಟಾಯುವಾತ್ಮಂ ಗಗನದನಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦೩-೫೨). [ಗಗನ + ದನಿ]

ಗಗನಧುನಿ (ನಾ). = ಗಗನಗಂಗೆ : ಗಗನಧುನಿಯಂ ತಂದ ಸಗರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೩-೮೯). [ಗಗನ + ಧುನಿ]

ಗಗನಭುವನ (ನಾ). = ಗಗನಗಂಗೆ : ಭುವನಭವಸಖ ಭುವನಭವ ರಿಪುವನಲನಯನ ಗಗನಭುವನಾವತಂಸ (ಗುರುಚಾ. ೧೨-೧). [ಗಗನ + ಭುವನ]

ಗಗನಮಂಡಲ, ಗಗನಮಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಂಡಲ ; ವ್ಯೋಮ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ : ಗಗನಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಳದಲ್ಲಿ ಸೋಹಂ ಸೋಹಂ ಎನುತ್ತಿದ್ದಿತು ಒಂದು ಬಿಂದು (ಅವಚಂ. ೫೬-೨೪೬). **ಗಗನಮಂಡಳ** : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪೊಜಗಂ ಗಗನಮಂಡಳದಿಂ ಬಳಸಿ (ಜೀವಸಂ. ೩೩-೧೦ ವ.) [ಗಗನ + ಮಂಡಲ]

ಗಗನಮಂಡಳ 'ಗಗನಮಂಡಲ' ನೋ.

ಗಗನಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ; ದಿನಮಣಿ : "ಗಗನಮಣಿಯೆನಲ್ ರವಿ" (ಭಾರಾನಿ. ೧೮) ; ಅವನಿ ನಡುಗಿತು ಗಗನಮಣಿಪರಿವೇಷದಲಿ ತಾರೆಗಳು ಹೊಳೆದವು ಸುರಿದವರುಣಾಂಬುಧಾರೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ४-೨४);

ಗಗನಮಣಿ ಚಿಕ್ಕಮಾಂಗನೆಯ ಬೈತಲೆಯ ರಂಗು ಮಾಣಿಕದಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೮). [ಗಗನ + ಮಣಿ]

ಗಗನಮಾಲಾವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ; ಆಕಾಶಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (?): ಧಾವಳ್ಯ ದಿವ್ಯತಾರಾವಳಿಯ ಗಗನಮಾಲಾವಳಿಯ . . . ಸೀರೆಗಳ (ನವಮೋ. ೧೭-೬೦). [ಗಗನ + ಮಾಲಾವಳಿ ?]

ಗಗನಯಾತ್ರಿ (ನಾ). = ಗಗನಗಾಮಿ: ಗಗನಯಾತ್ರಿಗಳಾದರಾ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಗಣೆಗಂಜಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೪-೭೮). [ಗಗನ + ಯಾತ್ರಿ]

ಗಗನಲತೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸಂಭವವಾದುದು: ಗಗನಲತೆಯಲಿ ಪಕ್ಷಿ ಸುಳಿದೊಡೆ (ಅಮೃತ. ೬-೨೩). [ಗಗನ + ಲತೆ]

ಗಗನಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ: ಲಿಪಿಗಳ ವಿವರ, ಗಗನಲಿಪಿ, ಧೂಮಲಿಪಿ, ಜಲಲಿಪಿ . . . ಯೀ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋದಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೪). [ಗಗನ + ಲಿಪಿ]

ಗಗನವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಬಾಂಬಟ್ಟೆ: ಗುರುಪಾದವ ಕೊರ್ತು ನಡೆದಳು ಜಲಜಾಕ್ಷಿ ಗಗನವಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೭). [ಗಗನ + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಗಗನವಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು; ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: ದೂರದರ್ಶಕಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಗಗನವಿಜ್ಞಾನಿ ತಾಂ ರಾತ್ರಿಯಾಕಾಶದಲಿ ಕಾಣ್ಬೊಂದು ತಾರಾಗರ್ಭದಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೭೪). [ಗಗನ + ವಿಜ್ಞಾನಿ]

ಗಗನವಿವರ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಭಾಗ, —ವಿಸ್ತಾರ: ಪರೆದಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನಿರಂತರಂ ಗಗನವಿವರಮೊಪ್ಪಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಟಲ್ಪಗೆದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೨). [ಗಗನ + ವಿವರ]

ಗಗನವಿಹಾರ (ನಾ). ಆಕಾಶಯಾನ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದು: ಕನಕರುಚಿರುಚಿರವಿಂಶತಿಧನುಃಪ್ರಮಾಣಾಂಗಮೆಸೆಯೆ ಗಗನವಿಹಾರಂ ತನಗೊಪ್ಪೆ ವಿಹಾರಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೦). [ಗಗನ + ವಿಹಾರ]

ಗಗನವಿಹಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವಳು, —ಕ್ರೀಡಿಸುವವಳು: ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು ಆಕಾಶವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಗಗನವಿಹಾರಿಣಿಯೂ ಭಯಂಕರಿಯೂ ಆದಾ ಶಂಕರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ನೋಡಿದಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಗಗನವಿಹಾರಿಣೀ (ಗಗನ + ವಿಹಾರಿಣೀ)]

ಗಗನಸಖಿ (ನಾ). ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುವವಳು, —ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು: ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಊಟ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಗನಸಖಿಯನ್ನು (Air Hostess) ಮರೆಹೊಕ್ಕೆ (ನಂಟರು. ೪೦೮); ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಗಗನಸಖಿ (ಏರ್‌ಹೋಸ್ಟೆಸ್) ಮಿಸ್. ರಸಲ್ (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೮). [ಗಗನ + ಸಖಿ]

ಗಗನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ವಿದ್ಯೆ (?): ನಾದಾನುಭೂತಿ . . . ನಿರೂಪದರ್ಶನ, ವಾಯುಪರಿಕಲ್ಪನ, ಸ್ವರರೂಪತೆಯೆಂಬಿವೆಂಟು ಗಗನಸಿದ್ಧಿಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೭೬). [ಗಗನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಗಗನಸ್ಥಳಿ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: ಬಳಿದು ನೆಗೆತಂದು ದಾಂಥಳ ಧಳಂದಳ ಧ್ವನಿಯಳುರ್ಕೆಗೊಳೆ ಶಬ್ದಗುಣಂ ತಿಳಿಪೊಡದಕಾಯ್ತು ಗಗನಸ್ಥಳಿಗಲ್ಲದೊಡಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮೇಂ ಸಮನಿಸುಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೪). [ಸಂ. ಗಗನಸ್ಥಲೀ]

ಗಗನಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: ಗಗನಸ್ಥಾನದಿನಿಳಿತಂದ ಸೊರ್ಮೊದಲ್ ಪಗಲುಳ್ಕಂ ತಾನೆನೆ ಮುನಿವಿಖ್ಯಾತಂ . . . ಅಜಸಂಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೦). [ಗಗನ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಗನಾಂಗಣ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: "ಶರೀರ ವಿಸ್ತರಂ ಕಾಳಗ ಮತ್ತುದಾರಗಗನಾಂಗಣಮೆಂಬಿವುವಿಗ್ರಹಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೯೯); ಗಗನಾಂಗಣಸೌಧಾಗ್ರದೊಳೊಗುಮಿಗೆಯಿಂ ರಾಜಿಸಿರ್ಪ ಮಣಿಕಲಶಂಬೊಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೬೩೨); ಗಗನಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೨೩); ಸರಳಿನ ಸೇತುವನು ಕಟ್ಟಿದನು ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೦); ಗಗನಾಂಗಣದಲಿ ಉಡು ತೊಳಗೆ (ಕಎಪು. ೬-೧). [ಗಗನ + ಅಂಗಣ]

ಗಗನಾಂಗಳ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ವದನ ಗಗನಾಂಗಳಕೆ ಚಿಮ್ಮಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೦). [ಗಗನ + ಅಂಗಳ₂]

ಗಗನಾಂಬರೆ (ನಾ). ಗಗನವನ್ನೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ದಿಗಂಬರೆ: ಶರಧಿಶರೀರೆ; ಗಿರಿವನವದನೆ; ಗಗನಾಂಬರೆ; ಅಧಿಮಾನಸಸದನೆ (ಅನಿಕೇ. ೨೭-೧೩). [ಸಂ. ಗಗನಾಂಬರಾ (ಗಗನ + ಅಂಬರ + –)]

ಗಗನಾಧ್ವ (ನಾ). ೧. = ಗಗನವಟ್ಟೆ: ಇಂದುಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಮನೋವಿಷಾದಮುಮಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಖೇದಮುಮಂ ಕಳೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೮೭ವ). ೨. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: ಗಗನಾಧ್ವರ್ ಶರಣಾಗಿಮಾಗಿಮಮರರ್ . . . ಎನುತುಂ ತನ್ವಂಗಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೧). [ಗಗನ + ಅಧ್ವ₃]

ಗಗನಾಧ್ವಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹುದು: "ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳು; ದೇವತೆಗಳು; ವಿಮಾನ; ಪಕ್ಷಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೭೭). [ಗಗನ + ಅಧ್ವಗ]

ಗಗನಾಪಗಾಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಜೂಟದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಗಂಗಾಧರ: ನಗಜಾತೆ ಕೇಳೆಂದು ನಂದಿ ಸುಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಗಗನಾಪಗಾಜೂಟನುಸುರುತಿರಲು (ದುರಪು. ೩-೨). [ಸಂ. (ಗಗನಾಪಗಾ + ಜೂಟ)]

ಗಗನಾಭೋಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ವಿಸ್ತಾರ, —ಹರಹು: ಗಗನಾಭೋಗದೊಳೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪ ಪಲವುಯಾನಂಗಳಂ ತೋರ್ಪ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೯); ಗಗನಾಭೋಗಮನಾವಗಂ ಬೆಳಗುತುಂ ಜ್ವಾಲಾಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದುಗುಳುತ್ತುಂ ಕಿಡಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೬೭); ಗಗನಾಭೋಗಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದೊಗೆದ ಗೌರಚ್ಛಾಯೆ . . . ಸೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮). [ಗಗನ + ಆಭೋಗ]

ಗಗನಾರವಿಂದ (ನಾ). = ಗಗನಕುಸುಮ: ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯವಿಡಿದು ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆವೆನೆನೆ ಶಶವಿಷಾಣಗಗನಾರವಿಂದದ ತೆಜನಲಾ (ವೀಶೈಪು. ೪-೬-೨೧). [ಗಗನ + ಅರವಿಂದ]

ಗಗನಾಹಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಸರ್ಪ; ರಾಹು: ನರಸಿಂಹರಾಯನುದ್ಧತ ಕರಾಸಿಗಗನಾಹಿ ನುಂಗುವುದು ಸಂಗರದೊಳ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೩-೫೨; 1209). [ಗಗನ + ಅಹಿ]

ಗಗನೇಚರ (ನಾ). = ಗಗನಗಾಮಿ: ಆ ಗಗನೇಚರನುಂ ಧನುರಾಗಮವಿದ್ಯಾಗಮ್ಯೈಕನಿಧಿ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂ ಪೋಗದೆ ಕಾದುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೫); ಗಗನೇಚರತೇಜಶಿಖಿ ಪಗೆವರ ಭಾಸುರ ಯಶೋವಿತಾನಮನುರಿಪಲ್ ನೆಗೆದುದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦೩); ಗಗನೇಚರದ ಗತಿಯಲಿ ಬಂದನ್ನೈದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ರತಿಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಗಗನೇಚರಿ (ನಾ). = ಗಗನಚರಿ: ಗಗನೇಚರಿಯರ ಪದದಲತಗೆವೊರೆದ ರುಣಂಗಳಾದುವಿದಜ ಫಲಶ್ರೇಣಿಗಳೆನೆ ಪಣ್ಗಳ ಕೆಂಪಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿತು ದ್ದಂಡಕಾಂಡಭಾಂಡೀರವಟಂ (ಜಗವಿ. ೪–೪೫); ಗಗನೇಚರಿಯರ್ ಶ್ರಮಮಂ ಮಿಗೆ ಸೊಂಕಲ್ ನಿಲ್ವುದರ್ಕೆವೆನ್ಮೃಮ್ಮಯ ಠಾವುಗಳೆಂದು (ದಶಕು. ೧–೩೪). [ಸಂ. ಗಗನೇಚರೀ]

ಗಗನೋಪಲ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೇಜಃಪುಂಜವಾಗಿ ಹೊಳೆದು ಬೀಳುವ ಶಿಲೆ; ಉಲ್ಕೆ: ಗಗನೋಪಲಗಳು ಬೀಳುತ್ತ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೮೨). [ಗಗನ + ಉಪಲ]

ಗಗ್ಗ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ಒಡ್ಡ: ಅಯ್ಯೊ ಗಗ್ಗ ಇದೇನೇ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೨೦); ಒರಟ, ನಯವಿಲ್ಲದವನು, ಅಸಂಸ್ಕಾರಿ, ಗಗ್ಗ (Boor. ೩೦೪೧). [< ಕಗ್ಗ$_1$]

ಗಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮನು ಗಗ್ಗರೊಕ್ಕಲಾ ಮದಲೂರ ಕುಪ್ಪನೊತ್ತುಬುಗೊಳೊಳ್ ಬಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೮೨–೧; ಸು. 1000?). [P 'ಗಂಗ' ಅಥವಾ 'ಗೊಗ್ಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು] [?]

ಗಗ್ಗನಾತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ: ಗಗ್ಗನಾತದಲೆ ಗೊರಕೆಹೊಡೆಯುವದು ದಿನದ ಜನದ ಮಂದಿ (ಅರಳು. ೩೪೩–೮). [< ಗಬ್ಬುನಾತ]

ಗಗ್ಗರ$_1$ 'ಗರ್ಗರ$_1$' ನೋ.

ಗಗ್ಗರ$_2$ 'ಗರ್ಗರ$_2$' ನೋ.

ಗಗ್ಗರ$_3$ (ನಾ). = ಗದ್ಗದ. 'ಗಗ್ಗರಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗದ್ಗದ]

ಗಗ್ಗರಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರ$_1$: ಕೊರಲ ಕಿಱುಗಂಟೆಯ ಕಾಲ ಗಗ್ಗರಗೆಜ್ಜೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪–೬). [ಗಗ್ಗರ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಗೆಜ್ಜೆ$_1$]

ಗಗ್ಗರಗೋಲು 'ಗಗ್ಗರಿಕೋಲು' ನೋ.

ಗಗ್ಗರದನಿ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಶಬ್ದ: ನೀವು ಒಂದೆರಡುಸಲ ಕೆಮ್ಮಿ ಗಗ್ಗರದನಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದರೆ (ನಂಟರು. ೩೪). 'ಗೊಗ್ಗರದನಿ' ಪರಾ. [ಗಗ್ಗರ$_2$ (< ಗರ್ಗರ$_2$) + ದನಿ]

ಗಗ್ಗರವಱೆ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ತಮಟೆ, —ಹಲಗೆ: ಗಗ್ಗರವಱೆ ಗಡಿಬಿಡಿ ತೂಳುವಱೆ ಚಿನ್ನಬೊಗ್ಗಿನವಱೆ ಜಿನಗಹಳೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೬೮). [ಗಗ್ಗರ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಪಱೆ$_1$]

ಗಗ್ಗರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಗ್ಗರವನ್ನು ಇಡು; ಅಂದುಗೆ ತೊಡಿಸು; ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟು: ಭೂತಕ್ಕೆ ಗಗ್ಗರವಿಟ್ಟು ನಿಂತಾಗ ಭಟ್ಟರು ಹೇಳುವ 'ಮದು' ಅಥವಾ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ (ದಂಬನಾ. ೧೪). [ಗಗ್ಗರ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಇಡು$_1$]

ಗಗ್ಗರಸ್ವನ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರದನಿ: ಹಿಗ್ಗಿದುದು ಸುರರೊಗ್ಗು ಗಗ್ಗರಸ್ವನದಿಂದೆ ಸಗ್ಗದಿಂ ಪೂಮಳೆಯ ಸುಗ್ಗಿ ನುಗ್ಗಿತು (ಭರಥ. ೨–೧೯). [ಗಗ್ಗರ$_2$ (< ಗರ್ಗರ$_2$) + ಸ್ವನ]

ಗಗ್ಗರಿ$_1$ 'ಗರ್ಗರ$_1$' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಜಗಲಿ; ಚಡತ: ಚಿತ್ರದ ಅಂಕಣಗಳ ಇಮ್ಮಗ್ಗಲಿನ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ನಡುವಣ ಗಗ್ಗರಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ಬರೆಹವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿರುವರು (ಶಾಸಪ. ೨); ಅಮಲನು ಕಟಾಂಜನದ ಕೆಳಗಿದ್ದ ತುಸು ಎತ್ತರದ ಗಗ್ಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಾಲು ಚಾಚುವನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೩). [?]

ಗಗ್ಗರಿ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳ ಲಂಗ: "ಪರಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪); ಲಂಗಕ್ಕೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಪರಕಾರ, ಗಗ್ಗರಿ ಎನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). ೨. "ಬಗಲಂಗಿ; ಜಾಕೀಟು" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೫). [← ಪ್ರಾ. ಘಗ್ಗರ, ಗಗ್ಗರ; ಹಿಂ. ಘಘರ್, ಘಘರೀ]

ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಗರ್ಗರಿಕೋಲು: ಅಸಾಸೋಟ, ಜವುದಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುದ. ೧೦). [ಗಗ್ಗರಿ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$]

ಗಗ್ಗರಿಕೆ, ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಗದ್ಗದಸ್ವರ: ಒದವಿ ತಗುಳ್ದ ಗಗ್ಗರಿಕೆ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಪನಿ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೬); ಗಗ್ಗರಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯಂಗ್ಗಳವಾದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೧೪); ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಪಾಡಲೊಡರ್ಚೆ ಗಗ್ಗರಿಕೆಯೊಳ್ ಜರಿವಳ್ (ಅನಂಪು. ೮–೩೪); "ದುಃಖ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ). **ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ**: ತೀವಿದ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಮಿಡಿದುಪಾಯ್ವೆರ್ದೆ ಹಿಗ್ಗಿದ ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೩–೮೬); ಅಪ್ಪಿನ ಹಮ್ಮದಂಗಳಿಂ ಕೂಡುವ ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ ಮೆಱೆದೊಂದಿ ನಿಮಿರ್ದುವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೮–೬೮). [< ಗದ್ಗದಿಕೆ]

ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದಗೊಳ್ಳು: ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳೋಗಡಿಸದೆ ಸೂಸೆ ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಂಡುದನಾಂ ನೆನೆವೆಂ ಲತಾಂಗಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೩); ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ವ ಸರಮಂ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೯ ವ). [ಗಗ್ಗರಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ 'ಗಗ್ಗರಿಕೆ' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು 'ಗರ್ಗರಿಕೋಲು' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಘಂಟೆ: ಕಡುಬಿಂದನಾಂತುವಸುಗಟ್ಟು ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ ಜಡಿವ ಝುಲ್ಲಿ (ನವಮೋ. ೨೩–೫೬). [ಗಗ್ಗರಿ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಘಂಟೆ]

ಗಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್: ಅಂತರ್ನಿರ್ಘೂರ್ಣಿತಾಪೂರ್ಣಮನ್ನುವೇಗದೊಳ್ಪರಿವಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳುಬ್ಬರಿಪೊರೆದ ಸೆರೆಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೩ ವ). ೨. ದೈನ್ಯತೆಯಿಂದ ಬೇಡು: "ದಯನಾಸದಿಟ್ಟುಬೇಡು" (ಜಾನಕೋ. ೪೪). [ಗಗ್ಗರ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಗ್ಗೆ 'ಗೆಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಗಗ್ಘರಗಂಟೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ: ಹೊನ್ನ ಹೊರಜೆ ಮಿಸುನಿಯ ಗಗ್ಘರಗಂಟೆ ರನ್ನಗಂಬಳಿ ಝುಲ್ಲಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೧–೩೦). [ಗಗ್ಘರ$_0$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಗಚಕು, ಗಚುಕು (ನಾ). "ಕೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). **ಗಚುಕು**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಗಚಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಜಾರುವಿಕೆ. ೨. ಪೆಟ್ಟು; ಆಘಾತ: ಅವನು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಗಚಕೆ ತಿಂದನು (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಗಚಕಾ]

ಗಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಮುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಚುಚ್ಚುವುದನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಕಚಕ್ಕನೆ]

ಗಚುಕು 'ಗಚಕು' ನೋ.

ಗಚ್ಚಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಸು; ಕಳುಹಿಸು: ಇಚ್ಛೆಯಾಯ್ತ[ಯೆ]ಡೆಯುಲಿದಡುಳಿದರಿತರಾವನಿಗೆ ಗಚ್ಚಗೊಳಿಸುವೆನೆಂದ (ಜಿನಮು. ೧೧–೩೫). [< ಗಚ್ಚ + ಕೊಳಿಸು]

ಗಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೆ; ತೋಡು; ಗೋರು; ಕವರು: ಒಳಗಂ ಗಚ್ಚರಿಸಿದ ಮಾತುಳಂಗಮಂ ನೆಱೆ ಮಗುಚ್ಚಿ ಪುಟದಿಂ ಮಂದಾನಿಳದಿಂದೆ ಸುಟ್ಟು ಮುಖದೊಳ್ ತಳೆದೊಡೆ ಮುಖವಾಸಮಿಂತಿದತಿಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೮). [< ಕಚ್ಚರ + -ಇಸು$_3$]

ಗಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣವಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು; ಭರ್ತಿಯಾಗು: ಒಚ್ಚತಯಿಲ್ಲೆನಲಾಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳತ್ತ ತಹುದು ಚುಚ್ಚಿ ಕೊಡುವರಂತೆ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿಣತಿ ಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರತ. ೩೮–೪೨);

ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ಹರಿಯಂತೆ ಗಚ್ಚಾಗಿ (ಪರಶು. ೬-೧೪); ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿವೀ ಹೂರಣಪ್ಪು ಮ್ಯಾಲಿಂದ ಮ್ಯಾಲ ಗಚ್ಚಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಬೀಳ್ತಿರತದ (ಖಿಂಚಿಹು. ೫೧). [ಗಚ್ಚು$_{2}$ + ಆಗು$_{1}$]

ಗಚ್ಚಿ 'ಗಚ್ಚು$_{2}$' ನೋ.

ಗಚ್ಚಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭದ್ರಗೊಳಿಸು: ಯಚ್ಚನದರಗ್ರದಲಿ ಮಿಂಚುಳಗಚ್ಚಿಸಿದ ತೆರನಾಗಿ ಅಲವಗೊಚ್ಚಿಸಿದನಸಿ ಪಂಜರದ ತೆರನಾಗಿ ಅಚ್ಯುತನೂ (ಜಿರಾಮಾ. ೩೧೬-೩೨). [ಗಚ್ಚು$_{1}$ (< ಕಚ್ಚು$_{4}$) + -ಇಸು$_{3}$]

ಗಚ್ಚಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಹೋಗು: ಗಚ್ಚಿಸುವನವನಿಂಗೆ ಪುನರಾಗಚ್ಚವಿಲ್ಲೆಂಬಾಗಮವ ಮನ ಕಿಚ್ಚಿಸುಳಿಯಂನ್ಯಾಯವೇನಿರಲೆನೆ ವಿಭೀಷಣನಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೩೬-೧೬). [< ಗಚ್ಛ + -ಇಸು$_{3}$]

ಗಚ್ಚು$_{1}$ 'ಕಚ್ಚು$_{4}$' ನೋ.

ಗಚ್ಚು$_{2}$, ಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ, ಗೋಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾರೆ, —ಲೆಪ್ಪ: ಹೊಸ ಸುಣ್ಣಮಂ ಮಣ್ಣ ಕಲಸಿ ಗಚ್ಚಂ ಮಾಡಲೊಸೆದು (ಗುರುಚಾ. ೮-೪೧); ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಚ್ಚುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭); ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗಚ್ಚನ್ನು ಅರೆಯುವ ವರ್ತುಲವಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಸಿಯ ಗಚ್ಚು ತುಂಬಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮತ. ೬೨). ೨. (ಆಲಂ) ಒಯ್ಯಾರ; ಡಂಭ: ಗಚ್ಚಿಯ ನವರತ್ನಮಯದ ಸಂಜೋಗ ಪಳಚ್ಚನೊಪ್ಪುವ ತೇಜಿಯೇಜು (ಭರಜ. ೨೯-೧೭). **ಗಚ್ಚಿ**: ೩. ಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಲ್ಮಾಳಿಗೆ; ತಾರಸಿ: ಹಿಂಬದಿಯ ಕೋಣಗಳ ಮೇಲೆ ಗಚ್ಚಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೇಸಗೆಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅತ್ಯಂತ ಸುಖದಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೩); ಗಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹಾಸುಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೆ ಹೊರಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೬೫).

ಗಚ್ಚಿನಕಟ್ಟೆ = ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆ: ಆ ಕಿಡಕಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಗಚ್ಚಿನಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ವಿವರ್ಣ. ೧೮). **ಗಚ್ಚಿನಗುಡಿ** = ೧. ಗಾರೆಹಾಕಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿ. ೨. (ಆಲಂ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೊಡುವಸ್ಥಳ. ೩. (ಆಲಂ) ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಪಡಿನುಡಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದೋರಳು ದೊಡ್ಡಪ್ಪನ ಗಚ್ಚಿನಗುಡಿಯಾಗಿದ್ದಳು (ದೋರಾಕ. ೧೩). **ಗಚ್ಚಿಯೆಣ್ಣೆ** = ಹೊಳಪು ಕೊಡುವ ಎಣ್ಣೆ; ಮೆರುಗೆಣ್ಣೆ; ವಾರ್ನಿಷ್: (ಕ).

[←ಮರಾ. ಗಚ್ಚಿ; ಪಾರ. ಗಚ್ಚಿ, ಗಚಿ. / ತೆಲು. ಗಚ್ಚು]

ಗಚ್ಚುಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಚ್ಚನ್ನು ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸು; ದಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಚ್ಚು$_{2}$ + ಕುಟ್ಟು$_{1}$]

ಗಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು: ರೋಚಿರ್ಮಯದ ಗಚ್ಚುಗಟ್ಟನಂಗಡಿಗಳತಿ ಶೌಚಮಾಗೆಸೆಯಲಾ ಪುರದಬಾಜಾರ (ಗುರುಚಾ. ೧-೨೯). [ಗಚ್ಚು$_{2}$ + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಗಚ್ಚೆನ್ನೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (?): "ಮುಳ್ಳು ದೆಟ್ಟಿಮಾವು, ಗಚ್ಚೆನ್ನೆಕಾಯಿ" (ಮೈಔಗ. ೨೪-೪೪೦).

[ಗಚ್ಚೆನ್ನೆ ? + ಕಾಯಿ$_{4}$ (< ಕಾಯ್$_{4}$)]

ಗಚ್ಚೊರಸು (ಕ್ರಿ). ಗಚ್ಚುಹಾಕು; ಗಾರೆಹಾಕು; ಗಿಲಾವು ಮಾಡು: ಗಂಭೀರಮಾತುಗಳ ಗಚ್ಚೊರಸಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮುಖರಸವನ್ನೂ ಸಿಂಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೩೩).

[ಗಚ್ಚು$_{2}$ + ಒರಸು$_{1}$]

ಗಚ್ಛ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಪರಾರಿ. ೨. [ಜೈನ] ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವ ಮುನಿಗಳ ಗುಂಪು: ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಸೂರಸ್ತಗಣದ ಕಾಣೂರ್ಗ್ಗಚ್ಛದ ಅರ್ಹನನ್ದಿ ಪಂಡಿತದೇವರ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೫; 1007); ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಗಣ, ಗಚ್ಛ (ಬಲಿ) ಅನ್ವಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಜೈನಪ. ೬೧). ೩. [ಗಣಿತ] "ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಶೃಂಖಲಾ ಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ವಿಧಾನ" (ಕಸಾಶ್ರಕೋ. ೨೬೩). ೪. (ಆಲಂ). ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಗಚ್ಛಹೊಡೆ' ಪರಾ.

ಗಚ್ಛಮಾಡು = ಓಡಿಹೋಗು; ಕಂಬಿ ಕೀಳು: ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಮೀರಿ ಹೋದೀತೇನೆಂಬ ಭಯಕ್ಕಾಗಿ ಹುಡಿಗೆಯನ್ನೇ ಇದೇ ರಾತ್ರಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮೂರಿಗೆ ಗಚ್ಛಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ಪವಶೀ. ೬೫). **ಗಚ್ಛಹೊಡೆ** = ೧. ಗಚ್ಛಹೊಡೆಸು: ಅಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದಾ ಕೊಸರಿಕೊಂಡು ನಾನು ಹೇಗೆ ಗಚ್ಛಾಹೊಡೆದೆನು (ಯಜ್ಞಮ. ೩೧). ೨. (ಆಲಂ). ಸಾಯು; ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾಗು: ಮಕ್ಕಳು ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುದುಕ ಗಚ್ಛಹೊಡೆದಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.].

ಗಚ್ಛಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹರಿಸು (?): ಗಚ್ಛಂಮಾಡಿ ಪರಿಹಾರಂ (ಎಇ. VI, ೪೪-೯; 840). [ಗಚ್ಛ + ಮಾಡು$_{1}$]

ಗಜ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಕರಿ; ಇಭ: "ದ್ವಿಪಃ, ಕರೀ, ಗಜಃ . . . ಸಿಂಧುರಃ – ಈ ೧೪ ಆನೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೧); ಗದೆಯೊಳ್ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಗಜದೊಳ್ ಕುದುರೆಯೊಳ್ . . . ಬೆಡಂಗೊದವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧); ಗಜಮಂ ಬಳವ್ವೆರಿ . . . ಏಜು ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೬). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. 'ಗಜಾಸುರ' ಪರಾ. ೩. ದೊಡ್ಡದು; ಹಿರಿದಾದುದು. 'ಗಜನಿಂಬೆ' ಪರಾ. ೪. ವಿಗ್ರಹ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಯ ವಿಶೇಷ: ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಗಜ, ಉಷ್ಟ್ರ (ಒಂಟೆ), ಖರ . . . ಎಂಬ ಆಯಗಳು (ಭಾರದ. ೮೦). ೫. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಮೂರಡಿ ಉದ್ದ: ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕೈ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ೪೦ ವರ್ಷದ ಯುವಕನ ಕೈ ಕೆಲವು ಗಜ ಉದ್ದವಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೩); ಅದು ಮುನ್ನೂರು ಗಜ ದೂರವಾಯಿತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೫). ೬. ಕಾಗದದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಹಾಳೆ: ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಗಜ ಕಾಗದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). ೭. ಕಂಬಿ; ಸಲಾಕೆ; ಸರಳು: ಗೋರಿಯ ಸುತ್ತುಮುತ್ತ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಜಗಳನ್ನು ಕೂಡ್ರಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬). ೮. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಯಿ ಅಥವಾ ಮದ್ದು ಹಾಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಬಿದರಿನ ಕೋಲು, —ಕಡ್ಡಿ: 'ಗಜಗಡ್ಡಿ' ಪರಾ. ೯. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಅಷ್ಟ, ವಸು . . . ಇಭ, ಕರಿ, ಗಜ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಎಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೩೦). ೧೦. [ಛಂದ] ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಿಜದಿಂ ಬಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಂ ಗಜ ದೀರ್ಘಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಗಜಕಟ್ಟಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಮಾನ (?): ಆನೆಯ ಅಳೆವುದರ್ಕೆ ಗಜಕಟ್ಟಣೆ ಗಜ ೧ಕ್ಕೆ ಪಿಡಿಗಳ ೮ ಪಿಡಿಯ ಮಡಿದು ಯಿದ್ದು ಮೊಟಿದ ಅಳತೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೧-೪ ಅನುಬಂ.).

[ಗಜ + ಕಟ್ಟಣೆ$_{2}$ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_{1}$)]

ಗಜಕಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಕಾಸಿಯ ಕಣಕಟ್ಟು ಕನಕೇರಿ ಗಜಕಟ್ಟು ವಾಸುವುಳ್ಳವರು ಅಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪). [?]

ಗಜಕಡ್ಡಿ 'ಗಜಗಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಗಜಕರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ; ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಳೆ ತರಿಸುವುದು (?): ಗಜಕರಣದಂತೆ ಇಂದ್ರಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನೆಯಂತೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೨೯-೬೫೫). [ಸಂ.]

ಗಜಕರಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸೊಂಡಲಿನಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸು ವುದು (?): ಶರಧಿಯ ನೀರೀಂಟಿ ಮುಗಿಲ್ಗಳೆಳೆಗೆ ಗಜಕರಣಿಯ ಮಾಡುವಂದದಲಿ ಸುರಿವ ಮಳೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯ ದಂಡು ಪೇಳಿದರಿರವನೆನಗೆ ದಂಡನಾಥ (ಕುಮಾರಾಮ. ೩೫-೯೪). [?]

ಗಜಕರ್ಣ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ; ಇಸಬು : "ಮಂಡಲಕ-ಗಜಕರ್ಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೬೬); ಕಜ್ಜಿ ತಿಮರು ಇಸಬು ಗಜಕರ್ಣ ಇಂಥ ರೋಗಗಳು ಆಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೯); ಇದರಿಂದ ನಾರು, ಹುರುಕು, ಕಜ್ಜಿ, ಗಜಕರ್ಣ, ಇಸಬು ಮುಂತಾದ ತ್ವಗ್ರೋಗ ಗಳು . . . ಸೇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಗಜಕರ್ಣ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಪುಹರಳುಗಿಡ: ಗಜಕರ್ಣ: ಇದು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣಾ]

ಗಜಕರ್ಣೆ (ನಾ). = ಗಜಕರ್ಣ$_2$: "ಮಡಲು ಗಜಕರ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಣಿಕೆ]ಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೬೨). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣೀ]

ಗಜಕರ್ಣಿಕಾತೈಲ (ನಾ). ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೈಲ: ಗಜ ಕರ್ಣಿಕಾತೈಲ – ಬಲರಾಕ್ಷಸಗೆಡ್ಡೆ, ಸಮೂಲ, ಅಶ್ವಗಂಧಿ. . .ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಶರೀರಪುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ.೧೧೬). [ಸಂ.(ಗಜಕರ್ಣಿಕಾ+ತೈಲ)]

ಗಜಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಗಜಕರ್ಣ$_2$: "ಮಡಲು ಗಜಕರ್ಣಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಣೆ]ಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೬೨). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣಿಕಾ]

ಗಜಕೇಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (?): "ನಾಗಂ ಗಜ ಕೇಸರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೭). [ಗಜ + ಕೇಸರ ?]

ಗಜಕೇಸರಿಯೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ (?): ಗಜಕೇಸರಿಯೋಗ (ಶೀತಜ್ವರ ಗುಲ್ಮಶೂಲೆಗಳಿಗೆ) (ವೈದ್ಯವಿ. ೨೪). [ಗಜಕೇಸರಿ$_0$ + ಯೋಗ]

ಗಜಕ್ರೀಡಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಜಕ್ರೀಡಿತ . . . ಗಂಗಾವತರಣ — ೧೦೮ ಕರಣಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೯೨ವ). [ಗಜ + ಕ್ರೀಡಿತ]

ಗಜಗ 'ಗರ್ದುಗ' ನೋ.

ಗಜಗಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಲಾಹಲದಿಂದಿರು; ಗದ್ದಲದಿಂದ ತುಂಬು : ಭುಜಗನರಾಮರಭುವನವೆಲ್ಲವು ಗಜಗಜಿಸಿದುದಾ ಬಲ್ದನಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೪೯). [< ಗಜಬಜಿಸು]

ಗಜಗಡ್ಡಿ, ಗಜಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಜ ಉದ್ದವಾದ ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ, —ಅಳತೆಗೋಲು : ಒಳ್ಳೆ ಗಜಗಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತ ಎಂದು ಕೇಳಿ (ಮಲೆನಾ. ೩೯). ೨. = ಗಜ ಲ : ನನ್ನ ಪೆಟ್ಲಿನ ಗಜಗಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಜಕಡ್ಡಿ** : ಆನೆಗೆ ಗಜಕಡ್ಡಿ, ಕುದುರೆಗೆ ಕಡು ಮೆಟ್ಟು ಕೋಡಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಚ್ಚಡಾ ಕೋಡಿಗೆ ೪ ಚವುಕ ಚವುಕಳಿ ೧ಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಡ ೫ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೮-೨); ಅಳತೆಗಾಗಿ ಗಜಕಡ್ಡಿಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೫); ನಾನಂತು ಈ ಗಜಕಡ್ಡೀಲಿ ಅಳೆದುಬಿಟ್ಟಿ ದ್ದೀನಿ (ಮಹಾಲ. ೪೬). [ಗಜ + ಕಡ್ಡಿ]

ಗಜಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ನಡಗೆ; ಗಂಭೀರವಾದ ನಡೆ; ಮಂದಗಮನ: ಗಜಗಮನೆಯರ್ಗಿದು ಯುಕ್ತಂ ಗಜ ಗಮನಮೆನುತ್ತೆ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಸುಜನರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೮೯). ೨. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೋಗುವವನು ; ಇಂದ್ರ: ಗಜಗಮನ ಸಂಭ್ರಮಿಸದಿರು ನೀನಜ ಕಳಕಳದೇಕೆನುತ್ತಂ ಭುಜಬಲರು ದೌವಾರಿಕರು ಹೋಯೆನುತ ವಾರಿಸಲು (ಬಸವ. ೧-೪೪). [ಗಜ + ಗಮನ]

ಗಜಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು; ಮಂದಗಾಮಿನಿ: ಉನ್ಮತ್ತಗಜಗಮನೆಯರ್ ಬಂದೊತ್ತಗೆ ನಿಲ್ವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೨); ಗಜಗಮನೆಯರ್ಗಿದು ಯುಕ್ತಂ ಗಜಗಮನಮೆನುತ್ತೆ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಸುಜನರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೮೯). [ಸಂ. ಗಜಗಮನಾ (ಗಜ + ಗಮನ + –)]

ಗಜಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗರ್ಭ, —ಗರ್ಭಧಾರಣೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾಗುವಿಕೆ; ವಿಳಂಬವಾಗುವಿಕೆ : ಅವನ ಕಾರ್ಯ ಗಜಗರ್ಭವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಗರ್ಭ]

ಗಜಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಶೋಭಿಸು ; ತನ್ನದೆನ್ನ ದೆಂದು ನಚ್ಚುವರಂ ನಗುವಂತು ಗಜಗಲಿಸುತ್ತುಮಿರ್ದ ಕಾಂಚನ ಪಂಚರತ್ನಸಂಚಯಮಂ ಕಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೧೪ ವ); ಸುರಗಿ ಚಕ್ರಂ ಮುದ್ಗರಂಗಳಾ ಸಬುದದಿಂದೊಗೆದ ಕಿಡಿ ಗಜಗಲಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಜಬಜಿಸೆ, ಝಗಝಗಿಸೆ] (ಹ ಜ ಕಾ. ೫-೧೩); ಗಜಗಲಿಸಿದುದು ಸೋಮಸೂರ್ಯರ ನಿಜದ ನಿಜುಗೆಯ ಲಹರಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫೪-೬); ಕಾಮಮದಹರನವೊಲ್ ಭುಜಗನಿಕರಸ್ತೋಮಭೂಷಣಂ ತಾವೆನಲ್ ಗಜಗಲಿಸಿತಾ ಪೊಳಲ ಪೆಂಪು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೧೫). ೨. "ಝೇಂಕರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಹಾರಿದವು ಹಂಸೆಗಳು ಶುಕಪಿಕ ಚೀರಿದುವು ಗಜಗಲಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳೇರಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೪). [ಗಜಗಲ ? + –ಇಸು$_3$]

ಗಜಗವಳ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ತುತ್ತು, —ಆಹಾರ (೬). ೨. ದೊಡ್ಡ ತುತ್ತು ; ಅಧಿಕವಾದ ಆಹಾರ. [ಗಜ + ಕವಳ$_2$ (= ಕವಲ)]

ಗಜಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಗಜಗಮನೆ: ಮದಗಜಗಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಕಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮-೩೦). [ಸಂ. ಗಜಗಾಮಿನೀ]

ಗಜಗಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ಕಪಿಪಿಪ್ಪಲಿ – ಚೆವ್ವಿಗ್ಗಿಲು, ಗಜಗಿಪ್ಪಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [< ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ]

ಗಜಗು 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಗೊಟ್ಟಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳು: "ಅಸಿನ ಗೊಟ್ಟಿಮುಳ್ಳು, ಗಜಗೊಟ್ಟಿಮುಳ್ಳು, ಜಿಡ್ಡುಮುಳ್ಳು" (ವ್ಯಾಪಿಗಿ. ೬೯-೧೬೨೩). [ಗಜಗೊಟ್ಟಿ ? + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_1$)]

ಗಜಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡು(?) : ನಾಳೆ ಜ್ವಾಡ ಬಂದು ನಾಳೆ ಮಗ್ಗಾ ಹೂಡಿ ಬಾಳೀಯ ವನಕ ಗಜಗೊಟ್ಟು ನೇದಾನ ಬಾಲಿ ಗಾರವ್ವ ದಡಿಸೆಲ್ಲೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೧೭-೬). [ಗಜ + ಕೊಡು$_1$]

ಗಜಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಳ್ಳಿಗೆರೆಯ ಪಡುವ ಗಜಗೊಳ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೩ ; 812). [ಗಜ + ಕೊಳ$_2$]

ಗಜಘಂಟಾರವ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದ : ಗಜ ಘಂಟಾರವಮನುಜಿದೆ ಪೆಜಗಿಡೆ ಭೈರವಮೆಸೆದತ್ತು ಚರದ ಬಲ ಜಲನಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೭). [ಸಂ. (ಗಜ + ಘಂಟಾ + ರವ)]

ಗಜಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಗಜಘಟೆಗೆ ನಾಥನಾಗಿಯುಂ ಅಜಾತ ಮದ . . . ಅಮಾನುಷಂ ಹಲಹಸ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯). ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ, —ದಂಡು : ತಳರೆ ಮಹೀ ರಜದಿಂ ಘನವಿಳಾಸ ಗಜಘಟೆಯಿನವನಿಯಂ ನಭಕೆ ನಭಸ್ಥಳಮಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೭); ಗಜಘಟೆಯ ತೇರುಗಳ (ನಾಗರಿ. ೫೯). [ಗಜ + ಘಟೆ]

ಗಜಚರ್ಮ (ನಾ). ಆನೆಯ ಚರ್ಮ, —ತೊಗಲು: ಲಸದಿಡುಗುಡಿಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿ ರಕ್ತ ಗಜಚರ್ಮಸೌಂದರ್ಯವಸನಾ (ವೀಕ್ಷೆಪು. ೪-೫-೧). 'ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಚರ್ಮ]

ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ (ನಾ). ಗಜಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಈಶ್ವರ; ಶಿವ : ಹೋರಾಡಲಾರದೆ ಅಗಸನ ಹತ್ತಿರ ಹರಿ ಪಟ್ಟೆಯುಡೆಯುಟ್ಟು ಮೆರೆದ ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ ತಾನಾದನು ಶಂಕರ ಭೈರವ ಭೈರಾಸ ಹರಿದ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೯-೮೨). [ಸಂ. ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿನ್]

ಗಜಜಾತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಕುಲ, —ವಂಶ: "ಮಂದಂ ಮೃಗಂ ಭದ್ರಮೆನಲುಗಜಜಾತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೨). [ಗಜ + ಜಾತಿ]

ಗಜಜೀವ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವವನು : (+). [< ಸಂ. ಗಜಾಜೀವ]

ಗಜಜೀವಿ (ನಾ). (ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವ) ಸೇವಕ, —ಆಳು; ಮಾವುತ : "ಗಜಜೀವಿಯೆನಲು ಸೇವಕನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೫). [ಗಜ + ಜೀವಿ]

ಗಜಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ; ಭವಿಷ್ಯ ಜ್ಞಾನ : ಶ್ವಾನಜ್ಞಾನ ಗಜಜ್ಞಾನ ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನತ್ರಯಂ ಗಳೇನಾದುವು (ಬಸವ. ೬೪೮). [ಗಜ + ಜ್ಞಾನ]

ಗಜಢಕ್ಕೆಯ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವ ನಗಾರಿ ; ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ : ಗಜಢಕ್ಕೆಯ ಪಾಟಿ ಮಹಾಧ್ವಜ ದೊಡ್ಡರದೇಳಶಂಖ ರವಿಶಶಿದಿಂಬ ಧ್ವಜದ ಧವಳಾತಪತ್ರವ್ರಜದೊಳಗನೆ ನಡೆಯೆ ಪೊನ್ನಸಿರಿವಟಿಯಿಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೦). [ಗಜ + ಢಕ್ಕೆಯ]

ಗಜತಂತ್ರ (ನಾ). = ಗಜಶಿಕ್ಷೆ. 'ಗಜತಂತ್ರ ನಿಪುಣ' ಪರಾ. [ಗಜ + ತಂತ್ರ]

ಗಜತಂತ್ರನಿಪುಣ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದವನು: ಗಜತಂತ್ರನಿಪುಣ ಶಿಕ್ಷಿತ ವಿಜಿತತ್ವದೆ . . . ಕಾದುತಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೪೯). [ಗಜತಂತ್ರ + ನಿಪುಣ]

ಗಜತೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ : "ಹಾಸ್ತಿಕಂ, ಗಜತಾ - ೨ ಬೃಂದೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, ಆನೆಗುಂಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೧೨). [ಸಂ. ಗಜತಾ]

ಗಜದಂತ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು, —ಕೋರೆ: "ನಿಗ್ಗವಮೆನೆ ಗಜದಂತಂ" (ಚತುನಿ. ೯೬); "ನಿಗ್ಗವಮೆ ಗಜದಂತಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೭೬); ಗಜದಂತಾಕಾರಂಗಳ್ ಗಜದಂತಾದ್ರಿಗಳೆವಲ್ತೆ ಕೋರ್ಪವು-ಮಧುಪವ್ರಜ ಪರಿವಾರಿತಮಾದ್ಯದ್‍ಗಜಕಟಕಷಣ ಪ್ರಭಗ್ನ ಚಂದನತರುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೨೬) ; ಗಜದಂತಕಷಣಕಂಪಿತಕುಜಕೂಟದ್ವಿಹಗರುತಮನಾಲಿಸಿ ಸಿಂಗಂ ನಿಜಗುಹೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟುದು ವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಸಂದ ಲಕ್ಷಣಂ ನಿಜಮೆಪೊಲಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬); ಕುರುಧರೆಗಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಮಂದ ರಾಗಮುಂ ಪೊ ರ್ದಿ ಮತ್ತೆ ಗಜದಂತಯುಗಾಂತರಿತಂಗಳಾದುವೆನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೮೦); ಗಜದಂತಂಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ್ ಬಜನೆ ವಲ್ಮವ್ರಾತ ಮೇನಾದುವೀ ಭುಜಗ . . . ಭೂಭುಜರಂ ಮೆಯ್ಮಿಡುವಂತೆ ಸಂತ ಮಿಡುವರ್ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೧೧. ಗಜದಂತ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮). [ಗಜ + ದಂತ]

ಗಜದಳ (ನಾ). ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಆನೆಗಳ ಪಡೆ, —ಸೈನ್ಯ : ಗಜದಳ ಮಾಯವಾದುದು (ಕುಮಾರ್‍ಯ್ರಾ. ೨-೮೨). 'ಅಶ್ವದಳ' ಪರಾ. [ಗಜ + ದಳ₂ (= ದಲ)]

ಗಜದಾನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ : "ಅಳಿ ಗಜದಾನ ವೀಚಿ ವಿಪುಳಂ ನವಯವ್ವನಮುಂ ಮದಾಶ್ರಯಂ" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೦೮). ೨. ಆನೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ದಾನ : (+). [ಗಜ + ದಾನ]

ಗಜದಾನವ (ನಾ). = ಗಜಾಸುರ : ನಿಜನಿರ್ಮಲಿತರೂಪನಂ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವನಂ ಗಜದಾನವಧ್ವಂಸಿಯಂ ಕಾಲಕಾಲನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೨೩). [ಗಜ + ದಾನವ]

ಗಜದುಳಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂತೆ ತುಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ತುಳಿಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಬಿರುದಿಂಗೆ - ಗಜದುಳಿ, ಗಜಪಾಜು (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಜ + ತುಳಿ₂ (< ತುಟಿ₂)]

ಗಜದ್ವಿಷ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಗಜದ್ವಿಷವಿಷ್ಟರ (ಜಿನಾಲಿ. ೧೦-೧೦). [< ಸಂ. ಗಜದ್ವಿಷ್]

ಗಜಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆ; ಕದಳಿ: "ಗಜಧ್ವಜದೊಳು ಕದಳಿ ಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೨. ಆನೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಾವುಟ, —ಧ್ವಜ ; P. ಗಂಗರಾಜರ ಲಾಂಛನ, —ಗುರುತು. [ಗಜ + ಧ್ವಜ]

ಗಜನಗರಿ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಾವತಿ ಪಟ್ಟಣ : ಗಜನಗರಿಗಾಕೆಯಂ ಕಳುಹಿ ಕುದುರೆಯ ಕೂಡೆ ವಿಜಯನೈತರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೯). [ಗಜ + ನಗರಿ]

ಗಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?) : ಭೂಮಿ ಗದ್ದೆ ಗಜನಿ ಗಳಾಗಿ ಗಡಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮುಟ. ೧೧೧-೯ ; 1324) ; (ಅಡಕೆ ತೋಟಗಳಿಗೆ) ಗಜನಿಯೆಂಬ ಕರೆಭೂಮಿ ಮಧ್ಯಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೬). [?]

ಗಜನಿಂಬು 'ಗಜನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಗಜನಿಂಬೆ, ಗಜನಿಂಬು, ಗಜಲಿಂಬೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಂಬೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು : ಕರ್ಜೂರ ದಾಡಿಮ ನಿಂಬೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಸೀನಿಂಬೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೫೦) ; ಬುಟ್ಟಿ ಯಿಂದ ಗಜನಿಂಬೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನಂತೆ (ಹೂಸಕ್ಷಿ. ೧೧೪) ; ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗಮ್ಮಾನದೇ ನೀರೇ ಗಂಡುಭೂತಾಳೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಗಮನಕ್ಕೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟೇವೆ ಅರಗಿಳಿ (ಜಗೀತ. ೧೩). **ಗಜನಿಂಬು** : ಅರಾಮಂಗಳೊಳು . . . ನಿಂಬು ಗಜನಿಂಬು (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). **ಗಜಲಿಂಬೆ** : ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಮುಂದೇ ಗಮ್ಮನ್ನೊದೇನೀರೆ ಗಂಡು ಭೂತಾಳೆ ಗಜಲಿಂಬೇ ಗಮನಾಳೆ ಹಿಂಡೂಮಾವೆಲ್ಲಾ ಫಲಬಿಟ್ಟೋ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೬). [ಗಜ + ನಿಂಬೆ]

ಗಜನಿಮೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ, —ಎಚ್ಚರ ವಾಗಿರುವಿಕೆ : (+). ೨. ಲಘುನಿದ್ರೆ. [ಗಜ + ನಿಮೀಲಿಕೆ]

ಗಜನೋಹಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ; ಗಜಗೌರೀವ್ರತ : ಬಡತನದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರು ಗಜನೋಹಿಗೆ ಅರಸರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಾಗ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೪). [ಗಜ + ನೋಹಿ (< ನೋಂಪಿ)]

ಗಜಪಂಡಿತ (ನಾ). = ಗಜವಿದ್ವಾಂಸ : ಆ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗಜಪಂಡಿತರ ಸಮೂಹವೇ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಪಂಡಿತ]

ಗಜಪಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ.

ಗಜಪಗೆಯಮೊಗ = ಸಿಂಹದ ಮುಖ ; ಸಿಂಹಾಸ್ಯ : ಅಜವಾಣ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ನರಗಜಪಗೆಯಮೊಗನೆ ಆನಂದ ಮಗನೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೫೧). [ಗಜ + ಪಗೆ₂]

ಗಜಪತಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಗಜೇಂದ್ರ. ೩. ಪಟ್ಟದ ಆನೆ: (ಕ). ೪. ಕಳಿಂಗದೇಶದ ರಾಜ: ಚೋಳಪಲ್ಲವಪಾಂಡ್ಯ ಸಿಳಾಮೇಳು ಕೇರಳ ಸೊರಟ್ಟರ್ ಗೋವ ಭೋಜಲಾಳಗಜಪತಿಹಯಪತಿ ನರಪತಿಯೆನಿಪ (ಎಇ. VI, ೨೧೬-೮ ; 1057); ಅಶ್ವಪತಿಗಜಪತಿಮನೋಭಯಂಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೨-೧೨ ; 1318); ಗಜಪತಿನೃಪತಿಂ ಚಾಪಿ ಜಿತ್ವಾ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧-೨೨ ; 1513). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. P. ವಿಜಯನಗರದ ನಾಣ್ಯ: ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ೧೮ ಪ್ರಕಾರದ ವರಹಗಳು ಅಥವಾ ಹೊನ್ನುಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು ೧ ಗಜಪತಿ (ಕಥಾಗ. ೨೮೦). ೬. ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವವನು. [ಗಜ+ ಪತ್ತಿ]

ಗಜಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅರುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ: ಅಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ, ಗಜಪರೀಕ್ಷೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಆಗಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೬೦). 'ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಗಜಪಾಋ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಿರುದಿಂಗೆ-ಗಜದುಳಿ, ಗಜ [ಪಾಠಾಂ. ಜಗ]ಪಾಱು (ಶಮುದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಜ + ಪಾಱು]

ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ದೊಡ್ಡ ಹಿಪ್ಪಲಿ: (ಕ). **ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ**: "ಕರಿಪಿಪ್ಪಲೀ, ಕಪಿವಲ್ಲಿ, ಕೋಲವಲ್ಲಿ, ಶ್ರೇಯಸಿ, ದಸಿರ ಈ ೫ ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೯); ತೊಕ್ಕು, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ, ಚವ್ಯ (ಸಕವೈ. ೨೧೬); "ದ್ವಿಪಿಪ್ಪಲೀ- ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೬೬). [ಗಜ + ಪಿಪ್ಪಲಿ]

ಗಜಪುಟ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ರಂಧ್ರ. ೨. ಪುಟಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹೆಚ್ಚು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸುವಿಕೆ: ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ- ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಒಂದು ಭಾಂಡದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ . . . ಗಜಪುಟವ ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೩೦೬). [ಗಜ + ಪುಟ್ಟ]

ಗಜಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೀರ್ಘವು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು: ಸ್ವರವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಸ ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಜಪ್ರಾಸ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೧). 'ಅಜಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಪ್ರಾಸ]

ಗಜಪ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮರ; ತದಕು; ಆನೆಬೇಲ: "ಸಲ್ಲಕಿ ಗಜಪ್ರಿಯಾಹ್ವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೧೧); "ಸಲ್ಲಕೀ, ಗಜಪ್ರಿಯಾ - ಈ ೨ ತದಕು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೬). [ಸಂ. ಗಜಪ್ರಿಯಾ]

ಗಜಪ್ರೇಮಿ (ನಾ). = ಗಜಪ್ರಿಯೆ: "ಸಲ್ಲಕಿ ಗಜಪ್ರೇಮಿಯೆನೆ ತದಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೨೧). [ಗಜ + ಪ್ರೇಮಿ]

ಗಜಬಂಧನಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ; ಗಜಶಾಲೆ; ಕರೋಟಿ. ೨. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಗೂಟ. [ಸಂ.]

ಗಜಬಜ, ಗಜಬಜಿ, ಗಜಬಜೆ, ಗಜಿಬಿಜಿ, ಗಜೆಬಜೆ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಿಬಿಲಿ; ಕೋಲಾಹಲ; ಗಲಾಟೆ: "ಗಜಬಜಮೆನೆ ಕೋಲಾಹಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); ಸೂತಜರು ಕಮ್ಮಾರರು ಚಿಪ್ಪಿಗ ತೈಲಘಾತುಕ ಕುಜಾತಿಯೊಳಗಾದ ಗಡಣ ಗಜಬಜವ ಮಾಡಿ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೦೬); ಗಜಬಜವಿದೇನೆನುತ ಪವನಾತ್ಮಜನು ನಡೆತಂದನು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೧); ಮೊರೆವ ಕುಕಿಲ್ವಪಾಡುವ ಬಾಸೆವಕ್ಕಿಗಳ ಗಜಬಜದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೬) **ಗಜಬಜಿ**: ೧. ಗಜಬಜಿಯ ಸಂಗದಲಿ ಬಲು ಭೂಭುಜರ ಗಜಪಾದಂತೆ (ನಿಥಾಗ. ೧೧-೧೪-೧೯). **ಗಜಬಜೆ**: ೧. ಜಿನುಗುವ ಗಜಬಜೆ ನಿಳ್ಕದ ಘನ ತೇಜೋರಾಶಿ ನಿಜನಿವೇಶದೋಳಿರ್ದಂ (ಗಿರಿಕ. ೫-೩೬); ಮಾಯದ ಗಜಬಜೆಯು ಹುಸಿಗೆ ಬೆದರುವನೆ ಮಹಾಶರಣನು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೬೮೩); ಗಜಬಜೆ ಬೇಡ ಸೀತೆಯ ರೂಪು ಗುಣಗಳ ನಿಜವ ತಪ್ಪದೆ ಪೇಳೆನಲು (ರಾಮುಪಿ. ೧೨-೨೩). **ಗಜಿಬಿಜಿ**: ೧. ಲೋಕದ ಗಜಿಬಿಜಿ ದೈವಂಗಳಿಗೆಜಗುವ ಕುನ್ನಿಮಾನವರ ಕಂಡರೆ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೩); ಸೈನ್ಯದಲ್ಲುಂಟಾದ ಗಜಿಬಿಜಿಯನ್ನು ಹೇಳತೀರದು (ಬಪ್ಪೈರು. ೨೦); ಜಾತ್ರೆ ಗಜಿಬಿಜಿ ಕಳೆದು (ನಡಬಂ. ೧೦೦). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದುದು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು: ಆತನ ಬರವಣಿಗೆ ತುಂಬ ಗಜಿಬಿಜಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಗಜೆಬಜೆ**: ೧. ಗಜೆಬಜೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಕ್ಕೆ ಸಹಜವ . . . ತೋಱಿದ (ಶರಚ. ೧೦೩); ಗಜೆಬಜೆ ಪುಗದಾನಂದ ಸಂದಿತ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೧-೩); ಗಜೆಬಜೆ ಹೋಗದ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೦೫).

ಗಜಬಜವಾಗು = ಗದ್ದಲವಾಗು; ಗಲಭೆಯಾಗು: ಒಳಗೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು ಶಲ್ಯನ ಬಲು ಭಟರು ಮುಕ್ಕುಱಿಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೯); ಗಜಬಜವಾಯ್ತು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾಗಮನವಾರ್ತೆಯ ಸಮಾರಜನಾಗ ತಿಳಿದು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೪೦); ಮದುವೆಯ ದಿನ ಮುಂಜಾವದ ಕೋಳಿಯು ಕೆಲೆವ ಮೊದಲೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು (ನಲ್ಮೆ. ೨೬). **ಗಜಿಬಿಜಿಬರೆಹ** = ಸುಲಭವಾಗಿ ಓದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತೆ ಬರೆದ ಬರಹ; ಮೋಡಿಬರಹ: (ಕ). [← ಮರಾ. ಗಜಬಜ್]

ಗಜಬಜಿ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜಬಜಿಕೆ (ನಾ). = ಗಜಬಜ೧: ಗಜಬಜಿಕೆ ಮೊಳೆತುದು ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೯); ಗಜರಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳವಾದ್ಯವ್ರಜದ ಕಹಳೆಯ ಭಟರ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಗಜಬಜಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜಕೆ] ಘಾಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೮). [ಗಜಬಜ + -ಇಕೆ]

ಗಜಬಜಿಗ (ನಾ). ಗದ್ದಲದವನು; ಗಲಭೆಕೋರ: ಕದ್ದರೋ ಕಲಶವನು ಕಳ್ಳರು ಗೆದ್ದರೋ ಗಜಬಜಿಗರಮೃತವ (ನಿಥಾಗ. ೮-೯-೮). [ಗಜಬಜ + -ಇಗ]

ಗಜಬಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಜಬಜಮಾಡು; ಗಲಭೆಮಾಡು: ಊರುಗಳಿಂ ಮಿಗುವ ವೃಷಭೇಂದ್ರನನೌಂಕುತ್ತಗಲದೆ ನಿಜಮೂರ್ತಿಯೊಳಗೆ ಗಜಬಜಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೮); ಗಜಬಜಿಸದಿರಿ ದಿವಿಜರಿರ ಗುಜುಗುಜುವೆನುತ್ತಿರದಿರಿ ಮುನಿಗಳಿರ ಭುಜಗರಿರ ಸಂದಣಿಸದಿರಿ (ಬಸಪು. ೧-೪೪). ೨. ಗಲಾಟೆಯಿಂದ ತುಂಬು, —ಸಂದಣಿಸು: ಜನಕನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಬಗೆಬಗೆಯ ಆನಂದದಾಯಕ ಉದ್ಗಾರಗಳಿಂದ ಗಜಬಜಿಸಿಯೋಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೯೪). ೩. ಆತಂಕಪಡು: ಹೆದಱಿ ಗಜಬಜಿಸಿ ಸತಿಸುತರ ಕೈವಿಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೮). [ಗಜಬಜ + -ಇಸು]

ಗಜಬಜೆ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜಬಿಂದು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಚುಕ್ಕೆ, —ಚಿಬ್ಬು: ನಳಿನಂ . . . ಗಜಬಿಂದುವಕ್ರಫಣಿಸಂಖ್ಯಾಭೇದಪದ್ಮಾಂಕಿತಂ (ನಾನಾರ. ೫೫). [ಗಜ+ ಬಿಂದು]

ಗಜಬೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಕುಡವಲೆ, ಹೆತ್ತರಿಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳುತಾರೆ, ಗಜಬೀರ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೬೩೯). [?]

ಗಜಬೇಂಟೆ 'ಗಜವೇಂಟೆ' ನೋ.

ಗಜಬೇಂಟೆಕಾರ 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಜಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: ಗಜಬೇರು, ಹಬ್ಬು ಸೊಂಟಿ . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ . . . ಕೊಡಲು ವಾತಪಿತ್ತಜ್ವರ . . . ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೯೪). [ಗಜ ? + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಗಜಭಕ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). = ಗಜಪ್ರಿಯೆ. [ಸಂ. ಗಜಭಕ್ಷ್ಯಾ]

ಗಜಮಂಡನ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಮಾಡುವ ಅಲಂಕಾರ; ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಗೆರೆಗಳು. [ಗಜ + ಮಂಡನ]

ಗಜಮದ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮದೋನ್ಮತ್ತತೆ, —ಬೆದೆ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ: "ದಾನಂ – ಗಜಮದ" (ಒಟಧಿ. ೭೫); ಗಜಮದವಿಲಿಪ್ತನಿಜಗುರುಭುಜಯುಗದೊಳ್ ಪಾಯ್ದ ಮಧುಪಮಾಲಾಯುಗದಿಂ ವಿಜಯೋತ್ಸುಕನಾಗಿ ಚತುಭುಜ ನಾದ ವೊಲಿರ್ದನುಪಮಿಯುದ್ಧಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ.೮-೮೯). [ಗಜ + ಮದ₁]

ಗಜಮು (ನಾ). (ಉಕ) ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು: ಸರ್ಕಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಾಯಕಲ್ಲೇರಿದಾಗ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನೀನು ಗಜಮು ನಿಲ್ಲಬೇಕು (ಮೋದಿವು. ೪೧); ಸಾಹೇಬರು ಕುಳಿತ ಖುರ್ಚಿಯಮೇಲೆ... ಗಜಮು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ದೈವ (ದೀಪಹ. II, ೨೫). [←ಹಿಂ. ಪಾರ. ಕಜ]

ಗಜಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ; ಕರಿಮೊಗ: ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಮಗನೊರ್ವಂ ಗಜಮುಖನೊರ್ವಂ ಷಣ್ಮುಖನೊರ್ವಂ . . . ಈಗಳೀ ಮರ್ತ್ಯದೊಳಗೊರ್ವ ಪೊಸಮಗನಂ ಪಡೆದೆವು (ಸಂಬರ. ೧೨-೧೨೨); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಚೆವೇಕದಂತನೆ . . . ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೪). [ಗಜ + ಮುಖ]

ಗಜಮುದುಡು (ನಾ). = ಗಜಬಜ೧: ಸಕಲ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಳೆಂಬೀ ಗಜಮುದುಡಿನೊಳಗೆ ಸಿಲುಕದೆ (ಷಡಕಂ. ೮೫). [ಗಜ + ಮುದುಡು₂]

ಗಜಮೌಕ್ತಿಕ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಮುತ್ತು: ಮಿಡಿವಿಲ್ಲಿಡಿದು ಪುಳಿಂದಿಯರಿಡೆ ಗಜಮೌಕ್ತಿಕದ ಮಿಂಟಿಯಂಬರದೆಡೆಯೊಳ್ಳಡೆದು(ರಾಜಶೇ. ೫-೮೦). [ಗಜ+ಮೌಕ್ತಿಕ]

ಗಜಯೋಧ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಯೋಧ, —ಸೈನಿಕ: ಅಸಿಕೈಗೂಡಡೆಯೆ ಮನನೊಂದು ಗಜಯೋಧರೊಡಗೂಡಿ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಂತವರು (ಭಾಸನಾ. ೭೧). [ಗಜ + ಯೋಧ]

ಗಜರಗಳೆ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತು, —ನಡೆವಳಿ: ಮೊಗದಲಿ ನಗೆಯೂರುತಿರೆ ನೂರಾರು ಕುವರರ ಗಜರಗಳೆಯ ಕೇಳಿ (ಹಬ್ಬರ. ೯-೩); ಗಜರಗಳೆಯೂ (Nonsense) ಹಾಸ್ಯಪ್ರೇರಕವಾಗುವ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಗೊತ್ತುಗು. ೪೬). 'ಗೊಜರಗಳೆ' ಪರಾ. [ಗಜ ? + ರಗಳೆ]

ಗಜರಾಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ತನ್ನೇಱಿದ ಯಾನಗಜರಾಜ ನನಿಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೯ ವ). [ಗಜ + ರಾಜ]

ಗಜರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಗಜರಿಪು ಲಂಘಿಸಿದುದೊ ಪವನ ಜವದೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೭); ಗಜರಿಪು ನಖರ ಪ್ರಕರದೆ ಗಜಮಂ ಸೀಳ್ದೊಟ್ಟುವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೯); ಗಜರಿಪುನಾದದಿಂ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೦೨). [ಗಜ + ರಿಪು]

ಗಜರು₁ 'ಗಜಱು₁' ನೋ.

ಗಜರು₂ 'ಗಜಱು₂' ನೋ.

ಗಜರೋಹಕ (ನಾ). = ಗಜಯೋಧ: ತುದಿವೆರಳ ತುಟಿಯಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದರೆ ಗಜರೋಹಕರ ಗರ್ಜಿಸಿ ಗದೆಯ ತಿರುಹುತ ಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪). [ಗಜ + ರೋಹಕ]

ಗಜಲ್, ಗಜಲ, ಗಜಲು₁, ಗಜಾಲು₂ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಠುಮ್ರಿ, ಥಪ್ಪ, ದಾದ್ರ, ಗಜಲ್ ಮುಂತಾದ ಪ್ರೇಮ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೯೧). **ಗಜಲ**: 'ಗಜಲಗಾನ' ಪರಾ. **ಗಜಲು₁**: ಅಗಿನಕಾಲದ ಗಜಲು, ಕವಾಲಿಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೦೫). **ಗಜಾಲು₂**: "ಒಂದು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೫೭೬). [← ಹಿಂ. ಗಜಲ್; ಮರಾ. ಗಜಲ್, ಗಝಲ್; ಅರ. ಗಝಲ್]

ಗಜಲ್‌ಗಾಯಕಿ (ನಾ). ೧. ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವವಳು. ೨. ಗಜಲ ಧಾಟಿಯ ಗಾಯನ; ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಜಲಗಾನ: ಬೇಕಾದಾಗ ಆರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಡಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಜಲ್ ಗಾಯಕಿಯೆ ಸೈ (ಗಾಳಿಪ. ೪೨). [ಗಜಲ್ + ಗಾಯಕಿ]

ಗಜಲ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಗಜರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಆನೆ ಕಡಿಯುವವನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವವನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲಿ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾದೆ). ೨. ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಗ್ರಹ: ಆದಿ ನಾರಾಯಣಿ . . . ನಾದಮಯಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೬); ದ್ವಾರಬಂಧದ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಂತಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೮). [ಗಜ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಗಜಲಗಾನ (ನಾ). ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಜಲ್‌ಗಾಯನ: ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯವನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾವನದ ಗಜಲಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೬). [ಗಜಲ (< ಗಜಲ್) + ಗಾನ₂]

ಗಜಲಿಂಬೆ 'ಗಜನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಗಜಲು₁ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಲು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (?): ಚೆಂಡು ಚಕ್ಕಡಿ ಕವಿಲು ಗಜಲು . . . ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). [?]

ಗಜವದನ (ನಾ). = ಗಜಮುಖ: "ಹೇರಂಬಃ . . . ಗಜವದನಃ . . . ವಿಘ್ನರಾಜಃ – ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಶಶಾಂಕಂ ತಾರಕಾಂಗಜವದನವಾಸಿಷ್ಠವನುಮುನಿನಿಕರವು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೬). [ಗಜ + ವದನ]

ಗಜವಧು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: "ವಶಾ ಕರಿಣೀ ಧೇನು ಕರೇಣುಗಳ್ ಗಜವಧೂ ಪರ್ಯಾಯದೊಳ್ ವರ್ತಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೭-೩೧). [ಸಂ. ಗಜವಧೂ (ಗಜ + ವಧೂ)]

ಗಜವಶೆ (ನಾ). = ಗಜವಧು: ಅರಸಿಯರುಂ ತಾನುಂ ಕತಿಪಯ ಪರಿಚಿತಾಂಗರಕ್ಷಕಪರಿವೃತ ಗಜವಶಾರೂಢನಾಗಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩ ವ.). [ಸಂ. ಗಜವಶಾ (ಗಜ + ವಶಾ)]

ಗಜವಿಂಡು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಬಾರಿಸುತಿರ್ಪ ನಾನಾವಾದ್ಯ ಸಾಕೆಂದು ಸಾರಿಸಿ ಗಜವಿಂಡ ನಿಲಿಸಿ ತೋಱಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೩). [ಗಜ + ಪಿಂಡು₂]

ಗಜವಿದ್ವಾಂಸ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಜ + ವಿದ್ವಾಂಸ]

ಗಜವೆಡಂಗ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು, —ಜಾಣ: ಕಿವಿಸವಿ ದನಿ ಕಣ್‌ಸವಿ ರೂಪವ ಧರಿಸಲೆ ಗಜವೆಡಂಗ ನೀನುಳಿದೊಡೆ ಸಾವವಳೆನಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಂಡರ್ ಸವಸೋದರರೆಂದು ತಿಳಿಪಿದಳ್ (ಯಚೋಚ. ೨-೫೨). [ಗಜ + ಬೆಡಂಗ]

ಗಜವೇಂಟೆ, ಗಜಬೇಂಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಬೇಟೆ. 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. **ಗಜಬೇಂಟೆ**. 'ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಬೇಂಟೆ]

ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ, ಗಜಬೇಂಟೆಕಾರ, ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಧರೆಗಧಿಕ ಮೂಱು ರಾಯರ ಗಂಡನಪ್ರತಿಮ ಬಿರುದಂಕ ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ ದೇವೇಂದ್ರ ಭೂವರನ (ಲಶಿಚಂ. ೧–೯) ; ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ) ; 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯ (ಕಂಕಶ. XXIV, ಪೀ೧೪). **ಗಜಬೇಂಟೆಕಾರ:** ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಡಲೇಶ್ವರ ಗಜಬೇಣ್ಟೆಕಾರ (ಬಿರುಗಂ. ೨೮–೧೭). **ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ:** ಗಜಬೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ವೇಂ]ಟೆಕಾಱ ಸದಮಲ ಸದಾಚಾರಸತ್ಯಸದ್ಗುಣಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೮–೧೨೯) ; ಕರಮೆಸೆವ ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱನೀಶ್ವರಪಾದಸರಸಿರುಹ ಸೇವಕ (ಅರಾಜ. ೧–೪೪) ; ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೩೯–೪ ; 1506). [ಗಜವೇಂಟೆ + -ಕಾಱ]

ಗಜವೇಡೆಯ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ವ್ಯೂಹ : ಒಡನೊಯ್ಯನೆ ಗಜವೇಡೆಯದೊಳಗದ ಬಿಡದೆಬ್ಬಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೯೪). [ಗಜ + ವೇಡೆಯ]

ಗಜವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ; ಆನೆಗಳ ವೈದ್ಯ. 'ಅಶ್ವವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಜ + ವೈದ್ಯ]

ಗಜವೈರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ ; ಕೇಸರಿ : ಕೂರಗೆವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪) ; ಗಜವೈರಿಯುನುನ್ನತ ಸಾಮಜರಾಜನನಂತೆ . . . ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪು. ೭–೬೬). [ಗಜ + ವೈರಿ]

ಗಜವೈರಿಪೀಠ (ನಾ). ಸಿಂಹಪೀಠ ; ಸಿಂಹಾಸನ : ಗಜವೈರಿಪೀಠಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೪–೪). [ಗಜವೈರಿ + ಪೀಠ]

ಗಜವೈಹಾಳಿ (ನಾ). ಗಜದಮೇಲೆ ವಿಹಾರಿಸುವುದು ; ಆನೆಸವಾರಿ : ಕಾಲದೊಳಗೆ ವಸಂತ ವಿದ್ಯಾಜಾಲದೊಳಗೆ ಕವಿತ್ವ ಗಜವೈಹಾಳಿಯಲಿ ದೇವೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೫). [ಗಜ + ವೈಹಾಳಿ (=ವೈಹಾಲಿ)]

ಗಜವ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : (ಕ). [ಗಜ + ವ್ರಜ]

ಗಜಶಾಲೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ ; ಕರೋಟಿ : "ಗಜಶಾಲೆಯೆನಲಾನೆಗಳ ಮನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೬). [ಗಜ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅವನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥ : ಶ್ರೀಪುರುಷನು ಬಹು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜನು . . . ಇವನು ಗಜಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದನು (ಕರ್ನಾಇ. ೧೬೦). 'ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಜಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕಲಿಯುವಿಕೆ : ತುರಗಾರೋಹಣದಿಂದಮೊರ್ಮೆ ಗಜಶಿಕ್ಷಾಲೀಲೆಯಿಂದೊರ್ಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೮). 'ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಗಜಶೈಲ (ನಾ). ಹತ್ತು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶೈಲೇಂದ್ರ . . . ಗಜಶೈಲ . . . ಹಿಮಾದ್ರಿಗಳೆಂಬ ದಶಕುಲಪರ್ವತಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಗಜ + ಶೈಲ]

ಗಜಸಾಹಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ : ಗಜಸಾಹಣಿ ಬಿಲುವಯ್ಯಂಗಳ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೪–೪೨ ; 1134) ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನೇ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ಗಜಸಾಹಣಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೬೩). [ಗಜ + ಸಾಹಣಿ]

ಗಜಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಗಲು, —ಭುಜ : ಆ ವರೂಥವನೇಳನೆಂಟ ಗಜಾವಳಿಗಳಿಟ್ಟವು ಗಜಸ್ಕಂಧಾವಲಂಬವ ಸೆಕ್ಕಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೫). [ಗಜ + ಸ್ಕಂಧ]

ಗಜಸ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂತೆ ಮುಳುಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. ೨. (ಆಲಂ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ : ಗಜಸ್ನಾನದಂತೆ ವೊಲೆಯ್ದು ನಿಷ್ಫಲಂ ಜಲದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿರ್ದೊಡಂ ಕಲುಮಷಂ ಕಿಡದು (ಅರಾಚ. ೧೧–೨) ; ಗಜಸ್ನಾನಕ್ಕೆಳಿಯುತ್ತಿರದಂತೆ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೩–೧೫). ℙ ಆನೆ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಧೂಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದು ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಸ್ನಾನವಾಗುತ್ತದೆ. [ಗಜ + ಸ್ನಾನ]

ಗಜಹಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಗಜಾಸುರವನ್ನು ಕೊಂದವನ ಮೂರ್ತಿ ; ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ : ವಿಶ್ವರೂಪ, ನೃಸಿಂಹ, ಪರಶುರಾಮ ಮತ್ತು ಗಜಹಮೂರ್ತಿಗಳು ಈ 'ಉಗ್ರ' ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು (ಭಾರದ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಗಜಹಮೂರ್ತಿ (ಗಜಹನ್ + ಮೂರ್ತಿ)]

ಗಜಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು, —ಕೈ : (ಕ). [ಗಜ + ಹಸ್ತ]

ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ 'ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಗಜಱು$_1$, ಗಜರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದರಿಸು ; ಬೆದರಿಸು ; ಆರ್ಭಟಿಸು : ಜಳಧರ ನಿನಾದದಿಂ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ಜಟಾಸುರಾರಾತಿಯ ಗಳಗರ್ಜನೆಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೦ ವ) ; ಸೃಗಾಲನರಪಾಲಂ ಕೇಳ್ದು ಪ್ರಳಯಕಾಲ ಜಲಧರದಂತೆ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೮–೬೫ವ) ; ಹೊಱವಂಟ ನಾಡಂಬರದ ಸಿಡಿಲು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಮೇಘದಿಂದ ಪೊಱಮಡುವಂದದಿ (ಹಚಕಾ. ೨–೩೪) ; ಡಾಡೆಯ ತೂಳುವಱಿಗಳು ಗಜಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭). **ಗಜರು$_1$** : ೨. "ಸೊಕ್ಕು" (ರುದ್ರನಿ). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಯರ್ ; ತೆಲು. ಕಸರು ; ಕುರುಖ್. ಕಚ್ಕರ್ಚ./ ಮರಾ. ಗಜರ್]

ಗಜಱು$_2$ ಗಜರು$_2$ (ನಾ). ಗದರಿಕೆ ; ಗದ್ದಲ ; ಗರ್ಜನೆ; ಆರ್ಭಟ : "ಗಜಱಿನೆ ಕೋಪಿಸಿ ನುಡಿದುದು" (ಭಾರನಿ. ೫೦) ; ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱಿ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು ಪಾವು ಬರೆ ಗಜಱುಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತಂತಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೧–೧೭೪) ; ಘನ ಗಂಭೀರ ಭೇರಿಗಳ ಚಟುಳ ಕಹಳೆಯ ಗಜಱು ಮಿಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೨) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳ್ವ ದೇಶದೊಳ್ ಕಳವು ಕೊಲೆ . . . ಗಜಱು ಗಾವಳಿ . . . ಮೊಳೆದೋಱವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫). **ಗಜರು$_2$** : "ಕೋಪದ ಮಾತು" (ರುದ್ರನಿ). [< ಗಜಱು$_1$]

ಗಜಱುಗಹಳೆ (ನಾ). ಗರ್ಜಿಸುವ ಕಹಳೆ; ಮೊರೆವ ಕಾಳೆ : ಬಿಜಯ ಮಾಡಿದನರಸನನಿಲಾತ್ಮಜನ ಕೈವಿಡಿದಮರರಾಯನ ಗಜಱುಗಹಳೆಯ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೯–೩೧). [ಗಜಱು$_1$ + ಕಹಳೆ]

ಗಜಱುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಗರ್ಜನೆ ನಿಂತುಹೋಗು: ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱಿ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು ಪಾವು ಬರೆ ಗಜಱುಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತಂತಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೧–೧೭೪). [ಗಜಱು$_2$ + ಕೆಡು$_1$]

ಗಜಾಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ, — ಅಂಕುಶ : ಚಕ್ರಚಾಪಶಿಲಾಮುಖ ಗಜಾಂಕುಶಾದ್ಯಾಯುಧ (ಯಾದಮ. ೩–೧ವ). ೨. ಕನ್ನಡದ ಒಬ್ಬ ಕವಿ : ಗಜಾಂಕುಶನೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ರಂಜಿಸುವ ಸದರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೧–೩೯).

ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಲಕ = ಗಜಾಂಕುಶನ ವಂಶಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷನಾದವನು, —ತಿಲಕಪ್ರಾಯನಾದವನು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಂ ದಂಡನಾಯಕಂ ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಲಕಂ ಪ್ರಭು ಕೇಸರಿನಾಯಕರುಂ (ಕಇ. II, ೧೨-೩೮ ; 1114). [ಗಜ + ಅಂಕುಶ]

ಗಜಾಂಬರ (ನಾ). = ಗಜಚರ್ಮ : ಅಜಹರಿವಂದಿತ ಮೂಜಗದೊಡೆಯನು 'ಗಜಾಂಬರ ಹೊದಿಸೂತ ಸಿದ್ಧಗೆ ಕರೆದು ಗಿರಿಜೆಗೆ ನಿನ ಕಂದನ ಕೊಳ್ಳೆಂದ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೯೯). [ಗಜ + ಅಂಬರ]

ಗಜಾಖ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಆನೆಗ ; ವಾತಾಗಸ್ತ್ಯ : "ಗಜಾಖ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಜ್ಯಾಖ್ಯೆ]ಯಾನೆಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [ಸಂ. ಗಜಾಖ್ಯಾ]

ಗಜಾಗರ (ನಾ). (ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎಂಟರ ಗರ (?) : ಸಂದಿ ಕಳಂತಿ ಗಜಾಗರವೆಂದಚ್ಚುಂ ಕೊಂಡು ಕವಡೆಯಂ ತೂಗಿಯಿನಿತ್ತೆಂದುಜಿ ಕೈಚಳಕಂ ಮಿಗೆ ಚಂದಮ್ನೆನಲ್ ಲಗ್ಗೆದೋಜಲಾಡುತ್ತಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮-೮೮). [?]

ಗಜಾಜೀವ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಆನೆಯ ಮಾವುತ. ೨. ಆನೆಯ ವೈದ್ಯ: "ಗಜಾಜೀವಃ, ಮಹಾಮಾತ್ರಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ವೈದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೬೨). [ಸಂ.]

ಗಜಾನನ (ನಾ). ೧. = ಗಜಮುಖ : "ವಿನಾಯಕಃ . . . ಲಂಬೋದರಃ, ಗಜಾನನಃ . . . ಶಿವಪುತ್ರನಾದ ಗಣಪತಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಸಕಲಶಲ್ಯಸಿಂಹಗಜಾನನವ್ಯಾಘ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ಮೇಳದಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಗಜ + ಆನನ]

ಗಜಾಯ (ನಾ). ಆಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?) : ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉದ್ದ ಅಗಲವನು ಅಳದು ಪೊಟ್ಟುಗೂಡಿಕೊಂಡ ಕೋಲುಯೆಷ್ಟೋ ಅಧನು ೩ ಹೆಚ್ಚಿ . . . ಅದಂ ೮ ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿ ಉಳಿದವು ಆಯಂಗಳೂ × × × ೬ ವುಳಿದರೆ ಗಜಾಯ (ಆಯಟೀ. ೧-೬). [ಗಜ + ಆಯ$_1$]

ಗಜಾರಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳಿರುವ ಅರಣ್ಯ ; ಆನೆಗಳಕಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) "ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಷ್ಟು ಕುಚಗಳುಳ್ಳ ಸ್ಥಳ" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ). ೧, ೨. ವಸುಕುಂಭಕುಚೆಯೆಂದಳಿಲೆ ಮಹೇಶ್ವರನೋಡಡುಸಿಕನ್ನೆದುವರೆಯೆನೆ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಪ ಮಾಲೂರ ಚಕೋರಗಳಿಗೆ ಪಸರಿಪ ಗಜಾರಣ್ಯದಲ್ಲೇನುವೆನೆ ನಾಣ್ಚೆ ನಸುನಗೆಯನಾಂತು (ಗುರುಚಾ. ೧-೩). ೩. ಈಗಿನ ತಲಕಾಡಿಗೆ ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಸರು : ಗಜಾರಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಅರಣ್ಯ]

ಗಜಾರಾತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಜವೈರಿ : ಸಾಯದೆ ಪೋಗು ಪೋಗದೊಡೆ ಮೇಣ್ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ನೋಡೀಗಳಿಂತೆ ಗಜಾರಾತಿಯನಾಂತ ದಂತಿಗೆಣೆಯಾಗಾಂ ಮಾಡಿ ನಿನ್ನಂ . . . ಮಾಡುವೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫). ೨. "ಗಜಾಸುರನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ" : (ಅನಂನಾ). [ಗಜ + ಅರಾತಿ]

ಗಜಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಗಜವೈರಿ : ಗಜಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪಾಯ್ದುವು ಗಜಾರಿ ಪಾಯ್ವಂತೆ ನಿಶಿತ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೮). ೨. "ಶಿವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗಜ + ಅರಿ$_6$]

ಗಜಾರಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹಧ್ವಜ ; ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಬಾವುಟ. ೨. ಸಿಂಹಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು ; ಭೀಮ. ೩. ಮನಾಳ ವಂಶದ ಜಯಕೇಶಿ ಎಂಬ ರಾಜ : ಪುರಿಗೆಜ್ಯೊಳ್ಪೆರ್ಮಾಡಿಯ ಪುರವರಮಳಿದಿಜ್ದುದಂ ಗಜಾರಿಧ್ವಜನಾದರದಿನ್ದಮ ನೋಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೩೨ ; 1074). [ಗಜಾರಿ + ಧ್ವಜ]

ಗಜಾರೂಢ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಏರಿದವನು : ನಲಿಯುತ್ತೆ ಗಜಾರೂಢನಾಗುತುಂ ಗಿರಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೧). [ಗಜ + ಆರೂಢ]

ಗಜಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವುದು, —ಹತ್ತುವುದು. ೨. ಆನೆಯ ಸವಾರ ; ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಮಾವುತ. [ಗಜ + ಆರೋಹ]

ಗಜಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಗಜಾರೋಹ ೨: ನೂಂಕುವ ಗಜಾರೋಹಕನಿಕರವಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ೩೬-೧೮); ನುತ ಗಜಾರೋಹಕರು ಕುರುಭೂಪತಿಯ ಹೊರೆಯಲಿ ಮೆಜೆದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೪೨). [ಗಜ + ಆರೋಹಕ]

ಗಜಾರೋಹಣ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವಿಕೆ, —ಹತ್ತುವಿಕೆ ; ಆನೆಯ ಸವಾರಿ : ಗಜಾರೋಹಣ ಗುಣಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳ . . . ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವುದರಿಂದ . . . ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಬಲ ಮಾಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೪). [ಗಜ + ಆರೋಹಣ]

ಗಜಾರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದವಳು, —ಏರಿದವಳು : ಗುರುಕುಚದ ಭರಣಿ ಸುಂದರಗಜಾರೋಹಿಣಿ ಮಧುರಕಾಮಕೇಳೀರಸಾರ್ದ್ರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೨). [ಗಜ + ಆರೋಹಿಣಿ]

ಗಜಾಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಭೆ ; ಗಲಾಟೆ: ಜನರ ಗಜಾಲು ನಿಂತು ಹೋಯಿತು (ಪೇಟೆಮಾ. ೨೨) ; ನೀನೂ ಬೈದಿ ನಾನೂ ಬೈದೆ ಗಜಾಲಿನಲ್ಲಿ ಗಜಾಲು ಸರಿಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೯) ; ಈಗ ಮಾರಿಹಬ್ಬದ ಗಜಾಲಲ್ಲವಾ ? (ಮಾಮರಾ. ೪). ೨. "ಕಾಡುಹರಟೆ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು" (ಅನಂನಾ). [← ಮರಾ. ಗಜಾಲ್]

ಗಜಾಲು$_2$ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಾಲುಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ಮಾಡುವವಳು ; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವವಳು : (ಶಿ). ೨. "ಒಣ ಹರಟೆ ಹರಟುವವಳು ; ಹರಟೆಮಲ್ಲಿ" (ಅನಂನಾ). [ಗಜಾಲುಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಜಾಲುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು ; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವವನು : (ಶಿ). ೨. "ಹರಟೆಮಲ್ಲ" (ಅನಂನಾ). [ಗಜಾಲು + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಗಜಾಸುರ (ನಾ). ಆನೆಯ ರೂಪದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಇದು ಗಜಾಸುರನೋ ಮಹಾದೇವಿದುವೆ ಮಹಿಷಾಸುರನೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೨). [ಗಜ + ಅಸುರ]

ಗಜಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಗಜಮುಖ : ಮುಳಿದು ಗಜಾಸ್ಯನಬ್ಬರಿಸಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೪೬). [ಗಜ + ಆಸ್ಯ]

ಗಜಿಗ 'ಗದುರ್ಗು' ನೋ.

ಗಜಿಬಿಜಿ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜುಗ 'ಗದುರ್ಗು' ನೋ.

ಗಜೆ (ನಾ). = ಗದೆ : "ಗದಾ-ಗಜೆ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಗಜೆಯಂ ಭೋರೆನೆ ಪರ್ವಿ ಬೀಸಿ ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೨) ; ಗಜೆಯಂ ಸಜಯಂ ಗೆಲೆ ತೂಗಿ ರಾಗದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೩೪). [< ಸಂ. ಗದಾ]

ಗಜೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನುಹಿಡಿ : ಗಜೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನನಿದಿರಾಂತು ಬರ್ದುಂಕುವ ವೈರಿಭೂಭುಜಧ್ವಜಿನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨). [ಗಜೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಜೆಬಜೆ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). ಸಲಗ : ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ ಸುತ್ತಿ ಕೈಪಜಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೮ ಕೂದ್ರಕ). [ಗಜ + ಇಂದ್ರ]

ಗಜೋತ್ಕರ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, —ಗುಂಪು: "ಗಜೋತ್ಕರಮುಂ - ಆನೆಗಳ ಸಮುದಾಯ" (ನಾನಾರ. ೧೧೦). [ಗಜ + ಉತ್ಕರ]

ಗಜೋನ್ಮೀಲನ (ನಾ). ೧. ಆನೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ; ನಿಧಾನವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ: ಅಪರಾಜಿತಂ. . . ಕಿಜಾದು ಲೋಕಜ್ಞತೆಯೊಂದಿರ್ಪುದಜಾಂ ರಸಭಂಗಂಮಾಡದೆ ಗಜೋನ್ಮೀಲನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ವ). [ಗಜ + ಉನ್ಮೀಲನ]

ಗಜೋಪಜೀವಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಮಾವಟಿಗ: ಸರ್ವದೋಷಪ್ರದುಷ್ಟ ಗಜಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳ ಮಿಚ್ಛಾನುವರ್ತನದೊಳಮುಳವಡುವ ಕುಶಲ ಗಜೋಪಜೀವಿಯಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨ ವ). [ಗಜ + ಉಪಜೀವಿ]

ಗಜ್ಜ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು: 'ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರ್ಜ]

ಗಜ್ಜಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜರಿ 'ಕಜ್ಜರಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜರೆ 'ಕಜ್ಜರಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜರೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಗಜ್ಜರಿಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕಿತ್ತಳೆಗೆಂಪು: ಗಜ್ಜರೆಗೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದ ನಡು ಹರೆಯದವರು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪). [ಗಜ್ಜರೆ (< ಕಜ್ಜರಿ) + ಕೆಂಪು]

ಗಜ್ಜಲು (ನಾ). ೧. "ತೊಡೆಯ ಸಂದು; ಗೆಜ್ಜೆ" (ಅಂಠನಾ). ೨. "ಆಕಳ ಕೆಚ್ಚಲು" (ಅಠನಾ).

ಗಜ್ಜಲುಬಿಗಿಯು, ಗಜ್ಜಲುಹಿಡುಕೊಳ್ಳು = (ಕರಾ) ೧. ಮೂತ್ರ ಒತ್ತರಿಸು, —ಅಂಟಿಬರು. ೨. "ತೊಡೆಯ ಸಂದು ಬೇನೆ ಯಾಗು; ತೊಡೆವಾಳೆಯಾಗು" (ಸ್ನಾಂಡರ್). 'ಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆ; ಗುಡುಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆ: ಪರ್ವೊಟಗಲ್ಲಿದು ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿದು ಸುರಿವಸ್ತ್ರ ಜಾಲವೆನಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೦). [ಗಜ್ಜ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಗಜ್ಜಿ 'ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜಿಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜಿಹಲ್ಲು (ನಾ). ನವೆದ ಹಲ್ಲು; ಹುಳುಕುಹಲ್ಲು: (ಎಪಿಗ್ರ. XV, ೯೨). [ಗಜ್ಜಿ (< ಕಜ್ಜಿ) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಗಜ್ಜು₁ 'ಕೊಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜು₂ (ನಾ). ಪಟ್ಟು; ಸಲ; ಸರದಿ; ಬಾರಿ: ಒಂದು ಗಜ್ಜು ಫಸ್ಟ್‌ಕ್ಲಾಸ್ ಊಟಮಾಡಿ (ಕ್ರಿಶಿಜ. ೯೦); ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಂದೇ ಗಜ್ಜಿಗೆ ಐ.ಸಿ.ಎಸ್. ಆಗಿ ಬರುತಿದ್ದಾ (ದೀಪಕ. II, ೨೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಚ್]

ಗಜ್ಜುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜೆ 'ಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಗಟ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗಟಕ (ನಾ). ಯೋಜಿಸುವವನು; ಘಟಕ: "ಗಟಕ - ಘಟಕ ಆಯೋಜಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). [< ಸಂ. ಘಟಕ]

ಗಟಕರಿಸು 'ಗಟಗರಿಸು' ನೋ.

ಗಟಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಗುಟುಕು ನೀರನ್ನು ಗಟಕ್ಕನೆ ನುಂಗಿದೆ ಅಂದನಂತೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೨). [ಗಟಕು ? + -ಅನೆ₁]

ಗಟಗಟನೆ (ಅ). = ಗಟಕ್ಕನೆ: ಸುರಿಗೆಯೊಳಂದೊಕ್ಕನೆ ನಿನ್ನುರವಂ ಪಿಡಿದಿಜಾದು ತೆಗೆಯೆ ಭೋರ್ಗರೆದು ಕರಂ ಸುರಿಯೆ ತಪ್ಪದಿಸಿಯಾ ನೆತ್ತರ ಗಟಗಟನಾಂ ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಯಸಿದೆನರಸಾ (ಬಂಹರಿ. ೫-೩೬); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲವನ್ನು ಗಟಗಟನೆ ಕುಡಿದು ಇನ್ನೊಂದು ಬೇಡುವವಳೇ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೬). [ಗಟಗಟ + -ಅನೆ₁]

ಗಟಗಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟಗಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಡಿ: ಬೀರಿನ ಬಾಟಲು ಮುಂದಿಟ್ಟು ಗಟಗಟಿಸಲು ಮೇಜಿನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತ (ಮಾಮನೆ. ೩೬). [ಗಟಗಟ + -ಇಸು₁]

ಗಟಗರಿಸು, ಗಟಕರಿಸು, ಗಟುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲು) ಕಡಿ; ತಿನ್ನು: ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಗಟಗರಿಸಿ ಹೋದವು (ಮಂಜುಳ. ೧೬೬). **ಗಟಕರಿಸು**: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಒಂದೆರಡು ಜೀವಿಗಳು ತಪತಪನೆ ಕೋಯಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಹಲ್ಲು ಗಟಕರಿಸುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿವೆ (ಮುಗಿಪ. ೪). **ಗಟುಕರಿಸು**: "ಥಂಡಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪). 'ಕಟಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಗಟಗರ ? + -ಇಸು₁]

ಗಟರು, ಗಡರು (ಕ್ರಿ). ತೇಗು; ಡರಕೆ ಹೊಡೆ: ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೇನು ಕೆಲಸವೇ ಇಲ್ಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಗಟರುತ್ತಾ ಇರೋದೆ (ರೂಢಿ). **ಗಡರು**: ಉಂಡು ಗಡರುತ್ತ ಮನೆಯಂಗಳದ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ (ಬೆಳುಮು. ೭೯). [< ಗುಟುರು ?]

ಗಟವಾಣಿ 'ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ' ನೋ.

ಗಟಾಂಗಟಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗ; ಸಮರ್ಥ; ಶೂರ: ಮೇಲೆ ನೋಡಿದರೆ ಗಟಾಂಗಟಿ ಒಳಗೆ ಲೊಟಾಂಪಟಿ (ಗಾದೆ). [< ಘಟಾನುಘಟಿ]

ಗಟಾರ 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಟಾರು, ಗಟಾರ, ಗಠಾರ, ಗಠಾರು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೊಳಚೆ ನೀರು ಹರಿಯುವ ಸ್ಥಳ; ಚರಂಡಿ; ಮೋರಿ: ಕೊಳಚೆ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಗಟಾರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ನೀವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತೀರಿ ಬನ್ನಿ; ನೀರು ಸಿಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೬); ಒಂದು ಅಮೃತಧಾರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗಟಾರು ನೀರು (ರಂಗರೋ. ೧೮೦). **ಗಟಾರ**: ಇವನು ನಮ್ಮ ಮನೆತನವನ್ನೇ ಗಟಾರಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಬಿಟ್ಟನು (ಜೀಟನಾ. ೯೬); ಎಲೆ ತಂದು ಗಟಾರದಲ್ಲಿ ದೀಸಿದರು (ಅನ್ನ. ೨೭೭); ಗಟಾರದ ಹೊಲಸು ನಾರುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮೋರೆಗೆ ತಿಕ್ಕುವುದೂ ಕೂಡ ಈ ಆಟದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೪೮). **ಗಠಾರ**: ಆ ಗಠಾರದ ವಠಾರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಎದ್ದರು (ಬೆಂಗಬ. ೪೫). **ಗಠಾರು**: ಗಠಾರಿನ ದುರ್ಗಂಧ (ಬೆಂಗಬ. ೪೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಟರ್; ಗಟಾರ್. / ಇಂ. Gutter]

ಗಟಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ನಾಲ್ವತ್ತು ಹಾನೆ ಗಟಿ ಯೇಳು ಮೂಡೆಗದ್ದೆಯನು (ಕಇ. I, ೯೧-೯೦; 1417). [?]

ಗಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಘನರೂಪ; ಘಟ್ಟಿ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಂಬ ಗಟಿಕೆಯು ಪಿಂಡವೆಂಬ ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ ತೂಗುವೆನಯ್ಯಾ (ಅದವ. ೧೬೭-೨೯೫); ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟಿಕೆ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿಗೆ ಮತ್ಸಂಡೀಯೆಂತಲೂ . . . ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೫). [< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ]

ಗಟಿವಾಣಿ 'ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ' ನೋ.

ಗಟುಕರಿಸು 'ಗಟಗರಿಸು' ನೋ.

ಗಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: "ಘಟೆ - ಗಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಘಟಾ]

ಗಟ್ಟ₁, ಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು; ಪರ್ವತಾವಳಿ: ಕುರುಡನಪ್ಪ ಪೊಲಂಬಿಗನಂ ನಂಬಿ ಗಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳಿರುಳ್ ದೂರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಪಯಣಂಬೋಪೆನೆಂಬಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೫);

ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಬೆಟ್ಟಂಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೨-೧೫೨); ಪುದಿದ ಗಿಡುವಿನೊಳು ಮಡುವಿನೊಳು ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಗಟ್ಟದೊಳು(ಹಚಕಾ.೬-೩೧); ಬಟ್ಟೆಗಂ ಗಟ್ಟದೊಳ್ ಪೊೞ್ತುಂ ಮುಳುಂಗಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಗಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಇದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೨) ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಗಟ್ಟ ಹತ್ತಿದರೂ ಹೋಗದು (ಗಾದೆ). ೨. ನದಿ, ಸರೋವರ, ಕೆರೆ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. 'ಸ್ನಾನಗಟ್ಟ' ಪರಾ. ೩. ಪಗಡೆ; ಚೌಕಾಭಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ, —ಮನೆ. 'ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ' ಪರಾ. **ಗಟ್ಟು**: ೨. "ಕೂಲಂ, ರೋಧಃ, ತೀರಂ, ಪ್ರತೀರಂ, ತಟಂ – ೫ ಅಂದರೆ ನೀರಿನ ತಡಿ, ನೀರಿನ ಗಟ್ಟು, ಜಲಗಟ್ಟ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೯); ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮತ್ಸ್ಯತೀರ್ಥದ ಗಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಸನಕ ಸನಂದನ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಿಂತನು (ಅರ್ಥಮಾ. ೩೧).

ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಸಂಬಂಧ : ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ಗೆ ಸುಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಸುಗುಣಾನಿರುದ್ಧಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೫) ; ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಘಟ್ಟ]

ಗಟ್ಟು$_2$, ಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. "ಗೋಣಿ ಪಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಗ್ಗ, ತಗಡು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕಿನ ಮೂಟೆ, ಪಿಂಡಿ, ಗಟ್ಟು" (Balc. ೩೦೫೩). ೨. (ಮರದ) ತುಂಡು ; ಬೆಣೆ: ಗೋಡೆಗೆ ಮರದ ಗಟ್ಟವನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೊಡೆ (ರೂಢಿ). **ಗಟ್ಟೆ**: (೩).

ಗಟ್ಟಹಾಕು = ಮೂಟೆ ಕಟ್ಟು : ಗೋಣಿಚೀಲಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಠ್ಠಾ./ ಸಂ. ಗ್ರಂಥ]

ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (?): ಹಳ್ಳಿಯವರು ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ, ಕಾಡುಹರಟೆ, ಕೋರ್ಟುವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಾಮಕಾಲವನ್ನೂ ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತಹಣವನ್ನೂ ವೃಥಾ ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವರು (ತರಟೆ. ೬೦). [ಗಟ್ಟ$_1$ + ಗುಂಡಾಟ ?]

ಗಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಘಟಪ್ರಭೆ: ಅಱೆಕೆಯ ಗಟ್ಟಗೆಯುಂ ಪೆರ್ದೊರೆಱೆಯುಂ ಪರಿದಲ್ಲಿ ತದ್ವವಾಡಿಗೆ ತೆಂಕಲ್ . . . ಬೆಳುಗಲಿ ದೇಶಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೪). [< ಘಟಪ್ರಭಾ]

ಗಟ್ಟಣೆ 'ಘಟ್ಟಣೆ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಣೆಮಣೆ (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು) ಗಟ್ಟಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಣೆ; ದಮ್ಮಸ್ಸು: (೩). [ಗಟ್ಟಣೆ (< ಘಟ್ಟಣೆ) + ಮಣೆ]

ಗಟ್ಟವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ ಗಟ್ಟವಾಡಿಯೊಳ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨,೫೪–೫; 9ನೆಯ ಶತ). [ಗಟ್ಟ$_1$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಗಟ್ಟಿ, ಘಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. (ದ್ರವರೂಪ) ಗಡುಸಾದುದು; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದುದು; ಹೆತ್ತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಗರಣೆಯಾದುದು : ಉದಿರಿದುವು ಧರಣಿಯಲಿ ಬಲುಮಾಂಸದ ಸುರಕ್ತದ ಗಟ್ಟಿಗಳು ಖಂಡದ ಸುಡಾಳದ ಜಿಗಿಯ ಹೇಸಿಕೆ ನಿಕರ ನೂಱೊಂದು (ಸಂಧಪ. ೧೫–೪೬) ; ಭೂಪ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮನ ವೀರರಸದ ಬಲು ಗಟ್ಟಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೩–೯೯). ೨. ಬಿರುಸಾದುದು; ಕಲ್ಲಿನಂತಾದುದು : ನೆಲ್ಲವೆಲ್ಲ ಒಣಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೯). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಬಲ ; ಶಕ್ತಿ : ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹುಡುಗ (ರೂಢಿ). 'ಗಟ್ಟಿಗ' ಪರಾ. ೪. ಲೋಹದ (ಭಾರವಾದ) ಸಣ್ಣ ತುಂಡು,—ಚೂರು : ಒರೆಯಂ ನೋಡದೆ ನೋಡಿ ಚಿನ್ನಮನೆ ಕಂಡಾ ಚಿನ್ನಮಂ ವರ್ಣದಂತರಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪೇಳ್ವ ತೂಗದೆನಸುಂ ಕೈತೂಕದಿಂ ತೂಕದಂತರವಂ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಪೇಳ್ವ. . . ಚಿನ್ನವರದರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೧೨೧); ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ (ಮೋಹತ.೨೦–೫೮) ; ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ೬೦ ಟನ್ನು ತೂಕದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೩). ೫.ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯದ ಕರಣೆ, —ಬಿಲ್ಲೆ, —ಉಂಡೆ : ಕರ್ಣಪೂರಿತೋತ್ಪಲ ಮೊಲೆದಾಡೆ ಗಟ್ಟಿಗಳನಂದು ಮಗುಳ್ಚಿದರಿಂದುವಕ್ತ್ರೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೯೦). 'ವಿಭೂತಿಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೬.ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಂಡ : ಅಂಗಜನೆಂಬ ಧೀವರ ಮೋಹಿಗಳ ದಿಟ್ಟ ಮೀಂಗಳ ಸೆಳೆಯಲು ಪಿಡಿದಾ ಹೊಂಗಾಣದಾ ಗಟ್ಟಿಯೆನಲಾ ಲತೆಗಳು ದಾಂಗುಡಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೧೪). ೭. ದೃಢವಾದುದು ; ಭದ್ರವಾದುದು : "ದೃಢಂ= ಗಟ್ಟಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೭) ; ದೆವ್ವ ಅವರನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ನಿರಾತೆ. ೧೫). ೮. ದೊಡ್ಡದನಿ ; ಏರಿಸಿದ ಧ್ವನಿ ; ಜೋರು : ರಾಯರು . . . ಇರಬಹುದಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಯಕ. ೯೮) ; ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಓದಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧). ೯. ಚಿಲ್ಲರೆಮಾಡದ ಇಡೀ ನಾಣ್ಯ ; ಉಂಡೆನಾಣ್ಯ : ಪ್ರಮಾಣು ಗಟ್ಟಿ ಗ ೪೦ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲೂ ಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ವತ್ತು ವರಹಂನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೯ ; ೨೯–೧೭ ; 1530). ೧೦. (ಕರಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದವರು : ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಾರಿ (ತುಳುನಾ. ೧೭೫). ೧೧. ಮನೋಹರವಾದುದು ; ಸುಂದರವಾದುದು : "ಲೇಸು ಹಸ ಗಟ್ಟಿಯೆಡ್ಡವೆನಲೂ ಪೊಡವಿಯೊಳಿವುಂ ಮನೋಹರವಾಚಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). ೧೨. ದೃಢ ; ಖಂಡಿತ. 'ಗಟ್ಟಿಮಾತು' ಪರಾ. ೧೩. ಜೊಳ್ಳಲ್ಲದುದು ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದುದು : 'ಗಟ್ಟಿಕಾಳು' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿ**: ೧. ಘಟ್ಯಾಗಿ ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ರೊಟ್ಟಿ ಉಣಸೋ (ಪುರಂದ. ೨–೨೩–೨). ೪. ಪಟಿ ಲೋಹದ ಘಟ್ಟಿ (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧). ೫. ತಲೆಯುದ್ದದ ಪೂವಿನ ಘಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಟ್ಟಿ] ಕಾಮದೇವನ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯಂತೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೩) ; ನೆರೆದ ಪುಳಕದ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೬೦). ೬. ಕರ್ಪೂರದ ಘಟ್ಟಿಯಿಂದಂ ನೇರ್ಪಡೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚಾರು ಪುತ್ರಿಕೆಯೊ (ಬಾಧಪು. ೫–೯೧). ೭. ದಿಟ್ಟತನ ಪೊಳ್ಳಾಯ್ತು ಶೌರ್ಯದ ಘಟ್ಟಿ ಕರಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೬೨).

ಗಟ್ಟಿಯರು = ಶೂರರು ; ಸಮರ್ಥರು : ದಿಟ್ಟಿಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಯರು ಲಟ್ಟಿಯರು ಮಿಂಡಿರ ಬೆಟ್ಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೬) ; ಕಟ್ಟಿದ ಡೊಣೆಯಂಬು ಕೈಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯರಿವರಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೨–೬೫). ಗಟ್ಟಿಗೆಹಚ್ಚು = ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು ; ಬಲವಂತಮಾಡು : ಅವರು ತೀರ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆಗ ನಾನು ಮಾತುಕತೆಯಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೬). ಘಟ್ಟಿಯತನ = ಗಟ್ಟಿತನ : ಇಷ್ಟವೆಂದೇನು ವ್ರತಗೆಟ್ಟವನೆಂದೇನು ಉಂಡು ಘಟ್ಟಿಯತನದಲ್ಲಿ ಹೋರುವ ಮಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಸದಾಚಾರಭಕ್ತಿಯುಂಟೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಟ್ಟಿ, ಗೆಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಗಟ್ಟಿ, ಗಣ್ಟಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಟ್ಟಿ]

ಗಟ್ಟಿಕಾಳು (ನಾ). ೧.ಹಾಲು ತುಂಬಿದ ಕಾಳು; ಜೊಳ್ಳಲ್ಲದ ಕಾಳು. ೨. (ಅಲಂ) ಸತ್ವಯುತವಾದುದು : ಸದ್ಭಾವದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಕಾಳಾಗಿದೆ (ನೆಲಮು. IX ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಗಟ್ಟಿ + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಗಟ್ಟಿಕುಳ (ನಾ). ಅರಬರಗಳಿಗೆ ಜಗ್ಗದವನು; ಹಣವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ; ಧಡೂತಿಯ ಮನುಷ್ಯ; ಆಢ್ಯ: ಅವನೊಬ್ಬ ಗಟ್ಟಿಕುಳ (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ)]

ಗಟ್ಟಿಕೆಲಸ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಕೆಲಸ; ಬಲವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೆಲಸ; ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕೆಲಸ: ವಿದ್ವತ್ಕಾರ್ಯವು ಗಟ್ಟಿಕೆಲಸವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕೆಲಸ]

ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ 'ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು 'ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಗ, ಘಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸಮರ್ಥ; ಶೂರ; ಸಾಹಸಿ: ಜರಾಸಂಧಾದಿ ನಾಯಕರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗರು (ರಾ ಜ ಸೂ. ೧೬); ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಗಟ್ಟಿಗರು (ಹಂಗೀತ. ೧೯). ೨. ಬಲ್ಲವನು; ನಿಷ್ಣಾತ: ಅವನು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಗನಾಗಿದ್ದನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೧). **ಘಟ್ಟಿಗ**: ೧. ಮಾಡಿ ಮರುಗುವ ಜಾಡಿ ನಿಜವಿಲ್ಲದಿಹ ಕೊಟ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆ ರೋಗವಿಕ್ಕುವ ಘಟ್ಟಿಗನಿರವು ಬಟ್ಟೆಯ ಬದಿದುಂಬ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರಕರಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮-೧೯೬). [ಗಟ್ಟಿ + -ಗ$_3$]

ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡೆ, ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಡ್ಡೆ; ಗಡುಸಾದ ಗೆಡ್ಡೆ: ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡೆ (Corm) ಕಾಂಡವು ನೆಲದೊಳಗೆ ಚಂದಿನ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೮). **ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ**: "ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯಂಥ ದಂಟು; ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ" (Corm. ೩೦೬೨).
[ಗಟ್ಟಿ + ಗಡ್ಡೆ]

ಗಟ್ಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: ಕಣ್ಣೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ದ್ರವದ ಒತ್ತಡದ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಗಟ್ಟಿಗಣ್ಣು (Glaucoma) ಈ ರೋಗವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚಿದರೆ ಪೂರ್ಣ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡಬಹುದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೩೪).
[ಗಟ್ಟಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗಟ್ಟಿಗತನ, ಘಟ್ಟಿಗತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಶೂರತನ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ: ನೀನು ಗಂಡಸಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಗಟ್ಟಿಗತನ ತೋರಿಸಬಲ್ಲೆಯೇನೋ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೨೧); ನನಗೇ ಅಂತ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಗೋಳಿಸುವಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗತನವಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ಅಬೋಲಿ. ೬೦). **ಘಟ್ಟಿಗತನ**: ಘಟಂಗತನದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಗತನ ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). [ಗಟ್ಟಿಗ + -ತನ]

ಗಟ್ಟಿಗಾತಿ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ: "ಬಲವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು" (ಅನಂನಾ.) [ಗಟ್ಟಿಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಟ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗ೧: ನೀನು ಗಟ್ಟಿಗಾರ (ರೂಢಿ).
[ಗಟ್ಟಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಸಮರ್ಥಳಾದವಳು; ಶಕ್ತೆ; ಶೂರೆ: ಸುಮಿತ್ರೆ ಎಷ್ಟು ಹಠಮಾರಿಯೋ, ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಮೃದು ಸರೋಜೆ (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೩೦); ಜಗತನದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ನಾಗಕ್ಕ (ಮಲೆಮ. ೬೪೫); ಶೈವಲಿನಿ ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೪).
[ಗಟ್ಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಗಟ್ಟಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಅಂಕುಶ: "ಒತ್ತುವಹಾರೆ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಅಯೋಮುಖಂ ಶೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೬). [< ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಟ್ಟಿಗೆ$_2$ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ: ಚಂದ್ರಿಯಂಥ ಚೆಲುವೆ, ಗಟ್ಟಿಗೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು ಈ ನೂರು ಮೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಳಾ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೬೭).
[ಗಟ್ಟಿಗ + -ಎ$_2$]

ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ 'ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್, ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್, ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು, ಘಟ್ಟಿಗೊಳ್: (ಕ್ರಿ). ಘನೀಭವಿಸು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಘನರೂಪವಾಗು: ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಬಲ್ಮೊಸರಂ ಕೊಂಡು ಪದುಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೪); ಬಟ್ಟಬಯಲೆಲ್ಲ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಠಾವಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯದೊ (ಚನ್ನವ. ೧೭೩-೩೭೭); ಶೂನ್ಯವೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಬಹಿರಂತರ ಖಂಡಿತ ಲಿಂಗವಾಗಿ (ಶತಕ. ೧೭೯-೫೭). ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿನಿಲ್ಲು; ಭದ್ರವಾಗಿರು: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಪ್ರಾಣಮನಪವನ ಹುರಿಗೂಡಿ (ಅದವ. ೧೧-೨೧); ನಿಷ್ಠೆ ಇದ್ದಡೆ ಶಿವನು ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡೊಳಗಿಪ್ಪ ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದಲೆ ಭಜಿಸಿದಡೆ ಶಿವನವನ ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲಪ್ಪ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬). **ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್**: ೧. ಹೆಪ್ಪಿಟ್ಟ ಹಾಲು ಗಟ್ಟಿಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಂಡು ಸಿಹಿಯಾದುದುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧೧೦-೨೪೯). **ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು**: ೧. ಜ್ಞಾನವೇ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನುಡಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್**: ೧. ಫಲ ಅಪ್ಪುವ ನುಂಗಿ ಅಪ್ಪು ಫಲವ ನುಂಗಿ ಒಪ್ಪಿ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಭೇದವೆ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೪-೪೮೧); ಒಂದೆಡೆಯೊಳಿಂದ್ರನೀಲಮಣಿ ಚೂಳಿಕೆಯ ಮೇಚಕಮಂಟಿಯೆ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪ ವ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಟ್ಟಿತನ, ಘಟ್ಟಿತನ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗತನ: ಈ ಚಾಹಿಲೆಗಳಿಗೆ ಎದೆಗಟ್ಟಿತನ ಬೇಕು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೫). ೨. "ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ; ಚಾತುರ್ಯ" (ಅನಂನಾ). **ಘಟ್ಟಿತನ**: ೧. ಹಟ್ಟಿಹಟ್ಟಿ ತಿರುಗುವಳ ತನ್ನ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಟ್ಟಿತನದಲ್ಲಿ ಮಾರುಮಲೆತವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೩). [ಗಟ್ಟಿ + -ತನ]

ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ನಾಲ್ಕು ಕಾಸಿನ ದುಡ್ಡು: ಶಾಹೀ ದುಡ್ಡು. ಇದು ನಾಲ್ಕು ರುವಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು ಎಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು... ರೂಪಾಯಿಗೆ ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು ೪೮ ಅಥವಾ ಮೂರು 'ಟಂಕಿ' (ಕಭಾಗ. ೨೯೧). ೨. ಗಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ: ಮುದುಕನ ಹತ್ರ ನೂರು ಗಟ್ಟಿ ದುಡ್ಡುಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ದುಡ್ಡು]

ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತುಪ್ಪ; ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ: ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಭೇದ ಉಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ? (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೩-೧೫೧).
[ಗಟ್ಟಿ + ತುಪ್ಪ]

ಗಟ್ಟಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ವೀರನೊಳಂಬ ಗಟ್ಟಿದೇವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೪-೮; 1054).
[ಗಟ್ಟಿ + ದೇವ]

ಗಟ್ಟಿಪಾಲ್, ಗಟ್ಟಿಹಾಲು, ಘಟ್ಟಿಪಾಲ್ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು; ಮಂದವಾದ ಹಾಲು; ನೀರು ಬೆರಸದ ಹಾಲು: ತೀವಿದ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಪಾಲೊದವು ಗೋಧನದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೭). **ಗಟ್ಟಿಹಾಲು**: ಡೈರಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಹಾಲು ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಘಟ್ಟಿಪಾಲ್**: ಮೇಲಿನ ಜಗವಿ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಟ್ಟಿ + ಪಾಲ್$_1$]

ಗಟ್ಟಿಬಣ್ಣ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬಣ್ಣ; ದೃಢವಾದ ಬಣ್ಣ; ಮಾಸದ ಬಣ್ಣ: ಗಟ್ಟಿಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಬಣ್ಣ]

ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು 'ಗಟ್ಟಿಮುಗುಚ್ಚು' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಮುಗುಚ್ಚು, ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು, ಘಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು, ಘಟ್ಟಿಮುಗುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಗಂಧವನ್ನು ತೇಯು, —ಅರೆ: ಪಳಚ್ಚನಪ್ಪ ಶಶಿಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಗೆ ನೋಡಲೀಯದವ್ವಳಿಸಿ ಕುಚದ್ವಯಂ ಪದನಿನುಣ್ಮುವ ಸುಯ್ಯೆಲರ್ಗಂಪುಗಳ್ ದಳಂಗಳನಧಿವಾಸಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಮುಗುಚ್ಚುವುದಂಗನಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೧೩೦).

ಗಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ(ರಾಮಾಶ್ವ.೨-೨೦). **ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚು**: ನೂಂಕಿದರ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಲ್ಲ ಕಂಪೆಸಗೆ ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುತೆ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೯); ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವ ದೀಪವರ್ತಿಯಂ ಸಾಗಿಪ ತಾಪಸೇಂದ್ರರ ಕುಮಾರಿಯರೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲಿ ಸಂತತಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೬೪); **ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚು** : ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿಗಳು ಎಸೆದುವು ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವ ಬಲೆಯರ ಮಿಸುವ ಮುಖಾಂಬುಜದೊಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೦); ಹಿಮಕಾಶ್ಮೀರಮಲಯಜಕಂಗಳಿಂ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚಿದ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಶುಕ್ತಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೨೧ ವ). **ಘಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟು** : ಘಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೨).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಗುಟ್ಟು]

ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ, ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಥವಾ ಮಂದವಾದ ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಸಲೆ ಕಟ್ಟುಮೊಸರುಗಳ ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಲಲನೆಯರುಣಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೯೧). **ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ**: ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗೆ ಹಸನಾದ ಸಂಭಾರಗಳನಿಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೬). 'ತಿಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]

ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸು: ಬಲದೇವನ ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು (ಕಲಾಸಾ. ೪೮).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮನಸ್ಸು]

ಗಟ್ಟಿಮಾನಸ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು: ಗಟ್ಟಿಮಾನಸದಿಂದೆ ರಾಜನೆ ಪಟ್ಟದರಸಿಯ ಶೋಕವನು ಬಿಡು (ರಘುವಂ. ೮-೮೩).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಾನಸ]

ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು, ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದುದು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು: ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಮುನಿನಾ.೪). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು; ದೃಢವಾದುದು: ಮಾತು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟೆ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬). (ಗು). ೩. ಸದೃಢವಾದ; ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾದ. **ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು** : ೧. ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೮-೨೧).

ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗು = ಸದೃಢವಾಗು; ಬಲವಾಗು: ಅವನ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ದೇಹ (ಮಣಿಸ. ೮೬); ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕಠ್ರಗಿನ ಆಕೃತಿ (ದೀಪದ. ೬೧).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮುಟ್ಟು$_4$]

ಗಟ್ಟಿಮುರವು (ನಾ). ಟೊಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಆಭರಣ.

[ಗಟ್ಟಿ + ಮುರವು (< ಮುರ)]

ಗಟ್ಟಿಮೊಸರು, ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆಯಾದ ಮೊಸರು. 'ಕೆನೆಮೊಸರು' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್** : ಕಟ್ಟುಮೊಸರ್ ಸುರಿವ ಮೊಸರ್ ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್ ಕೆನೆಮೊಸರ್ . . . ಪುಳಿಮೊಸರೆಂದಿಟ್ಟರ್ ಬಟ್ಟಲ್ಗಳಿಂ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ನಳಚಂ. ೪೬೧).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮೊಸರು (< ಮೊಸರ್)]

ಗಟ್ಟಿಯಾಳು (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗ ೧: (ಕ).

[ಗಟ್ಟಿ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಮುರಿಸದೆ ಇರುವ ರೂಪಾಯಿ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಮಾಡಿಸದ ನಾಣ್ಯ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎರಡು ಗಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿಗಳು ನನ್ನ ಕೈತುಂಬ ಇದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ರೂಪಾಯಿ]

ಗಟ್ಟಿವಜ್ರ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧ: ಶಿವರಾಜಾಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಾಗಳುಮಿರಲದಂ ಬಿಟ್ಟು ತೌಡಂ ಮುಕ್ಕುವನವೊಲು ಗ[ಪಾಠಾಂ: ಘ]ಟ್ಟಿವಜ್ರವಿರಲ್ಕೆ ಸುರಗಿಯನರ್ಥಿಸಿದನವೊಲು (ಬಸಪು. ೬೦-೪೫).

[ಗಟ್ಟಿ + ವಜ್ರ]

ಗಟ್ಟಿವಳ, ಘಟ್ಟಿವಳ, ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_1$ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು. 'ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿವಳ** : ಕಂಪಂಬೀರ್ವ ಘಟ್ಟಿವಳರ ಕದಂಬದಿನಾ ರಾಜವೀಧಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೦); ವಿಸ್ತರದಿಂ ಸೊಗಯಿಪುವು ಘಟ್ಟಿವಳರಂಗಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೩). **ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳ** : ಗಂಧಮಂ ಸುರಭಿ ಚಂದನಗಂಧಮಂ . . . ನಿರಂತರಂ ಪುಗುವುದು ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳನೆನೆ ಗಂಧವಹಂ ಬಹುಗಂಧಬಂಧುರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬-೪೧). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_1$**: ಘಟ್ಟಿವಾಳರ ಮಾಲೆಗಾಜರ . . . ನಿಟ್ಟಸುತ್ತಿಯ್ತಿರುತಿರ್ದು (ಭರತಚ. ೪೬-೧೬); ಘಟ್ಟಿವಾಳರ ನವ್ಯಪರಿಮಳದಿಡುಗುಡ್ಡೆಯಿಟ್ಟ ಗಂಪಿನ ಗಂದಿಗರ . . . ಕಂಡನಾ ನೃಪತಿ (ನಾಗಕು. ೩೧-೬೫).

[ಗಟ್ಟಿ + -ವಳ]

ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ 'ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ, ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಅರೆಯುವವಳು: ಪೊಸಜವ್ವನೆ ನಡೆತಂದಳ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯೊರ್ಬಳ್ ಭರದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೮); ಕ್ಷಣದೊಳು ಕ್ರಯಕೀವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಸಂದಣಿ ಮೆಱೆದುದು ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೮೮); ಭಾವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರೊಡರ್ಚುವ ಸಾದಿನ ತಣ್ಪು (ಚಕವಿ. ೬-೩೩); ಗಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಡುವಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೦). **ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ**: ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ ಸಿರಿಗಂಧವ ವಿಟನುರದೆಡೆಗೆ ಪೊಂದಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೮೫). **ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ** : ಬಾಣಸಿಗಿತಿ, ಮಡಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೮ ಉದಾ). **ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ** : "ಪರಿವೇಶ್ಮಸ್ಥಿತೆ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ ಪೆಸರಿಂ ಸ್ವೈರಂಧ್ರಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೯); "ಸ್ವೈರಂಧ್ರೀ, ಗಂಧಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೩೮); ವಿವಿಧ ಗಂಧಂಗಳನಾನವಯವದೊಳ್ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯಿಂ ದೇವಿ ಗಂಡವಳ್ತಿಯೆನಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೬); ಬಳಮರ್ದನಂಗಜಂಗರೆವವೊಲೀಳೆಸಾಂದರೆವರಿಂ ಬಳವಟ್ಟಿರೆ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೦); ಪರಿಮಳದ ಪಸರಮಾ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಚೆಲ್ವಿಂ ಮೆಱೆದುದು (ಚೆಬಪು. ೧೦-೫). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತಿ** : ಮುಂಗಡೆಯರ ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತಿಯರ ಘನತರದ ಸಾಲಂಗಡಿಗಳಂ ನೋಡುತಬ್ಧಿಪಂ ಬರೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೫-೧೫).

[ಗಟ್ಟಿವಳ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಟ್ಟಿವಾಳ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಗಟ್ಟಿಗ ೧: ಹೊದೆಯೇಱಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೋಲಿನ ಗಟ್ಟಿವಾಳರು ತಿರುಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೪). ೨. = ಗಟ್ಟಿಗ ೨: ಮೇಳನಟ್ಟುವ ನಾನಾ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಗಟ್ಟಿವಾಳರ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕರ್ಣಾಜ. ೯೫). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_3$**: ೧. ಮನಮುಟ್ಟೆ ಕಾದಲಿಕ ಮಗನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ಸರಿಯುಹ ಘಟ್ಟಿವಾಳರದಾರು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೪೪). ೩. ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸಿನವನು; ಸ್ಥಿರತೆಯುಳ್ಳವನು; ದೃಢಮನಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಆಶೆ ಮನದೊಳಗೆ ಕಿರುಗಾಡುತಿಹ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ನಿರ್ವಾಣ ಘಟ್ಟಿವಾಳಂಗಲ್ಲದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೨-೧೩೩); ಗೋಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ ಘಟ್ಟಿವಾಳ ಅಲ್ಲಮನಂತಿಂತೆಂಬವರ ಗಂಡ (ಅವಚಂ, ೨೪೨-೧೦೯೯). ೪. "ಸ್ಥೈರ್ಯ; ದೃಢ; ಸಾರ; ಕೆಚ್ಚು" (ಪ್ರಥಣ್ಣ.).

[ಗಟ್ಟಿ + ವಾಳ$_3$]

ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ, ಗಟವಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ: "ದಿಟ್ಟ; ಧೈರ್ಯಸ್ಥ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪); ಇಂಥ ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ ಬೇಡಪ್ಪ ನನಗೆ (ಎಳಕ. ೬). **ಗಟವಾಣಿ**: ಅಮ್ರಾ ಮಾಡ್ಯಾಳ ಆಟಗಾಳಿಂತಾ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ ಕೋಟೆರ ತನಕ ಕೀರುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧-೩).

[ಗಟ್ಟಿವಾಳ + -ಇ$_2$]

ಗಟ್ಟಿವಾಳಿಕೆ (ನಾ). "ಶೌರ್ಯ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ): ರಕ್ಕಸನ ಗಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ] ವಾಳಿಕೆಯ ವಂಚಿಸಿ ನೊಸಲೊಡೆವಂತೆ ಹೆಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೮). [ಗಟ್ಟಿವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಗಟ್ಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳು: ಕೈದೋಟದ ಬಾಗಿಲು ದಾಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನೇನು ಹೋದರೆಂದು ಗಟ್ಟಿಸಿ ಬಿದ್ದುಬಿದ್ದು ನಕ್ಕೆವು (ಚಂದುಟ. ೪೪). ೨. "ಗಟ್ಟಿಮಾಡು; ದೃಢಪಡಿಸು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು" (ಪ್ರಥಣ್ಣ); ನೀನಿಂತಿರೆ ಗಡಾವಣೆಯಂ ಕೋರವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಸಲೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೩); ಕಡೆಗೆ ಸಾಲದವನ ಮನೆ ಅಳಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಗಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿಬಿಡಹ್ಹಾ ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲೋ ಹೇಗೆ? (ಸುವಸಂ. ೬೩). [ಗಟ್ಟಿ + -ಇಸು$_3$]

ಗಟ್ಟಿಸು$_2$ 'ಘಟ್ಟಿಸು$_2$' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಹಾಲು 'ಗಟ್ಟಿಪಾಲ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟು 'ಗಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಗಟ್ಟುಣಿ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಾಯುಧ" (ಅನಂನಾ.); "ವಜ್ರಾಯುಧ" (ಗಂಗಾವು. ೧೧೦). [?]

ಗಟ್ಟುವತನ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗತನ: ಗಟ್ಟುವತನದಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆಯ ಕಟ್ಟುವಳ್ ಕಡುನೀತಿಯಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೦). [P. ಇದು 'ಗಟ್ಟಿಗತನ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗಟ್ಟೆ 'ಗಟ್ಟಿ$_2$' ನೋ.

ಗಠಡಿ (ನಾ). ಗಂಟು; ಕಟ್ಟು: ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಗಠಡಿಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡದ್ದಾದರೆ ಅದರ ಧಾರಣೆಯು ಒಂದೇ ಸಮ ಇರುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೩). 'ಗದಡಿ' ಪಠಾ. [← ಮರಾ. ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠ್ಠೀ]

ಗಠಾರ 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಠಾರು 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಡ$_1$ (ನಾ). ನಡುಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಗಡಗಡ$_1$ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉದಯ ಕಾಲದಲೆದ್ದು ಗಡಗಡ [ಪಾಠಾಂ. ಗದಗದ] ನಡುಗುತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೨೬-೨); ತಗ್ಗುಬ್ಬುರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಲಿಗಳ ಗಡಗಡ ಶಬ್ದ (ಪುನರು. ೩೧೦); **ಗಡಗಡ ಎನ್ನು** = ಗಡಗಡ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರಮಯವಾದ ಧರಣೀತತ್ವಕ್ಕೆ ಗಡಗಡವೆಂಬ ಶಬ್ದವು (ವಡಶಾ. II, ೨೯).

ಗಡ$_2$, ಗಟ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕೊಡ, —ಬಿಂದಿಗೆ: "ಘಟಃ - ಗಡ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಗಡ (ಗಡಿ, ಗಡೆ), -ಘಟ = ಕೊಡ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಗಟ**: ೧. "ಘಟಃ-ಗಟಂ" (ಕಾಶಬ್ಧ. ೧೯). ೨. "ಶರೀರ" (ಅನಂನಾ.); (ರುದ್ರನಿ.); "ಗಟ - ಕೊಡ, ಶರೀರ" (ಕಲ್ಪದ್ರು.). [< ಸಂ. ಘಟ]

ಗಡ$_3$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ: ಗೋವೆಯ ಗಡಮಂ ಸಮಿಾಕದೊಳ್ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೩-೯). [← ಮರಾ. ಗಡ; ಪ್ರಾ. ಗಢ]

ಗಡ$_4$, ಗಡಂ, ಗಡಾ$_1$, ಗರ$_1$, ಗಳ$_1$, ಗಳಂ, ಗಳಾ (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ, ಹಾಸ್ಯ, ಅವಧಾರಣ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: "ಗಡ ಗಳ ಗಡಂ ಗಳವುಪಚಿತ ವಾರ್ತೆಯೊಳಮುಚಿತ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳ್" (ಶಮದ. ೩೧೬); ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳು . . . ಗಡಂ, ಗಡ, ಗಡಾ, ಗಳ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ: ಮಗನು ದಳಪತಿಯಾದ ಗಡ ಕಾಳೆಗವ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). (ii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಆವಲರುಂ ಪಣ್ಣುಂ ಬೀತೋಪವು ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೫); ಅರಸುಮಗಂಗಡ ಕಲಿಗಡ ಪಿರಿದೀವಂಗಡ (ಸಮಪ. ೧-೪೭); ಎನಗೆಂದಾ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಂ ಗಡ ನಿಗಳಮನಿಕ್ಕಿಟ್ಟನೋ ಪೋಪೊ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨; 1112). (iii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ತೊಡಕಿದನು ಗಡ ಗರುಡ ಹಾವಿನ ತಡಿಕೆವಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೩೦). (iv) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ನುಡಿವೊಡೆ ನಾಚಿಕೆಗಡ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೫); ತಾಂ ಗಡ ನಮಗೀಗಳ್ ಮಾವಂ ಗಡ ನಾಮುಂ ಗಡೀಗಳಳಿಯಂದಿರೆವಿನ್ನುಂ ಗಡ ನಮಗಂ ತಮಗಂ ಸಂಗತ ಸಂಬಂಧ ಬಂಧುರಂ ಬಂಧುತನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೪). (v) ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಪಡೆವಳ್ಳಂ ಗಡಮಾಬಲಕ್ಕೆ ದಲೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬೊಳ್ಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩); ಹೆಂಡತಿಗಡ ಮಾಹೇಶ್ವರಿ ಗಂಡಂ ಗಡ ಜೈನ (ಸಮಪ. ೪-೧೨೬); ತಾಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಪಿಂಗದು ಡೊಂಕೆಂಬ ನಾಯ ಬಾಲದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೨). (vi) ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ: ಒಡಲೊಳೆ ಜೀವಮಿರ್ದುಗಡ ಸಂಚಿಸುತಿರ್ಪುದು ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಮಂ ಗಡ ಬಱಿಕತ್ತ ಬೇಱೆ ಪೆಱತೊಂದೊಡಲೊಳ್ಗಡ ತಾನೆ ನಿಂದೊಡಂಬಡಿವುದು ಧರ್ಮಕರ್ಮಫಲಮಂ ಗಡ ಸತ್ತನೆ ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟುವಂ ಗಡ ಪುಸಿಕಾಣ ಡಂಬಮಿದು ಖೇಚರ ನೀನಿದನೆಂತು ನಂಬಿದೋ (ಆದಿಪು. ೨-೮). (vii) ನಿಶ್ಚಿತಕ್ಕೆ: ಏಂ ಗಡ ಜಿನಶಾಸನಮಾದ್ಯಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೨-೯೨); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ನಾರಿಯರು ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲುವರು ಗಡ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೩). **ಗಡಂ**: ಮಿಂದಱಿಯದವರ ಕಾಲ್ಗೆಱಗುವೆಂ ಗಡಮೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭-೧೯); ಎನಿತು ಗಡಂ ಪಯೋನಿಧಿ ಪರೀತ ಮಹೀತಳಮೆಂಬುದಾಂಪ ದೀರ[ನ] ಪೆಸರಾವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫); ಉಂಬುದು ಕಳವೆಯ ಕೂಟ್ಗಡ ತಂಬುಲವಿಪೂರ್ತಿ ನುಣಿಸು ಮಾಹಂ ಕೇಳಿಲ್ಲೆಂದಿನಿತೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೯). **ಗಡಾ$_1$**: ಗಡಾ, ಗಳಾ. (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ಪ್ರಯೋ); ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳು . . . ಗಡಂ, ಗಡ, ಗಡಾ, ಗಳ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (viii) ದುಃಖಕ್ಕೆ: ಕೈಕಾಲ್ಗಳೊಳ್ ಜೀವವನಂಟಂಟಿಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣದೆಯಕಟಕಟವಯ್ಯೋ ಗಡಾ ಸತ್ತನೆಂದೀ ಪವಣಿಂದಂ ಮುನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦). **ಗರ$_1$**: (ii) ಈಯದೆ ಇಱಿಯದೆ ನನ್ನಿನುಡಿಯದೆ ನಣ್ಪಿದೇವಂಗಱಿಪ್ಪಿ ಮುಯ್ವುಮ್ಪಡೆದೊಂ ಗರ ಅಲೆದೊಂ ಮೂದಲಿಪೊಂ (ಎಇ. XXIV; ೨೩-೧೪; 885). **ಗಳ$_1$**: ಮುನ್ನಿಲೆ ತಾಂ ಮೇಣ್ ವೆಱಂ ಗಡಂ ಗಳಮಾದಂ ಕೆನ್ನಂ ನಿಲ್ಲೆಂದಿವನೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩); (ii) ಕೊಟದೊಳುಣ್ಮಿದ ಬೆಚ್ಚ ತಟ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೂಟ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೇಂ ಚದುರಂ ಗಳಬದ್ದೆದಲ್ಲಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೨); ಗರ್ಬ್ಬಿತೆಯ ರಾಗ್ಗಳ ಚಂಡಲದೇವಿಯಂದದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೮೯; 1112). (iv) ಸಾಲದೆ ಜೂದು ನಿಮ್ಮೊಳಗಿದೇಂ ಗಳ ಮಾಣಿಸಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೪); ಏಂ ಗಳ ದವನಕ ಪಲವು ದಿನಂಗಳ್ ಕಂಡಱಿಯೆವು (ಪಂಚತಂ. ೩೩-೨೦); ಅಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಗಳ್ ರಾಗಿಸಿ ಪೊರ್ದಲೇಂ ಗಳ ಕುದ್ಯವದೊಳಂ ಫಲಮಾಗಲಾರ್ಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೮). (vi) ನೀಂಗಳ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದ ನೀರುಂ ಗಂಗೆಯ ನೀರುಮೆಂಬಿವೀ ನಿಖಿಳ ಜಗನ್ಮಂಗಳಕರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧). **ಗಳಂ**: ಅವ್ಯಯಂ, . . ಗಡಂ ಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಗಳಾ**: ಅವ್ಯಯಂ . . . ಗಡಾ, ಗಳಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಗಡ$_5$, ಗಡಾ$_2$, ಗಾಡ$_3$ (ಅ). (ಉಕ) ಬೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ: (ಕ). ಗಡಾ$_2$: ಸಾಮಾನ ಗಡಾ ಸಿಗಾಣಲ್ಲಾ. ತಡಾ ಆತ ಅಂದರ ಅಷ್ಟ ತಾಟೂ ಮಣ ನಾಕರಿ (ರಕ್ಷಧ್ವ. ೫೦):

ಗಾಡ್ಡ$_3$: ನೀ ಹುಲುಮನುಜ ನಿನ್ನನು ಗಾಡ ತಿನ್ನದಲೆ ಹೆಣಗಿಸುವೆ ಹಿಂಸೆಯಲಿ (ಜಿನಧಾ. ೧೫-೫೫); ರಾಮಪ್ಪ ನಡಿ ಮತ್ತ ಗಾಡ ಬಂದು ಬಿಡಾನ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೯).

ಗಡಗಡ್ಡ, ಗಡಾಗಡಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಗಡಗಡ ಉಂಡು ಮೇವು ಹಿರಕೊಂಡು ಬಂದು ಹಾಕ್ರಿ (ಬೆಳುವ. ೧೫೬); ಗೌಡರು ಗಡಗಡ ವುುಗಸಂದರು (ನಾಧಾರಿ. ೩೦); ಇಕಾ ಗೌಡಾ ಎಲ್ಲಾ ಗಡಾಗಡಾ ಹೇಳ್ತೀನಿ (ವಿಂಚಿಹು. ೧೩೨). [?]

ಗಡಂ 'ಗಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಗಡಂಗ 'ಗಡಂಗು' ನೋ.

ಗಡಂಗಣ (ನಾ). = ಗಡಂಗು : ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹರಟೆಕೊಚ್ಚುತ್ತ ಗಡಂಗಣಕ್ಕೆ ಕರೆದು ತಂದಿದ್ದ ಬಸುವ (ಬಸಸಿ. ೨೧). [< ಗಡಂಗು ?]

ಗಡಂಗು, ಗಡಂಗ (ನಾ). ೧. ದಾಸ್ತಾನು ಮಳಿಗೆ; ಗೊದಾಮು : ಶೇಖರಿಸಿದ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿಡಲು ಒಂದು ಗಡಂಗೂ ಇದೆ (ಪ್ರವಾಇ.I, ೮೯); ತರಗಿನ ಪೇಟೆಯ ಗಡಂಗುಗಳು (ವುಹಾಗ. ೬೯). ೨. ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ; ಹೆಂಡದಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ: ಗಡಂಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕುಡಿಯಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩೯); ಸಂಜೆ ಗಡಂಗಿನಲ್ಲಿಷ್ಟೇ ವೆಂಕಟಪ್ಪನ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆ (ಅನ್ನಪೂ. ೬೬). **ಗಡಂಗ** : ೨. ಈ ಮನೆಯನ್ನು 'ಗಡಂಗ' ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವಿರಾ ? (ಮುತ್ತ್ಯದ-೨೦೦); ಕುಡುಕ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ ಬಳಿಕ ಗಡಂಗದ ಮಾರ್ಗಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೩೦); ಸಂಗಡಿಗರೊಡನೆ ಗಡಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಥೇಚ್ಛ ಹೆಂಡಕುಡಿದು (ಕಲಿಕು. ೧೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಿಡಙ್ಗ ; ಮಲ. ಗಿಡಙ್ಙು ; ತುಳು. ಗಡಂಗು ; ತೆಲು. ಗಿಡ್ಡಂಗಿ./ ಹಿಂ. ಗಿಡಂಗೀ ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗುಡಾವನ್. / ಇಂ. Godown]

ಗಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೀನು : (*).

[< ಸಂ. ಗಂಡಕೀ ?]

ಗಡಕರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿಲ್ಲೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಿಲ್ಲೆದಾರ: ಇಲ್ಲಿಯ ಗಡಕರಿಗಳು (ಕಾವಲುಗಾರರು) .... ಬಂಡಾಯಮಾಡಿದ್ದರು (ಕಥಾಗ. ೬-೧೬). [← ಮರಾ. ಗಡಕರೀ]

ಗಡಕುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಕರಿಸು : ಬಣಕಾರರು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಗಡಕುಹಾಕಿ ಎಲೆಅಡಕೆ ತಂಬಾಕಿನ ಹಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಉಗುಳಿ . . . ಅಣಿಮಾಡಿದರು (ಸುವಸಂ. ೫೧).

[ಗಡಕು ? + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು$_1$)]

ಗಡಗಂಚಿ, ಗಡುಗಂಚಿ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಿಡಲು ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಟ್ಟಣೆ; ಬಡು : ಹತ್ತಿರವೇ ಇದ್ದ ಗಡಗಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೇಗೋ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಎರಸ. ೩೮); ಮಂಚದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಗಂಚಿಯ ತುಂಬ ಒಡವೆ (ಬನ್ನಹ. ೩೨); ಪಕ್ಕಮೇಜು, ಗಡಗಂಚಿ, ಬಡು (Buffet. ಇಂಕನ). **ಗಡುಗಂಚಿ** : ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೧೯).

[← ಮರಾ. ಘಡವಂಚೀ; ಹಿಂ. ಘಡೋಂಚೀ]

ಗಡಗಡ$_1$ 'ಗಡ$_1$' ಪರಾ.

ಗಡಗಡ$_2$ 'ಗಡ್ಡ' ಪರಾ.

ಗಡಗಡನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ನದಿಯುತಾ ಚಲಿಸಲು ಮರಂಗಳು ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗುವವೊಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೬೭); ಎಂದು ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನೃಪಂ ಬಸವನ ಮೊಗಂ ನೋಡಿ (ಬಸರ. ೬-೭೮); ಒಡೆದು ದೀಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೦).

[ಗಡಗಡ$_1$ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಡಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅಲುಗು; ಕಂಪಿಸು : ಗದಗದಿಸುವ ಮೊಲೆ ಗಡಗಡಿಸುವ ತೊಡೆ ಕೆದರ್ವ ಥಾಳದ ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಭರಚ. ೧೩-೬೭); ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಿಂಹಾಸನ ಗಡಗಡಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದನೆ (ವೀರಬಂ. ೬೫). [ಗಡಗಡ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಗಡೆ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರು ಸೇದಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಗಾಲಿ; ರಾಟೆ: ಬಾವಿಯ ಗಡಗಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಹಗ್ಗದ ಕೊಂಡಿಗೆ ಕೊಡವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟಳು (ವುೂರುದಾ. ೧೬೬); ಬಲಪ್ರಯೋಗದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಂದು ಸರಳಯಂತ್ರ ಸಲಕರಣೆ : ರಾಟೆ ; ಕಪ್ಪಿ ; ಗಡಗಡೆ (Pulley. ಇಂಕನ).

[← ಮರಾ. ಘಡಘಡಾ]

ಗಡಗುಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ನಡುಗಿಸು : ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಳೇ ಎನ್ನುವ ಭಯ ಮಾಸ್ತರನ್ನು ಗಡಗುಟ್ಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೨). [ಗಡಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು; ನಡುಗು; ಬೆದರು : ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ತೆಂಗಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯೊಂದು ದಡಕ್ಕನೆ ಮನೆ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಗಡಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದರು (ಪದ್ಮಸ. ೧೭). [ಗಡ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗಡಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಕಶವಾಗಿಸು ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕಿವಿಯನ್ನು ಕಿವುಡಾಗಿಸು : ಬಜಂತ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಸನಾದಿಯ ಒಡಕಲದನಿ ಕಿವಿಯನ್ನು ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ವೈನಿ. ೭); ಕಿವಿಗಳನು ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸುವಂಥ ಗರ್ಜನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೦).

[ಗಡಚಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಗಡುಸಾಗು ; (ಕಿವಿಗೆ) ಕರ್ಕಶವಾಗು : ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ದಂಡು ತೋಳ್ಪು ತುಬಾಕಿ ಗಡಚಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೨); ಅವನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಲೂರಿದ ಕೂಡಲೇ ಜನರು ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿದರು (ಕಪವು. ೫-೧೦); ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಗುಡುಗಿನ ದನಿಯನ್ನು ಆಲಿಸಿರಿ (ಜನನಾ. ೧೨೯). [ಗಡಚು (< ಗಡುಸು) + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಗಡಚು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಚುತನ 'ಗಡುಸುತನ' ನೋ.

ಗಡಣ, ಗಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ ; ಸೇರಿಸುವಿಕೆ. 'ಗಡಣಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ : "ಗಡಣವೆನಲದೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೩೦); "ಗಡಣವಂಗಡಂಕಿಕ್ಕಿಂದಂ . . . ಸ್ತೋಮಾಭಿಧಾನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭); ದೇವರ ಪಡೆಗಡಣದೆ ಪೊಗಟ್ಟುದಿನತನೂಜನ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೧೭); ನುಡಿಯ ಗಡಣವ ಮರೆದು ತೆರಹಿಲ್ಲದಿದ್ದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ಬ ೧೧೪-೨೬೦); ಗಡಣದೆ ಮಾದೇವಿಯ ಬಗೆಯೊಡೆಯನ ನೊಸಲೊಳ್ . . . ಬಿಡೆ ನಟ್ಟುವು ಕಾವನಂಬುಗಳ್ ತಾವೈದುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೭); ಪೊಡಮಡುತ ನಿಗಮಗಳರಸುವ ಅಭವನ ಗಡಣಕೆಣೆಯಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬); ಪಡೆವಳರಾಕೆ ವಾಳರ ಗಡಣಂ ನೆರೆದಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೯). ೩. ಸಹವಾಸ; ಕೂಟ ; ಸಂಗ: ಪರಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ಗಡಣಂ ನನ್ನಿಗೆ ಬೇಗುವರ್ ನುಡಿತೊದಳ್ ದೋಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೆ ದಂಬದ ಗಣ್ಡರ್ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೬೯ ; 982); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬೆಡಂಗಿನೊಡನೆ ಗಡಣಮನೊಡರಿಸುವ (ವರ್ಧಪು.೨-೩೭ವ);

ದೇವನಿದ್ದನು ವೀರಭಟ ಸುಗ್ರೀವ ಲಕ್ಷ್ಮಣರುಗಳ ಗಡಣದಲಿ (ತೊರೆರಾ. ೫-೯-೧೮). **ಗಡಣೆ₁**: ೧. 'ನುಡಿಗಡಣೆ' ಪರಾ. ೪. ಮೇಳ; ಗಾಯನ ಗೋಷ್ಠಿ : ಕನಕಗೋಪುರಂಗಳೊಳಗಣೆರಡುದೆಸೆಯ ಗುಣಣೆಯಿಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಗಡಣೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದ ನಟ್ಟುವರು ಮದ್ದಳೆಗರು ಗಡಣೆಯ ತಾಳಧಾರಿಗಳು ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಗೀತವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕ ಪಡೆಯಿದ್ದುದೊಡ್ಡೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೬). "ಹಾಡುವಿಕೆ" (ಪಂಪನಿ). ೫. (ಅಲಂ) ಗದ್ದಲ; ಆಡಂಬರ; ಪದವಾಕ್ಯವಿದರಾಗ ವಾದಗಡಣೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಒದವಿಪರು ದಿಟದರಿವ (ಮಂಕುಳ. ೪೧).

[< ಸಂ. ಘಟನ]

ಗಡಣಂಗೊಳ್, ಗಡಣಗೊಳ್, ಗಡಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಮೇಳವಿಸು; ಹಿಂಡುಗಟ್ಟು: ಪಸರಂಬಡೆದಂ; ಗಡಣಂಗೊಂಡಂ (ಶಮುದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಮೃಗಂ ಗಡಣಂಗೊಂಡು ಬರಲ್ಕೆ (ದಶಕು. ೧-೩೦); ಕಿನ್ನರಿಯ ಸರಸಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳ್ದು ಗಡಣಂಗೊಂಡು ಪಡೆಯುತ್ತಿ ನಲಿವ ನಾಗಂಗಳಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). **ಗಡಣಗೊಳ್** : ೨. ಕೂಡು; ನೆರೆ: ಅವಳಲಿ ಗಡಣಗೊಂಟ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮೈವಳಿಯೊಳಹಳೆಂದ (ನಿಥಾಗ. ೫-೮-೨೪). **ಗಡಣೆಗೊಳ್** : ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತುರವಣಿಸಿ ದೈತ್ಯರಂ ಗಡಣೆಗೊಳ್ವದೆ ಪತ್ತುತ್ತಿರ್ದುದಮರವ್ರಾತಮೇನೆಂಬನದ್ಭುತವನು (ಚಬಪು. ೪೨-೪೩). ೨. ಕಾಮಾರಿಭಕ್ತರು ವಾರವನಿತೆಯರ ಸಂಗಸುಖಮಂ ಗಡಣೆಗೊಂಬರೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೬೯). [ಗಡಣ + ಕೊಳ್₁]

ಗಡಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗಿರು; ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು: ರದನಂ ಗಡಣಂಬಡೆದಾರದನಂಗನ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯ ಬಿತ್ತನಿಸಿರ್ದುದಂ ಪುದು ತನ್ನ ಕಾಂತಿ ಪವಿಗೆನಿಪುದು ತನ್ನವಪಲ್ಲವೋಪಮಾನಾಧರೆಯಾ (ಜಗವಿ. ೧೦-೩೬). [ಗಡಣ + ಪಡೆ₁]

ಗಡಣಗೊಳ್ 'ಗಡಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಡಣಿಗ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಸಂಗಡಿಗ; ಜೊತೆಗಾರ: ಗಡಣಿಗರು ಮೂದಲಿಸಿ ಕವಿದುದು ರಾಯರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫೫); ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಗಡಣಿಗರ ಕರೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೫). [ಗಡಣ + -ಇಗ]

ಗಡಣಿಸು, ಘಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಜೊತೆಗೂಡು: ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಚಿತ್ರದ ಪಟಮಂ ಪಸರಿಸಿದಳೊರ್ಮೆ ಗಡಣಿಸಿ ಪಸರಿಸುತಿರೆ ಬಾಣಸುತೆಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೩); ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ಗಡಣಿಸಿ ಬರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೪೯); ಓಡುವುದು ಗರುವಾಯಿಯೇ ಭಯ ಬೇಡ ಭೂಮಿಪರೆನ್ನ ತೇರಿನ ಕೂಡೆ ಗಡಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೦); ಪೊಟ್ಟೆಯಿಂ ಕರುಳ್ಗಡಣಿಸಿ ಪಾಯ್ವಿನಂ ತುಳಿದುದು . . . ಮತ್ತವಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೩). ೨. ಸೇರಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಹೆಣೆ: ಮಾಲೆಗೆ ಬಟುವಟು ತನ್ನ ಪವಮಾಲೆಯ ಕಣ್ಮಲರ ಮಾಲೆಯೆನೆ ಮಾಲೆಯನಾ ಬಾಲೆ ಭವಬದ್ಧ ನಿಜರುಚಿ ಮಾಲಾನ್ವಿತ ಮಮಿತತೇಜನೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೬); ತಡಿಯ ಬಲಿಸುವ ಗುಳಿನ ಜೇಂಚಿಯ ಗಡಣಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳನಾಯ್ದಡಸಿ ಹೊಲಿಸುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೬); ಹಡಗು ದ್ವೀಪಕೆ ಹೋಗುತಿರಲಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವ ಗಡಣಿಸಿ ಕಳುಹುವನಂತೆ (ಭರಚ. ೩-೪೧). ೨. ನೆರವೇರು; ಘಟಿಸು: ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯಂ ದೈವದೆ ಗಡಣಿಸಲದು ತಾಂ ಸಮಾಹಿತಂ ತಿಳಿಪಲ್ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೩. ಸಾಲಾಗಿ ಬಡಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿ ಎಡೆಮಾಡು: ಓಗರ ಭಾಜನ ವಿಲ್ಲದೆ ಗಡಣಿಸಿ ಭೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೨೬-೫೭೬); ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣಸಾಹಸ್ರದೊಳು ದಿವ್ಯಮೃಷ್ಟಾನ್ನಂಗಳಂ . . . ಗಡಣಿಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೫೯); ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳನು ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಗಡಣಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೮೯). **ಘಡಣಿಸು** : ೧. ವೀರಭಟಾವಳಿಯಾಂತು ಪಂಥಮಂ ಘಡಣಿಸೆ ಪೆಂಪಿನೋಲಗಮನಿತ್ತಿಸೆದಂ ನೃಪರಾಜಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೨). [ಗಡಣ + -ಇಸು₃]

ಗಡಣೆ₁ 'ಗಡಣ' ನೋ.

ಗಡಣೆ₂ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಆಲೋಚನೆ; ಚಿಂತೆ: ಕಾಯದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು ಜೀವದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು ಭಾವದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು . . . ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಗಡಣೆ ಆರಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೦೬); ಜಡಿವ ಹಗೆಯನು ಕಾಲಕರ್ಮದ ಗಡಣೆಯನು ಸುಖದುಃಖದುದಯದ ಕಡೆ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಸುವನಾವವನೆಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಙ. ೨೧-೩೧).

[< ಸಂ. ಗಣನ]

ಗಡಣೆಗೊಳ್ 'ಗಡಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಡದು 'ಗಡದ್ದು' ನೋ.

ಗಡದ್ದು, ಗಡದು (ಗು). ೧. ಗಡುಸಾದ; ದಪ್ಪವಾದ. ೨. ಆಳವಾದ; ಗಾಢವಾದ: ಕೊನೆಗೆ ಗಡದ್ದು ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೧). ೩. ಹೇರಳವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಮರಕಾಲನಿಗೆ ಗಡದ್ದು ಇನಾಮು ಆಗಬೇಕು (ಏದಾಉ. ೧೬೧). (ನಾ). ೪. ವೈಭವ; ಭರ್ಜರಿ: ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆದಷ್ಟು ಗಡದ್ದಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲೆಂದು (ಮರನು. ೧). **ಗಡದು** : ೨. ಗಡದು ನಿದ್ದೆಮಾಡಿದವನನ್ನು ಕಂಡು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೩).

ಗಡದ್ದಾಗು = ಹೇರಳವಾಗು; ಪುಷ್ಕಳವಾಗು: ಎಲ್ಲರೂ ಗಡದ್ದಾಗಿ ತಿಂದರು (ಮೂಲಾನ. ೪೭); ಸುವಾಸಿನಿಯರಿಗೆ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಊಟವಾಯಿತು (ಪ್ರಕ್ಷಿ. ೧೪೨); ನಾನೂ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಉಂಡಿದ್ದೆ (ಮಲೆಮ. ೨೯೯). [← ಮರಾ. ಗಡದ್]

ಗಡನೆ (ಅ). ಒಡನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಒಡವೆ ಹೋಗಿ ಬಡತನ ಗಡನೆ ಬಂದಿತು (ಷಟ್ಪದಿ. ೩-೧೫೨-೨); ಒಡನೊಡನೆ ನಿರ್ಮಿಸುತ ಲಿಂಗ ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂ ಗಡನೆಯಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡಿಯಾರೋಗಿಪುದು ದೇವ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೧೯); ಮೃಡನ ಪೆಂಡತಿಯನ್ನರುಂಧತಿ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ಗಡನೆ ಮೈದಡವುತ್ತಲಾಕೆಯ ಮುಖವ ಚುಂಬಿಸುತ (ಪಾರ್ವಪ. ೩೧); ಹನಿಹನಿಗೂಡಿ ಮಾಗಿ ಗಡನೊಂದೆ ರಸವಾಗಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೮-೧೧). [ಗಡ₅ + -ಅನೆ₁]

ಗಡಪ್ 'ಗಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಗಡಪಾರೆ 'ಗಡಬಾರೆ' ನೋ.

ಗಡಪು 'ಗಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಗಡಪ್ಪು, ಗಡಪ್, ಗಡಪು (ನಾ). ೧. ಅಡಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಾಗುವಿಕೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ: ಈ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಹಾಗೇ ಗಡಪ್ಪು ಮಾಡಿ (ವೈಭವ. ೧೨೪). **ಗಡಪ್** : ೨. ನುಂಗುವುದು; ತಿಂದುಹಾಕುವುದು; ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಏಳುನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಅವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಗಡಪ್ ಮಾಡಿದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೧). **ಗಡಪು** : ೧. ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾರದೂ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಿ ಗಡಪಾದರೋ? (ಮೂರುದಾ. ೧೩).

ಗಡಪ್ಪುಮಾಡು = ವ್ಯಯಿಸು; ಖರ್ಚುಮಾಡು: ಹಣವನ್ನು ಎಷ್ಟಿತ್ತರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಗಡಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡಪ್; ಅರ. ಗರ್ಬ್]

ಗಡಬ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಬಡ, ಗಡಬಡಿ, ಗಡಬಡೆ, ಗಡಿಬಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಅವಸರ; ಆತುರ; ತ್ವರೆ: ಬಱಿಯ ಗಡಬಡಗಳಿಂದಜ್ಞತಂ ಕೆಲರನಲೆದು ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೪); ಬೀದೀ ತುಂಬ ಜನವೇನೋ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಗಡಬಡ (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೧೨). ೨. ಗೊಂದಲ; ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾಹಲ: ಸಡಗರಂಗಳು ಬಱಿಯ ಠಕ್ಕಿನ ಗಡಬಡಂಗಳು (ಬಸಪು. ೫೬–೧೬); ಅಡಿಗಡಿಗರಸನ ನೋಡಿದರೆದೆ ಸೋತು ಗಡಬಡವಹುದಾಟವೆಂದು (ಭರಚ. ೧೨–೧೧೯). **ಗಡಬಡಿ**: ೧. ಕೆಲಸದ ಗಡಬಡಿ ಇರಬೇಕರಿ (ಬೆಂದಯು. ೫೫); ಹೀಗೆ ಗಡಬಡಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ (ಅಶೋಕ. ೩). ೨. ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊಱೆದುದು ಪಾಠಕರ ಗಡಬಡಿಯ ಕಳರವ ಬಗಿದುದಬುಜಭವಾಂಡಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೧). ೩. ಗಾಬರಿ; ಭಯ: ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೨೬). **ಗಡಬಡೆ**: ೨. ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಗಡಬಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದೆ (ಡಬೊವ್ಮ. ೮೯); ತುಡುಗುಣ ಹೊಕ್ಕು ಗಡಬಡೆಯ ಮಾಡಿದಂತೆ (ಶಿವಮುಂ. ೮೪); ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಡಬಡೆಯೊಳಗಾಡಿ ದೇಹದ ವಸ್ತ್ರ ಮಾತ್ರವ ಬಿಟ್ಟ ಮುನಿಯೆ (ಭರಚ. ೮–೧೦೬); ಕಳಕಳದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳ ಗಡಬಡೆಯೊಳಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳೋಳಿಯಿಂದೊಡೆಯದಿರದೆನೆ (ಚಬಸು. ೨೩–೨೪). **ಗಡಿಬಿಡಿ**: ೨. ನೋಡಿದ . . . ಬಿಡದೆ ದೈತ್ಯರ ಮಡದಿಯರ ಗಡಿಬಿಡಿಯೊಳಗೆ ನಡನಡುಗುತಿರುವಳ (ಹನುಮ. ೨೯); ಅಂತೂ ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ಉತ್ಸಾಹ (ರೂಪಸಂ. ೧೬). ೩. ಗಡಿಬಿಡಿ ಮನೋವಿಕೃತಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತು (ದಾಬ್ರುತ್ತಿ. ೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡ್‌ಬಡ್]

ಗಡಬಡಿ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). "ಗದ್ದಲ; ಗಡಬಿಡಿ" (ಅನಂನಾ).

[ಗಡಬಡ + – ಇಕೆ]

ಗಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಿಸು; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ತ್ವರೆ ಮಾಡು: ಕಡೆಗಂಗಳಿಂ ಸೇದಿರಾಜನಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗಡಬಡಿಸಿ ತುಟಿ ಮಿಡುಕಿ ಮೂಗುವಿಡಿದಾಡುತ್ತೆ (ಸೇದಿರ. ೩೪–೧೬); ಅಹಲ್ಯಾ ಗಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರಿದಳು (ರಂಗವ. ೧೪೪); ರೋಹಿಣಿ ಗಡಬಡಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೬೪); ಭಟ್ಟರ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೆಟ್ಟರು ಗಡಬಡಿಸಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೧೯). ೨. ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗೊಂದಲವೆಬ್ಬಿಸು: ಕಾಲ ದುರ್ಧರಭೋಗಿ ಜಿಂಹ್ವಾ ಜ್ವಾಲೆ ಕಿಡಿಯನುಗುಳುತ ಮಡಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆಯಂ ಬಡಿದುಕೊಳುತಂ ಕಡುಗಡಬಡಿಸುತ (ಬಸಪು. ೫೧–೫೯); ಶೈವನಂ ವಾದಮುಖದಿ ನಾಂ ಪರಿಭವಂಬಡಿಸದೆ ಬಿಡೆಂಬಿಡೆನೆನುತ್ತೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಗಡಬಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೪); ಘುಡುಘುಡಿಪ ಕೋಪದಲಿ ದುರ್ಗದ ಹೆಡಕು ಪರಿಯಂತೇಱೆ ಪುರ ಗಡಬಡಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿತು (ತೊರರಾ. ೪–೬–೨೦).

[ಗಡಬಡ + – ಇಸು$_3$]

ಗಡಬಡೆ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಬಡೆಯ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ (?): ಯಿ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಸ್ಥಾನಿಕ ನಂಬಿಯರು ಗಡಬಡೆಯರು ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮಕೆ ಸಹಾಯ ಖಡೆಯ ದಲ್ಲಪ್ಪನವರು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೩೬; 1338).

[?]

ಗಡಬಾರೆ, ಗಡಪಾರೆ, ಗಡಹಾರೆ, ಗಡಾರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಾರೆ: ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟ ೩ ಹಲವನ್ನು ಗಡಬಾರೆಯಲ್ಲಿಡಿದು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆದು ಒಂದು ಬಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೨೫೬). **ಗಡಪಾರೆ**: ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆಯಲು ಬಾರದ್ದರಿಂದ ಗಡಪಾರೆಯಿಂದ ಒಡೆದು ತೆರೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಡಹಾರೆ**: ಸರಕಿನ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಳೆಮುರಂ ಕುಹುಗೋಲ್ತೆರಿಸೀರೆ ದಬ್ಬಳಂ ಹುರಿ ಗಡಹಾರೆ ನೇಹೊಕ್ಕಡಲಿ . . . ಸಾಧನಂಬೆರಸು ದಂಡಿನವರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರ್ (ಕ್ರಿಕುವಿ. ೨೪–೨೮೫). **ಗಡಾರಿ**: ಮುಳ್ಳು ಹೊಕ್ಕರೆ ಮುಳ್ಳೇ ಸಾಧನ, ಗಡಾರಿಯಲ್ಲ (ಕನ್ನಸು. II, ೩೬೯); ಕೋಟೆಯ ಕದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮೊನೆಯಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಡಾರಿಗಳನ್ನು ನಾಟಿದ್ದರು (ಭಾರವೀ. ೧೦೦). [ದೇ॥ ತಮಿ. ಗಡಪ್ಪಾರೈ; ಗಡ್ಡಪಾರೈ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡಪಾರ]

ಗಡಬು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಮಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಗಡಗಂಚಿ: ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿ ಗಡಮಂಚಿಕೆಯಂತಿರುವ ಅಡ್ಡಹಲಿಗೆ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೋ (ದೇವೀಚಾ. ೯೬). ೨. "ಹಾಸಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಾಲುಮಂಚ" (ಅನಂನಾ).

[← ತೆಲು. ಗಡಮಂಚಿ, ಗಡವಂಚಿ]

ಗಡರಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ; ದೊಡ್ಡಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು (ಉಕ); ಕಬ್ಬಿಣಚೇಳು (ಕರಾ): ತನ್ನ ಜೋಡಿಗೊಂದು ಗಡರಗಪ್ಪೆ (ಮಾಧವ. II, ೧೩೬). [ಗಡರ ? + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಗಡರು 'ಗಟರು' ನೋ.

ಗಡವ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಗಂಡು ಕೋತಿ ಅಥವಾ ಬೆಕ್ಕು: ತಂದೆಯಾದವನು, ಮೃಗದಲಿ ಗಡವನಂತೆ, ಮಗು ತನತಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕೆಂದಲ್ಲ (ನವರಾ. IV, ೯); ಒಳ್ಳೆಯ ಗಡವ ಬೆಳೆದಂತೆ ಬೆಳೆದಿದಾಳೆ (ನಂದನ. ೨೦೪). (ಗು). ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ: ನಾಲ್ಕುವಯಸ್ಸಿನ ಕೋತಿ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಗಡವ ಕೋತಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟರಾಕ್ಷಸನ ಹಾಗೆ ಇತ್ತು (ದಿನಾರಿ. ೬೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಡುವ]

ಗಡವತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನ; ಕೊಬ್ಬಿರುವಿಕೆ: ಕರಡಿಯ ಗಡವತನವನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೮೫). [ಗಡವ + – ತನ]

ಗಡವು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಸರ್ಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಸರ್ಪ; ಭಯಂಕರವಾದ ಹಾವು: ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ ನಂಟರ ತೊಱುತ್ತ ಕೆಳೆಗೆ ಕುಪ್ಪಾರ್ಪಿತ ಪಿಸುಣ ಗಡಸರ್ಪ್ಪ ತೊಡಟ್ಟರೆ ಬೀವ ಬಾವನಬಣ್ಣ ಗುಣ್ಣಡಕ್ಕರ ಜೆಡ್ಡುಗಂ (ಎಕ. II, ೩೧೬; ೯೫೦). [< ಘಟಸರ್ಪ]

ಗಡಸು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾತಿ 'ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾರತನ 'ಗಡಸುಗಾಱತನ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾಱ 'ಗಡುಸುಗಾಱ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾಱತನ, ಗಡಸುಗಾರತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗತನ; ಸೊಕ್ಕು; ದರ್ಪ; ಮೊಂಡುತನ: ಬಲ್ಲಿನವನ ಗಡಸುಗಾಱತನಮಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೨–೨೨೪). **ಗಡಸುಗಾರತನ**: ಗಡಸುಗಾರತನ ಹೋಗಿ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಉಕ್ಕುಡುಗಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XI, ಪೀಠಿಕೆ).

[ಗಡಸುಗಾಱ (< ಗಡುಸುಗಾಱ) + – ತನ]

ಗಡಸುತನ 'ಗಡುಸುತನ' ನೋ.

ಗಡಸುನಗೆ (ನಾ). ಬಿರುನಗೆ; ಅಟ್ಟಹಾಸ: ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಅಸಭ್ಯರೀತಿಯ ಗಡಸುನಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೪೫). [ಗಡಸು (< ಗಡುಸು) + ನಗೆ$_2$]

ಗಡಹ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು; ದ್ವಾರ: ದುರ್ಗವ ಮೂಱ ದಾಂಟಿ ತನುತ್ರಯ ಮಲತ್ರಯಗಳೆಂಬ ಗಿರಿಗಡಹಗಳನು ದೀಕ್ಷಾತ್ರಯಂಗಳಿಂ ನಷ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಕವಿಚ. III, ೩೯೪; ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗ ತ್ರಿಪದಿ ಟೀಕೆ).

[← ತೆಲು. ಗಡಪ, ಕಡಪ]

ಗಡಹಾರೆ 'ಗಡಬಾರೆ' ನೋ.

ಗಡಹು₁ 'ಗಟಿವು' ನೋ.

ಗಡಹು₂ (ನಾ). ನಾಶಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ (?): ಇಲಿ ಗಡ[ಪಾಠಾಂ.ಡು] ಹನೊಡ್ಡಿದಲ್ಲಿ ಶರ್ಪಂತೆ ಎನ್ನ ಸಂಸಾರ (ಬಸವ. ೧೦). [?]

ಗಡಾ₁ 'ಗಡ₁' ನೋ.

ಗಡಾ₂ 'ಗಡ₂' ನೋ.

ಗಡಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಕುಂದಪ್ರಜ ಪಟ್ಟಾವುಜ ಕುಡುಬಾಹುಜ ಅಡಾಹುಜ ಗಡಾಣೆಯೆಂಬೈದು ತೆಱನಾದಾ ಜನನೋಜೆಯಿಂ ಬಾಜಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [?]

ಗಡಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಗಡಿ; ಮೇರೆ: 'ಗಡಾಯಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಗಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಭದ್ರಪಡಿಸು; ನೆಡು: (ಕ). ೨. ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಡೆದು ಸಿದ್ಧಮಾಡು; ಕಲ್ಲುಕಡೆ: ಕಲ್ಲನ್ನು ಗಡಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಾಯಿ + – ಇಸು₁]

ಗಡಾರಿ 'ಗಡಬಾರೆ' ನೋ.

ಗಡಾವಣೆ₁ (ನಾ). ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ: ಅಱಿವ ಮನ ಏಕವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುವನೊಡಗೂಡಬಾರದು ರಜ್ಜು ಒಂದೇ ಗಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದಡೆ ಬಳಕಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨–೩). [<ಗಡಣ]

ಗಡಾವಣೆ₂, ಗಧಾವಣೆ, ಘಡಾವಣೆ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬೊಬ್ಬೆ; ಕೋಲಾಹಲ: ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಿಂದಲುಗ್ಘಡಣೆಯ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಮನು . . . ಬಾಜಿಸುತಿರ್ದನೈ ಹಲವಂದದಲಿ ಮದ್ದಳೆಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೯); ಯುದ್ಧದ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದ ಹೊಕ್ಕರು ಕಾಳೆಗದ ಕಣನ (ಕೋಗಯು. ೨೩–೧೭); ಗುಡುಗಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಡಾವಣೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವನಿ ವಂದು ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪೈಮಹ. ೧೫). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ವೈಭವ: ಜಂಗಮರಾಯನಮೃತ ಪ್ರಯೋಗಕಾಲದೊಳೊಲವಿನಿಂ ಶೈವಾಗಮೋಕ್ತದೊಳೆಸಗಿದನು ಗೌರವ ಗಡಾವಣೆಯ (ಶಂಕದಾ. ೪–೩). **ಗಧಾವಣೆ**: ೧. ಚತುರಂಗದ ಗಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಡಾ]ವಣೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಜಗವ (ತೊರರಾ. ೬–೧–೧೦); ಮಾತಿನ ಗಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಡಾ] ವಣೆಗಾ ವನೌಕಸಜನಪನೆದ್ದನು (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨೩). **ಘಡಾವಣೆ**: ೧. ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯನ ಘಡಾವಣೆ ಘಲ್ಲಿಸಿತು ಜಗವ (ಸಂಭಪ. ೧೮–೪೧); ಮುನಿತರ್ಕದ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞಮಂಟಪವ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೪೫). ೨. ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣವಿಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತಂಬಿನಿಯರಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದನಲರುಗಣೆಯಣ್ಣನ ಘಡಾವಣೆಗಾ ವಿಭಾಂಡುಸುತ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೩); ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಗಲೆ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೭೭). ೩. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಹರಿತಂದು ಮೋಹರವಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದುದೆರಡಜ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಘಾಯದ ಘಡಾವಣೆ ಮಾಜಿ ಘಾತಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೨). [?]

ಗಡಿ₁ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಅಂಚು; ಸೀಮೆ: "ವಸುಮತೀಶರಿಗೆ ತಮಗೆನಿತು ಮಹಿಯುಂಟದಱ ಪೆಸರು ರಾಷ್ಟ್ರಮೆನಿಕ್ಕು ಅದಱ ಕಡೆ ಗಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೫೬–೨); ಮೂಡಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಪಳ್ಳಂ ಗಡಿಯಾಗಂತು ಚತುರಾಘಾಟದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೬೧; 1047); ಜಾರೆಯ ಮಗನಂ ಗಡಿಯ ನಾಯಕನಂ ನಂಬಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವನಂ ಪೋಲ್ವ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾತ್ಯಾತ್ಮಮುಮಂ . . . ಪರಿಹರಿಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫); ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳ ಮುತ್ತಿದ ಪಗೆವಡೆಯ ಸನ್ನಾಹವ ಕೇಳಿ (ಕಂನವಿ. ೩–೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಬೀಡು: "ಗಡಿ – ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೦); "ಗಡಿ ಗರುಡ ಬೀಡುಮಾಡುಂಬೊಲನೆಂದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫). ೩. ತಾಲ್ಲೂಕು: ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಹೋಬಳಿಗಳು ಕೂಡಿದರೆ (೪–೧೧) ಒಂದು ಗಡಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಗಡಿ ಕೂಡಿ ಒಂದು ನಾಡು (ವಿನಸಾ. ೭೪).

ಗಡಿಯಂಕಭೀಮ = ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ರಣರಂಗಭೀಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಡಿಯಂಕಭೀಮ ಗಡಿಗೆ ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ ಮಱೆವೊಕ್ಕರೆ ಕಾವ ಸಿತಗರಗಂಡ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೬೦–೮; 1277); ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹದ ಗಂಡ ಗಡಿಯಂಕಭೀಮ ರಾಂ[ಮ] ರಾಜೇಂದ್ರ (ಕಇ. IV, ೩೦–೭; 1505). ಗಡಿಯಂಕಮಲ್ಲ = ಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶೂರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಙ್ಕ ರಾಮಂ ಗಡಿಯಂಕಮಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ಹುಣಸೂ. ೧೦–೫; 1020); ಗಡಿಯಂಕಮಲ್ಲನೆನಿಪ್ಪತ್ತೊರ್ದರ್ದರ ಜವನೆನಿಪರ್ . . . ಅರ್ಜುನರ್ಗ್ಗಳ್ ಪುಂಡುಗಳ್ (ಕಇ. I, ೨೪–೧೨; 1148). ಗಡಿಯಂಕಸಿಂಗ = ಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಡಿಯಂಕಸಿಂಗಂ ಶಿವಧರ್ಮ್ಮನಿರುತಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೦–೨೭; 1064).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಡಿ. / ಸಂ. ಘಟ]

ಗಡಿ₂ 'ಗಟಿ₃' ನೋ.

ಗಡಿ₃ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ; ಚಿಕ್ಕದುರ್ಗ: (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡಿ; ತೆಲು. ಗಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡೀ, ಗಢೀ]

ಗಡಿ₄ (ನಾ). ೧. = ಗಡಿಗೆ೧: "ಗಡಿ(ಡೆ) – ಘಟೀ = ಸಣ್ಣಕೊಡ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). ೨. ಗಳಿಗೆ; ಅವಧಿ; ಕಾಲ: ಮುನ್ನಿನ ಪರಿಯನ ದಟಿಸೊಳಾ ಪರಿಯನೇಳೆಂಟು ಗಡಿತನಕ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೮); ನುಡಿಯ ನುಡಿದಾಲಿಪುದು ನಾನಾವ ಭಾಷೆಗಳ ಗಡಿಯಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೮). 'ಗಡಿಯಾರ', 'ಗಡಿಯಾಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಟೀ]

ಗಡಿಂಬ, ಗಡಿಬ, ಗಳಿಂಬ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ: ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಯೊಳ್ ಅಳೆದು ಕೊಟ್ಟ ಗಜ್ಡೆ ಮತ್ತರೆರಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೮; 1024); ನಗರೇಶ್ವರದ ಗಡಿಂಬದ ಕೋಲೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೩೧; 1062); ಹುಲಿಗೆಱೆಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೪; 1147). **ಗಡಿಬ**: ಕೋಗಳಿಯ ಹೊಲದ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯೊ ಮೇರೆಯೊಳಾ ಗಡಿಬದೊಳಂ ಧಾರಿಣೆಯಱು ವತ್ತು ಮತ್ತರೆರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–I, ೧೫೩–೫೮; 1083); ಪೂರ್ವದ ಗಡಿಬ ಏಳುಮಾರ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೯–೫೪; 1178); ಗಡಿಬ ಗದ್ದೆಗೆ ಕ೪೦ (ಎಕ. II, ೩೨೦–೧; 1650). **ಗಳಿಂಬ**: ಆ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಳಿಂಬದೊಳೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಜ್ಡೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೫; 1032). [?]

ಗಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು; ಸೀಮೆಕಲ್ಲು; ಬಾಂದುಕಲ್ಲು: ವಿಜಾಪುರಜಿಲ್ಲೆಯ . . . ಗುಡಿಹಾಳ ಮತ್ತು ಕುಂಟೋಜಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ನಡುವಣ ಗಡಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಬಸವರಾಜದೇವರ ಮಾನ್ಯ ಎಂದಿರುವಲ್ಲಿ (ಮೂರುಉ. ೫೯); ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆ ಗಡಿಕಲ್ಲು (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ₁ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್₃)]

ಗಡಿಕಾರ (ನಾ). ಗಡಿಕಾಯುವವನು; ರಕ್ಷಕ: ಕಾಷ್ಠತಟುವೆಂಬ ಗಡಿಕಾರಂ ಪುಳ್ಳೆಯ ಪೊರೆಯಂ ಪೊತ್ತು ಬರುತ್ತಂ (ಕಗವಿ. ೧೦೫–೨ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ). [ಗಡಿ₁ + – ಕಾರ₁ (<–ಕಾಱ)]

ಗಡಿಕೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಗಡಿಯನ್ನು ಬರಿ, —ಗುರುತುಮಾಡು; ಗೆರೆಹಾಕು: ನಡುನಡುವೆ ಗಡಿಕೊರೆದು ಆಡದಿರು 'ಹುಡುತುತು' ಹೂಡದಿರು ಹೋರಿಗಳ ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮ (ನಲಮು. ೧೮). [ಗಡಿ₁ + ಕೊರೆ₁ (<ಕೊಱೆ₁)]

ಗಡಿಕೊಳಗ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೊಳಗ; ದೊಡ್ಡ ಕೊಳಗ : ಕೊಳಗವೆಂದರೆ ಗಡಿಕೊಳಗವಲ್ಲ; ಕೂಲಿಯ ಕೊಳಗ . . . ಸಾಹುಕಾರರೂ, ತಮಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ಭತ್ತವನ್ನು ಅಳೆಯಿಸುವಾಗ ಗಡಿಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಅಳೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). 'ಕೂಲಿಕೊಳಗ' ಪರಾ. [ಗಡಿ$_4$? + ಕೊಳಗ$_1$]

ಗಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸು; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಸೀಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು : ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಯಾ ಕಾಲಗತಿ ಗಡಿಗಟ್ಟ ಲಜ್ಞೆಯದ ಪರಮಮಹಿಮನ ಕಟ್ಟದಳು ದಾಮದಲಿ ನಂದನಕಾಂತೆ ಮುರಹರನ (ನಿಭಾಗ.೧೦-೯ ಸೂಚನೆ); ಸೃಷ್ಟಿಪಾಲಕರೊಡೆಯನಂಘ್ರಿಯ ಮುಟ್ಟಿ ಮೋಕ್ಷವ ಪಡೆಯೆನುತ ಗಡಿಗಟ್ಟದರು ಶಾಪಕ್ಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೧೪). [ಗಡಿ$_1$+ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಡಿಗಾಡು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಡು : ಕಾಣದ ಗಡಿಗಾಡುಗಳಿಂದ, ದುರ್ಗಮ ದುರ್ಗಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧). [ಗಡಿ$_1$+ಕಾಡು$_2$]

ಗಡಿಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದ ಗುತ್ತಿಗೆ: ಚಂದ್ರಯ್ಯಗೌಡರ ಗದ್ದೆತೋಟಗಳನ್ನು ಗಡಿಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಕ್ಕಲಾಗಿದ್ದರು (ಕಾನೂರು. ೬೮). [ಗಡಿ$_4$+ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಗಡಿಗೆ, ಗಡಗೆ, ಗಡುಗೆ, ಗಡ್ಡಿಗೆ, ಗಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ : ಕುಷದ ಗಡಿಗೆಯಂತೆ ಇದು ಹಸನಲ್ಲ (ಮೋಲಮಾ. ೧೧೬-೪೬೦); ಕುದಿವುತಿಹ ಗಡಿಗೆಯಂ ಪೊಡೆದಿವಿದು ತತ್ಕಂಠಮಂ ದ್ವಿಜನ ಕೊರಳಿಂಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದನು (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೫೧); ಒಡೆದ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ಆಗುವದೇನು? (ದಾದಿ. ೩೫); ಕುರುಡಿಯ ಮದುವೆಯಾದರೆ ಮನೆಯ ಗಡಿಗೆಗೆ ಮೂಲ (ಗಾದೆ). **ಗಡಗೆ:** ೨. ಜಂತೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದುಂಡಗಿನ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ; ಗುಂಭ: ವೈಡೂರ್ಯದ ಗಡಗೆಗಳೆಸೆಯೆ ಪೇಟಿ ಶಶಿಕಾಂತದ ಜಂತೆಗಳೊಪ್ಪಿತೋಱೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೬ ೮); ನವಕನಕಸ್ತಂಭದ ಮೇಗನುಮಾಡಿದ ಗಡಗೆಗಳೆನೆ ಸತಿಯ ನಿತಂಬಂ ಸೊಗಯಿಸಿತು (ಜಯುಕಾ. ೩-೩೧); ಸೇರಿದ ಮುತ್ತಿನ ಗಡಗೆ ಬೋದಿಗೆಯಿಂದ ಸಾರಸಿಂಗರದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ನಾಗಕು. ೨೭-೧೩). **ಗಡುಗೆ:** ೧. ಕ್ಷೀರಂ ದಧಿ[ಘೃ]ತಸಿತ ಮಧುಧಾರಾಳಿಯ ಲಕ್ಕೆ ಗಡುಗೆಗೊಟ್ಟ [ಸೊಂ]ಟಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೫೨; 1076); ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ಲಕ್ಷಗಡುಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಯಗ್ಘರ್ವಾಣಿಯಂ ತಹರು ನಾಲ್ವರು ಪುಟ್ಟುಮಣಿಕ್ಯವ ಗಡುಗೆಯಂ ಕುಡುವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೫-೧೬; 1148); ಜೀವಿತವರ್ಗ್ಗಮುಂ ಗಡುಗೆಯುಂ ನೈವೇದ್ಯಮುಂ (ಎಕ. VI; ಕಡೂರು. ೫೧-೬೧; 1169); ಗ್ರಾಮ ಶಾನ್ತಿಯಲುಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಗಡುಗೆ ಪೂಜೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೬-೪೮; 1163). **ಗಡ್ಡಿಗೆ:** ೧. ಬಡ್ಡಣಿಸಿ[ಒಡ್ಡವಿಸಿ]ದರಂಗನೆಯರೊಪ್ಪುವ ಗಡ್ಡಿಗೆಯ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಂ ಪೂರೈಸಿ (ಮದೇಕು. ೧೬-೨೪). **ಗಡ್ಡುಗೆ:** ೧. ಫಳಮುಣಿಗುವಾ ಪರ್ಬ್ಬಂಗಳೊಳ್ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಗಡ್ಡುಗೆಯಂ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಘಂಡ್ಯಾಹವಾಡನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫-೬೩; 1158). [< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ, ಗಡ್ಡುಕ, ಗಡ್ಡೂಕ]

ಗಡಿಗೆಗುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಗೆಯೊಳಗಿರುವ ಭೂತ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಕೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅದಕ್ಕೇನೆ ಹೀಗೆ ಗಡಿಗೆಗುಮ್ಮನಂತೆ ಇರೋದು (ತುಂಬಿಕೊ. ೮). [ಗಡಿಗೆ+ಗುಮ್ಮ$_1$]

ಗಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲೆಮೀರು; ಅವಧಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹದ್ದುಮೀರು : ಗಡಿಗೆಟ್ಟ ಜಾಂಡಕೋಟಿಯನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ನುಂಗಿಯುಗುಟ್ಟ ನಿನಗೀ ಪಗೆಯಂ ಮಡಿಪುವುದು ಪಿರಿದೆ (ಜಗವಿ. ೬-೮೨); ಕುಡಿಯುಟ್ಟುದು ಧೀಂಕಿಟ್ಟುದು ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಲತೆ ಧಾರುಣಿಯೊಳ್ (೧೮ಕ. ೩-೬೪); ಚಂಡವರ್ಮಂ ಗಡಿಗೆಟ್ಟ ಕೋಪದೊದವಿಂ ದಳಮುಖ್ಯನನಂದು ನೋಡಿದಂ (ದಶಕು. ೬-೪೮); ಬಿಟ್ಟು ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳನು ಗಡಿಗೆಟ್ಟ ಭಂಡಾರವನು . . . ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೪-೨೩); ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಕಷ್ಟೇಟಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟುದು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೩೮). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೆಡು$_1$]

ಗಡಿಗೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾವಿ; ಓಡೆಬಾವಿ : ಗಡ್ಡಂ ಮೀಸೆಗಳು ಬೇಯಲು ಸಮೀಪದ ಗಡಿಗೆಬಾವಿಗಳೊಳಗೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕುವರು ತಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣಸಂಕಟಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೩೮). [ಗಡಿಗೆ + ಬಾವಿ]

ಗಡಿಗೆಮೋಡ (ನಾ). ಜಲಾಂಶವಿರುವ ಮೋಡ; ಕಾರ್ಮೋಡ: ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪೈರೆಲ್ಲ ಒಣಗಿಹೋಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ ಮೋಡದಂತೆ (ನುಂಬಯಿ. ೬-೨೧೪). [ಗಡಿಗೆ + ಮೋಡ$_1$]

ಗಡಿಗೆಮ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ; ಮಾರಮ್ಮ : ಚವಡಿ ಮಾರಿ ಮಸಣ ಜಕ್ಕಿ . . . ಕೊಲ್ಲುವ ಪೋತಗನು ಕಚ್ಚಿನ ಗಡಿಗೆಮ್ಮ (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೨). [ಗಡಿಗೆ + ಅಮ್ಮ$_2$]

ಗಡಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಗಡಿಗೆಱೆಯ ಕೆಱಗಣ ಕೋಣ್ಣ (ಕಇ. 11, ೫-೩; 859). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಗಡಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ: ಪಡುವ[ಣ] ಮೂಡಣ ತೆಂಕಣ ಗಡಿಗೊಂಟೆಯ ಕಾಪುಗೊಂಡ ಪಡೆವಳರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨-೬); ಗಡಿಗೋಂಟೆ, ನಡೆಗೋಂಟೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಗಡಿತಂಟೆ (ನಾ). ಗಡಿವಿವಾದ, — ಜಗಳ : ಗಡಿತಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಚೀನಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವಂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ತಂಟೆ$_1$]

ಗಡಿತಡಿ (ನಾ). ಗಡಿಪ್ರದೇಶ, —ದಡ: ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಗಡಿತಡಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಬಂದು ಕಾಯಲೀತಕ್ಕೆ (ಸರ್ವವ. ೬೬-೪೨೪). [ಗಡಿ$_1$ + ತಡಿ$_3$]

ಗಡಿದುರ್ಗ (ನಾ). = ಗಡಿಗೋಂಟೆ : ಒಡೆಯಂಗುತ್ಸವಮಾಗೆ ಸರ್ವಜನಮಾನಂದಂಗೊಳಲ್ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ . . . ಗಡಿದುರ್ಗಂಗಳು ಭದ್ರಮಾಗೆ . . . ನಡೆವಂ ಮಂತ್ರಿವರೇಣ್ಯನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೫); ಅರಿಪುರದೆಡಬಲ ಗಡಿದುರ್ಗಗಳಸೀಗ ಭರದೆ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ ಸೆಳೆಯೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೦); ಕೆಲವರು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲ ಗಡಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೪-೧೨); ಗಡಿದುರ್ಗದೊಳೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುರಿದಟ್ಟಬಿಡಿ ನೀವು ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆಗಳನು (ಇಂಚೂಪ. ೧೯೨-೫೦). [ಗಡಿ$_1$ + ದುರ್ಗ]

ಗಡಿನಾಡು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಂತ್ಯ : ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳು ನಡೆದವು (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ನಾಡು]

ಗಡಿಪಾರು, ಗಡೀಪಾರು (ನಾ). ಗಡಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವುದು; ದೇಶದಿಂದ ಓಡಿಸುವುದು; "ಹದ್ದುಪಾರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). **ಗಡೀಪಾರು** : ಅರಬಿ ಪಾಷನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಸಿಲೋನಿಗೆ ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಿದರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೫೯); ಇನ್ನು ಅತ್ತೆಯವರ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ? ನನ್ನ ಗಡೀಪಾರು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೫೦); ನನ್ನ ಕೈಗೂ ಕೋಳ ಹಾಕಿದರು; ಈಗ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆ ಕಾದಿದೆ (ಪುನರು. ೨೪೧). [ಗಡಿ$_1$ + ಪಾರು?]

ಗಡಿಬ 'ಗಡಂಬ' ನೋ.

ಗಡಿಬಿಡಿ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಿಭತ್ತ, ಗಡೀಭತ್ತ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ತ : ಬೀಜ ೧೬ ಅದಳ್ಕಂ ಗಡಿಭತ್ತ ೪೬ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೬-೧೯; 1530);

ಅರಿಖಂಡುಗ ಭೂಮಿ ಗಡಿಭತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೭ ; 1592).

ಗಡೀಭತ್ತ : ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೧೧೨ಲಕ್ಕೆ ಗಡೀಭತ್ತ ಖಂ ೫೨೬೧ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೫೯ ; 1573).

[ಗಡಿ₄ ? + ಭತ್ತ (< ಬತ್ತ₁)]

ಗಡಿಮನ್ನೆಯ (ನಾ). = ಗಡಿಕಾರ : ನಮ್ಮ 'ಗಡಿಮನ್ನೆಯ'ರನ್ನು ಕರೆದು, ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಯೇರಿಂದ ರಿಪುಬಲವನ್ನು ಯಮಸದನಕ್ಕಟ್ಟಿಸು (ಕರ್ನಾಜ. ೫೦). [ಗಡಿ₁ + ಮನ್ನೆಯ]

ಗಡಿಮಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡಿದಾಟು. ೨. ಮಿತಿಮೀರು ; ಅಳತೆಮೀರು: ಅಕ್ಕ ಬಂದರೆ ಆಗುವ ಖರ್ಚು ಗಡಿಮೀರುತ್ತದೆ (ಕಾವೇಂ. ೧೨).

[ಗಡಿ₁ + ಮಾರು (< ಮೀಱು)]

ಗಡಿಯಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಾಲ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಾಳ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು(?): ತಳರ್ದನೆತ್ತ ಮೊಗಸಿದನಾವಂ ಗಡಿಯಿಟ್ಟನಣ್ಣನೆಂದುಂ ಪುಡಿಕೆಯ ಮೊಲದಂತೆ ತುಬ್ಬುಕಿರ್ದರ್ ಪಗೆವರ್ (ಜಾವುಂಪು. ೫-೨೨).

[ಗಡಿ₁ + ಇಡು₁]

ಗಡಿಯೊತ್ತು (ನಾ). ಗಡುವಿನ ಕಾಲ; ಅವಧಿಯ ಸಮೀಪ : ನುಡಿದು ಹುಸಿದನೆ ಬಪ್ಪೆನೆಂದು ತಪ್ಪಿದನೆ . . . ಗಡಿಯೊತ್ತಿನೊಳು ಬಂದ ಭಾಪುರೆ ಸಿದ್ಧಪತಿಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೫೩).

[ಗಡಿ₄ + ಒತ್ತು₂ (< ಒತ್ತು)]

ಗಡಿರೇಖೆ (ನಾ). ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ; ಸೀಮಾರೇಖೆ : ಹಸಿರು, ನೀಲಿ, ಹಳದಿ, ಕಂದುಬಣ್ಣಗಳ ಭೂಪಟದ ಗಡಿರೇಖೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೩). [ಗಡಿ₁ + ರೇಖೆ]

ಗಡಿವಾಡ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಊರು,—ಗ್ರಾಮ; ಸರಹದ್ದಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಗಡಿವಾಡದ ಸುಂಕವ ಕದ್ದು ಹೋಗಜೀಯದೆ ಬಂಕೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಜೀಯರಣ್ಣಾ (ಸುಂಕಬಂ. ೧೫) ; ವಸುಧೀಶ ಕೇಳೆಮ್ಮ ಗಡಿವಾಡಗಳನು ಮಾಮಸಕದಿಂ ಪರಭೂಪರಿಜೀಯುತಿರ್ದಪರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇಳ್ದನಾಗ (ಜಮ್ಮಕೌ. ೨-೬) ; ಗಡಿವಾಡದ ಹಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಇವರಿಗೆ ಸುಪರಿಚಿತರು (ಬೆಳುಮ. ೨೬). [ಗಡಿ₁ + ಬಾಡ₁]

ಗಡಿವಿವಾದ (ನಾ). ಗಡಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಧ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, —ಚರ್ಚೆ : ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಗಡಿವಿವಾದಗಳು ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ₁ + ವಿವಾದ]

ಗಡಿಸರಕು (ನಾ). ಗಡಿಯಾಚೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸರಕು : ಬಹುಧಾನ್ಯವನು ಮಾರುವರು ಯೆಲೆಯಡಿಕೆಯ ಗಂಧವಿಡಿ ಫಲಸರಕು ಗಡಿಸರಕಿನಾವಿನುತಕೋಟಾಕೋಟಿಯಂಗಡಿಯ ಬಾಜಾರ (ನವಮೋ. ೨೯-೫೩).

[ಗಡಿ₁ + ಸರಕು₃]

ಗಡಿಸು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಿಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಣ್ಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ : ಇಡುವ ಗುಂಡಜೀಗಲ್ಲು ಗಾಣದ ಗಡಿಸುವಲೆ ಗಂಗಸದ ಸಿಲುಕಿನ ದಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆಯ . . . ಕಡುಹುಕಾಜಿರಿ ನೆಸೆದುದಗ್ಗದ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೧೦).

[ಗಡಿಸು (< ಗಡುಸು) + ಬಲೆ₁]

ಗಡೀಪಾರು 'ಗಡಿಪಾರು' ನೋ.

ಗಡೀಭತ್ತ 'ಗಡಿಭತ್ತ' ನೋ.

ಗಡು₁ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡು₂ (ನಾ). ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ : ಬಿಡದೆ ತೊರೆಯನ ಕೂಗಿಕೊಂಡನು; ತಡೆಯದೀಗಲೆ ಗಡುವ ಹಾಯಿಸು (ಇಂಗಿತ. ೬೬-೩). [< ಕಡಹು₂]

ಗಡು₃ (ನಾ). ೧. ಗಳಗಂಡ ; ಗಂಡಮಾಲೆಯ ರೋಗ : " ಕುರು ಗಡುವೆಣಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨). ೨. ಹಿಣಿಲು ; ಡುಬ್ಬ. ೩. ಮಣ್ಣುಹುಳು ; ಎರೆಹುಳು. [ಸಂ.]

ಗಡುಗಂಚಿ 'ಗತಗಂಚಿ' ನೋ.

ಗಡುಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡುಚು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡುಚುನೀರು 'ಗಡುಸುನೀರು' ನೋ.

ಗಡುತರ (ಗು). ದಪ್ಪವಾದ ; ಸ್ಥೂಲವಾದ ; ಗಾತ್ರವುಳ್ಳ : ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟೆ (ಖರ್ವತ) ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು (ಕಭಾಗ. ೩೫) ; ಯಲ್ಲನ ಗಡುತರವಾದ ದೇಹ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೬).

[< ಗಡಸು + ತರ₄ (< ತರಹ)]

ಗಡುಬ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡುಬು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡುರ (ನಾ). ಕೂನು ಬೆನ್ನಿನವನು ; ಕುಬ್ಜ ; ಕೂನ. [ಸಂ.]

ಗಡುಲ, ಗಡುಳ (ನಾ). = ಗಡುರ : (೩). **ಗಡುಳ** : " ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ — ಈ ಎರಡು ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೮೦-೫೫೬). [ಸಂ.]

ಗಡುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ವಾಯಿದೆಯನ್ನು ಹೇಳು; ಅವಧಿ ಕಲ್ಪಿಸು : ಕೋಟೆಯು ಗಡುವಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಬಲ್ಲಾಳನ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯೋ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿತು (ಕೋಟಚಿ. ೧೭). [ಗಡುವು + ಇಡು₁]

ಗಡುವು, ಗಡಬ, ಗಡಬು, ಗಡವು, ಗಡು₁, ಗಡುಬ, ಗಡುಬು (ನಾ). ವಾಯಿದೆ ; ಅವಧಿ : ಅಸೆಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಗಡುವು ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಗಡುವು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಒಂದು ವಿಘ್ನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು (ಕೃವಾಲ. ೨೬೧) ; ನಿನಗೊಂದು ವರುಷದ ಗಡುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟೆ (ಬತ್ತೀಪು. ೪೫). **ಗಡಬ** : ಯಾಕೆ ಬಾಯಿತಪ್ಪಿ ಮೂರು ದಿವಸದ ಗಡಬವನ್ನು ಹೇಳಿದೆನೋ (ಮುಸುಗ. ೨೬). **ಗಡಬು** : ಭೀಷ್ಮನ ಕೊಂದ ಪಾರ್ಥನ ತಲೆಯ ರಣದೊಳಗೇ ಕೆಡಹಲಾತನ ಸುತನು ಮತ್ಸರವಿಡಿದು ಬಹದಾರನೆಯ ತಿಂಗಳ ಗಡಬಿನೊಳಗೆನುತಾಗ ಶಾಪವನಿತ್ತು ತೆರಳಿದರೂ (ನೀಲಧ್ವ. ೪೪). **ಗಡವು** : ಎಷ್ಟು ದಿನದ ಗಡವು (ದೇವೀಜೌ. ೭). **ಗಡು₁** : ಗಡುವನಿತ್ತೆನು ತಿಂಗಳು (ಜನಭಾ. ೨೯-೩೪). **ಗಡುಬ** : ಇದು ಬೆಡಗಿನ ಮಾತೆನ್ನಬೇಡಿ ನಿಮ್ಮ ಗಡುಬದ ದಿನ ಬಂತು ನೋಡಿ (ಎಬಳಾ. ೧೩೭-೧೪) ; ಗಡುಬವೋ ಹದಿನಾಲ್ಕುವರುಷವು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೪-೧೧) ; ಈ ಹಣ ನಾಲ್ಕು ಐದು ಗಡುಬದಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯತಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). **ಗಡುಬು** : ಹಳೆವೂರ ಗಡುಬಿನಿಂ ನಾಲಕೂರೊಳು (ಕಇ. I, ೩೦-೩೨ ; 1222).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಗಡು, ಗೆಡು ; ತುಳು. ಗಡು ; ತೆಲು. ಗಡುವು]

ಗಡುಸು, ಗಡಚು, ಗಡಸು, ಗಡಿಸು, ಗಡುಚು (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು ; ಬಿರುಸು ; ಕಾಠಿನ್ಯ ; ಒರಟು : ಗಡುಸು ಪದಾರ್ಥದಿಂದಾದ ಅಸರಿಗೆಳಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೯). ೨. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು ; ಗಹನವಾದುದು : ವಿಜ್ಞಾನದ ಗಡುಸಿನ ವಿಚಾರಗಳು ಬಹುಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೨೪). **ಗಡಚು** : ೨. ಹೆಚ್ಚು ಗಡಚು ಇರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ ೪-೧) ;

ಅದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹುಗಡಚು (ಮತಂಓ. ೧೨). **ಗಡಸು** : ೧. ಗಡಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೫೮–೧೦ ; 1674) ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯ ಗಡಸು ತಗ್ಗಿತು (ಚೀನಜಾ. ೨೦) ; ಗಡಸು ನುಡಿಗಳ ಸಹಿಸಿ ಎನಿತೊ ನೊಂದಿಹರು (ಕುಮಾಕೃ. ೩೩) ; ಅವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಪೋಲೀಸನಾಗಲು ಬಹಳ ತಕ್ಕುದ್ದಾದ ಗಡಸಿನದಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೨೧). **ಗಡಿಸು** : ೧. ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿ . . . ಮುಂತ್ತಾದ ಗಡಿಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೮–೨೨ ; 1673). **ಗಡುಚು** : ೧. ಗಡುಚಿಲ್ಲದೆ ಮೆಲುವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಹಬ್ಬಲಿ (ಕನ್ನಸು. I, ೩).

ಗಡುಸಾಗು, ಗಡಚಾಗು, ಗಡುಚಾಗು = ೧. ಬಿರುಸಾಗು; ಒರಟಾಗು : ತಂಡಮಾಕರ್ಷಗೋಳ ಆಗೀಗ ಗಡುಸಾಗಿ ಗಂಡುದನಿಲಾವಾದಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೧೦–೫) ; ಅವನ ಕೊನೆಯ ಮಾತು ಗಡುಸಾಗಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೮೧) ; ರಂಗಣ್ಣ ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೨. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗು ; ಕಠಿನವಾಗು : ಅನಿಲನಿಗೆ ಇದೊಂದು ಹೊಸ ಸಮಸ್ಯೆ ಗಡಚಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ . . . ಎಂದೆನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೫೮) ; ವಾಕ್ಯಗಳು ಗಡಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೫) ; ಈ ವಿಷಯ ಅಷ್ಟು ಗಡುಚಾಗಿ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ನೂರಜ. ೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಗಡುಸು]

ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿ, ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ ; ದಿಟ್ಟೆ : ಬಲ್ಲಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡ] ಸುಗಾರ್ತಿಯೈಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫–೨೦). ೨. ಜಂಬಗಾತಿ : "ಬಲ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಳಿಗೆ ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೨). **ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ** : ೧. ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ತಂಗಿ ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಕೆಣಕಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೩).

[ಗಡುಸುಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಡುಸುಗಾಱ, ಗಡಸುಗಾಱ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗ : ಶತ್ರುಘ್ನಂ ಬಲ್ಲಡುಸುಗಾಱಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೮). **ಗಡಸುಗಾಱ** : 'ಗಡಸುಗಾಱತನ' ಪರಾ. [ಗಡುಸು + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಗಡುಸುತನ, ಗಡಚುತನ, ಗಡಸುತನ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿತನ : ಒಂದು ರೇಖೆ ಮೃದುತ್ವ ಅಥವಾ ಗಡುಸುತನವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮಾನವ ಮನೋಕಾಮನೆಗಳ ಸಮಗ್ರಸಾರವನ್ನೇ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬಲ್ಲದು (ಭಾರದ. ೫೩೦). **ಗಡಚುತನ** : ೨. ದರ್ಪ ; ಸೊಕ್ಕು : ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗಡಚುತನವಿತ್ತು (ಹಾಡುಹು. ೬೬). **ಗಡಸುತನ** : ೨. ಗಡಸುತನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಠೀವಿಯಿಂದಲೇ ಆ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಡೆದುಬಂದ (ಕನ್ನಣಿ. ೪೦) ; ಅಮ್ಮನ ಎದುರು ಅದೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೋ ಆ ಗಡಸುತನ (ಪದ್ಮಸ. ೯೫) ; ತುಸು ಗಡಸುತನದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ದಾಬಲ. ೪೫).

[ಗಡುಸು + -ತನ]

ಗಡುಸುನೀರು, ಗಡುಚುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸೇರಿರುವ ನೀರು : ಗಡುಸುನೀರಿಗೆ ಚೌಳು ವಾಷಿಂಗ್‌ಸೋಡವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಾಕಿ, ಮೆದುವು ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೮೬). **ಗಡಚುನೀರು** : "ಬಿರುಸಾದ ನೀರು ; ಸೌಳುನೀರು" : (Hard water. ಇಂಕನಿ).

[ಗಡುಸು + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಗಡುಳ 'ಗಡುಲ' ನೋ.

ಗಡೆ$_1$ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಡೆ$_2$ (ನಾ). (ಬಾವಿಯ) ರಾಟೆ ; ಗಾಲಿ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಒಂದು ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚಿನ ಧರ್ಮಶಾಲೆ, ಅದರೆದುರು ಒಂದು ಗಡೆ ಹಚ್ಚಿದ ಬಾವಿ (ಸಮಜೀ. ೩). 'ಗಡೆಗಡೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಡೆಕಾರ 'ಗಟಿಕಾಱ' ನೋ.

ಗಡೆಬಡಿಗ (ನಾ). ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು : ತಡೆಯದಿರಿ ಭಟರೇ ವಾದ್ಯದ ಗಡೆಬಡಿಗರೀ ಸಕಲಜನ ನೀವ್ ಕಡುಬಳಲಿದಿರಿ ಹೋಗಿ ಪಾಳೆಯಕೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೪೪). [< ಗಡಬಡ + -ಇಗ]

ಗಡ್ಡ$_1$, ಗದ್ದ (ನಾ). ೧. ಗಲ್ಲ ; ದವಡೆ : "ತುಟಿಯ ಕೆಳಗಣ ಭಾಗವೇ ಚುಬುಕಮೆನಿಸುಗು, ಗಡ್ಡ" (ನಾಚರಾ. ೧೨೨) ; "ಅಧಸ್ತಾತ್ ತುಟಿಯ ಕೆಳಗಡೆ ಗಲ್ಲದ ಹೆಸರು, ಗಡ್ಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯). ೨. ಗದ್ದದ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು ; ದಾಡಿ : ಗಡ್ಡಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡ] ಕಕ್ಷಾ ಕುಕ್ಷಿಪ್ರದೇಶಂಗಳ ರೋಮಂಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮–೯) ; ಪುರುಷಂಗೆ ಗಡ್ಡಮೀಸೆಯೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಪ್ಪವು (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೬–೨೨೫) ; ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು ಗಡ್ಡಮೀಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು (ದೇವಾವ. ೬೫–೧೩೩) ; ಇತ್ತ ನೋಡೌ ತಾಯೆ ಹಾರುವರತ್ತ ಗಡ್ಡದುಪಾಧ್ಯರನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೦) ; ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಗಿಡ್ಡತನದ ಕುರೂಪಿಯಾದನು ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ (ನಳಚ. ೬–೧೪) ; ನೆಱೆ ಗಡ್ಡ ಮಂಡೆ ಮೇಲ್ಮೀಸೆ ಸೀಕರಿಯಾಗಿಯುರುಳಿಬಿದ್ದರು (ಕಂನವಿ. ೧೪–೬೫) ; ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ, ಹಪ್ಪಳ ಸುಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ (ಗಾದೆ). **ಗದ್ದ** : ೧. ಅವನೆದ್ದು ಪರಿತಂದಿನತನೂಜನ ಗದ್ದವನು ಹಿಡಿದಿಜುಕಿ ಕೋಪದೊಳೆಜಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ತೊರರಾ. ೬–೩೮–೧೫) ; ಗದ್ದವೆಂಬುದು ಸವಿಮುದ್ದಿನ ಗಂಟು ಮುದ್ದಿನ ಮುಖ ಮೋಕ್ಷದ ಜನ ನಂಟು (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೫–೨) ; ಗದ್ದದಲಿ ಕರವಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಸಂ. ೫–೪–೨೯).

ಗಡ್ಡದಯ್ಯ = ೧. ಜೋಗಿ ; ವಿರಕ್ತ ; ಗಡ್ಡಬಿಟ್ಟವನು : ಗಡ್ಡದಯ್ಯ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ೨. "ಸೀಸಕಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸುವ ಕೆಳಮುಖ ರಕ್ಷೆ ; ಗಡ್ಡದಯ್ಯ" (Beaver. ಇಂಕನಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಡ್ಡ, ಗೆಡ್ಡ ; ತುಳು. ಗಡ್ಡ ; ಕೊಡ. ಗೆಡ್ಡ ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ, ಗದ್ದುವ ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಗಡ್ಡ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ್ಡೊ ; ಗೊಂಡಿ. ಗಡ್ಡೊ, ಗಡ್ಡೊಕಾ. / ಪ್ರಾ. ಖಡ್ಡ]

ಗಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ತಂಬೂರಿ ಮತ್ತು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಿಯು ಹಾದು ಹೋಗುವ ಎತ್ತರದ ಭಾಗ ; ಜಗಲಿ : ದಂಡಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕಾಯಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಗುಲಿ ಅಥವಾ ಗಡ್ಡ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ ೧೧೧). [< ಗಡ್ಡೆ]

ಗಡ್ಡಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡದಯ್ಯ ; ಜೋಗಿ : ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಕೈಯಾಂತು ಬಳಲುವ ಗಡ್ಡಯ್ಯಗಳ ನೋಡಿ ಬೆಜಗಾದೆನಯ್ಯ (ವಸೋವಮಾ. ೫೨–೨೧೬). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತುಮ್ಮೆವಾಡಿಯ ಗಡ್ಡಯ್ಯನ ಮಗಂ ಪೊನ್ನಿಗಂ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೨೬–೨೦ ; ೯೫೦). [ಗಡ್ಡ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗಡ್ಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹತ್ತು ದಸ್ತುಗಳ ಕಾಗದದ ಕಟ್ಟು ; ಅರ್ಧ ರೀಮು : ಒಂದು ಕುಡಿಕೆ ಮಸಿ ; ಒಂದು ಗಡ್ಡಿ ಕಾಗದ (ಹುಸುಹೊ. ೫೩) ; ೨೦ ದಸ್ತಾ ಅಂದರೆ ಒಂದು ಗಡ್ಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೩೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡ್ಡೀ]

ಗಡ್ಡಿಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡುಕೆ (ನಾ). = ಗಡಿಗೆ ೧ : ಪ್ರಸಂನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ್ಗೆ . . . ಸಹಸ್ರಗಡ್ಡುಕಾಪುರಸ್ಸರಂ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೬೬–೧೨–೪೬ ; 1170). [ಸಂ. ಗಡ್ಡುಕ]

ಗಡ್ಡುಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡೆ, ಗೆಂಡೆ$_1$, ಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಡೆ ; ಗಂಟು : ಪರಿಪರಿ ಗಡ್ಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಶಿರದೊಳು ರಚಿಸಿತಾ ಉಪ್ಪುಗಳ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಬಜ್ಜರಾ. ೬–೧೯) ;

ಆಚಾರ್ಯರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗೋಪೀಚಂದನದ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೬೨); ಮಂಜಿನ ಗಡ್ಡೆ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದೆ (ಅನಕೇ. ೨-೫). 'ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಗೆಣಸು ಮುಂತಾದುವುಗಳಂತೆ ದುಂಡಾಗಿರುವ ಬೇರು; ಕಂದ: ಬೇರು ಗಡ್ಡೆಗೆಣಸು ಮೊದಲಾದವಜಲ್ಲಿ ಗಂಧವನಜಾವುದು (ಆದವ. ೫-೧೨); ಗಡ್ಡೆ ಬೇರು ಗೆಣಸ ಮೆದ್ದೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧-೨); ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗಡ್ಡೆಗಳನ್ನೂ ಬೇರುಗಳನ್ನೂ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೨). ೩. ನೀರಿನ ಮಧ್ಯವಿರುವ ಸಣ್ಣ ಭೂಭಾಗ; ದ್ವೀಪ; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಗಡ್ಡೆ ಇರ್ಪುದು ಕಿರಿದು, ಸಲಮಿಸಿನ ಮುಂದುಗಡೆ (ಪಾರಸಿ. ೧೬-೧೬). 'ನಡುಗಡ್ಡೆ' ಪರಾ. ೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗಂಟು, —ಗ್ರಂಥಿ: ಜ್ವರದ ಗಡ್ಡೆ (ಪ್ರಥಣ್ಣ); ಪ್ಲೇಗಿನ ಗಡ್ಡೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಮೂಲ; ಬುಡ; ಬುಡಕಟ್ಟು: ಅವರು ಈ ಗಡ್ಡೆಗೆ ಸೇರಿದವರು (ರೂಢಿ). ೬. ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ: ಕೆಜೆಯ ಕೋಡೀ ನೀರು ಹಾಯಿದಾ ಗಡ್ಡೆ ತೆಂಕಸೀಮೆ ಮೇರಿಯಾಗಿ (ಎಕ.XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೩೫; 1471). ೭. ರಥದ ಅಥವಾ ಬಂಡಿಯ ವೇದಿಕೆ; "ರಥದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ ಕೂಡಿಸುವ ಪೀಠ" (ಅನಂನಾ): ಗಡ್ಡೆಯ ಮೇಗ್ಲಿಂದ ಎದ್ವಾರೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಸೀಯರ್ಾದ ಮಗ್ಗ ತಂದಿವ್ನಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೫). ೮. ಕಿವಿಯ ಬುಡ: ಚೂಲಿಕೆ – ಆನೆಯ ಕಿವೀಗಡ್ಡೆ (ಗಂಗಾಮು. ೧೩೩). ಗೆಂಡೆ$_1$: ೨. ಸಸಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣ ಗೆಂಡೆಗೆ ವೊಂದು ಹೊಂನಿನ ವೋಪಾದಿಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೧-೨೯; 1482); ತೋಟದಲಿ ತೆಂಗಿನ ಸಸಿಯ ನಟದಕೆ ಗೆಂಡೆಗೆ ವೊಂದು ಹೊಂನಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೨೫-೧೯; 1528); ಅಡವಿಯ ಗೆಂಡೆ ದಿಂಡುಗಳ ತಿಂದಾ ಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೯೯); ಹಾಡೆಯ ಗೆಂಡೆ ತ್ರಿಕಟುಕ ಜೀರಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೦). ಗೆಡ್ಡೆ: ೯. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಗೆಡ್ಡೆ ಗಡ ನೀನಖಿಳಸುರರಿಗೆ ಖಡ್ಗಿ ಗಡ ಸುರಲೋಕಪಾಲರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೧-೪೫).

ಗಡ್ಡೆಯಂಬೋಗು = ಗಡ್ಡೆಯಂತಾಗು; ಗಂಟುಗಂಟಾಗು; ಮುರುಟು: ಪೋದೊಲವೆಯ್ದೆ ಮತ್ತೆ ಪೊಸತಾದುವು ನೀರಸವಾಗಿ ಗಡ್ಡೆಯಂಬೋದ ಮನಂ ಕೊನರ್ತುವು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೬೬).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಂಡೆ, ಗಡ್ಡೆ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ. / ಸಂ. ಕಂದ]

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸು; ಘನರೂಪಗೊಳಿಸು: ನರ ನೆತ್ತರನು ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಸಿ ತಟ್ಟೆ ಮಲಗಿಸುವ ತಂಪು (ಚಂಡೆಮ. ೬).

[ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು (<ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು) + – ಇಸು$_3$]

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು 'ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು, ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು, ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾಗು: ಮರದ ಕೊಂಬೆ ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಘನವಾಗು: (ಟಿ). ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು: ೨. "ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು" (ಜಾನಕೋ.೪೫). ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು: ೨. ಎಳವೆಯೊಳೆ ತನ್ನ ವೈರಿಯ ಮೊಳೆಯುವನೊಗೆತಪ್ಪ ರುಜೆಯ ಮೊಳೆಯುವುದೊಗೆವಾಗಳೆ ಕಳೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದ ಬಚಿಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಾರದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೫).

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಘನರೂಪವಾಗು: ರಕ್ತವು ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ ಭಾಗದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೨೦). [ಗಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಗುಂಡು ಹುಲ್ಲು, ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗ. ೩೭-೭೩೪).

[ಗಡ್ಡೆ + ಗುಂಡು ? + ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ಗಡ್ಡೆಜ್ವರ (ನಾ). ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬರಿಸುವ ಜ್ವರ; ಚಳಿಜ್ವರ: ಈ ಮಲೆಯ ನೀರು ಗಡ್ಡೆಜ್ವರದ ಬೀಜ (ಕಂಬಹು. ೧೬).

[ಗಡ್ಡೆ + ಜ್ವರ]

ಗಡ್ಡೆನೆಲ (ನಾ). ನಡುಗಡ್ಡೆ; ದ್ವೀಪ: ಕಡಲ ನಡುವಿನ ಗಡ್ಡೆನೆಲ (ಏಳಜೀ. ೧೩೭). [ಗಡ್ಡೆ + ನೆಲ$_1$]

ಗಡ್ಡೆಮೊಸರ್, ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು; ಕೆನೆಮೊಸರು; ಗರಣೆಮೊಸರು: ಬಗಿದಗುಜಿಂದದಂತೆ ತೆಗೆದಾಜಿಸಿ ದೋಗರದೊಳ್ ಪೊದಟ್ದು ಕಮ್ಮಗೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಡ್ಡೆ ಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೬೦; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೮೫ ನೋ).
ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಡ್ಡೆ + ಮೊಸರ್]

ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ (ನಾ). ಹಾಗಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕಾರವೆಲ್ಲಃ . . . ಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ, ಬಂಜೆಹಾಗಲ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೧೨೯).

[ಗಡ್ಡೆ + ಹಾಗಲ (<ಪಾಗಲ್)]

ಗಡ್ಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಟಿ).

[ಗಡ್ಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಡ್ರಬಡ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: ಯಾವಾಗಲೂ ಗಡ್ರಬಡ್ರ ಎಂದು ಗಲಾಟೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬).

ಗಢಾವಣೆ 'ಗಡಾವಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಗಣ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಮೊತ್ತ; ಹಿಂಡು: "ನಿಕರಃ, ನಿಕಾಯಃ . . . ಗಣಃ, ಓಘಃ . . . ಸ್ತೋಮಃ — ಈ ೩೯ ಸಮೂಹಂ" (ಹಲಾಯು.೧೧೪-೧); [ಅ]ನೆಯ ಕೇರಿಯ ಮೂನೂರ್ವರುಂ, ಗಣಮುಮಿಬ್ಬು ಶ್ರೀಮರುಳೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ದಾನಂಗೊಟ್ಟರು (ಕಇ. II, ೧೦-೨೨; 1080); ಕೇವಳಿಗಳೈಸಾಸಿರ್ವರೆಣ್ಬಾಸಿರಂ ಗಣದೊಳ್ನೋಜ್ಪೊಡೆ . . . ಆ ಸಭಾವಳಯದೊಳ್ ಲಕ್ಷದ್ವಯಾವಾದಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೪; ಪೊದೆದ ದುಗುಲಂ ರಣನಿಶಾಟ ಗಣದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲನ ಚೆಲ್ವಿನ ಬೆಳ್ವಟ್ಟೆಯಂ ಪಜಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೨). ೨. [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ: ಜಲವ ತಪ್ಪಿದ ಮತ್ಸ್ಯ ಬದುಕುವುದೇ ಸೋಜಿಗ ಗಣತಿಂಥಿಣಿಯೊಳಗಿರಿಸೆನ್ನನು ಲಿಂಗವೇ (ಬಸವ. ೩೬೭); ಹೀನರೆಲ್ಲ ಗಣಂಗಳಾದರೆ ಏನು ರೋಗೈತರಲಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೨-೫೬). ೩. ಶಿವನ ಪ್ರಮಥರ ಸಮೂಹ; ಶಿವಗಣ: ಶಿವನು ಉಮೆಯನ್ನು ಕೂಡಿ ಗಣಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ನರ್ತಿಸುವನಂತೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೭). ೪. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ರಥಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಆನೆಗಳು, ಎಂಬತ್ತೊಂದು ಕುದುರೆಗಳು, ನೂರುಮೂವತ್ತೈದು ಕಾಲಾಳುಗಳಿರುವ ದಂಡು, —ಸೈನ್ಯ: ಆನೆ ೨೭, ರಥ ೨೭, ಕುದರೆ ೮೧, ಕಾಲಾಳು ೧೩೫ ಇದು ಗಣವೆಂಬ ಬಲ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೯). ೫. ಗ್ರಹ; ಭೂತ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಪಂಜ್ರೊಳ್ಳಿ ಗಣ ಬತ್ತಿತ್ತು. ಗಣ ಕೇಳೋಕೆ ಅಂತ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಮೈಲಿ ಪಾಸಂತರ ಜನ ಬತ್ತಾ ಇತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೪); ನಾರಾಯಣ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಗಣ ಬಂದವನಂತೆ (ಪ್ರಕ್ಷ್. ೨೫). ೬. ವರ್ಗ; ಶಾಖೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಗಣ, ಗಚ್ಛ (ಬಲಿ) ಅನ್ವಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಜೈನಪ. ೬೧); ದಿಗಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅನೇಕ ಸಂಘ, ಗಣ . . . ಇದ್ದುವು (ಕಶಾಅ. ೭೩). ೭. [ಛಂದ]: "ಗಣವೆಂದರೆ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೯): ಧರಣಿ ಜಲಾಗ್ನಿ ಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವು ಗಣದ ಪೆಸರ್ (ಛಂದೋಂಬು.೧-೨೮); ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಕೈಪಿಡಿ.೧೧೮).

'ಅಂಶಗಣ', 'ಅಕ್ಷರಗಣ', 'ಮಾತ್ರಾಗಣ', 'ವರ್ಣಗಣ' ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; "ಅಜವಾನ" (ಗಂಗಾವು. ೧೧೧). ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಗಣಕೂಟವನ್ನು ಗಣಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿರುವ ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಗಣಂಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಭಾರದ್ವಾಜಾನಾಂ ಗಣಙ್ಕ ಬಾಳುಙ್ಕ ದೇಮಣಙ್ಕಶ್ಚ ಕಾಶ್ಯಪಾನಾಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯; ೩೦–೨೫; 670). [? + ಅಂಕ$_2$]

ಗಣಕ (ನಾ). ೧. ಗಣಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಲೆಕ್ಕಿಗ; ಕರಣಿಕ: ಅರುಂ ಕಾಣದೇ ಭಕ್ಷಿಪಾ ಗಣಕಂ ಹೆಗ್ಗಣಕಂ ಸಮಂ (ಸೋನೋಶ. ೬೩); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಣಕ, ಲೇಖಕ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಪಾಲ ಎಂಬ ಮೂವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೬). ೨. ಜೋಯಿಸ: ಶುಭಮುಹೂರ್ತಮನೆ ಗಣಕನಿಳಾಪ್ರಭುವೊಗೆದನುದಿತ ಕಾಯಪ್ರಭೆಯೊಗೆದಿರೆ (ಶಂಪಭಾ. ೧–೧೨೬). [ಸಂ.]

ಗಣಕಯಂತ್ರ(ನಾ). "ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ": (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೦೦). [ಗಣಕ + ಯಂತ್ರ]

ಗಣಕಿ$_1$ (ನಾ). ಜೋಯಿಸನ ಹೆಂಡತಿ: (ಕ). [ಸಂ. ಗಣಕೀ]

ಗಣಕಿ$_2$ 'ಗಣಿಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಗಣಕಿಕ (ನಾ). = ಗಣಕ: ಗಣಕಿಕರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಭಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪–೫೩; 1166). ['ಗಣಕಿಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಣಕೂಟ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗಂಡುಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡುವ ದ್ವಾದಶಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಧೂವರರ ಗಣಕೂಟ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಣ + ಕೂಟ$_3$]

ಗಣಕ್ಕೆ$_1$ 'ಗಣಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಕ್ಕೆ$_2$ 'ಗಣಿಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಗಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಎರಡುಮೂರು ಸಾರಿ ಗಣಗವೆಂಬ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ತೆಗೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೯). [?]

ಗಣಗಂಟೆ (ನಾ). ಗಣಗಣ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಗಂಟೆ: ಗಣಂಗಳಿಗೆ ಗಣಗಂಟೆ ಬೇಕು ಗಣದಲ್ಲಿ ಬೇಕು ಗಣಿಕೆ (ಅರಳು. ೨೯೨–೫). [ಗಣ$_0$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಗಣಗಣ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಗಣಗಣಿಸು' ಪರಾ.

ಗಣಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಣಗಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು; ಗಣಗಣ ಎನ್ನು: (ಕ). 'ಘಣಘಣಿಸು' ಪರಾ. [ಗಣಗಣ + -ಇಸು$_3$]

ಗಣಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ಕಣಿಗಲು: ಕೆಂಪಿನ ಗಣಗಳ ಹುವು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦–೫೩; 1700). 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಗಣಗಿಲು (ನಾ). ಬೀಜವರಿ: ಬಿತ್ತುವ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ನಾಗಂಡುಗದಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೨೧; 1401); ಬಿತ್ತುವ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ನಾಘಂಡುಗದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೫೪–೧೪; 1434); ಯಿಂತೀ ಚತುಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ಬಯಲು ನಾಗಂಡೆಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೧೩; 1436). [?]

ಗಣಗ್ರಹಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಮವತಾರವೃತ್ತಿ ಲಾಭಸ್ಥಾನಲಾಭಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾರಾಧ್ಯ ಪುಣ್ಯ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ); ಎಲ್ಲೈ ದೇವತೆಗಳಿರಾ ಇದುವರೆಗೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪೂಜಿಸಿದೆನು ಇನ್ನು ಜೈನವ್ರತೋಚಿತ ದೇವರುಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವೆನು. ಇನ್ನು ನೀವುಗಳು ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಆ ವಿಗ್ರಹಗಳಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಜಿನದಿಂಬಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವುದೇ ಗಣಗ್ರಹಣವೆಂಬ ೪ನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೬–೨೧೭). [ಗಣ + ಗ್ರಹಣ]

ಗಣಜಲ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಲಿ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಲೆ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಿಲು 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಿಲೆ$_1$, ಗಣಜಲ, ಗಣಜಲಿ, ಗಣಜಲೆ, ಗಣಜಿಲು, ಗಣಿಜಿಲೆ, ಗನಿಜೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನೌಷಧಿ: "ಗಣಜಿಲೆ ಪುನರ್ನವಿ ಶಿವಾಟಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೧); ಗಣಜಿಲೆಯ ಬೇರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದಾದರೂ ಯಷ್ಟಿಮಧುಕವ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದಾದರೂ ಪಾನವ ಮಾಡಿಸಲು ಕಕ್ಕೆಯ ವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೩೫); ಗಣಜಲೆಯಬೇರು, ದೇವದಾರು . . . ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೧೯). **ಗಣಜಲ**: ಕೆಂಪು ಬಿಳಿ ಗಣಜಲ . . . ಕಫವಾತಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೯–೯೬). **ಗಣಜಲಿ**: ಕೆಂಪುಕೊಮ್ಮೆ, ಗಣಜಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೩೯). **ಗಣಜಲೆ**: ಪುನರ್ನವದ (ಗಣಜಲೆಯ) ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಪುಂಡಿಯೊಡನೆ ಬೇಯಿಸಿ ಹುಳಿಪಲ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮುಸೂ. ೧೫–೪೦ ಟೀಕೆ). **ಗಣಜಿಲು**: "ಜಟಲ – ಗಣಜಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೫೯). **ಗಣಿಜಿಲೆ**: "ಪ್ರವರ್ಣವಾ, ಶೋಫಘ್ನ – ಈ ೨ ಗಣಿಜಿಲೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೨); "ಅಂಡವಕ್ರ – ಗಣಿಜಿಲೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧–೨೧). **ಗನಿಜೆಲೆ**: ಕೊಮ್ಮೆ, ಗನಿಜೆಲೆ, ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೫–೨೭೧). [?]

ಗಣಜಿಲೆ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಿಡುಬುರೋಗ; ಸೀತಾಳೆ; ನೀರುಕೋಟಲೆ (ಕರಾ): ಮೈಲಿ ಗೊಬ್ಬರ ಗಣಜಿಲೆಗಳ ಉಪದ್ರವವು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೪೧೫). [?]

ಗಣಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ, — ಸಾರಂಗ: "ಗೋಕರ್ಣ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಧರ್ವ, ಶರಭ] – ಗಣಜೆ" (ನಾಚರಾ. ೬). [?]

ಗಣತಂತ್ರ (ನಾ). ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ; ಗಣರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ; ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ: ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ರಾಜತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜತಂತ್ರದಿಂದ ಗಣತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೯). [ಗಣ + ತಂತ್ರ]

ಗಣತಿ$_1$ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣತಿ$_2$, ಗಣಿತಿ$_1$, ಗಣಿತೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿರುವಾನೆ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಾದ ರಾವುತರನ್ನೂ ಲೀಲೆಯಿಂ ಗಣತಿಯ ನೋಡಿ ಸುಗಂಧಭೂಪಾಲನು ಮೆರೆದನು (ಸೌಗಂಪ. ೪–೧೮); ಖರ್ಚು ಗಣತಿಗೇ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಿಮು. ೧೮೭). 'ಗಣಿತ' ಪರಾ. ೨. ಜನಗಣತಿ; ಖಾನೇಷುಮಾರಿ: ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಗಣತಿ (ಸೆನ್ಸಸ್) ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಕಜಸಾ. ೧೫೨). **ಗಣಿತಿ$_1$**: ೨. ಒಂದನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಗಣಿತಿಗಾಗಿ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಂ ಕಂಡು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೯೧); ಅತನ ಫೌಜು ಗಣಿತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೭). **ಗಣಿತೆ**: ೨. ಕಡುಗಲಿ ಖಾನವಜೀರರು ನನ್ನಿಯ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲವ ಬೇಜಿ ಬೇಜಿ ಬಿಡದೆ ಗಣಿತೆಯ ತೋಱಿಸಿದೊ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೮೦). [← ಮರಾ. ಗಣತೀ]

ಗಣತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಣದಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಣದೀಪಕ (ನಾ). ಗಣಶ್ರೇಷ್ಠ; ಗಣಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು; ಗುಂಪಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಮುನೀನ್ದ್ರರಭಯಣನ್ದಿ ಮುನೀನ್ದ್ರಗ್ಗಣ ದೀಪಕರೆನಿಸಿದ ಮಾಘಣನ್ದಿಗಳ್ (ಕಶಾಲ. ೬೨-೮-೯; 1008). [ಗಣ + ದೀಪಕ]

ಗಣದೇವತೆ (ನಾ). ಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವತೆ: ದಿವ್ಯ ಗಣದೇವತೆಗಳಂ ಕಾವುವೇಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೪೦-೭). [ಗಣ + ದೇವತೆ]

ಗಣದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಸ್ವತ್ತು. ೨. ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳ ಗುಂಪು: (*). [ಗಣ + ದ್ರವ್ಯ]

ಗಣಧರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತೀರ್ಥಂಕರನ ಶಿಷ್ಯರಗುಂಪಿನ ಮುಂದಾಳು, —ಮುಖ್ಯಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಗಣಧರಗಣಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ಏಕವಿಹಾರಿಯಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩ ವ); ತೊಂಬತ್ತು ಮೂವರ್ ಗಣಧರರುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೮೧ ವ); ಗಣಧರರೋ ಸ್ವಾಮಿಗಳೋ ಗುಣದಿಂದಾಮುಱಿಯೆಶ (ಯಶೋಚ. ೧-೪); ಶರಣೆಂಬ ಪರಮಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳನೆರಡನೆ ಗಣಧರರೆನಿಸಿ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಿನ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕವಿ ಪರಮೇಷ್ಠಿಸ್ವಾಮಿಗಳಡಿಗೆ (ನಾಗಕು. ೧-೮). [ಸಂ.]

ಗಣನ (ನಾ). = ಗಣನೆ ೧: 'ಗಣನಯಂತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಣನಯಂತ್ರ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ: ಇರಥ ಗಣನಯಂತ್ರ (Arithmetical Machine)ವನ್ನು . . . ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ಗಣಿತ. ೧೨೧). [ಗಣನ + ಯಂತ್ರ]

ಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ: Statisticsಗೆ ಗಣನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಈಚೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ಗಣಿತ. viii ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಣನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಣನಾತಿಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ಗಣನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದುದು; ಅಸಂಖ್ಯವಾದುದು: "ಗಣನಾತಿಕ್ರಾಂತಮುಂತದಕ್ಕುಮಸಂಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೩೪). [ಗಣನ + ಅತಿಕ್ರಾಂತ]

ಗಣನಾತೀತ (ಗು). ಗಣನೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ: ಗಣನಾತೀತಾಜ್ಯಾಹುತಿ ಗಣದಿಂದಂ ತಣಿಯೆ ಜಾತವೇದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೭); ಕಾಮದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಗಣನಾತೀತ ತೇಜಪ್ರತಾಪಂ (ಎಕ. VIII(S), ಸೊರಬ. ೨೭೩-೩೮; 1070); ಗಣನಾತೀತಮಮರ್ತ್ಯಕೋಟಿ ಬಲದೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕದೇವಾಳಿ ಪಿಂತಣಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಬರೆ . . . ಗಮನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆಂ ಬೆಡಂಗಾದುದೋ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೭೫). [ಗಣನ + ಅತೀತ]

ಗಣನಾಥ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪಿನ ಯಜಮಾನ: ವೃಷಭಸೇನ ಗಣನಾಥ ಪುರಸ್ಸರಂ ಪುರುತನಯರಾ ಕ್ರಮದೊಳ್ ಪರಮಸುಖಾಸ್ಪದಮನನಿಬರುಂ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೫ ವ); ಗಣನಾಥರ್ಜಯಮುಖ್ಯರರ್ಥಶತಕಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೪). ೨. [ವೀರಶೈ] ಗಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಗಣಪತಿ; ಗಣೇಶ: ಗಣನಾಥನ ಐವತ್ತೆರಡು ಸರ ಹಱಿದುಬಿದ್ದುವು (ಬಸವ. ೯೩೧). ೩. ಗಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಶಿವ: ಗಣನಾಥನಂ ಸಾರ್ದು (ಬಸವಪು. ೪೮-೩೦); ಗಣನಾಥಂ ಸುಪ್ರಧಾನಂ ನಿನಗಧಿಕಹಿತಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೪೦). [ಗಣ + ನಾಥ]

ಗಣನಾಯಕ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೨: ಜಗತ್ತ್ರಯನಾದ ದೇವನಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆ ಮಗನ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೧); ಪ್ಪೋನ್ಮಾನಿಲಂ . . . ವಾರಿಯೆಂಬಿವೆಂಟೀಶಗುಪ್ತಾಮತನುವೆನಿಸಿಕ್ಕು . . . ಸ್ವಾಮಿ ಗಣನಾಯಕರ್ ನಿಜಪುತ್ರರೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೩). ೨. [ಜೈನ] ಮುನಿ, ಆರ್ಯಿಕೆ, ಶ್ರಾವಕ ಮತ್ತು ಶ್ರಾವಿಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಂಘಗಳ ನಾಯಕ: ನೆಜವಂ ತಾಳ್ದಿದ . . . ಶ್ರುತಸ್ಕಂಧ ಮಾದಱಿವಿಂದಂ ಗಣನಾಯಕರ್ ಸಮುಱಿ ಭವ್ಯಶ್ರೇಣಿಗವ್ಯಾಜದಿಂದಱಿಯಲ್ (ಆದಿಪು. ೧-೩೯). [ಗಣ + ನಾಯಕ]

ಗಣನಿಯಮ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣಗಳ ನಿಯಮ, —ಕಟ್ಟಳೆ, —ನಿರ್ಬಂಧ: ಗಣನಿಯಮವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಸೆವಡೆದೊಳ್ಪೆಸೆಯೆ ಮಾತ್ರೆ ಸಮನಾಗೆ . . . ರಘಟಾಬಂಧಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೨೨). [ಗಣ + ನಿಯಮ]

ಗಣನೀಯ (ಗು). ಗಣನೆಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, —ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ; ಮುಖ್ಯವಾದ: ಮೊದಲನೆಯ ಗಣನೀಯ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಥೇಲಿಸ್ ಎಂಬುವವನು (ಮಕ್ಕಾರ. ೭ ಪೀಠಿಕೆ). (ನಾ). ೨. ಎಣಿಸತಕ್ಕುದು: "ಗಣನೀಯಂ ಸಂಖ್ಯೇಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಗಣನೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಗಣನೆಗಳುಂಬಮಾಗೆ ಮೊದಲಿಂ ತುದಿಯೆಯ್ದೆ ತಗುಳ್ದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಮಹಾಪ್ರಭಾವಮನದಂ ನೆಱೆ ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮); ಸುಕವಿಜನಗಣನೆಯೊಳ್ . . . ಕಾಳಿದಾಸಂ ಮೊದಲೆಂದು ಕರಂ ಬಣ್ಣಿಪರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೯); ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ದೇವಗಣ ಸಂದಣಿಯಲಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೧). ೨. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಪದವಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಗಣನೆಗೆ ಬಂದೇಬರುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೪೩). ೩. ಗೌರವ; ಆದರ: ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಗಣನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ತುಂಬಾ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಣನಾ]

ಗಣನೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಕೆ ಮೀರು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದಿರು: ಗಣನೆಗೆಟ್ಟ ಚರಾಚರಂಗಳೊಳಣಕವಲ್ಲಿಹನೆನ್ನೊಡೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೨೩). [ಗಣನೆ + ಕೆಡು₁]

ಗಣನೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲ್ಪಡು; ವಿಖ್ಯಾತನಾಗು: ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯದೊಳ್ ಗಣನೆವಡೆದೆಸೆವ ವಿನಯಾಗ್ರಣಿ ವಿಮಲತರ ಸ್ವಭಾವನಗ್ಗಳದೇವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೫೩). [ಗಣನೆ + ಪಡೆ₁]

ಗಣಪ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೨: ಈ ಲಿಪಿಗಳಂ ತಿಳಿದು ಯೋಚಿಸಿ ಹೇಳುವೊಡೆ ಗುಹಗಣಪರಜವನಮಾಲಿಮುಖ್ಯರ್ಗಲ್ಲದೀ ಮಾನವರಿಗರಿದೆನಲು (ಬಸಪು. ೫-೫೫); ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಗಣಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಣನಾಥ ೨: "ಪರಶುಧರಂ ಗಣಪತಿ ವಿಘ್ನರಾಜ . . . ಹೇರಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೧೭); ಗಣಪತಿಃ . . . ವಿನಾಯಕಃ, ವಿಘ್ನರಾಜಃ – ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಗಣಪತಿ ಮಾಡೆವಂಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೩); ಗಣಪತಿ ಮದುವೆ ನಿತ್ಯ ನಾಳೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗುಂಪಿನ ಒಡೆಯ: (*). [ಗಣ + ಪತಿ₁]

ಗಣಪದ (ನಾ). [ವೀರಶೈ] (ಶಿವ)ಗಣಗಳ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ: ಗಣಪದಮಂ ನೆಗೞ್ತೆವಡೆದು ಓಹಿಲಧರಾಧಿಪಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೩೧); ಅಳಿಕಾಕ್ಷನೊಲಿದು ಗಣಪದವನಿತ್ತನು (ವೀಶೈಪು.೨-೬-೨೧). [ಗಣ + ಪದ₃]

ಗಣಪದವಿ (ನಾ). = ಗಣಪದ: ಶರಣಂಗೆ ತಪ್ಪಿತ್ತು ಗಣಪದವಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೂರ (ಬಸವ. ೬೨೦). [ಗಣ + ಪದವಿ]

ಗಣಪರ್ವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ; ಜಂಗಮದಾಸೋಹ: ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಸಿ ಗಣಪರ್ವಮಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೨೬); ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಮಾಡಿ ವಿಭೂತಿವೀಳೆಯವಿತ್ತು ತಮತಮಗೆ ಗಣಪರ್ವ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗಣ + ಪರ್ವ]

ಗಣಪೆಯಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಗಣಪೆಯಬಳ್ಳಿ . . . ಎಂಬುವ ಲತೆಯೊಂದಿರುತಿಹುದು (ದುಂಬಿನಾ. ೮೨). [ಗಣಪ್ಪೆ+ಬಳ್ಳಿ]

ಗಣಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿವಮಾರರ್ ಪ್ರಿತುವೀಕಾರಣಗ ಗಣಪ್ಪನ್ (ಇಆ. XIV, ೨೬೨-೫೬; 9 ನೆಯ ಶತ). [ಗಣ ? + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಗಣಪ್ರವರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಮುನ್ನಂ ಗಣ ಪ್ರವರರ್ ಗೌತಮರಾದಿಯಾಗೆ ಮುನಿಮುಖ್ಯರ್ (ಶಂರಾಮಾ. ೧-೩೯). [ಗಣ + ಪ್ರವರ]

ಗಣಬರು (ಕ್ರಿ). ಮೈಮೇಲೆ ಗ್ರಹ ಬರು; ಮೈದುಂಬು; ದೇವರು ಬರು: ಗಣ ಬಂದವನ ತೆರದಿ ರಿಂಗಣಗುಣಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨೪೨-೪೦೨). [ಗಣ + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಗಣಮಗ(ನಾ). ಗ್ರಹ ಮೈಮೇಲೆ ಬರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಆವೇಶ ಬಂದವನು: "ಏನೋ ಸಕುನ ಬರ್ಲಿಲ್ಲಾ, ಒಡೆಯ ಗಣಮಗನೂ ಹೇಳ್ಳು . . . ಸನಿದಿಕ್ತದೆ ಅಂತಾ" (ಮಲೆಮ. ೭೧೭). [ಗಣ + ಮಗ]

ಗಣಯಿಸು 'ಗಣಿಸು' ನೋ.

ಗಣರಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಣರಮ್ಮಂ ಮಣಿಯಂ (ಎಇ. XIII, ೧೪೯-೫; 888). [ಗಣರ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಗಣರಾಜ (ನಾ). ಗಣರಾಜ್ಯದ ರಾಜ, —ಅಧಿಪತಿ: ಭಗವಾನ್ ಮಹಾ ವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಗಣರಾಜರು ಈ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೭೫). [ಗಣ + ರಾಜ]

ಗಣರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತದ ರಾಷ್ಟ್ರ; ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ರಾಜ್ಯ; ರಿಪಬ್ಲಿಕ್: ಭಾರತವನ್ನು ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಭುತ್ವಸಂಪನ್ನ ಲೋಕತಂತ್ರಾತ್ಮಕ ಗಣರಾಜ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ಭಾಧಾನ. ೧); ಅರಾಜಕ ಗಣರಾಜ್ಯವನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXIII ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಣ + ರಾಜ್ಯ]

ಗಣರಾತ್ರ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾತ್ರಿಗಳ ಮೊತ್ತ, —ಲೆಕ್ಕ: "ರಾತ್ರಿಗಳವು ಪಲವುಮಾಗೆ ಗಣರಾತ್ರಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬-೬); "ಹಲವಿರುಳಾದಡೆ ಗಣರಾತ್ರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭). [ಸಂ. (ಗಣ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಗಣರಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಗಣರಾತ್ರ: "ಹಲವಿರುಳು ಗಣರಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ಗಣರಾತ್ರ]

ಗಣರೂಪ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ: "ಅರ್ಕಾಹ್ವಃ, ವಸುಕಃ, ಸ್ಫೋಟಃ, ಗಣರೂಪಃ, ವಿಕೀರಣಃ, ಮಂದಾರಃ, ಅರ್ಕಪರ್ಣಃ – ೭ ಎಕ್ಕೆ ಗಿಡ, ಸೂರ್ಯವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಗಣ + ರೂಪ]

ಗಣಲು (ನಾ). = ಗಣಿಕೆ: (೬). [< ಗಣಿಕೆ$_1$]

ಗಣವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ಗುಂಪಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ (?): ಊರೊಳಗಣ ನಿವೇಷಣ ೪ ಗಣವರಿ ಸೊ ೧ ಕೊಡಕ್ಕೆ ಸೊ ೧ ತೋಟದಲಿ ಅಡಕೆಯ ಮರ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೪-೪೦; 1154). [ಗಣ + ವರಿ$_1$]

ಗಣವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕುಮಾಣಿದೆಜು ಕುಂಬಾರದೆಜು ಗಣವಾರಿಕೆ (ವ್ಯೆಅರಿ. ೧೯೩೫, ೭೮-೬; 1507). [?]

ಗಣವೇಷ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಕುವ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, —ಪೋಷಾಕು; ಸಮವಸ್ತ್ರ: ಪೋಲೀಸರ ಗಣವೇಷದಂತೆ ದಂಡಿನ ಗುಡಾರದಂತೆ ಎಲ್ಲ ನಾಗರಿಕರಿಗೂ ಸರಕಾರವು ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಕುವುದೆಂದಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೫೪). [ಗಣ + ವೇಷ]

ಗಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನದ ಭೂಮಿ: ಆ ಶಿವಪುರವನು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗಣವೃತ್ತಿಯ ಮಾಡಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೬-೧೮; 1252). [ಗಣ + ವೃತ್ತಿ]

ಗಣಸ್ಥ (ನಾ). ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವವನು; ಸಮೂಹದ ಮುಖಂಡ: ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಮಾದ್ರಕ, ಯೌಧೇಯ, ಮಾಳವ ಮುಂತಾದ ಗಣಸ್ಥರು . . . ಕುಷಾಣರ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೦೪). 'ಕೂಟಸ್ಥ' ಸರಾ. [ಸಂ.]

ಗಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣದ ಸ್ಥಾನ, —ಎಡೆ: ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಆದರೆ ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೪). [ಗಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಣಹೋಮ (ನಾ). ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ೬ ಕೂಟಮತಸ್ಥರಿಗೆ 'ಗಣಹೋಮ' ಎಂಬ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು . . . ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೨೬೭). [ಗಣ + ಹೋಮ]

ಗಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣದ ಹೆಸರಾಗಿ ನಿಂತ ಅಕ್ಷರ: "ಮಯ ರಸತಜಭನಲಗ ಸಂಜ್ಞೆಯವೆಂಬುದು ನಿಯಮದಿಂ ಗಣಾಕ್ಷರಮಕ್ಕುಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೬). [ಗಣ + ಅಕ್ಷರ]

ಗಣಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಗಣದ ಮುಂದಾಳು, —ಪ್ರಮುಖ: ಭರತಪತಿಯ ಲೋಕಾವೇಗಮಂ ವೃಷಭಸೇನ ಗಣಾಗ್ರಣಿಗಳಿಂತೆಂದಾಜುಂಸಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೪ ವ). [ಗಣ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಗಣಾಚಾರ(ನಾ). [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಾಚಾರ, ಸದಾಚಾರ, ಶಿವಾಚಾರ, ಗಣಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭೃತ್ಯಾಚಾರ ಎಂಬ ಪಂಚಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳು ಬಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನ ಪರಿಹರಿಸದೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡುವದೇ ಗಣಾಚಾರವು" (ಶಿವಾಕೋ. ೯೯): ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ಉದಕವ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆನಾದರೆ ಸಲ್ಲೆನು ನಿಮ್ಮ ಗಣಾಚಾರಕ್ಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೮೫); ಲಿಂಗಾಚಾರ ಸದಾಚಾರ ಭೃತ್ಯಾಚಾರ ಸಿವಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂಬ ಪಂಚಾಚಾರ ನಿಷ್ಠನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧೦); ಸ್ಥಾನಿಕ ತಂಮಣನು ಗಣಾಚಾರದ ಕಟ್ಟು ಗೆಯ ತೆರುವ ಹಣವನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೮; ?). [ಗಣ + ಆಚಾರ]

ಗಣಾಚಾರಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಹರಿಯಪ್ಪವೊಡೆಯರಿಗೆ ಧರ್ಮ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಣಾಚಾರಿ ಹರಿ ಯಂಣನು . . . ಬರಿಸಿದ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೦-೨; ?); ಅಯ್ಯಳ್ಳ ಮಟಪತಿ ಚಾಯುಳ್ಳ ಗಣಾಚಾರಿ ಮೇಲಾದ ನನ್ನೂರ ಮಟದಯ್ಯ (ಲೋಕಗೀ. ೬೧-೧೮); ಲಿಂಗವಂತ ಜಂಗಮರಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಗಣಾಚಾರಿಗಳು ಮಠಪತಿಗಳು ಹೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವೊಳಭೇದ ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೯೪). [ಸಂ. ಗಣಾಚಾರಿನ್]

ಗಣಾಡಂಬರ(ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಗಣಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ವಿಭೂತಿಯ ಹೂಸಿ ಗಣಾಡಂಬರದ ನಡುವೆ ನಲಿನಲಿದಾಡಿ ಉಂಡು ತಾಂಬುಲಗೊಂಡು ಹೋಹುದಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೦೫). ೨. ಗಣಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ; ಜಂಗಮದಾಸೋಹ: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂ ಗಣಾಡಂಬರವಂ ಮಾಡಿ ಶಿವಾರ್ಚ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ (ಎಇ. XIV, ೨೮೦-೧೮; 1173). [ಗಣ + ಆಡಂಬರ]

ಗಣಾಧಿನಾಥ (ನಾ). = ಗಣಧರ : ಭರತನನಾಜುಸಿದಂ ಮುನಿವಿನುತ ಗಣಾಧಿನಾಥವಚನಾಮೃತದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೬೦). [ಗಣ + ಅಧಿನಾಥ]

ಗಣಾಧಿಪ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ : (೬). [ಗಣ + ಅಧಿಪ]

ಗಣಾಧೀಶ (ನಾ).= ಗಣನಾಥ ೨ : "ಗಣಾಧೀಶಂ ಕುಠಾರಧರನಾಖುರಥ ನೆನಲು ಲಂಬೋದರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೬). [ಗಣ + ಅಧೀಶ]

ಗಣಾರ (ನಾ). = ಗಣವರ (?) : ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದದು ಗಣಾರ ಕಂ ಮಾ ಜ ತೆ ಜು ಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನಕಾವಲಿ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೨೯-೩೩ ; 1521). [?]

ಗಣಾರಾಧನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಜಂಗಮರ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ" (ಶರಸಾ. ೨೮-೪) : 'ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ' ಪರಾ. [ಗಣ + ಆರಾಧನೆ]

ಗಣಾರ್ಚನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರ ಪೂಜೆ, — ಆತಿಥ್ಯ : (೬). [ಗಣ + ಅರ್ಚನೆ]

ಗಣಿ$_1$ 'ಗಟಿ^{3}' ನೋ.

ಗಣಿ$_2$ 'ಕಣ್ಣಿ$_6$' ನೋ.

ಗಣಿಕ (ನಾ).=ಗಣಕ೧ : ಐಮ್ಮ . . . ಗುಣಗಳ ಲೆಕ್ಕಿಪ ಗಣಿಕನದಾವಂ (ಅಂಜಚ. ೯-೨೬೫) ; ಗಣಿಕನ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ಗಣಿಕೆ ಮುದಿಯಳು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೬) ; ಮೂಲಾಧಾರಪತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದನ್ನು ಒಬ್ಬ ಗಣಿಕನು ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದನು (ಪುರಾವಿ. ೨೬). [< ಸಂ. ಗಣಕ]

ಗಣಿಕಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಗಣಿಕೆ$_3$: ನೃತ್ಯಂ ಗಣಿಕಾಂಗನಾ ತತಿರುಗಳ್ ಪೂವಣ್ಣು . . . ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಸ್ಪದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೬) ; ಮೇನಕೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆಯರೀ ಸರ್ವ ಸೊಬಗಿನ ಸದನಮಪ್ಪ ಶೋಣಿತಪುರಮೆ ಪೂರ್ವಮರವಾಸವಿದೆಯೆಂದು ಬಂದಿ ರ್ಪ೯ಂತೆ ಗಣಿಕಾಂಗನೆಯರೆಸೆದರು (ನವನೋ. ೨-೫೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಅಂಗನಾ)]

ಗಣಿಕಾಜನ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆ ; ಸೂಳೆ : ತನಗೆನ್ನದ ನಿಶ್ಚಯಮಪ್ಪ ದಾನಮೊಂದಿನಿತನಿತಿಲ್ಲದೊಂದೆ ಗಣಿಕಾಜನ ಸಾಧನಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೯). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಜನ)]

ಗಣಿಕಾನಿಕರ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರ ಗುಂಪು ; ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸಮೂಹ : ಗಣಿಕಾನಿಕರ ಮಣಿಗಣವೆಲ್ಲಿ ಗಜಜಾತ್ಯಶ್ವವೆಲ್ಲಿ . . . ನೆರೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೭೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ನಿಕರ)]

ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರಿರುವ ವಠಾರ; ವೇಶ್ಯಾವಾಟ; ಸೂಳೆಗೇರಿ : ನೋಡಲೆಸೆದತ್ತು ಸದಾ ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೨). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಪ್ರತೋಳೀ = ಪ್ರತೋಲಿ)]

ಗಣಿಕಾಭವನ (ನಾ). ವೇಶ್ಯಾಗೃಹ ; ಸೂಳೆಯ ಮನೆ : ಮೆಱೆವ ಗಣಿಕಾಭವನ ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಲುದ್ಯಾನ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೨೩). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಭವನ)]

ಗಣಿಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುಗಂಧ ಕುಸುಮ : "ಗಂಧಕುಸುಮ – ಗಣಿಕಾರಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [?]

ಗಣಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಮರ : ಶ್ರೀಪರ್ಣಂ, ಅಗ್ನಿಮಂಥಃ, ಕಣಿಕಾ, ಗಣಿಕಾರಿಕಾ, ಜಯಾ – ಜ ನರುವಲ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ. ಗಣಿಕಾರಿಕಾ]

ಗಣಿಕಾವಾಟ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರ ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಸೂಳೆಗೇರಿ ; ವೇಶ್ಯಾವಾಟ : ರಂಜಿಪುದು ವಿಯೋಗಿನಿಕಾಯ ಕಾಳಕೂಟಂ . . . ಗಣಿಕಾವಾಟಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೬). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ವಾಟ)]

ಗಣಿಕಾವಾಟಿ (ನಾ). = ಗಣಿಕಾವಾಟ : ಗಣಿಕಾವಾಟಿಯನೆಸೆವಾಪಣಕೋಟಿಯನಲ್ತುಯಿಂದೆ ಪುರದೊಳ್ ಕಡೆ ಮುಟ್ಟಿ ಣಿಸು ವೊಡಂ ನೋಡುವೊಡಂ ಫಣಿ ಪ ತಿ ಯುಂ ದಿವಿಜಪತಿಯುಮಾಗಲೆವೇಳ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೬೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ವಾಟಿ)]

ಗಣಿಕೆ$_1$, **ಗಣಕೆ**$_1$ (ನಾ). ೧. ಗೆಣ್ಣು ; ಗಂಟು ; ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಕಬ್ಬು, ದಂಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಂಡು: ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೩). **ಗಣಿಕೆ**$_1$: ೨. ಕಡೆಗಳವು ನಾಳೆನಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೧೦) ; ನನ್ನ ಬಾಣಗಳೇನು ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆಗಳೆ (ರಾಜಸೂ. ೩೦). [< ಕಣಿಕೆ$_1$]

ಗಣಿಕೆ$_2$, **ಗಣಕೆ**$_2$, **ಗಣಕ್ಕೆ** (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣಗಿಡ : "ಕಪೋತಿಕಾ –ಹವಳ, ಗಣಿಕೆ, ಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೫) ; ಗಣಿಕೆಯುಂ ಸಮೂಲವಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ನೆತ್ತಿಗೆ ಒತ್ತಲು . . . ಶೋಫವಾತ ಗುಣ (ವೈದ್ಯವಿ. ೪). **ಗಣಕ್ಕೆ**$_2$: "ಕಾಕಮಾಚಿ, ವಾಯಸಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಗಣಕ್ಕೆ**$_2$: "ಕಾಕಮಾಚಿ, ವಾಯಸಿ ಈ ೨ ಗಣಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨) ; ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮಕ್ಕೆ ಗಣಕೆ ಮೊದಲಾದ ಘಮಘಮಿಸುತ್ತಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬-೧೪). [?]

ಗಣಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ವೇಶ್ಯೆ ; ಸೂಳೆ ; ಜಾರೆ : ಗಣಿಕೆಯರ್ಕಳುಂಬೆರಸು . . . ವಿಮಾನಮನೇಱು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೧೯) ; ತಪೋವಿಘಾತಂ ಮಾಡಲೆಂದು ಬಂದ ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ . . . ಅಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ) ; ಬಣ್ಣದಾಸೆಗೆ ಬದುಕು ಮಾಱಿದ ಗಣಿಕೆಯಂತಹುದು (ಶಾಕಿರಾ. ೧೮-೪೨) ; ಲಜ್ಜೆಯ ಗಣಿಕೆಗೆ ನಾಶನಿಮಿತ್ತವು ನಿರ್ಲಜ್ಜೆಸತಿಯರಿಗಳಿವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೩-೨). ೨. ಹೆಣ್ಣಾನೆ ; ಪಿಡಿ : "ಪಿಡಿಯಾನೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಧೇನುಕಾ, ಗಣಿಕಾ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೬). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಜಿಮಲ್ಲಿಗೆ : "ಜಾಜಿಮಲ್ಲಿಗೆಹೂವು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೧) ; "ಕೃಷ್ಣವಲ್ಲೀ – ಅಸಡಿ, ಸುಗಂಧಿ, ಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [ಸಂ. ಗಣಿಕಾ]

ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಜೋಳ, ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಮೊಳಕೆ ಬರುವ ಗೆಣ್ಣು : ಎವೆ ತೆರೆಯದ ಕೂಸು – ಕಣ್ಣು ಮೊಳಕೆ ಬರದ ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು (ಅರಳು. ೬೪-೩). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗಣಿಕೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕೀಲುಗಳ ಮೇಲಿನ ವ್ರಣ : (೬). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಗಣಿಗ 'ಗಾಣಿಗ' ನೋ.

ಗಣಿಗಲತೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೀವಾರ, ಗಣಿಗಲ ತೋರ (ಮೈಔನಿ. ೧೨-೨೦೧). [?]

ಗಣಿಗಲು$_1$ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗಲು$_2$ (ನಾ). = ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು : ತುಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಗಣಿಗಲುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕಡಿದಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೨). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಗಣಿಗಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗಿಲಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : (೬). [< ಗಣಿಗಿಲು + ಮುಸ್ತೆ]

ಗಣಿಗಿಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗೆ₁ 'ಗಳಗೆ' ನೋ..

ಗಣಿಗೆ₂ 'ಗಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಣಿಜಿಲೆ 'ಗಣಜಿಲ್ಲೆ₁' ನೋ.

ಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ; ಎಣಿಸಿದ: 'ಅಗಣಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಣನೆ; ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ: ಬರಹವಾಚಕಗಣಿತ ಶಬ್ದಾರ್ಥರಸಭಾವೋಕ್ತಿಪ್ರವೀಣತೆ (ಬಸಪು. ೩–೬೨). ೩. ಲೆಕ್ಕ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ: ಸಕಲವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತಾಲಂಕಾರ . . . ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಾಕದಂಬಕನು (ಮದಕಿ. ೧–೫೧); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುಬರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಪ೦. ೧). 'ಅಂಕಗಣಿತ', ಬೀಜಗಣಿತ', 'ರೇಖಾಗಣಿತ' ಪರಾ.

ಗಣಿತಮಾಡು = ಲೆಕ್ಕಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ಶಬ್ದದ ವೇಗವನ್ನು ಗಣಿತಮಾಡಿದರು (ಭೌತವಿ. ೧೪೧). **ಗಣಿತಹಾಕು** = ಲೆಕ್ಕಹಾಕು: ನೀರಿನ ವೇಗವೆಷ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ಗಣಿತಹಾಕತೊಡಗಿದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೬೦). [ಸಂ.]

ಗಣಿತಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಗಣಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, – ತಿಳಿದವನು: ಗಣಿತವನಱಿಯದಿಹ ಗಣಿತಜ್ಞ (ಮದೇಪು. ೩–೨೪); ಸಕಲದೇಶದ ವಹಿಗಳಂ ಬರೆವ ಗಣಿತಜ್ಞ ಕರ್ಣಿಕರು (ನವಮೋ. ೩–೨೧). ೨. ಜ್ಯೋತಿಷಿ. [ಸಂ.]

ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗಣಿತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಜ್ಞಾನ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ, ಇತಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು (ಪರಜೀ. iv ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಣಿತ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ: ಅವನು ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಕಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ)... [ಗಣಿತ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಣಿತಿ₁ 'ಗಣತ್ತಿ₂' ನೋ...

ಗಣಿತಿ₂ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಣಿತಿಗ (ನಾ). = ಗಣಿತಜ್ಞ: ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೬ ಉದಾ). [ಗಣಿತ + – ಇಗ]

ಗಣಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಎಣಿಸು: ಘನಮಹಿಮನಹ ಚನ್ನಬಸವನ ನೆಲೆಯನಂತಾಡಿ ಬಸವನ ಗಣಿತಿಸಲು ಬಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೬–೧೧). [ಗಣಿತ + –ಇಸು₃]

ಗಣಿತೆ 'ಗಣತ್ತಿ₂' ನೋ.

ಗಣಿದ (ನಾ). = ಗಣಿತ ೨: ಭಾರವಿ ಕಾಳಿದಾಸ ಮಾಘಾದಿಗಳೀ ಗಣಿದದೊಳೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಪ್ರಣಯಮನಾಗಿಸಿದರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೧); ಗಣಿದಮಂ ಬಗೆಯದಿಂತು ಕೊಟ್ಟಂ ತಂಗೆಗೆ ಬಟಿವಟಿಯೆಂದಿಂತು ಸರ್ವಸ್ವಮೆಲ್ಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೩); ನೆಱಪಲ್ ಪೂಜ್ಯೆಯನಮರರೊಳಱಿದುದವೇ ಗಣಿದಮಮರಹಿತನಚ್ಯುತ ನೀಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೨). [< ಸಂ. ಗಣಿತ]

ಗಣಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು, – ಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ಗಣಿದಂಗೆಯ್ವೊಡಹೀಂದ್ರನುಂ ನೆಱೆಯನೀ ದಿವ್ಯಾಶ್ವರತ್ನಾಂಗಲಕ್ಷಣಶೋಭಾಸಮುದಾಯಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೫೦). [ಗಣಿದ + ಕೆಯ್₁]

ಗಣಿದಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗಣಿದಂಗೆಯ್: ಗಣಿದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕ ನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೯). [ಗಣಿದ + ಕೊಳ್₁]

ಗಣಿದಿಗ (ನಾ). = ಗಣಿತಿಗ: ಗಣಿದಿಗನಿನಿತನಿತಕ್ಕೆನ್ನಾ ಹಿಡಿಯೆಂದೆಣಿಸಲ್ ಸಮರ್ಥನಕ್ಕೆಮ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೦); ಗಣಿದಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಣಿದ + – ಇಗ]

ಗಣಿದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗಣಿತಿಸು: ಗಣಿದಿಸಲು ಮೆಱೆವಂತೆ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮುಖ್ಯವಹ ಮಣಿಗಳೊಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯೇ ಮಿಗಿಲು (ವೀಶೈಪು. ೧–೩–೬೯). [ಗಣಿದ + –ಇಸು₃]

ಗಣಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕಿಗಣಕ್ಕೆ ಮುಖಂಡಳು; ಕಂತಿ; ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು: ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನನಾಮ ಗಣಿನೀ ಸಮಕ್ಷದೊಳ್ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು (ಆದಿಪು. ೩–೬೫ ವ); ಅಮಳಚರಿತದಿಂ ನಡೆದು ಬಱಿಕ್ಕಾ ಗಣಿನಿ . . . ಪೊಕ್ಕಳಚ್ಯುತಾಧ್ಯಂತರಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೨೩). [ಸಂ. ಗಣಿನೀ]

ಗಣಿಪರಾಮ (ನಾ.) ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾವಿನಾಡ ಮಾರ್ಕಮ್ಮಮಮ್ಮ ಗಣಿಪರಾಮ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಆಟ್ಕಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೩–೩; 934). [ಗಣಿಪ₀ + ರಾಮ]

ಗಣಿಯಿಸು 'ಗಣಿಸು' ನೋ.

ಗಣಿಸು, ಗಣಯಿಸು, ಗಣಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ಗಣನೆಮಾಡು; ಲೆಕ್ಕಹಾಕು: ಗಣಿಸಲ್ತ್ರಿಲೋಕಚೂಡಾಮಣಿಗಳ್ ಕೈಲಾಸಶೈಲ [ಕಲ್ಪಕ] ಸುಭಟಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ನೆರೆದು (ಗದಾಯು. ೯–೬೪). ೨. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರು; ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಕೊಡು: ಕರ್ಣಾರ್ದ್ರಕರನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆಯನೀ ಹಾಹೆಗಳ ಗಣಿಸುವನೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೪); ಹರನ ಗಣಿಸದ ಮೃತ್ಯುಗಿತ್ಯುವ ಸರಕುಮಾಡದ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೬); ಬವರದೊಳಗಿತರರನು ಗಣಿಸದ ಹವಣಿನಲ್ಲಿಹ ಸಾತ್ಯಕಿಯು (ಕೋಗಯು. ೧೯–೯); ನೂತನವೂ ಫಲಪ್ರದವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮವೆಂಬುದನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಗಣಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೪).

ಗಣಯಿಸು: ೧. ಗಣ[ಪಾಠಾಂ. ಗುಣಿ]ಯಿಪುದಗಣಿತ ಗುಣನಿಲಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಮತದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೫೧). **ಗಣಿಯಿಸು**: ೧. ವಿಶಿಷ್ಟರಂ ದುಷ್ಟರೊಳಂ ಗಣಿಯಿಸಿ ಸಮನೆಂಬವಗುಣಗಣಂಗಳಿವು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿನ್ನ ದೂಸಱಿನಲ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೯–೯); ಗಣಿಯಪೊಡಿದು ಸೌಂದರ್ಯದ ಕಣಿಯೆನುತುಂ ನೋಡಿ ತಚ್ಚಿತ್ರಾವುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬). ೨. ಪಣವೆ ದಿಟಕ್ಕೆ ಸೂಳೆವನೆಗಲ್ಲದೆ ತೆತ್ತು ಘಣಂ ಧನಂಗಳಂ ಗಣಿಯಿಸದಿತ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೫). [ಗಣನ + – ಇಸು₃]

ಗಣೆ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಣೆಗಾರ 'ಗಟಿಕಾಱ' ನೋ.

ಗಣೆಯ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಣೆಯೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣಿ ಹೇಳಿಸು: ಅಮ್ಮಾ! ಊರೊಳಗಿರುವ ಜುಂಜಪ್ಪನ ಪೂಜಾರಿ ನಂಜಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಗಣೆಯೋದಿಸಿ ಕೇಳಿದರೆ . . . ತಿಳಿಯುವುದು (ಮಲೆಮಂ. ೯೬). [ಗಣೆಯೋದು + – ಇಸು₃]

ಗಣೆಯೋದು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣ ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುತ್ತಾ ಕಣಿ ಹೇಳು: ಮಗೂ, ಗಣೆಯೋದುವವನ ಮಾತೆಲ್ಲವೂ ನಿಜ (ಮಲೆಮಂ. ೯೬). [ಗಣೆ (< ಗಟಿ) + ಓದು₁]

ಗಣೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಗಣೇರಿಯ ಆಯ್ಯಳವೆಡೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಗೆಬ್ಬಿಯ ಕಮ್ಮ ೨೩೫ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೦–೧೫; 1060). [?]

ಗಣೇಶ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ೧: ಸಕಲ ಮುನೀಶರುಂ ಭೃಂಗೀಶ ವೀರಗಣೇಶರುಂ ರುದ್ರೇಶ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರುಂ ನೆರೆದೋಲಯಿಸುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೪–೪೮). [ಗಣ + ಈಶ]

ಗಣೇಶನಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು: ಕೆಂಪು ಕಾಸಿಕಣಗಲು, ತುರುಕುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಗಣೇಶನಹೂ (ಮೈಔಗ. ೬೬–೧೫೧). [ಗಣೇಶ + ಹೂ₃ (< ಪೂ₂)]

ಗಣೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೩ : ಗಣೇಶ್ವರಾಯ ಮುನೀಶ್ವರಾಯ ಸುರೇಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸವು. ೬೧-೪೬). [ಗಣ + ಈಶ್ವರ]

ಗಣೇಸ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೧ : ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಬೀರಗಣೇಸರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೧). [< ಸಂ. ಗಣೇಶ]

ಗಣ್ಣ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಯ ಮಡಿ, —ಪಾತಿ : ಹಕ್ಕಲು, ಹಾಡ್ಯ ; ಹಳ್ಳ, ಹಾದಿ; ಗದ್ದೆ, ಗಣ್ಣ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡರು (ಗಂಗಾಳ. ೨೬). [← ತಮಿ. ಕಣ್ಣ]

ಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗುವ ; ಲೆಕ್ಕಿಸುವ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡ ತಕ್ಕ ; ಗಣನೀಯ : ಗಣ್ಯಮಹೋದ್ಭಟಾಂಕನುಜ಼ ಸೂಸಿದ ಮಂಜುಳ ವಾಕಣಾಳಿ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೦೮) ; ದಡಿಗ ರಾವಣನಿಗೆ ಗಣ್ಯವೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೮-೩೨). (ನಾ). ೩. ಗಣನೀಯನಾದವನು ; ಮಾನ್ಯ : ನಾನೂ ಗಣ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು . . . ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ರಾಯುಕ. ೩೭) ; ಗಂಡ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಗಣ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು (ಅಲಹೂ. ೭೨೦). [ಸಂ.]

ಗಣ್ಯತೆ (ನಾ). ಗೌರವ ; ಮರ್ಯಾದೆ : ಅವರು ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಗಣ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಣ್ಯತಾ]

ಗತ$_1$, ಗತ್ತ (ನಾ). ಮೂತ್ರ ; ಗಂಜಲ : ಲದ್ದಿಯ ಹಾಕುವಾಗ ಗತವ ಮಾಡುವಾಗ ತಡೆದು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳಲು (ಅಶ್ವಟೀ. ೩೮-೭). **ಗತ್ತ** : ಅಗುರುವ ಧೂಪಮೆತ್ತ ಕೊಳೆನಾರುವ ಗತ್ತದ ನಾತಮೆತ್ತ (ಬಂಹರಿ. ೪-೫) ; ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿವುತ್ತ ಗತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ್ತ]ವ ಬಿಟ್ಟು ಲದ್ದಿಯ ಹನುಮಿಸಲು ಆ ಕುದುರೆಯ ಒಡೆಯಗೆ ಅಂಜಿಕೆ ಯುಂಟಾಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೮-೧೨).

ಗತಗತನಾರು = ಹಳೆಯದಾಗಿ ಕೊಳೆತು ನಾರು ; ದುರ್ವಾಸನೆ ಬರು ; ಗಬ್ಬುನಾರು : ಗತಗತನಾರುತ್ತಿದ್ದ ದೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬರದ ಪುರುಷರ ಕೋಣೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾದುಹೋದರು (ಪುನರು. ೫).

[< ಗೋತ$_2$]

ಗತ$_2$ (ಗು). ೧. ಗತಿಸಿದ ; ಕಳೆದುಹೋದ : ಗತಕಾರುಣ್ಯರಸಂ ವಿಂಶತಿ ಜಳನಿಧಿ ಕಳೆಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೧೬); ಗತಕಲುಷನಾಗಿ ಭೂಪತಿ ದೆಸಗೊಳೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೪೨). ೨. ಮುಳುಗಿದ ; ಮರೆಯಾದ : ಆ ಸಮಯದಿ ರವಿ ಗತವಾಗಿ ಪಡುವಣ ರಾಶಿಯನೀದು ಮುಳುಗಲು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೧೨): ೩. ತಲುಪಿದ ; ಸೇರಿದ. ೪. ಒಳಗಿರುವ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆ ಆದುದು, —ಸಂಭವಿಸಿದುದು : ಆಯತಿಗೆ ಬಾಯ್ಬಿಡದೆ ಗತವ ಚಿಂತಿಸದಿಹುದು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೩). ೬. ಹೋಗು ವಿಕೆ ; ನಡೆ. ೭. ಅವಸ್ಥೆ ; ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಗತಕ$_1$, ಗದಕ, ಗದಕು, ಗದುಕು (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾದುದು ; ನಿಜವಲ್ಲದುದು : 'ಗತಕವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ಕಪಟ ; ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : " ಗತಕ - ಘಾತಕ ; ಕೃತಕ " (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦) ; ಬಾಹ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಶೀಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ದುಶ್ಶೀಲ ಹೊರಗೆ ವ್ರತ ಒಳಗೆ ಗತಕ (ಶರಚ. ೫೦೪). **ಗದಕ** : ೨. "ಗದಕ (ಗತಕ, ಕತಕ) – ಕೃತಕ " (ತದ್ಭಕೋ. ೧೩) ; ಕಪಟದಿಂದ ಸತಿಯ ಹಿಡಿದಡೆ ಗದಕದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದೆಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೧-೧೨೭) ; ಮರಾಳನ ಗದಕ ತೇಜಿಯ ಚಿತ್ರ ಪನ್ನಗನ ವಳಿ ಹೊಳಹಿನಂತೆ ಘಟಾತ್ಮನ ಭೇದ (ದಾಸೋಸಂ. ೮೫). **ಗದಕು** : ೧. ವಿಜಯಾಂಗನೆಯ ಗದಕಿನ ರೂಪೊಯೆಂದೆನೆ ನೋಳ್ಪರ ಕಣ್ಗೆ ಮುದವೆ ತ್ತುದಾ ದಿವ್ಯವಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೬೩); ಪದುಳದಿ ನೀವಿಂದು ತೆರಳುವು ದೆಂದಿಷ್ಟು ಗದಕಿನ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಭರಚ. ೩೮-೯೭). **ಗದುಕು** : ೨. ಬೇಹುಗಾರರ ಮೊಗದಿಂದರಿರಾಯರ ಗಾಹು ಗದುಕುಗಳನರಿತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೦-೩೫). [< ಸಂ. ಕೃತಕ]

ಗತಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಚಲನೆ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡುವಿಕೆ ; ಚಂಚಲತೆ : ಸೊಗಸುವ ಬೇಟದೊಳ್ ಕೃತಕಮೊಲವಿನೊಳ್ ಗತಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೪). [ಸಂ.]

ಗತಕವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕೃತಕವಾದ ಬೆಟ್ಟ ; ಕೃತಕಾಚಲ : "ಗತಕ ವೆಟ್ಟೆಂದು ಕೃತಕಾಚಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೨-೬೭೩) ; " ಕೃತಕಾಚಲಕ್ಕಂ ಲೋಕದೊಳಂ ಗತಕವೆಟ್ಟುಮೆಂಬರು " (ಕವಿಕಂ. ೨೪೭).

[ಗತಕ$_1$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಗತಕಾಲ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ : ಭೂಮಿಯ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭೂಮಿಯ ಗತಕಾಲವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೦೩). [ಗತ$_2$ + ಕಾಲ]

ಗತಕಿ$_1$, ಗದಕಿ (ನಾ). ಘಾತಕಿ ; ಕಪಟಿ : ನೀನುಮಾವ ನಾಡ ಗತಕಿಯೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨-೧). **ಗದಕಿ** : " ಕೃತಕಿ - ಗದಕಿ " (ಶಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಗತಕ$_1$ + – ಇ$_3$]

ಗತಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಸಭೆ, —ಕೂಟ, —ಸಂಗತಿ : ಪೂಜಿಗಳ ವಿಷಯದ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದು ಬಱ ಗತಗೋಷ್ಠಿಗಳಂ ನೆಱ ಕಳೆದು (ಪರಗೀ. ೯-೧) ; ಅದೊಂದು ಗತಗೋಷ್ಠಿ—ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಅವರು . . . ಅಲಿಪ್ತರಾಗಿ ನೋಡಬಲ್ಲರು (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೧೨).

[ಗತ$_2$ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಗತಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋದವನು ; ಸತ್ತವನು ; ಮೃತ : ಕೆಲರ್ . . . ದೆಸೆಯನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦೮). [ಗತ$_2$ + ಜೀವಿತ]

ಗತದೋಷಿ (ನಾ). ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ಪರಿಶುದ್ಧ : ಗತದೋಷಿಗೆ ಕೃತಕದೋಷಿಗೆ ಹಿತಹಿತ ಮಾಟ್ಪಲ್ಲಿ ಸರಿಯೆ ಮೊಗ ರಾಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೧). [ಸಂ. ಗತದೋಷಿನ್]

ಗತನಾಸಿಕ (ನಾ). ಮೂಗು ಹೋದವನು ; ಮೂಕೊರೆಯ : "ಗತ ನಾಸಿಕಂ ಮೂಕೊಱೆಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬). [ಗತ$_2$+ನಾಸಿಕ]

ಗತಪಾರ (ನಾ). ದಾಟಿದವನು ; ದಡ ಮುಟ್ಟಿದವನು : ಲಲಿತವಿಹಾರ ನಿಗಮವಿದೂರ ಸುಖಸಾಕಾರ ಗತಪಾರ . . . ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೭). [ಗತ$_2$ + ಪಾರ$_2$]

ಗತಪ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಕೃಷ್ಟದುಷ್ಟಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ[ರ]ಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮). [ಸಂ.]

ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ : " ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೂ ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಓದುವ (ಪದ, ಪದ್ಯ ಮೊ. ವು) ; ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತ " (Palindrome. ಇಂಕನಿ) ; ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತೋಪಾತ್ತ ಚತುಷ್ಟಯವಿಕಲ್ಪಮಿಾ ಪ್ರತೀತಿ ತೋರ್ಪ ನಾ ಗೂಢಚತುರ್ಥಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೧೭) ; ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾ ಗತಮೆಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿವಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೪) ; ಚ್ಯುತದತ್ತಾಕ್ಷರಮುಂ ಗೋಪಿತ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಂ ನಿಗೂಢಚತುರ್ಥಂ ಪ್ರತಿನಿಯತ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಂ ದಲೆಂದಿಂತು ಪೆಱವುಮಕ್ಕುಂ ಚಿತ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೭). [ಗತ$_2$ + ಪ್ರತ್ಯಾಗತ]

ಗತಬಲ (ನಾ). ೧. ಬಲಗುಂದಿದವನು ; ದುರ್ಬಲನಾದವನು. ೨. ಬಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಇಂದ್ರ. ೧, ೨ : ಗತಬಲನಾಗಿ ವಜ್ರಧರನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪದಂ. ೧೩-೩೫). [ಗತ$_2$ + ಬಲ]

ಗತಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಹೀನ ; ನತದೃಷ್ಟ : ಗತಭಾಗ್ಯನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಶುಭರತ್ನಂ ಕಲ್ಲಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ (ಶಂಕಕಂ. ೧೦೧). [ಗತ$_2$ + ಭಾಗ್ಯ]

ಗತಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರ; ಅರಿವು. ೨. ಭ್ರಾಂತಿರಹಿತನಾದವನು; ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಸುದಿಗಂಬರವರ್ತನಂ ಗ ತ ಭ್ರಾ ೦ ತಿ . . . ಮುನಿಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರನೆ ವಂದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೨೬). [ಗತ್ಯ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಗತರಾಗ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಮೋಹ ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ವಿರಾಗಿ: ಆ ಗತರಾಗನ ಬಳಸಿ ಪನ್ನೆರಡುಗಣಂ . . . ಎ ಸೆ ದು ದೀ ಭರತಾವನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೪). [ಗತ್ಯ + ರಾಗ]

ಗತಲೇಪ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದವನು; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ: ಗತಲೇಪನ ದರ್ಶನದೊಳಾದ ಪರಮಾನಂದ ಶ್ರೀಪದದೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ನಿಳಾಪೂಜ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧). [ಗತ್ಯ + ಲೇಪ]

ಗತವರ್ಷ (ನಾ). ಹೋದ ವರ್ಷ; ಕಳೆದ ವರ್ಷ: ಗತವರ್ಷದ ಲೆಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಗತ್ಯ + ವರ್ಷ]

ಗತವೇದ (ನಾ).[ಜೈನ] ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ವೇದನಬಂಧಮಂ ಸಮಯೋನದ್ವ್ಯಾವಳಿಕಾ ಸಮಯಂಗಳಿಂ ವಿದಾರಿಸಿ ಗತವೇದನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು.೧೧-೧೧೧೧). ℙ ವೇದವೆನ್ನುವುದು ಮೂರುವಿಧ. ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಮತ್ತು ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಕುರಿತುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ಎಂದರ್ಥ. [ಗತ್ಯ + ವೇದ]

ಗತವೈಭವ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ವೈಭವ; ಹಿಂದಿನ ವೈಭವ: ಗತವೈಭವಂಗಳ ಕಂಡಾಗ ಕಣ್ಣಾರ ಒಡೆಯಿತು ಕವನದ ಕೋಡಿ (ಇಂಚಾಪ. ೨೯-೩೧). [ಗತ್ಯ + ವೈಭವ]

ಗತಶ್ರೀಕ (ನಾ). = ಗತಭಾಗ್ಯ: ಗತಶ್ರೀಕನಪ್ಪನಂ ಸ್ಥೇವಿಪರಾರ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೬೫). [ಸಂ.]

ಗತಾಗತ (ನಾ). ೧. "ಬರುವುದು ಹೋಗುವುದು" (ಅನಂನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಡೆದುಬಂದುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಡೆಯದೆ ನಡೆಯುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಡೆವುದ್ಯೋಗದಿನೂರ್ಧ್ವಂಬಡೆಯಲ್ ಮೊಗವೆತ್ತಿ ಪಾ ದ ಮೊ ೦ ದ ೦ ನಡೆಯದೆ ನಡೆವ ರೀತಿಯನೆ ತೋಱಲ್ ಮಡದಿ ಕೇಳ್ ಗತಾಗತಾಖ್ಯ ತಾ[ಣ]ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೨೯); "ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುವಂತೆ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತೆತ್ತಿ ನೆಲದ ಮೇಲಿಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೨೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಗತ್ಯ + ಆಗತ]

ಗತಾಗತಿ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ನಡವಳಿಕೆ; ಆಚಾರ; ರೂಢಿ: ಸೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಾರದಲಿ ಭೂತದ ಕಟ್ಟಲೆಗಳ ಗತಾಗತಿಗಳಲಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯಲ ವಿದ್ಯೆಯಲಪ್ರತಿಮನೆನಿಸಿ (ಕುಮಾವ್ಯಾಉ. ೪-೮). [ಗತ್ಯ + ಆಗತಿ]

ಗತಾನುಗತಿಕ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನಂತೆ ನಡೆಯುವುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ರೂಢಿ: ವೈದರ್ಭಗೌಡಮಾರ್ಗವಿಭೇದಂ ಬ ಗೆ ವೊ ಡೆ ಗತಾನುಗತಿಕಮಿದೆಂದೊಲ್ದಾದರಿಪರ್ ಕೆಲಬರ್ ಸಂವಾದದೊಳೆರಡುಂ ಸಮರ್ಥಮುವೃದಱಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೨). ೨. ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು; ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಯಾವುದೋ ಹೆಣ್ಣನ್ನಾರಿಸಿ ಮದುವೆಯಾಗಿಬಿಡುವ ಈ ಗತಾನುಗತಿಕರ ಅಂಧಾನುಕರಣ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗಂತೂ ನಾನು ಮಾಡಲಾರೆ (ಪರಿಲ. ೩). [ಸಂ.]

ಗತಾಬ್ದ (ನಾ). = ಗತವರ್ಷ: (ಕಿ). [ಗತ್ಯ + ಅಬ್ದ]

ಗತಾಯು (ಗು).೧. ಆಯುಸ್ಸು ತೀರಿಹೋದ; ಆಸನ್ನಮರಣನಾದ. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ; ಮುಪ್ಪಾದ: 'ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಕಳೆದ ಆಯುಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು. ೪. ಆಸನ್ನಮರಣನಾದವನು: ಕಂಡರು ಜಟಾಯುವಂ . . . ಕಡಿದೆರಂಕೆಯ ಪರಿದ ತಿಪ್ಪುಳ ಗತಾಯುವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬-೭೬೬). [ಗತ್ಯ + ಆಯುಸ್]

ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮುಪ್ಪಿನ ಕಾಲ; ಕೊನೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯ ಕಾಲ: ಈ ನನ್ನ ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೂರು ಸಾರೆ ನೆನೆಸಿರುವೆ (ಜಯಂತ. ೪೭೬). [ಗತಾಯು + ಸ್ಥಿತಿ]

ಗತಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ತಿಳಿದ; ಅರ್ಥವಾದ; ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿರುವ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಬಡವ. [ಗತ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಗಮನ; ನಡಗೆ; ಸಂಚಾರ: "ಗತಿ ಪರಿವ್ರಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೩); ಅಂಗಂ ಬಹುವಿಧದಾವರ್ತಂ ಗತಿ ಹೇಷಿತರವಂ ಲಸದ್ವರ್ಣಂ ಸತ್ವಂ ಗಂಧಂ ರುಚಿಯೆಂದಷ್ಟಾಂಗಂ ಹಯಲಕ್ಷಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೩); ಹೊಟ್ಟೆ ನೆಲಮಂ ಕೀಸುವೊಲ್ ಮೆರೆಯೆ ಹಯಗತಿರಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೫-೧೪೬). ೨. ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತನು ಹೆಂಡತಿ ನುಡಿದರು . . . ಅದರಂತೆ ಗಂಡನು ನಡೆಯುವುದಾದರೆ ಗತಿಯನು ಊಹಿಸಬಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೪); ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ಉಪಾಯ; ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ; ಸಾಧನೆ. ೪. ಸರಣಿ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾರ್ಗ: ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು ಯಿಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖಮಂ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಗತಿಯಂ ಪಡೆವರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೫-೩೭; 1172); ಮೂ ಖ ೯ ರ ಗತಿಯನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೮). ೫. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಗತಿಯುಂಟೊ ದಯೆಯುಂಟೊ . . . ಕೇಳನ್ಯರ ಸತಿಯರ್ಗಳಿಪಿದ ನರಂಗೆ ವಸುಧಾತಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೫-೧೬೫); ಸುತಗುಣ ಚಾವುಂಡೋರ್ವೀಪತಿಗಂ ಸಿರಿದೇವಿಗಂ ಕುಮಾರಕ್ಕಣಂ ಗತಿಯುಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨-೭; 1187); ಶಿವನು ಬಲ್ಲನು ದೈವವೇ ಗತಿಯೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೩೧); ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜಭಕ್ತಿಯೆ ತವಗಿಹಪರ ಗತಿ (ಹರಿಬ. ೨-೧೩). ೬. ಯೋಚನೆ; ನೆನಹು: "ಅಜ್ಞಾನ ನೆನಹಂ ಗತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೪). ೭. ಪಾಪ: "ವೃಜಿನಂ ತಾಂ ಗತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೬೩). ೮. ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ: ಅಂತು ಗತಿ ೨೫ಕ್ಕಂ ಪದ ೧೧೧೧ ಕ್ಕಂ ಮಂ ಗ ಳ ಂ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೫-೨೫ ವ). ೯. ಅದೃಷ್ಟ; ಭಾಗ್ಯ: "ಗತಿ-ನಸೀಬ, ಭಾಗ್ಯ"(ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೧೦. ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಜ್ಞಾನ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಸ್ವಾಮಿದಾಸರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧಗತಿಯಿತ್ತು (ಸ ಮ ಜೀ ೯. ೧೧೦೯). ೧೧. ಎರಡರ ಸಂಕೇತ: ಗತವಾದ ಮಾಸವನು ಗತಿಯಿಂದ ದ್ವಿಗುಣಿಸಲು ಪ್ರತಿಪದವು ತಿಥಿಯನೊಡಗೂಡೆ ಕರಣ ತಾನತಿಶಯದಿ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೭). ೧೨. ಸೌಖ್ಯ: 'ಇಹಪರಗತಿ' ಪರಾ. ೧೩. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ: (ಕಿ). ೧೪. ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಲಯ: ಶಿವಗಣಾವಳಿ . . . ತವತವಗೆ ಗತಿಗಳಿಗೆ ಕುಣಿವುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೭); ಗತಿಗೆ ಕುಣಿದವು ಹಂಸೆ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೬); ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ . . . ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಮುಷಭಂ (ವೀರಪ. ೬-೯೦). ೧೫. [ಗಣಿತ] ನಾಲ್ಕರ ಸಂಕೇತ: ಗತಿ . . . ಎಂದು ನಾಲ್ಕಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೩).

೧೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳ ಚಲನೆ: 'ಗ್ರಹಗತಿ' ಪರಾ. ೧೭.[ಜೈನ] ಜೀವನ ಪರಲೋಕ ಗಮನ; ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಒದಗುವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಜನ್ಮ: ಗತಿಗಳ್ ನಾಲ್ಕವಱೊಳಳಂಕೃತದಿಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ತೆಱದಿನಿರ್ದುವು... ತಿರಿತರುತು ಮಿರ್ಪುದೇ ಸಂಸಾರಂ (ಜೀವಸಂ. ೬೬-೧); ಜೀವನಿಗೆ ನರಕ, ತಿರ್ಯಂಚ, ಮನುಷ್ಯ, ದೇವ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೨೯೫). 'ಚತುರ್ಗತಿ' ಪರಾ. ೧೮. ಸ್ಥಿತಿ; ಪದ: 'ಸದ್ಗತಿ' ಪರಾ. ೧೯. ಚಾಲನೆ: 'ಗತಿಕೊಡು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗತಿಕಾಣಿಸು 'ಗತಿಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಕಾಣು 'ಗತಿಗಾಣು' ನೋ.

ಗತಿಕೆಡಿಸು 'ಗತಿಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಕೆಡು 'ಗತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಗತಿಕೊಡು 'ಗತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಗತಿಗಾಣಿಸು, ಗತಿಕಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸು: ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಗತಿಗಾಣಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೮೬). **ಗತಿಕಾಣಿಸು**: ೧. ಮನೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಗತಿಕಾಣಿಸುವ ತನಕ... ಒಪ್ಪಿಸಿ (ಪುನರು. ೩೦೮). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು: ಮಕ್ಕಳು ಇಹದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕಾಗಿ ಪರದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪಡಭಾ. ೩೪೨). [ಗತಿಗಾಣು + -ಇಸು$_3$]

ಗತಿಗಾಣು, ಗತಿಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಿಕ್ಕುಕಾಣು: ಬೇರೆ ಗತಿಗಾಣದೆ ... ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು (ಒಡಕ. ೬೯). **ಗತಿಕಾಣು**: ೧. ಹಾನಿಯನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಗತಿಕಾಣೆನಲ್ಲ (ಕವಿಪು. ೩೫-೬). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: 'ಗತಿಕಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಗತಿಗಿಡಿಸು 'ಗತಿಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಗಿಡು 'ಗತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಗತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನಡಗೆ ಕುಗ್ಗು; ವೇಗಗುಂದು: ಅಗಲಲಾಱದೆ ಮುರಿದು ಮೋಱೆಯ ದುಗುಡದಲಿ ಹಯವಶ್ರುವಾರಿಯನುಗುಳಿ ಗತಿಗುಂದಿದುವು ಗುಣಭರಿತನ ವಿಯೋಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨). [ಗತಿ + ಕುಂದು$_1$]

ಗತಿಗುಡು 'ಗತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಗತಿಗೆಡಿಸು, ಗತಿಕೆಡಿಸು, ಗತಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಾರಿತಪ್ಪಿಸು: ಗತಿಗೆಡಿಸಿತ್ತು ಪಾತಕನ [ಮೈತ್ರಿಯ] ವೋಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೬); ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ ದ್ವಿಜಗತಿಗೆಡಿಸಿರ್ದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪). ೨. ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಗೆಡಿಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೫-೮೨). **ಗತಿಕೆಡಿಸು**: ೨. ತಾನು ಕೆಡುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರನ್ನೂ ಗತಿಕೆಡಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ); ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದ). **ಗತಿಗಿಡಿಸು**: ೩. ಸದ್ಗತಿ ದೊರಕದಂತೆ ಮಾಡು: ಸುಡುವುದು ಕಿರ್ಚಲ್ಲದೆ ಗತಿಗಿಡಿಸದು ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಸುಟ್ಟುಮೊಡಲಂ ಗತಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿದುದು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೯-೧೫); ಗತಿಗಿಡಿಪಾಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವರೆ ಸದ್ಗತಿಯಂ ಕುಡಲಾಪರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೩). [ಗತಿಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಗತಿಗೆಡು, ಗತಿಕೆಡು, ಗತಿಗಿಡು (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಡೆಗೆಡು: ರಂಡೆಯಂತೆ ಪತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟನಂತೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫). ೨. ಹಾಳಾಗು; ದಾರಿತಪ್ಪು: ಪಿರಿದುಮ ಧರ್ಮದೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟರಸುಗಳೆಲೆ ಪೆಱವುಗೊಂಡರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೦); ಯತಿವನಿತಾವಿಲಾಸಗತಿಯಿಂ ಗತಿಗೆಟ್ಟುವು . . . ಅಂಚೆವಿಂಡುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೩). ೩. ಅವಸ್ಥೆ ಹಾಳಾಗು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪು: ನಿರ್ಘಟದಲ್ಲಿ ಘಟ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದ ಕಂಡೆ . . . ಆ ಉಭಯದ ಗತಿಗೆಟ್ಟವರ ಕಂಡೆ (ಮೋಹಮಾ. ೧೦-೩೬); ವ್ರತಿಗಳ್ . . . ಮತಿಗೆಟ್ಟರ್ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟರ್ ಗತಿಗೆಟ್ಟರ್ (ಗಂಕ. ೮-೨೩); ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಬಂದಿಹೆನು (ಕವಿಸೋ. ೬೯). **ಗತಿಕೆಡು**: ೩. ಅವನಿಗೆ ಗತಿಕೆಟ್ಟ ಮೇಲೇ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದದ್ದು (ರೂಢಿ). **ಗತಿಗಿಡು**: ೩. 'ಗತಿಗಿಡಿಸು' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಕೆಡು$_1$]

ಗತಿಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ದುರ್ದೈವಿ: ಅತಿಯಾಸೆಮಾಡುವನು ಗತಿಗೇಡಿಯಾಗುವನು ಅತಿಯಾಸೆಯಿಂದ ಮತಿಕೆಡುಗು ರತಿಯಿಂದ ಸತಿಸುತರು ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೬೯). ೨. ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದರಿದ್ರ: ಸಾಕಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರದ ಗತಿಗೇಡಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೬). ೩. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). [ಗತಿಗೇಡು + -ಇ$_2$]

ಗತಿಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಗತಿಗೇಡಿ ೩: ರಣಗಳ್ಳನನು ಗತಿಗೇಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗನನೀ ದ್ರೋಹಿ ರಕ್ಕಸನ. . .ಹೊಳ್ಳುವಾಱಿಸಲೂದುವೆನು (ತೊರರಾ. ೫-೬-೩೬). [ಗತಿಗೇಡು + -ಇಗ]

ಗತಿಗೇಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹಾನಿ: ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿಗೇಡು (ಗಾದ). [ಗತಿ + ಕೇಡು]

ಗತಿಗೇಡುತನ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ಅಭಾವ ಸ್ಥಿತಿ: ತಬ್ಬಲಿ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಸಾಕದೆ ಇರುವಷ್ಟು ಗತಿಗೇಡುತನ ಬಂದಿಲ್ಲ ನನಗೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೬). [ಗತಿಗೇಡು + -ತನ]

ಗತಿಗೊಡು, ಗತಿಕೊಡು, ಗತಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರಿತೋರಿಸು; ಅನುಕೂಲಮಾಡಿಕೊಡು: ತನಗೆ ಗತಿಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಡುವ ಸೊಸೆಯೆಂದು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಬಂದಯ್ಯನಾಡನೆ ಸುರಾಸುರರ ಮುಂದೆ ಕಪಿಕಟಕಮಱಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೨). **ಗತಿಕೊಡು**: ೨. ಮುನ್ನಡಸು; ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನು ಬಂದದ್ದು ನಿಂತ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗತಿಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗತಿಗುಡು**: ೧. ಮೇಲಿನ 'ಜೈಮಿಭಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗತಿ + ಕೊಡು$_1$]

ಗತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲನೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ತುಡುಕಿ ತೂಗುವ ಸೂತ್ರಯಂತ್ರದ ಗಡಣದಲಿ ಗತಿಗೊಂಡು ಬೇಡಿದ ಕೊಡುವ ಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆಗಳೆಸೆದುವು . . . ವಿವಿಧರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೦). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: 'ಗತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು, -ಕೊಡು: ಮಾರ್ಗಾಂತರದಿ ಕಂಡ ಜಟಾಯುವನು ಮನಮಱುಗಿ ವೃತ್ತಾಂತವನು ತಿಳಿದವನಲ್ಲಿ ಗತಿಗೊಳಿಸಿ . . . ಊರ್ವಿಜೆವಲ್ಲಭನನೊಡಗೊಂಡು ಕಿಷ್ಕಿಂದಾದ್ರಿಗೈತಂದು (ರಾಮಚ. ೧೩). [ಗತಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಗತಿಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಒದಗುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಜನ್ಮಗಳು: ನಾರಕ ತಿರ್ಯಙ್ನರ ಬೃಂದಾರಕರೆನೆ ಗತಿಚತುಷ್ಟಯಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೬). [ಗತಿ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಗತಿನಾದ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಬದ್ಧವಾದ ನಾದ: ಶ್ರುತಿಯೊಳಡಗಿದ ಗತಿನಾದದಂತೆ ಸುಖದೊಳಡಗಿದ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತೆ (ಮೋಹಮಾ. ೮೯-೩೫೩). [ಗತಿ + ನಾದ]

ಗತಿಪರಂಪರೆ (ನಾ). ವಂಶ; ಅನ್ವಯ (successive. ಪಾರಿಭಾ. ೩೦). [ಗತಿ + ಪರಂಪರೆ]

ಗತಿಮಂಡಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಭಿನಯಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗತಿಮಂಡಲ . . . ಸ್ವಸ್ತಿಕರೇಚಿತ – ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೭೮). [ಗತಿ + ಮಂಡಲ]

ಗತಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ನಿಮ್ಮದುರಿಗೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಗತಿಮುಟ್ಟುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೬). [ಗತಿ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಗತಿಯುದ್ಧ (ನಾ). ವೇಗದ ಪೈಪೋಟಿ, — ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಗತಿಯುದ್ಧದಿಂ ತನ್ನ ಗೆಲ್ದಾಗಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭಾವತಿ ಮಾಲೆ ಸೂಡಳೆಂಬುದಂ . . . ಪೇೞ್ (ಜಾವುಂಲು. ೫೮). [ಗತಿ + ಯುದ್ಧ]

ಗತಿಲಾಘವ (ನಾ). ನಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ವೇಗ; ಚಳಕದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುವುದು: (*). [ಗತಿ + ಲಾಘವ]

ಗತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಗತಿವಡೆವೆನೆಂಬುದು ಕಾಯಕ್ಲೇಶಂ ಬೇಟ್ಟುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೪); ಹಿಂಸಾಧರ್ಮವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆದು ಯಾವಜ್ಜೀವದಲಿ ಗತಿವಡೆದರುಂಟೆಲೆ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೩); ಹೂವಿಂದ ನಾರು ಗತಿವಡೆದಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೨); ಸಜ್ಜನರ ಗತಿವಡೆವೆನಲ್ಲದೊಡೆ . . . ಮಹಾಪಾತಕಂ ಪೋಗದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೭೬). [ಗತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಗತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ನಡೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು: ಆತನ ಪಾದಪದ್ಮದ ಗತಿವಿಡಿದಿರಲು ಕಾಯ್ವ ನಿಮ್ಮವನು (ಬಸಪು. ೨೨–೩೭); ನಡೆತಂದನು ಮಹಾರಣ್ಯದಲಿ ಮಾಯಾಮೃಗದ ಗತಿವಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೩–೯–೧೮). [ಗತಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗತಿವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಚಲಿಸದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ದಾರಿಗಾಣದವನು: ಗತಿವಿಹೀನರ ದೈನ್ಯವಾಚಾಯುತರ . . . ಇಱಿವುದು ಧರ್ಮವೇ ನಾವಱಿಯೆವಿದನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೨); ಗತಿವಿಹೀನರಿಗಾರು ನೀನೇ ಗತಿ ಕಣಾ (ಹರಿಸಾ. ೫೪). [ಗತಿ + ವಿಹೀನ]

ಗತಿಶೀಲ (ಗು). ಚಲನೆ ಇರುವ; ಚಲನೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ: ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾದರೋ ಸ್ವತಃ ಗತಿಶೀಲವಾದುದಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಗತಿ (ಕಂಪನ) ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೫). [ಗತಿ + ಶೀಲ]

ಗತಿಶೂನ್ಯ (ನಾ). = ಗತಿವಿಹೀನ ೨: ಮುಕುಂದ ಗತಿಶೂನ್ಯರಿಗೆ ನೀನೇ ಗತಿಯೆಲೈ ಗರುಪಾಯಿಗೆಟ್ಟೆನಲೈ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೫). [ಗತಿ + ಶೂನ್ಯ]

ಗತಿಸಂರೋಧನ (ನಾ). ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಉನ್ಮಗ್ನ ನಿಮಗ್ನ ಜಲಾಪಗಾಯುಗಂ ಗತಿಸಂರೋಧನಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೦). [ಗತಿ + ಸಂರೋಧನ]

ಗತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮಿಸು; ನಡೆ: ಜನಕನ ಸುತೆಯು ತನ್ನತ್ತೆಂದಿರೆಡೆಯಲಿ ಗತಿಸಿ ಮಂಜುಸ್ವರದೆ ನುಡಿದಳು (ರಘುವಂ. ೧೫೧). ೨. ಸಂದು ಹೋಗು; ಕಳೆ; ಆಗಿಹೋಗು: ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ ನಾಲ್ಕುನೂಱುಂ ಈ ಮಾಯಾಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಪಬ್ದದೆ ಗತಿಸೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೩); ಛಂದಸ್ಸು, ಶೈಲಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಚುರವಾದ ಒಂದು ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಯುಗವು ಗತಿಸಿಹೋಗಿರಬೇಕು (ಕಸಾಚ. ೮); ಆಯುಷ್ಯವು ಗತಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೦). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು: ಈ ಯೆಡೆ ಗತಿಸಿದುದು ನಮಗಧಿಕ ಸಂತಸವೆಂದ ಪಾಂಚಾಲ (ಜೆನಭಾ. ೨೨–೩೪). ೪. ತೀರು; ಸಾಯು; ನಿಧನಹೊಂದು: ಅವರು ಗತಿಸಿದ ನಂತರ ಮನೆ ಮೂರಾಬಟ್ಟೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಗತ್$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಗತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಗತಿಸಂರೋಧನ: ಏಱಿದರ ಮೆಯ್ಯುಳ್ಳಾಡೆ ತೂಗಿ ಕೊನೆವಿನಂ ನಿಂದ ವಿಮಾನ ಗತಿಸ್ತಂಭಮುಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೧೮). [ಗತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಗತುಕು 'ಗದಗು' ನೋ.

ಗತೋದಕ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಹೋದ ನೀರು. ೨. ನೀರು ಹೋದ ಸ್ಥಳ; ನೀರು ಹಿಂಗಿದ ಸ್ಥಳ: ಗತೋದಕದಲುೞ್ ಸೇತುಸಂಬಂಧದಲಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೮). [ಗತ$_2$ + ಉದಕ$_2$]

ಗತ್ತ 'ಗತ್$_1$' ನೋ.

ಗತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಪರಸಮಯಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಸುಪುಷ್ಟದೈವದ ಮೂಗನರಿವ ಗತ್ತಿಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ದ ಸಾಣೆಯನು] ಹೊಸ ಸಾಣೆವಿಡಿದಂತೆ ಹೊಳೆವ ದೃಷ್ಟಿಪಾತನಗೈವುತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭–೪೧). [< ಕತ್ತಿಗೆ]

ಗತ್ತಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗತ್ತಿವರ್ಮ್ಮ ಪಡೆತನು ಮೊರಸನಾಡ ಪೆರ್ಪ್ಪುಸುರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮವತ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೯–೧೧; ?). [ಗತ್ತಿ$_0$ + ವರ್ಮ$_2$]

ಗತ್ತು (ನಾ). ೧. ಗತಿ; ಗಮನ: "ಗತ್ತು – ಗತಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). ೨. ಠೀವಿ; ಜಬರ್; ದರ್ಪ: ಮತ್ತೊಂದು ಗತ್ತು ತೋರಿಸುವಾಯಂದು ಗದಾಯುಧವಂ ತೆಗೆದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೧–೪); ಎಂಭತ್ತುವರ್ಷದವನು ಇಪ್ಪತ್ತುವರ್ಷದ ಹುಡುಗರ ಗತ್ತಿನಿಂದ ತೋಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು (ಘಾಟೀಮು. ೪); ಭಟ್ಟರು ಯೋಗ್ಯಜನ, ಅವರದೇ ಒಂದು ಗತ್ತು ವೈಖರಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯); ಗಾಡಿ ಎತ್ತುಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಗತ್ತಿನಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಲೆ ಇದ್ದವು (೧೦ಬಾ. ೨೩). ೩. ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ನನಗೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಗೇದ ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಗತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೫೨); ಇದರಾಗ ಶಿವರಾಯಿ ಗತ್ತ ಇದ್ದಂಗ ಕಾಣ್ತದ (ಬಿವರಿ. ೭೪). ೪. ಅನುಸರಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ: ನಾವಿರಲು ಹೊಳೆವುದು ಹೊತ್ತುಗೊತ್ತಿನ ಗತ್ತು ನಾ ಮ್ಮೆಯು ಎನಲು ದಿಕ್ಕಾಲ ಕಡೆ (ಅರಳು. ೯೨–೧೩); ನಿಮ್ಮ ಗುರಿಕೆಯ ಗತ್ತು ಬೇಕು ಈ ಹೊತ್ತು! (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೧೯). ೫. ಉಚ್ಚಮಟ್ಟ: ಕ್ರೀಡಾಪಟು ಈ ದಿನ ಒಳ್ಳೆಯ ಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡಿದ (ರೂಢಿ). ೬. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಮಾನದ ಒಂದು ಲಯ; "ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ತಾಳ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫): ಕವನಗಳನ್ನು ಗತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೯); ಗತ್ತು ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕೇ ಬಂದಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೭೩); ಪಧನೀಸ ಸರೀಗಮ ನಾರಿ ನಿನ್ನ ಗತ್ತಾ ನನ್ನ ಕಂಡು ಹೋಗಬ್ಯಾಡ ಚದರಿ (ಮುಸ್ಸಂಹ. ೪೨); ನಾಟಕದ ಗತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವನೂ ಅವನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೫).

ಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿರು = ಥೋರಣೆಯಲ್ಲಿರು; ದರ್ಪದಿಂದಿರು: ಅವರು ಬಹಳ ಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿದ್ದಾರಮ್ಮ (ಕೀಲುಗೊಂ. ೨೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗತ್]

ಗತ್ತುಕಾರ 'ಗತ್ತುಗಾರ' ನೋ.

ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ 'ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ' ನೋ.

ಗತ್ತುಗಾರ, ಗತ್ತುಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕ; ಸಮಯಾನುವರ್ತಿ. ೨. ಉಪಾಯಗಾರ; ತಂತ್ರಿ: ಬೆರಕೆಯ ಗತ್ತುಗಾರನೆಂದು ಜನರು ನಿನಗೆ ಬೆದರದಿರಲಿ (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೭). **ಗತ್ತುಕಾರ**: ೨. 'ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ' ಪಠಾ. [ಗತ್ತು + – ಗಾರ$_1$ (< – ಕಾರ)]

ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ, ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರ; ಕುಟಿಲ; ಕಪಟೋಪಾಯ: ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾತನಾಡಿ ಉತ್ತಮನಂತಿರುವನು ಕತ್ತುಕೊಯ್ಯಲು ಧೂರ್ತನೀತನು ಕುಹಕ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ ಯಾರು ಅರಿಯರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೫-೪೨); ತನ್ನನ್ನು ಬೇಕೆಂದೇ ಅವಮಾನಮಾಡುವ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ ಯೆಂದು ಕೂಗಾಡಿದಳು (ಬದುಜ. ೧೫೨). **ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ:** ಇದೊಂದು ಅಳುವರಸರ ಕುತಂತ್ರ, ಕಂಡಿರಾ? ರಾಜಕಾರಣದ ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ (ಮುಗಜ. ೪). [ಗತ್ತುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಗತ್ತುಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ತಂತ್ರವನ್ನು ಹೂಡು: ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಗತ್ತುಹೂಡಿ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ (ಸೋಲು. ೪). [ಗತ್ತು + ಹೂಡು$_1$ (< ಪೂಡು$_1$)]

ಗತ್ಯಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಉಪಾಯ; ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ: ಇದು ತಪ್ಪಾದ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಹೇಳದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗೂತ್ತುಗು. ೩೧). [ಗತಿ + ಅಂತರ]

ಗತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಗತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೆಂಬುದು ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷಕೃತ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಜನಿತ ಸುಖಾದಿಸಮನುಭವನಕಾರಣಂಗಳಪ್ಪ ಗತಿ ವಿಕಲ್ಪಂಗಳಂ ಪೇೞ್ವುದು (ಚಾವುಂಉ. ೧೨). [ಗತಿ + ಆಖ್ಯಾನ]

ಗತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ನಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಚಲಿಸುವ; ಚರ: ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಗತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಚಲ) ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಅಚಲ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಗತ್ಯುಪಗ್ರಹ (ನಾ). ಚಲನೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವುದು: ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹೌ —ಗತ್ಯುಪಗ್ರಹಮುಂ ಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹಮುಂ ಎಂಬೆರಡುಂ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ - ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾದ, ಉಪಕಾರಃ - ಉಪಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೮); 'ಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹ' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಉಪಗ್ರಹ]

ಗತ್ವ (ನಾ). = ಗಕಾರ: ಖತ್ವಕ್ಕಂ ಬಹುಳತೆಯಿಂ ಗತ್ವಂ ಭತ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ಗದ$_1$ (ನಾ). ಭಯ ಅಥವಾ ಚಳಿಯಿಂದುಂಟಾಗುವ ನಡುಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: 'ಗದಗಂಪ' ಪರಾ.

ಗದಗದ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). **ಗದಗದನಡುಗು, ಗದಗದನೆನಡುಗು** = ಭಯ ಅಥವಾ ಚಳಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗು: ಉದಯಕಾಲದಲೆದ್ದು ಗದಗದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಗಡ] ನಡುಗುತ ನದಿಯಲಿ ಮಿಂದೆನೆಂದು ಹಿಗ್ಗುತಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೧); ಗದಗದನೆ ನಡುಗುತೆ ಬಂದು ಸೈಗೆಡೆದು ಬಿದ್ದು ತಿರುನೀಲಕಂಠರ ಚರಣಮಂ ಪಿಡಿದು (ತಿರುಕ. ದೇ. ೬-೧೫); ಗದಗದನೆ ನಡುಗುತ ಯುಗದ್ವಯವದನ ಕೈಮುಗಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೪೩); ಆ ಭಯಾನಕ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಪಂತನು ಗದಗದನೆ ನಡುಗಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೨೦). 'ಗಡಗಡ$_1$' ಪರಾ.

ಗದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಮಾತು: "ಮಾತಾಡುವಿಕೆ; ವಾಕ್ಯ; ಭಾಷೆ" (ಅನಂನಾ): 'ಗದಿಸು' ಪರಾ. ೨. ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: ನಿಮ್ಮಯ ಗದವ ಬಿಜ್ಜಳಗೆ ಸನಯದಿಂ ಪಾಲಿಸಿನೆ... ಗದವನನುನಯದಿ ತೆಗೆದು (ಗುರುಚಾ. ೮-೯೬). ೩. (ರೋಹಿಣೀಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಲತಮ್ಮ: ಬಲದೇವನು ಬಲಿಷ್ಟನು ಗದನು ಸುಕುಮಾರನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೩). 'ಗದಾಗ್ರಜ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ; ಗರಳ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಗದಕ 'ಗತಕ$_1$' ನೋ.

ಗದಕಿ 'ಗತಕಿ' ನೋ.

ಗದಕು 'ಗತಕ$_1$' ನೋ.

ಗದಗಂಪ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನಡುಕ, —ಕಂಪನ: 'ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಗದ$_1$ + ಕಂಪ]

ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್, ಗದಗಂಪಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗು, —ಕಂಪಿಸು: ಗದಗಂಪಂಗೊಳೆ ಲೋಕಮಾಕ್ರಮದೆ ಬಂದಾ ಚಕ್ರಮಂ ಕೊಂಡು ಕೋಪದ ಜ್ವಾಳೆ ನಿಜಾಕ್ಷಿಯಿಂ ನಿಮಿರಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೧೧೩); ಗದಗಂಪಂಗೊಳುತುಂ ಪುಳಿಂದ ಸಮರೋದ್ಯದ್ಭೀತಿಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೦೧). **ಗದಗಂಪಗೊಳ್:** ಗಾಳಿಸುಳಿಯದ ಠಾವ ಹೊಕ್ಕವ ಬೇಳುತಿರೆ ಗದಗಂಪು[ಪ]ಗೊಂಡುದು ಭುವನ ಭಯ ಮಿಗಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮-೨೭). [ಗದಗಂಪ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದಗಂಪಗೊಳ್ 'ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗದಗದಿತ (ಗು). "ನಡುಗಿದ; ಬಿಕ್ಕುವ; ತೊದಲಿಸುತ್ತಿರುವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದಿತ]

ಗದಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗು, —ಕಂಪಿಸು; ತತ್ತರಿಸು: ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ ಕಾಣುತ ಗದಗದಿಸಿ ಮುರವೈರಿ ಚಾಚಿದನರ್ಜುನಗೆ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೦); ಮದಗಜಯೂಥ ಕಂಠೀರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೩); ಗದಗದಿಸುವ ವೊಲೆ ಗಡಗಡಿಸುವ ಕೊಡೆ ಕೆದರ್ವ ಥಾಳಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಭರಚ. ೧೩-೬೭); ಪುದುಗಿತೆಡ್ಡೆಸೆಯಾನೆ ಹದುಗಿದಂ ಭೋಗಿಪಂ ಗದಗದಿಸಿತಾ ಸಾಯಕದ ಬಿಸಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೭). 'ಕದಕದಿಸು' ಪರಾ. [ಗದಗದ + -ಇಸು$_3$]

ಗದಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ತತ್ತರಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು: ಶಂಖವನ್ನು ಊದಲು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳು ಗದಗಮಿಸಿ ಹೋದವು (ಮಭಾರ. ೨೦೩); ಇತ್ತ ತಿರುಗಿದರೆ ಹುಲಿ ಅತ್ತ ತಿರುಗಿದರೆ ಸಿಂಹ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕು ಗದಗಮಿಸಿದ್ದಾಳೆ ಆಕೆ (ಬನಸಿ. ೧೩೪); ಈ ಭಕ್ಷ್ಯಪ್ರಿಯರ ಕೋಲಾಹಲವೇ ಕೋಲಾಹಲ. ಊರೆಲ್ಲ ಗದಗಮಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸಮಜೀ. ೩೨). [ಗದಗಮ? + -ಇಸು$_3$]

ಗದಗಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್: ಬೆಧೞ್... ಪುರವೆಲ್ಲ ಗದಗಾಪಿಸಿತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬-೧೯); ಹೆಗ್ಗಾಳೆಗೆ ಕುರುಕರ ಪಾಳೆಯ ಗದಗಾಪಿಸಿತು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೫೬). [ಗದಗಾಪು + -ಇಸು$_3$]

ಗದಗಾಪು (ನಾ). = ಗದಗಂಪ. 'ಗದಗಾಪುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಗದಗಂಪ?]

ಗದಗಾಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್: ಕೈನೆಟ್ಟಯಂ ಮುಱಿವ ಶಾಕಿನಿ ಡಾಕಿನಿ ಗದ್ಗಾಪುಗೊಂಬಾಗ್ರಹಂ ನಡುಗುವೊತ್ತರಗಳ ದಟುಗೆಡುವಾ ವ್ಯಂತರಗಳೆಸೆದುವಂತಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೩೯); ಬೇಗದಿ ನಾಗಪಾಶದಿ ಕಟ್ಟಿ ಸದರದೊಳೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿಯ ತರುತಿರ್ದ ಗದಗಾಪುಗೊಳೆ ರಾಜಕಟಕಾ (ಭರಚ. ೫೬-೪೨); ಬೆದಱಿಯೋಡುವ ದನಗಳ ಕಂಡು ಜಗವೆಲ್ಲ ಗದಗಾಪುಗೊಂಡುದೇವೇಳ್ತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೧). [ಗದಗಾಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಮಾಡು; ಗಾಸಿಗೊಳಿಸು: ಬುದಿಬುದಿನವನೂರ ನಡುವೆ ಕೆಂಡವಸೂಸಿ ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸಲೆ ಪುರವಾ (ಭರಚ. ೨೪-೧೦); ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸುತಲಿ ಇಱಿದುಹಾಕುತ ಪಟುಭಟರ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೨-೩೫). [ಗದಗಾಪುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಗದಗು, ಗತುಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನು; ಮುಕ್ಕು: ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ತಾಯಿ ಏನುಮಾಡಿದ್ದೀಯೊ ಕೊಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗದಗುತ್ತೇನೆ (ಗೃಹಲ. ೧೨೫). **ಗತುಕ್ಕು$_1$:** ೨. ನಾಯಿಯಂತೆ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಚಪ್ಪರಿಸು, —ನೆಕ್ಕು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಕ್ಕು; ತುಳು. ಗದಕು; ತೆಲು. ಕತಕು, ಗತುಕು, ಗದುಕು]

ಗದಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ಮೇರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದಾದರೆ ತನಗೆ ಅನಾಹುತವಿದೆಯೆಂದು ಹರಿದಾಸರು ಗದಗುಟ್ಟಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೨೨).

ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗು: ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದ (ರಂಗರೋ. ೧೨); ಆ ಆಗಂತುಕಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೆ ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಹತ್ತಿದ್ದರು (ಅಂಬಿಕ. ೯).
[ಗದ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗದಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನಿನ ಗಂಟು, — ಮೂಟೆ: ಫಕೀರನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫); ಧಮ ನಿಗನು ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೧). 'ಗಂಟುಗದಡಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠಡೀ, ಗಠರೀ]

ಗದಡು, ಗದರು$_3$ (ನಾ). ಘಾಟುವಾಸನೆ: ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಗದಡು (ರೂಢಿ). **ಗದರು$_3$:** ಮೆಣಸಿನಪುಡಿ ತುಂಬ ಗದರು (ರೂಢಿ).
[← ಮರಾ. ಗದಳ; ಹಿಂ. ಗದಲಾ]

ಗದಬದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದಗದಿಸು: ಗದಬದಿಸಿ ಕಾರಂಡ ಬಕ ಚೀಱಿದವು (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೯). [ಗದಬದ ? + – ಇಸು$_3$]

ಗದಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದರಿಕೆ, ಗದ್ದರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಮಾತಾಡಿ ಹೆದರಿಸುವುದು, —ಗರ್ಜಿಸುವುದು; ಬೆದರಿಕೆ. ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಲಿಸುವುದು, —ಅಟ್ಟುವುದು: (ಕ). **ಗದ್ದರಿಕೆ:** ೧. ಈ ಗದ್ದರಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಧಪ್ರಾಣವೇ ಹೋದಂತಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೩). 'ಬೆದರಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಗದರು$_2$ (< ಗದಱು$_2$) + – ಇಕೆ] .

ಗದರಿಸು, ಗದ್ದರಿಸು, ಗದ್ದಿಸು, ಗರ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು; ಬೆದರಿಸು: ನೀನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಗದರಿಸಿದರೆ ಅವು ಮಾಯವಾಗುವುವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೬); ಅರಸು ಕೋಪದಿಂದ ಗದರಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೩); ಹುಡುಗನನ್ನು ಗದರಿಸಬೇಡ (ಮುಗಮಾಂ. ೯೨). ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಲಿಸು, —ಅಟ್ಟು: (ಕ). 'ಬೆದರಿಸು' ಪರಾ. **ಗದ್ದರಿಸು:** ೧. ಅವರು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣರನ್ನು ಕರೆದು ಗದ್ದರಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೭೮೫); ಮುಗಿದೀಕೆ ಒಮ್ಮೆಗೆ ದೈದು ಗದ್ದರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕೆ ದುಷ್ಟರುಪಟಳವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೫-೬೪); ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳು ಎಂದು ಗದ್ದರಿಸಿದನು (ಪಿಶಾಪ. ೨). **ಗದ್ದಿಸು:** ೧. ಸದ್ದಾತ್ಮವಾಗಿ ತನ್ನ ಪೊಲಿರದ ಲೋಭಿಯಂ ಗದ್ದಿಸುವ ತೆಱದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨); ಎಡ್ಡೆಸೆಯಾಣ್ಮರಂ ಗದ್ದಿಸುವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೨). **ಗರ್ದಿಸು:** ೧. ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡುವ ಬೇಸಗೆಯಂ ಗರ್ದಿ[ಪಾಠಾಂ ರ್ಜಿ]ಸುವಬ್ಬಸಮಯ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೪); ಶುತ್ರರನ್ನು ಗರ್ದಿಸಿ ಮುದ್ದಿಸಿ ಕೇಳಿಯನ್ನಾಡುವ ಪುಣ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಸಾನಂಗ. ೫).
[ಗದರು$_2$ (< ಗದಱು$_2$) + – ಇಸು$_3$ ./ ತೆಲು. ಗದ್ದರಿಂಚು]

ಗದರು$_1$ 'ಗದಱು$_1$' ನೋ.

ಗದರು$_2$ 'ಗದಱು$_2$' ನೋ.

ಗದರು$_3$ 'ಗದಡು' ನೋ.

ಗದರುದನಿ (ನಾ). ಬೆದರಿಸುವ ಧ್ವನಿ; ಅಬ್ಬರದ ಧ್ವನಿ: ಯಾವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆ ? ಎಂದು ಶಿವದಾಸರು ಗದರುದನಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದರು (ಜಯಂತ. ೧೮೪).
[ಗದರು$_1$ (< ಗದಱು$_1$) + ದನಿ$_2$]

ಗದಱು$_1$, ಗದರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು; ಅದ್ದಲಿಸು: "ಗದಱು – ಗರ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ಗದಱಿದನ ತಲೆಯಂ ಪಱಿದು ಹಾಯ್ಕಿದೆನಿದಾರದು ತಪ್ಪು ಹೇಳಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೮-೪೬); ಲಘುವೆನಲೆನ್ನ ಗದಱಿದೆ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮); ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವಿಂ ಗದಱಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೧೧); ಪೆಣ್‌ಬಲ್ಲ ಮಾತಿನೊಳ್, ಬಾಯ್ ಮುಚ್ಚಿರಲ್ ಚಿಲ್ವ ಪೆಣ್ಣೆಂದು ಗದಱಿ, ನೂಂಕಿ, ತೊಱಮುಟ್ಟನ್ (ಅಶ್ವಶ್ಥಾ. ೧೨-೨೫೩). **ಗದರು$_1$:** ಅಯ್ಯೊ ಶೆಟ್ಟಿ ಯಾಕೆ ಗದರುತ್ತೀಯಾ (ಕಥಾಮಂ. II, ೩೨); ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಗದರಿ, ಬೈದು, ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೮).

ಗದರಿಕೊಳ್ಳು = ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಹೇಳು, —ಗರ್ಜಿಸು; ಬಾಯಿ ಮಾಡು: ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರನ್ನು ಕಂಡರೂ ಗದರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XIII, ೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಱು; ತೆಲು. ಗದುಮು]

ಗದಱು$_2$, ಗದರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ; ಗರ್ಜನೆ; ಕೂಗು: ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಱನಲಿ ಹೆಂಡಿರಸು ಜರೆನರೆ ಪುದಿದ ವೃದ್ಧಪಿತಾಮಹರ ನೆಳೆವದುಭುತದ ಕಳಕಳಿಕೆ ಬಲಿದುದು ನಗರದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯) **ಗದರು$_2$:** ೧. ಗದರಿನ ಮಾತು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾಹಲ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ). [< ಗದಱು$_1$]

ಗದಾಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಗದ ಎಂಬುವನ ಅಣ್ಣ; ಬಲರಾಮ. ೨. ಕೃಷ್ಣ. [ಗದ$_4$ + ಅಗ್ರಜ]

ಗದಾಘಾತ (ನಾ). ಗದೆಯ ಹೊಡೆತ, —ಪೆಟ್ಟು: ಗದಾಘಾತದಿಂ ದೂರುಯುಗಂ ಮುಱಿದೆತ್ತಂನುಚ್ಚುನೂಱಾಗಿರೆಕೆಡೆದನಿಳಾಭಾಗದೊಳ್ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬); ಭೀಮಸೇನನ ಬಲುಗದಾಘಾತದಲಿ ಕುರುಕುಲವಳಿವುದು (ಕುಮ್ಯಾಭೀ. ೨-೩೬).
[ಸಂ. (ಗದಾ + ಆಘಾತ)]

ಗದಾಧರ (ನಾ). ಗದೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ನೆರೆದು ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿತು (ಬಸಪು. ೫೩-೫೮). [ಸಂ.]

ಗದಾನ್ವೇಷಣ (ನಾ). ೧. ಗದೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೨. ರೋಗವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೧, ೨: ವೈದ್ಯನಂತಹಿತಗದಾನ್ವೇಷಣಂಗೆಯ್ದು ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ವ).
[ಸಂ. (ಗದಾ + ಅನ್ವೇಷಣ; ಗದ + ಅನ್ವೇಷಣ)]

ಗದಾಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಗದೆಯ ಹೊಡೆತ.
[ಸಂ. (ಗದಾ + ಪ್ರಹಾರ)]

ಗದಾಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ವೈಷ್ಣವರು ಧರಿಸುವ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ನಾಮ ಎಂಬ ಐದು ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಗದೆಯಲಿ = ಗದಾಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಹಸಾರ. ೮-೨೮ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). ೨. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: (ಕ).
[ಸಂ. ಗದಾಮುದ್ರಾ (ಗದಾ + ಮುದ್ರಾ)]

ಗದಾಯುದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಗದೆಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೪); ಏಂ ಭುವನಮಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಂಮಾಡಲಾರ್ತುದೋ ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ತ್ರಿಧಾಭ್ರಾಂತಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧೦). ೨. ರನ್ನಕವಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರು: ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮೀ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೋಳಕೊಂಡತ್ತೆನೆ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನಕ್ರಮದಿನಱಿಪಿದಂ ಕವಿರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೪೫). [ಸಂ. (ಗದಾ + ಯುದ್ಧ)]

ಗದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ: ಅಱಿದು ನಿಜಕ್ಕೆ ಬೇಱೊಂದ ಬಿಡೆಂದು ಗದಿಯಲೇತಕ್ಕೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೫೬–೫); ಮತ್ತಿದಿರುದೈವವುಂಟೆಂದು ಗದಿಯಬೇಡ (ಅಜಿವಾ. ೧೫೨–೧೫೧); ಮದಡನಿವನೆಂದೆನ್ನದಿರಿ ನಾ ಗದಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಕೇಳಲ್ (ಸದ್ಗುರು. ೭–೧೨); ಗದಿಯಬೇಡಿನ್ನಾತ ನಾಡಿದ ತುದಿಯ ಕೊಸರನು (ತೊರರಾ. ೩–೨–೪೮). 'ಗದಿತ' ಪರಾ. [< ಗದಿಸು]

ಗದಿಗೆ 'ಗರ್ದುಗ್ಗೆ$_2$' ನೋ.

ಗದಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ನುಡಿದ: ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ಗದಿತಫಲಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೧೦); ಜಿನಗದಿತಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಿನಮುಃಗನ್ನಮನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೪೩). [ಸಂ.]

ಗದಿಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ: ಕಬ್ಬಿಗರೇಳ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿಪರೊ ಬೇರೆನುತ್ತೆ ನುಡಿವಳ್ಕಜಕಾರನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದದೊದವೇಳ (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೫); ತನ್ಮಹಾತ್ಮೆಯಂ ಗದಿಸುವಾಗಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದೊಂದಪೂರ್ವ ಕಥನವ ಕಥಿಪೆನೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬–೮೭). [ಗದ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಗದು, ಗದುವು (ನಾ). ಊತ; ಬಾವು: ಪೆಟ್ಟುಬಿದ್ದ ಜಾಗ ಗದು ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಗದುವು**: (ಅ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕದು]

ಗದುಕು 'ಗತ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಗದುಗ$_1$ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗದುಗ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ: ತರವೇಱಿ ಸಾಳುವವೇಗನಂ . . . ಗದುಗನಂ ಮತ್ತುಳ್ಳ ಪೆರ್ನಾಯ್ಗಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೭). [?]

ಗದುಗದ (ನಾ). = ಗದ್ಗದ: ಭವಪ ಬೇಗೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕರಣಂ ಕಾಹೇಱಿ ಹರಣಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿದು ಗದುಗದವಿಂಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುಃಖಾಗಿ] ಕಣ್ಗಳಂ ಮುಚ್ಚಿ ಸೆರೆಬಿಗಿದು (ಬಸರ. ೨–೫೭); ಕಡುಮಱುಗಿ ಗದುಗದಮೊದವಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾವನಿಪನು . . . ಎಂತು ಸೈರಿಸಿದ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೧–೧). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದ]

ಗದುಗದಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಭಗವದ್ಗುಣಾನುಭವದಿಂ ಗದುಗದಂಗೊಂಬ (ಚಿಕದಂ. ೮೩–೫). [ಗದುಗದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದುಗದಿಕೆ, ಗದುಗದುಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಿಕೆ: ಸೆರೆ ನೆಗೆದು ಕಂಠದೊಳು ಗದುಗದಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕು] ಮೂಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೨೮–೧೨೪); ತೊದಳಿಂದ ನುಡಿವುತಂ ಸಂದ ಗದುಗದಿಕೆಯಿಂದಾನಂದವೇಱುತಂ (ಬಸರ. ೩–೧೦೨). **ಗದುಗದುಕೆ**: "ಗದ್ಗದಃ–ಗದುಗದುಕೆ" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೨೮೨); ಗದುಗದುಕೆಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ಮುದದಿಂದಲೊಮ್ಮೆ . . . ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತ (ಶಿರುರ. ದೇ. ೫–೩); ಗದುಗದುಕೆ ವಾಣಿಗಳ (ಷಶಿಲ. ೨–೧೯). [ಗದುಗದ + –ಇಕೆ]

ಗದುಗದಿತ (ಗು). = ಗದ್ಗದಿತ: ಕುಂತೀದೇವಿ . . . ಎಂದಳತಿ ಗದುಗದಿತ ವಚನದಲಿ (ನಿಧಾಗ. ೧೦–೩೮–೯). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದಿತ]

ಗದುಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ಗದಿಸು: ನೋಟಮಂ ಮಿಗೆ ಮಱೆದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಗದುಗದಿಸಿ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಮಚ್ಚಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರೆಯಿರೆ (ಬಸರ. ೩–೧೧೭). [ಗದುಗದ + –ಇಸು$_3$]

ಗದುಗದುಕೆ 'ಗದುಗದಿಕೆ' ನೋ.

ಗದುಗಾಟ (ನಾ). (?): ಅವಿರಳ ಶಿವಪೂಜಾನುರಕ್ತಂ ನಂದಿಯಣ್ಣಂ ಗದುಗಾಟದ ಸದುಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜೂಜಿನ ಗೋಷ್ಠಿಯಿಂ ಗದುಗಿನ ಪೊದ್ದದ ಶಿವಾಚಾರದೊಳುಯಿರೆ, ಗದುಗಿನ ಶಿವಪೂಜೆಯೊಳಿರೆ] (ನಂಬಿರ. ೧೬–೧೪೭). [?]

ಗದುಗು$_1$ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗದುಗು$_2$ 'ಗಟ್ಟಿಗು' ನೋ.

ಗದುಗೆ 'ಗರ್ದುಗ್ಗೆ$_2$' ನೋ.

ಗದುಬು$_1$, ಗದಮು, ಗದಿಮು, ಗದುಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು: ಹುದುಗಿದರೆ ಬಿಡೆವೆಂದು ಖಡ್ಗಮಂ ಝಳಪಿಸುತ ಗದುಬಿದರು ತರುಬಿದರು (ತುರಂಗ. ೩೩–೧೮); ಸೈಂಧವನ ಕೊಲ್ಲಗೊಡೆನೆಂದಿಗಂ ಪೋಗೆನುತ್ತಾಚಾರ್ಯ ಗದುಬಿದಂ ಫಲುಗುಣನನು (ತುರಂಗ. ೫೪–೩೦). **ಗದಮು**: ೨. "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಥಳಿಸು; ಬಡಿ; ಹೊಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). **ಗದಿಮು**: ೧. ಹೆಮ್ಮ ಬಿಡಿಸಿ ಭೀತಿ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಗದಿಮಿದ ದೊಮ್ಮ ಜಟ್ಟಿಗರ (ಕನಕ. ೧೧೨–೩). **ಗದುಮು**: ೧. ಮುರಿದು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಪೋಡಲು ಹರಿಯ ಗದುಮುತ್ತೆ ಕೋಣನ ಸುತ್ತಂ ತಿರ್ರನೇ (ನವಮೋ. ೧೦–೩೧).

ಗದುಮಿಕೊಳ್ಳು = ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಗುದ್ದಿಕೊಳ್ಳು: ಮುದಿಯಕ್ತಿನಾರಂಬ ಮುದಿಸೂಳೆಯೊಡನಾಟ ಬೆದಱುವ ಪಯಣ ತಲೆಹೊಱೆಯು ತನ್ನತಾ ಗದುಮಿಃಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೪). [?]

ಗದುಬು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಳು (?): ನೀಲವಂತ ಚಿಕ್ಕನು ಹಾಕಿಸಿದ ಗದುಬು ಬೀಜವೊ ಕುಳಕೆ ಗುಳಿ ಆರು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭೯–೪; ಸು. 1552). [?]

ಗದುಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದುವು 'ಗದು' ನೋ.

ಗದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಗದೆಯೊಳ್ ಘಟ್ಟಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದುಳ್ಕತತಿ ನೀಳ್ದಾಕಾಶಮಂ ತಾಪಿನಂಪುದಿದಾ ದೇವರ ಕಣ್ಗೊಳುಳ್ಕಿವಿಳಯೋಳ್ಕಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೪); ಗದೆ ಗದೆಯಂ ಘಟ್ಟಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಡದ ಕಿಡಿಯ ತಂಡವೆಂಟುಂ ದೆಸೆಯಂ ಪುದಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೮–೧೩); ನಡುವಂ ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದುಂ ತೋಳಂ ಗದೆಯಿಂ ಬಡಿದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೫); ಗದೆಯ ತಿರುಹುತ ಹೊಕ್ಕನಿವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೪). ೨. "ಮುದ್ರೆಕೋಲು; ದೊಣ್ಣೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಸಂ. ಗದಾ]

ಗದೆಗುದುಗೆ (ನಾ). ಗದೆಯಂತಿರುವ ಗುದುಗೆ, —ದೊಣ್ಣೆ; ಲಾಠಿ: ಗದೆಗುದುಗೆಯ ಝುಲ್ಲು ಝುಲ್ಲೆಂದು ತಳವಾಱರಿಥೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರೆನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ವಿಟರುಗಳೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೫). [ಗದೆ + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ$_1$)]

ಗದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು, —ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಅಂತು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಬಿಲ್ಗೊಳಲುಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದೆಗೊಳಲುಂ ಮಾಂಪುದರಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೦ ವ); ಪವನಸುತಂ ಗದೆಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್ವ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವಭಟರ್ ಭುವನದೊಳಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩–೧೬); ಗದೆಗೊಂಡೆಯ್ತರ್ಪ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮುಸಕಮಂ ಕಂಡು (ಜಗನ್ನಿ. ೭–೯೨). [ಗದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು : ಹೊಡೆಗೋಲು ಕೀರಲೆಬ್ಬಾಡುವೆನೆಂದರೆ ಮೆದೆಗೆಡಹುವೆ ನಿನ್ನ ಬಲವ ಗದೆವಿಡಿದಾಯತನಾಗೆಂದು ಹಲಧರ ನದೆಬಡಿದನು ಖಲೋತ್ತಮನ (ಮೋಹತ. ೯೦-೫೮).
[ಗದೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗದ್ಗದ (ನಾ). ನಿಂತು ನಿಂತು ಬರುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಧ್ವನಿ ನಡುಕ; ಬಿಗಿದ ಕಂಠ : ತೃಷ್ಣಾತುರ ಗದ್ಗದಕಾಂತೆಯನಾ ತಾಪಸನಾಗಳವಳನಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೬) ; ಇಳಿವಶ್ರುಜಲಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತುಂ ಗದ್ಗದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗಳೆ ಲಟಲಟಿಸುವಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಗದ್ಗದಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸು, —ಮಾಡು : ಸುರಿವ ಕಣ್ಣೀರನು ಬಿಡುವ ನಿಟ್ಟುಸಿರನು ಮತ್ತಿದೊ ಗದ್ಗದಗೈವ (ಇಂಜಾಪ. ೧೬೨-೫೦). [ಗದ್ಗದ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗದ್ಗದಸ್ವನ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿ; ನಡುಗುವ ಧ್ವನಿ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು; ಗದ್ಗದ ಕಂಠನಾದವನು : ಗಿಳಿಯ ಬೆನ್ನನೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗದ್ಗದಸ್ವನಂ ಕಂಚುಕಿ ಬಂದು ಕಂಡನನುರಾಗದಿನಾ ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩). [ಗದ್ಗದ+ಸ್ವನ]

ಗದ್ಗದಿಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಸ್ವನ ೧ : ಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠಿಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪) ; ಹೆಸರುಗೊಳಲೊಡನಾಗ ಗದ್ಗದಿಕೆಯಾದವೊಲು ತೊದಲಿಸಿ (ಬಸವ. ೩೦-೪೦). [ಸಂ. ಗದ್ಗದಿಕಾ]

ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಮಾತು) ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು : ಸೋರ್ವ ಕಣ್ಬನಿಯ ತೆರಳ್ಕೆ ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ವ ಸಱಂ ಮಿಗೆ ಪೋದರಾತ್ಮನಾಥನ ಬೞಿಯಂ . . . ಯಶಸ್ವತಿಯುಂ ಸುನಂದೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೯-೬೬).
[ಗದ್ಗದಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದ್ಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ : ಗದ್ಗದಿಸುತೆ ಪುಳಕ ನಿಕಾಯಮನಾನುತಶ್ರುವಂ ಕಳೆಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿ. ೯-೧೧೧) ; ಗದ್ಗದಿಸುತಶ್ರುಜಲ ತುಳ್ಕೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೭೬) ; ಮೆಯ್ನಡುಗಲಾ ಗದ್ಗದಿಸಿದಳ್ ಮಹಿಳೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧-೪೭೩). [ಗದ್ಗದ + -ಇಸು$_1$]

ಗದ್ಗಮುಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಿಕೆ : ಚಿಂದದಿಂ ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳ್ ಜುಮ್ಮತೆ ನುಡಿಯೊಳೆಂದು ಗದ್ಗದುಕೆಗಳೊಡುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫-೬).
[< ಗದ್ಗದಿಕೆ]

ಗದ್ದ 'ಗಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಗದ್ದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ; ಮಂಗನ ಬಾವು (ಉಕ); ಕೆಪ್ಪಟರಾಯ (ಕರಾ); "ಕರ್ಣೋಪಾಂತ ಗ್ರಂಥಿಗಳೂ ಲಾಲಾಗ್ರಂಥಿಗಳೂ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಅಂಟು ಜಾಡ್ಯ" (Mumps ಇಂಕನಿ) : ಗದ್ದಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಂಧ ಬಳಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಗದ್ದಕಟ್ಟಿನಸಮಯ = (?) : ಸಮಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಗಳ ಸಮಯಮಂತೆ ಮಾಯಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ ಗದ್ದಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ ಗೂಳಿಕೊಂಡಾ ಕಾಂತಯ್ಯಗಳ ಸಮಯ (ಮಹಾವಿ. ೧೮-೩೩).
[ಗದ್ದ (< ಗಡ್ಡ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಗದ್ದಬಾವು (ನಾ). = ಗದ್ದಕಟ್ಟು : ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಗದ್ದಬಾವು ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗದ್ದ (< ಗಡ್ಡ$_1$) + ಬಾವು]

ಗದ್ದರಣೆ (ನಾ). = ಗದರಿಕೆ : ಒಡೆಯನ ಗದ್ದರಣೆಯಿಲ್ಲ, ಅಳಿನದೈನ್ಯದ ಸ್ವಾಮಿಆರಾಧನೆಯಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಕ್ರ. ೨೪೨) ; ಮುಗಿಲಿಲ್ಲ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಮಿಂಚ ಗದ್ದರಣಿಲ್ಲ ಇದು ಯಾತರ ಬೆಳಕ ಕರಣೀಕ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೬).
[< ಗದಱು$_1$ + - ಅಣೆ]

ಗದ್ದರಿಕೆ 'ಗದರಿಕೆ' ನೋ.

ಗದ್ದರಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗದ್ದಲ (ನಾ). ೧. ಕೋಲಾಹಲ; ಗೊಂದಲ; ಗಲಾಟೆ : ಕಡುಗದ್ದಲವು ಘನವಾಯ್ತು ಲಾ ನೀನಿದ್ದ ಹವಣೆನಲಿರಲಱಿಯೆಲಾಯೆನುತ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೪೨) ; ಬೇಡಿವನ ಗದ್ದಲಗಳಿನ್ನೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಡ. ೭-೯೫) ; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದ ಮನೆ ನಡಗರ ಗದ್ದಲಗಳ ಸಂತೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೮೯) ; ಗದ್ದಲ ಗಲಾಟೆಗಳು ಓದುಗರ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಕೆಡಿಸಲಾರವು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). ೨. ಜನಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟಣೆ : ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗದ್ದಲವಿತ್ತು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗದ್ದಲ]

ಗದ್ದಲಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು : ಸೇರಿದರೆಂದರೆ ಮುದುಕಿಯರಿಬ್ಬರು . . . ಸಂತೆಯ ಮಾಳದ ಗದ್ದಲಗೈವರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೯೭-೨೧). [ಗದ್ದಲ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗದ್ದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು : ಅವನಿಸುತೆ ಸುತ್ತಿರ್ದ ನೂತನ ನಾರ ಸೀರೆಯ ಸೆಳೆದು ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಅ]ದ್ದಲಿಸಿದನು ಕೈಕೆಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೪೨) ; ತಪ್ಪಿನಲಿ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳಿಯನು ಗದ್ದಲಿಸಿದಂತೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೭) ; ಎದ್ದಿದ್ದ ಮೋಡಿಲ್ಲ ಎರಗೋರೆ ಸಿಡಿಲಿಲ್ಲ ಗದ್ದಲಿಸಿ ಹುಯ್ಯೊ ಮಳೆಯುಂಟು (ನಾಪದ. ೭೫).
[< ಗದರಿಸು]

ಗದ್ದಿ (ನಾ). (?) : ಸುಖಾಸನಬ್ಬಲ ಗದ್ದಿ ಅಂಕದಣ್ಣ ಖಣ್ಣನೆ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸಾಮ್ಯ (ಇಅ. VIII, ೯೫-೨ ; 444). [?]

ಗದ್ದಿಗೆ 'ಗದ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು 'ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಗದ್ದಿಗೆಧಾವಳಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಪೂಜೆಗಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಬಿಳಿ ಕಂಬಳಿ.
[ಗದ್ದಿಗೆ (< ಗದ್ದುಗೆ$_2$) + ಧಾವಳಿ (< ಧಾಬಳಿ)]

ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು 'ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಗದ್ದಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು 'ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆ$_1$ 'ಗರ್ದುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆ$_2$ 'ಗರ್ದುಗೆ$_2$' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲು, ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬಕ್ಕೆ ಪೀಠವಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಕಂಬದ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೂ ಕೂಡ ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು** : ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೯-೧೧೭). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಗದ್ದುಗೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು : ಅಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡು ಕರೆದು ಗದ್ದುಗೆಗೊಟ್ಟು (ಶೀಶಿರ. ಹ. ೨೯೯-೩೦).
[ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಗದ್ದುಗೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು, —ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಚಾರು ನವರತ್ನ ಕೀಲಿಸಿದ ವಸುಮಯದ ಗದ್ದುಗೆಗೈದಲಂಕರಿಸಿರೇ (ನವಮೋ. ೧೮-೪೧). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು, —ಮಂಡಿಸು : ಪರಮಮುನೀಂದ್ರ ಗದ್ದುಗೆಗೊಳಲಸುರೇಶ್ವರ ತನ್ನ ಪೀಠದೆ ಕುಳಿತು (ಮೋಹತ. ೧೧-೬).
[ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು, ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು, ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಇಡು; ಮಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ನಡುವೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿಬಿಗಿದು ಸುತ್ತುವೊತ್ತದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೧೨); ದಿವ್ಯಾಂಬರದ ಪೆಂಪೆಣಿಪ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೨೫). **ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು**: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಗೆಸೆವ ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨). **ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು**: ಚಾಮರವ ನಿಕ್ಕುವನ ಪೆಸರ್ಕೈವ ಹಡಪ ವೈಷ್ಣವ ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕುವನ ಪೆಸರಾರುಹತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೬–೬). [ಗದ್ದುಗೆ₃ (< ಗದ್ದುಗೆ₂) + ಇಕ್ಕು]

ಗದ್ದುಗೆಯಿೞ (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು: ಅಗಳಾ ಬಸವನೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿತ್ತು ರಾಗದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕಿಂಕರತೆಯಂ ಹೊತ್ತು (ಬಸರ ೯–೩೫). [ಗದ್ದುಗೆ₃ (< ಗದ್ದುಗೆ₂) + ಈ₃]

ಗದ್ದುಗೆಯೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್: ಗದ್ದುಗೆಯೇಱೆ ದುಷ್ಕೃತಿಗೇಳೆ ಹಲಬರು ಬಿದ್ದುಹೋಗುವರಧೋಗತಿಗೆ (ಭರಚ. ೨–೫೪). [ಗದ್ದುಗೆ₃ (< ಗದ್ದುಗೆ₂) + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್: ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದರೆಕ್ಕಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩–೪೮). [ಗದ್ದುಗೆ₃ (< ಗದ್ದುಗೆ₂) + ಪಿಡಿ₁)]

ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್, ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಕುಳಿತ ಪೀಠವನ್ನು ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ, —ಕುಟ್ಟು: ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಅಸ್ಫೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು ಗಜಱು ಗರ್ಜಿಸಿ ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದಿರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೩–೬೬ ವ); ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದು ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೩); ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದಾ ವೀರನೆದ್ದು ಕೋಪದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೧೦೨). **ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್**: ಎನಲೊಡಱೆ ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱೆ ಗದ್ದುಗೆಹೊ[ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ಯ್ದು . . . ನಿಸ್ಸಾಣಮಂ ಪೊಯ್ಸಿ (ಪಮ್ಮಕಾ. ೨–೮). [ಗದ್ದುಗೆ₃ (< ಗದ್ದುಗೆ₂) + ಪೊಯ್₁]

ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್ 'ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್' ನೋ.

ಗದ್ದೆ 'ಗಟ್ಟಿದ್ದೆ' ನೋ.

ಗದ್ದೆಒದವಿನಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ವೃಔಗಿ. ೬೦–೧೧೯೮). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಒದವಿನ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗದ್ದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ" (ಅನಂನಾ): ಪುಂಡರೀಕನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆಕಟ್ಟು (ಎಇ. XIV, ೨೬೩–೪೩; 1173). 'ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು₂' ಪರಾ. [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಕಟ್ಟು₂]

ಗದ್ದೆಕರ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ, —ತೆರಿಗೆ: ಗದ್ದೆಕರ ಬೆದ್ದಲುಗಂದಾಯ ಕಾಡಾರಂಬ ಮನೆದೆರಿಗೆ (ಬಟ್ಟಅ. ೧೫೫–೫). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಕರ₄]

ಗದ್ದೆಕಾನೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: "ಕೈದಾರಕಂ . . . ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆಸರು; ಗದ್ದೆ ತಾಕು, ಗದ್ದೆ ಕಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೩೬). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಕಾನೆ (< ಖಾನೆ)]

ಗದ್ದೆಗಳೆ 'ಗಳ್ದೆಗಳೆ' ನೋ.

ಗದ್ದೆತಾಕು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಪ್ರದೇಶ: "ಕೈದಾರಕಂ . . . ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆಸರು; ಗದ್ದೆತಾಕು, ಗದ್ದೆಕಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೩೬). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ತಾಕು₂ < ತಾಂಕು₁]

ಗದ್ದೆತೆವರು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಮಡಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡುವ ದಿಂಡು, —ಬದು: (ಕಿ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ತೆವರು₃ (< ತೆಮರ್₃)]

ಗದ್ದೆಬದು (ನಾ). = ಗದ್ದೆತೆವರು: ಗದ್ದೆಬದು ಇರುವಲ್ಲಿ ಹುಷಾರಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬದು]

ಗದ್ದೆಬಯಲು (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಬಯಲು, —ಪ್ರದೇಶ: ಹಚ್ಚ ಹಸುರಾದ ಗದ್ದೆಬಯಲು (ರೂಢಿ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಗದ್ದೆಬೆದ್ದಲು (ನಾ). ಗದ್ದೆ ಮತ್ತು ಹೊಲ; ನೀರಾರಂಬ ಮತ್ತು ಕಾಡಾರಂಬ; ತರಿ ಮತ್ತು ಖುಷ್ಕಿ: ಗದ್ದೆಬೆದ್ದಲು ಹಟ್ಟಹಕ್ಕಲು ತೋಟತುಡಿಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩–೧೮; 1405). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬೆದ್ದಲು]

ಗದ್ದೆಮಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಭಾಗ: ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦). ೨. ಚೌಕಳಿ: ಉಡಲು ಯಾವಾಗಲೂ ಜರತಾರಿಯ ಧೋತ್ರ ಸುತ್ತುವುದು ಗದ್ದೆಮಡಿಯ ರುಮಾಲು (ಕಥಾವಿ. II, ೩೫೪). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಮಡಿ₂]

ಗದ್ದೆಮಡಿರುಮಾಲು (ನಾ). ಚಚ್ಚೌಕವಾದ ಮನೆಗಳಿರುವ ಜರಿಯ ಪೇಟ; "ಚೌಕಳಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಶ್ಮೆಯ ಮುಂಡಾಸು" (ಅನಂನಾ). [ಗದ್ದೆಮಡಿ + ರುಮಾಲು]

ಗದ್ದೆಮರ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಸಮಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ, —ಮಣೆ: "ಗದ್ದೆಮರ–ಉತ್ತ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಮಟ್ಟ ಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆ" (ಅನಂನಾ.). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಮರ₁]

ಗದ್ದೆಯುಳು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಉಳು, —ಗೇಯು: ಗದ್ದೆಯುಳುತಿಹ ಕೋಣಗಳ (ಪಶುಭಾ. ೬–೩೫). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಉಳು (< ಉೞ್)]

ಗದ್ದೆವರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಂದೆಲಗ, ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ, ಸರಸ್ವತೀಸೊಪ್ಪು, ಬ್ರಾಹ್ಮೀಸೊಪ್ಪು, ಗದ್ದೆವರಗ (ವೈಔಗಿ. ೨೦–೩೫೬). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬರಗ (< ಬಱಗು ?)]

ಗದ್ಧಣ 'ಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಗದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೇಳತಕ್ಕ; ಹೇಳಬಹುದಾದ; ನುಡಿಯಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಡುವ ಮಾತು; ವಚನ. ೩. ಛಂದೋಬದ್ಧವಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ; ಪದ್ಯವಲ್ಲದುದು: ಕವಿ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಪದಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ ದ್ವಿವಿಧಮೆನಿಕುಮದತಿಶಯ ಧವಳೋಕ್ತ ಕ್ರಮದೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೪); ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ; ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ, ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫–೧೪); ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರವೆಂದೂ ಭಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೮). 'ಪದ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿೞ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ, ಉದ್ದೇಶಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಬೇರೆಯಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೮). 'ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ' ಪರಾ. [ಗದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಗದ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಗದ್ಯದ ರೀತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು: ದಂಡಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಗದ್ಯಜಾತಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಯೂ ಇಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೦). 'ಪದ್ಯಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಗದ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಗದ್ಯತನ (ನಾ). ೧. ಗದ್ಯದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರಸತೆ: ಕೆಲವು ಸಲ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯತನ ತೋರಿದಂತಾಗಬಹುದು (ಸಾಸಮಾ ೧೫೬). [ಗದ್ಯ + -ತನ]

ಗದ್ಯಾಣ, ಗದ್ದಣ, ಗದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ನಿಷ್ಕ. ℙ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಥವಾ ಅರುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಗುಂಜಿ ತೂಕದ ನಾಣ್ಯ; ಹತ್ತು ಹಣ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: "ಗದ್ಯಾಣ = ಹತ್ತು ಪಣ ಅಥವಾ ಹಣ" (ಕಶಾಲಿ. ೩೯೦); ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೆಱೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೬; 750); ಸಾಯಿರ ಗದ್ಯಾಣದ ಪೊನ್ನೇ ಸಾಲ್ಗುಮಗ್ಗಳಂ ಬೇಡ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ); ಐಱು ಗದ್ಯಾಣಂ ಪೊನ್ನುಂ ಬಿತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦–೧೭; 1023); ಸಾಸಿರ ಗದ್ಯಾಣಕಲ್ಲದೆ ಕಥೆಯಂ ಪೇಟ್ವೆಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೩–೬); ಅವನ ಕೋಳಿ ಗೆಲಲುಮದಱೊಡನೆ ಸಾವಿರ ಗದ್ಯಾಣವನು ಈವೆನೆನಲು (ಶಾಂತೀಶ. ೫–೧೦); ನಾಲ್ಕು ಗದ್ಯಾಣ ಮುನ್ನೂರು ಖಂಡುಗ (ಪಂಜಿನಿ. ೧೬); ಹೊಸಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ಯಾಣ ಖರ್ಚಾಯಿತು (ನವತಿ. ೬೬). ೨. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಹತ್ತು ಹಣದ ತೂಕ: ಇಷ್ಟನ್ನು ಬಳ್ಳನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ . . . ಗುಗ್ಗುಳ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ತೂಕವಂ ಕೂಡಿಕೊಡಲು ಸಂಧಿಗಸನ್ನಿಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೫೨).
ಗದ್ದಣ: ೧. ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ ಕನ್ದಱಿಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೂಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ದಣ ಅಡನ್ತ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೫; 890).
ಗದ್ಯಾನ: ೧. ಪರಿಹಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಗದ್ಯಾನ ಗನಹೂರಲು (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೩–೪; 1115?); ಈ ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಇ. III, ೧–೮; ಸು ೧೨ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಗದ್ಯಾಣಕ, ಗದ್ಯಾನಕ]
ಗದ್ಯಾನ 'ಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.
ಗನ, ಗನ್ನ$_3$ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು; ಕಲ್ಲು: ೨. ಭಾರವಾದುದು; ಗುರುತರವಾದುದು: "ಗನ–ಘನ = ಬಲ, ಭಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೧೦); ಸರಸಸೂರುಳು ಗನ್ನಗರುವಿಕೆ ಗರಗರಿಕೆ . . . ಮಹಿಳಾಜನ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೩೨). ೩. ಬಹಳ; ಅತಿ: ಪಾಪಿಗೆ ಕೋಪ ಗನ (ಗಾದೆ). ೪. ಮಹತ್ವವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮಿಗಿಲಾದುದು: ಅಂತುಟೇಂಗನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ ೧೧೫–೩೦); ಗರುಡನ ಪೂಜೆ ಗನಪೂಜೆ (ನಾಪದ ೫೧–೧). **ಗನ್ನ**: ೧. ಪದುರಿಲ್ಲಿಂದಮೆ ಪರ್ವಿಕು . . . ಗನ್ನಂಗಸಿಗಟ್ಟಿಕೀಯಡೆಯಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೬೫). ೨. ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ನನ್ನಿಂದ ನಿನಗೆ ತಾಪ ಮುನ್ನುಕ್ಕಿ ಹೊಯ್ಯಾಲೆಯಾಯ್ತು ಇನ್ನಿಲ್ಲ ಹೊಯ್ಯಾಲೆ ಹೂಮಾಲೆಯಾಯ್ತೆಂಬ ಗನ್ನದೊಳ್ಳಾಲೆಯಿಕ್ಕಿದಳು (ಭರತ. ೪೧–೨೫). ೫. ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ. 'ಗನ್ನವೇಱು' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಘನ]
ಗನಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟದ ಗಣಿಗಲು, ಗನಗಲು (ಮೈಬಿಗಿ. ೩೦–೫೮೭). [< ಕಣಗಿಲೆ]
ಗನಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ನಾಗಿಕಯೆಂಬ ಬೆಳನಱ ಅರಸರಾಳೆ ಗನಪಳ್ಳಿಯ ಎಱ (ಎಕ. VIII(S), ಸೊರಬ. ೫೭೫–೭; 981). [ಗನ? + ಪಳ್ಳಿ$_1$]
ಗನಹ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಗನಹಂ ಐಮೊಗಂ ಈ ೨೨ – ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧); "ಗನಹನಱುಮೊಗನ್ನೆಯಂ . . . ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); "ಗನಹಗಂಡರಗಿವಿಯಕ್ಷೀಶ್ವರಂ" (ಕಕರ. ೩೧). ೨. ಹಿರಿಯವನು; ಮುಖ್ಯನಾದವನು: "ಗನಹರೆಂದುಂ . . . ಪಿರಿಯರ್ಗೆಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೭–೩೩೨); ಜನಿಯಿಸಿದನ್ವಯವೇೞ್ವುದು ಗನಹರಿವರ್ ಖಳವಂದಿರೆನಿಪರ್ ಗುಣದಿಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೭೬). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ದ್ವಿಜ: "ಗನಹರುಮೆನಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್" (ಕಕರ. ೩೧); ಬಡಗಲು ಗನಹಹೊಲ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೪–೧೩; 1416);

ಅವನ್ನಾಚರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗನಹರನ್ನೂ ಗೌರವಗಿಡಿಸಿ ಅದರ್ಪಿಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೬೮–೧). [< ಸಂ. ಗಹನ]
ಗನಾವಱಿ (ನಾ). ಗಣಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ (?): ಇಱ್ಚು ಇತ್ತಮಣ್ಣು ಆಜಲೂರ ಗನಾವಱಿ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾ × × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೭; ಸು. 750). [?]
ಗನಿ 'ಕಣ್ಣಿ$_6$' ನೋ.
ಗನಿಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಯ ಕೆಲಸ, —ಉದ್ಯೋಗ: ರಬ್ಬರು ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಆರೇಳು ಲಕ್ಷ ಕೆಲಸಗಾರರಿದ್ದಾರೆ ಗನಿಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೇ ೮೦,೦೦೦ (ಏಶಿಸಂ. ೨೭). [ಗನಿ (< ಕಣ್ಣಿ$_6$) + ಕಾರಿಕೆ$_1$]
ಗನಿಜೆಲೆ 'ಗಣಜಿಲ್ಲೆ' ನೋ.
ಗನಿಮೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ: ಗದ್ದೆಗೆ ನೀರುಹಾಯಿಸುವವನು . . . ಗನಿಮೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆಯುವವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗನಿಮ]
ಗನೀಬ (ನಾ). = ಗನೀಮ ೧: ಅವನೆನಗಂ ಗನೀಬನಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ (ಕೆಳನೃ. ೯–೪೭). [< ಗನೀಮ]
ಗನೀಮ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತವಿರೋಧಿ; ಕಪಟಶತ್ರು; ಹಗೆ: ಜಕಣದೊಳಂ ಪೊನ್ನಾಳಿಯೊಳೀದಾ ರಣಮುಸ್ತಾಖಾನ ಮುಖ್ಯ ವಜೀರರ್ಮುಳಿಸಿಂದೆ ಗನೀಮ ನಿಮ್ಮೊಳಪೊಕ್ಕೊಡನಿರ್ಪನವನನೀವುದೆನುತ್ತುಂ ಕೇಳಿಸೆ (ಕೆಳನೃ. ೯–೮೩). ೨. ಕೊಳ್ಳೆ; ಸೂರೆ; ಲೂಟಿ: ಸರ್ಕಾರದ ಆದಾಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಐದು ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿತ್ತು . . . (೪) ಗನೀಮ (ಕೊಳ್ಳೆ) (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೪೨). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗನೀಮ್]
ಗನೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಘರ್ಜಿಸು: (೬). 'ಕೆನೆ$_1$' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕನೈ]
ಗನ್ನ$_1$ (ನಾ). ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಕುತಂತ್ರ: "ಕಪಟಂಗಳೆ ಗನ್ನಗಾಹುಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೭); ಇವರು ಗನ್ನದ ಗಾಂಭೀರವ ನುಡಿವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆ ಆತುರವೈರಿ ಮಾರೇಶ್ವರಾ (ನಗವಾ. ೧೮). ಗನ್ನದಿಂ ಮಱಹಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಬಳಿಕ ಮುನಿ ನನ್ನ ಬನ್ನಬಡಿಸಿಯೆ ಕಾಡಿದಪನು (ಹಚಕಾ. ೫–೭೩). 'ಗನ್ನಗತಕ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕನ್ನು. / ಸಂ. ಗಹನ].
ಗನ್ನ$_2$ (ನಾ). ರಂಧ್ರ; ಸಂಧಿ: ಒಂದು ಗನ್ನಮಂ ಕಂಡು ಬೆಱಗಾಗಿ (ಸೌಂದಪು. ೫–೧೨). [< ಕನ್ನ$_1$]
ಗನ್ನ$_3$ 'ಗನ' ನೋ.
ಗನ್ನ$_4$ (ನಾ). ಆಕಾಶ; ಬಾನು: ಮುನ್ನರಕೆ ಬೀಸಿ ನೀಲನ್ನ ಗನ್ನ ದೊಳೇರುತಿನ್ನುಹಾಡುವೆ (೧೪೭ಎಂ. ೪–೧೧). [< ಸಂ. ಗಗನ]
ಗನ್ನ$_5$ (ನಾ). ಕಬ್ಬು; ಇಕ್ಷು: (ಕ್ರಿಸ್‌ಗ. ೫೪೪). 'ಗನ್ನಾಪೈರು' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಗನ್ನಾ]
ಗನ್ನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು; ಸೋಗುಹಾಕು: ಗನ್ನಂಗೊಂಡೊಳ್ಪಿನಿಂದಪ್ರತಿಮನೊಳೆ ಸುರಂಗಾಗ್ನಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭–೧೦). [ಗನ್ನ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]
ಗನ್ನಕಾತಿ 'ಗನ್ನಗಾತಿ' ನೋ.
ಗನ್ನಕಾಱ 'ಗನ್ನಗಾಱ' ನೋ.
ಗನ್ನಗತಕೆ, ಕನ್ನಘಾತಕ, ಗನ್ನಗದಕ, ಗನ್ನಗದಿಕು, ಗನ್ನಗದುಕು, ಗನ್ನಘಾತಕ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆಯ ಭಾವ; ನಟನೆ; ಸೋಗು; ಮೋಸ: ಇದಂ ತೋಱ ಸಿಕ್ಕಿಸಬಂದ ಗನ್ನಗತಕಕ್ಕೆ ಸೆಡೆವೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೮); ಅರ್ಜುನ ಗನ್ನಗತಕದಲರಿಯ ಹೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬); ಸ್ಮರತಂತ್ರದೋಜೆ ಹದಿರು ಗನ್ನಗತಕ ಮೋಸರವುದಯಿಪ ತಾಣವೆಸೆಯೆ (ಭೈರಸೂ. ೨೯೩).

ಕನ್ನಘಾತಕ: ೧. ಆದಿಯನಱಿದ ಮತ್ತೆ ಅದಿಯಲಿ ನಡೆವ ಪ್ರಪಂಚ ವೇಕೋ ಅನಾಗತವನಱಿದ ಮತ್ತೆ ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕನ್ನಘಾತಕವ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಹಪರ ಉಭಯುವನಱಿದ ಮತ್ತೆ ಪರಮನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೯-೩೫೪). **ಗನ್ನಗದಕೆ:** ೧. ನಿನ್ನ ಗೊಡ್ಡಾಟವ ನಱಿದನೀ ಗನ್ನಗದ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಕಮೊಳಿದ್ದೊಡಿರು (ಬಸಪು. ೨೪-೭೫). **ಗನ್ನಗದಿಕು:** ೧. ಗನ್ನಗದಿಕಿಂದೋರ್ವವಿಟನೇನುವಂ ಕೊಡದೆ (ಹೇರಮ ೮-೪೮). **ಗನ್ನಗದುಕು:** ೧. ನನ್ನಿಂದ ತಪ್ಪುತಾನೇನಾಯ್ತೋ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗನ್ನಗದುಕನಾಡಿದರೋ (ಜ್ಞಾನಸಿ. ೨-೬೨); ನಗಡ ಭಕ್ತರ ಹದಿರು ಚಿದುರು, ಗನ್ನಗದುಕು ಹಾಸ್ಯದ ಪ್ರಸಂಗವಂ ಮಾಡಿ ನಗಿಸಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೧೪); ಗನ್ನಗದುಕು ಬಱಿಯ ಬೋಸರಣೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೮-೮೫); ಗನ್ನಗದುಕುಗಳ ಕಳೆದು ಗರ್ವವ ಬಿಟ್ಟು (ಹದಿಬ. ೩-೨೨). **ಗನ್ನಘಾತಕ:** ೧. ಗನ್ನಘಾತಕವನು ನಾನಱಿತವನಲ್ಲ ನಿನ್ನಾಣೆ ಕೇಳೆಲೆ ರಮಣಿ (ಜಿನರಾ. ೪-೧೩೪); ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಹರಿಸಲಾರದೆ ಯುಳಿದು ಗನ್ನಘಾತಕದಿ . . . ಕಶ್ಯಪನಸೀಳ್ದ (ನವಮೋ. ೩೩-೭). ೨. "ಮೋಸಗಾರ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೧೦). [ಗನ್ನ₁ + ಗತಕ₁]

ಗನ್ನಗದಕೆ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗದಿಕು 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗದುಕು 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗಾತಿ, ಗನ್ನಕಾತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕಿ; ಮೋಸಗಾತಿ: ಮುನ್ನೇಸಱೊಗೆಯಲೊಡನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಗನ್ನಗಾತಿಯನಿವಳ ಮುಂದಲೆಯ ಸುತ್ತಿ ಹಿಡಿತರಿಸಿ ನೋಳ್ಪಂತೆಲ್ಲರು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೧-೬೫). ೨. "ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗನ್ನಕಾತಿ:** ೧. ನನ್ನ ವ್ರತವ ಕೆಡಿಸಲುಬಹುದೆಯೆಂದು ಗನ್ನಕಾತಿಯು ಮೊಱೆಯಿಡಲು (ಪ್ರಭಂಡ. ೩-೧೦೫). [ಗನ್ನ₁ + -ಕಾತಿ]

ಗನ್ನಗಾಱ, ಗನ್ನಕಾಱ (ನಾ). ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣಿಗಾಗಿ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕುವರ ಪ್ರಸಂಗವ ಹಡೆಯ ಬಂದ ಗನ್ನ ಗಾಱಂಗೇಕೆ ಅಱಿವು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೪-೩೩೪). **ಗನ್ನಕಾಱ:** ಗನ್ನ ಕಾಱನು ಕೃಷ್ಣನು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧-೨೮); ಸನ್ನುತರವರಿರ್ದ ಬದರೀ ವನಕೆಯ್ದಿ ಗನ್ನಕಾಱನು ಬೀಡ ಬಿಡಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೪-೧೧೦). [ಗನ್ನ₁ + -ಕಾಱ]

ಗನ್ನಘಾತ (ನಾ). = ಗನ್ನಗತಕ ೧: ಹದುಂನೆಡೆ ಗನ್ನಘಾತದ ತಾಣ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ನೆಲೆಯು (ನವಮೋ. ೧೭-೫೨). [ಗನ್ನ₁ + ಘಾತ]

ಗನ್ನಘಾತಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಘಾತಕಿ (ನಾ). = ಗನ್ನಗಾತಿ: ತೊನ್ನಬಡುಕ ಮಾವ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಅತ್ತೆ ಗನ್ನಘಾತಕಿ ರಂಡೆ ಅತ್ತಿಗೆಯು (ಪುರಂದ. ೨-೮೪-೭). [ಗನ್ನ₁ + ಘಾತಕಿ₀ (< ಗತಕಿ)]

ಗನ್ನತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಕಾಯಹೋಗಿ ಕರ್ಮವಮಾಡಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯ ತಂದಿತ್ತೆಂಬರು . . . ಕಾಯವು ಆ ಜೀವನಿಗೂ ನಿನಗೂ ಸರಿಹುದುಗು ಎನ್ನನೇಕೆ ಕಾಡಿಹೆ ಗನ್ನತನವೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೦-೨೪೮). [ಗನ್ನ₁ + -ತನ]

ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರ (ನಾ). ಅತಿನಿಷ್ಠುರ; ಬಹಳ ಕಠಿಣ: ಗಾಳುಗೂಟರೊಳ್ ಪೊಣರ್ವ ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರದ ಸೆಣಸಾಟವುಂ ರಾಮಸೇನೆಗೆ ಮುಡಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩-೨೪). [ಗನ್ನ₃ (< ಗನ) + ನಿಟ್ಟುರ]

ಗನ್ನರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗಂ ಗನ್ನರಸಂ ದಱಿಗವಾಡಿಯ ಕುಱುಕ್ಷನ್ನಬ್ಬಿಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೪; 997). [ಗನ್ನ₃ (< ಗನ) + ಅರಸ₁]

ಗನ್ನಮಾತು (ನಾ). ವಂಚನೆಯ ಮಾತು; ಮೋಸದ ನುಡಿ: ಮಿಱು ಗುವ ಮೆಯ್ಸಿರಿಗಮರ್ದಾ ಕುಱಿಪುಗಳಂ ಮಾಱಿಪಾಂಜಿ ಮಾಯೆ ಗಳಿಂದಂ ಮಱಿಮುಱಿಯಿಪ ಗೋಪಾಲಕರೆಱಿಯನೋ ಗನ್ನಮಾತ ನುಸಿರ್ದಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೨೪-೯೯). [ಗನ್ನ₁ + ಮಾತು₁]

ಗನ್ನವೇಱು (ನಾ). ಘನತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹೆಚ್ಚು: ಗಾಡಿಗಲಿವ ನಡೆ ಗನ್ನವೇಱುವ ನುಡಿ ನೋಡಿದೊಡೇಱುವ ಮುದ್ದು ನೋಟ (ಹದಿಬ. ೬-೨೦). [ಗನ್ನ₃ (< ಗನ) + ಏಱು₁(< ಏಱ್₁)]

ಗನ್ನಾಪೈರು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬೆಳೆ: ಗನ್ನಾಪೈರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ದಾಖಲಾಗಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಯ ದರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II. ೯೦). [< ಗನ್ನ₄ + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಗನ್ನೇರಳೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲ ಗಿಡ: "ಪ್ರತಿಹಾಸಃ . . . ಕರವೀರಃ - ಈ ಗನ್ನೇರಳೆ, ಗುಣಗಲ ಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೧೪). [?. / ತೆಲು. ಗನ್ನೆರು, ಗನ್ನೇರು]

ಗಪ್‌ಚಿಪ್, ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ; ಮಾತಿಲ್ಲದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ: ನಿಬ್ಬಣಿಗರೆಲ್ಲ ಹಸಿದಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಉಪಹಾರ ಮಾಡಿ ಬೀಗರ ನಾರಿಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫); ಎಲ್ಲಾ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ (ದೌಲತ್. ೯೪). **ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು:** ಏನೂ ಮಾತಾಡದೆ ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪಾಗಿ ದೀಪವಾರಿಸಿ ತೆಪ್ಪಗೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡರು (ಮೊಪಾಸಾ. ೭). ಗಪ್‌ಚಿಪ್ಪಾಗು = ಸುಮ್ಮನಾಗು; ಮಾತನಾಡದಿರು: ಸ್ವಾಮಿ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಆಗಬೇಕಾಯಿತು (ಸ್ವಾಮಿನ್ನ. ೧೩೮); ಗಂಜಿ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ಪಾಗಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ನರ್ಸಿ (ಹೊಸಕ್ಟ. ೬೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಪ್‌ಚಿಪ್]

ಗಪಗಪ, ಗಬಗಬ (ನಾ). ಆತುರದಿಂದ ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಗಪಗಪ ಉಂಡು ಹೋಗಿದ್ದೆ (ಮೂರುದಾ. ೬೦); ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಗಪಗಪ ತಿಂದು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೯೭). **ಗಬಗಬ:** ಗಬಗಬ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಂದು (ನೇದಿಮು. ೨೧); ಗಬಗಬ ಅಂತ ಎರಡು ತುತ್ತು ತಿಂದು (ದೂಬಿಟ್ಟ. ೧).

ಗಪಗಪನೆ, ಗಬಗಬನೆ, ಗಬಗಬಕನೆ = ಆತುರವಾಗಿ; ತ್ವರಿತವಾಗಿ: ಗಪಗಪನೆ ತಿನ್ನಬೇಡ (ರೂಢಿ); ಉಳಿದಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು ಗಬಗಬನೆ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿದನು (ಮಾರ್ಗದ. ೨೪೩); ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಗಬಗಬಕನೆ ಸೇದುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಬಗಬ. / ಮರಾ. ಗಪ]

ಗಪ್ಪನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಥಟಕ್ಕನೆ; ತಕ್ಷಣ: ಬೇಟೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಕೂಡಲೆ . . . ಅದನ್ನು ಗಪ್ಪನೆ ಹಿಡಿದು ಗವಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೭). [ಗಪ್ಪು₂ + -ಅನೆ₁]

ಗಪ್ಪಳಾಸು (ನಾ). (ಕರಾ) ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮಾತು; ಬುರುಡೆ: ಅವಳನ್ನು ಊರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಈಗ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಪ್ಪಳಾಸು ಬಿಡುತ್ತೀರಾ (ದೇವಹಂ. ೩೨೭). [← ತುಳು. ಗಪಲತ್]

ಗಪ್ಪು₁ 'ಗಪ್ಪಾ' ನೋ.

ಗಪ್ಪು₂ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ಮೌನವಾಗಿ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ: ಗಪ್ಪ ಕುಂಡ್ರೋ ಮೂಳಾ (ಬಾನಾಡಿ. ೮). ೨. ತಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಎಲ್ಲಿ ದಾಳಿ ಅವಳು ಅಂತ ಕೇಳಿದು ಗಪ್ಪಂತ ಹಿಡಿಕೋಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೧೪೮).

ಗಪ್ಪಾಗು = ೧. ಸದ್ದಿಲ್ಲದಾಗು; ಸುಮ್ಮನಾಗು: ಮಗು ಗಪ್ಪಾದುದನ್ನು ಕಂಡು (ಜೀವಪ್ರ. ೬೦) ೨. ಅದೃಶ್ಯವಾಗು; ಕಾಣೆಯಾಗು: ಕೆಸರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಗಪ್ಪಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. I, ೧೪);

ಆ ಚಿಣಿಯು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಗಪ್ಪಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮); ಏ ನಿಂಗ್ಯಾ . . . ಎಲ್ಲಿ ಗಪ್ಪಾದಿ ? (ನಾಥಾರಿ. ೩೩). **ಗಪ್ಪುಗಡದು** = ಮೌನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ: ಹೊರಗೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗನು . . . ಸದಾ ಗಪ್ಪುಗಡದು (ಪವನ. ೧೧); ಅದೇನಿಲ್ಲ ಗಪ್ಪುಗಡದಾಗಿ ಹೊರಡುವಿಯೋ (ದಿಟ್ಟಹೊ. ೨೬). **ಗಪ್ಪುಮಾಡು** = ೧. ಮೌನವಾಗಿಸು; ಸುಮ್ಮನಾಗಿಸು: ಶೇಷಣ್ಣ ನನ್ನನ್ನು ಜಬರಿಸ ಬಂದರೂ ಅವ್ವ ಅವನನ್ನು ಗಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ವೃನಿ. ೧೬೫). ೨. ಮುಚ್ಚಿಡು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿಡು: ಆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಗಪ್ಪುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಪ್]

ಗಪ್ಪುಗಾರು (ನಾ). ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಆಗಿರುವಿಕೆ: ನಟ್ಟನಡುರಾತ್ರಿಯಲಿ ಸಪ್ಪಳಿಲ್ಲದ ಗಪ್ಪುಗಾರಿನಲ್ಲಿ (ನನಲ್ಲ. ೧೧-೬).

ಗಪ್ಪುಗಾರಾಗು = ೧. ಸುಮ್ಮನಾಗು: ವಾಮಣ್ಣನು ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿದು ಗಪ್ಪುಗಾರಾಗಿ ಕುಳಿತನು (ಕಾರುಹ. ೧೨). ೨. ಅದೃಶ್ಯವಾಗು: ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆ ವಸ್ತು ಗಪ್ಪುಗಾರಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[< ಗಪ್ಪು₂]

ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು ‘ಗಪ್‌ಚಿಪ್’ ನೋ.

ಗಪ್ಪಾ, ಗಪ್ಪು₁ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮಾತು; ಹರಟೆ: ಹೋಗಲಿ ಬಿಡ್ರಿ ಬರೇ ಗಪ್ಪಾನೇ ಆತು (ನಡುಮ. ೨೫); ಹರಟೆಯಿಂದರೇನು ? ಎಲ್ಲ ಗಪ್ಪಾದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ಮೌಲ್ಯ ಅಮೌಲ್ಯ ವೇಳೆಯನ್ನು ಎರೆದು ಬಿಡುವ (ಮುಂಗಾಪು. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಗಪ್ಪು₁**: (೬).

[← ಅರ. ಗಪ; ಹಿಂ. ಗಪ್; ಮರಾ. ಗಪ್, ಗಪ್ಪಾ, ಗಫ್]

ಗಬಕ್ (ಅ). ಥಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಹೂಂಗೆಯೆಂದರೆ ಗಬಕ್ಕೆಂಬಗಾದೆಯುಂತಾರಿಂತು ನುಡಿವರ್ಕೆಯಿಂದಾ (ಭರಚ. ೩೦-೨೫).

ಗಬಕ್ಕನೆ, ಗವಕ್ಕನೆ = ಥಟಕ್ಕನೆ; ಸರಕ್ಕನೆ: ಈ ಕಪ್ಪೆರಾಯ ಅವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಿಡಗೊಡದೆ ಗಬಕ್ಕನೆ ನುಂಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೧೦೮); ಬಕಪಕ್ಷಿಯೊಂದು . . . ಸಣ್ಣಮೀನನ್ನು ಗಬಕ್ಕನೆ ನುಂಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೨); ಅದನ್ನು ಗವಕ್ಕನೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾರಿತು (ರೂಢಿ). [?]

ಗಬಗಬ ‘ಗಪಗಪ’ ನೋ.

ಗಬರು₁ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಗ; ಘಾಟಿ; “ಗಟ್ಟಿಯುಳ್ಳವ; ಅಂಜದವ” (ಜಾನಕೋ. ೪೬). ೨. ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ ಪುರುಷ: ಅವನು ಬಹಳ ಗಬರು ಮನುಷ್ಯನಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ದಡ್ಡ; ಪೆದ್ದ: ಅವನೊಬ್ಬ ಗಬರು. ಏನೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಬ್ರೂ]

ಗಬರು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ: ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವುವೆಂದರೆ :– ೧ ಗಬರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೩). [← ಮರಾ. ಗಬ್ಬರ್]

ಗಬಲಿಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಬಳಿಸು; ತುತ್ತುಮಾಡು; ನುಂಗು: ಅಟ್ಟಸದೆದನು ಮಿಾಜು ಘಾಡಿಪ ಘಟ್ಟಿಯರ ಗಬಲಿಕ್ಕುವಸುರರ ಮೆಟ್ಟಿಸೀಳಿದನೆಡಬಲದಲೌಕುವ ನಿಶಾಚರರ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೪). [< ಕಬಲಿಕ್ಕು]

ಗಬಲಿಕ್ಕು₂ (ಕ್ರಿ). ಆರ್ಭಟಿಸು (?): ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬಲಿಕ್ಕಿ ಮುಸುಕುವ ಹಬ್ಬುಗಣೆಗಳನಿದಿರುಗಣೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಸಿದ ನೆಸುಗೆಯಲಮರ ಸಂತತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೪೦-೨೪); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬ್ಬಲಿಕ್ಕಿ ಮುಸುಕಿದಂಕೂರ್ಗಣೆಯ ಹಬ್ಬುಗಣೆನಿದಿರುಗಣೆ ಬಳಿಸಲಿಸಿ ರಿಪುಬಲವನೆಬ್ಬಿಸಿದಯಮನಗಂಗಂ ಬಾಲನಾಚಿಯೋಳ್ (ತುರಂಗ. ೫೧-೨೬).

[ಗಬಲ ? + ಇಕ್ಕು]

ಗಬಾಡು (ನಾ). ೧. “ಹೊಲಸು” (ಜಾನಕೋ. ೪೩). ೨. “ಹೊಲಸುಳ್ಳವ; ಕಾಡ” (ಜಾನಕೋ. ೪೩).

[< ಗಬ್ಬು₁]

ಗಬೋತಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೂದಿಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರ ಗಬೋತಶರ್ಮಣ ಏಕಂಶಃ (ಇಆ. VII. ೧೮೮-೩೬; 668). [P ‘ಕಪೋತಶರ್ಮ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ಗಬ್ಬ₁ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರು; ಗರ್ಭ: “ಗಬ್ಬಂ ಗರ್ಭಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೨); ದಿನಬಲದೊಳು ಗಬ್ಬ ಬೆಳೆಯಲು ಕುಚಗಳ ಕೊನೆಗಳೆರದೆ ಕರಿದಾಗೆ (ಅಂಜಚ. ೪-೨೩); ಗಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಭ]ವು ತುಂಬಿದೆರಲೆಯನೊಡಲಶಿಶುವುಜ್ಜಳಿಸಿ ಬಿರ್ದು ಗಿಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೮); ಕಿರಿಯ ರಾಣಿಯ ಗಬ್ಬ ಬೆಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಅವಳು ಆಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸವತಿ. ೧೩೬); ಕಬ್ಬಿಗನೆದೆಯೊಳು ಗಬ್ಬವನಾಂತಿಹ ಕಬ್ಬವು ಹೊರವೊಗೆವಂದದಲಿ (ಸಾಸಮಾ. ೪೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ: ‘ಗಬ್ಬವೊಡೆ’ ಪರಾ.

ಗಬ್ಬವಾಗು, ಗಬ್ಬಾಗು = ಬಸುರಾಗು; ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸು: ಗಬ್ಬವಾಯಿತು, ಅಬ್ಬೆಯಾಯಿತು, ಹಬ್ಬವಾಯಿತು, ಹಾಲಿನಾ (ಕಎಪು. ೧೮-೧೦); ಉತ್ತರೆ ಗಬ್ಬವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೦); ಹೆಣ್ಣುಸಿಂಹವು ಗಬ್ಬಾಗಿ ಐದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಈಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೯); ಹೆಣ್ಣುಮಂಗವು ಗಬ್ಬಾಯ್ತು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೬೯). [ಪ್ರಾ. ಗಬ್ಬ < ಸಂ. ಗರ್ಭ]

ಗಬ್ಬ₂ ‘ಗರುವ₂’ ನೋ.

ಗಬ್ಬಗರ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಗರ್ಭಗೃಹ: ಭಕ್ತಿಭರದೊಳ್ ಗಬ್ಬಗರವಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಿಕಪಂ. ೧೨೩-೧೨); “ದೇವರಕೋಣೆ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ.)

[ಪ್ರಾ. ಗಬ್ಬಘರ < ಸಂ. ಗರ್ಭಗೃಹ]

ಗಬ್ಬರ (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಆಳ (?): ಗಬ್ಬರ ಅಬ್ಬರ ಉಬ್ಬರ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರ ?]

ಗಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ೧. ಅಗೆಯುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೩. ಮುಚ್ಚುವುದು. ‘ಗಬ್ಬರಿಸು’ ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ?]

ಗಬ್ಬರಸದಾಳಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ರಾಮರಸದಾಳಿ, ಗಬ್ಬರಸದಾಳಿ, ಹಾಲುಗಬ್ಬು, ಕರಿಕಬ್ಬು (ಕಭಾಗ. ೨೬೩).

[ಗಬ್ಬು₀ (< ಕರ್ಪು₁) + ರಸದಾಳಿ]

ಗಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೆಲವನ್ನು) ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗಿ: “ಗಬ್ಬರಿಸು–ಖನನೇ” (ಶಮಧಾ.); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬಲಿಕ್ಕಿ ಮುಸುಕುವ ಹಬ್ಬುಗಣೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೪೦-೨೪); ಬೊಬ್ಬಿಡುತ ಪಡೆ ಕೆಡೆಯೆ ವಾಸುಕಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದನು ಗಿರಿಯನು (ನಿಭಾಗ ೮-೭-೧೦). ೨. ಹಳ್ಳ ಬೀಳು; ತಗ್ಗು ಬೀಳು: ಅಬ್ಬರದೊಳಗೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ನೆಲ ಗಾಲಿಗಳ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೩೪). ೩. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಸಂದಿಯೊಳು ಗೊಂದಿಯೊಳು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ತಮತಮಗೆ ಚೀರಿ ಕರೆದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೮); ಚಿಲುದನಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದವು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೫); ಘುಮ್ಮು ಘುಳಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೫-೧೦); ಗಬ್ಬರಿಸಲು ಗಗನಾಂಗಣವನು ಬಲು ಬೊಬ್ಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೫-೯೦); ಸರ್ವಲೋಕಾಧೀಶಪದವನು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರನಿಂತು ಸಗರ್ಭಿತನು ತಾನಾಗಿ ಮೆರೆದು ಭುಜಪ್ರತಾಪವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೧೯). ೪. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ವಜ್ರಹತಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಗಿರಿಗಳೊಡೆಯವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೫); ಅಬ್ಬರಿಸಿದುವು ದೇಂಟೆವಜೆ ನೆಲ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ಶಬರಾಳಿ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ನಲವೇರಿ ನರ್ತಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೦);

ಕೊಚೆದರೆದು ಕಡಿದಿಜಾದು ಬಗಿದುಗಿದು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಪಚಾದು ಸೀಳ್ದುತ್ತರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪). ೫. ಆರ್ಭಟಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಿರಿನಿಟಿಲುನಿಟಿಲೆಂಬ ರಭಸದಲಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಹೆಗ್ಗೊಂಬುಗಳ ಮುರಿದಬ್ಬರದೋಡುತಿಡುತ (ಅನಂರಾ. ೪-೫-೬). ೬. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ: ಧರ್ಮಸಂಗತಿಗಳ ಸುಸಂವಾದದಲಿ ನಿಜತನುವುಳಕವುಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಗಬ್ಬರಿಸಿದುದು ದುಷ್ಕೃತವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೬-೪೬). ೭. ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಗರ್ವಿಸು: ಉಬ್ಬಿರುವ ವೀರರನು ಹೊಗಳಲು ಗಬ್ಬರಿಪ ಕೂರುಮಗೆ ತೀರದು (ಮೈರಾಕಾ. ೬-೬೪).

[ಗಬ್ಬರಣೆ + - ಇಸು$_3$]

ಗಬ್ಬಲು, ಗಬ್ಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ದುರ್ನಾತ: ಮನೆಯ ಎದುರಿಗೇ ತಿಪ್ಪೆ, ಗಬ್ಬಲು (ರೂಢಿ). **ಗಬ್ಲು**: ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ಈ ಚರಂಡಿ ಗಬ್ಲು (ಸಣ್ಣಕ. X, ೬೪). [ಗಬ್ಬು$_1$ + - ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಗಬ್ಬವನೆ (ನಾ). = ಗಬ್ಬಗರ: ರಂಗುವಡೆದ ನವರಂಗಮುಂ . . . ಗಬ್ಬವನೆಯುಮೊಪ್ಪುವೊಳ್ಪುವಡೆದ ದೇಗುಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಚಕವಂ. ೬೯-೮). [ಗಬ್ಬ$_1$ + ವನೆ]

ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸು; ಗರ್ವವಿಳಿಸು; ಗರ್ವವನ್ನಡಗಿಸು: ಕಡುಕೈದ ಶಬರರೊಳಗೊಬ್ಬರುಳಿಯದ ತೆಱದಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕ ನಾಯ್ಗಳಿಂ ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿಸಿದ ರಕ್ಕಸವಂದಿ (ಹಡಕಾ. ೬-೨೧).

[ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕು + - ಇಸು$_3$]

ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಕ್ಕುಗೆಡು; ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಹೆದರು; ನಡುಗು: ಕೊಬ್ಬಿ ಹರಿದುದು ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುದನಿಯು ಜಲನಿಧಿ ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿತು ಸೈನ್ಯಜಲಧಿಯ ಬಹಳ ಗರ್ಜನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೫). ೨. "ಗರ್ವವನ್ನು ಬಿಡು; ವಿಧೇಯವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಅಕ್ಕಳಿಸೆ ಧರೆಯುಕ್ಕೆ ಜಲಧಿ ಹಗೆಗಳು ಗಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಇಕ್ಕೆ . . . ಧ್ವನಿ ಹಬ್ಬಿ ಹರಕಲಿಸಿತು (ಸೋಮಡ. ೫-೬).

[ಗಬ್ಬ$_3$ (< ಗರುವ$_3$) + ಇಕ್ಕು]

ಗಬ್ಬವೊಡೆ (ಕ್ರಿ). "ಹೊಟ್ಟೆಸೀಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಬಹ ಸರಸಿಮಧ್ಯದೊಳಬ್ಬರಿಸಿ ಬರೆ ಮತ್ಸ್ಯವಾನರ ಗಬ್ಬವೊಡೆದುದು (ಮೈರಾಕಾ. ೬-೭೨). [ಗಬ್ಬ$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಡಳಿತ; ನೀಚತನದ ಆಳ್ವಿಕೆ: ಪರಕೀಯರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆದೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ ಒಂದೆ (ನಡೆಬಂ. ೭೦). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಆಳಿಕೆ < ಆಳ್$_1$]

ಗಬ್ಬಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವನು; ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿ: "ಗಬ್ಬಿ - ಗರ್ವಿನ್ = ಗರ್ವಿಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫೦); ಕಬ್ಬೊಗೆಯನು ಕಾಱುತುಬ್ಬಿಗವಡುತಾ ಗಬ್ಬಿ ದಾನವನ ಪಟ್ಟಣದ ಸಬ್ಬಜನರು ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಳಲು ಊರಬ್ಬರ ಓರಿವಾಯ್ತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬-೧೮೬). ೨. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಅರಳ್ವಾಗ ಪೊಡೆಬಿರ್ದಾಗ ಬಂಡಿಡಿದಾಗ ಪರಿಮಳವಪ್ಪರಳೆಮಗಿಂದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಗಬ್ಬಿಯ ಪುಟ್ಟುಗಂಪಿನ ಮರುಗ ದವನಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟ (ಸೊಬಸೋ. ೧೨-೮೪). ೩. ಘನತೆವೆತ್ತವನು; ಗರುವ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಗಬ್ಬಿಗಳರಸನು ವಸುದೇವನಿದಿರಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿರಿದಾಗಲೇಱಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೭೫). [< ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗಬ್ಬಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬಿದವಳು; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ: ಒಬ್ಬಳೆ ತಾನೆಂದು ಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕೃತಹ ಗಬ್ಬಿಯಾರಿವಳೆಂದ ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೪೨-೩೭); ಎಬ್ಬಿಸಲು ಕೋಪಮಂ ಧರಿಸುವನೊ ಮುನಿದೆನ್ನ ಗಬ್ಬಿ ಯೇಳಿಸದಾದಳೆಂದು . . . ಡಬ್ಬುವನೊ (ತುರಂಗ. ೫-೬೫).

[ಗಬ್ಬ$_3$ (< ಗರುವ$_3$) + -'ಇ$_3$]

ಗಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಗರುವ: ಗಬ್ಬಿಗ ಕುವರ ಮಾಡುವ ಸಿಂಹನಾದದೊಲಬ್ಬರವ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೧-೬೮); ಗಬ್ಬಿಗರು ಸಮಬಲದಿ ಕಾದುವ ಹಬ್ಬವರಿದಾಹವಕೆ ಮರುಳಿನವೊಬ್ಬುಳಿಗದೈತಂದವು (ಜಿನಭಾ. ೨೧-೮೫); ಹೆಬ್ಬುಲಿಗಳೊಳು ಸಿಲುಕಿ ಜಾರುವ ಉಬ್ಬಸದ ಮರಿಯೆರಳೆಯಂದದಿ ಗಬ್ಬಿಗರ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಬಳಲಿಕೆ ಬಗೆಯದಿರವೇದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೩೮). [ಗಬ್ಬಿ$_1$ + -ಗ$_3$]

ಗಬ್ಬಿಗಲಿ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನು; ಶೂರ; ಸಮರ್ಥ: ಶರದಿಂದ ಗಬ್ಬಿಗಲಿಗಳನೆಸೆದರು ಶಾಕಿನಿಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೨೧).

[ಗಬ್ಬಿ$_1$ + ಕಲಿ$_3$]

ಗಬ್ಬಿಗೆ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಕೀಳು: ಜೋಡು ಸೀಸಕ ಬಾಹುರಕ್ಷೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಮೊಚ್ಚೆಯದ ಸವಗದ ನೀಡುಗಳ ಗಬ್ಬಿಗೆಯ ಪೊಗರಂಬಗಳ ಹಲ್ಲಣದ . . . ಕೊಡಲಿಗಳಿನೊಪ್ಪಿದುದು ರಣರಂಗ (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೯೦). [< ಕಬ್ಬಿ]

ಗಬ್ಬಿತನ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಎತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕಾಗೆಯನು ದುರುಳತನದಿ ಕೊಂದ ಗಬ್ಬಿತನದ ಮಾತನೊರೆದು ಕೆಡಲುಬೇಡ ಕೊಲಗು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೯೪); ಗಬ್ಬಿತನದೊಳಾತ ಹೊಕ್ಕಿ ದುರ್ಗದ ಕಂಡು ತುಬ್ಬಿಸಿಕೊಟ್ಟವರಾವು (ಮೋಹತ. ೩೬-೧೭); ಗಬ್ಬಿತನದಲಿ ಗಳಹದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೫೭); ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಲೆಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಘ್ರನು ಗಬ್ಬಿತನದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೭). [ಗಬ್ಬಿ$_1$ + - ತನ]

ಗಬ್ಬಿಲ (ನಾ). ತೊಗಲ ಬಾವಲಿ; ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ: ಪಕ್ಕದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗಬ್ಬಿಲಗಳು ಚೀರಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕೈಹಿಕಾ. ೪).

[← ತೆಲು. ಗಬ್ಬಿಲ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯಿ]

ಗಬ್ಬು$_1$, ಗಬ್ರು, ಗೊಬ್ಬು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ; ನಾತ: ಹೆಬ್ಬುಲಿ ಮಲಗಿರ್ದು ಪೋದ ತಾಣದ ಪೊಸಗಬ್ಬಿದೆ ಕಾಡ್ಕೋಣಗಳ ಒಬ್ಬುಳಿ ಪೋದೆಡೆಯಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೬೭); ಮಬ್ಬುಕವಿದಂತೆ ಗಬ್ಬು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ನಿಬ್ಬಡಿ ತಿಳಿಯದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೮-೨). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು: ಎಂಥ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸ ಎಂಥ ಗಬ್ಬುವಾಸ (ನೀನಮು. ೧೦೫); ಆ ಕಡೆ ಗಬ್ಬಿದೆ ಈ ಕಡೆ ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಗಬ್ರು**: ೧. ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯಲೆಳಸಿ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯ ತೀಂಟೆಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರಳ್ದು ಪೋದ ತಾಣದೊಳ್ನಿಂದು ಗರ್ಬಿಂಗಗಿದುಬ್ರುಗುಂದಿ ಹಮ್ಮದಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫); ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಮೆಣಸನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ತೊಳೆಯಲು ಗಬ್ರುವಾಗದು (ವಿವೈವಿ. ೬೭). **ಗೊಬ್ಬು$_1$**: ೨. 'ಗೊಬ್ಬುನುಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇಶಿ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಬ್ಬು]

ಗಬ್ಬು$_2$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ: 'ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ.

[< ಗಬ್ಬ$_3$]

ಗಬ್ಬುಚೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಗಬ್ಬುಚೆಕ್ಕೆ, ನರಕ ಭೂತಾಳೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೭೧). [?]

ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕಿನವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆಯರ ಕಣ್ಣಿನೋಟದ ಹೊಸ ಹಬ್ಬವಲ್ಲವೆ ನಮ್ಮ ರಾಯ (ಭರಚ. ೬-೯೫). 'ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ.

[ಗಬ್ಬು$_2$ + ಜವ್ವನೆ]

ಗಬ್ಬುಜಾಲಿ (ನಾ). ಜಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ದುರ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಗೊಬ್ಬಳಿ: ಹೊಟ್ಟೆಜಾಲಿ, ದೊಡ್ಡಮುಳ್ಳಿನ ಜಾಲಿ, ಆನೆಗೊಬ್ಬಿ, ಗಬ್ಬುಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೫). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಜಾಲಿ$_1$]

ಗಬ್ಬುನಾತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಸರಾಯಿ ಅಂಗಡಿ ಗಬ್ಬುನಾತ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೧೧); ಚರಂಡಿಯ ಗಬ್ಬುನಾತ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ನಾತ]

ಗಬ್ಬುನಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ ಬೀರು; ದುರ್ವಾಸನೆ ಹೊಂದು: ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗಬ್ಬುನಾರುತ್ತಿದ್ದ ತೊಟ್ಟಿಯೊಂದಿತ್ತು (ತುಸರು. ೧೪೦). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ನಾರು$_1$ (< ನಾಱು$_1$)]

ಗಬ್ಬುಸಣ್ಣಶಾವಂತಿ (ನಾ). ಸೇವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಬ್ಬುಸಣ್ಣಶಾವಂತಿ, ನೆಟ್ಟಗಬ್ಬುಶಾವಂತಿ (ಮೈಶಿಗಿ. ೬೩-೧೫೪೯). [?]

ಗಬ್ಬುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಶಿಗಿ. ೧೩-೨೨೯). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಗಬ್ಬುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಗಬ್ಬುನಾರು: ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಹಳೆಯ ತಿಂಡಿ ಗಬ್ಬುಹಿಡಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಗಬ್ಬುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಗಬ್ಬುನಾರು: ಹೊಲಸು ಗಬ್ಬುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಬ್ಬುಳಗಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ: ಪಳಿಪಟ್ಟೆ ಪುಲ್ಲಿ ಚೀನಾಂಬರದ ಸರಿ ಗಬ್ಬುಳಗಂದಿ ಮೇಘವಣ್ಣಿಗೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಜೆದರು ವಸ್ತ್ರದ ಮಳೆ ತಾನೆ ಕಜೆದುದೆಂಬಂತೆ (ಭರಜ. ೬೩-೧೧೩). [?]

ಗಬ್ಲು 'ಗಬ್ಬಲು'. ನೋ.

ಗಭಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ; ರಶ್ಮಿ; ಪ್ರಕಾಶ: ದಂತಗಭಸ್ತಿಗಳ್ ನಿಜಾಸ್ಯದಿನೊಗೆತರೆ . . . ಕನಸಂ ಪೇಟ್ದಳ್ (ಜಗವಿ. ೨-೮೧); ಪ್ರಸ್ತುತದೊಳೊಗೆದ ಮುಂಬೆಳಗಮಲದಂತದ ಗಭಸ್ತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩). ೨. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು; 'ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಭಸ್ತಿಕರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಗಭಸ್ತಿ + ಕರ$_3$]

ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, — ಬಿಂಬ: ವಿಸ್ತರಿಸ ಲೇನಮನು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತವಾದಂದದಲಿ ಚಂಡ ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲವಿಳೆಗೆ ಕಾಣಿಸದಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೫೬). [ಗಭಸ್ತಿ + ಮಂಡಲ]

ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ: ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜನ ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನ ಗುಪ್ತಾನ್ವಯ ಜಲಧರ ಮಾರ್ಗ ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೪-೩). [ಸಂ. ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿನ್]

ಗಭೀರ (ಗು). ೧. ಗಂಭೀರವಾದ; ಗಹನವಾದ; ಘನವಾದ; ಉದಾತ್ತವಾದ. 'ಗಭೀರನಿನದ', 'ಗಭೀರನಿನಾದ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಂಭೀರವಾದುದು; ಆಳವಾದುದು; ಗಹನವಾದುದು; ಉದಾತ್ತವಾದುದು: "ಗುಣ್ಪು ಗಭೀರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೯); ಆಲೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ] ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೮); ಕಳಾವಿಭವದೊಳ್ ಭುಜವಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಗಭೀರದೊಳ್ ಗರಿಮೆಯೊಳ್ . . . ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ ಮಾನವರೀ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೩); ಜೈಸೀಯ ಶಾಸನಂ ವಿಶ್ರುತಮಖಿಳಹಿತಂ ದೋಷದೂರಂ ಗಭೀರಂ (ಎಕ. II, ೬೫-೨; 1313); ಪಾರಾವಾರ ಗಭೀರಂ . . . ಅಖಿಲ ಸುಜನಾಧಾರಂ (ಅಪ್ರಕಿ. ೩೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಗಭೀರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗಹನತೆ. ೨. ಉದಾತ್ತವಾದ ಗುಣ; ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ. ೧,೨: ಸಲೆ ಸಂದ ವಜ್ರಪಂಜರಮನನಾರತಂ ಪಳಿವುತಿರ್ಪುದು [ಕಾ] ವಗುಣಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಸರಧಿಯನೆ[ಡ್ಡೆ] ಜೆ [ವ] × ಪುದು ತನ್ನ ಗಭೀರಗುಣಂ . . . [ಕ]ಲಿ ಕನ್ನಪೂಪನ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೧೪; ?). [ಗಭೀರ + ಗುಣ$_1$]

ಗಭೀರಧ್ವಾನ (ನಾ). ಘನವಾದ ಧ್ವನಿ: ಭೇರಿಯ ಗಭೀರಧ್ವಾನದಿಂ ದಿಗ್ಗಜಾವಳಿ ಕಂಪಂಗೊಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). [ಗಭೀರ + ಧ್ವಾನ]

ಗಭೀರನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಗಭೀರಧ್ವಾನ. ೨. ಘನವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: ದುಂದುಭಿ ಗಭೀರನಿನದಂ ದುಂದುಭಿ ಸಂವತ್ಸರೋದ್ಭವಂ . . . ಪಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೩). [ಗಭೀರ + ನಿನದ]

ಗಭೀರನಿನಾದ (ನಾ). = ಗಭೀರಧ್ವಾನ: ರಥಿಕರು ತಾಗಿದರು ವಾದ್ಯಗಭೀರನಿನಾದದೇಳ್ಗೆಯಲಿ (ನಾಗಕು. ೧೮-೬೮) [ಗಭೀರ + ನಿನಾದ]

ಗಭೀರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಭೀರವಾದ ವ್ಯವಹಾರ, — ನಡೆವಳಿಕೆ. ೨. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೩. ಗಂಭೀರವಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವ್ಯಾಪಾರ. ೨,೩: ಸತತಗಭೀರವೃತ್ತಿಯುನುದಾರತೆಯಿಂ ಜಗದೇಕಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯನತಿಪ್ರಸಾದಗುಣದಿಂ ರಸಭಾವವಿಳಾಸದಿಂ ಕವಿಪ್ರತತಿ ನಿತಾಂತ ಸೇವ್ಯತೆಯಿನೊಂದಿ ಸರಸ್ವತಿಯಂದದಿಂ ಸರಸ್ವತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ನಮ್ಮೊಳನುಕೂಲತೆಯಿಂದವೆ ನಿರ್ಮಳತ್ವಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨). [ಗಭೀರ + ವೃತ್ತಿ]

ಗಭೀರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಗಂಭೀರವಾದ ನುಡಿ, — ಮಾತು: ಮುಕುಂದಂ . . . ದಿವ್ಯ ಗಭೀರೋಕ್ತಿಯಿಂದಮಾಗಳ್ ಪೇಟ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೧). [ಗಭೀರ + ಉಕ್ತಿ]

ಗಮ$_1$ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಆಕಾಶದ ಮ್ಯಾಗಣ ಧೂಪದ ಗಮವೇನೆ ಅತ ಬಸವಣ್ಣನ ಶಿವಪೂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಆಕಾಶದ್ ಘಂಟೆ ಘಣಕೆಂದೊ (ನಾಪದ. ೨೨೧-೧೦). 'ಕಮ್ಮಿತ್ತು', 'ಘಂ' ಪರಾ.

ಗಮಗಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಗಮಗಮಾ ಗಮಾಡಸತಾವ ಮಲ್ಲೀಗಿ (ಗಂಗಾತ. ೭೦-೧).; ಕಾಫಿ ಮಾಡಬೇಕಮ್ಮ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಗಮಗಮಾಂತ ಇರಬೇಕು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ಸ್ನೇ. ೪೩). 'ಮಗಮಗ' ಪರಾ. **ಗಮಗಮ ಅನ್ನು** = ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿನಿಂದ ಕೋಣೆಯೆಲ್ಲ ಗಮಗಮ ಅನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಗಮಗಮ; ತೆಲು. ಗಮ್ಮು]

ಗಮ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಮುನ್ನಡೆ; ಚಲನೆ. ೨. ದುಡುಕು; ಚಪಲತೆ. ೩. ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ. [ಸಂ.]

ಗಮಂಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗಮಕ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ; ಮನದಟ್ಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸಹಾಯಕವಾದ ಅರ್ಥವಿಶೇಷ: ಸಮನಿಸೆ ಸಾಪೇಕ್ಷಮುಮಾ ಸಮಾಸಮುಮಂ ಪೇೞ್ಗುಮೆಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಗಮಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೩); ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆ ಸರಿಯಾದ 'ಗಮಕ'ಗಳಿವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦೪). ೩. ಬಗೆ; ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: ತೀರದು ಕಾಲದ ಗತಿಯ ಗಮಕಂಗಳನಱಿದು ನಡೆವವರುಗಳು ನಿರ್ಮಳದಲೆಡಹದೆ ಬೆರಸಿಕೊಂಬರು ಮುಕ್ತಿರಾಜ್ಯವನು (ಶುವ್ಯಾಉ. ೪-೩೪). ೪. ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಸೊಗಸು; ಗತ್ತು: ಇದು ಚಿತ್ರಮಿಾ ಗಮಕಮಿಾ ಪರಿಯಿಾ ದರಹಾಸಮಿಾ ಬೆಡಂಗೆಂದಿನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದು (ಜಗವಿ. ೨-೮೦); ಮತಿಯಂ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಣ್ಮೆಯಂ ಗಮಕಮಂ ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಂ . . . ಶತಕಾರ್ಥಂ ಕೊಡದಿರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೨); ಬಂದನು ಹಿಮವಂತದೇವನು ತನ್ನಯ ಮಂದಿವೆರಸಿ ಗಮಕದೊಳು (ಭರಜ. ೩೩-೪).

೫. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿನ್ನಯ ಕುವರಿ ತನ್ನಾಟದೊಂದು ಗಮಕದಿಂ ಸಲ್ಗೆಯಿನೆನ್ನ ಕಣ್ಗಳಂ ಕುರ್ಕಿ ನೋಯಿಸಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೨೪). ೬. ರಸೋಚಿತವಾದ ರಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿ ಸಹೃದಯರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಕಾವ್ಯಗಾಯನ ಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಗಮಕ:-ಶಾಸ್ತ್ರಶುದ್ಧವಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ಹಾಡಿನ ಹೃದಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ (ಸಾಹಿವಿ. i, ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಸಭೆಯು ಭಾರತೀನಂಜನೆಂಬನ ಗಮಕದಿಂದ . . . ನರ್ತನ ಜಡೆ ಕೋಲಾಟಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೨೦); ಅರಸಿಕನಿಗೆ ಏಕೆ ಕಾವ್ಯದ ಗಮಕವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೮-೭೮). ೭. ಬೋಧನೆ; ಉಪದೇಶ: ದಯೆಯಿಂದೊಳ್ಪಿನ ತೆಳ್ಪಿನಿಂ ಗುಣಗಣಾಳಂಕಾರದಿಂ ಮಾರ್ಗ್ಗ ನಿರ್ಣ್ಣಯದಿಂ ತತ್ವವಿಚಾರದಿಂ ಗಮಕದಿಂದಾಹಾರ ಭೈಷಜ್ಯಸಾಭಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಮಳದಾನದಿಂದಧಿಕನೆಂದಂದೊಳ್ಪಿನಿಂ ಶಾನ್ತಿ ವರ್ಮ್ಮನ ವಿಖ್ಯಾತಿಯನೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯೊಳನ್ನೇವಣ್ಣಿಪೋಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೨೦ ; 980). ೮. ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವವನು; ಬೋಧಕ: ಅನುಷ್ಠಾನ ನಿಷ್ಠಿತಾತ್ಮನ್ನಿರ್ಗಟ್ಟಾಗಮಿಕರ್ಗ್ಗಮಕರ್ತ್ರ ತ್ಪುರುಷ ಮುನೀಶ್ವರರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೧೯; 1075). ೯. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ಸಂಖ್ಯಾ ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃತ್ಪ್ರಪೂರ್ವಂ ಗಮಕಂ ತನಗತ್ವಂ ಪೆಜಗಿತ್ವಂ ತನಗಜಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮದುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮). ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸ್ವಂತ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನದ ಛಾಯೆಯಿಂದ ಮೂರ್ಛನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಸ್ವರ ವಿಶೇಷ: ಪದ ಕೊರಲಿಂಪನಪ್ಪುಕೆಯೆ[ಕೊಂಕುನ]ಯಂ ಗಮಕಂಗ್ಗಳಿಂ ಪೊದರ್ಕೊರ್ದಳೆಟ್ಟಿದಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಸುತಿಯೊಳ್ ಸಮವಾಗಿರೆ . . . ಮೇನಕೆ ಸರಸ್ವತಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟಿದಂತೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೮); ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಪು ನೇವಣೆ. . . ಕಳೆ ಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಟ್ಟಿದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩); ಆ ಶ್ರುತಿಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಗಮಕಮಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಗಮಕಕಲೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗಾಯನ ಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಏನಿದು ನಿನ್ನ ಗಮಕಕಲೆ? ಅದ್ಭುತ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೮೬). [ಗಮಕ + ಕಲೆ₃]

ಗಮಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸು: ಗಮಕರಿಸಿ ಮಾರಿಗವುತಣ ಪೇಳ್ದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದ (ಘೋರಾಸು. ೧೧೪-೮).

[< ಗಮ₁ + -ಇಸು₃]

ಗಮಕವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಶೋಭಿಸು: ರಂಗೆಸೆವ ಧ್ವಜಪಟಾವಳಿ ಛತ್ರಚಾಮರಗಳಿಂ ಗಮಕ ವೆತ್ತು ಕೈತಾಳ ಜೇಗಟೆ ಗಂಟೆ. . . ನಾನಾ ವಾದ್ಯಘೋಷಣಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೩). [ಗಮಕ + ಪೆಱು₁]

ಗಮಕಸಪ್ತಕ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕಂಪಿತ, ಸ್ಫುರಿತ, ನೀಲ, ಭಿನ್ನ, ಸ್ಥಾವರ, ಆಹತ, ಆಂದೋಲಿತಗಳೆಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ಗಮಕ: ಸುಗತಿಯಿಂದನುಬದ್ಧಗೂಡಿ ಪ್ರಗಣಿತಾಳತಿಯೆಸೆಯೆ ಸಂಧಿಸೆ ಗಮಕ ಸಪ್ತಕವು (ಬಸಪು. ೧೯-೧೦). [ಗಮಕ + ಸಪ್ತಕ]

ಗಮಕಸಮಾಸ (ನಾ). = ಗಮಕ ೯: ಪರಪದದೊಳ್ ಕಾರಕಮುಂ ಪೂರ್ವಪದದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯಾಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃತ್ಪದಂಗಳಾವು ವಿರ್ದೊಡಂ ಗಮಕಸಮಾಸಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮ ವೃತ್ತಿ); ಸಂಖ್ಯಾ ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃದಂತಗಳು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತರ ಪದವು ಕಾರಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಮಕಸಮಾಸ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨).

[ಗಮಕ + ಸಮಾಸ]

ಗಮಕಿ (ನಾ). (ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು) ಸಹೃದಯರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಓದುವವನು, —ವಾಚನಮಾಡುವವನು: "ಲಿಪಿಯನೋದುವಂ ಗಮಕಿ ವಾಚಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೩); ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಪ್ರವರರ ಪಂಡಿತರ . . . ಓಲಗದೊಳಿರ್ದನಾಗಳ್ ಹರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೦); ಮಲ್ಲಜಟ್ಟಿಗಳ ಕವಿಗಳ ಗಮಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ (ಬಸರ. ೬-೨೪); ಉಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४-೫೨). [ಸಂ. ಗಮಕಿನ್]

ಗಮಕಿತೆ (ನಾ). ಗಮಕ ಕಲೆ; ಗಮಕ: ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ವಾಚಿಸಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನನ್ನು ಗಮಕಿತೆಯ ಪರಮ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೇರಿಸಿ, ಆ ಗಮಕಿ ಧನ್ಯನಾಗುವನು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೮೪-೧೬). [ಸಂ. ಗಮಕಿತಾ]

ಗಮಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತುರಪಡು; ದುಡುಕು: ಫಕ್ಕನೆ ಬಂದಾಗ ಗಮಕಿಸಿ ಹಿಡಿಯಲು ಸಿಕ್ಕದೆ ಅತ್ತತ್ತ ತೊಲಗೆ (ಯುನಳ.೮೮). [< ಗಮ₂ + -ಇಸು₃]

ಗಮಕು (ನಾ). ಸೊಗಸು; ಬೆಡಗು; ಠೀವಿ: ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು ಗಮಕಿಲೆ ಇಟ್ಟು ಹಂಗನೂಲು ಹಾಕಿಯೆಷ್ಟು (ಶರೀಫ. ೩೭-೨).

[< ಗಮಕ./ ಮರಾ. ಗಮಕ್, ಗಮಕಾ]

ಗಮಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಅತಿಯಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹರಡು: ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಗಮಗಮಿಸುವಂತೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಧೂಪಹಾಕುತ್ತಿರುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೪); ಆ ಹೊತ್ತು ಮಸೀದೆಗಳೆಲ್ಲ ಗಮಗಮಿಸಿದವು (ಹಬ್ಬಬ. ೧೩). 'ಮಗಮಗಿಸು' ಪರಾ. [ಗಮಗಮ + -ಇಸು₃]

ಗಮಜು (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ; ಮದ: ಮತ್ತೂ ನಿಮ್ಮ ಗಮಜಿನಾಗ ನೀವಿದ್ದಿರಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೪); ರಮಾಬಾಯಿ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಗಮಜೆಲ್ಲಾ ಇಳಿಸಲೇಬೇಕು ಕೆಳಗೆ (ಭಾಂಡಾಯ. ೬೦); ರೊಕ್ಕದ ಗಮಜಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೯೩).

[← ಮರಾ. ಗಮಜಾ, ಗಮ್ಜಾ; ಪಾರ. ಗಮ್ಜಾ]

ಗಮಟು 'ಗವುಟು' ನೋ.

ಗಮನ₁ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ; ಕಂಪು: ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗಮ್ಮಾನದೇನೀರೆ ಗಂಡು ಭೂತಾಳಿ ಗಜನಿಂಬೆ ಗಮನಕ್ಕೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟೀವೆ ಅರಗಿಳಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೩). [< ಗಮ₁]

ಗಮನ₂ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ನಡೆಯುವುದು; ಮುನ್ನಡೆ: "ಗಮ್, ಗಮನಂ . . . ಗತಂಈ ೯ ಗಮನಂ" (ಕಾಶಶ್ಯ. ೭೩). ೨. ನಡಗೆ; ನಡೆ: ದೃಢವಾದ ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾದ ಗಮನದಿಂದ . . . ಕಿಟಕಿಯ ಮುಂದೆ ಹೋದಳು (ಮಲೆನಾ. ೬೬). ೩. ಸಂಭೋಗ; ಕೂಟ. 'ಪರದಾರಗಮನ' ಪರಾ. ೪. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಅವಧಾನ: ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಒರತೆ ಗಮನ ಮತ್ತು ಅಮೂಲ್ಯವೇಳೆ ಈ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳ ದಿರುವುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩. ಓನ್ನರಿ). [ಸಂ.]

ಗಮನಗೇಡಿಕೆ (ನಾ). ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಶೈಥಿಲ್ಯಕ್ಕೆ, ನಿಶ್ಶಕ್ತಿಗೆ, ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಗೆ, ಗಮನಗೇಡಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾವುದು? (ಕಬಸಾ. XXIII, ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಮನಗೇಡು₀ + -ಇಕೆ]

ಗಮನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಮಣರ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ: ಗಮನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸುದತ್ತಾಚಾರ್ಯರ್ ಪುರೋಪವನಮಂ ಸಾರ್ದರ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೪). 'ಪಂಥಾತಿಚಾರ' ಪರಾ. [ಗಮನ₂ + ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ]

ಗಮನಸೆಳಿ (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಎಳೆ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ: ಅತ್ತಣಿಂದ ಗಮನಸೆಳೆಯಲು ಹೇಳಿದೆ (ಬಾಜಿಅ. ೫).

ಗಮನಸೆಳೆಯುವ ಸೂಚನೆ = ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಶಾಸನಸಭೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಲಾಗುವ ಸೂಚನೆ: (Calling attention Notice ಪತ್ರಿಸಿ. ೧೨); ವಿಧಾನಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಸೆಳೆಯುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಗಮನ$_2$ + ಸೆಳೆ$_1$]

ಗಮನಾಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಬರುವುದು. ೨. ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ: ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಇಬ್ಬರು ಜಹಗೀರುದಾರರೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಚಿನ್ನಬೇ. ೭೪). ೩. ಹೋಗಿಬರುವ ರೂಢಿ; ಆಗಾಗ್ಗೆ ಭೇಟಿಕೊಡುವುದು: (ಶ). ೪. ಸಾಯುವುದು ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದು: ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಗಮನಾಗಮನ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಸಾಯುವುದು ಈ ಪರಂಪರೆಯು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೫೩೫).
[ಗಮನ$_2$ + ಆಗಮನ]

ಗಮನಾರ್ಹ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಗಮನಾರ್ಹವೆಂದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೆಂದು ತನಗೆ ತೋರಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೧೩). [ಗಮನ$_2$ + ಅರ್ಹ]

ಗಮನಾಲಸ (ಗು). ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದವಾದ, —ನಿಧಾನವಾದ: ಅಚ್ಯುತಂ ಬಳೆಯೆ ತನ್ನುದರಾಂತರದೊಳ್ ತದೀಯ ನಿರ್ಭರ ಭರದಿಂದವಾದ ಗಮನಾಲಸವೃತ್ತಿಯನೇನನೆಂದಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯೭).
[ಗಮನ$_2$ + ಆಲಸ]

ಗಮನಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ಠಕ್ಕ; ವಂಚಕ: (ಶ). ೨. ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಇಹಲೋಕಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಲೌಕಿಕ: ಶರಣ ಗಮನಿಯಾದಡೆ ಕಿಱಿದೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾದಡೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು (ಅಖಂಡೇ. ೩೦೬–೮೯).
[ಸಂ. ಗಮನಿನ್]

ಗಮನಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿ: ಧಮನಿ, ಗಮನಿ, ಲೋಲೆ, ಧೃತಿ ಸರ್ವಗಾ ಎಂಬೈದು ನಾಮವನುಳ್ಳ ನಾಡಿಯು . . . ಐದು ಬೆರಳಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ನರದಮೇಲೆ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕಾಣಬರುವುದು (ಸಕವ್ಯೆ. ೧೦). [ಸಂ. ಗಮನೀ]

ಗಮನಿಕೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನ್ವಯವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವಿಕೆ: ಅಗಸಡೊಳಡರ್ದು ಪರೆದಿರದೀಗಡೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಗೊಂಡನೊ ಬಿದಿಯೆಂದೀ ಗಮನಿಕೆಯಂತಾದೇವಾಗಮ[ನ]ದ ಚೆಲ್ವುವಾಗಗೋಚರಮಲ್ತೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫); ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದೊಳ್ಪೇಳ್ದಂತೆ ಗಮನಿಕೆಯಱಿಯಲ್ಪಡುಗುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨೦–೧); ಸ್ತ್ರೀವೇದಿಗಳೊಳ್ಪೇಳ್ದಂತಪ್ಪುವು ಗಮನಿಕೆಯುಮಾ ಪ್ರಕಾರಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨೦–೬). [ಸಂ. ಗಮನಿಕಾ]

ಗಮನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗು; ನಡೆ: ಎನುತ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗಮನಿಸುತ್ತಂ ಘನವನಾಂತರದೊಳು ಪೊಗುತ (ಬಸಪು. ೨೬–೩೪); ಭೂಕಾಂತನೋಲಗಕೆ ಗಮನಿಸಿ ತನ್ನೃಪಾಲನಂ ಕಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೫); ಹಿರಿದಾಗಿ ವನದಲಿ ಕೊಳಲಿದಿರಿ ಸಾಕಿಂದು ಗಮನಿಸಿರೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ನಳಚ. ೨–೪೭). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ನಾವು ಕಾಣುವ ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಏಕಮತ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಭಾರಜಾ. ೨೫); ಅವನು ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಚಿಂಗಾಳ್ಯ. ೬೭).
[ಗಮನ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಗಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಬೇಕಾದ; ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದುದು; ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದುದು: ಅವರು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು . . . ಮಲಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗಮನೀಯ (ಸಂಗೀತ. ೯). [ಸಂ.]

ಗಮನೇಂಗಿತೆ (ನಾ). (ಬೇರೆಡೆಗೆ) ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು: ಪೊಱಗನೆ ನೋಟ್ಪಡೆ ಬೇಸರ ತೆಱಪಂ ನುಡಿದೊಡೆ ವಿಭೂಷಣಂಗಳ ನುಡಿಯಿಂ ಮಱವಡೆಯಂದಂ ಸತಿ ಕೇಳ್ಪೆಱತೆ ನೀನೆಂದುಮಱಿಗೆ ಗಮನೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳೇಂ]ಗಿತೆಯಂ (ಮದತಿ. ೧೨–೩೮).
[ಸಂ. ಗಮನೇಂಗಿತಾ (ಗಮನ + ಇಂಗಿತ+ –)]

ಗಮಲು (ನಾ). ವಾಸನೆ; ಕಂಪು: ಬಾರಿಬಾರಿಗೆ ಮೆಯ್ಯವಾಸನೆ ತೋರುತಿದೆ ಹೊಸ ಗಮಲು ನಿಶಿಚರ (ವಾಲಿಕಾ. ೬).
[ಗಮ$_1$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_3$)]

ಗಮಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಅಕ್ಕಿ: (ಶ).
[ಗಮ$_1$ + ಸಾಲೆ$_4$]

ಗಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗಮಾಯಿಸು: ಗಮಗಮಾ ಗಮಾಡಸತಾವ ಮಲ್ಲೀಗಿ (ಗಂಗಾತ. ೭೦–೧); ದೋಸೆಯ ಕಂಪು ಗಮಾಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [P. ಮರಾಠಿಯ ಘಮಘಮಾಟದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು]

ಗಮಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮಗಮಿಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡು: ಹಲಸಿನ ವಾಸನೆ ಗಮಾಯಿಸುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).
[< ಗಮ$_1$ + –ಇಸು$_3$. / ತುಳು. ಗಮಾಯಿಸು]

ಗಮಾರ, ಗವಾರ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗ; ಗಾವಿಲ; ಅನಾಗರಿಕ; ಒರಟ: ಅವನಂಥ ಜನರು ಮನುಷ್ಯರೇ ಅಲ್ಲ ಬರೇ ಗಮಾರರು (ಕಾಯಿ. ೧೦೪); ದೀನ, ದಲಿತ, ಬಡವ, ಗಮಾರ ಚೆಂಗೂಲಿ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಗೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೪). **ಗವಾರ**: "ಹಳ್ಳಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩).
[ಪ್ರಾ. ಗಮಾರ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂವಾರ್]

ಗಮಿಯಿಸು 'ಗಮಿಸು' ನೋ.

ಗಮಿಸು, ಗಮಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗು; ನಡೆ; ಸಾಗು: "ಗಮಿಸು – ಗಮಕತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಕಾಶೀಪುರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಗಮಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೨೮); ಅರಸ ಮೃಗ ಘನವಿಂದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಗಮಿಸಬೇಕೆನೆ (ನಳಚ. ೨–೯); ಅವಳು ಹಾದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಗಮಿಸಿದಳು (ನವನೀ. ೨೩); ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಮಗಾನ ಸತ್ತುಹೋದ ಮ್ಯಾಲ ಆ ಊರಾಗ ಇದ್ದು ಜೀವ ಗಮಿಸೀತೇನ್ರಿ? (ಮಾಡಿಮ. ೧೨೪). ೨. ತಿಳಿದುಬರು: ಅಮರಗಣವಾತತೋಯಂ ಸಮನಿಸಿರೆ ನಾಮದಿಂದಂ ಗಮಿಸಿತಿದು ನಾಕಿಯಿಂದಂ ರಮಣಿಯಱಿ ನೀಂ ಮಯೂರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೫). **ಗಮಿಯಿಸು**: ೧. ಇನಿತು ಗೆಂಟಾಗಿಯುಂ ಮದನದಹನಸಂತಪ್ತನಾದೆನ್ನನಾ ಸ್ವಭಾವಸರಸೆಯ ಸರಸತೆಯ ರಕ್ಷಿಸಿದವುದು . . . ಆ ದಕ್ಷಿಣ ಹೃದಯೆಯ ದಕ್ಷಿಣತ್ವಮೆ ಗಮಿಯಿಸಿದವುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪); ಇದು ನೆನೆದಾಕಾರಂ ಮಾಡುವ ಘನಪದದೊಳ್ ಗಮಿಯಿಸುವ ವಿದಿತ ಲಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಣಿ ಮುದ್ರಿಕೆ (ಜಯುಕಾ. ೪–೬). [ಗಮ್$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಗಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ; ಸೆಕೆ; ಉಷ್ಣ: "ಗಮ್ಮವೆನೆ ಘರ್ಮವೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೨); ಊಷ್ಮದ ಗಮ್ಮಕ್ಕೆ ಬೆಮರ್ತು (ವಚಸಂ. ೫೩೬–೧೬ ಟೀಕೆ); ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಅಸಹನೀಯವಾದ ಬೇಗುದಿ ಇದೀಗ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಗಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಿತು (ಪ್ರೇಮತ ೪೦). ೨. ಬೆವರು. 'ಗಮ್ಮುಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘರ್ಮ]

ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸೆಕೆಯಾಗು; ಬೇಗೆಯಾಗು: ಸಿಟ್ಟಗೆದ್ದು ನಮಗೆ ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ಬೆವರು ಬಂದು (ನಿರಾಥ. ೧೬೨); ಇಂದು ಕಾರ್ಮೋಡ ಕವಿದು ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪತ. ೨೬೨).
[ಗಮ್ಮ + ಕುಚ್ಚು$_1$ (< ಕುದಿಸು)]

ಗಮ್ಮಗಾವು (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾವು, —ಸೆಕೆ: ಗಮ್ಮಗಾವನು ತಿಳಿಸಬೇಡವೆ ಬಂದು ಬೇಸಗೆ ಮುಂಬನಿ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೪–೪).
[ಗಮ್ಮ + ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಸು$_1$)]

ಗಮ್ಮತು 'ಗಮ್ಮತ್ತು' ನೋ.

ಗಮ್ಮತ್ತು, ಗಮ್ಮತು (ನಾ). ೧. ಠೀವಿ; ಜಬರ್; ಗತ್ತು: ಹಮ್ಮುಗಾರಿಕೆ ನುಡಿಯನಾಡದಿರು ತಾನಿಲ್ಲದಿರ್ದರೀ ಭೂವಲಯವಾ ಗಮ್ಮತ್ತಿನರಸುಗಳ್ ಮಡಿವರೇ (ಪರಶು. ೩೯–೪೫); ನಮ್ಮ ಹೊಸ್ಮೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಆವಾಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಗಮ್ಮತ್ತು ಕಿಮ್ಮತ್ತು (ಸುವಸಂ.೯೬); ಯಳಂದೂರು ಜಹಗೀರುದಾರ್ರನ್ನೆ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಗತ್ತು, ಈ ಗಮ್ಮತ್ತು, ಯಾರಿಗುಂಟು? (ಮಲ್ಲಿ. ೨೫); ಗಾಣಿಗರ ಹುಡುಗಿಯ ಗಮ್ಮತ್ತು ನೋಡಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೮೩). **ಗಮ್ಮತು**: ೨. ತಮಾಷೆ; ವಿನೋದ; ಮೋಜು: ನಾನು ಆ ಮುದುಕರೊಂದಿಗೆ ಗಮ್ಮತು ಮಾಡುವವನಿದ್ದೇನೆ (ಜಿಂದುಟ. ೯೭).

ಗಮ್ಮತ್ತುಮಾಡು = ತಮಾಷೆ ಮಾಡು; ವಿನೋದ ಮಾಡು: ಟಿಳಕರ ಮಿತ್ರರು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಗಮ್ಮತ್ತುಮಾಡಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೨೩).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಗಮ್ಮತ್./ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಮ್ಮತ್ತು]

ಗಮ್ಮನೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಬೇಗನೆ; ತಕ್ಷಣ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: "ದಿಮ್ಮನೆ ಗಮ್ಮನೆ ವಹಿಲಂ" (ಚತುಸಿ. ೮೧); ಇನ್ನಂತುಟು ಪೇಳ್ದು ಕೆಮ್ಮಗಿರೆ ಗಮ್ಮನೆ[ಪಾಠಾಂ. ತಪ್ಪದೆ]ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಾಗನೇ (ಆದಿಪು. ೨–೬೧); ಇನಿಸಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಗಮ್ಮನೆಚ್ಚತ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೭); ಒಮ್ಮೆ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗಮ್ಮನೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೮); ಕೌಸಲ್ಯೆ ಪರಿಹರಿಸೆ ನುಡಿಯಲಮ್ಮದೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಗಮ್ಮನೆ ಚರಣದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದೆ ಜೀಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೮–೬೨). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ಮೌನವಾಗಿ: ಒಮ್ಮನವ ಮಾಡೆ, ಗಮ್ಮನೆ ನಡೆಯೆ, ಘಳಿಲೆಂದು ಪೋಗೆ, ಧಿಗಿಲೆಂದು ಹತ್ತೆ (ಶಿವಗೀ. ೮೦೧ ವ).
[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗಮ್ಮನ]

ಗಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿ; ಸುಗಂಧದೊಡನೆ: ಮುಗುಳ್ಗಳ ಮಾಲೆ ಸುಯ್ಯ ನರುಗಂಪಿನೋಳ್ಮರ್ಡಿ ಗಮ್ಮನಾಗೆ (ವರ್ಧಪು. ೧–೬೪).
[< ಕಮ್ಮನೆ$_2$]

ಗಮ್ಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಂ ಎಂದು ಧ್ವನಿಯುಂಟಾಗು; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು: ನಿನ್ನ ಕಾವಗ್ಗಳೆಯರಿಲ್ಲಕಟಿನುತ ಮುಂದಕೆ ನಿಲುಕಿ ಹೊಯ್ದನು ಗಗನ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ, ಘು]ಮ್ಮಿಡೆ ಕಲಿವಿಭೀಷಣನ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೨೫).
[< ಘಂ + ಇಡು$_1$]

ಗಮ್ಮು (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ಹಮ್ಮುಯೆಂಬೊದೆ ಎಮ್ಮೆ ಗಮ್ಮುಯೆಂಬೋದೆ ಹಗ್ಗ ಹೆಮ್ಮೆಯೆಂಬೊದೆ ಅದಕೆ ಧಮ್ಮಗುದ್ದಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೫–೧); ಎಲ್ಲ ಜನಗಳಿಗಿಂತ ಬಲ್ಲಿಹೆವು ನಾವೆಂದು ಇಲ್ಲದ ಗಮ್ಮು ಗರುವಿಕೆಯ ತೋರೂತ ಹಲ್ಲಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಹರು ಯಮದೂತರ (ಸಿದ್ಧಕೃ. ೧೬–೬೫).
[?]

ಗಮ್ಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆವರು ಹುಟ್ಟು; ಬೆವರು: ಧುಳುಧುಳುನಟ್ಟ ಬಹ ಗೋಪಾಲಂಗೆ ಗಮ್ಮುಟ್ಟೆ ತೀಡಿದರೋರ್ವರ್ಗೊಂದೊಂದಂಬ ಕುರುವರರು (ಜಿನಭಾ. ೫೭–೧೧).
[ಗಮ್ಮ + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಗಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). ತಾಪಹೊಂದು; ಬೇಗೆಗೊಳ್ಳು (?): ತಂದೆಯಸು ಕಾಣುತ್ತಲಡಿಗಡಿಗೆ ಗಮ್ಮೈಸಿದನು ಮೃತ ಸರ್ಪನಂ ಕಂಡು ಕಂಠದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೬–೪).
[ಗಮ್ಮ + –ಇಸು$_3$]

ಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಬಹುದಾದ; ಹೋಗಶಕ್ಯ. 'ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೨. ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ; ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ನಿಲುಕುವ: ನಿತ್ಯಮುಮೂರ್ತಂ ಕೇವಲಗಮ್ಯಂ ಸದಾನುಮೇಯಂ ಕಾಲಂ (ಪಂಚಾಮೂ. ೧–೯೬); ಇವು ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ಶಮದ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ); ದೇವ ಜೀಯ ಮದೀಯ ಮಾನಸ ಭಾವಗಮ್ಯ (ಬಸಪು. ೫೭–೬೩). ೩. ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: 'ಗಮ್ಯೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಹೋಗಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಗುರಿ: ಭವದುರ್ಗ ವಿಪಿನದೊಳು ಗಮ್ಯವರಿಯದೆ ಕೊಳಲಿ (ಗಣೇಶ. ೩೭–೧). [ಸಂ.]

ಗಮ್ಯಗಮಕಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದಕ್ಕೂ ತಿಳಿಸುವಂತಹುದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ; ಸ್ಥಾಯೀಭಾವಕ್ಕೂ ಅನುಭಾವಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ: ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಕ್ಕೆ ವಿಭಾವಗಳೊಡನೆ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವ ಎಂದೂ ಅನುಭಾವಗಳೊಡನೆ ಗಮ್ಯಗಮಕಭಾವ ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಭಾರಮೀ. ೩೩೦).
[ಗಮ್ಯ + ಗಮಕ + ಭಾವ$_1$]

ಗಮ್ಯವಡು (ಕ್ರಿ). ಮನದಟ್ಟಾಗು; ತಿಳಿ; ವಿದಿತವಾಗು: ಸಮ್ಯಗೀಶ್ವರನೆಂಬ ದೃಢತೆ ಗಮ್ಯವಟ್ಟಿಳವಟ್ಟು ನಿಂದಿತು (ಭರಜ. ೫೪–೬೨).
[ಗಮ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹೋಗಿ ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಉದ್ದೇಶಿತ ಸ್ಥಳ: ವಕೀಲ ಸಾರಥಿಗೆ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೮).
[ಗಮ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಮ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದವಳು; ರಮಿಸಬಹುದಾದವಳು: ಗಮ್ಯೆಯಲ್ಲದ ಸತಿಯನಾವನು . . . ರಮಿಸುವನೊ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೨೮).
[ಸಂ. ಗಮ್ಯಾ]

ಗಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೂಗೂರ ಗೋಪಾಳದೇವನ ಮಗ ಗಯಂಣನು ಬೈರವೋಜಂಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೪–೨; ?).
[? + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಗಯಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಕುಕ್ಕುರಃ–ಗಯಹಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫).
[? + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಗಯಾವಳ, ಗಯಾವಾಳ (ನಾ). ೧. ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು, —ಯಾತ್ರಿಕರು ಕೊಡುವ ದಾನದಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಯಾಚಿಸಿ ಪಡೆಯುವವನು; ಸುಲಿಯುವವನು: (+). **ಗಯಾವಾಳ**: (+).
[← ಮರಾ. ಗಯಾವಳ್; ಹಿಂ. ಗಯಾವಾಲ್. / ತೆಲು. ಗಯಾವಾಳೀ]

ಗಯಾವಾಳ 'ಗಯಾವಳ' ನೋ.

ಗಯಾಳ, ಗಯ್ಯಾಳ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲನಾದವನು; ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕ: ಆ ಗಯಾಳರ ಗಾವಿಲರ ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯರ ಮಾಡಿಯುತ್ತರ ಭಾಗದಲಿ ತಿರುಗಿತ್ತು ಪಾಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೨೪); ಈ ಮಿಡುಕುಳ್ಳವರು ಮಹಿಯಲಿ ನಾಗಪುರದರಸುಗಳು . . . ಭಾವಿನಲೀ ಗಯಾಳರ ಗರ್ವವೇನು ನಿಮಿತ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೬೬). ೨. ಕಪಟಿ; ಕುಹಕಿ; ಧೂರ್ತ: 'ಗಯಾಳವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. **ಗಯ್ಯಾಳ**: ೨. ಪೇಳಲಾನೊರ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಭಾಳಾಂಬಕನಿರಲಾಗಿ ಕೇಳಬೇಕಾತ ನಿರೂಪಿಸಿದಡೆ ಗಯ್ಯಾಳನ ಶಿಕ್ಷೆಯುದೆಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫–೫೫);

ಹೋಳು ಬೆಳ್ಳಿಲೆ ಕರ್ಪುರಗಳ ತಿಂಬ ಗಯ್ಯಾಳರ-ತಹುದಷ್ಟುರಿಯೆ (ಕುಶಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪). 'ಗಯ್ಯಾಳಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೈಯಾಳ್=ತೊಂದರೆಕೊಡು ; ತುಳು. ಗಯಾಳ್]

ಗಯಾಳಿವಿದ್ಯ (ನಾ). ಕುಹಕ ; ಕುತಂತ್ರ : ತಿಳಿಯಲೀ ಭುವನಂಗ ಳೊಡೆತನ ಕೆಲಬರದೊ ತನ್ನದೊ ವಿವೇಕಿಸಿ ಗಳಹದಾದೆ ಗಯಾಳವಿದ್ಯವೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೪೨). [ಗಯಾಳ + ವಿದ್ಯ]

ಗಯ್ಯಾಳ 'ಗಯಾಳ' ನೋ.

ಗಯ್ಯಾಳಿ, ಗೈಯಾಳಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು ; ಧೂರ್ತೆ : ಮೇಲಜಿುಯದೆ ಕೊಟ್ಟಿಣೀ ಗಯ್ಯಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಘಾತಾಳಿ] ಗಸುರಾಮರರ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ವರವೆರಡ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೮) ; ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳಿದಕೋ ಗಯ್ಯಾಳಿ ಮೂಳಿ (ಪುರಂದ. ೨-೯೬ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಮಗಳನ್ನು ಕೃತಘ್ನಳೆಂದೂ, ಕಲ್ಲೆದೆಯ ಗಯ್ಯಾಳಿಯೆಂದೂ . . . ದೂಷಿಸಿ (ಕವಿಕ. ೩೨). **ಗೈಯಾಳಿ** : ಛೀ ಏಳ ಛೀಮಾರಿ ನಾಚಿಕಿಲ್ಲದ ನಾರಿ ಗಂಡನ್ನ ಬೈವ ಗೈಯಾಳಿ (ಜನಗೀ. ೬೪) ; ಯಾಕೆ ? ಗೈಯಾಳಿ ನಾಲಿಗೆ ಬಾಳ ಹರಿಬಿಡ್ತೀಯಾ (ಹಂದತೋ. ೨೬೯).

[ಗಯ್ಯಾಳ (<ಗಯಾಳ) + –ಇ$_3$. / ತೆಲು. ಗಯಾಳಿ, ಗಯ್ಯಾಳಿ]

ಗಯ್ಯಾಳಿತನ, ಗಾಯಾಳಿತನ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟಿತನ; ಧೂರ್ತತನ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ : ವಾಯುಗಳೀರ್ವೆದು ಏಂದ ನೆಲೆಯ ತನ್ನ ಕಾಯದೊಳಜಿುದೊಂದನೊಂದ ದಾಯವಜಿುದು ತೆಗೆದೊಂದೊಂದ ಜಿುೂಳು ಕೂಡಿ ಗಯ್ಯಾಳಿತನವ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾ (ಧರಜ. ೧೮-೬). **ಗಾಯಾಳಿತನ** : ಕೊಟ್ಟರೊಲ್ಲದ ಗಾಯಾಳಿತನವೆ ಈಗ ದಿಟ್ಟತನವೆ ಎಮ್ಮೊಡನೆ (ಹರಿಸಾಂ. ೨-೫೦). [ಗಯ್ಯಾಳಿ + –ತನ]

ಗರ$_1$ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ದಾಳಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ : ಆಗ ಶಕುನಿಯು ಪಗಡೆಯ ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿದನು. ಇವನು ಕೇಳಿದ ಗರ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೧೦) ; ಧನಂಜಯನು ದಾಳವು ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಗರವು ಬೀಳುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲವನು (ದೇಶ್ಯಾಂತ. ೧೧೦) ; ಒಳ್ಳೆಯ ಗರಗಳು ಬೀಳದೆ, ಕಾಯಿಗಳೂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಆಗ ಸೋಲು ಶತಸ್ಸಿದ್ಧ (ಬಂಕಿಮ. ೧೪೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗರ]

ಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಹ : ಒಂಬತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಟಿನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗುವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪) ; ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರಿಗೆ ನೆಲಕೆ ನೇಸಱುಗಾಗಸಕ್ಕೆ ಸಸಿಗೆ ಗರಗಳಿಗಾರವಿ ಪೇಚರರಿಗೆ (ಸೂಬಸೋ. ೬-೫೦). ೨. (ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಕಾಡಿಸುವ) ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ ; ದೆವ್ವ ; ಪಿಶಾಚಿ : ಅಱನಾ ದೊಡನೇನೋ ಗರಮುಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ಲುಮಿದು ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಂ ಧುರದೊಳೆಂದು ಶಕ್ತಿಯನಿತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೩) ; ಪೊಡೆದುದು ಗರವತಿ ಕೋಪದೆ ಪಿಡಿದುದು ಪುಲಿ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದತ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೩) ; ಗರಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೩೨) ; ಯಮಸುತಂಗಜುಹುವೆನೆ ಧರ್ಮದ ಕ್ಷಮೆಯ ಗರಹೊಡೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೩೩).

ಗರಂಗಳಬಲ್ಲಹ=ಗ್ರಹಗಳ ಒಡೆಯ ; ಸೂರ್ಯ : "ತಾವರೆಗೆಳೆಯ ನೇಸಱಿಂದು ಬಾನ್ಮಣಿ ಗರಂಗಳಬಲ್ಲಹಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೪೪). ಗರಂಗಳಾಣ್ಮ = ಗರಂಗಳ ಬಲ್ಲಹ : "ಬೆಂಗದಿರಂ . . . ಗರಂಗಳಾಣ್ಮಂ ಬಾನ್ಮಣಿ ಪಿಂಗದೆ ತಾಂ ನೇಸಱೆಂದು ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೦). ಗರವಕೊಳ್, ಗರವಗೊಳ್ = ಗ್ರಹಪೀಡೆಗೆ ಒಳಗಾಗು : "ಗರವ ಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ.ಗರವಗೊಂಡು, ಗರವಸಗೊಂಡು] ದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಂಕಿ ದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿದರ್ಥಮಕ್ಕ್ಯ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೯೦). [< ಸಂ. ಗ್ರಹ]

ಗರ$_3$ (ನಾ). ಮನೆ; ಗೃಹ. 'ಗರತಿ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗೃಹ]

ಗರ$_4$ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು. ೨. ಕುಡಿಯುವಂತಹುದು ; ಪಾನೀಯ. ೩. ವಿಷ; ನಂಜು : ಗರ[ಪಾಠಾಂ.ಕರ]ದ ಬಿಜುಹೊಯ್ದಿಂದೆ ನರಳ್ವರಂ ಸುರುಳ್ವರಂ (ಜಬಪು. ೨೨-೧೮) ; ತವಕದಿಂ ಗರಹರಣ ಮೂಲಿಕಾ ಸಂತತಿಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದ ಹಾಲಾಹಲವ ಪರಿಹರಿಸಿ (ವಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೨) ; ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆಡ್ಡೆ, ಅಡ್ಡಗೈ, ಗರ, ವಾಯುಗುಲ್ಮಂ, ಇವು ಮಾಣುವುವು (ವೈವಿ. ೨೦೦). 'ಜಲಗರ' ಪರಾ. ೪. = ಗರಕರಣ. [ಸಂ.]

ಗರ$_5$ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ (?) : ಗರವಟಿಗಂ ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಂತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರ ನಿಯುಕ್ತಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಗರ$_6$ 'ಗೆಡ್ಡ$_4$' ನೋ.

ಗರಂ 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಕ 'ಗರ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಗರಕರಣ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು : (ಶ).

[ಗರ$_4$ + ಕರಣ]

ಗರಕಾಲಕಂಧರ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : ಕರಾಲ ಕಾಲಮರ್ದನ ಗರಕಾಲಕಂಧರ ಧರಾಧರ ಧನ್ವ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೫೯). [ಗರ$_4$ + ಕಾಲ + ಕಂಧರ]

ಗರಕು$_1$ 'ಗರಿಕು' ನೋ.

ಗರಕು$_2$, ಗರ್ಕು$_1$ (ನಾ). ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವುದು; ಸಮತಲವಲ್ಲ ದಿರುವುದು; ಒರಟಾದುದು: (ಶ). **ಗರ್ಕು$_1$** : (ಶ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಕಱಕು, ಕಜುಕು]

ಗರಕ್ಕನೆ (ಅ). ತಟ್ಟನೆ ; ಸರ್ರನೆ : ಕವಿರಾಜನು ಹುಚ್ಚುವೀರನ ಕಡೆಗೆ ಗರಕ್ಕನೆ ತಿರುಗುವನು (ತುಂಗಧ. ೧೪೦). [ಗರಕ್$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಗರಗ 'ಗರುಗ' ನೋ.

ಗರಗಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಗರಗಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ತರಕಾರಿಯ ಹೋಳುಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಂಬಾರು ; ಕೂಟು : ಇವತ್ತು ನಿಮ ಗಾಗಿಯೇ ಗರಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಗರಗಟ್, ಗರಗೋಟ್]

ಗರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶುಷ್ಕವಾಗು ; ಒಣಗು : ಗಳಿಗೆಕಾಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು ವೆಂಕಮ್ಮ ಅವಲಕ್ಕಿ ತಿಂದ ಬಾಯಿ ಗರಗಟ್ಟಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೫). ೨. (ಉಕ). ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹರಕತ್ತು ಆಗು : ಆ ಕೆಲಸ ಗರಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[< ಗಱುಗು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರಗತಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕ್ರಕಚಿಯೆನೆ ಗರಗತಿಗ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಗರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಖರಪತ್ರ : (ಶ).

[?]

ಗರಗರ$_1$, ಗರಗರಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಗಸು. ೨. ಸ್ವಚ್ಛ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು. 'ಗರಗರಿಕೆ$_1$' ಪರಾ. **ಗರಗರಿ** : ೧. ಸ್ವರ್ಣನರ್ಧಾಂಗಿಯು ತನ್ನ ಸುರೂಪಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದಾ ಕುವರಿ ಬೆರಳಮಿಡಿವಳೆನೆಯವಳು ರೂಪಿನದೊಂದು ಗರಗರಿಯನೇನೆಂಬೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೨-೯೬).

ಗರಗರನಾಗು = ಚೆಲುವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಗರಗರನಾಗಿ ಭೋಗಿಪೊಡೆ ಮುಗ್ಧೆಯನಾಗುಮಾಟ್ಪುದೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೮೬) ; ಗರಗರನಾದ ಬೆಳ್ಪಸದನಂ ಪೊಸಜವ್ವನದೇಟ್ಗೆ ದೇಸೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಿಲಾಸಮೊಪ್ಪೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨) ; ಅರಸನ ಗರಗರನಾದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನೋಡುತ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೮೯).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗರಕೆನ ; ತೆಲು. ಗರಗರ]

ಗರಗರ$_2$ (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸದ್ದು. 'ಗರಗರನೆ$_2$' ಪರಾ.

ಗರಗರನೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಚೆಲುವಾಗಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ: ತಿಂದಾ ಕೂಳಿಂ ನೀರೊಳ್ ಗರಗರನಪ್ಪಂತು ಕರ್ಚಿ ಮೇಣುಂಡಪರೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೬). ೨. ಉತ್ತಮವಾಗಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ: ಪೊಂಗಿರ್ದಂಗರವೋಳಿಗೆಯಂ ಗರಗರನಪ್ಪ ತುಪ್ಪಮಂ ಶರ್ಕರೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೫೬). [ಗರಗರ$_1$ + – ಅನೆ$_1$]

ಗರಗರನೆ$_2$ (ಅ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ; ರಭಸದಿಂದ ; ಗಿರ್ರನೆ : ಗರಗರನೆ ಹಲ್ಗಿರಿದು ಕಲುಷ ದೈತ್ಯರನೆಲ್ಲ ಸೀಳಿ (ವಾದಿಕೀ. ೨೮-೨) ; ಹೊಂದೇರ್ ಹಕ್ಕಿ ಬಂದವಳ್ಕೆ ಗರಗರನಾಡಿ ನಿಂದವಳ್ಕೆ (ನಾಪದ. ೫೫-೧೫) ; ಗರಗರನೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೫).

[ಗರಗರ$_2$ + – ಅನೆ$_1$]

ಗರಗರಿ 'ಗರಗರ$_1$' ನೋ.

ಗರಗರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಗಸು ; ಅಂದ : "ಗರಗರಿಕೆ ನಿಜಕೆ ಸುಭಗನುಮಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೮) ; ಗರಗರಿಕೆಯಾಯತದ ಸುರತಾತಿಶಯದ ಸಿಂಗರದ ಸರ್ವಾಂಗಮಂ ಮಿಗೆ (ಜನವ. ೪-೧೦) ; ವರಭೋಗದಿಂದ ಕಚಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಸಂಕ ಗರಗರಿಕೆಯಿಂ ಗಿರಿಸುತೆಯೊಳು ಪಿರಿದು ಕಕ್ಕಸ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೧೦) ; ಗರಗರಿಕೆಯೊಳು ಕೆಂಬಾಯ್ದುಟಿ ದಾಳಾಪ ವಿರಚನೆ ಮಾಡಿದರೊಸೆದು (ಭರತೇ. ೫-೫೭). ೨. ಚೊಕ್ಕಟ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು : "ಗರಗರಿಕೆ ಚೊಕ್ಕಟಂ" (ಚತುನಿ. ೪೦) ; ಬಲಿಯುಪಸರ್ಗಮಂ ಮಾಟ್ಪೆ ಮನಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೋಟಿಹೋಮ ಮುಮಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನಮುಮಂ ಸೌಮ್ಯ ಗಿರಿಗುಹಾಗೇಹಂಗ ಳೊಳ್ ಮಾಡಿದಪನಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೊಡೆಯುಂ ಗರಗರಿಕೆಯುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಡಂಗುರವಂ ಪೊಯ್ಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೦ವ) ; ಮಾಸಿದ ಸೀರೆಯಲಿ ಗರಗರಿಕೆ ತಪ್ಪಿದ ಚೆಲುವಿನಲಿ (ನಳಚ. ೮-೫೧). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಸಾಹಸ (?) : ಗರಗರಿಕೆಯಿಂದೆ ಮಾಡುವವರ ಯಾಗಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಶ್ರೀಮುಹಾ. ೧೦-೫೦) ; ಭಕ್ತಿಯಿಂದಿರೆ ನಿನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ಸಿದ್ಧಿಪುದು ನಾವದಕ್ಕುರೆ ಸಹಾಯಿಗಳೆನಲ್ಕೆ ಗರಗರಿಕೆಯಿಂದಾ ಶಿಖಂಡಿ ತಪಯುಕ್ತದಿಂ ಪರಮಯೋಗಾನಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣೆಯಾಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೩-೪೦) ; ಸುರಪತಿಯಿಂ ಶಬಾಸನು ಹರುಷಮುಖದಿಂ ಪಡೆದು ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಕೈಯಿಂದ ವರಮಹಾಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಚಯವನು ಗರಗರಿಕೆಯಲಿ ತಂದ ಪಾರ್ಥನ ಪರಿಯನೇನೆಂದಜಿಯೆ (ಕೋಗಯ. ೨-೮).

[ಗರಗರ$_1$ + –ಇಕೆ. / ತೆಲು. ಗರಗರಿಕ, ಗರಾಗರಿಕ]

ಗರಗರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಗರಗರ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದ ; ಗದ್ಗದ : ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೊಳೀಕ್ಷಣದೊಳ್ವಾರ್ಬಿಂದು ಮಿಡುಕಿರ್ದೆಯೊಳೊದವೆ ಪುಳಿಂದನ ಕಣೆಗಟ್ಟಿನಿಂದ ವನಹರಿಣಿಯವೊಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೧).

[< ಗದ್ಗದ ? + – ಇಕೆ]

ಗರಗರಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಂದರವಾಗಿರು : ಕಂತುವಿನ ಕೆಯ್ಮ ಕೂರಸಿಯಂತಿರೆ ಗರಗರಿಕೆವಡೆದು ಪೊಳೆವಸಿಯಳೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೬); ಗರಗರಿಕೆವಡೆದೆಳವೆಂಧಿರ ತಂಡದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೮); ಹಾವದ ಭಾವದ ಮುಜುಳದ ಠೀವಿಯ ಗರಗರಿಕೆವಡೆದ ಚೆನ್ನೆಯರುಂ ತಂದಾ ವಿಭುಗೆ ತೋಜಿದ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೪೮). [ಗರಗರಿಕೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಗರಗರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚೊಕ್ಕಟವಾಗು ; ಶುಭ್ರವಾಗು ; ಹಸನಾಗು : ಕಾಳಘನವೆರಸಿದೋಲಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾಹಿನಿಯು ಮುತ್ತಿ ಮೊರೆಯು ತಂದಿನ ಸೋನೆ ಸುರಿಯುತಂ ಗರಗರಿಸಿ ಹರವರಿಸಲಸುರಾರಿಯ (ಜಿನಮು. ೩೫-೧೩) ; ತರತರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೋಟಲೆಯ ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಿಡುಬಿಡುವಿನಿರವಿರವನಾರೈದು ಸೇರುವರ್ ಸಾರುವರ್ ಬಹ ರಜನಿಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಜಿನಮು. ೪೯-೧೩).

[ಗರಗರ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಗರಗರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗರಗರ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು : ಗರಗರಿಪ ಗಾಲಿ ಸೀರ್ಗರೆವಚ್ಚು ಸೂತರಥಿಕರು ಮೊರೆವ ಬೊಬ್ಬೆ ಪಟಹಧ್ವನಿಯ (ಜಿನಮು. ೩೮-೨೫). [ಗರಗರ$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಗರಗಸ$_1$ 'ಕರಗಸ$_1$' ನೋ.

ಗರಗಸ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೭೧೩).

[?]

ಗರಗಸವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಹೆಣೆದಿದ್ದುವು ಬಳ್ಳಿ ; ಮುಳ್ಳಿನ ಪೊದೆಗಳು, ಗರಗಸವಳ್ಳಿ (ಪಾಂಚಜ. ೬೬).

[ಗರಗಸ$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಗರಗು$_1$ 'ಗರುಗ' ನೋ.

ಗರಗು$_2$ 'ಗಜುಗು' ನೋ.

ಗರಗುವಡೆ 'ಗರುಗೊಡೆ' ನೋ.

ಗರಗೆ 'ಗರಿಗ' ನೋ.

ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾದ ಒಬ್ಬಟ್ಟು, —ಹೋಳಿಗೆ : ಮದುವೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ).

[ಗರಗು$_2$ (< ಗಜುಗು) + ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಗರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೆಲ್ಲಿಹಿಲತಾಳಗರಚಿಗಳ್ ಬೆಕ್ಕಸಂ ಬೀರುತಂದಾದಿತ್ಯ ಕುಲಮದಚಂದ್ರಂಗೆ ಗುಣಸಾಂದ್ರಂಗೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೩). 'ಕರಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಗರಜ (ನಾ). = ಗರಕರಣ : ಬವ . . . ಗರಜ . . . ಭದ್ರಗಳೆಂಬೀಳು ಚರಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಗರಜಾಕರಣ (ನಾ). = ಗರಜ : ಗರಜಾಕರಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ೧೧ ಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೧-೬). [< ಸಂ. ಗರಜಕರಣ]

ಗರಜು, ಗರ್ಜಿ$_2$, ಗರ್ಜು (ನಾ). ಅಗತ್ಯ ; ದರದು ; ಆವಶ್ಯಕತೆ ; "ಹರಕತ್ತು ; ಅಡಚಣೆ, ಅಗತ್ಯ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬) : ಗರಜು (ಬೇಡಿಕೆ), ಸಂಗ್ರಹ (ಪೂರೈಕೆ) ಕ್ರಯ – ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಯಮಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೯) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದವರು ಆಗಿನ ಗರಜಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಣ್ಯಕಿ. ೬). **ಗರ್ಜಿ$_2$** : ನಮಗೆ ವಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು ; ನಮಗೆ ಗರ್ಜಿಉಂಟು (ಜಾರುದಾ. ೧೫೬) ; ನನಗೂ ಈಗ ಅಂಥದ್ದೇನೂ ಗರ್ಜಿಯಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦) ; ಗವಯಿಗಳಾದವರ ಗರ್ಜಿಗೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೩೫). **ಗರ್ಜು** : ನಮಗೆ ಗರ್ಜು ಬಂದಾಗ ನಿಮ್ಮ ಹಣ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ (ಜಾರುದಾ. ೧೬೦) ; ಈಗ ನನಗೇನು ಅಂಥ ಗರ್ಜು ಇಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೪೩೯) ; ಅದೇನಪ್ಪ ಅಂತ ಗರ್ಜು (ದೇವಹಂ. ೨೦೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಜ್]

ಗರಜೆ (ನಾ). = ಗರಜ : (ಕ). [ಸಂ. ಗರಜ]

ಗರಜ್ಜಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗರಜ್ಜಯ್ಯನ ಮಯ್ದುನ ಮುದೆಯ್ಯ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೮-೪ ; ಸು. 965). [< ಗೊರವ ? + ಅಜ್ಜ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗರಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರಟಿಗೆಬರು 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರಟುಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಪಡು (?): "ಖರ್ವತೀತಿ ಗರಟು ಕೊಂಡಪುದೆಂಬುದು" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೩೦). [ಗರಟು ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರಟಿ 'ಕರಂಟ' ನೋ.

ಗರಟ್ಟ (ನಾ). = ಘರಟ್ಟ : ಬಿಟ್ಟವರ ತಿಂತಿಣಿಯ ದಿವಿಜ ಗರಟ್ಟದಲಿ ದಾನವರ ಜಾತಿಗರಟ್ಟರಲಿ (ಏವೇಭ. ೪-೮೪). [< ಸಂ. ಘರಟ್ಟ]

ಗರಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗೆ (?) : ಕಿಱುಸುಂಕ ಗರಡಮಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯಂ (ಚೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೩೫-೩೬ ; ?). [?]

ಗರಡಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇವು; ಹೆಬ್ಬೇವು; ತುರಕ ಬೇವು: "ಗರಡಬೇವು" (ಪಂಡಿತ. ೬೪). [ಗರಡ ? + ಬೇವು]

ಗರಡಿ 'ಗರುಡಿ' ನೋ.

ಗರಡಿಮನೆ 'ಗರುಡಿಮನೆ' ನೋ.

ಗರಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಗರಡಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪೈಲ್ವಾನ ; ಜಟ್ಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಗರಡಿಯಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಜಟ್ಟಿಗಳು (ಭೀಮಕಾ. ೮). [ಗರಡಿ (< ಗರುಡಿ) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗರಡಿಸಾಧಕ 'ಗರುಡಿಸಾಧಕ' ನೋ.

ಗರಡಿಸಾಧನೆ 'ಗರುಡಿಸಾಧನೆ' ನೋ.

ಗರಣ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಗ್ರಹಣ : "ಗ್ರಹಣಕ್ಕಂ ಗರಣ ಮಾಯ್ತು ಶಬ್ದಾದೇಶಂ" (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸೂರ್ಯ ಗ್ರಹಣ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ : ಗರಣ ತಾಗಿದ ಚಂದ್ರನಂತೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೩೦) ; ಹರಿಮಣಿಯಜಿಯೊಳ್ಮಿಱುಗುತ್ತಿರೆ ವೃತ್ತತೆವೆತ್ತ ದಿನಕರೋಪಲಮಿದು ಭಾಸ್ಕರ ಬಿಂಬಮೆಂದು ಬಂದಾ ಗರಣದ ಸಮಯದೆ ವಿಧುಂತುದಂ ಪಿಡಿವುದದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೨). [< ಸಂ. ಗ್ರಹಣ]

ಗರಣೆ 'ಕರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಗರಣೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಗಟ್ಟು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು : ನವಸಾರವನು ಯೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿಯಿಕ್ಕಲು ಲದ್ದಿ ಗರಣೆಗಟ್ಟುವುದು (ಅಶ್ವವೈ. ೯-೨೯ ಟೀಕು). [ಗರಣೆ (< ಕರಣೆ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರಣೆಗಟ್ಟು : ಬರಬರಲ್ ಕೈಲಾಸ ಕೀರ್ತಿ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಗರಣೆಗೊಂಡೆದ್ದಂತೆ (ಪರಶು. ೧೦-೧೯). [ಗರಣೆ (< ಕರಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರತಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಹದಿಬದೆ: ಸೂಳೆಗೆ ಅನಂತ ಪುರುಷರ ಸಂಗವಲ್ಲದೆ ಗರತಿಗೆ ಅನಂತ ಪುರುಷರ ಸಂಗ ಉಂಟೆ (ಮಡಿಮಾ. ೧೦-೧೧) ; ಗರತಿಯೇ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಯೊಳ್ ವೆಗ್ಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪) ; ನೆರೆಮನೆ ಮುಮ್ಮನೆ ಗರತಿಯರೊಲಿದೊಮ್ಮೆ ಬರೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೪-೩೬) ; ಗರತಿಯಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಓದು ತಾನೇ ಬೇಕು ! (ಮಹಾಗ. ೩೨೩). 'ಗೃಹಸ್ಥ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗೃಹ./ ತುಳು. ಗರ್ತಿ ; ತೆಲು. ಗರಿತ, ಗರ್ತ]

ಗರತಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿಯ ಕೆಲಸ ; ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಯ ಕೆಲಸ : ಗರತಿಗೆಲಸವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). [ಗರತಿ + ಕೆಲಸ]

ಗರತಿತನ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮ ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ : ಪುರುಷನ ಭಾವಂ ಪುರುಷತನಂ ಏವಂ ವೀರತನಂ, . . ಗರತಿತನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೦ ಪ್ರಯೋ); ವಿಧವೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಗರತಿತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಎರಸೆ. ೧೨೨). [ಗರತಿ + -ತನ]

ಗರತಿಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಳುಹಿಡಿದು ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿಸುವುದು ; ಒಂದು ಆಟ : ಅವನನ್ನು ಎರಡು ಕೈಯಲ್ಲೂ ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಗರತಿಪ್ಪಾಳೆ ಆಡಿಸುವಾಗ ಪರ್ವತ ವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಪರ್ವತ ರಪರಪಾಟಿ ತಿರುವುತ್ತಿರುವಂತೆ ಭಯಾನಕ ವಾಯಿತು (ದಾಸಚಂ. ೧೫೦). 'ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಗರದ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಯಸುವವನು : ಗರದಂ ಮಾಹಿಷಕಂ ನಟಂ ಪಿಶುನನುಂ ಕೈವರ್ತಕಂ . . . ಇವರಾ ರಕ್ತಾಂಭಸಕ್ಕೆಯ್ದುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೬-೧೯೪). [ಸಂ.]

ಗರದಿ 'ಗರ್ದಿ' ನೋ.

ಗರಧರ (ನಾ). (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು ; ವಿಷ ಕಂಠ ; ಶಿವ : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮಾತೆ ಗರಧರಪ್ರೀತೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧-೩) ; ಸ್ಮರಹರನಸುರವರದ ಗರಧರನು (ಗಣೇಶ. ೧೬-೪೦೭). [ಸಂ.]

ಗರಧರಗ್ರೀವ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ವಿಷಕಂಠ; ಶಂಕರ; ಶಿವ : ಜಯಜಯಜಗತ್ತ್ರಯಕರಗರಧರಗ್ರೀವ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೯ ರಗಳೆ). [ಗರಧರ + ಗ್ರೀವ]

ಗರಪು, ಗರಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರೆ ; ಕೆಬರು ; ಗೋರು : ನೀರತಪ್ಪಲೆ ಹಂಡೆಯನ್ನು ಗರಪುತ್ತಿತ್ತು (ಸರಸ. ೫೮). **ಗರಬು$_1$** : ೨. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಕಯ್ಯಾಡಿಸಿ ಹುಡುಕು ; ಬೆದಕು. 'ಗರಬಾಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗರ್ಪು]

ಗರಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೆವ್ವ, ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳ ಬಾಧೆ ತಟ್ಟು ; ದೆವ್ವ ಹಿಡಿ : ಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಗರಬಡಿದವರಂತಾಗಿದ್ದರು (ಬೆತಂಬಾ. ೧೭೧) ; ಸುಮಾ ಗರಬಡಿದವಳಂತೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟಳು (ರೂಪಸ. ೧೧೭). ೨. "ಕೆಟ್ಟಗ್ರಹದಿಂದ ತೊಂದರೆ ಯುಂಟಾಗು" (ಅನಂನಾ). [ಗರ$_3$ + ಬಡಿ$_1$]

ಗರಬಲ (ನಾ). ಗ್ರಹಬಲ : ಕೆಂಗದಿರನಾದಿಯಾದೊಂಭತ್ತು ಗರಬಲಂ ತುಂಗನಕ್ಷತ್ರ ಪ್ರವರ್ತನಂಗಳವೆಲ್ಲ (ಆರಾಜ. ೪-೬). [ಗರ$_3$ + ಬಲ$_3$]

ಗರಬಾಡು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತಡಕಾಡು ; ಹುಡುಕಾಡು (?) : ಗಂಟು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದಾಗಲು ಆತನು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಕಾಲುಹತ್ತುವವರೆಗೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗರಬಾಡಿದನು (ಕುಮುದಿ. ೧೪). [ಗರಬು$_1$ (< ಗರಪು) + ಆಡು$_1$]

ಗರಬು$_1$ 'ಗರಪು' ನೋ.

ಗರಬು$_2$ (ನಾ). = ಗರಸು$_2$: ಗರಬಿನ ಹೊಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಗರಭೃತ್ಕಟಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಸರ್ಪಭೂಷಣ ; ಶಿವ : ಸತ್ಕರ್ಮವರದ ಗರಭೃತ್ಕಟಕ . . . ಜಯ ಶಶ್ವದಗಣಿತ ಚಿತ್ಸುಖ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೩೦). [ಸಂ. (ಗರಭೃತ್ + ಕಟಕ)]

ಗರಮ್, ಗರಂ, ಗರಮು, ಗರಮು (ಗು). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ; ಉಷ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಸಿ ; ಶಾಖ ; ಉಷ್ಣ. ೩. (ಆಲಂ) ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ. **ಗರಂ** : ೧. ಗರಂ ದೋಸೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅವರು ಯಾಕೋ ಇವೊತ್ತು ಬಹಳ ಗರಂ ಆಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಗರಮ** : (?). **ಗರಮು** : ೩. ನಡನಡುವೆ "ಚಾಯತ್‌ಗರವ್‌"ದವರ ಬಾಯಿ - ಗರಮು ಗದಗ ಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೩೮೮).

ಗರಮಾಗರಮು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಬ್ಬರೂ ಆ 'ಗರಮಾಗರಮು' ಚಹವನ್ನು ಕುಡಿದರು (ಕುಬ್ಬಣ್ಣ. ೬೩). ಗರಮಾಗರಮಿಮಾಮಾಡು=೧. ಬಿಸಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆ; ಶಿಕ್ಷಿಸು: ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ ನಯದಿಂದಲೂ ಪೊಂಡರಿಗೆ ಮೇಖು ಭಡಾಯಿಸಿ ಕೊರಡೆಗಳಯಿಂದಲೂ ಸಹಾ ಗರಮಾಗರಮಿಮಾಮಾಡಿ ನಜರಾನೆ ತೆಗೆದು ಜೇರಳ ಹಣಕಾಸುಗಳ ಜಮುವಾಡಿ (ಹೈದರ. ೬೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗ़ರವ್‌; ಪಾರ. ಗರ್ವ್]

ಗರಮು 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಮುಮಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಮೆಣಸು, ಲವಂಗ, ದಾಲಚಿನ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಉಷ್ಣಕಾರಕ ಸಂಭಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು: (ಕ). ೨. ಉಷ್ಣಕಾರಕವಾದ ಔಷಧಿವಸ್ತುಗಳು: (ಕ). [ಗರಮು (< ಗರಮ್) + ಮಸಾಲೆ]

ಗರಮಿಾ, ಗರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಕಾವು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಹರೋಗ; ಗುಹ್ಯರೋಗ; ಪರಂಗಿರೋಗ: ಈ ಗರಮಿಾಮಂದಿ ಬ್ಯಾಡೋ (ರತ್ನಧ್ವ. ೩೦೪). **ಗರ್ಮಿ**: ೧. ಖರ್ಜೂರ ಗರ್ಮಿಯೋ ಏನೋ? (ಕುಡಿಕೂ. ೨೫೬); ೨. ಕಾವು ಗರ್ಮಿರೋಗದಿಂದ ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೂ (ಎಡಹ. ೪೪).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಮಿಾ; ಪಾರ. ಗರ್ಮೀ./ ಸಂ. ಘರ್ಮ]

ಗರಮು 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಲ, ಗರಳ (ನಾ). ೧. ನಂಜು; ವಿಷ: ಸುರೆ ಗರಲ ಸುಧೆಗಳ್ ಅದ್ಧಿಯಲಿ ಸೋದರರಲ್ತೆ? (ಮಂಕುತ. ೨೮೬). 'ಗರಲಕಂಧರ' ಪರಾ. **ಗರಳ**: ೧. ಪುಗುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ನುಂಗುವುದು ಗರಳಮಂ ಪಾಯ್ವುದಧಿಕ ಕುಧರಾಗ್ರದಿನುರ್ವಿಗೆ ಸೇವಿಸದಿರ್ಪುದಸೇವ್ಯಗುಣಾನ್ವಿತನಪ್ಪನರಪನಂ ಮಾನಧನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩-೨೧). 'ಗರಳಪ್ರಾಣಿ', 'ಗರಳವನಸ್ಪತಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷ: "ವಿಷಂ, ಗರಳಂ, ಗರಃ – ಈ ೩ ಹಾವಿನ ವಿಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೯); ಗರಳವಿಲ್ಲದ ಉರಗಂಗೆ ಹಲಬರಂಜಿದರುಂಟೇ (ವೇಮಾ. ೬೬-೩೦೨); ಘನಗರಳಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಫಣಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧); ಕಾವರಾರ್ಸೆ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಕೋಪಪ್ರಳಯಫಣಿಗರಳದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೬-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಗರಲಕಂಧರ, ಗರಳಕಂಧರ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: (ಕ). **ಗರಳಕಂಧರ**: ಗರಳಕಂಧರ ಮೂರ್ತಿ ನೋಡುತ (ಬಸವು. ೨೪-೨೬); ಗರಳಕಂಧರ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಕ್ಷನಂ ಚಂದ್ರಶೇಖರನ ಕಂಡು (ವೀಕ್ಷವು. ೨-೮-೨೬). [ಗರಲ + ಕಂಧರ]

ಗರಲಗ್ರೀವ, ಗರಳಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧: = ಗರಲಕಂಧರ: ಗರಲಗ್ರೀವ ನಹೀಂದ್ರನಿಂದು ವ್ಯಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಶಂಕರಂ ನೀಲಕಂಧರನೆಂದೇಳಿಸಿ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲಯಶಂ (ಪಂಪಾಪು. ೯-೨೦೧). **ಗರಳಗ್ರೀವ**: ೧. ಅಭೀಷ್ಟಿತ ವಸ್ತುನಿಚಯವನಿತ್ತು ಗರಳಗ್ರೀವನಂ ಗೆಲಲು (ಬಸವು. ೨೫-೧೨); ಸುಧೆಗೊಬ್ಬುಗಳ ಗಂಡಿಗರ ಗಾಢದ ಗರ್ಭವನು ಹೊಕ್ಕಿಸಿತು ಗರಳಗ್ರೀವನುಪದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೧). ೨. ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕೊರಳು; ಕರೆಗೊರಳು: ಓವಿ ಗುಂಡಯ್ಯಂಗೆ ಹರೆಯವನೀವ ಶಾವಿನೊಳಾವ ಗರಳಗ್ರೀವ ಸಹಿತಂ ಹೋದೆ (ಬಸವು. ೨೪-೬೨).

[ಗರಲ + ಗ್ರೀವ]

ಗರಲಧರ, ಗರಳಧರ (ನಾ). ೧. (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. **ಗರಳಧರ**: ೧. ಗರಳಧರನುರಗಭೂಷಂ ಸರಸಿಜಭವಮಸ್ತಕಪ್ರಯುಕ್ತಕರಂ . . . ಭಕ್ತಿರಸಪುಪೆಮಗೀಗೆ ಪಂಚೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ (ಗಿರಿಜಾ. ೮-೧); ಗರಳಧರನೀಂಟಿದಮೃತಂ ಗರಳಂ ತಾನಾದುದು (ವೃಷವಿ. ೪೦-೮೩). ೨. ಘಟದೊಳಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಟು ದುರ್ಘಟ ಗರಳಧರನಂ ಪಿಡಿಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸವು. ೫೧-೬೧). [ಸಂ.]

ಗರಲಪೂರ, ಗರಳಪೂರ (ನಾ). ವಿಷಯುಕ್ತವಾದುದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ. **ಗರಳಪೂರ**: "ಗರಳಪೂರಂ ಕಂಚುಕಂ ಭುಜಗನಾ ವ್ಯಾಳನೆನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೧).

[ಗರಲ + ಪೂರ]

ಗರಲಭುಕ್ಕು, ಗರಳಭುಕ್ಕು (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಉಂಡವನು; ನಂಜುಂಡ; ಶಿವ. **ಗರಳಭುಕ್ಕು**: 'ಗರಳಭುಗ್ರಸನ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಗರಲಭುಜ್]

ಗರಲವಿಶಿಖ, ಗರಳವಿಶಿಖ (ನಾ). ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಬಾಣ: (ಕ). **ಗರಳವಿಶಿಖ**: ಮುಳಿದವಂ ಗರಳವಿಶಿಖವನುಗಿದನಾ ನರಂ ಗಾರುಡ ಶಿಲೀಮುಖವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೫). [ಗರಲ + ವಿಶಿಖ]

ಗರಲಾಭಿರಾಮ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು; ಶಿವ: ಸುಗುಣಾನುರಾಗನು ಗರಲಾಭಿರಾಮನು ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತನು . . . ನಮ್ಮನು ಸಲಹಲಿ ಶಿವನು (ಇಂಚಾಪ. ೮೩-೧).

[ಗರಲ + ಅಭಿರಾಮ]

ಗರಲಾಶನ, ಗರಳಾಶನ (ನಾ). = ಗರಲಭುಕ್ಕು. **ಗರಳಾಶನ**: ದೇವ ಗರಳಾಶನ ದೇವ ನಗಾತ್ಮಜೇಶ್ವರಾ (ಬಲಶಂ. ೫-೨೧).

[ಗರಲ + ಅಶನ]

ಗರವಟ್ಟ$_1$, ಘರವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಪಹರೆ; ಕಾವಲು; ಗಸ್ತು: "ಗರವಟ ಇತಿ ದುರ್ಗಾದೌ ಪ್ರಹರೇ ಪ್ರಹರೇ ಪರ್ಯಟನಾದಿನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ರಕ್ಷಾವಿಶೇಷಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. 'ಗರವಟಿಸು' ಪರಾ. **ಘರವಟ್ಟ**: ೨. 'ಘರವಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರ್ವಾಟ]

ಗರವಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ನವಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನಕ್ಷೆ: "ಗರವಟ= ಗ್ರಹಪಟ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗ್ರಹಪಟ]

ಗರವಟ್ಟ$_3$, ಗ़ರವಟ್ಟ (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ: ಕೆಲರ್ ಗರವಟದ ಸನ್ನಿಯಮನಣಿಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧೧). **ಗರವಟ್ಟ**: ಆತನೊರ್ಮೆ ಮೊಗಸಿದ ಗರವಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮಿತ್ಕಾರಂಗಳಂ ತಿರಿಕೊರ್ಂ ದುಜ್ಜುಗದಿಂ ಬೈಗುವೊಟ್ತಿಂಗೆ ತನ್ನಾಶ್ರಮದತ್ತಣಿಂ ಪೋಜವೋದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪-೧೯); "ಗ್ರಹರೇಖೆ; ಯಜ್ಞಶಾಲೆ (?)" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). [< ಸಂ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ?]

ಗರವಟ (ನಾ). ಕಾವಲು; ಗಸ್ತು; ಪಹರೆ. 'ಗರವಟಿವರ್' ಪರಾ.

[< ಗರವಟ್ಟ$_1$]

ಗರವಟಿಗ$_1$, ಘರವಟಿಗ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ; ಪಹರೆಯವನು; ಗಸ್ತು ತಿರುಗುವವನು: ಪೊಸಪೂವಡಿಗರ ಗರವಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಬರ ಮಾಸ್ವಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸಿತಾಗ (ಜಯನೃ. ೧೨-೧೯). **ಘರವಟಿಗ**: ಘರವಟಿಗರ ಗಜವಾಜಿವಾಹಕರ ವಾಗ್ವರರ . . . ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೨).

[ಗರವಟ್ಟ$_1$ + -ಇಗ]

ಗರವಟಿಗ$_2$ (ನಾ). ತೋಟ, ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೀರೆತ್ತಿ ಒದಗಿಸುವವನು; ನೀರುಗಂಟಿ (?): ಗರವಟಿಗಂ ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಂತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರನಿಯುಕ್ತಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಗರ$_6$ + -ಅಟಿಗ]

ಗರವಟಿಗೆ, ಗರಟಿಗೆ, ಗರವಟ್ಟಿಗೆ, ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ, ಘರಟಿಗೆ, ಘರವಟಿಗೆ, ಘರವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧.=ಗರವಟ್ಟ$_1$: ನೆರೆದ ವೇದಂಗಳುಗ್ಗಡವುಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕ, ನ, ಖ]ರವಟಿಗೆ . . . ಹರಿಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸುರರ ಕಾಹು (ಹಡಕಾ. ೫-೬೧); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಾವಮುಕ್ಕಡ(ಗ)ರವಟಿಗೆ ಕಳವ(ಜಾಕೆ)ಯ (ಮೆ)ಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯೊಳಂ ಕಾಣಾಂತರಮಂ ನಿರವಿಸೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೭-೬೯ವ); ಮೃಗೇಂದ್ರನ ಗರವಟಿಗೆಯಲಿ ಬಡಸೃಗಾಲನ ಬಾಧೆ ಬಲುದು ಗಡಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೧೯). ೨. ಮನೋವಿಕಲತೆ; ಚಿತ್ತಕ್ಷೋಭೆ; ಹುಚ್ಚು: (ಕ). **ಗರಟಿಗೆ:** ೧. ಗರಟಿಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಪೇಸೇಪೆ[ಟಿ]ಕೊಂದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೦); ಹೃದಯಪ್ರಿಯರಂ ತೊಱಗಿದ ಪದದೊಳ್ಗರಟಿಗೆಯ ಜಾವದುಕ್ಕಡದುಲಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಳ್ಗೆ ಕರುವಾಡದ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬದಗಂ ಬಿನದಕ್ಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೬). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆ:** ೧. 'ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್' ಪರಾ. **ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ:** ೧. ಉರಿನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಗೆಯ ತೊಳಲಿಕೆ ತೆರಳಿಚಿತು ತಿತ್ತೀಸು ಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೬). **ಘರಟಿಗೆ:** ೧. ನಿರವಧಿಧ್ಯಾನಂ ಚತುರ್ದಶಭುವನಮನಾ ಭರದಿಂದ ಲಾವರಿಸೆ ಘರಟಿಗೆಯ ಕಟಿಧ್ವಜನಿಕರಮನೋವಥೆ ಕೊಲುತ ಕವಿತಂದು ದಂದು ಬೆಚ್ಚರದಿಂದ ದೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬರಗುರ್ವಿಸೆ ಕೂಡೆ (ಕುಮುರಾ.೧೮-೭). **ಘರವಟಿಗೆ:** ೧. 'ಘರವಟಿಗೆಬರು' ಪರಾ. **ಘರವಟ್ಟಿಗೆ:** ೧. ವನದುರ್ಗಮಂ ಪೋಲ್ವ ದಿಲ್ವಡೆಯಿಂದಂ ಘರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟತಿಕಾಱಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೬). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಗದ್ದಲ; ಗಲಭೆ (?): ತಲೆಗಾಪಿನಾಳುಕ್ಕಡದಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಉಕ್ಕಡದಾಳ್ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆ ಮಾಮುಸಕಂ ಮುಸಗಿ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ವ); "ಘರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆ – ಇದೆಲ್ಲದರಿಂದ ಗಲಭೆಯಾಗಲು" (ಗದಾಸಂ. ೨೦೨ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ⓟ 'ಗರವಟಿ' ಎಂಬುದೇ ಮೂಲ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು, 'ಗರವಟಿಗೆ' ಎಂಬುದು ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ.

[ಗರವಟಿ + -ಗೆ]

ಗರವಟಿಗೆಬರು 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರವಟಿಗೆವರ್, ಗರಟಿಗೆಬರು, ಗರವಟಿಗೆಬರು, ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್, ಘರವಟಿಗೆಬರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರು; ಪಹರೆಮಾಡು; ಗಸ್ತುತಿರುಗು: "ಕೊಟಲ್ಲನೆಂದು ಭ್ರಮೆಗೊಂಡನುಂ ಗರವಟಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಉಂಗರವಟ್ಟಿಗೆ, ಗರವಟ್ಟಿಗೆ] ವಂದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಕಾವನ ಗರವಟಿಗೆವರ್ಪಂತೆ ಸುತ್ತಿವರ್ಪುವು ಗಿಳಿಗಳ್ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮನೋವಿಕಲನಾಗು; ಭ್ರಮಿಷ್ಟನಾಗು: (ಕ). **ಗರಟಿಗೆಬರು:** ೧. ಪುರರಕ್ಷಕರು ಕಂಡಾ ಚಾರದವರು ಕಳವಾರರು, ಗರಟಿಗೆಬಂದಿದ್ದೇವೆ (ಮಂತ್ರಕ. ೩೦-೧೦). **ಗರವಟಿಗೆಬರು:** ೧. ರಜನೀಚರರ ಬಾಧೆಗೆ ತೊಱದು ನಿದ್ರೆಯ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ರವಟಿಗೆಬರುತಿಹೆನು ನಿಮ್ಮಡಿಯುಂಗರರಕ್ಷಣೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೫-೬). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್:** ಮೇಲಿನ 'ಶಮದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ'ಯ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಘರವಟಿಗೆಬರು:** ೧. ಮೇಲಿನ 'ತೊರರಾ. ೬-೪೫-೬'ರ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಗರವಟಿಗೆ + ಬರ್$_1$]

ಗರವಟಿಬರ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರವಟಿಗೆವರ್ ೧: ಜೊಂಪಜೊಂಪದೊಳ್ ಶೋಧಿಸುತುಂ ವಿರಹಿಗಳನಱಸಿ ಕಾವನ ಗರವಟಿಬರ್ಪಂತೆ ಸುತ್ತಿಬರ್ಪುವು ಗಿಳಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೬). [ಗರವಟಿ + ಬರ್$_1$]

ಗರವಟಿಸು, ಘರವಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂತುಮಾಡು; ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆ: "ಕೊಱಂದುದು = ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಶಮದ ಪರಿ. ೨). ೨. ಗರಗರನೆ ತಿರುಗಿಸು; ಸುತ್ತಿಸು: ದಂತವಕ್ತ್ರಂ . . . ಶಂಖಚಕ್ರಾನ್ವಿತನೆಂದು ಉದಧಿಯುಂ ಕಲಂಕಿಯುಂ ಅನಂತಾಖ್ಯನೆಂದು ಭೂಮಿಯಂ ತಿಗುಱದಿರುಪಿಯುಂ ಅಬ್ಜೋದರನೆಂದು ಗಗನಮುಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ವ). ೩. ಗಸ್ತುತಿರುಗು, —ಅಲೆ: (ಕ). **ಘುರವಟ್ಟಿಸು:** ೨. ಕರವಾಳಂ ಘರವಟ್ಟಿಸಿ ಶಿರೋಜಮಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಗುರುವಂ ಪಚ್ಚಂತಿರೆ ಪಿರಿದು ಪೊಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೦); "ಘುರಪಟ್ಟಿಸಿ = ಬೀಸಿ, ಝುಳಪಿಸಿ" (ಪಂಪವೀ. ೪೪೬).

[ಗರವಟ್ಟ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗರವಟ್ಟು 'ಗರವಟ್ಟ$_3$' ನೋ.

ಗರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್ 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರವರ (ನಾ). ವಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾದುದು: ಶಿರದಲಿ ಶಿವಲಿಖಿತವದೀಪರಿಯೇ ಗರವರದಲ್ಲಿಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗರಳದ ಉರಿಯಲಿ] ಒಱಗಿದೆ ಕಲಿಯೇ (ಹಡಕಾ. ೧೨-೩೦ ರಗಳೆ). [?]

ಗರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗರವಟಿಸು ೧: "ಗರವಸಗೊಂಡುದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಱದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಸಿ]ದರ್ಥಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ.೯೦).

[< ಗರವಟಿಸು]

ಗರವಸ (ನಾ). ಕಾವಲು; ಪಹರೆ; ಗಸ್ತು (?). 'ಗರವಸಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [?]

ಗರವಸಂಗೊಳ್, ಗರವಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಹರೆಮಾಡು; ಕಾವಲಾಗಿರು; ಗಸ್ತುತಿರುಗು (?): ಮುಱಿದು ಕದಿರ್ವಱಿದು ರಣಕೇಸರಿಯುಂ ಸುತ್ತಱದು ಗರವಸಂಗೊಳ್ವಬಲಾಸ್ಫುರಿತಾಕ್ಷಿರುಚಿಗಳಸಿಪಂಜರದೊಳ್ ಸೆಱಗೆಯ್ದು ತಪರ್ಪೊರ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೫); ಗರವಸಂಗೊಳ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ಸೊಗಯಿಸುವ] ಮುಖಮಯೂಖಂಗಳಿಂ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ ಬೆಳ್ಪಂಗೆಡೆದಂಕೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೬ವ). **ಗರಪಸಗೊಳ್:** "ಗರವಸಗೊಂಡುದು = ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಗರವಸಗೊಂಡುದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಱದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಸಿ]ದರ್ಥಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೯೦).

[ಗರವಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರವಸಗೊಳ್ 'ಗರವಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗರವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮಗ್ಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ತಿರುಮಲದೇವರಿಗೆ ಮೂಡಲಾಗಿ ಹೋದ ಸಾಲಿಗರ ಕೇರಿಯ ಮಗ್ಗ ಗರವಾರಗಳನು ಅ ಮೂಡ ಬಾಗಿಲ ಸುಂಕವನೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕರ್ವಾಗಿ ತಿರುಮಲದೇವರಿಗೆ ನಂದಾ[ದೀ]ಪ್ತಿಂಗೂ ದಿನಮಾನ ವೆಚವನೂ ನಡಸುವಂತಾಗಿ ಧಾರೆಯನೆಱದು ಕೊಟಂಥಾ ಧರ್ಮ್ಮಶಾಸನಕೆ ಶುಭಮಸ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೬–೧೪; 1506).

[?]

ಗರವಿಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ, —ನಂಜು (?): ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು ಹಾರವಾಣದ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕಂಠರೋಗ, ಗರವಿಷ, ಜಿಹ್ವಾರೋಗ, ೮೪ ವಿಧ ವಾತರೋಗ . . . ನಾಶವಾಗುವುವು (ಸಕವ್ಯ. ಪು ೪೪೭). [ಗರ$_4$ + ವಿಷ]

ಗರವು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು; ಸುಲಿ: "ಗರವು-ಸರ್ವಾಕರ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ). 'ಗರವುಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ.

[< ಕವರ್$_1$?]

ಗರವುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು (?): ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ನನ್ನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಿಮ್ಮಾಕ್ಕೆಗೆ ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿದಿಟ್ಟು, ನಿಮ್ಮ ಗೆರೆಯಾಜ್ಞೆಯೊಳಗೇ ಮಿಸುಕದಿರುವಂತೆ ಗರವುಗೊಳ್ಳಲಾಟಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀವು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೬-೧೨).
[ಗರವು + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಗರವೇಟ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅನುರಾಗ, —ಪ್ರೀತಿ (?): ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಗರವೇಟದ ಭೋಗಿಯುಂತೆಂದಂ (ಅನಂಪು. ೮-೫೩ವ).
[< ಕರಂ? + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಗರವೇಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವಳು (?): ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ಗರವೇಟಗಾರ್ತಿ ಕಲಹದೊಳಿರ್ದರಬೊಜಗನನೋಲಗಕ್ಕಲಂಕರಿಸಿ ಕಳುಹಿ ಚಿತ್ತದುತ್ತವಳತನಮಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೫ವ).
[ಗರವೇಟ + -ಕಾರ್$_1$(< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗರವೊಟ್ಟಗೆ 'ಗರವಟಗೆ' ನೋ.

ಗರವೊಡೆ, ಗರಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಗರಬಡಿ ೧: ಪ್ರಯಾಣಶಕುನದೊಳ್ ಉಱಿಯನೊಂದಂ ಕಂಡಂತೆ ಕಳೆಯೆ ತಡೆಯದೆ ಗರವೊಡೆದಂತೆ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುವಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೯). **ಗರಹೊಡೆ**: ಗರಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೬೨); ಎದೆಗಳೊಳು ಕಳವಳಿಸಿ ಗರಹೊಡೆದವೊಲು ತಮ್ಮೊಳು ಮಱೆದು ತುಟಿಗಳು ಮಿಡುಕದೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೧); ಪೆರ್ಮಾಡಿರಾಯಂ . . . ಸಿರಿಗರಹೊಡೆದ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಂ ಕರುಣಿಸಂದೆನುತೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮುಖನಾಗಿರ್ದ ಧರಣೀಶನಂ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಡಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೬-೨೧); ಕೆಂಚ ಗರಹೊಡೆದಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೬೦). [ಗರ$_2$ + ಪೊಡೆ$_1$]

ಗರವೊಯ್, ಗರಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರಬಡಿ ೧: ಕೆಟ್ಟೋಡಿದರಡಿಯಿಡೆ ಮಱೆದಿರ್ದರ್ ಗರವೊಯ್ದಂದದಿನಿರ್ದರ್ ಪರನೃಪಬಲದವರು (ಜಯಕಾ. ೬-೨); ಗರವೊಯ್ದಂತೆ ಅವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩-೨೪). **ಗರಹೊಯ್**: ದುರುಳ ಕೌರವನನುಜ ದ್ರುಪದಜೆಯ ಸೀರೆಯನು ಕರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುತಿರೆ ಪತಿಗಳೆಲ್ಲ ಗರಹೊಯ್ದಂತಿರ್ದರು (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೧).
[ಗರ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಗರಸು (ನಾ). ೧. ದಪ್ಪಮರಳು ಮತ್ತು ಜಲ್ಲಿಯ ಮಿಶ್ರಣ; ಕಂಕರೆ: "ಹಾದಿಗೂ ರಸ್ತೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪ ಮರಳಿನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಉಂಡೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಗರಸು; ಕಂಕರೆ" (Gravel. ಇಂಕನಿ); ಮಾರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಗರಸು ಹಾಕಿ ರೋಲುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ಮಾರ್ಗವು ೧೨ ತಿಂಗಳೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗೆ. ೨೯೫); ಗರಸೂ ನೀರೂ ಹಾಕಿ ಬಡಿಮಣೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಸಮಮಾಡಿ ನೆಲಗಟ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೧೬). ೨. ಕಲ್ಲುಮಿಶ್ರವಾದ ಹಳದಿ ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಮಣ್ಣು: ಎರೆಯ ಭೂಮಿಗಳಾಗಲಿ ಉಸುಕು ಗರಸು ಕರಲು ಭೂಮಿಗಳಾಗಲಿ . . . ಒಡ್ಡು ಹಾಕಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೪); ಈ ಕೋಟೆಗಳಿಗೆ ಕಾಗದಾಳಿ ಎಂಬ ಕೆಂಪು ಭೂಮಿಯು ಉತ್ತಮ . . . ಬೆಟ್ಟವೆಂಬ ಗರಸಿನಭೂಮಿ ಕನಿಷ್ಠ (ಮುಂಬಯಿ ೫-೨೧೬). ೩. ಗಡಸು; ಕರ್ಕಶ: ನರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಗಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗಂಟಲು ಒಣಗಿ ಗರಸಾಗುತ್ತಿರಲು . . . ರಸಿಕರಿಗೆ ಬೇಸರವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು ಬಂದೀತು? (ಗಾನಕ. ೨೫).
[ದೇ. ಹೋ. ತೆಲು. ಗ್ರರುಸು, ಗರ್ಸು]

ಗರಸೂಳೆ (ನಾ). (ಆಟದಲ್ಲಿ) ಗರ ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠಳಾದ ಸೂಳೆ: ಹತ್ತಂಕಣದರಮನೆಗೊತ್ತಿಲಿ ಸೇದೋ ಭಾರಿ ಸತ್ಯಕ್ಕನೆಂಬಾ ಗರಸೂಳೆ ಮನೆಗೋಗಿ ಲೆಕ್ತನಾಡ್ಯಾರೆ ನಿಮರಾಯ (ಗೌರಪ. ೨೦-೬).
[ಗರ$_1$ + ಸೂಳೆ]

ಗರಸೆ 'ಕೆರಸಿ' ನೋ.

ಗರಹರಣ (ಗು). ೧. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ; ವಿಷಹಾರಿಯಾದ. 'ಗರಹರಣ ಮೂಲಿಕೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು; ವಿಷವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. [ಗರ$_4$ + ಹರಣ]

ಗರಹರಣಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ತವಕದಿಂ ಗರಹರಣಮೂಲಿಕಾ ಸಂತತಿಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದ ಹಾಲಾಹಲವ ಪರಿಹರಿಸೆ ಜವಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕದಲೀಪಿಕಾತತಿಗಳೆಂಬಂತೆ ತೋರ್ದವಾಗ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೫-೧-೧೨).
[ಗರಹರಣ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಗರಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಿಶಾಚಿ ಹಿಡಿ; ದೆವ್ವಹಿಡಿ; ಭೂತಬಡಿ: ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ತನ್ನ ನಗುವರಸಱಿಯ ಕುಲಮದವೆಂಬ ಗರಹಿಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಡೆ]ದು (ಅಮೃತ. ೨-೫೫).
[ಗರ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗರಹೊಡೆ 'ಗರವೊಡೆ' ನೋ.

ಗರಹೊಯ್ 'ಗರವೊಯ್' ನೋ.

ಗರಳ 'ಗರಲ' ನೋ.

ಗರಳಕಂಧರ 'ಗರಲಕಂಧರ' ನೋ.

ಗರಳಗೊರಳು (ನಾ). ವಿಷವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು; ವಿಷಕಂಠ.
ಗರಳಗೊರಳವನು = ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಗರಳಗೊರಳವನರಳಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಹಜಕಾ. ೬-೩೦).
[ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಗರಳಗ್ರೀವ 'ಗರಲಗ್ರೀವ' ನೋ.

ಗರಳಧರ 'ಗರಲಧರ' ನೋ.

ಗರಳಧರಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಆಭರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಸರ್ಪಭೂಷಣ; ಶಿವ: ಗರಳಧರಧರ ಸ್ಥಿರಪುಣ್ಯಧಾಮ (ಹಜಕಾ. ೧-೩).
[ಸಂ. ಗರಲಧರಧರ]

ಗರಳಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ℙ ಇದು 'ನಂಜನಗೂಡು' ಎಂಬುದರ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣವಾದ ರೂಪ: ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ . . . ಗರಳಪುರದ ನದಿಯನು ದಾಂಟಿ ಬಲಸಹ ನೆರೆಯರ್ಧರಾತ್ರಿಯೊಳಾಗ ಕೆರೆಹಟ್ಟಿಯ ಮುತ್ತಿದರಿತಂತ್ರವ ತಱಿದೊಟ್ಟಿದನು (ಕಂನವಿ. ೩-೫೫). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪುರ]

ಗರಳಪುರಿ (ನಾ). = ಗರಳಪುರ: ನಂಜನಗೂಡು ಇಂದಿನಂತೆ ಚಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ . . . ಅದು ಭಕ್ತ ಜನಗಳಿಗೂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೂ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಶಿವಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗರಳಪುರಿಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಅದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೮). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪುರಿ$_2$]

ಗರಳಪೂರ 'ಗರಲಪೂರ' ನೋ.

ಗರಳಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ವಿಷಜಂತು: ಜಂಗಮಂಗಳೆಹಿ ಮೊದಲಾದ ಗರಳಪ್ರಾಣಿಗಳು (ವಿವೈವಿ. ೧೮೪).
[ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪ್ರಾಣಿ]

ಗರಳಭುಕ್ಕು 'ಗರಲಭುಕ್ಕು' ನೋ.

ಗರಳಭುಗ್ರಸನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಶಿವನನ್ನು ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಬಸವ. ಗರಳಭುಗ್ರಸನ ನುತದಿಗ್ರಮಣ ಶೈವಾಗ್ರಗಣ್ಯ . . . ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೫೪. ೪೬) ೨. ನಂದಿ. 'ಅಮಳೋಕ್ಯ' ಪರಾ. ℙ. ಬಸವನು ನಂದಿಯ ಅವತಾರವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. [ಸಂ. ಗರಲಭುಗ್ರಸನ (ಗರಲಭುಜ್ + ರಸನಾ + –)]

ಗರಳವನಸ್ಪತಿ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಸ್ಯ; ವಿಷಮೂಲಿಕೆ: ಗರಳವನಸ್ಪತಿಗಳು ಸ್ಥಾವರಮೆನಿಕ್ಕುಂ ಜಂಗಮಂಗಳಹಿ ಮೊದಲಾದ ಗರಳಪ್ರಾಣಿಗಳು (ವಿವೈವಿ ೧೪೪). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ವನಸ್ಪತಿ]

ಗರಳವಾತ (ನಾ). ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಗಾಳಿ; ವಿಷಗಾಳಿ: ದೀಸಿ ದೂರಕೆ ಓಸರಿಸಿದುದು ಮೇಘನಾದ ಶರೌಘ ಸಂಭವಗರಳವಾತಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೬೯–೨೬೪). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ವಾತ]

ಗರಳವಿಶಿಖ 'ಗರಲವಿಶಿಖ' ನೋ.

ಗರಳಾಶನ 'ಗರಲಾಶನ' ನೋ.

ಗರಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಅಗುಟಿದ್ದಿಡಪುವ ಕಾಲ ಗರಳಿಗೆವೋಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಟಗೆಯೊಳ್] ನೃಪಚಿತ್ತಚೋರನಂ ತೋರುವ ದೀವಿಗೆಯೆನೆ ಸಂಮುಖಮಾಯ್ತೋಲಗದೊಳ್ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಳಿತ ಚಿಕುರಂ ಮುಕುರಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೧೧); "ಗರಳಿಗೆವೋಲ್ = ಚಕ್ರದ ಹಾಗೆ ಇರುವ" (ಯಶೋಚ. ಟೀಕು). [?]

ಗರಳು (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕಂಠ: ಶಾಲಬ್ಬೆ ಒದ್ದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧಾ ಮುಂದುರುಳಿ ಬೀದಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು, ಆದರೂ ಗರಳು ಬಿಚ್ಚಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨). 'ಗರಳುಲಿ' ಪರಾ.

ಗರಳುಒಡೆ = (ವಯಸ್ಸು ಬಲಿತು) ಧ್ವನಿ ಗಡುಸಾಗು; ಕಂಠ ಬದಲಾಯಿಸು: ಆ ಹುಡುಗನಿಗಾಗಲೇ ಗರಳು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊರಳುಒಡೆ' ಪರಾ. ಗರಳುತಿರುಗು=ಗರಳುಒಡೆ: ಆ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಗರಳುತಿರುಗಿದರೂ ಇನ್ನೂ ಹುಡುಗಾಟ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಕೊರಲ್]

ಗರಳುಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳದನಿ; ಕಂಠದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ನಾದ: ಗರಳುಲಿಯುಂ ಹೂಂಕೃತಿಗಳಾರವಂ ಕಂಕಣಝುಣತ್ಕರಿಸಲೂ (ನವಮೋ. ೨೬–೬೬). [ಗರಳು + ಉಲಿ₂]

ಗರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗರಳೆಯೆನೆ ಸೊರಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). [?]

ಗರಳೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಜ್ಜಲದ ಗರಳೋಜ ಅರಕೊಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಕ IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೧೧; 750). [ಗರಳ? + ಓಜ₁ (< ಒಜರು)]

ಗರಾಣ 'ಘರಾಣೆ' ನೋ.

ಗರಿ 'ಗಱಿ' ನೋ.

ಗರಿಕಟ್ಟು 'ಗಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗರಿಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಗರಿಕಟ್ಟೆಗಿಡುವಂ ಶನಿವಾರ . . . ಅರ್ಚಿಸಿ . . . ಮಗುವಿಗೆ, ತಾಯಿಗೆ ರಕ್ಷೆಯ ಕಟ್ಟಲು, ಗುಳಿ ದೋಷ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೮). [?]

ಗರಿಕು, ಗರಕು₁ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕರಿಕಾಗು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಿಟ್ಟ ಕಟ್ಟು: ಅರಬಗೆ ಹಣತಿಗೆಯೊಳಾಗಣ ಕೂವೆರ್ಕುಡಿ ಹೂವಿನಂತರಳುವುದು ಗರಿಕುತಿಹುದು, ಕಿಡಿಗೆದರಿ ಹಾರುವುದು (ನಲ್ಕೆ. ೪೬); ಗರಿಕುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೆರೆದರೆ . . . ಕಾಂತಿ ಪುಂಜವಾಗುತ್ತ ಬಂತು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೦). **ಗರಕು₁**: ಜಗದ ಹಣತೆಗೆರಗಿ ಎರಗಿ ಗರಿಯ ಗರಕಿ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಅಳಲುತಿರಲು ಬಗೆಯ ಬೆಳಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವ ಗೆಳೆಯುನಿಲ್ಲ (ಧಾರಂಗ. ೧೫). [< ಕರಿಂಕು]

ಗರಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗರಿಗ, ಗರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೊಂಚೆ ಕಪಿಂಜಗಿಂಜಲು ಗರಿಗ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಖಗಕುಲ ಬಿದ್ದುದುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೩). ಗರಗೆ: ಅರೆ ಹೊಜಸು ಟಟ್ಟೀವ ಮಣಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು ಮೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಜಳ ಬಳಿಯಾ ಗಜಗ ಮುಕ್ಕುಟಕ . . . ಒಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [?]

ಗರಿಗಂಟಿ 'ಗಱಿಗಂಟೆ' ನೋ.

ಗರಿಗಂಟೆ 'ಗಱಿಗಂಟೆ' ನೋ.

ಗರಿಗಟ್ಟು 'ಗಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗರಿಗಣ್ (ನಾ). ೧. (ನವಿಲು) ಗರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು. ೨. ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳುದು; ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ರಾಜಕೀರಾಶಿ[ಳಿ] ಮಧುರಾಳಾಪವೇ ಮೆರೆವ ಸಂಗೀತರಸ ಗರಿಗಣ್ಗಳಡಿಗತಿಯ ನಿರುನತ[ತ ನ]ರ್ತನದಿಂ . . . ಮೆರೆದು ಪಾವನ ಶ್ರಮಿಸುವರ ಪಾವನಾ (ನವಮೋ. ೨೪–೫೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕಣ್]

ಗರಿಗಣ್ಪಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ನವಿಲು: "ನವಿಲು, ಮಯೂರ, ಮೋರ, ಪೀಲಿ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ). [ಗರಿಗಣ್ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಗರಿಗರಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಚಟಲ್ಚಿಟಲ್ಪಟಲ್ ಗರಿಗರಿಲೆಂಬ ನಿಷ್ಠುರರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ತಿಱಿದತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (೧೦೪. ೬–೬೮).

ಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಗಡಿಗೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಕರಗ]

ಗರಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು; ಪಕ್ಷಗಳ ಶಕ್ತಿಗುಂದು. ೨. (ಅಲಂ) ಬಲಹೀನವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಮುಂದೆ ನಡೆದದ್ಭುತವನಾವ ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಪನೊ? ಜೋಲುತೆ ಬಳಲ್ದು ಗರಿಗೆಟ್ಟುದುರದೇ ಮನಂ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೦–೧೬೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕೆಡು₁]

ಗರಿಗೆದರ್ 'ಗಱಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಗರಿಗೆದರು 'ಗಱಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಗರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ಜಲಪಾತವನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸು ಯಾವುದೋ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಗರಿಗೊಂಡು ಹಾರಿದಂತೆ ಎನಿಸಿತು (ಮುಂಗಾರು. ೬೯). ೨. (ಅಲಂ) ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಆದರೆ ಅವನು ಕೂಡಲೆ ಗರಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಟೀಕೆಯನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೩೦೨); ಸ್ವರ್ಗದತಿ ಶಾಂತಗತಿ, ಮಹಿಮೆಯಾ ಮಾಧುರ್ಯ, ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗ ಗರಿಗೊಂಡ ಬಲ ಇಳಿದು ಬಂದವಾಗ (ಅರಳು ೧೬೬–೬). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕೊಳ್ಳು₁ (< ಕೊಳ್₁)]

ಗರಿಟೋಪಿ (ನಾ). ಗರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ ಟೋಪಿ: ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನವರಂತೆ ಅಸಭ್ಯ ಅರೆಗವಚವನ್ನೂ, ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೬೧). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಟೋಪಿ]

ಗರಿಣಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಅರಲಸರಲನೆಂಬರಸಂ ತನ್ನಯ ಗರಿಣಿ ರತಿಗೆ (ಜಯುಕಾ. ೧೧–೨೬); ಶೌಂಡನೆಂದೆಂಬಾ ಧರಣೀಪತಿ ಮದನಾವಳಿಯೆಂಬೊರ್ವ ಗರಿಣಿ ಸಹಿತ ಸುಖಮಿಹನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೫–೬). [< ಸಂ. ಗೃಹಿಣೀ]

ಗರಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಬಲಿ; ಪುಕ್ಕಬೆಳೆ: ಚಿತ್ರಶಾವಕವು ಇನ್ನೂ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರದಿದ್ದರೂ, ಗರಿತುಂಬಿ, ಕಾಲಿಕ್ಕಿ ಕತ್ತೆತ್ತಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವಂತಿತ್ತು (ನಿರಾಭ. ೩೦). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ತುಂಬು₁]

ಗರಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಸೋಗೆಯನ್ನು ಕೆದರು; ಗರಿಗೆದರು: ಬನದಿ ಗರಿತೆಗೆದು ಆಡುವ ನವಿಲುಗಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೦-೩೪). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ತೆಗೆ₁]

ಗರಿಪೂ 'ಗಱಿವೂ' ನೋ.

ಗರಿಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗರಿತೆಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮುಚ್ಚಂಜೆಯು ಮೈಚಾಚಿತು. ಗರಿಬಿಚ್ಚಿತು ಮೋಡ, ಹೊರಬಿದ್ದಿತು ಗೂಢ (ನೆಲಮು. ೭). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಬಿಚ್ಚು₁ (< ಬಿರ್ಚು₁)]

ಗರಿಮ (ನಾ). ೧. = ಗರಿಮೆ ೧. ೨. = ಗರಿಮೆ ೨: ಸ್ಮರರಾಗಂ ಮನದೊಳ್ ಬೇರ್ವರಿವಿನೆಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯನಿಷ್ಠಾಗರಿಮಂ ಕರಗುವಿನ ಮೆಳಸೆ ಕಣ್ಗಳ್ . . . ಆಕೆಗಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಾಭಾ. ೮-೩೧). ೩. = ಗರಿಮೆ ೩: ಇಂಥ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಣಿಮ . . . ಗರಿಮ . . . ವಶಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರು (ಪುರಾವಿ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಗರಿಮನ್]

ಗರಿಮರಿ 'ಗರಿಮುರಿ' ನೋ.

ಗರಿಮಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು: ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಿಂ ಲಿಂಗಗರಿಮಾವಾಪ್ತಿಯಪ್ಪುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೦೮). [ಸಂ. (ಗರಿಮನ್ + ಅವಾಪ್ತಿ)]

ಗರಿಮುರಿ, ಗರಿಮರಿ (ನಾ). ೧. ಗರಿಗರಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಗೆದು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮಡಿಕೆಗಳು ಮುರಿಯದೆ ಇರುವುದು: ಉಡುಪು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಕಥಾವಿ. II, ೩೫೪); ಗರಿಮುರಿ ಮಡಿಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅತಿಥಿಯೊಬ್ಬನು . . . ಬಂದನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೨); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗರಿಮುರಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು (ಗೃಹವಿ. ೮೩). ೨. ಕರಿದ ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮೆತ್ತಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ಗರುಗು: ಚಕ್ಕುಲಿ ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಗರಿಮರಿ**: ೧. ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಟ್ಟೆ ಉಡೋಕೆ ತೊಡೋಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗರಿಮರಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೩೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಮುರಿ₃]

ಗರಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಭಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೂಕ; ಒಜ್ಜೆ. ೨. ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ವರ ವಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಗಭೀರದೊಳ್ ಗರಿಮೆಯೊಳ್ . . . ಜಿನನಾರ್ ದೊರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೮೦); ಆ ಮಹಿಮನ ಮಹಾಗರಿಮೆಯಂ ಕೇಳ್ (ಬಸವು. ೨೩-೨೧); ಗರಿಮೆಯುಂ ಆರ್ಪುಂ ಸಿರಿಯುಂ ದೊರೆಗುವರನ ಕೆಳೆತನಕ್ಕೆ ಬೇಟ್ಟ ಗುಣಂಗಳ್ (ಚಕವಿ. ೪-೮೮); ರಾಮನ ಹಿರಿಮೆ ಗರಿಮೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಿದ್ದರೆ . . . ರಾವಣನಂತಹ ಪ್ರಬಲ ವಿರೋಧಿಯೂ ಬೇಕು (ವಾರಾಕ್ಕೃ. ೧). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಾಗ ದೇಹದ ಭಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಸದೃಶಮಾದ ದೇಹವನುದ್ದಕ್ಕೆ ನೆಗಹುವ ಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಮೇರುವಿನ ಭಾರವಂ ತೋರ್ಪುದೇ ಗರಿಮೆ (ವಿವೇಕ. ೨೯೦); ಐಶ್ವರ್ಯವು ಅಣಿಮಾ. ಲಘಿಮಾ, ಗರಿಮಾ, ಮಹಿಮಾ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶಿತ್ವ, ವಶಿತ್ವ, ಎಂದು ಎಂಟು ವಿಧ (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೩೨೯). 'ಅಷ್ಟಗುಣ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರಿಮನ್]

ಗರಿಯ (ನಾ). ದೊಡ್ಡವನು; ಗಣ್ಯ: ಅವರು ಕಡುಗಲಿ ಗರಿಯರು! ಅವರೆ ಕೊಡಗಿನ ಹಿರಿಯರು! (ಕಪಪು. ೩-೧೫೨). [< ಸಂ. ಗರೀಯಸ್]

ಗರಿಯವರೆ 'ಗಱಿಯವರೆ' ನೋ.

ಗರಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಮೂಡು; ಗರಿಹುಟ್ಟು: ಗರಿಯಿಕ್ಕದೆಳವಕ್ಕಿ ಎಮ್ಮಾಸೆ ಇನ್ನೂ. ತುಂಬುಗರಿವಕ್ಕಿಯಿಂದು ಆಗಾಮಿಕ (ವಿಪಗೀ. X). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಗರಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗರಿಯಿಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ತಾಳೆಗರಿ ಗರಿಯೊಡೆದು ಮರಮರವೇರಿ ಕುಕಿಲಿ ಬೆಳಕ ನೆಚ್ಚರಿಸಿದವು (ನೆಲಮು. ೭೭). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಒಡೆ₁]

ಗರಿಲನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಪೊಸಪೂವಸಿಱಿಸಲಾಕೆಯ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಿಂ ಗರಿಲನುರಿಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೨೩). 'ಘರಿಲನೆ' ಪರಾ. **ಗರಿಗರಿಲನೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕುಂಚದಿಂ ಬೀಸಲೊಡನದು ಗರಿಗರಿಲನುರಿಯೆ (ವೃಷವಿ. ೩೪-೮೧ ವ). [ಗರಿಲ್₀ + ಅನೆ₁]

ಗರಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಅತಿಭಾರವಾದ. ೨. ಪೂಜ್ಯವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪೂಜ್ಯನಾದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಮುನೀಂದ್ರಗರಿಷ್ಠಂ ಜಾಬಾಲಿ ನಾಮಧೇಯ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೦೭). ೪. ಘನವಾದುದು; ದೊಡ್ಡದಾದುದು: ಕಾಷ್ಠದ ಬಣಬೆಯನಹಂ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ಗರಿಷ್ಠವಪ್ಪುರಿವಾಲೆಯಂತೆ (ಭರಜ. ೭೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಗರಿಹೊಯ್ 'ಗಱಿವೊಯ್' ನೋ.

ಗರೀಬ (ನಾ). ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ಹಾಗಾದರೆ ಕೊಡಮ್ಮ! ಯಾರಾದರೂ ಗರೀಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಖುದಾನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೫). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೀಬ್]

ಗರೀಬಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಸರಕಾರ ಗರೀಬಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಪಣತೊಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೀಬೀ]

ಗರೀಯ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚು ಭಾರವಾದ; ತುಂಬ ತೂಕದ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮಹತ್ತರವಾದ; ಪೂಜ್ಯವಾದ. ೩. ಪ್ರಿಯವಾದ. [ಸಂ. ಗರೀಯಸ್]

ಗರುಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗರುಗ, ಗರಗ, ಗರಗು₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಾರ್ಕವಃ, ಭೃಂಗರಾಜಃ ಈ ೨ ಗರುಗ" (ನಾಟಿರಾ ೧೧೨); ಪಣೆ ಕಣ್ ಕಿವಿ ನೆತ್ತಿ . . . ಎಂಬಿವಱೊಳಗೆ ಬೇನೆಯಾಗಲ್ ಗರುಗಂ ಖರಮೂಲದ ರಸ ಕಣಮೆಣ್ಣೆಯ ಬೆರಸಿ ನಸ್ಯಗೆಯ್ಯಲ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೭೭); ಶತಾವರಿ ಪುಲಿಗಿಲ್ ಬೆಲ್ಲವತ್ತಂ ಗರುಗಂ ಗೋರಟೆ ತವಸಿ ಅವುಂಡಲಿಗೆಯುಮಂ ಇನಿಕಟಿ ಬೇಱಂ ನಾಗುಳಮನೆ ನೀರುಮನೆಱೆದುಕೊಂಡು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೬೦). **ಗರಗ**: "ಮಾರ್ಕವಃ, ಭೃಂಗರಾಜಃ – ೨ ಗರಗದ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). **ಗರಗು₁**: ಭರದೆ ತೀರದ ಗರಗಿನಲಿ ನರವರನು ಶೋಧಿಸೆ ಮುನಿಕುಮಾರನು ಧರೆಯಮೇಲ್ಬಿದ್ದದ್ದು ಕಂಡನು ಪರಮದುಃಖದಲಿ (ರಘುವಂ. ೯೯-೬೫). 'ಕಾಡಿಗೆ ಗರಗು' ಪರಾ. [?]

ಗರುಗಲು₁ (ನಾ). = ಗರುಗ: ಗರುಗಲು, ಗರುಗದಗಿಡ, ಅಜಗರ, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೩೨೫); ಗರುಗಲು, ಸೇವಂತಿಗೆ, ಕುಸುಂಬ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). 'ಕಾಡು ಗರುಗಲುಗಿಡ' ಪರಾ. [< ಗರುಗ]

ಗರುಗಲು₂ (ನಾ). ಒಣಗಿ ಹಗುರವಾದುದು; ತರಗು: ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಗಳೂ ಹುಲ್ಲೂ ಒಣಗಿ ಗರುಗಲಾದವು (ಕಿಂಕಥೆ. ೮೩). [ಗರುಗು (< ಗಱುಗು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್₂)]

ಗರುಗು 'ಗಜುಗು' ನೋ.

ಗರುಗೊಡೆ, ಗರಗುವಡೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕರಿದಿರುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾದ ವಡೆ: ಪೂರಿಗೆ ಕಡಬು ಯಣ್ಣೂರಿಗೆ ದೋಸೆ ಕೋರಗೂಳೂರಿಗೆ ಕೊಳೆವ ಗರುಗೊಡೆಯು (ಕುಜೀಲೋ. ೧೧೬). **ಗರಗುವಡೆ**: ಗರಗುವಡೆ ತಿನ್ನಲು ಬಲು ರುಚಿ (ಜಾ).

[ಗರುಗು (< ಗಜುಗು) + ಒಡೆ (< ವಡೆ)]

ಗರುಡ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ; ಕೆಂಪು ರೆಕ್ಕೆ ಹಾಗು ಬಿಳಿಯ ಕೊರಳ್ಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ: "ವಿಹಂಗರಾಜಃ, ಗರುಡಃ . . . ಕಶ್ಯಪನಂದನಃ(ಚ) – ಈ ೧೦ ಗರುಡನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬–೩೧); ದಿಟಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕುವೆ ಗರುಡಂಗೆ ಘಟಸರ್ಪನ ತೋಱುವಂತೆ (ಬಸವ. ೩೧೧); ಗರುಡ ಹಂಸ ಕೇಕಿಗಳೆಂಬುತ್ತಿರದೆ (ಹಮ್ಮಿಾರ. ೪–೬೩); ಮೇಲೊಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತಹುದು ಕೆಳಗದರ ನೆರಳು ಓಡುತಿಹುದು (ಗಕೇಶ. ೩೯). ೨. ಕಶ್ಯಪ ಮತ್ತು ವಿನತಾ ದೇವಿಯರ ಪುತ್ರ; ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನ; ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜ: "ಎಲರುಣಿವಗೆಯನೆಂದು ಪರ್ದುಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಮ ಬಳ ಗರುಡ" (ಕಬ್ಬಿಗ. ೮); ಗರುಡಂ ಪೇಟ್ದಂದದಿಂದೊಪ್ಪುವ ನಿಜಪುರಮಂ ಕೂಡೆ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೩೪); ದೊರೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನೊಳ್ ಗರುಡಂ ಗರುಡಂಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆ ಪೆಜರಾರುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರೆಂಬ ತೆಜದಿಂ ದೊರೆಯಾದುವು ತಂನ ಗರುಡನೆಸೆವಾಕೃತಿಗಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೧೧೫; 1220); ಗರುಡನೂರೆವರೆಜಿವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೫); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲಿನೊಳೆತ್ತಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಹಲ್ಲಣಿಸೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೌಖ್ಯವಮಾಡಿ ಸಂತಸದಿಂದ ಹತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯ (ಮೋಹತ. ೩೬–೩೭). ೩. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: (ಕ). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೊಂಬು ಕೊಕ್ಕಿನ ಹಕ್ಕಿ: (ಕ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ. 'ಗರುಡವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. ೬. ಒಡೆಯನಲ್ಲಿ ಪರಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅವನು ಮೃತನಾದರೆ ತಾನೂ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನಾದ ಭಟ, —ಯೋಧ: ಸರಸ್ವತೀ ಕರ್ಣ್ನ ಕುಣ್ಡಲವ್ ಕರ್ಪೂರ ವರ್ಷವ್ ಸಿಙ್ಘನ ಗರುಡನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತನೆಜೆಯಮ್ಮರಸನಿರಲ್ (ಇಆ. XIX, ೧೬೪–೧೬; 1040); ಭಯಂಕರ ಗರುಡಂಗೆ ಮಾರ್ಮಲೆದು ಪೊಯ್ದುಮದ್ದಪ್ಪಿ ನಿಮಿರ್ಚಿತೋಜಿದಂ . . . ಸೋವನೃಪಾಳನ ಲೆಂಕವಾಳಿಯಂ (ಎಕ. IV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೯–೪೧; 1257); ತಾನು ಗರುಡನಾದುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೩). ೭. ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಅರಸನಿಗಾಗಿ ಮುಡಿಪಾಗಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ, —ಪದ್ಧತಿ: ಕೀಲ್ಗುಂಟೆ ಗರುಡ ಎಂಬ ವೀರಪದ್ಧತಿಗಳೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮಹಿಮಾ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಜೀವಂತ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೪೪); ದೊರೆ ಸತ್ತಾಗ ತಾವು ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರ ಹಾಗೂ ಸತಿಯರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಪದ್ಧತಿಗೆ 'ಗರುಡ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೧೨ ಅಡಿಟಿ). ೮. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಗರುಡನ ಸಂತತಿಗೆ ಸೇರಿದ ದೇವಗಣ: ಬೇಡಿದರ್ ಪ್ರಾಣದಾನಮನ ಖಿಳ ಗರುಡರುಜಿ ಕೂಡಿದರ್ ಕಟ್ಟೆಟ್ಟು (ಜಬವು. ೩೯–೧೭); ಗರುಡರ ಪಾಳಿ ಗಂಧರ್ವರ ತಿಂಥಿಣಿ ಸಿದ್ಧರ ಪಂಕ್ತಿ (ವೃಷವಿ. ೭–೨೮). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಶೈವಮೆಸೆವ ಗರುಡಂ ಕೂರ್ಮಂಗೆಲೆ ನಾಗಬಂಧ ವೃಷಭಂ ಸುಲಲಿತಮಿಪ್ಪತ್ತುಮೂಱು ದೇಶಿಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭–೮). ೧೦. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿನಯ ದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ – ೧. ಅಂಜಲಿ ೨. ಕಪೋತ . . . ೨೦. ಗರುಡ ೨೧. ನಾಗಬಂಧ (. . . ೪೮).

ಗರುಡನಗೆರೆ = ಮನುಷ್ಯರ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರೇಖೆ, —ಗುರುತು. ☞ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ರೇಖೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಹಾವು ಸುಲಭವಾಗಿ ವಶವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ: ನಾಗಾ ಏನು, ಗರುಡನಗೆರೆ ಕಂಡೆಯೇ? (ನಿರಾಭ. ೪೦); ಕಂಡಿಲ್ಲವೇನೊ ಅಂಗೈಯ ಗರುಡನ ಗೆರೆಯ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಗರುಡಕಂಭ 'ಗರುಡಗಂಬ' ನೋ.

ಗರುಡಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ನಗರಿ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋನುಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ (ಮೈಪಿಗ. ೩೬–೧೩೩೯).

[ಗರುಡ + ಕಾರೆ]

ಗರುಡಗಂಬ, ಗರುಡಕಂಭ, ಗರುಡಗಂಭ (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಮುಂದೆ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗುವಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ಬುಡದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ, ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಂಬ; ಕುಡಿಮರ (ಕರಾ). ☞ ಉತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಜು ಅಥವಾ ದೀಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸುವರು: ವೈದಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಗರುಡಗಂಬಗಳು, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೫೮). ೨. ಗರುಡನಾಗಿದ್ದ ವೀರನ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಭ: ಸಂಜೀವರಾಯನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಯೀ ಗರುಡಗಂಬ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಎಕ. XII, ತಿರು. ೯೨–೧೩; 1591). ೩. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಚಾವಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ಕಂಬ. ☞ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತು: (ಕ). ೪. ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಿರುಗುವ, ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಸಜೀವವಾದ ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೂರಿಸಿರುವ ದೀಪದ ಕಂಬ: ಅದಿಕರ್ನಾಟಕರು ಬಹಳ ದಿವಸಗಳಿಂದ ಭಜನೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಗರುಡಗಂಬ ಒಂದನ್ನು ತರಿಸಿ ಕೊಡಿ ಅಂತಾ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ರು (ಗರುಡಾ. ೧೩); ಹೋಗಯ್ಯ ಆ ಗರುಡಗಂಬ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ನಾನು ತಿರುಪೆಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೋಗಬೇಕು? (ಗರುಡಾ. ೧೩). **ಗರುಡಕಂಭ**: ೧. ಬೈರೆಯ ನಾಯಕರು ಮಾಡಿಸಿದ ಗರುಡಕಂಭ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೨೯–೯; 1409). **ಗರುಡಗಂಭ**: ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದಿರೋ ಗರುಡಗಂಭದ ಹಾಗೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾ? (ಕಂಠಕಥಾ. ೪೦). [ಗರುಡ + ಕಂಬ (< ಕಂಭ)]

ಗರುಡಗಂಭ 'ಗರುಡಗಂಬ' ನೋ.

ಗರುಡಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಕಣ್ಣು. ೨. ಚುರುಕಾದ ಕಣ್ಣು: ಆ ಮುದುಕನ ಗರುಡಗಣ್ಣಿನ ಕುರಿತು ಇನ್ನಿಲ್ಲದ ವಿಸ್ಮಯ (ಬನಸಿ. ೫೭).

[ಗರುಡ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗರುಡಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಒರ್ವ ಗರುಡಗಾಂಧಾರಿಯ ಪಾಡಿದರೆ . . . ಪರ್ದುಗಳು ಮೈನೀಡಿಕೆ ಕಂದು ಕೇಳಿದವು (ಭರಚ. ೬೪–೧೨).

[ಗರುಡ? + ಗಾಂಧಾರಿ]

ಗರುಡಘೋಟಕ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ಕುದುರೆಯಂತೆ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಸೂಟಿಯಿಂ ಕುಂಭಾಂಡ ಮಂತ್ರಿಸೇಖರ ಗರುಡಘೋಟಕನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದು (ನವಮೋ. ೩೩–೫).

[ಗರುಡ + ಘೋಟಕ]

ಗರುಡತುರಂಗ (ನಾ). = ಗರುಡಘೋಟಕ : ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ದುರಿತ ತಿಮಿರಪತಂಗ ಗರುಡತುರಂಗ ರಿಪುಮದಭಂಗ (ಹರಿಸಾ. ೧೦).
[ಗರುಡ + ತುರಂಗ$_1$]

ಗರುಡತೋರಣ (ನಾ). ಗರುಡ ಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ತೋರಣ : ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಗರುಡತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೫೫). [ಗರುಡ + ತೋರಣ]

ಗರುಡದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧.=ಗರುಡಗಣ್ಣು ೧. ೨. = ಗರುಡಗಣ್ಣು ೨; "ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನೋಟ; ಚುರುಕುನೋಟ; ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ" (ಅನಂನಾ.). [ಗರುಡ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಗರುಡಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಗರುಡ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ : ಉರಗಧ್ವಜಂ ಗರುಡಧ್ವಜನಂ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೪೧ ವ); ಗರುಡಧ್ವಜನೆಟ್ಟಿರ್ದುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೩೪). ೩. [ಜೈನ] ವಾಸುದೇವ : ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗದರ್ಮಮನರ್ದಿಸುವಿನಮಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦); ವಿಯಚ್ಚರ ಸೈನ್ಯಂ ಸತ್ತುದು ಪುಣ್ಬೆತ್ತುದು ಬೆನ್ನಿತ್ತುದು ಪೂಣ್ದುಜಿವುದರಿದು ಗರುಡಧ್ವಜನೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೬೪). ▷ ಜೈನಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಒಂಬತ್ತು ಜನ ವಾಸುದೇವ ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು ಜನ ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವರ ಕತೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.
[ಗರುಡ + ಧ್ವಜ]

ಗರುಡಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಗರುಡಧ್ವನಿರಾಗದ 'ಆನಂದಸಾಗರಮಿ' . . . ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫). [ಗರುಡ ? + ಧ್ವನಿ]

ಗರುಡಪಂಚಮಿ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿ; ನಾಗರ ಪಂಚಮಿ : ಗರುಡಪಂಚಮಿಯದಿನ ನಾಗನಿಗೆ ತನಿ ಎರೆಯುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). ▷ ಆಶ್ವಯುಜ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಂದೂ ಕೆಲವರು 'ನಾಗರಪಂಚಮಿ'ಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.
[ಗರುಡ + ಪಂಚಮಿ]

ಗರುಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದಿನ ರೆಕ್ಕೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ : "ಗರುಡಪಕ್ಷ: ತ್ರಿಪತಾಕ ಹಸ್ತಗಳೆರಡರ ಅಂಗೈಗಳನ್ನು ಕೆಳಮುಖಮಾಡಿ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೈಗಳನ್ನಿರಿಸಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು " (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಮೊಳಕಯ್ಯತ್ರಿಪತಾಕಂ ಕೆಳಮೊಗಮಾಗಿರ್ದ ಕಟಿಯೊಳಿರ್ದಡೈಸುತ್ತೆ ಳಲಿ ಬರುತೂರ್ಧ್ವಮಾಗಲ್ ಕೆಳೆಯಳೆ ಕೇಳ್ ಗರುಡಪಕ್ಷಹಸ್ತಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೬೪). [ಗರುಡ + ಪಕ್ಷ]

ಗರುಡಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ : ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗರುಡಪಚ್ಚೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತಗಳಾದ ಬಾಗಲುಗಳು, ಮುತ್ತಿನ ಕದಗಳು (ಕೃವಾಸ. ೫); ಹಾಲನು ನೀರನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಗರುಡಪಚ್ಚೆಯಂ ತೇದು ಅದರಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಛರ್ದಿ ಹರ (ಸಕವೈ. ೨೬೬). ▷ ಗರುಡಪಚ್ಚೆ ಮಣಿಯಿಂದ ಸರ್ಪವಿಷ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.
[ಗರುಡ + ಪಚ್ಚೆ$_2$ (< ಪಚ್ಚೆ$_3$)]

ಗರುಡಪಟ (ನಾ). ಗರುಡನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಪಟ, —ಬಟ್ಟೆ : ಗರುಡಪಟ ಎಂಬುದೊಂದನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಪಾಡ್ಯದ ದಿವಸ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಗರುಡಪಟ ಕಟ್ಟಿರುವಾಗ ಮಡಿಯಾದ ಪದಾರ್ಥ ಮತ್ತಾವುದರಿಂದಲೂ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಗರುದಾ. ೫೪). [ಗರುಡ + ಪಟ$_1$]

ಗರುಡಪತತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಪಕ್ಷಿ. ೨. ಗರುಡ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಬಾಣ; ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ : ಫಣಿಪ್ರಬಳ ಸಾಯಕದಿಂ ಫಣಿಚಂಡಕಾಂಡಮಂ ಗರುಡಪತತ್ರಿಯಿಂದಜಿತಸೇನ ನಡುರ್ತಿರದೆಚ್ಚು ತೂಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯). [ಗರುಡ + ಪತತ್ರಿ]

ಗರುಡಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವಾದ ಮೂಲಿಕೆ; ಸರ್ಪಾಕ್ಷಿ : (ತಿ). ೨. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳ ಗರುಡಿ : ಅವರ ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಸತ್ಯ ಅಹಿಂಸೆಗಳನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗರುಡಪಾತಾಳವಾಯಿತು (ರಾಮರಾ. ೩೩).
[ಗರುಡ + ಪಾತಾಳ (= ಪಾತಾಲ)]

ಗರುಡಪಾತಾಳಿ (ನಾ). = ಗರುಡಪಾತಾಳ ೨ : ತನ್ನಂತಹ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಈ ದ್ವೇಷದ ಆಳ ಯಾವ ಗರುಡಪಾತಾಳಿಗೂ ಸಿಗುವಂಥದಲ್ಲ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೮). [< ಗರುಡಪಾತಾಳ]

ಗರುಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಗರುಡಧ್ವಜ ೧ : ನಾರಾಯಣನುಮಾಗೆ ಗರುಡಪಾಳಿಯುಯಿಲ್ಲಮಜನೆನಲು ಹಂಸಧ್ವಜವೂ ತೋರದಿದೆ (ನವಮೋ. ೬-೪೩). [ಗರುಡ + ಪಾಳಿ (= ಪಾಲಿ)]

ಗರುಡಪೀಠ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ, ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ನೆಲೆಗಟ್ಟು; ಗರುಡನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಪೀಠ : ಗರುಡಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ಕೇಶವ ವಿಗ್ರಹ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೫೫); ಗರುಡಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಅಭಯ ಚಕ್ರ ಪದ್ಮ ಹಿಡಿದಿರುವ ಯಕ್ಷಿ (ಪದ್ಮಾವತಿ) ಚೋಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧೪). [ಗರುಡ + ಪೀಠ]

ಗರುಡಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಾಮನ, ಕೂರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ ಮತ್ತು ಗರುಡಪುರಾಣಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಆಧುನಿಕವಾದುವುಗಳು (ಭಾರದ. ೧೪೩). ▷ ಹಿರಿಯರು ಸತ್ತಾಗ ಮೃತರ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಓದಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ವಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳೂ, ಉತ್ತರಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. [ಗರುಡ + ಪುರಾಣ]

ಗರುಡಪ್ಲುತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಗರುಡಪ್ಲುತ : – ಪತಾಕಹಸ್ತಗಳೆರಡನ್ನು ಪಕ್ಕೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಚೇಳಿನಬಾಲದಂತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ, ಎದೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು " (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೯೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಗರುಡ + ಪ್ಲುತ]

ಗರುಡಫಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಟಿಕ್ಕಸುರಟಿಗಿಡ, ಗರುಡಫಲ (ನ್ಯಕಿಔಗಿ. ೪೫-೮೮೧). [ಗರುಡ + ಫಲ]

ಗರುಡಬಾಣ (ನಾ). = ಗರುಡಪತತ್ರಿ ೨ : ಅರಸನೆಚ್ಚಾ ಸರ್ಪಬಾಣವ ಗರುಡಬಾಣದಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೧). [ಗರುಡ + ಬಾಣ$_1$]

ಗರುಡಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವು; ಅರಬೇವು : ಅರಬೇವಿಗೆ ಗರುಡಬೇರೆಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩).
[ಗರುಡ + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಗರುಡಮಂತ್ರ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಜಪಿಸುವ ಗರುಡನ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರ : ಗರುಡಮಂತ್ರವ ಕಲಿತಮಾತ್ರದಲುರಗವದನದಿ ಬೆರಳನಿಡುವರೆ (ಗಗತಾ. ೧೫-೨೧). [ಗರುಡ + ಮಂತ್ರ]

ಗರುಡಮಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಚ್ಚೆ, —ಗುರುತು: ಗರುಡಮಚ್ಚೆ ಇರುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಹಾವುಗಳು ಹೆದರುತ್ತವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ಮಚ್ಚೆ]

ಗರುಡಮಣಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮಣಿ. [ಗರುಡ + ಮಣಿ]

ಗರುಡಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಿಷಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ರೆ. ೨ ಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗರುಡನ ಆಕಾರದಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮುದ್ರೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. [ಗರುಡ + ಮುದ್ರೆ]

ಗರುಡಮೂಗು (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಮೂಗು: ಅತನ ಮೂಗೋ ಗರುಡಮೂಗು (ರೂಢಿ). 'ಗಿಣಿಮೂಗು' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: ಹುಲಿಸಖ, ಗರುಡಮೂಗು (ವೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೫೩). [ಗರುಡ + ಮೂಗು₁]

ಗರುಡರಥ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ರಥವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಶಟಿರಮಣ ಗರುಡರಥನತಚರಣ ಪುರವಸುರುಹಿದ ಮಹಿಮ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧–೪೨). [ಗರುಡ + ರಥ]

ಗರುಡರೇಖೆ (ನಾ). ಗರುಡನ ಗೆರೆ: ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗರುಡರೇಖೆ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ರೇಖೆ]

ಗರುಡಲೇಖಣಿ (ನಾ). ಗರುಡನ ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಿ: ಮಸಿದೌತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಗರುಡಲೇಖಣಿಯನ್ನು ಕೊಡಿ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೬೦). [ಗರುಡ + ಲೇಖಣಿ]

ಗರುಡವಾಯು (ನಾ). [ಯೋಗ] ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಚಲನೆ: ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕವೆಂಬ ಗರುಡವಾಯು ಸೋಂಕ ತೆಗೆದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಿಟ್ಟು (ಚನ್ನವ. ಆ. ೪೯೭–೧೦೭೬). [ಗರುಡ + ವಾಯು]

ಗರುಡವಾಹನ (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಆಕೃತಿಯ ವಾಹನ: (+). ೨. ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಮಹಿಲದಿಂ ಗರುಡವಾಹನನಾಗಿ ಬಂದನಾಕ್ಷಣಕಲ್ಲಿಗರವಿಂದನಾಭನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೨). ೩. ಗರುಡನ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಇವೊತ್ತು ನಮ್ಮೂರಿನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗರುಡವಾಹನದ ಉತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಪ್ರಯಾಣದ ಗಾಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಒತ್ತಾಗಿ ಜನ ತುಂಬಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಗರುಡವಾಹನವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ವಾಹನ]

ಗರುಡವಾಹಿನಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ: (+). ೨. ಗರುಡಪಕ್ಷಿಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಆಗಳಿಲಂಕೆಯ ಬೆಟ್ಟಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ರಥಂ ತಾಗಿದುದು ಗರುಡವಾಹಿನಿ ಸಾಗರಮುಚ್ಛಳಿಸೆ ಪಕ್ಷಪವನಾಹತಿಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೪೬). ೩. [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ವಿಕ್ರಮನೆಂಬೊಂ ಸಮ್ಮೇದಗಿರಿಯೊಳ್ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿ ಗರುಡವಾಹಿನಿಯುಮೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೮೧–೪); ಗರುಡಾಧಿಪನಪ್ಪ ಮಹಾಲೋಚನನಜಾದು ಬಹುವಿದ್ಯಾಪರಿವಾರಮನುಳ್ಳ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿಯುಂ ಗರುಡವಾಹಿನಿಯುಮೆಂಬೆರಡು ವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೫೬ ವ). [ಸಂ. ಗರುಡವಾಹಿನೀ]

ಗರುಡವೇಗ (ನಾ). ಗರುಡನು ಹಾರುವಷ್ಟು ವೇಗ; ಹೆಚ್ಚಾದ ವೇಗ; ಬಹಳ ವೇಗ: ದೋಣಿಯು ಗರುಡವೇಗದಿಂದ ಹೊರಟು ಮರುದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನು ಸೇರಿತು (ರಾಜಾಮ. ೨೦೯). [ಗರುಡ + ವೇಗ]

ಗರುಡವ್ಯೂಹ (ನಾ). = ಗರುಡ ೫: ಭೀಷ್ಮನು ಕೌರವಸೇನೆಯನ್ನು ಗರುಡವ್ಯೂಹವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ತಾನು ಆದರ ಕೊಕ್ಕಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತನು (ವಚಭಾ. ೨೬೧). [ಗರುಡ + ವ್ಯೂಹ]

ಗರುಡಾಂಕ (ನಾ). = ಗರುಡಧ್ವಜ ೨: "ಜಗತ್ಪತಿಯೆನಲು ಶ್ರೀವತ್ಸ ಗರುಡಾಂಕನೆನಲು ಕೃಷ್ಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬–೧೮); ಗರುಡಾಂಕನ ಬಾರಿಗೆ ಸಂಗರಮಧ್ಯಸ್ಥಳಿಗೆ ನಡೆವ ಖಗಪತಿಗಮರ್ವಂತಿರೆ ಕಾಲಧಾರಿಕಂ ತೊಟ್ಟ ರಕ್ತಪಟಮೆನಿಸಲಾತರ್ಪದಂಬರಮಾಗಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೨೩). [ಗರುಡ + ಅಂಕ₁]

ಗರುಡಾಗಮ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗರುಡಾಗಮ ನೈರುತಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಚ. ೬೧). [ಗರುಡ + ಆಗಮ]

ಗರುಡಾಗ್ರಜ (ನಾ). ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ; ಅರುಣ: "ಸೂರ್ಯಸೂತಃ, ಅರುಣಃ, ಅನೂರಣಃ, ಕಾಶ್ಯಪಿಃ, ಗರುಡಾಗ್ರಜಃ, ಈ ಸೂರ್ಯಸಾರಥಿಯಾದ ಅರುಣನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೩೨). [ಗರುಡ + ಅಗ್ರಜ]

ಗರುಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸುಖಸ್ಥೈರ್ಯ ನಿಶ್ಚಲಾವಹಮಾದ' ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬದ್ಧಾಸನ ಸಿಂಹಾಸನ . . . ಗರುಡಾಸನ ಮಯೂರಾಸನ . . .ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಚ. ೧೪೯); ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು ೧ ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೯ ಹನುಮಾನಾಸನ ೫೦ ಗರುಡಾಸನ (ಭಾರಿದ. ೧೬೭). [ಗರುಡ + ಆಸನ]

ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ. ೨. ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ಉಪಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ, ನಾಗಾಸ್ತ್ರ, ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ, ಅನಲಾಸ್ತ್ರ, ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬ ಪಂಚೋಪಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಚ. ೮೧). [ಗರುಡ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಗರುಡಿ, ಗರಡಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: "ಗವಿ ಗರುಡಿ ಗೊತ್ತು ನೆಲೆ . . . ಎನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯ ನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯). ೨. ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಜಟ್ಟಿಗಾಳಗ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ: ನಾವೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೋದಿದ ಮಾನಸರೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೮ವ); ಗರುಡಿಯೊಳಾರೊಳೆನ್ನ ಕಲಿಮಾಡುವೆನಾರೊಡನೇಜಿ ಕೋಳುವೆಂ ಕರಿತುರಗಂಗಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೪); ಸುರರ ಮೆಚ್ಚದ ರಾಮನೀತನ ಕರೆದು ಗರುಡಿಯ ಹೊಗಿಸಿದನು ಕಡುಗರುವನೀ ರಾಧೇಯು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨). ೩. ಶ್ರಮ; ಆಯಾಸ: ನೀವು ಬಿಜಯಗೈವಿರೆಂದು ಮಹಾವಿಳಾಸದೊಳಳವಡಿಸಿ ನಾನಾ ವಿಧದ ಷಡುರಸವ ಗರುಡಿಯಲಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ತರುಣಿಯರಿಂದೆ] ಸವೆಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೬೪). **ಗರಡಿ**: ೨. ಆಡ ಕಲಿತರು ಗರಡಿಯಲಿ ಶ್ರಮಮಾಡ ಕಲಿತರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೭೭); ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭); ನನ್ನ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರಿದವ ನೀನು ನಿನಗದು ತಿಳಿಯದೆ? (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೦೦). ೪. "ಹಳ್ಳಿಯ ದೆವ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿ" (ಕೋಟಚೆ. ಕೋಶ); ಎಣ್ಮೂರು ದೇವಬಲ್ಲಾಳನು ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯರನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಮಾಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಗರಡಿಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದನು (ಕೋಟಚೆ. ೬೩).

ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟು = ೧. ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಹೂಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮಾಡು: ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವಂತೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಶಿವ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೬೬೮). ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು; ಶಪಥ ಮಾಡು: ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಅಱುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೦೧). **ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ** = ಶಸ್ತ್ರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದ ಗುರು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ರಾಮ ಕಟಕದ ಹಾನಿಯನು ತಲೆಗಾಯ್ದ ಜಾಂಬವಗೇನು ಕೊಱತೆಯೆನುತ್ತ ಜಱೆದನು ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬). **ಗರುಡಿಯೊಡೆಯ** = ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಗರುಡಿಯೊಡೆಯನ ಪಾಳಯಕೆ ಕಡುಭರದ ಲೈತರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೬). **ಗರುಡಿಯೋಜ** = ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಗರುಡಿಯೋಜರ ಪರಿವಿಡಿವಾತುಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ ನಾಸಜನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೩); ದೊರೆಕೊಂಡ ಕುವರರನಿರವಂ ನಿರವಿಸಿದರ್ ಗರುಡಿಯೋಜರವನೀಪತಿಯೊಳ್ (ಚಕವಿ. ೪-೧೩೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರಡಿ, ಕರುಡಿ, ಕೆರುಡಿ; ತುಳು. ಗರಡಿ, ಗರೊಡಿ; ತೆಲು. ಗರಿಡಿ]

ಗರುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದವನು, —ಪಳಗಿದವನು; ಮಲ್ಲ; ಜಟ್ಟಿ: ಪ್ರತಿ ಗರುಡಿಕಾಱ ಬಿರುದ ಪಾಡಿಂಗೆ ಒದಗಲು ವೀರಪಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟ ತಿಗುರನೇಱಿಸಿಕೊಂಬೆ (ಬಸವ. ೬೦೧); ಬೆರಳ ವಿಾಸೆಯುಲಿಡುತ ಮಿಗೆ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಹೊಸ ಕಲ್ಪಾಂತ ಕಾಲನ ಗರುಡಿಕಾಱನು ಗಾಢಕೋಪಾಟೋಪವನು ತಾಳ್ದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೨೯); ಸರಸಕಲೆಯ ಬಲ್ಲ ಸತಿ ಪುರುಷರ ಕೂಟ ಗರುಡಿಕಾಱರ ಕೂಟವಂತೆ ಭರತೇ. ೭-೧೭). ೨. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು ವವನು; ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಮರಳುವುದು ಲೇಸೆನುತ ಷಡುರಥರುರವಣಿಸಿದರು ಬಿಗಿದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಗರುಡಿಕಾಱನ ಕೂಡ ನೂಕಿತು ರವಿಸುತಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯).

[ಗರುಡಿ + – ಕಾಱ]

ಗರುಡಿಗಾವಲ್ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಮನೆಯ ಕಾವಲು. ೨. ಗರುಡಿ ಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ: ನಗುತಾ ಭೀಮಂ ತಿರುಗಲ್ ಮುಗುದೆಯು ಆ ಗರುಡಿಗಾವಲರೊಡನಿಂತೆಂದಳ್ (ಯುವಿಪ. ೨೬).

[ಗರುಡಿ + ಕಾವಲ್$_1$]

ಗರುಡಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಗರುಡಿಮನೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಮಲ್ಲವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ; ಕಸರತ್ತು: ಕೈದುವಿಡಿದು ಗರುಡಿಗೆಯ್ತದ ಕೈಮೆಯೊಳೊರ್ಮೆ ದಿಲ್ಲಣಗೊಂಡು ಗುಱಿಯಿಸುವ ಕೌಶಲದೊಳೊರ್ವ . . . ಉಳ್ಳ ಕಾಲಮೆಲ್ಲಮನಿಂತೊಳ್ಗೆಯ್ತದೊಳ್ ಕಳೆದು (ಚಕವಂ. ೫೫-೧೯).

[ಗರುಡಿ + ಕೆಯ್ತ$_1$]

ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). = ಗರುಡಿಗೆಯ್ತ: ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯೊಳ್ ಚಕದೇವ ರಾಯನಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ಗರುಡಿ ಗೋವಳನೀನ್ನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೧-೨೧); ಮೆಯ್ಮೆಯ ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯ ಉಳಿಯ ಬಿನ್ನಣದಿಂದ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮೆಯ್ಮುದುಡಿ . . . ಇರುವನು. (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೧೯-೧೪). [ಗರುಡಿ + ಗೆಯ್ಮೆ (< ಕೈಮೆ$_1$)]

ಗರುಡಿಗೋವಳ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಯಾದ ಗೋಪಾಲ; ಮಲ್ಲನಾದ ಕೃಷ್ಣ: ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟ . . . ನಾಮದೊಳ್ಪೊಟ್ಟು ಮನಂಗೊಳಲ್ಗರುಡಿ ಗೆಯ್ಮೆಯೊಳ್ ಚಕದೇವರಾಯನಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ಗರುಡಿಗೋವಳನೀ ನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೧-೨೨); ಸಂಗಡಿಸಿದ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ಗರುಡಿಗೋವಳನೀನ್ನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಚಕವಿ. ೪-೧೩೬).

[ಗರುಡಿ + ಗೋವಳ]

ಗರುಡಿಚೋರ (ನಾ). ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿ ಕಲಿತ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ತೋರಗೊಡದವನು (?): ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಚೈತನ್ಯವೆಂದ ರೊಂದೆಂದಱಿತಱಿತು ಮಱೆಮಾಡಿ ಹುಸಿ ಎಂಬ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ಗರುಡಿಚೋರನಂತೆ ಘಟಾಕಾಶ ಘಟವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಘಟವಳಿದಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾಶವಳಿಯದಂತೆ (ಅದವ. ೨೧೨-೩೭೨). [ಗರುಡಿ + ಚೋರ]

ಗರುಡಿಮನೆ, ಗರಡಿಮನೆ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮೊದ ಲಾದುವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಮನೆ; ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ: ಕದ್ದು ಕದ್ದು ಗರುಡಿಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಕೈ ನೋವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ತೊಡಗಿದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬೬). **ಗರಡಿಮನೆ**: ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗರಡಿಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಇವನಿಗೆ ಮದುವೆ . . . ಕಂಡುಬಂತು. (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೨); ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಯಾಡುವ ಗರಡಿಮನೆಯ ಅಂಕಣಗಳಿವೆ (ನೆಲಮು. VII, ನಾಲ್ಕುಮಾತು).

[ಗರುಡಿ + ಮನೆ]

ಗರುಡಿಶ್ರಮ (ನಾ). ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಅಭ್ಯಾಸ, —ಶಸ್ತ್ರಾ ಭ್ಯಾಸ: ಆವ ದೃಢತೆಯೊ ದೃಷ್ಟಿಪಾಳವಿದಾವ ಗರುಡಿಶ್ರಮವೆನುತ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳುಲಿಯಲು ವಿಭಾಡಿಸಿದನು ರಿಪುವ್ರಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬).

[ಗರುಡಿ + ಶ್ರಮ]

ಗರುಡಿಸಾಧಕ, ಗರಡಿಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿರುವವನು; ವ್ಯಾಯಾಮಶೀಲ; ಜಟ್ಟಿ. ೨. ವ್ಯಾಯಾಮ; ಅಂಗಸಾಧನೆ: (೬). **ಗರಡಿಸಾಧಕ**: ೨. ದಿನಾಲು ನಸುಕಿನಲ್ಲೆದ್ದು ಗರಡೀಸಾಧಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹೂಬಸಿ. ೭೩). [ಗರುಡಿ + ಸಾಧಕ]

ಗರುಡಿಸಾಧನೆ, ಗರಡಿಸಾಧನೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಯಾಮ; ಅಂಗಸಾಧನೆ: ಖಲೂರಿಕೆ ಶ್ರಮಗೃಹಂ ಗರುಡಿ ಸಾಧನೆಯ ಮನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ ೫೯-೧೦). **ಗರಡಿಸಾಧನೆ**: ಬೆಟ್ಟದ ಒಡೆಯರು ಗರಡಿಸಾಧನೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಹಳ ಬಲ ಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೨೫); ಸಂಜೆಗೆ ಪುನಃ ಗರಡಿಸಾಧನೆ (ಭೀಮುಕಾ. ೨೧). [ಗರುಡಿ + ಸಾಧನೆ]

ಗರುಡಿಸಾಮು (ನಾ). = ಗರುಡಿಸಾಧನೆ: (೬). [ಗರುಡಿ + ಸಾಮು]

ಗರುಡೋದ್ಗಾರ (ನಾ). ಗರುಡನಂತೆ (ವಿಷವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಮಣಿ; ಗರುಡಪಚ್ಚೆ: "ಗರಳಾರಿಃ, ಗರುಡೋ ದ್ಗಾರ" (ಒಷಧಿ. ೪೫); ಗರುಡೋದ್ಗಾರದ ಪಚ್ಚೆಯಿಂ ಸಮೆದ ನಾನಾ ಭೂಷಣಾನೀಕಮಂ ಧರಣೀವಲ್ಲಭೆಗಂಬುದಾಗಮ ವಿಟಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ದೊಂದಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೦). [ಗರುಡ + ಉದ್ಗಾರ]

ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿ (ನಾ). = ಗರುಡೋದ್ಗಾರ: ಗರುಡೋದ್ಗಾರ ಮಣಿಚ್ಛವಿ ಗರುಡಧ್ವಜನೆನಿಪ ಕೃಷ್ಣನಿದಿರೊಳ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೫-೯೯); ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿದ್ಯುತಿ ಪರಿಕರಮುಪವಿತ್ರಪೆಂದು . . . ಸರಸತೃಣ ಪ್ರಸರಮೆಸೆವುದಸದಳಮಂ ಆದಱೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೮೪); ಪರಮ ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿಯನು ಗರಳ ಸುಡುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೮).

[ಗರುಡೋದ್ಗಾರ + ಮಣಿ$_3$]

ಗರುತ (ನಾ). = ಗರುತ್ತು: ಹಂಸ ಗರುತದೊಳ್ ತೊಡಂಕಿದುದೊ ಶೈವಲಮೆಂದಿನಮಾಯ್ತು ಲಾಂಛನಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೮).

[< ಸಂ. ಗರುತ್]

ಗರುತ್ತು (ನಾ). ಗರಿ; ಪುಕ್ಕ; ರೆಕ್ಕೆ: "ತನೂರುಹಂ, ಗರುತ್, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷಃ–ಈ ಎಱ(ಂ)ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೬); "ಲಕ್ಷಿಸೆ ತನೂರುಹಂ ಪಿಂಛಛದಂ ಗರುತ್ . . . ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗಱಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೨). [ಸಂ. ಗರುತ್]

ಗರುತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗರುಡ: "ಗರುತ್ಮನೆನಲ್ಕೆ ಗರುಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೨೧); ವಿನತೋದರದಿಂ ಗರುತ್ಮನುದಯಾಚಳದಿಂ ದಿನಪನೊಗೆವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿದನನಿವಾರ್ಯ ಸುತೇಜನೆನಿಪನಿನಜನ ತನಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧); ಅಗಸದಿಂ ವಧ್ಯಶಿಲಾನಾಗಂಗೆ ಗರುತ್ಮನೆಱಗುವಂತಾ ಮರದಿಂ ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಱಗಿದನಮರ್ತ್ಯರೀಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗವ. ೩-೮೫). ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: 'ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಗರುತ್ಮತ್]

ಗರುತ್ಮಂತ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೨. ಗರುಡ: ರಣಹೇಡಿಗಳಾದವರ ಕಣ್ಮನಕೆ ಸೀರ್ನೊಣ ಗರುತ್ಮಂತನಂತಿಹುದು (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೪); ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಾಗರುತ್ಮಂತನನ್ನೇರಿ . . . ವಿಹರಿಸಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು (ನಂಜುಂಡ. ೩೯). [ಸಂ. ಗರುತ್ಮತ್]

ಗರುತ್ಮಶರ (ನಾ). = ಗರುಡಪತತ್ರಿ ೨: ದಶಕಂಧರನೆಚ್ಚ ರೌದ್ರಪನ್ನಗ ಶರಮಂ ಗರುತ್ಮಶರದಿಂ ಬಿಱುತೋಡಿಸಿದಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೫೯). [ಗರುತ್ಮ + ಶರ]

ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ; ಯಾಜಕ: ಅನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧಗರ್ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ಮೋಘವರ್ಷ ಪ್ರತಿಪಾಳಕದ್ವಿಜಕುಳ ತಿಳಕರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೬-೮; 108+). [℗ 'ಗರುತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.]

ಗರುದ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಗರುಡಗಂಬ ೧: ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಜೋಗಪಯ್ಯಂ ತದೀಯದೇವ ಗೃಹೋದ್ಧರಣಮುಮಂ ವಿಷ್ಣುದೇವ ಗರುದ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಮಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೬೮-೫೪-೨೮; 1056). [℗ 'ಗರುತ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.]

ಗರುದ್ಯೋಧಿ (ನಾ). "ಲಾವಕ್ಕಿ; ಪುರಲಿಹಕ್ಕಿ; ಭರತಪಕ್ಷಿ" (ರುದ್ರನಿ). [ಸಂ. ಗರುದ್ಯೋಧಿನ್]

ಗರುವ$_1$ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ತಿವಿದ ನುರುಬುವ ರಥಪದಾತಿಯ ಕವಿವ ಗರುವ ತುರಂಗಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧); ಏಳು ಗರುವ ಗಾಣಿಯರು (ರೇವಣ. ೩-೩೬); ಆ ಗರುವಮುನಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸರಾಗದಲಿ ಶುಭದಿವಸ ವರಸುತ ಯಾಗವನು ಪೂರೈಸಿದನು (ನಳಚ. ೧-೩೦). (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು: ಗರುವರ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಱರ . . . ಬಾಜಿಪ ಬೀಱಗಾಱರಾಗರಮನೆ ಪಂಪು ಸೊಂಪನೊಳಕೊಂಡೆಸದಿರ್ಪುವು ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೪೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆಯು ಗರುವರಾರುಂಟೆಂದುಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿದನಾಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೦-೧೧೯); ಗರುವರೆ ಬಲ್ಲರು ಗಾಂಪರಱಿಯಱಿದು ಪರಮರಹಸ್ಯ (ಭರಚ. ೩೨-೩೯). ೩. ಬಲಶಾಲಿ; ಶೂರ: ಸೈಂಧವನಳಿವುಪಾಯವ ಮಾಡು ಗರುವರು ನುಡಿದು ಕೆಡಿಸುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೫). [ಪ್ರಾ. ಗರುಅ < ಸಂ. ಗುರುಕ]

ಗರುವ$_2$, ಗಬ್ಬ$_2$, ಗರುವು, ಗರ್ಬ, ಗರ್ವು (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಮದ: ಹಿರಿಯರಮುನಿಸು ಗರುವರ ಗರುವವನು ಹರಿಸಿತ್ತು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೬); ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷಣ ಇರಬೇಕು ಈಪರಿ ಗರುವ ಕೋಪ ಮದ ಮತ್ಸರಾದಿ ಬಿಡಬೇಕು (ವಿಸಾಸು. ೬೦-೧). **ಗಬ್ಬ$_2$**: "ಹಂಕೆ ಬಿಂಕಂ ಗಬ್ಬ ಪನ್ನೆನಲ್ ಗರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೬); ಬಿರಿದರ ಭಂಗವ ಮುಱಿವ ಉದ್ಬಿದರ ಗಬ್ಬವ ಕಲಕುವ (ವಚಕಾ. I, ೧೬); ಉದ್ಬಿದನು ಹರುಷದಲಿ ಕಂಗಳ ಗಬ್ಬ ಮುಱಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೭); ಎಲೆಲೆ ಗಬ್ಬದುಬ್ಬರದ ಗರುಡಿಯ ಧೀರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೯-೬).

ಗರುವು: ವೀರಭದ್ರನು ಜನಿಸಿ ಧರಿಸಿಹನು ಉಗ್ರರೂಪವ ದ್ರೋಹಿಗಳ ಗರುವಿನ ಗರಳವ ಕೊಯ್ಯಲು (ಸಿದ್ಧಶು. ೧-೧೯). **ಗರ್ಬ**: ಹಿರಿದೊಂದು ದೋಹಳಂ ನೆಗೞ್ದುದು ಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ದೋರ್ಬಲ ಗರ್ಬಮನಂದು ಪೇೞ್ವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೮); ಕೊರ್ಬಿದ ಶಾಕ್ವರನಂ ಭುಜಗರ್ಬದೆ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಸೀೞ್ದು ನಿಜಗರ್ಬದ ಗುರ್ಬುರ್ಬಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೬). **ಗರ್ವು**: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಗರ್ವ]

ಗರುವತನ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡತನ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಎಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ವಿಕಾರವ ಮಾಣೆ ಗರುವತನವೆ ದಾಸನ ವಸ್ತ್ರವನುಡುವುದೊಂದು ಗರುವತನವೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮಗನ ಬೇಡುವುದೊಂದು ಗರುವತನವೆ (ಬಸವ. ೬೩೯); ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಗರುವತನ ಗಾಳಾಯ್ತಲೇ ಚೊಪ್ಪರಿಸಿ ತಗ್ಗಿತು ತೇರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೨); ಧರಣಿಯೊಳಗತ್ಯಂತ ವಿಷಯಾತುರರಿಗೆ . . . ಗರುವತನ ಹಿಂಗುವುದು (ಜೀವಂಚ. ೪-೨); ಪರ್ವತಕೆ ಹೋದವಗೆ ಗರುವತನವೇಕಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೨). [ಗರುವ$_1$ + -ತನ]

ಗರುವಲಿ (ನಾ). ವಾಯು; ಗಾಳಿ: ತಾಳೆ ಹೂ ಗರುವಲಿಯ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಚುಚ್ಚುವುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೪). 'ಗರುವಲಿಪುತ್ರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರುವಲಿ]

ಗರುವಲಿಪುತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುಪುತ್ರ; ಹನುಮಂತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [ಗರುವಲಿ + ಪುತ್ರ]

ಗರುವಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಠೀವಿಯುಳ್ಳವನು: ಪೋ ಗಸಣಿಯ ಗರುವಾಯ ಗೂಳೆಯದ ಜೋಹಮಂ ಬಿಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೩). [ಗರುವಾಯಿ + -ಅ$_6$]

ಗರುವಾಯಿ, ಗರುವಾಹಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡತನ; ಗೌರವ; ಘನತೆ: ಓಡುವುದು ಗರುವಾಯಿಯೇ ಭಯಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೦); ಜೀಯ ಬಿನ್ನಹ ಸಾಧನದ ಗರುವಾಯ[ಯಿ]ಯೆಂಪಲ್ಲದೊಡೆ ಚಂಚಲ ನೋಯದದು (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೧) ೨. ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಸೊಗಸು: ತರುಣಿಯರು ಕೆಂದಳಿರ ಕಲಶದ ಕರತಳದ ಗರುವಾಯಿಯಲಿ . . . ಇದಿರುಗೊಂಡರು ವಿವಿಧ ವಿಭವದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨೦); ಮಾನಿನಿಯರಿಗೆ ಮನ್ಮಥನೆಂಬವೊಲು ಗೋಚರಿಸಿದನು ಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಗಜಗತಿಯ ಗಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೩೩); ಮದಮಾತಂಗವೆನಲಿಭ ಗಮನಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಗಮಿಸಿದಳು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೬). **ಗರುವಾಹಿ**: ೧. ಗೋವುಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು ವರಬೃಂದಾವನದೊಳುಪಹತಿಯ ಮಾಡುವುದಾವ ಗುಣ ಗರುವಾಹಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೮); ಪಟುಗತಿಯ ಗರುವಾಹಿಯಲಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ಹಯವನುಸುಳಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೧). [< ಗರುವ$_1$. / ಹಿಂ. ಗರುಆಈ, ಗರುವಾಯೀ]

ಗರುವಾಯಿಕಾಱ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನವುಳ್ಳವನು; ಗೌರವಸ್ಥ; ಸಂಭಾವಿತ: ಬಾಯಿಬಡಿಕರು ನಾವು ನೀ ಗಱುವಾಯಿಕಾಱನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೪). [ಗರುವಾಯಿ + -ಕಾಱ]

ಗರುವಾಯಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕುಂದಿಸು; ಘನತೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ತೃಣಕೆ ಕೊಂಬೆನೆ ಫಲುಗುಣನ ಕಹಗಿಹೆಯನಾ ಸಾರಥಿಯ ಕೈಮೈ ಗುಣವಲೇ ಗರುವಾಯಿಗೆಡಿಸಿತು ನಮ್ಮ ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೮). [ಗರುವಾಯಿಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಗರುವಾಯಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಘನತೆ ಕೆಡು; ಗೌರವ ಕೆಡು: ಮುರಾರಿ ಮುಕುಂದ ಗತಿಶೂನ್ಯರಿಗೆ ನೀನೇ ಗತಿಯಲ್ಲೈ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟೆನಲ್ಲೈ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೫); ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟನು ಮೇಲೆ ಹನುಮಂತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೭); ತನುವ ತುಂಬಿತು ಶೋಕ ತಾಪದ ಘನತೆಯಲಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟನು ನನೆದು ನಯನ ಜಲಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೮);

ಬಱದೇ ಪೊಡವಿಪತಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಡದೇಡೆಂದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೩-೩೪). [ಗರುವಾಯಿ + ಕೆಡು₁]

ಗರುವಾಯ್ಲ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ: ಸಡಿಲಬಿಡೆ ವಾಳೆಯನು ಚಿಮ್ಮಿದುವಡಿಗಡಿಗೆ ಗರುವಾಯ್ಲ ಕೀಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬೦೯. ೭-೫೭). [ಗರುವ₁ + -ಅಯ್ಲ₁(<- ಅಯಿಲ್ಯ)]

ಗರುವಾಹಿ 'ಗರುವಾಯಿ' ನೋ.

ಗರುವಿ (ನಾ). ಗರ್ವವುಳ್ಳವನು; ಜಂಬಗಾರ: ಹರನರ್ಚಕರು ಅಲ್ಪ ಹರನಿಂದಕರು ಬಹಳ ಗುರುಭಕ್ತರಲ್ಪ ಗರುವಿಗಳು ಬಹಳ (ಸುಸಾರ. ೧೨-೩). [ಗರುವ₂ + -ಇ₃]

ಗರುವಿಕೆ₁ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಘನತೆ; ಮಱಿದಳ್ ತನ್ನ ಕುಲೋನ್ನತಿಯನಿಷ್ಟಬಂಧುಗಳಱಿವಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮಱಿದಳ್ ಗರುವಿಕೆಯನ್ನೆಟ್ಟನೆ ಮಱಿದಳ್ (ಅನಂತ. ೮-೪೩); ಗರುವಿಕೆಗಿಂಬು ಗಾಡಿಗೆ ತವರ್ಮನೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩); ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಪೊಗಳುವೀ ಗರುವಿಕೆಯ ನಱಿಯೆವು (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೫-೪); ಉನ್ನತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ, ಮಾನಸಿಕೆ, ಗರುವಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ಪ್ರಯೋ). [ಗರುವ₁ + -ಇಕೆ]

ಗರುವಿಕೆ₂ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: "ಗರ್ವಃ, ಗರ್ವಣಂ, ಗರ್ವಣೀಯಂ ಈ ೩ ಗರುವಿಕೆ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೨೮೭). [ಗರುವ₂ + -ಇಕೆ]

ಗರುವಿಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮೆಕುಂದು; ಘನತೆಯಳಿ: ಮಂಡೋದರಿ . . . ಬಸುರ ಹೊಡೆದಳಲುತ್ತ ಗರುವಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಹೊರಳಿದಳಕಟ ಬಾಯ್ಬಿಡುತ (ತೊರವೆ. ೩೭-೧). [ಗರುವಿಕೆ₁ + ಕೆಡು₁]

ಗರುವಿಕೆದಾಳು (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಾಳು; ಘನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಹೃದಯಸರಸಿರುಹೋದರದೊಳಗೊಗೆದಾತನ ಸಿರಿ ಮೊಗದೊಳು ಗರುವಿಕೆವಾಳಿ ನೆರೆದು ಕೈವಲ್ಯಸತಿಗೆ ಸಹಚರಿಯಾಗಿ . . . ಭಾರತಿ ಮನ್ನಿತಿಗೀವುದು ಮಾಂಗಲ್ಯವನು (ಜಯಕಾ. ೧-೭). [ಗರುವಿಕೆ₁ + ತಾಳು₁ (< ತಾಳ್₁)]

ಗರುವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಂಬಪಡು; ಗರ್ವಿಸು: "ಶೌಂಡಿತ = ಗರುವಿಸಿದಪಂ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೧೫); ಯೋಗಿಹೃದಯಸಂಯೋಗ ವಿಜಯವಿಶಲನೀ ಗರುವಿಸಿದರೆ ಲೀಗದೆ ಒಡಲೊಳು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೨-೪). [ಗರುವ₂ + -ಇಸು₃]

ಗರುವು 'ಗರುವ₂' ನೋ.

ಗರುವೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡವಳು; ಹಿರಿಯಳು; ಪೂಜ್ಯೆ: ಗರುವೆ ಚಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಹಿರಿದೆಲ್ಲೆ ಗಟ್ಟಿಗೋಕ್ಕರ ನೆಱಿ ವೈರವ ಬೆರಸಿದರೇ ಭೂಪರೊಡನೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೩). ೨. ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಚೆಲುವೆ: ಗಂಗಾಧರನ ಗರುವೆ ಚಂದ್ರಧರನರಸಿಯೆನಿಪ ಗಿರಿರಾಜತನೂಜೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೩ ವ); ಘನನಿತಂಬಂಗಳ ಗರುವೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೫೩ ವ); ಅರಸುಗಳ ನಿಡುನೋಟವಲ್ಲಿಯ ಗರುವೆಯರ ನಸುನೋಟ ತವೊಳು ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದವು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೪೪); ಪೆಣ ಕೊರ್ವಳ್ ಗಾಡಿಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಪುರ್ಬಿನ ಗರುವೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೧೪). 'ಗುಱುಗೆ' ಪರಾ. [ಗರುವ₁ + -ಎ₂]

ಗರೂರಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಗರೂರಿಯಿಂದಾ ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಇಲಾಖೆ ಕೊಡಗಿನಸೀಮೆ ಸರಹದ್ದಿನ ವಳಗೆ ಬಂದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೂರೀ, ಗರೂರ್; ಅರ. ಗರೂರ್]

ಗರೆ₁ (ನಾ). ಕರೆ; ಗುರುತು: ಎನ್ನ ಪೊಯ್ಮಲ್ ನವಿರ್ ತಾ ಕುಂದಿದುದೆ ಪೊಯ್ದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗರೆಯಾದುದೇ (ಸಿದ್ದೇಪು. ೫-೩೦). [< ಕಱೆ₂]

ಗರೆ₂ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ (?): ವಸಂತಕಂ ಸಂತಸದೊಳಾದೊಡಾನಿವಳ ನೆನ್ನ ಮನಂಬಂದಂತೆ ಗೆಯ್ವೆನೆಂದೆಟ್ಟೊಂದು ಗರೆಯನವಳ ಕೆಂದಳ ದೊಳಿಟ್ಟು (ಚಕವಿ. ೬-೧೮೪ ವ). 'ಉಡುಗರೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಡಿಗೆ (< ಕೂಡು) ?]

ಗರೆದರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?): ಮಡುವಾಗಲದ ಗೆಡ್ಡೆಯಂ ಸಿದ್ಧಿ ದಿನದಲ್ಲಿ ತಂದು ಬೆಲ್ಲಮಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ . . . ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿಹರ, ಗರೆದರೆ ಕೆಡುವುದು (ವಿದ್ವವಿ. ೯೫). [?]

ಗರೆವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲನ್ನು ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು (?): ತಿರಿಪಿದ ತಿಗುರಿಯ ಮೇಗಣ ಗಜೀಯಂತೆಚವಱಿಯದಂಕವಣಿ ವಾಹಳಿಯಂ ಗರೆ[ವಾತಾಂ. ರಿ]ವಱಿಯೆ ದಂಡೆ ಚಾರಿಸೆ ಪರಿದುದು ಜವದಿಂ ಮನೋಜವಂ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೪). [< ಗೆಱೆ + ಪಱಿ₁]

ಗರೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಪಣದಾ ಮೂಜುಪತೀಯುಂ ಗುತ್ತಿಯೊಡೆಯನುಮ್ ಗರೋಜನುಂ ಕರಣಮಾಗೆ (ಕಇಅ. ೭೦-೫೫-೬; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಗರ್ಕಾಗು, ಗಕ್ಕಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮಗ್ನವಾಗು; ತಲ್ಲೀನವಾಗು: ತನ್ನ ವೇಷ ಅಲಂಕಾರ ಇದರಾಗ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದಳು (ಧನಂಜ. ೪೦); ಜಪಮಾಲೆಯ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದ ವೃದ್ಧವಿಧವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೩); ತಾಯಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಅನ್ನ. ೨೦೫). **ಗಕ್ಕಾಗು**: ಅವನು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗಕ್ಕಾದನು (ಕನಕ. ೧೩೦). [ಗರ್ಕು₃ + ಆಗು₁]

ಗರ್ಕು₁ 'ಗರಕು₂' ನೋ.

ಗರ್ಕು₂, ಗರಕ (ಗು). (ಕೆಲಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿದ; ಮಗ್ನನಾದ; ತಲ್ಲೀನನಾದ: ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ ಅವು . . . ಆಟದಲ್ಲಿ ಗರ್ಕು ಆಗಿರುವುವು (ಸುತ್ತುಮು. ೪೭). **ಗರಕ**: ನರಕದೆದುರಿಗಿದ್ದು ಮರಿತುಬಿಟ್ಟನು ಯೋಗಿ ಗರಕ ಆಗಿದ ಶಿವನಾಮದಿ ಸಿದ್ಧಯೋಗಿ ವೀರಾಮ ರಾಗಿಯೋಗಿವರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬-೫೨). 'ಗಕ್ಕಾಗು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಗರಕ್; ಮರಾ. ಗರಕ್, ಗರ್ಕ]

ಗರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುರು. ೨. ಹೋರಿ; ಬಸವ. ೩. ಎರೆಹುಳು. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಗರ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: ಗರ್ಗತ್ತಿ, ಖರ್ಗಸ (ವೈಡಿಗಿ. ೩೦-೭೦೪). [?]

ಗರ್ಗರ₁, ಗಗ್ಗರ₁, ಗಗ್ಗುರ, ಗರ್ಘರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಗರಗರ ಎಂಬ ಸದ್ದು: ವನರುಹ ಕಂದದ ಕೊನರ್ಗಳ ಕೊನರ್ಗ ತನಿರಸಮಣಿಂಟೆ ಗರ್ಗರರವದಿಂ ದನಿಯೊಡೆಯೆ . . . ಕಳಹಂಸಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೭); ಅಳು ಹೊಕ್ಕುದು ಹೊಯ್ದ ಹೊಡೆಱಿನ ಬಾಳು ಗಿಡಗಳ ಖಣಖಟಲ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಗರ್ಗರದ ಮೇಲು ಬ್ಬೇಳ್ವೆ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೧೫); ಪಟುಗತಿಯೊಳೆಸಗಿದುದು ಗರ್ಗರಸ್ವರ ಕಲಿತ ಹೇಷಿತದೊಳು (ಪರಶು. ೧೦-೧). ೨. ಗರಗರ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕಾಲಿನ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಆಭರಣ; ಕಾಲಕಡಗ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಗರ್ಗರದ ಬಿಱುದೆಗಳ ಪೊಂಜರಪಣಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಜೋಗುಳಮಂ ಪಾಡುತಿರ್ದಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೨-೨೧ ವ). **ಗಗ್ಗರ₁**: ೨. "ಗಗ್ಗರಂ ಗರ್ಘರಾಹ್ವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭); ಅಂದುಗೆಯಂ ಗಗ್ಗರಮುಮನಿಂದುನಿಭಾನನೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಕೊರಲೊಳ್ ತಂದೆಸೆವ ರತ್ನಹಾರಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೮-೧); ಸತ್ರಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳ ಬಕ್ಕಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩);

ಕಾಲಿಗೆ ಗಗ್ಗರಪಿಲ್ಲಿ ಸರಪಳಿ (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). ೩. "ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಅಲುಗಾಡಿಸಲು ಗರಗರ ಸದ್ದು ಆಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೧೦). **ಗಗ್ಗರ**: ೩. ಎಳೆಮೀಸೆ ತಿರುವುತ ಗಗ್ಗರದ ಈಟಿ ನಡೆಸುತ್ತಾ . . . ಮುನಿಯಪ್ಪ ಎದ್ದಾನೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೬). **ಘರ್ಘರ**: ೧. ಪೋಯೆಂದು ಹತ್ತಿತು . . . ಸಂದಣಿಸಿ ಗಿರಿಮರನ ಗರ್ಘ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಜ]ರದಿಂದ ಗಗನ ವಿಲಂಬಿತದ ಬಾಲೇಂದು ಧರ ಗಿರಿಧರನ ಧುರ್ಗವನೀ ಕಪಿವ್ರಾತ (ತೊರವೆ. ೬-೧೬-೪೨). [< ಸಂ. ಘರ್ಘರಾ]

ಗರ್ಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸುಳಿ; ಮಡುವು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. ೪. ಕಡೆಗೋಲು. [ಸಂ.]

ಗರ್ಗರಿ$_1$ (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂತು: "ಮಂಥಣಿ ಗರ್ಗರಿ ಕಡೆಗೋಲ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೧). [< ಸಂ. ಗರ್ಗರ]

ಗರ್ಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗರುಗ; ಭೃಂಗರಾಜ: ಕೇಶರಾಜ, ಗರ್ಗರಿ (ವೈದ್ಯನಿಘ. ೮-೧೬೦೫). [?]

ಗರ್ಗರಿ$_3$ 'ಗರ್ಘರಿ$_2$' ನೋ.

ಗರ್ಗರಿಗಿಡ (ನಾ). = ಗರ್ಗರಿ$_2$: (ಕ). [ಗರ್ಗರಿ$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು]

ಗರ್ಗರಿಗೋಲು, ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು (ನಾ). ಗರ್ಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕೋಲು; ಗಗ್ಗರ ಹಾಕಿದ ಕೋಲು; ಗೆಜ್ಜೆಕೋಲು: ನಸು ಕುಸಿದ ದೇಹ ಗರ್ಗರಿಗೋಲುವಿಡಿದು ಸಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕರಿಗೋಲನಿಱಿದು ಬಾ]ರಿಸುತ ಕೈನಿಡದೆ ಸಂಬಳಿ ಸಂಬಳೆಂದೆಂದು ಕೊಸರುತಿಹ ಬಾಯ್ವೆರಸಿ ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು ಸುಳಿದಂ ಸತ್ಯಸಂಪನ್ನನು (ಹಡಕಾ. ೧೧-೩೭). **ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು**: "ಗಗ್ಗರಿ ಹಾಕಿದ ಕೋಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗರ್ಗರಿ$_3$ (< ಗರ್ಘರಿ$_2$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಗರ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್‌ಗರ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಗರ್ಗರಿಪ ಗಿರ್ಗಟಿಗಳ ಪೊಣ್ಮುವ ತಾಳದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೭೭ ವ). [ಗರ್ಗರ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಘರ 'ಗರ್ಗರ$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಘರಿ$_1$, ಘರ್ಘರ$_1$ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ: ಮಳಯಜಜಳ ಗರ್ಘರೀ ಸಮಾನಯನ ಸಂಭ್ರಮ ಸುರಪುರಂಧ್ರಿಕಾದ್ವಂದ್ವ ಬಂಧುರಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೨ ವ). **ಘರ್ಘರ$_1$**: ಮುನ್ನಿನೆಡೆಗೈದಿ ರಕ್ಕಸರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹೊಕ್ಕು ನ್ನತಾಮೃತದ ಘರ್ಘರವಮುದ್ರೆಯಂ ಮುಱಿದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೫೦). [< ಸಂ. ಗರ್ಗರೀ]

ಗರ್ಘರಿ$_2$ ಗಗ್ಗರಿ$_1$, ಗರ್ಗರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. ೨. ಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿರುಗಂಟೆ: ಪೇಟಳ ಫಲಕ ಕೀಲಿತ ಗರ್ಘರೀರುತಾಪೂತ ಯುವತೀನಿಕರ ಚಿಕುರ ಕಾಂತಿ ಕುವಲಯಿತ ವೀಧೀಭಾಗಸುಂ . . . ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೮೨ ವ). **ಗಗ್ಗರಿ$_1$**: ೧. 'ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು' ಪರಾ. ೨. "ಗಗ್ಗರಿ ಘರ್ಘರೀ- ಆಭರಣಭೇದ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯): ಗಗ್ಗರಿ ಘಲಿರೆಂಬ ಗಾಲಿಯ ಬಲುರವ (ಕಂಸವಿ. ೨೫-೧೦೭); ಅಳವಡಿಸಿದ ಗಗ್ಗರಿಗಳ ಗರ್ಘರ ಧ್ವನಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೨-೮) **ಗರ್ಗರಿ$_3$**: ೧. 'ಗರ್ಗರಿ ಗೋಲು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘರ್ಘರೀ$_1$

ಗರ್ಘರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಗರ್ಘರಿಕಾಸ್ವಾದನ ದಿಂದದೊರ್ಮೆ ವನವಾರಿಕ್ರೀಡೆಯಿಂದೊರ್ಮೆ . . . ಪೊಱ್ತುಗಟಿವಂ ಶ್ರೀ ಗೋಮಿನೀವಲ್ಲಭಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೨೮). [< ಸಂ. ಘರ್ಘರಿಕಾ]

ಗರ್ಚ 'ಗರ್ಜಿ$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಜನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಆರ್ಭಟ; ಅಬ್ಬರ; ಮೊರೆತ: ಸಾಹೇಬನು ತರ್ಜನ, ಗರ್ಜನ ಮಾಡಿ (ದೇವಿಚೌ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಗರ್ಜನ: ಉಳಿಯ ಜಂಪೆಯ ಜವಗತಿಯ ಹೆಕ್ಕಳದ ಗಳಗರ್ಜನೆಯ ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಗಳ ನಾಯ್ತುಡುಕಿದವು (ತೊರವೆ. ೩-೩-೧೪); ರದನಿಗಳ ಬೃಂಹಿತದಿ ಕಲಿಸಿಂಗದ ಮಹಾ ಗರ್ಜನೆಗಳಿಂ ಕೊಬ್ಬಿದ ಹುಲಿಯ ನಿಷ್ಠುರರವದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬); ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆ ಯಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಲ್ಲ (ಪಮಂಬಯಿ. ೪-೩೬). [ಸಂ. ಗರ್ಜನ]

ಗರ್ಜನೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಮುನಿ ದಿರ್ಧಿನಿಯಾಳ್ಪುಲಿ ಗರ್ಜನೆಗುಡೆ ಭಯಮುತ್ತು ಕೊರಲಸಮದರ್ಪರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೯೬). [ಗರ್ಜನೆ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಗರ್ಜರಿ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ; ಗಜ್ಜರಿ: "ಗರ್ಜರಂ – ಗರ್ಜರಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [< ಸಂ. ಗರ್ಜರ]

ಗರ್ಜಿ$_1$ ಗರ್ಚ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: (ಕ). **ಗರ್ಚ**: ಗರ್ಚ, ಹೆಬ್ಬಲಸುಗಳು ಕಾಸು ಕೊಡದೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಮುಗಿಯು. ೩೩೯). [?]

ಗರ್ಜಿ$_2$ 'ಗರಜು' ನೋ.

ಗರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಗಿದ; ಆರ್ಭಟಿಸಿದ; ಭಯಂಕರ ಧ್ವನಿ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು. ೩. ಆರ್ಭಟ; ಆಡಂಬರ: "ಗರ್ಜಿತದೊಳಾಡಂಬರಾಖ್ಯಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುದ್ಧಕೀರಮದಕೋಕಿಲಗರ್ಜಿತತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಶಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ.). ೪. ಮದವೇರಿದ ಆನೆ; ಮದ್ದಾನೆ: "ಮದ ಸೋರುತ್ತಿರುವ ಆನೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಜಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗುಡುಗು; ಆರ್ಭಟಿಸು: "ಗರ್ಜಸು ಭಯಂಕರಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿ ಪೆರ್ಚೆ ಭೈರವರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯಿಂದಂ ಗರ್ಜಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೨೨); ಮೇಘ ಗರ್ಜಿಸಿದುವು ದೇವದುಂದುಭಿಗಳ ಹೊಡೆದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೪-೩೨). ೨. ಗದರಿಸು; ಜಂಕಿಸು: ಒಡನಾಡಿತನದಿಂದೆ ಬೆರೆಯಬೇಡತ್ತಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯುಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೮). [ಗರ್ಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಜಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಕಚ್ಚಿಸು: ಹೊನ್ನಗಸೆಯ ಬಾಗಿಲಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ ಮಕರ ತೋರಣದಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೪). [?]

ಗರ್ಜು 'ಗರಜು' ನೋ.

ಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ರಥ; ತೇರು. ೩. ಯುದ್ಧರಥದಲ್ಲಿ ರಥಿಕನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ. ೪. ಪಗಡೆಯಾಡಲು ಬಳಸುವ ಹಾಸು. ೫. ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು: "ನಿಮ್ನಮೆನೆ ರಂಧ್ರಮೆನೆ ಗರ್ತಮೆನೆ ಸುಷಿರಮೆನೆ ಗುಳಿಗಕ್ಕುನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨). ೬. (ನೀರಿನ) ಸುಳಿ: ಆ ಯುವತಿ ಭಯಚಕಿತೆ ಚಿಂತಾರ್ಣವ ಗರ್ತನಿಮಗ್ನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೯೦); ಖಳಜನ ಸಲಿಲಾವರ್ತನಜ್ಞಾನಗರ್ತಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೧); ತರಳತರ ತರಂಗಾವರ್ತ ಗರ್ತ ನೀಹಾರ ಶ್ರೀಕರದ ನಿಕರಂ (ಹಡಕಾ. ೧-೩೩); ಸ್ರವಿಸುವುದು ಜೀವರಸ ಹೃದಯ ಗರ್ತದ ತಳದಿ (ಮಂಕುಕ. ೪೬೪); ಆ ನಭೋ ನೌಕೆ ಪಕ್ಷ ಸಂಜಾತ ಝಂಝಾಪಾತ ಗರ್ತಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತಿರ್ರನೆ ಘುರ್ಣಿತಿರುಗಂ ತಿರುಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೯-೫೬೭). [ಸಂ.]

ಗರ್ದತೋಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಾಂತರವಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಸಾರಸ್ವತನುಮಾದಿತ್ಯನುಂ ವಹ್ನಿಯುಂ ವರುಣನುಂ ಗರ್ದತೋಯನುಂ . . . ಅರಿಷ್ಟನುಮೆಂಬೆಣ್ಬರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಜಿತದೇವಾಂತಿಕಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೬–೭೦ ವ); ಗರ್ದತೋಯ ಸಂಖ್ಯಾನಮೊಂಬೈಸಾಸಿರದೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಸೂ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭ (ನಾ). ಕತ್ತೆ; ರಾಸಭ: "ಗರ್ದಭಂ ಚಕ್ರೀವತ್ಖರಂ ರಾಸಭಮೆ ಕತ್ತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೮); ಕೃಣದ ಕಡ್ಡಿಯ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದಾಕ ತೋರುತಿರೆ ಕುಣಿವ ಗರ್ದಭ ನೀನು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭಾಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಬಸರೀಮರ: "ಗರ್ದಭಾಂಡಃ, ಕಂದರಾಲಃ, ಕಪೀತನಃ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕಃ, ಪ್ಲಕ್ಷಃ – ಜ ಬಸರೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕತ್ತೆ: ಆ ನರಿ ಹರಿಯಿರ್ದ ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಗರ್ದಭಿಯುರೊಳಗಿರ್ದರ್ ಪುಗೆನಲೊಡಂ ಪುಗುವ ಕಟ್ಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೩–೧೪). [ಸಂ. ಗರ್ದಭಾ]

ಗರ್ದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಹಲ್ಲೀಕಾಯಿ ಬಳ್ಳಿ, ಗರ್ದಾಳೆ (ವೈಪಿಗಿ. ೩೪–೬೫). [?]

ಗರ್ದಿ, ಗರದಿ (ಗು). ೧. ಭಾರಿಯಾದ; ದೊಡ್ಡ: ನಮ್ಮ ಓಣಿಯ ಹುಡುಗರ ಮೇಲೆ ಗರ್ದಿ ಮಾರಾಮಾರಿ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಫಿರ್ಯಾದಿ ಮಾಡಿದರು (ಮನಿಪಿ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ; ಜನಸಂದಣಿ; ಗುಂಪು: ಒಳಗೆ ಗರ್ದಿ ಬಹಳ ಇದೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೯೫); ಒಮ್ಮೆ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಾದರೆ . . . ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ದಿ (ಹಾಸುಹೊ. ೨೮). **ಗರದಿ**: ೩. ಸಡಗರ; ವೈಭವ: ಗಂಡಹೆಂಡರವರು ಗರದೀಲಿ ಬರುವಾಗ ಕತ್ತಿಂತ ರಂಡೀ ಬೆನ್ಹತ್ತಿ ಬರತಾಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೭). [← ಮರಾ. ಗರ್ದೀ]

ಗರ್ದಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗರ್ದುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಸುರಗಿ, ಗರ್ದುಂಡಿ, ಪುನ್ನಾಗ, ಪುನೆ (ವೈಪಿಗಿ. ೫೭–೧೧೯೩). [?]

ಗರ್ದುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗರ್ದುಗು, ಗಜಗ, ಗಜಗು, ಗಜಿಗ, ಗ್ರಜುಗ, ಗಜ್ಜಗ, ಗಜ್ಜಿಗ, ಗಜ್ಜುಗ, ಗದುಗ$_1$, ಗದುಗು$_1$, ಗರ್ದುಗ, ಗೆಜ್ಜಗ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಪರಿಪಕ್ವಮಾದ ಗರ್ದುಗಿನ ತಿರುಳುಂ ಕುಂಠಿಯು ಮನರಿದು ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ದು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೦೦); ಬರ್ದಿಲಂ ಸಗ್ಗಕೆ ಪೆಸರ್ಗರ್ದುಗೆಸೆವಮರ್ದುವಳ್ಳಿ . . . ಎಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯ ನಾಳ್ಕುಂ (ಕಮುದ. ೪೫); ಸುರದುಂಬೆ ಸಿಂಧುವಾರಂ ಮರಿಚಂ ಕಿಜುದೇಗು ಗರ್ದುಗಿನೆಲೆಯೆಂಬಿವುಮಂ ಬೆರಸಿ ನೆಲಾವರೆಯಂ ಕೊಂಡರೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯಿ ಸಮಸ್ತಫಣಿವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೬–೩೨); ಸಪ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಂತತಂ ಪೊಡೆಚೆಂಡಾಡುವವಂಗದೇಂ ಗರ್ದುಗಿನಾಟಂ ಪೆಂಪೆ (ವೀರಪ. ೧೦–೩೭). **ಗಜಗ**: ೧. ಗಜಗ ತೂರಿದ ಹಾಗೆ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾರಿದವು ಹಳೆನೆನವು (ಸಪೀಗೀ. ೧೪–೧೯೭). ೨. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಜುಗದ ಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗ್ರಂಥಿ: ಕಾಣಿಸದ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಾಗೇನು ಗಜಗ ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ (ಬಾಂಡಾಯ.೧೪). **ಗಜಗು**: ೩. ಗಜುಗದ ಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗದೆ ಬಿಲ್ಲು ಗಜಗು ಚಂಡಾಟದಲಿ ಮೆರದೇ ಎದುರಾಯ ಹಯ ವೃಷಭ . . . ಮೊದಲಾದ ಖಳರ ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೭–೨).

ಗಜಿಗ: ೨. ಕಣ್ಣು ಹೋಗಿ ಗಜಿಗಾ ಬೆಳದೀತು (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೨೩). **ಗಜುಗ**: ೨. ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಜುಗ ಬೆಳೆದಾ ಕಣ್ಣು (ಕನಕ. ೫೦–೧): ೩. ಚೆಂಡು ಬೊಗರಿ ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲು ಗಜುಗನಾಡುತಾ (ಪುರಂದ. ೨–೮೯–೩); ಗಜುಗವನಾಡುವ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನಂ ಕಂಡು (ಭೈರಸೂ. ೩೬೭). **ಗಜ್ಜಗ**: ೧. ಎರಡು ಗಜ್ಜಗದ ವಪ್ಪ ಮೇಣದ ಉಂಡೆ ಮಾಡಿ (ಹೊಸಕ್ಟ್. ೭೩). **ಗಜ್ಜಿಗ**: (೪). **ಗಜ್ಜುಗ**: ೩. ರಾಜಬೀದಿಗಳೊಳಗೆ ಕಡಲ ಘೋಷದಿ ಚೆಂಡು ಗಜ್ಜುಗ ಬುಗರಿ ಆಡುತಾರಮ್ಮಯ್ಯ (ಕುಜೀಲೋ. ೧೪–೬); ಪಗಡಿ ಗಜ್ಜುಗ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಅವನು ಆಡಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨). **ಗದುಗ$_1$**: ೧. ಹಣ್ಣುವಾಕೆಯ ಕಾಯಸುಟ್ಟು ನಾರಂ ತೆಗೆದು ಸಣ್ಣ ಗದುಗದ ತೋರವಂ ಮಾಡಿ ಮತ್ತವಂ ಬಣ್ಣಸರದಂತೆ ಸರಗೆಯ್ದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೮೩). **ಗದುಗು$_1$**: ೧. ಗದುಗಿನ ತಿರುಳಂ ಶುಂಠಿಯುಮನುದಕದಲ್ಲರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೦೦ ಟೀಕ). **ಗರ್ದುಗ**: ೧. ಅವರಯಿವರವರು ನೂರ್ವರು ಗರ್ದುಗವನತಿ ತವಕದಿಸಜ್ಜಾಡುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬–೫೮). **ಗೆಜ್ಜಗ**: ೧. ಗೆಜ್ಜಗವನ್ನು ಒಡೆದಂತೆ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟಜ್ಜು, ಕಟಲ್, ಕಟಜ್ಜು, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಕಜಚ್ಚಿ, ಕಟಙ್ಙಿ; ತುಳು. ಗಜಿಗೆ; ತೆಲು. ಗಚ್ಚ]

ಗರ್ದುಗೆ$_1$, ಗದ್ದುಗೆ$_1$ (ನಾ). ಗಡಿಗೆ; ಘಟ: ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ [ಹಾ]ಲ ಸಹಸ್ರ ಗರ್ದುಗೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿ (ಕಇ. II, ೨೪–೩೦; 1167). **ಗದ್ದುಗೆ$_1$**: ಪುಲಿಗೆಱೆಗೆ ಬಂದು ಸೋಮದೇವ ಪದನಖ ಮಯೂಖೋಲ್ಲೀಖಲೇಖಾಪಗಾ ಪ್ರವಾಹದಿಂ ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ಶರೀರನಾಗಿ ಕ್ಷೀರಧಾರಾಪೂರದಿಂ ಸಹಸ್ರ ಗದ್ದುಗೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XVI, ೪೦–೫೮; 1152). 'ಗಡ್ಡುಕೆ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗಡ್ಡುಕ, ಗಡ್ಡುಕಾ]

ಗರ್ದುಗೆ$_2$, ಗದಿಗೆ, ಗದುಗೆ, ಗದ್ದಿಗೆ, ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ, ಭದ್ರಾಸನ ಮೊದಲಾದುವು: ಕೆಲಬಲದ ಗರ್ದುಗೆಗಳೊಳು ಮಂಡಲಾಧೀಶರೊಪ್ಪಿರ್ದರಾ ಭೂಪನಿಂ (ಚೆಬಪು. ೭–೪). **ಗದಿಗೆ**: ೧. ಗುರುವಿರಕ್ತಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ×ಕ×ಗ ಗದಿಗೆ ಶುಭಮಸ್ತು (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೧–೫; ಸು. 1606). ೨.[ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರ ಸಮಾಧಿ: ಕೊಟ್ಟುರು ಬಸವೇಶ್ವರನ ಗದಿಗೆ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೮೨–೧೩; 1768). **ಗದುಗೆ**: ೧. ಅನುಬಂಧಿಸಿಹ ಸಿಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ನರಸಂಚಾರವಿಲ್ಲ ಸುರರ ಗದುಗೆ ನೋಡುತ್ತಲಡಿಯಿಡೆನುಯನಲೀಕದು (ಜಿನಮು. ೧೩–೨೯). **ಗದ್ದಿಗೆ**: ೧. ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜ ಚಿನ್ನಮುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೨, ೪೮–೧೫; 960); ಕರಗಮನೆತ್ತು ಶೀತಳಕೆ ಕಾಲ್ದೊಳೆ ಮಾಲಿನಿ ತಿರ್ದು ಬೋನಮಂ ತರಳಕೆ ಪಾಸು ಗದ್ದಿಗೆಯನುತ್ತಳಿನೀ (ಅನಂಪು. ೪–೮೫); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದಿಗೆ ಹಾಸಿರೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೭–೬). **ಗದ್ದುಗೆ$_2$**: ೧. "ಗದ್ದುಗೆ ಪಟ್ಟವಣೆ ನರೇಂದ್ರಾಸನಂ" (ಚಕುನಿ. ೫೦); "ಸಂದ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಪಟ್ಟವಣೆ ಗದ್ದುಗೆಯುಮೆಂದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೫); ವಾನರಸಂಹತಿ ದೇವಸ್ಥಾನಂ ಮಾಡುವಗ್ರ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯ ನೀರಂ ಸನ್ಮಾನದೆ ತಂದೀವುವೆನಲ್ಕಾನಜಾಯೆಂ ಪೊಗಳಲವನ ತಪದುಗ್ರತೆಯ (ಎಇ. XVI, ೩–೧೨; 980); ದೇವತಾರಾಧನಂಗೆಯ್ದು ತಪೋಧನರ್ಗಿರದೆ ಗದ್ದುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಧೂಪದೀಪಂಗಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಿಯಸ್ಸಿಗ್ಗೆವ ಪಟುತರ ಮರ್ಕಟ ಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮–೧೪); ಕರೆದು ಮನ್ನಣೆವೆತ್ತ ಪನ್ನಿಬ್ಬರು ಮಹಾಮಾತ್ಯರೊಳಗಗ್ರೇಶ್ವರನೆನಲು ಪಿರಿಯ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫–೬೫)? ಎದ್ದು ದಿನ್ನೈಸಿದನು ಕಮಲದ ಗದ್ದುಗೆಯ ಪರಮೇಷ್ಠಿ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೫೪).

೨. ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ದುಗೆ, ಮಠ, ಪೂಜಾಸ್ಥಾನಗಳ ಕುರಿತು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಂಗ. ೬೯).

[< ಸಂ. ಗರ್ತ. / ತೆಲು. ಗದ್ದಿಯ, ಗದ್ದೆ. / ಹಿಂ. ಗದ್ದೀ; ಮರಾ. ಗಾದೀ]

ಗರ್ದುಱು (ನಾ).(?) : ಗರ್ದುಱು ಮುರ್ದಿದುದೆನೆಯುಂ ಗರ್ದೆಯುಮಾಗುರ್ದೆಯುಂ ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ.೩೩). [P ಇದು 'ಗರ್ದುಗು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗರ್ದೆ 'ಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಗರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಲೋಭ; ಅತಿಯಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೨. ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಸೆಗಾರ; ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ: "ಗೃಧ್ನುಃ, ಗರ್ಧನಃ, ಲುಬ್ಧಃ, ಅಭಿಲಾಷುಕಃ, ತೃಷ್ಣಕ್ – ಈ ೫ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಧನೆ (ನಾ). ದುರಾಸೆ; ಲೋಭ: (+).

[ಸಂ. ಗರ್ಧನ]

ಗರ್ನಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಸುವ ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬಿರುವ ಗೋಲಿ, — ಉಂಡೆ: ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ಫೋಟಕ: ದೀಪಾವಳಿಯು ಬಂತು . . . ಪಟಾಕಿ, ಚೀನುಂಡೆ, ಗರ್ನಾಲುಗಳನ್ನು ಸುಡುವುದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೧೪); ನಿನ್ನ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ . . . ಬಿರುಸುಬಾಣ ಗರ್ನಾಲು ಹಾರಿಸೋಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀವಿ (ಮಲಿಮ. ೪೩೦); ಇನ್ನೇನು, ದಿಬ್ಬಣ ಹೊರಟಿರಬೇಕು; ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೯೧). ೨. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ತೋಪು: ಆ ರಾತ್ರಿ ಅಷ್ಟು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಗರ್ನಾಲು ಹೊಡೆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ನಮಗೆ ಯಾವುದೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಗೊಂಡಾರ. ೮೩).

[← ತುಳು. ಗರ್ನಾಲ್./ಹಿಂ. ಗರನಾಲ್; ಮರಾ. ಗರನಳಾ, ಗರನಾಲ್, ಗರನಾಳ್]

ಗರ್ನಾಲುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗರ್ನಾಲನ್ನು ಸಿಡಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ದೊಡ್ಡ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳು: ಹಾವಭಾವ ಸಹಿತ ಗುಪ್ತ ಗರ್ನಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಯಾರಹತ್ತಿರವೂ ಹೇಳಬಾರದೆಂದು ವಿನಂತಿಸಿದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೬).

[ಗರ್ನಾಲು + ಬಿಡು$_1$]

ಗರ್ಬ 'ಗರುವ$_2$' ನೋ.

ಗರ್ಬಂಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸು; ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸು; ಹಮ್ಮನ್ನು ಅಡಗಿಸು: ಸೌಂದರನ ಬಲವನೊರ್ಬುಳಿ ಮಾಡಿ ಗರ್ಬಂಗೆಡಿಸಿ ಕಂಗೆಡಿಸಿ (ನಂಬಿಯ. ೧೮-೩೬).

[ಗರ್ಬ (< ಗರುವ$_2$) + ಕೆಡಿಸು$_1$]

ಗರ್ಬಾನೃತ್ಯ (ನಾ). ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಲಾಸ್ಯಜಾತಿಯ 'ಗರ್ಬಾ' ನೃತ್ಯಗಳು . . . ಗುಜರಾತಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ತಂದಿವೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೧೪).

[← ಗುಜರಾತ್. ಗರಬಾನೃತ್ಯ]

ಗರ್ಬಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಸೊಕ್ಕಿನವನು: ಜಿನಸಮಯ ವಾನೆಗೆವರೆ ಕಯ್ಯುಸೊಲ್ದು ಮುಗಿದಿತ್ತಬನ್ನಿಮಿರಿಯೇಬೆಸನೇನೆನುತಂ ಪದಪಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತನಂದದಿಂದಿರ್ಪ ಗರ್ಬಿ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಿ]ಪ್ಪನನೆ ಬಗೆಯಲ್ (ಸಮುಪ. ೪-೫೪); ಸಾಮಂತ ಗರ್ಬ್ಬಿ ಸರ್ಬ್ಬಸ್ವ ಸೂಜಿಕಾಜ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೦-೩೦; 1170). [< ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗರ್ಬಿಂದರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವಂ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಗರ್ಬ್ಬಿನ್ದರಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರದ ಭಾಗವನಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೩; 967). [P ಇದು 'ಗೋವಿಂದರಸ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗರ್ಬಿತ (ನಾ). ಹಮ್ಮುಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ: ಬಿರುದರ ಬಿಂಕಮಂ ಕಿಡಿಸಿ ಗರ್ಬ್ಬಿತರಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿ ವಿಕ್ಕ ವೀರರ ಧ್ವಜ ಗರ್ಬ್ಬಮಂ ತವಿಸಿ (ಎಕ. VII(S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪-೧೩; 1100).

[< ಸಂ. ಗರ್ವಿತ]

ಗರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ವಿಸು: ಒಲಿದು ನಲಿದು ಪಲತೆಱದಿಂ ನಿಂದುರ್ಬುತೆ ಕೊರ್ಬುತೆ ಪರ್ಬುತೆ ಗರ್ಬಿಸಿತಭಿಸಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ನಿಶಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೮೮); ಉಬ್ಬಿ ಪುಟವೆದ್ದು ನೆಱೆ ಕೊರ್ಬಿ ಗರ್ಜಿಸುತೋದಿ (ಬಸರ. ೯-೨೮).

[ಗರ್ಬ (< ಗರುವ$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಬು 'ಗಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಭ್ರೂಣವನ್ನೊಳಗೊಳ್ಳುವ ಕೋಶ; ಬಸಿರು: ತನ್ನ ಗರ್ಭಂ ತಡೆದುದರ್ಕೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೮ ವ); ಅದೇನೆಸೆದು ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋಱಿತೋ ಜಗದೀಶನಿರೆ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆದು . . . ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತು ವೈರಾಮಹಾದೇವಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೩); ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಶಶಿವದನೆಗೆ ಗರ್ಭಮಾದ ತೆಱನೊಳ್ ಕೆಡುಗುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೪-೨೮೬); ಆತಂ ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಪ್ಪ ಕುಂಡಲಮಂಡಿತಂ ಪೆಱಕೊಂದು ಪೆಣ್ಣಾಗುವೆರಸು ವಿದೇಹಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಬಳೆವುದಂ ತಿಳಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೪ ವ); ಆ ದನುಜಾರಿಯನಾತ್ಮಗರ್ಭದೊಳ್ ಧರಿಯಿಸಿ ನಿಂದಳೀ ಪಿರಿಯಳಿಂ ಪಿರಿಯರ್ ಪೆಱರಿಲ್ಲ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬). ೨. ಪಿಂಡ; ಭ್ರೂಣ: ಆಗ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಆ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದರು (ಭಾರದ. ೪೫೦). ೩. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಕುಕ್ಷಿ: "ಜಠರಃ, ಉದರಃ, ತುಂದಃ, ಕುಕ್ಷಿಃ, ಗರ್ಭಃ – ಈ ೫ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧); "ಕುಕ್ಷಿತುಂಡಂ ಗರ್ಭಮಾ ಜಠರಮುದರಮೆನೆ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೩). ೪. ಮಗು; ಕೂಸು: "ಬಾಲಃ, ಪಾಕಃ, ಅರ್ಭಕಃ, ಗರ್ಭಃ, ಪೋತಃ, ಪೃಥುಕಃ, ಶಿಶುಃ, ಶಾಬಃ, ಡಿಂಭಃ – ಈ ೯ ಮಗುವು" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೪೮). ೫. ಒಳಭಾಗ; ತಿರುಳು; ಮಧ್ಯಭಾಗ: ಇಂತು ವಿಶ್ವರೂಪ ಗರ್ಭಿಣಿಯಪ್ಪದೇವಿ ನೀಂ ಬ್ರಹ್ಮಗರ್ಭಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆಯುಂ ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯ ಗರ್ಭದೃಷ್ಟಿಯಂತೆಯುಂ ವಿವೇಕ ಗರ್ಭವಿದ್ಯೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಮಹತ್ತ್ವಮಂ ಪಡೆದೆ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬ವ). ೬. = ಗರ್ಭಸಂಧಿ: ಸವಸಂದ ಮುಖಂ ಪ್ರತಿಮುಖಮುಮವಮರ್ಶಂ ಗರ್ಭಮಂತೆ ನಿರ್ವಹಣಮೆನಿಪ್ಪುವವೆಯ್ದೆ ಸಂಧಿಯಕ್ಕುಂ ಸುವಿಹಿತಕವಿಮಹಿತವಿತತ ಕೃತಿಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೬); ಮೂರನೆಯ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ಸೂಚನೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೦೮); ರಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿಯಮವೆಂದರೆ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಮುಖ, ಗರ್ಭ, ಅವಮರ್ಶ, ನಿರ್ವಹಣ ಎಂಬ ಪಂಚಸಂಧಿಗಳನ್ನು . . . ರಚಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೫೦). ೭. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬೀಜ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ . . . ಸಮಯ, ಗರ್ಭ, ಪ್ರಸವ . . . ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಪಂಜರ ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಆತ್ಮ್ಯಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).

[ಸಂ.]

ಗರ್ಭಕ (ನಾ). ೧. ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟು ಒಳಗೆ ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಧರಿಸುವ ಹೂವು : "ತುರುಬಿನ ಹೂ ಗರ್ಭಕಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೩೯೮) ; "ಗರ್ಭಕಂ–ತುರುಬು ಮುಂತಾದ ಕೇಶಪಾಶದ ನಡುವೆ ಈಚೆಗೆ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಮುಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹುವ್ವಿನಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ ಎರಡು ಸಂಯೋಗಿ ಜೀವಕಣಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಾಗು ; ಬಸಿರುಂಟುಮಾಡು : ಈ ಜೀವಕಣಗಳು ಸಂಯೋಗಿ ಜೀವಕಣಗಳಂತೆ ಗರ್ಭ ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೨).

ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವಿಕೆ = ಬಸಿರಾಗುವಿಕೆ : ಎರಡು ಸಂಯೋಗಿ ಕಣಗಳು ಕೂಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಸೇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಗರ್ಭ[ಭಾ]ಧಾನ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೩). [ಗರ್ಭ + ಕಟ್ಟು]

ಗರ್ಭಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿರಿಳಿ ; ಗರ್ಭಪಾತವಾಗು ; ವ್ಯೆಯಿಳಿ : ಹಸುವಿಗೆ ಗರ್ಭಕರಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ಕರಗು (< ಕರಂಗು)]

ಗರ್ಭಕೋಶ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಭ್ರೂಣವಿರುವ ಚೀಲ ; "ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಗು ಅಥವಾ ಗರ್ಭವಿರುವ ಚೀಲ" (ಅನಂನಾ) ; ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಒಂದು ರೀತಿಯ ನೋವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೦). [ಗರ್ಭ + ಕೋಶ]

ಗರ್ಭಗಳಿತ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಧೈರ್ಯಗುಂದಿದವನು : ಸೀತುರಾಮನು ಗಾಬರಿಯಾದನು. ಅವಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತ್ಯುವಾಗಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತ್ಯುವಾಗಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗರ್ಭಗಳಿತನಂತೆ ನಿಸ್ತೇಜನಾದನು (ಜಯಂತ. ೩೯೧). [ಗರ್ಭ + ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ)]

ಗರ್ಭಗುಡಿ (ನಾ). ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿರುವ ಭಾಗ, —ಒಳಕಟ್ಟಡ, —ಅಂತರ್ಮಂದಿರ : ಅಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ "ಧ್ರುವಬೇರ" ಎಂದು ಹೆಸರುಂಟು. ಇವುಗಳನ್ನು ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವರಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವರು (ಭಾರದ. ೫೧೨) ; ದೇವಿಯ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗಬಾರದು ತಿಳಿಯಿತೇ (ರಂಗರೋ. ೬೦). [ಗರ್ಭ + ಗುಡಿ]

ಗರ್ಭಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಣ ಕೋಣೆ ; ಮಲಗುವ ಮನೆ : "ಅಪವರಕಂ ಗರ್ಭಗೃಹಂ–ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೬) ; "ಓವರಿಯದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೮) ; ಗರ್ಭಗೃಹಮನಭ್ಯುಕ್ತಿಕೋಜ್ವಲನಾಗಿ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೯೭ ವ). ೨. = ಗರ್ಭಗುಡಿ : ಕಲ್ಲಣಸುತಂ . . . ಗರ್ಭಗೃಹಮಂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊಚಿವಡುತ (ಬಸವ. ೨೬–೨೭) ; ಶಾಂತಲೆ ಆಗ ದೇವಿಯ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩). [ಗರ್ಭ + ಗೃಹ]

ಗರ್ಭಚಿಹ್ನ (ನಾ). = ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ : ಅಂತು ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಂಗಳ್ ತೋಱೆ (ಆದಿಪು. ೮–೩೨ವ) ; ಶಶಿಮುಖಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಂ ತೋಱದುದು (ಸಂಬಿರ. ೧–೯೮). [ಗರ್ಭ + ಚಿಹ್ನ]

ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ತೋರುವ ಶಾರೀರಿಕ ಬದಲಾವಣೆ, —ಲಕ್ಷಣ ; ಬಸಿರಿನ ಲಕ್ಷಣ : ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಈಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಪತ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಗೆತಾನೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭). [ಗರ್ಭ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಗರ್ಭಚೀಲ (ನಾ). ಗರ್ಭಕೋಶ ; "ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿನ ಹೊರ ಭಾಗದ ಚೀಲ" (ಅನಂನಾ). [ಗರ್ಭ + ಚೀಲ]

ಗರ್ಭಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಭ್ರೂಣವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ವ್ಯೆಯಿಳಿಸುವುದು ; ಗರ್ಭಸ್ರಾವ ಮಾಡಿಸುವುದು : ಈಗಿನ ನಮ್ಮ ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಗರ್ಭಚ್ಛೇದವು ಅಪರಾಧವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಗರ್ಭವು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗುವಿಕೆ, ವ್ಯೆ ಇಳಿಯುವುದು" (ಅನಂನಾ). [ಗರ್ಭ + ಛೇದ]

ಗರ್ಭಜ (ನಾ). ಮಗ ; ಪುತ್ರ : ಗರ್ಭಜನುಂ ಸರ್ವ ವಿಶುದ್ಧನುಂ . . . . ಅಪ್ಪ ಭವ್ಯಂಗೆ ತತ್ತ್ವಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೧) ; ತನ್ನ ಗರ್ಭಜನೊಡನೆಯುಣುವವರಿನ್ನು ಮನಸ್ಯೆಸದು (ಬಜ್ಞಪು. ೭೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಗಂಡನು ತಾಳುವ ದೀಕ್ಷೆ. ಉ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೇ ಮೊದಲಾದುವು : ಆಚಾರ್ಯರು ಗರ್ಭದೀಕ್ಷೆ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ, ಪೂರ್ವ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. [ವೀಶೈ] ಮಗು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಕೊಡುವ ಶಿವದೀಕ್ಷೆ. 'ಗರ್ಭಲಿಂಗ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಗರ್ಭದೋಹಳ (ನಾ). ಬಸಿರಿಯ ಬಯಕೆ ; ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬಯಕೆ : ಅಂತು ಗರ್ಭದೋಹಳಂ ನೆಗಟ್ (ಆದಿಪು. ೮–೪೮ ವ) ; ಅಂತಾವಿರ್ಭೂತ ಗರ್ಭನಿರ್ಭರವಿಕಾಸೆಯುಂ ಸಫಳೀಕೃತ ಗರ್ಭದೋಹಳಪ್ರಕಾರೆಯುಮಾಗುತ್ತುಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೧೦–೧ ವ). [ಗರ್ಭ + ದೋಹಳ (= ದೋಹಲ)]

ಗರ್ಭದ್ವಾರ (ನಾ). ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ; ಒಳಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ; ಒಳಬಾಗಿಲು : ಎಲ್ಲ ಗರ್ಭದ್ವಾರವನು ಮುಚ್ಚಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಹ ಲಿಂಗವಾತೆರದೆಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವು ಇಹವು (ಬಜ್ಞಪು. ೧೧೧–೪೮). [ಗರ್ಭ + ದ್ವಾರ]

ಗರ್ಭಧಾರಣ (ನಾ). ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು ; ಬಸಿರಾಗುವುದು : ಬೆದೆಯಕಾಲ . . . ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡಿನ ಮಿಲನವು ಗರ್ಭಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭನಾಶನ (ನಾ). ಗರ್ಭನಾಶವಾಗುವುದು : ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ ಸಣಬಿನ ಬೀಜವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರಿದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿದ್ಯೆವಿ. ೧೦೯). [ಗರ್ಭ + ನಾಶನ]

ಗರ್ಭನಿರೋಧ (ನಾ). (ಕೃತ್ರಿಮೋಪಾಯಗಳಿಂದ) ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು : "ಗರ್ಭನಿರೋಧಕಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು ; ಗರ್ಭನಿರೋಧ" (Contraception. ಇಂಕನಿ). [ಗರ್ಭ + ನಿರೋಧ]

ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಗರ್ಭವಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ : ಮಿತಸಂತಾನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾಯಕರವಲ್ಲದ ಕೆಲವು ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಗರ್ಭವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಧನ, —ಕೃತ್ರಿಮೋಪಕರಣ ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ ಔಷಧಿ : "ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ; ಬಸಿರು ತಡೆ" (Contraceptive. ಇಂಕನಿ) ; ಪ್ರಜಾಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗ ಗರ್ಭನಿರೋಧಕಗಳು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ನಿರೋಧಕ]

ಗರ್ಭನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ಭಕಟ್ಟು : ಸೂತಕ ನಿಂತು ಗರ್ಭನಿಲ್ಲುವುದು (ವಿದ್ಯೆವಿ. ೧೦೦). [ಗರ್ಭ + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಗರ್ಭನಿವಾಸ (ನಾ). = ಗರ್ಭಗೃಹ ೧. [ಗರ್ಭ + ನಿವಾಸ]

ಗರ್ಭಪತನ (ನಾ). ಗರ್ಭವು ಬೀಳುವುದು, —ನಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಬಸಿರಿಳಿಯುವುದು; ಮೈಯಿಳಿಯುವುದು: ಜಲಜಾತಕಂದ . . . ಮಲಯರುಹಂ ಎಂಬಿವಂ ತಂಡುಲಜಲದಿಂ ಕುಡಿಯೆ ಗರ್ಭಪತನಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೬೬); ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡಿ, ಗರ್ಭಪತನವಾಗುವ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. (ವಂಶವೃ. ೨೯೦). [ಗರ್ಭ + ಪತನ]

ಗರ್ಭಪದಿ (ನಾ). "ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಒಂದೇ ಕವಚದ ಮೃದುಶರೀರದ ಪ್ರಾಣಿ, (Gasteropads) ಬಸವನ ಹುಳದ ಜಾತಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಗರ್ಭಪದೀ]

ಗರ್ಭಪರಿಶೋಧನೆ (ನಾ).= ಗರ್ಭಶೋಧನೆ: ಮಾಣಿ . . . ಕಾಂಚನ ದೇವತೆಯೆಂಬೊರಂ ಜಿನೇಂದ್ರಾವಸಥೈಕಗರ್ಭಪರಿಶೋಧನೆಗಟ್ಟಿದನಿಂದ್ರ ನಜ್ಞೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೬). [ಗರ್ಭ + ಪರಿಶೋಧನೆ]

ಗರ್ಭಪಾತ (ನಾ).= ಗರ್ಭಪತನ: ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಟೆನಿಸ್ ಆಡುವುದು, ಹೆಚ್ಚು ಭಾರ ಎತ್ತಿಳಿಸುವುದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ದಣಿವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಗರ್ಭಪಾತವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ಗರ್ಭ + ಪಾತ]

ಗರ್ಭಪಿಂಡ (ನಾ). ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ, ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ; ಭ್ರೂಣ: ಅವರದು ಬರೀ ಗತಾನುಗತಿಕದ ಗೊರಟು. ನಮ್ಮದು ಇನ್ನೂ ರೂಪಕ್ಕೇ ಬಾರದ ಗರ್ಭಪಿಂಡ (ಕಾಳರಾ. ೧೧೪). [ಗರ್ಭ + ಪಿಂಡ]

ಗರ್ಭಪಿಂಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ದೈಹಿಕ ವ್ಯಾಯಾಮದ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣವು ಮಲಗಿರುವಂತೆ ದೇಹವನ್ನು ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು . . . ೧. ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೦. ಪಿಂಡಾಸನ. ೪೧. ಗರ್ಭಪಿಂಡಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಗರ್ಭಪಿಂಡ + ಆಸನ]

ಗರ್ಭಭರ (ನಾ). ಗರ್ಭದ ಭಾರ, —ಹೊರೆ: ಲತಾಂಗಿ ಗರ್ಭಭರದಿಂ ಸುಬಿವಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೧೯). [ಗರ್ಭ + ಭರ]

ಗರ್ಭಭರಾಲಸೆ (ನಾ). ಬಸಿರಿನ ಹೊರೆಯಿಂದ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು,—ಲವಲವಿಕೆ ಇಲ್ಲದವಳು: ನುಡಿವಳು ಯತ್ನದೆ ನಡೆವಳು ಯತ್ನದೆ ಗರ್ಭಭರಾಲಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೪–೨೪). [ಸಂ. ಗರ್ಭಭರಾಲಸಾ (ಗರ್ಭಭರ + ಅಲಸಾ)]

ಗರ್ಭಭಾರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಭರ: ಕುಂತಿಯ ಗರ್ಭಭಾರಮುಂ ತಾಪಸಾಶ್ರಮದನುರಾಗಮುಮೊಡನೊಡನೆ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೦ವ). [ಗರ್ಭ + ಭಾರ]

ಗರ್ಭಮೋಚನ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆ; ಹಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಸೂತಿ: (ಶಿ). [ಸಂ. (ಗರ್ಭ + ಮೋಚನ)]

ಗರ್ಭಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿಗೆ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ: ಗುರುವಿನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಕುಕ್ಷಿಗೆ ವಿಭೂತಿಯಂ ಧರಿಸಿ ತೀರ್ಥಲಿಂಗವ ಮಾಡಿ ಆಕೆಯ ತೋಳಿಗೆ ಗರ್ಭಲಿಂಗವೆಂದು ಕಟ್ಟಿರಲು (ಭೈರಸೂ. ೧೯೬). [ಗರ್ಭ + ಲಿಂಗ]

ಗರ್ಭವತಿ (ನಾ). ಬಸಿರಾದ ಹೆಂಗಸು; ಗರ್ಭಿಣಿ: ತಾವು ಗರ್ಭವತಿಯರೆಂದು ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಪಾಲನೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ತುಂಬಾ ಗಮನ ಕೊಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೬). [ಸಂ. ಗರ್ಭವತೀ]

ಗರ್ಭವಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ, ಇರುವುದು, —ವಾಸಿಸುವುದು. ೨. ಭ್ರೂಣದ ನೆಲೆ; ಗರ್ಭಾಶಯ: (ಶಿ). ೩ = ಗರ್ಭಗುಡಿ: ಬಸವನಾ ಗುರುಗರ್ಭವಾಸವನೊಸೆದು ಪೊಕ್ಕಿರೆ (ಬಸಪು. ೬೧–೬೬). [ಗರ್ಭ + ವಾಸ]

ಗರ್ಭವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಸಿರಿಳಿ; ಗರ್ಭಸ್ರಾವವನ್ನು ಹೊಂದು. ೨.(ಅಲಂ) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅಳಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ರಥಕೆ ಮರಳಿದನಾತನೀತನ ವ್ಯಥೆಯನೇನೆಂಬೆನು ಸುಯೋಧನ ರಥಿಗಳುಬ್ಬಟೆ ಗರ್ಭವಿಕ್ಕಿತು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೩೨). [ಗರ್ಭ + ಇಕ್ಕು]

ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗರ್ಭದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಜ್ಞಾನ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: "ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ" (Embryology. ಪಾರಿಪಿ. ೩೬). [ಗರ್ಭ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಗರ್ಭವಿಭ್ರಮ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಗಸು, —ಬೆಡಗು: ಮನಕ್ಕೆಸೆದುದು . . . ನಾಡೆ ಭಾವಿಸೆ ಮದವನ್ಮರಾಳಮೃದುಯಾನೆಯ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೪೪). [ಗರ್ಭ + ವಿಭ್ರಮ]

ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ದೂಡಲ್ಪಡುವ ರಕ್ತನಾಳಗಳು ತುಂಬಿದ ಮಾಸು, —ಚೀಲ: ಈ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನದ ಮೂಲಕ ತಾಯಿಯಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೬೧). [ಗರ್ಭ + ವೇಷ್ಟನ]

ಗರ್ಭವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳ ಮಜೆಯಲಿ ವಾಜಿ ಗಜರಥವ ನಿಲಿಸಿ ಗರ್ಭವ್ಯೂಹವನು ಮಂಡಳಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೨೧). 'ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ವ್ಯೂಹ]

ಗರ್ಭಶಯನ (ನಾ). ಗರ್ಭಗತವಾದ ಶಿಶು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗರ್ಭಾಶಯ: ಮತ್ತಮುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯ ದಂಪತಿಗಳ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಂಗಳೊಂದೊಂದರೊಳೊಂದಿ ಗರ್ಭಶಯನದೊಳ್ ಪರ್ವಿ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೯ವ). [ಗರ್ಭ + ಶಯನ]

ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ: "ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ" (Embryology. ಪಾರಿಪಿ. ೩೬). [ಗರ್ಭ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗರ್ಭಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ನೋವು, —ಬೇನೆ: ಶುಂಠಿ, ಕೊತ್ತುಂಬರಿಗಳ ಕಷಾಯವನು . . . ಪಾನವ ಮಾಡಲು ಸಕಲವಾದ ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೯೫೨); ಎಲುವ ಸಂಧಿಯಂ ತಂದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಲು ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧). [ಗರ್ಭ + ಶೂಲೆ]

ಗರ್ಭಶೋಧನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವತರಿಸಲಿರುವ ಜಿನನಿಗೆ ಕರ್ಮಮಲಗಳ ಲೇಪವು ಆಗದಿರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಂದ್ರನು ಕಳುಹಿಸಿದ ದೇವವನಿತೆಯರು ಜಿನಮಾತೆಯ ಗರ್ಭವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ: ಮನವೊಲ್ದಿಂದ್ರನಿವಾಸಸಂಭವಶುಚಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಂ ಗರ್ಭಶೋಧನಮಂ ದೇವಿಯರಿರ್ದು ಮಾಡೆ (ಆದಿಪು. ೬–೨೩); ಪತ್ನಿಯುದರೋತ್ಪತ್ತಿಯಂದವ ನೂತ್ನದಿಂ ದಿವಿಜಾಂಬರಿಡುವನು ಗರ್ಭಶೋಧನೆಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮–೩೫). [ಗರ್ಭ + ಶೋಧನೆ]

ಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಹುಟ್ಟನಿಂದಲೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ; ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ: (ಶಿ). [ಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ]

ಗರ್ಭಷಷ್ಠಿ (ಗು). ಅರುವತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತೆನೆಬರುವ, —ಹೊಡೆಯಾಗುವ: ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ ಫಳಪಾಕವಿರಾಮಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಷಷ್ಠಿವ್ರೀಹಿಯವ ಗೋಧೂಮಾದಿ ಮಹೌಷಧಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೧ವ). [ಗರ್ಭ + ಷಷ್ಠಿ]

ಗರ್ಭಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದ ಸಂಬಂಧ; ಉತ್ತಮಜೀವನು ಒಂದು ಭವವನ್ನು ಕಳೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಭವವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಕಾಲ: ವಿಪೋಹಮಾರಾರ್ಗೆ ಭವಾಂತರಾಗಮದೊಳಾಗಳೆ ಪುಟ್ಟವೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಾಟ್ಯಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಮುಖ, ಗರ್ಭ, ಅವಮರ್ಶ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹೃತಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಕಾರ್ಯ ಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ನಾಟಕದ ಭಾಗ: ಮೂರನೆಯ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ಸೂಚನೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮). 'ಅವಮರ್ಶಸಂಧಿ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ಸಂಧಿ]

ಗರ್ಭಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿನ ಮೇಲ್ಮೆಗಾಗಿ ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಪುಂಸವನ; ಸೀಮಂತ: ವೇದಮತದಿಂ ಗರ್ಭಸಂಸ್ಕಾರಂ ಮೊದಲೆನಿಪ್ಪ ಆದಿಕರ್ಮಂಗಳವು ಹದಿನಾಜಾದವು (ಬಸವು. ೩-೫೨). ೨. = ಗರ್ಭಾಧಾನ ೨: (ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟನಿಂದಲೇ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು; ಆಗರ್ಭಸುಖಿ: ಅತ್ಯಂತರುಚಿರಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮಭೂಮಿಯನಲ್ಲದೆ ನೆಲನಂ ಮೆಟ್ಟಿಯಱಿಯನೇಂ ಗರ್ಭಸುಖಿಯೊ ತತ್ಸುಕುಮಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೨). [ಗರ್ಭ + ಸುಖಿ]

ಗರ್ಭಸೂತ್ರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ರೇಖೆ: ಆದರಿಂದ, ದೇಶಾದಂಥ ಎರಡುಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಅದರ ಗರ್ಭಸೂತ್ರವು, ಅಂದರೆ ಬುಡದಿಂದ ತಲೆಯವರೆಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರೇಖೆಯು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೦). [ಗರ್ಭ + ಸೂತ್ರ]

ಗರ್ಭಸ್ಖಲನ (ನಾ). = ಗರ್ಭಪತನ: ಆ ಗರ್ಭಸ್ಖಲನದ ಸಮಯಮೆ ಋತುಸಮಯಮಾಗೆ ಚತುರ್ಥದಿವಸ ಸಮನಂತರಂ ಮಜ್ಜನಂಬೊಕ್ಕು ಮಂಗಳಾಚಾರಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨-೬೦ ವ). [ಗರ್ಭ + ಸ್ಖಲನ]

ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ನಾ). ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗದಂತೆ ಗರ್ಭವನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗರ್ಭರಕ್ಷಣೆ: ಮಾವಿನಗೊಟ್ಟೆ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟನೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ವಿವೈವಿ. ೮೮). [ಗರ್ಭ + ಸ್ತಂಭನ]

ಗರ್ಭಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವ; ಗರ್ಭಗತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಗರ್ಭಗತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತತ್ಕಾಂತೆಗೆ ನೆಗಟ್ದುವು ಗರ್ಭಸ್ಥನುತ್ಸಾಹಮಂ ಕೋಳ್ವಲಮಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಸೂಚಿಸುವವೊಲತಿಚೋದ್ಯಂಗಳೀ ದೌಹೃದಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೩೩); ಗರ್ಭಸ್ಥನಪ್ಪ ಶೌರಿಯ ಸಿರ್ಭರಸರಸಪ್ರಕಾಶಮಿ ಜನನಿಯೊಳಾವಿರ್ಭವಿಸಿದುದೆನೆ ತನುಸಂದರ್ಭಿತಗೌರಿಮದಿನೆಸೆದುದಾ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೮೯). ೩. ಒಳಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಗತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಸ್ಥಿತ (ನಾ). ಬಸಿರಿನಿಂದ ಬಂದವನು; (ಸಾಮಾನ್ಯ) ಮನುಷ್ಯ: ಅತೋದ್ಯದುದ್ಯೋಗಮಿಲ್ಲದ ಜೈನಾಲಯಮಿಲ್ಲ ನೋಡದ ಜಿನೋಳಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಿತರ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಸ್ರಾವ (ನಾ). = ಗರ್ಭಪತನ: ಗರ್ಭಸ್ರಾವದ ನೋವಿನಿಂದ ಸೋತು ಮಲಗಿದ್ದ ಕಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಯಶೋದೆಗೆ ತನ್ನ ಯಾವ ಕಷ್ಟವೂ ಕಷ್ಟವಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೮೭). [ಗರ್ಭ + ಸ್ರಾವ]

ಗರ್ಭಸ್ರಾವಕ (ಗು). ಗರ್ಭಸ್ರಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಗರ್ಭಸ್ರಾವಕ (ಔಷಧ) (Amblotic. ಇಂಕನ್ನ). [ಗರ್ಭ + ಸ್ರಾವಕ]

ಗರ್ಭಾಂಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಂಕ; ನಾಟಕದ ಒಳಗಿನ ನಾಟ್ಯಕ: ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗರ್ಭಾಂಕವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ಅಂಕ]

ಗರ್ಭಾಂಗಣ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಗೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ, —ಒಳಹಜಾರ: ಗರ್ಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ಕೋಲೆಯ ಮೇಲೆ . . . ದೇವಿಯು ಬುಧಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು (ನಟ್ಯೂಶಾಂ. ೧೨). [ಗರ್ಭ + ಅಂಗಣ]

ಗರ್ಭಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗೃಹ; ಗರ್ಭಗುಡಿ: (ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಅಗಾರ]

ಗರ್ಭಾಡಳಿತ (ನಾ). ಒಳಾಡಳಿತ; ಒಳಗಿನ ಕಾರುಬಾರು: ಅರಿತು ಗರ್ಭಾಡಳಿತ ಬಹಿರಂತರಕೆಯರವಾದಣುಗನಿರಲ್ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೦-೯೩). [ಗರ್ಭ + ಅಡಳಿತ]

ಗರ್ಭಾಣು (ನಾ). ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ: ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅಡಗಿರುವ ಇಂತಹ ಗರ್ಭಾಣುವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ವಹಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆಯೇ ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಜನ್ಮ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೦). [ಗರ್ಭ + ಅಣು]

ಗರ್ಭಾಧಾನ (ನಾ). ೧. (ಪುರುಷನು ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ) ಗರ್ಭವನ್ನು ಇಡುವುದು. ೨. ಷೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ನಿಷೇಕ; ಶೋಭನಪ್ರಸ್ತ: ಗರ್ಭಾಧಾನ . . . ಎಂಬುದು ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಕರ್ಮ. ಋತುಮತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಪತಿಯು ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೨); ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಗರ್ಭ ಮತ್ತು ಬೀಜ ಸಂಬಂಧವಾದ ದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣವಾಗಿ ಜೀವನು ಪಾಪವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಧಾರದ. ೫೪). [ಗರ್ಭ + ಆಧಾನ]

ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಐವತ್ತುಮೂರು ಕ್ರಿಯೆ, —ಕರ್ಮಾಚರಣೆ: ಅಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾದಿನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ). [ಗರ್ಭ + ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಗರ್ಭಾವತರಣ (ನಾ). ೧. ಜೀವನು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದು, —ಅವತರಿಸುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜಿನಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಆಗಮನ: ಗರ್ಭಾವತರಣಂ ಆಷಾಢಬಹುಳಬಿದಿಗೆಯುತ್ತರಾಷಾಢಾನಕ್ಷತ್ರದ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸಲೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೨ ವ); ಅಂತು ಸಂತತೋಲ್ಲಸಿತ ದೇವಕಾಂತಾಸಂತಾನಸಂಪಾದಿತೋತ್ಸವಪರಂಪರೆಗಳಿಂ ಪರಮನ ಚರಮಗರ್ಭಾವತರಣಮನಱಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೯ ವ). [ಗರ್ಭ + ಅವತರಣ]

ಗರ್ಭಾವತಾರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಾವತರಣ ೨: ಆ ಎಡೆಗೆ ನಡೆತಂದು ನಿರ್ಜರರಾಯ ಪೂಜೆಯ ಗೈದು ಪೋಗುವ ನೀಯತದಿ ಗರ್ಭಾವತಾರ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಗಳು (ಬಜ್ಜಪು. ೧೪-೬೧). [ಗರ್ಭ + ಅವತಾರ]

ಗರ್ಭಾಶಯ (ನಾ). = ಗರ್ಭಕೋಶ: "ಗರ್ಭಾಶಯ, ಜರಾಯು, ಉಲ್ವ, ಕಲಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಗರ್ಭ + ಆಶಯ]

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಕ (ನಾ). = ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ: ಜಗದೊಳಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞವೃಷಭನ ಬಗೆಯೊಳೊಗೆದವನಾಗಿ ಸರ್ವಕಳೆಗಳು ಸಹಜವೆನಲ್ಕೆ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಕದೊಳಾ ಜನಕ ಮಗನಿಗುಪನಯನವನೊಡರ್ಚಲ್ ಬಗೆದು(ಬಸವ.೩-೬೩). [ಈ 'ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಪದ] [ಗರ್ಭ +'ಅಷ್ಟಕ]

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎಂಟನೆಯ ವರ್ಷ: ಆತನಿಗೆ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನವಾಗಿಯೇ ಆತನು ತನ್ನ ೧೬ನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗೇವಾಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೪೮); ಆಗಿನ್ನೂ ಗಣಪತಿಗೆ ೧೧ ವರುಷ. ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮಕ್ಕೇ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಹೊಸಸ್ಟ್ರಿ. ೨೭). [ಗರ್ಭ + ಅಷ್ಟಮ]

ಗರ್ಭಿಣಿ (ನಾ). = ಗರ್ಭವತಿ: "ವರಧುರ್ಯೆ ಸತ್ಯೆಯಂತರ್ವತ್ನಿ ಗುರ್ವಿಯೆಂದರೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೭); ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬೇರಂ ನಸ್ಯಮೆಜಿಗೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೭೭); ಗರ್ಭದ ಪೆಣ್ಗೂಸಿಂಗಂ ಗರ್ಭಿಣಿಗಂ ಬಾಧೆ ಪಿಂಗೆ (ಪಂಚಾಮಾ. ೪-೧೫); ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳಾಕೆಯಮೋಘವೀರ್ಯದಲಿ (ಸಂಧಪ. ೧೩-೬೪); ಅದಱನೀ ರವಿವಂಶಲಕ್ಷ್ಮೀಸುದತಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗದಿರಲೆಂಬುದು ಪುರಾತನಮುನಿಸುಭಾಷಿತವು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೮); ಆಗ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು(ಭಾರದ.೪೫೦). [ಸಂ. ಗರ್ಭಿಣೀ]

ಗರ್ಭಿಣಿಹೆನ್ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಒಂದು ರೋಗ: ನೆಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟು ... ಈ ದೀಜವಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯೆ ಗರ್ಭಿಣಿ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಸ್ಮವಿ. ೫). 'ಹೆನ್ನೆತ್ತರು' ಪರಾ. [ಗರ್ಭಿಣಿ + ಹೆನ್ನೆತ್ತರು]

ಗರ್ಭಿತ (ಗು). ೧. ಬಸಿರಾದ. ೨. ಹುದುಗಿರುವ; ಒಳಗೊಂಡ: ತದ್ದೂಮಿಗರ್ಭಿತದ ಶ್ರೀಕರಾಲಯವಿದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೨೮). 'ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗರ್ಭೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇಂತೀ ಸ್ಥಲಂಗಳ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿ ಆಱುಸ್ಥಲವನಲ್ಲಿನ್ನದೆ ಮೂಱುಸ್ಥಲವಿಲ್ಲಿನ್ನದೆ ಬೇಱೊಂದು ಸ್ಥಲಉಂಟೆಂದು ಊರೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ದೂಱದೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೩೮-೫೩೨); ಸೇವಕಸಕಲನೃಪಾನೀಕಮಂ ಕೂಡೆ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿರ್ದ ...ಅಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೩); ವಂದಿಧ್ವನಿಯ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಜಯಜಯಧ್ವನಿ (ಕುಮ್ಯಾ.ಕ. ೭-೧೪); ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಅನೇಕ ಮಹಾಸಾಹಿತ್ಯವಾಹಿನಿಗಳನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಗರೋಪಮವಾದ ಶಕ್ತಿ ಭಾಷೆ (ಸಾಹಿತ್ಯ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗರ್ಭೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಗರ್ಭೀಕೃತ (ಗು). ಹುದುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿದ: ಕದಂಬಕುಸುಮಗರ್ಭೀಕೃತಕಬರೀಭರಸಂಯುತಶಿರೋಭಾಗಮಂ ಚಾಸಣಿಸಿದ ನನೆಯ ಸೂಸಕದ ಕೊನೆಗಳಲುಗೆ (೧೧೪. ೫-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ: ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳೊರ್ವಂ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಂ ತನ್ನ ಹೃದಯೇಶ್ವರಿಯನಗಲ್ದು ಬಂದು ಪೆಜರಾರುಮಂ ಮೆಚ್ಚದಾಕೆಯಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪ ವ). [ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಮಂತಳಾದವಳು; ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತಳು: ಅಂತಾ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯರ್ ಮನಸ್ಸರೋವರದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ); ಆ ಮನೋಜವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲದೆಯುಂ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ ಮತ್ತೆ ವರ್ಕೆಯ್ದೆವರ್ಪಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೮ ವ). [ಸಂ. ಗರ್ಭೇಶ್ವರೀ]

ಗರ್ಮಿ 'ಗರಮಿ' ನೋ.

ಗರ್ವ (ನಾ). ೧. ಜಂಭ; ಹೆಮ್ಮೆ; ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: "ಬಿಂಕಂ ಗಬ್ಬ ಪುಗ್ಗೆನಲ್ ಗರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಕೈ. ೫೩); "ಕಾಮಕರ ಗಬ್ಬ ಬಿಂಕಪನ್ನಮುಕ್ಕೇನಲ್ ಗರ್ವವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); ಕವಿವ್ಯಾಸನೆನೆಂಬ ಗರ್ವಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩); ಗರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಗಬ್ಬ, ಗರ್ಭ]ಮಡಂಗಿ ಗರ್ಭದೊಳಗೊರ್ವನೆ ದುಃಖಮನುಂಡೆನಂತೆ ಬಂದೊರ್ವನೆ ಕೊಟ್ಟಲೊಳ್ ಬಳೆದಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨); ವಿಂಧ್ಯಾದ್ರಿ ... ಅಡ್ಡವಾಗಿರಲು ಸಚ್ಚರಿತನಾಗಿದ್ದಗಸ್ತ್ಯನು ಹೆಚ್ಚು ತಾನೆಂದೆಂಬ ಗರ್ವವ ನುಚ್ಚುನೂಡಿಯೆ ನೆಲದ ಸಮದಲಿ ಬೆಟ್ಟ ಬೆರಸಿದನು (ಅಮೃತ. ೨-೬೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ ಗರ್ವ ... ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭); ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತುಮೂರು :- ೧.ನಿರ್ವೇದ (ಬೇಸರ) . . . ೧೮. ಗರ್ವ . . . ೩೩. ವಿತರ್ಕ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೮). ೩. [ಛಂದ] ಎರಡು ಗುರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಅತ್ಯುಕ್ತೆಯೆಂಬ ವರ್ಣಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಎರಡೆರಡು ಗುರುಗಳುಳ್ಳ ವೃತ್ತ: ಶರ್ವಂ ಗೀರ್ವಾಣೋರ್ವೀ ಗರ್ವಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೫). ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅಂತಃಕರಣದ ನಾಲ್ಕು ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೃತ್ತಿಯು ಸಂಶಯ, ನಿಶ್ಚಯ, ಗರ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಂತಃಕರಣವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳನ್ನುಳ್ಳದು (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೫೮೮). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ವಿಸು: ತಾನೊಬ್ಬನೇ ವಿದ್ಯಾವಂತನೆಂದು ಗರ್ವಪಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ವ + ಪಡು]

ಗರ್ವಭಂಗ (ನಾ). ಗರ್ವದ ನಾಶ; ಅಹಂಕಾರದ ನಿಗ್ರಹ; ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿಯುವುದು: ಈ ದಿನ ಗರುಡಗರ್ವಭಂಗವೆಂಬ ಹರಿಕಥೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ವ + ಭಂಗ]

ಗರ್ವವಿನಾಶಿ (ಗು). ಹಮ್ಮನ್ನು ಅಡಗಿಸತಕ್ಕ; ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸುವ: ಧನು ವರೂಥದ ಹಾನಿ ಗುರುನಂದನನ ಗರ್ವವಿನಾಶಿಯೇ ಥಡ ಎನುತ ಪಾರ್ಥನ ತಱುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆದಡಾಯುಧದಿ (ಕುಮ್ಯಾ.ಕ. ೧೪-೨೧). [ಗರ್ವ + ವಿನಾಶಿ]

ಗರ್ವವಿಭ್ರಮ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಿಂಕ, —ಠೀವಿ: ಝಳಪಿಸುವ ಕೈದುಗಳೊಳೀ ಹೊಳೆದುದು ಸೆಳೆದುದೀತನ ಗರ್ವವಿಭ್ರಮವ (ಕುಮ್ಯಾ.ಕ. ೧೯-೩). [ಗರ್ವ + ವಿಭ್ರಮ]

ಗರ್ವವ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದವಳು; ಮಿತಿಮೀರಿ ಮದಿಸಿದವಳು: ಅಂತು ಬಂದ ಬಸಂತದೊಳ್ ಮಾದ್ರಿ ತಾಂ ಗರ್ವವ್ಯಾಲೆಯುಂ ಕ್ರೀಡಾನುಶೀಲೆಯುಮಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫ ವ). [ಸಂ. (ಗರ್ವ + ವ್ಯಾಲ + -)]

ಗರ್ವವ್ಯಾಳ (ನಾ). ೧. "ಮದಿಸಿದ ದುಷ್ಟಗಜ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ೨. "ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದುಷ್ಟ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ೧, ೨: ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವವ್ಯಾಳಯುಮನರಿವರ್ಗಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದಱಿಂದಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). [ಗರ್ವ + ವ್ಯಾಳ]

ಗರ್ವಹೀನ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಜಂಭವಿಲ್ಲದವನು; ವಿನಯವಂತ: "ಸೋಲ್ - ಗಲನೇ, ಗರ್ವಹೀನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಗರ್ವ + ಹೀನ]

ಗರ್ವಾಂಧ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಅಂಧನಾದವನು; ವಿವೇಚನೆ ಇಲ್ಲದವನು: ಆ ಮಹೇಂದ್ರಂ ಗರ್ವಾಂಧಂ ಸಿಂಧುರಸ್ಕಂಧದಿನಿೞಿದು ಸಕೌಕ್ಷೇಯಕಂ ಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೧೨); ಬುಧನು ಕುಲೀನನು ಗರ್ವಾಂಧನಾಗನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫–೧೪). [ಗರ್ವ + ಅಂಧ]

ಗರ್ವಿ (ನಾ). ಗರ್ವವುಳ್ಳವನು; ಜಂಭಗಾರ; ಅಹಂಕಾರಿ: ಸರ್ವಜ್ಞನೞಿದಿಹನು ಸರ್ವರನು ಆೞಿದಿಹನು ಸರ್ವಜ್ಞನೞಿಯದಿರುತಿಹನು ಉರ್ವಿಯೊಳು ಗರ್ವಿ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬). [ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಜಂಭ; ಸೊಕ್ಕು: ಬಲರಾಮ ನನ್ನೊಳು ಸಮರಕ್ಕೆ ಸೆಣಸಿ ದುರ್ಬಲರಾಮನಾಗಿ ಹೋಗೆನುತೆ ಬಲಭದ್ರ ಗಜಮುಖ ತೞಿದ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ ಬಲರಾಮನತುಳ ಗರ್ವಿಕೆಯು (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೧). [ಗರ್ವ + -ಇಕೆ]

ಗರ್ವಿಗ (ನಾ). = ಗರ್ವಿ: ಗರ್ವಿಗನ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭಂಡಹರಿ (ಭರಪ. ೪೯–೬೬). [ಗರ್ವ + -ಇಗ]

ಗರ್ವಿತ (ಗು). ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ; ಕೊಬ್ಬಿದ; ಅಹಂಕಾರಿಯಾದ: ಗರ್ವಿತ ನೃಪಾಲಕಾಧಮದುರ್ವಿಳಸನಜನಿತಭೂರಿಭಾರದೊಳೆನಸುಂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಭೂವಧು . . . ವಿರಂಚಿಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಳ್ (ಜಗವಿ. ೧–೨೭); ಪ್ರತಿಯಿಡಲು ಬಾರದ ಮಹಾಗರ್ವಿತ ಹೃದಯನಂ ಕಪಟನಂ ದುಃಕೃತನನನೃತನನಿನ್ನು ಸೈರಿಸಿ ತಪ್ಪುಗಳನೆನ್ನ (ಬಸಪು. ೨೩–೪೦). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಗರ್ವಿ: ಅವನು ಗರ್ವಿಷ್ಠ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಹಮ್ಮುಗೊಳ್ಳು; ಅಹಂಕಾರಪಡು: ಸಾಪತ್ನೀಕುಳದೊಳ್ ಗರ್ವಿಸುವ ಶಬರಿಯಿರವತಿಚಿತ್ರಂ (ಗಿರಿಕ.೧–೧೧೯); ಆತನ ಸೂತ್ರದವರಾವು ನೀನಿಂತು ಗರ್ವಿಪರೆ (ಚೆಬಪು. ೧೮–೫). [ಗರ್ವ + -ಇಸು₁]

ಗರ್ವೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಹೊಂದು; ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು: ಒಂದು ವರ್ಣವನಱುಹಿದವ ಗುರುವೊಂದಪಾಯದಲುಳುಹಿದವ ಗುರು ಬಂದ ವಿಗ್ರಹದೊಳಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿದಾತ ಪರಮಗುರು ಒಂದೆರಡು ಮೂಱಿಸಲೇ ತಾನೆಂದು ಗರ್ವೀಕರಿಸಿದವರುಗಳೊಂದುವರು ಚಾಂಡಾಲಯೋನಿಯೊಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬). [ಗರ್ವೀಕರಣ + -ಇಸು₁]

ಗರ್ವು 'ಗರುವ₂' ನೋ.

ಗರ್ವೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಗರ್ವದ ಮಾತು; ಜಂಭದ ಮಾತು; ಅಹಂಕಾರದ ನುಡಿ: ಮುರಾರಿಯ ಸಿರಿವಚನಕೆ ಹಸಾದವೆಂದುಬ್ಬರದ ಗರ್ವೋಕ್ತಿಯಲಿ ಗರುವಿಕೆಗೆಡಿಸಿದನು ನೃಪನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೭). [ಗರ್ವ + ಉಕ್ತಿ]

ಗರ್ವೋದ್ಧತ (ಗು). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉದ್ಧಟವಾದ; ಹೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದ; ದರ್ಪದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ: ನುತಿಪಂ. . . ತತಗರ್ವೋದ್ಧತ ದುರ್ವಿದಗ್ಧ ಜನತಾಹೃದ್ವೀಮನಂ ಭೀಮನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೮); ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಗಜರ್ತ್ಸಿಂಹಮಂ ಬೀಳೆನುತೊಗೆದದಟಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಪೊಯ್ದಂ (ಶಬಶಂ. ೩–೬೩). [ಗರ್ವ + ಉದ್ಧತ]

ಗರ್ಹಕ (ನಾ). ಬಟ್ಟಲು; ಪಾನಪಾತ್ರೆ: "ಗರ್ಹಕಃ, ಅನುತರ್ಷಃ, ಚಷಕಃ, ಸರಕಃ – ಈ ೪ ತಿಳಿವಟ್ಟಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೨); "ಅನುಕರಂ ಗರ್ಶ[ರ್ಹ]ಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಣ (ನಾ). ಬಯ್ಯುವಿಕೆ; ತೆಗಳಿಕೆ; ದೂಷಣೆ: ಶಾಸಟಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪೆಳಿಸಿ ಬಾಲನಿಬರ್ಹಣ ಗರ್ಹಣಾತಿರೇಕದಿಂ ಗತಶ್ರೀಕನಾಗಿ ನಿಜರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಣೀಯ (ಗು). ಬಯ್ಗುಳಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ; ನಿಂದೆಗೆ ತಕ್ಕ; ಕೀಳಾದ: ಅವನು ಸ್ವಜನದ್ರೋಹದಂತಹ ಗರ್ಹಣೀಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಗಿದ್ದನು (ಪರಮೇ. ೪೧); ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ಅದು ಸ್ಪೃಹಣೀಯವೇ; ಗರ್ಹಣೀಯವಲ್ಲ (ಶರಪ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಿತ (ಗು). ಬಯ್ಗುಳಿಗೊಳಗಾದ; ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೀಳಾದ: ಲೋಕವಿರುದ್ಧಂ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೋಕ್ತಿ ವಿವೇಕಿ ಲೋಕಗರ್ಹಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦೮); ರೂಪಂ ಪದಪಿಂದಂ ಮಾಡಿಯುಂ ನೋಡಿಯುಮ ಸದೃಶದೊಳ್ ಗರ್ಹಿತ ಸ್ಪರ್ಶಸಂಭೋಗದೊಳಿಂತೀ ದುಷ್ಟಚಂಡಾಲರ ಕುಲದೊಳಗೇ[illegible] ದುರ್ವಿವೇಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಿಸು (ಕ್ರಿ). [illegible]; ನಿಂದಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಕುಲಕನ್ನೆಯರ್ಗಿದನ್ನಯಮೆಂದು [illegible]ತ್ವಮೆ ಗರ್ಹಿಪಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫). [ಗರ್ಹಣ + -ಇಸು₁]

ಗರ್ಹೆ (ನಾ). ಬಯ್ಯುವಿಕೆ; "ಹಟುವು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಗರ್ಹಾ]

ಗರ್ಹ್ಯ (ಗು). ೧. = ಗರ್ಹಣೀಯ: ಕೇವಲ ಗರ್ಹ್ಯ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಅವಳೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದೇವಳ. ೧೦). (ನಾ). ೨. ದೂಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: "ನಿಃಷಮ ದುಷ್ಷಮ ಗರ್ಹ್ಯ ಎಂಬಿವು ಹಟುವಿನೊಳ್ ಅಪ್ಪುವು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಪದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಯೋಗವು ಅತ್ಯಂತ ಗರ್ಹ್ಯವೇ ಸರಿ (ಕಥವಿ. II, ೨೬). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೀನವಾಗಿ ನುಡಿಯುವವನು; ನಿಂದಕ: "ಹೊಲ್ಲಾಗಿ ನುಡಿವವಂ ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೯). [ಸಂ. ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿನ್]

ಗರ್ಹ್ಯಾಧೀನ (ನಾ). ಬಯ್ಗುಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ನಿಂದೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು; "ಹಟುಸಿಕೊಂಬವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಗರ್ಹ್ಯ + ಅಧೀನ]

ಗಲ, ಗಳ₃ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ. 'ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ' ಪರಾ. ಗಳ₃: "ಗ್ರೀವಾ, ಧಮನಿಃ . . . ಗಳಃ, ಕಂಠಃ — ಈ ೭ ಕೊರಲ್" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೨); ಗಳದ ಬೞಿಸೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಲಿಂಗವು ನೆಲಸಿದುದು (ಬಸಪು. ೩೮ ಸೂಚನೆ); ಗಳದ ಸತ್ವವನೞಿಯದದ್ರಿಗೆ ತಲೆಯನೊಡ್ಡುವರೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೧); ತೆಗೆದುತ್ತರೀಯಮಂ ಮುರಿದು ಕುದುರೆಯ ಗಳಕೆ ಬಿಗಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೮).

ಗಲಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ, ಗಳಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕಂಠಾಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಳೆತನ; ಪರಮಸ್ನೇಹ: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಗಲಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ (ರೂಢಿ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಗೆಳೆಯ; ಪರಮಸ್ನೇಹಿತ: ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಗಳಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ ಆದೆವು (ಮನೋಸಂ. ೨೦೩); ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟಾ – ನಾನು ಗಳಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ (ದೀಪಹ. II, ೮೫). [☞ ಇದು 'ಗಳಶ್ಚಕಂಠಶ್ಚ' ಎಂಬುದರ ಅಸಾಧುರೂಪವಾದರೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ] [ಸಂ.]

ಗಲಂತಿ (ನಾ). = ಗಲಂತಿಕೆ: (೬). [ಸಂ. ಗಲಂತೀ]

ಗಲಂತಿಕೆ, ಗಳಂತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿ ಮತ್ತು ಮೂತಿ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ಹೂಜಿ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ: "ವರ್ಧನೀ, ಗಲಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ]ತಿಕಾ – ಈ ೨ ಗಿಣಿತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೯೨).

೨. ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ತಳದಲ್ಲಿ ತೂತು ಕೊರೆದಿರುವ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ ಅಥವಾ ಧಾರಾಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕದ ಸೇವೆ. **ಗಳಂತಿಕೆ**: ೧. ಮೇಲಿನ 'ಹಲಾಯು' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಗಲಕಂಬಲ, ಗಳಕಂಬಳ (ನಾ). ೧. ಹಸು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಜೋತಾಡುತ್ತಿರುವ ತೊಗಲು; ಗಂಗೆದೊಗಲು; ಸಾಸ್ನೆ: (ಶಿ). ೨. ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಗಲಕಂಬಲ . . . ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಶಾಲು, ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೦). **ಗಳಕಂಬಳ**: ೧. "ಗಳಕಂಬಳಮಕ್ಕುಂ ಪೆಸರ್ಗೊಳಲ್ಕೆ ಸಾಸ್ನಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೯-೪); ಚಳಗಳಕಂಬಳಂ ಚಳನಕಂಪಿತತುಂಗಕಕುದ್ಭರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೨೮). [ಗಲ + ಕಂಬಲ]

ಗಲಕು$_1$ 'ಗಲಗು$_1$' ನೋ.

ಗಲಕು$_2$, ಗಲಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಲೇಖನಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಾಳವುಳ್ಳ ಕಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಸ್ಯ; ಲಾಳ: (ಶಿ). **ಗಲಗು$_2$**: ೧. ಬಳಿಕ ಕಪಿಗಳು ಗಲಗಿನ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ನೀರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿದವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೨). ೨. ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಿ: ಪೆನ್ಸಿಲು, ಟಾಕು, ಗಲಗು ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಂಕಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಒಂದು ಕಡ್ಡಿಯೂ ಸಹ ನನಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೫೭). [?]

ಗಲಕುಹುಲ್ಲು, ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಶಿ). **ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು**: ಅಲಗು, ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು (ಮೈಇಗ. ೬೭-೧೩೬೮). [ಗಲಕು$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಲಗಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ, ಕೋಲಾಹಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ. 'ಗಲಗಲನೆ' ಪರಾ.

ಗಲಗಲನೆ, ಗಲುಗಲನೆ, ಗಲ್ಗಲನೆ (ಅ). ಗಲಗಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಧರೆಯಂ ವಾರಾಸಿ(ಶಿ)ಪರ್ಯಂತಮನವಯವದಿಂ ದುರ್ವ್ವಿನೀತಾವನೀಪಾಳರ ದೇಠಂ ಕಿತ್ತುರ್ ನೀರೊಳ್ ಗಲಗಲನಲೆದೀಡಾಡಿ ಮುನ್ನಿಂತು ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಾರ್ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿದರೆನೆ (ಎಇ. XVI, ೫೯-೩; 1081); ಗಲಗಲನೆ ತಾರಕಿಗಳುದುರಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೬೯); ಕನಗೊಡನೆಂಟುಕರ್ಮದ ಮಣ್ಣುದಿರ್ವುದು ಗಲಗಲನೆ (ಭರಹ. ೫೨-೧೧೯). **ಗಲುಗಲನೆ**: ಚೋಳನ ವೇರಂ ಕಿತ್ತು ನೀರೊಳ್ಗಲುಗಲನ್[ನೆ]ಲೆಯಲ್ಪಂದನಾ ಬಂದನಾ ಬಂದನೇ ತಾನೆಂಬಂತೆ ಬಂದಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೦; 1076). **ಗಲ್ಗಲನೆ**: ನೆಲಕೆ ನೆಗಟ್ತೆ ಗರ್ಗವನೆ ಮಾಟ್ಪುದಱಿಂ ಬಿದಿ ಮಾಡನೇಕೆ ಗಲ್ಗಲನಹಿಮಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಮಣಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೧); ನೆತ್ತಿಯೆಡೆಯ ಮುತ್ತುಗಳೆತ್ತಂ ಗಲ್ಗಲನೆ ಸುರಿಯೆ (ಶಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೨); ಸುಮನಸ್ಸುಗಳ್ಗಲ್ಗಲನವುರಿಸಿ ಹಾಸಮನಶೇಷಜನಕಾಮೋದಂ ಸಮನಿಸೆ (ಚಿಕಏ. ೬-೧೦೫). [ಗಲಗಲ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಲಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಲಗಲ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಕೋಲಾಹಲಮಾಡು: ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಲ ಕಡಗದ ಗಲಗಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಘಲಘಲಿಸು] ವಂದುಗೆಯ ರತುನದ ಉಳಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೨೫). ೨. ಧಗಧಗಿಸು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು: ಗಲಗಲಿಪ ಕೆಂಡದೊಳ್ ಕೆಡೆದ ಮೂಷಕನಂತೆ (ಪರಶು. ೩೫-೨೬).

[ಗಲಗಲ + -ಇಸು$_1$]

ಗಲಗು$_1$, ಗಲಕು$_1$, ಗಲುಗು, ಗಲ್ಕು, ಗುಲುಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಲಾಟೆ; ಸದ್ದು; ಗದ್ದಲ: ಹಳಹಳಚನಾದುದಾಕಾವಲಯ ತೀಡಿದುದು ತೆಳುಗಾಳಿ ತಂಪು ತಲೆದೋಱಿತ್ತಾ ಖಗಾವಳಿಯ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಗಲಗು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಸಮ್ಮಕಾ. ೧೦-೩೮); ಬೇಟೆಗಾರರ ಗಲಗು ಕೇಳಿಸಲಾಗಿ ನಾನು ಭಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ರೆಕ್ಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು (ವಚಕಾ. ೩); ಕೋಳೀ ಕೂಗಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳ ಗಲಗಿಲ್ಲ (ಜಾನಗೀ. ೭೫). ೨. (ಗೆಜ್ಜೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಗಲಗಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ: ಸೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಡಿಗಳ ಎತ್ತಿನ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಗಲಗು (ನಾಲ್ಕಮ. ೪೮). **ಗಲಕು$_1$**: ೨. ಗೆಜ್ಜೆಯ ಗಲಕು ಕೇಳಿಬಂದಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲುಗು**: ೧. ಗಲುಗಾಗೆ ದಮಯಂತಿ ಚಿಂತೆಯಿಂದಲಿಯೆದ್ದು ದಂತಿ ಬಳಿಗೋಗೆ (ಯನಳ. ೧೧೭); ನೀರಿನ ಗುಲುಗು ಬಹು ಗಲುಗು (ಜಾನಗೀ. ೬೫). **ಗಲ್ಕು**: ೨. ಕುಮಾರಕಂ . . . ಅಮೃತಮತಿದೇವಿಯರಡಿದಾವರೆಗೆಱಗಲೊಡನೆ ಕಡಗಂ ಗಲ್ಕನೆ ತೋಳ್ಗಳಿಂ ನೆಗಪಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೩೫). **ಗುಲುಗು$_2$**: ೧. ಗುಡುಗಿನೊಳಗಣ ಗುಲುಗಡಗಿದ ಭೇದವ ಪೊಡವಿಯೊಳಗಣ ಅಂಬರದಂಗಣದ ಸಂಗವನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೧-೫೦೬).

[← ಮರಾ. ಗಲಕಾ, ಗಲಗಾ]

ಗಲಗು$_2$ 'ಗಲಕು$_2$' ನೋ.

ಗಲಗುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಪತಿಯ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಸಬಂದೊಡಮದಱಿಂದ ಖತಿಗೊಂಡು ಗಲಗುವಡಿಸದೆ ಇತರರಱಿಯದಂತೇಕಾಂತದೊಳತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಱುಹುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೮).

[ಗಲಗು$_1$ + ಪಡಿಸು]

ಗಲಗೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಗಲಗುವಡಿಸು: ಗಲಗೆಸಗದೆ ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸದೆ ಮಿಗೆ ಕಲಹವ ಗಂಟುವಡಿಸದೆ ಬಲಮಗ್ಗೆಯದೆ ಬಾಲೆಯ ಬಣ್ಣವಾತಿನಿಂದೊಲಿಸಿಯೊತ್ತಿಗೆ ಬರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೬-೨೩).

[ಗಲಗು$_1$ + ಎಸಗು$_1$]

ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ, ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಕೊರಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿಯುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಜನರನ್ನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಲಾಭಗಳಿಸುವುದು, —ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸುವುದು. ೧, ೨: ಗಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗ್ರಾಹಿತ್ವಮೇಕಾವಳಿಯೊಳ್ ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮಂ ಬದರದೊಳ್ . . . ಮಹಾಮಾತ್ರವರ್ತನಂ ಸೃಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೯೨). **ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಸಂ.]

ಗಲಚಿ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಕೂಗಾಟ: ಗಲಚಿ ತೊಡಗಿತು ಮಸಗಿ ಕೆಲರಿಗಂ . . . ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು ಕೆಲರೋಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮-೭). [P ಇದು 'ಗಲಚೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಲತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು; ದೋಷ; ಸ್ಖಲನ: ಈ ಸಲದ ಓಟುದಾರರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಲತಿಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಘಲತ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಲತ್]

ಗಲತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಲಧ್ವನಿ, ಗಳಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಶಬ್ದ. **ಗಳಧ್ವನಿ**: ೨. ಸುರತಕಾಲದ ಕಂಠಧ್ವನಿ; ರತಕೂಜಿತ: "ಮಣಿತವೆಂಬುದು ಗಳಧ್ವನಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೫). 'ಗಳರವ' ಪರಾ. [ಗಲ + ಧ್ವನಿ]

ಗಲನ (ನಾ). ೧. ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಸೋರುವಿಕೆ. ೨. ಜಾರಿಬೀಳುವಿಕೆ; ಜಾರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಗಲಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿ ; ಕಾಲರು ; ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ : ಗಲಪಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದ (ರೂಢಿ). [ಗಲ + ಪಟ್ಟಿ₂]

ಗಲಬರಿಕೆ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸುವುದು. 'ಗಲಬರಿಸು' ಪರಾ. [ಗಲಬರಿಸು + -ಇಕೆ]

ಗಲಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ನೀರುಹಾಕಿ ಜಾಲಿಸು; —ಅಲುಬು, —ತೊಳೆ : ಏಕಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವನ್ನು ಗಲಬರಿಸುತ್ತೇನೆ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨) ; ಅವನು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀನು ಮೋರೆ ಗಲಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಾಯಿಸು (ಅಭಿಮಾ. ೭) ; ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗಲಬರಿಸಿದರೋ ತಿಳಿಯದು (ಬಾಡಿಬ. ೧೫) ; ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಊದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾದೆ). [? + -ಇಸು₃]

ಗಲಬಲಿ 'ಗಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಗಲಬಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಲಾಟೆಮಾಡು; ಗಲಭೆಮಾಡು : ಗಲಬಲಿಸದಿರಿ ವಿಘ್ನರಾಜನ ಕೆಲಸವಿದು (ಸಮುಮ. ೧೨).

[ಗಲಬಲಿ (< ಗಲಿಬಿಲಿ) + - ಇಸು₃]

ಗಲಬಿಲಿ 'ಗಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಗಲಬು (ಕ್ರಿ). ಗಲಾಟೆಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು (?) : ಕಾಮಿನಿಯ ಕಾಣದತಿಚಿಂತೆಯಂ[ಯಿಂ] ಬೊಂತೆಯಿಂದಾ ಮಾನಹಾನಿಗಳ್ ಹಲುಬುತಂ ಗಲಬುತಂ ಯಿರಲು ಗೃಹಕ್ಕೈದೆ ಸತಿಯು (ಜಿನವು. ೬೧–೧೭). [?]

ಗಲಬೆ, ಗಲಭೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಗೊಂದಲ ; ಗಲಾಟೆ : ನಾವು ಕಪಿಗಳು ಗಲಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಭೆ]ಗಂಜುವೆವು (ತೊರರಾ. ೬–೧೭–೪೧) ; ಎಲೆ ವನಚರ ಕೇಳಾಗದಿದುವೆ ಗಲಬೆಯೊಳುಸಿರಲ್ ಎಂದು (ದಿವ್ಯಚ. ೯–೪೮); ಇಂತಿದೇನನ್ನಯದ ಗಲಬೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೨೯); ಗಲಬೆಯ ಮಾಡುತಬ್ಬರಿಸುವಾಗುಲ್ಲ ಕಂಡು (ಗೊಲ್ಲಗಥಾ. ೮–೨೨೦). **ಗಲಭೆ** : ಉಲುಹಿನ ನೆಲೆಯ ಕಡಿದು ಗಲಭೆಯ ಗ್ರಾಮವ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲೆಯಾಗು ಮನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಜಿಮಾ. ೨೦೮) ; ಗಲಭೆ ಹೋ ನಿಲ್ಲು ಸಮ್ಮುಖವಾಗು . . . ಕುಳ್ಳಿರೆಂದು ಸುಳಿವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜರು (ಭರತಚ. ೧–೬೦) ; ತರಗತಿಯ ಬಾಲಕರು ಗಲಭೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೇರಿ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಹೋದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೯೦) ; ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತೊ ಹಾಗೆ ಗಲಭೆ ಅಡಗಿದರೆ ಸರಿ (ನಡೆದಾ. I, ೩೭೭).

ಗಲಬೆಮಾಡು, ಗಲಭೆಮಾಡು = ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡು : ಗಲಬೆಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರೈಯ (ಸಮುಮ. ೯) ; ಕೆಲಬರೋಗಿಗದವರಾಗ ಗಲಭೆಮಾಡದೆ ತಲೆಮಜಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆಯನ ಬಳಸಿನೊಳಿದ್ದರೀಕ್ಷಿಸುತ (ಭರಚ. ೩–೩೦).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗಲಬು ; ತೆಲು. ಗಲಬ, ಗಲಭ ./ಮರಾ. ಗಲಬಾ]

ಗಲಭೆ 'ಗಲಬೆ' ನೋ.

ಗಲಭೆಕಾಱ (ನಾ). ಗಲಾಟೆಮಾಡುವವನು; ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು : ಕಳಕಳಿಕೆ ಕೈಲಾಸಶಿಖರದ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಹೊದಱಿದ್ದುದಲ್ಲಿಯ ಗಲಭೆಕಾಱರು ಕವಿಯೆ ಗೋಪುರವಂಕವೀಥಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨೯) ; ಗಗನದ ಗಲಭೆಕಾಱರು ಗಾವಳಿಯನುಱೆ ನಿಲಿಸಿ ನೋಟಕರಾಯ್ತು ಕಲಿಗಳ ಕದನಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೧೪).

[ಗಲಭೆ (< ಗಲಬೆ) + - ಕಾಱ]

ಗಲಮೀಸೆ 'ಗಲ್ಲಮೀಸೆ' ನೋ.

ಗಲರವ, ಗಳರವ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಶಬ್ದ. ೨. ಸುರತಕಾಲದ ಕಂಠಧ್ವನಿ : "ಗಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ರವಂ ಮಣಿತಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೬). **ಗಳರವ** : ೧. ಗಳರವಂಗಳ ಕಪೋತಂಗಳ್ಗೆ ಕಲಿಸುತಂ. . .ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳೆಸೆದಿರ್ದರು (ಜಿಬವು.೧೧–೪೦). ೨. ಗಳರವದಿಂದಪ್ಪಂ ಕೋಮಳರೂಪಿಂದೆ . . . ಕಣಿಪುಶಿರ್ದಳ್ (೧೦೪. ೪–೧೫೧) ; ಗಳರವಮಾಗಿ ಮುದ್ದುವೊಗವಾಗಿ . . . ನೀಱೆಯಂತೊಳಪುಗುವಂತೆ ಮಾಗಿ ಬರೆ ಬಾ ನಿಲೆಯೆಂಬರೆ ಭೋಗಭಾಗಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೬೦) ; ಚಾರುತರ ಗಳರವದ ಮಂತ್ರದಿಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧–೨೪).

[ಗಲ + ರವ]

ಗಲವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಶಿಗ. ೨–೩೫). [?]

ಗಲವಿದ್ರಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠದ ವ್ರಣ : ಕೊರಳ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ರಿದೋಷದಿಂದ ಸಕಲಉಪದ್ರವ ಜೊಡನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದು ಗಲವಿದ್ರಧಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯). [ಗಲ + ವಿದ್ರಧಿ]

ಗಲಸಾಧನೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಚೇಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ನುಂಗಿ ಕಾರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಕ್ಷಿಣೀವಿದ್ಯೆ : (+).

[ಗಲ + ಸಾಧನೆ]

ಗಲಹಸ್ತ, ಗಳಹಸ್ತ (ನಾ). = ಗಳಹತ್ತ : (+). **ಗಳಹಸ್ತ** : (+).

[ಗಲ + ಹಸ್ತ]

ಗಲಾಟೆ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಭೆ : ಅಷ್ಟು ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಬಾರದು (ಶಾಲೆಮ. ೯) ; ಆಗ ಹುಡುಗರು ಗಲಾಟೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಆಲಹೂ. ೧೦೯). ೨. ಗಡಿಬಿಡಿ ; ಸಂಭ್ರಮ: ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಜೋಯಿಸರದೇ ಗಲಾಟೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩). ೩. ಹಾವಳಿ ; ತೊಂದರೆ ; ತಂಟೆ : ಬೆಳಗಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಆ ಯೆಹೂದ್ಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಗಲಾಟೆಯೋ ಗಲಾಟೆ (ಪಂಚಾವ್ಯ. ೩೦) ; ಗಲಾಟೆ ಗೋಲಿಬಾರುಗಳು ನಡೆದುವು (ದ್ರಾವಿವಿ.೬೪); ಎಲ್ಲೊ ಗಲಾಟೆ, ಖೂನು, ದರೋಡೆ (ಅರಳು.೪೨೫–೨೧). ೪. ಜನಜಂಗುಳಿ ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು ; ಸಂದಣಿ : ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಚೌಕದ ಬಳಿಯ ಗಲಾಟೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು . . .ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗಕ. ೨) ; ನವರಾತ್ರಿಯ ಗಲಾಟೆ . . . ಈಗಲೇ ಹೊರಡಯ್ಯ (ರಾಮಾನ.೧೦೮). [← ಮರಾ. ಗಳಾಟಾ, ಗಳ್ಹಾಟಾ./ ತಮಿ. ಗಲಾಟ್ಟಾ]

ಗಲಾಯು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲು ರೋಗ : ಶ್ಲೇಷ್ಮ ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೊರಳೊಳಗೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ಗಂಟುಕಟ್ಟುವದು. ಶ್ವಾಸವ ತಡೆವದು. ಸ್ವರಕ್ಷಯವಾದ ಕಾರಣ ಸ್ವರಭಂಗವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲೀಸದು. ಹೀಗೆ ಇದ್ದುದು ಗಲಾಯು ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯).

[< ಸಂ. ಗಲಾಯುಸ್]

ಗಲಿತ, ಗಳಿತ (ಗು). ೧. ಜಾರಿದ ; ಬಿದ್ದುಹೋದ : ಗಲಿತಾಲಂಕೃತಿ ಪೀತಧಾತು ಶಿಥಿಲೀಭೂತಾಂಗಿ ದೋಷವ್ರಜಾಕುಲೆ . . . ಸದ್ರಸಿಕಚೇತೋರಾಗಮಂ ಮಾಳ್ಪಳೇ (ಶಬಶಂ. ೧–೧೨). ೨. ಸೋರಿದ ; ಜಿನುಗಿದ. **ಗಳಿತ** : ೧. ಗಳಿತ ಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ರಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೬); ಗಳಿತಕೋಪನೇ [ಕಲಿ]ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೬). (ನಾ). ೩. ಜಾರಿದುದು ; ಬಿದ್ದುಹೋದುದು : ನಿನ್ನ ಮಕುಟಂ ವಿಲಸಿತಪಾಂಡ್ಯೇಂದ್ರನಿಂದೆ ಗಳಿತಮದಕ್ಕೆಂದಲಸದೆ ಶಾಪಮನೀಯಲ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೩–೧೧). ೪. ಸೋರುವಿಕೆ ; ಜಿನುಗುವಿಕೆ : ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಹರಿಯಬಿಡುವದರಿಂದ ಒಡಕುಮಡಿಕೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಆಯುಸ್ಸೆಲ್ಲ ಗಳಿತವಾಗುವದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಗಲಿಬಿಲಿ, ಗಲಬಲಿ, ಗಲಬಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಾಟೆ ; ಕೋಲಾಹಲ ; ಗಲಭೆ : ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು (ಮಭಾರ. ೯೬) ; ದೀಪ ಆರಿದೊಡನೆಯೇ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಗಲಿಬಿಲಿ (ಆಲಹೂ. ೧೦) ; ಆಲದಗಿಡದಲ್ಲಿಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅರ್ಧತಾಸಿಗೆ ಮೇಲಾಗಿತ್ತು (ಧರ್ಮರ. ೧೫೪).

೨. ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವುದು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗುವುದು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ: ಅಡ್ಡಹಾದಿಯ ಹಿಡಿದೆಲ್ಲರ ಬೆರೆದರೆ ಪಡೆಯುವೆ ಬರಿಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯ (ಇಂಚಾಪ.೨೧೬-೫೪); ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ ಗಲಿಬಿಲಿ ಯಾಗಿತ್ತು (ದುಂಬಳ. ೧೧೪); ಈಗಂತೂ ಅವನ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೯). ೩. ಗೊಂದಲ; ತೊಡಕು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪ್ರತಿಮೆಗಳು . . . ಒಂದರೊಳಗೆ ಒಂದು ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೪೪); ಆದರೆ ಈಯೆಲ್ಲ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಶಹಜಹಾನನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚುಹಾಕಿದಂತೆ ಆಯಿತಷ್ಟೆ (ಕಗದ್ಯ. ೧೬); ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ಗಲಿಬಿಲಿ ಇವೆಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೨೦). **ಗಲಬಲಿ**: ೧. 'ಗಲಬಲಿಸು' ಪರಾ. **ಗಲಬಿಲಿ**: (೬).

[ದೇ. ⅠⅠ ತಮಿ. ಕಲಿಪಲಿ, ಕಲಿಬಿಲಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಲಿಬಿಲಿ. / ಮರಾ. ಗಲಬಲ]

ಗಲಿಯಿಸು, ಗಳಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ; ಸೋರು; ಜಿನುಗು: ಕ್ರಿಮಿಗಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ . . . ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೇಣ್ ಗಲಿಯಿಸಿದೊಡೆ ಪಸುಮೂತ್ರಂಗಳನೊಡುಗೆ ಕಿಡಿಸುಗದು ವೆ. ತತ್ಕ್ರಿಮಿಕುಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೬). **ಗಳಿಯಿಸು**: ೧. ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ನಯನವಾರಿ ನಿಸ್ಸಾನನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩); ಸ್ವಕೀಯ ದೀರ್ಘಲೋಚನಂಗಳಿಂ ಗಳಗಳನೆ ಗಳಿಯಿಸುವಶ್ರುಬಿಂದುಗಳನುತ್ತರೀಯಾಂಚಳದಿನೊತ್ತಿ ಕಳೆದು (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೮೫ ವ); ಶಶಿಯಿಂ ಗಳಿಯಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳ ದೊಳ್ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪೆಣ್ಣ ರೂಪಂ ತಳೆದಳ್ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೬). ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ವಿಳಸನ್ನಾಗಧಕಿರೀಟ ರತ್ನಾಂಶುಗಣಂ ಗಳಿಯಿಸಿದುದು . . . ನೃಪೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೧೩). ೩. ನೇತುಬೀಳು; ಜೋಲುಬೀಳು: ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ಕಬರಿಭರಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). ೪. ಕಳೆದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ತವೆ ತೈಲಂ ದೀಪಂ ನಂದುವಂತೆ ಗಳಿಯಿಸೆ ನಿಷೇಕಮಟ್ಟವರ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೮೨).

[ಗಲನ + -ಇಸು₃]

ಗಲೀಜು (ನಾ). ಕೊಳಕು; ಹೊಲಸು: ನೀರು ಬಹಳ ಗಲೀಜು ಆಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೪೪); ನಿನ್ನನ್ನ ಯಾರೋ ಹೋಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಗಲೀಜುಮಾಡಲು ಹೇಳಿದರು? (ಕಾಲಿಮ. ೩೪). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಗಲೀಜ್]

ಗಲೀತ (ನಾ). ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗಲೀತ ಬಿತ್ತು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ಮೃ. ೧೨೪); ಮಾತಾಡೊ ಗತ್ತು ಬದಲಾಯಿಸ ದಿದ್ದರೆ ಗಲೀತಾ ಬಿದ್ದೀತು! (ಕಠಾರ. ೩೨). [?]

ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು 'ಗಲಕುಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲುಗಲನೆ 'ಗಲಗಲನೆ' ನೋ.

ಗಲುಗು 'ಗಲಗು₁' ನೋ.

ಗಲೀಫು, ಗಲ್ಲೀಪ, ಗಲ್ಲೀಫು (ನಾ). ೧. ತಲೆದಿಂಬಿನ, ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯ ಅಥವಾ ಹಾಸುಗೆಯ ಚೀಲ; ಗವಸಣಿಗೆ: (೬). **ಗಲ್ಲೀಪ**: ೨. "ದೇವರಿಗೆ ಹೊದಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೫೬). ೩. ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಹೊದಿಕೆ; ಜೂಲು: ಬಿತ್ತೂವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹತ್ಯಾನ ಮಳಿರಾಜ . . . ನಂ ಬಸವಣ್ಣನ ಗಲ್ಲೀಪ ತೊಯ್ದು ಮುಖ ಬಾಡೀ (ಕಜಾಗೀ. ೬೪); ಮಲ್ಲಿಗೆ ತೂರೀನೆ, ಗಲ್ಲೀಪ ಹೊಲಿಸೇನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬). **ಗಲ್ಲೀಫು**: ೩. ರೇಸಿಮೆಯ ಗಲ್ಲೀಫು ಸಾಸೀರ ಗೊಂಡೇವು (ಲೋಕಗೀ. ೧೯೬).

[← ಅರ. ಘಿಲಾಫ್; ಪಾರ. ಗಿಲಾಫ್, ಗಿಲೇಫ; ಹಿಂ. ಗಲೇಫ್, ಗಿಲಾಫ್; ಮರಾ. ಗಲೇಫ್]

ಗಲೋದ್ದೇಶ, ಗಳೋದ್ದೇಶ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಎಡೆ; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಸ್ಥಳ; ಕಂಠಸ್ಥಳ: (೬). **ಗಳೋದ್ದೇಶ**: ನಿಗಾಳಃ, ಗಳೋದ್ದೇಶ . . . ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳ ಮೇಲ್ಗಡೆಗೆ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೫).

[ಗಲ + ಉದ್ದೇಶ]

ಗಲೌಘ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲು ರೋಗ: ರಕ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳಿಂದ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಬಾತು ಉಂಟಾಗುವದು . . . ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಗಲೌಘವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಗಲ್ಕು 'ಗಲಗು₁' ನೋ.

ಗಲ್ಗಲನೆ 'ಗಲಗಲನೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲ₁ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆ; ಕದಪು; ಕಪೋಲ: "ಕದಪು ಕೆಕ್ಕೆಯು ಗಲ್ಲ ಕೆನ್ನೆ" (ಶಬ್ದಮಂ.೬೨); ಮಾಗಿಯ ದೇಸಿಗನಂತೆ ಬೂದಿವೆರಸಿರ್ದೊಡಲುಂ ಎರೆಯ ಕೆಱೆಯಂತೆ ಬತ್ತಿರ್ದ ಗಲ್ಲವುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫); ನೆತ್ತಿ ಮುಸುಕಿನ ಕೈಯ ಗಲ್ಲದ ಕುತ್ತದಲೆ ನೆಟ್ಟಾಲಿಗಳ ಚಲಚಿತ್ತರಿದ್ದುದು ಸಕಲನಾಯಕವಾಡಿ ದುಗುಡದಲಿ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೪-೪); ಬತ್ತಿದ ಗಲ್ಲ ಹತ್ತಿದ ನೊಸಲೆ ನೆಲದೊಳಗೊತ್ತಿ ಹೂಡಿದ ಕೈಗೋಲು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೯೦). ೨. ತುಟಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಗದ್ದ; ಚಿಬುಕ: "ಗಲ್ಲಂ ಚುಬುಕವು" (ಕರ್ಣ. ೩೧); ನೆರೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತೆರೆ ಗಲ್ಲಕೆ ಶರೀರ ಗೂಡು ಹೋಗದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೬೧); ಮದೀಯ ಪುಣ್ಯ ಶ್ಲೋಕತೆಯನುಳುಹೆಂದು ಗಲ್ಲವ ಹಿಡಿದನನಿಲಜನ (ಕುಮಾವ್ಯಾಅ. ೪-೫); ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಮುದ್ದು ಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೆ ಓಡಿಹೋದ (ತುರಂಗ. ೧-೯೧ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಸಂ.]

ಗಲ್ಲ₂ 'ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲ್ಲ₃ 'ಗಲ್ಲೆ₂' ನೋ.

ಗಲ್ಲಂಗುಜಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ತಿವಿ; ಗಲ್ಲವನ್ನು ತಿವಿ (?). ೨. ಬುದ್ಧಿಹೇಳು (?): ಆರ ಮಗಳೆಂದು ಭೂಭುಜ ನಾರಯ್ಯದೆ ನಿನ್ನನರಸಿ ಮಾಡಿದನೆಂದೀ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಕೇವಳಮೇ ಧಾರಿಣಿ ದೆಸಗೆಯ್ಕೆ ಬಾಬ್ಬುದಿದು ಬೇವಸಮೇ ಎಂದು ಕಂಡಕಂಡವರೆಲ್ಲಂ ಗಲ್ಲಂಗುಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ]ಗೊಳೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೯).

[ಗಲ್ಲ₁ + ಗುಜಿ (< ಕುಱು₂) + ಕೊಳ್₁]

ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ, ಗಲ್ಲವಿಡಿ, ಗಲ್ಲಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಗದ್ದವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸವರು: ಗಮನಕನುಕೂಲೆಯಾಗೆನುತ ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೫). **ಗಲ್ಲವಿಡಿ**: ಗಲ್ಲವಿಡಿದು ಮುದ್ದಿಸಿ ಗರಗರಿಕೆಯ ಅಲ್ಲೆನುಡಿಯ ನುಣ್ಪಿಂ ಕಿವಿಗಾಗಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೭೭). **ಗಲ್ಲಹಿಡಿ**: ಮಗುವಿನ ಗಲ್ಲಹಿಡಿದು ಮುದ್ದುಮಾಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಗಲ್ಲ₁ + ಪಿಡಿ₁]

ಗಲ್ಲಗಿವಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ ಕಿವಿ; ದೊಡ್ಡ ಕಿವಿ: ಗಲ್ಲಗಿವಿ . . . ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಲ್ಲ₁ + ಕಿವಿ₂]

ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಮುಂಗುರುಳು, —ಗುಂಗುರುಕೂದಲು: ಗಲ್ಲಗಿವಿ, ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ₁ + ಗುಂಗುರ್ಱಿ₂]

ಗಲ್ಲಗುಳಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಣ್ಣಕುಳಿ: "ಗಲ್ಲಗುಳಿ – ನಗುವಾಗ ಅಥವಾ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತಗ್ಗು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೦).

[ಗಲ್ಲ₁ + ಗುಳಿ₁ (< ಕುಱು₂)]

ಗಲ್ಲಗೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದ್ದದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡು. ೨. ಆಲೋಚನಾ ಮಗ್ನವಾಗು : ಇದಿರೇಳದೆ ಗಲ್ಲಗೈಗೊಂಡು ತಲೆವಾಗಿ ಸುದತಿಯಿರಲು ನೋಡಿ (ನಾಗಕು. ೩-೧೦೬).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಲ್ಲಟಿಕ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಹಂಚು; ಕಾವಲಿ : "ಗಲ್ಲಟಿಕಾಹ್ವಯಂ ಕಾವಲಿಯದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೦). [?]

ಗಲ್ಲಣ 'ಗಲ್ಲಣೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಣೆ, ಗಲ್ಲಣ, ಘಲ್ಲಣೆ, ಘಲ್ಲಣೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ : "ಗಲ್ಲಣೆಯನೆ ಘಾಸಿಯೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೨೦); ಅಜೀವು ಮಜಹಿನ ಗಲ್ಲಣೆಯನೀಡಾಡಿ ತಾನಿರಬಲ್ಲೊಡಾತನೆ ಮುಕ್ತನೈ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೨೨); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ದೈವ ಮಾಡಿದ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲು ಮಾಯಕಿದಕಿನ್ನೆಲ್ಲಿಗೈದುವೆ ನಾನು (ಕೋಗಯು. ೫-೨೩). ೨. ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸುವ ಧ್ವನಿ; ಭಯಂಕರಶಬ್ದ : ಅಂ ತಾನೆಂಬಾಕೆವಾಳರ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿಯಂ ಮಾಣಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೬); "ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಧ್ವನಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). ೩. ಏಟು; ಹೊಡೆತ : ಹೆಕ್ಕಳದ ಖಡುಗದ ಗಲ್ಲಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಘಲ್ಲಣೆಯ] ಖಣಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಠಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೩೫). **ಗಲ್ಲಣ** : ೧. ಪಲ್ಲಿ ಫಲವು ನುಡಿದ ಬಳಿಕ ಮೃತ್ಯು ಕುಲವು ಕೆಟ್ಟಿತೆಂದು ಸೊಲ್ಲ ನುಡಿಯಿಂದಾಡಿಸುವ ಗಲ್ಲಣವ ಕೇಳಿರೊ (ಕಾಲಸಂ. ೭೬). **ಘಲ್ಲಣೆ** : ೩. ನಿಲ್ಲದೋಡಿತು ದೊಡ್ಡ ಘಲ್ಲಣೆಯನಾಂತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೨೦); "ಕಾಳಗ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕ). **ಘಲ್ಲಣೆ** : ೧. ಕಲ್ಲಹಾಯ್ವಂತಿಟ್ಟುದುಕೊಂಬಂತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸುತಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಹರಂ ಕರೆಕರೆದು ದೂಜುತಿಹ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಿಡಹೋಗಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಾದರಾ ಬಡವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೪); ಕಾಮನ ನನೆಯ ಬಾಣದ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ನಿಲಲಾಜಿವೆನುತ್ತೈದಿದರು ಚಪಲೆಯರು (ಅಕ್ರೂಚ. ೪-೧೨). ೨. ಭೀಮನ ಬಿಜುಗದೆಯ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿತು ನಿಮ್ಮ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೮). 'ಘಟ್ಟಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಲ್ಲತಗ್ಗು (ನಾ). = ಗಲ್ಲಗುಳಿ : (ಕ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ತಗ್ಗು$_2$]

ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆ, ಗಲಮಿಾಸೆ, ಗಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರುಳಿಗೊಂಡ ಮಿಾಸೆ : 'ಕುಡಿಮಿಾಸೆ, ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆ, ಕಲ್ಲೀಮಿಾಸೆ'ಗಳು ಇವರ ಅಭಿಮಾನದ ವಿಷಯ; ಪೌರುಷದ ಲಕ್ಷಣ (ಕರ್ನಾಪು. ೨೮); ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆಯ ಪೋಲೀಸಿನವನು (ರೂಢಿ). **ಗಲಮಿಾಸೆ** : "ಗಲಮಿಾಸೆ – ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). **ಗಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ** : ಗಲ್ಲಿಮಿಾಸೆಗಳೇತಕಿವು ಗಲ್ಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಸಿನ್ನು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೦೫). 'ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ' ಪರಾ.

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಮಿಾಸೆ]

ಗಲ್ಲಮುಗುರಿ (ನಾ). (?) : ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ : –ಗಲ್ಲಗಿವಿ, ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ, ಗಲ್ಲಮುಗುರಿ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಮುಗುರಿ ?]

ಗಲ್ಲವಿಡಿ 'ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲವುಣ್ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿನ ಹುಣ್ಣು, –ವ್ರಣ : ಗಲ್ಲವುಣ್ಗಳ್ ಕವಿವನ್ನಂ ತಿಂಬ ಪೆರ್ಮುಂಬಿಗಳನಿರಿಸುತುಂ ಕೊಲ್ಲದೆ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೫).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಪುಣ್]

ಗಲ್ಲಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕಪೋಲಪ್ರದೇಶ; ಗಂಡಸ್ಥಲ : "ತೆಳ್ಗಲ್ಲ ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೮); ಗಲ್ಲಗಿವಿ . . . ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ, ತೆಳ್ಗಲ್ಲ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಲ)]

ಗಲ್ಲಹಿಡಿ 'ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಾ 'ಗಲ್ಲೆ$_2$' ನೋ.

ಗಲ್ಲಾಗುಲ್ಲಿ (ನಾ). "ಹೀನಸ್ವಭಾವದವಳು" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). [?]

ಗಲ್ಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಗಲ್ಲೆ$_2$ ೧ : ಇಂದಿನ ಚಿತ್ರಗಳು ಗಲ್ಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಯಾರಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ಗಲ್ಲಾ (< ಗಲ್ಲೆ$_2$ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಲ್ಲಿ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ ಮನೆಗಳುಳ್ಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಬೀದಿ; ಓಣಿ; ಕೇರಿ : ಆ ಗಲ್ಲಿ ಈ ಗಲ್ಲಿ ತೂರಿ, ಅತ್ತ ಬಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಳುಕಿ. . . ತೂರಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮಾಮನೆ. ೧೨೩); ನನ್ನ ನೋಡಿ ಗಲ್ಲೀಲೆ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಡ (ಕಂಕಣ. ೮೯); ಒಂದೊಂದು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದೊಂದರಂತೆ . . . ಕಕ್ಕಸುಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೦೯). [← ಹಿಂ. ಗಲೀ; ಮರಾ. ಗಲ್ಲೀ]

ಗಲ್ಲಿ$_2$ 'ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಮಣೆ 'ಗಲ್ಲುಮಣೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ 'ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಸು, ಘಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಕುಲುಕು : ಝಳಪಿಸುವಸಿ ಗಲ್ಲಿಸುವ ಕುಂತಂ (ಕಳನ್ನ. ೨-೩೦); ಆ ಕುಪ್ಪಿಯೊಳಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಸಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩). ೨. ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು : ಘಟೋತ್ಕಚನು ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಲ್ಲಿಸಿದನತಿರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೯); ಗಲ್ಲಿಸಿ ನನ್ನನಂಜಿಪ ತಂತ್ರವದಕೆ ನಾನಲ್ಲಾಡಿದವನಲ್ಲವೆಂದ (ಭರಡ. ೩೭-೩೯); ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಲ್ಲಿಸುವ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದ ಮೂಜಗಂ ತಲ್ಲಣಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೨); ಝುಲ್ಲಿಯ ಮೃಗಗಳ ಗಲ್ಲಿಸಿ ಪಿಡಿಯುತ ಮಲ್ಲರು ವಿಪಿನದೊಳು (ಹಮುಚ. ೧೭); ನನ್ನ ಕಂಡು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೆಲೆಕೆಲೆವ ನಿನ್ನ ಅಟ್ಟಹಾಸವು ಗಗನಕ್ಕೇರಿ ಗಲ್ಲಿಸಿ ತಾರೆಗಳನು ತುಳುಕಾಡಿಸಿತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೦೮-೧೫). **ಘಲ್ಲಿಸು** : ೧. ಜಡಿವ ಪಟಹಮೃದಂಗಘಂಟೆಗಳಿಡಿದ ಶಂಖಮಹಾನಿನಾದದ ಗಡಬಡಿಕೆ ಘಲ್ಲಿಸಿದುದಬುಜಭವಾಂಡಮಂಡಲವ (ನಭಾಗ. ೧-೭-೧೩); ಘಲ್ಲಿಸುತ ನಿಜಗದೆಯ ಕೇಸರಿ ಹುಲ್ಲೆಗಂಗೈಪಂತೆ ಸುರಕುಲವಲ್ಲಭನ ಕೋಟೀರವಿಬ್ಬಗೆಯಾಗಲೆಜಗಿದನು (ಕೋಗಯು. ೧೦-೬). ೨. ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನಲಿಜಿದು ಭೀಮನ ಘಲ್ಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬೧). ೩. ತಾಗು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮೇಲೆಬೀಳು : ಐವೇಳ್ವೆನೆಯ್ತಪ್ಪ ರಥಕುಲಮನೀಕ್ಷಿಸುತೆ ನೆಗೆದು ರಥದೊಳು ಪೋಗುತೊಗೆದು ಘಲ್ಲಿಸಿ ಮುಸಗೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೨-೨೩). [ಗಲ್ಲಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಗಲ್ಲೀಪ 'ಗಲೇಫು' ನೋ.

ಗಲ್ಲೀಫು 'ಗಲೇಫು' ನೋ.

ಗಲ್ಲು, ಗಲ್ಲ$_2$, ಗಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ನೇಣುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಸಾಧನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಕೊಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ, —ದಂಡನೆ : ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದರೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಗಲ್ಲು (ಕೋಗಿಲೆ. ೨-೩೧). **ಗಲ್ಲ$_2$** : ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಭಗತ್‌ಸಿಂಗ, ರಾಜಗುರು ಮತ್ತು ಸುಖದೇವ ಮುಂತಾದವರು ಈಗಾಗಲೇ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ರಾಜವ. ೪೩); ಈಗ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಅದು ಗಲ್ಲಕ್ಕೇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಒಡೆಯಲಾರವೇ (ವಿಧಿವ್ನ. ೧೭೭). **ಗಲ್ಲಿ$_2$** : 'ಗಲ್ಲಿಮಣೆ' ಪರಾ.

ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕು = ಗಲ್ಲುಗಂಬಕ್ಕೆ ಏರಿಸು : ಕೊಲೆಕೇಸಿನ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸು = ೧. ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕು : ಅವರನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೫); ೧೮೫೭ರ ಬಂಡಾಯುವಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜನನ್ನು ಹಿಡಿದೊಯ್ದು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೫); ರಾಜಒಡೆಯನನ್ನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಥಿರಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೧೯೩);

ಆ ಮೆಸಿಫಾಕ್ಸ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೆಯೇ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೦೪). ೨. (ಆಲಂ) ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಗೆಡವು: ಸ್ವತಃ ನೇಣು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜಾತಿಧರ್ಮವನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದಿರಿ! (ಪರಿಣೀ. ೬೩). ಗಲ್ಲಿಗೇರು = ಗಲ್ಲಿನ ಮಣೆಯನ್ನು ಹತ್ತು; ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅವನು ಗಲ್ಲಿಗೇರೋದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ. . . ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು (ವೀರಯೋ. ೨೭).

[← ಇಂ. Gallows]

ಗಲ್ಲುಗಂಬ (ನಾ). ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಒಳಗಾದವನನ್ನು ನೇಣು ಹಾಕಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ, —ಮರ: ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಗಲ್ಲು-ಗಂಬ! ನಿನಗದುವೆ ಗಲ್ಲು-ಗಂಬ! (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೮೫).

[ಗಲ್ಲು + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಗಲ್ಲುಗಾರ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಿ: ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಕಾವಲುಗಾರ ಮತ್ತೆ ಬಂದು, ಮಾಸ್ಕೋವಿನಿಂದ ಗಲ್ಲುಗಾರ ಬಂದಿದ್ದುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಪುನರು. ೫೦೪).

[ಗಲ್ಲು + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಗಲ್ಲುಮಣೆ, ಗಲ್ಲಿಮಣೆ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುವವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಣೆ; ನೇಣುಗಂಬ: ಅವನನ್ನು ಗಲ್ಲುಮಣೆಗೇರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲ್ಲಿಮಣೆ**: "ಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮ ಚುನಾವಣೆ, ನಮಗೆ ಗಲ್ಲಿಮಣೆಯಾದರೆ?" ಎಂದು ಅವರು ತಮಗೆ ಬಂದ ಬೆದರಿಕೆಕಾಗದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೧೪೫).

[ಗಲ್ಲು + ಮಣೆ]

ಗಲ್ಲುಮರ (ನಾ). = ಗಲ್ಲುಗಂಬ: ಪುರೋಹಿತಚುಂಬನಕ್ಕಾಗಿ ಜನರ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದ ಮೆರುಗುಪದಕದ ಆ ಹೊನ್ನಿನ ಶಿಲುಬೆ ಆ ಗಲ್ಲುಮರದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂಶ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೭೯); ಬಡಗಿಗಳು ಗಲ್ಲುಮರ ನೆಡುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿಹೋದ (ಪುನರು. ೫೦೩).

[ಗಲ್ಲು + ಮರ$_1$]

ಗಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮುದ್ದೆ; ಗಟ್ಟಿ; ಹೆಪ್ಪು; ಗೆಡ್ಡೆ: "ಆ ತಟದ ಗಲ್ಲೆ ಉಲ್ಪಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೮); ಜೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ಫೇನಭೂತಂ ಗಲ್ಲೆಯಾದಂಥಾ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೬೦೭). [< ಗರಣೆ]

ಗಲ್ಲೆ$_2$, ಗಲ್ಲ$_3$, ಗಲ್ಲಾ (ನಾ). ೧. (ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ನೌಕರನು ಗಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಫರಾರಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟ (ಎಡಹ. ೩೪). ೨. ರೊಕ್ಕವನ್ನು ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲು, ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ಕದ ತೆರೆದು 'ಗಲ್ಲೆ'ಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ . . . ಎಂಕು ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗಳು ಮಂಕಾಳಿ ಬಂದರು (ಮೂರುದಾ. ೨೫). **ಗಲ್ಲ$_3$**: ೧. ಸಿರಿಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮತರು ಅಂಗಡಿಯ ಗಲ್ಲದೆದುರಿನಿಂದಲೇ ಕೂಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪); ನನ್ನ ಪತಿ . . . ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಗಲ್ಲದ ದುಡ್ಡನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪತಿ. ೧೨). **ಗಲ್ಲಾ**: ೧. ಆ ಕಡಲೆಯ ರಾಶಿಯ ಬಳಿ ಆ ಗಲ್ಲಾದ ಹಿಂದೆ ಅದೇ ಆ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಗೂಡಾರದೊಳಗೆ (ಬಿರುಗಂ. ೧೪-೫). ೨. ರಾಜ ಉಪಹಾರದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಬಂದು ಗಲ್ಲಾದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದವರೊಡನೆ . . . ಕೇಳಿದನು (ಕಾವೇರಿ. ೩೨). ೩. ಕಾಳು; ಧಾನ್ಯ: (ಶಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಲ್ಲಾ]

ಗಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ಚರ್ಮವನ್ನು ಹದಮಾಡಲು ಆವರಿಕೆಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ತುಂಬಿದ ಗುಂಡಿ (ಎಸಮ್ಮ. XVII, ೨೨). [?]

ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡ್ಡೆಯಾಗು; ಗರಣೆಗಟ್ಟು; ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು: ಉಲ್ವಂ, ಕಲಿಲಂ – ಈ ೨ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟದ ನೆತ್ತರು (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೬). ೨. ಗುಂಪಾಗು; ಹಿಂಡುಗಟ್ಟು: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿರ್ದ ಪೌಜುಗಳೆಲ್ಲವ ಹೊಯ್ದು ಕೆದಱಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೪೧); ಪಲ್ಲವಾಧರದಿ ಸೇವಿಸಿ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಲು ಗಲ್ಲವೆಂಬಭಿಧಾನವಾಯಿತು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೪-೩೪).

[ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಬೀಳು; ರಾಶಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆ: ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆದರು ಕೆಲರು ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲ ತೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೪೭).

[ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಗಲ್ಲೆಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆಮೊಸರು; ಗಟ್ಟಿಮೊಸರು; ಗರಣೆಮೊಸರು: ಕೂಡಿದ ಬತ್ತುವಾಲ್ಕಿಸುಪ ಗಲ್ಲೆಮೊಸರ್ಮೊದಲಾದ ವೆಲ್ಲಮುಂ ಜೋಡಿಸಿ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೮-೫). [ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಮೊಸರ್]

ಗಲ್ಲೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಚೆದರು: ಬಿಲ್ಲವರನು ಬೀದಿವರಿದು ಕೊಂದನು ಬಂದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕವಿವ ಕಾಲಾಳ ಗಲ್ಲೆಯೊಡೆಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಲ್ಲೆವಡೆಯೆ] ತಿವಿದನು ಗದೆಯವರನು ಚಲ್ಲಪಿಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೦). [ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಗಲ್ವರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ. ೨. ಪಾರದರ್ಶಕವಾದ ಒಂದು ಖನಿಜ; ಸ್ಫಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಗಲ್ವೆಂದರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಲ್ವೆನ್ದರಂ ಬನವಾಸಿ ನಾಡ ಭಾಗಮನಾಳೆ ನಾಗರಖಣ್ಡ ಎಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಎಱಚಟ್ಟಂ ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ४೦೮-೩; 951?). [?]

ಗವ್ (ನಾ). (ಭಯಸೂಚಕವಾದ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಗವ್ವೆಂದು ಬಾಳನ್ನೇ ಆವರಿಸಿ ಬರುವಂತಿದ್ದ ಆ ಕತ್ತಲು (ರೂಪಸ. ೨); ಅಬ್ಬ! ಕತ್ತಲೆ ಗವ್ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಗವ್‌ಗವ್‌ಎನ್ನು = ಗವ್‌ಗವ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಾಡು: ನಾಯಿ ಗವ್‌ಗವ್ ಎಂದು ಬಗುಳುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಗವ (ನಾ). ಹಸು; ಗೋವು; ಆಕಳು: ಗವ ಹೂಡಿ ಬದುಕುಮಾಡಿದವನೆ ಹೊಲಯ (ವಿಸಾಕು. ೬೦-೩). 'ಗವಿ$_3$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗೋ]

ಗವಗಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಆತನ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿ ಗವಗಣಬ್ಬೆ ಮದರಿಕಲ್ಲನಾಳುತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೦; ಸು. 815).

[ಗವಗಣ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಗವಡಿಗ 'ಗವಱಿಗ' ನೋ.

ಗವಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಿವುಡು. 'ಗವಡುಮಾಡು' ಪರಾ.

[< ಕಿವುಡು?]

ಗವಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡುಮಾಡು; ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮಾಡು: ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಗವಡುಮಾಡುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಶಿಲೆಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ (ಕೋಹಿನೂ. ೮). [ಗವಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಗವಣೆ 'ಗವನಿ' ನೋ.

ಗವತ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಹುಲ್ಲು; "ಘಾಸ, ಯವಸ, ಜವಸ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ: (ಶಿ).

[← ಮರಾ. ಗವತ]

ಗವತೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ; ಕೊಳ್ಳೆ; ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ: ಇಗ್ಗಲಿಯಊರಾ ಗವತೆವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦-೭; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಕವರ್ತೆ$_1$]

ಗವನ (ನಾ). ೧. "ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಅನಂಸಾ). ೨. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಆಸಕ್ತಿ; ಅವಧಾನ; ಶ್ರದ್ಧೆ: "ಗವನ-ಗಮನ=ಲಕ್ಷ್ಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗಮನ]

ಗವನಗೊಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಂಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಬಿಗಿ. ೧೯-೩೫೦). [?]

ಗವನಿ, ಗವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಪ್ರಾಕಾರ: ಆ ಮುಗಿಲ ಗವನಿಯಿಂದೊಳಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೭ವ); ಗವನಿಯ ಮಱಿಗೊಂಡಿಱಿವಿಸುವ ವರ್ಗಳ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ತೋಜದವೋಲುಕ್ಕೆವಮಿಲ್ಲದೆಚ್ಚು ಪರಿದೇಱುವಾಳ್ಗೆ ಸನ್ನಾಹಮೆನಿಸಿದರ್ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೪೩); ಎಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲು ಗವನಿ ಕಾಲುವೆ ಎಲ್ಲಿ ಅಗಳಗುಸೆಗಳು . . . ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಭಟರ ಕಾವಲು ಬಲ್ಲಿತಾಗಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೨). ೨. ಓಣಿ; ಸಣ್ಣ ಬೀದಿ; ಗಲ್ಲಿ: ಪಡುವಣ ಗವನಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೪೩ ; 1204); ಧರಣಿಯನ ತೋಂಟ[ವೂ]ರು ಗವನಿಯಿಂ ಕೆಳಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರಿಗೆ ಹೋದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ (ಕಇ. II, ೩೮-೪೯ ; 1235). **ಗವಣಿ**: ೧. ಡೆಂಕಣಯ ಗವಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗವಣಿ]ಗಳ ಕೋಟೆಯ ಕೊಂಕುಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ತೆನೆಗಳ . . . ದುರ್ಗವನೀಕ್ಷಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೬-೩೫).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗವನು, ಗವಿನಿ=ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು]

ಗವಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ, ಗೋವಿನಂತೆ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡೆತ್ತು: ಕೆಲರು ಕರಡಿಯ ಮೃಗನ ಗವಯನ ಬಲುಹ ತೋಜುವರೇಜು ರಕ್ಕಸಬಲವು ಬರುತಿರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೧೨); ಗವಯವು ಗೋವಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕಾಡುಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೩). ೨. ಸುಗ್ರೀವನ ಕಪಿಸೇನೆಯ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕ: ಗವಯ . . . ದ್ವಿವಿದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ಲವಗಪತಿಗಳು ಬಂದು ಬಿದ್ದುದು ಪವನತನುಜನ ಮೇಲೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಗವಯಿ, ಗವಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಯಕ; ಸಂಗೀತಗಾರ: ಮುಂಬಯಿಗೆ ಯಾವ ಗವಯಿ ಬಂದರೂ ಅವರ ಜಲಸಾ ಕೇಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೨೩); ಒಬ್ಬ ನಿಷ್ಣಾತ ಗವಯಿಯ ಮುಂದೆ ತಬ್ಲೆ ಬಾರಿಸುವಾತ ಬರಿದೆ ಠೇಕಾ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನ ತಿಳಿದವನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೯೩). ೨. ಸಂಗೀತವಿದುಷಿ; ಗಾಯಕಿ: ಅವಳು ಭಾರಿ ಗವಯಿ. ನಮ್ಮಂಥ ಹುಡುಗರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವಳೇ? (ಕನ್ನಾಬ. ೬೮). **ಗವಾಯಿ**: ೧. ಊರಮುಂದಿನ ಗುಡಿಯಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗವಾಯಿಗಳ ಸಂಗೀತ ಸಭೆಯು ಕಿಕ್ಕಿರಿಯಿತು(ತಿಂಮತ.೫೭); ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೂ ಕೀರ್ತನಕಾರರಿಗೂ ಗವಾಯಿಗಳಿಗೂ ವಾದ್ಯಕಾರರಿಗೂ ಸನ್ಮಾನಮಾಡಿ (ಗುರುದ. ೧೩).

[← ಹಿಂ. ಗವೈಯಾ ; ಮರಾ. ಗವಈ]

ಗವರಿಗ 'ಗವಱಿಗ' ನೋ.

ಗವರ್ನರ್, ಗವುರ್ನರ್ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರು; ರಾಜ್ಯಪಾಲ: ನಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಗವರ್ನರ್ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಂಜಿನುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬೆಯ ಒತ್ತಡವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಸಾಧನ: ಉಗಿಯ ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಡುವಂತೆ "ಗವರ್ನರ್" ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಸಾಧನವಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೭). **ಗವುರ್ನರ್**: ೧. ಬೊಂಬಾಯಿ ಗವುರ್ನರ್ ಮೇಜರ್ ಜನರಲ್ ರಾಬರ್ಟ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪); ತಿರುಚನಾಪಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಅರಶಿನವರಿಗೆ ಕೊಡುವಂತೆಯಿಂಗ್ರೇಜೀ ಗವುರ್ನರ ಸನ್ನದು ಕಳುಹಿಸುವುದಾಗಿಯು (ಹೈದರ. ೬೯).

[← ಇಂ. Governor]

ಗವಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಕೋಣ. ೨. ಕಾಡುಕೋಣದ ಕೊಂಬು: "ಮಾಹಿಷಶೃಂಗವದು ಗವಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೦).

[ಸಂ.]

ಗವಲಿ 'ಗೌವಲೆ' ನೋ.

ಗವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಬೀರು: ವಿಗಂಧಂ ಗವಲಿಸದಿರುವದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆಲಂಬರು ಪಾಠ ಉಂಟೆಂದರು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೨೩ ವ). [ಗವಲು (< ಗವುಲು) + -ಇಸು₃]

ಗವಲು 'ಗವುಲು' ನೋ.

ಗವಸಣಿ (ನಾ). = ಗವಸಣಿಗೆ೧: ರಾಯಕುಲಮಾರ್ತಾಂಡ ಕೊಡಹಿದ ನಿಜದ ಗವಸಣಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೪೭); ಒರೆಯೊಳಾಯುಧ ವೀಣೆ ಗವಸಣಿಯೊಳು ಭರಣಿಯೊಳು ರತ್ನವಿರುವಂತೆ (ಗಗಕಾ. ೧೫-೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಶನ್ನೈ, ಕವುಶನ್ನೈ ; ಮಲ. ಕವಿಯನ್ ; ತೆಲು. ಗವಿಸೆನ]

ಗವಸಣಿಕೆ 'ಗವಸಣಿಗೆ' ನೋ.

ಗವಸಣಿಗೆ, ಗವಸಣಿಕೆ, ಗವುಸಣಿಗೆ, ಗೌಸಣಿಕೆ, ಗೌಸಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗವಸು; ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡುವ ಸಾಧನ: ರದನದ್ವಂದ್ವಮಂಬೀ ಗದಾದಂಡದಿನುರ್ಚಿದಾಡಿದಂ ಪೋ ಗವಸಣಿಗೆಯ ನೀ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೬-೫೫); ಶಿವಪೂಜೆಯ ಕರಡಿಗೆಯಂತಿರ್ದಂ ಶಿವಪೂಜೆಯ ಗವಸಣಿಗೆಯೊಲಿರ್ದಂ (ಕುಂಬಜ. ಹ. ೨೫೩-೧೫); ಗವಸಣಿಗೆಯನುರ್ಚಿ ನಭೋಯುವತಿ ಧರಾವಧುಗೆ ನಲವಿಂದಿದಿರೊಳ್ ತೋಱುವ ಮಂಗಲದರ್ಪಣವೆಂಬವೊಲೆಸೆದುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂಬರತಳದೊಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೪-೫೨೨); ಯಂತ್ರವನಂದವಿಟ್ಟರು ಗಗನದಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಗಳನುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೩). ೨. ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಕೋಶ; ಒರೆ: ಒಱೆಯೆಂಬುದು ಗವಸಣಿಗೆಯೊಳಲ್ಲದೆ ಕೂರಿತು ಕೈದುಗಳ ಕಱೆಯೆಂಬುದು ಶಿವಕಂಠದೊಳಲ್ಲದೆ . . . ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುಮುರಾ. ೫೮ ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿ); ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೫). **ಗವಸಣಿಕೆ**: ೧. ಗೋಣಿಗೇತಕೆ ಗವಸಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೧-೪೦); ನೀಲೆಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಭರಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಆಣೆ (ಪವಶೀ. ೭೩). **ಗವುಸಣಿಗೆ**: ೧. ಕಡೆಗಡೆಯೊಳೆಸೆದುದಾಶಿಲೆ ದೇವಾಂಗದ ಗವುಸಣಿಗೆಯನರೆದೆಗೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೦೬). **ಗೌಸಣಿಕೆ**: ೧. ಅದರ ಮೇಲಿನ ಈ ಧೂಳಿಯ ಗೌಸಣಿಕೆಯು ತೀರ ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾ. ೨೩). **ಗೌಸಣಿಗೆ**: ೧. ಗಾಡಿ ಎತ್ತುಗಳ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹೊಟೆಸುವ ಗೌಸಣಿಗೆಗಳಂತಿರುವ ಗೌನುಗಳು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೬); ಗಾಣದ ಎತ್ತಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯೇಕೆ ಗೋಣಿಗೆ ಗೌಸಣಿಗೆ ಏಕೆ (ಗಾದೆ).

[ಗವಸಣಿ + -ಗೆ./ ತುಳು. ಗವಸಣಿಗೆ]

ಗವಸಣಿಗೆಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕನ್ನು ತೆಗೆ; ಗವಸನ್ನು ಕಳಚು: ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆದು ಕುಡೆ ನೋಡಿ ವೀಣೆಗಾ ನೃಪತಿ ನೀಡಲಣ್ಮನೆ ಕರಪಲ್ಲವಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೧೭); ವಸಂತಕನಾ ಪಾವುಡಮಂ ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆಯದೆಣಗೊಂಡಿಱಿಸಿದ ಕೈದಳದೊಳ್ ತಳೆದು (ಚಕವಿ. ೬-೧೭೩ ವ).

[ಗವಸಣಿಗೆ + ಕಳೆ₁]

ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು 'ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು' ನೋ.

ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆ: ಪರಮಧೈರ್ಯದ ಮೊದಲ ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದಂತೆ ಹರನ ಶಾಂತಿಯ ಜವನಿಕೆಯನೆಯ್ದೆ ತೆಗೆವಂತೆ (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೬೬–೧೧); ಪರರಿಗೆ ಭೇದಿಸುವರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪೬). [ಗವಸಣಿಗೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು, ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕುಹಾಕು; ಕವಚ ತೊಡಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಚೆನ್ನಿಗನ ನಿಜರೂಪು ಮಾರ್ತೊಳೆಯೆ ಕಂಡು ಕೈಪಿಡಿಗೆ ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸಿ ತನ್ನ ಮಿಸುಪುಪ್ಪರಿಗೆಯುಡಿರಿ ತೆಗೆದೀಕ್ಷಿಸಿ (ಚೇರಮ. ೮–೪೬); ಕುಚಕೋಕಯುಗಕ್ಕೆ ಮುಖಚಂದ್ರನತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಬೇಡೆಂದೆಳೆವಿಸಿಲ ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಪಂತೆ ಮಿಸುನಿ ಜವಕೆಯುಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೫–೧೪೭). **ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು**: ಕುಚಕಮಳಕುಟ್ಮಳಕ್ಕೆ ಮುಖಚಂದ್ರನತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಬೇಡೆಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಪೊಸವಿಸಿಲ ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸಿದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೬೫೭). [ಗವಸಣಿಗೆ + ತೊಡಿಸು]

ಗವಸಣಿಗೆಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟು; ಗವಸನ್ನು ಅಳವಡಿಸು: ಲಲಿತಚಂಪಕದಳಕೆ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ತಗಡ ಪುದಿದಂತೆ ಧವಳಾ[ಂ]ಚಲವೆಸಗಿ ಚಕ್ರದ್ವಯಕೆ ಗವಸಣಿಗೆಬಿಗಿದಂತೆ (ಜೀವಂಧ. ೮–೬). [ಗವಸಣಿಗೆ + ಬಿಗಿ$_1$]

ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು: ಪುಳಕದ ಸಾಲ್ಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾದಪುದೆಂದು ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮೈಕೀವಿ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ಬಸರ. ೮–೧೫); ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಬಂಡಿಗೆ ತರಣಿಕಿರಣಂ ತಾಗದೊಲು ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೨–೩೯). [ಗವಸಣಿಗೆ + ಇಕ್ಕು]

ಗವಸಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕುಹಾಕು; ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಕಾಂಗಿದುದು ಗಾಳಿಯುಂ ದೆಸೆಯುಂ ಗವಸಣಿಸಿದುದು ಮೇಗೆ ಮೊಗೆದಾಗಸಮಂ ನುಂಗಿದುದೆನೆ ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡವಿ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದಗುರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೪); ಶೇಷಮಹಾನಿರ್ಮೋಕದಿಂದಂ ಗವಸಣಿಸಿ ಸಮಂತಿರ್ಪುದೊಂದುಗ್ರಕೋದಂಡಂ (ಜಗವಿ.೬–೨೯); ಅಳಲ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದನು ಮೋಹದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೩); ಕೂಡೆ ಗವಸಣಿಸಿತ್ತು ಗಗನವನೀಡಿಱಿದು ಕಪಿಸೇನೆ ಸರಳಿನ ಗೂಡಿನಲಿ ಹುಗಿಸಿದನು ಹೊಳಕಿ ಸುರೇಂದ್ರಜಿತು ಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬–೧೫–೧೫). [ಗವಸಣಿ + -ಇಸು$_3$]

ಗವಸು, ಗೌಸು (ನಾ). = ಗವಸಣಿಗೆ೧: ಹಗಲೆಲ್ಲ ತಂಬೂರಿಯ ಗವಸನ್ನೇ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ (ನಾಕಲಾ. ೬೧); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಳಿ ಸಾರಿ ಗವಸನ್ನು ಓಸರಿಸಿ (ಸವತಿ. ೧೮೭); ಗಗನ ಬಿಸಿ ಗವಸಾಗಿ ಕೆರೆಗಳಾವಿಗೆಯಾಗಿ ಜಗದುಸಿರೆ ಹೊಗೆಯಾಗಿ ಧಗಧಗಿಸುವಂದು (ಮಂಕುಕ. ೫೦೪). **ಗೌಸು**: ಗೌಸುರ್ಚಿ ತಡಹಿ . . . ಥಕಿಥಳರೆಂದು ಮದ್ದಳೆಯ ನುಡಿಸಿದ ಮಾರ್ದಂಗಿಕನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೯–೮೨); ಗಾಡಿಗೆ ಮ್ಯಾಣಗಪ್ಪಟದ ಗೌಸು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೨–೪೮; 1847). [< ಕವಿಸು. / ಮರಾ. ಗವಸಣೀ = ಮುಚ್ಚು]

ಗವಳಗಿತ್ತಿ 'ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಗವಳಿ$_1$ 'ಗವುಳಿ' ನೋ.

ಗವಳಿ$_3$, ಗೌಳಿ$_3$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: ಯಾವ ಗವಳಿಯೂ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಆಕಳುಗಳ ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧). **ಗೌಳಿ$_3$**: "ಗೌಳಿ–ಗೌಡೀ; ಗೋಪಾಲೀ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೧). [← ಪ್ರಾ. ಗೋವಾಲಿ]

ಗವಳಿಗ, ಗೌಳಿಗ (ನಾ). ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: "ಗವಳಿಗ (ಗೌವಳಿಗ) – ಗೋಪಾಲಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಒಬ್ಬ ಗವಳಿಗನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಮ್ಮೆ ಇತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೯); ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೆಂದರೆ . . . ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗವಳಿಗನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಂಬ ಆಕಳುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಣಿಸಿದ ಗೀತಾಮೃತವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಾಮೃತ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೪). **ಗೌಳಿಗ**: ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬ ಗೌಳಿಗನ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋವುಳಿಗನ] ಮಹಿಷಿಗಳೊಳ್ ಕೋಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ(ಚಾವುಂಪು.೫೦); ತರಳೆ ನೀ ಗೌಳಿಗರ ಮಗಳೆನಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೬೬–೧೦೬); ಹಿರಿಯರು ಹಾಕಿದ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದು ನಡೆದಿದೆ ಗೌಳಿಗನೆಮ್ಮೆ (ಚಿಂತನ. ೬೨). [< ಸಂ. ಗೋಪಾಲಕ ?]

ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ, ಗವಳಗಿತ್ತಿ, ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗನ ಹೆಂಡತಿ; ಗೊಲ್ಲತಿ: (ಕಿ). **ಗವಳಗಿತ್ತಿ**: ಗವಳಗಿತ್ತಿ, ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಾರುವವಳು (ಕಸತ್ತಕೋ. ೨೯೧). **ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ**: ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ ಗಂಗಾಜಲೆಯೊಡನೆ ಹೀರೆಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೫೧). [ಗವಳಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಗವಱಿಗ 'ಗವಱಿಗ' ನೋ.

ಗವಱಿ (ನಾ). ೧. ಬುಟ್ಟಿ; ಗೂಡೆ: ಭುವನವೆಲ್ಲವ ನೆಱಿ ಧವಳಿಸುತ್ತಿರಲಿತ್ತಲವನಿಗಧಿಕ ಸಾಸಲೊಳಗೆ ಗವಱಿಯ ಕೈಗತ್ತಿ ಶಿವನ ಮಂಡೆಯ ತಾಗೆ ನವಸುಧೆ ಸೂಸಿತು (ಭೈರವೇ. ೩–೯೦); ಭೈರವರಾಜನು ತೀವಿದ ಘಾಯವೂ ಮೇಣು ಗವ[ಪಾಠಾಂ. ನವಿ]ಱಿಯ ಕೈಗತ್ತಿ ತಾಗಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮ ಶಿರದೊಳಗಾಂತ ಘಾಯವನೀಗ ವಿವರಿಸಬೇಕು (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೧೫). 'ಗವಱಿಗ' ಪರಾ. ೨. ವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ, —ಗುಂಪು: ಗವಱಿಯುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಂ ಬೀರರುಂ ಬೀರವಣಿಗರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾಸಿರ್ವರುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೪೮–೧೧; 1099); ಗವಱಿಗಳುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಮಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೮೬; 1186).

ಗವಱಿಬಣಜಿಗ = ಗವಱಿ೨: ಗವಱಿಬಣಜಿಗರಲ್ಲಿ ಅಪುತ್ರಿಕಧನವು ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಶಾಅ. ೧೬೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಱ್ಐ; ಮಲ. ಕವಱ]

ಗವಱಿಗ, ಗವಡಿಗ, ಗವರಿಗ, ಗವಱಿಗ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಗೂಡೆ, ಮೊರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಮೇದ: ಗವಱಿಗರುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಂ ವೇಳೆಕಾಱರುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೫೫; 1057); ನಾನಾದೇಶಾಭ್ಯಂತರದೆಂಟುನಾಡ ಪದಿನಱುವರು [ಗವ]ಱಿಗರುಂ (ಎಇ. XIX, ೩೭–೬; 1144). **ಗವಡಿಗ**: "ಗವಡಿಗನೆನೆ ಮೇದಾರ" (ಕಶರ. ೩೦). **ಗವರಿಗ**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಗವಱಿಗ**: "ಗವಱಿಗಂ ಮೇದನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯). [ಗವಱಿ + -ಗ$_2$]

ಗವಱಿಗಂಡ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖನಾದ ವರ್ತಕ; ವಣಿಗ್ವರ: ಆ ಈನೂರ್ವರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳದ ಗವಱಿಗಂಡರುಂ ಮುಂಮುರಿದಂಡಂಗಳುಂ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೯–೩೦; 1033); ಸಾಸಿರದೇಳುನೂರು ಗವಱಿಗಂಡರು ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೯–೧೧; 1309). [ಗವಱಿ + ಗಂಡ$_1$]

ಗವಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುರತ್ನ: ಗವಾಂಗವೆಂಬುವದು ಅನಿಲಗಂಧಿಯುಂಬುವದು ಯಿವು ಯರಡು ಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩೬–೩೩). [☞ ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಗೋ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು ಪರವಾದರೆ ಅವಙಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ] [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂಗ) ?]

ಗವಾಂತರ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಪಡುವಣ ಮೂಡಣ ಕಲ್ಲಿವೆ ಗಡಿಂಬದಿನಾರ್ಕ್ಕವಿದುವೆ ಸಾಯಿರನಾರ್ಕ್ಕಂ ತಡಮಾಗ ದೆಳೆದುಕೊಳ್ವುದು ಗಡಿಮಲ್ಲ ಬಡಗದೆಸೆಯ ಗವಾನ್ತರದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೭–೧೫; 1055). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂತರ)]

ಗವಾಂಬು (ನಾ). ಗೋಮೂತ್ರ; ಗಂಜಲ: ಪುಲಿಗಿಲ ಕೊಟ್ಟೆ . . . ಕನಕಂಗಳಿಂದಿವಂ ಕಲಸಿ ಗವಾಂಬುವಿಂತೆರ(ದು)ದು ಮೂತ್ರದೊಳಿಂತವ ನಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪–೧೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂಬು)]

ಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಗೋವಿನ ಕಣ್ಣು. ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ಬೆಳಕುಕಿಂಡಿ; ಕಿಟಕಿ: "ಗವಾಕ್ಷಂ ವಿಜಾಲಕಂ ವಾತಾಯನಂ ಜಾಳಮೆನಲ್ ಬೆಳಕ ಕಂಡಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೧೪); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ನಡು ವಗಲರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಮಿಂತಿರ್ವ್ವರುಂ ಪ್ರಾಸಾದದ ಮೇಗಿರ್ದು ಗವಾಕ್ಷ ಜಾಳಾಂತರಂಗಳಿಂದಂ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೮); ವಿವಿಧಮಣಿಕನಕಕೃತಗೃಹಗವಾಕ್ಷಜಾಳಂಗಳಿಂದ ಮಾದಂ ಪೊಣ್ಮೊಣ್ಮುವ ಧೂಪಧೂಮಮುಮುಪ್ಪಿಗೆ ನವಿಲೊಸೆದೆಜಗುವುದು ಪಾವುಗೆತ್ತಾ ಪುರದೊಳ್ (ಆಜಿಪು. ೨–೧೮); ಸತ್ಕಲೆ ಕಾವ್ಯಗಳ ಗವಾಕ್ಷಗಳಿಂ ಗಗನದೊಳನಂತದರ್ಶನದೆ ಮುಕ್ತಿಯನೊಂದು (ಮಂಕುತ. ೯೩೦). ೩. ಸುಗ್ರೀವನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾಪತಿ: ಗವಯ ಶತಬಲಿ ಶರಭ ಗಜ ಜಾಂಬವ ಸುಷೇಣ ಗವಾಕ್ಷ ಮೈಂದ . . . ರಾಜಕಾರ್ಯಕ್ಕವರು ನಿಲುವರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೬೧). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಗವಾಕ್ಷವಿವರ (ನಾ). ಗವಾಕ್ಷದ ತೂತು, —ರಂಧ್ರ: ಗವಾಕ್ಷವಿವರದೊಳೊಳಪೊಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೩೯ ವ). [ಗವಾಕ್ಷ + ವಿವರ]

ಗವಾಕ್ಷಿ$_1$ (ನಾ). = ಗವಾಕ್ಷ ೨: ಅವು ಗವಾಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಕಿರಿದಿಗಳಂದದೆ ತನ್ನ ಸುವಿಚಾರದಾಧೀನದಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೫–೪–೧೨); ನಿಲ್ಲದಾ ಮಾಳಿಗೆಯ ನೇಣು ಸುಗವಾಕ್ಷಿಯೊಳು ಘಲ್ಲನವರೆಸಗುವುದ ನೋಡುತಚ್ಚರಿವಟ್ಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭–೪೦); ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಗವಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ ಸುದ್ದಿಗಾರರೊಬ್ಬರು ವರದಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩).
[< ಸಂ. ಗವಾಕ್ಷ]

ಗವಾಕ್ಷಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಚಿತ್ರಾ, ಗವಾಕ್ಷೀ, ಗೋತುಂಬಾ – ೩ ಹೆಮ್ಮುರಿಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). ೨. "ಗಿರಿಕರ್ಣಿಗಿಡ; ಮೆಕ್ಕೆಗಿಡ" (ಅನಂನಾ). [ಸಂ. ಗವಾಕ್ಷೀ]

ಗವಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಹಸುಗಳ ಒಡೆಯ; ಗವಳಿಗ. ೨. ಗೂಳಿ; ವೃಷಭ: ಗವಾಧಿಪನದೆಲ್ಲಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩–೭).
[ಸಂ. (ಗೋ + ಅಧಿಪ)]

ಗವಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಗವಾಧಿಪ ೧: "ಗೋಸ್ವಾಮಿ ಗವಾಧಿಪತಿ ತಾನವಂ ಗೋವಳಿಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೧–೧೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಗವಾಮಿಷ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಮಾಂಸ, –ಬಾಡು: ತೆಗಪಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಂಬು ಗವಾಮಿಷಮುಗುರು ಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿನಿತುವನಿಕ್ಕುಗೆ ಜಂಬುಕ ಮಾಂಸಮನಿಕ್ಕುಗೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಮಾಡುಪಳದ ಕಾಯತ್ ತುಜುಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಆಮಿಷ)]

ಗವಾಯಿ 'ಗವಯಿ' ನೋ.

ಗವಾರ 'ಗಮಾರ' ನೋ.

ಗವಾಸ್ಪದ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮೇಯಲು ಅವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಗಳಿಂ ಮೆಳೆಗಳಿಂದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ . . . ಗವಾಸ್ಪದಗಳಿಂ ನದಗಳಿಂದಾ ದೇಶಮೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಜಿಬಪು. ೧೧–೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಆಸ್ಪದ)]

ಗವಿ$_1$ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲೇರಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಣ: ಅವನಿಪಾಲನ ಗವಿಯ ಘಾಡಿಕೆ ಜೋಡಿಸಿತು ಗೀರ್ವಾಣರಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೧೬). 'ಕವಿ$_3$' ಪರಾ. [< ಕವಿ$_1$]

ಗವಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನ ದೊಡ್ಡ ಬಿಲ; ಬಂಡೆಯ ಪೊಟರೆ; ಗುಹೆ: ಇದು ಬಗ್ಗ ಸಾರ್ದ ಗವಿ (ಶಾಭಶ. ೧೭–೬೮); ಮೇಲಣ ಗವಿ ಬಸವಲಿಂಗದೇವರ ಶಿಷ್ಯರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೯–೬; 1712); ಹುಲಿಯು . . . ನೆಟ್ಟಗೆ ಹಸಿವೆಯಾಗುವ ತನಕ ಸುಮ್ಮನೆ ತನ್ನ ಗವಿಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೬); ಗವಿಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು (ಪಾಶ್ಚಾಪು. ೧೩). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: "ಹಕ್ಕೆ ಗವಿ ಗರುಡಿಯಾಡುಂಬೊಲಂ ಗೊತ್ತು ನೆಲೆಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೩); "ಗವಿ ಗರುಡಿ . . . ಆಡುಂಬೊಲನೆನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೆವಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗವಿ. / ಸಂ. ಗುಹಾ]

ಗವಿ$_3$ (ನಾ). ಹಸು; ಆಕಳು: ತರಿಸಿ ಹೋರಿಯ ಗವಿಯ ಗೋಳಿಯ ಬರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೩೭).
[< ಸಂ. ಗೋ]

ಗವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗೋರಿಕಲ್ಲು; ಮುಸಣಗಲ್ಲು (?): ಮಕ್ಕಳಿರ್ವ್ವರ ಕಲ್ಲ ಮಡಿಸಿದನ್ತಂನ್ನ ಗವಿಕಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿದ ರೋಣದ ಪಡೆದರ ಮಗ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೭; 933). 'ಗೋಪೆ' ಪರಾ.
[ಗವಿ ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಗವಿಗತ್ತಲೆ 'ಗವಿಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಗವಿಗಟ್ಟಲೆ, **ಗವಿಗತ್ತಲೆ** (ನಾ). ೧. ಗವಿಯೊಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಗಾಢವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಅವನ ಪಗಲೆಜೆಯ ಕೆಳೆಯರನ್ ಟಾರ್ಟರಸ್ ಗವಿಗಟ್ಟಲೆಯಿರುಳ್ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಸುಕಿರ್ದಪುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩–೨೬೩). **ಗವಿಗತ್ತಲೆ**: ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಟಾರ್ಟರಿಸ್ ಅಡಿನೆಲದ ಆಳದ ಗವಿಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಿಟ್ಟನು (ಬದ್ಧಪ್ರ. xii ಪೀಠಿಕೆ).
[ಗವಿ$_2$ + ಕಟ್ಟಲೆ]

ಗವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರು. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಪ್ತವಾಗಿರು; ಅಜ್ಞಾತವಾಗು: ಆಗಿನ ಚಾಳುಕ್ಯಚರಿತ್ರೆ ಇನ್ನೂ ಗವಿಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ – ಸುರಿತ ಚರಿತ್ರವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಸುಲಭವಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೫೭). [ಗವಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗವಿಲಿಪಿ (ನಾ). ಗವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಚೀನಲಿಪಿ: 'ಕ'ವರ್ಣವನ್ನು ಮೂಲತಃ ಅಶೋಕಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ . . . ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಅನಂತರ ಇದೇ 'ಗವಿಲಿಪಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ . . . ಹೀಗಾಯಿತು (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೦೩).
[ಗವಿ$_2$ + ಲಿಪಿ]

ಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು: ಕವಿದೆಸಲಿಡಲಿಜುಯಲು ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ಗವಿಸಿದೈತಹ ಕಿರಾತರ ತವೆ ಸೀಳ್ದೆತ್ತಿ ಪರ್ವಿತು . . . ಪಂದಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೧–೭೦). [< ಕವಿಸು]

ಗವುಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಂಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಂಡತನ (ನಾ). ಗೌಡನ ಅಧಿಕಾರ, —ವೃತ್ತಿ, —ಕರ್ತವ್ಯ; ಗೌಡಿಕೆ: ಇದುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದೆಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಜುಗೊಳೊಳ್ಪತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩; ಸು. 961).
[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ತನ]

ಗವುಂಡಬಳೆ 'ಗವುಂಡವಳ' ನೋ.

ಗವುಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗವುಣ್ಡಯ್ಯ ನಾಳ್ಗವು[ಡು]ಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩೪-೯ ; 999).
[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗವುಂಡವಳ, ಗವುಂಡಬಳ (ನಾ). ಗೌಡಿಕೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ಆವುಣ್ಣಗಾವುಂಡನ ಗವುಂಡವಳದಿಂ ಮೂಡ ಕರಭೂಮಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii,೧೫೫–೪೮ ; 1104). **ಗವುಂಡಬಳ** : ಗವುಣ್ಡಬಳದಿಂ ಬಡಗ ರಾಜವೀದಿಯಿಂ ತೆಂಕ ನಾಲ್ಕು ಗೋಂಟಗಂ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ ನಾಲ್ಕು .(ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೨–೪೨ ; ಸು. 1060).
[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ವಳ]

ಗವುಂಡಿ 'ಗಾವುಂಡಿ' ನೋ.

ಗವುಂಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗವುಂಡು 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಶಾಲಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೬). [?]

ಗವುಜ 'ಗೌಜು$_1$' ನೋ.

ಗವುಜು$_1$ 'ಗೌಜು$_1$' ನೋ.

ಗವುಜು$_2$ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಜುಗ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಟು, ಗಮಟು (ನಾ). ಗಬ್ಬುವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾಸನೆ: ಆದರಿಂದಲಾದರೂ ಕುರಿಹಾಲಿನ ಗವುಟು ಮುಚ್ಚಬಹುದಲ್ಲ (ಕಲನೆ. ೩೩೬). **ಗಮುಟು** : ಆತನು ಗಮುಟು ನಾರುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [< ಕಮುಟು]

ಗವುಡ$_1$ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್‌ಗಂಟೆ, ಡಾಲ್‌ಮರ, ಗವುಡ, ಮದಗಿರಿಬೇವು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೮೦). [?]

ಗವುಡಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗೌಡನ ಹೆಂಡತಿ : (೬).
[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಗವುಡತನ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ; ಗೌಡಿಕೆ : (೬).
[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ತನ]

ಗವುಡಸಾನಿ (ನಾ). = ಗವುಡಗಿತ್ತಿ : (೬).
[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + ಸಾನಿ]

ಗವುಡಿ$_1$ 'ಗಾವುಂಡಿ' ನೋ.

ಗವುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹಾಡಗ, ದೀಟಿಚಳ್ಳಿ, ಗವುಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೫೧). [?]

ಗವುಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗವುಡಿತಿ 'ಗಾವುಂಡಿತಿ' ನೋ.

ಗವುಡು 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಡುಗೊಡಗೆ, ಗಲುಡುಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಗೌಡನಿಗೆ ಆತನ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿರುವ ಜಮೀನು, —ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ. ℙ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಮೀನನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು : ಹೊನ್ನಗವುಡಂಗೆ ಗವುಡುಗೊಡಗೆಯಾಗಿ . . . ನೂರಹತ್ತು ಮೆಟ್ಟಿನ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೨೬–೧೧ ; 1287) ; ಕೇಶವನಾಥ ಅರಸರು ಕೊಟ್ಟ ಗವುಡುಗೊಡಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೬೪–೫ ; 15ನೆಯ ಶತ). **ಗಲುಡುಗೊಡಗೆ** : ಶ್ರೀ ಕೊಳಸಿಯ ಬನಕ್ಕವಾಗಿ ಗಲುಡುಗೊಡಗೆಯಲು ಗದ್ಯಾಣವಯ್ವತ್ತಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧–೩೧ ; 1178).
[ಗವುಡು (< ಗಾಮುಂಡ) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_3$)]

ಗವುದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಸಿರದ ದೇವಜೀಯರ ಮಗ ಪಾವಣ ಗವುದದ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟದು ಶಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫(b)–೩೩; ಸು.890 ?); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಾನ್ತರಶರ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಪೊಜ್ಗೀನ ಗವುದದ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಶಾಲೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫(b)–೩೫ ; ಸು. 890 ?). [?]

ಗವುರ್ನರ್ 'ಗವರ್ನರ್' ನೋ.

ಗವುಲಿ 'ಗೌವಲೆ' ನೋ.

ಗವುಲು, ಗವಲು, ಗೌಲು (ನಾ). ೧. ವಾಸನೆ; ಕಂಪು : ಏನೋ ಗವುಲು ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ : (೬). **ಗವಲು** : ೧. ಕೋಣನ ಗವಲು ತಾಗಿ ಕಾಮಧೇನು ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೨–೩೨); ಗಾಢಮಾಂಸದ ಗವಲಿದೆಂದರು ಗೋಪನಂದನರು (ನಿಥಾಗ. ೧೦–೧೨–೨೪) ; ಹೊಸಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ ಶುನಿಗಳು ಎಸೆದುವಾ ದಂಡಿನೆಚ್ಚಜೀಕೆಯ ಕಾವಲೊಂದೆಸಕವನೇನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೯–೨೪). **ಗೌಲು** : ೧. "ಗೌಲು–ಗವಲು; ಕಲೆ; ನಾತ" (ಜಾನಕೋ. ೫೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಲ್, ಕೌಲ್ ; ತೆಲು. ಗವುಲು, ಗೌಲು]

ಗವುಸಣಿಗೆ 'ಗವಸಣಿಗೆ' ನೋ.

ಗವುಳಿ, ಗವಳಿ$_1$, ಗೌಳಿ$_1$ (ನಾ). ಪಲ್ಲಿ; ಹಲ್ಲಿ : "ಗವುಳಿ – ಹಲ್ಲಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). **ಗವಳಿ$_1$** : (೬). **ಗೌಳಿ$_1$** : ಹರಡೆ ಹಂಗಂ ರಾಸಭಂ ದರ್ದುರಂ ಗೌಳಿ ದರುಶನ ಸ್ವರವನಾ ವಾಮಭಾಗದೊಳೀಯೆ . . . ಚೇರಮುಕ್ತೀಶಂ ಕೂರ್ತು ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಚೇರಮ. ೧೦–೩) ; ಅರಸನು ಗೌಳಿಯ ಶಕುನವ ಕೇಳುತ (ಸೌಗಂಪ. ೧೦–೩೮); ಟವಳಿಗಾರನ ಮೈಮೇಲೆ ಗೌಳಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಳಿ, ಕೌಳಿ ; ಮಲ. ತುಳು. ಗೌಳಿ ; ಕೊಡ. ಗವ್ವಿ ; ತೆಲು. ಗವುಲಿ, ಗೌಳಿ]

ಗವುಳು 'ಗವುಲು' ನೋ.

ಗವೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು ; ಉತ್ತಮವಾದ ಗೂಳಿ, —ಬಸವ : ಧ್ವಜಂ ಗರುಡ ಗವೇಂದ್ರ ಮೃಗೇಂದ್ರ ಹಂಸ . . . ಲಾಂಛನಮಪ್ಪ ದಶವಿಧದಿನೆಸೆದು (ಅಜಿಪು. ೬–೨೦ ವ) ; ಗವೇಂದ್ರಕಂಧರನಿಭದ್ವಿಣ್ಮಧ್ಯನಿಂದಿಂದಿರೋಜ್ಜ್ವಳಕೇಶಂ ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬).
[ಸಂ. (ಗೋ + ಇಂದ್ರ)]

ಗವೇಕ್ಷಣಾಲಯ (ನಾ). ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಗತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಉಪಕರಣಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತವಾಗಿರುವ ಶಾಲೆ; ಖಗೋಳಸವೀಕ್ಷಾಲಯ : ಪ್ರಪಂಚದ ಮಾಡೆಂದು ಹೆಸರಾಂತ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಶಿಯದ ಸೈನ್ಸ್ ಏಕೆಡೆಮಿಯವರ ಪಾಮೀರ ಗವೇಕ್ಷಣಾಲಯವಿದೆ (ಏಶಿಸಂ. ೧೧೪).
[ಸಂ. (ಗೋ + ಈಕ್ಷಣ + ಆಲಯ)]

ಗವೇಧು (ನಾ). ಕಾಡುಗೋಧಿ : "ಗವೇಧುಃ, ಗವೇಧುಕಾ – ೨ ಕಾಡುಗೋಧಿ" (ಅವ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಗವೇಧುಕೆ (ನಾ). = ಗವೇಧು : (೬). [ಸಂ. ಗವೇಧುಕಾ]

ಗವೇಶ್ವರ (ನಾ). ದನಗಳ ಒಡೆಯ ; ಗೋಸ್ವಾಮಿ ; ಗೋಪಾಲಕ.
[ಸಂ. (ಗೋ + ಈಶ್ವರ)]

ಗವೇಷಣೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಅನ್ವೇಷಣ ; ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ; ಸಂಶೋಧನೆ : (೬). [ಸಂ. ಗವೇಷಣಾ]

ಗವೇಷಿತ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕಂಡುಹಿಡಿದ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಸುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಥವಾ ಗೋವಿನಿಂದ ದೊರಕುವ: ಗೋಕುಳದಂಬಕಮಿಂದು ಗವ್ಯಮಾಹಿಷರಸಸಂಕುಳಂ ಬೆರಸು ಕಾಮುರ್ಕಪೂಜೆಗೆ ಬರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೪); ಗವ್ಯಂ ಕವಿಕುಳ ತಿಳಕನ ಕಾವ್ಯದವೊಲ್ ನವ್ಯಮನುಪಮಂ ಬುಧಜನ ಸಂಸೇವ್ಯಮೆನಿಸಿರ್ದ ಘೃತದಿಂ ಭವ್ಯೇಂದ್ರರ್ ವಿಭುಗೆ ಮಾಡಿದರ್ ಮಜ್ಜನಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೪-೬೭). (ನಾ). ೨. ಹಸುವಿನಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಗಂಜಲ ಮೊದಲಾದುವು: ದ್ರವ್ಯವಿದ್ದವನಲ್ಲಿ ಹವ್ಯವಾದರೂ ಗವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬಡತನ (ಗಾದೆ). 'ಪಂಚಗವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೂತ (ನಾ). = ಗವ್ಯೂತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೂತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೂರದ ಅಳತೆ; ಎರಡು ಕ್ರೋಶದಷ್ಟು ದೂರ. ℙ ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿಲೋಮೀಟರುಗಳಷ್ಟು ದೂರ: ನಗರಾದುತ್ತರಸ್ಯಾಂದಿಶಿ ಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಸೌಇಇ. XX, ೬-೧೫; 735); ಅಂತು ಗಂಗಾದ್ವಾರದೊಳ್ ಚತುರಶ್ರಷಣ್ಣವತಿಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೬ ವ); ನೆಟ್ಟನಿಲ್ಲಿಗೇಕಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೭ ವ). ೨. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೆ (ನಾ). ದನಗಳ ಗುಂಪು: (ಕಿ). [ಸಂ. ಗವ್ಯಾ]

ಗವ್ಹರ 'ಗಂಹರ' ನೋ.

ಗವ್ಹಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಶಕ್ತಿ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ: ಯೌವನವೊದಗಿದಾಗ ಏನೆಂದರೂ ಅಪ್ಪ ಅವ್ವಣ್ಣನೆಂದು ನಸುನಗುತ ಗವ್ಹಳಿಕೆ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಬಂದೊದಗಲು ಇವನ ಬವ್ವನ ತೆರದಲಾಡಿಪರೋ ಪ್ರಾಣಿ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೪೮-೫).

[←ಮರಾ. ಗಾಬಾಳ್=ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ ವಸ್ತು]

ಗಷ್ಪು 'ಗಸಟು' ನೋ.

ಗಸಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಗಸಗಸನೆ' ಪರಾ.

ಗಸಗಸ ತಿಕ್ಕು = ಬೇಗಬೇಗನೆ ಉಜ್ಜು: ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಸಗಸ ತಿಕ್ಕು (ರೂಢಿ).

ಗಸಗಸನೆ (ಅ). ಗಸಗಸ ಎಂಬ ಸದ್ದು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ; ಬಹಳ ಬೇಗನೆ; ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ಮಸಣವೆನಿಸಿತು ಊರು ಗಸಗಸನೆ ಹರಡಿ ಆ ಸುದ್ದಿ (ಕನ್ನಡಾ. ೨೪೧-೬೪). [ಗಸಗಸ + -ಅನೆ₁]

ಗಸಗಸೆ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಗಸಟು, ಗಷ್ಪು, ಗುಷ್ಪು (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಕಸ; ಗಸಿ: ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಪದದೊಳ್ ಕಾಸಿದಾಗಳ್ ನೊರೆಯುಂ ಗಸಟುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಪೋಗೆ ತಿಳಿದು ಕಂಪುಮಿಂಪುಮುಳ್ಳ ತುಪ್ಪಮಪ್ಪಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೮-೧೨ ವ). **ಗಷ್ಪು**: ೧. ಈ ಎಣ್ಣೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಷ್ಪು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಅಲಂ) ಕೊಳೆ; ಕಸ: ಇನ್ನು ಗಷ್ಪುಮಷ್ಪುಗಳ ವಿಚಾರ ೨. (ಕನ್ನಸು. I, ೨೩೦). **ಗುಷ್ಪು**: ೨. ಅಖಿಳಮದಂಗಳ ಗುಷ್ಪು ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೩-೩೩); ಗುಷ್ಪು ನಾರುವ ಮೆಯ್ಯ ದಿಟ್ಟವ್ವ ದಿರುಗಣ್ಣು (ವಾದಿಕೀ. ೭೦-೧). 'ಕಸಟು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಶಟು; ತುಳು. ಕಸಂಟ್; ಪರ್ಜಿ. ಕಸಡ]

ಗಸಣ 'ಗಸಣೆ' ನೋ.

ಗಸಣೆ, ಗಸಣ, ಗಸಣೆ, ಘಸಣ, ಘಸಣೆ, ಘಸಣೆ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕೋಟಲೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ಇದು ಶತಸಹಸ್ರಯೋಜನಮುದಗ್ರಮಿದನಡರ್ವ ಕೊಡರ್ವ ಗಸಣೆಯೊಳೇನೆಂಬುದನೆಂದು ದಿವಿಜಗಜಮಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೫); ದಿಶಾದನ್ತಿಗೆ ಮಹೀಧರಮಂ ತಾಳ್ದುವಾಯಾಸವಿನ್ನೇಕೆ ಮಹೀಭೃನ್ಮೂಳಮಂ ಪೊರ್ದ್ದುವ ಗಸಣೆ ನೆಲಕ್ಕಾನೆ ಪೋ ಸಾಲ್ವೆಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೯೬-೨೧; 1141); ನಿನ್ನ ಕಂದನ ಗಸಣೆ ಬಲುಹು ಯಶೋದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೪೯); ಮಸಗಿತು ತಮಸ್ತೋಮಮಾದಿತ್ಯಮಂಡಲದ ಗಸಣೆಯಿಲ್ಲೆನೆ ನಭದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೨೫). ೨. ಗೋಜು; ಗೊಡವೆ; ಉಸಾಬರಿ: ಮಾಡುವ ಕಿಡಿಸುವ ಗಸಣೆಗೆ ನಾಡೆಯುಮದು ಪೊಅಗು (ಆದಿಪು. ೧-೪೬); ಜೂಜಿನ ಗಸಣೆ ಸಾಕೈ ಮಗನೆ ಬೇಡಿದೆನೆಂದು ತಲೆವಾಗಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೯-೨೭); ಆತನ ಗಸಣೆ ನಮಗೇಕೆನುತಲಿದ್ದುದು ಜಂಗಮಸ್ತೋಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೯). ೩. ತಿಕ್ಕಾಟ; ಘರ್ಷಣೆ: ಬಹಳಾಹವದ ಭಾರಿಯ ಭಟರ ಬಲುಗಾಳಗದ ಗಸಣೆಯಲಿ ಅವನಿ ನೊಂದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೫). **ಗಸಣ**: ೩. "ಗಸಣ(ಣೆ) – ಘರ್ಷಣ = ತಿಕ್ಕಾಟ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಸಣೆ**: ೧. ಇರದೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪ ಗಸಣೆಗೆ ಭರದೆ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕನಲುವರಱಿದು ದಶರಥನೃಪನ ರಾಜ್ಯದೊಳರ್ಥಿಸಂಕುಳವು (ಕುಮುರಾ. ೨-೮); ಹುಸಿವೊಡೀ ಮಾಯಕದ ತನುಮನದೆಸಕವವನಿನ್ನಿಲ್ಲವೆನಿಸುವ ಗಸಣೆಯೇತಕೆ ಬೇಱೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಬೆದಕುತಿರಲೇಕೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೨೩); ಎಮಗೀ ಭಿಕ್ಷಮಲ್ಲದವರೆಡೆಗೆ ಬಹ ಗಸಣೆಯೇಂ ಬಂದಂತೆ ನೀಂ ನಡೆ (ಚಬಪು. ೨೦-೨೬). ೨. ಹಸಿಯದಿರೆ ಉಣಬೇಡ ಹಸಿದು ಮತ್ತಿರಬೇಡ ದಿಸಿ ಬೇಡ ತಂಗೂಳುಣಬೇಡ ವೈದ್ಯನ ಗಸಣೆ ಬೇಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦-೧೨). **ಘಸಣ**: ೧. ಬೀಜಯಾತ್ರೆಯಿದು ಕರ್ಮದ ಘಸಣಕ್ಕೆ ತೇಜೋಮಯ ಕೃಷ್ಣ ವಿಜಯವಿಠಲ ಮನವೆ (ಕೀರ್ತಮ. ೨೯೪). **ಘಸಣೆ**: ೧. ಧರಾವನಿ[ತೆ]ಯ ಭಾರಾವತಾರದೊಳೆನಿತಾನುಂ ಘಸಣೆ ಪೋದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪ ವ); ಘಸಣೆಯೆಂಬಡಂ ನೀನಱಿವುದು ಮಾಕಿವೊಡಂ ಸಮಂಕೊಲ್ಲದಳಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೪೨); ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಪಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನೀ ಘಸಣೆ ನಿಮಗೇಕೆಂದು ದೇವ ಪ್ರಸರವನು ತಿಳುಹಿದನು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಕಾಮಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦); ಹೆಸರುಗೊಂಬರು ವೀರರಾವನ ವಿಷಮವಿಕ್ರಮನೆಂದು ನಿನ್ನೀ ಘಸಣೆಯನು ಘಳಿಗೆಗೆ ಗತಾಯುವ ಮಾಡನೇ ಬಳಿಕ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೨೭). **ಘಸಣೆ**: ೧. ವಿಷಯವಂತಮಾರ್ಗದಲಿ ಮೋಹಿಸಿದನಾದೊಡೆ ಬಳಿಕಲಾತನ ಘಸಣೆ ದುಃಖವನೀವುದೈ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬೪); ಉಸುರ ಗಮನಾಗಮದ ಸರಣಿಯ ಘಸಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗಸಣೆ]ಯಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಮಸಗಿ ಕೋಪಾನಲನನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪); ಕೆಱಕಾಲ ಭಯವಿಲ್ಲ ಕನಸಿನಬ್ಬರದಲಿ ಛಲದಿಂದ ಪುಟ್ಟುವ ಘಸಣೆಯಿಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೭-೫); ಅಸುರವಿರೋಧಿಗೆ ಘಸಣೆಯೆಂಬೋದು ಎತ್ತ (ವಿಪ್ರಸು. ೨-೬).

[ಪ್ರಾ. ಘಸಣ. / ಸಂ. ಘರ್ಷಣ]

ಗಸಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋರಾಡು; ಸೆಣಸು; ಘರ್ಷಿಸು: ಮಸಣಿಯೊಳ್ ಗಸಣೆಗೆಯ್ವ ಜವನಂ ಜವಗಿಡಿಸುವ ಕುಳಿಕನಂ ಗುಳಿಗೆಗಟ್ಟುವ ಪೆರ್ಗಳದ ಕಾಲಾಳ್ಗಳ ಪಡೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೬).

[ಗಸಣೆ + ಕೆಯ್₁]

ಗಸಣೆಗೊಳ್, ಘಸಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬವಣೆಗೊಳ್ಳು; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಮೃತಘಟಿಕೆ ಇದ್ದು ಅಶನದ ಮುದ್ದೆಯ ಕೇಳಿ ಗಸಣೆಗೊಂಬಂತೆ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೬೦); ತಂದೆ ಬಿಜಯಂಗೈವುದೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಮಿರೆ ಅಂದು ದಣ್ಣಾಯಕರು ಗಸಣೆಗೊಳುತಂತಲ್ಲಿ ನೊಂದು ಸಮಶೀಲವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿದರಂತಲ್ಲಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ಹ. ೩೪೨-೨೬). ೨. ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು:

ಚರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಮೊಗಸಿರಿಗೊಯ್ಯನೆ ಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದು ಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳರುಣನನೋರೊರ್ಮೆ ಗಸಣಿಗೊಳ್ವುವು ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೧೯). **ಘುಸಣಿಗೊಳ್** : ೧. ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ್ ನಭದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಸಂದಿಸೆ ಕವಿದತ್ತು ಕಣ್ಗೆ ಕಡುಗತ್ತಲೆ ನೋಡುವ ದೇವ ದಾನವರ್ ಘುಸಣಿಗೊಳಲ್ಕೆ ನೋಡಲನುವಲ್ಲೆನುತುಂ ಗಗನಾಂತರಾಳ ದೊಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೨) ; ಅಕಟ ದಿಗ್ಗಜ ಘುಸಣಿಗೊಂಬುದೆ ನಿನ್ನ ಬಾಣಪ್ರಸರಕೆ ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೦) ; ಘುಸಣಿಗೊಂಬನು ಸತಿಯ ಸಂತಾಪದಲಿ (ನಿಥಾಗ. ೪-೧೮-೩). [ಗಸಣಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಸಣಿದಾರಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ದಾರಿ : (*). [ಗಸಣಿ + ದಾರಿ]

ಗಸಣೆ 'ಗಸಣಿ' ನೋ.

ಗಸಬಸನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ ; ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿ : ವ್ಯಸನದುದ್ರೇಕಕೆ ಪಶುಗಳಂದದಿ ಗಸಬಸನೊಂದಲದು ಮೋಹವಲ್ಲ (ಭರಚ. ೪೭-೩೦). [ಗಸಬಸ$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಗಸಿ (ನಾ). ೧. ಗಷ್ಟು ; ಗಸಟು : ಕಿಸುವೆರಸಿದ ಪೊನ್ನುಂ ಗಸಿವೆರಸಿ ದೆಣ್ಣೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ.೧೪-೧೩೪); ಇದು ನಿಜವಾಗಿ ಸರಸ್ವತೀಪೂಜೆಯ ಗಸಿ; ಕುಷ್ಪ ದೇರೆ (ಸಾಹಿಜೀ. ೭). ೨. (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಕುವ ಮೇಲೋಗರದ ತಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಭಾಗ : ಸ್ವಲ್ಪ ಗಸಿ ಹಾಕ್ತೀನಿ. ಕಲಸಿಕೊ (ಮಲೆಮ. ೨೧). ೩. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡದ ದೊಡ್ಡ ಎಲೆಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರೆಲೆ. 'ಗಸಿತೆಗೆ' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ. 'ಗಸಿಕೊಡು' ಪರಾ.

ಗಸಿಗಿಳಿಸು = ಸೋಸು ; ಶೋಧಿಸು : ಜೊತೆಗಾರ ತನಿಜಿನುಗು ದನಿಯಲಿ ಸೋಸುತಿಹನು, ಹಿನ್ನೋಟ ಮುನ್ನೋಟದಲಿ ಗಸಿಗಿಳಿಸುತಿರೆ ಅಭ್ರ ಧವಳಿಸುತಲಿವೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೧-೧೧). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗಸಿ]

ಗಸಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು : ಅವನು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಗಸಿಕೊಟ್ಟಂವ (ಮಲೆಮ. ೬೩೮). [ಗಸಿ + ಕೊಡು$_1$]

ಗಸಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗು ; ತಳವೂರು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು : ಗನ್ನಂ ಗಸಿಗಟ್ಟಿತೀಯಿಡೆಯೊಳೀ ಠಾವಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪದುಳಂದೆತ್ತದು ಮತ್ತಮೇಂ ಭವಸುಖಂ ಪೆಂಪಾದುದೀ ಬೀದಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೬೫). [ಗಸಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಸಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಷ್ಟನ್ನು ತೆಗೆ, —ಕಳೆ, —ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೨. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಸಸಿಯಿಂದ ಹಾನಿಕಾರಕವಾದ, ಹೆಚ್ಚಾದ ಚಿಗುರೆಲೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸುಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಸಿ + ತೆಗೆ$_1$]

ಗಸ್ತಿ 'ಗಸ್ತು' ನೋ.

ಗಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). ಪಹರೆಯವನು ; ಕಾವಲಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್) [ಗಸ್ತಿ (< ಗಸ್ತು) + – ಗಾರ (< –ಕಾಱ]

ಗಸ್ತಿಪಹರೆ (ನಾ). ಕಾವಲಿನ ಪಹರೆ : (*). [ಗಸ್ತಿ (< ಗಸ್ತು) + ಪಹರೆ]

ಗಸ್ತು, ಗಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲುದಳದವನು ಮಾಡುವ ಪಹರೆ, —ಕಾವಲು : ಗ್ರಾಮದ ಹಣವಸೂಲಿ, ಗ್ರಾಮದ ಪಹರೆ, ರಾತ್ರಿಗಸ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪) ; ಆಗತಾನೆ ಬಂದ ಮೋಟಾರಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಇಳಿಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಗಸ್ತಿನ ಶಿಪಾಯಿ ಕೊಂಚ ತಡೆದು ನಿಂತ (ರತ್ನಗೋ. ೩೨) ; ಪೋಲೀಸಿನವರು ವಿಶೇಷಗಸ್ತುಗಳು, ಗ್ರಾಮಗಾವಲು, ಗ್ರಾಮಸ್ಥರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೮೫೯). ೨. ಮೋಸ ; ದಗಾ : ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾ ಗಸ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಗಸ್ತುಕೊಡು' ಪರಾ. ಗಸ್ತಿ : ೧. ಜಾವಜಾವಕೆ ಗಸ್ತಿ ಸಭಿ [ಲಿ]ಸಿ ತಿರುಗುವಂತೆ ರಾಯ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೧೭) ; ರಾತ್ರಿ 'ಗಸ್ತಿ' ತಿರುಗುವ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಟ್ಟು . . . ಬೆದರಿಸಿದರು (ಬಂಗಾರ. ೨೪೦) ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಗಸ್ತೀಕಾವಲಿನವರು ಹೊರಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನೀವೆಲ್ಲರೂ . . . ಹೊರಡಬೇಕು (ಪೇಟಿಮಾ. ೨).

ಗಸ್ತಿಯವನು = ಗ್ರಾಮ, ನಗರಾದಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾವಲು ತಿರುಗುವವನು ; ಪೋಲೀಸಿನವನು : "ಗಸ್ತಿಯವನೇ" ಎಂದು ಕೂಗಲು ಹವಣಿಸಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೮). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಗಶ್ತ್ ; ಮರಾ. ಗಸ್ತ್]

ಗಸ್ತುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು ; ದಗಾಕೊಡು : ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಾಲಗಾರನಿಗೆ ಗಸ್ತುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗಲ್ಲಿಬಿದ್ದರೆ ಈ ವಿಮಾದಲ್ಲಾಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೫೪) ; ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹುಡುಗರು ನಮಗೆ ಬಹಳ ಗಸ್ತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಬು. ೮) ; ಕೊನೆಗೆ ನನಗೆ ಗಸ್ತುಕೊಟ್ಟೇಬಿಟ್ಟ (ಉಡುಗೊ. ೪೮). [ಗಸ್ತು + ಕೊಡು$_1$]

ಗಸ್ತುತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). (ಪಾಳೆಯ, ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸುತ್ತ) ತಿರುಗು ; ಕಾವಲುಕಾಯು : ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಗಸ್ತುತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೀಖ್ ಪಹರೆಯವನು . . . ಗಾಬರಿಗೊಂಡನು (ಮೂಲಾನ. ೩೦). [ಗಸ್ತು + ತಿರುಗು$_1$]

ಗಸ್ತುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡು ; ಸುತ್ತು : ೩-೪ ಮೈಲಿ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಗಸ್ತುಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಗರುಡಾ. ೮ ಪೀಠಿಕೆ) ; ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಊರೆಲ್ಲಾ ಗಸ್ತುಹೊಡೆದುದಾಯಿತು (ನಿಕಲು. ೨೬೨). [ಗಸ್ತು + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಹಕ (ನಾ). ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹ (?) : ಇಹುದು ಸಂತಸದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯದ ತಹಕವರಿದ್ಯೆದಿಸುವೆನೆಂದತಿಗಹಕದಲಿ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರ ಸಹಿತೊಲವಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಜಿನಭಾ. ೬೨-೮). [?]

ಗಹಗಹ (ನಾ). ನಗೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ ; "ನಗೆಯೊಳ್ ಆದ ಧ್ವನಿ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೫೬) : "ಹಸನವ್ಯವಹೃತಿ ಗಹಗಹಮನೆ" (ಶಮದ. ೩೦೯).

ಗಹಗಹನೆ (ಅ). ಗಹಗಹವೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ : ಗಹಗಹನೆ ನಕ್ಕು (ದಶಕು. ೪-೬೦) ; ಬಹುಕಾಲಕಾಗಿ ನನ್ನೊಡೆಯನ ಕಂಡೆನೊ ಮಹಿಮೆವೆತ್ತನೊಯೆನುತೆಯ್ದಿ ಮಹಿಪನ ಮುಂದುಡುಗೊಜೆಯನಿರಿಸಿ ಗಹಗಹನೆಬಿಗಿದಳು ಕಾಳಿಂದಿ (ಭರಚ. ೩೭-೬೩) ; ಅವನು ಹಾಸ್ಯಗಾರನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಹಗಹನೆ ನಕ್ಕನು (ರೂಢಿ). [ಗಹಗಹ+ – ಅನೆ$_1$]

ಗಹಗಹಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಶಬ್ದ : ಶಬರನಿಕರಂ ಕೊರಲ ಗಹಗಹಿಕೆ ಮೊಱೆಯೆ . . . ಪಕ್ಷಿಗಳ ದನಿಯಿಂ ಕರೆಯಲು (ಹಚಕಾ.೫-೪೨). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟಹಾಸ : ಅಹಹಬಲನಿವನಿವನ ಘನವಿಗ್ರಹವನಾನುವುದರಿದೆನಲು ಗಹಗಹಿಕೆಯಲಿ ತೂಷ್ಣೀಕರಿಸಿ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಮಾಜೂಂತ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೫೫). ೩. ಸಂತೋಷ ; ಹರ್ಷ : "ಗಹಗಹಿಕೆಯೆನಲ್ ಸಂತಸ" (ಭಾರನಿ. ೨೧). ೪. ಫಳಫಳನೆ ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ ; ನಿಗನಿಗಿಗುಟ್ಟುವುದು : ತೈಲಲೇಪದ ನಯದ ಹೊಗರಿನ ಜಾಳಿಗೆಯ ಗಹಗಹಿಕೆಗಳ ಹೂಮಾಲೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೬) ; ರೂಢಿವಡೆದ ಕುವರನ ರೂಪಿನ ಗಂಡಗಾಡಿಯ ಗಹಗಹಿಕೆಯನು ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೧೪೮). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವ ವೈಖರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗತಿ ಗಮಕ ಗಹಗಹಿಕೆ ತಿರುಪು ಚಾಳೆಯ ಕೊಂಕು ಜತಿ ಜೋಕೆ ಮಾರ್ಗವಣೆ . . . ತಾರಮಧುರ ಮಂದ್ರಗಳಿಂ ಹಾಡಿ (ಹಡಕಾ. ೭-೬) ; ಗಹಗಹಿಕೆವಡೆದ ವಹಣಿಯ ಸಹಾಹೆ ಝಂಪೆಯುದೊಳಮರೆ ಠಾಯದೊಳಂ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಬಯ್ಸಿಕೆ ಮಹಚಾಳೆಯುದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಚಿವಡೆದುದು ರಾಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೯) ;

ಗತಿ ಸಂಗತಿವಡೆಯೆ ಗಮಕಂ ಗಾರವಂಬಡೆಯೆ ಗಹಗಹಿಕೆ ಗೊಂಡಂ ಗೊಂಡಿಡದಂ ಬಾಹಟಂ ಲಾಲಂಗಿ. . .ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣೆ ಪೆಸರಂ ಬೆಡಂಗು ವಡೆಯೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭ವ). [ಗಹಗಹ+ -ಇಕೆ]

ಗಹಗಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಸೊಡರ ವಹಿಲದಿಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಗಹಗಹಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೪) ; ಗಹಗಹಿಪ ಭೇರಿಗಳ ಬಿರುದಿನ ಕಹಳೆಗಳ ಕಳಕಳದ ವಾದ್ಯದ (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೯೪-೩). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗು ; ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಗು ; ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡು : ಆಯ್ಯೋ ಇದೇಕೆ ಹರಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಬಲ್ಮರುಳ್ ಮೆಯ್ಯನಾವರಿಸಿತೆನೆ ತದ್ಭೂಪಕಟಬೂರ್ತುಗೆಯ್ಯುತುಂ ಗಹಗಹಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೧); ನಿನ್ನ ಸೊಸೆಯರೆನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಸೊಸೆಯರಂದದೊಳು ಬಹುಸುಖದೊಳು ಬಾಳಲೆಂದು ಹರಸಿ ಗಹಗಹಿಸಿದಳ್ಬಿನದಕೆ ಮಗನೆ (ಭರಚ. ೪೬-೮೯) ; ನಿನಗೆ ಭ್ರಾಂತು ಎನ್ನುತ್ತಾ . . . ಗಹಗಹಿಸಿದರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೮೬). ೩. ಸಂತೋಷಿಸು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಲಿಂಗವ ಕಂಡು ಗಹಗಹಿಸಿ ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಮರ್ತ್ಯದ ಹಂಗು ಹರಿಯದು (ಚನ್ನವ. ೪. ೧೦೦-೨೨೨). ೪. ಜಗಜಗಿಸು ; ಲಕಲಕಿಸು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ತಲೆಗೆ ಕೊ[ತೊ]ಟ್ಟನು ವರಸುದರ್ಶನವ ಗಹಗಹಿಪ ಘನತೇಜದಲಿ ಶತಮಿಹಿರರಡಗಲು (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೮೨-೫೨). [ಗಹಗಹ + -ಇಸು₁]

ಗಹನ (ಗು). ೧. ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾದ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯ ವಲ್ಲದ ; ರಹಸ್ಯವಾದ ; ಗೂಢ: ಗಹನತತ್ತ್ವಕೆ ಶರಹೊ ಮಂಕು ತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೩) ; ಗಹನವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೮೩). ೨. ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ; ದಟ್ಟವಾದ ; ನಿಬಿಡವಾದ: ತಾನು ಇದೀಗ ದಾರಿ ಸಿಗದ ಗಹನಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಡಲೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಎನಿಸಿತು (ಸಮಜೀ. ೨೨೩). (ನಾ). ೩. ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕುದು : ಬೆಸನದಾವುದು ಗಹನಮೆಂದು ಪೂಣ್ದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧ವ) ; ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಕೊಲ್ವುದುಂ ಗೆಲ್ವುದುಂ ನಮ್ಮರಸಂಗಾವುದು ಗಹನಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮ವ) ; ಮರನಂ ನುಡಿಸುವುದು ಪರಮಗಹನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೨-೧೩) ; ಕಂಡವಳಿದು ನನಗಾವ ಗಹನಾ ವಿವರಿಸಿ ಕೇಳೆಂದೆ (ಪ್ರಭುಂಜ. ೪-೨೩). ೪. ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದುದು ; ಕಷ್ಟಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು : "ಗಹನಮೆನಲ್ ಕೊಂಚತೆಯ ನುಡಿ" (ಭಾರತಿ. ೫೮). ೫. ನಿಬಿಡವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ದಟ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂತಾ ವನಗಹನಮೆಲ್ಲಂ ದಹನಮಯಮಾದ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೭ವ). ೬. ನಿಬಿಡತೆ ; ದಟ್ಟಣೆ : ಅತ್ತ ಮುನಿಯಿಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಾಮರರಿಯುತಿರೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಮಹಾರಣ್ಯಗಹನವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೮-೬೯). ೭. ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು, —ಅರಣ್ಯ : "ಅರಣ್ಯಂ, ಅಟವೀ . . . ಗಹನಂ, ದುರ್ಗಂ -ಈ ೯ ಅಡವಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೭); "ವನಮರಣ್ಯಂ . . . ಗಹನಮೆನಲು ಕಾಂತಾರವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೯೯) ; ಕೇಳಲಾದುದು ಪುರುಷಪ್ರಲಾಪರುದಿತಸ್ವನಮಾ ಗಹನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೯) ; ಸಂಸಾರದೊಳ್ ತೊಟಲ್ದು ಮಹಾಗಹನದೊಳಿರ್ದರುಂ ಮಹಿಷಂಗಳಾಗಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೯ ವ) ; ಬಹುಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಂಧ್ಯದ ಗಹನದಲು ಬರಬರಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫-೫೫). ೮. ದೊಡ್ಡವನು ; ಗೌರವಸ್ಥ : ಅನೊಬ್ಬನೆಂದು ಗಹನಂಮಾಡಬಪ್ಪುದೇ (ತಿರುಕ. ದೇ. ೨೬-೧) ; ಕರುಣಾವನನಿಧಿಗಳೆನಿಸಿ ಬಾಳ್ವುದು ಗಹನರ್ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱರ್ಗೆ . . . ಮೊಗ್ಗೇ (ನೀತಿಮಂ. 1, ೨೧೭). [ಸಂ.]

ಗಹನತೆ (ನಾ). ೧. ನಿಬಿಡತೆ ; ಸಾಂದ್ರತೆ. ೨. ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಗಹನತೆ – ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೨೨). [ಸಂ. ಗಹನತಾ]

ಗಹನಪಥ (ನಾ). ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ದಾರಿ ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ : ಲೋಕಮಾನ್ಯರು . . . ಕರ್ಮಯೋಗದ ಪಥ ನಿಜಕ್ಕೂ ಅತಿ ಗಹನಪಥವೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೮). [ಗಹನ + ಪಥ]

ಗಹನಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಸಂಚಾರ : ಮುಳ್ಗಳಂಘ್ರಿಯಂ ಬಾರಿಪುದೆಂದು ಬಿಟ್ಟುದೆ ಮದದ್ವಿರದಂ ಗಹನಪ್ರಚಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೯). [ಗಹನ + ಪ್ರಚಾರ]

ಗಹನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಎಣಿಸು ; ಹಿರಿದುಮಾಡು : ಗಹನಮಾಡದೆ ನುಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ಬಹುಳತೆಯ ಭಾವಿಸದೆ ತನ್ನನು ಕುಹಕಿಯೆನ್ನದೆ ಕಾಯಬೇಕೆಂದೆಱಗಿದನು ಪದಕೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೪೪). [ಗಹನ + ಮಾಡು₁]

ಗಹನಮಾರ್ಗ (ನಾ).=ಗಹನಪಥ : ನೀತಿಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಗಹನಮಾರ್ಗಮಂ ವ್ಯಾಸರ್ ಗೀತೆಯಲಿ . . . ವ್ಯಾಖ್ಯಿಸಿಹರು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೨). [ಗಹನ + ಮಾರ್ಗ]

ಗಹನೋದರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯ ; ಅರಣ್ಯದ ಒಳಭಾಗ : ಗಹನೋದರದೊಳಗೆ ಫಾಡಿಸಿತು ಘನವಹ್ನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨೭). [ಗಹನ + ಉದರ]

ಗಹ್ವರ (ಗು). ೧. ಅಗಮ್ಯವಾದ ; ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಆಳವಾದ ; ಅಗಾಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಿಲ ; ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿ ; ಗುಹೆ : ತದ್ವದನಗಹ್ವರದಿಂ ಬಿಸುನೆತ್ತರುಣ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧) ; ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ದಿಟ್ಟಿರ್ದನಂ ಗೆಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೫೮) ; ಮಲೆತುದು ಮುಂದೆ ಗಿರಿಗಹ್ವರ ಭ್ರೂಭ್ರುಕುಟಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೭-೫೬) ; ಗಿರಿಗಹ್ವರಗಳಲ್ಲಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯೇ ಪಯಣಮಾಡುತ್ತ ಕೋಬಾಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ಪ್ರಮುಹ. ೩೮). ೪. ತಗ್ಗು ; ಕೊಳ್ಳ ; ಹಳ್ಳ : "ಗಹ್ವರಮಾ ನಿಕುಂಜಮೆನೆ ಕೊಳ್ಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨). ೫. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ೬. ಲತಾಕುಂಜ ; ಪೊದೆ ; ಪೊದರು. ೭. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಜಾಗ. ೮. ಹೊಂಗೆಮರ ; ತಮಾಲ : "ತಮಾಳವನು ಗಹ್ವರವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೫). ೯. ಕತ್ತಲೆ. ೧೦. ಕಪ್ಪು. ೧೧. ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ. ೧೨. ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಗುಟ್ಟು ; ಅಭೇದ್ಯವಾದ ರಹಸ್ಯ. ೧೩. ಗದ್ಗದಸ್ವರದೊಡನೆ ಅಳುವುದು ; ರೋದನ. ೧೪. ಬೂಟಾಟಿಕೆ ; ಡಂಭ ; ಕಪಟ : "ಅರಣ್ಯಮುಂ ಗುಹೆ ಕೃತಕಂ ಸಮೀಪಮಸಿತಾಂಧಗಳೆಂಬಿವು ಗಹ್ವರಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಗಹ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಹೆ. ೨. ಭೂಮಿ : "ಧರಣಿ ಧಾರಿಣಿ . . . ಪೃಥಿವಿ ಗಹ್ವರಿಯುಳಿಯು . . . ಸರ್ವಂಸಹಾಖ್ಯೆಯೆನೆ ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಷಡ್ಜಸ್ವರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ : ಬಳಿಕ ಗಹ್ವರಿ . . . ಸಕಲೆಯರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳೀ ಷಡ್ಜಸ್ವರದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಸಂ. ಗಹ್ವರೀ]

ಗಳ₁ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಳ್ಳ₂ 'ಗಲ' ನೋ.

ಗಳ್ಳ₃ 'ಗಡ್ಡ₄' ನೋ.

ಗಳಂ 'ಗಡ್ಡ$_4$' ನೋ.

ಗಳಂತಿಕೆ 'ಗಲಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಗಳಂತಿಗೆ$_1$, ಗಣತಿ$_1$, ಗಣತಿಗೆ, ಗಣದಿಗೆ, ಗಣಿತಿ$_2$, ಗಲತಿಗೆ, ಗಳತಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಗಲಂತಿಕೆ ೧: "ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಂವತಿಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಪೊನ್ನ ಬೆಳಗುವ ಗಳಂತಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯನಾದಮಾನುಮೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ದುದಂ ಪಿಡಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩-೬). ೨. = ಗಲಂತಿಕೆ ೨: ದೇವರ ಪೆರ್ಗಡೆ ದೂಸಿಗ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಗಗ್ರ ತೇಜಂ ಗಳಂತಿಗೆಗೆ ಮತ್ತರ್ ಪನ್ನೆರಡು (ಎಇ. XIII, ೧೬೨-೪೬; 1055); ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿದೇವರ್ಗ್ಗೆ ವರ್ಷ ನಿಬನ್ಧದಿಂ ತೆಱುವ ಗದ್ಯಾಣ ಪನ್ನೆರಡು ಗಳಂತಿಗೆಯಲು ಪುಟ್ಟಿದಾಯದೊಳಗೆ ಲೊಕ್ಕಿಯು ನವಿಲು ಮಾಗಿ ಪೊನ್ನವಣ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೪-೨೬; 1098). **ಗಣತಿ$_1$**: ೧. "ಗಣತಿ – ಗಲಂತೀ = ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಣತಿಗೆ**: ೧. "ವರ್ಧನೀ, ಗಳಂತಿಕಾ – ಈ ೨ ಗಣತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೨). **ಗಣದಿಗೆ**: ೧. "ಗಣತಿಗೆ (ಗಣದಿಗೆ) – ಗಲಂತಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಣಿತಿ$_2$**: ೧. "ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಂವತಿಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೩). **ಗಲತಿಗೆ**: ೧. "ಗಳಂತಿಗೆ (ಗಣತಿಗೆ, ಗಲತಿಗೆ) –ಗಲಂತಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಳತಿಗೆ**: ೨. 'ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಕಾಲುಮಣೆ; ಎತ್ತರವಾದ ಮಣೆ; "ಕಾಲ್ಮಣೆ, ಮಣೆ, ಪೀಠ" (ನಾನಾಶ. ೯೦). ೪. ಬಡು; "ಕಡಂಚಿಗೆ; ಕಾಳುಕಡಿ ಇಡುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆಟ್ಟು" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). [< ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಗಳಂತಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: "ಓವರಿಯೆಂದುಂ, ಗಳಂತಿಗೆ ಯೆಂದುಂ ಕೋಣೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೩೦೮); "ಓವರಿ ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಗುಟ್ಟಿನ ಗಳಂತಿಗೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಿಕೆ ಯಾಗಿರುವಳು (ಬಟ್ಟಅ. ೮೩-೨೩). [?]

ಗಳಂತಿಗೆಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಗದ್ದೆ, —ಭೂಮಿ: ಗಳಂತಿಗೆಗಟ್ಟಿಯಿಂ ತೆಂಕ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೩-೩೪; 1075). [ಗಳಂತಿಗೆ$_1$+ ಗಟ್ಟಿ]

ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್, ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ (ನಾ). = ಗಳಂತಿಗೆಗಟ್ಟಿ: ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್ಮತ್ತರಾಱು ಮನೆಯೊನ್ದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೯; 1012). **ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್**: ಕತ್ತಿಯಗೆರಿಯಿಂ ಪಡುವಲು ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. V, ೮೫೧-೪೦; 1162).

[ಗಳಂತಿಗೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಗಳಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ್ಬನಾವಾಸಿ ಗಳಂಬನಾಯ್ತವರ್ಮ್ಮನಂ ಕೊನ್ದು ಕೋಟೆಯೊಳ್ ಸುಖದಿನಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೮೮-೫; 912). 'ಕದಂಬ' ಪರಾ. [?]

ಗಳಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣ್ಣು 'ಗಳಕ್' ಎಂದು ನೀರಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). 'ಗುಳಕ್' ಪರಾ.

ಗಳಕ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ: ವಕ್ತ್ರದಿಂ ಸುಯ್ವ ತಲೆಕಟ್ಟಿಂ ಮಾಲೆವೂವಾಳೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬಿಳ್ವುದುತ್ತಾರಹಾರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬; 1198). [ಸಂ. ಗಲಕ]

ಗಳಕಂಬಳ 'ಗಲಕಂಬಲ' ನೋ.

ಗಳಕನೆ, ಗಳಕ್ಕನೆ (ಅ). ಗಳಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲವು ತೊಳಗುತಲಿರಲು ಗಳಕನೊಂದು ಉಳುಕುತಲಿತ್ತ (ನಾದಲೀ. ೪-೪). **ಗಳಕ್ಕನೆ**: ಮರದ ಮೇಲಿಂದ ಒಂದು ಹಣ್ಣು ಗಳಕ್ಕನೆ ನೀರಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಗಳಕ್ + –ಅನೆ$_1$]

ಗಳಕ್ಕನೆ 'ಗಳಕನೆ' ನೋ.

ಗಳಕ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅರಸಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಗಳಕ್ಕೆಱೆಯ ಆ ಕೆಱೆಯನ್ತೋಟಿನಿಂದೆರಡು ತಡಿಯೊಳಮೊನ್ದೊನ್ದು ತಡಿಯೊಳ್ . . . ಗಳಕ್ಕೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕಡೆಗೋಡೆಡೋಡಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ್ದಂ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೨; 904). [? + ಕೆಱೆ]

ಗಳಗಂಟೆ (ನಾ). ೧. (ಎತ್ತುಗಳ) ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆ: ಬೃಹದಾಕಾರವಾದರೂ ಬಹುಸುಂದರವಾದ ನಂದಿಗಳು ಅವು. ಪ್ರಕಾಂಡ ದೇಹ . . . ಬಿರುಗಂಟೆ, ಗಳಗಂಟೆಸರಗಳು, ಮೈತುಂಬ ಒಡವೆಗಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೫). ೨. (ಆಲಂ) ಹರಟೆಮಲ್ಲ; ಮಾತಾಳಿ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಶುದ್ಧ ಗಳಗಂಟೆ ಅವನು. ಅವನ ಮಾತಿಗೇನು ಬೆಲೆ? (ರೂಢಿ). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗಂಟೆ$_2$]

ಗಳಗಂಡ (ನಾ). ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗಂಟು; ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಮಾಂಸಗ್ರಂಥಿ: ಅಳೆಯಿಂದಂ ಕಾವುಳೆ ತಂಡುಳಜಳದಿಂದರುಸೆ ಗವ್ಯಘೃತದಿಂದಂತಾ ಗಳಗಂಡ ಕ್ಷಯ ವಾತಂಗಳೆ ಕಿಡುಗುತ್ತರಣೆಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಸತತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೯); ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ . . . ಥೈರಾಯಿಡ್‌ಗ್ರಂಥಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಥೈರಾಕ್ಸಿನ್ ಅನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಊದಿಕೊಂಡು, ಗಳಗಂಡ (Symple Goiter) ಎಂಬ ರೋಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೨೪).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗಂಡ$_3$]

ಗಳಗಂಡಗತ್ತರಿ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳ) ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸತ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಗಳಗಂಡಗತ್ತರಿ . . . ಕುಮಾರ ಬೊಂಮದೇವರಸರು (ಕಇ. IV, ೪೩-೩; 1264).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗಂಡಗತ್ತರಿ]

ಗಳಗರ್ಜನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ; ಅಬ್ಬರದ ಕೂಗಾಟ: ದಿನಪನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿವನೆಗೆ ಬರೆ ಬಲವೆರಡು ಗಳಗರ್ಜನದಿ ಬಂದೊಡ್ಡಿದುವು ಕಳನೊಳು ಖತಿಯ ಪಡಪಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೮).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗರ್ಜನ]

ಗಳಗರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಗಳಗರ್ಜನ: ಜಂಗಮದ ಗಳಗರ್ಜನೆ ಜಂಗಮದ ಕೋಳಾಟಕೆ ಸೈರಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀನಂದೇ ಮೂಗ ಕೊಯಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೪೨೮); ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅನಂತಗಳಗರ್ಜನೆಗಳ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು (ಭೈರಸೂ. ೬೧). [ಗಳ$_2$ (=ಗಲ) + ಗರ್ಜನೆ]

ಗಳಗರ್ತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕಂಠೀರವಮುಖದ ಭೇರುಂಡಮುಖದ ಗಳಗರ್ತರಿಯುರ್ದನಾರಿಯ ಕಟ್ಟಿದಲಗಿನ ಕನ್ನಡಿಯ . . . ಬೆಳಗುಗಳು ಮಾರ್ತಂಡಂಗೆ ಮಾರ್ಪೋಳೆಯೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೦ ವ). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಕರ್ತರಿ]

ಗಳಗಳ 'ಗಟಗಟ' ನೋ.

ಗಳಗಳನೆ 'ಗಟಗಟನೆ' ನೋ.

ಗಳಗಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೋಮಲತೆ: ಗಳಗಳಿಕೆಯಿನೆಳದಳಿರ್ಗಳಿನೆಳಮಿಡಿಯಿಂ ನೆಱೆಯ ತುಱುಗಿದೆಳಮಾವುಗಳ್ . . . ನೋಟಿಪ್ಪೊಡಂ ರಮಣೀಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೦).

[P ಇದು 'ನಳನಳಿಕೆ'ಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಳಗಳಿಸು 'ಗಟಗಟಿಸು' ನೋ.

ಗಳಗಾಳ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೊಕ್ಕೆ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೀನಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಹಾಕುವ ಕೊಕ್ಕೆ: ಗಾಳಕ್ಕೆ –ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗಾಳ]

ಗಳೆಗುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂದ ಬಡಬಡಿಸುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಳಹುವುದು. ೨. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. ೩. ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಿಂದ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾತಾಡುವುದು, —ಹರಟುವುದು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಳಗ್ಗು (< ಗಬುಫು) + ಸನ್ನಿ]

ಗಳಗೆ, ಗಣಿಗೆ₁, ಗಳಿಗೆ₂, ಘಳಿಗೆ₂ (ನಾ). ೧. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಬಿದಿರಿನ ದೊಡ್ಡ ಗೂಡೆ: "ಕುಸೂಲವೆಂದು ಕಣಜಂ ಗಳಗೆ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); "ಕಳಂಜಿಯೆನೆ ಗಳಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೧); "ಗಳಗೆ (ಗಳಿಗೆ) –ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಎತ್ತರ ಬಿದಿರ ಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೭); ಗುಡಿನೇಜ್ ಕಾಂಡಪಟಂ ಮೊಬಂ ಗಳಗೆಯುಂ ಕೊತ್ತುತ್ತುವುಂ ಬಂದ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೨೩); ಎನ್ನ ಗಳಗೆಯ ಬತ್ತವಾಹುದೇ ನಿನ್ನ ಬೊರೆತನವೆನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಕವಿತಾಪ್ರೌಢಿ ರನ್ನದ ಕೊಡಿಗೆಯಾದವುದೇ (ಬಸವು. ೪೨–೪); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ತುಂಬುವ ಒಂದು ಗಳಗೆ ಇತ್ತು (ಮುಚುಗ. ೫೫). ೨. ಸಣ್ಣ ಕುಕ್ಕೆ; ಬುಟ್ಟಿ: ಹಲವು ವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪತುಂಬಿದ ನೂಜಿಂಟು ಗಳಗೆಯನೆತ್ತಿ ಸೂಸಿದನು (ಭರಚ. ೧೬–೧೧೦). ೩. ತಡಿಕೆ; ತಟ್ಟಿ (?): ಬಲು ಸುರಂಗಗಳು ನಡೆದವು ಕೊತ್ತಳಕಾಗಿ ಗಳಗೆಯ ಸಾಲೆದ್ದುವಲ್ಲಿ . . . ತಡಿಕೆಗಳ್ನಿಂದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೨–೧೦೨). **ಗಣಿಗೆ₁**: ೨. ಅಕ್ಕಿಯ(ನೇ) ಗಣಿಗೆ ಒತ್ತಿ ನಿಂದಿರುವೋಳೆ ಸಟ್ಟಿ ಮದುವಣನ ಹಿರಿಯಕ್ಕ (ನಾಪದ. ೧೧೬–೧೫). **ಗಳಿಗೆ₂**: ೧. "ಹೇಳಿಗೆ – ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಗಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೩); "ಗಳಗೆ (ಗಳಿಗೆ) –ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಎತ್ತರದ ಬಿದಿರಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೭). **ಘಳಿಗೆ₂**: ೨. ಅಡಿಗೆಮನೆ ಹೋಳಿಗೆ ಘಳಿಗೆ ಬಗಲಾಗ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೧೭೪). 'ಕಣಜ' ಪರಾ.
[?]

ಗಳಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). = ಗಳಗಂಡ: ಗಳಗ್ರಂಥಿಗೆ – ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು, ಅರಸಿನ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆಯಬೇರು ಇವಂ ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಗಳಗ್ರಂಥಿ ಪೋಕುಂ (ವೈದ್ಯವಿ. ೮೪).
[ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಳಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳನ್ನು ತುಡುಕುವುದು; ಕತ್ತು ಹಿಡಿಯುವುದು. ೨. (ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ) ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಲೋಳೆಸಂಕೋಲೆ: ತುರಗದ ಕದಪುಗಳುಮತಿಭಯಂಕರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಬಾತು ಕೋಣೆ ಬಾಯಿಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರೆ ಲೋಳೆಯದು ಗಳಗ್ರಹಮಕ್ಕು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪–೭).
[ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ಗ್ರಹ]

ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ 'ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ' ನೋ.

ಗಳಚರ್ಮರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ: "ದೇಹದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೇಷ್ಮಚರ್ಮವು ಉದ್ದೀಪನಹೊಂದಿ ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ಸ್ರವವು ಕೃತಕ ಚರ್ಮದಂತೆ ಏರ್ಪಡುವ ಕಠಿನವಾದ ಒಂದು ಅಂಟುರೋಗ, ಗಳಚರ್ಮರೋಗ (Diptheria. ಇಂಕಕ)." [ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ಚರ್ಮರೋಗ]

ಗಳತಿ (ನಾ). = ಗಲಂತಿಕ್ಕೆ₂. 'ಗಳತಿಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗಲಂತೀ]

ಗಳತಿಗ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಪೂಜಾರಿ: ತಂನಾನುಚ್ಛಾಯದ ಮಾನ್ಯದ ನಿವೇಶನ ಗಳತಿಗರ ನಿವೇಶನದಿಂ ಪಶ್ಚಿರೆ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧–೫೫; 1165).
[ಗಳತಿ + – ಗ₂]

ಗಳತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ 'ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಗಳದಘ್ನ (ನಾ). ಕತ್ತಿನವರೆಗೂ ಮುಳುಗಿರುವುದು: ಬಯಕೆ ಸಲೆಕೆಯುಂತರವೇ ವಿಘ್ನ ಎಲ್ಲಾಸಗೂ ಭವವಿದು ಗಳದಘ್ನ ಕೇಲಿಸ ಕಲಿತರೆ ಅದೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಇದರೊಳಿಲ್ಲ ನ ನ ಗಿಂ.ತ ಲು ಜಾಣ (ಗಣೇಶ. ೬–೧೫೪). 'ಊರುದಘ್ನ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಗಲದಘ್ನ]

ಗಳದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಒಡವೆ; ಕಂಠಾಭರಣ: ನೋಡೆನುತ ಗಳದೊಡಿಗೆಯಂಹ ಪಟ್ಟಳಿಯ ಕೋಗಲನಾಕೆ ಕೋಜುಂದಳು (ಬಸವು. ೧೨–೧೪). [ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ತೊಡಿಗೆ₁ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಗಳಧ್ವನಿ 'ಗಲಧ್ವನಿ' ನೋ.

ಗಳಪ 'ಗಬಪ' ನೋ.

ಗಳಪು 'ಗಬಪು' ನೋ.

ಗಳಪುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ; ಅರಗಿಣಿ: ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದೊಳು ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ 'ತೀವಿ ಗುಜುಗುಜುವೆಂಬ ಗೀಣಗಂ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಮಾವುಗಳನೇಜು ಗಳಪುವ ಗಳಪುವಕ್ಕಿ . . . ಜೀವಿಪುವು ಭಯವನುಳಿದು (ಪ್ರಭುಪು. ೩–೧೪).
[ಗಳಪು (< ಗಬಪು) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ₁)]

ಗಳಪೂರ (ಗು). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ; ಕಂಠಪ್ರಮಾಣದ: ಬೆಳಗುಜಾವದೊಳೆದ್ದು ಗಳಪೂರ ನೀರೊಳು ನಿಂದು (ಭೈರಸೂ. ೩೭).
[ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ಪೂರ]

ಗಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಕಳಕಳಮಂ ನಿವಾರಿಸುತು ಮಾಯತಮೇಎನಲಾಯತಂ ಲ ಸ ದ್ಗ ಳ ಬ ಳ ಮಂ ವಿವರ್ಜಿಸುತು ಮಾಯತಮೇಎನಲಾಯತಂ (ಗಿರಿಶ. ೧೦–೮೪); ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆ ಯೆಂದೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳನ್ನ. ೭–೩೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢವಾದುದು (?): ಅಳಿಯಂದಿರಾ ರೈಕೆಗೆಯ್ದಾದಾಗರಮನೆಯೊಳಪೊಕ್ಕು ಚಕ್ರಿಯ ಭಾಷೆ ಗಳಬಳನಾದುದ ಕಂಡತಿನಿರ್ವೇಗ ಮೊಳೆತು ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಡರವರು (ಭರಚ. ೮೦–೪). 'ಗಳೆಬಳೆ' ಪರಾ.
[ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ಬಳ₂ (= ಬಲ₂)]

ಗಳಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು: ಥಳಥಳಿಪ ಕಳಶಂಗಳೆಡೆಯೊಳು . . . ಗಳಬಳಿಪ ಶುಕಪಿಕ ಮರಾಳ ಕಪೋತ ಶಿಖಿತತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೭–೪). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ವಿಬುಧರು ತಳಿವ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಗಳಬಳಿಸುವ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದಿಂದ ಭೂತಳಪತಿ ನಡೆದನೋಜೆಯೊಳು (ಭ ರ ಚ. ೨೧–೫೩). [ಗಳಬಳ + –ಇಸು₂]

ಗಳರವ 'ಗಲರವ' ನೋ.

ಗಳರುತಿ (ನಾ). = ಗಲಧ್ವನಿ: ಗಳರುತಿ ಮಂತ್ರನಾದಮುಳಕಸ್ಥಳತಾಡನ ಮುಷ್ಟಿಮುದ್ರೆ . . . ಕ ಳ ಚು ರ್ ವ ರ್ ಇ ಚ್ಚೆ ಗಾ ತಿ ರ್ ಯ ರ್ (ಸೂ ಕ್ತಿ ಸು. ೧೪–೨೨).
[ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ರುತಿ]

ಗಳರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ: ಗಳರೋಗಕ್ಕೆ:– ದ್ವಿಕ್ಷಾರ ತ್ರಿಫಲಾ ವ್ಯೋಷಾ ವಿಳಂಗಂ . . . ಗೋಮೂತ್ರೇ ಪರ್ಚಿ ತಾನಾಂ ತು ಗಳರೋಗಂ ತು ನಾಶನಂ (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೪೦).
[ಗಳ₂ (= ಗಲ) + ರೋಗ]

ಗಳಲು (ನಾ). ಬಾಳದ ಕಡ್ಡಿ; ಗಲಕು: ಬಳಿಕ ಗಿರಿಜಾತಾತನಂ ತರ್ನಿಲಯದೊಳು ಕರೆದೊಯ್ದು ನಿರ್ಮಲ ಗಳಲಿನಾಸನಗಳನು ಮುಣಿ ಗಳಿಗಬೆಸಿಂತೆಂದ (ಪಾರ್ವಪು. ೩–೩೭). [?]

ಗಳಲಿ (ನಾ). ಕಂಕುಳು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು; ಲಾಳಶಂಕು; ಹದಗಡಲೆ (ಉಕ): ಇಂಥ ಗಳಲೆಗಳು ಕಂಕುಳಲ್ಲೂ ಕತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಆಗುವುದುಂಟು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೮೨); ೨೪ ಗಂಟೆಗಳೊಳಗೆ ಗಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅರಿಸಿನ ಬಣ್ಣದ ಬೀಳಿಯ ಚುಕ್ಕೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೧೬). [?]

ಗಳವತ್ತಿಗೆ, ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಥವಾ ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ: ಕೊರಳ ಬಿಗಿದು ಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದೆವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ . . . ಅಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩). **ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ:** ತವಕದಲಿ ಜೋಡಿಸುತ ಜೋಧರು ನವಮದೇಭವನಡರಿ ಶಿ ಲು ಕಿ ಸಿ ಕಿವಿಯಮೇಲಂಕುಶವ ಗಳವೊತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ತ]ಗೆಯ ಸುತ್ತಿದರೂ (ತಿಮ್ಮಅ. ೫-೫೪). [< ಸಂ. ಗಲಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ 'ಗಳವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ಗಳಶುಂಡಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: ಗಳಶುಂಡಿ, ತುಂಡಿಕೇರಿ . . . ತಾಲುಪಾಕಗಳೆಂದು ಕಟವಾಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರೋಗಂಗಳು ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೪). [ಸಂ. ಗಲಶುಂಡೀ]

ಗಳಸುಂಟಗೆ, ಗಳಸುಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲಿನ ರೋಗ: ಗಳಸುಂಟ(ಟಿಗೆ) ಕಿಡುಗುಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಕಾಮನ ನಸ್ಯದಿಂದೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೮). **ಗಳಸುಂಟಿಗೆ:** ಹೊಮ್ಮುಗುಳ ಬೇರ ರಸಮಂ ನಸ್ಯಮಂ ಮಾಡಲ್ ಗಳಸುಂಟಿಗೆಯ ರೋಗಂ ಮಾಣ್ಬುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೮ ಟೀಕು). [ಗಳ್$_2$ (= ಗಲ) + ಸುಂಟಗೆ]

ಗಳಸುಂಟಿಗೆ 'ಗಳಸುಂಟಗೆ' ನೋ.

ಗಳಹ 'ಗೞಪ' ನೋ.

ಗಳಹತನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವುದು; ತಲೆಹರಟೆ: ಗಳಹತನವಿದು ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಗಳಿಸಿದರ್ಥವು ನಿಮ್ಮ ಬೀಯಕೆ ಬಳಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೮); ಗಳಹತನವಂತಿರಲಿ ಕಾದು (ಕೌಶಿರಾ. ೩-೨೦); ಕಿಸುರು ಗಾವಳಿ ಬಂದಿ ಗಳಹತನಂ . . . ಚೆನ್ನಬಸವನಿಹ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಮಿಸುಕವು (ಚಬಪು. ೬-೪೦).
[ಗಳಹ (< ಗೞಪ) + -ತನ]

ಗಳಹತ್ತ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು; ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬೀಳಿಸುವ ವರಸೆ: ಗಳಹತ್ತ ಡೊಕ್ಕರ ತಳಮೇಲು ಪೈಸರ ಸುಳಿವು ವಂಚನೆ ಪತನದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೯೨); ಜಟ್ಟಿಗರ ಡೊಕ್ಕರಂ ಗಳಹತ್ತಂ ಮೊದಲೆನಿಸಿದ ಪಲವುಂ ಪಟ್ಟುಗಳಂ ಕಿರಿದು ಪೊಳ್ತು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತುಟ್ಟವಡೆದು (ಮರಾಜ. ೧೧-೪೯ ವ). [< ಸಂ. ಗಲಹಸ್ತ]

ಗಳಹಸ್ತ 'ಗಲಹಸ್ತ' ನೋ.

ಗಳಹಿಕೆ(ನಾ).=ಗಳಹತನ: ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆಯ ಈ ಗಳಹಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹನುಮಂತ ಅವನಿಗೆಂದ (ಬಿದುರೆ.೧೪೩).[ಗಳಹು (< ಗೞಪು)+ -ಇಕೆ]

ಗಳಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪೊಳ್ಳು ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇವನಂ ಗಳಹಿಸಿ ನಗುತಿರ್ಪ ವಿನೋದಂ ಸಾಲ್ವುದರಸ (ವ ಧ ೯ ಪು. ೭-೪೩). [ಗಳಹು (< ಗೞಪು) + -ಇಸು$_3$]

ಗಳಹು 'ಗೞಪು' ನೋ.

ಗಳಾ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ದಾಟು (?): ಮಾಳವಮೇಳುಮಂ ಪುಡುಕೆಗಟ್ಟಿಸಿದತ್ತ್ರಚಿಯಟ್ಟಿ ಚೇರನುಂ ಚೋಳನುಮಂ ಸಮುದ್ರದೊಳಗದ್ದಿರ್ದುದದ್ದಿರ್ದನನ್ನು ತೇಜದುಬ್ಬೇರ್ಗಳು ಸಮುದ್ರಮುಂ ಗಳಿಯೆ ಪರ್ಬ್ಬಿ ಪೊದಳ್ದುದು ದಿಗ್ಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಳರನಳ್ಕಿಸುತ್ತಿದಿರಲಾಂಪವರಾರ್ಜ್ಜಯಸಿಂಘದೇವನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೧೭; 1019). [< ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಳಿಂಬ 'ಗಡಿಂಬ' ನೋ.

ಗಳಿಕೆ (ನಾ). ಗಳಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ಬೆಳೆಗೆ ಮಳೆ ಬರಲೇಸು . . . ಸೂಳೆಗೆ ಗಳಿಕೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೩); ತಮ್ಮ ಗಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು . . . ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೬). **ಗಳಿಕೆಬಳಕೆ** = ಆದಾಯ ಮತ್ತು ವೆಚ್ಚ: ಕಳೆದ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಗಳಿಕೆಬಳಕೆಯ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೪).
[< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + -ಕೆ]

ಗಳಿಗೆ$_1$ 'ಗೞಗೆ^{1}' ನೋ.

ಗಳಿಗೆ$_2$ 'ಗಳಗೆ' ನೋ.

ಗಳಿಗೆ$_3$, ಘಳಿಗೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮಡಿಕೆ,— ಪದರ: ಗಂಗೆ ಗೌರೀವಲ್ಲಭರೆಲ್ಲರು ಚತುರ್ಮುಖ ಪಂಚಮುಖ ಷಣ್ಮುಖ ದಶಮುಖರೆಲ್ಲರು ನಿಮ್ಮ ಮಡಿಯ ಗಳಿಗೆಯೊಳಗಿದ್ದರು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೯೩-೮೩೪). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಡಿಸಿದ ತಾಂಬೂಲ: ಬತ್ತಿರ್ದ ಮೊಲೆಯ ಕುಪ್ಪಸದೊಳಿರುವೆಯ ಚಂಡನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಂ ಬಾಡಿ ಬಿಸುಟೆಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯಂ ಸುತ್ತಿ (ಚಬಪು. ೧೦-೬೬); ಮಡಿಸಿದೆಲೆಯಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ಲುದಿಗಡಸಿ (ಕಂನವಿ.೯-೧೨೫). **ಘಳಿಗೆ$_3$:** ೧. ಹಳದಿ ಹಸುರು ಧಾರವ ಪಿಡಿದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ನೇದಂ ಘಳಿಗೇ ತಂದರೆ ಕೇಳೋರಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ (ನಾ ಪ ದ. ೧೪೧-೨). ೨. ಸಖಿಯರು ಕೊಡುವೆಲೆ ಘಳಿಗೆಯ ಕೊಳುತ (ಧ ರ ಚ. ೪೦-೬೯). 'ಗಳಿಗೆಮುರಿ' ಪರಾ. **ಗಳಿಗೆಮಾಡು, ಘಳಿಗೆಮಾಡು** = (ಮಡಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು) ಮಡಿಸು; ನಲುಗದಂತೆ ಅಳವಡಿಸು; ಮಡಿಕೆಮಾಡು: ಆಕಾಶವನು ಗಳಿಗೆಮಾಡಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಭೇದವನು ಭೇದಿಸದ ಜಡಗಿಗೆ ಆನು ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ (ದೇದಾವ. ೪೪-೮೭); ಗಾಂಧಾರಿಯು . . . ಪರಕಾಳೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಗಳಿಗೆಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಕೃವಾಅ. ೨೦೫); ಹೊಳಹನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟು ಪರಮನಂಘ್ರಿಗಳಿಗೆ ಬಿಚ್ಚದಂತು ಮಡಿಸಿ ಘಳಿಗೆಮಾಡಿ (ಶಿರುತೊಂ. ದೇ. ೨೩೩-೧೫).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗಳಿಗೆ]

ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು 'ಗೞಗೆವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಗಳಿಗೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳ) ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮೊದಲ ಸಲ ಉಡು: ಸೀರೆ ಗಳಿಗೆಮುರಿದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಡು (ಪದ್ಮಸ. ೨೧೨). [ಗಳಿಗೆ$_3$ + ಮುರಿ$_2$ (< ಮುಱು$_1$)]

ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು 'ಗೞಗೆವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಗಳಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಸೊಪ್ಪುಗಳು:– ಅಗಸೆ, ದೀಸೂಲಿ . . . ಗಳಿಜ, ಸುಚ್ಚುಗೋವಿ, ಮೆಂತೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [?]

ಗಳಿತ 'ಗಲಿತ' ನೋ.

ಗಳಿತಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪವಳಿದು ಶಾಂತನಾದವನು; ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿದವನು: ಗಳಿಯುಸುತಿರೆ ನಯನವಾರಿ ನಿಸ್ನಾನನದಿಂ ನಳಿನಾನನೆ ನೀನಿರೆ ಕು ರು ಕು ಲಾ ಂ ತ ಕ ಂ ಗಳಿತಕೋಪನೇ [ಕಲಿ]ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಕೋಪ]

ಗಳಿತದಾನತೆ (ನಾ). ೧.(ಆನೆಗಳ) ಮದಜಲ ಸೋರಿಹೋಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ದಾನಕೊಡದಿರುವಿಕೆ; ಕೃಪಣತೆ; ಜಿಪುಣತನ. ೧, ೨: ಗಳಿತದಾನತೆ ಕುಂಜರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ವ).
[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ದಾನತೆ]

ಗಳಿತಧಾರೆ (ನಾ). ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಧಾರೆ; ಜಡಿಮಳೆ: ಗಳಿತಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತ್ರಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗಿಚೆಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಧಾರೆ]

ಗಳಿತಪೌರುಷ (ನಾ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಹೇಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ನಪುಂಸಕ: ಅಕಟಾ ಗಳಿತಪೌರುಷನಾಗಿ ಬದುಕುವನಲ್ಲ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೪೬). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಪೌರುಷ]

ಗಳಿತಮದ (ನಾ). ಹೋದ ಮದವುಳ್ಳವನು; ಇಳಿದ ಸೊಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಮದವಡಗಿದವನು; ಸೊಕ್ಕು ಇಳಿದವನು: ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರೆಂಬಾಚಾರ್ಯರಂ ಬಂದಿಸಿ ಗಳಿತಮದಂ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು . . . ನಿರ್ಮೋಹನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಮದ$_1$]

ಗಳಿತವಿಕಾರ (ನಾ). ನಷ್ಟವಾದ ವಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ವಿಕಾರ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವೀರ ದೈತ್ಯಕುಠಾರ ಗಳಿತವಿಕಾರ ಗೋಪೀಜಾರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೭). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ವಿಕಾರ]

ಗಳಿತಶರ (ನಾ). ೧. ಜಾರಿ ಬಿದ್ದ ಬಾಣ. ೨. ಜಾರಿಬಿದ್ದ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಬಾಣವಿಲ್ಲದವನು. ೩. ಜಾರಿಬಿದ್ದ ಬಾಣವುಳ್ಳುದು; ಬಾಣವಿಲ್ಲದುದು: ಗಳಿತಶರಮಾಯ್ತು ಹಸ್ತಂ . . . ಕೌರವಕುಲ ತಿಲಕಂಗಾ ಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೦). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಶರ]

ಗಳಿತಾಶ್ರು (ನಾ). ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರು. ೨. ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರನ್ನುಳ್ಳುದು: ನಯನಂ ಗಳಿತಾಶ್ರುವಾಯ್ತು ಕೌರವಕುಲ ತಿಲಕಂಗಾ ಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೦). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಅಶ್ರು]

ಗಳಿಬಿಳಿ (ನಾ). ೧. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಸರಳತೆ; ಸಲುಗೆ: ಈಕೆಯ ನಡಾವಳಿ, ದೇವನಿಷ್ಠೆ, ಔದಾರ್ಯ, ಗಳಿಬಿಳಿ – ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರಾದರೂ ಈಕೆಯನ್ನು ಆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೫); ನಾಲ್ಕುದಿನ ಸಲುಗೆಯಾಗಿ ಚೇಷ್ಟೆಯ ಮಾತನಾಡುವಷ್ಟು ಗಳಿಬಿಳಿಯಿಂದಿದ್ದರೂ (ವೈನಿ. ೧೧೧). (ಗು). ೨. (ಉಕ) ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ಸ್ವಭಾವದ; ಸರಳವಾದ; ಸಲುಗೆಯ: ಸುಂದರಕ್ಕನ ಗಳಿಬಿಳಿಮಾತಿನಿಂದ ಅಜ್ಜಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸಿತು (ವೈನಿ. ೧೪೬); ಕೃಷ್ಣತನಯನಾದರೂ ಅಂತಹ ಗಳಿಬಿಳಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ಸಿವಥಾ. ೧೦೬). [← ಮರಾ. ಗಳಬಳೀತ್]

ಗಳಿಮೆ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ತಂದೆಯ ಗಳಿಮೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನೊಪಮ. ೧); ಹಣದ ಗಳಿಮೆಯಲ್ಲಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗಳಾದರೂ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ (ಒಂಟದ. ೪೦); ಯಶೋದೆಯ ಗಳಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫). [< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + – ಮೆ$_1$]

ಗಳಿಯ 'ಗಳಿಹ' ನೋ.

ಗಳಿಯಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಳಿಯಿಸು 'ಗಲಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗಳಿಲನೆ (ಅ). ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಗಳಿಲನೆ ನಾಯ್ಗೆ ಬೇಗ ಮೊಸದಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೭); ಅರಸುಗೆಲಸಮಂ ಮಾಡಿದು ಗಳಿಲನೇಳ್ದಿರದೆಯ್ದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೭); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩-೫೪). [ಗಳಿಲು + –ಅನೆ$_1$]

ಗಳಿಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸುಳಿಗುರುಳ ಬಲೆಯ ಕೈಲಾಗುವಿಡಿದು . . . ಗಳಿಲಾಂತು ನೆಲೆನೆಲೆಗುರುಜುಗಳೊಳು ನೋಡುತಿಳಿದಳುಪ್ಪರಿಗೆಯನವಳು (ಮೋಹತ. ೨೮-೭). [ಗಳಿಲು + ಆನ್$_1$]

ಗಳಿಲು (ನಾ). ಬೇಗ; ವೇಗ. 'ಗಳಿಲಾನ್' ಪರಾ. [?]

ಗಳಿಸಾಳಿ 'ಗಟಿಸಾಳಿ' ನೋ.

ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ 'ಗಟಿಸಾಳಿವೆಣ್' ನೋ.

ಗಳಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗಳಿಹ, ಗಳಿಯ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ಅಜ್ಜನೆಯ ಗಳಿಹವ ನಿಳುಹಿದರೆ ಬಳಿಕ ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೬); ಎನ್ನಕನ್ನಡಿ ಒಳಹೊರಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನ ಗಳಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಮುಟ್ಟನೊಳಕೊಂಡ ಚೀರ ಹಡಪಕ್ಕೆ ಅಳವಲ್ಲ . . . ಮಿಕ್ಕಾದ ಎನ್ನಯ ಮುಟ್ಟ ಸತ್ಯ ಶರಣರು ಕೊಟ್ಟರು (ಸರ್ವವ. ೧೨೬-೬೪೫); ನಮ್ಮ ಗಳಿಹಮಂ ತಾರೆನಲು ನಗುತೆಲ್ಲವಂ ತಂದು ಕುಲುಮೆಯಿಕ್ಕೂದಿ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬುನದ ಗಳಿಹಗಳನೊಯಿರೆನಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೫). **ಗಳಿಯ**: ಯಿ ಮೂವರು ತುರುಸಿ ದಳದ ಕೊಡೆ ಕಾದಿ ಗಳಿಯವಕೊಂಡು ಬಾಹಲ್ಲಿ (ಕಇ. I, ೬೨-೧೪; 1481); ವಸ್ತ್ರ ನೈವದಕೆ ಗಳಿಯ ಮುಟ್ಟುಗಳೆಲ್ಲಾ ಕತರ್ೂ ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದೆನಲೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೧೫೬). [< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + – ಹ$_2$]

ಗಳಿಹಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಳು 'ಗಟಿ^{3}' ನೋ.

ಗಳುಹು 'ಗಟಿಪು' ನೋ.

ಗಳೆ 'ಗಟಿ^{3}' ನೋ.

ಗಳೆಕಾರ 'ಗಟಿ^{3}ಕಾಅ' ನೋ.

ಗಳೆದುದಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಕೊನೆ; ಗಳೆಯ ತುದಿ: ಗಳೆದುದಿಯ ಮೇಲಾಡುತಿರ್ಪ ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ಣೊ ಎನಲ್ (ಜಬಪು. ೧೦-೬೨). [ಗಳೆ (< ಗಟಿ^{3}) + ತುದಿ]

ಗಳೆಮರ (ನಾ). ಬಿದಿರು; ಬೊಂಬು: ಅಲ್ಲಿ ಗಳೆಮರದುದ್ದ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಮೊಡವೆ ಮೋರೆಯ ಮರಿವೈದ್ಯ (ಪುನರು. ೪೦೯). [ಗಳೆ (< ಗಟಿ^{3}) + ಮರ$_1$]

ಗಳೆಹೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲನ್ನು ಹೂಡು, — ಕಟ್ಟು: ಗಳೆ ಹೂಡಿ ಹೊಲ ಹರಗಲನುವಾದನು (ಶರಡ. ೬೯೪). [ಗಳೆ (< ಗಟಿ^{3}) + ಹೂಡು$_1$ (< ಪೂಡು)]

ಗಳೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಉಳು: ಗಳೆಹೊಡೆದು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟ (ಮನೆಬೆ. ೧೩೩); ಗಳೆಹೊಡೆದು ಹದಮಾಡಿದ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ "ಬಿಕೊ" ಎಂದುವು (ಬರಹಾ. ೫೮). [ಗಳೆ (< ಗಟಿ^{3}) + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಳೋದ್ದೇಶ 'ಗಲೋದ್ದೇಶ' ನೋ.

ಗಳ್ದೆ 'ಗಟ್ದೆ' ನೋ.

ಗಳ್ದೆಗಳೆ, ಗದ್ದೆಗಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡುವ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲು, – ಗಣೆ: ಸವಣನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಳ್ದೆಗಳೆಯುಲು ಮತ್ತರು ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೬೬; 1115). **ಗದ್ದೆಗಳೆ**: ಹರಕೇರಿಯ ಸೀಮೆಪರಿಯಂತ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆಗಳೆಯ ಪಕ್ಕಲೊಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬-೧೫; ಸು. 1060). [ಗಳ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಗಳೆ (< ಗಟಿ^{3})]

ಗಳ್ಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ನಾಯಿಯಂತೆ) ಗಳ್‌ಗಳ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಬೊಗಳು: ನಾಯಿಂ ವೇದವಾ ಮಂಡಳಾಧಿಪನ ಮುಂದೋದಿಪೆನೆನು ತ್ತಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದದನಿಲಿಸೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕೆ (ವೀಕೈಪು. ೪-೧೨-೧೫); ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ ಶುನಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೨೪); ಗಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿಡುತ ಮುಂತೈದುತಿಹ ಸಾರಮೇಯಗಳ (ವೆಂಕರಾ. ೩-೩-೩೫). [ಗಳ್ಳು$_0$ + ಇಕ್ಕು]

ಗಜ಼್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ರಕ್ತವಂ ಕುಡಿದು . . . ಗಜ಼್ಪೆಂದೋವದೆ ತೇಗಿಯುಂ ಮಿಡಿಗಳಂ ಕುಂಟಾಗೆ ಕೊಯ್ದುಂ ಖಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೯); ರಕ್ಕಸನ ರಕ್ತವ ಕುಡಿದು ಗಜ಼್ಪೆಂದು ತೇಗಿದವ ನೊಡಲಿಂದಲಲ್ಲಿ . . . ಸುರಿಯಲು (ವೀಕ್ಷಿತು. ೬-೬-೨೪).

ಗಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಗರುಡ ಕೊಣಸು ಮೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಜಳ ಬಳಿಯಾ ಗಜಗ ಮುಕ್ಕುಟುಳ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೩). [?]

ಗಜಬಜಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರಬರ ಎಂದು ಸದ್ದಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ನರಿಯ [ಗಿ]ೕತ ಬಳ್ಳು ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆಬದಿ ಬಾಲಕಿ ಮೇಲನಜ಼ಯದೆ ಹಜ಼ಯ ಗಜಬಜಗುಟ್ಟಿಸಿದ ಹಜ಼ಗಾಜನನು ಕಂಡೂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೦). [ಗಜಬಜ$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಱು, ಗರಿ (ನಾ). ೧. (ಹಕ್ಕಿಗಳ) ರೆಕ್ಕೆ: "ಪತ್ರ ತನೂರುಹ ವಾಜ ಪತತ್ರಚ್ಛದ ಪಿಂಛ ಪಕ್ಷನಾಮಂ ಗಱು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೧-೧೦); ಗಱು ಪಾರಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯವು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೧); ನರಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಾರಲೇಂ ಗಱುವೊಳವೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೫೭); ಗರುಡನ ಗಱುಯ ಗಾಳಿಗೆ ಫಣಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಮುರಿಗೆಡೆದೋಡುವಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೦೪) ೨. ಬಾಣಕ್ಕೆ ವೇಗ ಬರಲೆಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ರೆಕ್ಕೆ, — ಪುಕ್ಕ : "ಪತ್ರಶಾಲೀ, ವಾಜಃ – ಈ ೨ ಗಱು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೪); ಮುನಿದಿಸುವಿನಜನ ಸರಲಂ ಮೊನೆಯಿಂ ಗಱುವರೆಗಮೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ದುವು ಕಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೭); ಅಲರ್ಗಣೆಗೆ ಗಱುಯಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೨೨ ವ); ನೂಕಿದವಂಬು ಗಱು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೦); ಪೊಂಬರಹದ ಶುಭ್ರದೂವಟವ ಸ್ಮರಬಾಣ ಗಱುಯಂತೆ ನಿಱುವಿಡಿದುಡಿಸಿದರು (ಮೋಹಕ. ೨೩-೧೩). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು. 'ಗಱುತೋಱು' ಪರಾ. ೪. ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಎಲೆ. ೫. ಹೂವಿನ ಎಸಳು; ರೇಕು; ದಳ: ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱುಯ ಕಿಱುಮುಳ್ಳಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೬); ಕುಮುದಿಸಿಗೆಳೊಂದೊಂದು ಗಱುಗಳುಳ್ಳಲರ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೫). 'ಗಱುವೂ' ಪರಾ. **ಗರಿ**: ೧.'ಗರಿಗೆದರ್' ಪರಾ. ೪. ಅದರ ಕೆಲವು, ತಾಡೋಲೆಗಳ ಗರಿಗಳು ಗದ್ದಿಗಿ-ಮಠದಲಿದ್ದವು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೩); ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಚಾಪೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಪುಸ್ತಕದ ಪುಟ, —ಹಾಳೆ: ಒಂದೊಂದು ಗರಿಯೂ ಕಣ್ಣುಮನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಂತಹದು (ಸುಪಸಂ. ೪); ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗರಿಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿವೆ (ಶಮಪಾಂ.೭೩). ೭. ಮಾಸದಿರುವುದು; ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು: ಬಿಳಿ-ಹೊಳೆ ಬಣ್ಣದ ಗರಿ-ಗರಿಯುಂಟು (ಗರಿ.೫೬-೭).

ಗರಿಗರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಅವನು ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ಸದಾ ಗರಿಗರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ).

[ದೇ. I ತುಳು. ಗರಿ; ತೆಲು. ಗಱು; ಕೋಲಾ. ಗರ್]

ಗಱುಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱುಕೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೋರಯ್ಯಸೆಟ್ಟಿ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಗಱುಕೆಗಾಲ ಕಕ್ಕುವ ಗಟ್ಟಿಯ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯಲಿ . . . ಪೊನ್ನರಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೨೩; 1092). [?]

ಗಱುಗಂಟಿ, ಗರಿಗಂಟಿ, ಗರಿಗಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ವಿಷ್ಣುಮುಷ್ಟಿಃ – ಗಱುಗಂಟಿ" (ಒಷಧಿ ೧೫೩). **ಗರಿಗಂಟಿ**: "ದುರ್ಗಂಧ-ಗರಿಗಂಟಿ, ವಿಷಪರಿಹಾರಿ" (ಒಷಧಿ. ೭೪). **ಗರಿಗಂಟೆ**: "ವಿಷಃ – ಗರಿಗಂಟಿ, ಔಷಧ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೨). [?]

ಗಱುಗಟ್ಟು, ಗರಿಕಟ್ಟು, ಗರಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಲಗನ್ನು ಬಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು.: ಪೊಸಕೋಲಂ ಗಱುಗಟ್ಟುವಂ ಗರುಡಪಕ್ಷಚ್ಛೇದದಿಂ ತಿರ್ದುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೩); ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಱುಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಬಿಲ್ಲೀಸುವ . . . ವನೇಚರರಿಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾವನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬); ಅಂಗುಲಿ ಸ್ಮರಶರವಮಂಗುಲೀಯ ಮಣಿರಶ್ಮಿಗಳಿಂ ಗಱುಗಟ್ಟವೇಳೆ (ಅನಂತು. ೧೨-೫೪). ೨. (ಅಲಂ) ಬಲವಾಗು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗು; ದಳವೇರು: ಮೆಱವೀ ಪೊಂಗೇದಗೆಯೊಳ್ಗಱುಯೊಳ್ ಗಱುಗಟ್ಟಿ ಮಾಜವೇ ಮಿಕ್ಕಲರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೮೩); ಕಱುವದನಾದ ಮಚ್ಚು ಗಱುಗಟ್ಟಿದ ಮೆಲ್ಪು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೪); ಅಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ ಗಱುಗಟ್ಟಿದೊಲ್ಮೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧-೭೫); ಗಱುಗಟ್ಟಿದಿರಿ ನೀವೆ ಹಿಡಿಯಲೀವಿರೆ ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೨); ಹಿಮುಟ್ಟಿದುದು ಗೆಲವೆಮಗೆ ರಣ ಗಱುಗಟ್ಟಿತರಿಗಳಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೩); ಜನಭಾಗ್ಯಂ ಗಱುಗಟ್ಟಿತೋ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೧೩). **ಗರಿಕಟ್ಟು**: ೨. ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಇಲ್ಲೊಬ್ಬ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಗರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಚಿಕದೇ. ೩); ಈಗ ಅವರು ಬೆಳೆದು ಗರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವಾಗ (ವಚಭಾ. ೬೩). **ಗರಿಗಟ್ಟು**: ೨. ತಲಕಾಡಿನ ಚೋಳರು ಈಗ ಮೂಡಲತ್ತ ಗರಿಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಮಣ್ಣುಕಣ ಆಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸವಿಕಿ.. ೬೦); ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುಕಳಚಿ ಅಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. xxviii, ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಱು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಱುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗರಿಯವರೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭೇದಿಸು; ತುಂಡರಿಸು: ಗಱುಗಡಿದಾಳ್ವಂಬುಗಳಿಂದೊಜ಼ವ ನವವ್ರಣದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೦೪); ಕೆಂಗಱುಯ ಮಱುದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವ ಪೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳಿ ಗಱುಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫).

ಗಱುಗಡಿಯಾಗು = ಗರಿ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ಗರಿ ಮುರಿದು ಹೋಗು: ಉರಿಯನುಗುಳುವ ಬಾಣದಲಿ . . . ಕತ್ತರಿಸಿ ಕರ್ಣನನೆಸಲು ಸಮರದಲುರವ ಕೀಲಿಸಿತಂಬು ಗಱುಗಡಿಯಾಗಿ ಗಾಢದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೧೪). [ಗಱು + ಕಡಿ$_2$]

ಗಱುಗಣೆ (ನಾ). ಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಣ: ಉಡಿಯೊಳ್ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಗಱುಗಣೆಗಳ್ತುಱುಗಿದ ಪೊನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಗಱುಗಣೆ ನೆಱ ಮೊಱೆದು ಪರಿದುದೆರಡುಂ ಬಲದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೭). [ಗಱು + ಕಣೆ$_1$]

ಗಱುಗಱನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಅತಿವೇಗವಾಗಿ; ರಭಸದಿಂದ: ಭಿಕ್ಷೆವಾಟಿಯೊಳ್ಪಱುಯ ವಣದೆಣಗ ತಱು ತಱುದು ಗಱುಗಱನೆ ಮೇವ ಕುಱುಗಳ ಕೆಱದೊಳು (ಷಟಲ. ೩-೧೫). 'ಗರಿಗರಿಲನೆ', 'ಘರಿಘರಿನೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಱುಗೂಡು (ನಾ). (ಬಾಣಗಳ) ಗರಿಗಳ ನೆಲೆ, —ಬೀಡು, —ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಇರದೆ ಕಡಂಗಿ ನೂಂಕಿದ ಮದೇಭಘಟಾವಳಿ ಕೊಟ್ಟಿಸಲ್ಕೆ ಬೆಚ್ಚರದೆ ಕುಮಾರನಸ್ತ್ರಗಣದಿಂ ಗಱುಗೂಡುಗಳಾಗಿ ಬೀಱ್ದುವಾ ಸುರಪತಿ ಕೋಪದಿಂ ತಿರುಪೆ ತಕ್ಕುಲಿಶಾದ್ಭುತ ವಾತಘಾತದಿಂ ಧರಣಿಗೆಱಂಕೆ ಗೂಡಿ ಕೆಡೆದುನ್ನತ ನೀಳನಗಂಗಳೆಂದಿನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ ೩-೧೧೧). [ಗಱು + ಗೂಡು]

ಗಱಿಗೆದಱು, ಗರಿಗೆದರ್, ಗರಿಗೆದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಬಿಚ್ಚು : ಗಱಿಗೆದಱಿ ಕೊಡೆವಿಡಿದು ನಿಂದುವು ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ನವಿಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೬) ; ಗಱಿಗೆದಱಿ ಬಿದಿರ್ದು ಕೊಕ್ಕಿಂದಿಱಿ ದಿಱಿದು . . . ವಿಹಗಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೮). **ಗರಿಗೆದರ್ :** ಗರಿಗೆದರ್ದು ಕುಣಿವುತಿಹ ಶಿಖಿಗಳಿಂ (ನವಮೋ. ೪-೨೫). **ಗರಿಗೆದರು :** ನಿನ್ನ ತೋಟದಿ ನವಿಲು ಗರಿಗೆದರಿ ಕುಣಿಯುವುದು (ನೆಲಮು. ೨೩). [ಗಱಿ + ಕೆದಱು$_1$(< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಗಱಿಗೋಲ್ (ನಾ). = ಗಱಿಗಣೆ : ರಕ್ಕಸರಾಯರುಗಳು . . . ಕವಿದೆಚ್ಚು ನೂಂಕಿತು ಹೊಂಬಣ್ಣಗಱಿಗೋಲ್ಗಳಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೦). [ಗಱಿ + ಕೋಲ್$_1$]

ಗಱಿತೋಱು ‘ಗಱಿದೋಱು’ ನೋ.

ಗಱಿದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಗರಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಮನಸಿಜನ ಮೋಹಬಾಣದ ಗಱಿದೊಂಗಲಂತೆಸೆವ ರಮಣಿಯರ ನಿಱಿಯ ತುಱುಗಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೯ ವ). [ಗಱಿ + ತೊಂಗಲ್]

ಗಱಿದೋಱು, ಗಱಿತೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸು, —ಕಾಣಿಸು : ಮಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿ ಒಟ್ಟಿದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ಎಚ್ಚರೆ ಗಱಿದೋಱದಂತೆ ನಡಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೭-೩೩೬) ; ಸಿಲ್ಕಿ ಶಬರಾಳಿಯೆಚ್ಚ ಸರಲ್ಕಿಕ್ಕೆಱಗಿಟಿದು ನಟ್ಟು ಗಱಿದೋಱುತ್ತಿಂ ನಾಲ್ಕು ಮೆಯ್ಯೊಳ್ತೀವಿರೆ (೧೦೮.೧-೯೩); ತಾಗಿದ ಕೂರಲಗು ಗಱಿದೋಱಿದವು ನಿಜಹಯದ ಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೩). ೨. ರೆಕ್ಕೆಪಡೆ ; ಹಾರಿ ಹೋಗು: ಸೂಱೆವೋದುದು ಧೈರ್ಯದ ಪುರ ಕರಣವ ಮಾಱುಗೊಂಡನು ಪಂಚಬಾಣ ಜಾಱಿಹೋಯಿತು ನಾಣವನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗಱಿದೋಱಿದವದ ನೇನೆನಲಿ (ಅಂಜಚ ೭-೧೭೮) **ಗಱಿತೋಱು :** ೧. ಗಱಿತೋಱೆ ಗಂಡರೆಂಬವರ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೧೧೨). [ಗಱಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಗಱಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ಗರಿಯುಳ್ಳ ನಾಲಗೆ; ಹರಟುವ ನಾಲಗೆ : ಗಳಹತನವೇ ನಮ್ಮೊಡನೆ ತೊಟ್ಟೆಲುಕೆ ಗಱಿನಾಲಗೆಯ ಕೊಯ್ವೆನು ಮೂಱು ಮಾಡೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೩). [ಗಱಿ + ನಾಲಗೆ]

ಗಱಿಮೀನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು ; ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಮೀನು : “ವಲ್ಗುಜಃ – ಗಱಿಮೀನ್” (ಒಷಧಿ. ೧೪೬) ; ಗಱಿಮೀನ್ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನ್ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [ಗಱಿ + ಮೀನ್$_3$]

ಗಱಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಮೂಡು ; ಗರಿಯೊಡೆ : ಗಱಿಮೂಡಿದ ಬಱಿಕೆ ನೀನೆ ದಲೆ ಪೋದಪ್ಪೈ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೬) ; ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿಮೂಡಿ ದಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೫). ೨. ಎಸಳುಮೂಡು ; ದಳವೇರು ; ಆಕಾರಬರು : ಉರವಣಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಗಱಿಮೂಡಿತೋ ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡುತಂ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೧೭). [ಗಱಿ + ಮೂಡು$_1$]

ಗಱಿಯವರೆ, ಗರಿಯವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ : “ಕುಕ್ಕುಟ-ಹೆಮ್ಮರ, ಗಱಿಯವರೆ, ಕಾಡ ಸಿಂಬೆ” (ಒಷಧಿ. ೩೪). **ಗರಿಯವರೆ :** “ಅಮಗಂ-ಗರಿಯವರೆ” (ಒಷಧಿ. ೧೧). [ಗಱಿ + ಅವರೆ$_1$]

ಗಱಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಗಱಿಮೂಡು ೧ : ಅರಸಂ ಬರಲೌತ್ಸುಕ್ಯದೆ ಪರಿಯಲ್ಕಱಿಯಿಟ್ಟುವೆನಿಸಿ ಮಾರ್ತೊಳಗುವ ಚಾಮರದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೬). [ಗಱಿ + ಇಡು$_1$]

ಗಱಿವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಹನಿ : ಅಂಚೆಯ ಪಿಂಡೆಂಬಂತಿರೆ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲದಱಿಂ ದೀಳ್ವ ತುಷಾರಮದಱ ಗಱಿವನಿಯೆನಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬). [ಗಱಿ + ಪನಿ$_3$]

ಗಱಿವೂ, ಗರಿಪೂ, ಗಱಿಹೂ (ನಾ). ಕೇದಗೆ; ತಾಳೆಹೂವು; ಕೇತಕಿ : “ಗಱಿವೂಯೆಂಡೆನೆ-ಗೇದಗೆ” (ರನ್ನಕಂ. ೯) ; “ಗಱಿವೂ – ಕೇದಗೆಯ ಪೂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ನಿಱಿಗೊಂಡ ಗಱಿವೂವಿನ ಬಾಳ್ವೇಲಿಯಿಂ ಲೀಲೆವಡೆದ ಲತಾಗೃಹಂ (ದಶಕು. ೧೦-೭೨ ವ); ಗಱಿವೂವಿನ ಕಿಱುಗಱಿಗಳ್ತುಱುಗಿದ ಬಹುಕಂಟಕಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೪). **ಗರಿಪೂ :** “ಗರಿಪೂವೆನಲ್ಕೆ ಕೇದಗೆಯಕ್ಕು” (ಕಶರ. ೩೧). **ಗಱಿಹೂ :** “ಕೇತಕಿ” (ಚತುನಿ.ಕಿ. I; ೧೦೩). [ಗಱಿ + ಪೂ$_3$]

ಗಱಿವೆರಸು (ಅ). ಗರಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ; ಗರಿಪೂರ್ತಿ : ನಡುಕೋಲ್ವರಂ ನಟ್ಟ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಗಱಿವೆರಸು ಕೊಱೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೪ ವ). [ಗಱಿ + ಬೆರಸು$_3$]

ಗಱಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗರಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆ : ಕೋಲುಗಳು ಗಱಿವೆತ್ತವೋ ಶಿವಶಿವ ಸಚೇತನದ ಅಳು ಜೀಯ ಹಸಾದವೆನುತ ದೀಱುಕೊಂಡುದು (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೯) ; ನಾಯ್ಗಳೋ, ನರಿಗಳೋ, ಪೇಣಲ್ಲ ಗಱಿವೆತ್ತ ಪಱಪೆಯೋ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೮-೯೯೯). [ಗಱಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಱಿವೊಯ್, ಗರಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ ಬಡಿ ; ಹಾರಾಡು : ಆಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ವ ಕಂದೆಱೆವ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿಡರ್ದುವ . . . ಶುಕಶಾಬಕಪ್ರಕರಮಂ ತೆಗೆದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮) ; ಮುಖಪದ್ಮದೊಳ್ ಗಱಿವೊಯ್ವ ಪಱಮೆಯ ಮಱಿಗಳಂತರಮೆ ಆರಲ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೯೫ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಗಂಡಗರ್ವಂ ಗಱಿವೊಯ್ದುದು ರೌದ್ರರಸಮೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿದವೊಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೦೪) **ಗರಿಹೊಯ್ :** ಹಾರುವುದು ಗರಿಹೊಯ್ದು ಮಿಂಚಿ ನೊಲುಮೆ (ಇಂಗಿತ. ೫೦-೯). [ಗಱಿ + ಪೊಯ್$_1$]

ಗಱಿಸನ್ನೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ,— ಸೂಚನೆ: ಇದೊಂದಪೂರ್ವಮೃಗಯುಗಮೆಂದು ಪೆಱಗೆ ನಿಂದ ಪುಳಿಂದಿಗೆ ಗಱಿಸನ್ನೆಯಿಂ ತೋಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಿಲ್ಲೊಳಂಬಂ ತೊಡರ್ಚೆ (ನೇಮಿಪು ೧-೭೫ ವ) ; ಗಱಿಸನ್ನೆಯಿಂದೆ ಕರೆಕರೆದುಱುವಾಳ್ಗಳನುಭಯ ಬಲದ ಬಿರುದರ್ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಱಗಾಗಿ ನೋಡೆ (ದಶಕು. ೨-೧೭). ‘ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್’ ಪರಾ. [ಗಱಿ + ಸನ್ನೆ$_3$]

ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಗರಿಯಿಂದ ಸನ್ನೆ ಮಾಡು,— ಸೂಚಿಸು : ಗಱಿ[ಪಾಠಾಂ ನೆಱೆ]ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ತೆಗೆನೆಱೆದೆಱಗಿ ಪರಂ ಕಲಿಸಿ ಪರ್ವಿ ಕೂಕಿಱಿದಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೩) ; ಪದಿಂಬರು ಮೋರೊರ್ವರಂ ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ಕಾದುವಲ್ಲಿ (ಪಂಪಾಮಾ. ೩-೯೬ ವ); ಅಱಿದು ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದವರುಱವೋರ್ವರನೊರ್ವರಾರ್ದು ಪೊಣರ್ದಿ ಸುತಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೬೭) ; ಕಲಿಧನಂಜಯನೊಡನೆ ಸೆಣಸಿದನು ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯಿದು ರುಗುಮಿಣಿ ಭೂವರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೨೪). [ಗಱಿಸನ್ನೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಱಿಹೂ ‘ಗಱಿವೂ’ ನೋ.

ಗಱುಂಕೆ ‘ಕಱುಂಕೆ’ ನೋ.

ಗಱುಕೆ ‘ಕಱುಂಕೆ’ ನೋ.

ಗಱುಗು, ಗರಗು$_2$, ಗರುಗು (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕರಿಯುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾಗಿರುವುದು; ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿರುವುದು : ಗಱುಗುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ಹೊಸಬೆಲ್ಲಮಂ ಮಡಕೆಯೊಳು ಕರಗಿಸಿ ಯೆರಡು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೯). **ಗರಗು$_2$:** ೧. ‘ಗರಗುವಡೆ’, ‘ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು’ ಪರಾ.

೨. (ಮರಗಳ ಎಲೆ, ಹೂವು, ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ) ಶಾಖದಿಂದ ಒಣಗಿ ತರಗಾಗುವುದು; ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗಿರುವುದು: ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗರಗಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಸುವೃಷ್ಟಿಯಾದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೦). **ಗರುಗು**: ೧. ಆಹಾರವು ಗರುಗಾಗಿ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಲು ಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೫೪). 'ಗರುಗೊಡೆ' ಪರಾ. ೨. 'ಗರುಗಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱಗಱಪ್ಪು; ತೆಲು. ಗಜಗಜ]

ಗಜಿತೆ 'ಗೇಜಿತೆ' ನೋ.

ಗಜ್ಜನೆ (ಅ). ರಭಸದಿಂದ; ವೇಗವಾಗಿ: ಕಜ್ಜನೆ ಕಱಿಯವರಾಗಳೆ ಗಜ್ಜನೆ ಪರಿತಂದು ಮಾಣದಚ್ಚುಳ ಕೋಲಿಂ . . . ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೧); ಪರಿದೆಯ್ದಿ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಜ್ಜನೆ ಕದಹನುಱತೆ ತೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೯೭–೨೪); ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಜ್ಜನೆ ಪೊರಳ್ದು ಗಾಲಿಗಳೇಳೆ ಧರಣಿಯಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೫).

[ಗಜ್ + –ಅನೆ$_1$]

ಗಟಂಜವಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗೊನಲ್ಮಲ್ಲಿ ಗಟಂಜವಾಗಿಲು ಸಾಱಮು ಎಟ್ಟುಕ್ಷ್ಣ ಪರವೂರು . . . ಸಹಿತಂ ಇತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೧೧; ಸು. 890); ಗಟಂಜವಾಗಿಲೂ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೧೧; 900). [?]

ಗಟಿಗಟಿ, ಗಳಗಳ (ಅ). ಬೇಗ ಬೇಗನೆ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಬಾಯಬಿಡದು ಕೊರಲ್ಗೆಪಾಯ್ದು ಪರಿದಾಡುವ ಬಾಲಕನಾದ ಶೋಕದಿಂ ಗಟಿಗಟಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫); ಗಟಿಗಟಿ ಸುರಿದುವು ಕಣ್ಬನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೬). **ಗಳಗಳ**: ಅವನು ಒಂದು ತಂಬಿಗೆ ನೀರನ್ನೂ ಗಳಗಳ ಕುಡಿದನು (ರೂಢಿ).

ಗಟಿಗಟನೆ, ಗಳಗಳನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಕೂಡಲೆ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಎಡೆಬಿಡದೆ: "ಗಟಗಟನೆನೆ ಬೇಗದಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೨); ಕಣ್ಣೀರ್ ಗಟಗಟನೊರ್ಮೊದಲೆ ಸುರಿಯೆ ಪರಿತಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೪); ಸಂಜಯಂ ಗಟಗಟನೆ ಕಣ್ಣೀರಂ ನೆರಪಿ ಮನ್ಯೂದ್ಗತಕಂಠನುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೪–೧೭ ವ); ಆ ನೀರ್ಪೊನಲ್ಗುಟುಗುಟನೆ ಗಟಗಟನೆ ಪರಿದತ್ತು (ಸಂಜೀವ. ೧೦). **ಗಳಗಳನೆ**: ಇದಂ . . . ಪಾಪದಿನಳಿವ ದುರಾತ್ಮಂ ನರಕತತಿಗೆ ಗಳಗಳನೀಗುಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೯೭; 1040); ಬುದ್ಧಿ ಬಱದಾಗಿ ನಿಲಲಾಱದೆ ಗಳಗಳನೆ ಪರಿತಂದು (ಬಸರ. ೮–೭೯); ಗಳಗಳನೋದಿದಂ ಕ್ಷಣದೊಳಾ ಲಿಪಿಯಂ (ವೃಷವಿ. ೫–೨೫). [ಗಟಗಟ + – ಅನೆ$_1$]

ಗಟಿಗಟಿಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸುರಿ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಬೀಳು: ಗಟಿಗಟಿಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿಱವಿಗಮುಗಿಮಟ್ಟಿಗದಟ್ಟ ಮೊಟಿಗಿಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೯). [ಗಟಿಗಟಿ + ಸುರಿ$_1$]

ಗಟಿಗಟಿಸು, ಗಳಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗಟಿಗಟಿಸುರಿ: ಅಟಲಗ್ಗಳಿಸಲ್ಕಣ್ಣೀರ್ಗಟಿಗಟಿಸಿ ಕಪೋಲಯುಗಳದಿಂ . . . ಇಱತರ್ಪಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೫). ೨. ರಾಶಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಪರಿದು ಬಿರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗಟಿಗಟಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನಡುಬೆನ್ನಿಱವಿನೆಗಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮುದುವೇಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೮). ೩. ಮರುಗು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಱಿಪಿ ಕಿಱದಕ್ಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಗಟಿಗಟಿಸುತ್ತೇಳಿದರ್ಕಳೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಗುಳ್ದಱಪಱಯಾಡುವನೆ[ಂತುಂ] ತುಱಯ[ಲ]ಕ್ಕುಂ ತುಱಲ ಸಂದನಳ್ಕುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೫). **ಗಳಗಳಿಸು**: ೩. ತಿಳಿಯದಹೊ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಕಟಕವಾರ್ತೆಯ ಸ್ವಾಂತ ಗಳಗಳಿಸುತಿದೆಯೇನೊ (ಜಿನಮು. ೨೭–೩). [ಗಟಿಗಟಿ + –ಇಸು$_3$]

ಗಟಿಪ, ಗಳಪ, ಗಳಹ, ಗಟಿಹ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹರಟುವವನು; ವಾಚಾಳಿ: "ವಾಚಾಳಂ ಜಲ್ಪಾಕಂ ವಾಚಾಟಂ ವಾವದೂಕನಕ್ಕುಂ ಗಟಿಪಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೩); "ಗಟಿಪಂ = ಸೊರಹುವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಉದಾರನಪ್ಪನಂ ಗಟಿಪನೆಂದಿಳಿಪಳ್ ಪುರುಡಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೯); ಮಾರಿಯ ಮೂರಿಯಂತೆ ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂ ಕಂಡು ವೀರರೊಳ ಸಾರೆ ಗಟಿಪರೊಳಸುರ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫೩); ಗಟಿಪರ್ ಪವಣಱಯದೆ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೫೭). **ಗಳಪ**: ೧. ಗಳಪಂ ಚಾರ್ವಾಕನಜ್ಞಂ ಗುಣರಹಿತನೆನಿಪ್ಪನ್ನಂ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೮); ಗಳಪಗಳೆಂಬ ಇನಿವಾಡಿನಿಂದ . . . ಜಗತ್ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿ (ಚೆಟ್ಟಿಅ. ೮೫–೭). ೨. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು: (ಕಿ). **ಗಳಹ**: ೧. "ಮಾತಾಳಿಯೆನಲ್ಗಳಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂ]" (ಭಾರನಿ. ೭); ಈ ಗಳಹನನು ಬಿಡು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೭). **ಗಟಿಹ**: ೧. "ದುರ್ಮುಖಃ, ಮುಖರಃ–ಈ ೨ ಗಟಿಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೨); ಸಿಡಿದ ಸಿಡಿಯೊಂದು ಗಟಿಹನ ನಡೆನೊಸಲಿಂ ಪುಟ್ಟಿ ಪಾಯ್ವ ನೆತ್ತರ ಪೊನಲಿಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೧–೨೦).

[ಗಟಿಪು + –ಅ$_6$]

ಗಟಿಪು, ಗಡಹು$_1$, ಗಳಪು, ಗಳಹು, ಗಳುಹು, ಗಟಿಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಆಡು; ಹರಟು; ಜಲ್ಪಿಸು: "ಗಟಿಪು – ಬಹುಭಾಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಿರಿದುಂ ಗಟಿಪುತ್ತುಮಿರ್ಪರ್ಕಳಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೩); ಅಱಯದೆ ಗಟಿಪುವರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ವಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೮೩). ೨. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಗಟಿಪುವ ಗಿಳಿ ಬಗ್ಗಿಪ ಪಿಕಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೩೨); ಗಟಿಪುವರಗಿಳಿಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮); ಗಟಿಪುವ ಕೋಟಿ ಶಂಖಮುರುಣಚ್ಛವಿ . . . ಸಲೆ ಸೂರ್ಯನ ವರ್ಣನಕ್ರಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯–೨). **ಗಡಹು$_1$**: ೧. ಗಡಹುತಿಹೆ ರಾಘವನು ಹಲಬರ ಕೆಡಹಿದನುಯೆಂದೆಲವೊ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೨೫). **ಗಳಪು**: ೧. ಪಾಪಾತ್ಮನುದ್ರೇಕದಿಂದಿಂತು ಗಳಪಿಯಾಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೯); ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನಱಯದೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಮುನಿ ಗಳಪಿದನು (ಹದಿಬ. ೨–೩೯). **ಗಳಹು**: ೧. ದೇಡವೋ ಪರವಾದೀ ಗಳಹದಿರು (ಬಸವ. ೫೭೯); ಗಳಹು ನೀ ಬಳಿಕೆನುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಹಿಳುಕುಮೊನೆಗಳ ತೆತ್ತಿಸಿದವೋಲೆಚ್ಚ ರಾವಣನ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೨೮). ೩. ಸುಳ್ಳಾಡು; ಅಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ: ಸತ್ಯವನು ಅಱದುಗಳಹಿದರೆ ಸತ್ತವರಿಗತ್ತಹಾಗಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೮೭). **ಗಳುಹು**: ೨. ಕನವರಿಕೆಯ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಗಳುಹಿ (ಜಯಂತ. ೧೮೦). **ಗಟಿಹು**: ೩. ಈ ತೆಱದಿಂದಂ ಗಟಿಹುವ ಪಾತಕಿ ಸೀಂ . . . ಅದೇತರ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದೈ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೫). [?]

ಗಟಿಹ 'ಗಟಿಪ' ನೋ.

ಗಟಿಹು 'ಗಟಿಪು' ನೋ.

ಗಟಿಗೆ, ಗಣಿಗೆ$_1$, ಗಳಿಗೆ$_1$, ಘಳಿಗೆ$_1$, ಘಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದಿವಸದ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳು; ಮುಹೂರ್ತ: "ಘಟಿಕೆಯೆನೆ ಗಟಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦–೮); ಎರಡು ಗಟಿಗೆಯುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೦ ವ); ಮೆಯ್ವೆಳಗಿಂ ಕಱ್ಗೊಳಿಪೊರ್ವಳನಾನಿಂದಿನ ಬೆಳಗಪ್ಪೊಂದೆರಡು ಗಟಿಗೆಯಾಗಲ್ ಕಂಡೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೩); ಏ ಗಟಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಳೊ ಅಗ್ನಿಯೊಳ್ ನಾರಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೪–೮೭೩).

೨. ಗಡಿಗೆ; ಘಟವಾದ್ಯ: ಕೞಿದರ್ ಕರ್ಣಾದಿಗಳೆನ್ನುೞಿದುದ ನಾನಾಸೆಗೆಯ್ಯೆನೆನಗಂ ನೆರವೋ ಗೞಿಗೆಗೆ ಕರಡೆಯ ಕಾಳದ ಪೞಿವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕ ವಾದ್ಯಮುವೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೯). **ಗಣಿಗೆ$_2$**: ೩. ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಶ್ರೀಮಧುಸೂದನ ದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನಂ ನಾಲ್ನೂರ್ವರ್ಗ್ಗಂ ತಾಳಕಂ ಗಣಿಗೆಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೮-೩-೨೮೫; 1062). **ಗಳಿಗೆ$_1$**: ೧. ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಗಳಿಗೆಯ ಪೊಸಪೊಂಬಟ್ಟಲ್ ಕರಮೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯುಕಾ. ೮-೧೮); ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯ ಹೊಯ್ಯುತಿಪ್ಪುದು (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೦); ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೆಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ಬಳೆವ ತಮಮಂ ಕಂಡು (ಚಿಬಪು. ೯-೧೦). **ಘಳಿಗೆ$_1$**: ೩. ಘಳಿಗೆಯ ಮಾಣಿಗಳ್ನಾಲ್ವಗ್ಗರ್ವೆಂಟು ಮತ್ತರ ಸವಕಟ್ಟನೊಳ್ಕತ್ತುಮೂರ್ವತ್ತೆರಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೫೩; 1045); ಬಳಸಿದ ದೇವಾಲಯಮುಂ ಘಳಿಗೆಯುಮಾಹಾರಧಾಣಿಯುಂ ಪ್ರಪೆಯುಂ (ಎಇ.XIII, ೩೩೧-೪೦; ?). **ಘೞಿಗೆ**: ೧. "ನಾಡಿ ನಾೞಿಯೆನೆ ಘೞಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೫೭); "ನಾೞಿ ನಾಡಿಗಾಯ್ತ್ರವು ಘೞಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ.೨೨); ಅದೊಂದೆರಟ್ಟೞಿಗೆ ಪೋಪಿನಮಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೩). ೪. ಕುಂಭ: ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವಗ್ರಹಾರಂ ಮಾಡಿ ಶಾಸನಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಘೞಿಗೆವೆರಸು ಪಡೆದು ಕುಡಿಸೆ (ಎಇ. XX, ೬-೧೩; 1012).

ಗೞಿಗೆಯಭಟ್ಟ = ಮುಹೂರ್ತದ ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಭಟ್ಟ, —ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ವನವಿಹಾರ ಪರಿಶ್ರಮಂ ಪೋಗೆ ಮೂಜುಜಾವಂ ಪೋದುದೆಂದು ಗೞಿಗೆಯಭಟ್ಟಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೪ವ). ಘೞಿಗೆಯುಮನೆ = ವಾದ್ಯಗಳಿರುವ ಮನೆ; ವಾದ್ಯಶಾಲೆ: ಘೞಿಗೆಯುಮನೆಯ ನೆಯ್ದುವರೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕಟ್ಟಿದರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೬ ವ). ಘಳಿಗೆಯಮಾಣಿ = ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಹುಡುಗ, —ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಘಳಿಗೆಯಮಾಣಿಗಳ್ನಾಲ್ವಗ್ಗರ್ವೆಂಟು ಮತ್ತರ ಸವಕಟ್ಟನೊಳ್ಕತ್ತುಮೂರ್ವತ್ತೆರಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೫೩; 1045).

[< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ]

ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲ್, ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು, ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು, ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು, ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೂತುಮಾಡಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟಲು, —ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಬುಜಪೀಠನೆಂದೆನಿಪ ಜೋಯಿಸನಾ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲನಿಕ್ಕಿದ ಬಟ್ಟಲ್ಯೆದೆ ಕಾಲಂಬಡೆದಂದು ನೀರೊಳಿರದಾೞ್ವವೊಲಾೞ್ದುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ . . . ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೪); ಶಂಕುಶಲಾಕೆಯುಂ ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲುಮೊಪ್ಪಿರೆ ವೇದನಾದದೊಳ್ ಸಂಕರಮಾಗಿ ಪಾಠಕಪಟುಸ್ವನಮಂಗಳಗೀತತೂರ್ಯಘೋಷಂ ಕಡಲೂರ್ಮಿಯಂತುಲಿಯೆ . . . ಸಾರ್ಕೆ ಲಗ್ನಂ ಕರೆಯಿಂ ವಧೂವರರನೆಂದುಸಿರ್ದರ್ ಹಿತದೊಳ್ ಪುರೋಹಿತರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೫೭); ಜೋಯಿಸರ್ ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲನೆಟ್ಟೞದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞಿಂದುಂ . . . ನುಡಿಯುತ್ತಮತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಂ ಪರಿಯುತ್ತಿರ್ದರ್ ಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೮-೭). **ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು**: ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ನೀರು ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯದೆ, ಎಲವೊ, ಇಳಿದು ಪೋಪುದು ಹೊತ್ತು ಗಳಿಗಳಿಗೆಯಾಗಿ (ಕಎಪು. ೫೧-೧). **ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು**: ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲಪಾರ್ವರ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದನು ಮೂರ್ಛೆ ವೋದವನಂತೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೯-೨೫); ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನಾರ್ಯವ ಜೋಯಿಸರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ); ಪುರೋಹಿತನು ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿರುವನು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೨-೩); ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನ್ನು ನೋಡಿ . . . ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದಾಗ (ಸವತಿ. ೫). **ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು**: ಜಲವನಪಹರಿಸುವ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಳಿಗೆಬಟ್ಟಲನುಳಿದು ಜೈಗಂಟೆ ಕೈಪಿಡಿದೆಳೆದು ಹೊಡೆವಂದದಲಿ ಸಂತತ ಕರ್ತೃತಾನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೩-೨೫). **ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು**: ೧. ನಿಲಲಾಜದೆ ಹಳಲನೆ ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಬೀಳೆ ಕಳಸಿಗೆಯೊಡೆದು ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು ಮುೞಿದು . . . ಜೋಯಿಸರೆಲ್ಲಂ ಕೆದಱಿಪೋಗೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೪೬); ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಸೌಮುಹೂರ್ತಿಕರಾಯತ ಧ್ವನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೨೧).

ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು ತುಂಬು = ೧. ಕಾಲ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗು; ವೇಳೆ ಒದಗಿಬರು. ೨. (ಉಕ) ಸಾವು ಹತ್ತಿರಬರು, —ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗು: ದಾದಾನ ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ತುಂಬೇತಂತ ತಿಳೀರೆಲೆ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೨).

[ಗೞಿಗೆ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಗೞಿಯಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗೞಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಬಹುವರ್ಣ್ಣವಾಜಿರಾಜಿಗಳುಮನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಮನಂ ಮಿಕ್ಕಿ ಘೞಿಲ್ಲನೆ ಸತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೩೪; 1047).

ಗೞಿಸಾಳಿ, ಗಳಸಾಳಿ, ಘಳಿಸಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಂಪಾದಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್' ಪರಾ. ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ. 'ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್' ಪರಾ. **ಗಳಿಸಾಳಿ**: ೧. ಈಗ ನೀನು ಗಳಿಸಾಳಿಯಾದಾಗ ಮಾತ್ರ . . . ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕವಲು. ೯೪); ನೀನು ಗಳಿಸಾಳಿಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯೇಕಿಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೯೧) **ಘಳಿಸಾಳಿ**: ೨. ಆಡರ್ದಂದಳಮಂ ದೇಸೆ ಮಿಗಲ್ ತನ್ನೊಡವರ್ಪಾಳಿಯರುಂ ಘಳಿಸಾಳಿಯರುಂ ಸಹಿತಂ ತಳರ್ದರ್ಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೫). [ಗೞಿಸು (< ಘೞಿಯಿಸು) + -ಆಳಿ$_3$]

ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್, ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್, ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವವಳು; ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು: "ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್ಣನಲು ಪಡವುಗಾರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೫). ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: ನಾಣೞಿದು ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್ಗಳೊಂದು ಮಾೞ್ಕೆಯಿನಿಂತು ನುಡಿವರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೭). **ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್**: ೨. ವಿವಿಧೋಪಾಯದಿಂ ವಿತ್ತಾಪಹಾರಮಂ ಮಾಡುವ ಗಳಿಸಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಾಳೆಳ]ವೆಣ್ಗಳೋಳಿ ಬರುತಿರ್ದುದು (ವಿರೂಪಾ. ೭೦); ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ಗಳೆನ್ನಂ ಪಳಿವಂತಿರೆ ಮಾಣದೆಮ್ಮ ಗೃಹದೇವತೆಯುಮ್ಮಳಿವಂತೆ ಮಾಡಿದೈ (ವೃಷವಿ. ೧೭-೧೭). **ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್**: ೨. ಎಲ್ಲವಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಬೞಿಗನ ಮಾಡಿ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂ ತೊಲಗಿಸುವ ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ಗಳ್ (ಚೇರಮ. ೮-೩೪). [ಗೞಿಸಾಳಿ + ಪೆಣ್]

ಗೞಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗೞು 'ಗೞಿ^{3}' ನೋ.

ಗೞಿ^{3}, ಕಣೆ$_2$, ಗಡ್ಡಿ$_3$, ಗಡೆ$_1$, ಗಣೆ$_1$, ಗಣೆ, ಗಣೆಯ, ಗಳ$_1$, ಗಳು, ಗಳೆ, ಗಟು, ಘಳ, ಘಳೆ, ಘಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು; ಬೊಂಬು; ದಂಡ: ಇವಂಬುನಿಧಿ ಕೂಪದಿಂದಮರನಂದನಕ್ಕೇತಮೆತ್ತವಲ್ಲಿ ಗೞಿಯಾಗಲುಂ . . . ಬೆಳೆದುನಿಂದ ಪೆರ್ವಿದಿರಸುರ್ವಗುರ್ವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೩); ಗೞಿಯಿಂ ಗೋಳುವರಿಂದ್ರನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೧). 'ಗೞಿಗೂಸಾಡು' ಪರಾ. ೨. ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂತು: "ಗೞಿ = ಕಡೆಗೋಲ್; ಕೊಲ್ಲಟಗರಾಡುವ ಗಣೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೩. ಬಾಣ; ಸರಳು: "ಗೞಿಯೆನೆ ಸರಳಭೇದಂ" (ಸಂಜೀವ. ೩);

೪. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ, —ಅಳತೆ ಗೋಲು: ಕಿಸುಕಾಡು ಗಟಿಯಲ್ಕತ್ತಮ್ಮೂಱು (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾಸುಗಲ್. ೧೨೪-೩೨ ; 950); ಅವನಿಯಳತೆಗಂ ಗಟಿಯಕ್ಕ್ಯಂ ... ಗಟಿಯಡಿಯಂ ಕೃತಿಗೊಂಡಾ ಗಟಿಯಳತೆಯ ಕೈಯ ಕಂಭಮಂ ಗುಣಿಯಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಕ್ಷೇತ್ರ ೧). ೫. (?): ವಾಯವ್ಯದೆ ಗಟಿ ಚಂಡವೃಕ್ಷಮು (ಎಕ. I, ೧-೨೬ ; 466 ಕೃ ಶಾ). **ಕಣ್ಕೆ**: ೧. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲವರಾದಡೆ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಱೆದಡೆ ಕೊಡನೊಡೆದ ಏತದ ಕಣೆಯಂತೆ (ಮ ಸು ಗು ಂ. ೪೪). ೩. (ಗಾಣದಲ್ಲಿನ) ಅರೆಯುವ ಸಾಧನ, —ತಿರುಗುವ ಕೊರಡು: ಕಲ್ಲಗಾಣದ ಕಣೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಳಿಕೆಯ ಬೆಂಡಿನಂತೆ ನುರ್ಗುನುಱಿಯಾಗಿರ್ದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪-೭೭); ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಣೆ ... ನಿಟ್ಟೆಸಳ್ಗಣ್ಣಾಲೆಯ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿರುವುದು (ಮೋಹತ. ೨-೫೦); ಕಬ್ಬನಿತ್ತವನುಪಕಾರಿಯೋ ಮೇಣದ ಕಣೆಯಿಂದರೆದು ಹಾಲತೆಗೆದಿತ್ತವನುಪಕಾರಿಯೋ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೪೦-೧). **ಗಡ್ಡಿ**: ೬. ದೋಣಿ, ಹಡಗು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ನೀರನ್ನು ತಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು; ಹುಟ್ಟುಗೋಲು: "ಅರಿತ್ರಂ, ಕೇನಿಪಾತನಃ —೨ ಹಡಗಿನ ಗಡಿಯ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೧). **ಗಡೆ**$_1$: ೭. ನೌಕಾದಂಡಃ–ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವ ಗಡೆ (ಅಮರ. ೮೮೪). **ಗಣಿ**$_1$: ೬. ಯೇತದ ಗಣಿ ಚಗಿತು ಕಾತು ಫಲನಾದಂದು ... ಹೆಣ್ಣಿನ ಮಾತ ನಂಬುವದು (ಸ ರ್ವ ಜ್ಞ. ೧೬೭೦). **ಗಣೆ**: ೧. ಡೊಂಬರ ಸಾವು ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಸಾವು ಮರದ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಕೊರಂಬ ಮಸೆ ಕೊಂಕನನುಮಾಡಿ ಗಣೆಗೆ ಗಱಿಗಳನು ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೧೦-೩೨); ಪದವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಗಣೆ ಪೊಸಪೊದೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪುದಿದ ಕೊಂಬು ... ಸಹಿತಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೊದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ಬೇಂಟೆಗಾಱರ ತಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೭೬). ೮. (ಜೋಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ದಂಟು; ದೇಟು; ಕಾಂಡ: ಜವೆ ಜೋಳಂ ಕೊಱಲೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ ಗಣೆವೊಂದು ಕೆನೆಗಳೆರಡಾದಂದುಂ ... ಅಱಿಗೆ ತತ್ಪ್ರತಿಯುಱುವಂ (ಲೋಕೋಪ ೪-೫೬); ಕಬ್ಬಿನ ಗಣೆ ಡೊಂಕು, ಅದರ ಹಾಲದು ಡೊಂಕೆ ರಸಿಕ ಪೇಳೊ (ಗಂ. ೩೨-೧). **ಗಣೆಯ**: ೪. ಅಂತು ಗಣೆಯ ಮೂಱಕೆ ನೂರ ಐವತ್ತು ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೪-೭೪ ; ಸು. 1410). **ಗಳೆ**$_1$: ೧. ಎಲುಬು ಗಳನಮಾಡಿ ನರದ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೬-೨); ಚಿಕ್ಕ ಗಳದ ತುಂಡು! ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ! (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೦); ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಹುಕ್ಕಿ ಸೇದಿ ಮಾಡಿನ ಗಳಾ ಎಣಿಸುವವರಿಗೆ ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ (ವಿಧಿವ್ಯ. ೨೮). ೯. ನೇಗಿಲನ್ನೂ ನೊಗವನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಈಸು: ಧರ್ಮ ಗಳವನಿಕ್ಕಿ ಉತ್ತಭೂಮಿಯನೊಡ್ಡಿ ನೀನೆಮ್ಮನೆಲ್ಲರ ನೋಡಿ ಸಲಹಿದ್ದೆ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾವ. ೩೬-೭೦). **ಗಳು**: ೧. ಗಳುವಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಜರಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದಳು (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೫೩); ಗಳುವನ್ನೇ ಕುದುರೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಹೋ ನಿಜವಾದ ಕುದುರೆಯೇ ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳುವ ಕಾಲವಿದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯). ೮. ತಲೆ ಹುಳಿತ ದನವಿನಂತೆ ಗಳುವಿನಾಶೆಗಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಲಿಂಗದ ಅನುವಿನ ಆಶೆಯಾಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೫-೯೧೯). **ಗಳೆ**$_1$: ೧. ಗಳೆಯನೇಱದ ವಿಧಾಂತ ಲಾಗು ಜಾರದೆ ಇಳಿದಡೆ ಅವಗಡೆ ಭಂಗ (ಸುಂಕಬಂ. ೮೦); ಗಳೆಯಿಂದಡೆ ಸರಕನೆ ನಿಲುಕುತ್ತಂ (ಭೃಂಗೀಶ. ೧೪-೨೭); ಗಳೆಯಾದತ್ತುರು ಮಂದರಂ ಕನಕಶೈಲಂ ಚಾಪಮಾದತ್ತು ... ಸತತಂ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ ಕಾಶಿಯಾ ಪೊಳಲೊಳ್ಸಂತತಮಿರ್ಪನು (ವೀಶವಿ. ೨-೬); ಕೇತನಂಗಳ ಗಳೆಗಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯೆ ತಾರೆಗಳ್ ... ತಾಂ ಪಱಿದುದೀಳ್ದ ನಭಸ್ಥಳಖಂಡದಂತೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೦); ಬಳೆಯಿಲ್ಲದವಳ ನಳಿದೋಳು ಡೊಂಬರ ಗಳೆಯಂದವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೩). ೩. ಕಲಿತನವ ಮಾಡಿದನೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯಾಗಳೆ] ಯೆಂದರೆ ಆಸೆಮಾಡೆನು (ಬಸವ. ೪೩೬); ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟೆ ಅಜವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ ... ಗುರುಕಳನೇಱಿಕೆಡಾರಿಯ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು ಗಳೆ[ಪಾಠಾಂ.ಅಗಳೆ]ಯೆಂದರೆ ಎನ್ನ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನೋಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೦೧). ೪. ಕಜ್ಜವಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಯೊಳೆಳೆದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೩೫-೮ ; 1025); ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಗೇಣ ಗಳೆಯೊಳಂ ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಾಱು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೩-೧೬ ; ಸು. 1026); ಅಂಗುಲ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಸಂಗತ ಮಾಗೊಂದು ಹಸ್ತ ಹಸ್ತಗಳೆಂಟುಂ ಹಿಂಗದೆ ಗಳೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ತುಂಗ ಭುಜಾ ಪೇಳೆನಲ್ಕೆ ಗಣಿತಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿಚ. II, ೫೪೫, ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ); ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ "ಗಳೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಾಪು ... ಗಳೆಯೆಂದರೆ ಸುಮಾರು ೩೨ ಕೂರಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೬೬). ೧೦. (ಉಕ) ಒಕ್ಕಲುತನದ ಅಥವಾ ಬೇಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳು; ನೇಗಿಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳು: ಈ ಸಣಬಿನಿಂದ ಹಗ್ಗ, ಕಣ್ಣಿ, ಮಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವತ್ತೂ ಗಳೇದ ಸಾಮಾನುಗಳು ಆಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೮); ಒಬ್ಬ ಬಡಗನಿಂದ ಅವ್ವಾನೊಂದು ಗಳೆಯ ಹಾಯಿಸಿಕೊಂಡೊಯ್ದು ಹೋಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಡಿ ಹೊಡೆದರೆ (ವಚಶಾ. I, ೯೬); ನೇಗಲು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಳೇದ ಸಾಮಾನಕ್ಕೂ ಹಣಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦); ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಬಜಾ ತಗೊಂಡು ನಿನ್ನ ಹೆಸರಲೆ ಮಾಡಿಬಿಡತೇನಿ (ಬೆಳಭಾ. ೧೩೧). 'ಗಳೆಹೂಡು', 'ಗಳೆಹೊಡೆ' ಪರಾ. **ಗೞು**: ೧. ಪಾಬ್ಬನೆಯು ಗೞುವಿನಂತೆ ಬರಿಯ ಎಲ್ವುಗಳ್ ಪೊಱಮಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೮); ತಾವರೆಯ ತೋರಗಾವುಗಳ ಗೞುಗಳೊಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೦ ವ). **ಘಳೆ**: ೪. ನಾಲ್ವತ್ತಾಱು ಗೇಣುಂ ಬಾಚವಿಡಿಯ ಘಳೆಯಲಿಬ್ಬಡಗಲಾಗಿ ಮೂಡಗೋಡೆಯ ಮೂನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೬-೪೩ ; 1170 ?). **ಘಳೆ**: ೪. ಮೂವತ್ತು ಗೇಣಿನ ದಾನವಿನೋದನ ಘಳೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಯ್ವತ್ತು ಎಇ. XII, ೨೪೩–೨೪೯ ; 1077); ಹತ್ತುಮಾರು ಘಳೆಯಲಳೆದ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೩೧-೪೯ ; 1154); ಪುರಿಗೆಱೆಯ ಘಳೆಯಲು ಮತ್ತರ್ನಾಲ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪-೩೩ ; 1194). **ಘಳೆಯ**: ೪. ಕರಡಿಕಲ್ಲಲು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳವೃತ್ತಿ ಘಳೆಯ ಮತ್ತರು ೫೦ (ನಾಂದೇಡ್. ೧೦-೯ ; 1079).

ಗಣೆಮಿಣೆಯಾಟ = ದೊಂಬರಾಟ: ಹಡಗು ಬುಗುರಿಗೆ ದಾರ ಬಿಗಿಯುವಾಟ. ಆಗ ಬಿರುಗಾಳಿ ಗಣೆಮಿಣಿಯಾಟ (ನಡಬಂ. ೩೯).

ಗಳಎಣಿಸು = (ಆಲಂ) ದ್ರೋಹವಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಉಪ್ಪು ಅನ್ನ ಐದಾರು ವರುಷ ಕಾಲ ಉಂಡು ಗಳಎಣಿಸಿಹೋದನಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೬೨); ಉಂಡಮನೆ ಗಳಎಣಿಸಿದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ, ಕೞು; ಮಲ. ಕಟ, ಕೞು; ತುಳು. ಕರಿ, ಕರೆ, ಗರೆ; ಕೊಡ. ಗಳೆ; ತೆಲು. ಗಡ]

ಗಟಿಕಾಱ, ಗಡೆಕಾರ, ಗಣೆಗಾರ, ಗಳೆಕಾರ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಗಳುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಗಳುವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವನು; ದೊಂಬರವನು: ಕಾಱಕ್ಕೆ – ನಡೆವಳಿಕಾಱಂ, ನುಡಿವಳಿಕಾಱಂ, ಇಟ್ಟೆಕಾಱಂ, ಕೈದುಕಾಱಂ, ಬಂದಿಕಾಱಂ, ಗಟಿಕಾಱಂ, ಬೇಹುಕಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ).

೨. (ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ) ಕೋಲು ಹಿಡಿದು ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವಕ; ಕಟ್ಟೆಗೆಕಾರ; ವೇತ್ರಧಾರಿ: ಗಜಜಿಂವ ಗಟಿಕಾಜಿರ ಚಪ್ಪರಿಸುವೊಪ್ಪ ಕಾಜಿರ ಕರೆವ ಪಂಕಾಜರ (ಅನಂತ. ೨-೨೯ ವ). **ಗಡೆಕಾರ:** ೩. "ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). **ಗಣೆಗಾರ:** (+). **ಗಳೆಕಾರ:** ೧. "ಗಳೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತು.ಕೋ. ೨೯೨). ೩. (+).
[ಗಟಿ + -ಕಾಜ]

ಗಟಿಗೂಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಡೊಂಬರು) ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮಗುವನ್ನು ಆಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಮನಬಂದಂತೆ ಆಟವಾಡಿಸು: ಗಟಿಗೂಸಾಡುವರಿಂದ್ರನಂ ಗಿರಿಶನಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಟಿವರ್ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಗಟಿಗೂಸು + ಆಡು₁]

ಗಟಿಗೂಸು (ನಾ). (ಡೊಂಬರ) ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ಜನರ ಮನರಂಜನೆಗಾಗಿ ಆಟವಾಡುವ ಮಗು; ಡೊಂಬರಾಟವಾಡುವ ಮಗು. 'ಗಟಿಗೂಸಾಡು' ಪರಾ. [ಗಟಿ + ಕೂಸು]

ಗಟಿಗೂಟ್ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಳೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಸಿದ ಅನ್ನ; "ಗಾಳದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಆಹಾರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಪಟಗನ್ನಡಂ ಏವಂ ಗಟಿಗೂಟ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಗಟಿ + ಕೂಟ್₁]

ಗಟಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರೆಲ್ಲಮುಗುಂದಲೆವೋಗೆ ತೊಲಗಿ ಗಟಿಯಿಕ್ಕಿ ತೊಲಗಿದಂಕದಂತೆ ಪೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮ ವ). [ಗಟಿ + ಇಕ್ಕು]

ಗಟಿಯೆತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಧ್ವಜ) ದಂಡವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಸು; ವಿಜಯವನ್ನು ಮೆರೆ: ಪೆಂಡಿರೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಸುಖಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇದೊರೆಯಂಗಮಿಕ್ಷುಕೋದಂಡನನಿಕ್ಕಿಗೆಲ್ದು ಗಟಿಯೆತ್ತಿಸಿದುತ್ತಮ ವೀತರಾಗನುಂ ಕಂಡನೆ ಮುಕ್ತಿಯೊಳ್ನೆರೆಯದನ್ನೆಗಮೇಂ ಗಡನಂತಸೌಖ್ಯಮುಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೯). [ಗಟಿ + ಎತ್ತಿಸು]

ಗಟಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ದಂಡವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ವಿದ್ಯೆಗಿವಂ ವಿಧಾತ್ರನೆಂದಿನಮದೆ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗಸುರೇಂದ್ರನನಳ್ಳಿಜೀವಂತೆ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿನ ಗಟಿಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವಸಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೫). [ಗಟಿ + ಎತ್ತು₁]

ಗಟಿವಟಿಗ (ನಾ). ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡುವವನು; ಡೊಂಬರವನು; ಕೊಲ್ಲಟಿಗ: ಕೊಲ್ಲಟಿಗಃ ಕೊಲ್ಲಟ ಇತಿ ಲಂಘನಾದ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರೀ ವಿದ್ಯಾ. ತದುಪಜೀವೀ ಭಾಷಾಯಾಂ ಡೊಂಬ ಇತಿ. ಗಟಿವಟಿಗಂ ಗಟಿ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿದ್ಯೋಪಕರಣಂ. ತದುಪಜೀವೀ ಸ ಏವ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಗಟಿ + -ಆಟಿಗ]

ಗಟಿವಟಿ (ನಾ). ಗಳೆಯ ಬಳಿ; ಕೋಲಿನ ಹತ್ತಿರ.

ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವು = ೧. ಗಳುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದು ಬರುವ ಹಾವು; ಗಳುವನ್ನು ಚಲನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಹಾವು (?): ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ಚಕ್ರವ್ಯೂಹಮಂ ಪುಗಲೆಂದು ಬರ್ಪ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ . . . ಘಟೋತ್ಕಚಾದಿಗಳೊಡನೆ ಮಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ಕುಂಭಸಂಭವನಲ್ಲಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೬ ವ); "ತೆಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾವು" (ಪಂಪನಿ); "ಬಿದಿರ ಗಣೆಯಮೇಲೆ ಬರುವ ಹಾವು" (ಪಂಪದೀ. ೪೧೩); ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಬೂತಟ್ಟದೊಡುಪೇಂದ್ರನುಮಿದಿರಿದಿರಂ ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ತಾಗುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೧ ವ); ಸಹಸ್ರಲೋಚನಂ ಕೋಯದ ವಾಹನನ ಬಟಿಯಂ ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ತಗುಳುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೯೧ ವ). ೨. ಗಳುವಿನಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾವು (?): ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ಮೊಗದ ಬಿಗಿಪುಂ ಕಣ್ಣಬೀಡುಂ ಬೆರಸು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೩ ವ); ಮಗಧಂ ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತಿರೆ ಬರ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೮-೬). ೩. ಹಾವಾಡಿಗನ ಕೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾವು (?): (+). ℙ ಇದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.
[ಗಟಿ + ಬಟಿ₃]

ಗಟಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು.

ಗಟಿವಿಡಿದಾಡು = ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡು; ಡೊಂಬರಾಟವಾಡು: ಗಟಿವಿಡಿದಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಎಲೆವಿಡಿದಾಡುವನೊಳಂ ಅಟಿಗಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಗಟಿ + ಪಿಡಿ₁]

ಗಟ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಗಟ್ಬುಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಾರಿನಿಧಿವಳಯಪರಿವೃತಧಾರಿಣಿ ನಿಳ್ಳಿನೆಗಮುಡ.ಪ ಕರಿಗಣತತಿಯುಂ ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನಮಿಕ್ಕಿರ್ಪಂತೋರಂತಿರೆ ಬೆಂಗಿ ಗಟ್ಬುಗರಯ್ಯನ ಧರ್ಮ್ಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೨-೩೨; 971). [? + ಅಯ್ಯ₁]

ಗಟ್ಬುಗು, ಗದುಗ್ಗು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಗದಗು: ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ಸಿನ್ದಿಯ ಬಾವಿಯಂ ಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆ ಗಟ್ಬುಗಿನ ಪಳ್ಳದಿಂ ತೆಂಕಲ್ಮಗ್ಗಡ್ಡೆ ಪಡುವಲ್ಲಗ್ಗಿಲ ಮೆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೨೭; 1075); ಬೆಳ್ವೊಲನಾಡೊಳಗಣಾಗ್ರಹಾರಂ ಗಟ್ಬುಗಿನ ಶ್ರೀ ಸ್ವಯಂಭು ತ್ರಿಕೂಟೇಶ್ವರ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೦-೩೦; 1102). **ಗದುಗ್ಗು:** ದಂಡನಾಯಕ ಶಿಖಾಮಣಿಯಪ್ಪಮಿತಂ ಸಮುದ್ರಮಿಾಕೆಜನೆಸಿಪಂದದಿಂ ಗದುಗಿನೊಳ್ ನೆಜೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂ ತಟಾಕಮಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೭೩; 1196); ಕಾವುದಾನತ ಜನವ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧). [?]

ಗಟ್ಟಿ, ಗದ್ದೆ, ಗರ್ದೆ, ಗಳ್ದೆ (ನಾ). ಬತ್ತ, ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಾದ ನೀರಾವರಿ ಪೈರುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ; ತರಿ ಜಮೀನು: ಭಟ್ಟಗ್ಗಿರ್ಗೆಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೧೬-೧೬; ಸು. 450); ಪಾಡುವಗ್ಗರ್ಗಂ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಇಎ ೧೯೫೦, ೧೨೮-೩೫; 950); ಅಂತು ಗಟ್ಟಿ ಸಲಗೆ ೬ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೦-೪೬; 1170). **ಗದ್ದೆ:** ಸರ್ಬ ನಮಸ್ಯ ದತ್ತ ಭೂಮಿ ೪[೦]೦೦ ಗದ್ದೆ ಸಲಗೆ ಗೃಹಹಸ್ತ ೧೦೦ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೧; 444); ವಿಣ್ಣಗರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒನ್ದು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ . . . ನಡೆವನ್ನಾಗೆ ತಮ್ಮ ಮೊದಲೊಕ್ಕದೊಳ್ಪತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1014); ಗದ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ಯ ಪಾಟಿಯನಟಿದು ಬೆಳೆವೆನೆಂಬನುಂ ಧರ್ಮದ ಪಾಟಿಯನಟಿದು ಸುಖಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂಬನುಂ ಬೇಳಪ್ಪರ್ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೩-೧೮); ಹೋಗಿ ಗದ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ದೆ]ಯೊಳಿರ್ದ ಮೊಳೆವಿತ್ತನೆತ್ತಿದಂ (ಇಳರ. ದೇ. ೫೪-೫). **ಗರ್ದೆ:** ಎಪ್ಪೊಳ ಗಜ್ದೆಗೆ ನೆಲನುಂ ಚನ್ನರನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 1014); ಗರ್ದ್ದೆಯುಂ ಪಗಲುಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೯೯; ಸು. 1045); ತೀವಿ ಮೇಣ್ಪೆಳೆದ ಗರ್ದೆಯೊಪ್ಪುಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೩); ಒದವಿದ ಶಾಲಿಗರ್ದೆಗಳ ಪಾಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೦). **ಗಳ್ದೆ:** ಜೀಯಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಳ್ದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೪-೧೫; 1039); ಸವಣನ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಳ್ದೆ ಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರು ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬-೩೩; 1115). 'ಕಟನಿ' ಪರಾ. [ದೇ. II ಕೊಡ. ಗದ್; ತುಯಿ. ಗದೊ]

ಗಟ್ಟಿಒಡ್ಡು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ, —ಉತ್ಪತ್ತಿ, —ಆದಾಯ (?): ಭಟ್ಟಗ್ಗಗೀಗಟ್ಟಿಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ತೊನ್ದಿಬಿಟ್ವಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬ ; ೧೬–೧೬, ಸು. 450).

[ಗಟ್ಟಿ + ಒಡ್ಡು₃]

ಗಾಂಗ (ಗು). ೧. ಗಂಗಾನದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗಂಗೆಯ : ಗಾಂಗ ತುಂಗ ನಿರ್ಮಳ ಪುಳಿನಾಗ್ರದೊಳ್ ಮಿಸುಪ ನೀಳ ಸರೋಜ ವನಾಳಿಯಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೯). (ನಾ). ೨. ಭೀಷ್ಮ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕೇಯ. ೪. ಚಿನ್ನ. ೫. ದೇವಗಂಗೆಯಿಂದ ಬೀಳುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಮಳೆಯ ನೀರು: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಮಳೆನೀರನ್ನು ಹಾಕಲು ಆ ಅನ್ನವು ಗಿಜಗಳಿ ಆಗದೆ ಬೇರೆವರ್ಣ ಬಾರದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುವುದೋ ಆ ಮಳೆಯ ನೀರು ಗಾಂಗವು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೮೨). [ಸಂ.]

ಗಾಂಗತೋಯ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು ; ಗಂಗಾಜಲ: ಗಾಂಗತೋಯದೆ ಸಖಿಯರ್ ನೃಪಾಂಗನೆಗೆ ಮಂಗಳಮಜ್ಜನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೧೬). [ಗಾಂಗ + ತೋಯ]

ಗಾಂಗೆಜ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೀರ್ಥದಿಂ ತೆಂಕ ಗಾಂಗೆಜ್‌ಯೇರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಸತ್ತಿಗಾಲ ಬಯಲೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦–೨೪ ; 1031). [? + ಕೆಜ್]

ಗಾಂಗೇಯ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ಮಗ. ೨. ಭೀಷ್ಮ : ಕೌರವಬಲದ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಗಾಂಗೇಯನಪ್ಪುದಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೨ ವ) ; ಹರಿಸಿದರು ಕೌಬೇರ ಮಾರುತ ನಿರುತಿ ಯಮ ಪುರುಹೂತ ಶಂಕರ ಪರಿಪರಿಯ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರವನು ಗಾಂಗೇಯ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೬೦). ೩. ಷಣ್ಮುಖ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ : "ಗೌರೀಪುತ್ರಃ, ಷಣ್ಮುಖಃ . . . ಗಾಂಗೇಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ . . . ಈ ೨೦ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫–೨೧). ೪. ಕರ್ಣ ; ರಾಧೇಯ. ೫. ಚಿನ್ನ ; ಸುವರ್ಣ ; ಬಂಗಾರ: "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣಂ . . . ಗಾಂಗೇಯಂ, ಗೈರಿಕಂ . . . ತಪನೀಯಂ – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೧೯); ತೋಯವಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ತೆರೆ ಗಾಂಗೇಯವಿಲ್ಲದೆ ಕಟಕಮಕುಟ (ಸದ್ಗುರು. ೯–೮) ; ಶೃಂಗಾರವಸ್ತು ತೀವಿದ ಗಾಂಗೇಯಕರಂಡಮೆನಿಸಿ ಮೊಲೆಚೂಚುಕಮೇಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುದೊ (ರಾಜಶೇ. ೪–೩೪). ೬. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೭. ನೀಲವರ್ಣ. ೮. ಬಂಗಾರದ ಗೊಂಬೆ, —ಪ್ರತಿಮೆ : "ಕರ್ಣಂ ಭೀಷ್ಮಂ ಬಿಳಿದು ಸುವರ್ಣಂ ಭಂಗಾರದ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ನೀಲವರ್ಣದೊಳೆಸೆದಿಹ ನುಡಿ ಸಂಪೂರ್ಣದಿ ಗಾಂಗೇಯ ಶಬ್ದಮೆನಿಕುಂ ಜಗದೊಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯) ; "ಕರ್ಣ ಗಂಗಾಸುತ ಹೈರಣ್ಯಂ ಮಯೂರಧ್ವಜ ಧವಳಮಿವಿಂತೈದೆ ಗಾಂಗೇಯನಾಮಂ" (ನಾನಾರ. ೪೫). ೯. ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. ೧೦. ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ; ದತ್ತೂರ. [ಸಂ.]

ಗಾಂಗೇಯಕ (ನಾ). ೧. ಭೀಷ್ಮ. ೨. ಷಣ್ಮುಖ. ೩. ಚಿನ್ನ. ೧, ೨, ೩: ಲೀಲಾಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಕಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಹೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩).

[ಸಂ.]

ಗಾಂಗೇರುಕಿ (ನಾ). ಹೀರೆಗಿಡ : "ಗಾಂಗೇರುಕೀ, ನಾಗಬಲಾ, ಝಷಾ, ಹ್ರಸ್ವಗವೇಧುಕಾ ೪ ಹೀರೇಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಇವು ಹೀರೆ, ತುಪ್ಪಹೀರೆ, ಕಾಡುಹೀರೆ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧).

[ಸಂ. ಗಾಂಗೇರುಕೀ]

ಗಾಂಜಾ, ಗಂಜ್ಜಿ₂, ಗಾಂಜಿ (ನಾ). ಅಮಲೇರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ; ಭಂಗಿಸೊಪ್ಪು; ಆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ : ಶುದ್ಧಿಮಾಡಿದ ಗಾಂಜಾ ಎಲೆಯ ರಸದಲ್ಲಿ (ಸಕವೈ. ೪೮೨) ; ಗಾಂಜಾ ಸೇದುವವರಿಗೆ ಗಾಂಜಾದಿಂದ ನಿಷಾ ಏರದಿದ್ದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ದತ್ತೂರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರಾಯಿತು. (ಕಮುಕ. ೧೬). ಗಂಜ್ಜಿ₂ : (೬). ಗಾಂಜಿ : ಸುರೆ ಮಾಂಸಗಳಂ ಭುಂಜಿಸುತ್ತ ಭಂಗಿ ದತ್ತೂರಿ ಅಫು ಗಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೧೧) ; ಆಗಾಗ ಗಾಂಜಿಯ ಸೇವನೆಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಜಾನಾನೀ. ೩೮).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಂಜಾ. / ಸಂ. ಪ್ರಾ. ಗಂಜಾ].

ಗಾಂಜಿ 'ಗಾಂಜಾ' ನೋ.

ಗಾಂಡಿವ (ನಾ). = ಗಾಂಡೀವ : "ಗಾಂಡೀವಃ, ಗಾಂಡಿವಃ –೨ . . . ಅರ್ಜುನನೆನಿಸಿರ್ದವನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೫) ; ಬವರ ಗೆಲುವರೆ ಹರಿಗೆ ಕೊಡು ಗಾಂಡಿವವ ಸಾರಥಿಯಾಗು ನೀನೆಂದ ವಗಡಿಸಿದನು ವೀರನಾರಾಯಣನ ಮೈದುನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೩೪). [ಸಂ.]

ಗಾಂಡಿವಿ (ನಾ.) = ಗಾಂಡೀವಿ : ಸವಣಂ ಬಳಪಂಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಬಲವಿರೋಧಿ ವಜ್ರಂಗೊಳೆ . . . ಪೊಣರ್ಕೆಗಾವಂ ನಿಲ್ವಂ (ಕಮುದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಥವಂ ಕಾಣುತದಂ ಸೈರಿಸುತಂ ಕೇಣಂ ಬಡೆದೊತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೮೬). [ಸಂ. ಗಾಂಡಿವಿನ್]

ಗಾಂಡೀವ (ನಾ). ಅರ್ಜುನನ ಬಿಲ್ಲು ; ಖಾಂಡವದಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಧನುಸ್ಸು : ಗಾಂಡೀವದ ಕೊಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಖಂಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೧); ಗಾಂಡೀವಮಂ ಪಿಡಿದಕ್ಷಯಕಾಂಡಧಿಯಂ ಬಿಗಿದು (ಜಗವಿ. ೧೫–೩) ; ಇದು ಕಣಾ ಗಾಂಡೀವವೆಂದೆಂಬುದು ಮಹಾಧನು ಪಾರ್ಥನದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೪೦) ; ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಗ್ನಿಯು ವರುಣನನ್ನು ನೆನೆದು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಗಾಂಡೀವ ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಅಕ್ಷಯ ತೂಣೀರ (ಬತ್ತಳಿಕೆ)ಗಳನ್ನೂ . . . ಹನುಮಂತನು ಕುಳಿತಿರುವ ಧ್ವಜವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಡೀವಿ (ನಾ). ಗಾಂಡೀವವೆಂಬ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಅರ್ಜುನ : "ಇಂದ್ರಜಂ ಸಿತಹಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಹರಿಬಂಧು ಫಲ್ಗುಣನೆನಲ್ಕರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೩) ; ನಿನಗಂ ಪೇಟೊಡೆ ಪಾಂಡುರಾಜತನಯಂ ಗಾಂಡೀವಿಯೆಂ ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆವೋಗೆ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫) ; ಕಾವಡೆನ್ನಳವಲ್ಲಮೇಣ್ ಗಾಂಡೀವಿ ಕೊಲುವವನಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣನು ಕಾವರೆಯು ಕೊಲುವರೆ ಸಮರ್ಥನು ವೇದಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೧).

[ಸಂ. ಗಾಂಡೀವಿನ್]

ಗಾಂಡು₁ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೂಲಕಾಯನಾದ ಹಾಗೂ ಮೂಢನಾದ ಮನುಷ್ಯ ; "ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಟೊಣಪ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೩). ೨. ದೊಡ್ಡ ದೊಣ್ಣೆ; ಲಗುಡ : 'ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಢಾ./ ಸಂ. ಗಾಢ]

ಗಾಂಡು₂ (ನಾ). ತಿಕ; ಕುಂಡೆ ; ಗುದ : ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡದೆ ಗಾಂಡು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಂಡ್]

ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ದೊಣ್ಣೆ ; ದೊಡ್ಡಗುದಿಗೆ: ತಂತು ಮಾತ್ರ ಪೇಳ್ವೆನಾ ಮತ್ಯಾಂತ ಜಪದೊಳಿರಲೂ ಎಂಥಾದ್ದೊಂದು ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆಯಂತಿತ್ತು ಬೆನ್ನಿನೊಳು (ರಾವಹೋ. ೧೬). ೨. (ಕರಾ). ಘೂಳಜ್ವರ ; ಗುದ್ದವ್ವನ ಬೇನೆ (ಉಕ). [ಗಾಂಡು₁ + ಗುದಿಗೆ₁]

ಗಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಗ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ ; ಗಕಾರಾಂತ : ನೆಗಟ್ಟಿರ್ದ ರೇಫಜಟನಾಂತಗಾಂತಸಾಂತೋತ್ತ ದಿದಿರ ವತ್ವಂ ಪತ್ವಂ (ಶಮುದ. ೨.೩.೨). [ಗ೧ + ಅಂತ೨]

ಗಾಂತು (ನಾ). ಉರುಳು; ಪಾಶದ ಕುಣಿಕೆ; ಜೀರುಗುಣಿಕೆ: ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳಗಳಿಗೆ 'ಗಾಂತು' (ಉರುಳು) ಇಡುತ್ತ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೊಲ್ಲು ಇಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ದಂಬನಾ.೧೪). [← ಮರಾ.ಗಾಂಠಹೇಂ. ಪ್ರಾ.ಗಣ್ಠ <ಸಂ.ಗ್ರಂಥಿ].

ಗಾಂದರ, ಗಾಂದವ (ನಾ). = ಗಾಂಧಾರ ೪ : ಸುರಸುದತೀಕದಂಬಕದ ಗಾಂದರದಿಂದನಿಯೊಳ್ ದರಸ್ಮಿತಾಂಬುರುಹಮನೊತ್ತಿ ಚುಂಬಿಸುವ ತುಂಬಿಯ ಗಾವರಮಂ ಕೊಣರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೪–೧೨೬). **ಗಾಂದವ** : ಅಂಚೆವೆಣ್ಣಸೆವ ಗಾಂದವದಿಂದನಿದೊಂಗಲೊಳ್ ತಡಂಗಲಿಸಿ ಮನಕ್ಕೆ ಗೋಸಗೆಯ ಬೀಸುವೆಲರ್ ಪಡೆದತ್ತಲರ್ಕೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೯೬). ℙ. 'ಗಾಂದವ' ಇದು 'ಗಾಂದರ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಸಂ. ಗಾಂಧಾರ]

ಗಾಂದವ 'ಗಾಂದರ' ನೋ.

ಗಾಂಧರ್ವ (ಗು). ೧. ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. 'ಗಾಂಧರ್ವಭವನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗೀತ; ಹಾಡು; ಗಾನ: ಗಂಧವಹಂಗಳ್ ಮಂಗಳಗಾಂಧರ್ವವನೆಸಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೪). ೩. ನರ್ತನ; ನಾಟ್ಯ: ಗಾಂಧರ್ವಮೆಂಬುದು ಎಮ್ಮ ಬಾಟ ವಿದ್ಯೆಯದರೊಳೆಮ್ಮಂ ರಂಜಿಸುವನ್ನರ್.ಪ್ರೌಢರಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೧ ವ) ; ಅದ್ವೈತ ಗಾಂಧರ್ವ . . . ಹೃದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಕದಂಬಕನುಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೧). ೪. ಗಂಧರ್ವರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ, —ಅಶ್ವ: ಪೌಲಸ್ತ್ಯಮಹಿಯ ಘೋಟಕವನೆಕ್ಕರಿಪ ಗಾಂಧರ್ವಮಂ ಮೈದಡವಿ ಕಿವಿಯ ನೆವರೀ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೧–೧೦). ೫. ಗಂಧರ್ವರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಅನ್ಯನೃಪರಂ ಭೇದಿಸಿ ಪಾಂಚಾಳರಂ ಬಾಳಿಸಿ ಗಾಂಧರ್ವರಂ ವಿರಥಮಾರ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೯ ವ) ; ಗಾಂಧರ್ವ ಪ್ಸರಾದಿಗಳು . . . ಕಮಲಜರಾವರಾದರು ಪೂಜಿಸಲಿಬೇಕೀ ಮಹಾ ಗಣಪತಿಯ (ಗಗಶಾ. ೫–೧೦). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧರ್ವಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು; ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೨. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಚಂದ್ರಪ್ರಭರನಪರಾವತಾರನು ರುಂದ್ರ ಗಾಂಧರ್ವಜ್ಞನಿಧಿ ವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯೋತ್ಕರನು (ಬಸವು. ೮–೪). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧರ್ವಭವನ (ನಾ). ಸಂಗೀತ ಮಂದಿರ, —ಶಾಲೆ : (ಕ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ಭವನ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ : ಭರತಪ್ರಣೀತ ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಂ ನಾರದಾದಿಪ್ರಣೀತ ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾವಿಶೇಷಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೪ ವ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿದ್ಯೆ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿ (ನಾ). ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ ಕ್ರಮ; ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವೇ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮ: ತಿಮ್ಮಭೂಪನಾಯಕ . . . ತಾನೇ ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿಯಿಂದ ಲಚ್ಚಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ (ಹೇಮುಕೂ. ೯೧). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿಧಿ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹ : ಸುದತಿಯಿ ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹದೆ ಬಹು ರಾಜರ್ಷಿಕನ್ಯೆಯರ್ ಕೂರ್ತವರೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧–೬೪) ; ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹವು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವೆಂದು ದುಷ್ಯಂತನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರೂ ಅವಳ ಸಂದೇಹವು ದೂರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩೮). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿವಾಹ]

ಗಾಂಧರ್ವವೇದ (ನಾ). ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಾಟ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಉಪವೇದಚತುರ್ವಿಧಂಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧರ್ವವೇದವು ಸಾಮವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪಧನಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಗೀತ ಪ್ರಬಂಧಂಗಳಂ ಸಂಭಾವಿಸುತಿರ್ಪುದಂ (ವಿವೇಕ. ೪) ; ಇದರ ಜತೆಗೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಉಪವೇದಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಗಾಂಧರ್ವವೇದ ಒಂದಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೬). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವೇದ]

ಗಾಂಧರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ : ವೃಷಭಸೇನಂಗೆ ಗೀತವಾದ್ಯಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹಮಪ್ಪ ಗಾಂಧರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೦ ವ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಾಂಧರ್ವಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಈ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯವಾದ ಗಾಂಧರ್ವಸೃಷ್ಟಿ; ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮೈದೋರುವ ಸತ್ಯಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುವವಂತೆ (ಸಾಹವಿ. ೧೪೨). [ಗಾಂಧರ್ವ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಗಾಂಧರ್ವಿ (ನಾ). = ಗಾಂಧರ್ವಿಗ : ವೇಮಣಯ್ಯನ ಕೆಱೆಯ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತ ೫ ವಳಿ ಕೊಳದಲ್ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತ ೬೦ ಗಾಂಧರ್ವ್ವಿಗೆ ಮತ್ತರ್ ೧೫ ಗಟ್ಟಿ (ಕಇಅ. ೪೯–೪೨–೫೦ ; 973). [ಸಂ. ಗಾಂಧರ್ವಿನ್]

ಗಾಂಧರ್ವಿಗ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಸಂಗೀತಗಾರ : ಪಱಿಕಾಱಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತರ್ಪ್ಪತ್ತು ಗಾನ್ಧರ್ವ್ವಿಗಗ್ಗೆ ಮತ್ತರಾಱು (ಎಇ. XIII, ೧೬೨–೪೬ ; 1055) ; ಉಟ್ಟಿಂಬಾಡ ಕೆಳಗಣ ಹೊಲವೇರಿಯೊಳ್ ಗಾನ್ಧರ್ವಿಗಗ್ಗಂ ಪಾಡಾವಿಗಂಗಂ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮದ್ದಳೆಯವಂಗಯ್ಯಾ ಕೋಲ ಮ ೩೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೫–೫ ; 1086). [ಗಾಂಧರ್ವ + -ಇಗ]

ಗಾಂಧಾರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ℙ. ಈಗಿನ ಕಂದಹಾರವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕಾಬೂಲಿನಿಂದ ರಾವಲ್ಪಿಂಡಿವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಭಾರತದ, ಅದರಲ್ಲೂ ಗಾಂಧಾರ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪ ಸ್ಫುಟವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ.೩೪೮). ೨. ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೩.[ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು : "ಷಡ್ಜಮಾ ಋಷಭಮಾಗಾಂಧಾರಮಾಮಧ್ಯಮಂ ಮಾಱಿಪ್ಪ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೩–೩) ; ಷಡ್ಜ, ಋಷಭ, ಗಾಂಧಾರ . . . ನಿಷಾದವೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುದಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೧) ; ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಾದ ತಂಬೂರಿಯು ಗಾಂಧಾರವನ್ನು ನುಡಿಯುವುದೆಂಬುದು ಸಂಗೀತಜ್ಞರಿಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ (ಭಾತವಿ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಟೀಕೆ, ಸೈಂಧವಿ, ಪಂಚಮ, ಷಾಡವ, ದೇವಗುಪ್ತ, ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ, ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬೆಂಟು ರಾಗಂಗಳುಂ ಷಟ್ಸ್ವರ ಜಾತೀಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಾಂಧಾರಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವರಗಳ ಗುಂಪು, —ಮೇಳನ; ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮೂರು ಸ್ವರಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅ ರಾಗೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಷಡ್ಜಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಗ್ರಾಮ, ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮವೆಂಬ ಗ್ರಾಮತ್ರಯಮುಂಟು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಗಾಂಧಾರ + ಗ್ರಾಮ]

ಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ದೇವದಾಳಿ ಗಿಡ; ಮಂಚಿಪತ್ರೆ; ಪಂಚಪತ್ರೆ: "ದೇವಪತ್ರಂ ಪಂಚಪತ್ರೆ ಗಾಂಧಾರಿಯದು ಸಾವಿತ್ರಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಬನ್ನಿ ಗೌರೀದರ್ಭೆ ಶ್ರೀಗಂಧ ಪತ್ರೆ ಗಾಂಧಾರಿ ಲೊಕ್ಕಿ. . . ಪತ್ರೆಗಳನರ್ಪಿಸು ಲಿಂಗಕೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಗಾಂಧಾರಿ . . . ವಸಂತಬಂಗಾಳವೆಂಬೆಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). ೩. [ಯೋಗ] ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ . . . ಗಾಂಧಾರಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ . . . ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾನತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿರಿ (ಹಸಾರ. ೮-೧೯ಟೀಕು). ೪. ಗಾಂಧಾರ ದೇಶದ ರಾಜನ ಮಗಳು; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಹೆಂಡತಿ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ಗಾಂಧಾರರಾಜ ಸೌಬಲನ ಮಗಳಪ್ಪ ಗಾಂಧಾರಿಯಂ ಶಕುನಿಯೊಡವುಟ್ಟಿದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೬ವ); ಕಡುರಹಸ್ಯದೊಳರಸಿಯನು ಬರಹೇಳಿದರು ಗಾಂಧಾರಿ ದೇವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೮); ತದನಂತರದೊಳಾ ಮುರಾಂತಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರವಿದುರಕೃಪಗಾಂಧಾರಿ ಕುಂತಿಯರ್ಗಭಿನಮಿಸಿ (ಜೈವಿಭಾ. ೬-೧೯). ೫. (?): ಗಾಂಧಾರಿ ಮಾಂಧಾರಿ ಎಂಬ ಹೊತ್ತಿನಣತೆ ರಟ್ಟೆಯರೆಂಬರಿರವು (ಸರ್ವವ. ೬೪-೪೧೧). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಿಮೆಣಸು (ನಾ). (ಕರಾ) ಲವಂಗ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಿಡ್ಡ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ. 'ಕಿರುಮೆಣಸು' ಪರಾ.

[ಗಾಂಧಾರಿ ? + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಗಾಂಪ, ಗಂಪ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡ; ಹೆಡ್ಡ; ಗಾವಿಲ: "ಗಾಂಪ ಗಾವಿಲಮೇಹೆಗ್ಗಂ ಹೆಡ್ಡನಕ್ಕು ಪೆಸರಿಂ ಬುಧರಿಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಸಮಂತಾಪಗಂ ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಮನವೆಂದುದನಾಡುತಿರ್ಪ ಮನುಜನೆ ಗಾಂಪಂ .(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೬-೧೯೮); ಕಡುಮೂರ್ಖನಿಗೆ ಗಾಂಪನಿಗೆ ಬಡತನದೊಳು ಬಲು ಬವಣೆಗೊಂಬವನಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗದು ಕುವರಿಯನು (ಹದಿಬ. ೫-೧೮); ಇಚ್ಛಾರ್ಗಸಿರ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದುರ್ವಿಮಾ ರಾಮರಾಜ್ಯವಂ ಸೇಸಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ತನಿಲ್ಲಂ; ಇಂತಿರೆ ಗಾಂಪಂ ಕಾಲುರಿಚನೆನಗೊಳವೆ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೪); ಗಾಂಪರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಗಾಂಪರೊಡೆಯರು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸತ್ತುಹೋದರು (ನಗಗು. ೬೮). **ಗಂಪ** : ೧. ಲಂಪಟ ಕೊಳಗಾಗದ ಹದಿಬದೆಯಂತೆ ಗಂಪ ಷಟ್ಪದಜಾರರಿಗೆ ಇಂಪಾದ ಸೌಗಂಧರುಚಿದೋಱದಂತೆ ಪೆರ್ಗಂಪಗೆ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೯). ೨. ಗಾಂಪತನ; ದಡ್ಡತನ; ಮೂಢತನ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?): ಗಂಪಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಲೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕೊಳೆಯ ಇಱಿತದ ಡಾವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲೆ ಸೆಳೆಗೋಲಿನ ಗಾಣದ ಕೀಟಕವನೊಲ್ಲೆ ನಿನ್ನಾಟ ಅದೇತರ ಮಡುವಿ ನಾಟಹೇಳಾ ಕದಕತನಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೩೦-೩೧೫). [ಗಾಂಪು + -ಅ$_6$]

ಗಾಂಪತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ; ಮೌಢ್ಯ: ಏನೆಂಬೆವಾಂ ನಿನ್ನ ಗಾಂಪತನಕೆಲೆ ನೃಪತಿ (ಕೀಪರಾ. ೬-೪೧); ನಾಡಿಗಿಂತ ಕಾಡೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಂತೆ ತಿಳಿವಿನ ಬೆಳಕಿಗಿಂತಲೂ ಗಾಂಪತನದ ಕತ್ತಲೆಯೇ ಅಧಿಕವಾಗಿತ್ತು (ಹಗಲಿ. ೧೪). [ಗಾಂಪ + -ತನ]

ಗಾಂಪು (ನಾ). = ಗಾಂಪತನ: "ಗಾಂಪು ಠಕ್ಕುತನಮುಂ ದೆಳ್ತನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೬); ಕಾಲೂರ್ಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೬ ವ); ಮಲಮೇಱಿದ ರಕ್ತದಂತೆ ಸೊಬಗಿಯ ಗಾಂಪಿನಂತೆ ನುಡಿಜಾಣನ ಮೋನದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೪); ಬಂಧುಗಳ್ಗೆ ಕೆಯ್ಯಾಂಪ ಗಾಂಪೇವುದು (ನೇಮಿಪು. ೪-೬೫ ವ); ಕಂಪೋಡಿದಲರ್ಗಳನಿಂಪೋಡಿದೊಲುಮೆಯಂ ಸಂಪತ್ತು ಪೋದ ಬೊಜಗನ ಪಿಡಿದಿರ್ಪ ಗಾಂಪು ನಿನಗೇಕೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೮).

[ಗಾಮ + -ಪು$_3$]

ಗಾಂಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಡ್ಡತನವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಹೆಡ್ಡತನವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು: ಕಂಪಿಗೆಳಸಿ ತುಂಬಿ ತಮ್ಮ ನಡುವೆ ಹೊಯ್ದು ಗಾಂಪುಗಾಣಿಸುತಿರೆ ಕಂಡು (ಭರತೇ. ೧೧-೧೧೯). [ಗಾಂಪು + ಕಾಣಿಸು]

ಗಾಂಭೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಹೊಂದದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ; ಗಭೀರತೆ: ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಂ ಭದ್ರವೀರ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತೆ . . . ಕಾಮಿಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೦೮); ಹುಲಿದೊವಲನುಟ್ಟು . . . ಗಾಂಭೀರ್ಯ ವೇಗ ಮಾಂದ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪಾಂಚಜ. ೧೫). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾಯ. ೩೪೬) ಶ್ಲೇಷ, ಲಾಲಿತ್ಯ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸೌಕುಮಾರ್ಯ, ಉದಾರತಾ, ರೂಢಿ, ಯೌಗಿಕೀ-ಇವು ಏಳೂ 'ಶಬ್ದಗುಣ'ಗಳೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೨ ಅಡಿಟ). ೪. [ದ್ವೈತ] ಜೀವಾತ್ಮದ ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರೂಪ, ರಸ . . . ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಲವತ್ತು ವಿಧ ಗುಣಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಗಾಂವಟ 'ಗಾವಟ' ನೋ.

ಗಾಂವಟಸಾಲೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಠಶಾಲೆ; ಕೂಲಿಮಠ: ತುಸು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಶ್ಯಾನುಭೋಗರು, ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಊರ ಹೊರಗಿನ ಗಾಂವಟಸಾಲೆಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೬). [ಗಾಂವಟ (< ಗಾವಟ) + ಸಾಲೆ$_3$]

ಗಾಂವಠಾಣೆ, ಗಾವಠಾಣ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಊರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಭೂಮಿ. ೨. ಊರಿನವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು ಇರುವ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಜಮೀನು, —ಭೂಮಿ; ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಗ್ರಾಮಸ್ಥಾನ: ಸರಕಾರೀ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಊರು ಎಂದು ಗಣಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅವೆರಡು ಒಂದೇ ಗಾಂವಠಾಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರುವುದು (ಮನೆಟಿ. ೯೮). **ಗಾವಠಾಣ**: ೨. ಊರಸುತ್ತಲಿನ ಎಲ್ಲ ಜಾಗೆ ಗಾವಠಾಣಾಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (ದೇಳಭಾ. ೧೮೫).

[← ಮರಾ. ಗಾಂವಠಾಣ./ ಸಂ. ಗ್ರಾಮಸ್ಥಾನ]

ಗಾಂವಠೀ 'ಗಾವಟ' ನೋ.

ಗಾಂವಠೀವಕೀಲ (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಕೀಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಪೂಟುಲಾಯರು; ಒಳವಕೀಲ (ಕರಾ): ಪ್ಲೀಡರರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಾಂವಠೀವಕೀಲರಿದ್ದಾರೆ (ಕೃಹಿಕಾ. ೨೬). [ಗಾಂವಠೀ (< ಗಾವಟ) + ವಕೀಲ]

ಗಾಂವಠೀಹಂಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಗ್ರಾಮದ ಕುಂಬಾರರು ತಯಾರುಮಾಡಿರುವ ಹಂಚು; ನಾಡುಹಂಚು: ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹುಲ್ಲಿನ ಮನೆಯನ್ನು ಗಾಂವಠೀಹಂಚಿನಿಂದ ಹೊದಿಸಿದರು (ಅರೋಲೀ. ೧೪೪). [ಗಾಂವಠೀ (< ಗಾವಟ) + ಹಂಚು$_3$ (< ಪಂಚು$_3$)]

ಗಾಂವೆ 'ಗಾವ' ನೋ.

ಗಾಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ಕೇಡಿ.

ಗಾಕರಗಂಡ = ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಬಡಗರೆನಾಡ ಕೊಳಲ್ಪೂರ ಗಾಕರಗಣ್ಡ ಬಾಣಗರ ಬೆಳ್ಳಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ಬಿಟ್ಟಿಗಾವುಂಡನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೬೬-೬; 1179). [< ಕಾಳ]

ಗಾಗರ(ನಾ). ಕೊಡ; ಬಿಂದಿಗೆ: ಅನಂತ ಜೀವನದ ಮುಂದೆ ೩೦೦-೪೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಜೀವನದ ಮಾತೇನು! ಸಾಗರದ ಮುಂದೆ ಗಾಗರವಿದ್ದಂತೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣಿಕ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಗರ್ ./ ಸಂ. ಗರ್ಗರ]

ಗಾಗಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ; ಕಳಕಳ: ಭೂತಗಳ ಗಾಗಳೆವ ಪರಿಹರಿಸಿ ನಿಂದವನ (ಹರಕು. ೧೧-೧); ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುಂಪಣಿಯವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಗಾಗಳೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ, ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತು ಹೋದರು (ಮುಸುಗ. ೨೩).[← ಮರಾ. ಗಾಗಜೇಂ ./ ಸಂ. ಘರ್ಘರ]

ಗಾಗುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಪಾನೀಯ (?): ಈಂಟಿಸುವರ್ಗಾಗುಳಮಂ ಬೇಂಟೆಯನಿರದೆಯ್ದೆ ಸಮವರಾ ಮುಮ್ಮುರಿಯೊಳ್ ಬೇಂಟಂದೋರ್ಪರಲಂಪಿಂ ಕುಂಟಣಿಗಳ್ಕಲ್ಲಪಾಪವೋಲ್ಕೈತವದಿಂ (ವೀರವಿ. ೬-೧೨೧). [?]

ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಗಾಜರು: ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ, ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾರಟ್ಟು (ಮೈಔಗ. ೨೯-೫೫). [< ಗಾಜರು + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಗಾಜರಿ 'ಗಾದರಿ' ನೋ.

ಗಾಜರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ; ಕ್ಯಾರೆಟ್ಟು. 'ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಜರ್]

ಗಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ: ಬಜ್ಜರದ ಗಾಜಿಯೋ ಎನಲ್ ರವಿಯುದಯ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಕವಿಜ. II, ೨೩೬). ೨. ಗಾಜಿನ ಬೊಂಬೆ. [< ಕಾಜು]

ಗಾಜಿನ (ನಾ). = ಗಾಜರು: ಗೆಡ್ಡೆಗಳು: ಜೂರ್ಣ, ಕೆಸವೆ, ಗೆಣಸು, ಗಾಜಿನ, ಹೆಗ್ಗೆಣಸು, ಮುಳ್ಳಂಗಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). [?]

ಗಾಜು 'ಕಾಜು' ನೋ.

ಗಾಜುಕಾಗದ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಾಗದ; ಹೊಳಪು ಕಾಗದ: "ಗಾಜುದೂಳು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಾಗದ; ಗಾಜುಕಾಗದ; ಹಂಸಪಟ್ಟಿ" (Glass Paper. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕಾಗದ]

ಗಾಜುಗಾರ (ನಾ). "(ಕಿಟಕಿ, ಮೊ.ಗಳಿಗೆ) ಗಾಜು, ಕನ್ನಡಿ, ಮೊ.ವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕೆಲಸದವನು; ಗಾಜುಗಾರ" (Glazier. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಗಾಜುಗುಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವ ಗಾಜಿನ ಬುರುಡೆ; ಬಲ್ಬು: ಮಿಂಚಿನ ಗಾಜುಗುಪ್ಪಿಗೆ ಸೊಡರ್ಸಾಲ್ಗಂಬದೊಳ್ಸಾಲಿಡಲ್ (ಮೈಸೂಮ. ೫-೩).
[ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕುಪ್ಪಿಗೆ]

ಗಾಜುಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ಗಾಜಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕೊಪ್ಪು; ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ (?): ಕರ್ಪೂರದ ಮೂಗುತಿ ಮುತ್ತಿನ ಗಾಜುಗೊಪ್ಪು ಪಾಲ್ಮೊರೆಯವೋಲಪ್ಪ ಪಟ್ಟಣಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೪).
[ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕೊಪ್ಪು₂]

ಗಾಜುಗೋಜು (ನಾ). ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು, — ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಜಟಿಲತೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಲಾಹಾಂಗಜೂರ್ಣವ ಕುಂಕುಮಚೂರ್ಣವ ಗಾಜುಗೋಜಾಗಿ ಸೂಸಿದನು (ಭರತ. ೧೬-೧೦೭); ಓಜೆಯ ಪೌಜು ಗಾಜುಗೋಜಿರದಿದಿರಾಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦೪). ೨. ಸುತ್ತು ಮಾತು; ಬಳಸು ನುಡಿ: ಪೂಜೆಯ ತೊಲಗಿಸಿ ಮಂಗಲಾಸನದಿ ಮತ್ತೋಜೆಯೊಳೆಲ್ಲರು ಕುಳಿತು ಭೋಜನಗೈದರೆಂದಾಡಿದಿಡುವೆನಿನ್ನು ಗಾಜುಗೋಜಿನ ನುಡಿಯೇನು (ಭರತ, ೪೬-೧೫೧). [< ಗೋಜು₂ + ಗೋಜು₃]

ಗಾಜುದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಡವೆ: ಮೃಗಮದಕೆ ಕರ್ದಮಕೆ ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಗಳ ಸರಕೆ ಸರವಿಗೊಳ್ಮುತ್ತಿನಮಾಲೆಗೆ ಗಾಜುದೊಡಿಗೆಗಾವುದು ಬಗೆವೊಡೆ ಸಂಪರ್ಕಮಾಂಪ ಭೂಷಣವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨-೮೧). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಗಾಜುಬುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ದೀಪದ ಬುರುಡೆ: ದೀಪಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ (ಸಾ. ಬಣ್ಣದ) ಗಾಜುಬುಡ್ಡಿ (Lampion. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಬುಡ್ಡಿ (< ಬುರುಡೆ)]

ಗಾಜುಮಣಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಣಿ: ಗಾಜುಮಣಿಯಂ . . . ತೋರುವುತ್ಸಾಹದಲಿ ಕಯ್ಯಲಿಹ ರನ್ನಮಂ ಕೆರೆಗೆಸೆವ ನಾಂಪನಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯೨-೪೭೫). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಮಣಿ₃]

ಗಾಜುಲವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: ಗಾಜುಲವಣ ಬಿಡುಲವಣ . . . ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಕದಡಿಕೊಡಲು ಸುಖಪ್ರವೃತ್ತಿಯಹುದು (ಸಕವೈ. ೩೦೩). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಲವಣ]

ಗಾಜುಲೇಪ (ನಾ). "ಒಂದು ಲೋಹದ ಮೈಮೇಲೆ ಅದು ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿಯದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಂದ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಲೇಪಿಸುವ ಗಾಜಿನಂಥ ಲೇಪ" (Enamel. ಇಂಕನಿ).
[ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಲೇಪ]

ಗಾಜುವಳೆ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ, —ಕಡಗ. 'ಗಾಜುವಳೆವೇಜು' ಪರಾ. [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಬಳೆ₃]

ಗಾಜುವಳೆವೇಜು (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಬಳೆಗಳ ಗುಂಪು, —ರಾಶಿ, —ಹೇರು: ತದ್ರೋಮಕತಿಯ ಸೋಂಕಿಂದಾ ಮಹಾಪರ್ವತಂ ಗಾಜುವಳೆವೇಜನೆಗ್ಗಿದ ಪಾಂಗಿನಿಂದಂ ಮಹಾಜವದೆ ಶತಚೂರ್ಣಮಾದುದು (ಜೈಬತು. ೪೪-೨೩). [ಗಾಜುವಳೆ + ಪೇಜು₂]

ಗಾಟಳಿಸು, ಘಾಟಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿರುಸಾಗಿ ಬೀಸು; ವೇಗವಾಗಿ ಬೀಸು: ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಘಾ]ಟಳಿಪ ಗಾಳಿಯ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚಿನ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಘೋರಾಂಧಕಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೬). ೨. "ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು" (ಅನಂನಾ). **ಘಾಟಳಿಸು**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಗಾಟ 'ಘಾಟ' ನೋ.

ಗಾಟು₁ 'ಘಾಟು₂' ನೋ.

ಗಾಟು₃ (ನಾ). ಕಾವಲು; ರಕ್ಷಣೆ. 'ಮೇಗಾಟು' ಪರಾ. [?]

ಗಾಠಾಯಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಭೇಟಿಯಾಗು; ಕಾಣು: ನಾನು ಈ ಮೊದಲು ಬಸವಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಬಹಳ ಸಾರೆ ಗಾಠಾಯಿಸಿದ್ದೆ (ದೀಪಹ. II, ೧೬೫). 'ಗಂಟುಬೀಳು' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಗಾಂಠಣೇಂ + -ಇಸು₃. / ಸಂ. ಗ್ರಥ್]

ಗಾಠಾಯಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು; ನಡೆಸು: ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು . . . ನವರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೋ 'ಗಾಠಾಯಿ'ಸಿರಬೇಕು! (ಸಮಜೀ. ೨೩೫). [← ಮರಾ. ಘಾಟಣೇ + -ಇಸು₁]

ಗಾಢ₁, ಘಾಢ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿಂದ ಸೇನೆಯ ಗಾಢದಲಿ ಯಮನಲ್ಲಿಗೈದಿದ ನೋಡಿರೇ ಯಾ ದುಷ್ಟಮತಿಗಳ ಬಯಕೆಯುನ್ನತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೬೩); ಪುರದ ಪೆರ್ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಗಾಢದಿಂ ಧರ್ಮಗಾಳೆಯನಿರದೆ ಪಿಡಿಸಿ ತಿರುಗಿತು ವಿಜಯದುತ್ಸವದೊಳು (ಜೈಬತು. ೪೪-೪೬). ೨. ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢತೆ: ಗಾಢ-ಗಾಢ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಘಾಢ**: ೧. ಕಡಲ ಕಡುಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯನೊಡೆಮುಳಿವ ಮಂದರದವೋಲವಗಡಿಸಿ ಹೊಕ್ಕನು ಗಡೆಯ ಘಾಢದ ಹೊದಱ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೭). [< ಸಂ. ಗಾಢ]

ಗಾಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಒರಟಾದ ಬಟ್ಟೆ.
[← ಹಿಂ. ಗಾಢಾ]

ಗಾಡ$_3$ 'ಗಡ$_6$' ನೋ.

ಗಾಡ$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಕಡೆತದ ಕೆಲಸ; ಕಡಚಲು: ಕೋರಾಟಿ :- ಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಾಡದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೪೧). ೨. ಕಡೆತದ ಚಕ್ರ; ಸಾಣೆಹಿಡಿಯುವ ಚಕ್ರ: ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಕರಿ ಕಲ್ಲಿನವು. ಗಾಡಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ ನುಣುಪುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೪೪೫). [?]

ಗಾಡಗೆ (ನಾ). ಗಡಿಗೆ; ಕೊಡ (?): ಒಕ್ಕಲ[ಲ್ಲಿ] ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಾಡಗೆ ಒಂದು (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೬೬; 1080).
[< ಗಡಿಗೆ]

ಗಾಡದಿ (ನಾ). ಕಾವಲುಪಡೆ; ರಕ್ಷಕದಳ: ಅವರ ಸಂಗಡ ಯರಡು ಗಾಡದಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳ ಕೊಡಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧); ಇಲ್ಲಿಂದ ವಂದು ಗಾಡದಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೨).
[← ಮರಾ. ಗಾಡದೀ./ ಇಂ. Guard]

ಗಾಡನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ: ಜೀಯ ದಿಟವು ಎನುತ ಹೇಳಲು ಗಾಡನೆದ್ದು ಗಜದ ಶಿರದಿ ರೂಢನಾಗಿ ಸೇನೆ ಸಹಿತ ಓಡಿಬರಲು (ಸುಸಾರ. ೫೬-೨). [< ಗಡನೆ]

ಗಾಡವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆದ ಬಲೆ (?): ಬಡಿಗೆವಲೆ ಬಾಚುವಲೆ ಗಾಡ[ಪಾಠಾಂ. ಢ]ವಲೆ, ಗೂಢವಲೆ ಮಡಿಕೆವಲೆ ಮಂದಾಸುವಲೆಯ ಹೊಜೆಗಳ ದೇಡವಡೆ ನೆರೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೫-೮). [ಗಾಡ$_1$ + ಬಲೆ$_1$]

ಗಾಡಾಯ್ಲ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಗಾಡಾ[ಪಾಠಾಂ. ಢಾ]ಯ್ಲತೇಜದ ದುರುಳದಾನವ ಭಟರು ಬಂದುದು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೨೯).
[ಗಾಡ$_1$ + - ಅಯ್ಲ (< - ಅಯಿಲ್ಲ$_3$)]

ಗಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು; ಬೆಡಗು: "ಸೊಬಗು ಗಾಡಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ.೨೯); "ದೇಸೆಯು ಗಾಡಿಯು ಸೊಬಗಹುದು"(ಕವಿಕಂ.೨೦೨); ಅತನ ರೂಪುಂ ಗಾಡಿಯುಂ ತೇಜಮುಂ ಲಾವಣ್ಯಮುಮಂಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೨); ನಸು ಮಾಸಿ ಪಾಡಱದ ರೂಪಿನೊಳುಣ್ಮುವ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೆಡಱ ತೊಡಂಕಿ ಪೀಱದ ಕುರುಳ್ಗಳೆ ಚಿತ್ತದೊಳಾದ ದೇಸಱಂ ನುಡಿವವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೯); ನಾಡಾಡಿಯಲ್ತು ರೂಪಿನ ಗಾಡಿ ಯಿದೆಲ್ಲಿರ್ದು ಬಂದುದೆನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೭); ನಿಮ್ಮ ಜವ್ವನದ ಸೊಕ್ಕು ರೂಪಿನ ಗಾಡಿ ಜಾಣತನದೊಪ್ಪವೇತಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಂ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೮). ೨. = ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ೧: ಜೋಗುಳವ ಹಾಡುವ ಗಾಡಿಯರಲಿ . . . ಕಪಿ ನೋಡಿದನು ಜಾನಕಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೧೯); ನಾರಿಯರ ರೂಹುಗಳ ನಂಜಿನ ರಜದಿ ಪುಟವಿಟ್ಟು ಕಾರಮಿಂಚುಮುನವರ ಕಣ್ಗೊಳು ಸೇರಿಸಿದನೆನೆ ಗಾಡಿಯರು ಕಾಂತಾರಚರ್ಯರು ಮೆಚ್ಚಿದರಲ್ಲಿ ಪುಳಿಂದ ರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೇಡು]

ಗಾಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಗಾರುಡಿ. 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ. 'ಗಾಡಿಗ$_2$' ಪರಾ.
[< ಗಾರುಡಿ]

ಗಾಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಜನರನ್ನಾಗಲೀ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳ ವಾಹನ; ಬಂಡಿ; ಶಕಟ; ಚಕ್ಕಡಿ (ಉಕ): ದಿವ್ಯಮರ ಕೆತದ ಗಾಡಿಗಳೊಳಿವೆ ಕಿರಿವಂಡಗಳು ಬರುತಿದ್ದುವು (ಪರಟು. ೩-೫೬); ಮೊದಲು ಮಾನವನಿಗೆ ವಾಹನಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ, ಮೋಟಾರುಬಂಡಿ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೨೧); ನಾಳೆ ಐದುಗಂಟೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಟ್ರೈವ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ಜಾಣಅ. ೪ ಕಥಾಮುಖ). ℙ ಈಗ ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವಾಹನಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ೨. (ಉಕ) ಹಿಂದೆ ನಿಜಾಮರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯ; ನೈಜಾಮರೂಪಾಯಿ: ೧೦೦ ರೂ. ಗಾಡಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಡುವರು ಪೋಷಕರು . . . ೨೫ ರೂ. ಗಾಡಿ ಕೊಡುವರು, ಅಜೀವಸದಸ್ಯರು (ಮೋಕ್ಷದೀ. vi). ೩. ಹೆಂಗಸರು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ದುಂಡಾದ ಆಭರಣ; ನತ್ತು: ಸಖಾರಾಮ ಪಂತರು . . . ಮುತ್ತು ಕೋದ ಕೋಡೆ, ಡಬ್ಬೂ, ಎರಡು ದುಡ್ಡಿನಾಕಾರದ ಗಾಡೀ ಕೊಟ್ಟರು (ದೀಪಹ. I, ೭೩). 'ಗಾಡಿನತ್ತು' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಡಾ, ಗಾಡೀ]

ಗಾಡಿ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಲು ಅದರಲ್ಲಿ ತೋಡುವ ಹಳ್ಳ: ಗಾಡಿ ತೋಡದೆ ಕಿಟಕಿ ಮಾಡಲಾಗದು (ರೂಢಿ). [? ./ ತೆಲು. ಗಾಡಿ]

ಗಾಡಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಬಂಡಿಹೂಡು: ಮೂರಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಗಾಡಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು: ಅವನು ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಗಾಡಿಕಟ್ಟಿದ (ರೂಢಿ). [ಗಾಡಿ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಾಡಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಬಂಡಿಹೊಡೆಯುವವನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಸಿಪಾಯಿದೆಬ್ಬೆ; ಮೂಕಿ: ಸಾಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದ ಸಾರಥಿ ಬಚ್ಚನು ಗಾಡಿಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಎತ್ತಿನ ಕೊರಳು ಬಿಚ್ಚಿ . . . ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಸಿದನು (ಮಲೆಮ. ೪೫೭).
[ಗಾಡಿ$_3$ + ಕತ್ತರಿ$_3$]

ಗಾಡಿಕಾತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕಾರ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$' ನೋ.

ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಕಾತಿ, ಗಾಡಿಕಾಱತಿ, ಗಾಡಿಗಾತಿ, ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ; ಚೆಲುವೆ; ಬೆಡಗಿ: ರಿಪುಕುರಂಗ ಕಂಠೀರವನ ಕಟಿತಟಮೊಲ್ದು ನೋಡುವ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರ ಕಣ್ಗೆ ಕಾಮು[ನ]ಡ್ಡಣದಂತೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮಿಱುವುದ್ವೃತ್ತ ವೃತ್ತತೆಯ [ನೀಟ್ದು]ಕೊಂಡಂತುದ್ವೃತ್ತಂಗಳಾದುವು(ಪಂಪಭಾ.೨-೩೯ ವ); ಬಾಗಿಲ ಕೆಲದೊಳ್ ಸೊಗಯಿಪ ಗುಣನೆಗಳೊಳ್ ನಿಂದ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೮); ಜಲಕೇಳಿಯಾಡುವ ಗಾಡಿ ಕಾರ್ತಿಯರಂ ಕಾಡಲೆಂದೊಳ್ಳೆಗಳಂ ತಂದು ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಚತಂ.೧೨೩-೧೯); ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟಕಾರ್ತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾಡಿಕಾತಿ**: ೧. ಜಾತಿಪದ್ಮಿನಿ ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮನ ವಧು ಗಾಡಿಕಾತಿಯ ನೋಡವ್ವ ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೪೨-೬೦). ೨. ವೇಶ್ಯೆ; ಗಣಿಕೆ: ಮುದ್ದುಮೊಲೆಯ ದೂಡಿಪ ಬೆಳಗಾಯಿ ದೊಗರಿಮೊಲೆಯ ಚೆಲ್ವ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರ್ಯ್ದಿದರು (ಕಂಠಾ. ೯-೮೦); ಪಾಡುವಕುಣಿವ ಬಾಜಿಪ [ಬಣ್ಣನೆ]ವಾತಾಡುವ ಪರಿಹಾಸಗೈವ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜೋಡುಗೂಡಿರುವರು ಕೂರ್ಮೆಯೊಳು (ಹದಿಬ. ೧-೧೭). **ಗಾಡಿಕಾಱತಿ**: ೧. ಭಾರತಿ ಮೊದಲಾದ ಸುರವಧ್ವೊಳು ಗಾಡಿಕಾಱತಿ ರೂಪಯೌವನದಿ ಕೀರುತಿವಡೆದಿರ್ದ ರತಿ ಜಗನ್ಮೋಹನಮೂರುತಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೨). **ಗಾಡಿಗಾತಿ**: ೨. ತಮ್ಮ ಗಾಡಿಗಾತಿಯ ಸಂಗ ಹೋಕ(ಪಾಂಡವ೩.೧-೮); ಆಕೆ ಚೆಲುವೆ, ಮಾಟಗಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಗಾತಿ-ಎಲ್ಲ ನಿಜವೇ (ಗೋರಾ೫೧೩೪);

ಗಾಡಿಗಾತಿ ನೋಡೆ ಮಗುಳು ನಾಡುದೊರೆಗೆ ಬೇಡ ಪೊಗಳು (ಕೋಟನೂ. ೫೪). **ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ :** ೨. ರಂಜಿಸುವರಲ್ಲಿಯ ರೂಢಿಯ ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೬).

[ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$ + – ತಿ$_1$ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$, ಗಾಡಿಗಾರ, ಗಾಡಿಗಾಱ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸುಗಾರ; ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: "ನೀಱರೊಳ್ ಗಾಡಿಕಾಱರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೦); ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಬ್ಬ ಮಡಕೆಗಳನು ನೋಡ ನೋಡನೊಬ್ಬ ಗಾಡಿಕಾಱನು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪); ಆಡಿದ ಶಿವನ ವಾಕ್ಯವ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ನೋಡಿದಳಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಗಾಡಿಕಾಱನ ಕಂಡು ಘನಪರಿತೋಷವ ಮಾಡಿದಳಂತರಂಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೮-೪೧); ಮುಂಬಾಯ ಕರ್ಪೂರ ವೀಳೆಯದಿಂದ ಕಱ್ಗಂಬಾದನಾ ಗಾಡಿಕಾಱ (ಧರಡ.೧-೩೫). ೨. ವಿಟಪುರುಷ : ಪೂಗಣೆಯ ಹೋರಟಿಗೆ ತರಹರಿಸದಬಲೆ ನೀನೀಗ ನೋಟದ ಹಂಬಲಂ ಬಿಟ್ಟು ಹೃನ್ಮಧ್ಯಕೀ ಗಾಡಿಕಾಱನಂ ತಂದು ನೆರೆದಪೆನೆಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಜಾನಿಸಿದೊಡೆ ಈ ಗಲಭೆಯೊಳಗಪ್ಪುದೇ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ (ಚಬಪು. ೧೯-೪೦). **ಗಾಡಿಗಾರ :** ೧. ಗಾಡಿಗಾರ ತಾವರೆಯ ಎಸಳಿನ ವೋಡಿಯ ಮಾಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿನ್ನ ಕೈಕಾಲ್ ಬೆರಳುಗಳ ಮಾಟವ ನೋಡಿ ಹೊಳೆಯುವುದು–ಕೈವಾಡದವರ ಕೈಚಳಕದ ಕುಸುರಿನ ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೯೬-೧೧). **ಗಾಡಿಗಾಱ$_1$:** ೧. ನೋಡಿರಯ್ಯ . . . ವರವನೀವ ಗಾಡಿಗಾಱ ಹನುಮನ್ನ (ಪುರಂದ. ೪-೩೬ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಗಾಡಿ$_1$ + – ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$, ಗಾಡಿಕಾರ, ಗಾಡಿಗಾಱ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ; ಮಾಟಗಾರ: (ಕ). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ: ಎಂಥಾ ಗಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ.ಗಾ]ಱನೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಇನ್ನೆಂಥಾ ಗಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಱನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦ ಪಲ್ಲವಿ). **ಗಾಡಿಕಾರ :** ೧. ದೇವಾ! ಕೃಷ್ಣಾ! ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದಾವುದು? ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ನೀನು ಗಾಡಿಕಾರ– ಪವಾಡಪುರುಷ! (ಪರಪ. ೧೩೪). **ಗಾಡಿಗಾಱ$_2$:** ೨. ಮೇಲಿನ 'ಪುರಂದ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಗಾಡಿಗ$_2$' ಪರಾ.

[ಗಾಡಿ$_2$ + – ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಕಾಱತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು : ಗಾಡಿಕೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವ ಭುಜಪೂಜೆಯ ವೀರನಿವಾಳಿಯ ಬಿರುದಿನೇಳ್ಗೆಯ ತರದ ಡೌಡೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ: ನೋಡಿರಿವರಿಗೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನ ಮದಿಲ್ಲಿವರ ಗಾಡಿಕೆಯ ಪೊಸತು ಭವಿಗಳೊ ಕಾಣಬಾರದೆಂದಾಡಲವ ನೆಲ್ಲವಂ ಕೇಳ್ದವರ್ ಕಡು ಕೋಪದಿಂದೆ . . . ಶಾಪಿಸುವರು (ಚಬಪು. ೬೩-೪). [ಗಾಡಿ$_1$ + – ಕೆ]

ಗಾಡಿಗ$_1$ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಚೆಲುವ. 'ಗಾಡಿಗತನ$_1$' ಪರಾ.

[ಗಾಡಿ$_1$ + – ಗ$_2$]

ಗಾಡಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಮಾಟಗಾರ; ಮಂತ್ರವಾದಿ; ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ : ಮಾಡುವಟಮಟದರ್ಶನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು ತೊಲಗವಾತನು ಮಾಡುತಿರ್ದಡಿದಕ್ಕೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯವೇನಹುದೊ ಗಾಡಿಗನನಿರಲೀಸಲಾಗದು (ಬಸಪು.೪೩-೫೨); ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆ ಗಾಡಿಗನ ವೇಷವನ್ನೂ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ನೂರು. ೨). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ : ಗಾಡಿಗರೊಡನಾಡಿ ಜೀನನಳಿದು ತುಪ್ಪವ ಮಱೆದೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೩-೮೬೦); ತೋಡುವ ಹೆಗ್ಗಣ ಮಾಳಿಗೆಯೆಂದಡೆ ಮಾಣದು ಗಾಡಿಗ ಧೂಪಕರಾಡಬೇಡ ಎಂದಡೆ ಮಾಣರು (ಬಸಷ. ೪೬-೧೨೨); ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಿಗನನೆಂದರ್ಧಚಂದ್ರಾಭರಣನೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟನೇ ವ್ಯಸನಾರ್ಥದಿಂ ಜೂಜನು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೪). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಗಾಡಿಗ ಡಿಂಬು ಗರಿಗೆ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಹಿಡಿದು ಪೀಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಬಸುರ್ಗೆ ಕಾಣದೆ ಈಡಾಡಿದ ಕೂಳಂಬಲಿಯನಾಯ್ದು ಕುಱುಕುವ ಹೇಸಿದೈವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೫೫೬). [ಗಾಡಿ$_2$ + – ಗ$_2$]

ಗಾಡಿಗತನ$_1$ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು : ಅಂತರಿಸುತಿದೆ ಕಾಡಿಗೆಯ ಗಾಡಿಗತನದ ಸೌಭಾಗ್ಯ (ಕೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೪).

[ಗಾಡಿಗ$_1$ + –ತನ]

ಗಾಡಿಗತನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಹಿತ್ತಿಲದಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಆಗೇರ ಎಂಕೂನ ಗಾಡಿಗತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೯). [ಗಾಡಿಗ$_2$ + – ತನ]

ಗಾಡಿಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಡಗನ್ನು ಕಲಿ: ಗಾಡಿಗಲಿವ ನಡೆ ಗನ್ನವೇಱುವ ನುಡಿ ಮೋಡಿದೋಱುವ ಮುದ್ದುನೋಟ (ಹದಿಬ. ೬-೨೧).

[ಗಾಡಿ$_1$ + ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$)]

ಗಾಡಿಗಾತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾರ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ$_1$ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ$_2$ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ$_3$ (ನಾ). = ಗಾಡಿಯಾಳು : ಹಯವ ಹಿಡಿದು ಗಾಡಿಕಾಱನಾಗಿಪ್ಪನ ಭಯದಿಂದ ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯಿದವನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೧-೫). [ಗಾಡಿ$_3$ + –ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಚಟ್ಟ (ನಾ). ಗಾಡಿಯೊಳಗೆ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ, —ಚೌಕಟ್ಟು: ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಡಿಚಟ್ಟ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಗಾಡಿ$_3$ + ಚಟ್ಟ$_1$]

ಗಾಡಿದಾರಿ (ನಾ). (ಎತ್ತಿನ) ಬಂಡಿಗಳು ಓಡಾಡುವ ದಾರಿ; ಹಳ್ಳಿರಸ್ತೆ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿ ಗಾಡಿದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಮೈಲಿ ದೂರವಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಾಲುದಾರಿ' ಪರಾ. [ಗಾಡಿ$_3$ + ದಾರಿ]

ಗಾಡಿದಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆ; ಗಾರ್ದಭ. 'ಗಾಡಿದಿತನು' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ಗಾಡಿದ]

ಗಾಡಿದಿತನು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ : ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಯೆರಡುಪಾದಗಳ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಚಾಚುವುದು ಅವುದು ಅದು ಗಾಡಿದಿತನು ಯೆಂಬುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೪೦). [ಗಾಡಿದಿ + ತನು]

ಗಾಡಿನತ್ತು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದುಂಡಾದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮೂಗುತಿ; "ಕಿವ್ಮತ್ತಿನ ನತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). [ಗಾಡಿ$_3$ + ನತ್ತು$_3$]

ಗಾಡಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಾಡಿಯಮ್ಮನಾ ಬಾಬಂ ಪರಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲೆ ಪಡೆದೊಂ (ಎಇ. VII, ೨೧೩-೧೫ ; 874).

[ಗಾಡಿ$_1$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಗಾಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಬಂಡಿಹೊಡೆಯುವವನು; ಬಂಡಿಯ ಚಾಲಕ: 'ಹೊಡೆದಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ, ಹೋದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುವ' ಗಾಡಿಯಾಳಿನ (ಸು)ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ . . . ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಪಸಂ. ೫೫). [ಗಾಡಿ$_3$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗಾಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದು; ಚೆಲುವಾಗು: ಗಾಡಿವಡೆದ ಬಕುಳದ ಗೂಡಾರದೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೮); ಜಾ ಣ್ಗಾ ಡಿ ವ ಡೆ ದ ದಂಪತಿಗಳಿಂ ರತಿಗಳಿಂ ನಲಿವ ಚಕ್ರಂಗಳಿಂದೆ . . . ಬನಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚೆಬಸು. ೧೧–೨೪). [ಗಾಡಿ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಗಾಡಿವತಿ (ನಾ). = ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ೧: ಅಂಬೆಯಂಬಿಕೆ ಗಾಡಿವತಿಯಂಬಾಲೆ ಸಹ ನಿಜನಾಡಿಗೈದಿದ ಭೀಷ್ಮನು (ಜನಭಾ. ೩–೩೬). [ಗಾಡಿ$_1$ + -ವತಿ$_2$]

ಗಾಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಗಾಡಿವಡೆ: ಒಂದೆಡೆ ಸುರೇಂದ್ರಸೌಂದರಿಯ ರಾಟದಿಂ ಗಾಡಿವೆತ್ತದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ನೆಱೆಯೆ ಶೋಭೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೋ (ಆದಿಪು. ೬–೫೮); ಆ ರಾಜಸಭೆ ಲೆಪ್ಪದೊಳ್ ಗಾಡಿವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೮). [ಗಾಡಿ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಾಡಿಸು, ಘಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗು; ಬಲವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಜಾಡಿಸಲು ಜಾಡಿಸಲು ಬಿಗುಹತಿಗಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಢ]ಸಿತು ಕೊಡಹಿದೊಡೆ ಮಿಗೆ ಮೈಗೂಡಿ ಬಿಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩೫); ಗಾಡಿಸಿದ ನೃಪಲಕ್ಷಣದ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ . . . ಎಂದನಾ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ವಿನಯದೊಳಾ ಕುಳಿಂದನೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೩೪). ೨. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಜೋಡಿಗಳ ಜಯರವದ ದೈತ್ಯವಿಭಾಡಸೂಕ್ತದ ವಿಗಡ ಬಿರುದು ಪವಾಡಗಳ ಪಾಠಕರ ಗಡಬಡೆ ಗಾಡಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೫೩); ಅಡಲೇನದನಿಂದ್ರಜಂಭರ ಜೋಡಿಗಲಹವಿದೆನಲು ಗಗನವ ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಘಾ]ಡಿಸಿತು ರಣರಭಸವಾ ರಣರಂಗ ಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೩–೧೦–೨೦). ೩. ಹೊಡೆ; ಬಾರಿಸು: ಪಂಕಜಮುಖಿಯರು ಗಾಡಿಸುತಿಹ ಗಂಟೆ ಸಂಕವನಾರಾಧ್ಯನಿಡಯ ಹೂಂಕಾರ ಶೊ ೯ ಣಿ ತ ಪು ರ ವ ರ ದುರಿತಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೯). ೪. ಮೇಲೆಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತುಡುಕುವಂಕುಶದಿಂದ ಮುನ್ನಿಳಿಯೊಡೆಯೆ ಗಜ ಗಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಢ]ಸಿದವರಸರ ಬಿಡುಹುತಡೆದೆಡಗಲಸ ಬಗೆದುವು ವಿಗಡ ಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೨). **ಘಾಡಿಸು**: ೨. ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೮); ಮುನಿತರ್ಕದ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞ ಮಂಟಪವ (ತೊರರಾ. ೧–೬–೪೫); ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಅಗಲೆ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬೬). ೫. ತುಂಬು; ಭರ್ತಿಯಾಗು: ಭೂರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಘಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪೂರಿ]ಸಿತು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೩). [ಗಾಢ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಾಢ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಬಲವಾದ; ದೃಢವಾದ; ಭದ್ರವಾದ: ಎರಡುದೋಜದ ಗಾಢಭಕ್ತಿಯ ಭರದ ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ನಿಜಮಂದಿರವ ಹೊಱವಂಡುತ್ತ ಕಂಡನು ವಿದುರನಚ್ಯುತನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೬); ಅವನುರುದೀಪ್ತಿಗೆ ಕೀರ್ತಿಗೆ ರವಿರಾಜಕರ್ಕಂದಿ ಬಲ್ಕಱಂಬಿದ ದೆಸೆಯಿಂದವಧಿಯನೆಂದುಂ ಕಾಣದೆ ತವೆ ರಾಹುಗ್ರಹಣಗಾಢಪೀಡಿತರಾದರ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨–೫೩); ಅವರು . . . ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಗಾಢಪ್ರೇಮದಿಂದ ನಮ್ಮೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುವರು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨). ‘ಗಾಢಾಂಧಕಾರ’ ಪರಾ. ೨. ಮುಳುಗಿರುವ; ಲೀನವಾದ; ಮಗ್ನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ಕಲ್ಪದ ಕಡೆಯ ಕಡಲಿನ ಗರುವಿಕೆಯು ಗಾಢದಲಿ ನಡೆದರು ತಡೆದರರಿಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೦); ತೊಡಗಿದರೊಂದು ಲೆಗ್ಗೆಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿರೋಧನಿರೋಧ ಗಾಢದಿಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩–೪೬); ನಿಮ್ಮಾ ನೋಡಿ ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಗಾಢದಿಂದಲಿ ಬಂದೆ (ಯನಳ. ೬೯). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ಲಲಿತಗಾಢಂಗಳುವೆರಸುತಂ ಕೇಳ್ದೊರ್ಡನೆ ಲಳಿರಾಗಕಾಕುಂ ಮಿಳಿತಮಾಗಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೯–೧೪). ೫. ಗಾಢ, ಉಲ್ಲಸಿತ, ಪೇಶಲ, ಪಿತ್ತಕ, ಮುಗ್ಧ ಮತ್ತು ಪೃಥುಕವೆಂಬ ಆರುಬಗೆಯ ಪಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗರಿಕೆಬಣ್ಣದ ಪಚ್ಚೆ: ಆ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಪಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಾಢವೆಂಬುದು ದೂರ್ವಾದಳದ ವರ್ಣವಾಗಿ ಇರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೧೨). [ಸಂ.]

ಗಾಢಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಪ್ರಬಲವಾಗಿ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ: ರೂಢಿ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಗತಿಯಲಿ ಗಾಢಮಾಡಿದ ಸರ್ವಜನಗಳ ಮೂಢತನ ಬಯಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಧಪ. ೪–೩೪). [< ಗಾಢ]

ಗಾಢಣೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ರಿಪು ವಾಯುಜನ ಗಾಢಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಪೊಡ್ಡಣೆ]ಯ ಗರ್ವಗ್ರಹವ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫); ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಗಳಲಿ ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಗಳ ಗಾಢ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಣೆಗಳಲಿ . . . ಆಕ್ಕಜ ವಾದುದಾ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬–೬–೧೩). [ಗಾಢ + -ಅಣೆ$_4$]

ಗಾಢತೆ (ನಾ). = ಗಾಢಣೆ: ಬೂರಿಯ ಟಳಕೆಯುಲಿ ನಿಸ್ಸೇಷಮುಪ್ಪುದೆ ಹಿಮದ ಗಾಢತೆಯು (ಗಗತಾ. ೧೬–೫೫); ಅವಳಿಗೆ ಶೈಲಜೆಯ ನೋವಿನ ಗಾಢತೆ ಬೇಗನೆ ಅರಿವಾಯಿತು (ವಿದ್ಯಾರ. ೬೯). [ಸಂ. ಗಾಢತಾ]

ಗಾಢನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನಿದ್ದೆ; ಗಡದ್ದು ನಿದ್ದೆ: ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದೆ (ತೀಮೋಡ. ೩೬). [ಗಾಢ + ನಿದ್ರೆ]

ಗಾಢಪ್ರತಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಇರುಳು ಬೇಹಿನ ಚರರು ಪಾರ್ಥನ ನಿರುಪಮಿತ ಗಾಢಪ್ರತಿಜ್ಞಾಚರಿತವನು ಕೌರವನ ಸಭೆಯಲಿ ತಂದು ಹರಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೦). [ಗಾಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ]

ಗಾಢಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಆ ಗಾಢಾಂಧಕಾರಂ ಕವಿದಿರ್ಪನಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩–೧೬ ವ); ಗಾಢಾಂಧಕಾರವೇ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿದಿದೆ (ಅಕ್ಕಾರ್ಪ. ೧). [ಗಾಢ + ಅಂಧಕಾರ]

ಗಾಢಾನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ: ಚಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಟ್ಟಿರುವ ಗಾಢಾನುರಕ್ತತೆಗೆ ಕಾರಣವೂ. . . ಅವನ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬಂದುವು (ನಿಕಉ. ೧೫೨). [ಗಾಢ + ಅನುರಕ್ತತೆ]

ಗಾಢಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ: “ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಗಾ ಢಾ ಭ್ಯಾ ಸ” (Intensive Study. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಢ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಗಾಢಾಯಿಲ, ಗಾಢಾಯ್ಲ (ನಾ). ೧. “ಬಲಶಾಲಿ (?)” (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಆಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಗಾಢಾಯಿಲಂ, ರೇಖಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾಢಾಯ್ಲ** (ಗು). ೨. “ದೃಢವಾದ” (ಪಟ್ಟನಿ.): ಕರ್ಣಭೀಮರ ಧರಧುರದ ದೆಖ್ಖಾಯ್ಲತನ ಗಬ್ಬರಿಸಿತಾಹವ ಗರ್ವಿತರ ಗಾಢಾಯ್ಲ ಚೇತನವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೩). [ಗಾಢ + -ಆಯಿಲ$_3$]

ಗಾಢಾಯ್ಲ ‘ಗಾಢಾಯಿಲ’ ನೋ.

ಗಾಢಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸುರತ ಚಂದ್ರೋದಯದೊಳ್ ಕಾಮಸುಖಾಬ್ಧಿಯುರ್ಕೆ ಪರಿಯೆ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಂ ತೆಜಪುಗುಡದಿರೆ (೧ರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು . . . ಅಡ್ಡಬೀಳಲಾಗಿ ತಾರಾಪೀಡನು ಕೈಗಳ ನೀಡಿ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದು, ಗಾಢಾಲಿಂಗನವನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಕಳುಹಿದನು (ವಚಕಾ. ೯೧). [ಗಾಢ + ಆಲಿಂಗನ]

ಗಾಢಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉರವಣೆ; ತೀವ್ರತೆ; ಉತ್ಕಟತೆ; ರಭಸ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಗರು ತೊಲಗಿದಡೇನು ಬಲುಗಾಳೆಗದ ಗಾಢಿಕೆ ಮೇಲೆ ಶೌರ್ಯದ ಸೊಗಡ ಸೈರಿಸಲಱಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೩). ೨. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಖಡುಗದ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಖಣಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಟಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೫). [ಗಾಢ + -ಇಕೆ]